
6
33/10
21

COMMENTARIORVM

IN

EVANGELICAM HARMONIAM,

SIVE CONCORDIAM,

EX ANTIQVIS ECCLESIÆ
PATRIBVS CONCINNATORVM

IN QVIBVS, QVÆ AD INTERPRETIS
ET ECCLESIASTÆ MVNVS FACIVNT,
CONTINENTVR:

TOMI DVO.

Per F. THOMAM BEAVXAMIS, *Carmelitam,*
Doctorem Theologum Parisiensem.

Cum Indice amplissimo.

IN VIRTVTE

ET FORTVNA.

LVGDVNI,
Apud Hæredes Gulielmi Rouillij.
M. D. XCIII.

BEATISSIMO DOMINO,

D. NOSTRO PAPAE GREGORIO XIII. CATHOLICÆ ECCLESIÆ PONTIFICI

Optimo Maximo, ad humillima pedum oscula.

HANC nobis legem ipse Christus præscripsit, Beatiss. Pater, vt à Petro fidei plenitudinẽ requiramus, non modò cùm supra Petram Ecclesiã ædificandam assereret, sed & pro Petro rogaret, ne deficeret fides eius. subiunxit enim, Tu autẽ conuersus confirma fratres tuos; quòd ab ipsius soliditate cæteri Apostoli pendere deberent. Eapropter Petrus in medium prosiliit, cùm de electione Mathiæ ageretur. Idẽ in die Pentecostes Apostolos à calumnia vindicauit. Idem Apostolis præsentibus sæpissimè causam Domini egisse legitur. Sed & ad eum Paulus, vas electionis, licèt per Iesum edoctus, de Euangelio contulisse gloriatur. Liceat autem hîc mihi Theodoreti ad beatissimum Leonem Pontificem verba vsurpare: Si Paulus prædicator veritatis, & Spiritus sancti tuba, ad Petrum accurrit, vt iis qui Antiochiæ de viuendo secundum legem Moysi discrepabant, definitionem & explicationem ab eo ferret: multo magis nos, qui pusilli sumus & viles, ad folium vestrum Apostolicum accurremus, vt à vobis medicinam vlceribus Ecclesiarum feramus. Reuerà enim, vt Basilius scribit in Epistola ad Romanum Pontificem, dignum est illa excellentissima voce, qua te Christus beatum prædicauit, quod pietati tuæ à Domino donatum est, vt quod adulterinum est, à legitimo & puro discernas, ac fidem Patrum sine vlla subtractione confirmes. Hac potissimùm ratione minimus ego eorum omnium, qui Dei verbum in Ecclesia Catholica profitētur, hunc nostrum manipulum, post messores, è vasto & fertilissimo sanctissimorum Patrum agro, in Euangelia collectum, tuæ Sanctitati offerendum existimaui: vt ea quæ de fidei regula traduntur, firmarem, ne fallax cuiusquam simulatio, quæ selecta sunt, incerta esse iudicaret. Hæc enim supremæ vestræ sedis authoritas est, vt ad eam, quæcunque in Ecclesia credenda, & quæcunque recto ordine agenda sunt, reuocare conueniat. Nimirùm, vtar enim verbis D. Irenæi, maximæ & antiquissimæ, & ab omnibus cognitæ Romæ fundatæ & constitutæ Ecclesiæ fidem per successiones Episcoporum ad nos vsque peruenientem indicamus.

Hoc autem opus, qualecunque est, idcircò aggressus sum, vt quæ longis & assiduis iam per 26. annos in concionando laboribus, viua voce, in

Matth. 16.
Luc. 22.
Act. 1.
Act. 2. 3. 4. 5. 8. 10. 11. 12. & 15.
Theodoretus.
Gal. 1. & 2.
Basil. Epistola dat. Diacono ad Rom. Pont.
Matth. 16.
Iren. lib. 3. cap. 3.

magnis vrbibus, etiam Christianorum Principum frequentia, asserueram, scripto prodita, & sacro Gazophylocio commissa, saltem minimum quid ad sarta-tecta templa conferant, mihíque peccatori apud misericordem iudicem patrocinentur. Et quoniam nihil vnquam perniciosius esse iudicaui, [Orig. lib. 3. in Cels. Chrysost. hom. 34. in 1 epist. ad Hebr.] quàm vt quisque ad mentē suā scripturæ sensum conuertat: fieri enim vt flores, quos hi in mellis dulcedinē conuertūt, isti velut araneæ ad veneni frigiditatē traducant: eapropter cauendū duxi, ne aut dicendo aut scribendo quicquā credendorū efflueret, quod non à sanctis Patribus proficisceretur. Siquidem, vt tradit Irenæus, [Iren. lib. 4. c. 63.] in Apostolorum doctrina, secundum successiones Episcoporum, & secundum scripturas expositio legitima & diligēs, & sine periculo, & sine blasphemia est. Nimirùm, vt Tertullianus, [Tertull. lib. de Præscr.] ordo rerum desiderat, illud priùs proponi, à quo, & per quos, & à quibus sit tradita disciplina, qua fiunt Christiani. Vbi enim apparuerit esse veritatem disciplinæ & fidei Christianæ, illic erit & veritas scripturarum, & expositionum, & omnium traditionum. Nam, vt Clemens [Clem. Rom. Epist. 5.] diui Petri discipulus & interpres docet, oportet ab eo discere intelligentiam scripturarum, qui eàm à maioribus secundum veritatem sibi traditam seruauit, vt & ipse possit ea, quæ rectè accepit, competenter asserere. Sic sanè Basilius & Gregorius Nanzianzenus, [Ruffin. lib. 2. hist. Eccl. cap. 9.] diuina Ecclesiæ lumina, verum scripturarum sensum perscrutati sunt, vt earum intelligentiam non ex propria præsumptione, sed ex maiorum scriptis & authoritate depromerent, eorum sanè, quos ex Apostolica successione, intelligendi regulam suscepisse constabat. Idem superioribus temporibus in Euangelia fecisse constat Theophylactum, Euthymium, Bedam, Remigium, Albertum, Thomam Aquinatem, Zachariam Chrysopolitanum, aliósque permultos, quos, vt Patres, veneror & amplector: à quibus minimè recedo, cùm nec ipse sententiam feram, sed ea tantùm interseram, quæ fusiùs dicendi argumentum suppeditant.

Vt autem id, quicquid est nostri laboris, vestræ Sanctitatis pedibus audenter prouoluerem, præter ea quæ diximus, fecit paterna vestra benignitas, in eos maximè profusa, qui communem Ecclesiæ causam suscipiunt. Hanc & ipse hactenus expertus sum, non modò Romæ facto ad ipsam accessu; sed & nuper data edendi istius operis licentia, quàm prosequendis studiis minimè defuturam esse confido.

Quod reliquum est igitur, supplex ad beatorum pedum oscula, Beatitudinem tuam rogo, vt duos istos priores Tomos gratos & acceptos habere, méque paterna benedictione donare digneris, qua simul & Dei gratia comite, breui tandem posteriores emittam. Deus interim Beatitudinem illam tuam ad communem totius Ecclesiæ bonum prouehat, & incolumem seruet. VIII Non. April. M. D. LXXXIII.

Lutetiæ.

Vestræ sanctitatis

Obsequentiss. seruus & humillimus filius
F. Thomas Beaux-amis ordinis
Carmelitarum.

AVGVSTISSIMO AC SERENISS.^MO PRINCIPI ALBERTO AVSTRIACO S.R.E. CARDINALI, REGNI

Lusitaniæ gubernatori maximo.

VT morum vitaq; Ethnica ratio, Princeps Augustissime, circa religionis cultum, honestatem, & conuersationem politicam, seruaretur, apophthegmata & sententias olim plurimum valuisse, non modò ex Hesiodo, Phocylide, Pythagora, Theognide, alijsq; multis, qui in hoc scripti genus incubuerunt, fit perspicuum, sed ex eo etiam, quòd videamus historicos & oratores eiuscemodi sententias non minùs frequenter vsurpare, quàm laudare, & Philosophos præcepta sua illis, ὡσπερεὶ σφραγῖδι, tanquam sigillo quodam, obsignare. Fructum quoque suarum γνωμῶν polliceri minimè dubitauerunt, quemadmodum Flaccus:

Feruet auaritia, miseroq; cupidine pectus?
Sunt verba & voces, quibus hunc lenire dolorem
Possis, & magnam morbi deponere partem.
Laudis amore tumes? sunt certa piacula, quæ te
Ter purè lecto poterunt recusare libello.

Sed cùm Ethnici homines illi πολυθεΐαν somniarint, falsum Dei cultum sint amplexati, religionẽ è suggestione Cacodæmonis hauserint, densissimis denique immersi tenebris, infelicissimè vixerint, illorum de piè recteq; viuendi modo præcepta manca sunt, nec ipsis, aut etiam nobis, ad salutem commodi quicquam afferunt. Christiani verò nos vnum, verum, æternum Deum, videlicet Iesum, naturæ & vniuersi parentem, firmiter agnoscimus, eumq; fide vera & orthodoxa veneramur, pietatis omnis ac religionis normam ex ipsius sanctorumq; Apostolorum habentes Euangelica traditione. Seruatoris igitur nostri præcepta, Biblicam & Euangelicam doctrinam, magno studio nos, qui à Christo genus & nomẽ ducimus, posthabitis Ethnicorum dictis, complecti fas est: quæ sola, si ex eorum præscripto vitam instituerimus, hîc nos ab omnibus vitijs immunes tueri, ac tandem ad cælestem beatitudinem inter Angelos transferre possint. Cæterùm quia Deus Opt. Max. verbum suum sacratissimum nostræ salutis caussa nobis reliquit, & non Apostolos tantùm, qui per orbem terrarum illud, Christi nomen euangelizantes, propagarent, verùm successores quoque Apostolorum, qui per omnem æui durationem illud conseruarent, ordinauit: nequaquam laude sua

frustrandi sunt fideles Ecclesiæ Patres, ac pij concionatores, quotquot aut viua voce salutarem Christi doctrinam in hominum Christianorum cœtu promulgarunt, aut etiam scriptis suis interpretati sunt, & illustrarunt. In quorum numero cùm hic noster Euangelicæ Harmoniæ author, omnium præstantium Theologorum iudicio positus esset, ac ipsius exemplaribus post primam Parisiensem editionem distractis, inuentu rarus, per bibliopolia certatim requireretur, existimauimus nos Reipublicæ Christianæ rem gratam pariter & vtilissimam facturos, si nostris sumptibus in lucem denuò prodiret. Itaque vt excuderetur pro dignitate sua, operas industrias, ac fidos errorum, quales à Grammatolectis admitti solent, emendatores adhibuimus. Vt autem hæc editio, Princeps Inclyte, non solùm genti patriæ, sed exteris quoque populis communicaretur, opus fuit aliquo, cuius authoritate & patrocinio, non per Hispanias modò, sed per Catholicas orbis Christiani quasuis nationes tutiùs diuulgari posset, ac circunferri. De te igitur vnico votis nostris optatissimo cogitauimus: vnico, inquam, cùm sis nobis non tantùm πολλῶν ἀντάξιος ἄλλων, *sed instar multorum millium, quemadmodum Antimachus de vnico Platone dicebat auditore. Quis enim te non miretur, seu generis tui celsitudinem & gloriam, seu mentis Heroicas & diuinas planè dotes inspexerit? Hinc per Imperatoriæ, illinc per Regiæ Maiestatis auos generosissimam longa serie propaginem ducis. Et si laudem ex Maiorum meritis licet accersere, potes optimo iure tu de proauorum factis gloriari: qui semper Imperij Romani, & Apostolicæ religionis assertores, vindices, & propugnatores inuicti, contra infideles & barbaros Mahumetistas, contra sceleratas & pestilentes hæreticorum factiones, acerrima bella gesserunt. Immortalitati consecrauit ob rerum gestarum magnitudinem fabulosa antiquitas Herculem: immortalitati consecrauit hæc ætas Carolum V. Heroëm maximum, Turcorum & Luteristarum terrorem, vera heroica virtutis eius inspectrix ac testis. Auunculo verò tuo Philippo II. adhuc per Dei gratiam superstite,*

Præteritos vtinam referat cui Iupiter annos,

quis hodie Monarcha viuit in orbe terrarum Catholicæ religionis ac fidei zelo flagrantior? quis ad eam tuendam & propagandam studiosior? quis ad expugnandas hæreses potentior? Nullus tot opes in militiam pro Christi nominis defensione profudit, nullus tot hostes sustinuit, nullus tot labores exantlauit: nullius denique tot extant in Ecclesiam Dei, orbémque Catholicum beneficia. Viuat Rex Hispaniarum. Viuat Philippus II. Catholicus, cum Ecclesiæ Romanæ, & orbis Christiani commodo maximo. Iam Natalium splendore & gloria te serenissimum, non minùs Heroica & cælestis illustrat indoles, & animi virtus. Nam cùm Ecclesiæ suæ Christus seruator noster te præfecerit, quòd eam, cultúmque religionis Apostolicæ, tanto studio vigilantiáque, quanta potes maxima, defendis ac tueris, optimique pastoris exples officium, commissarum tibi ouium sedulam habens curam & rationem, istuc dignè sanctissimo tuo facis munere, & sacrarum literarum præceptis congruenter, Schelomóh sic παροιμιαζόμενος, ידע תדע פני צאנך שית לבך לעדרים *Cui tuæ erga Ecclesiam, & greges tibi traditos solicitudini, accedunt, pietatis & in Christum ardor feruentissimus: scripturæ diuinæ studium indefessum, & assidua lectio: morum sanctitas, & vita imitatrix Angelorum: demùm prudentia in gubernando singularis. Ista verò laus, quæ in Ecclesia prælatis est hodie perrara, tribuitur omnium testimonio tibi peculiariter: quòd à rebus terrenis animo ad cælestia abducto, nihil minùs cogitas, quàm diuitijs & temporarijs bonis cumulandis opu-*

lescere. Quinimò thesauros in Cœlo tibi comparas, dum maiorem pauperum curam geris, quàm tuiipsius, ex facultatibus, quas habes, ipsis aßiduè opem ferendo: longe profectò sentiens aliter, quàm qui dixit in Plauti Trinummo:

De mendico malè meretur, qui ni dat, quod edat, aut quod bibat.
Nam & illud, quod dat, perdit, & illi producit vitam ad miseriam.

Itaque sapientißimus es, cui aurea semper hæc ob oculos versatur sententia:

οὐ διαμειψόμεθα
Τῆς ἀρετῆς τὸν πλοῦτον. ἐπεὶ τὸ μὲν ἔμπεδον αἰεὶ,
Χρήματα δ᾽ ἀνθρώπων ἄλλοτε ἄλλος ἔχει.

Hæ tuæ laudes procul dubio maximæ sunt, quæ animos omnium in tui sic trahunt admirationem, vt instar Dei cuiusdam terrestris, te suspiciant, ament, colant, revereantur. Duos igitur hos, Serenißime Princeps, in Euangelicam Harmoniam tomos, à nobis editos, Illustrißimo nomini tuo dedicamus: Tum quòd, etsi hoc opus per se commendatum, sit placiturum Catholicis & eruditis, cùm tamen viderint illud tui Nominis Augustißimi titulo præsignatum, & authoritate tua præmunitum, qui Natalium maximarúmque virtutum luce præfulges, in quorumuis, non modò mediocrium & communium, sed in Principum quoque manus venturum sit faciliùs, tanquam à te præceptore, atque sic maiorem allaturum vtilitatem. Siquidem præclarè dixit Isocrates: Qui priuatos instituunt, ijs tantùm vtiles esse: at qui erudiunt nos, qui principatum aliquem obtinent, illis pariter, & multis quoque priuatis quibus imperant prodesse: *Tum etiam, vt nostra erga te, quem tantoperè suspicimus & admiramur, aliquod reuerentiæ monumentum extaret: simúlque, dummodò, quod impræsentiarum mittimus, lubenter ac benignè, vt speramus, acceperis (quemadmodum Rouillij nostri piæ memoriæ libris legendis delectatum te fuisse imprimis, audiuimus) ad alia pleraque in posterum ex nostris officinis vulganda, accenderemur. Iesus Christus, verus Pastor, te pastorem, Serenißime Princeps, Ecclesiæ suæ, & Reipublicæ Christianæ, diutißimè dignetur incolumem seruare. Vale.*

Serenissimæ T. Celsitudinis clientes humillimi

Hæredes Gulielmi Rouillij.

COMMENTARIORVM

IN EVANGELICAM HARMONIAM EX ANTIQVIS ECCLESIÆ PATRIBVS QVÆ AD interpretis, & Ecclesiastæ munus faciunt, per F. Thomam Beaux-amis Carmelitam selectorum, Tomus primus.

Quo insertis iis quæ de Ioanne præcursore leguntur, Christi diuina generatio & humana natiuitas, infantia, pueritia, baptisma, priora miracula, prædicatio, discipulorum vocatio, explicantur: ea nimirùm quæ contigerunt vsque ad secundum Pascha ab eius baptismate.

PRAEFATIO EX LVCA, QVA AGITVR DE SVPPOSITITIIS & mendacibus Euangeliis: quòd tantùm sint vera quatuor Euangelia, & quatuor Euangelistæ: qui illorum typi & figuræ præcesserint: quid Euangelium, à quibus Euangelistæ hoc didicerint: qua occasione, & quo ordine scripserint.

LVC. I.

QVONIAM quidem multi conati sunt ordinare narrationem, quæ in nobis completæ sunt, rerum: sicut tradiderunt nobis, qui ab initio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis: Visum est & mihi assecuto omnia à principio diligenter, ex ordine tibi scribere, optime Theophile, vt cognoscas eorum veritatem.

Irenæus.

QVEMADMODVM multi sunt, qui apud simplices & ignaros vitreum arte quadã assimilarum pro smaragdo, aut altero magni pretij lapide haberi faciũt, quoadusq; non adest q probare, & artificium arguere possit: Ita quoque olim multi conficta quædam Euangelia populo proposuerunt, & ita suis dolis effecerunt, vt apud quosdam pro veris haberentur. Quum enim commixtum fuerit æramentum argento, quis facilè poterit, cùm ipse rudis sit, hoc probare? Hæc similitudo ex Irenæo in Præfatione libri primi contra hæreses sumpta est. Et ad eundem sanè modum tot tantísque præstigiis hæretici suos dementare solent, vt quia mendacium à veritate non discernunt, illis facilè per libros falsos & suppositos illudant, quasi à magnis quibusdam Apostolis editi sint. Tertullianus lib. 4. contra Marcionem. Constituimus autem imprimis Euangelicum instrumẽtum Apostolos authores habere, quibus munus hoc Euangelij promulgandi ab ipso Domino sit impositum: si & Apostolicos, non tamen solos, sed cum Apostolis, & post Apostolos: quoniam prædicatio Apostolorum suspecta fieri posset de gloriæ studio, si nõ assistat illis authoritas magistrorum, immò Christi, quæ magistros Apostolos fecit. Denique nobis fidem ex Apostolis Ioannes & Matthæus insinuant: ex Apostolicis, Lucas & Marcus instaurant, iisdémque regulis exorsi, quãtum ad vnicum Deum attinet creatorem, & Christum eius, natum ex Virgine, supplemẽtum legis & Prophetarum. Et quidem Lucas medicus in sui Euangelij Præfatione, multos idem quod & ipse, conatos esse scribit: suæ tamen narrationis authoritatem horum testimonio astruit, qui & ipsi illi viderunt, & ministri fuerunt sermonis. Quod autem dicit, πολλοὶ ἐπεχείρησαν, attentarunt, seu conati sunt: Ambrosius, Theophylactus Euthymius in malam partem accipiunt. Ambros. in expositione Proœmij, quod Lucas in Euangelium suum fecit:

Hæreticorum Euangelia supposita qualia fuerunt.

Tertul.

Qui autores veri Euangelij.

Ambros.

Multi enim conati. Ambrosius inquit, sed gratia Dei destituti sunt, qui implere nequiuerunt. Qui enim conatus est *ordinare*, suo labore conatus est, nec impleuit. Sine conatu enim sunt donationes & gratia Dei, quæ vbi se infuderit, rigare consueuit, vt non egeat, sed redundet scriptoris ingenium. Non conatus est Matthæus, nõ conatus est Marcus, non Ioannes, non Lucas: sed diuino spiritu vbertatem dictorum rerúmque omnium ministrante, sine vllo molimine cœpta compleuerunt. Theophylactus in Lucã. Qui
A fuerunt illi multi qui attentarunt? Pseudoapostoli, sed non perfecerunt: quia enim absque diuina gratia cœperũt, ideò non absoluerunt. Quod & ipse & Ambrosius, & Euthymius in Luc. sed & Hieronymus, probãt, cùm ex his Euãgeliis, quæ ipsis Apostolorum temporibus, tum ex his quæ postea ab impiis & prophanis hominibus conscripta sunt. Theoph. Multi enim tunc conscripserunt Euangelia, vt est quod vocatur Euangelium secundũ Ægyptios, & quod inscribitur Euangelium secundum duodecim. Clemens Alexandrinus lib. 3. Stro. Euang. illius secũdum Ægyptios
B meminit, quo & Tatiani hæretici vtantur. Origen. hom. 1. in Luc. Sicut enim olim in populo Iudæorum multi Prophetiam pollicebantur, & quidam erant Pseudoprophetę, ex quibus vnus fuit Ananias filius Agor: alij verò Prophetæ: Et erat gratia in populo discernẽdorum spirituum, per quam alij inter Prophetas recipiebantur, alij verò quasi ab exercitatissimis trapezitis reprobabantur: Ita & nũc in nouo Testamento multi conati sunt scribere Euangelia, sed non omnes recepti. Et vt sciatis non solùm quatuor Euangelia, sed plurima esse conscripta, è quibus hæc quæ habemus, electa sunt, & tradita Ecclesiis, ex ipso Proœmio
C Lucæ cognoscimus. Nam hoc quod ait, *Multi conati sunt*, latentem habet accusationem eorum, qui absque gratia Spiritus sancti, ad scribenda Euangelia prosilierũt. Ecclesia quatuor habet Euangelia, hæreses plurima, è quibus quoddam scribitur secundum Ægyptios, aliud iuxta duodecim Apostolos. Ausus fuit & Basilides scribere Euangelium, & suo nomine titulare. Scio quoddam Euangelium, quod appellatur secundum Thomam, & iuxta Matthiam. Ambrosius hæc Origenis verba secutus esse videtur. Sed

Euangelistæ non humano artificio usi sunt.

Theoph. Euthym.

Quænam fuerint Euangelia mendacia.

Clem. Alexand. Origen.

Hieron.

& Hieronymus ed ea alludit in Proœmio Commentariorum quos scripsit in Matthæum. Plures fuisse, inquit, qui Euangelia scripserunt, Lucas Euangelista testatur, dicens, *Quoniam quidem multi conati sunt. &c.* sicut perseuerantia vsque in præsens tempus monimenta declarant, quæ a diuersis auctoribus edita, diuersarum hæresum fuere principia: vt est illud iuxta Ægyptios, & Thomã, & Matthiã, & Bartholomęũ, duodecim quoque Apostolorum, & Basilidis, atque Apellis, ac reliquorum, quos enumerare longissimum est: cum hæc tantum in præsentiarum necesse sit dicere, extitisse quosdam, qui sine spiritu & gratia Dei, conati sunt magis *ordinare narrationem*, quam historiæ texere veritatem. Quibus iure potest illud Propheticum coaptari: Væ qui prophetant de corde suo, qui ambulant post spiritum suum: qui dicunt, Hæc dicit Dominus, & Dominus non misit eos.

Eusebius. Eusebius hist. Ecclesiast. lib. 3. cap. 25. scribit præter Euangelium Thomæ, & Matthiæ, fuisse & Euãgelium Petri, & alia continentia Andreæ, Ioãnis, & aliorum Apostolorum Acta, quæ, inquit, ab hæreticis proferuntur, quorum nullam vspiam, vel aliquis Ecclesiasticæ successionis scriptor mentionem in Commentariis suis facere dignatus est. *Hæreticorum mendaces libri nomine Apostolorum panari.* Porrò & phraseos character à consuetudine Ecclesiastica variat, & ipsa sententia, & propositum illorum quæ adferuntur, plurimùm à veritate rectæ doctrinæ discrepant, & quòd hæreticorum sint hominum figmenta, perspicuè conuincunt. Quapropter ne inter adulterina quidem ponenda, sed tanquam omninò absurda & impia auersanda sunt.

Cyrill. Hierosol. Cyrillus Hierosolymit. catechesi 4. Noui igitur Testamenti quatuor tantum Euangelia, inquit: reliqua autem falsò inscripta, & perniciosa sunt. Scripserunt enim Manichæi secundum Thomam Euangelium, quod Euangelico nomine coloratum animas simplicium corrumpit.

Epiphan. Epiphanius lib. 1. tom. 2. contra 26. hæresim, quæ est Gnosticorum, scribit Gnosticos, vt turpitudinem execrandæ suæ libidinis aliquo verbo prætexerent, Euangelium Philippi Apostoli Domini nomine confinxisse.

Leontius. Leontius Bizantinus ex Theodoro Abbate Lib. de sectis art. 3. Euangelium nomine Philippi & Thomę à Manichæis cõfictum scribit.

Epiph. Epiphanius denique lib. 1. to. 3. in hæres. 46. quæ est Tatianorum: Dicitur, inquit, ab ipso Tatiano factus esse liber, qui ex quatuor Euangeliis constat, quem aliqui Euangelium secundum Hebræos vocant.

Irenæus. Irenæus lib. 1. contra hæreses cap. 35. meminit Euangelij Iudę, quod Ophitæ & Cainæi hæretici conflarant, quo Iudam Domini proditorem summis laudibus efferebant.

Origen. Origen. in Matth. cap. 13. Euãgelium conscriptum nomine Petri narrat, ex quo colligerẽt nonnulli Ioseph alteri prius nupsisse quàm D. Virginem in coniugem accepisset. Sed, vt idem scribit hom. 1. in Lucam, in his omnibus nihil aliud probamus, nisi quod Ecclesia probauit, quatuor scilicet tantùm Euangelia recipienda esse. *Quo argumento discernenda sunt vera Euangelia.*

Eusebius. Hanc Origenis sententiam Eusebius Cæsariensis lib. 6. hist. Eccles. cap. 25. vt summæ authoritatis, trãscripsit.

Iren. Probatur autem expressis argumentis ab Irenæo lib. 3. contra hæreses, cap. 11. Concludit enim neque plura, nec minus quàm quatuor esse posse Euangelia.

August. *Mysteria numeri quaternarij Euangeliorum & ...* August. tom. 8. Enarrat. in Psal. 103. Quia enim quatuor sunt orbis partes, & totus orbis ad Euangelium vocabatur, inde quatuor Euangelia conscripta sunt: & quia totus orbis in nomine Trinitatis vocatur, vt congregetur Ecclesia, ideò duodecim Apostoli sunt, quia quatuor ter ducta duodecim fiunt.

Hierony. Hieron. in Proœmio Comment. in Matth. Ecclesia enim, inquit, quæ Domini voce supra petram fundata est; quam introduxit rex in cubiculũ suum, & ad quã per foramen descensionis occultè misit manum suam, similis damulæ, hinnulóq; ceruorũ: quatuor flumina paradisi instar eructans, quatuor angulos & annulos habet, per quos quasi arca testamẽti, & custos legis Domini, lignis immobilib. vehitur. Cõparat enim quatuor Euãgelistas quatuor paradisi fluminib⁹, & quatuor annulis, q̃bus arca Domini portabatur.

Anastas. Anastas. Epis. Nicenus quæstionum in scripturam quæst. 65. Quia, inquit, quatuor mundi regiones, & quatuor spiritus vniuersò & in genere: Ecclesia meritò habet quatuor columnas vndique spirantes incorruptionem, & homines instar ignis suscitantes. Ex quibus manifestum est, quòd Verbum opifex omnium, qui sedet super Cherubim & continet omnia, hominibus manifestatus dedit nobis quadriforme Euangelium, sed quod vno spiritu continetur: Cherubim enim habent quatuor facies, & eorum facies sunt imagines operationis filij Dei. Vnde & Dauid in eum dicit: Qui sedes super Cherubim manifestare. Et propterea homini data sunt vniuersè & in genere quatuor testamẽta. Vnum quidem diluuij datum est Noë sub arca: secundum Abrahamo, sub signo circuncisionis; tertium verò legis sub Moyse: quartum Euangelij per Dominum nostrum Iesum Christum.

Augustin. August. lib. 1. de consen. Euangel. cap. 6. A Vnde mihi, inquit, videtur, qui ex Apocalypsi (cap. 4.) illa quatuor animalia, ad intelligendos quatuor Euangelistas interpretati sunt, probabilius aliquid attendisse, illi qui leonem in Matthæo, hominem in Marco, vitulum in Luca, aquilam in Ioanne intellexerunt. *Visio Ezechielis Prophetæ.* Matthęus enim regiam Christi dignitatem explicat, qui est leo de tribu Iuda, ad quem adorandum venerunt Magi ab Oriente, quem etiam rex Herodes reformidans, tot paruulos necauit. Lucas per vitulum exprimitur: orditur enim à sacerdotis oblatione, & narrat sacramenta primi sacerdotij in infante Christo impleta. Marcus, qui neque stirpem regiam, B neque sacerdotium narrare voluit, in his versatus ostenditur, quæ homo Christus operatus est: vnde & homini assimilatur. At verò Ioannes super nubila infirmitatis humanæ, velut aquila, conscendit: & lucem incommutabilis veritatis acutissimis atque firmissimis cordis oculis intuetur.

Hierony. Hierony. in Proœmio Comment. in Matth. Hæc igitur quatuor Euangelia multò antè prædicta Ezechielis quoque volumen probat. In quo prima visio ita contexitur, Et in medio similitudo quatuor animalium, & vultus eorum facies hominis, & facies leonis, & facies vituli, & facies aquilæ. Prima hominis facies Matthæũ significat, C qui quasi de homine exorsus est scribere, Liber generationis Iesu Christi filij Dauid, filij Abraham. Secunda Marcum, in qua vox leonis in eremo rugientis auditur, Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini, rectas facite semitas eius. Tertia vituli, quæ Euangelistam Lucam à Zacharia sacerdote sumpsisse initium præfigurat. Quarta Ioannem Euangelistam, qui assumptis pennis aquilæ, & ad altiora festinans, de Verbo Dei disputat.

Idem. Idem lib. 1. Comment. in Zach. cap. 6. quo visio quatuor quadrigarum per orbem discurrentium describitur. *Visio Zachariæ Prophetæ.* Legi, inquit, in cuiusdam volumine, quatuor quadrigas, in quibus sunt D equi ruffi, & nigri, & albi, & varij ac fortes, quatuor Euangelia intelligenda, & equos Apostolos, per diuersitatem colorum diuersas gratias possidentes, quorum alij ruffi sint in martyrio, alij obscuri & nigri, & Christi mysteria cognoscentes, de quibus dicatur in Psalmis, (Psal. 17.) Caligo sub pedibus eius. Et posuit tenebras latibulum suum. Alij albi gratia virginali: alij varij & fortes, habentes gratiam curationum diuersarúmq; virtutum. Hæ quadrigæ quatuor, siue currus missi sunt in quatuor ventos cœli, id est, ad cardines mũdi, & vniuersum orbem terrarum, vt explerent Domini voluntatem: quibus postea infertur ab E Angelo, Ite & perambulate terram, & in cunctis terrarum finibus Euangelium seminate.

Chrysost. Chrysost. tom. 4. lib. Comment. in epist. ad Galatas cap. 1. Quid igitur dicemus, an quòd etiamsi decies mille sint Euangelistæ, qui scribunt Euangelia, modò scribant eadem, multa illa esse vnicum Euangelium, neque quicquam obstare scribentium multitudinem, quo minùs vnum sit Euangelium? *Vnicũ in pluribus est Euãgelium.* Quemadmodum ex aduerso si quis vnus scribens commemoret contraria, non esset vnum Euangelium, quæ scribuntur. Vt enim vnum sit Euangelium, aut non vnum, non æstimatur numero scribentium, sed hinc, eadémne F sint, an diuersa quæ scribuntur. Vnde dilucidum est quatuor Euangelia vnum esse Euangelium. Quum enim quatuor eadem loquantur, non est aliud atque aliud ob personarũ differentiam, sed vnum ob eorum qui loquuntur, consonãtiam.

Basilius. Basilius Enarrat. in cap. 8. Esaiæ. Adest Euangelium, inquit, hoc est faustum fœlixque nuncium. Quem enim prisci patres flagrantibus votis & spe certa credebant affore è cœlo, præsentem nobis annunciat Euangelium. Euangelium enim vox Græca est, bonum siue lætum nuncium significans, qua voce 70. interpretes vsi sunt, *Quid Euangelium.* quoties occurrit verbum Hebraicum *Basar*, quod nun-

ciare est, ex quo *Besôra* nuncium, & *Mebaser* nuncians. Hanc vocem vsurpant Luc. cap. 4. Paulus Gal. 1. Hebraica autem voce vsus est Esaias capitu. 61. vbi legimus, Ad euangelizandum pauperibus misit me. Definit autem Lucas Euangelium, *narrationem. quæ in nobis completæ sunt, rerum.*

De quibus sit Euangelium.

Res completæ, non tam peractæ intelliguntur, quàm certissima fide confirmatæ. πληροφορία enim idem quod plenissimè doceo. Vnde Orig. ho. 1. in Luc. Effectum, inquit, suum Lucas indicat ex sermone, quo ait: In nobis manifestissimè sunt ostensæ. rerum enim est πεπληροφορημένων quod vno verbo Latinus sermo non explicat. Certa enim fide & ratione cognouerat, neque in aliquo Lucas fluctuabat, verum ita esset, an aliter. Hoc autẽ illis euenit, qui fidelissimè crediderunt, & id quod Propheta obsecrat, consecuti sunt, & dicunt, (Psal. 117.) Confirma me in sermonibus tuis. Vnde & Apostolus de his qui erant firmi atque robusti, ait (Ephes. 3.) Vt sitis radicati & fundati in fide. Ambros. in exposit. Proœmij Lucæ. Itaque Euangelium completum est, & redundat omnibus per vniuersum orbem fidelibus, & mentes omnium rigat, animumque confirmat. Ergo fundatus in petra, & qui omnem fidei sumpserit plenitudinem, firmamentumque constantiæ, rectè dicit, *quæ in nobis completa sunt*, quoniam non signis & prodigiis, sed verba vera à falsis discriminant, qui salutaria Domini gesta describunt, vel qui animo mirabilibus eius intendunt. Euthym. in Luc. *Res* autem sunt opera & sermones Christi, miracula ac dogmata, & vt semel dicam, conuersatio eius in carne. Authoritatem autem eorum, quæ de Christi in carne dispensatione & miraculis, sumit à traditione. *Sicut*, inquit, *tradiderunt nobis. qui ab initio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis.*

Orig. — *Ambros.* — *Euthym.*

A quibus & quomodo acceptũ sit Euangelium.

Irenæus lib. 3. contra hæres. cap. 3. Traditionem itaque Apostolorum in toto mundo manifestatam, in Ecclesia adest perspicere omnibus, qui vera velint audire, & habemus enumerare eos, qui ab Apostolis instituti sunt in Ecclesiis, & successores eorũ vsq; ad nos. Et cap. 4. Non oportet igitur apud alios quærere veritatem, quam facile est ab ipsa Ecclesia sumere: cùm Apostoli, quasi in depositorium diues, plenissimè in eam contulerint omnia quæ sunt veritatis, vti omnis quicunque velit, sumat ex ea potum vitæ. Hæc est enim vitæ introitus: omnes autem reliqui fures sunt & latrones: propter quod oportet deuitare quidem illos, quæ autem sunt Ecclesiæ, cum magna diligentia diligere, & apprehendere veritatis traditionem. Quid enim, etsi de aliqua modica quæstione disceptatio esset, nónne oporteret in antiquissimas recurrere Ecclesias, in quibus Apostoli conuersati sunt, & ab eis de præsenti quæstione sumere, quod certum & re liquidum est? Quid autem, si neque Apostoli quidem scripturas reliquissent nobis, nónne oportebat ordinem sequi traditionis, quam tradiderunt iis quibus committebant Ecclesias? Theophylactus in Matth. Et primùm quidem magni illi atque diuini viri, qui ante datam Mosi legem vixere, non ex literis & libris discebant, sed munda mente præditi, spiritus illustratione illuminabantur, atque in hunc modum Deo ipsis ore ad os colloquente, quæ illi placita erant, cognoscebant. Tales erant Noë, Abraham, Iob, Moses. At postquam deteriores facti sunt homines, & indigni qui à Spiritu sancto illustrarentur, & docerentur: concessit tandem misericors Deus scripturas, vt per illas diuinæ voluntatis essent memores. Eapropter cùm Christus Apostolis coràm in sua persona locutus esset, & Spiritu sancto doctore illustrasset: occurrentibus & pullulantibus hæresibus, operæprecium visum est, vt ex eorum traditione Euangelia conscriberentur. Hinc fit, vt Lucas traditionem agnoscat, & ab ea se edoctum esse fateatur. Augustin. tom. 10. ser. 146. de tempore. Nam cùm sint quatuor Euangelistæ, Matthæus, Ioannes, Marcus & Lucas, duo, Matthæus scilicet & Ioannes, sunt ex duodecim Apostolis. Sed illorum præcessio infœcunda non fuit, vt sequentes comites non haberent. Ideò voluit Spiritus sanctus etiam ex his, qui inter duodecim non fuerunt, eligere ad Euangelium conscribendum duos, ne putaretur gratia euangelizandi vsque ad Apostolos peruenisse, & fontem gratiæ in illis defecisse. Eorum igitur duo testes sunt & qui Christum viderunt, & cum illo conuersati sunt, & eius sermones audierunt: Marcus autem & Lucas per traditionem suum acceperunt Euangelium. Exprimit autem à quibus hoc acceperint, dicens, *ab his qui ab initio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis.* Possumus autem D. Virginem Mariam intelligere eorum nomine qui ab initio viderunt: Nam & illa omnia mysteria nouerat, quæ & Lucas recensuit, non tamen primùm ab Apostolis cognita, nec ipsorum conspectui oblata: vt sunt, quæ ad Christi conceptionem, natiuitatem, & infantiam pertinent. Illa enim maximè à sanctissima Virgine didicerunt Apostoli, vt scribit Hierony. in serm. de assumptione eiusdem. Fuerunt tamen illi testes eorum, quæ fecit & dixit Dominus, ab initio publicæ prædicationis suæ, vsque ad gloriosam suam in cœlos ascensionem. Orig. hom. 1. in Luc. Videre transfert ad intellectum potiùs quam ad sensum. In Exodo scriptum est, inquit, Populus videbat vocem Dei. (cap. 19.) Et certè vox auditur potiùs quàm videtur: sed propterea scriptum est, vt ostenderetur nobis aliis oculis videri vocem Dei, quibus illam aspiciunt, qui merentur. Porrò in Euangelio non vox cernitur, sed sermo, qui voce præstantior est. Vnde nunc dicitur, *sicut tradiderunt nobis, qui ab initio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis.* Igitur Apostoli viderunt sermonem, non quia aspexerunt corpus Domini saluatoris, sed quia verbum viderunt. Si enim iuxta corpus vidissent Iesum, hoc est, Dei vidissent sermonem: ergo & Pilatus, qui condemnauit, sermonẽ Dei vidit, & Iudas traditor, & omnes qui clamauerunt, Crucifige, crucifige eum. Sed absit, vt incredulus sermonẽ Dei viderit. Qui videt me, inquit, videt & patrem meum. Interim tamen potest & id intelligi de iis, qui & ipsis oculis corporalibus Christum viderunt: alioquin etiam id de omnibus fidelibus dici poterit, quòd & ipsi videant Christum per fidem, & cognoscant illum spiritualibus oculis. Atqui præter illam superabundantem cognitionem, viderunt etiam corporeis oculis Apostoli: ad quos Christus, Multi reges cupierunt videre quæ vos videtis, & non viderunt: & audire quæ vos auditis, & non audierunt. Ministros autem sermonis dicit eosdem Apostolos, quos Euthym. & Theoph. cum Origene, ministros Christi vocat, vt hic λόγος non doctrinam, sed ipsum Christum significet. Eundem sensum sequitur Ambrosius, licet etiam possit pro Christi doctrina, & omnibus eius gestis, quæ recenseri possunt, accipi. Euthym. in Luc. Hoc autem scribens, ostendit quòd ipse illis posterior ad ipsum accessisset: ideóque hæc ab illis didicerat, qui semper cum Christo fuerant, ac singula viderant, & audierant. Ministros autem hos nominauit, vtpotè auditores, & ad fidei prædicationem emissos. Chrysost. hom. 1. in Luc. Sed principio requirendum est, quænam illa causa sit, quòd ex tam multis discipulis, duo tantùm scribunt Apostoli, & duo eorum qui Apostolos sunt secuti. Vnus enim Petri, alter Pauli discipulus post Ioannem atque Matthæum Euangelia condiderunt. quia scilicet nihil omninò pro humanæ gloriæ, sed cuncta præ diuinæ gratiæ amore faciebant. Quid igitur? Non sufficiebat vnus Euangelista cuncta memorare? Sufficiebat quidem: sed cùm quatuor sint qui Euangelia conscribant, neque eisdẽ certè temporibus, aut in eisdẽ locis, neque pariter congregati, neque mutuò colloquentes, & tamen quasi vno ore pronunciant, fit hoc sine dubio veritatis grande documentum. Quòd autem & variis temporibus, & occasionibus, & locis scripserint, satis colligi potest. Matthæus enim, inquit Chrys. ho. 1. Oper. perf. in Matth. accedentibus his qui ex Iudæis Christo crediderant, & rogantibus vt quæ verbis docuisset, hæc eis literis seruanda dimitteret, Hebræo sermone Euangelium scripsisse dicitur. Idem asserit Hierony. Præfatione sua Comment. in Matth. Cyrillus, Hierosoly. catechesi 14. Matthæus, inquit, Euangelium suum lingua Hebraica scripsit. Irenæus lib. 1. in hæres. c. 26. hoc solo quod secundum Matthæum est Euangelio Ebionitæ vtebantur. Epiph. lib. 1. to. 2. in hæres. 30. quæ Ebionæorum est, hoc Euangelium Hebraicum fuisse testatur, & ab Ebionitis vocatum Hebraicam plantam. Euseb. lib. 5. hist. Eccles. cap. 10. scribit, Pantenum Euangelij Christi prædicatorem Orientalibus Gentibus deputa-

Theophyl. — *August.*

Qui sint Euangelistæ.

D. Virgo testis. — *Hierony.* — *Origenes.*

Videre sermonem quid.

Qui ministri sermonis. — *Euthym.* — *Theophyl.* — *Ambros.*

Chrysost.

Cur tà pauci scripserunt.

Cur non solùs vnus.

Euangelium Matthæi quibus & qua occasione scriptum.

Idem Hierony. — *Cyrill. Hierosol.* — *Irenæus* — *Epiphan.* — *Eusebius.*

tum, & ad Indiam vſque miſſum: apud Indos quoſdam ſibi Chriſtum cognoſcentes, quibus Bartholomæus vnus ex Apoſtolis prædicauerit, Euangelium Matthæi reperiſſe, quod Bartholomæus ſcriptum Hebraicis literis reliquerit, & ad hoc vſque tempus ſeruatum ſit.

Cedrenus. *Marci Euãgelium à Petro accepit.*

Cedrenus in Compendio hiſtoriar. narrat, repertum Euangelium Matthæi in Cypro prope reliquias S. Barnabæ, ipſius Barnabæ manu deſcriptum, & à Zenone in palatio repoſitum eſſe.

Hierony.

Hierony. in Procemio Comment. in Matth. Secundus autem Marcus, inquit, interpres Apoſtoli Petri & Eccleſiæ

A

Alexandrinæ primus Epiſcopus, Dominum quidem ſaluatorem ipſe non vidit, ſed ea quæ audierat magiſtrum prædicantem, iuxta fidem magis geſtorum narrauit, quàm ordinem.

Nicephor. Origen.

Nicephorus Calliſtus lib. 5. hiſt. Eccle. cap. 16. hæc Origenis verba citat, quæ in Enarr. primi Pſalmi conſcripſit. Secundum, inquit, Euangelium a Marco, ſicuti à Petro eſt illi dictatum, quem is in Catholica epiſtola ſua eam ob cauſam filium ſuum agnoſcit, inquiens: Salutat vos in Babylone electa & Marcus filius meus.

Luca Euangeliũ a Paulo.

Tertium ſecundum Lucam à Paulo laudatum eſt Euangelium, quod is Gentibus ſcribi curauit.

Euſebius. Papias.

Euſeb. hiſt. Eccleſi. lib. 3. cap. 39. ex Papia antiquiſſ. & Apoſtolicis viris contemporaneo,

B

eadem de Marco & Matthæo refert, quæ diximus, ita vt & Orig. & Hieronymus, & cæteri qui eum ſecuti ſunt, idem cum eo ſcripſiſſe videantur. Idem lib. 2. hiſt. Eccleſ. cap. 5. ſcribit, Marcum à Romanis Chriſtianis, poſt deuictũ Simonem Magum, impulſum, vt quæ à Petro audierat, literis complecteretur: atque ita cauſam dediſſe Euangelio, quod ſecundum Marcum dicitur, conſcribendo. Aiunt autem Apoſtolum Petrum, cùm ex inſtinctu Spiritus ſancti factum hoc cognouiſſet, delectatum eſſe virorum iſtorum voluntate, & ſcriptum hoc Euangelium Eccleſiis ad legẽdum authoritate ſua confirmaſſe,

Clemens.

Clemens in ſexto Hypotypoſeon, hiſtoriam hanc ponit.

C

Porrò Marcum hunc primum aiunt ad Ægyptum miſſum, Euangelium illic, quod & conſcripſerat, prædicaſſe.

Chryſoſt.

Inde, vt Chryſoſtomus homi. 1. Operis perfect. in Matth. ſcribit, Marcum quoque in Ægypto idipſum rogantibus tradidiſſe diſcipulis. Ideò etiam Lucas de ſeipſo adducit, *Viſum eſt & mihi aſſecuto omnia à principio diligenter ex ordine tibi ſcribere, optime Theophile.* παρηκολουθηκότι ἄνωθεν πᾶσιν ἀκριβῶς, aſſectato à ſummo omnia exactè. παρηκολουθεῖν enim eſt adeſſe, & ſubſequi, & præſentem eſſe: vt qui indiuiduus eorum comes fuerit, qui & ipſi audierant & miniſtri fuerant ſermonis.

D

Lucæ ſumma diligentia in perſcribendo.

Ne quis fortè arbitretur illum non hac in re ſumma & accurata diligentia, & tenaci memoria vſum, vt ea ordine conſcriberet quæ reliquit: nec enim ignorantia lapſus eſt, aut aliquid retulit, quod non ei ſatis notum eſſet. Noluit ne in minimo quidem hallucinari: omnia, & ab initio, ſeu à ſummo, & diligenter inueſtigans, & requirens: ita vt nihil elapſum ſit, quod non à fide dignis teſtibus accepiſſet. Tertull. lib. 4. contra Marcionem: Porrò Lucas, inquit, non Apoſtolus, ſed Apoſtolicus: non magiſter, ſed diſcipulus: vtique magiſtro minor, certè tanto poſterior quanto poſterioris Apoſtoli ſectator, Pauli ſine

Tertull. *Quomodo Lucas à Paulo acceperit, quæ ab his qui viderant ſe accepiſſe aſſerit.*

E

dubio. Occurrit autem hic Tertullianus quæſtioni, quæ ita moueri poſſet. Cùm Lucas aſſerat ſe ex his didiciſſe, qui ab initio ipſi viderunt, quomodo igitur à Paulo ſuum Euangelium accepiſſe cenſetur, qui poſt Chriſti in cœlos aſcenſionem ad fidem conuerſus eſt? Sed reſpondemus, primùm illum vidiſſe Dominum in illo raptu, cùm & loquentem audiret, Saule, Saule, cur me perſequeris? Vnde ita ſcribit: Nónne & Dominum noſtrum Ieſum vidi? Sed & ab eodem edoctus eſt. Euangelium, inquit, nõ ab hominibus, neque per hominem, ſed per Dominũ noſtrum Ieſum accepi. Demum reſpõdet Tertullianus, Paulum de Euangelio, quod diuinitus acceperat, cum Apoſto-

F

lis, qui & ipſi Dominum viderant, & miniſtri erant ſermonis, contuliſſe. Siquidem propterea, inquit, Hieroſolymam aſcendit, ad cognoſcendos Apoſtolos & conſulendos, ne fortè in vacuum cucurriſſet, id eſt, ne non ſecundũ illos credidiſſet, & non ſecundum illos euangelizaret. Deinque vt cum authoribus contulit, & cõuenit de regula fidei, dexteras miſcuere, & exinde officia prædicandi diſtinxerunt, vt illi in Iudæos, Paulus in Iudæos & nationes. Igitur ſi ipſe illuminator Lucæ authoritatem antecesſorem & fidei & prædicationi ſuæ optauit, quanto magis eam Euãgelio Lucæ expoſtulem, quæ Euangelij magiſtri eius fuit neceſſaria?

Quis Theophilus.

Cæterùm Theophilus iſte κράτιστος nuncupatur, quod non ſolùm optimum, ſed & ſtrenuum virum indicat.

Ariſtot. Theophyl.

Ariſt. li. 3. Ethicor. ad Nicomac. κράτιστος στρατιώτης, optimus miles, aut ſtrenuus. Sic Paulus Feſtum nuncupat,

A

vnde & Theophylactus Theophilum iſtum primatẽ aliquem fuiſſe colligit. Et ita quod reliquum eſt, interpretatur, *Vt cognoſcas eorum verborum de quibus eruditus es, veritatem.* Duos, inquit, in hoc ſenſus habeo. Vnus quidem eſt hic. Priùs te ſine ſcriptis inſtitui, ô Theophile, nunc ſcriptum tibi trado Euangelium, atque ita mentem tuam munio, vt ne obliuiſcatur eorum, quæ ſine ſcriptis tradita

Cur Lucas ſcripſerit.

ſunt. Alter, verò, Solemus nos homines, quando quis nobis ſine ſcripturis loquitur, ſuſpicari ne fortè quid mendacij admixtum ſit: quando autem etiam ſcribit quæ loquitur, tunc credimus quòd non ſcripſiſſet, niſi vera ſe dicere

B

confideret. Idcircò & Euangeliſta dicit: Propterea ſcripſi tibi Euangelium, vt ea, de quibus ſine ſcriptis eruditus es, in maiori ſecuritate conſerues, maiorem fidem nunc habens, qui adeò de his quæ non ſcripto docui, confidam, vt etiam ſcripturis prodere non formidarim. Attende quod etiam dicit, ἐπιγνῷς, agnoſcas, non ſimpliciter γνῷς, ſcias, hoc eſt, ſecundò maiorem accipias ſcientiam, & fiduciam ac ſecuritatem quòd non mentiar. Poteſt & iſtud ita intelligi, quòd cùm multi Pſeudoapoſtoli falſa proponerent Euangelia, ne his fortè alliceretur, & deciperetur Theophilus, hanc hiſtoriam contexuerit.

Cur & quando Ioannes ſcripſerit. Hierony.

Cæterùm vltimus Ioannes Apoſtolus, vt ſcribit Hieronym. Procem.

C

Comment. in Matth. is eſt, quem Ieſus amauit plurimùm, qui ſupra pectus Domini recumbens, puriſſima doctrinarum fluenta potauit, & qui ſolus de cruce meruit audire, Ecce mater tua. Is cùm eſſet in Aſia, & iam tunc hæreticorum ſemina pullularent, Cherinti, Ebionis, & cæterorum qui negant Chriſtum in carne veniſſe, quos & ipſe in Epiſtola ſua Antichriſtos vocat, & Apoſtolus Paulus frequenter percutit: coactus eſt ab omnibus penè tunc Aſiæ Epiſcopis, & multarum Eccleſiarum legationibus, de diuinitate ſaluatoris altiùs ſcribere: & ad ipſum (vt ita dicam) Dei Verbum, non tam audaci quàm fœlici temeritate pro-

D

rumpere. Vnde & Eccleſiaſtica narrat hiſtoria, cum à fratribus cogeretur vt ſcriberet, ita facturum ſe reſpondiſſe, ſi indicto ieiunio in commune omnes Deum deprecarentur: quo expleto reuelatione ſaturatus, in illud procemiũ è cœlo veniens eructauit, In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Ver-

Quantus honor Euangeliorum voluminibus. Chryſoſt. Cedrenus.

bum. Porrò tantum honoris ſacris Euangeliorum libris primi illi Chriſtiani detulerunt, vt frequẽter Chryſoſtom. in ſuis ad populũ homilijs notet, pretioſo velamine opertos à quibuſdam magna cũ veneratione ſeruatos eſſe: ſed & Cedrenus in Compendio hiſtoriar. ſcribit, Conſtanti-

E

num illum magnum Imperatorem aureum Euangeliorũ volumen, lapidibus precioſis opertum, admiratione dignum, in magna Conſtantinopoleos Eccleſia repoſuiſſe.

Theodor.

Theodorus Lector lib. 2. Collectaneorum, ſcribit Euangelium Matthæi à Zenone Imperatore in loco palatij digniore reconditũ fuiſſe. Idem lib. 1. Euangeliorum volumẽ igni graſſante oppoſitum tantæ virtutis fuiſſe recenſet, vt & ipſum cõſopierit.

Greg. Nanzanz. *Nulla contrarietas inter Euangeliſtas.*

Gregor. Nanzanzen. Orat. in laudem Baſilij: Neque verò inquit, Euangeliſtas idcircò inter ſe pugnare dixerimus, quoniam alij in exponẽda Chriſti humanitate plus operæ poſuerunt, alij ad explicandam diui-

F

nitatis materiam ſe contulerunt: atque alij ab humana natiuitate, alij ab his rebus, quæ naturam noſtram ſuperant, opus ſuum auſpicati ſunt: ſic videlicet prædicationem inter ſe partiti, vt eorum qui illam excipiebant, vtilitas ferebat, atque à ſpiritu, quem domeſticum habebant, informati ſunt.

De

De æterna Christi filij Dei generatione, & cur Verbum dicatur: quomodo Patri coæternus, consubstantialis, & coæqualis filius sit.

IOAN. I.

Matth. | Mar. | Luc. | In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum: Hoc erat in principio apud Deum

Athanas. in Symbolo.

VM NOSTRA sit hæc catholica fides, vt credamus & cõfiteamur, quia Dominus noster Iesus Christus Dei filius, Deus & homo est: Deus quidé ex substãtia patris ante secula genitus, & homo ex substantia matris in seculo natus: Chryso. hom. 5. in Ioan. (Chrysost.) Hinc factum est, vt Ioannes à Christi diuina generatione sumat initium. (*Qua ratione, & quod initium Euangeliorum.*) Reliqui enim Euãgelistæ ab humanitate Christi suum orsi sunt Euãgelium. [A] Nam Matthæus incipit, Liber generationis Iesu Christi filij Dauid. Lucas de Maria prima verba facit. Marcus similli ferè vtitur principio, & de Ioanne Baptista illic nobis intexit historiam. Porrò Ioannes hoc paucis significauit, dicens, Et verbum caro factum est. Et reliquis prætermissis omnibus, conceptione, partu, educatione, incremẽto, quamprimùm supernam nobis generationẽ aggreditur. Cur ita fecerit, iam vobis aperiam. Cùm reliqui Euãgelistæ circa carnem immorati essent, timendum erat, ne idcircò nonnulli nihil altum, sed caduca tantùm & terre- [B] na coniectantes, in ea solùm doctrina confirmarentur: quod & Paulus Samosatensis opinatus est. (Theophyl.) Theophyl. in Ioan. Etsi tamẽ neque illi de Deitate vnigeniti dicere neglexerunt, sed eius mentionem fecerunt, quamuis nõ diffusè. (Alcuinus. *Ioãnes aquila, & filius tonitrui.*) Author catenæ. Itaque Ioannes ad instar aquilæ in verum iustitiæ solem in æternam illam generationẽ oculos irreflexos erexit: & sicut à Christo filius tonitrui cum fratre Iacobo (Mat. 3.) dictus est, ita tantæ maiestatis nobis oraculum profudit, vt tonitru potiùs quàm verba sonare videatur. [C] Et quidem legimus (Ioann. 12.) cùm precationi Christi pater ille cœlestis annuisset, & vox eius audita fuisset, & clarificaui, & iterum clarificabo: turbã quæ audierat, tonitruum factum esse, alios existimasse vocem illam ab Angelo profectam esse. Nunc autem, vt scribit Psaltes (Psal. 76.) vox tonitrui diuini in rota. Nam si rotas illas, quæ primùm ab Ezechiele, tandem ab ipso Ioãne visæ sunt, (*Euangelium Ioannis tonat.*) si spiritum vitæ in rotis, & ipsarum partes quatuor expendamus, quomodo non vt in vetere & nouo Testamento, ita maximè in Ioanne vocem diuini tonitrui admirabimur? [D] (Greg. Nys.) Greg. Nyssen. lib. de fide. Deus igitur est, per id quod Euangelium tonitruum firmum credentibus facit. (Hugo de S. Vict.) Hugo de S. Victo. in Psal. 76. Nec mirum, vt canit Dauid, quia vocem dederunt nubes, celebres scilicet Apostoli, de quibus Esaias ait, Qui sunt isti qui vt nubes volãt? Etenim *sagitta tua*, verba illa diuinę scripturę, *transeunt* ab ore prædicatorum ad corda audientium: *Vox autem tonitrui tui*. vox, inquam, prædicationis Apostolorum terribilis & aperta facta est, *in rota* & circuitu orbis terrarum, quando in omnem terram exiuit sonus eorum. Author. Quem verò non in ipso statim limine stupenda ista concutiant, *In principio* [E] *erat verbum*? (Cyrus Prodromus.) Inde fit vt Cyrus Theodrorus Prodomus ita exclamet in Tetrastichis, quæ vice capitum scripturæ cõfecit.

Βροντῆ ξένη κτυπῶ με φεῦ τίς ὁ κτύπος; id est,
Tonitru externo (q inaudito) obstrepi me. Heu quis fragor?
Ne timueris: filij enim Zebedæi scriptura est.

(Cyrillus.) Cyrillus Alex. Proœmio in Ioannem. Nam etsi diuinorum dogmatum expositio æqualis omnibus proposita sit, sic tamẽ diuersa eis oratio est, vt licet in vnam vrbem peruenerint, in magnificentiores tamẽ ædes alius alio ingres- [F] sus esse videatur. (Nicephor. *Reuelatum Euangelium Ioannis.*) Niceph. lib. 10. hist. Eccl. cap. 33. Libellus iste, cum diu in specu latuisset, sub Apostata Iuliano in lucem eductus, stuporem omnibus incussit, nec solum Iudæos, verùm etiam Græcos consternauit. Statim enim ab initio literis grandioribus promulgauit, *In principio erat Verbum*. (Augustin.) August. libr. 10. de ciuit. Dei, cap. 29. Hoc, inquit, initium sancti Euangelij, cui nomen est secundum Ioannem, (*Platonici mirantur Euãgelium Ioãnis.*) quidam Platonicus, sicut à sancto sene Simpliciano, qui postea Mediolanensi Ecclesiæ præsedit Episcopus, solebamus audire, aureis literis conscribendum, & per omnes Ecclesias in locis eminentissimis proponendum esse dicebat. (Chrysost.) Chrysost. hom. 3. in Ioann. Ita, cum Matthæus ab Herode rege, Lucas à Tiberio Cæsare, Marcus à Baptismate Ioannis exordiatur: his omnibus omissis Ioannes supra omne tempus & seculum ascendit, auditorum animos ad id, quod in principio erat, erigens, neque eos vsquam finit consistere, neque terminum aliquem ponit, quemadmodum illi Herodem, Tiberium, & Ioannem. (August. *Ioannes trãscendit omnia.*) Augustin. tract. 1. in Ioan. Transcendit omnia cacumina montiũ, terrarum, trãscendit omnes campos aëris, omnes altitudines siderum, omnes choros & legiones Angelorũ. Nisi enim transcenderet illa omnia que creata sunt, non perueniret ad eum per quem facta sunt omnia. Author. (*Oportuit nosse Christum esse Deum.*) Atqui huc vsque progredi oportuit, vt nostræ salutis authorem requireremus, non hominem, aut Angelum, sed Deum verum de Deo vero, qui suo tempore in carne manifestatus sit. Nam cùm eius virtute cõsistant omnia, cùm sit & ille omnium opifex: cùm hominem à seipso, & ad seipsum, qui est imago & character paternæ substantię, effictum agnoscat: eius fuit operis sui misereri, lapsum restituere, collisum reparare. Misereris enim omniũ, ô Deus, quia omnia potes, & nihil odisti eorũ quæ fecisti. (*Duo in Christo meditanda.*) Et qui Christum redemptorem & saluatorem generis nostri confitentur, certò primùm constituunt, quod hîc Ioãnes exprimit, ipsum Deum & omnium creatorem esse: & duo summa meditãtur, bonitatem scilicet, & potentiam. (Greg. Nys.) Gregor. Nys. catechmai. cap. 23. Bonitas enim in eo deprehenditur, quòd perditum seruauerit: Potentia in eo cernitur, quòd ille quidé similis homini factus sit, atque adeò spem omnibus iniecerit, se posse in hominum similitudine de morte triumphare, fecerit autem quod sibi naturã propriũ erat & peculiare. Proprium verò lumini fuerit, vt tenebras aboleret: vitę autem, vt mortem destrueret. Quia ergo aberrantes à recta via in ipso mundi primordio vitã excideramus, mortemque subieramus: quid absurdi quæso nos mysterium docet, si puritas peccato corruptos, si vita mortuos, si directio aberrantes excipiat: vt & corruptio expurgetur, & error emendetur, & quod mortuum est, ad vitam reuocetur? (Dionys. Areop.) Dionys. Areopag. epist. 9. ad Titum. Cæterùm eorum qui diuinam illam maiestatem explicant, duplex est traditio: arcana altera ac mystica, altera verò manifesta atque notior. (*Duobus modis diuinitas Christi explicatur.*) Et altera quidem significatiua ac perficiens, altera verò sapientiæ studiosa ac demonstratiua est. Hæc sanè indocibilibus occultisque docendi modis cõcilians, collocatque in Deo: Illa verò ex his quę effari possumus, illud quod ineffabile est, persuadet, colligit, & confirmat. Author. Abstrusior illa quidem est, quæ meditatur filium Dei consubstantialem patri, coæternum, eiusdem cũ ipso omnipotentiæ, coæqualem, inseparabilem: altera verò, quæ ducitur, ex ipsius operibus, promptior & facilior est, cùm inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt inuisibilia cognoscãtur, sempiterna quoque virtus eius & diuinitas, vt scribit Paulus. In priorem impegerunt multi, quibus melius fuisset, timere, quàm altum sapere: cùm Christi ipsius maiestatem in certamen prouocarunt Marcionitæ, Ebionitæ, Cherinthiani, Ariani, & eiusmodi cætera monstra. Posterior, quæ operationem eius & manifestationem in carne docet, satis eos conuincit, fidémque nostram confirmat. Priorem paucis Ioannes attingit, dicens, *In principio erat Verbum hoc erat in principio apud Deum*: Posteriorem statim subiicit, quòd omnia per ipsum facta sunt. (Tho. Aquinas.) Thomas Aquinas lect. 1. in cap. 1. Ioann. Nam quia in vnaquaque re duo consideranda sunt, esse nimirùm, & illius operatio, siue virtus ipsius: ideò primò agit de esse Verbi, quantum ad naturam diuinam, secundò de virtute atque operatione ipsius. (*Deum incomprehensibilem esse.* Anastas. Antioch.) Anastas. Antioch. lib. 1. de rectis dogm. fid. Nemo interim putet se comprehendere posse eum qui sit incomprehensibilis, neque se inuenturum illum speret, qui nullo apprehenditur loco: inutile siquidem fuerit illum persequi, quem nequeas apprehendere. Itaque licet vtamur

innumeris exquisitæ eloquentiæ verbis, tantum est, videbuntur ventos iuxta prouerbium in sinum colligere, & aquam in pallio contrahere. Si enim quæ extrema sunt diuini opificij, neutiquam à nobis mortalibus exactè cognoscuntur: quis enim altitudinem cœli dimensus est? Aut quis apprehendit maris profundum, aëris latissimam effusionem, procellosos ventorum impetus, molem pondusve terræ, & eiusmodi reliqua corporalis istius substantiæ? Quonam pacto hanc creatricem rerum naturam se arbitrari posse comprehendere, non extremæ sit desipientiæ? Necesse igitur sit vt taceamus, verba cohibentes: è diuerso verò intonet supernus ille filius tonitrui, quæ mundo hoc longè superiora sunt, edisserens, nempè è cœlo edoctus sapientiam. Proposito sermoni donet ipse proœmium. Viam nobis is sepræmuniat, vnà cum spiritu principali, cuius haud dubiè particeps fuit, à quo est & edoctus, ad quem enixè contendimus, & dicat: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum*. Tantilla hac verborum prælusione, quod notum est Dei, innotuit mortalibus, sed Deo dignis. Notum autem dico, Pauli disciplina edoctus, per notum & ignotum

Alludit Ioannes ad initiũ Geneseos. Dei iudicans iis. Author. Alludit autem Ioannes ad ipsum Genesieos exordium, vt creatoris cum creatura talis habeatur ratio, qualis illius quod æternum est, cum iis

Chrysost. quæ sui esse principium aliquod habent, vt docet Chrysostom. hom. 2. in Ioan. Moses enim ita exorditur, In principio fecit Deus cœlum & terram: Ioannes verò, In principio erat Verbum. Tantum autem differunt omnia illa quæ conferuntur, Fecit, & Erat, Cœlum, & Verbum, quantum creator à creatura, æternus ab eo quod non

Thom. Aquin. nisi cum tempore extitit. Thomas Aquin. Cæterum primum ostendit, quando erat Verbum, secundò vbi erat, tertiò quid erat. Circa primum autem videndum est, quid sit hoc quod dicitur, *In principio erat Verbum*. Et quidem ibi tria diligenter inquirenda sunt, secundum tres

Tria inquirenda. dictiones huius orationis. Et primò, quid sit hoc quod dicitur *Verbum*: secundò quid sit *principium*: tertiò quid hæc connexa valeant, *Verbum erat in principio*. Ad intelle-

Verbũ quod. ctum autem huius nominis *Verbum*, sciendum quòd secundum Philosophum ea quæ sunt in voce, sunt signa earum quæ sunt in anima passionum. Consuetum autem est in scriptura, quòd significata nominentur à signis, sicut & illud, Petra erat Christus. Hinc fit, vt conceptus ille animæ nostræ intrinsecus, si exteriori verbo proferatur, verbum vocetur. Interim tamen verbum quod in anima est, prius est verbo quod ore profertur, &

Verbi quotuplex acceptio. eius est causa. Author. Iam verò quid in diuinis Verbum significet, requirendum est. Multiplex enim est huius dictionis acceptio in scripturis, quam דבר *Dauar* nuncupant Hebræi. Rem significat Exodi 18. Non est bo-

1. num hoc verbum quod facis: & 2. Reg. 11. Displicuit verbũ hoc quod fecerat Dauid. Amos 3. Non faciet Dominus Deus verbum, quod non reuelauerit seruis suis Prophetis.

2. 3. Verba dierum historiam designant in libris Regum. Sumitur pro præcepto, Deuter. 4. Non addetis super verbum

4. quod præcepi vobis. Pro iudicio aut ratione, Deut. 19. Hoc est verbum homicidæ. & Ios. 5. Hoc est verbum, propter

5. quod Iosue circuncidit populum. Frequentiùs autem sumitur pro sermone Dei, aut hominum, quauis ratione proferatur, aut ad docendum, aut arguendum, vt apud Hieremiam (c. 1.) Dedi verba mea in ore tuo: & Psal. 118. Lucer-

6. na pedibus meis verbum tuum. Sumitur etiam aliquando pro filio Dei, si quando illi summa maiestas, aut summi Dei operatio tribuitur: vt cùm legimus apud Dauidem (Psal. 33.) Verbo Domini cœli firmati sunt. & rursus (Psal. 107.) Misit Verbum suum, & sanauit eos. Sed & expressior

Verbum pro ipso Christo. eius significatio est apud Ioannem, tum in Euangelij, tum in suæ Epistolæ initio. Ad quod allusisse mihi videntur Targum, & quidam ex antiquioribus Rabbinis, secreta & mystica quadam ratione, etsi non omnibus peruia. Vbi enim nomen illud Dei tetragrammaton occurrit, יהוה *Iehoua*, illius loco quod apud eos propter reuerentiam est ineffabile, legunt, ממרא *Memmar*, voce Chaldaica, quæ

Petr. Galat. verbum significat. Petrus Galat. lib. 3. de arc. Cathol. fid. c. 4. Nam quod Isaias scribit in cap. 45. Israël saluatus est in Deo (tetragrammaton) saluatione seculorum vel sempiterna, sic Targum Ionathæ dicit, Israël saluatus erit, במימרא *Bemmemra*, id est, in verbo, vel per verbum Dei saluatione sempiterna. Per quod Deum esse verbum palàm ostendit.

Christus Deus. Author. Quin & ibi de Christo promissio fit, & consummanda per eum salute, qui Iesus, id est, saluator dictus est. Idem autem ab Hebræo Propheta vocatur *Iehoua* quod solius Dei nomen est, & ab interprete Chaldaico *Memmar*, id est Verbum. Petr. Galat. Vt & apud Hoseam c. 1. dicitur,

Idem. Et domus Iuda miserebor, & saluabo eos, ביהוה אלהיהם *Badhoua Elohehem*, in Domino Deo suo: quod interpres

A sic in Chaldæum vertit, Et super domum Iuda miserebor, & saluabo eos in verbo Domini Dei eorum. Et vbi Esaias (capitul. 41.) ita habet, Ego auxiliator tuus, ait Deus, & redemptor tuus sanctus Israël: ita ille Chaldaicè exposuit: Verbum meum in auxilio vestro, dixit Deus & redemptor vester sanctus Israël. Iusti-

Iust. Mart. nus Martyr ser. exhort. ad Gentes. Quin & Græcorum maiores multa per diuinam prouidentiam coacti sunt in eãdem rem eloqui præsertim quotquot in Ægyptum peregrinati, à Mose hucusque posteris ad pietatem instru-

Orpheus. ctiores sunt redditi. Orpheus sanè ille, qui primus apud

B eos trecentos plures Deos videri poterat, & hanc opinionem docuisse, quid deinde Musæo filio, cæterisque germanis auditoribus de vno solo Deo (& Verbo eius) prædicet, audire operæpretium existimo. Sic enim inquit:

> Εἰς δὲ λόγον θεῖον βλέψας, τούτῳ προσέδρευε
> Ἰθύνων κραδίης νοερὸν κύτος, εὖ τ᾽ ἐπίβαινε
> Ἀτραπιτοῦ, μοῦνον δ᾽ ἐσόρα κόσμοιο ἄνακτα.
> Εἷς ἔστ᾽ αὐτογενής, ἑνὸς ἔκγονα πάντα τέτυκται. id est,
> *In verbum diuinum respiciens, huic assidе.*
> *Dirigens cordis mentale vas & rectè insiste.*
> *Vnum solumque intuere mundi regem.*
> *Vnus est per se genitus, ab eo vno cuncta prognata sunt.*

C Author. Quibus verbis Orpheus & vnum solum Deũ prædicat, & vnum λόγον θεῖον, Verbum diuinũ, ad quod mens cæteraque nostra dirigenda sint. Cyrill. Alexandr.

Cyril. Alexand. lib. 1. *contra Iulianum* notat & ipsam illam esse vocẽ apud Orpheum celebratissimam, quam primum Deus locutus est. Quin etiam Erythræa Sibylla, iam ante Christi temporalem generationem λόγον ipsum appellauerat. Sic enim habet, cum natalem ipsius in Bethleem prædicit:

> Καὶ λόγον ὁ Βηθλεὲμ πατρὶς θεόλεκτος ἐλέχθη. id est,
> *Dicta logi Bethleem est diuino patria nutu.*

D Hanc itaque dictionem non nisi è sancto Spiritu, quo plenus erat, Ioannes exhausit, quæ maiestatem illam æternam significaret. Basilius hom. in initium Euang. Io. Quæ-

Basilius. rit mens nostra, Quis erat in principio? Verbum, inquit. Quale verbum? humanum ne, an Angelorum? Sed & ip-

Verbum duplex. sius Verbi duplex est significatio: alterum enim per vocem profertur, & hoc postquàm ad aërem prolatum est, perit: alterum verò in cordibus nostris dispositum est, & mentis conceptus existit. Est & aliud artificiosum verbũ, siue sermo artificiosus. Vide itaque ne te vocis æquiuocatio fallat. Quomodo enim in principio erat humanum

E *Quomodo Verbum erat in principio.* verbum, siue sermo, cùm homo posterius generationis principium acceperit? Ante hominem bestiæ, feræ, ante hominem pecora, reptilia, omnia terrestria & aquatica, volatilia cœli, stellæ, sol, luna, herbæ, semina, terra, mare, cœlum. Non igitur in principio erat humanum verbum.

Chrysost. Chrysost. hom. 3. in Ioan. Multa verò sunt Dei verba, quæ & Angeli faciunt, nullum tamen eorum Deus est. Quare de Angelis loquens, ait (Psal. 102.) Potentes virtute, qui

Basilius. facitis verbum eius. Basilius, vt sup. Sed neque in principio erat Angelorum verbum. Omnis enim creatura posterior seculis est, principio vt sit à conditore accepto. At ve-

F rò verbum in corde etiam ipsum posterius est seculis quæ intellecta sunt. Sed accipe verbum velut Deo conuenit:

Similitudo. nam vnigenitum ipsum Verbum nuncupauit. Quemadmodum enim & lucem paulò pòst, & vitam & resurrectionem eum esse dicet, neque tamen vbi hæc audieris, sensibilem hanc & oculis visibilem lucem & vitam intelligis, qua etiam bruta viuunt: ita etiam vbi verbum audis, caue ne quando propter mentis imbecillitatem, ad terrenas ac humiles intelligentias deferaris, sed vocis significationem perscrutare. Author. Ita non facilè laberis in eorum sophismata, qui ad instar

Porphy

Theoph. Porphyrii sic disputant. Theoph. Ille enim tentans euertere Euangelium, talibus vtebatur diuisionibus. Si filius Dei verbum est, vel est pronunciatiuum, vel mentale. Verùm neque hoc est, neque illud: ergo neque illud. At verò dicimus, quòd neutrum illorum congruit in filium Dei: verba enim illa naturalia sunt, & qualia apud nos. Verbum autem Patris super naturam est, nec subiectum artificiis illis loquendi inferioribus. Sed & si quidem nomen Verbi dignum esset Deo, & propriè de illo diceretur, haberet vtique locum Gentilis dubitatio. At verò tantùm per quandam similitudinem hæc dictio de filio dicitur. Thomas Aquin. lect. 1. in 1. cap. Ioan. Hanc autem vt intelligamus, cùm interiori verbo Dei filius cõparetur, notandum est, quid sit Verbum, quod exteriore voce significatur, & probandum ipsum esse in omni natura intellectiua. Et ne quis in eius discretione erret, sciẽdum quid non sit Verbum interius. Nam in intellectu nostro sunt tria, ipsa potentia intellectus, ipsa species rei intellectæ, quæ est forma eius, se habens ad ipsum intellectum, sicut species coloris ad pupillam: & tertia ipsa operatio intellectus, seu ipsum intelligere. Nullũ autem istorum significatur verbo exteriori voce prolato. Nam hoc nomen Lapis non significat substantiam intellectus, nec speciem qua intellectus intelligit, nec ipsum intelligere, cùm actio illa intellectus in ipso maneat, nec exteriùs progrediatur. Illud ergo propriè dicitur verbum interius, quod intelligens intelligendo format. Intellectus autem duo format, secũdum duas operationes: cùm spectat indiuisibilia, efficit diffinitionem: cùm componit & diuidit, format enunciationem, & aliquid huius: & hoc quidem sic expressum per operationem intellectus, vel diffinientis, vel enunciantis exteriori voce significatur. Ex quo efficitur, vt cùm verbum non sit species impressa, nec potentia intellectiua, nec operatio intellectus: species sit expressa & formata. Et sic non est id quo intellectus intelligit, sed id in quo intellectus intelligit. Et ex his patet, quòd verbum procedit ab intellectu in actu existente, quòd ratio sit, & similitudo rei intellectæ. Sed & manifestum est, quòd in qualibet natura intellectuali aliquod verbum statuere necesse est. Est enim de ratione intelligendi, quòd intellectus intelligendo aliquid formet. Porrò natura intellectualis triplex est, humana, angelica, & diuina: & ideò triplex est verbum, humanum, de quo Psaltes, Dixit insipiens in corde suo: Angelicum, de quo Zacharias (cap. 1.) & in multis scripturæ locis, dicitur, Dixit Angelus. Tertium est verbum diuinum, cuius hic meminit Ioannes dicens, *In principio erat verbum*. Gregor. Nyss. lib. in Iudæos de sancta Trinitate. Non igitur verbum illud, quo cœli firmati sunt, aëris est impressio significatiua, quæ per instrumenta vocis edatur, sicut nec spiritus oris Dei, quo iuxta Psalten, cœlorum virtus consistit, est oris anima, quæ ex respirandi partibus excitetur, sed spiritus veritatis, qui à patre procedit, (Ioan. 15. & 16.) Tria igitur intellige, iubentem & imperantem Dominum, creantem sermonem siue verbum, firmantem & solidantem spiritum. Vt autem scias hoc verbum intelligi, quod reipsa personaliter subsistit, idem alibi dicit, (Psal. 77.) Emittet verbum suum, & liquefaciet ea: flabit spiritus eius, & fluent aquæ. Sermo autem est verbum, quod substantia & essentia caret, non emittitur. Et rursus, (Psal. 106.) Emisit verbum suum, & sanauit eos, & liberauit eos ex discriminibus & periculis ipsorum. Et, Quis stetit in firmamento Domini, & vidit verbum eius? Author. Et quidem latiorem habet significationem Græca dictio λόγος, quam vt Latina aut Gallica dictione exprimatur, vt docet Hieronymus epist. ad Paulinum: quin & ipse Græcæ linguæ peritissimus Budæus. Quid enim aut ipsa dictio Verbum aut Sermo apud nos tantum valeat? Budæus in Commentar. ling. Græcæ. At λόγος multiplicis est significationis, vt λόγοι τῆς ἐπιτροπῆς, rationes tutelæ, λόγον ἔχειν, rationem habere, & proportionem. λόγος enim, proportio est in numeris & phthongis, causa, rei alicuius æstimatio, vanitas, fama etiam & existimatio hominum, alicuius opinio & propositum. Sunt & λόγοι studia literarum, & disciplinæ liberales, vt in Epistola Synesii ad Troilum,

Verbũ supernaturale.

Thom. Aquin.

Comparatio Verbi diuini cum interno Verbo nostro.

Quid Verbũ internum.

Natura intellectualis triplex.

Greg. Nyss.

Verbum personaliter subsistens.

Hieronym.

Budæus.

Verbi varia acceptio.

Hinc οἱ ἔξωθεν λόγοι dicuntur studia externa, & disciplinæ quæ seculares appellantur, & nihil ad scripta sacra pertinent. Est & λόγος disceptatio & disputatio. Apud Philosophos autem, est ratio substantiæ, hoc est finitio. Inde λόγιοι apud antiquos dicebatur, qui in vnaquaque natione patria instituta interpretari, & eloqui poterat. λόγος verò Dei filius dicitur, verbum, quod Cyprianus lib. 2. in Iudæ. c. 3. his verbis enarrauit. Indulgentiæ igitur huius & gratiæ arbiter & magister sermo, & filius Dei mittitur, qui per Prophetas omnes illuminator, & doctor humani generis prædicabatur. Hic est virtus Dei, hic ratio, hic sapientia eius & gloria. Author. Insigniorem ergo aliquam maiestatem illa voce designat Ioannes, quàm quæ vnica è nostris dictionibus exprimatur. Hinc factum est, vt non simplex sit & nuda ipsa dictio λόγος, quasi de communi & vulgari aliquo verbo loquatur, sed articulo Græco ad emphasim coniungitur ὁ λόγος vt ad certum & definitum verbum mentem eleuemus. Est enim sæpius tanta vis articulo, quanta pronomini Latino *Ille*. vt si dixerimus, *In principio erat illud verbum*. Cyrill. lib. 1. cap. 4. in Ioan. Sed & illud apprimè tenendum est, quòd quando diuina scriptura nominibus secundum Græcæ linguæ vsum articulos præponit, tunc & vnum & quod solùm propriè & verè tale dicitur, significat: articulo autem non adiecto generaliùs cuncta designat. Vt exempli causa, Multi sunt vocati dij: sed quando cum articulo Græca lingua dicitur Deus, tunc solus & propriè Deus designatur: Cùm verò absque articulo Deus profertur, qui ad hoc gratia vocatus est, intelligitur. Sic cùm homo sine articulo dicitur, homo quispiam designatur: quando verò articulus accedit, vnicum atque singularem hominem denotat. Ideò videmus filium hominis articulo ad vtrumque nomen præposito, pro saluatore nostro proferri, vt sit ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, quando se solùm ab infinita multitudine velit significare. Hæc cùm ita se habeant, quomodo intelligendum est, *In principio erat, ὁ λόγος, illud verbum*, cùm huic nomini, verbum, articulus sit adiectus? Gregor. Nanzianzen. orat. 4. de Theolog. Porrò filius Verbum dicitur, ὅτι πρὸς τὸν πατέρα οὕτως ἔχει ὡς πρὸς νοῦν λόγος quia ita se habet ad patrem, vt sermo ad mentem, non modò propter generationem passionis omnis expertem, verùmetiam propter coniunctionem ipsius cum patre, vimque enunciatricem: fortasse etiam, quia eodem modo se ad patrem habet, quo definitio cum definito. Nam hoc quoque λόγος dicitur. Qui enim filium cognouit, ait Christus (Ioan. 4. hoc enim significat illud, Qui vidit) patrem quoque cognouit. Ac breuis & compendiosa facilisque paternæ naturæ declaratio filius est. Omnis enim fœtus progenitorem suum tacita quadam voce prædicat. Quòd si quis etiam, quia rebus omnibus insit, λόγον vocari contendat, à ratione non aberrabit. Quid enim in rerum natura est, quod non vi verbi coagmentetur & conseruetur? August. serm. 28. de verbis Domini. Est enim verbũ, forma quædam non formata, sed forma omnium formatorum, forma incõmutabilis, sine lapsu, sine defectu, sine tempore, sine loco, superans omnia, existens in omnibus, & fundamentum quoddam in quo sint, & fastigium sub quo sint. Dictum est enim ipsum verbum sapientia Dei. Habemus autem scriptum, Omnia in sapientia fecisti. Clemens Alexandr. lib. 1. Paid. cap. 11. & Orat. adhort. ad Græcos. Adeò vt ex hoc apertum sit vnum, solum, verum, bonum, iustum, imaginem & similitudinem patris filium Iesum, Verbum Dei, esse nostrum pædagogum, cui nos Deus tanquam pater beneuolus filios commendauit. Theoph. in Ioan. Et eius quidem gratia ipsum vocauit Verbum, vt discas, quòd sicut verbum gignitur ex mente sine passione: ita & hic à patre natus est absque vlla affectione. Vel aliter, ideò Verbum appellauit, quia paterna nobis annunciauit, quemadmodum omne verbum mentis voluntates annunciat. Basil. hom. in initium Ioan. Verbum enim, quia imago est genitoris, totum in se genitorem ostendit nulla illinc parte deducta: sed & affectionis expertem patris generationem tibi proponit: nam & verbum nostrum mentis fœtus est, qui citra affectionem generatur. Neque enim secatur, neque diuiditur, neque fluit mens ipsa, sed in propria constitutione tota

Verbũ apud Philosophos.

Cur Dei filius Verbum dicatur.

Cyprianus.

Verbum emphaticum.

Cyrillus.

Articuli præpositio vim auget.

Greg. Nanzianz.

Filius paternæ naturæ declaratio.

August.

Verbum diuinum quale.

Clem. Alexan.

Theoph.

Basil.

Verbum imago Patris.

manens, totum verbum & absolutum producis: & progressum verbum omnem genitoris ipsius mentis potentiam in seipso complectitur. Gregor. Nyssen. catech. mai. cap. 1. Sed etsi nostrum Deique verbum similitudine quadam intelligatur, inde tamen ad altiorem considerationẽ transferri oportet. Nam verbum naturâ correlatiuum est, quemadmodum cætera quoque omnia. Vis enim quędam, & vita, & sapientia rebus humanis inest. Neque tamen est quòd quisquam ex hac nominis communione Deum huiusmodi vita, vel potentia, vel sapientia præditum esse autumet: quin potius huiusmodi nominum significationes ad nostræ naturæ modulum demittuntur. Cùm enim corruptioni obnoxia & infirma natura nostra sit, eò fit, vt vita quoque breuis, potentia instabilis, & verbo infirmo donati simus. At filius Dei licet Verbum dicatur, non tamen ad nostri similitudinem in nihilum euanescit.

Gregor. Nyss. — *Verbum nomen correlatiuum est.* — A

Thom. Aquin. lect. 1. in 1. c. Ioan. Ita verbum diuinum differt à verbo nostro in tribus. Prima differentia est, secundum Augustinũ, quia verbum nostrum prius est formale quam formatum. Nam cùm volo concipere rationem lapidis, oportet quòd ad ipsam ratiocinando perueniam, & sic est in omnibus quæ à nobis intelliguntur. Nisi fortè in primis principiis, quæ cùm sint simpliciter nota, absque discursu rationis statim sciuntur. Et inde est, quòd in anima nostra cogitatio est, per quam significatur ipse discursus inquisitionis, & verbum quod iam est formatum, secundum perfectam contemplationem veritatis. Sic ergo verbum nostrum prius est in potentia quam in actu. Sed verbum Dei semper est in actu, & ideò nomen cogitationis Verbo Dei propriè non conuenit. August. lib. 15. de Trinit. capit. 16. Quapropter ita dicitur illud Dei verbum, vt Dei cogitatio non dicatur, ne aliquid esse quasi volubile credatur in Deo, quod accipiat, nunc recipiat formam, vt verbum sit, eamque possit amittere.

Thom. Aquin. — *In quibus verbum diuinum differat à verbo nostro.* — *Prima differentia.* — B — *Aug. ser. 38 de verb. Domini.* — C

Thom. Secunda autem differentia est, quòd verbum nostrum est imperfectum, verbum autem diuinum perfectissimum est. Nec enim possumus omnes nostras conceptiones vnico verbo exprimere: in Deo autem non sic. Cùm enim intelligat & seipsum, & quicquid etiam intelligit per essentiam suam vno actu, vnicum verbum diuinum est, expressiuum totius quod in Deo est, non solùm personarum, sed etiam creaturarum.

Idem Thomas. — *Secunda differentia.*

August. lib. 15. de Trinit. cap. 15. Sed & nónne multa dicimus quę nescimus? Falsum est ergo isto modo verbum nostrum, non cùm mentimur, sed cùm fallimur. Verbum autem illud quod Deus est, hoc non potest. Sed nec hoc nobis est esse quod est nosse. Multa quippè nouimus, quæ per memoriam quodammodò viuunt, & obliuione quodammodò moriuntur: atque ideò cum illa iam non sint in notitia nostra, nos tamen sumus: & cùm scientia nostra animo lapsa perierit à nobis, nos tamen viuimus.

August. — *Tertia differentia.* — D

Thom. Aqui. Atqui verbum diuinum eiusdem est naturę cũ Deo, & ideò est aliquid subsistens in natura diuina. Damascenus lib. 1. de fid. orthod. c. 6. Semper enim habet sui ipsius Verbum ex se genitum, viuens, inquàm subsistens, absolutum, non extra ipsum vt separabile euagans, sed in ipso semper immanens. Vbi enim erit, si extra ipsum gignitur? Atqui quoniam naturæ nostræ temporalis est conditio, & facilè dissolubilis, hanc ob causam & verbum nostrum subsistentiam non retinet.

Thom. — *Damascenus.* — E

Thom. Nam ratio intellecta, quam intellectus videtur de aliqua re formare, habet esse intelligibile tantùm in anima nostra. Intelligere autem in anima nostra, non est idem quod naturale animæ, quia anima non est sua operatio. Et ideò verbum quod format intellectus noster, non est de essentia animæ, sed est accidens ei. In Deo autem idem est intelligere & esse, & ideò Verbum diuinum non est accidens sed pertinet ad naturam eius. Vnde oportet quòd sit subsistens, quia quicquid est in natura Dei, est Deus. Ex his consequitur, quòd Verbum propriè loquendo semper personaliter accipitur in diuinis, quódque sit similitudo eius à quo gignitur, cum non priùs fuerit formale quam formatum, sed semper in actu: sit & consubstantiale & coæquale patri, cùm sit perfectum, & totius illius essentiæ expressiuum.

Thomas. — *Cur Verbum nostrum aliquod esse subsistens non potest.* — F — *Conclusio fere doctoris.*

Theoph. ostendit insuper, coæternum esse patri filium. Sicut enim dici nequit mentem aliquando esse sine verbo, ita neque patrem & Deum absque filio.

Theoph. — *Verbum patri coæternũ.*

Tho. Et quemadmodum consilium & sapientia, seu verbum interiùs conceptum, si in lucem emittitur, mentis proles nũcupatur: & in qualibet natura, quicquid coessentiale procedit, eius à quo procedit, filius dicitur: efficitur, vt Verbum per omnia simile & eiusdem naturæ cum patre, dicatur & propriè filius eius, & illa eiusdem productio generationis nomen sortiatur.

Thom. — *Verbum mentis est proles.*

Chrysost. hom. 1. in Ioan. Et quidem consultò Verbum ipsum, & non Dei filium nuncupauit in ipso sui Euangelij initio. Cùm enim nos docturus esset, hoc Verbum vnigenitum esse Dei filium, ne passibilem quispiam naturam suspicaretur, præoccupata Verbi appellatione omnem auferi suspicionem. Inde enim & filium, & nulli passioni subiectum significat.

Chrysost. — *Cur Ioannes Christum non Dei filium, sed Verbum nuncupauit.* — A

Author. Sed & nomen Verbi magis explicat Christi respectum ad patrem, & ad nos. August. lib. 1. 83. quæstion. q. 63. Ex quo fit, vt licet dictio λόγος Lannè rationem & verbum significet, hoc tamen loco meliùs verbum interpretemur, vt significetur non solùm ad patrem respectus, sed ad illa etiam, quæ per Verbum facta sunt, operatiua potentia. Ratio autem, etsi nihil per illam fiat, rectè ratio dicitur.

Augustin.

Clemens Alexand. lib. 1. Pæd. capit. 7. Veritas autem, quæ est gratia patris, est æternum Verbi opus: & non dicitur dari, sed per Iesum fieri, sine quo factum est nihil. Nam & Moses propheticè perfecto cedens pædagogo, nempe Verbo, & nomen, & pædagogiam prædicit, & populo commendat pædagogum, præceptis ei obedientiæ traditis. Prophetam, inquit, vobis suscitabit Deus, tanquam me de fratribus vestris: per Iesum Naue filium, Iesum Dei significans. nomen enim Iesu, quod in lege prædicabatur, erat adumbratio Domini. Subiungit itaque, quod vtile futurum erat consulens, Ipsum audietis.

Clem. Alexan. — B — *Verbo fuit manifestare voluntatem patris.*

Author. Itaque cùm filius Dei ad hoc potissimùm in mundum venisset, vt patris voluntatem manifestam faceret, Verbi potius nomine, quàm filij munus hoc eius Ioannes significauit.

C

Theophyl. Comment. in Ioan. Nam & ideò Verbum ipsum appellauit, quia paternè nobis annunciauit, quemadmodum omne verbum mentis voluntates annunciat.

Theophyl.

Chrysost. hom. 2. in Ioann. Verum quonam pacto nulla habita patris mentione, de filio sermonem aggreditur? Quia omnibus patrem esse constabat, si non vt patrem, saltem vt Deum: vnigenitus autem ignorabatur. Quare haud immeritò ad eius cognitionem à principio statim festinauit, vt nescientibus eum ostenderet. Præterea neque patrem in filij mentione subticuit: & cognosce quæso spiritualem sapientiam. Nouit homines antiquitùs præ omnibus maximè Deũ & venerari, & asserere: idcircò hinc principiũ fecit. Et prosequẽs, Deũ inquit esse, non qualem Plato, qui alterũ mentẽ, alterũ animũ esse profitetur: hæc enim à diuina & immortali natura, quæ nihil habet nobiscum commune, longè absunt: sed successit communicatione ad creaturam, secundum substantiam dico, non secundum habitudinem.

Chrysost. — *Cur nulla facta mentione patris Ioannes statim de filio scribit.* — D

Author. Expedita verò ipsius Verbi significatione, videndum quid huic Ioannes tribuat, & quæ de illo prædicet: quid principium, & quid esse in principio. Ex ipso enim Euangelij initio multi confutantur errores.

Verbi significatione expedita, quid sit cognoscendum. — E

Fulgentius lib. 1. ad Thrasimundum cap. 6. Nam cùm dicitur, *In principio erat*, & apud Deum erat, & Deus erat: his tribus Euangelistæ sententiis & sempiterna Verbi natiuitas, & personalis inconfusa proprietas, & indiscreta substantialis vnitas patris filiique monstratur. Vt in Verbo caro facto, & habitante in nobis, quod *in principio erat* sempiternitatis agnitio suspicionem susceptæ natiuitatis auferret: quod, *apud Deum erat*, personæ vtriusque inconfusa proprietas, vnionem Sabellianı erroris excluderet: quod autem *Deus erat*, essentialis nominis veritas, vnitatem substantiæ genitoris genitique monstraret.

Fulgentius. — F

Origen. tom. 1. Comment. in Ioannem. Porrò hanc vocem principij multa significare, non tantùm Gentiles fatentur, sed & diuini sermones. Est nãque principium aliud transitus, quod ad viam pertinet, & longitudinem, vt hæc verba declarant, Viæ bonum principium est facere iusta. Rursus est principium aliud generationis, quod videri potest in hoc dicto: (Iob. 40.) Hoc principium figmenti Domini factum, vt illudatur et ab Angelis eius. Est & principium ex quo, vnde tanquam ex præexistenti materia nascuntur alia, quod maximè existi-

Origenes. — *Principij multiplex acceptio.*

mant illi qui materiam ingenitam astruunt. Est & principium secundum formam. Sed & duplex est principium disciplinæ, alterum naturâ, alterum respectu nostri. Est principiú actionis seu finis. Iam cũ tot nobis succurrant principij significata, quærimus de quo intelligi oporteat illud, *In principio erat Verbum.* Perspicuum est sumi nõ posse pro principio transitus viæ & longitudinis. Liquet autẽ quòd

Verbũ principium, & in principio.

neque de principio generationis. Author. Disputat demũ Origenes num de ipso Dei filio id intelligi possit, cùm sit principium omnium creaturarum, per quod & à quo sunt

A

omnia: dicat ipse se principium. Interrogantibus enim Iudæis, Tu quis es? respondit, Principium. Resultare tandem hanc sententiam, *In filio erat Verbum*, non velut diuersa, sed eadem: vt si quis diceret ipsum esse principium, adinstar scilicet huius subsequentis pronunciati, *In Deo vita erat.* cũ tamen Deus & ipse Christus vita sit, sicut & alibi ait: Ego sum via, veritas, & vita. Cyrillus autem Alexandrinus &

Greg. Nyss. Cyril. Alexand.

Gregorius Nyssenus (lib. de fide.) principij nomen de patre intelligi posse scribit. Cyrillus lib. 1. in Ioan. cap. 1. Dicitur enim filij principium in scriptura, nulla prorsus alia significatione, quàm vt ex quo. Quod Psalmista de secun-

B

do saluatoris nostri aduentu, Spiritus sancti gratia commotus ostendit, filio dicens: (Psal. 109.) Tecum principium in die virtutis tuæ, in splendore sanctorum tuorũ. Dies enim virtutis filij illa est, in qua orbem terræ iudicaturus, merita singulis secundum opera sua retribuet. Venturus autem sic est, vt & ipse in patre, & pater in ipso: ita æternum illi principium pater est, sola (vt diximus) illa significatione, vt ex quo, quoniam ex patre est. *In principio*, inquit, *erat Verbum.* Multa nobis atque varia vndique veritatem dogmatum indagantibus, principij significatio subijcit. Rectè namque saluator dicit: Scrutamini scripturas, quia in ipsis

C

vos putatis vitam æternam habere, & ipsæ sunt quæ testi-

Beda.

monium perhibent de me. Beda Exposit. in Ioan. cap. 1. Si enim filius principium est, qui habet patrem: quanto faciliùs Deus pater intelligendus est esse principium? Sic pater quidem erit principium, lumen, & Deus: filius verò Deus de Deo, lumen de lumine, & principium de princi-

Basilius.

Quis ordo sit in diuinis.

pio. Basilius lib. 1. Euers. in Eunomium. Est enim quædam ordinis species, non ex nostra positione consistens, sed ad naturæ consequentiam contingens, velut igni ad lucẽ quæ ex ipso est. In his enim priorem causam dicimus, posterius verò id quod ex ipsa est, non interuallo hæc inter se dispa-

D

rantes, sed ratione causam priorem causato intelligentes.

Principium originis.

Author. Eo quidem modo quidam ex Scholasticis Patrem principium originis filij censent, nulla tamẽ admissa temporis inter vtrumque distantia, cùm filius vt coëssentialis,

Tertull.

ita & patri coæternus sit. Tertull. lib. aduers. Hermoge-

Principium potestatiuũ.

nem. Possunt & aliter principium interpretari. Nam & in Græco principij vocabulum, quod est ἀρχὴ, non tantùm ordinatiuum, sed & potestatiuum capit principatum. Vnde & ἄρχοντες dicuntur Principes & magistratus. Author. Si hanc interpretationem sequamur, idem erit, ac si diceremus, In principatu, & summa potestate Verbum fuisse,

E

aut recurret ad præcedentem sententiam, si per principatum Patrem intellexerimus, sicut & statim eundem Dei nomine implicat, vt in patre filium fuisse asserat. Hic enim

Athanas.

summa maiestas est, & principium. Athanas. Orat. in Arianos, de eo, Deus est Verbum. Poterit enim & ad istũ modum dici, Vnum esse principium deitatis, non duo: vnde propriè monarchia vnius dominatus haberi debet. Ex ipso deinde principio per naturam existit filius, qui est Verbũ: non quasi alterum principium seorsim subsistens, neque aliundè genitus, ne ratione secundi, duo principia, pluriúmque principatus orianrur: sed vnius principij suus

F

propriúsque filius, propria sapientia, proprium verbum,

Tertull.

ex ipso principio ortum habens. Tertull. lib. aduers. Hermog. Est autem principium non originis modò, sed & ordinis. Nos autem vnicuique vocabulo proprietatem suam

Principium ordinis.

vindicamus, principium initium esse, & ita competisse, ita poni rebus incipientibus fieri. Ita principium inceptionis est verbum, non alicuius substantiæ nomen. Sic Moses dicit, non *ex principio*, quasi ex materia, sed in principio fecit Deus cœlum & terram. Sic enim Euangelium, In princi-

Chrysost.

pio, inquit, erat sermo, in quo principio scilicet fecit Deus cœlum & terram. Chrysost. hom. 1. in Ioan. Itaque si quis eum, qui ex littore ciuitates, oras, portusque conspicatus sit, in medium postmodum pelagus proueheret, priorum conspectu amoto, in nullum certum obiectum, sed in infinitum eius demittit intuitum: sic Euangelista supra omnẽ nos creaturam ad cœlestia erigens, erectum oculum dimittit, nullo fine, vt arcana illa assequamur, nobis adhibito, quippè qui nullus est. Ascendens igitur ad Verbum quod in principio erat, hoc inquirit principium: quũ semper eius mentis aciem magis perstringat, nõ habet vbi rationi innitatur: sed intentè suspiciens, cũ cessare nequaquã ab inquirendi labore possit, rursus ad inferiora descendit. *In principio* enim *erat Verbum*, nihil aliud, quam quòd semper sit, significat. Ecce veram Philosophiam, & diuina dogmata, non qualia Gentilium, qui tempora, & Deos, antiquiores, illos iuniores posuerunt: sed nihil tale

Idem Chrysostomus.

in religione nostra. Idem hom. 3. in Ioann. Hoc Paulus his verbis manifestauit: Neque principium dierum, neque finem habens. (Hebr. 7.) quibus verbis & principio & fine carere planè demonstrauit. Sic enim de Patre Propheta dicit: (Psal. 89.) A seculo & vsque in seculum tu es? Nunquid ei terminum aliquem his verbis præscripsit?

Filius Dei sine principio temporis.

Nequaquam, sed eius significat æternitatem. Idem hoc in loco intelligi necesse est, quippè cùm nullum ei terminum constituat, neque dicat principium habuisse, sed, *In principio erat*. Hinc tibi suadet, vt filium sine principio

Theodoretus.

intelligas. Theodoretus dialog. 2. Inconf. Etenim quod est, In principio esse, contrarium est, esse ex Abraham, aut creatum proauum, aut atauum habuisse. Author. Licet enim Christus sit filius Abraham, non tamen eius na-

Alexander Alex.

turæ respectu, qua in principio erat. Alexander Alexan. Epist. ad Alexand. Constantinop. (legitur apud Theod. libr. 1. hist. Eccles. capit. 4.) Itaque Ioannes sanctissimus, cùm illud *erat*, quod est Verbi Dei proprium, immensum esse, & longè supra mortalium captum & cogitationem positum animaduerteret, eius generationem eloqui noluit, immò verò ne ausus quidem est verbis, literis eisdem, ac syllabis compositis gignens & genita nominare: non quod Verbum Dei ingenitum sit (nam solus pater est ingenitus) sed quod ineffabilis filij Dei subsistentia, non modò solertem intelligentiam Euangelistarum, verùm fortassè etiam Angelorum comprehensionem superat. Itaque, meo quidem iudicio, ne quidem inter pios numerandi sunt, qui in istarum rerum inquisitionem in-

In curiosos de Verbo diuino quæstiones.

trare non dubitant, spreta relictaque illa sententia: Altiora te ne quæsieris, & sublimiora ne scruteris. Quod si cognitio aliarum rerum, quæ sunt sine dubio his longè imperfectiores, comprehensionem fugiat humanam: quales sunt illæ, de quibus Paulus loquitur (1. Cor. 2.) Quas oculus non vidit, neque auris audiuit, neque in cor hominis ascenderunt ea, quæ præparauit Deus diligentibus se: quales sunt præterea stellæ, quas Deus negauit Abrahamo posse numerari: qualis denique est arena maris, & stillæ pluuiæ? Quid est ergo quod quisquam, nisi insanus & mente captus, Verbi Dei subsistentiam curiosè

Hilarius.

peruestigare moliatur? Hilarius li. 2. de Tri. Æstuo igitur, hebesco, & vnde incipiam nescio. Nescio enim quãdo natus sit filius, & nefas est mihi nescire quod natus sit. Quẽ

Incomprehensibilis Verbi generatio.

imprecer? Quem implorem? Ex quibus libris ad tantarum difficultatum enarrationem verba præsumam? Euoluam omnem Græciæ scholam? Sed legi. Vbi sapiẽs, vbi cõquisitor huius seculi? In hoc ergo sophistæ mundi, & sapientes seculi muti sunt: sapientiam namque Dei reprobauerunt. Scribam ergo legis consulam? Sed ignorat, quia ei crux Christi scandalum est. Piscator egens, ignotus, indoctus, manibus lino occupatis, veste vuida, pedibus limo oblitis, totus è naui ipse nos edocebit. Quærite & intelligite, circunspicite verum mirabilius fuerit mortuum excitasse, an imperito scientiam doctrinæ istius intimasse. Ait enim piscator: *In principio erat Verbum.* Quid est illud, *In principio erat?* Transeuntur tempora, transcenduntur secula, tolluntur ætates: pone aliquid quod voles, tua principium opinione: non tenes tempore. *Erat* enim. Respice ergo ad mundum, & intellige quod de eo scriptum sit, In principio fecit Deus cœlum & terram. Fit ergo in principio, quod creatur, & ætatem continens, quod in principio cõtinetur, vt fieret. Meus autẽ piscator

illic

illiteratus, indoctus, liber à tempore est, solutus à seculis, vicit omne principium: erat enim quod est, neque in tempore aliquo concluditur vt cœperit, quod erat potius in principio, quàm fiebat.

Anast. Antio.

Anastas. Antioch. lib. 1. de dog. fid. Quemadmodum igitur mens, quantolibet nixu contendat semper ad superiorum perceptionem, nunquam apprehendet illud principium, omninò enim deprehendet hoc principium seipsa antetius: itidem impossibile est transcendere illud, *Erat*. siquidem ante omnia, semper tibi occurrit superius illud ὂν erat. Nam & principium anteuertit: quod extremum est, nulli concedens præ se primas partes.

A

Verbi æternitas concluditur ex dictione, Erat.

Si enim principium est, iam nulli fuerit secundum. Quod item secundum est, non iam est principium. Si igitur Verbum erat in principio, necesse vt & Verbum contempleris, & principium in quo illud erat?

Theodor.

Theodoretus lib. 5. diuin. decret. cap. de filio. Qui enim erat, semper erat. Non enim dixit, In principio factus est, vel In principio creatus est: sed, Erat in principio.

Ambros.

Ambrosii lib. 2. de incarnationis dominicæ sacramento, c. 3. Nondum erat cœlum, quando in principio erat Verbum. Nam etsi cœlum habet principium, Deus non habet. Denique in principio fecit Deus cœlum & terram. Aliud est, Fecit, aliud est,

B

Erat. Quod fit, incipit: quod *erat*, principium non accepit, sed præuenit.

Cyrillus Alexand.

Cyril. Alexan. lib. 1. c. 1. in Io. Quid igitur aiunt, qui nouissimum nobis filium ita esse prædicant, vt nec Deus esse credatur? Author. Aut quid Seruetiani, qui ipsum filium Dei esse cœpisse contendunt, postquam è Virgine natus est: quasi non ante omnia secula, immò & ab æterno fuerit?

Cyrill.

Cyrillus. Non erit tibi Deus recens, scriptura clamat (Psalm. 80.) Quomodo autem non erit recens, si nouissimis temporibus natus est? Quomodo etiam non mentiebatur, dicens ad Iudæos (Io. 8.) Amen dico vobis, antequàm Abraham fieret, ego sum. Neminem enim

C

fugit multis seculis post Abraham, à sanctissima Virgine Christum natum fuisse. Quòd si *in principio erat*, quæ mens poterit vnquam vltra illud *erat* conuolare? Meritò igitur stupore perculsus clamat Esaias, (c. 53.) Generationē eius quis enarrabit? Principium sanè temporis nullo modo possumus in vnigenito filio Dei intelligere.

Principium temporis nullum in Verbo

Qui enim ante cuncta secula est, eius æterna substantia est. Præterea, cùm ad exitum peruenire diuina recuset natura (eodem enim semper se modo habet, iuxta illud, Psal. 101. Tu autem idem ipse es, & anni tui nō deficient) à quonam principio temporis spacijs mensurato filius incipiet? Princi-

D

pium enim temporis quantitate significatum, nunquam in seipso sic esse, immò nec intelligi quidem potest, vt finem & exitum suum non respiciat. Quasi enim ad finem principium dicimus. Sic in profundissimam, atque incomprehensibilem generationem, *erat* istud, cogitantis sententiam adducit. Author. Quodcunque enim principium assignaueris seu temporis, ordinis, numeri, quantitatis: semper fuisse Verbum consequetur. Quòd si erat in ipso rerum omnium principio, cōsequitur nec ipsius esse principium aliquod temporis, sed ipsum æternum esse. Quod

E

si quis obiciat filium non posse coæternum esse patri, cùm nec hoc locum habere inter homines dici possit.

Thomas

Respondetur Arianorum obiectioni, & probatur filium Patri coæternum

Thomas lect. 1. in c. 1. Io. Dicendum principium originis prius esse duratione inter creata, eò quòd ex se ortum ducit, propter tria. Primò quidem, quia principium illud præcedit tempore actionem, qua producit rem, cuius est principium: vt homo priùs est, quàm gignat filium. Secundò, quia cùm actio successionem habeat, & ideò etiamsi simul cum agente incipiat, actionis tamen terminus est post agentem: vtquamuis statim atque ignis generatus est, sursum tendit, & tamen prius ignem esse, quam sursum ferri contingit, cùm motus, quo sursum tendit, quodam tempo-

F

re mensuretur. Tertiò, quia ex voluntate principij determinatur initium durationis eius quod est in principio: sicut ex voluntate Dei determinatur initium creaturæ: vnde priùs fuit Deus, quàm creatura. Nihil autem horum trium in generatione diuini Verbi inuenitur. Non enim Deus prius erat quam Verbum generaret. Nam cùm generatio Verbi nihil aliud sit quàm intelligibilis conceptio, sequeretur quòd Deus esset prius intelligens, quàm in actu, quod est impossibile. Sed neque ipsa Verbi generatio successiua esse potuit: alioquin diuinum Verbum priùs fuisset informe quàm formatum: sicut accidit in nobis, qui cogitando, verba formamus. Sed neque pater sua voluntate initium durationis filio suo præstituit: quia Deus pater nō generat filium suum voluntate, vt dixerunt Ariani, sed naturâ. Deus enim pater seipsum intelligendo, Verbum concipit, & ideò non antè fuit Deus pater quàm filius.

Cyrill.

Argumento à simili, probatur filium Patri coæternum esse.

Cyrill. lib. 1. in Io. ca. 1. Quomodo enim erit sol splendore priuatus? Author. Est enim filius splendor gloriæ, & figura substantiæ eius. Nec priùs fuit sol suo splendore: etsi aliud sit splendor, & aliud sol.

A

Cyrillus.

Cyrill. Ignis verò quomodo erit calore carens: vel calor vnde manabit nisi ab igne, aut ab alio forsan, non procul à qualitate ignis disiecto? Author. Quinetiam ipsa splendoris à sole generatio impassibilis est, & impassibilem Verbi à patre generationem designat. Et sicut neque sol est splendor, ita neque filius pater est: differunt enim ratione hypostatica. Hoc tandem Ioannes explicat, inconfusam assignans personarum patris & filij proprietatem. *Et verbum*, inquit, *erat apud Deum*.

Thomas.

Quid significet, apud Deum.

Thom. Quid sit Verbum, & quid principium, iam expositum est. Nunc ergo duo hæc consideranda sunt, quæ in secunda clausula ponuntur, quid hic *Dei* nomine, quid item præ-

B

positione *apud* intelligat. Itaque imprimis sciendum est, quòd hoc nomen *Deus* significat diuinitatem, sed in supposito & concretè: Deitas autem significat naturam & maiestatem illam diuinam in abstracto & absolutè: vnde fit, vt non possit supponi pro persona, ex naturali virtute & modo significandi. Hoc verò habet dictio *Deus*, vt pro aliqua diuinarum personarum supponi possit: sicut nomen *homo* suppositum humanitatis designat.

Dei nomen pro persona patris.

Author. Itaque si ad tres homines aliqua actio referenda sit, de qua sermo sit, cuius hic sit agens, ille patiens, & ille ad actionem medius, concurrens, & auxiliaris fuerit, vt si curatum Ari-

C

stotelem à Socrate auxilio Platonis significare voluerimus, non expressis personarum nominibus, sed illo generali & communi *homo*, quod pro indiuiduo supponat, hoc, illo, & illo: & dicamus hominem curatum ab homine, beneficio seu auxilio hominis: necesse est profectò, cùm ad tres illos tantùm nostra sententia referatur, vt qui hoc audierit, & nouerit hæc de illis dici, sciat autem de Aristotele prædicari quòd curatus sit, de Socrate quòd ipsum curauerit, de Platone quòd auxilium Aristoteli curando præstiterit: non dubitet hoc propositum, Aristoteles curatus est ab homine, hominem supponere pro Socrate.

Hominis nomen pro certo homine.

Ita in di-

D

uinis considera, dictionem *Deus* supponere modò pro patre modò pro filio, modò pro Spiritu sancto: discerni autem quem significet ex attributis, seu adiecto illo quod infertur. Vt si quis dixerit Deum gigni à Deo, non erit nobis dubium, quin Deum genitum & Deum genitorem distinguat. Et quidem vulgaris hic est loquendi modus, vt si quis nouerit apud Platonem sæpius diuertere Socratem, roget autem vbi est Socrates, & respondeatur, esse apud hominem, facilè intelliget hominis nomine Platonem designari: ita cùm credamus filium à patre inseparabilem, & ab eo genitum ab æterno, audiamus autem ipsum esse

E

apud Deum, nemini dubium erit Dei nomine Patrem intelligi. Et ne fortè aliquem, qui participatione Deus nuncupetur, quales olim Moses, Prophetæ, & iusti, apud quem recubuerit Verbum: aut de verbo dici putemus, id est, reuelatione, præcepto: Euāgelista prudenter articulū præmisit vtrique dictioni verbi, dicēs, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, *Et verbum illud erat apud illum Deum*: illum nimirum æternum, omnipotentem, infinitum, & ineffabilem.

Basil.

Basi. hom. in Io. initium. Dici enim posset, Vbi erat Verbum (antequàm formarentur omnia, cùm iam esset in principio ipso?) Non in loco. non enim continentur in loco, quæ cir-

F

cumscribi non possiunt. At vbi erat? Apud Deum. Neque pater in loco, neque filius in ambitu aliquo ac circunscriptione, sed infinitus pater, infinitus filius.

Apud consubstantialitatem docet.

Sed & admirare exactam vniuscuiusque vocis certitudinem. Non dixit, In Deo erat verbum, sed apud Deum, vt proprietatem subsistentiæ proponeret ac declararet. Non dixit, In Deo, vt ne confusioni substantiæ occasionem daret.

Substātia hic pro subsistentia.

Nam & illorum maligna est blasphemia, qui miscere omnia conantur, & vnum subiectum dicunt, Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum: verum appellationes differentes de vna re dici.

Thomas.

Thomas lect. 1. in 1. cap. Ioā.

Nam sicut in significat quandam coniunctionem intrinsecam, sic præpositio *apud* extrinsecam coniunctionem importat. Vtrunque autem in diuinis dicimus filium esse in patre, id est consubstantialem ei: & esse apud patrem, vt discretam ab eo personam. Sciendum itaque per præpositionē *apud* quatuor significari, quibus quatuor obiectiones excluduntur. Aut enim subsistentiam significat, sicut dicimus hominem esse apud hominem, & lapidem apud lapidem, quæ supposito differunt: aut authoritatem in obliquo, vt si miles dicatur esse apud regem: aut distinctionem, non enim propriè dicitur aliquis esse apud seipsum, sed apud alium: aut coniunctionem & societatem quandā. Apud eos enim esse dicimus, quibuscum viuimus, & communionem inijmus. Author. Itaque si quis subsistentias patris & filij confundat, ex his verbis tamen alium λόγον esse, & alium Deum Patrem fateri cogetur. Cyrillus Alexand. lib. 1. In Ioan. cap. 1. Quum enim apud Deum Verbū esse prædicet, vnum quidem esse filium, subsistentemque in seipso, & vnum rursus Deum Patrem, apud quem Verbum est, apertissimè ostendit. Quomodo enim vnū quod vnum numero est, ipsum apud seipsum esse intelligetur? Præterea, si qui est filius, ipse quoque pater est: quæ ratio varietatem nominum induxit? si enim nullo modo genuit, quare pater vocatur? Aut quomodo filius dicitur, si genitus à Patre non est? Hanc enim sententiam nomina ipsa declarant. Accedit quòd beatus Paulus ad Philippenses, in forma Dei esse filium, nec rapina consecutū, vt sit æqualis Deo, affirmat: nónne igitur necesse est alium eum esse, qui non rapina æqualitatem Dei consecutus est, alium ipsum in cuius forma esse cognoscitur? Saluator quoque idipsum nobis aperiens, Ioan. 10. Ego, inquit, & Pater vnum sumus. Nisi enim vterque subsisteret, non Sumus, sed, Sum vnum ego & Pater, dixisset. Nunquam enim de vno, *Sumus*, etiamsi disrumpantur hæretici, prædicari poterit. Adde quòd splendor Patris, quasi lumen à lumine filius appellatus, (Heb. 1.) quomodo alius quā pater nō erit? Quod enim sicut splendor emanat ab alio, non à seipso necessariò emanabit. Denique cùm se à Patre exiuisse dicat filius atque venisse, & rursus se ad Patrem proficisci ostendat, (Ioan. 16.) quomodo non alia quàm Pater, erit hypostasis? Nulla enim ratio patitur, vt quod ab alio effluxit, ab eo à quo effluxit, non distinguatur. Præterea, cum ait discipulis, Euntes docete omnes Gentes, baptizantes eos in nomine Patris & filij & Spiritus sancti: si vna hypostasis atque persona horum nominū diuersitate intelligitur, quare nō in vnitatem, sed in Trinitatem baptizari fideles voluit? Non sunt ergo idem numero Pater & filius: sed subsistit vterque, & alter in altero propter identitatem substātiæ inspicitur. Origen. hom. 2. in diuersos. Nam ne quis existimaret, ita in principio Verbum subsistere, vt nulla substantiarum (id est subsistentiarum) differentia intelligatur inesse, cōtinuò subiunxit, *& Verbum erat apud Deum*, hoc est, Et filius subsistit cum Patre in vnitate essentiæ, & substantiali distinctione. Author. Quòd si in præpositione *apud*, authoritas filij apud Patrem consideretur, nihil maius meditari possumus, quā quòd ipse sit λόγος, sapiētia & consiliū Patris. Quis consiliarius eius fuit, inquit Apostolus? (Ro. 11.) O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei! quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius! Quis enim cognouit sensum Domini? Sed filius qui est in sinu Patris, ipse annunciauit nobis. Ipse filius, ipse vnicus, ipse Patris virtus & verbum: quid ergo quæritur amplius? Ipse est, cui hæc attestatur voce è cœlo allata, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi benè complacui, ipsum audite: ipse in quo complacuit omnem plenitudinem diuinitatis habitare corporaliter, ipse est per quem accessum habemus ad Patrem, qui & dicit: Nemo venit ad Patrem nisi per me: quomodo igitur non *apud* Patrē vt summæ, immò supremæ authoritatis apud ipsum esse dicatur? Rupertus Comm. in Ioann. 1. Magnificè enim huius verbi dignitatem insinuat, dicens, Erat apud Deum. Nam apud Deum quid est, nisi in magno erat honore, in summa dignitate, in magna dilectione? *Erat apud Deum* sed non quemadmodum apud diuitem aurum suū. Nam apud diuitem aurum est in arca, non in ipsius substātia misera atque vitiosa, fortassis & leprosa. Erat autem apud Deum, quomodo apud sapientem sapientia, apud fortem fortitudo. Nam per beatū Iob dicitur, (cap. 12.) Apud ipsum est sapientia & fortitudo. Aurum diuitis in marsupio eius, verbum Dei in corde eius. Author. Quòd si distinctio obseruetur, in eo quòd apud alterum esse dicitur, illa iam ex his quæ dicta sunt, manifesta est. Nam sicut Patris & filij vnica essentia, ita & diuersa hypostasis est demonstrata. Quòd verò quarto loco Thomas præpositionem *apud* quandam communionem significare docet, illa quidem & in eiusdem naturæ, & supremæ apud

A Patrem maiestatis demonstratione colligitur. Vnde licet in scripturis verbum factum ad Prophetas, non tamen esse apud Prophetas legimus: ne fortè Verbum creatum, cū increato confundamus, vt monet Origenes Tomo. 2. in Ioan. Author. Assignat autem Gregorius Pontifex quintā rationem. Gregor. libr. 4. in Iob. cap. 20. Verbum quippè absconditum inuisibilis filius vocatur, de quo Ioannes ait, *In principio erat verbum*. Quod ipse quoque absconditum insinuat, cùm subiūgit, *Et Verbum erat apud Deum*. Sed hoc verbum absconditum electorum mentibus dicitur, cum potestas vnigeniti filij Dei credentibus manifestatur. Au-

B thor. Quòd si quis fortassè curiosiùs inquirat præpositionis, πρὸς, significationem, & illam non *apud* modo, sed *ad* significare contendat: quoniam id neminem ex antiquis attigisse legimus, respondebit è recentioribus Caietanus. Thomas de vio. Comment. in Ioann. cap. 1. Hoc quidem dicetur ad differentiam cuiuscunque creati verbi, cuiuscunque creatæ substantiæ. Nam de nullo verbo creato, de nulla substantia creata verificari potest, quod est ad Deum, sed quod pendet à Deo. Nullius enim creati verbi, aut substantiæ creatæ esse, est relatio ad Deum. Nam eo quod dicit, *Et Verbum erat apud Deum* duo reuelantur.

C Vnum quòd esse Verbi, ac per consequens omnium personarum diuinarum, est res relatiua: immò, vt rectius loquar, est relatio realis. Alterum, quòd Verbum realiter distinguitur à Deo dicente ipsum, ac per hoc, quòd personæ diuinæ distinguuntur inter se. Author. Mutua est enim relatio patris ad filium, & filij ad patrem: vt qui patrem dixerit, significet & ei filium esse, & qui filium dixerit, eum ad patrem referat. Ita fiet, vt respondeatur illis, qui curiosius requirent explicari sibi præpositionem Græcam, pro præpositione Ad, ac si πρὸς dicamus, Et verbum erat ad Deum: velut si diceremus, Et filius erat

D ad patrem, facilè quidem hæc conciliari, cùm mutua sit patris ad filium relatio. Et hinc illud verificetur, quod antiqui patres Ecclesiæ contendunt, nunquam fuisse patrem sine filio, neque filium sine patre. Quod illi fusiùs in scriptis suis contra Arianos exagitant. Sed iam ad tertiam clausulā procedamus. *Et Deus erat Verbum* Hoc axiomate tollit omnes quæstiones, quæ de Verbo, quid sit, moueri possent: ne fortè illud velut accidens apud patrem in principio fuisse arbitretur. Et quidem hic ordo doctrinæ conuenientissimus est, vt cùm Ioannes dixerit de Verbo, quando erat, & vbi erat, nunc quid sit explicet. Chrysost.

E hom. 3. in Ioan. Nam ne quis filij diuinitatem parte aliqua parte minorem arbitretur, mox id adfert, per quod eius suprema diuinitas significatur. Cyrill. libr. 1. in Ioan. capit. 3. Nō enim ignorauit diuinus Euāgelista, vēturos posterioribus seculis nōnullos, qui deitatem filij negarent. At verò si verè filius Dei est, verè quoque illum Deum esse consequitur. Id enim filiatio vera significat. Nam cùm paternitatis nomen non à nobis in Deum, sed à Deo in homines defluxerit: Ab eo enim in cœlo & in terra omnis paternitas est, vt ait Paulus: dic quæso quare nos patres filiorum nostrorum secūdum naturam sumus, si exemplari cu-

F ius imitatione id habemus, hoc non inest? Author. Atqui Adam genuit filium ad imaginem & similitudinem suam: num vt Adam, ita & Seth eius filius verè homo erat? Distabāt quidem supposito & hypostasi, vna tamen, eademque vtriusque natura erat. Et vt absurdum esset, si quis diceret ab homine bouem aut equum generari, ita hominē ab homine propagari manifestum est. Cyrillus vt suprà. Sed neq; filius hominis ea ratiōe qua homo est, minor est patre. Nullo enim modo homo homine, aut maior aut minor est, inquantū homo: nec aliud quicquā minus aut maius eo esse potest, cuius substantiæ atque naturæ rationem

Differentia subsistentiarum.
Cyril. Alex.
Probatur Filium Patri consubstantialem.
Origenes.
Authoritas Verbi apud Patrem.
Rupertus.
Quomodo Verbu erat apud Deum.
Esse apud, multis modis dicitur.
Origenes.
Gregorius.
Thomas de vio.
Nullius substātia creata relatio est ad Deum qualis Verbi ad Patrem.
Quid sit Verbum.
Chrysost.
Cyrillus.
Filius Dei & Deus est.
Argumētum a minori ad maius.
Cyrillus.
Substantia non suscipit magis & minus.

fuis

suscipit. Author. Hoc nimirùm ipsi in prædicamentorum descriptione Philosophiæ tyrunculi proclamant, substantiam non suscipere magis & minus. Cyrill. Vnde si Pater naturâ Deus est, & qui ex eo genitus est filius, naturâ Deus erit. Quomodo igitur Deus Deo, ea ratione qua vterque Deus est, minor erit? Gregor. Nyss. lib. de fid. ad Simplician.

Greg. Nyss.

Sed & qui dicunt quòd genitum non genito naturâ dissimile sit, ex similitudine & exemplo Abelis & Adami discant haud stultè iudicare. Etenim Adam quoque secundum naturalem hominum natiuitatem genitus non fuit, Abel verò ex Adamo genitus est. Et qui genitus non fuit, ἀγέννητος, id est, non generatus, & qui genitus est, γεννητὸς, id est natus dicitur. Sed nihil prohibuit, Adamum esse hominem, quòd genitus non erat: neque natiuitas Abelem aliud ac diuersum quiddam ab humana reddidit natura: sed tam hic quàm ille homo fuit, etsi hic quidem natus erat, ille verò absque natiuitate extiterat. Igitur in diuinis quoque dogmatibus nullam naturæ differentiam efficit genitum, vel non genitum esse: sed quemadmodum in Adamo & Abele vna humanitas siue natura humana, eodem modo in patre quoque ac filio deitas, seu diuina natura vna est. Alexand. Alex. ep. 1. ad Alex. Constantinop.

Ingenitū & genitum [illegible] naturæ differentiam dicunt.

Alex. Alexand.

Nam quod ad ingenuam, propriam, naturalem, & eximiam eius filiationem attinet, Paulus Apostolus explanat de Deo, loquens his verbis. Qui proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis, videlicet non natura filiis, tradidit illum. Nam vt ab aliis filiis, qui nō sunt proprii, distingueretur, eum proprium filium nominauit. Porrò in Euangelio sic scriptum legimus, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi benè complacui. Author. Ita occurrit obiectioni, quæ fieri posset in hunc modum. Filij quidem Dei sumus, verumtamen quantum ab eius maiestate distamus? At verò ille propriè filius & dilectus, nos per adoptionem: Ille vnigenitus Dei, quomodo igitur non sit Deus de Deo, & lumen de lumine? Tatianus Assyrius Ora. contra Græc.

Aliter Verbum, aliter nos Dei filiorum.

Tatianus Assyrius.

Deus de Deo lumen de lumine.

Quemadmodum enim faces multæ ab vna face accenduntur, nec tamen primæ facis lux minuitur, propter plures inde succensas: sic etiam Verbum, è Patris potentia progressum, nō reliquit genitorē Verbi expertē. Auth. Sed neq, lumē è lumine diminutionē inducit, aut alteratis est naturę. Hinc cōsultò quidē Ioānes, cùm priùs dictioni ὁ Θεὸς, articulum ὁ præmisisset, vt ipsam pro persona Patris supponeret, dicens: καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, *Et Verbum erat apud Deum*. id est, apud Patrem: Nunc ne quis eandem dictionem pro eadem persona sumi, & personas Patris & filij confundi existimet, articulum tollit, & dicit, καὶ Θεὸς ἦν ὁ λόγος, *Et Deus erat Verbum*. non, καὶ ὁ Θεὸς, Et ille Deus. Alioquin nonnulli sic interpretandum existimassent, Et ille Deus, nempè Pater, erat illud Verbum. Nunc autem cum absque præfinitione articuli scribit, Et Deus erat illud Verbum, diuinam naturam de Christo enunciat. Nam & hoc facilè ducto è nobis exemplo colliges. Norunt omnes, Hic, & Quidam, & cætera demonstratiua pronomina nomini etiam communi adiuncta, illud iam non commune, sed definitum & demonstratiuum reddere, id est, indiuiduum vagum efficere.

Nomen commune suppo[illegible] pro indiuiduo.

Etsi enim communis dictio Homo, de omnibus eiusdem speciei dicatur, vbi tamen accesserint illa demonstratiua, hic homo, aut quidam homo, iam pro indiuiduo supponunt. Ita nobis cogitandum est in dictione Deus, maximè cùm rationem habet relatiuè se habentem ad aliam personam: Vt in hoc proposito, *Et Verbum erat apud Deum.* Deus ibi cum articulo ὁ præferebatur. Relatio enim habebatur Verbi ad patrem, apud quem Verbum erat. Nunc quia non de relatione, sed quidditate agitur: est autem vt relationis propria ratio personarum, ita quidditatis propria ratio substantiæ, ideò consultò videtur articulum omisisse. Non quòd non, vt diximus, etiā illo posito Pater & Filius & Spiritus sanctus intelligantur, maximè in ratione operum ad extra, vt cùm legimus, Dixit Deus, Vidit Deus, Fecit Deus, cum articulo ὁ Θεὸς, sed quòd hic non de externis disserat, & Dei interpretationem pro eo supponat, quod plenam atque perfectam habeat diuinam maiestatem. Theoph. Comm. in Ioan.

Deus nomen substantia est quæ enuncia[tur] de Verbo non minùs quam de Patre.

Theoph.

Confundantur igitur & Arius, & Sabellius. Arius quidem, qui filium Dei creaturam esse dicit, & facturam, confutetur per hoc quod dicit, In principio erat illud Verbum, & Deus erat Verbum. Sabellius verò negans personarum trinitatem, sed asserens vnitatem, reiiciatur per illud quod dicitur, Et illud Verbum erat apud Deum. Manifestè enim hoc loco alium esse Patrem, & alium esse filium declarat magnus Ioannes: etiamsi non sit aliud & aliud. Alius enim & alius de persona dicitur, aliud & aliud de naturis. Et vt exemplo manifestius faciamus, Petrus & Paulus sunt alius & alius, sunt enim personæ duæ, sed non aliud & aliud: Vna autem eorum natura est humanitas. Sic igitur de Patre & Filio dicendum. Alius enim sunt & alius duæ personæ: non autem aliud & aliud: vna enim natura eorum est Deitas.

Euertuntur hæreses. [illegible] Ioannem præ[illegible] alius & alius de personis, aliud & aliud de natura dicuntur.

A

Author. Hinc fit vt Christus dicat, Ego & Pater vnum sumus: quasi dicat, non alius. Et ipse Ioannes: Tres sunt qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, & hi tres vnum sunt. Hoc igitur vnum de Verbo dicitur, non minùs quàm de Patre. Athan. in Symbolo.

Athanas.

Deus enim Pater, Deus filius, Deus Spiritus sanctus. Et tamen non tres dij, sed vnus est Deus. Author. Itaque dictio Θεὸς, sine articulo hîc posita, pro illo vno quod est contra aliud, sumitur, & maximè quidditatem, id est essentiam significat, quæ denominat suppositum, id est Verbū: non autem adeò concretam habet suppositi rationem, vt cùm adiuncto articulo profertur, in illo proposito, Et verbum erat apud Deum, id est, apud patrem.

B

Quòd si quis ex ipsa articuli substractione, suspicetur minus quid Dei nomen sonare, cùm de filio dicitur, quàm cùm Patrem significat, articulo nimirùm adiuncto: & hinc putet Verbum nuncupari Deum, non per essentiam, sed per participationem, respondet Ioannes Chrysostomus id necessariò consequi non posse, si locum hunc cæteris conferamus. Chrysosto. hom. 3. in Io.

Etiam absque articulo [illegible] diuinæ [illegible] natura.

Chrysost.

Quid ergo? Cùm Apostolus inquit, (Ti. 2.) Expectantes beatam spem & aduentum gloriæ magni Dei, καὶ σωτῆρος ἡμῶν, & saluatoris nostri: Et iterum, Qui est super omnes Deos, sine articulo, filij meminit.

C

Psal. 96.

(Et interim illum vt saluatorem, ita magnum Deum qui venturus sit asserit.) Itidem de Patre ad Philippenses (ca. 2.) scribens: Qui ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo. Et ad Rom. (c. 1.) Gratia vobis & pax ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς ἡμῶν καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, à Deo patre nostro, & Domino Iesu Christo, neglexit articulum. Superuacaneum namque est vbique id præponere, præsertim cùm superiùs eo frequenter vsus sit. Quemadmodum enim de spiritu loquens, inquit, (Ioan. 4.) πνεῦμα ὁ Θεὸς Spiritus est Deus: neque cùm Spiritui articulum non adiiciat, idcircò Deum esse incorporeum negamus: ita hoc in loco quamuis filio articulus non præponatur, non propterea patre minor est. Athanas. Ora. in hoc, De Deo Deus est.

D

Athanas.

Deus enim principium est, & quia ex principio Verbum est, ideò quoque Verbum erat Deus. Ait enim, (Exod. 3.) Ego sum qui sum, & non duplex, vt non sint duo principia. Verbum enim quod ex vno est, non fluxibiliter & caducè, aut simpliciter vox significatiua est, sed substantialis sapientia. Nam si substantialis non sit, sequetur Deum in aërem Verbum suum profundere, Verbumque corpus habere, nihilque eaimium vltra humanam sortem possidere.

Verbum substantiale.

E

Hoc autem, cùm Deus homo non sit, fieri non potest. Hoc ipse Thomas post resurrectionem cognouit, exclamans (Ioann. 20.) Dominus meus, & Deus meus. Hilarius lib. 2. de Trinit.

Hilarius.

Num ergo fefellerat rusticum (Euangelistam) quid esset inter esse, & inter inesse, & adesse momenti? Id enim quod in principio erat, non in altero prædicatur esse, sed cum altero. Statum Verbi & nomen expecta. Adiicit namque, *Et Deus erat Verbum.* Cessat sonus vocis, & cogitationis eloquium. Verbum hoc res est, non sonus: natura, non sermo: Deus, non inanitas est. Augustin. lib. quæst. ex vtroque Test. qu. 122.

August.

F

Sic verbum Dei non tale est quale & nostrum, quia nostrum postquàm fit, non est: illud autem manet. Quod autem tale Verbum est, quod audit, & loquitur, & operatur? Non solum autem Verbum Dei est, sed & virtus & sapientia Dei: quia quantum ad effectum pertinet, filius dicitur Dei: quantum autem ad locutionem, qua nos alloquitur Deus per ipsum, Verbum dicitur Dei: quantum verò ad sapientiam, qua nos Deus per ipsum docet sacramentum suum, sapientia dicitur Dei. quantum verò ad operationem, quæ per ipsum omnia facit, virtus dicitur

Verbum Dei [illegible] est, & manet.

Qua Verbi nomina.

Filius Dei verè & veram ... orationem ... qualis est Pater.

et. Hoc nulli alij posset competere, nisi filio Dei. Propterea enim quòd ex Deo Deus est, omnia Dei habere dicitur. Nascendo enim omnia consecutus est Dei. Nec enim conueniens erat, degener dici Verbum Dei, & virtutem & sapientiam Dei. hoc enim Deus Verbum, & virtus & sapientia. Author. Hoc etiam sacer poëta Nonnus Panopolites sua in Ioannem translatione complectitur, tres istas clausulas explicans, In principio erat Verbũ, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Nonnus in translation. Euang. Ioannis.

Nonnus.

Ἄχρονος ἦν, ἀκίχητος, ἐν ἀῤῥήτῳ λόγος ἀρχῇ,
Ἰσοφυὴς γενετῆρος ὁμήλικος, υἱὸς ἀμήτωρ,
Καὶ λόγος αὐτοτόκοιο θεοῦ, φάος, ἐκ φάεος φῶς.
Πατρὸς ἔην ἀμέριστος, ἀτέρμονι σύνθρονος ἕδρῃ·
Καὶ θεὸς ὑψιγένεθλος ἔην λόγος. id est,
Expers temporis erat, incomprehensibilis, in indicibili Verbum principio,
Eiusdem essentiæ cum patre coætaneo, filius sine matre,
Et verbum per se existentis Dei, lumen de lumine lumen.
A patre erat inseparabile, interminata considens in sede:
Et Deus altigenitus erat Verbum. id est,

Lactant. Sibylla.

Lactantius lib. 4. de vera sap. cap. 6. Hunc Sibylla præcipit oportere cognosci.

Αὐτὸν σὸν γίνωσκε θεόν, θεοῦ υἱὸν ἐόντα.
Ipsum tuum cognosce Deum, Dei filium existentem.

August.

videlicet & ipse est Dei filius. Author. Idem & Erythræa in iis versibus fatetur, quos Augustinus lib. 18. de Ciuit. Dei c. 23. & alij pridem pro Sibyllinis agnouerunt, & in Latinum sermonem conuerterunt: è quorum primis literis, hanc consequenter sententiam collegerunt,

C

Sibylla.

Iesus Christus Dei filius seruator cruci. Sibylla lib. 8. Oracul.

Οὗτος ὁ νῦν προγραφεὶς ἐν ἀκροστιχίοις θεὸς ἡμῶν,
Σωτὴρ ἀθάνατος, βασιλεύς, ὁ παθὼν ἕνεχ' ἡμῶν.
id est, *Rex tibi nunc nostris descriptus in ordine summo*
Versibus hic noster Deus est nostræq; salutis
Conditor æternus, perpessus nomine nostro.

Messias, nomine solius Dei exprimitur in scripturis.

Hoc etiam ex eo maximè confirmatur, quòd frequenter in scripturis, cùm Messias promittitur, nomine tetragrammato יהוה Iehoua, quod solius Dei est, Messias exprimitur. Galatinus lib. 3. de arcanis fid. nostræ in Talmud, cap. 10. Nam quòd nomen Dei tetragrammaton, sit ipse Messias, per illud euidentissimè ostenditur, quod Esaiæ 28. capit, dicitur, In die illa erit צבאות יהוה Iehoua tsebaoth, Deus exercituum ad diadema gaudij, & ad sertum ornatus residuo populi sui. Hæc enim verba Rabbi Ionathan Vzielis filius in Chaldæum vertens, ita exposuit, In tempore illo erit Messias (tetragrammaton) quod est יהוה ibi R. Ionathan משיחא Messiha, quod est Messias, transtulit. Quare Messiam esse, nomen Dei tetragrammaton, palàm est. In Bereschith quoque Kezata, id est, expositione abbreuiata super Genesin, super illud, (cap. 49.) Non recedet sceptrum de Iuda, & legislator de medio pedum eius, donec veniat שילה, id est Messias, ita dicitur: Quia futurum est, vt Gentes seculi deferant munus Messiæ filio Dauid, sicut dictum est Esaiæ 18. c. In tempore illo offeretur munus Deo (tetragrammaton) exercituum. Cùm igitur munus, quod Deo nomine tetragrammato scripto deferendum Esaias prædixit, traditio ista Messiæ filio Dauid offerẽdum exposuerit, sequitur planè Messiam ipsum nomen Dei tetragrammaton esse. Author. Multa loca in vetere Testamento occurrunt legẽtibus in eam sententiam, quæ Galatinus, & alij quicunque Iudaismum euertere cõtendunt, in vnum corpus collegerunt, è quibus manifesto probant vt Messiam, ita & Dei filium, seu ipsum Dei Verbum verè Deum esse.

D

Galatinus. Rabbi Ionathan.

E

Hilarius.

Quomodo Deus erat Verbum, & Deus erat Pater, cùm tamẽ Deus vnus sit.

Hilar. lib. 2. de Trin. Sed trepido in dicto, & me insolens sermo commouit. Audio, *Et Deus erat Verbum*, cùm vnum Deum Prophetæ nunciauerint.

A

Sed ne quò vltrà trepidatio mea progredi possit, reddit sacramenti tanti Piscator meus (Ioannes) dispensationem, & refert ad vnum omnia, sine contumelia, sine abolitione, sine tẽpore. Ait enim, *Hoc erat in principio apud Deum.* Cùm hoc erat in principio, non tenetur in tempore: cùm Deus est, non refertur ad vocem: cùm est apud Deum, nihil nec confunditur, nec consertur: nam nec aboletur in alterum, & apud vnum ingenitũ Deum, ex quo ipse vnus vnigenitus est, Deus prædicatur.

Basil.

Basil. hom. 10 inir. Euang. Ioan. Sic rursus paucis verbis omnem suam Theologiam in summam redigit. *Hoc*, inquit, *erat in principio apud Deum.*

B

Hoc, inquit: quale hoc? Ne foras oculos vertas, per demonstratiuam vocem id quod ostẽsum tibi est, circumspectans, sed ad occulta animæ tuæ ingredere, & quem edoctus es Deum in principio existentem, hunc vbi cognouisti & admiratus es, & velut Dominum tuum adorasti, qui per doctrinam tibi insitus est, cognosce quòd hic erat in principio, hoc est, semper apud Deum Patrem.

Ambros. *Filius Patri coæternus.*

Ambros. lib. 1. de fid. cap. 5. Semper igitur Pater, semper & filius. Erat, erat, erat, erat, ecce quater erat. Vbi impius inuenit, quòd non erat? Alibi quoque Ioannes (1. cap. 1.) in Epistola sua dicit: Quod erat in principio, indefinitè tẽdit, erat. Quicquid cogitaueris, erat filius.

Epiphan.

Epiphan. lib. ancorato. Erat semper Verbum, & non est tempus ante Verbum: ne dicat Arianus, erat aliquando, quando non erat.

Origen.

Orig. tom. 2. in Ioã. Ita tribus prædictis propositionibus, tres ordines nos docens Euangelista, tria in vnum connectit, videlicet quòd in principio: & apud quem hic erat, videlicet apud Deum: & quisnam λόγος erat, videlicet quòd Deus. Tanquam ergo demonstrans sermonem quem antè dixerat, nunc in quartam propositionem superiores congregat, dicens, *Hoc erat in principio apud Deum.*

D

Confunduntur omnes hæreses his enunciata.

Thom. lect. 1. in Ioã. c. 1.

Author. Ita omnes hæreses paucis verbis confundit Euangelista. Si Ebion, & Cherintus, Verbum initium ducat à Virgine, confunditur, quia *in principio erat.* Ne scilicet obstrepant, illum purum hominem fuisse, sed Dei nomen meruisse per pietatis opera: erat enim ante matrem, immò ante omnia. Sic conticescet etiã Photinus, & Paulus Samosatenus. Si rursus Sabellius Patris & filij personas confundat, obmutescat. Dicit enim Ioannes, *Et Verbum erat apud Deum*, vt alius apud alium.

E

Si verò aut Eunomius filium Patri dissimilem, aut Arius minorem esse Patre obganniat, audiat, quòd *Deus erat verbum.* Erubescant etiam hi, qui Verbum pro cogitatione, aut simplici quadam & leui idea statuunt.

Theoph.

Theophy. Comment. in Ioan. Nec est etiam quòd quis diabolica illusione quosdam perturbet dicens: Ergo quia, Et Verbum Deus est, aliquando insurget contra Patrem, vt Gentiles fabulantur, & segregans se ab eo, aduersarius erit. Propterea dicit, quòd licet Deus sit Verbum, nihilominus cum Patre est, & ab eo nunquam separatur.

A quibus effectis filius Dei cognoscitur esse Patri coæternus, consubstantialis, & eiusdem cum ipso potentiæ.

Matth.	Marc.	Luc.	IOAN. I.
			Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factam est nihil quod factum est. In ipso vita erat, & vita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt.

Chrysost.

Cõfertur initiũ Genesis, cum initio Euangelij Ioannis.

CHRYSOST. hom. 4. in Ioan. Moses veteris Testamenti librum historiamque exorsus, quæ sensu percipiũtur, ea nobis pluribus verbis enumerat. In principio, inquit, creauit Deus cœlum & terram. Inde subdit lucem, secundum cœlum, stellarum naturam, varia animantium genera creata, & cætera denique omnia, ne singulatim prosequẽtes, simus longiores. His autem omnibus præcisis atque omissis, vno verbo & ea, & longè altiora cõprehendit, nec

F

immeritò, vtpotè cùm satis cognita essent auditoribus, & ipse ad altiorẽ, prestãtioremq; materiã proreperet, & omni conatu non circa creata, sed ipsum creatorẽ incumbat. Idcircò ille, quãuis minorẽ creationis partẽ aggrederetur, nihil enim nobis de inuisibilibus virtutibus disputat, his tantũ immoratur. Verũ Ioannes ad ipsum omniũ conditorẽ ascẽdere festinans, meritò & quę ille prosecutus est, & quę conticuit, prætermissis paucis, omnia cõprehendit. Author. Nã cũ institutũ Ioan. fuerit hoc in Euãgelij exordio Christũ Deũ pfiteri, diuinã illã naturã, & Patris filijq; hypostasin æternãq; generationẽ, paucis nimirũ quatuor clausulis

expreſſit. Thomas lect.2. in cap.Ioan. 1. Nunc autem ma-
nifeſtat eius virtutem, primùm quantum ad omnia quæ in
-ſtc procedunt, ſingulariter verò tandem quantum ad ho-
Damaſ. mines. Damaſcen. lib.1. de fide orthod. capitu. 2. Oportet
enim de Deo aut dicere, aut audire volentem apertè co-
gnoſcere, neque omnia ineffabilia, neque omnia effabi-
Chryſoſt. lia ea eſſe, quæ Theologicę curę incumbunt. Chryſoſt. lib.
De eo quod comprehendi non poteſt: Mirabilis, inquit
Pſaltes, facta eſt ſcientia tua ex me, exaltata eſt, & non po-
Deus incomprehenſibilis tero ad eam. Hæc eſt ſapientiæ diuinæ profunditas, vt in
ea exprimenda, Propheta vertigine quadam laborare vi-
deatur. Quis eò quæſo temeritatis prolapſus eſt, vt natu-
ram Dei ſibi cognitam & perſpectam dicere audeat? An
qui dicis, Incerta & occulta ſapientię tuæ manifeſtaſti mi-
hi? Sed & ipſe cecinit, Sapientiæ eius non eſt numerus.
Greg. Nanzanz. Nicetas Theſauri Orth. li.2. Gregor. Nanz. Apol. 1. cur in Pontum fugerit. Altum eſt
cœlum, terra verò depreſſa & humilis, ecquis aſcẽdet, eo-
rum imprimis qui inde peccato deiecti ſunt? Quis hac ter-
rena caligine, carniſque craſſitie adhuc obductus tota mẽ-
tè obtueri, atque iis miſceri poterit, quæ obfirmata ſunt,
& ſunt inuiſibilia, quandiu ipſe inter illa manebit, quæ
infirma ſunt, & oculis obiiciuntur? Vix enim, ac ne vix
quidem, eorum quiſpiam qui hic perpurgato & defæcato
ſunt animo, vel ſolum boni ſimulachrum coràm obtueri
queat, non aliter atque ij qui ſolem in aquis intuentur.
Idem. Greg. Idem Orat. 2. de Theologia. Currebam quidem hoc ani-
mo, quaſi Deum percepturus, ſicque in montem aſcendi,
ac nubem penetraui, à materia nempè, rebúſque materia
conſtantibus reductus, atque in meipſum, quoad eius fie-
ri poterat, collectus. Vt autem oculos ad intuendum fixi,
Dei poſteriora ægrè vidi, idque petra, hoc eſt Verbo, no-
Petra cõtegi, vt Dei poſteriora videantur. ſtræ ſalutis cauſa incarnato, contectus. Atque aliquan-
tulum proſpiciens, non primam illam atque incorruptam
naturam, ſibique ipſi, id eſt Trinitati notam, quæque pri-
mo velo obtenditur, & à Cherubinis obtegitur, conſpi-
catus ſum: verùm poſtremam, atque ad nos pertingẽtem.
Ea autem eſt, vt quidem ipſe cognitione aſſequor, ma-
Pſal. 8. 28. 67. 97. & 144. ieſtas illa, vel, vt Dauid appellat, magnificentia, quæ in
rebus ab eo creatis productíſque & gubernatis elucet. Dei
quippè poſteriora nihil aliud ſunt, quàm ea quæ poſt eũ
ſigna & argumenta, quæ eum nobis indicant, quemad-
modum vmbræ illæ ſolis, & imagines quæ in aquis cer-
nuntur, infirmis oculis ſolem repræſentant: quandoqui-
dem eum intentis oculis obtueri non poſſumus, vtpotè in-
comparabili lucis puritate, ſenſum omnem ſuperantem.
Nec verò hæc verba ita accipi velim, quaſi percipi non
Percipi quidẽ põt quòd Deus eſt, non tamen quid ſit, & quale. poſſe dicam quòd ſit Deus, ſed quid, & quale. Plurimùm
namque intereſt certò tibi perſuadeas aliquid eſſe, an
quid tandem illud ſit, compertum habeas. Etenim quòd
Deus ſit, ac princeps quædam cauſa rerum omnium pro-
creatrix, & conſeruatrix, tum oculi ipſi, tum lex naturalis
docet: illi dum rebus in aſpectum cadentibus aciem affi-
gunt, eáſque & egregia ſtabilitate præditas eſſe, & pro-
gredi, & immotè, vt ita dicam, moueri voluiſque perſpi-
ciunt: hæc autem, dum per res oculis ſubiectas, præclare-
que conſtitutas authorem earum coniectura quadam col-
ligit atque aſſequitur. Quonam enim modo vniuerſa hæc
rerum moles vel producta vnquam fuiſſet, vel conſiſteret,
niſi Deus hæc omnia in rerum naturam protuliſſet, atque
conſeruaret: Theophyl. in Ioann. Itaque ſi ſcire vis qua-
Theophyl. le ſit Verbum Dei, audi reliqua quæ ſequuntur. *Omnia per
ipſum facta ſunt.* Ne exiſtimes, inquit, verbum quod in
aëra diffunditur & diſſoluitur, ſed factorem omnium, tam
mentalium, quàm ſenſibilium. Nicetas lib. 2. Theſ. cap.
Nicetas. Eugenius Carthuſ. 27. Idem Eugenius Carthuſ. lib. 1. de Cathol. fide. Eſt
enim eiuſdem cum Patre potentiæ, eique ſimilis, & ęqua-
lis in omnibus, vt ex eius doctrina diſcere quiuis poteſt.
Eadem opera Patris & Filij. Ait enim: Pater meus vſque modò operatur, & ego ope-
ror. Et, Quemadmodum Pater ſuſcitat mortuos & viui-
ficat, ita & filius quæ vult viuificat. Et rurſus, Omnia tua
Ambroſ. mea ſunt. Ambroſ. libro ſecundo de fid. ad Gratian
cap.3. Nec vereor, quia ſcriptum eſt de Deo, (1.Tim.6.
Beatus & ſolus potens. Nec enim ab eo Dei filius ſepa-
ratur, cùm ſcriptura Deum ſolum potentem dicat, non pa-
trem ſolum, & ipſe de Chriſto Deus Pater aſſerat per
Prophetam, (Pſalm.88.) Poſui adiutorium ſuper poten-

tem, & exaltaui electum de plebe mea. Non ergo Pater *Filius omnipotens.*
ſolus potens, ſed potens etiam Dei filius. In Patre enim
laudatur filius. Certè oſtendat aliquis quid ſit, quod non
poſſit Dei filius. Quis ei fuit adiutor cùm cœlum faceret?
Quis cum conderet mundum? (*Omnia enim per ipſum fa-
cta ſunt.*) An qui in conſtitutione Angelorum & domi-
natuum adiutore non eguit, vt hominem liberaret? Au-
thor. Verbi igitur omnipotentia & ſuprema maieſtas his
eius effectis agnoſcitur. Nam, vt ſcribit Pſaltes, Cœli
enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annun-
A ciant firmamentum. Greg. Nanzanz. Orat. 2. de Theolog. Greg. Nãz. *Omnipotẽtia docetur ab effectis.*
Quemadmodum enim quiſpiam citharam pulcherrimè
conſtructam & elaboratam conſpiciens, eiúſque concin-
nitatem & conſtitutionem, aut etiam citharæ cantum au-
diens, nihil aliud quàm ipſum citharæ conditorem, atque
citharœdum mente reputat, atque ad eum cogitatione
fertur, etiamſi de facie ipſi ignotum: eodem quoque mo-
do nobis is, qui res vniuerſas procreauit, eáſque mouet
atque conſeruat, ſeſe declarat, etiamſi animis noſtris in-
geniiſque comprehendi nequeat. Author. Quod maius
igitur nobis eluxit diuinæ Verbi maieſtatis, & eius omni-
B potentiæ argumentum, quàm quòd quæcunque voluit
fecit in cœlo, terra, mari, & omnibus abyſſis? *Per ipſum
enim omnia facta ſunt.* Cyrill. lib. 1. in Ioann. capit. 5. Quo- Cyrill. *In idololatras. Eſa. 44. Hier. 2.*
niam igitur Gentilitas ſapientiæ huius mundi adhærens,
& ſpiritum principis huius ſeculi poſſidens, veritate con-
tempta inanimata idola coluit, & alius quidem ligno di-
cebat, Deus meus es tu: alius verò lapidi, Tu produxiſti
me; & nonnulli non meliorea multitudine, quamuis ita
viderentur, Deitatis gloriam cœlo ac elementis tribue-
bant: neceſſariò Ioannes ſummus veritatis Theologus, vt
fraudes illorum retundat, & viam attendentibus rectam
C aperiat, creatorem naturæ magna voce oſtendendum pu-
tauit, dicens omnia per vnigenitum producta, & ſine ip-
ſo nihil penitùs factum eſſe. Confundit & hæreticorum
imposturas. Dei enim maieſtatem hæc verba vnigenito
Dei filio tribuunt, cùm omnia naturaliter ac verè ineſſe
ei oſtendant, quæ Deo Patri dicuntur ineſſe. Non enim
deforis, ſicut hominibus per gratiam hæc appellatio illi
accidit, iuxta illud, (Pſalm. 81.) Ego dixi Dij eſtis, &
filij excelſi omnes. Si enim omnia per ipſum facta ſunt,
non poteſt ille ſimul cum omnibus enumerari. Quũ enim
omnia dicantur, nihil eſt quod in omnibus non contineã-
D tur. Sic certè etiam Paulus omnia intellexiſſe comperi-
tur. Nam cùm ſub pedibus ſaluatoris noſtri ſubiecta eſſe *Omnia ſunt facta: non tamen Deus. 1.Cor. 15.*
omnia dixerit, illicò intulit: In eo enim quòd ei omnia
ſubiecit, nihil dimiſit non ſubiectum ei. Quare quoniam
per filium facta eſſe omnia credimus, nullo pacto aliquid
omnium ipſum eſſe intelligimus: ſed ab omnium nume-
ro ipſum ſeparantes, & à natura creaturarum ipſum ſe-
orſim ponentes, nihil aliud eſſe ſeipſum, quàm Deum ex
Deo naturaliter confitemur. Caſſianus lib. 4. de incarnat. Caſſianus.
Dom. Et idem quidem aliud Apoſtoli dictum paucis com-
plectitur. Vnus, inquit (1. Corinth. 8.) Dominus Ieſus
E Chriſtus, per quem omnia. Nunquid ad prædicandum
tanti myſterij ſacramentum aliqua verborum circuitione
vſus eſt? Conſidera (contra eos qui alium Chriſtum, &
aliud Verbum ſtatuunt) vbi hoc de Verbo Patris lege-
ris, quod idem de Chriſto legis. *Omnia*, inquit Euange-
lium, *per ipſum facta ſunt.* Apoſtolus dicit, Per Chri-
ſtum omnia. Euangelium dicit, Per Verbum omnia.
Nunquid repugnant ſibi ſermones ſacri? Theophy. Com- Theophyl. *Non per filium, vt per inſtrumẽtum, operatus eſt Deus.*
men. in Ioann. 1. Hic verò iterum inſurgunt Ariani, & di-
cunt, quòd ſicut aſſerimus ſecuri fabricari ianuam, quaſi
inſtrumento, & alium eſſe fabrum qui hoc mouet, ita per
F filium fieri omnia. Non quòd ipſe ſit factor, ſed inſtru-
mentum, ſicut ſecuris Dei. Et ita factura, aiunt, & filius,
ad hoc facta, vt per ipſum fiant omnia. Nos autem quid
illis dicimus? Simpliciter ac rectè. Nam ſi in hoc crea-
uit Pater filium, vt inſtrumentum haberet ad completio-
nem creaturæ, indignior fuerit filius creaturis. Sicut enim
ſecuri, quæ eſt inſtrumentum, alia quæ per eam fiunt, di-
gniora ſunt, propter illa enim fit ſecuris, non illa propter
ſecurim: ita & creatura dignior erit vnigenito. Propter il-
lam enim, vt dicunt, ipſe pater creauit eum, & ita, vt ſi non
fuiſſet omnia creaturus, neque vnigenitum produxiſſet.

Irenæus. Quid his verbis insipientius? Irenæus lib. 2. aduers. hæres. cap. 2. Sed & proprium est hoc Dei supereminentiæ, non indigere aliis organis ad conditionem eorum quæ fiunt: nam & idoneū & sufficiens est ad formationem omnium propriū eius Verbum, quemadmodū & Ioannes Domini discipulus dicit de eo, *Omnia per ipsum facta sunt.* Mundus ergo à Verbo eius factus est, sicut scriptura Geneseos dicit, Omnia quæ sunt, secundū nos, fecisse Deū per verbū suum. Similiter autē & Dauid exequitur, Quoniam ipse dixit & facta sunt, mandauit & creata sunt.

Deus nullo indiguit ad creationem.

August. Aug. li. qu. in vtrúque Test. q. 122. Nā legimus, In principio fecit Deus cœlū & terrā. Quomodo fecit? Nunquid sicut nos manu facimus opera? Et in subiectis: Et dixit, inquit, Deus, Fiat lux: & facta est lux. Cui putamus locutum esse Deum? Quia non vtique homini locutus est, sed ei qui posset facere, qui etiam homini facturus erat, sicut & fecit. Sed quomodo locutus est? Nūquid sicut nos loquimur organo corporali? Absit. Vocabula quidem nobis & Deo communia sunt, sed discrepant in effectu.

Cui Deus dixit, Fiat lux.

Basilius. Basil. hom. 3. Hexam. Poterat enim, velut ab initio dixit, de omnibus dicere, In principio fecit Deus cœlum & terram: deinde, fecit firmamentum: Nunc autē Deum imperantem & loquentem inducens, eum cui imperat, & cui dicit, tacitè subindicat, non inuidens nobis cognitionem, sed inflammans nos ad desiderium, ex eo quòd vestigia quædam, & significationes arcani subiicit. Vox etenim propter auditum est, & auditus propter vocem. Vbi autem non est aër, non lingua, non auris, non meatus intortus ad sensum in capite deferens sonos ac strepitus, ibi neque verborum vsus est: sed ex ipsis intra cor conceptis, vt ita dixerim, cogitationibus, voluntatis traditio contingit. Sic via quadam & ordine nos ad intelligentiam de vnigenito perducit. Sic vt erigatur mens nostra ad inquisitionem personæ, ad quam sermones fiunt, sapienter & artificiosa figura hæc loquendi assumpta est.

Quod significat cùm legitur, Dixit Deus, fiat.

Theoph. Theoph. in Ioann. Itaque Pater per Verbum suum fecit omnia, neque tamen velut per organum. Finge enim regem quendam, qui habeat filium regem, & conditurus sit ciuitatem, & illi concredat illius extructionem. Sicut qui per filium regis conditam esse ciuitatem dicit, non propterea filium regis seruum esse dicit, sed monstrat quòd hic filius habeat patrem, & non sit solus: sic etiam hoc loco Euangelista dicens per filium facta omnia, manifestauit quòd pater mediatore illo ad conditionem rerum, vt sic dicam, vsus fuerit, non se minore, sed æqualis potestatis. Insuper hoc tibi dixerim, quòd si te offendit præpositio *per*, & quæris inuenire in scriptura sermonem quendam, qui dicat quòd Verbum ipsum fecerit omnia: audi Dauid dicentem: (Psal. 101.) Principio tu Domine terram fundasti, & opera manuum tuarū sunt cœli. Vides quomodo non dixerit, Quia per te facti sunt cœli, & fundata est terra: sed, Tu fundasti, & opera manuum tuarum sunt. Disces etiam hoc, & ab ipso quidem Apostolo de vnigenito, & nō de Patre intelligi, qui vtitur hoc dicto in Epist. ad Heb. (cap. 1.) sed & ex eodē Psalmo, cum dicit: Dominus in terram aspexit, vt audiret gemitum compeditorum, & solueret filios interemptorum, vt annunciet in Sion nomen Domini. Nunquid alium significat quam filium Dei? Hic enim in terram aspexit, seu habitabilem, seu hanc nostram naturam quæ terræ inuoluta est, & soluit compeditos peccatorum vinculis, & filios occisorum ab Adam & Eua: vt annunciet in Sion nomen Domini. Stans enim in templo, quod erat in monte Sion, docuit de patre suo. Subdit autem: Et tu ab initio Domine terram fundasti, filium Dei factorem inducens. Quòd si præpositio *per*, diminutionem tibi inducere videtur, quid dices, cum Paulus apponat hanc Patri? Dicit enim, (1. Cor. 1.) Fidelis Deus per quem vocati sumus in societatem filij sui. Et iterum, Paulus Apostolus per voluntatem Dei. Author. Scilicet & de Deo dicitur, In ipso & per ipsum sunt omnia. Et rursus, Per ipsum viuimus, mouemur, & sumus.

Quomodo per filium condita sint omnia.

Exemplis probatur Per, non significare, quid minus.

Basil. Basil. lib. de Spir. sanc. cap. 8. Et cum Apostolus (Rom. 8.) dicat, In his omnibus superamus, per eum qui dilexit nos, neutiquam humile quoddam ministerium ex tali voce suggerit, sed auxilium in fortitudinis robore operans. Sic sanè accessum per ipsum habemus ad Patrem, translati ex potestate tenebrarum ad portionem sortis sanctorum in luce. Quapropter dicit Dominus, Mea omnia tua sunt: tanquam ad ipsum principium opificiorum referendum sit: & tua mea, tanquam illinc causa creandi ad ipsum deueniat. Non quòd auxiliis vtatur ad operationem, neque quod particularibus permissionibus vniuscuiusque operis ministerium ipsi commissum sit: seruile enim hoc esset, & valde a dignitate diuina alienum: Sed plenum est Verbum paternis bonis, & à Patre resplendens, omnia facit ad genitoris similitudinem. Si enim iuxta essentiam nihil euariat a Patre, nihil euariabit etiam iuxta potentiam. Quorum autem potentia æqualis est, eorum sanè æqualis est & operatio. Christus enim Dei potentia est, & Dei sapientia. (1. Cor. 1.) Et sic per ipsum omnia facta sunt. Non quòd instrumentali ac seruili ministerio fungatur, sed quòd velut conditor, paternam perficiat voluntatem.

August. Augustinus lib. quæstion. in vtrumque Test. quæstione 122. Hunc sensum Apostolus Paulus memorat (Coloss. 1.) inter cætera dicens: Qui est imago inuisibilis Dei, primogenitus ante omnem creaturam, quoniam in ipso condita sunt omnia, in cœlis & in terra, visibilia & inuisibilia, siue dominationes, siue sedes, siue principatus, siue potestates: omnia per ipsum, & in ipso creata sunt. Conueniunt autem in hoc Euangelia duorum Apostolorum Ioann. & Pauli: eadem enim dicunt: Quia filius Dei ante omnem creaturam genitus est, vt crearet potentias spirituales, & mundum, & quæ in ipso sunt visibilia. Per ipsum autem Pater creauit, quia in substantia idem Deus est, hoc est pater in filio, in ipso verbo: quoniam sic generauit filium, vt haberet potentiam faciendi omnia visibilia, & inuisibilia.

Quomodo Pater per Verbum creasse dicitur.

Cyrill. Cyrill. lib. 1. in Ioá. cap. 5. Quemadmodum enim si quis in olfactione odoris, qui ex flore quodam est, operationem odoris ab ipso flore, à quo naturaliter odor profunditur, nullo modo seiungat: quanto minùs à patre seiungetur filius? Nec tantùm, ait, omnia per ipsum facta esse, sed adiicit, *Et sine ipso factum est nihil.* Ad quod & illud rectè potest afferri: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Non enim imperat, nec tanquam ad seruum & ministrum dicit, Fac hominem: sed vt cum indiuisibiliter & secundum naturam coniuncto (dicam enim humano more) colloquitur, atque deliberat.

Quomodo Pater deliberat cum filio.

August. Thomas. August. tract. in Ioan. 1. & Thom. lect. 2. in Ioan. c. 1. Quicunque enim aliquid facit, oportet quòd illud præconcipiat in sua sapientia, quæ est forma, & ratio rei factæ, sicut forma præconcepta in mente artificis, ratio est arcæ faciendæ. Sic ergo Deus nihil facit, nisi per conceptum sui intellectus, qui est sapientia ab æterno cōcepta, sc. Dei verbum, & Dei filius: & ideò impossibile est aliquid à Patre fieri, nisi per filium.

Cle. Alex. Clemens Alexandr. lib. 1. Stromat. Quod enim fit, num fit ex verbo seu ratione? Si non enim verbo seu ratione agamus, citra rationem fecerimus. Opus autem rationale ex Deo efficitur. *Et nihil sine ipso factum est*, inquit: Verbo scilicet, Deo, seu ratione. An non etiam Dominus omnia fecit verbo seu ratione?

Thom. Thomas lib. 4. Summæ contra Gent. cap. 13. Sciendum tamen, quòd Verbum Dei in hoc differt à ratione quæ est in mente artificis, quia Verbum Dei, Deus subsistens est: ratio autem artificiati in mente artificis, non est res subsistens, sed solùm intelligibilis forma. Formæ autem non subsistenti non competit propriè vt agat, cùm agere sit rei perfectæ & subsistentis. Nam ratio domus in mente artificis non facit domum, sed artifex per eam domum ædificat. Verbum autem Dei, quod est ratio rerum factarum à Deo cum subsistat, hoc habet vt agat. Est enim illa sapientia, qua Deus seipsum & alia cognoscit: quæ & loquitur Prouerb. 8. Cum eo eram cuncta componens.

Quomodo Verbum Dei differat à ratione quæ est in mente artificis.

Assyrius. Tat. Tatianus Assyr. Orat. cont. Græcos. Quippè Dominus mundi, cùm ipse sit vniuersorum substantia, nondum condito mundo, solus erat: si verò respicis potentiā eius, in qua visibilia & inuisibilia cuncta consistunt, omnia cum ipso erant. In ipso enim per potentiam Verbi, tum ipse, tum Verbum, quod in eo erat, existit. Cùm voluit autem ipse, Verbum ex eius simplicitate prosilit. Et Verbum non inaniter prolatū, primogenitū opus fit ipsius spiritus.

Verbum primogenitum.

Euseb. Eusebius

Cæsar. Cæsar. lib. 11. de præp. Euang. cap. 1. Hæc est sapientia, quæ attingit a fine ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Philo. Philo. apud eundem, ibidem. Etsi nondum aliquis filius Dei appellari dignus est, tamen studeat primogenitū eius verbum sequi. Origo enim, & Deus, & Verbum, & imago est, ad quam homo creatus est, & Israël sidasti appellatur. Author. Verbum autem, rationem, seu diuinam sapientiam, per quam cuncta consistunt, ab ipso Platone & celebrioribus Philosophis olim agnitam, confirmat Eusebius Cæsareensis: quòd illi sanè, aut diuino quodam afflatu, aut ex sacris libris, aut mystica A quadam Hebræorum & Chaldæorum traditione, quam sua ad eos peregrinatione didicerant: aut sanè ex ipsis Sibyllarum oraculis affirmarunt. Eusebius. Eusebius ibidem. Nonne scilicet tibi videtur Plato Hebræorum scripturis insudasse? Aut quis vnquam apud Græcos à diuinissimo Verbo mundum esse ordinatum dixit? Plato. Plato in Epimenide. κοσμεῖν ἔταξε λόγος ὁ πάντων θειότατος, Mundum, inquit, in ordinem redegit Verbum omnium diuinissimum. Idem. Idem Epistola ad amicos tres, Hermiam, Horastum & Coriscum. Hanc epistolam omnes tres vnà legentes, vel ad minus duo communiter, toties quoties poteritis. Oportet B enim vos vti hac lege, iureiurando confirmata, diligentia eleganti, & studio, eiusque sorore doctrina, vt per Deum principem omnium præsentium & futurorum, τῶν τε ὄντων καὶ τῶν μελλόντων, & per patrem domini principis & causæ iuretis. Quæ si rectè philosophamur, clarè, quantum homini contingere potest, cognoscemus. Author. Quod autem causam, eandem alibi Verbum, alibi Ideam, alibi sapientiam nuncupat: sed & in Timæo, seu de natura, tria constituebat, ad vniuersi istius considerationem. Plato in Timæo. Vnum C quidem, inquit, exemplaris loco semper idem, solaque intelligentia, comprehendendum: Alterum simulachrum ab ipso exēplari deductum, generationi oculisque subiectum. Tertium est generationis horum receptaculū, & quasi nutrix omnium. Author. Quid verò per exemplar illud æternum, nisi Verbum & diuinam sapientiam intellexit, per quam facta sunt omnia? Huc enim recurrunt, quæ toties de Ideis disputat, vnicam omnium perfectissimam & diuinissimam Ideam, velut omnium principium agnoscens. Hinc fit vt Plotinus Platonis discipulus in lib. contra Gnostic. tria statuat mundi principia: Primam scilicet omnium causam, ipsum bonum siue vnum, vnde & D quo dependet vnitas, nixusque ad bonum, cognoscit: Secundam verò rerum causam, mentem illam primam ad quam spectat ordo formalis: Tertiam autem, animam primam qua omnis vbique vitalis motio regitur. Plotinus lib. de intelligibili pulchrit. cap. 5. Sed & quæcunque vel arte vel natura fiunt, sapientia quædam facit, & vbique actionem sapientia ducit. Artifex enim rursus in naturalem sapientiam reuocatur, secundum quam ars & quodlibet opus agitur, & secundum quam non ampliùs ex speculationibus congregatam, sed totum vnum quid- E dam: neque compositam ex multis in vnum, sed ab vno potiùs in multa se resoluentem. Sin autem rationem ponemus in natura, huius verò principium naturam esse asserit, interrogabimus vndenam natura habeat rationem. Quòd si habere dicatur ab alio, de alio rursus illo quæremus: ac si ex seipso habeat, iam ibi conquiescemus. Proinde si in mentem ipsam confugiant, ibi rursus inuestigandum nunquid mens genuerit sapientiam. Quod si fateantur, vndenam quæremus? Si autem ex seipsa conceperit, non potest id fecisse, nisi mens ipsa sapi- F entia sit. Vera igitur sapientia est essentia, ac vera vicissim essentia sapientia est: ipsaque essentiæ dignitas à sapientia vendicatur. Constat enim essentiā veram à sapientia esse. Quapropter Ideas antiqui entia & essentias appellant. Author. Ita recurrit ad sapientiā primam omniū causam, quæ vera essentia sit. Eusebius Cæsar. Euseb. Cæsar. lib. 15. de præpar. c. 10. Quinetiā ipsum Plotinū audi, quid in eo libro dicat, quem de tribus hypostasibus, à quibus omnia principiū habent, inscripsit. Mundum, inquit, hunc sensibilem si quis admiratur, magnitudinem, pulchritudinem, & perpetui motus ordinem considerans, & Deos qui sunt in eo, alios visibiles, alios inuisibiles, dæmonas etiam, animalia, plantas, cæteraque omnia, ἐπὶ τὸ ἀρχέτυπον αὐτοῦ, καὶ τὸ ἀληθινώτερον ἀναβὰς, ad primitiuum & verius exemplar ascendens, ibi cuncta intellectualia contemplетur, eorumque omnium æternam mentem, atque sapientiam præsidentem. Et progressus aliquantulum addit: Quare quod semper est, & semper perfectum est, semper generat, τὸ ἀεὶ τέλειον, ἀεὶ καὶ ἀΐδιον γεννᾷ, & quod ex eo generatur, perpetuum est. Multis etiam in locis ipsum ens & intellectum ipsum Ideam nominat. Numenius. Numenius lib. de bono. Orandum autem priùs, deinde distinguendum. A Deus primus quidem (Pater) cùm in semetipso sit, indiuisibilis ac simplex est. Secundus autem & tertius (ordine doctrinæ, & personarū, non essentiæ, cùm ipsa vna sit & simplicissima) vnus est. Et paulò pòst: Res quidem humanæ ab eo qui dat, ad accipientem transeunt: diuinæ verò à Deo dantur, & ab eo non absunt, quale quid scientia est, quam qui accepit, melior factus est: qui autem dedit, nihil amisit. Lucerna etiam ab alia lucerna sic accēditur, vt prima nō extinguatur. Materia enim vnius ab igne alterius accenditur: sic & scientia non recedit à dante, & tamen in accipientem transiuit, cuius causa humana non B est. Author. Sic videntur Platonici ad sensum sacræ scripturæ cōcurrisse, & Verbum æternamque Patris sapientiam ita agnoscere, vt per ipsam genitam quidem, sed increatam, incompositam, omnia facta sint. Eusebius. Eusebius. Ita Platonici omnes, & ante Platonicos ipse Plato, ab Hebræis ea omnia videntur habuisse, quibus excelluerunt. Nam & si non rectè intellexerunt, verbis tamen suis manifestò ostendunt, cuncta se ab Hebræis accepisse. Iustin. Martyr. Iustinus Martyr serm. exhort. ad Gentes. Orpheus. Hoc ab eisdem Orpheus didicit, quod in iuramentis protestatur, his verbis:

Οὐρανὸν ὁρκίζω σε θεοῦ μεγάλου σοφὸν ἔργον,
C Αὐδὴν ὁρκίζω σε πατρὸς, τὴν φθέγξατο πρῶτον,
Ἡνίκα κόσμον ἅπαντα ἑαῖς στηρίξατο βουλαῖς.

id est, *Cælum adiuro te. Dei magni sapiens opus,*
Orationem adiuro te patris quam locutus est primùm,
Cùm mundum vniuersum suis firmauit consilijs.

Hoc autem loco, inquit Iustinus, Dei sermonem nominat, per quem cœlum, terra, vniuersaque creatura est condita: sicut nos docent sanctorum Prophetarum oracula. Verbum autem αὐδὴν, id est, orationem nominat metri gratia, cum non abhorreat à Verbi vocabulo, vbi per leges carminis licet, cùm paulò antea vocauerit illud D θεῖον λόγον. Eusebius. Cæsar. Euseb. Cæsar. Amelius quoque illustris inter iuniores Platonicos, quamuis Euangelistæ Ioannis nomen celauerit, barbarum ipsum, quoniam Iudæus fuit, appellando, verbis tamen eisdem ferè vtitur, dicens: Καὶ οὗτος ἄρα ἦν ὁ λόγος, καθ' ὃν ἀεὶ ὄντα τὰ γινόμενα ἐγίνετο, ὡς ἂν καὶ ὁ Ἡράκλειτος ἀξιώσε. καὶ ναὶ δὶ ὃν ὁ βάρβαρος ἀξιοῖ ἐν τῇ τῆς ἀρχῆς τάξει τε, καὶ ἀξίᾳ καθεστηκότα πρὸς θεὸν εἶναι, hoc est, Hoc profectò erat Verbum, quo semper ea quæ sunt, facta sunt, vt Heraclitus etiam dixit. Quod etiam ipse barbarus (Ioan. Iudæus) putat, in ordine princi- E pij atque dignitate constitutum apud Deum esse, & Deum esse, per quod vniuersa ad esse producta sunt, in quo quæ viuunt, vitam habent. Author. Et ne qua fiat exceptio, quin omnia à Verbo facta esse fateamur, ne sint qui alia bono, alia seuero Deo tribuant, vt primi quondam hæretici: ne spiritualia sic a corporalibus diuellantur, quasi non ab eodem creatore pendeant, adiecit Euangelista: *Et sine ipso factum est nihil, quod factum est.* Verùm antequàm ad huius clausulæ interpretationem procedamus, dicendum est primò, quàm varia sit huius F lectio. Tertull. Irenæus. Tertullianus lib. contra Hermog. & Irenæus lib. 2. contra hæres. cap. 2. Hilar. Hilarius lib. 4. de Trinit. Ambros. August. Ambrosius, Augustinus, & ferè omnes Latini, ita legunt, *Sine ipso factum est nihil.* vt clausulam sequentem ab eo incipiant: *Quod factum est, in ipso vita erat.* Athanasius etiam eundem ordinem sequitur, cùm ita disserit. Athanas. Athanas. sermon. 3. in Arian. Si enim filius opus est (& non ipse operans Deus) in quo verbo, aut qua tandem sapientia iste filius conditus est? Omnia enim per verbum & sapientiam condita sunt, & sine ipso factum est nihil. Author. Eandem punctorum rationem sequitur Cyrillus Alexandrinus libro. 1. in Ioan. cap. 5. Cyril. Alex. Origen. Beda. Origenes tom. 2. in Ioann. & Beda.

Verbum per Platonem & celebriores Philosophos agnitum.

Tria ad Patrem, consubstantialem Plato.

Idea quid.

Tria mundi principia apud Platonicos.

Plotinus.

Vera sapientia est essentia.

Mens æterna, & sapientia præsidens, prima omnium causa.

Res diuinæ à Deo dantur, & nō absunt ab eo.

Sermo quo omnia condita.

D. Ioannes à Philosopho vocatur barbarus.

Varia lectio huius loci.

Multi

Multi tamen ex Græcis ita legūt, vt clausula incipiat alia, ex eo quod sequitur, *Quod factum est, in ipso vita erat*. Siue autem hæc, siue illa lectio admittatur, parum refert, modò rectè intelligatur. August. tom. 6. l. 1. de natura boni, cap. 25. Sine ipso factum est nihil, id est, non est factum sine ipso aliquid. Neque enim audienda sunt deliramenta hominum, qui Nihil hoc loco (affirmatiuè accipientes aliquid intelligendum putant, quod nihil non aliquid significat: & ad huiusmodi vanitatem propterea cogi posse aliquem putant, quasi aliquid non factum sit per Verbū. At verò multū interest inter nihil & aliquid. Nam si alicui dicant, Quid fecisti? & ille respondeat, Nihil se fecisse: an calūniari quis eū poterit, dicēs: Fecisti ergo aliquid, quia nihil fecisti, ipsum enim nihil aliquid est. Tho. lect. 2. in c. Ioan. 1. Ex hoc processit triplex hæresis. Prima fuit Valentini, q. vt dicit Orig. posuit multa principia, ex quibus 30. secula processerint. Duo autē prima principia esse, profundum, quod vocat Patrem, & silentium. Ex his duobus decem esse secula: duo quoque principia, intellectum & veritatē, ex quibus octo secula. Rursus etiam ex his duobus principiis esse alia duo principia, Verbum sc. & vitam, ex quibus duodecim secula. Ex Verbo demum & vita secundum æuum processisse asserebat hominem, Christum & Ecclesiam. Itaque fatebatur Valentinus per Verbum omnia facta, sed consequentia, sc. 12. secula, non autem antecedentia, quæ per *nihil* intelligi volebat, quòd humanam rationem excederent, nec capi possent ab intellectu. Secundus error fuit Manichæorum, qui duo statuebant principia, vnum rerum incorruptibilium, & aliud corruptibilium: Incorruptibilia autem intelligi per ea quæ facta sunt, corruptibilia verò per *nihil*: vt quorum sit continuè transmutari in nihil, sic scribit Lucretius:

Ex nihilo nihil in nihilum nil posse reuerti.

Tertius error eorum est, qui per nihil diabolum intelligi volunt, quasi non ipse cum Angelis creatus sit, qui vt scribit Christus, in veritate non stetit, vtique qui in veritate creatus erat. Verùm hinc errores illi prodeunt, qui *nihil* affirmatiuè sumunt, quod negatiuè debet accipi. Origen. tom. 2. in Ioan. Sed & intelligamus necesse est, quo pacto accipere debeamus vocabulum *omnia*, & dictionem *nihil*. Fieri enim potest, nisi explanauerimus vtrasque dictiones, vt si appellatione omnium comprehendatur, & vitium & omnis fusio peccati, & omnia praua, vt intelligamus etiam hæc per sermonem facta fuisse, quod est falsum. Creaturas enim per Verbum factas fuisse nihil est absurdi, atque etiam beatos viros omnia præclara facta & egregia facinora per Verbum peregisse: non tamen lapsus & peccata. Propterea quidem exposuerunt, ea propter quòd non subsistat vitium, neque enim fuit ab initio, ac ne in seculum quidem futurum est, ideò nihil esse. Synonyma igitur erunt, hæ voculę, nihil, & nō ens, cùm non ens dicatur nihil, & nihil non ens. Itaque videtur Apostolus (1. Cor. 1.) non entia dicere, non quæ omninò nequaquā sunt, sed ea quæ sunt praua, existimās praue nō existere. Vocat, inquit, ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt. Quin Mardochæus etiam in libro Esther (cap. 14.) iuxta Septuaginta, non existentes vocat inimicos Israel, dicens: Ne tradideris sceptrum tuum Domine non existentibus. Possumus etiam adiungere, quòd mali propter vitium appellētur nō existentes, ex Dei nomine quod scriptū est in Exodo, Existens hoc mihi est nomen. Et, Nemo bonus nisi solus Deus: igitur bonus idem est cum existente. Augustin. tract. in Ioann. Peccatum quidem non per ipsum factum est: & manifestum est, quia peccatum nihil est, & nihil fiunt homines, cum peccant. Et idolum non per Verbum factum est. Habet quidem formam quandam humanam, & tamen forma hominis in idolo non per verbum facta est: Et scriptum est, (1. Cor. 8.) Scimus quia idolum nihil est. Ergo ista non sunt facta per verbum. Sed quæcunque naturaliter (non voluntariè) facta sunt, quæcunque facta sunt in creaturis, ab Angelo vsque ad vermiculū, Omnia per Verbum facta sunt. Gregor. Nyss. Catech. mai. cap. 7. Omne enim vitium boni priuatione censetur, non quòd per se sit, aut in hypostasi consideretur: nullum enim malum, excepta voluntate, per se constat, sed quia bonum non est, ita denominatur. Quod autem non est, minime subsistit, nec eius quod minime subsistit, creator dici potest. Quare Deus autor malorum non est, quippè qui fecerit ea quæ sunt, non autem ea quæ non sunt: qui visum, & non cæcitatem creauerit: qui virtutem, non eius priuationem fecerit: qui voluntatis præmium, quod honorum congiarium est, iis proposuerit, qui ex virtutis præscripto vitam instituunt: non coacta necessitate quapiā suæ ipsius sententiæ naturā humanam subiiciens, non secus ac si vasculum quodpiam inanimarum, vi ad id quod bonum est, attraheret. Quòd si puro serenóque sole lucente, palpebris suis tenebras vltrò quispiam offundit, cæcitatis eius sol in causa non est. Origenes hom. 2. in diuersos. Et ne fortè existimares, eorum quæ sunt, quædam quidem per Dei Verbū facta esse, quædam verò extra ipsum, aut facta esse existentia per seipsa, ita vt non omnia quæ sunt, ad vnum principium referantur, ad conclusionem totius prædictæ Theologiæ subdit: *Et sine ipso factum est Nihil* hoc est, Nihil extra ipsum factū est, quia ipse ambit omnia intra se, comprehendens omnia: & nihil ei coæternum vel consubstātiale intelligitur, vel coëssentiale, præter suum patrem, & suum spiritum. Et hoc facilius in Græco datur intelligi. Vbi enim Latini ponunt, *sine ipso*, ibi Græci χωρὶς αὐτοῦ, hoc est extra ipsum. Similiter & ipse Dominus discipulis suis dixit: (Ioan. 15.) ὅτι χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν, Extra me nihil potestis facere. Et melius quidem extra, quam sine: Quia dum quis audiuit *sine ipso*, potest putare sine ipsius consilio, vel adiutorio; ac per hoc non totum, nec omnia illi distribuit. Audiens verò extra, nihil omninò illi relinquit, quod in ipso, & per ipsum factum non sit. Thomas lect. 2. cap. 1. in Ioā. Sed & per Verbum, & in Verbo omnia conseruantur, iuxta illud Pauli (Heb. 1.) Portans omnia verbo virtutis suæ. Quædam enim sunt, quæ non indigent operante, nisi quātum ad fieri, cùm possint subsistere, postquàm fuerint facta, absque agentis influxu: sicut domus indiget quidem artifice quantum ad suum fieri, sed tamen persistit in suo esse, absque artificis influētia. Ne ergo credat aliquis omnia per Verbum sic facta esse, ac si causa esset eorum quantum ad fieri, & non quantum ad conseruationem in esse, ideò consequenter subiunxit, *Et sine ipso factum est nihil*: id est, nihil factum est extra ipsum, quia ipse ambit omnia, conseruans ea. Hilar. lib. 2. de Trinit. Cùm etiam lego, *Nihil factum sine eo*, intelligo non esse solū, quia alius est (Filius) per quem alius (Pater) operatur. Neq; tamen hîc aliud fecisse est, aliud interuenisse facienti. Nam cū omnia per ipsum facta sunt, subueni, & enarra quid non sine eo factū sit? Author. Ad eorum verò interpretationem transeamus, qui clausulam latiùs extendunt, inter quos est Chrysostomus, Theophylactus, Nonnus, & ii potissimùm è Græcis, quibus studium fuit reiicere deliramenta Macedonianorum Pneumatomachorum, qui è corrupta hac sententia Spiritum facturam esse contendebant. Nonnus quidem ita vertit, vt clausulam cum Chrysostomo, & Theophylacto, latiùs protrahat. Ait enim:

— καὶ ἐργοπόνου δίχα μύθου
οὐδ᾽ ἓν ἔφυ τόπερ ἔστι. id est,
— Et opifice absque sermone
Nihil factum est, quod factum est.

Theoph. homil. 4. in Ioann. *Et sine ipso factum est nihil, quod factum est.* hoc est, eorum quæ creata sunt, siue visui, siue intellectui tantùm subiecta, nihil sine filii virtute productum est, & conditum. Neque cùm dixerimus, *sine ipso factum est nihil*, profectò id puncto notabimus, vt hæretici opinantur. Hi enim cùm velint spiritum creatum esse, sic legunt: *Quod factum est in ipso vita erat*. Verùm nulla profectò ratione hæc intelligi potest oratio. Primum namque neque temporis huius, neque propositi erat Spiritus meminisse. Quòd si ita ei visum est, cur tam obscurè illius mentionem fecit? Vnde autem constat de spiritu, dictum esse, quòd vita in eo fuerit. An non hæc vita lux etiā appellata est, cùm subdidit: *Et vita erat lux hominum*. At verò manifestum est ex sequentibus, idem Verbum & Deum, vocari vitam & lucem. Theophyl. Comment. in Ioann. Pneumatomachi verò, qui spiritum negant esse Deum, sequentem particulam sic legunt: *Quod factum est in ipso vita erat*: quasi hoc loco de Spiritu sancto fiat

Marginalia (left column): *Vtraque lectio facilè intelligitur.* August. — *Multum interest inter Nihil, & Aliquid.* — Thomas. — *Duplex hæresis emersit ex eo quod legitur, Nihil factum sine ipso.* — *Valentiniani.* — *Manichæi.* — Lucretius. — Origenes. — *Nihil & non ens, synonyma.* — Augustin. — *Idolum nihil est.* — Greg. Nyss.

Marginalia (right column): Origenes. — *Extra Verbū nihil.* — Thomas. — *Verbū causa est rerū quātum ad fieri, & quantum ad conseruationem.* — Hilarius. — Nonnus in transla. Euāgel. Ioan. — Theoph. *contra Pneumatomachos qui spiritum factum esse contendebant.* — Theoph.

Varia lectio huius sententiæ.

mentio. Nos autem non sic, sed puncto facto, postquàm dixit, *quod factum est*, nouum principiú legimus: *In ipso vita erat.* Postquam enim dixit de opificio, quòd omnia per ipsum facta sunt, dicit postea de eius prouidentia, quòd non solùm códdidere, sed etiam quòd ipse sit is, qui vitam omnium creaturarum conseruet. Scio autem à Sanctorú quodam particulam hanc sic lectam: *Et sine ipso factum est nihil, quod factum est in ipso.* Deinde posito signo, cœpta quæ sequuntur, *Vita erat.* Opinórque etiam hanc lectionem non malam, sed rectam habere sententiam. Sanctus enim iste orthodoxè intellexit, quia sine Verbo nihil factum est, A quod factum est in ipso. Oïa enim quæcunq; facta sunt, & cóndita in ipso Verbo, sine ipso nó sunt facta. Author. Veruntamen vt salua sit hæc interpretatio, si quæratur quid in Verbo factum sit, cum ipsum Deus sit, & per consequens simplicissimæ essentiæ, quæ nullam eorum quæ facta seu creata sunt, compositionem admittat: recurrendum erit ad illam meditationem, quam faciunt ex Latinis doctoribus præcipui, in eo explicando *quod factum est*, & primum quidem *in ipso vita erat*, Sed & Græcorum celeberrimus primum audiendus est, Origen. hom. 2. in diuersi.

Origen.

Quod factum est in ipso vita erat. Hæc sententia dupliciter pronunciatur. B Potest enim subdistingui, *quod factum est*, ac deinde subiungi, *in ipso vita erat.* Ac proinde in duabus pronunciationibus duos speculamur intellectus. Non enim eadem theoria est, quæ dicit: Quod factum est, locis, temporibus, numeris, & formis discretum, hoc totum in ipso vita erat: & ea quæ declarat, Quod factum est in ipso, nihil aliud erat quàm vita: vt sit sensus. Omnia quæ per ipsum facta sunt, in ipso vita sunt, & vnum sunt. Erant enim, hoc est, in ipso subsistebant causaliter, priusquàm essent in semetipsis effectiuè. C Aliter enim sub ipso sunt ea, quæ per ipsum facta sunt, & in ipso viuunt incommutabiliter, & vita sunt: in quo neque fuerunt omnia omnibus interuallis, seu localibus, nec futura sunt, sed solummodò super omnia tempora, & loca vnum sunt in ipso. Hoc autem si quæris, quomodo & qua ratione fiat, accipe paradigmata ex creaturarum natura. Disce factorem in ijs quæ in ipso erant, & per ipsum facta sunt. In ipso enim, vt os diuinum loquitur, viuimus, mouemur, & sumus: &, vt ait magnus Dionysius Areopagita, esse omnium, est superessentia & diuinitas.

Omnia facta, in Verbo vita sunt, & vnú sunt.

Dionys. Areop.

August.

Augusl. tract. 1. in Ioan. Potest etiam sic dici, D *Quod factum est in illo vita est.* Ergo totum vita est, si sic pronunciauerimus. Quid enim non in illo factum est? Ipse enim est sapientia Dei, & dicitur in Psalmo, Omnia in sapientia fecisti. Ergo sicut omnia per ipsum facta sunt, ita & in illo facta sunt. Ergo & terra vita est, & lignú omne vita est. Inhonestum sic intelligere, ne forte surrepat secta Manichæorum, & dicat, quia habet vitam lapis, & habet animam paries, & lana, & vestis. Itaque ne te abducant, pronuncia sic, *Quod factum est*, hic subdistingue, ac deinde infer, *in ipso vita est.* Quid est hoc? Facta est terra, sed ipsa terra quæ facta est, nó est vita. Est autem in ipsa sapientia E ratio quædam spiritualiter, qua terra facta est: hæc vita est. Ergo quod factum est, in illo vita est. Quomodò possum, dicam charitati vestræ. Faber facit arcam. Primò in arte habet arcam. Si enim in arte arcam non haberet, non esset vnde fabricando illam proferret. Sed arca sic est in arte, vt non ipsa sit arca, quæ videtur oculis. In arte inuisibiliter est, in opere visibiliter erit. Ecce facta est in opere, nunquid destitit esse in arte? Et illa in opere facta est, & illa manet, quæ in arte est. Nam potest illa arca putrescere: & rursum ex illa arca, quæ in arte est, alia fabricari. Attendite ergo arcam in arte, & arcam in opere. F Arca in opere, non est vita, arca in arte vita est, quia viuit anima artificis, vbi sunt ista omnia, antequàm proferantur. Sic ergo fratres charissimi, quia sapientia Dei, per quam facta sunt omnia, secundum artem cótinet omnia, antequàm fabricet omnia: ibi quæ fiunt per ipsam artem, non continuò vita sunt, sed quicquid factum est, vita in illo est.

Quomodo intelligendi error sit Manichæorum, si eo verum, & ratio, in ipso Dei vita est.

Thomas.

Res dupliciter considerari possunt.

Thomas lect. 2. in Ioan. cap. 1. Ergo res dupliciter considerari possunt: aut enim secundum quod sunt in semetipsis, aut secundum quod sunt in verbo. Si considerentur secundum quod sunt in seipsis, sic non omnes res sunt vita, nec etiam viuentia, sed vna carent vita, & alia viuunt: si considerentur secundum quod sunt in verbo, non solú sunt viuentes, sed etiam vita sunt. Author. Quia enim, vt superiùs diximus, arbitretur Deum vniuersa hæc condidisse, non summo consilio, sapientia, & ratione? Priùs ergo mundum apud se habuit, quàm ipsum conderet. Et hoc quidem sensu summorum Philosophorú opinio de mundi æternitate salua erit, si mundú istum sensibilé ad suum exemplar, illud scilicet quod in diuino Verbo erat, antequàm conderetur, reuocauerimus. Sic colligit Platonicam doctrinam Marsilius Ficinus, Compendio suo in Timæum Platonis.

Deus omnia summa ratione condidit.

Marsil.

Quæ fuerit opinio Platonis de mundi constitutione.

Marsil. Compendij in Timæum capite decimoquarto, Quantú, inquit, habemus scientia, affirmamus Platonem nostrum affirmauisse mundum non ex se existere, sed ex causa: nó ex causa fortuita, sed ex certa: non ex naturali duntaxat causa, sed ex intellectuali: non ex intellectu per modum naturæ determinato, sed potius voluntario: non voluntate ex quodam instinctu naturæ compulsa, sed libera. Nihil enim magis liberum, quàm quod per se est, & per se agit omninò, neque tamen contingente aliqua voluntate. Quam ex eo ostendit liberam esse, quod sæpe ait, Deum architecti more consultauisse atque deliberauisse de opere construendo.

Idem.

Deus bonitate sua fecit mundum.

Idem cap. 15. Mundum ergo fecit voluntate, id est, bonitate sua ob immensam fœcunditatem exuberante: quæ primùm quidem se ipsa gaudet, ob idque sua hac delectatur imagine: sed in ipso exemplari atque principio delectationis huius cóstituit finem. Quoniam ergo bonitate fecit mundú, idcircò boni gratia fecit ipsum. Non enim vt esset, viueret simpliciter, & intelligeret, fecit ipsum: sed vt bene esset, viueretque, & bonum intelligeret, atque compararet. Id illi Mosaico valde consonat, Vidit Deus hoc, & illud esse bonum, & cúcta valde bona. Et quia pulchritudo splendor est bonitatis, ideò subdit ab optimo Deo mundum esse pulcherrimum procreatum, temporalem quidem, sed ad æterni exemplaris imaginem. Dicet & sæpè Plato, quot species sunt in archetypo, id est principali mundo, intelligibiles atque imitabiles, totidem rerum formas in hoc mundo disposuisse, atque ita sibi similem effecisse: vtpotè qui intelligat ideas rerum non inter nubes, vt maledici quidam calumniati sunt (Anytus, Melitus, & Aristophanes, contra Socratem) sed in mundani architecti mente consistere. Vbi verò Plato ait (in Timæo) in ipsa vita ideas esse, vaticinari videtur Euangelicum illud: *Quod factum est, in ipso vita erat.* Et vbi ait, reperitque sæpè mundum diuina prouidentia cóstitutum, totam confirmat religionem. Quod quidem cùm obseruasset Theophrastus, tanquam in Philosopho mirum, ait: Plato solus vel certè maximè omnium, à diuina prouidentia rerum causas assignauit.

Socrates non reposuit Ideas inter nubes.

Plato.

Species semper eadem sua.

Plato in Timæo. Et quidem fateri oportet esse speciem, quæ semper eadem sit, sine ortu atque interitu: quæ nec accipiat quicquam aliud aliunde, nec ipsa procedat ad aliud quicquam, sensuque corporis nullo percipiatur. Atque hoc est, quod ad solam intelligentiam pertinet, eiusque intentionis est proprium. Anthor. Ita manifestum est, Platonem mundi æternitatem ad primam illam ideam retulisse, quæ & ratio, & intelligentia, & Verbum dicitur. Quid autem magis diuinú de illa dicat, quàm quòd semper eadem sit, sine ortu, sine interitu, nec aliquid aliunde accipiat? Nunc autem illud est Verbum, quod & Deus erat, & in principio erat apud Deum? Ad Platonia, immò veritatia dogma accedit & Boëtius, ipsius etiam Platonis sententiæ interpres.

Boëtius.

Boëtius metro 9. lib. 3. de Consolatione Philoph.

Tu qui perpetua mundum ratione gubernas,
Terrarum cælique sator, qui tempus ab æuo
Ire iubes, stabilisque manens das cuncta moueri:
Quem non externæ pepulerunt fingere causæ
Materiæ fluitantis opus: verùm insita summi
Forma boni liuore carens, tu cuncta superno
Ducis ab exemplo, pulchrum pulcherrimus ipse
Mundum mente gerens, similique ab imagine formans,
Perfectasque iubes perfectum absoluere partes.

Lactant.

Zenon Verbú agnouit.

Lactant. lib. 4. de vera sap. cap. 9. Hoc diuinum exemplar, hanc Dei sapientiam, hunc sermonem diuinum ne Philosophi quidem ignorauerunt. Siquidem Zenon rerum naturę dispositorem, atque opificé vniuersitatis λόγον prædicat,

dicat, quem & fatum, & necessitatem rerum, & Deum & animum Iouis nuncupat, ea scilicet consuetudine, qua solent Iouem pro Deo accipere. Sed nihil obstant verba, cū sententia congruat veritati. Euseb. Cæsar. lib. 11. de præpar. Euang. cap. 10. & Plotinus lib. de tribus hypostasib. Quis igitur mundum hunc fecit? ait Plotinus. Ille simplex scilicet, qui ante hunc est, qui causa est, vt ille sit, & tantus sit, qui numerum facit. Non enim numerus primus est, cùm ante dualitatem vnum sit, deinde dualitas ab vno sit nata. Author. Ergo cùm ad vnum omnia reduci oporteat, redacta autem iam non sint temporalia, & caduca, sed æterna: non sensibilia, sed spiritualia: non plura, aut composita, sed vnum & simplicissimum: consequitur & illa iā reduci ad opificem suum, & ad ipsius opificis sapientiam. Cùm autem nihil sit in eo compositum, nihil labile, nihil mortuum, ipsam etiam illum vitam esse: consequitur & ea iam vitę nomen sortiri, cùm sint ipsamet ratio, species, ipse λόγοι Dei. Ergo quod *factum est*, in tempore, *hoc in ipso* ab æterno, *vita erat*: quia ipsum erat eius ipsius consilium non vt accidens aliquod, aut quid creatum, quum nihil tale ab æterno sit, sed ipse ille author vitæ, ipsa vita. Cyril. Alex. lib. 1. in Ioan. cap. 6. Quòd si verbum Dei, vt per naturam vita est, participatione sui viuere omnibus præbet, alius certè est, quàm ea quæ sunt, quæ præsentia sua viuere creduntur. Aut quomodo id Paulus quasi præcipuum Deo attribuit, cùm viuificantem ipsum appellet? Nam si creatus est filius (vt dicunt Ariani) & omnia viuificat, seipsam ergo creatura viuificat: sicque nihil præcipuum vltra creaturam in Deo erit. Creatura etiam Dei ad viuendum nequaquam egebit. Præterea, diuinæ admiratus naturæ dignitatem Psalmista canebat, (Psal. 35.) Quoniam apud te est fons vitæ. Si ergo filius creatura esset, & ideò quæ facta sunt viuificat, & vt viuificans secundum naturam vita est: frustra igitur, q. præcipuum soli Deo fontem vitæ Psalmista attribuit? Ergo frustra dixit filius, (Ioan. 14.) Ego sum vita? Præterea, cum vita sit, aut creatura est, aut non creatura, sed Deus verus. Si primū, falsò illud igitur dixit, Ego sum panis vitæ, qui de cœlo descendi, & do vitam mundo. (Ioan. 6.) Habet enim ipsa creatura vitam, nec participare vita opus est ei, quæ vita est. Sin verò creatura nō est, proprium id præter creaturas bonum habebit, vt sit secūdum naturam vita. Et hac quidem ratione Psaltes filium à creaturis distinguit, asserens quidem cœlos quasi vestimētum veterascere: de filio autem adiciens, Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. Nam aut etiam ipse, quemadmodum & nos, deficiet, & corrumpetur, & ita vita ipse nō est: aut si creatura simul & vita est, creatura quoque perpetua & incorruptibilis erit. Atqui & hoc absurdum est. Ipse enim eodem se modo semper habet, creatura autem deficit. Accedit, quòd nihil seipso participat, creatura autem omnis filio, vt vita, participat: nec ergo filius creatura, nec creatura vita est. Author. Sequentia verò supremam illam diuini Verbi maiestatem, & immensam in nos beneficentiam magis illustrant: quæ vt veteri Testamento correspōdent, ita nec primos illos totius Græciæ sapientes non omninò latuerunt. Thomas lect. 3. Euangelista quidem suprà insinuauit Verbi virtutem, secundum quam omnia produxit in esse, hîc verò designat eius virtutem, secundum quā se habet ad homines, subijciens. *Et vita erat lux hominum.* Primùm autem statuit lucem esse, deinum eius irradiationem fieri, postremò participes quidem illius fieri, sed non omnes. Hoc autem totum dupliciter exponi potest: Vno quidem modo secundum influxum cognitionis naturalis: altero, secundum communicationem gratiæ. Primùm autem considerandum est, quòd secundum Augustinum, & plures alios, nomen lucis magis propriè dicitur in spiritualibus, quàm in sensibilibus. Nam de quocunque nomē lucis dicatur, ad manifestationem refertur, siue illa manifestatio sit in intelligibilibus, siue in sensibilibus. Si ergo manifestatio intelligibilis & sensibilis comparentur, secundum naturam prius inuenitur lux in spiritualibus: sed quoad nos, qui nomina rebus imponimus, ex earum proprietatibus nobis notis, prius inuenitur in sensibilibus, quia prius impositum est à nobis hoc nomē ad significandū lucem sensibilem, quàm intelligibilem: quamuis secūdum virtutem prius & verius conueniat spiritualibus, quàm sensibilibus. Dionys. Areop. lib. de diuinis nom. par. 1. cap. 4. Ex ipso namque bono lux est, & imago bonitatis. Idcirco lucis quoque appellatione laudatur bonum, velut in imagine expressa primitiua forma. Sicut enim transcendentis omnia Deitatis bonitas à supremis antiquissimisque substantijs ad extremas vsque pertingit, & supra omnes est: cùm neque superiores ipsius attingant eminentiā, neque inferiores effugiant, quin ab ipsa contineantur: sed illuminat quæ lucem admittunt omnia, & creat, atque viuificat, continetque & perficit. mensuráque subsistentium est, & seculum, & numerus, & ordo, & continentia, & causa, atque finis. Ita profectò & liquida diuinæ bonitatis imago, magnus iste & perlucidus, sempérque lucens sol, peresigua boni similitudine, omnia quæ haurire ipsum possunt, illuminat, habetque lucem eminenter explicitam. Author. Quemadmodum autem, si quis contemplatus fuerit hominem ad imaginem & similitudinem Dei factum, magis quidem propriè de Deo dici fatebitur, quæ imaginis & similitudinis illius sunt, quàm de homine: ita cum sol, vas admirabile excelsi, seu lex ista sensibilis, vestigium aliquod habeat creatoris, non tam propriè illustrare, recreare, fœcundare, aut alio quouis modo benefacere dicetur, quàm ipse illius opifex. Deus quidem lux est, & pater luminum: Christus autem Deus de Deo, & lumen de lumine. Quod & Eusebius Cæsareens. lib. 11. de præp. Euang. Plotinum non omninò latuisse docet, cùm hæc scribit Plotinus lib. de tribus hypostasibus. Quomodo igitur, & quid intelligendum est, circa illud quod stabile manet? προέλαμψεν ἐξ αὐτοῦ μὲν, &c. id est, splendorem ex illo, ex illo scilicet manente, similem splendenti luci ex sole, & ita ex eo semper profluentem. Damascenus libro primo de fid. orthod. capit. 9. Quemadmodum etiam simul ignis, & simul ab ipso lux, neque prius est ignis, & postea lux, sed simul sunt: & quemadmodum lux ab igne semper gignitur, & nequaquam separatur ab eo: hunc in modum & filius à Patre gignitur, & nequaquam ab eo separatur, sed semper in eo est. Sed lux, quæ ab igne inseparabiliter gignitur, in ipso semper manens, non habet propriam subsistentiam præter ignem: nam natiua qualitas ignis est: Verùm filius Dei vnigenitus à Patre inseparabiliter genitus & indiuisibiliter, & in eo semper manens, propriam habet subsistentiam, præter eam quæ Patris est. Verbum autem & splendor fulgórque dicitur, propterea quòd incommixtibiliter, impassibiliter, intemporaliter, & indefluxibiliter, ex Patre genitus est. Filius verò est character paternæ substantiæ. Author. Ita fit, vt lucis similitudo diuinam filij naturam explicet. Sed & eius in nos beneficentiam exprimit, maximè cum Euangelista adiciat, quòd sit *lux hominum.* Thomas. Ad huius autem sententiæ euidentiam sciendum quòd multiplex est gradus vitæ. Quædam enim viuunt, sed absque luce, quia nullam cognitionem habent, sicut sunt plantæ, vnde vita earum non est lux. Quædam verò viuunt, & cognoscunt: sed tamen eorum cognitio, cum sit sensus tantùm, non est nisi particularū & materialium, sicut est in brutis: & ideò hæc & vitam habent, & lucem quandam, sed non lucem hominum, qui viuunt & cognoscunt, non solùm ipsa vera, sed ipsius veritatis rationem, sicut sunt creaturæ rationales: quibus non solùm manifestatur hoc vel illud, sed ipsa veritas, quæ manifestabilis est, & ipsa manifestatiua omnium. Dixit autem hominis potius, quàm Angelorum ipsum lucem esse: primùm quia de Verbo agebat, ea potissimùm ratione qua ad hominum salutem ordinabatur: demum quia participatio huius lucis maximè ad homines pertinet, cùm sint rationis participes, seque ipsos moueant. Nam & illa propriè viuere dicuntur, quæ seipsa mouent, libera nimirùm voluntate. August. tract. 1. in Ioan. *Vita erat lux hominum.* Pecora non illuminantur, quia non habent rationales animas, quæ possint videre sapientiam. Homo autem factus ad imaginem Dei habet rationalem mentem, per quam possit percipere sapientiam. Origen. hom. 2. in diuers. Sed & quasi specialiter ac propriè lux hominum dicitur, quia omni creaturæ diuinæ cognitionis participi seipsum declarauit. Author. Et tamen homini maximè, cùm ad ipsum, velut ouem erraticam reducendam vene-

Eusebius. Cæsar.

Plotinus. Ab vno omnia.

Cyril. Alex. Cum verbum viuificet omnia, cōsequitur ipsum Deum esse.

Solus Deus secundum naturam vita est.

Thomas.

Tria per hāc sententiā significantur.

Nomen lucis magis propriè dicitur in spiritualibus.

Dionys. Areop.

Lucis ad bonum comparatio.

Solis instar Deus.

Lux à sole, Verbum à Patre.

Plotinus.

Damasc.

Lucis & Verbi cōparatio.

Thomas. Multiplex gradus vitæ.

Augustin.

Origen. Verbum est lux omnium rationalium creaturarum, tamen hominum maximè.

Nonnus. tit, non autē ad Angelos qui ceciderant reparandos. Nonnus scilicet etiam ad gratię communicationem lucis illius splendorem retulit cum de eo hominum statu dissereret, qui morti præcipiti subiecti sunt. Ita enim habet (in translatione Euang. Ioan.)

—καὶ ἐμπελάδην ἐν αὐτῷ

Ζωὴ πᾶσι μέλουσα, καὶ ἀνθρώπων φάος ἐστίν,

Ζωὴ πάντροφος ἦεν. id est, *Et in ipso erat in ipso*

Vita quæ omnibus curæ esse debet, & erat perituriorum lumen suorum.

Vita omniparens erat.—

A

Irradiatio eius lucis.

Cęterùm lux ad viuentem est, aut vt obiectum, vel vt quid participatum. Et quidem est obiectum hominum, non iumentorum: sed & ipsius participatione in ęternum bonum eleuamur. Vnde & Psaltes, Signatum est, inquit, super nos lumen vultus tui Domine. *Et lux in tenebris lucet.* Cum de eius irradiatione, & iis agat, qui tanti luminis participes facti sunt, primùm sciendum est quid nomine tenebrarum intelligat. An scilicet Chaos illud primum, cui illud æternum Verbum illuxit, cùm, vt Platonicus poëta scripsit,

B

Ouid. lib. 1. Metamorphoseon.

Hanc Deus, & melior litem natura diremit.

Primum enim tenebræ ferebātur super abyssum. At verò,

Hæc postquam euoluit cæcóque exemit aceruo,

Ignea conuexi vis, & sine pondere cœli

Emicuit, summáque locum sibi legit in arce.

Huius quidem summę & omnium opificis lucis beneficio, lucem hanc sensibilem in nos illuxisse nemo negauerit: neque tamen hîc de primæ illius creationis splendore, sed de hominum reparatione agi intelliget, quicunque subsequentia Ioannis verba considerauerit. Hic quidem est, qui facit de tenebris lucem splendescere, vt scribit Paulus: cuius & Psaltes meminit, Tua est dies, & tua est nox: ita tamen vt cùm de tenebris, quibus per gratiam illuxit,

C

cùmque illas tenebras, quæ eius aduentum non comprehenderunt, egerimus, de hominibus agi fateamur, in quorum reparationem venerat.

Origen. Origen. hom. 2. in diuers. Audi Apostolum: Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Audi Esaiam: Sedentibus in regione vmbræ mortis lux orta est.

Tenebræ interiores.

Nam totum genus humanum merito originalis peccati in tenebris erat, non exteriorum oculorum, quibus sensibilium formæ coloréque sciuntur: sed interiorum, quibus intelligibilium species & pulchritudines discernuntur: non in tenebris huius caliginosi

D

Luc. 1.

Quid profuerit Christus nobis, si ille lux, nos tenebræ?

aëris, sed in tenebris ignorantiæ veritatis. Author. Luxit in tenebris, non solùm cùm per Prophetas loqueretur peccatoribus, sed & cùm ipse Verbum caro factum est, & habitauit in nobis: cùm in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. Nos enim tenebræ eramus, nos cæci, & de quibus Psaltes: Via illorum tenebræ & lubricum. Venerat enim, teste Zacharia, illuminare, his qui in tenebris & in vmbra mortis sedebant. Quòd si quis fortè obiiciat, quibus profuerit incarnatio Verbi, si nos tenebrarum nomine intelligamur, cùm subiiciat Euangelista: *Et tenebræ eum non comprehenderunt?*

E

Origenes. Genus hominum in duas partes diuiditur, & alia atque alia tenebra.

Orig. hom. 2. in diuers. At verò totum genus hominum in duas veluti partes diuiditur: in eos videlicet, quorum corda cognitione veritatis illuminata sunt: & in eos, qui in obscurissimis impietatis atq; perfidiæ tenebris permanent. Author. Primi quidem tenebræ dicebantur, sed non illæ crassæ & palpabiles, quales in Ægypto, adeò vt nec proximo proximus notus esse posset. Nec enim tam excæcata illorum mens erat, vt non remanente aliquo diuinæ lucis splendore, agerentur in bonū & quietem animæ suæ, & laudabili aliquo in proximos affectu ducerentur. Ex his tenebris fecit Christus lucem splendescere, cùm aut ipse sua, aut Apostolorum prædicatione,

F

eos ad se, quamuis peccatores, ad gratiæ lumen erexit. Idē etiam efficit, cùm nobis quotidie illud Pauli occurrit, Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus.

Lucis fulgitudine docentur omnes sua malitia perire.

Sunt & alij obdurati, & excæcati sua ipsorum malitia, qui clauserunt oculos suos, vt non viderent solē. Quales olim scribæ & pharisæi, de quibus id Christus dixit: Sinite eos, cæci sunt, & duces cęcorū. His quidem illuxit lux illa vera, & vita vera: sed istę tenebræ eū non cōprehenderunt. Ita obiter notat Euágelista sua quemque malitia perire, cùm victo & vita, & lux sese nobis porrigat: hoc autē tantum requiratur, vt cooperemur sanitati, & vitæ nostrę, & vitam ante nos constitutam firma fide, & ardenti inuocatione desideremus: oculos etiam aperiamus, ne in vanū sol ille iustitiæ nobis illuxerit.

Dionys. Dionys. par. 1. cap. 4. lib. de diuin. nomin. Nam quemadmodum sol iste non cogitatione aut electione, sed eo ipso quod est, illuminat omnia,

A

quæ pro modo suo participationem lucis admittunt: ita & summum illud bonum solem superans (non secus ac obscuram imaginem primitiua excellenter forma) ipsa sua substantia omnibus quæ sunt, pro captu cuiusque, totius bonitatis mittit radios.

August. August. tract. 1. in Ioan. Ergo quomodo cæcus in sole positus est, & præsens est illi sol, sed ipse sol absens est: sic omnis stultus, omnis iniquus, omnis impius cæcus est in corde. Præsens est illi sapientia, sed ille sapientiæ absens est. Quid ergo faciat? Mundet, vnde possit videri Deus. Quomodo? Si propterea videre non

Purgandus oculus ad solem.

possit, quia sordidos & saucios oculos haberet irruente puluere, aut pituita, vel fumo: diceret illi medicus, Purga

B

de oculo tuo quicquid est mali. Puluis, pituita, fumus, peccata & iniquitates sunt. Tolle inde ista omnia, & videbis sapientiam quæ præsens. Nam dictum est, (Matth. 5.) Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.

Chrysost. Chrysost. hom. 4. in Ioan. Sic cum primùm creationem nos edocuisset, beneficia tandem, quæ in aduentu suo nobis elargitus est, vno verbo commemorauit Euangelista, cùm ait, *Et vita erat lux hominum.* Non Iudæorum, sed omnium hominū. Non enim Iudæi duntaxat, sed Gentiles quoque in hanc cognitionem deuenêre. (Lumen est, vt cecinit Simeon, ad reuelationem Gentium, & gloria plebis Israël.) *Lux autem*

C

in tenebris lucet. Tenebras & mortem & errorem appellat, Siquidem sensibilis hæc lux non lucet in tenebris, sed ad omnem lucem penitus secedunt tenebræ. Prædicatio autē inter eum, qui omnia comprehenderat, errorem effluxit, eumque penitus aboleuit: & moriens Christus sic mortē vicit, vt eos qui iampridem morte detinerentur, liberaret. Cum igitur neque mors, neque error hanc lucem exciperet, sed charitate incredibili, propria vi vbique effulgeat, idcircò inquit, *Et tenebræ eam non comprehenderunt:* quæ etsi vinci nequeat, non tamen illorum, qui illuminari nolunt, animus patitur immorari. Quamobrem si non omnes cō-

D

prehenderit, noli te turbari. Non enim necessitate & vi, sed cùm nos volumus, cum assentimur, Deus ad nos venit. Nolimus huic luci & tantis delicijs ostium claudere.

Quomodo luce perfrui possimus.

Hæc lux per fidem nobis exoritur, & exorta in eorum, à quibus piè suscipitur, animis affatim radios diffundit: cui si puram & immaculatam vitam exhibeas, semper tecum permanet, semper in te habitat. Qui diligit me, inquit (Io. 14.) mandata mea seruabit: & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eū faciemus.

Theoph. Theoph. Dicuntur etiam tenebrę, aduersariæ (seu Sathanicæ) potestates. Author. Sic enim Christus, cùm de sua passione, &

E

aduersariorum furore loqueretur, Hæc est, inquit, hora & potestas tenebrarū. Sed principatus & potestates traduxit confidenter, palàm triumphans in semetipso: adeò vt nec tenebræ comprehenderint eum, id est, vicerint, & subiecerint aut in desperationem, aut mortem: aut sanè comprehenderunt, id est, salutem ab eo consecutæ sunt, cùm econtrà sua cæcitate sibi maiorem damnationem conquisierint.

Theoph. Tenebræ, caro, & vita hac.

Theoph. Quidam etiam tenebras existimarunt, & carnem, & vitam. Non quòd secundum naturam sit talis, absit: sed propter peccatum. Caro enim nihil omninò habet malum, si naturaliter moueatur: sed si præter naturam

F

moueatur, & peccato seruiat, tenebræ fit, & dicitur. Author. Verùm quomodo caro ipsum non comprehendit? Num in ipso plenitudo diuinitatis corporaliter inhabitauit? Illud quidem. Interim verò nec corpus comprehendebat diuinitatem, quæ incomprehensibilis est: nec illud ipsum corpus seu caro tenebrarum nomen sortiri poterat. Erat enim ab omni peccato libera, de Virgine pura & immaculata, virtute Spiritus sancti concepta.

De Ioanne præcursore, quæ inter illum & Vitam esset distantia, quomodo operatur in nobis hæc vita: & quòd vt operaretur, filium Dei incarnari oportuerit.

IOAN. I.

Matth.	Mar.	Luc.	
			Fuit homo missus à Deo, cui nomen erat Ioannes. Hic venit in testimonium, vt testimonium perhiberet de lumine. Non erat ille lux, sed vt testimonium perhiberet de lumine. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit. In propria venit, & sui eum non receperunt. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. Et Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Et vidimus gloriam eius (gloriam quasi vnigeniti à Patre) plenum gratiæ & veritatis.

Chrysost.

CHrysost. hom. 5. in Ioan. CVM DE VERBO Dei, in Euangelij sui principio, ea Ioannes disseruisset, quæ mentes nostras facilè allicere possent ad credendum: via & ordine procedens, ad ipsius Verbi præconem & nuncium venit. Nam cùm illũ à Deo missum esse scribit, nihil tam humanum ab eo dictum esse ostendit. Non enim suum quicquam, sed mittentis arcana denunciabat. Ideircò Angelus, id est, nuncius appellatur. Est enim nuncij officium nihil ex se dicere. Fuit autem hoc in loco, non transitus ad esse, sed ipsius Apostolatus est significatiuũ. *Fuit*, inquit, *missus*, pro, missus est.

Ioannes Baptista fuit missus.

Theoph. Theophylactus in Ioan. *Missus*, inquam, *à Deo*. Pseudoprophetæ enim non à Deo missi erant. Cæterùm cùm apud Malachiam (cap. 3. & Matth. 11.) id legeris, Ecce ego mitto Angelum meum, idque de Ioanne prædictum esse videris, ne putes eum natura Angelum esse, vel ex cœlo descendisse, sed ita vocari propter opus & ministerium: ideò adiicit, *Fuit homo*.

Thomas. Thomas lect. 4. in cap. 1. Ioan. Cæterùm cùm Euãgelista loqueretur suprà de æternis, vtebatur hoc verbo ἦν, *erat*, quod est præteriti imperfecti: ostendens per hoc æterna interminata esse. Nunc verò cùm loquitur de temporalibus, vtitur hoc verbo *fuit*, ἐγένετο, vt ostendat temporalia ita præteriisse, vt finem aliquẽ assequantur.

Dictio quæ de Ioanne enunciatur, alia est ab ea quæ de Verbo.

Cyril. Alex. Cyrillus Alexand. lib. 1. cap. 7. in Ioan. Sic cũ de Verbo Dei diceret, ἦν, *erat*, consequenter subiunxit, vt æternitatem eius ostẽderet, & vltra omne temporis principium esse creatorem, non creaturam esse significaret. At de beato Ioanne Baptista, vt homine mortali, ἐγένετο, fuit, inquit Author. Quinetiam consultò non præmisit articulum homini, cùm tamen Christum, apud Deum esse affirmans, dictioni Dei illum adiiciat: & dicat, ὁ λόγος, verbũ, πρὸς τὸν θεόν, apud illum Deum Patrem. Et ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς, hæc vita erat hoc lumen. Et cùm Christus in Cæsarea Philippi suos interrogat, Quem dicunt homines esse filium hominis, articulus præponitur dictioni filij, & hominis, εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου. Verùm hoc in loco dictio hominis, quæ de Ioanne enunciatur, naturam tantùm humanam significat: vt hac singulari naturæ proprietate, Ioannẽ à Christo seiungat, qui simul Deus erat & homo.

Rupertus. Rupertus lib. 1. in Ioan. Sed quid dignum habet singulari tãtæ enunciationis præconio, quod fuit hic homo missus à Deo, cùm omnes sancti Prophetæ à Deo missi sint? Multum, per omnem modum.

1\. Primum quidem, quia dies aliorum, qui missi sunt, velociores cursore fuerunt. Est enim cursoris officium vel tabellium expectare, donec videat quid nunciet eis, ad quos recursurus est. Sic illi priùs hinc per viam vniuersæ carnis occurrerunt, quàm præstolatum Domini videre mererentur aduentum.

Præ cæteris Prophetis Ioanne singulariter est missus.

2\. Hic autem eo tẽpore missus est, quo illum videre posset, & eundem viuens viuentibus digito ostenderet, mortuus mortuis apud inferos paulò pòst affuturum nunciaret.

3\. Deinde sic missus est, vt supra naturam veniret, natus ex sene & sterili vtero, quod non naturæ vsus, sed solius Dei est opus: vt nasciturum nascendo, prædicaturum prædicando, baptizaturum baptizando, moriturum moriendo præueniret. Singulariter ergo missus est, cui nusquam subsistere, nusquam diuertere, nullum vacauit cum seculo sermonem habere: nõ domum, non agrum possidere, nec affines cognoscere: sed vrgente sermone Domini, vrgente negotio mittentis pariter & subsequentis, nudus & expeditus currere habebat ante faciem eius, velut qui ad hoc solum factus erat, & natus, vt pararet coram eo vias suas.

Thomas. Thomas lect. 4. in cap. 1. Ioan. Porrò tripliciter quosdam à Deo missos esse legimus. Aut per internam inspirationem, vt Esaias, (cap. 48.) Et nũc, inquit, misit me Dominus, & spiritus eius. Aut per expressam & apertam iussionem, siue corporalẽ, siue imaginariam. Et sic iterum missus est Esaias. Vnde dicit, (c. 6.) Audiui vocem Domini dicentis, Quem mittam, & quis ibit nobis? Et dixi, Ecce ego, mitte me. Item per Prælati iniunctionem, qui Dei authoritate mittuntur, 2. Cor. 2. Nam & ego si quid donaui propter vos in persona Christi. Hinc fit, vt qui à Prælatis mittuntur, à Deo mittantur, sicut missi sunt ab Apostolo Barnabas & Timotheus.

Tripliciter quidam mittuntur.

Dionysius Carthus. Dionysius Carthus. art. 4. in c. Ioan. 1. *Fuit* autem Ioannes *missus à Deo*, vel ex sola inspiratione interna, vel ex allocutione & apparitione Angelica exteriùs facta, quæ non est ab aliquo Euangelistarum descripta. Author. Manifestum est enim ipsius Ioannis testimonio, illum multa per reuelationem accepisse: vt cùm ait, Qui misit me baptizare, ipse mihi dixit: Super quem videris spiritum descendentem sicut columbam, ipse est Christus. Neque tamen legimus, fueritne illa reuelatio interna aut externa. Sic & de missione intelligi potest.

Quomodo Ioannes missus sit.

Iaco. de Vitriaco. Iacobus de Victriaco, serm. in die Natali Dom. super, In principio erat Verbum. Sicut autem per Angelũ malum & mulierem incurrimus mortem, ita per bonum Angelum & Mariam recuperauimus vitam. Ioannes enim tanquam Lucifer, Maria tanquam Luna, alij sancti tanquã Stellæ, Christus tanquam Sol, mundum illuminauerunt. Si autẽ Ioannes missus fuit à Deo, ergo intrauit per ostiũ. Mentiuntur ergo Paterini, qui dicunt Ioannem nõ fuisse sanctum, sed à Deo reprobatum. Mentiuntur & alij hæretici, qui dicunt Ioannem non fuisse hominem, sed Angelum.

Errores hæreticorum in Ioannem.

Cyrill. Cyrillus vt suprà. Porrò nomine ipso missum à Deo nuncium, vt magnam sibi oratio fidem acquirat, notum facere voluit. *Erat autem*, inquit, *homini nomen, Ioannes*. Sic enim Angelus Gabriel, qui coram Deo, vt ipse dixit, assistit, filium Zachariæ annuncians, (Luc. 1.) cæteris adiunxit, Ioannes est nomen eius: nec aliud scilicet, quàm quod diuinitùs nomen accepit, nascituro puero inditũ est. Quanto igitur honore dignum, quanta pollere illum authoritate arbitramur, qui vel antequàm in vtero cõciperetur, nomen à Deo consecutus est?

Ioanni nomen diuinitus impositum est, & quid significet.

Rupertus. Rupertus vt suprà. Sic non casu, sed certam ob causam nomen hoc accepit: quia videlicet totius prædicationis eius summa fuit Domini gratia. Ioannes autem idem quod Dei gratia est.

August. August. tract. 2. in Ioan. Magnum aliquid iste Ioannes, ingens meritũ, magna gratia, magna celsitudo. Mirare plane, mirare, sed tanquam montem. Mons ille in tenebris est, nisi luce vestiatur. *Hic venit ergo, vt testimonium perhiberet de lumine, vt omnes crederent per illum.*

Cyrill. Cyrillus, vt suprà. Singularem atque præcipuam virtutem ista dictio οὗτος, *Hic*, significare mihi videtur. *Hic* enim qui missus à Deo fuit, qui excellentia suæ virtutis commouit Iudæam, qui Prophetarum voce venturus scribebatur, quem Psalmista lucernam Christi præparatam nominauit, Psal. 131. *Hic*, inquam, *in testimonium venit*.

Thom. Thomas, vt suprà. Ex officij dignitate describitur, quia *venit in testimonium*: sed & ratio officij assignatur, *vt testimonium perhiberet de lumine*. Vbi notandũ est, quòd Deus & homines, & omnia quæ facit, propter se operatur. Prouer. 16. Vniuersa propter semetipsum operatus est Deus. Sed & esse creaturæ, testimonium quoddam est diuinæ bonitatis: magnitudo autem creaturæ, testimonium est virtutis & omnipotentiæ: pulchritudo verò, diuinæ sapientiæ argumentum est. Speciali verò modo ordinantur à Deo quidam homines, & non solùm naturaliter, inquantum sunt: sed & inquantum per bona opera Dei gratiã & glo-

Quomodo te ſtes Dei quis eſſe poteſt.

rum annunciant. Sic Christus. Matth.5.) Luceat, inquit,
lux veſtra coram hominibus, vt glorificent Patrē veſtrū,
qui in cœlis eſt. Sed tamen illi, qui non ſolùm participant
dona Dei in ſeipſis, benè operando, ſed & qui gratiam in
alios diffundunt, docendo, monendo, & exhortando, ſpe-
cialiùs teſtes eſſe dicuntur. Et hoc quidem modo Ioannes
Dei teſtis erat. Hoc autem munus valde magnum eſt, cùm
nullus alicui atteſtari poſſit, niſi eiuſdem particeps fiat.
Sed quæritur, num idē cum Chriſto officium Ioannes ac-
ceperit, cū Chriſtus dicat: In hoc natus ſum, & ad hoc ve-
ni in mundum, vt teſtimonium perhibeā veritati. Sed ali- A
ter Chriſtus, & aliter Ioannes. Chriſtus enim teſtis eſt, ip-
ſum lumen, non ſolùm comprehendens, ſed & exiſtēs: ſed
Ioannes ipſius tantùm lucis erat particeps. Dionyſ. Carth.
vt ſuprà, *Hic* ergo *venit* à ſecretis locis deſerti ad publica
loca baptizaturus, *in teſtimonium* perhibēdum, id eſt, ad te-
ſtificandum, non autem ad ſaluandum, *vt teſtimonium per-
hiberet de lumine*, id eſt, veritatem annunciaret de Chriſto,
vt omnes homines, primò Iudæi, deinde Gentiles, *crederent*
in filiū Dei, *per illum*, hoc eſt, mediante teſtificatione Ioan-
nis, ſicq; credendo conſequerentur ſalutem æternam. Nō
dicit, *vt omnes crederent in illum*, quoniam fides, cùm ſit vir- B
tus Theologica, habet Deum pro obiecto: concernit enim
Deum ſub ratione primæ veritatis: ideò non eſt credendū
in hominem purum. Hinc infrà ſaluator ait, Creditis in
Deum, & in me credite: quod conſequens non eſſet, niſi &
filius eſſet Deus. Thomas, vt ſuprà. Duplici verò de cauſa,
teſtimonium alicuius rei perhibetur: nimirùm aut ex parte
ipſius rei, ſi dubia ſit, vel incerta: aut ex parte audientium,
ſi duri ſint, & tardi ad credendum. Neque ſanè Ioannis te-
ſtimonio opus erat ex parte rei, cū non obſcura, ſed mani-
feſtiſſima eſſet. Quod enim lumine manifeſtius eſt? ſed ex
parte eorum qui audituri erant, vt faciliùs & familiariùs C
per hominem allicerentur ad credēdum. Author. Illuſtra-
batur ergo Ioannes à lumine, & luminis teſtimoniū dabat.
Docebatur à Verbo, & eiuſdem tamen teſtis erat, hanc ip-
ſam veritatem infundens in alios, quam acceperat. Hoc
enim lumen inſitum eſt, vt & ipſum viſibile ſit, & per ip-
ſum alia videantur. Inde Thomas concludit, Verbo om-
nia manifeſtari oportuiſſe. Nam omne quod manifeſtatur,
lumen eſt, inquit Paulus, (Epheſ.5.) Et cū vnumquodque
manifeſtetur per ſuam formam, omnes autem formæ ſint
per Verbum, & ſuam in Verbo rationem habeant: conſe- D
quitur ipſum Verbum non ſolùm lumen in ſeipſo eſſe, ſed
& omnia manifeſtare. Hinc verò emerget alia quæſtio. Si
per Verbum omnia manifeſtentur, quid opus erat vt ipſi
Ioannes teſtimonium perhiberet? Hinc ſcilicet Manichæi
Prophetas omnes, & vetus Teſtamentum eludebant, quaſi
non opus illis eſſet ad Chriſti fidem. Lex enim pædagogus
noſter fuit in Chriſto, vt ſcribit Paulus. Orig. tom. 5. in Ioā.
Ita quidam ex his, qui ab Eccleſię decretis diſſentiunt, cre-
dere ſe dicentes in Chriſtum, & eo quòd fingāt Deū aliū,
diuerſum à mundi fabricatore, vt eſt ipſis conſequens, nū
admittentes aduentum ipſius à Prophetis pronunciatum
eſſe, ſubuertere conantur Prophetarū teſtimonia de Chri- E
ſto, dicentes, opus non eſſe teſtibus filio Dei, vt qui ſibi fi-
dem conciliaret, tum ex ſalutaribus ſermonibus potentia
plenis, tum ex prodigioſis & admirandis operibus. Et di-
cunt: Si Moſi fides habita eſt, nullis præuiis teſtibus, qui ip-
ſum annunciarent: quomodo Moſe atque Prophetis præ-
ſtantior non poterit abſque Prophetis, quod velit, profi-
cere, & hominum generi adiumento eſſe? Quibus reſpon-
dendum eſt, multas cauſas eſſe poſſe, quæ ad credendū in-
uitent, vt qui ab vna miraculorum demonſtratione non
percellerentur, ab alia demonſtratione permouerentur.
8. Nec deeſſe voluit Deus complures cauſas, quæ nos ad cre- F
dendum pellicerent, ne cui poſtmodùm dubium eſſet, Deū
qui eſt ſuper omnia genita, humanam aſſumpſiſſe naturā.
Vnde etiam euidenter cernere eſt, nonnullos ex Propheti-
cis vaticiniis, in admirationem Chriſti venire, cū tot Pro-
phetæ, qui ante ipſum fuerunt, prædixerint, & quicquid ad
locum pertinet, in quo genitus fuit, & eam regionē in qua
enutritus fuit, & vim ipſius doctrinæ, & rerum admirabi-
lium operationem, ac denique paſſionem humanam à re-
9. ſurrectione deſtructam. Quòd ſi quis negauerit Chriſti
aliquos eſſe *μάρτυρας*, hoc eſt teſtes, videant Chriſti germa-

Dionyſ. Carth. (margin)

Thomas. Duplici cauſa teſtimonium perhibetur. (margin)

Cùm Verbo manifeſtentur omnia, quid opus fuit Ioanne? (margin)

Origen. (margin)

Multæ cauſæ ad credendū Chriſto concitant. (margin)

nos & diſcipulos hoc titulo donatos eſſe. Sed & (vt ima ad 3.
ſumma per media accedant) ita pietas & religio ordinata
eſt, vt per mediatorem, & ſummum ſacerdotem & para-
cletum ad Deum vniuerſorum accedamus. Sic etiā cultus
antiquorum patrum diuinus, tum intelligentia, tum fide,
tum denique Chriſti expectatione ſacer erat, & apud Deū
charus. Q in hoc quoque conſiderandum eſt, quòd prodi- 4
gioſæ & admirādæ Chriſti virtutes (ſeu miracula) eos qui-
dē, qui Domini ætate extitiſſent, inuitare poterant ad cre-
dendum: at non ſeruaſſent poſt multa tempora euidentem
A demonſtrationem, quinimò fabularum loco habitæ fuiſ-
ſent. Itaque Prophetia opus fuit, quæ miraculis compara-
ta, iiſdem etiam fidem faceret. Fortaſsè verò Prophetica 5.
teſtimonia non tantū prædicant Chriſtum venturum, ſed
multam Theologiam, & quomodo ſeſe habeat Pater ad
filium, & filius ad Patrem. Chryſoſt. hom. 5. in Ioan. Quid Chryſoſt.
hoc, dicet fortaſsè quiſpiam, ſeruus de domino teſtimoniū
perhibet? Verū cùm non ſolùm à ſeruo teſtimonium per-
hibitum ſit, ſed ad ſeruum etiam venerit, & cū Iudæis ba-
ptizatus ſit, nónne magis cōmoueberis, & dubitabis? Sed
quid perturbari, commouerique oportet? Admirare Dei
B benignitatem. Quòd ſi quis adhuc in perturbatione du-
bius exiſtit, dic ad illum id, quod ad Ioānem dixit: (Matth.
3.) Sine modò, ſic enim opus eſt nobis implere omnem iu-
ſtitiam. Nam cùm Deus ego ſim, & vnigenitus Dei filius, 6.
nullius ſanè indigeo teſtimonio. Etſi enim nullus mihi te-
ſtimonium perhibeat, nihil propterea natura mea fit mi-
nor, nihil deterior. Sed cū mortalium ſalus mihi curæ eſ-
ſet, in hāc deſcendi humilitatem, vt hominum teſtimonio
me ſubiicerem. Nam propter Iudæorum imbecillitatem, 7.
hoc pacto melius, faciliuſque fides in eum extendi propa-
garique poterat. Sicut igitur carnem induit, ne ſi nuda ſe
C diuinitate exhiberet, omnes perderet: ita virum qui ſe an-
nunciaret miſit, vt cùm familiarem vocem populi audirēt,
faciliùs ad credendum adducerentur. Sic neque ſuæ dun-
taxat dignitati, ſed auditorum vſui facilitatíque conſuluit.
Cyril. vt ſuprà. Verùm quoniam Ioannes in teſtimonium Cyrill.
miſſus eſſe affirmatur, vt omnes per ipſum crederent: illò
temeritatis nonnulli proruperunt; vt obiicere non dubi-
tarent. Cur ergo non omnes diuinitùs miſſo crediderunt?
Aut quomodo Dei nuncius omnibus non perſuaſit? Non
culpa Ioannis, ſed audientium duritie id factum eſt. Nam
D quoniam ſuæ poteſtatis eſt vnuſquiſque, prauitate animi
multi, qui Ioannem audierunt, nō crediderunt. De quibus
illud Propheticum dicendum eſt, (Ezechiel.3.) Qui audit,
audiat: & qui non credit, non credat. Theophyl. vt ſuprà. Theoph.
Quamuis ergo quidam diſcredant, non tamē ideò ille re-
prehendendus eſt: quoniam & ſol in hoc lucet, vt omnes
illuminet. At ſi quis caliginoſæ ſe domui incluſerit, nec ſo-
lis lumine perfruatur, quid hoc ad ſolem? Chryſoſt. vt ſu- Chryſoſt.
prà. Proſequitur autem, *Non erat ille lux, ſed vt teſtimonium
perhiberet de lumine*. Neque id temerè. Sed quoniam frequē-
ter apud nos, qui teſtimoniū perhibet, maior eſt eo de quo
perhibetur, & maioris plerunque authoritatis apparet: ne
E qua de Ioannē huiuſmodi oriretur ſuſpicio, ab ipſo ſtatim
principio eam penitùs tollit. Theophylactus. Sed dixerit Theoph.
quiſpiam, Igitur non erit vel Ioannes, vel aliquis ſanctorū
vocandus lux? Lucem vtique rectè dixerimus vnumquem-
que ſanctorum, ſed quòd ſit τὸ φῶς, lux illa, cum articulo
τὸ nequaquam dicemus. Vnde ſi quis tibi dixerit, Ioannes
lux eſt? annue. Si autem te interrogauerit, Nunquid Ioan-
nes lux illa eſt? dic, Non. Non enim ipſe propriè lux eſt, ſed
per participationē, habens fulgorem à vera luce. Author.
Sed neque ſemel articulum τὸ, expreſſit: verùm ad maiorē
emphaſim illum & ſubſtantiuo & adiectiuo adiecit. Ita
F enim habet, ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν, id eſt, erat hoc lumen
illud verum, ſeu, erat hæc illa lux vera. quod etiam Caie-
tanus annotauit. Thomas Aquinas, vt ſuprà. Notandū au- Thom. Aq.
tem eſt, quòd verū in ſcriptura tribus opponitur. Aliquan-
do enim diuiditur contra falſum, ſicut illud Epheſ. quarto.
Deponentes mendacium, loquimini veritatem. Aliquādo
autem diuiditur contra figurale, vt Ioannis primo: Lex per
Moyſen data eſt, & gratia & veritas per Chriſtum facta
eſt: quia omnia in figuris contingebant illis. Aliquādo ve-
rò diuiditur contra participans, vt primo Ioannis vltimo:
Vt ſimus in verò filio eius, vt qui non ſit filius per partici-

Cur dominus à ſeruo teſtimonium acceperit. (margin)

Cur non omnes Ioanni miſſo crediderunt. (margin)

Quomodo Ioannes lux non eſt, & tamen lucerna eſt. (margin)

Verum quibus opponitur. (margin)

pationem. Porrò autem Christi aduentum lucem quandã se Philosophi habere iactabant, falsa autem erat. Euanuerũt enim in cogitationibus suis, & obscuratũ est insipiens cor eorum. (Rom. 1.) Sed & Iudæi de luce gloriabantur, quam è doctrina legis assequerentur. Fuit autem hæc lux typica, vmbram habens futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum, vt scribit Paulus. (Hebr. 10.) Erat, & in Angelis, & in sanctis hominibus lux quædam, qua illustrati specialiori quodam modo Deum cognoscebant: sed hæc lux participata erat. Iob. 25. Super quem non resplendet lumen eius? Atqui Verbum Dei non erat lux falsa, non typica, non participata, sed lux vera per essentiam & naturam. Origenes hom. 2. in diuersos. Ideò Ioannes negatur esse illa lux. Præcursor luminis erat, sed non illud lumen. Quare ergo lucerna ardens, astrúmque matutinum vocatur? Hoc vtique, quia non à seipso lumen accepit, sed quia gratia eius, quem præcurrebat, in eo ardebat & splendebat. August. tractat. 2. in Ioannem. Mons quidem magnus erat Ioannes. Non tamen erat ille lumen. Montem tanquã montem imitare: erige autem te ad illum qui illuminat montes. *Erat lux vera quæ illuminat omnem hominẽ venientem in hunc mundum.* Quare additum est, Vera? Quia homo illuminatus dicitur lux: sed vera lux: sed vera lux est, quæ illuminat. Nam oculi nostri dicuntur lumina, & tamen nisi aut per noctem lucerna accẽdatur, aut per diem sol exeat, lumina ista sine causa patent. Sic ergo & Ioannes erat lux, sed non vera lux, quia non per eum illuminantur tenebræ, sed illuminatione factus est lux: nisi enim illuminaretur, tenebræ erat, sicut omnes impij, quibus iam credentibus dicit Apostolus, Fuistis aliquando tenebræ. Cyrillus Alexandrinus, capite octauo, libro primo in Ioannem. Sic permultum interest inter veram lucem, & non veram. Accedit quòd non posset reddi ratio, quare filius Dei *illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, si creatura quoque lux vera est. Quòd si filius Dei nos illuminat, non sunt ergo secundum substantiã affinia, filius Dei & creatura, quemadmodum nec participans & participatũ. Nam vera lux nunquam alterius lucis participatiòne indigebit. De humano autem genere dicitur, Accedite ad eum, & illuminamini. (Psal. 33.) Nec Psalmistam mentiri putamus, cũ ad Verbum Dei magna voce clamiter: (Psal. 17.) Quoniã tu illuminas lucernam meam Domine, Deus meus illumina tenebras meas. Fulgentius libro Respons. in Arianos ad obiect. 6. Ipse quoque filius lucem se esse propria voce testatur: Ego sum lux mundi. Vt autem agnoscatur pater in filio, lumen in lumine esse, Ioannes docet: Deus, inquit, lux est, & in eo tenebræ non sunt vllæ, (cap. octauo, & primæ Ioannis primo.) Demonstratur etiã filius Dies, sicut & Pater est dies, Propheta dicente, (Psalmo 95.) Euangelizate diem, ex die salutare eius. Itaque vbi non inuenitur diuersitas luminis, non negetur æqualitas Deitatis. Theophy. vt suprà. Itaque dicturus Euangelista de incarnatione vnigeniti, quòd venerit in propria, quòd caro factus sit: ne quis suspicetur quòd prius nõ fuerit, antequàm incarnaretur, eius gratia subuehit mentem nostram in substantiam, quæ vltra omne principium est, & inquit, *Erat*, etiam antequam incarnaretur, *lux vera*. Et per hoc Photini & Pauli Samosateni subuertit hæresim, qui dicunt vnigenitum tunc cœpisse, quãdo de Maria natus est, & ante hoc non fuisse. Audi & tu Ariane, qui negas verum Deum filium Dei, *Erat lux vera*. Audi tu quoque Manichæe, qui dicis quòd simus creaturæ opificis diaboli, audi quia lux illa vera *illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Si igitur ille malignus opifex tenebræ est, nullum vtique illuminat: atque ita veræ lucis creaturæ sumus. Author. Cæterùm duobus modis illuminamur à Verbo, aut lumine naturali, aut lumine gratiæ: vnde fit, vt si mundus pro hoc sensibili habitaculo sumatur, illuminet quidem lumine naturali omnem hominem, seu illius corporeum lumen, seu intellectuale consideres. Et si lumen gratiæ intelligas, omnes quidem illuminet, & quantum in se est, & quotquot illuminantur. Quod etiam Patres Ecclesiæ latiùs exprimunt. Chrysost. hom. 7. in Ioannem. Si illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, quonam pacto tot homines sine lumine permanent? Illuminat profectò, quantum in ipso est. Si qui autem sponte sua, mentis oculis conniuentibus, ad huius lucis radios aciem dirigere noluerint, non ex luminis natura in tenebris persistunt: sed malitia sua, qui sponte tanto se dono indignos reddiderunt. Cùm enim omnibus aditus pateat, & a nemine prohibeatur: perditi quidam & nequam homines propria duntaxat malitia ingredi recusant. Augustin. tractat. 2. Illuminat ergo quotquot illuminantur. Theoph. Nonnulli hanc dubitationem ita soluunt, quòd eos illuminat qui sunt in statu meliori, & dant operã vt ornetur anima sua, neque illam inornatam & turpem esse sinunt. Author. Cõciliantur ergo eodem sensu & ista verba, & Pauli sententia, quòd Christus Iesus venerit in hunc mundum peccatores saluos facere: vtique quantum in se est, quódque nemo nisi per Christum saluatur, aut illuminatur. Concordat & hæc Psalmi sententia, (Psal. 144.) Alleuat omnes qui corruũt, & erigit omnes elisos. Non quòd omnes corruẽtes & elisi alleuentur, & erigantur, sed quòd nemo eorum eleuetur, aut erigatur, nisi à Deo. Ita nemo illuminatur, saluatur, aut ad Patrem trahitur, nisi per Christum. Nemo, inquit, venit ad Patrem nisi per me. Et Paulus, Per ipsum, inquit, habemus accessum, ambo in vno spiritu ad Patrem. Sic & Christus, (Ioann. 12.) Cùm exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum: omnia, inquam, quæ trahi possunt, cùm nemini vis impendatur. Sic, Benedicentur in ipso omnes tribus terræ. (Psal. 71.) Cyrill. Alexandr. cap. 9. lib. 1. in Ioann. *Venientem in hunc mundum*, non lucem, sed hominem intelligamus. Nam à primo statim creationis tempore natura hominis illuminata est, & vnà cum esse, vim etiam intelligendi ab vnigenita luce, qua in mundo est, adipiscitur. Omnia enim loca, & omnem creaturam diuina manus conseruat, vitam infundens iis quæ vita indigent, & intellectualem lucem susceptibilibus immittens; etsi nec in loco sit, nec transeundi motum patiatur. Sed quispiam obiiciet: Cùm ipse Christus sit lux mundi, & Psaltes sic orauerit, (Psalm. 42.) Emitte lucem & veritatem tuam: consequitur filium Dei à mundo abfuisse, antequàm veniset. At verò venisse in mundum dicitur, quãuis in eo semper præsens fuerit, vtique ratione habita eius incarnationis mysterium. Visus est enim in terra, & veluti homo cum hominibus conuersatus est, manifestiorem præsentiam suam in mundo efficiens. Author. Agit autem hæc sententia in illos qui simul cum Platonicis, animam cuiusque hominis ab initio conditam esse censent: cùm veniat homo in mundum, id est, non solùm formatur hic eius corpus, sed & anima à Deo creata corpori infundatur, vt tum homo existat cùm in mundo est, nec prius eius anima fuisse censeatur, quàm corpus formari inciperet. Interim verò & alia quorundam occurret obiectio: Si homo venit in mundum, alicundè igitur venit. Cyrillus Alexandrinus, vt suprà. Venit omnis homo in mundum, quia ex nihilo ad esse producitur. Locus enim quasi quidam creaturarum confingitur ipsum nihil, à quo, modo quodam profectæ, locum, vt ita dicam, essendi acquirunt. Author. Cyrillus Alexandrinus cap. nono lib. 1. in Ioann. hunc textum explicans, multis tandem argumentis ostendit, nec eos esse audiendos, qui dicunt animam deliquisse, antequàm corpori infunderetur. Ideò autem infusam esse, vt humiliaretur & torqueretur. Huic sententiæ fauere videtur Origen. tom. 5. in Ioann. maximè cùm explicat id quod interpretati sumus, fuisse hominem missum à Deo. Origenes. Si enim missus est Ioannes, alicundè missus est, sicut emisit Dominus Adam è Paradiso voluptatis, vt coleret terram è qua sumptus fuerat. Proinde fatendum est antiquiorem esse Ioannis animam quàm corpus, & ante subsistentem missam fuisse ad ministerium testandi de luce. Author. Hanc opinionem Iudæos tenere ex ipsis etiã audiuit. Cyrillus verò hanc illi dit, potissimùm his rationibus. Cyrillus Alexand. cap. 9. lib. 1. in Ioann. Si ante hominum corpora fuerint animæ, & corporibus velut loco supplicij connectuntur: quomodo venientes in hunc mundum illuminari dicuntur? Non enim vexatur, qui lumini diuino participat. 1. Si autem dum in corpus venit, illuminatur, necesse est antequã veniat, ipsam lumine carere. Quomodo ergo intellectus integer ac purus erit, si tunc tandem illuminari cœpit, cùm venit in mundum? 2. Sed & iniuriæ ac ignorantiæ crimine Deus medicus accusari posset,

Marginal notes (left column): *Lux typica.* — Origen. — August. — *Lux vera quæ.* — Cyrill. Alexa. — *Vera lux non indiget participatione alterius.* — Fulgentius. — Theoph. — *Photini & Pauli Samosateni hæresis.* — *Duobus modis illuminamur à Verbo.* — Chrysost. — *Quomodo lux illuminat omne, & tamen quidam sine lumine sunt.*

Marginal notes (right column): August. Theoph. — *Quomodo pro omnibus Christus venerit.* — Cyril Alex. — *An lux ab fuerit à mundo, antequam veniret in mundum. Aut quomodo venerit ad mundum.* — Cyril Alex. *Vnde venit Ioannes.* — *Error Origenis.* — Origenes *An anima Ioannis antiquior corpore.* — Cyrillus Alex.

ſet, qui ea ratione ægtam ſanati poſſe putauit, ſi in maio-
ra pluraque delicta depelleretur. Corpus enim quod cor-
4. rumpitur, aggrauat animam. Quòd ſi vt torqueretur, cor-
pori immerſa eſt, oporteret ergo ſtatim atque corpore li-
5. beratur, à pœnis eximi: quod abſurdum eſt in multis. In-
ſuper ſi ad ſupplicium corpus animæ connectitur, quid
boni nobis deſtructa morte, ac immortalitate corpori per
Auguſtin. reſurrectionem donata ſeruator contulit? Auguſtin. tom.
7. lib. 1. de peccat. merit. & remiſſ. c. 25. Ex eo autem quod
dictum eſt, *illuminat omnem hominem venientem in mundum*, A
hæc opinio nata eſt, quòd in exortu corporali ab vtero
matris recentiſſimo illuminet mentes naſcentium paruu-
lorum, quamuis in Græco ita ſit poſitum, vt poſſit etiam
intelligi lumen ipſum veniens in hunc mundum. Author.
Vrget etiam Cyrillus hanc difficultatem, ratione habita
dictionis ἐρχόμενον, quam nos aut in neutro genere, & ca-
Lumen veni- ſu nominatiuo vertimus, referentes ad τὸ φῶς, lumen,
ens illuminat. vt ſit ſenſus, Erat lumen verum, quod illuminat omnem
hominem veniens (id eſt, ipſum lumen apparens & acce-
dens) in mundum: aut etiam in maſculino genere, & ac-
cuſatiuo caſu reddita hæc dictio, referetur ad, πάντα ἄνθρω-
πον, vt ſit ſenſus, quòd illud lumen illuminet omnem ho- B
Cyrillus. minem venientem in mundum. Cyrillus vt ſuprà. Sed ne
ambiguum fieret, vtrum venientem hominem in mũdum
illuminet, accuratiſſimè, quaſi ſua exponens verba de luce
ſubijcit: Quia ipſa in mundo erat, vt venientem in mun-
Auguſt. dum non hominem, ſed lucem, intelligamus. Auguſtinus
vt ſuprà tom. 7. lib. 1. de pec. mer. & rem. Aut ergo hoc
ſimpliciter dictum eſt, aut propter aliquam diſtinctionem.
Simpliciter, ſi rationem ipſam, qua humana anima ratio-
nalis appellatur, conſideremus. Hæc enim ratio velut
quieta & quaſi ſopita, tamen inſita, & quodammodò in- C
ſeminata in paruulis latet: quæ & illuminatio dicitur. Si
autem diſtinctionem admiſeris, hoc fortaſsè ad diſcernen-
dam ſpiritualem illuminationẽ ab iſta corporali: quæ ſiue
per cœli luminaria, ſiue quibuſcunque ignibus illuminat
oculos carnis. Tanquam diceret, Illuminat omnem ho-
Alia lectio minem venientem in corpus, ſecundum illud quod ſcri-
huius loci in- ptum eſt: (Sapien. 8.) Sortitus ſum animam bonam, & veni
terpretatur. in corpus coinquinatum. Veruntamen neceſſe eſt, vt ipſe
iam creatus oculus in tenebris maneat, ſi non credit in
eum qui dixit: Ego lux in ſeculum veni, vt omnis qui cre-
dit in me, non maneat in tenebris: quæ per ſacramentum D
baptiſmatis in paruulis fieri non dubitat mater Eccleſia,
quæ cor maternum eis præſtat, vt ſacris myſterijs imbuan-
tur, quia nondum poſſunt corde proprio credere ad iuſti-
Paruuli bap- tiam, nec ore proprio confiteri ad ſalutem. Author. Sic
tizandi ſunt, tantum abeſt vt ex hoc loco Diuus Auguſtinus virtutem,
cùm apti ſint & neceſſitatem baptiſmatis euerti putet, quaſi ſtatim at-
ad lumen. que natus eſt infans, illuminetur à Verbo: quòd ex eo lo-
co, contra Pelagianos & Anabaptiſtas baptiſmum paruu-
lorum elicit. Nec enim ſufficit in illis lumen naturæ, ſeu
vis quædam animis eorum inſita à Verbo, quæ eos à brutis
ſecernat, niſi accedat & lumen gratiæ per baptiſmi ſacra-
mentum, quæ eos à peccatis expurget, & maioris cogni- E
Dionyſ. tionis participes efficiat. Nam baptiſmus, etiam à Dio-
Areop. nyſio Areopagita cap. 2. lib. Eccleſ. Hierarch. myſterium
illuminationis dicitur. Sed & conſequentia ſatis oſten-
dunt, ita debere illuminationem intelligi, cùm adijcitur,
Qui non ex conſanguinibus ſed ex Deo nati ſunt. Renaſcimur
enim ex aqua & ſpiritu ſancto, vt Chriſtus ipſe docuit.
Alioquin eodem, ſed deprauato ſenſu, abuterentur Tur-
cæ, Saraceni, & quique infideles, etiamſi Chriſtum ne-
ſciant. Se enim illuminatos dicerent, ſtatim atque in mũ-
dum venerunt: ſeque filios Dei factos eſſe gloriarentur:
Titelmanus quod omninò abſurdum eſſet. Titelmanus elucid. Ioan. F
Omne lu- Vera igitur illa lux erat, quæ non ſolùm vnam aliquam
men naturæ mundi portionem, nec vno ſolùm tempore illuminat,
& gratiæ à quemadmodum Ioannes in ſola Iudæa, & modico luxit
Verbo eſt. tempore, ſed quæ mundum vniuerſum omni tempore &
vult, & poteſt illuminare, omnem ſcilicet hominem qui
vel natus eſt, vel naſcetur in mundo. Nihil enim omninò
luminis eſt in quoquam vel naturæ, vel gratiæ, quod non
Theoph. ab illa vna, & prima luce effluxerit. *In mundo erat.* Theo-
phyl. vt ſuprà. Sicut Deus vbique præſens, quin & pro-
pter prouidentiam & conſeruatiuam vim, dicendus eſt in

mundo eſſe: quamuis ita in mundo fuerit, vt neque mun-
dus ipſe fuiſſet, niſi illum condidiſſet. Thomas lection. 5. *Thomas*
in cap. 1. Ioan. Ita verò in mundo erat, quia ſi Deus in mo-
mento virtutem ſuam à rebus conditis ſubtraheret, om-
nia in nihilum redigerentur, & eſſe deſinerent. Origenes *Origenes.*
hom. 2. in diuerſ. In hoc ergo loco mundum appellat, non
ſolùm generaliter ſenſibilem naturam, verumetiam ſpe-
cialiter rationalis creaturæ, quæ in homine eſt, ſubſtan-
tiam. In his ſiquidem omnibus, & (vt ſimpliciter dicam) *Mũdus quid*
in vniuerſitate conditum Verbum lux vera erat: idẽ ſubſi-
ſtit, & ſemper erat, quia nunquam in omnibus ſubſiſtere
deſiſtit. Vt enim qui loquitur, dum loqui ceſſat, vox eius
deſinit, & euaneſcit: ſic cœleſtis pater, ſi Verbum ſuum lo-
qui ceſſauerit, effectus Verbi, hoc eſt, Verbo vniuerſitas *Sine Verbo*
condita non ſubſiſtet. Vniuerſitatis namque condita *pereunt om-*
ſubſtitutio atque permanſio, Dei patris locutio, hoc eſt, *nia.*
æterna & incommutabilis ſui Verbi generatio eſt. Tho- *Thomas*
mas Aqui. Vnde ſicut videmus, quòd deficiente verbo *Aquin.*
noſtro, vox ſenſibilis deficeret: ita ſi virtus Verbi diuini ſub-
traheretur à rebus, ſtatim omnes in ipſo momento defice-
rent. Portat enim Deus omnia verbo virtutis ſuæ, vt ſcri-
bit Paulus (Hebr. 1.) Ex his etiam manifeſtum eſt, quòd
defectus diuinæ cognitionis nõ eſt in hominibus ex Ver-
bi abſentia, quia *in mundo erat.* Non eſt etiam ex Verbi
occultatione: fecit enim opus, in quo eius quædam ſimi-
litudo reluceret. Inuiſibilia enim Dei per ea quæ facta
ſunt viſibilia, cognoſcuntur: (Rom. 1.) ſempiterna quo-
que eius virtus & diuinitas. Ideò ſubiungit Euangeliſta,
Et mundus per ipſum factus eſt. Theophy. vt ſuprà. Vbique *Theoph.*
ipſum oſtendit opificem, partim vt Manichæi inſaniam
reprimeret, qui dixit malignum opificem produxiſſe om-
nia (viſibilia:) & Arium confundat, qui dixit filium Dei eſ-
ſe creaturam: partim & omnem hominem induceret, vt
confiteatur factorem, & non ſeruiat creaturis, ſed adoret
conditorem. Author. Ingratitudinem enim humanã ma- *Ingratitudi-*
ximè exaggerabimus, ſi conſideremus nos in conditorem, *nis humanæ*
& patrem noſtrum delinquere. Sic per Prophetam ex- *argumẽtum.*
probratur, Deum qui creauit te, dereliquiſti. Et rurſus: An
non ipſe pater tuus eſt, qui fecit te? Thom. Aqu. Mundus *Thom. Aq.*
enim per ipſum factus eſt, vt ſicut ars artificis in ſuo ope-
re, ita lux ipſa in mundo manifeſtaretur. Auguſtin. tract. 2. *Auguſt.*
in Ioan. *Per ipſum factus eſt mundus, Et mundus eum non co-* *Quomodo*
gnouit. Quid eſt, Mundus factus eſt per ipſum? Cœlum, & *mũdus à Ver-*
terra, mare & omnia quæ in eis ſunt, mundus eſſe dicun- *bo factus eſt,*
tur. Iterum alia ſignificatione dilectores mundi, mundus *& tamen nõ*
ſunt, qui eum non cognouit. Num ſcilicet cœli aut Ange- *cognouit ver-*
li non cognouerunt creatorem ſuum, num ipſa etiam ſi- *bum.*
dera, quem confitentur dæmonia? Omnia vndique teſti-
monium perhibuerunt. Sed non cognouerunt eum, qui
amando mundum, dicti ſunt mundus. Nam qui non dili-
gunt mundum, carne verſantur in mundo, ſed corde inha-
bitant cœlum, ſicut Apoſtolus dicit, (Phil. 3.) Noſtra autẽ
conuerſatio in cœlis eſt. Origenes hom. 2. in diuerſ. Ani- *Origenes.*
maduertere igitur debemus beatum Euangeliſtam quater *Tres mundi*
mundum nominaſſe, tres tamen mundos oportet nos in- *ſignificatio-*
telligere. Quorum primus, qui abſolutè ſolis inuiſibili- *nes.*
bus, & ſpiritualibus virtutum impletur ſubſtantijs, in quẽ 1.
quicunque venerit, plenam veræ lucis poſſidet participa-
tionem. Secundus, qui præfatu ponitur è diuerſo, quo- 2.
niam abſolutè ex viſibilibus & corporalibus naturis con-
ſtituitur: & quamuis vniuerſitatis infimam obtineat pro-
portionem, in eo tamen erat Verbum, & per Verbum fa-
ctus eſt, & eſt primus gradus, ad cognitionem veritatis
aſcendere per ſenſum volentibus. Species namque viſibi-
lium ratiocinantem animum attrahit. Tertius mundus eſt, 3.
qui ratione medietatis, & ſuperiorem ſpiritualium, & in-
feriorem corporalium in ſeipſo copulat, & de duobus vnũ
facit: & in homine ſolo intelligitur, in quo omnis creatu-
ra adunatur. Corpore enim conſtat, & anima. Corpus de
hoc mũdo, & anima de altero collecta, vnum facit ornatũ
& corpus. Omnis namq; creatura in ipſo, velut in officina
quadã conflatur. Iſte igitur *mundus*, hoc eſt homo, creatorẽ
ſuum *non cognouit*, neque per legis ſcriptæ ſymbola, neque
per viſibilia creaturæ paradigmata Deum ſuum voluit co-
gnoſcere, carnalium cogitationum vinculis detentus. Au-
thor. Neque verò de omni homine hoc intelligendum

eſt,

Prophetæ Verbum cognouerunt. est. Fuerũt enim & Patriarchæ & Prophetæ Deo dilectissimi, istius veræ lucis cultores. Chrysost. hom. 7. in Ioan. *Chrysost.* Nam Dei amici, & venerabiles illi viri etiam ante Christi incarnationem ipsum cognouerunt, & Patriarcham eius prævidisse aduentum, ipse Christus nominatim testatur: (Ioan. 8.) Abraham pater vester exultauit, vt videret diem meum: vidit & gauisus est. Et frequenter in eos inuectus, Mosi meminit. (Matt. 22.) Et q. Dauid ipsum præuiderit, Iudæos arguens ostendit. Quomodo Dauid in spiritu dominũ ipsum vocat, dicens: (Psal. 109.) Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis? Et quòd reliqui Prophetæ A eandem habuissent cognitionem, Apostolus Petrus testatur his verbis: (Act. 3.) Et omnes Prophetæ à Samuele, & deinceps qui locuti sunt, annunciauerunt dies istos. Iacob autem & patri, quemadmodum auo apparuit Deus & locutus est: multa & magna eis se daturum bona pollicitus, quę quidem reipsa executus est. Hoc igitur loco, mun- *Mundus pro terrenis, & peccatoribus hominibus.* dum peccantium multitudinem & terrenis rebus deditã, stultumque & abiectum, & omnibus obnoxium perturbationibus vulgus appellat. Author. Huc recurrunt & istæ sententiæ. 1. Cor. 1. Non cognouit mundus per sapientiam Deum. & 1. Cor. 2. Animalis homo non percipit quæ Dei B sunt. & Iac. 4. Qui autem non diligit Deum, non potest eum cognoscere. 1. Ioan. 5. Totus mundus in maligno positus est. Esa. 1. Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui: Israël autem me nõ cognouit, & populus meus non intellexit. Ioan. 17. Pater iuste, mundus te non cognouit. Dionys. Carthusianus, art. 4. Enarr. in capit. *Dionys. Chartus.* Ioan. 1. Interdum mundus pro reprobis sumitur, sicut ait Saluator, Me odit mundus. Nunc ergo accipitur mundus pro peruersis ac cæcis hominibus, qui Christum non cognouerunt per fidem formatam. Et licet nonnulli cognoscant eum per fidem informem, factis tamen eundem ne- C gant. (Tit. 1.) Cyrillus Alexandrinus, capite vndecimo in *Cyril. Alex.* Ioann. libro primo. Ita occurrit obiectioni, quàm facilè quispiam opponere posset. Si verbum Dei lux est, si hæc lux corda hominum illuminat, si præterea semper erat in mundo, & ipsa opifex mundi est, quomodo tam longis temporum spaciis ignorata est? Sequitur enim potius quoniam ignorata est, nec ab ipsa mundum illuminari, nec ipsam penitus lucem esse. Hoc ne quis obiicere possit, diuinitùs intulit, *Et mundus eum non cognouit.* Non Verbum Dei, ait, & æternam hanc lucem, sed imbecillitatem suam creatura accuset. Illuminat enim, repellit autem D hanc gratiam creatura, quæ intelligendi acumine, vt natura Deum cognosceret, sibi dato abusa est, & vt prodi- *Culpa ignorantiæ nostra in nobis.* ga, ad creaturas vim aspiciendi conuertit. Nam quemadmodum, quamuis vniuersis sol oritur, nihil tamen inde cæcus vtilitatis consequitur, nec propterea meritò quispiã splendorem solis accusabit, sed non videndi culpam cæcitati attribuet: sic de vnigenito intelligendum est. Cæcitatem autem aduenisse homini dicimus, nõ quia penitùs ille luce priuatus sit: conseruat enim natura semper intelligendi vim sibi concessam: verum quia peiore habitu homo hebetat, & ad peiora diuertens, languefacit quo- E dammodò gratiæ mensuram. Idem cap. 12. lect. 1. in Ioann. *Idem.* *In propria venit, & sui eum non receperunt.* Explanatiùs modò Euangelista culpam ignorantiæ in mundum renicit, qui ab vnigenito illuminatus, vnigenitum ignorauit, & ab errore Iudæorum, gentium etiam peccatum ostendit. *Chrysost.* Chrysost. hom. 9. in Ioan. ineffabiles profectò, & quæ omnem excedunt cogitationem, diuinæ bonitatis diuitiæ sunt. Considera quæ sit, *In propria venit*, non suæ necessitatis gratia, sufficiẽs enim est per se diuinitas, sed ad suorum *Propter nos venit Verbũ.* vtilitatem, & tamen *sui eum non receperunt.* Author. Græca autem sententia sonat, quòd in propria, id est, ad ea vene- F rit, quæ illi iure creatoris & opificis competebant. Sed & sui & proprij dicuntur, non Iudæi modò, sed & quotquot illius sunt rationales creaturę, id est, homines. Dictio Græca est, *εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον*, In propria. i. quæ sua erant, venit: & proprij seu sui, & qui illius erãt, *Theoph.* illum non receperunt. Theophyl. in Ioan. Hoc loco manifestissimè ingreditur sermonem de incarnatione, & est hic totus sententiæ contextus. Erat quidem absque carne, lux erat in mundo, & non cognoscebant: deinde in propria venit, cum carne. Propria autem eius, vel mundum totum intellige, vel Iudæos quos elegit, vt funiculum hæreditatis, & vt portionem, peculiumque suum. Chry- *Chrysost.* sostomus libro vno contr. Gentil. Etenim proprium ipsius erat, vniuersa hominum natura, quemadmodum discipulus eius ait, *In propria venit.* Theophyl. vt supra. Et *Theoph.* proprij eum non receperunt, vel Iudæi, vel cæteri homines, qui ab eo sunt conditi. Nullum enim Dominus necessitate cogit & attrahit, sed voluntatem relinquit, & electionem. Chrysostom. vt supr. Sed vnde venit, qui om- *Chrysost.* nia implet, qui vbique præsens est? Quem locum aduentu suo vacuum reddidit, qui omnia comprehendit, omnia sustinet? Augustin. tract. 2. in Ioann. Hic erat, & huc *August.* venit. Hic erat per diuinitatem, & huc venit per carnem, *Quomodo Verbum hic erat, & huc venit.* quia cùm hic esset per diuinitatem, à stultis & cæcis videri non poterat. Chrysostom. vt sup. Pòst autem seipsum *Chrysost.* ostendit, cùm nostram carnem induere dignatus est, & hanc eius apparitionem aduentum appellat. Aug. tom. 6. *August.* lib. contra Adimant. capit. 13. Hic erat, & tamen huc venit: quia illa sublimitas ineffabilis, vt hominibus congruat, humanis sonis significanda est. Thom. Aquin. lect. *Thomas.* 6. in cap. 1. Ioann. Dicendum ergo quòd venire in aliquem B locum dupliciter intelligitur: vel quòd aliquis veniat, *Venire in aliquem locum, dupliciter dicitur.* vbi nullo modo priùs fuerat: vel quòd locum adeat, in quem priùs aduenerat, sed non cum tali gradu, respectu, aut modo, vt si rex, qui priùs authoritate sua in aliqua sui regni vrbe esse dicebatur, personaliter tandem illam ingrediatur. Sic quidem filius Dei per potentiam & præsentiam priùs erat in mundo: sed venit per carnis assumptionem. Priùs erat inuisibilis, venit vt esset visibilis. Sed *sui eum non receperunt.* Rupertus lib. 1. in Ioann. Parum est, *Rupertus.* *non receperunt*, insuper & occiderunt. Nam qui sunt hi sui, nisi maligni illi & perdendi agricolæ, quibus ipse suam C locauerat vineam? (Matthæ. 21.) Vinea enim Domini, domus Israël est. Chrysosto. vt sup. Admiratione profectò *Chrysost.* dignum, vt discipulus magistri sui cõtumeliis commemorandis non erubescat, sed apertè omnia literis mandet. Etenim non paruum veritatis argumentum est. Sed & hic post acceptam iniuriam claruit, cùm adeò hominibus contumeliosis consuluerit. Illi verò tam beneficum, tamque liberalem, velut inimicum atque hostem expulerunt. *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius.* Cyrillus Alexand. cap. 13. *Cyril. Alex.* Æquo certè & Deo digno iudicio primogenitus Israël D eligitur: non enim voluit in affinitate Dei permanere. Fruentur autem Gentes bonis fidei, & ad locum illorum transplantabuntur, ab oleastro secundum naturam abscissi, & fœcundæ naturæ oliuæ inserti. (Roman. 11.) Et Israël *Populus ad ventum Verbi.* audiet: Væ genti peccatrici, populo graui iniquitate, filiis sceleratis. (Esa. 40.) Dereliquerunt Dominum, & sanctum Israël irritauerunt. Gentes autem longè aliter illud ab Apostolis audient: (1. Pet. 2.) Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, vt virtutem eius annuncietis, qui vos à tenebris ad lucem suam inuitauit. Nam quoniam Gentes filium per fidem E receperunt, potestatem etiam accipiunt, vt filij Dei fiant. Accipiunt autem à filio, cui soli naturaliter hoc inest: atque ideò hoc potest in commune hoc proponere, in signum misericordiæ suæ atque charitatis. Non enim erat *Necessitas incarnationis Verbi.* possibile aliter terrestris imaginem hominis, corruptionem scilicet, quam peccato induimus, effugere, nisi cœlestis hominis imago & pulchritudo eius, vocatione adoptionis nobis impressa esset. Participes enim ipsius facti per spiritum, & suo signati sigillo, ad similitudinem eius, & in primam imaginis figuram conscendimus, ad quas fuisse creatos diuina scriptura testatur. Sic enim tandem F priscam naturæ pulchritudinem recuperantes, & ad diuinam naturam conformati, ea mala superabimus, quæ maxima transgressionis vitio nobis acciderunt. August. tr. 2. *August.* in Ioann. Magnam beneuolentiam! magnam misericor- *Adoptio nostra per filium vnigenitum.* diam! Vnicus natus est, & noluit manere vnus. Multi homines, cùm filios non habuerint, peracta ætate adoptant sibi, & voluntate faciunt, quod natura non potuerunt. Si autem aliquis habeat filium vnicum, gaudet de illo magis, quia solus omnia possessurus est, & non habebit, qui cum illo diuidat hæreditatem. Non sic Deus. Vnicum eundem ipsum quem genuerat, per quem cuncta creauerat, misit

in hunc mundum, vt esset vnicus, sed fratres haberet adop-
tatos. Non enim nos nati sumus de Deo, quomodo ille v-
Idem. nigenitus, sed adoptati per gratiam ipsius. Idem tom. 4.
lib. 2. de consens. Euang. capit. 3. Sic dicit Iacobus, Volun-
tariè genuit nos, verbo veritatis, vt simus initium aliquod
creaturæ eius. Ne scilicet in eo quod ait, genuit, hoc nos fieri
putaremus quòd ipse est, ideò principatum quendam in
creatura hac adoptione concessum satis ostendit. Vt enim
Pater genuit filium, non vt homo esset, sed vt filius esset,
sic nos genuit Deus, vt filij eius simus, quos fecerat vt
homines essemus. Vnicum autem genuit, non solùm vt
filius esset, quod Pater non est: sed etiam vt Deus esset,
Athanas. quod & Pater est. Athanas. serm. 3. contr. Arianos. In sum-
ma, vbicunque scriptura filium significare proponit, non
per (creauit) sed per vocabulum (genuit) denotare solet.
Duo autem de homine dicuntur, vt (Deut. 32. Nónne ipse
est pater tuus qui creauit te? Et paulò pòst in eodem can-
tico: Deum, qui te genuit, dereliquisti. Nam in vocabulo
(fecit) seu (creauit) verè declarat id quod est humanæ na-
turæ: in voce (genuit) ostendit quod est gratiæ: vt cùm
credentibus dedit potestatem filios Dei fieri, qui ex Deo
nati sunt. Illud porrò verbum (geniti sunt) ideo planè v-
surpatum est, quod illis nomen filij esset inditum. Attamẽ
significat non naturales, sed adoptatitios nominibus filio-
Thom. Aq. rum appellari. Thom. Aquin. lect. 6. Hic fructus est aduẽ-
Nihil maius tus filij Dei. Magnus vtique. Quid enim maius esse potest,
quàm quòd quàm filios Dei fieri? Docet autem quibus hic detur. His
simus filij qui credunt. Sed & modum donationis ostendit, non ex
Dei. sanguinibus neque ex voluntate carnis, &c. Sic (Gal. 4.)
Triplex assi- Misit Deus filium suum factum ex muliere, vt adoptionẽ
milatio et tri- filiorum reciperemus. Et quoniam homines fiunt filij Dei
plex modus per assimilationem ad Deum: ideò secundum triplicem
quo filij Dei assimilationem triplex quoque modus assignabitur, quo
efficimur. filij Dei efficiamur. Primò, per gratiæ infusionem. Nam
1. quicunque habet gratiam gratum facientem, efficitur fi-
lius Dei. Rom. 8. Non accepistis spiritum seruitutis, &c.
Gal. 4. Quoniam estis filij Dei, misit Deus spiritum filij
sui in corda vestra clamantem, Abba pater. Secundò, assi-
2. milamur Deo per operum perfectionem: quia qui facit
opera iustitiæ, est filius. Matth. 5. Diligite inimicos ve-
3. stros, vt sitis filij patris vestri. Tertiò, per gloriæ adop-
tionem, & quantum ad animam, per lumen gloriæ. Ioann.
3. Cum apparuerit, similes ererimus. Et quantum ad cor-
pus, Phil. 3. reformabit corpus humilitatis nostræ. Vnde de
istis duobus dicitur, Rom. 8. Adoptionem filiorum Dei
Chrys. ho. 9. expectantes. Author. Has distinctiones post Chrysosto-
in Ioan. mũ sequitur Theophylactus, ne fortè sit qui ita ratiocine-
tur. Quicunque Christum recipiunt, eo ipso filij Dei cen-
sentur. Quid ergo opus fuit adiicere, potestatem eos acce-
pisse, vt filij Dei efficiantur? Theophy. Non enim sufficit
ad custodiam puritatis baptizari, sed & multo studio opus
est, vt imago adoptionis filiorum Dei figurata in baptis-
mate, incontaminata seruetur. Idcircò multi quidem in
baptismo gratiam acceperunt adoptionis: per ignauiam
autem non fuerunt filij Dei vsque in finem. Fortassis au-
tem quis etiam hoc dixerit, quòd multi recipiunt eum,
per hoc quod solùm credunt, quales sunt, qui dicuntur
Cathechumeni, nondum autem facti sunt filij Dei: pote-
Baptisma nõ statem autem tunc habent, cùm voluerint, baptizari, &
sanctur per fi- hanc gratiam consequi adoptionem, inquam, in filios
dem. Dei. Dicet autem quis & hoc. Quamuis in baptismo ado-
ptionis beneficiũ accipiamus, tamen quod perfectum est
in resurrectione accepturi sumus. Quapropter & hic Euã-
gelista non dixit, Quotquot receperunt eum, fecit eos fi-
lios Dei, sed, dedit eis potestatem filios Dei fieri, hoc est,
dedit vt in futuro seculo gratiam illam suscipiant. Author.
Hinc fit vt antiqui Patres, omnes istas particulas expen-
dant, Quotquot, & Receperunt eum, & Dedit eis pote-
statem, & Filios Dei fieri. Si enim *quotquot*, nulla est a-
pud Deum personarum acceptio, sed quicunque fecerit
iustitiam, acceptus est illi. Si nostrum est recipere filium
Dei, & in nostra potestate situm est, vt filij Dei efficiamur,
sequitur nos libero arbitrio donatos esse. Chrysost. vt su-
Omnes qui- prà. Quotquot receperunt eum, siue serui sint siue liberi,
tumuis abie- siue Græci siue barbari, siue insipientes siue sapientes, si-
cti, possunt fi- ue viri siue mulieres, siue pueri siue senes, siue nobiles, si-
ri filij Dei. ue ignobiles, siue diuites siue pauperes, siue principes si-
ue priuati, omnes, inquit, eodem honore dignati sunt. Fi-
des enim & spiritus sancti gratia mortalium omnium di-
uersitatem cõprehendẽs, in vnam redit formam, & vno re-
gio charactere imprimit. Quid huic humanitati par? Rex
eodem, quo nos, luto formatus est. Serui eandem cum re-
ge naturam communicant, & nonnunquam melioribus
moribus præditi sunt. Non dedignatur rex in exercitum
suum adscribere, qui seruili sunt conditione. Vnigenitus
autem Dei filius, neque publicanos, neque magos, neque
A seruos, & his etiam despicatiores & pauperiores homi-
nes, nonnullos etiam manco, distorto, & sordido corpo-
re in filios accipere non dedignatur. Tanta fidei vis, tan- *Virtus Baptis-*
ta gratiæ exuberantia. Et quemadmodum ignis, si metal- *mi.*
lorum terram attigerit, eam quamprimùm aurum reddit:
sic & longè magis, pro luteis aureos eos baptisma facit,
quos abluerit, cùm spiritus sanctus tanquam ignis ex ipsa
hora ingrediatur animos nostros, & terrena absumpta si-
militudine, cœlestem illam nouam & claram, tan quam ex *Liberũ arbi-*
fornace fulgentem referat. Author. Quid autem arbitrij *triũ ex hoc lo-*
libertatem magis exprimit, quàm quod hominis est aut *co colligitur.*
B recipere, aut non recipere? Prius enim dixit, quòd sui eum
non receperunt, nunc etiam adiicit, quòd nonnulli rece- *Gratia no-*
perunt. Neque tamen cum Pelagianis gratiam negamus. *tur.*
Ex nobis quidem Christum reiicimus, sed non nisi per
gratiam Christum amplectimur & recipimus. Hanc igitur
gratiam apertiùs exprimis, cùm scribit, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξου-
σίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι, Dedit eis potestatem filios Dei fieri,
seu esse. Chrysost. vt suprà. Ita per hanc particulam, gra- Chrysost.
tiam non temerè, neque sine labore nostro in nobis in-
fundi significatur, sed cùm ipsi volumus, tum eam inqui-
rimus. In nostra enim potestate est, filios Dei fieri. Quip-
C pè nisi primum ad eam accipiendam promptum animum
exhibeamus, neque diuinum ad nos munus accedit, neque
quicquam in nobis operatur. Vbique igitur, non violen-
tum, non coactum, sed voluntarium penitùs & liberum o-
stendit arbitrium, quod in hoc loco significauit. In ipsis Origenes.
enim arcanis & supernis bonis, Dei quidem est dare gra-
tiam, hominis autem fidem adhibere. Origen. hom. 2. in
diuers. Hic enim diuiditur, non humanitas rationabilis
mundi, sed voluntas; segregantur receptores incarnatio-
nis à respuentibus eam. Fideles credunt aduentum Verbi,
& libenter recipiunt dominum suum: impij negant & cõ-
D tumaciter renuunt, Iudæi per inuidiam, pagani per igno-
rantiam. Recipientibus dedit potestatem filios Dei fieri:
non recipientibus dat adhuc spacium recipiendi. A nullo
enim aufertur possibilitas credendi Dei filium, & possi-
bilitas essendi Dei filium. Hoc enim in arbitrio hominis
& cooperatione gratiæ constitutum est. Tho. Caiet. Com. Tho. Caie-
in Ioan. Cæterùm nõ dicit datam esse potestatem, vt filios tan.
Dei se facerent, sed vt fierent filij Dei. Sicut enim in natu- *Potestas ado-*
ralibus elementis est potestas, non vt se moueant sursum *ptionis a Deo,*
& deorsum, sed vt moueatur terra deorsum, & ignis sur- *et nobis quo-*
sum: ita Christi fidelibus data est potestas, non efficiendi *modo.*
E se filios Dei (actiu enim hæc omnem creatam faculta-
tem excedit) sed vt fierent filij Dei. Potestas autem hæc
donum gratiæ gratum facientis est; illa enim possumus
potentia propinqua, potentia quæ est velut inchoatio e-
iusdem generis, fieri filij Dei. Et est sermo de filiis Dei a-
doptione consummata, hoc est in statu gloriæ. Hanc enim
summam vtilitatem fidei intendit fidelibus proponere, vt
patet ex subiunctis, *his qui credunt in nomine eius*. Duo si-
quidem receptæ fidei adiungit. Vnum est perseuerantia in
fide. Non enim dicit, His qui crediderunt, sed qui cre-
dunt, hoc est, perseuerant credendo. Alterum est studium
F ad diuinam gloriam; multi enim perseuerant credentes,
sed non tendendo in nomen, in gloriam, famam, & lau-
dem Dei. Dionys. Carthus. art. 4. in Euang. enarr. Ergo si Dionysius
quæritur, cùm homines fiant filij Dei, eo ipso quòd cre- Carthus.
dunt in Christum, quemadmodum ait Apostolus ad Gala- *Quomodo ho-*
tas, Omnes vos filij Dei estis, per fidem in Christo Iesu: *mini credenti*
quomodo recipientibus Christum per fidem datur pote- *potestas ado-*
stas filios Dei fieri, & non potiùs ipsa filiatio adoptiua? *ptionis detur,*
Respondendum est dupliciter. Primò, quòd licet homo, *quam adoptio*
dum conuertitur ad Christum, per fidem & dilectionem *datur.*
efficiatur filius Dei: hoc tamen non est, nisi inquantum

habet

1. *Propositio ad baptismum requiritur.*

habet propositum [illegible] in qua [illegible] liter renascatur, [illegible] fil[illegible] pertinet [illegible] baptisma non datur adul[illegible], si fidem profiteatur, vel per se, si sit compos rationis, vel per alium si sit infra annos discretionis. In baptismo autem gratia augetur, character imprimitur, & homo Christo perfectè conformatur & incorporatur, atque ab omni labe peccati & reatu absoluitur, vt sit omnino filius Dei.

2. *Filiatio gloriae.*

Secundò respondetur, quòd omnibus qui Christum nunc per fidem recipiunt, datur potestas filios Dei fieri filiatione gloriæ consummata in patria. Per fidem enim peruenitur ad speciem. Filiatio quoque gratiæ adoptionis ordinatur ad filiationem gloriæ beatificæ fruitionis. Filiatio autem fundatur in assimilatione.

Thom. Aq.

Thom. Aqu. lect. 6. Si ergo accipiamus potestatem filios Dei fieri, quantum ad operum perfectiones, & gloriæ adeptionem, nullam difficultatem habebit hic sermo. Intelligitur enim de potestate gratiæ, qua habita, potest homo facere opera perfectionis, & adipisci gloriam Dei. Est enim gratia Dei vita æterna. (Rom. 6.

Chrysost.

Chrysostom. vt suprà. Quòd enim per mysticam regenerationem omni crimine abluamur, per baptisma nobis largitus est Deus. Quòd autem in puritate mentis in posterum perstemus, neque vllis amplius sordibus vitam coinquinemus, nostræ virtutis est, & diligentiæ.

B

Dionys. Areop.

Dionys. Areop. lib. Ecc. Hierarch. capit. 2. par. 2. Itaque Pontifex in dies, ad Dei similitudinem omnes homines saluos fieri cupiens, & ad agnitionem veritatis venire, (1. Tim. 2.) prædicat omnibus Deum, cùm sit mortalibus ex propria & naturali bonitate propitius, eximiæ benignitatis gratia, ad nostra infirma descendere dignatum esse, nosque sibi iungendo, atque inserendo ignis instar, quos iunxerit, iuxta singulorum propositum atque aptitudinem sibi similes efficere.

Clem. Alexand.

C

Clemens Alexan. lib. septimo Strom. Itaque per scientiam colligens viaticam contemplationis, postquàm magnificè quis acceperit magnitudinem contemplationis, procedit ad translationis sanctam remunerationem. Audiuit enim Psalmum dicentem: (Psal. 47.) Circumdate Sion, & comprehendite eam, narrate in turribus eius. Significat enim, vt arbitror, eos, qui verbum altè susceperunt, futuros alios vt turres, & firmiter & stabiliter mansuros in fide & cognitione.

Chrysost.

Chrysostomus vt suprà. Porrò carnalium parentum comparatione nostræ regenerationis significat excellentiam, cùm inquit: *Qui non ex sanguinibus neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.*

D

Antithesis natiuitatis carnalis, & spiritualis.

Hoc enim fecit, vt vilitate & humilitate prioris partus, magnitudine alterius per gratiam cognita, magnum quiddam de Deo & genitoris nostri beneficio sentiamus.

Theoph.

Theophylac. Dicit igitur, Qui non ex sanguinibus nati sunt, menstruis scilicet. Ex illis enim embryon nutrimentum habet & incrementum. Dicunt autem, quòd & semen primùm naturam sanguinis abiiciat, & deinde in carnem & aliam dispositionem trãsformetur. Quia autem probabile est, quosdam dicturos, quòd & natiuitas Isaac ferè talis fuerit: etenim Isaac non ex sanguinibus natus est, defecerant enim Saræ menstrua: (Genes. 18.) Ideò subdit, Neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri. Fuit enim Isaac ex voluntate viri. Voluit vir sibi puerum generare de Sara, & ille ex voluntate carnis, hoc est Saræ, natus est.

E

Origenes. *Caro mulier.*

Origenes vt suprà. Sic duplex intelligitur sexus, ex quo in carne nascentium numerositas propagatur: Carnis quidem nomine fœmineum, viri verò Euangelista masculum significat habitũ.

August. *Sanguines quid.*

August. tra. 2. in Ioan. Sanguines nõ est Latinum, sed quia Græcè positum est pluraliter, maluit interpres minus Latinè loqui, & tamen explicare veritatem ad captum infirmorum. Si enim diceret ex sanguine, in singulari numero, non explicaret quod volebat. Ex sanguinibus enim homines nascuntur, maris & feminæ. Non timeamus ergo ferulas Grammaticorum, dum tamen ad veritatem solidam & certiorem perueniamus. Carnem verò pro fœmina posuit, quia de costa cum facta esset, Adam dixit: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea, (Genes. 2.) Et Apostolus ait: Qui diligit vxorem suam, seipsum diligit. Nemo enim vnquam carnẽ suam odio habuit. Ponitur ergo caro pro vxore, quomodo & aliquando spiritus pro marito. Quare? Quia ille regit, hæc regitur: ille imperare

F

debet, ista seruire. Nam vbi caro imperat, & spiritus seruit, peruersa domus est. Quid ergo peius domo, vbi fœmina habet imperium super virum? Recta autem domus est vbi vir imperat, fœmina obtemperat.

Dionys. Carthus.

Dionys. Carthus. vt suprà. Sic distinguit generationem spiritualem à generatione carnali. *Qui* credentes & filii adoptiui, *non ex sanguinibus* id est, seminibus viri & fœminæ. Semen enim est superfluum alimenti sanguinei, & sanguis coagulatus. Itaque non ex sanguinibus, id est semine viri, in quo est virtus formatiua, & semine mulieris, quæ præbet in generatione materiam.

A

Neque ex voluntate carnis, id est, concupiscentia sensualitatis, vel fœminæ, quæ nomine carnis exprimitur, quoniam mollior, & ratione debilior: *neque ex voluntate*, id est concupiscentia *Viri*, *sed ex Deo nati sunt*, id est diuina virtute & gratia spiritualiter regenerati, ac diuinum esse sortiti.

Duplex esse, vnũ naturæ, alterum gratiæ.

Nam loquendo de esse naturæ, tunc nati sunt ex seminibus parentum sicut & infideles: sed loquendo de esse gratiæ, per quod constituti sunt filij Dei adoptiui, nati sunt ex Deo, tanquam ex parte principali, hominem sibi assimilante, ac deificante. Porrò in generatione carnali semen se habet per modum causæ materialis, parentes per modum causæ efficientis, cõcupiscentia verò mouet ad actum.

B

Greg. Nanzanz. *Triplex natiuitatis genus.*

Greg. Nanzanz. Orat. in sanct. baptisma. Ita triplex natiuitatis genus orthodoxa fides agnoscit: primum corporũ, alterum baptismi, tertium resurrectionis.

1

Horum primum nocturnum & seruum est libidinique obnoxium:

2

alterum diurnum & liberum, profligandarumque animi perturbationum vim habens, omne illud à natiuitate contractum velamen rescindẽs, & ad supernam vitam nos reuocans:

3.

Postremum formidabilius ac breuius, creaturas omnes temporis momẽto in vnum cogens, vt creatori sistantur, suæque seruitutis, & vitæ actæ rationem reddant.

C

Atque has omnes natiuitates à Christo meo affectas honore fuisse constat: illã per primam & vitalem insufflationem, secundam per incarnationem & baptismum, tertiam denique per resurrectionem.

Necessitas incarnationis Verbi.

Author. Hic verò poteris meditari, quàm vilis sit & abiecta hominis natiuitas, quàm misera illius conditio: quàm leuis nobilitas illa carnis, de qua tamen nõnulli velut de summo aliquo bono gloriantur. Sed & concludere potes, nihil excellentius esse illa nobilitate spirituali, quã per Christum nacti sumus.

Augustin.

Augu. Quid verò miraris quia homines ex Deo nascuntur. Attende ipsum Deum natum ex hominibus. *Et verbum caro factum est & habitauit in nobis*

D

Sic ex ipsa natiuitate nobis collyrium fecit, vnde tergerẽtur oculi nostri, vt possimus videre maiestatem eius per illius humilitatem.

Fulgentius.

Fulgentius lib. de incarn. & gratia Ies. Chr. ca. 7. Nam quia in ipsa natiuitate carnis nostræ, mortis vinculo tenebamur obstricti, à quo solius beneficio natiuitatis possemus absolui, Deus natus est ex homine, vt ex Deo homines nascerentur. Christi ergo filij Dei prima natiuitas ex Deo, secunda ex homine: Nostra verò prima natiuitas ex homine, secunda ex Deo.

Chrysost.

Chrysost. hom. 10. in Ioann. Sic cùm dixisset ex Deo, & filios Dei factos qui eum receperunt, tanti honoris causam adiicit, quòd *Verbum caro factum est*, & serui formam Dominus accepit.

E

Factus est enim filius hominis, dilectissimus Dei filius, vt filios hominum, filios Dei faceret. Nam quum supernũ homini copulatum est, illud quidem nullo in propria gloria detrimento affectum: hoc autem ex multa elatum est humilitate. Suam namque naturam descensu suo nihilo inferiorẽ reddidit. Nos autẽ quum in ignominia antè, & in tenebris essemus, ad supernam erexit gloriam. Non aliter quàm quum rex inopem mendicúmque studio & beneuolentia quadam alloquitur, nihil se indignum facit, illũ verò admirandum reddit: quòd si in contingenti hominum dignitate nihil in honorandorem cõsuetudo offendit, multò minùs immortalem illam substantiam, quum nihil non proprium habeat, quod adsit, nihil quod absit: quũ omnia bona firma stabiliaque in æternum possideat.

F

Verbum carnem assumens non est alteratum.

Itaque quum audiens, *Et verbum caro factum est*, ne perturberis, né ve titubes: non enim substantia transiuit in carnẽ (hoc etiam cogitatu impium est) sed eadem permanens serui formam accepit.

Theoph.

Theoph. Non enim Deus fuisset, si Verbum alteraretur: sed manens quod erat, factũ est quod nõ erat.

Athanas.

Athanas. Epist. ad Epictet. contra hæreticos. Itaque

Verbum caro factum est hunc habet intellectum, quatenus in re simili deprehendere licet ex verbis Pauli (Heb. 2.) Christus pro nobis factus est execratio: non quòd ex seipso in execrationem transmutatus sit, sed quia pro nobis execrationem in se suscepit. Ita quoque factus est caro, non conuersus in carnem, sed quòd carnem pro nobis assumpserit, & homo factus sit.

Idem.

Idem serm. 3. in Arianos. Sic audientes eum qui peccatum non nouit, pro nobis peccatum factum esse, illud piaculum, quod in nobis fuit, suscepisse intelligimus: vt Esaias (cap. 53.) & Petrus docet, quod peccata nostra ipse pertulit in corpore suo.

Leo Papa.

Error hæreticorum in hanc sententiam.

Leo Papa, Epist. Salua igitur proprietate vtriusque naturæ, & in vnam coeunte personam, suscepta est à maiestate humilitas, à virtute infirmitas, ab æternitate mortalitas, & ad resoluendum conditionis nostræ debitum, natura inuiolabilis naturæ est vnita passibili, vt quod nostris remediis congruebat, vnus atque idem mediator Dei & hominum homo Christus Iesus, & mori posset ex vno, & mori non posset ex altero. Author. Cæterùm in hanc Ioannis sententiam impegerũt multi.

Eutychiani. Ariani. Thomas.

Eutychiani (inquit Thomas lect. 7. in Ioann.) sic Verbum carnem factum interpretati sunt, vt naturæ commiscerentur, quasi vna eademque natura fuerit, Dei, & hominis, & Verbum, vel eius aliquid in carnem conuersum sit. Ariani hærent in dictione Carnis, quasi solam carnem, non etiam animam humanam filius assumpserit.

Apollinarit. Nestoriani.

Apollinaris carnem etiam nudam asseruit, quódque Verbũ vices animæ suppleuerit. Nestorius ita Verbum carnem factum intelligit, vt quia duæ naturæ sunt verbi & hominis, duas in Christo personas esse cõcluderet, & duos esse filios. Inde negabat Mariã esse Deiparam.

Greg. Nyss.

Greg. Nyss. li. 2. de anima, c. 15. Porrò dicunt quidã, & maximè Eunomiani, Deum Verbum corpori tantũ esse, non secundum substantiam, sed secundum vtriusque virtutes.

Eunomiani. Theodor.

Theod. li. 5. diuin. decret. cap. de seruat. dispens. Ebionei autem & Theodotiani, & Artemoniani, & Photiniani, dixerunt solum hominem Christum ex Virgine natum esse.

Ebionei.

Author. At verò rationes eorum, qui Verbum in carnem conuersum esse contendebant, Theodoretus in Dialogo primo, quem nomine Immutabilis nuncupauit, explicat, & refellit, non modò rationibus, sed & scripturæ, & sanctorum Patrum receptis sententiis. Inducit autem Eranisten pro hæreticis disputantem, & Orthodoxum respondentem eo modo.

Theodor.

Nihil Verbo impossibile.

Theodoret. dial. 1. Immutabilis. ORTHOD. Illud autem factum est, quomodo intelligis? ERANISTES. Qui mutationem in carnem sustinuit, caro factus est. Scimus enim nihil esse, quod ipse non possit. Nam & aquam Nili in sanguinem, & diem in noctem mutauit, & mare terram solidam, & continentem effecit. Audiuimus etiam Prophetam dicentem: Omnia quæcunque voluit, Dominus fecit in cœlo, & in terra. ORTHO. Creaturam creator transformat vt voluerit, est enim mutabilis, eiúsque qui ipsam fabricatus est, nutum sequitur. Ipse autem naturam habet immutabilem, & quæ nec verti, nec variari potest. Et ideò de creatura quidem dicit Propheta, Qui facit omnia & transformat: De Deo autem Verbo dicit magnus Dauid, Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. Et rursus ipse Deus de seipso, Ego Deus, & non mutor.

Chrysost.

Chrysostom. hom. 10. in Ioann. Ergo si qui dicerent omnia in Dei esse potestate, & idcircò in carnem potuisse transferri, id ei respondebimus Deum profectò omnia posse, quousque Deus permanet: si autem mutaretur in deterius, quonam pacto amplius Deus esse posset?

Cyril. Alex.

Cyrillus. Alexan. libro de incarnatione, cap. 24. An verò fas erat illum commutationem sustinere, quæ magis creaturæ conueniat? Paulus Emisenus, homilia de incarnatione, præsente Cyrillo.

Paul. Emisenus.

Peperit nobis Deipara Maria Emmanuelem, Deus namque Verbum ante secula ex patre arcano, & indicendo modo genitus, nouissimis diebus natus est ex muliere. Natura namque nostra perfectè assumpta, & humanitate ex prima conceptione sibi appropriata, & corpore nostro in templum sibi constructo, ex Deipara progressus est, perfectus Deus, & perfectus homo.

Ios. Damascenus.

Incarnatum, & carni vnitum idem.

Ioann. Damascenus libro 3. de fide Orthodoxa, capit. 11. Relinquitur ergo, vt dicamus idem esse incarnatum, quod carni vnitum. Ac rursus, Verbum carnem factum esse, idem quod ipsam Verbi personam, carnis personam citra vllam conuersionem factam fuisse. Eodem modo illud quoque dictum est, quòd Deus homo factus est: at quòd diuinitas homo facta & incarnata sit, aut humanitate se induerit, nusquam audiuimus.

Similitudines quibus vnio naturarũ exprimitur. Cyril. Alex.

Author. Cæterùm primi illi Patres, vt creditu facilem hanc naturam in vna hypostasi vnionem, & nullam tamen confusionem earum consequi ostenderent, has similitudines proposuerunt. Cyrill. Alexandrinus libro de incarnatione, capit. 8. Beatus Esaias, Missus est, inquit, ad me vnus de Seraphin, & in manu habebat carbonem,

A quem forcipe accepit ab altari, & dixit ad me: Ecce, tetigit hoc labia tua, vt peccata tua depurget. Carbonem autem dicimus, figuram & imaginem nobis exhibere Verbi hominis facti: quòd si labia nostra tetigerit, id est, fide in id confessi fuerimus, tunc nos ab omni peccato puros effecit, & pristinis criminibus liberabit.

Carbo ignitus.

Cæterùm tanquam in imagine, licet conspicere in carbone, adunatum in carbone humanitati Deum Verbum, non tamen proiecisse quod fuerat: transformasse autem magis assumptam naturam in suam gloriam & operationem. Quemadmodum enim ignis ligno affixus, & in id pene-

B trans, comprehendit quidem ipsum, & quamuis lignum esse non desinat, vim tamen suam, speciemque suam transmittit omnem, seque confert in lignum, & cum ligno iam quasi vnum aliquid æstimatur: idem intellige & de Christo. Adunatus enim, quasi vnus iam cum ipsa putatur, ea quæ sunt illius, sua faciens, conferens autem ei etiam ipse naturæ suæ operationem.

Athanas.

Anima & caro.

Athanasius. Nam sicut anima rationalis & caro vnus est homo, ita Deus & homo vnus est Christus: vnus autem non conuersione substantiæ, sed vnitate personæ.

Greg. Nyss.

Greg. Nyss. lib. 2. Philos. de anima. Deus autem Verbum, nunquam è

C communione vlla, quæ est ad corpus & animam, alteratur, neque particeps est illorum imperfectionis, sed tradens eis suæ diuinitatis virtutem, manet idem quod erat & ante vnionem. Valde nouus est certè hic coitionis modus, vnitus enim est, & manet omnifariam impermixtibilis, incorruptibilis, non simul patiens, sed solùm cooperans, neque vnà interit, aut coalteratus, verùm illa coniungens nequaquam minoratur ab eis, quum purus sit, & omnis alterationis expers. Testis est Porphyrius, qui aduersus Christianum dogma linguam suam mouit. Fortia nempe sunt inimicorum pro nobis testimonia, & nul-

D lam contradictionem suscipientia. Is ergo in secũdo Miscellanearum quæstionum in hæc verba scribit. Non est abnuẽdum, quin accipere possimus quandam rem, vt non simul in intellectione eius alia, vel alia essentia, comprehendatur: quæ quidem res in sua propria natura, post completam huius vel illius rationem maneat, cum qua sanè non fiat, sed suam naturalem seruet vnitatem: & (quod maius est) ipsa immutabili manente, sua præsentia mutet ea quibus se coniunxit, pro sua operatione. Dicit autem hoc de vnione verbi Dei cum anima & corpore. Author. Prosequitur etiam Tertullianus vnionem animæ

E cum corpore, ex qua Verbi cum humana natura coitionem concludit, ita scilicet, vt & diuina & humana natura inconfusæ credantur.

Tertull.

Argilla excocta.

Tertull. libr. de carne Christi. Fides nominum, salus est proprietatum. Etiam cùm demutantur qualitates, accipiunt vocabulorum possessiones. Verbi gratia. Argilla excocta, testæ vocabulum accipit: nec communicat vocabulo pristini generis, quia nec cum ipso genere. Proinde & anima Christi caro facta. non potest non id esse quod facta est, & id non esse quod fuerit, aliud scilicet facta. Author. Ita tamen aliud esse

F intelliguntur, si proprietatem animæ & carnis spectes: non autem aliud esse dicuntur, si totum compositum, seu speciem attendas, quæ anima & corpore constituitur. Et hoc sanè modo, alia est humana, & alia diuina natura in Christo, si idiomata seu proprietates vtriusque considerantur. Attamen vbi vnio illa vtriusque in diuino supposito facta est, iam non aliud esse dicuntur. vnum enim efficiunt Christum Deum & hominem.

Greg. Nanzans.

Greg. Nanzanz. in Carmine Virginitatis:

Res noua infirmis animos, terraq; volutus
Non facit ura fidem: Deus & mortalis in orbem
Venit naturam duplicem complexus in vnum.

Altera

Altera mortales hominis mihi pingebat ocellos,
Altera perspicuis servabat lumina sensu.
Illa Deus sublimis erat de munere olympo,
Hac nostra causa tandem prodebat salutis,
Tunc cum mortali Deus est in corpore iunctus,
Unus utrimque Deus. Deitatis namque superna
Iunctus homo: Deusque hominum simul additus Christus.

Hierony. Hieronym. serm. de Assumptio. Ad Paulam & Eustoch. Et hæc est mira & admirabilis nouitas, immò omnium nouitatum supereminens anuitas unitatis. Constat enim vnum, eundémque Christum, vtrasque formas operatum, humanitatis scilicet, ac diuinitatis, ac per hoc duas exercuisse operationes. Operata est enim vtraque forma vel natura, cum alterius communione quod proprium habuit: Verbo siquidem operante quod Verbi est, & carne exequente quæ carnis erant: communicante siquidem Verbo in eadem operatione, dum & idem Deus atque homo in vna substantia vel persona, sine diuisione aut commixtione creditur, & præcognita vna identitas prædicatur. Veruntamen Deus Verbum est, & non caro, quanquam carnem rationabiliter animatam assumpserit, hancque sibi vnione naturali, & secundum substantiam counuit. Similiter & caro est animata, & non Verbum, licet Verbi Dei caro conspecta sit ac visa. Ruffinus. Ruffinus in Symbolo. Nouus hinc seculo datus est hic partus, nec immeritò. Qui enim in cœlis vnicus filius est, consequenter & in terra vnicus est, & vnicè nascitur. Leo Papa. Leo Epistol. 11. ad Iulianum Episc. Coensem. Quod Deitatis est, caro non minuit: quod carnis est, Deitas non peremit. Idem enim & sempiternus ex patre, & temporalis ex matre, in sua virtute inuiolabilis, in nostra infirmitate passibilis, in Deitate Trinitatis cum Deo patre & cum Spiritu sancto vnius eiusdémque naturæ. In susceptione autem hominis non vnius substantiæ, sed vnius eiusdémque personæ, vt idem esset diues in paupertate, omnipotens in abiectione, impassibilis in supplicio, in morte immortalis. *Verbum nullo modo mutatum est.* Nec enim Verbum aut in carnem, aut in animam aliqua sui parte conuersum est, cùm simplex & incommutabilis natura Deitatis tota sit semper in sua essentia, nec damnum sui recipiens, nec augmentum, & sic assumptam naturam beatificans, vt glorificata in glorificante permaneat. Cur autem inconueniens aut impossibile videatur, vt videlicet Verbum & caro & anima vnus Iesus, & vnus Dei hominisque sit filius: si caro & anima, quę dissimilium naturarum sunt, vnam faciunt, etiam sine Verbi incarnatione personam: cùm multò facilius sit, vt hanc vnitatem sui, atque hominis Deitatis præstet potestas, quàm vt eam in substantiis suis obtineat solius humanitatis infirmitas? Nec Verbum igitur in carnem, nec in Verbum caro mutata est, sed vtrumque in vno manet, & vnus in vtroque est, non diuersitate diuisus, non commixtione confusus, nec alter ex patre, alter ex matre: sed idem aliter ex patre ante omne principium, aliter de matre in fine seculorum, vt esset mediator Dei & hominum homo Christus Iesus, in quo inhabitaret plenitudo diuinitatis corporaliter: quia assumpti, non assumentis prouectio est. Iustinianus Imp. Iustinian. Imperator, in Edicto de fidei confess. ad Ioannem 2. Papam, tempore 2. Concilij Toletani. Anathema hæreticorũ. Si quis dicens vnam naturam Dei Verbi incarnatam, non sic hoc intelligit, quòd ex diuina natura & humana vnus Christus effectus est, consubstantialis Patri secundum Deitatem, & consubstantialis nobis idem ipse secundum humanitatem: sed quòd Deitatis & carnis Christi vna natura atque substantia effecta est, secundum Apollinarij & Eutychetis perfidiam, anathema sit. Clem. Alexan. Clemens Alexan. libr. 1. Pædagog. capit. 3. Verbum enim ipsum apertè caro factum est, eandem simul virtutem actiuam & contemplatiuam ostendens. Greg. Nyss. Ambros. Grego. Nyssen. ad Simplicium, de fide, & Ambros. libr. 3. de fide, capit. 4. Aduersus autem eos, qui dicunt illud ex prouerbio, Dominus creauit me, & per hoc putant se aliquod firmum adferre argumentum, ad probandum quod creatus sit omnium conditor & creator, hæc conuenit dicere, quòd multa propter nos factus sit vnigenitus Deus. Etenim quum Verbum sit, caro factus est: atque his etiam amplius, & peccatum, & maledictio, & lapis, & securis, & panis, & ouis, & via, & ostium, & petra, & eiusmodi multa factus est, cum natura nihil horum sit, sed propter nos per dispensationem & administrationem talis euaserit. Quemadmodum igitur quum verbum sit, propter nos caro factus est, & Deus quum sit, homo factus est: ita creator quum sit, propter nos creatura factus est, quippè quum caro res creata sit. Hilarius. Hilarius libr. 9. de Trinit. Deo itaque proprium fuit esse aliud quàm manebat, nec tamen non esse quod manserat. Nasci in hominem Deum, nec tamen Deum esse desinere: contrahere se vsque ad conceptum & cunas, & infantiam, nec tamen Dei potestate decedere, hoc non sibi, sed nobis est sacramentum. August. August. tom. 3. lib. Enchir. ad Laurent. ca. 34. Quis enim hoc solum congruentibus verbis explicet, quòd Verbum caro factum est, & habitauit in nobis, vt crederemus in Dei Patris vnicum filium natum de Spiritu sancto, & Maria virgine? Ita quippè Verbum caro factum est, à diuinitate carne suscepta, non in carnem diuinitate mutata. *Caro quibus significet.* Carnem porrò hîc hominem debemus accipere, à parte totum significante locutione, sicut dictum est, (Rom. 3.) Quoniam ex operibus legis non iustificabitur omnis caro: id est homo. Idem. Idem tom. 4. libr. 83. Quæst. q. 80. Volens itaque Euangelista commendare pro nobis dilectionem humilitatis Dei, qui sese humiliauerit, & quousque humiliauerit exprimens, Verbum carnémque nominauit: prætermittens animæ naturam, quæ Verbo inferior est, carne verò præstantior. Magis enim commendat humilitatem, quia dictum est, *Verbum caro factum est*: sicut caro humana, cùm fit cinis, non est caro & cinis, sed ex carne cinis. Et secundum loquendi modum consuetudinémque celebriorem, quicquid fit quod non erat, desinit esse quod erat. Nec tamen ita hæc verba intelligimus, sed quòd manens Verbum id quod est, serui formam acceperit. Ambros. Ambrosius libr. de incar. Dom. sacramen. capit. 3. & 4. Nam quia Verbum Dei vnigenitum secundum naturam suam nemo videre poterat, suscepit quod erat præter naturam diuinitatis, vt secundum naturam corporis videretur. Denique Spiritus sanctus in specie columbæ visus est, quia videri diuinitas in suæ claritatis veritate non poterat. Noli igitur & tu secundum naturam interpretari, quod præter diuinitatis naturã est. Nam etsi credas à Christo carnem esse susceptam, diuide quod meum, diuide quod suum Verbi est. Author. *Conclusio ex Patribus.* Hanc fidem vnanimes vno ore omnes Ecclesiæ Patres confirmant, in illam suam spem reponunt, & ad eam antiquorum Prophetarum vaticinia reuocant, qui Christum non modò verum hominem, sed & verum Deum repromiserint. Hoc ipsa etiam Iudæorum Commentaria, hoc Sibyllarum, dixerim etiam dæmonum oracula confitentur. Petrus Galatinus. *Filium Dei, incarnatum probatur scripturis.* Petrus Galatinus per tertium totum librum quem scripsit de arcanis nostræ fidei in Talmud inuentis, id confirmat variis argumentis. Capit. 5. ex eo Messiam Deum esse astruit, quia & idem Verbum Dei nuncupatur, quod Deus missurus erat, vt sanaret vniuersum genus humanum, vt legitur Psal. 106. De quo etiam Psal. 109. Dixit Dominus domino meo, sede à dexteris meis, vt habet Thargum Ionathan. Cap. 17. probat Messiam rorem esse dictum, Osee 14. ad significandum filij Dei in vterum Virginis descensum. Cui etiam id Psaltæ quadrat, Descendet sicut pluuia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram. Capit. 18. idem conuincit ex nomine Emmanuel, quod soli Messiæ congruit, & idem sonat, quod Nobiscum Deus. Nam Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Lactant. *Item probatur Gentilium libris.* Lactant. libr. 4. de vera sap. capit. 11. Summus igitur Deus ac parens omnium, cùm religionem transferre voluisset, doctorem misit è cœlo, vt nouis cultoribus nouam legem in eo, vel per eum daret: non sicut antè fecerat per hominem, sed tamen nasci eum voluit tanquam hominem, vt per omnia summo patri similis existeret. Ipse enim Pater Deus & origo & principium rerum, quoniam parentibus caret, ἀπάτωρ (sine patre) atque ἀμήτωρ (sine matre) à Trismegisto verissimè nominatur, quòd ex nullo sit procreatus. Ideircò etiã filiũ bis nasci oportuit, vt ipse etiã fieret ἀπάτωρ atque ἀμήτωρ. *Christum sine patre, & sine matre.* In prima enim natiuitate spirituali ἀμήτωρ fuit, quia sine officio matris à solo Deo patre progeneratus est. In secũda verò carnali ἀπάτωρ fuit, quoniã sine patris officio,

virginali vtero procreatus est, vt mediam inter Deum & hominem substantiam gerens, nostrã hanc fragilẽ imbecillamq; naturã, quasi manu ad immortalitatẽ posset educere. Factus est & Dei filius per spiritũ, & hominis per carnẽ, i. Deus & homo. Interim & Deũ fuisse, & hominẽ ex vtroq; genere permixtũ, Prophetis & vaticinantib. dicimus. Esaias Deũ fuisse testatur his verbis: Fatigata est Ægyptus & natio Æthiopum & Saba, viri alti ad te transgredientur, & tui erunt serui, & post te ambulabunt vincti compedibus, & adorabunt te, & te precabuntur, quoniam A in te Deus est, & non est alius Deus præter te. Tu enim Deus es, & nesciebamus, Deus Israël saluator. Confundentur, & erubescent omnes qui aduersantur tibi, & cadent in confusionem. Item & Propheta Hieremias sic ait: Hic Deus noster est, & non deputabitur alius absque illo, qui inuenit omnem viam prudentiæ, & dedit eam Iacob puero suo, & Israël dilecto sibi. Post hæc in terris visus est, & cum hominibus cõuersatus est. Item Dauid in Psal. 44. Thronus tuus Deus in secula seculorum, virga æquitatis virga regni tui. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem: propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo exultationis. Quo verbo etiam nomen ostendit. Siquidem ab vnctio- B ne appellatus est Christus. Deinde hominem fuisse eundẽ Hieremias docet, dicens: Et homo est, & quis cognouit eum? Et Esaias: Et mittet eis Deus hominem, & saluabit eos, iudicans sanabit eos. Propterea Milesius Apollo cõsultus, vtrumne Deus, an homo fuerit, hoc modo respõdit:

Apollo Milesius.

Θνητὸς ἦν κατὰ σάρκα, σοφὸς τερατώδεσιν ἔργοις. id est,
Mortalis erat secundũ carnem, sapiens portentosis operib.

Sibylla Erythr.

Sibylla Eryth. lib. 1. Oracul.

Αὐτὸς ἐγὼ μεγάλοιο θεοῦ παῖς, ἀθάνατος
ἥξει σαρκοφόρος θνητοῖς ὁμοιούμενος ἐν γῇ.
Tunc ad mortales veniet, mortalibus ipsis
In terris similis natus patris omnipotentis,
Corpore vestitus.

Sibylla Europ. C

Sibylla Europ. *Virginis æternum veniet de corpore Verbum.*

Sibylla Tiburt.

Sibylla Tiburt. *Vera ipsi Deus dedit hæc mihi munera fandi,*
Carmine quòd sanctam potui monstrare puellam,
Concipiet quæ Nazareis in finibus illum
Quem sub carne Deum Bethlemitica rura videbunt.

Sibylla Agripp.

Sibylla Agripp. *Summus erit sub carne satus, charissimus atque*
Virginis & vera complebit viscera sanctum
Verbum, consilio fine noxa spiritus almi.

Cur Verbum Dei incarnatum. D

Greg. Nyss.

Author. Cæterum varias rationes assignant primi Patres, quibus Verbum Dei incarnatum fuisse meditantur. Greg. Nyss. serm. catech. cap. 11. Nam quòd Deus nobis in carne apparuerit, si quis demonstrationes inquirit, is eius opera conspiciat. Quòd Deus sit, nullo alio quàm operum eius testimonio comprobatur. Vt ergo rerum vniuersitatem intuentes, earundem moderationem & ordinem, vitæque nostræ commoda diuinitus data considerantes, vim quandam mundi effectricem, conseruatricẽmque cognoscimus: sic in Deo nobis per carnem patefacto, admiranda illius opera similia iis, quæ scripta sunt, quibusdam E quasi nobis diuinitatis eius testimoniũ afferũt. Dei namq; esse cognoscimus, hominibus vitã tribuere: Dei, ea quæ sunt, prouidentiã sua tueri: Dei, cibum & potum iis, quæ ex carne vitam degunt, elargiri: Dei, de pauperibus & egenis benè mereri: Dei, naturam quæ ex infirmitate sua de recta via defluxerat, ad sanitatem reducere, & in pristinum statum reuocare: Dei, cunctis æquè rebus creatis imperare, terræ, mari, aëri, & iis, quæ supra aërem sita sunt: Dei, perpetuam in omnia potestatem habere, atque imprimis esse morte & corruptione superiorem. Horum si quid in historia desideraretur, qua vita Christi describi- F tur, ij qui à religione alieni sunt, mysterium fidei nostræ meritò repudiarent. Irenæus libr. 5. in hæres. Porrò Verbum Dei semetipsum homini, & hominem sibimetipsi assimilans, fecit vt per eam, quæ est ad filium, similitudinẽ, pretiosus homo fiat patri. In præteritis enim temporibus dicebatur quidem secundum imaginem Dei factum esse hominem, non autem ostendebatur. Adhuc enim inuisibile erat Verbum, cuius secundum imaginem homo fuerat, propter hoc autem & similitudinem facilè amisit. Quando autem caro Verbum Dei factum est, vtraque cõfirmauit: & imaginem veram ostendit, ipse hoc fiens quod erat imago eius, & similitudinem firmans restituit, cõsimilem faciens hominem inuisibili patri, per visibile Verbum.

Irenæus.
Homo per Verbum hominẽ Deo placet.

Idem.
Homo per Verbum homine reparatur.

Idem libr. 5. in hæres. capit. 20. Et quia non erat possibile, eum hominem, qui semel victus fuerat & elisus per obedientiam replasmare, & obtinere brauium victoriæ? iterum autem impossibile erat, vt salutem perciperet, qui sub peccato ceciderat: vtraque operatus est filius, Verbum Dei existens, à Patre descendens, dispensationem cõsummans salutis nostræ. Idem lib. 3. ca. 22. Ipse Dominus erat, qui saluabat, quia per semetipsos non habebant homines A saluari. Et propter hoc Paulus infirmitatem hominis annuncians ait: Scio enim quoniam non habitat in carne mea bonum, significans quoniam non à nobis, sed à Deo est bonum salutis nostræ. Et iterum: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Deinde infert liberatorem. Gratia Iesu Christi Domini nostri. Greg. Nazian. in carm. virginitatis.

Idem.

Greg. Nazian.

Hac porrò ratione noua est commixtio facta,
Quod prior à nobis fœdè calcata fuisset.

Cyrill. Hierosol.

Cyrill. Hierosol. Catech. 12. Neque enim hominem dicere absque Deitate vtile est, neque Deitatem confiteri abs- B que humanitate salutare. Confiteamur regis & medici præsentiam. Rex enim Iesus homines curaturus, linteo humanitatis præcinctus curauit morbum. Perfectus infantium magister, paruulus factus est paruulis, vt erudiret imprudentes. Cœlestis panis venit super terram, vt alat esurientes. Et post pauca. Maximum erat vulnus humanitatis. A pedibus vsque ad caput non erat in homine sanitas, neque fomentum apponebatur, neque oleum, neque vinculum. Deinde deplorantes, & dolentes Prophetæ dicebãt: Quis dabit ex Syon salutare Israël? Et rursus: Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ, & super filium hominis, C quem confirmasti tibi, & non deficiamus à te. Et alius Propheta orat, dicens: Domine, inclina cœlos tuos, & descende: subueni nostræ medicinæ, & humanitatis vulneribus. Exaudiuit hanc Prophetarum orationem Dominus, non despexit humanum genus perditum, misit de cœlis Dominum, & medicum filium suum. Fulgent. serm. de dupl. natiuitate Christi. Quinetiam vt panem Angelorum manducaret homo, creator Angelorum factus est homo, vtrosque pascens, & integer permanens. Et qui est Angelorum esca, factus est nobis medicina. Veruntamen hic, dilectissimi fratres, attendite magnitudinem gratiæ. Ille D ex seipso sanctos Angelos pascit, sed tamen Angelicam naturam non accepit. Accepit animam nostram sine iniquitate, & cum mortalitate, per quam nostris animabus iustitiam redderet: carnem verò dignatus est habere mortalem, vt secundũ ipsam moriens mortem vinceret, secũdũ ipsam etiam resurgeret, per quam nostra corpora suscitaret. Magnum mysterium, dilectissimi fratres, magnum diuinæ dilectionis indicium. Homo Deum contemnens à Deo discessit: Deus hominem diligens, ad homines venit. Dilexit impium, vt faceret iustum: dilexit infirmum, vt faceret sanum: dilexit peruersum, vt face- E ret rectum: dilexit mortuum, vt faceret viuum. August. lib. 13. de Trinit. cap. 17. Sunt & alia multa, quæ in Christi incarnatione, quæ superbis displicet, salubriter intuenda, atque cogitanda sunt. Quorum est vnum, quòd demonstratum est homini, quem locum haberet in rebus quas condidit Deus: quandoquidem sic Deo coniungi potuit humana natura, vt ex duabus substantiis fieret vna persona, ac per hoc iam ex tribus, scilicet Deo, anima, & carne: vt superbi illi maligni spiritus, qui se ad decipiendum, quasi ad adiuuandum medios interponunt, nõ ideò se audeant homini præponere, quia non habẽt carnem: & ma- F ximè quia & mori in eadem carne dignatus est filius Dei, ne ideò illi tanquã Deos se coli persuadeant, quia videntur esse immortales. Deinde vt gratia Dei in nobis sine vllis præcedentibus meritis in homine Christo commendaretur, quia nec ipse tanta vnitate Deo vero coniunctus, vna cum illo persona, id est, ipse homo assumptus, mox vt homo etiam Deus Dei filius viueret, vllis est præcedentibus meritis assecutus. Sed ex quo homo esse cœpit, ex illo est & Deus. Vnde dictum est, *Verbum caro factum est*. Etiam illud est, vt superbia hominis, quæ maximè impedimento est, ne inhæreat is Deo, per tantã humilitatem

Fulgentius.

Verbum incarnatũ est, vt panem Angelorum ederemus.

August.
Quæ cogitanda in Christi incarnatione.
1

2.

Superbia hominis [illegible] per incarnationẽ [illegible].

redargui posset æqualitati, discatque homo quàm longè recesserit à Deo, & quid illi valeat ad medicinalem dolorem, quando per talem mediatorem redit, qui hominibus & Deus diuinitate subuenit, & homo infirmitate conuenit. Quod autem maius obedientiæ nobis præberetur exemplum, qui per inobedientiam perieramus, quàm Deo Patri Deus filius obediens vsque ad mortem crucis? Quod præmium tantæ obedientiæ ostenderetur melius, quàm in carne tanti mediatoris, quæ ad vitam resurrexit æternam? Pertinebat etiam ad iustitiam, bonitatemque creatoris, vt per eandem rationalem creaturam superaretur diabolus, quam se superasse gaudebat, & de ipso genere venientem, quod genus origine vitiata, per vnum tenebat vniuersum.

Irenæus. Irenæ. lib. 3. in hæresi. c. 20. Oportebat enim eum qui inciperet occidere peccatum, & mortis reum redimere hominem, idipsum fieri, quod erat ille, id est, hominem: qui à peccato quidem in seruitium tractus fuerat, à morte verò tenebatur, vt peccatum ab homine interficeretur, & homo exiret à morte. Quemadmodum enim per inobedientiam vnius hominis, qui primus de terra rudis plasmatus est, peccatores facti sunt multi, & amiserunt vitam: Ita oportuit & per obedientiam vnius hominis, qui primus de Virgine natus est, iustificari multos, & percipere salutem. Sic igitur Verbum Dei homo factus est, quemadmodum & Moyses ait, Deus vera opera eius. Si autem non factus caro parebat quasi caro, non erat verum opus eius. Quod autem parebat, hoc & erat, Deus hominis antiquam plasmationem in se recapitulans, vt occideret quidem peccatum, euacuaret autem mortem, & viuificaret hominem, & propter hoc vera opera eius.

Richard. de S. Vict. Richardus de S. Victore, lib. 1. de incarnat. Verbi, cap. 9. Probat oportuisse filium Dei incarnari, non Patrem, aut Spiritum sanctum.

Quod filius, non autem Pater incarnari debet.

Nam quia, vt diximus, ad reparandum primum hominem opus erat satisfactione: vt autem satisfactio fieret, oportuit esse qui exigeret, & qui eam exolueret. Et cap. 10. Vt igitur modus satisfactionis responderet modo præuaricationis, ratio exigebat, vt ruinæ nostræ reparator per exinanitionem descenderet de similitudine Dei ad similitudinem lapsi. Filius autem est imago & figura patris. Ipsum itaque oportuit descendere & assumere similitudinem hominis, vt vnus atque idem haberet similitudinem Dei ex generatione diuina, & similitudinem hominis ex generatione humana. Scimus autem quia humanæ propagationis modus iuxta naturam non habet, vt procedat homo ex homine sine generante: sed habet hoc Spiritus sancti proprietas, vt ipse procedat Deus de Deo sine generatione. Sicut ergo Spiritus sanctus non potuit iuxta mutuam similitudinum congruentiam, de summis ad ima descendere: sic nec congruum fuit, eum causam hominis ad delendam affectatæ similitudinis culpam assumere. Autho. Ita necessarium fuit, ad nostram reparationem, Verbum illud æternum incarnari, vt & nos in spiritualem regenerationem renouari possemus.

Greg. Nanzan. Greg. Nanz. orat. 3. Theologiæ. Quod erat, permansit, quod non erat, assumpsit. In principio citra causam erat: quæ enim Dei causa afferri queat? At postea quoque certa de causa natus est, nimirum vt tu homini contumeliose, salutem consequereris.

Nonnus. Nonnus Panopolites in Exposi. Io. ita complectitur diuinæ & humanæ naturæ connexionem, ista Euangelistæ verba explicans, *Et verbum caro factum est*. Ait enim:

> Καὶ λόγος αὐτοτέλεστος ἐπήλυδι σαρκὶ θεὸς ἀνήρ,
> Ὀψίγονος, προγένεθλος, ἐν ἀρρήτῳ τινὶ δεσμῷ
> Ξυνώσας ξυνέριθον ἑὴν ἑτερόζυγα μορφήν. id est,
> *Et verbum per se consummatum est. Deus homo,*
> *Tardigenus progenitus in indicibili quodam vinculo,*
> *Connectens diuinam suam natura coniugem formam.*

Quomodo Verbum in nobis habitet.

Et habitauit in nobis. Author. Nonnulli sic istud interpretantur, ac si diceret, Christum verum Deum habitasse in nostra natura, quia complacuit in eo omnem plenitudinem diuinitatis inhabitare corporaliter: quidam verò, quòd per gratiam suam magis in nobis spiritualiter habitauerit, & vberiora per aduentum suum in carnem dona cumulauerit. vt huc referatur id quod in Apocalypsi legimus, Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis.

Chrysost. Chrysost. hom. 10. in Ioann. Habitare non idem est quod habitatio, sed alterum in altero habitat, aliter non esset habitatio. siquidem nihil in seipso habitat. Alter [illegible] secundum substantiam: vnitate tamen & coniunctione vnum est, Deus Verbum & caro, non confusione [illegible] substantiarum, sed arcana quadam & ineffabili vnitate. Sed quamnam habitationem habitauit? [illegible] Prophetam (Amos 9.) Suscitabo tabernaculum Dauid, quod cecidit profectò natura nostra, eo casu quod restitui nullo pacto à quoquam, nisi ab illa potentissima manu posset: neque enim aliter exurgere poterat, nisi qui in principio eam effinxerat, manum porrexisset, & cœlestis aquæ & spiritus regenerationem informasset.

Euthymius. Euthymius in Ioan. Ergo habitauit in nostra carne, in ea quæ nobis propinqua est, in ea quæ à nobis assumpta est.

Theoph. Theophylact. Nam quia suprà dixerat, Verbum caro factum est: vt ne quis suspicetur, quòd vna natura factus sit Christus, ideò subdit, *Et habitauit in nobis*, vt ostendat duas naturas, nostram scilicet ac Verbi. Nam sicut alterius naturæ est tabernaculum, & alterius is qui habitat in eo: ita & Verbum in nobis habitare dicitur, hoc est in nostra natura, & alterius est naturæ quàm sit nostra. Confundantur Armenij qui vnam colunt naturam.

Habitauit in carne.

Leo. Leo ser. 10. in Natiu. Dom. Habitauit vtique in nobis, quos sibi Verbi diuinitas coaptauit, cuius caro de vtero Virginis sumpta nos sumus. Quæ si de nostro, id est verè humana non esset, Verbum caro factum non habitasset in nobis. In nobis autem habitauit, qui naturam nostri corporis suam fecit, ædificante sibi sapientia domum, non de quacunque materia, sed de substantia propriè nostra, cuius assumptio est manifestata, cùm dictum est, Verbum caro factum est, & habitauit in nobis.

Theodor. Theodoretus dial. 1. qui dicitur Immutabilis. Græcè ἐσκήνωσεν, Tentoria fixit in nobis, hoc est, fixis in nobis tabernaculis, & veluti quodam templo, carne à nobis accepta vsus, dicitur factum fuisse caro.

Metaphora sumpta à tabernaculo.

Flauianus. Audi Flauianum Antiochenum Episcopum. Cùm ipse, inquit, templum suum ædificasset, & generatione & passione in eo habitauit. Flauian. serm. de S. Ioan. Bapt. Tuus enim creator & opifex corporeum suum templum, quod ex te nascitur, fabricatur.

Cyrillus Alex. Cyr. Alex. li. de incarn. Vnigeniti, ca. 6. Plurimi quidem ante Christi aduentum sancti fuerunt, sed nemo eorum Emmanuel nominatus est. Quam ob causam? Nondum enim venerat tempus, quo deberet esse nobiscum, id est, in nostram ventre naturam per carnem is, qui est omni superior creatura. Illis enim tantùm erat adiutor, nobiscum autem fuit, quòd factus est similis nostri, cùm suam non amisisset naturam. Est enim inconuertibilis vt Deus.

Idem. Item lib. 1. in Io. c. 16. In nobis verò habitasse, confirmat sublime quoddam mysterium. Sumus enim omnes in Christo, & communis nostræ naturæ persona in Christo reuixit. Propterea & Adam nominatur, quòd per naturæ nostræ communitatem, gloria & immortalitate ita omnes locupletat, sicut contrà morte & vituperatione omnes Adam primus mulctauit. Ita in nobis habitauit Dei templum in templo vno, quod propter nos & de nobis sibi condidit, vt omnes in seipso habens, in vno corpore Patri, vt Paulus ait, (Eph. 1.) reconciliaret.

Summus in Christo, & Christus in nobis.

Dionysius Carthus. Diony. Carthus. art. 5. in Io. In cæteris sanctis habitat Verbum per fidem & gratiam: in Christo homine habitauit per hypostaticam vnionem, & beatificam visionem, atque inseparabilem copulam. Vel sic interpretari potest, Habitauit in nobis, id est, inter nos commorari ac conuersari dignatus est, prout dictum fuit per Baruch: (c. 3.) Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. Hinc quoque per Zachariam prædixit: (cap. 12.) Gaude & lætare filia Syon, quia ecce ego venio, & habitabo in medio tui.

Verbum inter nos conuersatum.

Caietanus. Author. Thomas de Vio Caietanus, præter duas illas interpretationes, quibus modò Christus verus Deus in nostra natura, modò etiam inter nos habitasse dicitur, tertiam adiicit, quam ex vi dictionum, ἐν ἡμῖν, in nobis, elicit. Caietanus Comm. in Ioann. Dicendum enim fuisset, habitauit inter nos, vel nobiscum, si localis habitatio significaretur. De habitatione itaque in cordibus nostris est sermo. Hoc autem dixit, ne ex eo quod Verbum caro factum est, existimes impeditum esse ab habitando spiritualiter in animis nostris: quia caro habitare non posset in spiritu, id est anima nostra.

Theoph. *Et vidimus gloriam eius*. Theoph. Spectauimus, inquit, gloriam eius, cùm videlicet esset in carne. Etenim cum faciem Mosi ex colloquio Dei factam claro-

tem Israelitæ videre nequiuerint, multo magis Apostoli nudæ deitatis vnigeniti capaces non fuissent, nisi per carnem apparuisset. Spectauimus autem gloriam, non talem qualem habebat Moses, vel cum qua gloria Cherubin atque Seraphin Prophetæ apparuerunt; sed talem gloriam, qualem decuit esse *vnigeniti a patre*, quæ illi naturaliter in-

Cyril. Alex.

est. Cyrillus Alex. lib. 1. in Ioan. c. 17. Quamuis ergo Verbum caro factum sit, non tamen infirmitate carnis superatum est, nec de prisca potestate atque omnipotentia decidit. Vidimus enim, inquit, gloriam Christi adeo superiorem creaturarum gloria, vt mentis quisque compos,

A

nulli alij quàm vnigenito Dei filio conuenire illam fate-

Chrysost.

retur. Chrysost. hom. 11. in Ioan. Idcircò verò habitauit in nobis, vt ad ipsum accedere, cum ipso loqui & conuersari audenter liceret. Quid autem significat *gloria quasi vnigeniti à patre?* Quoniam multi etiam Prophetarum glorificati sunt, vt idem ipse Moses, vt Elias, vt Elisæus, ille ab ig-

Quæ fuerit gloria Vnigeniti.

neo curru tractus, hic autem simpliciter receptus. Et post hos Daniel, & tres pueri, & alij complures, quicunque miracula fecerunt, hominibus apparuerunt, & suæ naturæ clarissimam lucem ostenderunt. Ab his autem omnibus hoc in loco nos Euangelista abducit, & à creatura, & con-

B

seruorum nostrorum claritate mentibus nostris amotis, in

Euthymius.

ipso nos bonorum culmine constituit. Euthym. in Ioann. Hæc Verbi gloria per carnem, tanquam per velum illuxit. Quæ autem erat illa? Certè antea nunquam visa variaque miracula: perlucida ac supernaturalis transformatio, & tempore passionis Solis præter naturam obscuratio, formidabilis veli scissio, horribilis terræmotus, petrarum scissiones, monumentorum apertiones, mortuorum suscitationes. Quodque omnium caput est, mirabilior quàm dici aut cogitari possit Domini resurrectio, & post hanc quæcunque gloriosa Apostoli deinceps conspexerunt. *Vidimus hanc gloriam tanquam vnigeniti a patre.* Nam dictio, ὡς,

C

Chrysost.

tanquam, idem significat quod verè. Chrys. hom. 11. in Io. Nec enim hæc particula ὡς hoc in loco similitudinis est, aut parabolæ, sed confirmationis & definitionis certissimæ. Vt qui regẽ, pretiosissimoq; cultu ornatũ, pretiosisq; vndique fulgentem lapidibus conspicati, aliis speciem illam atque maiestatem enarrare volunt, purpureum florem, gemmarum magnitudinem, albas mulas, auratos currus enarrant. Cum verò & his & aliis collectis cultum illum verbis comprehendisse sibi non videantur, continuò ad-

Quasi non simpliciter similitudinẽ importat.

D

dunt: Quid multis opus est? vno verbo dicam. Quasi rex, cùm ex hoc verbo *quasi*, non regi similem, sed ipsum regem velint significare: ita hoc in loco Euangelista *quasi*, inquit, ad gloriæ maiestatem, & incomparabilem excel-

Rupertus.

lentiam significandam. Rupertus li. 1. Comment. in Ioan-

Luc. 17.

nem. Gloriam, inquit, eius vidimus, & ab eo signo videre

Matth. 8.

cœpimus, quo aquam in vinum conuertit ad nuptias inui-

Ioan. 11.

tatus. Hoc enim initium signorum fecit coram discipulis

Matth. 11.

Ioan. 6.

suis, & manifestauit gloriam suam. Deinde vidimus cæcos

Matth. 9.

oculos illum illuminantem, lepram tactu suo fugantem, febres depellentem, patres mortuos suscitantem, linguam constrictam, & surdas aures reserantem, super vndas ambulantem, ventos sedantem, fluxum sanguinis constrin-

E

gentem, & multa millia de paucis panibus saturantem.

Luc. 9.

Vidimus & transmutatæ faciei eius reuelandam ipsis An-

Ioan. 20.

gelorum choris gloriam. Vidimus ad extremum, quod maximum & gloriosissimum est, à mortuis resurgentem.

1. Ioan. 1.

Vidimus in manibus & pedibus eius fixuram clauorum. Vidimus, inquam, & inspeximus, palpauimus, & manus nostræ contrectauerunt latus eius lancea confixum, manducauimus cum illo & bibimus, & in cœlum gloriosè as-

F

cendentem, & promissum ab illo Spiritum sanctum paracletum accepimus. Hanc gloriam eius vidimus, tantam, quanta nullus omnium Dei filiorum glorificari dignus est habitus. Nam cæteri filij Dei omnes adoptati sunt, hic genitus, immò *vnigenitus* est: cæteri sunt omnes filij per gratiam, hic vnus & solus per naturam. Iure ergo hic speciosus forma præ filiis hominum, differentem præ omnibus

Dionysius Carthus.

habet, quam vidimus, gloriam. Dion. Carth. ar. 5. in Io. c. 1. Porrò gloria in scripturis diuersis modis accipitur: Inter-

Gloria quot modis sumitur.

dũ pro maiestate, interdũ pro clara cũ laude notitia, interdũ pro beatitudine seu lętitia, interdũ pro quacunque excellentia seu opere magno. Apostoli ergo viderunt oculo

corporali gloriam Verbi incarnati, id est magnificentiam miraculorum ipsius, & claritatem quam habuit in trans-

Matth. 17.

figuratione & post resurrectionem. At verò maiestatem

Act. 1.

diuinitatis in carne latentis, & beatitudinem animæ Christi Deo semper fruentis, viderunt Apostoli oculo in-

Mar. 1.

tellectuali, seu visu interiori per fidem, præsertim post re-

Luc 11.

surrectionem, & Spiritus sancti missionem, excellentiam quoque eius in prædicando & operando. Viderunt, quo-

Luc. 24.

modo erat docens, sicut potestatem habens, & nouam ac propriam legem tradens, dæmones imperiali verbo eijciens, atque ad nutum propria virtute miracula faciens, cordium arcana aperiens, cuncta futura prænoscens, post resurrectionem clausis ianuis intrans, Spiritum sanctum

Ioan. 20.

insufflans, in conspectu discipulorum ascendens. Et quoniam ista fuerunt supra hominem, & vltra omnem potestatem creatam, solique Deo possibilia, ideò subiicit, *Gloriam quasi vnigeniti a patre*, id est talem, qualẽ decet videri, & esse in vnico naturalique filio patris æterni. Propter hanc visionem Christus dixit discipulis, Beati oculi qui vident, quæ vos videtis. (Luc. 10. Hinc per Esaiam fuerat prophetatum: capit. 12. Simul laudabunt, quia oculo ad oculum viderunt. Et iterum dixit Esaias: Erunt oculi tui videntes præceptorem tuum, & aures tuæ audient vocem post tergum monentis. Et Psaltes: Viderunt ingressus tuos Deus, ingressus Dei mei, regis mei qui est in sancto. Psal. 67. Postremò omnia etiam humana & infima, quæ in Christo fuerunt, gloria & honore ornantur: immò supernaturalibus magnificentiùs decorantur, diuinisque plena fuerunt præconiis. Nam conceptus & natus est ex muliere: sed mulier ista ante partum, in partu, & post partum

Gal. 4.

Cant. 4.

virgo permansit, omnique macula caruit, tota pulchra, ineffabiliterque sanctissima. Denique hanc conceptionem & natiuitatem prædixerunt Prophetæ ac Patriarchæ, & nunciarunt Angeli. Turpissima quoque & acerbissima morte occisus est, sed tempore passionis sola voce omnes aduersarios suos deiecit in terram, & cùm in cruce penderet, supernaturaliter obscuratus est sol, mota est terra, & cum resurgente multi sancti dudum mortui surrexerunt. Author. Porrò non modò Patres retulerunt particulam similitudinis ὡς, tanquam, vel quasi, ad dictionem vnigeniti, sed & nonnulli referunt ad gloriam, vt sensus sit. Erasmus Annotat. in Ioan. Spectauimus gloriam eius,

Tanquam, seu quasi, refertur ad gloriam.

gloriam, inquam, non quamlibet, sed gloriam à Patre exhibitam, quæ declararet eum esse vnicum filium. Sentit enim, opinor, de baptismo Iesu & transfiguratione, cùm

Erasmus.

audita est vox Patris: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacitum est, ipsum audite. *Plenum gratiæ & veritatis.* Plenum, hîc, πλήρης, non accusandi casus est, sed nominandi, & refertur ad, ὁ λόγος, quod & ipsum Græcis est generis masculini, vt sit sensus: Verbum illud caro factum est plenum gratiæ & veritatis. Author. Theophylactus legisse videtur, πλήρη, id est plenam, in fœminino genere, & accusandi casu, cum adiectiuum hoc referat ad gloriam. Theophyl. Reuera fuit gloria filij plena gratia & veritate.

Theoph.

Gratia quidem plena, secundum quod sermo eius gratiosus erat. vt sic dicam iuxta Dauid: Diffusa est gratia in labiis tuis. (Psal. 44.) Et Euangelista, Admirabantur omnes super sermonibus gratiæ, qui procedebant ex ore eius. Veritate autem plena erat, cùm ipsamet veritas esset, aliisque suppeditaret eam. Chrysost. hom. 11. in Ioann. Nec

Chrysost.

duo tantum aut tres, non decem, non centum: sed totæ ciuitates & Gentes facillimè Christi fidem acceperunt. Quid ego præceptorum sapientiam, cœlestium legum virtutem, Angelicæ vitæ ordinem enarrem? Talem enim nobis vitam proposuit, tales apud nos leges condidit, & tales mores instituit, vt qui his vtuntur, Angelorum mox naturam induant, & quantùm homini liceat, Deo similes reddantur, etsi omnium hominum maliciam excesserint. His igitur omnibus ab Euangelista collectis in corporibus videlicet, & in animis, in elementis, Christi miraculis, præceptis arcanis illis, & cœlo altioribus donis, legibus, moribus, persuasionibus, futurorum promissionibus, tormentis etiam, & cruciatibus, in admirandam hanc & cœlestis doctrinæ plenam vocem prorupit: Vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à patre, plenum gratiæ & veritatis. Author. Hæc ita complectitur

Nonnus. Nonnus Panopolitanus Expositione sua in Ioannem.

Εἴδομεν ἀνδρομέοισιν ἐν ὄμμασιν, οἷά τε τιμὴν
Υἱέος αὐτογόνοιο παρ' ὑψίστοιο τοκῆος
Καὶ χάριτος πλήθοντα, καὶ ἀτρεκίης γενετῆρος. id est,
Vidimus humanis in oculis sicut honorem
Filij vnigeniti ab altissimo parente:
Et gratia repletum, & veritate patris.

Videre aut corporaliter, aut specialiter sumitur. Visionem igitur ad corporalem aspectum refert: vt sensibilibus argumentis Ioannem, & cæteros Apostolos in Christi Dei cognitionem venisse colligamus: sed & ipsum veritate Patris, id est, ipsa Patri coæquali maiestate plenum intelligamus. Thom. Aq. Thom. Aqu. lec. 8. in 1. cap. Ioann. Possunt autem hæc verba de Christo tripliciter exponi. *Tripliciter Christus videtur gratia plenus.* 1. Primò in ratione vnionis. Nam ille vnito gratia plenus esse dicitur, quanto magis Deo vnitur. Et omnes quidem Deo coniunguntur per participationem similitudinis naturalis: sic enim Dominus de homine dixit Genes. 1. Faciamus hominē ad imaginem & similitudinem nostram. Alij per fidem. Eph. 6. Habitare Christū per fidem in cordibus nostris. Alij per charitatem. 1. Io. 4. Qui manet in charitate, in Deo manet. Sed neq; per naturalis similitudinis participationē perfectè quis Deo coniungitur, neque per fidē, quia nondum illo fruitur: neque per charitatem, quia cùm sit infinitè bonū, infinito quoque modo diligi potest: ad quē humana natura pertingere non potest, & per consequens, nec quidem Deo perfectè coniungi. At verò in Christo inuenitur plena & perfecta coniunctio ad Deum, qualis nec in vlla potest esse creatura: cùm in vno & eodem sup-

A posito humana natura diuinæ coniungatur: Vnde fit, ratione suppositi, vtriusque naturæ idiomatum seu proprietatum fiat communicatio, 2. Possunt & hæc Euangelistæ verba intelligi de Christi animæ perfectione. Ioan. 3. Non enim datus est ei spiritus ad mensuram. Nam secundū Augustinum, sicut in singulis membris corporis est vnus sensus cōmunis, scilicet sensus tactus: in capite verò sunt sensus omnes: Ita in Christo, qui est caput omnis rationalis creaturæ & specialiter sanctorum, qui ei vniuntur per fidē & charitatem, superabundanter omnes virtutes & gratiæ, & dona inueniuntur. 3. Potest & hæc gratiæ & veritatis B plenitudo de Christo intelligi, inquantum & ipse veritas est, in quam conspirabant lex & Prophetæ. Nam cùm ipse omnia implere debuerit, gratiam quoque quæ legi deerat, Euangelio communicauit: sicut & tandem dicitur quòd lex per Moysen data est, gratia autem & veritas per Iesum Christum facta est. Dionys. Carthus. art. 5. in Ioan. c. 1. Nam quoniam Christus caput est totius Ecclesiæ militantis & triumphantis, ideò membris suis spiritualem & viuificum sensum communicare debuit, & per consequens ita abundare, vt de plenitudine eius nos omnes acciperemus. Beda in Ioan. post Aug. Idem, inquit, veritate plenus erat, & est, C ipsa videlicet Verbi diuinitate, quæ hominem illum singulariter electum, cum quo persona Christi esset, assumere dignatus est: non aliquid diuinæ substantiæ, vt hæretici volunt, in hominis naturam commutans, sed ipsa apud patrem manens, totum quod erat, totam de semine Dauid naturam veri hominis, quam non habebat, suscipiens.

Dionysius Carthus.

Beda.

De Zacharia sacerdote, Gabriele Angelo, mirabili conceptione Præcursoris, hæsitatione Zachariæ, & pœna illi ea propter inflicta.

L V C. I.

Matth. | Marc. | Ioan.

Fuit in diebus Herodis regis Iudææ sacerdos quidam nomine Zacharias, de vice Abia, & vxor illius de filiabus Aaron, & nomen eius Elizabeth. Erant autem iusti ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis, & iustificationibus Domini sine querela: & non erat illis filius, eò quod esset Elizabeth sterilis, & ambo processissent in diebus suis. Factum est autem, cum sacerdotio fungeretur Zacharias in ordine vicis suæ ante Deum, secundum consuetudinem sacerdotij, sorte exiit vt incensum poneret, ingressus in templum Domini: & omnis multitudo populi erat orans foris hora incensi. Apparuit autem illi Angelus Domini, stans a dextris altaris incensi. Et Zacharias turbatus est, videns: & timor irruit super eum. Ait autem ad illum Angelus: Ne timeas Zacharia, quoniam exaudita est deprecatio tua: & vxor tua Elizabeth pariet tibi filium, & vocabis nomen eius Ioannem: & erit gaudium tibi, & exultatio: & multi in natiuitate eius gaudebunt. Erit enim magnus coram Domino: Et vinum & siceram non bibet: & Spiritu sancto replebitur adhuc ex vtero matris suæ: & multos filiorum Israël conuertet ad Dominum Deum ipsorum, & ipse præcedet ante illum in spiritu & virtute Eliæ: vt conuertat corda patrum in filios, & incredulos ad prudentiam iustorum, parare Domino plebem perfectam. Et dixit Zacharias ad Angelum: Vnde hoc sciam? ego enim sum senex, & vxor mea processit in diebus suis. Et respondens Angelus, dixit ei: Ego sum Gabriel, qui asto ante Deum: & missus sum loqui ad te, & hæc tibi euangelizare. Et ecce, eris tacens, & non poteris loqui vsque in diem quo hæc fiant: pro eo quòd non credidisti verbis meis, quæ implebuntur in tempore suo. Et erat plebs expectans Zachariam: & mirabantur quòd tardaret ipse in templo. Egressus autem non poterat loqui ad illos: & cognouerunt, quòd visionem vidisset in templo. Et ipse erat innuens illis: & permansit mutus. Et factum est, vt impleti sunt dies officij eius, abiit in domum suam. Post hos autem dies concepit Elizabeth vxor eius: & occultabat se mensibus quinque, dicens: Quia sic fecit mihi Dominus in diebus, quibus respexit auferre opprobrium meum inter homines.

Introductio. QVICVNQVE aliquid aggrediuntur, primùm omnium mediorum & ipsius finis rationem habent. Quo medio gerenda bella, hostes conciliandi, morbi curandi, vita comparanda, periculum vitandum. *Medio vtendum ad omnia.* Nihil enim sine medio exequimur. Et quidem Philosophi medium appellant, id quo efficiunt veram aut falsam propositionem. Itaque sicut prius est, vt punctum statuas, quàm ducas circumferentiam: ita quoque à medijs ad cognitionem rerum, & institutionem agendorum deueniendum est. Atqui Ioannes ille Baptista inter vetus & nouum Testamentum interiectus est, inquit Gregorius Nazanzenus, Orat. in sancta lumina. Greg. Nanzanz. Tertull. Inde fit, ait Tertullianus lib. 4. contra Marcion. vt & nos quasi limitem quendam agnoscamus Ioannem, constitutum inter vetera & noua, ad quem desineret Iudaismus, & à quo inciperet Christianismus. Hic medius fuit inter legem & Christum, vt ipsum nobis non viua modò voce, sed & digito demonstraret. Itaque sicut ignotum per notius confirmatur, & extrema per media decla-

D rantur: ita Ioannes notissimus fieri debuit, vt per eum ad cognitionem abstrusi illius Verbi deueniremus. *Ioannes notissimus esse debuit.* Ex eo effectum est, vt Deus non tantùm illum post mortem, aut in morte, aut etiam vita, sed & in ipsa eius natiuitate & conceptione illustrem reddiderit. Hoc ex Euangelica historia *Summa.* notum est: quæ cum eius conceptionem explicat, Gabrielem illius paranymphum, diffidentem verò patrem mutum redditum, fuisse recenset. Quo verò tempore ista cō- E tigerint, ex Luca colligimus. *Narratio.* Semestri quidem ante solennem illam Gabrielis ad virginem legationem, & Christi conceptionem: si autem Iudaicæ reipublicæ statum cōsideres, *in diebus Herodis regis Iudaeæ.* Porrò Lucas mentionē facit regni Herodis, inquit Theophylactus in Lucam, Theoph. vt narrando Prophetarum formam seruet. Illi enim sic incipiunt. (Esa. 1.) In diebus Ioachim & Ezechiæ regum Iuda, aut alterius cuiuspiam facta sunt hæc. Tum quia de F Christo dicturus est, ideò meminit Herodis, *Cur regis Herodis meminit.* vt ostendat quòd sub Herode verè venerit Christus, eo nimirum tempore, quo iuxta Patriarchæ Iacob Prophetiam è regia domo sceptrum Iuda defecerat, (Gen. 49.) & ad alienigenā transierat. Sed & ex temporis circunstantia certius reddi-

Euan

Euthym. Euangelium. Nã, vt adijcit Euthymius, Comment. in Luc. cap. 1. quia ea narraturus erat, quæ apud Iudæos contigerant, meritò quoque tempus Herodis regis oculis omniũ præfigit, ex quo Messiam aduenisse coniiciant. Et ne quis aliâs Herodis nomine hæsitet, cùm tres cognomines fuisse legeris, illum *regem Iudeæ* nuncupat. Fuit enim hic Herodes Antipatri filius, cui, vt scribit Nicephorus, lib. 1. hist. Eccles. capit. 6. primùm Antonius regnum authoritate sua confirmarat: tandem verò Antonio & Cleopatra ad Actium deuictis, Augustus diadema imposuit, regemque totius Iudææ promulgans, complures ei alias adiecit regiones, tum Arabiæ etiam procurationem commisit. A

Herodes quis hic He-rodes.

Ioseph. Euthym. Hæc ex Ioseph. historia, lib. 15. Antiq. Iudæ. capit. nono, colliguntur. Herodem igitur intelligit, ait Euthymius, eum qui infantes occidit, patrem illius Herodis, qui præcursorem interemit. Sed neque Herodes eius filius, aut quiuis alius rex Iudææ dictus est. Nam cùm primus iste Herodes quatuor filios reliquisset, Archelaus quidem Iudææ princeps constitutus est, Philippus Ituræam, & Trachonitidem recepit, Lysanias Abylenem, Herodes verò Galilæam consecutus est, ait Nicephorus, libro 1. histor. Eccles. cap. 15. quod & nos in Euangelio legimus. Neque B

Vnus Herodes rex fuit Iudææ.

Niceph. verò nomen *Iudææ*, cui Herodes iste præfuisse narratur, restringas ad illam Palestinæ portionem, quæ tribui Iuda obtigerat, sed ad omnem illam regionem Hebraici populi. Aliter enim Archelaus regnasse legitur in Iudæa, aliter iste Herodes. Archelaus enim partem paterni imperij sortitus erat. Huius Herodis regis diebus, *fuit sacerdos quidam nomine Zacharias de vice Abia*. Ita Ioannis personam a parentum nobilitate, & virtutibus illustriorem reddit. Quid enim sacerdotio nobilius esse potest, cùm nec illi regalem authoritatem Chrysostomus, libro tertio de sacerdotio conferre audeat? Sint qui regio stemmate, iste sacerdotali sanguine gloriabitur, & eò maximè, quòd & paret gradũ illum sua probitate cohonestarit. Nec enim apud Deum solius gradus, sed & pietatis est ratio: aliòquin ipsos & principes, & reges, & sacerdotes duriùs increpat, & teste Salomone, (Sap. 6.) Iudicium durissimum fiet his qui præsunt. C

Chrysost.

Nõ nobilitas sanguinis, sed virtutis, apud Deum.

Idem. Quantam integritatem à sacerdote exigemus? ait Chrysostom. lib. 6. de Sacerdotio. Quantam religionem? Considera enim quales manus esse oporteat administrantes: qualem linguam, quæ verba illa effundat: qua denique te non puriorem & sanctiorem animam esse conueniat, quæ tantum illum, tàmque dignum spiritum receperit. D Talis erat anima Zachariæ, vt meritò sacerdotij illius à Lucamentio facta sit: Sancti estote, quoniam ego sanctus sum, ait Dominus. Et, Sancti estote qui fertis vasa Domini. Illius sanctitatem, & pietatem ex historia audiemus.

Petr. Chrysologus. Interim verò, vt obseruat Petrus Chrysologus, serm. 86. dum dicitur sub quo rege quis sacerdos sit, temperantur mala, adest semper in mœrore solatium, nec consolator deest, cui imminet persecutor. Vsque ad Herodem Iudaicæ Genti sacerdotalis sanctitas, senum grauitas, patrum pietas præsidebat. Ius erat lex diuina: ambitio nihil ibi, nil temeritas, præsumptio nil valebat, quia gerebatur totum diuino ordine, non humano. E Sed Herodes veniens ex Gẽte aliena inuasit regnum, violauit sacerdotium, confudit ordinem, mutauit mores, spreuit senes, infecit iuuenes, tribus miscuit, deleuit stemmata, corrupit genus, tulit quicquid erat diuinæ & humanæ funditùs disciplinæ. Sed hoc quid ad Zachariam sanctum? Ne quid ergo tale & in ipso Zacharia crederetur admissum, hoc Euangelista ad nostram consolationem, & diuinam prouidentiam retulit. *Fuit*, inquit, *in diebus Herodis regis sacerdos quidam nomine Zacharias*, quia vsque ad ipsum ab auis, atauis, patribus, transfusum genus mansit sacerdotij, tempus legis, sacrificij omnis seruata est disciplina: eò quòd impietatem regis, iniquitatem temporis, ambitionis rabiem, temeritatis furorem, sacerdotis & meritum superauit, & vita. F

Cõsolatio data est per nomen Zacharia.

Sacerdotis meritum superat regis tyrannidem.

Et quidẽ, vt olim Iudæorum respublica, ita & nostra tamdiu integra futura est, quamdiu sacerdotalis dignitas suo in honore permanserit, & superfuerint, qui cum reuerẽtia & morum probitate sacerdotio perfungantur. Hinc magnum conquerendi nobis suppetit argumentum, quòd passim sacerdotiũ contemnitur, & ab his qui illud indignè appetunt, & his q ex indignitate sacerdotũ, in ipsius sacerdotii contemptum feruntur. Atqui translato sacerdotio, necesse est vt legis translatio fiat: (Heb. 7.) & cum illa simul rempublicam transferri oportet. Eapropter interprete Eusebio Cæsareensi, lib. 10. Demonstrat. Euang. c. 4. Zacharias Propheta, (c. 11.) Sacerdotem, Prophetam, & Regem, vt præcipuos reipublicæ magistratus agnoscit, quibus integris salua quoque illa permansura sit. Alioquin ait Propheta, Succidi mihi tres pastores simul in mense vno, & contracta est anima mea in eis: siquidem & anima eorum variauit in me. Et dixi: Non pascam vos. Quod moritur, A moriatur, & quod succiditur, succidatur, & reliqui deuorent vnusquisq; carnẽ proximi sui. Excisis enim sacerdotibus, quis offeret dona & sacrificia pro peccatis, & quis populo præficietur in his quæ sunt ad Deum? (Heb. 5.) Hæc est illa postrema vastatio, quàm ex Daniele colligit Chrysostomus, hom. in Matth. talem ab Antichristo suscitandã esse, vt deficiat hostia & sacrificium, & non sit, inquit, qui aut Ecclesiam intret, aut oblationem offerat Deo.

Sacerdotium continet regnum.

Euseb. Cæsar.

Exciso sacerdotio euertitur regnum.

Chrysost.

Cæterùm vt transfertur regnum de Gente in Gentem propter iniustitias, ita & sacerdotium ad alium populum transmigrasse didicimus, quòd tanta iam dignitas in contemptum B venisset. Ideò Dominus sacerdotes legales per Malachiam (c. 1.) reiecit. Et non est, inquit, mihi volũtas in vobis. Ideò Christus, Transferetur, inquit, à vobis regnum, & dabitur Genti facienti fructus eius. Nam si ipsos sacerdotes spectes, quàm indignè procedunt ad altare? Num & hic panem pollutum offerunt, ait Hieronymus, cùm & impuritate sua Christi sanctissimum corpus polluunt, id est, ita ad diuinum illud epulum, vt ad prophanos cibos accedunt, non diiudicantes corpus Domini? Quòd si ad Ecclesiæ prælatos animum efferas, Vbi, inquit Bernardus, serm. 77. in Cantica, qui orando flectat iram? qui prædicet annum C acceptabilem Domino? Atque vtinam tam vigiles reperirentur ad curam, quàm alacres currunt ad cathedram. Non sinerent de se dici, Amici mei, & proximi mei aduersum me appropinquauerunt, & steterunt. (Psal. 37.) Iusta omninò querimonia, nec ad vllam iustiùs, quàm ad nostram referenda ætatem. Parùm est nostris vigilibus, quòd non seruant nos, nisi & perdant. Alto quippè demersi obliuionis somno, ad nullum diuinæ comminationis tonitruum expergiscuntur. Inde est, vt non parcant suis, qui non parcunt sibi, perimentes pariter & pereuntes. Et hinc quidem contemnitur sacerdotalis dignitas à populo. Hinc D filij Sion inclyti, & amicti auro primo, computati sunt in vasa testea, opus manuum figuli: (Thre. 4.) cùm interim multis argumentis & scripturæ testimonijs & exemplis, sacerdotum veneratio comprobetur. Num. 16. 1. Reg. 8. Ecclesi. 7. Act. 23. Exod. 26. Matth. 8. Io. 18. vt colligit Cyprian. lib. 3. Epist. 9. ad Rogat.

Translato regni translatio sacerdotio.

Quam translatum regnum, cum sacerdotes indignè se gerunt.

Bernardus.

Cyprian.

Atque vtinam nobis tot cladibus ventilatis succurrat alter Zacharias sacerdos, quem & Angelica visu, & diuina legatio dignetur. Nomen ipsum eius, quod & magnum portendebat, quasi Dei memorem ipsum repromittens, nomen deducto à *Zachar*, quòd est meminisse, & *Iah*, quod Dei nomen est, Iudæis E celebratissimum. Porrò quòd legitur fuisse *sacerdos de vice Abia*, adnotat Theophyl. in Lucam, quosdam sic intellexisse, quòd fuerint duo sacerdotes, successione ministerium perficientes, quorum vnus Abia, alter autem Zacharias: quòdque expleta vice ipsius Abiæ, post illius ministerium ministrauerit & Zacharias. Videtur autem non sic esse, inquit, Salomon enim cùm perfecisset templum, constituit & vices, hoc est hebdomadas: & in vna constituit filios Chore, in alia filios Asaph, & alia Abia, in alia quempiam alium. Græca enim dictio ἐφημερία, successionem quandam & temporis distributionem designat. 1. Pa- F ral. 24. recensentur 24. ἐφημερίαι, seu sortes sacerdotum, quarum octaua euenit Abia. Nam cùm Dauid sacerdotum multitudinem quotidiano templi ministerio maiorem esse cerneret, hanc in vigintiquatuor sortes distribuit. Horum autem erat suo ordine per hebdomadam ministerium exequi, & ea propter sabbato die illud aggredi, vt legimus 4. Reg. 11. & 2. Paral. 23. & apud Iosephum, lib. 7. Antiquit. Iudaic. Itaque cùm Zacharias ex Abia descenderit, vicem illius suæ familiæ obibat. *Et vxor eius de filiabus Aaron*. Ita vterque ex Aaron genus ducebat. Sic enim, ait Theophylactus, ostendere voluit Ioannem legitimè ex sacerdotali

Nomen Zacharia etymon.

Theoph.

Quid vocis nomine intelligatur.

Ephemeria sacerdotum.

Iosephus.

Theoph.

genere descendisse. Nec enim licebat ex alia tribu vxorem ducere. Sed & id Zachariæ laudi ducitur, quòd non, vt illi qui promiscuè ex aliis tribubus vxores sumebant, contra Dei legem fecerit. Hanc autem vtriusque parentis nobilitatem Lucas consultò præfatur. Nam cum non nisi honesto & grauissimo testi in rebus seriis fides adhibeatur, quid non possit Ioannis authoritas, qui ex tribu Leui & Aaronis familia descenderit, quæ ad functionem sacerdotij, & diuinorum mandatorum promulgationem delegata fuerat? Quam cæteræ tribus suspicere, cui etiam in omnibus obaudire, & parere tenebantur? Adde quòd, vt scribit Beda; redemptor noster in carne apparens, sicut rex nobis fieri dignatus est, regnum cœleste tribuendo, ita etiam Pontifex factus est, Deo semetipsum offerendo hostiam in odorem suauitatis. Eph. 5. Eapropter sacerdos in æternum nuncupatur secundum ordinem Melchisech, Psal. 119. Genesi. 14. Heb. 7. Quis verò meliùs translationem illam legis & legalis sacerdotij doceat, quàm sacerdotis filius? Ita enim, teste Tertulliano, contra Marcionem lib. 4. vnum vtriusque Testamenti Deum esse, & vtrumque conciliari docemur, cùm intelligimus ipsum, qui ad legale sacerdotium pertinebat, Christo attestari, *Erant autem iusti ambo ante Deum.* Maximum quidem erat in Israële fungi sacerdotio, & maius sanè in Christiano populo: sed tamen insignis est commendatio, si quis cum dignitate iustitiam coniunxerit. Alioquin, vt scribit Poëta,

Nanum cuiusdam Atlanta vocamus,

Aethiopem cygnum. *Erant*, inquit, *iusti ambo ante Deum.* Potuerat simpliciter scribere, *Erant iusti ambo*, ambulantes in omnibus mandatis. Nunc autem, ait Origenes, hom. 2. in Lucam, additur in conspectu Dei. Potest quippè fieri, vt sit aliquis iustus in conspectu hominum, sed non in conspectu Dei. Verbi gratia, Quando non habet homo quod de me malè loquatur, & in me vniuersa considerans, nihil cui detrahat reperit, iustus sum in conspectu hominum. Finge omnes de me æqualem habere sententiam, & quærere quid detrahant mihi, & tamen inuenire non posse, sed consono me ore laudare: Iustus sum in conspectu hominum plurimorum: verùm hominum non est certum iudicium. Nesciunt enim vtrum in abscondito cordis mei aliquando peccauerim, vtrum viderim mulierem ad concupiscendum eam, & adulterium mihi in corde sit natum. Ignorant homines, cùm me viderint secundum vires meas eleemosynam facere, vtrum propter mandatum Dei fecerim, an hominum laudem, fauoremque quæsierim. Difficilis res est in conspectu Dei iustum esse, vt non ob aliam causam quid boni facias, nisi propter ipsum bonum, & Deum tantùm quæras boni operis retributorem. Verùm fortè quis obiiciet, Quomodo Zacharias & Elizabeth iusti esse dicantur, cùm apud Psalten legamus: (Psal. 142.) Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens: & apud Ioannem, (1. Io. 1.) Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. Sed & quis tam arroganter insanit, vt non sibi pro suis qualibuscunque peccatis Dominica oratione opus esse arbitretur? Resoluit autem Augustinus, tom. 7. lib. 2. contr. Pelag. de pecc. meritis & remiss. ca. 13. scripturam euidenter testari eminenti iustitia fuisse Zachariam præditum, ad offerenda veteris Testamenti sacrificia. Nam cùm sacerdotes opus haberent offerre primùm pro suis, demum pro populi peccatis, ex eorum verò numero fuerit Zacharias, consequitur Zachariam huic legi & necessitati obstrictum fuisse. Solus enim Christus repromittebatur iustus, & à peccatoribus segregatus, (Heb. 7.) Itaque Zachariæ non fuit absoluta, & summa quædam iustitia, sed eminens. Vt cùm quis perfectus esse legitur, (Matth. 5. Philipp. 3. 1. Cor. 3. & 2.) non ita intelligendum est, vt non possit adhuc proficere: sed quia ex maxima parte profecit, ait Augusti. (c. 13.) Sicut in doctrina legis dici potest quisquam perfectus, etiamsi eum aliquid adhuc latet: sicut perfectos dicebat Apostolus, quibus tamen ait, (Philip. 3.) Et si quid aliter sapitis, Deus quoque vobis reuelabit. Amplificat autem vtriusque iustitiam, cum adiicit, *incedentes in omnibus mandatis & iustificationibus Domini, sine querela.* Priùs mandatum, demum iustificatio, inquit Ambrosius, libro in Lucam. Cùm enim mandatis cœlestibus obedimus, in mandatis Domini incedimus. Cum iudicamus, & congruè iudicamus, tenere Domini iustificationes videmur. Plena igitur laudatio, quæ genus, mores, officium, factum, iudicium comprehendit: genus in maioribus, mores in æquitate, officium in sacerdotio, factum in mandato, in iustificatione iudicium. Aut, vt scribit Theophylactus, mandata sunt, vt ne occidas, ne adulterium committas: Iustificationes autem, vt qui maledixerit patri aut matri, morte moriatur. Thomas de vio, mandata ad moralia, iustificationes ad ceremonialia transfert. Sunt qui præcepta,

A seu quod Græci ἐντολάς, Hebræi *Pecudim* vocant, leges esse dicant pertinentes ad æquitatem naturæ: Iustificationes autem, seu δικαιώματα, aut Hebræis *Huquim*, leges scriptas esse asserant: quòd vterque & naturæ bonitatem, & legis scriptæ sequeretur æquitatem. Quid est autem quod adiicitur *sine querela?* Fierine potest, vt aliquis in omnibus Domini mandatis incedat cum querela? Verùm nisi hoc esset, ait Origenes, homil. 2. in Lucam, nunquam in alio loco nosceremus scriptum, Iustè id quod iustum est sequere. (Deut. 16.) Nisi enim esset iustum aliquid quod non iustè sequeremur, nequaquam id nobis præciperetur. Quando

B enim facimus mandatum Dei, & in conscientia nostra vanæ gloriæ sordes respergimus, vt placeamus hominibus, aut alia quæcunque non placet Deo, boni operis causa præcedit, quamuis faciamus præceptum Dei, tamen illud absque querela non facimus, & iniustè id quod iustum est sequimur. Græca dictio est ἄμεμπτοι, quæ irreprehensibiles sonat. Quod mirè congruit cum Prophetico dicto, inquit Ambrosius, libro primo in Luc. c. primo, quo sanctus Salomon vsus est, dicens (Prou. 20. Rom. 12.) Prouide bona semper coram Deo & coram hominibus. Quid autem ad hoc referunt, addit ille, qui peccatis suis solatia præferen-

C tes, sine peccatis frequentibus hominem putant esse non posse, & vtuntur versiculo, qui in Iob (ca. 15.) scriptus est, Nemo mundus à sorde, nec si vnius diei vita sit in terra: numerosi menses eius ab ipso? Et nos quidem id retorquere possemus in nostri temporis hæreticos, qui sibi ita blandiuntur, vt impossibilem mandatorum obseruationem etiam posita Dei gratia gestiant, & iustitiam homini imputari, verè tamen hominem ad aliquem iustitiæ gradum prouehi posse negant. Docet autem Ambrosius, non ideò aliquem sine peccato dici posse, quasi nunquam peccauerit, sed quòd per gratiam reparatus, iam immaculatus esse

D censeatur; sicut & Christus legitur reddidisse Ecclesiam sine ruga & macula, (Ephes. 5.) vt quæ per eius gratiam restituta sit. Ita Christus nos sua, non nostra iustitia, iustos facit, vt scribit Augustinus, libro de gratia Christi, contr. Pelag. c. 47. & 48 vt vera sit nostra iustitia quæ nobis ab illo est. Et ita quisque consideret, quemadmodum Ambrosius in laudibus Zachariæ & Elizabeth dicat, hominem in hac vita posse sine peccato esse. Hoc vtique absoluta Dei potestate, si Deus velit, fieri potest: aut intelligendum est secundum quandam inter homines conuersationem probabilem, atque laudabilem, quam nullus homi-

E num iustè posset in accusationis & criminationis querelam vocare. Hanc autem vtriusque parentis sanctitatem ideò explicat, non modò ad prolis commendationem, sed ne illi diuina quadam vindicta priùs steriles fuisse existimentur. Additur enim, *Et non erat illis filius, eò quòd Elizabeth esset sterilis, & ambo processissent in diebus suis.* Atqui coniugij benedictio erat, Crescite & multiplicamini, & replete terram. Et, Ecce sic benedicetur homo qui timet Dominum, inquit Psaltes. (Psalm. 127.) Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ. Filij tui sicut nouellæ oliuarum in circuitu mensæ tuæ. Verùm sterilitas hæc piis

F coniugibus diuina quadam prouidentia contigit, vt & proles eis succedens, non tam naturæ ordine, quàm diuina dispensatione donata esse videretur. Sic enim Abrahamo proles ex vxore Sara data est, non in ipso suæ ætatis flore, sed cùm iam ille vetulus esset, & Saræ muliebria desiissent. Genesi. 17. vt tantò magis fides eius confirmaretur, qui contra spem in spem credidisset. Sed & noua ista & desperata parentum fœcunditate, Dominus omnium animos excitabat in admirationem Ioannis, vt nihil ab eo plebeium expectarent, qui cœlesti beneficio natus esset. Hinc nimirum factum est, vt succurriente in ipso patre

silentio,

Vxores eiusdem tribus, quarũ & viri.

Beda.

Tertull.

Origen.
Iustũ esse coram Deo, maximum.

Quomodo quis iustus esse possit.

August.

Ambros.

In Idata Dei quid.

Theoph.

Thomas de vio.

Iustificationes quid.

An quis sine querela sit.

Origenes.

Ambros.

Dei mandata non sunt impossibilia.

August.

Cur sterilis fuerit Elizabeth.

silentio, & stupenda nominis impositione, omnes dixerint: Quis putas puer iste erit? Adde quòd illorum exemplum steriles coniuges consolatur, si tamen spiritualem fœcunditatem habeant. Plus enim illa, quàm corporalis fertilitas apud Deum commendatur. Admodum igitur stolidè & imprudenter agunt, qui vxoribus adscribunt sterilitatem vel fœcunditatem, inquit Chrysostomus, homil. 38. in Genesi, quasi nescientes quòd à naturæ conditore fiant vniuersa: & quòd neque coitus, neque aliud quicquam ad procreandos liberos sufficere potest, nisi cooperetur manus superna, quæ naturam ad procreandum excitet.

Chrysost.
Con. eos qui sterilitatem mulierum.

A

Ideò scilicet exclamat Iob, (c. 10.) Manus tuæ, Domine, fecerunt me, & plasmauerunt me totum in circuitu. Memento, quæso, quòd sicut lac mulsisti me. Idem etiam Machabæorum mater filios exhortabatur: (2. Mach. 7.) Nescio, inquit, qualiter in vtero meo apparuistis: neque enim ego spiritum & animam donaui vobis & vitam: & singulorum membra non ego ipsa compegi. Sed enim mundi creator, qui formauit hominis natiuitatem, quique omniū inuenit originem, & spiritum, vobis cum misericordia reddet & vitam. Ad tempus igitur Elizabeth sterilis erat, vt in desperata ætate prolem haberet.

B

Processerant enim in diebus suis, & iam ad prouectam ætatem peruenerant. Hebraismus enim est, quo etiam Genesi. 18. Abrahæ & Saræ senectus designatur. *Factum est autem, cum sacerdotio fungeretur Zacharias in ordine vicis suæ ante Deum secundum consuetudinem sacerdotij.* Quærunt nonnulli fueritne Zacharias summus sacerdos, præsertim cùm adoleret incensum, &, vt scribit Ambros. lib. 1. in Luc. cæteris per singulos dies priùs tabernaculum ingredientibus, & ministeria consummantibus, solus summus sacerdos semel in anno in sancta veniret, nec sine sanguine, quem pro suis & populi peccatis offerret.

An Zacharias fuerit summus sacerdos.
Ambros.

C

Quinetiam Hieronymus in Epistola sua ad Eustochium, Ioannes Baptista sanctam matrem habuit, inquit, Pontificisque filius erat. Tamen nec matris affectu, nec patris opibus vincebatur, vt in domo parentum cum periculo viueret castitatis. Obsistet tamen huic sententiæ, teste Nicolao Lyrano (Gloss. in Luc.) quòd nec Iosephus, nec vllus alius ex antiquis scriptoribus inter summos Pontifices Iudæorum Zachariam recenseat. Sed neque cum sanguine venisse, nec sancta ingressus esse legitur, sed tantùm secundum consuetudinem sacerdotij incensum posuisse, & ad altare thymiamatis procubuisse: quod & minoribus sacerdotibus licuerit: Heb. 9.

Hierony.
Nic. Lyra.

D

Erat enim altare istud in atrio. Nec obest quod nonnulli dicunt, propter festum expiationis, quod in illa istius conceptionis tempora incidebat, illum cum incenso ingressum esse. Vbi enim meminit Lucas sancti sanctorū vbi aspersionis, & eorum omnium quæ semel in anno à summo Pontifice fiebant? Sed adijciet etiam aliquis hæc Bedæ, in Luc. quòd per Moysen quidem Dominus vnum constituit summum sacerdotem, cui mortuo alterum per ordinem succedere iussit, & hoc ad Dauid vsque tempora seruatum est, à quo plures fieri decretum est, qui vicissim ministrarent.

Beda.

E

Huc etiam recurret & hoc, quod frequenter legimus in Euangelijs, congregatos fuisse summos sacerdotes, & Pontifices, & Iesum à summis sacerdotibus esse traditum. Quinetiam Pontificem anni huius Caipham designari, quod etsi non in omni tempore pro ratione principatus, æquarentur tamen in ordine. Nos autem & multos sacerdotes & Pontifices inter Iudæos fuisse cognouimus, ita tamen vt non omnes, sed vnus solus sibi summum Pontificatum vendicaret. Quod à Machabæis adusque Hyrcanum & Aristobulum, id est, vsque ad Herodis istius & Zachariæ tempora facilè colligitur.

Quando coeperit esse annui Pontifices.

F

Sed vbi primùm status ille labi cœpit, extincto & suffocato in aquis Hiericunthinis Aristobulo, vt scribit Iosephus, & regia dignitate Herodi à Romanis collata: tum demum annui cœperunt esse Pontifices. Ex eo fit, vt Zachariam summum fuisse non arbitremur, cùm nec putemus illum precio & amicis apud Romanorum procuratores gradum hunc sibi vendicaturum. Ex eorum igitur sacerdotum erat numero, quibus sors incumberet, & non longè a summo sacerdote deferretur, non tamen summa illa potestas; Qui etsi ex suæ tribus conditione summus esse potuisset, non, tamen sibi viis illicitis, auro nimirùm & precio, ex prophanis & ethnicis hominibus hunc honorem sibi procurandum esse putasset.

Ioseph.

Cæterùm *consuetudinem vicis* intelligit, non quam lex, sed Dauid ipse decreuisset, quæ in eum vsque diē permansisset: iuxta quā *sorte exijt, vt incensum poneret*. Mos enim erat, inquit Lyranus in Lucam, vt sacerdos in priore tabernaculo completo ministerio, id est, oblato sacrificio in altari holocaustorum, quod erat in atrio, vbi ministrabant minores sacerdotes: lotis priùs manibus & pedibus acciperet prunas de altari holocaustorum, & intrans partem primam templi, quæ vocabatur sanctum, vel sancta, concremaret in illa super altare incensi thymiama, & tunc sacrificium inchoatum consummaret.

Quæ consuetudo vicis.
Lyranus.

A

Nam illud altare non erat intra sanctum sanctorum, vt & Hieronymus, & omnes Hebræi & Catholici testantur, excepto Augustino, cuius sententia huic loco dissonare videtur, qui legitur Exod. vlt. & 30. Facies quoque altare thymiamatis (hoc est incensi) de lignis Setim. Et paulò post. Adolebit incensum super eo Aaron suaue fragrans manè: quando componet lucernas, incendet illud: & quando collocabit eas ad vesperum, vret thymiama. At verò non nisi semel in anno sanctum sanctorum ingredi licebat.

Altare illud non fuit intra sancta.
Hierony.
Augustin.

B

Nec nos mouebit, quod summus sacerdos in festo expiationis incensum adoleuerit in sancto sanctorum: nec enim hoc incensum ad oblationem erat, id est, vt offerretur in altari thymiamatis, cùm nec legamus istud altare in sanctuario fuisse: sed illud solùm adolebatur, vt nebula inde consurgens operiret oraculum, interim dum tandem idem Pontifex sanguine hirci & vituli vasa & sancta aspergeret, vt habetur Leuit. 16. At verò Zacharias venerat, vt ad altare incensi thymiama offerret. Denique quod dicitur, ἔλαχε τοῦ θυμιᾶσαι, quasi quòd sortibus in vrnam missis illi munus hoc obuenerit, vt incensum offerret: non ita intelligitur *sorte exijsse*, quasi per sortem sacerdotium nactus sit, cùm fuerit ex familia *Abia*: sed quòd cum fortè plures sacerdotes occurrebant vnius vicis, qui in illa hebdomada ministrare possent, sors inter illos missa sit, quis eorum oblaturus esset, illa verò ceciderit in Zachariam.

C
Quid hic sors.

Ex quibus perspicimus illum non fuisse summum sacerdotem. Nam quorsum sorte opus esset illi, qui neminem parem agnoscit, cui sacerdotium ex patribus obuenit? Quid hic vicissitudo est, vbi perpetuum sacerdotium intelligitur? Nec enim cum iis comparandus est Zacharias, qui gradum illum perpetuum resciderunt, vt legimus 2. Mach. 4. de Iasone, Menelao, & Lysimacho, & 14. de Alchimo.

D

Demum ita sors illi obuenisse putanda est, vt & aliis obueniens, eos etiam designasset ingressuros. Nec verò sorte creabantur summi Pontifices. Porrò sortem istam dirigebat Spiritus sanctus, vt teste Irenæo, lib. 3. in hær. c. 11. Zacharia sacerdote sacrificante, saginatum vitulum parare intelligamus, qui pro inuentione minoris filij inciperet mactari. Porrò *ingressus est in templum Domini*, in eam scilicet templi partem, quæ sanctum dicitur: *Et omnis multitudo populi erat orans foris hora incensi*. Foris, inquit, quia neque in priore tabernaculo, nec in sancto sanctorum, sed in atrio populi.

Irenæus.

E

Fuit enim hic ordo priscis Israëlitis positus, vt seorsim sacerdotes, seorsim populus precaretur. Et hic quidem in primitiua Ecclesia locum habuit, quo nulli intra septa altaris nisi ministris aditus patuit, nec nisi apertis cancellis, vt scribit Dionysius ad Demoph. & Chrysostomus homil. 61. ad populum Antiochen. sancta mysteria videre licuit. Quid enim? Si neque Oza impunè Domini arcam contrectauit, quid non timendum erit temerariis nostrorum temporum laicis hominibus, qui nihil non sibi peruium putant, altare, ceremonias, mysteria, sacramenta?

Seorsim sacerdotes, & seorsim populus.
Dionysius.
Chrysost.
Laici ne appropinquent altari.

F

Et quidem meliùs Clemens Romanus libro secundo Cōst. Apost. c. 61. Ecclesiam adinstar nauis composuit: in qua secreta sit Episcopi sedes, ad cuius, inquit, vtrumque latus considerant Presbyteri, & Diaconi assistant succincti & expediti. Hi enim sunt ad nautarum similitudinem. Porrò laici in altera sedeant, cum omni quiete & ordine, mulieres etiam separatum silentium seruantes. Sed & quòd populus orabat hora incensi, docetur populus non modò Ecclesiæ & sacrosanctis mysteriis adesse, sed & interim dum illa celebrantur, non colloquiis, sed precibus vacare debere. Atqui, inquit Chrysostomus, hom. vigesimaquarta in Acta Apostolorum, alios video stare & nugari dum preces

Cl. Rom.
Quid dum diuina fiunt, faciendum.
Chrysost.

In prophanationem templorum.

fiunt: neque solùm dum preces fiunt, sed & dum sacerdos benedicit. Nescis quòd cum Angelis stas, cum illis cantas, cum illis hymnos dicis? Et stas ridens. Non mirum esset, si fulmen emitteretur non solùm in eos, sed etiam in nos. Digna enim fulmine sunt hæc. Neque enim, vt dicit alibi, (hom.36.1.ad Corinth.) tonstrina, aut vnguentaria taberna est Ecclesia, aut officina forẽsis, sed locus Angelorũ, locus Archangelorũ, regia cœli, cœlũ ipsum. Ecce Iudæorũ pietas indeuotionem nostram confundit. Exurgent illi in iudicio, & condemnabunt generationem istam pessimam, vt qui plus honoris & reuerentiæ suo templo, suisque typicis sacrificiis detulerint, quàm nos tremendis & diuinis hisce mysteriis. *Apparuit autem illi Angelus Domini stans à dextris altaris incensi.* Adsunt vtique Angeli precantibus, vt ex Cornelij historia didicimus, Act.10. Perferunt enim orationes nostras. Adsunt & sacrificantibus, his maximè, qui Christi sacratissimum corpus conficiunt, vt multis in cõcionibus Chrysostomus testatus est: vt hom.61.ad pop. Antioch. Considera, inquit, mensam regis appositam, Angelos Missæ ministrantes. Ipse rex adest, & astas oscitans. Idem ho. de myst. Ecclesiæ non contemnendis. Tum enim Angeli Domino procumbunt, inquit: & Archãgeli nobiscum canunt. Habent enim tempus adiuuans, & oblationem sibi auxiliantem: & tunc Dominũ pro natura humana precantur. Pro his, inquiunt, rogamus, quos tu prior dilexisti, vt animam tuam dares, pro quibus ipse sanguinem profudisti, pro quibus corpus hostiam obtulisti. Etsi verò huic intersint sacrificio, tamen non semper apparent. Hoc igitur dispensatione quadam speciali factum est in Zacharia. Apparuit, inquit, à dextris. Non satis fuit dicere Angelũ apparuisse, sed adiecit, *à dextris*, ait Chrysologus, ho. 87. vt nihil sinistrum, sed omnia læta & prospera, immò & æterna bona nunciaturum se doceret. Ita enim Angelus Christo resurgenti à dextris mulieribus adstitisse legitur. Nam sicut per sinistram præsentia, sic per dextram bona prænunciantur æterna, inquit Beda. Iuxta quod in sapientiæ laudibus canitur: Longitudo dierum in dextera eius, in sinistra illius diuitiæ & gloria. Cæterùm Origenes, ho. 3. in Luc. non modò ad speciem visibilem assumptam refert, quòd Angelus apparuerit, sed & ad animæ Zachariæ mũdiciem, quam Deus sua gloria illustrarit: sine qua nec ipse Christus verè videri potuerit ab his etiã, qui illũ corporeis oculis intuebãtur. Ideò enim ait, Ioã.14. Philippe, qui videt me, videt & patrẽ. Et rursus, Matth.5. Beati mũdo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Interim tamen dictio, ὤφθη, visus est, nõ ad imaginariam, sed veram apparitionem, quæ corporalibus oculis subducta sit, refertur. *Et Zacharias turbatus est, videns: & timor irruit super eũ*: nõ quòd aliquẽ terrorẽ Angelus ingereret, sed quòd insolitò & repẽtè aderat. Hic autẽ etiã in sanctissimis viris nostra infirmitas, Dei autẽ maiestas attendenda est. Quis enim Patriarcharũ & Prophetarũ nõ est cõmotus, statim atque Deus suæ præsẽtiæ signũ aliquod obtulit? Hoc mihi in Manuẽ & eius vxore (Iud.6.& 13. hoc in Daniele (cap. 9.) hoc in ipso etiam Ioanne dilectissimo Christi discipulo cõspice. Ita nouit vi quadã secreta natura hominis se à diuina virtute immutandã. Et hęc quidẽ meditatio nos eleuat in Dei timorem, qui potest & corpus & animã mittere in gehennam ignis. (Matth. 10.) Ergo non mirum, si stupet doctor, si turbatur sacerdos, si pauescit antistes, si tacet minima, cùm viderit maxima, si deserit verba, cùm signa cõspicit, ait Petrus Chrysologus, hom.86. Et ne solus Zacharias timuisse videatur, audi alium Prophetam dicẽtem, (Abac. 3.) Domine audiui auditum tuum, & timui, consideraui opera tua, & expaui. Concussionem autem & pauorẽ exaggerat, cùm & turbatum Zachariam, & timorem super eũ irruisse scribit. *Ait autem ad illum Angelus. Ne timeas Zacharia, quoniam exaudita est deprecatio tua.* Trementem Zachariam confortat Angelus, inquit Ambrosius: quia sicut humanę fragilitatis est, spiritualis creaturæ visione turbari, ita & Angelicæ benignitatis est, pauẽtes de aspectu suo mortales, mox blandiẽdo solari. At cõtra dæmonicæ ferocitatis est, quo sui præsẽtia territos senserit, amplius semper horrore cõcutere: quæ nulla meliùs ratione, quàm fide superatur intrepida. Eadem habet Theophylactus, & Athanasius in vitam S. Antonij magni. Huc referri possunt

Angeli adsunt sacrificiis mysteriorum.
Chrysost.
Chrysologus.
Quid à dextris.
Beda.
Origenes.
Quomodo Angelus visus.
Turbatio sequitur visionẽ Angeli.
Pet. Chrys.
Ambros.
Angelorum est consolari, non dæmonũ.
Theoph.
Athanas.

ea quæ hominibus horrori sunt apud Psalten, à quibus iustus eripitur: (Psal. 90.) à negotio perambulante in tenebris, ab incursu & dæmonio meridiano. Nam tanquam leo rugiens nos circuit, quærens quem deuoret, (1. Pet. 5.) aut quouis modo absorbeat, aut dissoluto quodam gaudio, aut desperato timore. Ideò rogat Dauid: Non me demergant aquæ, neque absorbeat me profundum, neque aperiat super me puteus os suum. Verùm quæritur, cur Angelus exauditam Zachariæ deprecationem differens, adiciat, *Et Elizabeth vxor tua pariet tibi filium*. An verò ille, qui se iam ætate prouectum cernebat, & tandem de promissione seminis per Angelum facta diffidit, spectabat adhuc sibi prolem affuturam? An hæc erat eius deprecationis summa, vt filium ex sterili coniuge nancisceretur, qui spem omnem deposuerat? Dicunt quidam, vt scribit Theoph. ad signum exauditæ petitionis Angelum meminisse natiuitatis Ioannis, ex quo nimirùm intelligeret populo remissa esse peccata. Aut ad redundantiam diuinæ beneficentiæ exaggerandam hæc dicta sunt, vt non modò, teste Ambrosio, quod ille precatus fuerat, sed & quod vix sperare poterat, ei concedatur. Augustinus verò exaudiri deprecationẽ Zachariæ in filio scribit. Nam licet pro consequendis liberis minimè precaretur, obsecrabat tamen aliquam afflictis Iudæis consolationem afferri, & cùm aduentum Messiæ instare non dubitaret, illum mitti concupiscebat. Huius igitur vota ex alto Deus prospiciens, ex filij promissione, eum de Messia proximè venturo securum reddit. Quid enim magis eum confirmare possit, notat Chrysostomus, quàm ex sterili coniuge sibi nasciturum filium, qui ex Virgine Christum oriundum, ex ipso etiam materno demonstraret vtero, & tandem digito designaret? Quid autem magis communia omnium vota spectet, quàm Israëlis redemptio? Interim ex hoc facto obseruare licebit, Angelorum esse & nostras preces offerre, nósque solari. Ita enim sunt administratorij spiritus, his qui hæreditatem accipiunt salutis, vt monet Paulus Hebr. 1. Vnde Raphaël Angelus ad Tobiam: (Tob.12.) Quando orabas cum lachrymis, & sepeliebas mortuos, ego obtuli orationem tuam Domino. Adiicit & Chrysosto. hom. de natiu. Ioannis, nobis magnam confidentiam relinqui, quòd nostras deprecationes Deus exauditurus sit, si tamen præcepta eius seruauerimus. Sed & audiuimus hîc, quàm liberalis sit Dominus, qui plus largiatur quàm rogetur. Non enim solùm populo gratiam, sed & Zachariæ prolem repromittit. Sic Deus diues est in misericordia, & dat omnibus affluenter, & non improperat. Itaque redemptionis humanæ ordinem explicat, exorsus à præcursore: illam etiam in eius nomine significans. *Vocabis*, inquit, *nomen eius Ioannem*, quo Dei gratia intelligitur. Singularis autem meriti indicium datur, quoties hominibus à Deo vel imponitur nomen, vel mutatur, inquit Beda. Sic Abraham, sic Iacob, sic Iosias rex, ob eximiæ virtutis culmen à Deo vocatus est, antequàm nasceretur. *Et erit gaudium tibi & exultatio, & multi in natiuitate eius gaudebunt.* Meritò gaudet pater, quòd in senecta filium tantę talísque gratiæ acceperit. Sic quando iustus huius vitæ stadium ingreditur, inquit Origenes, hom. 4. in Luc. ministri natiuitatis eius lætantur, & se efferunt in sublime. Prouerb.23. Exultat pater iusti, qui sapientem genuit filium lætabitur in eo. Gaudeat pater tuus & mater tua, & exultet quæ te genuit. Quando verò ille nascitur, qui malæ vitæ præparatus est, & quasi ob pœnas in ergastulum relegatus, minister consternatur & concidit. Vis exemplum accipere sancti viri, cuius omnis fructus in laude sit? Vide Iacob duodecim genuisse mares, qui omnes populi Dei, & patris illius Patriarchæ fuerũt & principes. In his omnibus Iacob lætabatur pater, sicut & nũc cũctis de Ioãnis natiuitate gaudium nunciatur. Quid autem non triste succurrat parentibus, si aut facem quandam patriæ, qualis olim Paris Troianis, aut viperam se enixas audiant? Quot enim sunt ex filiis familiàs, qui patres canos demittant ad inferos, quibus melius fuisset non nasci, quàm ad sui generis contumeliã, & parentũ miseriam huius vitalis aëris fuisse participes? Hinc sapiens Prou.19. Dolor patris filius stultus & 17. Ira patris filius stultus, & dolor matris quę genuit eũ. Eccl.16. Ne iucũderis in filiis impiis si mul-

Cur interpretes Angelum meminisse Ioannis.
Thomas.
Ambros.
August.
Chrysost.
Chrysost.
Dei liberalitas.
Beda.
Origenes.
Gaudium in natali iusti.

Non lætandum in natalo impij.

(co)mplicentur, nec oblecteris super ipsos, si nó est Dei timor in illis. Melior est enim vnus timens Deum, quàm mille filij impij. Et vtile magis mori sine filus, quàm relinquere filios impios. Cæterùm istud mirum est, quod Ioannis natiuitati indulget Angelus. Nam cùm omnium nostrùm deploranda sit natiuitas, in huius tamé natali multos gauisuros pollicetur. Fuit verò priscus quorundam Gentiliú mos, vt recés natos infantes deflerent. Hinc & Theodoretus affectionum Græcarum sermone de natura hominis, hos tragicos apud Euripidem senariolos adfert:

Lugebantur recen. nati.

Theodor. Euripides.

Oportuit nos funere luctu graui
Deflere natum maxima ad discrimina:
At mortuum qui cassus est laboribus,
Efferre læto corde, lætis vocibus.

Neque sanè Ioannes mundum hunc ingressurus erat, nisi ad maxima discrimina: vt qui præter voluntariam illam vitæ seueritatem, temperantiam, frugalitatem, nuditatem, etiam impetentium se Pharisæorum insultus, & Herodis furorem ipso vitæ exitu probaturus esset. Verùm quia illa omnia in suæ gloriç augmentum, nostræ verò de Christo fidei confirmationem, & ipsius Christi honorem B & obsequium cedebant, táto lætior eius natiuitas esse debuit. Hinc mihi diuinam prouidentiam prospicite. Date enim mihi, inquit Augustinus, tom. 10. hom. 44. inter hom. 50. alium seruum præter Ioannem, inter Patriarchas, inter Apostolos, cuius natalem diem celebret Ecclesia Christi. Passionum dies seruis plurimis celebramus, natiuitatis diem nemini, nisi Ioanni. At verò hæc lætitia non tam ad Ioannis, quàm Christi personam, cuius ille præcursor erat, referebatur. Gestiebant enim omnes Messiam suum videre, in quem omnis Israëlis spes esset reposita. Et hoc solùm reliquum esse putabant, illo nato, cuius esset reparare vias Domini, & vnumquemque per pœnitentiam ad Christum suscipiendum disponere. *Erit enim magnus coram Domino.* Magnus erit virtute, sanctitate, & officio. Origenes hom. 4. in Luc. ad magnitudinem, id est, animæ dotes refert, quæ oculis Domini pateant. Multi enim magni fuerunt coram hominibus, ait Theoph. vt hypocritæ, at non item coram Deo. Sicut ergo paruus dicitur & minimus is, qui scandalizatur, quia pusillanimus: (Matth. 18.) sic magnus intelligitur is, quem diuina gratia confirmauerit. Est enim quędam in nobis spiritualis ætas per profectum virtutum, vt obseruat Ambrosius. Sic ambulamus de virtute ad virtutem, donec in illa consenescamus. Quod etiam Dominus in Euangelio (Matth. 18.) videtur exprimere. Nolite, inquit, contemnere vnum ex his pusillis. Et, iuxta Apostolum, paruulus sub elementis est. Cùm enim essemus paruuli, sub elementis mundi huius eramus seruientes. (Gal. 4.) Ergo magnus est supra mundi elementa. Erit itaque Ioannes magnus, non corpore, non formis, sed anima. Nec enim fines alicuius propagauit imperij, non triumphos aliquos bellici certaminis præoptauit: sed quod est amplius, in deserto prędicans, delicias hominum, corporísque lasciuiam, magna animi virtute depressit. Paruulus ergo in seculo, magnus in spiritu. Et hæc est vera, non adumbratitia magnitudo, qualem homines venantur, dolis, rapinis, precio, furore, ambitione. Quod enim hominibus altum est, ait Christus, (Luc. 16.) abominatio est apud Deum. Maioris porrò virtutis est & imperij, vt ipse Diogenes Cynicus apud Alexandrum (teste Diog. Laërtio, de vitis Philosoph.) seipsum, & huius mundi delicias, & carnis irritamenta domuisse, quàm multas sibi gentes subiecisse. Refertur & illa Ioannis magnitudo ad delegatum ei munus à Deo, quemadmodum tandem agnouit Pater, dicens: Et tu puer Propheta altissimi vocaberis: præibis enim ante faciem Domini parare vias eius. Magnus zelo & constantia, adeò vt Christus dixerit, Matth. 11. Inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista. *Et vinum & siceram non bibet.* Ita ex eius abstinentiæ rigore magnitudinem Ioannis colligit, vt qui Nazaræus, & à communi hominum lege & instituto etiam & officio secretus esset. Sicera verò dicitur, à *Sachár*, Hebraica dictione, quæ inebriare significat. Cuius nomine nó modò cereuisiá, sed & quéuis aliú potum, qui inebriare possit, intelligit, seu ex frugibus,

Augustin. Natiuitas præcipuam Ioannis natalis celebris.

Origen.

Theoph.

Magnus corá Deo quis. Ambros.

Magnitudo animæ alta.

Diog. Laer.

In quo magnitudo Ioann.

Quid hîc Sicera.

hordeo, aut alijs granis, seu ex fructibus, seu ex arborum liquoribus componatur, vt interpretatur Theophylactus. Vnde Num. 6. vbi legimus, Omne quod inebriare potest, vox Hebraica est, *Sechár.* Hac abstinentia designabat Angelus, magnum quid de Ioanne concipiendum esse. Sic nimirùm cùm Angelus Samsonem nasciturum promitteret, adiecit, Iud. 13. Caue ne vinum bibas, nec siceram, & ne aliquo vescaris immundo. Erat enim puer Nazaræus Dei ab infantia sua. Fuit autem eadem lex A Nazaræorum, vt ab omni quod inebriare potest, abstinerent, vt legitur Num. 16. Quod & Rechabitæ ex paterno decreto obseruarunt, Hier. 35. Sed & Daniel, vt dignum se præberet reuelatione diuina, Dan. 9. Caro, inquit, & vinum, non introierunt in os meum. Quod & Paulus attendisse videtur, Rom. 12. dicens: Bonum est homini carnem non manducare, & vinú non bibere. Huius etiam vsum sacrificantibus interdictum fuisse satis probat Philo Iudæus, lib. de Temulentia, & lib. de plantatione Noë. *Et Spiritu Sancto replebitur adhuc ex vtero matris suæ.* Sicut enim Deus illum externo abstinentiæ symbolo ab B alijs discernet, ita & interiùs animam eius purgabit & illuminabit, non tantùm vbi ad ætatem peruenerit, sed ex ipso matris vtero. Sunt enim qui sanctificantur recèns nati, vt infantes Christianorum, statim atque sacrosancto baptismate diluti fuerint: sunt qui iam adulti vocantur, vt & ipsi Apostoli, & paganorum permulti, vbi verbo Dei crediderint, & ad Ecclesiam confugerint: & sunt qui adinstar latronis in extrema vitæ periodo diuinç bonitatis radijs illustrantur. Iste verò *Spiritu sancto replebitur adhuc ex vtero*, necdum natus, & in lucem editus. Hoc autem facto ipso testatus est, cùm ex ipso vtero Christum non- C dum natum infans infantem salutauerit, & in occursum eius erumpere gestiuerit. Hinc & ista matris eius ad Virginé acclamatio: Ecce enim, vt audita vox est tua auribus meis, exultauit infans in vtero meo. Fuerint qui è longè positi, qui iam ætate prouecti, qui iuniores Christum prædixerint: iste propè stantem, etiam nondum natus agnouit. At verò non habitat Spiritus s. in corpore subdito peccatis. Ioannem igitur ex vtero sanctificatum colligimus. Nec mirum, cùm vt de Hieremia, ita & de Ioanne dici possit: Dominus ab vtero vocauit me, de ventre matris meæ recordatus est nominis mei. Cui enim, vt D scribit Ambrosius, Spiritus sanctus infunditur, magnarum virtutum plenitudo adest. Erat autem simul in eo spiritus vitæ, & spiritus gratiæ, ait Origenes, hom. 4. in Luc. Nec enim Spiritus sanctus vice animæ fungebatur, sed eam illustrabat. Quod autem legimus Hieremiæ dictum, (cap. 1.) Priusquam te formarem in vtero, noui te, & antequàm exires de vulua, sanctificaui te: hoc Augustinus in Epistola ad Dardanum, quæst. 57. ad prædestinationem Hieremiæ transfert, cùm interim non modò Ioannes antequàm natus esset, prædestinatus sit, sed verè in ipso vtero sanctificatus sit. Nec mouet quòd, ἐκ τῆς κοιλίας, E legitur, *ex vtero*, quasi non in vtero. Immò scilicet in vtero, & extra vterum. Quoniam Ioannem ex vtero, id est, ab ipso vtero considerantes, & illius vitæ exitum perpendentes, videmus vbique Spiritu sancto repletum esse. Itaque dictio, ex, initium sanctificationis ita ducit ex ipso vtero, vt & in vtero, & per totam etiam vitam illustratum fuisse demonstret. *Et multos filiorum Israel conuertet ad Dominum Deum ipsorum.* Nam quoniam verus legis sensus, & Dei cultus inter Israëlitas, non solùm nouis Pharisæorum traditionibus, sed & Gentium moribus, bellísque ciuilibus conspurcatus & obscuratus erat: ideò summo quodam beneficio F Ioannes suscitatur, vt dixit Gregor. Nyssenus, Orat. in Basilium fratrem, qui filios Israël ad Deum conuerteret. Hæc erit operatio Spiritus sancti non ociosa. Et quidem benè *multos* dicit, non omnes: cùm neminem obaudire nolentem Spiritus sanctus conuersurus sit. Nec scilicet Pharisæi Christum aut Ioannem agnouerunt. Vnde liberè ille ad eos clamabat, Genimina viperarum, quis vos docuit cauere à ventura ira? Ecce publicani & meretrices præcedent vos in regno cœlorum. Luc. 7. Matth. 22. Luc. 20. audire potes, quàm malè in Christum, & Ioannem, eiúsque baptisma fuerint affecti. Et benè dixit, *conuer-*

Theoph.

Nazaræi abstemij.

Philo Iudæus.

Varietas eorum qui sanctificantur.

Ambros.

Origenes.

August.

Fructus ad ventum Ioannis.

Gregorius Nyssen.

Status prædicationis Ioannis.

Beda. *Tertull.*

tes. Hoc enim vnum agebat Ioannes, baptisans baptismo pœnitentiæ populum, (Act. 19.) monens vt in eum, qui post ipsum venturus esset, crederent. Cæterùm, vt Beda scribit, cùm Ioannes conuertere niteretur plebem suam ad Christum, dicat autem Lucas illos conuertisse ad Dominum Deum ipsorum, patet profectò Christum esse Dominum Deum Israel. Quod etiam concludit in Marcionem Tertullianus, libro quarto. Si autem Christus est, immò quia Christus est, Dominus Deus Israel, desinant Ariani Christum Dominum Deum esse negare. Erubescant Photiniani Christo ex Virgine principium dare. Cessent Manichæi alium populi Israël, alium Christianorum Deum credere. *Et ipse præcedet ante illum in spiritu & virtute Eliæ.* Petrus Chrysologus, hom. 88. Ante quem ait? Ante Christum, qui est Deus ipsorum, Deus noster, Deus omnium, Deus absque quo alius non est. Et nemo cùm audit *in spiritu Eliæ*, μετεμψύχωσιν, imputet: hic spiritum dicit illum, quē per diuinā gratiam meruit, non quem carnis est consecutus ad vitam: & *virtutem* dicit illam, quam de supernis habuit, non illam quam propter corporis adeptus est firmitatem. Nec enim, ait Origenes, hom. 4. in Lucam, in anima Eliæ dixit, sed in spiritu & virtute Eliæ. Fuit enim in Elia virtus & spiritus, sicut in omnibus Prophetis, & secundum dispensationem corporis in ipso quoque Domino salutare. Hinc est, quòd cùm Helisæus descendentem Eliam visurus esset, Fiat, inquit, spiritus tuus duplex in me, 4. Reg. 2. & de spiritu Moysi septuaginta participes effecti leguntur: cùm tamen nec anima Eliæ duplex, nec anima Moysi in septuaginta multiplicari potuerit. Sed ea de gratiarum donis intelliguntur, quæ ab vno eodémque diuino spiritu proficiscuntur. Nunquam enim sine virtute spiritus, nec sine spiritu virtus est, ait Ambrosius, in Luc. ca. 1. lib. 1. Et ideò hoc dictum est, quia sanctus Elias & virtutem magnam habuit, & gratiā. Cæterùm Theophylactus & Euthymius Eliam considerant, non modò in iis temporibus, quibus Achab, Iesabeli, & cæteris monstris, cultui etiam Baalitico obstitit, antequàm in currum igneum reciperetur, sed illum secundi aduentus Christi præcursorem asserunt, cui vt nec spiritus, ita neque tunc minor virtus affutura sit, qua sæuienti Antichristo resistat. Nam sicut Ioannes primi, sic & Elias secundi aduentus præcursor futurus est, ait Theophylactus. Dicit ergo quòd gratiam quoque & efficaciam habebit Eliæ, inquit Euthymius: quam videlicet habebit Elias, præcurrens secundū Christi aduentum. Porrò virtus illa non modò consideratur in efficacia zeli, & prædicationis, sed vt scribit Ambrosius, in virtute abstinentiæ atque patientiæ. In deserto Elias, in deserto Ioannes. Ille coruis pascebatur: hic cùm diues esset, calcata omnis voluptatis illecebra, parsimoniam prætulit, luxumque cōtempsit. Ille Achab regis gratiam non quæsiuit, hic spreuit Herodis. Ille Iordanem diuisit, hic ad lauacrum salutare conuertit. Hic cum Domino versatur in terris, ille cum Domino apparet in gloria. Ille post triennium pluuiis terram rigauit, & hic post triennium arescētem nostri corporis humum imbre fidei perfundit. Quæris quod triennium? Ecce, inquit, anni tres, sunt ex quo venio quærens fructum in ficulnea hac, & non inuenio. Mysticus enim numerus debebatur, vt salus populis redderetur: vnus in Patriarchis annus, alius in Moyse & Prophetis cæteris, tertius in Domini saluatoris aduentu. Hæc autem omnia operatus est in illo Spiritus sanctus. Adeò nos illum præsto nobis adesse concupiscamus, cùm omnia per ipsum nobis facilia sint, sine ipso autem nihil virtutis sit reliquum. Iam effectus illius ostenditur, cùm adiicit, *Vt conuertat corda patrum in filios, & incredulos ad prudentiam iustorum, parare Domino plebem perfectam* iisdem verbis Ioannis virtutem explicat, quibus Malachias efficaciam prædicationis Eliæ, postremis temporibus. Ecce, inquit (cap. 4.) ego mittam vobis Eliam Thesbiten, antequam veniat dies Domini magna, & horribilis: & conuertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum. Quorum verò patrum corda ad filios conuertit? Qui patres, & qui filij? Sunt qui de Iudæis, qui tum viuebant, interpretentur, quorum filij à parentibus non minus discreparent in cultu Dei, & fide religionis, quàm Eliæ temporibus. Tunc enim inualescente cultu Baal per Pseudoprophetas, non modò in vna vrbe, sed & in vna domo etiam inter parentes & filios inuentæ sunt diuersæ religiones. Quod & nos hac nostra ætate inter multos locum habere videmus: sic inimicus homo in agro Domini superseminauit zizania, & inter electas familias dispersit hæreses: adeò

Pet. Chrysologus. *Quomodo Ioannes in spiritu Eliæ.* *Origenes.* *An in anima Eliæ.* *Ambros.* *Theoph. Euthy.* *Theoph. Euthym.* *Ambrosius.* *Conferuntur Ioannes & Elias.* *Quorum patrum corda ad filios conuersa.*

Infœlix lolium, & steriles dominantur auenæ.

Ideò clamabat Elias, 3. Reg. 18. Vt quid claudicatis in duas partes? Si Baal Deus est, sequimini eum. Sin verò Deus Israël verus Deus, sequimini eum. Eandem diuisionem, immò maiorem posterioribus seculis, quibus rursus Elias aduenturus est, successuram colligimus, Daniel 12. & Matth. 24. Ideò scilicet Christus ait: Nisi breuiati fuissent dies illi, non salua fieret omnis caro. At verò ideò venit primùm, & tādem venturus est Elias: ideò etiā Ioānes Christo præmissus est, vt religionem labefactatam, & diuisam in tot opiniones, suæ vnitati & simplicitati restituat. Summum vtique omnium desiderabiliū, cùm ex hæresibus & schismatibus tot mala nascantur. Elias quidem ita filios patribus restituit, & corda patrū ad filios cōuertit, vt vnū Dei vnius cultū assereret. Idē ille facturus est. Ioānes verò cùm hac ætate venisset, qua Iudæorū alij Sadducæos, alij Pharisæos, alij Essæos, alij Samaritas, alij Ethnicos sectabātur: ille omnes ad vnū Christū ita reducere conabatur, vt vnū esset patrū & filiorū cor, & vna anima. Theophylactus ad illum sensum alludere videtur. Patres, inquit, fuerunt Iudæi, illorum autem filij Apostoli: conuertet igitur corda patrum ad Apostolos, docēs & testificans de Christo. Nam & sua prædicatione per multos eorum, qui patres & seniores populi dicebantur, Ioannes allexit, & vt idem cum Apostolis sentirent, effecit, vt obseruat Lyranus. Hieronymus verò, suis in Malachiā Cōmentariis (cap. 4.) Patres Prophetas & Patriarchas interpretatur, vt Abrahā, Isaac & Iacob, qui quidem hactenus à Iudæis filiis suis dissensissēt in fide, pietate, & sanctimonia. Nam & illi crediderunt in Christum venturum, Rom. 4. & eum videre desiderarunt, Luc. 10. Ioan. 10. quem tamen præsentē Iudæi negauerunt. Ideò Christus, Si Moysi, inquit, crederetis, crederetis vtique & mihi. De me enim ille dixit. Sed & rationem operum habens, Si filij, inquit, Abrahæ estis, opera Abrahæ facite, (Ioan. 8.) Quantum distabant à patrum suorum religione? Ideò scilicet & antiqui illi patres malè in eos affecti erant, & rectè dicebant: Abraham nesciuit nos, Isaac ignorauit nos. Auersabantur illos, vt degeneres filios. Nam sicut sancti, cùm ex hoc mundo exierūt, in nos benè afficiuntur, si illorū pietatem sequamur: ita non modò illi, sed & ipsi Angeli nos auersantur, si religionem, Dei cultum, & vitæ puritatem auersati fuerimus. Hoc ipse Christus docuit apud Iudæos. Est, inquit, Moyses apud Patrem, qui accusat vos, in quo vos speratis. Sperabant in Mose, & tamen Moyses accusabat eos apud Patrem. Magnæ enim sunt virtutis preces orationésq; sanctorū, ait Chrysostomus, hom. 7. in Matth. sed tum vtique, cùm nos vitam in melius commutauerimus. Alioquin non est, nec in progenitorum virtutibus gloriandum. An non scilicet audiinus sub altare Dei animas occisorum clamātes, (Apoc. 6.) Vindica Domine sanguinem nostrum ab habitantibus in terra. Ita cùm Iudæi Prophetas occidissent, & ex iis quosdam persecuti essent, quomodo eorum beneficio aliquid sperabant se consecuturos, nisi ad mentem redirent, & idem cum ipsis saperent? Itaque corda patrum non conuertebantur ad filios, quamdiu filij à pietate & cultu Dei desciuerāt. Cor enim alicuius ad aliquem esse, phrasis est Hebræa, qua aliquem alteri benè velle & benè precari significamus. Sed tū benè velle & bene precari Iudæis cœperunt Patriarchæ & Prophetæ illorum patres, cùm Ioannes eos ad Christum reduxit. Ex eo loco manifesta sunt duo ista. Vnum est, quòd sancti cùm ex hac vita migrauerint, norunt, sed Domino reuelante, quæ sit filiorum religio, quæ pietas. Alterum, quòd hinc aut illis benè volunt & benè precantur, aut voluntatem suam, id est, quam naturaliter benè affectam habent, ab eis auertunt, ne diuinæ iustitiæ & æquitati iniuriam faciant. Audi scilicet Deum omnium, ad eum, qui de vtero matris sanctificatus est, Ieremiam.

In eos quos modò hæreticos, modò catholicos faciunt. *Theoph.* *Apostoli filij Patriarcharum* *Lyran.* *Hierony.* *Sancti benè afficiuntur in bonos.* *Chrysost.* *Sancti malè affecti in impios.* *Sancti norūt nostra.*

Prophetam dicētem, (Hier. 7.) Non ores pro populo hoc, quia ego non exaudiam te. Sed & quid illi profuit, nónne Deum adijt oraturus, & idem tertiò auditur? Quid cōmodi consulit Samuel Sauli? Iuuant ergo orationes sanctorum, immò cooperantur & auxiliares sunt, cùm nonnihil boni conficimus. Hæc Chrysosto. tom. 4. hom. 1. in 1. ad Thessal. & hom. 44. in Gen. ca. 19. Et quidem status hic est omnis Euangelicæ concionis, immò & pastoralis curæ præcipuus, vt dispersa congregentur, confracta alligētur, & debilia consolidētur, Ezec. 34. Quomodo verò magis dispersi congregabuntur, quàm si sanctis & Patriarchis **A** & Prophetis & Apostolis ipsis restituamur, sitque vnus in nobis & Ecclesia illa triumphāte sensus, sit vna anima. Ita *incredulos conuertit ad prudentiam iustorum*. Est autē prudentia iustorum, inquit Beda, non de legis operibus iustitiam præsumere, sed ex fide salutem quærere: vt quamuis in lege positi legis iussa perficiant, se tamen gratia Dei per Christum saluandos intelligant. Iustus enim ex fide viuit. Theophylactus ius pro Apostolis sumit. Horum autem prudentiam vocat, gratiam Spiritus sancti in illis, à qua gubernabantur. Sed hoc magis videtur ad Patres referri, cùm dictio *ἀπειθεῖς*, inobedientes sonet, cō- **B** mittatur verò inobedientia maximè in superiores, qui patrum nomine censentur. Nisi fortè & eorum patres Apostoli censendi sunt, non carnis ordine, sed dignitate, sicut & ex Ps. 44. colligit Hieronymus in Malachiam, vbi de iis dicitur, Pro patribus tuis nati sunt tibi filij. Horum enim prudentiam requirebat Christus dicens: Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. Prudentia enim erat, cauere à ventura ira, quam secuti sunt quidam ex Iudæis, qui audita Iusti prædicatione, acclamarunt, Quid faciemus viri fratres? At ille, (Act. 2.) Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrûm **C** in nomine Domini Iesu. Primùm inobedientes erant, sed tandem prudentiæ Apostolorum ceruices subiecerunt. Adijcit, *parare Domino plebem perfectam*: non quòd hic perfecta sit euasura, sed paretur vt tandem perfecta euadat. Sic enim Christus Ecclesiam sibi despondit, & tradidit semetipsum pro ea, vt reddat eam sine ruga & sine macula: quod in futuro complebit, vbi nimirùm illa à sua militia & peregrinatione, in patriam & triumphum peruenerit. Aut si Græcam vocem spectes *κατεσκευασμένον*, plebem paratam reddendam esse pronunciat: ad hoc alludens quod apud Esaiam & Malachiam legitur. Esa. 40. **D** Mal. 1. & 4. Hoc scilicet illius prædicationis & officij fuit argumentum, quod & pater eius agnouit, cùm ait: Præibis enim ante faciem Domini parare vias eius. An scilicet aliter Christo perfrui poterant, aut in sua venientem excipere, nisi secreta quadam purgatione, & diuino verbo præparati? Nam, vt scribit Theophylactus, si quis in domum veniat noctu, non ab omnibus, sed tantùm ab his qui vigilant, & illum expectant, excipitur: ita quidem non ab omnibus Christus & agnitus & admissus est, sed ab his qui Ioannis prædicationi obaudierunt. *Et dixit Zacharias ad Angelum, Vnde hoc sciam? Ego enim* **E** *sum senex, & vxor mea processit in diebus suis.* Prima quidem facie videntur hæc verba conuenire cum verbis Abrahæ & Mariæ. Cùm enim Abrahæ terra Chanaan promitteretur: (Gen. decimoquinto) Vnde, inquit, scire possum quòd possessurus sum eam? Maria quoque cùm filium Dei se enixuram audiret, Quomodo, inquit, fiet istud, quoniam virum non cognosco? At verò longè alia mens erat in Zacharia. Nihil diffidebant Abraham & Maria, sed tantùm instrui se postulabant: At verò Zacharias hæsitat adinstar Saræ, quæ cùm nasciturum sibi fi- **F** lium audiret, post postem ostij risit, dicens: Gen. 17. Nunquid centenario nascetur filius, & Sara nonagenaria pariet? Id verò quomodo contigit viro sancto & iusto, vt de Domini promissione diffideret? Respondet Theophylactus, respexisse illum ad prodigiosam filij generationem. Et hic vtique omnis quæstionis & incredulitatis fons est latissimus, quòd Dei opera & promissiones iudicio nostro, immò & temeraria nostra infirmitate metiri volumus. Hoc in sacramentis, hoc in spe futurorum, hoc in remedijs spiritualibus nobis occurrit. vt quæramus, quomodo ista aut illa fiāt. Tantáne sit bonorū futurorum, & tam certa expectatio? Siccíne ad Ecclesiæ ministros recurrendum est, vt sanemur? Et hinc diuinæ in nos iracundiæ flagella emittuntur, quòd in his omnibus, quæ firma fide apprehendere deberemus, hæsitamus. Nam si nec Zachariæ pepercit Angelus, quid non miserrimis nobis, & tot tentationibus fluctuantibus incumbat? Sed & huius exemplo docemur, vt qui stat, videat ne cadat. Ne dixerit aliquis, se in fide perfectum esse, nihil quærere, de nullo dubitare: dubitauit etiam Moyses, & Aaron, num ex rupe aquam educere posset: dubitat & hîc Zacharias. Gratia Dei stas, sed vide ne excidaris. Vidit Tertullianus suo tempore & Episcopos, & Diaconos, & martyres ab Ecclesia defecisse, vt idem scribit libro suo Præscriptionibus contra hæreticos. Igitur noli altum sapere, sed time, & istud Apostolorum in mente simul & ore sit: Domine adauge nobis fidem. Fides enim Dei donum est, vt ne quis glorietur. Ephes. 2. *Et respondens Angelus dixit ei, Ego sum Gabriel qui asto ante Dominum, & missus sum hæc annunciare tibi.* Suam authoritatem exprimit, vt quantum fidei suis verbis debeatur, ostendat: quasi dicat, Quid tuam & vxoris senectutem consideras? considera potius quis ego sum, quid officij habeam, à quo missus sim. Probandi sunt vtique spiritus, an ex Deo sint. At verò non ego sum cacodæmon aliquis, non spectrum, sed Angelus: nec quilibet, sed Gabriel. Non veni, vt imponam tibi & illudam te, sed vt instruam. Nec enim partium mearum est circuire vnumquemque, & insidiari, si quem ad tentationem pertrahere valeam: non qualis ille Sathanas, qui (Iob. 1.) se orbem circuisse iactitat: sed ego assisto ante Dominum, & ad te ab eius maiestate missus sum. Astare autem, pro ministrāre sumitur, vt Daniel 7. Millia millium ministrabant ei, & decies centena millia assistebant ei. Itaque non ego hæc ad te à meipso depromo, sed ab omnipotente illo, apud quem omninò nihil est difficile. Nec id me effecturum polliceor, sed tantùm annuncio quæ Deus facturus est. Cur tu verbis meis detrahis? Cur dubitas? An nescis quod Deus non modò in sua, sed & suorum persona audiendus sit? An non graue scelus est non obedire? Obedientia autem illa debetur etiam Angelis, etiam & hominibus Dei ministris. Ex eo igitur loco discimus, quanta reuerentia Dei legato audiēda & suscipienda sit. Ne tu mihi hominem aut Angelum esse iactes, & dicas solum Deum, aut solum Christum esse audiendum. Vtique solum Deum, & solum Christum audimus, sed & Deum in Christo, & Deum & Christum in ipsis Euangelij ministris. Sic enim Paulus, An experimentum, inquit, quæritis illius qui in me loquitur Christus? Alioquin Christus suis ait: Qui vos spernit, me spernit, & qui vos audit, me audit. Sic Deus ad Samuel: Non te spreuerunt, sed me. Sic Apostolus (Roman. decimotertio.) Itaque qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum. Hæc copiosè Cyprianus, Epistola de simplicitate Prælatorum. Inde fit vt pœna designetur Zachariæ. *Et ecce eris tacens, & non poteris loqui vsque in diem, quo hæc fient: pro eo quòd non credidisti verbis meis, quæ implebuntur in tempore suo.* Ita qua parte peccauit, plectitur. Lingua enim sua temerè locutus fuerat, nunc mutus redditus. Ita docet Angelus vnūquemq; sui ipsius iudiciū facere debere, vt qui furabatur, iam nō furetur: qui lingua, qui oculis, qui manibus, qui pedibus offendit, ea castiget, & ita moderetur, vt oculi claudantur, aures obturentur, manus retrahantur, pedes quiescant, lingua conticescat. Sic enim Iob: Pepigi fœdus cum oculis meis, inquit, vt non cogitarem aliquid de virgine. Et tandem sicut exhibuistis membra vestra seruire impudicitiæ ad iniquitatem, sic illa deuotione Dei cultui & iustitiæ. Rom. 6. Ita Angelus veniabiliter non credenti, pœnam signi tantùm dedit, ait Petrus Chrysologus, hom. 90. & sic infirmantem curat de vulnere, nutantem confirmat, & de supplicio fidei perficit argumentum, *Eris*, inquit, *tacens, & non poteris loqui*, vt ex te, & in te credendi regulam consequaris, & vernaculo exemplo, Deum posse credas facere quod promittit. Nam cùm vult, tuæ vocis organum claudit, & cùm vult, idem aperit: vt scias eundem & sterilem & fœcundam efficere posse. Nam qui omnia fecit ex nihilo, quomodo non ex aliquo faciat quod vult, & desperato reddat quod promittit?

Chrysost.

Prudentia iustorū qua. Beda.

Theoph.

Hierony.

Hieron in Epist. ad Gal.

Theophyl.

Dubitatio Zachariæ differt à verbis Abrahæ & Mariæ.

Theophyl.

Cauendum ab hæsitatione in rebus fidei.

Tertullia.

Quāta reuerētia diuino legato sit audienda.

Cyprianus

Petr. Chrysologus.

Ita

Duplex pœna Zachariæ inflicta. Theoph.

Ita duplex ei inflicta pœna est, ait Theophylactus: quia enim non obedierat, condemnatur vt surdus sit: & quia contradixerat, mutus redditur. Ex eo quidem ostendens, quã grauior pœna secutura sit incredulos. Ait enim Esaias: Excæca oculos populi huius vt non videant, & aures eorum aggraua, vt non intelligant. Itaque quisque caueat ab infidelitate, ne fortè quod hîc in corpore Zachariæ, illis in anima contingat, vt nec audiant, nec loquantur.

Ambros.

Nam, vt scribit Ambrosius, lib. 1. cap. 5. in Luc. condemnatur A silentio incredulitas sacerdotis, & fides Prophetarum probatur oraculo. Clama, inquit Esa. 40. Et dixit, Quid clamabo? Omnis caro fœnum. Vides iubentis imperium, obtemperantis obsequium, interrogantis affectum, obsequentis oraculum. At verò Zacharias, quia non credidit, non potuit loqui. Verùm quæritur, cur hæc pœna iusto Zachariæ infligatur, solius hæsitationis habito respectu, maximè cùm moneat Apostolus, ne omni spiritui credamus, sed probemus num ipsi ex Deo sint, 2. Cor. 11. Denique Gedeoni dubitanti non pœna inflicta est, sed statim signum exhibitum est: Iud. 6. At verò multo maiora Zachariam impellebant ad fidem de Angelo concipiendã. B 1. Angelus enim erat, non homo. 2. Tunc apparuit cùm Zacharias sacerdotio fungeretur: tanta autem est dignitas sacerdotij, vt ei ipsi Angeli suffragentur. 3. Sed & temporis & loci conditio illum inducebat, quia in die expiationis & hora incensi apparuit. 4. Et in ipso sacratiore loco, à dextris altaris. 5. Quin & ipse habitus terribilis & mitis satis attestabatur Angelo, qualis nimirùm legitur Iud. 13. vxore Manuè dicente, Vir venit ad me, habens vultum Angelicum, terribilis nimis.

Cur Gedeoni dubitanti nõ inflicta est pœna. Quæ Zachariam impellebant ad fidem.

Bonauent.

Ita, inquit Bonauentura in Luc. 1. illud Psaltis dicere potuit, (Psal. 37.) C Ego autem tanquam surdus non audiebam, & tanquam mutus non apetiens os suum. Nec mirum, si mutus factus est propter incredulitatem propriam, cùm Ezechielem mutum fecerit incrudelitas aliena. Exech. 3. Eris mutus, nec quasi vir obiurgans, quia domus exasperans est. Non credebat primùm Zacharias: sed èconta de Maria dicitur, Beata quæ credidisti, quoniam perficientur ea quæ dicta sunt tibi à Domino. Pœna quidem eum ad fidẽ impulit, Es. 28. Vexatio dabit auditui intellectum.

Cauendum ne Angelos irritemus.

Non ergo contemnenda sunt verba nunciorum Dei, Exod. 23. Ecce ego mitto Angelum meum, obserua eum, & audi vocem eius, nec contemnendum putes, quia non dimittet, cùm D peccaueris. Heb. 2. Si enim qui per Angelos dictus est sermo, factus est firmus, & omnis præuaricatio & inobedientia accepit iustam mercedis retributionem: quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem? Quæ cùm initium accepisset enarrari per Dominum ab eis qui audierunt, in nos confirmata est, contestante Deo signis, & portentis, & variis virtutibus, & Spiritus s. distributionibus secundum suam voluntatem. Interim verò temperatur pœna Zachariæ diuina liberalitate, ideóque adiicit Angelus, *Vsque in diem quo hæc fient.* Pronomen de- E monstratiuum non ad illa omnia quæ per Ioannem implenda erant, refertur: sed ad illius natiuitatem, & nominis impositionem. Zacharias enim in nasciturο puero dubitauerat. Atqui, ait Angelus, ipse natum illum videbis, & facto cognosces nihil esse in Dei promissis diffidendum, & tunc vsus linguæ restituetur tibi. *Complebuntur enim hæc in tempore suo*, vt iam rata, quæque neque tua, neque alicuius diffidẽtia remorari possint. *Et erat plebs expectans Zachariam, & mirabantur quid tardaret ipse in templo.*

Bonauent.

Ad populum enim pertinet expectare, ait Bonauentura. Vnde Moyses, cùm ascenderet in montẽ, dixit senioribus, Exod. 24. Expectate hîc, donec reuertamur ad vos. Quia F vt dicitur Thren. 3. Bonum est in silẽtio præstolari salutare Dei. Plebis est etiam admirari diuina secreta, nõ perscrutari. *Mirabantur autem quid tardaret:* quia nulli tẽplum ingredi licebat hora illa oblationis incensi per sacerdotem: vnde fiebat, vt nullus moræ huius rationem reddere posset. Quãta est igitur nostrorũ temeritas, vt dũ diuina celebrantur mysteria, altaris ambitum adeant, oculos mysteriis immisceant? Ecce Iudæi expectãt foris, & tu quasi sacra facturus, sanctum altare temerare audebis? Sed quid hæc ego? Cùm Iudæis tam diligenter conuenitẽtibus, pauci sacris intersint, sed nec in ipso Dominico die? Ecce nullus egreditur ante sacerdotis egressum: & tamen, vt conqueritur Theophylactus, nos Christiani, nisi mox vt ingressi fuerimus in templum, iterum egrediamur, existimamus malè nobiscum agi.

1. Ne quis se altari ingerat, cùm diuina celebrantur.

2. Ne quis egrediatur ante sacra facta. Theoph.

Nec ipsi quidẽ Apostoli cœnaculum priùs egressi sunt, quàm hymnum dixissent. Eo enim dicto exierunt in montem oliuarum. Audiatis, ait Chrysostomus, hom. 83. in Matth. quicunque vltimam orationem non expectatis. Atqui non ante benedictionem populus, à Salomone dimissus est in solenni templi dedica- A tione: (3. Reg. 8.) & completio sui aduẽtus mysteriis Christus ipse ferebatur in cœlum, & discipulis benedixit. (Act. 1.) Ita benedictio postrema expectãda est, qua diuina mysteria consummantur.

Chrysost.

Hoc præcipitur can. 10. Apostolorum, & referunt, de consecrat. dist. 1. Omnes fideles qui conueniunt in solennibus sacris ad Ecclesiam, scripturas Apostolorum & Euangelium audiant: μὴ δὲ παραμένοντας τῇ προσευχῇ καὶ τῇ ἁγίᾳ μεταλήψει, & non permanentes in oratione quandiu sacra participatio celebratur, velut inquietudinem Ecclesiæ monentes, ἀφορίζεσθαι χρὴ, foras mittere oportet.

Canon. Apostol.

Et egressus non poterat loqui ad illos. Aut B enim populum diuino verbi pabulo excepturus erat, aut benedictione quadam illum donaturus: quod etiã Aaroni moris fuisse legitur, Leuit. 9. statim atque sacrificium oblatum esset. *Et cognouerunt quod visionem vidisset in templo:* tum ex eã diuturna mora, tum ex ipso vultu, qui insolitam quandam lætitiam præ se ferret, quódque elinguem illum esse animaduerterent. Solent enim diuinę visiones & vultum immutare, & aliquo saltem tempore ita suos cõcutere, vt mutos illos reddant. Vtrumque Moysi accidit. Nam & facies eius ex coogressu numinis illustrata est, & idem ipse ait, Exod. 4. Ex quo locutus es ad seruum tuum, im- C peditioris & tardioris linguæ sum. Et Daniel. 10. Domine mi, in visione tua dissolutæ sunt compages meæ, & nihil in me remansit virium: & quomodo poterit seruus Domini mei eloqui cum Domino meo? *Et ipse erat innuens illis.* Ita quod lingua proloqui non poterat, nutibus indicabat, nimirùm fœliciter esse litatum, gratias agerent Deo, qui vota suorum exaudisset.

Ex quibus populus cognouit visionem visam à Zacharia.

Et permansit mutus in templo, fungẽs officio suo in administrãdis sacris vsque ad expletum dierum numerum. Habebat interea Iudaicus populus mutum sacerdotem, mox cessaturæ legis indicium, eíque cessuræ, qui prolata veritate rerum vmbras summoueret, vt D Origenes, hom. 5. in Luc. & Ambros. in Luc. obseruãt. Sed &, vt scribit Theophylactus, significabat indignã Iudæorum vitam: qui vbi Verbum occiderunt, rationem reddere nõ possunt de his quæ dicunt vel faciunt.

Erasmus Paraphrasi

Origenes Ambros. Theoph.

Cæterùm dictio κωφὸς, pro qua hic habemus mutum, significat etiam & surdum, ait Euthymius. Sed & Laurentium vallam arguit Erasmus, Annotat. in Luc. vt qui non, mutum, sed surdum, verti debere putet, quasi κωφὸς, tantùm significet surdum. Vnde igitur prouerbium illud, κωφὸν πρόσωπον, id est, muta persona? Is qui collegit Græcarum vocum etymologias citatis authoribus, docet κωφὸν, dici Græcis, non E solùm qui surdus sit, verũ etiam qui mutus, quem ἄλαλον, vocant, neque quicquam interesse, nisi quòd ἄλαλος, dicatur, qui fari non possit, velut infantes, κωφὸς, cui nulla sit omninò vox.

Euthym. *Erasmus in Vallam.*

Zacharias surdus & mutus. Liturgia quid. In Etymol

Et accidit, vt impleti sunt dies officij eius abijt in domum suam. Dies officij dicũtur τῆς λειτουργίας. Est autem liturgia, vt scribit Suidas, ministerium & munus publicum, à voce λήϊτον, quæ publicum, & τὸ ἔργον, quæ opus significat. Hæc cùm ad diuina transfertur, cultum, preces & oblationem complectitur, ea denique omnia, quæ ad Episcoporũ munus Paulus retulit, vt offerant dona & sacrificia pro peccatis. Act. 13. ad hunc sensũ legitur Apo- F ministrasse cùm ex Spiritus s. decreto Paulũ & Barnabã ad Gentes essent dimissuri: λειτουργούντων δὲ αὐτῶν τῷ κυρίῳ, sacrificãtibus enim illis Domino, dixit Spiritus sanct. Segregate mihi Barnabã & Paulum, in opus ad quod elegi eos. Hac voce Patres antiquissimi sacrũ Missæ cultũ, seu Christi in cœna incruentam oblationem expresserũt. Sic cã. 28. Apostolor. vbi legitur: Si quis Episcopus, aut presbyter, aut diaconus depositus iustè super certis criminibus, ausus fuerit tãgere τῆς πάλαι ἐγχειρισθείσης αὐτῷ λειτουργίας, aliquãdo sibi cõmissã liturgiã, seu oblationẽ, hic ab Ecclesia penitùs abscindatur. Eandem dictionem vsurpat Ignatius in Epist. ad Trallianos, cap. Basilius & Chrysostomus frequentãs.

Christi incruentum sacrificium liturgia est. Can. Apost.

Ignatius. Concil. Ancyranum

Ancyranum etiam consilium cap. 1. λειτουργεῖν, vocat sacrificare. Itaque Zacharias peracto, sed Mosaico ministerio, *Abijt in domum suam.* Non enim priùs illi licebat, quàm exactis sui ministerij diebus. Non illum res domesticæ, non curæ huius seculi torquere debuerunt, interim dum totus diuinis rebus incumberet. Quam tamen omnium primam curam esse arbitrantur permulti nostrorum temporum Episcopi, & Ecclesię pastores, vt diffusè conqueritur Bernardus, Dialogo de Simone & Petro: qui plùs inuigilãt marsupiis subditorũ exhauriẽdis, quàm vitiis extirpãdis. Aberat à Hierusalẽ montana regio, quam Zacharias incolebat. Quamuis autem & Hierosolymis domum habuisset, inquit Theoph. non licuisset tamen & extra ambitum templi per tempus vicis suæ exire. Ita, vt scribit Apostolus, nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus. *Post hos autem dies* ministerij, *concepit Elizabeth.* Debuerunt enim spiritualia carnalibus anteponi, & carnalis illa cohabitatio spirituali Dei ministerio cedere. Nec enim, vt Hierony. contra Iouin. monet, illa Christianis indulta est in magna alicuius festiuitatis solennitate, sìtm tamen nihil tam licere nonnullis videatur. 1. Cor. 7. Nolite fraudare inuicem, nisi fortè ad tẽpus, ex consensu, vt vacetis orationi, & iterum reuertimini in idipsum. Exod. 19. Sacerdotes quoque & populus qui accedũt ad Dominum, sanctificentur, ne percutiam eos. Et ex hac causa dicunt Hebræi Ozam percussum, 2. Reg. 6. quia nocte vxorem cognouerat quando tetigit arcam. Non enim licebat ab amplexu Liæ ad Rachelem immediatè trãsire, sicut 29. Genes. dicitur ad Iacob: Imple hebdomadam dierum huius copulæ. Hæc Bonauent. Concepit igitur Elisabeth, & sanctum reuiuiscit in partũ. Arida atque exarata rugis medulla, medullis vitalibus in viscera fœcũda viridatur, & vetustate nimia domus vteri dilapsa, in faciem nouã repẽtè reparatur, vt meditatur Petrus Chrysologus, hom. 92. *Et occultabat se mensibus quinque,* Origenes, ho. 6. in Luc. Quæro, inquit, quam ob causam, postquàm intellexit se esse prægnantem, publicum declinarit? Ni fallor, hoc est etiam, quòd hi qui nuptiis copulati sunt, non omne tempus coitus liberum inter se habent, sed est tempus quando recedunt ab opere nuptiarum. Si enim vir senex fuerit, & mulier anus, pudoris est maximi seruire eos libidini, seruire coniugio. Ea propter abscondit illa se mensibus quinque, donec Christi conceptio instaret, quæ pudorem illum auferret. Sed & docebat copulam ad intentionem generationis, nõ autem libidinis fuisse. Nam cùm concepisset, abscondit se, quasi carnali huic operi renuncians. Quinetiam ipsi iuuenes, suscepta plerunque sobole; renunciant operibus iuuentutis, inquit Ambrosius. Et quid mirum de hominibus, si pecudes quoque muto quodam opere loquuntur, generandi sibi studium, non desiderium esse coeundi? Si quidem vbi semel grauem aluum sibi senserint, iam nec concubitu indulgent, nec lasciuiam amantis, sed curam parentis assumunt. At verò homines nec conceptis, nec Deo parcunt; illos contaminant, hunc exasperant. Et quid de pecudibus loquar? Terra ipsa à generandi opere sæpè requiescit, & si impatienti hominum studio, iactis frequenter seminibus occupetur, impudentiam mulctat agricolæ, & fœcunditatem sterilitate commutat. Ita quidem in ipsis elementis ac pecudibus, ab vsu non cessare generandi, naturæ pudor est. Meritò ergo etiam sancta Elisabeth erubescebat

A gratiam, etsi non recognosceret culpam. Læta quidem erat de conceptu, sed, vt est verecunda probitas, suppudescebat, quòd his qui nondum nouerant hæc autore Deo geri, ait Erasmus, iam anus adhuc libidini vacasse posset videri. Nec enim ignorabat, quàm sit pronum ad malè suspicandum simul & malè loquẽdum vulgus hominum. Spectabat & illud prudens mulieris animus, non esse iactandum Dei donum apud populum, donec certum esset; ne si quid fefellisset, sterilitatis probrum, ob frustrà speratam anui prolem conduplicaretur. Interim verò spirituali gaudio diuinæ gratiæ congratulabatur, dicens;

B *Sic mihi fecit Dominus in diebus quibus me respexit, auferre opprobrium meum inter homines.* Hactenus, inquit, sterilis, & effœtæ probro traducta sum apud populum Israeliticum, cui turpior est corporis sterilitas, quàm animi improbitas. Sed, vt video, Dominus in hoc fœcunditatem distulit, quò non solùm me eximeret à probro sterilitatis, verumetiam cumulatius adferret gaudium, præter spem nata prole. Nam planè Dei munus est, qui quo ipsi visum est tempore, dignatus est ancillam suam respicere: quòd posthac vnica, seráque, sed insigni

C prole, quam Deo genui, prædicabor mater fœlicior multis, quæ numeroso partu locupletant suos maritos. Cæterùm Respiciendi verbo declaramus gratiam seu beneficium aliquod etiam indignis obtigisse: cuius contrarium est, auersari, oculos auertere. Psal. 138. Humilem respicit, & alta à longè cognoscit. Aspicere enim gestus miserantis est. Cæterùm probro ducebatur sterilitas eo tempore, quo Christus ex hominibus nasciturus expectabatur. Nunc autem diuinæ prouidentiæ ita quisque illam referat, vt non statim aliquem iudicet & condemnet, quia prolem non habet. Similem ergo gratiarum actionem reddit, quam & Rachel, Genes. 30. Con-

D cepit enim Rachel, & peperit filium, dicens: Abstulit Deus opprobrium meum. Tunc scilicet hæc audiebantur. Deut. 7. Non erit apud te sterilis vtriusque sexus. Vnde dicitur. Regum 1. quòd æmula Annæ affligebat eam, & vehementer angebat: intantum vt exprobraret quòd Dominus conclusisset, vuluam eius. Ideò lætatur, quasi hoc Psaltes occinat Psal. 112. Ecce habitare facit sterilem in domo, matrem filiorum lætantem.

Marginal notes: Abducitur cura terrenorum cum diuina fiant. — Bernad. — Theoph. — Copula coniugum interdicta precum tempore. — Hieron. — Bonauent. — P. Chrysol. — Origen. — Pudor in coitu senum etiam coniugatorum. — Ambros. — Quiescendum a copula. — Erasmus. — Respicere quid.

De annunciatione facta per Gabrielem Angelum ad virginem Mariam. vnde fuerit illa virgo. de salutatione Angelica, turbatione Mariæ, & iis argumentis, quibus Angelus demonstrauit facilem esse Deo, Verbi incarnationem, & virginis grauidationem, & de consensu virginis.

Matth.	Marc.	LVCAS.	Ioan.
		Missus est Angelus Gabriel à Deo in ciuitatem Galilææ, cui nomen Nazareth, ad virginem desponsatam viro, cui nomen erat Ioseph, de domo Dauid, & nomen virginis Maria. Et ingressus Angelus ad eam dixit: Aue gratia plena, Dominus tecum: benedicta tu in mulieribus. Quæ cùm audisset, turbata est in sermone eius, & cogitabat qualis esset ista salutatio. Et ait Angelus ei: Ne timeas Maria, inuenisti enim gratiam apud Deum: ecce concipies in vtero, & paries filium: & vocabis nomen eius Iesum. Hic erit magnus, & filius altissimi vocabitur: & dabit illi Dominus Deus sedem Dauid patris eius: & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. Dixit autem Maria ad Angelum: Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? Et respondens Angelus, dixit ei: Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Ideóque & quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. Et ecce Elizabeth cognata tua, & ipsa concepit filium in senectute sua. & hic mensis, sextus est illi, quæ vocatur sterilis: quia non erit impossibile apud Deum omne verbum. Dixit autem Maria: Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.	

Introductio.

QVi magnum aliquod imperium corruisse audiunt, si in pristinum splendorem reparatum illud fuisse intellexerint, id quibus authoribus & medijs contigerit, latiùs explicari gestiũt. Et olim quidem, vt scribit Diodorus Siculus, apud Ægyptios ægroti in locum publicum efferebantur, vt si quisque quod simili morbo medicum fuisse obseruas-

E set, publicè pronunciaret. Nec quidem tantum aut ægrotis lætitiæ argumentum est, si medicum aduenisse: aut, longis iam discordijs & bellis lacessito populo, si principem prudentem & patrem patriæ datum esse intellexerint, quantũ nobis hodie suppetit in Angelica legatione, & virginis assensu. Qui non animi morbi, quæ non peccata Christum animarum nostrarum medicum præcesserunt? Esa. 1. A planta pedis vsque ad verticem non erat in homine sanitas: Omnes declinauerunt, inquit Dauid, simul inutiles

Marginal notes: Diod. Sicul. — Ægroti in publicũ elati. — Vindex Deus olim.

facti

facti sunt. Quot clades præcesserant? Quid non horrendum vindex Dei manus incusserat in diluuio, sulphure Sodomitico, tot captiuitatibus, bellis, dissidiis, & toties repetita captiuitate & fame? Præter hæc, aperuerat infernus animam suam absque vllo termino, ait Esaias.

Prudentius.

Stragem sed istam non tulit
Christus cadentum Gentium
Impunè, ne forsan sui
Patris periret fabrica:

Vt scribit Prudentius in Hymno de natali pueri Iesu. A Ecquis verò nostrûm est, quem non delectet audire remedia allata ei, quem moribundum iudicarit? Luc. 10. Atqui Samaritanus hic noster hominem semiuiuũ relictum visitauit, & curauit. Etiam & Ioan. 9. curiosè nonnulli cæcum curatum interrogãt, Quomodo aperti sunt tibi oculi? Nos si remedium istud explicare voluerimus, à saliua illa luto nostro commixta, à diuino verbo & sapientia carni nostræ vnita ordiamur, & statim proferemus, quòd Verbum caro factum est. Hoc nimirum nostræ reparationis exordiũ est, quòd Christus cõceptus est de Spiritu sancto. Hoc nostræ fidei fundamentum est. Quod quia quisque & B ore fateri, & corde credere tenetur: ideò Lucas nihil tacere voluit, quod faceret ad huius historiæ certitudinẽ. Præmissa enim miraculosa Ioannis conceptione, legationis ad Mariam factæ summam explicat; exprimens locum, tempus, personas, & velut dialogismo illarum verba interserens. Fœcundatam precursore sterilem narrauit, nunc Virginem Deo impragnatam describit. Hæc enim fœcundatio facta est Deo destinante, Angelo nunciante, & virgine consentiente. Contigerunt hæc mense sexto à conceptione Ioannis: vnde tandem Angelus adiecit, Et hic mẽsis est sextus illi quæ vocatur sterilis. Scribit Chrysostomus, C Ioannem mense Septembri luna vndecima, quando celebrabatur ieiunium scenopegiæ, in æquinoctio autumnali decrescentibus diebus, Elisabeth filiũ cõcepisse: ex quo tempore si sex menses computaueris, Christi cõceptionem in mensem Martium incidisse perspicies: Immò & in eundem ipsum diem, vt scribit Athanasius in Quæstionibus ad Antiochum principem (quæst. 17.) quo & primus homo conditus, & Christus pro nostra salute mortuus est. Vt sic reparatio primæ creationi responderet, ait Bonauentura, in Luc. & impleri videatur illud Esaiæ 66. Sicut cœli noui, & terra noua, quæ ego facio D stare coram me, dicit Dominus, sic stabit semen vestrum. Et erit mensis ex mense, & sabbatum ex sabbato, veniet omnis caro vt adoret coram facie mea. Cæterùm Lucas, vt obseruat Bernardus, ho. 1. super, Missus est, nominat quidem nuncium qui mittitur, Dominum à quo mittitur, virginem ad quam mittitur, sponsum quoque virginis, amborũmque genus: ciuitatem ac regionem propriis designat nominibus. Vt quid hoc? Putasne aliquid horum superuacuè positum sit? Nequaquam. Si enim nec folium de arbore sine causa, nec vnus ex passeribus sine patre cœlesti cadit super terram, putem ego ex ore sancti Euange- E listæ superfluum diffluere verbum, presertim in sacra Verbi historia? Non puto. Plena enim sunt omnia supernis mysteriis, ac cœlesti singula dulcedine redundantia, si tamen diligentem habeant inspectorem, qui nouerit sugere mel de petra, oleũmque de saxo durissimo. *Missus est*, inquit, *Angelus Gabriel à Deo.* Non arbitror hunc Angelum de minoribus esse, qui qualibet ex causa crebra soleant ad terras fungi legatione. Quod & ex eius nomine palam intelligi datur, quod interpretatur, Fortitudo Dei: & quia non ab alio aliquo fortè excellentiore se, vt assolet, spiritu, sed ab ipso Deo mitti perhibetur. Nam quia Christus Dei virtus est, & fortior ille, qui fortem Satha- F nam deuicturus erat. qui vt Gigas fortis decursurus erat viam suam, ideò rectè per Angelum, qui Dei fortitudo dicitur, nunciatur. Sed & diuinæ fortitudinis, seu potentiæ, testis esse debuit, quæ in virgine operaretur, eamque fœcundaret. Virgo enim, quamdiu talis, ad conceptum impotens est, ait Albertus Magnus, in Luc. Itaque nouum hoc & inauditũ est, nec nisi à diuina virtute prohibetur, quòd peperisse dicitur. Hier. 31. Nouum faciet Dominus super terram, fœmina circundabit virum. Apoc. 21. Dixit qui sedebat in throno, ecce noua facio omnia. Eccl.

Christi incarnatio collyrium est.

Quando Angelus missus sit.

Chrysost.

Athanas.
Eadem die christum conceptum & mortuum, & primus homo cõditus.
Bonauent.
Bernard.
Omnes circũstantiæ designata à Luca.

Angelus quis & quid Gabrielis nomẽ.

1.

2.

Albertus Magnus.

36. Innouã signa, immuta mirabilia. Ita respondet veritas promissioni, vt sicut per Gabrielem mysterium istud prædictum fuit Danieli, sic aperiatur & virgini. Dan. 9. Ecce vir Gabriel, quem videram in visione à principio, citò volans, tetigit me in tempore sacrificij vespertini, & docuit me. Sequitur: Septuaginta hebdomades abbreuiatæ sunt super populum tuũ, & super vrbem sanctam tuã, vt consummetur præuaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna, & impleatur visio, & Prophetia, & vngatur sanctus A sanctorum. Cæterùm quia tunc visio de prælijs erat, regumque certaminibus, immò regnorum successionibus, Gabriel qui præpositus est prælijs, huic officio apud Danielem mancipabatur, ait Hieronymus, in c. 8. Daniel. Gabriel enim in linguam nostrã vertitur, Fortitudo, vel Robustus Dei. Vnde & eo tempore, quo erat Dominus nasciturus, & indicturus bellum dæmonibus, & triumphaturus de mundo, Gabriel venit ad Zachariam & ad Mariam. Et quidem cùm per Angelos natiuitas Isaaci, Genes. 18. Gedeonis, Iud. 16. immò & Ioannis nunciata sit: quantò decentius fuit, vt docet Andreas Hierosolymitanus, B serm. in Salutat. Angel. Archangelum Gabrielem ex altissimis in huius stupendæ rei ministerium demitti? Habuerat vtique Christus à Prophetis testimonium: idcircò Philippus ad Nathanaëlem, Ioan. 1. Quem inquit, prædixerunt Moyses & Prophetæ, inuenimus Messiam. Immò verò quò simul omnia illi vicem redderent, inferni species testimonium fecere, cacodæmonum scilicet agmina, dum aut oracula redderent, aut ex ipsis etiam obsessorum corporibus clamarent: Quid nobis & tibi Iesu Nazarene? Luc. 4. Quid itaque mirum, si nec cœlestis defuit paranymphus, qui aduentum illius prænunciaret? Adde quòd C conueniens erat nuncium inde pendere, vnde & ille processurus erat. Psal. 44. A summo autem cœlo egressio eius, & occursus eius vsque ad summum eius. Denique quia supermundanum est hoc mysterium, ab illo meliùs nunciatur, qui non ex hominum consilio, aut opinione, sed Dei voluntate totus pendeat, qui denique nihil humanum & terrestre habeat. Generationem eius quis enarrabit, inquit Esaias? At verò illã Angelus edisserit. Sic olim data est lex per Angelos, & illi sæpissimè patres edocuerunt, Abrahamum Gen. 15. Iacob Gen. 32. Mosem Exod. 19. Dauidem 2. Reg. 24. Quantò fuit conuenientius per Angelum, virgi- D nem illam Angelicã, de reconditis hisce erudiri? Ideò Esa. 18. ita prænunciatur: Ite Angeli veloces ad Gentem conuulsam & dilaceratam, ad populum terribilem, post quem non est alius, ad Gentem expectantem & conculcatam, cuius diripuerunt flumina terram eius, ad montem nominis Domini exercituũ, montẽ Sion. Iudæorum enim Gẽtem describẽs, inquit Albertus Magnus, in Luc. vocat cõuulsam tentationibus, & dilaceratam peccatis: Gentem tamen Dei promissa expectantem, & conculcatam seruitute dæmonum, cuius terram & habitationem iam flumina vanitatum diripuerant, cùm tamen ex scientia legis & E Prophetarum esset terribilis, cui, si Dei protectionem spectes, Gentem nullam comparaueris. Ad hanc igitur Angeli veloces mittuntur, vt annuncient opus redemptionis, Mittitur Gabriel ad Virginem, multitudo verò cœlestis exercitus ad pastores. *Missus est* ergo *à Deo.* Nõ ingessit se, quod malignorũ spirituũ proprium est, vt Sathanæ, Iob. 1. & spiritus mẽdacis in ore Prophetarum. 3. Reg. 13. Nam ad eorum instar Pseudoprophetę sese ipsimet non vocati, velut lupi in ouile obtrudunt, vt grassentur. Hierem. 23. Currebant, & non mittebam eos. Missus est iste. Facit F enim Deus nuncios suos spiritus, & ministros suos flammam ignis, ait Psaltes. Leguntur verò nonnunquam Angeli missi ab aliis Angelis, si hæc noua superueniens authoritas a nullo nisi à Deo præsumitur. Sed & hoc ideò positum est *à Deo*, ne cui vel beatorum spirituum, suum Deus antequàm virgini reuelasse putetur consiliũ, ait Bernardus, serm. 1. super Missus, excepto duntaxat Archãgelo Gabriele, qui vtique tãtæ inter suos inueniri potuerit excellentiæ, vt tali & nomine dignus haberetur, & nuncio. Porrò loci congruentiam notat, missum illum dicens *in ciuitatem Galilææ, cui nomen Nazareth.* erat autem Galilæa; confinis Iudæorum & Gentium, Ait Bonauentura, in Luc.

5.
Gabriel fortitudo Dei.
Hierony.

4.
Angelis nunciant electorum natali.
Andr. Hierosolymit.

6.
Conueniebat Angelò nunciare Christi natalem.

Albertus Magnus.

Mittuntur Angeli.

Bernard.

Locus Nazareth.
Bonauent.

vnde & illum venisse nunciabat, in quo benedicerentur omnes tribus terræ, vt Abrahæ dictũ est, Genes. 22. & Iacob asseuerat, Genes. 49. quòd esset expectatio Gentium. Sed & Nazareth, si legatur per literam Hebraicam Tsade, florigeram significat, in qua flos campi & lilium conuallium, Cant. 2. primùm conciperetur. Abiectum erat tum temporis hoc oppidulum. Hinc & istud Nathanaëlis, Ioan. 1. E Nazareth potest aliquid boni esse? Sed nunc hac solenni legatione, & Christi educatione nobilitatum est, vt obseruat Andr. Hierosolymitanus, serm. in salut.

Andr. Hierosolym.

A Angelicam. Sed & Christus Nazaræus dici debuit, vnde & in Nazareth primùm concipitur. Quinetiam persona conueniens erat, quæ hanc legationem admitteret: mittitur enim *ad Virginem*. Debuit enim restitutio nostra quodammodò alludere ad ruinam nostram. Ad hanc quidem concurrerunt Angelus malus in serpente, Eua desponsata, & vir: ad reparationem autem nostram cõcurrit Angelus bonus, Virgo, & Christus. Hoc obseruat Irenæus lib. 5. in hære. Seducta est malè inquit, quæ iam viro destinata erat virgo Eua: per veritatem euãgelizata est ab Angelo virgo Maria. Quemadmodum enim illa per Angelicum sermonum deducta est, vt effugeret Deum, præuaricata verbum eius: ita & hæc per Angelicum sermonem euangelizata est, vt portaret Deum obediens eius verbo. Et sicut illa seducta est vt effugeret Deum: sic & illa suasa est obedire Deo, vti virginis Euæ virgo Maria fieret aduocata. Ita pro inobedientia obedientia commutatur, & fides pro perfidia compensatur, inquit Augustinus, serm. 2. de annunciat. Dominica. Per virginem venit mors, vt scribit Cyrillus Hierosolymitanus, catech. 12, Dignum ergo erat de virgine apparere vitam, vt sicut illam serpens decepit, ita & istam Gabriel annunciaret. Et quidem conueniens erat Christi & Dei nostri genitrices virginitas. Quid enim? Cùm primus homo de virgine terra sumptus & plasmatus sit, num conuenientius erat secundum perfectiorem hominem de virgine nasci? Adde quòd integra mente & corpore esse debuit, vt obseruat Bernardus, vtroque enim Deum acceptura & possessura erat. Neque verò in maleuolam animam intrabit Spiritus sanctus, aut habitabit in corpore subdito peccatis. Quæ enim conuentio luci ad tenebras, aut Christi ad Belial? Itaque cùm multò sit purior & acceptior virginitas aut coniugio, aut quolibet alio statu, vt contra Iouinianum probat Diuus Hieronymus: ideò virginem illam esse decuit, quæ Christum exciperet. Sancti estote, inquit, quoniam ego sanctus sum. Quinetiam veniebat vt omnem corruptionem tolleret, & redderet nos Deo mortificatos quidem carne, viuificatos autem spiritu. At verò vbi maior est carnis mortificatio quàm in virginitate? Sed & altiore quodam mysterio factum est, vt qui in cœlis patrem haberet sine matre, in terris matrem haberet sine patre: & indè mirabilior eius esset natiuitas, & liberè quisque cum Esaia exclamaret, Generationem eius quis enarrabit? Et id Malachiæ 1 (cap. 3.) Et quis poterit cogitare diem aduentus eius? Ita scilicet sacerdos secundum ordinem Melchisedech fuisse cõprobatur à Paulo, si eius generationem spectes: Neque principium neque finem dierum habens: cuius nec mater in generatione æterna, nec pater in temporali censeatur. Albertus Magnus, in Luc. Sicut enim diuina generatio est de patre sine fœmina, sine corruptione: ita humana generatio sine patre est, sicut candor nascitur de luce, & flos de terra. Quia, sicut dicit Philosophus Abrutallus, flos in terra est sine patre, sed in cœlo habet patrem solem, hic autem habet matrem terram. Sap. 7. Candor enim est lucis æternæ, & speculum sine macula Dei maiestatis, & imago bonitatis illius. Cæterùm virgo illa eius mater *erat desponsata Ioseph de domo Dauid*. Cyrillus Hierosolymit. catech. 12. obseruat desponsatam dici, non vxorem, quòd propter solã despõsationem vxor dici posset, eo nimirùm modo, quo Iacob ad Laban dicebat de Rachele: Da mihi vxorem meam. Et quidem Augustinus sponsum sumit pro coniuge, habita copulæ ratione, cuius respectu non erat desponsata virgo. Sic enim scribit, serm. 13. in natali Dom. Concepit virgo antequàm sponsum haberet, parit antequàm nubat: & quod ad laudem pertinet matris Domini, & vir-

Virgo turbata.

Irenæus.

Eua & Maria comparatio.

B

Augustin.

Cyrillus Hieroso.

Antithesis Eua & Maria.

C

Bernard.

Hieron.

D

Mater christi debuit esse virgo.

E

Albertus Magnus.

Abrutallus Philosoph.

F

Cyrill. Hierosol.

Desponsata pro coniuge August.

go cœpit esse post partum. Virgo enim concepit, virgo peperit, virgo post partum illibata permansit. Cæterùm si quis requirat, quid illam desponsari opus fuerit, cùm virginem illam permanere conuenientius esset: respondet Hieronymus, lib. 1. Comment. in Matth. opus fuisse cognosci familiã virginis ex familia Iosephi. siquidem nemini licebat ex alia quàm sua tribu vxores ducere. Num. 36. Nubant, sed tãtùm suæ tribus hominibus, ne commisceatur possessio filiorum Israel. Rom. 1. Qui natus est ei ex semine Dauid. Sic enim Psal. 131. promissum Dauidi fuerat: De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Ideò adiecit, *De domo Dauid*. Miserè afflicta fuit hæc domus, quòd ei quisque regiam dignitatem deberi intelligeret. Ideò nunc à Iudæorum Pontificibus, nunc ab Herode, nunc etiam à Romanis variis modis impetita est. Ex quo factum est, vt & abiecta lateret, aut saltem paupertate & opprobriis vexaretur. Euseb. lib. 3. cap. 12. hist. Eccles. & cap. 20. narrat Vespasianum capta Hierosolyma omnes de tribu Dauid inquiri iussisse: sed & Domitianum eapropter curiosè & acriter Iudæ nepotes de eadem stirpe interrogasse scribit. Et hoc quidem hinc emergebat, quòd Christo ex illa domo oriundo omnia imperia, magistratus, & regna subiicienda esse Prophetæ prædixerant, & Iudæi profitebantur. Sed & de vtroque, Maria nimirùm & Iosepho, domus Dauid dici potest. Nec tantum Iosephus domum Dauid Christo & Virgini designabat, sed &, vt scribit Beda, per desponsationem illam latere Dominus volebat incarnationis mysterium. Nam, ne velut adultera, virgo lapidaretur à Iudæis, maluit aliquos de suo ortu quàm de pudore dubitare parentis. Simul & virginibus impudicis occasionem tollebat, ne matrem quoque saluatoris dicerent falsis suspicionibus infamatam fuisse. Denique in Ægyptum fugiens, & inde rediẽs, solatium viri habere debuit, qui integerrimæ virginitatis custos, pariter ac testis existeret. Quinetiam eò factum est, vt partus ipse diabolum lateret: ne fortè q. cæteris hominibus eminentiorem morti tradere timeret. Origen. hom. 6. in Luc. hoc confirmat Ignatij testimonio, qui in quadam suarum Epistolarum ita scribit. Principem huius mundi latuit virginitas propter Ioseph, propter nuptias, quia habere virum putabatur. Has & superiores rationes adducit Basilius, homil. 25. de humana Christi generat. Gregorius Nyssenus, serm. de sancta Christi natiuitate, Virginem dicit è sterilibus parentibus natam, templo statuo dicatam fuisse: quæ cùm nubilis esset, existimasse eos sacrilegium fore, si homo ius & potestatem in donarium Deo consecratum haberet. Ideò priùs habito sacerdotum consilio, hos illi prouidisse Iosephum virginitatis custodem. Idem scribit Ioan. Damascenus, Orat. 1. de beatæ Mariæ dormitione. Vnde & lib. 4. de fide Orthodoxa, cap. 15. Hac, inquit, desponsatione id agebatur, vt & Virgini custos præstò esset, & ei qui virgines obseruabat, impostura fieret. Ita primùm Virgo in domo Dei plantata, atque per Spiritum sanctum saginata, instar oliuæ frugiferæ, virtutum omnium domicilium efficitur, vt quæ videlicet ab omni huiusce vitæ, & carnis concupiscentia mentem abstraxisset, atque ita virginem, vnà cum corpore, animam conseruasset, vt eam decebat, quæ Deum sinu suo exceptura erat. Ita simul in illa virginitas & coniugium commendantur, sed in vtriusque corporis & animæ puritate. Benè desponsata, sed virgo, inquit Ambros. lib. 2. in Luc. quia Ecclesiæ est typus, quæ est immaculata, sed nupta. Concepit nos virgo de spiritu, parit nos virgo sine gemitu. Et ideò fortassè sancta Maria alij nupta, ab alio repleta: quia & singulæ Ecclesiæ spiritu quidem replentur & gratia; iungũtur tamen ad temporalis speciem sacerdotis. Bernardus, hom. 2. super Missus est: Hic cùm tu Iosephi nomen, eidémque gratiam collatam audieris, memento magni illius quondam Patriarchæ vendit in Ægypto, Gen. 37. & scito, inquit, non solùm ipsius istum vocabulum fuisse sortitum, sed & castimoniam adeptum, innocentiam & gratiam. Ille Domino suo fidem seruans, dominæ suæ noluit commisceri: iste dominam suam Domini sui matrem virginem agnoscens, & ipse continens fideliter custodiuit. Illi data est intelligentia in mysteriis somniorum: isti datum est cõscium fieri atque participem

Hierony.

Quomodo liquet Mariã fuisse de domo Dauid.

Domus Dauid miserè afflicta.

Euseb.

Beda. 2.

Cur desponsata Virgo. 3

Cap. 1. lib. 1. in Luc.

4

Origen.

Ignatius.

Basilius.

Gregor. Nyssen.

Diuina prouidentia.

Virgo desposata est.

Io. Damas. 5

In Maria virginitas & coniugium.

Ambros.

Bernardus.

Collatio Ioseph Patriarchæ, cum Ioseph viro virginis.

cœle

cœlestium sacramentorum. Ille frumenta seruauit, non sibi sed omni populo: iste panem viuum è cœlo seruandum accepit, tã sibi quam toti mundo. Porrò vt nomen viri, ita nomẽ virginis exprimit Lucas. *Nomen*, inquit, *virginis Maria*: ua omnia ob oculos ponit, immò & omnia mysterijs plena esse testatur. Ex quo fit, vt Bernardus, Ioan. Damasc. Beda, & coplures Patres, ex nominis interpretatione consolationem hauriãt. Bernardus quidem & Beda Mariam, quasi maris stellam dictam esse, ita perpendunt, vt verè in ea impletũ sit, quod pridem Balaam cecinit, Orietur stella ex Iacob, & virga consurget ex Israel. Nam, vt canit Ecclesia, sicut stella radium patit, virgo filiũ pari forma. Neq; sidus radio, neque mater filio fit corrupta. Hæc est illa nobilis stella ex Iacob orta, inquit Bernardus, homil. 2. super Missus, cuius radius vniuersum orbẽ illuminat, cuius splẽdor & præfulget in supernis, & inferos penetrat. Terras etiam perlustrans, & calefaciens magis mentes quàm corpora, fouet virtutes, excoquit vitia. Ipsa, inquam, est præclara & eximia stella, super hoc mare magnum & spatiosum necessariò subleuata, micans meritis, illustrans exemplis. O quisquis te intelligis in huius seculi profluuio, magis inter procellas & tempestates fluctuare, quàm per terram ambulare: ne auertas oculos ab hoc fulgore sideris, si non vis obrui procellis. Si insurgant venti tentationum, si incurras scopulos tribulationum, respice stellam, voca Mariam. Damascenus, lib. 4. de fid. Orthod. cap. 15. Mariam Dominam nuncupat. Id enim, inquit, Mariæ nomine significatur. Verè etenim rerum rerum omnium conditarum domina facta est, cùm creatoris mater extitit. Respexit autem ille ad Syriacam dictionem, quæ Hebraicè commixta in nomine *Maria*, dominam maris significat. Atqui Augustinus, lib. Meditat. cap. 23. Sub Christi cõfessione positi, inquit, ligno crucis ferimur, nauigantes per hoc mare magnum & spatiosum, vbi sunt reptilia, quorũ non est numerus, vbi animalia pusilla cũ magnis, vbi draco sæuissimus paratus ad deuorandum, vbi loca periculosa, Scylla & Charybdis. Ideò recurrit is ad sanctorum patrocinia. Orate, inquit, omnia agmina Angelorũ, & vniuersi cœtus beatorũ, vt vestris precibus, meritísque adiuti, salua naue, & integris mercibus peruenire mereamur ad portum perpetuæ salutis & quietis. Cur non & idem nobis à Maria domina supplices obsecremus, si quando salui & incolumes emergamus, ne nos demergat tempestas aquæ, aut absorbeat nos profundum, aut aperiat super nos puteus os suum? Sed nunc ex ipsis coniugibus, ex virgine & Iosepho, ad penitiora mysteria progrediamur: & quid legatus expedierit, audiamus. *Ingressus est Angelus ad eam.* Nunc innuit Euangelista Angelum corporali modo apparuisse, & locum designare videtur vbi virginem inuenerit. Ingressus enim, corporalem motum designat, vt obseruat Caietanus. Nec enim apparuit tanquam ex improuiso in aula, sed gradiens ad virginis aulam introiuit. Hoc etiam longè antè Sibylla Erythræa cecinerat, lib. 8. Oraculor. his verbis:

Ex nominis Maria, interpretatione cõsolatio.

Bernard.

Maria, stella maris.

Damasc.

Maria, domina maris.

August.

Angelus corporali modo apparens.

Caietanus.

Sibylla Erythr.

A

B

C

D

Πρῶτα μὲν οὖν Γαβριὴλ ἀνέφηνε δέμας ἁγνὸν ἰδ' ἐνέχθη.

id est, *Ac primum corpus Gabriel ostendit honestum Nuncius.*

E

Quinetiam locus intelligitur secretus fuisse. Non enim foris illam vagantem, non in ostio domus suę garrientem, sed intus solitariam inuenit. Ioan. Damascenus, Orat. 2. de Mariæ dormitione. Apud Iosephum, inquit, sacra hæc & immaculata puella commorabatur, domi se continens, eorúmque quæ ante fores gererentur, nihil omninò cognitum habens. Ambrosius, lib. 2. Comment. in Luc. Discant mulieres propositum pudoris imitari, inquit. Solam in penetralibus, quam nemo virorum videret, solus Angelus reperit: sola sine comite, sola sine teste, ne quo degeneri deprauaretur affatu, ab Angelo salutatur. Hoc nimirùm virgines decet, ne fortè si adinstar Dinæ, congressus hominum sectentur, ipsæ suæ corruptionis occasionẽ præbeant. Puto, inquit Bernardus, homil. 3. super Missus, quòd Angelus ingressus est sacratum pudici cubiculi, vbi illa fortassis clauso super se ostio orabat Patrem in abscondito. Nec mirũ esse debet, quòd Angelus clauso ostio ingredi dicatur, etiam assumpto corpore. Nã & hoc ille adeò subtile reddere potest, vt nec ei opus sit illa aditus pro-

Maria solitaria.

Damasc.

Ambros.

F

Bernard.

Quomodo Angelus in assũpto corpore ianuis clausis intrauerit.

portione, quę ad nostrorum corporum ingressum requiritur. Quis enim putauerit Angelum, cùm è carcere Apostolos educeret, Act. 5. aut cum Petrum è vinculis eriperet, Act. 12. opus babuisse aperto ostio. Sed nec ipse Christus, cùm ad Apostolos post resurrectionem ianuis clausis ingressus est. Sicut enim solis radij vitrum permeant sine illius disruptione, ita & ipsi Angeli obserata omnia penetrant. Angelicis spiritibus parietes nõ obsistunt, inquit Bernardus: sed cuncta illis visibilia cedunt, cuncta æquè corpora quantumlibet solida vel spissa, penetrabilia sunt eis ac peruia. Suspicandum igitur non est, quòd apertum inuenerit Angelus ostiolum virginis, cui nimirùm in proposito erat hominum fugere frequẽtias, vitare colloquia, ne vel orantis perturbaretur silentiũ, vel cõtinentis castitas tentaretur. Porrò solẽt Angeli stare orationibus, & delectari in his quos vident leuare puras manus, vt se in holocaustum offerant in odorem suauitatis. Sic effudit in conspectu Dei orationem suam, & petitionem suam ante ipsum pronunciauit, (Psal. 141.) vt longas hominum ærumnas miseratus, tandem visitaret nos oriens ex alto. Nimirùm his qui sic ad Dominum rapiuntur, apparuerunt Angeli, Danieli cap. 9. Petro Act. 10. Ioanni etiam in Pathmo. Quin & ipsi Zachariæ idem Gabriel præcursoris exortum repromisit, cùm ille in templo sacrificijs & orationibus incumberet. *Aue*, inquit. Ab ipso gaudio initium sumpsit, inquit Andreas Hierosolymitanus, serm. in Salutat. Angelic. lætitiæ signa statim ei annuncians. Sed &, vt Gregorius Nyssenus, serm. de Christi natiuit. censet, verba hæc initiationis benedictio erant. Nouum hoc salutationis genus est, vt obseruat Origen. homil. 6. in Luc. Immò negat se in omni scriptura similem inuenire potuisse. Χαῖρε enim, non saluere tantùm, sed & gaudere significat, & valere. Porrò licet & gaudere, & valere significet, interpres mediam significationem eligẽs, traduxit Salue, ea ratione, quia hæc significatio propria est salutanti. Angelum enim salutantis officio fungi intellexit, ait Caietanus. Hæc autem, inquit Hesychius Hierosolymitanus, serm. de laudib. Virg. Mariæ, fausta Gabrielis nuncia fuerunt illi mox initium lætitiæ. Cùm enim prima virgo concluderetur molestiis, per sententiam condemnatoriã ob trãsgressionem inflictis, & ab ea gemitus plurimi prodirent, omnísque mulier illius causa in dolore esset constituta, & partus omnis propter eam acerbitatem pateretur: secunda virgo, ex denominatione etiam Angelica, miseriam omnem fœminei sexus repulit, omnémque tristitiæ fontem, qui inter pariendum adesse solet, obstruxit: & nubem desperationis, qua premuntur mulieres in partu, dissipauit, & lumina lætitiæ coruscare fecit. Hanc sententiam sequitur Theophylactus. Et præclara sanè inquit Damascenus, serm. 1. de Beatæ Mariæ dormit. Angeli ad eam, quæ Angelis præstabat, oratio. Gaudium enim vniuerso orbi affert. Nam, vt explicat Petrus Chrysologus, sermone 140. in hac voce oblatio est muneris, non simplex salutationis officium. Quod munus nato Christo, pastoribus obtulerat Angelus, dicens: Euangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus est vobis hodie saluator. Gaudium hoc Euæ soluit maledictionem, inquit Euthymius, in cap. 1. Luc. Gaude, inquit, vtpotè inter omnes virgines in Dei matrem electa. Si enim gauisus est Abraham & Sara in natali filij sui Isaac, eòque nomine donauerunt, quasi risum illum risus esse censerent: quomodo non gaudeat virgo tanto dignata priuilegio, vt fieret Dei sui & saluatoris mater? Eua portat peccatorem, at Virgo gestatura erat, qui tolleret peccata mundi, Fulgentius, serm. de natiuitate Christi. Tria namque mala à tribus bonis Mariæ probantur exclusa. Nam Euæ dictum est, In doloribus & in tristitia paries, & ad virum conuersatio tua, & ipse dominabitur tui. Tribus ergo his malis se subiungunt fœminæ, dolori, tristitiæ, seruituti. Maria autem è contrario quàm præclarissimis tribus bonis sublimatur, auscultæ, salutationis Angelicæ, benedictionis diuinæ, & plenitudinis gratiæ. Cùm dixit *Aue*, salutationem illi cœlestẽ exhibuit. Cùm dixit, *Gratia plena*, ostendit ex integro iram exclusam primæ sententiæ, & plenam benedictionis gratiam restitutam. Cùm dixit, *benedicta tu in mulieribus*, virginitatis eius

Bernard.

A

Angeli adsunt orantibus.

B

Gaudium, per Aue.

Andr. Hierosol.

Gregor. Nyssen.

Origenes.

C

Caietan.

Hesychius Hieros.

Antithe. Mariæ & Euæ.

D

Theophyl.

Damas.

Præclara salutatio.

Petr. Chrysologus.

E

Euthym.

Argumentum gaudij in Christi conceptione.

F

Fulgentius

D. Virgo gratia plena contra hæreticos.

benedictum fructum expressit. *gratia plena*, dictio Græca est κεχαριτωμένη, quam neochristiani Gnostici, inuidentes gloriæ Virginis, ita vertunt, vt quantum possunt, ei detrahant. Modò habent gratis dilectam, modò gratificatam, modò receptam in gratiam: quasi nec ipsa gratiosa, id est, gratijs donata fuerit: seu nulla sit actio aut voluntas ex parte virginis, vt diuinæ gratiæ cooperaretur. Ambrosius: Benè, inquit, plena gratia, quæ sola gratiam, quam nulla alia meruerat, consecuta est, vt gratiæ repleretur authore. Nec sanè ita operatur Deus in electis suis, vt artifex in materia inanimata & insensibili. Requirit enim ille assensum nostrorum, quem etiam Angelus ex virgine assecutus est, cùm illa dixit: Ecce ancilla Domini. Itaque non eo tantum modo gratiosa dicitur, quòd gratijs donata sit, sed quòd & illis sit cooperata, vt conciperet filium Dei. quod & statim ipse Angelus testatur, cùm adijcit, *Inuenisti gratiam*. Vtique quia gratiam illa quæsiuerat, & magno cordis affectu concupierat. Athanasius, serm. de sanctiss. Deipara, Hac inquit, de causa factum est, vt gratia plena appellata sis, vtpotè quæ omni gratia abundares, idque per superuentum in te Spiritus sancti: ideóque vultum tuum deprecantur omnes diuites plebis, ditati scilicet istiusmodi bonis & spiritualibus contéplationibus. Huc Chrysippus Hierosolymitanus, de S. Maria, recurrit his verbis: Gratia plena, quia tecum est vniuersus gratiæ thesaurus, totius gratiæ & lętitiæ rex cum ancilla: cum speciosa inter mulieres, speciosus forma præ filijs hominum: (Psal. 44.) cum puella impolluta, is qui sanctificat omnia. Epiphanius idem exaggerat in tractatu suo de laudibus Deiparæ virginis. Multos demum honoris titulos ei tribuit, quòd sit colúba pura, (Cant. 5.) sponsa cœlestis, cœlum, templum, & thronus diuinitatis, quæ coruscantem in cœlo & terra solem, Christum haberet: nubes lucida, quæ fulgur de cœlo lucidissimum Christū, ad illuminandum mundū deduceret: Porta clausa, Ezech. 46. Hortus conclusus, fons signatus, Cant. 4. Nubes leuis, Esa. 9. mons non incisus, Daniel. 2. Sed & Effrem Edessenus, Oratio. in Deiparam, simili stylo, gratiarum dona cumulat, dicens: Aue lux, aue pax, aue gaudium, & salus mundi: aue generis humani lætitia, patrum præconium, lignum vitæ, paradise deliciarum, liberatrix & auxiliatrix. Eadem coaceruat & Hesychius. Quin & Andreas Hierosolymitanus, Salue, ait, benedicta, illuminata, templum, palatium, thalame. Salue electa antequàm fieres, diuina cum hominibus reconciliatio. Petrus Chrysologus ex Augustino, hæc etiam infert, serm. 143. *Aue gratia plena*: Quia singulis gratia per partes data est, Mariæ verò se totam infudit gratiæ plenitudo. Omnes, inquit Euangelista, (Ioan. 1.) de plenitudine eius accepimus. Vnde & Dauid dicit, Psal. 71. Descendit sicut pluuia in vellus cùm sit de corpore, nescit corporis passiones: sic virginitas cùm sit in carne, vitia carnis ignorat. Cœlestis ergo imber virgineum in vellus placido lapsu sese infudit, & tota diuinitatis vnda, bibulo se nostræ carnis celauit in vellere: donec per patibulum crucis expressum, terris omnibus pluuiam salutis infunderet. Et sicut stillicidia stillantia super terram: vt vitalibus partita stillicidijs, tempora fidei rigarent, germina non necarent. Ita Petrus Cluniacēsis, lib. 5. epist. 5. Gratia, inquit, qua plena fuit Maria, charitas intelligenda est, qua illa præ cæteris excelluit. Bonauentura, in Luc. hoc comparationibus confirmat. Ideò, inquit, benè per Hester designatur, quę, vt legitur Hester 2. formosa erat valde, & incredibili pulchritudine, omnium oculis gratiosa, & amabilis videbatur. Vnde de ipsa dici potest illud Eccl. 24. In me gratia omnis viæ & veritatis, in me omnis spes vitæ & virtutis. Huc reduci potest & illud Canticorum: Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. Cùm enim de peccatis agitur, nullam prorsus de beata virgine fieri volo mentionem, ait Augustinus, lib. de natura & gratia, cap. 36. Non sine gratia fuit Sara, Rebecca, Rachel, Delbora, Susanna, Iudith, vt illis conferrentur insolita quædam Dei beneficia: quātò magis Maria plena gratia erat, vt nobis Deum & redemptorem nostrum pareret? Sed & Apostoli repleti sunt Spiritu sancto, & Stephanus plenus fuisse gratia & fortitudine legitur: quantò plenior virgo?

Ambros. — *Aliud gratiosa, aliud gratijs donata.* — *Gratia perficiens non sine assensu.* — *Athanas.* — *Chrysippus Hierosol.* — *Epiphan.* — *Honores D. Virginis tituli.* — *Effrem Edessenus.* — *Hesychius.* — *Andr. Hierosol.* — *Pet. Chry.* — *Maria, vellus Gedeonis.* — *Petrus Cluniacensis.* — *Bonauent.* — *Hester figura D. Virginis.* — *Augustin.* — *Aliter D. Virgo, aliter*

Apostoli pleni gratia, aliter Christus.

A Nec id quidem ei plenitudini, quæ in Christo est, præiudicium facit. Nam & in ipso omnem diuinitatis plenitudinem corporaliter inhabitasse, & non ad mensuram datum esse spiritum, & plenitudinem omnem effusam esse credimus: non autem pari gradu Mariam accepisse, sed quantum electa creatura, præter vnionem cum Deo hypostaticam, capax esse potest, Deo illam seligente, & perficiente. Ita de virgine dicere possumus id Psaltis: Elegit eam Deus & præelegit eam. Nam si omnia parari debuerunt in propitiatorio Mosaico, quantò magis sanctificauit illud suum tabernaculum altissimus? Hinc fit vt Origenes, homil. 6. in Luc. hæc pronunciet. Id quod ait, Gratia plena, quòd Græcè dicitur κεχαριτωμένη, vbi in scripturis alibi legerim, non recordor. Soli Mariæ hæc salutatio seruatur. *Dominus tecum.* Hoc secundum est dignitatis sacratissimæ Virginis elogiū. Vbique sanè Deus, qui ait: Ego cœlum & terram impleo. Cœlum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum. Nam quò ibo à spiritu tuo, inquit Dauid, & quò à facie tua fugiam? Si ascendero in cœlum, tu illic es: si descendero in infernum, ades. Ita incomprehensibilem Dei naturam probat B Chrysostomus tribus libris, de incomprehensibili Dei natura. Interim tamē speciali quodam priuilegio quibusdam adesse dicitur: in beatis per gloriam, in electis per gratiam, in carne assumpta per vnionem, in omnibus per prouidentiam: sed in Virgine per supereminentem quandam virtutem & operationem. Hac quidem salutatione Angelus Gedeonem dignatus est, Iud. 6. Dominus tecum virorum fortissime: & Booz ad messores, Dominus vobiscum, Ruth. 2. At non similem ille vim habuerunt cum ista. Quid enim comparationis est aut messoribus, aut Gedeoni cum diua Virgine? Iam mihi vide quid sine Domi- C no possimus, quàm manci & inutiles simus: & iterū prospice, quàm verè Psaltes dixerit, quòd in ipso infirmi accincti sunt robore. Nihil mirum olim in Samsone, quòd leonem suffocauit, quia spiritus irruit in eum: nihil mirum in Daniele, quòd adolescens iniquam iudicum sententiam detexerit: excitauerat enim Deus spiritū eius: sed nec in Iosue, quòd tot reges vicit, aut in Dauide, quòd vrsum & leonem fugauit: illis enim Deus adfuisse scribitur. Sed & de Ioanne dicitur: Puer crescebat, & confortabatur spiritu, etenim manus Domini erat cum illo. Quid ergo miramur diuam Virginem gratię plenissimam agno- D sci, cùm Dominus cum illa fuerit? Porrò nec sic intelligendum est, quòd Dominus filius in vtero iam virginis per assumptam carnē fuerit? sed quòd priùs fuerit in mente, vt demum in vtero conciperetur. Nam de futuro adijcitur, Ecce concipies in vtero, & paries filium. Sic, vt scribit Epiphanius, tract. de laudibus Mariæ, pater misit arrabonem de cœlo Spiritum sanctum, præparauit virginem vnigenito filio cœlesti sponso. Sed & Andreas Hierosolymitanus, in simili tractatu: *Dominus tecum*, ait, qui ante te hodie vnà tecum est, & ex te paulò post nascetur. Nam sicut priùs spiritus Beseleel impleuit, & ei Dominus E adfuit, quàm tabernaculi vasa fabricaret: ita priùs Dominus Mariam sua gratia impleuit, quàm ex ea filij sui corpus efformaret. Franco Abbas, tom. 6. de gratia Dei, Dominus tecum est, ô virgo, inquit non generali tantùm benedictionis gratia, qua & cùm cæteris sanctus est: verùm & singularis prærogatiua gratiæ, sicut cum matre filius. Dominus tecum, vt viscera tua sanctificet, vt in carne tua humanam sibi naturam associet. *Benedicta tu inter mulieres.* Tertium est diuæ Virginis elogium: quod non optandi, sed iudicandi verbo intelligendum est, vt sit sensus, Tu es benedicta inter mulieres. Nā quia maledicta fuit Eua, F hæc dicitur benedicta, inquit Theophylactus. Et, vt Petrus Chrysologus, serm. 140. facta est nunc verè mater viuentium per gratiam, loco illius quæ antè extitit mater morientium per naturam. Et rursus, serm. 145. Verè benedicta, quæ fuit maior cœlo, fortior terra, orbe latior. Nam Deum, quem mundus non capit, sola cepit. Portauit eum qui portat orbem, genuit genitorem suum, nutriuit omnium viuentium nutritorem. Fuerit olim Patriarcharum benedictio in pinguedine terræ: ecce terra nostra dedit fructum suum. Terra desuper venientem recipiens imbrem, producens tamen tribulos & spinas, maledicta est:

Origenes. — *Quomodo Deus, qui vbique est, specialiter fuit in Virgine.* — *Chrysost.* — *Modi esse Dei.* — *Quibus dictū, Dominus tecum. Nihil sine Domino possumus.* — *Epiphanius. Andr. Hierosolym.* — *Dominus cū Beseleel, vt templum ædificaret.* — *Franco Abbas.* — *Theophyl. Pet. Chrysologus.* — *Argumenta benedictionis D. Virginis.*

hæc

hæc nullo ab homine semine suscepto, sed tantùm Spiritus sancti gratia perfusa, tam copiosum fructum edidit, vt quisque in illa cumulatissimam gratiam agnoscat. Maledictæ pridem censebantur vxores, quæ viris suis prolem non edidissent. Hæc virgo, nihil experta virile, speciosum forma præ filiis hominum proferens, quomodo non nos quodam modo benedicta censeatur? 1. Reg. 25. dixit Dauid ad Abigail: Benedicta tu, quæ prohibuisti me hodie, ne irem ad sanguinem, & vlciscerer me manu mea. Et Iudith. 13. Benedicta es tu filia à Domino Deo excelso, præ omnibus mulieribus super terram. Et Iud. 5. benedicta inter mulieres Iahel prædicatur. Quid verò illæ censendæ sunt, seu Iahel, quòd Sisaram clauo perfoderit, seu Abigail, quòd iratum Dauidem in Nabal virum, ne cladem perpetraret, præuenerit, seu Iudith, quòd Holofernem obtruncarit? Nunquid non maius est, quòd diua Virgo caput serpentis obtriuerit, iram Dei per filium suum mitigauerit, & nobis spem salutis pepererit? Accedant & istę contemplationes Andreæ Hierosolymitani. Benedicta tu in mulieribus, inquit, quã Esaias Propheticis oculis conspicatus, Prophetissam & Virginem nuncupauit: laterem insuper & locum, visionémque, & libri caput, idque sigillo consignatum manifestè appellauit. Verè benedicta tu, quam Ezechiel Propheta verum solis ortum proclamauit. Sola verè benedicta es, quam montem magnum vir ille desiderabilis Daniel vidit, ac montem obumbrantem Habacuk ille admirabilis, montem præterea Dei, montem pinguem, montem quem Deo inhabitare placuit. Benedicta tu, quam Zacharias vir diuinissimus, aureum ceu candelabrum, septem vidit lychnis ornatum, nimirùm septem illis Spiritus sancti donis clarum & lucidum. Verè benedicta tu, viuidi nostræ salutis ligni paradisus, quæ ipsum horti Eden colonũ, Christum, inquam, Dominum intra te habes figuris adumbratum: qui ineffabili quadam potentia, fluminis instar viuiparum vterum tuum egressus, quattuor velut initiis per Euangelium suum, orbis faciem irrigauit. Epiphanius, lib. de laudib. sanctissimæ Mariæ virginis. Quid dicam, & quid proloquar? Quo pacto beatam prædicabo gloriæ radicem? Solo enim Deo excepto, cunctis superior existis, natura formosior es ipsis Cherubin, Seraphin, & omni exercitu Angelico, cui prædicãdæ cœlestis & terrena lingua minimè sufficit, immò verò nec Angelorum. Etenim ipsi quidem hymnum, laudem, honorem protulerunt, non tamen eo modo eloqui pro dignitate potuerunt. Chrysippus Hierosolymit. Presbyter, hom. de Virgine. Hactenus, inquit, Gabriel verbis salutationis fidem imposuit: nos autem peropportunum est modò, vt plurimarum Prophetiarum faustas acclamationes illi asscribamus, & dedicemus. Aue igitur semper, Aue gratia plena, Aue fons lucis omnem hominem illuminantis, (Ioan. 1.) Aue solis ortus, qui nullum ferre potest occasum, Aue armarium vitæ, Aue quæ es hortus patris, Aue quæ es pratum totius fragrantiæ Spiritus sancti, Aue specimen gemmæ omne precium excedentis, Aue nubes pluuię potum animis sanctorum exhibens, Aue puteus semper viuentis aquæ, Aue rubus ardens igne spirituali, Aue mons vnde lapis angularis excisus est sine manibus. His enim & aliis permultis huiusmodi, cuncti, qui Deum gestant, particulatim eam alloquuntur. Hoc etiam Virginis præconium assumpsit Elizabeth, aliud etiã de Christo adiiciẽs, his verbis, *Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui.* Vtrũq; etiam in vulgari Virginis salutatione pronũciat Ecclesia. Tertullianus, lib. de velandis virginib. Sed quid Angelus, cùm benedicit virginem, inter mulieres, nõ inter virgines illã deputat dicẽs: *Benedicta tu inter mulieres.* Sciebat & Angelus mulierẽ etiam virginẽ dici. Sed & ad hæc ingeniosè quidam mihi respondisse visus est: quoniam quidem desponsata est Maria, idcircò & ab Angelo, & ab Apostolo mulierem esse pronunciatam. Desponsata enim quodammodò nupta. Sed & mulier censetur, propter sexum. Verùm, vt pietati omni, immò & sanctorum gloriæ aduersantur hæretici, ita hîc oggannriunt, & reclamant in Salutationem Angelicam: hoc adiicientes, non opus esse illam, quæ semel ab Angelo prolata fuit, rursus à nobis repeti. Salutatio est, aiunt, non oratio. Sed quàm absurda

Abigail.

Iahel.

Andr. Hier. Contemplatione in D. Virginem.

Epiphani'.

Chrysip. Hierosol.

Epitheta Virginis ex typis illam figurantibus.

Tertull.

Virgo etiam mulier.

...rationes hæreticorum, quibus oppugnant Salutationem Angelicam.

est illa conclusio, vt id quod semel pronunciatum est ab Angelis, aut piissimis viris, rursus à nobis pronunciari nõ possit. Ecce olim Psalmos suos cecinit Dauid, & tamen quotidie illi in Ecclesia recitantur. Lectæ sunt olim Pauli Epistolæ, aut à Colossensibus, aut Corinthiis, aut Galathis, aut Ephesiis, & tamen à nobis, immò ab omni Ecclesia, leguntur. Sed & Christus semel orationem illam Dominicam protulit, & eadẽ tamen illo doctore ab omnibus profertur. Fatetur ipse etiam Brentius, homil. 6. in Luc. recitationem Salutationis istius vtilem esse. Audiunt
A Gnostici Angelos hoc Christo nato canticum cecinisse, Gloriam in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonę voluntatis. Legunt & Cherubim acclamasse id, Esai. 6. Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth: sed & turbã, maximè verò pueros, hoc intonasse Christo, Osanna in excelsis, benedictus qui venit in nomine Domini. Quid vetat verò, quin, vt fit, eadem ab Ecclesia frequententur? Sed salutatio est, aiunt, non oratio. Quasi verò non se quis insinuare possit in gratiam illius quem rogaturus est, aliis modis quàm per simplicem postulationem. Cur ergo laudes, gratiarũ actiones, præter obsecrationes,
B locum apud nos habent, & Dauidis exemplo, & D. Pauli doctrina? Adde quòd qui Deum laudat, ipsum etiam orare videtur, & beneuolum reddere. Ita ipsi se suo iugulãt gladio, dum Angelum istius Salutationis doctorem & authorem agnoscunt, & tamen illa vti refugiunt. Atqui, vt probat Dionysius, nos adinstar cœlestis hierarchiæ componi debemus. Vnde & Athanasius, serm. de Deipara, Ecce iam nũc, inquit, & in exordio diei, vt primitias laudis tibi hoc encomium Archangelus contexit, dicens, Aue gratia plena, Dominus tecum, &c. Ab istis deinde nos hierarchiæ terrestres, siue quòd didicimus, siue quòd mutuò hæc ver-
C ba sumpserimus, exaltamus te magna & canora voce, dicentes: Aue gratiosa, intercede hera & domina, & regina & mater Dei, ora pro nobis: Quoniam ex nobis oriunda es, & is qui editus est ex te, carnigerus Deus noster est, quẽ decet gloria & magnificentia in secula seculorum. Effrem, Orat. ad diuam Virginem, idem adinstar Angeli sequitur. Moue linguam meam, inquit, & labia, ad laudes tibi alacri & læto animo canendas, & melos illud Angelicum celebratissimum, quod Gabriel in Nazareth serui habitu ad te virginem & matrem Dei mei integerrimam, clamans cecinit, salutationem maximè congruam & dignissimam.
D Hanc etiam Chrysostomus in sua Liturgia, adiectis etiam rationibus, vsurpat. Sic enim ad sanctissimã Mariam conuertitur. Vt verè dignum & iustum est, glorificare te Deiparam, & semper beatissimam, & penitùs incontaminatã Dei nostri matrem: honoratiorem Cherubim, & gloriosiorem incomparabiliter Seraphim, quæ citra corruptionem Deum peperisti, verè Deiparã te magnificamus. Aue gratia plena Maria, Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus ventris tui: quoniam saluatorem animarum nostrarum peperisti. Quidni glorificemus autem? Quidni magnificemus eam? Quam electam
E à seculo, quam ab altissimo præcognitam, sibique præparatam, quam longè antè patribus nostris cœlitus promissam, quam typis mysticis adumbratam, quam Prophetarum oraculis videmus esse prænunciatam? Nam si quotannis Iudaica plebs viduę Iudith beneficium agnoscens, non erubuit illius laudes & salutationem illam, quam ei Ioachim reddidit, redeunti in Bethuliam, & tyranni desectũ caput asportanti: quid erubescamus Salutationem hanc Angelicam? Ioachim quidem, immò & omnium Presbyterorum fuit hæc ad Iudith acclamatio, (Iudith 15.) Tu gloria Hierusalem, tu lætitia Israel, tu magnificentia populi
F nostri: quia fecisti viriliter, & cõfortatum est cor tuum, eò quòd castitatem amaueris, & post virum tuum alterum nescieris, & ideò manus Domini confortauit te, & eris benedicta in æternũ. Quanto verò conuenientius erit hoc Angelico elogio D. Virginem præuenire, quæ caput serpentis contriuit, Ecclesiæ pacem impetrauit, & Deo suam virginitatem consecrauit? *Quæ cum audisset*, &c. Introducit priùs Angelum salutantem, nunc virginem auscultantem inducit, & eam tripliciter commendat: in auditu scilicet, affectu, & cogitatu. In auditu cõmendatur modestia. Eccl. 32. Audi tacens, & pro reuerentia accedet tibi bona gratia.

Prima ratio hæreticorum diluitur.

2. Semel dicta salutatio. Brentius.

3. Salutatio est, nõ oratio.

Dionys. Athanas.

Didicimus salutationem ab Angelo Patres antiqui vsurpant hanc Salutationem. Effrem. Chrysost.

Argumentũ à minore ad maius, pro salutatione Angelica.

Triplex commẽdatio Virginis.

Prom-

Promptior ad audiendum, quàm ad loquendum. Iac.1. Sit autem omnis homo velox ad audiendũ, tardus ad loquendum.

2. Ideò enim ait, *cum audisset*, id est, promptam autem præbuisset. Eccl. 3. Auris enim bona audiet, cum omni cõcupiscentia, sapientiam. In affectu commendatur verecundia, cùm *turbata est*. Habac. 3. Audiui & conturbatus est vẽter meus, contremuerunt labia mea. Ioh. 23. A facie eius turbatus sum, & considerans eum, timore sollicitor. Exemplum huius Hester 15. Vidi te domine q. Angelum Dei, & conturbatum est cor meum præ timore gloriæ tuæ. Etiã

Sibyll. Erythr.

neque hoc Sibylla Erythræa omisit, lib. 8. Oracul.

A

νέα ἄρα τάρβος ἔχω, id est,

tum virginitatis amatrix
Perpetua, magno subito correpta stupore,
Atque metu, trepida pressit formidine mentem,
Ignotis verbis commoto corde tremiscens.

In cogitatu notatur prudentia, cùm adiicitur: *Et cogitabat qualis esset ista salutatio*. Sap. 6. Cogitare de sapientia, sensus est consummatus.

3. *Turbatio quæ in in Virgine.*

Ita Daniel (cap. 4.) cuius nomen erat Balthasar, cœpit intra semetipsum tacitus cogitare, quasi vna hora: & cogitationes eius cõturbabant eum. Hæc Bonauẽtura in Lucam.

B

Porrò Petrus Chrysologus, serm. 140. Quid est, inquit, quòd personam videt, & de sermone turbatur? Quia venerat Angelus blandus in specie, fortis in bello, mitis in habitu, in sermone terribilis, humana proferens, & diuina repromittens.

Petr. Chry. Euthym.

Vnde Virginem, quam leuiter visus sollicitauerat, nimirùm turbauit auditum, & quam missi præsentia parum mouerat, concussit toto pondere mittentis authoritas. Euthymius in Luc. cap. 1. Turbatam illam censet, quòd timuerit, ne fortè dolosus esset.

Bernardus. *Virgines pauidæ.*

Bernardus, serm. 3. super Missus, Solent enim, inquit, virgines semper esse pauidæ, & nunquam securæ, scientes se in vasis fictilibus thesaurum portare preciosum, & nimis ar-

C

Angelica præsentia timorem incutit.

duũ esse Angelicè viuere inter homines, & in terris more cœlestium conuersari. Vnde omne nouum suspectas reddit insidias. Et quidem pauorem incutit Angelica præsentia, maximè si cum gloria appareat. Ita enim pastores circumfulsi lumine terrentur, Luc. 2. Sed & custodes sepulchri facti sunt velut mortui, & mulieres consternatæ sunt, Angelis apparentibus, Matth. 28. Marc. 16. Nec enim dubium, aliquid ad assumptum corpus maioris gloriæ accessisse, quod virginem moueret: cùm canat Ecclesia, Et expauescit virgo de lumine. Sed & probandi sunt spiritus si

D

ex Deo sunt, nec cuiuis est temerè credendum. Vnde adiicit, turbatam illam fuisse *in sermone eius*.

Andr. Hie. *Vnde turbatio in Virgine.*

Andr. Hierosolymitanus, *Turbata est*, inquit. Num ex incredulitate aliqua mente fuit perculsa? Absit vt id dicamus, sed pietate magis & reuerẽtia propter insuetum alloquium, magni proculdubiò faciẽs hoc vaticinium.

Origenes.

Origenes, hom. 6. in Luc. Si enim, inquit, sciisset Maria ad alium quempiam factum esse sermonem similem, habebat quippe legis scientiam, & erat sancta, & Prophetarum vaticinia quotidiana meditatione cognouerat, nunquam quasi peregrina illã Angelica salutatio terruisset.

E

Ambros. Bernardus.

Idem obseruat Ambrosius, in Lucam, & adiicit, quòd trepidare virginum est, & ad omnes viri ingressus pauere, omnes viri affatus vereri. Bernardus, hom. 3. sup. Missus. Sciebat denique prudens virgo, quòd sæpè Angelus Sathanæ transfigurat se in Angelum lucis.

Maria sibi timet a dæmone

Et quia nimirùm humilis & simplex erat, nihil tale penitus à sãcto Angelo sperabat, & ideò *cogitabat*, &c. Ita non adinstar Euæ leui vento doctrinæ, aut verbis suauibus credere, sed prudenter & eum qui loqueretur, & illa quæ diceret, expendere voluit, ne fortè in tentationis laqueum pertraheretur. *Et ait Angelus ei: Ne timeas Maria*

Bernard.

Bernardus, hom. 3. in Missus. Tunc enim Angelus intuitus

F

virginem, variasq; illam secum cogitationes voluere deprehendit: ideò pauidam consolatur, confortat dubiam, ac familiariter vocans ex nomine, benignè, ne timeat, persuadet. *Ne timeas* inquit. Nihil hic doli, nihil fallaciæ est. Nullam circumuentionem, nullas hic suspiceris insidias. Non sum homo, sed spiritus: & Dei, non Sathanæ Angelus. His autem verbis innuere videtur nomen Mariæ consolationis plenum esse, quodque multùm à terrore & comminatione absit. Luc. 10. Gaudete quòd nomina vestra scripta sunt in cœlis. Sed & discimus, teste magno illo Antonio,

Athanas.

vt scribit Athanasius, in vitam S. Antonij, non esse difficilem bonorũ spirituum à malis discretionem. Nam si post timorẽ successerit gaudium, à Domino sciamus venisse auxilium, quia securitas animę præsentis maiestatis iudicium est.

Malorum spirituum præsentia anget & confirmat timorem.

Si autem incussa formido permanserit, hostis est qui videtur. Sic Zachariæ dictum est, Ne timeas: sic pastoribus, Nolite timere, Luc. 2. sic mulieribus, Mar. 16. Ita etsi nihil Maria responderit, Angelus tamen ex vultu pauorem cognouit. Ne timeas, inquit, salua tibi sunt omnia. Timere debuit Eua, non tu. *Inuenisti gratiam apud Dominum*. Hoc quis inuenire dicitur, quod quærit. Quærite,

A

& inuenietis, pulsate & aperietur vobis. Ergo gratiam illam quærebat virgo. Et quam gratiam? Nimirùm quàm Luc. 10. Christus exprimit.

Inuenimus quod quærimus.

Multi reges & Prophetæ voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt. Magnam gratiam nactus est Abraham, cùm Angeli ad eum diuerterunt, Genes. 18. Vnde dicebat: Si inueni gratiam coram oculis vestris. Sed maiorem gratiam inuenit virgo, cùm rex Angelorum ex ipsa natus est. Magnam sibi gratiam futuram censebat Moses, si Dei faciem videret. Exod. 32. Si, inquit, inueni gratiam in oculis tuis, ostende mihi faciem tuam.

Qui inuenerunt gratiam coram Deo.

B

At virgo non vidit tantùm, sed & genuit, Deum & hominem. Inuenit Moses gratiam electionis. Exod. 33. Inuenisti gratiam coram me, & teipsum noui ex nomine. Noë habuit gratiam perfectionis. Genes. 6. Noë inuenit gratiam coram Deo. Et paulò pòst: Noë vir iustus atque perfectus fuit in generationibus suis, cũ Deo ambulauit. Hester gratiam inuenit, vt fieret sponsa Assueri regis, Hest. 2. & tunc superbæ Vasthi restitit, & humili dedit gratiam, Iac. 4. Omnia hæc nacta est sanctissima virgo: electa est, vt esset templum Salomonis, thronus regis, reclinatorium pietatis: & omnium fuit perfectissima, & designata est Dei spõsa & mater. At verò quã-

C

ri ducũt nonnulli gratiam apud principem, aut regem? Tu *Inuenisti gratiam apud Dominum*, illum scilicet, per quem reges regnant, & cui potentatus omnis subiicitur.

Quantum sit, inuenisse gratiã apud Dominum.

Habuerit Ioseph gratiam apud Pharaonem, Daniel apud Dariũ, tu inuenisti gratiam apud Dominum: Gratiam, inquam, vt obseruat Andreas Hierosolymitanus, quam non accepit Sara, non sensit Rebecca, non cognouit Rachel: quoniam hæ matres quidem ex sterilibus factæ sunt, sed vnà cum orbitatę virginitatem amiserunt.

Andr. Hierosolymit.

Sed tu vt mater sis, interim virginitatem illæsam retinebis. *Ecce cõcipies in vtero, & paries filium.* Eadem ferè verba sunt, quæ leguntur

D

Esa. 7. Ecce concipies in vtero, & paries filium: quod cõsultò pronunciat Angelus, vt istius vaticinij Maria meminerit, & se illam virginem esse recognoscat, quam Propheta prædixit.

Conferuntur Esaiæ & Angeli verba.

Eadem etiam leguntur in carminibus Erythrææ Sibyllæ, lib. 8.

Δέξαι ἁγνὴ τοῦτον θεὸν σοῖς παρθένε κόλποις. hoc est,

Accipe virgo Deum gremio intemerata pudico.

Ecce concipies: hoc singulare, quod nulli alteri concessum est.

Cur in vtero.

In vtero autem dixit, vt ostendat Dominum ex ipsius virginis vtero incarnatũ esse substantialiter, inquit Theophylactus.

Theoph. *Eluduntur hæretici.*

E

Ita eludit Valentinianos, qui carnem Christi per virginem quasi, per canalem, transisse, & nihil ex ea sumpsisse: Apollinares, qui ipsum carnem è cœlo attulisse: Marcionitas, qui phantasticam carnem habuisse dixerunt. Verus erat vterus virginis, & verè in vtero cõceptus, & de vtero Christus natus est. Ne igitur hîc tu aliquid per fidem solam contigisse putes.

Iren. in hæret.

In quẽ errorem incidunt, qui dicunt Christi corpus sola fide esse in Eucharistia, cùm par sit ratio, vt doctè Iustinus Martyr, Apol. 2. pro Christianis demonstrat.

Maria non concepit sola fide.

Quemadmodum, per verbum Dei, caro factus Iesus Christus seruator noster, carnem & sanguinẽ pro salute nostra habuit: sic per verbum precationis, &

F

gratiarum actionis sacratam ab ipso alimoniam, ex qua caro nostra & sanguis aluntur, illius carnem & sanguinem didicimus esse.

Iustin. Martyr. *Manducatio carnis Christi non sola fide, sed & reuera est.*

Nam, vt scribit Hilarius, lib. 2. de Trinita. si verè Verbum caro factum est, & nos verè Verbum carnem cibo Dominico sumimus: si verè carnem corporis nostri Christus assumpsit, & verè homo ille, qui ex Maria natus fuit, Christus est: nos quoque verè sub mysterio carnem corporis Christi sumimus, & per hoc vnum erimus.

Hilarius. Pet. Chry.

Ideò Petrus Chrysologus, serm. 144. Propter reuerentiam, dixisse suffecerat, Concipies: quod exaggerat, *in vtero*. quid est? vt conceptus esset veritas, nõ figura:

vt partus

vt partus esset proprietas, non imago: vt sicut de Deo vero Deus verus natus est, sic de vero conceptu veritas humanæ corporis nasceretur. In ortu Christi, Fratres, humani corporis iniuria sublata est, non natura: nec est creatura deleta, sed culpa damnata. Est ergo hæresis, quę Christum aëreum corpus assumpsisse mentitur: nec habuisse carnem, sed hominem simulasse confingit. Et hoc quidem ipsum, vt obseruat Bonauentura, & nouum, & mirum, & magnum est, vt concipiat in vtero, nihil abextra recipiendo. Ierem. 31. Creauit Dominus nouum super terram, fœmina circundabit virum. Et quia conceptum sine libidine, sequitur partus sine parturitione & dolore: ideò addit, Et paries filium, secundum illud Esaia 66. Antequàm parturiret, peperit: antequàm veniret partus eius, peperit masculum. Non dixit, *Paries filium tuum*, quia sanctum vocabitur filius Dei, inquit Petrus Chrysologus, serm. 143. Virgo, te gratia matrem præstitit, non natura genitricem te dici pietas voluit, quam non finebat integritas: in tuo conceptu, in tuo partu, creuit pudor, aucta est castitas, integritas roborata est. Ille quo tibi aucta sunt omnia, nihil minuit virgo. Virgo concipitur ex te auctor tuus, tua ex te oritur origo, in quo tuo germine est genitor tuus, in tua carne est Deus tuus, & ipse lucem mundi per te cepit, qui lucem mundo dedit. *Et vocabis nomen eius Iesum*. Hebraicum nomen est, à *Iassa*, saluauit: vnde & σωτῆρα Græcis, nobis autem saluatorem significat. Ratio redditur ab Angelo apud Iosephum. Ipse enim saluum faciet populum suum a peccatis eorũ. Act. quarto: Nec enim est aliud nomen sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Huius nominis præfiguratio præcessit in Iesu filio Naue, inquit Bonauentura. Vnde Ecclesiast. 46. Fortis in bello Iesu Naue successor Moysi, in Prophetis, qui fuit magnus secundum nomen suum, maximus in salutem electorum Dei. Huius & præfiguratio præcessit in Ioseph, de quo dicitur Genes. 41. quòd Pharao vertit nomen illius, & vocauit illum lingua Ægyptiaca, saluatorem mundi. Hoc nomen impositura erat virgo, vtpote sola parens Christi. Nam cùm Isaaci, seu nomen Ioannis imponendum prædicitur, de eo pater monetur: nunc sola mater, quam sine patre in terris Christus habuit, huic muneri satisfactura erat. *Hic erit magnus*. Vt primùm Ioannis, ita nunc nascituri Christi conditiones exprimit. De Ioanne dictum est, Erit magnus coram Domino, sed, interprete Ambrosio, quasi homo magnus: Christus verò, quasi Deus magnus. Vnde nec Ioannes, sed Christus Altissimi filius dictus est. Sub illo magnitudinis nomine, intelligimus quòd potens futurus sit in opere & sermone: omnia illi cessura sint, peccatum, morbi, venti, mare, dæmones, mors, infernus. Erit igitur, non quasi non antè fuerit, per quem facta sunt omnia. Quis enim magnus sicut Deus noster? Tu es Deus qui facis mirabilia. Notam fecisti in populis virtutem tuam. Magnus in creatione, magnus in prouidentia, & rerum omnium regimine. Quomodo ergo magnus erit, nisi in ipsa carnis dispensatione? In ipsa externa specie, magnus coram Deo & omni populo. Vnde & hi clamores, quia Propheta magnus surrexit in nobis. Et rursus, Nunquid Christus cùm venerit, plura signa faciet? Erit simul magnus & paruus: magnus diuinitate, paruus humanitate. Esai. 9. Paruulus natus est nobis. Psal. 48. Simul in vnum diues & pauper. Prouerbio. 22. Diues & pauper obuiauerunt sibi. 2. Cor. 8. Propter me egenus factus est, cùm esset diues. Immò & idem homo magnus & paruus: magnus, si dispensatam in carne maiestatem: paruus, si assumptam infirmitatem consideres. Origenes, homil. 6. in Luc. Magnitudo saluatoris non tunc apparuit, quando natus est, sed tunc quando oppressa ab aduersariis videbatur, emicuit. Vide magnitudinem Domini. In omnem terram exiuit sonus doctrinæ eius, & in fines terræ verba illius. Ille enim, qui virtus Dei est, in omnem orbem diffusus est, & impræsentiarum nobiscum est. Itaque magnorum nomen assecuti sint, qui populis imperarunt: ipsum quidem Deus cõstituit super omnem principatum & potestatem, vt in nomine eius flectatur genu cœlestium, terrestrium, & infernorum. *Et filius altissimi vocabitur*. Hoc autem quid maius dici potest: cùm filius sit, non per gratiam, aut adoptionem, sed per naturam? Deus scilicet de Deo, lumen de lumine, Deus verus de Deo vero. Fuerit quidem hic honor & principibus & regibus delatus, vt filij Dei dicerentur. Sic enim Homerus scribit,

θυμὸς δὲ μέγας ἐστὶ διοτρεφέων βασιλήων.

Quin & illos θεοὺς καὶ ἀντιθέους vocat & Euripides, & Hesiodus, vt obseruat Clemens Alexandrinus, lib. 4. Strom. Scriptum fuerit etiam à Psalte, Ego dixi, dij estis, & filij excelsi omnes. Hoc tamen excellentiæ & proprietatis nomen in Christo est. Cui enim vnquam Angelorum dixit Deus, filius meus es tu, ego hodie genui te? Hebr. 1. Psa. 2. Neque enim ita intellige dictum, quòd vocabitur in futuro filius altissimi, quasi non ab æterno talis fuerit, sed tunc tantùm esse cœperit, postquàm e virgine natus est. Hoc scilicet ita dictum est, vt qui ab æterno Dei filius est, talis innotescat tandem hominibus, & vbi innotuerit, ita ab illis vocetur. Latebat enim homines ęterna filij Dei generatio, ante temporalem ex virgine natiuitatem: quemadmodum & totius Trinitatis mysterium Iudæis inuolutũ erat ante Christi aduentum. At verò ille tandem effecit, vt & Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, vnum Deum cõfiteremur. Iuan. 1. Filius Dei vnigenitus, qui est in sinu patris, ipse enarrauit. Cæterùm, Altissimus, epithetum Dei frequentissimum est in scripturis, sine substantiuo Deus. Psal. 83. Solus tu altissimus super omnem terram. Psal. 92. Bonum est psallere nomini tuo altissime. Esai. 14. Ero similis altissimo. Porrò Nestorij & Eutychetis impietas his verbis confunditur. Nam, vt scribit Vigil. lib. 3. contra Eutychem Constantinopolitanum, Nestorius duas inducendo naturas, duas putauit esse personas: & ob hoc arbitratus est duos Christos esse. Eutyches respiciens vnam personam, vnam censuit esse naturam, & ob hoc humanã ausus est denegare. Atqui per veram personæ vnitatẽ in Christo, illud profectũ est, inquit Vincentius Lirinensis, lib. contra hær. cap. 21. vt carne Verbi ex integra matre nascẽte, ipse Deus Verbum, natus ex virgine credatur: sitque verissimè theotocos, id est, Dei genitrix confitenda. Condemnata est hæresis Nestoriana in concilio generali Ephesino, tempore Cœlestini Papæ 1. quo & hæc habentur. Igitur quia Deum carne vnitum iuxta subsistentiam, sancta virgo corporaliter peperit, idcircò eam Dei genitricem esse profitemur. Non quòd Verbi natura existẽdi principium de carne sortita sit: (Erat enim in principio Verbũ, & Deus erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & ipse conditor seculorum, patri coæternus, & vniuersalis creator:) sed, quod superiùs diximus, iuxta subsistentiam sibimet vniens humanam naturam, natiuitatem sustineret ex ipsa vulua corporea. Vnde caput primum huius concilij tale est. Si quis non confitetur Deum esse veraciter Emmanuel, & propterea Dei genitricem sanctam virginem, anathema sit. Porrò Eutychiana impietas condemnata est concilio Chalcedonensi, quod vnum est ex quatuor generalibus, à sexcentis triginta sacerdotibus sub Marciano principe celebratum, circa annum Domini 474. Cyrillus Alexandrinus contra vtrumque, maximè verò contra Nestorium, agit lib. Apolog. pro duodecim capitulis, ad Episcopos Orientales. Ita communi omnium consensu diua virgo Dei genitrix appellata est, Ille verò, qui eandem cum patre maiestatẽ habet, ille Messias est, Dauidi promissus. Nam *dabit illi Dominus Deus sedem Dauid patris eius*, inquit Angelus, Sic enim Ps. 132. promisit Dominus Dauidi, De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Cæterùm sedes Dauidis, seu regnum ipsius, non illud terrenum est, quod finibus angustis circũclusum accepit, sed quod Deus filio Dauidis promisit. Ps. 72. Et dominabitur à mari vsq; ad mare, & à flumine vsque ad terminos orbis terrarum. Corã illo procident Æthiopes, & inimici eius terram lingent. Athanas. ser. de Deipara. Capiens Christus thronum Dauidis, transtulit illum, & dedit sanctis Christianorum regibus, ipso interim summam omnium potestatem habente. De hac sede dicitur: Sedes tua Deus à seculo seculi, virga directionis virga regni tui. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem: propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ. Nã & hæc de Christo dicuntur, cuius hæc sunt naturarum nomina, Deus, & Christus. Sedes tua Deus. Ad Deum igitur sermo fit, qui quia dilexit iustitiam, ideò vnctus est. Et

Christi corpus non fuit aëreum. Bonauent. Pet. Chry. *Nomen Iesu quid significet.* *Typi huius nominis.* Bonauent. *Quomodo Ioannes, & Christus, dicatur magnus.* Ambros. *Christus simul magnus & paruus.* Origen. *Quando apparuit Christi magnitudo.*

Summum est esse filiũ Dei. Homerus. Clem. Alexandr. *Cognitio filij post incarnationẽ facta est.* *Eliditur error Nestorij & Eutychetis.* Vigilius. Vincent. Lirinensis. *Maria Dei genitrix.* Concil. Ephesinum. *Quãdo Eutyches damnatus.* Conc. Chalcedonense. Cyrillus Alexandr. Athanas. *Qua sedes Dauid.*

Typus sedis Christi in Dauide.

quomodo Deus vnctus est, nisi quia homo factus est? Vngi enim non potest nisi creatura. Ergo ei sedes in æternum repromittebatur. Et vide, quomodo illa in Dauide præcesserit. Imperabat ille Israëli secundum carnem, Christus Israëli secundum spiritum. Non enim qui ex carne sunt, hi sunt Israëlitæ, sed qui ex spiritu. Vnde & de Nathanaële dicit: Ecce verè Israëlita, in quo dolus non est. *Dabit autem ei Dominus hanc sedem*: quia, vt scribit Paulus, ipsum constituit caput super omnem Ecclesiam, siue quæ in cœlo & in terra. Petrus Chrysologus, serm. 144.

Pet. Chrysologus.

Quomodo maior sit qui dat, quàm qui accipit.

A Dicit autem, inquit, hæreticus: Nónne maior est qui dat, quàm qui accipit? Ergo cui dat, aut cui dat? Vtique Deus homini dat, diuinitas carni. *Dabit illi Dominus Deus*. Quis Deus? Vtique Verbũ, quod erat à principio semper Deus. Cui dat? Quod caro factum est, & habitauit in nobis. Audi Apostolum dicentem (2. Cor. 5.) Deus erat in Christo mundum sibi reconcilians. Sibi vtique, non alij. Hic ergo Deus, qui in Christo erat, regnum sibi dabat in Christo, & conferebat suscepto corpori, quod semper sua diuinitate possederat. Hoc autem accepit elatus in cœlum, sedens nunc ad dexteram maiestatis eius.

Lactant.

Promissiones Dauidi factæ de filio, intelliguntur de Christo.

B Lactantius, libro quarto Institutionum diuin. cap. 13. satis ostendit de Christo intelligenda fuisse, quæ Dauidi promittebantur de filio, cuius thronus stabiliretur in seculum seculi: cùm nec eain Salomone obseruari possint, qui tantùm quadraginta annis regnauerit. Idem argumentum prosequitur Eusebius Cæsareensis, libro septimo de Demonstratione Euãgelica, capit. 9. Et hoc quidem Hieremias ita prædixerat (cap. 23.) Et suscitabo Dauidi germen iustum, & regnabit rex, & sapiens erit. Esaias verò, capit. 9. Paruulus datus est nobis, &c. Super solium Dauid, & super regnum eius sedebit, vt confirmet illud, & corroboret in iudicio & iu-

Euseb. Cæsar.

C stitia, amodò & vsque in sempiternum. Et Daniel, Antiquus dierum sedit, inquit, & dedit filio hominis potestatem, & honorem, & regnum: & omnes tribus & populi & linguæ seruient ei. Vigilius martyr, lib. 5. contra Eurychem, idem cõfirmat, & gloriam regni, & iudicij potestatem his verbis creditam esse Christo ostendit: adijciens & hęc Dauidi promissa: Ponam in seculum seculi sedem eius, & thronum eius sicut dies cœli. Et primogenitum ponam illum, excelsum præ regibus terræ. Et illud: Propter veritatem & mansuetudinem & iustitiam procede & regna. Quæ omnia cur acceperit, non tacetur. Ait enim: Vincen-

Vigilius.

D ti & seruanti opera mea, dabo potestatem super Gentes, & reget eas in virga ferrea, sicut & ego accepi à patre meo. Porrò quòd *sedem Dauidis*, idem domum Iacob vocat, dicens: *Et regnabit in domo Iacob in æternum*. Hæc est illa domus in vniuersa terra, quæ dilatatur Ecclesia. Sic enim Dominus ad Iacob, in monte in quo scalam viderat, innixum autem Dominum scalæ, Genes. 28. Ego sum Dominus Deus Abraham patris tui, & Deus Isaac. Terram in qua dormis, tibi dabo, & semini tuo; eritque semen tuum quasi puluis terræ; Dilataberis ad Orientem, & Occidentem, & Septentrionem, & Meridiem: & benedicen-

Quæ domus Iacob.

E tur in te, & in semine tuo omnes tribus terræ. Hoc verò ad Christum reduxit Paulus: quòd dictum sit, in semine tuo, non in seminibus, quia in vno Christo. Ergo domus Iacob omnis terra est. Esai. 61. Ecce dedi te in lucem Gentium, vt sis salus mea vsque ad extremum terræ. Et Psalm. 2. Postula à me, & dabo tibi Gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Domus enim Iacob non carnaliter intelligenda est, sed sumenda pro omni fidelium congregatione, quæ Iacob religionem sequatur. Amplificat autem Christi imperium, quod nullo temporis interuallo, aut nulla violentia dissolui possit. Rex est

Ecclesia domus Iacob.

F hodie, & cras morietur, ait Sapiens. Omnis enim potentatus breuis vita; sed Christi regnum in æternum duraturum est. Daniel. 7. Potestas eius potestas æterna, & regnum eius quod non corrumpetur. Psalm. 71. Et permanebit cum sole & ante lunam in generatione & generationem. Mich. 4. Et regnabit Dominus super eos in monte Sion, ex eo tempore & vsque in seculum. *Et regni eius non erit finis*. Hinc desumitur hic Concilij Niceni articulus, qui inter fidei symbola recensetur: Cuius regni non erit finis. Et quidem magnæ sunt imperiorum mutationes, nec eorum vllum videmus diu in eodem

Regnũ Christi longè aliud à regno hominum.

Cõcil. Nic.

statu permansisse, sed paulatim suo pondere tantò magis corruisse, quò magis efferri visum esset. Ita de Assyriorum, Persarum, Medorum, Græcorum, & Romanorum monarchia dici potest. At verò Christi regnum in æternum permansurum est. Nemo in Ecclesiam eius præualebit, nec ipsæ inferi portæ, Matthæus decimoquinto. Nemo domum Iacob diruit, fundatam super firmam petram, Matthæus septimo. Clament impudentes hæretici Ecclesiam aliquando desiisse, lucernam positam fuisse sub modio, Euangelium è profundis latebris ab eis excitatum

Ecclesia nunquam defutura.

A fuisse: satis est ad eorum omnia sophismata eludenda, quod ait Angelus, Christi regni finem nullum esse. Hoc nos in spe confirmat, & hæreticos quantumuis elatos miro modo concutit. Ecclesia enim pugnare potest, expugnari non potest, inquit Augustinus, libro primo de symbolo, capit. quinto. Hæreses omnes de illa exierunt, tanquam sarmenta inutilia de vite præcisa, ipsa autem manet in radice sua. Cœlum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt, inquit Christus. Effluent etiam omnia ista, sed electorum Ecclesia, quæ Dei verbo colligatur, & Christi regnum nuncupatur, ex hac mili-

August.

B tia terrena in triumphum æternum emigrabit. *Dixit autem Maria ad Angelum Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* Poterat virgo multa in quæstionem vertere, vt Dauidis solium, cùm iam regia maiestas in exteros transiisset, & genus regium ferè interiisset, aut Iacobi domum, cùm iam tot domesticis & externis bellis lacessiti Iudæi, primam nobilitatem amisisse viderentur: sed altiùs ista meditatur virgo, nec dubitat Deum ex radice Iesse regem constituturum esse, Esaiæ vndecimo. Itaque modum tantùm requirit, non diffidens de Dei omnipotentia, sed vt prudens & intelligens, vt discat, mo-

Quæstio Mariæ non diffidentia.

C dum requirit, inquit Theophylactus. Neque omninò quærit modum sciendi, seu signum quod fidem faciat, vt Zacharias, inquit Bonauentura: sed quærit modum faciendi, vt consentiat, secundum illud Prouerbiorum 4. Oculi tui recta videant, & palpebræ tuæ præcedant gressus tuos. Bernardus, homilia quarta in Missus est. Primò quidem inquit, prudenter tacuit, malens humiliter non respondere, quàm temerè loqui quod nesciret. Iam verò confortata & benè præmeditata, Angelo quidem foris loquente, sed Deo intus persuadente (erat enim Dominus cum illa) fide depellente timorem, lætitia vere-

Theoph.

Bonauent.

Bernard.

D cundiam, ait: *Quomodo fiet istud?* Non quęrit an fiat istud, sed quomodo, Nec hæsitat, vt olim Eua, inducta Sathanæ verbis, aut vt Nicodemus, minùs aduertens ea quæ sunt spiritus Dei, Ioan. 3. aut vt Capernaitæ, qui iam Christi mysteria deludebant, Ioannes sexto, sed instrui desiderat. Quasi dicat, Cùm sciat Dominus testis conscientiæ meæ, votum esse ancillæ suæ non cognoscere virum, qua lege, quo ordine placebit, vt fiat istud? Hoc verò profectò non diceret, nisi Deo virginem se antè vouisset, inquit Augustinus, lib. de sancta Virginitate, cap. 4. Gregorius Nyssenus, serm. de sancta Christi natiu. Hæc,

D. virgo desiderat instrui.

E inquit, vox Mariæ demonstrat esse vera, quæ per occultam illam historiam traduntur. Nam si nuptiarum causa assumpta erat à Iosepho, quomodo Angelum de partu prædicentem, quasi re noua atque insolita obstupefacta, auersata esset, quum prorsus speraret se quoque ipsam aliquando iuxta legem naturæ matrem esse futuram? Sed quoniam Deo dicatam & consecratam carnem, veluti sanctum quoddam donarium, intactam seruari oportebat: propterea, etiamsi Angelus sis, inquit, ac de cœlo veneris: etiamsi supra hominem sit, id quod apparet: attamen vt virum cognoscam, fieri non potest. Qui mater ero ab-

Votum virginitatis Mariæ.

August.

Gregor. Nyssen.

F sque viro? Iosephum enim sponsum quidem noui, virum autem non agnosco. Hæc Gregorius Nyssenus. Concurrit & Ioan. Chrysostomus, homil. 49. in Gen. his verbis. Ne quæras, inquit Angelus, naturæ modum, & ordinem: quando super naturam sunt quæ fiunt. Nam si cognosceres virum, nõ fuisses habita digna, vt huic ministerio seruires: non quia malum nuptiæ, sed quia melior virginitas. Huic enim ingressum nostri omnium Domini digniorem esse oportet, quàm nostrum. Regius enim fuit introitus. Oportebat autem & partim cum nostra natiuitate communicare, & partim alienum esse, & vtraque hæc fue-

Io. Chrysost.

Filiũ Dei ingressum in mundum, nostro longè digniorem.

tunt.

Pet. Galat.

…unt. Nam de vtero prodire, commune habet nobiscum: absque nuptiali autem congressu nasci, supra nostram est natiuitatem. Petrus Galatinus, lib. 7. de arcan. nostræ fidei in Talmud inuentis, cap. 14. ex Rabbinorum Commentarijs colligit, quòd causa, quare Messias non magis accelerauit aduentus sui tempus, fuit conscientiarum virginum Iudaicarum corruptio, quæ omnes ferè, vel per coniuges, vel per alios deflorari cupiebant. At sola virgo Maria, inter cæteras omnes, virginitatem perpetuò se seruaturam proposuit: vnde & ipsa sola Messiam concipere meruit.

Cur Christus non accelerauit aduentum suum.

A Nam quod ait, *Non cognosco virum*, more Hebraico dictũ est, pro, non cognoscã. Hebræi enim vna eadémque voce, & præsens & futurũ tẽpus enunciant. Itaque nõ de effectu dubitauit, inquit Amb. l. 2. in Luc. sed qualitatẽ ipsius quæsiuit effectus. Hęc iã de negotio tractat, Zacharias autẽ adhuc de nũcio dubitabat: nec dubitat virgo faciendum esse, quòd quomodo fieri possit, inquirit. Ait enim, Quomodo fiet istud. Incredibilis & inaudita generatio: antè audiri debuit, vt crederetur. Virginem parere diuini est signum mysterij, non humani. Vnde aducit Angelus, *Spiritus sanctus superueniet in te.* Chrys. hom. 49. in Genes. Sic inquit, poteris parere. Totum enim operatione spiritus erit. Ne

Ambros.

Chrysost.

B igitur spectes ad terram, è cœlis operatio est. Spiritus gratiæ est quod fit, ne quæras naturę modum, ne iusta nuptiarum leges intelligas. Spiritus ille sanctus nouit conseruate, non violare integra, neque habitat in corpore subdito peccatis. Ideò etiam copiosiùs in te operabitur. *Superuenire* enim dicitur, vt qui copiosiori gratia in virginem illabetur. vt Athanas. serm. de Deipara obseruat. Ad eundem modum Christus discipulos monuit, vt expectarent virtutem desuper venientis Spiritus sancti in eos: vt qui cupiosioribus eus gratiarum donis cumularet. Sicut autem an-

Superuenire Spiritũ sãctũ quid.

Athanas.

C tea Spiritum sanctum acceperant Apostoli, sed nõ ad eum effectum, quem in die Pentecustes nacti sunt: ita quidem priùs Spiritum sanctum acceperat virgo, cùm gratia plena esset, non tamen ad hunc effectũ vt grauida fieret, & Christum conciperet. Nam, vt Athanasij verbis vtar, tametsi sine semine id factum credimus, tamen nõ ita loquimur, quòd secũdum eam diuisionẽ gratiarum, qua Spiritus sanctus singulis diuidit, prout vult, caro ista formata sit, citra interuentũ essentiæ filij Dei. Absit. Ea enim est mens Pauli Samosatensis, & reliquorum hæreticorum: verum ita loquimur, secundum orthodoxorum dogmatum rectitudi-

An Virgo priùs fuit Spiritu sanctiosfuit.

D nem, virtute & spiritu impletam esse virginẽ, tum vt corpus eius sanctificaretur, tum vt salutarem illum fœtum cõcipere posset. Ita sanctificauit tabernaculum suum altissimus, Psal. 45. Bernardus serm. 4. in Missus. Nunquid, inquit, repleri potuit gratia, & necdum habere Spiritũ sanctum, cùm ipse sit dator gratiarum? An fortè ideò non dixit simpliciter, *Veniet in te*, sed super te, quia prios quidem in ea fuit per multam gratiam: sed nunc superuenire dicitur propter abondãtioris gratiæ plenitudinẽ: At verò cùm plena iam sit, illud ampliùs quomodo capere potuit? Si adhuc & aliquid capere potest, quomodo & antea plena fuisse intelligenda est? An prior quidem gratia eius tantum

Bernard.

D. Virgo plena erat gratia, & tamen in eã rursus super uenit Spiritus sanctus.

E repleuerat mentem, sequens verò eius carnem perfundere debebat: quatenus scilicet plenitudo diuinitatis, quæ antè in illa, sicut & in multis sanctorum, spiritualiter habitabat: etiam sicut in nullo sanctorũ, corporaliter in ipsa habitare inciperet? Hoc ergo tale est, ac si dicat Angelus, vt meditatur Andreas Hierosolymitanus, serm. in Salut. Angelicam. Cogita quomodo virga floruit, quomodo aquam petra ediderit; vndenam ipsa fuit grauida? Quomodo rubi ignis arbusta peruaserit, vt tamen non cremaret eum? Si hisce fidem habes, nec mihi diffidere debes. Nouo enim & præternaturali modũ mater eris. Nun sicut Elizabeth, nec veluti Anna quæ te peperit: illæ enim virili semine matres factæ sunt. Tu verò virgo paries. Non ex viri voluntate, neque ex voluntate carnis, qui nascetur, prouenict. Hesychius, homil. de laudibus virginis Mariæ. Alius te appellauit portam clausam in Oriẽte sitam (Exech. 44.) quæ introduxit clausarum portarum regem: necnon etiam portam emittentem te vocauit (Ezech. 1.) quoniam porta præsentis vitæ vnigenito effecta es: Portam in Oriente sitam, quia lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, ex vtero tuo procedet, velut è

Virtus diuina attendenda in conceptione Christi.

Andr. Hie.

Hesychius.

Prophetiæ & figura D. Virginis.

thalamo regio. Clausa es, quia cùm rex ille gloriæ conciperetur, vuluæ tuæ portas prorsus aperuit, neque virginitatis vincula laxauit. Vocauit te hortum conclusum, fontem signatum, Cantic. 4. Franco Abbas, tom. 6. de gratia Dei. Dignum enim erat, inquit, vt qui corruptam in Adã massam sanare veniebat, non de semine corruptionis, sed de potentia Spiritus sancti nasceretur. Quæsita est ergo sponsa speciosissima inter filias hominum, de cuius vtero tanquam sponsus de thalamo procederet speciosus forma præ filiis hominum. Quæsitum est dignum sapiẽtia Dei si-

Franc. Abb.

Oportebat Christum cõcipi non de semine viri.

A gnaculum, sub quo signaret mysterium à seculo absconditum. Quæsitum est vitrum mũdissimum atque solidissimũ, per quod igneos radios transmitteret sol iustitiæ, ad effugandas tenebras Gentium: ex quibus puritas vitri, & claritatis augmentum conciperet, & integritatis detrimentũ non sustineret. Et post pauca. Sapientia enim, ait Sapiens, ædificauit sibi domum. Et ipsa sanè sine viri adminiculo domum in Maria ædificauit, ipsa columnas excelsas domui suæ excidit: quibus suffultus castissimus virginis Mariæ vterus, in æterna pudoris sui stabilitate permaneret. Hieronymus Epist. ad Eustochium & Paulam, de Assum-

Hieroy.

Vellus Gedeonis.

B ptione beatæ Mariæ. Hoc quippè est, inquit, quod Dauid canit: Descendet sicut pluuia in vellus. Vellus itaque cùm sit de corpore, nescit corporis passionem: sic & virginitas cùm sit in carne, nescit vitia carnis. Cœlestis planè imber in virgineum vellus placido se infudit illapsu, & tota diuinitatis vnda se contulit in carnem, quando Verbũ caro factum est: ac deinde per crucis patibulum expressum, terris omnibus salutis pluuiã effudit, & stillicidia gratiæ humanis mẽtibus pręstitit. Etsi verò actiua virtus in Spiritu sancto sit vberior, vt ex nihilo, etiamsi velit, quodcunque voluerit, efficiat, & per cõsequens agat maiori cum energia,

C quàm quoduis semen viri: non tamen ita vice seminis in virginẽ superuenisse intelligendus est, vt materiã corporis Christi suppeditarit. Vnde & Hiero. tractatu de Assumpt. obseruat Spiritum sanctum, *Ruah*, Hebræis in fœminino genere, Latinis in masculino, Græcis in neutro, *πνεῦμα*, dici: nunquis sexus in Deo monstretur, immò ne suspicetur quidem. Itaque remittit Angelus virginem ad omnipotẽtiam Dei, ad eũ, cuius virture, ipsa etiam tellus virgo, primũ tot flores & plantas produxit: & Adamus formatus, & Eua ex eius custa constructa est. Idcircò adiicit, *Et virtus altissimi obumbrabit tibi.* Beda in Luc. & Gregorius, 18. Mora-

Idem.

Ruah nomẽ, Spiritus Hebr. fœmininus generis.

1\.

Quid sit obũbra tio.

Beda.

Gregor.

Franco Abbas.

Euthym.

2\.

D lium: Per obumbrationem refrigerium carnalis concupiscentiæ designare videtur: vt sicut nubibus calor solis, ita Spiritus sancti aduenente gratia, præseruetur virgo ab omni carnis illecebra. Sed hæc interpretatio minùs probatur, vt quæ carnalem in virgine concupiscentiam supponere videatur. Tamen Franco Abbas, tomo sexto de gratia, ita habet. Ne timeas pudicitiæ speculum æstum libidinis, virtute altissimi adumbraberis. Sicut vmbra feruorem remouet, refrigerium præstat: sic interposita virtus altissimi excludet actum peccati. Euthymius ita interpretatur: Virtus Dei te proteget, & potentem faciet ad

E huius rei operationem. Dionysius Carthusianus: Virtus altissimi hoc est, omnipotens Deus pater obumbrabit tibi, id est, suam potestatem immensam tuæ capacitati contemperabit, vt eius influentiam ferre queas. Nec irradiabit tibi secundum plenitudinem suæ claritatis, sed velut vmbram suæ claritatis causans, exercebit in te effectum suæ potestatis. Theophylactus ita habet: Obumbrabit, hoc est, conteget te, & vndique circundabit, sicut auis obumbrat pullos suos, tutos alis complectens. Fœcunditatem igitur intelligimus virgini datam, non minùs, quàm cùm legimus, quòd primum Spiritus sanctus ferebatur super aquas, &, vt legitur iuxta Hebraicam veritatem, incubabat aquis, aut aquas obumbrabat fœcundans illas piscibus, & amphibiis: vt etiam ex ipsis volucres assumerentur. Athanas. serm. de Deipara. Obumbrauit, inquit, virtus altissimi, corroborans virginem, & diuinæ vmbræ imaginẽ induxit, vt inde lineamentis collectis, videre posset, quatenus possibile est, Deum formæ expertem in se concipi. Non enim suspicãdum est, quòd secundum simplicem naturæ suæ proprietatem, virgo in se habitantem Deum videre potuerit, aut quòd ipsa animata, rationalisq. & intellectualis incarnatio ipsũ cõspicere voluerit: sed quatenus

Dionys. Carthus.

Theophyl.

Athanas.

3\.

Maria non erat capax tanti numinis, sine Spiritu sancto.

possibile fuit, vtpotè obumbrante illam virtute altissimi,
& vmbras & quasi lineamenta faciente, vt videret, qua-
tenus fieri poterat, Deum in se habitantem. Hanc inter-
Bernardus.
pretationem sequitur Bern. serm. 3. de Ascensione, dicens,
Visum Verbum in carne ab Apostolis, vt solem in nube,
lumen in testa, cæreum in laterna. Et serm. 5. in eadem so-
lennitate. Vnde, inquit, & virgini spiritus legitur obum-
brasse, ne vehementiori reuerberata splendore, ad candi-
dissimam illam lucem, purissimúmque fulgorem diuinita-
Gregor. Nyssen.
tis, etiam illius aquilæ acies posset hebetari. Gregorius
Nyssenus etiam hoc ad filium traducit, ser. de natiuit. Do-
4
mini. Ergo, inquit, altissimi Dei virtus, qui est Christus,
superuentu Spiritus sancti in virgine informatur. Quem-
admodum enim forma corporum ex forma progredien-
tium effingitur, eodem modo indicia filij Deitatis in vir-
tute nascentis elucebunt & apparebunt, imago videlicet,
& sigillum, & vmbra, & splendor primarij authoris. Ful-
Fulgentius
gent. lib. 2. ad Monimū, cap. 10. Quanto autem, inquit, cō-
Aduentus Spiritus sancti deposcitur ad consecrationē corporis Christi
gruentiùs, quam ad consecrādum sacrificiū corporis Chri-
sti, sancta Ecclesia, quæ corpus est Christi, Spiritus sancti
deposcat aduentum, quæ ipsum caput suum secundum car-
nem de Spiritu sancto nouerit natum. Ergo hinc duo nos
colligimus: nimirùm Christi corpus mysticum, quod est
Ecclesia, & ipsum Christi corpus naturale in Eucharistiæ
sacramento virtute Spiritus sancti exhiberi nobis & com-
municari. De corpore quidem mystico ita prosequitur ibi-
dem Fulgentius. Et ob hoc necessarium est, vt sicut ex
Idem Ful.
Corpus Christi mysticum Ecclesia, spiritu sancto donis consistit
Spiritu sancto natus est Christus: sic Ecclesia dono Spi-
ritus sancti adhæreat Christo, tanquam mulier viro suo,
& tanquam corpus capiti suo. Dicit enim Apostolus, E-
phes. quinto, quia Christus caput est Ecclesię, ipse saluator
Hilarius.
Verbum incorporatur Spiritum sanctum ad sancta mysteria.
corporis. Hilarius, libro secundo de Trinitate. Humani
enim, inquit, generis causa Dei filius natus est ex virgi-
ne & Spiritu sancto, ipso sibi in hac operatione famulan-
te, & sua, videlicet Dei, inumbrante virtute, corporis
sibi initia conseuit, & exordia carnis instituit: vt homo
factus in virgine naturam in se carnis acciperet, pérque
huius admixtionis societatem, sanctificatum in eo vni-
uersi generis corpus existeret: vt quemadmodum omnes
in se, per id quod corporeum se esse voluit, conderentur:
ita rursum in omnes ipse, per id quod eius est inuisibile,
referretur. Porrò quòd ad confectionem Eucharistici my-
sterij, & Christi corporis in sacramento præsentiam, Spi-
ritus sancti aduentus requiratur, testantur antiquissimi
Patres. Nam Iacobus frater Domini in sua Liturgia, in-
ter ipsa consecrationis verba sic orat. Demitte super nos,
Iacobus.
& super dona proposita, spiritum tuum sanctissimum,
consubstantialem, coæternum, qui locutus est in lege &
Prophetis, & in nouo Testamento, qui descendit in spe-
cie columbæ super Dominum nostrum Iesum Christum in
Iordane fluuio, & mansit super eum: qui descendit super
Apostolos: vt superueniens, sancta & bona & gloriosa
sua præsentia sanctificet, & efficiat hunc panem corpus
Basilius.
sanctum Christi tui. Idem ferè Basilius in Liturgia. Ob-
secramus te Pater, sancte sanctorum, venite Spiritum
sanctum tuum super nos, & super proposita munera ista,
& benedicere, & sanctificare, & ostendere panem qui-
dem ipsum ipsum honorificum corpus Domini Dei, & sal-
Proclus.
uatoris Iesus Christi. Hinc fit vt Proclus, in tractatu de
traditione liturgiæ, hæc scribat. Per has igitur liturgiæ
preces, Spiritus sancti aduentum expectabant, vt eius di-
uina præsentia, propositum in sacrificium panē & vinum
aquæ permixtum ipsum illud corpus & sanguinem serua-
toris nostri Iesu Christi efficiat. Et Ioan. Damas. lib. 4. de
Damas.
fide orthodox. cap. 14. Si modum requiris, inquit, quo-
nam pacto panis & vinum transmutātur in corpus & san-
guinem Dei: sat sit tibi audire, quoniam per Spiritum san-
ctum, quemadmodum ex sancta Deipara, seipso & in se-
Tertull.
ipso Dominus carnem sustentauit. Inde fit, ait Tertull. in
Apolog. vt coëamus in cœtum & cōgregationem, & Deū
precationibus ambiamus, orantes. Cæterùm vbi modus
Christi incarnationis explicatus est, & ipsius authoritas,
qui virginem fœcundaturus est, designata, concludit An-
gelus: *Ideóque & quod nascetur ex te sanctum, Vocabitur filius*
Beda.
Dei. Beda, in Luc. Congruit conceptioni natiuitas, vt quę
contra humanæ conditionis morem virgo concipis, supra

humanæ conditionis modum, filium Dei generes. Et be-
Nemo nascitur sanctus præter Christum.
nè, quod nascetur sanctum, vocabitur filius Dei. Nos
quippè, etsi sancti efficimur, non tamen sancti nascimur,
inquit Greg. lib. 18. Moral. c. 33. quia ipsa naturæ corrupti-
bilis conditione constringimur: vt cum Propheta dica-
mus, Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in pec-
catis peperit me mater mea. Ille autem solus veraciter san-
ctus natus est, qui vt ipsam conditionem naturæ corrupti-
bilis vinceret, ex commixtione carnalis copulæ conceptus
Gregor.
non est. Petrus Chrysol. serm. 143. Nemo hîc communi-
Pet. Chrysologus.
A ter accipiat sanctum, sed illa singularitate, qua clamatur
in cœlestibus, Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus sa-
Gregor. Nyssen.
baoth. Greg. Nyssenus lib. de testimoniis aduers. Iudæos.
Dictum est Exod. 13. Num. 8. Omne masculinum adaperiēs
vuluā, sanctum Domino vocabitur. Nullus autem mascu-
lus aperit vuluam, sed consuetudo viri cum muliere. Igi-
tur dictum illud de Domino est intelligendum. Contin-
git autem, vt multi primogeniti impij sint & peccatores.
Qui igitur illi sancti Domino, & inculpati atque innocē-
tes? Cur item non etiam omne fœmininum? Perspicuum
est igitur, quòd ipse sanctus sit solus. Dauid Ps. 86. Nūquid
B Sion dicet, homo & homo natus est in ea, & ipse funda-
Athanas.
uit eam altissimus? Athanas. serm. de Deipara. Cæterùm
neque hoc, quòd vocandus erat filius Dei, pro hæretico-
rum Arianorum more intelligentes authores concilij Ni-
ceni, ex operatione spiritus & virtutis altissimi, & impræ-
gnatione virginis, Deiferum hominem eum, qui ex vir-
gine prodiit, credendum esse statuerunt, gestasse eam Dei
virtutem & energiam spiritus, quę operata est coram Pha-
raone, & omnibus filiis Israël. Quapropter filius Dei car-
ne indutus, homo factus esse dicitur, quemadmodum &
alibi Apostolus dicit, Galat. 4. Cùm venisset plenitudo
Bernard.
Sanctum absolutè quod.
C temporis, misit Deus filium suum, factum ex muliere, fa-
ctum sub lege. Bernardus, serm. 4. de annunciat. Domini-
ca. Si diceret Angelus, quæ nascetur ex te sancta caro,
vel sanctus homo, parùm dixisse videretur. Posuit ergo
indefinitè sanctum, quia quicquid fuit, quod virgo ge-
nuit, proculdubiò ac singulariter sanctum fuit. Cæterum
filius Dei vocatus est, sed ab his qui in eum crediderunt:
Matth. 16. Tu es Christus filius Dei viui, inquit Petrus. Idē
Maria, Ioan. 11. Idem etiam Centurio, Matth. 27. Porrò
quia nonnulli explodendas censent has particulas, ex te, &
Athanas.
Nascetur ex te, vim habet.
ita legendum, Quod nascetur sanctum: libet hîc Atha-
D nasij sententiam inserere, qui ex hac expressa sententia sui
temporis hæreticus conuincit. Ita ille habet in Episto. ad
Epictetum Corinth. Episcopum. Et Gabriel, inquit, cir-
cumspectè, & cum bona cautione euangelizauit, non sim-
pliciter dicēs, id quod fuerit natum in te, ne forinsecus in-
troductum in eam corpus existimari possit: sed quod ex te,
inquit, nascetur, quò ex eius natura eum primogenitum
esse agnoscere liceret. Sed & ex eo loco Nestorium con-
Theoph.
fundit Theophylactus. Audiat, inquit, quòd illud quod
nascebatur in vtero, erat filius Dei. Et non alius quidem
fœtus est vteri, alius autem filius Dei, sed vnus & idem
E fuit filius virginis, & filius Dei. Vide item quomodo san-
ctam Trinitatem declarauit, dicēs Spiritum sanctum, vir-
tutem Filium, altissimum Patrem. Idem Trinitatis myste-
Andr. Hierosol.
Bernard.
rium ex hoc loco deducit Andr. Hierosolymitanus. *Et ecce*
Elizabeth cognata tua, & ipsa concepit filium in senectute sua,
& hic mensis est sextus illi quæ vocatur sterilis. Bernardus ser-
Cur Elizabeth facta mentio.
mone 4. quarto de Annūciatione. Quid fuit necesse etiam
huius sterilis virgini nunciare conceptum? Nunquid for-
tè dubiam adhuc, recentiori voluit confirmare miracu-
lo? Absit. Legimus & Zachariæ incredulitatem ab hoc
ipso Angelo fuisse castigatam. Mariam autem in aliquo
F reprehensam non legimus, quin potiùs fidem ipsius Eli-
zabeth prophetante, laudatam fuisse agnouimus. Sed ideò
sterilis cognatæ conceptus virgini nunciatur, vt dum
miraculum miraculo additur, gaudium gaudio cumule-
tur. Chrysostomus, homil. 49. in Genes. Sed & hanc
præbet demonstrationem. Nam quoniam prior demon-
Chrysost.
stratio maior erat quàm quæ facilè caperetur, audi quo-
modo & humiliorem sermonem affert, per sensibilia ip-
sam manu ducens. *Ecce*, inquit, *Elizabeth cognata tua &*
ipsa concepit, &c. Vides quòd sterilis propter virginem?
Quoniam cuius gratia alioqui retulisset partum cognatæ,

cuius

cuius item gratia adiiciebat, *Quæ vocatur sterilis*? Planè per omnia manu ducebat eam ad credendum annunciationi: propterea & tempus dixit, & naturæ sterilitatem, sed & tempus distulit conceptionis. Non enim statim à principio ei annunciatum est, sed præterito tempore semestri, vt veteri sarcina conceptionem doceat. Nã licet post quartum mensem certa quædam indicia grauidas mulieres ostendant, sexto tamen mense elapso iam nullus hæsitationis locus relinquitur. Sed & exaggerat, quòd vocetur *sterilis*, vt quæ hoc nomine ab omnibus nuncuparetur, quasi in opprobrium, cùm tamen ex ea superioribus annis proles summis omnium votis expectaretur. Et vide quanta Gabriel vtitur solertia. Non enim in memoriam ei reducit vel Saram, vel Rebeccam, vel Rachelem. Quam ob causam? Et hæ quidem fuerunt steriles, & vetulæ, & magnum miraculum fuit. Sed quia erant antiquæ narrationes, adducit eam ad hoc quod nuper contigerat, vt mentem eius ad credendum prouocaret. Andreas Hierosolymitanus. Nam qui matricem præter omnium spem, prolificam in senectute reddere potest, virginem quoque grauidam exhibebit. Et licet mirabilius sit istud in virgine, vtrumque tamen diuinæ omnipotentiæ opus est. Ideoque Abraham contra spem in spem credidisse legitur, vt fieret pater multarum Gentium, cùm considerasset emortuam vuluam Saræ. Ruffinus, in Symbolo, virginis partum, & contra Iudæos, & contra Gentiles argumentis etiam confirmat: quorum quædam è natura, alia ex figmentis Gentium ducta sunt. Et quid mirum videtur, ait, si virgo conceperit, cùm Orientis auem, quam Phœnicem vocant, in tantum sine coniuge nasci, vel renasci constet, vt semper vna sit, & sibi ipsi nascendo, vel renascendo succedat? Apes certè nescire coniugia, nec fœtus nexibus edere, omnibus palàm est. Sed & alia nonnulla deprehenduntur sub huiuscemodi sorte nascendi. Sed & hoc mirandum, cur Gentilibus impossibile videatur, qui Mineruam de cerebro Iouis natam credunt, Liberum Patrem de femore eius, Venerem de spuma maris, Pollucem & Castorem de ouo, Myrmidones ex formica, homines ex lapidibus à Deucalione & Pyrrha iactis natos esse credunt. Eadem argumenta sequitur Cyrillus Hierosolymitanus, catech. 12. Vterque quidem demum ostendens, non fuisse indecens, filium Dei incarnatum nasci ex vtero, eo respectu habito, quòd aliqua sit pars immunda: cùm nec quid in natura integra immundum sit, nec sol omninò inquinari nouerit, etiamsi in nostram humum irradiet. Cæterùm nonnullos mouet, quòd Elizabeth Zachariæ sacerdotis coniunx virginis cognata dicatur. Ita enim oportuit eos, qui ex tribu Leui inter eos qui ex Iuda ortum ducebant, cognationem sortiri. Hæc quæstio resoluitur à Theophylacto, Euthymio, & Beda. Sed quoniam illam Beda latiùs explicat, hic eius verba inseram. Animaduerte, inquit, proauos Mariæ & Elizabethæ, liberis inuicem nuptum traditis, vtramque tribum potuisse coniungere. Cui si hæc expositio fortè non sufficeret, contentiosiùs insistenti, quasi hoc contra interdictum legis fieri nequiuerit, legat Exodum, vbi scriptum est: Accepit autem Aaron vxorem Elizabeth filiam Aminadab, sororem Naason, quæ peperit ei Nadab & Abiud & Eleazar & Ithamar. Exod. 6. Adiicit etiam Euthymius, postmodùm Ioiadam summum sacerdotem (2. Par. 22.) vxorem è regia tribu duxisse: post hos alios: vnde consecutum sit vt hæ duæ tribus essent inter se cognatæ. Quia enim, inquit, in diuinis rebus primas ferebat sacerdotales genus, in humanis verò regale: meritò commixta sunt, vt & sacerdos regalis esset, & rex esset sacerdotalis. Vt videlicet, inquit Beda, Dominus Iesus Christus, qui secundum carnem verus rex & sacerdos erat futurus, ipsam quoque carnem de vtraque, Dauid scilicet & Aaron, stirpe susciperet: vnde & in hac vtraque tribu chrisma mysticum per legem celebrabatur, Christi nimirùm nominis & generationis prænuncium. Et ipse Dauid domum Dei ingrediens, panem sanctum & gladium quasi rex & sacerdos accepit: Illum videlicet, de suo semine venturum præfigurans, qui & pro nostra libertate, regis iure pugnaret, & pro nostra absolutione, panem suæ carnis offerret. Itaque diuinæ virtutis exemplum præmissum est,

Elizabeth prius vocata fuit sterilis.

Andr. Hierosolym.

Ruffinus.

Argumenta contra Gentiles, quibus Virginis fœcunditas probatur.

Cyrill. Hierosol.

Non fuit indecens filium Dei esse in vtero.

Quæstio quomodo Elizabeth fuerit cognata Mariæ, cùm hæc tribus Aaron, illa tribus Iuda fuerit.

Beda. Euthym.

Beda.

Chrisma mysticum in tribu Leui & Iuda.

cùm sterilis ex domo Leuitica peperit, ne quis hæsitet in eo, quòd virgo de domo regia peperisse legitur. *Quia non erit impossibile apud Deum omne verbum.* Neutrum enim naturalis, sed diuinæ virtutis est: quam vbi attenderis, nihil tibi aut in rerum creatione, aut Christi carnis dispensatione, aut sacramentorum confectione difficile videbitur. Huic verò similem sententiam legimus Hierem. 32. Cùm enim Dominus reditum populi sui è Babylone promitteret, illúdque videretur quibusdam impossibile, adiecit: Ecce ego Dominus Deus vniuersæ carnis. Nunquid mihi difficile (siue impossibile) erit vt abscondatur omne verbum? Nam quæ apud homines impossibilia sunt, possibilia sunt apud Deum. Verbum autem hic, & in multis aliis locis, pro rebus debemus accipere, inquit Hieronymus, lib. 6. in Hier. cap. 22. Sic Genes. 20. Quid fecisti verbum hoc, id est, rem istam. Exod. 18. Non est bonum istud verbum, quod tu facies. Exod. 9. Cras faciet Dominus verbum istud in terra. Psal. 56. Tota die dolore afficiebant me verba mea, id est, negotia. Esa. 39. Non fuit verbum quod non ostenderet eis Ezechias in tota domo sua. Act. 5. Nos sumus testes horum verborum, id est harum rerum. Hoc igitur ostendit Dei mandato, voluntati, aut promissioni nihil omninò esse difficile. Eccles. 8. Omne quod voluerit faciet, & sermo illius potestate plenus est. Matth. 19. Omnia ei possibilia sunt. Genes. 18. dictum est Saræ: Nũquid Deo quicquã est difficile? Bern. ser. 4. de Annunciat. Apud Dominum idem est facere quod loqui, & loqui quod velle. Meritò ergo nuncius nõ esse impossibile omne verbum. Num. 23. Non enim est Deus quasi homo vt mentiatur, nec vt filius hominis, vt mutetur. Hilarius, enarrat. in Psalm. 52. Ecce dabit vocem suam, vocem virtutis. In omnibus quidem, quæcunque in corpore manés gessit, virtutis vocem dedit, cùm Paralytico dixit, Surge & ambula, Matth. 9. Ioan. 5. cùm Lazarum vocat è sepulchro. Ioannis 11. cùm Petro, cæterísque Apostolis dixit: Quæcunque ligaueritis super terram, erunt ligata & in cœlis: quæcunque solueritis super terram, erunt soluta & in cœlis. Basilius, in moralibus, capit. primo Regulæ 8. id confirmat iisdem argumentis. Regulam hanc autem describit. Quòd ab iis, inquit, quæ dicuntur à Domino, dubitatio omnis, omnísque hæsitatio repelli debet: quódque quicquid a Domino dictum sit, id & verissimum tenere oportet, & eiusmodi quod fieri possit, licet natura ipsa videatur repugnare, quando in hoc fidei conatus declaratur. Itaque Verbum, seu pro re, seu pro Dei promissione sumatur, secum importat facultatem: vt neque in ipsis naturæ difficultatibus hæreas, cùm etiam impossibilia nobis perficiat, vt scribit Augustinus serm. 4. feriæ 3. Paschæ, tom. 10. Nec est quòd aliquis ea quæ sunt imperfectionis & impotentiæ seu debilitatis, adducat contra Dei potentiam: nimirùm quòd nec mentiri, nec malè agere, nec ruere possit. Hæc enim quomodo starent cum omnipotente? Sed neque locum habebunt illa sophismata, quæ contradictionem important. Indigna sunt enim quæ ab homine rationem aliquam profitente adducantur. Ea sanè omnia potest quæcunque vult. At verò non Deus volens iniquitatem est, vt demonstrat Thomas Aquinas libro primo, Summæ contra Gentiles capit. 96. Sed & lib. 2. capit. 25. ostendit qualiter Deus omnipotens dicatur quædam non posse: nimirùm illa quæ sunt potentiæ passiuæ, vt moueri, obliuisci, fatigari: quæ defectus, non autem potentiam designant. Itaque virgo hoc axiomate Angelico confirmata, omnia diuinæ voluntati & maiestati remittens, sese subiicit, dicens, *Ecce ancilla Domini.* Euthymius: Iam non solùm credidit, inquit, sed etiam optabat vt sibi contingeret quod Angelus dixerat. His autem verbis suam fidem satis ostendit, vt quæ nulla mora interposita assentiatur. Et Theophylactus: Tabula sum pictoria, pingat pictor, faciat Deus quod voluerit. Sic Rom. 10. Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Ergo quia credit Angelo, id adiicit. Itaque verba hæc non modò acquiescentis, sed & optantis sunt. Simile responsum dixit Abigail mulier prudens, cùm Dauid eam in vxorem accipere vellet, 1. Reg. 25. Ecce famula tua sit in ancillam tuam, vt lauet pedes seruorum Domini mei. Et illa

Verbum hic quid. Hierony.

Bernard.

Hilarius.

Basilius.

Verbum Dei importat facultatem.

Augustin.

Thomas Aquinas.

Euthym.

D. Virgo optat per mater.

Theophyl.

Ruth, (cap.2.) Vnde mihi hoc, inquit ad Booz, vt inuenirem gratiam ante oculos tuos? Locutus es ad cor ancillæ tuæ, quæ non similis vnius puellarum tuarum. Et quia se virgo Maria humiliauit, ideò se ad gratiam præparauit. Ambrosius, lib.2. in Luc.c.2. Vide humilitaté, vide deuotionem. Ancillam se Domini dicit, quæ mater eligitur, nec repentino promisso exaltata est. Mitem enim humilémque paritura, debuit etiam ipsa humilitatem præferre. Bernardus, serm.4. super Missus. Videas plerosque in Ecclesia de ignobilibus nobiles, de pauperibus diuites factos, subitò intumescere, pristinæ obliuisci abiectionis, genus quoque suum erubescere, & infimos dedignari parentes. Videas & homines ad honores Ecclesiasticos peruolare, & quæ adepti sunt nummis, attribuere meritis. Et vbi est qui Mariæ humilitatem sequatur? Ecce, inquit, ancilla Domini. Non adinstar Agar eleuatur, sed gratiam Dei agnoscit. *Fiat mihi secundum verbum tuum.* Fiat, desiderij est signum, non dubitationis indicium: quanquam nihil obstat esse verbum orationis. Nemo quippè orat, nisi quod credit & sperat. Vult autẽ à se requiri De⁹, etiã quod pollicetur. Et ideò fortè multa, quæ dare disposuit, priùs pollicetur, vt ex promissione deuotio excitetur: sicq; quod gratis datur⁹ erat, deuota oratio promereatur. Sic pius Dominus, qui omnes homines vult saluos fieri, merita nostra extorquet à nobis: & dũ nos præuenit tribuendo quod retribuat, gratis agit, ne gratis tribuat. Hoc vtique prudens virgo intellexit, quando præueniendi se muneri gratuitæ promissionis, iunxit meritum suæ orationis: Fiat, inquiẽs, mihi secundum verbum tuum. Verbum quod erat in principio apud Deum, fiat caro de carne mea, secundum verbum tuum. Hæc Bernardus. Franco Abbas, tom.6. de gratia Dei. Fiat mihi vt digna inueniar, per quam mundus gratiam reconciliationis inueniat. Fiat mihi, vt in terris præbeam ei corporis mei hospitium, qui me postmodùm in cœlis assumat in regni sui consortium. August. tom. 10. serm. 2. de Annunciatione. O Maria, quis tibi dignè valeat iura gratiarum & laudum præconia impendere, quæ singulari tuo assensu mundo succurristi perdito? Quas tibi laudes fragilitas humani generis persoluat, quæ solo tuo commercio recuperandi aditum inuenit? Ita mihi assensum istum oppone illi qua Eua serpenti consensit in perniciem nostram. *Tunc Angelus Domini discessit ab illa*, cùm commissum sibi ministerium sedulò peregisset: ita suo discessu rem, ob quam aduenerat, peractam esse ostendit. In ipso enim momento, quo illa assensum præbuit, Christum ipsum in vtero concepit, non ad instar cæterorum, qui sensim formantur, ex rudi primùm massa, demum ex fœtu, vt tandem anima infundatur. Siquidem in instanti Dei filius perfectam nostram naturam, carnem scilicet animæ coniunctam, accepit ex virgine. Sibylla Erythræa hoc prædixit in suis carminibus.

Humilitas D. Virginis. Ambros.

Bernardus.

Oratio Virginis.

Cooperandũ Deo.

Bernard. Franc. Ab.

August. Oratio ad D. Virginem.

Christi corpus in momento perfectè formatum.

Sibylla.

—ἵνος δ' εἰσίπλατο νηδὺν,
Σαρκωθὲν δ' ἐν χρόνῳ, καὶ γαστέρι ζωογονηθέν. id est,
Verbúmque volauit in aluum,
Idq; suo fictum atque animatum tempore corpus
Mortali seculi creatum est.

Nam & in ipso tempore, quo Dei filius incarnatus est, totum hominem assumpsit. Sedulius, lib. 2. Carminum, id confirmat his verbis:

Sedulius.

Et dictum comitata fides, vterúmque puella
Siderium mox impleuit onus, rerúmque creator
Nascendi sub lege fuit.

Ioannes Damas. lib. 3. de fide Orth. cap. 2. idem apertè demonstrat. Quocirca, inquit, post sanctæ virginis assensum, post Domini sermonem ab Angelo prolatum, Spiritus sanctus in eam superuenit, eam lustrans, vimque ei tum ad suscipiendum Verbi deitatem, tum ad gignendum suppeditans. Ac tum illa verè subsistens altissimi sapientia atque potentia, ille, inquam, Dei filius, semen in eam obumbrauit, atque ex castissimis & purissimis ipsius sanguinibus, carnem anima rationali animatam, primitias videlicet nostræ conspersionis sibi ipsi condidit: non id quidem per seminis emissionem, verum procreationis modo, per Spiritum sanctum: nec ita vt paulatim, tacitísque incrementis figura corporis absolueretur, sed vno eodémque momento perficeretur. Et quidem ipsum Dei Verbum, carnis hypostasis fuit. Neque enim Deus Verbum præexistenti seorsum carni vnitus est: verùm posteaquàm in sanctæ virginis vterum emigrauit, citra vllam circumscriptionẽ, in hypostasi sua ex castis ipsius perpetuæ virginis sanguinibus carnem, animam rationali atque intellectuali animatam condidit. Quo fit, vt non hominem deitate affectum esse, sed Deum humanitatem assumpsisse dicamus. Nam cùm natura perfectus Deus esset, idem natura perfectus homo factus est. Ita, vt obseruat Clithoueus, suis in Damascenum Commentariis, tria Christi conceptum admirabilem reddunt. Primùm, quòd non viri semine, sed Spiritus sancti virtute factus est. Esa.17. Secundum, quòd vno eodémque momento statim post virginis assensum, sanctum Christi corpus omnibus suis membris & lineamentis absolutum fuit. Hier.31. Nouum creauit Dominus super terram, fœmina circundabit virum. Glossa. Nouum vtique in virgine, vt quæ statim virum conceperit & circundederit. Tertium, quòd anima carni priùs coniuncta non fuit, quàm & iisdem diuinitas in propria hypostasi vniretur.

Damas.

Materia Christi corporis ex purissimo sanguine Virginis.

Clithoue. Quæ de Christi conceptu credenda.

Nom.17. Glossa.

Damas.

ORATIO.

Damascenus, Orat.1. de beata Mariæ dormitione.

O Altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei (etenim ipsa quoque Apostoli verba tempestiuè vsurpabo) quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius! O singularem Dei bonitatem! O charitatem eiusmodi, quæ nulla ratione indagari possit! Is qui vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt, is qui cœlum & terram implet, cuius cœlum thronus, & terra scabellum pedum est, ex ancillæ suæ ventre latissimum domicilium fecit, atque in ea mysterium recentium omnium recentissimum confecit. Nam qui Deus erat, homo efficitur, & ita procreatur, vt interim virginitatis claustra minimè labefactet. Quodnam ingens, ô sacra mater atque virgo, mysterium hoc te circumstat? Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui. Ecce enim beatam te dicent omnes generationes. Te filiæ Hierusalem, hoc est, Ecclesiæ viderunt, ac reginæ, hoc est, iustorum animæ, beatam te dixerunt, atque in secula collaudabunt, *Vnde cætera.*

Rom. 11. Rom.4. Hier. 23. Esai. 66.

Quomodo

Quomodo D. Virgo cognatam suam Elizabeth grauidam grauidam visitauerit, & in illius occursu, clausus vtero Ioannes Baptista exultauerit in gaudio: qua verò gratiarum actione Elizabeth sanctissimam Virginem exceperit.

Matth.	Marc.	LVCAS. 1.	Ioan.
		In diebus illis exurgens Maria, abiit in mótana cum festinatione in ciuitatem Iuda, & intrauit in domum Zachariæ, & salutauit Elizabeth. Et factum est, vt audiuit salutationem Mariæ Elizabeth, exultauit infans in vtero eius: & repleta est Spiritu sancto Elizabeth, & exclamauit voce magna, & dixit, Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui. Et vnde hoc mihi, vt veniat mater Domini mei ad me? Ecce enim vt facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, exultauit in gaudio infans in vtero meo: & beata quæ credidisti, quoniam perficientur ea quæ dicta sunt tibi à Domino.	

Introductio. Christus sol quomodo primum apparuerit.

NON potest ciuitas supra mótem posita abscondi, nec tandiu nubes solem continere poterunt, quin ipse illas perrumpat, & nobis appareat. Et quidem sol iustitiæ Christus Deus noster vtero virginis quasi nube cótegebatur, eduxit tamen ex ipso vtero, suæ maiestatis radios: & antequàm nasceretur, ipsi etiam nondum nato Ioanni, & eiusdem matri innotescere cœpit. Ideoque diuino impulsu factum est, vt Maria statim atque filium Dei concepit, in montana perrexerit, Elizabeth salutarit, & ipse infans in materno vtero gaudio gestiés exultarit. Hoc factum est *in diebus illis*, inquit Lucas. Vbi enim Elizabethæ collatam gratiam intellexit, ad eam abeundum decreuit: Non quasi incredula de oraculo, inquit Ambrosius, l. 2. in Luc. c. 3. nec quasi incerta de nuncio, nec dubitás de exemplo: sed quasi læta pro voto, religiosa pro officio, festina pro gaudio. Nó vt incredula, inquit Theophylactus, sed vt diligés rem ipsam explorare volebat. Nam cùm in rebus omnibus similis similem sibi quærat, illas huius temporis sanctissimas mulieres, quasi eiusdem spiritualis temperamenti sociabat.

Ambros. — *Theophyl.*

Exurgens igitur ex suo in Nazareth conclaui, *abiit in montana.* Non tardauit, sed diluculo surrexit, inquit Bonauentura. Hoc enim significat *ἀναστᾶσα*, exurgens, vt quæ ipsa etiam nocte magna isthæc meditata sit mysteria, vnde & prima luce exurgens, se ad iter accinxerit. Ita hanc sponsus prouocabat, Cát. 2. Surge, propera amica mea, formosa mea, & veni. Et illi competit hoc Prou. 31. quod de muliere forti legitur: De nocte surrexit, deditque prædam domesticis suis, & cibaria ancillis suis. Nam si qui temporalibus curis torquentur, noctes quamtumuis breues prolixiores esse existimant, & vbi nunc huc illucque se in lecto verterint, etiam ante lucem excitentur: quid his euenire putandum, qui tota mente Deum concupiscunt? *In montana perrexit cum festinatione.* Non illam asperitas itineris & montium retardauit, vt olim Loth, qui Gen. 19. ait: Non possum in montem ascendere, ne fortè apprehendat me malum: sed in omnibus potens, per spiritum qui illam cófortabat, & animi promptitudinem, montana illa assequitur, & praua in directa, & aspera in vias planas. Esa. 40. Quid enim alacribus animis difficile est? Nó illam remoratur viæ prolixitas, vt veniret *in ciuitatem Iuda*, Hierosolymã. Hæc enim & regni caput, & proinde tribui Iuda addicta erat. Nã licet confinia tribus Iuda & Beniamin in ipsa Hierosolyma concurrerent, vt patet Ios. 15. & 18. pars tamen potior, seu nobilior ad tribum Iuda pertinebat. Hinc fit, vt Beda, & Magister historiæ Ecclesiasticæ, per ciuitatem Iuda, Hierosolymam intelligant. Sunt tamen alij, qui vnum ex his oppidis esse existiment, quæ de tribu Iuda & Simeon Leuitis data sunt, vt scribitur Ios. 21. Inter quæ Cariath-arba, quæ & Hebron in monte Iuda, Ios. 14. Brocardus verò, in descriptione terræ sanctæ, Zachariæ domum sitam fuisse scribit ad vallem Rephaim, non longè à Hierosolymæ finibus, sed tamen in montanis. Idem satis ostendit & Nazareth ciuitati, & Hierosolymis mótes vicinos fuisse, cùm & ipsam Hierosolymam, & iter ab Acone versus Eurum describit. Venit autem *cum festinatione.* Festinabat Christus, qui in vtero illius erat, adhuc in ventre matris positum sanctificare Ioannem, inquit Origenes, hom. 7. in Luc. Nescit enim tarda molimina Spiritus s. gratia, inquit Ambrosius, l. 2. in Luc. Festinabat etiam ne diu videretur in publico, vt notat Glossa. Virgo igitur, inquit Ambrosius, cũ festinatione, officij memor, (in seniorem) iniuriæ immemor, affectu vigente non sexu, relicta perrexit domo. Discite virgines non circumcursare per alienas ædes, non demorari in plateis, non aliquos in publico miscere sermones. Maria in domo sera, festina in publico. Ita occurrit Euangelista omni calumniæ. Si quis enim obganniat virginum esse domi se continere, Dinam corruptam fuisse, quòd ad publica Gentium spectacula conuenerit: Bersabæam in publico se lauantem, Dauidi adulterij occasionem præbuisse: quódque Paulus scribat ad Timotheum, mulieres iuniores *οἰκοδεσποτεῖν*, domui suæ, A non publicis negotiis dominari: & ad Titum, vt sint *οἰκουροὺς*, id est domus custodes: statim Lucas ostendet virginem ideò festinasse, ne diu maneret in publico: Ad seniorem verò se contulisse, instinctu Spiritus sancti, non modò vt ei obsequeretur, sed vt Ioannes sanctificaretur, & Christus ab ipso testimonium acciperet. Ita promouebatur affectu, vt diutiùs quiescendum non putaret: & cognatam seniorem visitat, vt ei de accepta gratia congratuletur. Sic Genes. 29. Rachel viso Iacob festinans nunciauit patri suo: sic Iethro (Exod. 18.) Moysen generum suum visitauit in deserto, cùm au- B disset magnalia quæ per eum operatus fuerat Dominus: sic Ioachim summus sacerdos, de Hierusalem venit in Bethaniam, vt videret Iudith insignem viduam, & de victoria in Holofernem habita congratularetur ei, Iud. 14. Sic ad Iob ex magna illa calamitate & tentatione ad magnas diuitias & honores restitutum, fratres & sorores conuenerunt, vt congauderent ei, Iob. 42. Sic demum ad Thobiam seniorem recepto quod amiserat lumine, & reductu filio, consobrini se contulerunt, & Dei beneficiis congratulati sunt. Hoc officium nostra in Deum & proximum charitas requirit, vt nedum in C rebus prosperis, sed & in aduersis fratres visitemus. Quàm ardens Paulo desiderium erat vt fratres inuiseret, quos toties in Epistolis suis salutat. Et quidem mundanorum applausus non nisi prosperitatem sequitur, auersatur calamitatem. Hinc verè Poëta,

Glossa.

Diligentia Virginis. — *Bonauent.*

Nihil remoratur Virginem ab officio.

Beda. — *Magister hist. Eccl.* — *Vbi sita fuerit domus Zachariæ.* — *Brocard.* — *Cur festinabat Virgo.* — *Origen.* — *Ambros.* — *Glossa.*

Cur D. Virgo in publicú prodierit.

Affectus D. Virginis. Cóferuntur Virginis factum cum aliis.

Aspicis, vt veniant ad candida tecta columbæ?

Mundanorũ applausus in prospera.

Cæterùm hæc animi promptitudo satis exemplo est, quàm diligentes esse debeamus in bonis operibus exequendis. Heb. 4. Festinemus ingredi in illam requiem, vt ne in idipsum quis incidat incredulitatis exemplum. 1. Cor. 9. Sic currite, vt comprehendatis. Diuersum dicitur de fa- D tuis virginibus, vt obseruat Bonauentura, in Luc. Matth. 25. Moram enim faciente sponso dormitauerunt, nec promptum habuerunt oleum in vasis suis. Eccl. 5. Non tardes autem conuerti ad Dominum, & non differas de die in diem. Discite & vos sanctæ mulieres sedulitatem, quam prægnantibus debeatis exhibere cognatis, inquit Ambrosius. Nam cùm vniuscuiusque necessitati præstò esse debeat, quomodo non magis ei, ad quam ex conditione sexus inuitantur? Tertullianus, in lib. ad vxorem, non excusat mulierem, quamuis coniugatam, à visitandis infirmis. Hoc verò quàm conuenientius est, vt sexum sibi si- E milem, & in ea potissimùm necessitate visitent, in qua maledictionem cómuni omnium matri indictam agnoscunt, vt in dolore pariant filios suos? Quanta laus obstetricum Hebræarum, & quòd filios seruauerint, & suu in parturientes officio minimè defuerint? Ædificauit enim illis domos, & magnas, ob eam causam, earum familias reddidit. Agnosce hîc tu, quæcunque es, quantumuis magnæ authoritatis & dignitatis mulier, charitatem & humilitatem Mariæ. Conformis vtique Domino Iesu extitit, vt qui inter discipulos fuerit non velut qui ministrat, & se venisse asseruerit non vt ministraretur, sed vt mini-

Bonauent. — *Quod virgini officiosa sit, parere et obsequi senioribus.* — *Ambros.* — *Tertull.*

ſtraret, Matth. 20. Luc. 22. Eapropter eorum etiam pedes lauit, Ioan. 13. Tu, quid etiam in inferioris conditionis mulieres, tuo deeris officio? Hic & Chriſtum & virginem imitare, vt ad eâdem humilitatis coronam peruenias. Sed & obſerua quâtum debeas ſeniori. Beda, homil. in Viſitationem Mariæ. Vt enim ex hodierna Lectione audiuimus, ſanctiſſima virgo, eandem quam Angelo exhiboerat humilitatem, hominibus quoque curauit exhibere, & (quod maioris eſt virtutis) ſe etiam minoribus. A Quis enim neſciat virginem Deo conſecratam, muliere Deo dedita gradum habere potiorem? Quis dubitet matrem regis æterni, iure matri militis eſſe præferendam? Attamen ipſa memor ſcripturæ præcipientis Eccle. 3. Tanto magnus es, te in omnibus humilia: mox vt Angelus qui loquebatur ei, ad ſuperna redit, ſurgit, ac montana côſcendit, & ſeniorem viſitat. Euſeb. Emiſſenus, hom. lectionis eiuſdem. Sic Maria ad Elizabeth, Chriſtus ad Ioannem, Domina ad ancillam, ad ſeruum Dominus venire non dedignatur. Hoc autem quid aliud eſt quam humilitatis exemplum? Nec quidem apud Lacedæmonios nobilibus licuit ante quoſcunque ſeniores accumbere: & ibi B quidem olim honorabile fuit domicilium ſenectutis, vt ſcribit Cicero, lib. de Senectute. Audi quid præcipiat Dominus Leuit. 19. Coram cano capite conſurge, & honora perſonam ſenis, & time Dominum Deum tuum. Et quantum Salomon inuehatur in impios, qui dicunt, Sap. 2. Non parcamus veterano, nec reuereamur canos multi têporis. Thren. 4. Neque ſenum miſerti ſunt, ait Hierem. & rurſus Thren. 5. Facies ſenum non erubuerunt vtique temporum miſeria, quam præſumptio & arrogantia iuuenum, ſenilis quoque ætatis contemptus reddit non minus timendam, quàm cùm Roboami tempore, reiecto C ſenum conſilio, regi iuuenes adhærerêt. Diſce igitur in virgine fidem. Eapropter enim viam aggreditur, vt Deo gratias referat, cum id verum eſſe facto perſpexerit in Elizabeth quod credidit. Diſce diligentiam, quòd cum feſtinatione perrexit: diſce charitatem, quòd grandæ adfuerit: diſce humilitatem, quòd ſeniori obſecuta eſt. Et intellige nihil illam ex fœcunditate prolis remoratam eſſe, quin montanam illam regionem leuis ipſa ſcanderet. Illa enim, vt ait Bernardus, ſine corruptione fuit fœcunda, ſine grauamine grauida, & ſine dolore puerpera. Albertus Ma- D gnus in Luc. Alioquin duobus temporibus, grauidis mulieribus motus quiuis feſtinus interdicitur à Phyſicis: primùm in conceptionis initio, cùm fœtus mollis facilè diſſolui poſſit: & in fine, poſt ſextum aut quintum menſem. *Et intrauit in domum Zachariæ.* Indecorum eſt mulieres, immò quoſcunque viros probos aut iuuenes illas domos ingredi, quæ malè audiant. At verò, vt Euſeb. Emiſſ. hom. in Viſitationem Mariæ ſcribit, domum religioſam ingreditur virgo, iuſtam copulam & ſine querela incedentem videre deſiderans. *Et ſalutauit Elizabeth.* Hoc primum & decorum & honeſtum eſt, vt quamprimùm domum alterius E ingreſſi fuerimus, obuium hoſpitê ſalutemus. Nam & Angelus Gedeonê, Iud. 6. & Raphaël Thobiâ ſeniorê ſalutauit, Tob. 5. Sed & Dominus Luc. 10. hoc Apoſtolos facere monuit, vt in quâcunque domû intrarêt, primùm dicerêt, Pax huic domui. Quod idê ipſe ad Apoſtolos ingrediens. Ioâ. 20. obſeruauit, dicês, Pax vobis. Rom. 16. Salutate inuicê in oſculo ſancto, inquit Paulus. Nec obeſt, quod obiici poteſt, Heliſæum vetuiſſe Giezi famulo ſuo, quem cû baculo ſuo ad domum Sunamitidis mittebat, ne quem occurrentem ſalutaret, 4. Reg. 4. & Chriſtum ipſum prohibuiſſe ſuis, ne quem in via ſalutarent, Luc. 10. Aliud enim F eſt obuium aliquem habere, aliud domi etiam ſuæ reperire. Nolebant illi ſuo iam ad iter accinctos colloquiis occurrentibus ab officio auocari, adinſtar illius Prophetæ, 3. Reg. 13. qui à Pſeudopropheta ſeductus eſt: interim non prohibuerunt illam honeſtatem, quæ quantumuis barbaros inter ſe continet, ne fortè vt hoſtes, domos alienas adirent. Cæterùm etſi potuiſſet illa occurrentem Zachariam ſalutare, tamen aut ille maioribus negotiis occupatus primùm obuius factus nô eſt, aut ad cognatæ virginis colloquiû decentius fuit ſeniorê cognatâ côuenire: vt illę legationes, quæ viros decent, viris pro rebus ſuis: quæ autem mulierum ſunt, mulieribus remittantur: etſi quidem vtri-

Beda. *Minor ſeniori vult exhibendum.* *Euſ. Emiſſ.* *Cicero.* *Miſeria noſtrorum temporum.* *Grauidam Virginem non tardabat.* *Bernard.* *Albertus Magnus.* *Nemo ingrediatur domum malæ famæ.* *Euſ. Emiſſ.* *Salutandi mos.* *Obiectio.* *Cur non ſalutatus eſt Zacharias.*

uſque, viri ſcilicet & mulieris commune gaudium virginis aduentus requireret. Portò ſequitur huius ſalutationis effectus. *Nam factum eſt, vt audiuit ſalutationem Mariæ Elizabeth, exultauit in gaudio infans in vtero eius: & repleta eſt Spiritu ſancto Elizabeth.* Ita Deus ipſe filius, qui in vtero virginis geſtabatur, per hanc ſalutationem miro quodam modo operatus eſt in matre & in filio: in matre quidem, vt Spiritu ſancto repleretur: in filio verò, vt exultaret in gaudio. Et hoc ſanè primùm obſeruare licet, boni viri aut A mulieris acceſſum magnâ domui benedictionem inferre. Benedixit Dominus domui Laban propter Iacob, & multiplicauit greges eius, Gen. 30. Et Ioſeph magnam non modò domui Phutipharis, ſed & toti regno Ægypti abundantiam inuexit, Geneſ. 39. Quin & arca Domini per tres menſes in domo Obed-Edom poſita vbertatem rerum omnium intulit, 2. Reg. 6. Quid quòd Helias apud Sareptanam oleum & farinam multiplicat, & eius filium ſuſcitat, 3. Reg. 17. Et Heliſæus hoſpitæ ſuæ Sunamitidi filium impetrauit, & mortuum tandem ſuſcitauit ad vitam, 4. Reg. 4. Ita non deeſt hoſpitalitati ſua merces, maximè ſi B quos admiſerimus, qui pietatem, & ſanctitatem magis quàm diuitias aſſecuti ſint. Habent ſuam mercedem qui diuites excipiunt, vt ab illis excipiantur, & par pari referatur: at Dominus ſolus eorum eſt merces, qui ſolius pietatis & humanitatis ratione aliquos excipiunt. Cæterùm quòd effectus ſequitur ſalutationem, & vocem virginis, mihi ipſe aſſequi videor, quàm miro modo per verba, ſeu precationes piarum perſonarû operetur Deus. *Factum eſt*, inquit, *vt audiuit*. Stat etiam ſol ad imperium Ioſue, & cœlum clauſum eſt ad mandatum Heliæ. Quòd ſi non tam ad virginem, quàm ad Chriſtum intus latêtem, C ſecretam illam ſalutationis virtutem referas: inſiſtam quoque nos in tremendis & horrendis myſteriis mira virtute per verba operari, non tam quæ nos, quàm quæ Chriſtus in nobis pronunciat. Ille enim eſt qui conficit & ſanctificat, inquit Chryſoſtomus, hom. 83. in Matth. Cæterùm quòd legimus *exultauit*, non in ea ſignificatione accipi debet, qua in Cantico Virginis, cùm ait, καὶ ἠγαλλίασε, & exultauit: nam dictio ἐσκίρτησε, quæ hîc legitur, idem eſt quod ſaliit, nam & ſaltu quodam adinſtar tripudiâtium puerorum, infans nouû gaudiû teſtatus eſt. Ambroſ. Vide diſtinctionem, inquit, ſingulorúmque ver- D borum proprietates. Vocem prior Elizabeth audiuit, ſed Ioannes prior gratiam ſenſit. Illa naturæ ordine audiuit, iſte exultauit ratione myſterij. Illa Mariæ, iſte Domini ſenſit aduentum: fœmina mulieris, & pignus pignoris. Ita docuit quantû reuerêtię Chriſto deberet. Nam quod verbis non poterat, hoc ſaltu teſtatur, quo in cæteris omnibus magnum aliquod gaudium oſtêditur. *Et repleta eſt Spiritu ſancto Elizabeth*, exuberauit in matrem gratia filio collata, vt & ipſa Dominum & eius matrem agnoſceret. Verùm fortaſſè quis obiiciet, Auguſtinum, in Epiſtola ad Dardanum, ſenſiſſe, quòd Ioannes minimè Chriſtum cognoue- E rit, ſed ſolùm ſubſilierit, etiam nondum rationem nactus: vtique adinſtar duorum illorum Iacob & Eſau, qui gemini collidebantur in vtero Rebeccæ. Gen. 25. Et ſicut Aſinę Balaam contigit, vt ore aperto loqueretur quod non intelligeret, ita Ioannes ſubſilierit, nouo quodam miraculo, etſi cauſam nô agnoſceret. Nec obeſſe quod additur, Exultauit præ gaudio ἀγαλλιάσει, cùm ἀγαλλίασις geſtum exultantis magis exprimat. At verò nos Ioannem quidem ſubſiluiſſe, eundémque geſtu ipſo gaudium teſtatum fuiſſe legimus: id verò quomodo ſine cognitione illi contigit, qui Spiritu ſancto repletus eſt ex vtero matris ſuæ, ex cuius v- F bertate mater ipſa prophetare inceperit? Origen. ho. 7. in Luc. Non eſt dubium, inquit, quin quæ tunc repleta eſt Spiritu ſancto, propter filium ſit repleta. Neque enim mater primùm Spiritum ſanctum meruit: ſed cùm Ioannes clauſus adhuc in vtero Spiritum ſanctum accepiſſet, tunc & illa poſt ſanctificationem filij repleta eſt Spiritu ſancto, Chryſoſtom. hom. 27. in cap. 11. Matth. Quod amplius eſt, inquit, quem in vtero conſtitutus, non ſolùm priuſquam naſceretur, cognouit, ſed etiam exultatione ſpirituali matrem ſuam fecit eſſe Prophetam, ipſe nunc quaſi neſciens, interrogat: Tu es qui venturus es? Idem, hom. 11. in cap. 1. Ioan. Nec viri tantùm nato Chriſto lætati ſunt,

Chriſtus operatur in matre & prole. *Præſentia Chriſti quanta virtutis.* *Hoſpitalitatis meritum.* *Virtus verbi in ſanctis myſteriis.* *Chryſoſt.* *Ambroſ.* *Auguſtin.* *An Ioannes nondû natus Chriſtum cognouerit.* *Origenes* *Chryſoſt.* *Idem.*

verùm

Pant. Diac.

verum nondum infans in hanc venit cognitionem. Cuius inquam Eremi Ioânes adhuc in vtero matris positus gaudio exultauit. Pantaleon Diaconus, hom. de sanctis luminibus, Ioannem Baptistam ita loquentem inducit. Non ego ex iis sum, qui tuam ignorant eminentiam: nam ex materno vtero, qua parente esses nasciturus, conspicatus exclamaui, Vnde hoc mihi vt veniat mater Domini mei ad me?

Theoph.

Theophyl. in Luc. Quæcúque enim dixit Elizabeth prophetice ad Mariam, non verba fuerunt Elizabeth, sed infantis. Os autem Elizabeth tantùm ministrauit, sicut &

Didymus Alexandr.

A os Mariæ ministrauit filio Dei, qui in vtero eius erat. Didymus Alexandr. lib. 1. de Spiritu sancto. Ioannes quippè adhuc in matris vtero sanctificatus exultat, inquit: ita referens exultationem hanc ad Spiritus sancti fœcunditatē.

Hierony.

Hieronymus eiusdem est sententiæ. Ita enim scribit lib. 1. Comment. in Hie. c. 1. Ioannes quoque Baptista sanctificatur in vtero, & sanctum Spiritum accipit, & mouetur in vulua, & per os matris loquitur.

Bernard.

Bernard. ser. 1. in natiuitate S. Ioannis Baptistæ. Fuit ergo iam tunc in vtero ardens lucerna, sed interim adhuc sub modio, donec super candelabrum poneretur, & luceret omnibus qui erant in

Elizabeth prophetat.

B domo Domini. In illo tempore, solum adhuc potuit illuminare modium suum, soli interim lucere matri: magnum et pietatis sacramentum reuelans, ipso motu nouæ exultationis. Vnde mihi hoc, inquit, vt veniat mater Domini mei ad me? Quis enim tibi indicauit matrem Domini mulier sancta? Vnde me nosti? Vt facta est, inquit, vox salutationis tuæ in auribus meis exultauit in gaudio infans in vtero meo. Illuminauit ergo iam tūc modiū suū sub quo latebat, sed quē nō latebat adhuc ardens lucerna sub modio, totum paulò pòst mundū nouis illustratura fulgoribus. Ex his consequitur, non solùm Ioannem in vtero exiliisse, sed

C & Spiritu sancto repletum esse, & Christum cognouisse. Implebatur ergo, quod prædixerat Angelus. Et Spiritu sancto replebitur adhuc ex vtero matris suę. Si enim solùm exiliisset, quid amplius habuisse videretur, quàm quod cęteri infantes etiam nondum nati? Nam & matres ipsę grauidæ experiuntur, statim atque subito gaudio aut metu perculsæ fuerint, infantes, si sextum mensem attigerint, sese in vtero mouere, & quasi exilire: quinetiam subitaneis se partus doloribus opprimi, quòd infans in lucē ex vtero erumpat, & prodire conetur. At verò quid maius Euangelista pronunciat, totum istud ad Mariæ, immò ad Christi

D per matrem loquentia referens. In quo ostenditur, quòd

Bonauent.

Ioannes erat amicus sponsi præcipuus, inquit Bonauentura: secundum quod de ipso scribitur, Ioan. 3. Amicus autem sponsi, qui stat & audit cum gaudio, propter vocem sponsi. *Exultauit*, inquam, præ desiderio, sicut etiam Patres, Ioā. 8. Abraham pater vester Exultauit, vt videret diem meum, vidit & gauisus est.

Infantis nondum nati exultatio.

Exultanti enim animo salutat, & suæ præcursionis officium inchoat. Ex quo datur spiritualiter intelligi, quòd propositum sanctum nō potest latere, quin se manifestet, & amor interior prorumpat in opus. 1. Cor. 12. l. Charitas non est ociosa. Nunquid ignem quis in sinu

E portare poterit, ita vt non ardeat? Immò quanto magis primùm in interioribus versatur, & in corde radices agit, tanto tandem erumpit magis. Sic odor vnguenti conclusus, statim atque exerit se, suauior est, & ea virgulta, quę ex magnis radicibus prodeunt, fœcundiora sunt.

Elizabeth bona Spiritu sancto, rursus repletur.

Cæterùm non ita intellige Elizabetham Spiritu sancto repleram esse, Maria salutante: quasi priùs Spiritum sanctum non habuerit, cùm illa & vir eius iusti esse dicantur. Sed sicut Apostoli Spiritum sanctum habebāt ante diem Pentecostes, & eum tamen acceperunt in illa die, sed ad nouam gratiam, linguis vt essent profluí, & charitate feruidi: ita

F Elizabeth Spiritu sancto repleta est, vt prophetaret: cùm eundem tamen accepisset, vt iustè & sine querela ante Dominum versaretur. *Et exclamauit voce magna.* Magnitudo vocis, signum est magnæ affectionis, inquit Bonauētura, quia voces sunt notæ passionum.

Bonauent. Theoph.

Theophylactus. Itaque sicut dicunt Prophetas primùm mente excedere, & diuinum quid pati, ac tum denique prophetizare: ita Ioannes fortè prius saltauit, vt diuinum quid patiens, postea per os matris prophetizauit. Ideò scilicet voce magna clamabat, cùm per illam vox Verbi loquer. tur, de quo Esa. 40. Vox clamantis in deserto, parate viam Domini.

Cui etiam dicitur, Super montem excelsum ascende tu qui euangelizas Sion: exalta in fortitudine vocem tuam, qui euangelizas Hierusalem: exalta, noli timere. Ita quæ priùs latuerat, & quòd iam senex concepisset, erubescere videbatur, nunc diuino afflatu Christi, agnita præsentia, cuius præcursorem filium futurū iam antè audiuerat, quasi præ stupore exclamat: *Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui.*

Comparatio Angelicorū verborum cū Elizabeth.

Ambros.

Ita suam salutationem auspicatur ab ea parte, quam postremam Angelus habuit. Ambrosius, Eadem voce Maria ab Angelo, & ab Elizabeth be-

A nedicta dicitur, inquit: vt Angelis & hominibus simul veneranda monstretur, quia scilicet vtrisque benedictionem attulit. Et sicut peccatum à muliere cœpit, ita bona diuinę benedictionis à muliere inchoâtur, scilicet à Maria & Elizabeth, cùm hæc illam & benedictam & beatā prædicat. Ita idem in Angelo & Elizabetha spiritus proloqui ostenditur. Cōpletum est in Maria illud Eccl. 24. In multitudine habebit laudē, & inter benedictos benedicetur. Benedicta fuit Iahel, Iud. 5. Benedicta inter mulieres Iahel. Benedicta fuit Ruth, Ruth. 3. Benedicta es à Domino filia. Inter has, & super omnes mulieres benedicta est virgo

B Maria. Adiecit autem Elizabeth, *Et benedictus fructus ventris tui*, quod prætermiserat Angelus. Agnoscit enim illam iam concepisse, & ideò fructū illum ventris eius existere, quem tempore salutationis Angelicæ nondū conceperat, ideóque nec ipsum eius vteri fructū ille nominabat. Quin etiam agnoscit Christi carnem non aliundè in illam innectam, aut sumptam, sed ex eius purissimis sanguinibus esse formatā, Christum *fructum ventris* virginei designans.

Christus fructus ventris.

Ita Virgo vocatur *mater Domini* contra Nestoriū, & Christus *fructus ventris* eius nuncupatur. Iste est enim fructus, qui Dauidi iureiurando promittitur: De fructu ventris tui

C ponā super sedem tuā. Hunc desiderabat Moyses dicens, Deut. 28. Benedictus fructus vētris tui, & fructus terrę tuę.

Ambros.

Ambros l. 2. in Luc. c. 3. Quis enim ille fructus est ventris, nisi de quo dictum est Psalm. 126. Ecce hæreditas Dñi, filij merces fructus ventris. Ipse fructus est, flos radicis, de quo prophetauit Esaias, Exiet virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet.

Theophyl.

Nam, vt scribit Theoph. quia multæ sanctæ mulieres pepererunt improbos, vt Rebecca Esau, ideò aptè dicit, Benedictus fructus ventris tui. Et quidem pueri alij fructus sunt patrum, Christus verò solus Mariæ ventris fructus est: ipsa enim sola hunc fructum protulit.

Christus solus fructus est matris.

D Cęterùm longo interuallo Christus Mariā matrem suā superauit. Vnde cum illa dicatur benedicta inter mulieres, Christus simpliciter, & nullo ad hunc vel illū sexum respectu benedictus esse prædicatur.

Bernard.

Bernardus, ho. 3. super Missus. Non quia tu benedicta, ideò benedictus fructus ventris tui: sed quia ille te præuenit in benedictionibus dulcedinis, ideò tu benedicta. Verè etenim benedictus fructus ventris tui, in quo benedictæ sunt omnes Gētes: de cuius plenitudine tu quoque accepisti cum cæteris, etsi differentiùs à cæteris.

Christus vt benedictus.

Et propterea quidem benedicta tu, sed in mulieribus: ille verò benedictus, nō in hominibus,

E non inter Angelos: sed qui, vt ait Apostolus, super omnia benedictus Deus in secula. Dicitur benedictus vir, benedictus panis, benedicta mulier, benedicta terra, vel si quid tale in creaturis benedictum esse memoratur: sed singulariter benedictus fructus ventris tui. Benedictus in odore, benedictus in sapore, benedictus in specie. Huius odoriferi fructus fragrantiam sentiebat, qui dicebat: Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus. Genes. 27. De sapore huius fructus, quidam quod gustauerat, taliter eructabat, Psal. 33. dicens: Gustate & videte, quoniam suauis est Dominus. Et alibi. Quàm magna mul-

F titudo dulcedinis tuæ Domine. Audi etiam de specie. Si enim fructus ille mortis non solùm suauis fuit ad vescendum, sed etiam, teste scriptura, delectabilis aspectu: quantò magis huius vitalis fructus viuificum decorem debemus inquirere, in quem teste etiam alia scriptura, desiderant Angeli prospicere? 1. Pet. 1. Nam ex Sion species decoris eius, & speciosus forma præ filiis hominum, Ps. 49. Diffusa est gratia in labiis tuis, propterea benedixit te Deus in æternum, Ps. 44. Itaque quia benedictus fructus ventris, ideò & benedicta mater est. Inde fit, vt quidā existiment particulam, Et, hoc in loco pro rationali

particula

particula sumi, ac si ita resoluas, Benedicta tu, &, id est quia, Benedictus fructus fructus ventris tui. Interim verò nec hac solum ratione benedicta virgo censenda est, quia Christum in vtero gestauit aut lactauit, sed quia credidit & dilexit. quod & tandem concludit Elizabeth, & Christus asseruit mulieri dicēti: Beatus venter qui te portauit, & vbera quæ suxisti. Adiecit enim: Quinimò beati qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud. *Et vnde hoc mihi, vt veniat mater Domini mei ad me?* Vim habent, & admirationem Elizabethę, simulque Mariæ humilitatem exprimunt hæc omnia.

A Origenes, hom. 7. in Luc. Non enim ignorans hæc dicit, quasi nesciat quòd iuxta Dei voluntatē mater Domini venerit ad eam, maximè cùm Spiritu sancto repleatur: sed isto sensu loquitur, Quid boni feci? Quæ opera mea tanta sunt, vt mater Domini ad me veniat? Per quam iustitiam, ex quibus bonis, de qua fidelitate mentis hoc merui? Erasmus. Si tantùm æstimetur ætas, non erat incongruum puellam venire ad auum: sin æstimetur fœtuum dignitas, meum erat ad te properare. Ergo quidem sat eram fœlix diuino beneficio, quòd prolem gesto, magnum quiddam olim futuram: sed quonam meo merito tanta fœlicitas mihi contigit, vt mater Domi-

B ni mei vltrò veniat ad me? Ita nouit Elizabeth D. Virginem plus præstitisse quàm par esset. Atqui commune est omnium malum, vt quisque omnium obsequia requirat, neque renuamus omnes rebus nostris inseruire, cùm interim à rependendo officio liberi esse velimus: adeò in omnes sumus ingrati. Expendit verò Elizabeth, quantum sit D. Virginis in eam officium. Vnde fit, vt sua humilitate pensata admirans, exclamat, *Et vnde hoc mihi?* Simile humilitatis argumentum præbuit Areuna Iebusæus, cùm Dauidem regem cum seruis suis, iuxta Prophetæ mandatum,

C venientem animaduertit. 2. Reg. 24. Adorauit enim regem prono vultu in terrā, & ait: Quid causæ est, vt veniat Dominus meus rex ad seruum suum? Neque à matre degenerauit Ioannes, qui conspicatus Iesum venientem, vt baptizaretur ab eo, magna cū humilitate dixit: Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me. Matth. 3. Idem Centurio præbuit humilitatis exemplum. Nam Domino promittente se in domum Centurionis venturum, respondit ille: Domine non sum dignus vt intres sub tectum meum. Quin & Petrus in stuporem elatus ob capturam piscium, Luc. 5. Exi, inquit, à me Domine, quoniam homo peccator sum. Exaggerat personam, quia *mater* non cuiuslibet infantis,

D sed *Domini mei* Gregorius, lib. 18. Moral. cap. 35. obseruat eandem virginem matrem esse Domini, & eandem ancillam Domini: eo nimirum modo, quo & idem Christus author est operis, & opus authoris: idem templum, & idem factor templi: idem ipse qui fecit, & idem qui factus est. Si enim Christum in ratione diuinæ naturæ contemplemur, ipsius ancilla virgo est, ipsius est creatura, & factura. Si autem humanitatem assumptam spectemus, illa Domini mater est. Theophylactus, in Luc. Priusquàm pariat Dominum, matrem vocat eam quæ in vtero gerebat. Alias enim, antequam pariant, non solemus matres vocare, pro-

E pter metum aboriendi: In virgine autem nihil tale suspicari oportebat, & idcircò priusquam pariat, mater est. Et quoniam requiri poterat, quo signo nouisset Elizabeth, & illam esse Domini matrem, & indignam se ad quam virgo venisset, adiecit: *Ecce enim vt facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, exultauit in gaudio infans in vtero meo.* Bonauentura. Ex quo infans sic supra naturam exultauit, certum est quòd naturæ Dominus ei occurrerit. Et ex quo infantulus respondet ex vtero, certum est te concepisse illum qui vocat ab vtero, secundum illud Esa. 49. Domi-

F nus ab vtero vocauit me, de ventre matris meæ recordatus est nominis mei. Ex quo puer tam mirabiliter exultauit, certum est iam verè consummatum esse id ad quod Esaias conuocabat, Esa. 12. Exulta & lauda habitatio Sion, quia magnus in medio tui sanctus Israël. Et Zach. 9. Exulta satis filia Sion, iubila filia Hierusalem: ecce rex tuus venit tibi iustus & saluator. Origen, hom. 7. in Luc. Sancta, inquit, erat anima Ioannis, & adhuc in matris vtero clauso: quæ ventura erant in mundum, quasi per experientiæ sensum sciebat, quæ Israël ignorabat. Vnde exiliuit, & nō simpliciter exiliuit, sed in gaudio. Sēserat enim venisse Dominum suum, vt sanctificaret seruum suū, antequàm de matris vtero procederet. Ita longè aliter Ioāni succedit, quàm olim Adamo. Cùm enim ille vocem Domini Dei audisset, terrore concussus est, & ait, Gen. 3. Domine audiui vocem tuam, & timui, eò quòd nudus essem: sed Ioannes audita voce Virginis, miro gaudio exultauit. Adam de publico in absconditum fugit, Ioannes de vteri pene-

A tralibus, vt se Domino suo offerret, gestiuit erumpere, Franco Abbas, tom. 7. de gratia Dei. Agnoscit igitur seruus dominum, miles regem, præco iudicem: & quia videt iudicem iamiam incipientem ingredi, qua interim potest voce, exultatione videlicet gaudij, mundo inclamat aduentum iudicis sui. O nouitas! ô miraculum! ô pulcherrimum, & theatro mundi incognitū spectaculum! Paruuli sui in vtero sibi inuicem alludunt, sed non sicut Ismaël Isaac alter alteri illudit. Ecce paruuli nostri, sicut illi in vtero Rebeccæ conrēdūt, nō tamē vt alter alterū supplantet, sed vt alter alterū mundo cōmendet. Persistit demū Eliza-

B beth in virginis laudibus, firmam eius fidem prædicans. *Et beata* inquit, *quæ credidit, quoniam perficientur ea quæ dicta sunt ei à Domino.* Quam sententiam cum superiore coniungit, qua illam inter mulieres benedictam esse dixit. Grecū Participium πιστεύσασα, seu credens, non modò ad tertiam, sed & ad secundam personam referri potest: sed per tertiam vertitur, respectu habito ad pronomen, αὐτῇ, quod tertiam personam notat. Quod verò dicitur παρὰ κυρίου, à Domino, ita intellige: quòd legatio Angelica a Domino profecta sit: vnde & ille per Angelum suum quæ volebat nūciabat, & promittebat. Potest etiā illa clausula

C referri, nō modò ad verborū authoritatē, sed & ad rei promissæ perfectionem, quæ à Domino pendeat. A Domino enim factum est istud, & est mirabile in oculis nostris. Ita Elizabeth prophetizat præterita, præsentia, & futura: Præterita quidem, Angeli legationem, virginis fidem & consensum: Præsentia, ipsam iam effectam esse Domini sui matrem: Futura quæ à Domino perficienda tandem erāt, nimirum quòd ille regno Dauidis dominaretur, & domui Iacob præesset. Cæterùm fides nos propter spem beatos efficit, & maximè quia illam Deus remunerat. Matth. 16. Beatus es Simon Bariona, quia caro & sanguis nō reuelauit tibi, sed pater meus, qui est in cœlis. Ioan. 20. Beati qui

D non viderunt, & crediderunt. Fides enim inchoando meritum, disponit ad præmij consummationem, Philipp. 1. Confidens hoc ipsum, quia qui cœpit in vobis opus bonum, vsque in diem Iesu Christi perficiet. Magnæ autem virtutis fidem esse ex scripturis colligimus. 1. Sicut enim lux ad visum, ita illa ad intellectum concurrit: & sicut sine lumine visus obiectum suum non apprehendit, ita neque intellectus capiet quæ diuina sunt, nisi mediante fide. Esa. 7. Nisi credideritis, nō intelligetis. 2. Fides requiritur, vt ex asseramus quæ credimus. Psal. 115. Credidi propter quod locutus sum. Ephes. 6. In omnibus sumentes scutum

E fidei, in quo possitis tela nequissimi ignea extinguere. 3. Per fidem miracula impetrantur. Ioan. 11. Si credideris, videbis mirabilia. 4. Confirmat & illa nos contra aduersa. Sap. 16. Sermo tuus hos qui credunt in te, confirmat. 2. Tim. 1. Pațior, & non confundor. 5. Viuificat etiam nos, seu communicat vitam in radice Christo manentem. Hab. 2. Iustus ex fide viuit. Act. 15. Fide viuificans corda eorum. 6. Eapropter à nobis mortem illam æternam auertit, vt nihil damnationis sit his, qui sunt in Christo Iesu. Ioan. 11. Omnis qui viuit, & credit in me, non morietur in

F æternum. 7. Quinetiam nos in gloriam introducit. Qui enim crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Horū omnium summa in Virgine locum habuit, vt quæ per fidem Christum, & per Christum omnia bona adepta sit. Porrò ex eo quod dicit, Perficienda esse illa quæ dicta sunt, docet, quantum nos tribuere debeamus diuino verbo, siue illud per Angelos, seu per homines prolatum sit: cùm nec mentiatur ille, nec ei rei, quam enunciat, desit.

Margin notes: Origen. — Elizabeth admiratio vnde prodit. — Erasmus. — Humilitatis Elizabeth comparatio. — D. Virg. mater Dei. — Gregor. — Theoph. — Bonauent. — Origen. — Antithesis Ioannis & Adami. — Franco Abbas. — Fides virtus. — Fidei laudes.

Canticum Virginis Mariæ, quo Dei in omnes, in se verò potissimum misericordiam, & virtutem prædicat per aduentum Christi sui in carnem: cuius liberalitate permoti omnes illam tandem beatam prædicaturi sint, cùm videant ipsam in illius matrem selectam esse, per quem omnium patrum expectatio, & facta illis promissiones impleta sunt.

Matth.	Marc.	LVCAS. 1.	Ioan.
		Magnificat anima mea Dominum. Et exultauit spiritus meus in Deo salutari meo. Quia respexit humilitatem ancillæ suæ. Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. Quia fecit mihi magna qui potens est, & sanctum nomen eius. Et misericordia eius à progenie in progenies, timentibus eum. Fecit potentiam in brachio suo: dispersit superbos mente cordis sui. Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles. Esurientes impleuit bonis, & diuites dimisit inanes. Suscepit Israël puerū suum, recordatus misericordiæ suæ. Sicut locutus est ad patres nostros, Abraham & semini eius in secula. Mansit autem Maria cum illa quasi mensibus tribus, & reuersa est in domum suam.	

Gratitudo nostra erga Deum.

INVITAMVR quidem ab ipsa natura ad mutuam beneficentiã, & gratitudinem. Sicut enim cõchæ haustũ priùs maris humorem euomunt, ita & illi, qui beneficium acceperunt, illud refundũt in authores. Et quidem terra, si benè culta, si stercorata, & apto tẽpore semine conspersa fuerit, tantò vberiorẽ fructũ dabit. Et bruta domestica tantò maiorẽ referunt vtilitatẽ, quantò non eis defuerint pabula, & A quæcunque sint ad victum necessaria. Hoc in equis, vaccis, pecudibus, hoc etiam in gallinis cõspicies. Tributum illa dominis suis pendunt, & acceptum agnoscunt beneficium. Quanto minùs nos in Deum ingratos esse cõuenit, à quo omne bonum perfectum est? Alioquin (Sap. 16.) ingrati spes tanquam hybernalis pruina tabescet. Itaque cùm tot gratiarum donis D. Virgo cumulata fuisset, in Deum bonum omnium bonorum authorem gratias refudit: nihil hinc sibi arrogans, sed & suam humilitatem tantò magis aperiens. Et quidem potuisset altera è Iudæis mulieribus B multa offerre holocausta: obtulisset & Ethnica mulier hecatombas. Maria quod omnium potissimum habuit, seipsam scilicet Deo deuouit, & consecrauit in actionem gratiarum: & quæ in temporalibus bonis erat pauperior, in spiritualibus tantò magis abundat, quæ Deo accepta referat.

Maria se totam Deo deuouit.

Igitur sui animi gratitudinem, quam cæteræ externis opibus, illa cantico testatur, quod & ipsa spiritu Prophetico percita cecinit.

Typi D. Virginis cantici.

Idem scilicet spiritus Mariam Moysi sororẽ impulerat, (Exod. 15.) vt parta de Ægyptiis victoria, & populo Israëlitico in deserti securitatem educto, simul cum Hebræis mulieribus tympanum acciperet, & id canticum vsurparet: Cantemus Domino, gloriosè enim magnificatus est, equum & ascensorem eius deiecit in mare. C

Argumenta canticorum quorundam.

Canticum Mariæ sororis Moysi.

In quo sanè huius sacratissimæ virginis typum gessit, non modò quòd vtrisque commune nomen Mariæ fuerit, sed & quòd idem ferè argumentum vtrisque est, nisi quòd soror Moysi typicam, virgo verò perfectam & consummatam de spirituali Pharaone, & exercitu eius per Christum victoriam, nostri generis reparationem, superborum deiectionem, & humilium exaltationem cecinerit. Eiusdem generis ferè & argumenti est id quod Sisara Chananæorum duce occiso, Delbora & Barach cecinerunt, (Iud. 5.) D his verbis: Qui sponte obtulistis de Israël animas vestras ad periculum, benedicite Domino.

Canticum Delboræ.

Idem & quod Iudith obtruncato Holoferne, principe regis Assyriorum decantauit, (Iudith. 16.) dicens: Incipite Domino in tympanis, cãtate Domino in cymbalis, modulamini illi psalmum nouũ, exultate & inuocate nomẽ eius.

Canticum Iudith.

Quid memorẽ Annam Samuelis, quę cùm iã à probro sterilitatis ad honorẽ matrisfamiliàs processisset, animi sui gratitudinẽ tantã cantico declarauit, vt summũ aliquod beneficium accepisse videretur?

Canticum Annæ.

Mitto Tobiæ canticum, vbi pro accepta cæcitatis curatione, (Tob. 13.) Ezechiæ verò regis pro vitæ prorogatione, (Esai. 38.) Salomonis in gratiam sponsæ suæ filiæ regis Pharaonis, & in typum spiritualis desponsa- E tionis Ecclesiæ cum Christo: Trium puerorum in fornace, in gratiarum actionem, quòd illos Deus saluos & incolumes ab ignibus reddidisset: Ionæ, ad flectendam Dei misericordiam, vt à ceto emergeret: Habacuk verò, vt aliquãdo populus Israëliticus è Babylonica captiuitate, liber in patriam regrederetur.

Canticum Tobiæ.

Canticum Salomonis.

Canticum trium puerorum.

Canticum Habacuk.

Istud quidem quod sacratissima virgo cecinit, breui omnium ferè argumenta complectitur, si modò res, quæ tunc in figuris illis cõtingebãt, ad veritatem perducantur. In hoc cantico tria notãtur, inquit Bonauentura.

Bonauent.

Primũ est laudantis affectio, quã notat ibi, *Magnificat anima mea Dominum.* Secundum est laudãdi ratio, subiiciens: *Quia respexit humilitatem ancillæ suæ.* Tertiò diuinæ laudis amplificatio, cùm adiicit: *Et misericordia eius à progenie in progenies.* Orige. ho. 8. in Luc.

Origenes.

Ita quomodo peccatũ cœpit à muliere, & deinceps ad virum vsque peruenit: sic & principium salutis à mulieribus habuit exordiũ, vt cæteræ quoque mulieres, sexus fragilitate deposita, A imitarentur vitã conuersationẽmque earũ maximè mulierum, quæ in Euangelio commendantur.

Principium salutis à muliere.

At verò vnde perfectius iustitiæ, & gratiarum actionis argumentum duces, quàm à sanctissima virgine? Euæ peccatum ab arrogantia profectum est, cùm scientiam illa Deorum appeteret, de qua serpens loquebatur: Eritis sicut Dei scientes bonum & malum. Summa autem in virgine virtus humilitatis est. Vnde effectum est, vt sicut Euam superbia deiecit, ita Mariam humilitas exaltaret. Nam in ipso cantici initio, *Magnificat*, inquit, *anima mea Dominum.* Texerat illa hactenus interna animi sui gaudia: nunc sacro B correpta spiritu, hymno gratulabundo prorumpit in laudem Dei. Et quidem meritò, inquit, mihi gratularis Elizabeth, quòd crediderim, & eapropter perfecturus sit Deus omnia quæ promisit: sed ego hic diuinam agnosco beneficentiam, & liberalitatem, qui me ancillam suam selegit, quantumuis ego ipsa sim humilis & abiecta in oculis meis. Inde fit, vt in Deo potentiam, misericordiam & sanctitatẽ admirer: in me verò nihil agnoscã pręter humilitatẽ. Itaq;, *Magnificat anima mea Dominum.* μεγαλύνει, id est, altè & magnificè prædicat.

D. Virgo primum Dei munificentiã agnoscit.

Ita principium hoc magnam lætitiam præ se fert: commemorat enim quid intus sentiat, nimirùm se totam magnificando Deo in- C tentam esse. Origenes, homil. 8. in Luc.

Origenes.

Duæ autem res, anima scilicet & spiritus, duplici laude funguntur. Vnde addidit, *Et exultauit spiritus meus.* Non quòd alia Domini, alia Dei sit laus: sed quia qui Deus, est, idem & Dominus est.

Anima & spiritus quid.

Sed & per animam, id quod vitale est in homine, significatur: per spiritum autem cor seu hominis voluntas & animi desiderium, seu pars illa superior quæ cœlestibus intendit, exprimitur. Hinc autem monemur, vt quicquid laudis & confessionis Deo red- D diderimus, istud omne ex intimo cordis proficiscatur: ne de nobis dici possit, quod Esa. 29. Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me. Psallam spiritu, psallam & mente, inquit Apostolus: non quòd detrahat canticis illis, quæ in populi seu Ecclesiæ frequentia proponuntur: illa enim ibidem commendat: sed quòd diuinus cultus à corde prodeat, Matth. 15. sicut & ab illo emergũt homicidia & adulteria. Quòd verò *Dominum* vocat, nomen maiestatis & omnipotentiæ vsurpat, quam scilicet maximè agnoscit in se operatam esse, vt Dei filium conciperet. Est autem hæc locutio apud Hebræos satis vulgaris, vt animã inuitent ad ea exoluenda quæ Dei sunt. Benedic anima mea Domino, inquit E Psaltes, & omnia quæ intra me sunt, nomini sancto eius. Et rursus: Anima mea viuet, & semen meum seruiet ipsi. Et rursus: Dic animæ meæ, salus tua ego sum. Quòd verò Deum se magnificare dicit, requiret fortasse quispiam, quod & Origenes mouet & resoluit.

Origenes.

Quomodo Deus magnificatur, cum tamen crementum non admittat.

Si Dominus nec augmentum, nec decrementum recipere potest, & quod est, est: qua ratione magnificari diceretur? Respondet illum magnũ fieri, non sui, sed respectu nostri, cùm anima nostra, quæ ad imaginem eius formata

est, propiùs ad eum fuerit eleuata. Ambrosius verò, lib. 2. cap. 3. in Luc. Magnificatur, inquit, Deus, sicut & alibi legisti, Magnificate Dominum mecum. Non quòd Domino aliquid humana voce possit adiungi, sed quia magnificatur in nobis. Imago Dei Christus est, & ideò si quid iustum religiosumque fecerit anima illa, imaginem Dei, ad cuius similitudinem est creata, magnificat. Et ideò dum magnificat eam, magnitudinis eius quadam participatione sublimior fit, vt illam imaginem splendido bonorum colore factorum, & quadam æmulatione virtutis in se videatur exprimere. Bonauentura. Tunc anima nostra verè Deum magnificat, quando sub ipso seipsam captiuat & humiliat. Eccles. 3. Quoniam magna potentia Dei solius, & à solis humilibus honoratur. Vnde virgo Maria, quæ præ cæteris seipsam humiliauit, ideò cæteris altiùs Dominum magnificauit. Et ideò à magnificatione incepit, quia hoc competebat humilitati virginis: sed & competebat dignitati Dei, cuius summa humilitas non præcognoscitur, nisi dignitas præcognoscatur. Philip. 2. Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, seruii formam accipiens. Sed & quemadmodum per prauam conuersationem Deus blasphematur, ita per puram sanctamque vitam laudatur & magnificatur. Rom. 3. Quotidie nomen meum per vos blasphematur inter gentes. Simili quoque ratione nomen Dei pollui dicitur, aut inhonorari, cùm facta & verba ita se habent, quasi Deus non esset honore, gloria & reuerentia dignus. Sic per Ezechielem (cap. 28.) Deus filiis Israel improperat, quòd polluerint nomen sanctum suum in Gentibus. Et Psaltes: Polluerunt nomen sanctum tuũ. Sic qui in vanũ illud assumũt. Matth. 5. Homines videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est. Philip. 1. Nunc magnificabitur Christus in corpore meo, siue per vitam, siue per mortem. Sed & magnificare, idem sonat, quod extollere laudibus: sicut & beatificare aliquando sumitur, pro beatum aliquem prædicare. Daniel. 4. Ego Nabuchodonozor laudo, & magnifico, & glorifico regem cœli, quia eius omnia opera vera sunt. Et quia non potest esse verus laudandi affectus, nisi præcedat gaudium, illud autem mentem & cor seu spiritum excitat, ideò velut illius laudis causam adiicit: *Et exultauit spiritus meus in Deo salutari meo.* Nam dictio ἐπὶ, in ista sententia, ἐπὶ τῷ Θεῷ, super, aut in Deo, declarat causam, ipsamque adeò gaudij materiam. Tantò, inquit, me Dominus tamque inaudito munere sublimauit, quod non solùm vllo linguæ officio explicari, sed vix ipso intimi pectoris affectu valeat comprehendi, & ideò totas animi vires in agendis gratiarum laudibus offero, totum in contemplanda magnitudine eius cui non est finis, quicquid viuo, sentio, discerno, gratulanter impendo: quia & eiusdem Iesu, id est, saluatoris, spiritus meus æterna diuinitate lætatur, cuius mea caro temporali conceptione fœtatur. Cui simile est illud Psalmistæ: Anima mea exultauit in Domino, & delectabitur super salutari eius. Hæc Beda. Sic & Habacuk in Cantico: Ego verò gaudebo in Domino, & exultabo in Deo Iesu meo, seu salutari meo. Nam Iesus saluatorem significat. Ita Psaltes, Habacuk, & diuina Virgo, Iesum seu saluatorem, Deum esse agnoscunt. Psaltes enim vocat Dominum & saluatorem: virgo verò, vt & Habacuk, Deum suum Iesum prædicat. In quo enim magis exultandum est, quàm in eo qui est salus, redemptio, reconciliatio, & fœlicitas nostra? Sic Anna Samuelis, 1. Reg. 2. Exultauit cor meum in Domino, & exaltatum est cornu meũ in Deo meo. Dilatatum est cor meum super inimicos meos, quia lætata sum in salutari tuo. Quid autem veriùs salutare Dei dici potest, quàm Christus Iesus? Sic Psal. 84. Ostende nobis Domine misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis. Et rursum: Viderunt omnes fines terræ salutare Dei nostri. Et Simeon in Cantico: Quia viderunt oculi mei salutare tuum. Nam licet hoc epitheton Deo referatur, etiam nõ habito respectu ad humanitatem assumptam: tamen hîc videtur Christum designare. Est quidem omnibus matribus, etiam prægnantibus, nescio quis insitus videndæ prolis affectus, in qua & gloriantur & exultant. Sic

Matri longa decem tulerunt fastidia menses,

inquit Poeta, in Æglog. Ideò fœlicem se censet mater cruciatur, vt pariat, & in ipso partu doloribus agitetur, vbi tamen viderit infantem natum, iam non meminit pressuræ, vt docet Christus. Quanto tenebatur virgo maiore desiderio salutaris nostri & prolis suæ, quam Spiritu sancto operante conceperat, quem tot tantisque votis reges & Prophetæ videre concupierant? Luc. 10. Ideò nonnulli et accommodant visionem illam mulieris, quæ cruciatur vt pariat, licet & de Ecclesia intelligenda sit: ita tamen vt virgo cruciatum corporeum non habuerit in partu filij, sed quasi cruciari videretur summo illo desiderio quo tenebatur vt pareret. Hæc erat lætitia spiritualis, qua gestiebat in prolem suam. Augustinus, sermone 2. de Annunciat. Promittitur virgini filius per visitationem sancti Spiritus. Hæc illa audiens, gaudet cupitque effici mater. Et rursus: Exultat Maria, & matrem se læta miratur, & de Spiritu sancto se protulisse gaudet: nec quia peperit innupta terretur, sed quia genuerit, cum exultatione miratur. Causam autem illius & gratiarum actionis, & spiritualis exultationis explicat. *Quia respexit humilitatem ancillæ suæ.* Respicere pro diligere, & gratuito amore complecti, etiam à Latinis vsurpatur. Solent enim homines, si cuius eos capit commiseratio, in eum intueri: si quem autem aspernantur, ab eo auertere oculos. Itaque eosdem etiam habitus Deo tribuunt, eo tropo qui dicitur ἀνθρωποπαθεία, inquit Vatablus. ἐπὶ τὴν ταπείνωσιν τῆς δούλης αὐτοῦ, ad humilitatem ancillæ suæ. Potest istud variis modis interpretari, vt & variis modis humilitas alicuius dicitur. Humiliare enim pro affligere sumitur, Psalm. 119. Bonum mihi, Domine quia humiliasti me. Gen. 29. dixit Lia: Vidit Dominus humilitatem meam, id est afflictionem. Sic Philipp. tert. Dominus est reformaturus humilitatis nostræ corpus, id est, corpus nostrum vile & abiectum. Et eo ferè modo explicabitur hæc sententia. Eram vtique hactenus in oculis hominum omnium abiectissima, tantò vtique quantò è regia Dauidis familia omnium celeberrima genus duco. Nam præter regiam maiestatem è domo nostra sublatam, & extremam egestatem in quam impulsa sum, ecce genus illud regale à Romanis, ab Herode, & omnibus tyrannorum patronis sic impetitur, vt viris multis peremptis, nobis etiam nos regiæ puellæ timeamus, nihilque Dauidis domus spei reliquum esse videamus, nisi Deus nos ex alto respexisset, & domum Dauid, solium & regnum ipsius per Christum suum reparandum & confirmandum esse promisisset. Ita Deus afflictos non dereliquit, respexit in orationem humilium, & non spreuit preces eorum. Psalm. 101. Quid enim aliud rogare poteramus, quàm vt mitteret quem missurus est, eum qui super sedem Dauid sederet, immò & à dextris patris, donec ponat inimicos suos scabellum pedum suorum? Psalm. 109. Et in eo sensu, nos consolatur virgo: proponens nullam tam vrgentem esse afflictionem, è qua non aliquando per Dei misericordiam emergere possimus. Non patietur nos tentari vltra id quod possumus, inquit Paulus, sed faciet cum tentatione prouentum. Sed etiam ταπείνωσις, designat vilem & abiectam conditionem, qualis est minorum vilium seruulorum, quam quidam sectarij ita virgini tribuunt, vt interim in ea nihil considerent esse modestiæ. Quid enim vile in diua virgine censebunt, seu mundi istius faciem, seu diuinum iudicium considerent? Vilem illam fuisse in oculis Dei, nemo sanæ mentis existimabit, cùm à Gabriele Archangelo ita salutata sit. Aue gratia plena, Dominus tecum. Et rursus: Inuenisti gratiam apud Dominum. Sed neque in oculis hominum adeò vilis & abiecta erat, vt & id illa in eum sensum vsurparet. Quid enim? Vilem habuerunt homines, vnicam sui patris filiam, à Deo donatam? Vilem existimauerunt eam, quæ à teneris in templo præsentata est, & ab ipsis templi ministris ob singularem gratiam honorata? quæ nõ nisi consulto oraculo, Iosepho desponsata fuerat, vt scribit Greg. Nyss. hom. de Christi natiuitate. Ex iis consequitur humilitatem Virginis non in ipsius contemptu, sed modestia considerari: & modestia illius effecit, vt ita de se sentiret, Sic Dauid, Si ambulaui in magnis, neque in

Margin notes: Ambros. — Bonauent. Magnificatur Deus nostra humilitate. — Beda. — Iesus saluator Deus. — Christus verum Dei salutare. — Virgilius. — D. Virgo desiderabat videre Christum. — August. — Respicere quid. — Vatab. — Varia huius loci interpretatio. — Humilitas pro abiectione. — Humilitas pro virtute hic sumitur. — Gregor. Nyssen.

Section letters: A, B, C, D, E, F (left column); A, B, C, D, E, F (right column).

mirabilibus super me. Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam. Qui cùm Domino placere studeret, ante arcam Domini, saltans & ludens cithara, Psalmósque personans, etsi à quibusdam propter hanc humilitatem contemni videretur, respondit: Vilior fiam magis quàm factus sum, & humilis ero in oculis meis. Itaque etiamsi de se ipsa humiliter sentiret virgo, eò tamen eius humilitas seu modestia commendatior erit, quantò etiam in Ioāne, qui se indignum censebat, vt Christi calceamēti corrigiam solueret. Qui enim se indignum Deo iudicat, dignum efficit, vt Centurio: cuius etiam fidem Christus prædicauit. Non enim qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat. Vnde est istud Pauli: Qui stat, videat ne cadat. Roman. 12. Itaque cum tremore gradiamur viam iustam, inquit Augustin. tom. 7. libro de bono perseuer. cap. 8. donec ex hac vita, quæ tentatio est super terram, transeamus vsque ad aliam, vbi iam non sit elatio comprimenda. Et rursum, capitu. 13. Discamus, inquit, non alta sapientes, sed humilibus consentientes, (Roman. 12.) & cum timore & tremore (Philip. 2.) nostram ipsorum salutem operemur. Deus enim est, qui operatur in nobis velle & perficere pro bona voluntate. Nos ergo volumus, sed Deus operatur in nobis velle: nos operamur, sed Deus operatur in nobis, & operari pro bona voluntate. Hoc nobis expedit & credere, & dicere: hoc est pium, hoc verum, vt sit humilis, & submissa confessio, & detur totum Deo. Idem tom. 6. de sancta virginit. c. 38. Et ea sentētia quam commemoraui, ne aduersus fractos oleæ ramos insertus superbiret oleaster (Rom. 8.) ipse vsus est, dicens: Noli altum sapere, sed time: ne ad vetus Testamentum videatur pertinere quod scriptum est Psal. 2. Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. Itaque D. Virgo non effertur, aut gloriatur nisi in misericordia Domini, qui humilem ancillam suam respexerit, & tot gratiarum donis cumulauerit, ad gratiam Dei referens quicquid in se est lætitiæ & exultationis. Interim verò quis vetat nos hic humilitatem, id est, modestiam & virtutem virginis expendere: hancque omnium asserere in nobis potissimam esse virtutem, quam Deus acceptam ferat, & propter quam maiora gratiarum priuilegia nobis impartiatur? Nā dictio *Respicere* pro approbare frequenter sumitur: vt cùm legimus Genes. 4. Respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius, ad Cain autem, & munera eius non respexit. Et cùm dicit Psalmus, (112.) Quis sicut Dominus Deus noster qui in altis habitat, humilia respicit in cœlo, & in terra. Et Psalm. 137. Quoniam excelsus Dominus, & humilia respicit, & alta à longè cognoscit. Atqui Deus non ita respexit contemptum virginis, qualis esse potuit apud homines, vt illum approbaret. Immò Luc. 16. Quod hominibus altum est, abominatio est apud Deū, inquit Christus: & ratione simili, quod stultum est hominibus, sapientius est apud Deum: ideóque, vt scribit Paulus, non multi nobiles, non multi sapientes, sed infirma mundi elegit Deus, vt confundat fortia. Ita non approbat aut sapientiam huius mundi, aut fidei illum qui in mundo est, hominum contemptum. Si ergo respicere humilitatem, id est illam approbare dicetur: profectò humilitas illa ad virtutem animi referenda erit, ac si dicat virgo: Hoc nuncio ad me perlato, me semper indignam iudicaui tantis mysteriis, sed Deus humilitatem meam respexit. Statim enim atque hoc protuli, *Ecce ancilla Domini*, & me Dei voluntati, & verbo submisi, sensi in me diuinum operari spiritum, & in instanti corpus dilectissimi filij sui ex sanguine meo formari. Et hunc quidem sensum sequitur Origenes, hæc scribens homil. 8. in Luc. In quam humilitatem Mariæ respexit Dominus? Quid habebat mater saluatoris humile atque deiectum, quæ Dei filium gestabat in vtero? Quod ergo dicit, respexit in humilitatem ancillæ suæ, tale est ac si dixerit: Respexit in iustitiam ancillæ suæ, respexit in temperantiam, respexit in fortitudinem, ac sapientiam. Dignum quippè est, vt virtutes respiciat. Respondeat aliquis, & dicat: Intelligo quomodo Deus iustitiam ancillæ suæ, sapientiámque respiciat: quomodo autem intendat humilitatem, non satis liquet. Consideret qui quærit talia, quoniam propriè in scripturis vna de virtutibus humilitas prædicetur. Ait

Quomodo beata Virgo hāc humilitatis virtutem prædicauerit.

Augustin.

Idem.

Quomodo hæc humilitas pro virtute sumatur.

Origen.

Nihil abiecti in Virgine.

quippè saluator: Discite à me quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Quòd si vis nomen huius audire virtutis, quomodo etiam à Philosophis appelletur, ausculta eandem esse humilitatem quam respiciat Deus, quæ ab illis ἀτυφία, siue μετριότης dicitur. Respexit ergo Deus humilitatem ancillæ suæ, id est, humilem me, & mansuetudinis sectantem, deiectionísque virtutem respexit Deus. Hæc Origenes. Nec mouere quēquam debet, quòd Lucas non ταπεινοφροσύνην, sed ταπείνωσιν, posuit: quasi Tapinophrosyne virtutem sonet, Tapinosis autem abiectionem. Legimus enim hanc dictionum significationem in plerisque variare. Hieronymus in epistol. ad Algasiam, quæstio. 10. obseruat ταπεινοφροσύνην, pro vitio interdum accipi, vt in epistola Pauli ad Colossenses, vbi hęc leguntur: Nemo vos superet volens, in humilitate mentis, & religione Angelorum. Pro humilitate enim in Græco ταπεινοφροσύνη legitur, inquit Hieronym. id est, humilitas mentis, siue sensus. Verè enim humilis sensus est. & miseranda superstitio, Deum credere hircorū atque taurorum sanguine delectari. Sed & dictio Tapinosis, qua hîc vtitur Lucas, nunquam pro virtute sumitur, vt probat celebrata ista sententia quæ apud Petrum, & Iacobum legitur (1. Pet. 5. Iac. 4.) ὁ Θεὸς ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν, Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Humiles enim *Tapinous* vocat, quos opponit superbis. Et eandem dictionem vsurpans addit ταπεινώθητε, &c. id est, humiliamini sub potente manu Dei. *Tapinothete* inquit, cùm etiam dicere potuisset *Tapinophronete*: sed vtriusque dictionis vnam vim asseruit. Matth. 11. Christus ita se vocat ταπεινὸς, humilem corde. Eodem sensu *Tapinosin* pro virtute accipit Beda. Decebat enim, inquit, vt sicut per superbiam primæ nostræ parentis mors in mundum intrauit: ita denuò per humilitatem Mariæ, vitæ introitus panderetur. Hanc humilitatem meam respexit. quasi dicat: Quid enim aliud vnquam de me ipsa iudicaui, quàm non meis meritis, sed Dei beneuolentiæ & gratiæ tribuendam esse hanc conceptionem? Nemo enim prudens, inquit Basilius, hom. 22. de humilitate, vel de sua ipsius sapientia, vel aliis prærogatiuis gloriatur, sed obtemperabit parænesi beatæ Annæ, & Prophetæ Hieremiæ, qui dicit: Ne glorietur sapiens in sapientia sua, nec glorietur robustus in robore suo, nec diues in diuitiis suis. Quænam igitur est vera gloriatio? In hoc, inquit, glorietur, qui gloriatur scire & nosse me. Et, vt dicit Apostolus, Qui gloriatur, in Domino glorietur. Hæc est hominis sublimitas, hęc magnificentia, verè cognoscere hoc quod magnum est, & illi conglutinari, ac gloriam à Domino gloriæ authore quærere. Neque sanè virgo gloriatur aut exultat in se, sed in Domino, neque sibi vendicat aliud quàm abiectionem animi, Deo autem gratiam. Hoc enim sonat, *Respexit*, quòd & eius misertus sit, huic magis quàm cæteris fauerit. Magnum est hîc de humilitate dicendi argumentum, & de humilitatis fructu: quantúmque illa nos ad gratiam Dei præparet. Adiicit, *Ecce ex hoc beatam me dicent omnes generationes*. Ecce, exultantis, seu nouum munificentiæ & diuinæ liberalitatis genus admirantis, particula est: quasi dicat: Tanta est Dei in me suam humilem ancillam dignatio; tam copiosè effusa gratiarum illius dona sunt, vt ex isto tempore quo concepi filium Dei, beata celebrer ab hominibus. *Ex hoc* enim, ad tempus refertur, cùm Græcæ voces sint ἀπὸ τοῦ νῦν, ex nunc. Ita prænunciat sanctissima virgo omnium se fidelium ore celebrandam esse: πᾶσαι autem generationes, designant non modò omnes nationes, sed & successiones nationum. Nimirùm futurum esse prædicit, vt accepto per vniuersum orbem Euangelio, quotquot erunt ex vniuersis tribubus, & populis, & linguis homines fideles, simul atque Christi incarnationem, & natiuitatem celebrauerint, etiam beatam illam esse dicturos, cuius humilitatem & fidem Deus adeò respexerit, vt & illam filij sui, redemptoris autem nostri matrem esse voluerit. Quòd si quis virginem non ab Heluidio, & Antidicomarianitis, & aliis permultis hæreticis, & impiis Iudæis calumniatam esse obiiciat: esse etiam horum temporum homines impurissimos, qui ore sacrilego eius laudes non modò nō recipiant, sed & persequātur: respondebimus hîc

Quid humilitatis virtus.

Hierony.

Beda.

Humilitas in Virgine requirebatur.

Basil.

Beatitudo Virginis ab omnibus celebranda.

Obiectio, quòd D. Virgo impetita fuerit ab hæreticis.

non à singulis & indiuiduis omnibus hominibus prædicandam asseri, sed à singulis omnium hominum generibus. Sicut enim omnes in Christum credidisse dicuntur, pro omnium permultis: ita nulla est natio, quę non aliquē fidelem habeat, aut habuerit, aut habitura sit, qui simul cū Christo matrem eius beatissimā fatebitur. Et quidem consimilis huic sententia est Liæ, nato Ruben primogenito suo, Genes. 29. Vidit Dominus humilitatem meam: propterea amabit me vir meus. Et cùm ex Zelpha ancilla natus esset viro suo Aser filius: Hoc quippè, inquit, pro beatitudine mea, beatam me dicent omnes mulieres. Prouerb. 31. Surrexerunt filij eius, & beatissimam prædicauerunt eam. Vir eius, & laudauit eam. Beata vtique virgo fuit propter meritum castitatis, inquit Bonauentura. Psal. 118. Beati immaculati in via. Apoc. 16. Beatus qui vigilat, & custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet, & videant turpitudinem eius. Sapien. 3. Fœlix est sterilis & incoinquinata, quæ nesciuit thorum in delicto. Fuit etiam beatior propter consilium virginitatis. 1. Corinth. 7. Beatior autem erit, si sic permanserit secundum consilium meum. Fuit etiam beatissima, propter priuilegium fœcunditatis, ob quod cęterę mulieres beatissimā eam prædicant. Cant. 6. Viderunt eam filiæ Sion, & beatissimam pręedicauerūt. Damascenus, orat. 1. de dormit. Mariæ, Beata es inter omnes generationes, solaque digna, quæ beata prædiceris. Te filiæ Hierusalem, hoc est Ecclesiæ, viderunt, ac reginæ, hoc est iustorum animæ, te beatam dixerunt, ac in seculum collaudabunt. Tu enim es solium illud regium, cui astiterunt Angeli, Dominum & effectorem insidentem cernentes. Esa. 6. Tu spiritualis Eden extitisti, antiqua illa sanctior & diuinior, Genes. 2. Siquidem in illa terrenus Adamus commorabatur, at in te Dominus cœlestis. Te arca illa, quæ secundi mundi semina conseruabat, adumbrauit, Genes. 7. Tu enim Christum, mundi salutem, quique peccatum obruit, atque fluenta compressit, peperisti. Te rubus delineauit, tabulæ diuinitùs præscriptæ significauerunt, legis arca prænunciauit, vrna, & candelabrum, & mensa, & virga Aaronis quæ floruit, apertè præfigurarunt. Ex te enim illa diuinitatis flamma, ille patris terminus ac ratio, suauissimum illud & cœleste manna, nomen illud nominis expers, atque nomen omne superans, lumen illud sempiternum & inaccessum, ille panis vitæ ac cœlestis, ille nullis agricolæ manibus excultus fructus, corporeo modo pullulauit. Idem, Orat. 2. de assumptione Mariæ. Ecquis enim, inquit, dubitat, quin ipsa benedictionis fons, ac bonorum omnium scaturigo sit? Chrysippus Presbyter Hierosol. hom. de laudibus sanctiss. virgin. Mariæ. Virgam Iesse semper virentem, quæ cuncto humano generi vitam pro fructu attulit, omni quidem tempore beatam prædicare, admirari, & laudibus extollere conuenit. Iis autem qui hymnis eā celebrant, est quoddam tempus præscriptum, quo vt plurimùm præclara solennitas hæc peragitur: cùmque planè circa mysterium istud quippiam gestum sit, quod sensum multorum effugiat. Deo autem totum illud suæ in posterum beatitudinis argumentum refert, adiiciens: *Fecit mihi Dominus magna, qui potens est*. Agnoscent, inquit, omnes opus, & dignationem Domini Dei, in me autem humilitatē & obedientiam. Voluit ille, iussit & fecit: ego verò retrorsum non abiui, sed me eius ancillam agnoui. Eudoxius, in hoc Canticum. Quæ enim sum ad tantum officium? Ipse respexit, non ego expectaui: humilis namque eram, & abiecta, & nunc à terra in cœlos transeo. Quomodo verò non fecit ei magna? 1. Hanc ab æterno præelegit, & prædestinauit, vt esset filij sui mater. 2. Hanc oraculis & figuris præsignauit, prædixitque semen illius serpentis caput contriturum esse. 3. Hanc, inquit Clichoueus, capitu. 8. de visitatione Mariæ, superna benedictione præueniens, ab originali maculæ contagio vnicè ac mirificè pręseruauit. 4. Hanc ab omni labe mundam semper custodiuit. 5. Hanc Spiritu sancto, & virginitatis gloria permanente fœcundauit. 6. Fœlicem ei partum sine dolore contulit. 7. Hanc nutricem filij sui, quem castis vberibus lactaret, esse voluit. 8. Sed & immunem illam à corruptione & putrore fecit: 9. simulque cum corpore & anima in cœlum assumpsit. 10. Quinetiam super omnes cœlestium spirituum ordines in cœlis exaltauit, & in supremo gloriæ solio sublimiter collocauit. Consonat his conspicuus author Theophylactus, in huius loci explanatione, dicens: Verè magna, & mira, & multa Deus operatus est in Maria: cùm eam à peccatis pręseruauit, cum eam sanctificauit, cùm filium Dei ex ea nasci voluit, & humanum genus per ipsam reparauit, cùm virgo peperit, virgo permansit. Et ideò hæc fecit, quia potens est, quoniam nullus alius potuit hæc facere. Hæc apud Clichoueum. Fulgentius, sermo. de laudibus Mariæ: Facta est Maria fenestra cœli, quia per ipsam Deus verum fudit seculis lumen. Facta est Maria scala cœlestis, quia per ipsam Deus descendit ad terras, vt per ipsam homines ascendere mereantur ad cœlos. Facta est Maria restauratio fœminarum, quæ per ipsam à ruina maledictionis primæ, probantur esse subtractæ. Bernardus, serm. 2. in Aduentu. Age gratias ei qui talem tibi mediatricem, benignissima miseratione prouidit, in qua nihil possit esse suspectum. Siquidem omnibus omnia facta est, sapientibus & insipientibus copiosissima charitate debitricem se fecit, omnibus misericordiæ sinum aperit, vt de plenitudine eius accipiant vniuersi: captiuus redemptionem, æger curationem, tristis consolationem, peccator veniam, iustus gratiam, Angelus lætitiam, denique tota Trinitas gloriam, filij persona carnis humanæ substantiam, vt non sit qui se abscondat à calore eius. Innocētius tertius, serm. 2. de Assumpt. Mariæ Virginis. Ipsa est ergo aurora consurgens, pulchra vt luna, electa vt sol, terribilis, vt castrorum acies ordinata. Cantic. 6. Luna lucet in nocte, aurora in diluculo, sol in die. Nox autem est culpa, diluculum pœnitentia, lux gratia. Qui ergo iacet in nocte culpæ, respiciat lunam, deprecetur Mariam, vt ipsa per filium, cor eius ad compunctionem illustret. Qui verò ad diluculum pœnitentiæ surgit, respiciat auroram, deprecetur Mariam, vt ipsa per filium, cor eius ad satisfactionē illuminet. Quia verò militia est vita hominis super terram, Iob. 7. nam mundus positus est in maligno, caro concupiscit aduersus spiritum, oculus deprædatur animam, mors ingreditur per fenestras, & aduersarius noster diabolus tanquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret: quicunque sentit impugnationem ab hostibus, vel à mundo, vel à carne, vel à dęmone, respiciat castrorum aciē ordinatam, deprecetur Mariam, vt ipsa per filium, mittat auxilium de sancto, & de Sion tueatur. Hæc sunt illa magna, quæ Deus in illa operatus est. Exaggerat & eius puritatem Augustin. libr. de natura & gratia, capitu. 36. Excepta sancta Virgine Maria, de qua propter honorem Domini, nullam prorsus, cùm de peccatis agitur, habere volo quæstionem. Vnde enim scimus, quòd ei plus gratiæ collatum fuerit, ad vincendum omni ex parte peccatum, quæ concipere & parere meruit eum, quem constat nullum habuisse peccatum? Iam cùm tot magna Deus in illa operatus sit, & operetur, quis dubitet illam multa etiā posse pro nobis apud filium? Hinc fit, vt Anselmus ita oret, in libro de excellentia gloriosissimæ virginis, capit. 12. Rogamus te Domina, per ipsam gratiam, qua te pius, & omnipotens Deus sic exaltauit, & omnia tibi secum possibilia esse donauit, quatenus id apud ipsum nobis impetres & obtineas, vt plenitudo gratiæ, quam meruisti, in nobis sic operetur, quo participium beati præmij nobis misericorditer quandoque condonetur. Abundat enim Dei potentia in electos suos. Signa eos qui crediderunt, secuta sunt, vt dæmones eiicerent, languidos curarent, & mortuos suscitarent: & omnia possibilia sunt credenti: quia in eo operabitur Deus. Quanto maiora poterit virgo, cùm fecerit ei Dominus magna, qui potens est? Qui enim virginis virtuti, idem Dei potentiæ derogat, cùm illam selegerit, & tot gratiis exornarit. Si quid ergo eorum ambigitur, quæ de sacratissima virgine dicuntur, recurre ad Dei potentiam, & audi quid illa respondeat: *Fecit mihi magna qui potens est*. Audis illam gratia plenam, benedictam in mulieribus, Dei matrem esse, ab omni macula secretam, & nunc in throno gloriæ residentem, & pro nobis patrocinantem: ne quid in quæstionem vertas. sufficit enim quòd & tandem dicat: *Fecit mihi magna qui potens est*. Et quidem Deus per emphasim potens esse prædicatur, sicut & Psalm. 23. Dominus fortis & potens,

Domi

Confertur verbum Mariæ cum aliis similibus. — Bonauent. — Damasc. *Laudes D. Virginis & typi.* — Idem. — Chrysipp. Hierosol. — Eudoxius. *Quæ magna à D. Virgine facta sunt.* — Clichoue. — Theoph. — Fulgentius. — Bernard. — Innocen. 3. *Maria aurora quomodo vocata Canticis.* — August. — Anselmus. *Oratio ad D. Virginem.* — *Virgo fulcitur Dei virtute.*

Deus poten.

Dominus potens in prælio.1.Tim.6. Quem suis temporibus ostendet beatus & solus potens rex regum, & dominus dominantium. Eccles. 8. Omne quod voluerit faciet, & sermo illius potestate plenus est, nec dicere ei quisquã potest, Quare ita facis. Ex.15. in Cantico illo post eductum Israëlem: Dominus quasi vir pugnator, omnipotens nomen eius. Ita solius diuinæ omnipotentiæ argumentum omnem difficultatem soluet, non modò in iis quæ de matre Domini, sed & quæ de sacramentis omnibus dicuntur. Psalm.134. Omnia quæcunque voluit fecit, in cœlo, terra, & omnibus abyssis. Sapien. 12. Subest tibi cùm volueris posse. Idcircò eius voluntas requirenda erit, quæ vbi constiterit, de facto dubitandum non erit. *Et sanctum nomen eius.* Ita magis magísque Dei beneficium, & eius nomini gloriam omnem reddendam esse agnoscit. Etsi enim, inquit, nomen meum ab omnibus celebrabitur, & beatam me dicturæ sint omnes generationes, quia fecit mihi magna qui potens est: in his tamen omnibus glorificabitur Deus. Damascenus, libro 4. de fid. Orthod. cap. 16. Ecquid igitur causæ esse potest, quin eos honore complectamur, qui Dei serui, & amici, ac filij appellati sunt? Etenim is honor qui probis conseruis habetur, beneuoli erga cõmunem dominum animi argumentum est. Hieronymus ad Paulam & Eustoch. serm. de Assumpt. beatæ Mariæ. Idcircò dilectissimæ, lætamini & laudate. Quia si Deum ore Prophetico in sanctis suis laudare iubemur: multò magis cum in celebritate beatę Marię virginis matris eius, oportet cum hymnis & canticis diligentiùs extollere, & dignis Deo iubilare præconiis, ac mysticis honorare muneribus. Nulli enim dubium est, quin totum ad gloriam laudis eius pertineat, quicquid dignè genitrici eius impensum fuerit, atque solenniter attributum. Ex quo timeo satis, & valde pertimesco, dum vestris cupio parere profectibus, ne fortè sicut improbus, ita & indignus laudator inueniar. Profectò cùm nec sanctitas vel facundia suppeditet, vt beatam & gloriosam virginem Mariam dignè laudare queam: quoniam, vt verum fatear, quidquid humanis verbis dici potest, minus est à laude cœli: quia diuinis est & Angelicis excellentiùs prædicata & laudata præconiis. A Prophetis quidem prænunciata, à Patriarchis figuris & ænigmatibus præsignata, ab Euangelistis exhibita & monstrata, ab Angelo venerabiliter atque officiosissimè salutata. Vnde fit, vt qui diuæ virginis honori de[trahit], detrahat Prophetis, Patriarchis, Euangelistis, immò Deo, & ipsis Angelis. Nos autem in omnibus eius encomiis agnoscimus, quòd fecerit ei magna qui potens est, ideóque *sanctum sit nomen eius*, & in omnibus adorandum. Hierem.14. Nomen tuum inuocatum est super nos. Psal. 98. Confiteantur nomini tuo magno, quoniam terribile, & sanctum est. Psalm. 144. Laudationẽ Domini loquetur os meum, & benedicat omnis caro nomini sancto eius. Psalm. 111. Sanctum & terribile nomen eius. Agnoscitur autem sanctitas nominis eius in operibus, qualia in sanctis, & maximè in diua virgine reluxerunt. Bonauentura, in Luc. Vnde, inquit, sancta & pia facit, vt sanctificatio nominis eius ostendatur. Daniel. 3. Benedictum nomen gloriæ tuæ sanctum. Et quia nomen eius, sicut & domum eius, decet sanctitudo, ideò oramus, Matth. 6. Sanctificetur nomen tuum. Verratus Carmelita, lib. de incarn. Verbi, tom. 2. capit. 4. ad Christum transfert nominis significationem. Nec est putandum, inquit, quòd hîc accipiat nomen mentale, vocale, vel scriptum: sed nomen Dei potens & sanctum, id est, Verbum Dei incarnatum, quod tanto desiderio Patriarchæ, & Prophetæ concupierunt. De quo Deus dixit Moysi: Nomen meum nondum reuelaui Abrahæ, nec Isaac, nec Iacob. Hoc enim est nomen, de quo dixit Esaias: (capit. 30.) Ecce nomen Domini venit de longinquo. Et capit. 62. Vtinam disrumperes cœlos, & descenderes, vt notum fieret nomen tuum, id est Christus. Hoc est nomen Domini incomprehensibile, de quo dicitur in Prouerbiis, (capit. 30.) Quod est nomen Dei, aut filij eius? Dic si nosti. Sed est soli Deo comprehensibile, notum, & manifestum: de quo Ioannes in Apocalypsi, (cap. 19.) Christus habat nomen scriptum in diademate, quod nemo nouit, nisi ipse. Et vestitus erat veste aspersa sanguine: & vocabatur nomen eius, Verbum Dei. Hoc est illud nomen Dei, de quo Christus, In nomine meo dæmonia eiicient. Marc. vlt. Apostolus quoque, Philip. 2. In nomine Iesu omne genu flectetur, cœlestium, terrestrium, & infernorum. Agnoscit igitur virgo se à Deo & filio eius esse sanctificatam, & ad eum veluti omnis pietatis & puritatis fontem, quicquid in se est, acceptum refert. Et in omnibus Dei prædicat beneficentiam & liberalitatem, vt & cum adiicit: *Et misericordia eius a progenie in progenies timentibus eum.* Beda, lib. 1. in Luc. A specialibus se donis, ad generalia Dei iudicia conuertens, totius humani generis statum describit: & quid superbi, quid humiles mereantur, quid filij Adæ per liberum arbitrium, quid filij Dei sint per gratiam, alternis versibus explicat. Non ergo soli mihi fecit magna qui potens est, inquit, sed in omni gente & progenie, qui timet eum, & operatur iustitiam, acceptus est illi. Act. 10. Ita non quasi debitor Dominus hominibus benefacit, sed vt largus & liberalis pater, creaturæ suæ miseretur. Itaque omnia illa, quæ & olim ante legem, & sub lege, & quæ tandem per Christi ad nos aduentum præstantur, Dei misericordię tribuenda sunt. Rom. 9. Non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei. Psal. 93. Si dicebam, motus est pes meus, misericordia Domini adiuuabat me. Misericordia Domini, quia non sumus consumpti. Misericordia eius à progenie in progenies. Incipe tu à primo homine, quid, ne ipsum post peccatum mors corporalis & æterna vendicaret prohibuit, nisi Dei misericordia? Quid Noë à diluuio, Genes. 7. Loth ab excidio, Gen. 19. Abraham ex Hur Chaldæorum, Gen. 12. Iacobum ab Esau, Gen. 30. Iosephum à carcere, Gen. 41. populum ab Ægyptia seruitute, Exod. 14. eundem ex Babylonica captiuitate eripuit, 1. Esd. 1. nisi Dei misericordia? Sed & in Christi Iesu incarnatione, quæ ad omnes omniũ fidelium progenies, fructum copiosissimum retulit, quid magis inuenies & miraberis quàm Dei misericordiã? Ephes. 2. Deus enim, qui diues est in misericordia, propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos, & cùm mortui essemus peccatis, conuiuificauit nos in Christo. Et rectè adiecit *timentibus eum.* sicut & Psal. 102. Misericordia Domini ab æterno, & vsque in æternum super timentes eum. Psalm. 30. Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abscondisti timentibus te. Eccl. 2. Qui timetis Dominum, sperate in illum. Qui enim sine timore est, iustificari non poterit. & Malach. 2. Vobis timentibus nomen meum, orietur sol iustitiæ. Theophylactus ita diuæ virgini accõmodat, ac si dicat: Neque in me sola est misericordia eius, sed in omnes qui timent illum. Qui enim non timent ipsum, non assequuntur misericordiam. Ideò Greg. Nanzanzenus, Orat. in laudem Cęsarij, timorem magistrum ad salutem vocat. Attamen, vt Nicetas scholiis suis in Gregor. Nanzan. Orat. 2. de Paschate, scribit, Duplex est timor, alter elementaris, qui pœnæ metu exprimitur, de quo scriptura ait, Psal. 110. Initium sapiẽtiæ timor Domini, & perfecta charitas foras mittit timorem. Alter perfectricẽ vim habens, nec sinens nos ex immodica licentia in contemptum labi. De quo Dauid sic loquitur, Psal. 18. Timor Domini sanctus. & Psal. 33. Non est inopia timentibus eum. Non enim hoc diuinum misericordiæ munus, aut ex opum censu aut ex generis ęstimatione, aut ex aliis humanis pręsidiis, sed ex cordis modestia, contritione & humilitate, id est, ex filiali timore commẽdatur: immò etiam ex eo timore, quem nobis diuina illa, & horrenda iudicia incutiunt. Chrysost. ho. 15. ad pop. Antiochenum. Vides, inquit, quãtũ ex timore lucrum est? Nisi bonum esset timor, filiis parentes pædagogos non præponerent, non legislatores ciuitatibus vllos magistratus. Quid gehenna grauius? Sed huius metu nihil vtilius? gehẽnæ namque timor, regni nobis adfert coronam. Vbi timor est, liuor non est, pecuniarum amor non vexat, extinctus est furor, cupiditas improba correpta, & omnis irrationabilis passio exterminata est. Et sicut in domo stante milite semper armato, nõ latro, non fur, nõ alius quis talia mala patrantium apparere propiis audebit: sic & metu animas nostras detinente, illiberaliũ nulla perturbationũ facilè nobis subrepit, sed omnes fugiunt, & impelluntur, timoris imperio vndique exactę. Nec improbas tantum nostras pellit passiones, sed & omnem cum facilitate virtutem inducit. Vbi timor est ibi,

Marginal notes (left column): *Deus sanctificatur in conceptione Christi, & lau[di]bus Virginis.* — Damasc. — Hierony. — Bonauent. — Verratus Carmelita. — *Quod nomen Domini.*

Marginal notes (right column): Beda. — *Misericordia Dei in omnes.* — Theophyl. — Greg. Nãz. — Nicetas. — *Timor duplex.* — Chrysost. — *Timor Dei quàm fructuosus.*

Section letters in the margin between the columns: A, B, C, D, E, F

eleemosynæ studium, & orationis intentio, & lachrymæ feruentes & continuæ, & gemitus multam habentes compunctionem. Propterea qui non viuit in timore, rectè illū agere non est facilè: sicut vicissim cum timore viuentem est impossibile peccare. Hilarius in Psal. 128. (Hilarius.) Et quantum ad communem humanæ opinionis sensum, timor est humanæ imbecillitatis trepidatio, metuentis id perpeti, quod sibi nolit accidere. Existit autem & commouetur in nobis, de reatus conscientia, de iure potioris, de impetu fortioris, de ægritudinis casu, de feræ occursu, & de omnis mali passione. A Hic ergo timor non docetur, sed ex naturæ infirmitate occurrit. Neque quid timendum sit, discimus: sed terrorem suum ipsa illa nobis iniiciunt, quæ timentur. At verò de timore Domini ita scriptum est, Psal. 33. Venite filij, audite me, timorem Domini docebo vos. Discendus ergo Dei timor est, quia docetur. Non enim in terrore, sed in ratione doctrinæ est: neque ex trepidatione naturæ, sed ex præceptorum obseruantia, & operibus vitæ innocentis, & cognitione veritatis ineundus est. Nam si idcircò Deus timendus est, quia plura fulminibus arserunt, tonitruo prostrata sint, terræ nunc motu consederint, B nunc hiatu receptæ sint, nullum fidei meritum in timore est, qui ex terrore accidentium commouetur. Nobis autem timor Domini omnis in amore est, mortúmque eius dilectio perfecta consumat. Dilectionis autem nostræ in eum hoc proprium officium est: parêre monitis, statutis obtemperare, pollicitis confidere. Audiamus scilicet scripturam dicentem, Deuterom. 10. Et nunc Israël, quid Dominus Deus tuus postulat à te, nisi vt timeas Dominum Deum tuum, & ambules in omnibus viis eius, & diligas eum, & custodias mandata eius ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, vt bene sit tibi? (Timor in cōscientis misericordiam.) Hunc maximè timorem C intelligit virgo in iis esse, qui Dei misericordiam consequuntur. Porrò misericordia aliquando considerat beneficium conseruationis, inquit Bonauentura, (Bonauent.) & illa in omnes extenditur, etiamsi Deum non vereantur. Eccl. 18 Miseratio hominis circa proximum suum, misericordia autem Dei super omnem carnem. Hæc misericordia etiā Turcas & infideles conseruat. Siquidem pater ille cœlestis solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Matth. 6. Est autem & alia misericordia, iustificans, & ad saluté prouehens, de qua hîc agitur, quæ ad solos timentes se extendit. Confirmat autem D hoc in sequentibus, dicens: *Fecit potentiam in brachio suo. dispersit superbos mente cordis sui.* ἐποίησε κράτος, fecit robur siue imperium: vtrumque enim Græca dictio significat. Prosequitur autem vtriusque attributi, potentiæ scilicet, & misericordiæ opera, respectu rationalium creaturarum, vt referuntur ad beatitudinem, vel miseriam æternam. (Brachium virtus.) Potest autem per Hebraismum hæc sententia interpretari, qui nonnunquam per brachium diuinam virtutem exprimunt, qua alios feriat, alios periculis liberet. Hieronym. (Hierony.) lib. 1. cap. 2. in Lament. Hierem. Brachium pro robore dicimus, quoniam ipso dimicante pugnatur. E Dextera enim significat prosperam partem, brachium fortitudinem, illuminatio consilium, quæ Dominus prælantibus confert, quando victoriam donare dignatur. Hoc genere loquendi vtitur scriptura, Psal. 88. In brachio virtutis tuæ dispersisti inimicos tuos. Et Psal. 78. Secundum magnitudinem brachij tui posside filios mortificatorum. Psal. 135. Qui eduxit Israël de medio Ægypti in manu forti, & brachio extento. (Brachium filius Dei.) Potest vtique & brachium de Dei filio intelligi, nec mirum, cùm illius sit virtus. Theophyl. in Luc. (Theoph.) Brachium, Patris filius. Fecit igitur robur & virtutem ac potentiam contra naturam Deus in filio suo. F Incarnato enim filio, victa est natura, virgine pariente, Deo homine facto, homine verò deificato. Hieronym. libro 17. Comment. in Es. 62. (Hierony.) Vbi dicitur, Iurauit Dominus per dexteram suam, & per fortitudinem brachij sui: Omnipotens Deus, inquit, qui dixerat ad Ecclesiam, Super muros tuos constitui custodes, qui perpetuò non tacebunt: quibúsque præcipiam vt nunquam orare desistant, nisi impetrauerint quod precentur: nunc iurat per dexteram suam, & brachium fortitudinis suæ. De quo crebrò diximus quòd sit Dominus noster, atque saluator: qui iuxta Apostolum Dei virtus est, Deique sapientia. 1. Corinth. 1. Sic Esa. 53.

Et brachium Domini cui reuelatum est? Esa. 40. In brachio suo congregabit agnos. Cyrillus Alexandr. libro 8. (Cyril Alex.) in Ioann. capit. 10. Satis autem constat brachium Domini, ipsum Dei filium nuncupari, qui virtus est ipsius Patris, inquit. Quomodo & in Cantico sacrosanctæ Virginis dicitur. Fecit potentiam in brachio suo, & crebrò apud Prophetas hoc pacto sumitur. Non quidem quòd Deus pater figura carnis humanæ detineatur, sed quia omnia per ipsum filium facta sunt, ideò brachium Domini dictum est: quandoquidem homines potissimam operandi vim brachijs exercent. A Si enim homo tanta potestate præualeret, vt sine vllo motu corporis sui, quod diceret, fieret: brachium eius, verbum ipsius esset. Hæc etiam sequitur Beda. (Beda.) Fecit ergo Deus potentiam, seu opera singularis potentiæ, *in brachio suo*, id est, in filio suo. Primò quidem mundum creando, Esa. 18. Manus mea fundauit terram, & dextera mea mensa est cœlos, sicut capit. 38. Figulus sedens ad opus suum, in brachio suo formabit lutum: tandem verò superbos deiiciendo, & humiles exaltando. Quod exprimit Virgo, *Dispersit superbos mente cordis sui:* αὐτῶν, ipsorum cordis, quòd Deus è mente diuina illos B deiecerit, quasi in illa primùm extiterint: sed quod è suis eos conceptibus deturbarit, διεσκόρπισεν. Translatio est (Metaphora.) sumpta à turbine, qui paleas arreptas huc & illuc dispergit: qua similitudine frequenter vtuntur Prophetæ, vt ostendant nihil leuius & inconstantius esse superborum consiliis. ὑπερηφάνους autem vocat, eos qui cæteris supereminere volunt, seu consiliis conferendis, seu rebus expediendis, quíque aliis minimè cedant. (Superbia, & fastus aulicorum.) Quales permultos videmus, qui statim atque aliquem apud principes fauorem se nactos esse putant, fastu quodam cæteros despiciunt, quicquid in mentem venerit statuunt, C omnium iudicia aspernantur, totúmque mundum suo arbitratu subiicere volunt, nihil Deo, nihil eius ministris deferentes. Dicitur autem διανοίᾳ τῆς καρδίας, mens, seu secreta quædam cordis cogitatio, quàm illi sibi tantùm cognitam, & sufficientem esse volunt, ad ea omnia efficienda (Superborum vanitas.) quæ moliuntur: cùm interim vanas eorum spes, aut quantumuis secreta consilia Deus non minùs in momento dissipet, quàm vehemens quidam ventus, aut puluerem, aut paleam dispergit. Cùm dixerint, pax & securitas, tunc repentinus illis superueniet interitus, tanquam dolor in vtero habentis, & non effugient, inquit Paulus. D Magnam hoc Ecclesiæ Christi semper attulit consolationem. Vidit io se eleuari tyrannos, hæreticos, infideles, & hoc vnum niti, vt Christi gregem perderent: sed in momento Deus illos disperdidit, tunc etiam cùm ad caput omnis consilij se peruenisse putarent. Deus quidem paululum eos crescere permittit, vt fidem & patientiam nostram exerceat: & ita aliquando permittit eos impunè in electos suos furere & grassari, vt omnia in eorum esse potestate putentur. Sed mera illorum somnia deridet Deus. Sicut enim somniantibus aliquando contingit, vt putent se multa E possidere, cùm statim atque euigilarint, nudos se, & non alios à seipsis esse perspiciant: ita quidem superbi & arrogantes homines multa moliuntur. At verò Deus omnes eorum nugas in momento proponit, & expectationem omnem rescindit. Sed & eos aliquando suis consiliis inuoluit, vt in foueam quam foderunt, cadant, & laqueo irretiantur, quem parant pedibus innocentium. Psalm. 56. Iob. 5. Dissipat cogitationes malignorum, ne possint implere manus eorum, quod cœperant. Qui apprehendit sapientes in astutia eorum, & consilium prauorum dissipat. Esa. 8. Inite consilium, & dissipabitur. Et 19. F Dominus miscuit in eis spiritum vertiginis, & errare fecerunt Ægyptū in omni opere suo. Sathanas superbiæ princeps hoc apud se statuerat, Ascendam in cœlum, & similis ero altissimo, sed deiecit eum Deus. Es. 14. Mox enim audit, Verumtamen ad infernum detraheris in profundū lacus. Quid verò illis turris Babel ædificibus aliud quàm confusio contigit, vt nec ipsi sese mutuò intelligerent, & ita ab eo quod cœperant, opere auocarentur? Gen. 11. Quid princeps Tyri, qui apud Ezechielem capitu. 28. dicebat in corde suo, Deus sum, & in cathedra Dei sedeo: An non statim audit, Adducam super te alienos, robustissimos gentium, & nudabunt gladios suos, & detrahent te? Quid verò profuerūt

Chore, Dathan, & Abiron, contra Moysen, & Aaronem
consilia, vt illos spernerent: cùm terræ hiatu ipsi & familia
Quàm dispersa sunt à Deo superborum consilia.
eorum absorptæ sint? Num. 16. Vasta est hoc loco dicen-
di materia, quantum dispersit Dominus consilia Nabu-
chodonosor, cùm ille à populo eiectus, cum belluis fœ-
num vt bos comedit: consilia Balthasar, Sennacherib, Ho-
lofernis, Aman, Antiochi, Nicanoris. Sic Eccle. 10. Ra-
dices gentium superbarum arefecit Dominus. Et, Quare
fremuerũt gentes, & populi meditati sunt inania, & prin-
cipes conuenerunt in vnum aduersus Dominum, & ad-
A uersus Christum eius: Num Dominus deridebit eos, & de
cœlis deridebit eos? Illa autem de superbis victoria ma-
Theoph.
ximè per Christum obuenit. Theophylactus. Dispersit
Dominus superbos dæmones, eiectis illis ex humanis ani-
mabus, & aliis quidem in abyssum, aliis in porcos missis.
Potest autem & de Iudæis intelligi, quos in omnem re-
gionem dispersit. Qui etiam cùm Christi gloriã per mor-
tem obscurare niterentur, illi occasionem, vt tandem am-
plior esset, obtulerunt: cùm sic oportuerit illum pati, &
intrare in gloriam suam. Luc. 24. Sed & in omnibus Chri-
stus vincit, Christus regnat, Christus imperat. Nec quidẽ
Chrysost.
B hîc extra propositum erit audire Chrysostomi exhortatio-
nem contra arrogantes & superbos. Hæc ille habet contra
Cõtra superbos & arrogantes.
desperationem & superbiam, homil. 20. Et sunt vtique,
inquit, illi non solùm ex dictis, verùm etiam ex gestu, &
corporis motu ridiculi. Quid enim, dic mihi, ceruicem
extendis? Quid summis incedis vnguiculis? Quid attollis
supercilia? Quid pectus tumidum geris? Capillo tibi albe-
scenti non licet nigredinem inducere, vel nigro candorẽ:
& tamen veluti terram potitus, aërem volitando obterras,
cupidior fortè, vel alas tibi adnasci, ne terram desuper
pedibus incedas: Forsan etiam demutari vel in monstrum
C desideras, cùm volatum tentes; & corde sublatus, omni
ex parte intumescis. Quo ergo te nomine appellauerim,
vt hac te arrogantia eximam? Si cinerem te, aut fumum,
aut puluerem dixerim, tenuitatem exprimam: figuram ta-
men & similitudinem, quod equidem maluissem, haud la-
tis attigerim. vellem enim inanem illum tumorem omnẽ
depromere. Quam igitur excogitauerim, quæ his con-
gruere possit, imaginem? Mihi certè posse videtur horum
hominum tumiditatem cum stuppa aliqua flammescenti
conferri, quando post incendium mox illa inflatur & sur-
git, postmodum leuiori quodam in annum tactu dissolui-
D tur omnis in cineres tenuissimos. Eiusmodi sunt istorum
animi, quorum tumores & inflatos spiritus quiuis aduer-
Dissolutio superborum.
sus casus comprimere potent, ac disturbare. Vt enim aquis
ampullæ solent, sic illorum consilia facilè à Deo dissol-
uuntur. *Deposuit potentes de sede.* Potentes, *δυνάστας* vo-
Euseb.
cat, id est, primores, seu magistratus. Sic Eusebij tabulæ
historicæ per Dynastias, id est, principatus diuiduntur. Si-
quidem in Oriente ita vocabantur, qui principes quidem
essent, sed regibus & tetrarchis inferiores: idem fortassè
Vatablus.
atque illi, quos Persæ Satrapas vocabant, inquit Vata-
E blus. Satis autem constat ex antithesi, quosuis hîc signi-
ficari, qui opib⁹ aut genere sunt insignes. Quod legimus,
de sede, Græcè est, ἀπὸ θρόνων, è thronis, aut soliis. Vide-
tur enim his nominibus augustius aliquid significare, quã
sedis appellatione declaretur. Et hoc est quod Daniel di-
xit, Deum mutare regna, Eccles. 10. Sedes ducum super-
borum destruxit Dominus, & sedere fecit mites pro eis.
Ita comparat Dei & Christi sui potentiam cum omnibus
potentatibus. Etsi enim regum nonnulli dicantur poten-
tissimi, inuictissimi, victoriosissimi, hoc tamen illis tri-
Regum vanitas, & sceptrorum, si Christo conferantur.
buitur, vel honoris gratia, vel comparatione ad inferiores
quosdam regulos. Solus autem Dominus satis semper
F ostendit hæc sibi soli deferenda esse. Possint multa reges,
quid contra morbos, contra mortem, contra conscientiæ
vermem, & continuum animi cruciatum. Victoriosissimi
sunt, qui & ipsi à deprauatis earum moribus vincuntur.
Diogenes. Laert.
Hoc enim argumento Diogenes Cynicus Alexandri fa-
stum deprimebat, vt scribit Diogenes Laërtius, lib. de vi-
tis Philosoph. Accedunt autem proximè ad hanc Cantici
Hesiodus.
sententiam sequentia antiquissimi Ascræi poëtæ Hesiodi
carmina:

> Ῥέα μὲν γὰρ βριάει, ῥέα δὲ βριάοντα χαλέπτει,
> Ῥεῖα δ' ἀρίζηλον μινύθει, καὶ ἄδηλον ἀέξει,
> Ῥεῖα δέ τ' ἰθύνει σκολιὸν, καὶ ἀγήνορα κάρφει,
> Ζεὺς ὑψιβρεμέτης. id est,
> *Facile enim eleuat, facilè etiam elatum deprimit,*
> *Facilè illustrem minuit & ignotum adauget,*
> *Facile etiam erigit incuruum, & superbum desiccat*
> *Iupiter altitonans.*

Ita omnibus celebratissima
est sententia, quæque ideircò vniuscuiusque menti hære-
re debeat, vt seipsum agnoscat, & timeat Deum creatorem
Nosce teipsum.
suum. Quis enim omnium hominum quantumuis potens
est, quem Deus cum voluerit, non in instanti deprimat?
A Iob. 36. Deus potentes non abiicit, cùm ipse sit potens, sed
non saluat impios. Ezech. 7. Quiescere faciam superbiam
Superbi qui deiecti.
potentium. Potens Pharao demersus est, Exod. 14. Antio-
chus funesta morte extinctus est, 2. Mach. 9. Herodes à
vermibus consumptus est, Act. 12. Et vt aliquid de altaris
ministris dicã, potens erat Sobna præpositus templi Hie-
rosolymitani: comminatur ei Dominus quòd sacerdotio
destituendus sit. Es. 22. Expellam te, inquit, de statione
tua, & de ministerio tuo deponam te. Et erit in die illa,
vocabo seruum meum Eliachim, filium Helchiæ, & in-
duam illum tunica tua, & cingulo tuo confortabo eum, &
Theoph.
B potestatem tuam dabo in manu eius. Theophylactus.
Porrò Christus detraxit etiam potentes de sedibus, dæ-
mones dico, qui contra homines præualuerant, & sedes
in humanis habebant corporibus, in illis requiescentes.
Pharisæi à quadruplici sede depositi.
Sunt & Pharisæi potentes, nimirùm ea quæ pauperum,
dirripientes, & cathedras habent vt doctores, à quibus de-
positi sunt. 1. De sede doctrinæ eos deiecit, de quibus Esa-
ias. c. 6. Excæca cor populi eius, vt videntes non videant,
& audientes non intelligant. 2. De sede etiam synagogæ,
seu Ecclesiæ eos repulit, Matth. 21. Ideò Dominus, Aufe-
retur, inquit, à vobis regnum, & dabitur genti faciẽn fru-
C ctus eius. 3. Ideò eos de templo suo disturbandos docuit,
cùm vendentes & ementes ex ipsius aditu flagellis depel-
leret, dicens: Domus mea domus orationis vocabitur cun-
ctis Gentibus. Vos autem fecistis eam speluncam latro-
nũ. 4. Sed & sedes iudiciaria ab illis ad Apostolos est trã-
slata. Ioh. 36. Iudicium pauperibus tribuit, scilicet Aposto-
lis, quibus dixit, Matth. 16. Sedebitis, & vos super sedes
duodecim, iudicantes duodecim tribus Israël. Nec solùm
primores illorum ex hac amplitudine deiecit, sed & om-
nes Iudæos suo loco, ciuitate, libertate, templo destituit,
Eusebius Emissenus.
& perpetuæ seruituti addixit. Eusebius Emissenus, in ho-
D mil. Visitat. Ita superbos Iudæos, vbique terrarum Domi-
nus dispersit, & cunctis nationibus subiugauit. Vnde Psal-
tes (Psal. 58.) Disperge illos in virtute tua, & destrue eos
Hæreticorum superborum ruina.
protector Deus Domine. Quod autem de Iudæis, seu tene-
brarum principibus, idem etiam de hæreticis, tyrannis, &
infidelibus quantumuis potentibus dici potest: vt & ipsi
August.
perierint, & adinstar aquarum effluxerint, inquit August.
enarr. in Psal. Ecclesia autem Christi humilis semper fue-
rit exaltata. Huius rei infinita sunt, & quotidiana exem-
pla, à quibus supersedeo. *Exaltauit humiles.* Huic sententiæ
consonat illud Prophetæ Psal. 17. Quoniam tu populum
E humilem saluum facies, & oculos superborũ humiliabis.
Et illud Sapientis Prouerb. 29. Superbum sequitur humi-
litas, & humilem spiritu suscipiet gloria. Prouerb. 15. Do-
mum superborum demolietur Dominus, & firmos faciet
Humilitatis laus.
terminos viduæ. Et Iob de Deo loquens, cap. 12. Effudit
despectionem super principes, & eos qui oppressi fuerant,
releuauit. Et per Ezechielem ait Dominus: Quiescere fa-
ciam superbiam potentium. Christus ipse. Luc. 14. Omnis
qui se humiliat, exaltabitur, & qui se exaltat, humiliabitur.
1. Pet. 5. Inquit & Petrus: Humiliamini sub potenti manu
Dei, vt vos exaltet in tempore tribulationis. Ita 1. Reg. 2.
F Dominus pauperem facit, & ditat, humiliat, & subleuat.
Suscitat de puluere inopem, & de stercore erigit pauperẽ:
vt sedeat cum principibus, & solium gloriæ teneat. Exem-
plum de Saül & Dauid. 1. Reg. 16. De Vasthi & Esther. Est.
1. & 2. Et quos exaltat Christus nisi humiles? Es. 66. Super
quem respiciam nisi super humilem & trementem ad ser-
mones meos? Psal. 50. Sacrificium Deo spiritus contribu-
latus, cor contritum & humiliatum Deus non despicies.
Quos verò magis auersatur, quàm superbos? Superbis re-
sistit, humilibus autem dat gratiam. Luc. 14. Ita humilem
Publicanum iustificauit, inflatum Pharisæum auersatus

est. Hanc in se Christus humilitatem docuit, quantumuis iustus. Phil. 2. Exinaniuit semetipsum factus Patri obediens vsque ad mortem. *Esurientes impleuit bonis, & diuites dimisit inanes.* Vbi Dei potentiam, nunc etiam ampliùs liberalitatem explicat. Illa autem maximè consistit, si pauperum misereamur, & eis benefaciamus. Prodigalitatis aliquam speciem habere videbitur, qui diuites, parasitos, thrasones, & id genus homines munificentia donauerit. Vnde Christus non inuitandos esse diuites, tanquam par pari relaturos docuit, sed pauperes. Prou. 13. Iustus comedit, & replet animam suam, venter autem impiorum insatiabilis. Es. 65. Ideò ecce serui mei comedent, & vos esurietis: ecce serui mei bibent, & vos sitietis: ecce serui mei lætabuntur, & vos cõfundemini. Quia, vt scribitur 1. Cor. 1. non multi sapientes secundum carnem, non multi potẽtes, non multi nobiles: sed quæ stulta sunt mundi, elegit Deus, vt confundat sapiẽtes: & infirma mũdi elegit Deus, vt confundat fortia: & ignobilia mundi, & contemptibilia mundi elegit Deus, & ea quæ non sunt, vt ea quæ sunt destrueret, vt non glorietur omnis caro in conspectu Dei. Psal. 32. Non enim saluatur rex per multam virtutem, & gigas non saluabitur in multitudine virtutis suæ. Diuites autem intelligit scriptura, eos non qui simpliciter abundant, sed qui diuitiis suis intumescunt, abutuntur, & in his gloriantur. Qui sperant in incerto diuitiarum, vt scribit Paulus, 1. Timo. 6. Et hi nonnunquam diuitiis etiam suis spoliantur, aut per ærugine, aut tineam, aut fures, Matth. 6. Chrysost. hom. de aduers. Eutropii, ideò sic Eutropium, qui è primario Imperatoriæ maiestatis cubiculario requirebatur ad mortem: An non, inquit, fugitiuas esse diuitias assiduè dicebam? An non eas, inquit, ingratum esse famulum prædicabam? Tu verò mihi fidem adhibere recusabas. Et nunc ipso rerum experimento didicisti, eas non solum seruum fugitiuum & ingratũ esse, verùm etiam carnificẽ. Quid quòd diues, cum interierit, non sumet omnia, neque transibit cum eo gloria domus eius. Basilius in Psal. 1. Viator es in hac vita, omnia præteris, omnia à tergo relinquis. Vidisti in via stirpem, aut herbam, aut aliquid spectatu dignum? Parumper oblectatus es, ac deinde præteriisti? Ita nec vita ista iucunditates & stabiles voluptates aut diuitias habet. Fuerint alij ex aduerso tui pauperes, afflicti, & miseri: vt tuæ diuitiæ, ita & illorum paupertas & miseria simul cum hac vita præterit. An non scilicet, & ij qui viã agunt, in saxa, & valles, & præcipitia, & scopulos, aut etiã fortassè in feras, & reptilia, & spinas, aut aliud quiddam molestum & acerbum incidunt? Nonnihil hinc mœroris contrahunt, at mox ea deserunt. Ita exacto huius vitæ curriculo magna rerum vicissitudo est. Tunc Deus *esurientes replet bonis*, cùm ad patientiæ mercedem eis gloriam rependit: *& diuites dimittit inanes*, cùm illi simul cum vita, etiam bonis suis omnibus, seruis, epulis, & deliciis spoliati fuerint, & iam suam spem euanescere viderint. Sic Luc. 16. Diues in tormẽtis, & Lazarus in sinu Abrahæ legitur. Potest & istud intelligi per antithesin diuitiarum & esuriei: vt diuitiæ dicantur quidem penes temporalia, sed esuries refertur ad spiritualia. Nam si esuries in temporalibus intelligitur, etiam de diuitibus dicitur, qui semper quærant, & nunquam impleantur. Tres enim sunt filiæ auaritiæ sanguisugæ, quæ semper dicunt, Affer, affer.

Sic quibus intumuit suffusa venter ab vnda,
Quo plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ.

Qui hodie Prætor, cras Dictator, tandem Consul, aut Imperator esse contendet. Et hi quidem esurientes, per ambitionem & auaritiam non replentur, sed à Domino dimittuntur inanes: Vt,

Qui nimias poscebat opes, numerosa parabat
Excelsæ turris tabulata, vt fortior esset
Casus & impulsæ preceps immane ruinæ.

Iob. 27. Diues cùm dormierit, nihil secum afferet, aperiet oculos suos, & nihil inueniet. Apprehendet eũ quasi aqua inopia: nocte opprimet eum tempestas. Ille, inquam, vbi ad finem huius cursus venerit, dimittetur vacuus bonis operibus, gratia, gloria, & benedictione: sed illi qui esurierunt iustitiam Dei, replebuntur æternis bonis. Nõ enim pro esurie illa iustitiæ bona tẽporalia, sed spiritualia promittuntur: cùm videamus Christum, & Apostolos bona illa huius seculi contempsisse, & frequenter iustos opprimi, vexari & spoliari, impios verò bonis istis perfrui. Psal. Ipsi peccatores in seculo obtinuerunt diuitias. Psalm. 33. Diuites eguerunt, & esurierunt, inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono. Sed & in præsenti seculo illi qui se pauperes, nudos bonis operibus, & miseros in peccatis agnoscunt, & magna fide, & charitate diuinam misericordiam sitiunt, replentur Christi bonis, nec ab illius pedibus vacui reuertuntur: sicut nec peccatrix, Luc. 7. nec Syrophœnissa, Matth. 15. nec illa mulier quæ sanguinis fluxum patiebatur. Theophylactus. Sed & esurientes dicere licet Gentiles, vtporè non habẽtes vel scripturas, vel legem, vel mandata, quos impleuit bonis scripturarum: Ita & Iudæos diuites in lege & mandatis, emisit extra terrenam & cœlestem Hierusalem inanes. nihil enim habent Iudæi, etiamsi quid habere videantur. Quinetiam & ipsi, & hæretici, & infideles, quid per scientiam suam, aut sacramenta proficiunt, nisi vt inanes & vacui euadant? Sic vtique prodigus filius nihil habet præter siliquas. Inflat vtique doctrina sine charitate, sed inanis est. Quid prodest Ethnico Sophistica, quid hæretico laruata & apparentia sacramenta, quid species illa diuini Verbi, non ipsius interim veritas: quid denique omnia illa, quæ sibi à mendacibus spiritibus vendicant, scripturarũ interpretationes, linguæ, & tot commentaria? Meræ nugæ. Diuites sibi videntur, quia se aliis omnibus, etiam antiquissimis Ecclesiæ Patribus præferunt, eisque se sapientiores esse censent: cũ interim fiãt inanes & vacui. Quòd si illa sacramenta, quæ specie tenus à nobis accipiunt hæretici, consideremus, omnia sunt inania. Accipiunt baptisma, sed sine gratia. vt docet Augus. tom. 3. de fide, ad Petrum, c. 36. & 39. Firmissimè tene, & nullatenus dubites, inquit, sacramentum baptismatis non solùm intra Ecclesiam Catholicam, sed etiam apud hæreticos esse posse, sed extra Ecclesiam Catholicam prodesse non posse: Immò sicut intra Ecclesiam rectè credentibus per sacramentum baptismi conferri salutem: sic extra Ecclesiam baptizatis, si ad Ecclesiam non redierint, eodem baptismo accumulari perniciem. Imitantur nonnulli, vt Sacramentarij, Eucharistiã, sed non habent rei ipsius veritatem. Christum enim toto cœlo ab illa ablegant. Ergo inanes sunt, & vacui, cùm tamen se cæteris ditiores existiment. Proclamant se accipere Christi corpus, hoc illis dari, eo se vesci & pasci: & tamen inania, cum tantum Christi corpus ab Eucharistia distare fateantur, quantum terra distat à summo cœlo. Ita vacuum introducunt, quale nunquam admiserunt Philosophi. Quis enim eorum vbi aliquid adesse confessus est, illud idem inane esse putauit? Quis vnquam de eodem, & eodem modo contradictionem admisit, vt simul esse & nõ esse suis elenchis sophisticis concludere ausus sit? Adeò verò Sacramentarij nos naso suspẽdere nituntur, vt prorsus contradictoria affirment, & nobis eadem persuadere conentur. Sed simus nos esurientes, miseri, pauperes: tales enim ab eis reputamur, idiotæ, ignari, carnales, stupidi, indocti: saltem nos Deus suis bonis replet in Ecclesia sua. Nam & Christus Verbi & carnis suæ, & suæ gratiæ veritatem nobis communicat: isti autem diuites, ambitiosi, elati, cupidi, superbi, dimittuntur inanes cum Iudæis, Turcis, Barbaris, & omnibus infidelibus. Porrò vt ostendat non inanes nos esse & vacuos per Christum, sed omnia nobis bona cõmunicari, quę per illum promittebãtur, adiecit Virgo: *Suscepit Israel puerũ suum, recordatus misericordiæ suæ.* Dictio Græca est, *ἀντελάβετο*, id est, porrecta manu sustinuit cadentem, vel prostratum erexit, vel fulcinit. Legitur simile Esaia 41. Quia ergo Dominus Deus tuus apprehendens manum tuam, dicensque tibi, Ne timeas, quoniam audiui te. Itaque ita hoc construi poterit. Dominus recordatus misericordiæ suæ, quam promiserat Abrahamo patri nostro se nobis daturum, vt promissa exoluat, suscepit nunc Israëlem, id est populum suum fidelem, per Christum suum. Itaque per Israëlem, non Patriarcham illum Iacob, qui & Israël dictus est, quasi vir videns Deum, postquam cum Angelo luctatus est, intelligit, sed omnes quotquot illius fidem secuti sunt, siue illi ex eius carne, seu alterius serie descenderint, inquit Beda, in homil. Visitationis. Et hæc est domus Iacob, de qua

supe

Marginalia: *Liberalitas in quibus cõsistat.* — *Pauperes vocandi.* — *Quos diuites intelligat.* — *Omnes Christianos fortiùs, vnum solum Deum attendunt, cætera contemnunt.* — Chrysost. — *Diuitiæ fugitiuæ.* — Basil. — *Magna vicissitudo exacta hac vita.* — *Esuries spiritualis.* — *Esuries temporalis qualis.* — Ouidius in Fastis. — *Quibus esurientibus diuina bona promittuntur.* — *Peccatores.* — Theophyl. — *Gentiles. Iudæi.* — *Hæretici inanes.* — August. — *Sacramentum corporis Christi nõ est inane.* — *Quid per Israël.* — Beda.

superius Angelus dixit, & in qua Christus in æternum regnaturus est. Esa. 2. domus Iacob venire, & ambulemus in lumine Domini Dei nostri. Non enim qui in manifesto Iudæus est, neque quæ in carne est circumcisio, sed quæ in spiritu, inquit Paulus. Itaque sicut Esau reproborum omnium, ita Iacob electorum typum gessit. Hos omnes in carne sua suscepit Christus, quia naturam nostram assumpsit, & in ea nos oues errantes humeris imposuit, & peccata nostra in corpore suo portauit. Ita non Angelos apprehendit, sed semen Abrahæ, & ita Israëlem suum, vt ei manum porrigeret, eúmque fulciret, & in se adoptionis diuinæ participem faceret. Beda, hom. in Visitatione Virginis. Suscepit Israël quasi medicus ægrum, quem curaret: quasi rex populum, quem ab hostium incursione defenderet, immò hoste prostrato liberum redderet, ac secú perpetuò regnare donaret. Euseb. Emissc. in hom. Visitat. *Suscepit*, id est, reconciliauit, tenuit, & in patriam & promissam hæreditatem induxit. *Puerum* autem vocauit, aut ob simplicitatem & innocentiam, quæ in Christi fidelibus requiritur. Matth. 18. Nisi efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnum cœlorum. Aut quia maximè diligũtur à Deo. Osee 11. Quia puer meus est Israël, dilexi eum, ex Ægypto vocaui filium meum. Es. 42. Ecce seruus meus, suscipiam eum: electus meus, complacuit sibi in illo anima mea. Cæterùm quia Deus in promissis suis verax est, & nõ cadit de verbis eius ne vnum quidem super terram: adiicit hanc illum per Christum suum populo fideli gratiam contulisse, quia *recordatus est misericordiæ suæ*, quod per similitudinem dicitur, non quòd memoria, & obliuio propriè de eo dicantur: sed pro ratione effectorum suorum, ostendat se alicuius recordari. Psal. 97. Recordatus est misericordiæ suę, & veritatis suæ domui Israël. *Sicut locutus est ad Patres nostros, Abraham & semini eius in secula.* Expressè quidem Abrahamum nuncupat, vt qui fuerit pater multarum Gentium, seu fidelium, cuîque primùm promissio facta sit. Gen. 12. Benedicam benedicentibus tibi, & maledicã maledicentibus tibi, atque in te benedicentur vniuersæ cognationes terræ. Et Genes. 22. Benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli, & sicut arenam, quę est in littore maris: possidebit semen tuum portas inimicorum tuorum, & benedicentur in semine tuo omnes tribus terræ, quia obedisti voci meæ. Gal. 3. Abrahæ dictæ sunt promissiones & semini eius. Semẽ eius sunt fideles. Rom. 9. Non qui filij carnis, hi filij Dei, sed qui filij promissionis, æstimantur in semine. Luc. 3. Potens est enim Deus de lapidibus hisce, id est, quantumuis barbaris & idiotis hominibus, facere filios Abrahæ. Sic enim Zachæum filium Abrahæ nominat, & mulierem illam fidelem, quæ decem annos incuruata, & tandem curata fuerat. Hanc enim Luc. 13. filiam Abrahæ nuncupat. Locutus est autem Dominus Abrahamo, & semini eius. Locutus est Esa. 7. & 11. Hier. c. 23. Zachar. 9. Malach. 3. Denique multifariè multisq; modis olim Deus locutus est Patribus in Prophetis de filio suo, locutus est Gentibus per Apostolos, & nunc Ecclesiæ suæ Catholicæ loquitur per verbi sui ministros. Cæterùm amplificat fideliũ Ecclesiã, adiiciens, *in secula*, εἰς τὸν αἰῶνα, id est, in æuum, vt quæ nunquam defutura sit. Transeant cœli & terra, salui fient interim electi Dei, & suscipientur à Christo in gloriam æternam. Ita suscipiet Israëlem puerum suum. Hæc est omnium firmissima securitas, quòd in æternum permansura sit: siquidem illa non humanis viribus, aut quibusuis mediis, sed Dei verbo, & benedictionibus Christi sui confirmata est. Hic est fructus aduentus Christi, æterna nostrà redemptio, salus, & de inimicis spiritualibus victoria: quódque quamuis numerosi exurgant hæretici, semper excitandum sit Abrahæ semen, ne quasi Sodoma, vel Gomorrha efficiamur. Relinquet enim Deus sibi, qui non flectant genua ante Baal, & aliquos sibi reseruabit, qui Abrahæ successionem continuã reddant. *Mansit autem Maria cum Elizabeth quasi mensibus tribus & reuersa est in domum suam.* Ita post Canticum suum, non vnico tantùm in Elizabeth officio contenta fuit, aut perfunctoriè, & solo temporis momento obsecuta est ei, sed per tres menses: docens vtque eandem imitari virtutem, ne leuiter alicuius necessitati, aut obsequiis adsimus, sed quantum dabit facultas. Ambros. l. 2. in Luc. c. 3. Vngebatur interim, & quasi bonus athleta exercebatur in vtero matris Propheta. Amplissima enim virtus eius certamini parabatur. Theophyl. in Luc. Quia autem paritura erat Elizabeth, abscedit Virgo propter multitudinem eorum, qui ad partum conuenturi erant: indecens est enim virgini in talibus versari.

Esau reproborum, Iacob electorum typus. — Idem. — Euseb. Emissenus. — *Fideles sunt pueri.* — *Abraham pater credentium.* — Ambros. — Theoph.

Nascitur Ioannes Baptista, puer circunciditur, quæstio mouetur de nominis impositione, Pater Zacharias nomen refert in tabulas, & illicò soluitur os eius in gratiarum actionem.

L V C. I.

Matth.	Marc.		Ioan.
		Elizabeth impletum est tempus pariendi, & peperit filiũ. Et audierunt vicini, & cognati eius, quia magnificauit Dominus misericordiam suam cum illa, & congratulabantur ei. Et factum est, in die octauo venerunt circuncidere puerum, & vocabant eum nomine patris, Zachariam. Et respondens mater eius dixit, Nequaquam, sed vocabitur Ioannes. Et dixerunt ad illam, Quia nemo est in cognatione tua qui vocetur hoc nomine. Innuebant autem patri eius quem vellet vocari eum. Et postulans pugillarẽ, scripsit, dicens, Ioannes est nomen eius. Et mirati sunt vniuersi. Apertum est autem illicò os eius, & lingua eius, & loquebatur benedicens Deum. Et factus est timor super omnes vicinos eorum: & super omnia montana Iudææ diuulgabantur omnia verba hæc. & posuerunt omnes qui audierant in corde suo, dicẽtes, Quis putas, puer iste erit? Etenim manus Domini erat cum illo. Et Zacharias pater eius repletus est Spiritu sancto, & prophetauit, dicens.	

AD exortum stellæ quæ serenitatem promittat, exultant nautæ, nec illi modò, sed & omnes agricolæ, & qui longum iter aggrediuntur. Ioannes verò etsi non exhiberet ipsam granam, illam tamen demonstraturus erat, solem scilicet iustitiæ Christum, & verbo, & sacramento, & digito prædicaturus: vt illius habita cognitione per fidem, statim de plenitudine gratiarum eius accipiamus. Hinc fit, vt non tantùm alacres illum baptizantem, in deserto prædicantem, & digito Dominum Iesum demonstrãtem audiamus: sed & in ipsa eius natiuitate lætemur. Ad hoc commune omnium gaudium, nominis impositio, & manifestum in Zacharia miraculum inuitat. Maximus Taurinensis, hom. 1. in natalem Ioannis, Solennitatem, inquit, nobis diuersorum martyrum, vitæ præsentis occasus, & suscepta ab eis pro Christi nomine passio consecrauit. Multimoda namque veterum relatione, didicimus nonnullos martyrum prostratos gladio, igni alios concrematos, complures bestiarum dentibus dilaceratos, innumeros etiam variis tormentorum cruciatibus affectos, spreta sui corporis morte, Christianæ fidei testimonium reddidisse. Beatus verò Ioãnes Baptista, cuius nunc festiuitate lætamur, cœlestia mũdo gaudia sterili ab vtero natus inuexit. Et illi quidem indubitata iam gloria regnantem confessi sunt Dei filium: hic verò & nasciturum Dominum Prophetalis spiritus illuminatione præuidit, & natum priuilegio gratiæ singularis ostendit. Euseb. Emissenus, hom. 1. de S. Ioan. Baptista, idcircò præ cæteris Baptistæ natalẽ celebrari scribit, quòd attestante Domino inter natos mulierum non surrexerit maior Ioanne Baptista. Sed & ad communem hanc in eius natiuitate lætitiam Angelus inuitarat, dicens: Et multi in natiuitate eius gaudebunt. Itaque *Elizabeth impletum est pariendi tempus, & peperit Filium.* Origen. hom. 9. in Luc. Multi putant id superfluè dici. Quæ enim mulier potest pare-

Introductio. — *Alacritas ad Ioannem audiendu summa.* — Maximus Taurinens. — Eus. Emiss. — Origen.

De folis iusto dicitur, Impletū tempus pariēdi.

te, nisi tempus patiendi antè compleuerit? Sed qui scripturas diligentissimè contemplatur, & audit populum loquētem, attendat lectioni: obseruans tam in veteri quàm nouo Testamento, sicubi scriptum in ortu peccatoris inueniat, Impletum est tempus pariendi, nunquam omninò reperiet: sed vbicunque iustus nascitur, ibi compleatur dies. Ortus iusti plenitudinem habet: peccatoris natiuitas, vt ita dicam, vacuitatem atque inanitatem. Est enim nost. a natiuitas iam culpæ conscia, & rea diuini iudicij: Ephes. 2. Eramus natura filij iræ. Iob. 15. Nemo mundus à sorde, nec
A
quidem infans vnius diei. Tristis est. Sap. 7. Primam vocē similem omnibus emisit plorans. Hæc autem & pura est, quia Ioannes est sanctificatus in vtero, & ideò læta, quia quasi aurora solem, & quasi vox verbum salutis præcedebat.

Impletionis Verbum cur.

Vtitur verò scriptura verbo impletionis in tribus: in ortu bonorum, in obitu, & in quibusdam eorum actibus. De ortu, eundem habes loquendi modum, cùm agitur de Christi natali. Impleti sunt dies Mariæ, vt pareret filium suum primogenitum. De actu, 2. Reg. 6. Impleuit Salomō ædificare domum. De obitu. Gen. 25. Defunctus est Abraham plenus dierum. Quinetiam Paulus Gal. 4. tempus ad-
B
uentus Christi, plenitudinem vocat, qui misit Deus filium suum, factum ex muliere, factum sub lege. At verò vani dies hominis sunt, maximè verò peccatoris. Psal. 54. Viri sanguinum & dolosi non dimidiabunt dies suos. Aut fortè Euangelista ita docuit, impletum fuisse tempus pariendi, quòd hic Elizabethæ partus non naturæ, sed gratiæ ordine processisset. Nec enim senecta apta est partui, sed iuuēta. Verùm cùm diuina illam dignata sit gratia, vt post longam sterilitatem grauidaretur, effectum est etiam, vt tempus partus in ea iam sene & prouecta impleretur.

Chrysost.

Chrysostomus, hom. 3. in cap. 3. Matth. Ioannes quidem parenti-
C
bus suis donatus est pro munere pietatis ipsorum, quam natura desperabilis in ętate produxit: quoniam & mundus per tot millia annorum sterilis constitutus, illo nascente, fructus iustitiæ facturus erat, quem parentes non ex amore carnis seminauerunt, sed ex vnanimitate & concordia disciplinæ suscipere meruerunt. Nec enim decebat vt ex carne nasceretur, qui ideò nascebatur vt filium virginis prædicaret. *Et peperit filium.* Ita nihil Angelicæ promissioni defuisse ostenditur. Talem autem prolem Anna petierat, 1. Reg. 1. Domine exercituū, si respiciens videris afflictio-
D
nem famulæ tuæ, & recordatus mei fueris, nec oblitus ancillæ tuæ, dederisque seruæ tuæ sexum virilem, dabo eum Domino omnibus diebus vitæ eius, & nouacula non ascēdet super caput eius. Fœlix vtique futura erat, si in desperata illa sterilitate filium genuisset, sed multò fœliciot facta est in partu virili. *Et audierunt vicini, & cognati eius quia magnificauit Dominus misericordiam suam cum illa. & congratulabantur ei.* περίοικοι enim illi sunt, qui domibus nostris adiacent, & συγγενεῖς, qui eius generis seu sanguinis sunt.

Beda

Beda, lib. 1. cap. 4. in Luc. Habet sanctorum editio lętitiam plurimorum, quia commune est bonum. Iustitia enim cō-

Lætitia in ortu sanctorum.

munis est virtus. Et ideò in ortu iusti futuræ vitæ insigne
E
præmittitur, & gratia secutura virtutis, exultatione vicinorum præfigurante signatur. Quomodo verò non ei omnes applauderent, qui plurimorum bono nascebatur, prænunciaturus & ostensurus Seruatorem? Sic (Ruth. 4.) vicinæ mulieres congratulantes dicebāt, Natus est filius Noëmi. Luc. 15. Mulier quę dragmam perdidit, ea inuenta conuocat amicas & vicinas, dicens: Cōgratulamini mihi, quia inueni dragmam quam perdideram. Sed & exultat postea in erratica oue reperta: quantò maioris exultationis occasio sese obtulit in eius natiuitate, qui & dragmas, & oues perditas, homines nimirùm errantes sua prędicatione,
F
exemplo, baptismate ad Deum, & Christum eius reducturus erat: & hoc vnum enixurus, vt rectas facerent semitas, & viam Domini dirigerent? Tunc igitur illud impletum est, quod Angelus cecinerat, dicens: Et multi in natiuitate eius gaudebunt.

Augustin.

Augustin. tom. 10. serm. 23. de Sanctis, qui est 4. in natalem Ioan. Baptistæ. hinc elicuit, potius Ioannis quàm cæterorum sanctorum natiuitatem celebrari, quòd etiam alios idem sanctos Domini cognitione, & ipsius confessione præuenerit.

Cur Ioannis potiùs quam cæterorum natiuitas celebretur.

Discipuli Domini nati sunt, inquit, & per ætatis accessum ad annos capaciores perducti, in discipulatum assumpti sunt. Illorū postea fides Do-
mino adhæsit: sed nullius illorum natiuitas Domino militauit. Recordemur & Prophetas, recolamus Patriarchas: nati sunt homines, ætatis accessu Christum prophetauerunt. Nati sunt, vt postea prophetarent. Ioannes autē Dominum Christum ipsa natiuitate prophetauit, quem conceptum, ex vtero salutauit. Eapropter sicut illum in ipsa natiuitate Christi testem agnoscimus, ita & illi diei congaudemus. Sed & Elizabethæ partus nos ad aliam fœcunditatem eleuabat, quæ communem omnium requirit lætitiam.
A

Eusch. Emiss.

Eusch. Emissenus, hom. 2. de S. Ioan. Baptista. Mysterium enim, inquit, debemus agnoscere. Nam dum sterili nascitur filius, de Ecclesia, quæ antè sterilis erat, Gentium populus intelligitur procreandus: & ideò Propheta quodam loco ad Ecclesiam loquitur. Lætare sterilis quæ non paris, exulta & clama quæ non parturis, quia plures filij desertæ, quàm eius quæ habet virum. Synagoga namque legis vinculis, quasi viri iugo subdita, per sensum carnalē malè fœcunda, in Domini passione filios suos perdidit: Ecclesia verò totum mundum fructu sacræ prædicationis impleuit. Et sicut Ioannes aduentu suo gratiam Domini
B
saluatoris, ita Elizabeth mater eius partu suo fœlicitatem Ecclesiæ prædicat. Vtrobique gaudium & lætitia est: non modò in Elizabethæ, sed & Ecclesię partu. *συνέχαιρον αὐτῇ Congratulabantur ei.* seu congaudebant ei vicini: nam & ipsa etiam mater exultabat. Ioan. 16. Mulier cùm parit, tristitiam habet: cùm autem peperit puerum, iam non meminit pressurę propter gaudium, quia natus est homo in mūdum. Quantò verò maius lætitiæ argumentum in Ioanne suppeditabatur, seu modum natiuitatis illius, seu creditum ei officium, seu collatam gratiam spectes? Ideò causam communis istius lætitiæ explicat, *Quia magnificauit Do-*
C
minus misericordiam suam cum illa, id est, magnifica in illam misericordia vsus est. 1. quia abstulit opprobrium sterilitatis ab ea. 2. puerum in senectute concepit, 3. Spiritu sancto ex vbertate illius gratiæ, quæ in filio erat, repleta est. 4. nobilissima prole donata est, filio scilicet, quo inter natos mulierū nemo maior surrexit. 5. sed & illam in virgine Maria Christus ipse visitauit, & aduenientem ei salutem reuelauit. Hæc sunt illa magnifica opera, quæ è diuina misericordia prodierunt: quæ etsi non omnia, vt ea quæ in Mariæ visitatione facta sunt, fortè non omnes vicini & cognati perspecta habuerant, norant tamen pluri-
D
ma. *Et factum est. in die octauo venerunt circuncidere puerum.* Illa quidem die & circuncidebatur infans, ex Dei pręscripto: & ei nomen imponebatur, qua impositione idem ipse libro vitæ seu iustorū ascriptus esse designabatur. Alioquin anima, inquit Dominus, quæ circuncisa non fuerit, delebitur de populo meo. Pręscriptum diuinę legis de circuncisione legitur, Gen. 17. Leuit. 12.

Circuncisionis lex.

Theoph.

Theophylactus. Sed quare, inquit, post circuncisionem imponebatur nomen? Quia prius suscipiendum est signaculum Dei, demum humanum nomen. Vel aliter: Circuncisio significat carnalium abiectionem. Nullus igitur, nisi priùs abiiciat, & am-
E
putet carnalia dignus est, vt nominetur miles Dei, & in libro cœlorum scribatur nomen eius. Porrò magni ducunt circuncisionis sacramentum, cùm sua illud præsentia cohonestent: ex quo discimus, quanta cum reuerentia, & assistentia noui Testamenti sacramenta ministranda sint, nisi fortè necessitas vrgeat, quæ amicorum & vicinorum pręsentiam remoretur.

Sacramenta cohonestanda sunt.

Quàm scilicet indignum fuerit, & baptisma, & matrimonium, ipsam etiam Eucharistiam, & extremam vnctionem seposita necessitate, quasi sub camino furtim administrari? Adsint amici & parentes paruulis baptizandis, adsint matrimonij solennitati, adsint & his qui Eucharistiam, & extremam vnctionem ęgrotis ad-
F
ministrant. *Et vocabant eum nomine patris sui Zachariam.* Nulla hîc superstitione ducuntur, non venantur nomen pueri ab Ethnicis, vt Cęsar, Pompeius, Timoleon, Pausanias, Cicero, Demosthenes, aut aliud quiduis nuncupetur. Quod tamen malum in nostris, iis etiam qui se Christianos vendicant, est frequentissimum. Auita illis sanctorum Patrum, Martyrum, Apostolorum, & Doctorum nomina displicent. Forsan illis prælaturi Idolorum vocabula, Veneris, Iouis, Martis, quibus filios exornent. Atqui vocabant puerum nomine paterno. Ita patris memoria in filiis conseruabatur, non modò si ad illius

imaginem effictus, sed & illius nomine insignitus esset. Adde quòd Zachariæ nomen sua significatione satis est illustre. Memorem enim Dei significat. Fuit quoque & alter Zacharias filius Ioiadæ sacerdotis, qui martyrio vitam finiuit, & alter Propheta, cuius scripta commendantur. Atqui ad illorum instar & Prophetia donandus, & Dei testis futurus erat. *Respondens autem mater eius dixit: Nequaquam, sed vocabitur Ioannes.* Non obstat consuetudini, aut illam condemnat, sed aliud de puero ordinatum esse ostẽdit. Nonnulli enim ex antiquis sua nomina filiis imposuerunt. Sic Tobias filium habuit cognominem Tobiam. Et hoc legi diuinæ consonum fuisse demonstratur, Deute. 25. Quando habitauerint fratres simul, & vnus ex eis absque liberis mortuus fuerit vxor defuncti non nubat alteri, sed accipiat eam frater eius, & suscitet semen fratris sui, & primogenitum ex ea filium nomine illius appellabit, vt non deleatur nomen eius ex Israël. Cæterùm si lex mãsura fuisset, congruum vtique erat nomen patris in filio suscitari, quasi ad successionem sacerdotij. Sed quia translato sacerdotio debuit & legis translatio fieri, ideò nec nomen paternum in filio successit.

Vnde mater nouerit Ioannis nomen.

Verùm vnde istud nomen imponendum esse mater cognouit? Neque enim illam, sed solùm Zachariam Angelus commonuit. Potuit verò hoc à Zacharia accepisse, inquit Dionysius Carthusianus.

Dionys. Carthus.

Fortè enim quæ sibi in templo fuerant reuelata & illata, suæ coniugi scripto insinuauerat.

Origen.

Origenes tamen, hom. 9. in Luc. hanc reuelationem ad spiritum sanctum retulit, sicut & post eum Ambrosius, & Theophylactus.

Ambros.

Hoc enim, ait Ambrosius, l. 2. in Luc. cap. 4. per Prophetiam Elizabeth didicit à Spiritu sancto, quod non didicerat à marito. *Ioannes*, inquit, *est nomen eius.* hoc est, Non ei nos nomen imponimus, qui iam à Deo nomen accepit. Habet vocabulum suum quod agnouimus, non quod eligimus. Habent hoc merita Sanctorum, vt à Deo nomen accipiant. Sic Iacob Israël dicitur, qui Deum vidit: sic Dominus noster Iesus nominatus est antequàm natus: cui non Angelus, sed Pater nomen imposuit. Reuelabitur enim, inquit 4. Esd. 7. filius meus Iesus, cum his qui cum eo iocundabuntur, qui relicti sunt in annis quadringentis. Et erit post annos hos, & morietur filius meus Christus, & conuertetur seculum.

Bonauent.

Cur Ioannes vocatus.

Bonauentura in Luc. Nec mirum si nomen patrinum non accipit. Quia enim non virtute naturæ, sed gratiæ conceptus fuerat, non debebat vocari Zacharias à patre, sed Ioannes à dono gratiæ: vt nouo modo natus nouo nomine nuncuparetur. Esa. 62. Vocabitur tibi nomen nouum, quod os Domini nominabit. Id enim Esaiæ cap. 49. sibi vendicare puer poterat: De ventre matris meæ recordatus est Deus nominis mei. Cæterùm vicini & cognati nondum ex Spiritus sancti lumine intelligentes hoc mysterium, matri aduersantur. Ita enim solet caro obstrepere spiritui, & mundus Deo. Hac autem concertatione futurum quoddam inter gratiæ & legis discipulos dissidium significabatur.

Beda.

Beda, homil. de sanctis vltima. Nam qui natum puerum patris Zachariæ nomine magis, quàm Ioannem vocandum esse decernebant, eos vtique figurant, qui Domino noua gratiæ munera declarante, cupererent eum potiùs consueta sacerdotij veteris edicta prædicare. *Dixerunt autem ad illam: Quia nemo est in cognatione tua qui vocetur hoc nomine.* Hoc de superstitibus, aut his qui non diu adeò defuncti ex familia illa fuerant, intelligendum est. Nam inter maiores eius, nonnulli Ioannis nomen habuerunt: vt & is qui sacerdotio fungebatur, eo tempore quo Salomon templum ædificari curabat, & cæteri, de quibus Hierem. 40. 1. Machab. 2. 9. & 13. Et quidem rectè hoc nomen renouatur, eo tempore quo verius & sanctius nostri Salomonis templum expectabatur. Itaque concertationis istius decisionem ad patrem deuoluunt. *Innuebant* enim *patri eius quem vellet vocari eum.* Ita nutu, non verbo, eius voluntatem requirunt, cùm mutus simul & surdus esset.

Ambros.

Incredulitas enim, inquit Ambrosius, & affatum simul eripuerat, & auditum. *Et postulans pugillarem, scripsit, dicens: Ioannes est nomen eius.* πινακίδιον, tabellam ceratam vocat, qualis olim scribentibus erat in vsu. Verùm quomodo postulasse dicetur qui mutus erat? Sed quod ille lingua non poterat, supplet nutu, & scripto. Nutu quidem, cùm tabellam postulat: scriptione verò, cùm pueri nomen designat. Ita scripto loquebatur, quod voce non poterat. *Ioannes*, inquit, *est nomen eius.* Nulla hic contentione opus est, iam impositum est nomen: nec vestra disquisitio, aut mea hîc voluntas requiritur. Ita vterque parens conueniunt, quoniam ab vno spiritu, non autem cognatorum cõsiliis mouentur. Ex quo discimus, Deo & Angelis eius parendum esse, non autem attendenda hominum, quantumuis se amicos dicant, consilia. Ita sinamus mortuos sepelire mortuos suos.

Ioannis nomen quid sonat.

Porrò Ioannes idem sonat, quod Gratiosus. A deducitur enim à verbo *Hanan*, gratificauit, à quo etiam est *Hen*, id est, gratia. Ita Deo acceptus & gratia donatus designabatur, quem nimirùm ille sibi præconem, & præcursorem delegisset. Sed & ideò nomen accipit à gratia, quòd Christum authorem gratiæ demonstraturus esset. Ioann. 1. Lex enim per Moysen data est, sed gratia & veritas per Iesum Christum facta est.

Origen.

Origenes, hom. 2. in diuersos. Ioannes, inquit, Hebræum nomen est, Latinè verò, cui donatum est. Ita recurrit ad eius significationem, quod donatum à Deo, gratiosum aut acceptum significat. Ita Deus iis, quos ad res magnas deligebat, nomina B rebus illis correspondentia indidit: vt Abrahamo nomen auctum est, ad prolis multiplicationem: sed & Sarai & Iacobo nomina aut aucta, aut mutata sunt. Quinetiam Christus selectioribus Apostolis postea nomina mutauit, Ioann. 1. Marc. 3. Sunt autem huic Ioannis nomini opposita illa quæ legimus Osee 1. *Lo ruhama*, id est, non donata misericordia, & *Lo ammi*, non populus meus. Hunc nimirùm à Deo specialiter electum ipsa nominis impositio ostendebat. *Et mirati sunt vniuersi*, propter consonantiam patris & matris, vt iam in ore duorum testium staret omne verbum: Vel etiam mirati sunt in pue- C ro tantam prærogatiuam, vt illi nomen non ab hominibus, sed Deo per parentes id iubente imponeretur. Ecclesi. 11. dicitur de vero iusto: Oculus Dei respexit illum in bono, & erexit eum ab humilitate ipsius, & exaltauit caput, & mirati sunt in illo multi, & honorauerunt Deũ. Vnde ipse illud poterat dicere, Sapient. 8. In conspectu potentium admirabilis ero, & facies principum mirabuntur in me. Adeò magna eis reponebatur de puero expectatio, cùm expenderent parentis vtriusque senectam, concordem nominis impositionem, eiusdémque significationem. Est autem aliud quod in maiorem eos admirationem D rapiat, Nam *apertum est illico os Zachariæ, & lingua eius, & loquebatur benedicens Deum.*

Lingua Zachariæ soluitur.

Ita impletur quod Angelus prædixerat. Fit enim surdus & mutus vsque in hanc diem, qua filium, de quo dubitauerat, & sibi natum, & iam in populum Dei per characterem circuncisionis cooptatum videt. Ita incredulitas linguam eius obuinxerat, sed fides illam soluit, & os eius aperit. Quod legimus, apertum os eius, & lingua eius, in Codice Complutensi additur, διηρθρώθη, dearticulata est, hoc est, veluti articuli & ligamenti ope cœpit moueri lingua eius, vocalísque reddita est. Os autem & lingua connectuntur, quia his duobus E formatur verbum. Os enim quoad vocis prolationem apertum est, quam priùs proferre non poterat. Lingua verò soluta est, quoad verbi formationem. Vox namque communis est omnibus animalibus: verbum autem proprium est hominibus. Verùm quæritur, quare non ante diem octauam Zachariæ lingua soluta sit. Cur non in ipso pueri natali? Sed Beda hoc ad mysterium retorquet, libro primo. Commentar. in Luc. capit. 4.

Beda.

Perpulchrè, inquit, Zacharias octaua die prolis editæ loquitur, quia per Domini resurrectionem, quę octaua die, hoc est, post septimam Sabbathi facta est, occulta sacerdotij legalis arcana F patuerunt, linguaque Pontificum Iudæorum, quam diffidentiæ vincula strinxerant, intelligentiæ rationabilis est voce soluta. Sed & nos adiicere possumus, in Ioannis circuncisione, nostræ regenerationis per sanctum baptisma typum præmitti. Etsi verò parentes actionis gratiarum argumentum habeant, in carnali puerorum natiuitate: sunt enim illi in pignus coniugij: maximum tamen sese offert, hocque potissimum, cùm illi sacramento tincti, & loti fuerant. Sicut enim olim in circuncisione, multò magis in baptismate, inter fideles cooptantur. Gaudete, inquit Christus, quia nomina vestra scripta sunt in cœlis.

Nasci

Nascimur filij iræ sicut & cæteri, Eph. 2. & in peccatis cóncipimus, Psal. 50. & ad exilium in hunc mundum educimur: sed per baptisma efficimur ciues & domestici Dei, Ephes. 2. Lauamur à peccatis in sanguine Christi, Apoc. 1. & renascimur, vt regnum cœlorum ingrediamur, Ioann. 3. Tunc Deum benedicere, & eum laudare debent parentes, vbi filios renatos viderint, quos ad summas miserias produxerat. Iob. 7. Militia enim est vita hominis super terram. Ita vt legitur Eccles. 7. Melior est dies mortis die natiuitatis: nisi nos natiuitatem ipsam alteram attendamus, qua ex aqua & Spiritu sancto renascimur. Tunc enim exultant Angeli super vnius peccatoris conuersione, Luc. 15. Exultat & omnis Ecclesia, quòd numerum fratrum suorum eo modo compleri quotidie videat, Apoc. 6. Eapropter ex antiquissimo Patrum ritu, baptizatus alba stola tegitur, quasi tunc omnes ad gaudium inuitet. Hinc & hi versus Paulini Nolani:

Lætantur parentes filijs baptizatis.

Paulinus.

Alba vestis baptizatorũ.

Inde parens sacro ducit de fonte sacerdos
Infantes niueos corpore, corde, habitu.
Hinc senior socia congaudet turba caterua.
Alleluia nouis balat ouile choris.

Tertull. Vnde & Tertullianus, lib. de resurrec. carnis, insignia manumissionis recensens, album etiam enumerat. Ita vt La-

Lactantius. ctantius, seu Fortunatus cecinerunt:

Fulgentes animas vestis quoque candida signat,
Et grege de niueo gaudia pastor habet.

Ita lætatur, & Deum benedicit pater in ipsa circuncisionis die, qua & lingua eius soluta, & os apertum est. 2. Sed & ex eo quòd ille passus, satis intelligimus quæ sit illarum afflictionum, quas iusti patiuntur, catastrophe. Si quid enim patitur vir pius & iustus, temporale est, & momentaneum, quod, vt dicit Apostolus, salutem stabilem operatur. Hoc mihi conspice in Israelitis, in Iob, Tobia, Dauide, cæterisque, quanto demum cum fœnore ex afflictionibus in meliores successus euaserunt. Hoc etsi non omnibus in præsenti vita obuenit, succedet tamen in futura. Væ qui ridetis hîc, inquit Christus, quoniam flebitis. Beati qui lugent, quoniam consolabuntur, Matth. 5. Et hoc ipsum sanè nobis resurrectionis spem suppeditat, vt obseruat Chrysostomus, homil. 1. ad populum Antiochenum. Audi, inquit, Paulum dicentem, 1. Corinth. 15. Si secundum hominem cum feris pugnaui Ephesi, quid mihi prodest si mortui non resurgunt? Et iterum: Si in hac vita tantùm in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. Innumera patimur mala in præsenti vita, inquit: si igitur non speratur altera vita, quid nobis esse possit miserabilius? Et hoc clarum ex tentationibus efficitur. Numquam enim Deus pateretur tot & talia mala passos, & præsentem vitam omnem in tentationibus, & infinitis degentes periculis, multò maioribus non remunerari muneribus. Quinetiam præter hanc melioris successus expectationem, in ista Zachariæ curatione resurrectionis argumentum relinquitur. Sicut enim dicit Psaltes, Nunquid qui dormit, non adijciet vt resurgat: Ita num ille, in quo auditus & loquela, mortua erant, rursus audire incipit, & loqui? Nam cùm legimus cæcos, claudos, & surdos curatos: num etiam colligimus eundem totum hominem restituere in integrum posse, qui partem eius sopitam & mortuam denuò in integrum excitat? Hoc argumento Paulus Athenis Dionysium Areopagitam cæco curato ad fidem Christi & resurrectionis pellexit. Hoc item Æneas Gazeus in Theophrasto confirmat, quòd cæco visus restitutus fuerit, & in Lybia contigerit, vt hi, quibus lingua tyrannorum iussu abscissa fuerat, loquerentur tamen: Ipse, inquit, hos viros vidi, & loquentes audiui, & vocem adeò articulatam esse posse miratus sum: instrumentum vocis inquirebam, & auribus non credens, oculis iudicandi munus remisi, atque ore aperto, linguam totã radicitùs euulsam vidi, ac stupefactus mirabar, non sanè quo pacto vocẽ conformarent, sed quomodo conseruati essent. Hoc etiam Romano martyri contigisse scribit Prudentius, in lib. περὶ στεφάνων, vt Asclepiadis præfecti iussu maxillis perforatis, verba inanita reddere contenderit. Sed,

Quorum exitus lætus iustorum tentatio.

Chrysost.

Argumentũ resurrectionis e curatione mutis.

Æneas Gaz. Martyres lingua abscissa loquuntur.

Prudent.

Rimas patentes inuenit vox edita,
Multisque fusa rictibus reddit sonos
Hinc inde plures, & profatur vndique
Christi Patrisque sempiternam gloriam.
Tot ecce laudant ora, quot sunt vulnera.

Sed & ex eo collige, Deum ita suos affligere, vt tandem sanet. In manu enim eius virga est, & baculus, quæ nos consolantur, vt scribit Psaltes. Quod non contingit prophanis spiritibus. Quicquid enim per magos, veneficos & incantatores agere videntur, ad hominis ruinam contendit, seu etiam primùm in eius consolationem operari putetur. Eapropter Petrus apud Clementẽ, lib. 3. Recognitionum, ad Iacobum fratrem Domini: Dic quæso quæ vtilitas est ostendere statuas ambulantes, latrare aureos & lapideos canes, salire montes, volare per aërem, & alia his similia, quæ dicitis fecisse Simonem? Atqui quæ à bono sunt, ad hominum salutem deferuntur, vt sunt illa quæ fecit Dominus noster, &c. quæ etiam me facere videtis. Verùm aiunt, quòd Dominus percutit, & affligit nos: vtique propter peccata nostra. Sed & idem sonat propter suam misericordiam & gloriam: vt & in Zacharia obseruauimus. Alioquin obduratos ad internecionẽ reducit, vt & Ægyptum decem plagis percussit, & vndis obruit Pharaonem, & pueros irridentes Helisæum, ab vrsis dilaniari permisit. Ita iocunda est catastrophe earum afflictionum quas iusti patiuntur, vt illis gaudium maius succedat. Deus enim super sanctos suos, in æternum conseruabuntur. At verò tragica est impiorum prosperitas. Iob. 20. Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt. Quid priùs assecutus fuerat Zacharias, si vxoris sterilitatem spectes, nisi opprobrium apud Gentem suam? quid item, si ipsum surdum & mutum consideres, nisi iustè à Deo afflictum fateberis? At verò Deus vtrumq; abstulit, nam & illi sanctissimã prolem dedit, & auditũ verbúmq; restituit. Hîc etiã expende quid resipiscentia possit. Restituit ea quæ insipiẽtia abstulerat. Hoc in Manasse in regnum restituto, hoc in Nabuchodonosor, & Niniuitis obseruari potest. Vnde apud Hieremiam Dominus. Si pœnitentiam egerit Gens illa à malo suo, quod locutus sum aduersus eam: agam & ego pœnitentiam super malo, quod cogitaui vt facerem ei. Hierem. 18. Ita *apertum est os eius*, quod clausum fuerat, non virtute naturæ, sed supernæ potentiç. Sap. 10. Sapientia aperuit os mutorum, & linguas infantium fecit disertas. Ille nimirùm in Zacharia operabatur, quem miratæ sunt turbæ dicentes: Benè omnia fecit, & surdos fecit audire, & mutos loqui. Mar. 7. Et vt ostenderetur miraculum verum, dicitur *illico*. Vt enim dicit Ambrosius, nescit tarda molimina Spiritus sancti gratia. Et vt ostenderetur plenũ, & perfectum, subditur: *Et loquebatur benedicens Deum*, recognoscens collata sibi beneficia. Sic Tob. 13. curatus à cçcitate senior Tobias, reducem filium, eúmque iam vxoratum videns, aperiens os suum, benedixit Dominum. Esa. 62. Qui reminiscimini Domini, ne taceatis, & ne detis silentium ei, donec stabiliat, & donec ponat Hierusalẽ laudem in terra. Ita monemur, ne taceamus, sed & corde credamus ad iustitiam, ore autem confessio fiat ad salutem. Rom. 10. Ideò Psaltes (Ps. 50.) Domine labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuam. nunc quidem maximè, cùm per Christum redempti simus. Dicant qui redẽpti sunt à Domino, quos redemit de manu inimici, & de regionibus congregauit: Confitemini quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. Nam exacta redẽptione, Esa. 35. tunc saliet sicut ceruus claudus, & aperta erit lingua mutorum. Econtrà verò de impijs dicitur Iob. 16. Aperuerunt super me ora sua, exprobrantes percusserũt maxillam meam, satiati sunt pœnis meis. Quia, vt Psaltes cecinit Psal. 5. sepulcrum patens est guttur eorum, linguis suis dolosè agebant. Cæterùm Origenes hîc, & Ambros. ex sacerdotis silentio, antiquæ legis reprobationem colligunt, vt quæ meliori mandato cedere debeat. Orig. ho. 5. in Luc. Silentium Zachariæ, silentium Prophetarum est in populo Israël, inquit. Nequaquam loquitur eis Deus, & sermo qui à principio erat apud Patrem Deus, ad nos trãsijt, nobísque non tacet Christus, apud illos vsque hodie silet, quamobrem & Zacharias Propheta tacuit. Nam manifestissimè ex sermonibus ipsis cõprobatur, quòd & Propheta fuerit, & sacerdos. Hieronymus idem colligit lib. Comment. in Iob, c. 31. illud explicans, quod legitur Iob. 29. Principes cessabant loqui, & digitum superponebant

Deus tandem sanat quos affligit, secus diabolus.

Clemens.

Ambros.

Ambros.

Origenes.

Zacharias Propheta, & sacerdos.

Hieronym.

ori

ori suo. Vocem suam cohibebant duces, & lingua eorum gutturi suo adhærebat. Quibus verbis Iob quantum à suis honoraretur, & quanta cum reuerentia suam præsentiam suspicerent, declarat. Hoc verò ad Christi typum Hieronymus reducit, ac si ipse hæc per Iob dixerit. In aduentu, inquit, meo, omnium sanctorum meorum Prophetia conclusa est, & signata: quod in Zachariæ silentio præfiguratum est. *Prophetia clausa.* Clausa quidem est Prophetia in mysterio annunciatorum, sed in sacramentorum mysteriis patefacta est. Et hoc indicat apertum os Zachariæ, & illius lingua soluta, statim atque puer circuncisus est.

A *August.* Augustin. tom. 10. lib. 50. Homil. hom. 44. Quid dixerat Propheta de Ioanne? (Esa. 40.) Vox clamantis in deserto. Tacet Zacharias generaturus vocem. Quia non credidit, tacuit, meritò obmutuit quousque vox nasceretur. *Ambros.* Ambros. l. 2. in Luc. c. 4. Credamus & nos igitur vt loquamur, & lingua nostra, quæ incredulitatis vinculis est ligata, rationis voce soluatur. Scribamus Spiritus mysteria, si volumus loqui: scribamus prænuncium Christi, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Etenim qui Ioannem loquitur, Christũ prophetat. Quinetiam obserua significationem nominis Ioannis.

B *Os quod peccatum clausit, per gratiã aperitur. Hugo Cardinalis.* Nato Ioanne, qui gratiam Dei sonat, mutus loquitur: quia os quod per peccatum clauditur, oblata Dei gratia aperitur, inquit Hugo Cardinalis, in Luc. Vnde Ps. 118. Os meum aperui, & attraxi spiritum. Sunt enim quinque, quæ claudunt os prædicatori. Primum est, peccati conscientia. Ezech. 16. Et scies quia ego Dominus, vt recorderis, & confundaris, & nõ sit tibi vltra aperire os præ confusione tua. Esai. 6. Væ mihi quia tacui. Secundum est, ignorantia. Eccl. 20. Est tacens, non habens sensum loquelæ. Esa. 56. Speculatores eius cæci omnes, nescierunt vniuersi, canes muti, non valentes latrare. Tertium est, timor potestatis.

C Ezech. 13. Non ascendistis ex aduerso, neque opposuistis murum pro domo Israël, vt staretis in prælio in die Domini. Et super hoc iactat se diabolus, irridẽs prædicatores huiusmodi, Esa. 10. Vniuersam terram ego congregaui, & non fuit qui moueret pennam, & aperiret os, & ganniret. Quartum est, malitia populi. Ezech. 3. Linguam tuam adhærere faciam palato tuo, & eris mutus, nec quasi vir obiurgans, quia domus exasperans est. Quintum est, obliuio beneficiorum Dei. Ps. 126. Adhæreat lingua faucibus meis, si non meminero tui. Sed hæc omnia obstacula remouet Dei gratia & sapientia. Hic enim est

D qui docet hominem scientiam, & qui in ore infantium & lactantium perfecit laudem, Psal. 8. Cæterùm benedicit Deum Zacharias, hoc ipso redundantiam Spiritusſancti, quo plenus est, verbis suis demonstrans. *Et factus est timor super omnes vicinos eorum, & super omnia montana Iudææ diuulgabantur verba hæc.* Timor reuerentiam significat: & simul admirationem, & horrorem indicat. Mirati quidem stupenda hæc, quæ à parentibus & puero obueniebant, vt dictum est: horrorem autem concipientes, ex illa Dei omnipotentia, qua Zachariam mutum surdúmque reddiderat: & tandem tamen pristinæ integritati restituebat. Nam

E si neque iusto Zachariæ dubitanti pepercit, quomodo non timeant peccatores? Ita enim Petrus: Iustus vix saluabitur: impius autem & peccator vbi parebunt? Ita Matth. 9. Turbæ visis Christi miraculis timuerunt: & Luc. 7. Naimitani: & Matth. 28. custodes sepulcri, & Act. 2. populus visis tot miraculis per Apostolos: & Act. 5. Ecclesia percusso Anania cum vxore sua. Propter quod Hieremias cap. 10. Non est, inquit, similis tui Domine. Magnus es tu, & magnum nomen tuum in fortitudine. Quis non timebit te, ô rex Gentium? Quinetiam quæ rata sunt, & insolita, nos in admirationem eleuant. Nec verò fuerat hoc miraculum edi-

F tum in patre, vt à paucis cognosceretur: cùm redundaret illud in magnam de puero expectationem, & præconij sui authoritatem, simul & Christi Iesu confessionem. Neque enim in suis miraculis ludit Deus, sed in iis nos erudit. Inde si quid rarum & insolitum euenerit, Dei memores esse debemus, & iusta eius iudicia timere. Ideò per omnem montanam regionem diuulgabãtur *verba hæc*, id est, de his rebus quas perspexerant. Ita communicant multis, quæ ad communem omnium lætitiam faciebant. Tob. 12. Sacramentum regis abscondere bonum est, opera autem Dei reuelare honorificum. Et Tob. 13. Confitemini Domino filij Israël, & in conspectu Gentium laudare eum. *Et posuerunt omnes qui audierant in corde suo.* Ponere in corde, more Hebraico dictum est, pro alta mente reponere, cogitare apud se, & rem aliquam quanta, qualísque sit, in animo reputare. Ita non leuiter accepta sunt hæc verba, sed quisque

A apud se in corde suo expendebat, quid sibi hæc mirabilia vellent. *Dicentes, quis putas puer iste erit?* *Erasmus.* Erasmus. τίς ἄρα; id est, quisnam? Nam ἄρα, Coniunctio est expletiua. Plerique codices habebant τί ἄρα, id est, quidnam? Nam puer Græcis neutri generis est, παιδίον. Quantus igitur, inquiunt, qualísque puer iste futurus est? Siquidem ex his præludijs colligebant, natum puerum olim magna, & inaudita patraturum, cuius conceptus & natiuitas iam tum prodigijs insigniretur. Videbant patris effœtam senectutem, anus deploratam sterilitatẽ, considerabant linguæ subitò adẽptæ & redditæ miraculum, audierant Gabrielis intercessisse ministerium:

B sentiebant in vtroque parente spiritus cœlestis afflatum, nihil non esse præter morem communẽ, nihil non præ se ferre virtutem diuinam. Quisnam, inquiunt, puer iste futurus est? Nemo Prophetarum tam prodigiosè natus est. *Etenim manus Domini erat cum illo.* Dei manus virtutem designat, quæ in puero manifesta videbatur. Ita nonnullorum prodigiosa natiuitas effecit, vt qui aderant, aut horrore, aut expectatione pellicerentur. *Prodigiosa quorundam natiuitas.* Sic risus Zoroastris futuram stultitiam, sic Seruij Tullij flammæ species caput obumbrans, regiam dignitatem: Platonis apes ad os, quasi ad alueare aduolantes, mellifluam elo-

C quentiam: Cyro etiã nascituro, visum Astyagi de filia profluente sua vrina totam Medorum, & Persarum regionem somnium, magnum puero imperium repromittebat. Hoc etiam in natalibus Esau, & Iacob. Nam & antequàm nascerentur, collidebant se in materno vtero, ex quo factum vt Rebecca oraculum consuluerit, & audierit duos se populos, id est, duorum populorum patres portare, qui tandẽ sibi inuicem aduersarentur. Sed & cùm nascerentur, posterior Iacob prioris fratris plantam tenebat, futuræ illius supplantationis præsagium, qua fratris primogenita præripuit. Instante item partu Thamar, Genes. 25. apparuerunt

D gemini in eius vtero, atque in effusione infantium, alter protulit manum, cui obstetrix manum alligauit, dicens, Iste egredietur prior. Ille verò manum retraxit, alteri cedens. Nihil tam in his omnibus mirabile, quódque maiorem in puero expectandam gratiam moueret, quã in Ioanne Baptista. *Et Zacharias pater eius repletus est Spiritu sancto, & prophetauit.* *Ambros.* Ambros. Vide quàm bonus Deus, & facilis indulgere peccatis. Non solùm ablata restituit, sed etiam non sperata concedit. Hæc enim est gratia maxima, quòd eum qui negauerant, confitentur. Nemo ergo diffidat. Nemo veterum cõscius delictorum præmia diuina desperet.

E Nouit Dominus mutare sententiam, si tu noueris emendare delictum. Cæterùm quòd legitur repletus fuisse Spiritu sancto, non ita intelligendum est, quasi antea Spiritu sancto fuerit destitutus: sed significat illum abundantiore gratia fuisse donatum, vt hoc Cantico non modò Deo gratias ageret, sed & redemptionem proximam per Christum implendam prædiceret. Sic legimus factam esse manum Domini super Prophetas, non quòd prius ea destituerentur, sed quòd tunc maximè in illis elucesceret, cùm futura prædicerent. Alioquin quomodo illum iustum fuisse, & sine querela ambulasse corã Domino intelligimus,

F quod Euangelista in vtriusque parentis laudes descripsit, nisi & vtrique parenti Spiritum sanctũ adfuisse fateamur? Et rectè prius repletus Spiritu sancto, quã vaticinatus esse dicitur, eò quòd prophetare opus Dei sit, iuxta illud Petri: (1. Pet. 1.) Non voluntate humana ablata est Prophetia, sed Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines.

Canticum Zachariæ, gratiarum actio, quòd Christum miserit saluatorem, impleuerit promißiones patribus factas, & ipsos sua misericordiæ etiam vita functos participes effecerit. De securitate, quam hîc electis, & in futuro maximè repromittit, quo fine nos liberauerit à spiritualibus hostibus. De Ioannis officio, & fructu cùm illius prædicationis, tum Christi aduentus.

L V C. I.

Math.	Marc.		Ioan.
		Benedictus Dominus Deus Israël, quia visitauit, & fecit redemptionem plebis suæ: Et erexit cornu salutis nobis, in domo Dauid pueri sui. Sicut locutus est per os sanctorum, qui à seculo sunt, Prophetarum eius, Salutem ex inimicis nostris, & de manu omnium qui oderunt nos. Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris: & memorari testamenti sui sancti. Iusiurandum quod iurauit ad Abraham patrem nostrum, daturum se nobis. Vt sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati, seruiamus illi. In sanctitate & iustitia coram ipso, omnibus diebus nostris. Et tu puer Propheta Altissimi vocaberis: præibis enim ante faciem Domini parare vias eius. Ad dandam scientiam salutis plebis eius, in remissionē peccatorum eorum. Per viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitauit nos Oriens ex alto, Illuminare his qui in tenebris, & in vmbra mortis sedent: ad dirigendos pedes nostros in viam pacis. Puer autem crescebat, & confortabatur spiritu: & erat in desertis vsque in diem ostensionis suæ ad Israël.	

Introductio.

NEMO potest ignem in sinu continere, qui non tandem ardeat, vt scribit Sapiens: & nemo tandiu zelum apud semetipsum ita coërcebit, vt non aliquando erumpat, aut per verba, aut facta. Iam per nouem menses, à die nimirùm cõceptionis Ioannis ad diē natalis, tacitus & occultus Zacharias meditabatur, quæ à Gabriele Archangelo audisset: contuierat per id tempus quanta Dei virtus, quanta pridem in alios bonitas eluxisset. Et quidem tunc resipiscens his acquiescebat quæ audierat, & quantum poterat, incitabatur spiritus eius ad gratiarum actiones. Verùm illas tandiu in corde retinuit, quamdiu nec loqui, nec audire datum est. Nunc vbi tot se beneficiis cumulatum videt, cùm iam os apertum, & linguam solutam experitur, quomodo non statim in Dei gratitudinem prorumpat? Ergo & illud primū suæ linguæ officium deputat, vt Deum fateatur, illum prædicet, & interim ea prænunciet, quæ à Spiritu sancto edoctus est. Ita scilicet Esaias Propheta statim atque purgatus est, mittitur, & palàm Dei verbum annunciat, Esa. 6. Ita Hieremias, licet primùm hæreat, Dei gratia confirmatus mittitur ad Gentes & regna, Hier. 1.

Summa.

Porrò hoc Canticum diuiditur in duas partes. In prima agitur de beneficio incarnationis, passionis, generisq; humani, & potissimùm Israëlitici saluatione: In altera, de beneficio præcursori specialiter collato. Quod manifestè verbis ipsius approbatur, loquit Orig. hom. 10. in Luc. In quibus quasi de præsentia saluatoris, ac si in mundo versaretur, loquitur; ac deinde de Ioanne prænunciat, quo tandē officio perfuncturus sit. Omnia autem ad gratiarum actionem, & Dei laudem reducit, à qua etiam auspicatur, dicēs: *Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitauit, & fecit redemptionem plebis suæ.* Vatabl. Benedictus, εὐλογητὸς subauditur ἔστω, perinde ac si dicat, ἐπαινείσθω, vel δοξαζέσθω, id est, laudetur ac prædicetur. Vel εὐλογητὸς, declarat omni laude & gloria dignum, vt incipiat Zacharias ab epiphonemate. Nota est phrasis Hebraica, *Baruch Adonai*, qua fideles vsi sunt, quoties summum aliquod beneficium acceperunt à Deo: quam toties pueri in fornacem coniecti repetere videntur, cùm omnes creaturas ad Dei laudē inuitant. Dionys. Carthus. in Luc. art. 5. Quamuis autem in Cantico isto per Dominum Deū Israël intelligi possit Deus absolutè, seu Trinitas tota superbenedicta, & quælibet diuina persona: appropriatiùs tamē de filio totum exponitur. Itaque *benedictus* est, atque ab omnibus iugiter prædicatur (*Dominus*) vniuersorum, ratione possessionis, gubernationis, ac præsidentiæ omnium. De quo in Gen. (cap. 14.) Abraham ait, Leuo manum meam ad Dominum Deum possessorem cœli & terræ. de quo etiam scriptum est in libro Iob: (cap. 34.) Quem constituit alium super terram, aut posuit super orbem quē fabricatus est? Præterea nomē & ratio Domini soli omnipotēti Deo plenè, summè, purè, ac propriè competit: quippè qui solus vniuersale, primordiale, independens, ac nulli subiectum habet dominium. Omnium verò sequentium Angelorum, hominúmque dominia sunt particularia, secundaria, indigētia, ac seruituti permixta, quia Deo supposita. Hinc apud Hiere. (c. 32.) Esa. quoq; (c. 47.) & Amos 4. ait scriptura: Dominus exercituū nomen eius. Et in Psa. 67. Dominus nomen illi. Qui iterū ait per Esaiā: (c. 48.) Ego Dominus, hoc est nomen meum. Gloriá meam alteri non dabo. *Deus Israel*, qui omnium Deus generaliter fuit, iure creationis, specialiter autem Deus tunc dicebatur Israëlitici populi, de Iacob, qui alio nomine dictus est Israël, nati: quoniam præcipua, ac specialia beneficia populo illi donauit, quemadmodum scriptum est: Qui annunciat verbum suum Iacob, iustitias & iudicia sua Israël: & quia à populo Israël specialiter colebatur, cæteris ad idololatriam lapsis. Vnde in Deuteronomio Moyses huic populo ait: Te elegit Dominus, vt sis ei populus peculiaris de cunctis populis, qui sunt super terram, quia dilexit vos Dominus. Cæterùm ita Deus Israëlis à nobis agnoscitur, vt qui non tam Israëlem secundum carnem, quàm illū qui secundum spiritum est, suum esse, & peculiariter electum velit. Ita non est Deus mortuorum, sed viuentium: nec infidelium Deus, sed fidelium. Sic, Vocabo, inquit, non plebem meam, plebem meam: & non misericordiam cõsecutam, misericordiá consecutam. Et hoc pacto nulla erit nisi per spiritum habenda circuncisionis, & præputij, id est, Iudæorum, & Gentium acceptio: sed in omni Gente qui facit iustitiam, Deo acceptus erit. Act. 10. Alioquin non noui vos, inquit his qui & lampades, & ipsum veritatis oleum accipere contempserint. Matth. 25. Porrò de Christo Deo hoc intelligendum, & omnia ad gratiæ tempus transferēda esse, satis ostendunt sequentia. Ita Deus Israëlis intelligitur, vt qui nobiscum fœdus suum pepigerit. Nec enim tā Deus Adæ aut Abelis nuncupatur, quàm noster: si nouum illud Testamentum, quod reliquit, perspiciamus. *Quia visitauit & fecit redemptionem plebis suæ.* Vatablus: ὅτι ἐπεσκέψατο. Hebr. *Pacad*, visitauit, id est, quòd se memorem esse declarauerit populi sui: adeò quidem, vt ipse è cœlo descenderit, vt præsens eos inuiseret, & infinito pretio redimeret. Ita enim loquitur Dominus, Exod. 3. c. Vidi afflictionē populi mei in Ægypto, & clamorem eius audiui, propter duritiam eorum qui præsunt operibus: & sciens dolorem eius, descendi vt liberem eum de manibus Ægyptiorum, & educam de terra illa in terram bonam & spaciosam, in terram quæ fluit lacte & melle. Quem locum videtur respexisse Zacharias, simul tamen designans Deum re ipsa præstitisse, quod olim adumbrarat: id est, è cœlis verè descendisse, vt verum Israëlem à captiuitate diaboli, peccati & mortis, sanguine suo redemptum, sibi acquireret. In his autem verbis, inquit Beda, hom. in natalem Ioannis, notádum est, beatum Zachariam, quod inchoatum, & proximè futurum in spiritu præuiderat, Prophetico more, quasi iā factum sit, narrare. *Visitauit* enim nos in carne apparens Dominus, quasi longiùs à se recedentes, quos in peccatis positos quærere, & iustificare curauit. Visitauit quasi medicus ægrotos, vt inueteratum superbiæ nostræ languorē sanaret, nouum nobis suæ humilitatis exemplum adhibēs. Etsi enim Deus visitare dicatur cùm perdit, & multat: hîc tamen pro summo beneficio sumitur. Visitat aliquando vt iudex, aliquando vt pater benè affectus in filios. De iudice dicitur, Hierem. 51. Ecce dies veniunt, & visitabo sculptilia Babel, id est destruam. Psal. 89. Si statuta mea prophanauerint, visitabo in virga iniquitates eorum. Esa. 27. Visitabit Dominus in gladio suo magno, & forti super Leuiathan. Exod. 34. Visitans, id est, puniens iniquitatē patrum

Origenes. — *Vatablus.* — *Dionys. Carthus.* — *Dominus simpliciter vniuersorum.* — *Cur Deus Israel potius quàm cæterorum.* — *Christus idē Dominus, & Deus.* — *Vatablus.* — *Beda.* — *Visitare quid.*

super

super filios. Hic verò visitatio sumitur pro Christi incarnatione, qua in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. Sic enim homo visitare aliquem dicitur, quoties illum conuenit, aut ei consilium, aut consolationem suggesturus, aut se suaque illi communicaturus. 1. Reg. 17. Fratres tuos visitabis in pace. Esa. 26. In angustia visitauerunt te. Ita visitari rogabat Dauid, Psalm. 105. Memento nostri Domine, in beneplacito populi tui, visita nos in salutari tuo. Hoc autem factum est, quando carnem sumpsit ex virgine. Psalm. 64. Visitasti terram, & inebriasti eam, multiplicasti locupletare eam. Visitauit pastor gregem suum, Ezech. 24. Visitabo oues meas, sicut visitat pastor gregem suum. Prouerb. 27. Diligenter agnosce vultum pecoris tui. Quid enim non debeant spirituales pastores gregi Christi? Ego sum pastor bonus, inquit Christus. Et quæ non illos manet condemnatio, qui etsi reditus colligant, ne semel quidem gregem visitarunt? Visitauit nos Christus, vt agricola vineam suam. Psal. 79. Respice de cœlo, & vide, & visita vineam istam, & perfice eā quam plantauit dextera tua. Quis enim sibi vineam elocari contendit, nisi & ipsam purgare & colere nitatur? Quis Ecclesiæ præfici, nisi & quæ sunt præfectorum, obire voluerit? Prouerb. 24. Per agrum pigri hominis transiui, & per vineam viri stulti, & ecce totum repleuerant vrticæ, & opperuerant superficiē eius spinæ. Vnde scilicet non & morum & doctrinæ corruptiones, nisi ab incuria pastorū? Et hoc suo facto docuit nos, quantum infirmis & in necessitate positis debeamus. *Visitauit* ægrotos, peccatores, impios, captiuos, reprobos, & moribundos, si omnia ad spiritum referas, id est, ad animæ conditionē, quæ qualis cuiusque erat, antequàm Christus aduenisset, & suā nobis gratiam cōmunicasset? Ideò nemo à visitandis infirmis, & captiuis excusatur. Matth. 25. Infirmus fui, & visitastis me. In carcere positus, & venistis ad me. Quod enim vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Ita Christo rependimus, quod ille nobis cōtulit. Itaque, vt Tertull. lib. ad vxorem, mouebat: Si quis ex fratribus infirmatur, visitādus est. Ne dixeris, Pauper est, miser est: & eò sanè magis opus est, vt tu illū visites. Eapropter enim Christus visitauit plebem suam, quia summa in necessitate posita erat. Et hîc tu mihi cōspice Dei bonitatē, & Christi humilitatem. Quid enim nos meditaremur, si rex infirmum homuncionē sibi subditum, ipso etiā regio fastu deposito visitaret? Atqui Christus tantò regibus est excellentior, quantò Deus omnes superat creaturas. Et tamen ille nos omniū peccatorū colluuie, & labe scatentes visitauit, cum peccatoribus & publicanis comedit, & se ad hoc venisse asseruit, vt peccatores saluos faceret. Nō enim, inquit, egēt, qui sani sunt, medico, sed malè habētes. Et ideò Psaltes exclamat, Psalm. 8. Quid est homo quòd memor es eius, aut filius hominis quia visitas eum? Et apud Iob: Visitas eum diluculo, & subitò probas illum. Etsi enim etiam minatur aliquid electis, cùm illos visitat, ita tamen vt illos probet, & sibi vēdicet. Amplificat autem fructum Christi aduētus & incarnationis, quia *fecit redemptionē plebis suæ*, ἐποίησε λύτρωσιν. Vatablus. Hoc obseruandum est, quum multæ sint liberationis species, eam demum significari λυτρώσεως nomine, quæ nec vi (vt olim contigit, cùm Dominus eriperet populū Pharaoni) nec cum bona hostium gratia (vt cùm populus Babylone reuerteretur) sed iusto soluto pretio impetratur. Ideò toties reperit Apostolus nos sāguine Christi redēptos, ingēti scilicet illo pretio, quod olim adūbrabatur victimarū cruore, vt de salute nostra dubitare sit nefas. Ita hæc impleuit, quæ olim præcinebantur. Psalm. 129. Quia apud Dominum misericordia, & copiosa apud eum redemptio. Esa. 52. Gratis vænundati estis, & sine argento redimemini. Non quòd gratis redēpti simus, nisi ex parte nostri. Sed si Christum ipsum spectes, & Deū, quid gratis dicendum est, quod tantū habet pretium? Qui enim proprio filio suo nō pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo nō cum illo omnia nobis donauit? Vnde 1. Pet. 1. Non corruptibilibus auro vel argento redempti estis de vana vestra conuersatione paternę traditionis, sed precioso sanguine quasi agni immaculati Christi Iesu. Ita non aliquem tyrannicum, sed iustum nostræ reuocationis modum instituit, inquit Gregorius Nyssenus, Orat. catech. cap. 23. Is autem est dare quodcunque pretium redemptionis, pro eo quem possidet. At verò quid, aut quonam pretio diabolus cōmutaret eum quem possidebat, nisi quòd esset longè maximum, maiora accipiendo pro minoribus, vt magis aleret suam superbiæ affectionem? Atque in his quæ prioribus seculis aut narrata, aut literis mandata fuerant, intelligebat nihil fuisse tale, quale videbat in Christo, qui tunc apparebat. Et quid quæso est, quod nos captiuis redimendis non impendamus, cùm seipsum Christus dederit in pretium redemptionis nostræ? Nec ipsis sacris vasis parcitur, nec Ecclesiarum reditibus, vbi de redimendis fidelibus agitur. Quinetiam Paulinus Nolanus seipsum pro captiuo viduæ filio apud Barbaros in Africa comutauit, vt scribit Gregorius Papa, in Dialogis. *Et erexit cornu salutis nobis, in domo Dauid pueri sui.* ἤγειρε κέρας σωτηρίας. Totum hoc dicendi genus translatum est, inquit Vatabl. quo significatur, quum planè collapsæ viderentur vires Israëlitis, ac in primis actum esse videretur de magnificis illis promissis Dauidi factis super regno ipsius æterno, Dominū excitasse Christū illum suum, sicut scriptum est Amos. 9. qui inuicto suo robore, tanquam cornu quodam prostratis aduersariis, Israëlis æternum illud regnum assereret. Est autem Hebræis familiare *Keren*, id est, cornu, pro vi & robore vsurpare, translatione sumpta ab animalibus cornupetis. Ideò Sedechias Pseudopropheta aptauit sibi cornua ferrea coram Achab, dicens, His cornibus ventilabis Syriam. Sic 2. Reg. 22. Dauid in Cantico: Deus fortis meus sperabo in eum, & cornu salutis meæ. Et 1. Reg. 2. Anna cecinit: Dominum formidabunt aduersarij eius, & super ipsos in cœlis tonabit. Dominus iudicabit fines terræ, & dabit imperium regi suo, & sublimabit cornu Christi sui. Porrò videtur hoc vaticinium sumptum esse ex Ezechiel. 29. In illa die pullulabit cornu domui Israël. Psal. 132. Illuc producam cornu Dauid, paraui lucernā Christo meo. Inimicos eius induam confusione, super ipsum autem efflorebit sanctificatio mea. Hierony. l. 2. Comment. in Esa. c. 5. regnum hîc & potentiam per cornu significari scribit, cui etiam phrases alias similes adducit, vt quod Esa. 5. legitur, Facta est vinea dilecto, in cornu filio olei. Et Psalm. 43. In te inimicos nostros ventilabimus cornu. Et in Zacharia (cap. 1.) quatuor cornua, quatuor potentissima regna demonstrantur. Orig. hom. 10. in Luc. Et verè, inquit, quia fuit cornu salutis in domo Dauid, ista Prophetia occinitur, Vinea facta est in cornu. In quo cornu? In Christo Iesu, in illo in quo nunc scribitur, Erexit cornu salutis nobis. Ita per cornu salutis potentiam salutarem Christi intelligit. Sed & ideò dicitur, inquit Theophylactus, quia ex cornu reges inungebantur. Itaque cornu salutis Christus excitatus est. Videbatur enim dormire, contemnens multorum peccata, longanimitatem in simulacrorum insano cultu præ se ferens: sed in nouissimis tēporibus incarnatus excitatus est, & contriuit omnes qui oderunt nos dæmones. Sed & hoc ad Christi passionem referri poterit. Tunc enim erectum est cornu salutis, cùm Christus in cruce eleuatus est. Nam & ibi fortitudo eius, vt ait Habacuk, cornua in manibus eius ante faciem eius ibit mors. Quinetiam ibi rex agnitus est, scripto Pilati, quod tale erat: Iesus Nazarenus rex Iudæorum. Etsi verò aut illum Pilatus & Herodes contempserint, aut alij illuserint, alij verò in eum blasphemarint: ibi tamen ipsa eum natura Dominum & regem agnouit. Nam terra concussa est, monumenta aperta sunt, lapides collisi sunt, & multi eorum qui dormierant, surrexerunt: sol autem & luna obscurati sunt, & tenebræ factæ sunt super vniuersam terram. Ex quo factum est, vt maiestatem eius, seu cornu erectum assererent nonnulli, qui tristes reuertebantur percutientes pectora sua, & dicentes: Verè filius Dei erat iste. Tunc exaltata est eius potentia, cùm confregit potentias, arcum, scutum, gladium, & bellum: &, vt scribit Apostolus, principatus & potestates tenebrarum harum traduxit confidenter, palàm triumphans, & delens quod aduersum nos erat chirographum decreti, affigens illud cruci. Ergo vbi per contumeliam ab hominibus exaltatus est Christus, ibi *erexit Deus cornu salutis nobis*. Nimirùm in typo serpens exaltatus est à Moyse, Num. 20.

Exēplo Dei inducimur ad visitationem infirmorum.

Tertull.

Vatablus.

Redemptio fit iusto pretio.

Gregor. Nyssen.

Gregor. Papa.

Vatablus.

Cornu robur significat.

Hierony.

Origenes.

Christus cornu.

Theoph.

Ad Christi passionē cornu refertur.

mus. Sed & ipsi doctores Hebræorum fatentur, quòd omnes Prophetæ non sunt loquuti, nisi super dies Messiæ, id est, pro tempore Christi: quia videlicet quicquid loquuti sunt, ad Christum finaliter retulerunt, & de ipso principaliter effati sunt. Cæterùm non ita intellige,
4. *Quomodo Deus loquutus est.* Deum loquutum esse, quasi corporeus sit, & organis vsus sit corporeis. Deus enim spiritus est. sed per translationem hæc dicuntur, quia modo inuisibili Prophetas commonuit, & eis non minùs reuelauit, quàm si ore ad os aliquis cum eis loquutus fuisset, & eadem illis nunciasset.
A Immò tantò excellentiùs eis loquutus est, quantò modus ille loquendi internus animam magis illustrabat. Nec enim prosunt verba in aurem admissa, nisi tandem in animum perueniant. Fiunt alioquin velut æs sonans, & cymbalum tinniens. Et quidem primus omnium & incomprehensibilis Dei loquendi modus est in filij generatione, vt noster Verratus obseruat: vt cùm scriptum est Psalm. 2. Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie ge-
6. *Quomodo Pater in filio loquutus.* nui te. Secundus in rerum omnium productione, cùm dixit Gen. 1. Fiat lux, & facta est lux. Manifestat autem suam voluntatem modò internis inspirationibus, Ioan. 3.
B modò per Angelos, modò per homines, Hebr. 1. Ita multifariè multisque modis olim Deus loquutus est patri-
Verratus. bus in Prophetis, nouissimè autem diebus istis loquutus est nobis in filio. Ne sit ergo qui Deo obganniat, aut Ec-
7. *Contra eos qui detrahūt verba Patrum sanctorum.* clesiæ traditionem & doctrinam reiiciat. Reiiciunt autem nonnulli, cùm sanctorum authoritate & scriptis superantur: tunc enim, vt euadant, clamant eos homines fuisse: veritatis autem doctrinam inniti Deo & Spiritui sancto. At verò Deus & Spiritus eius per Prophetas loquutus est:
Deus per sanctos loquutus est. ipsi os, ille verba suppeditauit. Matth. 10. Non vos estis qui loquimini, sed spiritus Patris qui loquitur in vobis.
C Et hunc quidem certissimum & firmissimū habemus Propheticum sermonem, ait Petrus. Paulus verò, Superædificati, inquit, estis super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Iesu. Ideoque *sanctos* illos vocat. Nam tametsi per os Balaam arioli vaticinatus sit de stella ex Iacob, & virga quæ cōtritura esset duces Moab, id est, de Christo ipso: Et de Saule aliquando dictum sit, Num & Saul inter prophetas? Ita tamen *sanctos* nuncupat, quòd præter Balaamum alios pios & iustos selegerit, vt ab omnibus testimonium haberet. Habet ab Angelis, à dæmonibus, à rerum ordi-
D ne, à Sibyllis, ab oraculis dæmonū, ab ariolis, & ab ipsis sanctis Prophetis. Nec cecidit de his omnibus quæ Prophetæ loquuti sunt, ne quidem verbum vnum super terram. Luc. 24. & Ioan. 20. In summam hanc omnia contrahit, quòd oportuerit impleri omnia quæ prædicta fuerant in lege, Prophetis, & Psalmis de eo. Ita in omni-
Deus verax. bus verax est Deus, vt ne quid de promissionibus eius dubitemus, sed tantò magis in illum spem nostram conijciamus. 1. Par. 17. Dauid ait: Nunc Domine, sermo quem loquutus es famulo tuo, & super domum eius confirmetur in perpetuum: & fac sicut loquutus es. Perma-
E neatque & magnificetur nomen tuum vsque in sempiternum, & dicatur: Dominus exercituum domus Israël, & domus Dauid serui eius, permane coram eo. Hoc optabant sancti præcedentes Christi aduentum. Eccl. 36. Suscita precationes quas loquuti sunt in nomine tuo Prophetæ priores. Da mercedem sustinentibus te, vt Prophetæ tui fideles inueniantur. Amos. 3. Quia non faciet Dominus Deus verbum, nisi reuelauerit secretum suum ser-
Vnum os omnium fidelium, vna fides. uis suis Prophetis. Et rectè in singulari legitur διὰ στόματος, *per os*, non in plurali, per ora. Etsi enim multi loquuti sunt, omnium tamen quasi vnum os erat, quia concorditer omnes de Christo loquuti sunt. Et hæc est mirabilis
F diuinæ veritatis harmonia, quòd vna & eadem sit, in ore omnium, quantumuis à se distantium. Pone tu Christianum qui in Scythia natus sit, audi alium qui in India, aliū qui in Arabia, alium qui in Perside, alium qui in Græcia, Germania, Italia, aut alia regione Christi doctrinam acceperit: os erit vnum omnium, vnus Deus, vna fides. Hæc est consensio populorum, qua Augustinus in Epist. Manich. cap. 4, se in Ecclesia contineri scribit.
August. Nam licet in ceremonijs variare videantur, vna tamen omniū fides est, vnū omniū symbolū Apostolicū. Ab omnibus Missa suscipitur, Christi corpus in Eucharistia adoratur, sacramenta agnoscuntur: & omnia nostræ doctrinæ capita retinentur. Nec enim hic de hæreticis loquimur, qui iā exierunt à nobis, quia non erant ex nobis. Ioan. 6. Nam Caluiniani, Sacramentarij, Anabaptistæ, & cæteri Christum quidem aliquando prædicant, sed suis dogmatibus, & peculiaribus opinionibus impugnant, & reiiciunt. Vnum est os omnium fidelium, non tantùm qui nunc sunt, sed & qui tandem futuri sunt. Ita enim dici-
A tur *loquutus esse Deus per os omnium Prophetarum qui à seculo sunt.* Hebraicè *Megbolam*, Græcè ἀπ᾽ αἰῶνος, ita reuocat ad antiquissima tempora, è quibus quoscunque Prophetas nouissimis conferas, nihil illos in his quæ Christum spectant variare cognosces. Quid autem per eos Deus pollicitus est? Adiicit. *Salutem ex inimicis nostris, & de manu omnium qui oderunt nos.* Sic Petrus 1. Epist. 1. De hac salute exquisierunt & scrutati sunt Prophetæ, qui de futura in vobis gratia prophetauerunt. Hæc autem salus maximè consistit in liberatione ab inimicis. Nec verò inimicos carnales, sed spirituales intellige, vt scri-
Origen. bit Origenes, hom. 10. in Ioan. Sic enim errant Iudæi.
B *Iudæi præter suos habent reliquos homines pro hostibus.* Expectant enim terrenum sui Christi regnum, & quoscunque alterius religionis populos, quos pro inimicis habent, per eum conterendos & subiiciendos esse: ita vt terrena ista Hierusalem reædificetur, & in illius templo sedem teneat. Atqui vera salus est interna & spiritualis, & peiores inimici domestici sunt, Mich. 7. & in animam agunt. Et quidem aduersus carnales hostes egerunt Moses in Pharaone, Iosue in quinque reges, & principes nationum, Gedeon in Moabitas & Ammonitas, Othoniel, Ehud, Sangar, in alios sui temporis populos, sed & mu-
C lieres Delbora, Iudith, Iahel, Hester, eodem fortitudinis genere claruerunt. Verùm quis horum omnium Sathanæ principatum deiicere potuit? quis principatus & potestates tenebrarum harum profligare? Hoc fortiori Christo debebatur, & cuius cornu, seu imperium cæteris esset erectius. Sic Ioan. 14. dicebat, Iam princeps huius mundi eiicietur foras. Hic est qui spondebat omnia regna mundi, dicens, Matth. 4. Cuique voluero do ea. Et hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me. Et illi sanè verè *inimici nostri* sunt. Reconciliari possunt homines inter
Dæmones sunt inimici. se, immò frequenter è summis hostibus summi amici eua-
D *Terentius.* serunt. Sed & amantium iræ amoris redintegratio est, vt Comicus Terentius scribit. At verò quæ vnquam futura est Sathanæ nobiscum conuentio, nisi qualis lupi cum ouibus, vulpis cum gallis, felis cum muribus, vt nos rapiat & deuoret? Ita enim insidiatur in abscondito, quasi leo in spelunca sua. Insidiatur vt rapiat pauperem, rapere pauperem dum attrahit eum. Hoc sibi præmium exigit ab iis quibuscum paciscitur, magis, veneficis, sortilegis, ariolis, incantatoribus: vt eos aliquando ad eandem æternam calamitatem pertrahat. Itane igitur amicus erit Sathan, quantumuis blandiat, & polliceatur, cùm
E nos tandem deuorare nitatur? Ne putet quis illum mulcere ieiunijs, execrationibus, sacrificijs, quasi propitium redditurus: nec enim gratis aderit, sed teipsum in commutationem sibi vendicare conatur. Nec sanè aliquis pro inimico habendus est, nisi quantum à spiritualibus illis hostibus abundat magis. Si hæreticus, idololatra, Turca: damnamus in illis hæreses, mendacia, imposturas, ea scilicet omnia quæ Sathan eis suggessit, & illis aduersamur: amplectimur autem creaturam Dei. Sed neque nisi ex spiritu & voluntate inimicitia emergit. Liberat etiam nos à carne & mundo, omnisque beatitudinis impedimē-
Euthym. *Hostes visibiles qui.* to. In hoc enim apparuit filius Dei, vt dissoluat opera dia-
F boli, inquit Ioannes. Et Paulus, Col. 1. Eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij dilectionis suæ, in quo habemus redemptionem & remissionem peccatorū. Euthymius traducit ad hostes etiam visibiles, nimirùm qui inuisibiliū spiritu afflati, nostrā perniciē moliūtur. Et summa sanè hæc nobis securitas reposita est, quòd ille spirituales hostes prostrauerit: quid ergo corporales faciant? Quid Turca, quid hæreticus exequatur? Quis vobis noceat, si boni æmulatores fueritis? Verùm vincit Turca, vincit aliquando hæreticus. Non vincit Christum, sed peccatores qui Christum negant operibus.

Nunc etiam illos sibi dæmones subiiciunt, quoties eius suggestionibus magis quàm Deo præcipienti acquiescût. Hic se homines accusent, non Deum. Præualuit Pharao Israëli, præualuerunt aliquâdo tyranni. Ergo nec eos Dominus eripere poterat? Poterat quidem. Et potest Christus Turcam & alios prosternere. Sed audi Prophetam. Non est abbreuiata manus Domini, vt saluare nequeat, neque aggrauata auris eius, vt non exaudiat: sed iniquitates nostræ diuiserunt inter nos & Deum. Alioquin Deus super sanctos suos: in æternum conseruabuntur. Porrò quod ait, *De manu omnium qui oderunt nos*, quidam exponunt de A Gentilibus, quos Christus conuertit, quos Iudæis ita reconciliauit, vt fieret vnum ouile & vnus pastor: etsi priùs magno odio se inuicem auersarentur. Potest quoque de cunctis peruersis hominibus accipi, à quibus liberantur electi: non quòd ab illis in hac vita tribulentur, & trucidentur: sed quòd per timorem inordinatum eis non subijciuntur, nec ad vitia inducuntur, & per temporalem, quam ab illis patiuntur persequutionem, ad gloriam perducuntur æternam, sicque æternaliter liberantur ab omni infestatione illorum, quemadmodum plenius Augustinus declarat, super illud Psalmi 65. A timore B inimici eripe animam meam. Hoc est quod apud Michæam (cap. 5.) promissum est primitiuæ Ecclesiæ. Exaltabitur manus tua super hostes tuos, & omnes inimici tui interibunt. Et ibidem de Christo prædictum est, Et erit pax cùm venerit, & calcauerit in domibus nostris. Es. 19. Clamabunt ad Dominum à facie tribulantis, & mittet eis saluatorem & propugnatorem, qui liberet eos. Ille enim est, qui, vt legitur Iob. 5. dissipat cogitationes malignorum, ne possint implere manus eorum quod cœperant. Et de tanto beneficio laudandus est Dominus Deus. 2. Mach. 1. De magnis periculis à Deo liberati, magnificè C gratias agimus ipsi. Et Ps. 17. Eripuit me de inimicis meis fortissimis, & ab his qui oderunt me. Et Ps. 114. Eripuit animam meam de morte, oculos meos à lachrymis, pedes meos à lapsu. Idem etiam Dauidi promiserat, vt ipse cecinit Ps. 88. Inueni Dauid seruum meum, oleo sancto meo vnxi eum: manus enim mea auxiliabitur ei, & brachium meum confortabit eum. Nihil proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis non apponet nocere ei. Et concidam à facie eius inimicos eius, & odientes eum in fugam conuertam. Hæc autem in typo Dauidi obuenerunt, quæ D impleta sunt, & quotidie in Christo & Ecclesia implentur. Impetitur enim illa à variis hostibus: non solùm à principatibus & potestatibus tenebrarum harum, sed & ab hæreticis, idololatris, Turcis, Barbaris, schismaticis: sed eripit illam Christus. Et hoc est, quod Esaias per insulas, Ecclesias intelligit, Cyrillo Alexandrino interprete. Quemadmodum enim insulæ iuxta mare iactantur quidem semper fluctuum motibus, ait ille, lib. 3. in Es. cap. 45. & tamen manent inconcussæ, & naues quandoque periclitantes recipiunt, & sinum illis vacuum porrigentes, seruant à fluctibus: sic Ecclesiæ Christi iacent quidem tanquam in mediis vitæ turbis, & solitudine, & innumeris E agitantur tentationibus, verùm in Christo domicilium habent immotum: & eos, qui mundanarum rerum inutilem, inanémque turbationem ac tumultuationem fugiunt, ac velut tempestatibus acti sunt à Sathana & peccato, in domum admittunt. Deus enim Ecclesiam ædificat, & eam fartam tectam conseruat ne nutet, Christo protegente & concedente vt inconcussa sit, & immota, inquit idem Cyrillus, lib. 5. in Es. cap. 54. Ex quo fit, vt Esaias disserens de Ecclesia, illam à Deo parari, fundamenta illius poni, propugnacula erigi, munitiones & omnia electa dari scribat, his verbis: Ecce ego præparo tibi car- F bunculum lapidem tuum, & fundamenta tua sapphirum, & propugnacula tua iaspin, & portas tuas lapides crystalli, & munitionem tuá lapides electos, & omnes filios tuos doctos à Deo, & pax multa filiis tuis. Ita Christus sufficienter nos muniuit, reliquum est vt efficaciter. Efficiet autẽ, si nullum nos iniecerimus obstaculum, &, vt diximus, diuinam illius gratiam minimè illudamus. Sic ergo erexit nobis salutem, *ad faciendam misericordiam cum patribus nostris*, id est, ad hoc, vt Patriarchis, & iustis olim defunctis consummatam misericordiam, vpotè plenam fœlicitatem impenderet, educendo eos de limbo, & constituendo in regno cœlesti: quemadmodum apud Zachariam Christo dicitur: (Zach. 9.) Tu quoque in sanguine testamenti tui eduxisti vinctos de lacu in quo non erat aqua. Irenæus, lib. 5. in hære. ad finem. Es quidem, inquit, tribus diebus post mortem, conuersatus est Christus, vbi erant mortui, quemadmodum Propheta de eo ait: Commemoratus est Dominus sanctorum mortuorum suorum, eorum qui antè dormierunt, in terram stipulationis, & descendit ad eos extrahere eos, & saluare eos. Et ipse Dominus, A quẽadmodum, ait, Ionas in ventre ceti tres dies & tres noctes mansit, sic erit filius hominis in corde terræ. Sed & Apostolus ait: Ascendit autem quid est, nisi quia & descendit in inferiora terræ? Hoc & Dauid in eum prophetans dixit: Et eripuisti animam meá ex inferno inferiori. Theophylactus, in Luc. *Fecit* igitur *misericordiam*, non solum cũ viuentibus, inquit: sed & cum patribus nostris (vtique mortuis.) Christi enim gratia etiam in illos, qui olim mortui sunt, pertingit. Dedit nobis viuentibus spem resurrectionis, & resurgemus: sed non soli nos hanc gratiam assecuti sumus, sed & qui ante nos defuncti fuerãt. Orige- B nes etiá hanc sententiá de gratia interpretatus, quá mortui tandé per Christum acceperint. Sic enim scribit, ho. 10. in Luc. Ego puto quòd in aduẽtu Domini saluatoris, & Abraham, & Isaac, & Iacob, fruiti sint misericordia Dei. Neque enim credibile est, vt qui priùs viderunt diem illius, & lætati sunt: postea in aduentu ipsius, & natiuitate ex virgine, nihil vtilitatis acceperint. Ecquid de Patriarchis loquor? Ad altiora scripturarum sequens audacter ascendam, quoniam præsentia Domini, non solùm terrena, sed etiam cœlestia iuuerit. Vnde & Apostolus ait, (Ephes. 2.) Pacem faciens per sanguinem crucis suæ, siue super terram, siue C in cœlis. Quid, quòd etiam Prudentius in hymno ad incensum cerei Paschalis, ita scribit:

Sunt & spiritibus sæpè nocentibus
Pœnarum celebres sub Styge feriæ,
Illa nocte, sacer qua rediit Deus
Stagnis ad superos ex Acheronticis.
Marcent suppliciis tartara mitibus,
Exultatque sui carceris otio
Umbrarum populus liber ab ignibus:
Nec feruent solito flumina sulphure.

Tantum potest Christi beneficium, vt & mortuis pro- D fuerit, & prosit. Eius igitur misericordiæ & omnipotentiæ aduersantur hæretici, qui fideles animas nihil à Christi emolumenti accipere posse contendunt, siue pro illis orationes fiant, seu ipsum Christi corpus in eorum propiciationem offeratur. Nec obstat, quod obiiciunt, defunctos esse extra statum meriti, id est, iam mereri non posse aliquid, sibi recepturos autem illos, teste Apostolo, 1. Cor. 5. prout gesserint in corde, siue bonum, siue malum. Siquidem illud priusquàm morerentur, apud Deum impetrarunt, vt post mortem Christi merito, & gratia nostris etiam suffragiis iuuarentur. Num scilicet de nouo id sibi E promeruerant antiqui patres statim ante Christi aduentũ, vt per Christum eriperentur? Sed hoc sibi promeruerant, dum viuerent, cùm testamenti & fœderis diuini participes fuerint. Ex quo fit, vt adiiciat Zacharias, *memorari testamenti sui sancti, quod iurauit ad Abraham*. Ita nimirùm Augustinus de his resoluit, qui etsi in Christo dormiant, luunt tamen pœnas pro negligentiis & venialibus peccatis quæ commiserunt. Nam in Enchiridio ad Laurentium, cap. 110. Neque negandum est defunctorum animas, pietate suorum viuentium releuari, inquit, cùm pro illis sacrificium mediatoris offertur, vel eleemosynæ in F in Ecclesia fiunt. Sed eis hæc prosunt, qui cum viuerent, vt hæc sibi postea prodesse possent meruerunt. Est enim quidam viuendi modus, nec tam bonus, vt non requirat ista post mortem: nec tam malus, vt ei non prosint ista post mortem. Est verò talis in malo, vt nec his valeat, cùm hæc vita transierit, adiuuari. Quocirca hîc omne meritum comparatur, quò possit post hác vitam releuari quispiam, vel grauari. Nõ igitur ista, quæ pro defunctis cõmẽdandis frequẽtat Ecclesia, illi Apostolicæ sententiæ aduersantur, qua dictũ est: Omnes enim stabimus ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque, secũdum ea quæ per corpus gessit,

Quomodo Deus liberet de manu odientium.

August.

David typus nostrorum.

Cyrillus Alexand.

Ecclesia semper liberatur ab hostibus.

Idem.

Christus eduxit Patres defunctos de lacu.

Irenæus.

Theoph. *Misericordia in defunctis.*

Origenes.

Prudent.

Pœnæ defunctorum relaxantur die resurrectionis.

Quomodo mortui sunt extra statum meriti, & tamen iuuantur.

Augustin.

Sacrificium mediatoris pro defunctis.

Omne meritum hîc comparatur, quod prosit in futuro.

siue bonum, siue malum: quia etiam meritum sibi quisque cùm in corpore viueret, comparauit, vt ei possent ista prodesse. Non enim omnibus prosunt. Et quare non omnibus prosunt, nisi propter differentiam vitę, quam quisque gessit in corpore? Eadem etiam habet Augustinus ad Dulcitium, quæst. 2. Sed neque Christi aduentus omnibus defunctis profuit, non dæmonibus, non infidelibus, & Ethnicis, sed piis viris, qui in spe Messiæ dormierant. Ex eo igitur loco duo discimus. Primum est, vt non ita definiamus duo loca superesse suscipiendis animabus, aut duos fines cōsiderari, vitam scilicet & mortem, damnationem & fœlicitatem: vt non interim saluti, seu beatitudini illi æternæ substitui aliquem locum existimemus. Cedo scilicet, cùm Christi aduentus profuerit patribus defunctis, cùm illos eduxerit: quis illorum iam defunctorum status erat? Beatine censendi sunt, qui adhuc miseri Christum expectabant? Quid enim sonat quòd illorum misertus sit, nisi quòd & illi adhuc erant miseri? Et quomodo miseri? Quia Dei visione carebant. Nam & Tobias isto sensibili sole priuatus dicebat, Quod mihi gaudium esse potest qui cœli lumen non video? Illis verò quodnam verum gaudium aderat, qui nondum in claram Dei visionem admissi erant? Hinc est quòd anima fidelis viri, in eo loco constituta, in quo patiatur, & exoluat ad nouissimum vsque quadrantem, Matth. 5. donec in regnum cœlorum admittatur: clamat per Michæam Prophetam, Vsquequò sperabo sic? Mich. 7. Hoc nimirum ita Hieronymus interpretatur, suis in Michæam Comment. vt spem post mortem animabus relictam esse colligat, iis scilicet, quæ Deo crediderunt in hac vita, & ei adhæserunt. Itaque neque illæ adhuc beatæ sunt. Quod enim videt quis, quid sperat? inquit Apostolus. Beati autem Deum vident, & ita spes illorum impleta est. Itaque patres illi ante Christi aduentum beati non erant. Quis autē damnatos illos fuisse sentiat, id est, æternis ignibus & pœnis adiudicatos? Alioquin quid eis profuisset Christus? Reliquum est, vt concludamus illos nec beatos fuisse nec damnatos, sed in eo statu, in quo priuarentur Dei visione propter peccatum Adami, & suas ipsorum in carne infirmitates: sperarent tamen se aliquando ex hoc exilio emersuros, per gratiam saluatoris. Ita non sic duo sunt status finales beatitudinis scilicet, & damnationis, vt non aliquis locus post hanc mortem beatitudini substituatur. Alterum autem discimus ex hac sententia Zachariæ, illos scilicet, qui ita è viuis migrarunt, vt fidem & spem haberent, & a Dei pacto non recederent, sed eius misericordiæ inniterentur: per Christi meritum releuari, & aliquando tandem in gloriam admitti: Hanc autem gratiam, seu meritum illis applicari per memoriam mortis eius, & oblationem illam sui corporis incruentam. Hoc scilicet & ipse significabat, cùm peractis huius oblationis mysteriis, ad patrem pro defunctis illis patribus precatus est, vt sibi darentur, saluandi nimirum, & ex captiuitate in libertatem æternam educēdi. Ait enim, Ioan. 17. Sicut dedisti filio potestatem omnis carnis, vt omne quod dedisti ei, det eis vitam æternam. Ego pro his rogo, non pro mundo, sed pro his quos dedisti mihi, quia tui sunt. Ita Deus Christū erexit in salutem, ad faciendam, misericordiam cum patribus nostris, *Et memorari testamenti sui sancti* [illegible], vt recordaretur, id est, reipsa declararet se memorem esse pacti & fœderis sui, quod sonat Hebraica dictio, *Ber. h.* De hoc pacto vide Gen. 15. 17. Leuit. 27. Deut. 7. 2. Reg. 23. 2. Par. 15. Et quidem primùm iris in cœlo constituta est, in memoriam pacti quod cum Noë iniit: tandem cum Abrahamo circuncisio instituta est, deinum lex data est in monte, & signis euidentibus ignis, tubarum & caliginis Dei maiestate comprobata, in ipsa vitulorum & vaccæ oblatione, & sanguinis aspersione, Testamentū vetus cōfirmatū est. Idem verò consummatum, & ad perfectionem perductū est, Christo adueniēte, & nos è peccati iugo, & legis seruitute redimente. De hoc Testamento lege Esa. 55. & Hie. 31. & 33. Itaque reipsa ostendit ne minimam quidem promissionem vanam fuisse. Perfecit enim Deus per filium suum omnia, seu quæ in defunctorum patrum gratiam, seu quæ in eorum salutem & redemptionem erant, qui postmodum essent credituri. Cæterum hoc Testamentum mortem Messiæ confirmandum esse præuidebat Zacharias. Vt enim testamentum valeat, mors intercedat testatoris necesse est, inquit Paulus. Testamentum enim in mortuis confirmatur. Inde fit, vt olim sub lege, morte animalium testamentum sanciretur, non quòd mors illa aliquid valeat ad expiationem peccati: sed, vt adumbraretur mors testatoris, qui tunc temporis, vt nondum incarnatus, ita necdum mori poterat. Sed vbi carnem mortalem assumpsit, idem testator sic mortuus est, vt consuetam, & velut tunc inutilem animalium mactationem abstulerit: & mortis suæ precio, & veritate, veram esse omnium bonorum suorum legationem, & iam de testamento eius minimè quærendum esse ostenderit. Itaque non modò prædicit Zacharias Christum aduenisse, vt nostri & patrum nostrorum misereretur, sed passurum & moriturum esse, vt ratum & indubium esse suum testamentum demonstret. Habuit enim tantam vim mors illius, vt in ea, seu ipsius morientis merito, funderetur omnis virtus sacramentorum, remissio peccatorum, spes etiam pœnitentium, & libertas eorum patrum, qui Christi misericordiam licet defuncti, ante eius aduentum expectabant. Adiicit dictionem *Sancti*: siquidem testamentum illius ad nostram tendit sanctificationem, quæ per meritum passionis eius impletur in nobis. Sic prælegit nos in operibus bonis, vt in illis ambulemus, & simus sancti, & immaculati coram eo. Explicat autem testamentum illud, cùm adiicit, *Iusiurandum quod iurauit ad Abraham patrem nostrum, daturum se nobis.* Testamentum vocat iusiurandum, quia iureiurando confirmatum est. Omnes autem per maiorem se iurant. Heb. 6. Deus verò cùm superiorem non haberet, per semetipsum iurauit, vt in Genes. cap. 22. legitur. Nam cùm Abraham filium suum prompto animo, & manu extenta mactaturus esset, vt Deo præcipienti morem gereret: Per memetipsum iuraui, dicit Dominus, quia fecisti hanc rem, & non pepercisti vnigenito tuo propter me, multiplicabo te & benedicam tibi, & benedicentur in semine tuo omnes Gentes. Vbi per semen Abrahæ intelligitur Christus, secundum Apostolum, Gal. 3. sicque verbis illis promisit pater vnigenitum suum ex semine Abrahæ incarnandum. Vel ipsemet vnicus Dei patris filius, verbis illis promisit se taliter incarnandum, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus, Rom. 8. Complectitur autem iusiurandum, cùm adiicit, *daturum se nobis, Vt sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati, seruiamus illi.* Sunt qui ita priorem versum examinant, vt obseruent Christum dedisse semetipsum nobis, exhibendo se fratrem, saluantē & aduocatum nostrum. Quod & D. Thomas, in Hymno de sacramento Eucharistiæ, sic complectitur. Se nascens dedit socium, conuescens in edulium, se moriens in pretium, se regnans dat in præmium. Hinc & Abrahæ in Genes. ait. Ego protector tuus, & merces tua magna nimis. Denique, vt scribit Rikelius. Carthusianus, illis Deus se dare dicitur, quibus charitatem, & gratiam suam infundit. Illi & habent, & possident Deum, tāquam suæ dilectionis & occupationis obiectum: in quo plena liberalitas, summa dignatio, purissimaque Dei ad nos dilectio demōstrātur: quoniā dādo nobis dona sua, pariter pręstat seipsum, videlicet ad habēdū, ad possidendū, ad intuendum, ad diligendū, ad perfruendum, ad conseruandum, ad auxiliandum, ad defendendum, ad commanendum in sempiternum. Illa namque liberalissima est dilectio, qua quis alteri præstat seipsum. Ideò ait Psalmista: Dominus pars hæreditatis meæ, & calicis mei. Et in libro Threnorum legitur, Pars mea Dominus, dixit anima mea, propterea expectabo eum. Sed præter hæc, ostenditur quòd summum omnium bonorum, pax animæ & securitas per Christum collata sit. Iurauit enim τοῦ δοῦναι ἡμῖν, dare nobis, id est, quòd daret ipse, seu filius cum Abrahamo contrahens, seu pater per filium, *Vt sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati, seruiamus illi.* Dedit se Christus nobis, dedit carnem suam in cibum & redemptionem. Ioan. 6. Panis, inquit, quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita. Hic est filius hominis, qui dedit semetipsum in redemptionē pro multis. Vnde seu corpus suum, seu sanguinem

Margin notes:

Idem.

Quæ ex hoc loco colliguntur.

1.
Quòd præter locum beatorum & damnatorum, sit & alius.

Quibus de fructu spes relicta est.

Hieron.

2.
De functi fideles Christi misericordia iuuantur.

Quid testamentum patribus factum.

Testamentū per mortem Christi velut confirmatum.

Thomas.

Dionys. Carthus.

Finis & fructus aduentus Christi.

in cœna porrigeret, adiecit, Quod pro vobis tradetur, & sanguis, qui pro vobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Quorsum hæc? *Vt sine timore liberemur, & seruiamus illi.* Hic finis & fructus est tanti & tam preciosi. Gen. 12. dixit ad Abraham, Benedicam benedicentibus tibi, & maledicam maledicentibus tibi. Et cap. 22. Possidebit semen tuum portas inimicorum suorum. Hic fructus nobis per Christum multiplicatus est. Rom. 6. Nunc liberati à peccato, serui autem facti Deo, habetis fructum in sanctificatione, finem verò vitam æternam. Hæc sententia pendet à superiore, sed maiorem **A** habet collati beneficij amplificationem. Potissimum enim spirituales inimicos attendit, licet & de omnibus carnalibus liberet Deus, saltem in futuro. Nam tametsi hic iustus torqueatur, affligatur, & nouerit per multas tribulationes oportere nos in regnum cœlorum peruenire: quamuis nec Paulus à Sathana colaphizatus, statim exauditus sit, sed ei dictum fuerit, Sufficit tibi gratia mea Paule, quia virtus in infirmitate perficitur: quamuis denique militia sit vita hominis super terram, & ferenda sit crux post Christum, & persecutiones patienter tolerandæ sint: liberantur tamen iusti saltem cùm ex hac vita migrauerint. **B** Beati enim mortui qui in Domino moriuntur, amodò iam dicit spiritus, vt requiescant à laboribus suis. Tunc quidem non esurient, neque sitient ampliùs, neque cadet super illos sol, neque æstus, quoniam priora transierunt. Itaque sicut Paulus ad Galatas scribens, Ecclesiam dicit à Christo reddi sine ruga & macula: hoc autem intelligit omninò perfici post hanc vitam: sic & Zacharias dicens liberari nos sine timore, non in hac vita intelligit, sed maximè in futura. Nisi fortè timorem ita distraxerimus, vt dicamus ideò Christum aduenisse, vt *sine timore* inordinato, **C** carnali, seculari, seruili, *seruiamus illi*. Aut *sine timore* potest referri ad verbũ *liberati*: vt sit sensus, quòd sine nostro periculo Christus nos ab hostibus liberauit. Origenes hom. 10. in Luc. Crebrò de hostium manu aliqui liberantur, sed non absque timore. Cùm enim metus discrimen antè præcesserint, & ita eruti fuerint de inimicorum manibus, liberantur quidem, sed non sine timore. At verò sine timore nos eripuit Christus. Non enim sensimus inimicos nostros, nec eos vidimus repugnantes, nec modum nouimus nostræ libertatis. In puncto enim & momento transtulit nos Christus in hæreditatẽ partemque iustorũ. Subiit ille omnia discrimina, & in se nostros timores & **D** languores assumpsit. Peccata nostra portauit in corpore suo, inquit Esaias, & ipse vulneratus est propter iniquitates nostras, cuius liuore sanati sumus. Et posuit in eo Deus iniquitates omnium nostrũm. Hoc autem quomodo intelligimus, an quòd peccatum habuerit, aut inuentus fuerit in ore eius aliquis dolus? Absit. Hoc enim negat Propheta. Clamat itẽ Paulus: Talis decebat vt nobis esset Põtifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, & excelsior cœlis factus. Quomodo igitur posuit Deus in eo iniquitates nostras, nisi habito pœnarum respectu, quæ nostris iniquitatibus debebantur? Agnus erat, **E** innocẽs, absque macula: sed iustus pro iniustis mortuus est, & innocens pro sontibus pœnas luit, quas ipsi demerebãtur. Itaque ille pro nobis passus & mortuus est. Quærò verò num priùs ipsi nos dilexerimus Deum, quia dilexit nos? Num priùs inuocauimus, aut aliquid ipsi fecimus, tanto dignum beneficio? Sed præuenit ille nos in benedictionibus suis. Audiamus Paulum commonentem Titum suum: (cap. 3.) Eramus aliquando & nos insipientes, increduli, errantes, seruiẽtes desiderijs, & voluptatibus varijs in malitia & inuidia agentes, odibiles, odientes inuicem. Cùm **F** autem benignitas & humanitas apparuit saluatoris nostri Dei: non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit, per lauacrum regenerationis, & renouationis Spiritus sancti. Ipse prior timuit pro nobis, ipse horruit, pugnauit, passus & mortuus est, & prior inimicos nostros prostrauit. Cœpit tædere & mœstus esse, & ait suis: Tristis est anima mea vsque ad mortem. Ipse etiam mortis horrorem, & nostram condemnationem, summumque contra peccata nostra iudicium & timorem apprehendit, non modò cùm transferri calicem à se postularet, sed & cùm factus est sudor

Quomodo iusti liberentur ab hostibus.

Sine nostro periculo erepti sumus. Origenes.

Solus Christus timuit et dimicauit pro nobis.

eius tanquam guttæ sanguinis decurrentis in terram. Timebat, horrebat, sanguineum sudorem emittebat pro nobis. Nos autem interim dum pugnam ille tantam contra spirituales nostros hostes susciperet, qualesnam eramus? An simul cum illo horrescebamus, sudabamus, precabamur, & calicem admittebamus? Immò neque nos dixerim, sed quis tunc ex omnibus cum Christo pugnabat? Audi apud Esaiam, quid dicat. Torcular calcaui solus, & de Gentibus non est vir mecum. Lege Euangelium, & audies, quòd Apostoli relicto eo omnes fugerunt. Solus **A** ille dimicabat, solus timenda timebat, non sibi, sed nobis. Solus liberare nos contendebat ex inimicis nostris. Nos interim, & ipsi etiam Apostoli *sine timore* eramus. Verùm fortè aliquis obiectauerit, fuisse illos in magno timore constitutos, hoc ipso passionis Christi tempore: Timorem illum prodi fuga ipsorum, absentia, Petri negatione, & quòd ipsi se domi concluserint, & sibi à Iudæis formidarint. Et hoc sanè. Timuerunt Apostoli, & tamen erant sine timore. Timebant, sed quæ timeri non debebant. Audierant enim Christum dicentem: Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non pos- **B** sunt occidere. Timebant ea, quæ postmodum accepto Spiritu sancto lætis animis amplexi sunt, tormenta, minas, carceres, mortem etiam ipsam. Ibant enim gaudentes à conspectu concilij, quoniã digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Erant autem *sine timore* eorum quæ magis timenda erant. Timete eum, inquit Christus, qui potest corpus & animã mittere in gehennam ignis. Ergo & horrere mortem illam æternam debebant, & hominum scelera, quibus toties Deus offenditur. Non timebant tunc hostes spirituales, non timebant Sathanam qui expetierat eos, vt cribraret sicut triticum, non Dei horrendum iudici- **C** um. Et interim Christus hunc in se timorem suscipiebat, solus nobis timenda timebat, solus apprehendebat in seipso, quod nos cõcurrere debuerat. Ita eramus omnes extra teli iactum, cùm Christus cõtra spirituales hostes nostros dimicaret. Quòd si dictionem, ἀφόβως, sine timore, ad subsequentem referamus, λατρεύειν, adorare, seruire: vt sit sensus, eapropter Deum misisse filium suum in mundum, vt liberati ex hostibus spiritualibus seruiamus, seu colamus eũ sine timore: tunc timor ita expendendus erit, vt minimè stet cum latria, seu vero Dei cultu. Nec enim hîc ait, δουλεύειν, ex quo dulia est, seu seruitus: sed λατρεύειν, ex quo latria, seu vera illa adoratio Deo de- **D** bita, deducitur. Atqui cùm cultus ille purus sit, & supereminens, excludit omnem timorem: quod eo sensu erit intelligendum, quo Ioannes scribit, (1. Ioann. 4.) Timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem. Et quid latria est, nisi ipsa charitas quæ Deo debetur, qua illum diligimus ex toto corde, anima, mente & virtute nostra, & nosipsos nostráque illi submittimus, vnde omnia nostra bona ab eo expectamus, & in eum nostram omnem spem reponimus? Neque enim φόβον, hîc vocat religiosum illum timorem, qui alio vocabulo dicitur εὐλάβεια, & præcipua pars est pietatis: sed seruilem, **E** carnalem, & inordinatum timorem, quem Latini metum vocant, pugnantem ex diametro cum fiducia illa filiorum Dei, qui fide iustificati pacem habent, vt loquitur Paulus, Rom. 5. Basilius, hom. in Psal. 33. in hoc, Timorem Domini docebo vos. Quoniam suprà iussit timere Dominum, & ex timore lucrum proueniens ostendit, dicendo: quoniam non est inopia timentibus eum: nunc demum doctrinam aliquam nobis diuini huius timoris tradit. Non enim quiuis timor bonus est, aut salutaris. Est enim quidã hostilis timor, quem Propheta deprecatur, dicẽs, A timo- **F** re inimici eripe animam meam, qui ingignit mortis timorẽ, & vt toti contrahamur pauore, ad fastum personæ eminẽtis persuadet. Quomodo enim hæc metuens, martyrij tempore poterit vsque ad mortem aduersus peccatum resistere, & Domino qui pro nobis mortuus est, & resurrexit, satisfacere? Et qui dæmonum imaginatione facilè consternatur, & expauescit, hostilem in se timorẽ habet. Omninò scilicet timor huiuscemodi perturbatio animæ esse videtur, prognata ex infidelitate. Tertull. lib. de fuga in persecutione. Denique Ioãnes memor Apocalypsis suæ, in qua timidorum exitum audierat, de suo sensu admonet

Quomodo Apostoli in Christi passione timebant, & erant sine timore.

Dictione etiã sine timore coli Deum, & quomodo.

Timor hic sumitur pro metu repugnante fiduciæ. Basilius.

Tertull.

& ipse

& ipse timoré reijciendú. Timor, inquit, non est in dilectione, sed perfecta charitas foras mittit timoré. Qui auté timet, non est perfectus in dilectione, Dei scilicet. Porrò quis fugiet persecutionem, nisi qui timebit? Quis timebit, nisi qui non amauit? Idem, lib. de testimonio animæ. Non est timendum, quod nos liberat ab omni timendo. Si times vita decedere, quia optimam nosti: certè non debes mortem timere, quam malam nescis. Sed & nemo timeat, quod vitare non potest. Ex altera parte congreditur, lætioris spei post mortem. Ita neque omninò pericula metuenda sunt, maximè si pro fide suscipiantur; nec mors etiam erit timenda, vt Deo testimonium perhibeamus. Interim verò non excluditur omnis timor. Et quidem timor legis siue seruilis tanquam pædagogus perducit hominem ad timorem castum, qui timor cum charitate coniunctus est. Et ideò Dauid sic orat, Psalm. 118. Configе timore tuo carnes meas, à iudicijs enim tuis timui. hoc est, vt interpretatur Augustinus, Enarrat. in eundem Psalmum, da mihi castum timorem, ad quem perendum, me tanquam pædagogus timor legis ille perdusit, quo timore, à iudicijs tuis timui. Hunc autem seruilem timorem introducta charitas foras mittit, & castum timorem admittit. Peccare enim timet charitas, etiamsi sequatur impunitas: quia nec impunitatem iudicat securam, quando amore iustitiæ peccatum ipsum deputat pœnam. Et tom. 10. serm. 15. de verbis Apostoli, Timore pœnæ non omninò iustificari hominem monet, nisi timor ille filialis seu castus accesserit. Et quidem, inquit, timendo pœnam, fit secundum iustitiam quæ ex lege est, homo sine querela, non furatur, non adulterat, non dicit falsum testimonium, non facit homicidium, non concupiscit rem proximi sui. Potest hoc, potest fortassis. Vnde? Timore pœnæ. Quanquam qui timore pœnæ non concupiscit, puto quia concupiscit. Terrore ingenti armorum atque telorum, & circundantis fortisan multitudinis, vel obuiam euntis, etiam leo reuocatur à præda, & tamen leo venit, leo redit, prædam non rapuit, malitiam non posuit. Si talis es, adhuc iustitia tua es, qua tibi consulis ne torquearis. Quid magnum est pœnam timere? Quis eam non timet? Quis latro? Quis scelератus? Quis nefarius? Sed hoc interest inter timorem tuum, timorémque latronis, quòd latro timet leges hominum: & ideò facit latrocinium, quia sperat se fallere leges hominum: tu autem leges eius times, eius pœnam times, quem fallere non potes. Nam si fallere posses, quid non fecisses? Ergo concupiscentiam tuam malam timor non tollit, sed premit. Ad ouile venit lupus. Latratu canum & clamore pastorum ab ouili reuersus est lupus: & ipse fortasse lupus in ouem vertitur. Facit enim hoc Dominus. Sed ipsa est iustitia eius, non tua. Nam quamdiu habes tuam, potes timere pœnam, non amare iustitiam. Bonus est igitur timor ille etiam seruilis, sed donec incipias verè diligere, & colere Deum: tunc autem sine illo timore Deum colis & illum adoras. Quia non propter aliud, sed propter seipsum illum colis. Alioquin si propter aliud, iam non illum verè colis & adoras. Interim verò non est admittenda temeraria illa hæreticorum præsumptio, qua sibi omnem iustitiam, & securitatem promittunt, nec Dei iudicia, nec iustitiam, nihil denique sibi timendum esse ducentes, quantumuis in peccatis sint. Nam cùm dicit Zacharias, *seruituros nos Deo sine timore*, non intellexit, cultum illum cum Pharisaica præsumptione, aut Dei blasphemia coniunctum esse, vt desidos, & ociosi, nobis certò spondeamus gloriam illam, quam tantis laboribus Christus & comparauit, & à nobis esse comparandam ostendit. Absit timor seruilis, his qui iam sunt perfecti Dei cultores; non autem absit timor ille filialis, quo Deum vt patrem diligimus. An non, vt scribit Esaias, spiritus timoris Domini, magnum Dei donum est? Et sanè, vt docet Augustinus, libro de gratia & libero arbitrio, capit. 18. non dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis & charitatis & continentiæ, vt monet Apostolus, 2. Tim. 1. Sed non intellexit spiritum timoris Dei, verùm illius carnalis timoris, quo timore Petrus turbatus est, & Christum negauit. At verò quid excellentius spiritu timoris Domini? Ait enim Esaias: Requiescet super eum spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & spiritus timoris Domini. Idem Augu. tom. 6. lib. de sanct. Virginitate, cap. 38. Timor quidem, inquit, non est in charitate, sed perfecta: sicut scriptura dicit, Charitas foras mittit timorem: sed timorem hominum, non Dei, timoré temporalium malorum, nó diuini in fine iudicij. Rom. 11. Noli altum sapere, sed time. Ama Dei bonitatem, time seueritatem: vtrumq; te superbum esse non sinit. Amãdo enim times, ne amatum & amantem grauiter offendas. Nam quæ grauior offensio, quàm vt superbia illi displiceas, qui propter te superbis displicuit? Igitur Augustinus præsumptioné illam ociosorú hominú, qui statim sibi pollicétur summa in Christo bona, neque omninò se Deum timere iactitant, vocat superbiam. Hac auté quid homini perniciosius, quid Deo aduersariú magis esse potest? Si quãdo enim hæreticum hominem ex his, qui Caluini seu Zuinglij dogmata profitentur, lecto mortis decumbenté, qui hactenus omni impudicitia, fornicatione, crapula, immúditia se polluerit, qui sanguinem innocentem effuderit, concupierit, & rapuerit aliena: si, inquam, illum admonueris vt ad se redeat, fateatur peccata, veniam imploret, conteratur: tunc protinus illum audies respondentem, sibi Christum sufficere, hisce sibi opus non esse: certò sibi polliceri requiem illam beatam. Idem dicet quòd Paulus, sed non omninò, neque tam verè: Iam mihi reposita est corona iustitiæ, quã reddet mihi in æternum iustus iudex. Nam nec istud sibi vendicare possunt, quod ille præmisit. Bonum certamen certaui, cursum consummaui. Itaque certus sum, quia potens est depositum meum seruare in illum diem iustus iudex. Sed nec ille priùs erat sine timore, cùm diceret. Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne fortè cùm alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar. Ergo nobis timor superest cum amore, & tamen sine timore sumus. Cũ timore Dei, sed sine timore huius mundi, qui Deo aduersatur. Cum timore Dei sumus, ne altum sapiamus, sed tantò magis humiliemur, & agnoscamus nos stare non nostro merito, sed Dei gratia: vt qui existimat se stare, videat ne cadat. Definitur ergo cultus summus, seu Dei adoratio pura, simplex, qua omnia quæ ab eo aliena sunt, excludamus. Porrò Dei timor non est à Deo alienus. Seruire debemus Deo cultu latriæ, id est, propter someipsum, non propter aliud: sed interim & ille timor propter seipsum, quia cum humilitate & confessione propriæ infirmitatis nostræ, & agnoscitur, & colitur. Explicat autem quomodo coli debeat. *In sanctitate & iustitia coram ipso, omnibus diebus nostris.* Non enim vocauit nos Deus in immunditiam, sed in sanctificationem, ait Paulus. Et alibi, Vocauit nos Deus in operibus bonis, vt in illis ambulemus. Ne quærat igitur hæreticus suæ præsumptioni prætextũ, quòd electus sit, & confidat se saluandum: sed primùm videat vt in sanctitate & iustitia coram Deo ambulet, omnibus diebus suis. Audiat Christum dicentem, Matth. septimo. Non omnis qui dicit mihi, Domine Domine, intrabit regnum cœlorum, sed qui facit voluntatem Patris mei. Quid est quòd fidei nomine quasi montes montibus congerant, & contempto Deo, præceptísque illius, se in cœlum ascensuros glutiantur? An non pietas, vitę sanctimonia, & iustitia requiritur, quantum ad illa cum Dei gratia niti possumus? At verò oganniunt, nos liberos, non autem in timore constitutos esse à Christo. Quibus iam respondimus, à timore mundi & carnis eximi, non autem à timore Dei. Et pari ratione liberos nos esse, sed à peccato, & mundo, cùm interim serui efficiamur Deo. Num scilicet Zacharias dixit, idcircò nos ab hostibus nostris liberatos esse, vt *seruiamus* Deo? Libertas igitur datur, vt Deo seruiatur. Libertas, inquam, datur ea ratione qua timor tollitur, mundi nimirùm & carnis respectu: non autem Dei respectu, quem timere, & cui seruire debemus. At verò filij isti Sathanæ acclamant libera illis esse omnia, vt de sui temporis hæreticis scribit Tertullianus, libro de Præscriptionibus contra hæretic. Et libertaté promittunt, cùm ipse serui sint corruptionis. At verò vbi Dei cultus est? vbi religio? vbi vitæ sanctimonia? Exquire tu mihi blaspheme sycophanta, & expéde hæc omnia Zachariæ vocabula. Non eximeris ab obedientia, à sanctis operibus, à iustitia, ne quidem minimo vitæ tuæ interuallo, si modo

Idem.

Pericula pro fide non metuenda.

Augustin.

Idem. Timor pœnæ, & filialis.

Quomodo timet latro, & timet iustus.

Cultus noster non est coniunctus præsumptioni.

Augustin.

Idem.

Hæretici timorem omnem abijcientes, præsumunt de salute.

Quomodo colatur Deus. Præsumptio longè differt à sanctitate.

Contra libertinos.

Libertas impura hæreticorum.

Tertull.

quid iustè operari potueris. Addis enim, *omnibus diebus nostris.* Augustinus, tom.2.epist.144.ad Anastasium. Nec libera, inquit, voluntas dicenda est, quamdiu est vincentibus, & vincientibus cupiditatibus subdita. Rom.6.2.Pet.2. A quo enim quis superatus est, eius & seruus est. Et tom.4.de fide & operibus, capit. 24.& 25. Apertissim aposlunt legere sententiam Apostoli Petri, (2. Pet.2.) qui cùm loqueretur de iis qui in occasionem carnis acceperant, & in velamentum malitiæ quod scriptum est, (Gal. 4.) Nos ad nouum Testamentum pertinentes non ancillæ filios esse, sed liberæ: qua libertate Christus nos liberauit: & putauerant hoc esse liberè viuere, veràmquam de tanta redemptione securi, quicquid liberet, licere sibi arbitrarentur: non intuentes quod dictum est, (Gal. 5.) Vos in libertatem vocati estis, tantùm ne libertatem detis in occasionem carnis. Vnde & ipse Petrus dicit, Liberi, non sicut velamen habentes malitiæ libertatem: aut de illis in secunda Epistola, (cap. 2.) Hi sunt fontes sicci, & nebulæ à turbine exagitatæ, quibus caligo tenebrarum reseruata est. Superba enim vanitatis loquentes, illiciunt in concupiscentiis carnis impudicitiæ eorum, qui paululum effugerunt, in errore conuersati, libertatem illis promittentes, cùm ipsi serui sint corruptionis. Et tract. 41. in Ioann. Noli ergo libertate abuti ad liberè peccandum, sed vtere ad nõ peccandum. Erit enim voluntas tua libera, si fuerit pia. Eris liber, si fueris seruus, liber peccati, seruus iustitiæ, dicente Apostolo: Cùm serui essetis peccati, liberi eratis iustitiæ (Gal. 5.) nunc autem liberati à peccato, serui autem facti Deo, habetis fructum vestrum sanctificationem, finem verò vitam æternam. Itaque sanctificatio illa exprimitur, cùm definitur Dei seruitus, *In sanctitate & iustitia.* Sanctitas puritatem mentis significat, ab omni terrena, & carnali affectione exclusam, vtpotè in perfecta cordis conuersione ad Deum, vniuersis animæ affectibus reformatis, ordinatis, & ad Deum reductis. Sic enim sanctissimo, penitùsque immensæ mundiciæ Deo obsequendum, propter quod in Leuitico loquitur, (capit.12.) Nolite contaminare animas vestras, ego sum Dominus Deus vester. Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. In Deuteronomio quoque dicitur (cap. 18.) Perfectus, & absque macula eris cum Domino Deo tuo. Et ideò Exod.28. Dominus ad Moysen: Sanctificabis, inquit, Aaron & filios eius, vt sacerdotio fungantur mihi. Et post. Vt ministrent in sanctuario meo, ne iniquitatis rei moriantur. Et 1.Pet.1. Propter quod succincti lumbos mentis vestræ, sobrii, perfecti, sperate in eam, quæ vobis offertur, gratiam. Et deinum: Et secundum sanctum illum qui vocauit vos, vt & ipsi in omni conuersatione sancti sitis, quoniam scriptum est: Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum. Vnde & Christus, Matth. 6. Estote perfecti sicut & pater vester cælestis perfectus est. Ad quod exigitur, vt homo reuerenter & purè non solùm se habeat ad Dominum: sed etiam iustè ad proximum, dando cuique quod suum est: & proximos suos ædificando in omnibus, iuxta illud Apostoli, Quæ pacis sunt sectemur, & quæ ędificationis sunt, in inuicem custodiamus. Rom.14. Et rursus. Ne ponatis offendiculum fratri vel scandalum. Noli illum perdere, pro quo Christus mortuus est. Liberati igitur sumus, non vt lasciuiamus, epulemur, & Epicureã vitam ducamus, sed vt tantò magis ad sanctimoniam & iustitiam contendamus. Hæc alibi Paulus apertis verbis exponit ad Tit. cap. 2. Apparuit gratia Dei saluatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos, vt abnegata impietate, & mundanis desideriis, sobriè & iustè, & piè viuamus in hoc seculo, expectantes beatam spem & aduentum gloriæ magni Dei, & saluatoris nostri Iesu Christi. Qui dedit semetipsũ pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate, vt redderet sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum. Et ne quid desit ad vitæ perfectæ summam, adiicit, *& in iustitia,* nos Deo seruire debere, id est, vt D. Rikelius Carthusianus commentatur, in actibus iustitiæ, tam distributiuæ, quàm commutatiuæ. Licet & per iustitiam omnis virtus intelligi possit, qua Deo & homini redditur quod suum est: sicut in charitate cætera ad Deum & proximum officia includuntur. Interim sanctitas interioris hominis, iustitia verò externorum maximè actuum rationem habet.

Augustin.
Idem.
Libertas qualis Christianis relicta.
Idem.
Sanctitasficiam deter.
cur liberati sumus.
Dionys. Carthus.

Non vult Deus aliquid suis contra fas æquúmque licere. Non ita eos liberos constituit, vt interim nec prælatis Ecclesiæ, nec regibus aut principibus pareant. Diuina enim iustitia decreuit, cui honorem, honorẽ, & cui tributũ, tributum esse reddendum. Et subditorum in principes, seruorum in dominos, filiorum in patres, officia explicat. In his iustitia attenditur, si homines spectes. Quid vir vxori debeat, & vxor viro, quid omnes omnibus: vt adinstar membrorum eiusdem corporis inuicem suffragemur, & mutuo simus auxilio. Ita Dauid Psalm. 16. Ego autem
A in iustitia apparebo in conspectu tuo. Quia & hæc in Deo summa iustitia est, vt reddat vnicuique secundum opera eius. Et ne fortè iustitiam aliquam Pharisaicam, & simulatam intelligas, aut eos verè iustos esse arbitreris, qui tales apparere volunt, adiicit, *Coram ipso*, scilicet Deo testimonium habere debere. Non enim qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat. Nolite iustitiam vestram facere coram hominibus, vt videamini ab eis, inquit Christus. Non quòd vetet bonis operibus, & vitæ sanctimonia proximum ædificare, & in idem puritatis exemplum pertrahere: sed prohibet ne gloriam
B ab hominibus quæramus. Sic enim & hoc loco Zacharias monet, Deum coli in sanctitate & iustitia coram ipso, non quòd interim prohibeat externam illam sanctitatem & iustitiam apud homines, sed, quod primum est, vt nos à Deo testimonium habeamus. Simplicem igitur intentionem habeat, quisquis Deo obsequitur. Non hunc iactantia, non fumus istius gloriæ, quæ ab hominibus habetur, demulceat, sed Deo seruiens, omnem ei laudem & gloriam referat. Et sibi illum solum suarum meditationum & actionum testem meditetur: sibi satis esse existimans, modò illi placeat, etsi hominibus displiceat. Hanc & vi-
C tæ & intentionis suæ puritatem Ezechias designat, dicens 4. Reg. 20. Obsecro, Domine, memento quæso quomodo ambulauerim coram te in veritate, & corde perfecto, & quod placitũ est coram te, fecerim. Sic puer Samuel ministrabat Domino corã Heli, 1. Reg. 2. Et 1. Par. 29. Dauid, Scio, inquit, Deus meus, q probes corda, & simplicitatem diligas. Ideò Sap. 1. Salomon ait: In simplicitate cordis quærite illum, quoniam inuenitur ab his qui non tentant illum. Et mihi quidem videtur Zacharias docere, quoniam breui compẽdio Deo seruire possimus in sanctitate & iustitia, cùm adiicit, *coram ipso.* Meditemur sci-
D licet Deum vbique præsentem esse, nos intueri, & omnia nostra interna & externa obseruare. Nónne scilicet, vt ait Iob, ille omnes vias meas & gressus meos dinumerat? Nam si ne quidem hominibus præsentibus mœchari, furari, & alia permulta facere audemus, quid non timeamus Deo præsente, & omnia prospiciente? Meditemur illum sanctum & iustum esse, nullum peccatum impunitum futurum esse: Etiam de omni verbo ocioso reddendam esse rationem: ita fiet vt facilè nos componamus cum Dei gratia ad vitæ sanctimoniam & iustitiam. Et quoniam in his omnibus perseuerantia requiritur, adiicit, *omnibus diebus*
E *nostris.* Si enim iustus auerterit se à iustitia sua, & fecerit iniquitatem secundum omnes abominationes, quas operari solet impius, nũquid viuet? Omnes iustitiæ eius quas fecerat, non recordabũtur. In præuaricatione sua qua prę-uaricatus est, & in peccato suo quod peccauit, in ipsis morietur, dicit Dominus, Ezech. 18. Non vult Deus temporalem, & paucis duraturum obsequium, quasi tibi satis fuerit semel in anno illi officium aliquod exhibuisse, cæteris interim diebus Sathanæ obsequi possis. Scio vtique dies festos esse, esse & dominicos dies specialiter ad Dei cultum consecratos: non ita tamen, vt non omnibus diebus vitæ
F tuæ, te Deo consecrare debeas. Nec enim stolida isthæc sententia audienda est,

Diuisum imperium cum Joue Cæsar habet:
quia *Nocte pluit tota, redeunt spectacula manè.*

Domini scilicet est terra & plenitudo eius: & Domino omnia tempora & momenta debentur. Æternus est 1. eius, & æternum obsequium requirit. Apud ipsum non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. Itaque ne Deo vices suas tribuas, sed siue comedis, siue bibis, aut aliud aliquid facis, omnia in nomine Domini facito, vt monet Apostolus 1. Cor. 10. Tibi Deum præsentem & iudicem

Nihil nobis contra æquitatem licet.
Deum testem habet iustus.
Deus semper oculis obuersari debet.
Perseuerantia necessaria est.
Quomodo dies quidam festiuiores.
Deo debentur omnia.

præfige.

præfige. Non coronabitur, nisi qui legitimè certauerit. Quid tu in ipso Paschate Christianum te agnoscis, & statim adinstar canis ad vomitum redis, & adinstar suis ad volutabrum reuolueris? Bonum facientes non deficiamus, tempore enim suo metemus. Hic fructus est aduentus Christi, & redemptiones nostræ. Liberauit ille nos ab hostibus nostris spiritualibus, à timore mundi, & docuit quis esset verus Dei cultus.

Zacharias de Ioanne Propheta.

Hæc vbi Zacharias de Christo cecinit, delabitur ad filium suum, & Prophetico spiritu plenus prædicit eius officium, fructum prædicationis, intentionem seu finem, reducens hæc ad Christi cognitionem & gloriam, nostram verò consolationem, & illuminationem, qua simul cum Christo omnibus bonis perfruamur. Itaque ad filium infantem conuersus ait: *Et tu puer Propheta altissimi vocaberis.*

Cur ad infantē sermo.

Verùm dixerit aliquis, qua ratione ducitur, vt infantem octo dierum alloquatur? Quis enim mentis compos ad eũ sermonem fecerit, quem rationis capacem, aut verbi minimè scientem esse intellexerit? At verò tales sunt omnes infantes, qui vt effari aliquid, ita neque capessere possunt.

Ambros.

At verò, inquit Ambrosius, libro 2. in Luc. potuit profectò vocem patris natus audire, qui Mariæ salutationem, adhuc in vtero matris positus audiuit. Sciebat Propheta alias esse aures Prophetæ, quæ spiritu Dei, non autem corporis ætate reserantur. Habebat intelligendi sensum, qui exultandi habebat affectum. Eadem habet Theophylactus.

Theoph.

Beda.

Nisi fortè inquit Beda, libro primo in Luc. capit. 4. putandus est Zacharias propter eos potiùs qui aderant instruendos, futura sui filij munera, quæ dudum per Angelum didicerat, mox vt loqui potuit, prædicare voluisse. Et quidem multis nominibus honoratur Ioannes.

Nomina Ioannis.

Dictus est enim amicus sponsi, præcursor Christi, baptista, Angelus, lucerna ardens & lucens, & Helias, nunc etiam Propheta nũcupatur, aliàs à Christo plusquàm Propheta: eáque omnia consecutus est, propter varia gratiarum dona ei à Deo collata. Videtur autem mihi per antithesin Dei donum exaggerare, dicens, *Et tu puer Propheta altissimi vocaberis*, quasi dicat, Quæ comparatio est pueri ad altissimum? Et quis hoc aliquando de puero putet, quòd Propheta altissimi vocandus sit? Verùm tanta illum statim gratia irradiauit, vt & hoc ei munus delatum esse, signis euidentibus Deus testaretur, & illum omnes homines talem esse faterentur.

Beda.

Christus Deus altissimus.

Cæterùm, vt monet Beda, audiant Ariani & erubescant, audiant mansueti & lætentur, quòd Christum Dominum, quem Ioannes prophetando præibat, altissimum vocat. Iuxta quod & Psalmista Deum hominémque perfectum, in vna persona collaudans, ait: Mater Sion dicet homo, & homo factus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus. Eum factum qui fundauit, eundémque hominem, quem altissimum nuncupat. Ita emphasis notanda est in dictione Pueri, & altissimi. καὶ σὺ ἢ παιδίον, sed & tu puerule, inquit, qui nunc [illegible]tillus es, tamen in Christi regno velut primas tenebis. Erit enim, ὑψίστου, altissimi illius prænuncius. siquidem hoc nomen Dei etiã Hebræis frequentius est, quod *Gnelion* dicunt. Ita *vocaberis*, κληθήσῃ, id est, omni publico testimonio Propheta nuncupaberis. Nec mouebit aliquem, quòd Ioannes à Iudæis interrogatus, essétne Propheta, seipsum Prophetam esse negauerit: siquidem ad eorum mentem respondit, qui per Prophetam,

Quomodo Ioanne Propheta sit.

Glossa.

aut Helisæum, aut ex antiquioribus aliquẽ illum esse opinabantur. quod & Glossa in Ioãnem annotauit. Et ne fortè sic illum Prophetam dici existimemus, quasi adinstar veterum, è longè ventura præuiderit, & prædixerit, adiecit: *Præibis enim ante faciem Domini parare vias eius.* Per faciem, corporalem Christi præsentiam intelligit. Dominum autem vocat, vt simul nos & Deum & hominem esse intelligamus. Homo enim externa facie apparuit, qui interim Dominus erat omnium, rex regum, & dominus dominantium.

Theoph.

Theophylactus. Præibis autem, inquit, ante Dominum, me pauló pòst derelicto. Sciebat enim Zacharias, quòd non multò pòst priuandus esset eo, cùm in desertum se reciperet.

Quæ via Domini.

Quare autem *præibis? Vt parentur viæ Domini.* Viæ autem sunt animæ, in quibus incedit Dominus, quas præparauit præcursor, vt in eis ambularet Christus. Eandem habet sententiam Origen. homil. 10. in Luc.

Origenes.

Et adeò, inquit, festinauit Zacharias, vt reor, loqui ad paruulum, quia sciebat eum post paululum in eremo moraturum, nec se eius præsentiam diu habiturum esse. Alludit autem ad Malachiæ vaticinium, (cap. 3.) Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam. Pluraliter autem vias dicit, inquit Bonauentura, in Luc. intelligit enim viam cognitionis in fide, & affectionis in charitate.

Bonauent.

De prima, Iob 17. Caligauit ab indignatione oculus meus, & membra mea quasi in nihilum redacta sunt. Stupebunt iusti super hoc, & innocens contra hypocritam suscitabitur, & tenebit iustus viam suam, & mundis manibus

A addet fortitudinem. Rom. 1. Iustus ex fide viuit. De via charitatis, 1. Cor. 12. Adhuc excellentiorem viam vobis demõstro, inquit Paulus. Viam fidei præparauit Ioannes, ea ratione qua vox dicitur. Luc. 3. Ego vox clamãtis in deserto, parate viam Domini. Viam charitatis, vt lucerna docuit. Ioannis 5. Ille enim erat lucerna ardens & lucens. Aut vias dicit in plurali, propter differentiam vocationum. Eorum enim qui ad Ioannem accesserunt, & ab eo salutis scientiã acceperunt, alij milites, alij publicani, alij ex populo, alij ex primoribus. Omnibus autem quid in sua vocatione facto opus esset ostendit: ita tamẽ, vt sic illi, & illi in sua vo-

B catione procedentes, ad vnicam summam Domini, & salutis viam contenderent. Et quid opus fuit illum parare vias Domini? Vtique *ad dandam scientiam salutis plebi eius, in remissionem peccatorum eorum.* Annunciaturus enim erat salutem in sanguine agni illius, quem etiam digito commõstraturus erat.

Beda.

Beda. Cæterùm quasi Iesu, id est salutoris nomen exponere, ac diligentiùs commendare desiderans, salutis mentionem frequentat, cùm cornu salutis erigendum, salutem ex inimicis futuram, & scientiam salutis plebi dandam commemorat. Et ne temporalem carnalémque promitti salutem putares, adiecit, *in remissionem*

C *peccatorum eorum.* Et quidem solus Deus per spiritum suum illucescit cordibus, & veram cognitionem donat: ad eam autem rem conficiendam opera ministrorum vtitur, qui ad eum omnem gloriam referant. Sic Christus suis ait: Ego elegi vos, & posui vos, vt eatis & fructum afferatis, & fructus vester maneat. Et rursus: Vos estis, quibus nota feci omnia, quæ accepi à patre. nimirũ quia alibi ait: Eritis mihi testes in vniuersa Iudæa & Hierusalẽ, & vsque ad vltimum terræ. Ita olim per Angelos docuit scientiam salutis, demum per Patriarchas & Prophetas: Ioannes demum ad Christum suos remisit, qui eos & doceret, & saluaret, si-

D mulque illorum peccata remitteret. Ita finis legis Christus ad iustitiam omni credenti. Neque verò dixit, *ad dandam scientiam salutis.* quia Ioannes salutem non dedit, sed prædicauit. Non enim erat ille lux, sed vt testimonium perhiberet de lumine.

Ioannes dedit scientiam salutis, Christus salutem. Scientia salutis, omnia superat.

De hac scientia Apostolus ad Philippens. ita scribit: Existimo omnia detrimentum esse, propter eminentem scientiã Domini nostri Iesu Christi. Quæ enim scientia illi comparari potest, quæ salutem & remissionem peccatorum docet? Quid hîc sophistarũ elenchi, & astrorum obseruationes? Vanitas vanitatum & omnia vanitas. Etsi noueris omnes artes, loquaris omnibus linguis,

E intelligas omnes humanas scientias: hanc verò, quã Ioannes prædicauit, non consequaris: nihil illa tibi proderunt, immò indoctissimus omnium eris. Qui se existimat scire, cùm nihil scit, ipse se seducit, inquit Paulus. Ita per Prophetam. Perdam, inquit Dominus, sapientiam sapiẽtum. Etsi verò cætera ignores, non sis astrologus, mathematicus, chirurgus, medicus, nauta: sed fortè simplici labore tibi victum compares, & interim scientiam hãc salutis didiceris, superasti sapientes & doctores omnes. An non ad hanc summam reducit Paulus omnem scientiã suam: Non, inquit, existimaui me aliquid scire, nisi Iesum Christum,

F & hunc crucifixum. Opus olim fuerit consulere Stoicos, Peripateticos, Academicos: à quibus præter pugnantia dogmata nihil referebatur. Ecquis ipsorum viam salutis ostendit? Magna laus fuerit Socratis, quòd Philosophiam ab astris ad mores reuocauit, vt scribit Cicero lib. 1. Quæst. Academ.

Cicero.

Docuerint ex his nonnulli, quod iustitiæ, quod fortitudinis munus esset, & viam virtutis commõstrarint. Non ita tamen vt *scientiam* veræ *salutis* agnoscerent, quam interim plebi suæ, immò quantumuis idiotæ ex omni plebe Ioannes commonstrauit. Huius antiquæ Philosophiæ capaces nõ sunt, nisi qui in aliis minoribus disciplinis pro-

Scientia salutis omnium potissima.

gressu

gressus aliquos fecerunt. At verò simplicem quemque ex
populo Ioannes docuit, quæ scientia salutis esset. Venerunt meretrices, publicani, milites, venit promiscua populi multitudo in desertum. Ille verò vnicuique dedit *scientiam* illam *salutis*. Et quis non vult saluus esse? Et quis non curiosè inuestigare illam debeat? Sunt qui audiant Caluinistas, Sacramentarios, Anabaptistas, & cæteros impietatis ministros. Rogati autem cur id faciant, respondent: se quærere scientiam salutis. Hãc verò ne ex illis require, sed a Ioanne, à Christo, ab Ecclesia eius sponsa, quę vtriusque, & amici sponsi, & sponsi ipsius doctrinam profitetur. A
Rogarunt nonnulli Christum, quid faciendo vitam æternam possiderent. Et ille ait: In lege quid scriptum est? Diliges Dominum Deum tuum, &c. Itaque si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Sed & in ipso die Pentecostes, nonnulli ex Iudæis, & repentino sono è cœlo, & Apostoli Petri, & omnium diuersis linguis commoti, dixerunt: Quid faciemus viri fratres? Act.2. Petrus verò, Pœnitentiam, inquit, agite, & baptizetur vnusquisque vestrûm. Hanc illis salutis viam commonstrabat, quam etiam Ioãnes sua prædicatione & baptismate delineauit. Clamabat enim, Pœnitentiam agite, & quis vos docuit cauere à ventura ira? B
Ecce iam securis ad radicem posita est. Et baptizabat in eũ qui venturus erat, *in remissionem peccatorum*. Mar.1. Fuit Ioannes in deserto baptizans, & prædicans baptismum pœnitentiæ, in remissionem peccatorum. Non quòd ille remissionem conferret, sed conferendam per Christum moneret, per agnum scilicet, qui tolleret peccata mundi. Vnde dicitur *εἰς ἄφεσ*. in remissione. In hoc enim perfecta salus nostra consistit, vt remittantur peccata nostra. Hæc autem scientia, quam Ioannes intulit, disponebat, & incitabat ad diluenda peccata, quia per eam ad pœnitentiam, Christique fidem explicitam populus inducebatur, vt docet Tertullianus, lib. de Baptismo. C
Solus autẽ Deus dimittit peccata effectiuè, secundum illud: Ego solus deleo iniquitates. Passio Christi meritoriè, iuxta quod in Apocalypsi habetur, Christus dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. Fides autem formata hoc agit formaliter, prout in Actis dicitur, Fide purificans corda eorum. Opera verò pœnitentiæ, hoc faciunt satisfactoriè. Itaque Zacharias prædicit Ioannem sua prædicatione non esse denuò reuocaturum ad legis ceremonias, ad holocaustomata, ad hircorum sanguinem, ad aspersiones, & baptismata illa permulta, quæ saluos facere credentes non poterant: quæ significabant quidem & promittebant in D
posterum per Christum remissionem conferendam esse: sed ad ipsum Christum præsentem plebem suam instituendam esse, vt ab eo quicquid est internæ salutis, accipiant. Fundamentum autem huius salutis, & remissionis peccatorum nostrorum, non a nobis aut ab ipsis inferioribus rebus requirendum ostendit: ne quis rursus vmbris & typis legalibus adhæreat, aut fodiat sibi cisternas dissipatas, quę aquam gratiæ minimè contineant: sed ab ipso Deo patre luminum, omnis boni perfecti optimo parente, id est, ab eius in nos charitate, qui, vt ipse docet Christus, sic dilexit mũdum, vt filium vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. E
Requirat illud etiam à filio, qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris. Ideò adijcit ad emphasim dilectionis eius, nobis salutem & remissionem peccatorum donari, *per viscera misericordiæ Dei nostri*. Viscera enim misericordiæ, significant misericordiam, quæ ex intimis præcordiis atque visceribus oritur. Metaphora autem sumpta est ab hominibus. Sentimus enim re aliqua permoti, viscera etiam nostra commoueri. Propterea de visceribus loquitur scriptura, quum misericordię mentionem facit, vt intimam affectuum cõmotionem significet: veluti quum matris visce- F
ra commouentur erga filium morientem, id est, quum omnia eius intima propter filium cruciantur: sicut & de ea scriptum est, quæ audita Salomonis sententia de dissecando filio suo, intimis visceribus commota est, 3. Reg.3. Et de Ioseph legimus, Genes.43. Festinauitque, quia commota fuerat viscera eius super fratre suo. Sic Paulus dilectionem Dei in Colossenses exprimit, dicens, (Col. 3.) Induite vos ergo sicut electi Dei, sancti & dilecti, viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam, patien-

Ioannes præparabat ad remissionem, quam christus daret.
Tertull.
Dionys.
Carthus.

Misericordia cur viscerum nomine intelligatur.

tiam. Hac locutione summã Dei in nos misericordiam & dilectionem adumbrauit, velut causam primam salutis nostræ. De his autem visceribus hæc ante Christi aduentum protulit Esaias, (capit. 63.) Vbi zelus tuus & fortitudo tua, multitudo viscerum tuorum, & miserationũ tuarum? Super me continuerunt se. At verò Christo adueniente, viscera illa misericordiæ satis cõmota sunt, cùm ipse Christus nihil asperum reiiceret, quod faceret ad salutem & redemptionem nostram. Ephes.2. Deus enim qui diues est in misericordia, propter nimiam charitatem suam, qua dile- A
xit nos, & cùm essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos in Christo, cuius gratia saluati estis. Hæc erat intima, & in ipsis visceribus inhærens misericordia. Quod eius maius & dilectionis genus esse potest, quàm vt mortem Christus tam contumeliosam, & tot opprobria pro nobis, etiam inimicis subiret? His misericordiæ & charitatis *visceribus* commotus *visitauit nos oriens ex alto* Dictio Oriens non pro Participio; sed Nomine construenda est. Vox Græca est, *ἀνατολὴ*, significans exortum solis, aut regionem vnde oritur. Christum igitur solem orientem vocat, eo nimirùm sensu quo Mal.4. legitur: Et orietur vobis timentibus nomen meum sol iustitiæ, & sanitas in pennis eius. Et Zach. B
6. Ecce vir, oriens nomen eius. Et ne nos sensibilem hunc illũ solẽ esse cum Manichæis existimemus, addidit *ἐξ ὕψους*, ex alto, siue altitudine aut sublimitate, quũ hic corporeus sol nobis oriatur ab inferis surgens in altum: hic è contra è sublimi exortus, descendit ad nos vt nobis illucesceret. Non enim habuit ex virgine diuinam illam maiestatem, non ex ea genitus est inquantum Deus, sed descendit de cœlis, & nostram in ea naturam assumpsit. Ioan. 3. Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo. Alludit autem Zacharias ad Dauidis vaticinium, Psal. 18. A summo C
cœlo egressio eius, & occursus eius vsque ad summũ eius. Hic enim (Heb.1.) candor est lucis æternæ, & splendor paternæ substantiæ, ex supersplendidissimo Dei patris corde æternaliter oriens & emanans: qui deinde per humanitatem assumptam hominibus innotuit atque resplẽduit. Vnde adijcit, *Illuminare his qui in tenebris, & in vmbra mortis sedent.* Alludit ad illud Esaiæ, (cap. 60.) Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam. Itaque sicut sol corpora illustrat, & alacriora reddit, ita Christus animis nostris illucescet, & eos recreabit. Tenebræ enim intelligendę sunt pro caligine mentis, quæ ab ignorãtia seu peccato profluit. Sedere autem dicit, pro esse prostratum. Ita D
enim succedit peccatoribus, vt adinstar ægrotorum decũbere, & adinstar mortuorum iacere dicãtur. Atqui à planta pedis vsque ad verticem non erat in homine sanitas. Esaiæ.1. Et mortui prius eramus in delictis, inquit Apostolus. Venit igitur vita ad mortuos, medicus ad ægrotos, lux ad cæcos & in tenebris constitutos: & ita visitauit iacentes in morte, decumbentes in lecto, sedentes in tenebris. Et quidem cæcos illuminauit, illis corporalem visum reddidit: & iam vltimum spiritum agentes ad integram sanitatem, mortuos verò ad vitam restituit. Horum Euangelia plena sunt. Sed & Esaias cap. 49. ita prædixerat. Dedi E
te in lucem Gentium, vt aperires oculos cæcorum, & educeres de conclusione vinctum, & de domo carceris sedentes in tenebris. Magna vtique hæc sunt eius aduentus beneficia, sed maiora sunt, quæ in animis fidelium operatus est. Imminebant illis exteriores tenebræ, pœnæ mortis æternæ: sed ipse contra tenebras illas suam claritatem, & contra vmbram mortis, veram nobis vitam per gratiam communicauit. Ille enim lux est, ille etiam vita, vt Ioannes in sui Euangelij initio testatus est. Vita, inquit, erat lux hominum, & lux in tenebris lucet. Expungit igitur tenebras, quia lux est: mortem etiam, quia vita est: vita inquam F
vera, vt & lux vera. Hæc autem in nobis progressus magnos faciunt, *Ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.* Pedes pro affectibus sumuntur multis in locis. Purgantur autem illi per Christum, & ad iter pacis diriguntur. De his pedibus ita Dauid Psal. 39. Et statuit supra petram pedes meos, & direxit gressus meos. Et in Canticis loquitur spõsa, cap.5. Laui pedes meos. Itaque quemadmodum ad nostram salutem, ad peccatorum nostrorum remissionem, & hostium nostrorum victoriam venit Christus: ita voluit nos vitæ puritate & integritate illi obsequi: non stertere,

Oriens nomen est.

Christus sol oriens.

Christus candor lucis paternæ.

Tenebræ.
Sedere quid.

sedere,

Via pacis, pura conuersatio.

Xenophon lib. 1. de facto & dictis Socrat.

ſedere, aut iacere, quod ocioſorum eſt, ſed pedes noſtros, id eſt, omnes cogitationes, affectus, & actiones dirigere *in viam pacis*. Eſt autem via pacis, ſancta & pura hominis cõuerſatio. Per hanc enim pacem habet cum Deo, & ſibi ipſi conſtat pacificus, & cum hominibus. Hæc eſt pax Dei, quæ exuperat omnem ſenſum, quæ cuſtodit & dirigit corda & A corpora noſtra, Philip. 4. Videtur igitur nos velut infantes conſiderare, quibus directore opus eſt: aut velut ignatos itineris ſuſcepti, qui alios locant, viæ ſuæ duces. Sic autem meditabimur nos etiam infantibus infirmiores eſſe. Illos nutrices, nos Deus ipſe per Chriſtum ſuum dirigit. Meditabimur etiam nos eſſe viatores, ita tamen vt neſciamus qua via gradiendum ſit, niſi ipſe dirigat nos, ad viam B pacis. Alioquin, vt pridem de Hercule finxit Prodicus Sophiſta, multæ ſeſe viæ produnt, ſed quæ ducant ad perditionem. Lata via eſt, quæ ducit ad mortem, inquit Chriſtus. Itaque, vt legitur Prou. 16. cor hominis diſponit viam ſuam, ſed Domini eſt dirigere greſſus eius. Et Prou. 3. Habe fiduciam in Domino ex toto corde tuo, & ne innitaris prudentiæ tuæ. In omnibus viis tuis cogita illum, & ipſe C diriget greſſus tuos. Pſ. 142. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. Sap. 10. Iuſtum deduxit Dominus per vias rectas, & oſtendit illi regnum Dei. De quo regno dicitur Pſal. 147. Lauda Hieruſalem Dominum, quoniam confortauit ſeras portarum tuarum, benedixit filiis tuis in te. Qui poſuit fines tuos pacem. Hanc autem aſſequimur gradientes per mandata Dei. Pſ. 118. Pax multa diligenti- D bus legem tuam. Eſ. 48. Vtinam attendiſſes mandata mea, facta fuiſſet ſicut flumen pax tua. Pacis igitur nomine omnia bona intelligit, quæ nobis per gratiam & gloriam obueniunt. Eſ. 34. Erit opus iuſtitiæ, pax.

Hoc expedito Cantico, Lucas compendioſam interſerit pueri educationem, & vitæ inſtitutum, vſque ad id tempus, quo munus prædicationis exequi cœpit. *Puer*, inquit, *creſcebat, & confortabatur ſpiritu*. ἐκραταιοῦτο, fiebat validus ac robuſtus, non corpora tãtùm, ſed ſpiritu. Orig. hom. 11. in Luc. Per ſingulas horas atque momenta ſpiritu increſcente, anima quoque ſua incrementa capiebat: & non ſolùm anima, ſed etiam ſenſus & mens augmẽta ſpiritus ſequebantur. Et quidem caro infirma, confirmatur autem ſpiritu. Theophylact. Cum corpore ſimul creſcebat & ſpirituale donum. Et tanto magis efficacia ſpiritus in illo ſe oſtendebat, organo illius capace exiſtente. Hic enim ſpiritus Prophetas ſuos præparat, imbuit & edocet. Ezech. 3. Spiritus leuauit me, & aſſumpſit me, & abij amarus in indignatione ſpiritus mei. Manus enim Domini erat mecũ, confortans me. Vnde dicere poterat illud Apoſtoli, Philip. 4. Omnia poſſum in eo qui me confortat. Hic autem eſt Spiritus ſanctus, à quo virtus eſt omnium creaturarum. Pſal. 32. Verbo Domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum. *Et erat in deſertis*, ſtatim atque in ea ſe conferre potuit, teneris ſub annis. Non expectauit enim vt à patre ſeu in domo paterna nutriretur, *vſque ad diem oſtenſionis ſuæ in Iſrael*: ſed receſſit fugiens tumultum vrbium, inquit Origen. fugiens populi frequentiam, vicinam ciuitatum, & abiit in deſerta vbi purior aër erat, & cœlum apertius, & familiarior Deus: vt quia needum ſui miniſterij tempus aduenerat, interim vacaret orationibus, & cum Angelis conuerſaretur, appellaretque Dominum, & illum audiret reſpondentem, Ecce adſum. Theophyl. Receſſit etiam, ne multitudinis malitiæ particeps heret, & vt neminem reueritus, omnes liberè reprehenderet. Nam ſi fuiſſet in mundo, forraſſis conſuetudine amicorum, & ſocietate coinquinatus fuiſſet. Fecit igitur adinſtar Moſis, qui quadraginta annis manſit in deſerto, antequam in Ægyptum deſcenderet, & populi ſui ſalutem nunciaret. Illud dicere poterat. Pſ. 54. Ecce elongaui fugiens, & manſi in ſolitudine. Hinc edocetur verbi diuini miniſter prius vacare contemplationi, quàm docere incipiat.

Origenes.

Theoph.

Origen.

Ioannes in deſerta ſe ſubtrahit ab hominibus.

Theoph.

De Ieſu ex Dauide & Abraham generatione ſecundum carnem, iuxta Dei promiſsiones & Prophetarum vaticinia, ex qua conſequitur illum verum Meſsiam eſſe.

MATTH. 1.	Marc.	Luc.	Ioan.
Liber generationis Ieſu Chriſti filij Dauid, filij Abraham. Abraham genuit Iſaac. Iſaac autem genuit Iacob. Iacob autem genuit Iudam & fratres eius. Iudas autem genuit Phares & Zaram de Thamar. Phares autem genuit Eſrom. Eſrom autem genuit Aram. Aram autem genuit Aminadab. Aminadab autem genuit Naaſſon. Naaſſon autem genuit Salmon. Salmon autem genuit Booz de Rahab. Booz autem genuit Obed ex Ruth. Obed autem genuit Ieſſe. Ieſſe autem genuit Dauid regem. Dauid autem rex genuit Salomonem ex ea quæ fuit Vriæ. Salomon autem genuit Roboam. Roboam autem genuit Abiam. Abia autem genuit Aſa. Aſa autem genuit Ioſaphat. Ioſaphat autem genuit Ioram. Ioram autem genuit Oziam. Ozias autem genuit Ioatham. Ioatham autem genuit Achaz. Achaz autem genuit Ezechiam. Ezechias autem genuit Manaſſen. Manaſſes autem genuit Amon. Amon autem genuit Ioſiam. Ioſias autem genuit Iechoniam & fratres eius in tranſmigratione Babylonis. Et poſt tranſmigrationem Babylonis, Iechonias genuit Salathiel. Salathiel autem genuit Zorobabel. Zorobabel autem genuit Abiud. Abiud autem genuit Eliacim. Eliacim autem genuit Azor. Azor autem genuit Sadoc. Sadoc autem genuit Achim. Achim autem genuit Eliud. Eliud autem genuit Eleazar. Eleazar autem genuit Mathan. Mathan autem genuit Iacob. Iacob autem genuit Ioſeph virum Mariæ: de qua natus eſt Ieſus qui vocatur Chriſtus. Omnes itaque generationes ab Abraham vſque ad Dauid, generationes quatuordecim. & à Dauid vſque ad tranſmigrationem Babylonis, generationes quatuordecim. & à tranſmigratione Babylonis vſque ad Chriſtum, generationes quatuordecim. Chriſti autem generatio ſic erat.			

Introductio.

Tertull.

Chriſtus ex generatione demonſtratur.

QVOTIES de hærede quæritur, vt rerum poſſeſſio cuius ſit intelligatur, edũt illi origenes generationum ſuarum, qui ſibi ius vendicant. Et hanc vtique legẽ Tertullianus lib. de præ- E ſcrip. contra hæretic. ita vſurpat, vt excludat Marcionem, Cherinthum, & cæteros hæreticos, à fidei & ſacrarum literarum poſſeſſione. Ad quos, inquit, meritò dicendum eſt, Qui eſtis, & vnde veniſtis? Quid in meo agitis nõ mei? Quo denique, Marcion, iure ſyluam meam cædis? Qua licentia, Valentine, fontes meos tranſuertis? Qua pote- F ſtate, Apelles, limites meos commoues? Mea eſt poſſeſſio, olim poſſideo, prior poſſideo. Habeo origines firmas ab ipſis autoribus, quorum fuit res. Et hoc vtique iure Matthæus Ieſum Meſſiam eſſe confirmat, ipſius generationem aſſignans: non quòd à patribus, è quibus ſecundum carnẽ natus eſt, hæreditatem Eccleſiæ, & Meſſiæ nomen aſſecutus ſit: ſed quod à Deo per Prophetas ex illorum progenie repromiſſus eſſet. Theophylactus, Procemio in Matt. Matthæus enim, inquit, de ſola ſubſtantia Chriſti in carne diſſerens ad Hebræos ſcribebat, quibus ſufficiebat diſcere, quòd ex Abraham & Dauid natus eſt Chriſtus. Nam qui ex Hebræis crediderit, cõtentus eſt ſi certior fiat, ex Abraham & Dauid natum eſſe Chriſtum. Euthymius, in Matth. Itaque Matthæus auditorum mentes erigit ad promiſſorũ memoriam. Olim enim promiſerat Deus Abraham & Dauid ex ſemine ipſorum naſciturum eſſe Chriſtũ. Cùm autem auditores eſſent Iudæi, nouerant illas promiſſiones. Itaque, vt Ioannes Ieſum verè Dei filium teſtatus eſt, ita Matthæus potiſſimùm curauit illum non modò verum hominem, ſed & Meſſiam in lege promiſſum oſtendere: quod & initio pollicetur, ita ſcribens. *Liber generationis Ieſu Chriſti*. &c. Subintelligitur, hic eſt: quaſi dicat, hæc eſt enumeratio eorum, à quibus Chriſtus duxit genus ſecundum carnem. Hebraicè enim legitur *Sepher hattoldoth*, liber generationum.

Theophyl.

Cur Matthæus de temporali generatione dixerit.

Euthym.

nerationum. Dictio autẽ *Sepher* deducitur à radice *Saphar*, numerauit, recensuit, narrauit. Itaque liber sumitur pro catalogo, & enumeratione: aut pro eiusmodi libro, in quo aliquid recensetur. Vt liber iustorum, in quo iusti scribũtur, sed & idem liber Dei, Exod. 32. Iosu. 10. Hebraismus autem iste frequens est in veteri Testamento, vt Istæ sunt generationes Noë, & istæ sunt generationes Iacob. Gen. 5. Liber generationis Adæ. & 2. Istæ sunt generationes cœli & terræ. Theophyl. Sed quam ob causam non dixit Visio, vel Sermo, sicut Prophetæ, qui suos libros sic inscripserunt? Audi quod discas. Prophetæ loquebantur ad duros corde & inobedientes, & ideò dicebant: Diuina est visio, & sermo est à Deo, vt timeret populus, & non contemneret dicta. Matthæus autem sermonem habebat ad credulos, gratos & obedientes, & propterea nihil tale prædixit, quale Prophetæ. Possem & aliud dicere, quòd Prophetæ mente videbant ea quæ videbant, Spiritu sancto apparitionem faciente. Matthæus autem non mentaliter & per apparitionẽ Christum vidit, sed corporaliter cum eo fuit, & sensibiliter audiuit eum, videns eum in carne. Et idcircò non dicitur visio, sed liber. Verùm quæritur quomodo Matthæus generationem Christi aggrediatur, cùm Esaias clamet, Generationem eius quis enarrabit? Respondet Hieronymus in Matth. Euangelistam non esse Prophetæ contrarium, vt quod ille impossibile dixit effatu, hic narrare incipiat: quia ibi apud Esaiam de generatione diuinitatis, hic de incarnatione est dictum. Augustinus, libro 2. de cons. Euang. capit. 1. Hic enim exordio suo satis ostẽdit generationem Christi secundum carnem, se suscepisse narrandam. Secundum hanc enim Christus filius hominis est, quod etiam se sæpissimè appellat, commendans nobis quid misericorditer dignatus est esse pro nobis, Nam illa superna & æterna generatio, secundum quam vnigenitus Dei filius est ante omnem creaturam, omninò ineffabilis est. Sed & ipsa temporalis generatio non omninò exprimi potest. Hieronymus. A carnalibus autem incipit Matthæus, vt per hominem, Deum discere incipiamus. Itaque sicut Moyses Geneseos librum edidit, quo mundi, cœli, terræ, astrorum, piscium, volucrum, demum hominis creationem, & generationem explicat, à cœlo verò & terra auspicatur: ita Matthæus istius orbis renouationem & reparationem per Christum narraturus, à Christi generatione exorditur. Noua enim omnia per eum sunt reddita, noua Ecclesia, sacramenta, lex, sacrificium, noua etiam nostra per Christum in aqua & spiritu sancto generatio. Esa. 65. Ita enim Dominus per Esaiam dixit: Ecce ego creo cœlos nouos, & terram nouam, & non erunt in memoria priora. Non ascendent super cor, sed gaudebitis & exultabitis in sempiternum. Chrys. hom. 2. in Matth. Cuius verò gratia librum istum generationis Christi vocat, vbi non sola Christi generatio, sed tota prorsus ipsius mysterij dispensatio continetur? Quia totius scilicet dispensationis caput, & radix, & principium omnium nobis in hoc consistit bonorum. Vt enim Moyses librum cœli appellauit ac terræ, cùm certè non de cœlo solùm, & terra loqueretur, sed de cunctis, quæ inter ipsa subsistunt: ita etiam Euangelista ab ipso omnium fonte & capite bonorum librum vocauit. Omni siquidem admiratione plenissimum est, & supra spem, expectationemque mortalium, quòd Deus homo factus est. Hoc autem impleto illa omnia quæ sequuntur, iuxta ordinem & rationem procedunt. Col. 1. In Christo enim omnia sunt condita. Et omnia per ipsum & in ipso creata sunt: in quo vim diuinitatis eius suspicimus. Quòd si ad humanam quam assumpsit naturam, oculos conuertamus, audiemus Psalten dicentem, (Ps. 8.) Minuisti eum paulo minùs ab Angelis, & omnia subiecisti sub pedibus eius. Itaque sicut Moses hominis genesin velut caput orbis primi asseruit, cui Deus animantia cuncta subiecit: & ex illo homine historiam suam deducit: ita Matthæus Christum hominem asserens, etiam ab eo cætera deriuat nostræ reparationis mysteria. Moses enim in vno Adamo, etiam mulierem & omne earum genus complectitur, cùm ait: (Genes. 5.) Hic est liber generationum Adam, in die qua creauit Deus hominem, masculum & fœminam creauit eos. Ita Matthæus in Christo, etiam sponsam Ecclesiam ita complectitur, vt Christi temporali generatione posita, etiam omnia bona facilè succedere uideatur. Nam qui sacramentorum veritatem, passionis & mortis Christi vim astruunt, primum omnium recurrunt ad veritatem assumptæ carnis: qua negata, negentur cætera necesse est: hac autem posita in sua veritate, vera quoque cætera consequantur, vnde & maiorem virtutem, quàm quæ in figuris olim contingebant, nanciscantur. Tertullianus, lib. 3. contra Marcionem. Nam si mendax esse caro deprehenditur, sequitur vt & omnia, quæ per carnem Christi gesta sunt, mendacio gesta sint, congressus, contactus, conuictus, ipsæ quoque virtutes. Si enim tangendo aliquem liberauit à vitio, vel tactus ab aliquo, quod corporaliter actum est, non potest verè actum credi, sine corporis veritate. Nihil solidum ab inani, nihil plenum à vacuo perfici licuit. Putatiuus habitus, putatiuus actus: imaginarius operator, imaginariæ operæ. Sic nec passiones eius fidem merebuntur. Nihil enim passus est, qui non verè est passus. Euersum est igitur totum Dei opus. Totum Christiani nominis & pondus & fructus, mors Christi negatur, quam tam expressè Apostolos demandat. Tradidi enim, inquit, vobis imprimis, quòd Christus mortuus sit pro peccatis nostris, & quòd sepultus sit, & quòd resurrexit tertia die. Porrò si caro eius negatur, quomodo mors eius asseueratur? Negata verò morte, dum caro negatur, nec de resurrectione constabit. Eadem enim ratione non surrexit, qua mortuus non est: non habendo substantiam scilicet carnis, cuius sicut & mors, ita & resurrectio est. Proinde resurrectione Christi infirmata, etiam nostra subuersa est. Nam sicut illi, qui dicebant resurrectionem mortuorum non esse, reuincuntur ab Apostolo ex resurrectione Christi: ita resurrectione Christi non consistente, aufertur & mortuorum resurrectio. Atque ita inanis est & fides nostra, inanis est prædicatio Apostolorum. Idem lib. de carne Christi. At verò Christus mori missus, nasci quoque necessariò habuit, vt mori posset. Non enim mori solet, nisi quod nascitur. Mutuum debitum est inter se, natiuitati cum mortalitate. Forma moriendi, causa nascendi est. Hinc occurrit his, qui assumptam à Verbo carnem, comparabant iis corporibus, quæ assumunt Angeli, quæ tamen nata non sunt. Non venerant, inquit, mori, ideò nec nasci. Ergo veritas omnium mysteriorum pendet à veritate carnis Christi, & à vera illa generatione temporali. Anselmus, Enarrat. in Matth. c. 1. Cuius autem sit generatio, postea subijcit. Non Adæ nos perdentis, sed Iesu nos saluantis. Non expellentis à paradiso, sed Christi reducentis nos ad paradisum. Et quidem multis olim hoc nomẽ Iesu datum est, sed in figura istius, sicut Iesu Nauè, id est Iosue filius Nun. Eccl. 47. Fortis in bello Iesu Nauè successor Moysi. Fuit & Iesu filius Iosedech. Zach. 3. At verò nihil illi contulerunt, præter figuram & salutis, & ædificationis spiritualis tẽpli per Christum factæ. Heb. 12. Ipsum enim habemus auctorem & consummatorem in sanguine eius. Itaque ne quis in nomine hallucinetur, adijcit nomen *Christi*. Quod, vt scribit Cyrillus Alexandr. libro de incarnat. Vnigeniti, capit. 1. nec definitionis vim obtinet, nec cuiuspiam substantiæ qualis sit significat, sicut fortè homo, aut equus, aut bos: sed rei magis, quæ in aliquo agatur, habet significationem. Oleo namque vngebantur Prophetæ, sacerdotes, & reges. Vnde Dominus per Dauid ait, Psal. 104. Nolite tangere Christos meos, in Prophetis meis nolite malignari. Tertullian. libro de baptismo: Christus dicitur à chrismate, quod est vnctio, quæ Christo nomen accommodauit, facta spiritualis, quia spiritu vnctus est à Deo patre. Ita discernit Matthæus hunc de quo tractaturus est, ab iis qui nomen Iesu prætulisse visi sunt. Nullus enim eorũ fuit Christus. Verùm fortassè quis obiiciat, eos vnctos fuisse chrismate. Tres enim vnctiones in veteri Testamento legimus. Vnctus est Aaron in sacerdotẽ, Leuit. 3. Vnctus est Saul à Samuele in regem, 1. Reg. 10. & Dauid, 1. Reg. 16. Vnctus est & Helisæus in Prophetam, 3. Reg. 19. Verùm nulla earum vnctionum Christi chrismati conferri potest. Vnctio enim eius non corporalis, sed spiritualis fuit, tantò quidem copiosior, quãtò pleniùs accepit spiritum Domini. Es. 61. Spiritus Domini super me, eo quòd vnxerit me. Act. 10. Quẽ vnxit Deus spiritu sancto. Ps. 44.

Marginal notes:

Liber seu enumeratio.

Theoph. *Cur non dixit, Sermo, aut Visio.* 1.

Quomodo enarretur Christi generatio.

Hieron. August.

Hierony. *Conferitur Matthæus cũ Mose.*

Chrysost. *Cur liber iste generationis Christi esse dicatur, quæ & aliorum meminit.* 1. 2.

Veritas assumpta carnis primò statuenda est fidelibus. Tertul.

Idem.

Ansel.

Cyrillus Alexandr. *Christi nomẽ quid sonet.* Tertullia. *Vnctiones quæ olim, & quæ in Christo.*

Chrysost.

Vnxit te Deus Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis. Chrysostomus, homil. 2. in Matth. Vides quanto inter ipsa principia splendore lucet Christus, quomodo Matthæus tibi regem ipsum humana specie, sic mortalibus, velut exercitui admixtum ostendit. Neque enim in bello semper propriam rex dignitatem habere cernitur,

Christus rex sine fastu regio.

sed purpura & diademata relictis, militis habitum frequenter induitur. Sed illic, ne cognitus hostes in se conuertat: hic verò noster Christus contrà, vt ne ante congressum subitò omnes auertat, suosque maiestatis fulgur conturbet: saluare enim, non terrere studuit. Et ideircò illum hac appellatione continuò nominauit (quæ accessum nobis ad eum facilem promitteret) Iesum vtique nominando. Iesus enim non est Græci sermonis vocabulum, sed Hebraica lingua saluatorem significat, ab eo quòd salutem populo suo præstaturus aduenerit. Iamne igitur intelligis quemadmodum Euangelista auditorem in alta subuexerit, & ea certa nomina (Iesu, & Christi) quæ in vsu esse viderentur, locutus: longè tamen maiora quàm omnes sperare poteramus, edocuit? Et vtriusque sanè nominis (Iesu & Christi) apud Iudæos erat celebrata notitia. Quia enim incredibilia erant quæ promittebantur futura, etiam nominum præcesserunt figuræ. Cyrillus Hierosolym. catech. 10. Et Iudæi quidem concedunt

Cyrill. Hierosol.

illum esse Iesum, Christum verò negant. Atqui vtrumque simul credendum & confitendum est. Ideò dicit Apostolus: Quis est mendax, nisi qui negat quòd Iesus est Christus? Et quidem si prærogatiuas vnctionis antiquæ consideres, illas omnes, sed perfectissimas in Christo reperies.

Christus Propheta.

Vngebantur Prophetæ: & ille Propheta est, quem Deus suscitauit de fratribus Israëlis, vt præcinuit Moses. Vngebantur reges: ille verò rex regum est, & dominus dominantium. Vngebantur sacerdotes: & ille in æternum sacerdos est, secundum ordinem Melchisedech. Adijciam & in eam rem. Cyrilli verba in consequentibus, vt intel-

Idem rex & sacerdos.

ligamus quonam modo Iesus præ cæteris nomen Christi habeat. Non ex corporea successione accepit sacerdotiũ, inquit, neque factitio oleo vnctus est: sed tantò excellentiùs aliis, quantò hic cum iureiurando factus est sacerdos. Ioan. Damascenus, lib. 3. de fide orthodox. capit. 3. Christi porrò vocabulum personæ esse dicimus, vt quod non

Ioan Da.

Christus vnctus secũdum carnem.

vnimodè dicatur, sed duplicem naturam significet. Ipse enim seipsum vnxit, corpus videlicet diuinitate sua vngens, vt Deus: vnctus autem, vt homo: quandoquidem ipse & hoc & illud est. Vnctio porrò humanitatis est diuinitas. Hesychius, lib. 2. in Leuit. capit. 8. Et quidem vnctio illa spiritualis nobis cum Christo communis est, & non communis. Communis quidem, participatione ipsius Christi, à quo dicimur Christiani: Non communis autem, quia inæstimabili quadam sublimitate excellit Deus hominibus, & gratia in qua ei communicamus. Propterea vnguntur quidem simul cum Aaron filij eius, sed non talia in eis, qualia in Aaronis vnctione aguntur. Cernis enim, quemadmodum præcipuè exultationis oleo, id est spiritu, præ participibus vtique nobis, vnctus est Christus, vt scribit Psalmista: ipse siquidem substantialiter vnctus est, nos verò operatione eius & gratia. Hunc Prophetæ prædixerant, hunc dæmones venturum nouerant, ipsa etiam mulier Samaritis. Exoptatum igitur ab omnibus &

Hesych.

Christum dæmones & ij sciebant venturum.

Cur Christus prius Dauid quàm cæterorum filius.

Chrysost.

cunctis gẽtibus desideratum aduenisse testatur Matthæus, annunciationem eius generationis contexens. Et dicit eum *filium Dauid*, illum ipsum esse assignans, quem omnes quærerent, & ita discernens ab iis qui nomen Iesu simul cum vnctione prætulerunt, qui non erant de familia Dauid, vt obseruat Chrysostomus, homil. 2. in Matthæum. qui & hanc quæstionem adiicit. Qua de causa, inquit, non prius Matthæus Christum filium Abrahæ, quàm filium Dauid nuncupauit? Non sicut opinantur aliqui, ab inferioribus volens ad superiora conscendere. Non enim idẽ facit quod Lucas. Et tamẽ sunt qui sic interpretantur, Liber generationis Iesu Christi filij Dauid, quoniam Dauid fuit filius Abraham. Sed hunc sensum non approbat Chrysostomus. Cur ergo commemorauit principem Dauid? Quia ipse, inquit, proculdubio in omnium versabatur ore, ob insigne honoris & gloriæ, ob ipsius quoque temporis spatia iuniorum. Non enim olim defunctus fuerat, sicut Abraham. Et si enim vtrique promiserat Deus, sed tamen illud quasi antiquum reticebatur, hoc verò quasi nouum & recens ab omnibus celebrabatur. Ipsi enim Iudæi dicunt, Nonne ex semine Dauid & Bethleem castello, vnde erat Dauid, venit Christus? Nemo igitur illum filium Abrahæ, sed omnes filium Dauid nominabant. Etenim propter tempus, vt dixi, & propter regnum, hic magis in hominum memoria vigebat. Lege in Euangelio, quid inclament cæci, (Luc. 18.) Iesu fili Dauid, miserere mei. Et cùm idem ipse Pharisæos

A interrogasset, (Matth. 22.) Quid vobis videtur de Christo, cuius filius est? Responderunt ei, Dauid. Sic passim acclamabant Christo, Fili Dauid. Hosanna filio Dauid. Rom. 1. Qui factus est ei ex semine Dauidis secundum carnem. Adde quòd magis secernebatur, & designabatur Messias per Dauidis, quàm Abrahæ generationem. Siquidem omnes Iudæi sunt ex Abraham, neque tamen omnium eadem est tribus. Dauidi autem illæ cœperunt, iuxta numerum Patriarcharum, qui ex Iacob orti sunt. Et vni tantùm harum, scilicet tribui Iuda, promissus erat Christus, è qua Dauid ortus est. Itaque Dauid, vt pro-

B pinquior, ita magis ostendit Iesum illum, qui ex eo natus est, esse Messiam à Deo promissum. Hieronym. in Matth. Ideò autem cæteris prætermissis, horum filium nuncupauit, quia ad hos potissimùm est facta de Christo repromissio. Promissiones Abrahæ factæ leguntur, Genes. 12. In te benedicentur omnes tribus terræ. Et cap. 22. Et benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ. Gal. 3. Dixit autem non in seminibus, quasi in multis, sed in semine tuo vno, quod est Christus. Dauidi autem factæ leguntur, 2. Reg. 7. Cùmque completi fuerint dies tui, suscitabo semen tuum post te. Eadem promissio ha-

Hierony.

Abrahæ promissiones factæ.

C betur, 1. Par. 17. & Psalm. 89. Iuraui Dauid seruo meo. Vsque in æternum præparabo semen tuum. Et Psalm. 132. Iurauit Dominus Dauid veritatem, &c. Vnde Hierem. 23. Suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit rex, & faciet iudicium & iustitiam, & vocabunt eum, Dominus iustus noster. Quod legitur Hebraicè *Iehoua tsidkenu*, Deus iustus noster. Et quis Deus germen Dauid, nisi Messias verus Deus & verus homo? Vnde & apud eundem Hiere. 31. & 33. Si irritum potest fieri pactum meum cum die & nocte, pactum meum irritum esse poterit cum Dauid seruo meo, vt non sit ex eo filius, qui regnet in thro-

D no eius. Huius autem regni durationem explicat, qualis nulli ex hominibus conuenit. Esai. 9. Super solium Dauid, & super regnum eius sedebit, vt confirmet & corroboret illum amodò, & vsque in sempiternum. Præter promissiones illas, Dauid expressionem Christi typum prætulit, vt obseruat Theophylactus in Matth. Sicut enim ipse post Saül reprobatum à Deo, & odibilem, regnauit: ita Christus, postquàm priuatus est Adam regno & principatu, quem habebat in omnia & animantia, & dæmonia, incarnatus venit, & regnauit. At verò nónne & aliis eadem promissio facta esse videtur? Leo serm. 2. in Nati-

Theoph

E uitat. Domini. Deus enim omnipotens & clemens, cuius natura bonitas, cuius voluntas potentia, cuius opus misericordia est: statim vt nos diabolica malignitas veneno suæ mortificauit inuidiæ, prædestinata renouandis mortalibus suæ pietatis remedia, inter ipsa mundi primordia præsignauit: denuncians serpenti futurum semen mulieris, quod noxij capitis elationem sua virtute contereret: (Gene. 3.) Christum scilicet in carne venturum Deum hominemque signans, qui natus ex virgine, violatorem humanæ propaginis incorrupta natiuitate damnaret. Quid quòd eadem Isaaco repromissio facta legitur, quæ prius

Leo.

Quomodo olim, renouatus Christus.

F Abrahamo patri eius? Genes. 26. Cùm enim ille orta fame super terram, abiisset ad Abi-melech regem Palæstinorum in Gerara, ait illi Dominus. Complebo iuramentum, quod spopondi Abraham patri tuo. Et multiplicabo semen tuum, sicut stellas cœli, dabóque posteris tuis vniuersas regiones has, & benedicẽtur in semine tuo omnes Gentes terræ. Idem rursus confirmauit Iacobo Patriarchæ, cùm ille in Bethel obdormiens scalam vidisset, & Dominum innixum scalæ, Genes. 28. Tunc enim ad eum Dominus. Erit semen tuum quasi puluis terræ. Dilatabe-beris ad Orientem & Occidentem, & Septentrionem

&Meridiem, & benedicentur in te & in semine tuo cun-
ctæ tribus terræ. Sed hæc non fuit noua aliqua prumissio,
aut alia ab ea quæ Abrahæ facta fuerat, sed confirmaba-
tur io filijs eius. Hinc fit, vt Abrahæ & Dauidis potiùs
quàm cæterorum mentio fiat. Isti enim erât præcipuè ma-
ximéq; mirabiles, inquit Chrysost. ho. 3. in Matt. ille qui-
dem quòd esset rex & Prophera, hic verò quòd esset Pro-
pheta & Patriarcha. Et rursus inducit hanc quæstionem.
Et vnde, inquis, manifestum est ex Dauid esse Christum?
Si enim non ex viro, sed tátummodò ex virgine natus est,
A de cuius certè generatione reticetur: quomodo scire pote-
rimus illum ex Dauid stirpe descendere? Duo sunt enim,
quæ pariunt quæstionem. Vnum, qua de causa in gene-
rationum catalogo, virgo sileatur: alterum verò, qua ra-
tione Ioseph memoretur, cui certè cum generatione Chri-
sti nihil est commune. Videtur enim & vnum abundare.
& alterum deesse. Quid ergo dicemus? Quòd vtique pri-
mùm illud necesse fuerit memorari, quemadmodum ex
Dauid virgo descenderit. Vnde hoc itaque discemus? Au-
di ad Gabriel loquentem Dominum: Vade ad virginē de-
sponsatam viro, cui nomē Ioseph, de domo & familia Da-
B uid. Quid igitur vis audire manifestius, cū ex domo & fa-
milia Dauid illam virginem esse cognoscas? Inde patet,
quòd inde vtique erat Ioseph. Fuerat quippè in lege præ-
ceptum, ex diuersis tribubus non licere vsurpari coniu-
gium. Cuius verò rei gratia Iosephi nomen exprimit E-
uangelista, non item virginis: contexens interim Christi
generationem, qui ex virgine, non autem ex eius viro na-
tus est? Respondet etiam Chrysostomus, his verbis. Non
erat mos apud Hebræos generationum catalogum per fœ-
minas texere. Vt ergo morem custodiret, ne in ipso statim
principio videretur antiqua destruere, & nobis virginem
C certiùs indicaret, parentes eius reticens atque maiores, de
Ioseph generatione non tacuit. Hoc enim declarato, il-
lud quoque pariter ostēdit, quòd scilicet inde esset & vir-
go: quia nequaquā iustus iste pareretur vxorem sibi aliun-
de, quàm vnde lex præcipiebat, eligere. Eadem habet
Ioan. Damascen. serm. 3. de beatæ Mariæ natiuitate. Leo
Martyr, serm. 3. de natiuit. Domini, diuam Virginem è
domo Dauid colligit, ex Esai. 7. capit. Ibi scilicet domui
Dauid virgo repromittitur, quæ pariat Emmanuelem. Au-
dite, inquit, domus Dauid, nunquid parùm vobis est mo-
lestos esse hominibus, quia molesti estis & Deo meo? Pro-
D pter hoc dabit Dominus ipse vobis signum. Ecce virgo
concipiet & pariet filium, & vocabis nomen eius Emma-
nuel, quod est, Nobiscum Deus. Adijcit & hoc eiusdem
Prophetæ vaticinium, capit. 11. Egredietur virga de radi-
ce Iesse, & flos de radice eius ascendet. In qua, inquit,
virga, non dubiè beata virgo prædicta est, quæ de Iesse,
& Dauid stirpe progenita, & Spiritu sancto fœcundata,
nouum florem carnis humanæ, vtero quidem materno,
sed partu est enisa virgineo. Rursus autem obijciet ali-
quis, etiam hoc posito & accepto, quòd diua virgo è Da-
uidis familia profluxerit, quomodo tamen Christus à Da-
E uide duxit originem, etiam carnis assumptæ respectu, cùm
mater virgo in partu permanserit. Verùm id solius matris
ratione concedi dicimus. Nam simul virgo erat & mater:
Virgo, quia virilis ignara consortij: mater, quia de se
Christum genuit, & è suis sanguinibus ei corpus ministra-
uit. Illa verò è Dauidis domo profluxerat, & ita Christus
per matrem ad Dauidē genus suum retulit. Sic Matthæus
Christi generationem recensens, multas simul hæreses e-
ludit. Nā qui hāc admiserit, deridebit Valentinianos, qui
Christum per Mariam quasi per canalem transijsse, nihil
autem de ea accepisse: Apollinares, qui ipsum corpus su-
F um è cœlo attulisse: Marcionitas, qui corpus phantasticum
habuisse blasphemabant. Christus enim filius est & Da-
uidis & Abrahæ, quia filius est virginis. Et quid ha-
buit virgo ab illis, quod Christo nostro suppeditarit?
An non carnem? Hanc igitur illa Christo communica-
uit. Sed contendes hoc opus fuisse Spiritus sancti. Vti-
que vt virgo pareret, & suppleretur quod naturæ dee-
rat, quæ non nisi ex vtroque parente filios procreat. Attu-
lit Spiritus sanctus Mariæ fœcunditatem, sed tamen illa
corporis materiam suppeditauit. Cyrillus Hierosolymi-
tanus catec. 12. Mutuata est à viris fœmineo generi gratia.

Chrysost.

Discimus Virginē matrem esse ex Dauid per virum.

Idem.

Cur non texitur generatio Christi per Mariam, sed per Ioseph.

Ioan. Da. Leo.

Quomod Christus è Dauid, quum mater virgo manserit.

Cyrill. Hierosol.

Eua enim ex viro nata est, & non ex matre concepta, sed
ex solo viro, tanquam partu edita. Reddidit igitur Maria
gratiæ huius mutuum officium: & non ex viro, sed ex se i-
psa sola impollutè, Spiritus sancti virtute peperit. Ordiēda
igitur est à celeberrimo illo Patriarcha Abrahamo Christi
generatio. *Abraham genuit Isaac*, supernaturali virtute, de
Sara nonagenaria naturaliter sterili, quando & ipse ferè
centenarius erat. Genes. 21. Genuit & Ismahelem, Genes.
17. & 15. Verùm ad generationem Christi carnalis propa-
gatio non sufficiebat, sed electio diuina requirebatur. Pro-
A pterea dixit Abrahæ Deus, In Isaac vocabitur tibi semen.
Et huic Isaac, omne ius familiæ collatum est, quia non ex
Agar ancilla, sed Sara libera natus est. Adde quòd, vt scri-
bit Irenæus, libro quarto, cap. 38. in hæres. ea quæ circa
Isaac, non sine significatione facta sunt. Theophilus An-
tiochenus, libró primo Allegoriarum in 4. Euangelist. ab
ipsa mirabili natiuitate Isaac, typum Christi requirit, qui
& proinde Nazaræus dictus sit, sicut & Samson, & Sa-
muel, & Hieremias, quia ex repromissione natus erat, &
ideò ferrum eius caput non tetigerat. Sed & Isaac Vir ri-
sus interpretatur. Nam eo nato, Sara mater eius, risum,
B inquit, fecit mihi: omnis qui audierit, corridebit mihi.
Quæ verò maior est spiritualis exultationis occasio, quàm
in Christi natiuitate? Ad hanc Angeli prouocabant, di-
centes pastoribus: Annuncio vobis gaudium magnum,
quod erit omni populo, quia natus est vobis saluator mun-
di, Christus Dominus in ciuitate Dauid. Et Isaac vltima
patris, Christus verò postrema seculi ætate natus est, vt
meditatur Cyrillus Alexandrinus, libro octauo, in Ge-
nes. Prætulit & ille typum Christi. Etenim Abraham pro-
no animo vnigenitum & dilectum filium suum obtulit sa-
crificium Deo, inquit Irene. lib. 4. in hæres. capit. 13. Vt
C & Deus beneplacitum habeat pro vniuerso semine eius,
dilectum & vnigenitum filium suum præstare sacrificium
in nostram redemptionem. Cyrillus Alexandrinus, li-
bro 7. in Genes. Sed & cùm puer lignis pro sacrificio pa-
terna manu oneraretur, & vsque ad sacrificij locum pro-
ficisceretur: Christum significat, qui super humerum su-
um crucem vehens, extra portam, non humana vi coa-
ctus, sed sua sponte, patrisque voluntate passus est, vt
ipse ad Pilatum asseruit. Non haberes, inquiens, in me
potestatem, nisi tibi datum esset desuper, Ioan. 19. Quòd
autem Isaac mortem euasit, & aries loco eius ad sacrifi-
D candum datus est, Christum repræsentet: qui quamuis ex
substantia patris esset, in templo tamen suo, quod ex vir-
gine sumpserat, patibulo crucis affixus est. Origenes etiā,
homil. 8. in capit. 22. Genes. Abrahamum intellexisse
scribit, per filij oblationem, aliam multò maiorem præ-
signari. Mouet me, inquit, satis diligens & cauta Abra-
hæ responsio. Nescio quid videbat in spiritu, quia non
de præsenti, sed de futuro dicit: Deus prouidebit ipse
sibi ouem. Futura respondit filio de præsentibus requi-
renti. Ipse namque sibi Dominus ouem prouidebat in
Christo, quia & sapientia ipsa sibi domum ædificauit,
E & ipse se humiliauit vsque ad mortē. Cyrillus Alexandri-
nus lib. 8. in Genes. etiā typum requirit, ex eo quòd Abra-
ham filio suo, vxorē non ex Chananæis, sed ex his qui ido-
lis addicti erant, seligi voluerit. Deus enim, inquit, cōgre-
gationem Iudæorum noluit coniungere Christo, quorum
Chananæi notam gerebant: sed Ecclesia ex Gentibus est,
ad quā ministri Dei missi sunt. Ita Isaac potiùs selectus est,
quàm Ismaël, & ideò illū exprimit Matth. *Isaac autē genuit
Iacob.* Genuit etiā Esau, sed nō ex Esau Christus. Chrysost.
ho. 1. Oper. imperf. in Matt. Esau asper & hispidus, Gen. 25.
hoc prauū & nequam seculū significat: Iacob leuis & niti-
F dus futurū seculū designat. Magna inter vtrumq; distantia
fuit, etsi gemelli fratres essent. Vnde & apud Malachiam
Prophetā loquitur Dominus (cap. 1.) Nónne frater erat Ia-
cob Esau? Et, Iacob dilexi, Esau autē odio habui. Quod etiā
antequā nascerētur, dictū est, & antequā quicquā boni aut
mali egissent, vt scribit Paulus. Præuidebat enim Deus im-
piā & scelestā Esau conuersationē & vitā, & ideò iā illum
oderat: præuidebat & bonā Isaaci indolem, & illi gratiam
præparabat, magnū suæ in eū dilectionis argumentū. Sed
etsi Esau prior natus sit, ius tamē primogenituræ ad Isaacū
translatū est, quod & ab initio cùm egrederetur ex vtero,

Isaac Christi typum prætulit.

Irenæus. Theoph. Antioch. 1. in natiuitate.

2. in tempore. Cyrill. Alex. Irenæus. 3. in sacrificio. Cyril. Alex.

Origen.

Cyrill. Alex.

Chrysost.

Cur Iacob & non Esau meminerit.

Irenæus. *Typus & eclesiæ & ipsius Christi in Iacob.* te promittere videbatur: fratris enim plantam tenebat, vt quem à primogenitura supplantaturus esset. Irenæus. lib. 4. in hær. capit. 38. ex eo facto Christi victoriam & Gentilis populi vocationem colligit. Si quis autem & actus qui sunt Iacob, addiscat, inquit, inueniet eos non inanes, sed
1. plenos dispositionum: & imprimis in natiuitate eius, quemadmodum apprehendit calcaneum fratris, & Iacob vocatus est, id est supplantator, tenens, sed qui non tenetur, ligans pedes, sed qui non ligatur, luctans & vincens, tenens in manu calcaneum aduersarij, id est victoriam. Ad hoc enim nascebatur Dominus, cuius typum generationis A monstrabat, de quo & Ioannes in Apocalypsi ait: Et exiuit vincens vt vinceret. Deinde autem primogenita acci-
2. piens, quando vituperauit ea frater eius: quemadmodum & iunior populus (Gentilis) eum primogenitum Christū accepit, cùm eum repulit populus (Iudaicus) prouectior ætate, dicens, Non habemus regem nisi Cæsarem. In Christo autem vniuersa benedictio: & propter hoc benedictio-
3. nes prioris populi à patre subripuit posterior popul⁹, quemadmodū Iacob abstulit benedictiones huius Esau. Ob quā causam fratris patiebatur insidias, & persecutiones Isaac ab eo, sic & Ecclesia hoc idem à Iudæis patiebatur. Variæ B oues, quæ fiebant Iacob merces, & Christi merces ex variis & differentibus Gentibus, in vnam cohortem fidei cō-
4. uenientes fiunt homines, quemadmodum pater promisit
5. ei: Postula, dicens, à me, & dabo tibi Gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Et quemadmodum Iacob ex duabus sororibus plures filios habuit, sic & Christus ex duabus legibus, similiter vt Iacob ex ancillis, ita Christus ex liberis & seruis secundum carnem cōstituet filios Dei. Omnia autem ille Iacob faciebat propter iuniorem Rachel, bonos oculos habentem: quæ præfigurabat Ecclesiam, propter quam substinuit Christus. C

Eucherius. Lugdun. Eucherius Lugdunensis, lib. 2. in Gen. cap. 46. alia etiam ratione Christi typum in ipsa Iacob natiuitate requirit. Sicut enim Iacob manum priùs dum nasceretur, emisit ex vtero, inquia: quæ etiam pedem prænascentis fratris tenebat, tum deinde secutum est caput, tum demum necessariò cætera membra: sed tamen caput, non tantùm ex membra quæ secuta sunt, sed etiam ipsam manum, quæ in nascendo præcessit, dignitate ac potestate superat, & licet non tempore apparendi, tamen ordine naturæ prius est:
6. *Christus præfiguratus in natiuitate Iacob.* Ita Dominus Iesus Christus, etsi antequàm appareret in carne, & quodammodò ex vtero secreti sui ad hominum D oculos mediator Dei & hominum procederet, qui est super omnia Deus: præmisit in sanctis Patriarchis & Prophetis quandam partem sui corporis, qua velut manu nasciturum se esse prænunciās, etiam populum superbè præcedentem, vinculis legis, tanquam digitis quinque supplantat, quia & per temporum quinque articulos, prænunciari venturus, prophetarique non destitit. Vnde quinque libri, in quibus lex. Nec aperta manus fuit, sed conclusa, vt non omnimodam Iudæos benedictionem assecutos esse credamus. Illi obligati sunt pede, & ceciderūt: nos autem surreximus, & erecti sumus, Caput illæ primæ E partes corporis sequuntur. Vbi enim prophetarunt veteres, Christum tandem fideles Apostoli sequuti sunt. Ita Iacob ab ipsa statim natiuitate, & demum in consequentibus suis actionibus Christum præsignauit: ita à Deo selectus est, & singulari præ Esau priuilegio dignatus, vt non abs re eum prælegerit, ex quo ipse nasceretur. *Iacob autem genuit Iudam, & fratres eius.* Chrysost. Oper. imperf.

Chrysost. in Matth. homil. 1. Et noster Iacob duodecim Apostolos
7. in spiritu, non in carne, verbo & sanguine genuit. Nam sicut ille cum suis descendit in Ægyptum vt multiplicaretur, sic & Christus cum suis descendit Apostolis in mun- F dum, & multiplicatus est per totum mundum, sicut res ipsa testatur. Cæterùm Iudam primo loco recenset, cùm interim, si seriem carnis spectemus, primogenitus non fuerit, quarto enim loco natus est. Primogenitus fuit Ruben, hunc Simeon, Simeonem Leui, Leui verò Iudas secutus est, vt legitur Genes. 46. Verum certis de causis,

Ius primogeniture ex Ruben ad Iuda translatum. & mystica reuelatione ius illud primogenituræ ad successionem deuolutum esse videtur, ex postremis verbis Iacob, & filiorum benedictione, Genes. 49. De Ruben enim ait. Effusus es sicut aqua, non crescas: quia ascendisti cubile patris tui, & maculasti stratum eius. Et addidit, Simeon & Leui fratres, vasa iniquitatis bellantia. In consilium eorum non veniat anima mea, & in cœtu illorum non sit gloria mea: quia in furore suo occiderunt virum, & in voluntate sua suffoderunt murum. Ergo à posteris eorum gloriam primogenituræ abstulit. Ius autem imperij Iudæ detulit, & summam in fratres potestatem, adiiciens: Iuda te laudabunt fratres tui: manus tuæ in ceruicibus inimicorum tuorum, & adorabunt te filij patris tui. *In Iuda Christus promittitur & præsignatur.*

Sed & Christum ex illo oriundum, & eius mortem & re-
A surrectionem prædicit, dicens: Catulus leonis Iuda (id est Christus filius leonis altissimi, & Iuda Patriarchæ. aut *Iuda*, id est Iudæ filius Christus, filius etiam supremi Dei, qui per leonem significatur.) Ad prædam fili mi ascendisti (è mortuis captiuam ducens captiuitatem) requiescens (in sepulchro per dies tres, idque ratione corporis ibi positi, sed tamen interim secundum animam descendens ad inferos.) Accubuisti vt leo, & quasi leæna, quis suscitabit eum? Origen. homil. 17. in Genes. Manifestè, inquit, recubuisse & dormisse dictum de passione mortis ostendunt. Nam Physiologus de catulo leonis hæc scri- *Christi mors & resurrectio.* Origenes. Physiolog⁹.
B bit, quòd cùm fuerit natus, tribus diebus & tribus noctibus dormiat, tum deinde patris gemitu vel mugitu tremefactus cubilis locus, suscitet catulum dormientem. Hic tu etiam terræmotum considera, qui Christo resurgente factus est magnus: hîc etiam lapidis reuolutionem, & quasi cubilis, id est sepulchri commotionem attende, virtute patris excitatam. Vnde & quod adiicit, Quis suscitabit eum, per admirationem intelligitur. Magnus enim est ille qui suscitauit Iesum à mortuis, & suscitabit mortalia corpora nostra. Quinetiam expressius in Iuda tempus aduenientis Messiæ designarat Iacob, dicens: Non aufe- 2. *Typus Christi venturi.* 3. *Postrema Christi mysteria.*
C retur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio Gentium. Christi etiam passionem, & mortis in cœna memoriam, celebrem etiam ingressum in Hierusalem exprimit. Ligās ad vineam pullum suum, & ad vitem, ô fili mi, asinam suam, lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vuæ amictum suum. De his enim mysteriis tractant, Iustinus Martyr, Dialogo cum Tryphone Iudæo, & Tertull. lib. contra Iudæos. Verùm quæritur, cur cùm ex solo Iuda Christus ortus sit, meminerit Matthæus cæterorum eius fratrum, nec tamen ita fecerit, cùm Abrahæ, aut Isaac filium exprimeret. Nec enim tunc ita scripsit, Abraham Iustin. Martyr. Tertull.
D genuit Isaac & fratres eius: aut, Isaac genuit Iacob & fratrem eius. Respondet Theophylactus, eorum solùm mentionem fieri, è quibus Iudæi descenderunt, quòd cæteri ad semen electum non pertineant. Atqui illi nō ex Ismaele, aut Esau se natos esse iactitant, sed ex Iacob filiis. Inde fit vt simul cum Iuda fratres eius inserat. Cæterùm fuerūt illi non ex vna, sed pluribus matribus: Sed ex Lia, Ruben, Simeon, Leui, Iuda, Issachar & Zabulon: duo ex Rachele, Ioseph & Beniamin: duo ex Bala, Dan & Naphtalim: duo ex Zelpha, Gad & Azer. Fuerūt autem Bala & Zelpha ancillæ. Ita duodecim eius filij sunt, in typū duodecim Apo- *Cur, hic fratrum Iudæ mentio fiat.* Theoph.
E stolorū. Adoptati sunt & alij filij, scilicet Ioseph, Ephraim, & Manasse, in typum eorum, qui tandem præter duodenariū numerū, in Apostolatū acciti sunt, qualis erat Paulus. Tres igitur illos Patriarchas, Abrahamū, Isaacum & Iacobum suspicit antiquitas, vt à quibus electorū Ecclesia edocta, educata, & prouecta est, qui vnius veri Dei, & cultus eius professores & prædicatores extiterūt. Vnde & Dominus Deus ab iis denominatus est Deus Abrahā, De⁹ Isaac, Deus Iacob, Deus non mortuorū, sed viuentiū, vt monet Christus. Ex illis diuinum ad nos fœdus profluxit, ex his
F Christus à quo omnis benedictio & sāctificatio dimanat. Obserua interim quantā habeat pater in filios potestatem, quantā vim pietas & probitas. Horū enim contēplatione, audimus patres ius primogenituræ ad filios minores transtulisse: vt iam præsignaretur ius illud, quod per Christum apud Deū habemus, non ex carnis successione, sed electione, vocatione, & gratiæ vbertate pendere. *Iudas autē genuit Phares & Zaram de Thamar.* Hi autē extra coniugium nati sunt. Erat enim Thamar nurus Iudæ. Siquidē ille tres filios habuit, Her, Onā, & Sela, Gen. 38. Primogenito dedit Thamar, sed mortuus est sine semine. Secundus cū nequā esset, *Quantum iur patrum in filios.*

sicut aliquãdo è contrario aliquis pauper rusticus cognominatur nomine regis, etsi rex non sit. Hebræi etiam dicunt hospitatricem, vbi nos habemus meretricem. Resoluit & aliam quæstionem Lyranus, Qui fiat vt Salomon princeps tribus Iuda in vxorem duxerit mulierem Chananæam, præsertim cùm filiis Israël omninò prohiberetur, (Deuteronom. 7.) ne quam ex illo populo in coniugem acciperent. Respondet autem hoc eis prohibitum fuisse, ne per Chananæos à Dei veri cultu auerterentur, & ad idola deflecterent, vel ex ipsa exprimit. Quòd si ex A illo populo aliquis veram fidem admitteret, & profitebatur, & quid magnum egisset, ex quo suam fidem protestatus fuisset, tunc & ille populo Dei inseri poterat. Quemadmodum & Rahab factum est, ob causas quas diximus.

Idem.

Cur Booz Ruth Moabitidē duxit contra legē præscriptum.

Booz autem genuit Obeth ex Ruth Moabitide, quæ, vt legitur in libro Ruth, venit cum Noëmi à terra Moab in terram Iuda, quam Booz accepit in coniugem, eo quòd esset propinquus priori marito Ruth, filio Noëmi sine prole defuncto. Quamuis enim illicitum fuerat Israëlitis contrahere cum Moabitis, & propter disparem cultum cõtractum non esset verum matrimonium (hac enim ratione Esdras abiecit à filiis Israël vxores earũ Moabitidas: Neē. B 13.) nihilominus tamen vbi illæ ad Iudaismum conuersæ sunt, & vnius Dei cultrices, & in quotidiana conuersatione insignes euaserunt, tũc illas in vxores accipere permittebatur cum dispensatione. Atqui talis erat Ruth, humilis, & obsequiosissima in omnibus. Vnde & Booz dixit ad eam: Scit omnis populus vrbis meæ, mulierem te esse virtutis. Chrysostom. hom. 3. Operis perf. in Matth. Idcircò verò & Ruth & Rahab mentio facta est, vt disceres idcircò Christum venisse, vt mala nostra deleret omnia. Non enim quasi iudex, sed quasi medicus aduenit. Sicut C igitur hic olim meretricem, ille alienigenam in vxorem accepit, sic etiam Christus fornicatricem hominum naturam sibi copulauit. Quod Prophetæ quoque olim in synagoga factum esse dixerunt, sed illa quidem cohabitatori suo semper fuit ingrata: Ecclesia verò semel à malis suis liberata, in sponsi amore permansit. Sed & considera etiam ea quæ in Ruth facta sunt, nostri figuram fuisse. Hæc enim erat alienigena, & in extremam delapsa pauperiem: sed videns eam Booz, nec ob ipsius paupertatem despexit, nec ob impietatem Gentis exhorruit: sicut etiam & Christus Ecclesiam suscipiens, & alienigenam, & magnorum oppressam egestate bonorum, suo consortio co- D pulauit. Sed quemadmodum Ruth illa ex alienigenis mulier, nisi priùs reliquisset parentes, nisi domum contempsisset, & Gentem & patriam atque cognatos, nunquam profectò tali fuisset nobilitata connubio: ita & Ecclesia etiam non antè amabilis efficitur sponso, quàm priorem conuersationem relinquat. Quod Propheta quoque ad ipsam loquens, ait Psalm. 44. Obliuiscere populum tuum, & domum patris tui, & concupiscet rex decorem tuum.

Chrysost.

1. Ruth nostri typus.

2.

3. Ruth parentes reliquit.

Prosper Aquitan.

Typus Ecclesiæ in Rahab & Ruth.

Prosper Aquitanicus, libro de promiss. & prædict. part. 2. capit. 15. ex gratia illa collata Rahab colligit spem salutis dari fornicatoriæ animæ pœnitenti. Sic enim Matth. 21. E Publicani & meretrices Pharisæos præcedent in regno Dei. Et Osee Prophetæ iubetur, capit. 1. mulierem accipere fornicariam, atque ex ea procreare filios, vt sit iam vxor, quæ paulò antè fuerat meretrix, habeátque filios, quæ studebat filios non habere, nec iam libidini, sed suscipiendæ seruiat proli. Euidentiùs hoc per Hieremiam Prophetam exponitur, cùm tota arguitur Iudæa, capit. 3. Si contaminata fuerit mulier, ait Dominus, nunquid reuertetur ad eam vir suus? Et tu fornicata es in pastoribus multis, & sic reuertere ad me, dicit Dominus. Idem Prosper, capit. 23. partis 2. de promiss. & prædictionibus, per F Ruth Moabitidem à Booz sumptam in coniugem, Gentium Ecclesiam à Christo desponsatam ostendit, quæ populo Israëlitico in fide Christi propinquior extitit. Vnde factum est, vt sicut Booz non specie tractus iuuenculæ, non adolescentiæ suæ captus ardore, sese ingerentem Ruth admiserit, ita tamen vt quia (Deuteronom. 25) excalceandum lex censeret, qui propinquam accipere noluisset, hac nota sibi ius quibusdam cedentibus reseruari intelligens, hanc vt propinquior assumpserit. Ita populo Israëlitico Ecclesia Gentium vt propinquiori debebatur, sed hanc suscipere noluit, & excalceauit se gloria collatæ legis: noluit enim benedictionem, & elongata est ab eo. Christus demum illam sibi despondit, vt ex ea filios fideles susciperet. Theophylactus in Matth. Ruth hæc alienigena coniuncta fuit Booz, inquit: ita & Ecclesia ex Gentibus alienigena existens, & à testamentis extranea, oblita autem populi sui & cultus simulacrorum & diaboli, cui iuncta erat, nupsit filio Dei. Itaque nemo sicut in Osea mulierem priùs fornicatricem, ita neque in hac successione, alienigenam aut meretricem, sed fidelem tandem A redditam in coniugium assumptam miretur. Verùm oritur & alia quæstio, quomodo fieri potuerit, vt Booz Ruth desponderit, cùm Salomon & Rahab fuerint temporibus Iosuè, Ruth autem circiter tempora Heli, interiacente 325. annorum spatio, vt confirmari potest, connumeratis intermediis iudicibus, obseruatore Nicolao Lyrano, in Matth. Venit enim, inquit, ista Ruth cum Noëmi in Iudæam effluxis 325. annis à principio Ducatus Iosuè vsque ad tempus in quo cœpit Heli iudicare populum. Et ideò dicendum, quòd tres fuerunt Booz sibi succedentes, auus, filius, & nepos. Primus genitus est à Salmon B ex Rahab, & tertius genuit Obeth ex Ruth. Et quia Euãgelista volebat vsque ad Dauid vnam quaterdeniam tantùm ponere, ideò istos tres similiter nominatos, & sibi inuicem immediatè succedentes, voluit vno nomine comprehendere. Attamen Hebræorum Chronicon, quod *Seder Olam Zuta* dicitur, vnum tantùm Booz assignat, filium Salmon, qui Obeth genuerit: id autem quomodo concilietur, fortassè manifestum erit, si diutius vtrumque vixisse, & prouectiorem generasse intelligamus. Sed & hęc Matthæus deprompsisse videtur ex libro Ruth, cap. 4. quo hæc leguntur: Hæ sunt generationes Phares. Pha- C res genuit Esron, Esron genuit Aram, Aram genuit Aminadab, Aminadab genuit Nahasson, Nahasson genuit Salmon, Salmon genuit Boox, Boox genuit Obeth, Obeth genuit Isai, Isai genuit Dauid. Ideò adiicit, *Obeth autem genuit Iesse.* idem enim est Iesse, & Isai. Sed hoc nomine vulgatiori vtitur, vt alludat ad Esaiæ vaticinium (capit. 11.) Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet. Et rursus. Erit radix Iesse in salutem populorum. Hic Isai seu Iesse, qui & *genuit Dauid regem*, Vltimus filiorum Isai Dauid scribitur, septimus nempè, 1. Par. 2. cùm aliàs dicatur habuisse filios octo, & filias D duas, Saruiam & Abigail matrem Amasa, vbi & alio nomine Isai Naas dictus perhibetur à Iudæis. Ephrataeus itaque fuit Isai, & nobilissimus Bethleemitarum ciuis, qui postremum suorum genuit Dauidem. Hic præ cæteris fratribus, etiam minimus, à Deo selectus est, non modò quem populo suo regem constitueret, sed & à quo templum ædificari inciperet, & Christus nasceretur. Hic est quem Samuel vnxit in regem, qui tot insidias pertulit à Saule, cui Dominus hoc testimonium perhibuit, vt diceret de Dauide: Inueni Dauid secundum cor meum. Iste autem nominatur solus rex, vt obseruat Lyranus, li- E cet ante eum Saul hanc dignitatem assecutus sit, & post eum fuerint plures alij reges, quia iste fuit primus electus in regem secundum beneplacitum diuinum. Nam & Saul in furore datus est tumultuanti populo. Denium ille verè regem seipsum præbuit, qui non aliena rapuit, non ex suæ voluntatis temerario decreto, sed Dei oraculo omnia instituit: nisi quòd, vt humanum est peccare, & alterius vxorem concupiuit, & virum occidi curauit, & populum suum numerari voluit. Sed his flagitiis aut ipse sibi inflixit, aut à Deo patienter inflictam pœnam tulit. Itaque ille propter excellentiam sanctitatis, F rex inter cæteros solus nuncupatur. Nec enim tam faciunt regem sceptra & coronæ, quàm illarum rerum significationes: nimirùm vt sit pietate, iustitia, & vitæ sanctimonia insignis. *Dauid autem rex genuit Salomonem ex ea quæ fuit Vriæ.* Tacetur nomen Bersabee, & exprimitur vir eius iustus & bonus, vt patet 2. Reg. 11. Et vt ostendatur quòd per occasionem mortis viri sui, coniuncta fuerit Dauidi. Theophylactus: Et vt doceat, inquit, quòd nemo debeat erubescere propter progenitores, sed tantò magis curare, vt nostra virtute illos clariores efficiamus. Cęterùm in ipso adulterio infans Dauidi natus est,

Idem.

Theoph.

Quomodo Ruth quæ fuit tempore Heli, desponderit Booz, qui fuit Salmon contemporaneus Iosuè.

Lyranus.

David fratrum minimus.

Lyranus.

David inter cæteros cur solus Rex dicitur.

qui statim mortuus est: at verò coniugio contracto habuit ex ea Salomonem. Narrat verò Salomon in Prouerb. libro, quomodo à matre sua instructus sit. Hic est qui inclinauit femora sua mulieribus, & dedit maculam in gloria sua. Qui, vt illis congratularetur, varia idola extruxit, & Diis alienis sacrificauit: etsi priùs ab omnibus admiraretur propter sapientiam. Verùm, vt idem ipse testatus est, vinum & mulieres apostatare sapientes faciunt. Hic ædificauit templum Domini, & propter superstitem apud Deum patris sui memoriam, pacem in diebus suis

A nactus est. Cæterùm hucusque, scilicet ad Dauidem, conueniunt Matthæus & Lucas: sed variant tandem, quia non ad Salomonem vt Matthæus, sed ad Nathan Lucas Christi genus retulit. Eusebius Cæsariensis, libro 1. hist. Eccles. cap. 7. Quoniam autem, inquit, Matthæus & Lucas in suis Euangeliis Christi genealogiam varia ratione & modo nobis tradiderunt, & ob eam causam à plerisque plurimùm inter se dissidere putantur (in quorum locorum explanationem, fidelium quisque, veritatis ignorantia adductus, suo marte aliquid commentari magnoperè laborauit) de his historiam ad nostram vsque ætatem du-

B ctam in medio ponamus. Quam quidem Africanus à vetustioribus acceptam, in Epistola ad Aristidem de Euangeliorum consensu scripta, dilucidè commemorat: reliquorum opiniones, non modò tanquam vini veritati inferentes, verùm etiam falsò confictas esse commonstrans. Historiam autem, quam ipse acceperat, his ipsis verbis refert. Quoniam generum & familiarum nomina inter Israëlitas aut natura, aut lege enumerari solent: natura, cùm proles ex parentum semine nata succedit: lege autem, cùm alter filium procreat in nomen fratris sui, qui absque liberis excesserit è vita. Nam quia nondum cer-

C ta & indubia resurrectionis spes eorum animis penitùs insidebat, idcircò futuram resurrectionis promissionem, in hac mortali & caduca resurrectionis specie, imitatione quadam adumbrarunt, quo nomen eius, qui vitam cum morte commutauerat, non prorsus ex omni memoria deleretur. Et quoniam etiam illorum, qui in ista genealogia introducuntur, alij verè & ingenuè successerunt, vt filius patri: alij ab aliis procreati aliorum nomen adepti sunt: idcircò vtrorumque fit mentio, & illorum qui verè genuerunt, & horum qui quodammodò eos genuisse dicuntur. Et ob eam causam neutrum est ea Euangeliis ementitum: cùm alterum naturam, alterum legem percenseat.

D Genera enim, tum quæ à Salomone, tum quæ à Nathā ducta sunt, in sobole suscitanda, pro his qui liberis caruerūt, quod quidem secundis nuptiis, & renouatione seminis fit, ita confunduntur: vt non sine causa iidem liberi interdum diuersorum patrum putentur, tum horum qui opinione, tum illorum qui verè patres extiterunt. Ita efficitur, vt vtraque genealogiæ declaratio reipsa & propriè vera sit, licet varia quidem & diuersa, accurata tamen & exquisita ratione gradatim descendat. Verùm, vt quod oratione proposuerim, planius fiat & apertius, ipsa generum & familiarum seriem prosequar. A Dauide per Salomonem,

E dum Matthæus generationes numerat, tertius à fine repetitur Mathan, qui genuit Iacob patrem Ioseph. A Nathan autem per Dauid, vt Lucas numerat, similiter tertius à fine inuenitur Melchi, cuius filius erat Heli, pater Ioseph. Ioseph enim filius fuit Heli, qui ex Melchi prognatus fuerat. Cùm igitur Ioseph nobis sit propositus, quem inuestigemus, explicandum videtur, quo pacto & Iacob, & Heli suum genus, alter ex Salomone, alter ex Nathan deducens, vterque illius pater esse dicatur. Ac primùm qua ratione isti, Iacob & Heli probentur fratres fuisse: dein-

F de quomodo istorum patres, Nathan & Melchi, qui diuerso orti sunt genere, aui Ioseph ostendantur. Sic igitur se res habet. Mathan & Melchi vicissim eandem duxerunt vxorem: & fratres ex eodem vtero progenuerunt, cùm lex minimè obstaret, quò minùs vidua, vel libello repudij dimissa, vel viri morte matrimonij vinculis soluta, alteri nuberet. Ab Estha quidem (hoc enim nomine fuisse mulier illa traditur) primus Mathan, qui à Salomone ducebāt genus, suscepit Iacob: ac simulatque Mathan è vita migrauit, Melchi originem generis sui ad Nathan vsque referens, cùm ex eadem quidem tribu, sed ex diuerso ge-

Euseb. Cæsar.

Dissonantia inter Lucam & Matthæū, & eorum cōciliatio.

Africanus.

Generatio alia à Dauide per Nathan, alia per Salomonem.

Iacob & Heli fratres Mathan & Melchi, sed successiuè, vnam vxorē habent.

nere ortus esset, istam, quam suprà diximus, viduam duxit vxorem, ex qua filium Heli procreauit. Ita factum est vt Iacob Heli ex diuersis generibus satus, vterinos quidem fratres reperiamus (id est ex eadem matre, licet diuerso patre natos:) quorum alter, nempè Iacob, vbi frater ipsius Heli absque prole occubuerat, vxorem eius in matrimonium assumens, ex illa Ioseph & natura & ratione sibi filium tertium produxit. Quapropter scriptum est, *Iacob genuit Ioseph*, qui secundum legem filius erat Heli. Nam cum Iacob frater esset illius, ei semē suscitauit. Quocirca neque hæc, quæ de eo apud Matthæum Euangelistam citatur genealogia, *Iacob genuit Ioseph*, neque rursus illa, quæ apud Lucam est, Iesus, qui vt putabatur (nam hoc etiam addit) filius Ioseph, qui fuit Heli, qui fuit Melchi, inanis aut irrita existimari, atque generandi ratio, quæ ex lege ducta est, non poterat significantiùs, aut magis propriè exprimi. Idcircò istud vocabulum, *genuit*, in rali liberorum procreandorum ratione, dum familias ab Adam vsque, qui à Deo creatus est, gradatim ascendendo repetit, ad finem vsque silentio omninò prætérijt. Hanc eiusdem Africani historiam transcripsit Nicephorus, hist. Eccles. lib. 1. cap. 11. qui & hæc rursus inseruit ex eodem, ad calcem eiusdem Epistolæ ad Aristidem. Mathan à Salomone prognatus genuit Iacob. Quo mortuo, Melchi à stirpe Nathan profectus, ab ea quæ vxor fuerat Mathan, procreauit Heli. Vterini ergo fratres erant Heli & Iacob. Heli absque prole occumbente, Iacob illi semen suscitauit, & genuit Ioseph, qui natura eius filius erat, lege verò Heli. Ita vtriusque filius erat Ioseph. Hæc Africanus. Eandem sententiam sequitur D. Ioan. Damas. lib. 4. de fid. Orthodox. capit. 15. & Orat. 3. de beatæ Mariæ natiuitate. Eandem Hilarius, can. 1. in Matth. & Augustin. lib. 2. de consens. Euangelist. cap. 3. Facile est, inquit August. vt aduertant duos patres habere potuisse Ioseph, vnū a quo genitus, alterum à quo fuerit adoptatus. Antiqua est enim consuetudo adoptandi, etiam in illo populo Dei, vt sibi filios facerent, quos ipsi non genuissent. Nam excepto quòd filia Pharaonis Moysē adoptauerat, illa quippè alienigena fuit: ipse Iacob nepotes suos ex Ioseph natos, verbis manifestissimis adoptauit, dicens: Nunc itaque filij tui duo, qui facti sunt tibi, priùs quàm ad te venirem, mei sunt. Effraim & Manasse tanquam Ruben & Simeon erunt mihi. Natos autem si genueris postea, tibi erunt. Vnde etiam factum est, vt duodecim tribus essent Israël, excepta tribu Leui, quæ templo seruiebat. Ergo vt scribit Damascenus, Orat. 3. de beatæ Mariæ natiuit. Alter Euangelistarum naturales duntaxat patres commemorans, legales silentio præterit: alter rursum prætermissis naturalibus, legalium priuatim mentionem fecit. In quo neuter ab eo quod par erat, aberrauit. Idem sequitur Lyranus, qui & hæc adiicit. Ratio autem quare Matthæus describit genealogiam Christi per Salomonem filium eius naturalem, hæc est: quia describit assumptionem nostræ humanitatis à Deo. Lucas autem per Nathan filium adoptiuum, quia describit reductionem nostram in Deum, quæ fit per gratiam adoptionis. Itaque nos ex Salomone genus deductum audiamus. *Salomon genuit Roboam*. Pij & impij reges hîc narrantur, & qui se in subditos tyrannicè gesserunt. De Roboam vide 3. Reg. 12. 2. Par. 10. Malus erat, & cor eius desciuit à Domino. Matrem habuit Naaman Amanitidem, 2. Par. 12. Hic est qui consilium iuuenum secutus, populum tributis vexatum releuare noluit, sed respondit, percussurum se subditos scorpionibus, quos pater flagellis diuexasset. Ita tumore iuuenali inflatus, à se populi sui animos auertit: quo factū est, vt decem tribus Israël ab eo deficerēt, & iam seditiones liberè grassarētur, 2. Par. Vnde & sub isto percussa est Iudæa, & ablatum aurum templi à Pharaone rege Ægypti, 2. Par. 12. *Roboam autem genuit Abiam*, ea filia Absalonis fratris sui, quam secundum legem habere non potuit, propter cognationis propinquitatem. Et hic etiam à Domino declinauit, 3. Reg. 15. Et tamen memor Dominus pacti quod cum Dauide inierat, protexit Hierosolymam, & tribum Iuda, ne ei Hieroboam Ephratæus dominaretur, qui iam sibi decem tribus subiecerat, & regiam sedem in Samaria constituerat, 2. Par. 13. Hic vxores

Vide ista omnia facilius cōciliari cum interpretatione generationum per Lucam

Nicephor.

Ioseph duos patres habuit, vnum natura, alterum vero legalem.

Ioan. Da.
Hilarius.
August.

Ioan. Da.

Lyranus.

Cur Matthæus per Salomonem, Lucas per Nathan Christi generationem describant.

Asa impius. habuit 14. ex quibus nactus est 28. filios, & 16. filias. *Abia autem genuit Asa.* Et hic primùm quidem Domino Deo Israël adhæsit imitator factus Dauidis patris sui: sed trigesimo regni sui anno, cùm Basa rex Israël contra illum exercitum mouisset, ille iam quasi de vnius Dei omnipotentia diffidens, non ad eum conuersus est, sed à rege Syriæ auxilium implorauit: quo factũ est, vt Anani Propheta eum grauiter increparet: ille verò in scelus deterius seipsum coniiciens, Prophetam neruo alligat. Neque cùm tãdem graui morbo laboraret, ad Dominum reuersus est, **A** sed medicorum industriæ sese totum commisit, 2. Par. 14. 15. & 16. In quo relinquitur nobis exemplum, ne ad hominum potentiam, aut artem, etiam in quauis necessitate positi, priùs & potiùs quàm ad Deum confugiamus. Quærite primùm regnum Dei, & iustitiam eius, inquit Christus, & tum omnia adiicientur vobis. Quærite & accipietis, pulsate & aperietur vobis. Alioquin, vt dicitur Hier. 17. Maledictus qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum. *Asa autem genuit Iosaphat.* Est hic in scripturis celeberrimus ob suam in Deum fiduciam, ad quem in necessitate positis recurrendum & clamandum docuerit. **B** Hoc solùm illi labem inussit, quòd cum Achab impio rege Israël fœdus contraxit. Interim *Iosaphat Rex pius.* tamen Pseudoprophetas aduersatus est, & Michæam Prophetam Domini plurimi fecit. Interim tamen pluris fecisse videtur hominum fauorem, quàm Dei legem, ad eorum instar qui putant se pacem nancisci, si cùm in authoritate constituti fuerint, homines sibi amicos etiam cum diuinæ legis dispendio faciant. Rursum enim cum Ochozia filio Achab amicitiam iniit: & ea propter correptus est ab Eliezer Propheta, filio Dodam de Maresa. *Iosaphat autem genuit Ioram*, virum impiissimum, qui Athaliam filiam Achab & Iesabel sumpsit in coniugem, cuius **C** *Filius impius ex pio patre.* consilio plurima scelera operatus est. Induxit enim in Hierusalem fornicationes Iesabelis & impietates Achab: occidit & omnes fratres suos filios Iosaphat: vnde & à Domino digna supplicia exoluit. 2. Par. 21. Ita videmus à probis parentibus filios degeneres effici, si cum impiis consuetudinem habeant. Corrumpunt enim bonos mores colloquia & consortia praua. Hinc caueat quisque, cui mulieri filium in virum collocauerit, & è conuerso: ne fortè quod debet iniri in sacramentum Christi & Ecclesię, con- *Cur tres reges omissi.* tra Christum & Ecclesiam directè militet. **D** *Ioram autem genuit Oziam.* Omittuntur tres reges intermedij. Ioram *Hilarius. Chrysost. Hieron.* enim genuit Ochoziam, Ochozias autem Ioas, Ioas Amasiam, qui genuit Oziam, alio nomine vocatum Azariam, cuius tempore Esaias prophetare orsus est. Ita- *1.* que tres illi omittuntur, Ochozias, Ioas, & Amasias. *Tolluntur impiorum filii vsque ad quartam generationem.* Cuius ratio est vna, secundum Hilarium, can. 1. in Matth. Chrysostomus, hom. 3. in Matth. & Hieronym. Comment. in Matth. nimirùm vt posteritas Ioram, quæ fuit ex flagitiosissima muliere Iesabel, excluderetur. *Hilarius.* Tolluntur scilicet eius filij vsque ad quartam generationem, iuxta *2. Hieron.* hanc Domini sententiam: Ego Dominus zelotes, vindi- **E** *Per 14. generationes ordo decurrere debuit.* cans iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam vsque generationẽ. Denique, vt scribit Hilarius, per Prophetam, non nisi quarta generatione in throno regio Israëlis, quemquam in domo Achab sessurum esse dicitur. Purgata igitur labe familiæ Gentilis, tribus quæ præteritis iam regulis in quarto generationum consequentium ordine numeratur, illis rescissis in numero 14. reperietur. Altera scilicet ratio etiam ab Hieronymo assignatur, id consultò factum ab Euangelista fuisse. Cùm enim proposuisset omnes generationes ter per quatuordecim diuidere, ita vt à Dauide vsque ad transmigrationem Babylo- **F** nis quatuordecim assignaret, occurrere sibi videbat decem & septem generationes: ideò factum est, vt tres istos, velut indignos, & quasi superfluos subticuerit, & ad Oziam deuenerit. Et hic primùm quod rectum erat in oculis Domini fecit, nec Iesabelis impietatibus se addixit: at verò postquàm firmata sibi in regno omnia vidit, su- *Rex lepra conspersus ob temeritatem.* perbia inflatus, Dominum contempsit: & ingressus templum, thus adolere voluit super altare thymiamatis: ob quam præsumptionem lepra percussus est à Domino, 2. Par. 26. Nec enim Azariæ dehortãti acquieuit, quin potiùs minas adiecit, ni se id muneris exeq; pateretur. Dionysius

Dionys. Areopag. Areopagita, in Epist. ad Demophilum Monachum, hoc exemplum vsurpat, in eos qui temerè sese sacris altaris mysteriis ingerunt. Nec enim id licet omnibus, neque regibus, cùm distincta sint regis & sacerdotis officia, vt docet Chrysostom. lib. 3. de sacerdotio. *Chrysost. Hierony.* *Ozias autem genuit Ioathan:* qui rexit palatium, patre eius propter lepram seorsum habitante. Hunc Ioathan scribit Hieronym. in Esaiam, fuisse iustissimum. Correptione enim patris cautior euasit. *Ioathan autem genuit Achas*, hominem impurissimum, 2. Par. 28. qui declinauit ad impietates re- **A** *Achas flagitiosissimus.* gum Israël, erexit statuas Baali, iis incẽsum obtulit, lustrauit igni filios suos, & præter antiquas Iesabelis fornicationes, è Damasco effigiem altaris idoli adferri sibi voluit, & adinstar illius aliud effingi. Hic cõfregit & dirupuit vasa domus Domini, templum clausit, & in omnibus angulis Hierosolymæ alienis & prophanis diis aras extruxit. Ideò Deus magnis illum bellis premi permisit, sed tamen adhuc eius misertus est, propter fœdus suum cum Dauide. Ea propter enim ad eum Esaias missus est, qui auxilium à Domino polliceretur, eo maximè respectu, quòd sibi domum conseruare vellet, & ex illa Messiam mitte- **B** re, qui omnem Sathanæ virtutem compri meret. Vnde factum est, vt Achas ridente Deum & Prophetam, subintulerit tamen ille in populi Iudæi consolationem: Audite ergo domus Dauid. Numquid parùm vobis est molestos esse hominibus, quia molesti estis & Deo meo? Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum. Ecce virgo concipiet, & pariet filium. Hinc factum est, vt Achas domus non rescissa sit, sed adhuc ei filios nasci voluerit, ne scilicet spes venturi Messiæ sublata esse videretur. *Ex impio patre pius filius.* *Achas autem genuit Ezechiam*, qui tantam apud Deum gratiam nactus est, vt de ipso in libro Reg. legatur, quòd nec **C** ante eum, nec post eum aliquis ei æquari possit. Hic est, qui magna bonæ conscientiæ fiducia, sic ad Deum orare ausus est (Esa. 38.) Memento Domine quomodo ambulauerim coram te in veritate & corde perfecto, & quod *In afflictione ad Deum recurrendũ est.* bonum est in oculis tuis feci. In eo spectare possumus elegans pij regis exemplum, vt in tribulatione positus, & angustiis opprimentium se aduersariorum constitutus, ad Dominum sua vota, & omnem suam expectationem contulerit: vt graui morbo in lecto decumbens, supplicem ad Deum orationẽ fuderit. Ex quo factum est, vt & eius ætati quindecim anni adderentur, & ipse & vniuersa Hieroso- **D** lyma diuina manu ab Assyriis eriperetur. Voluit autem Deus ita eius vitæ dies longiores reddere, vt filium haberet, ita spem illius confirmaret, de Messia ex suo semine nascituro, 2. Par. 29. Ea propter etiam ei in horologio signum datum est, sole decem lineis per quas descenderat, reuerso. Typus enim erat Christi veri iustitiæ solis, qui decem lineis retrogredi visus est, cùm paulò minùs ab Angelis minoratus, nouem ordines ipsorum transgressus, ad hominem qui in decima velut linea constitutus erat, venit. *Ezechias autem genuit Manassen:* **E** qui à paternis virtutibus omninò desciuit, & omnium superiorum regum, immò & Gentium, flagitia superauit, 2. Par. 33. Hic Esaiam lignea serra dissecari iussit, vt scribit *Epiphanius* Epiphanius. lib. de vita & exitu Prophetarum: Prophetas Domini persecutus est, & nihil non tentauit, quod facere putaret ad penitùs subuertendum Dei vnius cul- *Manassis pœnitentia.* tum. Sed, quia vexatio dat intellectum, Deo vindicante eius scelera, cùm à rege Assyriorum captiuus & compedibus cõstrictus teneretur, tum Dei iusta iudicia cogitans, & priora scelera perpendens, pœnitentiam egit, & corde contrito & abiecto ad Dominum clamauit: qui vt in pœnitentes benignus est, Manassen eripuit, & ad regnum **F** reduxit. In eo vides quantum sit tribulationis bonum, quæ hominem alioquin diuini numinis contemptorem, & hominum oppressorem, superbum & arrogantem, humiliat, & ad mentem reducit: Vnde fiat, vt cooperante Dei gratia, ex tribulatione purior emergat. *Manasses autem genuit Amon:* qui etsi paterna malitia imbutus, & Manassis impietates secutus est, non tamen sicut ille, pœnitentiam egit. *Amon autem genuit Iosiam.* In eo pietas Dauidis & Ezechię refloruit, 2. Par. 34. Hic legẽ & religionem ferè collapsam restituit. Huius temporibus liber di- *Iosias excitat cultum Dei.* uinæ legis, per Mosis manum traditus, & in templo abscõ-

ditus repertus est: quem rex cum Dei timore accepit, & supplicem ad Deum orationem effundi iussit, ne iracundiæ suæ flagella in plebem Israëliticam, suorum mandatorum præuaricatricem immitteret. Hunc etiam pridem apud Hieroboam per Prophetam suum Dominus promiserat, 3. Reg. 13. Stante enim Hieroboam super altare Bethel, & thus iaciente, exclamauit Propheta in sermone Domini: Altare, Altare. Hæc dicit Dominus. Ecce filius nascetur domui Dauid, Iosias nomine, & immolabit super te sacerdotes excelsorum, qui nunc in te thura succendũt, & ossa hominum super te incendet. De huius laude scriptum est, Eccl. 49. Memoria Iosiæ in compositione odoris facta, opus pigmentarij in omni ore quasi mel dulcorabitur, & vt musica in conuiuio vini. Occisus est autem à sagittarijs Pharaonis Nechao regis Ægypti, quem Hieremias maximè deplorauit. In eo vident principes quo zelo religionem tueri, Pseudoprophetas persequi, Dei legem admittere, & templum Dei curare debeant. *Iosias autem genuit Iechoniam & fratres eius in transmigratione Babylonis.* 2. Par. vlt. Id non ita intelligendum est, quasi Iosias in ipso exilio filios genuerit, cùm nec in Babylonem abductus fuerit, nec transmigratio illa temporibus eius contigerit: sed quòd illa iam imminente filios habuerit, aut quòd in Babylonem posteritas eius abducta sit. Cæterùm videtur Iechonias non fuisse filius Iosiæ, sed nepos ex patre Ioachim (3.Reg.13.) filio Iosiæ, qui hîc omittitur, satis alioquin notus ex historicis & Propheticis libris. Nam & 1. Par. 3. hæc leguntur. Filij Iosiæ fuerunt, primogenitus Ioannan, qui & Ioacham, secundus Eliachim, qui & Ioachim, tertius Sedechias, quartus Sellum. De Ioachim natus est Iechonias & Sedechias. Erat igitur Iechonias non Iosiæ, sed Ioachim filius. Epiphanius, lib. 1. contra Hæres. binomium fuisse Ioachim putat, dictum scilicet Iechoniam esse, à quo & filius tale nomen sortitus sit. Porrò 3. Esdræ 1. Ioachim vocatur Iechonias, qui tribus tantùm mensibus regnauerit in Hierusalem. Et, vt ibi dicitur, 2. Par. 36. amouit eum rex Ægypti, cùm venisset in Hierusalem, & condemnauit terram 100. talentis argenti, & talento auri. Constituitque pro eo regem Eliachim fratrem eius, super Iudam & Hierusalem, & vertit nomen eius Ioachim. Ipsum verò Ioacham tulit secum, & abduxit in Ægyptum. Viginti quinque annorum erat Ioachim, cùm regnare cœpisset, & vndecim annis regnauit in Hierusalem: fecitque malum coram Domino Deo suo. Contra hunc ascendit Nabuchodonozor rex Chaldæorum, & vinctum cathenis duxit in Babylonem. Liber etiam Hebræorum Seder Olam Zuta, Ioachim & Iechoniam eadem sonare ostendit, cùm filium Ioachin, vocet etiam Ioachim seu Iechoniam. Hæc enim habet. Ioachaz patri Iosiæ successit tribus mensibus, Ioachim superioris regis frater regnauit annis 11. Et regni tertio anno captiuus factus est à Nabuchodonozor in vinculis, vt impleretur prædictum Hieremiæ, (capit. 22.) Sepultura asini sepelietur. Post patrem Ioachim regnauit Ioachin, siue Iechonias tribus mensibus, diebus decem. Traxit autem illum in exilium Nabuchodonozor cum octodecim millibus, Sedechiámque patruum eius, filium Iosiæ, in locum eius suffecit. Ex his, colligimus, fratres Ioachin, seu Iechoniæ, omnes in exilium abductos, aut à rege Ægypti, aut à Nabuchodonozor rege Babylonis. Et illo quidem occiso, filius tandem eius, eiusdem nominis Ioachim seu Iechonias, cùm videret se denuò & vrbem Hierosolymam obsideri à Chaldæis, consilio Hieremiæ tradidit se regi Nabuchodonozor: & hic quidem propriè dicitur transmigrasse in Babylonem, vt scribit Thomas, lib. Comment. in Matth. Et ille est de quo dicitur, *Et post transmigrationem Babylonis Iechonias genuit Salathiel.* Igitur Matthæus præterit Ioachas, & ad fratrem eius Ioachim delabitur: ita tamen vt & eum simul & filium vno nomine Iechoniæ complectatur, vt in quatuordecim generationes partiatur. Porrò regnum à Iechonia seu Ioachim patre ablatum, fratri Sedechiæ, qui tertius erat ex filiis Iosiæ, traditum fuerat à Nabuchodonozor, quem similiter tandem captiuum excæcauit, & filios eius laqueo occidit. Magna tum populo Dei clades, magnæ principibus à Deo persecutiones imminebant, cùm extraneorum libidini subijcerentur. Nec interim tamen Deus passus est semen Iuda, & domum Dauid rescindi, etiam ipsis regibus in Babylonem abductis. Nisi enim Dominus reliquisset nobis semen, quasi Sodoma, aut Gomorra fuissemus. Hæ autem rerum vices, hæc reipublicæ Iudaicæ, simul & regij status euersio, non aliunde emersit, quam à Dei & religionis contemptu, à principum tyrannide, à secessione populi, à ciuilibus bellis, & à contracto cum prophanis hominibus fœdere. Ideò exclamat Hieremias, c. 22.

A Nunquid vas fictile atque contritum vir iste Iechonias? 1. Paral. 3. Legitur Iechoniæ filios fuisse Asir, Salathiel, Melchiram, Phadaiam, Sennezer, Iechoniam, Samam, & Nadabiam. Etsi autem in ipso exilio geniti sint, posteritas tamen superfuit, eo tempore quo liber in Palæstinam populus regressus est. Aut sic intelligendum, quòd genuerit Salathiel μετὰ τὴν μετοικεσίαν Βαβυλῶνος, vt legitur in contextu Græco, id est, post deportationem in Babylonem, seu postquàm ipse & populus in Babylonem transmigrauit, non autem postquàm à Babylone reductus est. Chronicon Hebræorum Seder Olam Zuta narrat, Sedechia abducto, ne vllum quidem relictum esse de familia Dauidis, præter illum Iechoniã filium Ioachim, quem antea Nabuchodonozor in exilium traxerat. Ita illum à postrema clade Gentis Hebraicæ, quæ diebus Sedechiæ contigit, exilium securum reddit. Frequenter enim contingit, vt si quo malo primùm premamur, ab imminente immunes, aut cautiores efficiamur. In quibusdam mala profuerunt, vt dicit prouerbium. Obseruat hoc Chronicon tres transmigrationes in Babylonem: primam sub Ioachim filio Iosiæ, secundam sub Iechonia eius filio, tertiam sub Sedechia, qua Nabuchodonozor abduxit Iudæ patriis sedibus. Tum videbatur spes nasci turi Messiæ decidisse, occisa omni familia Dauid, cùm tamen existerent 38. cognationes: nisi Dominus Iechoniam olim captiuum, & in quem inimicorum furor deferbuerat, resetuasset. Ac, vt prosequar ex Seder Olam, imperium quidem obtinuit Nabuchodonozor, vsque ad annum 37. exilij regis Iechoniæ. Post eum mortuum, Euilmerodach filius eius imperauit annis viginti tribus. Is anno primo regni sui eduxit Iechoniam de carcere, qui postea discessit de vita, Sedechia iam mortuo. Hunc Iechoniam virum fuisse sanctissimum tradunt nonnulli, quique continuis apud Deum precibus pro populi sui liberatione egerit. Porrò Salathiel filius Iechoniæ, vt quidam narrant sapientes, in captiuitate erat imperante tribus annis Baltazare. *Salathiel autem genuit Zorobabel:* cuius præconia in libris Esdræ (lib. 1. c. 3.) narrantur. At eius quippè petitionem Darius rex Persarum, liberum Iudæis in terram suam reditum fecit: de quo etiam in Ecclesiastico (cap. 46.) dicitur: Quomodo amplificemus Zorobabel? ipse enim quasi signum in manu dextra Israël. Et apud Haggæum (cap. 2.) In die illo, dicit Dominus, assumam te Zorobabel fili Salathiel, serue meus, & ponam te quasi signaculum, quoniam te elegi. Hoc duce populus lætus ab exilio remigrauit. *Zorobabel autem genuit Abiud.* Hoc recedere videtur à 1. Paral. 3. quo legitur Zorobabel tres filios habuisse, Mosollam, Ananiam & Salomith: Salathielis autem nulla fiat mentio. Sed soluit Lyranus, quòd Abiud vno nomine intelligi potest, vt qui ad aliorum multorum instar, binomius fuerit: vel quòd non omnes hîc in Paralipom. Zorobabelis filij expressi sunt, aut quòd Abiud rescissus fuerit ab Herode, vt regia successio rescinderetur, aut quòd Matthæus diuina ratione, aut arcana traditione intellexerit, hunc etiam fuisse Salathielis filium, è quo Ioseph originem traxerit. Sunt qui Ananiam illum esse censeãt, qui post Mosollam obtinuit principatum. *Abiud autem genuit Eliachim*, illum fortè, quem Neemias capit. 12. primo loco inter sacerdotes enumerat: aut eum, quem liber Seder Olam Zuta, Barachiam nuncupat. *Eliachim autem genuit Azor, Azor autem genuit Sadoc, Sadoc autem genuit Achim, Achim autem genuit Eliud, Eliud autem genuit Eleazar. Eleazar autem genuit Mathan. Mathan autem genuit Iacob, Iacob autem genuit Ioseph virum Mariæ.* De his in Canonicis scripturis nulla fit mentio, & quòd illæ, id est historicæ, fuerint antiquiores, & quòd si quæ tandem editæ sunt, quæ illas, seu regalis, seu Leuiticæ

Margin notes (left): Epipha. — *Ioachim binomius, qui & Iechonias.* — Seder Olã — Thom. — *Status regni Israëlitici miserè agitatur.*

Margin notes (right): *Qui filij Iechoniæ.* — Seder Olã. — *Tres transmigrationes in Babylonem.* — *Conciliatur Matthæus cum historia Paralipomenon.* Lyranus.

Section letters in the margin between the columns: A, B, C, D, E, F.

Africanus. Euseb. Cæsar. Nicephor.

tribus successiones exprimerent, temporum iniuria perierunt. Narrat enim Africanus in Epistola ad Aristidem, quam suprà citauimus, & Eusebius Cæsariensis, & post eum Nicephorus locis supradictis, Herodem id curasse, vt catalogi successionis regalis cremarentur. Verùm nec tam præualuit eius inquisitio, vt non interim, aut quid apud quosdam scriptum, aut traditione mandatum superesset, ex quo Matthæus hæc, sed maximè ex diuina

Hieron.

A reuelatione colligit. Hieronym. in Matth. Cùm virum Mariæ audieris, suspicio tibi non subeat nuptiarum: sed recordare consuetudinis scripturarum, quòd sponsi viri, & sponsæ vocentur vxores. *De qua natus est Iesus qui vocatur Christus.* Non dicit, de quo natus est Iesus, aut sicut in superioribus obseruauit, non ita scripsit, Ioseph genuit Iesum: sed vt vnicam in terra Christi parentem virginem agnoscamus, dixit, *De qua*, scilicet Maria, *natus est Iesus.* Christum autem nuncupat per excellentiam: B ne fortè vnctum illum esse putemus adinstar regum, sacerdotum, aut Prophetarum antiquorum. Nemo enim talis est natus, sed sensibili oleo consecratus hoc habuit, vt Christus Domini diceretur. At verò Iesus talis est natus, qualis prædicatur. Natus est Christus. Hunc enim Deus vnxit Spiritu sancto, & omni gratiarum plenitudine repleuit, ab instanti conceptionis. De hoc Christi nomine habes Daniel 9. Esai. 61. Luc. 4. *Omnes itaque generationes ab Abraham vsque ad Dauid generationes quatuordecim.* C id est, qui geniti sunt, aut qui vixerunt ab Abraham vsque ad Dauidem. Sic Genes. 6. Noë vir iustus perfectus in generatione sua. *A Dauid* autem exclusiuè (oportet enim illum tantùm includi primo quaterdenario) *vsque ad transmigrationem Babylonis*, nimirùm vsque ad Ioachim seu Iechoniam primùm inclusiuè, his etiam quos iam diximus è Iesabele exclusis, *generationes quatuordecim. Et à transmigratione Babylonis*, videlicet à secundo Iechonia patre Salathielis *vsque ad Christum* inclusiuè, id D est illum connumerando cum cæteris, ad complendam generationem quartamdecimam, vt Hieronymus obseruat, *generationes quatuordecim.* In tres autem generationes totam istam seriem partitur, diuersorum temporum, & variæ administrationis reipublicæ rationem habens, vt Chrysostomus obseruat: Ita tamen vt quemadmodum è tribu Iuda omnium nobiliori, sic ex præcipuis & insignioribus Christus genus deducat. Siquidem primùm à iudicibus, demum à regibus, tandem à ducibus E seu Pontificibus res eorum gerebantur. Ita Christi generatio è quatuordecim iudicibus, totidem regibus, & totidem ducibus profecta est. Tandem verò omnia hæc ad Christum vnum deuoluta sunt, vnus ille iudex, rex, & Pontifex est. Omnium enim illorum & status religionis & reipublicæ mutatio per Christum facta est: ita tamen vt nihil destruxerit, sed omnia ad perfectionem & integritatem perduxerit. Interim verò qui à Christo sunt seiuncti Iudæi, priuàtur propriis iudicibus, regibus, & sacerdotibus.

Hierony.

Chrysost.

Christus ab illustrioribus prognatus est.

Christum enim eiecerunt, qui iudex, rex, & sacerdos noster est. Esa. 33. Dominus iudex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster est. Psal. 109. Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech. Chrysostom. homil. 4. in caput Matthæi 1. Operis perfecti. Benè autem captiuitatis Babylonicæ recordatur, vt scilicet doceat populum Iudæorum, ne aliqua quidem castigatione correptum: modisque omnibus necessariam fuisse Christi præsentiam. Cur verò non etiam de Ægypto mentionem fecit? Quia Israëlitæ captiuitatem Ægypti non timebant. Babylonios verò audire sine timore non poterant: quippè cùm illud esset antiquum, hoc verò recens, atque oculis semper occurrens. Illuc quidem propter peccata ingressi fuerant, huc verò ob scelera translati. Et quidem ita ostenditur necessarius Christi aduentus. Siquidem in primo quaterdenario petierant regem contra voluntatem Dei, & ita legem transgressi sunt: in secundo propter peccata sua ducti sunt in captiuitatem: sed in tertio per Christum ab omni culpa & miseria, & à seruitute peccati spirituali liberamur. Sed & per tres quaterdenarios numeros tria tempora signantur, quibus hominum vita ducitur. Per primum significatur tempus ante legem, quia ad illum nonnulli referuntur qui ante legem fuerunt: secundus numerus legis tempus designat, cùm non recenseat alios, quàm qui erant sub lege. Tertius numerus tempus gratiæ significat, quia in Christo terminatur, per quem gratia facta est, Ioann. 1. Thom. in Matth. Sed & ista distinctio congruit mysterio, quia quaterdenarius est numerus, compositus ex quatuor & decem. Per decem ergo, intelligitur vetus Testamentum, quod datum est in decem mandatis: per quatuor autem Euangelium, quod quatuor libris distinguitur. De numero autem generationum est duplex opinio. Nam Hieronym. in Matth. alium facit Iechoniam in fine primi quaterdenarij, & in principio secundi: ex quo efficiuntur generationes 42. In eum enim numerum recurrunt tres quatuordenarij. Sed secundùm Augustin. non sunt nisi 41. ita tamen vt Christus eorum vnus sit: & hoc mysterio competere videtur. Quadragenarius enim numerus consurgit ex ductu quatuor in decem, & è conuerso. Atqui secundum Platonicos, quaternarius est numerus corporum, vt quæ quatuor elementis constituantur. Denarius autem numerus consurgit ex aggregatione numerorum linealium. Vnus enim, duo, tres, & quatuor, faciunt decem. Et quia Matthæus intendit declarare Christum linealiter ad nos descendisse, ideò per 40. generationes illum ad nos deducit. Lucas autem, qui intendit in Christo commendare sacerdotalem dignitatem, cui competit expiatio peccatorum, ponit generationes 77. Consurgit enim iste numerus ex ductu 7. in 11. Nam septies vndecim sunt 77. Inde fit, vt per 11. transgressio Decalogi intelligatur: per septem, septiformis gratia, per quam fit remissio peccatorum.

Chrysost.

Cur meminit captiuitatis Babylonicæ.

Mystica numerorum istorum ratio.

Thomas.

Hierony.

De sanctiss. Virginis Mariæ desponsatione, Ioseph hæsitantis per Angelum confirmatione, & Deiparæ purissima Virginitate,

MATTH. 1.	Marc.	Luc.	Ioan.
Cùm esset desponsata mater Iesu Maria Ioseph, antequàm conuenirent, inuenta est in vtero habẽs de Spiritu sancto. Ioseph autem vir eius cùm esset iustus, & nollet eam traducere: voluit occultè dimittere eam. Hæc autem eo cogitante, ecce Angelus Domini apparuit in somnis Ioseph, dicens, Ioseph fili Dauid, noli timere accipere Mariam coniugem tuam. Quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est. Pariet autem filium: & vocabis nomẽ eius Iesum. ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum. Hoc autem totum factum est, vt adimpleretur quod dictum est à Domino per Prophetam dicentem Ecce virgo in vtero habebit, & pariet filium & vocabitur nomen eius Emmanuel quod est interpretatum, Nobiscum Deus. Exurgens autem Ioseph à somno, fecit sicut præcepit ei Angelus Domini, & accepit coniugem suam. Et non cognoscebat eam, donec peperit filium suum primogenitum: & vocauit nomen eius Iesum.			

Introductio. Origo quarundam rerum singularis.

RVCTVS ex suis arboribus colliguntur. Nemo enim ex spinis vuas, aut ex tribulis ficus decerpsisse visus est. Sed & habent nonulla singularẽ quidam originem, qua etiam maiorem vim sortiuntur. Curallum enim, quod effluo sãguini medetur, in fundo maris è rupibus sensim emergit, F & suas radices & ramos habet, etiamsi tandem ad rupis duriciem accedat. Sed & magna & mirabilia quædam de plantarum quarundam procreatione narrant, qui earum naturas describunt. Et quomodo non pura & admiranda debuit esse Christi Iesu generatio? Fatetur quidem Salomon, se eundem cum omnibus ortum habuisse, se statim, atque natus est, vocem similem omnibus plorantem emisisse: verùm & ille quid præter regiam dignitatem

tem habuit excellentius? sed nec ipsam ab vtero materno nactus fuerat. Peccator erat, & ad illas omnes miserias natus, quæ nobis communes sunt. Christus verò ab ipso conceptionis instanti, omnes reges, sacerdotes, & Prophetas superabat. Et, quod omnium est maximum, immò & summum, simul Deus erat & homo. Itaque digniorem generationem sortiri debuit, nequid non cæteris dignius habere videretur.

Christus digniorem omnibus generationem habere debuit.

August.

Augustinus serm. 16. in natali Domini, Primus enim homo, inquit, quo cadente omnes cecidimus, cuius ruina est mortalitas nostra, A non est natus, sed factus: patre nullo, nulla matre, sed Deo operante.

1. Hæc est prima conditio, Adam de terra. Secunda conditio est hominis, qua creauit fœminam de latere viri. Tertia conditio est hominis, qua natus est homo ex viro & fœmina. Quarta conditio est Dei & hominis, qua natus est Christus, sine viro, de fœmina.

Quatuor hominum conditiones.

2. 3. 4.

In istis quatuor conditionibus, vna sola nobis vsitata est, cæteræ tres non sunt in oculis carneis, sed in fide cordis. De terra factum hominem sine patre & matre nouimus: nunquam vidimus: lecta & audita credimus. Tertia illa vsitata, est nobis quotidiana. Quarta igitur restabat sine B viro de fœmina, sed ista quarta liberauit tres. Prima & secunda ruerunt, tertiam de ruina generauerunt, in quarta salutem inuenerunt.

Leo.

Leo Martyr, sermone decimo, in natiuitate Domini. Agnoscendum sanè dilectissimi, inquit, & toto corde confitendum, quòd hæc generatio, qua & Verbum & caro, id est Deus & homo vnus Dei filius, vnúsque Christus efficitur, supra omnem originem humanæ creationis excellit.

Ortus Christi superexcellit Adam & Euæ. Isaac. Iacob. Hieremiæ. Samuel Ioannis.

Nec enim aut Adæ de limo terræ formatio, aut Euæ de viri carne plasmatio, aut cæterorum hominum de vtriusque sexus permixtione C conditio, Iesu Christi potest ortui comparari. Genuit Abraham senex diuinæ promissionis hæredem, & transgressa fœcunditatis annos sterilis Sara concepit. Genes. 21. & 22. Iacob dilectus est à Deo antequàm natus, & præueniente gratia voluntarias actiones, ab hispida congeniti fratris asperitate discretus est. Malach. 1. Rom. 9. Hieremiæ dicitur: Priusquàm te formarem in vtero, noui te, & antequàm exires de vulua, sanctificaui te. Hierem. 1. Anna diu fœcunditatis aliena, Samuelem Prophetam, quem Deo offerret, enixa est, vt & partu clara esset, & voto, 1. Reg. 1. Zacharias sacerdos de Elizabeth D sterili sanctam prolem concepit, & præcursor Christi futurus Ioannes spiritum Propheticum intra viscera matris acceperat, & nondum editus puer, genitricem Domini, signo clausæ exultationis ostenderat. Magna hæc omnia, & diuinorum operum sunt plena miraculis, sed hoc ipso immoderatiùs stupenda, quo plura. Natiuitas enim Domini nostri Iesu Christi omnem intelligentiam superat, & cuncta exempla transcendit. Nec potest vlli esse comparabilis, quæ est inter omnis singularis. Descripta igitur consecta ac naturali generatione patrum, nunc noua & supernaturalis Christi generatio describitur. *Christi autem generatio sic erat.* tanquam dicat, Prædicti solito mo- E do generati sunt per seminis descensionem, Christi autem generatio singulari modo & ordine facta est.

P. Chrys.

Petrus Chrysologus, serm. 146. Non dixit, Christi generatio sic facta est, sed, sic erat: quia Christi generatio erat apud patrem, quando generabatur ex matre. Quod erat, semper erat: quod factum est, hoc reddebatur: erat Deus, reddebatur homo. Ex vtero nos suscepit ille, qui nos plasmauerat ex luto.

Christus non fuit Iosephi filius.

Cur Matthæus haud de Iosephi habitatione infecerit.

Totus igitur scopus Matthæi est ostendere, Christum quidem ex Abraham & Dauide originem ducere, non interim tamen Iosephi filium esse, quod permulti ex Iudæis credebant, Matth. 13. Ioan. 6. sed conce- F ptum esse de Spiritu sancto ex Maria virgine. Hoc autem quia nouum & inauditum erat, quædam testimonia adiungere voluit.

1. Et primùm, vt ostendat Christum non esse Iosephi filium, narrat virginem grauidam ab ipso Iosepho inuentam esse, antequàm conuenirent.

2. Et vt probet illum de Spiritu sancto natum esse, Angeli testimonium addunt, qui de ea re Iosephum certiorem reddit.

3. Quòdque Christus non solùm a virgine conciperetur, sed & ex

4. ea nasceretur verus Deus & homo, Esaiæ vaticinium profert, capit. 7. Ecce virgo concipiet, & pariet filium. Sed & Christum ipsum tandem natum, à Magis adoratum esse recenset. Sed & ne quid in Iosepho leuitatis, aut vitiosæ credulitatis fuisse putemus, illum iustum, diu persitasse, & virginem obseruasse, & in votis habuisse vt illam dimitteret, scribit, nisi ab Angelo audiisset, quid in ea mysterij esset reconditum. Ita enim habet. *Cum esset desponsata mater Iesu Maria Ioseph, antequàm conuenirent, inuenta est in vtero habens de Spiritu sancto.*

Desponsata, quia promissa.

Hieron.

Desponsatam dicit, promissam, & in matrimonium traditam Iosepho, de eiusdem Mariæ cognatione exorto, qui, vt scribit Hieronymus, eapropter illam vt propinquam accipere cogebatur. Iam erat mater Iesu, iam ipsum conceperat, & tamen desponsata erat Ioseph.

Basilius.

Et virgo erat, inquit Basilius, homil. de humana Christi generatione, & viro desponsata, & apta coniugali officio obeundo putata: vt & virginitas in honore ante omnia haberetur, & matrimonium non propterea improbaretur.

Virginitas cum matrimonio stare potest.

Cur Maria desponsata quæ virgo esse debuit.

Virginitas enim vt apta proximaque sanctitati electa est: per desponsationem verò, nuptiarum initia expressa sunt. Simul autem vt & Ioseph domesticus Mariæ puritatis testis esset: & ne propterea calumniatoribus illa foret obnoxia, vt virginitatem commaculans sponsum habuit, vitæ sanctæ custodem. Adducit & alias rationes cōmunes vtique Origeni, Theophylacto, Augustino, Ignatio, Euthymio, & cæteris Patribus antiquis, nimirùm vt mysterium Christi Sathanam lateret.

Euseb. Emissenus.

Eusebius Emissenus, homil. in vigilia Natiuitat. Domini. Et sanè, si virum, inquit, non habuisset, & grauida videretur, nulla ei excusatio subuenire posset, vt quasi adultera non lapidaretur.

1. Vt Ioseph testis esset.

2. Vt Sathanam lateret mysterium.

3. Vt virgo à suspicione liberaretur.

Quis enim ei crederet sine viro concepisse? Quis ei crederet de Spiritu sancto eius vterum intumuisse? Erat enim hoc inusitatum, & sine exemplo. Melius ergo fuit vt semper virgo ad tempus, non virgo putaretur, quàm accusata secundum legem lapidaretur. Non enim violatur virginitas falsa opinione. Occiditur autem innocens plerunque etiam falsa accusatione. Poterat enim Dominus & aliter matrem suam non solùm ab iniusta damnatione, verùm & à falsa opinione defendere, si vellet, qui semper in potestate habuit facere quicquid vellet. Cur autem hæc magis voluerit, ipse scit, non ego. Sic ei placuit, placeat igitur & nobis. Indigebat præterea viri auxilio multis modis virgo Maria, quia secundum Dei dispositionem in Bethleem paritura erat, & eam simul cum filio in Ægyptum fugere oportebat: sic enim fuerat à Deo dispositum, sic à Prophetis nunciatum: sic futurum erat, & mutari non poterat.

Origenes.

Origenes, homil. 1. in diuers. Ideò desponsata fuit Ioseph, non tamen in concupiscentia iuncta. Mater, inquit, eius. Mater immaculata, mater incorrupta, mater intacta. Mater eius. Cuius eius? Mater Dei vnigeniti, Domini & regis omnium, plasmatoris & creatoris cunctorum, illius qui in excelsis sine matre, & in terra est sine patre: qui in cœlis secundum deitatem, in sinu est Dei patris, & in terris secundum corporis susceptionem, in sinu est matris. O magnæ admirationis gratia! ô inenarrabilis suauitas! ô ineffabile magnúmque sacramentum! Ipsa eadémque virgo, ipsa mater Domini, ipsa & genitrix, ipsa eius ancilla, plasmatio eius ipsa quæ genuit.

P. Chrysol.

Petrus Chrysologus, serm. 146. Sic Christus, quòd nascitur, non est consuetudo, sed signum: non est natura, sed virtus: non ordo est, sed potestas: & est cœleste miraculum, ratio non humana. Hic mundana scientia quid capiet? Hic carnis intelligentia quid requiret? *Cum desponsata esset mater eius Maria.* Virginitate sponsa, fœcunditate mater: mater viri nescia, partus conscia. Addunt antiqui Patres, eapropter diuam Virginem desponsatam fuisse, vt Ecclesiæ vniuersalis virginis spirituale cum Christo connubium designaretur: vt scribit Paulus, 2. Cor. 11.

Idem.

Quod & Petrus Chrysologus, his verbis, eodem etiam superiore sermone explicat. Quid tenemus fratres? inquit. Non apices, non literæ, non syllabæ, non verbum, non nomina, non personæ in Euangelio diuinis vacua sunt figuris. Spōsa quæritur, vt iam tunc Ecclesia Christi sponsa signetur: iuxta illud Oseę Prophetæ, (cap. 2.) Sponsabo te mihi in iustitia, iudicio, misericordia, & miserationibus, & desponsabo te mihi in fide. Hinc Ioannes ait, (Ioann. 3.) Qui habet sponsam, sponsus est. Et verè sponsa, quæ virginali partu nouam Christi regignit infantiā. Procurator Ioseph

Typus Christi & Ecclesiæ, in Ioseph & Maria.

spon-

Ioseph Patriarcha confertur cum Christo.

sponsus, vt iste in illo Ioseph Christi figuram impleat pas-
sionis. Ioseph Propheticis somniis incurrit zelū, Chri-
stus Propheticis visionibus suscepit inuidiam. Ioseph mis-
sus in lacum mortis, viuus emergit è lacu: Christus mortis
sepulcro datus, viuus resurgit à sepulcro. Ioseph vænun-
datus est, pretio taxatus est Christus. Ioseph traducitur ad
1. Ægyptum, ad Ægyptum fugatur Christus. Ioseph esu-
2. rientibus populis panem copiosè subministrat: Christus
3. cœli pane manētes orbe toto exaturat nationes. Sic lucet,
4. cur Ioseph iste cœlestis sponsi typum prætulerit, portauerit
5. imaginem, ambulauerit in figuram. *Maria mater* vocatur:
6. & quando non Maria mater? Congregationes, inquit, a-
quarum appellauit maria. Nónne hæc exeuntem populum
de Ægypto concepit vno vtero, vt emergeret cœlestis in
nouam creaturam translata progenies? iuxta illud Aposto-
li, 1. Cor. 11. Patres nostri omnes sub nube fuerunt, & om-
nes mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt,
in nube & mari. Et vt semper Maria humanę sit præuia sa-
lutis, populum, quem vnda generatrix emisit in lucem,
ipsa ante præcessit in Cantico. Maria, inquit, soror Aaron
sumens tympanum in manu sua, dixit: Cātemus Domino,
gloriosè enim magnificatus est, Exod. 15. Hæc ille.

Cur hic Maria mater vocatur.

Quæritur fueritne verum matrimonium inter Ioseph & Mariam.

Hierony.

Quale votum virgo emiserit.

Iam cùm simul & virgo credatur, & desponsata: quæritur à nonnullis, fueritne matrimonium perfectū inter Mariam & Ioseph. Qui contrà nituntur obiectant id Hieronymi contra Heluidium, quòd Ioseph Mariæ custos fuerit potiùs quàm maritus. Verùm hîc Hieronymus maritum nuncupat ab actu matrimonij consummati, & eo quidem sensu Ioseph maritus non fuit. Fuit tamen, si matrimonij veritatem & sacramentum spectemus. Alij rursus opponunt votum castitatis à virgine emissum, quod repugnabat matrimonio: sed respondetur, quòd posito etiam absoluto virginitatis voto, cùm interim illud sub conditione emissum fuerit (id est, nisi Deus aliter ordinaret) absolutus quoque fuit virginis consensus ad matrimonium: cùm diuinitùs certior esset reddita de ipsius Ioseph continentia, & ipsa de se cum Dei gratia certa esset, quòd à carnis stimulis vindicaretur, vnde nunquam per vsum vxorium esset violanda. Quòd autem Ioseph cogitabat illam dimittere, non intelligitur quoad vinculum, sed quoad thorum. Thomas Aquin. 3. part. dist. 29. De turre cremata, quæst. 2. in vigil. Natiuitat. Scotus, dist. 30. q. 2. lib. 4. Sent. A soto, lib. 4. sent. dist. 30. & omnes ferè quotquot ex Catholicis hanc quæstionem attigerunt, ita definiunt perfectum fuisse matrimonium, quòd, vt dicitur Deut. 32. Dei perfecta sunt opera: illud autem matrimonium fuit diuinitùs inspiratum, ergo perfectum. Duplex enim est rei perfectio: vna essentialis, quæ ad eius naturam spectat: atque alia accidentaria, quæ secundum eius operationem consideratur. Ignis enim licet in vacuo positus non calefaceret, esset tamen essentialiter perfectus in suis partibus. Perfectio autem essentialis matrimonij consistit in mutuo consensu de præsenti, quo se alteruter côiugum alteri tradit: quo pacto inter Mariam & Ioseph fuit perfectissimum matrimonium. Commixtio verò per copulam est vsus & operatio matrimonij, atque adeò accidentaria perfectio, quæ non est de eius essentia. Hanc autem sentētiam Vviteleph impugnauit, contra ipsum autem eandem confirmauit Thomas Vvalden. Carmelita, tom. 2. de sacramentis, c. 130. Asseruit enim Vvitcleph, quòd ad necessitatem sacramenti matrimonij copula carnalis ad propagationem prolis requiratur. Opponit autem Vvalden. sacri illius coniugij, quod vtique non sine ordinatione diuina, & primæuo instinctu Spiritus sancti contraxerunt: cùm interim sibi illam copulam minimè virgo proponeret: cùm iam illa desponsata hæc ad Angelum diceret: Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? Qua responsione propositum suæ mentis aperuit, inquit Beda, in Luc. vitam verè virginalem se ducere decreuisse. Aut ergo inter istos non erat verum coniugium, & mentitus est Angelus, dicens ad Ioseph, Noli timere accipere Mariam coniugem tuam: Aut quandoque ad procreandum fœtum erant carnaliter copulandi, quo sensu impiè Heluidius hæreticus coniugium istud explicauit: Aut, quod omnium est verissimum, coniugium etiam inter eos, qui à carnali copula abstinebant, stare potest. Quid enim, vt in-

Matrimonium verum fuit.

Thomas.
Scotus.
Lombardus
A soto.

Perfectio est duplex.

Vvitcleph hæreticus confutatur.

Th. Vvald

Beda.

Non desinit esse matrimonium verum inter cōtinentes.

A B C D E F

quit Apostolus, 1. Cor. 7. si coniuges hoc haberēt in voto? Tempus, inquit, breue est. Reliquum est, vt qui vxores habent, tanquam non habentes sint. An ea propter coniuges esse desinerent, & matrimonium eorum dissolueretur, quia hoc apud se statuerunt? At verò Christus nō nisi propter fornicationem ablegandam vxorem censet, ipso etiam stante sacramento, & vinculo, interim dum thori separatio fit. Ambrosius, in Epist. ad Corinth. ita locum illum Pauli exponit, vt & qui habent vxores, sint quasi non habentes. Quia enim, inquit, mundi finis in proximo est, ad generandum non erunt soliciti, neque ad vsum illum dediti, vt propensiores, & vigilantiores, in diuinis operibus exercitati, circa curam legis, imminente prælio repugnent. Sed & mulier si à viro discedat, à liberorum procreatione cessat, & tamen non desinit esse coniunx, sed potest reuerti ad virum dicente Apostolo, 1. Cor. 7. His autem qui matrimonio iuncti sunt, præcipio non ego, sed Dominus, vxorē à viro non discedere: Quòd si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Non ego tamen in his dictis nego prolem esse magnum bonum coniugij, sed circumstantiale bonum nō omninò necessarium, sine quo coniugium esse non possit. Itaque Vvitclephi error perniciosissimus est, quo reiicit omnia coniugia, vt spes prolis defuerit. Ita enim habet, quarto lib. Trilogi, capit. secondo vt scribit Thomas Vvalden. Videtur, inquit, mihi probabile, quòd tales qui non possunt procreare carnaliter, quodammodò illicitè copulentur. Vnde antiqui, qui ex cupiditate temporalium, ex spe mutuorum iuuaminum, aut ex causa excusandæ libidinis, licet desperent de prole, copulantur ad inuicem: non verè matrimonialiter copulantur. Hæc Vvitcleph. Atqui, vt obseruat Vvalden. cùm Paulus ait, Propter fornicationem vnusquisque suam vxorem habeat, & vnaquæque suum virum habeat. Et iterum. Reuertimini in idipsum, ne tentet vos Sathanas propter incontinentiam vestram: hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium. Et iterum. Dico autem non nuptis & viduis, Bonum est illis si sic permanserint, sicut & ego. Quòd si non cōtinent, nubant. Melius est nubere quàm vri. 1. Cor. 7. Vbique laxat nuptiarum sinus, & maximè propter fornicationem vitandam, cùm interim procreationis prolis nullam faciat mentionem. Ita igitur Apostolus falsa coniugia indulgeret. Et quidem Augustinus exponēs Apostolum libro suo de bono coniugali, statim post initium: Quicquid, inquit, coniugati immodestum, inuerecundum, sordidúmve gerunt, vitium est hominum, non culpa nuptiarū. Iam in ipsa quoque moderatione, exactione debiti carnalis, quam eis non secundum imperium, sed secundum veniam cōcedit Apostolus, vt iam præter causam procreandi, sibi misceantur: etsi eos praui mores ad talem concubitum impellunt, nuptiæ tamen se ab adulterio seu fornicatione defendunt. Neque enim illud propter nuptias admittitur, sed propter nuptias ignoscitur. Cui consentit Hugo, lib. 2. de Sacramentis, par. 11. cap. 3. Officium, inquit, coniugij, hoc est carnis commixtio ante peccatum, non ad remedium infirmitatis, sed ad multiplicationem prolis institutum est. Post peccatum autem idem ipsum ad remedium infirmitatis concessum, beatus Augustinus his verbis testatur, dicēs: Vtriusque sexus infirmitas propendens in ruinam turpitudinis, rectè honestate nuptiarum excipitur, vt quod sanis esset officium, sit ægrotis remedium. Iam cùm nec infirmitas virginem & Iosephum impelleret, sed Dei gratia conseruaret: quid hîc quæritur, quin simul cum castitate & virginitate matrimonij vinculum staret? Augustinus libro de nupt. & concupiscentia. Nuptiarum, inquit, bonum impletum est in illis parentibus Christi, proles, fides, & sacramentum. Prolem agnoscamus ipsum Dominum Iesum Christum (sed quasi à Iosepho adoptatum) fidem, quia nullum adulterium: sacramentum, quia nullum ibi diuortium. Solus ibi nuptialis concubitus non fuit. Hoc autem explicatur in sequentibus. *Antequam conuenirent, inuenta est in vtero habens de Spiritu sancto.* Anselmus, Enarrat. in Matth. & Rabanus: Antequàm conuenirent, inquit, id est, antequàm nuptiarum solennia celebrarent, vel antequàm ad omnem cohabitationem seu domum conuenirent, aut carne commiscerentur. Remi-

Ambros.

Vvitcleph.

Error & hæresis Vvitcleph, quòd non sit matrimonium inter eos qui procreare nō possunt.

August.

Quomodo coniugium in remedium esse dicatur.

Hugo.

August.

Infirmitas non induxit virginem aut Iosephum ad nuptias.

Idem.

Anselmus.
Rabanus.

gius

Remig. Druthmar.

gius etiam & Druthmarus, in Matth. ad solennem nuptiarum celebrationem hoc traducit. Antè enim, aiunt, fiebat per aliquot dies desponsatio, per verba de præsenti: & interim sponsa non erat sub custodia viri. Postea autem fiebat solennis celebratio nuptiarum, & tunc traducebatur ad domum viri. Sed & cùm filij sanctorum essent Israëlitæ, iuxta Raphaëlis præceptum ad Thobiam, non statim conuenire debuerunt, sed saltem per tres dies & noctes orare.

Euse. Emis. *Conuenire pro simul habitare.*

Eusebius Emissenus homil. in vigil. Natiuitatis. Quid est, inquit, antequàm conuenirent? Antequàm simul in vna domo habitarent: nondum enim conuenerát, nondum simul habitabant. Et in isto sensu, obiectio Heluidij nihil proficit. Interpretatur enim ille, Antequàm cõuenirent, ac si diceret, antequàm commiscerentur. &, vt

Tho. Aqu.

scribit Thomas Aquinas, Commentar. in Matth. ita disputabat: Si antequàm conuenirent Maria & Ioseph, ergo aliquando conuenerunt. Hinc & ille virginitatem Mariæ negauit, non ante partum, nec in partu, sed post partum.

Hierony. *Refellitur Heluidius.*

At verò respondet Hieronym. hanc Matthæi sententiam explicans, non inde sequi quòd postea virgo & Ioseph cõuenerint, sed quòd scriptura illud ostendat, quod factum non est. Vt si quis dicat iudices de causa pronunciasse, priusquàm causam cognoscerent, quod nihil aliud est quã non cognita causa: ita enim intelligit, sine congressu connubiali grauidatam fuisse virginem. Vt & si quis dicat, antequàm pœnitentiam ageret, morte præuentus est: aut antequàm creditores persolueret, bona illius confiscata sunt: non eo sensu intelligendum, quasi aut hic post mortem pœnitentiam egerit, aut ille post bonorum suorum confiscationem, creditores persoluerit: sed quòd nec hic omninò pœnituerit, nec ille reddendo fuerit.

Probatur perpetua virginitas Mariæ.

Porrò virginitatem Mariæ perpetuam commẽdat oraculum Ezechielis sub typo templi. Nam & sanctus virginis vterus templum Domini factus est. Itaque portam templi, quam Christus egressus est, explicans, ait: Porta hæc clausa erit, & non aperietur, & nemo transibit per eam, nisi qui ingressus est per eam. Nec enim decuit illam alterius matrem esse, quæ tantum filium genuisset: nec à virginitatis proposito deficere debuit, quæ tanta gratia in ipsa virginitate donata fuisset, vt & Domini Dei mater vocaretur & esset. *Inuenta est in vtero habens de Spiritu sancto.* A quo verò inuenta est? Vtique à viro, diligenti corporis eius custode.

Origenes.

Origenes, homil. 1. in diuersos. Inuenta est primò ab Angelis custodientibus eam, protegentibus eam, conseruantibus eam: vel eius beatissimam animam, ad illius honorem, qui generandus erat. Deinque non incongruè ab ipso Ioseph, qui licet eam non contingeret, futuræ tamen, vt putabatur, vxoris omnia nouerat.

Euse. Emis.

Euseb. Emissen. homil. in vigil. Natiuit. Multa, inquit, signa sunt, quibus grauidæ mulieres cognoscuntur. Videbatur grauida ab his qui ei familiares erant: nemo tamen eam suspectam habebat, quoniam desponsatam esse sciebant. Nam cum desponsatio facta esset ante salutationem Angelicam, non statim cohabitauit sponso suo, sed mox perrexit ad cognatam suam Elizabeth, & cum illa mansit tres menses, antequàm reuerteretur. Inter illas moras agnoscitur esse grauida.

Tho. Aqu. *Ioseph post cohabitationem & suspicionem, inuenit virginem de Spiritu sancto grauidã.*

Thomas Aquinas, Commentar. in Matth. cap. 1. Cæterum non intelligendum est, quòd Ioseph inuenerit eam habentem in vtero de Spiritu sancto: sed solùm quòd inuenit eam grauidam. Et ne oriretur auditoribus interim suspicio adulterij, addidit, *de Spiritu sancto*. Aut hoc referendum est, non ad primam suspicionem, quam Iosephus habere potuit de virgine, sed ad illam instructionem & resolutionem, quam tandem accepit ab Angelo. Vtrunque enim euenit ante omnem commixtionem carnis.

Cur Christus de Spiritu sancto esse dicatur.

Obseruat autem Thomas ex Augustino, quòd quamuis indiuisibilia sint opera Trinitatis, & ideò ipsam conceptionem non solùm Spiritus sanctus, sed etiam Pater & Filius operati sint: tamen per quandam appropriationem Spiritui sancto attribuitur, & hoc tribus rationibus.

1. Prima ratio est, quia Spiritus sanctus amor est: hoc autem fuit signum maximi amoris, quòd Deus filium suum incarnari voluit, Ioann. 3. Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret.

2. Secunda, quia Spiritui sancto attribuitur gratia. 1. Cor. 12. Diuisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus: & hoc fuit maxima gratia. Ioann. 1. Lex enim per Moysen data est, gratia autem & veritas per Iesum Christum facta est.

3. Tertia autem ratio desumitur ex concilio Niceno. Nam cùm duplex sit verbum, vnum cordis, & alterum vocis: verbum cordis est ipsa conceptio intellectus, quæ occulta est hominibus, nisi quatenus per vocem exprimitur, siue per verbum vocis. Verbo autem cordis comparatur Verbum æternum ante incarnationem, quando erat apud Patrem, & nobis absconditum: seu verbo vocis comparatur Verbum incarnatum, quod iam apparuit, & manifestum est. Verbum autem cordis non coniungitur voci, nisi mediante spiritu: & ideò rectè incarnatio Verbi, per quam nobis visibilis apparuit, mediante Spiritu sancto facta est. *Ioseph autem vir eius cum esset iustus & nollet eam traducere*, id est, Iudæis quasi adulteram tradere, seu puniendam exponere, vel publicè accusare. Hoc enim sonat verbum παραδειγματίζω, à quo παραδειγματισμὸς, traductio, & ignominiosa pœna. Fuit autem ignominia, pœnæ genus apud veteres maximum & grauissimum: quod & παράδειγμα vocabant, id est exemplum. Nam communi probro exponebatur, vt cæteri ignominia illata ducti, à simili crimine auocarentur.

Hieron. Bernard. *Ioseph certus fuit de castitate Mariæ.*

Voluit occultè dimittere eam. Secundum Hieronym. & Bernardum, sanctus Ioseph certus fuit de castitate Mariæ. Si enim cognouisset eam fuisse adulteram, & non traduxisset eam, fuisset iniustus: quia secundum legem, non solùm actor sceleris, sed & conscius eius, obnoxius est peccato, si taceat. Dum ergo Euangelista affirmat Ioseph iustum fuisse, atque ob id Mariam non traduxisse, innuit quòd de castimonia sponsæ suæ non dubitauit. Nam si Christus noluit Iudæos de suæ matris pudore sinistrum quid suspicari, probabile est quòd non permisit iustum Ioseph de tanta virgine adulterium opinari.

Cur ergo voluit dimittere.

Sed cur tunc voluit eam occultè dimittere? Ideò, quoniam se reputauit cohabitatione præsentiáque Mariæ indignum.

Origenes. 1. *ob reuerentiam.*

Origenes, homil. 1. in diuersos. Nam quoniam virtutem mysterij, & sacramentum quoddam magnificum in eadem cognoscebat, cui approximare se indignum æstimabat: ideò humilis ille quærebat se longè facere, sicut & Petrus, cùm dixit: Exi à me Domine, quoniam homo peccator sum: aut sicut ille Centurio, cùm diceret, Domine non sum dignus vt intres sub tectum meum, nec me dignum existimaui vt venirem ad te: vel sicut Elizabeth, cùm exclamaret, Et vnde hoc mihi, vt veniat mater Domini mei ad me? Maior est enim eius dignitas, inquit, superexcellit eius sanctitas, nec meæ congruit indignitati.

Euseb. Emissenus.

Eusebius Emissenus, homil. in vigil. Natiu. Nolebat eam traducere in domum suam, inquit, quam videbat grauidam esse de non suo.

August. 2. *ob ignorationẽ mysterij.*

Sed & Augustin. hom. 14. in Natali Domini, ad suspicionem aliquam Iosephum primo impetu raptum esse scribit, etsi nec aliquid de illa mali opinaretur, verùm ambiguus staret. Sic enim inducit ipsum Iosephum dicentem: Vnde hoc contigit quod euenit? Non cognoui, non tetigi, non violaui, non grauidaui: heu heu, quid contigit, quid putas euenit, per quem Maria sic cecidit, quem sibi plusquàm me adulantem inuenit? Ego enim cùm licẽtiam haberem maritalem, atre thorum nuptialem, non vexaui puellarem pudorem. Timui, multumque pertimui, quod in illo Mosaico libro legis sententiale verbum audiui, (Deuter. 22.) Quòd quæcunque virgo paternam domum fœdauerit adulterio, lapidibus obruetur. Similiter & vir, qui pudoris vestimentum non detulerit, nec coram testibus demonstrauerit, morietur & ipse cum virgine. Hanc Moysi sententiam pertimebam: sed quoniam nihil mirũ est, nihil nouum, nihil absconditum quod nõ reueletur, in Dauid regis filia ipsam de Dauide recolo historiã. 2. Reg. 11. Dauid rex Vriæ Cethæi mulierem regali audacia extulit. Quid ergo faciam? Quid agam?

Anselmus.

Anselmus in Matth. Cùm rem adeò mirabilem inueniat, Ioseph dubius est quid faciat. Cùm enim castam nouisset, & vnde malum posset suspicari de ea nesciret, impium esset si eam diffamaret. Ex altera parte iustitia nõ exigebat, vt rei incognitæ se copularet, quia aut bona erat, aut mala. Si mala erat, rei malæ sociari non debebat: si bona erat, timebat ne indignus esset. Itaque medium consilium inuenit, vt occultè eam dimittat, vt eam dimissam videatur non dimisisse.

Rupertus.

Rupertus lib. 1. in Matth. Hic percunctari libet. Quare

nino-

Cur Deus permisit Iosephum vrgeri hac suspicione.

timorem eiusmodi illi Deus euenire permisit? Quare nō præuenit? Quare hunc ipsum Angelum, quem tandē missurus erat, non misit antea, tunc scilicet quando misit ad virginem quæ ei desponsata erat? Videlicet vt tentaretur, & manifestum fieret, tam sanctis Angelis, quàm nobis hominibus de ipso, quòd esset iustus, & talis qui dignè sic appellari posset, Ioseph fili Dauid. Chrysostomus hom.4. in Matth. Sed etsi Angelus id non dixit viro, qua tamen ratione id virgo celauit? Quæ etum & ab Angelo audierat, & virum turbatum videbat, cur tantum mœrorem sermone non abstulit? Cur hoc, inquam, Angelus nō antè dixit? Ne scilicet Ioseph de rei nouitate dubitaret, & tale forsitan quid pateretur, quale legimus Zachariā pertulisse. Facilè enim est credere verum esse quod dicitur, quando iam res ipsa oculis offertur: antequàm verò incipiat fieri quod promissū est, laboriosè prorsus dicta, & præsertim insitata creduntur. Propterea istud nec Angelus indicauit, & virgo id quod audierat & sentiebat, abscondit. Neque enim sibi vllo modo à sponso credendum putauit, si ad eum rem nimis nouam suspectamque deferret: quin-immò magis eum in iram credidit cōcitādum, si quasi crimen admissum, hoc videretur obumbrare figmento. Si enim etiam ipsa virgo, cui tanta erat gratia conferenda, aliquid tamen patitur humanum, & dicit: Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco: quanto magis ille dubitasset, maximè cùm id audiret ab vxore suspecta? Idcircò de hac re virgo nihil quidem loquitur, Angelus verò tempore aduenit congruente. Adijcere possumus in hæsitatione Iosephi, nostram omnium dubitationem esse curatam. Cùm enim ille instruitur, nos etiam confirmamur. Adeò nobis, vt Thomæ, ita & Iosephi hæsitatio profuit. Dionysius Carthusianus, art.3. in Matth. cap.1. Cęterùm sapienter superiùs dicta intelligenda sunt. Nam quod scribunt nonnulli, Iosephum timuisse ne Maria adultera esset, referendum est ad tempus, quo primo vidit eam prole fœcundam. Quod verò scribunt alij, non potuisse fornicationem de ea suspicari, referendum est ad tempus excusationis receptæ, & sanctitatis pensatæ. Dubium enim non est, quin interior gratia, sanctitas, castitásque Mariæ, mirabiliter & & potenter refulserit non solùm in eius vultu, sed in toto corporis gestu, & apparatu: in tantum quòd qui eius conuersationem diligenter aduerterit, fornicationem aut crimen aliquod de ea suspicari non potuit. *Hæc autem eo cogitante*, vt Mariam occultè dimitteret, *ecce Angelus Domini apparuit in somnis Ioseph.* Thomas Caiet. in Matth. Ita testatur Matthæus opportunè Angelum apparuisse. Ante illud siquidem tempus non oportuit Iosephum instrui: nec ante illud tempus disposita erat mens eius ad suscipiendam Angelicam instructionem, cùm nihil de vtero coniugis cogitaret. Sed tunc imminebat periculū dimissionis, & animus iustus cogitationibus sanctis fluctuans, præparabatur ad diuinum lumē suscipiendum: sicut animus Nabuchodonosor cogitans quid post se futurum esset, præparatus est ad suscipiendum somnium, futurorum præsagium. Thomas, Comment. in Matth. Duo autem in Iosepho commendantur, sapientia scilicet, & clementia. Sapientia, quia priùs quàm aliquid faceret, deliberauit. Prou.3. Palpebræ tuæ præcedant gressus tuos, id est, nihil sine iudicio facias. Alioquin insipientes mult illud statim publicant, quod habent in corde. Prouerb.25. Sicut vrbs patens, & absque murorum ambitu: ita vir qui non potest in loquendo cohibere spiritum suum. Eapropter Iosepho Angelus Domini opportunè adfuit. Augustin. tom.3. lib. Enchiridij ad Laurent. c.59. Quis autem explicet, quomodo spirituali potentia quasdam visiones non oculis corporeis, sed spiritualibus, vel mentibus ingerant Angeli, vel dicant aliquid, non ad aurem forinsecus, sed intus in animo hominis, etiam ibidē constituti, sicut scriptum est in Prophetarum libro: (Zach. 2.) Et dixit mihi Angelus qui loquebatur in me: Non enim ait, qui loquebatur ad me, sed in me: Vel appareant in somnis, & colloquantur more somniorum, sicut & apparuit Ioseph. Cū ista quæruntur, & ea sicut potest quisque conicctat: quid opus est vt hæc, atque huiusmodi affirmentur aut negentur, vel definiantur sine discrimine, quando sine crimine nesciuntur? Interim intellige Angelum sic apparuisse Iosepho, vt manifestauerit se esse Angelum Domini: alioquin ille verbis eius fidem nullam adhibuisset. Thomas Aquin. Commen. in Matth. Apparere enim propriè est illius rei, quæ de natura sua est inuisibilis, in cuius tamen potestate situm est, vt videatur, sicut est Deus, vel Angelus. Dionys. Carth. art.3. in Matth. c.1. Apparuit autem ei apparitione visionis imaginariæ, & hoc tempore somni, in quo reuelationes diuinæ, atque Propheticæ fieri solent: quia tunc anima aptior est ad talium receptionem, propter exteriorum sensuum clausuram, & à sensibilium perceptione vacantiū, & præsertim propter imaginationis ampliorē quietē. Tho. Sicut enim scribit Apostolus, 1. Corin. 14. Prophetia data est fidelibus, signa autē infidelibus. Prophetica autē reuelatio propriè fit in somnis. Nume.12. Si quis fuerit Propheta Dñi inter vos, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illū. Et ideò quia Ioseph iustus erat & fidelis, ipsi tanquā fideli debuit fieri apparitio, non quidem corporalis, qualis miraculosa est, sed Prophetica, & in somnis. Thomas Caietanus, in Matth. Et hæc tamen apparitio præstare videtur, aut æquiualere omnibus apparitionibus Angelorum, in vetere Testamento: quoniam hæc fuit cum tanta claritate mentis, quòd nulla interuenit hæsitatio. In apparitionibus enim factis Abrahæ ad ilicē Mambre, Iacob, Iosue, & cæteris, immò etiam in apparitione facta Zacharię patri Ioannis Baptistæ, interuenit aliqua hæsitatio. Chryso. ho.4. in Matth. Et ideò quia fidelis erat, manifestiori reuelatione non indigebat. Cur verò nō eodem modo, sed apertè pastoribus & virgini apparuit? Quia scilicet virgo ante rem ipsam de re tanta doceri debuit per apertissimā reuelationem. Pastores quoque tantò debuerunt instrui manifestiùs, quantò magis ab eiusmodi eruditione, per agrestem vitam remoti erant. Ioannes Vertatus Carmelita, lib. de incarn. Verbi, c.8. Porrò duplex est somnium, quod accidit dormienti. Quoddam namque est naturale, vt est phantasma in somno factum, exterioribus sensibus ligatis, quod fit multiplici de causa, vt docet Philosophus, lib. de somno & vigilia. Aliud verò somnium non pendet ex motu phantasmatum, sed est quędam reuelatio præteritorum, præsentium, vel futurorum, immediatè à Deo, vel ab Angelo seclusis phantasmatibus: quales permultæ leguntur in scripturis. Gēn.28. Sic in somnis vidit Iacob scalam, Angelos ascendentes & descendentes, & Dominum innixum scalæ: eundémque dicētem, Ego sum Deus Abrahā, &c. Gen.20. In somnis cohibet Deus Abimelech, ne tangat vxorem Abraham. Genes.31. In somnis admonet Laban, ne noceat Iacob. In somnis hortatur Salomonem, vt petat ab eo quicquid voluerit (3. Reg.) Narrat, & Ioseph somniū fratribus suis, Gen.37. Sed & Pharao in somnis vidit septem spicas plenas, & septē vacuas. Gen.41. & 1. Reg.3. In somnis ter apparuit Deus Samueli, dum in templo excubaret. Non ergo mirum est, si Iosepho in somnis apparet. Hæc autē somnia distinxit Dominus ab alijs, quæ ex corporis dispositione proueniunt. Nam certam habent veritatis notam: vt hîc Ioseph habet adiunctam sacræ & Propheticæ scripturæ probationem. Interim hîc videmus quæ sit Dei erga suos prouidentia, qua dormientes etiam, paterna vigilantia quid agendum sit, quídve cauendum, instruit: citiusque illos extraordinario hoc modo docturus est, quàm vt errare periculosè permittat. Examinanda tamen sunt somnia, nec illis fides præceps adhibenda est, sed probandi spiritus si ex Deo sint: cùm Sathanas transfiguret se in Angelum lucis. Verùm audiamus quid ad eum Angelus dixerit. *Ioseph fili Dauid, noli timere accipere Mariam coniugem tuam*, Hieron. in Matth. Ioseph filius esse Dauid dicitur, vt Maria quoq; de stirpe Dauid monstraretur. Erat autem eius filius, non solùm carnis propagine, sed etiā virtutis imitatione. Demulcet autem eum, & attentum reddit, & propria nominis, & domus Dauidis appellatione. Euthymius, in Matth. Sed & mentem eius ad Dauid reducit, à quo Christū esse venturum expectabant Iudæi. Orig. hom.1. in diuers. Ne timueris, inquit, ne conturberis, sed securus, & in-

Marginal notes (in order): Chrysost. — *Cur Virgo non responderit Iosepho maroris.* — A — B — *Iosephi hæsitatio nobis profuit.* — Dionysius Carthus. — C — D — Thom. Ca. — *In tempore tentationis Angelus adest.* — E — Thomas. — August. — F — *Quomodo Angeli appareant.* — Thom. Aq. — Dionysius Carthus. — Thomas. — *Cur Iosepho in somnis Angelus apparet.* — Thomas Caietanus. — Chrysost. — I. Vertatus — *Duplex somnium.* — Hierony. — Euthymius. — Origenes.

intrepidus accipe eam, ficut commendatum cœleſtē theſaurum, vt deitatis diuitias, & pleniſſimam ſanctitatem.

Euſ.Emiſſ.

Aut, vt Euſeb.Emiſſenus,hom.in vigil. natiuit. Domini. Noli dubitare, tolle hanc zelotypiam, tolle omnem ſuſpicionem,non eſt vt cogitas. Ipſa enim eſt templū Dei, ipſa eſt porta cœli,ipſa eſt domina tua, quam putas eſſe ſponſam tuam.

Euthym.
Quid ſit accipere.

Euthymius. Quid eſt autem *accipere*? Intus retinere,vel ad ſeipſum rurſus capere. Iam enim mēte ab ipſo diuiſa erat. Accipere verò non ad nuptias, ſed ad cuſtodiam. Vxorem quoque dixit,vt inde eum certiorem faceret,quòd à nullo viro cognita eſſet.

A

Hierony.

Hieronym. tom. 1. lib. aduerſus Heluidium de perpetua virginitate Mariæ. Nullum autem mouere debet, inquit, quaſi ex eo quòd vxor appellata ſit,ſponſa eſſe deſierit:cùm hanc eſſe ſcripturæ diuinæ conſuetudinem nouerimus, vt ſponſas appellet vxores.

Maria vxor & ſponſa.

Sicut cùm legitur in Deuteronomio: Si quis inuenerit virginem deſponſatam viro in campo, & vim faciens dormierit cum ea, morte moriatur, quia humiliauit vxorē proximi ſui. Et in alio loco. Si autē fuerit adoleſcentula deſponſata viro, & inuenerit eam homo in ciuitate, & dormierit cum ea, educetis vtrumque

B

ad portas ciuitatis illius, & lapidabuntur lapidibus, & morientur. Adoleſcentula quidem, quia non proclamauit,cùm eſſet in ciuitate:vir autem, quia humiliauit vxorem proximi ſui. Et alibi. Quis eſt ille homo,cui deſponſata eſt vxor,& non accepit eam? Vadat, & reuertatur in domum ſuam, ne fortè moriatur in bello, & fortè alius homo accipiet eam.

Auguſtin.
Coniugium ſeruata continentia.

Auguſt.tom.4.de conſenſ. Euangel. lib.2.c.1. Hoc ſanè exemplo magnificè inſinuatur fidelibus coniugatis,etiam ſeruata pari conſenſu continentia, poſſe permanere vocarique coniugium, non permixto corporis ſexu,ſed cuſtodito mentis affectu.

C

Idem.
Coniux ſimul & virgo.

Idem, tom.7. libro primo de nuptiis,& concupiſcent, cap. 11. Quibus placuit ex conſenſu ab vſu carnalis concupiſcentiæ in perpetuum continere,abſit vt inter illos vinculum coniugale rumpatur:immò firmius erit, quò magis ea pacta ſecum inierint,quæ cariùs concordiúſque ſeruanda ſunt, non voluptariis corporum nexibus, ſed voluntariis affectibus animorum. Neque enim fallaciter ab Angelo dictum eſt ad Ioſeph,Noli timere accipere Mariam coniugem tuam. Coniux autem vocatur ex prima fide deſponſationis,quam concubitu nec cognouerat, nec fuerat cogniturus.

D

Eadem etiam contra Iulianum Pelagianū proſequitur,lib.5.capit. 9. & tom. 6. contra Fauſtum Manichæum,lib.23.c.8.

Iac. de Vitr. Ambroſ.

Iacobus de Vitriaco, poſt Ambroſiū, hic quidem,ſerm.in vigilia Natalis Domini, ille verò libro in Luc. Non enim defloratio virginalis facit matrimonium,ſed pactio coniugalis. Itaque non ſolùm initiatum fuit per ſponſalia, ſed per verba de præſenti & per mutuum conſenſum conſummatum, etſi rarum non fuerit per carnalem commixtionem. *Quod enim in ea natum eſt, de Spiritu ſancto eſt.* Non dicit, quod conceptum eſt,ſed τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν,quod in ea genitum eſt, vt oſtendat non ſucceſſiuam,ſed momentaneam Chriſti corporis formationem fuiſſe, vt obſeruat Baſilius, libro de humana Chriſti generat.

E

Baſil.
Maximus Mar.

Maximus Martyr,homil.1. in Natali Domini,ob iſtud miraculū ſcribit Abacuk Prophetam obſtupuiſſe,cùm diceret: Domine audiui auditionē tuam,& timui,conſideraui opera tua & expaui. Quis verò, inquit,non expaueſcat, & metuat tanti profunditatem myſterij, quandoquidem vnus idemque ſine conceptione natus eſt Deus, & ſine creante factus eſt homo?

Rupertus

Rupertus,lib.1.in Matth. Cæterùm Spiritus ſanctus maximè ex hoc facto ſuo nominatur, quia quod in ea natum eſt, de Spiritu ſancto eſt.

F

Antehac ſpiritus Dei, ſiue ſpiritus Domini dicebatur, nec facilè in omni ſerie veteris inſtrumenti reperies hoc inſigne vocabulum, niſi apud Dauidem, Pſal.50. Et Spiritum ſanctum tuum tuum ne auferas à me.

Spiritus ſanctus in nouo Teſtamento ſingulariter agnoſcitur.

Nec ipſe ſic abſolutè Spiritum ſanctum dixit,ſed tuum addidit,ſicut in aliis ſcripturis legalibus, & Propheticis relatiuè dicitur Spiritus Domini. Et quam ob cauſam primum hoc inſigne nomen Spiritus ſancti auditum eſt ab Angelo,niſi quia quod cum magna reuerentia cogitandum eſt) maximè ea hoc opere, quod in Maria operatus eſt,claruit Spiritus Domini, quod verè ſanctus ſit?

Tho. Aq.

Thom. Aquinas in Matth. Notandum verò, quòd in conceptione aliarum mulierum, in ſemine viri eſt virtus formatiua, cuius ſubiectum eſt ſemen, & per hanc virtutem formatur fœtus, & vegetatur in corpore mulieris. Hanc autem ſuppleuit virtus Spiritus ſancti: & ideò aliquādo inuenitur dictum à ſanctis Patribus, quòd Spiritus ſanctus fuit ibi pro ſemine:aliquando tamen dicitur quòd non fuit ibi ſemen. Et hoc eſt, quòd in ſemine viri duo ſunt, ſcilicet ipſa corrupta ſubſtantia, quæ deſcendit à corpore viri:& ipſa formatiua virtus.

A

An Spiritus fuerit in Virgine pro ſemine.

Dicēdum ergo,quòd Spiritus ſanctus fuit ibi pro ſemine,quantum ad virtutem formatiuam: ſed non fuit ibi pro ſemine, quantum ad corpulentam ſubſtantiam: quia non de ſubſtantia Spiritus ſancti facta eſt caro Chriſti: Et ideò patet,quòd Spiritus ſanctus non poteſt dici pater Chriſti,

Spiritus ſanctus nō poteſt dici pater Chriſti.

nec ſecundum diuinam naturam, nec ſecundum humanam. Secundum diuinam naturam quidem,quia quamuis Chriſtus ſit eiuſdem gloriæ cum Spiritu ſancto, Filius tamen nihil ab eo accipit, cùm interim proprium ſit filio, vt accipiat aliquid à patre. Similiter nec ſecundum humanam naturam, quia Pater & Filius debent conuenire in ſubſtantia,quod ſecus eſt in Spiritu ſancto,& Chriſto homine.

B

Verratus.
Cur magis de Spiritu ſancto quàm de patre Virgo concepiſſe dicatur.

Verratus Carmelita libro de incarn. Verbi, cap. 9. Et ſi quæras cur magis dicatur de Spiritu ſancto concepiſſe, quàm de Patre vel Filio: dicēdum eſt primò propter cauſam incarnationis, quæ conſideratur ex parte Dei. Eſt namque Spiritus ſanctus amor Patris,& Filij. Sic autem Deus dilexit mundum,vt filium ſuum vnigenitum daret,Ioan. 3. Secundò conuenit hoc ex parte naturæ aſſumptæ: quia cùm dicitur facta conceptio per Spiritum ſanctum,innuitur quòd natura humana aſſumpta eſt à filio Dei in vnitate perſonæ,non ex aliquibus meritis noſtris,nec propter dignitatem naturæ humanæ, ſed ex ſola gratia,quæ Spiritui ſancto congruit, iuxta illud Apoſtoli,1.Corinth.12. Diuiſiones gratiarum ſunt, idem autem Spiritus. Tertiò conuenit ex parte obiecti, & finis incarnationis,ad hoc ſcilicet,vt ſicut homo ille, qui concipiebatur,ſanctus erat,& filius Dei,ita & nos ſancti, & Dei filij efficeremur: quod per Spiritum ſanctum perficitur. Galat.3. Quoniam eſtis filij Dei, miſit Deus ſpiritum filij ſui in corda veſtra clamantem, Abba pater. Et idem Spiritus ſanctificationis nuncupatur.

C

Gaudētius.

Gaudentius Brix. Epiſcopus,tract.13.de Natali Domini. Filius enim Dei eſt, ait,qui Sancto ſpiritu formauit hominem ſuum. Siquidē ſapientia ædificauit ſibi domum:pro, quaſi habitaculum quippè corporis ſui.

D

Venantius.

Venantius,in Symbolum. Ille qui de Patre ante ſecula natus eſt,poſtea eius templū de Spiritu ſancto in virgine fabricatū eſt. Nam ſicut in ſanctificatione Spiritus nulla fragilitas exitit, ſic nec in partu eiuſdem cauſa corruptionis apparuit. Hoc tamen notandum eſt, quia dum Spiritus ſanctus eſt Dominicæ carnis creator, Spiritus ſancti hinc maieſtas oſtenditur. Quòd verò Deus maieſtatis de Maria in carne natus eſt,non eſt ſordidatus naſcendo de virgine, qui non fuit pollutus, hominem condens de puluere.

E

Quid ex Ioſepho doceamur.

1\. Cæterùm ex eo,quòd priùs hæſitans Ioſephus,& conſilij inops ita reſoluitur,admonemur, quotquot à Domino in obſequium eius vocamur,nihil dubitemus, adfuturum ſcilicet illum,ſi modò cum timore eius charitatis regulam excedamus,ſed patienter, & cum certa fiducia illū expectemus. Non enim ſuos Deus deſerit, qui clamat per Prophetam,In tempore placito exaudiui te, & in die ſalutis adiuui te. Nouit Dominus quando ſuccurrendū ſit, qui facit cum tentatione prouentum, vt ſcribit Paulus.

F

2\. Sed & hoc diſcant,qui etſi innocentes ſint,in mali ſuſpicionem trahuntur,ne animum deſpondeant, ſed Deo cauſam ſuam commendent. Pſ.37. Deuolue ad Deum curam tuam, & ipſe faciet, & educet quaſi lumen iuſtitiam tuam. Hoc in Ioſepho, quem falſo Putipharis vxor accuſauerat,Geneſ.39. Hoc in Suſanna, Daniel.13. Hoc etiam nunc in virgine conſidera. Suo enim tempore illius cauſam apud Ioſephum Angelus ſuſcipit, & quàm piè de illa ſentiendum ſit,edocet.

3\. Quinetiam videmus,quàm vanè credamus cōiecturis, niſi illa & frequentes & violenta fuerint. Hinc ſcilicet

moue

mouetı videbatur Ioseph, cùm interim non haberet vnde virginem conuincere posset. Attendamus vero reliqua Angeli verba. *Pariet*, inquit, *filium, & vocabis nomen eius Iesum.* Chrysost. homil. 4. in Matth. Non dixit, Pariet tibi (vt & Zachariæ, Luc. 1.) sed posuit illum suspensum. Non enim illi, sed vniuerso prorsus orbi virgo peperit Christum. Videbis tu ipse natum puerum, & illi hoc præstabis officium, vt vocetur Iesus. Hic nimirùm ille puer est, de quo Esa. 9. dicitur: Puer natus est nobis, & filius datus est nobis. Cæterùm ratio nominis indicatur. *Ipse enim saluum faciet populum suum*, id est, omnes electos peccato obnoxios, *à peccatis eorum*, originali & actuali. Christus enim merito sanctissimæ conuersationis, & dirissimæ passionis, liberauit genus humanum ab omni peccato sufficienter, quantum in se est: solos autem electos saluauit efficaciter. Oportet tamen meritum Christi, seu virtutem passionis eius applicari nobis, per sacramenta Ecclesiæ, seu fidem & charitatē, vt à Christo liberemur. Libertas autem illa spiritualis non temporalis, aut carnalis est, qualem Iudæi expectant. Qui enim magis hoc in mundo opprimuntur, & patiuntur quàm electi? sed interna libertate perfruuntur, *à peccatis*. Et hæc vera libertas est, cùm summa seruitus à peccatis pendeat. Et in hoc ostenditur, quantum Christus cæteris omnibus sit excellentior, qui aliquid populo Dei contulerunt: qualis Moses, Iosue, Gedeon, Samson, & alij permulti: nullus enim eorum à peccatis liberare potuit populum suum. Quin etiam ex eo Christi maiestas demonstratur, & humilitas exaggeratur: maiestas quidem, vt cuius sit peccata remittere: humilitas verò, cuius ratione tantum meritum profluxerit, vt pro omnium salute & redemptione, remediū & precium sufficiens exhibuerit. *Hoc autem totum factum est, vt adimpleretur quod dictum est à Domino per Prophetam Esaiam, dicentem: Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel, quod est interpretatum, Nobiscum Deus.* Quidam hæc verba ab Angelo prolata esse scribunt, vt magis ex oraculo Iosephus confirmaretur, vt Chrysostom. hom. 5. in Matth. Theophyl. & Euthym. in Matth. Alij hæc ab Euangelista consultò inserta esse arbitrantur, ne cui superesset in tanto mysterio ambigendi locus, maximè cùm Hebræa lingua in vsum Hebræorum Euangelium suum conscriberet. Etsi tamen hîc hæsitare videatur Thomas Caietanus, num Hebraicè scripserit Matthæus, quia attendit nomen Emmanuelis à Matthæo interpretatum esse. Quasi nec eadem lingua, sed pluribus & facilioribus verbis, nomina composita exponi, & explicari absurdū sit. Vnde ergo nobis tanta dictionariorū copia, eadem ipsa lingua edita, cuius sunt dictiones quæ explicantur? Sed neq; Hebraicus Matthæi contextus hanc explicationē habet, verùm simpliciter Esaiæ vaticinium profert. Statim enim atque dixit שמו וקרא עמנואל Et vocabitur nomen eius Emmanuel: nulla huius nominis interpretatione prolata, adiicit, ויקץ יוסף, Et euigilans Ioseph. Cæterū dictio העלמה, *Haghalmáh*, maiorem vim habet, ex adiectione literæ ה, emphatica enim est: vt significet virgo, viro ignota & abscondita: immò quæ non modò in aperto seu corpore virgo sit, sed & in mente. Chrysostom. hom. 5. Operis perfecti in Matth. traductionem Septuaginta interpretum obseruat, qui sic transtulerunt: ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται υἱόν, Ecce virgo in vtero accipiet filium. Petrus Galatinus, lib. 3. de arcanis fidei in Thalmud inuentis, cap. 18. ad fœmininum sexum referri obseruat, *Vekaráth*, vt sic transferamus, Et vocabit ipsa, scilicet mater virgo, filium suum, Emmanuel. *Et vocabitur nomen eius Emmanuel*, nostra, inquit, editio habet: sed Hebraica litera sic prorsus dicit. Quod longè meliùs veritati fidei nostræ congruit. Nam ex eo quòd vocabit ipsa nomen eius Emmanuel, Propheta dixit, Messiam ipsum non habiturum hominem patrē ostēdit, qui ei nomen imponeret. Patres enim apud Hebræos ferè semper, & non matres, filiis nomina imponere solebant: vt & ex veteri Testamento multis in locis apparet, & ex Ioannis Baptistæ natiuitate manifestè colligitur. Ex hoc igitur, quòd nominis impositionem, quæ ad patrem pertinebat, ad solam matrem Propheta retulit, aperte

Chrysost.

Ratio nominis Christi.

Chrysost. Theoph. Euthym.

Thomas Caietanus.

Quomodo Matthæus Hebraicè scribēs nomē Emmanuel Hebraicum interpretatus sit.

Haghalmáh sonat verè Virginem, si sensum dictionis attendas.

Chrysost.

Pet. Galat.

innuere voluit, Messiam in terris patrem non habiturum fuisse, qui ei nomen imponeret. Quod etiam Angelus videtur insinuasse, in eo quod Mariæ dixit: Vocabis nomen eius Iesum. Vocabis ergo dixit, & non vocabitur, vt cū Propheta se conuenisse palàm ostenderet. Vel aliter quoque dici potest, quòd ipsa sola certitudinaliter scire debebat, illum esse Emmanuelem, id est, Nobiscum Deum. vt sit sensus, Et vocabit apud semetipsam eum, Nobiscum Deum: quod Lucas innuere videtur, dicens: Maria autem conseruabat omnia verba hæc, conferens in corde suo. Et
A Ioannes indicat, per illud quod nuptiarum ministris dixit: Quodcunque dixerit vobis, facite. Quasi intra seipsam reseruans, quòd filius Dei esset, qui posset vinum vndequaque producere. Verùm obiiciunt Iudæi, Christum à matre non Emmanuel, sed Iesuah vocatum esse. Sed respondemus aliud esse naturæ nomen, aliud impositionis. Constat enim naturam ipsam, quæ dat rei formam, nomen quoque eidem rei dare: sicut dat homini humanitatem, & nomen quod est Homo. Non enim homo nominatur aliquis, nisi propter hominis naturam, cuius est particeps. Itaque Messias noster Emmanuel, id
B est, Nobiscum Deus, & à Spiritu sancto, & à matre dictus est. & talis à Christianis omnibus & creditur & vocatur, cùm duas participet naturas, diuinam scilicet & humanam. *Exurgens autem Ioseph à somno, fecit sicut præcepit ei Angelus Domini, & accepit coniugem suam*, vel ad cohabitandum, & obsequendum, inquit Dionysius Carthus. secundum eos qui nondum illam in domum Iosephi admissam fuisse contendunt: vel ad permanendum cum ea ex animo, secundum eos qui dicunt, quòd iam antea in domum suam illam acceperat. *Et non cognoscebat eam donec peperit filium suum primogenitum.* Hoc Chrysostomus
C de intellectuali cognitione subtiliter exponit. Nec enim ante virginis partum Ioseph perfectè cognouit, quantæ gloriæ & prærogatiuæ esset sanctissima virgo, donec peperit. Post partum verò ipsius, pleniùs ei reuelata est. Quidam exponunt de cognitione sensitiua, dicentes quòd Christo in vtero virginis cōsistente, tantus in vultu eius splendor claritatis ex præsentia Christi refulsit, vt Ioseph illam intueri non potuerit, sicut nec filij Israël vultum Mosi inspicere poterant, contracto fulgore ex colloquio Angeli. Exod. 34. Exponitur & ab alijs literaliter de cognitione copulæ carnalis. Hieronymus, lib.
D aduers. Heluid. hæreticum, impugnatorem virginitatis sacratissimæ matris Christi, hinc Heluidium hæresin suam fouisse scribit. Apparet, inquit cognitam esse post partum, cuius cognitionem filij tantùm differebat generatio. Probat Hieronymus, Aduerbium temporis *Donec*, non semper præscribere tempus, sed & infinito modo cōsiderari. Vt cùm Paulus scribit, Oportet Christum regnare, donec ponat inimicos suns sub pedibus suis: non quòd illis ita deuictis regnare desistat, cùm vtique tunc magis regnare incipiat, cùm inimici cœperint esse sub pedibus. Sed & Dauid in quarto graduum Psalmo: Sicut
E oculi ancillæ in manibus dominæ suæ, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri. Ergo tandiu Propheta oculos habebit ad Dominū, inquit, quandiu misericordiam impetret, & post impetratā misericordiam oculos torquebit in terram? In fine Deuteronomij ita legitur: Et defunctus est Moyses seruus Domini in terra Moab per verbum Domini, & sepelierunt eum in Geth, propè domum Phegor, & nemo scit sepulcrum eius, vsque in diem illum. Certè hodiernus dies illius temporis existimandus est, quo historia ipsa contexta est: siue per Moysen dicere volueris authorem Pen-
F tateuchi, siue Esdram instauratorem operis, non recuso. Nunc hoc quæritur: An id quod dictum est vsque in diē istum, ad illam referatur ætatem, qua libri editi atque conscripti sunt. Doceat igitur post illam diem, tot iam annorum vsque ad nos voluminibus exactis Moysi tumulum inuestigatum: quia obnoxè asserit, Post, Donec, & vsque, esse incipere quod tandiu non fuit, quandiu Vsque compleretur, & Donec: quin potiùs animaduertat scripturæ sanctæ idioma, & nobiscum, in quo hæsitabat, intelligat ea, de quibus posset ambigi, si non fuissent

Cur ad solam matrem relata est impositio nominis Iesu.

Obiectio, quādo mater Christi eum vocauerit Emmanuel.

Dionys. Carthus.

Chrysost.

Cognoscere hic & intellectualiter & sensualiter dici potest.

Hierony.

Donec *infinito modo sumitur.*

Chrysost.

scripta, signari: cætera verò nostræ intelligentiæ derelinqui. Chrysost. hom. 5. Oper. perfecti in Matth. Sæpè enim scriptura diuina hac vti elocutione consueuit: vt dicendo *Donec*, non definitum aliquod tempus includat.

Donec, non semper præsentibus tempus.

Nam & cùm à Noë coruus ex arca emissus esset, (Genes. 8.) Non est, inquit, reuersus donec siccaretur aqua. Et certè nec postea inuenitur redisse.
A
De ipso etiam loquens Deo, (Psal. 89.) A seculo, inquit, & vsque in seculum tu es. Sed nullum hic profectò terminum posuit. Rursus altitudinem pacis annuncians (Psal. 71.) Orietur, inquit, iustitia, & abundantia pacis, donec auferatur luna: non tamen vt post illam pacem, finem statuat huius, quod spectamus, clementiæ? Ita etiam hoc loco *Donec* posuit, vt à suspicione illud quod ante partum tempus fuit, absolueret. Postea verò quod sequitur, tibi iam æstimandum reliquit.
B
Quod enim ab eo tibi discendum erat, hoc ipse dixit: quòd intacta fuit vsque ad partum virgo: quòd verò apertū erat atque manifestum, tuo intellectui dereliquit: vt est certè istud, Quòd nec postea quidem eam, quæ Christi mater effecta est, & nouo illustrata partu, nouóque conceptu,

Maria semper virgo.

ille iustus aliquádo fuerit ausus attingere. Primogenitus autem Mariæ Christus dicitur, nó relatione ad alios, quia virgo post partum permansit: sed quia priorem non habuit. Sic enim Exod. 12. legimus Dominū percussisse omne primogenitum in terra Ægypti, quódque domus non erat in Ægypto, in qua non iaceret defunctus: nunquid in qualibet domo plures erant filij? Sic etiá in lege Mosi (Exod. 13.) præceptum fuit omne primogenitum Deo offerri: num etiam vnigenitus expectandus erat? Et quomodo primogenitus censeri debebat, relatione ad consequentes, cùm 40. die à partu, illum mater offerre teneretur? Nunquid expectare debebat, vt secundum haberet, si primogenitus censeri non potuisset, nisi qui haberet secundò genitum? Hæc fusiùs contra Heluidianos à Patribus disputantur. Quod verò subiicitur, *Et vocauit nomen eius Iesum*, tam de Maria, quàm de Ioseph intelligi potest. Vtrique enim seorsum Angelus præceperat, vt hoc nomine puerum vocarent. Propter quod in typo ab Esaia dictum est (c. 49.) Dominus ab vtero vocauit me, de ventre matris meæ recordatus est nominis mei.

Quo tempore, sub quo principe, qua mundi ætate, quo in loco Christus natus est. Qua occasione Sacratißima Virgo in Beth-leem ascenderit, quem in locum diuerterit: quod & Prophetarum vaticinia, omnes temporis, pacis, loci, principis, circunstancias prænotauerant.

Matth.	Marc.	LVC. 2.	Ioan.
		Exiit edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis. Hæc descriptio prima facta est à Præside Syriæ Cyrino. Et ibant omnes vt profiterentur, singuli in suam ciuitatem. Ascendit autem & Ioseph à Galilæa de ciuitate Nazareth, in Iudæam, in ciuitatem Dauid, quæ vocatur Beth-leem: eo quòd esset de domo & familia Dauid, vt profiteretur cum Maria desponsata sibi vxore, prægnante. Factum est autem, cùm essent ibi, impleti sunt dies, vt pareret. Et peperit filium suum primogenitum, & pannis eum inuoluit, & reclinauit eum in præsepio: quia non erat ei locus in diuersorio.	

Introductio. Extrema superbia extrema humilitate reparari debuit.

EXTREMIS morbis extrema remedia, & extremis peccatis repurgandis extrema iustitia necessaria fuit. Contra superbiam humilitas, contra ignorantiam, & cæcitatem sapientia, contra iniquitatem sanctitas ipsa procedere, & ita summa summis repugnare debuerunt.
C
Ex quo factum est, vt cùm hominum summa peccata minarentur interitum, hæc Deus optimus maximus per Christi sui iustitiam, sapientiam, virtutem, voluerit reformari.

August.

August. lib. 11. de Genesi ad literam, cap. 5. ad superbiam retulit primum illud primorum parentum peccatum. Neque enim, inquit, putādum est, quòd diabolus fuisset hominem primum deiecturus, nisi in corde eius præcessisset quædam elatio comprimenda per humiliationem peccati.
D
Quia (Prou. 16.) ante ruinam exaltatur cor. Ex illo demum peccato omnis se vitiorum colluuies in omnes homines effudit, quæ & simul, & cum hominum propagatione maius incremētum accepit. Ita scilicet, inquit Gregorius Nanz. Orat. in Christi natiuitatem, multis priùs modis propter multa peccata, quæ ex vitij radice pullularunt, secundum diuersas causas & tempora castigatus, sermone, lege, Prophetis, beneficiis, comminationibus, plagis, aquis, incendiis, bellis, victoriis, cladibus, signis è cœlo, ex aëre, ex terra, ex mari, hominum, vrbium, gentiū insperatis mutationibus (quæ omnia eò tēdebant, vt malitia protereretur) validiori tandem medicamento
E
propter grauiores morbos indigere cœpit, nimirùm ob mutuas cædes, adulteria, periuria, masculæ libidinis insaniā, &, quod omnium malorum extremum ac primū est, idolorum cultū, adorationísq; à creatore ad creaturas trāslationem. Quæ quoniam maius auxilium requirebant, maius etiam acceperunt.

Greg. Naz. Homo variis modis ob peccata castigatus.

Cur Christus incarnatus.

Hoc autem erat ipse Dei filius, seculis prior, ille inuisibilis, ille incóprehensibilis, ille incorporeus, illud ex principio principium, illud ex lumine lumē, ille fons vitæ & immortalitatis, illa archetypi expressio,
F
illud immorū sigillum, illa per omnia similis imago, ille patris terminus & ratio ad imaginē suā se cōfert, carnémque carnis causa gerit, & cum intellectuali anima propter animam meam iungitur, vt simile similis opera, & adiumento repurget.

Athanas.

Athanasius, tractatu de salutari aduentu Christi contra Apollinarium. Nam si in peccatrice natura impeccabilitas non apparuisset, inquit, quomodo peccatum carne damnari potuisset, neque carne præuaricationem habente, neque diuinitate peccatum sciente? Aut cur ab Apostolo dictum: Vbi abundauit peccatum, ibi superabundauit gratia. non locum describens, sed naturam subiiciens, vt quemadmodum ab illo dictū est (Rom. 5.) Vt per vnum hominem, peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors: ita per vnum hominem Iesum Christum, gratia regnabit per iustitiam in vitam æternam, vt per quam naturam peccatum progressus suos accepisset, per eam quoque declaratio iustitiæ conficeretur, & ita soluerētur opera diaboli, liberata humana natura à peccato, & glorificaretur Deus. Ex quibus manifestum est, quòd, vt scribit D. Thomas, libro 4. contra Gentiles, c. 42. humanę naturæ assumptio potissimè competit personæ Verbi.

Thomas. Verbum cur debuerit incarnari.

Nam si assumptio naturæ humanæ ad salutem hominum ordinatur, vltima autem salus hominis est, vt secundum intellectiuam partem perficiatur veritatis primæ: oportuit per Verbum, quod secundum emanationem intellectualem à patre procedit, humanam naturam assumi. Itaque, vt cecinit Prudentius, hymno de Natali Christi,

Prudent.

" *Mortale corpus induit,*
" *Vt excitato corpore,*
Mortis catenam frangeret,
Hominémque portaret patri.
Hic ille natalis dies,
Quo te creator arduus
Spirauit, & limo induit,
Sermone carnem glutinans.

Siquidem id quod Esaias Propheta prædixerat, impletur: Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum eius. Euseb. Emissenus, hom. 1. de natiuitate Domini. Quid enim est, Paruulus natus est nobis, filius datus est nobis? Natus est nobis, qui sibi erat. Datus est ergo ex natiuitate, natus ex virgine. Natus, qui sentiret occasum: datus, qui nesciret exordium. Natus, qui moreretur: datus, ex quo vita nasceretur. ac si qui erat, datus est: qui non erat, natus est. Illic dominatus, illic humiliatus. Sibi regnat, & mihi militat. Quod verò audiuimus, Paruulus natus est nobis: paruu-

Es. 9. Eus. Emiss. Natiuitas Christi prophetata.

lus natus est nobis paruulus datur, quia exinaniuit semetipsum, & formam serui, non deposita, sed abscondita maiestate, suscepit: vt & humanis oculis videri posset, & seruum Domini claritate vestiret. Porrò ne quid cognoscendæ huius natiuitatis veritati deesset, hanc Lucas omnibus circunstantiis expressit. Primùm quidem quo tempore, sub quo principe, quo loco, quibus præsentibus, contigerit, & quibus & per quos primùm manifestata sit, quæ signa prodita sint, fusiùs declarat. Et quoniam à Prophetis tempora designata fuerant, quæ tandem illorum facies fuerit, enarrat. *Exiit*, inquit, *Edictum à Cæsare Augusto.* Cuius decreti mentionem ideò facit, ne quis obiiceret: Quomodo factum est, vt Christus in Beth-leem nasceretur, cū virginis domicilium in Nazareth fuerit? Nimirùm reuersa ab Elizabeth cognata sua, legitur in Nazareth rediisse. Causam igitur hîc ostendit, quæ virginem tempore sui partus in Nazareth impulerit, nempè vt censum suum profiteretur simul cum spōso, *iuxta Cæsaris edictum.* Paulus Orosius, lib. 7. hist. c. 3. hoc scribit contigisse anno ab Vrbe condita septingentesimo quinquagesimo secundo. Octauiani verò Cæsaris Imperii quadragesimo secundo, vt scribit Euseb. Cæsariens. lib. 1. hist. Eccle. c. 2. Iosephus lib. 18. c. 1. narrat hanc descriptionem factā anno 27. post victoriam Actiacam: naualem scilicet contra Antonium & Cleopatram prope ciuitatem Actium. Porrò Sabellicus Ænead. 7. lib. 1. c. 1. Bergomensis in Supplemento Chronicorum, lib. 8. & Ferculphus Episcopus Lexouiensis Chronicorum tom. 1. lib. 7. c. 15. secundum scripturam, & Africani supputationem numerant ab orbe condito quinquies mille centum nonaginta nouem, licet in quibusdam nonnulli hæsitent. Computant enim à reædificatione templi, quæ sub Dario facta est, quingentos quindecim annos: à Salomone autem, & prima templi ædificatione, mille viginti septē: à Mose & egressu Israëlis ex Ægypto, annos mille quingentos sex: ab Abraham & regno Nini & Semiramidis, annos bis mille vndecim: à diluuio verò annos bis mille nongētos viginti & vnū. August. lib. de catech. rudib. c. 23. hunc natalem sexta mūdi ætate contigisse scribit, primam assignans ab Adam vsque ad Noë, secundam à Noë vsque ad Abraham, tertiā ab Abraham vsque ad Dauid, quartam à Dauide vsque ad captiuitatem Babylonicam, quintā ab illa transmigratione vsque ad aduentum Domini nostri Iesu Christi. Ex cuius aduentu sexta ætas agitur, vt hac sexta ætate mens humana renouetur ad imaginem Dei, sicut sexta die homo factus est ad imaginem Dei. Greg. Nyss. hom. de sancta Christi natiuit. Quòd autem, inquit, nō ab initio Dominus apparuerit, sed in extremis tēporibus deitatis suæ manifestationem & apparitionem humanæ vitæ largitus sit, vel hanc forsitan aliquis à ratione causam non alienā animo conceperit: quòd nimirùm is, qui vitiositatis tollendæ causa vitæ humanæ se immixturus erat, necessariò expectauit, donec omne peccatum opera inimici radicibus actis germinasset, atque ita deinde radici securim, vt Euangelium dicit, admouit. Etenim ex medicis ii, qui artem exercent, dum adhuc febris corpus intrinsecus vrit, ac paulatim à causis morbi efficientibus accenditur, indulgent infirmitati, donec ad summum vigorem ægritudo progressa fuerit, nullum à cibis auxiliū ægrotanti adhibentes: cùm autem constiterit malum, ac morbus se totus exeruerit atque prodiderit, tunc demum adhibent artem. Itidem is, qui animo malè valentibus medetur, expectauit donec nequitiæ morbus, quo oppressa fuit hominum natura, totus reuelatus atque detectus esset, vt nihil latens & occultum curationis expers maneret, si medicus id solùm, quod apparuisset, curaret. Idcircò neque tēporibus Noë, cū omnis caro scelere corrupta esset, apparitione sua remedium adhibet, quia Sodomiticæ nequitiæ germen nondum enatum erat: neque tempore Sodomorum euersionis Dominus apparet, propterea quòd multa, etiam nunc reliqua mala ab humana natura occultabantur. Vbi enim hostis Dei Pharao? Vbi Ægyptiorū indomita nequitia? At ne nunc quidem, quum Ægyptiorū, inquam, nequitia vigeret, tempestiuum erat vniuersatū rerū correctori, vt vitæ se immisceret: sed oportebat quoque Israëlitarum iniquitatē manifestari: oportebat item Assyriorum regnum & Nabuchodonosoris superbiam latentem adhuc vitæ fieri manifestam: oportebat cædem Sanctorum tanquam malum ac spinosum malæ diaboli radicis germen excrescere: oportebat Iudæorum rabiem aduersus Sanctos Dei manifestari: qui interfecerunt Prophetas, & lapidauerunt legatos, & tandem inter templū & altare piaculum illud aduersus Zachariā perpetrauerunt. Adde ad hanc enumerationem prauorum germinū, cædem infantium ab Herode commissam. Posteaquam igitur omnis nequitiæ vis ex mala radice edita est, & variis modis in animis eorum, qui per quamque ætatē improbitate atque nequitia nobiles & insignes fuerunt, luxuriando creuit: tum, quemadmodū Paulus ad Athenienses ait, (Act. 17.) quum tempora ignorantiæ Deus quasi conniuentibus oculis dissimulasset ac tolerauisset, nouissimis temporibus aduenit, quum non esset qui intelligeret & exquireret Deum: quum omnes declinassent, simul inutiles facti essent: quum omnia intra peccatum cōclusa essent, quum scelus abundasset, quum ad suum modū nequitiæ caligo creuisset: tunc apparuit gratia, tunc verè lucis radius exortus est, tunc iustitiæ sol apparuit in tenebris, & in vmbra mortis sedentibus, tūc pede nitens impresso, multa illa capita draconis contriuit, & per carnē humanam ad terram affixit & conculcauit. Eandem sententiam habet idem Greg. Nyssenus, maioris Catechetici c. 28. Porrò Cæsaris Augusti nomen satis ostendit tum Christi tempus incidisse, quod ad quartā mundi monarchiā Daniel retulit, ex somnio Nabuchodonosor, vt probat Hieronymus, suis in Danielem Cōment. Prima enim monarchia Assyriorum fuit, secunda Persarum & Medorum, tertia Græcorum, quarta Romanorum: è quibus Iulio Cæsare occiso, Octauius Augustus regnauit annos 56. duodecim scilicet cum Antonio & Balbo, demum quadraginta quatuor solus. Per viginti & octo annos bella continua habuit: sed tandem pax confirmata est eo tempore quo Christus est natus. Orosius, tom. 2. Chronicor. lib. 1. cap. 2. Toto, inquit, terrarum orbe vna pax omnium fuit, non cessatione, sed abolitione bellorum: clausæ Iani gemini portæ, extirpatis bellorum radicibus. Sic feritate, atque rabie singularum gentium, immensaque libidine dominandi repressa, in vnius ditionis pariter omnia cōsiderunt regna, & hoc non hominum fortitudo vel prudentia, sed Dei omnipotentia, quod antea nusquam fuerat, præparauit. Adonis Viennensis in Breuiario Chronicorum, ætate quinta. Per omnia igitur (inquit) venturi Christi gratia præparatum Cæsaris imperium comprobatur. Nam cùm primùm Caio Cæsare auunculo suo interfecto ex Apollonia rediens vrbem ingrederetur, hora circiter tertia, repentè liquido ac puro sereno circulus ad speciem cœlestis arcus orbem solis ambiit, quasi eum ac potissimum in hoc mundo, solumque clarissimum natū esse demonstraret, qui ipsum solem solus, mundúmq; totum, & fecisset, & regeret. Deinde cū secundò in Sicilia receptis à Pompeio, & Lepido legionibus, triginta millia seruorum dominis restituisset, & sex millia, quorum domini non extabant, in crucem egisset, ingentíque animo viginti millia militū exauctorauisset, atque quadraginta quatuor legiones solus imperio suo ad tutamen orbis terræ distribuisset, ouansque vrbem ingressus, omnia superiora populi Romani debita donanda, literarū etiam monumentis abolitis censuisset, in diebus ipsis fons olei largissimus de taberna meritoria per totum diem fluxit. Quo signo quid euidentius quàm sub principatu Cæsaris, Romanóque imperio per totum diem, hoc est per omne Romani tempus imperii, Christum atque ex eo Christianos, id est, vnctum atque ex eo vnctos de meritoria taberna, hoc est hospita largaque Ecclesia, affluēter atque incessabiliter processuros: restituendosque per Cæsarem omnes seruos, qui tamen cognoscerent dominum suum, cæterósque qui sine domino inuenirentur, morti supplicióque dedendos: remittendáque sub Cæsare debita peccatorum in ea vrbe, in qua spontaneum fluxisset oleum? Tertiò autem cùm vrbē triumphans quintò Consul ingressus est, octauo scilicet Idus Ianuarias, cùm &

Omnes huius facti circunstantia. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.

Cur Virgo è Nazareth venit in Beth-leem.

P. Orosius.

Quibus temporibus id cōtigerit.

Euse. Cæs.

Iosephus.

Sabellicus.

Bergomens.

Ferculph.

August.

Sexta ætate Christus.

Greg. Nyss.

Cur Christus non venit in principio mundi.

In summo peccato summū adfuit remedium.

Greg. Nyss.

Christus sub 4. monarchia natus.

Hierony.

Pax vniuersa.

Orosius.

Iani porta clausa.

Adon. Viennensis.

Sol in circulo visus.

Mira omnia in Christi natiuitate. Ianum post ducentos annos primùm ipse clausit, & clarissimum illud Augusti nomen assumpsit. Quid fidelius ac verius credi potest, quàm occulto gestorum ordine ad obsequium præparationis eius prædestinatum fuisse, qui eodem die quo ille manifestandus mundo post paululum erat, & pacis signum præferret, & potestatis nomen assumeret? Eadem ferè scribuntur ab Orosio. *Pax in diebus Messiæ prænunciata.* Et hanc quidē toti orbi pacem successuram, non modò Prophetæ, sed & Sibyllæ prædixerant eo tempore, quo ad vnum summum principem totius orbis summa reuolueretur. *Tertull.* Vnde Tertull. l.3. in Marcionem, regnum Christi pacificum cōcludit. Esaias enim hæc habet: Conflabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces. Non leuabit gens contra gentem gladium, neque exercebuntur vltrà ad prælium. Et Michęas, vbi Christum ex Beth-leem Effrata nasciturum prædixit, adiicit: Et erit pax, & pascent terram Assur in gladio, & terram Nembroth in lanceis suis. *Hierony.* Vnde fit, vt Hieron. l.1. Commen. in Esa. c.2. Veteres, inquit, reuoluamus historias, & inueniemus vsque ad vicesimū octauum annum Cæsaris Augusti, cuius quadragesimo primo anno Christus natus est in Iudęa, in toto orbe terrarum fuisse discordiam, & singulas nationes cōtra vicinas gentes arsisse studio præliandi, ita vt cæderent, & cæderentur. B Orto autem Dño saluatore, quando sub Præside Syriæ Cyrino prima est in orbe terrarū facta descriptio, & Euangelicæ doctrinæ pax Romani Imperij præparata, tunc omnia bella cessauerunt, & nequaquam per oppida, per vicos exercebantur ad prælia, sed ad agrorū cultum, militibus tantùm legionibúsq; Romanis contra barbaras nationes bellandi studio delegato, quando impletus est Angelorum ille concentus, Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis: & in diebus eius orta est iustitia, & multitudo pacis. C Idem etiā Esaias, cap. 11. Egredietur, inquit, virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet. Et paucis interiectis: Habitabit, inquit, lupus cum agno, & pardus cum hœdo accubabit: vitulus, & leo, & ouis, simul morabuntur, & puer paruulus minabit eos. Vitulus & vrsus pascentur, simul requiescent catuli eorum, & leo quasi bos comedet paleas. Et delectabitur infans ab vbere super foramine aspidis: & in cauerna reguli, qui ablactatus fuerit, manū suā mittet. *Sibylla. Lactant.* Quę idem Prophetiæ spiritus iisdē ferè verbis per Erythræam Sibyllam expressit, lib. 4. Oracul. quæ etiam Lactantius, lib. 7. de diuino præmio, transcripsit, cap. 24. D

> Οὐ γὰρ λύκοι σὺν ἄρνεσ' ἐν οὔρεσιν ἀμαλλῶνται,
> Κρῆλες σὺν μόσχοισιν ὁμοῦ, καὶ πᾶσι βροτοῖσι,
> Σαρκοβόρος τε λέων φάγετ' ἄχυρον παρὰ φάτναις.

id est, *Tunc vero lupi cum agnis in montibus versabuntur,*
Vrsi cum vitulis simul, omnibúsque pecoribus.
Carniuorus vero leo comedet paleas ad præsepia.

Nimirùm id prædicebatur, quòd nulla futura esset natio tam immansueta neque tam barbara, quæ non accepto Christi Euangelio mansuesceret. Siquidē & Paulus, Beniamin lupus rapax (Genes. 49.) habitauit cum agno, vel Anania, à quo baptizatus est: vel Petro, cui dictū est, Pasce agnos meos. E Et pardus, qui prius nō mutabat varietates suas, lotus in fonte Domini, accubauit cū hœdo, non qui à sinistris est, sed qui immolatur in Pascha Dñi. Qui autē ablactatus est, & iam solido Verbi cibo vescitur, iste in reguli cauernam mittet manū: hoc est in ipsius Satanæ habitaculū, & inde eum extrahet. Vnde & Apostolis potestas data est, vt calcarent super serpētes & scorpios, & super omnem fortitudinem inimici. *Hierony.* Hæc Hieron. l.4. Commen. in Esa. c.11. Recurrant & ad hæc tū Prophetæ, tū Erythrææ Sibyllę carmina, sequētes ex Cumęa versus, *Constant. Cæsar. Sibylla Cumæa. Virgil.* quos Constantinus Imperator Oratione sua ad Sanctorū F cœtū, c.20. colligit ex Virgilij Ægloga, qua Solonis Pollionis filio vēdicat ea, quæ tū Christo nascēti debebātur.

> *Pacatúmque reget patriis virtutibus orbem.*
> *Ipsæ lacte domum referent distenta capellæ*
> *Vbera: nec magnos metuent armenta leones.*
> *Ipsa tibi blandos fundent cunabula flores.*
> *Occidet & serpens, & fallax herba veneni*
> *Occidet, Assyrium vulgo nascetur amomum*

Serpentis autem nomen ad Satanam traducit Constantinus, cuius caput, per Christum mulieris semen, contritum est. Itaque Deus, per quem reges regnant, & sapientes iura decernunt,

Qui nutu ingentes mundi moderatur habenas:

vt toti orbi pacem dederat, ita quoque Cæsaris animum ad edicti huius promulgationem erexerat: quamuis ille alio consilio duci videretur. *Ambros.* Ambrosius, lib. 2. in Luc. c. 2. *Quid significaret descriptio hæc generalis.* Quid enim professio seculariū ad generationem Domini pertineret, nisi vt aduertamus hoc quoque diuinum esse mysterium: quia dum professio secularis obtenditur, spiritualis impletur, non terrarum regi dicanda, sed cœli? Professio ista fidei, census animarum est. Abolito enim synagogæ censu vetusto, nouus census Ecclesiæ parabatur, qui tormenta non exigeret, sed auferret: & spiritualiter in typo plebs sua iam Christo nomina confitebat. Non hîc spatia terrarum animorúmque censentur. Nec describuntur limites, sed proferuntur. Nec ætas distinguitur, sed omnis ascribitur. Nullus enim ab hoc immunis est censu, quia omnis ætas munifica Christo est: quem vagientes pueri martyrio confitentur: quem intra vterū positi exultatione testantur. Nihil in hoc censu vetere B terribile, nihil immite, nihil triste: sola vnumquemque fides signat. Vis Christi audire censores? Iubentur censere, sed non virgis: nec terrore, sed gratia plebem quęrere: recondere gladium, non possidere. *Census Christi, non Augusti.* Denique vt scias non Augusti censum esse, sed Christi: totus orbis iubetur profiteri. Quis autem poterat professionem totius orbis exigere, nisi qui totius habebat orbis imperium? Non enim Augusti, sed Domini est terra, & plenitudo eius, orbis terrarum, & vniuersi qui habitant in ea. Gothis non imperabat Augustus, non imperabat Armeniis: imperabat Christus. *Greg.* Ad hæc accedit Gregorius Papa, in hom. C Quid est quòd nascituro Domino mundus describitur, nisi hoc quòd apertè monstratur: quia ille apparebat in carne, qui electos suos ascriberet in æternitate? Vt contrà de reprobis per Prophetam dicitur, (Psal. 68.) Deleantur de libro viuentium, & cum iustis non scribantur. *Theoph.* Theophylactus, in Luc. Decebat autem, inquit, vt quem Deus vnus Deorum multorum cultus finem esset impositurus, vnus etiam rex, nempè Cæsar, imperaret. Cæterùm non ita intelligēdum est, *describi vniuersum orbem*: quasi omnes Romano parerent imperio: cùm, vt ex Ambrosio diximus, & obseruat Glossa, nec Armenijs, nec Gothis imperaret: D *Non omnibus parebat Romanis.* Adiecerit, nec Indis, nec Tartaris, nec Assyriis. *Dionys. Carthus.* Verū hæc locutio hyperbolica est, vt scribit Dionys. Carthus. adinstar eius quæ in Euangelio de Christo legitur, Ecce mundus totus post eum abit, id est, magna populi pars. Ad eūdem enim modum describi dicitur vniuersus orbis, quia eius pars maxima describebatur. *Quo modo fiebat descriptio.* Porrò non legimus quo, & quali modo fieret hæc descriptio. Nonnunquam enim sola capita censebantur, & enumeratio tantùm eorum fiebat, qui principi nomen darent. Aliquando simul cum capitibus, seu personis, etiam facultates enumerabantur, è quibus tributum aliquod principi pendebatur. E *Iosephus.* Vtrunque autem simul factum esse Iosephus scribit, lib. 18. Antiquit. cap. 1. At verò contrà obstare videtur, quòd si facultates recensori debuerunt, conuenientius fuerit id in loco cuiusque fieri, quàm in designata aliqua aut tribus, aut prouinciæ ciuitate. Sed facilè quisque vtrumque factum putabit, si modò primò quęque suis in locis proprias facultates suas enumerasse, coram iudicibus ad hoc delegatis, intelligat. A quibus subductione facta, tū quis census pendendus esset, quisque intelligeret: ideóque ad ciuitatem communem suæ tribui se conferret. *Idem.* Iosephus, l.7. de bello Iud. c.26. tradit, Vespasianum censum Iudæis F impofuisse, quo binæ dragmæ singulis annis in Capitolium deferendæ darentur. *Dionysius Carthus.* Nec quidem absurdum videri debet, quòd à Dionys. Carthus. asseritur: denarium aliquē census, cui principis imago insculpta esset, oblatum fuisse, eumque prius capiti superpositum, idque in testimonium subiectionis. *Denarius census oblatus.* Quod enim capiti supereminet, illud etiam dominari intelligitur. Vnde mos Orientalibus est, vt ea munera quæ principibus penduntur, eleuentur, & capiti superponantur. *Eleuatio Eucharistiæ cur.* Sed & nos ad huius instar, Christi sacratissimū corpus in Eucharistia, capiti superponimus,

ad

ad nostri obsequij, sed & cultus argumentum. Idque iuxta Psalmi vaticinium: Et erit placentia in capitē montiū, & exaltabitur super colles. Quòd autem nummū offerrent, quidam ex denario census colligunt, ex quo Christus conclusit, Cæsari reddenda esse quæ Cæsaris essent. Quinetiam ea propter Iudas Gaulonites adiuncto sibi Saddoco Pharisæo, cùm populum à Romanis deficere suaderet, censum dicebat nihil aliud esse quàm integram seruitutem, Dei populo indignam. Accedit quòd quoties populus apud Hebræos numerabatur, singuli dimidium sicli iuxta mensuram templi pendebant, idque ex Moysi

A

decreto. Hæc autem descriptio prima facta est à Præside Syriæ Cyrino. quod non ita intelligitur, quasi nec altera priùs facta sit, sed quòd non præsidente Syriæ Cyrino.

Ambrof.

Ambrosius, libro 2. in Luc. c.5. Facta est, inquit, hæc prima professio, vt quasi Consulē quendā signi gratia huic libro Euangelista ascripsisse videatur. Nam si Consules ascribuntur tabulis emptionis, quāto magis redemptioni omnium debuit tempus ascribi? Habes ergo omnia, quæ in contradictionibus esse consueuerunt: vocabulū summam illic potestatem gerentis. Diem, locum, causam, testes quoque adhibere solent. Hos quoque natiuitati suæ,

B

& generationi secundum carnem Christus adhibuit, qui signarent Euangelium, dicens: Vos eritis mihi testes in Hierusalem.

Iosephus. *Quis Cyrinus.*

Iosephus, libro 18. Antiq. cap. 1. refert Cyrinum hunc, cùm Romæ præcipuorum magistratuum munera obijsset, destinatum fuisse Syriæ regendæ, ad quam etiam Iudæa referebatur, & cum eo Coponium ductorem equestris ordinis. Ideò quoque prima hæc descriptio dicitur sub Cyrino, quòd & illam altera consecuta sit sub finem Imperij Augusti per eundem Cyrinum, vt qui peritus esset ex primo censu rerum Iudaicarum. Cuius quidem Iosephus meminit, cū interim Lucas de prima scri-

C

psisse cognoscatur.

Rabbi Abraham. *Quàm magnū æs redditum Romæ.* Florus.

Rabbi Abraham in Cabbala historia, vniuersæ terræ tributum æris impositum fuisse scribit, vt fluuium Tyberim pontibus & tabulis æreis admodum crassis consterneret ad viginti milliaria. Florus, in Epitome Liuij, libro 139. scribit, ob eum censum magnos tumultus excitatos esse, qui vix in Gallia comprimi potuerint. Sunt etiam qui montem testaceum ex testis illis quibus denarij census condebantur, conflatum putent. Præcesserant autem multæ particulares descriptiones, sicut & hæc, quæ 2. Reg. 24. Dauidis iussu à Iacob facta est: sed hæc generalis exiuit, non alicuius regionis rerum to-

D

tius Romani Imperij.

Bonauent. *Descriptio alia discretionis, alia elationis.*

Bonauent. in Luc. descriptionē hāc excusat, si cum illa conferatur quam sanxit Dauid. Non enim propter vanitatem facta est, inquit, sicut & illa, propter quam percussus est populus, sed propter Imperij vtilitatem, vt sciretur quantitas tributi: & hoc est discretionis, non elationis. Eccle. 42. Vbi manus multæ sunt, claude: & quodcūque trades, numera & appende: datum verò & acceptum omne describe. *Et ibant omnes vt profiterentur singuli in suam ciuitatem.* Ἀπογράφεσθαι, descriptionē sonat: sed & vtrumque, describi scilicet, & profiteri, hac dictione designatur.

Cuique tribui vrbs præcipua.

Vocat autem cuiusque ciuitatem, il-

E

lam quæ cuiusque tribus, aut regionis præcipua erat, ad quam illos confluere necesse esset, si quid omnibus commune accideret: sicut & iuri dicendo non modò vna aliqua in omni Imperio celeberrima seligitur, qualis Roma olim, aut Constantinopolis: sed & nonnullæ cuique regioni designantur. Itaque cùm de singulorum sua ciuitate dicitur, requirendum erat, cuius tribus essent singuli: demum quænam ciuitas tribui illi præesset. Habebat Ephraim, habebat Zabulon, habebant & cæteræ familiæ suas vrbes præcipuas: habuit & tribus Iuda, ciuitatē Dauidis. Erat sc. Hierosolyma non vni alicui, sed omnibus

F

tribubus communis. *Ascendit autem & Ioseph à Galilæa de ciuitate Nazareth in Iudæam, in ciuitatem Dauid eò quòd esset de domo & familia Dauid vt describeretur cum Maria desponsata sibi vxore prægnante.* Magnus vtique huius itineris labor fuit virgini, si spectemus vtriusque coniugis paupertatem, hyemis inclementiam, magnum hominum cōcursum, & oppiduli angustias. Verùm hæc omnia reuelare, his etiam mederi Christus nondum natus videbatur, cū neque grauidam matrem dolore affecerit, sed potiùs exhilararit. Ita promptam se exhibet, & officium præstat: ne quis fortè se à principum obsequiis retrahat, aut propriæ iustitiæ, aut religionis etiam prætextu. Etsi enim Cæsar & natione Ethnicus esset, ita tamen virgo reddidit quæ Dei sunt, Deo, vt Cæsari quoque quæ Cæsaris essent, persolueret. Habebant autem vir & vxor communem in nominum descriptione causam, cùm & vterque velut familiæ capita censeantur, & vt ad principem, ita & ad Deum communem causam habeat, vt scribit Tertullianus, lib. de Monogamia.

Tertull. *Christus hinc colligitur e Dauide ortus.*

Porrò Beth-leem ciuitas

A

erat Dauid, quoniam inde natus est. Ibi enim & pater eius moratus est. Vnde manifestum est, Christum è domo Dauid, & tribu Iuda oriundum esse: & vtrumque impleri oportebat, tum vt in Nazareth conciperetur, tum vt in Beth-leem nasceretur.

Hierony. *Beth leem domus panis.*

Pulchrè autem in Beth-leem ciuitate Dauid, inquit Hieronym. lib. 2. Comment. in Michæam, ad distinctionem eius Beth-leem, quæ in Galilæa sita est. Est quoque in ipso nomine sacramentum: בית לחם, Beth-leem enim domum panis sonat, propter panem viuum qui de cœlo descendit.

Greg. Papa. *Cur impleti dies dicatur.*

Ad quod accedit Gregorius Papa, in hom. Locus, inquit, in quo Dominus

B

nascitur, domus panis antea vocatus est: quia futurū profectò erat, vt ille ibi per materiam carnis appareret, qui electorum mentes interna satietate reficeret. *Factum est autem cùm essent ibi, completi sunt dies vt pareret.* Factum, inquit, nimirum Dei cōsilio, vt vbi præscripserat, ibi Christus nasceretur. Impletos autem dies esse dicit, non quòd illorum successu Christus in vtero formatus sit, quem diximus in momento perfectum corpus assumpsisse: sed neque tempori obstringebatur, vt aut in vtero delitesceret, aut ex ipso erumperet, & matrem vrgeret, quod in cæteris fieri videmus. Nec enim ille dolorem incussit matri, aut aliquid non spontaneum passus est: sed hucusque ille

C

distulit, vt & præscriptioni tēporum, sicut & legi, se submitteret. Impletio igitur dierum magis ad diuinum quàm naturale decretum referenda est. *Et peperit filium suum primogenitum.* πρωτότοκον autem dicit, non quasi alterū tandem filium habuerit, sed quia nullum prius nacta est.

Hierony. *Primogenitus etiam de eo dicitur, cui nullus secundus est.*

Nos enim ita definimus, inquit Hieronym. aduersus Heluid. Omnis vnigenitus, & primogenitus: non omnis primogenitus, & vnigenitus. Primogenitus est non tantū post quem & alij, sed ante quem nullus. Omne (inquit Dominus ad Aaron) quod aperit vuluam, ab omni carne quæ

D

offertur Domino, ab homine vsque ad pecus, tibi erunt: tantummodò precijs redimant primogenita hominū, & primogenita pecorum immundorum. Definiuit sermo Dei, quid sit primogenitum. Omne, inquit, quod aperit vuluā. Alioqui si non esset primogenitus, nisi is tantū quē sequuntur fratres, tandiu sacerdotibus primogenita non deberentur, quandiu & alia fuerint peccata: ne fortè partu postea non sequente, vnigenitus sit, & non primogenitus. Redemptio eius, inquit, erit ab vno mense, æstimatio quinque siclorum. Siclus, secundum siclum Sanctuarij, viginti oboli sunt. Tātummodò primogenita vitulorum, & primogenita ouium, & primogenita caprarū non

E

redimes, quia sancta sunt. Cogit me sermo Dei, vt omne masculinū, quod aperit vuluam, si de mundis animalibus sit, Deo voueam: si de immundis, redimam dans precium sacerdoti. Possum respōdere, & dicere: Quid me in vnius mensis stringis articulo? quid primogenitum vocas, quē an fratres sequantur, ignoro? Expecta donec nascatur secundus. Nihil debeo sacerdoti, nisi & ille fuerit procreatus, per quem is qui antè natus est, incipiat esse primogenitus.

Cyrill.

Diuus Cyrillus, de recta fide ad Reginas. Vnum & solū peperit filium Emmanuelem sancta virgo. Quomodo igitur dicit, *Peperit filium suum primogenitum*, quum nō

F

peperit secundum post illum, sed māserit virgo? Assignatur igitur in scriptura diuinitùs inspirata. Nominatus est enim primogenitus Dei Verbum: nam particeps fuit carnis & sanguinis, & societatem nobiscum habuit: sicque factus est in multis fratribus primogenitus, & nihilominus adoratur tum à nobis ipsis, tum à supernis spiritibus. Hinc fit, vt Paulus ad Hebræos scribens, capit. 1. eadem primogeniti dictione vtatur, dicēs, ὅταν δὲ πάλιν εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην. Et inducens primogenitū

Primogenitus Christus quo modo.
Cyrillus Hierosol.

In orbem terrarum, dicit Psaltes. Et adorent eum omnes Angeli Dei. Primogenitum vtique designans ex multis, sed nō naturalibus fratribus, quemadmodum docet Cyrillus Hierosolymit. catech. 11. Præter hæc ius primogenituræ, quod olim Patribus ante legem conditam non modò temporalis in fratres, sed & spiritualis dominij in sacerdotij ratione principatum habebat, vt scribit Eu-

Eucher.

cherius Lugdunensis, Commentar. in Gen. lib. 2. Christo debebatur: vnde summus rex, Propheta, & sacerdos esset. Ex quibus velut primis mysterijs Christus primogenitus sanciebatur.

A

Cæterùm requirendum est, cur hyemali tempore & media nocte Christus nasci voluerit.

Cur Christus in hyeme nasci voluerit.
Bernard.

Bernardus, serm. 3. in Natali Domini. Nunquid, inquit, credimus casu factum esse, vt in tanta aëris inclementia, & in tenebris nasceretur, cuius est æstas, hyems, & dies, & nox? Nō eligunt cęteri paruuli quādo nascantur: quippè quibus adhuc vix viuere incipientibus nullus subest rationis vsus, nulla eligendi libertas, facultas nulla deliberandi. Christus, fratres, si homo erat, tamē in principio apud Deum: & Deus erat eiusdem, cuius nunc est sapien-

Paupertas Christo nascenti.

tiæ & potestatis, vtpotè Dei virtus & sapientia.

B

Nascitus itaque Dei filius, cuius in arbitrio erat quodcunque vellet eligere tempus, eligit quod molestius est, præsertim paruulo, & pauperis matris filio, qui vix pannos haberet ad inuoluendum, præsepe ad reclinandum. Et cùm esset tanta necessitas, nullam audio pellium fieri mentionem. Primus Adam pelliceis vestitur tunicis, pannis secundus obuoluitur. Nō est tale iudicium mundi. Aut iste fallitur, aut mundus errat. Sed diuinā impossibile est falli sapientiam. Meritò proinde & carnis prudentia. Mors si-

Christus nascens confundit insolentiā diuitum.

quidem & ipsa inimica est Deo: & seculi quoque prudētia, stultitia nominatur. Quid enim? Christus vtique non

C

fallitur: eligit quod carni molestius. Id ergo melius, id vtilius, id potius eligendum; & quisquis aliud doceat, vel suadeat, ab eo tanquam à seductore cauendum. Iam verò etiam nocte voluit nasci. Vbi sunt qui tam imprudenter ostentare gestiunt semetipsos? Christus eligit quod salubrius iudicat; vos eligitis quod reprobat ille. Quis prudētior è duobus? cuius iudicium iustius? cuius sententia sanior?

August.
Cur Christus octauo Calēdas Ianuar. natus.

August. lib. quæst. ex nouo Testamento, q. 53. Si omnia, inquit, ratione facta sunt, quid est, quòd octauo Calēdas Ianuarias saluator natus esse dicatur? Nemo sic po-

D

terit hebetari, vt neget Deum omnia facere cum ratione. Ideò ergo Christus descendens de sacris sedibus ad salutem mundo tribuendam, vt etiam mundum ipsum & tēpora à se instituta doceret, tunc nasci homo voluit, ad diminutionem humani generis augmentandam in Deum: quando ex magna diminutione lux quæ dies est, crementum incipit accipere, vt tempus natiuitatis eius congruat naturæ diuinę, quę ex vmbra mortis homines cœpit multiplicare ad vitam.

Prudentius

Ad quod allusit Prudentius, hymno de Natali Christi, his verbis:

Quid est, quòd arctum circulum
Sol iam recurrens deserit?

E

Christus ne terris nascitur,
Qui lucis auget tramitem?

Obseruant & antiqui Patres, ipsum media nocte natū esse, nimirùm vt ex tenebris lux splēdesceret. Quod & Sapientiæ 18. prędictum fuerat: Cùm quietum silentiū contineret omnia, & nox in suo cursu medium iter haberet, omnipotens sermo tuus Domine exiliens de regalibus

Tertull.
Cur nocte natus est.

sedibus venit. Tertullianus, aduersus Marcion. lib. 5. Fortassè, inquit, ac mysticè factum est, vt nocte Christus nasceretur, lux veritatis ignorātia futurus in tenebris. Hoc etiam manifestum est ex testimonio Angeli, inquit, qui

F

nocte nunciauit pastoribus natum esse Christum, & ex loco partus: in diuersorium enim nocte conuenitur. Neq; verò putandum est aliquid ex partu diuæ Virgini doloris accessisse, maximè cùm omnibus lætitia communis significetur, neque illa primæ parētis maledictioni subiaceat: aut Christus hac in parte in matrem crudelis fuerit, qui ad parentum primorum lapsum reparādum venerat. Fuit igitur & sine onere grauida, & sine dolore puerpera.

Cyrillus Hierosol.

Hoc si cui creditu difficile esse videtur, quantò magis quòd illibato virginitatis sigillo mater effecta sit? Cyrill. Hierosolymit. Catech. 12. Sed conuincere nos student tā

Contra gentiles probatur Virgineus partus.

Gręci quàm Iudęi, & dicunt, quòd erat impossibile Christum de virgine nasci. Græcis igitur primùm ex ipsorummet fabulis os obstruamus. Qui enim dicitis proiectos lapides in homines mutari, quomodo virginem parere posse negatis? Qui ex Iouis cerebro natam filiam fabulamini, quomodo ex virginis vtero nasci aliquem impossibile dicitis esse? Qui de femore vestri Iouis prognatum falsò esse dicitis Bacchum, cur nostram veritatem reijcitis? Scio me indigna præsenti auscultatione dicere: sed vt

A

opportunè tu Græcos redarguas, hæc attulimus ex ipsorum fabulis.

Euse. Emiss.

Eusebius Emissenus, hom. 2. de natiuit. Domini, Miraculum, inquit, illud, quod Euangelista protulit tempore resurrectionis, dignè mihi vsurpem etiam tempore natiuitatis, cum Ioanne dicendo: Venit Iesus ianuis clausis, & stetit in medio. Ecce nunc ianuis clausis processit in mūdum, materni pudoris signaculo minimè resignato: simúlque illud impletur Propheticum Ezechielis oraculum, Et porta erat clausa, & nō est aperta, quia Dominus transiuit per eam. Eadem nunc potentia mundi istius ianuam per partum inuiolatæ matris intrauit, qua

B

postmodū ad discipulos clausis foribus penetrauit. Quid hic rationem quærimus? quid intellectum fatigamus humanum? Generationē eius quis enarrabit? Quid nouitatem stupemus, vbi cernimus maiestatem? Miramur Dominum nostrum absque vllius viri semine intra virgineæ viscera hominem consummasse, quem scimus cœli terręque immensitatem ex nihilo condidisse. Quis ei vllum initium, quis præbuit incrementum, quando ipsa rerum initia atque incrementa faciebat, quando verè quasi dominus rerum, iubebat esse quæ non erant? Quæramus in

C

conditione vniuersæ fabricæ, quo seminario vsus sit. Ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt.

Lactant.
Rationes partus sumptæ ex ordine natura.

Adducit Lactantius rationes ex ordine naturæ desumptas, libro tertio, de vera sapientia, capitu. 12. Nam si, inquit, animalia quædam vento aut aura concipere solere omnibus notum est: cur quisquam mirum putet, cùm spiritu Dei, cui facile est quicquid velit, grauatam esse virginem dicimus? quod sanè incredibile posset videri, nisi aut futurum ante multa secula Prophetæ cecinissent.

Maria peperit sine dolore.

Salomō in Ode vndeuigesima ita dicit: Infirmatus est vterus virginis, & accepit fœtum, & grauata est, & facta est in

D

multa miseratione mater virgo. Sed quænam obstetrices, aut saltem ex Bethleemitanis mulieribus adfuerunt?

Hierony.

Hieronymus in Heluidium. Nulla, inquit, ibi obstetrix, nulla muliercularum sedulitas intercessit, ipsa *pannis inuoluit* infantem; ipsa mater & obstetrix fuit.

Cyprianus

Cyprianus, sermone de natiuitate Domini. Nullus, inquit, ibi erat locus lauacris, quæ solent puerperis præparari. quippè nec aliqua naturæ iniuria matrem Domini læsetat: quoniam sine tormento peperit, quæ in conceptione caruit voluptate.

Ambros.

Ambrosius, lib. 2. in Lucam. Infantis audis vagitus, non audis bouis dominum agnoscētis mu-

E

gitus. Agnouit enim bos possessorem suum, & asina pręsepe domini sui. Ad quod allusisse visus est Abacuk Propheta, dicens: Considerauit Domine opera tua, & expaui: in medio duorum animalium cognosceris, vt obseruat

August.

Augustin. sermon. contra Iudęos. Scribunt enim nonnulli, bouem & asinū à Iosepho in Beth-leem deducta fuisse, velut præcipua suæ substantiæ pignora. Interim verò credi vix potest, quòd immundis fasciis illum mater inuoluerit, etsi multi vilibus & veteribus pānis obductum

Brigitta.

illum fuisse dicant. Scribit enim Brigitta in suis Reuelationibus, hoc se à diua Virgine in visione accepisse, quòd

F

sciuerit se parituram in Beth-leem, vt scriptura impleretur: Idcircò de mundissimis & decentissimis lineis panniculis sibi prouiderit, quibus & filium suum mox reuerenter inuoluit: nempè (vt ibi legitur) sacratissima virgo in genua procumbens, & ad Deum tota mente erecta, vbi puerum enixa est, ipsum quem genuit, adorauit, vt

August.

scribis Augustinus, sermon. 6. de Natali Domini. Vincuntur dolore cæterę matres, vt non facilè modò genitos infantes curent: at verò prompta ista in virgine sollicitudo, nihil illi à partu molestiæ illatum fuisse ostendit. Stat Maria (inquit Augustin.) & matrem se læta miratur, & de

Spiri

Spiritu sancto protulisse se gaudet: nec quia peperit in-
nupta, terretur, sed quia genueris, cum exultatione mira-
Greg. Naz. tur. Greg. Nanzanz. l. 3. Theologiæ. Nascitur quidem, in-
quit, sed iam olim natus erat è muliere quidem, sed virgi-
ne: illud humanum, hoc verò diuinum: hic sine patre, sed
illic sine matre. Fascus quidē est inuolutus: sed resurgens
ex sepulturæ inuolucris se ipse exoluit. In præsepi recli-
A natus est, sed ab Angelis est glorificatus, à stellis præsi-
gnatus, à Magis adoratus. Et quomodo tu in eo quod vi-
des, offenderis, & non potiùs illud quòd percipitur, con-
sideras? Discant hic matres & filios lactare, & illos ipsos
pannis inuoluere, nec aliis mulieribus eos committant.
Quid enim ipsis aut mammæ, aut lac ipsum à natura in-
dultū est, nisi vt quos genuerint, educent? Alioquin bru-
B tis ipsis animantibus peiores sunt, quæ partus suos aliis
Plutarchus. credere non possunt, vt docet Plutarchus, lib. de educa-
tione puerorum. Ita Christus, qui in cœlis patrem sine
matre agnoscebat, in terris matrem sine patre nactus est.
Et reclinauit eum in Præsepio, iuxta se posito, quod vel Io-
seph faber lignarius ibi tunc fecis propter bouem & asi-
Dionysius Carthus. num, quos secum fertur duxisse, vt notat Diony. Carthus.
in Luc. vel iamdudum fuerat ibi constructum. Nicepho-
Niceph. rus, lib. 1. hist. Ecclesiast. cap. 10. & Iustinus Martyr, dia-
Iustin. Martyr. logo in Thryphonem Iudæum, hoc antiquum fuisse Io-
C *Stabulum dirutum.* sephi domicilium scribunt, sed bellis labefactatum & di-
rutum: quod ei occasioné præbuerit, vt in Nazareth ha-
bitaret: coactus tandem locorum angustiis, *quia non erat ei
locus in diuersorio*, in veterem illam ruinam sese contule-
Eusib. Cæs. rit. Eusebius Cæsariensis, lib. 3. de demonstratione Euāg.
cap. 2. Quinetiam, inquit, incolæ eius loci speluncam ibi
monstrant iis, qui ab externis terris venerint ad spectan-
Christus in specu natus. dum. Et locus quidem hic, vbi natus est, à Prophetis præ-
D dictus fuerat. Iustinus Martyr, in dialogo cum Tryph.
huc refert Esaiæ vaticinium, c. 33. quo hæc leguntur, Ha-
bitabit in excelso specu petræ fortis: panis dabitur ei, &
aqua eius fidelis: quòd Gentiles ad Deum Mithram de-
torserint, quem è specu seu lapide genitū finxerunt, cuiq;
panem & vinum sacrificant, vbi primùm suos aqua tin-
Chrysost. xerint. Chrysost. hom. 35. de natiuitate Domini, huc etiā
E reducit id Esaiæ, cap. 1. Cognouit asinus præsepe domini
sui, & id Psalmi, Homines & iumenta saluabis, domine.
Si enim homo es, inquit, panem comede, Christum scili-
cet, qui in domo panis nascitur: si iumentū es, id est, pec-
cator & carnalis, ad præsepium accede, vt sensim instrua-
Greg. Nyss. ris, quo tandem pane vesci possis. Greg. Nyssen. sermo. de
Propheta. sancta Christi natiuit. Medius igitur, inquit, inter bouem
F & asinum Dominus est, vt soluto interstitio sepis, ambos
in se creet in vnum nouum hominem, & ab hoc graue
iugum legis auferat, & illum simulacrorum cultus onere
Greg. Naz. leuet. Greg. Nanzanz. idem meditatur, Orat. in Christi
natiuitat. his verbis: Cognosce vt bos possessorem, quē-
admodū ab Esaia admoneris, & vt asinus, præsepe domi-
ni tui, siue purus quispiam sis ac legi subiectus, rectámq;
doctrinam ruminatus, atque ad sacrificium idoneus, (ad-
instar bouis:) siue etiam adhuc impurus, ac cibo sacrifi-
ciisque inutilis (ad instar asini) Ethnicæque partis. Hoc
etiam Erythræa Sibylla, libro 8. Oracul. prædixerat, his Sibyl. Ery.
verbis.

Σπαργανωθὲν ἢ βρέφος, δειχθὲν θεοπειθέσιν αὐτῷ.

id est, Fascis verò inuolutus infans, & ostensum est Dei
cultoribus præsepe. Ita primùm terrena hæc spernebat,
& meliora sperare docebat. *Quia non erat ei locus in diuer-* *Crudelitas in matrem, & Christum nō dum natum.*
A *sorio.* Crudeles ciues locum grauidæ denegarunt. Quòd
enim locum per totum oppidum quæsierint, docet hic
textus, qui illis locum non fuisse asserit. Erat aliis locus,
non erat illis: erat diuitibus, non pauperibus. Sic, vt scri-
bit Poëta, Ouidius.

In precio precium nunc est. dat census honores:
Census amicitias, pauper vbique iacet.

Ita in propria venit, & sui eum non receperunt, Ioann. 1.
B Hic ille primus eius in mundum ingressus fuit. Et quid ô
Bethleemitani, dicturi estis, cùm venerit ille in maiesta-
te, quem in humilitate nascentem contempsistis? Si talia *Ingratitudo Beth-leem.*
regis filio denegantur obsequia, quam ab ipso rege mi-
sericordiam expectatis? En illius aduentum tot antiqui
patres desiderabant, quem explodistis. Exultauit Abrahā
vt videret diem eius, & gauisus est: vos ne domo quidem
C excipitis. Ita verò ille & vestrum fastum, & terrena, qui-
bus tanto studio incumbitis, deludebat.

Fœno iacere pertulit, præsepe non abhorruit:
Vagit infans inter arcta positus præsepia.

Bernardus, serm. 3. de natiuit. Ecce in stabulo reclinatur Bernard.
Christus. Et nónne ipse est qui dicit, Meus est orbis ter- *Quare Christus elegit stabulum.*
ræ, & plenitudo eius? Quid ergo stabulum elegit? Planè
vt reprobet gloriam mundi. Augustin. serm. 6. in Natali Augustin.
D Dom. Hæc sunt enim Domini prima cunabula, nec re-
gnator cœli has dedignatur angustias. Chrysostom. hom. Chrysost.
35. de natiu. Domini, in illud præsepe sic exclamat: O si
mihi liceret videre hoc præsepe, in quo Dominus iacuit!
Nunc nos Christiani quasi pro honore tulimus luteum,
& posuimus argenteum: sed mihi preciosius luteum est.
Christiana fides meretur præsepe luteum. Qui in isto
præsepi natus est, aurum condemnat & argentum. Non
condemno eos, qui honoris causa fecerunt vasa aurea, &
E aureum præsepe: sed in luto admiror creatorem. Hiero- Hierony.
nym. in Epitaphio Paulæ matris, ad Eustochium virginē:
Paula, inquit, Beth-leem ingressa, & in specum saluato-
ris introiens, postquàm vidit sacrum virginis diuerso-
rium, & stabulum, in quo agnouit bos possessorē suum,
& asinus præsepe domini sui: vt illud impleretur quod
in eodem Propheta scriptum est, Beatus qui seminat su-
F per aquas, vbi bos & asinus calcant: me audiente, iura-
bat cernere se oculis fidei infantem pannis inuolutum,
vagientem in præsepe Dominum, matrem virginem,
nutricium sedulum, pastores nocte venientes, vt vide-
rent verbum quod factum erat. Mixtísque gaudio la-
chrymis loquebatur: Salue Beth-leem domus panis, in
qua natus est ille panis, qui de cœlo descendit. Salue
Ephrata regio vberrima, atque καρποφόρε, cuius fertilitas
Deus est.

Pastoribus vigilantibus, noctu, in regione illa Angelus apparet, natum Christum euangelizat, gaudium vniuerso mundo successurum prædicit. signum dat agnoscendi infantis: plures Angeli canunt gloriam Deo, pacem hominibus. Pastores ad præsepe properant, signa recognoscunt, puerum adorant. Maria hæc omnia conseruat in corde suo.

Math.	Marc.	LVC. 2.	Ioan.
		Et pastores erant in regione eadem vigilantes, & custodientes vigilias noctis super gregem suum. Et ecce, Angelus Domini stetit iuxta illos, & claritas Dei circumfulsit illos, & timuerunt timore magno. Et dixit illis Angelus, Nolite timere: ecce enim euāgelizo vobis gaudium magnum quod erit omni populo: quia natus est vobis hodie Saluator, qui est Christus Dominus in ciuitate Dauid. Et hoc vobis signū, Inuenietis infantem pannis inuolutum, & positum in præsepio. Et subitò facta est cum Angelo multitudo militiæ cœlestis laudantium Deum, & dicentium, Gloria in altissimis Deo: & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Et factum est, vt discesserunt ab eis Angeli in cœlum, pastores loquebantur ad inuicem, Transeamus vsque Beth-leem, & videamus hoc verbum quod factum est, quod fecit Dominus, & ostendit nobis. Et venerunt festinantes, & inuenerunt Mariam & Ioseph, & infantem positum in præsepio. Videntes autem cognouerunt de verbo quod dictum erat illis de puero hoc. Et omnes qui audierunt, mirati sunt, & de his quæ dicta erant à pastoribus ad ipsos. Maria autem conseruabat omnia verba hæc, conferens in corde suo. Et reuersi sunt pastores, glorificantes & laudantes Deum in omnibus quæ audierant, & viderant, sicut dictum est ad illos.	

Introductio. Quanto gau dio gestiendū in Natali christi.

I vt olim Athenienses, ita nos diligentes essemus in inquirēdis & au-
diendis iis quæ noua feruntur: om-
nes hodie accurrerent, & aures arri-
gerent ad illa audienda, quę ego vo-
bis ex commissione impositi mihi
oneris significanda accepi. Vt enim
omnia naturaliter suum esse appe-
tunt, ita ea audire & docere quæ faciunt ad vitam, sani-
tatem, honorem cuiuscunque, & commune & singulare
omnium bonum. Horrent nonnulli & audire refugiunt, A
quæ his sunt contraria, quibus destruuntur, qualia sunt
bella, ignominiæ, scandala, morbi, & quæ mortem acce-
lerant. Sed quis audire non gestiat, quæ faciunt ad com-
munem omnium lætitiam? Nō enim ego nunc vobis an-
nuncio bella, seditiones, districtam iudicis sententiam,
regis offensi iram & vindictam: non flagella Dei cætera,
morbos, pestes, famem: sed quod quisque appetere & de-
siderare debeas, communē omnibus pacem, reconcilia-
tionem & gratiam: Pacem, inquam, quæ in æternum du-
ratura sit, reconciliationem, quæ omnes simultates sit ex-
tinctura, lites & inimicitias: gratiam, quæ cuique hacte- B
nus erranti quantumuis malo repromittatur. Nam hodie
nobis natus rex Christus repromittitur, vt non sit qui rā
diuturnis bellis, conflictationibus, qui tot odiis, tot ha-
ctenus commissis sceleribus frangatur. Iam aperta est mi-
sericordiæ porta. Licet enim eadem dicere quæ Paulus.
Sicut abundauit peccatum in mortem, ita superabunda-
uit & gratia in iustitiam & vitam æternā. Præclara enim
vicissitudo atque conuersio mihi sentiēda est, inquit Gre-
gorius Nanzan. Vt quemadmodum ex secundioribus re-
bus aduersæ res notæ sunt, sic contrà ex aduersis ad læta
prosperáque redeamus. Hactenus cùm floreremus ma- C
gna apud omnes reputatione, diuitiis, honoribus & deli-
ciis & pace, inuidit inimicus homo, & superseminauit
zizania, discordias, quæstiones, rebelliones, seditiones,
bella, & vastationes. Ita nimirùm inuidit primùm homi-
ni. Videbat illum ad imaginem Dei & similitudinem ef-
fictum, caput vniuersi opificij, submissa illi animalia om-
nia, datum omnis terræ pulcherrimum locum Eden, fru-
ctus & delicias illi esse concessas, immortalis illum bea-
titudinis factum esse participem. Quid ergo? vt pacem il-
lam turbet. Non erat rebellis aliquis motus concupiscé- D
tiæ, non efferata animantia homini obsistebant, nullum
erat venenum quo homo periret. Quid ergo? Omnes re-
quirit artes & subtilitates. Mulierem vt infirmiorem ad-
oritur, & superseminat quęstiones. In dubium vertit ver-
bum: & vsus serpentina lingua, tandem verbum Dei ne-
gat mulieri imponit vt seducatur, tantúmque illa sua arte
proficit vt pacem rumperet, discordias seminaret, insere-
ret miserias & vastationes. Senserunt enim motū rebel-
lem carnis suæ tanquam reciprocam pœnam inobedien-
tiæ suæ. Tum ergo rebellio spiritus in carnem, domesti-
ca. Tum diuisus est homo à Deo expulsus, in sudore vul- E
tus sui cogitur vesci pane suo. Maledicta terra redditur
in opere eius: & mulier in dolore pariendi sententiam
accipit. Nec quieuit ille, donec fratrē Cain à fratre diui-
deret, parentes despiciendos in Cham doceret, homines
in se inuicem armaret, & ad omne flagitium impelleret.
Itaque ab eo ruina, & omnia illa quæ Deo & nostro ge-
neri sunt inimica, tum luctus & miseriæ. Nunc verò om-
ne gaudium vobis significatur. Exercitus cœlestes armā-
tus pro nobis, & ipsi nos consolantur. Hæc autem com-
munis omnium exultatio, non regibus, principibus, aut
templi sacerdotibus primùm significata est, vt obseruat F
Bernardus, serm. 4. in Natalem Dom. sed pastoribus. Ori-
genes, hom. 12. in Luc. Natus est, inquit, Dominus meus
Iesus, & Angelus descendit de cœlo, annuncians eius na-
tiuitatem. Videamus itaque quos quæsierit, quibus eius
nunciaret aduentum. Non venit Hierosolymam, nō quę-
siuit Scribas & Pharisæos, non Synagogam ingressus est
Iudæorum: sed pastores reperit super greges suos vigi-
lias excubantes. *Erant enim pastores in regione eadem vigi-
lantes*. Græca dictio est, ἀγραυλοῦντες. Euthymius, in Luc.
Græca dictio, ἀγραυλεῖν, inquit, à quibusdam interpreta-

Greg. Nāz.

Diaboli inui-dia in homi-nem.

Miseria homi-nis post pecca-tum.

Bernard.
Origen.

Euthym.

tur, quasi ἐν ἀγρῷ αὐλεῖν, in agro tibia canere, siue fistula
vti. Alij verò ἐν ἀγρῷ αὐλίζεσθαι, in agro degere, siue per-
noctare. ἐν ἀγροῖς αὐλιζόμενοι, vt hîc explicat Theophyla-
ctus. Sic apud Hesiodum, ποιμένες ἄγραυλοι dicuntur. ἀγρὸς
enim ager est, & αὐλὴ, stabulum: vt significentur illi in
agris pernoctasse, extructis stabulis. In septis enim noctu
seruantur greges ob incursum luporum, & ea septa in a-
gris sunt. Cæterùm Bethleemitica regio pascuis abunda-
bat, vt Gen. 35. legitur. Hieronym. in Epitaphio Paulæ ad
A Eustochium. Haud procul inde turris Ader, id est, gregis
est, inquit: iuxta quam Iacob pauit greges suos, & pasto-
res audire meruerunt, Gloria in altissimis, &c. Idem, li-
bro de traditionibus Hebraicis. Si sequamur, inquit, or-
dinem viæ, pastorum iuxta Beth-leem locus est, vbi vel
Angelorum grex in ortu Domini cecinit, vel Iacob pe-
cora sua pauit, loco nomen imponens: vel, quod verius
est, quodam vaticinio futurum iam tunc mysterium mō-
strabatur. Beda, lib. 1. in Luc. c. 2. Vt videlicet, inquit, per
hoc ostenderetur adfuturum tempus, quod verus & solus
bonus pastor olim promisit, dicens: Ecce ego requiram
B oues meas, & visitabo eas, sicut visitat pastor gregē suū,
& liberabo eas de omnibus locis, in quibus dispersę fue-
rant in die nubis & caliginis. Et paulò pòst. Et suscitabo
super ea pastorem vnum, qui pascat ea seruum meū Da-
uid, & cessare faciam bestias pessimas de terra, &c. Quæ
mirabiliter à Propheta prædicta, mirabiliùs videmus à
Domino impleta. Meminit & Michæas Propheta loci
huius, & temporis, dicens: Et tu turris gregis nebulosa,
filiæ Sion vsque ad te venient, & veniet potestas prima
regum filiæ Sion. Turris quippè gregis, quæ Hebraicè
turris Ader vocatur, mille circiter passibus à ciuitate Be-
C th-leem ad Orientem distat: vaticinio sui nominis pasto-
res hos multò antè demonstrans, ad quam vsque filiæ
Sion, angelicæ videlicet potestates, pastoribus apparen-
do venerunt. Gregorius Papa, in homil. Quid est autem,
inquit, quòd vigilantibus pastoribus Angelus apparet,
nisi quòd illi præ cæteris videre sublimia merentur, qui
præesse gregibus solicitè sciunt? Gregorius Nyssenus, de
sancta Christi natiuitate. Nā si nos verè pastores sumus,
ait, & pro gregibus nostris excubias agimus, & vigila-
mus: ad nos prorsus pertinet hæc vox Angelorum quæ
annunciat hoc gaudium magnum. Bonauentura, in Luc.
D Hoc igitur spectat, inquit, ad pastorale officium, quod
legimus illos vigilasse. Vnde Iacob pastor ouium dice-
bat, Genes. 31. Die & nocte æstu vrgebar, & gelu, fugie-
batque somnus ab oculis meis. Officium autem illorum
amplificat, cùm adijcit: *Et custodientes vigilias noctis super
gregem suum.* Græcus textus est, καὶ φυλάσσοντες φυλακὰς τῆς
νυκτὸς, custodientes custodias noctis. Hebraica locutio
est, pro eo quod est, custodiētes noctu gregem suum. Bo-
nauentura. Nocte enim potissimùm vigilandum est, ait,
propter hostilem incursum repellendum, scilicet luporū,
& latronum. Per hoc autem insinuatur spiritualis vigilā-
E tia, quæ debet esse in Prælatis. Vnde 1. ad Timoth. 4. Tu
verò vigila, in omnibus labora, opus fac Euangelistæ,
ministerium tuum imple, sobrius esto. Et ideò Heb. deci-
motertio: Obedite præpositis vestris, & subiacete eis. Ipsi
enim vigilant, quasi rationem pro animabus vestris red-
dituri. quia Roman. 12. Qui præest in solicitudine, vigi-
lare etiam debet quilibet contra hostem spiritualem, se-
cundum illud Thren. 2. Cōsurge, lauda in nocte in prin-
cipio vigiliarum: effunde sicut aquam cor tuum ante cō-
spectum Domini: leua ad eum manus tuas pro anima par-
uulorum tuorum, qui defecerunt fame in capite omnium
F compitorum. Vigilare etiam debet in contemplatione,
Psal. 138. Et dixi, forsitan tenebræ conculcabunt me, &
nox illuminatio mea in deliciis meis. Et Isa. 26. Anima
mea desiderauit te in nocte: sed & spiritu meo in præcor-
diis meis de manè vigilabo ad te. Et hoc est, quia talis
hora competit diuinæ inspirationi, talis etiam hora con-
ueniębat diuinæ natiuitati, secundum illud Sapient. 18.
Cùm quietum silentium contineret omnia, & nox in suo
cursu medium iter haberet, omnipotens sermo tuus Do-
mine exiliens de cœlo à regalibus sedibus venit. Et si-
gnanter dicit, *super gregem suum*, secundum illud Prou. 27.

Theophyl.
Hesiod.
Pastorum ex-cubiæ.

Hierony.

Idem.

Beda.
Cur non lon-gè à pastori-bus Christus na-tus.

Prophetia.

Greg. Papa.

Greg. Nyss.

Bonauent.

Vigiliæ neces-sariæ.
Idem.

Vigilandum pastoribus.

Diligenter agnosce vultum pecoris tui, tuósque greges considera. Contra quod dicitur Zach. 11. O pastor & idolum derelinquens gregem. Et Hiere. 13. Vbi est grex qui datus est tibi, pecus inclytum tuum? Quid dices cùm visitauerit te? Tu enim docuisti eos aduersum te, & erudisti caput tuum. Cæterùm hæc obseruari possunt, ex eo quòd pastoribus, non autem huius mundi sapientibus, quòd in agro seu ab vrbibus semoto loco Angelus apparuit. Pastores selecti sunt in testes Christi, sicut & tandem piscatores. Non enim cognouit mundus per sapientiam Deum: sed quæ stulta sunt mundi, elegit Deus vt confundat fortia. Vnde & Christus, Gratias, inquit, ago pater, quia abscondisti sapientibus, & reuelasti hæc paruulis. Nam & illos aptiores inuenit ad capiendam doctrinam, primùm vt magis humiles. Deus enim superbis resistit, humilibus dat gratiam. Demum vt purgatiores, quos non fermentũ Pharisæorum, sed cordis simplicitas, non aliqua doctrinæ præsumptio præoccupasset, sed adinstar tenerarum plantarum quouis flecti possent.

Pastores apti ad Euangelium.

Nam mundum est nisi vas, quodcumque infundis, acescit.

Denique locus à plebe semotus, vt visioni commodior, seligitur: ne forte doctrinam expectes popularem & huius mundi, sed quæ non nisi ab his, qui secesserint, communicetur. Videt Iacob in loco secreto scalam: semotus Esaias videt Cherubim: Daniel precans, futura: Ezechiel ad fluuiũ Chobar videt Dei gloriã: videt animalia quatuor, & virum vestitum lineis. Ipsi etiã Ioanni in Patmo reuelatio facta est. Non enim id annunciabant Angeli, quod à sapientibus huius mundi capi posset. Generationem enim eius quis enarrabit, inquit Esaias? Et rursus. Vbi sapiens, vbi scriba, vbi inquisitor huius seculi? *Et ecce, Angelus Domini stetit iuxta illos.* E'πέστη, id est, repentè venit, cùm nihil minus expectaretur. Bonauentura in Luc. c. 2. In hoc, quòd iuxtà stetit, ostendit familiaritatem, & humilitatem ministerij, quo Angelus condescendit homini, & astat illis modò vt adiutor, secundum illud Danielis 12. Consurget Michaël princeps magnus, qui stat pro filiis populi tui. Modò vt eruditor & illuminator, secundum illud supra. 1. Apparuit ei Gabriel stans à dextris altaris incensi. Similiter & hîc. Vnde Ambrosius, Angelus Mariam, Angelus Ioseph, Angelus pastores docet. In cuius rei signum subditur, *Et claritas Dei circumfulsit illos.* id est, fulsit circa illos. Simile dicitur de Angelo, qui apparuit Petro, Act. 12. Ecce Angelus Domini astitit, & lumen refulsit in habitaculo, scilicet carceris. Ideò autem Angelus hic lumen attulit, quia filius lucis fuit, & quia eum annunciare venerat, qui est lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, sicut dicitur Ioan. 1. Et ideò nocte lumen attulit, vt significetur impleri illud Esa. 9. Habitãtibus in regione vmbræ mortis lux orta est eis. Gregorius Papa, in hom. Dum, inquit, ipsi piè super gregem vigilant, diuina super eos gratia latiùs coruscat. Sed & per lumen, quod in mediis tenebris apparebat, docebatur quòd lux in tenebris lucebat, etsi tenebræ eam non comprehenderent: *circumfulgeret & illos* gratia quædam spiritualis, quæ nec cæteris affulserat: nihilque esse neque tam cæcum neque tam spiritualibus tenebris, id est peccatis obductũ, quod non Christi gratia illustrari posset. Verbum enim caro factum erat, & videbatur gloria eius quasi vnigeniti à Patre, pleni gratiæ & veritatis. Ex hac autẽ claritate timuerunt timore magno, sicut & Zacharias in conspectu Angeli. Luc. 1. Quid enim non terribile succedat ex insolita luminis & Angeli visione, maximè si media nocte, si in loco ab hominibus seiuncto contingat? cũ & ipsa temporis locique circunstantia timorem incutere soleant? sed & mali spiritus his maximè locis, & temporibus hominibus illudant? Sic Numæ per hydromantiam, sic noctu ad Lunæ splendorẽ Magis imponitur. *Et dixit illis Angelus Nolite timere.* Nõ enim terrorem, sed desiderium potiùs eius rei, quã prædicabat, incutit: sicut & ille qui resurrectionẽ mulieribus annunciauit, dicens, Nolite expauescere, *annuncio vobis gaudium magnum, quod erit omni populo.* id est, non venio vt vos terream: non velut Cherub, vt miniter vobis gladiũ illum versatilem, & vos reuocẽ ab ingressu paradisi, sed

Locus semotus meditationi commodus.

Bonauent.

Ambros.

Cur lumen & quale.

Greg. Papa.

Consolatio in Christi natali.

potiùs vt nunc meliorem & digniorem locum vobis repositum esse prædicem. Non venio adinstar eius, qui vindictam vrbium Abrahæ breui faciendam declarauit: sed potiùs vt annunciem apertam omnibus misericordiæ ianuã. Ecquod eius maius vobis gaudium esse possit, quàm vt regrediamini in meliorem illam hæreditatem quã excidistis? Et quidem Lameth magnam in filio consolationem accepit, cũ videret mortea omnium corruptos, illum autem velut solem inter eclipses exortum esse. (Gen. 5.) Vocabit ipsum Noë: iste consolabitur nos ab operibus & laboribus manuum nostrarũ in terra, cui maledixit Dominus. Magnum enim gaudium concepit Sara de adimplendis promissionibus Dei, & multiplicanda electorum progenie in filio nato (Gen. 21.) vnde Isaac, quasi Vir risus vocatus est, & Abraham grande fecit conuiuiũ in die ablactationis eius. Verùm quicquid fuit in illis gaudij, ad Christum dirigebatur. Noë scilicet reparatoris nostri figura est, cùm solus excidium orbis euaserit, & electorum genus multiplicarit. Nam & nos similis formæ saluos facit baptisma, non carnis ablutio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio. 1. Pet. 3. Ille quidem per aquã saluatus est arca, nos cruce Christi, & aqua baptismatis. Dirigebantur & promissiones Isaac in Christum viuum semen, cùm Dominus ad Abraham dixit: In semine tuo benedicentur omnes tribus terræ. Non ait, in seminibus, quasi in multis, inquit Paulus: sed in semine tuo vno, quod est Christus. Et vt ad posteriora tempora, quibus etiam nostræ miseriæ exprimantur, veniam, ex 3. & 4. Regum legimus, quã miser fuerit status religionis & reipub. in Israël, secessione facta per Hieroboam. Quot Pseudoprophetæ? quot schismatici? quot persecutiones tunc passi sunt viri Dei, ludibria & verbera experti? Quot seditiones inter eundem populum, donec ab extraneis captiui deducerentur? Quomodo mutatum est aurum optimum, & dispersi sunt lapides? quanta mutatio è regni culmine ad desperatam rempublicam? Et tamen Deus rursus ex aduersis illis, & quasi desperatis ad læta, & speranda reuocauit. Nam & misit Prophetam ad Hieroboã, qui nasciturum regem promitteret, per quem pietas, & iustitia reflorescerer. Venit enim de Iuda in sermone Domini in Bethel, Hieroboam stante super altare, & thus iaciente, & exclamans contra altare in voce Domini, ait: Altare, altare. Hæc dicit Dominus. Ecce filius nascetur domui Dauid Iosias nomine, & immolabit super te sacerdotes excelsorum, qui nunc thura in te succendunt, & ossa hominum super te incendet. Deditque in illa die signũ, dicens: Ecce altare scindetur, & effundetur cinis qui in eo est. Num si quis tum hic fidelis fuisset, gaudium de nascituro rege concepisset? Num sperasset ipsum Israelem restituturum? Atqui maiora nunc & meliora nunciantur.

Comparatur gaudium natalis Christi cum cæteris.

Isaac natale.

Noë typus Christi.

Iosiæ natale.

Quanta spes ex Christo nascituro.

> *Hoc puero nato properauit gaudia tellus,*
> *Cælestis risit sedes, & gestijt orbis,*

vt ante Poëtam scripsit Erythræa Sibylla. Ad quod ex Cumæis carminibus allusit Virgilius:

Sibyl. Ery.

Virgilius.

> *Aspice venturo lætentur vt omnia seclo,*
> *Magnus ab integro seclorum nascitur ordo:*
> *Iam redit & Virgo, redeunt Saturnia regna.*

Quod Constantinus Imperator, Oratione ad Sanctorum cœtum, cap. 19. ita interpretatur. Quid ergo? Quæ est illa virgo quæ redit? an quæ plena & grauida facta est è Spiritu sancto? Et quid obstat, quò minùs hæc puella grauida è spiritu Dei, virgo maneat perpetuò? Reuertetur etiam Dominus ipse, qui virgo est. Secundò & orbem afflictum aduentu suo leuauit. Est *gaudium* victoriæ, quod victis dolorem & miseriam ingerat. Gaudium est, quod aut vnam Rempublicam, aut regionem afficiat. Hoc autem, quod ab Angelo nunciatur, omnibus commune est: omnibus, inquam, qui Christum piis animis amplectentur. Hoc optabat Raphaël Tob. 5. cùm dicit, Gaudium semper sit tibi. Propter hoc, ait Bonauentura, gauisi sunt Magi. Matth. 2. Videntes autem stellam gauisi sunt gaudio magno valdè. Et dicitur *magnum*, ad differentiam gaudij hypocritarum, quod est momentaneum. Ioh. 20. Gaudium hypocritæ adinstar pũcti. & Ioh. 21. Tenet tympanũ & citharã, & gaudent ad sonitũ organi: ducunt in bo-

Constant.

Gaudiorum ratio.

Bonauent.

nis

tus dies suos, & in puncto ad inferna descendunt. Ma-
gnum est etiam, quia amplum. quod notat, cùm subdit,
quod erit omni populo: ad differentiam gaudij mundano-
rum, quod non est vniuersale. Ioannis decimosexto: Mũ-
dus gaudebit, vos autem contristabimini. Contra quod
dicitur infrà 13. Et omnis populus gaudebat in vniuersis
quæ gloriosè fiebant ab eo. Vtitur autem propria di-
ctione, quæ bonum nuncium significet. Non enim sim-
pliciter ait, *annuncio vobis gaudium*, sed, *euangelizo*: Euan-
gelium, hoc est promissionem Dei de Christo adimple- A
tam significans, quæ omnem metum excutiat. Gaudium
autem dolori opponitur & tormentis, quæ sunt ex pec-
cato & damnatione. Eximit enim hunc horrendum diui-
ni iudicij metum, filij Dei incarnatio & natiuitas. Vnde
& Paulus, Philipp. 4. Gaudete in Domino semper: ite-
rum dico, gaudete. Et rursus. Pax Dei quæ exuperat om-
nem sensum, custodiat corda vestra, & intelligentias ve-
stras per Christum Iesum. *Natus est vobis hodie Saluator
mundi, qui est Christus Dominus.* Non frequenter Saluator

Saluatoris repromissiones.

per Prophetas repromittitur, qui populum suum resti-
tuat. Ad hunc filiæ Sion præparabantur, quum diceret B
Zacharias, Ecce Saluator tuus venit. Hunc Esaias exop-
tabat, c. 45. dicens: Rorate cœli desuper, & nubes pluant
iustum: aperiatur terra, & germinet Saluatorem. Et rur-
sus. Non est absque te Deus: verè tu es Deus absconditus,
Deus Israël saluator. Israël saluatus est in Domino, salu-
te æterna. Et quomodo Deus absconditus, inquit Cyril-

Cyril. Alex.

lus Alexandrinus, in Esai. Prophetam, nisi in carne? Ita
enim oportuit, vt infirmitate virtus, humanitate diuini-
tas celaretur, ad prosternendum humanæ naturæ aduer-
sarium. Paulinus Nolanus, epist. 4. ad Seuerum. Ideò, in-

Paul. Nol.

quit, dictum puto, Frater nõ redemit, redimet homo: quia C
quos frater non redemerat, hoc est Propheta, & legisla-
tor, qui homo tantũ erat, hos homo redemit, qui & Deus
erat. Deus, inquit, erat in Christo mundum sibi reconci-
lians. Itaque non modò Esaias Propheta Saluatorem
Deum absconditum vocat, sed & ipse Angelus in eam
venit sententiam. Vocat enim illum, qui natus est, Salua-
torem, & Christum Dominum. Quid est autem illum
natum esse dicere, nisi hominem prædicare? Immò nun
vnctus esse potuit, nisi homo esset? Quid est autem *κύριος*,
nisi quòd quantumuis infans esset, & verè, abiectóque lo-

Christus etiã infans, Dominus tamen.

co conditus, verè tamen *Dominus* erat, rex regum, & do- D
minus dominantium, qui in omnem creaturam ius habe-
bat? Hoc enim illum habere oportuit, qui nos à seruitute
diaboli eriperet, vt qui reposceret creaturam suam, quã
Sathan detineret. Quis enim impignoratum, aut iniustè
quid detentum reposcere potest, nisi is cuius est res? Ergo
ipse Dominus natus est, vt reposceret opus suũ, & se po-
tiùs in precium redemptionis porrigeret: nempè simpli-
cem Dominum dicere, summæ cuiusdam est maiestatis.
Non ait, Dominus Iudææ, aut alicuius alterius loci, sed
κατ' ἐξοχήν, vt præter quem nullus est *Dominus*. Sic enim
Paulus: Etsi multi sint qui dicantur Domini, nobis tamẽ E
vnus Deus, & Dominus est. Ergo ille Dominus creaturæ
saluator, quia ad hoc venit, vt perditam requireret, deie-
ctam erigeret, mortuam visitaret. Ideò etiam Christus. Et
hic mirum: vnguntur alij, sed vbi ad ætatem maturã ve-
niunt: vnguntur, inquam, aut sacerdotes, aut reges. Iste
in ipsa etiam natiuitate Christus est. Quomodo? Vnxit

Christus in ipsa natiuitate vnctus est.

enim eum Deus oleo exultationis præ participibus suis.
Non idem oleum, non eadem participatio, non idem in
omnibus modo. Vnxit eum Dominus Spiritu sancto. Ita-
que quoniam plenitudo Spiritus sancti, immò Spiritus
sanctus, & ipsa diuinitas humanitatem perficiebat, ideò F
Christus ab ipso conceptionis instanti nuncupari potest.
Et quidem mira sunt, & stupenda cætera quæ dicuntur ab
Angelo. Dicit Dominum esse natum. Si enim Dominus
est ab æterno, quomodo in tempore nasci potuit? Sed &
quomodo qui immensus est, adinstar pusionis apparebit?
Immensæ maiestatis erat, sed comprehendebatur naturâ
humanâ quam assumpsit. Natus est inquantum homo.
Philippens. secundo: Serui formam accepit, habitu inuẽ-
tus, vt homo. Gregorius Nanzanzenus. Nascitur quidem,

Greg. Naz.

sed iam olim natus, & muliere quidẽ, sed virgine. Illud
humanum, hoc verò diuinum: hîc sine patre, illic sine ma-
tre. Nã & de æterna generatione Domini legimus Psal-
mo, 109. Tecum principium in die virtutis tuæ, &c. Au-

August.

gustinus: *Ecce natus est vobis Saluator.* Non factus est, in-

Cur locum natiuitatis exprimat.

quit, sed natus, nimirùm Spiritu sancto. Porrò locum na-
tiuitatis diligenter notat, propter veritatem Prophetiæ,
quæ à Michæa scripta est, capit. quinto, cuius Matthæus
meminit capite secundo, quasi dicat: Expedite quid Deus
Dauidi promiserit, quid Michæas de Beth-leem vatici-
natus sit, & fatebimini hodie præstitisse veracissimũ Deũ,
quæ patribus antiquis pollicitus fuerat. Beda, libro pri-

Beda.

Cur Angelus dicat, Christũ hodie natum, qui nocte natus erat.

mo in Lucam, cap. 5. Vbi notandum est, inquit, quòd An-
gelus, qui in noctis vtique vigiliis pastores affatur, non
ait, hac nocte, sed *hodie*, natus est vobis Saluator: Non aliã
scilicet ob causam, nisi quia gaudium magnum euange-
lizare veniebat. Nam vbi tristia quæque nocturnis tem-
poribus gesta, vel gerenda significantur, ibi sæpè nox vel
adiungitur, vel etiam sola nominatur: vt est illud, Omnes
vos scandalum patiemini in me in ista nocte. Et alibi.
Amen dico tibi, quia tu hodie in nocte hac, priusquã bis
gallus vocem dederit, ter me es negaturus. Neque enim
frustrà Angelus tanto lumine cinctus apparuit, vt clari-
tas Dei pastores circũfulsisse, hoc est, in omni parte illo-
rum radios luminis aspersisse dicatur, quod nunquam in
tota Testamenti veteris serie toties Angelis apparẽtibus
adiungitur: sed mysticè præmonuit, quod apertè postea
monuit Apostolus, dicens: Nox præcessit, dies autem ap-
propinquauit. Abiiciamus ergo opera tenebrarum, & in-
duamus nos arma lucis: sicut in die honestè ambulemus.
Verùm cùm ibi tantus rex nasceretur, Dominus scilicet

Signum christo in paupertate.

& Saluator, & Christus, requirendum est, quænam pala-
tia, quæ ministeria ipsum exceperint. Forsan insigne ali-
quod domicilium, ibi commoda & delectabilia omnia,
suffitus, tapeta, obstetrices, cunæ, quæque potest humana
mens ad tanti principis ortum expendere. Non hæc qui-
dem in Christo. *Hoc vobis signum inuenietis infantem pannis
inuolutum & positum in præsepio.* Ne quærite pannos pretio-
sos, sed simplices. Quid enim aliud à matre paupere ex-
pectare possitis? Sed neque putate illi thalamum paratũ,
aut ignem copiosum, præsertim hoc hyemali nocturno,
& tam difficili tempore: nihil horũ est. Ingredimini sta-
bulum, & inuenietis ipsum positum in præsepio. *Hoc*, in-
quit, *vobis erit signum*. Hoc quidem minus aptum signum
esse videbitur, quo Deus, quo Christus, quo totius mundi

Christus deridebat fastũ hominum.

saluator dignoscatur. An verò Deo aliquid cum pannis,
cum præsepi, cum ipso etiam fœno? Quid istud regi, quid
Christo? Verùm deridere incipiebat fastum hominum, &
in ipsa sua natiuitate nostram carnalem natiuitatem re-
parabat. Nam & illa nostra natiuitas rea est, peccatrix
est: filij iræ nascimur sicut, & cæteri: vtique primorum pa-

Sũma Christi humilitas, contra Adami & Euæ superbiam.

rentum peccato. Peccauit Adamus, peccauit & Eua, dum
adinstar deorum scientiam boni & mali curiosè appetiit.
Christus ergo in ipsa sua natiuitate summam præscribit
humilitatem, vt superbiam illam euacuet. Quid enim, vt
scribit Leo, sermone 5. in Natiuitate Domini, sanandis

Leo.

ægris, illuminandis cæcis, viuificandis mortuis aptius
fuit, quàm vt superbiæ vulnera humilitatis remediis cu-
rarentur? Quid autem humilius conferri potest, quã Deum

Christus ab ortu patitur.

incarnari & nasci, quàm in stabulo, in ipso etiam fœno
iacere, & ne quidẽ diuersorio excipi? Aspera quidẽ olim
carnalibus hominibus hæc doctrina videbatur: sed non
perspiciebant sic impleri oportuisse omnem iustitiam.
Quid enim est, quod legitur, Deum in ipso posuisse ini-
quitates omnium nostrûm, ipsum verò peccata nostra
pertulisse in corpore suo, nisi quòd & ipsum à natiuitatis
etiam exordio pati oportebat, vt recẽter natis spem san-
ctificationis & salutis ingereret? Perferre enim peccatum
non potest, qui in deliciis est. Ideò vt ex Psal. Paulus alle-
gat, Ingrediens mundum dixit, holocaustomata pro pec-
cato non postulasti: corpus autem aptauisti mihi: tunc di-
xi, Ecce venio. In capite libri scriptum est de me, vt face-
rem voluntatem tuam, Deus meus volui. Ideò ipse à na-
tiuitate seipsum offerre incipit. Ideò patitur, vt & nos
Deo patri reconciliet. Ad hoc accedit Beda lib. 1. in Luc.

Beda.

c. 5. Et notandum solertiùs, inquit, quòd signũ nati salua-

toris datut, infantem nó Tyrio exceptum oſtro, ſed pan-
nis ſqualentibus inuolutum, non in ornatis auro ſtrato-
ris, ſed in præſepibus inueniendum: hoc eſt, non tan-
tùm humilians eum & mortalitatis, ſed & paupertatis
habitum ſuſcepiſſe pro nobis. Quia cùm diues eſſet, pau-
per factus eſt pro nobis, vt nos illius inopia ditaremur.
Cùm eſſet Dominus cœlorum, pauper factus eſt in terris,
vt terrigenas edoceret paupertate ſpiritus acquirere poſ-
ſe regnum cœlorum. Sed & tu mihi proſpice quouis ha-
bitu & loco, illum cui verè regia dignitas deferenda ſit,
A agnoſci poſſe. Non faciunt palatia, non externa illa inſi-
gnia reges, ſed virtus & industria: non ex parentibus lon-
ga ſucceſſione deducta nobilitas. Nec quidem ignotus
fuit Alexander in aliena veſte veniens cum legatis ad re-
ginam Amazonum, vt ſcribit Plutarchus. Quinetiam a-
pud Tartaros hic fuit olim mos conſtituendi reges, vt
vnus ex filiis, aut nepotibus defuncti in throno aureo ſe-
deret, quem demum ſuper nudum lignum ſtatuerēt, cum
hac acclamatione: Reſpice cœlum, & alteri ſubiectum
te eſſe cognoſce: ſicque te deiiciendum exiſtima è ſum-
B ma in abiectiſſimam ſedem, niſi ſumma æquitate vni-
cuique iuſtitiam adminiſtraueris. Ex hac demum abie-
ctione illum rurſum in thronum aureum exaltabant. Præ-
misit igitur Chriſtus humilitatem gloriæ, & ab ipſo ex-
ordio ſatis oſtēdit, quā ſit mitis & humilis corde. Theod.
Græcarum affect. ſer. 6. de prouidentia. Neque enim il-
los, inquit, etiam reges admirari, laudibóſque ornare ſo-
liti eſtis, qui in regalibus thalamis molliter enutriti, om-
ni genere deliciarū perfrui ſolent: ſed quibus graue non
eſt pro ſubditis hominibus caput periculis obiectare,
quiq; armis obtecti in prima acie cum hoſte fortiter pu-
C gnant. Sed &, vt ſcribit Tertull. lib. ad Martyres, nemo
miles ad bellum cū deliciis venit, nec de cubiculo ad aciē
procedit, ſed de papilionibus expeditis & ſubſtrictis, vbi
omnis imbonitas & inſuauitas conſiſtit. Atque ipſe exul-
tabat vt Gigas fortis ad currendam viam. A ſummo cęlo
egreſſio eius, & occurſus eius vſque ad ſummum eius. Et
ab ipſa ſtatim natiuitate in mundum, vt in campum, cum
hoſte pugnaturus progrediebatur. In hoc enim apparuit
filius Dei, inquit Paulus, vt diſſolueret opera diaboli. Ita-
que nō ſtratum molle & deliciarū, non palatium aliquod,
ſed præſepe & ſtabulum ſeligit, velut aptum militiæ pa-
D pilionem. Theodoretus, affect. Græcarum, ſerm. de mar-
tyribus. Neque enim, inquit, Apoſtolica monimenta re-
gnum oſtentant, quod hic videri à futuris poſſeſſoribus
queat. Non illic purpura exornatum regem, non corona
inſignem vident, non ſcutariorum numero metuendum,
non exercitu cōmunitum, nō ducibus, aut iis qui fortitu-
dinē in bello perdocti ſunt: nihil denique eorum vident,
quibus homines ſplendore nominis, & gloria inclare-
ſcunt: ſed trophacæum ſpecu vident, in quo præſepe, in
quo pauperculam virginē, in quo tenui faſcia inuolutum
infantem, ipſo in præſepis ſinu humiliter reclinatū: præ-
E terea & oppidū vident, vbi hæc accidiſſe narrātur, igno-
bile, inglorium, ac puſillum. Proponitur illis etiam ſpe-
ctatus infans, in paupertate educatus. Bernard. ſerm. 4. de
Natiuit. Domini. Neque verò, inquit, ſine certi myſterij
ratione pannis Saluator obuoluitur, & ponitur in præſe-
pio, quando id manifeſtè in ſignum nobis commendatur
ab Angelo. In ſignum poſiti ſunt panni tui, Domine Ie-
ſu, ſed in ſignum, cui à multis hodie contradicitur. Multi
quidem vocati, ſed non multi electi: ideò nec ſignati. A-
gnoſco certè, agnoſco Ieſum magnū ſacerdotem, ſordi-
dis opertum veſtibus, dum altercaretur cū diabolo. Sciē-
F tibus ſcripturas loquor, & quibus nō ignota eſt Prophe-
tica viſio Zachariæ. Vbi verò exaltatū eſt caput noſtrum
ſuper inimicos noſtros: ex hoc planè mutauit veſtem, de-
corem induit, amictus lumine ſicut veſtimento. Exem-
plum dedit nobis, vt & nos eadē faciamus. Vtilior ſiqui-
dem in cōflictu lorica ferrea, quàm ſtola linea: licet one-
ri ſit illa, hæc honori. Etsi & cum membra ſequentur ca-
put, vt corpus iam vniuerſum vno pſallat ſpiritū, & di-
cat, (Pſ. 29.) Conciſiſti ſaccum meū, & circumdediſti me
lætitia. Petrus Bleſenſis, ſermone de Natiuitate Domini:
O infelices, inquit, diuites huius mundi, qui habetis hic

V ſtet & faſtus non faciunt regem Alexander. Tartarorum reges.

Theod.

Quos reges miramur.
Tertull.

Theodor.

Trophacaum ſpecu.

Bernard.

Sacerdos magnus ſordidus operitur.

P. Bleſenſis.

conſolationem veſtram, vt in futuro ſit vobis ſtridor den-
tiū & fletus, recepturi pro deliciis tormenta & luctum.
Ea hora quā Chriſtus naſcebatur, erant multi diuites
dormientes, multi etiam laſciuientes in deliciis & mol-
libus ſtratis. Sed qui in labore hominum non ſunt, non
merentur de Angelica viſione ſolatium. Erant fortaſſè
vigilantes & ſolliciti circa ſapientiam huius mundi. Sed
Chriſtus ſapientiam hanc infatuauit, & ſimplicibus vigi-
lantibus paſtoribus ſeſe reuelauit. *Et ſubito facta eſt cum
Angelo multitudo cœleſtis exercitus laudantium Deum, & di-
A centium, Gloria, &c.* Militiam cœleſtem vocat Angelos,
more ſcripturæ: ſimilitudine ſumpta à terrenis principi-
bus. Ἐγένετο, facta eſt. Ita Dei nutu obuenit, vt nō vnus
modò, ſed & permulti Angeli Chriſti natiuitatem nun-
ciarent. Nihil enim Chriſtum naſci nobis profuiſſet, niſi
& ipſum cognoſceremus. Siquidem induit carnem, non
vt hic lateret, & poſtea rediret ad patrem: ſed in terris
viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt. Et vidimus
gloriam eius, gloriam quaſi vnigeniti à patre, plenū gra-
tiæ & veritatis. Itaque ſeipſū nobis manifeſtauit, ſignis,
B prodigiis, doctrina, & ſanctitate: & ne quid illi deeſſe vi-
deretur, teſtes habuit homines rediuiuos, defunctos, vi-
uentes: teſtes ipſos dæmones, ſed & Angelos, & ipſū ſuū
Patrem. Hæc eſt enim vita æterna, vt cognoſcamus Pa-
trem, & quem ille miſit Ieſum Chriſtū. Beda, li. 1. in Luc.
c. 5. Et benè chorus Angelorum militiæ cœleſtis nomen
accipit, inquit: vt duci potenti in prælio, qui ad debel-
landas aëreas poteſtates apparuit, humiliter obediret: qui
& ipſe eaſdem poteſtates contrarias, ne ſua tētatione ho-
mines ſuperent, fortiter armis cœleſtibus perturbat. Iob.
25. Nunquid eſt numerus militum eius, & ſuper quem
C non ſurgit lumen eius? Ideò 4. Reg. 6. dicebat Heliſæus
puero ſuo: Noli timere, plures nobiſcum ſunt quàm cum
Syris. Aderat enim Angelorum militia, quæ obſeſſum
eum in Dothaim à Syrorum impetu eriperet. Ita Hebr.
duodecimo: Acceſſiſtis ad Sion montem, & ciuitatem
Dei viuentis, Ieruſalem cęleſtem, & multorum mil-
lium Angelorum frequentiam. Porrò ſimul laudant &
glorificant Deum, vt ſuo nos exemplo ſpirituali gaudio
exultare doceant, in hodierna feſtiuitate. Hinc eſt, in-
quit Bernard. ſer. 4. de Natiuit. Domini, quòd ſolennis
ducitur nox iſta præ cæteris, in pſalmis, hymnis, & canti-
D cis ſpiritualibus. Etſi verò canticū eorum breue ſit, multa
tamen cōplectitur. Deo gloriam rependit, & quæ homi-
nibus ſumma bona collata ſint, oſtēdit. *Gloria in excelſis
Deo.* Beda, Nam quia Deus & homo naſcitur, iure homi-
nibus pax, & Deo gloria canitur. Glorificant Angeli
Deum, pro noſtra redemptione incarnatum, quia dū nos
conſpiciunt recipi, ſuum vident numerum repleri. Bona-
uentura, in Luc. Glorificandus enim Deus eſt in Chriſti
incarnatione, ſeu bonitatem, ſeu ſapientiam, ſeu poten-
tiam, & iuſtitiam eius conſideremus. Bonitas eſt, qua
non deſpexit proprij plaſmatis infirmitatem. Gal. 1. Dedit
E ſemetipſum pro peccatis noſtris, vt eriperet nos de præ-
ſenti ſæculo nequam, ſecundum volūtatem Dei & patris
noſtri, cui eſt gloria in ſæcula ſæculorum. Amen. Sapien-
tia eſt, qua inuenit difficillimi decētiſſimam ſolutionem.
Rom. 11. O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ
Dei! Et ſequitur. Ipſi honor & gloria in ſæcula ſæculo-
rum, Amen. Potentiæ opus eſt incarnatio. Quid enim po-
tentius eſt, quàm Deum fieri hominem? Rom. 4. Abra-
ham confortatus eſt fide, dans gloriam Deo, pleniſſimè
ſciens, quia quæcūque promiſit Deus, potēs eſt & facere.
F Et Epheſ. 3. Ei autem qui potens eſt omnia facere ſupera-
bundanter, quàm petimus, aut intelligimus, ipſi gloria in
Eccleſia, & in Chriſto Ieſu in omnes generationes ſæcu-
li ſæculorum. Amen. Iuſtitia eſt, quia ſimile ſimili re ſal-
uauit. Apoc. 5. Sedenti in throno & agno, benedictio &
honor & gloria in ſæcula ſæculorū. Vnde ad Tit. 3. Appa-
ruit gratia & humanitas ſaluatoris noſtri Dei, nō ex ope-
ribus iuſtitiæ quæ fecimus nos. ſiquidē per ſuā ſūmā mi-
ſericordiam ſaluos nos fecit. Ergo *Gloria in altiſſimis Deo.*
id eſt, Deo qui in cœlis eſt. Aſſeritur enim habitare in cę-
lo, præſertim Empyreo, inquantū ibi euidētiùs ac magni-
ficētius operatur, clariùſq; perſpicitur: quamuis ſecūdum

In diuites delicioſos.

Chriſtum cognoſci oportuit.

Beda.
Angeli ad-miniſtri.

Bernard.

Beda.
Quanta Dei gloria ex Chriſti natali.

Bonauent.

se sit penitus supersimplicissimus, incircumscriptus, immensus, nullam ad locum habitudinem habens. Vel, gloria seu illustratio diuinæ dignitatis, sit in altissimis, id est mentibus beatorum, Deo, vt ipsi in omnibus honorem & gloriam Deo exhibeant. Et hoc quidem modo congratulantur magis quàm exhortantur: iuxta illud Ps. 148. Laudate Dominum omnes Angeli eius. Et illud Apostoli 1. ad Tim. 1. Soli Deo honor & gloria. In hoc ergo conformemus nos Angelis sanctis, vt soli Deo gloriã adscribamus. Nam ipsemet ait per Esa. c. 48. Gloriam meam alteri

A

non dabo. Et sic cum Psalte dignè cantabimus, Psal 113. Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam.

Dionys. Carthus.

Dionys. Carth. mouet in eum locũ quæstionẽ istam. Sed nónne & nos, inquit, gloriã desiderare possumus & debemus, præsertim cùm propter fœlicitatem seu gloriã sempiternam omnia finaliter sint agenda? Respondendum autem, quòd gloriam optare debemus in Deo, secundum Deum, & propter Deum.

Gloria in Deo, secundum Deum, & propter Deum.

In Deo, vt obiecto, datore & causa: secundum Deum, hoc est secundum volũtatem ipsius, non secundum propriam cupiditatem, videlicet ordinatè, vt competit menti creatæ: propter Deum,

B

id est finaliter ad laudẽ & honorẽ eius, ad quẽ nos ipsos & quicquid in nobis est, referre debemus. Ideò dicit Apostolus: Qui gloriatur, in Domino glorietur. Et Psalmista, (Psal. 33.) In Domino laudabitur anima mea. Sed vani & vitiosi homines in se & propter se volunt laudari, ea sibi vsurpantes, quæ solius Domini sunt.

Origenes.

Orig. hó. 13. in Luc. Vide itaque mihi vrbem, in qua ægrotẽt plurimi, & medicorum frequẽs adhibeatur manus.

Angeli eodem Christo vt summo omnium medico.

Sint diuersa vulnera, quotidie in emortuam carnem serpat putredo, & tamẽ medici qui adhibiti sunt ad curandum, nequeant alia vltrà inuenire medicamina, & artis suæ sciẽtia magnitudinem mali vincere.

C

Adueniat autẽ archiater aliquis, qui summam habeat in arte notitiam: & illi qui priùs sanare nequiuerant, cernentes magistri manu putredines cessare vulnerum, non inuideant, non liuore crucientur, sed in laudes erumpant archiatri, & prædicent Deum, qui & sibi & ægrotantibus tantæ scientiæ hominem miserit. In hanc ergo similitudinem & multitudo Angelorum audita est, dicens, *Gloria in excelsis Deo*. Postquàm enim Dominus in terram venit, pacem fecit per sanguinem crucis suæ, siue eorum quæ in terra erant, siue eorũ quæ in cœlis.

D

Siquidem volentes Angeli vt recordarentur homines creatoris sui, cùm fecissent omnia, quæ in suis viribus erant, vt sanarentur, & noluissent illi recipere sanitatem: cernunt eum qui sanare potuit, & glorificantes dicunt, *Gloria &c.* In actiones gratiarum erumpũt, quòd is aduenerit, qui nos & sanare, & in integrũ restituere possit. Ad quem Esaias ait, Sana me Domine, & sanabor: saluum me fac, & saluus ero. Ad quem Psaltes: Sana Domine animam meam, quia peccaui tibi. Et rursus. Qui sanat omnes infirmitates tuas, qui redemit de interitu vitam tuam, qui coronat te in misericordia & miserationibus. Nam cùm illi in cœlo exultent super vno peccatore pœnitentiam

E

agente, quanto magis de Christi natiuitate lætantur, qui venit in hunc mundum peccatores saluos facere?

Tres Christi incarnationis fructus.

Adiciunt, *Et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* Sunt qui varient hanc lectionem, & ita legant, *καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία.* id est, Et super terrã pax, in hominibus beneuolentia, seu bona voluntas & beneplacitũ, vt hymnus Angelicus tres distinctas partes habeat: Nimirùm primum Deo gloriam referat, secundò pacem hominibus, sublata omni religionis discordia, relictam esse: demum Dei beneplacitum in homines designet.

Tho. Caie.

Thomas Caietanus has tres partes velut tres præcipuos Christi incarnationis fructus meditatur: quòd & nobis inde Dei

F

gloria innotescat, qua in cœlis illustratur, relinquatur & in terra pax, & propensior sit in homines Dei voluntas. Et hanc trium partium distributionem efficit inserta virgula, & dictio, *εὐδοκία*, in nominatiuo posita, quæ alioquin in genitiuo legitur à nonnullis, vt ad homines referantur, qui bonæ volũtatis esse definiantur. Attamen

Chrysost.

Chrysostom. pluribus in locis, vt homil. 36. in Matthæum, & serm. de Ascensione Domini, & homil. de Natiuitate Domini, vetus denique Interpres, *εὐδοκίας*, legunt in genitiuo casu. Sed & Origenes, *εὐδοκίας*, coniungit cum *εἰρήνη*.

Origenes. Gregor. Nyssen.

Quinetiam Gregorius Nyssenus, homil. de sancta Christi natiuitate, Quare, inquit, vox Angelorum eam quæ in altissimis videtur, Deitatem glorificat? Quoniam in terra quoque pax, gaudio perfusi sunt Angeli, ob id quod apparebat. *In terra pax*, quæ priùs erat maledicta, quæ spinarum tribulorúmque fertilis, locus ac regio belli, locus exilij damnatorum hîc pacem recepit. O miraculum ingens! Veritas ex terra orta est, & iustitia de

A

cœlo prospexit. Huiusmodi fructũ suum terra hominum edidit: atque hæc sunt pro ea, quæ est erga homines, bona voluntate, ac animi propensione & bono affectu.

Gregor. Pontifex.

Gregorius Pontifex, in homilia de Natiuitate Domini. Priùs quippè quàm redemptor noster nasceretur per carnem, discordiam cum Angelis habuimus: à quorum claritate atque munditia per primæ culpæ meritum, per quotidiana delicta longè distabamus. Quia enim peccando extranei eramus à Deo, extraneos nos à suo consortio deputabant Angeli ciues Dei. Sed quia cognouimus regem nostrum, recognouerunt & nos Angeli ciues suos.

Angeli propter gratiam nos recognoscũt. Bona spiritualia non nisi vigilantibus dantur.

B

Et quia cœli rex terram nostræ carnis assumpsit, infirmitatem nostram illa iam Angelica celsitudo non despicit. Euocant igitur nos in suam familiaritatem, non modò cùm Deo pro nobis adueniente Christo, gratias persoluunt, sed & pacem annũciant. Cæterùm vt hæc bona pastoribus vigilantibus nunciantur, ita, vt scribit Cyprianus, libro primo, Epist. 2. ad Cornelium, hoc in tempore

Cyprian.

pacem nos non dormientibus, sed vigilantibus damus: pacem non delicijs, sed armis damus: pacem non ad quietem, sed ad aciem damus. Nam pax nostra bellum est cõtra Satanam, vt scribit Tertullianus, libro ad Martyres.

Tertull. Bonauent.

C

Bonauentura in Luc. Præmittit, inquit, gloriam Dei paci, quia nullus pacem habere potest, qui Dei gloriam obscurare conatur. Iob. 9. Quis restitit ei, & pacem habuit? Iob. 22. Acquiesce igitur ei, & habeto pacem, & habebis fructus optimos: Pacem scilicet pectoris, de qua Philipp. 4. Pax Dei quæ exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra & intelligentias vestras, in Christo Iesu. Et pacem æternitatis, de qua Esa. 66. Declinabo super eam quasi fluuium pacis. Et Ps. 147. Posuit fines tuos pacem, & adipe frumẽti satiat te. Sed & ista pax nato Christo nunciatur, quia per Christum pacem habemus apud

D

Deum. Esa. 27. Faciet mihi pacem, pacem faciet mihi. Pacificatur cum Angelis. Col. 1. Pacificans per sanguinem crucis eius, siue quæ in cœlis, siue quæ in terris sunt. Pacificatur cum homine. Ephes. 2. Ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnum. Pacificatur in se. Iob. 5. Scies quòd pacem habeat tabernaculum tuum. In horum figura dicitur, Iosue 21. Dátaque est pax in omnes per circuitum nationes.

Theoph.

Theophylactus in Luc. Super terram nunc pax facta est, & quum priùs humana natura inimica fuisset Deo, nunc ita conciliata est, vt & Deo adiuncta sit, & incarnato vnita. Vides igitur pacem Dei cum homine? Et aliter quo-

Christus pax.

que intelligitur. Pax est ipse filius Dei. Ego enim pax,

E

inquit Ioannis decimosexto. Ista, inquam, pax, filius Dei inquam, super terram facta est. Et in hominibus bona voluntas, hoc est, Deo requies in illis hominibus. Requieuit enim, siue refocillatus est nũc, & bene habitus in hominibus, quemadmodum priùs quidem non sibi complacuit in illis. At quoniam de filio dixit, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi benè complacui: ideò & in illo inserto nos elegit, & dilexit. Ad quod accedit Andreas

Andr. Hierosol.

Hierosolymitanus, in Salutationem Angelicam. Gloria celebratur, inquit, qua per Christum genus huma-

F

num est gloriosum factum supra cœlos euectum, ac supra omnem principatum & potestatem, vt habet magnus ille Apostolus. Pacem autem, quam ipsemet interponendo se, nobis restituit, coniunctis arctè terrestribus cum cœlestibus, ac nouam redeundi in cœlos semitam terrigenis gratuitò donauit: Bonam autem voluntatem, qua

Quid bona voluntas.

ipsemet beneplacuit patri, filium suum ad condemnatos nos mittere, vt probatam & acceptam patri per ipsum salutem, quasi consentiens patri, in nobis expleret. Porrò si in genitiuo casu legamus *εὐδοκίας*, id est voluntatis, & in duas tantùm partes sentẽtiam diuidamus, vt legũt Orig.

Origenes.

Chrysost. Theodor. Augustin.

Chrysostomus, Theodoretus, in Deut. quæst. 42. Augustinus, & permulti antiquorum Patrum: ita definiti homines pace fruituros intelligeremus, vt non ad omnes perueniat illa pax, quæ terris successura significatur, sed tantùm ad eos quorum fuerit bona voluntas. Bernardus, sermone primo, de sancto Andrea. Audi, inquit, Angelum, nato eo qui factus est pax nostra, exultantem atque canentem: Pax in terra hominibus bonæ voluntatis. Quæ autem bona, nisi ordinata voluntas? Quænam est illa, inquis. Profectò quæ rationi consentanea est, dicenti:

A

quia non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Hoc si iam sentire cœpisti, haud dubium quin libenter feras crucem Domini, & dicas: Paratus sum & non sum turbatus, vt custodiam mandata tua. Accedit & Beda, libro in Luc. cap. 5. Cùm Angeli pacem hominibus exoptant, exponunt, & quibus, videlicet bonæ voluntatis, hoc est eis qui suscipiunt natum Christum, non autem Herodi, Pontificibus, & Pharisæis, cæterísque Antichristis, qui eius natiuitate audita turbati sunt, cúmque quantum valuere, gladiis insequuti sunt. Non est enim pax impiis, di-

B

cit Dominus. Pax autem multa diligentibus nomen tuum Domine, & non est illis scandalum. Dionysius Carthusianus, artic. 6. in Luc. capit. 2. Cæterùm dicendo voluntatem bonam, non optatiuam tantùm intelligit, quæ imperfecta est, sed voluntatem imperatiuam & efficacem, quæ dum opportunitas exigit, procedit in opus. Qui autem talem voluntatem habent, in statu salutis & gratiæ sunt: reputatur enim illa à Deo pro opera. Siquidem hîc voluntas sumitur pro actu interiori voluntatis, non pro potentia tantùm. Denique à voluntate potissimùm dicitur homo bonus vel malus, quoniam prima ra-

C

dix merendi in voluntate consistit, secundum quod libertas primò directè ac propriè competit voluntati. Hinc bonum & malum dicuntur esse in voluntate, verum & falsum in intellectu. Porrò pax temporalis, quæ tum Christo nato orbi donata est, spiritualis illius, quæ à Christo pendet, & ab Angelis promulgatur, typum gessit: de qua Coloss. 4. Pax Christi exultet in cordibus vestris. Mich. 5. Pax erit in terra nostra, dum venerit, & calcauerit in domibus vestris. Psalm. 21. Orietur in diebus eius iustitia & abundantia pacis. Esa. 32. Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis iustitiæ,

D

& requie opulenta. Hierem. 23. In diebus illis saluabitur Iuda, & Israël habitabit confidenter. Hac simul omnia bona continentur, quæ nobis per Christi aduentum donata sunt. Hi sunt enim fructus spiritus, pax, patientia, gaudium, longanimitas.

Pax non omnibus hominibus datur.

Beda.

Dionys. Carthus.

Voluntas bonorum discernit.

Verùm nunc ad pastores redeamus. *Et factum est vt discesserunt Angeli ab eis.* id est, cùm se humanis aspectibus abstraxissent, & rediissent in cœlum, quò solent reuerti absoluto ministerio suo, quemadmodum Tobiæ Raphaël ait, (Tob. 12.) Tempus est vt reuertar ad eum qui me misit: *Pastores loquebantur ad inuicem.* Quamuis enim

E

primò territi, ac stupefacti fuissent: tamen ex consideratione Angelica, ac dulcissima tam gloriosæ rei receptione confirmati, læti alacrésque dixerunt: *Transeamus vsque Bethleem*, sequamur Angeli monita, *& videamus* oculis corporis, quod nunc oculis fidei apprehendimus, quod auribus accepimus, vt proniore fide prædicemus aliis, *hoc verbum quod factum est*. id est, rem verbis ad nos significatam. Sumitur enim in scripturis verbum, pro re: non autem tantùm pro Dei filio. Vt cùm legimus 4. Reg. 20. Non fuit verbum in domo mea, quod non ostenderim eis: vt dixit Ezechias. *Quod Dominus fecit.* Hoc po-

F

test ad reuelationem referri, quam agnoscunt Angelorum ministerio à Deo profectam esse: aut ad incarnationis opus, quod non est hominum, sed Dei. Verbum enim caro factum est, & in Mariam superuenit Spiritus sanctus, & obumbrauit eam. Porrò incarnatus ille Dei filius pastoribus manifestatus est. Vnde & dicunt, *quod Dominus ostendit nobis.* Ita pastores Angelorum verbis credunt, & illa pro diuinis habent oraculis. Nec sanè otiosi auditores facti sunt, vt doceant Deum, Deíque verbum in Angelis, eiusque ministris mirari: nec tantùm illis credere, sed quantum in nobis erit, hæc operibus adimplere, illísque obsequi. Etsi enim magnæ virtutis sit fides, per charitatem tamen operari debet, ne ablatis operibus mortua esse censeatur, vt scribit Iacobus. Beda lib. primo in Luc. capit. 6. Verba pastorum, inquit, quàm sint rationabilia, & pastoribus Ecclesiæ digna, diligenter inspice. Verè enim quasi vigilantes non dixerunt, Videamus puerum, videamus quid dicitur, sed, videamus verbum quod factum est. In princi-

Facere verbum.

A

pio erat Verbum, & Verbum caro factum est. Verbum quod semper erat, videamus quomodo pro nobis factum est, quod fecit Dominus, & ostendit nobis. Verbum hoc, ipsum se fecit. Siquidem hoc ipsum Verbum, Dominus est. Videamus igitur quomodo hoc ipsum Verbum, hoc est Dominus ipse se fecerit, & ostenderit nobis carnem suam. Quod enim videre non poteramus, dum erat verbum, videamus factum, quia caro est. Cui simile est quod Ioannes ait: Quod fuit ab initio, quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris, quod prospeximus, & manus nostræ tractauerunt, de verbo vitæ, & vita manifestata est, & vidimus, & testamur, & annun-

B

ciamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, & apparuit nobis. Gregor. Nysseno serm. de sancta Christi natiuitate. Hoc mihi longè antè per eam, quæ per lumen facta est, Dei apparitionem magnus ille Moyses animaduertisse videtur, quum ignis accenderetur ex rubo, & rubus non conflagraret, neque consumeretur. Transgressus enim, inquit, videbo magnam hanc visionem: non de loco ad locum, opinor, motum significans transgressionis verbo, sed transitoriam temporis transgressionem. Quum enim, quod intercessit, medium transiisset, id quod tunc in flamma ac rubo per figuram

C

disponebatur & significabatur, apertè in eo, quod in virgine contigit, mysterio reuelatum atque detectum est. Vt enim illic frutex & incendit ignem, & non crematur: idem etiam hic virgo lumen parit, & pariendo non corrumpitur. Quòd si rubus Deiparum virginis corpus per figuram præsignificat, ne te pudeat ænigmatis, & inuoluti rectique sermonis. Omnis enim caro propter peccatum admissum, & à maioribus acceptum, per hoc ipsum duntaxat, quod caro est, peccatum autem à scriptura cognomento spinæ appellatur. Itaque ad instar Mosis, cum illo transibo, inquit, & videbo visio-

D

nem hanc magnam. *Pastores dicunt, Transeamus vsque Bethleem, & videamus hoc verbum quod factum est* Ita se mutuò cohortantur secundum illud Pauli (Hebr. 3.) Videte fratres, nequando sit in aliquo vestrum cor malum incredulitatis discedendi à Deo viuo: sed adhortamini vosmetipsos per singulos dies. Nam sicut ferrum ferro acuitur, sic homo exacuit faciem amici, vt legitur Prouerb. 27. *Et venerunt festinantes.* Extimulabat eorum animos pietas & feruens deuotio. Et quidem mira pastorum fides, non tam quòd verbo Dei fortiter credunt, quàm

E

quòd relicto grege suo in agris festini ad Christum properant. Nihil illos periculum rerum suarum moratur, quòd gregem nocte mediis in agris, & loco solitario relinquunt. Ita suo nos exemplo docent, ne rerum terrenarum solicitudine obruti, ad Christũ moremur accedere, aut hodiernæ festiuitati interesse. Porrò Bonauentura ex hoc facto pastorum tria meditatur esse necessaria volenti Christum inuenire. Primum est, vt inuicem colloquamur per meditationem scripturarum. Eccl. 9. Cum sapientibus & prudentibus tracta, & omnis enarratio tua sit in præceptis altissimi. Secundum est, transire per contemplationem creaturarum. Cant. 3. Surgam & circuibo ci-

F

uitatem per vicos & plateas, quæram quem diligit anima mea. Et, Paululum cum pertransissem, inueni quẽ diligit anima mea. Postremum est, festinantia, qua diuino conspectui nos ipsos offerimus. Prouerb. 22. Vidisti virum velocem in opere suo: coram regibus stabit. Heb. 4. Festinemus ergo ingredi ad illam requiem. Ita nescit molimina Spiritus sancti gratia. Et, vt scribit Amb. lib. 2. in Luc. Nemo cum desidia Christum requirit. *Et inuenerunt Mariam & Ioseph, & infantem positum in præsepio.* Ita Deus illorum gregem non modò tuetur, sed & pastores

Beda.

Videre verbum melius quàm videre puerum.

Gregor. Nyssen. Moses typus pastorum.

Cohortari inuicem debemus.

Festinandum ad Christum. Bonauent.

Ambros.

Fides pastorum.

votorum compotes efficit. Ex quo docemur, ne quid in periculis metuamus, sed ad Christum contendamus, qui nos cumulariore gratia donaturus est. Cæterùm aliud pastorum fidei argumentum expende. Non enim offenduntur parentum Christi paupertate, non hospitij humilitate, non præsepij abiectione, quo minùs positum & fascijs inuolutum infantem pro Messia agnoscant. Est enim fides, argumentum rerum non apparentium. Superbi Pharisæi nec aspectu quidem humilitatem hanc dignati fuissent, tantùm abest vt puerum venerarentur: sed pastores A altiùs oculos eleuant, & Dei verbum attendunt, quod solum omnem diffidentiam excludat. Hac fide incitabantur Paula & Eustochium, cùm suis literis Marcellam viduam cohortarentur, vt Bethleem commigraret. Quo, inquiunt, sermone, qua voce speluncam possumus tibi Saluatoris exponere? Et quidem illud præsepe, in quo infantulus vagijt, silentio magis quàm infirmo sermone honorandum est. Vbi sunt latæ porticus, vbi aurata laquearia, vbi domus miserorum pœnis & damnatorum labore vestitæ, vbi instar palatij operibus priuatorum extructæ B basilicæ, vt vile corpusculum hominis pretiosius inambulet, & quasi mundo cuiquam possit esse ornatius, tecta magis sua velint aspicere, quàm cœlum? Ecce in hoc paruo terræ foramine cœlorum conditor natus est, hîc inuolutus pannis, hîc visus à pastoribus, hîc demonstratus à stella, hîc adoratus à Magis: & hic sanè locus sanctior est Tarpeia rupe, quæ de cœlo sæpius fulminata ostendit quòd Domino displiceret. Hîc in humilitate inuenitur Christus, non in ambitione & diuitijs, non in auro & margaritis: quia quod stultum hominibus, sapientia est C apud Deum. Ista nostram fœlicitatem metitur, non ab his quæ mundus probauerit: sed quæ despexerit, & infœlicia esse duxerit. Sic itur ad astra, & per multas tribulationes oportet nos ingredi regnum Dei. Ita Beth-leem paruam illam honora, inquit Greg. Nazanzen. Orat. in natiuitatem Christi, quæ te in paradisum eduxit, & præsepe adora, propter quòd, cùm rationis expers esses, à Verbo nutritus es. *Videntes autem cognouerunt de verbo, quod dictum erat illis de puero hoc.* Erasmus, ἰδόντες δὲ διεγνώρισαν, i. Vbi vidissent, notum fecerunt, siue diuulgarunt. vt intelligas illos quod viderant, alijs qui non viderant prædi- D casse. Est enim verbum compositum à γνωρίζειν, quod modò vertit, *ostendit nobis.* Nimirùm & illi primùm experti sunt ea omnia signa coram oculis posita, infantem scilicet in præsepi, & eundem pannis inuolutum. Quòd verò hæc illi diuulgauerint, sequentia confirmant. *Et omnes qui audierunt, mirati sunt de his quæ dicta erant à pastoribus ad ipsos.* Euthym. in Luc. Statim enim, inquit, annunciauerunt Ioseph, & matri pueri, quæcunque erant ipsis ab Angelo: nec his solùm, verùm etiam omnibus, quibus occurrebant. Theophylact. Pastores, inquit, figura sunt spiritualium pastorum. Oportet igitur Episcopos custodire gregem suum, & ἀγραυλεῖν, in agro canere, hoc est, canere E spiritualia, & docere populũ, & sic audire diuinas visiones & auditus. Beth-leem interpretamur domum panis. Quæ autem alia est domus panis, quàm Ecclesia, in qua panis repositus est? Officium itaque spiritualium pastorum fuerit quærere panem cælestem, quem cùm viderint, debent illum & alijs prædicare, sicut & pastores qui viderunt infantem, loquuti sunt de eo & alijs. Euseb. Emissenus, hom. de natiuit. Christi, Quis autem, inquit, non vsque hodie miretur, audiens pastores in Ecclesia prædicare? Quis non miretur, audiens Presbyteros & Episco- F pos Christi magnalia & verba Euangelica nũciare? Quis non miretur, quòd ille, qui omnia fecit, hodie natus est, & quòd verbum caro factum est, & quòd ille, qui cælum palmo conclusit, hodie in præsepio positus est, & paruis pannis inuolutus est? Sed pauca sunt illa quæ tunc illi pastores nunciabant: multò plura nostri pastores, Episcopi videlicet & sacerdotes prædicant & nunciant, valde miranda, multùmque stupenda, & cunctis fidelibus fideliter firmitérque credenda & tenenda. Vnde & subditur: *Maria autem conseruabat omnia verba hæc, conferens in corde suo.* Ita non est apud illam vilis persona pastorum. Certè, inquit Ambrosius, quò vilior est ad prudentiam, eò pretiosior est ad fidem. Non gymnasia choris referta sapientum, sed plebem domus simplicem requisiuit, quæ phalerare audita & fucare nesciret. Simplicitas enim quæritur, non ambitio desideratur. Sed & discamus sanctæ virginis in omnibus castitatem, quæ non minùs corde pudica, quàm corpore, argumenta fidei conferebat in corde. Si Maria à pastoribus discit, cur tu declinas discere à sacerdotibus? Si Maria ante præcepta Apostolica tacet, cur tu post Apostolica præcepta magis cupis docere, quàm discere? Disce personæ vitium esse, non sexus. Sexus enim sanctus est. Denique Maria præceptum non accepit, exéplum edidit. Verum, vt exclamat Euseb. Emissenus, O mater sapientissima, & sola talis filij dignissima, quæ omnia verba hæc in corde suo ideò cõferebat, nobísque cõseruabat, & memoriæ commendabat, vt postea ipsa docente, ipsa narrante & nunciante, scriberentur, & in vniuerso mundo prędicarentur, cunctísque nationibus nunciarentur. Ab ipsa enim hæc Apostoli audierunt, & ipsa dictante scripserunt, nobísque legenda mandauerunt. Quis igitur Euangelijs non credat? quis eis contradicere præsumat, quę aut matris, aut filij authoritate muniuntur? Quædam enim Apostoli & Euangelistæ à matre Domini audierunt, quemadmodum ista, & cætera quæ de Saluatoris nostri infantia scripta sunt: plurima verò visu & auditu ab ipso Domino didicerunt. Nos quoque à matre Domini exemplum capiamus, & ea quæ de Saluatore nostro nobis annunciantur, fideliter in corde seruare, & memoriæ commendare studeamus. De illis nempè, qui verbum Dei audiunt, & memorię non commendant, scriptum est: Quia venit diabolus, & tollit verbum de corde eorum, ne credentes salui fiant. Vnde & illa animalia, quæ non ruminant, immunda esse dicuntur: quia suscepti cibi obliti, postquàm illum transferunt, eius vlteriùs non recordantur. Munda verò animalia non ita faciunt, sed cibum susceptum iterum comedendo, & tenuissimè comminuendo, eius nullatenus obliuiscuntur. Tales igitur sunt viri catholici, qui verba sacri eloquij sine intermissione perscrutantur, & in lege Domini die ac nocte meditantur. *Et reuersi sunt pastores.* Ita nihil vetat, quin & religionis, & rerum domesticarum satagant: ita tamen vt primas partes religioni tribuant. Reuertuntur igitur ad greges suos, *laudantes & glorificantes Deum in omnibus quæ audierant & viderant, sicut dictum est ad illos.* Ita ad instar Angelorum formantur, secundum quos & hierarchiæ terrestres Deum laudare debent, vt scribit Athanasius, serm. de Deipara. Fidei enim effectus sunt, gratiarum actiones: non modò quibus fides se Deo gratam exhibeat, sed & confessione verbi alios ad suscipiendum verbum prouocet. Ita meminisse oportet in omnibus operum & miserationum Dei, vt siue edamus, siue bibamus, aut aliud quiduis faciamus, Deo gratiarum actiones rependantur. Et nunc quidem simul cum Ioseph & pastoribus Christum nostrum hac gratiarum actione præuenire licebit, quam ex Sanazario, lib. de partu Virginis, transcripsimus.

Sancte puer, non te Phariis operosa columnis
Atria, non variata Phrygum velamina textu
Excepere: (taces nullo spectabilis auro)
Angustum sed vix stabulum malè commoda sedes,
Et fragiles calami, lectáq; paludibus herba.
Fortunatum dant ecce thorum. Laqueata Tyrannos
Tecta, & regifico capiant aulæa paratu:
Te pater æterno superum ditauit honore
Illustrans tibi. syderei domus aurea cœli
Clauditur, inextinctósque parat natura triumphos.
Tu pastor tu dispersas reuocare per agros
Missus oues latè, pecbúsque offerre periclis.
Nate Deo. Deus ipse, æterno è lumine lumen,
Te te ego te circum genitrix, lætíq; ministri
Concinimus, tuáque tuos celebramus honores.

Marginal notes: *Fideles non scandalizantur Christi humilitate.* — Gregor. Nanzanz. — *Præsepe honorandum.* — Euthymius. — Theoph. — Euse. Emis. — *Pastorũ Ecclesiæ est Euangelizare.* — Ambros. — *Simplicitas in Euangelizando.* — *Nemo quantumuis sanctus erubescat doceri à sacerdotibus.* — Euseb. Emissen. — *Euangeliorũ reuelatio.* — *Possumus & diuinarũ & domesticarum rerum satagere.* — Athanas. — Sanazarii Gratiarum actio.

Christus puer octauo die circunciditur, eique nomen Iesu imponitur.

LVC. 2.

Et postquàm consommati sunt octo dies, vt circuncideretur puer, vocatum est nomen eius IESVS, quod vocatum est ab Angelo, priusquàm in vtero conciperetur.

Matth.	Marc.	Ioan.

Introductio.

Bernard.

VI curandi corporis humani rationem ineunt, sæpè pro vnius membrorum infirmitate alteri adhibent medicinã. Dolet caput, inquit Bernardus, serm.3. de Circuncisione, & in brachio fit coctura: dolent renes, & fit in tibia. Ita & hodie pro totius corporis putredine, cauteriũ quoddam infixum est in capite. Corrupta erat ab ipsa conceptione hominum natura, & per peccatũ originale quisque hominum à natiuitate reum se agnoscebat. Contra hanc labem circuncisio instituta fuerat. Hanc Christus suscepit, vt propter nos sanctificaret seipsum. Ioann. 17. Duo itaque explicat Lucas facta die octauo à Christi natiuitate. Primum est circuncisio pueri. Alterum, mirabilis nominis eius impositio. *Et postquam*, inquit, *cõsummati sunt dies octo, vt circuncideretur puer.* Innuit ergo circũcisionem octauo die fieri consuetam, sed & puerum eadem die circuncisum esse. Vbi dicendũ est, quæ fuerit illa circuncisionis lex, & cur illam Christus susceperit. Circuncisio erat abscissio præputij, quã Deus primùm instituerat Abrahæ iam nonaginta nouem annos agenti, mutatu primùm eius nomine, & promissione facta de multiplicando eius semine. Genes.17. Hoc est, ait, pactum meum, quod obseruabitis inter me & vos, & semen tuum post te. Circuncidetis ex vobis omne masculinum, & circuncidetis carnem præputij vestri, vt sit signum fœderis mei inter me & vos. Infans octo dierum circuncidetur in vobis, omne masculinũ in generationibus vestris, tam vernaculus quàm emptitius circuncidetur. Et quicunque non fuerit de stirpe vestra masculus, cuius caro præputij circuncisa non fuerit, delebitur anima illius de populo suo, quia pactum meum irritum fecit. Ideò & legitur Abraham & se & vernaculos suos, necnon Ismaëlem tredecim annos natum statim in ipsa die circuncidisse. Eam omnes patres ad Christum vsque strictissimè seruauerunt, quam & denuò Moses obseruari post longam consuetudinem demandauit, vt docet Christus, Ioãnis 7. his verbis. Propterea Moyses dedit vobis circuncisionem, non quia ex Moyse est, sed ex patribus. Anastasius Nicenus, lib. quæst. in scripturam, quæst. 28. Cùm enim Dominus de incolatu priùs Abraham locutus fuisset, pietati quandam excogitat custodiam, ne cum impiis commixti, corrumperent sui generis nobilitatem. Vnde cùm in deserto versati essent 40. annos, superuacuam existimarunt circuncisionem, vt qui essent separati à Gentibus, & per se vitam agerent. Quando verò deducti sunt in terram promissam, tunc rursum Deus imperauit Iosue, vt omnes circuncideret, & sic terra traderet dominum. Erant enim alienigenis futuri propinqui. Quamobrem necessario opus habebant signaculo, quod eos separaret ab alienigenis. Irenæus, lib. 4. contra hæres. cap. 42. Cùm enim vnus esset Abraham, in seipso duo testamenta præfigurabat: cùm in præputio primùm, demum in circuncisione Deo acceptus fuerit. Et hoc quidem mirum quibusdam occurrat, quòd Deus Abrahamum & successores eius tam leui signaculo sibi deuinxerit. Vnde fortè quidam obijcere poterunt, Ergo ne tantum malum in præputio erat, vt eo manente sequeretur damnatio alicuius, illo verò ablato salutem assequeretur? Verum hoc non è præputij ratione, sed ex fœdere & mandato Domini vim habebat. Vnde non dicit quia malum esset præputium: sed, Delebitur anima illa de populo suo, quia pactum meum irritum fecit. Alioquin quis circuncisionem nõ contempsisset, nisi iubentis maiestatem attendisset? Cui non illum fœditas, num horrorem crudelitas ingessisset? Quid enim homini carnali ferius esse videatur, quam id fieri in parte corporis verenda, quam ipsi aspicere erubescimus? Quid eo leuius, quod in carne quidem fiebat, neque tamen animam purificabat? Quid eo crudelius, quo semineces infantuli relinquebantur, quo simul contra illos cum vberibus maternis gladius inimicus sæuiebat, & lac potiùs quàm sãguis fundebatur? Cyprianus, lib. de cardinalibus operibus Christi: Inde fit, inquit, vt multæ gentes factum hoc irrideant, & Deo minimè asserant conuenire, vt Saluatoris benignitas plagis infantium delectetur, & immeritos in ipso vitæ initio, periculo mortis addicat. Hoc de bono Domino sentire, qui neminem vult perire, absurdum & irrationabile iudicant. Nec eis tamen reliqua omnia sacrificia sunt horrori, sed in multis legem naturalem sequentes, expiationum retinent instrumenta, & immolant victimas, & incendunt adipes, & cum odoramentis & libaminibus fundũt coram Deo vota & preces. Verùm qui attentè perspexerit, nullam huiusce mandati leuitatem, nullam crudelitatem, nullam denique fœditatem suspicabitur. Leuitas enim mandati nulla est, vbi Dei authoritas intercedit. Pone scilicet regem quid leue iussisse, ita tamen vt in eo subditorum obedientiam probare velit: alioquin vt rebelles plectat: num grauitas mandati à præcipientis authoritate metienda erit? Leue forsan videbitur, quòd primo homini fructum scientiæ boni & mali sub tali præscriptione interdixerit. Mirum quòd huius mandati præuaricatio omnibus hominibus mortem intulerit. Ecquid erit quod non quisque cõtemnat, si solius rei quæ præcipitur, non præcipientis maiestatem consideret? Eapropter Iudæus Man contempsit, dicens, Anima nostra nauseat super cibo isto leuissimo. Eludent & nónulli baptismatis necessitatem, quasi illud ab elemento corruptibili, non autem à virtute spirituali & Christo præcipiente vim habeat. Sed & qui audient à Christo, iugum eius suaue esse, & onus leue, ad obseruationem mandatorũ eius pigriores reddentur. Quid quòd à speciebus seu signis visibilibus sacramenta metiuntur? quasi nõ reposuerit Deus thesaurum magnum in vasis fictilibus, vt sublimitas sit virtutis eius, & hoc non ex nobis. Adde quòd, vt scribit Apostolus, Rom. 4. Circuncisio signaculũ erat iustitiæ fidei, quæ est in præputio. Nam quia Abraham adhuc in præputio contra spem in spẽ crediderat, vt fieret pater multarum gentium: nec considerauit corpus suum emortuum, cùm iam ferè centum erat annorum, nec emortuam vuluam Saræ, sed Dei omnipotentiam, qui facilè scit ea quæ pollicetur, implere, signum circuncisionis accepit signum, inquam, fidei & benedictionis, quæ in fidele semen destinata erat. Quid si hoc quantulumcunque Deus pro magno obsequio admittebat? Persarum & Orientalium mos est, ne quis ad regem sine munere accedat. Artaxerxes Persa gratanter hominem excepit aquam offerentem, quam ambabus manibus hauserat. Metiebatur enim munus, non à rei quæ dabatur pretio, sed ab offerentis obsequio, vt scribit Plutarchus in Apophtheg. Quid autem dignum offeram Deo, inquit Micheas? Etsi verò nec circuncisio tanta erat ex sua parte, satis tamen fuit quòd hanc Deus acceptauit. Crudelitas quoque nulla est in circuncisione, cum pro morte æterna plagam tantùm corporalem infligit: Interim simul cum misericordia iustitiam cõcilians, & sanguinem effundi iubens, vt à sanguinibus seu cõcupiscentiis ad gratiam prepararetur. Durum non est vri & secari, inquit Tertullianus, lib. de pœnitentia, si fuerit salutare. Quòd si fœditas aliqua in circuncisione deprehẽditur, hæc ad primorum parentum lapsum retorquenda est. Erubuerunt enim se eo quòd nudi essent, non quidem in statu innocentiæ, sed post peccatum Augustinus, lib. 13. de Ciuitate Dei. Senserunt enim inobedientem motũ carnis suæ, tanquam reciprocam pœnam inobedientiæ suæ. Hinc factum est, vt consuerint sibi folia ficus, & se absconderint. Quin & Adam, Vocem, inquit tuam Domine audiuini, & abscondi me, eò quòd nudus essem.

Summa. 1.2.

1. Quid circuncisio, & quando instituta sit.

2. Cur instituta.

Anast. Ni.

Irenæus.

Obiectio.

Cyprianus.

3. Nulla huius mandati leuitas est.

Plutarch.

4. Nulla in circuncisione crudelitas.

Tertull.

5. Nulla fœditas.

August.

Et Dominus ad eum: Quis indicauit tibi quòd nudus es, nisi quòd de fructu, de quo præceperam tibi ne comederes, comedisti? Itaque hac in parte rescindi hominem volebat, quam magis erubescit, vt hac rescissione, ipsum etiam peccatum originis rescindendum moneret. Cyprianus, lib. de cardinalibus operib. Christi. Manet itaque erubescentia propter sensum, vt qui in agone contendit, sciens circumcisionis mysterium, ab omnibus se abstineat, quæ possunt huic flammæ ministrare fomentum.

Cyprianus.

6.
Circumcisio spiritualis.

Ferebatur enim illa corporalis circũcisio in spiritualem, de qua Deuter. 10. restauratis tabulis, quæ fractæ fuerant, dixit Moses: Circumcidite præputium cordis vestri, & ceruicem vestram ne induretis ampliùs. Deuter. 30. Circumcidet Dominus Deus cor tuum, & cor seminis tui, vt diligas Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, vt possis viuere. Rom. 2. Circumcisio quidem prodest, si legem obserues: si autem præuaricator legis sis, circumcisio tua præputium facta est. Et reducit ad spiritualem circumcisionẽ, adijciens: Nõ enim qui in manifesto Iudæus est, neque quæ in carne est circumcisio: sed qui in abscondito Iudæus est, & circumcisio cordis in spiritu, non in litera, cuius laus nõ ex hominibus, sed ex Deo est. Circumciditur autem cor, cùm ab omni labe purgatur, aut à peccatis abstrahitur. Maximus Martyr, capitum Oecumenicorum cent. 1. cap. 85. Noui, inquit, Testamenti mysterium denunciat conuersionem vitæ, cultum conuersionis Angelicum, ac spontaneam animæ alienationem à corpore, necnon diuinæ transmutationis procreationem in spiritu. Spiritualem autem circumcisionem vocat sermo diuinus, amputationem habitudinis plenæ affectionum erga corpus. Hanc olim in typo, secundam fuisse circumcisionem, scribit Lactantius, lib. 4. de vera sapient. cap. 17. quam Dominus Iosue præcepit. Nam quia nulli eorum, qui per 40. annos in deserto nati fuerant, circumcisi erant: cæteri autem viri bellatores circumcisi, & egressi de Ægypto, è viuis abscesserant: ideò Dominus dixit Iosue: Fac tibi cultros lapideos, & circumcide secundò filios Israël. Quibus circumcisis, ait. Hodie abstuli opprobrium Ægypti à vobis. Quibus verò magis spirituale & æternum opprobrium aufertur, quàm interiori purgatione & sanctificatione? Hoc scilicet in baptismo assequimur, quod in circumcisione repromittebatur. Per illum enim ab omnibus penitùs delictis emũdamur, ab omni condemnatione liberamur, & æternæ hæreditatis participes efficimur. Vnde legitur, de consecr. distinct. 4. cap. Quod apud nos valet baptisma, hoc olim circumcisio. Primùm autem sola fides pro paruulis, & virtus sacrificij. Eorum enim omnium vnica erat significatio, sed non idem effectus. Erat enim circumcisio in eius rei signum, quam baptisma exhibet. Sic Augustinus, in Psalm. 73. Sacramenta veteris & nouæ legis distinguit: quia inquit, alia sunt quæ dant salutem, alia quæ promittunt saluatorem. Hoc nimirùm mihi prospice in circumcisione & baptismo. Circumcisio signaculum erat iustitiæ fidei. Cuius? Abrahæ. Quæ autem erat illa fides? Et cùm sit sperandarum rerum substantia, in quem spes ferebatur? In semen Christum, in quo benedicendæ erant omnes tribus terræ. Ergo signum illud erat venturæ & conferendæ gratiæ, venturi scilicet Christi. Interim quis credat redemptionem, & omnem originalis labis purgationem olim factam ante Christum, nisi vanum & superfluum eius aduentum, natiuitatem, passiones, & mortem concludat? Sed neque negare quis poterit veteris Testamenti patres, quum è viuis decessissent, in cœlum non esse receptos: quin potiùs fatebitur illos exilio mulctatos, donec Christus primitiæ dormientium ascendens in cœlum, illos etiam secum sustulit. Iam si illius captiuitatis ratio pẽsanda est, ad obligationem vtique peccati originalis referetur, quæ per circumcisionem nõ tolleretur. At verò per baptisma nõ modò purgamur à peccatis, sed & hæreditatis æternæ participes efficimur. Qui enim crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Cyrillus his epithetis baptisma describit, in Præfatione Catechescon. Donatiuum est, inquit, liberatio captiuitatis, peccatorum remissio, mors peccati, animæ regeneratio, vestimentum candidum, signaculum sanctum & indelebile, currus ad cœlum, regni cęlestis conciliatio. Primum sacramentorum omnium olim erat circumcisio, nunc baptisma. Quod & Basilius, Oratione exhortatoria ad sacrum baptisma, his verbis docet. Israël si non transisset mare, liberatus non fuisset à Pharaone. Non bibisset vtique ille ex spirituali petra. Neque tibi quis potum dabit verum, nisi baptizatus fueris. Concedit panem Angelorum ille post baptismum: tu verò quomodo comedes panem viuentem, si non priùs baptisma susceperis? Hoc ne Cathecumenis quidẽ licuisse scribit Dionysius Areopag. lib. Eccles. hierarch. cap. 3. Circumcisio paruulis iniungebatur post octauum diem: ita & baptisma in paruulos effunditur, sed & quauis hora & necessitate, cùm sit sacramentum necessitatis. Nec audiendi sunt Anabaptistæ, qui hoc ad 30. annum differunt, cùm Christus dicat, Sinite paruulos venire ad me: talium enim est regnum cœlorũ. Nam si regni cœlestis participes sunt, erunt & baptismatis: quum alibi dixerit, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest ingredi regnum cœlorum. Sed neque Christus Mose seuerior est, vt paruulos excludat à fœdere quos Moses admittit. Porrò magnum damnum consequebatur & paruulum & parentes, non facta circumcisione. De paruulo quidem dicitur, Delebitur anima illa de populo suo. De parentibus exemplum est in Moyse & Sephora eius, Exod. 4. Nam cùm ille esset in itinere vt veniret in Ægyptum, in diuersorio occurrit illi Dominus, & volebat occidere eũ. Tulit illicò Sephora acutissimam petram, & circumcidit præputium filij sui, tetigitque pedes eius, & ait: Spõsus sanguinum tu mihi es. Quis autem dubitat maximum scelus eos incurrere, qui dilatione longiore, aut alia quauis causa faciunt, vt non baptizentur filij, & morte præueniantur? Illi scilicet ipsimet parricidis peiores sunt, vt qui æterna vita priuent illos, quos ad fluxam & transitoriam vitam produxerunt. Quòd autem baptisma eluat hanc labem, quam circumcisio rescindendam designabat, docet Paulus ad Coloss. 2. In patre, inquit, circumcisi estis circumcisione, non manufacta in expoliatione corporis carnis, sed in circumcisione Christi, consepulti ei in baptismo, in quo & resurrexistis per fidem operationis Dei, qui suscitauit illum à mortuis: & vos cùm mortui essetis in delictis, in præputio carnis vestræ conuiuificauit cum illo, donans vobis omnia delicta. Cæterùm in scripturis multiplex circumcisio legitur, aurium, carnis, & cordis: sed vna quæ cordis est, pauciorem locum habet. Ita Damascenus, lib. 4. c. 10. de fide Orthodoxa, multa baptismata enumerat, sed vnum sacramentale. Vnus enim Deus, vna fides, vnum baptisma. Et quidem cùm circumcisio signaculum esset iustitiæ fidei, paruulis opus erat fide parentum. Ad eius instar in baptismo fideiussores requiruntur. Dion. Eccles. hier. c. 7. Visum est, inquit, piissimis ducibus nostris Apostolis infantes vni ex fidelibus tradere, præclaro diuinarũ rerum magistro, sub quo iam puer sit quasi sub patre diuino, sãctæq; salutis alumno, qui spõdeat puerum se iuxta sanctã educaturum vitam. Aug. serm. 163. de tempore. Quicunque viri, inquit, quæcunque mulieres de sacro fonte filios spirituales exceperint, agnoscant se pro ipsis apud Deum fideiussores extitisse: Ideò semper illis solicitudinem veræ charitatis impendant. Verùm cùm circumcisio contra peccatũ originis instituta sit, quid illa Christo opus fuit, qui nullam peccati maculam contraxerit? Bernardus, serm. 3. de circumcisione Domini. Quid est enim circumcisio, nisi superfluitatis & peccati indicium? In te Domine Iesu quid est superfluum quod circumcidatur? Nónne tu verus Deus es de Deo patre, homo verus sine omni peccato de virgine matre? Quid facitis circumcidentes eum? Putatis quia super eum possit cadere illa sententia: Masculus, cuius præputij caro circumcisa non fuerit, peribit anima ipsius de populo suo? Potest obliuisci pater filij veteri sui? aut non cognoscere eum, nisi signum circumcisionis haberet? Immò verò si modò posset non agnoscere filium, in quo ei benè cõplacuit, ex hoc maximè signo poterat ignorare eum, inuenta in eo circumcisione, qua peccatoribus ipse prouiderat. Denique quid mirum

Maximus Martyr.

Lactant.

7.
Circumcisio, figura baptismi.
Quomodo differt circumcisio à baptismate.

August.
Quomodo circumcisio erat signacu-lum iustitiæ.
Peccatum originale non tollebatur per circumcisionẽ, tollitur per baptisma.

Cyrill.

Baptisma primum omnium sacramentorum. Basilius.

Dionys. Areopag.
Paruulis non baptisma.

Baptisma eluit peccatum, quod circumcisio non abstulit.

Multipliciter dicitur circũcisio, & baptisma.

Damasc.
Fideiussores in baptismo vt olim in circumcisione.

Dion. Are.

August.

Quare Christo circumcisio opus est.

Bernard.

1.
Christus peccati acceptus in circumcisione humilitate.

si pro

si pro nobis dignatus est circuncidi, pro quibus dignatus est mori? Totus siquidem mihi datus est, & totus in meos vsus expensus est. Euseb. Emissenus, hom. de circuncisione. Nobis, inquit, non sibi circunciditur Dominus. Sicut namque nobis natus est, nobis baptizatus & passus: ita & nobis circuncisus est. Esa. 53. Liuores nostros ipse pertulit in corpore suo. Demum hoc facto humilitatem suam testabatur, vt scribit Bernardus, serm. 1. de circuncisione.

Euseb. Emissen. — *Bernard.*

2. *Veritas assumpta naturæ per circuncisionem manifesta.*

Sed dicas, inquit, quidni susciperet paruulus? Immò verò quidni susciperet humilis & mansuetus? Quidni obmutesceret coram circuncidente, qui coram tondente obmutuit, coram crucifigente siluit? Alioquin non erat illi difficile carnem suam conseruare ne scinderetur, qui fecerat ne virginalis vteri porta in exitu suo aperiretur. Nó erat difficile prohibere, ne caro illa circunciderctur, quãdo nec mortuo fuit difficile custodire ne corrumperetur. Sed & circuncisio veritatem susceptæ humanitatis probat. Nec enim hæc in phantasticum corpus cadere potuit.

3. *Christus vt mediator, in se suscepit circuncisionẽ & baptisma.*

Vniebat etiam in seipso vetera nouis, idem ipse circuncisus, & tandé baptizatus: vt vnicum veteris & noui Testamenti Deum contra Manichæos, vnicum etiam se mediatorem & petram angularem assereret, qui duos populos, Iudæum scilicet & Gentilem, in seipso coniungeret. Non enim, inquit, veni legem soluere, sed adimplere.

4. *Finem imponit circuncisioni.*

Hac denique obseruatione circuncisioni finem imponebat, cui sacramentum aliud succederet. Sic enim scribit Hieronymus in Matth. finitis veteris Paschæ solennis, seipsum, id est corpus suum substituit, quod pro agno Paschali manducaremus. Euthym. in Luc. Legem enim hãc Christus in seipso cessare fecit. Hebræorum enim circuncisio, baptisma Christianorum præsignabat, ac præfigurabat. Quemadmodum enim illa signabat eos, & ab omni Gente distinguebat: ita & hoc Christianos. Oportebat autem cessare figuram, veniente exẽplari, & quiescere signum, adhibito significato.

Hieron. Euthym.

Itaque etsi Christus circuncisus sit, minimè tamen sequitur & nos circuncidi debere. Necesse est enim legis translationem fieri, Heb. 7. & ad Gal. 5. Ecce ego Paulus dico vobis, quoniam si circuncidamini, Christus nihil vobis proderit. Fuerunt quidem olim complures hæretici, qui circuncisionem acciperent, & eandem Christianis necessariam prædicarent. Sed Iudaizare vetat Paulus, dissensionem suam cum Petro referens, Gal. 4. Dicebat enim: Si tu Iudæus sis, gentiliter viuis, & non Iudaicè, quomodo Gentes cogis Iudaizare? Huic autem errori Sabbatiani & Corinthiani olim fauerunt. Eum etiam Mahometus obseruat, & qui non tantùm Iudæos per circuncisionem, sed & Christianos alliciat, baptisma instituit. Atqui lex & Prophetæ vsque ad Ioannem, ait Christus, Matth. 11. & ad Galat. 6. Paulus. In Christo Iesu neque circuncisio aliquid valet, neque præputium, sed fides, quæ per charitatem operatur.

Hæretici Iudaizarunt, admittentes carnalẽ circuncisionem.

Vnde Augustinus contra Faustum: Sacramenta, inquit, quæ obseruabantur, prænuncia erant Christi venturi, quæ cùm suo aduentu impleret, ablata sunt, & alia instituta virtute maiora, vtilitate meliora, actu faciliora, numero pauciora. Hæc ille. Irenæus, lib. 4. cõtra hæres. c. 41. Oportebat enim quædam quidem prænunciari paternaliter à patribus, quædã autem præfigurari legaliter à Prophetis: quædam verò deformari, secundum deformationem Christi, ab his qui adoptionem perceperunt: omnia verò in vno Deo ostẽdi. Et in eodem capite, paulò altiùs. Et hæc quidem, quæ est in præputio fides, vtpotè finem coniungens principio, ex prima nouissima facta est. Et lib. 4. c. 30. Etenim circuncisionem non quasi consummatricem iustitiæ, sed in signo datam à Deo discimus, vt cognoscibile perseueraret genus Abraham. Quòd auté per eam non iustificabatur homo, manifestum est, quum Abraham sine circuncisione crediderit, & placuerit Deo, & amicus Dei appellatus est. Sed & Loth sine circuncisione eductus est de Sodomis, percipiens salutem à Deo. Noë incircuncisus liberatus est à diluuio, & Enoch ad Deũ translatus est.

Augustin. — *Irenæus.*

Obiectiones pro circuncisione.

Obiiciunt autem circuncisionis fautores, circuncisionem datam in fœdus æternum, vt dicitur Gen. 17. Sed id soluitur, ibi pro seculo, vel longa duratione accipi: vel, vt ait Ioan. de turre cremata, cap. 8. in errorem Mahometi, circuncisio est fœdus æternũ, non ad literã, sed quantum ad suũ significatum, quod est duplex. Vnum est, circuncisio spiritualis, quæ est omniũ vitiorum amputatio, de qua Moses Deut. 30. prophetauit, dicens: Circuncidet Dominus cor tuũ & cor seminis tui, vt diligas Dominum Deum tuum. Item Propheta Ieremias 4. Circuncidimini Domino, & auferte præputium cordium vestrorum, viri Iuda & habitatores Hierusalem. Hæc est prima spiritualis circuncisio, qua abscindentes concupiscentiæ pruritum peccatũ, sancti & immaculati coram Deo ambulamus. Hinc sæpius in scripturis aures, Act. 7. & verbatẽ & oculi, immo & lingua circuncisa dicitur, quæ à delicto immunis est. Hac deponimus veterem hominem, & induimus nouum. Vnde & in æternum durat: quia opera Sanctorum sequuntur eos in æternum.

Io. de turre cremata. — *Circuncisio quoad significatum* 1.

2. Circuncisio pro resurrectionis statu sumitur, in quo anima ab omni corruptione imò & caro à putredine eruitur. Nã corpus quod seminatur animale, surget spirituale, & quod in ignominia, resurget in gloria. Immò expiata erũt omnia delicta, hæcq; circuncisio in æternum duratura est. De hac Amb. l. 2. in Luc. c. 7. Sed quoniam, inquit, prona quadam cupiditate peccandi humanæ carnis, & mentis fragilitas inexplicabilibus vitiis explicatur, eò per octauum circuncisionis diem culpæ totius futuræ propagatio, resurrectionis præfigurabatur ætate.

Ambros.

Cur circumcisio die octauo fiebat. Nomina imposita in circuncisione.

Et quoniam simul cum circuncisione nomen imponebatur, vt ostẽderentur eorum, qui circuncisi erant, nomina scripta esse in libro vitæ: *Ideo vocatum est nomen eius Iesus, quod vocatũ est ab Angelo, priusquàm in vtero conciperetur.* Ita nomen istud non ab hominibus impositum est, sed à Deo per Angelum. Lactãt. lib. 4. de vera sap. c. 7. Nam quamuis, inquit, nomen eius, quod ei à principio pater summus imposuit, nullus alius præter ipsum sciat: habet tamen & inter Angelos aliud vocabulum, & inter homines aliud. Iesus quippè inter homines nominatur: nam Christus non proprium nomen est, sed nuncupatio potestatis & regni, sic enim Iudæi reges suos Christos appellabant. De nominis impositione sic scripserat Esaias c. 61. Vocabitur tibi nomẽ nouum, quod os Domini nominabit.

Lactant. — *Christus, nomen potestatis.* — *P. Gallat.*

Nam, vt scribit Pet. Gal. lib. 3. de arcanis fidei in Talmud inuentis, cap. 20. nemini illud ante Messiam impositũ est. Quòd si quis obiiciat, Iesum Naue, Iesum Sirach, & Iesum Iosedech, hoc nomen pratulisse, & Iesu nominis figuram gessisse: respõdendum erit, eos quidem typum Christi, non autem nomen prætulisse.

Typũ verò quidam nomen Iesu prætulisse videntur.

Typus quidem talis est, quòd quemadmodum Iesus Naue vir fortissimus, inquit, hostibus deuictis, filios Israël ad terram promissionis introduxit: & Iesus Sirach doctor sapientissimus, suis, vt legitur, temporibus sapientiam renouauit: ac Iesus Iosedech sacerdos sanctissimus templum Domino ædificauit: Ita Christus verus Iesus sua quidem fortitudine hostibus humani generis superatis, fideles suos ad patriam cœlestem introduxit: sua verò sapientia ac veridica doctrina mundum illuminauit, ipsum ab erroribus expurgans: sua autem sanctitate sacerdos in æternum ipse existens, spiritale templum (hoc est, Ecclesiam fidelium) ex viuis & electis lapidibus construxit. Quòd autem nullus eorum nomen Iesu assecutus sit, confirmat Galatinus his verbis. Figuras quidem veri Iesu eos gessisse concedo, sed nomine Iesu vocatos fuisse, omninò nego.

Iesu nomen soli Christo datum.

In hoc enim (vt verum fatear) quamplurimi ex nostris plurimùm falluntur, putantes eos hoc nomine fuisse nuncupatos: quod ex Hebraicarum literarum ignorãtia prouenisse certum est. Vnusquisque enim eorum, quos hoc nomine Iesu appellatos asserunt, non Iesua, id est Iesus vocatus est, sed Iehosuah: quod nõ idem nomen est cum Iesua, id est Iesus, sed longè aliud ab illo, aliudque significans.

Iesua & Iehosua differunt.

Nam Iesua, siue Iesus, idem est quod Saluator, siue salus, seu saluatio: Iehosuah verò, Deus saluatio, interpretatur: vt ex ipso nomine clarè patefaceret, quòd saluare nullius eorum intererat, sed solius Dei, qui humanæ naturæ hypostaticè vnitus esset, humani generis verus Iesua, siue Iesus, hoc est, saluator. Quare ipsi nõ Iesuoth seu Iesus, id est, saluatores, vel saluationes appellati sunt: sed Iehosua, hoc est Deus saluabit: vt indè palàm innueretur, vnum tantum venturum fuisse salua-

Præconia nominis Iesu. totem, qui Deus & homo futurus esset: & Deus quidem, vt saluare posset: homo verò, vt pro humani generis salute mortem obeundo, diuinæ iustitiæ satisfaceret, quæ ipsum satisfactorem eiusdem generis cum præuaricatore esse requirebat. Hoc nomen Angelus interpretatus est, cùm Iosephũ alloqueretur, Vocabis nomẽ eius IESVM. Ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum. Hoc Prophetæ reuelarunt. Habacuk quidem in Cantico, Ego autem (inquit) in Domino gaudebo, exultabo in Deo Iesu meo. Vbi simul & nomen nato puero impositum, & ipsum Deum agnoscit. Esdras etiam 4. l.cap.7. A in persona Dei patris loqnens sic aiebat. Reuelabitur filius meus Iesus *Bens Iesuah*, cum his qui cum eo lætabuntur. Et rursus ibidem. Morietur filius meus Iesus, & conuertetur ad me seculum. Et Esaiæ 25. Ecce Deus noster iste, expectauimus eum, & saluabit nos: Iste Dominus, sustinuimus eum, exultabimus, & lætabimur in salutari eius. Et capit. 62. Propter Sion non tacebo, & propter Hierusalem non quiescam, donec egrediatur vt splendor *P.Galat.* iustus eius, & saluator eius vt lampas accendatur. Adducit etiam Petrus Galatinus Rab. Heccados testimonium, B qui tempore Consulum Romanorum fuit, quem Iudæi magistrum nostrum sanctum vocant. Hic in libro *Gale Razeia*, Antoninum Consulem alloqueus, hæc de ipso nomine inter cætera dicit: Quia Messias homines saluabit, vocabitur *Iesuah*. Gentes autem alterius nationis, quæ fidem eius sectabuntur, vocabunt eum Iesum. Et propterea inuenies hoc nomen Iesu designatum in textu Genes. 49. quo hæc leguntur. Non recedet sceptrum de Iuda: in primis literis horum verborum יבא שילה ולו. *Iauo silo velo.* Si enim acceperis primas literas harum dictionum, Iesu nomẽ efficiẽt. Hæc Rab. Heccados. Et quoniam ad Christi cognitionem non modò Iudæi, sed & Gentiles conuocandi erant, ideò non modò per Prophetas, sed etiam per C Sibyllas nomen istud pronunciatum est. Leguntur enim *August. Euse. Cæs.* apud August. in l. de ciuit. Dei, & Euseb. Cæsar. in vita Constantini, permultósque ex antiquissimis scriptoribus Herythrææ Sibyllæ carmina de fine mundi & generalis iudicij signis: ex quorum primis literis suo etiam ordine *Sibylla denominat Iesu.* sumptis hæc cõficiuntur, *Ἰησοῦς χριστὸς, θεοῦ υἱὸς, σωτὴρ, σταυρός*, id est, Iesus Christus, Dei filius, saluator, crux. Et hæc etiam, quot literas nomen eius haberet, annotauit lib. 1. Oracul. dicens:

Τέτρατα φωνήεντα φέρει, τὰ δ' ἄφωνα δύ' αὐτῶν, id est, D

Vocales quatuor autem

Fert, non vocalésque duas, binûm geminorum.

Quatuor enim vocales sunt, ι, η, ο, υ. duæ autem consonæ sunt duo σ. Cyrill. Hierosolym, Catech. 10. Iesu nomen *Cyrill. Hierosol.* interpretatur. Apud Hebræos, inquit, Saluatorem significat: lingua verò Græca Medicum sonat: quandoquidem & corporum medicus est, & animarum curator, & & peccatorum dux ad pœnitentiam: qui dixerat ad Paralyticum, Non pecces ampliùs: & tollens grabatum tuum ambula. Cum enim propter animi morbum languerat E corpus, priùs animam curauit, vt corporis etiam induceret sanitatem. Et si quis hîc modicæ fidei: Adiuua incre- *Bernard.* dulitatem meam. Hæc ille. Bernard. serm. 15. in Cantica. *Varia Christi vocabula quid significent.* Multa quidem, inquit, spõsi vocabula sparsa per omnem diuinam paginam legitis: sed in duo ea vobis vniuersa complector. Nullum, vt arbitror, reperietis, quod non aut pietatis gratiam, aut potentiam maiestatis sonet. Spiritus ita dicit etiam per sibi familiarius organum, Duo hæc audiui: quia potestas Dei est, & tibi Domine misericordia. Ergo secundum maiestatem sanctum & terribile F nomen eius: secundum pietatem nõ est nomen aliud sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri.

Sed exemplis magis perspicuum fiet. Hoc est, inquit, nomen quod vocabunt eum, Dominus iustus noster. Nomen potentiæ est. Item & vocabitur, nomen eius Emmanuel: pietatem insinuat. Item ipse de se: Vos vocatis me, ait, Magister & Domine. Primum gratiæ est, secundum maiestatis. Non enim minùs pium est docere animum scientiam, quàm præbere escam corpori. Rursum Propheta. Vocabitur, inquit, nomen eius admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis. Primum, tertium, quartum maiestatem sonant, reliqua pietatem. Quid ergo horum effunditur? Profectò maiestatis ac potentiæ nomen, in id quod est pietatis & gratiæ, quodammodò transfunditur, ipsúmque effunditur abundè per Iesum Christum Saluatorem nostrum. Vtrumque complectitur nomen Iesu, sed maximè pietatem. Act. 4. Non enim aliud nomen sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Quid magis spem conciliet quam nomen istud? Terrentur subditi ambitiosis magistratuum titulis, quòd sint inuincibiles, potentissimi, altissimi, magnanimi, monarchæ. Indè factũ est, vt Tertull. teste in Apol. contra Gentes, Augustus *Tertull.* hæc nomina abiecerit, séque Patrem patriæ vocari maluerit. Sed habet peccator in nomine isto vnde veniam expectet, habet subditus vnde gratiam & beneuolentiam principis sui sibi polliceatur. Blasphemarem in nomen illud, si desperarem: quia, vt scribit Paulus, Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere, Bernardus, serm. 15. in Cantica. Tristatur aliquis? Veniat in *Bernardus.* cor Iesus. Labitur in crimen, & currit desperando in laqueum mortis? nónne si inuocet nomen vitæ, continuò respirabit vitam? Cui in periculis inuocatum non statim fiduciam præstitit? Nimirùm languores & morbi animi isti sunt, illud medecina. Psal. 49. Inuoca me in die tribulationis, eruam te, & honorificabis me. Nihil ita iræ impetum cohibet, superbiæ tumorem sedat, sanat liuoris vulnus, restringit luxuriæ fluxum, extinguit libidinis *Virtus nominis Iesu.* flammam, sitim temperat auaritiæ, ac totius indecoris fugat pruriginem. Deus in nomine tuo saluum me fac, inquit Psaltes. Et rursus. Propitius esto peccatis propter nomen tuum. Origen. hom. 1. in diuers. Duo enim, inquit, *Origen.* per verbum Iesus præclara designantur, quòd & Deus fuerit, & Dominus ante incarnationem, & quòd populum suum saluaturus esset à peccatis eorum. Dei enim virtus est, à peccato saluare, vel peccata dimittere, ne tu salutem referas ad libertatem aliquam temporalem. Vnde fit, vt aliqui multis rationibus Christum *Cur christus dicatur saluator.* Saluatorem dici asserant, vt scribit Dionys. Carthusian. *Dionys. Carthus.* in caput 2. Lucæ. Primò, à potentia saluandi: sicque conuenit sibi nomen hoc ab æterno, videlicet secundũ suam diuinitatem, qua ab æterno habuit potestatem saluandi. Secundò, ab habitu saluandi. Et sic impositum fuit sibi ab Angelo, & competit ei à primo suæ conceptionis instanti, in quo secundum humanitatem suam accepit gratiam tam perfectam, qua postea fecit, & pertulit ea, per quæ actualiter mundum sanauit. Tertiò, ab actu saluandi: sicque vocatum fuit nomen istud in circuncisione: & competit Christo ratione suæ passionis. In circuncisione autem primò sanguinem suum fudit pro nobis. Insuper intuendum, quòd saluare competit Christo secundum vtramque suam naturam: quia secundum diuinitatem competit ei authoritatiuè & principaliter, secundum humanitatem verò instrumẽtaliter, vt suprà dictum est pleniùs. Ideò secundum vtramque naturam Iesus potest vocari. Ex quo efficitur, vt non modò in corporibus, sed & animabus inuocatum hoc nomen salutem operetur: In animabus quidem purgationem, consolationem, securitatem, & fiduciam.

Magi stella duce ab Oriente veniunt Hierosolymam è Perside, Christum natum adoraturi. Hìc quærunt vbi Christus nascatur, veniunt in Beth-leem. Christum puerum adorant, ei munera offerunt, aliâ viâ redeunt in regionem suam.

MATTH. 2.	Marc.	Luc.	Ioan.
Cùm ergo natus esset Iesus in Beth-leem Iudæ in diebus Herodis regis, ecce Magi ab Oriente venerunt Hierosolymam, dicentes, Vbi est qui natus est rex Iudæorum? Vidimus enim stellam eius in Oriente, & venimus adorare eum. Audiens autem Herodes rex, turbatus est, & omnis Hierosolyma cum illo. Et congregans omnes principes sacerdotum & scribas populi, sciscitabatur ab eis vbi Christus nasceretur. At illi dixerunt ei, In Beth-leem Iudæ. Sic enim scriptum est per Prophetam, Et tu Beth-leem terra Iuda, nequaquam minima es in principibus Iuda: ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel. Tunc Herodes clàm vocatis Magis, diligenter didicit ab eis tempus stellæ quæ apparuit eis, & mittens illos in Beth-leem, dixit, Ite, & interrogate diligenter de puero: & cùm inueneritis, renuntiate mihi, vt & ego veniens adorem eum. Qui cùm audissent regem, abierunt: & ecce stella quam viderant in Oriente, antecedebat eos, vsquedum veniens staret suprà, vbi erat puer. Videntes autem stellam, gauisi sunt gaudio magno valde. Et intrantes domum, inuenerunt puerum cum Maria matre eius, & procidentes adorauerunt eum. & apertis thesauris suis obtulerunt ei munera, aurum, thus, & myrrham. Et responso accepto in somnis ne redirent ad Herodem, per aliam viam reuersi sunt in regionem suam.			

Introductio.

NVPER creatum regem subiecti debitis præueniunt obsequiis, eique faustis acclamationibus congratulantur. Ita populus Ægypti ante Iosephum, (Genes. 41.) sese prostrauit. Ita illi, & Salomoni regi designato à præconibus acclamatū est, 3. Reg. 1. Iam cùm Christus per natiuitatem mundum ingressus sit, eidémque pater dixerit, Psalm. 2. Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ: æquum fuit vt ex ipsis gentibus, & extremis mundi partibus, subditorum præcipui illum salutarent, séque & omnia sua obsequia illi deuouerent.

Summa.

Hoc narrat Matthæus factum à Magis, qui ab Oriente primùm venerunt Hierosolymam: deinum instructione accepta sese in Beth-leem contulerunt, Christum infantem adorarunt, eíque munera obtulerunt, aurum, thus, & myrrham. Verùm priusquàm Matthæi contextum explicemus, requirendum est, qui fuerint hi Magi, vnde, & quo tépore venerint.

1. Qui Magi hi fuerint. Magia naturalis.

Magos illos fuisse scribit Matthæus, non ita tamen, vt eos incantationibus seu dæmoniacis artibus addictos fuisse significet. Magi enim apud Persas sapientes sunt, & Magia nihil aliud est quàm consummatus naturalis Philosophiæ apex, quam Pythagoras, & Plato & Empedocles, cęteríque inter Philosophos præstantissimi velut sanctiorem quādam disciplinam indefatigabili studio, longinquísque peregrinationibus conquisierunt.

Magia dæmonica.

Altera tamen Magia est, quam Goëtiam, vel Theurgiam vocant dæmonum inuocationem, infandísque incantationibus constat. quam leges omnes execrantur.

Hierony.

Hieronymus, lib. 1. Commentar. in Danielis capit. 2. Quos nos, inquit, ariolos, cæterique ἐπαοιδοὺς, interpretati sunt, id est incantatores. Ergo videntur mihi incantatores esse, qui verbis rem peragunt: Magi, qui de singulis philosophantur: malefici, qui sanguine vtuntur & victimis, & sæpè contingunt corpora mortuorum.

Incantatores. Magi. Malefici.

Porrò in Chaldæis γενεθλιαλόγους, significari puto, quos Mathematicos vocant. Consuetudo autem & sermo communis Magos pro maleficis accipit: qui aliter habentur apud gentem suam, eò quòd sint Philosophi Chaldæorū: & ad artis huius scientiam reges & principes eiusdē gentis omnia faciunt. Vnde & in natiuitate Domini Saluatoris ipsi primum ortum eius intellexerunt, & venientes in sanctam Beth-leem, adorauerunt puerum, hunc eis stella desuper ostēdente. Hāc Magiam ex Physica & Mathematica sibi compararunt: ita tamen vt ex his quæ Dei essent, contemplarentur. Hos Indi Gymnosophistas, Galli Druydes, Græci sapientes, Hebræi Prophetas nuncuparunt, ad quos etiam rerum futurarum cognitio referebatur, nisi quod Prophetis ex inspiratione diuini numinis, cæteris ex rerum ordine colligerētur. Vnde & Poëta ex motu & cœlestium progressu ea cognosci scribit, in Georgicis.

Virgilius.

Hinc tempestates dubio prædiscere cælo
Possumus, hinc messísque diem, tempúsque serendi,
Et quando infidum remis impellere marmor
Conueniat, quando armatas deducere classes,
Aut tempestiuam in syluis euertere pinum.

Cedrenus.

Cedrenus, in Compendio historiar. ex Iosepho libro primo Antiquitat. cap. 16. colligit, Abrahamum Ægyptios Astrologiam καὶ Μαγείαν docuisse. Definit autem Magiā hoc modo, vt ab Astrologia pendeat, & à Persis primum edocta sit. Ἀστρολογία γὰρ καὶ Μαγεία, ἀπὸ Μαγουσαίων, ὅτοι Περσῶν ἦρξατο. Astrologia enim & Magia à Magusæis seu Persis orta est: & quidē Persæ ab indigenis, Magog appellantur.

Ioseph.

Iosephus Antiq. lib. 1. cap. 15. scribit Abrahamum multa coniecisse ex terra, mari, & iis quæ cōtingunt circa solem & lunam, & ex omnibus quæ circa cœlum eueniunt. Hoc autem Chaldæum illum ex Chaldæorum disciplinis accepisse.

Cicero.

Cic. lib. 1. de Diuin. Siquidem, inquit, & in Gallia Druydes sunt, è quibus ipse Diuitiacum Heduum hospitem tuum, laudatorem cognoui: qui & naturæ rationē, quam Physiologiam Græci appellant, notam sibi esse profitebatur, & partim augurius, partim coniectura, quæ essent futura, docebat. Et in Persis augurantur, & diuinant Magi, qui congregantur in fano commentandi causa, atque inter se colloquendi. Neque sanè putandum est hos Magos, siquidem dæmoniacis artibus addicti fuissent, & in malignos spiritus iurassent, ad Christum accessuros fuisse, cùm nihil nisi illorum cōsilio facturi essent. Quæ enim conuentio Christi ad Belial, quę luci ad tenebras? Nemo potest duobus dominis seruire: nemo Deū & dæmones colere. Non admittit regia Christi incantatores, veneficos, ariolos. Admittant aulici, admittant reges terreni: non admittit Christus, non Ecclesia. Hæc enim Domini lex posita est: Anima quæ declinauerit ad Magos, & ad ariolos, separabo eam de medio populi mei. Quinetiam regibus & principibus malè cessit, quoties huic Magiæ crediderunt. Sic Iamnes & Mābres Pharaonē, sic Sedechias & Pseudoprophetæ Achab regem deceperunt. Sic Sauli malè cessit, cùm Pythonissam consuluisset.

Contra principes & aulicos, incantatoribus credentes.

Quòd si ad Christum conuolarunt hi, qui priùs fuerant curiosa sectati: ita tamen vt libros suos comburerent, teste Luca in Act. Apostolorum, & Magicum dæmonum cultum abiurarent.

Comburendi libri incantatorum & dæmonum.

Cyprianus Martyr primùm quidem dæmonum cultor erat, Magiæ infami & Satanicæ addictus. Verùm vbi nihil se suis incantationibus ad inducendam Christianam virginem profecisse vidit, dæmones abiurauit, vt Christum profiteretur.

Gregor. Nazianz.

Sed &, vt scribit Gregorius Nanzanzenus, Oratione in laudem eius, Magicos libros publicè proposuit, amentiam prædicauit, & ingentem ex illis flammam excitauit. Relinquitur igitur illos, qui Christū adorarunt, aut imposturis Magicis minimè se adiūxisse, sed rerum naturalium cognitione præditos fuisse: maximè cùm hoc nomen illis Christum adorantibus deferatur: aut, si perniciosæ huic Magiæ olim incubuerant, & per dæmonum inuenta diuinarant, huic nunc impietati renunciasse. Potuisse enim eos à Deo inspirari, quamuis priùs ariolandi scientiam sectarentur, vt neque verbum Dei mutare potuerit.

Origenes.

Origenes homil. 12. in capit. 24. Numer. Colligitur, inquit, quòd etiam Balaam scientia, pro qua accersitus est ex Mesopotamiæ montibus ab Oriente, vt malediceret Iacob, habeat quidem initia & originem ab excelso: & inde sit ei agnitio, qua didicerit vel naturas animalium, vel motus auium, vel differentias vocum: sed ea quæ ad scientiam bonorum accéperit, contulerit ad vsum malorum. Vnde dicitur Num. 24. Dixit Balam filius Beor, ho-

mo

mo verè videns, & audiens ſermones Dei, ſciens ſcientiam excelſi, & viſionem Dei videns in ſomnis. Baſil. ho. de humana Chriſti generat. Genus, inquit, Perſicum Magi, incantationibus, & Magicis & naturalibus quibuſdã affectibus, Aſtronomiæque & rebus ſublimibus vacabant. Eiuſdem ferè Magicæ Balaam ille videtur fuiſſe, qui à Balac miſſus eſt, vt verbis quibuſdã populo Iſraël malediceret.

Baſilius.

Forſan & per aduentum Domini, aduerſariam poteſtatem iam debilitatam, irrita ſua energia, ſentientes, magnæ virtutis teſtimonium Chriſto nato attulerũt. A Ita ſcilicet non modò Cyprianus, ſed & complures Magi temporibus Apoſtolorum, vt ſcribit Abdias Babylonicus in certamine Apoſtolorum, ad Chriſti fidem ſe cõtulerunt, cùm ſuæ doctinæ vanitatem, Chriſti verò virtutem contra dæmones impoſtores perceperunt.

Abdias Babylon.

Requirendum eſt autem, fuerintne reges. Qui contrà nituntur, exiſtimant ſapientiam naturalem, aut dominandi ſcientiam, idque per res phyſicas minùs reges decere. Gotthica prorſus concluſio. Suus enim reges Gotthi, non propter ſapientiam, ſeu rerum cognitionem, ſed propter ignorantiam mirantur, ſi modò ſuis ſubditis animum adiungat: B quaſi verò nec Philippus Macedo magnum illum Ariſtotelem Alexandro filio preceptorem deſtinarit:

2. An Magi fuerint reges.

Nec, vt ſcribit Plato, beatæ ſint hæ ciuitates, in quibus aut reges philoſophantur, aut philoſophi imperant. Idem ipſe in Alcibiade, ſeu de natura hominis, ita regum filios educari ſcribit, vt 14. anno puerum ſuſcipiant hi, quos regios pedagogos appellant.

Plato. Contra principes illiteratos, qui literatos contemnunt.

Sunt hi profectò ex omnibus Perſis ea ætate electi, præcipuique quatuor, ſapientiſſimus, iuſtiſſimus, temperatiſſimus, atque fortiſſimus aliquis vir: quorum primus Magicam Zoroaſtri Oromanſi filij docet: eſt autem illa Deorum cultus, atque idem C tradit inſtituta regia. Cicero, libro primo de Diuinatione, Quid inquit, Aſiæ rex Priamus, nónne & Helenum filium, & Caſſandram filiam diuinãtes habebat, alterum augutiis, alteram mentis incitatione diuina? quo in genere Martios quoſque fratres, nobili loco natos, apud maiores noſtros ſcriptum fuiſſe videmus. Quid Polybum Corinthium, nónne Homerus & aliis multa, & filio ad Troiam proficiſcenti mortem, prædixiſſe commemorat?

Cicero.

Omninò apud veteres qui rerum potiebantur, iidem augutia tenebant. Vt enim ſapere, ſic diuinare regale ducebant, vt teſtis eſt noſtra ciuitas, in qua & reges, augures, & poſtea priuati eodem ſacerdotio prædit, rempublicã D religionum authoritate rexerunt. Quid quòd Salomon rex omnium ſapientiſſimus, & Dauid Prophetiæ dono inſignis habitus eſt? Quot imperatores in Philoſophia claruerunt? Quot etiã Perſarum reges? Permulti in Magia celeberrimi habiti ſunt. Regnarunt etenim Magi ante Darium, & magnum illud Perſarum, Medorumque Imperium direxerunt. Itaque cùm ex illis partibus Magi illi prodiiſſe videantur, concludunt permulti illos reges fuiſſe, nimirùm Tertullianus libro contra Iudæos, Athanaſius, quæſtione ſecunda ad Antiochum, Cyprianus in ſermone de Bapetiſmo Chriſti, Hieronymus in Pſalmo E 71. Auguſtinus, ſermone quadrageſimotertio ad fratres in eremo, Druthmarus in Matth. Theophylactus etiam ſuis Commentariis in Matth. Albertus Magnus, & D. Thomas Aquinas, Nicolaus Lyranus, Dionyſius Carthuſienſis 10 Matth. & recentiores ex Catholicis.

Tertull. Athanaſ. Cyprian. Hierony. Auguſt. Druthmar. Theoph. Albertus. D. Tho. Lyranus. Dionyſ. Carthuſ.

Quod ex longa traditione accepiſſe videntur per manus à maioribus acceptum: cùm nemo hiſtoricorum hanc rem ſeſe affirmet aut vidiſſe, aut ex viris fide dignis, qui viderint, audiuiſſe. Nituntur etiam qui hos reges fuiſſe ſentiunt probabilibus coniecturis, qualis eſt quòd in Magis videtur impletum illud (Pſalm. 71.) F Reges Tharſis & inſulæ munera offerent: reges Arabum & Saba dona adducent. Et hoc Eſaiæ. Ambulabunt reges in ſplendore ortus tui: quæ à primis etiam temporibus in Epiphaniæ ſolennitate canit, & proponit Eccleſia.

Rationes eorum, qui exiſtimant Magos iſtos nõ fuiſſe reges, alo duntur.

Porrò qui exiſtimãt illos reges non fuiſſe, obiiciunt non ſilentio prætermiſſurum Euangeliſtam hoc nomen, nec Herodem illos tam imperioſè & inciuiliter excepturum eſſe. Verùm nihil facit vtraque obiectio. Non enim exiſtimauit Matthæus Euãgelij teſtimonium regio apparatu cumulandum eſſe, quod Magorum, id eſt ſapientum grauitas ampliſſimè ornauerat. Adde quòd vt tyrannorum Græcis, ita regum Romanis nomen diſplicuit. Non poteſt autem nomen ſapientum non omnibus acceptiſſimum eſſe. Quid ſi auriculas aſini Midas habet? & ſtolidus aliquis regale ſceptrum teneat? Non enim ambitione, & magiſtratuum amplitudine ſapientia menſuratur: & ad confirmationem veritatis plus valet teſtimonium ſapientis quàm regis.

Nomẽ ſapientum grauius quàm Regis.

Ideò Matthæus Magos dicere maluit, quàm reges. Quod ſecundò obiicitur, illos inciuiliter exceptos eſſe ab He- A rode, hoc non ad eorum conditionem, ſed ad Herodis faſtum, aut Romanæ gloriæ maieſtatem, quæ nemini cederet, deferendum eſt. Succedit nunc quæſtio, vnde venerint. Scribit Matthæus illos ab Oriente veniſſe Hieroſolymam. Cyprian. ſerm. de ſtella & Magis, hoc refert ad Arabiam, Auguſtin. lib. 3. de mirabilibus ſacræ ſcripturę, cap. 4. ad terram Eulath, Leo Martyr & Origenes ad Meſopotamiam, quidam ad Ægyptum.

3. Vnde venerint hi Magi. Cyprian. Auguſt.

Sed hæc Hieroſolymę meridionalis eſt. Potior autem pars illos ex Chaldæa veniſſe aſſerit, rationem habentes, tum doctrinæ illorum, tum nominis: ſeu & Balaami, à quo traditionem B ſtellæ accepiſſe narrantur. Adde quòd & Meſopotamia, & terra Eulath, & Euphrates & Aram, Chaldæam definiunt: & olim Chaldæis etiam ex Apollinis oraculo, ſimul & Hebræis, maior quàm cæteris nationibus, rerum diuinarum cognitio delata eſt. Sic enim ſcribit Iuſtinus Martyr in Apologetico contra Gentes illum dixiſſe,

Iuſtinus Martyr.

Μοῦνοι Χαλδαῖοι σοφίαν λάχον, ἠδ' ἄρ' Ἑβραῖοι.

Soli Chaldæi ſapientiam ſortiti ſunt, ſimul & Hebræi.

Neque enim putãdum eſt illos è remotioribus orbis partibus veniſſe, quia ex Oriente profecti eſſe narrantur: ſed C quòd ex partibus illis, quæ ad Orientem Chaldæam reſpiciunt iter egreſſi ſint, ſicut & Balaam, Num. 23. De Aram, inquit, adduxit me Balach rex Moabitarũ de mõtibus Orientis. Arameus autem fluuius Euphrates eſt, qui Chaldæam & Aſſyriam alluit. Sic ingratis vicinis Sabæis ipſi vltrò accedunt. Sic ex Hur Chaldæorum Abraham proficiſcitur: ſic ex Oriente Orientem verum ſolem adorant. Quo verò tempore Hieroſolymam venerunt? Sunt enim qui exiſtiment illos biennio exacto Chriſtum adoraſſe.

4. Quo tempore venerint.

Melius tamen Hieronymus, Auguſtinus, D. Thomas, & recentiores Catholici ex Matthæo colligunt illos ante purificationem veniſſe. Id etiam communis opinio D obtinet, incidiſſe in diem 13. à Chriſti natali. Sed quæritur rurſus, quomodo tam breui tempore ex Oriente veniſſe potuerint. Siquidem ita ſcribit Matthæus, *Cùm natus eſſet Ieſus in Beth-leem, ecce Magi*: quaſi diceret, ſtatim atque natus eſt, Magos adfuiſſe. Dictio enim *Ecce* præſens aliquid indicat, vt Geneſ. 24. Necdum intra ſe verba compleuerat, & ecce Rebecca egrediebatur. Et in ſequentibus: Et ecce quum inducerent puerum parentes eius, Simeon, &c. Quinetiam in Beth-leem veniſſe dicuntur, & ibi infantem agnouiſſe: quod neceſſe fuit contigiſſe ante quadrageſimum diem poſt natiuitatem eius, E cùm elapſo quadrageſimo die in templo oblatus, non tãdem in Beth-leem, ſed in Nazareth relatus ſit, vbi & educatus fuerit vſque ad fugam eius in Ægyptum.

Obiectio.

Nec obſtat quod obiici poteſt, Mariam in die purgationis ſuæ ditiorem aliquam oblationem factutã, quàm vt pro more pauperum par turturum, aut duos pullos columbarum offerret, ſi priùs munera illa Magorum accepiſſet. Reſpondetur enim reſeruare illa hæc potuiſſe diuinitùs monitam, quibus ſibi, filio, & viro viaticum in Ægyptum pararet. Denique ab omni faſtu & oſtẽtatione virgo erat aliena: nec mutare paupertatis conditionem voluit, quã F ſciebat Dei filio placuiſſe. Ita præſcriptũ pauperibus munus obtulit. Nec obeſt quòd Herodes occidit pueros à bimatu & infrà ſecundum tempus quod exquiſierat à Magis, quaſi biennio elapſo Hieroſolymam acceſſerint.

5. Altera obiectio.

Nõ enim pueri illi à bimatu occiduntur ſoli, ſed & recentiores nati ſecundum præſcriptum à Magis: adeò vt in illos non modò ſæuiiſſe dicantur, qui nati erant à tempore apparentis ſtellæ, ſed & in grandiores, qui iam duos annos nati erant. Itaque Matthæi contextus ſic explicandus eſt, *Cùm natus eſſet Ieſus in Beth leem Iudæ*, ſicut ex Luca ple-

nius colligimus, qui & Beth-leem Iudæ nominat, ad differentiam alterius Beth-leem in Galilæa. *In diebus Herodis regis* Ascalonitæ, natione Idumæi, cuius filius Herodes Antipas occidit Ioannem, & Christum in passione illusit.

Herodes quà. Cur meminit Herodis. Chrysost.

Fuit enim alter Herodes Agrippa, qui Iacobum decollauit, & Petrum carceri mancipauit: qui percussus ab Angelo, consumptus à vermibus expirauit. Refertur autem nomen Herodis, vt scribit Chrysostomus, homilia secunda in Matthæum, ad ostendendum quòd Prophetia Danielis de natiuitate Christi post 70. hebdommadas annorum sit in Christo impleta: quia à tempore Danielis A vsque ad regnum Herodis tot hebdomadæ transierunt.

1. *Ob hebdomadas 70. Danielis.* Tertull. Leo Mart.

Vna autem hebdomada continet septem annos, omnésq; simul continent circa quadringétos annos, vt docet Tertullianus, lib. contra Iudæos. Alia ratio est, vt scribit Leo Martyr, sermone 3. de Epiphania. Huius, inquit, ineffabilis misericordiæ manifestatio facta est Herode apud Iudæos regium ius tenente, vbi legitima regum successione cessante, & Pontificum potestate destructa, alienigena obtinuerat principatū, vt veri regis ortus illius Prophetiæ voce probaretur, quæ dixerat: Non auferetur sceptrū

2. *Ob Prophetiam Iacob.*

B de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium. Quoniam ergo tempore Herodis alienigenæ ablatum fuit sceptrum, id est, dominium de Iuda, & dux de eius prosapia: certum est Christum tunc aduenisse, qui est expectatio gentium, prout in Aggæo habetur: Veniet desideratus cunctis gētibus. Nam vsque ad tempus Herodis, aliqui de tribu Iuda præfuerunt Iudæis. Quamuis enim tempore captiuitatis Babylonicæ regia dignitas videretur ablata à Iuda, restituta tamen est tribui illi in Zorobabele & Machabæis. *Ecce*, id est, paulò post natiuitatem, *Magi*, sapien- C tes viri, *ab Oriente*, à Perside, quæ est in plaga Oriētali respectu Iudææ, *venerunt Hierosolymam*. Illa enim totius Iudææ caput erat: hîc præcipuæ scholæ, & homines legis peritissimi.

Thomas. Leo. Mart.

Sed &, vt scribit Thomas in Matth. & Leo Martyr, serm. 4. de Epiph. Domini, regia ciuitas erat: vnde regem Iudæorū in regia ciuitate quærebant: Idque diuina dispēsatione fiebat, vt primò testimoniū de Christo Hierosolymis daretur, ad implendam Esaiæ prophetiam, cap. 2. De Sion exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem.

P. Chrysol.

Sic, vt scribit Petrus Chrysologus, ho. 156. ab Oriente ad Orientem veniunt Magi, vt susciperet ve- D nientes, ipse qui iusserat vt venirent. Hîc itaque Hierosolymis velut in florēti Academia resolutionem quæstionis requirunt. Est enim, vt scribit Salomon, in multitudine sapientum sanitas orbis. Quærunt ergo, *Vbi est, qui natus est rex Iudæorum?* Quàm certa atque secura hæc interrogatio est?

Libera Magorum de Christo confessio. Plutarchus.

Quis enim audeat in media regia alium regem quærere præter eum, qui regni gubernacula dirigit? Omnis potestas impatiens consortis erit. Et locū in omnibus regnis habet hæc Alexandri ad Darium sententia: Neque cœlum duos soles, neque terram duos reges ferre posse, vt scribit Plutarchus in Apophthegmatis. Quanta E etiam inter diuersorum regnorum principes æmulatio? An non alter alteri insidiatur, & vendicandæ sibi alterius ditionis occasionem captat? Quis nisi cum vitæ dispendio apud regem de alio rege quæstionem moueat? An nō hoc erit eius maiestati & dignitati derogare? An nō proditionis & insidiarum suspicionem ingerere? Adde quòd Herodes erat Ascalonita, non Iudæus.

Ambros.

Ambrosius, super Luc. Fertur enim, inquit, quòd Idumæi latrones Ascalonem ingressi, Antipatrum inter alios abduxerūt captum. Is igitur imbutus mysteriis Iudæorum Hircano Iudææ regi amicitia copulatur, quem pro se ad Pompeium Hir- F canus direxit: & quia legationis fructu potitus est, propter eam gratiam partem regni affectauit. Occiso autem Antipatro, filius eius Herodes ex Senatuscōsulto regno Iudæorum præfectus est. Ex quibus liquet nullam illum cum Iudæis affinitatem habuisse. Quomodo igitur non sibi timeret, qui contra ius & consuetudinē Hebræorum sceptrum obtineret? Verùm tanta erat Magorū istorum auctoritas, vt nihil in illorum vitam moliretur, etsi de alio rege quærerent. Tantus fortè comitatus, vt nihil attentare auderet: sed & tanta illorum constantia, vt nihil sibi timendum censerent, vbi causa religionis ageretur. Qui erubuerit me coram hominibus, inquit Christus (Matth. 10.) erubescam & ego illum coram patre meo. Et rursus. Nolite timere eos qui occidunt corpus, animā autem non possunt occidere. Non possunt in causa Christi dissimulare, non Herodi blandiri: quod tamen aulicorum plurimi faciunt, qui magis terrenis hominibus, principibus scilicet & regibus, quàm Deo vero obsequuntur. Mirum denique quòd isti, quamuis extranei, & ex prima Persarum nobilitate oriundi, sese regi Iudæorum submit- A tere velint, & ea propter iter istud susceperint, vt illum adorarent.

Quomodo fiat, vt reges alterum regē adoraturi venerint.

Verumenimuerò aliquid maius de Deo cōceperant, quàm vt solis Iudæis dominaretur. Hic enim est rex regum, & dominus dominantium, cui data est omnis potestas in cœlo & in terra. De quo apud Esaiam legitur, Et erunt reges nutricij tui. vnde & ipsis regibus terrenis dicitur, Psal. 2. Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram: נשקו בר. *Nasku bar*, id est, vt vertit Sanctes, osculamini filium. Nam cum exarserit in breui ira eius, beati omnes qui confidunt in eo. Cæterùm Christum verum hominem, verum regem, verúmq; Deū B prædicant. Cùm enim natum esse dicunt, humanitatem fatentur: cùm regem Iudæorum vocant, dignitatem eius agnoscunt. Deum etiam annunciant, cùm adiiciunt, *Et venimus adorare eum*.

P. Galatin.

Petrus Galatinus, lib. 8. de arcanis fidei in Talmud inuentis, capit. 3. probat olim prædictum fuisse à Prophetis, & traditum ab eorū interpretibus Iudæis, quòd reges gentium ad Messiam cum muneribus adorandum venturi essent. Et ne quis fortè illos leui coniectura inductos fuisse censeat, *Vidimus*, inquiunt, *stellam eius in Oriente*.

Cyprianus. *Vnde Magi isti didicerint Christi manifestationem & natalem.*

Cyprianus, serm. de stella & Magis. Erant enim in illis regionibus viri syderum inspectionibus as- C sueti, qui arte Mathematica vim discursūmque nouerant planetarum, qui ex elementorum natura rationem temporum metientes, astrorum ministeria certis experimentis propriis didicerant effectibus assignata. Hi ex vaticiniis Balaam olim audierant stellam oriri ex Iacob, & hominem in Israël, cuius fortitudo quasi rhinocerotis, ad quem in trieribus de Italia venirent, qui superarent Assyrios, & vastarent Hebræos, quo tempore nec in Iacob idolum, nec in Israël simulacrum esset. Diuini homines illi huius Prophetiæ prouentum expectauerāt, & vbi D venit plenitudo temporis, orto repentè nouo sydere, ad antiqua recurrentes volumina, tam testimonio muniti, quàm signo, dromadis inuecti in Iudæam stella duce peruenerunt.

1. *Quando stella apparuerit.* Hierony. Chrysost. Theophyl. Gregor. Nissen. Ambros. Euseb. Emissen. Nicepho. Fulgentius. Leo Mart. P. Chrysol.

Idem Hieronymus in Matth. Chrysostomus, Theophylactus in eundem Euāgelistam, Gregorius, Nyssenus, hom. de natali Christi, Ambrosius in Luc. Eusebius Emissenus, Nicephorus Callistus, lib. 1. hist. Eccles. cap. 13. Fulgentius, Leo Martyr, & antiquissimi patres testantur. Petrus Chrysologus, hom. 58. Non Chaldæa, inquit, arte, sed de prisca sanctorum traditione maiorum, erant isti de genere Noë, de filiis Abrahæ, qui Christum nasci per Deum didicerant, non per artem: eumque hominē, Deū, E regem, moriturum alto cognouerunt sacramento.

Berosus.

Berosus, lib. 3. Breuiarij, videtur accedere ad hanc Petri Chrysologi obseruationem. Narrat enim Noë iam senem, vbi Theologiam & sacros ritus docuisset, humanam sapientiam professum esse: & quidem multa naturalium rerum secreta mandasse literis, quæ solis sacerdotibus Scythæ Armeni commendant: Docuisse astrorum motus, annum distinxisse ad cursum solis, & duodecim menses ad motū lunæ, qua scientia prædicebat illis quid in anno & cardinibus eius futurum contingeret (vtique in rebus natura- F libus, non iis quæ ab electione voluntatis pendent, vnde & diuinæ naturæ velut participem, cœlum & solem nominabant.

P. Chrys.

Petrus Chrysologus, hom. 156. Quando enim, inquit, Deum Magus, quando regem cœli, nisi reuelante Deo, Astrologus inuenisset? quando vnum Deum sine Deo Chaldæus adoraret in terra, qui in cœlo Diis tot dē, quot syderibus, seruiebat? Hoc olim ab Erythræa Sibylla, lib. 8. Oraculorum prædictum fuerat. Sic enim habet:

Sibyl. Ery.

[illegible]

id est, *Diuinam stellam coluere recentem*

Monstratusq; Dei præcepta sequentibus instans.

Prosp. Aqu.

Prosper Aquitanicus, de promiss. & prędict. part. 3. prom. 6. huc etiam refert hæc Virgilij carmina, tanquam è Sibylla deprompta.

Virgil.

Stella facem ducens multa cum luce cucurrit:
Muneribus cumulant, & sanctum sydus adorant.

Fulgentius.

Fulgentius, serm. de Epiphania. Hæc stella, inquit, nunquam apparuit, quia tunc eam puer iste creauit, & Magis ad se venientibus præuiam deputauit. Iste puer in præsepi quidem paruulus collocatur, sed magnus in cœlo mirabiliter operatur. Permittit se manibus in terra portari, sed præcipit sibi cœlestia famulari. **A** Quid est ergo, quòd infantilem attendis ætatem, & eius diuinam non intelligis potestatem? Sic fuit veraciter intimanda pueri huius naturalis diuinitas, & naturalis humanitas, vtraque naturaliter vera, vtraque vnita, nec in se inuicem confusa, nec in se inuicem separata. Ipsum enim habuit Maria filium de se natũ, cui stella debitæ seruitutis debuit famulatum. Ipsum eundémque Maria in Beth-leem Dominũ hominem peperit, quem stella Magis in Oriente positis nunciauit.

Maximus.

Maximus Episcopus, homil. 1. in Epiph. Dom. Quibus verò radiis, inquit, quantóve lumine illam Domini stellam antiqua credimus tunc inter astra fulsisse, **B** quantum in splendore præcessit, quæ tantum præibat in munere, quæ velut quidã totius orbis oculus, caligantis mundi veterem nouauit aspectum?

August.

Augustinus, tom. 3. lib. 3. cap. 4. de mirabilibus sacræ scripturæ. De ista verò stella dubitatur, vtrum stella simplex, an Angelus, an Spiritus sanctus accipiatur: etsi Catholico sensui nihil repugnat: cùm de singulis disputatum fuerit, arbitris maioribus eligendi liberam voluntatem ingenioli nostri mensura concedet.

2.
Quæ fuerit hæc stella.

Si enim quis simpliciter stellam esse accipiendam maluerit, à cæteris stellis in hoc ducatu quomodo deuiauit? **C** quarũ natura ab initio condita in firmamento constituta fuisse dignoscitur, sicut libri Geneseos authoritate manifestatur. Si ergo in firmamento cœli maneret inter Beth-leem & Hierusalem, dux fieri ambulantibus qualiter posset? etsi per aëra sagittæ more, quamuis paulo lentiore cursu propter sequentes peruolaret, assuetum in firmamento locum & cursum interim desereret. Quod nec maioribus quidem luminaribus accidisse scripturæ describunt, cùm in signis aut steterunt, aut reuersa sunt: nisi fortè aëreus ille ignis, qui tale ministerium accipit propter similitudinem, sicut in multis diximus, stel- **D** læ vocabulum accepit: aut si Angelus habitu stellæ hoc ministerium fecit. quod non repugnat, dum se Angeli, quando se hominibus ostendunt, in multos transformant habitus: quomodo & Moysi in Oreb de rubo Angelus ignita facie loquebatur, (Exod. 3.) & velut miles armatus Iosuę filio Nũ extra castra in Galgalis ostendit. (Ios. 5.) Sicut currum & equos igneos ascensione Heliæ Angeli finguntur, (4. Reg. 2.) & quando Helisæus pueri sui oculos aperuit, 4. Reg. 6.) in iisdẽ habitudinibus Angeli manifestantur. In forma hospitum Abrahæ & Loth conspectibus se præbuerunt, (Genes. 18. & 19.) & Manue & vxor **E** eius Prophetali habitu loquentem ad eos Angelum viderunt. (Iud. 13.) Nimirùm & ista vice Angelus dux Magorum efficitur, qui astrulogis in stellæ similitudinẽ & clarissimi syderis fulgorem transformatur. Licet enim per imaginem rerum, quæ Ioãni in Apocalypsi sua per visionem dicuntur, huic tamen intellectui non contrafacit, stellæ septem ecclesiarum, septem Angeli sunt. (Apoc. 1.) Vnde quamuis in spiritu, dum tamen stellæ Angeli dicũtur, quid repugnat si etiam in loco stella Angelus dictus esse sentiatur? Vel certè si neque Angelus, neque stella firmamenti, neque alius quispiam ignis, hæc stella fuisse **F** dignoscitur, Spiritu ergo sanctus hæc stella fieri concedatur: qui sicut postmodùm corporali specie colũbæ descendit super Iesum Dominum in Iordane, sic gẽres adoratrices, stellæ specie duxit ad cunabula Domini nascentis in carne. De quo spiritu per parabolam Balaam Astrologus loquebatur: Orietur stella ex Iacob, rutilum scilicet lumen spiritualis gratiæ Christi, qua nox infidelitatis gentium illuminatur. Sicut ergo in igne super Apostolos postea in cœnaculo Sion descẽdit, ita in specie stellę Magos ad Dominũ Spiritus sanctus deduxit. Hæc Augustin[9] non alia ratione in quæstionem vertit, quàm vt stellã hãc non ex earum numero fuisse, quæ primò creatæ sunt, cõcludat.

Theoph.

Theophylactus. Quando audis stellam, ne talem putes illam, quales videmus, sed diuinam virtutem & angelicam in figura syderis apparentem. Quòd autem angelica virtus fuerit stella, manifestum ex eo, quòd in die refulserit, & ad motum Magorum se mouerit, & ad quietem eorum quieuerit. Quin & à Septẽtrionali parte, quæ est Persidis, ad Meridiem, in qua est Hierusalem, mouebatur. Nunquam autem stella à Septentrione ad Meri- **A** diem vertitur.

Greg. Nyss.

Gregorius Nyssenus, serm. de sancta Christi natiuit. Sed & ex reliquis stellis, inquit, cùm aliæ quidem penitus in stabili atque erroris experte sphæra defixæ, atque immobilem statum sortitæ sint, aliæ verò nunquam moueri desinant: hæc & mouetur, dum Magis dux itineris est, & consistit, dum locum indicat iisdem.

Euthym.
Cur hæc stella de nouo formata dicatur.

Euthymius in Matthæum, rationes omnes colligit. Et verè, inquit, diuina quædam inerat potentia in hanc figuram transformata, & quidem in multis manifestum est. Primùm à via. Nam quælibet stella ab ortu progreditur in occasum, sola hęc à Septentrione in Meridiem ferebatur. **B** Talem nempè sortitur Palæstina situm, si ad Persidẽ conferas. Secundò à splendore. siquidem nulla in die apparet, propter excessum lucis solaris: hanc solam in die apparentem sol occultare non poterat. Tertiò, ex hoc quòd prout opus erat, apparebat, rursúsque occultabatur. Vsque ad Palestinæ enim regionem ducatum illis præstans, apparuit. Ex quo autem Hierosolyma accesserunt, seipsam occultauit, rursúsque à Hierosolymis, exeuntibus demonstrauit, & illis quidem euntibus pręcedebat, stantibus verò circummanebat, iuxta illorum necessitatem suum præbens motum. Quartò, ex eo, quòd terræ **C** proxima incidebat. Neque enim speluncam ad diuersorium demonstrasset, si aliis proxima stellis, sublimis lata fuisset: nunc autem veniens, stetit supra locum vbi erat puer.

1.
2.
3.
4.

Euthym.
Contra Genethliacos & fatarios.

Ex his manifestum est, vt idem concludit Euthymius, contra Genethliacos, nullum fatum aut necessitatẽ homini ab astris pendere, cùm neque hoc sidus ex numero primorum fuerit.

Thomas.

Thomas Aquinas in Matthæũ, duos hinc errores dimanasse colligit, ex malè intellectis Magorum verbis.

Priscillian.

Alij enim, vt Priscillianistæ, omnes actus hominum fato dirigi confirmarunt, per hoc quod Magi dicunt, *Vidimus stellam eius.*

Manichæi.

Alii, nimirùm Manichæi, **D** Euangelium Matthæi reprobant: quasi fatum hoc loco admittat, quod ipsi reiiciunt. Augustin. tom. 6. lib. 2. cap. 5. contra Faustum Manichæum. Et nos quidem, inquit, sub fato stellarum nullius hominis genesin ponimus, vt liberum arbitrium voluntatis, quo vel benè vel malè viuitur, propter iustum iudicium Dei ab omni necessitatis vinculo vindicemus. Quanto minùs illius temporalem generationem sub astrorum cõditione credimus factam, qui est æternus vniuersorum creator & dominus? Itaque illa stella, quam viderunt Magi, Christo secundum carnem nato, non ad decretum dominabatur, sed ad testimo- **E** nium famulabatur. Nec enim subiiciebat imperio, sed indicabat obsequio. Idem lib. 5. de ciuitate Dei, capit. 1. ostendit causam Romani Imperij, omniúmque regnorũ, nec fortuitam esse, nec in stellarum positione consistere. Cap. 4. in eam rem producit Esau & Iacob geminorum multùm inter se dispares mores & actiones, qui tamen eodem temporis momento nati sunt, sic vt posterior plãtam prioris teneret.

Idem.

Cap. 5. ex his, quæ quotidie videmus, in his qui eodem tempore nati sunt, nec tamen eosdem mores, fauores, opes, possessiones, eadem pericula nanciscantur, Mathematicorum vanam scientiam conuincit. **F** Cap. 7. vanam superstitionem eludit, qua dies eliguntur, quibus vxor ducenda, aut domestica quædam negotia ineunda sint.

Contra eos qui superstitiosè dies eligũt suis actionibus.

Nec illud, inquit, volunt aduertere, quòd electo ad seminandum agrum die, tam multa grana simul veniunt, simul germinant, ea orta segete simul herbescunt, pubescunt, flauescunt, & tamen inde spicas cæteris coæuas, atque, vt ita dixerim, congerminales alias rubigo interimit, alias aues depopulantur, alias homines auellũt. Quomodo istis alias constellationes fuisse dicturi sunt, quas tam diuersos exitus habere cõspiciunt? An eos pœ-

mitebibus rebus dies eligere, easque ad cœleste negabūt pertinere decretum, & solos syderibus subdent homines, quibus solis in terra Deus dedit liberas voluntates? His omnibus cōsideratis non immeritò creditur, cùm Astrologi mirabiliter multa vera respondent, occulto artificio fieri spirituum non bonorum, quorum cura est has falsas & noxias opiniones de astris & fatis inserere humanis mentibus atque firmare, non horoscopi notati, & inspecti aliqua arte, quæ nulla est. Hanc Mathematicorum impietatem Gregorius Nyssenus, lib.6. Philosophiæ, cōuincit. Nam capit. 1. disputat contra fatum Stoici. Cap. 2. interimit fatum Ægyptiorū, quod ab astris pendere asserebant. Cap. autem 3. aduersus eos agit, qui dicunt liberam electionem esse à nobis, euentum verò à fato. Et vt pauciores rationes in summam trahamus, non superfluū erit audire, quid Basilius, homil. 6. diuini opificij sex dierum, de ea re scripserit. Primùm igitur illud ipsos interrogabimus, sitne vt singulis diebus syderum figuræ mille modis mutentur, ac varientur? Nam cùm vagæ stellæ perpetuò continuóque moueantur, citiùs planetæ alij in alios incurrant & apprehendant, & partim tardiore motu suos efficiant orbes: fit vt in eadem hora sæpenumerò tum mutuò sese conspiciant, tum occultentur. Et cùm maximam vim habeat geneseos siue natiuitatis, ab effectrice bonorum an malorum conspici stella, vt ipsi censent, sitne vt sæpè, cùm haud id attigerint ipsi tempus, quo honorū effectrix stella dominabatur, ob vnius ignorantiam minutæ, eam tum vt in mala situm fortuna designent? Cogor enim eisdem nunc vti verbis, quibus & illi ipsi vti consueuere. In verbis igitur huiusmodi magna quidem amentia, multò verò maior impietas continetur. Maleficæ enim stellæ suæ ipsarū malignitatis causam in suum transscribunt factorem. Nam si natura stellis competit maleficium, ipse sanè creator effector malignitatis: sin improbæ voluntate sua, malæque euadunt: primùm quidem, animantia quæque erunt boni malique electiua, & solutis appetitionibus imperiosisque vtentur: quod quidem inanimis falsò tribuere, summæ dementiæ constat esse. Deinde quantum à ratione dissonat, malum ac bonum non pro dignitate cuique distribuere? sed cùm hoc in loco fuerit, bonam, cùm ab hoc conspecta sydere fuerit, malam eandem dicere stellam: cùm parumper denique declinauerit à figura, suæ protinus obliuisci malignitatis? Sed hæc quidem hactenus sunt dicta. Si verò singulis in momentis temporis atque punctis, in aliam atque aliam sydera figuram permutando se accommodant: in innumeris autem huiusmodi mutationibus, quæ vna die tantædem contingunt, figurationes eiusmodi regiarum natiuitatum perficiuntur: cur singulis quæso diebus nō reges nascuntur? aut cur apud ipsos reges omninò regna per successiones traduntur? Non enim quemque regem ortum filij sui, ad regiam syderum figuram obseruantem accommodare dicere audent. Quis enim mortalium rei talis dominus esse potest? Cur ergo Ozias genuit Ioathā, Ioatham Achas, Achas Ezechiam, & horū nulli nancisci contigit seruilem natiuitatis suæ horam? Deinde si non probatum ac improbatum operationum principia penes nos sita sunt, sed ex ortu necessitudines emergunt: frustrà profectò legumlatores agendas res & non agendas, sed fugiendas præscribunt: frustrà sunt iudices etiam, virtutem honore, vitium pœnis afficientes. Non enim hoc pacto iniuria commissa, furis est, aut homicidæ: quippè cùi neque volenti quidem, ob ineuitabilem ipsum impellentem ad agendum necessitudinem, manum continere licuerit. Vanissimi denique homines sunt, & qui dant artibus operam, in ipsisque elaborant: quando rectè quidem facturus videtur agricola, si neque semen vllum in terram deiecerit, neque ad messem falcem exacuerit suam: quin & mercator, velit nolit, supra modum ditescet, quando ipsi fatum affatim accumulat luculentas & vberes diuitias. Spes porrò magnæ illæ Christianorum euanescent omninò in nobis, atque peribunt: quippè cùm neque iustitia honoribus vllis afficiatur, neque peccata puniantur, propterea quòd nihil prorsus ab hominibus libero animi proposito agatur. Nā

Greg. Nys.

Basil.

Stella non sūt malefica. Quanta cōsequantur absurda si stellæ maleficæ sint.

1. *Differentia naturæ.*

2. *Varietas loci, in quem stella fertur aut aspectus.*

3. *Varietas natiuitatum in vno momento occurrentiū.*

4. *Varietas actionum.*

5. *Vana ergo præmia & supplicia.*

6. *Vanæ artes.*

7.

vbi necessitas vrget, fatúmque dominatur, nullum id ibi locum obtinet, quod pro dignitate penditur: id, inquam, quod iusti iudicij munus præcipuum esse constat. Sed contra illos eousque sit disputatum. Nunc dicamus, cur stellæ signo Magi vocati sunt Magi. Cur non potiùs Angelus illis sicut & pastoribus apparuit? D. Gregorius Pontifex in homelia. Quia videlicet, inquit, Iudæis, tanquā ratione vtentibus, rationale animal, id est Angelus, prædicare debuit: Gentiles verò, quia vti ratione nesciebāt, ad cognoscendum Dominum non per vocem, sed per signa perducuntur: quia & ipsis Prophetiæ tanquam fidelibus, non infidelibus, & istis signa tanquam infidelibus, & non fidelibus, data sunt. Et notandum quòd redemptorem nostrum, cùm iam perfectæ esset ætatis, eisdem Gentibus Apostoli prædicant, eúmque paruulum, & necdum per humani corporis officium loquētem stella Gentibus denunciat, quia nimirùm rationis ordo poscebat, vt loquētem iam Dominum nobis prędicatores innotescerent, & necdum loquentem elementa muta prædicarent. Theophylactus in Matth. Nam quoniam astrologi Magi erant, propterea Dominus familiari ipsis signo eos adduxit, sicut Petrum piscatorem à multitudine piscium ad nomen Christi venatus est, & stupescere fecit. Thomas Aquinas in Matth. Est enim rex cœlorum, & ideò per cœleste iudicium voluit manifestari. Psal. 18. Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum. Iudæis quidem lex data est per Angelos, Gal. 5. Gentiles verò (Rom. 1.) inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt, visibilia cognouerunt. Vnde & eorum vocatio promissa est Abrahæ sub figura stellarum. Genes. 15. Suspice cœlum, & numera stellas si potes. Leo Martyr, serm. 3. de Epiphan. Commouet Magos remotiuris Orientis habitatores stellis cæteris fulgentior stella, & demirandi luminis claritate. Viri ad hæc spectanda non inscij, magnitudinem significationis intelligunt, agente hoc sine dubio in eorum cordibus inspiratione diuina, vt eos tantæ visionis mysterium non lateret, & quod oculis ostendebatur insolitum, animis non esset obscurum. Idem homil. 4. de Epiphania. Vnde enim hi viri, cùm proficiscerentur de patria, qui nondum viderant Iesum, nec aliquo conuitu eius, quòd eum tam ordinatè venerarentur, aduerterant, hanc deferendorum munerū seruare rationem? nisi quia præter illam stellæ speciem, quæ corporeum incitauit obtutum, fulgentior veritatis radius eorū corda perdocuit, vt priusquàm labores itineris inchoarent, designatum sibi intelligerent, cui in auro regius honor, in thure diuina diuinatio, in myrrha mortalitatis cōfessio deberetur. Et hæc quidem quātum ad illuminationem fidei pertinebat, potuerunt illis credita & intellecta sufficere, vt corporali intuitu non inquirerent, quod plenissimo mentis visu inspexerant. Eusebius Emissenus, hom. in Epiphan. Domini. Sed nunquid ista (inquit) stella videbatur ab omnibus? Si enim ab omnibus videretur, nequaquam se eam in Oriente vidisse dicerent, quæ non solùm in Oriente appareret. Factum est autem, vt visa stella quicquid per eam significabatur, mox intelligerent, non tamen Astrologiæ certa demonstratione, sed Spiritus sancti. Christum igitur in stella quærebant, quē diuina inspiratione per stellam significari intelligebant. Chrysostomus, ex variis in Matth. locis homelia 1. Vt per significationem stellæ & hominis, in filio Dei diuinæ & humanæ naturæ coniunctio nosceretur. Vnde & in Apocalypsi (22. capit.) ita de se Dominus restatur: Ego sum radix Iesse, & genus Dauid, & stella splendida matutina: quia per natiuitatis suæ ortum, discussa ignorantiæ nocte, in salute mundi, tanquam fulgidum sydus emicuit. Petrus Chrysologus, serm. 157. Itaque si dixerit aliquis, quare Magi? quare per stellam, si cum stellis cum origine nulla causa est, nulla ratio cum natura? Quare Magi? quare stella? Vt per Christum ipsa materia erroris sic fieret salutis occasio, quemadmodum per Christum mortis causa, causa facta est vitæ. Hostem proprio mucrone turbare singulare est insigne virtutis. Apud Magos in culpa erat ignorantia, non voluntas: & erat in crimine non studium, sed error, quęrere Deum,

Vana spes. Cur Magi stella vocati sunt, & non ab Angelo apparente.

D. Greg.

1. *Doceri debuerunt per signa.*

Theoph.

2. *Signum stellæ illis familiare fuit.*

Tho. Aqui.

3. *Inuisibilia per visibilia cognoscuntur.*

4. *Sic promissa eorum vocatio.*

Leo Mar.

Fides Magorum quantū nobis profit.

Eus eb. Emissen.

5. *Christus per stellā expressus.*

Chrysost.

P. Chrysol.

A B C D E F

& noſcere. Quærere, neceſſitas magis eſt, quàm reatus. Fuit ergo pium, vt & Deus inuenire quærentibus daret & culpā deputaret errori. Denique Paulus iudicio tali de perſecutore factus eſt prædicator: quia per zelū legis impugnabat legē, & in Deū Dei amore peccabat. Hinc eſt, quòd fides currit ad Paulū, perfidia ad ignorantiā recurrit. Diſcernūt igitur ſtellā eius à cæteris ſyderibus, vt qui cætera ex artis ſuæ profeſſione dignoſcerent, hoc autē ſydus præter naturę ordinem illuceſcere viderent. Vnde tāquam ex patribus accepto per manus oraculo de rege naſcituro, ſimulque de indice natiuitatis eius, *Vidimus*, inquiunt, *ſtellam eius in Oriente*. Adiiciūt autē, *Et venimus adorare eum, καὶ ἤλθομεν προσκυνῆσαι αὐτῷ*. *Venimus* in præterito interpretandum eſt, vt ad occaſionē itineris referatur. A **A** dorare autē etſi hîc ſuccūbere & venerari ſignificare videatur ex vi dictionis, interpretādū eſt tamē pro λατρεύειν, id eſt, adorare. Theophylactus in Matth. Vidētur, inquit, hi Magi magna virtute præditi. Nā qui in aliena regione adorare voluerunt, quomodo non in Perſide ipſa magna libertate prædicauerūt? Et primùm quidē à paſtoribus Iudæis Chriſtus agnitus eſt, demū ab his Gentilibus. Fulgētius, ſer. de Epiphania Domini. Nam quia ipſe, inquit eſt **B** Deus, qui ſibi in veteri Teſtamento primitias offerri mādauit: idē Deus homo natus, Gentiū primitias ſuo cultui dedicauit. Apoſtolica verò teſtatur authoritas, quia vnus eſt Deus, qui iuſtificat circunciſionē ex fide, & pręputium per fidem: circunciſionis nomine Iudæos, præputij nomine Gentes indubitanter oſtendens. Iſti ſunt duo parietes, qui ex diuerſo venerunt, & in lapidē, qui factus eſt in caput anguli, in vnitatem fidei cōuenerunt. Vnus paries venit ex Iudæis, alter ex Gentibus. Longè à ſe diuerſi erant, quando diuerſa credebant. Poſitus eſt in medio lapis an- **C** gularis, qui ad ſe vtrūque parietē duceret, & vtrūque vno nomine nuncuparet: eſſentque vnum cōmunione vocabuli, qui vnū fierēt in gratia ſacramēti. Per Chriſtū enim, qui eſt pax noſtra, faciens vtraque vnū, Iudæi & Gentiles facti ſunt vnū, quibus fidei vnitas, vnum indidit nominis Chriſtiani vocabulum. Ad lapidem ergo angularē vterq; paries venit, & verum angulum fidei vnitas fecit. Horum duorum parietum vnus adductus eſt, quando paſtoribus Iudæis Chriſtum natum Angelus nunciauit: alter paries adductus eſt, quando gētibus Magis nouum ſydus apparuit. Illi fuerunt primitiæ Iudæorum, iſti facti ſunt primi- **D** tiæ Gentium: illi de proximo adducti, iſti de longinquo reducti. Propè enim erant Iudæi, qui Deum colebant: longè erant Gentes, quæ idolis ſeruiebant. Leo Papa, ſerm. 3. in Epiphan. Domini. His igitur, dilectiſſimi, diuinæ gratię myſteriis eruditi, diem primitiarum noſtrarū, & vocationis Gētium inchoationem, rationabili gaudio celebremus, gratias agentes miſericordi Deo, qui dignos nos fecit, ſicut ait Apoſtolus, in partem ſortis Sanctorum in lumine, qui eripuit nos de poteſtate tenebrarum, & tranſtulit in regnum filij dilectionis ſuæ: quoniam, ſicut prophetauit Eſaias 9. capit. Gentium populus qui ſedebat **E** in tenebris, vidit lucem magnam, & qui habitabant in regione vmbræ mortis, lux orta eſt eis. De quibus idem Eſaias 55. capit. dicit ad Dominum: Gentes quæ te nō nouerunt, inuocabunt te: & populi qui te neſciebant, ad te confugient. Hunc diem Abraham vidit, & gauiſus eſt, quum benedicendos fidei ſuæ filios in ſemine ſuo, quod eſt Chriſtus, agnouit, & omnium ſe futurum Gētium patrem credendo proſpexit, dans gloriam Deo, & pleniſſimè ſciens, quoniam quod promiſit, potens eſt & facere. Hunc diem Dauid canebat, Pſal. 85. dicens: Omnes Gentes, quaſcunque feciſti, venient, & adorabunt corā te Do- **F** mine, & glorificabunt nomen tuum. Et illud Pſ. 97. Notum fecit Dominus ſalutare ſuum, ante conſpectum Gentium reuelauit iuſtitiam ſuam. Quod vtique exinde fieri nouimus, ex quo tres Magos de longinquitate ſuæ regionis excitatos ad cognoſcendum & adorādum regem cœli & terræ ſtella perduxit. Gregorius Papa, in homil. Epiphaniæ. Sed in omnibus, inquit, ſignis, quæ vel naſcente Domino, vel moriente eo monſtrata ſunt, conſiderandum nobis eſt, quanta fuerit in quorundam Iudæorum corde duritia, quæ hunc nec per Prophetiæ donum,

Theoph. *Magi gentiū primitiæ.*

Fulgentius.

Leo Papa.

Greg. Papa. *Omnia Chriſtum cognouiſſe viſa ſūt, præter Iudæos.*

nec per miracula agnouit. Omnia quippè elementa authorem ſuum veniſſe teſtata ſunt. Vt enim de eis quiddam vſu humano loquar, Deum hunc cœli eſſe cognouerunt, quia protinus illum miſerunt. Mare cognouit, quia ſub plantis eius ſe calcabile præbuit. Terra cognouit, quia eo moriente contremuit. Sol cognouit, quia lucis ſuæ radios abſcondit. Saxa & parietes cognouerunt, quia tempore mortis eius ſciſſa ſunt. Infernus agnouit, quia hos, quos tenebat mortuos, reddidit. Et tamen hunc, **A** quem Deum omnia inſenſibilia elementa ſenſerunt, adhuc infidelium Iudæorum corda Deū eſſe minimè agnoſcunt, & duriora ſaxis ſcindi ad pœnitentiā nolunt, eumque confiteri abnegant, quem elementa, vt diximus, aut ſignis, aut ſciſſionibus Deum clamant. Fulgentius, ſerm. Epiphania. Quid eſt verò, dulciſſimi fratres (inquit) quòd iſti Magi regem Iudæorum adorandum quærunt, cum ipſi Iudæi non eſſent? Et quem regem, vtique non Herodem, ſed Chriſtum, volunt adorare, regem nuper natum, nec adorant regem ante annos aliquot ordinatum. Adorare cupiunt infantē lactentem, nec adorant regem populis imperantem. Nam & de Herode rege Iudæorum **B** filij iam fuerant nati, qui erant patre mortuo regnaturi. Mortuo enim iſto Herode, Archelaus in Iudæa regnauit, & Galilææ principatum iunior Herodes obtinuit. Archelaus natus eſt in palatio, Chriſtus in diuerſorio. Archelaus natus eſt in lectulo argenteo poſitus: Chriſtus autem natus in præſepio eſt breuiſſimo collocatus. Ille forſitan precioſis inuolutus eſt ſericis, iſte viliſſimis inuolutus eſt pannis. Et tamen ille natus eſt in palatio, contemnitur: iſte natus eſt in diuerſorio, quæritur. Ille à Magis nullatenus nominatur: iſte inuentus ſimpliciter **C** adoratur. Omninò ſpernitur primogenitus regis, & muneribus honoratur primogenitus pauperculæ mulieris. Quis eſt iſte rex Iudæorum? Pauper & diues, humilis & ſublimis. Quis eſt iſte rex Iudæorum, qui portatur vt paruulus, adoratur vt Deus? Paruulus in præſepio, immenſus in cœlo, vilis in pannis, precioſus in ſtellis, cuius natiuitate comperta, *Herodes turbatus eſt, & omnis Hieroſolyma cum illo*. Quid eſt quòd turbaris Herodes? Quoniam natum Iudæorum regem audiſti, turbaris, ſuſpicionibus agitaris, inuidiæ ſtimulis inflammaris: & ob hoc natum regē occidere conaris. Inanis eſt iſta turbatio tua, **D** & vana prorſus cogitatio tua. Rex iſte, qui natus eſt, non venit reges pugnando ſuperare, ſed moriendo mirabiliter ſubiugare. Nec ideò natus eſt, vt tibi ſuccedat, ſed vt in eum mundus fideliter credat. Venit ergo non vt pugnet viuus, ſed vt triumphet occiſus: nec vt ſibi de aliis Gentibus auro exercitum quærat, ſed vt pro ſaluandis Gentibus pretioſum ſanguinem fundat. Inaniter inuidēdo timuiſti ſucceſſorē, quē credēdo debuiſti quærere ſaluatorem: quia ſi in eum crederes, cum eo regnares: & ſicut ab illo accepiſti temporale regnum, acciperes etiam ſempiternum. Huius enim pueri regnum non eſt de hoc mū- **E** do, ſed per ipſum regnatur in mundo. Ipſe enim eſt ſapientia Dei, quæ dicit in Prouerbiis (Prouerb. 8.) Per me reges regnant. Puer iſte verbum Dei eſt, puer iſte virtus & ſapientia Dei eſt. Si potes contra Dei ſapientiam, cogita. In tuam perniciem verſaris, & neſcis. Tu enim regnum nullatenus habuiſſes, niſi ab iſto puero, qui tunc natus eſt, accepiſſes. Puer, qui tunc à Magis rex Iudæorum, idem creator eſt & dominus Angelorum. Quapropter cuius times infantiam naſcentis, magis debes timere omnipotentiam iudicantis. Noli ergo eum timere regni tui ſucceſſorem, ſed time infidelitatis tuæ iuſtiſſi- **F** mum damnatorem. Similia in Herodem habet Leo Martyr, ſermone quarto de Epiphania. Petrus Chryſologus, ſermone 158. Sed eſto, inquit, quòd Herodes rex amore regni, ſucceſſoris timore, coactus ſit talia moliri, quare Hieroſolyma? quare Principes? quare Scribæ? Quia naſci non vult prophanus Deum, ſeruus dominum, iudicem reus, rebellis principem, perfidus cognitorem. Hieroſolyma varia ſe contaminatione perfuderat: Sacerdotes profanauerant ſancta, & peccata vendentes, in quæſtum veniam pietatēmque conuerterant. Scribæ doctrinam cœleſtem, ſciētiam ſalutarem, vitale magiſteriū,

1.
2.3.
4.5.
6.

Fulgentius.

Chriſtus diuerſor in præſepi, regum filius in auro recūbentibus. Rex pauper adoratur à regibus.

Vana turbatio Herodis.

Leo Mart. P. Chryſologus.

Cur Hieroſolyma turbata.

in suum sensum, in perfidiæ lapsum, lethale vaniloquiũ e commutarant. Hinc est quòd Christum nolunt nasci. Viuere nment, quia nouerant se mox ignominiæ dandos, tradendos opprobriis, eiiciendos templo, priuandos sacerdotio, oblationum munere vacuandos. Semel enim cupiditate inflammati, capti pompa, vitiis sauciati, vanitate ebrij, madefacti luxu, quia de correctione nihil cogitare poterant, de venia nihil sperabãt. Et ibidẽ. Si Hierosolyma, si rex, si Scribæ, si Principes sacerdotũ ad Christi sic turbantur infantiã: quid isti facerẽt, Christus perfectũ mox in hominẽ si venisset, si fultus diuitiis & multitudine, si cũ suspectis, si cum extraneis? Qui nihil dant tempori, nihil ætati, nihil pauperi, nihil parenti: sed vt audiunt natum, parant nascenti mortem, innocenti dolos, scelus pro, nudo gladios, soli milites, vagienti necem, pœnam parenti: & vt vis misceatur sanguini, crudelitas acerba cunabulis bella indicit, vbera telis vrget, clypeos illidit gremiis, quatenus humanam diuinámque sobolem antè sepulchrum faciat intrare, quàm mundum. Sic fugit impius nemine persequente: timet ne Iudæi paruulum aliquem ex veterum regum sanguine secretò nutriant, sicut asseruatus est Ioas, 4. Reg. 10. vt grandior tyrannum expelleret. Ita malunt magnates Christum perdere, quàm bona temporalia. Eusebius Emissenus, in homilia de Epiphania Domini. Lætari & exultare debuerant, & ecce timore perturbantur. Sic enim infirmi oculi viso lumine excæcantur, & bene isti in Prophetarum libris per illas aues significantur, quas dies excæcat, & nox illuminat. *Turbatus* enim *Herodes* quiescere non potest, angitur, angustiatur: & impletur id Psalmi 47. quoniam ecce reges congregati sunt, conuenerunt in vnum. Ipsi videntes sic admirati sunt, conturbati sunt, conuicti sunt, tremor apprehendit eos. Et ne ex improuiso capiatur, *Principes sacerdotum, Scribas populi congregans, sciscitabatur ab eis vbi Christus nasceretur.* Tum intellexit non vulgarem aliquem regem, sed Christum requiri: illum ab omni populo Iudæorum expectari, tempus autem illius aduentus iam elapsum esse. Ideò non quærendum esse putat, quisnam esse possit, cui nomen Iudæorum regis deferendum sit, nullum alium coniiciens quàm Christum: sed de loco natiuitatis eius tantùm sciscitatur. Optimum autem ordinem seruat ad tantam inquisitionem. Non enim conuocat aliquos ex plebe, aut militum ordine, quorum studia non intendunt sacra mysteria: *omnes Pontifices sacerdotum, & scribas populi.* Ad quos enim magis spectat rerum diuinarum cognitio, quàm ad Pontifices & sacerdotes? Malachiæ secundo. Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirent ex ore eius. Ecclesiastici trigesimosecundo. In medio magnatum loqui non præsumas, & vbi sunt senes, non multum loquaris. Sap. sexto. In multitudine sapientum sanitas orbis terrarum. Siquidem, vt scribit Thomas in Matthæum, ad sciendam rei alicuius certitudinem, tria requiruntur. Creditur enim multitudini, authoritati, & literatis. Authoritas in Pontificibus & doctrina fuit: copiosa demum multitudo, cùm omnes congregati sint. Ex his patet, difficiles quæstiones ad cõsilia referenda esse: authoritatem autem consiliorum haberi ex matrice Ecclesia. Sic enim, vt scribit Irenæus, libro 3. capit. 3. contra hæreses, & Tertullianus, lib. de præscriptionibus contra hæreticos: Si quid ambiguum resoluendũ erat, consulebantur olim matrices Ecclesiæ, qualis fuit, & est Romana: vtique adinstar antiquæ Hierosolymæ, cuius Synagoga cæteris prælata est. Ex eo igitur loco multa de conciliorum & Pontificũ authoritate, multa de Ecclesia Romana in definiẽdis fidei quæstionibus dici possent, à quibus nunc abstinemus, ne in præsentẽ historiã latior sese infundat interpretatio. Porrò hi qui dicuntur Principes sacerdotum, ἀρχιερεῖς, Pontifices intelliguntur, qui 2. Paralip. 24. Principes sanctuarij, & 2. Paralip. 36. idẽ nomen sortiuntur. Theophylactus, in cap. 14. Marci, intelligit Pontifices maximos, non quòd multi simul & eodẽ anno hoc munere fungerentur, sed quòd aliquãdo hunc gradum adepti essent. Nam quia Romanorum auaritia venale factum fuerat sacerdotiũ, quotannis mutabantur. Porrò Scribæ hi sunt, quos Lucas capit. 7. & 11. legis peritos vocat. Matth. 7. Marc. 12. 1. Cor. 1. *At illi dixerunt, In Beth-leem Iudææ, ἐν βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας. Sic enim scriptum est per Prophetam: Et tu Beth-leem terra Iuda nequaquã minima es in principibus Iuda: ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel.* Hæc verba habentur Michææ 5. cap. Porrò Matthæus verba Prophetæ paulò diuersius citare videtur, quàm in Hebræo leguntur. Siquidem negatiua particula non legitur *nequaquam*, sed Beth-leem paruula esse affirmatur. Quod etiam Septuaginta interpretes obseruant, his verbis Hebraicum contextum traducentes,

A Καὶ σὺ βηθλεὲμ οἶκος Ἐφραθᾶ, ὀλιγοστὸς εἶ, Et tu Beth-leẽ domus Ephratha. Sed sensum mentémque Prophetæ potiùs attendit, qui etsi Beth-leem vulgò paruulam censeri sciebat, ipsam tamen nequaquam minimam esse in millibus Iudææ affirmet. Hoc nimirùm argumento, quòd ex ea Christus nasceretur. Attamen Hieronymus, lib. 2. Commentariorum in Michæam, Arbitror, inquit, Matthæum volentem arguere Scribarum & sacerdotum erga diuinæ scripturæ lectionem negligentiam, sic etiam posuisse vt ab eis dictum est. Et paulò pòst inquit Hieronymus: Exponamus ergo Hebraicum. *Et tu Beth-leem*, id est, do-

B mus panis, quæ vocaris *Ephratha minima quidem es in ciuitatibus Iuda*, & tantis millibus comparata, vix paruus es viculus: sed ex hoc paruo viculo egredietur Christus, qui est dominator in Israël. Aut si particulam negatiuam *nequaquam* adiungas, talis sequetur interpretatio, quam habet Euthymius in Matthæum. Etsi, inquit, vilis appares ad aspectum, quantum tamen ad id quod animo concipitur, non es minima inter omnes principes tribus Iuda. Quælibet enim tribus diuersos habebat in propriis ciuitatibus principes. Et verè nominatissima fuit post Saluatoris natiuitatem: quotidie enim ab vniuer-

C so orbe accedunt ipsam visuri, locúmque vbi Christus natus est, adoraturi. Deinde magnæ famæ ac nominis causam ponit. *Ex te enim exibit*, hoc est nascetur, *dux*. Ducem autem ac pastorem siue rectorem, dixit regem. Nam & Christus secundum diuinitatem rex erat. Regnum, ait, meum non est ex hoc mundo. Et secundum humanitatem. siquidem regis exercebat opera, leges videlicet subditis condens, corrigens illos ac fouens, & pro eis moriens: quæ maximè eum, qui verè rex est, insigniunt. Diadema enim & purpura, reliquáque similia, fastus magis sunt & arrogantiæ. Quomodo autem

D dixit eum pastorem siue rectorem Israël (vtrumque enim significat verbũ ποιμαίνω, & regere, & pascere) cùm vniuersum pauerit orbem? Ne offendantur Iudæi, quasi cæteris nihil amplius habentes: sed occasionem magis habeant familiaritatis eius, quòd ab ipsis genitus, & apud eos natus sit. Si quis autem dicat: quomodo ergo illos non pauit, quum sint ipsi Israël? Audiat quòd etiam hoc fecit: pauit enim illos, qui ex ipsis crediderunt: alioqui etiam Israël est omnis, qui videt Deum. Israël enim si quis interpretetur, idem sonat quod videns Deum. Dicit autem Paulus: Non omnes qui ab Israël descendunt, hi sunt Israëlitæ. Quòd si non omnes pauit Hebræos, il-

E lorum culpa est, qui ab eo pasci noluerunt. Dicit enim: Nõ sum missus, nisi ad oues perditas domus Israël (Matt. 15.) Euangelista autem Ioannes: (cap. 1.) In sua, inquit, venit, & sui eum non receperunt. Hoc quoque deprauant Iudæi, dicentes de Zorobabel loquutam Prophetiam: quibus nos è diuerso dicimus, Zorobabel non in Beth-leem, sed in Babylonia natum esse. Tu verò Dei admirare gubernationem quomodo ordinauit, à Magis quidem doceri Iudæos, quòd ipsum stella prædicauerit: à Iudæis autem Magos, quòd & Prophetæ ipsum præ-

F nunciauerint. Leo Martyr, sermone secundo, de Epiphania Domini. Quid verò, inquit, tam cæcum, quid tam à luce alienũ, quàm illi sacerdotes & Scribæ Israëlitarum fuerunt? qui percontantibus Magis, & Herode quærente vbi Christus secundum scripturarum testimonium nasceretur, hoc responderunt de Prophetico eloquio, quod indicabat stella de cœlo: quæ vtique poterat Magos Hierosolymis prætermissis vsq; ad cunabula pueri, sicut postmodùm fecit, sua significatione perducere, nisi ad confutandam Iudæorum duritiam pertinuisset,

Malunt quidã christum perdere, quã temporalia. Euse. Emiss.

Herodes agnoscit regẽ illũ esse Christum.

Quis inquisitionis ordo de Christo. 1.

A sacerdotibus inquirendum Thomas. 1. 2. 3.

Irenæus. Tertull. 2.

Inquirẽdum in vna Hierosolyma, Romana Ecclesia.

Theoph.

Conciliatio Matthæi cum Hebræo contexto Michææ, & 70.

Hierony.

Euthym.

Quid verè regem faciat.

Iudæi & à stella, & a scriptura, & propria confessione conuincuntur. Leo Mart.

vt non solùm ductu syderis, sed etiam ipsorum professione innotesceret natiuitas Saluatoris. Iam ergo ad eruditionem Gentium Propheticus sermo transibat, & prænunciatum antiquis oraculis Christum alienigenarum corda discebant, cùm Iudæorum infidelitas veritatem ore proferret, & mendacium corde teneret. Noluerunt enim agnoscere oculis, quem de sacris indicabant libris, vt quem non adorabant in infantiæ infirmitate humilem, postea crucifigerent in virtutum sublimitate fulgentem. Quæ ista, Iudæi, tam imperita in vobis scientia est, tam indocta doctrina? Interrogati vbi Christus

A

nasceretur, veraciter & memoriter dicitis, quod legistis, In Beth-leem Iudææ. Sic enim scriptum est per Prophetam: Et tu Beth-leem terra Iuda, non es minima in principibus Iuda. Ex te enim exiet princeps, qui regat populum meum Israël. Hunc principem natum longinquæ Orientalium gentium nationes in insolito noui syderis splendore didicerunt: & ne de loco editi regis ambigerent, vestra eruditio prodidit, quod stella non docuit. Cur vobis viam, quam aliis aperitis, obstruitis? Cur in vestra infidelitate residet dubium, quod ex vestra sit re-

B

sponsione manifestum? Locum natiuitatis de scripturarum testimonio demonstratis, præsentiam temporis de cœli & terræ attestatione cognoscitis, & tamen vbi ad persequendum animus Herodis exarsit, ibi ad non credendum vester sensus obduruit. Gregorius Papa, in Euãgelium hodiernæ diei. Hoc profectò, inquit, benè Isaac cùm Iacob filium suum benedicceret, designauit, & caligans oculis, & prophetans (Genes. vigesimosexto) in præsenti filium non vidit, cùm tamen in posterum multa præuiderit. Quia nimirum Iudaicus populus, & Prophetiæ spiritu plenus, & cæcus, eum de quo multa in futurum prædixit, in præsenti positum non agnouit.

Gregor. Papa.

C

Tunc Herodes clam vocatis Magis. Theophylactus. Clanculò vocauit eos propter Iudæos. Suspicabatur enim quòd Iudæi fortassis puerum facturi essent magni, & curaturi vt seruarent eum, vtpote liberatorem suum, propterea clam insidiatur. *Diligenter didicit ab eis tempus stellæ quæ apparuit eis.* Cogitauit enim, inquit Euthymius, tunc Christũ aduenisse, cùm stella apparuisset. Nouerant enim Iudæi locum natiuitatis, & tempus in genere seu quadam summa, non autem præfixè, vt mensem, annum, & diem.

Theoph.

Euthym.

Theoph.

D

Sunt autem, inquit Theophylactus, qui dicant stellam illis apparuisse lõgè antequam Christus nasceretur: quoniam multum temporis in iter insumpturi erãt, & tamen ipsum adhuc fasciis inuolutum adoraturi. Alij, quòd cùm Christo nato stella apparuerit, & Magi per biennium venerint, & non in fasciolis inuenerint puerum, neque in præsepi, sed in domo cum matre bimum. Alij verò, quorum paucior est numerus, stellam hanc in die natiuitatis apparuisse scribunt, & eadem ipsa die Magos iter agressos esse. Verùm quæritur quomodo tam breui dierum spatio ex Oriente Beth-leem peruenire potuerint, cum audierimus appulisse eos decimatertia die post nata-

Quandiu viatoribus stella, an biennio, vel tantum 13. diebus.

E

lem Christi? Sunt qui hoc referant ad diuinam quandam virtutem, vt Remigius in Matthæum, quæ Prophetam Abacuk in momento in Babylonem ad lacum leonum transtulerit. Sunt qui referant hanc diligentiam ad velocitatem dromadariorum, quibus abundat hæc natio, quos vno die mille stadiorum iter conficere scribit Philostratus, in vita Apollonij. Sunt, vt diximus in superioribus, qui obiiciunt Orientem dici non remotiores Orientis partes, sed Iudææ viciniores: quomodo vocantur Aramei montes in Mesopotamia, Numer. vigesimotertio, è quibus adductus est Balaam. Oriens enim

Remigius.

Philostrat.

F

frequenter in sacris literis accipitur pro terris, quæ Orientales ad illam sint, in qua sunt qui loquuntur, vt Genes. 13. Elegit sibi Loth regionem circa Iordanem, & recessit ab Oriente. Itaque siue Magi, vt posteri Balaam, ex Mesopotamia Syriæ venerint, vt Chrysostomo, Hieronymo, Ambrosio, cæterisque quos notauimus, visum est, siue ex Arabia, vt Iustino placet, seu ex primis Persarum aut Chaldæorum regionibus, nihil moratur nos, quin credamus Magos sua diligentia, pietati coniuncta, non difficulter tredecim diebus huc usque peruenire potuisse.

Vnde Magi, & quot dierum itinere venerint.

Siquidem cùm Laban insequeretur Iacob fugientem à Mesopotamia in Iudæam, vt scribitur Genes. 31. illum in monte Galaad, qui Libani principium est, attigit septimo die ab egressu Iacob. Neque tamen illius fugam nisi tertia demum die deprehenderat: vnde quatuor diebus tantùm Laban, sed celeriori cursu, Iacob vero, etsi secum greges, vxores, & paruulos duceret, & ea-propter lentiùs progredi cogeretur, septem tamen diebus è Mesopotamia ad fines Iudææ peruenit. Quid si summa diligentia vsi fuissent? Anne è Perside & Chal-

A

dæa duodecim aut tredecim diebus hoc iter, de quo disserimus, consummassent? cùm non duplicetur numerus leucarum seu milliariorum à Hierosolyma in Chaldæam, qui censetur ab eadem vrbe in Mesopotamiam? Ita nulla relinqui quæstio videtur, quin tredecim diebus apparẽte stella è sua regione Magi in Beth-leem deuenerint. Sciscitatur igitur Herodes tẽpus apparentis stellæ, vt ex eo colligat tempus natiuitatis Christi. *Et mittens eos,* seu ire permittens, *in Beth-leem* iuxta Michææ oraculum, & sacerdotum omnium sententiam, *dixit. Ite & interro-*

B

gate diligenter de puero, à ciuibus Beth-leemitanis, & cæteris circumuicinis, quo in loco natus sit, quibus parentibus, quos denique ministros, & quantam potentiam habeat. *Et cùm inueneritis, renuntiate mihi*, seu per vosmetipsos ad me redeuntes, seu per nuncios vestros, *vt & ego veniens adorem eum.* Petrus Chrysologus, serm. 158. Vult mentiri: sed non potest. Veniet vt ad tormenta curuetur, ad supplicia iaciatur, spernatur ad pœnam, qui adorare finxerat vt sæuiret. D. Gregor. Papa. Ita natiuitate regis cognita, ad callida argumenta conuertitur, & ne terreno regno priuetur, renunciari sibi vbi puer inueniretur postulat: adorare eum se velle simulat,

P. Chrysologus.

Gregor. Papa.

C

vt quasi hunc inuenire possit, extinguat. Sed quanta est humana malitia contra consilium diuinitatis? Scriptum quippè est: Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum. Huic similes sunt permulti, qui prætextu religionis religionem euertere conantur, & adinstar Iudæ osculo filium hominis tradunt. Tales & hi, quos Politicos dicimus, qui vt sunt verè athei, qualis erat Herodes, ea tantùm ratione religionis curam suscipiunt, vt illius prætextu populi gratiam nanciscantur, etiam aliquando religionem subuertant. Hos

Quàm multi cum Herode Christum colunt.

D

principibus insusurrare videmus id quod a Numa pompilio professum est: nuper autem à Machiauello reuocatum in libro suo De instructione principis, non alia prorsus ratione religionem inductam esse, quàm vt populus timore contineretur: Idcircò principem, vbi occasio tulerit, se religionis vinculo absoluere posse: adeò nihil ob oculos principum versari volunt, quàm suam, non autem Dei causam. Bernardus, sermone tertio, de Epiphania Domini. Credo, inquit, si quis conscius est huius rei, de cætero sibi cauebit, & Herodianum execrabitur annuum, ne similem exitum sortiatur. *Qui cùm audissent regem, abierunt*, nullo eos comitante. Siquidẽ He-

Machiauel. Atheos, principem Atheos format.

Bernard.

E

rodes dedignatus fuerat comitatum. Existimãtes interim non ficta, sed vera esse verba Herodis, quanta potuerunt sedulitate in Beth-leem perrexerunt. *Et ecce stella quam viderant in Oriente antecedebat eos.* Theophylactus, in Matthæum. Occulta erat ad paruum tempus stella singulari dispensatione, vt Iudæos interrogarent, & turbaretur Herodes, manifestiórque fieret veritas. Vt autem ipsi egressi sunt ab Hierusalem, iterum apparuit ducens eos. Vnde manifestum, quòd stella erat virtus diuina. Bernardus, sermone tertio de Epiphan. Ex hoc manifestè datur intelligi, quòd humanum flagitantes consilium, diui-

Theoph.

F

num amisere ducatum, & conuersi ad terrenum documẽtum, signum cœleste non viderunt. *Antecedebat autem eos. vsquedum veniens staret supra locum vbi puer erat.* Theophylactus. Et hoc, inquit, rarum. Descendit enim stella a summitate, & terræ propior facta, ostendit eis locum. Nam si in summitate apparuisset, quomodo certiores fieri potuissent de loco, in quo Christus esset? Stellæ enim multum locum comprehendunt: vnde tu supra domum tuam vides lunam forte, & ego eandem video non nisi supra domum meam. Et vnicuique videtur stare

Bernardus.

Theoph. Stella terræ adiacebat.

non

D. Basilius.

non nisi supra domum suam lunam, vel aliam stellam. Vnde & ista stella non demonstrasset Christum, nisi descendisset, & quasi supra caput pueri stetisset. D. Basilius, homil. de humana Christi generatione, ex eo colligit, nec Cometen quidem fuisse. *Videntes autem stellam, gauisi sunt gaudio magno valde.* Gauisi sunt, vtpotè reperto duce nequaquam fallace. Ex hoc enim certam habuerunt fiduciam, quòd quæsitum inuenirent. *Et ingressi domum, inuenerunt puerum cum Maria matre eius.*

Euthym.

Euthymius in Matthæum. Domum hic tugurium, inquit, vocat, quod Lucas diuersorium dixit. Domus nempè erat, quod vtcunque inhabitaretur: diuersorium autem, sedes ac mansio ingredientium. Diuersorium enim dicimus, etiam ipsum tectorium. Cùm enim concurrissent in ciuitatem Bethleem omnes, qui à Dauid descendebant, causa census, quem Cæsar fieri iusserat, prout scripsit Lucas: non inuenerunt qui cum virgine erant, domum liberam ad hospitandum. Ideò ad diuersorium quoddam declinauerunt, in quo præsepe erat iumentorum. Statim autem peperit virgo Christum, & quia alius locus non erat in diuersorio, inuolutum fasciis infantem reclinauit in præsepio. Idē habet Theophylactus & Chrysostomus. *Et procidentes adorauerunt.* Bernardus, sermone tertio, in Epiphaniā.

Bernard. *Humilitas externarum rerum non tollit fidem Magorum.*

Vnde vobis, ô alienigenæ, vt puerum adoretis? Neque enim tantam inuenimus fidem in Israël. Sic vos non offendit vilis habitatio stabuli, non paupertas cunæ præsepij, non vos pauperis matris præsentia, non lactantis infantia scandalizat? Hilarius, libro secundo de Trinitate: Adsunt Magi, inuolutum pannis adorant: & post illam inanis suæ scientiæ arcanam operationem, posito in cunis genu flectunt. Sic per Magos cunarum sordes adorantur, sic vagitus per Angelorū diuina gaudia honorantur.

Hilarius. Leo.

Leo, sermone quarto de Epiphania. Ita diligentia sagacis officij, vsque ad videndum puerum perseuerans, futuri temporis populis, & nostri seculi hominibus seruiebat, vt sicut omnibus nobis profuit, quòd post resurrectionē Domini vestigia vulnerum in carne eius Thomæ Apostoli explorauit manus, ita ad nostram vtilitatem proficeret, quòd infantiam ipsius Magorum probauit aspectus. Viderunt itaque Magi, & adorauerunt puerum de tribu Iuda, de semine Dauid secundum carnem, factum ex muliere, factum sub lege, quam soluere non venerat, sed adimplere. Viderunt, & adorauerunt puerum, quantitate paruulum, alienæ opis indigum, fandi impotentem, & in nullo ab humanæ infantiæ generalitate dissimilem: quia sicut fidelia erant testimonia, quæ in eo maiestatem inuisibilis diuinitatis assererent: ita probatissimum esse decebat Verbum carnem factum, & sempiternam illam essentiam filij Dei, hominis veram suscepisse naturam, vel ineffabilium operum secutura miracula, vel excipiendarum supplicia passionum, sacramentum fidei ex rerum diuersitate turbarent, cùm iustificari omninò non possent, nisi qui Dominum Iesum & verum Deum & verum hominem credidissent. Sanctus Ephrem, lib. contra eos qui filij Dei naturam scrutari volunt, capit. 2.

Ephrem.

Attende, ô infœlix, Magos illos, qui de remotis terræ partibus ad adorandam nuper editi regis infantiam aduenerunt. Non illi regē inuenerunt in purpura iacentem, non diademate lucentibus gemmis intexto insignitum caput, sed infantem inuolutum vilibus pannis in præsepio reperiunt, & continuò, *apertis thesauris suis, obtulerunt ei munera* cum gaudiu cordis. Vide excellentissimam Magorum fidem. Offendunt in vili præsepio iacentem regem cœlestem, sanctum, nuper pro salute totius orbis in carne natum. Inueniunt, inquam, in præsepio, nec tamen vltra inquirere pergunt. Quid enim augusto præsepio vilius? Inter tot vilia nullum regis indicium cernentes Magi, nihil de illius maiestate dubitant, nihil pannorum vilitate mouentur, neque geniti naturam curiosè rimantur.

Contra hominum propterea imperfectum inquisitiones de Deo.

Ipse autem infœlix ad patris dexteram conspicis vnigenitum. Item, omni filiarum maiestate regem, cōsidere Patri, atque cum ipso laudari, & audes illum temerè scrutari? Non expauescis miser, non stulte terreris? qui teipsum nescis, ... eum explorare præsumis. Quis ... non execretur audaciam? Deus & Dominus vnigenitus ..., in excelsis ad patris dexteram refulget: Angeli, Archangeli, Cherubin & Seraphin cum metu & tremore assistant illi, pressis deorsum cum horrore reuerenter obtutibus: Cinis autem ac puluis in terra sedens scrutatur opificem? Cherubin propè solium gloriæ sub alis suis contegit faciem, neque in illam maiestatem infigere lumina sustinet: homo autem terrenus & luteus, qui semetipsum & mortis suæ tempus ignorat, Dominū omnium conditorem perscrutatur? Chrysostomus pluribus in locis ex Magorū adoratione Christum in Eucharistia adorandum esse colligit. Hilarius, lib. 2. de Trinit. Aliud intelligitur, aliud videtur. Aliud oculis, aliud animo conspicitur. Parit virgo, partus a Deo est. Infans vagit, laudantes Angeli audiuntur: panni sordent, Deus adoratur. Ita in Eucharistia panis species conspicitur, sed Christi corpus, ipse etiam Christus Deus & homo adoratur.

Chrysost. Hilarius *In Eucharistia & altari non minus, quam in præsepi Christus adorandus.*

Chrysostomus, homil. de sancto Philogonio. Hæc, inquit, mēsa vicem explet præsepis in quo natus est Christus. Nam & hic ponitur corpus dominicū, non quidem fasciis inuolutum sicut tunc, sed vndique Spiritu sancto conuestitum. Et homil. 24. primæ ad Corinth. Hoc corpus in præsepi reueriti sunt Magi, & viri impij & barbari: tu non in præsepi, sed in altari: non mulierem quæ in fasciis teneat, sed sacerdotem præsentem, & Spiritum super proposito sacrificio abundè diffusum vide.

Chrysost. Gregor. Nazianz.

Greg. Nazian. Orat. 3. de Theologia. Cur tu, inquit, ad id quod oculis cernitur, impingis, nec spectas id quod animo, & intelligentia percipitur? Fasciis quidē inuolutus est: verùm sepulturæ fascias rediuiuus excussit. In præsepio reclinatus est: cæterùm ab Angelis celebratus est, & à stella proditus, & à Magis adoratus. *Et apertis thesauris suis, obtulerunt ei munera, aurum, thus, & myrrham.* Id autem faciunt aut ex more Orientalium, qui, vt superioribus diximus, ad reges accessuri munera offerre consueuerūt in sui obsequij testimonium: aut ad releuandam matris paupertatem, maximè verò ad maiorem suæ submissionis confirmationem. Vnde & Cyprianus, serm. de Stella & Magis.

Cyprian.

Quia verò, inquit, neminem in conspectu Dei apparere vacuum lex vetus edocet, præuaricatoribus legis abeuntibus vacuis primitiæ gentium sacramentalia munera proferunt de thesauris, & Domino aurum & odoramenta præsentant, profitentes ex ratione munerum, de eo quem adorabant, quid crederent, quid sentirent. In auro regem, in thure sacerdotem, in myrrha incorruptibilem, quamuis passibilem, profitentur. Oblatio ista incarnati verbi, & exponit mysteria, & breui subtilique indicio vtriusque naturæ humanæ diuinæque exprimit vnitatem, quid & proprium est vnicuiq; , singulatim distinguens. Nam Deo patri, cuius regnum & imperium suis mundum replet splendoribus, in odorē suauitatis summus sacerdos & Pontifex Christus se obtulit: cuius caro passionis cremata carbonibus, incensionis suæ fragrantiam transmisit ad cœlos, & vsque hodie odor ille suauissimus in terrestri cœlestiq; ecclesia indeficiens perseuerat. Quòd autē passibilitas, quam obediens Deo voluntariè suscepit, incorruptione firmata sit, virtus myrrhæ obuians corruptelæ suo probat effectu, & visibiliū ratione munerum, immortalitatis solidæ constat euidens argumentū. Fulgēt. ho. de Epiph. Igitur per ista tria munerū genera in vno eodemq; Christo & diuina maiestas, & regia potestas, & humana mortalitas intimatur. Thus enim ad sacrificiū, aurū ad tributum, myrrha ad sepulturam pertinet mortuorum. Omnia hæc sancta fides Christo veraciter offerre non desinit, dū vnū eūdemque verū Deum, verū regem, verūmque hominem credit, vt verè pro nobis mortuū veraciter recognoscat. In oblatione thuris cōfunditur Arrianus, qui soli Patri sacrificiū offerri debere contendit. In oblatione myrrhæ confunditur Manichæus, qui Christū verè mortuum pro nostra salute non credit. In auro simul vterque confunditur: quia & Manichæus de semine Dauid secundū carnē natum nō credit regem, & Arrianus Deo vnigenito naturalem assignare nititur seruitutē. Proinde vterque non experietur regē, à quo per fidem regatur, sed à quo pro infidelitatis crimine puniatur: quia ab vno diuinitatis, ab altero carnis

Fulgent. *Quid hæc munera significationis habeant.*

vnitas denegatur. In iisdem muneribus confunditur etiã
Nestorius, qui nititur Christum in duas personas diuide-
re, cùm videat Magos non alia Deo, & alia homini, sed
vni Deo homini eadem munera obtulisse. Non ergo di-
uidatur in personis, qui non inuenitur diuisus in donis.
Confundit & Eurychetis infamiam, qui nõ vult in Chri-
Basilius. *Prædicta fuerãt hæc munera.* sto veramque veram prædicare naturam. D. Basilius, homi.
de humana Christi generation. Nimirùm, inquit, Balaam
vaticinium sequi sunt visi, qui de Christo talia visus est A
dicere, Accumbens dormiuit vt leo, & quasi pullus leo-
nis, quis suscitabit eum? Qui benedixerit tibi, erit bene-
dictus, & qui maledixerit, in maledictione reputabitur.
Per leonem enim eius imperium sermo demonstrat: per
accubitum verò, supplicium: per benedictionis virtutem,
eius diuinitatem. Igitur vaticinium hoc sequentes, vt re-
P. Galat. gi aurum, vt morituro myrrham, vt Deo thus obtulerũt.
Petrus Galatinus, lib. 8. de arc. fidei in Thalmud inuen- B
tis, ostendit hoc prædictum fuisse, Esa. 60. cùm legitur,
Omnes de Saba venient, aurum & thus deferentes, &
laudem Domino annunciantes: cùm, vt legitur in Bere-
schith Rabba, id est, in expositione libri Geneseos, Deus
hic nomine tetragrãmato scriptus, rex Messias intelligẽ-
dus sit. Quod & Psal. 71. manifestum est, vbi hæc legun-
tur, Reges Tharsis & insularum munus reddent: reges
Arabum & Saba dona adducent: & viuet, & dabitur ei C
de auro Arabiæ, & orabunt ipsum iugiter, tota die bene-
dicent ei. Ex quo contextu Rabbenu Heccados colligit,
quòd omnia munera illa, quæ dedit pater noster Iacob
Sibylla Erythr. Esau, futurum erat, vt reges mundi regi Messiæ restitue-
rent. Hoc etiam Sibylla Erythræa lib. 1. Oraculorum ex-
pressit his verbis:

Τύτῳ προσκομίουσ' ἱερῆς χρυσὸν προσφέροντες, D
Σμύρναν, ἀτὰρ λίβανον, ἢ γὰρ τάδε πάντα ποιήσ.

id est, *Illi libabunt aurum myrrhámque ferentes*
Thúsque sacerdotes: hæc omnia namque patrabit.

Gregor. Nanzanz. Greg. Nanzan. in Apolog. 1. Magi procumbunt, & mu-
nera offerunt, vt scilicet idolorum cultus hoc facto euer-
Bernard. teretur. D. Bernardus, homil. 3. in Epiphan. adinstar Ma-
gorum spiritualia nos Christo consecrare dona admonet.
Vt aurum offeramus, abnegando temporales diuitias, &
illi, id est, membris eius seu pauperibus illas consecran-
do. 2. Offeramus thus orationum & meditationum deuo-
tarum, sicut legitur Psal. 140. Dirigatur oratio mea, sicut
incensum in conspectu tuo. 3. Myrrham etiam, id est, car-
nis mortificationem adiiciamus. Gal. 5. Quicunque enim
sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum concupiscẽ-
tiis. Sequitur. Et admoniti, seu *responso accepto in somnis, καὶ χρηματισθέντες κατ' ὄναρ*, Oraculum accipientes per som-
nium. Dicuntur enim *χρησμοί*, oracula quæ redduntur à
numine consulentibus aut petentibus. Vnde conicitur
istos de suo ad Herodem reditu aliquid sciscitatos esse aut
à Maria, aut Ioseph, aut etiam ab ipso puero. Quid enim
hoc mirum fuerit, si à puero oraculum rogasse dicantur,
cum & ipsum adorent? aut sanè ab ipso Deo, quem huic
puero adesse non dubitarunt, oraculum petiisse potue-
runt. Cæterùm quoquo modo illud rogauerint, cùm ex
scriptura minimè manifestum sit: sufficit quòd in somnis
responsum acceperint, visione imaginaria apparente, *ne redirent ad Herodem. μὴ ἀνακάμψαι*, ne reflecterent, verbũ
aptum ac peculiare facientibus iter nauigio, vel equis.
Noluit enim Deus in periculum eos obiicere, sed neque
Herodem citiùs in pueros sæuire, quàm Christo in Ægy-
ptum trãslato. *Reuersi sunt per aliam viam in regionem suam.*
Eusebius Emissenus, in homil. Reuertamur igitur & nos Euse. Emis.
per aliam viam in regionem nostram, quia per illam quã
exiuimus, redire nõ possumus. Hoc enim & filiis Israël de
Ægypto exeuntib⁹ præcipitur, vt per aliã viã nõ reuertã-
tur. Regio nostra paradisus est, regio nostra est terra viuẽ-
tiũ, ibi habitauerũt, inde exierunt: sed qua via? Vtique per
superbiã, per inobedientiam, per vanam gloriã, per gulæ
intemperantiam. Per hanc autem viam in patriam redi-
re non possumus. Alia ergo via requirenda est, qua in pa-
triam reuertamur. Hæc autem via Christus est. Ipse enim
ait: Ego sum via, veritas, & vita. Nemo venit ad patrem,
nisi per me. Inuenimus viam, curramus per eam, si recto
itinere in patriam redire volumus.

Quadragesimo die, Christus natus in templo præsentatur, Maria purificatur, sacrificium offertur, Simeon congratulatur.

Math.	Marc.	LVC 2.	Ioan.
		Et postquàm impleti sunt dies purgationis eius secundum legem Moysi, tulerunt illum in Hierusalem, vt sisterent eum Domino (sicut scriptum est in lege Domini, Quia omne masculinum adaperiens vuluam, Sanctum Domino vocabitur.) & vt darent hostiam secundum quod dictum est in lege Domini, par turturum, aut duos pullos columbarum.	

Introductio. P. Chrys. BONVS villicus, vbi copiosum fru-
ctũ cõtinuo labore conquisierit (in-
quit Petrus Chrysolog. ser. de Ma-
gis) venire domum suam ad lucrum
cupit, suum cõcupiscit ad gaudium:
Diligens operarius, quãdo opus su-
scepti laboris impleuerit, vt merce-
dem percipiat, patremfamiliãs desi-
derat aduenire: Deuotus miles post conflictum, post vi- E
ctoriam, præsentiam regis optat, vt præmiis sudores &
vulnera remuneratione compenset. Sic ad palmam suam
cupit venire Christum, qui bella mundi indefessa virtu-
te prosternit: Sic Christum venire non vult, qui supera-
tus illecebris sæculi, de pœna trepidat: de venia nil præ-
sumit. Hoc ducebatur affectu Simeon vir iustus & timo-
ratus, expectans consolationem Israël: vnde nec priùs
mortem vidit, quàm Christum amplecteretur. Nec cedit
Magorum aut pastorum pietati: sed etsi decrepitus, Chri- F
Ambros. stum acclamat, Lumen ad reuelationem gentium, &
Ausbertus. gloriam plebi suæ Israël. vnde, vt scribit Ambrosius, Au-
sbertus Presbyter ordinis S. Benedicti, serm. in Purificat.
diuæ Virginis: Si subtiliter, inquit, à fidelibus, quæ sit
huius diei festiuitas, perpendatur, eo deuotionis affectu
hanc celebrandam suscipient, quo Dominicæ natiuitatis,
Solennitas Purificationis, & eius institutio. circumcisionis atque apparitionis solẽnia sunt prosecuti.
Illius est ista solennitas, cuius & illa: sed nec minor ista,
quam illa. quod vtique hoc Sermone apertis monstrabi-
mus documentis. Huius quippè diei festiuitas, sicut a qui-
busdam Christianis ignoratur, sic à multis prę cęteris an-
ni solennitatibus honoratior habetur: maximè autem eo
loco, quo primatum ecclesia Catholica in primo pastore
sortita est. In tanta enim reuerentia ab illis habetur, vt
ea die cuncta ciuitatis turba in vnum collecta, immensis
cereorum luminibus coruscans, Missarum solennia deuo-
tissimè concelebrent, nulliusque aditum publicæ stationis
intret, qui lumen manu non tenuerit: tanquam scilicet
dunum in templo oblaturi, immò etiam suscepturi fidei
lumen, quo interiùs fulgent, exteriùs oblationis suæ re-
ligione demonstrent. Hodie namque iuxta legem atque
Euangelium, peractis à natiuitate Christi quadraginta
diebus, in tẽplo est à parẽtibus idẽ Dominus pręsentatus:
hodie à sancto Simeone susceptus, Patriq; cũ sacris mu-
neribus oblatus: hodie redẽptionẽ Israël expectantibus,
ab eodẽ Simeone & Anna prædicatus. Bern. ser. 2. in Pu- Bernard.
rificat. beatę Mariæ. Celebratis siquidem (ait) paulò antè,
Natiuitate, Circuncisione, & Apparitione eius, festus ho-
die nobis oblationis eius dies illuxit. Hodie nãque sistitur
creatori terræ fructus sublimis: hodie placabilis & Deo
placens hostia virgineis manibus offertur in tẽplo, porta-
tur à parentibus, à senibus expectatur: offerunt Ioseph &
Maria sacrificiũ laudis, sacrificiũ matutinũ: Simeõ & An-
na suscipiunt. Ab his quatuor celebrata processio est, quæ
per quatuor orbis climata solẽnib⁹ hodie gaudiis ad me- *Processionis typus.*
moriã reuocatur. Hãc huius diei historiam describit Lucas,
intermissa Magorum adoratione post circuncisionẽ, quã
nouerat à Matthæo esse descriptã. Tria autem proponit:

Christi & eius matris humilitatẽ, vt qui se legi submisc-
fœmina. rint: Christi clarificationẽ per veritatis testimoniũ: & co-
Bonauent. rũ omniũ consummationẽ, vt scribit Bonauen. in Lucam.
In humilitate autem (ait) quatuor sunt consideranda, quæ
tradit Euangelista. Describit enim Christi oblationem
quantum ad tempus statutum, quantum ad locum desi-
gnatum, quantum ad mandatum scriptum, & quantum
ad pretium oblatum. Primò igitur, quantum ad tempus
statutũ, dicitur, *Et postquam impleti sunt dies purgationis eius*
secundum legem Moysi, id est quadraginta dierum, Leuit. A
12. Mulier si suscepto semine pepererit masculum, im-
Vnde im- munda erit septem diebus, iuxta dies separationis men-
mũditia mu- struæ. Et die octauo circũcidetur masculus infantulus: ipsa
lieris. verò triginta diebus manebit in sanguine purificationis
suæ. Omne sanctum non tanget, nec ingredietur in san-
ctuarium, donec impleantur dies purificationis suæ. Si
autem fœminam pepererit, immunda erit duabus heb-
domadibus, iuxta ritum fluxus menstrui: & sexaginta sex
Isychius. diebus manebit in sanguine purificationis suæ. Isychius,
li. 3. in Leuit. cap. 12. Manifesta est, inquit, legislatoris in-
tentio, antiquum generis humani significantis excessum, B
atque ideò ex omnibus his conferre nobis desiderat, vt
euitemus seculares res, & actiones carnis: vtpotè nobis
non bene valentibus profligare sanctimoniam, sine qua
nemo videbit Deum. Nam mundus quidem per seipsum
bonus, ortum solis cernere, lunam, stellasque cœlum co-
ronantes, terram distentam, diffusum mare, vt ex his om-
nibus sapientis colligatur & coniiciatur opificis. Simili-
Immunditia ter & corpus bonum est, & minus bonum, quod nobis in
nond corpore, virtutibus collaborat. Habet enim instrumẽtum ad glo-
sed ab vsu. rificandum Deum, linguam, aliósque qui in nobis sunt
sensus, per quos respicientes creaturam mundi, omne- C
que eius solatium, per hæc aliud intuentes coniicimus, &
ex his quæ facta sunt, ea quæ sunt inuisibilia. Sed quia &
sæculo & carne malè simul vsi sumus, ita vt Dominus de
mundo diceret, Mundus in maligno positus est. Paulus
autem: Video aliam legem in membris meis, repugnan-
tem legi mentis meæ. Et rursus: Ego autem carnalis sum,
venundatus sub peccato. Et rursus: Manifesta autem sunt
opera carnis, quæ sunt fornicatio, adulteria, immunditia,
& quæ his similia sunt. Ab his lex nos liberare conatur,
& de hac re multa scribere non cessat ænigmata, sicut &
nunc communia & specialia. Intende quibus verbis ad D
Moysen Dominus loquutus est, vt ille filiis Israël eadem
verba ministraret. Faciebat autem hoc non frustrà, sed
palàm demonstrans, quòd ipse quidem Moysi loquere-
tur, vt ad intelligendam virtutem legis idoneo: Moyses
autem populo, vt quia non totum capiebat, nec spiritale
suscipere mandatum, nec ideò audire legem sublimiora
narrantem. Hinc est enim, quòd ipso Deo legem dante,
dicebant ad Moysen: Loquere tu nobis, & audiemus.
Non loquatur nobis Dominus, ne fortè moriamur. Sed
& similiter eam, atque secundum humanã possibilitatem,
homine videlicet tradente, susciptunt, vt spiritu paulatim E
ascendatur. Per literam igitur semen suscipiens est mu-
lier, quæ viri concepit ex semine. Hanc septem diebus es-
se immundam dicit. Et hoc quamobrem? Videlicet quia
sator immundus est, vtpotè hæres Adam, qui per trans-
gressionem immundus factus, atque ita Euæ mixtus, om-
ne genus humanum fecit immundum. Apertè autem hoc
in sacra scriptura legitur, quòd postquàm exiit de Pa-
radiso, mulierem suam Adam cognouit, atque ita dedu-
ci cœpit humanum genus. Septem autem dies ideò mu-
lierem esse præcepit immundam, quia Adam, per cuius
semen suscepit immunditiam, cum genere vitam nostram
polluit. Septem dierum numerus significat, per quem F
tempora reuoluuntur: propter quod eius requies septi-
ma dies, id est intelligibile separatur sabbatum. Quo-
modo etiam nostram polluit vitam? Inducens ei maledi-
ctionem, & transferens ad miseriam, eam quam sortiti
fueramus ab initio beatitudinem. Quod manifestum est
Quæ consi-de- ex his quæ Deus ad Adam dicit: Maledicta terra in ope-
randa sunt in ribus tuis, spinas & tribulos germinabit tibi. Porrò in
hac lege. huius legis constitutione ea consideranda sunt. Primò,
quòd lex hæc, non humanum est somnium, nec anilis fa-
bula, cum pea mittatur, Hæc dicit Dominus ad Moysen. 1.
Quid enim leue apud Deum? Sed & promulgatum est 2.
populo per Moysen illum præclarum legislatorem. Se-
cundò, dicitur immunda puerpera ob peccatum Euæ. 3.
Genes. 3. In dolore paries. 1. Cor. 15. In Adam omnes mo-
riuntur, &c. quia difficulter fit, vt non sit aliquis vitiosus
pruritus. Exod. 4. Vir sanguinum mihi es. Tertiò, quo-
niam sanctificatio matrimonij ab alio pendet, scilicet à
Christo & Ecclesia: alioquin non expiatur concupiscen-
tia. Quartò, proponit nobis ob oculos peccatum, in quo 4.
A nati sumus, à quo nisi per Christum sanctificari non pos-
sumus. Excusatur interim sic concupiscentiæ pruritus,
qui in coniugatis est (siquidem naturalem modum non
excedat) per sacramentum, vt docet August. lib. de Genesi Augustin.
ad literam, c. 9. Interim cõsiderandum est, num diua Vir- Cyrill. Alc.
go ad eam legem obligaretur. Cyrill. Alex. lib. 8. in Leuit.
Primò, inquit, consideremus secundum historiam, si non
videtur quasi ex superfluo additum Mulier quæ suscepe-
rit semen, & peperit masculum: quasi possit aliter mascu-
lum parere, nisi semine concepto. Sed non ex superfluo
B additur. Ad discretionem namque illius, quæ sine semi- *Lex ista exi-*
ne concepit, & peperit masculum, istum sermonem pro *mebat D.*
cæteris mulieribus legislator adiecit, vt non omnem mu- *Virginem.*
lierem quæ peperisset, designaret immundam, sed eam
quæ concepto semine peperisset. Addi quoque ad hoc
etiam illud potest, quòd lex ista, quæ de immunditia scri-
bitur, ad mulieres pertinet. De Maria autem dicitur,
quia virgo concepit, & peperit. Ferant ergo legis onera
mulieres, virgines verò ab his habeantur immunes. Sed
si nobis aliquis occurrat argutus, & dicat, quia & Maria
mulier in scripturis nominatur. sic enim dicit Apostolus, Gal. 4.
C Vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suũ fa- *Quomodo*
ctũ ex muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erãt, *Virg. mul. vo-*
redimeret. Respondebimus ei, quòd in hoc loco Apo- *cetur.*
stolus mulierem non pro corruptela integritatis, sed pro
sexus conditione nominauit: vt quia dicebat filium Dei
missum, simul & illud, quòd communi omnium ingres-
su in hunc mundum venisset, opponeret. Est porrò æta-
tis illud & vocabulum: eius scilicet, qua fœmininus se-
xus annos pubertatis excedit, & ad id temporis quo ha-
bilis viro videatur esse transit: sicut contrà vir appella-
tur is qui adolescentiæ tempus excesserit, etiamsi vxo-
D rem nondum habeat, cuius vir esse dicatur: quo nomi-
ne appellari solent etiam illi, quos fœminæ admixtio-
nis macula nulla perstrinxit. Sic ergo rectè dicitur vir
pro sola virili ætate, etiam is qui nullius admixtionem
fœminæ nouerit: quomodo non eadem consequentia,
etiam virgo, quæ intemerata permansit, pro sola ætatis
maturitate mulier nominetur. Denique & Abraham,
quum puerum mitteret in Mesopotamiam in domum
Bathuëlis, & inde acciperet filio suo vxorem, & puer
curiosiùs percontaretur, ait ad eum, Quòd si noluerit
mulier sequi me, reducam filium meum illuc? Et non
E dixit, Quòd si noluerit virgo sequi me. Hæc ergo dicta
sint nobis de eo quod obseruauimus scriptum, quia non
superfluè addidit legislator, Mulier si conceperit semen,
& pepererit filium. Sed ecce conceptionem mysticam,
quæ solam Mariam à reliquis mulieribus segregaret,
quòd eius partus non ex susceptione seminis, sed ex præ-
sentia sancti spiritus, & virtute altissimi profectus sit.
Bernardus, sermo. 3. in Purificat. diuæ virginis. Patet Bernard.
itaque, inquit, quòd lex ista matrem Domini non inclu-
dit, quæ non suscepto semine filium peperit: sicut prædi-
ctum erat per Hieremiam, 31. cap. quia nouam faceret do-
minum super terram. Quæris quod nouum? Mulier, inquit,
F circundabit virum. Non ab altero viro virum suscipiet,
non humana lege concipiet hominem, sed intra viscera
intacta & integra virum claudet: ita sanè, vt intrante
& exeunte Domino, iuxta alium Prophetam, Hier. 44
porta Orientalis clausa iugiter perseueret. Putas ergo,
non poterat moueri animum eius, & dicere: Quid mi-
hi opus purificatione? Cur abstineam ab ingressu templi,
cuius vterus virum nesciens, templum factus est Spiritus
sancti? Cur non ingrediar templum quæ peperit domi-
num templi? Nihil in hoc conceptu, nihil in partu im-

purum fuit, nihil illicitum, nihil purgandū: nimirùm cùm proles ista fons puritatis sit, & purgationem venerit facere delictorum. Quid in me legalis purificet obseruatio, quæ purissima facta sum ipso partu immaculato? Verè, ô beata virgo, verè non habes causam, nec tibi opus est purificatione. Sed nunquid filio tuo opus erat circuncisione? Esto inter mulieres tanquam vna earum: nam & filius tuus sic est in numero puerorum. Magna ergo humilitas in virgine, quam etsi lex ab hac subiectione eximeret, legamus tamen ita se submisisse. Sic Christus Ioannis baptismati se subijciens, Sine, inquit, impleri omnem iustitiam. Sic indignos se gloria cēsent iusti. Matt. 5. Quæ est ergo hominum audacia, si nequaquam se teneri traditionibus dicant? Lex quidem non est posita iusto ad condemnationem, sed declarationem iustitiæ. Vnde & Paulus: State, & tenete traditiones quas didicistis, siue per sermonem, siue per epistolam, 2. Thessalonicens. 2. Minimum quidem erat ista purgatio. Interim nemini occasionem inobedientiæ ingerit purissima virgo. Ne dicat nobilis, Excusor ab hac re, ab oblatione, à parochia, à concione, à festorum celebratione. Maior te erat Maria, & tantò magis se submisit, quanto maior erat apud Deum. Quantò maior es, tantò te in omnibus humilia. Luc. decimosexto. Nec disputemus de ceremonijs, cur hoc aut illud, quasi censores. In his etiam quæ parui momenti, probare vult Deus nostram obedientiam. Habeamus quoque semper ob oculos, quòd peccatores sumus, & purgatione egemus. Petrus Blesensis, serm. 1. In Purificat. Quid est quòd sancta & immaculata (quasi aliquid muliebre passa sit, vel in conceptu, vel in partu) muliebri infirmitati quærit remedia? Sed filius pro matre respōdet: Sic, inquit, decet nos implere omnem iustitiam. Mater prima ad excusandas excusationes in peccatis, culpam propriam in alium retorsit. Mater Dei misericordiæ ad exemplum filij sui, quæ non rapuit, soluit: & quæ extra necessitatem legis esset, quæ sine seminis susceptione filium pepereras, legis necessitati se subijcit. Venerunt ambo non legē soluere, sed adimplere. Euthymius in Luc. Hoc autē lex ordinabat ad requiem matris, quæ ex viro genuisset, ne statim viri suis, quæ peperissent, vxoribus cōmiscerentur, nondum curato labore, qui parientes consequitur. Radulphus Flauiacēsis, li. 8. in Leuit. Licet mulieres purificationē hanc obseruare ratione humilitatis, non necessitatis, adinstar Mariæ, ne superiores videantur. Dist. 5. can. Cùm enixa. Greg. ad August. Episc. Anglorū. Quod legitur de puerpera, in mysterio accipitur. Nam si mulier eadē hora, qua genuerit, actura gratias intrat Ecclesiā, nullo pondere peccati grauatur. Volūtas etenim carnis, nō dolor, in culpa est. In carnis enim commixtione voluptas est: in prolis verò partu, dolor & gemitus. Dion. Carthus. art. 7. in cap. 2. Lucæ. Itaque dies isti dicuntur, *dies purgationis Mariæ*, non secundum realem existentiā, sed secūdum hominū æstimationem: quemadmodum Ioseph pater Christi vocatur, quia sic putabatur, & quia, secundū Hieronymum, cōsuetudo scripturæ est, gesta ita referre, quomodo tunc, quando fiebant, fieri putabant. Insuper hoc modo dicuntur dies purgationis Mariæ secundū legem Moysi, quāuis secundum veritatē lex ista super Mariā nō caderet. Vel dies purgationis eius dicuntur impleri secundū legem Moysi, non quoad obligationem Mariæ ad purgationē, sed quātum ad determinationem impletionemque temporis. Voluit autem Maria dignissima subijci legi, & quasi purgari in tēplo, ad dandum obedientiæ & humilitatis exemplū, ad vitandū scādalum Iudæorum, ad confirmādum se alijs mulieribus in licitis & honestis, & quoniā filium suū vidit legi circūcisionis subiectū. Perfecta quippè obedientia plus peragit quàm tenetur, dicente Bernardo: Perfecta obedientia legem nescit, terminis non arctatur, nec contenta angustijs professionis, largiori voluntate fertur secundū latitudinē charitatis. *Tulerunt illum*, scilicet Iesum, Maria & Ioseph. Tunc enim egressa est virgo Christifera pabulum, in quo peperit Christū, tulitque eum ad tēplum: & fortè ipsa sæpenumerò cum Ioseph detulit puerum *in Hierusalem. Vt sisterent*, hoc est, eum offerrent, præsentarent, seu cōsecrarent *eum Domino*, hoc est Deo patri, seu Deo trino, ac simpliciter: quia & sibi ipsi secundū quod Deus est, offerri competebat. *Sicut scriptum est in lege Domini*, videlicet in Num. 18. & Exod 13. *Quia omne masculinum adaperiens vuluam*. i. primò eam nascendo aperiens hoc est, omne primogenitum tā in hominibus quàm in pecoribus, *Sanctum Domino vocabitur*, i. consecrabitur Deo. Ita quod ei offertur, mācipatumque erit, quasi ad ipsum specialiter pertinēs. Vnde Num. 18. Quicquid erūpit è vulua cunctæ carnis, quam obtulerunt Domino, siue ex hominibus, siue de pecoribus fuerit, tui iuris erit: ita duntaxat, vt pro hominis primogenito preciū accipias, & omne animal quod immūdum est, redimi facias, cuius redemptio erit post vnum mensem, siclis argenti quinque, pōdere sanctuarij. Siclus viginti obolos habet. Primogenitum autē bouis & ouis & capræ non facies redimi, quia sanctificata sunt. Domino. Sanguinē tantùm fundes super altare, & adipē adolebis in suauissimū odorem Domino. Carnes verò in vsum tuum cedēt, sicut pectusculū consecratū, & armus dexter, tua erunt. Bonauent. in Luc. Interim tamen, inquit, si penitiùs ea quæ dicta sunt, consideremus, fatebimur diuam Virginem & eius filiū ab hac lege eximi, cū matrix eius aperta non fuerit, ita vt pudicitiæ signaculum violaretur. Maximus martyr, hom. de nat. Dom. Ecce enim Christus ianuis clausis processit in mundū, materni pudoris signaculo minimè resignato, simúlque impletur illud Propheticū Ezechielis oraculū, (cap. 44.) Et porta erat clausa, & non est aperta, quia Dominus transiuit per eam. Eâdem nunc prudentia mundi istius ianuam per patiē inuiolatæ matris intrauit, quâ postmodum ad discipulos clausis foribus penetrauit. Et ideò eadem resolutio est huius facti, quæ & purificationis nimirùm quòd propter humilitatis & obedientiæ exemplū, & Christus, & diua Virgo huic se legi submiserint. Nisi fortè quis cū Theophylacto dicat, *omne adaperiens vuluam*, propriè ad Christū solū pertinere. Ipse enim aperuit vuluā virginis, cùm alius vir aperiat vuluā. Ad quod alludit Euthym. in Luc. his verbis: Consecrabantur Hebræorū primogenita Deo, quia olim primogenita Ægyptiorum morti tradidit pro libertate Hebræorū. Sed hæc quidē primogenita iam apertam adaperiunt vuluā. Aperitur enim in viri congressu, quādo semē infundit. Solus autem Christus nondū apertū supernaturaliter aperuit, & clausam naturaliter seruauit: quia etiā solus hic propriè sanctus est Domino, & secundū diuinitatē, quia filius eius, & secundū humanitatem, vtpote vnitus filio eius. Itaque licet propter dictā causā de omnibus primogenitis præsens verbū statutū est, solum tamen Christum directè respicit. Hæc videntur esse desumpta ex Orig. hom. 14. in Luc. Ambr. in Luc. li. 2. cap. 7. Sed, &, inquit, si literā sequamur, quomodo sāctus omnis masculus, cùm multos sceleratissimos fuisse lateat? Nunquid sanctus Achab? Nunquid sancti Pseudoprophetæ, quos ad Heliæ preces vltor cœlestis iniuriæ ignis absumpsit? Sed ille sanctus, quē in figura futuri mysterij pia legis diuinæ præscripta signabāt: eò quòd solus Ecclesiæ virginis ad generādos populos Dei, immaculatæ fœcūditatis aperiret genitale secretū. Hic ergo solus aperuit sibi vuluam. Nec mirū. Qui enim dixerat ad Prophetam, Priusquàm te formarem in vtero, noui te, & in vulua matris sanctificaui te. Qui vuluam sanctificauit alienam, vt nasceretur Propheta, hic est qui aperuit matris suæ vuluā, vt immaculatus exiret. Verùm hic fortè Heluidianus, aut Antidicomarianita aliquis oganniet: Si Christus nascēdo vuluā matris aperuit, dissolutū igitur fuit virginitatis sigillū. Respōdemus, ita intelligi apertā matricē, vt tamē & ipsa sēper clausa fuerit. Aperta fuit Christo, cui nihil est clausum: non fuit aperta, si rem ipsam, seu vterū virginis attēdamus. Amphilochius, hom. de occursu Domini. Quantū pertinet, inquit, ad virginalē naturam, Virginis claustra nullo modo aperta sunt: quantum verò ad potentiam genitri Domini, nihil clausum, omnia aperta. Gregor. Nicomediēsis, Orat. de exitu Deiparæ, non soluta incorruptionis signacula scribit. Ambros. Epist. 81. ad Syriciū Papam. Hæc est virgo quæ in vtero concepit, virgo quæ peperit filium. Sic enim scriptum est, (Esa. septimo) Ecce virgo

Marginal notes: P. Blesen. — *Cur Maria legi purificationis se subiecit.* — *Cur hæc lex.* — 1. Euthym. — Radul. Fla. 2. — Gregor. — Dionys. Carthus. — *Quomodo dies purgationis Mariæ dicantur* 2. 3. — Bernard. — Bonauent. — Maximus martyr. — Theoph. — Euthym. — *Christus solus aperuit sibi vuluam, & ideo solus sanctus.* — Origen. Ambros. — Amphiloc. — Greg. Ni. — Ambros.

in vtero concipiet, & pariet filium. Non enim concepturam tantùm, sed & parituram virginem dixit. Et paulò pòst. Quid autem mirum si contra vsum originis naturalis peperit Maria, & virgo permanet: quando contra vsum naturæ, mare vidit & fugit, atque in fontem suum Iordanis fluenta remearunt? Non ergò excedit fidem, quòd virgo peperit, quando legimus, quòd petra vomuit aquas, & in montis speciem vnda solidata est. Non ergò excedit fidem, quòd homo exiuit de virgine, quando è petra aqua profluxit, ferrum super aquas natauit, ambulauit homo super aquas.

Fulgent.

A

Fulgentius, serm. de laudibus Mariæ. De cœlis, inquit medicus transiens per virginem, post transitum suum illæsam fecit virginem permanere. Qui enim disrupta corporum membra in aliis poterat redintegrare tangendo: quantò magis in sua matre, quod inuenit integrum, potuit non violare nascendo? Creuit enim eius partu integritas potiùs quàm decreuit, & virginitas ampliata est potiùs quàm fugata.

Greg. Naz.

Gregor. Nazianz. in Tragœd. de Christo patiente, his versibus idem cum eo confert, quòd Christus legitur ianuis clausis ad Apostolos intrasse, dicens:

B

Virginis ab aluo prodiit matris suæ,
Clausóque surgens (sepulcro) exiit, velut antea,
Infracta seruans claustra quam castissime.

Euse. Emis.

Cæterùm, vt scribit Eusebius Emissenus, homil. in festum Purificat. Præceptum hoc de offerendis primogenitis positum est ex eo tempore, quo primogenita Ægyptiorum Dominus interfecit, omnia primogenita filiorum Israël sibi vendicauit, sibíque offerri præcepit.

Cur primogenita Deo sacrarentur.

Sed quare hoc, nisi vt omnia prima & maxima, omnia meliora & chariora Domino offeramus? Offeramus igitur ei fidem nostram, offeramus ei animas nostras, quæ non de terris, sed de cœlis originem habent, & quæ prima in nobis, & præcipua, & maxima sunt.

C

1. Procopius.

Procopius Gazæus, Commentar. in Exodum, capit. 12. Consecratione primogenitorum nos erudit, quòd ipsi vitam nostram & animam debeamus. Eadẽ ratione præcipit dari didrachmum, & in Oreb iubet ouem, bouem, & asinũ die septimo quiescere.

2. Pueri Dei cultui consecrandi.

Non enim continuò vocatos & nouitios, qui adhuc adhærent primis fidei rudimentis, adducimus ad illud diuinum & incruentum sacrificium: sed primùm in catechuminorum numero retinentur, lactíque potu, quem ministrat Ecclesia, aluntur, & confirmantur paulatim.

D

Sic ergo erudiebat Deus, vt quisque paruulos suos à iuuenta sistat Deo: &, vt ait Musæus, vt ad tutum portum nauim protrahat, Ab Ioue principiũ. Initium sapientiæ timor Domini. Sic aquilæ pullos in solis aspectũ dirigunt. Filij tibi sunt, curua illos à pueritia. Hoc autem faciunt maximè, si Episcopis, clericis, & Ecclesiasticis doctis & piis deuouerunt.

Niceph.

Nicephorus, lib. 13. histor. Eccles. cap. 16. narrat Eudoxiam Arcadij vxorem Chrysostomum liberorum suorum doctorem asseruisse, quódque per diuinum lauacrum sacri partus cum ea societatem inierit.

E

Greg Ale.

Idem Gregorius Alexandrinus in vitam eius. Sic Samuel Eli sacerdoti adhæsit. Sed vide quomodo cõtinuum sibi cultum exhiberi voluerit. Olim ad sacrificia continuus erat ignis sub Noah. Ita nec quod desit sacrificio, aut sacerdotibus caret.

3. Vt continuum esset cultu & ministerium Dei.

Primogenita leuitica ad sacerdotium reseruabantur. Et quidem olim etiam primogeniti sacerdotes erant. Sic omnia electa primogenita brutorum munda ad sacrificia deputabantur, vt seu templi ministerio, seu diuinæ oblationi, seu ministrorum alimento, id est, decimis persoluendis, meliora dentur. Nam si templi ministros attendamus, nec mancos, nec luscos, nec eunuchos, aut aliqua in parte corporis mutilos lex admittebat, licet nunc hæc omnia hominum genera velut mundo inutilia Deo credantur: ac si, vt olim dixit Phryne meretrix, teste Plutarcho, à multis fæcem emeret propter gloriam.

F

Diuitum filij Ecclesiæ addicuntur, non vt ministrent, sed reditus sibi & parẽtibus deprædentur.

Hinc dolẽt parentes, cuiuscunque etiam conditionis fuerint, à se filios in templi ministerium dimissos esse, quos aut armis, aut togæ, aut mercaturæ vtiles existimauerint: nisi fortè vt inter populi primores spurij, ita & illi congerendis ecclesiasticorum beneficiorum reditibus, & in cõmunẽ totius familiæ vsum corradendis, speciosum aliquem præter srũ faciant. Ita nec gratis aliquid Deo offertur, nec primogenitũ, id est, quod vile, aptum & idoneum censeatur.

Quæ decimæ & oblationes Deo pendantur.

Quod autem attinet ad eas oblationes, quæ Deo penduntur, etsi olim primitiæ ex frugibus, aut primogenita ex animantibus essent ex decreto Dei: nunc stipulæ & palea, & tanquam puluis, quam proijcit ventus à facie terræ: Ita & Deus, & ministri eius contemnuntur, licet scriptum sit, Non alligabis os boui trituranti. Perijsse putant, quæ Deo obtulerint in ministrorum aut templi vsum.

Chrysost.

Chrysostomus, homilia decimaoctaua, in quartum caput Genes. Non quòd Deus his indiget, sed vult & per ea ostendi nostram gratitudinem. Sic testatur homo suum officium. Ideò respexit Deus ad Abel & ad munera eius: ad Cain autem & munera eius non respexit. Ecce quomodo per verba & facta ipsa Dominus ostendit, quòd hæc omnia à nobis vult fieri, vt animi nostri manifestè conspiciantur. Quòd si Cain munera etiam offerentem, sed non electa, despexit: quid in hos facturus est, qui nihil Dei nomine offerunt pauperibus? Erat olim quod obijcere possent, igne consumi victimas, & perdi: melius fuisse dari egenis: & tamen excusari non poterant. Hoc verò tantùm à te requirit Deus, vt indigentibus tribuas, & nihil quidem agis. Si quid enim aut templi ministris, aut pauperibus largiris, aut quasi coactus, aut per hypocrisin, idque quàm potes, parciùs.

Cur Christus in Hierusale delatus.

Nec prætereundum est, quòd Christus *in Hierusalem delatus est*, quodque, etsi lõgè dissiti infantes, in ciuitatem sanctam deferebantur. Nec enim alibi sacrificia offerebantur, Deuteron. 12. 3. Reg. 8. In figuram, quòd in vna ecclesia gratum est ministerium diuinũ. Nõ quòd negemus hæreticos quosdam & cõsecrare, & baptizare posse: sed quòd nec Christi corporis, nec baptismi gratiam cõsequantur, cùm sint per fidem diuisi.

Cyprian.

Cyprianus, lib. 1. Hexaëmeron, Epistola ad Magnum filium. Vna est columba mea, perfecta mea, hortus conclusus, fons signatus, puteus aquæ viuæ, soror mea spõsa. Quia patere res clausa alienis & prophanis nõ potest: neque bibere inde, neque consignari potest, cui foris posito ad fontem accessus non est.

Ne sint altaria portatilia in prophanis locis.

Osee. 9. Sacrificia eorum tanquam panis luctus: omnes qui manducant eum, contaminabuntur. Sed & hoc ipso docemur, ne tam frequentia sint in domibus priuatis portatilia altaria, nisi magna ingruerit necessitas, quæ legem non habet. Quid enim? Melior tu, aut Christo dignior, quem tamen à quatuor milliaribus paruulum, hyemali tempore in Hierusalem parentes eius detulerunt? Est ne quod cum cæteris in ecclesia Dei orare durũ existimes?

Chrysost.

Chrys. ho. 3. de incomprehẽsibili Dei natura. Nam corrigit eos, qui suo tempore dicebant domi orare posse. Tamen fieri non potest, vt domi tam benè ores, quàm in ecclesia, vbi tot patres, vbi clamor fidei est: quantò minùs sacrificium Christi corpus offerri? Homil. 14. ad Ephesios, Angelos hîc adesse testatur.

Procopius.

Cæterùm, vt scribit Procopius Gazæus in Exodum, non statim animal sistebatur in templo, sed priùs septem diebus sub matre lactabatur: & pueri non nisi quadragesimo die offerebantur, vt quisque intelligeret, quòd non statim irrepere liceat ad diuinum & incruentum sacrificium, sed aliquantisper homines in catechumenorum numero retinere oporteat, lactísque potu foueri, quem communicat ecclesia.

Rabanus.

Non licet in sacra irrepere: probari oportet.

Rabanus, in Exodum. Omne fœmininum eijciebatur, quoniam sola virilis cogitatio Deo grata est. Denique sistebantur infantes Domino, quòd hæc ætas à parentibus Deo consecranda sit, & seligendi sint, simul etiam instruẽdi à teneris, qui ecclesiæ ministerio sunt perfuncturi: vtique adinstar Samuelis, quẽ mater eius etiã paruulum Deo consecrauit. Interim quia sola tribus Leuitica templo deputabatur: hos autem primogenitos, qui ex alia tribu essent, vbi primùm Deo oblati essent, redimi oportebat: ideò Christus, cùm ex tribu Iuda descendisset, redemptus est. Ita pretiũ pro eo persolutum est, qui sui sanguinis pretio nos in libertatẽ vindicaturus erat: & redẽptus est hic, qui peccatores erat redẽpturus. Quinetiã pro eo sacrificium oblatũ est, qui seipsum pro nobis obtulit oblationẽ Deo in odorem suauitatis. Additur enim, *Et vt darent pro eo hostiam Domino, par turturum, aut duos pullos columbarum.*

Hæc ſcilicet oblatio à lege præſcripta erat, Leu.12. Cùmque expleti fuerint dies purgationis ſuę pro filio, ſiue
pro filia, deferet agnum anniculum in holocauſtum, &
pullum columbæ, ſiue turturem, pro peccato ad oſtium
tabernaculi teſtimonij, & tradet ſacerdoti, qui offerat illa coram Domino, & orabit pro ea: & ſic mundabitur à
profluuio ſanguinis ſui. Iſta eſt lex parientis maſculum,
aut fœminam. Quòd ſi non inuenerit manus eius, nec
potuerit offerre agnum, ſumet duos turtures, vel duos
pullos columbarum, vnum in holocauſtum, & alterũ pro
A peccato: orabítque pro ea ſacerdos, & ſic mundabitur. *Origenes.*
Origenes, hom.8. in Leuit. Nunc ergo, inquit, requiramus etiam illud, quid cauſæ ſit, quòd mulier, quæ in hoc
mundo naſcentibus miniſterium præbet, nõ ſolùm cùm
ſemen ſuſceperit, immunda fieri dicitur, ſed & cùm peperit: Vnde & pro ſua purificatione iubetur offerre
duos pullos columbinos, aut turtures, pro peccato ad oſtium tabernaculi teſtimonij, vt repropitiet pro ipſa ſacerdos, & mundabitur. Ego in talibus nihil audeo dicere:
cenſeo tamen in his occulta quædam myſteria contineri,
B & eſſe aliquid latentis arcani, pro quo & mulier, quæ
concepertit ex ſemine, & pepererit, immunda dicatur, &
tanquam peccati rea offerre iubeatur hoſtiam pro peccato, & ita purificari. Sed & ille ipſe, qui naſcitur, ſiue virilis, ſiue fœminei ſexus ſit, pronunciat de eo ſcriptura,
quia non ſit mundus à ſorde, etiamſi vnius diei ſit vita
eius. Et quibuſdam interiectis. Quòd ſi placet, inquit,
audire, quid etiam alij ſancti de iſta natiuitate ſenſerint,
audi Dauid dicentem: In iniquitatibus (inquit) conceptus
ſum, & in peccatis peperit me mater mea: oſtẽdens quòd
quæcunque anima in carne naſcitur, iniquitatis & pec-
C cati ſorde polluitur. Et propterea dictum eſſe illud, quod
iam ſuperiùs memorauimus, quia nemo mundus à ſorde, etſi vnius diei ſit vita eius. Addi etiam his illud poteſt, vt requiratur quid cauſæ ſit, cùm baptiſma eccleſiæ
in remiſſionem peccatorum detur, ſecũdum eccleſiæ obſeruantiam etiam paruulis baptiſmum dari, cùm vtique,
ſi nihil eſſet in paruulis, quod ad remiſſionem deberet
& indulgentiam pertinere, gratia baptiſmi ſuperflua videretur. Eadem trib. iunnit Cyrillo Alexandr. in Leuit.
Heſychius libro tertio, in duodecim. capit. Leuit. Totam,
inquit, hîc intentionem ſuam legiſlator aperuit, quia
D pollutionem non motus naturales faciunt, ſed peccatum. de quo Dauid dicebat: Ecce enim in iniquitatibus
conceptus ſum, & in delictis peperit me mater mea: Non
ſuæ matris peccatum aliquod accuſans: ſed matrem naturam appellat, immũdiciam peccati Adæ & Euæ in omne genus noſtrum deſcendiſſe ſignificans. Et propterea
quando completi fuerunt dies purificationis, ſecundum
prædictum modum ſacrificium pro peccato iubet offerri. At nunquid placari poteſt Deus in millibus arietum?
Verùm in agno Chriſtum adumbrat, Ioannis primo, per
quem ab omni ſorde lauamur, Apocal. 1. & in turturi-
E bus & in columbis pudicitiam, & amorem coniugalem.
Non enim perdicem offerri voluit, quæ oua ſua frangit:
non coccygem, quæ parit in nidis alienis, & ſupponit
oua aliena incubatoribus: non paſſerem æquò laſciuiorem, non gallum ad multas gallinas promiſcuum: ſed turturum par, aut columbarum, quæ caſtitate & amore præcellunt. Sic remittit Sapiens pigrum ad formicam. Euthymius, & Theophylactus, par columbarum fœcunditatem, turturum caſtitatem ſignificare docent: ſiquidem
honorabile connubium, & thorus immaculatus, &c.
Sed & in virgine fœcunda fuit caſtitas. Sed & omnes antiqui hinc docent nos, qui deſponſati ſumus Chriſto, ſi
F quando aliquid mente peperimus, quod nõ omninò immune ſit à peccato, offerre ea, quæ per turtures, aut columbas ſignificantur. Heſychius lib. 3. in Leuit. dicit has
volucres, legis meditationem, contemplationem ſignificare, vt apud Pſalten, Meditabor vt columba. Et priùs
quidem (Geneſ.15.) Abraham miſſus eſt ſumere vaccam
triennem, & capram trimam, & arietem, demum turturem & columbam, tunc cùm pepigit Deus cum eo & ſemine eius, & diuiſit pecudes in partes, aues autem non
diuiſit. Radulphus Flauiacenſ. lib. 8. in Leuitic. capit. 6.

Pro puero offerebatur, qui in peccato naſcebantur.

Cyrill.

Heſych.

Cur oblatio turturum & columbarum.

Euthym.
Theophi.

Heſych.
Quid hæ volucres habeant myſterij.

Rad. Flaui.

Sic myſticè examinat oblationem turturum & columbarum, vt tabernaculum, corpus, aut vitam præſentem ſignificet: iuxta id 1. Pet. 2. Scio quia velox eſt depoſitio
tabernaculi mei: oſtium autem ſit exitus huius vitæ, ſeu
mors: quódque ibi fieri debeat oblatio turturis per gemitum contritionis, columbæ per caſtitatem fidei & puritatem doctrinæ, agni etiam per cordis ſimplicitatem:
quódque hæc danda ſint in manu Pontificis, non Chriſti,
vt ita propitietur nobis Deus. Beda libro primo in Luc. *Beda.*
A Et benè, inquit, duos turtures, aut duos pullos columbarum offerebant: vnum pro peccato, & alterũ in holocauſtum. Holocauſtum nanque totum incenſum dicitur,
quia duo ſunt nimirùm compunctionis. Deum nanque
ſitiens anima, priùs timore compunctum, pòſt amore.
Priùs enim ſeſe in lacrymis afficit, quia dum malorum
ſuorum memoriã recolit, pro his perpeti ſupplicia æterna pertimeſcit. At verò cùm longa mœroris anxietate
fuerit formido conſumpta, quędam iam de præſumptione veniæ ſecuritas naſcitur, & in amore cœleſtium gaudiorum animus inflammatur. Contemplatur enim mens,
B qui ſint illi Angelorum chori, quæ ipſa ſocietas beatorum ſpirituum, quæ maieſtas æternæ viſionis Dei, & amplius plangit, quia à bonis parentibus deeſt, quàm flebat
priùs, cùm mala æterna metuebat. Qui ergo ne duceretur ad ſupplicium, turturem pro peccato offerebat, de altero facit holocauſtũ, cùm poſtmodùm flere amariſſimè
incipit, quia differtur à regno. Columbam pro peccato
offert, qui laborat in gemitu ſuo, lauat per ſingulas noctes lectum ſuum: hoc eſt, per ſingulas pulſantis culpæ tenebras opera ſua bona, in quibus requieſcere debeat, lacrymis abluere non ceſſat. Columbarum pullos in ho-
C locauſtum ferunt, qui patriæ cœleſtis abſentiam deflẽtes,
aiũt, Super flumina Babylonis illic ſedimus, & fleuimus,
dum recordaremur tui Sion. Sicut enim columbæ ſuper
fluenta reſidere delectantur, vt accipitris aduentũ vmbrę
curſu per aquas præuidere ſimul & euadere queant: ſic
profectò animæ pauperum ſpiritu fluctus ſæculi mente
tranſcendentes, quò plura in hac Babylone, qua ſuis gemitibus paſcuntur, maligni hoſtis exempla conſpiciunt,
eò crebriores ad æterna ſui deſiderij pennas ſuſtollunt.
Hoc ſanè inter turturis & columbæ ſignificantiam diſtat,
quòd columba, quæ gregatim conuerſari, volare & ge-
D mere conſueuit, actiuæ vitæ frequentiam demonſtrat:
de qua dicitur, Multitudinis autem credentium erat cor
& anima vna, nec quiſquam eorum, quæ poſſidebant,
aliquid ſuum eſſe dicebat, ſed erant illis omnia communia: Turtur verò, qui ſingularitate gaudet, adeò vt ſi
coniugem caſu perdiderit, ſolus exinde permaneat, ſpeculatiuæ vitæ culmina denunciat: quia & paucorum eſt
iſta virtus, & his ſingillatim attributa. Solus Eſaias Dominum exercituum videt, laudes Seraphin cõtemplatur,
& quia malè tacuerat, quaſi turtur ſingularis ingemit.
Moyſes pauente procul populo ſolus aſcendit ad Domi-
E num, & ne idem populus feriatur, lacrymoſis precibus
impetrat. Solus fugientibus ſocijs Daniel inter Angelos remanet. Solus Ezechiel quadrigas Cherubin, &
ſupernæ ciuitatis celſa ædificia miratur. Solus Paulus ad
delicias paradiſi, & viſenda cœli tertij ſecreta raptatur.
Item cùm intrans cubiculum clauſo oſtio oro patrem
in abſcondito, turturem offero: At cùm eiuſdem operis compares quæro, canendo cum Propheta, Venite
adoremus, & procidamus ante Deum, ploremus coram
Domino qui fecit nos, columbas ad altare deporto. Et
quia vtraque conditori acceptata eſt æquè hoſtia, cõſultè
Lucas, vtrum turtures, an pulli columbarũ pro Domino
F ſint oblati, nõ dixit, ne vnum alteri viuẽdi ordinem præferret, ſed vtrumque ſequẽdum, vtrumque diuinis cultibus doceret offerendum. Aut fortaſſis id accidit, quòd
Chriſtus, qui erat agnus Dei, ſemetipſum in holocauſtũ
oblaturus erat. Nonne verò poterat virgo dicere, Quid
mihi alia oblatione opus eſt, quàm filio meo? Num ille
agnus? Num ille eſt, in quem conſpirant lex & Prophetæ?
Verùm ſuũ tẽpus eſt legalibus ceremonijs, quibus & illa cedit. Ingredere ergo templum virgo benedicta, offer
benedictum fructum ventris tui, offer primitias noſtræ

bene-

benedictionis, offert fructum terræ sublimis, hostiam sanctam, Deo placentem, reconciliationẽ nostram. Erit quando non offeretur in tẽplo, nec in Hierusalem. Erit quãdo non offeretur inter brachia Simeonis, sed inter brachia crucis. Veniet dies, quãdo nõ redimetur ouibus sicut hodie, sed ipse nos redimet in sanguine suo: quia ipsum redemptionem misit Dominus populo suo. Illud enim erit sacrificium vespertinum, istud est matutinum. Gaudeas mater in sacrificio matutino, quia in vespertino dolebis, & tuam ipsius animam pertrãsibit gladius. Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinũ lætitia. Hæc Bernardus, sermone 3. de Purificatione. Portabatur infans propter tres causas. Prima, vt Domino consecraretur. Secunda, vt diuinæ custodiæ commendaretur. Tertia, vt & gratiarum actio redderetur, quòd tale donum parentes accepissent. Sed duæ primæ causæ non habebant locum in Christo, quia statim atque conceptus est, Deo cõsecratus est, & diuina custodia per diuinitatis vnionem munitus. Tertia ergo ratione ducitur Maria, vt gratias agat pro tãto fructu. Nam sic olim de fructibus primitias, & de tritico glebas, in conspectu Domini offerebant. Hinc Psalmi pro torcularibus. Origenes, homilia octaua, in Leuit. expendit Mariæ paupertatem, vt quæ cùm agnum offerre non posset, obtulerit par turturum, aut duos pullos columbarum. Vnde & Henricus, homilia in festum Purific.

Bernardus Cur Christus delatus.

Origenes. Maria paupertas.

Henricus.

A

B

C

Dominus ergo Iesus memor [illegible] nostræ, inquit, cùm esset diues, pauper pro nobis fieri, & pauperem pro se hostiam voluit offerri, vt nos sua paupertate, diuitiarum spiritualium & æterni regni donaret esse participes. Sed ecquid opus erat agno ei, qui agnus Dei vocatur a Ioanne? quem oblati agni in lege præfigurarunt? Columba igitur offertur pro eo, super quem descendit Spiritus sanctus in specie columbæ. Columba mansuetissima huic conuenit, qui ait, Discite à me quia mitis sum, & humilis corde. Simplicissima columba huic respondet, qui ait, Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. Castissima turtur huic respondet, qui ex virgine natus est, & virgines amat: sed & ipsa lugubris ei conuenit, qui ad consolationem omniũ venit in hunc mũdum. Quinetiam Spiritus sanctus, cùm de magnis & occultioribus sacramentis, & quæ multi capere nõ possunt, loquitur, in turturis appellatione signatur, id est eius auis, quæ semper in montium iugis, & in arborum verticibus commoratur. Quid ergo melius offerat virgo, quæ Spiritu sãcto concepit, quàm ea quæ Spiritũ sanctum designant, vt Deo beneficium acceptum ferat? Quid itẽ illa turtur nostra melius proferat, quæ inter omnes benedicta, & à turbis cæterarum mulierũ secretissima est? Nam & vox turturis Mariæ audita est, cùm Angelo respondit, Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum suum.

De Simeone Iusto, quibus gratiarum donis refulserit, quæ fides, quod canticum eius fuerit.

Matth.	Marc.	LVC 2.	Ioan.
		Et ecce: homo erat in Hierusalem, cui nomen Simeon, & homo iste iustus & timoratus, expectans consolationem Israël, & Spiritus sanctus erat in eo. Et responsum acceperat à Spiritu Sancto, non visurũ se mortem, nisi priùs videret Christum Domini. Et venit in spiritu in templum. Et cùm inducerent puerum Iesum parentes eius, vt facerent secundum consuetudinem legis pro eo: & ipse accepit eum in vlnas suas, & benedixit Deum, & dixit. Nunc dimittis seruum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace: Quia viderunt oculi mei salutare tuum, Quod parasti ante faciem omnium populorum: Lumen ad reuelationem gentium, & gloriam plebis tuæ Israël.	

Introductio.

SOLEM quidem istum sensibilem nemo non videt, nisi oculos clauseris, aut excæcatos habeat: Ita neque Christum nascentem ignorarũt, nisi qui mentis oculos clauserunt, & sua malitia excæcati Spiritui sancto restiterunt. Sic enim Pater ille cœlestis solem suum oriri fecit super bonos & malos, vt in communem nostrum omnium vtilitatem Christum natum esse agnoscamus. Hunc Simeon fatetur lumen esse ad reuelationẽ gentium, & gloriã plebis suæ Israël. Hunc Anna Prophetissa filia Phanuel, hunc & permulti ea ipsa die, qua in tẽplo oblatus est, saluatorem agnouerunt. Nam, vt scribit Bonau. in Luc. postquàm descripta est Christi humilitas secundum legis præceptum, hic secũdò describitur eius clarificatio per veritatis testimonium. Et quoniam testimonium, ad hoc quòd sit firmum, debet procedere ex ore plurium: ideò introducitur testimonium duorum sexuum, scilicet virilis & muliebris, vtrunque tamen authenticum, quia vtrunque Propheticum, & vtrunque fide dignum, propter merita sanctitatis. Et præmittitur testimoniũ viri, tanquã dignioris, & subditur testimoniũ mulieris, tãquam inferioris, & hoc ibi, (Et erat Anna Prophetissa.) Circa Simeonis testimoniũ tria introducuntur: Simeonis meritum & probitas: eidem facta reuelatio: eiúsque canticum. Henricus Abbas, homil. in festum Purificat. Ita, inquit, adueniens in carne Dei filius, non tantùm ab Angelis & Prophetis, sed etiam à senioribus & iustis testimoniũ laudis accipit. Decebat namque, vt, quia omnis ætas, omnis sexus, omnis conditio per Christum erat redimenda, omnes etiam illi deuoto famularentur obsequio. Cæterùm magnæ authoritatis fuisse Simeonem verba ipsa Lucæ obiter indicant, vt qui ab omnibus in Hierusalem notus fuerit: quod notant verba ista, *Et ecce homo erat in Hierusalem.* Sunt enim qui in lege peritissimum & sacerdotem fuisse tradant. Petrus Galatinus, lib. 1. de arcanis fidei in Talmud inuentis, Hillelis filium fuisse scribit, ex libro

Bonauent.

Henric. Ab

Quis fuerit Simeon.
P. Galat.

D

E

F

Parkè aboth, id est, Commentariis patrum: de quo Hillele insignia permulta scribit Iosephus in Antiquitatibus. Floruit autem Hillel, inquit Petrus Galatinus, vt in libri Sabbath initio dicitur, anno secundo ante templi euersionem centesimo. Et, vt in *Baua bathra* legitur, octoginta habuit discipulos, omnes excellenti ingenio ac doctrina præditos, qui omnes ratione disciplinæ filij eius sunt nuncupati: adeóque præstantes fuerunt, quòd sicut ibidem legitur, eorum triginta quidem, vt diuinitas super eos descenderet, digni erant, quemadmodum Moyses ipse fuerat: triginta verò, vt pro eis sol immobilis staret, vti Iehosuæ fuit. Cæteri autem viginti mediocres sunt appellati, quorum maximus quidem Ionathas Vzielis filius extitit: minimus verò omnium Ioannes Zachariæ filius, quem Iudæi *Rabban Iauan Ben Zacchai* vocãt, qui tamen, vt prisci Talmudistæ dixerunt, neque scripturam, neque Talmud, neque cætera omnia vsque ad vulpium exempla ac dæmonum narrationes scire prætermisit. Si igitur ille, qui omnium discipulorum Hillelis minimus memoratur, tam magnus euasit & sapiens, quid de cæteris censendũ est? Hillel autem & Samæus legis expositionem eidem Ioanni Zachæi filio, & Simeoni Iusto ipsius Hillelis filio tradiderunt. Ordo iste hactenus ex Patrum capitulis, *Parkè aboth* nuncupatis, elicitus est: vbi postremus omnium Simeon Iustus, qui Christum suscepit in vlnis, ponitur. Sunt tamen, qui ex libro *Parkè aboth*, quem Fagius transtulit, colligant, Simeonem Iustum diu præcessisse Hillelem. Etsi verò idipsum non definiat Lucas, ita tamen hominem describit, vt non modò apud homines, sed & apud Deum magnam opinionem consecutum. Hegesippus hunc è præcipuis Iudæorum Rabbinis fuisse scribit, & cùm pro suo munere in synagoga illud Esa. cap. 7. quo de virgine paritura prænunciatur, interpretaturus esset, dictionẽ העלמה *Haghalmah* displicuisse quæ viro abscõditam designat: quod minus credibile videretur virginẽ esse parituram. Adfert enim He n emphasin, & vrget dictionem cui præmittitur, vt per excellentiã intelligatur. Hinc factũ est vt literam illam seruilẽ, seu

Iosephus. Hillel.

Ionathas Vzielis. Ioannes Ben Zacchai.

Samæus. Simeõ Iustus

Hegesipp.

ex Heemaniticis vnā sustulerit, vt nō Habalma, sed Haalma legeretur. Hāc deletā rursus reparatam vidit, cùm ad scripturæ illius textum denuò rediret. Secūdò igitur deleuit: & secundò repositam vidit. Id tertiò cū deleret, reparatū aureis literis prospexit, nō sine ingenti miraculo. Ex quo cùm fiduciā maiorē parituræ virginis cōcepisset, oraculū consuluerit: ex quo audierit non priùs se moriturum quā Christum videret. Niceph. Callist. lib. 1. hist. Eccles. c. 12. Hunc, inquit, Simeonē fama est ex eis fuisse vnū, qui virtute, dignitate, vitæq; sanctitate excelluerunt.

Niceph.

Beda.

Beda lib. 1. Cōment. in Luc. Ita, inquit, nato in carne Domino, nō solùm Angeli de cœlis, sed & omnis ætas mortaliū, vterque sexus testimonium reddidit. Decebat enim omnium saluatorem, sicut venturū in carne omniū toto sæculi tempore fidelium facto vel dicto præsagiri, ita etiā veritatē communi omniū laude prædicari, impleta Prophetia quæ dicit, Laudate Dominum de cœlis: & cætera vsquequò ait, Iuuenes & virgines, senes cum iunioribus laudent nomen Domini: quia exaltatū est nomen eius solius. Confessio eius super cœlum & terram. *Iustus* inquit, *& timoratus*: quia difficilè iustitia sine timore custoditur. Non illum dico timorem, qui sub lege pœnas irrogari, & temporalia bona sibi subtrahi perhorrescit, quē perfecta dilectio foras mittere cōsueuit: sed timorem Domini sanctum, qui permanet in sæculum sæculi, quo iustus Deum suum quantò ardentiùs diligit, tantò solicitiùs offendere cauet. *Et responsum acceperat à Spiritu sancto, non visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini. Et venit in Spiritu sancto in templum.* Vide locutiones scripturarum. Mortem videre dixit. Quomodo videtur, quibus sive oculis, quę veniēdo ipsos oculos claudit, ne aliquid videant? Sed videre mortem, experiri significat. Multúmque fœlix mortem videbit carnis, quicunque Christum Domini priùs oculis corde videre satagerit, conuersationem habendo in cœlesti Hierusalem, templi Dei limina frequentando, hoc est, pia sanctorū, in quibus Dominus inhabitat, exēpla sectando, suspitādo cum Psalmista, Vnam petij à Domino, hanc requiram in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ, vt videam voluntatem Domini. Sic enim ipse Verbum Dei in manibus accipere, & fidei charitatísque suæ brachijs merebitur amplecti. Quod autem ait, *Et venit in Spiritu in templum*, significat eum eadem spiritus gratia, qua olim venturum præcognouerat, etiam nunc aduenire, & iam iamque à se videndum cognouisse saluatorem. *Et cùm inducerent puerum Iesum parentes eius, vt facerent secundum consuetudinem legis pro eo: & ipse accepit eū in vlnas suas.* Magna quidem Domini potentia: sed non minor claret humilitas, vt qui cœlo terraque non capitur, grandæui hominis gesteretur totus in vlnis. Sed & tropicè accepit Simeon Christum veteranus infantem, vt doceat nos exuere veterem hominem, qui corrumpitur cum actibus eius, & renouatos spiritu mentis nostræ induere eum, qui secundum Deum creatus est in iustitia, sanctitate & veritate. hoc est, deponentes mendacium loqui veritatem, & cætera, quæ ad externi hominis statum pertinent, ore, corde & opere perficere. Accipit senior iustus secundum legem, & timoratus, puerum Iesum in vlnas suas, vt significet iustitiam operum, quæ ex lege erat (quis nesciat opera per manus & brachia solere figurari?) humili quidem, sed salutari fidei Euangelicæ gratia mutandam. Accipit senior infantem Christum, ipsummet hoc sæculum, quasi senio & longæua ætate defessum, ad innocentiam, &, vt ita dixerim, infantiam Christianę cōuersationis rediturum, & sicut aquilæ iuuentutem illius esse renouandam.

Mortem videre quid.

Audbert.

Audbertus presbyter ordinis S. Benedicti, in solennit. Purific. Mariæ. Nihil minus, inquit, de sanctitate isti specialiter homini adscribitur, qui & in Hierusalem, id est in visione pacis, commoratur, & fidei operatione iustus, & reuerentia timoratus, & Israëlis cōsolatione attonitus, & Spiritu sācto repletus, eiúsque respōsione de incarnati Verbi visione roboratus fuisse perhibetur. O quam ardenti desiderio homo iste expectabat secūdum Spiritus sancti promissionem, videre in carne redemptorem! Quæ, putamus, fuerit instantia orationis eius, qua diuino responso meruit firmari de his quæ petebat? Quæ erant eius gemituum continuata verba in sancta prædicatione? Non enim in petēdo cessauit vsque quò responsum acciperet super his quæ poscebat. Fuerunt siquidem in retroactis temporibus multi simili desiderio accensi, Domino attestante, qui ad discipulos ait: Multi reges & Prophetæ voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt, & audire quæ auditis, & non audierunt. Sed ex illis hoc isti soli concessum est, qui in plenitudine temporis, horum vltimus apparuit. Sed si vigilanti desiderio subsequentium sanctorū attendimus desiderium, quibus Christus viuerę est, & mori lucrum, inueniemus eos non minoris anxietatis ardore diuinitatem eiusdem saluatoris intueri velle, quàm ille cōcupiuit inspicere carnem. Hinc Paulus dicit: Cupio dissolui, & esse cum Christo. Multò autem melius hinc Psalmista ex persona Ecclesiæ dicit: Sitiuit anima mea ad Deum viuum, quando veniam & apparebo ante faciem Dei? Quis ergo iam hinc non videat in vno Simeone multos, per vnum conctos significari electos, qui nunc iusti ex fide atque operatione, & timorati ex futura expectatione, & attoniti inueniuntur ex ventura consolatione? In quibus etiam Spiritus sanctus inesse cognoscitur, quia & per Apostolum dicitur: Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Et rursum fidelibus dicit: Corpora vestra templum sunt Spiritus sancti, quem habetis ex Deo: quisque responsum accipiunt à Spiritu sancto non visuros se mortem, nisi priùs viderint Christum Domini: quia in hac adhuc corruptibili vita, eiusdem Spiritus sancti gratia reuelante, apertis fidei oculis eum, qui se cum illis vsque in fine sæculi mansurum esse repromisit, aspiciunt, nō iam carne paruulum, sed diuinitate immensum: qui etiam cum Apostolo dicūt, Etsi noueramus Christum secundum carnem, sed iā nunc non nouimus. Habitans etiam iusti in Hierusalem, atque in spiritu in templum, quò Christus introducitur, veniunt. Ipsi enim sunt Hierusalem qui habitant in Hierusalem: ipsi & templum sunt, qui veniunt in templum, in quibus & à quibus Christus excipitur. Nicephorus, lib. 1. hist. Eccles. cap. 12. & Cedrenus, in compendio Historiarum, scribunt, Simeonem ad summum senium prouectum fuisse: & ex Esaiæ vaticinio didicisse Christum venturum: Et, vt scribit Lucas, ἦν αὐτῷ κεχρηματισμένον, & factum ipsi responsum à Spiritu sancto, aut per Angelum, vt multi scribunt, aut per secretam & spiritualem aliquam reuelationem: *Non visurum se mortem*, id est, nō passurum seu experturum se mortem: (Visus enim pro quolibet sensu apud Hebræos accipitur:) Sic autem se tandē moriturum, vbi primùm Christum oculis corporalibus aspexisset, quem spiritualibus intuebatur. August. serm. 2. de tempore, rem istam exaggerat. Simeon, inquit, ille senex diu vixerat, cuius ætas comparatur Annæ, & audierat responsum, quòd non esset visurus mortem, nisi priùs videret Christum Domini. Intelligite, fratres, quantum desiderium habebant antiqui sancti viuēdi Christū. Sciebant illum esse venturum, & omnes qui piè viuebant, dicebant: O si hîc me inuenisset illa natiuitas! ô si quod credo in scripturis, videam oculis meis! Et vt noueritis quātum desiderium habebant sancti, qui nouerant per scripturas virginem parituram, sicut audistis, cùm Esaias legeretur. Ecce virgo concipiet in vtero, & pariet filium, & vocabitis nomen eius Emmanuel. Emmanuel quid sit, Euangelium nobis aperuit, dicens, Quod interpretatur, nobiscum Deus. Non tibi ergo vile sit quæcunque infidelis anima, non tibi videatur impossibile vt virgo pareret, virgo pariens permaneret. Intelligis natum Deum & non miraris virginis partum. Vt ergo noueritis antiquos sanctos & iustos optasse videre, quod concessum est huic seni Simeoni, Dominus noster ipse Iesus Christus ad discipulos suos loquens, ait: Multi iusti & Prophetæ voluerunt videre quæ vos videtis, & nō viderunt, & audire quæ auditis, & non audierunt. Multum senex ille fuit ad audiendum serus, sed ad videndum maturus. Non expectauit vt Christum audiret loquentem, quoniam agnouit infantem. Et hoc illi concessum erat iam decrepito, quasi desiderāti & suspirāti, & dicēti quotidie in oratio-

Niceph. Cedrenus.

August.

Antiqui sancti desiderarunt videre Christum.

nibus

nibus suis, Quando veniet? quando nascetur? quando vi-
debo? Putas durabo? Putas hic me inueniet? Putas isti
oculi videbunt, per quem cordis oculi reuelabuntur? Di-
cebat ista in orationibus suis, & pro desiderio suo acce-
pit responsum, quòd non gustaret mortem, nisi priùs vi-
deret Christum Domini. *Et venit in Spiritu in templum*: hoc
est, in virtute spiritus, vt infrà, c. 4. aut actus à spiritu, vt
Henricus. ibidem legitur. Héricus, in hom. Purificat. Nequaquam
Simeon Spiritu duce venit in templum. enim, inquit, sine corpore venisse putandus est, sed inspi-
ratus à spiritu, à quo antea responsum acceperat, aduenit
in templum. Ita commendatur à Spiritu sancto ductore,
A Bonauent. vt scribit Bonauentura, tom. 8. Quicunque enim spiritu
Dei aguntur, hi sunt filij Dei. Poterat enim illud dicere
Psalm. 5. Introibo in domum tuam, adorabo ad templum
sanctum tuum in timore tuo. Et iterum, Psal. 131. Introi-
bimus in tabernaculum eius, adorabimus in loco vbi ste-
terunt pedes eius. Deerant illi quidem vires corporis, nó
mentis. Ita spiritus ille, quo virtus omnium consistit, qui
apud Ezechielem ossibus ossa in resurrectione cóiungit,
illum fulciebat. Sic Samuel excitatur, sic Abacuk in Ba-
bylonem transfertur, sic Philippus in currum Eunuchi
rapitur. *Et cùm inducerent puerum Iesum, vt facerent secundũ
cõsuetudinem legis pro eo* offeréd o: *& ipse Simeon accepit eum*
B *Quòd Simeon fuerit sacerdos, ex ipso facto conuincitur.* *in vlnas suas.* Ex eo loco facilè colligimus, Simeonem ius
aliquod in rebus sacris habuisse. Cuius enim erat, nisi sa-
cerdotis, oblationem Deo factam excipere? & templi mi-
nisterium obire in his quæ templo offerebantur? Omnia
sancta sanctis, vt docet lex, & magna his in legibus ob-
seruandis, vt & in cæteris, fuit Iudææ morositas, vt scri-
Tertull. bit Tertullianus, l. de præscript. contr. hæret. Solius enim
sacerdotis erat Deo sacrata accipere, & eiusdem in tem-
C Epiphan. plo loqui. Ideò Epiphanius, libro de vita, & exitu Pro-
phetarum. Simeon, inquit, sacerdos è Tribu Aaron emi-
cuit. Hic quippè est, qui oraculum accepit à Spiritu san-
cto, non visurum se mortem, donec Christum incarnatũ
cerneret. Hic est, inquam, ille, qui gestauit Dominum in
vlnis suis, & glorificauit, dicens, Viderunt oculi mei sa-
lutare tuum. Et mortuus est pluribus quidem annis obsi-
tus, benè confectus, nec porrò à sacerdotibus, postremũ
Cyrillus Hierosol. consecutus honorem, humatus est. Idem Cyrillus Hiero-
solymitanus Orat. de occursu Domini, affirmat. August.
August. ser. 2. de tempore. Gestabat, inquit, Maria mater eius in-
D fantem: vidit ille, & agnouit. Vbi nouerat quod agnouit?
An intus est reuelatus, qui foris est natus? Vidit, & agno-
uit. Agnouit Simeon infantem tacentem, & occiderunt
Iudæi iuuenem mirabilia facientem. Cùm ergò cogno-
uisset, accepit in vlnas suas, hoc est, in brachia sua am-
plexus est eum. Portabat à quo portabatur. Ipse enim est
Christus sapientia Dei, attingens à fine vsque ad finem
fortiter, & disponens omnia suauiter. Quantus ibi erat,
& quàm magnus, quàm paruus factus erat. Paruus factus,
paruos quærebat. Quid est, paruos quærebat? non super-
Bonauent. bos, sed humiles colligebat. Ita, vt scribit Bonauentura
E in Lucam, magna se prodit senis deuotio ad comprehen-
dendum paruulum, qui Christo se exposuit totũ, vt pos-
set dicere illud sponsæ, Cantic. 1. Fasciculus myrrhæ dile-
ctus meus mihi, inter vbera mea commorabitur. Volebat
enim implere illud Cant. 8. Pone me vt signaculum su-
per cor tuum, vt signaculum super brachium tuum. Im-
mò super duo brachia tua, vt ostendat, quòd fortiter có-
prehendendus est. Cant. 3. Inueni quem diligit anima
mea: tenui eum, nec dimittam. Ostendit etiam, quòd vtra-
que manu, & tota virtute nostra debemus Domino fa-
mulari, sicut illi qui vna manu pugnabant, & alia facie-
F bant opus, Nehem. 4. Non sicut illi, qui imponunt onera
grauia & importabilia, digito autem suo nolunt ea mo-
Euse. Emiss. uere, Matth. 23. Eusebius Emissenus, hom. in diem Purifi-
cat. Mariæ. Occurrit, inquit, senex, brachia extẽdit, & pa-
rentibus ait: Mihi eum date, mihi debetur: mei officij est,
ad hoc missus sum, huic obsequio reseruatus sum. Deinde
lætus & exultans accepit eum in vlnas suas: mox senectus
fugit, & iuuenilis vigor adfuit, & fortitudo. Qui priùs se-
ipsum ferre vix poterat, nunc leuiter puerum ferens ex-
ultat. Elegãter igitur dictum est, Senex puerum portabat:
puer autem senem gerebat, quem virgo peperit, & post
partum virgo permansit: ipsum quem genuit, adorauit:
*Et benedixit Deum & dixit: Nunc dimittis seruum tuum, Do-
mine, secundum verbum tuum in pace* Te, inquit, Domine be-
nedico: promissio tua completa est, completum est & de-
siderium meum, quia video Christum tuum Dominum
meum. Itaque in gratiarum actionem canticum hoc ce-
cinit, quale Delbora, Maria, Anna, & Dauid. Ita vitæ suæ
catastrophen cecinit.

Sic vbi fata vocant, vdis abiectus in herbis Ouid. in Epist. Heroid.
Ad vada Mæandri concinit albus olor.

A Et *nunc*, inquit, *dimittis seruum tuum Domine, secundum ver-
bum tuum in pace.* Nunc absoluis, nunc liberas me ab his
corporeis vinculis, vt in pace dormiam, & requiescam. Theoph.
Theophylact. Vide, inquit, quomodo sancti pro vinculo
corpus habent. ἀπολύεις igitur, id est, decedendi potestatẽ
facis, vt patribus meis adiungar, & ad te redeam. Nã Do-
minus eum ad æternam pacem properantem velut è me-
dio cursu reuocarat: sicut Princeps quispiam, qui legatis
facit copiam ex prouincia reuertendi. Vel, *Nunc dimittis*,
id est, securum reddis, cũ iam ea promissione perfruar,
ad quam tantis votis contendebam. Quantis enim putas
B arietibus fidem eius concussam fuisse, cũ videret intesti-
nis seditionibus, externis etiam bellis, totam Israëlis ré-
publicam labefactatam, pietatem etiam ferè omnem &
religionis cultum pessundatum, se iam capulo instantem,
& sibi solum superesse sepulcrum? Sed hæc est conditio
promissionum Dei, vt non impleantur, nisi priùs fides *Magnitudo fides Simeonis.*
eius cui dictæ sunt, exerceatur. Ita probata est fides Abra-
hæ, cùm mandatum accepit de sacrificando filio, & staret
interim illa promissio de multiplicando in Isaac semine.
Ita probata est fides Iacob, cùm ei, quamuis peregrino, &
C à domo paterna exuli, promitteret semen. Proinde in
credendis promissionibus Dei, nó committamus, vt pro-
pter aduersa à fide deficiamus, sed propterea tantò magis
in fide fortiores efficiamur. Non diffidit Simeon quan-
tumuis senex, quin oculis Christum videret priusquàm
moreretur: non illum frangit propria corporis infirmi-
tas, aut communis Reipub. miseria: & statim atque voto-
rum compotem se videt, ex ista mole, velut è carcere, in
libertatem euolare contendit.

Nam quid longa dies nobis, nisi longa dolorum Mantuan. l. 1. Parthenices Mariæ.
Colluuies? longi patientia carceris ætas:

D vt scribit Mantuanus in prima Parthenice D. Mariæ. Ab-
solue me, inquit. Græca enim dictio ἀπολύειν, significat
emittere ex carcere tristi & opaco, qualis certè est hæc
misera vita. Act. 16. ἀπόλυσον τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους. Dimit-
te homines istos è carcere. Luc. 23. ἀνάγκην δὲ εἶχεν ἀπο-
λύειν αὐτοῖς, Necesse habebat dimittere ipsis vnum vin-
ctum. Ita scilicet electi pauci faciunt hanc temporariam
vitam, quia sperant in meliorem & securiorem. Vnde &
Psaltes, Quando veniam, & apparebo ante faciem Dei?
August. tract. 9. in Epist. Ioan. 1. illud exponens. In hoc est August.
perfecta charitas in nobis, vt fiduciam habeamus in die
E iudicij: tria hominum genera constituit: Vnum eorũ, qui
diem iudicij non credunt, ideò ne in eo quidem fiduciam
habent: Alterum eorum, qui diẽ iudicij credere incipiũt, *Tria hominũ genera se habent ad diem iudicij.*
& quia credere incipiunt, incipiunt etiam timere, sed
quia timent, nondum habent fiduciam in die iudicij: Ter-
tium denique eorum, qui mortificatis membris suis, quę
sunt super terram, surgentibúsque cœlestibus membris,
hoc est virtutibus, iam incipiunt desiderare quod time-
bant. Timebant enim ne veniret Christus, & inueni-
ret impios quos damnaret: desiderant iam vt veniat,
quia inuenturus est quos coronet. Et paulò pòst. Sunt,
F inquit, homines, qui cum patientia moriuntur: & sunt
quidam perfecti, qui cum patientia viuunt. Quid di-
xi? Qui adhuc desiderat istam vitam, quando venerit
dies mortis, patienter tolerat mortem: luctatur aduer-
sum se, vt sequatur voluntatem Dei: & hoc agit animo
quod eligit Deus, potiùs quam quod eligit voluntas hu-
mana. Ex desiderio vitæ præsentis, fit lucta cum morte, &
adhibet patientiam & fortitudinem, vt æquo animo
moriatur. Iste patienter moritur. Qui autem dissolui de- *Quibus mori accepta sit.*
siderat, & esse cum Christo, non patienter moritur, sed
patienter viuit, & delectabiliter moritur. Ita Simeonem

patienter carnis istius onos tulisse, & delectabiliter mortem appetiisse, vbi Christo perfrui potuit, colligimus: quasi id cũ Paulo dicat, Mihi viuere Christus est, & mori lucrum. Sic enim & Basilius, cùm ei Modestus Præses minas intentaret, quàm pauci vitam præscotem faceret, suis verbis ostendit, diceos, vt scribit Gregor. Nanzanz. Oratione in eundem Basilium.

Greg. Nàz.

Mors porrò beneficii mihi loco erit, inquit: citiùs enim me ad Deum transmittet, cui viuo, & munere meo fungor, maximáq; ex parte obij, & ad quem iampridem propero.

Ambros.

Ambros. lib. 2. in Luc. c. 8. Videte igitur iustum (Simeonem) velut corporeæ molis carcere inclusum, velle dissolui, vt incipiat esse cum Christo. Philip. 1. Dissolui enim, & esse cũ Christo, multo melius est.

Beda.

Beda in Luc. Vides non solùm noui, sed & veteris Testamenti iustoa spe futuræ vitæ, desideriũ habuisse absolui à corpore, immò pacis viam deputasse, sarcinam deposuisse terrestrem, vtpote qui se in sinu Abrahæ requiem non dubitabant habituros esse perpetuam. Denique & Idithun, postquàm multa diu tacitus mundi mala contemplatus, interna secum cordis meditatione concaluit, tandem locutus in lingua sua, & quid intus egerit, promens: Notum, inquit, fac mihi Domine finem meum, & numerum dierum meorum qnis est, vt sciam quid desit mihi. Ecce veteres posuisti dies meos. Qnibus absque dubio verbis aperit, quàm maximum se præsentiũ calamitatum nacturum speret in fine solarium, quẽ tantisper aduenire desiderat. Et hoc quidem mihi beneficiũ indulges, Domine, inquit Simeon. Quid scilicet non mihi fœlicius contingat, quàm Iacob Patriarchæ? Vidit ille filium suum Ioseph, iam plenus dierum, quem hucusque à fera pessima deuoratum esse putauerat: & statim atque illum & intueri & osculari potuit: Iam, inquit, lætus moriar, qnia vidi faciem tuam, fili mi. Quàm beatius autem est, illum intueri in quem desiderant Angeli prospicere? quem tot tantisque votis & patres, & reges, & Prophetæ concupierant? Et ita *dimittis me seruum tuum in pace*. Serui in bello capti etiam perdi possunt, & tu me vt filium, immò vt hæredem, magno illo tuarum diuitiarum thesauro perfrui permittis. 2. Reg. 24. Et quid causæ est, vt veoiat Dominus rex ad seruum suũ? Ps. 143. Qnid est homo quia innotuisti ei, aut filius hominis quia reputas eum? Homo vanitati similis factus est: dies eius sicut vmbra prętereũt. Priùs quidem id orabam, Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam: & nunc me dimittis in pace.

Cic. ex Ennio, lib. de Senect.

Sicut fortis equus spacio qui forte supremo
Vicit Olympia, nunc senio confectus quiescit,

vt scribit Eonius: ita tu me nunc post tot huius vitæ exantlatos labores, tot tentationes fortiter euictas, nũc quiete spirituali donas, vt iam nihil me hac in lacrymarũ valle retineat. Pacem suam in Christo statuerat, qui consixerat per vitam. Militia enim est vita hominis super terram. (Iob. 7.) Ita quasi è magno aliquo naufragio, in portum se euasisse existimat. Ita duo designat: 1. nihil magis concupiscendum esse quàm pacem. 2. & illam nobis per Christum, & in Christo dari. Quid enim hæc nisi post laborem quies, post vigiliam somnus? Nullus enim suam ruinam appetit, si mentis est compos. Quid autem omnia conseruat, nisi pax? Sed & pax est, cũ iis perfruimur quæ sperabamus. Et tantũ est pacis bonum, vt non tantùm ab iis sentiatur, qui illa fruuntur, sed & ab his, qui in illam votis contendunt. Ita spes non confundit. Mich. 7. Cùm sedero in teoebris, Dominus lux mea est, educet me in lucem. Sperat in ferro seruus, in lecto æger, in sepulchro mortuus: & id asserit, quod Iob: Credo quòd redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum. 2. Sed & summa nobis pax per Christum datur, vt scribit

Greg. Nàz.

Greg. Nanzan. Orat. 3. de pace. Hinc factum est, vt Christum amplexatus Simeon, iam se in pace positum agnoscat. Hoc igitur requirere videtur, quod & Tobias, (c. 3.) Et nunc Dñe, secundum voluntatem tuam fac mecum, & præcipe in pace recipi spiritum meum.

Greg. Papa
Pax plena, & pax inchoata.

Greg. Papa. lib. 6. in Iob, c. 23. In scriptura sacra aliter pax plena dicitur, inquit, aliter inchoata. Inchoatam pacem veritas discipulis dederat, cũ diceret, (Ioan. 14.) Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Et plenam Simeon desiderauerat, cùm exoraret, dicens: Nunc dimittis seruum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace. Pax enim nostra ex desiderio conditoris inchoatur: ex manifesta autem visione perficitur. Plena enim tunc erit, cũ mens nostra nec ignorantia cæcatur, nec carnis suæ impugnatione concutitur. Et hanc omnes nos desiderare conuenit, cùm nec hîc, hoc in mundo scilicet, requiem habeamus.

Ambros.

Ambros. lib. 2. in Luc. c. 8. Sed, inquit, qui vult dimitti, veniat in templum, veniat in Hierusalem, expectet Christum, dum accipiat in manibus, verbum Dei complectatur velut quibusdam suæ fidei brachiis, operibus suis. Tunc dimittetur vt non videat mortem, quia viderit vitam.

Origen.

Origenes hom. 15. in Luc. Ideò scilicet & hîc Simeon, Nunc, inquit, dimittis Domine seruum tuum in pace. Quandiu enim Christum non tenebam, quandiu illum meis brachiis nõ arctabam, clausus eram, & de vinculis exire non poteram. Nunc vbi datur amplecti, ecce dimittis me in pace.

Mori in Christo est mori in pace.

Hoc etiam omnibus fidelibus euenit, vt statim atque lecto decumbentes, & moribundi, Christi sacratissimum, dignissimum, tutissimúmque corpus acceperint, seque per conscientiæ purgationem illi adiunxerint, iam nihil vitam hanc transitoriam morentur, sed alacriores redditi, dicant id Psaltæ: Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum. Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus. Et rursus. Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est.

Origen.

Ad quod his verbis alludit Origenes: Si quis egreditur è mundo, si quis è carcere vinctorum domo dimittitur, vt ad regnandum vadat, sumat Iesum in manibus suis, & circundet eum brachiis suis, totum habeat in sinu, & tunc ire poterit quò desiderat. Et paulò pòst. Tu quoque, inquit, si vis tenere Iesum, & amplexari manibus, & dignus fieri exire de carcere, omni labore nitere, vt ducem habeas spiritum, veniásque ad templum Dei. Ecce nunc stas in templo Domini Iesu, hoc est in Ecclesia eius. Hoc est templum de viuis lapidibus extructum. Stas autem in templo Domini, quando vita tua, & conuersatio Ecclesiæ fuerit appellatione dignissima. Si veneris spiritu ad templum, inuenies paruulum Iesum, leuabis illum brachiis tuis, & dices: Nunc dimittis seruum, Domine, in pace secundum verbum tuum.

P. Blesens.

Petrus Blesensis, sermon. 1. in Purificat. Virginis, hac meditatione suam ad Simeonem dirigit apostrophen. O senex fidelis, inquit, cuius laus in Euangelio, cuius senectus in misericordia Verbi, cùm vnicum portes, qui portat omnia verbo virtutis, aperi nobis quàm salubriter insinuabat se visceribus tuis, quàm delectabiliter infundebat se animę tuę, suumque spiritum pectori tuo influebat ille, quem tu gestabas in vlnis. Nónne poterat Simeon respondere, & dicere: Acceperam responsum à Spiritu sancto non visurum mortem, donec viderem Christũ Domini? Diu expectaueram. Iam defecerant oculi mei in eloquium tuum, dicentes, Quando consolaberis me? Factus eram sicut vter in pruina: frigidus, aridus, marcidus, & despectus. Sed tamdem memor fuisti, Domine, verbi tui seruo tuo, in quo mihi spem dedisti. Iam in carne mea video Dominum saluatorem meum: nec solùm video, sed teneo & amplector. Iam me sentio calere de senectute morbida in salutem. Renouata est vt aquilæ iuuentus mea. Iam irreuerberata acie solem iustitiæ contemplor. Fidelis Dominus in omnibus verbis suis. Viderunt oculi mei salutare meum. Video te in vultu meo, in carne mea: video te in vultu tuo, & gloria tua, vbi erit plena iocunditas, & plena in iocunditate satietas: quia vultum tuum, Domine, requiram, satiabor cùm apparuerit gloria tua. Vidi Dominum, & salua facta est anima mea. Vidi, & videbo, nec dimittam te, donec dimittas me in pace. In pace in idipsum dormiam, & requiescam. Non solùm Simeoni datum est videre, & portare, & amplecti Dominum, sed omnibus his, qui in veritate diligunt ipsum: qui Christũ tenent, amplectuntur, & fouent in desiderio animæ suæ in sancta atque deuota & optabili seruitute. Rectè autem adiecit, *Secundum verbum tuum*. Est enim Verbum Dei, fundamentum spei nostræ & omnis fiduciæ, nec nostris meritis, sed Dei promissionibus innituntur. Rationem

autem

Salutare quid. *Augustin.*

autem tantæ exultationis adiicit. *Quia viderunt oculi mei salutare tuum.* Salutare enim Dei, inquit Augustinus, sermo. 20. de tempore, Dominus Iesus Christus est. de quo Psal. 95. Annunciate de die in diem salutare eius. Et Psal. 92. Notum fecit Dominus salutare suum. Et Iacob Genes. 49. Salutare tuum expectabo Domine. Ad quem pater ille cœlestis hæc verba dirigit, Esaiæ 49. Dedi te in lucem gentium, vt sis salus mea vsque ad extremum terræ. *Salutare* enim sumitur pro Saluatore: quia ipsum Deus omnium saluatorem constituerit. Vnde per emphasin Salutare Dei dicitur, vt in ipso Deum Patrem operatum esse cognoscamus.

Origenes.

Origenes hom. 15. in Luc. Quid verò, inquit, ei profuit, vt videret Christum? Verum hoc tantum in promissione habuit vt videret illum, nihilque ex visu eius consequeretur vtilitatis? An latet aliquod donum dignum Deo, quod beatus Simeon, & meruit, & accepit? Fimbriam vestimenti Iesu mulier tetigit, & sanata est. Si illa ad extremam partem vestimenti tantū emolumenti habuit, quid putandum est de Simeone, qui in suas vlnas accepit infantem, & brachiis tenens lætabatur atque gaudebat, videns paruulum à se gestari, qui ad vinctos venerat absoluendos, seque ipsum nodis corporis liberandum sciens, & neminem posse de claustro corporis quempiam emittere cum spe futuræ vitę, nisi eum quē in brachiis continebat? Ita non oculis modò corporeis Christum hominem, sed & ipsum verum Deum spiritualibus per fidem cognouit: eius quoque humanitatem, & quòd à Verbo assumpta esset, intellectualiter considerauit, adeò beatiorem se cæteris patribus existimat, qui viderunt quidem in spiritu, sed non in carne. Sic Abraham exultauit vt videret diem Christi. Vidit, & gauisus est. Veruntamen vt Christus ad suos testatus est, Beati oculi qui vident, quæ vos videtis, ita beatiores illi censendi sunt, qui præsentem Christum aspexerunt.

Pleonasmus.

Viderunt, inquit, *oculi mei.* Huius Pleonasmi magna est emphasis: vt cùm Latinè dicimus, His ego oculis vidi. Non Prophetam aliquem, sed Prophetarum Dominum, verū Deum & hominem. *Salutare*, inquam, *tuum*, quod Hebraicè dicitur *Iesua techa*, vt Psalm. 50. Redde mihi lætitiam salutaris tui. Is enim est, quem seruandis electis tuis destinasti: vnde etiam factum est, vt vocetur Iesus, quod nomen Simeon adumbrat. *Quod parasti*, hoc est, per incarnationem videri & agnosci voluisti, *ante faciem omnium populorum*: eorum maximè, qui ex Iudæis & Gentibus ipsum in carne videntes, verè Dei filium agnouerunt.

Dionysius Carthus.

Dionysius Carthusianus, in Luc. capit. secundo artic. 7. Deus ergo Pater vnigenitum suum in diuinitate incomprehensibilem atque inaccessibilem lucem inhabitantem, per hoc fecit hominibus manifestum, visibilem, & cohabitantem, quòd eum humanæ coniunxit naturæ in vnitate personæ: quod ab Esaia prædictum est, Parauit Dominus brachium sanctum suum in oculis omnium gentium. Brachium enim Domini est vnicus filius Dei Patris, per quem Pater omnia fecit: sicut & digitus Dei est Spiritus sanctus, per quem cuncta reuelat. De quo brachio ait Psalmista, Saluauit sibi dextera eius, & brachium sanctum eius. Pater ergo parauit salutare hoc ante faciem omnium populorum, quibus per Apostolos prædicatus est Christus, iuxta illud Psalmi, In omnem terram exiuit sonus eorum. Et rursus. Viderunt omnes termini terræ salutare Dei nostri. Et quod in Esaia habetur: Videbunt omnes fines terræ salutare Dei nostri.

Euthym. *Theophyl.*

Euthymius & Theophylactus in Lucam. Ante faciem verò omnium populorū, inquiunt, istam salutem præparauit, vt saluaret mundum: & vt omnibus liquida fiat eius incarnatio, ita non modò beati illi censendi erant, qui cum Simeone Christum in carne visuri essent, sed & qui in ipsum erant credituri.

Beda.

Beda in Luc. Sic, inquit, beati oculi qui vident quæ Simeon vidit: beati qui non viderunt, & crediderunt. Illud ipsum, inquit, quod omnibus postmodùm gentibus, populis, & linguis mente ac fide conspiciendum parasti, spe ac dilectione quærendum præuidisti, ipse diu desideratum nunc & carnis, & cordis oculis tuum salutare contemplor.

Oculis spiritus videtur salutare Dei.

Et quibus quæso, nisi fidei oculis hunc ipsum infantem salutare Dei esse cognouit?

August.

Augustinus, sermo. 20. de tempore. Maiestas, inquit, ibi latebat, vbi infirmitas apparebat. Simeon infirmitatem accepit, & maiestatem intus agnouit. Nos quoque quoties sacrosancta Christi corporis & sanguinis mysteria adoramus, non bis omninò hæremus modò, quę videntur oculis corporalibus, sed ad Christū ipsum oculos mentis eleuamus. Sic quod non capis, quod non vides, animosa firmat fides præter rerum ordinem. Explicat autem salutaris illius beneficium in omnes homines, dicens, *Lumen ad reuelationem gentium, & gloriam plebis tuæ Israel.* Ita in oculis omnium versabitur. κατ' ὀφθαλμῶν, Ante faciem, seu ante ora, vt scribit Poëta: id est, tanquam signum aliquod edito loco positum, ad quod conuertantur omnium oculi. Sic Esaiæ capit. 11. Et erit in signum omnium populorum. Sicut enim solem omnes aspiciunt, qui volunt, vbi dies illuxerit: ita & se Christus omnibus communicabit, vt lucem inferat gentibus, & ab eorum mentibus discutiat infidelitatis caliginem.

Christus vera lux.

Ioann. 8. Ego sum lux mundi, inquit, qui sequitur me, non ambulat in tenebris. Lumen autem tenebris opponitur, vt fides infidelitati, religio impietati, & cognitio cæcitati. Immò tenebræ sunt sapientia mundi, prudentia carnis, & omnia peccata: de quibus ad Coloss. 3. Ephes. 5. 1. ad Corinth. 6. & in verbis Christi, Act. 26. Sic enim ad Paulum inquit: Exurge, & sta super pedes tuos. Ad hoc enim apparui tibi, vt constituam te ministrum, & testem eorum quæ vidisti, & eorum quibus apparebo tibi, eripiens te de populis & gentibus, in qua nunc ego mitto te, aperire oculos eorum, vt conuertantur à tenebris ad lucem, & de potestate Sathanæ ad Deum, vt accipiant remissionem peccatorum, & sortem inter sanctos per fidem quæ est in me. Videtur autem hæc pars Cantici ex Esaia desumpta esse, (capit. 42.) Ita enim Pater sibi in filio Christo complacens, Dedi te, inquit, in fœdus populi, in lucem gentium, vt aperires oculos cæcorum, & educeres de conclusione vinctum, de domo carceris sedentes in tenebris. Et capit. 60. Surge, illuminare Hierusalem, quia venit lumen tuum, & gloria Domini super te orta est. Et cap. 40. Reuelabitur gloria Domini, & videbit omnis caro pariter quòd os Domini loquutum est. Ille enim, vt legitur Daniel. 2. reuelat profunda & abscondita, & nouit in tenebris constituta, & lux cum eo est.

Christus sua incarnatione gentē Iudaicam honorauit.

Ille etiam *ad gloriam plebis tuæ Israel*, id est, vt sit Iudæis gloriandi materia, cū viderint eum quem tantoperè expectauerant. Quamuis enim Christus sit eorum omnium gloria qui in ipsum credunt: maximè tamen Israëlitici populi, cui soli ex omnibus gentibus promissus erat. Adde quòd quicquid claritudinis & maiestatis huic populo contigit, id ei propter Christum contigit, seu seminis multiplicationem consideremus, seu liberationem ex Ægypto, celebres victorias contra gentes, terræ promissionis imperium, cæteráque eiusmodi expendamus.

Bonauent.

Bonauentura in Lucam. Igitur, inquit, *gloria plebis Israel est*: quia de Israël natus est secundum carnem. Esa. 4. Erit germen Domini in magnificentia & gloria, & fructus terræ sublimis, & exultatio his qui saluati fuerint de Israël. Et tunc impletum est illud quod dicitur Esther 8. Iudæis noua lux oriri visa est, gaudium & honor, & tripudium. Magnificatur ergo Christus sub ratione salutis omnium, lucis gentium, & gloriæ Iudæorum. Clementiam enim, sapientiam & potentiam manifestat sub ratione pacis, ex consolatione senis: Vnde laudatur in hoc Cantico, vt pax, vt salus, vt lux, vt gloria. Pax est, quia mediator: salus, quia redemptor: lux, quia doctor: gloria, quia præmiator. Et in his quatuor consistit perfecta Christi commendatio, & magnificentia: immò totius Euangelicæ historię quędam breuissima comprehensio, quantum ad incarnationem in pace, prædicationem in luce, redemptionem in salute, resurrectionem in gloria.

Vsus huius Cantici.

Et quia Canticum illud sic continet laudes, Christi plenitudinem, & senis mortis consolationem: ideò sub sero diei cantatur in Cōpletorio. Vnde ista tria Cantica sunt ordinata, Mariæ, Zachariæ, & Simeonis, in Ecclesia decantanda: Primum vesperi, secundum manè, tertium serò: quia sequens incipit vbi terminatur præcedens. Significatur etiā in hoc,

quòd de incarnatione omnis status debet laudare Deum: scilicet virginum, coniugatorum, & viduarum, contemplatiuorum, prælatorum, actiuorum, laici, clerici, & religiosi, qui etiam Domino debent esse consecrari.

Mirantibus Christi parentibus benedicit Simeon: prædicit quid Christo, quid item Mariæ, quid omnibus per Christi aduentum & passionem obuenturum sit. De Anna Prophetissa, illius commendatione, & vt Christo testimonium perhibuerit.

Matth.	Marc.	LVC. 2.	Ioan.
		Et erant pater eius, & mater, mirantes super his quæ dicebantur de illo. Et benedixit illis Simeon, & dixit ad Mariam matrem eius, Ecce positus est hic in ruinam & in resurrectionem multorum in Israël, & in signum cui contradicetur (& tuam ipsius animam pertransibit gladius) vt reuelentur ex multis cordibus cogitationes. Et erat Anna Prophetissa, filia Phanuël, de Tribu Aser: hæc processerat in diebus multis, & vixerat cum viro suo annis septem à virginitate sua. Et hæc vidua erat vsque ad annos octoginta quatuor: quæ non discedebat de templo, ieiuniis, & obsecrationibus seruiens nocte ac die. Et hæc, ipsa hora superueniens, confitebatur Domino, & loquebatur de illo omnibus qui expectabant redemptionem Israël. Et vt perfecerunt omnia secundum legem Domini, reuersi sunt in Galilæam, in ciuitatem suam Nazareth.	

Introductio.

NOVO quidem sole inter eclipses, & densas nubium pluuiarúmq; obscuritates exorto, & in domum irrepente, omnes qui eam inhabitant, exultant: quanto magis Christo in mundum aduentante, immò & in templū delato? Hîc enim precationes fiebant, hîc exauditionis & spei locus erat. Vnde factum est, vt in eo maximè loco Christus insolesceret, non modò Patris verbum annuncians, & miraculis suam authoritatem illustrans, quod in illo iā grandiore cognoscimus: sed & paruulus in tēplo oblatus. Hunc enim omnis ætas, sexus, dignitas, cōfessa sunt: quod vt nunc in Simeone, ita & in Anna contemplabimur. Nā postquā Simeon breue illud verbis, sed sentētiis maximū Canticum, in gratiarū actionem Deo obtulit, tum quisq; prout à magno illo numine acceperat, in Christi laudes erupit. Ideò scribit Lucas, *Et erant pater eius, & mater mirantes super his quæ dicebantur de illo.* Non admirantur ex defectu fidei. Siquidē Maria Gabrieli obsequuta est: & ideò concepit, quia credidit. Ioseph autē obsequutus est Angelo monenti, ne Mariam dimitteret, & docenti illam è Spiritu sancto concepisse: sed fides admirationē induxit, cū, vt scribit Cyril. Hierosol. & Dionys. l. de diu. nom. Deū magis per id quod non est, quàm per id quod est, intelligamus. Num terra, num cœlū est? Sed immensus, indiscibilis cuique, vt scribit Chrys. in ho. de incomprehensibili Dei natura, omninò cōprehendi non possit. Adeò, vt scribit Psaltes, Mirabilia opera tua Dñe, & anima mea cognoscet nimis. Nam quis similis tui in Diis Dñe? non est secundū opera tua. Exclamare licebit id Pauli: O altitudo sapientiæ & scientiæ Dei, quàm incōprehensibilia sunt iudicia eius! Ideò quantūuis aliquis scientia præfulgeat, etiamsi ad Angelorum perfectionē deuenerit, semper tamen habet in Deo, & Christo eius, quod miretur. Porrò Christus admirabilis est, inquit Bonauentura in Lucā, secundum quos mediator. Esther 15. Valde admirabilis es Dñe, & facies tua plena est gratiarū. Admirabilis est etiā secundum quod saluator in clemētia: propter quod in Ps. dicitur, Mirabilis Deus in sanctis suis: quoniam gratia & misericordia in sāctos eius, & respectus in electos illius. Sap. 4. Admirabilis secundum quod doctor in sapientia. Psal. 138. Mirabilis facta est scientia tua, &c. Admirabilis secundū quod triumphator, in potentia secundū illud Ps. 92. Mirabilis in altis Dñs. Et Exodi 15. Quis similis tibi in fortibus Dñe? quis similis tui? Magnificus in sanctitate, terribilis atq; laudabilis, faciens mirabilia. Et ideò non est mirum, si pater putatiuus & mater vera, mirabātur super his quæ dicebantur. Beda in Lucā. Cæterū patrē Saluatoris appellat Ioseph: non quòd verè, iuxta Photianos, pater fuerit eius, sed quòd, ad famam Mariæ conseruandam, pater sit ab omnibus æstimatus. Neque enim oblitus est Euangelista, quòd eam de Spiritu sancto cōcepisse, & virginem peperisse narrarit: sed opinionem vulgi exprimens, quæ vera historiæ lex est, patrem Ioseph nuncupat Christi: quamuis & eo modo pater illius valeat dici, quo & vir Mariæ rectè intelligitur sine commixtione carnis, ipsa copulatione coniugii: multò videlicet coniunctiùs, quàm si esset aliundè adoptatus. Neque enim propterea nō erat appellandus Ioseph pater Christi, quia nullius concubitu genitus erat: quandoquidē rectè pater esset etiā eius, quē non ex sua coniuge procreatum alicubi adoptasset. Orig. ho. 16. in Luc. Porrò, inquit, congregemus in vnū ea quæ in ortu Iesu dicta scriptaq; sunt de eo, & nūc scire poterimus singula quæque digna esse miraculo. Quamobrē mirabatur & pater: sic enim appellatus est Ioseph, quia nutritius fuit. Mirabatur & mater super his quæ dicebantur de eo. Quænā ergo sunt quæ de paruulo Iesu fama dispersérat? Pastores erant in regione illa, vigilantes & obseruantes custodias noctis super gregē suū. Venit Angelus sub ipsa hora natiuitatis Iesu, & ait ad eos, Annuncio vobis gaudium magnū. Ite, & inuenietis infantē inuolutum pannis, & positū in præsepio. Nec dū Angelus verba finierat, & ecce multitudo cœlestis exercitus laudare cœpit & benedicere Deū. Cùm hoc pastores trepidi perspexissent, & Angelus recessisset ab eis, dixerūt ad inuicem: Eamus Beth-leē, & videamus factum quod Dñs ostendit nobis. Venerunt, & inuenerunt paruulū. Tam illi quàm parentes, videntes quæ facta fuerant, admirabantur super hoc. Et de Simeone scribitur, quòd rumorē auxerit miraculi, vel magna pars fuerit, tenuitq; puerum in brachiis suis, & ait, Nunc dimittis, Dñe, seruum tuum in pace secundū verbum tuū: quia viderunt oculi mei salutare tuū. Fastigiū, &, vt ita dicā, culmen super his quæ iactabantur de Iesu, & pater, & mater illius mirabātur, sermo Simeonis fuit. Non enim sufficit ei tenere paruulū, & ea, quæ de illo scripta erant, eloqui: sed & *benedixit patri & matri, εὐλόγησεν αὐτοὺς*, Benedixit eos. Ita vt nō tā illos laudasse, & pro ratione prolis extulisse, sed velut authoritatē habens illos benedixisse intelligatur. Et quidē, vt ex fructibus arbor dignoscitur: sic & in prole benedictionē parentes consequūtur. Interim tamē maius quiddā hæc benedictio, qua parentes Christi à Simeone donati sunt, sonare videtur. Est benedictio creationis, sanctificationis, multiplicationis, & laudis. Sed est & benedictio, quæ nō nisi à maiore fit, vt scribitur ad Heb. 7. Minor à maiore benedicitur. & Ps. 129. Sic enim mādatū erat, vt Dei nomine populo benedicerent sacerdotes. (Num. 6.) Sic 1. Reg. 2. benedixit Heli Helcanæ & vxori eius pro Samuele eorum filio. Sic loquutus est Dñs ad Moysem dicēs: (Numer. 17.) Sic benedicetis filiis Israël: Benedicat tibi Dñs, & custodiat te: ostendat tibi Dñs faciē suam, & misereatur tui: conuertat Dñs vultum suum ad te, & det tibi pacē. Et antiquus mos fuit sacerdotibus legis benedicere parentibus & ipsis filiis, quos cū debitis hostiis in tēplo offerebant. Porrò Simeon *ad Mariam matrem* Domini sermonē dirigit, vt ad quam omninò Christū pertinere, vt virginis filiū, agnoscat. *Ecce,* inquit, *hic positus est in ruinam & resurrectionem multorum in Israel.* Orig. ho. 16. in Luc. Huic, inquit, simile est quod in Euangelio legitur Ioannis: In iudicium veni in mundū, vt non videntes videant, & videntes cæci fiāt. Sed & altiùs (vt scribit Origenes contra Marcionitas, & Manichæos, eosq; omnes, qui Deum malum, Deumq; bonum constituunt) huius sententiæ interpretatio requirenda est. Nam quia legunt Deuter. 32. Ego occidam & viuificabo, percutiam & sanabo, & non est qui eruat de

Admiratio Mariæ fide.

Cyrillus Hierosol. Diony. Areo. Chrysost.

Bonauent. Christus in quibus mirabilis.

Beda. Quomodo Ioseph sit pater Christi.

Origen.

Benedictio qualis, & quotuplex.

Origen.

Christus quomodo in ruinam, & in resurrectionem.

manibus meis: legentes, Occidam & percutiam, supertenebant Viuificabo & sanabo: vt si istud legissent, Christum in ruinam fuisse notassent, non autem in resurrectionem: Aut si ipsum Ad Deum bonum pertinere decreuissent, ipsum quidem in resurrectionem multorum, non autem ruinam venisse contendissent. Hic enim mos hæreticorum est, vt scribit Vincentius Lirinensis, vt truncatos mutilósque scripturæ contextus proferant. Quòd si malum est interficere, inquit Origenes, malum erit & in ruinam venire. Quid respondebunt? Vtrúmne recedent à cultu eius, an quærent aliquam interpretationem, & ad tropologias confugient, vt quod in ruinam venerit, benignitatem magis quàm austeritatem sonet? Et quomodo iustum erit, quando quid in Euangelio tale reperitur, ad allegorias & nouas intelligentias confugere: quando verò in veteri Testamento, statim accusare, & nullam explanationem, quamuis probabilis sit, recipere? Sed & hoc sequitur, In iudicium ego veni in mundum istum, vt non videntes, videant, & qui vident, cæci fiant: quamuis quærant vt edisserant, implere non poterunt. Ego verò, qui opto esse Ecclesiasticus, & non ab hæresiarcha aliquo, sed à Christi vocabulo nuncupari & habere nomen, quod benedicitur super terram, & cupio tam opere quam sensu & esse, & dici Christianus, æqualem & in veteri, & in noua lege quæro rationem. Loquitur Deus: Ego interficiam. Libenter habeo vt interficiat me Deus. Quando enim in me vetus homo est, & viuo adhuc quasi homo, cupio vt occidat in me Deus veterem hominé, & viuificet me ex mortuis. Primus enim, ait, homo de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœlestis. Sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem cœlestis. Secūdum hūc sensum intelligitur & illud: In iudicium ego veni in mundum istum, vt qui non vident, videant, & qui vident, cæci fiant. Habemus In nobis omnes homines & aspectum & cæcitatem. Adam & videbat, & non videbat. Eua quoque, antequàm aperirentur oculi eius, vidisse describitur. Vidit, inquit, mulier lignum, quia bonum ad comedendum, & optimum oculis ad vidēdum, & tollens de fructu ligni comedit, & dedit viro suo, & comederunt. Igitur non erant cæci, sed videbant. Deinde sequitur: Et aperti sunt oculi eorum. Ergo cæci fuerant, nec videbant, quorum oculi postea sunt aperti: sed qui benè antè viderant, postquàm Domini mandatum transgressi sunt, cœperunt videre malè, & aspectum obedientię subrepente delicto postea perdiderunt. Ego sic intelligo, & illud quod dicit Deus? Quis fecit mutum & surdum, & videntem & cæcum? Nonne ego Dominus Deus? Est oculus corporis, quo terrena ista conspicimus: oculus secundum sensum carnis, de quo scriptura dicit, Frustrà incedis inflatus sensu carnis. Cui habemus alium contrarium meliorem, & diuina sapientem: qui quia cæcus in nobis erat, venit Iesus, vt faceret eum videre, vt qui non videbant, viderent, qui autem videbant, cęci fierent. Iuxta hunc ergo sensum, & hoc quod nunc habemus in manibus, est intelligendum. *Ecce hic positus est in ruinam, & resurrectionem multorum in Israel.* Habeo aliquid in me, quod malè stat, & peccati superbia se erigit. Hoc cadat, hoc subruatur. Quòd si ceciderit quod antè ruebat, surgens stabis. Interior verò homo meus quondam iacebat elisus, & exterior stabat erectus. Antequàm crederem in Iesum, bonum in me iacebat, malum stabat: Postquàm ille venit, quod in me malum fuit, corruit, & expletum est illud, Semper mortificationem Iesu in corpore circunferentes. & illud: (Coloss. 3.) Mortificate mēbra vestra super terram, fornicationem, immunditiam, luxuriam, idololatriam, veneficia, &c. Horum omnium vtilis ruina facta est. Et de hac *ruina* dicitur Matth. vigesimoquarto. Vbicunque erit cadauer, illic congregabuntur aquilæ. Cadauer quippè à casu nomen accepit. Vna est hæc ruina, ad quam primùm venit Iesus: nec potest facere resurrectionem, nisi ruina præcesserit. Venit autem destruere quod in me malum fuit, vt illo destructo, & mortificato, consurgat in me, & viuificetur id quod in me bonum est, vt consequamur regnum cœlorum per Dominum nostrum Iesum Christū, cui est gloria & imperium in secula seculorum. Idem, homil. decimaseptima in Lucam. Qui, inquit, simpliciter exponit, potest dicere eum venisse in ruinam infidelium, in resurrectionem verò fidelium. Idem Theophyl. & Euthymius in Lucam sequuntur. Procopius Gazæus in Exodum. Christus, inquit, positus est in ruinam: non quòd benè stantem gradu deiiciat & prosternat, absit: verùm secundum liberum arbitrium, qui ipsum non suscipiunt, illis author est ruinæ, qua non corruissent, si ipse non aduenisset: quemadmodum nisi venisset, nec qui cōsederant, surrexissent. Pari ratione sermo eius vnus idémque cùm sit, auditoribus non videntibus causa est, vt videant: quibusdam qui ante aduentum eius erant oculati, causa est, vt nunc cæcutiant. Exempli gratia. Iudæ obtulit ruinam, Paulo attulit resurrectionem. Et cùm quidē Iudas foret in numero videntium, quando misit duodecim Apostolos, vt Apostolico munere fungerentur: tandem in numerum cæcorum relatus est, cùm diaboli instinctu pergeret prodere saluatorem mundi. At Paulus cæcitate laborabat. Expertus auxilium Dei, cæcitas mentis fugata est. Habebat enim Dei zelum, bona facere instituens, licet non secundum scientiam. Sic sol calidus existens, vna opera ceram dissoluit, & liquat, lutum verò indurat. Atque adeò istos producit effectus, vt cera signum, quod imprimitur, recipiat, lutum verò induratum illud repudiet. Non aliter nos comparati sumus, vt vel recipiamus, vel respuamus signum siue characterem diuinum. Ita Procopius, subiecti, nimirùm mentis humanæ rationem habendam monet, vt intelligamus, cur & quomodo in ruinam multorum Christus venerit. Nam quia hoc habent in sua potestate situm, vt Deo non obsequātur & acquiescāt, ideò fit, vt sua electione infideles redditi, pereant. Cyrillus Alexand. lib. 6. in Ioan. cap. 21. Christus quidem, inquit, in ruinam eorum est, qui impegerunt in lapidem offensionis, & petram scandali, & incredulitate mentis suæ, & obstinati animi duritia, credere in ipsum renuerunt: In resurrectionem verò illorum, qui doctrinam eius amplexi sunt, & mandata seruarunt, per quæ ab imo barathro damnationis ad virtutis culmen, & cœli celsitudinem perducti sunt. Theodor. lib. Quæst. in Exod. quæst. 12. Non quòd, inquit, per hoc declaretur talé fuisse Domini scopum (neque enim huius rei gratia venit, vt seddat eos, qui vident, cæcos) sed quod factum est, indicauit. Ipse enim vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Quum igitur humana natura arbitrij libertatem habeat, qui crediderint, saluabuntur: qui verò non crediderint, gehennæ fiunt sibi authores. Sic & Iudas, qui Apostolus erat, quum antea cæcus esset, postea visum recepit. Sic per aduentum saluatoris, Iudæorum plurimi excæcati sunt, gentes autem visum receperunt. Non tamen ob id, quòd quidam aduentati non erant credituri, dicendum est dispensationem saluatoris nostri non secundum carnem extitisse: hoc enim priuaret orbem salute. Sic & perdiuinus Simeon dixit, *Ecce hic positus est in ruinam, & resurrectionem multorum in Israel, & in signum cui contradicetur.* Verùtamen hoc ignorare non oportet, quòd Deus omnium præsentem vitam, stadium hominibus esse declarauit, vt qui certant in eo, proprium scopum declarent: In futuro verò seculo iustè iudicans, illos vt victores athletas coronabit, hos verò puniet, tanquam authores nequitiæ. Et quia non omnes credunt esse aliquam aliam vitam futuram, Deus omniū etiam in hac vita quosdam palam punit flagitiosè viuentes, & vicissim alios religionis studiosos non mediocriter collaudat. Quapropter diuinus Apostolus (Roman. 9.) quosdam iræ vasa, nonnullos vasa misericordiæ nominauit: quia per illos declaratur Deus, nempè dum iustè punit tanquam Dominus: per hos autem, dum virtutis studiosos omnimoda cura, & prouidentia prosequitur. Ad hanc recurrit sententiam Fulgent. l. 1. ad Thrasimundum regem, capit. 4. Certum est autem, inquit, penè omnes hæreticæ prauitatis errores hinc quibusdam multiplicitet subrepsisse dum magnum pietatis sacramentum, quod manifestum est in spiritu, apparuit Angelis, prædicatum est Gentibus, creditum est in

Vinc. Lir.

Hæretici quomodo abscidunt scripturam.

Origen.

Ruina in bonam partem.

Idem.

Ruina in malam partem.

Theophyl.

Euthym.

Proc. Gaz.

Quomodo Christus saluator in ruinam sit infideliū, & peccatorum, per occasionē, non per effectum.

Comparatio aptissima.

Cyril Alex.

Ruina nostra à nobis est.

Theodor.

Christus non est causa ruinæ.

Ruina & resurrectio post hanc vitam apparebit.

Fulgentius.

hoc mundo, assumptum est in gloria: nonnulli aut non sicut est, credunt, aut omninò non credunt. Et ille lapis, qui ab ædificantibus reprobatus, in caput factus est anguli, quibusdam prauæ credulitatis cæcitate possessis, lapis offensionis & petra scandali efficitur. Vnde non immeritò, cùm Simeon infantem Christum templi Dominum, ad templum suum præcepto suæ legis allatum, gaudens vlnis meruisset gestare senilibus, & figuram gerens præsentis æui, carnali senio iam defessi, nouum vetulus hominem sumeret, eum scilicet, qui solus posset ex peccatoribus iustos facere: sed & longæuo dicenti, Tu es

A

Deus saluator meus, & te expectaui toto die, non solùm inolitam vetustatem demere, quinetiam iuuentutem, sicut aquilæ, renouare: vtpotè qui etiam Apostolica tuba foret veraciter cantura, sicut est veritas in Iesu, deponere nos secundum pristinam conuersationem veterē hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris: vt renouemini spiritu mentis vestræ, & induatis nouū hominem eum, qui secundum Deum creatus est in iustitia & sanctitate veritatis. Ille igitur Simeon mundanæ cernens adesse saluationis ac renouationis effectum (non

B

enim misit Deus filium suum, vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per ipsum) cùm primùm se vitæ præsentia angoribus precaretur absolui, dicens, Nunc dimittis seruum tuum Domine secundum verbum tuum in pace, quia viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum, lumen ad reuelationē gentium, & gloriam plebis tuæ Israël: paulò pòst hoc de ipso testatur, *Ecce positus est hic in ruinam, & resurrectionem multorum*. Ibi ergo malè credentibus ruinam perfidia generat, vbi recta credulitas fideles exaltat.

Theophyl.

Theophylactus in Lucam. Vel etiam aliter, inquit, in ruinam positus est malo-

C

Christus in ruinā. & resurrectione

rum, quæ in animabus nostris: in resurrectionē verò bonorum. Cadit fornicatio, surgit continentia. Vel aliter quoque intelligi potest, Positus est Dominus in ruinam, hoc est, ipse passurus est, & casurus est in mortem: & cū ceciderit ipse, resurgent multi. Punctum autem pone, cū dixeris, in ruinam: deinde incipe, in resurrectionem multorum. Cæterùm *positus est in signum cui contradicetur*. Cōparat enim Christum scopo in quem iacula diriguntur, quasi dicat, Totus mundus certatim confluet, ac si esset communis contradictionis scopus. Impugnatur enim à Gētilibus, à Barbaris, à Turcis, ab Ismaëlitis, ab hæreticis,

Christo ab omnibus ferè cōtradicitur.

D

schismaticis, & pseudochristianis. Ita prædicamus Iesum crucifixum, Iudæis quidem scandalū, Gētibus autē ignominiam.

Origen.

Origenes, hom. 17. in Lucam. Omnibus, inquit, quæ narrat historia de Saluatore, contradicitur. Virgo mater est: signum est cui contradicitur. Marcionitæ contradicunt huic signo, & aiunt, penitus eum de muliere nō esse generatum. Ebionitæ contradicunt signo, dicentes ex viro & muliere ita natum esse, vt nos quoq; nascimur, sicq; habuisse corpus humanum: Et hoc signum est cui contradicitur. Alij enim dicunt eum venisse de cœlis: alij tale, quale nos, corpus habuisse, vt per similitudinē corporia etiam nostra corpora redimeret à peccatis, & da-

1.
In doctrina.

E

ret nobis spem resurrectionis. Resurrexit à mortuis: & hoc signum est cui contradicitur, quomodo resurrexit, & vtrum ipse, & talis qualis mortuus est, an certè in melioris substantiæ corpus resurrexerit. Et est infinita contentio, aliis alia dicentibus. Ideò fixuram clauorum Thomæ ostendit in manibus suis, aliis è regione tractantibus si idem corpus habuit, quomodo clausis ingressus est ostiis, & stetit. Vides igitur quomodo argumentis variis etiam resurrectioni eius quæstio concitetur, & fit si-

F

gnum cui contradicitur. Ego & hoc, quod Prophetarum ore prædictum est, puto signum esse cui cōtradicitur. Sūt enim plures hæretici, qui asserunt eum à Prophetis penitus non fuisse prædicatum. Et quid me necesse est multa prosequi? Omnia quæ de eo narrat historia, signū est cui contradicitur. Ita Christi doctrinæ, exēplo & factis omnes contradicunt. Etsi enim à Patre nobis in exēplar propositus sit, pauci sunt tamen qui sequantur: aut si verbis profitentur, moribus impugnant. Quàm pauci sunt enim Christiani, qui licet Christum pauperem, humilem, patientem, pro inimicis orantem, patri denique ad mortem

2.
In moribus.

vsque obedientem mirentur: dum tamen mores suos efformant, non huic signo contradicant, cùm humilitatē, paupertatem, patientiam, in aduersarios beneficentiam, & promptum ad mortem vsque pro religione, & cultus obsequium aspernantur, & flocci faciunt: laudi verò ducunt diuitias, ambitionem, vindictam, contradictionē, & inobedientiam. Ita non modò infideles, sed & ipsi Christiani Christo aduersantur. Quid dicam blasphemias, & nomen Christi & Dei toties prophanatum ab impuris

A

hominibus, quoties de rebus vanis, immò & impiis sermonem mouent? Quòd & alij eius in nos extrema dilectione in effrænem peccandi licentiam, aut successura tādem iustitia in suam desperationem abutuntur. Inde fit, teste Euseb. Emisseno, vt Christus illis in ruinam cedat.

Eus. Emiss.

Ita de Christo id dici potest, (Thren. 3.) Tetendit arcum suum, & posuit me quasi signū ad sagittam. Heb. 12. Recogitate eum, qui talē sustinuit à peccatoribus aduersum semetipsum contradictionem. Et ideò Esaiæ 41. Peribunt viri qui contradicunt tibi. Et Eccles. 4. Non contradicas verbo veritatis vllo modo.

Euthym.

Euthymius signum sumit pro miraculo, prodigio, & ostento, quale nobis in Christo à

B

Patre propositum est: Cui, inquit, ab infidelibus contradicitur. Miraculum enim erat, vtpotè neque homo tantū, neque Deus tantū, sed Deus simul & homo (quod Græcè dicitur vnico vocabulo θεάνθρωπος) Ideóq; quasi rei, quæ supra naturam est, contradicunt ij, qui omnia secundum naturam inquirunt, nec quicquam naturale intelligere possunt. Quidam verò *signum cui contradicitur*, dicunt crucifixionē: signum quidem, quasi symbolum amoris erga homines. Nam hanc propter homines sustinuit: huic verò ab infidelibus contradicitur, vtpotè rei probrosæ.

Crucifixo contradicitur ab infidelibus.

Ita nos admonet Simeon sua hac Prophetia, ne turbemur

C

multitudine hostium & contradictorum, cùm videamus hanc esse Christi & Euangelij conditionem, vt ei multi contradicant, testante Apostolo, qui, vt obseruat Beda in Lucam, Christi, inquit, bonus odor sumus in his qui salui fiunt.

Beda.

Qui enim prædicante Apostolo verbum quod audit, amādo sequitur, bono odore resurgit, & saluatur: qui autem odiendo insequitur, eodem ipso bono odore corruit & moritur. Sic buffones florentem vineam ferre non possunt. Signum enim, cui contradicetur, fidem dominicæ crucis accipe, de qua Apostolo Paulo dicunt Iudæi, (Act. 28.) De secta hac notum est nobis, quòd vbique ei

D

contradicitur. August. lib. 4. quæst. super Numeros, q. 36.

Augustin.

Typum huius cōtradictionis sumit in petra, de qua aquæ copiosè profluxerunt in figuram Christi, vt scribit Paulus 1. ad Cor. 10. Aqua illa demum contradictionis sortita nomen est, quia maledixerant filij Israël ante Dominū, & iurgati fuerant contra Moysem, sed & hæsitātibus dubiisque hæc donata sit. An fortè, inquit, duo hominū genera demonstrauit, & cōntradicentium gratiæ Christi, & percipientium gratiam Dei, vt illis sit aqua contradictionis, istis sanctificationis? Nam de ipso Domino in Euan-

Figura huius contradictionis.

E

gelio legitur, Ecce positus est in signum cui contradicetur. Adiicit autem Simeon de virgine Maria Prophetiam, dicens: *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius*. quasi dicat, Tu quidem quæ mater es filij Dei, iustam in Deo gloriandi occasionem habes. Eapropter beatam scilicet te dicent omnes generationes: quia fecit tibi magna qui potens est, & sanctum nomen eius. Etsi verò te Deus elegerit & prælegerit in matrem Christi sui, & si plus cæteris omnibus te gratia & benedictione cumulauerit: si tamen ea, quæ mundus in partem beatitudinis recenset, attendas, num omni ex parte beata futura es? Abhorret

F

mundus molestias, solicitudines, & angustias. At verò filius ille tuus non venit, vt vitam agat omnibus molestiis vacuam, sed vt ferat acerbissimos luctus. Illi igitur eris in cruce socia. Siquidem illo patiente, grauissimo mœrore tanquam gladio pectus tuum transuerberabitur. Inserta est Epistolis Augustini, Paulini ad eum Epistola 58. qua hæc habentur. Nunquid de passione Mariç, quç nusquam scripta est, hoc Simeonem prophetasse credēdum est? An verò de materno eius affectu, quo postea in tempore passionis assistens cruci, maternorum viscerum dolore cōfixa est: Et animam illius, quæ eius secundum carnem filiū

Paulin.
Quo gladio pertransiuit animam Mariæ.

ipsa

ipsa spectante confoderat, crucis romphæa penetrabat. Video enim & in Psalmis de Ioseph ita dictum esse: Humiliauerunt in compedibus pedes eius, ferrum pertransiit animam eius. Non ait carnem, sed animã, in qua pietatis affectio continetur, & doloris aculeus quasi gladius operatur. Et quibusdam interiectis: Quid enim initum, inquit, si ancipitis istius gladij, & verbi diuini ignita vis & penetrabilior acies sancti Ioseph olim, & postea beatæ Mariæ animam pertransiit? Nam neque in illius, neq; in huius corpore ferrum pertransiisse legimus. Vnde Augustinus, responsione sua ad Paulinum, quę habetur Epistol. 44. in fine: Tribulationem igitur, inquit, gladij nomine significatam esse, credibile est, quo materna anima vulnerata est doloris affectu. Ipse fuit gladius in ore persecutorum, de quibus in Psal. 58. dicitur, Et gladius in ore eorum. Ipsi enim erant filij hominum, quorum dentes, arma & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus. Nam & ferrum, quod pertransiit animam Ioseph, pro dura tribulatione sumi docent sequentia. Ferrum pertransiit animã eius, donec veniret verbum eius: id est, tã diu fuit in dura tribulatione, donec fieret quod prædixit. Ad eius enim instar tã diu virgo gladio doloris transuerberata est, donec in resurrectione firmaretur, vt scribit idem August. Quæst. ex nouo Testamento, q. 73. Idem in Psal. 104. tantò maiorem hanc tribulationem fuisse docet, quantò eius animam corpore pretiosiorẽ penetrabat. Amphylochius Iconij Episcopus, Orat. de occursu Domini, Deipara & Simeone, quæ apud Metaphrasten legitur: Signum, inquit, cui contradicetur, crucem appellat. In hoc autẽ cor quoque ipsius virginis tristitia repletum est. Quamobrem dicebat, Cur non priùs sum mortua? cur autem perueni ad hunc diem? Virgo mansi, & magis mordeor visceribus quàm matres. Ita, inquit Damascenus, lib. 4. de fide Orthod. c. 15. ipsa virgo eiusmodi beneficiis, quæ naturæ captũ excedebant, affecta, quos in partu dolores effugerat, passionis tempore sustinuit, vt quæ pro materno suo affectu viscera sibi lacerari senserit: & dum eum, quẽ Deum gignendo norat, vt sontem ac facinorosum morte affici conspiceret, intimis cogitationibus tanquam gladio discerperetur. Bernardus, sermo. de beata Maria Virgine. Et verè quidem, inquit, tuam, ô beata mater, animã gladius pertransiuit. Alioquin nõ nisi eam pertransiens, carnem filij tui penetraret. Et postea sanè quàm emisit spiritum tuus ille Iesus, omnium quidem, sed specialiter tuus, ipsius planè non attigit animam crudelis lancea, quæ ipsius latus aperuit, sed tuam vtique animam pertransiuit. Ipsius enim anima iam ibi non erat, sed tua planè nequibat auelli. Tuam ergo pertransiuit animam vis doloris, vt plusquàm martyrem non immeritò prædicemus: in qua nimirum corporeæ sensum passionis excesserit ipse interioris passionis affectus. An non tibi plus quam gladius fuit sermo ille, reuerà pertransiens animã, & pertingens vsque ad diuisionem animæ & spiritus, quo te filius tuus alloquutus est, Mulier, ecce filius tuus? quomodo non tuam affectuosissimam animam non pertransiret hæc auditio, quando & nostra, licet saxea, etiam & ferrea pectora illorum recordatio proscindit? Hæc autem facta sunt, inquit Simeon, *vt reuelentur ex multis cordibus cogitationes.* Hoc loco particula *vt*, non propriè significat causam, sed potiùs consequẽtiam. Nec enim dolores virginis reuelandarum cogitationum causam præbuerunt, nisi fortè coniecturam & argumentum, vt scribit Euthymius in Luc. Eorũ enim, qui suspicabãtur hanc non esse illius matrem, sicut multi ad ea respicientes, quę hominis sunt, dicebant hominem tãtùm esse filium Mariæ: ita rursus alij attendentes ad ea, quæ diuinitatis eius erant, suspicabantur quòd esset tantùm Deus, nec esset hæc mater eius. Tunc autem intuentes eam amarè dolẽtem, ac plurimùm lugentem, naturæque cedere, crediderunt quòd mater esset eius, & retegebant siue prodebant cogitationes cordium suorum, quæ à suspicione processerant. Orige. hom. 17. in Lucam, & Theophylactus, hoc referunt ad scandalum crucis, quod leues, & inconstantes homines, immò & Apostoli passi sunt Christo patiẽte. Tunc enim etsi multi permulta priùs Christo pollici-

August.

Idem.

Dolor Mariæ maior in anima quam in corpore.

Amphylo.

Probantur dolores virginis ex Patribus.

Damasc.

Bernard.

Christ humanitas contra infideles per dolores virginis probatur.

Euthym.

Origenes.

Theoph.

ti fuissent, apparuit tamen quàm leuis sit, & inconstans hominum fides. Apparuerunt in illa persecutione fideles Christi amici: innotuerunt & inimici. Inconstantia Apostolorum apparuit, cũ fugerent: apparuit & Ioannis dilectio, & pius mulierum affectus, quæ Christum ad crucẽ vsque secutæ sunt. Prodiderunt etiam se Nicodemus, Iosaph ab Arimathia, multique ex discipulis Iesu, occulti propter metum Iudæorum. Manifestarunt se eorum de Christo cogitationes, cùm & sepulchrum, cæteráque inhumando corpori necessaria ministrarunt. Hic est enim

A Christi & Ecclesiæ afflictionum fructus, vt per illas fides hominũ manifesta fiat, vt docet Tertullianus, lib. de præscript. cõtra hær. Eapropter enim Apostolus, Necesse est, inquit, hæreses esse, vt qui probati sunt, appareant. Vel sic reuelandæ erant cogitationes Christo patiente, aut ipsius morientis memoria ob oculos mẽtis posita, quoniã tunc multi viso terræmotu, & his quæ fiebant, reuertebantur percutientes pectora sua, & Christum verè Dei filium confitentes. Nos quoque si in ipsum benè affecti sumus, pia meditatione nostram compassionem, pietatẽ, dilectionem, contritionem, fidem, & futurorũ expecta-

B tionem prodimus, vt ne frustrà Christus pro nobis mortuus esse censeatur. Proinde Bonauentura in Luc. obseruat triplici gladio animam penetrari ex meditatione passionis Christi. Primus, inquit, est discretionis rectæ fidei. Ephes. 6. Gladius spiritus, verbum Dei est. Secundus discretionis seueri iudicij. Apocal. 1. De ore eius gladius vtraque parte acutus exibat. Tertius est diuisionis humani desiderij. Matth. 10. Non veni pacem mittere, sed gladium. Pertransit autem animas primus gladius per veram fidem. Heb. 4. Viuus est sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, pertingens vsque ad diuisio-

C nem animæ ac spiritus, compagum quoque ac medullarũ. Secundus per rigorem pœnæ. Psal. 149. Gladij ancipites in manibus eorum. Tertius per ardorem beneuolentiæ. Cant. 3. En lectulum Salomonis fortes ambiunt, omnes tenentes gladios. Atque vtinam his omnibus gladiis animæ nostræ transuerberentur. Vtinam cum diua Virgine detestemur opprobria & blasphemias Iudęorũ, & Christo spirituali commoriamur. Verùm nunc ad Euangelicã historiã reuertamur. *Et erat Anna Prophetissa.* Vt ab Angelis, & hominibus Christo testimonium redditũ est, ita & à mulieribus. Ita omnis sexus Christũ amplecti & confi-

D teri debuit: ne fortè sint, qui cum Turcis mulieres à beatitudine, quæ fidei rependitur, excludant. In Christo non est masculus neque fœmina. Non est etiam distinctio Iudæi & Græci. Neque, vt Petrus agnouit, personarum acceptor est Deus, sed in omni gente qui facit iustitiam, acceptus est illi. Ex Iudæis pastores, ex Gentibus Magi ad Christum perducti sunt. Ex infantibus Ioannes nondum natus, ex senibus Simeon ille iustus accessit: & pręter hũc sexum, muliebris conditio Christum testata est. Ex mulieribus Elizabeth coniugata, sed & Anna vidua: hæc nasciturum, ista natum Christum agnouit. Ita mixta infide-

E litati excusatio prætexi potest. Bonauentura in Lucam. Christus natus habuit testimonium septiforme: scilicet, A naturą cęlesti, videlicet stellam, Matth. 2. Vidimus stellam eius in Oriente. A supercœlesti, scilicet Angelica, supra eodem: Facta est cum Angelo multitudo cœlestis exercitus, &c. A natura subcœlesti, scilicet virili simplici, vt erant Pastores, sup. eodem: Et reuersi sunt pastores, &c. A virili sapiente, sicut Matth. 2. Ecce Magi ab Oriente venerunt, &c. Senili in sexu masculino, sicut erat Simeon, sup. eodem: Et hic venit in spiritu in templum. Senili in sexu fœmineo, vt hîc: Et erat Anna Prophetissa, &c. In-

F fantuli, qui non loquendo, seu moriendo confessi sunt. Matth. 2. Mittens occidit omnes pueros, &c. Tũc impletum est illud Psal. 8. Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem. Et sic omnis natura, omnis sexus, omnis ætas Christo nascenti testimonium perhibuit, quia ipse habebat reparare omnia. Vnde & pueris in templo clamantibus, & Pharisæis reclamantibus dictum est infrà 19. Si hi tacuerint, lapides clamabunt. Ad commendationem verò Annæ tria proponuntur. Prærogatiua gratiæ gratis datæ, quia *Prophetissa erat*: Dignitas naturæ, quia

Apparuit Christo patiente fidelis suorum dilectio, & maximè virginis.

Tertull.

Bonauent.

Triplex gladius animæ.

Mulier Christo testimoniũ perhibet.

Omnis sexus, immò & creatura Christo attestatur.

Quibus præfulserit Anna.

Origenes.

filia Phanuel: Sanctitas vitæ, quæ in triplici expeditur, virginali, coniugali, & viduali. Orig. hom. 17. in Luc. Quàm pulcher ordo, inquit. Non venit ante virum mulier, sed primum venit Simeon, qui apprehendit infantem, & tenuit in brachiis suis: deinde mulier, cuius non sunt quidē verba digesta, sed dictum est generaliter, quòd confessa sit Domino, & locuta de eo omnibus qui expectabāt redemptionem Israël. Et iustè sancta mulier spiritum prophetandi meruit accipere, quia longa castitate, longísque ieiuniis ad hoc culmen ascenderat. Prou. 11. Mulier gratiosa inueniet gloriam. Sap. 7. de sapientia dicitur, quòd

A

in animas sanctas se transfert, & amicos Dei, & Prophetas constituit. Profert autem Annæ genealogiam, enumerans eius patrem, & tribum: vt sciamus certissimum illius esse testimonium, teste Theoph. in Luc. cùm mulier ista non quasi ignota, sed ex ipsa sua familia celebris, & omnibus cognita intelligatur.

Theoph.

Hæc processerat in diebus multis, id est, admodum prouectæ erat ætatis. Siquidē ad minus centum & sex annos compleuerat: licet etiā quindecim tantùm annorum illam fuisse supponamus, quādo viro nupserat. Cōferantur scilicet anni octoginta viduitatis cum septem illis annis, quos cum viro exegerat, & quindecim prioribus: sic numerus ille annorum succrescet, nisi fortè quòd subiungitur vidua fuisse vsque ad annos 84. totam illam temporum seriem, quibus vixit, colligamus.

Laus à viduitate.

Ita Dei benedictionem in multitudine dierum præ se ferebat, & quotidie augescebantur merita illius. Nam, vt scribit Ambros. l. de bono mortis, quibusdam cū ætate augentur peccata: Iustis autem pietatis & iustitiæ fructus multiplicantur, vt qui vitam hanc sibi constituerant quasi cursum quēdam ad brauium. Vnde & Apostolus, Sic currite, inquit, vt comprehendatis. Et rursus. Qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet, vt coronam corruptibilem accipiat: nos autem incorruptā. Et sic curro, non quasi in incertum, nec quasi aërē verberans: sed castigo corpus meum, & in seruitutem redigo.

Ambros.

C

Et hoc sanè modo Anna Phanuēlis filia per omnem vitam cucurrerat, seu virginitatē seruaret, seu cum viro maneret, seu iam vidua in templo orationibus & ieiuniis instaret.

Tres status.
Bonauent.

Bonauentura illam commendat à vita actiua, & contemplatiua: actiua quidem, in statu coniugali: contemplatiua autem, in viduali. Sed & obseruat illam habuisse continentiam virginalem, vidualem, & coniugalem, pro loco & tempore. Vnde laudabilis fuit in custodia corporis, propter quod ei competebat illud Iudith 15. Fecisti viriliter, & confortatum est cor tuum, eò quòd castitatem amaueris, & post virum tuum alterum nescieris.

D

Et ideò vidua honoranda, secundum illud 1. ad Tim. 5. Viduas honora, quæ verè viduæ sunt. Et iterum. Vidua eligatur non minus sexaginta annorū, quæ fuerit vnius viri vxor, in operibus bonis testamentum habens.

Vidualis status.

Talis fuit Anna, in qua apparet quòd habebat perfectionem vitæ actiuæ. Fulgēt. Epist. 2. ad Gallam, de statu viduali, c. 15. Annam & Iudith viduas simul confert, velut excellentissima duo paria, Iudith scilicet in vetere Testamento, Anna in nouo.

Fulgentius

Iudith Annæ comparatur

E

Istæ, inquit, duæ viduæ, licet tēpore fuerint diuerso, vnius tamen fidei seruierunt ambæ mysterio: quia Christū, quem Anna cognouit in carne natū, ipsum Iudith nouerat nasciturum. Quàm verò multum Deus in vtraque vidua cōtinentiam sibi gratam esse demonstrauit? Nā Iudith spiritualibus armis accincta, caput lasciui prædonis abscidit: Anna verò ipsum caput Ecclesię Spiritu sancto repleta cognouit. Datus est Iudith Holofernis interitus, Annæ reuelatus est saluatoris aduentus: Illi Deus à populo repellere pestileotiam, huic tribuit humani generis medicinam agnoscere. Et quia sanctimoniam virginalem vidualis continentia gradu inferiore subsequitur: idcircò postquàm de virgine natus est filius Dei, vidualis linguæ

F

dignatus est officio prædicari. Nec tamen de illo locuta est vidua deliciis dedita (quæ viuens mortua) sed quæ nō discedebat de templo, ieiuniis & orationibus seruiens nocte ac die.

Tertull.

Tertull. lib. de Monogamia, ex Anna argumentum Monogamiæ desumit, vt quæ vni viro iuncta fuerit, quo defuncto in viduitate permanserit. Ecce, inquit, statim quasi in limine duo nobis Antistites Christianæ sanctitatis occurrunt, Monogamia, & Continentia: alia pudica in Zacharia sacerdote, alia in Ioanne antecursore: alia placans Deum, alia prædicans Christū: alia tantùm prædicans sacerdotem, alia plus præferens quàm prophetans: scilicet eum, qui non tantùm prædicauerit, aut demonstrauerit coràm, verūetiam baptizauerit Christum. Quis enim corpus Domini digniùs initiaret, quàm eiusmodi caro, qualis & cōcepit illud, & peperit? Et Christum quidem virgo enixa est, semel nuptura ob partum, vt vterque titulus sanctitatis in Christi censu dispungeretur per matrem, & virginem, & vniuirā.

A

At vbi infans templo exhibetur, quis illum in manus suscepit? quis in spiritu primus agnoscit? Vir iustus & cautus, & vtiq; non digamus. Vel ne digniùs mox Christus à fœmina prædicaretur, vetere, vidua, & vniuira, quæ & templo dedita satis in semetipsa portendebat, quales spirituali templo, id est, Ecclesiæ debeant adhærere.

Hieron.

Hieron. Epist. ad Furiam. de viduitate seruanda. Volumus, inquit, scire, quales esse debeant viduæ? Legamus Euangelium secundum Lucam. *Et erat Anna*, inquit, *Prophetissa filia Phanuelis, de tribu Aser*. Anna interpretatur gratia. Phanuel in lingua nostra resonat, Vultum Dei. Aser, vel in beatitudinē, vel in diuitias vertitur. Quia igitur ab adolescentia vsque ad 84. annos viduitatis onus sustinuerat, & non recedebat de templo Dei, diebus ac noctibus insistens ieiuniis, & obsecrationibus: idcircò meruit gratiam spiritualem, & nuncupari filia vultus Dei, & ataui beatitudine diuitiisq; censeri.

Vidua Sareptana.

Recordemur viduæ Sareptanæ, quæ & suæ, & filiorum saluti, Heliæ prætulit famem, vt in ipsa nocte moritura cū filio, superstitem hospitem relinqueret, malens vitam perdere quàm eleemosynam: & in pugillo farris, seminarium sibi messis dominicæ præparauit. Farina serit, & olei capsace nascitur.

C

In Iudæa frumenti est penuria. Granum enim tritici ibi mortuum fuerat, & ingēta viduæ olei flueta manabant.

Iudith.

Legimus in Iudith (si cui tamen placet volumen recipere) viduam confectam ieiuniis, & habitu lugubri sordidatam, quæ nō lugebat mortuum virum, sed squalore corporis, sponsi quærebat aduentum. Video armatam gladio manum cruentam dexteram. Recognosco caput Holofernis de mediis hostibus reportatum. Vincit viros fœmina, & castitas truncat libidinem, habituq; repentè mutato, ad victricis sordes redit omnibus seculi cultibus mundiores.

D

Delbora.

Quidam imperitè & Delborā inter viduas numerant, ducēmque Barach arbitrantur Delboræ filium, cū aliud scriptura cōmemoret. Nobis ad hoc nominabitur, quòd Prophetissa fuerit, & in ordine Iudicum supputetur. Eodem quoque Prophetię priuilegio Anna Phanuēlis filia donata est: non alia prorsus ratione, quàm quòd se ab huius mundi illecebris, & carnis allectamentis subtraxerit. Nam

Vnde habuerit donum Prophetiæ.

Quamuis excludat sanos Helicona poëtas
Democritus, & sese olim ebriis & vino perditis furor ille dæmonicus immiscuerit in Mænadibus,
Qualis & Ogygio decurrit plena Lyæo,

Horat. de arte Poëtica.

E

vt Lucanus scribit: huic tamen Spiritus sancti gratia minimè collata est, vt prophetare posset, nisi se ab omni ebrietate, gula subtraxisset: immò *ieiuniis & orationibus* sese dedicasset, & ab omnibus carnis deliciis abstraxisset.

Lucan. li. 1. Pharsal.

Tertull.

Tertull. libro de ieiunio contra Psychicos. In limine, inquit, Euāgelij Anna Prophetissa, filia Phanuēlis, quæ infantem Dominum & agnouit, & multa super eo prædicauit expectantibus redemptionem Israëlis, post egregiū titulum veteris & vniuirę viduitatis, ieiuniorū quoq; testimonio augetur, ostendens in quibus officiis adsideri Ecclesiæ debeat, & à nullis magis intelligi Christū, quā semel nuptis, & sæpè ieiunis.

Ieiunium promerendo Deo.

F

Basil.

Basil. ho. 2. de ieiunio, tantū esse huius fructum contendit, vt magnæ olim reuelationes, magna virtutum priuilegia ieiuniis indulta sint. Ieiunium, inquit, similitudo est hominum cum Angelis, iustorum contubernalis vitæ sobrietas. Per ieiunium sanctus Moyses est legislator. Ieiunij fructus est Samuel. Ieiunans Anna Deō deprecata est: Adonai Dñe Deus omnipotens, si respiciens respexeris ad ancillam tuam, dederisque mihi prolem masculinam, dabo illam in cōspectu tuo Domine. Vinum & siceram non bibet vsque ad diem

Virtutes ieiunij.

obitus sui. Ieiunium magnū illum Samsonem educauit, idq; quandiu viro adfuit, singulis cōflictibus milleni hostes prostrati sunt, vrbium portæ subrutæ sunt, leones robur manuum illius non sustinuerunt. At simulatq; ebrietas ac scortatio corripuit hominem, captus est ab hostibus, atque exoculatus, pro ludo expositus est pueris alienigenarum. Idem argumētum sequitur, ho. de laudib. ieiunij: vbi & hæc inserit. Quis enim in splendidis epulis, perpetuisque delicijs particeps factus est vllius doni spiritualis? Moyses dum alteram accepit legem, altero ieiunio opus habuit. Aspice Danielis exemplum, inquit Tertullianus, lib. de ieiunio aduersus Psychicos: Circa somnum regis Babylonis omnes turbantur Sophistæ, negant vltrò de præstantia humana posse cognosci. Solus Daniel Deo fidens, & sciens quid ad demerendam Dei gratiam faceret, spatium tridui postulat, cum sua fraternitate ieiunat, atque ita orationibus commendatis & ordinē, & significationem somni per omnia instruitur tyranni, Sophistis parcitur, Deus glorificatur, Daniel honoratur, nō minorem Dei gratiam, & postea quoque relaturus. Anno primo regis Darij cū ex recogitatu prædicatorū temporū ab Hieremia dedit faciem suam Deo ieiunijs, & sacco, & cinere, Angelus missus ad eum, hanc statim professus est causam diuinæ dignationis. Veni, inquit, demonstrare tibi quatenus miserabilis es, ieiunādo scilicet. Si Deo miserabilis, leonibus in lacu fuerat horribilis, vbi quidē illis sex diebus ieiunanti prandium Angelus procurauit. Hac via Prophetiæ donum Anna promeruit, vt quò magis corporalibus cibis abstinebat, eò magis spiritualibus deliciaretur. Bonauentura in Lucam. Itaque quantum ad perfectionem vitæ contemplatiuæ dicitur (quæ non discedebat de templo) tota viuebat in contemplatione deuotè. Glossa. Exemplū datur viduis quæ sunt in Ecclesia, vt dicant cum Psalmista 131. Hæc requies mea in seculum seculi. Contra illas viduas, de quibus Apostolus dicit, 1. ad Timoth. 5. quòd otiosæ discunt circuire domos: & non solùm otiosæ, sed & verbosæ & curiosæ, loquentes quæ non oportet. Vacabat etiam otiosa. vnde & additur, *ieiunijs & obsecrationibus seruiens*, sicut illa bona vidua, Iudith 8. quæ in superioribus domus suæ fecerat cubiculum secretum, in quo cum puellis suis clausa morabatur: habēs super lumbos suos cilicium, ieiunabat omnibus diebus vitæ suæ. Et hoc optimè: quia sicut scribit Paulus 1. ad Timoth. 5. vidua quæ in delicijs est, vinēs mortua est. Et benè iungit ieiunium, & orationem, quia ieiunio sanantur pestes corporis, & oratione pestes animæ. Tob. 12. Bona est oratio cum ieiunio & eleemosyna, &c. Vacabat etiā continuè. Vnde dicitur *die ac nocte*, secundum formā Apostoli, (1. ad Tim. 5.) Quæ verè vidua est & desolata, sperat in Deo, & instat obsecrationibus & orationibus die ac nocte. August. ad Probam, de orādo Deo, Epist. 121. Duæ, inquit, fuerunt Annæ honorabiliter nominatæ: vna coniugata, quæ sanctum Samuelem peperit: altera vidua, quę sanctum sanctorum, cùm adhuc infans esset, agnouit. Et vtraque orationibus inuenta fuit, & verè viduis simul & cæteris Christianis mulieribus seipsam in exemplū præbuit. Vnde Dñs cùm semper ad orandum, & non deficiēdum nos hortaretur, viduam commemorauit, quæ licet iniquum & impium iudicem, ac Dei & hominum contēptorem conueniret, ad audiendam causam suam assiduè interpellando conuertit. Quantum ergo præ cæteris viduæ debeant vacare orationibus, satis hinc intelligi potest, quòd omnibus ad suscipiendum orandi studium de viduis propositum est exhortationis exemplum. Sunt autem qui hinc argumentum ducant earum precū, quæ die noctuq; in Ecclesia fiunt, vt non abs re dictum sit, Annā *die noctuque* orationibus in tēplo incubuisse. D. Cyprianus sermo. de Oratio dominica. Siquidem, inquit, & nobis præter horas antiquitùs obseruatas orandi, nunc & spacia creuerunt. Nam & manè orandum est, vt resurrectio Domini matutina oratione celebretur: quod olim Spiritus sanctus designabat (Psal. 5.) dicens: Rex meus & Deus meus, quoniam ad te orabo Dñe mānè, & exaudies vocē meam. Manè astabo tibi, & contemplabor te. Et iterum per Prophetam loquitur Dominus: Diluculo vigilabunt ad me dicentes, Eamus & reuertamur ad Dominum Deū nostrum. Recedante item sole, ac die cessante, necessariò rursum orandum est. Nam quia Christus sol verus & dies verus est, sole ac die seculi recedente, quando oramus, & petimus vt super nos lux denuò veniat, Christi precamur aduentum lucis æternæ gratiam præbiturum. Christū autem diem dictum, in Psalmis declarat Spiritus sanctus. Lapis, inquit, quem reprobauerunt ędificantes, hic factus est in caput anguli. A Domino factum est, & est admirabilis in oculis nostris. Iste est dies, quem fecit Dominus: ambulemus, & iucundemur in eo. Item quòd sol appellatus sit, Malach. Propheta testatur, dicens: Vobis autē qui timetis nomen Domini, orietur sol iustitiæ, & in alis eius curatio est. Quòd si in scripturis sanctis sol verus & dies verus est Christus, hora nulla à Christianis excipitur, quò minùs frequenter ac semper Deus debeat adorari, vt qui in Christo, hoc est in sole & lege decurrens vicibus alternis nox resoluta succedit. Nullum de nocturnis tenebris esse orantibus damnum potest, quia filijs lucis & nocte dies est. Quando enim sine lumine est, cui lumen in corde est? Aut quomodo sol ei & dies non est, cui sol & dies Christus est? Qui autem in Christo, hoc est in lumine semper sumus, nec noctibus ab oratione cessimus. Sic Anna vidua sine intermissione rogans semper & vigilans perseuerabat in promerendo Deo: sicut in Euāgelio scriptum est. *Non recedebat*, inquit, *de templo ieiunijs & orationibus seruiens nocte ac die*. Hunc cultum, hanc oblationem Anna Deo cōsecrabat. Nam, inquit Tertullianus, lib. de resurr. carnis. Et hæc Deo grata sacrificia sunt: conflictationes dico, animæ, ieiunia, & seras & aridas escas, & appendices huius officij sordes. Caro de proprio incōmodo suo instauratur. Virginitas quoque, & viduitas, & modesta in occulto matrimonij dissimulatio, & vna notitia eius, de bonis carnis Deo adolentur. Fapropter Hieronymus in Amos Prophetam, c. 5. Ieiuniū, eleemosynam, & pudicitiam, sacrificia Deo accepta recenset. Ita non modò animam suam, sed & corpus suum Deo cōsecrauerat. *Et hæc ipsa hora*, qua Simeon puerum in vlnas acceperat, *superueniens* seu assistēs, vt sonat Græca dictio. *Inuicem confitebatur Domino* ἀνθωμολογεῖτο, id est, vicissim, & quasi aliorum confessioni respondebat, seu Simeonis cōfessionem confirmabat. Bonauentura. In quo apparet, quòd diuino instinctu factus est iste concursus: & ideo festum Purificationis, dicitur festum obuiantiū: quia Simeon & Anna obuiauerunt Ioseph & Mariæ sine aliqua conuocatione. Et ideò in die illo vniuersaliter fit processio. Vnde sicut eodem spiritu venit quo Simeon, ita & eodem spiritu prophetauit, & impletum est illud Ioëlis 2. Et prophetabunt filij vestri & filiæ vestræ: senes vestri visiones videbunt, &c. Attamen Simeonis testificatio explicitè describitur, & per modum confessionis: quia docere in Ecclesia non mulierum, sed virorum, 1. Timot. 2. Docere autem mulieri non permitto in Ecclesia, neque dominari in virum, sed esse in silentio. Cæterùm confessio illa, quam reddebat, non modò ad Patrem, sed & ad Filium, vt Patri coęqualem, supremúmque omnium Dominum referebatur. Est autem duplex cōfessio, laudis scilicet, & culpæ. Prima confessione confitemur Dei bonitatem & beneficia eius, de qua loquitur Christus Matth. 11. Confiteor tibi pater. Secunda est, qua cōfitemur propria peccata. De priore autem hic textus intelligēdus est: vt Ecclesiastici vltimo, Confitebor tibi Domine Rex, & collaudabo te Deum saluatorem meum. *Et loquebatur de illo omnibus qui expectabant redemptionem in Ierusalem*. vt in quibusdam codicibus legitur Sic enim nomine Hierosolymæ, quæ totius Iudææ metropolis erat, & omnem Iudæam, & vniuersum Israëlem, seu etiam ipsam Ecclesiā, quę per Ierusalem figuratur, intelligemus. Aut, vt in alijs legitur, *loquebatur his omnibus qui expectabant redemptionem Israel*. vt non omnes hanc fidem, & redemptionis cognitionem habuisse ostēdat, sed ex multis paucos, qui Christo Hierosolymis oblato statim adfuerunt. Absconderat hæc Deus à sapientibus, & reuelarat paruulis. *Et vt perfecerunt omnia secundum legem Domini*, in ritu purificationis, oblatione pueri, eiusdémque quinque siclis redemptio-

Idem.

Tertull.

A

B

Bonauent.

Glossa.

C

D

August.
Duæ Annæ.

E

F

Preces nocturnæ.
Cyprian.

Omnibus horis orandum.

Tertull.

Ieiunium est sacrificium.

Hierony.

Bonauent.
Quomodo Anna in templo loquuta sit.

Quotuplex confessio sit.

ne, & sacrificio, *reversi sunt in Galilaam in ciuitatem suam Nazareth*, quæ dicitur vrbs eorum: quia hanc Ioseph & Maria prius inhabitabant quàm in Beth-leē venirent. Ita noluerūt aliquid ex legis præscripto & obseruātia decidere. Obiter interim notandum est, vt obseruat Euthymius & Beda, quòd Simeon quidem erat figura veteris Testamenti, Anna autem noui, medius autem Christus cōstitutus est. Beda in Lucam. Siquidem inquit, iuxta intellectum mysticum Anna Ecclesiam significat, quæ in præsenti quasi sponsi dominique sui est morte viduata. Numerus etiam annorum viduitatis eius, tempus Ecclesiæ designat, quæ in corpore constituta, peregrinatur à Domino, magnæque deuotionis affectu cœlestis templi limina seruans, quotidianúmque illum Domini præstolatur aduentum, de quo dicit, Veniemus, & apud eū mãsionē faciemus. Septies quippè duodeni, octoginta quatuor faciunt: & septem quidem ad huius seculi cursum, qui diebus septē voluitur: duodecim verò, ad perfectionem doctrinæ Apostolicæ pertinent. Ideò siue vniuersalis Ecclesia, seu quælibet anima fidelis, quæ totum vitæ suæ tempus Apostolicis mancipare curat institutis, quasi septem per duodecim multiplicare, & typicis octuaginta quatuor annis Domino seruire laudatur. Sicut etiam tempus septem annorum, quo cum viro suo manserat, Dominicæ incarnationis tanquam decentissimè cōgruit. Septenario namque, vt dixi, numero perfectio solet temporis indicari. Sed ibi propter dominicæ priuilegiū maiestatis, quo in carne versatus docuit, simplex septem annorum est numerus expressus: hîc ob Apostolicæ culmen dignitatis, septem anni per duodecim multiplicantur.

Euthymius. Beda. Mysticus sensus huius historiæ.

Christo puero in Nazareth delato, Ioseph monetur in somnis, illum in Aegyptum transferre. Prædicitur Herodis infanticidium. Hoc mandato accepto Ioseph ipsa nocte fugit in Aegyptum. Impletur Osee vaticinium, Herodes occidit omnes pueros qui erant in Beth-leem, & finibus eius. Hieremiæ prædictio de luctu matrum pro filijs occisis. Rursus Angelo monente, puer Iesus mortuo Herode, refertur in Iudæam, vt & Nazaræus vocari possit.

MATTH. 2.	Marc.	Luc.	Ioan.
Et cùm recessissent Magi, ecce Angelus Domini apparuit in somnis Ioseph, dicens, Surge, & accipe puerum & matrem eius, & fuge in Ægyptum: & esto ibi vsquedum dicam tibi. Futurum est enim, vt Herodes quærat puerum ad perdendum eum. Qui consurgens accepit puerum & matrem eius nocte: & secessit in Ægyptum. Et erat ibi vsque ad obitum Herodis: vt adimpleretur quod dictum est à Domino per Prophetam dicentem, Ex Ægypto vocaui filium meum. Túc Herodes videns quoniam illusus esset à Magis, iratus est valde: & mittens occidit omnes pueros qui erant in Beth-leem, & in omnibus finibus eius à bimatu & infrà, secundum tempus quod exquisierat à Magis. Tunc adimpletum est quod dictum est per Hieremiam Prophetam, dicentem: Vox in Rama audita est, ploratus & vlulatus multus, Rachel plorans filios suos, & noluit consolari, quia non sunt. Defuncto autem Herode, ecce Angelus Domini apparuit in somnis Ioseph in Ægypto, dicens, Surge, & accipe puerum & matrem eius, & vade in terram Israël: defuncti sunt enim, qui quærebant animam pueri. Qui consurgens accepit puerum & matrem eius, & venit in terram Israël. Audiens autem quòd Archelaus regnaret in Iudæa pro Herode patre suo, timuit illò ire: & admonitus in somnis, secessit in partes Galilææ. Et veniēs habitauit in ciuitate, quæ vocatur Nazareth: vt adimpleretur quod dictū est per Prophetas, Quoniā Nazaræus vocabitur.			

Introductio.

PER tria mouetur terra, inquit Sapiens (Prouerb. 30.) & quartum non potest sustinere: per seruū, cùm regnauerit: per stultum, cū saturatus fuerit cibo: per odiosam mulierem, cū in matrimonio fuerit assumpta: & per ancillā, cùm fuerit hæres dominæ suæ. Facilè enim inflatur seruus, & despicit, & se tyrannicè gerit: cùm interim veri principes & nobiles innatam habeant mansuetudinem. Quid autem ambitione peius esse potest? vt si quis iure aliquid habet, illud cōseruabit; quia iniuria emungit omnia. Hoc in Herode contemplabimur. Quid enim crudelius eo esse potuit, cū nec pueris pepercerit? Nato Christo Magi ab Oriente venerant Hierosolymam: mouetur Herodes, vt qui tyrannicè videret regnum à se occupari. Dimittit Magos, modò redeant: quasi adoraturus sit. Illi in somnis moniti, per aliam viam reuertuntur. *Qui cùm recessissent* & vt parentes Iesu perfecerunt omnia secundū legem Domini, *apparuit Angelus in somnis Ioseph*. Siquidē Augustinus, lib. 2. de consensu Euangelistarum, c. 5. ita historiam contexit, & Lucam Matthæo conciliat. Si quæritur, inquit, quãdo fieri potuerunt, quæ cōtexit Matthæus de profectione in Ægyptum, atque inde regressione post Herodis mortem, vt iam in ciuitate Nazareth habitarēt, quò eos Lucas postea quam perfecere in tēplo circa puerum omnia secundum legem Domini, reuersos esse commemorat alibi: hic proinde cognoscendum est, quid deinceps ad cætera talia valeat, ne similiter amoueant, animumque conturbent, sic vnumquemque Euangelistam contexere narrationem suam, vt tanquam nihil prætermittens sic res digesta videatur. Tacens enim quæ nō vult dicere, sic ea quæ vult dicere, vel quæ dicebat, adiungit, vt ipsa continuò sequi videantur. Sed cùm alter ea dicit quæ alter tacuit, diligenter ordo consideratus indicat locum, vbi ea potuerit, a quo ea prætermissa sunt, transilire: vt ea quæ dicere intenderat, ita superioribus copularet, tanquam ipsa multis interpositis sequerentur. Ac per hoc intelligitur Matthæus, vbi ait, Somno admonitos Magos ne redirent ad Herodem, per aliam viam regressos esse in regionem suam, illic prætermisisse quæ Lucas narrauit gesta circa Dominum in templo, & dicta à Simeone & Anna: vbi rursus Lucas ordinis ratione prætermittens profectionem in Ægyptum (quam narrat Matthæus tanquam continuam) contexuit regressionem ad ciuitatem Nazareth. Accedit in eam sentētiam Eusebius Emissenus in homilia 1. Dubitari quidem potest, inquit, quomodo completis diebus purificationis, in Hierusalē in templo Christus offerri potuit, si statim vt Magi recesserunt, in Ægyptum fugiens abiit. Aut fortasse tā diu Magi in Beth-leem morati sunt, donec simul cum puero & matre eius Ioseph de Hierusalem post purificationem reuerteretur. Sed melius mihi videtur, vt sic dicatur: Et cum recessissent aliquo pòst tempore euoluto, & omnibus quæ secundum legem debebantur, expletis, ecce Angelus Domini apparuit in somnis Ioseph, dicens, *Surge, & accipe puerum & matrem eius, & fuge in Ægyptum.* Adhuc omnia quieta erant: adhuc Herodes Magos expectās, nondum sui cordis malitiam reuelabat. Vnde & securè vadunt in Hierusalem, vt legis mandata perficiant. Indè verò fugere in Ægyptum iubentur, vbi Abraham & Iacob & filij Israël peregrinati sunt. Porrò neque mirum est, quòd Angelus Iosephum de illa fuga admonuit. Nam si Angelus Domini in circuitu timentium eum, vt eripiat eos, teste Dauide, idémque Angelis suis mandauit de homine, vt custodiant eum, ne offendat ad lapidē pedem suum: si denique administratorij sunt spiritus his qui hæreditatem accipiunt salutis, quantò magis de Christo erunt solliciti? At verò rursus dixerit aliquis, Nū disperdere poterat Herodem puer Iesus? Quid ergo opus erat Angelo monitore? quid fuga? Esa. 8. Voca nomen eius, accelera, spolia detrahe, festina prædari: quia antequā sciat puer vocare patrem suum, & matrem suā, auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samariæ coram rege Assyriorum. Quòd si tantam virtutem puer Iesus habuit, quomodo non potiùs Herodem prostrauit? Sed, vt docet Iustinus Martyr, dialogo cum Tryphone Iudæo, hoc de spirituali virtute intelligendum est, qua ab ipsa sua natiuitate

August. Conciliantur Euangelistæ.

Euse. Emiss. Post Magorū adorationē, & purificationem Mariæ Christus in Aegyptum elatus est.

Angeli Christi curam gerunt.

Cur Christus cum posset Herodem perdere, fuga sibi consuluit.

Iustin. Martyr.

uitate Christus aduersarias potestates, regnumque Sata-
næ prosternere cœpit. Ergo non idem in Herodem po-
Athanas.
terat? Poterat sanè. Sed, vt ostendit Athanasius, lib. de
Fuga sua, maluit suis exemplum præbere, vt cedant ini-
micis potiùs quàm resistant: qui postmodum ait, Excu-
tite puluerem de pedibus vestris. Et rursus. Si vos perse-
cuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. Ita nolebat
malum malo dispungi: cuius quidem imitatores Chri-
Tertull.
stiani illi primi fuerunt, teste Tertulliano, in Apologe-
tico contra Gentiles. Vna nox, inquit, paucis faculis vin-
A dicare potuit Christianos, sed aut pati, aut fugere malue-
runt. Eapropter igitur *apparet Angelus in somnis Ioseph.*
Cur in somnis Angelus apparet.
Poterat & apparere in vigilia, vt Abrahæ, Loth, Gedeo-
ni, immò Zachariæ & Virgini. Sed id fortassè fit, ne Io-
seph terreatur. Et quidem etiam in somnijs videtur visio
illa magna quatuor bestiarum à Daniele, & successura
mundi imperia. Visiones etiam noctu contigerunt Pha-
raoni & Nabuchodonosor. Et Ioëlis 2. scribitur, Senio-
res vestri somnia somniabunt. Itaque sicut olim media
nocte deuastator Angelus Ægyptum pertransiuit, &
quemque primogenitum occidit, conseruans interim
B Israëlitas: ita nunc Angelus noctu Christi cunas susce-
pit. Ita altera vice Iosephum adortus fuerat. Cæterùm
apparent Angeli his, quos pericula circumuoluunt. Ap-
paruit Iacob, vt fugeret Esau: Heliæ, vt fugeret Achab, &
lateret in torrente Carith: eidem etiam, vt Iesabelis in-
sidias euaderet. Ita Christus se Angelis in periculis su-
Remigius.
bijcit. Remigius, in Matth. moraliter fieri dicit, vt in
somnis Angelus Iosepho appareat: quòd illi qui à curis
terrenis quiescunt, merentur perfrui Angelica visione.
Et dixit illi. Surge, accipe puerum & matrem eius, & fuge in
Origen.
Ægyptum. Origenes, homil. 3. in diuersos, hunc Ange-
Quomodo Christus puer dicatur.
C lum Gabrielem fuisse scribit, cuius verba sic interpreta-
tur: Surge, & accipe puerum, non tuum puerũ, sed hunc
puerum, cui Pater priùs testimonium perhibuit, dicens:
Hic puer meus dilectus est, in quo benè complacuit ani-
mæ meæ. & ea quæ sequuntur. Hunc, dicit, puerum ac-
cipe, per quem reges regnant, & potentes exercent iusti-
tiam, per quem sapientes magnificãtur, & principes pos-
sident terram. Hunc puerum accipe, & *matrem eius.* Non
tu huic puero pater, sed hæc sola virgo huic puero ma-
ter. Non indiget patre super terram: incorruptibilem
enim habet patrem in excelsis. Non indiget matre in
D cœlis: immaculatam & castam habet matrem in terra
hanc multum beatam virginem Mariam. Sine matre, &
sine patre, similis filio Dei, vt ait quidam: ita vt intelli-
gatur filius Dei sine patre, plenus super terram, sine ma-
tre in cœlis: sine patre secundum corpus, sine matre se-
cundum Deitatem: sine patre in sinu virginis, in nouis-
simo tempore: sine matre in sinu patris ante omnia secu-
la. *Accipe puerum & matrem eius.* Ante generationem,
illam appellauit coniugem Ioseph: post generationem,
matrem eam dicit pueri. Et quare ante generationem
Matre sola mater pueri.
coniugem dixit? Propterea, vt diabolo occultaret vtrã-
E que, vel impijs Iudæis: & postmodùm perfecto sacra-
mento, atque generato vnigenito ex ipsa virgine, post
laudem quoque Angelorum atque pastorum, post adora-
tionem Magorum, post circuncisionem sanctam secun-
dum legem, iam non erat necesse vt coniunx diceretur,
sed mater huius qui natus est pueri, vocatur. Petrus
P. Chrys.
Chrysologus, sermon. 150. Si, inquit, pietatis esse dixi-
mus, quòd natus est Christus: quòd fugisse legimus, quid
dicemus? Fortè sicut natum diximus, vt repararet natu-
ram, dicamus, Vt fugaces reuocaret, aufugit. Et re vera
F si vt reuocet errantem ouem in montibus, ipse errat,
quomodo ipse non fugit, fugientes populos vt reducat?
Matth. 18. *Accipe puerum & matrem eius, & fuge in Ægy-
ptum.* Quid est, quòd sic cœlestis causa tristatur, vt hu-
manus se confundat auditus, lassetur animus, laboret in-
telligentia, sensus hebetetur, fides nutet, spes titubet,
credulitas ipsa succumbat? Accipe puerum, & matrem
eius, & fuge in Ægyptum. Persequente homine, Deus
fugit: sæuiente terra, cœlum trepidat: & volitante pul-
uere, pauore turbantur Angeli: & pauor patris filio fu-
giente monstratur. Accipe puerum & matrem eius, &
fuge in Ægyptum. Dauid persequente Saul ad Iudæam
1 Reg. 21.
confugit: recepit vicinia. Domus vnius viduæ Eliæ suf-
3. Reg. 17.
ficit ad latebras. Christo fugiente locus deest, prouin-
cia deficit, non subuenit patria. Dum migrat, non vici-
næ gentes, non finitimæ sufficiunt regiones: sed Ægyptij
tristem locum, exsortem habitu, lingua, moribus, bar-
barum procurant exilium. Accipe puerum & matrem
eius, & fuge in Ægyptum. Si rerum refugium fugit, au-
xilium latescit omnium, si formidat fortitudo cũctorum,
si vniuersorum defensio nõ defendit: quare humana no-
A tatur fuga, arguitur trepidatio, fortitudo culpatur? Qua-
re vocatur in crimen Petrus, qui negat? Ioannes, qui ex-
pauescit & fugit? discipuli omnes, quia deserunt per pa-
uorem? Et ista Fratres, esto, facta sint, quare literis man-
dãtur, quare referuntur in libris, quare recitantur seculis,
quare quotidianis lectionibus innotescunt, quare omnes
panduntur in gentes, nunquid vt diuinum timorem lin-
gua, locus, ætas, tempus, vniuersa cognoscant? Sicut enim
cum virtutes leguntur, animos erigunt ad profectum:
ita deponunt animos, cùm recitantur infirma. Quid sibi
vult ergo Euangelista, quòd hæc scribit ad memoriam
B sempiternam? Deuoti militis est regis sui tacere fugam,
referre constantiam: virtutes loqui, timores silere: ape-
rire fortia, infirma reticere: aduersa dolere, prædicare vi-
ctorias: quò & hostium frangere ausus possit, & socio-
rum excitare virtutem. Euangelista igitur referendo ta-
lia, videtur excitare hæreticorum latratus, & defensio-
nem fidelibus sustulisse. *Tolle*, ait, *puerum & matrem eius,
& fuge in Ægyptum.* Mandatur fuga, non profectio:
imponitur necessitas, non voluntas. Inducit Angelus la-
tentem peregrinationem, non liberum commeatum, vt
via quæ est per se molesta semper, esset molestior per ti-
C morem. Ergo ob quam causam hæc nobis scripta sint,
iam tempus est, vt quæramus. Tolle puerum & matrem
eius, & fuge in Ægyptum. Bellicosus quòd in bello fu-
Cur Christus fugit.
git, artis est, non timoris. Deus quando fugit homi-
nem, sacramenti est, non pauoris. Potens quando se
subducit infirmo, insequentem non pauet, sed foris pro-
ducit: vult enim in aperto vincere, qui publicam refer-
re cupit ex hoste victoriam. Occultum se non patitur in-
re conflictum, qui vult mandare suum seculis triumphũ.
Secreta victoria vtriusque latens exemplum posteris
non relinquit. Hinc est quòd Christus fugit, vt cedat
D tempori, non Herodi. Neque enim mortem fugit, qui
venerat de hoste reportare victoriam: neque humanas
insidias expauescit, qui totas venerat diabolicæ fraudis
aperire versutias: neque hunc timuit, quando infans &
secundum hominem timere nesciuit, & secundùm Deum
potuit non timere. *Fuge*, inquit, *in Ægyptum.* Iam vi-
de quæ miseria Christum puerum & matrem inuadit, vt
nec illis tutum fuerit manere in patrio solo. His olim
afflictionibus probati sunt electi, Abraham, Iacob,
Moyses, ipse etiam Dauid, toties ad circumuicinos po-
pulos transfugiens, quòd se tyranni Saulis insidijs vn-
E dique circumuentum videret. Vnde & ait: Quoniam
aduena ego sum & peregrinus, sicut omnes patres mei.
Hæc tentatio non primos modò martyres, sed & Atha-
nasium, Basilium, Chrysostomum, & Hieronymum pro-
bauit. Sic.

Omne solum forti patria est, vt piscibus æquor,
Ouidius.
Et volucri vacuo quo patet orbe locus.

Ita redit secundus Moses in Ægyptum, non tamen vt il-
lam perdat, sed restituat, eisque & cæteris Gentibus spem
ingerat illius transmigrationis fidei, & prædicationis
F Euangelij, quæ tandem per Apostolos facta est. De qua
dicebat Paulus (Act. 13.) Vobis quidem Iudæis oportebat
primùm prædicari verbum Dei: sed quia repellitis illud,
ecce conuertimur ad Gentes. Christum enim Apostoli in
Chrysost.
omnem terram sua prædicatione deportarunt. Chrysost.
Restitutio Ægypti omniumque mundi per Christum.
homil. 8. prioris Oper. in Matth. Sic in illa quoque re-
gione, inquit, spei ponuntur exordia. Quia enim Baby-
lon atque Ægyptus, præ omnibus terris flamma impie-
tatis ardebant, ideò ab ipsis statim principiis, vtramque
emendaturum se esse docet Christus, & persuadet de aliis
quoque mundi partibus speranda esse meliora. Nam Per-

sidi

fidi quidem Magis remittit, ipse verò cũ matre in Ægy-
ptum descendit. Esai. 9. Populus qui ambulabat in tene-
bris, vidit lucem magnam: habitantibus in regione vm-
bræ mortis lux orta est eis. Olim in Ægypto palpabiles
fuerunt tenebræ inflictæ ob impietatem: nunc quia pro-
prium est Dei, vt memor sit misericordiæ in ira, vt legi-
tur Habacuk 3. ideò Dominus Ægyptiorum misertus,
nunc seipsum verum lumen eis communicat, vt medita-
Thom. Aq. Euse. Emiss. — tur Thomas Aquinas in Matthæum. Eusebius Emissenus,
in hom. Hoc enim, inquit, Propheta (Esa. 19.) prædixerat A
dicens: Ecce Dominus ascendet super nubem leuem, &
ingredietur Ægyptum. Nubes enim leuis, & nullius cor-
ruptionis pondere grauis est virgo Maria, quæ in Ægy-
Origenes. — ptum Christum portauit. Orig. ho. 3. in diuersos, ad carnẽ
Christi, nubis sensum referre videtur: item & Cyrillus
Cyril. Alex. — Alexandrinus in Esaiam, Nicephorus, lib. 10. hist. Ecclef.
Nicepho. — c. 31. Sed & fama apud Ægyptios adhuc obtinet, inquit,
Miracula Christo in Ægyptum aduenuente. — Dei genitricem Iosephi ductu Hermopolin venisse, &
quamprimùm vrbis portam attigisset, Persæam arborem
aduentum Christi ferre non potuisse: & quamuis procera
admodum esset, ad solũ ipsum tamen se demisisse, & pa-
radisi olim satorem adorauisse. Ego verò arbitror arborẽ B
hanc Græcorum motibus ab illis incolis diuino honore
cultam, tum commotam esse, dæmone, qui per eam cole-
batur, exhorrescente ad præsentiam eius, qui aboliturus,
& oppressurus eos omninò fuerat. Sed tum quoque cun-
cta Ægyptiorum simulacra diffluxere, Christi non feren-
tia aduentum, iuxta id quod de eis ab Esaia est dictũ. Por-
rò dæmone ex arbore illa pulso, ad certum rei gestæ indi-
cium, prona & inclinata permansit, fide accedentes sa-
nans. Harum rerum Ægyptij idonei fidóque digni testes
Sozomen. — sunt. Eadem recensentur à Sozomeno, lib. 5. historię Ec-
clef. c. 21. Siquidem Esaias statim atque Dominum super C
nubem leuem ascensurum in Ægyptum dixit, c. 19. adie-
cit: Et commouebuntur simulacra Ægypti. Quod etiam
Hierony. — latiùs ad cæteras Gentes extendit Hieronymus, libro 7.
Comment. in Esaiam. Ascendit, inquit, Dominus super
nubem leuem, corpus sanctæ virginis Mariæ, quod nul-
lo humano semine prægrauatum est, vel certè corpus
suum, quod de Spiritu sancto conceptum est: & ingressus
est in Ægyptum huius mundi, statimque omnia Ægypti
simulacra commota sunt: ita vt diuinationes, & vniuer-
sa fraus idololatriæ, quæ deceptum possidebat orbem, se
Origenes. — fractam esse sentiret. Eadem habet Origenes, ho. 3. in di- D
uersos. Ioseph dicitur, Fuge in Ægyptum, inquit, vt de-
struantur manifesta eorum, vt confringantur & pereant
idola ipsorum, vt dæmones turbentur, & regum fabricæ
Greg. Naz. — in idolis destruantur. Gregorius Nanzanzen. Orat. 4. de
Theologia: In Ægyptum quidem pulsus est: verùm im-
pura Ægyptiorum sacra depulit ac profligauit. Vnum in-
firmitatis, alterum maiestatis est. Et quid hoc mirum de
Ægypto, cùm Augusto Cæsari sciscitanti à Pythia, quis
Suidas. — post se regnaturus esset, vt scribit Suidas, in dictione
αὔγουστος, illa responderit:

Παῖς Ἑβραῖος κέλεταί με, θεὸς μακάρεσσιν ἀνάσσων, E
Τόνδε δόμον προλιπεῖν τε, καὶ αὖθις ἀΐδαο ἱκέσθαι.
Λοιπὸν ἄπιθι σιγῶν ἐκ βωμῶν ἡμετέρων. id est,
Me puer Hebræus, diuos Deus ipse gubernans,
Cedere sede iubet, tristémque repellit ad orcum.
Aras ergo dehinc tacitus abscedito nostris.

Niceph. — Nicephorus Call. lib. 1. hist. Ecclef. c. 17. Tali, inquit, re-
sponso accepto, Cæsar Romam est reuersus, atque ibi in
Capitolio, aram maximam extruxit, cum eiusmodi Lati-
na inscriptione, ARA PRIMOGENITI DEI. Sed
Chrysost. — &, vt Chrysostomus suis in Babylam martyrem homilijs
Monasteria in Ægypto copiosissima. — testatur. Apollo Daphnæus ob martyris illius cineres F
proximos, conticuit. Ita in Aegypto successura benedictio
præsagiebatur: vt quò magis olim Hebræos persequuti
fuerant, eò tandem magis amplecterentur Christianos.
Quis enim, si Thebaidem & vniuersam Aegyptum, qua-
lis florente Christiana religione constitit, expendas, non
in illa Eremitarum & Ascetarum multitudinem & pie-
tatem admiretur? Quid quòd tot insignes viros protulit,
Paulum Eremitam, Antonium Magnum, Macarium, cæ-
terósque, quorum acta ex Theodoreto in Theophili, &

ex Palladio in historia Lausiaca, cæterísque antiquis Ec-
clesiasticæ historiæ scriptoribus petere possumus? Chry- — Chrysost.
sostomus, hom. 8. prioris Expositionis in Matthæum, hâc
meditationem sequitur. Denique, inquit, si quis nunc ad
Aegypti veniat solitudines, paradiso prorsus omnem illã
videbit Eremum digniorem, & innumerabiles Angelo-
rum cœtus in corporibus fulgere mortalibus, & popu-
los martyrum, & choros virginum, & omnem quidem
tyrannidem diaboli dissolutam, Christi autem regnum
A coruscans. Et paucis interiectis. Non ita varijs astrorum
choris cœlum refulget, vt innumeris Aegyptus mona-
chorum ac virginum distinguitur, atque illustratur habi-
taculis. Hic fructus Christi aduentus fuit. Orig. hom. 3. in — Origenes.
diuers. Fuge in Aegyptum, inquit Angelus, vt fugiant de
Aegypto, qui ibi sunt dæmones, vt habitent ibi Angeli
sancti, qui Deum consequuntur, qui sanctis iunguntur: vt
pro multitudine templorum atque abominationũ, mul-
titudo exuberet Ecclesiarum: pro vitijs & erroribus mul-
tis multa castitas, sanctitas & virginitas superabundet.
Iubet igitur Angelus Christum in Aegyptum transferri.
B *Et esto ibi*, inquit, *vsque dum dicam tibi.* Tantisper enim do-
cet fugere furores humanos, donec deferuescant. Et hæc
omnia videntur timoris plena. *Futurum est enim:* nõ quòd
ad hoc alia quadã & extranea necessitate impellatur, sed
quòd adeò peruersus & ambitiosus est is, qui summã rerũ
inter Iudæos moderabatur, vt nec Deum lateat, id quod
in Christum suum moliatur. *Vt Herodes quærat puerum ad
perdendum eum.* Petrus Chrysologus sermo. 150. Herodes — P. Chrys. *Herodes diaboli minister.*
quęrebat: sed quęrebat diabolus per Herodem, qui vide-
bat sibi Magos, quos habebat in erroribus suis principes,
aufugisse. Christus si vinctus pannis, si sub matris vberi-
C bus occupatus, si tacens lingua, si latens opere, si gressu
nullus, diaboli signiferos, hoc est Magos, in duces fidelis-
simos commutauit: perfectæ ætatis Christus quid posset
facere, diabolus iam videbat: & ideò mouebat Iudæos,
instigabat Herodem, vt Christi suspectam sibi præueni-
ret infantiam, vt futura virtutis eius anticiparet insignia:
vt peremptorium sibi, nobis victoriosissimum vexillum
crucis callidus machinator auferret. Ita ab ipsis etiam cu- — *Qui Christi typum gesserunt, ab ipsa infantia vexati sunt.*
nabulis ij, qui Christi infantia typum gesserunt, insidijs
circumuenti, in capitis periculum vocati sunt. Eusebius
Emiss. in ho. Hanc autem, inquit, persecutionem & Moy- — Eus. Emiss.
ses in seipso significauerat. Multa enim sunt, in quibus
D Moyses Christum significat. Sicut enim Moyses à Pha- — *Moyses.*
raone, ita Christus ab Herode persecutionem passus est:
& sicut infantes propter Christum in Iudæa occisi sunt,
ita in Aegypto propter Moysen in flumine necati sunt.
Narrat autem & Iosephus, Antiq. lib. 2. c. 9. quendam sa- — Iosephus.
cerdotem & Magum Aegyptiorũ prophetasse, quòd de
Hebræorum gente talis homo nasciturus esset, qui totam
terram illam perderet. Vnde & Pharaoni de interficien-
dis Hebræorum infantibus consiliũ datũ sit, & reseruan-
dis interim fœminis. Hoc autẽ ideò faciebat, vt ille vnus,
qui quærebatur, vel sic inter alios occidi potuisset. Eadẽ
E autem intentio fuit & Herodis, qui quoniam Christum
inuenire non poterat, tot millia puerorum interfici ius-
sit. Sed & Cyrus Christi typum prætulit. Hæc dicit Do- — Cyrus.
minus Christo suo Cyro, cuius apprehendi dextram, in-
quit Esaias. Nam licet fuerit alter Cyrus Persa, Darij suc-
cessor, qui vasa sacra populo restitueret, hic tamen ab ipsa
sua infantia ab Astyage Medorum rege persecutionem
passus est. Herod. lib. 1. qui dicitur Clio, & Iustin. Histo- — Herodot. Iustinus.
ric. l. 1. scribunt Astyagem somnio territum, cùm ex ora-
culo Magorum accepisset, Cyrum Mandanis filiæ suæ, &
Cambysis Persæ filium toti Asiæ dominatorum, in suspi-
F cionem & odium pueri venisse, ideóque Harpago præfe-
cto iussisse, vt illum occideret. Factum est autem, vt alter
bubulci filius pro eo bestijs exponeretur, & ita sepultu-
ram regiam nancisceretur, saluo interim Cyro. Quis enim
stabit contra iudicium Dei? Omne verbum stabit, inquit,
& voluntas mea fiet. In vanum Pharaon in Moysen,
Astyages in Cyrum, Herodes in Christum molitus est.
Interim tamen ad humana media recurrit Ioseph. *Con-
surgens enim accepit puerum, & matrem eius nocte, & fugit in
Ægyptum.* Chrysost. homil. 8. in Matth. obseruat Ioseph — Chrysost.

fide

fidelem fuisse & obedientem, vt qui non curiosè non ob-
murmurauerit, Quomodò successurũ sit illud, quod priùs
Cur Christus non restitit Herodi.
ab Angelo promissum erat, nimirùm quòd Christus sal-
uaturus esset populum suum à peccatis eorum, cùm nec
quidem Herodi resistat, sed & ipse puerũ in peregrinam
terram transferre cogatur? Nec in quæstionem vertit, quî
fiat, vt si puer seipsum è periculis eripere potest, nũc tam
longa & difficili via opus sit. In omnibus parendum esse
Fides Ioseph.
Deo censet, adinstar Abrahæ, qui præcepto accepto de
mactando Isaac filio, manè consurgens ad iter se accin-
xit. Quinetiam nihil moratur, sed antequàm maior dies A
illucescat, ipsa etiam nocte, ne quis animaduertat, viam
aggreditur. Ita pauperibus pauca paranda fuerant: suffi-
Origen.
cit ei, modò infantem & matrem eius accipiat. Origen.
hom. 3. in diuers. Ante generationem, Maria coniunx Io-
seph vocatur, post generationem mater pueri dicitur.
Agnoscitur enim illa sola pueri mater, vt qui, vt diximus
Euse. Emis.
in superioribus, in cęlis patrẽ sine matre, in terris matrẽ
Christus cur nocte fugit.
haberet sine patre. Eusebius Emissen. in hom. Ecce fugit
Christus, & in nocte fugit, vt fuga, quæ per se difficilis B
est, noctis obscuritate difficilior fiat. Si ergo fugit Hero-
dem, quantò magis nos diabolum & membra eius fugere
oportet? Nulla itineris difficultate terreamur: quia me-
lius est duro labore fatigari, quàm ab hostibus neca-
ri. Arcta nanque est via, quæ ducit ad vitam. (Matth. 7.)
Veruntamen nec semper est fugiendum, nec semper est
resistendum, sed pro temporis & negotij qualitate, &
hoc & illud fieri oportet. Nam & sancti aliquando ho-
P. Chrysologus.
stibus sponte occurrebant. Pet. Chrysolog. hom. 151. Sic
res vrget Christum infantem, sic non vacat intueri vere-
cundiam virginis, laborem matris, sexus pudorem, peri- C
culum Ioseph, longinquitatis fatigationem, exitium to-
tius domus, &, quod his durius, Iudæos peregrinaturos in
Gentibus: quibus nec ipsa est communio, immò est pro-
Dura peregrinatio.
fundum legis transgressione naufragium. O quàm dura
est peregrinatio, etiam inter ciues fratrésque! Sapit quid
sit sua domus, qui sentit alienam. Et vbi est illud (Psalm.
89.) Domine, refugium factus es nobis? Et (Ps. 45.) Deus
noster refugium & virtus. Si refugium fugit, si timet vir-
tus, si præsidium migrat: quæ vita, quæ spes, quæ securi-
tas, quod munimen? Eliæ contra insidias liberi regis, vi-
dua vna sufficit (3. Reg. 17.) Christo contra Herodis ca- D
ptiui minas Iudæa tota non sufficit. Elias missos ad se cę-
lesti igne consumit (4. Reg. 1.) Christus sola fuga fit sal-
uus. Hucusq; fugæ Christi querimonias exaggerasse suf-
Cur fugit.
ficiat. Fratres, quòd fugit Christus, fuit mysterij, non ti-
moris: fuit liberatio, non periculum creatoris: diuinæ
virtutis fuit, non fuit fragilitatis humanæ: non fugit pro-
pter authoris mortem, sed fugit propter sæculi vitã. Nam
qui mori venerat, quare fugeret mortem? Christus totam
causam nostræ salutis occiderat, si se paruulum permisis-
set occidi. Christus venerat, vt quos præceptis docuerat,
firmaret exemplis, & ipse faceret, quæ facienda manda- E
uerat: & visu probaret possibilia, quæ impossibilia vide-
bantur auditu. Venerat vt mundo notitiam suæ deitatis
infunderet, & humani generis ignorantiam auferret.
Venerat vt pigra mortalium corda ad fidem virtutibus
excitaret. Venerat diabolum publico superare conflictu,
vt ab omnibus & diuino vinceretur iussu, & humano
prosterneretur exemplo. Venerat præsentiæ suæ promis-
sa persoluere: vt quibus scire se dederat, concederet se
videre. Venerat eligere Apostolos doctores orbis, eós-
que cœlestibus implere doctrinis, munire virtutibus, ar-
mare signis: Et ad summum venerat mortem perdere F
moriendo, penetrando inferna dissoluere, resurgendo se-
pulchra reserare, ascendendo ad cœlos, cœlestibus dona-
re terrenos. Omnia hæc vtique periissent nobis, si Chri-
stus, cum esset in cunabulis, non fugisset. Sed & Christus
fugit, vt nostras fugas in persecutionibus temperaret. Fu-
git in Ægyptum, vt perfidiam Iudæorum per fidem Gen-
tium castigaret: nam Dominum, quem Iudæa fugauerat,
Pereunt & moriuntur impij, viuit Christus.
Ægyptus obsequenter accepit, vt Ecclesiam Synagogæ,
Iudæis Gentes anteponendas in fide sua ipsius figura pre-
sagiret. *Et erat ibi vsque ad obitum Herodis.* Mortuus est
Herodes, vixit Christus. Moriuntur impij & peccatores,

pereunt hæretici & Barbari: viuit & floret Ecclesia. Dis-
simulat in tempore Christus, donec hydræ præcipuo ca-
pite resciso, omne eius corpus conterat. Ita timorem eo-
rum ne timueritis, quoniam simul insipiens & stultus pe-
ribunt. Sed & carnalibus quibusque dici potest: Vos au-
tem sicut homines moriemini, & sicut vnus de principi-
bus cadetis. Interim sapiens quilibet ad tempus patitur,
& sustinet, & sibi spem promittit, quòd, etsi tyranni &
Ecclesiæ persecutores impererent, futurum sit tamen, vt &
ipsi, & eorum consilia in instanti corruant. Horum exem-
Conciliatur Matthæus.
A pla in factis & Ecclesiasticis historiis quisque petere po-
terit. *Hoc autem totum factum est vt adimpleretur quod di-
ctum est à Domino per Prophetam dicentem: Ex Ægypto vo-
caui filium meum* Osee 11. Si enim in Ægyptum non fugis-
Osee Proph. Hieron.
set, ex Ægypto vocari non potuisset. Hieron. tom. 2. lib. de
optimo genere interpretandi, ad Pammachium: Hoc, in-
quit, nostri codices nõ habent: sed in Osee iuxta Hebrai-
cam veritatem scribitur, Quia puer Israël est, & dilexi
eũ, ex Ægypto vocaui filium meũ. Pro quo & in eodem
loco Septuaginta transtulerunt, *ὅτι νήπιος Ἰσραὴλ, καὶ ἐγὼ*
B *ἠγάπησα αὐτόν, καὶ ἐξ Αἰγύπτου μετεκάλεσα τὰ τέκνα αὐτοῦ*. id est,
Quia paruulus est Israël, & ego dilexi eum, & ex Ægy-
pto vocaui filios eius. Num verò omninò repudiandi sũt
interpretes 70. quia istum locum, qui ad Christi maximè
pertinet sacramentum, aliter transtulerunt? An danda po-
tiùs venia vt hominibus, iuxta Iacobi sententiam, dicen-
tis: Multa peccauimus omnes: & si quis in verbo non of-
fendit, iste perfectus est vir, & potest refrænare omne
corpus? Idem lib. 3 Comment. in Osee cap. 11. Nulli enim
dubium est, inquit, Matthæũ de hoc loco sumpsisse testi-
Matthæus non 70. sed Hebraicã veritatẽ secutus
C monium iuxta Hebraïcam veritatem. (Textus enim He-
braicus talis est, *Vmitsraim karathi libni.* Textus autẽ He-
braicus Matthæi nihilo absimilior est: habet enim, *Mim-
mitsraim karathi eth beni*, ex Ægypto vocaui filiũ meum.)
Hieron. prosequitur in Osee Prophetam. Hunc locũ, in-
quit, Iulianus Augustus in 7. volumine, quod aduersum
nos, id est Christianos, euomuit, calumniatur: & dicit, id
Matthæum ad Christum transtulisse, quod de Israël scri-
ptum est, vt simplicitati eorum, qui de Gentibus credide-
rant, illuderet. Cui nos breuiter respõdebimus: Primum,
Matth. Euangelist. Hebræis literis edidisse, quod nõ po-
terant legere nisi hi qui ex Hebræis erant. Ergo non pro-
D ptereà fecit vt illuderet Ethnicis. Sin autẽ Hebræis illu-
dere voluit, aut stultus, aut imperitus fuit: stultus, si aper-
tum finxit mendacium: imperitus, si nõ intellexit, de quo
hæc dicerentur. Stultitiam ipsum volumen excusat, quod
prudenter & ordinatè compositum est. Imperitum non
possumus dicere, quem ex aliis testimoniis scripturarum
scientiam legis habuisse cognoscimus. Superest vt illud
dicamus, quòd ea, quæ *τυπικῶς* præcedunt in aliis, iuxta
veritatem & adimpletionem referantur ad Christũ: quod
Apostolum in duobus montibus Sina & Sion, & Sara &
Agar fecisse cognouimus, quæ Apostolus retulit ad duo
E Testamenta. Sic etiam quod scriptũ est, Paruulus Israël,
& dilexi eum, & ex Ægypto vocaui filium meum: dicitur
quidem de populo Israel, qui vocatur ex Ægypto, qui di-
ligitur, qui eo tempore post errorẽ idololatriæ quasi in-
fãs & paruulus est vocatus: sed perfectè refertur ad Chri-
stum. Nã & Isaac in typo Christi fuit, quòd futuræ mor-
tis ligna sibiipsi portauerit: & Iacob, quia Liam dolẽtem
oculis, & Rachel pulchram habuerit vxorem. In Lia, quę
maior erat, cæcitatẽ intelligimus Synagogæ: in Rachel,
pulchritudinem Ecclesiæ: & tamen qui ex parte typi fue-
runt saluatoris, non omnia quæ fecisse narrantur, in typo
F fecisse credendi sunt. Typus enim partem indicat: quòd si
totum præcedat in typo, iam non est typus, sed historiæ
veritas appellanda est. Itaque Israël Christi typum gessit,
Israel in quibus Christi typum gessit.
non in omnibus, sed in eo maximè, quòd etiam in singu-
lari filius Dei appellatus est. Sic & apud Esaiam: Puer
meus es tu Israel. Et in superioribus Zacharias, Suscepit
Israel puerum suum. Nec mouere quempiam debet, quod
adducunt nonnulli, incõueniens videri, vt populũ vnius
personę figurã prætulisse dicam': cũ etiã Israel quasi vnus
vir ad bellũ processisse legatur, & idem populus propter
religionis cultus, & charitatis vnitatem, quasi singularis

aliqua persona in scripturis consideretur. Filius Dei,
puer Dei,& non modò populus Dei nuncupatur. Et hoc
ipsum scilicet in Ecclesia Christi expendamus. Nam quia
credentium vnũ cor esse debet,& anima vna, vt in Actis
legimus: ideò vnum corpus multi sumus omnes,& in no-
bismetipsis vnius Christi typum exprimimus. Quinetiam
Christus patrem rogauit, vt vnũ simus, sicut ipse & pater
vnũ sunt. Quid quòd tot coniugati inter Christianos, v-
nius Christi & Ecclesiæ typum gerunt? Iã si multitudo il-
la, quantacunque sit, nõ impedit, quin & Christus in no- A
bis exprimatur & effulgeat, modò idẽ ipsi in Christo sa-
piamus: quis negauerit populum, vnius personæ typũ ex-
primere? Hoc si in populo Israëlitico deprehendi debuit,
& easpropter nominari puer Dei,& filius Dei, ob gratui-
tam adoptionem: quis dubitauerit, & eundem filij natu-
ralis typum expressisse? Oportet enim typos iis ipsis, quæ
figurant, minores & imperfectiores esse: sicut & ius ado-
ptionis minus est iure naturali. Ex his consequitur, nihil
absurdi esse, si Israëlem typũ Christi fuisse dicamus. Hic
quoniã filius Dei dictus est, ideò & eius potissimùm curã B
gessit Deus, vt ex Ægypto educeretur. At verò quàm po-
tior cura esse debuit de filio suo naturali Christo, vt quẽ
in Ægyptum fugere decreuerat, eundem etiã ex Ægypto
Theoph, educeret? Theoph. in Matth. Dicimus igitur (ait) quod per
figuram dictum est de populo, impletũ verè esse in Chri-
sto. Deinde quis est filius Dei? Populúsne, qui adorauit
idolum Beel-phegor & sculptilia, an qui verè est filius
Hieron, Dei? Hieron. in Mat. Possumus quoque locum istum ali-
ter consolari, propter contentiosos: quorum consuetu-
dinem Paulus Apostolus habere se denegat,& Ecclesiam
Christi, (1. Cor. 11.) & testimoniũ proferimus ex Nume-
tis (cap. 23.) dicente Balaam: Deus ex Ægypto vocauit eũ, C
gloria eius sicut vnicornis. Hunc ergo sensũ habet Oseæ
Propheta, vt quòd primùm in Israële filio suo adoptiuo,
idẽ in Christo filio suo naturali & vnico perficeret. Bro-
Brocardus. card. in descriptione Terrę sanctę, in fine libri. Inter He-
liopolim & Babyloniã, inquit, ostendũtur loca, in quibus
beata Virgo mãsit cum puero Iesu,& marito Ioseph, cùm
à facie Herodis fugisset à Iudæa. Est etiam ibi hortus bal-
sami, qui irrigatur à fonte paruo, vberrimè tamen fluẽte,
in quo aiunt beatam Virginẽ puerum Iesum lauisse. Ob
id habetur fons ille in veneratione, nedũ à Christianis, D
sed etiam à Sarracenis. *Tunc Herodes videns quod illusus es-
set à Magis*: nec enim, vt illis indixerat, ad eũ reuersi sunt,
sed per aliud iter ad suam regionẽ redierunt: *iratus est val-
de*, aut quòd illum maior de nato Iudæorum rege opinio,
sed & de alienarum Gentium in eum fide certior suspi-
cio impelleret. Theoph. in Matth. Sicut Deus illusit Pha-
Theoph. raoni per Moysen: quoniam & Herodes & Pharao pue-
ricidæ erant. Nec enim Pharao suis qualibuscunque ar-
tibus & facinoribus Israëlis liberationẽ, & Ægypti spo-
liationem auertere, nec Herodes Christi regnum impe-
Seuer. Epis. dire potuit. Seuerianus Gabalarũ Episcopus, ho. de infã-
tium nece. Dolet, inquit, impietas se esse delusam, dila- E
tam se crudelitas furit, fremit dolositas se deceptam,& in
Hierony. se sinus reuersa colliditur. Hieronymus Herodẽ feræ ra-
biosæ comparat, quæ quicquid occurrit dilaniat. *Et mit-
tens occidit omnes pueros qui erant in Beth-leem, & in omnibus
finibus eius à bimatu & infrà, secundum tempus quod exquisie-
rat à Magis*. Sunt qui ex eo loco colligant, hanc puero-
rum necem contigisse duobus tandem elapsis annis post
Euthym. Magorum aduentum, quos reiicit Euthymius. Attamen
Lyranus, Nicolaus Lyranus & Glossa ordinaria in Matthæum, hãc
sententiam confirmant: non quòd Herodes non statim
post Christi natalem, & Magorum aduentum apud se id F
facere statuerit, sed auocatus fuerit profectione sua in
vrbem Romanam, ad quam coram Imperatore, filiorum
Iosephus. etiam accusatione sistebatur, vt scribit Iosephus. Reuer-
sus demum id quod conceperat, perfecit. Melius verò
Euthymius hæc ita expendenda monet, vt non proinde
Quãdo occisi dicamus euenisse post duos annos à Christo nato. Eos er-
sunt infantes, gò, inquit, qui bimuli erant, occidit, vt tempus amplia-
& quomodo tionem haberet: Ideò securitatis causa tempus anticipa-
bimuli. uit, vt vnà cum interfectorum multitudine, etiam Chri-
stum occideret. Itaque & tempus, quod à Magis didicit,

obseruauit: & latitudinem alteram ipse adiecit. Restat
igitur, vt verba illa, *secũdum tempus quod exquisierat à Ma-
gis*, non in eo quod dicitur, *à bimatu*, intelligas: sed in eo
quod additur, *& infrà*. Oportet enim post id quod dicitur,
à bimatu, distinctionem ponere: deinde totũ quod sequi-
tur, simul legere. Seuerianus, ho. de infantium nece, hoc Seuerian. Ambitio ma-
ad cæcam ambitionem, & dominandi cupidinem retulit. ter cadium.
Quid enim non ambitiosus attentet? Quod crudelitatis
genus nõ aggrediatur? Quid non Pharao in Israëlitas? An
non Athalia sæuit in omne semen regium, vt ipsa sola re-
gnum Israël obtineret? Suspecta semper sunt tyrannis
omnia. Quod nos in ipso Herode considerare possumus.
Hic ficta cum Hyrcano summo sacerdote amicitia, lætus
quòd illi Aristobulũ fratrem infensum videret, ita fecit,
vt his sublatis regnum Iudæorum inuaderet. Etiam Ari- Ambitio Herodis.
stobulum ex sacerdotali tribu principẽ iuuenem succes-
sione Pontificia priuat, & in eius locum Ananelum Ba- Iosephus.
bylonium ignobilem constituit, vt scribit Iosephus, lib. Facinora Herodis.
15. Antiq. c. 1. Nec cessauit, donec iuuenem illum occide-
ret. Et primùm quidem Alexandræ eius matri insidiatus
est: demum Aristobulum 18. annos natum in Hierichun-
te natantem, per seruos suos suffocat, vt legitur capit. 2.
Quinetiam Marianen vxorem suam, sororem etiam Ari-
stobuli, veneni suspicione ductus,& Alexandram nouer-
cam vltimo supplicio damnat: plurimos etiam amicorum
occidit, vt habetur c. 9. & 10. Nec multò pòst in filios suos
conspirat, vt idem Iosephus scribit, l. 16. Antiq. c. 4. tan- Iosephus. Nec quidem suis pepercit.
quã qui matris suæ Marianes mortem essent vindicaturi,
& Romam profectus eos Cæsari accusat de intẽtato par-
ricidio, vt illius authoritate è medio tollerentur: tot il-
lum perturbationes & suspiciones impellebant, & sic si-
bi ab omnibus timebat. Quid ergo mirum est, si Christo
nato insidiatur, quũ nec propriis filiis pepercerit? Nã cũ
omnes pueros interfici mandasset, ne filium quidẽ suũ bi-
mũ eximi voluit, ne fortè ille grandior factus patrem re-
gno destitueret. Hinc & illud fuit Augusti Cęsaris in He-
rodẽ dicteriũ, statim atque cædes ista illi allata est: Hero-
dis mallẽ esse porcus, quàm filius, vt notat Macrob. lib. 2. Macrob.
c. 4. Saturnal. At quàm ei dissimilis fuit Cõstantinus Im- Constantinus parcit puerorum sanguini.
perator, qui quòd lepra infectus esset, cùm consilium à
Magis & Græcis accepisset, vt in calẽte puerorũ sangui-
ne se lauaret: elatis infantibus, & matribus eiulantibus
auditis, maluit in ægritudine manere, quã toti pueris cæ-
dem inferri, vt scribit Niceph. li. 7. hist. Eccles. c. 33. Vnde Niceph.
factum est, vt Deus hanc illi humanitatem repẽderit alio
lauacro. Siquidem baptismate sancto aspersus, non mo-
dò ab internis animi, sed & externis corporis morbis sa-
natus est. Seuerianus, ho. de cæde innocent. Herodes tunc Seuerian.
cæcus sic Christũ gladiis quærit, inquit: inuestigat cruo-
re, crudelitate rimatur: successorem timens incessit in au-
thorem: punit innocentes, volens innocentiam deperire.
Euthym. in Mat. Dubitant autem quidam, inquit, quam Euthym.
ob causam, cùm Christus fugam arripuisset, curam non Cur Christus fuit pueris pro se iugulatis.
habuit puerorũ qui pro ipso iugulati sunt. Sed respõdet,
illos iniuriã nullã passos esse, neque vllum eis detrimen-
tum accidisse, si consideremus, inde illos occasionem, qua
coronarentur, habuisse. Theoph. idem obseruat. Non, in- Theoph. Seuerian.
quit, iniuria affecti sunt, sed coronas meruerunt. Omnis
enim, qui aliquid patitur, vel patitur vt peccata dissoluat,
vel vt coronæ augeãtur: sicut & illi pueri magis coronati
sunt. Seuerianus in ho. de innocentibus: Quorum lingua
tacuit, oculi nil viderunt, nihil audierũt aures, manus ni-
hil fecerunt,& quibus actus nullus est, vnde culpa? Sum-
pserunt mortem, qui viuere nescierunt: nõ tempus affuit,
non excusauit ætas, silentium non defendit, quibus apud
Herodem solùm quòd nati sunt, hoc fuit crimen: & reue-
ra quomodo non redderent naturæ creditum, à quibus
causa exigebatur authoris? Infœlix homo, qui sibi ad ac-
cusationem parauit omnia: ad excusandum spacium non
reliquit, sed totum parauit ad pęnã. Quis excusabit, quem
pulsat innocẽtia, infantia impetit, lac, vt sanguis, accusat?
Et paulò pòst, facti istius crudelitatem exaggerat, cùm
nec carnifices fregerit paruulorum innocentia & simpli-
citas. Arridebat, inquit, paruulus occisori, gladio ad- Mira crudelitas.
iocabatur infantulus, nutricis loco attendebat lactans

percussoris horrorem, nescia lucis ætas moritura gaudebat: siquidem infans omnem hominē nō hostem reputat, sed parentem. Neque tamen hæc illos vicit simplicitas, sed omnis rationis & humanitatis expertes sibi satis esse putant, modò tyranni decretum exequantur. Illa interim omnia cedunt in paruulorum gloriam, in Christi confessionem, ut tyranni perniciem, in cōmune totius Ecclesiæ gaudium Chrysost. ho. 3. ex variis in Matth. locis. Norūt, inquit, laudare Christum infantes, qui loqui nō nouerāt.

Chrysost.

Innocentes innocentē testantur.

A

Fiunt periti laude, qui fuerant imperiti sermone. Fiunt sine magistro diserti, docti sine doctore. Agnoscunt Christum, non quem persuasio humana docuerat, sed quē diuinitas innocentibus inspirabat. Necesse est enim terrena succumbere, cùm cœlestia prædicātur, & naturalia silere, cùm virtutes loquūtur. Dignus à dignis laudatur, & innocēs innocentū testimonio prædicatur. Ex his Chrysostomi verbis concludunt nonnulli in pueris istis acceleratū liberum arbitrium. Verùm id figuratè dictū intelligimus, vt Christum fateantur & prędicent, non sua electione, sed ipso facto, ipsa sua morte & mortis causa, seu etiam gloria, quæ mortem consecuta est.

B

Thomas. Bernard.

Martyrum diuersæ species.

Thomas martyrij gloriam his gratia Dei esse collatā scribit, quā in aliis propria voluntas meretur. Bernar. ser. de Innocētibus, assignat tres martyrū species: Eorum qui volūtate & opere, corū qui voluntate tantùm, & corū qui opere tantùm pro Christo moriūtur. Quartū etiam aliud posse arbitror in hominibus reperiri, inquit. Habemus in beato Stephano martyre simul opus & voluntatē: habemus solā volūtatem in beato Ioanne: solū in beatis innocentibus opus. Biberunt omnes hi calicē salutaria, aut corpore simul & spiritu, aut solo spiritu, aut corpore solo. Calicē quidem meum bibetis, ait Dominus Iacobo & Ioanni, (Matt. 20.)

C

Non est dubitādum de coronis innocentum.

Nec dubiū quin de passionis calice loqueretur. Et paulò pòst. An verò de innocentū coronis quis dubitet? Ille pro Christo trucidatos infantes dubitet inter martyres coronari, qui regeneratos in Christo, nō credit inter adoptionis filios numerari. Alioquin quando coæuos sibi pueros, puer ille qui natus est nobis, nō cōtra nos, propter se pateretur occidi, quòd vtique solo nutu poterat prohibere, nisi melius aliquid prohiberet: vt quemadmodū cæteris infantibus tunc quidē circuncisio, nunc verò baptismus, sine vllo propriæ volūtatis vsu sufficit ad salutem, sic nihilominus pro eo susceptum martyrium illis sufficeret ad

D

sanctitatem? Si quæris eorum apud Deū merita vt coronarentur: quære & apud Herodē crimina, vt trucidarentur. An fortè minor Christi pietas, quàm Herodis impietas: vt ille quidē potuerit innoxios neci dare, Christus nō potuerit propter se occisos coronare? Sit ergo Stephan. martyr apud homines: cuius volūtaria passio euidētet apparuit, in eo vel maximè, quòd in ipso mortis articulo tā pro persequentibus, quàm pro seipso, solicitudinē gereret ampliorem: vinceretque in eo sensum corporeæ passionis, internæ compassionis affectus, vt illorum magis scelera, quàm sua vulnera plangeret.

E

Sit Ioannes apud Angelos martyr, quibus tanquam spiritualibus creaturis, spiritualia eius deuotionis signa certiùs innotuerūt. Cæterùm hi sunt planè martyres tui Deus, vt in quibus nec homo, nec Angelus meritum inuenit, singularis tuæ prærogatiua gratiæ, euidentius commendentur. Ex ore infantium & lactantium perfecisti laudem, (Ps. 8.) Gloria in excelsis Deo Angeli dicunt, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Magna quidem, sed audeo dicere, necdum perfecta laus, donec veniat, qui dicat (Matt. 19.) Sinite paruulos venire ad me, quia talium est regnum cœlorum. Chrysost. hom. 3. de variis in Matth. locis.

Chrysost.

F

Dicunt namque Domino laudes trucidati lactantes: loquuntur sanguine, quod lingua non possunt: occisi prædicāt, quod viui non poterant. Nec nouum quid dicitur, vt innocens sanguis aut Deo referat laudes, aut suas indicet passiones: cùm Abel sanguis clamet ad cœlum (Gen. 4.) aut occisorum animæ ab altari vociferentur ad Deum, (Apoc. 6.) Contulit martyrium laudem, quibus negauerat natura sermonem. Et quibusdam interiectis. Probat nouus exercitus Christus, rudes milites signat, legiones lactātes victuria perpetrata coronat. Fiūt pro Christo victores, qui ætate fuerunt coæquales. Mercantur pœna martyrium, gloriam sanguine comparant, æternam vitam temporali morte commutant.

Cur natalem innocentiū celebremus.

August.

August. ser. 10. de Sanctis. Dignè itaque natalem illorum colimus. Aliorum quidem, inquit, preciosa mors martyrum laudem in confessione promeruit, horum in cōsummatione complacuit: quia incipientis vitæ primordiis, ipse eis occasus initium gloriæ dedit, qui præsentis terminum imposuit: quos Herodis impietas lactantes matrum vberibus abstraxit: qui iure dicuntur martyrum flores, quos in medio frigore infidelitatis

A

exortos, velut primas erumpentes Ecclesiæ gēmas, quædam persecutionis pruina decoxit. Et ideò dignum est interfectis pro Christo infantibus honores impendere, ceremonias, non dolores, sacramētis dare vota, non lachrymis: quia ipse illis causa fuit pœnæ, qui extitit & coronæ: ipse odium causæ, qui præmium.

Origen.

Orig. ho. 3. in diuers. Hi, inquit, paruuli, & ad memoriam æternæ laudis, à beato commemorantur Euangelista, & horum memoria, prout dignum est, semper in Ecclesiis celebratur, secundum integrum ordinem sanctorum, vt primorum martyrum pro

B

Domino occisorum, & vt ipsa Beth-leem primitias Domino martyrum, in qua natus est ipse saluator, obtulisse videatur.

Greg. Nāz.

Greg. Nanz. Orat. in Christi natiuit. Vnam, inquit, duntaxat rem, ex omnibus quæ circa Christi natiuitatē contigerunt, execrare, nimirum puerorum cędem ab Herode admissam. Immò verò hanc quoque venerare, hanc, inquam, coætaneam Christo victimam, quæ ante nouam victimam mactata est. Vnde & Prudentius:

Pruden.

Saluete flores martyrum,
Quos lucis ipso in limine
Christi insecutor sustulit.
Ceu turbo nascentes rosas.

C

Niceph.

Cæterùm interim dū hæc cædes patratur, Nicephorus historiæ Eccl. lib. 1. cap. 14. scribit, quòd filius Zachariæ vnà cum matre Elisabetha, in spelunca quadā, ad montanam regionem delituit. *Tunc adimpletum est quod dictum est per Prophetam Hieremiam dicentem* (cap. 31.) *Vox in Rhama audita est, ploratus & vlulatus multus, Rachel plorans filios suos, & noluit consolari, quia non sunt.*

Hieron. lib. 6. Comment. in Hierem. Nec iuxta Hebraicum, inquit, nec iuxta 70. Matthæus sumpsit testimonium. Ex quo perspicuum est, Euāgelistas & Apostolos nequaquam ex Hebræo in-

D

Hieremiæ vaticinium vt sit habes in Hebraico cōtextu.

Hieron.

terpretationē alicuius secutos sed quasi Hebræos ex Hebræis, quod legebāt Hebraicè, suis sermonibus expressisse. Attamen parū, aut nihil interesse videtur inter Euāgelistas, Hebraicum contextū, & 70. *Kol Beramáh nischma-gh nehí bechî tamrurím, Rachél mebaccáh ghal-banéha meanáh lehinnachém ghal-banéha ki enénnu.* i. Vox in Rhama fletus amaritudinum. Rachel plorante filios suos, renuit consolari super filiis suis, quia non sunt. Eadē est & versio 70. φωνὴ ἐν ῥαμᾷ ἠκούσθη, θρήνου καὶ ὀδυρμοῦ. ῥαχὴλ ἀποκλαιομένη ἐπὶ τῶν υἱῶν αὐτῆς, καὶ οὐκ ἤθελεν παρακληθῆναι, ὅτι οὐκ εἰσίν. Et idem Matthæi Græcus contextus.

Hierony.

E

Hieronymus libro sexto Commentar. in Hieremiam. Rachel mater Ioseph cùm veniret Beth-leem, subito partus dolore correpta peperit filium: quē obstetrix, quia moriebatur, vocauit Benoni, hoc est, filius doloris mei. Pater autē Iacob mutauit vocabulū, & appellauit eum Beniamin, hoc est, filius dextræ. Quæritur itaque, quomodo Matthæus Euāgelista testimonium Prophetæ ad interfectionem trāstulerit paruulorum: cùm perspicuè de decem tribubus scriptum sit, quarum princeps erat Ephrata, & nequaquam sit in tribu Ephraim, sed in tribu Iuda.

Prior interpretatio huius Prophetiæ.

F

Quia enim Rachel in Beth-leem, hoc est, in Ephrata condita est, sicut & Scriptura sancta, & titulus sepulchri eius hodie testantur: flere dicitur pueros, qui iuxta se, & in suis regionibus interfecti sunt. Quidam Iudęorū hunc locū sic interpretantur, quòd capta Hierusalē sub Vespasiano, per hāc viam Gazam & Alexandriam infinita millia captiuorum Romam directa sunt. Alij verò, quòd vltima captiuitate sub Hadriano, quando & vrbs Hierusalem subuersa est, innumerabilis populus diuersæ ætatis & vtriusque sexus in mercato Therebinti vænundatus sit: & idcircò execrabile esse Iudæis mercatum celeberrimum visere. Dicant illi quod volunt, nos rectè testimonium

Posterior ex Rabbinis.

sumpsisse Euangelistam Matthæum dicemus, pro loco in quo Rachel condita est: & vicinarum in circuitu villarum filios, quasi suos fleuerit. Quod & ex sequentibus confirmat. Statim enim adiicit Propheta. Hæc dicit Dominus, Quiescat vox tua à ploratu, & oculi tui à lachrymis, quia est merces operi tuo, ait Dominus. Et reuertentur de terra inimici (siue inimicorum) & erit spes nouissimis tuis, ait Dominus, & reuertentur filij ad terminos suos. Hoc iuxta literam necdū factum est, inquit Hieron.

Tertia desumpta ex Euāgelica historia.

Neque enim decem tribus, quæ in ciuitatibus Medorum A exulant atque Persarum, reuersas in terram Iudæam legimus: sed iuxta spiritum, & in passione Domini completū est, & huc vsque cōpletur, quando de toto orbe Israël saluatur. Melius autem & de paruulis intelligimus id, Est spes nouissimis tuis. Et reuertentur filij tui de terra inimici ad terminos suos. Mercedē enim habent effusi sanguinis pro Christo, & pro terra Herodis inimici tenent regna cœlorum: & reuersi sunt in sedem pristinam, quando pro corpore humilitatis, corpus receperunt gloriosū. B Ista est spes nouissima, quando iusti fulgebunt sicut sol: & infantes quondam paruuli atque lactantes, absque ætatum incremento, & iniuriis ac labore corporeo, resurgent in virum perfectum, in mensurā plenitudinis Christi. Itaque Rhama non sumitur hîc pro loco, seu vrbe iuxta Gabaa in tribu Beniamin, de qua Iosue 18. & Iud. 19. quam Baasa reædificauit, 3. Reg. 15. Nam quomodo vsque ad vrbem illam in tribu Beniamin luctus peruenisset earum mulierū quę in tribu Iuda, immò in Beth-leem & circumuicinis locis eiulabant? Nō quidem negauerim huic neci, & matrum afflictioni, omnes Iudæos, dixerim C & Romanos cōdoluisse. Sed cur potiùs loci huius, quàm cæterorum meminisset Propheta? Itaque ad sensum Hieronymi, hîc pro excelso sumi debet. Hanc enim Rhama significationem habet. Noluit autem Rachel, seu ipsæ mulieres matres circumuicinæ tumulo Rachelis consolari, παρακληθῆναι, super filiis suis, quia non sunt. Hebræis, non esse, superuiuere & superesse significat. Eapropter igitur immedicabilis omnium mulierum dolor fuisse, quòd omnes filios suos infantes mortuos & trucidatos esse cernerent.

Origenes. Quarta interpretatio.

Origenes, hom. 3. in diuers. aliò tradici hunc textum à quibusdam scribit. Nam cùm tribus D Iuda ex Lia, tribus autem Ioseph & Beniamin ex Rachele sit, ideò Rachel nō plorauit filios Ephrata, quasi essent orti è filiis suis Beniamin & Ioseph: sed non modò per commiserationem eorum, qui suæ sepulturæ vicini erāt, aut vt hi tradunt, quòd cōsiderata illorum infantum, qui ex Iuda occisi sunt, fœlicitate, defleuerit, quòd nec suis contigerit pro Christo mori: & illos, quasi nō essent, existimauit, nimirum ad illos, qui pro Domino mortui sunt, & martyrij coronam tulerint.

Quinta,

Adducit & aliam interpretationem: Quòd non modò infantes tribus Iuda, sed & illis affines & vicinos, qui ex tribu Beniamin erant, Herodes interfecerit, vnde & Rachel generationem Beniamin E plorasse dicatur. Cæterùm in nomine Rachelis, ait Origenes, vniuersas pias matres significat. Matres enim infantes suos maiori affectu diligunt, quàm patres. Propterea cùm aliquid infantibus contigerit, plus tabescunt: & ideò earum hîc luctus potiùs quàm patrum proditur.

Gregor. Nyssen. Crudelis tragœdia.

Exaggerat & Origenes crudelem huius facti tragœdiam in sequentibus, quam fusiùs etiam Greg. Nyssen. hom. in natiuitatē Domini explicat. Quis, inquit, oratione calamitates istas delineauerit? Quis ante oculos ponere narrando clades & funera possit? promiscuam illam lamentationem, F flebilem concentum puerorum? matrum, cognatorum, patrum ad carnificū minas miserabiliter exclamātium? Quomodo quis cum ense nudo carnificem iuxta infantem stantem, toruis ac cæde micantibus oculis intuētem, atque alias consentaneas voces edentem, sinistra manu puellum ad se trahentem, altera gladium tollentem, describere possit? Ex altera verò parte matrem contrà nitentem, & filium trahentem, propriáque ceruices carnifici submittentem, potiùs quàm vt puellum trucidari patiatur? Quis gemitus & extremos filiorū amplexus? acres naturæ faces & tormenta? vt miser infans, simul & mammæ adhæresceret, & per viscera lethale vulnus acciperet? vt misera mater & papillā ori infantis admoueret, & sanguinē filij sinu exciperet? Sæpè autem alicubi carnifex tuente manu, vno impetu gladij, filium cum matre transfixit, atque vnum sanguinis flumē extitit, quod tam ex materna plaga, quàm ex lethali vulnere filij cōmiscebatur. Et quoniam non vnius anni modò, aut recēter nati, sed & bimi, ex tyranni decreto trucidabantur: quòd tempus nonnulla matres easdem duorum filiorum matres reddidit: quale putatis in talibus spectaculum fuisse, duobus circa matrem vnam carnificibus occupatis? A vno quidem prætercurrentem ad se trahente: altero verò, etiam eum qui māmæ eius admouebatur, à sinu auellente? Quomodo miseram matrē propter filios affectam fuisse putamus? quū aduersus duos filios natura distraheretur, vtroque æqualiter maternis visceribus ignē accendente? Quid agat? quò se vertat? quò euadat? Ad vtrius vocem clamorem referat? Vtrius morti illachrymabitur, quum ex æquo, naturæ stimulis, vtriusque nomine vrgeatur? Atque vtinam ad mitigandum & sedandum naturæ dolorem fide apprehendissent, quanta filios suos maneB ret fœlicitas, quàm meliores successus! Quid enim hîc plorandum est, vbi vix gustatis his miseriis, aliquis pro Christo moritur, & statim in quietem euolauerit? Raptus est Enoch, ne malitia mutaret animam eius. Rapiuntur & paruuli ex hoc sæculo, ne si superuiuerent, & parentibus molestiam, & sibi dedecus, & tandem damnationem acquirerent.

Vide opus e- ras matribus ad leniendū illarum dolorem.

Theognis.

Quid quòd Theognis Poëta ex Græcia sapiens habitus hæc scripsit:

Optima non nasci res est mortalibus ægris?

An non Iob hoc sibi exoptauit, cùm diceret: Vtinam cōsumptus essem, ne oculus me videret, fuissem quasi non C essem de vtero translatus ad tumulum. Nunquid non paucitas dierum meorum finietur breui? Ecce isti, primùm si superuixissent, parentum fortè perfidiam secuti essent: hoc autem timore per mortem eripiuntur. Liberantur & ex huius mundi miseriis, & quòd cæteri magno cursu & labore, isti breui tempore consequuntur. In paucis probati, in multis benè disponuntur. Quàm gloriosa & preciosa in cōspectu Domini mors sanctorum eius! In Edessa sub Iuliano Christiana mulier, audito quòd fideles trucidarentur, non ipsa modò ad locum martyrij conuolauit, sed vnà etiam infantem paruulum traxit: maD gnæ sibi consolationi reputans, si ille pro Christo cæderetur. Cessent igitur mulieres Hebrææ paruulos suos deflere, seipsas & naturam in filios procliuem, rursus in filiorum bonum & quietem, quam per mortem nacti sunt, deflectant.

Non sunt deflendi innocētes mortui. Hilarius.

Hilarius in Matth. Rachel Iacob vxor fuit diu sterilis, inquit: sed nullos ex his, quos genuit, amisit. Verùm hæc in Genesi Ecclesiæ typum prætulit. Non igitur illius vox & ploratus auditur, quæ nullū habuit amissorum filiorum dolorem: sed huius Ecclesiæ diu sterilis, nunc verò fœcundæ, ploratus ex filiis, non idcircò quia peremptos dolebat, auditur: sed quia ab his perimeban E tur, quos primùm genitos filios retinere voluisset. Denique consolari se noluit, quæ dolebat: non enim non erant ij qui mortui putabantur: in æternitatis enim profectum per martyrij palmam efferebantur. Consolatio autem erat ei rei amissæ præstanda, non auctæ. Sed nunc ad Herodem, & Christi ex Ægypto reditum delabamur.

Christus in Ægypto, interim dum fiebat cædes.

Interim enim dum hæc cædes fieret, Christus in Ægypto erat, ibi tutiùs agens quàm inter suos: sicut & Helias olim inter Sidonios, Dauid inter Philistæos, Moses etiā inter Madianitas.

Leo.

Leo, serm. 2. de Epiphania Domini. F Tunc, inquit, Ægyptiorum gens antiquis erroribus dedita, iam ad vicinam salutem per occultam gratiā signabatur: vt quæ nondum eiecerat ab animo superstitionem, iam hospitio reciperet veritatem. Interim verò consilia Herodis destruuntur, & idipsum verum esse apparet, quod Sapiens dicit, Frustrà iaci rete ante oculos pennatorum. Viuit Christus, cui tot insidiæ parabantur, & propter quem tantus sanguis effusus erat, & tyrannus Herodes moritur. *Defuncto Herode apparuit Angelus*, ait Lucas.

Euseb. Calamitates Herodis à Deo vindice.

Eusebius lib. 1. hist. Eccles. cap. 8. scribit, propter necem infantum magnas clades domui illius, Deo vindice, incidisse: & Herodē priùs in regno quietū, & fœliciter

agen-

agentem, tandem magnis & priuatis & publicis calamitatibus oppressum fuisse. Tanta vis est irati numinis: vt qui domos quasque perturbauerat, ipse & domi suæ obsideretur: & qui quosque priuatos luctu & cladibus oppleuerat domi suæ & neces patraret, & nihil tutum nansisceretur. Quid non attentauit in filios Aristobulum & Alexandrum? An non etiam quinto ante mortem die filium suum Antipatrum trucidari iussit? Cic. lib. 5. Quæst. Tuscul. Dionysio Syracusano omnia diffidentiæ & sinistrarum suspicionum plena fuisse scribit: adeò vt ex alta turre ad populum verba faceret, lecto pensili cubaret, & ipse sibi barbam amputaret. Quid non peius contigit tyranno Herodi? Atheos & deorum contemptor Dionysius ad extremam inopiam redactus est, vt scribit Ælianus Spartianus. Sed quis vindictam numinis in morte Herodis explicauerit? Iosephus lib. 17. Antiquit. cap. 9. Ignis, inquit, lentus inerat, non tantùm conflagrationem in superficiem corporis agentem prodens, quantum intrinsecus crescens operabatur incendium. Auiditas quoque inexplebilis cibi semper inerat, nec tamen satietas vnquam rabidis incitata faucibus præualebat implere ingluuiem. Intestina interiùs vlceribus tabida putrescebant. Doloribus quoque colli sæuissimis cruciabatur. Humor liquidus ac luridus erga pedes luridos oberrabat. Similis quoque illi & circa pubem inerat afflictio: sed & pudenda ipsa putredine corrupta scatebant vermibus. Spiritus quoque incredibilis erecta tentigo (quæ fuerat satis obscœna) diri fœtoris & anhelitus respiratione creberrima. Audiens demum Iudæos cum gaudio mortem eius expectare, nobiliores ex illis conuocat, & in Hippodromo concludens, Salome sorori suæ præcepit, vt statim atque expirasset, illos occideret: vt hac saltem causa illo mortuo Iudæi plangerent. Hæc sunt tyrannorum supplicia, vt id illi in seipsis experiantur, quod aliis intentant. Mortuus est Herodes, mortuus Domitianus, Diocletianus, Dacianus, Iulianus, & Hæresiarchæ: sui interim Christi curam gessit Deus. *Illo ergo mortuo, apparuit Angelus Domini in somnis Ioseph.* Idem apparitionis tempus, quod in superioribus in Ioseph obseruatur. Et dixit ei. *Surge & accipe puerum, & matrem eius, & vade in terram Israel.* Theophyl. non dicit, Fuge, sed, Vade: timor enim iam nullus erat. Nec, vt ait Hieronym. filium tuum, & vacatem tuam: sed, puerum & matrem eius: vt & Christum è sola matre, & matrem sine viro in ratione generationis designaret, vt diximus. Ita in Christo nostra tragœdia ludebatur. Etsi enim affligitur Ecclesia, & tenebris calamitatum, quasi Ægypto obducitur, aliquando tamen in Ioda, seu confessionem liberè remeatura est, defunctis illis qui aduersabantur. Et quidem olim post captiuitatem redierunt Iudęi in Hierusalem, & Ecclesia toties concussa emersit. Saluianus Massiliensis, in libris suis de Dei prouidẽtia, toties Ecclesiam rediisse in pristinum statum, quoties prius vexata, & tandem ad Deum conuersa, eius misericordiam sensit. Quas non clades accepit per Domitianum, & cætera eiusmodi monstra? Illis mortuis reuixisse visa est. Hoc mortuo Iuliano apparuit, vt fideles, qui priùs premebantur, tandem sub Iouiniano reuiuiscerent, vt scribit Nicephorus, libr. 11. histor. Eccles. ca. 1. Ita enim Dominus: Ego, inquit, cogito cogitationes pacis, & non afflictionis: & reducã captiuitatem vestram de cunctis locis. *Defuncti sunt enim, qui quærebant animam pueri.* Ex hoc loco satis conuincimus, non Herodem solum, sed permultos eius consiliarios Christo insidiatos fuisse. Ita manifesta est Sapientis sententia, Qualis rector populi, tales & consiliarij eius. Verùm in eos conuertit Dominus ipsius Principis seu tyranni flagellum. Thomas enim Aquinas in Matth. illos fuisse ex primorum horum numero censet, qui ab Herode moribundo occisi sunt. Succedit enim, vt qui cum Dei, religionis & pietatis præiudicio adblandiuntur, & sibi ad tempus tyrannum concilіant: Deo vindice, & animum tyranni ab illis auertente, experiantur id verum (ait) quod monet Psaltes: Nolite confidere in principibus, in quibus non est salus. Hostem sentiant, quem in contemptum Dei, sibi amicum constituere nitebantur. Ita Deus simul cum vno capite plura subuertit, & facit vt hostes sui sese ipsi interimant, disseminatis inter eos discordiis. Sic se inuicem Amalechitæ & Moabitæ peremerunt, dum pugnarent contra Gedeonem. Hic spiritus est vertiginis, quem vbi Dominus aut regno, aut exercitui immiserit, efficit vt ipsi se inuicem adinstar nubiũ & fluctuum collidant. Si inuicem mordetis, inquit Paulus, videte ne ab inuicem consumamini. Ita se pridem inter se diuisi obruerunt, & subuerterunt. Sic Psaltes: Diuide linguas eorum. Et rursus: Dissipa gentes quæ bella volunt. Et rursus: Pone illos vt rotam, & sicut stipulã ante faciem vẽti. *Quærebant animam pueri*, vt Herodi adblandirentur, & ecce Herodes animas illorum effudit: aut saltem Deus suis illos, adinstar Gigantum, montibus obruit. Ioseph autem *consurgens, accepit puerum & matrem eius, & venit in terram Israel.* Petrus Galatinus, lib. 8. de arcanis fidei in Talmud inuentis, cap. 4. docet prædictum, & intellectum ab antiquis Iudæis fuisse, quod Messias ex Ægypto reuocaretur. Quod probat ex eo quod legitur Psalm. 80. Vineam de Ægypto transtulisti. Et ex interpretatione R. Mosis Hadarsan, qui scribens in Gen. per vitem, Messiam interpretatur. Et hæc vitis כנה *Ciana*, id est, benè præparata & ordinata est, rex s. Messias ex Ægypto transferendus. Ad prædicta quoque, inquit, plurimum facit, quod scriptum est in libro *Berachoth*, id est benedictionum, in capite quod incipit *Harroé Makom*, id est, Qui videt locum. Sic enim dicitur: Qui videt per somnium *Soreka*, id est palmitem vitis, *yera sappe*, id est, videbit vel contemplabitur Messiam, de quo scriptum est Ps. 80. Vitem de Ægypto transferes. Vbi notandum est, quòd Transferes dicit textus, & non Transtulisti, vt nostra editio habet. Quod etiã lucidius per Rabbenu Heccados expositionem ostenditur, in libro, quem *Gale-Razija* id est, reuelatorem arcanorum nuncupauit. In septima enim eiusdem libri petitione legitur, quòd cùm inter cætera ab eo Antoninus vrbis Romæ Consul quæsisset, quid sibi vellet illud Psal. 80. Vitem de Ægypto transferes, vel remouebis: respondit ei, Hic est Messias. Dixit ei Antoninus: Ergo rex Messias in Ægypto nasciturus est? Nónne in Beth-leem, vt dictum est apud Michæam, cap. 5. Et tu Beth-leem terra Iuda, paruula es in millibus Iuda: Ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israël? Respondit ei Rabbenu: Fateor regem Messiam in Beth-leem nasciturum, sed dicit, Vitem de Ægypto transferes. Cùm enim natus erit Messias, Herodes qui in Hierusalem regnabit, quæret eum ad necem: reuelatione autem diuina in Ægyptum fugere cogetur, vbi aliquandiu morabitur, & postea in Hierusalem iussu Dei reuertetur. Idcircò textus dicit, Vitem de Ægypto transferes. Hoc etiam Sibylla Erythræa lib. 1. Oraculorũ, prædixit, dicẽs,

— ὁπόταν τ... [illegible]

ἐκ γῆς Αἰγύπτοιο καλὸς λίθος. id est,

Cum lapis Ægypto fœlix seruatus ab oris
Venerit.

Cæterùm quòd sicut à Iudæa transmigrat in Ægyptum, demum ab Ægypto remigrat in terram Israel: ita vbi ad nationes Gentium peregrinatus fuerit Christus, redibit ad Israëlem. Cum enim plenitudo Gentium subintrauerit, tunc reliquiæ Israëlis saluæ fient. Venit igitur in Palæstinam. *Audiens autem quod Archelaus regnaret in Iudæa pro Herode patre suo timuit illo ire.* Iosephus lib. 17. Antiq. cap. 10. scribit, Herodem sublatis duobus filiis, quos è Mariamne coniuge sua susceperat, cùm finis vitæ suæ instaret, testamentum mutasse: & occiso Antipatro, Antipam quidem tetrarcham Galilææ regionis fecisse: Archelao regnum, Gaulanitidem autem, Trachonitidem, Batanæam, & Panaidem Philippo filio suo, Archelai autem germano tetrarchiæ iura concessisse: Salome verò sorori Azotum & Phaselidam. Theophyl. Tres enim filios reliquit, Philippum, cuius vxor Herodias: Antipam Herodem, qui tandem præcursorem sustulit: Archelaum, qui paucis annis regnauit. Timet igitur illò ire Ioseph propter Archelaum, vt qui non esset melior patre. Iosephus, l. 17 Antiq. c. 10. illum quidem scribit in Principatus initio modestè quodãmodò se habuisse, populo adblanditũ

Cicero.
Ael. Spart.
Iosephus.
Tyrannorum supplicia.
Theoph.
Hierony.
Tragœdia Ecclesiæ in Christo.
Saluianus.
Niceph.
Thom. Aq.
P. Galatin.
Sib. Eryth.
Ioseph.
Quis Archelaus.
Theoph.
Ioseph.

esse vnde & ipsius sibi fauorem conciliauerit: rãdem verò ferocior redditus, cùm de morte Mathiæ, & aliorum cum eo ab Herode interemptorum maxima quæstio fieret, petentibus Iudæorum iuuenibus mortis illorum vindictam, armatorum cohortem instituit, à quibus in die festo Azimorum cæsi sunt Iudæorum circiter tria millia, aliis fugientibus. hæc cap. 11. Hinc fauor populi ab illo auerti cœpit. Et accusantibus illum Iudæis, etiam & cognatis apud Cæsarem, eiusque insolentiam deferentibus, iudicio Senatus, anno sui regno nono, apud Viennam Galliarum vrbem exilio relegatus, vitam finiuit. **A** Hinc fit vt rumore crudelitatis Archelai percitus Ioseph timuerit in Iudæam venire, hoc est in loca Hierosolymæ aut Beth-leem viciniora. *Et admonitus in somnis secessit in partes Galilææ.* At verò, cur ibi non ita Archelaum timuit? Respondet D. Thomas Aquinas, Hierosolymæ fuisse regiam sedem, ibi verò commoratum esse Archelaum: Iuniorem autem ipso Herodem Antipam tunc Galilæam rexisse, qui vt sese in Iudæorum gratiam insinuaret, fratremque Archelaum regno expelleret, mitiorem se & humaniorem suis Galilæis præbuerit: vnde fieret, vt **B** tutiorem se Iosephus in Galilæa putaret. Quòd si quis rursus obijciat, singulis annis perductum esse puerum in Hierusalem, nec ei tamen damnum & periculum aliquod ab Archelao accessisse: Respondet Augustinus, quòd simul cum puerorum turba latuerit, & paucis hic diebus moratus sit. Denique quòd, vt scribit Iosephus, lib. 17. Antiq. cap. 12. & 13. Archelaus breui post seditionem illam, quam diximus, Romam venerit, res autem Iudæorum per Romanos regerentur: vnde nõ erat Archelai timenda tyrannis. *Et veniens habitauit in ciuitate, quæ dicitur Nazareth.* Theophylact. At quomodo Lucas dicit, **C** quòd postquàm natus fuit, & impletis 40. diebus, à Simeone gestatus est, descenderit Dominus in Nazareth: hoc autem loco Matthæus ait, quòd post reditum ex Ægypto venerit in Nazareth? Disce igitur, quòd quæ siluit Matthæus, dicit Lucas: nec dissident inter se. Nam Lucas dicit descensum ab Beth-leem in Nazareth: Matthæus autem postea reditum ab Ægypto in Nazareth. Gregor. Nanz. Orat. in sanctam natiuitatem Domini. Itaque, si inquit, in Ægyptum profugiat Christus, alacri animo te illius fugæ comitem adiunge. Præclarum est cum Christo persecutione pressò fugam inire: si diu- **D** turniorem in Ægypto moram faciat, ex Ægypto eum voca. Quod quidem fiet, si enim pulchrè atque honorificè illic adoraueris. Nicetas, suis in hanc Greg. Nanz. Orationẽ scholiis: Theologus scilicet, inquit, hanc historiam sublimiori sensu à nobis vult intelligi. Herodes igitur, si interpretari velis, idem sonat quod crassa & passibilis, & velut pellea natura. Ægyptus autem nunc præsentem hũc mundum designat, nunc carnem, nunc peccatum, nunc ignorantiam, nunc ærumnam & afflictionem. Qua potissimum significatione hoc loco Domini fugam in Ægyptum accipere conuenit. Si igitur, inquit, Christus in **E** nobis conditus, id est, virtus tenera ætate sit: atque affectus carnalis & terrenus, Herodis cuiusdam instar, viuat, & Principatum teneat: ad afflictionem in actione sitam, velut in Ægyptum fugiendum est. Quòd si carnalis affectus, qui diuinam doctrinam nobis insitam interficere molitur, extinctus & enectus fuerit: tum sanè ab Ægypto Hierosolymam migrandum est, hoc est, ab afflictione, quæ in agendo suscipitur, ad contemplationem pergendum est. Actio enim cõtemplationis basis & fundamentũ est. Emortuis enim affectibus, superuacaneum postea fuerit in actione longiorem moram trahere, ac non ad contemplationem subuchi, ad quam actio ipsa **F** spectat. Beda tom. 7. in hom. hyemalibus, de Sanctis. Christo ergo, id est, prædicatoribus in Gentes dispersis, factum est, vt Gentilitas, quę per Ægyptum figuratur, peccans antè tenebrosa lumen verbi perciperet. Quòd erant in Ægypto vsque ad obitum Herodis, indicat figuratè per fidem Christum in Gentibus mansurum, donec plenitudo earum introëat, & sic omnis Israël saluus fiat. Obitus enim Herodis, terminum intentionis malignæ, quæ nunc contra Ecclesiam in Iudæis sæuit, enunciat.

Accusatur Archelaus.

Thom.

Christus puer latuit inter pueros.

[illegible] Iosephus.

Theoph.

Ioseph descensus in Nazareth cum Christo.

Greg. Nan.

Nicetas.

Mysteria Christi fugæ.

Beda.

Occisæ turbę paruulorum, mortẽ humilium spiritu, quos à se fugato Christo, Iudæi occidere conantur, designant. Quòd autem defuncto Herode redit ad terram Israël Iesus, finem seculi denunciat, quando Enoch & Elia prædicantibus, Iudæi sopita modernæ inuidiæ flamma fidem veritatis accipient. Venit autem in Nazareth, non tam humano, quàm diuino consilio. Nõ enim tam Iosephum timor Archelai, quàm Spiritus sanctus ad id impellebat. Fuerit quidem Archelai timor humana quædã causa, sed **A** secretior & potior à spiritu Dei pẽdebat, qui euẽtus omnium rerum dirigit in suã veritatem. Caussa humana erat timor, sed spiritualis & diuina, *Vt impleatur quod dictũ est per Prophetas. quoniã Nazaræus vocabitur* διὰ τῶν προφητῶν, id est, per Prophetas, in plurali numero, nõ autem in singulari per Prophetã inquit, vt obseruat Hieron. in Matth. Si enim, inquit, fixum de scripturis posuisset exemplum, nunquam diceret, quod dictum est per Prophetas, sed simpliciter quod dictum est per Prophetã. Nunc autem pluraliter Prophetas vocans, ostendit se non verba de scripturis sumpsisse, sed sensũ. Theoph. Et quis, inquit, **B** Propheta hoc dixit, non inuenitur nunc: per negligẽtiam enim Iudæorum multi libri desiderantur, & ob continuas captiuitates fortassis absque scriptura hoc dicebatur apud Iudæos. Quòd autem multi libri desiderentur, manifestum est. Vbi liber iustorum, cuius tamen mentio fit Ios. 10. simul atque de sole stante iussu hominis agitur. Et Numer. 21. cùm de Arnon torrentibus agitur. sic enim legitur: Vnde dicitur in libro bellorum Domini, sicut fecit in mari rubro, sic faciet in torrentibus Arnon. Demum vbi liber Ahiæ Prophetæ, & cæteri, de quibus 2. Paralip. 33. Reliqua verborum Manassis cùm **C** pœnitentiam egit, & verba videntium qui loquebantur, sunt in libro sermonum regum Israël: oratio eius, & mala quæ fecit ante pœnitentiam, sunt in libro Hozai. 2. Paralip. 29. Liber Gad videntis, & liber Nathan Prophetæ, de scriptis prioribus & posterioribus Dauid, recensentur: qui plenius narrent peccatum, & verba, & pœnitentiam Dauid. 2. Paralip. 12. Liber Semeiæ & Ado de gestis Roboam. Cùm autem hi omnes libri desiderentur, quid mirum, si desiderentur & illæ sententiæ, quæ dicuntur à Prophetis enunciari de Christo? Hieronym. tamen tom. 2. lib. de optimo genere interpre- **D** tandi ad Pammachium, id ex Esaia Propheta desumi posse ostendit. Nam in eo, inquit, loco, vbi nos legimus, atque transtulimus: (capit. vndecimo.) Exiet virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet: in Hebræo iuxta linguæ illius ἰδίωμα, ita scriptum est: Exiet virga de radice Iesse, & Nazaræus de radice eius crescet. Idem etiam in Matth. Nazaræus, inquit, sanctus interpretatur. Sanctum autem Dominum futurum omnis scriptura commemorat. (Matthæus deducit à נצר *Natsar*, vt custodem significet. *Natsar* enim idem quod custodiuit, & *Notser* custodem sonat. Sic enim habet **E** Matthæus כי נצרי קרא *Ki notseri kare*. Quò etiam alludit contextus Esaiæ, capit. vndecimo, his verbis, Exiet virga de radice Iesse, ונצר *Venetser* & *Netser*, de radice eius ascendet.) Hieronym. in Matth. ita eadem verba iuxta Hebraicam veritatem, in Propheta & Euangelista obseruant. Et quidem legitur de Samsone, Iudic. 13. כי נזיר *Ki Nezir Elohim iheihe* quod nos vertimus, Quoniam Nazaræus Domini erit, quod sanè in typum Christi præmittebatur. Interim differt *Notser* à *Nezir*, quòd *Notser*, per צ tsadde, *Nezir*, per ז zain scribatur. R. Mardochai Nathan in Concord. Hebr. docet *Nezir*, per zain, separatum, & ab aliis secretum significare: **F** *Notser*, per tsadde, custodem, & *Netser*, florem. Matthæus, & Christi crucis titulus habet *Notser*, per tsadde. Interim verò nec dubium est hæc omnia Christo conuenire: vt sit Nazaræus & secretus Domino, maiori etiam iure quàm Gedeon. Sic enim scribit Apostolus: Talis decebat vt nobis esset Pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus. Fuit & *Notser*, custos. Ad quem & id dici potest, (Iob septimo.) Quid faciam tibi, ô *Notserhaadam*. id est, custos hominum? Est & *Netser*, flos, quem virga Aaronis

Hieron.

Theoph. Iudæorum incuria multi libri desiderantur.

Hieron.

Quomodo Christus Nazaræus.

Idem.

R. Mardoc.

bene-

in typo prætulit. Sileant ergo Iudæi, dicentes: E Nazareth potest aliquid boni esse? Ergo tantum è magnis vrbibus bona nobis emergunt, & non summa potiùs mala: ex oppidulis verò nonnunquam, immò dixerim ex solitudinibus, nihil quod in pretio esse possit, enascitur. An non Væ Babyloni, Væ Corrozaim, Væ Bethsaida, Væ Hierusalem: securitas autem in desertis prædicitur? Matth. 24. Qui in Iudæa, fugiant ad montes. Ne glorieris in multitudine, quam breuis pestis consumptura est, & bella subuertent & fames. Sint qui, quòd è magnis vrbibus orti, sint aut illis imperent, glorientur: *Cur Christus Nazaræus vocari voluerit.* Christus Nazaræus vocatus est. Quot hominum principum insignes tituli, vt dicantur Reges, Archiduces, Duces, Comites, Infantes, Hæredes: vt olim Imperatores, Pontifices, Consules, Parthici, Germanici, Galli, Iberi! Poterat quidem maiora sibi nomina vendicare Christus, Rex regum, & Dominus dominantium: A sed ex eorum esse numero noluit, qui fecerunt nomina sua in terris suis. Maluit Nazaræus nuncupari, à Prophetis, ab Euangelistis, etiam & ab Angelis. Siquidem post resurrectionem, Angeli mulieribus dixerunt: Iesum quæritis Nazarenum crucifixum. Deriserit Iulianus, B & Porphyrius: derideant & infideles: nos in hoc nomine Christi conceptionem, educationem, & magna mysteria agnoscimus. Flos est, custos est, & idem ipse Domino segregatus.

Christus duodennis ducitur in Hierusalem, reperitur à sollicitis parentibus in templo, audiens & interrogans Doctores legis, vnde & omnes stupebant. Deo patri suo testimonium reddit. Hæc autem beatiss. Virgo conseruat in corde suo.

Matth.	Marc.	LVC. 2.	Ioan.
		PVER autem crescebat, & confortabatur: plenus sapientia, & gratia Dei erat in illo. Et ibant parentes eius per omnes annos in Hierusalem, in die solenni Paschæ. Et cum factus esset annorum duodecim, ascendentibus illis in Hierosolymam, secundum consuetudinem diei festi, consummatisque diebus cùm redirent, remansit puer Iesus in Hierusalem, & non cognouerunt parentes eius. Existimantes autem illum esse in comitatu, venerunt iter diei, & requirebant eum inter cognatos & notos. Et non inuenientes, regressi sunt in Hierusalem, requirentes eum. Et factum est, post triduum inuenerunt illum in templo sedentem in medio Doctorum, audientem illos, & interrogantem eos. Stupebant autem omnes qui eum audiebant, super prudentia & responsis eius. Et videntes admirati sunt. Et dixit mater eius ad illum, Fili, quid fecisti nobis sic? ecce pater tuus & ego dolentes quærebamus te. Et ait ad illos, Quid est quòd me quærebatis? nesciebatis, quia in his quæ patris mei sunt, oportet me esse? Et ipsi non intellexerunt verbum quod locutus est ad eos. Et descendit cum eis, & venit Nazareth, & erat subditus illis. Et mater eius conseruabat omnia verba hæc in corde suo. Et Iesus proficiebat sapientia, & ætate, & gratia apud Deum & homines.	

Introductio.

EX teneris quidem plantis, si fœliciter crescant, ramos & folia diffundant, argumentum valituræ arboris ducimus. Ex ipsis etiam equorũ pullis, ex eorum incessu, audacia, aspectu, alacritate, colore, cæterisque similibus, paterfamilias sibi meliorẽ spem repromittit: sicut & cecinit *Virgilius.* his versibus Virgilius, lib. 3. Georgic.

Præcipuum iam inde à teneris impende laborem.
Continuò pecoris generosi pullus in aruis
Altius ingreditur, & mollia crura reponit.
Primus & ire viam, & fluuios tentare minaces
Audet & ignoto sese committere ponto.
--Tum si qua sonum procul arma dedere,
Stare loco nescit: micat auribus, & tremit artus,
Collectumque premens voluit sub naribus ignem.

Boues, etiam & canes, cæteráque domestica animantia, ex corporis constitutione, & animi alacritate probãtur. Quãto maius meliúsque in puero aut iuuene futuræ probitatis expectatio colligetur, si Deum timuerit, si parentibus obedierit, si iis studiis, ad quæ naturâ duce impelletur, sponte incubuerit: si in omnibus virtutis exemplaria produxerit? Filius sapiens gloria patris est. Ecquis verò explicare valeat, quanto gaudio in filij sui adhuc pueri quotidie succedentibus magnarum virtutum exemplis, virgo mater perfusa sit? Lætantur agricolæ, si verno & æstiuo tẽpore messem suam succrescere viderint, & ea elabi pericula quæ timebant. Nec minùs, si quis arbores primum floribus, demũ fructibus vberrimas, & omnẽ aeris perniciem superari prospexerit. Exultant quoque parentes, si leuitatem illam, quæ iuuenili ætati adiuncta est, sensim effluere: quotidie verò in filiis maiorem pietatis & vitæ sanctimoniam apparere viderint. Hoc Lucas Euangelista in Christo notat. *Puer,* inquit, *crescebat, & confortabatur spiritu, plenus sapientia, & gratia Dei erat in illo.* Beda in *Beda.* *Quomodo Christus crescebat.* Luc. Crescere corpore & confortari ætate humana intellige. Sapientia enim est ipsa diuinitas, qua plenus erat: gratia est coniunctio diuinitatis & humanitatis in vnam personam. Similiter scripsit & Ioannes, plenum gratia, & veritate: idem dicens veritatem, quod Lucas sapientiam. *Fulgent.* Fulgent. l. 1. ad Thrasym. c. 8. Hinc demonstrat mediatorẽ Christũ, non modò veram naturam diuinam, sed & verã & integram naturam humanã habuisse. Nam cùm illa in anima & corpore consistat, de vtroq; hic agitur. Crescere enim, corporis est: confortari spiritu, est animæ. Origenes, hom. 19. in Luc. *Origines.* Hoc verò, inquit, hominum natura non recipit, vt ante duodecim annos sapientia compleatur. Aliud est partem habere sapientiæ: aliud, sapiẽtia esse completum. Non ambigimus ergo diuinũ aliquid in carne Iesu apparuisse: & non solùm super hominem, sed super rationalem quoque creaturam. Et *crescebat,* inquit. Humiliauerat enim se, serui formam accipiens, & eadem C virtute, qua se humiliauerat, crescit. Apparuerat infirmus, qui infirmum corpus assumpserat, & ob id iterum cõfortatur. Et hom. 18. in Luc. *Idem.* Quid plus de Domino nostro, quàm de cæteris dicitur? De Ioanne siquidem (Luc. 1.) Puer autem crescebat, & confortabatur spiritu: Hic verò de Domino, Crescebat, inquit, & confortabatur, & replebatur sapientia, & gratia Dei erat super illum. Hęc omnia de puero, qui necdum duodecim annos impleuerat, dicta sunt: ἐκραταιοῦτο πνεύματι, confirmabatur, seu corroborabatur spiritu. Etsi enim non modò omnibus gratiarum donis semper plenus Christus fuerit, sed & om- D nium bonorum fons indeficiens: attamen quia veram nostram assumpsit, inde colligimus, quid eius humanæ naturæ conueniat, quid item nostræ. Hæc igitur ad carnem seu naturam assumptam referuntur, quæ argumentis exterioribus intus corroborari videbatur. *Quo spiritu cõfortabatur.* Quis enim alius paruulorum animas ad pietatem erigat, gratiis donet, & corroboret, quàm Spiritus sanctus? Hoc sanctificatur Ioannes in vtero, hoc abluimur in baptismate. Hic enim est spiritus adoptionis filiorum Dei, in quo clamamus, Abba pater. In Christo signati sumus, spiritu promissionis sancto, inquit Apostolus. Hic est, qui postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus: qui ab Esaia nuncupatur E Spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus doctrinę & pietatis, & spiritus fortitudinis Domini. Possumus & spiritũ referre ad diuinitatem. Euthym. in Lucam. *Euthym.* Tanquã puer, inquit, crescebat ætate: *corroborabatur* autem aduersus malitiam *spiritu,* siue vnita sibi diuinitate. Nam spiritus vocatur & diuinitas. Vel etiam alio modo, Corroborabatur spiritu, videlicet sancto: gratia autem Dei, siue Patris, erat super illum. Sicut enim incarnatus est ex Patris beneplacito, ac superueniente Spiritu sancto: ita etiam conuersabatur ac operabatur per beneplacitum Patris, &

cooperationé Spiritus sancti. Theophylactus in Luc. Iesus quidem quantum ad corpus creuit, quamuis potuisset ex vtero matris, in statura viri, perfecti procedere. Visum tamen fuisset phantasma, & propterea paulatim crescit. Quum autem cresceret, emicuit Dei verbi sapientia. Non enim sapiés fuit proficiédo, absit: sed paulatim declarauit insitam sapientiá. Si enim, quamdiu breuis fuisset statura, ostendisset omné sapientiá, visus fuisset prodigiosus: núc auté iuxta rationem staturæ, seipsum pro ipsius capacitate ostendens, dispensationé implebat, nó assumens sapientiá. Quid enim perfectius eo, qui ab initio fuit perfectus? Bonauétura in Luc. Perfectio auté virtutis mentalis consistit in tribus: scilicet in vigore potétiç, respectu irascibilis; in splendore sapientiæ, respectu rationalis: & feruore gratiæ, respectu cócupiscibilis. Quantú ergo ad vigorem potentiæ irascibilis, dicitur, *& confortabatur spiritu*. Ezech, 3. Manus Domini erat mecú, confortans me. Phil. 4. Omnia possum in eo, qui me confortat. Quantú ad splendoré sapientiæ in rationali, subditur, *Plenus sapientia* Coloss. 2. Nam in ipso sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ reconditi. Esa. 11. Requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ, &c. Quantú ad feruorem gratiæ in cócupiscibili, dicitur. *Et gratia Dei erat in illo*. Ecclesi. 24. In me gratia omnis vitæ & veritatis. Ioan. 1. Gratia per Iesum facta est. Hæc autem omnia non parentibus modò, & circumuicinis, sed & ipsis legis doctoribus innotuerunt, ex disputatione cum illis habita ab eo tum duodecim tantùm annos agente. *Et ibant parentes eius per omnes annos in Hierusalem, in die solenni Pascha*. Non eos reuocabat aut temporum, aut itineris difficultas, nec summa rerum Iudaicarum discrimina, emergentibus quotidie seditionibus, interim dum Archelaus regnaret, deterrebant. Et quidem maribus tantùm præcipiebatur, vt ter in anno apparerent in loco, vbi tabernaculum erat fœderis, Deut. 16. Quod fiebat, vt Deo cultum suum & sacrificia persoluerent, à peccatis expiarentur, legem Dei certiùs discerent, & in vnum omnium Israëlitarum animi conuenirent. Porrò mulieres domi viros suos interrogare poterant. Verùm qua erat in Deum pietate virgo, comitem sese quotannis ad diem festum præbebat. Hinc discimus, quòd templi ministrorum vitia ita prætexenda non sunt, vt interim nos à templi conuentibus, à sacramentorum & verbi ministerio subtrahamus. Habebant tum alij Samaritanum templum celebrius, alij Herodis templum commendabant: de quo Iosephus lib. 15. Antiq. cap. vlt. Alij et Salomonicum præferebant: alij in desertis morabantur: alij Gentium moribus corrumpebantur. Noluerunt autem parentes Iesu, ne in minimo quidem ab instituto Dei, & consuetudinibus recedere. Sic Tob. 1. cùm omnes ad vitulos aureos se conferrét, quos Ieroboá rex Israël in Samaria conflauerat, solus Tobias omnium consortia fugiens, pergebat in Hierusalé, & in téplo adorabat Dominum Deum Israël, omnia primitiua sua, & decimas suas fideliter offerens. Hęc est fidei constantia, vt omni humano timore seposito, Deú colamus. Matth. 10. Nolite, inquit Christus, timere eos qui occidunt corpus, animá autem non possunt occidere. Et, Qui erubuerit me corá hominibus, erubescam & ego eum co á patre meo. Quot olim ob timorem tyrannorum, & violentiam persecutionú, etiam occlamante propria conscientia, aut impiis adhæserunt, aut dissimularunt? Ideò de ipsis agit Cyprian. serm. de lapsis, num tandem Ecclesia meliùs agente, ad pœnitentiam recipiendi essent. Quot etiá fuerunt, qui nollent flectere genua ante Baal? Hoc constantiæ nobis in Christi parentibus exemplum proponitur. Obseruabát hæc legis præscripta: Exod. 23. Tribus vicibus per singulos annos mihi festa celebrabitis. Et ibid. Ter in anno apparebit omne masculinum tuum coram me. Deut. 12. Ad locum quem elegerit Dominus Deus vester, de cunctis tribubus vestris venietis. 2. Par. 7. Elegi enim & sanctificaui mihi locum istum, vt sit nomen meum ibi in sempiternum. Vocat autem *diem solennem Pascha*, vt Exod. 12. Habebitis hunc dié in monimentú, & celebrabitis eam solenné Domino, in generationibus vestris, cultu sempiterno. Solénis erat, ob significationé mysterij in Christo, mortis scilicet, & victoriæ, & resurrectionis: solénis ob agnú Paschalé, & Christi cœnæ typú: solennis denique ob sanctificationem, quæ tú fiebat, per aspersioné sanguinis. Euseb Emiss. in ho. Inde fit, vt parentes Iesu veniant Hierusalé, vt legem audirent, sacrificiis participarent, solennitatibus interessent, & eius adhuc vmbræ seruiebát, cuius iam tenebát veritaté. Tota enim illa solennitas Christi passioné & resurrectioné, & cætera quæ de eo scripta sunt, significabat. Et hac sanè ratione in Ecclesiam cóuenitur, vt orationum participes efficiamur, teste Chrysost. ho. 3. de incomprehensibili Dei natura. Vt scripturas audiamus. Sic monet Canon Apostolorum. Omnes fideles qui adsunt solennibus sacris, scripturas & Euangeliú audiát. Vt impetremus quæ postulamus. Ambros. l. 5. in Luc. Fieri namque potest Ecclesię cótemplatione, vt quod alicubi Dominus negare posset, ignoscat. Tertull. in Apol. c. 19. Nam quòd, cùm coit cœtus omnis, & aggregatur ad Deú, inquit, cùm quasi manu facta precationibus ambiút orátes, grata hæc vis est Deo, quódque singulis petétibus negaturus fortè fuerit, multorú vnanimitati precantium ferè tribuit. Et huius quidé gratia templú extructum Salomon agnoscebat, sic orans, 3. Reg. 8. Sint oculi tui aperti die ac nocte super domum, de qua dixisti, Erit nomen meum ibi: vt exaudias orationem serui tui, & populi tui Israël in loco isto. Denique fides, & laudis diuinę cófessio tanto celebrior est, quanto in multitudine populi coniunctior. Vnde & Psaltes: In medio Ecclesiæ laudabo te. Itaque *cùm factus esset Iesus annorum duodecim*. Hæc ad humanitatem referuntur. Sicut enim nullum est eius diuinitatis principium, ita nec vllus est annorum successus. Tecum principiú, in die virtutis tuæ in splendoribus sanctorum, ex vtero & ante luciferum genui te. Ps. 109. Egressus eius ab initio à diebus æternitatis. Mich. 5. Ideò omnia sicut vestimentú veterascét, tu autem idem ipse es, & anni tui non deficiunt. psal. 101. Cæterùm si assumptá humanitatem spectes, vt in tépore natus est, ita progressum annorum habuit. *Ascendentibus illis Hierosolyma* Christi parentibus, Maria & Ioseph, *secundú consuetudiné diei festi*, ascendit pariter & ipse Iesus cú illis. Consuetudiné vocat, non modò conuentú illú celebrem, sed & tépus, & traditiones, & ceremonias omnes intelligit. Cæterùm mihi in Christo prospice bonæ indolis exemplú. Non enim tantùm grádiores seu homines ipse virilem adeptus ætatem, sed & pueros suo instruxit exemplo. Quid enim in puero commendabilius esse possit, quàm vt animo prompto in Dei templú cóueniat, hîc oret, hic attentè verbú Dei audiat? Puer enim iuxta viam quam ambulauerit, etiá cùm senuerit, non recedet ab ea. Laudatur Samuel, quòd ipse puer in templo pernoctauerit, & diuina voce excitatus fuerit. Seuerus Sulp. D. Martinum laudat, quòd ipse duodecim annos natus, inuitis etiam parentibus ad Christianorú templa confugeret, & catechumenú se fieri postularet. Hæc ille spiritus in iis operabatur, quo Christus plenus erat, quo ad omnia quæ nobis exéplo sunt, impellebatur. Eus. Emiss. in ho. Erat igitur cum cæteris Iesus in solennitate, qui totius erat causa solennitatis. Permixtus turbis ab omnibus videbatur, qui in lege & Prophetis prædicabatur, in sacrificiis significabatur, & à neminé cognoscebatur, quia duplici velamine tegebatur: inde velamine literæ, hinc carnis pariete. Vnde scriptum est (Cant. 2.) En ipse stat post parietem nostrum, respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos. Ipse iugulabatur in agnis, immolabatur in vitulis, & in omnibus sacrificiis offerebatur. Mater quoque eius multa in lege & Prophetis cantari ibi audiebat, quæ de ipsa dici intelligebat, & in se iam completa esse sciebat: qualia sunt Es. 7. Ecce virgo concipiet, &c. Et, Exurget virga de radice Iesse. *Consummatisque diebus* septem, quibus solennitas Paschatis seruabatur, iuxta illud Deut. 16. Septem diebus comedes absque fermento: cùm interim dies immediatè illos præcedens, in cuius vespera immolabatur agnus 14. luna, vt legitur Exod. 12. etiam ad præparationé festi pertineret, vt obseruat Glossa ordinaria. Ita enim docebant ad consummationé vsque sacrorum in templo perseuerádum, ne sit qui non peracta oblatione, & accepta bene-

Margin notes, left column: *Christus non fuit sapiens proficiendo.* — Bonauent. *3. quibus cõsistit perfectio.* — *Pietas parentum Christi.* — Ioseph. — *Quàm prompto animo festis diebus in Ecclesiã conuenire debeamus.* — Cyprian. — *Pascha solennis dies.*

Margin notes, right column: Euse. Emiss. — Chrysost. Canon Apost. — Ambros. — Tertull. *Cur in Ecclesia conueniamus.* — *Christus rerum das pueris exemplum.* — Seu. Sulp. — Eus. Emiss.

Section letters in the margin between the columns: A, B, C, D, E, F

dictione

dictione, aut perfecta concione discedat. *Cum redirent ab Hierusalē in Galilæā, remansit puer Iesus in Hierusalem* non fortuitò, aut casu, sed certo suo consilio & deliberatione. *Et non cognouerunt parentes eius*, quòd ibi remansisset: quia, vt scribit Beda, ad has solennitates conuenientes, atque ad propria remeātes, viri & fœminæ seorsum incedebāt, infantes autem ac pueri cum altero parentum, quem selegissent, ire poterant. Vnde factum, vt & Maria Iesum cum Ioseph, & Iosephus eundem cum Maria esse putarent. Euthym. in Luc. Iuxta diuinam prouidentiam hoc factum est, ne prohiberent eum. Bonauent. in Luc. Et ita solus sine parentum consortio. Huius figura præcessit in puero Samuele, de quo dicitur 1. Reg. 2. quòd abiit Helcana in domum suam, puer autem erat minister in cōspectu Dñi. Thren. 3. Sedebit solitarius, & tacebit. Quódque non cognouerunt parentes eius, figura præcessit in Samsone, qui noluit patri & matri indicare, quòd mel de corpore leonis assumpserat, Iudic. 14. in quo etiam præbuit exemplum, quòd in reddendo diuino obsequio non semper sit à carnalibus parentibus consilium requirendum. Deut. 33. Qui dixerit patri suo & matri suæ, Nescio vos, & fratribus suis, Ignoro illos, hi custodierunt eloquium tuum, & pactum tuum seruauerunt. Matth. 10. Qui reliquerit patrem & matrem, sorores, fratres, vxorem, filios, & agros propter me, centuplum accipiet, & vitam æternā possidebit. Vnde & dicēti cuidā Christo, Vado primū sepelire patrem meum, & sequar te, ait: Sine mortuos sepelire mortuos suos. Bonum est hac in parte fuisse crudelem, vt ad crucis Christi signum cōuolare possis, ait Hieronymus Epist. ad Heliodorū. Quid quòd, vt scribit Nicephorus Callistus hist. Eccles. lib. 13. cap. 37. Prior ne quidem parentum suorum aliquem aspectu dignatus est, ne fortè à proposito vitæ Monastices auocaretur? Inscijs ergo parentibus manet Iesus in templo. Et ne putes hanc eorum ignorātiam ex contemptu & negligentia emersisse, quod sanè vtrique vitio dari posset, ideò Lucas adiicit, *Existimantes illum esse in comitatu, venerunt iter vnius diei.* Vox Græca propriè sonat, comites & socios eiusdem itineris. Cùm autem iam vespera primæ diei, qua regrediebantur in Nazareth, aduenisset, iam in hospitia sua subductis omnibus, *requirebant eum inter cognatos & notos.* Solēt enim pueri illos sectari, & nonnunquam eiusdem ætatis pueros sequi. *Et non inuenerunt eum.* Etsi enim Christus verè carnem assumpsit, ordo tamē dispensationis illius, quinetiam cætera omnia quæ eius sunt, doctrina, virtutes & signa, non inueniuntur inter parentes & notos: quia omnem naturæ conditionem supergrediuntur. Etsi cognouimus Christum secundum carnem, inquit Apostolus, nunc tamen non cognoscimus: quia caro & sanguis non percipit quæ Dei sunt. Non inuenitur Christus in cortice literæ, sed in medulla & spiritu. Sed & ipsi eius noti eum aliquando contempserunt, ita dicere potuerit illud Iob 19. Noti mei quasi alieni recesserunt à me. Theophylactus in Lucam. Quare autem quærebant illum? Num suspicabantur illum ad instar puerorum, à via aberrasse? Absit. Neque enim hoc sapientissimæ Mariæ fuerit, quæ plurimas de illo acceperat reuelationes: neque Ioseph, cui & de ipso reuelatum erat, quòd à Spiritu sancto esset. Verùm quærebant illum, ne quo pacto ab illis abiisset & reliquisset eos. *Et reuersi sunt in Hierusalem, quærentes eum,* ac si quisque eorum id sibi vendicasset. Cantic. 3. Surgam, circuibo in ciuitatem, quæram quem diligit anima mea. Cantic. 5. Quæsiui, & non inueni illum: vocaui, & non respondit mihi. Adiuro vos, filiæ Hierusalem, si inueneritis dilectum meum, vt nuncietis ei, quia amore langueo. Hinc discimus exemplo Mariæ, vbi Christum requiramus. Vnaquæque res propria quæque loca habet. Pisces in aqua quæruntur, feræ in desertis & montibus, pecora in pascuis, fructus in arboribus: Christus in Hierusalem, quæ visio pacis interpretatur: quia Psal. 75. in pace factus est locus eius: nec nisi inter filios pacis habitat. 1. Corinth. 14. Non enim est Deus dissensionis, sed pacis. Vnde suos monuit illis in domibus manere, in quibus esset & filius pacis. Nam si tu Baccho seruias, aut Veneri, seu Momo Deo, seu cæteris idolis, ad domum pacis minimè conuenies. 1. Corinth. 10. Numquid domos non habetis ad manducandum & bibendum, aut Ecclesiam Dei contemnitis? Ecclesia per Hierusalem designatur. In vna Ecclesia inuenitur Christus. Si autem quis dixerit, Hic aut illic est Christus, nolite credere, (Matt. 24.) Ne quæras inter hæreticos, ne inter barbaros: quære inter fideles. Cæterùm hinc doceantur parentes, quantam de filiis curam habere debeant: ne eos diuagari, ne quæuis consortia sequi patiantur. Siquidem, Corrumpūt bonos mores colloquia praua. &

Quo semel est imbuta recens, seruabit odorem
Testa diu.

Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea. Et vt cecinit Psaltes, Cum sancto sanctus eris, & cum viro innocente innocens eris. Lætentur autem parentes, siquidem filios viderint libenter pios & eximios viros sequi. Exultabat Philippus rex Macedonū sibi natum Alexādrum temporibus Aristotelis, qui ab eo doceri posset. Cæteris in rebus obseruia quæ à Sapiente dicuntur, Eccl. 30. Non des puero potestatem in iuuentute, ne despicias cogitatus illius. Curua ceruicem eius in iuuentute, & tunde latera eius, dum infans est: ne fortè induretur, & nō credat tibi, & erit dolor animæ tuæ. Verùm fortassè requires, quid tale timendum erat Christo? Nihil sanè: nec deest tamen cura & solicitudo matris & ipsius Iosephi eius coniugis. Quanta putas solicitudine puerum requirebat? Mulier quærens dragmam, verrit domum, & accendit lucernam, & ne angulum quidem præterit, in quem non inspiciat. Pastor ouem perditam per vicinos montes inuestigat. Qua non diligentia, & summo affectu tantum thesaurum sibi cōmissum pissima virgo requireret? *Et factum est, post triduum inuenerunt illum.* Euthym. in Luc. Vnum quidem in itinere diem consumpserunt, antequàm requirerent illum inter cognatos & amicos: alterum, quando non inuento eo reuersi sunt in Hierusalem: tertiò demum inuenerunt illum in templo, siue in sacro loco, & in sacro negotio: non in foro, aut theatro, quibus plerunque iuniores delectari solent. Ita docebamur Christum requirere in loco orationis, & meditationis, non in prophanis quibusque locis. Domus, inquit, mea domus orationis vocabitur. In tabernis, ganeis, & ludis filios Satanæ inuenias: hic Deum, hic Christum blasphemari audies: in templo verò & Christum habebis, & Satanam abigerabis. Itaque magna ratio templi habenda est, ne fortè illud prophanis colloquiis & cogitationibus polluamus. Inuenerunt igitur illum *sedentem in medio doctorum.* Ambros. l. 2. in Luc. cap. 9. Post triduum repertus in templo, vt esset indicio, quia post triduum triumphalis illius passionis, in sede cœlesti, & honore diuino, fidei nostræ se resurrectionis offerret, qui mortuus credebatur. Euseb. Emiss. in hom. Ante triduum non inueniebatur, quia non Deus, sed homo tantùm ab hominibus putabatur. Sed vbi inuenitur? In templo, in Ecclesia, in conuentu fidelium, in medio doctorum, & in cœtu Episcoporum. Bonauent. in Luc. Sessio designat quietem & humilitatem. Sciebat enim, quòd melius est sedere in angulo domus, quàm cum muliere litigiosa, & domo communi, Prou. 21. Sedet autem in medio doctorum. Ita Eccl. 15. In medio Ecclesiæ aperuit os eius, & adimpleuit illum spiritu sapientiæ & intellectus. Sciebat enim scriptum esse, Prou. 13. Qui cum sapientibus graditur, sapiens erit: amicus stultorum, similis illis efficietur. Ita docebat pueros, immò & cæteros, se doctis & studiosis viris adiungere, à quibus erudiantur. Ita gloriatur Cicero, lib. de amicitia, se à senis Scæuolæ latere non discessisse: & ipse Paulus, se ad pedes Gamalielis eruditum esse. Eccl. 6. Si videris sensatum, statim euigila ad illum. Et iterum: In multitudine Presbyterorum sapientum sta, & sapientiæ illorum ex corde coniungere. Describit autem Iesum, *audientem illos* doctores, *& interrogantem.* Audiebat quidem illos, non vt aliquid disceret, siue ex eorum responsionibus proficeret: sed vt illis responderet potiùs & satisfaceret, & modestiam in disputationibus habendam ostenderet, de qua singulari oratione agit Greg. Nanzan. Oportet autem vtrasque partes cōtendentes intelligere, de quibus loquantur, & quæ affirment. Ac profectò, inquit

Marginal notes: Beda. — Euthym. Bonauent. Figura huius facti. — Deus est præferendus parentibus. — Hierony. Niceph. — Theoph. — Christus requirendus. — Quomodo instituendi sint pueri, & eorum prosequendi. — Euthym. — Ambros. — Euse. Emis. — Bonauent. — Greg. Nās.

Marginal section letters: A, B, C, D, E, F (left column); A, B, C, D, E, F (right column).

Quomodo puer in disputationem admissus sit, cum ab ea pueri & idiotæ arceantur.

quit ille Orat. de moderat. in disputationibus seruanda, legis quoque edicto apud nos cautum esse oportebat, vt quemadmodum olim apud sapientes Hebræos, à quibusque scripturæ sacræ libris iuuenes arcebantur, vtpotè tenerioribus adhuc & infirmioribus animis obfuturis: eodem quoque modo non quibuslibet, nec semper, sed certo tempore, ac certis hominibus de fide disputandi potestas fieret, iis nimirū qui nec animo sunt omninò tardo & ignauo, nec rursum nimium inexplebiles, & ambitiosi, atque impietatis studio feruentiores, quam par sit: Atque illic collocarentur, vbi nec sibiipsi noxij, nec aliis perniciosi essent: iis autem, qui in disputationibus modesti, ac verè compositi & moderati essent, libera disputādi facultas daretur: promiscua verò multitudo ab hac via morbo loquacitatis hac tempestate vigentis abducta atque auersa, ad aliud virtutis genus minùs periculosum traduceretur, vbi segnities & socordia minùs periculosa futura esset, & acrius & immoderatius studium pietatis laudē haberet. Itaque si quis contendat, quomodo factum sit, vt legis doctores, qui tanto honore nomen Domini & scripturas verebantur, Christum adhuc puerum disputare permiserint: respondendum erit, primum aliquid eos quasi homine maius in eius dictis obseruasse, vnde & pleniorem ei loquēdi facultatem fecerint: Magnam quoque in Christo modestiam fuisse & prudentiam, quæ eos ad audiendum alliceret, vt in consequentibus audiemus. Ita mysticè docebat, se in medio Prælatorum sedere, & eos erudire. Ait enim: Ego vobiscum sum vsque ad consummationem huius seculi. Et quoties duo aut tres congregati fuerint in nomine meo, in medio illorum sum. Ibi

Eus. Emiss.

ergo, ait Eus. Emiss. in hom. Videbis Iesum, ibi sedet in medio doctorum, ibi interrogat: audiens docet, & interrogans instruit. Ibi ei omnes actus nostri & cogitationes respondent. Nihil ei absconditum. Omnia videt, & cuncta ei loquuntur. Ipse interrogabat, ipse respōdebat, ipse & suas & illorum quæstiones soluebat: morem agēs peritissimi magistri, qui nunc interrogando, nunc respōdendo discipulos instruit. Interim tamen monebat, qua

Bonauent.

tandem via quis edoceri possit. Bonau. in Luc. Hoc enim est exercitium addiscentis, vt audiat, & interroget de dubiis. Eccl. 32. Audi tacens, & pro reuerentia accedet tibi bona gratia, quia auris bona audiet cum omni concupiscentia sapientiam. Et ideò dicitur Ioā. 8. Qui ex Deo est, verba Dei audit. Et quia audire solùm non sufficit, ideò subditur, *Et interrogantem*. Iob. 8. Interroga generationem pristinam, & diligenter inuestiga patrum memoriam. Et in hoc spiritualiter intelligendum est, quòd priùs discere quam docere debeamus. Ecc. 18. Antequam loquaris, disce. Et ideò voluit in medio doctorum inueniri, quia in scripturarum lectione & in oratione veritas inuenitur.

Vbi inuenitur Christus.

Vnde nota, quòd Christus 1. inuentus est in præsepio. Prou. 14. Vbi non sunt boues, præsepe vacuum est. Boues sunt prædicatores, teste Paulo, 1. Corin. 9. Non alligabis os boui trituranti. Ita inuenitur inter prædicatores. 2. Inuentus est domi, Matth. 2. Intrantes domum. Hæc significat scrutinium conscientiæ. Sap. 8. Intrans domum meā, conquiescam in illa. 3. Inuentus est in templo quia Dominus in tēplo sancto suo. Sed non inuenitur in monumento doctrinæ erroneæ, nec in lectulo conscientiæ inquietæ. Cant. 3. In lectulo meo per noctes quæsiui, quem diligit anima mea: quæsiui illum, & non inueni. Nec inuenitur in consortio vitæ mundanæ. Iob. 28. Sapientia vbi inuenitur? Et pòst: Non inuenitur in terra suauiter viuentium.

Origenes.

Quantū Patribus Ecclesiæ deferendum sit.

Gregor.

Origen. homil. 19. interrogat igitur pro ætatis officio, vt nos doceret, quid pueris, quamuis sapientes & eruditi sint, conueniret: vt audiāt potiùs magistros, quàm docere desiderent, & se vana ostentatione non iactent. Greg. in cura pastorali, par. 3. admonitione 26. Inuenitur Iesus, non docens, sed interrogans, ne infirmus docere quis audeat, si ille puer doceri interrogando voluit, qui per diuinitatis potentiam, verbum scientiæ, ipsis suis doctoribus ministrauit. Igitur à quibus meliùs doceamur, quàm à primis illis Ecclesiæ doctoribus, quibus Christū adfuisse, quos piè & sanctè vixisse, ex ipsis operibus, & vitæ periodo colligimus? Eccl. 8. Nec te prætereat narratio seniorum: ipsi enim didicerunt à patribus suis: quoniam ab ipsis disces intellectū, & in tempore necessitatis dare responsum.

August.

August. lib. 1. contra Iul. Pel. capit. 2. enumeratis aliquot superiorum temporum patribus adiicit: Quod credunt, credo: quod tenent, teneo: quod docēt, doceo: quod prædicant, prædico. Istis cede, & mihi cedes. Tantùm ne apud te possunt Pelagius & Cœlestius, vt à solis ortu vsque ad occasum, tot ac tantos Catholicæ fidei doctores defensores, antiquos, & nostræ ætati contiguos, dormientes & manentes, non solùm deserere, verumetiam Manichæos audeas appellare? Et rursus. An tantam consensionem sacerdotum Catholicorum, cōspirationem dicturus es perditorum? Nec sanctum Hieronymum, quia Presbyter fuit, contemnendum arbitreris, qui Græco, & Latino, & Hebræo insuper eruditus eloquio, ex Occidentali ad Orientalem transiens Ecclesiam, in locis sanctis, atque in literis sacris vsque ad decrepitā visit ætatem. Hic omnes, vel penè omnes, qui ante illum ex vtraque parte orbis de doctrina Ecclesiastica scripserant, legit: nec aliam de hac re tenuit, prōpsitque sententiam. Obserua qui ante illum, ex vtraque parte orbis de doctrina Ecclesiastica scripserint. Fuerunt enim iam inde à principio, cum ipsa subnascente Ecclesia, viri ingenio, industria, eruditione clarissimi, Apostolorum tum discipuli, tum successores, grauissimi Ecclesiasticæ doctrinæ

Cyrillus.

& assertores, & propugnatores. Cyrill. lib. 6. in Ioā. cap. 20. Ipse, inquit, qui virtus Dei est, & sapientia, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ reconditi, non recusat interrogare homines, & audire illos: quid ergo nos talpæ cæcutientes, & noctuis similes, renuemus ab aliis quantumlibet mundo abiectis & exiguis, veritatem

Beda.

ediscere? Eadem est obseruatio Bedæ, in id Christi factū. *Stupebant autem omnes qui illum audiebant*. Ecce potentia & efficacia doctrinæ Christi. Est enim stupor potentis & efficacis verbi effectus, quem verbum potēs & efficax prouocat in auditoribus suis. Stupenda enim sunt in Christo omnia, si ætatem puerilem cum gratia, & responsionibus eius conferas.

Origenes.

Orig. ho. 19. in Luc. Ex vno quippè doctrinæ fonte manat & interrogare, & respōdere sapienter: & eiusdem scientiæ est, scire quid interroges, quidve respōdeas. Oportuit primùm saluatorē eruditę interrogationis magistrū fieri, vt postea interrogationibus responderet, iuxta rationē Dei atque sermonem.

Theoph.

Theo. Vides quomodo profecerit in sapientia, eò quòd nosceretur à multis, & in admiratione esset. *Super prudentia & responsis eius*. Hinc manifestum est, non modò quòd interrogauerit eos, vt doceretur: sed quòd legis doctores maiori spe cōcepta eū, de iis, quæ abstrusiora videbantur, interrogauerint, ad quæ ille responderit.

Hierony.

Hieron. Epist. ad Paulinum scribit de legis quæstionibus egisse: nec dubium est, quin occurrente tunc de Christi aduētu omniū expectatione, sed & iis emergentibus scripturis & difficultatibus, quæ eius aduentum exprimunt, ipse etiā eorum nonnulla explicaret.

De quibus Christus egerit in templo.

Tum enim temporis frequentissimas de ea re quæstiones fuisse, docent & Magorū interrogatio, & de Messia inquisitio facta: nec deerant, qui Simeonis aliorumq; oracula designassent. *Et videntes admirati sunt*, eo ampliùs, quo paucitatem videbāt annorum. & tamen diuinam lingua sapientiam prodebat, etsi infirmitatē humanam ætas prætenderet. Iob. 12. Ita adducit consiliarios in iustum finem, & iudices in stuporem. Et sic implerū est illud Sap. 8. Habebo per hanc claritatē ad turbas, & honorem ad seniores, & acutus inueniar in iudicio, & in conspectu potentiū admirabilis ero, & facies Principum mirabuntur me. Hoc etsi per sapientiam Salomon assecutus sit, magis tamen Christus, quem totus orbis, necdum qui tum in templo erant doctores, mirati sunt. *Et dixit mater eius ad eū, Fili, quid fecisti nobis sic? Ecce pater tuus & ego, dolentes quærebamus te.*

An virgo filium increpauerit.

Hæc per increpationem & obiurgationem non dicuntur. Nec enim durè illi loqui virgo poterat, quem vnicè diligebat? sed verba sunt conquerentis, & affectum suum aperientis matris. Sciebat illum omnia prudenter efficere: interim tamen solicitudinem illam suam, qua prius premebatur, dissimulare non potuit. Quare diceret, Saltem si hic manere decre-

ueras,

ueras, nos monere debueras, ne cum tanto animi angore per tres dies te requireremus. An ne est aliquid in me, & Iosepho viro meo, quòd istud nos latere volueris, & in ea te nostram in te dilectionem & affectum probare? An non nosti quanta te charitate, quanta denique cura prosequamur, & quanti te faciamus? Scilicet & nonnunquã ita suos probat & tentat Deus, num illum diligant. Et quomodo mea in te maior, quàm matrum omnium in filios suos, fuerit dilectio? Inde factum est, vt pater tuus & ego dolentes quæreremus te. Porrò miranda est virginis humilitas & modestia. Poterat hic se agnoscere, & vocare solam matrem: poterat se viro præferre: sed quia Iosephus eius verus sponsus est, ideò non tantùm illum patrem Christi vocat, sed & sibi illum præfert, dicens, *Pater tuus & ego*: & communem vtriusque de Christo solicitudinem indicat. Augustin. lib. 2. de consensu Euang. cap. 1. Sed cùm narret Lucas, non ex cõcubitu Ioseph, sed ex Maria virgine natum esse Christum, vnde cum patrem eius appellat? Nisi quia & virum Mariæ rectè intelligimus sine commixtione carnis, ipsa copulatione coniugij: & ob hoc etiam Christi patrem multò coniunctiùs, qui ex eius cõiuge natus sit, quàm si ei esset aliunde adoptatus. Vnde manifestum est, illud quod ait, vt putabatur filius Ioseph, propter illos dixisse, qui illũ ex Ioseph, sicut alij homines nascuntur, natum arbitrãtur. Idem lib. 1. ad Valerium, de nuptiis & concupiscentia, cap. 11. Quibus verò placuit ex consensu, ab vsu carnalis concupiscentiæ in perpetuum cõtinere absit vt inter illos vinculum coniugale rumpatur: immò firmius erit, quo magis ea pacta secum inierint, quæ chariùs concordiusque seruanda sunt, non voluptatis corporum nexibus, sed voluntariis affectibus animorũ. Erat quippè illa virgo: ideò sanctiùs & mirabiliùs iocunda suo viro, quia etiã fœcũda sine viro, prole dispar, fide cõpar. Propter quod fidele coniugium parentes Christi vocari ambo meruerũt, & non solùm illa mater, verumetiam ille pater eius, sicut coniunx matris eius, vtrumque mente, non carne, siue tamen ille pater, sola mente: siue illa mater, & carne: parentes tamen ambo humilitatis eius, non sublimitatis: infirmitatis, non diuinitatis. At ille vt ostenderet, habere se præter illos, patrem, qui eum genuit præter matrem, respondit eis: *Quid est quod me quærebatis? Nesciebatis quia in his quæ patris mei sunt, oportet me esse?* Origen. hom. 20. in Luc. Primùm simpliciter sentientes armemur aduersus impios hæreticos, qui dicunt patrem Christi Iesu non esse conditorem, neque Deum legis, sed nec Prophetarũ. Ecce Pater, Deus templi asseritur. Erubescant Valentiniani, audientes Iesum inquientem, In his quæ patris mei sunt, oportet me esse. Erubescãt hæretici, qui Euangelium recipiunt secundum Lucam, & quæ in eo scripta sunt, contemnunt. Ambrof. lib. 2. cap. 9. in Luc. Duæ enim sunt in Christo generationes: vna est paterna, materna altera. Paterna diuinior, materna verò, quæ in nostrum laborem vsumque descendit. Et ideò quæ supra naturam, supra ætatem, supra consuetudinem fiunt, non humanis assignãda virtutibus, sed diuinis referẽda sunt potestatibus. Alibi enim mater ad mysterium impellit: hic arguitur, quia adhuc quæ humana sunt, exigat. Vide igitur matrem didicisse a filio, vt exigeret à validiore mysterium, quæ stupebat in minore miraculũ. Theophylactus in Luc. Cùm enim illa Ioseph patrem eius dixisset, ille dixit: Non hic verus pater meus est, alioqui in domo eius mansissem: sed Deus est pater meus, & propterea in domo illius sum, hoc est in templo illius. Cyrillus ad Reginas, de recta fide. Vide igitur, inquit, quomodo proprium suum patrẽ appellat eum qui in cœlis est: sed siquidem homo esset seorsim, & talis quispiam intelligeretur esse vt nos sumus, quomodo nõ oportebat potiùs dicere: Nesciebatis quòd in his quæ omnium patris sunt, esse me oportebat? Sed proprium suum facit: solum enim ex illo natus est, secũdum naturam, diuino more: idem autem & homo factus proprium habet, ac naturæ patrem Deum. Euthym. in Luc. Mater eius de adoptiuo patre locuta fuerat: ipse autem eum, qui natura sibi pater erat, manifestabat. Sic Ioan. 6. Descendi de cœlo, non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me patris. Vnde nec mirum esse debet, si vos ad tempus reliqui, vt æterno patri morem gererem. Act. 5. Obedire oportet Deo magis quam hominibus. Et quia verbum erat occultum, *ipsi horum nihil intellexerunt*. 1. Cor. 2. Loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est. Et Tob. 12. Sacramentũ regis abscondere bonum est. Etsi enim scirent ipsum esse Christum, non proinde tamen statim diuina omnia mysteria, de quibus loquebatur, cognouerunt: nec propterea infœliciores erant. Multa enim sunt, quæ maximam habent difficultatem: non intellecta verò, non tollũt hominis fœlicitatem. Nam & Christus, inquantum homo, multa ignorasse dicitur: vt cùm ait, De die illo nemo scit, neque filius hominis: sed nec Angeli Dei. Nec proinde aut Angeli ipsi à sua beatitudine arcebantur. Ex his etiam colligimus, quàm magna verbis Christi, immò & scripturis, inserta sit obscuritas. Augustin. in Epist. ad Volusianum, tãtam in cœlestibus literis profunditatem agnoscit, vt licet ab ineunte ætate illis incumbat, & magno tandem otio, summóque studio & ingenio in illis perseueret, semper habeat quod discat: Immò verò quæ liberalis scientia est, quam quis, quantumuis vixerit, ad plenum assecutus sit? Augustin. lib. 2. de doct. Christ. cap. 6. Ideò scribit sacram scripturam multa obscura & intellectu difficilia inuoluere, vt superbia nostra labore dometur, & animi fastidium excitatur: cui facilè inuestigata, plerumque vilescunt. *Et descendit cum eis venitque Nazareth*, à qua etiam cum illis ascẽdit. De qua ascensione sua ad festiuitatem legalem per Zachariam, de ipso prædixit dicens (Zach. 8.) Vadam etiam ego? vt meditatur Dionys. Carthus. in Luc. cap. 2. art. 8. Nam paulò antè ibidem habetur, hæc dicit Dominus exercituum: Vsquequò veniẽt populi, vt habitent in ciuitatibus multis, & vadant habitatores vnusquisque ad alterum, dicentes, Eamus, & deprecemur faciem Domini? Quibus mox subditur: Vadã etiam ego, scilicet ego Dominus exercituum, qui ista loquor. Non enim de seipso hoc Zacharias ait. *Et erat subditus illis*: quoniam sicut in seipso humilimus fuit vt homo, sic in exterioribus humiliauit seipsum, non solùm matri, sed & nutritio se subiiciens, secundum naturam assumptam, & legem quam de honorandis parẽtibus tulit. Hoc autem impleuit non necessitate, sed dignatione & pietate. Ambrof. lib. 2. in Luc. cap. 8. Quid enim magister virtutis, nisi officium pietatis impleret? & quid miramur si patri defert, qui subditur matri? Non vtique infirmitatis, sed pietatis ista subiectio est. Attollat licet sæuis emissus latebris coluber perfidiæ caput, & serpẽtinis euomat venena pectoribus: cùm dicit se filius missum, maiorẽ appellet hæreticus patrem, vt imperfectum filium dicat, qui potest habere maiorem, vt alienis auxiliis asserat eum qui mittitur, indigere: nunquid & humanu egebat auxilio, vt materno seruiret imperio? Deferebat homini, deferebat ancillæ. Ipsa enim dicit, Ecce ancilla Domini. Deferebat simulato patri, & miraris si Deo detulit? An homini deferre pietas est, Deo deferre infirmitas est, vel ex humanis diuina perpende, & quid patri amoris debeatur, agnosce. Pater honorificat filium, non vis vt filius honorificet patrem? Ita colligit Ambrof. à simili contra Arianos, Filium non esse Deo patre maiorem, ea ratione quia illum honorat, cùm eadem diceretur esse minor Iosepho, cui subiiciebatur: immò & ipse pater minor censeri posset suo filio, quia reciprocum illi honorẽ reddit. Idem lib. de fide 5. capit. 5. Assumptionis ergo humanæ erat illa subiectio, inquit. Nequaquam igitur diuinitatis infirmitas, sed dispensatio ista pietatis est. (Et quia contendunt Ariani, quòd filius subiiciatur patri, adiicit idem Ambros.) Non igitur præiudicet quòd subiectus dicitur, cui non præiudicat quòd seruus legitur, quòd crucifixus asseritur, quòd mortuus prædicatur. Bonauentura ex hoc loco colligit, quãtum Deo subiici debeamus: idque ex Bernardo. Erat, inquit, subditus illis. Quis quibus? Deus hominibus. Deus, inquam, se hominibus subiicit, & tu dominari gestiens, tuo te præponis creatori? Quoties enim hominibus præesse desidero, toties Deum meum præire contendo, vt tale aliquid mihi Dominus respondeat (Matth. 16.)

Margin notes (left column): August. — *Matrimoniũ etiã stat sine copula carnali.* — Idem. — Origen. *Christus apertè Deum Patrem suum prædicat.* — Ambrof. — Theoph. *Ioseph non fuit verus pater Christi.* — Cyrill. — Euthym.

Margin notes (right column): *An aliquid ignorarit B. Virgo.* — *Difficultas sacræ scripturæ.* August. Idem. — Dionys. Carthus. — *Filiũ subditi sint parentibus.* Ambrof. — Idem. — Bonauent. *Contra superbos.*

Vade

Vade post me Sathana, non sapis quæ Dei sunt. Vnde ipse verè dicere poterat illud, 1. Corin. 9. Cùm essem liber, omnium me seruum feci. Ea nos omnibus amore ipsius, debemus esse subiecti. 1. Pet. 2. Subiecti estote omni humanæ creaturę propter Deum. Et quàm maiore multò ratione iugum Domini suscipere, eique in omnibus, non coactè, sed ex animo inseruire debemus? 2.

Theoph. Euthym.

Theophyl. in Luc. Subditus fuit parentibus, dato etiam nobis exemplo, vt simus parentibus obedientes. Euthym. in Luc. Nec solùm, inquit, naturalibus, sed & adoptiuis. Quā igitur excusationem prætexent, qui parentes contemnunt, usque minimè obsequuntur? Quem denique hæretici, qui contra Principes seditiones mouent, sibi fucum facient, vt verbo & exemplo Domini se tuentur, quod in omnibus sibi præfixum esse iactitant?

A

Obediendum præpositis. Origenes.

Origenes homil. 20. in Luc. Descendit Christum cum eis, & venit Nazareth, & subiiciebatur illis. Discamus filij subiecti esse parentibus nostris: minor enim maiori subiicitur. Nā quia Ioseph maiorem ætate videbat, propterea eum parentis honore coluit, omnibus filiis exemplum relinquens, vt subiiciantur parentibus. Quòd si patres iis non fuerint, subiiciantur his, qui patrum ætatem habent. Quid loquor de parētibus & filiis? Si Iesus filius Dei subiicitur Ioseph & Mariæ: ego non subiiciar Episcopo, qui mihi à Deo ordinatus est pater? non subiiciar Presbytero, qui mihi Dei dignatione præpositus est? Puto quòd intelligebat Ioseph, quia maior se erat Iesus, quòd subiiciebatur sibi, & sciens maiorem esse subiectum, trepidus moderabatur imperiū. Videat ergo vnusquisque, quòd sæpè melioribus præpositus sit inferior, & nonnūquam accidat, vt ille qui subiectus est, melior sit eo qui illi præpositus est. Quod cùm intellexerit is, qui dignitate superior est, non eleuabitur superbia ex eo quòd maior est, sed sciet ita sibi meliorem esse subiectum, quomodo & Iesus subiectus fuit Ioseph. Interim verò si quis Episcopo, Presbytero, vel alteri cuius naturali, diuino, aut humano iure subiicitur, ab obsequio & obedientia superioris, quouis aut dignitatis, aut diuitiarum, aut scientiæ, aut magnæ familiæ prætextu, eximere se non potest: cùm nec ipse Christus, Patris virtus & sapientia, istud naturæ & legis præceptum à se minimè excusserit.

B

C

Gregor. Nyssen.

Gregorius Nyssen. Orat. in dictum Apostoli, Tunc ipse filius subiicietur ei, qui subiicit ei omnia. Nam quoniam, inquit, in cæteris hominibus eius ætatis imperfecta mens est, & iuuentus opus habet, vt à perfectioribus ad meliorem frugem quasi manu ducatur: ideò duodecim annos natus matri subiicitur, vt ostenderet quòd id, quod ad perfectionem proficiendo tendit, antequàm eam assecutum sit, ei primum subiicitur quod illud dirigat. Ita nimirùm iuuenes non modò parentibus, sed & senioribus, & præceptoribus, & magistris subiici oportet, si modò ad frugem peruenire velint.

D

August.

Augustin. lib. 1. de nuptiis & cōcupiscentia, cap. 11. Quis autem subditus, nisi Christus Iesus? qui cùm in forma Dei esset, nō rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo. Cur ergo illis subditus, qui longe infra formam Dei erat, nisi quia semetipsum exinaniuit, serui formam accipiens, cuius forma parentes erant? Sed cum illo non seminante, illa peperisset, propterea nec ipsius formæ parentes ambo essēt, nisi inter se etiam sine carnis commixtione coniugesessent. *Et mater eius conseruabat omnia verba hæc in corde suo.*

E

Zacharias. Chrysopo.

Zachar. Chrysopolit. in Monotessarō. Omnia quę de Domino, vel à Domino dicta, vel facta cognouit, siue intellecta, siue non intellecta, in memoriam recondebat: vt tēpore suo vniuersa, prout gesta erant, intelligeret, & quærentibus explicaret.

Theoph.

Theophyl. Diuina enim erant, quæ dicebantur, & agebantur à puero, nō quasi duodecim annorum, sed quasi viro perfecto.

F

Euthym.

Euthymius, Conseruabat verba, quæ de templo dixerat, ac similia, tanquam verba non simpliciter pueri, sed etiam filij Dei. Conseruabat autem examinans apud sese, vtpotè quæ non vulgariter dicta erant.

Euse. Emis.

Euseb. Emissen. in hom. Nisi enim ipsa conseruasset, non ea haberemus. De eius namque thesauris nos ista accepimus. Quæ enim de Christi pueritia leguntur, à sanctissima Virgine accepta, quæ non modò verba ista, sed & Pastorum, Magorum, Simeonis, & Annæ, in corde condidisse dicitur, nimirùm quæ aliquando reuelaret.

Maria doctrix Ecclesiæ.

Hinc & Ignatius ad eam scribit, vt Apostolorum doctricem, quæ, vt habet Hieronymus, Orat. de assumptione Virginis, cum illis contulerit, & eos de his, quæ nec viderant, nec audierant, informarit.

Hieron.

Ita beati qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud: & beatissima est Virgo, quæ tantum nobis thesaurum recondidit, quem in omnium ædificationem profunderet. Ita Danieli dictum est (capit. 12.) Tu autem claude sermones, & signa librum, vsque ad tempus statutum. Eccles. 8. Tempus ad responsionem cor sapientis intelligit. Sic Marc. 9. Discipuli, qui Christum transfiguratum viderant, & verbum Patris audierant, continuerunt verbum illud apud se: donec scilicet quæ acceperant, quasi fidei symbola mutuò conferrent. Gal. 2. Contuli cum Apostolis Euangelium, quod prædico in Gentibus.

Beda.

Beda, tom. 7. in homil. hyemal. de tempore. Imitemur & nos, fratres mei, piam Domini matrem, ipsi quoque omnia verba & facta Domini ac Saluatoris nostri fixè in corde conseruando: horum meditatione diurna & nocturna, importunos inanium nocentiúmque cogitationum repellamus incursus: horū crebra collatione & nos, & proximos nostros à fabulis superuacuis, & à detractionum colloquiis castigare, atque ad diuinæ frequentiam laudis accendere curemus.

Gr. Papa.

Gregorius Papa lib. 16. Moral. in Iob, cap. 17. istud comparat cum eo quod dixit Iob capit. 23. Et in sinu meo abscondi verba oris eius. In sinu etiam cordis verba Dei abscondimus, inquit, quando mandata illius non transitoriè, sed implenda opere audimus. Hinc est, quod de ipsa matre Virgine scriptum est: Maria autem conseruabat, omnia verba hæc, conferens in corde suo. Quæ nimirùm verba, & cum ad operationem prodeunt, in sinu cordis absconsa latent, si per hoc quod foris agitur, intus agentis animus non eleuatur. *Et Iesus proficiebat sapientia & ætate & gratia apud Deum & apud homines.*

Euse. Emis.

Euseb. Emis. in homil. Proficiebat non secundum diuinitatem, quę quidem in nullo vel crescere, vel minui potest: sed secūdum humanitatem, qua nobis similis factus est.

Cyrill. Alex.

Cyrill. Alexandr. lib. 10. Thesauri, cap. 7. Nam si Verbum factus homo profecit, non ipse nobis profuit, sed magis caro quam assumpsit, profectum ei attulit, & ad perfectionem imperfectum conduxit. Quomodo ergo nos gratias agimus ei tanquam propter nos homini facto, cùm oporteret profectò vt ipse nobis gratias referret? Quod quoniā vel cogitare impium est, non vt Verbum profecit, sed propter incarnationem illud dictum est. Et quibusdam interiectis. Verbum igitur Dei, inquit, quod factum caro describitur, quamuis sapientia & virtus perfecta Patris sit: tamen quoniam se verè factum hominem oportebat ostendere, non præter naturam hominum, sed secundum naturam paulatim crescente corpore, paulatim quoque sapientior videbatur. Occultam ergo sapientiam suam paulatim reuelabat, legem naturæ nostræ secutus.

Athanas.

Athanas. serm. 4. contra Arianos, Quomodo igitur qui aliis perfectitudinem præbet, ipse inferior, illisque posterior profectus facit? Angeli enim humanæ illius natiuitati inseruierunt. Aut quomodo sapientia in sapientia progressus fecit? Aut quomodo is, qui aliis gratiam donat, vt Apostolus Paulus testatur per vniuersam epistolā, ipse in gratia profecit? Nam 1. Cor. 1. Dei virtus est & Dei sapientia: & quem sapientia profectum fecit? Homines certè, neque id mirum, cùm ex numero creaturarum sint, extendi aliquo modo, ampliarique, & progressus facere in virtute possunt: ac proinde Enoch translatus est, & Moses crescens proficiebat, Isaac quoque ætate proficiēs reddebatur magnus: & Apostolus dixit, vt quotidie protenderetur ad ea quæ ante nos sunt.

Quomodo Christus, & quomodo nos proficimus.

Quisque enim habuit in quo proficeret, respiciens ad vlteriorem gradum: contrà verò filius eius, qui solus est Deus, quî (quæso) habebere potuit, quo vlteriùs porrigeretur? Siquidem omnia in ipsum respicientia progressus faciant, ipse verò cùm vnus sit, in vno patre existit, extra quem extendi non potest: sed quia in eo manet, in æternum existit. Hominum igitur est proficere: filius autem Dei, quandoquidem nō habebat quo proficeret, vtpotè perfectus existens in suo

Nihil christo accrescit secundum diuinitatem.

parte, humiliauit seipsum pro nobis, vt illius humilitate nos magis ac magis incresceremus. Nam & Euangelista accuratè verbis istis vsus, profectum magnitudinem ætate comparatam associauit. Verbum autem Deus
A quantitate non mensuratur, sed quantitates corporibus attributæ sunt. Corporis igitur erat proficere: quo proficiente, profecit in eo exhibitio Deitatis, coram illis qui ipsum videbant. Quantò autem magis diuinitas reuelabatur, tanto plenius gratia crescebat, vt hominis apud
B homines. Cyrill. Alexandrinus ad Reginas, de recta fide. Porrò impleri sapientia dicimus, propter apparentiam quandam, quæ staturam corporis decebat. Epiphan. in Ancorato. Si est sapientia, non opus habet sapientia. At quoniam genitus est ex vtero, si statim loquens,
C idque pure, ostensus fuisset, imaginatio sanè putata fuisset, & non vera ipsius conceptio. Propterea expectat aliquid ætatis, vt ne consequentiæ veritatem dissipatet. Origen. homil. 21. in Luc. Intellige ergo, quia ætate animæ proficiebat, & magna fiebat anima eius, propter
D magna & ingentia opera quæ faciebat. Denique sciens Apostolus & hanc ætatem Dei de interiori homine sentiendam, ita scribit: Donec occurramus omnes in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Nã secundum corpus crescere, & magnum fieri, non est in

Cyrillus Alexand. Epiphan.

Origenes.

nobis. Corpus enim ex genitali origine, quantitatis mensuram sumit, vt vel magnum, vel exiguum fiat. Anima vero in nobis habet causas, & arbitrij libertatem, vt vel magna, vel parua sit. Greg. Nazianz. in Theolog. Proficiebat, inquit, vt ætate, ita & sapientia & gratia. Non hæc accipere oportet per augmentum. Quid enim? Num qui ab initio perfectus erat, perfectior fieri poterat? Sed quod hæc paulatim denudaret, ac demonstraret. Augustin. lib. 10. de Gen. ad literam, capit. 18. Et sic possunt etiam ista, inquit, propter humilem serui formam, & vnitatem corporis Ecclesiæ cum capite suo, eidem ij si Domino coaptari. Gregorius in homil. Proficiebat sapientia, non per accessum temporis, accipiendo quod non habebat: sed dona sapientiæ & gratiæ quæ habebat, cæteris ad eorum ædificationem manifestando. 2. Cor. 8. Sic prouidemus bona, non solùm coram Deo, sed etiam coram hominibus. Sic Samuel puer (1. Reg. 2. proficiebat, atque crescebat, & placebat tam Deo quam hominibus. Et quidem tacuit Christus ad tempus: & in tempore locutus est. Sic Eccli. 20. Est tacens, non habens sensum loquelæ, & est tacens ad aptum tempus. Homo sapiens tacebit vsque ad tempus: lasciuus autem & imprudens non seruabit tempus.

Gregor. Nazianz.

August.

Gregorius.

Quo tempore Ioannes Baptista prædicationem orsus sit, cur baptizarit, quod eius exhortationum argumentum fuerit, quis vestitus, quis cibus: quàm copiosa multitudo ad eum confluxerit: de confessione peccatorum, sectis Iudaorum, eorum conuersione: quibus comminationibus Ioannes illos ad pœnitentiam induxerit: quid turbis, Publicanis, & militibus consilij dederit: de Christi baptismate, & iudiciaria authoritate.

Matth. 3.

In diebus autem illis venit Ioannes Baptista prædicans in deserto Iudææ, & dicens, Pœnitentiã agite: appropinquabit enim regnum cœlorũ. Hic est enim, de quo dictum est per Isaiam Prophetam dicentem, Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini, rectas facite semitas eius. Ipse autem Ioannes habebat vestimentum de pilis camelorum, & zonam pelliceã circa lumbos suos esca autem eius erat locustæ & mel syluestre. Tunc exibat ad eum Hierosolyma, & omnis Iudæa, & omnis regio circa Iordanem: & baptizabãtur ab eo in Iordane, cõfitentes peccata sua. Videns autem multos Pharisæorum & Sadducæorum venientes ad baptismum suum, dixit eis, Progenies viperarum, quis demonstrauit vobis fugere à ventura ira? Facite ergo fructum dignum pœnitentiæ Et ne velitis dicere intra vos, Patrem habemus Abraham. Dico enim vobis, quoniam potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ Iam enim securis ad radicem arborum posita est. Omnis ergo arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur Ego quidem baptizo vos in aqua in pœnitentiã: qui autem post me venturus est (fortior me est, cuius non sum dignus calceamenta portare) ipse vos baptizabit in Spiritu sancto & igni. Cuius ventilabrũ in manu sua, & permundabit aream suã: & congregabit triticũ suum in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili.

Marc. 1.

Initium Euãgelij Iesu Christi filij Dei, sicut scriptum est in Isaia Prophetã. (Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te.) Vox clamantis in deserto, Parate viã Domini, rectas facite semitas eius Fuit Ioannes in deserto baptizans, & prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum. Et egrediebatur ad eum omnis Iudææ regio, & Hierosolymitæ vniuersi: & baptizabãtur ab illo in Iordanis flumine, cõfitẽtes peccata sua Et erat Ioannes vestitus pilis cameli, & zona pellicea circa lũbos eius. & locustas & mel syluestre edebat. Et prædicabat dicens, Veniet fortior me post me, cuius non sum dignus procumbens soluere corrigiã calceamentorum eius. Ego baptizaui vos aqua: ille verò baptizabit vos Spiritu sancto.

Luc. 3.

Anno autem quintodecimo Imperij Tyberij Cæsaris, procurante Pontio Pilato Iudæam, Tetrarcha autem Galilææ Herode, Philippo autem fratre eius Tetrarcha Ituriæ & Trachonitidis regionis. & Lysania Abilinæ Tetrarcha, sub principibus sacerdotum Anna & Caipha: factum est verbum Domini super Ioannem Zachariæ filium, in deserto. Et venit in omnem regionem Iordanis, prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum: sicut scriptum est in libro sermonum Esaiæ Prophetæ, Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini, rectas facite semitas eius. Omnis vallis implebitur: & omnis mons & collis humiliabitur: & erunt praua in directa: & aspera in vias planas: & videbit omnis caro Salutare Dei. Dicebat ergo ad turbas, quæ exibant vt baptizarentur ab ipso, Genimina viperarum, quis ostendit vobis fugere à ventura ira? Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ: & ne cœperitis dicere, Patrem habemus Abraham. Dico enim vobis, quia potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. Iam enim securis ad radicem arboris posita est. Omnis ergo arbor non faciens fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Et interrogabant eum turbæ, dicentes, Quid ergo faciemus? Respondens autem dicebat illis, Qui habet duas tunicas, det non habenti: & qui habet escas, similiter faciat. Venerunt autem & Publicani vt baptizarentur, & dixerunt ad illum, Magister, quid faciemus? At ille dixit ad eos, Nihil amplius quàm quod constitutum est vobis, faciatis. Interrogabant autem eum & milites, dicentes, Quid faciemus & nos? Et ait illis, Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis: & contenti estote stipendiis vestris. Existimante autem populo, & cogitantibus omnibus in cordibus suis de Ioanne, ne fortè ipse esset Christus: respondit Ioannes, dicens omnibus, Ego quidem aqua baptizo vos: veniet autem fortior me, cuius non sum dignus soluere corrigiam calceamentorum eius: ipse vos baptizabit in Spiritu sancto, & igni: cuius ventilabrum in manu eius, & purgabit aream suam: & congregabit triticum in horreum suum, paleas autem comburet igni inextinguibili. Multa quidem & alia exhortans euangelizabat populo.

Ioan.

Introductio.

P. Chrysologus.

ORTUM solis sidus matutinum præcedit, quod pecudes, volucres, cæteraq; bruta animantia, etiam homines, ad solem ipsum promouet: nec ea modò dixerim, quæ sensibilem, sed & quæ vegetatiuam habent animam, flores, plãtas & arbores, statim atque illud apparuerit, erigi, & quasi lætiora apparere videmus. Petrus Chrysologus, ser. 87.
E Ita, inquit, in Ioãne accẽdit, & præmisit Dominus sui luminis lucernam, vt degustato lumine, in se iam diuini solis iubar ipsum præferrent, & ipsam deitatis caperent claritatem: iuxta illud quod dictũ est de Ioãne (Ioan. 5.) Ille erat lucerna ardens & lucens: vt ille densas noctis placido lumine aperiret tenebras, & nescium noctis diem de-
F siderantibus, ad lucem perpetẽ redonaret. Hinc est quòd & Magos adhuc noctis incolas, & totis obstupescẽtes oculis, tenuiter micãs stella assuefecit ad lucẽ, & gradatim

pertraxit ad fontem luminis & dictum. Itaque sicut ea, quę nuper videndi facultatem acceperunt, paulatim educuntur ad lucem, & primùm quidem vmbris, demum maiori lumini assuefiunt, donec firmata oculorum acie, solis ipsius radios pleniùs intueri possint: Ita quoque Deus, cùm nos capaces cognitionis filij sui fecisset, paulatim in eum erexit, vt primùm eius typos & vmbras, Patriarchas, Prophetas, & antiqua legis sacrificia obseruaremus: Vbi verò confirmati sensus nostros oportuit, propius ad ipsum solem, Christum scilicet, eduxit, ita tamen vt sub tenuiori & faciliori lumine, sub Ioāne scilicet, antea probaremur. Neque enim qui ad Reges accedunt, statim illos obuios habent, sed aut Comites, aut Duces. Ita licet Christus, inquantum Deus, omnia compleat, & omnia nostra prospiciat, vt aliquis nostræ infirmitati præfigeretur ordo, quo ad ipsum gradiremur, præmiserat viros pietate & vitæ sanctimonia insignes, illum etiam, quo maior inter natos mulierum nemo surrexit: quorum fuit & iter ad Christum dirigere, & nos ita ei parare, vt tandem tanquam ab elementis ad solidiorem doctrinam proueheremur. Hoc nos in ipso Ioanne dicturi sumus. Ille enim vt cóceptus, ita & semestri ante Christū natus erat: erátq; omnium iuxta Patris oraculum expectatio, quòd statim atque in virum euasisset, præiret ante faciem Domini parare vias eius. Hoc igitur nunc ipse historicus Euangelij ordo requirit, vt tractemus. Siquidem à duodecimo anno ad vsque baptisma, reticentur quæ dixerit & fecerit Christus. Priùs autem quàm baptizaretur, ipse Baptista quid agerèt & doceret, & quorsum sic baptizaret, differi-
1. tur. Bonauentura in Luc. Primùm agit de baptismo &
2. prædicatione Ioannis, respectu totius populi: Secundò
3. verò, quid nonnullis specialiùs edixerit, vt Publicanis,
4. Pharisæis, & militibus: Postremò quod Christo testimonium reddiderit. Infertur demùm & eius baptisma, cui Pater è cœlo, & ipse Spiritus sanctus apparens in specie columbæ attestatus sit. Theophylactus in Luc. Et meritò quidem memor est temporis, & Principum eorum, qui tum Rempub. moderabantur: vt sic demonstraret tempore Christi defecisse Iudaicorum Principum successionem, Præsidatum quidem alterius Gentis homine Pilato, Tetrarchatum autem Herodis Ascalonitæ filus tenentibus, credatúrque meritò adesse Christus, iuxta Prophetiam Iacob. Euthymius. Id enim historicis moris est, vt rerum factarum tempora Principibus & Regibus, qui tū inciderant, definiant. Gregor. Papa in homil. Itaque redemptoris præcursor, quo tempore verbum prædicationis acceperit, memorato Romanæ Reipub. principe, & Iudææ regibus designatur, cùm dicitur: *Anno quintodecimo Imperij Tyberij Cæsaris, procurante Pontio Pilato Iudæam. Tetrarcha autem Galilææ Herode, Philippo autem fratre eius Tetrarcha Ituræ & Trachonitidis regionis, & Lysania Abilinæ Tetrarcha: sub principibus sacerdotum Anna & Caipha, factum est verbum Domini super Ioannem Zachariæ filium, in deserto.* Quia enim illū prædicare veniebat, qui ex Iudæa quosdam & multos ex Gentibus redempturus erat, per Regem Gentium & Principes Iudæorum prædicationis eius tempora designantur. Quia enim Gentilitas colligenda erat, & Gentilitas pro culpa perfidiæ dispergenda, ipsa quoque descriptio terreni principatus ostēdit: quoniam & in Rom. Repub. vnus præfuisse describitur, & in Iudææ regno per quartam partem plurimi principantur. Voce etenim nostri saluatoris (Luc. 11.) dicitur, Omne regnum in seipso diuisum desolabitur. Liquet ergo quòd ad finem regni Iudæa peruenerat, quæ tot Regibus subiacebat. Cæterùm minimè sollicit⁹ est Lucas de Imperio Tyberij à Præfectura Pilati distinguendo, cùm Imperium vocet ἡγεμονίαν, ipsum verò Pilatū pręfectū, ἡγεμόνα nūcupet. Sed vox illa Græca & Principem, & Præfectum, ἢ αὐτοκράτορα designat. Et quidem si res Iudæorum attendamus, Herode mortuo, Augustus Archelao *Ethnarchæ* appellationem crediderat, quam dignitatem Tetrarchia maiorem, Regia tamen minorem esse voluit. Alteram regni partem in duas Tetrarchias, & singulas duobus eius fratribus diuiserat: Herodi Antipæ Galilæam & Peræam, quarum regionum annui reditus erant 200. talenta, hoc est centum viginti millia coronatorum. Philippo verò Batanæam, Trachonitidem, Auranitidem, & Chalcidem, quæ pendebant annua talenta centum: hoc est sexaginta millia coronatorum. Ethnarchia autem Archelai continens Idumæam, Iudæam, & Samariam, percipiebat quotannis sexcenta talenta, hoc est trecenta & sexaginta millia coronatorum. Cùm autem Archelaus multa crudeliter fecisset, vt in superioribus diximus, ab optimatibus Iudæorum Romæ accusatus est, cùm iam per nouem annos Iudeæ Principatum post patris mortē tenuisset. Hæc Euseb. Cæsar. lib. 1. hist. Eccles. capit. 9. probat ex Iosephi lib. 17. Antiq. cap. 15. Idemque scriptor in 18. Antiquit. cap. 5. anno Imperij Tyberij Cæsaris duodecimo. Hūc enim in totius Reip. moderationē, cùm iam Augustus septem & quinquaginta annis Imperiū administrasset, suffectum esse cōstat, inquit Eusebius Cæsariensis: Pōtium Pilatum Iudææ regnum obtinuisse, atque eundē decē annos continuos, ad Tyberij ferè occasum ibidē commoratū enarrat. Quocirca commentū eorum, qui heri propè & nudius tertius Commentarios contra Seruatorem nostrum ediderunt, perspicuè refutatur. Hic loquitur Eusebius de his, quæ actorum Pilati nomine circumferebantur, vt notat Nicephorus, lib. 1. hist. Eccles. cap. 26. In quibus primò omnium temporum ratio falsò ab illis obseruata, mendacium eorum qui talia cōmenti sunt, euidenter & apertè coarguit. Nam ad quartum Consulatum Tyberij Cæsaris, qui fuit anno eius regni septimo, facinora à Iudæis in salutari Seruatoris passione admissa fuisse isti Commentarij complectuntur. Quo quidem tempore satis liquet Pilatum nondum ad præfecturam gerendam aduenisse, si Iosephi testimonio fidem adhibere velimus, qui in libro suo suprà posito sic planè declarat, Pilatum à Tyberio, anno eius duodecimo, Iudææ Præfectum fuisse designatum. Itaque sic digerenda erit temporum series, vt omnes ferè obseruant, vt Octauianum Augustum 57. annis regnasse, & anno 42. Imperij eius, præcursorem & Christum natum esse, asseramus. Ita fiet, vt quindecim annis sub Octauiano vtique vixerit. Et quoniam Tyberius, qui Octauiani gener, & ab eodem adoptatus fuerat, eidem etiam successit, *Anno eius Imperij quintodecimo*, vterque, Christus scilicet & Ioannes, trigesimum annum ætatis agebāt, hoc tantùm dempto, quòd, vt diximus, Ioannes semestri senior erat Christo. *Procurāte Pontio Pilato Iudæam: ἡγεμονεύοντος ποντίου πιλάτου*, regente, moderante, nimirùm potestate à Tyberio accepta. Nam cùm Augustus accersitum ad se Archelaum, eum testium multitudine conuictum, in Viennam Galliæ relegasset, & eius mortui bona Romani Imperij fisco illata essent: regiones illius Ethnarchiæ administratæ sunt aliquandiu per Romanos Præsides, Coponium, Marcum, & Anicium Ruffum, qui singuli binos annos Iudęā administrarunt vsque ad mortem Augusti: cuius successor Tyberius misit in Iudæam Valerium Gracchum, & post vndecim annos, id est, duodecimo sui Imperij anno, Pontium Pilatum. *Tetrarcha autem Galilææ Herode* Antipa filij Herodis Ascalonitæ, & fratre Archelai: *Philippo autem fratre eius Tetrarcha Ituræ & Trachonitidis regionis*, quæ duæ prouinciæ quartam partem efficiebant regni totius Iudææ, quod primùm pater eorum Herodes Ascalonita occupauerat. Hic autem Philippus ille est, cuius viuentis vxorem Herodiadem Herodes detinebat. *Et Lysania Abilinæ* prouinciæ *Tetrarcha.* Beda scribit hunc Lysaniam filium fuisse Herodis Ascalonitæ: sed ideò fortè illum filium vocat, quia adoptatus fuerat ab Herode, cùm interim, vt scribit Iosephus, filius fuerit Ptolomæi ex Alexandra sorore. Porrò ne quid hîc nostro desimus officio, quædam de illis regionibus annotanda sunt. Galilæa ad Septentrionem Iudææ sita est, quæ à Solis occasu Ptolomaide ciuitate, & Carmelo monte determinata. Ab Oriente eam Hippene, siue Ioppe & Gadara suis finibus resecant. A meridiano latere Scythopolis & Samaria suis vtraque excipiuntur finibus, nec vltra fluenta Iordanis patiuntur extendi. Septentrionalia eius à dextro latere Tyrus claudit, sicut scribit Hegesippus, lib. 3. cap. 6. de excidio

Ioannes lux ad Christum solem nos dirigit. — Summa. — Bonauent. — Theoph. — *Cur Lucas meminit Principum, cum de Ioannis baptismate ageret.* — Euthym. — Gr. Papa. — Euf. Cesa. Ioseph. — Niceph. — *Quæ vera sit series temporum.* — Beda. — Hegesippus. Iosephus.

Ituræa & Trachonitis. Brocardus. Plinius. *Petrea.*

Hierosolymitano, & Iosephus, lib.3.de bello Iud. cap.2. Ituræa & Trachonitis regiones sunt iuxta desertum Arabiæ, ita dictæ, quòd montanæ & saxosæ sint: olim dicta terra Hus, in qua beati Iob Principatus fuit, vt scribit Brocardus in descriptione Terræ sanctæ. Plinius l.5.hist. natural.ca.14. Petreæ meminit, & Iudæam in decem Toparchias diuidit. Ita minimè mirū est, si in decem, & etiā in quatuor Principatus diuideretur. *Sub principibus sacerdotum, Anna & Caipha.* Non quòd isti duo simul Pontifices fuerint: sed quòd Annas Pontificatu fungeretur eo

Quando Annas fuerit summus pōtifex. Eus. Cæs. Iosephus. *Euangelium à Christo annunciatū sub Anna & Caipha.*

A

tempore, quo Ioánes suam prædicationem orsus est: Caiphas verò eo, quo Christus Iesus passus est: ita vt medij quidem interfuerint, vt scribit Eusebius Cæsariens.lib 1. hist.Eccles.cap.10. idque ex Iosepho lib.1.Antiquit.cap.3. Iam verò, inquit, sacra scriptura asserit, eum omne tempus doctrinæ & prædicationis suæ sub Anna & Caipha, principibus sacerdotum, confecisse: quo argumento ostendere vult, vniuersum tempus, quo salutarem Euangelij cognitionem Christus & Ioannes enunciarint, eo annorum spatio, quod inter horum ministerium intercedebat, omninò fuisse expletum: quandoquidem hoc ipsum

B

prædicandi munus Ioánes & Christus ordiebantur, Anna summo sacerdotio fungēte: idque ad Caiphæ procurationem continuabat, quod quidem temporis spatiū vix integrum quadriennium efficit. Nam cùm post illud tempus legis instituta iam quodammodò deleta essent, deleta est vnà summorum sacerdotum successio: qui priùs propter maiorum genus & stirpem eidem muneri summo succedere, & totum vitæ suæ cursum in eo obeundo terere consueuerant. Sed etiam, cùm illa, quæ ad verum Dei cultum spectabant, nullo ordine administrarentur,

Abusus in creandis pontificibus.

C

sed à Præfectis, qui populi Romani authoritate delecti Iudææ præerant, modò hic, modò ille, ad summi sacerdotij functionem designaretur, non ampliùs vno anno vnus illo deinceps ministerio perfunctus est. Narrat porrò Iosephus, quatuor summos sacerdotes ordine alterum alteri succedentes inter Annam & Caipham interfuisse: vt est in lib. 18. Antiquit. cap.3. Sic enim refert. Valerius Gracchus, Annæ summi sacerdotij munere adempto, Ismaëlem filium Baphi, summum sacerdotem designat. Ac non longo tempore pòst, illo ipso de hoc dignitatis gradu deiecto, Eleazarum filium Annæ, qui princeps sacer-

Iosephus.

D

dotum antea fuerat, summum sacerdotem declarat. Anno item interiecto, cùm istum abdicasset officio, Simeonem filium Camithi, illo summi sacerdotij honore donauit. Atque non ampliùs vnius anni spatio huic illud amplitudinis munus exequenti, Iosephus, qui etiam Caiphas nominatus est, successor extitit. Perspicuum est igitur, vniuersum tempus, quo Seruator noster sacrosanctam suam & Euangelicam doctrinam in finibus Iudææ disseminauerit, non quatuor omninò annos complexum esse: qua quidem temporis intercapedine, quatuor summos sacerdotes ab Anna vsque ad designatum Caipham annuum ministerium obijsse constat: Caipham item, an-

Christus prædicationē impleuit infra quadriennium.

E

ni illius, quo Seruator noster pro salute humani generis mortem in cruce perpessus sit, summum reuera sacerdotem fuisse, sacra & diuina Euangelij eloquia docent. Ambrosius, lib.2.in Luc. capit.10. Itaque, inquit, Dei filius sanctam Ecclesiam congregraturus, antè operatur in seruulo. Et ideò benè posuit sanctus Lucas, *Factum esse Dei verbum super Ioannem Zachariæ filium in deserto*: vt Ecclesia non ab homine cœperit, sed à verbo. Ipsa est enim desertum: quia plures filij desertæ magis quàm eius quæ habet virū. Denique ipsi dicitur: Lætare sterilis, & exulta desertum: quia nullis adhuc conuenæ plebis operibus

Ambros. *Præmittitur Ioānes Christo.*

F

colebatur: neque vllum adhuc arbores illæ, quæ fructum ferre poterant, meritorum suorum verticem proferebant. Nondum venerat qui diceret, Ego sum oliua fructifera in domo Domini, (Psal. 51.) Nondum vitis illa cœlestis fructus palmitibus suis verborum quodam suorum traduce ministrabat. *Factum est* ergo *verbum*, vt quæ erat antè deserta, fructum nobis terra generaret. *Factum est verbum* vox secuta est. Verbum enim intus priùs operatur, sequitur vocis officium. Vnde & Dauid dicit Psalm. 115. Credidi, propter quod locutus sum. Priùs credidit, vt loqui posset: *Factum est* autem *verbum*, vt sanctus Ioannes Baptista pœnitentiam prædicaret. Cæterùm *factum est verbum Domini super Ioannem*: id est, diuina iussio facta est Ioanni, siue per solam inspirationem internam, Angelicam, vel diuinam: siue per exteriorem Angelicam apparitionem & alloquutionem, vel per imaginariam visionem. Non enim determinat Euangelista, quomodo factum sit verbum Domini super Ioannem, nec exprimit, an in vigilia, an in somno. Nec dubium, quin ante hoc tempus diuinæ illuminationes, inspirationes, & alloquutiones frequenter sint factæ beatissimo præcursori: sed nunc primò facta est ipsi præceptio exeundi de deserti secreto, & veniendi in publicum, ad prædicandum ac baptizandum. Theophylactus & Euthymius pro mandato Dei verbum illud sumunt. Origen. ho. 21. in Ioan. Olim, inquit, verbum Dei fiebat ad Hieremiam filium Elchiæ in Anathoth, in diebus Iosiæ regis Iudæ. Nūc sermo Dei fit *ad Ioannem filium Zachariæ*, qui nunquam factus est ad Prophetas, *in deserto*. Sed quia plures filij crediruri erant desertæ magis, quàm eius quæ habet virum, ideircò factum est verbum Dei ad Ioannem filium Zachariæ in deserto. Ex his manifestum est, quòd Ioannes iam in deserto erat, quando factum est ad eum verbum Dei, vt etiam ex superioribus liquet. Sic enim habet Lucas: Puer autem crescebat, & confortabatur spiritu, & erat in desertis vsque ad diem ostensionis suæ in Israël. *In deserto* igitur erat, in loco aspero. Deuteronom.32. Inuenit eum in terra deserta, in loco horroris. &c. Et Oseæ 13. Ego cognoui te in deserto, in terra solitudinis: in qua terra consueuit fieri verbum Dei ad homines, sicut ad Moysen, Exod.3. Vocauit eum de medio rubi, &c. quando minauit gregem ad interiora deserti. Oseæ 2. Adducam eum in solitudinem, & loquar ad cor eius. Zacharias Chrysopolitanus in Monotessaron: Raptus fuit, inquit, Paulus supra sè, vsque ad tertium cœlum, audiens arcana verba, (2.Cor. 12.) Ioannes quoque mente ascendit ad contemplandam super se gratiam, quam prædicabat: audiuit Ioánes auditu mentis verbum Domini, sola gratia desuper ei loquentis. *Et venit in omnem regionem Iordanis, prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum.* Regionem omnem desertam intelligit, quæ & Bethabara nuncupatur, non longè à solitudinibus Heliæ & Prophetarum. Est autem Iordanis fluuius Iudææ, qui à duobus fōtibus, Ior, & Dan, nuncupatur, Gen.13. eximiæ dulcedinis, qui in lacum Genesareth funditur, deinde in mare mortuum. Hūc Helias & Eliseus pallio diuiserunt. Non longè ab eo filij Prophetarum sibi habitacula erexerunt, vt legitur in 4. Reg. In eo Naaman lotus, & à lepra purgatus fuit: qui quoniam typum baptismatis, eiúsque veritatem in Iordane senserat: ideò Ioannes in eodem flumine Christum baptizauit, & baptismi figuram prætulit. Oportuit igitur illum non longè à Iordane morari. Origenes hom. 21. in Luc. Quæ enim alia loca debuit circuire Baptista, nisi vicina Iordanis, vt quicunque voluisset agere pœnitentiā, præstò esset ad lauacrum aquæ? Porrò Iordanis descendens interpretatur. Descendens autem, & largo impetu currens fluuius Dei, Saluator noster Dominus est, in quo baptizamur. Quòd verò dicat *baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum*, dupliciter potest intelligi, vt scribit Diony. Carthusianus in Luc. Primò, inquit, de baptismo Christi: secundò, de baptismo Ioannis. Primo modo iste est sensus. Prædicans, id est, de proximo futurum ac dandum annuntians, suscipiendúmque hortans Christi baptismum, quem Christus per Apostolos, cæterósque discipulos suos dedit. Non enim personaliter baptizauit, sed discipuli eius eo iubente, vt patet in Ioanne. Dicitur quoque baptismus Christi, quoniam eum instituit, & à mento eius efficaciam habuit, gratiamque sortitus est, sicut & cætera legis Euangelicæ sacramenta. Itaque Ioannes auditoribus suis prædixit instare Christi baptismum, vt infrà habetur in isto capitulo, & in Matthæo & Marco. Dicitur autem baptismus Christi, baptismus pœnitentiæ: quia adultis non datur, nec prodest, nisi ipsos malè actæ vitæ pœniteat. Propter quod in Actis Petrus ait Iudæis, (Act.2.) Pœnitētiā agite, & baptizetur vnusquisque

Quomodo factum est verbum ad Ioānem.

Theoph. Euthym. Origenes.

Cur in deserto.

Zac. Chry.

Iordanis.

Solitudo Heliæ.

Origenes.

Dionys. Carthus.

Qui, & quomodo baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum.

1. *Christi baptismum quomodo pœnitentia est, Ambros.*

vestrum in nomine Christi Iesu in remissionem peccatorum. Nec obest quòd, vt ait Ambrosius, baptismalis gratia non requirit gemitum neque planctum: quia de infantibus loquitur, vel de pœnitentia exteriori, quæ dicitur punitio mali, vel satisfactione pro peccato, nõ de pœnitẽtia exteriori, quæ est displicentia, seu detestatio culpæ. Insuper baptismũ istũ prædicauit *in remissionem peccatorũ*, docendo quòd Christi baptismus peccata deleret, gratiamq́; cõferret. Secũdò exponitur de baptismo Ioannis, hoc est de baptismo quẽ dedit, quẽ prædicauit, quia ad eũm accipiendum plebẽ admonuit: qui baptismus pœnitentiæ

A

2. *Baptismus Ioãnis pœnitentia est, & quomodo in remissionem peccatorum.*

dicitur, quia quos baptizauit, ad pœnitentiam hortabatur: vt qui baptismum illum accipiebant, sua peccata confitebantur, sicque se pœnitere monstrabant. Rursus ad hoc baptizauit, vt baptismum suscipientes, per illum in aqua ad cordialem contritionem & humiliationem prouocarentur, sicque ad suscipiendum deuotè baptismum Christi, & gratiam eius disponerentur. Sic quoque baptismus Ioannis fuit *in remissionem peccatorum*, non causaliter, aut directè, sed dispositiuè, seu præparatoriè: quia per modũ iam dictum baptismus Ioannis aptauit, præparauitq́; homines ad Christi baptismum, vt infrà dicetur. Primo modo

B

exponit Greg. dicens, Baptisma quod peccata solueret, quia dare non potuit, prædicabat, vt sicut incarnatũ

1. Gregor.

Patris Verbum præcurrebat verbo prædicationis: ita baptismum pœnitentiæ, quo peccata soluuntur, præcurreret suo baptismate, quo peccata solui non possunt. Amb.

2. Ambros.

l. 2. in Luc. cap. 10. Et ideò, inquit, plerique sancto Ioanni typum legis imponunt: eò quòd lex peccatum denunciare potuit, donare non potuit. Lex enim vnumquẽque, qui viam gentium sequebatur, reuocat ab errore, restringit à crimine, pœnitentiam suadet, vt gratiã consequatur. Lex

C

autem & Prophetæ vsque ad Ioannem, Ioãnes autẽ præ-

Damascen.

nuncius Christi. Damas. lib. 4. de fide Orthodox. cap. 10.

Qualis fuit Ioãnis baptismus.

Hoc enim, inquit, Ioannis baptisma elementarium erat, & rudimentarium, eósque qui baptizabantur, ad pœnitentiam ducens, vt Christi fidem postea amplecterentur.

Theoph.

Theophy. in Luc. Neque enim baptisma Ioannis *remissionem peccatorum* habebat: sed ad remissionem conferebat,

Ioannis baptismus non contulit remissione peccatorum.

hoc est præparabat homines, vt acciperẽt Christi baptisma, quod habebat remissionem peccatorum, Hieronym. tom. 2. l. aduersus Luciferianos. Vt enim antè præcursor Domini, sic & baptisma eius præuium dominici baptis-

D

matis fuit. Qui de terra est, aiebat, terrena loquitur. At qui de supernis venit, super omnes est. Et iterum: Ego baptizo vos in aqua, ille baptizabit vos in spiritu. Si autem Ioannes, vt confessus est ipse, non baptizauit in spiritu: consequeretur neque peccata dimisit quia nulli hominum

Hierony. Gregor. Papa.

sine Spiritu sancto peccata dimittuntur. Gregor. Papa in hom. Cunctis legentibus liquet, quia Ioannes baptismũ pœnitentiæ non solum prædicauit, verumetiam quibusdam dedit: sed tamen baptismum suum in remissionem peccatorum dare non potuit. Remissio enim peccatorum in solo nobis baptismate Christi tribuitur. Cyrill. Hierosl.

E

Cyrill. Hierosol. *Ioannis encomia.*

Catech. 3. Veteris testamenti finis, & noui principium est baptismus Ioannes erat dux eius, quo maior inter natos mulierum nullus: qui finis erat Prophetarum: omnes enim Prophetæ & lex vsque ad Ioannem. Et ideò erat rerum Euangelicarum principium. Initium enim Euangelij Iesu Christi, & quæ sequuntur. Erat Ioannes baptizãs baptisma. Etiamsi dixeris Heliam Thesbiten esse in cœlum assumptũ: attamen non est hic maior Ioanne. Enoch translatus est: sed non maior est tamen Ioanne. Moyses maximus legislator, & omnes Prophetæ: sed non maiores Ioanne. Non ego Prophetas Prophetis audeo compa-

F

rare: sed ipse Dominus noster & illorum, & Dominus Iesus pronunciauit, Maior inter natos mulierum Ioanne nõ surrexit. Non inter natos virginum, sed mulierum. Magni serui ad conseruos cõparatio: filij verò ad seruos minimè comparanda est gratia & excellẽtia. Paucis demum interiectis: Magnus, inquit, Ioannes. Sed quid is ad Do-

August.

minum? Magnifica vox clamantis: sed quid ad domum? Clarissimus præco: sed quid ad legem? Bonus ille qui in aqua baptizabat: sed quid ad illum, qui baptizabat in spiritu & igne? Augustin. tom. 7. lib. 5. de baptismo contra Donatistas, cap. 10. Quapropter, inquit, quanquam ita credam baptizasse Ioãnem in aqua pœnitentiæ in remissionem peccatorum, vt ab eo baptizatis in spe remitterẽtur peccata, re ipsa verò in Domini baptismo id fieret: sicut resurrectio, quæ expectatur in finem, spe in nobis facta est, sicut dicit Apostolus (Ephes. 2.) quia simul nos excitauit, & simul nos sedere fecit in cœlestibus. Ita ministerium suos præparabat, vt Christi gratia fruerentur, dicens,

Remittere in spe peccata aliud est, quàm remittere ipso actu.

Pœnitentiam agite. appropinquabit enim regnum cælorum. Ita paucis verbis summam ferè totius Euãgelicæ prædicatio-

A

Pœnitentia est semen diuinæ gratiæ.

nis complectebatur. Sed & isdem verbis Christus & Apostoli Euangelij promulgationem orsi sunt, vt legitur Matth. 4. & 10. Hoc etiam argumentum fuit Paulo, cum Athenis esset, vt habetur Act. 17. *Μετανοεῖτε*, inquit, resipiscite, & pœnitentiam agite, *μετάνοια*, resipiscentia qua quis post lapsum ad mentem redit. Nec tantùm ad mentem refertur, sed ad ipsum etiam opus, ad emendationem vitæ, adeóque ad totam hominis conuersionem. Quod apertè declarat Petrus, cùm (Act. 3.) dicit, Pœnitentiam agite, & conuertimini. Posterius enim prioris declaratio est. Mox subiungit, quare pœnitendum sit: Vt

B

deleantur peccata vestra. Esaias cap. 45. dicit, Et salui eritis. Quid sit autem conuerti, in fine eiusdem capitis explicat Petrus his verbis: Vt conuertat se vnusquisque à nequitia sua. Hieremias item, cap. 18. Si pœnitentiam egerit gens illa à malo suo. Et 36. Si fortè audiente domo Iuda vniuersa mala quæ ego cogito facere eis, reuertatur vnusquisque à via sua pessima. Resipiscit autẽ, & ad mentem redit, cui superior vita displicet, vt meliùs tandem &

Tristitia pœnitentiam.

sapientiùs sese in conuersatione habeat. Sic 2. ad Corin. cap. 7. Gaudeo quia contristati estis ad pœnitentiam. Cõtristati enim estis secundum Deum, ita vt in nullo detri-

C

mentum patiamini ex nobis. Quæ enim secundum Deũ est tristitia, pœnitẽtiam in salutem stabilem operatur: tristitia autem seculi mortem operatur. Vbi primùm definit pœnitentiam, prout resipiscentiam sonat: hæc enim tristitiam, & displicentiam prioris conuersationis operatur. Definit & pœnitẽtiam, pro fructu illius displicẽtiæ, nimirùm pro satisfactione, qua quis admissa peccata quodammodo cõpensat, seipsum punit, & sui ipsius iudiciũ facit: quomodo frequenter à Theologis vsurpatur, sicut & ab Aug. sumitur in lib. de pœnit. Itaq; duo nobis insignia sacramẽta, & quasi tabulas post naufragiũ Ioãnes præsigna-

D

bat, baptismũ scilicet, & pœnitẽtiã. Hesych. l. 7. in Leuit.

Hesych.

c. 26. vbi de redimẽda possessione, quã quis Dño vouerit inter duos Iubileos, agitur. Duorum, inquit, hîc annorum remissionis vel Iubilei memoriam facit, baptisma apertè insinuans, & pœnitẽtiam. Vterque enim annus remissio-

Preparatur ad Christum per pœnitentiã.

nis est, quia perfectam remissionem, vnus quidem per donum gratiæ, alter propter eos qui vacãt in oratione & ieiunijs, alijsq; operib⁹, quæ perficiũt pœnitentiã, possidet. Monebat igitur Ioannes, vt quisque peccata sua defleret, anteactã vitã exhorresceret, & sese ad remissionem peccatorũ præpararet; non quã ipse, sed Christus largiretur.

E

Vnũ hoc a nobis requirebatur, alterũ verò à Christo ex-

Athanas.

pectabatur. Athanas. lib. de incarn. verbi Dei, eiusq; corporali ad nos aduentu, scribit, ita oportuisse & nos præparari, & per Christũ reparari: cuius verba, quoniã sententiarũ & meditationis plena sunt, audiam⁹. Itaque, inquit,

Homines reparandi erant.

magis ac magis inualescente morte, ac corruptione cõtra homines perdurãte, genus quidẽ hominũ extinguebatur: ipse autẽ ille rationalis ad imaginẽ creatus homo obliterabatur, & opus illud à Deo factũ simul interibat, & mors ex lege vim suã cõtra nos obtinebat: nec vlla spes erat effugiẽdæ legis, quia illa à Deo propter præuaricationẽ lata

F

erat, fuitque ea res planè absurda & indecora. Absurdum enim, Deum in suis verbis mẽtiri, si (qui in lege statuisset morte moriturum hominem, quandocunque mandatum præuaricaretur) mortem tamen post præuaricationem effugeret, nec verbis illis astringeretur. Non verus Deus fuisset, si (quum dixisset nos perituros) non perissemus. Indecorum rursus erat, eos, qui semel creati erant rationales, & ipsius rationis participes facti, pariter extingui, & denuò ad non existẽdi naturam per corruptionem reuolui. Id enim indignum erat bonitate Dei, si

quæ

si quæ ab eo creata essent, in interitum abirent, ob diaboli aduersus homines fraudem. Quinimò indecentissimum erat Dei artem in hominibus extingui, vel per ipsorum incuriam, vel per dæmonis imposturam. Pereuntibus igitur rationabilibus hominibus, vnaque cum illis tanto opificio abolescente, quid (quæso) Deum, qui bonus erat, oportebat facere? Permitteretne corruptionem contra eos vim suam habere, ac mortem ipsis dominari? Ad quid necessum fuit eos vel semel creari? Præstabat eos non genitos, quàm genitos neglectui dari, & intercidere. Nam ex huiusmodi incuria magis imbecillitas Dei, quàm bonitas appareret, in sinendo opus suum perire, quàm si nunquam condidisset hominem. Si enim nunquam homines condidisset, nemo imbecillitatem in eo suspicaretur. Vbi autem eos condiderat, & esse voluerat, absurdum indecorúmque erat, eius opera interire, idque potissimùm sub ipsius opificis conspectu. Non igitur fas erat ita apparere, quasi ipse sineret hominem corruptioni mancipari, quia id indignum, ac minimè conueniens diuinæ bonitati. Vt igitur par erat istud in contrarium fieri: ita è diuersa, magna cum ratione obstabat lex, quæ de hominum interitu promulgata fuit. Absurdum quippè erat, ob nostram vtilitatem perdurationémque, Deum veritatis patrem, mẽdacem videri. Quid igitur ea in re factum oportuit, aut à numine agendum erat? Pœnitentiámne super præuaricatione ab hominibus exigere? Id enim Deo non indignum censueris, dicẽs, quòd quemadmodum ex præuaricatione corruptio nata esset, ita ex pœnitentia incorruptibilitas nasceretur. Atqui ista pœnitẽtia non ex æquo & bono cum Deo egisset. Nam ne sic quidem verus fuisset, si non perpetuò mortales in mortis detentione permansissent. Pœnitentia enim rem à sua natura non abducit, sed solummodò cessationem in peccando facit. Quocirca si duntaxat peccatum fuisset, nec corruptio subsecuta esset, pulchrè se haberet ista pœnitẽtia. Sin autem ideò homines, quia præuaricatio iam antecesserat, sub ea quæ est contra naturam corruptione detinebantur, gratiámq; imaginis in se perdiderant: quid (quæso) aliud decuit fieri, aut cuius opera ad recuperandam istam gratiam requirebatur, nisi solius Verbi, quòd ab initio omnia ex nihilo condiderat? Eius enim fuit, id quod corruptibile erat, iterum ad incorruptibilitatem reducere: & pro omnibus, id quod æquum, rationíque consentaneum erat, Patri præstare. Ex his colligitur, præparationem quidem Euangelij à pœnitentia sumi, sed illius consummationem à remissione peccatorum, & illorum expiatione, quæ per Christum solum fieri poterat, perfici debuisse. Et quidem Ioannes pœnitentiam prædicabat, & resipiscentiam omnibus persuadebat, qui Christum venturum expectabant: ita tamen vt remissionem peccatorum per Christum conferendam esse commonstraret: alioquin vana filij Dei incarnatio probaretur, nisi & ad ipsum remissio peccatorum remitteretur. Igitur sicut in vtres nouos nouum vinum mittitur, iuxta dictum Euangelicum: ita omnium renouari conscientiam oportuit, vt vinum nouum Euangelicæ doctrinæ admitteret. Neque enim caducis, iisque malè iactis fundamentis, aliquid quod stabile sit, superstrui potest. Renouari igitur ea oportuit. Ita nimirùm Christus ex corde, tanquam ex fonte, bona vel mala emanare dixit: (Matth. 15.) adeò vt si quis riuulum purgare voluerit, idem primùm in fonte facere debeat. Hinc est quòd Ioannes à mente & ipsius resipiscentia Euangelij promulgationem orditur. Et ne quis vanum aliquid & hominibus inutile ipsum promulgare arbitretur, cùm nouerit omnes spe quadam futurorũ ad laboriosum quodque allici: adiicit, *Appropinquabit enim regnum cœlorum.* Latina vetera exempla legunt in præterito, Appropinquauit. Quoniam regnum hoc iam olim à Deo per Prophetas promissum, & magno desiderio à sanctis Patribus expectatum, impleto iam tempore, efficaciam suam exertiturum erat, dicit illud appropinquasse. Hisce verbis & Christus, & Apostoli suum Euãgelium auspicati sunt, infrà 4. c. 17. & 10. *Regnum cœlorum,* id est, cuius rex Christus est cœlestis, & administratu spiritualis, carnali regno opponitur. Venit in has terras, vt in nobis regnet.

Cur Deus noluit hominem perire.

Ex pœnitentia incorruptibilitas.

Remissio peccatorum per solum Christum.

Reparari fundamenta oportuit.

Regnum cœlorum quid.

Ipse Christus Pharisæis interrogantibus (Luc. 17. & 20.) quando venturum esset regnum Dei: respondit, Non veniet regnum Dei, cum obseruatione: neque dicent, Ecce hic, aut Ecce illic. Ecce enim regnũ Dei intra nos est. *Regnum cœlorum* aliquando significat vitam illam beatã, qua fruuntur in alio seculo beati: Hic autem regnũ Christi, quo per spiritum suum, & fidem Euangelij in mentibus regnat electorum, iustificans eos atque saluans. Vt igitur omnia huius regni Christi spiritualia & cœlestia sunt, iure cœleste, & cœlorum regnum appellatur. *Sicut*
A *scriptum est in libro sermonum Esaiæ Prophetæ, Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini, rectas facite semitas eius.* Gregor. Papa. Idem verò Ioãnes Baptista requisitus quis esset, respondit, dicens: Ego vox clamantis in deserto, qui, sicut ante nos dictum est, ideò Vox à Propheta vocatus est, quia Verbum præibat. Quid autem clamaret, aperitur, cùm subditur, *Parate viam Domini, & rectas facite semitas eius.* Omnis qui fidem rectam, & bona opera prædicat, quid aliud quam venienti Domino ad corda audientium viam parat? vt hæc vis gratiæ penetret, lumen veritatis illustret: vt rectas Deo semitas faciat, dum mũ-
B das in animo cogitationes per sermonem bonæ prædicationis format. *Omnis vallis implebitur, & omnis mons & collis humiliabitur.* Quid hoc loco vallium nomine, nisi humiles: quid montium & collium, nisi superbi homines designantur? In aduentu igitur Redemptoris valles impletæ, montes autem & colles humiliati sunt: quia iuxta eius vocem, omnis qui se exaltat, humiliabitur, (Luc. 14.) & qui se humiliat, exaltabitur. Vallis etenim impleta crescit: mons autem & collis humiliatus decrescit: quia nimirum in fide mediatoris Dei & hominum hominis Iesu Christi, & Gentilitas plenitudinem gratiæ accepit, &
C Iudæa per errorem perfidiæ, hoc vnde tumebat, perdidit. *Omnis* enim *vallis implebitur*: quia corda humilium, sacræ doctrinæ eloquio, virtutum gratia replebuntur, iuxta hoc quòd scriptum est: Qui emittit fontes in conuallibus. Et vnde rursum dicitur: Et conualles abundabunt frumento. A montibus namque aqua delabitur, quia superbas mentes veritatis doctrina deserit: sed fontes in conuallibus surgunt, quia mentes humilium verbũ prædicationis accipiunt. Iam ista videmus, iam conualles frumento abundare conspicimus: quia illorum ora pabulo veritatis impleta sunt, qui mites & simplices, huic mũ-
D do despicabiles esse videbantur. Origen. homil. 23. in Luc. Videamus ergo, inquit, quid vox de verbo annunciet. *Præparate*, inquit, *viam Domino.* Quam viam Domino præparemus? nunquid corpoream? Aut potest sermo Dei tali itinere pergere? An intrinsecus præparanda est via Domino, & in corde nostro recta & æqualis semita componenda? Hæc est via, per quam ingressus est sermo Dei, qui in humani corporis capacitate consistit. Magnum est cor hominis, & spaciosum, & capax: nondum enim fuerit eius magnitudinem latitudinémque cognoscere. Vide quantam diuinorum sensuum magnitu-
E dinem capiat. Ipse, ait, dedit mihi eorum quæ sunt notitiam, rationem mundi scire, & opera elementorum, principium, & finem, & medietatem seculorum, temporum varietates, & translationem mensium, annorum circulos, & siderum sedes, naturas animalium, & furores bestiarum, spirituum violentias, & cogitationes hominum, diuersitates arborum, & vim radicum. Vides non paruum esse cor hominis, quod tanta capiat. Neque in corporis quantitate, sed in fortitudine eius intellige, quæ tantam scientiam capiat veritatis. Vt autẽ & simplices quosque quotidianis exemplis ad credendum adducam, quòd grande sit cor hominis, videamus. Quascunque vrbes transiuimus, habemus illas in animo, & qualitates, & situs platearum, murorumque, & ædificiorum in corde versantur. Viam, quam ingressi sumus, in memoriæ pictura ac descriptione retinemus. Mare, quod nauigamus, tanta cogitatione amplectimur. Non est paruum, vt dixi, cor hominis, quod potest tanta capere. Si autem non est paruum tanta capiens, consequenter in illo via Domini præparatur, & recta fit semita, vt ambulet in illa sermo Dei atque sapientia.

Gregor. Papa.

Quid valles & montes.

Origenes

Quæ via Domini.

cor hominis magnum.

Quomodo præparatur cor.

Præpara viam Domino per conuersationem bonam, & egregiis operibus tene semitam: absque offensa vlla deambulet in te verbum Dei, & donet tibi mysteriorũ suorum, aduentúsq; notitiã. Animaduertẽdũ autem, quòd, vt scribit Hieron. l. 11. Cõmentar. in Esa. Prophetã, c. 40. in ipsa Esaiæ Prophetia. Rectæ viæ Domini, & semitæ Dei nostri, impletio valliũ & montiũ, colliũmq; humiliatio & prauorum correctio, & asperorũ rupiũmq; cãpestria, & gloria Domini, & salutare Dei nostri non implebitur in Hierusalẽ: sed in solitudine Ecclesiæ, & in deserta gẽtium multitudine, de qua suprà legimus; Lætare deserta sitiẽs, exultet solitudo, & floreat quasi liliũ. Hęc enim deserta erat notitia Dei, & ab idolis tenebatur, humilis in confessione, erecta in superbia, aspera & intractabilis in feritate. Sed postquàm apparuit gloria Domini, *& vidit omnis caro Salutare Dei*, cũcta repentè mutata sunt, & via Domini præparata: ita vt appareret in solitudine gloria Dei, quãdo baptizatus est Dominus in Iordane, & aperti sunt cœli, & Spiritus sanctus in specie colũbæ descendit, & mansit in eo, vósq; Patris desuper intonãtis audita est, (Matt. 3.) Hic est filius meus dilectus, in quo mihi cõplacui, hunc audite. *Et omnis caro vidit Salutare Dei* quæ propterea appellabatur caro, quia priùs sanctum spiritum non habebat. De qua dicit & Dominus: Non permanebit spiritus meus in hominibus istis, quoniam carnes sũt. Illa autem caro videbit salutare Dei, de qua per Ioël idem loquebatur: (ca. 2.) Effundam de spiritu meo super omnẽ carnẽ, & prophetabunt. Quod nõ solùm illo tẽpore clamabat Ioannes, qui sermonis Dei præcursor & præuius, rectè vox appellatur: sed vsque hodie in deserto Gentiliũ Ecclesiarum clamant magistri, vt rectas faciamus vias & semitas in cordibus nostris Deo, impleamúrque virtutibus, & inclinemur humilitate: prærupta mutemus in recta, aspera vertamus in mollia, & sic gloriam Domini & salutare Dei videre mereamur. Cyrillus Alexandr. metaphoram istam Esaiæ paulò faciliùs & fusiùs explicat. Nã quod habet, *Omnis vallis implebitur*, &c. Sunt enim (inquit lib. 3. in Esaiam) quædam publicæ viæ, & semitæ minimè peruiæ, sed asperæ illæ quidem & inuiæ, vt aliquando allurgendũ sit ad montes & colles, aliquando per eosdem descendendum, nunc in præcipitiis pendeas, nunc in colles profundos deferaris. Sin contingat vt edita hæc & prærupta loca subsidant, & quæ in cauo ac profundo sunt, compleantur: tunc vndiquaq; recta erunt quæ erant obliqua, & campi plani, & via expedita, quæ quondã erãt aspera & abrupta. Hoc factum est intelligibiliter Seruatoris nostri potentia. Olim enim omnibus, vt sic dixerim, hominibus inaccessa erat via eximia, & Euangelicæ conuersationis semita parùm trita: quòd mens omniũ mundanis & terrenis esset detenta cupiditatibus, ac subiecta carnis iisdem fœdis moribus. Postquàm autem homo factus, atque caro secundum scripturas, in carne aboleuisset peccatum, & principatus ac potestates, & rectores mundi huius demolitus esset: æquabilem nobis, & ad currendum aptissimam viam pietatis efficit, nihil habentem accliue, vel in altum sublatũ, nihil cauum, aut deorsum, sed in campos magis cõplanatam. *Omnia enim obliqua facta sunt directa*: nec hoc solùm, sed & *apparebit*, inquit, *gloria Domini, & videbit omnis caro salutem Dei*: quia Dominus loquutus est. At quo pacto, & quomodo dicit gloriam Dei apparituram? Erat enim, & est vnigenitus Dei sermo, vtpotè Deus existens, & ex Deo patre arcana ratione natus, in deitatis præstãtia, super omnem principatum & potestatem, & thronum, & dominationes, & omne nomen quod nominatur, non solùm in hoc seculo, sed & in futuro: & ipse est gloriæ Dominus, & nouimus nos gloriam eius, etiamsi olim non nouerimus: quando sicut & nos, factus homo dispensatione, se potentia, operatione, gloria, Deo & Patri æqualem declarauit: omnia verbo suæ potentiæ ferens, miracula facilè peragens, creaturam increpans, mortuos excitans, & cætera mirifica citra laborem perficiens. Apparuit igitur gloria Domini, & contemplata est omnis caro salutem Dei, scilicet Patris. Saluatorem enim & redemptorem nobis misit de cœlo filium. Cùm enim lex nihil consummaret, & typica sacrificia non haberent

Hierony.

Ecclesia olim deserta.

Quod Dei salutare.

Quæ caro.

Cyrillus Alexand.

Montes terrena cupiditatum.

Quæ Dei gloria in Christo.

[A] [B] [C] [D] [E] [F]

vim abstergendi peccata, in Christo consummamur, & ab omni labe liberati, adoptionis spiritu honoramur. Hęc in illo gratia, quantum quidem ad scopum & animũ seruantis, per omnem carnem meauit, id est, per omnes homines. Carnem enim hîc intelligere oportet hominem. Siquidem videantur huius salutis expertes, verus tamen sic & Prophetæ sermo. Scopus enim & propositum honorantis, & seruare volentis attenditur, nõ desideria vocatorum expenduntur. Eadem est sententia Theophyl. in Luc. Cæterùm Hieronym. lib. 1. Comment. in Matth. occurrit obiectioni, quæ olim à Porphyrio facta est. Siquidem, inquit, istum locum, quem ex Esaia Lucas & Matthæus à Ioanne deprompt um narrant, Porphyrius Marci Euangelico principio comparat, in quo scriptum est, Initium Euangelij Iesu Christi filij Dei, sicut scriptum est in Esaia Propheta: Ecce mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam. Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini, rectas facite semitas eius. Cùm enim testimonium de Malachia, Esaiáque contextum sit, quærit quomodo velut ab vno Esaia exemplum putemus assumptũ. Cui Ecclesiastici viri plenissimè responderunt. Nos autem nomen Esaiæ putamus additũ scriptorum vitio: quod in aliis locis probare possumus, aut certè de diuersis testimoniis scripturarum vnũ corpus effectum. Quod idem confirmat in Psalmum 13. exemplo Apostoli Pauli in Epistol. ad Tim. 3. vbi hæc ex Psalte producit, Sepulchrum patẽs est guttur eorum quibus interim alia de Deuteronomio, & cæteris scripturæ locis inserit. Verùm quæ ad istius Prophetiæ explicationem & meditationem magis faciunt, ad alium locum remittimus. *Ipse autem Ioannes habebat vestimentum de pilis camelorum, & Zona pellicea circa lumbos eius.* Theophylactus. Ad pœnitentiam hortabatur etiam habitu: lugubrem enim gerebat vestem. Vt enim vestiũ aliæ nuptiales sunt, aliæ primogenitorum, aliæ prædilectorum filiorum, aliæ viduarum: ita saccus & cinis olim pœnitentium, vt manifestum est in Achab rege, Niniuitis, Dauide. Pœnitentia etiam, vt scribit Tertullianus, lib. de Pœnitentia, de ipso quoque habitu atque victu mandat sacco & cineri incubare, corpus sordibus obscurare, animũ mœroribus deiicere, illa quæ peccauit, tristi tractatione mutare: Cæterùm pastum & potum pura nosse, non ventris scilicet, sed animæ causa: plerunque verò ieiuniis preces alere, ingemiscere, lachrymari, & mugire dies noctésque ad Dominum Deum tuum, presbyteris aduolui, & aris Dei adgeniculari, omnibus fratribus legationes deprecationis suæ iniungere. Hæc omnia exomologesis vt pœnitentiam commendet, vt de periculi timore Dominum honoret, vt in peccatorem ipsa pronuncians pro Dei indignatione fungatur, & temporali afflictatione æterna supplicia non dicam frustretur, sed expungat. Quis enim arbitretur in coccino & tyrio pro delictis supplicãdum esse? Et quoniam vitæ Monasticæ typum Ioannes exprimebat, illam in vestium asperitate definiebat, præter ea nimirùm quæ interiorem hominẽ formare debent. Victus etiam austeritas, vt ex Palladij historia Lausiaca colligitur. Quod etiam Balaam his ad Iosaphath verbis testabatur, vt scribit Damasc. lib. de eorum historia, cap. 18. Victus quidem nobis ex pomis & stirpibus, quas solitudo cœlesti rore perfusa, & creatoris imperio parens, alit, nobis suppetit: ob quæ nemo est qui aduersus nos pugnam ineat, atque contendat, maiorémque partem, vt auaritiæ lex præscribit, arripere quærat: verũ vberrimè omnibus illaboratus cibus, & extẽporalis mensa proponitur. Quòd si quis fratrum, qui nobis vicini sunt, panis benedictionem afferat, hunc tanquã ad eorũ, qui cum fidẽ obtulerunt, benedictionem à diuina prouidẽtia missum suscipimus. Vestes autem nobis ex asperis ciliciis & ouium pellibus sunt, vetustæ omnes, atque ex variis pannis consutæ, imbecillam nostram carnem atterentes. Etenim eadem nobis est tum æstatis, tum hyemis vestis: quã etiam vt semel induimus, exuere postea nobis non licet, quousque vetustate confecta prorsus deleatur. Ad hunc enim modum, & frigoris & æstus molestiis corpus afflictantes, futuræ immortalitatis vestẽ nobis comparamus.

Caro quid.

Theoph. Hierony.

Ad Porphyrij calumnia responsio.

Theoph.

Habitus Ioannis pœnitentiam decebat.

Tertull.

Differentia vestium.

Quid in pœnitentia faciendum.

Typus Monastices in Ioanne.

Palladius. Damascen.

Vestes monasticæ. Greg. Nis.

Greg. Nanzanz. in Apologetico, postquàm è fuga rediisset, hac se solitudine, & vitæ austeritate delectatum fuisse scribit. Ego, inquit, Heliæ Carmelum animo agitabam, Ioannísque desertum, ac cœlestem eorum, qui hoc Philosophiæ genus profiterentur, viuendi rationem, præsentiaque omnia tempestatis instar existimabam, ac rupem aliquam, aut præruptum aliquem locum, aut exiguũ murum, conquirebam, quibus abtegi possem. Aliorum, inquiebam, sunt labores & honores, aliorum bella & trophæa: Mihi verò à bello abhorrenti oculos in meipsum conuersos habere sufficiat, vitámque vt potuero, instituere; & veluti tenui rate paruum quoddam pelagus transmeare, ac paupere hac mea & angusta vitæ functione paruam in altero seculo mansionem mihi comparare. Abiectus quidem fortassè cõsilium, verùm minori quoque periculo obnoxium, nimirùm æquo interuallo, & à summo fastigio & à casu distare. Hanc vitam duxerunt, quotquot in solitudinibus errantes; in mõtibus & cauernis & speluncis terræ, vt scribit Paulus ad Hebræos 11. egentes, angustiati, afflicti, quibus non erat mundus, in melotis & pellibus caprinis. Hieron. in Matth. *Ipse autem Ioannes habebat vestimentum de pilis camelorum*, &c. De pilis, inquit, habebat, non de lana. Aliud austeræ vestis indicium est, aliud luxuriæ mollioris. Zona autẽ pellicea, qua accinctus fuit & Helias, mortificationis cingulum est. Sunt autem, vt Rabanus in Mat. qui existiment, Ioannem crudas camelorum pelles accepisse, non paratas, usque ad domandam libidinem vsum esse. Verùm nullus est Euangelistarum, qui pellibus amictum illum, *sed è pilis camelorum*, scribant. Sic enim habet Matthæus (cap. 3.) ἔνδυμα αὐτοῦ ἀπὸ τριχῶν καμήλου, vestitus eius ex pilis cameli. Marcus verò (capit. 1.) ἐνδεδυμένος τρίχας καμήλου, indutus pilos cameli. τρίχες autem capillos, & pilos significant. Homer. in Βατραχομ.

Monastica vita austera.
Hierony.
Zona pellicea quid.
Rabanus.
Homerus.

ἀνεδεύοντο δ' ἐκ τρίχες πλεῖστον βάρος ἄλλον ἐπ' αὐτῷ.

Madentes autem pili plurimum onus trahebant in ipso.

Sumuntur & τρίχες pro villis ouium: nunc verò pro pilis camelorum. His nimirùm cilicia cõficiuntur, & aspera quæque perfricãdæ carni, quam domari oporteat. Horum autem vestimentorum mysteriũ requirunt Theoph. & Euthym. Theop. quidem in Matth. Dicunt, inquit camelum medium esse inter munda & immunda animalia. Nam quia ruminat, mundum est: quia autem vngulas non diuidit, immundũ est. Ioannes autem, quoniam ad Deum adducebat populum Iudaicum, qui videbatur mundus esse, & Gentilem, qui immundus, erátque mediator veteris & noui Testamenti, idcircò ferebat pilos camelorum. *Et Zonam pelliceam circa lumbos suos.* Omnes sancti introducuntur à scriptura cincti, veluti semper in opere existentes. Negligentes autem & delicati non cinguntur, vt nunc Sarraceni: vel quòd affectiones concupiscentiæ mortificarunt: pellis enim mortui animalis pars est. Hilarius in Matth. Pilis etiam camelorum vestis adtexta peregrinum Propheticæ istius prædicationis habitum designat. cùm exuuiis immundarum pecudum (quibus pares existimamur) Christi prædicator induitur, fitq; sanctificatum habitu prophetali, quicquid in nobis vel inutile fuerat antè, vel sordidum. Zonæ autẽ præcinctio, efficax in omne opus bonum est apparatus, vt ad omne ministerium Christi, voluntatis cingulo simus accincti. In esum etiam eliguntur locustæ, fugaces hominum, & ad omnem aduentus nostri sensum auolantes: nos scilicet, qui ab omni sermone & congressu Prophetarum impiis quibusdam corporum saltibus efferebamur, voluntate vagi, operibus inutiles, in verbis queruli, sede peregrini, nunc sumus sanctorum alimonia, & sanctas Prophetarum: electi sumus cum melle syluestri, dulcissimum ex nobis cibum, non ex aluearitis legis, sed ex truncis syluestrium arborum præbituri. Cæterùm quòd *cibus eius erant locustæ*, à variis variè interpretatur. Theophyl. in Matth. Quidam dicunt herbas esse locustas, quidam fructus agrestes. Euthym. in Matth. Quidam etiam locustas esse virgulta dixerũt, quidam herbas, alij verò insecti genus. Hilarius, in superiori sententia, eas pro animalibus sumit, cùm vocet illas fugaces. Thomas Aquinas in Matth. Locustæ

Theoph.
Mysterium horum vestium.
Hilarius.
Quid locusta significent.
Theoph.
Euthym.
Quæ erant istæ locustæ.
Hilarius.
Thom.

sunt animalia quædam apta ad comedendum. Albertus Magnus in Matth. Non puto quòd fuerunt locustæ vsitatæ, quia illæ venenosæ sunt: sed propter similitudinem saltuum potiùs quàm volatuum, quædam auiculæ Eremi sic dicebantur. Vocantur ἀκρίδες in Græco contextu, in Hebræo verò ארבה *Arbeh*. Sunt autem ἀκρίδες, locustæ, Iudæis quidem in vsum indultæ, vt legitur Leu. 11. R. Dauid in lib. Radicum, dictionem *Arbeh* deducit a רבה, *Ramah*, id est, multiplicauit, quòd sit species multa, vel, vt annotat Mercerus in Thesaurum linguæ Hebr. Sanctis Pagnini, quòd agminatim & magna copia gradiantur. Collectiuum est. De his vide Aristotelem de hist. animal. libro quarto, cap. 2. Exod. decimo. Ecce adducetas *Arbeh*. locustam in termino tuo. Et, Ventus Orientalis eleuauit *Eth-Arbeh*, locustam. Sic in Hebraico Matthæi contextu legitur, ... ארבה, *Veockelo haa Arbeh*: & eadẽ est Græca sententia, ὁ δὲ τροφὴ αὐτοῦ ἦν ἀκρίδες. Hæ autem Leuit. 11. inter munda animalia numerantur. Sic enim habet lex diuina: Quicquid ambulat super quatuor pedes, sed habet longiora retrò crura, per quæ salit super terram, comedere debetis: vt est Bruchus in genere suo, & Attacus, & Ophiomachus, ac Locusta. singula iuxta genus suum. Plinius lib. 11. histor. naturalis cap. 29. Locustas Parthis in cibo gratas esse scribit. Idem lib. 6. cap. 30. Pars quædam Æthiopum, inquit, locustis tantùm viuit, fumo & sale duratis, in annua alimenta: in quadragesimum vitæ annum non excedunt. Hermolaus Barbarus, lib. 1. Corollario 250. in Dioscoridem: In sacris certè literis, sunt quibus locustæ mandi solitæ, nõ animal insectum, sed herbam hoc nomine significent, inquit: in qua sententia magnus author Chrysostomus, & prior eo Athanasius fuisse creduntur: quasi pro animali accepta vescendo non essent: cùm tamen in Africa, vt Dioscorides commeminit, ad Leptin, cibo etiã frequenti comedantur, hodie quoque eas vulgò comedunt Ægyptij. Plinius & Indorum gentem quandam, & Æthiopum quoque partem locustis tantùm viuere, fumo & sale duratis in annua alimenta prodidit, post Diodorum, Strabonémque: vt ob id Acridophagi nomen habeant. Hieronymus l. 2. contra Iouinian. Orientales & Libyæ populos, inquit, quia per desertum, & calidam Eremi vastitatem locustarum nubes reperiũtur, locustis vesci moris est. Itaque nihil mirum est, si locustis animalibus vixisse Ioannes dicatur. Cibus quoque eius erat *mel syluestre*. Fuerunt qui rorem cœlestem in arborum folia congestum putarent. Theophyl. in Matth. Mel agreste est, quod à feris apibus conficitur, & in arboribus ac petris inuenitur. Idem habet Euthym. Et hoc, inquit, amarum est ac insuaue: & hoc tamen Ioannis in cibum erat. Ita nihil peregrinum, & aliundè conquisitum ei cibum præstitit, sed quod ipse solitarius locus dabat. Nimirùm omnia domandæ carni necessaria sunt, vestitus asperitas, & victus parcimonia & frugalitas. Potus autem ex Luca, mera aqua fuisse colligitur: dicẽte Angelo ad Zachariã patrem eius, Vxor tua pariet tibi filium, & vocabis nomẽ eius Ioannem. Et subdit, Vinum & siceram non bibet. Apta vtique & consentanea hæc externa omnia sunt, in eo qui cæteros suo exemplo ad pœnitentiam inducit. Basilius in Ps. 29. Sed &, inquit, lamentantur nobis Prophetæ, ad luctum nos prouocantes, vt simul ad cõsensionem, & cognitionem peccatorum nostrorum delati, ex Propheticis sermonibus, nostrum lugeamus exitium, laboribus multis & ærumnis nostram carnem affligendo. Et paulò pòst. Conscidisti saccum meum, ait Psaltes. Saccus enim ad pœnitentiam facit, cùm sit humilitatis signũ. Olim namque patres in sacco & cinere sedentes pœnitentiam egerunt. Inde factum est, vt permulti Iudæorum non modò prædicatione, sed & vitę Ioãnis austeritate, ad pœnitentiam incitarentur. Nam *tunc exibat ad eum Hierosolyma & omnis Iudæa, & omnis regio circa Iordanem.* Sicut enim Hieremias compedes ferreos gestauit ad designandam captiuitatem, Michæas autem, Vadam, inquit spoliatus & nudus, luctum faciam velut struthionum & draconum: sicut Ahias Silonites pallium in decem partes diuisit: & his olim externis signis populum alioquin ru-

Albertus Magnus.
Locustæ erant animalia.
R. Dauid.
Mercerus.
Aristotel.
Plinius.
Her. Barba.
Plinius.
Hierony.
Theoph.
Quid mel syluestre, & quale.
Euthym.
Afflictio carnis.
Basilius.
Austeritas vestitus & victus Ioannis turbas allexit.

dem inducebant ad earum rerum cognitionem, quas verbo prædicabanoIta & Ioannes non modò verbo, sed externis illis pœnitentiæ signis turbas ad pœnitentiam adhortabatur. Sed & Ioannes notus ex parentibus omnibus erat: vitæ sanctimonia & asperitas quemque alliciebant, vt in desertum se conferrent. Adde quòd à captiuitate Babylonica vsque ad id temporis, paucos Prophetas acceperant. *Et baptizabantur ab eo.* Theophylactus. Tametsi baptizabantur, attamen remissionem peccatorum baptisma Ioannis non habebat, sed solam pœnitentiam prædicabat, & ad remissionem peccatorum, hoc est, ad Christi baptisma ducebat, apud quem est remissio peccatorum. Chrysostom. hom. 10. prioris Operis in Matth. Sic Act. 1. Ioannes quidem prædicauit baptismum pœnitentiæ, & non ait, remissionis, sed vt crederent in aduenientem post eum. Cùm enim nondum pro peccatis mundi hostia fuisset oblata, cùm necdum Spiritus sanctus descendisset, nec peccatum est solutum, nec inter Dominum atque homines inimicitia sublata, nec maledictio expūcta: quomodo remissio peccatorum facta diceretur? Et quibusdam interiectis. Quia igitur propriorum obliuio peccatorum, sicut etiam Paulus ostendit, insolentes Iudęos aduersus Christi dona faciebat: è regione verò delictorum memoria, requirendi liberatoris, & consequendæ veniæ desiderium suscitabat: ad hoc Ioannes præparaturus, aduenit, suadens eis refugium pœnitentiæ: non vt castigarentur, sed vt humiliores pœnitédo facti, & peccatorum suorum crebriùs recordantes, ad dona remissionis accurrant. Quasi diceret: Ego illis confiteri peccata sua, & pœnitentiá agere persuasi, non vt castigarentur omninò, sed vt digniùs postea remissionis dona susciperét. Nisi enim seipsos antè damnassent, minimè gratiam requisissent. Ita Ioánes Chrysostomus occurrit obiectioni, quæ fieri posset. Cur ij, qui baptizabantur, *confitebantur peccata sua*, nisi & ipsorum remissionem Baptista conferret. Sed ita parabantur, inquit, vt propria infirmitate & morbo cognito, ardentiùs tandem medicum & saluatorem exoptarent, & susciperent. Erat igitur hoc baptisma typus pœnitentiæ, ad quem remissio peccatorum requiritur. Gregor. Nanzanzenus, Orat. in sancta lumina, Pœnitentiam baptismo comparat, illamque nuncupat lacbrymarum baptismum. Verùm, inquit, asperior est, & laboriosior, quo perfunditur ille, qui per singulas noctes lectum suum, ac stratum lacbrymis lauat: cui ipsæ quoque vitij cicatrices fœtent, qui lugens & contristatus graditur, qui Manassis resipiscentiam, ac Niniuitarum humilitatem misericordiam à Deo consecutam imitatur, qui Publicani verbis in templo vtitur, ac supra insolentem & superbum Pharisæum iustificatur: qui denique Chananeæ more deprimitur, & misericordiam implorat, & micas poscit, hoc est, canis vehementi fame correpti pabulum. Quòd autem pœnitentia non sit sine peccatorum confessione, & hoc baptisma Ioannis ostendit: quòd etsi remissionem peccatorum minimè conferret, sed tantùm pœnitentiæ typum haberet, ita tamen per confessionem suos præparabat. Basilius in Psal. 29. In propitiationem itaque peccatorum, inquit, remissionémve eorum quæ admisistis, confitemini de iis, quæ à vobis non rectè priùs, nec sobriè facta sunt. Et in Psal. 32. in hanc Dauidis sententiam. Diligit misericordiam & iudicium, misericordia Domini plena est terra. Vult, inquit, tui misereri iudex, si modò post admissa, humilē te factum & contritó. & malefacta plurimum deplorantem te inueniet. Insuper si quæ clam cæteris & in arcano designasti, prodideris & euulgaueris fratri citra pudorem vllum. Et idem in Regulis breuioribus, quæst. 288. ad interrogationem istam, An qui peccata sua confiteri vult, omnibus passim, & quibusuis ea confiteri debet, an certis quibusdam? ita respondet. Propositum benignitatis Dei in his qui peccant, perspicuum est ex eo, quod scriptum est Ezech. 18. Nolo mortem peccatoris, sed magis vt conuertatur, & viuat. Quoniam igitur conuersionis modus accommodatus esse debet ei qui peccat, & præterea opus est fructibus dignis pœnitentiæ, conuenienter verbis illis Ioannis Baptistæ, *Facite fructus dignos pœnitentiæ:* ne si fructus abfuerint, illa vsu eueniant, quæ confestim pòst denunciantur: *Omnis enim arbor quæ non facit bonum fructum, excidetur, & in ignem mittetur:* necessariò iis peccata aperiri debent, quibus credita est dispensatio mysteriorum Dei. (1. Cor. 4.) Siquidem rationem hanc in pœnitentia etiam veteres illos cernimus secutos fuisse, quando & in Euangelio (Matth. 3.) scriptum est, quòd Ioanni confitebantur peccata sua: & in Actis (cap. 16.) Apostolis ipsis, à quibus etiam cuncti baptizabantur. Sic Act. 19. multi credentium veniebant ad Paulum, confitentes & annunciantes actus suos. Sunt verò qui sic resoluendum putent, quòd se peccatores esse in genere confessi fuerint. Verùm non istud est, *τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν*, peccata sua confiteri. Nam quod cuiusque est, etiam proprium alicui esse dicitur. Non simpliciter fatebantur peccata, sed sua ipsorum peccata. Alij luxuriæ, alij ebrietati, alij auaritiæ, alij iræ, alij hypocrisi magis dediti erant: & hæc ipsa in quæ labebantur, alij aliter illa etiam propria confessione exprimebant. Quid quòd ad illam *ἐξομολόγησιν* adigebantur ex lege? Nec enim tantùm publica quædam pro totius populi delictis quotannis fiebat in die expiationis, cùm sacerdos impositis hirco emissario manibus, confiteretur omnes iniquitates filiorum Israël, vniuersaque delicta & peccata eorum, vt legitur Leuit. 16. quæ generalis confessio censenda est: sed & priuata & particularis specialium quorundam peccatorum ab iis agebatur, qui pœnitentiam agentes, sibi Deum propitium reddere volebant. Leuit. 5. Anima quæ iurauerit, & protulerit labiis suis, vt vel malè quid faceret, vel benè: & non fecerit, & idipsum iuramento & sermone firmauerit, oblitáque postea intellexerit delictum suum, agat pœnitentiam pro peccato. Textus Hebraicus pro eo, Agat pœnitentiam pro peccato, sic legit, והתודה אשר חטא עליה *Vehitnaddà asser hata haleia*. id est, & confessa fuerit quod peccauit super eo. Quod sanè ad expressam ipsius peccati confessionem refertur, vt & 70. Interpretum versio docet, quæ sic habet, *καὶ ἐξαγορεύσει τὴν ἁμαρτίαν, ἣν ἥμαρτεν κατ᾽ αὐτῆς*, & dixerit peccatum, in quo peccauerit in eo. Oportebat enim peccati circunstantias adferre, vt ex his, illius aut leuitas aut grauitas appareret. Hæc ergo particularis & specialis confessio ad legalem pœnitentiam requirebatur. Quinetiam tam necessaria est nobis, vt ab antiquis Patribus, Irenæo nimirùm lib. 1. contra hæres. & Tertull. l. de pœnitentia, *ἐξομολόγησις*, id est, confessio, pro pœnitentia vsurpetur. Cæterùm non est graue & laboriosum dicendum, quod factum est salutare, vt scribit ibidem Tertullianus. Nec enim erubescimus medicis & chirurgis corporalibus secretos quosque morbos & vlcera proponere: idque vt corpori bonam valetudinem restituant: quantò minùs pudor ille officere debet, vt interiora sacerdoti retegamus, & animæ salutem nanciscamur? Eccl. 4. Non cōfundaris confiteri peccata tua, & ne subiicias te omni homini pro peccato. Seligendi enim sunt etiam sacerdotes, qui te soluant. Ita seligitur Ioannes, vt cui Deus præter cæteros specialem authoritatem crediderit. *Videns autem multos Pharisæorum & Sadducæorum venientes ad baptismum suum, dixit eis, & ad turbas quæ exibant vt baptizarentur ab ipso, Progenies viperarum, quis ostendit vobis fugere à ventura ira?* Hinc manifestum est, multas apud Iudæos sectas fuisse: alij nimirùm Pharisæi, alij Essæi, alij Samaritæ. Iosephus lib. 18. Antiquit. Iud. cap. 2. docet à multis iam sæculis in priores tres istas sectas Iudæos fuisse diuisos: maximè temporibus Hircani innotuisse. Pharisæi è Phares, quasi diuisi: quòd cæteros ipsi, vt peccatores, à suo consortio abducerent. sederent illi in cathedra, sed omnia ad literam interpretabantur. Iosephus lib. 13. de Antiqu. Iudaic. 18. cap. Plurimas constitutiones non scriptas à Moyse, sed à maioribus acceptas, populo tradiderunt. Satis austeri illi in accubitu, in oratione vigiles, in continentia laudabiles, in vestitu grauiores, alligatis ad fimbrias spinis, circumuolantibus phylacteriis: verùm & ipsi hypocritæ, auari, cruenti, feroces, ignorabant filium Dei. 2. statuebant fatum. 3. addictiores astronomiæ, elementa animantia vocabant: iudicium verò fatentur. Epiph. lib. 1. tom. 1. hæres. 16. Quomodo verò potest iudicium esse &

Marginal notes: Theoph. — Chrysost. — *Non est pœnitentia, sine confessione peccatorum.* — Gr. Nanzi. — *Psal. 6. 37. 50. 43. 37* — Basilius. *Probatio cõfessionis peccatorum.* — Idem. — *Propria & expressa peccatorum confessio.* — *Alia generalis, alia specialis cõfessio.* — *Confessio peccati sub lege.* — *Peccata confitenda.* — Irenæus. Tertull. *Audacter confitendum.* — *Multæ sectæ apud Iudæos.* Iosephus. Pharisæi. — Idem. — Epiphan.

& fatum:id est, quare circa hominem est bona opera, aut malas res appetere? 4. Relinquebant grauiora leg. 5, externis addicti. 5. mundiciem & actum externum nimis efferebant. 6. præferebant donũ factum subuẽtioni parentum in necessitate.

Sadducæi. Philastrius.

Sadducæi verò, vt scribit Philastrius lib. de hæresib. ducebãtur à Sadoch Iudæo discipulo Dosithei. Sunt qui à *Tsadik* deducant, quasi sint *Tsadikim*, id est, iusti. Hi è diametro pugnarunt cum Pharisæis. Sicut enim illi strictiore conscientia, sic isti laxiore. 1. Non esse resurrectionem, quòd possit frater fratri suscitare semen:

A

indignum autem sit vnam mulierem tot habere maritos in resurrectione. Atqui neque nubent neque nubentur. Non est Deus mortuorum, sed viuentium. Negant Angelum aut spiritum, Act. 23. Dicunt in nostra esse potestate fœlicitatem & infortunium.

Ioseph. Philastrius. *Essæi.*

Iosephus Antiq. Iudaic. lib. 13 cap. 9. Hi cum cæteris Messiam purum hominem expectant. Philastrius. Essæi ab opere dicti, quòd ostentationem in Pharisæis detestarentur, mallẽt verò operatores esse: & Epicurismum Sadducæorum auersarẽtur. Vnde se ad extremam oram Iudææ ad lacum Asphaltiten

Essæorum vita monastica.

B

prope Iericho contulerunt. Hi omnium meliores. Ioseph. lib. 2. de bell. Iud. cap. 7. hæc de illis: quòd fuerint. 1. amore coniuncti. 2. à voluptatibus alieni. 3. intemperantias fœminarum cauẽt: vnde & nuptias fastidiunt. 4. cõtemnunt diuitias. 5. in commune viuunt, & per procuratores. 6. squalorem decorem deputant. 7. in singulis nulla domicilia, vbi in commune sectæ professores ex aliunde venientes excipiunt. 8. amantur tantùm propter latrocinia. 9. est apud eos curatio hospitum & vestimentorum. 10. tantùm est illis vna vestis & calceus. 11. nunquam quidquam alterutri vendunt. 12. solis ortum votis apud

C

Deum præcurrunt. 13. manibus laborant. 14. in silentio panem comedunt, præmissa benedictione. 15. eleemosynarij sunt. 16. nihil illis licet dare curatoribus, siue cognatis. 17. duobus saltem annis probant, quos admittant in consortium. 18. Hi demùm se voto alligant Deo, curatori, & consortio, & principibus, cætera abiurantes. 19. deprehensos in peccatis segregant, & humi manducare herbas iubent: cibo priuant, donec miserescẽtes humilitatis eos admittant. 20. senes honorãt, nec quid quod eis displiceat, faciunt. 21. discernuntur ab inuicem in quatuor ordines secundum susceptæ abstinentiæ tem-

D

pora. 22. pascuntur cibo verbi à præside. 23. contemnunt aduersa. 24. subrident illatam mortem per tyrannos. 25. animarum immortalitatem credunt. Ab his videtur ductum esse Monasticum institutum, quale etiam Philo Iudæus de vita supplicum describit.

Philo. *Samarita.*

De Samaritis suo tempore dicemus. Cæterùm duarum sectarum maximè meminerunt Euangelistæ, Sadducæorum omnium, & Pharisæorum, vt quæ essent in populo præcipuæ. De Pharisæis frequenter: de Sadducæis Matt. 23. de vtrisque Act. 23. Sciens Paulus quòd vna pars esset Sadducæorum, altera Pharisæorum, exclamauit in concilio, Viri fratres, ego Pharisæus, filius Pharisæi, de spe & resurrectione

E

mortuorum iudicor. Et cùm hæc dixisset, facta est dissensio inter Pharisæos & Sadducæos, & soluta est multitudo. Sadducæi enim dicunt non esse resurrectionem mortuorum, neque Angelum, neque spiritum: Pharisæi autem vtrasque confitentur.

Etsi ista secta sibi aduersarentur, conueniunt tamẽ ad Ioannem.

Porrò mirum est, quòd etsi inter se contendant, tamen omnes ad Ioannem conueniant: vnde quasi vi quadã adductos esse, aut ex celebritate nominis Baptistæ, aut ex nouo signo baptismatis, aut venientis Messiæ opinione, etiam & totius populi persuasione credimus.

Chrysost.

Siquidem, inquit Chrysostomus, homil. 10. in cap. Matth. 3. Præter plurimam vultus gratiam, & ad-

F

mirabilem hominis sanctitatem, illum post multa tempora Prophetam apparuisse lætabantur. Ipsum quoque prædicationis genus nouum erat atque diuersum. Nihil quippè vsitatum annunciabat ac solitũ, nulla prælia, nulla certamina, nullas de terreno hoste victorias: non morbos ac fames, non expugnationes Babylonicas ac Persicas, non vrbis captiuitatem, neque eorum omninò quicquam, quæ à Prophetis audire consueuerant: sed cœlum annũciabat, & illud quod ibi promittitur regnum, atque Gehennæ è diuerso supplicium. Propterea quanquam haud multò antè omnes, qui per solitudines aberrabant, trucidarentur, tanquam qui Iudæ & Theudæ complices essent: nihilo segniores tamen illi ad hunc concurrebant.

Nullam Ioannem aversatum est.

Neque enim Ioannes ad tale aliquid conuocabat, vt eis tyrannidem dissensionemque suaderet, aut huiusmodi temerarium aliquod & inconsideratum facinus, sed vt auditores ad cœlorum regnum vocaret. Ideò neque secum illos retinet, nec per eremum circumducit sequentes, sed venientes suscipit, & ad cœlestẽ erudiens Philosophiam continuò domum remittit: per omnia illos docens cun-

A

cta etiam terrena despicere, atque ad præmia regni futurorum bonorum, & in eorum quotidie desiderio cõcitari. Idem Chrysost. homil. 11. in Matth. Pharisæos ostendit à Ioanne quidem baptizatos fuisse, non tamen iis quæ prędicabat, credidisse.

Chrysost. *Alia voluntate Pharisæi, alia populus ad Ioannis baptisma confluebat.*

Atque vt discas, inquit, quoniã alia Pharisæi, alia verò populi ad eum voluntate veniebant, audi quomodo Euangelista illud quoque declaret: de populo quidem dicens, quia adueniebant vt baptizarentur ab eo, *confitentes peccata sua*: de Pharisæis verò haud similiter: quoniam Matth. 23. videns multos venientes ad ba-

B

ptisma, dixit, Serpentes, genimina viperarum. O admirabilem animi magnitudinem, stupendamque cõstantiam! quàm liberè illis loquitur omnibus, qui Propheticum semper sitiebant cruorem, quique in nullo erant serpentibus mitiores: quanta & ipsos, & ipsorum parẽtes libertate castigat! Sed dicat hîc aliquis, libertatem quidem illam fuisse præcipuam: cæterùm illud esse quærendum, verum rationem aliquam habuerit ipsa libertas.

An rectè fecerit Ioannes increpans Pharisæos ad eum confluentes.

Neque enim peccantes viderat, sed potiùs ad se conuersos conspiciebat: propter quod nec increpare debuerat, sed è regione laudare atque suscipere: quia scilicet vrbibus ac domi-

C

bus derelictis ad eremum cucurrissent, vt veritatem prædicationis audirent. Quid ergo dicemus? Non vtique illum absque consideratione tanta seueritate fremuisse, & neque præsentibus, neque absentibus pepercisse. Nam quia reuelante sibi Deo, cordis eorum occulta conspexerat, eósque superbum sapere de parentum nobilitate cognouerat, hanc illis perditionis esse causam, & hinc in vltimam eos sciebat præcipitatos esse desidiam, satis necessariè radicem arrogantiæ huius incidit. Propterea illos Esaias. (1. cap.) Sodomorum principes, & Gomorrhæorum plebem vocat. Et alter Propheta dicit: Num sicut filij

D

Æthiopum vos estis mihi? Et prorsus omnes ab hac eos persuasione deducunt, reprimentes illorum tumorem, qui illis innumerabilium causas pariebat etiam malorum. Sed Prophetæ, inquies, consequenter: siquidem illos peccantes videbant. Hic verò qua de causa, quáve ratione idipsum facit, cùm eos certè videat ad obediendum paratos? Proculdubiò vt illam duritiem molliret. Nam si sermonem ipsius diligẽter intendas, increpationi temperamentum laudis admiscet. Hæc quippè dixit admirãs quòd ea, quæ illis penè impossibilia videbantur vel fieri, implere potuerunt. Huiusmodi igitur increpatio in-

E

uitantis est potiùs atque ad vigorem animi coarctantis.

Quid per viperas significetur.

Cæterùm vocat Pharisæos *progeniem viperarum*, nõ ipsam procreationem viperarum considerans, quasi sint ex viperis procreati: sed indolem, malitiámque viperinam illis obijciens, quam ex vtero matris attulerunt, ita vt sua peruersitate maiorum malitiam referant. Ideò Dominus Matth. 12. Progenies viperarum, inquit, quomodo potestis bona loqui, cùm mali sitis? Nam ex abũdantia cordis os loquitur. Sic Matth. 23. Serpentes, progenies viperarum, quomodo potestis fugere à iudicio Gehennæ? vbi idem per serpentes, voce metaphorica, quod per progeniem viperarum indicatur, nempè inhærens serpentina

F

prauitas. Sic Christus obijciens Iudæis, quòd sint ex patre diabolo, non tantùm primam illam occupationem ac deformationem, qua Satan genus humanum in suam potestatem redactum, ex imagine Dei in suam transformauit, obijcit: sed etiam inhærentem diabolicam malitiam, quam secum ex vtero matris attulerint. Euthymius in Matth.

Euthym.

Itaque ipsos alloquens (inquit) *progenies viperarum* appellauit. Sicut enim viperarum proles, quum pariuntur, suas occidunt matres, exroso earum ventre: ita sanè Iudæi suos patres spirituales, puta Prophetas, oc-

ei de-

ciderant. Laudauit autem ipsos, dicens: *Quis demonstrauit*
vobis fugere à ventura ira? apparebat enim quòd sula ipso-
rum prudentia. Futuram verò dicit, vel quæ à Romanis
in obsidione futura erat: vel quæ à Deo in die iudicij,
quam ad pœnitentiam properando fugiebant. Erumpen-
do igitur ad Pharisæos ac Sadducæos dirigit sermonem:
eos autem spiritu discernens, hæc illis dicebat, qui Chri-
stum credituri erant, & ita iram prædictam omninò eua-
suri. Quòd si Lucas hæc turbis illum dixisse intelligit, ni-
hil inde turberis. Verisimile est enim bis hæc Ioannem
A dixisse, nūc quidem his, nunc verò illis. Admirabatur au-
tem Ioannes magnam ipsorum mutationem: quomodo
hi, qui Prophetas occiderant, ipsum quoque non occide-
rent, sed magis ad pœnitentiam venirent. Eandem sen-
Theoph. Aristotel. tentiam sequitur Theophylactus. Aristoteles lib. 6. de hi-
storia animaliom, 34. cap. hanc progeniei viperarum im-
pietatem describit. Vipera è serpētibus vna animal edit,
cùm intra se oua primùm pepererit. Ouum hoc vnius co-
loris, & Molicum piscium est: fœtus supernè consistit,
B nec cortice continetur, sicut nec piscium quidem: parit
catulos obuolutos membranis, quæ tertia die rumpan-
Viperis parricida cōparantur. tur. Euenit interdum, vt qui in vtero adhuc sunt, prorum-
pant. Singulos diebus singulis parit, plures quàm viginti.
Ex quibus intelligere licet, non semper quidem, sed quā-
doque viperarum catulos nasci cum morte parentis. Ea-
propter olim Lex duodecim tabularum cauisse videtur,
vt parricidæ simul cum vipera, quasi parricidarum geni-
Cyril. Hie. mina, assererentur. Cyrill. Hierosolym. aliunde vipera-
rum similitudinem depromit. Sic enim Catech. 3. hæc
verba Ioannis explicat. Non igitur sis deinceps vipera,
inquit: sed cùm esses aliquando genimen illius, exue pri-
C mæ illius iniquæ vitæ personam. Quilibet enim serpens
in angustum intrans, deponit senectutem, & vetustatem
per extrusionem exuit, corporeque denuò toto renoua-
Serpentum vndecim. tur. Sic & tu intra per angustam portam & strictam, affli-
gens temetipsum per ieiunium, expelle tuam perditio-
nem. Exue veterem hominem cum actionibus suis & dic
illud quod est in Cantic. 6. Expoliaui me tunica mea,
quomodo induar illa? Cęterùm si quis est inter vos homo
hypocrita & ostentator, deuotionem quidem simulans,
D non ex corde autem credens, Simonis Magi habens hy-
pocrisin, qui non vt gratiæ particeps sit, accedit, sed vt
perscrutetur, anxiéque speculetur id quod datur: audiat
& ipse à Ioanne: *Iam enim securis ad radicem arborum posita*
est. Omnis igitur arbor, quæ non facit fructum bonum, excide-
tur, & in ignem mittetur. D. Thom. Aquinas, vt ex Chry-
Thomas. Chrysost. Ambros. sost. hom. 12. in Matth. ita & ex Ambros. l. 2. in Luc. c. 11.
viperarum cum Pharisæis similitudines conciliat. Sunt,
inquit, similes in tribus. Natura enim viperæ est, quando
mordet aliquem, recurrere ad aquam: & si inuenit, non
Tria in vipera. moritur, aliàs moritur. Vnde Ioannes perpendens in-
1. Proprietas viperæ. tentionem eorum, quare veniebant ad aquam baptismi,
E dixit, *Progenies* &c. Sed quomodo venenati veniebant ad
baptismum? quia Ioannes promittebat remissionem pec-
catorum: vnde compellebat eos ad aquam, deponentem
prauam intentionem. Ideò dicit, Agite pœnitentiam: &
baptizabantur ab eo. Secunda proprietas est, quòd nascē-
2. do occidit parentes: vnde dicitur quasi vi pariens. Et isti
similiter. Infrà 23. Quem Prophetarum non occidistis?
3. Tertia ratio est: quia pulchritudo exteriùs, interiùs ha-
bens venenum. Isti enim pulchri sunt exteriùs quadam si-
mulata iustitia, interiùs habentes peccata. Infrà 23. Væ
F vobis, quia similes estis sepulchris dealbatis, quæ foris
apparent hominibus speciosa, intus verò plena sunt ossi-
bus mortuorum & omni spurcitia. Et secūdum hoc pro-
genies viperarum sonat in malum. Ambrosius exponit
Ambros. aliter, & dicit, quòd prudentia ascribitur serpentibus. In-
frà 10. Estote prudentes sicut serpentes. Vnde Ioannes
commendans eos de prudentia, quia veniebāt ad baptis-
mum, dicit, *Progenies.* &c. Primùm ergo quod inducit ad
pœnitentiam, est recognitio proprij peccati, secundum
est timor Domini iudicij. Prouer. 15. Per timorem Domi-
ni declinat omnis à malo. Iob. 19. Scitote esse iudicium.
Chrysost. Hoc est quod dicit: Quis demonstrauit, &c. Et scien-
dum, quòd Ambrosius & Chrysostomus exponunt de

præteritis, Rabbanus de futuris: vnde dicit, Quis demon-
strabit, &c. & secundum Ambrosium sic, *Progenies.* &c.
quasi diceret, *Quis demonstrauit* vt recederetis à malo? qua-
si dicat, Nullus, nisi Deus. Psal. 84. Ostende nobis, Domi-
ne, misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis. Se-
cundum Chrysostomum sic, *Progenies* &c. quia retinent
voluntatem peccati, *quis demonstrauit vobis fugere,* sicut vos
vultis? Non enim hoc didicistis à solo Esaia, quem ita
scribentem (cap. 1.) legitis, Lauamini, & mundi estote,
auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis.
A Non: quia dicit Dauid Psal. 50. Amplius laua me, Domi-
ne, ab iniquitate mea, & à peccato meo mūda me. Et pòst:
Sacrificium Deo, spiritus contribulatus: cor contritum &
humiliatum, Deus, non despicies. Rabbanus de futuro Rabbanus
sic, quasi diceret, Bonum est quòd agitis pœnitentiam:
quia aliter quis demonstrabit, &c. Ps. 138. Quò ibo à spi-
ritu tuo, & quò à facie tua fugiam? Legendum tamen esse
per præteritum ostendit dictio Græca ὑπέδειξεν, apud Gr. Papa. *Quæ sit ventura ira.*
Matth. & Lucam. Gregorius Papa in hom. *Ventura ira* a-
B nimaduersio est vltionis extremæ, quam tunc fugere pec-
cator non valet, quando nunc ad lamenta pœnitentiæ
non recurrit. 1. ad Thess. 5. Tunc repentinus eis superue-
niet interitus, sicut dolor in vtero habentis, & non effu-
gient. Item Apoc. 6. Dicent montibus, Cadite super nos,
& abscondite nos à facie sedentis super thronum, & ab
ira agni. Ierem. 25. Facta est terra eorum in desolationem
à facie iræ columbæ, & à facie iræ furoris Domini. Pro-
pterea Iob 19. Fugite à facie gladij. Ps. 138. Quò ibo à spi-
ritu tuo, & quò à facie tua fugiam? Non in Tharsis cum
Iona (Ion. 1. Tharsis enim interpretatur exploratio gau-
dij: sed cum Propheta in deserto pœnitentiæ. Psal. 54.
C Mansi in solitudine, Matth. 24. Tunc qui in Iudæa sunt,
fugiant ad montes. Orate ergo, vt non fiat fuga vestra in
hyeme, vel sabbatho. Albertus Magnus in Matth. per ad- Albe. Mag.
mirationem hoc dictum esse cēset, pensata qualitate tum
Sadducæorum, tum Pharisæorum: quia præsumptio Pha-
risæorum, inquit, non timet iram, quam putat se non me-
ruisse: & perfidia Sadducæorum eam reijcit, quam non
credit futuram. nimirùm, vt diximus, vt qui resurrectio-
nem, ita & iudicium abnegant. Quantam igitur vim ver-
D bi esse oportuit, quòd corda eorum demulceret, & ad tre-
mendum Dei iudicium commoueret? Quis eis fidem fa-
cere potuit, inquit Albertus? Errauerunt enim (Sap. 2.) &
excæcauit illos malitia eorum: & non iudicauerunt ho-
norem sacrarum animarum, nec mercedem sperauerunt
iustitiæ. Matth. 22. Dicit eis Dominus, Erratis, nescien-
tes scripturas, neque virtutem Dei. Esaiæ 10. Ad cuius
confugietis auxilium, aut vbi derelinquetis gloriam ve-
stram? Ioëlis 2. Magnus dies Domini, & terribilis valde:
& quis sustinebit eum? Esa. 30. Ardens furor eius, & gra-
uis ad portandum: labia eius impleta sunt indignatione,
E & lingua eius quasi ignis deuorās. Spiritus eius velut tor-
rens inundans vsque ad medium colli, ad perdendas gen-
tes in nihilum, & frænum quod in maxillis eorum. Dan.
8. Fluuius igneus circa thronum iudicis. Origenes ho- Origenes.
mil. 22. in Luc. Et magna, inquit, huic seculo impendet
ira: omnis iram Dei passurus est mundus: tantam vastita-
tem cœli, & latitudinem terræ, & stellarum choros, splē-
dorem solis & lunæ nocturnæ solatia Dei ira subuertet.
Hæc enim omnia propter hominum peccata transibunt.
Et olim quidem super omnia terrena venit ira Dei, quia
omnis caro (Genes. 6.) reliquerat viam suam super ter-
F ram: Nunc autem & super cœlum & super terram ventu-
ra est ira Dei. Cœli transibunt, tu autem permanebis (ad
Deum dicitur, Ps. 102.) & omnes sicut vestimentum ve-
terascent. Vide qualis & quanta ira mundum omnē con-
sumptura sit, & puniet eos qui pœna digni sūt, inueniēt-
que materiam in qua se exerceat. Vnusquisque nostrum
ex eo quod gessit, iræ materiam præparauit. Secundum
duritiam enim tuam, & impœnitens cor, thesaurizas tibi
iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei, vt dicitur
ad Rom. 2. Chrysostomus, hom. 11. in Matth. per admira- Chrysost. *Vnde ista cōuersio Pharisæorum.*
tionem hæc verba dicta esse recenset, vt qui ex impijs pa-
rentibus orti pietatem amplectantur, & pœnitentiam
agant. Vnde facta est, inquit, repentè tanta conuersio?

Quis

Quis voluntates eorum asperas mitigauit? quis vulnera immedicabilia curauit? Sed considera, inquit quo... ipsis omninò principus attertos, attonitósque reddiderit de Gehenna scilicet inferendo sermonem. Non enim aliquid vsitatum locutus est, neque dixit, Quis vobis demonstrauit bella vitare, & irruentes fugere impetus, barbarorũ captiuitates, morbos ac fames? sed aliud quoddam supplicium comminatur, quod nunquam certè illis fuerat manifestũ. Cuius autem vel ferreum peccatoris pectus horrendi huius iudicij meditatiò non molliat? quē non ad pœnitētiam inuitet? D. Effrem l. de armat. spirit. c. 5. Hei mihi, dilectissimi (inquit) quales tūc & quo animo futuri sumus, quando abstrahemur nudi & aperti? Vbi tūc nequitia? vbi tunc carnis fortitudo? vbi fallax inutilisque pulchritudo? Hei mihi, quomodo introducendi sumus ad tribunal illud horrendum? Vbi tunc humanæ vocis malè blanda suauitas? vbi mala improbáque fiducia? vbi tunc qui masculorum concubitum existimant voluptatem? vbi tunc illi, qui cum tympanis & instrumentis musicis vinum bibunt? vbi tunc illorum contemptus, qui sine metu vixerunt? vbi tunc deliciæ & luxus? Transierunt illa omnia, atque diffusa sunt vt mollis aër. Vbi tunc immodica cupiditas, & infinitus possidendi amor? vbi tunc superbia inanis & turgida, quæ cunctos execrans, se solam aliquid esse arbitratur? vbi tunc vanus & prorsus inanis humanus successus & gloria? vbi tunc tyrannus? vbi rex? vbi princeps? vbi magistratus? vbi hi qui gloriabātur in multitudine diuitiarum suarum, & Deum contemnebant? vbi Duces? Tunc profectò videntes admirati, conturbati, cōmoti sunt: tremor apprehendit eos: ibi dolores vt parturientis, in spiritu vehementi tunc contererentur. Hac ergo iudicij meditatione animos quantumuis feroces Pharisæorum & Sadducæorum emollit Ioannes. Et ne frustrà hoc timore mitterentur, adijcit, *Facite ergo dignos fructus pœnitentiæ.* quasi dicat, Nunc cùm mutandam esse in melius vitam, & deflenda peccata didiceritis, facite vt ne frustrà manus ad aratrum admoueatis. Quid enim proderit vobis Verbum aure acceptum, nisi & operibus illud adimpleatis? Quid nosse per pœnitentiam parandum iter Messiæ, nisi & pœnitentiæ fructus edatis? Quid denique proderit percelli terrore & expectatione terribilis illius iudicij, nisi simul ea caueatis, quæ vos damnationi æternæ, & gehennæ adiudicare possunt? Nec enim omni terræ creditum semen fructum centuplum adfert, nec omni corde acceptum verbum in vitam æternam fructificat. Euthymius in Matth. Quia ergo resipiscitis, scitote quòd non sufficit prauitatem duntaxat fugere: sed oportet virtutem quoque operari. Declina (inquit Psalmo 33.) à malo & fac bonum. Eadem est sententia Theophylacti & Chrysostomi. Druthmatus in Matthæum. Quisquis enim (inquit) de peccatis suis sollicitus est, vt ei remittantur per bona opera, à ventura ita fugit, quia festinat se tollere à sinistra parte hœdorũ, & fugit in dextram cum agnis: quoniam hœdi cruciabuntur, agni autē protegentur à Domino. Fructum autem dignum pœnitentiæ facere, est præterita mala fletibus punire, & bona è contrario agere: vt sicut exhibuimus membra nostra seruire iniustitiæ, ita exhibeamus eadem iustitiæ in sanctificationem. Vel fructus dignos pœnitentię agere, est malè commissa eleemosynis redimere. Basilius in Regulis breuioribus, interrog. 288. superiùs assignata, ad fructum pœnitentiæ retulit confessionem peccatorum. Cyrillus Hierosolymit. Catechesi 3. Qui sunt, inquit, pœnitētiæ fructus? Qui habet duas tunicas, det nō habenti. Qui habet escas, faciat similiter. Vis frui gratia Spiritus sancti, & cibis sensibilibus pauperes non reficis? Magna quæris, & parua non rependis. Ita eleemosynam, fructum pœnitentiæ assignat. Facite eleemosynam, & omnia munda sunt vobis, ait Christus. Origenes, homilia 21. in Lucam: Vultis, inquit, scire qui sunt fructus pœnitentiæ? Charitas fructus est spiritus. Gaudium fructus est spiritus, pax, patiētia, benignitas, bonitas, fides, mansuetudo, continentia, & reliqua huiusmodi. Si hæc omnia habuerimus, fecimus dignos fructus pœnitentiæ. In hoc maximè satisfactio pars pœnitentiæ attenditur. Chrysostomus homilia decima, in Matth. Operis imperf. Digni pœnitentiæ fructus sunt, inquit, cùm commissis peccatis aduersa facimus. Aliena rapuisti, incipe donare propria: longo tempore fornicatus es, à legitimo quoque vsu coniugij suspendere, ac perpetuam continentiam paucorum dierum castitate sæpius meditare: iniuria, vel opere quenquam, vel sermone affecisti, refer benedictionis verba: conuiciis te percutientem, nunc officiis, nunc beneficiis placare contende. Deliciis antea & temulentia diffluebas: ieiunio & aquæ potu vtrumque compensa, vt famem superes imminentem. Vidisti impudicis alienum decorem oculis: fœminam omninò iam non videas, maiore tactus cautione post vulnera. Gregorius Papa in homel. Obserua scilicet, quòd amicus sponsæ non solùm fructus pœnitentiæ, sed *dignos fructus pœnitentiæ* admonet esse faciendos. Aliud est namque fructum facere, aliud fructum dignum pœnitentiæ facere. Vt enim secundum dignos pœnitentiæ fructus loquamur, sciendum est, quia quisquis illicita nulla commisit, huic iure cōceditur, vt licitis vtatur: sicq; pietatis opera faciat, vt tamen, si voluerit, ea quæ mundi sunt, nō relinquat. At si quis in fornicationis culpam vel fortè, quod est grauius, in adulterium lapsus est: tantò a se illicita debet abscindere, quantò se meminit & illicita perpetrasse. Neque enim par fructus boni operis esse debet eius, qui minus, & eius qui ampliùs deliquit: aut eius qui nullis, & eius qui quibusdam facinoribus cecidit, & eius qui in multis est lapsus. Per hoc ergo quod dicitur, Facite dignos fructus pœnitentiæ, vniuscuiusque cōsciētia conuenitur, vt tantò maiora quærat bonorum operum lucra per pœnitentiam, quantò grauiora sibi intulit damna per culpam. Augustin. lib. 21. de ciuitate Dei, cap. 27. Hinc ergo quærendum est, inquit quæ dignæ fiant pro peccatis eleemosynæ: de quibus etiam Christi præcursor ille dicebat, Facite ergo dignos fructus pœnitentiæ. Proculdubiò non inuenientur eos facere, qui vitam suam vsque ad mortem, quotidianorum criminum perpetratione, confodiūt. Qui ergo dignas pro suis peccatis eleemosynas facit, priùs eas facere incipiat à seipso. Indignū est enim vt in se non faciat, qui facit in proximum, cùm audiat dicentem Dominum, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Irémque audiat Eccl. 30. Miserere animæ tuæ placens Deo. Hanc ergo eleemosynam, id est, vt Deo placeat, nō faciens animæ suæ, quomodo dignas pro peccatis suis eleemosynas facere dicendus est? Ad hoc enim & illud scriptum est: Qui sibi malignus est, cui bonus erit? Orationes quippè adiuuant eleemosynæ. Et vtique intuendum est, quod legimus Ecclesiastici 21. Fili peccasti, ne adiicias iterum, & de præteritis tuis deprecare, vt dimittantur tibi. Propter hoc ergo eleemosynæ faciendæ sunt, vt cùm de præteritis peccatis deprecamur, exaudiamur, non in eis perseuerantes, licentiam malefaciendi per eleemosynas comparare credamus. Idem tom. quarto, libro de vera & falsa sapientia, cap. 2. ex hoc loco veram pœnitentiam definit, quæ sese per opera manifestam faciat. Si fides, inquit, fundamentum est pœnitentię, præter quam nihil est quod bonum sit, appetēda est pœnitentia, quam constat in fide esse fundatam. Non enim potest arbor bona fructus malos facere. Pœnitentia itaque, quæ ex fide non procedit, vtilis non est. Oportet autem credi, remedium pœnitentiæ à Saluatore concedi. Si enim omnis pœnitentia sterilis esset peccatoribus, nequaquam reuocarentur ad pœnitentiam Christi interfectores, quam prædicauit Dominus mitis & mansuetus, & eius præcursor. Dicit enim, Fructus facite dignos pœnitentiæ: ostendens pœnitentiam non sterilem, sed dignè fructificare. Itaque dictio pœnitentiæ, in hac sententia, *Facite fructus dignos pœnitentiæ*, non pendet à dictione, Fructus, sed ab adiectiuo, Dignos: quemadmodum etiam in Græca sententia, *καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας*. Nam Dignus apud Græcos, gignendi casum habet. Huius autem sententiæ hic sensus erit. Si verè, ô Pharisæi & Sadducæi, vos peccatorum pœnitet, & ea propter baptismum suscipitis, vt & Christo viam præparetis, & remissionem assequamini: Si denique non fucato animo vos gregi pœnitentium inseritis, & ex eorum numero haberi vultis,

Meditatio iudicij ad pœnitentiam inducit. — D. Effrem. — Euthym. — *Qui fructus pœnitentiæ.* — Druthmar. — Basilius. — Cyrill. Hierosol. — Origen. — Chrysost. — Gre. Papa. — *Fructus digni qui.* — August. — *Qui faciant dignos fructus pœnitentiæ. Eleemosyna.* — Idem. — *Pœnitentia vera non est infructuosa.*

A B C D E F

qui

qui regno cœlorum inscribuntur, agite nunc, & veram vestram pœnitentiam esse ostendite. Ostendetis autem, si fructus dignos protuleritis: nimirùm rerum præsentium contemptum, vestri abnegationem, summam modestiam & humilitatem, & ardens pietatis studium. Hi nimirùm sunt fructus animi verè pœnitentis, & vitæ nouitatem seriò meditantis. Ponite igitur supercilium hoc vestrum, & vosipsos peccatores esse cognoscite, peccata deflete: & quò magis abundastis in delicijs, eò magis suscipite tormenta & luctũ: mortificate membra vestra super terram, & meo ipsius exẽplo castigate corpus vestrũ, & in seruitutẽ redigite, vt & Christũ, & ipsius gratiã adipiscamini. *Et ne velitis dicere intra vos, Patrem habemus Abraham*, id est, ne quemadmodum soletis, in genere paterno gloriemini, vt dicatis vos esse filios Abrahæ, tanquam id sufficiat ad iustitiam. Chrysostom. hom. 3. Operis imperf. in Matth. Quid enim prodest ei, quem sordidant mores, generatio clara? Aut quid nocet illi generatio vilis, quem mores adornant? Ipse se vacuum ab omnibus bonis actibus ostendit, qui gloriatur in patribus. Quid profuit Cham, quòd filius fuit Noe? Nónne separatus de medio filiorũ? Qui secundum carnem frater natus fuerat, secũdum animum factus est seruus: nec familia eius sancta potuit defendere impios mores. Aut quid nocuit Abrahæ: quòd patrem habuit Thare, luteorum deorum cultorem? Nonne separatus à genere suo, positus est in caput fidelium, vt iam non diceretur filius peccatorum, sed pater sanctorũ? Nec potuerunt gloriam eius sordidare paterni errores. Nam & aurum de terra nascitur, sed non est terra: & aurum quidem eligitur, terra autem cõtemnitur. Et stãnum de argento egreditur, sed non est argẽtum. Itaque argentum locatum seruatur, stannum autem foras expellitur. Melius est de contemptibili genere clarum fieri, quàm de claro genere contemptibilem nasci. Qui enim de claro genere clarus nascitur, gloria claritudinis eius, non est eius solius, sed communis videtur cum genere. Qui autem de contemptibili genere clarus egreditur, tota gloria claritudinis eius, eius solius est. Item qui de contemptibili genere contemptibilis nascitur, turpitudo contemptibilitatis illius, non est eius solius, sed etiam generis eius: Qui autem de claro genere, cõtemptibilis autem nascitur, omnis turpitudo illius, eius solius est. Ideò melius est, vt in te glorientur parentes, qui talem filium habent, quàm tu glorieris in parẽtibus. Sic & vos *nolite gloriari dicentes quia Patrem habemus Abraham* sed magis erubescite, quia filij eius estis, & sanctitatis eius nõ estis hæredes. Ipse enim vos suo testimonio conuincit, quòd velut de adulterio nati, non assimilamini patri. Sermonem dictum ad Iudæos conuertamus ad Christianos: quia Iudæi putabant se propter hoc solum esse saluandos, quia erant filij Abrahæ: sic & multi insipientes Christiani per hoc solum putant esse saluandos, quia sunt Christiani. Ad quos conuenienter dicit Ioannes. Nolite dicere quia sumus Christiani, sed facite dignos pœnitentiæ fructus. *Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ*. Lapis quidem durus est ad opus: sed cum factum fuerit opus ex eo, deficere nescit. Sic & Gentes cum difficultate quidem crediderunt: tamen credentes permanent in æternum in fide. Origenes homilia 22. in Lucam. Ita prophetat Ioannes, inquit, nouissimus Prophetarum, expulsionem prioris populi, & vocationem Gentium. Illis enim, qui de Abraham gloriabantur, dicit: Et ne incipiatis dicere in vobismetipsis, Patrem habemus Abraham. Et de Gentibus rursum loquitur: *Dico enim vobis, quia potest Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ*. De quibus lapidibus? Non vtique lapides irrationabiles corporeósque monstrabat, sed homines insensibiles, & quondam duros, qui quia lapides & ligna adorabant, impletũ est illud, quod in Psalm. 113. cantabatur: Similes illis fiant qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis. Verè qui faciunt idola, & qui confidunt in eis, similes sunt dijs suis: absque sensu, sine vlla ratione, in lapides lignáque conuersi sunt. Cùm enim tantum videant creaturarum ordinem, decorem, officium, tantam mundi pulchritudinem, nolunt de creaturis intelligere creatorẽ: neque considerant tantæ dispensationis aliquam prouidentiam, aliquem esse creatorẽ: sed sunt cæci, his tantùm oculis mundum videntes, quibus irrationabilia & iumenta & bestiæ vident. Non enim animaduertũt in his quæ vident ratione regi, aliquam inesse rationẽ. Hæc præterea quia dixerat Ioannes, Potest Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ: & nos igitur obsecremus Deũ, vt si quando fuimus lapides, vertamur in filios Abrahæ, pro his filiis qui eiecti sũt, & remissionẽ adoptionẽmque suo vitio perdiderunt. Vnum testimoniũ adhuc de lapidibus ponam. Siquidem in Cantico Exod. 15. Vertantur in lapides, donec pertranseat populus tuus, Domine, donec pertrãseat populus tuus iste, quem possedisti. Rogatur itaque Deus, vt paulisper conuertantur in lapides. Hoc enim Græcus sermo significantius sonat, ἕως ἂν διέλθῃ, donec pertranseat populus Iudæorũ. Haud dubium, quin postquam illi pertransierint, Gẽtes lapideæ esse cessabunt, & pro duro corde recipient humanã in Christo, rationabilẽmq; naturã. Tho. Aqu. in Matt. scribit, Ioannẽ tũ baptizasse in eo loco, quo populus Israël pedes sicco trãsiuit Iordanem ductore Iosue: & proinde lapides illos demonstrasse, qui erant & extra flumen, & in medio eius erecti mandato Iosue, in memoriam transitus illius. Anselm. in Matt. Cùm enim, inquit, iuxta Iordanem esset, ostendit ibi duodecim lapides, qui Gentiles præfigurabant. Iosue enim dum filios Israel in terram Promissionis introduceret, veniens ad Iordanem, fecit per orationem scindi illũ, & superior pars stetit, & inferior pars defluxit in mare. Cúmque trãsissent, præcepit duodecim lapides de alueo transferri in siccum, & duodecim de sicco in fluuium, in memoriam trãsitus Israël. Fluuius significat fluxum istius seculi: duodecim lapides significant Gẽtes, quæ priùs erant in fluxu huius seculi, dum idololatriæ studebant: Alij duodecim Iudæos, qui quasi extra fluxum erant, dum legẽ & cultum Dei habebant. Significauit ergo Iosue, quòd Iudæi submergerentur, & Gentiles ad fidem venientes, à fluxu seculi saluarentur, vel retraherentur, & filij Abrahæ efficerentur. Gregorius Papa in hom. Nec immeritò, inquit, lapidum nomine Gẽtes significatæ sunt, quæ lapides coluerunt. Vnde scriptum Ps. 113. Similes illis fiant qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis. de quibus nimirùm lapidibus filij Abrahæ suscitati sunt: quia dum dura corda Gentium in Abrahæ semine, id est, in Christo crediderũt, eius filij facti sunt, cuius semini sunt vniti. Vnde & iisdem Gentibus per egregiũ prædicatorem dicitur: Si autẽ vos Christi, ergo semen Abrahæ estis. Si igitur nos per semen Christi, Abrahæ semen existimus, Iudæi propter perfidiam, Abrahæ filij esse desierunt. Quia verò illo die tremendi examinis parentes boni malis filiis prodesse non possunt, attestante Propheta Ezechiele (cap. 14.) cùm dicit Noë, Daniel & Iob si fuerint in medio eorum, viuo ego, dicit Dominus Deus, quia filium & filiam non liberabunt: sed ipsi iustitia sua liberabunt animas suas. Et rursum. Quia boni filij nihil malis parentibus prosint, sed ad reatum potiùs parentum malorum proficiat bonitas filiorum, ipsa per se Veritas Iudæis non credentibus dicit: Si ergo in Beelzebub eiicio dæmonia, filij vestri in quo eiciunt? Ideò ipsi iudices vestri erunt. Hanc lapidum significationẽ pro Gentibus sequitur Clemẽs Alex. Orat. adhortatoria ad Gentes. Siquidem, inquit, lapidibus quoque insensibilior homo est ignorantia præditus, testis nobis accedat vox Prophetica veritati concinens, quæ miseretur eorum, qui sunt contriti in ignorantia & amentia. *Potens enim est Deus ex his lapidibus suscitare filios Abrahæ*: qui miseratus inscitiam, & cordis duritiem eorum qui lapidauerũt aduersus veritatem, excitauit semen pietatis in Deum, virtutem sentiens ex lapidibus illis, nempè Gentibus, quæ crediderunt lapidibus. Eundẽ sensum sequitur August. tom. 10. serm. 24. in Natali Domini. Albertus Magnus hoc reducit ad Dei potentiam non absolutam, sed ordinatam per consilium, quod est dispositio immobilis futurorũ, vt scribit in Matth. quia sicut Iudæos suscitauit de centenario & nonagenario, propter quod Abraham dicitur petra, & vulua Saræ cauerna laci. (Esa. 51.) Attendite ad petram de qua præcisi estis, & ad

caner-

Chrysost. *Vera nobilitas quæ.*

Melius illustrare progenitores, quàm ab iis illustrari.

Idem Christianis dici potest.

Origenes.

De quibus lapidibus filij Abrahæ.

Typus lapidum.

Tho. Aq. Vbi Ioan. baptizaret.

Anselmus.

Lapides à Iosue erecti.

Greg. Papa. *Lapidibus significati.*

Cl. Alex.

Augustin. Alb. Mag.

cauernam laci de qua nati estis: Ita adhuc eadem potentia potest suscitare & hos filios. Matth. 21. Auferetur a vobis regnum, & dabitur Genti facienti fructus eius. Malach. 1. Ab ortu solis vsque ad occasum magnum est nomen meum in Gentibus. Et præmittit: Non est mihi voluntas in vobis, & munus non suscipiam de manu vestra. Hic

Glossa.

sensus confirmatur ex Glossa, quę dicit, quòd in huius rei testimonium Deus de Sara genuit filium. Et est locutio impropria: quia corporalis (aliàs carnalis) actus non re-

Dei omnipotentia.

Thom. Aq.

fertur in Deum. Potest & istud ad absolutam Dei potentiam referri, vt scribit Thomas Aquinas, in Matth. si ad

A literam interpretetur. Hoc est enim primum fidei fundamentum, credere omnipotentiam Dei. Iob 42. Scio quia

Hierony.

potes, & nulla te latet cogitatio. Hierony. in Matthæum, ita simpliciter indicat Dei potentiam: quódque de nihilo cuncta fecerit, possit & de saxis durissimis populum procreare. Namque hominem è limo terræ, mulierem è costa hominis formauit, qui vxorem Loth in statuam salis trãsmutauit, non poterit rursus & ipsam statuam in mulierẽ reformare, & ex lapidibus homines facere? Denique qui verbo suo lapides in panes conuertere potest, vt ipse Satan agnouit, num & lapides in homines transformabit?

B Consimili argumento vsus est Christus, Luc. 19. Quòd si hi tacuerint, lapides clamabunt. Has omnes interpreta-

Euthym.

tiones Euthymius in Matthæum scribens coaceruat. Ne putetis, inquit Christus, quòd si vos absque fructu virtutum perieritis, nulli reliqui erũt Abrahę filij. Potest enim Deus de inanimatis his lapidibus suscitare filios ipsi Abrahæ. Etenim ipsum Isaac quoque suscitauit ei de inanimato ac lapideo Saræ vtero. Potest & alio modo dici. Ne gloriemini quòd originem habeatis ipsum Abrahã. Neque enim hoc vestrum bonum opus est, sed Dei bonum:

C qui potest, nempè omnipotens, de apparentibus his lapidibus suscitare filios ipsi Abrahæ. Quidam autem dicunt eos, qui è Gentibus crediderunt, his verbis insinuari: qui primùm ad veritatem obdurati & insensati, postea per fidem in filios adoptati sunt. Alij verò illos designari dicunt, qui tempore passionis Christi ob petrarum scissionem, per fidem in filios adoptati sunt: Hi autem & illi in Abrahæ filios cooptati sunt, vtpotè cum ipso æternæ hæreditatis participes. Propriè enim Abrahæ filij sunt, qui virtutes eius imitantur, & sorte ipsius in regno cœlorum digni habentur, siue ex Iudæis sint, siue ex Gentibus. Nã

D tantò maior est virtutis cognatio quàm sanguinis, quan-

Græca sententia.

tò anima corpore præstantior est. *Iam verò & securis ad radicem posita est.* ἤδη γὰρ καὶ ἡ ἀξίνη. vbi non ociosa est coniunctio γὰρ, enim. Indicat scilicet cum epitasi proximum instare periculum, nisi resipiscant. Siquidem quàdiu spes est remedij, stercoratione aut putatione subuenitur arborum vitiis. Cæterùm vltimæ desperationis indicium est, quoties securis admouetur radici. Chrysostomus homil.

Chrysost.

Prædicatio Ioannis quã-tã horrorem incutiat.

11. Operis perfecti in cap. Matth. 3. Nihil, inquit, terribilius hac ipsa exhortatione sermonis. Non enim adhuc il-

E lic falcem volantem, non destructionem sepis, non conculcationem vineæ comminatur: sed securim secantem, quodque multò est terribilius, imminentem, & iam tamque cædentem. Quia enim in Prophetarum verbis increduli, sæpè dicebant, Vbi est dies Domini? & veniat consilium sancti Israël, vt sciamus: eò quòd multa annorum spatia, quæ dicebantur, venirent: necessariè ab hac illos desidia retrahens, mala ipsorum vicina cõstituit. Id enim egit dicendo, & radicibus securim admotam esse monstrando. Nihil, inquit, est medium, sed ipsi iam radici imminet prorsus abscisio. Neque enim aut ramis minatur,

Ipsi radici minatur.

F aut fructibus, sed ipsi vtique radici: ostendens illos, si fortè neglexerint, immedicabiliter esse feriendos, & ne spẽ quidem curationis esse habituros. Non enim qui aduenit seruus, vt priores: sed profectò omniũ Dominus grauissimam certè contemptoribus suis, ac potentissimam inferens vltionem. Attamen cùm etiã maximè terruisset, non eos siuit desperatione concidere: sed, vt paulò superiùs, non dixit, Quoniam suscitabit Deus: verum, Quia potest suscitare filios Abrahæ, consolationem quandam admiscendo terrori. Ita huic quoque non ait, quòd radicem iã ipsam ictus securis attingat: sed, quia intertim posita sit, & radici prorsus admota, nec quicquam iam esse dilationis ostendit. Cumque, inquit, eam iuxtà admouerit, vos tamẽ facit ipsius incisionis authores: si velitis quippè conuerti, & esse meliores, securis ista remouebitur, nihil prorsus operata: si verò in iisdem studiis permaneatis, radicitùs arbores desecabit. Proptetea nec à radice remouetur: nec tamen aduersus radicem mouetur, & cædit: quorum vnũ agit, ne vosmetipsos in otiũ resoluatis: aliud verò, vt discatis vos posse etiam breuissimi temporis cõuersione saluari. Et idcircò vndique auget timorem, excitans eos ad pœnitentiam, & penè expellens. Nam & à stemmate abduci parentum, & in filiorum locum alios induci, & pœnam iam in ianuis assistere, & intolerabilia esse patienda. Vtraque hæc enim, quæ per radicem securimque mõstrauit, idonea erant etiam nimis iacentes, oppressasque torpore animas suscitare, & ad studiũ virtutis attollere. Al-

Alber. Mag.

Synagoga arbor est.

ber. Mag. in Matth. Igitur, inquit, sub metaphora comparat sententiam securi: & condemnandos comparat arbori, & præcipuè Synagogam, cui tunc impendebat securis. Ex modo loquendi dixit extirpandam esse funditùs Synagogam à radicibus: quæ radix fuit refugiũ in parte vna ad legis obseruãtiam cogens: & sacerdotium in parte altera, legem docens: quæ duo in proximo excindenda fuerunt: quia iam ambo illa ad Pontifices deuoluta fuerant, & illi se ad impietatem cõuerterant. Ratò autem in scriptura comparatur sententia securi, & comparatio est ad similitudinem præcisionis: & sæpiùs comparatur gladio.

Sententia securi.

Iob. 19. Fugite à facie gladij, quoniam vltor iniquitatis gladius est, & scitote esse iudicium. Esa. 27. Visitabit Dñs in gladio suo duro, grandi, & forti: super Leuiathan serpentem vectem, & super Leuiathan serpentem tortuosum. Apoc. 1. Gladius ex vtraque parte acutus de ore eius exibat. Gregorius Papa, in hom. Omnis enim arbor, in-

Greg. Papa.

quit, non faciens fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur: quia vnusquisque peruersus paratam citiùs Gehennæ concremationem inuenit, qui hîc fructum boni operis facere contemnit. Et idem libro 17. Moralium, in Iob, c. 24. vbi hæc leguntur: Conteratur quasi lignum infructuosum. Terra quippè, inquit, impios temporali sumptu alens, prædicationis insuper pluuia infudit: sed quia eorum vita nequaquam fructum boni operis protulit, statim hanc agricola abscidit, vt iuxta veritatis sententiã locum non occupet, quem tenere alius ad fructum valet.

August.

Augustin. tom. 9. lib. de contritione cordis, capit. 4. O quàm tolerabiliùs canis putridus fœtet hominibus, quã anima peccatrix Deo! Magis infœlix ista Deo, quàm illa hominibus. Anima peccatrix, arbor infructuosa es: vbi sunt fructus tui? Talis autẽ arbor digna est securi & igne, & digna succidi & incendi. Qui sunt fructus tui? Vtique spinæ pungẽtes, & amara peccata, quæ vtinam sic te pœnitendo pungerent, vt confoderent: sic amarescerent, vt

Hilarius.

euanescerent. Hilarius, can. 2. in Matth. Securis enim radicibus arborum apposita, infructuosa harum arborum cæde & concrematione, significat inutilis perfidiæ excidium conflagrationi Iudicij comparari. Ita quemadmodum obseruat Ambros. l. 2. in Luc. c. 11. Primùm quidem

Ambros.

Homines lapidibus & arboribus comparantur.

Ioannes homines lapidibus, demùm cum arboribus contulit. Exempli autem ideò facta mutatio est, inquit, vt illo comparationis processu, quidam hominis clementior profectus intelligatur. Nam illi antè deformes ad vsum, nodi ad ornatum, steriles ad fructum, irrationabiles ad profectum, tam in arborum speciem figurantur: quæ rationabili quodam naturæ munere, decorè ad vsum, ad aspectum venustè, ad fructũ opimè, surgunt cacuminibus, funduntur brachiis, replẽtur fructibus, frondibus vestiũtur. Atque vtinam nos fœcundarum vsum arborum possimus imitari, meritisque crescentibus longænæ humilitatis radice fundati, sublimes ab humore, decori ad speciem, adultos fructuosorum operũ vertices erigamus, ne Euãgelici securis agricolæ trunci radicẽ excidat. Vę enim

Succisio pœna æterna.

mihi est, si nõ Euãgelizauero. 1. Cor. 9. Sed vox ista Apostolica est. Væ mihi est, si non peccata defleuero: væ mihi est, si no media nocte surrexero ad cõfitendũ tibi, Vę mihi, si dolũ proximo meo fecero: vę, si nõ locutus fuero veritatem. Ad radicẽ securis est posita. Faciat fructum, qui

potest, gratiæ: qui debet, pœnitentiæ. Adest Dominus qui fructum requirat, fœcundos viuificet, steriles deprehendat. Anni tres sunt, ex quo venis, & fructum in Iudæis inuenire non potuit. Vtinam inueniat in nobis. Iussurus est succidi infructuosos, ne terram occupent. Sed qui adhuc non habet fructum, conetur vt afferat fructum. Bonus ille cultor agri interueniet pro nobis infœcundis, pro nobis fructuosis, vt detur spatium, patientia deferatur, ne fortè & nos aliquē Deo fructū non ferre possimus. Ita igitur, vt

Thom. Aq.

obseruat Thom. Aqu. in Matth. rescindit omnem desperationem, & pigritiam. Duabus enim rationibus nōnulli à pœnitentia retrahuntur. Alij, quia iudicium futurum non credunt. Eccl. 5. Ne dixeris, est mihi sufficiens vita. Ioh. 19. Fugite à facie gladij, quoniam vltor iniquitatum gladius est, & scitote esse iudicium. Alij verò, etsi credāt, retrahuntur tamen infirmitate carnis, & pigriores redduntur. Atqui 2. Petr. 3. Non tardat Deus promissionem suam, sicut quidam existimant: sed patienter agit propter nos, nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiā reuerti. Vtrumque igitur excludit Ioannes. Iudicium tādem successurum per venturam iram, & securim intelligit: & ne quis differat pœnitentiam, hortatur, cùm pro foribus vindicta illa diuina appareat. Iam enim, inquit, securis ad radicem posita est. Psal. 7. Nisi conuersi fueritis, gladium suum vibrauit, arcum suum tetendit, & parauit illum. Et parauit in eo vasa mortis, sagittas suas ardentibus effecit.

Duabus rationibus quidam retrahuntur à pœnitentia.

Hierony.

Sunt etiam qui per securim, intelligant comminationem horrēdi illius excidij, quod per Romanos postea illi Gēti illatum est: quod etiam Christus defleuisse legitur Luc. 19. & ex quo magnam illam tribulationem, quæ postremis temporibus successura est, expressit, dicens: (Matth. 24.) Veniet tempus quale non fuit, ex eo, ex quo Gentes esse cœperunt, vsque ad tempus illud. Hierony. in Matth. per securim, prædicationem verbi intelligit: nec interim excludit sensum iudicij diuini, cùm hic nobis per verbū incutiatur. Prædicatio, inquit, sermonis Euangelici, qui ex vtraq; parte acutus est gladius, securis appellatur: iuxta Hierem. Prophetam (c. 46.) qui verbum Domini securi comparat, cædenti petram.

Securis, excidium Hierosolymæ.

Athanas.

Athan. l. Quæst. ad Antioch. Princemē. q. 42. Radix, inquit, est fides: arbor verò est homo, & securis est finis hominis. Et hunc ille sensum sequi videtur, quòd fidem oporteat fructum bonorum operum per charitatem adferre: alioquin sicut, teste Iacobo, fides sine operibus mortua est, ita & securis, seu finis hominis, hanc fidem simul sit cum ipso homine resecturus, vt quæ tandem nō fructificet ad gloriam. Coincidunt quodammodò hæ omnes interpretationes. Tale enim istud est Ioannis, ac si diceret, Facite dignos fructus pœnitentiæ: alioquin non solùm ab Abrahę genere excidens, verumetiam vltrici excidio ex hac vita excisi, etiā in futuro pœnas æternas luens. An non vos continuæ dissensiones, nō Romanorum in gentem vestram imperium, non Herodis tyrannis, non labefactata Pontificum successio, non Ethnici vobis tributum imponentes, non toties prophanatum & direptum templum, admonet successuri magni cuiusdam excidij? An non illa propter peccata vestra & hypocrises euenire cognoscitis? An non Deum requirere impietates & sanguinem è manu vestra? Olim quidem quādiu in vobis spes melioris vitæ fuit, sustinuit vasa iræ in multa patientia, apta in interitum carnis. Nunc verò, si nulla expectatio vestræ resipiscentię superest, & indurastis corda vestra, quid aliud vobis quàm horribilis quædā diuini iudicij expectatio proponenda erit? An non videtis quousque parcat agricola arboribus suis? Eousque scilicet, donec fructum ferre desinant. At verò *omnis arbor, quæ non fert fructum, excidetur & in ignem mittetur.* Quemadmodum ergo infrugiferis arboribus fieri solet, vt, ne solū frustrà occupent, excidantur, & comburantur: ita vos electos è terra, quam frustrà hactenus incoluistis, & à spe regni cœlorum, quod frustrà expectastis, tā ingrati Deo, ignis iræ Dei consumet. Huc facit parabola de ficu, Luc. 13. Si non pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis. Dicebat autem & hanc similitudinem. Arborem fici habebat quidam plantatam in vinea sua: & venit fructū quærens in illa, & non inuenit. Dixit autem ad cultorem

Opera necessaria ad salutem.

vineæ: Ecce anni tres sunt, ex quo venio, quærens fructū in ficulnea hac, & non inuenio. Succide ergo illam. Vt quid etiam terram occupat? Chrysostom. hom. 11. Operis perfecti in Matth. Cū verò dicit, Omnis, vniuersum honoré carnalis nobilitatis excludit. Etiamsi ipsius, inquit, Abrahæ fueris nepos, & mille, à quibus ducis genus, Patriarchas enumeres, duplicem pœnam subibis, si bonorū fructuum inanis extiteris.

Chrysost.

Gregorius Papa in homilia, colligit, turbas magnam illam Ioannis comminationem intellexisse, qua non pauci tantùm è populo, sed omnes, quasi è radicibus arbos, exterminarentur. Non enim securim iuxta ramos positam, sed ad radicem dicit. Cùm enim, inquit, malorum filij tolluntur, quid aliud quàm rami infructuosæ arboris abscinduntur? Cùm verò tota simul progenies cum parente tollitur, infructuosa arbor à radice abscinditur, ne iam remaneat, vnde iterum praua soboles succrescat.

Greg. Papa.

Origenes homil. 23. in Luc. Huic autē sensui & Apostolicum illud congruit, (Rom. 11.) fractos esse ab hac securi infidelitatis ramos & succisos, vt amputaret ex arbore, non radicem, sed ea quæ ex radice pullularunt: vt in radice pristinæ arboris, rami possint oleastri inseri. Et hic quidem Origen. sensus ad Christi verba meliùs accedit. Nisi fortè Gregorius intelligat abscissam arborem, quæ è radice succreuerat, id est, Synagogam Iudæorum, ne iterum praua soboles Iudæorum succrescat, donec Gentium plenitudo subintrauerit. Interim tamen radix manet, manet Abrahæ fides, cultus, & religio, in quam fidelis quisque inseritur, vt filius Abrahæ dicatur. Non est excisus Abraham, aut irritæ factæ sunt promissiones, sed sumus hæredes illarum, conciues sanctorum, & domestici Dei.

Origen.

Reprobatio Iudæorum.

In quibus verbis Ioannis Baptistæ, inquit Grego. Papa, constat quòd audientium corda turbata sunt, cum protinus subinfertur: *Et interrogabant eum turbæ dicentes. Quid ergo faciemus?* Origen. hom. 23. in Luc. Ita tres ordines inducuntur sciscitantium Ioannem super salute sua: Vnus, quem scriptura appellauit populos exeuntes ad baptisma: alius, quem Publicanos nominat: tertius, qui militum appellatione censetur. Porrò obiurgationē, quam Ioannes ad Pharisæos maximè direxerat, turbæ velut omnibus factam interpretantur. Ita optimum est ex alienis periculis sapientiorem euadere. Idcircò terrore concussi, Quid, inquiunt, faciemus? Cōsilium requirunt, nec omninò animum despondent. Ita enim nos diuinæ comminationes concutere debent, vt interim à spe salutis minimè decidamus. Et ita interpretanda sunt omnia, vt si consilium accesserit, iram Dei, eius comitante gratia, euadere possimus. Non despondet animum Iob: sed, Etsi, inquit, occideris me, adhuc in te sperabo. Nec Psaltes, cùm dixit: In te Domine speraui, non confundar in æternum. Ita Act. 2. Iudæi cùm à Petro audissent, quàm grauiter in Christum Domini offendissent, adiecerunt: Quid faciemus, viri fratres? Isti verò, Quid ergo faciemus? quasi dicāt: Ergo nulla nobis superest melioris sententiæ expectatio? Ergo nos ab ipsa radice vltrix diuini iudicij securis abscindet, vt abscissi gehennę ignibus tradamur? An nō & istud nobis in spem asciscere possumus, quod Rex Niniuitarum, audita Ionæ cōminatione, vsurpauit: Quis scit, si conuertatur, & ignoscat Deus, & relinquat post se benedictionem? Atqui etsi securis nobis immineat, nondum tamen Synagogam & populum nostrū excidit. Itaque nihil desperatum esse censemus, si modò tuum consilium sequamur.

Ob comminationes non desperandum.

Origenes.

Rationales arbores sumus, vt meditatur Chrys. hom. 3. Operis imper. in Matth. vnde & in melius vitam commutare possumus, & simul Dei cōminationem à nobis auertere. *Respondens autem* Ioannes *dixit illis: Qui habet duas tunicas, det non habenti: & qui habet escas similiter faciat.* Euthy. in Luc. Per traditionem vestis ac cibi, inducuntur ad pauperum subsidium, communicationem, & mutuum amorem. Nā, vt diximus, eleemosyna gratissimus Deo pœnitentiæ fructus est. Cl. Alex. l. 3. Pędagogi, cap. 7. Fatetur enim scriptura, animę redemptionis pretium, esse proprias diuitias: (Prouerb. 13.) hoc est, si ditescat, saluus erit per elargitionem. Quemadmodum enim quicunque putei scaturiunt, exhausti in pristinam mensuram reuertuntur: ita etiam elargino, quæ est

Chrysost.

Euthymius.

Cl. Alex.

Eleemosyna potior est pœnitentiæ fructus.

bonus

bonus fons benignitatis, potum sitientibus communi-
cans, rursus augetur & repletur: quemadmodum ad vbe-
ra, quæ etiam suguntur, vel mulgentur, solet lac conflue-
Cyprian. re. Cypria. ser. 1. de Eleemos. Quàm necessaria, quàm be-
nigna est clementia diuina, quæ cum sciat non deesse sa-
natis quędam postmodum vulnera, dedit curãdis denuò,
sanandísque vulneribus remedia salutaria. Nunquã deni-
que, fratres charissimi, admonitio diuina cessauit, nunquã
tacuit, quominus in scripturis sanctis tã veteribus, quàm
nouis, semper & vbique, ad misericordiæ opera Dei po-
pulus prouocaretur, & cauente atque exhortante Spiritu
A sancto, quisquis ad spem regni cœlestis instruitur, facere
eleemosynas iuberet. Mandat & præcipit Esaiæ Deus:
Exclama, inquit, in fortitudine, & noli parcere. Sicut tu-
ba exalta vocem tuam, & nuncia plebi meæ peccata eo-
rum, & domui Iacob facinora eorum. Et cùm peccata eis
sua exprobari præcepisset, cúmque eorum facinora pleno
impetu protulisset, dixissétque eos, nec si orationibus &
precibus, & ieiuniis vterétur, satisfacere pro delictis pos-
se: nec si cinere & cilicio voluerentur, iram Dei posse le-
nire: In nouissima parte demonstrans solis Deum elee-
B mosynis placari posse, addidit, dicens: Frange esurienti
panem tuum, & egenos vagósque induc in domum tuã.
Si videris nudum, operi eum, & domesticos seminis tui
non despicies. Tunc erumpet temporaneum lumen tuũ,
& vestimenta tua citò orientur: & prębit ante te iustitia,
& claritas Dei circundabit te. Tunc exclamabis, & Deus
exaudiet te: dum adhuc loqueris, dicet tibi, Ecce adsum.
Chrysost. Chrys. ho. 14. in 1. ad Tim. 5. Gratias magis pauperi debet
is qui eleemosynam facit, quia dignatur accipere. Nisi
enim essent pauperes, peccatorum difficulter sarcinã po-
C neres. Medici sunt illi vulnerum tuorum, manus eorum
tibi medicamenta præstant. Non ita medicus, vt medica-
menta imponat, extendens manum curationem exhibet,
vt pauper, abs te vt accipiat, porrigens manum. Dedisti
pecuniam, & peccata simul exuisti. Huiusmodi & sacer-
Fulgentius. dotes: peccata enim populi comedunt. Fulgen. ser. de Cõ-
fessoribus, hos fructus nos reddere oportere monet, ne si
steriles apparuerimus, in ignem mittamur. Arbores su-
mus, fratres, in agro dominico constitutæ, inquit: Deus
autem noster est agricola. Ille nos compluit, ille colit, ip-
se fœcunditatem donat, ipse fructificandi gratiã submi-
D nistrat. Pluuia Dei est sermo sanctæ prædicationis: cultu-
ra Dei est infusio gratiæ spiritualis. Deus igitur præcepto
nos compluit, adiutorio nos colit. Dum compluit, aufert
à nobis ignorantiæ siccitatem: dum colit, bene viuendi
condonat vbertatem. Dum pluit, terram cordis nostri ir-
rigat: dum verò colit, de ipsa terra spinas & tribulos mũ-
danæ cupiditatis extirpat. Debemus itaque fœcũdari cœ-
lestibus pluuiis, debemus congrua fructificatione, mani-
bus superni respondere cultoris. Etsi non possunt omnes
arbores æquales fructus afferre, nulla tamẽ debet in agro
dominico sterilis permanere. Multùm metuenda est no-
E bis, fratres, illa sententia comminantis, qua dicitur: *Omnis
arbor quæ non facit fructum bonum excidetur, & in ignem mit-
Quid non timendum impio & rapaci. tetur.* Quòd si sterilitas in ignem mittitur, rapacitas quid
meretur? Aut quid recipiet, qui alienum tulerit, si semper
ardebit, qui de suo non dederit? Et si iudicium sine mise-
ricordia fiet illi, qui non facit misericordiam, (Iacob. 2.)
quale iudicium erit illi, qui fecerit & rapinam? Timea-
mus ergo, fratres, timeamus actus nostros. Obediẽs Chri-
sto vendat quæ possidet, & eleemosynam det, vt de terra
cor ad cœlum eleuet, vt auaritiam calcet, vt ad perfectio-
nis culmen tota mentis intẽtione festinet. Itaque, vt scri-
Greg. Papa. F bit Greg. Papa, in hom. per hoc quòd tunica plus est vsui
nostro necessaria, quàm pallium: ad fructum pœnitentiæ
pertinet, vt non solùm exteriora quęque, & minùs neces-
saria, sed ipsa valde nobis necessaria diuidere cum proxi-
mis debeamus, scilicet vel escam, qua carnaliter viuimus,
vel tunicam, qua vestimur. Inter hæc autem sciendũ est,
quantum opera misericordiæ valeant, cùm ad fructus di-
gnos pœnitentiæ, ipsa præ cæteris præcipiuntur. Hinc
etiam per semetipsam Veritas dicit (Luc. 11.) Date elee-
mosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. Hinc rursus
ait, (Luc. 6.) Date, & dabitur vobis. Hinc scriptum est,

(Eccle. 3.) Ignem ardentem extinguit aqua, & eleemosy-
na resistit peccatis. Hinc iterum dicitur, (Eccle. 29.) Con-
clude eleemosynam in sinu pauperis, & hęc pro te exora-
bit. Hinc bonus pater innocentem filium admonet, di-
cens: (Tob. 4.) Si multum tibi fuerit, abundanter tribue: An liceat habere duas tunicas.
si exiguum fuerit, etiam exiguum libenter impartiri stu-
de. Cæterùm torsit hæc Ioannis sententia nonnullos, pu-
tantes nefas esse duas tunicas, aut aliquid annonæ reposi-
tum habere: neque plus nobis retinere, quam sufficiat
vnicuique. Atqui & istud etiam de suppellectili dicetur,
de vasis, & cæteris quæ ad rem domesticam faciunt. Vn-
A de verò & hæc Pauli sententia confirmaretur, 2. Corint.
8. Vt vestra copia illorum subueniat inopiæ: nisi & copia
quædam nonnullis suppeterę possit, ita tamen vt alienæ
succurratur inopiæ? Hæc ergo sententia sic intelligenda
est, non quòd illos damnet, qui aliquid domi repositum
habent, sed illos, qui cum habeant, indigentibus nõ suc-
currunt. *Venerunt autem & Publicani vt baptizarentur.* Pu- Publicani qui.
blicani ij erant, quos Romani ad exigenda vectigalia,
subsidia, impositiones, cæterósque publicos reditus desi-
gnauerant: quibus hæc & certo quodam annuo pretio
B vendiderant: hinc nimirùm a publico dicti. Et hi quidem,
inita inter se societate, in omnibus & singulis ciuitatibus
& locis habebant, qui portus, pontes, vrbium portas, &
omnes aditus obseruarent, ne quid è manibus elaberetur.
Cuiusque etiam facultates & commercia scrutabantur.
Reddebant communem eorum quæ acceperant rationẽ,
& communibus societatis expẽsis publicas pecunias col-
ligebant. Eapropter omnibus modis in populum grassa-
bantur, & inmodica habendi cupiditate pertrahebãtur.
Nihil enim magis quàm extrema ditescendi libido, &
C effrænata auaritia, homines ad id munus subeundum im-
pellit. Quare & peculiaribus legibus eorum auaritia no-
tata fuit. Scribit enim Vlpianus: Quantæ audacia, quan- Vlpianus.
tæque temeritatis sint Publicanorum factiones, nemo
est qui nesciat. Ideóque eos Iudæi exhorrescebant, non
tam ob auaritiam extremam, quàm quòd illorum insti-
tutio publicæ omnium libertati & quieti aduersaretur.
Nam quòd ex publicis damnis sua cõmoda colligerent,
non satis illis erant consueta vectigalia & subsidia: sed
& communibus votis noua quædam requirebant, ex qui-
bus nouum etiam fœnus colligerent. Gratissimum vtique
D hominum genus Principibus, sed populo subditisq; per-
niciosissimum. Nam etsi Principibus tributa iure pen-
dantur, & iuxta Christi & Apostoli decretum, reddenda
sint quæ Cæsaris sunt, Cæsari: quæ Dei, Deo: & cui vecti- Principes caueant ab oppressione populi.
gal, vectigal, cui tributum, tributum: cauere tamen Prin-
cipes debent, ne quod Roboam populo minabatur, eiús-
que regni discissionem fecit, vt olim quidem ille flagel-
lis, etiam ipsi scorpionibus populum atterant. Populum
meum exactores sui spoliauerunt, inquit Dominus per
Prophetam: & inde magnas clades Reipublicæ suæ suc-
cessuras prædicit. Interim verò ducuntur, & isti Publica-
E ni aliqua conscientia: eaptopter enim in desertum con-
tendunt, nõ iam terrenos, sed cœlestes & spirituales ani-
mæ suæ thesauros conquirentes. Hinc factum est, vt etsi Quàm meliores sunt ipsi multis nostri temporis Publicanis.
aliis vitiis laborarent, quæ correctione egerent, genera-
lem tamen Publicanis omnibus doctrinam Ioannes tra-
deret. *Dixerunt enim ad illum, Magister, quid faciemus?* Non
tam nostra nos lucra temporalia, quàm æterna mouent:
nec tam terrenis diuitiis, quàm cœlestibus excidere ti-
memus. Quid enim nobis tot opes congestæ proderunt,
si, vbi breui tempore eas adepti fuerimus, nudi & miseri
hoc ex mundo emigremus? Quid prodest homini, si
F mundum vniuersum lucretur, animæ verò suæ detrimen-
tum patiatur? Aut quam dabit homo commutationem
pro anima sua? *Magistrum* autem honoris gratia vocant,
vt cuius doctrinæ discipuli facti sint. Ecce quàm breui isti
profecerunt, induratis interim Pharisæorum permultis.
Vnde & liberè ad eos dictum est: Ecce Publicani & me-
retrices præcedent vos in regno cœlorum. *At ille di-
xit ad eos: Nihil amplius quam quod constitutum est vobis, fa-
ciatis:* vel πράττετε, exigatis: πράττειν enim aliquando exi-
gere significat. Theophy. in Luc. Ita monet Publicanos, Theoph.
ne plus quàm constitutum est, extorqueant & exigant.

Euthymius. Beda.

Euthym. in Luc. Habebant enim constitutum de exactionibus, de quantitate, & qualitate exactorum. Beda l. 1. in Luc. Præcipit ergo Publicanis, ne vltra præscriptum exigant. Publicani enim, sicut etiam nomine probant, dicũtur hi qui vectigalia publica exigunt, siue qui conductores sunt vectigalium fisci, vel rerum publicarum. Necnon & hi, qui seculi huius lucra per negotia sectantur, eodem vocabulo censentur. Quos omnes pariter, in suo quẽque gradu, ab agẽda fraude coërcet: vt dum primò se ab alienorum temperarent appetitu, tandem ad propria cũ proximis communicanda pertingerent.

A

Augustin.

Augus. ser. 19. de verbis Domini, in Matth. Honesta planè Publicanorum interrogatio, ac sancti Prophetæ iusta responsio. Illi enim sollicitè interrogant, ne aut ignorantes, plus exigendo in peccatũ incidant, aut cessantes publicam decipiant functionem. Quot enim sunt, qui prætextu certæ cuiusdam colligendæ summæ, quæ fisco sancita sit, duplum etiam colligant, & populum opprimant? Non vetat quidẽ Ioãnes, ne Principis vectigal, tributa, & subuentiones colligant: vt enim illa iure debentur Principi, ita & iure colligi possunt: Sed prohibet, ne creditæ sibi huius commissionis occasione populũ opprimant, Principes calumniis subditorum obiiciant, quasi præter ea quæ cõstituta sint, tyrannorum more, subiectos spoliare contendant.

Quomodo tributa debeantur principibus.

B

Idem Aug.

Augu. serm. 19. de verbis Domini. Hic igitur moderatè præcipit, vt & iniquitas locum non habeat, & constitutum vectigal habeat effectum. Non enim dixit, Nihil exigatis: sed, Nihil amplius exigatis. Vnde intelligimus, quòd apud Deum non tam exactio, quàm iniqua exactio dãnetur. Dicit ipse Dominus: Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo. Igitur quod Cæsar præcipit, ferendum est; quod Imperator indicit, tolerandũ est. Sed hoc fit intolerabile, dum illud præda exactionis accumulat. Sed & ostendit vectigal, aut subuentionem, aut tributum nullum exigi posse, quod non fuerit constitutũ.

C

Constitutum autem dicitur, quod iure, quod ordine, quod sine populi grauamine, quod maturè, quod iustam ob causam definitum fuerit: nec quidẽ ab omnibus, sed his qui Reipublicæ clauum tenent, quique iuxta rectam rationem gradiuntur. Alioquin quis vetabit, quin id quod potentior quisque, seu pirata, seu latro, regioni alicui indixerit, *constitutum* dicatur? Nemo enim ignorat latrones illos, qui in montibus præruptis; quales Alpes aut Apennini sunt, habitant, a vicinis pagis exigere certas frumenti mensuras. Quid quòd & eo iure permulti in tutioribus locis vtuntur? An verò hoc constitutum esse censebitur? Ad authoritatem igitur, ad legem, & rationem constitutio vectigaliũ, cæterarũmque subuentionum referri debet. Itaque non approbat Ioannes temerarias & tyrannicas exactiones, quæ à pernicioso aulicorum quorundam consilio, auaritia, & crudelitate proficiscuntur: qui quoniam adinstar sanguisugarum, publico subditorũ cruore satiari non possunt, semper clamant, Affer, affer: Et tributa tributis, vectigalia vectigalibus imponenda esse censent. Non approbat Ioannes consilium Roboam de opprimendo populo prætextu tributorũ: nec illos, qui præter & contra omne consilium, hoc asserunt,

D

Aulicorũ inuenta ad opprimendum populum.

E

Sic volo, sic iubeo sit pro ratione voluntas.

Vult primùm exactiones illas constitui, demum colligi permittit. Constitui autem aliquid non potest, nisi præmisso consilio, aliisque omnibus quæ diximus. Aliud scilicet est voluntas Principis, aliud cõstitutio: quòd hæc præceps esse possit, ista verò minimè. Interim verò Ioannes innuere videtur, ne cui tributo aut vectigali colligendo se immisceant, nisi fuerit constitutum. Alioquin, sicut qui furtum celant, furibus communicant: ita & illi parem cũ oppressoribus populi damnationis sentẽtiam sibi acquirerent. Agentes enim & consentientes pari pœna plectuntur. Non modò digni sunt morte, qui talia agunt, inquit Apostolus, sed & qui consentiunt facientibus.

F

Eus. Cæs. Cassiodor.

Eusebius Cæsar. hist. Eccles. lib. 11. c. 16. & Cassiod. hist. tripartitæ lib. 9. c. 20. Beniuolum narrant cessisse scriniorũ præsidis officio promptiùs, quàm vt Iustinæ & Valentiniani impiis contra religionem constitutionibus subscriberet. Ea lex tutior est, vt ne quid contra pietatem & leges agamus. Quòd si constitutum vectigal fuerit, ita exigendum est, vt ne hilum quidem plus extorqueant. Alioquin exactores illos, vt in populo suo perniciosissimam pestem, per Christum auferendos & conterendos Prophetæ pronunciant: tantũ abest, vt illis spem in Christo relinquant. Esai. 9. Sceptrum exactoris eius confregisti, sicut in die Madian. Zach. 9. Et non transibit amplius super eos exactor. Esa. 14. Dominabuntur in exactores suos. Ideò scilicet Hieremias Babylonicis exactoribus insultat, dicens: Vbi est aurum Madcheua, id est, exactio auri tributarij?

A

Aliud enim est Publicanus, aliud & exactor: cũ possit Publicanus ex constituto tantùm exigere, exactor autẽ plus aliquid dicat. Exactores enim pro tortoribus populi accipere possumus, Publicanos autem pro collectoribus & receptoribus. Leuit. 19. Non facies calumniam proximo tuo, nec vi opprimes eum. Alioquin clamat per Esaiam, (cap. 3.) Rapina pauperis in domo vestra. Quare atteritis populum meum, & facies pauperum commolitis?

August.

August. serm. 19. de verbis Domini. Hoc autem quale est, inquit, quòd hi qui vectigalia & tributa colligunt, fraudes suas ac rapinas commodum vocant: cùm ipsa præda inferatur incommodum? Illud autem addunt sceleribus suis, vt quos indefensos viderint, ipsos potiùs persequantur, & putent se necessitates decepisse publicas, nisi domos deceperint orphanorum.

B

Idem Aug.

Idem Ep. 54. ad Macedonium, illos ad restitutionem teneri docet. Qui verò, inquit, cõtra ius societatis humanæ furtis, rapinis, calumniis, oppressionibus, inuasionibus abstulerit, reddenda potius quàm donanda censemus. Huc ergo Ioannis exhortatio tendit, vt Principibus & populo, quæ sua sunt, reddãtur: Non opprimatur populus, sed neque Princeps suo iure destituatur. *Interrogabant autem illum & milites, dicentes, Quid faciemus & nos?*

C

Beda.

Beda in Luc. Quantam beati Baptistæ sermo virtutem habuerit, quantumque mentem audientium concusserit, hinc probatur, quòd etiam milites & Publicanos ad consilium salutis suæ coëgerit inquirẽdum. Ecquis verò tantam in militibus religionis & suæ salutis curam fuisse existimasset, nisi hęc nobis ab Euangelistis proderẽtur? Quid enim tale requiras à nostris militibus, qui tamẽ se Christianos profitentur? Quę mortis, quæ iudicij, quæ gehennæ meditatio? Quid prius illis in ore est, aut de salute sua quęrere, aut prophanis & execrãdis periuriis & blasphemiis Deũ in testẽ abominationũ suarum proferre? Nec enim ineptè de nostris dici potest,

Quam [illegible] sunt infideles [illegible]

D

Nulla fides pietásque viris qui castra sequuntur.

Quid autem ad illos Ioannes? *Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis & contenti estote stipendiis vestris.*

Aug.

Augustinus, serm. 19. de verbis Domini, in Euangelium secundum Matth. Hic iam, inquit, se cognoscere debet homo omnis qui militat. Non enim tantùm de his militantibus scriptura loquitur, qui armata militiá detinẽtur: sed quisquis militiæ suæ cingulo vtitur, dignitatis suæ miles ascribitur: atque ideò hæc sententia potest dici, verbi gratia, militibus, protectoribus, cunctísque rectoribus. Quicunque stipendia sibi publicè decreta consequitur, si amplius quærit, tanquam calumniator & concussor, Ioannis sententia condemnatur.

E

Vsque adeò autem inoleuit hoc malum, vt iam quasi ex consuetudine vendantur leges, corrumpantur iura, sententia ipsa vęnalis sit, & nulla iam causa possit esse sine causa. Atqui omnes illi ad restitutionem tenentur eorũ quæ ampliùs exigunt.

Ne quid præter stipendia ipsi Præsides & Consiliarij.

Augus.

Quod in Zachæo Publicano probat Augustinus, Epist. 54. ad Macedonium, qui cùm hospitio Dominum suscepisset, in sanctam vitam repentè mutatus, Dimidium (inquit, Lucas 19.) rerum mearum do pauperibus, & si quem defraudaui, reddo quadruplũ.

F

In aduocatos.

Sed & iustiùs dicitur Aduocato, Redde quod accepisti, quando contra veritatem stetisti, iniquitati affuisti, iudicem fefellisti, iustam causam oppressisti, de falsitate vicisti. Quis tandem Aduocatus, aut ex Aduocato ita vir optimus facilè reperitur, qui suscepto suo dicat, Recipe quod mihi, cùm tibi malè adessem, dedisti, & redde aduersario tuo, quod me agente iniquè abstulisti? Et tamen quem prioris non rectæ vitæ rectissimè pœnitet, etiam hoc facere debet, vt si ille, qui iniquè litigauit, non vult admonitus corrigere

iniquitatem, eius tamē iniquitatis nolit iste habere mercedem: nisi fortè restituendum est alienum, quod per furtum clanculò aufertur, & restituendum non est alienum, quod in ipso foro, vbi peccata puniuntur, decepto iudice & circumuentis legibus obtinetur? Latiùs ergo se protēdit hæc sententia, non modò ad eos, qui militari baltheo donati sunt: seu ad omnes omnis dignitatis & officij homines, quibus aut Christi in Ecclesia, aut Principis in Republica, communicatur authoritas, aut etiam qui pro iure agere videntur. Primùm tamen de militibus intelligitur, cùm ad ea responderit, quæ milites sciscitati fuerant.

A

An bellum à Christiano geri possit.

Porrò Anabaptistæ bellum gerendum Christiano negant, quòd nemini vindictam propriarum iniuriarum indulserit Deus, sed omnes ad pacem vocauerit. Sed respondemus, bellum iustè susceptum, non esse ad vindictā particularem, sed vindictam Dei, cuius vindex est magistratus: (Rom. 13.) sed & pacem bello iustè suscepto redimi, quo radicitùs extirpatur contraria pars.

August.

Augustinus Epist. 54. ad Bonifacium, etiam ratione habita charitatis nobis præceptæ, Nec ideò, inquit, sanè frustrà instituta sunt, potestas regis, vis gladij cognitoris, vngulæ carnificis, arma militis, disciplina dominantis, seueritas etiā boni patris.

B

Habent ista omnia modos suos, causas, rationes, vtilitates. Hæc cùm timentur, & coërcētur mali, & quietiùs inter malos viuunt boni: non quia boni pronunciandi sunt, qui talia metuendo non peccant: (non enim bonus est quispiam timore pœnæ, sed amore iustitiæ:) veruntamen non inutiliter etiam metu legū humana coërcetur audacia, & vt tuta sit inter improbos innocentia, & in ipsis improbis, dum formidato supplicio frænatur facultas, inuocato Deo sanetur voluntas.

Tria ad bellū iustè suscipiēdum.

Itaque bello iustè suscipiendo tres requiruntur conditiones. 1. authoritas Principis. 2. honesta causa, scilicet vt pax quæratur. 3. vt animo bono.

C

Plato.

Plato in Alcibiade, scribit homines mouere bellum, cùm aut decipiuntur, aut coguntur, aut spoliantur: sed hæc intelliguntur per clausulam honestæ causæ, nimirùm vt vitia reprimantur.

August.

Augustinus quæstione decima, in Iosue: Iusta autem, inquit, bella definiri solent, quæ vlciscuntur iniurias: si qua gens, vel ciuitas, quæ bello petenda est, vel vindicare neglexerit, quod à suis improbè factum est: vel reddere, quod per iniurias ablatum est. Sed etiam hoc genus belli sine dubitatione iustum est, quod Deus imperat, apud quem non est iniquitas, & nouit quid cuique fieri debeat.

D

In quo bello exercitus, vel ipse populus, non ipse tam auctor belli, quàm minister iudicandus est.

Philo Iud.

Philo Iudæus, lib. de vita Mosis, his etiam rationibus bella iustè suscepta ab iniustis distinguit, cùm de Phinees exercitus ductore loquitur, cūque inducit milites suos hac concione adhortantem. Nūc de imperio certamen instat, inquit: nec de inuadendis, occupandísque alienis possessionibus: quæ causa belli, vel sola mouet alios, vel præcipua: sed pro tuenda pietate ac sanctimonia, quam nostris cognatis, amicísque, dum hostes eripiunt, parauerunt eis grauissimam perniciem.

E

Absurdum igitur, & periniquum fuerit, si parcamus sceleratis hostibus, qui domesticis minùs noxiis non pepercimus: si magistros impietatis impunè abire sinamus, qui de discipulis pœnas sumpsimus, præsertim cum totius calamitatis culpa penes authores impietatis sit. Bellum igitur ex iustitiæ decreto procedere his rationibus potest.

August.

August. lib. 22. contra Faustum Manichæum, c. 74. Quid enim, inquit, culpatur in bello? An quia moriuntur quandoque morituri? Hoc reprehendere timidorum est, non religiosorum.

Quæ culpantur in bello.

Nocendi cupiditas, vlciscendi crudelitas, impacatus atque implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & si qua similia, hæc sunt quæ in bellis iure culpantur: quæ plerúque ita culpantur, vt etiam iure puniantur.

F

Aduersus violentiam resistentium, siue Deo, siue aliquo legitimo Imperio iubente, gerenda ipsa bella suscipiuntur à bonis, cùm in eo rerum humanarum ordine inueniuntur, vbi eos vel iubere tale aliquid, vel in talibus obedire iustè ordo ipse cōstringit.

Ioannes non persuadet vt arma abiiciant.

Alioquin Ioānes, cùm ad eum baptizandi milites venirent, dicentes, Et nos quid faciemus? responderet eis, Arma abiicite, militiam istam deserite, neminem percutite, vulnerate, prosternite neminem. Sed quia sciebat eos, cùm hæc militando facerent, non esse homicidas, sed ministros legis, & non vltores iniuriarum suarum, sed salutis publicæ defensores, respondit eis, Neminem concusseritis, nulli calumniam feceritis, sufficiat vobis stipendium vestrum.

August.

Idem Augustinus ad Bonifacium scribit, Nihil infœlicius esse fœlicitate peccantium.

Probatur bellum ex scripturis.

Deinde Deus in veteri Testamento leges tulit de gerendo & suscipiendo bello. Deuteron. 20. Iubet eximi ab exercitu, qui ipso anno ædificauerunt, plantauerunt, vxores duxerunt, aut meticulosi fuerunt. Adesse monitores sacerdotes, vt in Deum fiduciam suam coniiciant, ne arbores frugiferas in hostili solo incidant.

A

Numer. 10. fieri duas tabulas. Num. 31. Hostes vos sentiant Madianitæ. Exod. 17. Pugnatū in Amalech, Iosue delectus, Moyses in monte. Deuteron. 32. promittit victoriam. Vnus vestrûm persequetur mille, & decem, decem millia. Iosue videt Angelum cū gladio districto, & ait, Noster es, an hostium? Deuter. 13. Si ciuitas ad idololatriam defecerit, iubet eam dirui, & prędam comburi. Iud. 1. cùm contra Heuæos & Chananæos, & Iebusæos agendum esset bellum, consulitur Dominus, quæ tribus prima progrederetur: & respondet, Tribus Iuda.

B

Psal. 18. & 144. Qui docet manus meas ad prælium, &c. Eccles. 3. Tempus belli, tempus pacis. Sed nullum est tempus rei iniustæ: ergo nec iniustum est bellum. Zach. 10. Præliabuntur Prælia Domini. Saul Dauid ait, Domini bellum geres: Et Abigail, Præliaberis prælia Domini. Et 2. Par. 20. cùm rex Syriæ contra Iosaphath conuenisset, & ille publicè oraret Dominum, Iahaziel Leuita afflatus spiritu Domini, Hoc, ait, bellum Dei est, non hominum. In nouo Testamento, vbi Paulus deduci voluit Cæsaream à præsidio militum, ne comprehenderetur à Iudæis:

C

August.

Interim verò, inquit Augustin. ser. 19. de verbis Domini, in Matth. nonnulli fratres, qui aut militiæ cingulo detinentur, aut in actu sunt publico cōstituti, cùm peccant grauiter, hac solent à peccatis suis prima se voce excusare, quòd militant, & ne bene aliquando faciant, occupatos se malis actibus conqueruntur.

Etiam miles saluus fieri potest.

Proinde quasi militia hominū, non voluntas, in culpa sit: ita quod ipsi gerunt, officiis suis adscribunt. Non enim militare delictum est, sed propter prædam peccatum est: nec Rempublicam gerere criminosum est, sed ideò agere Rempublicam, vt rem familiarem potiùs augeas, videtur esse damnabile.

D

Propterea enim prouidentia quadam militantibus sunt constituta stipendia, ne dum sumptus quæritur, præda grassetur. Illud autem quale est, cùm ob errorem aliquem à senioribus arguuntur, & imputatur alicui de illis, cur ebrius fuerit, cur res alienas peruaserit, cædem cur turbulentus admiserit, statim respondeat: Quid habebam facere, homo secularis, aut miles? Nunquid Monachum sum professus, aut Clericum? quasi ei qui Clericus non est, aut Monachus, possit licere quod non licet. Cunctis officiis sacris literis præscribuntur normæ viuendi, omnis ad benè viuendum prouocatur sexus, ætas, & dignitas.

E

Igitur nemo se excuset publicis actibus, nemo de occupatione militiæ conqueratur. Monet ergo Ioannes, ne quem concutiant, id est, vt opprimant. *Aut calumniemini*, inquit, *συκοφαντήσητε*. Verbum istud apud Græcos non vno sumitur modo: verùm plerumque est falsò deferre. *Sed contenti estote stipendiis vestris*, *ὀψωνίοις ὑμῶν*.

Terent.

Verbo obsonij Terentius vsus est pro cibis lautioribus: quanquam Paulus quoque semel atque iterum vsus est hoc verbo, pro stipendio, siue authoramento militari: vt Romanorum 6. & 2. Corinth. 11. sic dictum præmium, quòd olim militibus prouideretur annona, nō ære, aut argento, sed quòd illis administraretur quotidianus victus.

F

Apertè verò præmium sordidorum hominum sordido vocabulo expressit: siquidem obsonium, ventris præmium est, dignum iis qui ventri militant. Si suis stipendiis contenti essent milites, neminem concuterent, neque calumnia, seu iniuria afficerent. Auaritia autem, qua laborant, quódque contenti non sunt suo stipendio, concussionis, & iniuriæ illis occasio est.

Concussio peculiare vitium arguendū fuit.

Interim verò monendus est concionator hoc Ioannis exemplo, vt non modò generalia vitia reprimat: sed quæ cuique statui sunt specialia, cū

Euthymius. Beda.

Euthym. in Luc. Habebant enim constitutum de exactionibus, de quantitate, & qualitate exactorum. Beda l. 1. in Luc. Præcipit ergo Publicanis, ne vltra præscriptum exigant. Publicani enim, sicut etiam nomine probant, dicuntur hi qui vectigalia publica exigunt, siue qui conductores sunt vectigalium fisci, vel rerum publicarum. Necnon & hi, qui seculi huius lucra per negotia sectantur, eodem vocabulo censentur. Quos omnes pariter, in suo quéque gradu, ab agéda fraude coërcet: vt dum primò se ab alienorum temperarent appetitu, tandem ad propria cũ proximis communicanda pertingerent.

Augustin.

A Augus. ser. 19. de verbis Domini, in Matth. Honesta planè Publicanorum interrogatio, ac sancti Prophetæ iusta responsio. Illi enim sollicitè interrogant, ne aut ignorantes, plus exigendo in peccatũ incidant, aut cessantes publicam decipiant functionem. Quot enim sunt, qui prætextu certæ cuiusdam colligendæ summæ, quæ fisco sancita sit, duplum etiam colligant, & populum opprimant? Non vetat quidé Ioãnes, ne Principis vectigal, tributa, & subuentiones colligant: vt enim illa iure debentur Principi, ita & iure colligi possunt: Sed prohibet, ne creditæ sibi huius commis-

Quomodo tributa debeantur principibus.

B sionis occasione populũ opprimant, Principes calumniis subditorum obiiciant, quasi præter ea quæ cõstituta sint, tyrannorum more, subiectos spoliare contendant.

Idem Aug.

Augu. serm. 19. de verbis Domini. Hic igitur moderatè præcipit, vt & iniquitas locum non habeat, & constitutum vectigal habeat effectum. Non enim dixit, Nihil exigatis: sed, Nihil amplius exigatis. Vnde intelligimus, quòd apud Deum non tam exactio, quàm iniqua exactio dãnetur. Dicit ipse Dominus: Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo. Igitur quod Cæsar præcipit,

C ferendum est: quod Imperator indicit, tolerãdũ est. Sed hoc fit intolerabile, dum illud prædæ exactionis accumulat. Sed & ostendit vectigal, aut subuentionem, aut tributum nullum exigi posse, quod non fuerit constitutũ. *Constitutum* autem dicitur, quod iure, quod ordine, quod sine populi grauamine, quod maturè, quod iustam ob causam definitum fuerit: nec quidé ab omnibus, sed his qui Reipublicæ clauum tenent, quique iusta rectam rationem gradiuntur. Alioquin quis vetabit, quin id quod potentior quisque, seu pirata, seu latro, regioni alicui indixerit, *constitutum* dicatur? Nemo enim ignorat latrones illos, qui in montibus præruptis; quales Alpes aut Apennini

D sunt, habitant, à vicinis pagis exigere certas frumenti mensuras. Quid quòd & eo iure permulti in tutioribus locis vtuntur? An verò hoc constitutum esse censebitur? Ad authoritatem igitur, ad legem, & rationem constitutio vectigaliũ, cæterarúmque subuentionum referri debet. Itaque non approbat Ioannes temerarias & tyrannicas exactiones, quæ à perniciosso aulicorum quorundam consilio, auaritia, & crudelitate proficiscuntur: qui quoniam adinstar sanguisugarum, publico subditorũ cruore

Aulicorũ inuenta ad opprimendum populum.

satiari non possunt, semper clamant, Affer, affer: Et tributa tributis, vectigalia vectigalibus imponenda esse cen-

E sent. Non approbat Ioannes consilium Roboam de opprimendo populo prætextu tributorũ: nec illos, qui præter & contra omne consilium, hoc asserunt,

Sic volo, sic iubeo sit pro ratione voluntas.

Vult primùm exactiones illas constitui, demum colligi permittit. Constitui autem aliquid non potest, nisi præmisso consilio, aliisque omnibus quæ diximus. Aliud scilicet est voluntas Principis, aliud cõstitutio: quòd hæc præceps esse possit, ista verò minimè. Interim verò Ioannes mouere videtur, ne cui tributo aut vectigali colligendo

F se immisceant, nisi fuerit constitutum. Alioquin, sicut qui furtum celant, furibus communicant: ita & illi parem cũ oppressoribus populi damnationis sentẽtiam sibi acquirerent. Agentes enim & consentientes pari pœna plectuntur. Non modò digni sunt morte, qui talia agunt, inquit Apostolus, sed & qui consentiunt facientibus.

Euseb. Cæs. Cassiodor.

Eusebius Cæsar. hist. Eccles. lib. 11. c. 16. & Cassiod. hist. tripartitæ lib. 9. c. 20. Beniuolum narrant cessisse scriniorũ præsidis officio promptius, quàm vt Iustinæ & Valentiniani impiis contra religionem constitutionibus subscriberet. Ea lex tutior est, vt ne quid contra pietatem & leges agamus. Quòd si constitutum vectigal fuerit, ita exigendum est, vt ne hilum quidem plus extorqueant. Alioquin exactores illos, vt in populo suo perniciosissimam pestem, per Christum auferendos & conterendos Prophetæ pronuntiant: tantũ abest, vt illis spem in Christo relinquant. Esai. 9. Sceptrum exactoris eius confregisti, sicut in die Madian. Zach. 9. Et non transibit amplius super eos exactor. Esa. 14. Dominabuntur in exactores suos. Ideò scilicet Hieremias Babylonicis exactoribus insultat, dicens:

A Vbi est aurum Madcheua, id est, exactio auri tributarij? Aliud enim est Publicanus, aliud & exactor: cũ possit Publicanus ex constituto tantùm exigere, exactor autẽ plus aliquid dicat. Exactores enim pro tortoribus populi accipere possumus, Publicanos autem pro collectoribus & receptoribus. Leuit. 19. Non facies calumniam proximo tuo, nec vi opprimes eum. Alioquin clamat per Esaiam, (cap. 3.) Rapina pauperis in domo vestra. Quare atteritis populum meum, & facies pauperum commolitis?

August.

Augus. serm. 19. de verbis Domini. Hoc autem quale est, inquit, quòd hi qui vectigalia & tributa colligunt, fraudes

B suas ac rapinas commodum vocant: cùm ipsa præda inferatur incommodum? Illud autem addunt sceleribus suis, vt quos indefensos viderint, ipsos potiùs persequantur, & putent se necessitates decepisse publicas, nisi domos deceperint orphanorum.

Idem Aug.

Idem Ep. 54. ad Macedonium, illos ad restitutionem teneri docet. Qui verò, inquit, cõtra ius societatis humanæ furtis, rapinis, calumniis, oppressionibus, inuasionibus abstulerit, reddenda potiùs quàm donanda censemus. Huc ergo Ioannis exhortatio tendit, vt Principibus & populo, quæ sua sunt, reddãtur: Non opprimatur populus, sed neque Princeps suo iure

C destituatur. *Interrogabant autem illum & milites, dicentes, Quid faciemus & nos?*

Beda.

Beda in Luc. Quantam beati Baptistæ sermo virtutem habuerit, quantumque mentem audientium concusserit, hinc probatur, quòd etiam milites & Publicanos ad consilium salutis suæ coëgerit inquirẽdum. Ecquis verò tantam in militibus religionis & suæ salutis curam fuisse existimasset, nisi hæc nobis ab Euangelistis proderẽtur? Quid enim tale requiras à nostris militibus, qui tamẽ se Christianos profitentur? Quæ mortis, quæ iudicij, quæ gehennæ meditatio? Quid prius illis in ore est, aut de salute sua quærere, aut prophanis & execrã-

Longè alij sunt nostri milites ab istis.

D dis periuriis & blasphemiis Deũ in testẽ abominationũ suarum proferre? Nec enim ineptè de nostris dici potest,

Nulla fides pietásque viris qui castra sequuntur.

Quid autem ad illos Ioannes? *Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis & contenti estote stipendiis vestris.*

August.

Augustinus, serm. 19. de verbis Domini, in Euangelium secundum Matth. Hic iam, inquit, se cognoscere debet homo omnis qui militat. Non enim tantùm de his militantibus scriptura loquitur, qui armata militiã detinẽtur: sed quisquis militiæ suæ cingulo vtitur, dignitatis suæ miles ascribitur: atque ideò hæc sententia potest dici, verbi gra-

E tia, militibus, protectoribus, cunctísque rectoribus. Quicunque stipendia sibi publicè decreta consequitur, si amplius quærit, tanquam calumniator & concussor, Ioannis sententia condemnatur. Vsque adeò autem inoleuit hoc malum, vt iam quasi ex consuetudine vendantur leges, corrumpantur iura, sententia ipsa venalis sit, & nulla iam causa possit esse sine causa. Atqui omnes illi ad restitutionem tenentur eorũ quæ ampliùs exigunt.

Ne quid præter stipendia ipsi Præsides, & Consiliarij.

Auguſ.

Quod in Zachæo Publicano probat Augustinus, Epist. 54. ad Macedonium, qui cùm hospitio Dominum suscepisset, in sanctam vitam repentè mutatus, Dimidium (inquit, Lucas 19.) rerum mearum do pauperibus, & si quem de-

F fraudaui, reddo quadruplũ. Sed & iustiùs dicitur Aduocato, Redde quod accepisti, quando contra veritatem stetisti, iniquitati affuisti, iudicem fefellisti, iustam causam oppressisti, de falsitate vicisti.

In auaros causidicos.

Quis tandem Aduocatus, aut ex Aduocato ita vir optimus facilè reperitur, qui suscepto suo dicat, Recipe quod mihi, cùm tibi malè adessem, dedisti, & redde aduersario tuo, quod me agente iniquè abstulisti? Et tamen quem prioris non rectæ vitæ rectissimè pœnitet, etiam hoc facere debet, vt si ille, qui iniquè litigauit, non vult admonitus corrigere

inqui

iniquitatem, eius tamẽ iniquitatis nolit iste habere mercedem: nisi fortè restituendum est alienum, quod per furtum clanculò aufertur, & restituendum non est alienum, quod in ipso foro, vbi peccata puniuntur, decepto iudice & circumuentis legibus obtinetur? Latiùs ergo se protẽdit hæc sententia, non modò ad eos, qui militari baltheo donati sunt: seu ad omnes omnis dignitatis & officij homines, quibus aut Christi in Ecclesia, aut Principis in Republica, communicatur authoritas, aut etiam qui pro iure agere videntur. Primùm tamen de militibus intelligitur, cùm ad ea responderit, quæ milites sciscitati fuerant. A Porrò Anabaptistæ bellum gerendum Christiano negant, quòd nemini vindictam propriarum iniuriarum indulserit Deus, sed omnes ad pacem vocauerit. Sed respondemus, bellum iustè susceptum, non esse ad vindictã particularem, sed vindictam Dei, cuius vindex est magistratus: (Rom. 13.) sed & pacem bello iustè suscepto redimi, quo radicitùs extirpatur contraria pars. Augustinus Epist. 54. ad Bonifacium, etiam ratione habita charitatis nobis præceptæ, Nec ideò, inquit, sanè frustrà instituta sunt, potestas regis, vis gladij cognitoris, vngulæ carnificis, arma militis, disciplina dominantis, seueritas etiã boni patris. B Habent ista omnia modos suos, causas, rationes, vtilitates. Hæc cùm timentur, & coërcẽtur mali, & quietiùs inter malos viuunt boni: non quia boni pronunciandi sunt, qui talia metuendo non peccant: (non enim bonus est quispiam timore pœnæ, sed amore iustitiæ:) veruntamen non inutiliter etiam metu legũ humana coërcetur audacia, & vt tuta sit inter improbos innocentia, & in ipsis improbis, dum formidato supplicio frænatur facultas, inuocato Deo sanetur voluntas. Itaque bello iustè suscipiendo tres requiruntur conditiones. 1. authoritas C Principis. 2. honesta causa, scilicet vt pax quæratur. 3. vt animo bono. Plato in Alcibiade, scribit homines mouere bellum, cùm aut decipiuntur, aut coguntur, aut spoliantur: sed hæc intelliguntur per clausulam honestæ causæ, nimirùm vt vitia reprimantur. Augustinus quæstione decima, in Iosue: Iusta autem, inquit, bella definiri solent, quæ vlciscuntur iniurias: si qua gens, vel ciuitas, quæ bello petenda est, vel vindicare neglexerit, quod à suis improbè factum est: vel reddere, quod per iniurias ablatum est. Sed etiam hoc genus belli sine dubitatione iu- D stum est, quod Deus imperat, apud quem non est iniquitas, & nouit quid cuique fieri debeat. In quo bello exercitus, vel ipse populus, non ipse tam auctor belli, quàm minister iudicandus est. Philo Iudæus, lib. de vita Mosis, his etiam rationibus bella iustè suscepta ab iniustis distinguit, cùm de Phinees exercitus ductore loquitur, cũque inducit milites suos hac concione adhortantem. Nũc de imperio certamen instat, inquit: nec de inuadendis, occupandísque alienis possessionibus: quæ causa belli, vel sola mouet alios, vel præcipua: sed pro tuenda pietate ac sanctimonia, quam nostris cognatis, amicísque, dum E hostes eripiunt, parauerunt eis grauissimam pernitiem. Absurdum igitur, & periniquum fuerit, si parcamus sceleratis hostibus, qui domesticis minùs noxiis non pepercimus: si magistros impietatis impunè abire sinamus, qui de discipulis pœnas sumpsimus, præsertim cum totius calamitatis culpa penes authores impietatis sit. Bellum igitur ex iustitiæ decreto procedere his rationibus potest. August. lib. 26. contra Faustum Manichæum, c. 74. Quid enim, inquit, culpatur in bello? An quia moriuntur quandoque morituri? Hoc reprehendere timidorum est, non religiosorum. Nocendi cupiditas, vlciscendi crudelitas, F impacatus atque implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & si qua similia, hæc sunt quæ in bellis iure culpantur: quæ plerũque ita culpantur, vt etiam iure puniantur. Aduersus violentiam resistentium, siue Deo, siue aliquo legitimo imperio iubente, gerenda ipsa bella suscipiuntur à bonis, cùm in eo rerum humanarum ordine inueniuntur, vbi eos vel iubere tale aliquid, vel in talibus obedire iustè ordo ipse cõstringit. Alioquin Ioãnes, cùm ad eum baptizandi milites venirent, dicentes, Et nos quid faciemus? responderet eis, Arma abiicite, militiam istam deserite, neminem percutite, vulnerate, prosternite neminem. Sed quia sciebat eos, cùm hæc militando facerent, non esse homicidas, sed ministros legis, & non vltores iniuriarum suarum, sed salutis publicæ defensores, respondit eis, Neminem concusseritis, nulli calumniam feceritis, sufficiat vobis stipendium vestrum. Idem Augustinus ad Bonifacium scribis, Nihil infœlicius esse fœlicitate peccantium. Deinde Deus in veteri Testamento leges tulit de gerendo & suscipiendo bello. Deuteron. 20. Iubet eximi ab exercitu, qui ipso anno ædificauerunt, plantauerunt, vxores duxerunt, aut meticulosi A fuerunt. Adesse monitores sacerdotes, vt in Deum fiduciam suam conijciant, ne arbores frugiferas in hostili solo incidant. Numer. 10. fieri duas tabulas. Num. 31. Hostes vos sentiant Madianitæ. Exod. 17. Pugnatũ in Amalech, Iosue delectus, Moyses in monte. Deuteron. 31. promittit victoriam. Vnus vestrùm persequetur mille, & decem, decem millia. Iosue videt Angelum cũ gladio districto, & ait, Noster es, an hostium? Deuter. 11. Si ciuitas ad idololatriam defecerit, iubet eam dirui, & prędam comburi. Iud. 1. cùm contra Heuæos & Chananæos, & Iebusæos agendum esset bellum, consulitur Dominus, quæ tribus B prima progrederetur: & respondet, Tribus Iuda. Psal. 18. & 144. Qui docet manus meas ad prælium, &c. Eccles. 3. Tempus belli, tempus pacis. Sed nullum est tempus rei iniustæ: ergo nec iniustum est bellum. Zach. 10. Præliabuntur Prælia Domini. Saul Dauid ait, Domini bellum geres: Et Abigail, Prælia bella prælia Domini. Et 2. Par. 20. cùm rex Syriæ contra Iosaphath conuenisset, & ille publicè oraret Dominum, Iahaziel Leuita afflatus spiritu Domini, Hoc, ait, bellum Dei est, non hominum. In nouo Testamento, vbi Paulus deduci voluit Cæsaream à præsi- C dio militum, ne comprehenderetur à Iudæis: Interim verò, inquit Augustin. ser. 19. de verbis Domini, in Matth. nonnulli fratres, qui aut militiæ cingulo detinentur, aut in actu sunt publico cõstituti, cùm peccant grauiter, hac solent à peccatis suis prima se voce excusare, quòd militant, & ne bene aliquando faciant, occupatos se malis actibus conqueruntur. Proinde quasi militia hominũ, non voluntas, in culpa sit: ita quod ipsi gerunt, officiis suis adscribunt. Non enim militare delictum est, sed propter prædam peccatum est: nec Rempublicam gerere criminosum est, sed ideò agere Rempublicam, vt rem familia- D rem potiùs augeas, videtur esse damnabile. Propterea enim prouidentia quadam militantibus sunt constituta stipendia, ne dum sumptus quæritur, præda grassetur. Illud autem quale est, cùm ob errorem aliquem à senioribus arguuntur, & imputatur alicui de illis, cur ebrius fuerit, cur res alienas peruaserit, cædem cur turbulentus admiserit, statim respondeat: Quid habebam facere, homo secularis, aut miles? Nunquid Monachum sum professus, aut Clericum? quasi ei qui Clericus non est, aut Monachus, possit licere quod non licet. Cunctis officiis sacris literis præscribuntur normæ viuendi, omnis ad benè vi- E uendum prouocatur sexus, ætas, & dignitas. Igitur nemo se excuset publicis actibus, nemo de occupatione militiæ conqueratur. Monet ergo Ioannes, ne quem concutiant, id est, vt opprimant. *Aut calumniemini*, inquit, *συκοφαντήσητε*. Verbum istud apud Græcos non vno sumitur modo: verùm plerumque est falsò deferre. *Sed contenti estote stipendiis vestris, ὀψωνίοις ὑμῶν*. Verbo obsonij Terentius vsus est pro cibis lautioribus: quanquam Paulus quoque semel atque iterum vsus est hoc verbo, pro stipendio, siue authoramento militari: vt Romanorum 6. & 2. Corinth. 11. sic dictum præmium, quòd olim mili- F tibus prouideretur annona, nõ ære, aut argento, sed quòd illis administraretur quotidianus victus. Apertè verò præmium sordidorum hominum sordido vocabulo expressit: siquidem obsonium, ventris præmium est, dignum iis qui ventri militant. Si suis stipendiis contenti essent milites, neminem concuterent, neque calumnia, seu iniuria afficerent. Auaritia autem, qua laborant, quódque contenti non sunt suo stipendio, concussionis, & iniuriæ illis occasio est. Interim verò monendus est concionator hoc Ioannis exemplo, vt non modò generalia vitia reprimat: sed quæ cuique statui sunt specialia, cũ

An bellum à Christiano geri possit. — August. — *Tria ad bellũ iustè suscipiendum.* — Plato. — August. — Philo Iud. — August. — *Quæ culpantur in bello.* — *Ioannes non persuadet arma abiicere.*

August. *Probatur bellum ex scripturis.* — August. — *Etiam miles saluus fieri potest.* — Terent. — *Cuiusque status peculiaria vitia arguenda sunt.*

aliam militibus, aliam publicanis rationem præscribat. Quòd si quis obiecerit, nullam illis de eleemosyna factã esse mentionem, cùm illam tamen turbis commendauerit: respõdebimus, priùs illum cauisse & præscindere voluisse ea quæ eleemosynæ aduersantur, rapinas scilicet, furta & calumnias, vt tandem eos ad eleemosynã animaret. Tum etiam eleemosynæ præceptũ, quod turbis datũ est, his etiã factum intelligitur, qui turbis permixti erant: nimirùm omnibus. simul enim omnes cum turbis ad Ioã-

Omnibus præcepta est eleemosyna.

Beda.

A

nem confluxerant. Beda in Lucam. Nullum ergo officiũ, nullum ab agenda misericordia genus excipitur, quę plenitudo virtutum est, & sola à morte liberat, vitámque confert æternam: ipso iudice attestante, qui se dicturum esse promisit, Venite benedicti patris mei, percipite regnum. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare, &c. *Existimante autem populo, & cogitantibus omnibus in cordibus suis de Ioanne, ne fortè ipse esset Christus: respondit Ioannes.* Ambrosius libro 2. in Luc. Videbat ergo Ioannes cordis occulta. Sed consideremus cuius hæc gratia. Nam quemadmodum Prophetis palàm fiant cordis occulta, Paulus ostendit, dicens: Occulta quoque cordis eius manifesta

Ambros.

Iudæorũ infidelitas.

B

fient. Et procidens in faciem adorauit Dominum, pronuncians quòd verè Deus est in vobis. Dei ergo munus, est, qui reuelat: non virtus hominis, qui diuino magis adiuuatur beneficio, quam naturali cernat officio. Quò autem proficit ista cogitatio Iudæorum, nisi vt secundum scripturas venisse Christus probetur? Erat enim qui expectabant: & ipse vtique qui expectabatur, nõ is qui expectabatur, aduenit. Quid autem ineptius, quàm quòd is qui in alio æstimatur, in seipso esse non creditur? quem per mulierem venturum putabant, per virginem venisse

C

non credunt? Quæ Deo secundum carnem dignior generatio, quàm vt immaculatus Dei filius, immaculatæ generationis seruaret etiam in suscipiendo corpore puritatem? Et vtique diuini aduentus signum in virginis partu, non mulieris constitutum est. Sunt verò nonnulli, qui id quod à Luca narratur de opinione vulgi in cordibus suis, num fortè Ioannes ipse esset Christus, & hæc quæ Ioannes enumerat de quæstione à Iudæis per scribas, & Pharisæos facta, num ipse esset Christus, eandem historiam esse, simul & eodem tempore cõtigisse, scribant: nimirùm post baptisma Christi: Scriptum autem à cæte-

Conciliantur Ioannes & Matthæus.

D

ris Euangelistis per anticipationem arbitrentur, quòd responsionem Ioannis, quæ hic ante baptisma scribitur, cõuenire videant cum illa, quam Ioannes post baptisma factam esse narrat. Soluit autem Augustinus lib. 2. de consensu Euangelistar. cap. 12. Nihil obstare, si idem à Ioanne pluries dictum fuerit, & sæpius fuerit à populo dubitatum. quod probat expressis Ioannis verbis. *Ioannes enim,* inquit *testimonium perhibet de ipso, & clamat, dicens: Hic erat quem dixi Qui post me venit ante me factus est: quia prior me erat.* Sic enim ostendit cum tunc hoc dixisse, quando eum illi dixisse commemorat: repetisse autem & commemorasse quod iam dixisset, cùm ait: Hic erat quem dixi, quia

August.

E

post me venit. Si ergo quæritur, quæ verba potiùs Ioannes Baptista dixerit, vtrum quæ Matthæus, an quæ Lucas eum dixisse commemorat, an quæ Marcus in ipsis paucis, quæ eum dixisse posuit, tacens cætera: nullo modo huic laborandum esse indicat, qui prudenter intelligit ipsas sententias esse necessarias cognoscendæ veritati quibuscunque verbis fuerint explicatæ. Quòd enim alius alium verborum ordinem retinet, non est vtique contrarium. Neque illud contrarium est, si alius dicit quod alius prætermittit. Vt enim quisq; meminerat, & vt cuique notum

F

erat, vel breuiùs, vel prolixiùs, eandem tamen explicare sententiã, ita eos explicasse manifestum est. Ioannes igitur iis quæstionibus, quę in animis populi abscõsę erant, ita respondet, vt cognitionem secretorum hac in parte sibi non ignotam esse assereret. *Cogitabant omnes in cordibus suis de Ioanne, ne fortè ipse esset Christus* inquit Lucas. Et ipse cogitationum illarum absconsa prodens, respondit. *Et prædicabat omnibus dicens. Ego quidem baptizans, & baptizo vos in aqua in pœnitentiam. Qui autem post me venturus est, fortior me est: cuius non sum dignus procumbens corrigiam calceamentorum eius soluere, aut calceamenta portare ipse baptizabit vos in spiritu sancto & igne* Chrysostomus hom. 11. Operis perfecti in Matth. Itaque postquàm mentes eorum concussit terrore iudicij, inquit, & expectatione supplicij, & nomine securis, & ipsorum repulsione, & aliorum introitu filiorum, & geminatione pœnæ, abscisionis scilicet & combustionis: cùmque vndique duritiam eorum molliuisset, atque ex tot malorum timore ad liberationis desiderium suscitasset, tum demum de Christo intulit mentionem: neque verò simpliciter, sed multo cum cu-

Chrysost.

A

mulo, eminentiaque sermonis. Deinde cùm ostendisset grande illud medium, quod inter se Christúmque distingueret, ne ad gratiam idipsum dicere videretur, à comparatione rerum earum, quas vterque daturus erat, pulchrè præoccupauit. Neque enim continuò dixit, *Non sum dignus soluere corrigiam calceamenti eius*: sed postquam baptismatis sui professus est simplicitatem, neque quicquam illud amplius habere monstrauit, quàm vt eos ad pœnitentiam duceret. Non enim dixit, In aqua remissionis, sed *pœnitentiæ*. Tum demum ponit etiam Christi baptisma, ineffabilium donorum libertate cumulatum. ac si

B

diceret: Neque quia post me audistis eum venire, quasi posteriorem despiciendum putetis. Donorum eius audite virtutem, & liquidò cognoscetis, quia nihil grande, nihilque dignum illius honore protulerim, dicendo: *Non sum dignus soluere corrigiam calceamenti eius.* Cúmque audieritis, quòd me ille sit fortior, nequaquam putetis, me istud comparationis more dixisse, qui ne inter seruos quidem eius sum dignus collocari, etiam seruos extremos, neque vilissimam partem in ipsius mihi ministerio vendicare. Propterea enim non posuit calceamenta simpliciter, sed corrigiam, quæ certè omnium videtur ex-

Ioannis humilitas.

C

trema. Deinde ne humilitatis potiùs quàm veritatis putaretur esse quod dicitur, ex ipsis documentum rebus assumit. *Ipse*, inquit, *baptizabit vos in Spiritu sancto, & in igne.* Vidésne quanta sit baptistæ, quámque admiranda sapiẽtia? Quando enim ipse prædicat, affert omnia plena terroris, & quæ animos auditorum maxima prorsus comminatione concutiant. Quando verò illos ad Christum remittit, iucunda ponit ac prospera, quæ facilè possint recreare metuentes. Non enim comminantem securim, non excidendam & comburendam proponit arborem, non iram futuram adducit in medium: sed indulgentiam

D

peccatorum, interitúmque pœnarum, iustificationẽ, sanctificationem, liberationem, filiorum adoptionem, fraternitatem, cohæreditatem, communionémque Christi, sancti Spiritus dona largissima. Hæc etenim vniuersa pariter complexus est, dicendo: *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto*: ipsa quoque translatione sermonis exprimens gratiæ largitatem. Non enim dixit, Dabit vobis Spiritũ sanctum: sed, Baptizabit vos in Spiritu sancto. Iam verò commemoratione ignis adiuncta, rursus ipsius gratiæ vehemens atque incõprehẽsibile donũ significauit. Perpende igitur, quales tunc fieri consequens fuerit auditores, cùm certè cernerent posse se subitò effici similes Pro-

E

phetarum, illorum vtique magnorum. Propterea quippè etiam ignis intulit mentionem, vt eos ad eorum recordationem vocaret, quibus ignis specie apparuerant visiones. Sic enim beato Moysi in rubo locutus est Deus, sic omni populo de monte Sina, sic Ezechieli quoque de Cherubim. Idem hom. 3. Oper. imp. in Matth. Quoniam ergo missus erat Ioannes ad baptizandum, inquit, non tamen propter necessitatem dandi baptismatis, sed vt per occasionem ad baptismum venientibus, præscientiam filij Dei in corpore prædicaret, sicut ipse testatur alibi, di-

Chrysost.

F

cens: Sed vt manifestetur in Israël. Ideò ego veni in aqua baptizare. Ideò nunc ad baptismum venientibus, & ipsum prædicabat appariturum confestim, & eminentiam potestatis eius annunciat. Non enim tantùm baptisma suum à Christi baptismate distinguit, sed & hac ipsa ratione citò probauit non esse se Christũ, cui visibili operetur officio. Nam cùm, vt scribit Ambros. l. 2. in Luc. c. 11. ex duabus naturis homo, id est, ex anima subsistat & corpore: visibile per visibile, inuisibile per inuisibile mysterium consecratur. Aqua enim corpus abluitur, spiritu animę delicta mũdantur. Aliud agimus, aliud inuocamus.

Ioannes se à Christo distinguit.

Ambros.

Differentia bapt. Christi à baptismo Ioannis.

Licet enim in ipso fonte sanctificatio diuinitatis aspiret: aqua quidem non omnem ablutionem efficit, sed tú quidem in animam operatur, & ipsam purgat, cùm spiritus accesserit. Sic hæc inter se diuersa esse nó possunt: & ideò aliud fuit baptisma pœnitentiæ, aliud gratiæ est: istud ex vtroque, illud ex vno. Nam cùm communia sint delicta mentis & corporis, purificatio quoque debuit esse communis. Et benè sanctus Ioánes se intellexisse significans, quid in cordibus cogitarent, & quasi non intellexerit, declinans maiestatis inuidiam: non verbo, sed opere declarauit se non esse Christú. Opus enim hominis est pro- **A** ponere pœnitentiam delictorum: Dei munus est gratiam implere mysterij. Beda in Luc. *Ipse vos baptizabit* inquit, *in Spiritu sancto & igni:* hoc est, & purgatione sanctificationis, & probatione tribulationis. Potest autem idem Spiritus sancti etiam nomine Ignis significatus intelligi: quia & incendit per amorem, & per sapientiam corda, quæ replet, illuminat. Vnde & illi, quibus dictú est, quia Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem baptizabimini in Spiritu sancto, idem baptisma in ignis visione perceperunt. Sunt qui ita exponunt, quòd in præsenti in **B** spiritu, & in futuro baptizemur in igne: vt videlicet sicut nunc in remissionem omnium peccatorum, ex aqua & spiritu renascimur: ita & tunc de leuibus quibusdam peccatis, quæ hinc nobis euntibus adhæserint, purgatorij ignis ante vltimum iudicium baptismate permundemur: dicente Apostolo, Si quis ædificauerit super hoc fundamentum, aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam, vniuscuiusque opus quale sit, ignis probauit. Si cuius opus manserit, quod superædificauit, mercedem accipiet. Si cuius opus arserit, detrimentum patietur. Ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per igné. **C** quod quamuis, & de igne tribulationis in hac nobis vita adhibito possit intelligi, tamen si quis hoc de igne futuræ purgationis accipiat, pensandum sollicitè est, quia illum dixit per ignem posse saluari, non qui super fundaméntum Christi, ferrum, æs, vel plumbum ædificat, id est, peccata maiora & duriora, atque iam tunc insolubilia: sed lignú, fœnum, stipulam, id est, peccata minima atque leuissima, quæ ignis facilè consumat. Hoc tamen sciendú est, quòd illic saltem & de minimis nihil quisque purgationis obtinebit, nisi bonis hoc actibus in hac adhuc vita positus, vt illic, obtineat. Cæterum quòd Euangelistarum alius **D** dicit, *Non sum dignus calceamenta portare* alij verò, *corrigiam calceamenti soluere* meritò quæri potest, inquit Augustinus, lib. 2. de consensu Euangelistarum, c. 12. cú Ioánes dixerit non se dignum esse, vtrum calceamenta portare, an corrigiam calceamenti soluere. Si enim alterum horú dixit, ille verum videtur narrasse, qui hoc potuit narrare quod dixit. Qui autem aliud, etsi non est mentitus, certè vel oblitus, aliud pro alio dixisse putabitur. Omnem autem falsitatem abesse ab Euangelistis decet, non solùm eam quæ mentiendo promitur, sed etiam eam quæ obliuiscendo. Itaque si ad rem pertinet aliquid aliud intelli- **E** gere ex eo quod dictum est, calceamenta portare, & aliquid aliud ex eo quod dictum est, corrigiam calceamenti soluere: quid aliud accipiendum rectè existimatis, nisi Ioannem vtrumque dixisse, siue aliud alio tempore, siue contextim? Potuit enim sic dicere, Cuius non sum dignus corrigiam calceamenti soluere, nec calceamenta portare: vt vnus Euangelistarum hic aliud, alij verò aliud, omnes tamen verum narrauerint. Si autem nihil intendit Ioannes, cùm de calceamentis Domini diceret, nisi excellentiam eius, & humilitatem suam quolibet horum dixerit, **F** siue de soluenda corrigia calceamentorum, siue de portandis calceamentis: eandem tamen sententiam tenuit. Si quis etiam verbis suis per calceamentorum commemorationem eandem significatione humilitatem expressit, vnde ab eadem voluntate non aberrauit. Vtilis igitur modus & memoriæ maximè commendandus, cùm de cóuenientia dicimus Euangelistarum, non esse mendaciú, cùm quisque etiam dicens aliquid aliud, quod etiam ille non dixit, de quo aliquid narrat: voluntatem tamen eius hanc explicat, quam etiam ille, qui eius verba commemorat. Ita enim salubriter discimus, nihil aliud esse quærendum, quàm quid velit ille qui loquitur. Theophyl. in Luc. Non autem dignum esse, vt soluat corrigiam calceamentorum, clara sententia est, quòd non sit dignus, qui inter extremos seruos ordinetur. In sensu autem occultiore, duo calceamenta Domini sunt perfectiones eius duæ: vna è cœlis in terram, altera è terra in infernú. Harum duarum omnium perfectionum modum non potest quisquam soluere, nisi Ioanni quidem similis fuerit. Quis enim explicare poterit, aut quomodo incarnatus sit, aut quomodo in infernum descenderit? Ambros. l. 2. in Luc. c. **A** 11. per hæc Ioannis verba Euangelicæ prædicationis in Apostolos gratiam esse collatam scribit, qui sunt calceati in Euangelium. Videtur tamen hoc ideò dicere, inquit, quòd plerumque Ioannes personam accepit populi Iudæorum. Vnde ad hoc referunt quod ait: Illum oportet crescere, me autem minorari: quòd oporteret minorem fieri populum Iudæorum, crescere in Christo populum Christianum. Deinde & Moyses accepit personam populi: sed ille calceamentum non dominicum portabat, sed pedum suorum: & isti calceati sunt calceamento fortassè non suorum pedum. Ille autem soluere calceamen- **B** tum iubetur suorum pedum, vt animi eius, & mentis, corporei nexus vinculis absolutus iter spirituale gradiatur. Apostoli autem calceamentum deposuerunt corporale, quando missi sunt sine calceamentis, sine virga, sine pera, sine zona: sed non statim Dei calceamenta portarunt. Fortassè post resurrectioné portare cœperunt. Antè enim ne cui gesta Domini dicerent, admonebantur. Denique postea his dicitur, Mar. 16. Ite in orbem vniuersum, & prædicate Euangelium: vt Euangelicæ prædicationis vestigium proferentes, toto dominicorum seriem circumferrent orbe gestorum. Est igitur calceamentum nuptia- **C** le, Euangelica prædicatio. Beda in Luc. paulò aliter hæc Ioannis verba accipit: ad quem accedunt Druthmar. in Matth. Albert. Mag. Zacharias Chrysopolitanus, Bonauentura, Thomas Aqu. & alij plurimi. Mos, inquit, apud veteres fuit, vt si quis eam quæ sibi competeret, accipere vxorem nollet, ille ei calceamentum solueret, qui ad hanc sponsus iure propinquitatis veniret. Quid igitur inter homines Christus, nisi sanctæ Ecclesiæ sponsus apparuit? De quo & idem Ioannes dicit, Qui habet sponsam, sponsus est. Sed quia Ioannem homines Christú esse putauerunt, quod idem Ioannes negat, rectè se indignum esse ad sol- **D** uendùm corrigiam eius calceamenti denúciat. ac si apertè dicat, Ego redemptoris vestigia denudare non valeo, quia sponsi nomen mihi immeritus non vsurpo. quod tamé intelligi & aliter potest. Quis enim nesciat, quòd calceamenta ex mortuis animalibus fiant? Incarnatus verò Dominus veniens, quasi calceatus apparuit, qui in diuinitate sua morticinia nostræ corruptionis assumpsit. Sed huius incarnationis mysterium humanus oculus penetrare non sufficit. Inuestigari enim nullatenus potest, quomodo corporatur Verbum, quomodo summus & viuificator Spiritus intra vterum matris animatur, quomodo is **E** qui initium non habet, & existit, & concipitur. Corrigia ergo calceamenti est, ligatura mysterij. Ioannes itaq; soluere corrigiam calceamenti eius non valet: quia incarnationis mysterium nec ipse inuestigare sufficit, qui hanc per Prophetiæ Spiritum cognouit. *Cuius ventilabrú in manu eius*, quasi dicat, vt scribit Theoph. Etsi ille vos baptizauerit, ne tamen putetis, quòd in posterú insontes sitis. Nisi enim posthac vitam egeritis immaculatam, *exuret vos igni inextinguibili.* Exprimit autem iudiciariam Christi potestatem. 2. iudicij effectum. 3. iudicij modum, vt obseruat **F** Thom. Aquin. in Matth. Vtitur autem similitudine ab his sumpta, qui collecta messe, & triturata, ventilabro granú à palea discutiunt. Sunt verò qui hoc referant ad præsens seculum, quomodo Origenes: ferè autem omnes hoc referunt ad futurum. Moses Barsephà Syrus, Commentario de Paradiso, libro 1. Quid enim triticum, palea, ventilabrum, quæ commemorat Ioannes Baptista? Num pro ipsis rebus sunt accipienda, ac non potiùs arcanum quid per ea significare volebat? Origenes homil. 26. in Lucam. Volo, inquit, inuenire rationem, quare Dominus noster habeat ventilabrum, & quòd blando vento leues paleæ

Margin notes (left column): Beda. — Qui ignis. — Purgatorius ignis. — August. — Conciliantur Euangelistæ. — Theoph.

Margin notes (right column): Mystica calceamentorum interpretatio. — Ambros. — Beda. Calceamenti significatio. — Theoph. — Thom. Aq. — Moses Bar. — Origen.

huc illúcque rapiantur, graue verò triticum in vnum deferatur locum. Neque enim absque vento possunt triticū, & paleæ separari. Existimo tentationes pro vento intelligi, quæ confuso credentium aceruo, alios paleas, alios triticum esse demonstrant. Cùm enim anima tua fuerit aliqua tentatione superata, non tentatio te vertit in paleas: sed cùm esses palea, leuis videlicet & incredulus, ostendit te esse tentatio quod latebas. Econtrario autem cùm fortiter tormenta toleras, non te facit fidelem tentatio atque patientem: sed virtutem, quæ in te erat pœnitentiæ fortitudinis, & latebat, profert in medium. [Cyril. Alex.] Cyrill. Alex. lib. 2. Thesauri, cap. 4. discussionem tritici ad futurū refert. Nun perspicis, inquit, Christum areę dominū esse? Hoc enim significatur, quando dicitur, *Et purgabit aream suam.* Iudicem etiam esse ostendit, qui iustos & bonos, tāquam triticum, in cœlestia inducet horrea: iniustos verò, quasi paleam, igni tradet. [Idac. Clar.] Idacius Clarus aduersus Varimandum Arianum. Mundat Pater, mundat Filius, mundat Spiritus sanctus. De Patre in Ezechiele. Et saluos faciet eos de vniuersis sedibus suis, in quibus peccauerunt: mūdabo eos, & erunt mihi populus, & ego ero eis Deus. Seruus meus Dauid rex super eos, & pastor erit omnium eorum. De filio in Euangelio. Habens ventilabrū in manu sua, & mundabit aream suam. De Spiritu sancto in Esaia. Et mundabit Dominus sordes filiorum & filiarum Sion, & sanguinem Hierusalem emundabit de medio eius, in spiritu iudicij, & spiritu ardoris. [Ambros.] Ambrosius in Lucam. Ventilabri iudicio discriminandorum Dominus declaratur ius habere meritorum: eò quòd dum frumenta in area vētilantur, plena à vacuis, ab inanibus fructuosa, velut quodam auræ spirantes examine separantur. Per hanc igitur comparationem ostenditur, quòd Dominus Iudicij die, solidè merita, fructúsque virtutis, ab inanis iactantiæ, exiliúmque factorum, infructuosa leuitate discernat, perfectioris meriti viros locaturus in mansione cœlesti. Ipse enim perfectior fructus est, qui meruerit eius esse cōformis: qui sicut granum tritici cecidit, vt plurimos fructus afferret in nobis: inuisus paleis inanibus, meritis non amictus. Et ideò ante eum ignis ardebit, non natura sua noxius: vtpotè qui mala improbitatis exurat, splendorem probitatis accumulet. [Euthym.] Euthymius in Matth. Ex his etiam demonstrat, quòd iudex sit futuri seculi. Et aream quidem vocat vniuersalem orbis Ecclesiā, ad quā omnes operatores à Domini prouidentia conducuntur: [Christus iudex.] ventilabrum autem, iustum eius iudicium, quòd eos sanè, qui omni iniquitatis vento agitantur, quasi paleaceos, tradit igni gehennæ inextinguibili: illos verò, qui virtutum habent grauitatem, in apothecam cœlestium tabernaculorum colligit. Nunc siquidem in area mixta sunt triticum & palea: tunc autem omninò discernentur, quādo frumentum in apothecam deferendum est. *In manu* autem sua dixit, eò quòd promptus ac paratus est ad dimicandum. Vide autem, quòd postquàm baptizauerit in Spiritu sancto, expurgat adhuc aream suam, ne suscepto baptismo torpeas. Ita Ioannes duo credenda designat: vnum, quod hîc fiat: alterum, quod expectetur. Credimus enim vnum baptisma in remissionem peccatorum: credimus etiam Christum Iesum iudicaturū esse viuos & mortuos. Nam ipse quoque Christus Dominus hoc solet, in-

quit D. Chrys. ho. 11. Oper. perf. in Matth. [Chrysost.] sæpè in iisdem rebus, sæpè etiam in contrariis duas Prophetias pariter collocando: quarum vnam hîc impleat, alteram spondeat in futuro: vt ab his, qui de promissionibus eius pertinaciùs dubitant, ex hac quæ iam facta est, etiā illa quæ impleta nondum est, credatur implenda. Siquidem & illis, qui propter ipsum mundi huius cuncta contemnerent, centuplum in præsenti tempore, in futuro autem vitam promisit æternam: Ex his vtique, quæ in præsenti seculo præstat, vera esse etiam futura declarans. Quod etiā Ioannes hoc fecit loco, simul vtrumque ponendo: quoniā scilicet & baptizet in Spiritu sancto, & comburat igni inextinguibili. Si igitur non & Apostulos baptizasset in spiritu, & quotidie omnes volētes, posses de eo quoque, quod simul posuit, fortasse dubitare. Si verò quod difficilius videbatur & grandius, ac supra omnem prorsus esse rationem, factum tamen est, fitq; quotidie: quomodo illud, quod & facilè, & iuxta rationem fit, non verum esse contendis? Ex hoc etiam ostendit, neminem prorsus pœnas illas æternas in dubium reuocare posse. Theophylactus verò nec ipsum Origenem audiendum esse, qui ad tempus finiendas esse tradidit, cū Ioannes illas ignē inextinguibilem vocet. [Cæs. Arel.] Cæsarius Arelat. ho. 53. Flamma, inquit, illa sine misericordia cruciabit: vtique si pœnarum æternitatem spectes, non si iniquitatum commissarum horrorem. [Thom. Aq.] Porrò Thom. Aqu. Comment. in Matth. complectitur quæ diximus, in hæc Ioānis verba. *Area.* inquit, dicitur Ecclesia. *Fruges.* fideles, qui congregabuntur per Angelos. Luc. 10. Rogate dominum messis, vt mittat operarios in messem suam. Ioan. 4. Meus cibus est, vt faciam voluntatem eius qui misit me, & perficiam opus eius. *Ventilabrum.* iudiciaria potestas Christi, qua discernet triticum à paleis. Ioan. 5. Pater omne iudicium dedit filio. Act. 10. Ipse est, qui constitutus est à Deo iudex mortuorum & viuentium. *Permundabit,* id est, perfectè mūdabit, primò per tribulationes, quæ sunt quasi quidam ventus, quo cessante, paleæ sunt cū tritico: cessante etiam tribulatione, mali bonis in Ecclesiis permixti sunt: & sicut tenui vento tenues, vehementi vento grossiores paleæ dispelluntur: ita in Ecclesia si crescat tribulatio, etiam qui firmi videntur, cadunt. Luc. 8. Ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. 2. Discutiuntur etiam boni à malis per excommunicationis sententiam: idque fit in hoc seculo. 1. Corinth. 5. Auferte malum ex vobis ipsis. Tertiò id fiet in die iudicij, cùm segregabuntur boni à malis. Matth. 25. *Et congregabit in horreum suum,* in Paradisum & gloriam cœlestem, *triticum.* id est, electos. Psa. 105. Saluos nos fac, Domine Deus noster, & congrega nos de nationibus. *Paleam* autem comburet. Nota autem differentiam esse inter paleas & zizania. Aliud enim est semen palearum, aliud semen zizaniorum: quia palearum est idem semen cum tritico. Vnde per zizania possumus intelligere schismaticos, qui non communicant nobiscum in sacramentis: per paleas, fideles, sed malos. Hos tamen & illos *comburet.* id est, comburendos adiudicabit, *igni inextinguibili.* Esai. vlti. Ignis eorum non extinguetur. Et dicit, inextinguibili, ad differentiam ignis purgatorij. De hoc igne Matth. 25. Ite maledicti in ignem æternum.

Christus in Iordane à Ioanne primùm reluctante, baptizatur, vt impleat omnem iustitiam. Cœlum aperitur, Spiritus sanctus in specie columbæ super eum descendit. Vox patris auditur. Christi genealogia per Nathan ad Deum vsque recensetur.

Matth. 3.	Marc. 1.	Luc. 3.	Ioan.
Tunc venit Iesus à Galilæa in Iordanem ad Ioannem, vt baptizaretur ab eo. Ioannes autem prohibebat eum, dicens, Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me. Respondens autem Iesus, dixit ei, Sine modò. sic enim decet nos implere omnem iustitiam. Tunc dimisit eum. Baptizatus autem Iesus, cõfestim ascendit de aqua: & ecce aperti sunt ei cœli: & vidit spiritum Dei descendentem sicut columbam & venientẽ super se. Et ecce vox de cœlis dicens, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui.	Et factum est in diebus illis, Venit Iesus à Nazareth Galilææ, & baptizatus est à Ioã ne in Iordane. Et statim ascendens de aqua, vidit cœlos apertos, & Spiritum tanquam columbã descendẽtem, & manentem in ipso. Et vox facta est de cœlis, Tu es filius meus dilectus: in te complacui.	Factum est autem cùm baptizaretur omnis populus, & Iesu baptizato, & orante, apertum est cœlum: & descendit Spiritus sanctus corporali specie sicut columba in ipsum: & vox de cœlo facta est, Tu es filius meus dilectus, in te complacuit mihi. Et ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta: vt putabatur, filius Ioseph, qui fuit Heli, qui fuit Matthat, qui fuit Leui, qui fuit Melchi, qui fuit Ianne, qui fuit Ioseph, qui fuit Matthathiæ, qui fuit Amos, qui fuit Naum, qui fuit Hesli, qui fuit Nagge, qui fuit Mahath, qui fuit Matthathiæ, qui fuit Semei, qui fuit Ioseph, qui fuit Iuda, qui fuit Iohanna, qui fuit Resa, qui fuit Zorobabel, qui fuit Salathiel, qui fuit Neri, qui fuit Melchi, qui fuit Addi, qui fuit Cosam, qui fuit Elmadan, qui fuit Iesu, qui fuit Eliezer, qui fuit Iorim, qui fuit Matthat, qui fuit Leui, qui fuit Simeon, qui fuit Iuda, qui fuit Ioseph, qui fuit Iona, qui fuit Eliacim, qui fuit Melcha, qui fuit Menna, qui fuit Matthatha, qui fuit Nathan, qui fuit Dauid, qui fuit Iesse, qui fuit Obed, qui fuit Booz, qui fuit Salmon, qui fuit Naasson, qui fuit Aminadab, qui fuit Aram, qui fuit Esron, qui fuit Phares, qui fuit Iudæ, qui fuit Iacob, qui fuit Isaac, qui fuit Abrahæ, qui fuit Thare, qui fuit Nachor, qui fuit Sarug, qui fuit Ragau, qui fuit Phaleg, qui fuit Heber, qui fuit Sale, qui fuit Cainan, qui fuit Arphaxad, qui fuit Sem, qui fuit Noë, qui fuit Lamech, qui fuit Mathusale, qui fuit Henoch, qui fuit Iareth, qui fuit Malaleel, qui fuit Cainan, qui fuit Henoos, qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit Dei.	

Introductio.

VT à capite defluxus in membra, ita à Christo in nos communicatio gratiarum est: vnde fit, vt sano & integro capite, cætera quoque membra meliùs habeant. Christus igitur, ne
A quid de spirituali nostra integritate, seu restitutione dubitaremus, sed nos purgari, & sanctificari certò intelligeremus: etsi, inquantum Dei filius est, seipsum omnis boni & sanctificationis fontem agnoscat, à quo omne bonum perfectum est, Iac. 1. etsi etiam, inquantum filius hominis, nouerit, & animam, & corpus suum immaculatum, opus Dei hæc, & Spiritus sancti: Attamen vt se-
B curos nos de spirituali illo benedictionis & sanctificationis influxu redderet, & sacrum baptismatis fontem sanctificaret, ipse priùs baptizari voluit. Ad hoc enim referuntur & eius verba, Ioann. 17. Propter eos sanctifico memetipsum. Quia non sibi, sed nobis, hæc fieri demonstrabat. Hæc enim nunc Euangelica prodit historia. *Et factum est tunc in diebus illis, venit Iesus à Nazareth Galilææ in Iordanem ad Ioannem, vt baptizaretur ab illo.* Ita præparato
C populo per Ioannis prædicationem Christus innotescere voluit: & quoniam hoc per prædicationem & miracula fieri debuit, à baptismo orditur: nõ tam vt signo visibili Ioanni Baptistæ manifestaretur, quàm vt à baptismate ducendum nostræ salutis initium ostenderet. Siquidem ante baptismum in ordine Catechumenorũ stamus: nec, vt scribit Cyrill. Hierosol. licet nobis penitiora discutere, quæ patres intus dicerent: suscepto verò baptismo,
D pro mensura diuinæ gratiæ, maiora quoque profiteri incipimus. Relicta igitur materna domo, iam ad supremi Patris sui obsequia totum se consecrat: consecrationis autem illius argumentum suscipit, quum baptizatur: Nõ quòd non priùs totum se Deo patri deuouisset, sed vt nos doceret, quonam sacramento Deo patri consignaremur. Nam cùm nouam doctrinam veteri adiecturus fuerit, no-
E uo quoque sacramento ad illius fœdus & promissiones perueniendum esse demonstrauit: vt sicut olim circuncisio participes antiquarum promissionum efficiebat, ita & nunc baptisma nos ad Dei, & Christi fœdus pertinere ostendat. Sed & baptizatus est, vt scribit Ambros. l. 2. in Luc. c. 12. non mundari volens, sed mundare aquas, vt ablutæ per carnem Christi, quæ peccatum non cognouit, baptismatis ius haberent. Et ideò qui ad Christi lauacrũ venerit, peccata deponit. Cyril. Hierosol. Catechesi 3. in-
F serit & aliam rationem. Nimirùm ne quis aliquem à suscipiendo baptismo eximi posse sentiat. Sanctificauit, inquit, baptismum Iesus, cùm ipse baptizatus est. Si filius Dei baptizatus est, quis pius potest baptismum contemnere? Baptizatus autem est, non vt peccatorum acciperet remissionem, (non poterat enim peccare) sed etiã si peccaro non esset obnoxius, baptizatus est, vt diuinam gratiam & dignitatem exhiberet baptizandis. Quemadmodum enim pueri participes facti sunt corporis & sanguinis, sic & ipse particeps illorum factus: vt præsentiæ illius in corpore facti participes, diuinæ quoque illius gratiæ
A communicent. Sic baptizatus est Iesus, vt per eius participationem, nos deinceps vnà cum salute honorem consequamur. Draco erat in aquis, vt ait Iob. Cùm igitur cõterenda essent capita Draconis, descendens in aquas ligauit fortem, vt facultatem calcandi super serpentes & super scorpiones accipiamus. Minimè parua fuit bellua, sed horrenda. Nauis piscatoria quæcunque corium vnum caudæ illius ferre non potuit. Imminebat ab illo perdi-
B tio, contagione inficiens occurrentes. Succurrit deinde vita, vt mors quoque timeret, vt saluati omnes dicamus, Vbi est, mors, victoria tua? vbi, inferne, stimulus tuus? Per baptismum enim soluitur mortis stimulus. Ad hoc alludit D. Ioannes Damascenus in Carminibus de Epiphania, his verbis:

Hac luce lucem qua tulit mortalibus,
Iordanis vndis, Christe rex, tuum caput
C *Submittis, atris sedibus trasissimus*
Orci parentum generis vt nostri extrahas,
Cunctisque purges criminum nos sordibus.

Hieronymus in Matth. Triplicem igitur ob causam Saluator à Ioanne accepit baptismum. Primùm, vt quia homo natus erat, omnem iustitiam & humilitatem legis impleret. Secundò, vt baptismate suo Ioannis baptisma comprobaret. Tertiò, vt Iordanis aquas sanctificans, per
D descensionem columbæ, Spiritus sancti in lauacro credẽtium monstraret aduentum. Hesich. l. 2. in Leuit. c. 8. Certus est enim, quòd Christus ad sacrandas aquas baptismatis, in Iordane fluuio baptizatus est. August. tom. 3. l. 3. de mirabilibus scripturæ, alias etiam rationes inserit. Ad baptismum, inquit, descendit Dominus Iesus, non quòd baptismi sacramento & lauacro egeret, qui proprij aut originalis peccati nullam culpam haberet: sed vt aquas,
E quas quamuis in delictu Deus non maledixerit, terræ quæ continebantur maledictione infectas purgaret: & ne quisquam baptismi sacramentum negligeret, dum qui sine peccato fuerat baptismi aquas iniuit: & ne quisquam ab inferiori baptizari parui penderet, dum Deus Dominus à seruo suo mergi vndis baptismi appeteret: Et quatenus adhuc à diabolo se, donec tentatio perficeretur, occultaret, qui illum velut lauacro indigentem, vt inter
F pollutos peccaminibus, ablui aquis conspiceret. Gregor. Nanz. Orat. in sancta lumina, ex hoc mysterio has exhortationes colligit. Christus, inquit, illuminatur, simul illustremur: Christus baptizatur, simul descendamus, vt simul etiam ascendamus. Nec verò hoc solũ spectandum est, quòd Iesus baptizatur, sed cætera quoque obseruãda

Marginal notes: *Cur Christus baptizari voluit.* — *Summa.* — Cyrill. Hierosol. — *Baptisma in ma catechumenorum.* — Ambros. — Cyrillus Hierosol. — *Baptismi virtus.* — Damasc. — Hierony. — Hesich. — August. — Greg Nis. — *Quæ obseruanda in baptismo Christi.*

sunt:

suntnimirùm quis, & à quo, & quando, purus videlicet, & a Ioanne, & signorum edẽdorum principium faciens. Quæ res nobis documento esse debet, adhibendam priùs esse purgationem, animíque summissionem: nec antè suscipiendam esse concionandi prouinciam, quàm ad spiritualis & corporeæ ætatis perfectionem ventum fuerit.

Præparatio ante baptisma.

Hoc ad eos dictum velim, qui inconsultè ac temerè ad baptismum accedunt, nec ad eum præparãtur, ac per animi inconstitutionem ad virtutis habitum peruectam id agunt, vt redemptio ipsis certa atque incolumis maneat. [A] Cùm enim præteritarum noxarum condonationem baptismus affert, tum tamen accuratiùs prouidendum est, ne ad eundem vomitum redeamus. Hoc quoque in eos valeat, qui aduersus mysterij dispensatores insolentiùs efferuntur, si dignitate quadam præstent.

Ne sacra mysteria ante ætatem maturam.

Tertium ad eos spectat, qui iuuenili ætate confidunt, atque ad instituendam doctrina plebem, aut Ecclesiæ præfecturam amplectendam, tempus omne idoneum esse arbitrantur. Iesus purgatur: & tu purgationem aspernaris? A Ioanne: & tu aduersus præconem tuum insurgis? Trigesimum annum agens: & tu ante lanuginem senes doces, aut docere posse credis, [B] nec ab ætate, nec à moribus fortasse authoritaté habens? Ac deinde Daniel profertur, ac nonnulli alij iuuenili ætate iudicum munere functi, atque in ore ac lingua exempla sunt. Quisquis enim iniustè aliquid admittit, facti sui defensiones in promptu habet. At pro Ecclesiæ lege nequaquam censendum est, quod raro accidit: quandoquidem nec hirundo vna ver, nec Geometram linea vna, nec denique nautam vna nauigatio facit. Cæterũ baptizat Ioannes: Iesus accedit, fortassè vt ipsum quoque Baptistam sanctitate afficiat, proculdubiò autem, vt totum veterem Adamum aquis obruat: Ante hos verò, [C] & propter hos Iordanem: nimirũ vt spiritus & caro erat, sic etiam per spiritum & aquam initiatus. *Ioannes autem prohibebat illum, dicens: Ego debeo à te baptizari: & tu venis ad me.*

Chrysost.

id est, vt scribit Chrysost. ho. Operis imperf. in Matthæ. Quò ego, inquit, desidero ascẽdere, tu inde descẽdis. Ergo vt tu me baptizes, est idonea ratio, vt iustus efficiar, & dignus cœlo. Vt autem ego te baptizem, quæ est ratio? Vt iustus efficiaris? Sed ipse es iustitiæ radix. Vt in cœlum ascẽdas? Sed ipse natura in cœlo es, etsi voluntate de cœlo descenderis.

Humilitas Ioannis.

Tu es spiritus, ego caro: nunquid caro spiritum sanctificare potest? Magis autem spiritus sanctificat carnem. [D] Cuius enim credi est virtus, ipsius est & sanctificandi potestas. Quis diues à paupere quærit? Magis autem pauper à diuite diuitias quærit. Omne bonum de cœlo descendit in terram, non de terra ascendit in cœlũ. Ille antiquus Lucifer, qui manè oriebatur, cogitauit apud se, dicens: Super cœlum ascendam, &c. Si ergo ille Angelus constitutus, & pro sola cogitatione superbiæ depositus est de Angelica gloria ad ignominiam tenebrarũ: ego quid merear pati, si homo carnalis, & corruptibilis cõstitutus, tantæ superbiæ opus impleuero, & dignum me existimauero totius creaturæ Dominũ baptizare?

Beda.

[E] Beda tom. 7. Homiliarum hyemalium, de sanctis. Ita, inquit, exponit illum ad se venisse, vt baptizaretur aqua, cui nulla inerat culpa: imò qui per sui gratiam spiritus omnem credentiũ culpam tolleret. Sed & cognouit se ab illo baptizandum esse: vnde prohibebat eum, inquit Dionysius Carthus. in Matth.

Dionys. Carthus.

non per modum imperij, cùm hoc sit superioris: sed per modum humilimæ abiectionis, sciens se indignũ esse qui baptizaret filium Dei: Quemadmodum etiã Petrus ad Iesum, Non lauabis mihi, inquit, pedes in æternũ. Considerans namque Ioannes suam infirmitaté, & Christi maiestatem, incredibiliter mirabatur de tanta dignatione, & [F] humiliatione Dei incarnati. Prohibebat eũ itaque publicè coram populo, dicens, *Ego à te debeo*, id est, egeo, & debito condecentiæ teneor, *baptizari*, baptismo tuo, Euangelicæ legis sacramento, vel saltẽ interiori baptismo.

Chrysost.

Quod & factum est, sicut ait Chryso. quòd Christus postea baptizauit Ioannem. Debuit autem Ioannes baptizari à Christo propter venialium remissioné, propter gratiæ incrementum, propter propriæ doctrinæ approbationem. quatenus ipse faceret ad quod alios hortabatur. Admonuit enim alios, vt Christi baptismum susciperent. Apostolos quoque baptizatos à Christo probabile est. *Et tu venis ad me*, seruũ tuum? quasi dicat, Hoc omninò mirabile est, mysteriúmque ignoro.

An Ioannes tandem fuerit baptizatus Christi baptismate.

Quòd autem Ioannes à Christo tandé baptizatus fuerit, præter Chrysostomum, Gregorius Nanzanzenus significat, Christum Ioanni conferens.

Greg. Naz.

Baptista, inquit, non admittit: Iesus cõtra nititur. Tum à te baptizari debeo, inquit lucerna soli, vox verbo, amicus sponso, maior omnibus qui ex mulieribus nati sunt, omnis creaturæ primogenito: Is, inquam, qui in materno ventre priùs exilierat, ei qui in vẽtre adoratus fuerat: [A] præcursor & præcursus, ei qui apparuerat, atque apparitutus erat. *Ego a te baptizari debeo.* Adde &, pro te. Exploratum enim habebat fore, vt martyrij baptismo ablueretur, aut, vt Petrus, non pedibus solũ purgaretur. *Et tu venis ad me?* Hoc quoque Propheticum. Futurũ enim notat, vt quemadmodum post Herodem Pilatus fureret, ita eum quoque priùs vita functum Christus sequeretur. Quid autem Iesus? *Sine nunc.* Hoc enim certo consilio & dispensatione fit. Sciebat namque paulò pòst futurum, vt ipsum Baptistam baptizaret. Hoc igitur Christus fecit in Ioanne, quod tandem in Petro, inquit Chrysost. hom. 12. [B] Oper. perf. in Matth.

Chrysost.

Cùm enim Petrus audisset, Quod facio ego, nescis modò: scies autem postea, & non habebis partem mecum: celeriter ab intentione destitit. Et iste similiter cùm audisset, *Sine modo: sic enim decet nos implere omnem iustitiam* parere non distulit. Non enim erant pertinaciter contentiosi, sed dilationem atque obedientiam suam ostendebant, per quæ omnia Domino meditabantur esse subiecti. Considera verò, quomodo illum per hæc ipsa à cũctatione deducat, per quæ præcipuè id quod fiebat, videbatur esse acceptius. Denique non ait ita, Iustum est, sed *Sic*, inquit, *decet*. [C] Quia enim Ioãnes ducebat indignum, vt quis baptizaretur a famulo: ideò Christus istud opposuit: ac si diceret, Nónne istud vt quiddam indecens refugis, & idcircò me prohibes? Propterea ergo dimitte, quia est vtique decentissimum. Nec verò ait simpliciter, *Sine*: sed addidit, *modo*. Non enim, inquit, erunt ista continua: citò me in his quæ cõcupiscis, videbis. Nũc verò sine istud impleri. Deinde quemadmodum deceat, ostendit. Vnde igitur istud decere monstrauit? Quia, inquit, *omnem iustitiam implebimus*. Hoc quoque signauit, dicendo, *Sic enim nos decet implere omnem iustitiam*.

Quæ iustitia.

Iustitia siquidem est, omnium mandatorum plena custodia. [D] quia vtique iam, inquit, cuncta mandata perfecimus. Hoc autem solummodò erat reliquũ, & id quoque ipsum oportet adiungi. Venit enim soluere maledictum, quod erat de præuaricatione legis impositum. Priùs igitur me, inquit, illam oportet implere, vósque à maledictione eius eruere, ac tum demum ei cessationem dare. Decet itaque omnem me implere legem, quia vtique decet maledictum soluere, quod ob præuaricationem legis illatum est: propterea quippè & carnem assumpsi, & veni.

Hilarius.

Hilarius in Matth. A Ioãne, inquit, baptizari prohibetur, vt Deus: & ita in se fieri oportere, vt homo, edocet. [E] Erat enim per eum omnis implenda iustitia, per quem solum lex poterat impleri. Atque ita & Prophetæ testimonio lauacro nõ eget, & exempli sui authoritate humanæ salutis sacramẽta consumat, hominem & assumptione sanctificans, & lauacro. Ea qua Hilarij sententia colligimus, Christum per hæc verba significasse, mancum, & imperfectum esse Ioannis baptisma, nec quemquam iustificare posse: Ideò necesse esse ad perfectionem baptismatis, vt ipse adimpleat ea, quæ baptismo Ioannis desunt.

Ioannis baptisma imperfectum.

Nec enim sacramentum baptismatis sola aqua perficitur: Christi meritum accedat necesse est: [F] accedat & Spiritus sanctus sanctificator: accedat & totius Trinitatis testimonium, in cuius nomine baptizamur.

Quæ requirũtur ad baptisma.

Supplet igitur Christus, vox Patris, & Spiritus sanctus, in specie columbæ, quæ faciunt ad consummandam omnem iustitiam, id est, perfectam hominis sanctificationem. Nec quemquam moueat quod dicit, *Sic decet nos implere omnem iustitiam*: Ioannem secum enumerans. Id enim facis, quasi dicat: Tu quidem ministrabis aquam, quæ in baptismo minimùm est: ego verò, vt saluator & hominum redemptor, meritum meum communicabo, & Patre simul, & Spiritu san-

cto coopetante vim purificatricem infundam: & ea quidem ratione te mihi coniungo, qua aqua spiritui coniungitur: non ex qua vis omnis pendeat, sed quæ in seipsa vim illam spiritualem recipiat. Optatus Mileuitanus, lib. 4. contra Donatistas. Descendit in aquam, quia venturũ oleum aqua debuit antecedere, ad mysteria instituenda & ordinanda. Secutus est enim ordo mysterij, & compleuit pater, quod rogauerat Filius, & quod nunciauerat Spiritus sanctus. Apertum est cœlum, Deo patre vngente: spiritale oleum in imagine columbæ descendit, & insedit capiti eius, & perfudit eum, vnde cœpit dici Christus.

Opt. Mileu.

A

Gregorius Nicenus, libro de sancto Baptismate. Baptizatur igitur hodie à Ioanne, vt sordidatum & contaminatum expurgaret, spiritúmque supernè adduceret, & hominem in cœlos extolleret, vt elapsus erigeretur, & qui confuderat, deiiceretur & dehonestaretur. Quòd si, vt scribit, Christus spiritum supernè adducere debuit, hic igitur Ioannis baptismati deerat, qui tamen omnem hominis adimplet iustitiam & perficit. *Tunc dimisit eum* Ioãnes: id est, ratione tanti mysterij cognita, permisit Christum suis se manibus subiicere: interim se præparans ad baptizandum Dominum vniuersorum.

Greg. Nic.

B

Baptizatus autem Iesus confestim ascendit de aqua: & ecce factum est, cum baptizaretur omnis populus, & Iesu baptizato & orante, aperti sunt ei cœli: & descendit Spiritus sanctus corporali specie, sicut columba, in ipsum. Et statim ascendens de aqua, vidit cœlos apertos, & Spiritum sanctum tanquam columbam descendentem & venientem super ipsum, & manentem in ipso. Ecce, inquit, *aperti sunt ei cœli*, non per diuisionem corporum cœlestium, quæ incorruptibilia sunt, sed per effectum quẽdam cœlestem cœlitus apparentem. Cum enim Pater & Spiritus sanctus in cœlo habitare, & esse dicantur, tunc cœli asseruntur aperiri, quando per subiectam creaturam apparent hominibus. Iuxta quem modum orat Psalmista, Domine, inclina cœlos tuos, & descende. Esaias quoque: Vtinam, inquit, disrumperes cœlos, & descenderes. Propter quod dicit Hieronymus, Aperti sunt cœli, non reseratione elementorum. Nomine autem elementorum etiam intelligit orbes cœlestes, sed spiritualibus oculis: quibus & & Ezechiel in principio voluminis sui apertos eos commemorat. Et Chrysostomus, hom. 5. Operis imperfecti in Matthæ. & hom. 12. Operis perf. Non rupta est creatura cœlestis. Veruntamen aduertendum, quòd lux quædam copiosa desuper fusa descendit, & circa Christum apparuit, propter quam videbatur quędam scissio, siue apertio esse in cœlo, quemadmodum tempore magnæ fulgurationis. Vnde Ezechiel cùm visiones Dei describeret, cœlos affirmat apertos fuisse. Similiter Stephanus de apertione cœlorum loquitur. Si ergo aperti sunt ei (videlicet Christo, id est, ad manifestandam gloriam eius) cœli omnes.

Quomodo cœlum sit apertum.

C

Hieronym.

Chrysost.

D

Theophylactus in Lucam. Aperitur autem cœlum, inquit, vt monstretur nobis, quòd baptisma aperiat omnibus cœlum, quod Adam clauserat. Ita nimirùm aperitur cœlum beato Stephano. Video, inquit, cœlos apertos, & Iesum stantem à dextris virtutis Dei: quia duobus potissimùm cœlum aperitur, statim atque ex hac vita migrauerint: scilicet nuper baptizatis, qui per Christum baptizatum intelliguntur: & per dura martyrij tormenta morientibus, qui per Stephanum. Thomas Aquinas in Matthæ. addit tertium genus, nimirùm eorum, qui pœnitentiam egerunt de peccatis suis. Sic Act. 10. Petro oranti apertum est cœlum. Chrysostomus, homil. 4. Operis imperfect. in Matth. Ideò apertos esse cœlos scribit, vt ex eo manifestè quisque intelligeret, ante Christi aduentum cœlum omnibus, etiam iustis, clausum fuisse. Nam quotquot iusti sub veteri Testamento ex hac vita migrabant, etsi in sinum Abrahæ reciperentur, à fœlicitate tamen cœlesti exulabant, donec in eam per Christum introducerentur. Sic aperti sunt, inquit Chrysostomus, vt nunquam claudantur: iis nimirùm, qui in Christum crediderunt, & eius sacramentorum fuerunt participes. Albertus Magnus in Matth. Sed quæritur, inquit, quomodo baptismus cœlos aperit, cum hoc dicatur esse passionis, quando romphæa sublata est. Adhuc, hoc videtur esse ascensionis, quando Christus actualiter in cœlum ingressus est. Responsio: Dicendum, quòd omnibus his tribus modis dicitur aperire cœlos, quãtum ad diuersa, quæ sunt in ianuæ apertione. Est in ea remotio obstaculi, siue obicis, ex parte intrantis: & est solutio debiti, ex parte eius ad quem intratur: & est patefactio, siue aditus viæ. Et primo quidem modo baptismus cœlum aperit: quia tollit impedimentum ex parte nostra. Psalm. 106. Contriuit portas æreas, & vectes ferreos confregit, suscepit eos de via iniquitatis suæ. Secundo modo aperit passio: quæ debitum Adæ soluit patri, oblatione animæ. Psalm. 39. In capite libri scriptum est de me, vt facerem voluntatem tuam, Deus meus volui. Heb. 9. Quemadmodum constitutum est hominibus semel mori, & post hoc iudicium: sic & Christus semel oblatus est, ad multorum exhaurienda peccata. Quoad tertium, aperit ascensio, sicut habetur Ioann. 14. Vado parare vobis locum. Mich. 4. Ascẽdit pandens iter ante eos.

Theoph.

E

Thom. Aq.

Chrysost.

F

Ante Christũ cœlũ non apertum est.

Alb. Mag.

Quomodo per passionem apertum est cœlum.

A

Quærit autem Chrysost. hom. 5. Oper. imperf. in Matth. quid opus fuerit aperiri cœlos filio Dei, cui & ipsi semper aperti erant. Quid enim, inquit, ante oculos filij Dei clausi fuerant cœli, qui etiam in terra constitutus erat in cœlo? Si ea quæ superiùs dixit, Sic oportet eos implere omnem iustitiam, benè intellexisti, non dubitas, quòd secundum mysterium aperti sunt ei cœli. Nam sicut secundum dispensationem humanam baptizatus est, secundum naturam autẽ diuinam baptismo non egebat: sic secundum humanam dispensationem aperti sunt ei cœli, secundum naturam autem suam erat in cœlis.

Chrysost.

B

Idem docet Augustin. lib. 3. de mirabilibus scripturæ, c. 5. Non tunc ei cœperat aperiri thalamus cœlorum, qui ait, Esa. 66. Cœlum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum: Sed propter nos hæc facta sunt.

August.

C

Euthymius in Matth. contra quosdam innuere videtur, maximè verò contra Caietanum, cœlum apertum visum esse, nõ modò à Christo, sed etiam ab ipso saltem Ioãne. Et vide, inquit, quo pacto Christus populo demõstratus est, clarè videlicet ac manifestè. Postquam enim Ioannes de ipso turbis prædixerat, ac sensim ad eius dicta animum aduertebant: vt viderunt etiam ipsum quasi vnũ de populo baptizari, offendiculum passi sunt. Et idcircò cœli quidem aperiuntur, ostendentes quòd ab ipsis descenderet columba, vt super eum vocem deriuaret, ne ipsam de Ioanne testificari putarent. *Et vidit* visione corporali, tam Christus ipse, quàm Ioannes, *spiritum Dei sanctum, descendentem sicut columbam super eum* Christum: vt ex hoc discamus, inquit Theophylactus, quòd & nos quum baptizamur, descendat Spiritus sanctus. Neque enim spiritu Dominus opus habebat: sed omnia propter nos facit, & primitiæ ipse sit omnium, quæ nos sumpturi sumus, postquam fiat primogenitus in multis fratribus. In specie autem columbæ descendit, vt discamus quòd mansuetos nos esse oporteat ac mundos: Et sicut tempore Noë columba significauit quieuisse iram Dei, sic & hoc loco Spiritus sanctus conciliauit nos Deo, facto peccati diluuio.

Euthym.

D

Theoph.

E

Thomas Aquinas in Matth. *Vidit* inquit, non imaginaria visione, aliàs ipse solus vidisset. Vidit verò etiam Ioannes, vt tandem ipse testatus est. Caietanus in Matth. scribit, priùs visam esse à Ioanne, quàm à Christo: quòd Ioannes dixerit, Qui misit me baptizare, dixit, Super quem videris spiritum descendentem sicut columbã, ipse est, &c. Vnde distulit illum baptizare. Verùm quicquid sit, nemo negauerit, ab vtroque saltem columbã visam fuisse. Theophylactus in Matth. omnes vidisse asserit. Iudæi magnificabant Ioannem, ait: at Christum non adeò curabant. *Viderunt autem spiritum omnes venientem super Iesum* Augustinus tom. 3. lib. 2. de Trinitate, cap. 5. Facta est enim quædam creaturæ species ex tempore, in qua visibiliter ostenderetur Spiritus sanctus, siue cùm in ipsum Dominum corporali specie velut columba descendit, siue cùm decem diebus peractis post eius Ascensionem, die Pentecostes factus est subito de cœlo sonus, & visæ sunt illis linguæ diuisæ tanquam ignis, qui & insedit super vnumquemque eorum. Hæc operatio visibiliter expressa, & oculis oblata mortalibus, missio Spiritus sancti dicta est: non ita vt appareret eius ipsa substantia, qua & ipse inuisibilis & incommutabilis est, sicut Pater

Thom. Aq.

Caietanus

Qui viderit primum apertum & columbam.

Theophyl.

F

August.

An fuerit vera columba.

&

& Filius: sed vt exterioribus visis, hominũ corda cõmota, à temporali manifestatione venientis, ad occultã æternitatem semper præsentis conuerterentur. Ita docet Augustinus, pluribus esse visam columbam, & ipsis etiam corporalibus oculis. Et cap. 6. sequenti addit: Columbam verò illam & ignem oculis viderunt, quicunque viderũt. Porrò sunt, qui veram columbam fuisse putant, quibus aduersantur dictiones istæ, non substantiæ, sed similitudinis. Non enim dicunt Euangelistæ visam esse columbam, sed σωματικῷ εἴδει, corporali specie: & ὡσεὶ περιστερὰν, sicut columbam. Nec dicunt Spiritum sanctum descendisse in columba, sed in specie columbæ. Aliud autem species, seu apparentia rei est, aliud eius substantia. Nam etsi Augustinus, lib. de agone Christiano, cap. 22. verum corpus, non fallax asserat, ita tamen vt non sit corpus columbæ, sed in columbæ specie. Ad quod accedit idẽ Augustinus, lib. 3. de mirabilib. Scripturæ, ita scribens: Quãuis verò corporali specie Spiritus sanctus super Dominum descendere dicitur, non tamen de auibus sumpsisse columbam, sed ex aëre minimè dubitatur. Nequaquam enim Spiritum sanctum ex auibus necesse fuit corpus assumere, dum aues sibi conuexæ statutam in nullo transgressæ sunt legem naturæ: sed si in hoc transgrederentur, in hoc tanti meriti transgredi non haberent, vtpotè nec æterna, nec rationabili creatura, vt à spiritu assumptione carnis à delicti vindicta soluerentur. Sed quòd Filij persona corpore carnis humanę induebatur, cõueniens erat, vt Spiritus sanctus persona per corporalem speciem super eum descenderet, & vox Patris corporalis de nube per aërem corporeis auribus audiretur. Præterea quinque idcircò in nube & columbæ imagine Pater & Spiritus sanctus ad baptismum veniunt, quoniam aquaticæ naturæ res illæ aliquid haberent. Dum enim in terra Filius ad baptismi mysterium aquæ creaturam elegisset, necesse fuit, vt & pater per aquaticam nubem intonaret, & Spiritus sanctus illud corpus, quod de aqua in principio factum est, ex illa nube acceptum simularet, vt sic tota Trinitas eandem voluntatem, sicut haberet, ostenderet. Ita docet non fuisse veram columbam, ne fortè Spiritus sanctus incolumbatus, sicut & Filius incarnatus dicatur: sed è nube effictam speciem asserit. Ideò hanc columbam dicunt Theologi, ex materia elementari ab Angelo formatam, & ab eo motam, per quam Spiritus sanctus repræsentaretur, quæ in præiacentem materiã reuersa sit. Gregorius Nanzanzenus, Orat. in sancta Lumina. Tum igitur Spiritus sanctus corporeo modo in columbæ forma se conspiciendum præbet: nempè vt corpus honore afficiat. Adde quòd multis retrò seculis, columba diluuij finem annunciauit. Nicetas in hanc Orat. Gregorij Nanzanzenus. Vt enim columba corporei diluuij sedati nuncium attulit, eodem modo Spiritus sanctus nunc in columbæ forma apparens, compressam esse spiritualem illuuiem indicat. Quòd si mole ac pondere diuinitatem æstimas, inquit Gregorius Nanzanzen. ac propterea Spiritum paruum esse censes, quia in columbæ forma Spiritus sanctus cernitur, humo surdide, atque in maximis rebus minima quæque anxiè vrgens: iam tibi regnum cœlorum quoque contemnendum, ac pro nihilo putandum est, quia sinapis grano comparatur: ac maiestati Iesu præferendus est aduersarius, quoniam & hic mons magnus vocatur, & Leuiathan, & rex omnium quæ in aquis degunt: ille autem agni, & margaritæ, & guttæ, atque id genus nominibus appellatur, Nicetas ibidem. Zachar. 4. Quis es tu mons magne? mons, ob arrogantiam. Interim verò obseruabis, simplicem rei speciẽ stare sine sua substantia. Species erat columbæ, non tamen columba erat in substantia. Ex quo eos confundes, qui negant fieri posse, vt species panis in Eucharistia remaneat, ablata panis substantia. Sed & aliud obseruandum erit contra Sacramentarios. Quoties enim vrgentur de modo, quo Christi corpus est in cœna sub panis specie, ad istam recurrunt similitudinem. Eo modo, inquiunt, quo Spiritus sanctus in specie columbæ. At verò nemo negauerit Spiritum sanctum verè præsentem adfuisse, & se communicasse sub illa specie, non per figuram, metonymiam, metaphoram, & energiam simpliciter, vt de Christi corpore asserunt Sacramentarij, sed verè, & expressè. Idem igitur de Christi sacratissimo corpore concedant necesse est. Sed nos de his in Tractatu de Eucharistia. Spiritum sanctum verè adfuisse testantur Euangelistæ, dicentes, quòd descenderit Spiritus sanctus in Christum. Testatur Ioannes Baptista, dicens: Vidi Spiritum sanctum descendentem sicut columbam. Testatur mysterium, quòd verè baptizatis Spiritus sanctus communicetur, & non typicè. Hilarius in Matth. alludere videtur ad christina, quo vnguntur baptizati: quasi ad instar Christi, qui baptizatus Spiritus sanctus gratia perfusus est. Significatur enim Spiritus sanctus per vnctionem. Vnde & Ioannes dicebat, Vnctio docebit vos. Ita innuitùm ad baptisma conferri aquam, Trinitatem, seu ipsius inuocationem, & vnctionem. Sic enim ille scribit. Ordo etiam in eo (Christi baptismate) arcani cœlestis exprimitur. Nam baptizato eo, reseratis cœlorum aditibus, Spiritus sanctus emittitur, & specie columbæ visibilis agnoscitur, & istiusmodi paternæ pietatis vnctione perfunditur. Sed quid opus erat illum accipere Spiritum sanctum, qui de Spiritu sancto conceptus erat? Augustin. lib. 3. de mirabilibus sacræ Scripturæ. Contigerant hæc, non quòd hæc omnia antè baptismum Dei filius non haberet, sed vt baptismi sacramentum quid valeat, ostenderet. Non enim tunc Spiritũ ille cœpit accipere, qui eandem cum Spiritu sancto substantiam habere creditur. Nec tunc illum Pater Filiũ suũ primitùs professus est: qui dixit, Psalm. 109. Ex vtero ante Luciferum genui te: ante videlicet omnem Angelicam creaturam, quæ Luciferi appellationem per scripturas sæpè tenet. Itaque ad illius maiestatis & æternæ generationis confirmationem, *Ecce vox facta est de cœlis, dicens: Tu es filius meus dilectus, in te complacui mihi.* Hanc vocem auditam à multis Hilarius asserit. Filius Dei auditu conspectúque monstratur, inquit, plebíque infidæ, & Prophetis inobedienti, testimonium de Domino suo mittitur, & contemplationis & vocis: ac simul vt ex his, quæ consummabantur in Christo, cognosceremus post aquæ lauacrum, & de cœlestibus portis sanctum in nos Spiritum inuolare, & cœlestis nos gloriæ vnctione perfundi, & paternæ vocis adoptione Dei filios fieri: cũ ita dispositi in nos sacramenti imaginem ipsis rerum effectibus veritas præfigurauerit. Corporaliter igitur vox ista sonabat in aëre, vt scribit Glossa: verùm si à populo illa audita est, quid obfuit, quin statim in Christum crederent? Nũ tandem etiam de illorum ignorantia hæc Ioãnes asserit, Medius vestrûm stetit, quem vos nescitis? Soluit autem Albertus in Matth. quòd etsi vox ista ad quosdam personuerit, attamen non nisi confusum sonum receperunt. sicut in simili facto dicitur Ioã. 12. quòd vox Patris de cœlo ad Filium facta est, dicens, Et clarificaui, & clarificabo. Quæ etsi ad multos perlata est, non potuerunt tamen distinctè audire quid illa diceret. Vnde factum est, vt quidam putarent tonitruum esse factum, alij Angelum Christo locutum esse. Porrò tribus vicibus vox audita est: In baptismo, in transfiguratione, Matth. 17. in passione, Ioan. 12. In baptismo Filium nominat, propter filios adoptionis: In transfiguratione, propter gloriam resurrectionis in capite, & in membris: In passione, propter declarationem redemptionis *Hic est* solus & vnicus: vnde Articulus additur in textu Græco, σὺ εἶ ὁ υἱός μου, *Tu es ille filius meus* naturalis coæternus, qui & Psalm. 2. hoc ab æterno sibi dictum agnoscit, Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te. *Dilectus* quem in ratione æternæ generationis & coęqualis maiestatis, infinito amore sicut meipsum diligo: at verò secundum humanitatem assumptam Verbo vnitam, prę cęteris omnibus etiã simul positis creaturis diligo: siquidem maius ei soli bonum contuli, quàm omnibus aliis simul, videlicet personalẽ vnionem cum verbo, & gratiam sine mẽsura. *In quo mihi complacui.* Theophylactus, in Matthę. In quo requiesco, in quo placor. Euthymius, In quo oblector. Hic est enim, in quo hominibus bona volui, hoc est, per quem est hominum salus. Ambrosius libro 2. in Luc. ad finem. Quid est, In quo complacui? Non aliena in filio, sed sua laudat.

[Marginal notes, left column: Idem Aug. — August. — Quæ fuerit hæc columba. — Greg. Nāz. — Nicetas. Section letters: A, B, C, D, E, F.]

[Marginal notes, right column: Hilarius. — Augustin. — Hilarius. — Fueritne vox ista à pluribus audita. — Glossa. — Albertus. — Theoph. — Euthym. — Ambros.]

Dion. Car.

Quid enim est dicere, In quo complacui, nisi quia omnia quæ habet Filius, & Pater habet, & sicut quæ Patris sunt, Filij sunt? Hoc idem est, ac si diceret, ait Dionys. Carthusianus in Matth. De seipso, & eius perfectione in meipso complacentiam, delectationémque habeo, tanquam qui talem filium genui, tam speciosum, sanctum & mihi omninò simillimum. Si enim lætatur Deus in operibus suis, & si beneplacitum est Domino in populo suo: quantò magis in Filio suo vnigenito delectatur, & complacet, in quo nil dissimilitudinis, nil contrarietatis, nil mali inuenitur? Denique secundum diuinitatem Christi complacet sibi pater in Christo complacentia infinita: secundum humanitatem verò assumptam, habet in eo complacentiam singularem, tanquam in filio obedientissimo. Vnde & ita potest exponi: *in quo mihi complacui*, id est, in quo voluntas mea implebitur, quantum ad reparationem generis humani. Propter quod Christus testatur, Ioan. 7. Quæ placita sunt ei, facio semper. Albertus Magnus in Matth. *Hic est*, in cuius spiritu alios adopto in filios. Gal. 4. Misit Deus spiritum filij sui in corda nostra clamantem Abba Pater. *Dilectus* eo modo, quo dilectio (quæ Spiritus sanctus, fluens in eum à me, & è conuerso ab ipso in me) complectitur eos, qui in spiritu suo adoptantur. Quia horum naturam assumens, filium hominis naturalem mihi filium fecit. Et ideò, *in ipso mihi complacui*, sicut in genito, in quo natura mea, quæ pascit voluntatem meam, sicut pascor meipso: quia dilectio impetus est bonæ voluntatis in amatum: libitum autem dulcedinem voliti & amati prægustans: sed complacitum est tota simul, & perfectè in amato pascens. Et quia sic eo fruor, pascens, oblitus doloris, induco aquas, non diluuij, sed spiritu fœcundas, diluentes peccata. Ideò enim Spiritus descendit, vt in aquis animam viuam faciat, sicut fecit à principio: ferebatur autem super aquas. Sed & complacuit sibi Pater in filio, quia & in eo omnes nos eligit, sanctificat, beatificat: & non est in alio aliquo salus. Extra Christum nihil Patri acceptum est: nihil verò damnationis est his qui sunt in Christo Iesu, vt scribit Apostolus. Et eadem ferè verba leguntur apud Esaiam cap. 42: quæ Propheticè istud factum exprimunt: sic enim se habent verba Patris ad filium. Ecce seruus meus, suscipiam illum: electus meus, cóplacuit sibi in illo anima mea. Dedi spiritum meum super eum, iudicium Gentibus proferet. Quod Hieronym. lib. 12. Comment. in Esaiam, ad Christum refert. Nec mirum inquit, si seruus vocetur factus ex muliere, factúsque sub lege, (Gal. 4.) qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, serui formam accipiens, & habitu inuentus vt homo. In quo complacuit sibi anima Dei, cernens in illo esse omnes virtutes, imò illum esse Dei virtutem atque sapientiam. Dedi, inquit, spiritum meum super eum, qui descendit in specie columbæ. Iudicium Gentibus proferet, quod antea nesciebant. Non clamabit: erit enim clemens atque mansuetus. Euseb. Cæsariens. lib. 9. Demonstrat. Euang. c. 6. etiam hanc Christi in baptismo gloriam ab Esaia prædictam obseruat. sic enim habet ille suæ Prophetiæ, cap. 35. Lætare solitudo sitiens, exultet desertum, & floreat sicut lilium: & efflorebunt, & exultabunt deserta Iordanis, & honor Carmeli, & populus meus videbit gloriam Domini. Quibus adijcit de miraculis Christi: Ipse veniet, & saluabit nos: tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt. Vbi contemplare, inquit, quòd non quamuis solitudinem dicit, sed definitè illam, & solam, quæ est apud Iordanem fluuium, iuxta quam versabatur Ioannes Baptista. Datus est autem solitudini illi honor Carmeli, & gloria Libani: siquidem in Iordanis solitudinem transtulit gloriam Hierusalem, postquàm ratio piè religiosèque viuendi non in Hierusalem, sed in deserto consummari cœpta est. Sed & accessum Saluatoris nostri ad baptismũ significat his verbis: Et populus meus videbit gloriam Domini, & altitudinem Dei. Tũc enim visa est Saluatoris nostri gloria, cùm ascendit de aqua, & ei aperti sunt cœli, & vidit Spiritum Dei descendentem quasi columbam, & manentem super eo: Cùm vox quoque de cœlo audita est, dicẽs, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Greg. Nyss. lib. de sancto Baptismate, eandem Prophetiam obseruat: quódque deserto Iordanis datus est honor Carmeli, cùm excitatus est Ioannes Heliæ Carmelitæ similis. Quoniam enim Helias Carmelum incolebat, inquit, clarus autem mons propter virtutem inhabitantis, & famam celebratus est: Ioannes autem Baptista in spiritu Heliæ resplendens Iordanem sanctificabat: idcircò Propheta vaticinabatur honorem Carmeli illi fluuio datum iri. Atque etiam gloriam Libani, ex similitudine procerarum arborum transtulit ad amnem. Vt enim Libanus ille satis magnam caussam admirationis, ipsas arbores habet, quas producit & alit: ita Iordanis celebratur, quòd homines regeneraret, & plantaret in paradiso Dei, quorum iuxta vocẽ Psalmi semper florentium, & virtutibus quasi frodẽtium folium non deflues, (Psal. 1.) fructu autem in tempore percepto Deus lætabitur, tanquam bonus plantator suis operibus gaudens. Porrò diuinus Dauid etiam vocem prædicens, quam Pater de cœlis super Filium, dũ baptizaretur, emisit, vt ad naturalem Deitatis dignitatem deduceret audientes, qui priùs ad eam, quæ sub sensum cadebat, humanam vtilitatem respiciebant, libro Psalmorum dictum illud inscripsit, (Psalm. 28.) Vox Domini super aquas, vox Domini in magnificentia. *Et ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta.* Euthymius non legit *archómenos*, incipiens, sed *erchómenos*, incedens, quòd offendi videretur concursu particulæ *hōs*, quasi. Frustranea enim videbatur sic legenti, *Erat incipiens quasi*: cùm dictio ista, Incipiens, etiam similitudinem importet. Idem enim sonare hæc videntur, Erat quasi annorum triginta: &, Erat incipiens annos triginta: adeò vt vna duarum istarum dictionum posita, altera superesse videatur. Meliùs igitur sonare visum est, *erchómenos*, incedens, quòd iam ferè illam ætatem attigisset. Origenes puncto separat Participium; Incipiens, à particula, Quasi. Sic enim hom. 28. in Luc. legit, *Et erat Iesus incipiens.* Demum aliam clausulam orditur, *Quasi 30. annorum, vt putabatur, filius Ioseph*, quòd cœperit ille statim post baptisma suum munus, propter quod venerat, obire: & quòd cùm esset ferè triginta annorum, omnes illum filium Ioseph arbitrarentur. Sunt etiam qui quærant, num ille annorum numerus referatur ad ætatem Christi, qua baptizatus est. Magna enim hic à plerisque contentio est. Sunt qui anno 30. illum baptizatum, alij 29. sentiant. Sed neque cogi ista sentẽtia poterit ad illam ætatem, qua baptizatus est, sed ad illã, qua etiam omnes illum arbitrabantur fuisse filium Ioseph. Interim tamen, quia in baptismo vt olim per circuncisionem, Patrum nomina recensebant: ideò & hoc adiectum videtur à Luca, ne quis Christum Ioseph filium fuisse, iuxta vulgi opinionem, arbitretur. Verùm neque plenè huic loco satisfactum esse putabitur, nisi dicatur, qua ætate Christus baptizatus fuerit. Epiphanius to. 1. lib. 2. in hæres. 71. quæ est Dementium & Brutorum, sic scribit. Primùm quidem baptizato Christo mensis Athyr, secundum Ægyptios, id est, Nouembris duodecima, ante sextũ Iduum Nouembris, hoc est, ante 60. dies plenæ diei aduentus, quæ est dies natiuitatis ipsius secundum carnem, velut habet testimonium Euangelij secundum Lucã: *Erat autem Iesus incipiens esse annorum fermè* 30. filius existens, velut putabatur, Ioseph. Erat enim reuera annorum 29. & mensium decem, quando ad baptismũ venit: triginta quidem annorum, sed non plenus. Quapropter dicit, Incipiens esse annorum fermè 30. Hinc 40. dies tentationis, & duæ Hebdomades, aut paulò amplius in Nazareth à diebus tentationis, & prima dies apud Ioannem, itémque secunda. Et rursus à Ioanne prima & secunda, quando secutus est ipsum Andreas, deinde Simon Petrus: Et postera die, velut consequentia Euangelij habet, Philippi vocatio, & Nathanaël, & deinceps tertia die nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ, post prædictos duos, quod primum signum est, & complemẽtum 30. annorum à natiuitate aduentus ipsius in carne. In ipsa enim die natiuitatis suæ secundum carnem, primum signum fecisse comperitur mutatæ aquæ in vinum, cùm expleuisset 30.

Alb. Mag.

Hieron.

Eus. Cæsa. *Prædictio chim Christi gloria in baptismo.*

Greg. Nyss. Decor Carmeli in Ioanne.

Euthym.

Origenes.

Epiphan.

Chrysost.

annos. Hæc Epiphanius. Quòd si quis obiecerit Chrysostomum, hom. 10. Oper. perf. in Matt. quod post 30. annos Christus ad baptismum venit: ita intelligendum erit, quòd post 30. annos, inchoatos scilicet, & ferè completos, venerit: sicut cùm Lucas dicit, Et cùm consummati essent dies octo, circuncisum esse Iesum: non quòd nono die circuncisus, (octauo enim fieri circuncisio debebat,) sed quòd in ipso octauo die ferè consummato & impleto circũcisus sit. Ita post 30. annos, id est, illis ferè elapsis, aut cùm in proximo elaberentur, Christus baptizatus intelligitur. [A] Quòd si rursus aliquem moueat, quòd antiqui nõnulli Patres, vt annotauimus in superiorem historiam Magorum, agnoscũt in ipsa die, qua Magi Christum adorarunt, Christum esse baptizatum. & eadem etiam miraculum primum in Cana Galilææ esse factum: hoc ita intelligendum erit, quòd earum quidem rerum olim Ecclesia solennem memoriam egerit: non tamen quòd omninò in vnum & eundem diem inciderit. Quod hinc manifestum est. Si hæc duo, Christi scilicet baptisma, & primum miraculum in Cana, vno eodemque die euenerunt: oportuit igitur eadem diuersis annis, sicque interposito saltem vno anno contigisse: [B] quod absurdum omnibus videbitur. Statim enim atque Christus baptizatus est, ductus est à Spiritu in desertum vt tentaretur, & cùm discipulos aggregare cœpisset, hoc primum miraculum fecit: multa demum inferuntur ante annum primum à baptismate elapsum: sic manifestum est hæc duo, baptisma scilicet & primum miraculum, diuersis diebus, & non multis mensibus interiectis accidisse. Ex quo efficietur, vt vna eadémque dies celebris dicatur ob Magorum adorationem, Christi baptisma, & miraculum in Cana factum: nõ quòd vno die hæc omnia euenerint, sed quòd [C] eorum memoria ad vnum diem transmissa sit, quæ Epiphaniis seu manifestationibus Christi dedicata esset.

Quomodo Christus eadẽ die baptiz. atus, & à Magis adoratus dicatur.

Origenes. Typus huius rei.

Porrò Origenes homil. 28. in Luc. obseruat huius ætatis typum præcessisse olim in Iuseph & Dauide, qui cùm Christi figuram exprimerent, anno suæ ætatis 30. hic Ægypti, ille Israëlis gubernacula susceperit. Sed & in Ezechiele, vt scribit Beda in Luc. qui 30. annorum apertis sibi cœlis Prophetiæ dona promeruit. Et quia per fidem & aduersa longanimiter ferri, & sublimiter debent præmia sperari: & arcæ vel templi altitudo, & tabernaculi longitudo, triginta cubitis mensuratur. *Vt putabatur*, inquit, *filius Ioseph.* [D] Euthymius in Lucam: Vt putabatur à Iudæis. Vt enim veritas habebat, non erat filius eius sed Virginis auctor: nisi fortè patrem Virginis attendere velimus, cuius illum esse filium, id est, filiæ filium asserit Lucas. Si quem verò proximum, & ipsum patrem naturalem requiramus, iam ipse se in baptismo, quis esset, exhibuit. Vox enim Patris audita est, dicens: Hic est filius meus dilectus. Beda in Luc. Pulcherrimè igitur Lucas genealogiam Christi dicturus, ipsum Patrem præmisit loquentem, Tu es filius meus dilectus: vt eundem tam verum Dei filium diuina attestatione, quàm verum hominis filium humanæ successionis ordine comprobaret. [E]

Beda.

Euthym. Christus putabatur filius Ioseph, sed verè nõ erat: vnde eius generatio deducitur.

Beda.

Putabatur, inquit, *filius Ioseph qui fuit Heli.* Magna hîc oritur difficultas, primùm in constructione sequentium: cùm ita legatur Græcè, ὢν, ὡς ἐνομίζετο υἱὸς Ἰωσήφ, τοῦ Ἡλί, τοῦ Ματθάτ, &c. Putabatur filius Ioseph, Heli, Matthat. Erasmus in Annotat. suis hoc obseruat. Hæc nomina, inquit, connectuntur per Articulos τοῦ: proinde nostrum *qui*, non est referendum ad Ioseph, nec ad Christum, sed ad proximum nomen. Verùm si ad proximum nomen, vt scribit, referendum est, ad Ioseph igitur referetur. Et ibi rursus quæstio isthæc orietur, quam in priore Matthæi genealogia discussimus, Quomodo inter se cõcilientur Matthæus [F] & Lucas, cùm Matthæus dicat, Ioseph filium fuisse Iacob, Lucas autem Heli patrem eius assignet. Sed diximus ab antiquis, Aphricano, Euseb. Augustino solui sicut & ab Euthy. Theoph. & Origene: quòd Iacob & Heli vterini fuerint fratres ex diuersis patribus, mortuo autem Heli sine liberis, Iacob eius vxorem duxerit, ex ea procreaturus liberos. Et sic dicitur Ioseph esse filius Iacob naturâ, filius autem Heli, lege. Iacob enim ipsum naturè & verè genuit: ideò Ioseph naturalis eius filius est, Heli verò eius legitimus. Lex enim iussit, si quis sine liberis moriatur, vt eius vxor ipsius fratri copuletur, & quòd inde nascitur, mortui esse censeatur, tametsi natura sit viuentis. Deuter. 25. Et sic conueniunt Euãgelistæ. Matthæus enim naturalem patrem Ioseph describit, Lucas verò legalem & putatiuũ patrem Heli: vt ambo ostẽdant, quòd propter hoc natus sit Dominus, vt naturam & legem sanctificet. Hæc Theophyl. in Lucam colligit ex antiquioribus.

Erasmus.

Conciliatio Matthæi & Lucæ.

Theoph.

Ad hunc modum cùm posteritas Salomonis defecisset in Ochozia, ex Simeon cognominato Ioas, qui prognatus erat ex stirpe Nathã filij Dauid, instaurata est posteritas Salomonis. Quod arguit Præfatio nomine D. Hieronymi in Lucam edita. Sunt tamen qui Heli eundem esse & Ioachim patrem diuæ Virginis contendant: nec obstare nominum Heli & Ioachim differentiam, vt de vna eadémque persona dicantur, cùm & id frequenter in scripturis occurrat, vt vnus idémque variis nominibus nũcupetur. Quod etiam in conciliando Luca cum Matthęo obseruatur. Nam, teste Philone, binomines, & trinomines fuerunt multi. *Iechonias* enim Neri appellatur, quæ vox Lucernam meam significat: quòd in illo lucerna Dauid, quæ ferè extincta videbatur, iterũ accensa est. *Ioas* etiam vocatur Simeon. Quòd si in eadem persona requiras hæc duo nomina, Heli, & Ioachim, vt idem possit cõcludi in patre diuæ Virginis, Philo in Breuiario tẽporum ostendit. Sũt enim, inquit, synonyma Syris & Ægyptiis, Heli, Helischim, Ioachim: quibus nominibus donatus est Ioas, filius Dauid, sed ex stirpe Nathan. Iã cũ hoc inualuerit, vt vnus & idem Heli, & Ioachim dici posset, nõ mirum est, si per Heli intelligatur Ioachim pater diuæ Virginis. Sed rursus quæretur, an ille pater dicatur Iosephi, an verò dicatur pater Christi. Sunt enim qui sic interpretentur, *Christus putabatur filius Ioseph, qui fuit Heli*, id est, *Ioachim*, quasi diceret Lucas: Putabatur quidem esse filius Ioseph: sed si quis ei pater in terris requirendus est, ad auum eius, seu patrem matris eius deueniendũ est, qui fuit Heli, seu Ioachim. Præter eũ siquidem neminem in terris patrẽ habet. Et ille non ideò pater est, quòd matri eius cõiunctus fuerit, sed quòd matris pater sit, & per consequens filij eius. Alioquin frustrà hæc adduxisse videretur Lucas, quòd Christus putaretur talis, id est, filius Ioseph: nisi adiiceret, cuius filius esset. Inde fit, vt etiam hic contexi scribant seriem seu genealogiam diuæ Virginis. Alij etsi idem admittant, censent tamen Iosephum dici posse filium Heli seu Ioachim patris diuæ Virginis, eo nimirùm modo, quo gener filius soceri sui dicitur. Hanc opinionem scribit Augustinus, lib. 2. Quæst. Euang. cap. 5. Nam cùm dixisset Iosephum duos patres habere potuisse, vnum naturalem, alterum adoptiuum: sed & alio modo, præter naturalem, alterum legalem, quòd pater fratri semẽ suscitauerit: ad tertiam resolutionem progreditur. Aut vnus, inquit, Euangelista, scilicet Matthæus, patrem à quo Ioseph genitus est, nominauit: alter verò (Lucas) vel auum (Christi) maternum, (Ioachim) vel aliquem de cognatis maioribus posuit. Et ita dicẽdum erit quòd Matthæus contexit genealogiam Ioseph, Lucas verò genealogiam Christi: vt per vtramque ostendat Christum ex Dauid descendisse. Et in hoc differunt, quòd Ioseph descendit à Dauide per Salomonem, Virgo autem à Dauide per Nathan. Aug. lib. 2. de cons. Euang, c. 4. Matthæus Christum ad nostram mortalitatem descendentem describẽs, generationes ab Abraham vsque ad Ioseph, & vsque ad Christi natiuitatem, descendẽdo commemorauit. Ascendendo autem Lucas transit ad Abraham, & peruenit ad Deum, cui mundati & expiati reconciliamur (vt ostenderet nostræ adoptionis originem, quæ cum baptismo confertur) quia per adoptionem efficimur filij Dei, credendo in filium Dei: vnde & statim à Christi baptismate genealogiam Christi remisit in Deum. Satis autem demonstrauit non ideò dixisse Ioseph filium Heli, quòd de illo sit genitus, sed quòd illi fuerit adoptatus (aut in generũ alcitus) cùm & ipsũ Adã filiũ Dei dicat, non intelligens interim ipsum naturalem esse filium. Aug. & Beda, & Origenes, aliud mysterium sequuntur. Origenes quidem illud fusiùs explicat, homil. 28. in Luc. Nec eadem,

Hierony. Heli pater Virginis, qui & Ioachim.

Philo.

Heli possitne dici pater Ioseph.

August.

Idem.

Ratio ordinis retrogradi in genealogia Lucæ.

Origenes.

inquit,

inquit, sunt personæ in generatione eius, quando descendere, & quando condescendere dicitur. Qui enim fecit eum è cœlis tibi descendentem, mulieres non quaslibet, sed peccatrices, & quas scriptura reprehenderat, introducit: qui verò baptizatũ narrat, nullius facit mulieris mentioné. In Matthæo enim, vt diximus, nominatur Thamar, quæ cum viro fraude concubuit: & Ruth Moabitis, nec de genere Israël: & Rahab, quæ vnde sumpta sit, scire nequeo: & coniunx Vriæ, quæ violauit mariti thorum. Quia enim Dominus noster atque saluator ad hoc venerat, vt hominum peccata susciperet: & eum qui non fecerat peccatum, pro nobis peccatum fecit Deus: propterea descendens in mũdum, assumpsit peccatorũ hominum vitiosorúmque personam, & nasci voluit de stirpe Salomonis, cuius peccata conscripta, & Roboam, cuius delicta ferũtur, & de cæteris, è quibus multi fecerunt malũ in cõspectu Dei. Quando verò de lauacro ascendit, non per Salomoné, sed per Nathan nascitur, cuius nominis fuit & hic qui arguit patrem eius super Vriæ morte, ortúque Salomonis. Et in Matthæo semper generationis nomen adiũgitur, hîc verò penitùs siletur. Aug. l. 2. de cõsens. Euang. c. 4. Quapropter in generationibus Matthæi, significatur nostrorum susceptio peccatorum à Domino Christo: in generationibus autem Lucæ eorum abolitio significatur. Ipse quoque numerus, quem Lucas exequitur, certissimè prorsus hanc abolitionem indicat. Quia enim Christus est perfectè iustus, ideò quadragenarius numerus à Matthæo ponitur: denarius enim numerus præceptis debetur. Porrò septuagenarius numerus peccatorum censetur. Vt cùm ait Dominus: Non dico si peccauerit septies, sed si septuagies septies. Luc. autem ad 77. personas Christi genealogiã deducit, vt & se ad peccatorum expiationem venisse ostenderet, Deum designans, per quem omnia purificantur: & ita inter duo illa, Deum & Christum, genus humanum constituens, vt hinc suam iustitiam perfectam & consummatam agnoscat. Sed & hîc attendendi sunt ij, ad quos & Matthæus & Lucas scripserint: consultò enim iis satisfacere voluerũt in enarratione genealogiæ Christi. Matthæus Iudæis scripsit, qui regem Messiam expectabant: idcircò huius rei probationem Matthæus aggressus est, Christi genus ad Salomonem referens. Lucas verò Gentibus suum Euangelium communicauit, vnde & satis illi fuit commonstrare Deum creatorem nostri generis, nos ex vno homine descendisse, & ideò Deum nostri curam gerere, nósque omnes in Christo suo selegisse, si modò omnem in nobis iustitiam per sacramenta, & Dei gratiam perfici sinamus, & ad hoc contendamus. *Qui fuit Heli* seu Ioachim, *qui fuit Matthat, qui fuit Leui, qui fuit Melchi, qui fuit Ianne.* Hunc Ianna dicunt Hyrcanum illum vltimum Principem Iudaici populi fuisse, ex tribu Iuda, & domo Dauid, qui metu Antiochi Epiphanis sibi manus attulit: post quem summi sacerdotes omnium rerum gubernationem ad se traxerunt. *Qui fuit Ioseph.* Hunc etiam Iosephum dicunt fuisse nepoté Oniæ ex sorore, Principem de posteritate Dauidis: qui Ptolomæum regem Ægypti placauit, irritatum aduersus Gentem Iudæorum, negata vsitati tributi pensione. *Qui fuit Matthathiæ, qui fuit Amos, qui fuit Naum, qui fuit Hesli qui fuit Nagge, qui fuit Mahath, qui fuit Matthathiæ, qui fuit Semei qui fuit Ioseph, qui fuit Iuda, qui fuit Ioanna qui fuit Resa, qui fuit Zorobabel.* Ad Zorobabelem Principem vtraque generatio contendit, vt nemini dubium sit, & Ioseph, & Mariam è Dauide genus ducere: *qui fuit Salathiel.* Salathiel enim genuit Zorobabel, vt scribit Matthæus: *qui fuit Neri.* Et hunc modò diximus esse Iechoniam, qui genuit Salathiel: *qui fuit Melchi, qui fuit Addi.* Hi duo reges non enumerantur à Matthæo: designantur autem aliis nominibus. Melchi est Ioachim, & Addi Ioachas. Illis autem omissis Matthæus ad Iosiam refert genus Iechoniæ, seu Neri: Lucas verò aliis expressis, ait, *qui fuit Cosam.* Et hic binomius est Iosias ille rex, de quo apud Lucam. *Qui fuit Elmadam.* Hic est Amon, de quo Matth. Amon autem genuit Iosiam: *qui fuit Her.* Ille est Manasses rex, qui captiuus ductus est, pater Amon: *qui fuit Iesu.* Hic est Ezechias binomius, qui genuit Manassem: *qui fuit Eliezer.* Hic etiam est Achaz *qui fuit Iorim.* Hic vocatur Ioatham à Matthæo: *qui fuit Matthat.* Hic est Osias apud Matthæum: *qui fuit Leui.* Hic est rex Amasias *qui fuit Simeon.* hic etiam est Ioas. Hi enim omnes sunt binomines apud Philonem in Breuiario de temporibus. Porrò Ioas ille ipse est, quem paruulum & natu minimum inter filios Ochoziæ Iosabeth, filia Ioram, vxor Ioiadæ, soror autem Ochoziæ, subtraxit à præsentia Athaliæ matris Ochoziæ, cùm ipsa interficeret omnes filios regis: id est, eos omnes, qui ex semine regio descendebánt, & regnum iure successionis, post Ochoziam sibi vendicare poterãt: & abscondit eum nutrice sua: ex quo factum est vt non interficeretur, vt legitur 4. Reg. 11. & 2 Paral. 22. Nam cùm Iehu occidisset Ochoziam regem Iuda, filium Ioram minimum, Athalia mater eius videns omnem spem sublatam, vt quis regnaret de stirpe Ochoziæ filij sui: (erat enim Ioas infans vnius tantùm anni:) omnes filios regios sustulit: ad seipsam malens summam regni reducere, quàm ad eos, quos despiciebat. Verùm & hic oritur quæstio, quomodo Ioas dicatur esse filius Nathan, cùm apud Matthæum Ochozias pater eius dicatur filius Iorã, qui fuit Iosaphat, & inde à Salomone genus duxerit. Respõdetur quòd Ochozias quidẽ è Salomone prodijt, sed quòd omne semẽ Salomonis in eo rescissũ est. Quod manifestũ est ex 2. Par. 21. & 22. Nam Iorã filius Iosaphat regis Iuda, omnes fratres suos filios Iosaphat occidit: & cũ octo tantũ annis regnasset, alui languore insanabili, Deo vindice mortuus est. Post eũ autem filius eius Ochozias à Iehu interfectus est, sed & Principes Iuda, & filij fratrum Ochoziæ quadraginta duo iugulati sunt, & in cisternam proiecti, nec relictus est quisquam ex eis. 4 Reg. 10. Præter has clades accessit & furor Athaliæ, quæ, vt diximus, omne semẽ regiũ interfecit, præter Ioas, qui ab eius præsẽtia sublatus est. Ita manifestũ est, vniuersam domũ Dauid & Salomonis sublatam fuisse, præter vnum Ioas. Verùm adhuc obiectabit aliquis, ipsum Ioas Ochoziæ filiũ nominari, & per consequens è Salomone prodiisse: sicq; ad Nathan genus eius non esse referendum. Respõdemus dici quidẽ à scriptura, & Iosepho, filiũ Ochoziæ: sed non ita intelligendũ esse, quòd eius naturalis filius fuerit, verùm successione duntaxat, iuxta ius Achesarim. Nã quòd nullus superesset filius Ochoziæ, innuit scriptura, sed & factum Athaliæ. Nemini scilicet dubium est, Athaliam nõ fuisse sæuituram in Ioas, siquidem ille fuisset filius naturalis filij sui Ochoziæ: hunc enim pro filio suo, vt qui patrem præ se ferret, & educasset, & in regnum exaltandum curasset. Adde quòd scriptura, 2. Par. 22. hæc habet: Nec erat vlterà spes aliqua, vt de stirpe Ochoziæ quis regnaret: quod occasionem Athaliæ tanti furoris præstitisse videtur, quasi timeret, ne ab Achesarim successoribus regiis, regno pelleretur. Atqui si Ioas Ochoziæ filius naturalis fuisset, nũ spes reliqua erat, vt aliquis de stirpe Ochoziæ regnaret? Demum quid timendũ erat Athaliæ, ne regno pelleretur, si Ioas filius naturalis filij sui patri successisset? Imò tantò magis Athalia confirmabatur, cùm regij corporis tutrix naturalis futura esset. Relinquitur ergo Ioas non fuisse filium naturalem Ochoziæ, sed ideò filium dici, quia vt propinquior, & quasi filius illi successerit. Ex horum consideratione videndum est, quum è Nathan genus duxerit. Perierat domus Salomonis, perierat & omne semen regium, præter vnum Ioas. Quis Salomoni succedere debuit? Constat sanè Nathan filium fuisse Dauidis legitimum & naturalem ex Bersabee, vt legitur 1. Paralip. 3. Nec veritas huius scripturæ (quæ etiam habetur, 2. Reg. 5. vbi Nathan inter filios natos Dauidi in Hierusalẽ, computatur) vertenda est in disputationem: propterea quòd Prou. 4. dixit Salomon, Ego filius fui patris mei tenellus, & vnigenitus corã matre mea, & docebat me: Tũ quia Vnigenitus pro dilecto sumitur, Hebraico more, quo vnum non de solo, sed de primo quandoque dicitur: iuxta illud, Et factum est vesperè & manè dies vnus: Tum quia secundum affectum & diligentiam curæ maternæ erga ipsum, tanquam si esset vnigenitus, loquitur. Nam non dixit Vnigenitus matris meæ, sed, Coram matre mea: id de materna instructione intelligens. Itaque

Augu.

Iudæis Matthæus & Lucæ.

Simeon & Ioas idem.

Quomodo Ioas sit filius Nathan. 1.

2.

Quomodo Ioas dicatur filius Ochoziæ.

Nathan fuit filius Dauid.

Quomodo Salomon dicatur vnigenitus matris.

cùm Nathan fuerit frater Salomonis ex vtroque parente, vt propinquior Salomoni succedere debuit: Inde factum est, vt & ipse vocaretur [illegible] *Ahisar*. hoc est, frater meus Princeps, vel Rex: & filij eius, cæterique ex eius sanguine, ob ius successionis, dicerentur [illegible] *Ahisarim*, id est, fratres Principum, & [illegible] *Matthathim* id est, donati ad succedendum, qui in pari honore cum regum filiis habebantur. Hinc factum est, vt sublata omni stirpe Salomonis, cùm vnus Ioas è Nathan superesset, cæteris occisis, regnum Iuda nactus sit. Siquidem cùm A legimus Athaliam occidisse omne semen regium, non modò de stirpe Salomonis, sed & iis qui è Nathan *Ahisarim & Matthathim* dicebantur, intelligendum. Et ita facilè conciliabuntur scripturæ, & Matthæus Lucæ minimè aduersabitur. Nam Matthæus ad Salomonem reducit Ioas, in ratione successionis: sed Lucas reducit ad Nathan, in ratione naturalis propaginis. Et hæc etiam legimus in illo Philonis temporum Breuiario, quod Ioannes Annius Commentariis illustratum emisit. Sic enim habet ille Philo. Siquidem orta lite inter filios Dauid, quos ex Bersabee genuerat, quis regno præcederet: Dauid edi- B cto statuit à iunioribus inchoari, & vt alteri succederet, vbi posteritas naturalis deficeret. Itaque à Salomone minimo cœptum est, & à Nathan illi natu proximiore filio dicto Ahisar & Matthatha, & posteris eius Ahisarim & Matthathim, id est, vt omnes dicerentur & essent fratres Principis, & donati tempore ad succedendum. Hinc vsque ad Iosaphat & Ochoziam posteritas Nathan semper dicta est Ahisarim. Nam quos occidit Ioram posteros Nathan, quos paret in tribu Iuda propter decretum honorauerat, filij Iosaphat, fratres Ioram dicti sunt. Similiter infantes eorum, quos Ioram liberos quidem, sed C reditu vacuos in tribu Iuda reliquerat, dicti sunt fratres & filij Ochoziæ: cùm tamen Ochozias vnicus solus ex Ioram & Salomone superstes esset: quo perempto, omnem stirpem regiam Ahisarim Athalia conata est delere: nisi prouidentia Iosabeth sororis Ochoziæ, ex Ahisarim saluatus fuisset minimus infans Eli, qui & Eliachim. Nam synonyma sunt Syris & Ægyptiis Eli, Eliachim, Ioachim. Infans autem Heli cognominatus fuit Ioas, primus ex domo Dauid & posteritate Nathan: pro quo Mizmor (canticum) à dextro & læuo choro decantatum fuit. Nec enim voluit Deus funditùs disperdere D domum Dauid, cùm periisset domus Salomonis. Ex hac Philonis obseruatione facilè intelligimus, quomodo Ioas dicatur esse Salomonis successione regni, & Nathan naturà. Matthæus igitur vsque ad Ochoziam enumerauit naturales filios Dauidis ex Salomone: sed Ioas inseruit, non quia ex Salomone esset, sed quia quasi filius ei successisset: vnde velut Salomonis filius à Matthæo recensetur. Sed Lucas directè illum ad Nathan patrem suum naturalem reducit. His expeditis, quod reliquum est faciliùs explicabitur. *Qui* Simeon seu Ioas *fuit* filius *Iuda, qui fuit Ioseph, qui fuit Iona. qui fuit Eliachim. qui fuit Melcha* E *qui fuit Menna. qui fuit Mathata,* à quo Mathathim & Ahisarim. Hic enim 3. Reg. 4. vocatur *Ahisar*, id est, vt diximus, Frater meus princeps, fuitque præpositus domus regiæ, filius Nathan. Vnde adiicit, *qui fuit Nathan*. ne quis hîc hallucinetur in nomine Nathã, vt putet illum esse Prophetam, qui Dauidem arguit de adulterio cum Bersabee. Hoc enim quomodo fieri posset, cùm post adulterium commissum Dauidi ex ipsa eadem Bersabee Nathan natus esse dicatur? Sic enim legitur 1. Par. 3. Porrò in Hierusalem nati sunt Dauidi Simmaa, & Sobab, & Nathan, quatuor de Bersabee filia Ammiel. Quòd si quis F obiiciat verba Origen. quæ superiùs annotauimus, verba etiam Bedæ in Lucam, & Augustin. lib. 2. de consensu Euangel. dicemus Origenem allusisse ad nomen Nathan Prophetæ, quod filio Dauidis conueniebat, & propterea dixit eum arguisse peccatum Dauidis: alioquin facilè Origenes excusari non posset. Beda verò omnia sua, & ista maximè ex Augustino desumpsit, & non considerauit eundem Augustinum retractasse hanc sententiam. Sic enim habet lib. 1. Retractationum cap. 26. Item quod dixi (lib. 83. Quæstion. in qu. 61) Lucas, qui tanquam ascendentem post abolitionem peccatorum sacerdotem Christum insinuauit, per Nathan ascendit ad Dauid, quia Natha Propheta missus erat, cuius correptione Dauid ipsius peccati abolitionem pœnitendo impetrauit: non sic accipiendum est, tanquam ipse fuerit Nathan Propheta, qui filius Dauid, quia nec hoc dictum est, quia ipse Propheta missus erat: vt mysterium non in eodem homine, sed in eodem nomine intelligatur. Idem lib. 2. Retract. cap. 16. corrigit, quod in 2. lib. cap. 4. de consensu Euang. dixerat, cùm de duobus patribus Ioseph ageret, ab altero esse genitum, ab altero adoptatum: Sed, inquit, dicendum fuit, alteri adoptatum. Quoniã qui eum genuit, eius matrem fratris defuncti coniugem duxerat. Item, inquit, vbi dixi, Lucas verò ad ipsũ Dauid per Nathan ascendit per quem Prophetam Deus peccatum illius expiauit: per cuius nominis Prophetam dicere debui: ne putaretur idem fuisse (homo) cùm alter fuerit, quamuis & ipse hoc vocaretur. Ex hac retractatione D. Augustini intelligendum, quomodo excusari possint verba Origenis, è quibus fortè & Aug. & cæteri, qui similiter locuti sunt, allusionem istam ad Nathan desumpsisse videntur. Verùm fortassis obiicies, quòd Nathan ille, cuius filius fuit Ahisar, è tribu Leuitica descẽderit, cùm dicat scriptura, 3. Reg. 4. quòd Zabud filius Nathan sacerdos amicus regis fuerit. Respõdebitur, quòd dictio sacerdotis nõ significat propriè hoc in loco, quasi sacerdotij officio perfungi, & sacrificia offerre posset: sed quòd illis præfecti essent, nõ quasi maiores, sed vt curatores & conseruatores. Eodem. f. modo filius Nathan dicitur hîc sacerdos, quo 2. Reg. 8. filij Dauid sacerdotes fuisse dicuntur, id est, sacerdotibus præfecti. Quod in 1. l. Par. 18. c. ita exponitur, vt obseruat Ioan. Annius in Philonẽ. Filij Dauid erãt ad manus regis, id est, ad officia regia, quæ tria erant. Primũ, vt essent super omnes maiores regni, qui assistebant ei: hoc habuit Azarias primogenitus Nathan. 2. Vt præessent Zanhedrin, id est, collegio sacerdotũ & doctorũ legis, penes quos erat publica potestas iudiciorum, & sceptrũ occidendi & viuificandi, eligẽdi reges & deponendi, vt fecit Ioiada cõtra Athaliam. Et huic præposuit secundò genitum Nathan: & ideò dicitur sacerdos, quia illis præpositus, non ad sacrificandum, sed vt eos contineret, ne contra regem conspirarent: vnde amicus regis dicitur. Tertium officium fratris, vel primogeniti regis, vt domus & omnis familia regia tanquam à primogenito regeretur, quod est ius successionis: & hoc habuit adolescentior filius Nathan, vnde vocatur Ahisar & præpositus domus regis. Hæc Annius. Hic etiam à Luca nuncupatur Matthat. *Qui* Nathan *fuit Dauid* filius ex Bersabee, *qui fuit Iesse. qui fuit Obed, qui fuit Booz, qui fuit Salmon. qui fuit Nahasson, qui fuit Aminadab. qui fuit Aram, qui fuit Esron, qui fuit Phares, qui fuit Iuda, qui fuit Iacob, qui fuit Isaac, qui fuit Abraha.* Ita numerat 14. patres à Dauide vsque ad Abraham, & omninò conuenit cum Matthæo. Ascendit autem & progreditur vsque ad Adam, vt Christum ad Deum reducat: & numerat generationes ad Abraham vsque ad diluuium, id est, Noë, & decem rursus alias à Noë vsque ad Adam. Vnde ait, *Qui* Abraham *fuit Thare, qui fuit Nachor. qui fuit Sarach. qui fuit Ragau.* Vocatur & iste in Genesi Reu. *Qui fuit Phaleg. qui fuit Heber, qui fuit Sale, qui fuit Cainam. qui* Cainam *fuit* filius *Arphaxad.* Oritur hîc quæstio. Nam cùm Genes. 10. & 11. enumerantur hæ generationes Noë, legitur, quòd Arphaxad genuit Sale: & tamen Lucas scribit, quòd Cainam fuit filius Arphaxad, & Sale filius Cainam. Soluunt antiqui Patres hanc quæstionem, dicentes, Lucam secutum esse translationẽ 70. Interpretum: qui ita digerunt generationes Noë, vt & Lucas. Alij etiã respondẽt, vt scribit Dion. Carth. in Luc. quòd Arphaxad adhuc viuens adoptauit nepotẽ suũ Sale, ideòque filius eius in Gen. dicitur. Porrò 70. Interpretes interponunt Cainam inter Arphaxad & Sale, *qui* Arphaxad *fuit* filius *Sem qui fuit Noe.* Hunc Sem Hebræi putant fuisse Melchisedech, quodque vsque ad tempora Isaac vixerit. Nam in Gen. 5. scribitur, Sem vixisse annis sexcentis propter quod (vt dicunt) Melchisedech sine patre & sine matre asseritur, non quòd non

Filii Nathan habiles ad successionem regni.

Conciliantur Matthæus & Lucas.

Philo.

Nathan alius est ab eo Propheta qui arguit Dauid.

August.

Excusatur Origenes.

An Nathan ille è tribu Leui fuerit, cùm sacerdos dicatur.

Io. Annius.

Dionys. Carthus.

ha-

habuisset, sed quòd illi noti non fuerint posteris, ob nimiam senectutem viri: aut quòd si ex relatione notus his fuerit Noë, non tamen vt pater Melchisedech, sed vt pa-
A ter Sem. Obsoleuerat autem nomen Sem, succedente appellatione Melchisedech. *Qui* Noë *fuit* filius *Lamec*, nó digami illius qui occidit Cain, sed eius qui è Seth originem duxit. *Qui* Lamech *fuit* filius *Mathusale*. Hic nongentis sexaginta nouem annis vixit, obiitq; ante diluuiũ eodẽ anno quo inundauit, vt scribit Hieron. *Qui* Mathusale *fuit* filius *Enoch*, de quo Iudas in sua Canonica. Propheta-
B uit autem de his septimus Adam ad Enoch: vnde patet quòd septimus fuit post Adã de stirpe Seth. Verùm quæri potest, si septimus ille est ab Adam, Noë igitur decimus erit. Quomodo ergo verũ apparebit quod scribit Petrus (1.Pet.2.) Noë fuisse octauum iustitiæ præconem? Dicẽ-
C dum est, quòd Enoch septimus fuit ab Adam, inclusione vtriusque extremi, scilicet & ipsius Adami & Enoch: Noẽ autem octauũ esse, exclusione extremorũ: nimirùm quòd inter Adã & Enoch octo præcones iustitiæ cónumerentur. De hoc Enoch ita legimus Eccl.44. Enoch translatus est in paradisũ, vt det Gentibus sapientiã. Et c.49. Nemo natus est in terra qualis Enoch Et Genes.5. Ambulauit E-
A noch cũ Deo, & nó apparuit, quia trãstulit illũ Dominus. Hunc nónulli ex antiquis Patribus scribunt cũ Helia tẽporibus postremis cótra Antichristũ surrecturum, & hos esse duos testes, de quibus Ioann. in Apocal. loquitur. *Qui* Enoch *fuit* filius *Iared qui fuit Malaleel, qui fuit Cainam, qui fuit Enos*. Et hic cœpit inuocare nomen Domini, vt scribi-
B tur Gen.4. nó quòd nó fuerit inuocatus à Seth & Adã, sed quòd non illo modo, & cum talibus cæremoniis & præscriptionibus. *Qui* Enos *fuit* filius *Seth, qui fuit Adam*, excitatus in locum Abelis occisi: & hic non est secutus impietates Cain. Cæterùm cùm ait, *Qui fuit Dei* reducit Adam ad Deum, non vt filium naturalem ad patrem, sed
C vt opus ad suum opificem & creatorem. Et quia ineffabilis modus est creationis eius, eò difficilior est & modus incarnationis secundi hominis Christi, quo etiam Adamum superat in ratione Dei, cuius est filius naturalis.

Christus baptizatus ducitur à Spiritu in desertum: ibi ieiunat quadraginta diebus, & quadraginta noctibus: tentatur à Satana, & eum confundit. Angeli accedunt, & ministrant ei.

Matth. 4.	Marc. 1.	Luc. 4.	Ioan.
Tunc Iesus ductus est in desertum à Spiritu, vt tentaretur à diabolo. Et cùm ieiunasset quadraginta diebus & quadraginta noctibus, postea esuriit. Et accedens tentator, dixit ei, Si filius Dei es, dic vt lapides isti panes fiant. Qui respondens dixit, Scriptum est, Nó in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Tunc assumpsit eum diabolus in sanctam ciuitatem, & statuit eum super pinnaculum templi, & dixit ei, Si filius Dei es, mitte te deorsum. Scriptum est enim, Quia Angelis suis mandauit de te, & in manibus tollent te, ne fortè offendas ad lapidem pedem tuum. Ait illi Iesus, Rursum scriptum est, Non tentabis Dominum Deum tuum. Iterũ assumpsit eum diabolus in montem excelsum valde: & ostendit ei omnia regna mundi, & gloriã eorum, & dixit ei, Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me. Tunc dicit ei Iesus, Vade Satana: scriptum est enim, Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Tunc reliquit eum diabolus, & ecce Angeli accesserunt, & ministrabant ei.	Et statim spiritus expulit eum in desertum. Et erat in deserto quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, & tentabatur à Satana. eratque cum bestiis, & Angeli ministrabant illi.	Iesus autẽ plenus Spiritu sãcto regressus est à Iordane, & agebatur in spiritu in desertum, diebus quadraginta, & tẽtabatur à diabolo. Et nihil manducauit in diebus illis: & cõsũmatis illis esuriit. Dixit autem illi diabolus, Si filius Dei es, dic lapidi huic, vt panis fiat. Et respondit ad illum Iesus, Scriptũ est, Quia non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo Dei. Et duxit illum diabolus in montem excelsũ, & ostẽdit illi omnia regna orbis terræ in momẽto tẽporis: & ait illi, Tibi dabo potestatẽ hanc vniuersam, & gloriã illorum: quia mihi tradita sunt, & cui volo, do illa. Tu ergo si procidẽs adoraueris corã me, erũt tua omnia. Et respõdẽs Iesus, dixit illi, Scriptũ est, Dñm Deũ tuũ adorabis, & illi soli seruies. Et duxit illũ in Hierusalẽ, & statuit eum super pinnã templi, & dixit illi, Si filius Dei es, mitte te hinc deorsum. Scriptum est enim, quòd Angelis suis mandauit de te, vt conseruent te: & quia in manibus tollent te, ne fortè offendas ad lapidem pedem tuum. Et respondens Iesus, ait illi, Dictum est, Non tentabis Dominum Deum tuum. Et consummata omni tentatione, diabolus recessit ab illo vsque ad tempus.	

Introductio.

MILITEM nemo probauerit, si comptus, ebrietati, luxuriæ & gulæ deditus fuerit. Aulus Gellius lib.7. Noct. Attic. cap.22. Censores olim narrat (*Aul. Gell.*) homini pinguiori & corpulentiori
D equum adimere solitos: minùs idoneum ratos cum tanti póderis onere ad faciẽdum equitis munus. Hominem ergo requirit militia, laboris, inediæ, frigoris, sitis, &, vt scribit Tertull. lib. ad Martyres, omnis imbonitatis patientem. Ita enim habet. Nemo miles ad bellum cũ deliciis venit, nec de cubiculo ad aciem procedit, sed de papilionibus expeditis & substrictis: vbi omnis duritia &
E imbonitas & insuauitas constitit. Hoc si in corporali, (*Tertull. Militia corporali & spirituali quales requirantur.*) quãtò magis in spirituali militia requiritur, vbi spiritum liberum esse oportet, mentem sanam, carnem autem domari necesse est, ne in spiritum eleuetur? Maximus Martyr Cens. 5. num. 96. Sententiarum suarum, docet, bene habente, & lautè tractato corpore, animam obscurari: & è contrà. (*Max. Mar. Anima obscuratur corpore lautè educato.*) Eapropter cùm nos Dominus Iesus ad spiritualem militiam contra carnem, Satanam, & mundum vocaret, suóque exemplo efformare vellet: ipse cur-
F sum sui officij peracturus, priùs in desertum se subtrahit, orat, ieiunat 40. diebus & noctibus: demùm contra Satanam dimicat, & ipsum vincit. Et hoc etiam Tertullianus concludit, ad Martyres scribens. (*Tertull. Christus qualem militem requirat.*) Itaque, inquit, Epistates vester Christus Iesus, qui vos spiritu vnxit, & ad hoc scamma produxit, voluit vos ante diem agonis ad duriorem tractationem à liberiore conditione seponere, vt vires corroborarentur in vobis. Hoc ille nobis exemplum proposuit, cùm statim à baptismate seipsum à mundo in desertũ segregauit, & ibi ieiunauit: & (vt idẽ Tertull. scribit lib. de ieiunio contra Psychicos) cõtra diriora dæmonia ieiuniis præliãdum esse docuit. (*Idem. Summa.*) Tria igitur hæc dicentur: Quibus armis Christus se cõtra Satanã munie-
D rit: Vt illũ Sathan adortus sit: &, Quomodo aduersariũ illũ confuderit. Id verò statim ab ipso baptismate cõtigisse docent Cypr. ser. de ieiunio & tenta. Christi, & Euseb. Emiss. in hom. (*Cyprian. Euse. Emiss. Quando id tunc gestu.*) Quod etiã facilè colligitur ex cõtextu Matthæi, qui statim atque Christi baptisma & vocẽ auditam narrauit, immediatè adiecit: *Tunc ductus est Iesus.* & Lucas: *Iesus autem plenus Spiritu sancto egressus est à Iordane, & ductus est à spiritu in desertum* Marcus sic habet: *Continuò spiritus ἐκβάλλει, expellit eum in desertum.* Ἐκβάλλειν autem, i. ex-
E pellere, impetum designat, qualis his accidit, qui à spiritu rapiuntur, & ad nutũ eius ducuntur. Sic Marcus magnam in Christo vim spiritus fuisse docet, (*Magna, vis spiritus in Christo.*) quæ tũ maximè manifestari cœperit, cùm à Ioãne in Iordane baptizatus est. Conueniunt autem omnes doctores, hunc à quo Iesus ductus est (Luc.4.) fuisse Spiritum sanctum, qui in illum ipsa eadem die visibiliter in specie columbæ descẽderit, cùm baptizaretur. (*Spiritus s. duxit Iesum in desertum.*) Hieronymus in Matth. Haud dubium, ait, quin à Spiritu sancto ductus sit. (*Hierony.*) Origenes hom 29. in (*Origen.*)
F Lucam. Quia enim quotquot spiritu Dei ducuntur, hi sunt filij Dei: iste autem extra omnes, propriè filius Dei erat: ideò & ipsum oportebat Spiritu sancto duci. Theophylactus in Matth. (*Theoph.*) Ducitur à Spiritu sancto: nihil enim sine spiritu fecit. Et idem in Luc. Spiritus enim sanctus ducebat eum ad certamen cum diabolo. Ambrosius lib. (*Ambros.*) 4. in Luc. ex eo colligi scribit, quòd virtute Domini reuocamur in paradisũ, cuius typus erat hoc desertum: Nimirùm sicut & a Spiritu sãcto ductus est Iesus in desertum.

Gre. Papa.
Cōtra eos qui dicunt Iesum ductum à spiritu malo in desertum.
Spiritus s. repentè in alios viros demutat.

Euthymius in Mart. Ita femetipsum post baptismum Spiritui sancto tradit, vt ab eo ducatur, quocunque ille iusserit. Gregorius Papa, hom. 16. reiicit quæstionem eorum qui obuciunt, Christū à spiritu malo elatum esse in montem excelsum, ideò & ab eodem spiritu ductum esse in desertum. Sed verè, inquit, & absque vlla quæstione conuenienter accipitur, vt à sancto Spiritu ductus esse credatur: vt illuc eum suus spiritus duceret, vbi illum ad tentandum malignus spiritus inueniret. Significatur igitur totum hoc factum fuisse non fortuitò, sed diuina prouidentia, & consilio Spiritus sancti. Ab hoc enim tempore, præcipuo quodam modo, ad maiora regni Dei negotia, Spiritu sancto directore Christus Iesus progrediebatur.

1.
2.
3.
A
Act. 2.
Vnctus est Christus à S. ritu s. pugnaturus.

Et hoc quidem exemplo videmus eos, quos Spiritus sanctus ad gloriam diuini nominis seligit, in alios repentè viros demutari. Sic Moses delectus ad populi liberationem, repentè & gregem, & Iethro deserit. Sic Dauid, cùm esset vnctus à Samuële, repentè mutatus est in alium virum, & relictis paternis ouibus ad sublimiora rapiebatur. Sic Apostoli, induti virtute ex alto, & accepta Spiritus sancti gratia, repentè omnibus admirationi fuerunt. Dixerunt enim Iudæi: Nónne omnes isti qui loquuntur, Galilæi sunt? Itaque cùm priùs narrassent Euangelistæ Christum è Iordane Spiritu sancto plenum ascendisse, quasi vnctum, nunc vt in aciem processerit, explicat. Ita enim olim in Pancratus ludis pugiles vngebantur. Vnctio autem in eo spiritualis fuit, communicata visibiliter in baptismate, cùm descendit in eum Spiritus sanctus.

B
Chrysost.

Quæ etiam exprimitur, cùm paruulo in baptismo, per vnctioné visibilem confertur. Chrysost. ho. 5. Oper. perf. in Matth. Nunquid miles signatur, & oleo vngitur vt sedeat? Signati sumus cruce Christi, oleo vncti, & Spiritu promissionis sancto purificati: sicque Christo nomen dedimus, vt docet Tertull. lib. de corona milit.

C
Tertull.
Pet. Chrys.

Num igitur & ab illo Christi spiritu ad pugnam inuitamur? Pet. Chrysologus, homil. 13. Ecce tempus quo miles procedit ad campū, quo carnis otia, quo mentis ignauia, quo ventris cura, & tota est familiaris obsequij deponenda torpedo. Hodie, Fratres, Christus rex noster commilitones suos de Euāgelico tribunali allocutus est, indixit hostibus bella, promisit præmia pugnaturis, retulit bellorum causas, inimicorum dolos prodidit, & conatus: vbi, & quando, & quomodo confligendum sit, nobis triumphali constitutione signauit. *Ductus est in desertum.* Locus hic proprius duello, ieiunio, diuino cultui, & meditationi. Priùs enim in desertis olim meditabantur, qui Ecclesiæ monera obituri erant. Sic Moses quadraginta annis pascit gregem in deserto, antequàm ad Israëlis liberationem pergat, & legislatoria officium faciat. Ita Basilius, Chrysostomus, Gregorius Nanzanzenus è solitudine Monastica ad magnarum Ecclesiarum moderationem delecti sunt. Basilius Epist. 181. ad Chilonem: In hac, inquit, solitudine dego, in qua Dominus versatus est. Hic est quercus illa Mambre: hic ad cœlum ferens scala, hic Angelorum castra à Iacob conspecta: hic solitudo, in qua populus purificatus legem accepit, & sic in Promissionis terra Deum vidit: hic mons Carmelus, in quo Helias commorans Deo placuit: hic campus, in quo secessu facto, Esdras omnes diuinos libros ex mandato Dei eructauit: hic solitudo, in qua beatus Ioannes locustas edens, hominibus pœnitentiam prædicauit: hic mons Oliuarum, in quem Christus oraturus ascendit: hic arcta illa & angusta via, quæ ducit ad vitam: hic doctores & Prophetæ, qui in solitudinibus errant, in montibus & speluncis & cauernis terræ: hîc Apostoli & Euangelistæ, & Monachorum remota ab vrbibus vita. Sed & locus secretus tentationi & victoriæ aptissimus erat.

Christus ad pugnam nos vocat.
Desertū, locus est spiritualis belli proprius.
D
1.
Moses typus Christi.
Solitudinis commendatio Basilius.
E
F

Ambrosius lib. 4. in Luc. Conuenit recordari, quemadmodum de Paradiso in desertum Adam primus eiectus sit, vt aduertas quemadmodum de deserto ad paradisum Adam secundus reuerterit. Chrysostomus homil. 13. Operis perf. in Matthæum, Non duxit illum spiritus in vrbem, aut forum, sed eremum. Quia enim diabolum prouocare volebat, non de esurie solùm, verumetiam de loco occasionem illi tentationis ingessit.

Ambros.
2.
Antithesis Christi & Adami.
Chrysost.

Tunc quippè maximè aliquos diabolus aggreditur, cùm illos viderit ab aliis segregatos. Theophylactus in Luc. In desertum abit, vt diabolo det ansam insidiandi sibi. Maximè enim cùm soli fuerimus, insidiari solet. Cypr. serm. de ieiunio & tentat. Christi. Neque enim putet homo se euasisse pericula, cùm in eremum venerit. Quia quantò subtiliùs, tantò difficiliùs à tentatore inuaditur, qui cogitationum foribus assidens, omnia virtutum germina in ipso ortu strangulare molitur. Sic Euam solitariam adortus est in paradiso, sic in secreto ab hominibus loco occisus est Abel, & contra Iosephum à fratribus cōspiratio facta est. Nec detectores magis nouimus, quàm solitarios. Sic Numa olim noctu hydromantiam faciebat, vt in aqua ad Lunæ radios, videret ludificationes dæmonum, à quibus audiret quid in sacris constitueret, atque obseruaret, vt scribit Augustin. lib. 7. de ciuit. Dei, cap. 35.

Occasio tentationis maiorem deserto.
Theoph.
Cyprian.
Nullibi securi sumus, neque cum soli.
A
Numa hydromantia.
Augustin.

Interim etiam locus ille victoriæ contra Sathanam aptissimus est. Cyprianus enim ita prosequitur. Verùm liberiùs anima expedita obuiat impugnanti, vbi compedes impedimentorum defuerint, & aspectus irritamenta non mouerint: securiórque est congressus, vbi singula non vellicant dimicantem, nec inebriát animum lenocinia voluptatum. Animi enim solitudo omninò necessaria est, vbi erecta specula, mens sibi insopita prouideat, & detersa rubigine coruscantibus armis importunum hostem terreat, & repellat. Sed & locus secretus eligitur, inquit Cyprianus, quia solius Dei iudicio ieiunia sunt agenda: & singulariter inspectorem adiutorémque Deum volunt hæc habere certamina. Adducit enim nihil peius hypocrisi, quæ ex humana gloria emergit: vnde & scorsum, Deo solo inspectore & orandum & ieiunandum Christus ipse monuerit. Demùm nos reuocabat Christus ab Israëlitarum deprauata ingluuie: qui quoniam concupierunt carnes in deserto, ira Dei vindice, mortui sunt, nec in Promissionis terram deuenerunt. Itaque vt nos, qui multo meliorem viuentium terram quærimus, à nostra spe minimè excidamus, Christi nostri exemplo, & ad solitudinem, & ad ieiunia simul vocamur.

3.
Cypria.
Solitudo victoria contra Sathanam aptissima.
B
4.
Ieiunia soli Deo : videnti agenda.
5.
Ex opposito Israëlitarum in deserto sonnanos.
6.
Renuntiamus diabolo simul & mūdo.
C

Loci etiam solitudo, quam Christus statim post baptismum elegit, docet nos & diabolo, & mundo, & pompis eius renunciasse, neque iam his rebus caducis adhærere, sed per meditationem & fidem, quæ in deserto viuacior redditur, meliora & æterna bona expectare. Et primi vtique Christiani illi, qui in Alexandria à D. Marco Euangelium acceperant, ad solitudines se conferebant; ibíque se acerrimis ieiuniis castigabant, vt describit Philo Iud. lib. de vita supplicum. Probabat quoque Christus suó exemplo Monasticum institutum: quod & Antonius ille magnus secutus est sub Constantino, vt testis est Sosom. Adeò autem olim illud floruit, vt in Ægypti partibus Serapion ad decem millia Monachorum habuerit. Nicephorus libro 11. capit. 35. Ex Monachis quoque prodierunt Pontifices Romani 18. Cardinales 200. Archiepiscopi 1600. Episcopi 4000. ex vno etiam D. Benedicti ordine. De Monastico instituto scripserunt Patres percelebres, Chrysostomus, Cassianus, Basilius, Hieronymus, Augustinus, Antonius, & alij permulti.

D
Philo.
Monasticum institutū probatur.
Sosomen.
Niceph.
E

Porrò quanta fuerit deserti huius loci solitudo & asperitas, satis exprimit Marcus, cùm addit, *Erátque cum feris, μετὰ τῶν θηρίων, & Angeli ministrabant ei*, quód omne humanum consortium abesset. Eusebius lib. 9. Demonstrat. Euang. capit. 9. Sed quæ tandem hæ bestiæ, inquit, nisi quas commemorat is qui nunc tractatur Psalmus, dicens: Super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem? (Psalm. 90.) Hoc quidem spiritualiter, licet minimè dubitemus etiam literaliter feras interpretari posse, & dæmones quibusdam, vt Antonio magno, in ferarum formis aliis atque aliis apparuisse, vt scribit magnus Athanasius, lib. de eius vita. Quinetiam cum bestiis manserunt, Malchus defensus à Leæna, vt scribit Hieronym. in vitam eius: Hieronymus ex Leone obsequium colligens: Helias, cùm ei corui cibum ministrarent. Et nonnunquam tutiùs cum furiosis quibusque animantibus, quàm cum hominibus habitare. Porrò potior ratio huius Christi in desertum secessus assignatur.

Huius deserti asperitas.
Eusebius.
F
Cum quibus bestiis erat Christus.
Athanas.
Hieronyy.

Vt

D:abolus delator. *Vt tentaretur a diabolo.* Sathan, diabolus, idem quod calum-
niator, infamator, & delator. Hinc διαβολὴ, calumnia
& delatio est. Nimirum est accusator fratrum nostrorum,
qui vnicuique insidiatur. Apocaly.12. iunguntur hæc duo
Sathan, & diabolus. Psal.99. vbi Hebraicè Sathan, 70. ver-
Sathan quid. tunt, diabolum. Iob.1. Zach.3. Hinc & hostis, & insi-
diator quilibet dicitur Sathan. 2. Reg.19. Quid mihi &
vobis filij Saruiæ? Cur efficimini mihi in Sathan? Matth.
16. sic Petrus dictus. Talis autem factus est diabolus, non
natura, sed voluntate & operatione. Ab hoc tentari vo- A
luit Christus, vt nemo diffidat, si tot se diaboli circumuē-
Cur Christus tentari voluit. Chrysost. tum insidiis videat. Chrysostomus, hom. 13. Oper. perf.
in Matth. Vt nemo turbetur, si cùm fuerit baptizatus,
maioribus tentationibus vrgeatur, sed viriliter sustineat.
Non enim accepisti arma, vt otieris. Propterea Deus in
1. te tribulationes irruere permittit: primò quidem, vt di-
2. scas, quòd Christi baptisma multò te fecerit fortiorem:
3. deinde, vt in egregia illa animi mediocritate permaneas,
neque donorum scilicet magnitudine elatus, neque ten-
tationum mole depressus. Supra hæc verò, vt malignus
ille dæmon, cùm de tua à se discessione dubitat, ex ipsa B
tribulationum tolerãtia discat, quòd perfecta ab illo ab-
4. renunciatione discesseris. Quartò, vt fortior, & ipso
prorsus ferro valentior tentationum exercitatione red-
5. daris. Quintò, vt capias grande documentum thesauro-
rum tibi a Domino creditorum. Neque enim superueni-
ret tibi, neque aduersus te diabolus irrueret, nisi maiore
te donatū honore conspiceret. Hinc enim aduersus Adā
surrexit aliquando, quia multa illum dignitate vidit con-
spicuum. Propterea & contra sanctum Iob nequitiæ suæ
Hilarius. 6. arma commouit. Hilar. can.3. in Matth. Igitur quòd in de-
sertum Iesus ductus est, significatur libertas Spiritus san-
cti, hominem suum iam diabolo offerentis, & permit- C
Nobis semper cauendū & timendum. tentis tentandi & assumendi occasionem, quam non ni-
si datam tentator habuisset. Eapropter monet Sapiens,
Eccles. 2. Fili, accedens ad seruitutem Dei, præpara ani-
mam tuam ad tentationem. 1. Petr.5. Aduersarius enim
vester diabolus tanquam leo rugiēs circuit, quærens quē
deuoret. Audiamus ergo & ipsum Christum, dicentem,
Videte, vigilate, & orate. Audiâmus & Apostolum, Vt
qui stat, videat ne cadat. Ideò nimirum si tentati Chri-
stus passus est, vt quantumuis iustos sibi à diabolo cauere
ostenderet. 2. Cor.12. Paulus tentatus est. Tentatus est, &
cecidit Petrus, Luc.22. Matth.27. Peccauit Moses, Num. D
Qua spes nobis in Christo. Leo. 20. Dauid, 2. Reg.11. Salomon. 3. Reg.11. Interim verò
magnam nobis reportãdi de hoste triumphi spem repro-
mittit: sicut cùm Apostolis (Ioan.16.) diceret, In mundo
pressuram habebitis: sed confidite, ego vici mundum.
Leo, serm. 1. de Quadrag. Fortior est enim qui in nobis
est, quàm qui aduersum nos est. Et per ipsum validi su-
mus, in cuius virtute confidimus: quia ob hoc Dominus
se tentari à tentatore permisit, vt cuius munimur auxilio,
Pet. Chry. eiusdem etiã erudiremur exemplo. Petrus Chrysologus,
Diabolus primordia boni pulsat. homil. 11. Diabolus enim semper primordia boni pulsat
tentat rudimenta virtutum, sancta in ipso ortu festinat E
extinguere, sciens quòd ea extinguere fundata non pos-
sit. Hoc non ignorans Christus, diabolo se quærenti pa-
tienter indulsit, vt inimicus laqueo suo ipse teneretur,
& caperetur inde, vnde capere se putabat: sicque à Chri-
sto victus, cederet Christianis. Nam Christus tanquam
gigas fortis egressus est ad currendam viam: Psalm. 22.)
Ideò magna confidentia aduersarium prouocat, vt auda-
ciam ac temeritatem illius primo congressu victor illidat.
Ostendat etiã se compati infirmitatibus nostris (Heb.4.)
tentatū per omnia in similitudine, absque peccato. Heb.
2. Vnde debuit per omnia fratribus assimilari, vt miseri- F
cors fieret, & fidelis Pontifex ad Deum, vt repropitia-
ret delicta populi. In eo enim, in quo passus est ipse, &
tentatus est, potens est & eis, qui tentantur, auxiliari.
Nemo prætexto fiduciæ præsumptuosus sit. Interim verò nemo sub fiduciæ prætextu, temeritatem
incurrat, & seipsum tentationibus sponte offerat. Magna
enim inter nos & Christum distantia est. Hoc in illo per-
fectionis fuit qui peccatum non fecit, sanctus, innocens,
impollutus, segregatus à peccatoribus, & excelsior cœlis
factus, Heb.7. At verò facti sumus immundi omnes nos.

Vnde nec Prophetæ, nec insignes sacerdotes ante Chri-
stum, soliditatem sibi attribuere præsumpserunt. Nō ita
Christus, in quo verbi carnisque sic conuenit natura, vt
nulla alteri ab altero iniuria adueniret, vt scribit Cypria- Cyprian.
nus, serm. de ieiunio & tentatione Christi: & Leo, ser. Leo.
3. de Quadragesima. *Et cum ieiunasset quadraginta diebus,*
& quadraginta noctibus. Multæ sunt ieiuniorum rationes.
1. Aut enim sponte ieiunium susceptum est pro re dome- Multa ieiuniorum rationes.
stica, vt Dauidis pro puero: aut quauis alia, vt Iudith,
Hesther. 2. Aliud ex præcepto est, cui obeditur. 3. Aliud
A à Deo per famem immittitur, ad quod patientia requiri-
tur. Rursus ex præcepto est ieiunium. 1. Aut ob cladem
acceptam: vt Israëlis bis amisso prælio in tribum Benia-
min, Iudith. 20. Et virorum Iabes Galaad occiso Saule
7. diebus, 2. Reg. vlt. 2. Ob cladem pro furibus, 2. Par. Christus non ieiunat ex lege præcepto.
20. Ion. 2.3. Ob peccatum commissum, 2. Reg. 7.3.
Reg. 22. 4. Ad impetrandam Spiritus sancti gratiam, 1.
Esa. 8. Act. 1. Dan. 2. & 9. 5. Ad carnem domandam. Et-
si verò multa essent legalia ieiunia, non tamen eapropter
ieiunabat, vt legi Mosaicæ obsequeretur. Augustin. ser. Augustin.
B 77. de temp. Hoc enim fecit causa salutis nostræ, vt rem
vtilem non solùm doceret verbis, sed etiam exemplis in-
stitueret, vt iisdem vestigiis, quibus ad fidem gradimur,
ad abstinentiam gradiamur. Bonus enim medicus pocu- Cur ieiunauit.
lum, quod ægro daturus est, ipse priùs gustat, vt peritiam 1.
artis suæ ante ipse in se demonstret, vt experimentum æ-
ger accipiens securus sit de poculo, securior de salute.
Tertullian. lib. de ieiunio, contra Psychicus. Ideò, in- Tertull.
quit nouorum hominum in veteris sugillationem virtute
fastidiendi cibi initiabat, vt eum diabulo rursus per escã
tentare quærenti fortiorem fame tota ostentaret. Præsti-
tuit exinde ieiuniis legem sine tristitia transgrediendis.
C Cur enim hoc triste, quod salutare docuit, etiam aduer-
sus diriora dæmonia ieiuniis præliandum? Quid enim 2.
mirum, si eadem operatione spiritus iniquus educitur,
qua sanctus inducitur? Ita primum, primi parentis im-
moderatum appetitum temperantiæ curauit remedio, vt
scribit Procopius Gazęus in Exodum. Nam, inquit Basi- Pro. Gaz. Basilius.
lius, homil. 1. de laudibus ieiunii, quoniam non ieiuna-
uimus, exulamus è paradiso. Vnde ieiunandum est, vt
ad illum postliminio reuertamur. Ambrosius, serm. 35. 3.
de ieiunio Domini. Non enim iustificationis suæ causa Ambros.
Christus ieiunauit, sed nostræ salutis gratia: vt quorum
D generatio per intemperantiam peccauerat, per abstinen-
tiam sanaretur. Augustinus serm. 77. de tempore, cau- August.
sam hanc latiùs examinat. Arbitror, inquit, causam hanc
esse ieiunij: vt quia primus Adam in paradiso constitu- Antithesis Christi & Adami.
tus, per intemperantiam gulæ, gloriam immortalitatis
amiserat, eandem immortalitatem secundus Adam Chri-
stus per abstinentiam repararet: Et quia contra manda-
tum Dei gustans de interdicta arbore, in peccatum mor-
tis inciderat, nunc secundum mandatum Domini ieiu-
nans, vitæ iustitiam mereretur. Hoc enim egit Saluator,
vt iisdem vestigiis, quibus admissa fuerant, purgentur: 4.
E hoc est, quia homo manducando deliquerat, corrigat
abstinendo, vel quia epulando mulierem cognouerat,
nunc eandem ieiunando despiciat. Adam enim Euam nō
nisi intemperantia prouocante cognouit. Quandiu autem
mansit in illis temperata parcitas, mãsit & impolluta vir-
ginitas: & quandiu ieiunauerunt ab interdictis epulis, tã-
diu & à pudendis ieiunauerũt peccatis. Fames enim ami-
ca virginitatis est, inimica lasciuiæ: saturitas verò castita-
tem prodit, nutrit illecebram. Igitur, sicut dixi, hoc egit Confertur Adamus Christo.
Dominus, vt his præiudiciis, quibus homo obnoxius pec-
catis fuerat, laberetur. Propterea namque per omnia se-
F cundum similitudinem Adæ nasci voluit, vt secundum si-
militudinem Adæ omnia hominis peccata dissolueret. A- 5.
dam enim de terra virgine natus est, & Christus de Ma-
ria virgine procreatus. Illius maternum solum necdum
rastris scissum fuerat, istius maternum secretum nunquam
concupiscentia violatum. Adam de Dei manibus plasma-
tur de limo, Christus Dei spiritu formatur in vtero. Ideò
oritur Deo patre. Vterque virgine vtitur matre: vterque, 6.
sicut Euangelista dicit, filius Dei est. Sed Adam creatu-
ra est, Dei filius Christus vera substantia. Hoc ergo agit

6. Tertull. *Ieiunium sacramentorum agnitionem promeretur.*

Dominus, sicut Adam secúdus, vt quod prior homo mãducando perdiderat, hic alter ieiunando reciperat, ac legẽ in paradiso abstinentiæ datam in deserto custodiat. Ieiunauit etiam ante prædicationis suæ initium, vt ieiunium sacramentorum agnitionem promereri ostenderet. Tertull. lib. de ieiunio contra Psychicos. Aspice, inquit, Danielis exemplum. Circa somnium regis Babylonis omnes turbabantur Sophistæ, negant vltrò de præstantia humana posse cognosci. Solus Daniel Deo fidens, & sciens quid ad demerendam Dei gratiam faceret, spatium tridui postulat, cum sua fraternitate ieiunat, atque ita orationibus commendatis, & ordinem & significationem somni per omnia instruitur Tyranni, Sophistis parcitur, Deus glorificatur, Daniel honoratur, non minorem Dei gratiam & postea quoque relaturus. Anno primo regis Darij, dedit faciem suam Deo ieiuniis & sacco & cinere. Angelus missus ad eum, hanc statim professus est causam diuinæ dignationis. Veni, inquit, demonstrare tibi quatenus miserabilis es, ieiunando scilicet. Si Deo miserabilis, leonibus in lacu fuerat horribilis, vbi quidem illis sex diebus ieiunanti prandium Angelus procurauit. Redeamus ad cætera: ad noua enim nunc documenta properamus. In limine Euãgelij Anna Prophetissa, filia Phanuëlis, quæ & infantem Dominum agnouit, & multa super eo prædicauit expectantibus redemptionem Israëlis, post egregium titulum veteris & vniuiræ viduitatis, ieiuniorum quoque testimonio augetur, ostendens in quibus officiis assideri Ecclesiæ debeat, & à nullis magis intelligi Christum quàm semel nuptis, & sæpè ieiunis.

Daniel ieiunans. [A] [B] *Anna Phanuelis.*

Basilius. Moses ieiunans.

Basilius homil. 1. de ieiun. Quin & Mosem cognouimus, per ieiunium penetrasse in montem. Neque enim id ausus fuisset, fumante montis cacumine, neque sustinuisset ingredi in nubem, nisi fuisset obarmatus ieiunio. Per ieiunium legem accepit digito Dei scriptam in tabulis, atque in summo quidem monte per ieiunium legem impetrauit: in imo verò montis, lusus & ingluuies ad idololatriam demeuit. Quinetiam nos Christus contra spiritualia nequitiæ armari debere docebat ieiunij obseruatione. [C] Quæ enim res fortissimum virum Samsonem inexpugnabilem reddidit? Nónne ieiunium? vt scribit idem Basilius homil. 1. de ieiunio: qui & homil. 2. hæc habet.

Basilius. Antithesis militiæ corporalis & spiritualis.

Quid igitur est quod dico, fratres? Nempè quòd his, qui bellicis in rebus exercentur, quique in palæstris luctando [D] desudant, conuenit vt copia ciborũ reddant seipsos corpulentos, & obesos, videlicet quò validioribus neruis labores queant capessere. Contrà verò, quibus non est colluctatio aduersus sanguinem & carnẽ, sed aduersus Principatus, aduersus potestates, aduersus mundi dominos tenebrarum harum, aduersus spirituales malitias, hos oportet per sobrietatem ac ieiunium ad certamen exerceri. Etenim quemadmodum oleum oblinit athletam, ita ieiunium robur addit ei, qui ad pietatem exercet sese. Itaque quantum subtraxeris carni, tantò reddes animam habitudine spirituali nitidiorem. [E] Nam robur aduersus inuisibiles hostes non superat corporis distentione, sed fortitudine spiritus, & erga afflictiones tolerantia. Ita ieiunium per omne quidem tempus vtile est, iis qui illud sponte suscipiunt. Neque enim assultus dæmonum quicquam audet aduersus ieiunantem, ac vitæ nostræ custodes Angeli diligentiùs adsunt iis, qui ieiunando purgatam habent animam: sed multò magis hoc tempore, quo per vniuersum terrarum orbem vndique denunciatur ieiunij præconium.

Cur per 40. dies & noctes Christum non manducauit.

Porrò quàm seuerum fuerit Christi ieiunium, Lucas explicat, quum adiicit, καὶ οὐκ ἔφαγεν οὐδέν, *Et non omninò manducauit in diebus illis.* [F] siquidem repetitio negationis οὐκ & οὐδέν, omnem exceptionem tollit, ne per aliqua temporis interualla illum manducasse putemus, vt à nobis fit. At verò numerum quadragenarium secutus est, 1. Ne Mose, qui bis quadragesimale ieiunium, Exod. 24 & Deuteron. 9. & Helia, qui semel illud obseruauit, 3. Reg. 19. minor esse videretur. 2. Sed nec in his tantùm quadragenarius numerus commendatur. Nam quadraginta diebus pluit super terram, Genes. 7. 3. Quadraginta annis manserunt in deserto Israëlitæ. 4. Quadraginta mensibus Christus prædicauit. 5. Quadraginta horis corpus eius in sepulchro iacuit. 6. Quadraginta diebus cum suis post resurrectionem conuersatus est, Act. 1. Ieiunium igitur quadragesimale vnum est nostrum & Christi (ait Gregor. Nanzanz. Orat. 3. in lauac.) sed non paruum inter vtrumque temporis interstitium. Et Christus quidem contra tentationes suum obiicit ieiunium: nostrum verò vt Christo commoriamur operatur, & purgatio est, quæ festiuitatem præcedit. Et hic quidẽ dies quadraginta ieiunauit: nam Deus erat: at hoc viribus nostris commensuramus.

Greg. Nis.

[A] *Noctibus* addidit, ne tu Dominum putes ieiunasse sicut Hebræi, qui die abstinentes, noctè edebant, vt scribit Euthymius in Matth. Cæterùm respõderi oportet his, qui etsi se Christianos dicant, ieiunij tamen quadragesimalis obseruationem reijciunt, hanc impietatem edocti ab Aërio hæretico, vt scribit Epiph. libr. 3. tom. 1. in hæres. 75. cuius hæc verba sunt. Sed neque ieiunium, inquit Aërius, erit ordinatum. Hæc enim Iudaica sunt, & sub iugo seruitutis. Iusto enim lex non est opposita, sed parricidis ac matricidis, & reliquis. Si verò omninò volo ieiunare, qualemcunque eligam diẽ à meipso, & ieiunabo propter libertatem. [B] Vnde apud ipsos studium est, vt potiùs die dominica ieiunent, quarta verò & sabbatho edãt. Sæpè verò etiam quarta ieiunant, non ex statuto, sed ex propria, vt inquit, voluntate. In diebus autem Paschatis quãdo fiunt apud nos humi dormitiones, castitates, afflictiones, siccorum esus, preces, vigiliæ, ac ieiunia, & omnes animarum salutes per sanctas afflictiones: ipsi à somno manè obsonantur, carnéque ac vino venas suas explentes cachinnantur, ridentes & subsannantes eos, qui sanctum hunc cultum hebdomadis Paschatis perficiunt.

Euthy. Respondetur eorum cauillis & argutiis, qui Christianum ieiunium impugnant. Epiphan.

Aërius hæreticus ordinatum ieiunium reiicit.

At verò licet lex iusto non [C] sit posita ad eius condemnationem & terrorem: posita tamen est ad regulam & testimonium vacationis. Vnde & Psaltes: Lex Domini immaculata conuertens animas. Nam & iustus ille est, de quo Psalm. 1. In lege Domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. Vnde & alibi orat: Legem pone mihi Domine viam iustificationum tuarum, & exquiram eam semper. Quòd verò dicebant Iudaica esse ieiunia, iampridem respondit Origenes, homil. 10. in Leuit. Habemus enim quadragesimæ dies ieiuniis consecratos, habemus quartam & sextam septimanæ dies, quibus solenniter ieiunamus. Est [D] certè libertas Christiano per omne tempus ieiunandi, nõ obseruantiæ superstitione, sed virtute continentiæ.

Lex iusto quomodo nõ est posita.

Ieiunium nostrum differt a ieiunio Iudæorum. Origenes. Leo.

Leo, serm. 4. de ieiunio decimi mensis. Non ideò, inquit, negligendum est solenne ieiunium, quasi de obseruantia veteris legis assumptum sit, tanquam de illis sit, quæ inter discretiones ciborum, inter baptismatum differentias, & auium pecudúmque hostias esse destiterunt. Illa enim quæ rerum futurarum figuras gerebant, impletis quæ significauere, finita sunt. Ieiuniorum verò vtilitatem noui Testamenti gratia non remouit, & continentiam corpori atque animæ semper profuturam pia obseruatione sus[E]cepit: quoniam sicut permanet apud intelligentiã Christianam, Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies: &, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde, & diliges proximum tuum sicut teipsum, & cætera taliũ mãdatorum: ita quod in iisdem libris de ieiuniorum sanctificatione & curatione præceptum est, nulla interpretatione vacuatur. In omni enim tempore, omnique vita huius seculi, ieiunia nos contra peccata faciunt fortiores. Ieiunia concupiscentias vincunt, tentationes repellunt, superbiam inclinant, iram mitigant, & omnes bonæ volũtatis affectus ad maturitatem totius virtutis enu[F]triunt: si tamen in societatem sibi beneuolentiam charitatis assumant, & in operibus misericordiæ se prudenter exerceant. Denique quòd Aëriani libertatem Christianam prætexunt, quasi nulla lege & religione teneatur, apertè in Christum blasphemant. Non enim talis libertas nobis relicta est, quę nos excindat ab imitatione Christi. Quin potiùs ait (Ioan. 8.) Si sermonem meum seruaueritis, verè liberi eritis. Eapropter Ignatius Epistol. ad Phil. hæc habet: τὴν τεσσαρακοστὴν μὴ ἐξουθενεῖτε· μίμησιν γὰρ περιέχει τῆς τοῦ κυρίου πολιτείας, id est, Quadragesimam ne contemnatis: imitationem enim continet dispensationis

Ignatius. Probatur Quadragesima ieiunium.

Domi

Dominicæ: & passionis hebdomadem ne despiciatis. Quarto & quinto die, qui est Parasceues, ieiunare, & pauperibus reliquias distribuite. Ambros. homil. 54. de Quadrag. Bonum est quidem, inquit, cunctis diebus ieiunare, sed melius quadragesimam cũ Christo. Hanc enim quadragesimam nobis Dominus suo ieiunio consecrauit. Quid dixi ieiunio, non ieiuniis? Vnũ enim ieiuniũ Domini fuit, quia continuatis quadraginta diebus & noctibus cibũ omninò nõ sumpsit. Quisquis ergo Christianus cõsecratã ieiunando non impleuerit quadragesimam, præuaricationis & contumaciæ reus tenebitur, quòd legem diuinitùs pro salute sua datam prandendo ipse rescindit.

A

Rescindis enim legem, qui exemplum ieiunij Dominici non custodis. Qualis autem Christianus es, cùm Domino ieiunante tu prandes? Qualis Christianus es, cùm Christo esuriente tu reficeris? Ille pro salute tua famem sustinuit: tu pro peccatis tuis ieiunare formidas? Augustinus tom. 1. Epist. 119. capit. 15. ad Ianuarium, de ritibus Eccles. Quadragesima sanè, inquit, ieiuniorum habet authoritatẽ, & in veteribus libris, ex ieiunio Moysi & Heliæ, & ex Euangelio, quia totidem diebus Dominus ieiunauit, demonstrans Euangelium non dissentire à lege

B

& Prophetis. In persona quippè Moysi lex, in persona Heliæ Prophetæ accipiuntur: inter quos in monte gloriosius apparuit, vt euidentiùs emineret quod de illo dicit Apostolus, Testimonium habens à lege & Prophetis. In qua ergo parte anni congruentiùs obseruatio quadragesimæ constitueretur, nisi confini atque contigua Dominicæ passioni? quia in ea significatur hæc vita laboriosa, cui opus est continentia, vt ab ipsius mundi amicitia ieiunetur, quæ vtique fallaciter blandiri, & illecebrarum fucos circumspergere atque iactare non cessat. Petrus

C

Chrysolog. serm. 11. Videtis, inquit, Fratres, quia quòd quadragesimam ieiunamus, nõ est humana inuentio. Authoritas est diuina, & est mysticum non præsumptum: nec est de terreno vsu, sed de cœlestibus secretis. Quadragesima quatuor decades quadratam fidei continet disciplinam, quia semper est quadrata perfectio. Quaternarius numerus & denarius, quæ in cœlo & in terra teneant sacramenta, aperire modò non vacat. Prudentius lib. Cathemerinon, Hymno de ieiunio, cùm ad ieiunij confirmationem, eiusdémque fructum multa attulisset exempla, ad Christi præscriptionem & regulam nos reuocauit, his verbis:

D

Sed cur vetustæ gentis exemplum loquor,
Prudem caducus cùm grauatus artubus
Iesus dicato corde ieiunauerit.

Hesychius in Leuit. exponit quibus, & ad cuius exemplum hoc ieiunium præscribatur. Nam lib. 7. in cap. 27. id explicans, A quinto anno vsque ad vigesimum, masculus dabis 20. siclos, id est, vt Septuaginta vertunt, 20. didragmas, quæ sunt quadraginta dragmæ: ita exponit, quòd is, qui 20. annos attigerit, quadraginta dies ieiunio cõsecratos obseruare debeat. Viginti enim annorum, inquit, in-

E

ter fortes etiam pugnare valens, numeratus est à lege. Ieiuniorum autem atque orationis profectum, quadraginta dragmarum numerus significat: quia tot diebus ieiunasse & Mosen & Heliam, & ipsum Dominũ didicimus, quando à diabolo tentabatur. August. serm. 77. de tempore. Quadragesimam abstinendo, ipse Dominus consecrauit, & tot dierum & noctium curriculo cibũ omninò non capiens, vnum ac solidum ieiunij tempus effecit. Totum non obseruare, sacrilegium est: ex parte autem violare, peccatum est. Quòd si quis obijciat quadragesimale ieiunium reprobari in Montano hæretico, Hieronymus

F

Epist. ad Marcellam huic respondet. Montanistæ, inquit, tres in anno faciunt quadragesimas, quasi tres passi sint saluatores: Nos autem secundum traditionem Apostolorum, vnam quadragesimam ieiunamus. Et benè sanè traditionem Apostolorum prætexuit: siquidem inter eorum canones, is qui 69. locum tenet, sic habet. Si quis Episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut lector, aut cãtor, τὴν ἁγίαν τεσσαρακοστὴν τοῦ πάσχα, ἢ τετράδα, ἢ παρασκευὴν οὐ νηστεύοι, sanctam quadragesimam Paschæ, aut quartam feriam, aut Parasceuen non ieiunauerit, deponitor: præterquam si imbecillitate corporis impediatur. Sin laicus sit, communione priuator. Hoc decretum sequitur & cõfirmat Thelesphorus Papa sextus a Petro, in Epistola sua decretali ad omnes Episcopos, his verbis. Quapropter cognoscite à nobis, & à cunctis Episcopis, in hac sancta & Apostolica sede congregatis statutum esse, vt septem hebdomadas plenas, aut sanctum Pascha, omnes clerici in sorte Domini vocati à carne ieiunent. Ideò Cyril. Hierosoly. in Procatechesi, monet quadragesimale ieiunium Pascha præcedere, vt priùs pœnitentiam agamus, & præ-

A

paremur, quàm ad sacratissimã Christi mensã accedamus. Ego te, inquit, admoneo, priusquàm Iesus animarũ sponsus ingrediatur, & amictũ tuum videat: satis longũ habes interuallum, cum pœnitẽtia dierum quadraginta tibi datur: Habes magnam opportunitatẽ, & exuendi, & abluẽdi, ac rursus induendi, atque intrãdi. Et Catechesi illuminatorum 2. Quadraginta, inquit, diebus non ieiunabis pro anima tua? Alludit enim ad illas diætas, quæ à medicis curandis corporibus præscribuntur. Et has, quæso, quis non lubenter perferat? Quis ex decreto medici non interdicat sibi vinum, carnes, & similia permulta, vt cor-

B

poris sanitatem nanciscatur: quantò magis id ferri & suscipi debet pro Deo placando, & salute animarum nostrarum? Philo Iudæus lib. 2. de vita Moseos: Quis enim, inquit, ieiunium non mirabundus adorat, vbi sic ieiunatur, vt nec cibum nec potum attingere liceat, ne quid corporearum affectionum purgatæ menti obstrepat? Basil. homil. 1. de ieiunio, ostendit & illud omnia loca condecorare, fora, vrbes, ciuitates, deserta. Sic nimirùm tres viros celeberrimos quadraginta diebus ieiunasse legimus, Heliam in itinere, Moysen in monte, Christum in deserto. Et illi quidem tum temporis ab omni cibo absti-

C

nuerunt, quid tibi difficile videatur, si à carnibus abstineas? Damascenus, lib. de ieiuniis ad Cometam, eos eludit, qui satis esse putabant, si modò ad vesperam vsque carnes non ederent. Ait enim hoc non solùm esse παντελῶς ἕωθεν μέχρις ἑσπέρας ἀσιτίαν, ἀλλὰ τὴν τινῶν βρωμάτων ἀποχήν, omnem abstinentiam vsque ad vesperam solùm, sed abstinentiam à quibusdam cibis. Sozomenus histor. Eccles. lib. 1. capit. 11. & Nicephorus Callist. lib. 8. capit. 42. id confirmant ex Spiridone Episcopo. Venit enim, aiunt, ex itinere peregrinus quidam ad eum, instante iam quadragesima, quia ieiunium cum domesticis suis conti-

D

nuare, ac intermediis diebus ieiuniis persistere solebat. Cùm autem peregrinum admodum delassatum cerneret, Age, inquit ad filiam, laua viro pedes, & appone quod edat. Respondente virgine nec panem superesse, nec alphita, quòd talia propter ieiunium parari non solerent: præmissa oratione, petitáque condonatione, iussit filiæ carnes porcinas, quas domi conditas habebat, coquere. Coctis illis peregrinum vnà secum ad mensam sedere fecit. Recusanti autem, ac Christianum se esse profitenti (cùm hoc non liceret tempore quadragesimæ, nisi in extrema necessitate) Hoc minùs, inquit, recusare debes,

E

(cùm tanta sit necessitas, nec panis mihi sit, nec alphita, & ipse sic esurias.) Mundis enim (& non per gulam, aut contemptum, sed cum benedictione in necessitate mãducantibus) sermo diuinus omnia munda esse pronunciauit. Vbi videmus, seclusa necessitate, quãta in Spiridone fuerit quadragesimæ obseruatio, vt qui intermediis diebus omninò ab omnibus cibis abstineret. Quanta denique in peregrino, qui vbi carnes paratas vidit, Christianum se esse pronunciauit: quòd omnibus Christianis carnium esum interdictum esse sciret. Hoc etiam manifestum erit ex alia historia, quam narrat Nicephorus lib. 12. capit. 34.

F

vbi de vario dierum quadragesimalis ieiunij apud quosdam numero differit. Illyria, inquit, & cũcta Græcia, præterea Alexandria, Libya, Ægyptus, & Palæstina, sex hebdomadibus ante festum Paschæ ieiunium continuarunt. Quadragesimam, tempus id, nominantes. Alij rursus ante septem hebdomades ieiunare inceperunt, sicut Constantinopoli, & circumcirca Phœniciam. Non solùm autem de dierum numero, verùm de cibis ipsis, de aditu ad sacra mysteria, & abstinentia diffident. Quidam animata prorsus non attingunt: alij autem attingunt,

Ambros.
August.
Pet. Chrys.
Pruden.
Hesych.
Qui 20. etatis annum attigit, 40. ieiunat.
Augustin.
Quomodo quadragesimæ ieiunium in Montano reprobatum.
Hieron.
Canon. Apostolorum.
Thelesph.
Cyrill. Hierosol.
Idem Cy.
Diata præscribuntur a medicis.
Philo.
Basilius.
Tres viri celeberrimi 40. diebus ieiunant.
Damasc.
Abstinentia à cibo & vsque ad vesperam
Sozomen.
Niceph.
Spiridonis factum in necessitate.
Spiridon omnino à cibo abstinet.
Niceph.
Variarum nationum varia quadragesimæ obseruatio.

sed

sed pisces solos, &c. Interim verò omnes cōmunem hanc quadragesimæ obseruationem tenuisse testatur. Et hic sanè numerus, ait Hieron. l. 9. Comment. in Ezec. c. 29. semper afflictionis est & pœnę. Vnde & Moyses & Helias, & ipse Saluator quadraginta diebus ieiunauerunt & noctibus: & per 40. annos populus erat in solitudine, vt postea circuncisus in Galgalis opprobrio & ignominia Ægypti liberaretur. (Num. 24.) In cuius numeri sacramēto, & hic idem Propheta (Ezech.) pro tribu Iuda quadraginta diebus dormit in dextro latere, & quadringentis annis populus seruiturus in Ægypto nunciatur, qui faciūt 40. decadas. Pluuiæ quoque diluuij 40. diebus inferunt orbi naufragium. Iustum enim erat, vt qui per quatuor elemēta mundi, quibus ea constare dicuntur, dum ea diligit & fouet, Deū offenderat, in ipso numero puniretur. Albin. quæst. in Gen. Quadragenarius numerus, inquit, tribulationem pœnitentiæ ostendit. Quòd verò Noë post 40. dies fenestram arcæ aperuit, significat ieiunio cœlum reserari. Ideò Moses, Helias, & ipse Saluator quadragenario numero ieiunia confecerunt, tanquam tribus temporibus necessaria, ante legem, sub lege, sub gratia. *Et postea esuriit*. Hilarius in Matth. Hoc non tam ad cibos, quā ad animarum nostrarum salutem transfert. Petr. Chrysolog. serm. 11. Hoc non est infirmitatis signum, sed insigne virtutis: quia cum dicit, Postea esuriit, docet in illo per 40. dies & noctes esuriem nō fuisse, nec eius sensum. Et quidem esuriem vincere, laboris est humani, diuinæ virtutis est esuriem non habere. Ergo Christus non ieiunio lassessit, non esuriuit fame, sed esuriuit Christus, vt tentandi materiam diabolus inueniret: qui ad ieiunium non audebat accedere, quia sic ieiunantem Deum, non hominē sentiebat. Tunc sensit hominem, tunc mortalem credidit, tunc eum putauit posse tentari, quando eum esurire callidus explorator inspexit. Hilarius in Matth. can. 3. Nō cibum etiam hominum esuriit, sed salutē. Nam post quadraginta dies non in quadraginta diebus esuriit, Moyse & Helia in eodem ieiunij tempore non esurientibus. Igitur cùm esuriit Dominus, non inediæ subrepsit operatio: sed virtus illa, quadraginta dierum non mota ieiunio, naturæ suæ hominem non dereliquit. Non enim erat à Deo diabolus, sed a carne vincendus: qua vtique tentare ausus nō fuisset, nisi in ea per esuriei infirmitatem, quæ sunt hominis, recognouisset. Ambros. serm. 35. de ieiunio Domini. Post multa, inquit, ieiunia Christus esurire se simulat, vt diabolum, quem ieiunādo iam vicerat, iterum esuriendo sollicitet. Spem enim illi congrediendi ex infirmitate famis quodammodò tribuit: vt dum velut contra imbecillem congreditur, gloriosiùs superetur. Hæc enim est vera victoria, vt quia Adam immortalem, gloriosum & epulantem subuerterat, nunc ab homine mortali, humili atque esuriente vincatur. Theod. serm. 10. de prouid. tentationis huius occasionem, & ab esurie, & ab illa gloria, quam Christus in baptismo nactus est, profectam esse scribit. Hinc, inquit, ad certamina contra tyrannum pergit, & stadium quidem certaminum desertū fit, spectatores vero Angelorum populi. Aduersarius autem, qui veritatis aduersarius est, qui primò quidem cùm vocem audiuisset, & Propheticularum oraculorum esse recordatus, pugnam pertimuit: & virtutis ipsius fulgorem non quidem potuit sustinere, sed contrà pugnare cogebatur, certamen tamen timuit, vocis illius memor existens. Cæterum naturæ nostræ creator & propugnator, coronator & agonotheta, hostem non timuit, nec belluam abigit, sed confidenter expectat, & ad pugnam prouocat, vt priorem illam auferat victoriam. Et corpori, quòd quadraginta dierum spatio ieiunauerat, famem conciliat: non tamen eorum qui olim ieiunauerant, limitem transcendere sinit, vt vera illius crederetur humanitas. Vidit infœlix hostis famem, & victoriam sperauit, pugnamque confidenter aggressus est: atque Adamum se videre putauit, vbi famis passionem cernit. Cæterùm tanquam Adamum accessit: sed Adami creatorem, Adami natura amictum inuenit, & ait ad eum, *Si filius Dei es, dic vt lapides isti panes fiant*. Et producit quidem vocis cœlitùs delatæ confirmationem, ipsam verò panum miraculosa effectione confirmari petit. Et aptè quidem Theodoretus allusionem constituit verborum Satanæ ad verba Dei patris. Audierat enim illum intonātem, Tu es filius meus dilectus: & ille statim quod anxius quærebat, miraculo definiri postulauit, dicens, *Si filius Dei es*, qualis scilicet ab illa voce è cœlo allata prædicaris: *dic vt lapides isti panes fiant*. Cyprian. hom. de ieiun. & tentat. Christi. Naturarum enim coniunctio diabolum excæcabat, inquit: quia impossibile ei videbatur, vel quòd esuriret diuinitas, vel quòd tantæ tolerantiæ posset esse, tantæq; potestatis corporis humilitas. Duplicem itaque tētationem sinuosa calliditate orditur, vt de Christo, verū naturalis filius Dei sit, ipso respondente, certitudinem habeat: vt cùm Deum se confessus fuerit, absurdum videatur quòd Deus esuriat: & in quācunque partem se responsio verterit, necessitas conclusionis occurrat: Si filius Dei es, tibi non competit esurire. *Accedens* ergo *tentator, dixit ei*: &c. Non est putandum, quòd tunc tantùm Satan Christum adortus fuerit, cum illū esurientem vidit: cùm Lucas dicat, *ἡμέρας τεσσαράκοντα πειραζόμενος*: tentabatur quadraginta diebus, vt Origen. hom. 29. in Luc. exponit. Tentatur, inquit, quadraginta diebus Dominus, & quæ fuerint tētamenta nescimus: quòd prætermissa sint, vt maiora quàm quæ literis crederentur. Sed de his postremis, vt potioribus, Euāgelistæ mentionem faciunt, ex quibus etiam Christi insigniorem contra Satanam victoriam colligant. Porrò *tentator* intelligitur spiritualis ille noster aduersarius, non quidem quasi in bonum adinstar Dei tentet, vt corrigat & emendet: sed in malum, vt alliciat nos, & perdat. Cl. Alex. lib. 4. Strom. Est enim, inquit, tentator diabolus, sciens quidem quòd sumus: nesciens autem an tolerabimus, sed nos volens ex fide excutere, ad se etiam conatur adducere. Quod quidem est ei solùm permissum. 1. Quoniam, ex eo quòd etiam ex nobisipsis salnos esse oporteat, occasiones ex præceptis accepimus. 2. Et propter eius probrum & ignominiam, qui tentauit, & non est assecutus. 3. Et propter eorum confirmationem, qui sunt in Ecclesia. 4. Et propter eorum conscientiam, qui sunt admirati tolerantiam. Hæc ille. Max. Mar. Variorum capitum cent. 1. num. 8. Diabolus, inquit, est Dei hostis, & vltor: Hostis, cùm sic odit homines, vt à bonis eius æternis auocet ad momentanea: Vltor, cùm tandem, vbi hominem inescarit, patefacto odio, de illo supplicium exposcit. Audiant igitur omnes, vt hic Pet. Chrysol. obseruat, ser. 11. non Deum, non naturam, non carnem, non astra malum creare, sed diabolum inuentorem eius esse. Vnde non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed cōtra spiritualia nequitiæ in cœlestibus, Eph. 6. Interim mirum videbitur, quòd Satan Christū aggressus sit. Epiph. lib. 1. tom. 3. in hæres. 42. Aliquando, inquit, disputans cū quodam Marcionita, cùm dicerem Iesum à diabolo tentatum esse, audiui ex ipso: Quomodo poterat Satanas tentare eum, qui Deus erat, & maior ipso, & Dominus ipsius? Ego autem per auxilium Dei, consilio sub manu nato, respondi ei, dicens: Non creditis quòd crucifixus est Christus? Ille verò dixit: Etiam, & non negauit. Qui ergo illum crucifixerunt? Ille autem dixit, Homines. Deinde dixi ipsi, Vter potentior est, homo, an diabolus? Ille verò dixit: Diabolus fortior hominibus est. Si igitur, inquam, diabolus fortior hominibus est, homines autem imbecilliores Christum crucifixerunt: non mirum est, si etiam à diabolo tentatus est. Et hoc sanè Zacharias prævidit, Zach. 3. Et vir, inquit, ostendit mihi Iesum sacerdotem magnum, stantem coram Angelo Domini: Et Satan stabat à dextris eius, vt aduersaretur ei. Et dixit Dominus ad Satan: Increpet Dominus in te Satan, & increpet Dominus in te, qui elegit Hierusalem. Nunquid non iste torris est erutus de igne? Hieron. lib. 1. Commēt. in Zach. capit. 3. vbi Iudæorum interpretationem de Iesu filio Iosedech refutauit, sic visionem istam examinat: quòd *sacerdos magnus* Christus sit, Psal. 109. secundum ordinem Melchisedek, & *idem Angelus Domini*, Angelus magni consilij: non quòd alter & alter sit, aut duas personas recipiamus in filio: sed quòd idem atque vnus, & quasi homo sordidatus ostenditur, & quasi Angelus me-

Margin notes: Hierony. *Typi Quadragesima.* — Albinus. — Hilarius. — P. Chrysol. *Quomodo Christus esurierit.* — Hilarius. — Ambros. — Theod. — *Certamen Christi cum Satana.* — *Satan audierat vocem patris, Tu es filius meus dilectus.* — Cyprian. *Naturarum cōiunctio diabolum excæcat.* — *Christus non tunc solum, sed per 40. dies tentatus est.* — Origenes. — Cl. Alex. *Diabolus cur tentator esse permittitur.* — Max. Mar. — P. Chrysol. — *Vnde malū.* — Epiphan. *Obiectio Marcionitæ, quomodo diabolus Christum tentare poterat.* *Figura tentati Christi, Visio Zachariæ.* — Hierony.

diarot

diator Dei & hominum appareret dicatur. *Stat*, quoniam stabili gradu, facilè non succumbit tentationi Stat & Satan per pertinaciam malitiæ. A dextris autem eius est, vt aduersetur ei. Heb. 4. Tentatus enim est Christus per omnem modum absque peccato. *A dextris*, quia semper virtutibus eius opponitur. Et dixit Dominus ad Satan, Increpet Dominus in te. Quis Dominus cupit Dominum increpare? Filius scilicet cupit patrem increpare. Vterque enim Dominus est. Psalm. 109. Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis. Non quòd ipse Dominus qui loquitur, increpare non possit, sed quòd ex vnitate naturæ,

A

cùm alter increpauerit, increpet ipse qui loquitur. Increpauit autem, cùm ait: Vade retrò Satana. Cæterùm Aug. lib. 9. de ciuitat. Dei, cap. 21. tentatorem istum principem dæmonum fuisse scribit. Ad quod etiam reduci possunt hæc verba Christi, Ioan. 14. Venit ad me princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. Per excellentiam enim vocatur tentator, diabolus, & Satan. Sed & suam potentiã exaggerat, non modo cùm Christũ transfert, sed & cùm ei omnia terræ regna repromittit. Potiorem enim dæmonem côtra Christum procedere oportebat, ne primo saltem impetu repelleretur. *Accedens*, ita videtur in

Augustin.

B

visibili specie apparuisse. Accedere enim seu appropinquare, & loqui, corporum est. *Dixit ei, Si filius Dei es, dic vt lapides isti panes fiant*. id est, Si verũ est, quod nuper, postquàm baptizatus es à Ioanne, vox illa è cœlo allata prædicauit: quid te esurire sinis, & non potiùs lapides in panes conuertis? Chrysostomus homil. 13. in Matth. Maxima rerum conclusus angustia, voces emittebat ancipites: vt sicut accedens ad primum hominem, finxit illa quæ nõ erant, quò ea quæ erant, disceret: ita ignarus suscepti hominis, de eo instrueretur. Adeò vt si Dei sit filius, saltem

1. Tentatio de gula.

Chrysost.

C

victus audiat: sin tantùm homo est, possit illi aliquid per laudum blandimenta furari. Theod. ser. 10. de prouidentia. Hinc probè perdiscere licet, quo pacto à nobis ipsis belli occasionem hostis ille arripiat. Famem enim côspicatus, ex illa, ceu edito loco, tela immittit. Nam & verum est prouerbiũ, Necessitas cogit ad turpia. Prodigus adolescens fame compulsus porcos pascit: & quàm multi aut pigritia, aut ingluuie ad necessitatem & famem compulsi, adigunt se prauis Satanæ consiliis, vt furentur, occidant, se prostituant, & nihil non quantumuis impium attentẽt, vt misero isti corpori cibum aliquem conquirant? Hinc

Theod.

Necessitas cogit ad turpia.

D

meretricum è corpore quæstus, hinc fures, latrones, falsi testes, mendaces, & quotquot sunt huius generis. Chrys. ho. 2. de lapsu primi hominis. Ergo, inquit, quia per vnũ hominẽ peccatũ intrauit in mundũ, & per peccatũ mors, & ita in omnes homines pertrãsiit, in quo omnes peccauerũt: Rom. 5.) Et quia sicut in Adã omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificantur: (1. Cor. 15.) Ideò adueniens Dñs noster Iesus Christus voluit sanare labẽ primi hominis, in quo principale peccatum ceciderat. Itaque vt deuoceret tẽtationẽ eius, & sanaret primi hominis pec-

Chrysost.

E

ca, repulit primum concupiscentiã ventris: deinde côcupiscentiam oculorum: postremò ambitionem seculi. Ambros. lib. 4. in Luc. cap. 4. Tria igitur, inquit, præcipuè docemur esse tela diaboli, quibus ad conuulnerandam mentem hominis consueuit armari: gulæ vnum, aliud iactantiæ, ambitionis tertium. Theoph. in Luc. Primùm tentat eum de gula, de qua tentauerat Adam: tentat & de vana gloria, dicens, Mitte te deorsum. Deinde & per auaritiã, monstratis ei regnis omnibus. Euthy. in Matth. Audierat à Ioanne, & per vocem cœlitùs delapsam, hunc esse Dei filium. Ignorans ergo quòd Dei filius carnem assumpsis-

Ambros.

Tria tela diaboli.

Theoph.

Euthy.

F

set, siquidem latuit eum arcanum incarnationis mysteriũ: suspicatus est hominem quidem eum esse, à Deo tamen ob virtutes ipsius adoptatum. Itaque ei iam tantum inuidet honorem, sicut & veteri Adam: & idcircò propiùs accedens, primam producit tentationem, nempè gulositatem, per quam cepit & primùm Adam. Quia ergo nullus aderat cibus, eò quòd desertus nimis esset locus, iubet de lapidibus panes efficiat. Nec enim in deserto solida tentationis arma inuenit. Deest illi (inquit Ambros. serm. 35. de ieiunio Domini) de paradiso amœnitas arborum, conciliatrix Eua, pomorum speciosa deceptio. Vndique ex-

Ambros.

a

clusus, ad pauimenta se confert, & postulat in cibum saxa mutari. Versutus sanè scit quid petat: nouit factum esse quod dicit: Meminit aquam de lapide sitientibus profluxisse, Exod. 17. Dentem molarem asini aquam Samsoni sitienti ministrasse. Nihil enim Dei verbo impossibile est. Luc. 1. Ambrosius lib. 4. in Luc. cap. 4. Sed quid sibi vult talis sermonis exorsus, *Si filius Dei es*: nisi quia cognouerat Dei filium esse venturum, sed venisse per hanc infirmitatem corporis non putabat? Aliud explorantis, aliud tentantis est. Et Deo se profitetur credere, & hominem

Idem.

A

conatur illudere. Sed vide arma Christi, quibus tibi, non sibi vicit. Nam qui maiestate sua lapides in panem posse conuerti naturæ alterius transfusione monstrauit, docet, tibi pro diaboli arbitrio, nec declarandæ virtutis côtemplatione faciendum. Ita duobus contrariis tenebatur diabolus, vt scribit Hieronym. in Matth. Nam si ad imperium eius possent lapides panes fieri, ergò frustrà tentat eum, cui tantum potentiæ est. Sin autem non poterat facere, frustrà filium Dei suspicabatur. Hilarius can. 3. in Matth. Anceps sermo est, inquit, *Si filius Dei es*. Licet esurientem videret, quadraginta tamen dierum in eo ieiuniũ

Quæ sint arma Christi.

Hierony.

Hilarius.

Sermo Satanæ anceps.

B

pertimescebat: qua rerum ratione indicat, post quadraginta dierum conuersationem, quibus post passionẽ erat in seculo commoraturus, esuritionem se humanæ salutis habiturum: quo tempore expectatum Deo patri munus, hominem quem assumpserat, reportauit. Conuinciendum itaque nunc istud est, quibus tandem interrogationibus vsus sit. Ex hoc enim loco antiqui Patres concludunt, nõ ignotam fuisse Satanæ Dei filij omnipotentiam, qua rerũ naturas transmutare possit. Hinc scilicet Ambrosius in eos disputat, qui resurrectionem negant. Sic enim habet

Satan credit filiũ Dei rerũ naturas mutare posse.

Ambros.

Transsubstantiatio panis in corpus Christi probatur.

C

in Orat. de fide resurrect. Confitetur diabolus iubente Deo conuerti posse naturam: tu non credis iubente Deo reformari posse naturam. Obseruemus quoque diabolum fideliorem esse his, qui transsubstantiationem fieri posse etiam in sacramento Eucharistiæ omninò negant. Ecce enim credit filium Dei solo verbo lapides in panes posse conuertere: cùm tamen alia sit panis, & alia lapidis substantia. Cur non æquè facile erit Christo, verbo suo omnipotenti, panem in corpus, & vinum in sanguinem trãsmutare? Virgam tenebat Moses, ait (Ambros. lib. de iis qui initiantur, cap. 9.) proiecit eam, & facta est serpens.

Ambros.

D

Exod. 7. Currebant Ægypti flumina puro aquarum meatu, subitò de fontium venis sanguis cœpit erumpere, qui rursus ad aquarum naturam rediit. Etiã virga leuata, aquæ maris se in speciem murorum congelarunt, Exod. 14. Si tantum valuit humana benedictio, vt rerum naturam côuerteret, quid dicimus de ipsa consecratione diuina? Addam hîc verba Cyrilli Hierosolymit. Catechesi mystagogica 4. Aquam Christus aliquando mutauit in vinũ, quod est sanguini propinquum, in Cana Galilææ, sola voluntate, & non erit dignus, cui credamus quòd vinũ in sanguinem transmutarit? Igitur hanc in Christo potentiam,

Cyr. Hier.

E

saltem à Satana edíscant. Augustin. enarrat. in Psalm. 90. Quid, inquit, magnum erat Domino de lapidibus panem facere, qui de quinque panibus tot milia satiauit? De nihilo fecit panem. Tanta enim fuerat multitudo escæ, quæ saturaret tot milia. Quid ergo, Fratres, num poterat de lapidibus panem facere? Homines fecit de lapidibus, dicente ipso Ioan. Baptista, Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ: quare ergo non fecit? Vt te doceret respondere tẽtatori suggerenti, quòd si Christianus esses, non te deseret. Et fortè adhuc medicus secat, &

August.

Quid Christianus in necessitate positus diabolo respondeat.

F

ideò deseris: sed non deserit. Quomodo ideò ipsum Paulũ non exaudiuit: sed dixit, Sufficit tibi gratia mea: nã virtus in infirmitate perficitur? Ægrotum non exaudit medicus ad voluntatem, quia exaudit ad salutem. Ideóque fortes estote, fratres, & quando aliqua inopia teneamini, Deo flagellante & erudiente vos, quibus parat & seruat æternam hæreditatem, non vobis suggerat diabolus, Si iustus esses, nónne tibi per coruum mitteret panem, quomodo misit Heliæ? Vbi est quod legisti, Nunquam vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem? Psal. 36. Tu responde diabolo. Verum dicit scriptura, Nunquam vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens

Dei prouidentia.

panem

panem. Habeo enim panem meum quem tu nosti. Quem panem? Audi Dominum. *Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo Dei.* Putasne, verbum Dei non sit panis? Si non esset panis, non diceret verbum Dei, per quod facta sunt omnia, Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi. Hæretici vtique, qui carnali libertati addicti sunt, etiam nunc vt diabolus, multos de gula aggrediuntur. Sed, vt

Athanas.

monet Athanas. lib. de virgin. respondendum illis est, Nō in solo pane viuit homo, sed in omni verbo Dei. Si accedant aliqui, inquit, & dicant tibi, Ne frequenter ieiunes,

Quid respondendū gulosis hæreticis nos tentantibus.

A

ne imbecillior fias, nō auscultes: istos enim diabolus subornauit. Reminiscere eius quod scriptum est, quòd cùm Daniel & tres pueri capti essent à rege Babylonis Nabuchodonozor, & alij pueruli vnà cum illis, iussumq; esset ab eo, vt de sua regia mensa comederet, & de suo vino biberent, Danielem & tres pueros noluisse saturari de mēsa regis, & ad Eunuchum dixisse qui eos curabat, Da nobis de seminibus terræ, & vescemur. Demùm refert eos tādē productos apud Nabuchodonozor cęteris pulchriores apparuisse. Idē recenset

Tertull.

Tertull. l. de ieiunio. An ergo ieiunare desinemus? Cæterū ideò sic respondit Dominus,

Hierony.

B

inquit Hieron. in Matth. quia propositū erat ei diabolum humilitate vincere, non potētia. Testimonium autem de Deut. c. 8. sumptum est: authoritatē scilicet suæ respōsioni prætulit, cùm respondens, dixit, *Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit ex ore Dei*, quasi dicat, Seu me filiū Dei, seu tantùm hominem arbitrere, non hac via agēdum est, ô diabole. Nam si Dei sum filius, num me à cibo eximere possum, sicut & exēptus est Helias, & Moses? Quòd si tantùm homo sum, primùm sanè cōsulere debueras, vt apud Deum preces funderem. Neque enim natiuitatis fructus pascūt homines. Nimirùm hoc Deus cō-

C

testatus est, his quibus te, ô Satana, adorior verbis. Siquidem Deute. 8. Afflixit te, ait Moses, penuria Dominus, &

Manna suos pauit Dominum, vt non in solo pane eum sciremus.

dedit tibi cibū manna. quod ignorabas tu & patres tui, vt ostēderet tibi, q non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dñi. Quò ergo mihi panē,

Ambros.

quē diabolus offert (ait Ambr. ser. 35. de ieiu.) cùm habeam

Philo.

panē quem Christus impertit? Quò mihi cibū, per quem protoplastū deiectum memini? Esau primitiis fraudatū vidi? (Gen. 25.) Iudā Scarioth proditionis scelere damnatum? (Ioan. 13.) Non bonus cibus, post quē negatur Dñs, & ingreditur inimicus. Cæterū verbū hoc Domini Philo

D

Iud. interpret. l. 2. Alleg. leg. 1. Manna, verbi typū habuisse, docens, quod interpretatur. Quid est hoc? scilicet rerū generalissimū. Verbum quoque Dei superius sit vniuerso mūdo, antiquius, generabusq; creaturis omnib9. 2. Quod-

Theoph.

q; Manna (ait Theoph.) etsi non esset panis, tamē per verbum Dei implebat omnem Iudæorum indigentiā, & fiebat omnia quæcunque comedere cupiebant, siue piscē, siue ouum, siue caseū concupiscebat Iudæus. 3. Ostendit his verbis Dñs, non in pane hoc solitario, sed in verbo Dei æternitatis alimoniam sperandam esse, vt scribit Hilar. in

Hilarius.

Tertull.

E

Matt. Tertull. quoque l. de bapt. exemplo Israëlis ab aquis ad solitudine segregati per quadraginta annos, & Christi à Iordanē 40. dierum ieiunium emensi, docet, cùm diuinis copiis alimur, non ventris & gulæ potiùs, quàm Dei meminisse debere: quòd dixerit Dominus, nō pane viuere hominem Dei, sed Dei verbo. Obseruat Ambr. id dictū

Ambros.

a Domino, vt ostenderet ieiunia nostra non debere sæculi actibus, sed sacris literis occupari. Idem Cyrill. Hierosol.

Cyrill. Hierosol.

Catech. 4. illū. Clemēs Alexand. l. 3. c. 7. Pædagogi, ex hac

Cl. Alex.

sententia confidentiam nostram in Deum colligit, vt qui

Non destituimur in necessitatibus.

nimimè destituamur in necessitatibus. Hoc enim, inquit, nostrum verbum fungēs munere pædagogi, dat nobis di-

F

uitias spirituales: nec ditescere vlla est inuidia iis, qui per ipsum possident, vt nullius egeant, & qui has diuitias habuerit, fiat hæres regni Dei. Etsi enim electi paupertate opprimi videantur, opibus tamen spiritualibus ditescunt: & si esuriant, pascūtur, sed spirituali cibo. Greg. Nicenus,

Gre. Nic.

Viuendum tibi cum Dei verbo.

l. de beatitudinibus, ex hac Christi responsione colligit, non interdictam esse in rerum natura, modò Dei verbo coniuncta sit, sed superfluitatem omnē & cibi, & eius apparatus, vt suis finibus natura gubernetur, prohiberi. Vt hi, qui vanū transcolant, non reprobant id quod in eo vtile est, propter immixtos ei furfures: sed colo superflua excernentes, puri vsum non reiiciunt: Ita Christum cibum & famem verbo Dei moderari voluisse testatur. Namque vt cibus superfluus damno est etiam animæ, ita indiscreta fames nociua est. Omnia igitur verbo Dei, seu tradito, seu scripto, & consilio Ecclesiæ probentur. Porrò Gregorius

Gregor. Alex.

Alexandrinus Patriarcha, in vita D. Ioan. Chrysostomi, recenset Anthemium quendam Gentilē ausum in Christi verba eniti, qui dixit, Non in solo pane, &c. Siquidē non

A

Christum, sed terram probè ab agricolis elaboratā suscepto semine, suos fructus edētem nos pascere asseruit. Qua

Anthemii blasphemia punita.

tandem blasphemia prolata, actutum ictus ab immundo spiritu, in pauimentum concidit, oculos in habitum versatdem obuertens, simul & os in diuersum contorquens, & spumas emittens: Adeò vt priùs oporteret Anthemiū de blasphemia pœnitere, quàm sanitati redderetur. Quid

Palladius.

Spiritus gulæ in puero.

quòd scribit Palladius in historia Lausiaca, puerum ductū esse in solitudinem ad Macarium Ægyptium, vt qui dæmonico spiritu gulæ premeretur, quòd modiū panis rursus etiam famelicus comederet? Factum est autem oratione Macarij, vt dæmon ille abscederet, & puer paucioribus foueretur. Num hîc diuina Dei potentia illuxit? Ita

B

Dei verbum quanta virtute.

ergo vnumquemque ad mentem redire docet, si quantūuis magna necessitate pressus, Dei verbum, eiusque maiestatem attenderit. Et homines quidem opinantur, quòd

Vnde victus nobis contingat.

victus contingat ex dolis, vsuris, aut saltem proprio labore, habita post liminium anima. Alij tantū tribuunt creatura, quemadmodum cibis corporalibus, vt Dei prouidētiam & virtutem extenuent. At verò vnde ista virtus pani, vt te nutriat, nisi à benedictione Dei? Eapropter scriptum est, Nō natiuitatis fructus pascunt homines, sed sermo tuus. Vnde hæc terræ fertilitas, nisi quia benedixit ei

C

Dominus? Vnde Leui. 24. Benedictus, inquit, eris in agro. Et Isaac ad filiū, In pinguedine terræ erit benedictio tua. Alioquin tollam, inquit, robur panis. Cyprian. ser. de ie-

Cyprian.

iunio & tent. Christi. Itaque inquit, nō erat digna respōsione quæstio malignantis. Neque enim technas diaboli Dominus ignorabat, sed diuino cauillatori satisfecit eloquio, subtilissimo dogmate edocēs, corporis & animæ vitæ propriis alimoniis deberi subsidia, & cibum animæ, id est, verbum Dei, edulis corporalibus præponendum, &

Cur Christus incertū Satanā dimiserit.

citiùs attentiusq; menti prouidendum, quàm ventri. Nec

D

opus erat, vt hoc facto insidiatori innotesceret: quia nùllo signo eius poterat inuidia cōmutari, cuius interrogabilem iniquitatem desperatio sugillauit. Superfluum igitur erat suggestionem eius ibi nulla profutura miracula operari, cùm satis esset diligenter consideranti, quòd esurientem cibi non superabat appetitus, & desiderij motus affectio non esset, sed virtus. In nullo Christū aliqua coëgit, aut dominata est ei necessitas, qui propriæ moderamine voluntatis disposuit & persoluit quod exegit humanitas. Sicut in ipsius voluntate fuit consecrare ieiunium, ita in potestate fuit tempore opportuno sumere cibum, quod vtique nec ministerio, nec consilio diaboli fuerat ordi-

E

nandum: quia & abstinentiæ, & refectionis penes ipsum erat & arbitrium, & facultas. Itaque nihil certitudinis seductor extorsit, sed dubius incertusque dimissus est: nec obtinuit vt se proderet Christus miraculo, vel intemperanter ad cibum properans obediret seductoris consilio, quasi tunc primùm quid fieri oporteret data doctrina, acceptáque sententia. Ita communibus armis, & quibus cæteri vti possunt, Christus diabolum repulit, sacra nimirū scriptura, vt obseruat Ambr. in Luc. Sed est & aliud, Fra-

Ambros.

tres charissimi, (inquit Greg. Papa. ho. 16.) quod in hac tē-

Gre. Papa.

tatione dominica considerare debemus: quia tentatus à

F

diabolo Dominus, sacri eloquij præcepta respōdit, & qui eo verbo, quod erat, tentatorē suum mergere in abyssum poterat, virtutem suæ potentiæ non ostendit: sola diuinæ

Vt Christus tentatori, ita nos hostibus doctrinā respondeamus.

scripturæ præcepta edidit, quatenus nobis suæ potentiæ præberet exēplum, vt quoties a prauis hominibus aliquid patimur, ad doctrinam potiùs excitemur, quàm ad vindictam. Pensate quanta est patientia Dei, quanta impatientia nostra. Nos si iniuriis, aut aliqua læsione prouocamur, furore permoti, aut quantum possumus, nosmetipsos vlciscimur, aut quòd non possumus facere, minamur. Ecce

aduersita

An verè Christo ossa tamen sub asp. aduersitaté diaboli Dominus pertulit, & nihil ei nisi mansuetudinis verba respondit. Portat qué punire poterat, vt hoc in laudé eius altius cresceret, si hosté suum nó extinguendo, sed interim patiendo superaret. *Tunc assumpsit eum diabolus.* Quidá hoc sic interpretátur (ex recétioribus scilicet, qui Christi patientię aduersantur, & à nostra Ecclesia Catholica segregati sunt) quòd Satan illú comité abduxerit, & quasi sequenté præcesserit: cùm tamen verba hæc, παραλαμβάνει αὐτὸν, accepit ipsú, & ἵστησιν αὐτὸν, id est, statuit ipsum, manifestè enuncient, Christú fuisse & permisisse se tráſportari, & in pinna tépli cóstitui: Nó quòd è potétia diaboli id pédetet, sed è patientia Christi.

Chrysost. Chrys. ho. 5. Oper. imperf. in Matth. Quid hoc mirú, cú se permitterit à mébris diaboli crucifigi? *Gre. Papa.* Greg. Papa ho. 16. Etsi tamen *Cyprian.* vir Cyprian. tom. 1. in hoc Euang. fatetur à diabolo assumptum esse. *In sanctam ciuitatem.* Sancta ciuitas Hierusalé dicebatur, in qua téplú Dei erat, & sancta sanctorú, *Rabanus.* & cultus vnius Dei secúdú legé Moysi. Rabanus in Matt. Ná tametsi Hierosolyma omniú ciuitatú esset corruptissima, si mores & impietates spectea: quia tamé Deus hanc elegerat, vt gratuitá suam bonitaté ostenderet, hoc nomine donari voluit. Quidá sentiunt eum raptú in spiritu, vt olim Ezechiel super fluuiú Chobar, cùm metiretur Hierusalé & templú. Verùm consulat quisque an id fieri potuerit. Absurdú enim est arbitrari Sataná in superioré animæ Christi parté potestatem habuisse, cùm neque in animá Iob id potuerit. At verò raptus agit maximè in illam parté. *Et statuit eum supra pinnaculum templi.* Cùm pinna sit rei alicuius summitas, videtur pinnaculú cathedrá seu suggestú in suprema parte muri, inter atriú primú & secúdú situ, ex quo sacerdotes legé & Prophetas interpretabantur populo qui in secundo atrio erat, significare. Idcirco *Remig.* Remigius pinnaculú, sedé doctorú vocat. πτερύγιον aliá significat. Significat auté alterum extremorú fastigiorum, quibus tectum innititur. *Theoph.* Theophy. in Matt. Pars quędam tépli erat, sicut quæ apud nos dicuntur ἀ... videntur enim sicut alæ esse. *Euthy.* Euthym. in Matt. Pinnaculú domúcula erat excelsa valde, ad latus tépli superstructa. *Chrysost.* Chry. posteriore expos. in Matt. ho. 5. Sed fortè, inquit, cogitamus, quomodo in corpore constitutú, omnibus vidétibus statuit illum super templum? Si potentiá Christi considera- *An Christus videbatur, cum portaretur.* mus, intelligentia inueniuntur omnia. Forsitan enim diabolus quantum ad se, sic eum assumebat, vt ab omnibus videretur: ipse autem nesciente diabolo inuisibiliter sic agebat, vt à nemine videretur: sicut scriptú est de eo, Ipse autem transit per medium eorum, & abiit. Sic enim Habacuk homo constitutus à nullo est visus, quando ab Angelo portabatur per comam capitis de Iudæa in Babyloniam: quantò magis est credibilius de Christo, nó fuisse *Cur Christus supra pinnaculum templi.* visum, cum volens à diabolo assumeretur? *Et statuit eum supra pinnaculum templi.* Cogitauit enim apud se, si miserit se per aerem, scio quoniam est filius Dei: sine dubio enim mittet se, vt cognoscatur quòd est. Si autem nó potuerit se mittere, scio quoniam homo est. Sicut ergo concupiscentia vanæ gloriæ, ipse ruit de cœlo, (Nam cùm esset Angelus, volens se ostendere Deum, perdidit & illud quod erat, dum voluit apparere quod non erat) Sic putauit & Christum concupiscentia vanæ gloriæ ferri. Ná sicut difficilè aliquem suspicatur malú, qui ipse est bonus: sic difficilè aliquem suspicatur bonum, qui ipse est malus.

2. Tentatio de vana gloria. *Et dicit ei, Si filius Dei es, mitte te deorsum.* Per hanc propositionem quomodo poterat cognoscere, si filius Dei est, an non? Primùm volare per aërem, non est proprium opus Dei, quia nec hoc vtile est alicui, vel ad animam, vel ad corpus. Si ergo nulli necessarium est, neque proficit ad salutem. Volauerit autem aliquis prouocatus: propter ostentationem solam hoc facit: & hoc ex diabolo magis, quam ex Deo. Si ergo homini sapiéti sufficit esse quod est, & non est necessarium ei apparere quod non est: quantò minus filio Dei seipsum ostentare conuenit? *Ambros.* Ambros. lib. 4. in Luc. capit. 14. Verè diabolica vox, inquit, quæ hominis de gradu altiore meritorum mentem præcipitare contendit. Quid enim tam proprium diabolo, quàm suadere vt vnusquisque se mittat deorsum? Disce ergo & tu diabolum vincere. Agit te spiritus: sequere spiritum. Nó te reuocet carnis illecebra: spiritu plenus disce contemnere voluptates. Ieiuna, si vis vincere. Consequens est, vt per hominem diabolus te putet esse tentandum. Christus quasi fortior facie ad facié tentatur: tu per hominem. Et illud diaboli verbum est, cùm dicit, Homo fortis esto: manduca & bibe, & similis mane. Noli tibi credere: non erubescas egere præsidiis, quibus non egebat Christus: & tamen ea non negligebat, vt te doceret, dicens, Cauete ne grauetur cor vestrum in vino & crapula. Non erubuit
A Paulus, qui ait, (1. Cor. 9.) Sic enitor non vt aërè cędens. Aërem enim nó cædebat Apostolus, sed potestates aërias verberabat. Sed castigo, inquit, corpus meú, & in seruitute redigo, ne fortè cùm aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar. Simul suam infirmitatem diabolus malitiáq; designat: quia neminem potest præcipitare diabolus, nisi homo ipse se miserit. Ná qui relictis cœlestibus eligit terrena, voluntatiú quoddá præcipitium vitæ labétis incurrit: simul telú suú, quoniam diabolus vidit obtusum, qui omnes propè homines subiecerat potestati, plus cœpit qui á homine iudicare. Cypr. ser. de ieiun. & tent. Christi. Hac *Cyprian.*
B igitur occasione loci hortatur & cósulit, vt in vrbe sácta, & frequentia populorum, quasi nouus funambulus in excelso pendulus, se deorsum ad spectaculú vulgi iactet intrepidus: addés ex testimonio scripturę, Angelorú affutura suffragia, quę ruenté exciperent, & cóseruarét illæsum. O execrabilis diaboli malitia! ô stulta nequitia! ô insensa- *Vnde hæc vana gloria.* ta versutia! ô pręsumptio excęcata! Putabat malignus, qué gula non vicerat, vana gloria superari. Experientia quippè rerum didicerat, & in multis probauerat, vitiorum victores sæpè nugis laudationum corruptos, & cognatum propinquúmque esse virtutibus malum adulationem: nec
C facilè quemquá posse euadere, quin assentatorum canticis porrigat aures, & laudatorum modulationibus delectetur. Et sicut rarus est, aut nullus, qui de se mala dici æquanimiter feratita rarus est, qui non benè de se velit sentire, & se si rectè viuit, stantem in vitæ rectitudine non diligat æstimari. Quòd si opera virtutum foras exierint, rarus est, qui hominum iudicia conspuat, & laudes humanas contemnat. Hoc generale malum in humano genere Satan putabat ex præcedentis occasione victoriæ suggerere Saluatori, vt popularibus laudibus vellet attolli, & faceret sibi nomen iuxta nomen magnorum qui sunt in
D terra, si geminato miraculo ieiuniorum constantia innotesceret populo, & victoribus Angelis sine offendiculo sustentatus, se filium Dei tam potenti abstinentia, quàm Angelorum obedientia comprobaret. Huiusmodi consiliis filios hominum Satan corrumpere cósueuerat, & robustis quibusq; animis etiá huiusmodi cogitatus immittit: & si ab ingressu mentis arceatur, renuente consensu, aliquid tamen de spurcitia sua ibi euomens, abominationem horrore nauseare cópellit. Sic, vt aliquid poëticum (Ouid. 2. Metamorph.) inseram, temulentus Cy- *Ouidius.* clops, illiciti cóiugij appetitor, licet à Pallade repellatur,
E in gremio tamen eius Erichthonium fundit, & incorrupta Minerua, superest tamen deforme monstrum, nec omninò affectata scelera in membris moriuntur. Hieronym. in Matth. Vox, inquit, hæc diaboli est, quæ semper *Hierony.* omnes cadere deorsum desiderat. *Mitte,* inquit, *te deorsum.* Persuadere potest, præcipitare non potest. Sic quem fame tentauerat, tentat & vana gloria. Chrysostomus *Temeritas Satanæ.* homil. 5. Oper. imperf. in Matth. *Chrysost.* Vide autem superbiam inimici, quoniam ipsa inuitatio eius iniuriosa est. Nunquid poterat dicere, Descende per aërem ambulans? Sed quid? *Mitte te deorsum.* Nec timuit cogitans, ne fortè si inuentus fuerit filius Dei, inueniatur illi fecisse iniuriam.
F Sed nihil dubitat dicere, nec facere, qui nihil sibi reliquit quod speret. Et vide, non impulit, non tetigit, non appropinquauit: sed tantùm dixit, *Mitte te deorsum, si filius Dei es.* vt sciamus, quòd omnis qui obedit diabolo, ipse se deorsum deponit. Nam diabolus ad malum hortari potest, cogere autem non potest. Chrysostomus, hom. *Chrysost.* 13. in Matth. priorem expositionem: Dæmonum est, inquit, seipsos iacere deorsum: Dei verò erigere homines iacentes. Prosternit ille, occidit, mactat: sed Dominus eleuat elisum, & de stercore erigit pauperem, vt se-

deat cum principibus, & solium gloriæ teneat. Ceciderant Manasses, Dauid, & alij: hos erexit, quos priùs Satan è gratiæ sublimitate deiecerat.

Auguſt.

Auguſtinus, lib. 2. contra literas Petiliani Donatiſtæ, capit. 51. Diabolo ſimiles docet hæreticos. Diabolus, inquit, caput noſtrum, ſurſum aſcenſurum, deorſum volebat deucere: vos autem corpus eiuſdem capitis, quod per totam terram diffuſum, ad exiguam partem vultis redigere. Cæterùm hoc in omnibus tentationibus egit, ait Hieronymus, vt intelligat nùm filius Dei ſit.

Hierony.

Sed quomodo eo facto cognoſcere poterat, an filius Dei eſſet, cùm neque volare à Deo inſpiceretur alicui, vtpotè nec profuturum animæ, aut corpori: ſit autem tantum ad oſtentationem? Conuenientiùs enim dixerit (ait Petrus Chryſolog. ſerm. 13.) Si filius Dei es, aſcende in cœlum, cùm ſit hominibus ad ima cadere, Dei autem ad ſuperna conſcendere.

Pet. Chryſ.

Sed qui ſemel ex eminentiſſimo creaturarum loco ſe deiecerat, non poteſt non inuitare omnes, vt ad ima ſe mittant. Optat ergo omnes cadere (ait D. Maximus Taurinenſis, ho. 2. in Euangeliũ) qui ſe ſentit præ omnibus cecidiſſe.

Max. Tau
Chryſoſt.

Chryſoſtomus hom. 13. in Matth. Nam ſi potentiam oporiet oſtendi, non ſemetipſum proiiciendo ac præcipitando oſtenderet, ſed alios profectò ſaluando. Cæterùm ſeipſum in præcipitia ac prærupta proiicere, diabolicæ eſt mentis inſania. Quoties enim iſtud aliqui faciunt, conſilio nimirùm ſeductoris agitantur.

Gloſſa.

Experientia didicerat diabolus (vt in Gloſſa dicitur) in cathedra doctorum, multos inani gloria deceptos eſſe, vt Phariſæi, Matth. 23. exemplo eſſe potuerunt: ideò enim in luco eorum ſtatuit.

Vanagloria quorundam Eccleſiæ prælatorum.

Quot verò non Spiritus ſanctus, ſed Diabolus, in pinnam templi, id eſt Eccleſiaſticas dignitates euexit? Talis Nouatus, de quo Cyprianus, lib. 1. Ep. 6. ad Magnum, conqueritur: quòd cum Eccleſiæ non eſſet, cathedram tamen ſibi conſtitueret, & primatum aſſumeret.

Cypria.

Theobetem ſanè in pinnam templi euchebat Satan, cùm, quòd repulſus non acceperat Epiſcopatum, Eccleſiam conturbauit. Euſeb. hiſto. Eccleſ. lib. 4. capit. 21.

Euſebius.

Vrſitium quoque. Is enim, cùm Pontificiam Romæ dignitatem affectaret, aliúſque, ſcilicet Damaſus, electus fuiſſet, ſeditionem commouit. Nicephor. lib. 11. hiſt. Eccleſ. capit. 30.

Niceph.
P. Alexan.

Hinc quoque Petrus Alexand. Epiſto. de Lucij crudelitate in Catholicos apud Alexandriam, Lucium conuincit impietatis, quòd Epiſcopatum auro redemiſſet. Itaque, inquit Gregor. Nanzanz. Orat. in ſanctum lauacrum:

Greg. Naz.

Si vana gloria tibi inſidiabitur (nam & illud facere ſolet, ſtatuens ſupra templi pinnaculum, ac te deorſum, dicens) ob diuinitatis tentationem præcipita, ne propter elationem aſſentiaris.

Euſe. Emiſ.

Euſebius Emiſſenus, in homil. Videmus enim, inquit, illos, quos ſupra pinnaculum templi diabolus ſtatuit, in quibus mihi clericorum ordo maximè ſignificari videtur. Illi enim a diabolo ſupra pinnaculum templi eleuantur, qui dum ſe idoneos eſſe putant, qui Eccleſiam Dei regere poſſint, & pretio, & precibus, & quibuſcunque modis poſſunt, Eccleſiæ Prælati & Epiſcopi fieri nituntur. Neque enim te aliter Chriſtus illuc à diabolo duci pateretur, niſi quia tales Chriſtianos ſuo nomine præſignatos in hoc facto ſignificare volebat. Et benè quidem tunc omnium perſonas, bonorum ſcilicet & malorum in ſe ſignificando ſuſcepit, quando ſe à diabolo tentari permiſit.

Quomodo etiam in Chriſto Chriſtiani mali ſunt.

Non autem inconueniens, quòd malos Chriſtianos in ſe Dominus ſignificare voluit, qui per baptiſmi ſacramentum eius corpori vniti ſunt, cùm ipſe alibi dicat: Ego ſum vitis vera, & pater meus agricola eſt: omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum. Nota quòd ait, In me. Omnes enim palmites etiam infructuoſi, per baptiſmi ſacramentum in ipſo ſunt, quamuis aliquando de ipſo tollendi ſunt. Quod autem ait, *Si filius Dei es, mitte te deorſum*, quid aliud niſi hoc dicere videtur: Iam inter filios Dei computatus es, iam Epiſcopus ordinatus es, iam ab his qui te non cognoſcunt, videris eſſe quod non es: fac igitur aliquid vnde lauderis, vnde magnus ab hominibus videaris. *Mitte te deorſum.*

Qui ſe deorſum mittunt.

Semper enim hi tales ſe deorſum mittunt, qui ſolas diuitias, gloriam, & dignitatem quærentes, quotidie deteriores fiunt.

Ambroſ.

Ambr. libro 4. in Luc. cap. 14. eandem obſeruationem ſequitur. Cogouit diabolus, inquit, aliquem attentum religioni, virtutibus clarum, ſignis & operibus præpotentem: iactantiæ tendit laqueum, vt huiuſmodi virum inflet tumore, quò pietati non ſe credat, ſed credat iactantiæ: nec Deo deputet, ſed ſibi arroget. Ideóque Apoſtoli, non in ſuo, ſed in Chriſti nomine dæmonijs imperabant, ne arrogare ſibi aliquid viderentur. Sic Petrus Paralyticum curat, dicens: In nomine Domini Ieſu Nazareni ſurge, & ambula. Diſce etiam à Paulo fugere iactantiam. Scio, inquit, hominem (ſiue in corpore, ſiue extra corpus ne-

A ſcio, Deus ſcit) quoniam raptus eſt in paradiſum, & audiuit verba ineffabilia, quæ non licet homini loqui. Pro homine gloriabor: pro me autem non gloriabor, niſi in infirmitatibus meis. Ergo & hîc diabolus, quoniam fortem ſenſit, iactantiam prætendit, quæ etiam fortes decipit. Et quoniam Dominum ſcripturis inniti proſpexit ideò vt eum alliciat, ſcripturas producit: & victus ſcripturis, ſcripturas allegat: membris ſuis idem facere oſtẽdens. *Scriptum eſt*, inquit, *Quoniam Angelis ſuis Deus mandauit de te, vt in manibus tollant te, ne fortè offendas ad lapidem pedem tuum.*

Hierony.
Diabolus peruertit ſcripturam.

Hieronymus in Matth. Hoc, inquit, in Pſal.

B 90. legimus: verùm ibi non de Chriſto, ſed de viro ſancto prophetia eſt. Malè ergo interpretatur ſcripturas diabolus. Certè ſi verè de Saluatore ſcriptum nouerat, debuerat & illud dicere, quod in eodem Pſalmo contra ſe ſequitur: Super aſpidem & baſiliſcum ambulabis, conculcabis leonem & draconem. De Angelorum auxilio quaſi ad infirmum loquitur: de ſua conculcatione quaſi tergiuerſator tacet.

Chryſoſt.

Chryſoſtom. homil. 5. Oper. imperf. in Matth. Verè filius Dei Angelorum manibus non portatur, ſed ipſe potiùs Angelos portat. Nec enim creatura

An Dei filium portetur ab Angelis.

C portat creatorem, ſed creator creaturam. Vnde & Paulus, Portans omnia verbo virtutis ſuæ, (Heb. 1.) Quòd ſi portatur, non ideò portatur quaſi infirmus, ſed propter honorem poteſtatis, vt legitur Pſalm. 79. Qui ſedes ſuper Cherubim. & Matth. 25. Cùm ſederit filius hominis ſuper ſedem maieſtatis ſuæ. Ideò ſcilicet throni dicuntur Angeli, in quibus ſedere dicatur.

Origenes.

Origenes homil. 31. in Luc. oſtendit hanc Pſaltis ſententiam de Chriſto minimè intelligi: quem etiam Theophylactus ſequitur.

Theoph.

Et quoniam Eraſmus ſuis Annotationibus hanc ſugillat, audiẽdum Origenem eſſe cenſemus. Aſſumit teſtimonium, &

In Eraſmum, quòd hæc ſcriptura non intelligatur de Chriſto.

D interpretatur illud de Chriſto, quod non de Chriſto, ſed de ſanctis generaliter ſcriptum eſt. Liberè quippè, & tota confidentia contradico diabolo, ſuper Chriſti perſona hoc non poſſe intelligi. Neque enim indiget Angelorum auxilio, qui maior Angelis, & meliùs ipſis, hæreditatem conſecutus eſt, & nomen. Nulli Angelorum vnquam dixit, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Ad nullum eorum, quaſi ad filium loquutus, qui facit Angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos ignem vrentem: ſed ad filium propriè ſuum, de quo innumerabilia loquitur in Prophetis. Non indiget, inquam, Angelorum auxi-

E lio filius Dei. Quin potiùs diſce diabole, quòd niſi Deus adiuuerit Angelos, offendent pedem ſuum. Et ſi quis Angelorum viſus eſt offendere, de quibus dudum lectum eſt, quia Angelos iudicabimus: ideò offendit, quia non extendit manum ſuam ad Ieſum, vt apprehenſus ab eo non offenderet. Quoniam enim in propria virtute confidens, non inuocas præſidium Ieſu, offendis, & credere in Ieſum Chriſtum filium Dei noluiſti. Vt autem ſcias, quòd malè interpretatus eſt, & non de Chriſto, ſed de ſanctis intelligi, quæ ſequantur, auſculta. A ruina & dæmonio meridiano non Ieſum Chriſtum liberat Deus, ſed ſan-

F ctos. Lege 90. Pſalm. cuius principium, Qui habitat in adiutorio altiſſimi, in protectione Dei cœli commorabitur: & inuenies hæc magis iuſto viro quàm Dei filio conuenire: Cadent à latere tuo mille, & decem millia à dextris tuis: ad te autem non appropinquabit. Veruntamen oculis tuis videbis, & retributionem aſpicies peccatorum. & reliqua ſuper perſonam iuſti interpretans. Sed & ſic quoque peruerſè afferens diabolus teſtimonia, vt aſſereret ſuper Saluatore intelligi, ſilet, & tranſit verſiculos qui contra ſe ſcripti ſunt. Cùm enim dixiſſet, Angelis ſuis mandauit de te, & in manibus tollent te,

ne fortè offendas ad lapidē pedē tuum: tacuit illud quod sequitur, Super aspidem & basiliscū ambulabis, & cōculcabis leonem & draconem. Quare diabole siles, nisi quòd tu basiliscus, tu es omnium serpentium regulus, nocētiora habens venena quàm cæteri? qui statim vt videris aliquem, interficis, & aliam fortitudinem contrariā sociam tui assumis, quæ aspis appellatur, & viro iusto subiecta est, & idcircò omninò taces. Tu es draco, tu es leo, de quibus scribitur, Super aspidē & basiliscū ambulabis, & conculcabis leonem & draconē. Sed licet taceas, nos qui scripturas rectiùs legimus, scimus nos habere potestatem conculcandi te, & datam hanc nobis ditionem nō solùm in veteri Testamento, sicut nunc cantatur in Psalmo, sed etiam in nouo Testamento, Saluatore dicente: Ecce do vobis potestatem calcandi super serpentes & scorpiones, & omnem virtutem inimici, & nihil vobis nocebūt. Sumamus arma tāta potestate firmati, & vniuersa faciamus: vt per conuersationem nostram leonem conculcemus & draconem. Porrò vt scias quomodo conculcetur leo, & conteratur draco, Pauli Epistolam lege, in qua asserit conculcari peccatores à filio Dei. Sicut ergo qui peccator est, conculcatur à filio Dei: sic è contrario qui iustus est, conculcat leonem & draconem, & omnem virtutem inimici conculcat in nomine Iesu Christi. Et quidem nobis Angeli custodes delegati sunt, ne fortè in extremis periculis succumbamus. Porrò ad eundem modum hæretici scripturas allegant, & corrumpunt. Hoc à patre suo Satana didicerunt. Aut enim sensum scripturæ aliò trahunt, aut textum truncant, aut mutant. Gregor. Nanzanzenus, orat. in sanctum lauacrum. Sed & scripturas latro (Satan) nouit. O sophista malitiæ, cur sequentia supprimis? Rectè enim id noui, tametsi tu sileas, quoniam super te aspidem & basiliscum ascendam, & super scorpionibus & serpentibus trinitate circunseptus, ambulabo. Hoc modo Greg. Nanz. respondendum Satanæ docuit, si huius scripturæ authoritate, nos in præcipitium deducere conetur. Cyprianus, serm. de ieiun. & tentatione Christi. Ecce lex legi obiicitur, & Satana authoritate scripturæ abutens, malus legis interpres, præcipitium quasi ex ratione mandati hortatur: sed intellectus fallax & falsus veritate syncera confunditur, & generali edicto interdictum ostenditur, ne dum paret in quibuslibet angustiis quilibet exitus, Deus vlla præsumptione tentetur. Irenæus, lib. 5. in hæreses: Ita mendacium abscondebat per scripturam, inquit, quod faciunt omnes hæretici. Illud enim, quod Angelis suis mandauit de eo, scriptum erat: nulla autem scriptura dicebat, Mitte te deorsum, sed à semetipso hanc suasionem diabolus afferebat. Origenes, hom. 31. in Lucam. Vnde, inquit, tibi diabole, hoc scire, quòd ista scripta sunt? Nunquid legisti Prophetas, vel diuina eloquia cognouisti? Licet tu taceas, ego pro te respondebo. Legisti, non vt ipse ex lectione sanctorum melior fieres, sed vt simplicitate eos, qui amici literæ sunt, interficias. Scis quia si de aliis ei voluminibus loqui volueris, non decipies, neque habere poterunt authoritatem assertiones tuæ. Sic legit scripturas Marcion vt diabolus, sic Basilides, sic Valentinus, vt cum diabolo dicerent Saluatori, Scriptum est, quia Angelis suis mandauit de te, & in manibus tollent te, ne fortè offendas ad lapidem pedem tuum. Si quando testimoniū de scriptura audieris, vide ne statim loquenti acquiescas: sed considera illum, cuius sit, ac cuius sententiæ, cuius voluntatis, ne fortè simulet sanctum se esse, quod non est, & venenis infectus hæreseos, sub ouis pelle lupus latitet, ne fortè loquatur in eo diabolus de scripturis. Tertull. libro de præscript. contra hæreticos. De scripturis agunt hæretici, inquit, de scripturis suadent. Aliundè scilicet suadere possent de rebus fidei, nisi ex literis fidei? Augustinus, tract. 18. in Ioan. Neque enim aliundè natæ sunt hæreses, quàm quòd scripturæ bonæ interpretantur non benè: & quod in eis non benè intelligitur, etiam audacter & temerè defenditur. Chrysostom. serm. in hæretic. hinc docet fidelem terreri non debere, etiamsi Arius dicendi initium faciat à scripturis, cùm diabolus accedens ad Christū scripturis vsus fuerit. Vincentius Lirinens. lib. contra hæres. cap. 35. Vtuntur, inquit, & vehementer quidem scripturis hæretici. Nam videas eos volare per singula quæque legis volumina, per Moysis, per regnorum libros, per Psalmos, per Apostolos, per Euangelia, per Prophetas. Siue enim apud suos, siue alienos, siue priuatim, siue publicè, siue in sermonibus, siue libris, siue in cōuiuiis, siue in plateis: nihil vnquam penè de suo proferūt, quod etiam scripturæ verbis adumbrare conentur. Lege Pauli Samosateni opuscula, Priscilliani, Eunomij, Iouiniani, reliquarúmque pestium: cernas infinitam exēplorū congeriē? propè nullam omitti paginam, quę non noui, aut veteris Testamenti sentētiis fucata & colorata sit. Sed tantò magis cauendi & pertimescendi sunt, quantò occultiùs sub diuinæ legis vmbraculis latitant. Sciunt enim fœtores suos nulli ferè citò esse placituros, si nudi & simplices exhalentur: atque idcircò eos cœlestis eloquij velut quodam odore aspergunt, vt ille qui humanum facilè despiceret errorem, diuina facilè non cōtemnat oracula. Idémque faciunt, quod hi, qui paruulis austera quædam temperaturi pocula, ora melle circumliniunt, vt incauta ætas, cùm dulcedinem præsenserit, amaritudinem non reformidet. Quod etiam his curæ est, qui mala gramina & noxios succos medicaminum vocabulis præcolorant, vt nemo ferè, vbi supra scriptum legerit remedium, suspicetur venenum. Cyprian. lib. de simplicit. Prælatorum. Corruptores, inquit, Euangelij, atque interpretes falsi, extrema ponūt, & superiora prætereunt, partim memores, partim subdole corrumpentes, vt ipsi ab Ecclesia scissi sunt, ita capituli vnius sententiam scindūt. Quod etiam in sui temporis hæreticis obiectauit Clemens Alexandr. Nam si Propheticis scripturis, inquit, vti ausi fuerint, qui sequuntur hæreses, primùm quidem non omnibus, deinde non perfectis, neque vt dictat corpus & contextura Prophetiæ: sed eligentes ea quæ dicta sunt ambiguè, traducunt ad proprias opiniones, paucas voces sparsim carpentes, non id considerantes quod ex ipsis significatur, sed ipsa nuda dictione vtentes. Nam in omnibus ferè dictis, quæ adducunt, inueneris, ipsos sola nomina attendentes, vt qui mutent significata, neque quemadmodum dicantur, cognoscant, neque iis quas afferunt allegationibus, ita vt earum natura postulat, vtantur. Vincent. Lirinens. lib. contra hæreses, capit. 37. Magnoperè igitur nobis doctrina loci istius, quo diabolus contra Dominum scripturas produxisse legitur, attendenda & retinēda est, inquit, vt tanto Euangelicæ authoritatis exemplo, quàdo aliquos Apostolica, seu Prophetica verba proferre contra Catholicam fidem viderimus, diabolum per eos loqui minimè dubitemus. Nam sicut tunc caput capiti, ita nunc quoque membra membris loquuntur: membra scilicet diaboli membris Christi, perfidi fidelibus, sacrilegi religiosis, hæretici postremò Catholicis. Sed quid tandem dicit? *Si*, inquit, *filius Dei es, mitte te deorsum* hoc est, Si filius esse vis Dei, & hæreditatem regni cœlestis accipere, mitte te deorsum: id est, ex istius te sublimis Ecclesiæ, quæ etiam templum Dei putatur, doctrina & traditione demitte. At verò quis interroget quempiam hæreticorū sibi talia persuadentem, Vnde probas, vnde doces, quòd Ecclesiæ Catholicæ vniuersalem & antiquam fidem dimittere debes? Statim ille, *Scriptum est enim*. Et continuò mille testimonia, mille exempla, mille authoritates parat de lege, de Psalmis, de Apostolis, de Prophetis, quibus malo & nouo more interpretatis, ex arce Catholica in hæreseos barathrum infœlix anima præcipitetur. Iam verò illis quæ sequuntur promissionibus miro modo incautos homines hæretici decipere consueuerunt. Audent etenim polliceri, & docere, quòd in Ecclesia sua, id est, in communionis suæ conuenticulo, magna & specialis, ac planè personalis quædam sit Dei gratia: adeò vt sine vllo labore, sine vllo studio, sine vlla industria, etiamsi nec quærant, nec petant, nec pulsent quicunque illi ad numerum suum pertinent, tamen ita diuinitùs dispensentur, vt Angelicis euecti manibus, id est, Angelica protectione seruati, nunquam possint offendere ad lapidem pedem suum, id est, nunquam scandalizari. Idem & capit. 38. Sed dicet aliquis, Si diuinis eloquiis,

Hæretici ad instar Satanæ scripturas allegant.
Greg. Nis.
Cyprian.
Irenæus.
Origen.
Quomodo hæretici legant scripturas.
Tertull.
Augustin.
Chrysost.
Vinc. Liri.
Hæretici gloriantur de scripturis.
Fœtor hæreticorum fucatur.
Cyprian.
Fallacia hæreticorum in allegandis scripturis.
Clem. Alc.
Vinc. Lir.
Diabolus per hæreticos allegat scripturas.
Idem Liri.

Quomodo discernatur verbum Dei, cùm illud etiam à Satana allegetur.

sententiis, promissionibus, & diabolus & discipuli eius vtuntur, quorum alij sunt Pseudoapostoli, & Pseudoprophetæ, & Pseudomagistri, & omnes ex tot hominibus sunt hæretici; quid facient Catholici homines, & matris Ecclesiæ filij? quonam modo in scripturis sanctis veritatem à falsitate discernent? Hoc scilicet facere magnoperè curabunt, quod in principio commonitorij istius sanctos & doctos viros nobis tradidisse scripsimus, vt diuinũ canonem secundum vniuersalis Ecclesiæ traditiones, & iuxta Catholici dogmatis regulas interpretentur: in qua itẽ Catholicæ Apostolicæq; Ecclesiæ sequãtur necesse est A vniuersitatẽ, antiquitatẽ, cõsensionem. Et si quando pars contra vniuersitatẽ, nouitas contra vetustatem, vnius vel paucorum errantium dissensio, contra omnium, vel certè multò plurium Catholicorum consensionem rebellauerit, præferant partis corruptioni, vniuersitatis integritatem: in qua eadem vniuersitate nouitas profanitati, antiquitatis religionem: itemque in ipsa vetustate, vnius siue paucissimorum temeritati, primùm omnium generalia, si qua sunt, vniuersalis concilij decreta proponãt. Tũc deinde, si id minus est, sequantur, quod proximũ est, mol- B torum atque magnorum cõsentientes sibi sententias magistrorum: quibus adiuuãte Domino fideliter, sobriè, sollicitè obseruatis, non magna difficultate noxios quosque exurgentium hæreticorum deprehendimus errores. *Ait Iesus, Rursum scriptum est. Non tentabis Dominum Deum tuum.*

Nota diuinæ verba.

Hierony.

Hieronymus in Matth. Falsas de scripturis diaboli sagittas, veris scripturarum frangit clypeis. Et notandum, quòd testimonia necessaria de Deuteron. tantùm protulerit, vt secundæ legis sacramenta monstraret. Thomas Aquinas in Matth. Ita Christus, non violentia, sed sapientia se defendit. Sap. 4. Sapientia vincit malitiam. Et C ideò contra authoritatem ponit authoritatem, quæ exponit promissam. quasi dicat, Tu dicis vt proiiciam me, sed hoc prohibetur in scriptura. Vnde *Non tentabis*, &c. Deut. 9. vel aliter: Tu tentas, & tentando contra authoritatem facis. Non debet autem vti authoritate sacræ scripturæ, qui contra authoritatem facit. Et scriptura dicit, *Non tentabis Dominum Deum tuum*, &c. Sed tu tentas Dominum Deum tuum, qui sum ego. Ioan. 13. Vos vocatis me, Magister, & Domine, & benè dicitis, &c. Tamen prima est magis literalis. Porrò tentare Deum aliquando etiam in meliorem, aut saltem tolerabilem par- D tem accipitur: vt Gedeon Iudic. 6. Non sine petitione veniæ tamen dicit se secundò tentaturum, vt cognoscat ex Dei miraculo roris, an velit per eum liberari Israëlitas. Contra Achab, Esa. 7. recusans oblatum Dei miraculũ ex mera incredulitate ac malitia, dicit se neque petiturũ, neque tẽtaturum Dominũ. Ibi autem tentare Deum est, in vanum præter necessitatem, relictis ordinariis mediis, Dei potentiam prouocare: quemadmodum iis accidit, qui etsi aliter à periculo possint emergere, tamen non dicam cum fiducia, sed cum temeritate, Dei potentiam in quæstionem conuertunt, & ita se præcipitant. Augusti- E nus libro 22. contra Faustum Manichæum, capit. 36. Pertinet autem ad sanam doctrinam, vt quando habet quod faciat homo, non tentet Dominum Deum suum. Neque enim & ipse Saluator non poterat tueri discipulos suos, quibus tamen ait: Si vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. Cuius rei peculiarius exemplum præbuit. Nam cùm potestatem haberet ponendi animam suã, nec eam poneret, nisi cùm vellet, in Ægyptum tamen portantibus parentibus fugit infans: & ad diem festum non euidenter, sed latenter ascendit, cùm aliàs palàm loqueretur Iudæis irascentibus, & inimicissimo animo au- F dientibus, nec tamen valentibus mittere in eum manus, quia nondum venerat hora eius: non cuius horæ necessitate cogeretur mori, sed cuius horæ opportunitate dignaretur occidi. Hilarius, can. 3. in Matth. Diaboli, inquit, conatus & tentamenta contũdens, & Deum se protestatur, & Dominum, docens à fidelibus abesse oportere iactantiam: quia cùm omnia possibilia Deo sint, nihil tamẽ in tentationem eius audendũ sit. Petrus Chrysologus serm. 13. Si vtique Dominum se dixit, inquit, se vtique Deum intelligi voluit, hæc dicendo, qui non

Tho. Aqu.

Christus sapientia se tuetur.

Tentare quid.

August.

Ne nos præcipitemus in pericula.

Hilarius.

Christus aliter se Deum esse docet.

Pet. Chrys.

de pinna templi tantùm se dedit ad terram, sed è cœlis se ad inferos vsque iactauit, vt non cadentium forma, sed esset regeneratio mortuorum. Desumitur verò hæc sententia ex Deuteron. 6. vbi id scriptum est, Non tentabis Dominum Deum tuum, sicut tentasti in loco tentationis: nimirùm cùm (Num. 21.) populus locutus est cõtra Dominum & Moysen, Deest panis, non sunt aquæ: anima nostra nauseat super cibo isto leuissimo. Vnde igniti serpentes in eos immissi sunt. Quasi dicat Dominus se, si tantùm homo esset, hoc præcipitio prouocaturũ A Deum, cùm ibi nulla adsit necessitas: seu filius Dei est, Satanam occultè confundit, vt qui verum Deum tentet. *Iterum assumpsit eum diabolus in montem excelsum valde.* Hic mons est in deserto, à latere montis Nebo eminentissimus, vt loci celsitudine Christum ad elationem animi excitaret, & faciliùs hinc regiones vrbis conspiceret. In eundem montem Dominus subduxerat Mosen, Promissionis terram eidem demonstraturus. Deuter. 33. *Et ostendit ei omnia regna mundi, & gloriam eorum.* tum manu, tum verbo, hanc vel illam prouinciam demonstrans, vel præ- B cipuas. Lucas addit, ἐν στιγμῇ χρόνου, in puncto temporis. Hinc quidam hæc spirituali visione repræsentata esse putarunt. Mirum enim, quòd in tantillo temporis momento cuncta ostenderit: nisi dixerimus commonstrasse omnia sine speciali locorum & vrbium distinctione, nisi eorum, quorum esset nomen celebrius. Origenes libro 4. Periarchon, capit. 2. Hoc, inquit, secundum literam, quomodo fieri potuit carnalibus oculis, vt è monte regna Persarum, Scytharum, & Indorum: vel quomodo etiam reges ipsorum glorificantur ab hominibus, prospiceret? Rupertus lib. 3. in Matth. Neque enim natura C rerum siue oculorum hoc admittit, vt de monte quolibet, quantumuis excelso, cuncta terræ regna, regnorumque omnium gloria homo, & in momento possit ab homine perspici. Nihil tale vspiam sacra scriptura gestum meminit. Quid quòd beatus Papa Gregorius, vitæ venerabilis viro, nomine & gratia Benedicto, refert, quia dum quiescentibus fratribus instans vigiliis ad nocturnæ orationis tempora peruenisset, ad fenestram stans, & omnipotentem Dominum deprecans, subitò vidit fusam lucem desuper cunctas noctis tenebras effugasse, tanto splendore clarescere, vt diem vinceret lux illa, quæ inter tenebras radiasset. Mira autem valde res in hac speculatione secu- D ta est: quia sicut pòst ipse narrauit, omnis etiam mundus, velut sub vno solis radio collectus, ante oculos eius adductus est. Verùm illa res admirationem habet aliã: quia (sicut ait idem) animæ videnti creatorem angusta est omnis creatura, & quòd ante illius sancti oculos collectus fuisse mundus dicitur, hoc egit cum homine omnipotens Deus, & non cœlum & terra contracta est, sed videntis animus dilatatus est, qui in Deo raptus, videre sine facultate potuit omne quod infra Deum est. Cùm hæc dicit, adiicit etiam hæc: In illa ergo luce, quæ exterioribus oculis fulsit, lux interior in mente fuit, quæ videntis E animum, quia ad superiora rapuit, ei quàm angusta essent omnia inferiora monstrauit, cùm, inquam, hæc dicit, palàm astruit, quia prospectus ille mẽtis magis quàm oculorum fuit. Illud mirantes veneramur, quod egit cum homine omnipotens Deus. De isto verò quid dicemus, quod circa hominem Deum Dei filium tentator egit diabolus? Si qua nobis scriptura narraret similiter eum fecisse circa quemlibet hominum, vt in momento temporis mundum illi ostenderet vniuersum, non dubitaremus dicere ostensionem spiritualis nequitiæ, visumque fuisse phantasticum. Nunquid & hunc hominem, quem ex- F plorabat vtrum esset filius Dei, per suas phãtasias diabolus ausus est aggredi? Animus fidelis hoc vel cogitare perhorrescit. Sed ne abhorrescas, quia quantò maior tentatoris iniuria, tantò gloriosior victoris patientia: cõfer phantasias huiusmodi cum phantasiis quas patimur. Quoties tentamur de omni quod in mundo est, ex cõcupiscentia carnis, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ, commotus vnusquisque nostrum est, qui non tentatione qualicunque concupiscentiæ lenocinio mulceatur, fortè etiam inuitus. Nec mirum. Nam nos intus

Vnde hæc sententia.

Vbi mons iste.

Quomodo Satan ostenderit Christo omnia regna.

Origenes.

Rupertus.

Gre. Papa.

Anima videnti creatorem angusta est omnis creatura.

Tertia tentatio de superbia.

phanta

phantasias patiuntur. Eiusmodi autem phantasiæ, quæ deforis veniunt, vel foris fiunt, aliquando non solum non delectant, verùm etiam sensibus corporis molestæ sunt: & si a tentatore huic filio hominis adductæ sunt, indubitanter absque peccato eius & accesserunt, & recesserunt: vt dicas cum Apostolo, Tentatum per omnia pro similitudine absque peccato. Chrysostomus, hom.5. Oper. imperf. in Matth. sensibilem & oculis subiectam hanc fuisse regionem demonstrationem ostendit his verbis. Fortè

Chrysost.

tractas apud te, qualis esse potuit ille mons, de quo omnis terra videbatur: aut si erat super omnem terram, quomodo tamen poterat inde, quantum ad carnem, totam terram ille ostendere? Nam etsi quantum ad diuinitatem suam videbat: tamen, quantum ad diabolum, ostendere illi non poterat, quem hominem æstimabat. Sed ita intelligendum, *Assumpsit eum super montem excelsum valde:* quia quantò magis excelsior fuerit mons, tantò magis aspicienti ex eo spatiosior terra videtur. *Ostendit* autem ita, non vt ipsa regna, vel ciuitates eorum, vel populos, vel argentum, vel aurum videret, sed partes terræ, in quibus vnumquodque regnum, vel vniuscuiusq; regni ciuitas posita erat: vtpotè si ascendas super excelsum locum, digito extenso dicam tibi, Ecce ibi est Roma, aut ibi est Alexandria, non sic ostendendo tibi, vt ipsas videas ciuitates, sed partes terræ, in quibus positæ sunt. Si enim nautæ vnam stellam aspicientes, non dicam ad vnamquamque prouinciam, vel insulam, sed ad vnamquamque ciuitatem, & ad singula loca quæ petunt, sine aliquo errore aut diuagatione dirigūt cursum: quantò magis diabolus, qui princeps aëris constitutus, totam terram non solùm sciebat, sed etiam & videbat, poterat Christo & singula loca certissimè digito demonstrare, & vniuscuiusque regni honores, & statum verbis exponere? Nam non solùm ostensum dicitur, quod ostenditur ad videndum, sed etiam quod exponitur ad intelligendum: sicut scriptum est Esa. 2. Ascendamus in domum Dei Iacob, & ostendet nobis viam suam, & ambulabimus in ea. Theophylactus hanc conclusionem sequitur. Quidam, inquit, putant montem excelsum valde, afflictionem & studium in possidendis diuitiis, in quem conatur inimicus Iesum ducere: sed non rectè opinantur. In sensibili enim forma apparuit ei diabolus: cogitationes enim tales non habuit Dominus, absit. Sensibiliter igitur ei monstrauit in monte omnia regna mundi, ante oculos ea apparere faciens. Ita hęc conciliari sic possunt, vt visibiliter quidem ex altissimo monte ei ostenderit quæ videri poterant, cætera autem verbis explicauerit. Albertus Magnus in Matth. *Ostendit ei omnia regna mundi:* Non quòd visum Christi ampliauerit, quia de hoc potestatem non habuit: sed quòd indicauerit, in quibus essent mundi partibus: sicut versus partes illas Roma & regnum eius, & versus illas alias Græcia & regnum eius, & sic de aliis. Dicit autem, *Regna & gloriam eorum:* quia in nomine regni importantur diuitiæ et potestates, & in nomine gloriæ importantur honores adiuncti, vt omnibus simul coniunctis appetibilibus facilius persuaderet. Eandem sententiam habet Thomas Aquinas, & Caietanus in Matth. Hilarius in Matthæum. Igitur, inquit, iam tertiò tota diabolicæ potestatis commouetur ambitio. Constituto igitur Domino in monte excelso, vniuersa orbis terrarum regna, eorúmque gloriam obtulit, si modò adoretur ipse. Iam gemina responsio opinionem suspicionis excesserat. Cibo Adam pellexerat, & de paradisi gloria in peccati locū, id est, in regionem vetitæ arboris deduxerat: tertio diuini nominis ambitione corruperat, diis futurum similem pollicendo. Igitur aduersus Dominum tota iam seculi potestate pugnatur, & creatori suo possessio huius vniuersitatis offertur: vt tenens ordinem fraudis antiquæ, quem neque cibo pellexerat, nec loco mouerat, nunc vel ambitione corrumperet. Chrysostomus, homil. 13. in Matthæum. Neque verò mireris, si diabolus Christo loquēs, sæpè huc illucque vertatur. Nam vt præliantes solent, cum acceperint lethales plagas, multo vtique sanguine perfluentes, tenebrasque patientes, moribunda circumferre membra: ita hic quoque prima quidem ac secunda

Theoph.

Tertia tenta-[illegible]

Alb. Mag.

Thom. Aq. Caietanus. Hilarius.

Chrysost.

sauciatus plaga, in alia atque alia verba deuoluitur, atque tertium certamen ingreditur. Irenæus lib. 5. aduers. hæres. Manifestum est autem, inquit, quoniam mentitur diabolus, dicens, *Mihi tradita sunt, & cui volo, do ea.* Cuius enim iussu homines nascuntur, huius iussu & reges constituuntur, apti his, qui in illo tempore ab ipsis regnantur. Quidam enim illorum ad correctionem & vtilitatem subiectorum dantur, & conseruationem iustitiæ: quidam autem ad timorem, & pœnam, & increpationem: quidam autem ad illusionem & contumeliam & superbiam, quemadmodum & digni sunt Dei iusto iudicio, sicut prædiximus, in omnibus æqualiter superueniente. Diabolus quippè apostata hoc tantum potest, quod egit in principio, seducere, & abstrahere mentem hominis ad transgredienda præcepta Dei, & paulatim obseruare cor eius, vt seruiat ei, ipsum autem quasi Deum adoret. Quemadmodum autem si quis apostata regionem aliquam hostiliter capiens, perturbet eos qui in ea sunt, vt regis gloriam sibi vendicet apud ignorantes quòd apostata & latro sit: sic etiā facit diabolus, cùm sit vnus ex Angelis his, qui super spiritum aëris præpositi sunt: quemadmodum Paulus Apostolus in ea quæ est ad Ephesios, manifestauit. Inuidens homini apostata à diuina factus est lege. Inuidia enim aliena est à Deo. Et quoniam per hominē traducta est appostasia eius, & examinatæ sententiæ eius homo factus est, adhuc magis magisq; semetipsum contrariū constituit homini, inuidens vitæ eius, & in sua potestate apostatica volens concludere eum. Omnium autem artifex verbū Dei, per hominē vincens eum, & apostatam ostendens, è contrario subiicit eum homini: Ecce, dicens, do vobis potestatem calcandi super serpentes & scorpiones, & super omnem virtutem inimici: vt quemadmodum dominatus est homini per apostasiam, sic iterum per hominem recurrentē ad Deum euacuetur apostasia eius. Chrysost. homil. 5. Oper. imperf. in Matth. Ita considera, quomodo omnis promissio eius irrationabilis est, & mendax. Certè vni dare nō poterat omnia, nisi ab omnibus omnia tolleret. A nemine adoraretur, cùm diabolus neque ex amore, neque ex timore adoretur ab aliquo, sed quia promittit diuitias, aut dat. Quomodo autem expediebat diabolo ab omnibus omnia tollere, & vni dare, vt ab omnibus contemnatur, & ab vno colatur? Sed neque illud dicere possumus, vt vnusquisque quidem sua teneret, iste autem super omnia esset. Vnus enim super omnem mundum neque est, neque fuit aliquando, neque fieri potest vt non sit illi aliquis non subditus: primùm propter Deum, quia non concedit diabolo & hoc facere posse: secundò propter ipsum diabolum. Gaudium enim, & gloria, & potestas diaboli, in quo est, nisi in superbia, & in inuidia, in ira, in vana gloria, & his similibus? Vbi hæc exercentur, vnum regnum stare non potest: sed necesse vt diuidatur in plura. Vbi autem hæc non exercentur, diabolus non colitur, neque regnat. Quomodo ergo regnum tibi tolleret, & illi daret? Deinde quid si sancti erant in mundo aliquod regnū tenentes? Nam si peccatori dare & tollere potest diuitias, sanctis neque dare, neque tollere potest. Putásne semper voluit tollere diuitias Iob? Sed non potuit, nisi quando permissus est. Nunquid voluit, si potuisset, tollere regnum de manu Dauid? Nam verè non est mundus diaboli, neque regna illius. Scriptum est enim (Prouerb. 8.) Per me reges regnant, & per me Tyranni scribunt iustitiam. Sed quæ per iniquitatem aguntur in mundo, vtputa per furtum, aut per vim acquisisti diuitias, aut aliqua perditione animæ tuæ suscepisti honores: illas tibi diuitias diabolus dedit, sed non ipsæ diuitiæ diaboli sunt, sed promissio earum. Cyprianus, homil. de ieiunio & tentatione Christi. Regnum hoc non est netutæ, sed malitiæ: persecutio est, non defensio: & tota potestatis huius virtus in potestatem damnationémque eorum, qui sub hoc principe militant, elaborat. Regnum hoc munitur vitiis, ambigitur flagitiis, turres eius sunt crimina, arma quarumcunque turpitudinum molimina. Huius regis telonearij sunt pauperū oppressores, tribuum seductores, præfecti, iudiciorū peruersores. Cubicularij sunt quæstuū mercimonij traiectores,

Diabolus titubans hac & illac vertitur.

Irenæus.

Mendacium est ... Cur bona dentur.

Fraus diaboli.

Chrysost. Cur diabolus a quibusdam adoretur.

Diabolus non semper divitiis prævalet.

Cyprian.

Regnum diaboli quale.

ærarij sacerdotes, nummularij doctores, conductitij defensores, linguæ subdolæ vel consilij locatores, vænalea ausiliarij, bilingues causidici, concinnatores mendacij, fabricatores peccati, vestiti mollib⁹, amicti discoloribus. Et post pauca. His verò qui sibi obtemperant, multa diabolus se daturum promittit. Malû hoc in vniuersa vagatur Ecclesia, vt qui liberi erant, diabolo se vendant in seruos. Sic Iudas proditor (Matth.26.) Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam? In sinu sacerdotum ambitio dormit, ibi sub vmbra recubat. Ideò Simon Petrû donis

A

aggreditur (Act.8.) & tentat emere potestatem, per quam plura lucretur. Hæc sacrilegij forma per omnia officia gradúsque discurrit, & nihil intentatum ambitio prætermittit. Nec dubitet quisquam diaboli hæc esse negotia, &

Ambitio Prælatorum quorundam.

nundinatores eius, quicunque hæc exercêt cômercia, nec quicquam huiusmodi ab eo, nisi præmissa apostasia, donari. Inuerecundè tentator ambitiosos aggreditur, & côditione perniciosa præmissa pollicetur talia, vltra quę extêdi non possit cupiditas regnorum, scilicet Monarchiam, & vniuersitatis dominatû, vt in omnibus mundanis vnus homo quasi Deus habeat potestatem, & vti omnia subie-

B

cta sint, & generale vectigal excellentia principali cuncta persoluant. Quid vltrà cupide quæris? quid ampliùs auare desideras? Nunquid & sic potest impleri ambitio tua, aut satiari potest fames tua, ossa huius mundi iniecta dêtibus tuis, & faucibus tuis vniuersa rerû massa intrusa? Mûdum habes, Deum non habes. Mundus transibit: tu cû eo, qui non stat, cades, transibis, & rues. Peremptoria sunt hæc consilia, quæ tibi alia pollicentur, in quibus te necesse est aut vomim, aut rupta interire visceribus: sed & pretium, quod petitur, vt diabolum adores prostratus, & eum tibi Deum constituas, quem non dubitas seductorem, si consenseris vt concedas, casus tui te potes excusare im-

C

prouidum, cùm ipse tibi casum & ruinam prænominet, & præcipitium exigat, qui tanti se facit nundinatorê culminis, & tantæ tibi promittit fastigia potestatis. Ita sicut ambitione Adamum in paradiso pulsauit, & strauit, cùm subiectionem, quam Deo debebat, fastidiens, appetiit dominatum: sic quoque auaritia & dominandi cupiditate, sicut & permultos olim, ita & quotidie in sua retia pertrahere contendit. Interim tamen fatetur Deum se superiorem esse, à quo potestatem acceperit. Sic enim habet Lucas: *Tibi dabo potestatem hanc vniuersam: quia mihi*

D

tradita sunt, & cuicunque volo, do illa. Nihil enim sine Dei permissione, nec ab ipsis quidem dæmonibus fit, vt do-

Tertull.

cet Tertullianus, libro ad Scapulam. Quod sanè & in eo liquet, quòd cùm olim ante Christi aduentum fontibus & lucis insiderent, solo tandem crucis signo fugati sunt,

Athanas.

vt scribit Athanasius, libro de incarnatione Verbi, & corporali eius aduentu. Porrò mentitur Satan, cùm ait, *Et cuicunque voluero, do illa.* Quem enim etiam veneficorum, diuinorum, & dæmonici cultus sectatorum grandiorem fecit, non fefellit? Augustinus Epistol. 5. ad Mar-

August.

cellinû. Apuleius enim (ait) vt de illo potissimùm loqua-

E

mur, qui nobis Afris Afer est notior, non dico ad regnû, sed nec ad aliquam quidem iudiciariam Reipublicæ po-

Nec quidem ii, qui dæmones colunt, ditescunt.

testatem, cum omnibus magicis suis artibus potuit peruenire, honesto patriæ loco natus, & liberaliter educatus. Sed &, vt scribit Hegesippus, quid aliud Simon Magus

Hegesippus

nactus est, quàm vt confractis cruribus caderet? *Si cadens*

Cadere, quid.

adoraueris, ἐὰν πεσὼν, id est, si prostratus, siue pronus: qui gestus est adorantis. Eodem verbo vsus est de Magis: *καὶ πεσόντες προσεκύνησαν*, & prostrati adorauerunt. Delectantur enim dæmones adoratione & sacrificio, vt docet Augustinus in Psalm. 96. Et hoc summum habent pro mer-

August.

F

cede, vt à Dei cultu auocent. Gregorius Nanzanzenus

Gr. Nanz.

Orationibus in Iul. Apostatam, hoc in varietate & horrore sacrificiorum illorum, quæ à Iuliano oblata sunt, ostendit: Et tunc contra Christum, inquit, tuis sacrificiis? Hoc enim pro summo iure vsurpat, vt Deo & Christo abiurato, solus adoretur. Quod Zonaras manifestum facit, tom. 3. Annalium. Narrat enim duos Hebræos præ-

Zonaras.

fecto cuidam diuturnam vitam pollicitos esse, si Christi & matris eius imagines dirueret. Quod ille cùm fecisset, anno nondum elapso mortuus est: & filius quidem eius animaduertere voluit in deceptores illos: sed fugerunt. Nec tàtùm à magis, sortilegis, hæreticis & perfidis Christianis Satan adoratur, sed ab his omnibus, qui Deum de-

Satisfit autem dæmonibus ab iis qui discedere volunt.

serunt vt terrena amplectantur. Est enim auaritia idolorum seruitus. Ita videmus ex vnica ambitione & habendi cupiditate nihil non attentari in Christum, in religionem, & fidem. Nam qui ambitione ducuntur, omnia potiùs hæc abiurant, & proni Satanam adorant, vt potestatê quam venantur, a Satana accipiant. Hinc summa malorum nostrorum, hinc seditiones, tumultus, perfidiæ,

A

rebelliones. *Tunc dixit ei Iesus. Vade retrò Satana.* Iam qui in aliis patiens fuerat, vbi vidit diuino cultui directè derogari, seueritate Satanam repellit: vt doceat eos omnes longè à nobis abigendos esse, qui Satanæ ministri sunt, & cultum Dei corrumpunt. 2. Corinth. 6. Quæ enim conuentio Christi ad Belial? Numer. 16. Exite de

Eiiciendi Satana ministri.

medio eorum. Nec illi admittendi sunt, qui Satanę artificiis vtuntur, hæretici, infideles, sortilegi, & cæteri horum similes. Philo libro de specialibus legibus, oc-

Philo.

cidendos monet eos, qui lethifera venena conficiunt, & longos morbos procurant, cùm aliquando satius sit

B

mori, quàm sic viuere. Ita agendum quoque in magos & ariolos legislator ait. Non sinet procrastinari veneficorum supplicia, sed absque mora curabit exigi: quòd dilatio noxus opportunitatem præbeat, cæteros suspicione & metu repleat. Occidendos monet vt viperas, scorpios, aliásque venenosas bestiolas. ff. libro 50. titu. 13. Medici quidem de mercedibus ius dicere solent: non tamen si quis incantauit, si imprecatus est, si, vt vulgari verbo impostorum vtar, exorcizauit: non sunt ista medicinæ genera, tametsi sunt qui hæc sibi profuisse cum prædicatione affirment. hæc Vlpianus, lib. 8. de tribunalibus.

C

ff. libro 10. tom. 2. Familiæ herciscûdæ, habet idem Vlpia-

Vlpianus.

nus. Cùm de bonis, quæ ad hæredes veniunt, disserit: Mala medicamenta, inquit, & venena veniunt quidê ad iudicium: sed iudex omninò interponere se in his non debet. Boni enim & innocentis viri eum fungi officio oportet. Tantûdem debebat facere in libris improbatæ lectionis, magicis fortè, vel his similibus: hæc enim omnia protinus

Eiiciendi hæretici.

corrûpenda sunt. Idem côtra hæreticos, & illorum libros concludendum est: immò maiori etiâ ratione, quòd illos in nobiliorem hominis partem, animam scilicet, agere videamus. Nec fortè mireris, si Satanæ filij, hæretici toties

Non mirum, si hæretici toties victi exercitum reparent.

D

victi adhuc exercitû reparant, & pertinaces malunt seditionibus omnia repleri, quàm se Deo, Ecclesiæ, & Principi submittere. Pollicitis diuites sunt, sibi suisq; cultoribus omnia regna mundi repromittunt, cùm ne pedem quidê terræ habeât: & ideò seditionibus, ferro, igne, & flagitiis grassantur. Interim sinendi sunt illi? Dixerit enim fortitan aliquis permittendos esse. Obiiciet quoque, Quid tot armis profectû est à Principe? ecce reparantur, & victi bella renouant. Sed tu dic mihi, etsi multis tentationibus Satan in Christû egerit, & toties victus, temerarius bellum in Christum renouarit: num etiam contra tot illius assul-

E

tus & conatus Christus occurrit, donec illum fugaret, & victum confusumque adeò redderet, vt nec ampliùs appareret? Hac constantia Principes agi debent, donec rescindantur impietates, & ex victoria tota nobis pax prodeat. *Scriptum est: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.* Hæc verba desumpta sunt ex Deut. 6. cap. nisi quòd illic pro, Adorabis, scriptum est, Timebis. Sic enim habet Hebraicus contextus, *Eth Iehoua elohecha thira, veotho thaabhod*: Iehoua Deum tuum timebis, & illi seruies. Etiâ

Timere.

Græca vox est, φοβηθήσῃ, timebis. nimirùm potior timor Deo soli debetur, per contemplationem illius omnipo-

F

tentiæ. Sic Matth. 10. Timete eum, qui potest corpus & animam mittere in gehennam. Mutatur autem hęc dictio apud Matthæum. Hebræa enim vox est *Tisthahaue*, à radice *Saha*, quæ adorare significat, Gręca autem est προσκυνήσεις, adorabis. προσκυνεῖν autê Hebraico verbo *Saha* respôdet. Significat autem humiliare & incuruare se: & ità propriè corporis prostrationem, quæ reuerentiæ causa fit, designat. Tribuitur autem Deo per excellentiam, etsi etiam hominibus deferatur. Nam & Principibus incuruamur, & exterioribus quibusdam signis ostêdimus, quantû illos

reue

colere. reuereamur. Timere igitur magis cultum Dei exprimit, cùm internum animi motum explicet. Cæterùm *Seruies*, & in Deut. & Matt. Hebraico eadem dictione significatur: nisi quòd dictio μόνῳ non habetur in Deut. significatur autem per articulum emphaticum τῷ. *Latria.* λατρεύσεις autem seruire, seu colere est. Hic autem cultus discernitur pro conditione dominij. Cùm autem Deus solus sit omnipotens, summus: consequitur & illi soli summum cultum deberi. Cultus autem ille est in fide, spe, & dilectione nostra: vt neminem illo potentiorem, meliorem, iustiorem putemus: sed ab eo pẽdere omnem virtutem, bonitatem, & iustitiam, & ideò in eum solum nostram omnem spem & fiduciam coniiciamus: eumq; præ cæteris omnibus rebus diligamus, & ei obsequamur. Si quid verò diligitur, diligatur propter eum: si cui seruitur, seruiatur propter eum: quia ab ipso, & per ipsum sunt omnia. Hæc est illa vera λατρεία, quæ Deo soli debetur. *Hierony.* Hieron. in Matt. Dicens diabolus saluatori, Si cadens adoraueris me, è contrario audit, quòd ipse magis adorare eum debeat, Dominum & Deum suũ. *P. Chrysol.* P. Chrysol. ser. 13. *Tu Dominum tuum Deum tuum illum*, cui genu flectunt omnia, non solùm cœlestia & terrestria, sed etiam inferna, *adorabis*. Ergo tu in inferno stridens & eiulans, eum quem ad te modò temerarius desertor inuitas, adorare debueras. *Hilarius.* Hilar. in Matth. Ita, inquit, temeritatis tantæ congruum exitum tulit, cùm & criminum suorum in Satana nomen audiuit, & Dominũ Deum suum adorandum in homine cognouit. Præbuit etiam huius responsionis effectu magnum nobis Dominus exemplum: vt contempta humanæ potestatis gloria, & seculi ambitione postposita, solũ meminissemus Deũ & Dominum adorandum, quia omnis seculi honor diaboli sit negotium. *Theoph.* Theoph. in Matth. Irascitur illi Dominus, quando videt illum ea quæ Dei sunt, sibi vendicantem, & dicentem: Hæc tibi dabo. Disce demum quomodo prosint scripturæ, per quas Dominus os inimici obturauit. *Druthmar.* Druthmar. in Matth. In aliis suasionibus non tã potenter Dominus diabolo respondit sicut in ista: quia minus superbè locutus est, quando vel à Deo, vel à puro homine se iussit adorari. Et quantum peruersius, tantum peruersa locutus dixit ei Dominus, *Vade Satana*, hoc est, in abyssum, siue in perditionem. Non autem simili responsione Petrum refutauit, quando illi dixit, Vade retrò, hoc est, sequere voluntatem meam. *Dominum Deum tuum adorabis.* *Adorare quid.* Adorare, duobus modis in nostra lingua intelligitur. Adorare enim dicimus, inclinare. Vnde scriptum est, Adorauit regem ille vel ille, hoc est, seipsum inclinauit. Alio modo adorare, hoc est, cultum debitum Deo exhibere: de quo scriptum est, Adorauit Salomon Dominum. Isto ergo modo præceptum est antiquis, ne adorarent Deos alienos, nec quenquam, excepto Domino solo. Inde ergo dictum est, Dominum Deum tuũ adorabis. Adorare autem est, tota fide Deũ credere, & ex totis præcordiis diligere, remissionem peccatorum petere, & omnia bona ab illo sperare, præsentia & futura. Græcè autẽ differentiùs hoc dicitur, vbi Adorare, quod ad Deum pertinet, προσκυνῶ, adoro: adorare quod ad hominẽ pertinet, κλίνω, inclino dicitur. *Et illi soli seruies.* *Obiicitur à Paulo inuicem seruiendum.* Quid est quod dicit Dominus, Illi soli seruies, cũ Paulus Apostolus dicat, Per charitatem seruite inuicem? Nunquid aliud Dominus præcipit, aliud Paulus? Sed est & seruitiũ, quod pertinet ad Deum solum, & non ad hominem, quod nulli alteri impendi debet, nisi Deo soli: videlicet credere illum firma fide, omnem spem suam in illo ponere, hostias illi soli offerre, cultum diuinum illi exhibere, & reliqua quæ ad solum Deum pertinent. In Græco quoque sermone similiter est differẽtia de hac re. Siquidem seruitium, quod ad hominẽ, δουλεία dicitur, & seruus δοῦλος appellatur. Illud verò seruitiũ, quod ad solum Deũ pertinet, λατρεύειν vocatur. Vnde & in Cãtico Zachariæ nõ dicitur δουλεύειν, sed λατρεύειν αὐτῷ, vt seruiamus illi. Has discretiones debemus inter creatorem & creaturã habere, vt à nullo sancto petamus remissionem peccatorũ, sed per eos studeamus impetrare, vt detur nobis à Deo: Neque credamus in aliquẽ, nisi in Deum: quia credimus sanctos, sed non credimus in sanctos. *Tunc reliquit eum diabolus, & ecce Angeli accesserunt, & ministrabant ei.* Quod diabolus sibi suaserat facere, hoc ei fecerunt Angeli, id est, adorauerunt eum, vt ostenderet, quia ipse meritò adorandus esset, non diabolus. Angeli ministrabant, vt victoris dignitas comprobetur. *Victus Satan.* Omnes istas tentationes Dominus patientia vicit, vt nobis exemplum præberet patientiæ. Si is qui creator est, & tentatorem suum in abyssum vno verbo mergere poterat, sustinuit, & sacri verba eloquij ei respondit: & nos quando tentamur visibiliter vel spiritualiter, semper ad memoriã, quæ præcepit Deus, reuocemus. *Theod.* Theod. ser. 10. de prouidentia. Itaque cùm hoc modo aduersarij machinationes dissoluisset, simulq; secũdum ac tertium eius assultum inanẽ esse demonstrauisset, ceu homo demonstrationibus vsus: vt perditam hominibus recuperaret victoriam ipse quidem noxium illum hostem in fugam vertit, & communem hominum perniciem tyrannide exuit: ab Angelis autem, qui victoriæ spectatores fuerant, prædicatur. *Angeli nos victores comitantur.* *Hilarius.* Hilarius in Matth. Ostendunt autem Angeli, à nobis victo calcatóque diaboli capite, & Angelorum ministeria, & virtutum in nos officia non defutura. *Hierony.* Hieron. in Matth. Præcedit tentatio, vt sequatur victoria. Angeli ministrant, vt victoris dignitas comprobetur. *Theoph.* Theoph. in Matth. Quo commõstratur, quòd & nobis post victoriam, Angeli ministraturi sint. Omnia enim propter nos & monstrauit, & fecit Dominus: quoniam ei, vt Deo, Angeli semper ministrant. *Euthym.* Euthym. in Matth. Tempore quidem tentationum non permisit eos apparere, ne prædam perderet. Postquàm autem aduersarium propria deuicit authoritate, ac fugere coëgit: tunc iam apparent: vt noueris, quòd postquam in modum eius viceris, & te suscipient, & stipabunt Angeli.

Mittuntur ad Ioannem Sacerdotes & Leuitæ, vt interrogarent eum quis esset. Ioannes vox in deserto, quam prædixit Esaias. De Ioannis & Christi baptismate, quanta inter vtrumque sit distantia.

Matth.	Marc.	Luc.	IOAN. 1.
			Et hoc est testimonium Ioannis, quando miserunt Iudæi ab Hierosolymis sacerdotes & Leuitas ad eum, vt interrogarent eum, Tu quis es? Et confessus est, & non negauit & confessus est, Quia non sũ ego Christus. Et interrogauerunt eum, Quid ergo? Helias es tu? Et dixit, Non sum. Propheta es tu? Et respondit, Non. Dixerunt ergo ei, Quis es, vt responsum demus his qui miserunt nos? quid dicis de te ipso? Ait, Ego vox clamantis in deserto, Dirigite viam Domini, sicut dixit Isaias Propheta. Et qui missi fuerant, erant ex Pharisæis. Et interrogauerunt eum, & dixerunt ei, Quid ergo baptizas, si tu nõ es Christus, neque Helias, neque Propheta? Respõdit ei Ioannes, dicens, Ego baptizo in aqua: medius autẽ vestrũ stetit, quem vos nescitis. Ipse est, qui post me venturus est, qui ante me factus est: cuius ego nõ sum dignus, vt soluam eius corrigiam calceamenti. Hæc in Bethabara facta sunt trans Iordanem, vbi erat Ioannes baptizans.

Introductio.

T errãtibus, & quà vagentur, incertis, summoperè necessarius est, qui certam viam demõstret: ita & nobis fideli doctore opus est, qui veram scientiæ lucem ostendat. Excipit enim nos, vt in Prodici de Hercule fictione Xenophon disserit, statim ab ipsa infantia quædã recti species qua facilè decipi possumus, nisi & quę longiùs dissita sũt, prospiciamus. Habet siquidem ipsum etiam vitium aliquando virtutis, & ipsum mendacium veritatis speciem. Ergo si errantes nos quis reduxerit, quantum quæso illi deuincti erimus? Et vtique talis fuit celeberrimus ille Baptista, cuius hodierno in Euangelio (Ioan. 1.) meminit Ecclesia. Cùm enim tempora sua omninò corrupta reperisset, omnes errarent, & inutiles fierent, vt medita

Gre.Nyss. summa.

tur Greg. Nyssen Orat. 10 Basil. Magnum ipse in deserto
quid verum esset, quis ei cultus deberetur, assignauit.
Proinde ad hoc se missum docuit, vt impleret quæ per E-
saiam dicta erant de voce per desertum clamante, vt re-
ctas quisque faceret semitas Dei nostri. Hoc etsi sæpissi-

Quando hæc acta sunt.

mè, maximè tamen cùm miserunt Iudæi ad eum sacerdo-
tes & Leuitas. His enim sciscitantibus quis esset, liberè
quid non esset, demùm quid esset, & quomodo baptiza-
ret, qualisque sit in quem omnes credere debeant, pro-
fessus est. Hæc autem ab eo dicta conticiútur anno Chri-
sti ætatis 29. postquàm, vt Lucas obseruat, cap. 3. anno A
decimo Imperij Tiberij Cæsaris, procurante Pontio Pi-
lato Iudæam, Tetrarcha autem Galilææ Herode, &c. fa-
ctum est verbum Domini super Ioánem Zachariæ filium

Cur ad Ioánem confluerent.

in deserto, &c. Confluebant autem ad eum omnis gene-
ris homines. 1. seu qui stupendam Ioánis natiuitatem ob-
seruauerant. 2. seu qui vitæ ipsius austeritatem. 3. aut ze-
lum. 4. aut prædicandi modum. 5. aut etiam nondum aliis
Prophetis vsitatum baptisma notauerant. Hæc dum per-
spicaciores Iudæi, ab eo per legatos sciscitantur quis sit, &
quam sibi authoritatem vendicet. Itaque postquàm E- B
uangelista retulit testimonium Ioánis de Christo, ab ipso
publicè prolatum, nulla ad eum legatione missa: nunc
specialius aliquid & excellẽtius refert, quod cùm ad ela-
tionem & ambitionem tentatus fuerit (ambire enim &
assentiri poterat se esse Christum) illud tamen omninò
refugerit: adeò vt suæ potiùs gloriæ detrahens, vt par
erat, laudem Christi augere studuerit. Nimirùm duo no-
bis hodie proponuntur. 1. de quibus interrogatus sit Io-
annes. 2. & quid responderit. Cùm enim Iudæi conflue-
re ad eum multitudinem viderent, solẽnem hanc ad eum
legationem miserunt. Præmittit autem Euangelista, *Et
hoc est testimonium Ioannis* de Christo, *quando miserunt Iudæi* C
ab Hierosolymis siquidem narrauit priùs aliud spõte ab eo

Euthym. Qua occasione ad Ioánẽ hæc legatio directa est.

profectum, vt Euthymius in Ioanné obseruat. Multa sci-
licet & stupenda de Messia Ioannes annunciabat his qui
ad suum baptisma properabant: quo factú est, vt hæsitan-
te populo 2. & nihilominus ratũ habente tempus Messiæ
incidisse, venirent primores ad Ioanné, vt eú interroga-
rent. Obseruabant enim Danielis hebdomades impletas,
sceptrú ablatum de Iuda. Hinc minimè dubium erat, ne
quidé simpliciori ex populo Messiam aduenisse: cùm ipsa
etiá Samaritis dixerit, Ioannis 5. Scimus quia Messias ve-
nit, & ipse docebit nos omnia. 3. Denique à quadringen- D
tis fermè annis nullum se Prophetam habuisse videbant,

Thead.

(ait Theodor. in 12. Minores:) Orienté ergo Ioanné in-
ter eclipses aduertebant. 4. Maximá ab omnibus opinio-
nem de eo cóceptam. Hinc factum est, vt ad illum mitte-

August. Quo affectu hæc legatio facta est.

rent. Cæterùm quærédum est, quo affectu ad Ioanné mi-
serunt. Aug. tract. in Ioan. Non mitterent, inquit, nisi mo-
uerentur excellentia authoritatis eius, quia ausus est ba-
ptizare. Orig. to. 6. Cõment. in Ioan. ex prima, secunda, &

Origenes.

tertia quęstione sacerdotú & Leuitarum, colligit eos su-
spicionem sententiæ habuisse, ne fortè Ioannes Christus

Chrysost.

esset qui baptizaret. Chrys. hom. 15. in Ioann. inuidia illos E
in Christũ ductos scribit, vt qui sæpiùs de eo protestanté
Ioanné, etiam hi qui ab eo baptizati fuerant, audiissent:
quibus, inquit, verbis humana quadá perturbatione affe-
cti sunt. Docet illos tú præ manibus duos habuisse, Chri-
stum scilicet & Ioanné, in victu & vestitu dispares, etiam
& genere, quòd Ioánes clarus ex sacerdotali domo, Chri-

Victu & vestitu Christus & Ioannes dispares.

stus obscurus ex tribu Dauid, tanquam fabri filius. 2. As-
peritas vitæ Ioannis maxima, Christus auté cum homini-
bus manducans & bibens. 3. Vestitus Ioannis insolitus ex
pilis cameli. Christi auté vestis nihil ab vsu cõmuni dif- F
ferẽs. Ioanné ergo, inquit, potiùs magistrú habere, quàm
Christum voluissent: palàm tamen id dicere verebantur.
Mittunt ergo, vt per adulationé ipsũ alliciant ad confitẽ-

Theoph. Euthy.

dum se Christum esse. Idem habet Theophyl. Euthymius
in Ioannem. Siquidem, inquit, Pontifices & sacerdotes

Iam magna de Christo cõcepta opinio.

populi cùm circa Christi partum admiranda audiissent,
sumpto prætereа de sapientia & prudentia illius experi-
mento, quádo duodecim annorú factus immixtus est do-
ctoribus, audiens illos & interrogans, veluti scripsit Lu-
cas, obstupescebant, in vndiaque agitari cœperũt. Quum
autem Ioannem postea multa & mirabilia de ipso ad suũ
baptisma dixisse audissent, magis turbati sunt: vnde & ad
eum *miserunt*, &c. sic ipsum ad se pellicere sperantes, tan-
quam aliquid humanum sentientem. Rupertus in Ioan. *Rupert.*
Veruntamen, inquit, carnalem illorum spem non parùm
offendebat, quòd humilitatem pœnitentiæ prædicabat,
& genimina viperarum, faciendo fructus dignos pœni-
tentiæ, fugere à ventura ira monebat, & ita vina sua re-
gno Dei contraria esse audiebant: hinc prauo affectu du-
cebantur. Sic certum est primores Iudæorum, quicquid A
de Ioanne & Christo senserint, in opinione sua errasse,
cùm minùs recto animo vtrumque amplecterẽtur: suis e-
nim commodis inhiabant, auaritiis & impietatibus, quas
facilè Christus exploderet. Sic aut vtuntur Ioannis glo-
ria & existimatione, quæ tanta erat apud populum, vt
suspicatus sit illum esse Christum, aut Heliam, aut ma-
gnum Prophetam: aut certè illius authoritate, si annuat,
regnum pariter & quæstum stabilire moliuntur. Ad po-
stremam autem hanc rationem alludere videtur Chri-
stus, Ioann. 5. dicens: Vos misistis ad Ioannem, & te-
stimonium perhibuit veritati. Ego autem ab homine te- B
stimonium non perhibeo, sed hæc dico, vt salui sitis. Il-
le erat lucerna ardens. Vos autem voluistis ad horam
gloriari in luce eius: id est, hoc vnum quærebatis, vt il-
lius luce vestram gloriam aliquandiu confirmaretis, non
autem, vt doctrinam eius sequeremini. Quòd enim puro,
& non fucato animo amplexati sint, testatur Christus,
Matth. 11. narrans eos de Ioanne dixisse, quòd dæmo-
nium haberet, non manducans neque bibens: & Matth.
21. Venit, inquit, ad vos Ioannes in via iustitiæ, & non
credidistis ei: Publicani autem & meretrices crediderũt.
Vos autem nec videntes hoc pœnitentiæ habuistis, vt
crederetis ei. Etsi verò populus Iudæorum magno ho- C
nore Ioannem amplecteretur, non ita tamen magna-
tes eorum: fit nihilominus vt hæc legatio reuerenter se-
se habeat, vt obseruat Aquinas, lect. 12. in Ioannem. 1. Ex 1.
mittentium dignitate. Non enim Galilæi *miserunt*, sed il- *Tho. Aqu.*
li qui præcipui fuerant ex populo Israël: scilicet Iudæi,
qui sunt de tribu Iuda, habitantes iuxta Hierusalem. Io. 4.
Salus ex Iudæis. 2. Ex loci præeminentia, quia *ab Hieru-* 2.
salem vrbe sacerdotali & diuino cultui mancipata. 3. Ex 3.
nunciorum auctoritate, qui maiores & sanctiores erant.
Miserunt enim *Sacerdotes & Leuitas* vtique è quibus pen- D
debat omne verbum. Deut. 7. & resolutio legis. 4. Inter- 4.
rogationis forma, qua expectare videntur omnẽ suę quę-
stionis resolutionem à Ioanne, quasi eidem de seipso te-
stimonio perhibenti sint credituri. Hinc obseruabis pri- 1.
mùm, ad omnes quidem suæ salutis & fidei certam reso-
lutionem pertinere, maximè tamen ad Iudæos, id est, cõ-
fitentes Christianos & fideles: ne sint sicut hæretici, nu-
bes turbinibus agitatæ. 2. Et ab *Hierusalem* item prima 2.
omnium Ecclesia Rom. rationem expectandam. Vt enim
inter multas synagogas Hebræorum prima erat Hiero-
solymitana, sic inter multas Ecclesias Christianorum
primatum tenet Romana. Augustinus epist. 162. & Ire- E
næus lib. 3. contra hæres. c. 3. 3. Nec omnes ad quæstionum 3.
resolutionem reddẽdam vocari, sed quibus verbum Do-
mini creditum est: sicut & hic dicit *Sacerdotes & Leuitas*.
Nunquid enim omnes Apostoli, inquit Paulus, nunquid
omnes Doctores? Origenes, tom. 6. in Ioannem. Quos
tandem, inquit, senes ad Ioannem ex Iudæis mitti opor-
tuit, & vnde, nisi eos, qui Dei ex delectu & electione
præstare iudicati sunt, Hierosolymis vbi templum erat,
id est, ex loco, qui omni terræ, quæ bona dicitur, antela-
tus est? Sic non omnium est sacra pertractare, sed eorum,
qui ad spiritualia munia vocati sunt: dicente Scriptura F
(vt obseruat Vincentius Lirinens. libro contra nouatio- *Vinc. Lir.*
nes) Interroga patres tuos, & dicent tibi, seniores tuos,
& annunciabunt tibi. Deut. 32. & Prou. 22. Verbis sapien-
tum accommoda aurem. Duo enim quædam diximus, in-
quit, in ipsa Ecclesiæ vetustate studiosè & vehementer
obseruanda, quibus penitus inhærere deberent, quicun-
que hæretici esse nolint. Primùm, si quid esset antiquitùs
ab omnibus Ecclesiæ Catholicæ sacerdotibus vniuersalis
concilij auctoritate decretum. Deinde, si qua noua exur-

geret

Pharisæi Ioannis prætextu suam authoritatem stabilire volunt.

Huius legationis amplitudo.

Quæ hic obseruanda.

Romanæ Ecclesiæ autoritas.

August. Irenæus.

Origenes. Quorum est sacra tractare.

Quæ sunt in Ecclesiæ vetustate obseruanda.

geret quæstio, vbi id minimè reperiretur, recurrendum
ad sanctorum Patrum sententias, eorum duntaxat, qui suis
quique temporibus & locis in vnitate communionis &
fidei permanentes, magistri probabiles extitissent. Ergo
quoties quæstio contigerit, ad antiquiora erit recurren-
dum, & ordinem successionis sacerdotum eorum, qui
Tertull. Ecclesiis præsederunt, vt monet Tertull. lib. de præscript.
contra hæret. Sed & de iis rebus sollicitudo Ecclesiasti-
Sollicitudo Prælatorum Ecclesiæ quæ sit. cis Episcopis, sic & vt hic, *sacerdotibus, & Leuitis*, maximè
iniungenda est. Malach. 2. Labia sacerdotis custodiunt
A
scientiam, & legem requirent ex ore eius. Deuteron. 17.
monetur rex accipere exemplar legis à sacerdotibus Le-
uiticæ tribus: quòd eorum sit natiuum textum exprimere,
Irenæus. & difficilia quæque resoluere. Irenæus lib. 4. contra hæ-
res. Eis, inquit, qui in Ecclesia sunt, Presbyteris obaudi-
re oportet, his qui successionem habent ab Apostolis, vt
ostendimus: qui cum Episcopatus successione charisma
veritatis certum secundum placitum patris acceperunt:
Successionis commendatio. Reliquos, qui absistunt à principali successione, & à
quocunque loco, suspectos habere. Namque vt olim
sacerdotes & Leuitas commendauit Deus ob cathedram
B
Moysi, sic & nunc Episcopos ob successionem. Verùm
etsi eorum interest os hæreticis obstruere, & si quid am-
biguum fuerit, interpretari: videmus tamen permultos
hoc in munere pigriores. Et quidem in ista Iudæorum
legatione, pastorum non mediocris, saltem maior quàm
nunc in multis appareat, vigilantia depingitur, qui du-
bium de re ardua, & hæsitantem populum resoluere sa-
tagunt: nisi aliquo Pharisaico fermento imbuerentur. 4.
4. Accedentem etiam ad Deum oportet credere, quia est, &
sese submittere in obsequium fidei & doctrinæ: sicut &
hi Ioanni de se testimonium perhibenti credituri erant.
C
Quid enim proderit, si quis curiosè, aut malo animo ver-
Euthy. bum Dei audiat, nisi ad suam ipsius ruinam? Mittuntur
ergo, *vt interrogarent eum, Tu quis es?* Euthymius. Inter-
rogauerunt eum, Tu quis es, non tanquam id ignoran-
tes. Nam cunctis nota erant, quæ circa natiuitatem eius
contigerant, ita vt omnes dicerent, Quis putas puer iste
erit? sed præ malitia, ignorantiam simulant. Nec dicunt,
Quis es? sed, Tu quis es? ac si dicerent, Si maior te est
quem tu prædicas, tu ergo quis es? Erga quem magno-
pere affecti sumus, & de quo magnificam habemus opi-
nionem, quémque vehementer colimus. Sic enim, ait
D
Chrysost. Chrysostomus homil. 15. in Ioann. eum inducere vole-
bant, vt confiteretur se esse Christum. *Et confessus est, &
non negauit, quia non sum ego Christus.* Testimonium hoc
Ioannis quatuor habet membra. Primum, quid non sit.
2. quid sit. 3. quæ sit ipsi baptizandi ratio. 4. ipsius testi-
monium de Christo. Obseruauit ergo eos ideò sciscitari
quis esset, tanquam audituros num esset Christus. Ad
eorum enim mentem respondit. Verè autem de Ioanne
dici potest, Potuit transgredi, & non est transgressus. Vbi
maiorem fidem inueniemus? Fingamus regis cuiusdam
vnigenitum in regno patris ita obscurum & ignotum, vt
E
neque etiam à ciuibus, imò nec à primoribus populi co-
Magna probata fides & humilitas Ioann. gnoscatur. Sit autem aliquis inter eos, qui eum solus re-
gis filium esse nouerit: qui demum tantum apud pop. &
aulicos fauorem & gloriam nactus sit, vt eum omnes re-
gem regisque filium putent: ac dum omnes eam opinio-
nem de eo concipiunt, primores è regia ciuitate ad eum
solennem legationem mittant, qua gloriam illi, ius, ac
potestatem regni offerant, vt nihil iam ad regij honoris
acquisitionem desit, quàm vt ipse regis se esse vnigeni-
tum dicat. Hic verò si tunc respondeat, Non sum ego fi-
lius regis, atque ita honorem hunc non agnoscat: quis
non fidem illius erga filium regis, & eius submissionem
F
deprædicet? Talis vtique Baptista: vnde summam apud
Deum & homines laudem merebatur. Fuit hæc fortissi-
ma tentatio: sed & maximam ille intulit victoriam, seipsũ
hucusque deprimens, vt vocem in deserto clamantem es-
se diceret. Tum scilicet minùs notus erat Christus. Au-
Augustin. gustinus, tract. 4. in Ioan. Lapis enim ille adhuc paruus e-
rat: iam quidem præcisus de monte sine manibus: qualem
se Daniel Propheta (cap. 2.) vidisse dicit. Sed quid sequi-
tur? Et creuit, inquit, lapis ille, & factus est mós magnus,

& impleuit vniuersam faciem terræ. Præcisus sine mani-
bus, quia sine virili opere virgo peperit Christum. Sed
adhuc humilis erat in oculis Iudæorum, quia nondum
creuerat, & impleuerat orbem terrarum. Hinc factum
est, vt in eum Iudæi offenderent. Demonstrabatur illis *Cæcitas Iudæorum.*
per lucernam. Quanta cæcitas est, non videre montem?
Sed viderunt humilem, & non cognouerunt. Hæc il-
le. Obseruauit ergo eos ideò sciscitari quis esset, tan-
quam audituros num esset Christus: ad eorum enim mé-
tem respondit, ait post Chrysostom. Theophylactus &
A
Euthymius. Ex his verbis, inquit Beda, in Ioann. hu- Beda.
militas Ioannis commendatur: qui cùm tantæ virtutis *Quantum sit Ioannis meritum.*
esset, vt Christus credi potuisset, elegit tamen solidè sub-
sistere in se, ne humana opinione raperetur inaniter su-
pra se. Hinc est, quod Augustin. tract. 4. in Ioan. scribit, August.
Nullum tantum meritum Ioannem habuisse, quàm de illa
ipsa humilitate. Quanta verò nostra est omnium temeri-
tas, qui nullum honorem refugiamus: quin potiora no-
bis quàm ipsi Deo deferamus? Qui cùm vix ea, quæ in
prospectu sunt, nisi cum labore inueniamus, quæ tamen
in cœlis sunt, curiosè inuestigamus? Qui cùm ne quidem
B
rebus nostris prouidere valeamus, Dei nihilominus po-
tentiæ censores esse volumus. Sic vt rectè olim Horatius,
lib. 1. Odar.

Cœlum ipsum petimus stultitia, neque
Per nostrum patimur scelus
Iracunda Iouem ponere fulmina.

Et interrogauerunt eum, Quid ergo? Helias es tu? Videbant
enim Messiæ tempus incidisse, cuius præcursorē Heliam
didicerant. Ergo cùm eum minimè Christum esse intel-
ligant, de Helia sciscitantur: quoniam (vt notat Ori- Origenes.
C
genes tom. 6. in Ioann.) secundum honoris gradum He- *Cur Heliam putãt adesse.*
liæ tribuebant. Siquidem scriptum est apud Malachiam
Prophetam, (cap. 4.) Mittam vobis Heliam Thesbi-
ten, qui conuertet cor patrum ad filios. Falluntur tamen,
cùm id aut de secundo aduentu, aut si de primo intelli-
gatur, non de Helia in persona, verùm de Helia in virtu-
te & spiritu interpretari debet. 2. Denique, ait Theo- Theoph.
phylactus, quærunt num sit Helias, eò quòd vita eius si- *Magna inter Ioannem & Heliam similitudo.*
milis erat vitæ Heliæ. Magna inter vtrunque conformi-
tas, 1. in viuendi instituto à mundo seiuncto, quale tum
Elisæis, & olim Prophetarum filiis in vsu erat, in monti- 1.
D
bus, & cauernis & speluncis terræ. Hebr. 11. 2. in victu, 2.
quia Helias herbis & cibo Angelico, Ioannes locustis. 3. 3.
in potu, quia vtrique aqua communis. 4. loco, cùm He- 4.
lias Carmeli incola fuerit, Ioannes verò ad Carmelum in
Iordane habitarit. 5. vestitu, qui vtrique austerus fuit, cum
& vtrisque zona pellicea circa lumbos fuerit. 6. zelo, qui 5.
maximus fuit & ad principes, & plebem vtrique: adeò vt 6.
Heliæ verbum tanquam fax ardens fuerit, nec minùs Io-
annis. Ita præter Prophetiam Malachiæ, qua Helias ex-
pectabatur, viuendi institutum Ioannis, conforme Heliæ
Iudæi attendebant. Et quidem rectè. Nam qui vtrumque
E
obseruant, fatentur quoque monasticam vitam, & à se-
culo remotam duxisse. De Helia quidem, præterea quæ
scripturis traduntur, quòd in Carmelo manserit, Heli- *Monastica vita autheres.*
sæum pallio operuerit, sibi, relicto vtroque parente,
eum asciuerit, pallij hæredem fecerit: hæc etiam a Patri-
bus didicimus. Epiphanius lib. de vita & exitu Propheta- Epiphan.
rum, narrat patri eius Sobac visionem in ipsius natiuitate
apparuisse: quòd viri niueum quēdam præ se ferentes ha-
bitum pusionem salutabant. Hieronymus regulæ mon. Hierony.
cap. 8. Habet, inquit, vnumquodque propositum duces
suos: Episcopi & Presbyteri Apostolos, & Apostolicos
viros: nos autem Paulum, Antonium, Iulianum, &c. Et
F
vt ad scripturarum authoritatem veniam, noster prin-
ceps est Helias, Helisæus, & filij Prophetarum, qui ha-
bitabant in agris ac solitudine, & ædificabant sibi taber-
nacula prope fluenta Iordanis. Gregor. Nyssen. Orat. in Greg. Nyss.
Basilium fratrem, docet quis fuit Helias & Ioannes, cu-
ius verba hic transcribere superuacaneum non erit. Cùm *Qualis olim Helias.*
Achab, inquit, mulieris mancipium, & ipse patrios ritus
sacrorum deseruisset, mulieri delicatæ ac molli obnoxius
factus, & per illam ascito simulacrorum errore, ad ean-
dem secum defectionem Israëliticum populum trans-

ſet: tunc Deus exhibet Heliam, qui magnitudini hominum pares ad ſanandum vires haberet, aſpectu venerandum, vultu triſti, ac riſus experti, obtutu oculorum recto, & eodem quò intendiſſet vergentē, virum qui curationem & cultum corporis deſpiceret, facie ſqualenti, qui multitudine ſuorum crinium obūbraretur, qui peculiari modo viuendi vteretur, pelle caprina tantum de corpore tegentē, quantum abſcondi magis decorum eſt, reliqua parte corporis ad aëra perdurantem, & nihil iniquitatem & iniuriam vel æſtus vel frigoris curantem. Deinde ſecūdum illum alius compluribus temporibus pōſt extitit, qui in ſpiritu & virtute Heliæ per Zachariam & Elizabetham productus & in vita verſatus eſt, &c. Audiſti vt refertur Heliam peculiari modo viuendi vſum, & ſecundū ipsū Ioannem extitiſſe? Idem lib. exhortatorio ad virginitatem, vtrumque, Ioannē ſcilicet, & Heliā, ſimul confert, c. 6. 1. Quòd ambo ab adoleſcentia ſeſe ſtatim ab humanæ vitæ ſocietate remouerunt. 2. Vterque magnus, hic qui cœlum tenuit, ille quo maior non ſurrexit. 3. A quibuſuis, inquit, qui ſibi occurrerent, res neceſſarias petebant: (hoc cùm legerem, miratus ſum mendicitatis inter primos monachos antiquitatem.) 4. Vnus pellibus caprinis, alter pilis cameli amictus. Chryſoſtomus, homil. Quòd regulares fœminæ viris cohabitent. Propterea, inquit, Helias, propterea Ioannes ſimplicem habentes amictum, & pelliceas tunicas, & veſtibus è pilis indui, anhelabant, & concupiſcebant veſtimenta incorruptionis accipere. Hinc nimirum idem Chryſ. rom. 3. hom. de Ioanne Bapt. Baptiſtam monachorum principem dicit. Idem habet Cyrill. Hieroſol. Catech. 3. Ioann. Caſſianus Collat. 18. c. 6. ordinem ac principium Anachoretarum aſſignans: Ex illa, inquit, quam diximus, Apoſtolica diſciplina proceſſit aliud perfectionis genus, cuius ſectatores Anachoretæ, id eſt, ſeceſſores, meritò nuncupantur: eò quòd nequaquam contenti hac victoria, qua inter homines occultas inſidias diaboli calcauerunt, aperto certamine ac manifeſto conflictu dæmonibus congredi cupientes, vaſtos eremi receſſus penetrare non timeant, ad imitationem ſcilicet Ioannis Baptiſtæ, qui in eremo tota permanſit ætate. Heliæ quoque & Heliſæi, & illorū, de quibus Apoſtolus ita commemorat, Heb. 11. Circuierunt in melotis & pellibus caprinis. Ergo cùm propter vitæ inſtitutum, tum veſtitum, etiam & zelum, Ioannem Heliam eſſe ſuſpicantur, maximè cùm Helias venturus expectaretur. *Et dixit, Non ſum.* Ad mentem eorum reſpondet: cum Heliam eum in perſona eſſe arbitrarentur, non tū ſpiritu tantùm, & virtute, ſicut Angelus, Luc. 1. Chriſtus, Matth. 11. & 17. *Propheta es tu?* προφήτης εἶ σύ; Origenes, Euthymius, Theophylactus, Chryſoſtomus, vim facīunt in articulo ὁ, quaſi dicant, An es ille Propheta nimirum cuius meminit Moſes, dicens, Prophetam ſuſcitabit vobis Deus? Articulum enim addiderunt, inquit Chryſoſtomus quaſi dicat, Túne ille es qui à Moſe prædictus eſt? Quidam enim ex iis ignorare poterant num hic Propheta idem eſſet atque Chriſtus, vt Origenes, rom. 6. in Ioann. obſeruat. *Reſpondit Non* ſum ille ſcilicet quem quæritis: licet Propheta eſſet, vt ex Cantico Zachariæ, & verbo Chriſti manifeſtum eſt. 2. Rupertus eum Prophetam non fuiſſe dicit, ex more cæterorum, qui futura è lōgè prædiceret: ſed quaſi præconem, qui præſentem digito monſtraret. 3. Sunt qui putent interrogatum, num Propheta eſſet, aliquis, ſc. ex antiquis reuiuiſcens: quòd opinarentur ad viuos illos quandoque reuerti, ſicut Matth. 16. Chriſtum, alij Hieremiam, aut vnum ex Prophetis eſſe putabant. Hinc factum, vt talem ſe eſſe Ioannes negauerit. 4. Alij num eſſet Heliſæus, quem Prophetæ nomine intelligebant, 4. Reg. 4. Origenes rom. 6. in Ioann. admonet Iudæos tres magni nominis expectaſſe, Chriſtum, Heliam, & quēdam maximum Prophetam, de quo Deuter. 18. Quod quidem ex ordine quæſtionis apparet. Euthymius. Non dicunt, inquit, Es tu Propheta, (nam ſciebant eum eſſe Prophetam) ſed, Es tu ille Propheta, de quo Moſes, &c. Hinc parum tem attendiſſe videntur, qui articuli ὁ rationem excluſerunt. Origenes. Cur, cùm pluſquam Propheta eſſe dicatur, negat ſe Prophetam?

Helias peculiari modo viuendi vtebatur.

Comparatio Ioannis & Heliæ.

Idem Greg.

Mēdicitas in Helia

Chryſoſt.

Baptiſta monachorū princeps.

Chryſoſt.

Cyrill. Hi.

Caſſianus.

Quales & qui Prophetæ Ioannes non eſt.

Chryſoſt.

Origenes.

Rupert.

Origen.

Iudæi tres expectabant.

Euthy.

Origen.

Ad hoc, inquit, te ſpondendum eſt, non idem eſſe ὁ προφήτης es tu, quod προφήτης es tu? Similia autem obſeruauimus, cùm quid hoc verbum ὁ θεὸς, ab illo θεὸς, & ὁ λόγος ab hoc λόγος differret, exquireremus. *Reſpondit* ergo, *Non.* Etiam fortaſſe reſponſurus, ſi ſine articulo interrogaſſent. Manifeſtum eſt autem eos opinionem de metempſychoſi, id eſt, animorum in alia corpora tranſmigratione habuiſſe, vt Origenes obſeruat, non ex Iudæorum modò de Ieſu opinione, ſed ex Herodis verbis, Ioannem ego decollaui, quis eſt ergo de quo talia audio? Thomas Aquinas lect. 12. in Ioann. quoſdam ſcribit ſuſpicari, Iudæos nomine Prophetæ Heliſæum intellexiſſe. 1. quia eo nomine per excellentiam nuncupatur, 4. Reg. 4. vt ſciat Prophetam eſſe in Iſraël. 2. quòd vetus Teſtamentum tribus deferat baptizādi poteſtatem, aut ſaltem aliquam ſpeciem: Chriſto, Ezech. 36. Effundam ſuper eos aquam mundam: Heliæ, qui pallio aquas Iordanis diuiſit, 4. Reg. 2. & inde in cœlum euectus eſt: Heliſæo, qui Naaman Syrum lauari fecerit ſepties in Iordane. *Dixerunt ergo ei, Quis es? vt reſponſum demus his qui miſerunt nos? Quid dicis de teipſo?* Aperit nunc Euangeliſta, quomodo Ioannes confeſſus eſt quod erat: præmittit autem interrogationem, vt & reſponſionem annectat. Hoc ergo eſt quaſi dicant: Ad hoc miſſi ſumus, vt ſciamus quis ſis, ne incaſſum huc venerimus. Tibi credimus, etiam de teipſo teſtimonium perhibenti. *Ait* ergo, *Ego vox clamantis in deſerto, Dirigite viam Domini, ſicut dixit Eſaias Propheta.* (capit. 40.) Ne quid ſibi arrogare videatur, Prophetæ teſtimonium adfert, qui cap. 40. inducit vocem clamatutam, Omnis caro fœnum, &c. Vocis autem nomine hæc quæ Ioannis ſunt, exprimuntur. 1. Officium, quia vt vox verbum quoad auditores, ita Ioannes Chriſtum præcurrebat. 2. Verbum tamen priùs in corde eſt, quàm vox ſit in ore: ſic ab æterno Chriſtus. Hæc Theophylactus, Gregorius, Ambroſius. Origenes, Beda, 3. Vox alus indiget organis, ita Spiritu ſancto indiguit Ioannes vt prophetaret. 4. Humilitas quoque eius ſignificatur hoc nomine, cùm volet irreuocabile verbum, & abeamus omnes in mortem, & q. aquæ in præceps dilabamur. *Clamantis vox* eſſe dicitur: quòd Ioanni proprium clamare fuerit. 1. quoniam & publicè prædicaturus erat, affluēte etiam in deſerto multitudine. Clamor enim manifeſtationem importat. 2. Clamor fit ad diſtantes. Iudæi autem elongati erant à Deo. Epiphanius in hæreſ. 69. 3. Clamatur ſurdis, Eſa. 42. Quis ſurdus niſi ſeruus meus? 4. Clamat, qui cum indignatione loquitur. Sic & magno zelo vociferabatur Ioannes, ſecurim iam ad radicem eſſe poſitam. Chryſoſtomus, hom. 3. in 3. cap. Matth. Vox inquit, eſt ſonus confuſus, nullum ſecretum cordis oſtendens, ſed hoc tantummodò ſignificans, quia vult aliquid dicere ille qui clamat. Verbum autem eſt ſermo rationabilis, myſterium cordis aperiens. Adhuc, vox inter animalia & homines communis eſt, verbum autem hominum tantùm. Ideò ergo Ioannes dictus eſt vox, non verbum: quia per Ioannem neque miſericordias ſuas Deus, neque iuſtitias, neque præparata conſilia demonſtrauit: ſed hoc tantummodò, quia aliquid magni facere in hominibus Deus meditabatur. Poſtea autē per filium ſuum pleniſſimum ſuæ voluntatis myſterium aperuit: ideò & dictus eſt verbum. Origenes homil. 21. in cap. 3. Luc. Vox clamat, præparare viam. Primò enim vox ad aures peruenit: deinde poſt vocem auditum ſermo penetrat. Iuxta hunc ſenſum à Ioanne annunciatus eſt Chriſtus. *In deſerto,* in quo & manſit, vt immunem ſe reddens ab omni peccato, dignior fieret qui teſtimonium Chriſto redderet. 2. Doceret & auſteritate vitæ nihil Chriſti cum mundo commune eſſe. 3. Præfiguraret ad deſertam (Eſa. 54.) Eccleſiam Gentium regnum Dei peruenturam. 4. Deferendum etiam mundum his qui vocem, & verbum ſcilicet qui ſe præcurſorem & Chriſtum audituri erant, & in vtriuſque doctrina profecturi. *Dirigite viam Domini.* 1. in vobis: hæc enim reſpectu Dei ſemper recta eſt. Hoc autem fit, quando totus homo Deo ſubijcitur: vt ſcilicet intellectus per fidem, voluntas per amorem, operatio per obedientiā, Deo ſubdantur. Hæc Aquinas. 2.

Metempſychoſis opinio.

Th. Aqui.

Baptiſmi tribus data.

Vocis nomine quæ Ioannis ſunt exprimuntur.

1.
2.
3.
4.

Ioannis fuit clamare.

1.
2.
3.
4.

Chryſoſt.

Vocis & verbi differentia.

Origen.

Tho. Aqu. Euth.

Aut vt Euthymius in Matth. c.3. Viam, inquit, Domini & semitas eius vocat animas, ad quas venturum erat verbum Euangelij: quas instrumento pœnitentiæ mūdare hortabatur, affectionum spinas extrahēdo, peccati lapides eijciendo, & ita suaues ac molles ad ipsius susceptionem efficiendo.

Theoph.

Theoph. dictionem *Clamantis* refert ad Christum, qui & in templo (Ioan.7.) & in cruce (Heb.5.) clamauerit: cuius vox, id est, præcursor, Ioannes fuerit.

Irenæus.

Irenæus lib.4 cap.9. in Valentinianos, ex hac Prophetia cōuincit vnum esse Deum, qui per Prophetas locutus sit, vt hic per Esaiam, & vnum patrem Domini, qui per Ioannē: vnum scilicet noui & veteris Testamenti.

A

Cyrill. Iudæorum imperitia.

Cyrill. lib. 1. in Ioan. cap. 24. imperitiam Iudæorum hac Prophetia denudari confirmat. Si enim illi scripturas scrutati fuissent, tres expectandos audiuissent: Christum ex Mose, Deuter. 18. Heliam ex Malachia: præcursorem ex hoc Esaiæ contextu. Ergo cùm Ioannem nec Christum, nec Heliam esse intellexissent, de tertio interrogare debuerant.

Iust. Mart. Verborum Esaiæ explicatio.

Iustinus Martyr, Dialogo cum Tryphone, altiùs repetendum Esaiæ contextum monet, vt & ista Prophetia intelligatur. Siquidem cùm magna Hierosolymæ calamitas per Sennacherib & Rabsacen incidisset: maior autem mortuo Ezechia euentura prædiceretur: ne in æternum Dominus populum suum repulisse, quin potiùs ei misericordiam opportuno tempore cōmunicaturus esse videatur: additur, Consolamini, consolamini, & vox introducitur clamans, quæ populū ad pœnitētiam flectat, vt & ad gratiam & misericordiā flectatur Deus. Figura enim Christi aduentus præcessit, c.38. in sole reuerso decem lineis.

B

Clem. Alex.

Clemens Alex. Orat. exhortatoria ad Gētes. Ioannes, inquit, est vox verbi adhortatoria, clamans, Rectas facite vias, &c. & vox verbum præcurrit, præparans ad salutem, per quem sterilis & deserta non est ampliùs infertilis: (sic enim deserti rationem explicat.) Hanc mihi fœtus conceptionem prædixit vox Angeli: illa quoque vox præcurrebat Dominum, sterilem annuncians mulierem, vt Ioannes desertam.

C

Desertum quid.

Per hanc ergo Verbi vocem sterilis multos habet filios, & deserta fert fructum. Hæ duæ voces præcurrentes Angeli & Ioannis mihi quidem significant salutem repositam, nempè quòd cùm hoc verbum apparuerit, bonæ prolis fructum recepturi simus, vitam æternam. Hæc ille. Sic alludit ad deserti significationem, quo nimirùm Gentium Ecclesia olim deserta vocem, immò & verbum Domini audiret & amplecteretur.

D

Eusebius.

Cur Ioannes non in vrbibus, sed deserto clamauit.

Euseb. li.9. de Demonstr. Euang. cap.5. Quid quæso, inquit, fuit in causa, vt non in vrbibus, neque in ipsa Hierusalem, sed in deserto Ioannes sibi ad prædicandum elegerit? Ad hoc quispiam forsassè responderit, illum hoc fecisse, vt Prophetia compleretur. Sed qui exquisitiùs ac diligentiùs se doceri voluerit, illicò interrogabit: Atqui Prophetia hæc quid tādem sibi volebat, quum desertum, & ea quæ ad id genus pertinent, annunciabat? Cui respōdebimus, quòd nos quoque signum erat euertendæ vrbis Hierusalem, & eius quod in ipsa erat, altaris, ritúsque illius, qui secundum Mosaicam legem seruabatur: quando non ampliùs per legitima sacrificia remissio peccatorum illis conciliabatur, sed per purgationem lauacri, quod in olim sitibunda ac deserta, dico autem in collecta de Gentibus Ecclesia, tradebatur: in qua etiam illa, quæ facta est vox, *parare viam Domini* iubet, dum malitias imo quodam fundo quasi in conualle positas auferendas, & veteris vrbis Hierusalem, atque eorum qui in illa imperabant Principum ac regum, qui montes & colles nominantur: Quibus perfectis, Omnis, inquit, caro videbit salutare Dei: id est, omnis omnium Gentium anima ad suum finem peruenisse demonstratur.

E

F

Origenes.

Et qui missi fuerant, erant ex Pharisæis. Origenes tom.6. in Ioannem. Hoc primùm, inquit, obseruatio duas ad Ioannem Baptistam missas esse legationes (id est, duos legatorum ordines) vnam quidem Hierosolymis à Iudæis, qui sacerdotes & Leuitas mittunt, vt eum, Tu quis es? interrogent: Alteram autem Pharisæorum, qui mittunt, & ad responsum datum sacerdotibus atque Leuitis ambigebant. Quæ autem à sacerdotibus & Leuitis dicta sunt discēdi studio cum mansuetudine dicta sunt. Nihil enim contumax neque audax in ea inest interrogatione. At verò ij, qui à Pharisæis missi erant, contumeliosis atque inhumanioribus verbis agunt cum Baptista, hoc modo: *Quid ergo baptizas, si tu non es Christus neque Helias, neque Propheta?* Sic ergo interrogant insidiosè. quod in illis minimè mirum est, cùm Pharisæi fuerint, id est, ab alijs exteriori quodam cultu diuisi, & proinde superbi & contumaces, acriores sanè in requirendis aliorum conscientiis. Chrysostomus, Gregorius, & Augustinus putant etiam sacerdotes & Leuitas ex eorum factione fuisse. Interrogant ergo, non vt discāt,

A

sed, sicut & frequenter Christum nixi fuerunt, ita & Ioannem in sermone capiant, sicque impediant.

Tho. Aqu.

Quia enim (inquit Aquinas, lect. 13. in Ioann.) videbant copiosam populi multitudinem ad Ioannem concurrere propter nouum baptizandi ritum, & extraneum à ritu Pharisæorum & legis: inuidebant Ioanni, & pro viribus conabantur impedire baptismum eius. Ideò se continere non valentes, suam manifestant inuidiam, & dicunt, *Quid ergo*, &c. quasi dicat, Non debes baptizare cùm neges aliquem illorum trium te esse, in quibus præfiguratus est baptismus. Similes istis sunt inuidi, animarum profectum impedientes, qui dicunt videntibus, Nolite videre, &c. Esa. 30.

B

Cyrill.

Cyrill. lib.1. in Ioann. cap.25. Hoc etiam Pharisæorum seueritati tribuit. Consueuerant enim, inquit, præsentes nimium contemnere, & venturum simulato afficere honore: & vt ipsi magni apud Iudæos essent, & diuinas ingentes sibi accumularent, neminem præter se honorari patiebantur.

Origen.

Origenes tom. 6. in Ioann. quærit quî fiat vt Pharisæi Ioannem de baptizandi ritu arguere videantur, cùm multi ex ipsis à Ioanne baptizati fuerint. Verùm id metu populi, non reuerentia faciebant. Hoc etiam Ioannes nouerat, cùm vidēs eos & Sadducæos ad baptismum suum venientes, ait: Progenies viperarum, quis demonstrauit vobis fugere à ventura ira? Iam securis ad radicem posita est.

C

Respondit Ioannes. Ego baptizo in aqua. id est, Non debetis mirari si ego, qui non sum Christus, nec Helias, nec Propheta, baptizo: quia baptismus meus non est completiuus, sed imperfectus. Nam ad baptismi perfectionem exigitur lotio corporis & animæ: corpus quidem secundum naturam lauatur aqua, anima verò nō nisi spiritu. Vnde, *Ego baptizo in aqua*. id est aqua lauo corpus. Veniet autem alius, qui perfectè baptizabit in aqua & spiritu sancto, Deus & homo: qui & corpus aqua, & spiritum spiritu lauabit, ita vt sanctificatio spiritus deriuetur ad corpus. Act.1. Ioannes quidem baptizauit aqua, &c. Hæc Aquinas. lib.13. in Ioann.

D

Tho. Aqu.

Eundem sensum Origenes, hom.21. in Luc. Theophylactus, Euthymius, Augustinus, tract. 4. in Ioan. Gregorius, Rupertus, & omnes antiqui Patres sequuntur.

Iosephus.

Iosephus li.18. Antiq. c.10. virum bonum Ioannem vocat, qui Iudæis præciperet virtuti operam dare, iustitiam colere, in Deum seruare pietatē, & per baptismum in vnum coire.

August. Qualis erat Ioannis baptismus.

August. tract. 5. in Ioā. Talis autem erat baptismus Ioannis, qualis Ioannes: iusti hominis, terrestris, præparatorius, non Dei cœlestis, diuinus, & perficiens, vt baptismus Christi.

E

Hîc quoque agit in Donatistas, qui volebant hæreticos rebaptizari, argumento ducto ab iis, qui cùm primū Ioannis baptisma accepissent, à Paulo rebaptizati sunt, Act. 17. Sed, inquit, hæretici baptisma dederunt, quod baptisma non dedit Ioannes.

Christi baptisma excellentius Ioannis baptismate.

Miramur igitur quid impellat Gnosticos huius temporis, vt dicant baptisma Christi nihil habere Ioannis baptismate excellentius. Si enim vnum & idem esset, quorsum Paulus hos rebaptizasset, cùm nouerit vnicū esse baptisma? Denique nihilne potius habet verbum voce, Christus præcursore, Dominus seruo, Deus homine?

F

Contra nostri temporis Gnosticos.

Verùm mirari desinemus, si perpendamus Gnosticos Christum sua veritate spoliare, & omnia illius mysteria ad simplices figuras reducere velle. Hoc etiam contra illos Augustanæ confessionis professores nobiscum contendunt: hoc olim primi Patres Ecclesiæ contra sui temporis hæreticos.

Tertull.

Tertullianus lib. de Baptismo, Nihil inquit,
cœleste præstabat Ioannis baptisma, sed cœlestibus præ- 1.
ministrabat, pœnitētiæ scilicet præpositus, quæ est in ho-
minis potestate. 2. Alioquin aut daret & spiritum san- 2.
ctum, si cœlestis fuisset: 3. & remissionem peccatorum. 3.

Sed

Sed neque peccatum dimittit, neque spiritum s. indulget, nisi Deus solus: etiam ipse Dominus, nisi prius ascenderet ad patrem, aliter negauit spiritum descensurum. Id quod Dominus nondum conferebat, seruus vtique præstare non posset. Adeò postea in actis Apostolorum inuenimus, quòd qui Ioannis baptisma habebant, non accepissent spiritum s. immò ne auditu quidem nouerant. Occurrit tandem obiectioni. Nam quod, inquit, prædicabat baptismum pœnitentiæ in remissionem delictorum, in futuram remissionem enunciatum est. Siquidem pœnitentia præcedit, remissio subsequitur: & hoc est viam præparare: qui autem præparat, non idem ipse perficit, sed alij perficiendum procurat. Demum ipse profitetur sua non esse cœlestia, dicendo, Qui de terra est, de terra loquitur: qui de supernis venit, super omnes est.

4. 4. Item sola se pœnitentia tingere, venturum mox qui tingeret in spiritu sancto & igni. Hæc Tertullianus.

Origenes. Origenes verò tomo 6. in Ioann. Hoc etiam, inquit, notandum est, Ioannis baptismum Iesu baptismo, qui ab eius discipulis dabatur, inferiorem fuisse: siquidem ij, qui in Actis baptizati erant Ioannis baptismo, ab Apostolo iterum baptizantur. Quod enim est regenerationis, non à Ioanne, sed a Iesu per Apostolos fiebat, cū renouatione spiritus, qui nunc quoque subsequitur: quandoquidem in Iesu est supra aquam, sed non in omnibus post aquam ingenerari solet.

Basilius. Basilius lib. 1. de Baptis. tres Baptismatum species assignat, Mosis scilicet, Ioannis, & Christi. Porrò baptisma Christi, inquit, rationem habet omnem humanam excedentem, & gloriam altiorem omni voto humano: excellentiam autem gratiæ ac virtutis ampliorem,

Idem Bas. quàm quantum sol stellas excedit. Idem Concione exhortatoria ad sanctum baptisma: Ioannis, inquit, baptisma introductorium erat, hoc perfectiuum est: illud secessus a peccato, hoc consortium ad Deū.

Theoph. Theophylactus in Ioan. Baptisma Ioannis non erat articulatum, non enim fiebat in spiritu: Christi autem articulatum erat. nihil enim vmbrarum vel figurarum continebat, sed fiebat in spiritu.

Ambros. August. Eadem habet Ambrosius lib. 2. in Luc. c. 3. Augustinus tom. 7. de vnico baptismo contra Petilianos, ca. 7. & lib. 5. de baptismo contra Donatistas, cap. 9. Idem omnes primæ Ecclesiæ Patres. Quid ergo mouet Gnosticos, vt Christi & Ioannis baptisma confundant? Quis non intelligat, quantum inter vtrunque baptisma sit discriminis? Aquæ baptismus animum non mutat, spiritu opus est. Quantum igitur discriminis est inter aquam & spiritum sanctum, inter cæremoniam significatiuam & rem signatam, inter dominum & ministrum, tantum interest inter baptisma Ioannis & Christi. Hæc ille.

Tria ad perfectum baptismum requiruntur. Adde, tria ad perfectum baptismum requiri. Tres sunt enim (primæ Ioannis quinto) qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis: inter hæc verò aqua minimum est. Ioannes autem non poterat dare spiritum sanctum, quia nondum Iesus erat glorificatus, Ioann. 7. nec sanguinem, qui nondum erat effusus: quomodo ergo suo baptismo Christi baptismum æquaret? Sed præparabat, & quasi manu perducebat ad excellentiora Christi mysteria. Hinc est quod ait, *Baptizo in aqua.* & alibi, Ille vos baptizabit spiritu sancto & igni, & permundabit aream suā.

Quomodo Christus medius vestrum. *Medius autem vestrum stetit.* Hæc per antithesin, quasi d. Imperfectus est baptismus meus: at illius qui venit perfecta sunt opera. Et hic quidem *medius vestrum stetit.* Quod quatuor modis exponitur.

1. 1. Si refertur ad naturam humanam Christi, medius vestrum dicitur, quia inter Iudæos conuersatus est, quasi alter ex illis: in forma serui apparens, habitu inuentus vt homo. Phil. 2. Sic enim ait, Luc. 22. In medio vestrum sum sicut qui ministrat.

Chrysost. August. Gregor. Sic Chrysostomus, hom. 15. in Ioann. Augustinus tract. 4. & Greg. hom. 7.

2. 2. Si ad Christi diuinitatem referatur, Christus in medio Iudæorum fuit, quia implebat omnem creaturam: vt Deus verbum, Hier. 23.

3. 3. Si ad originem humanæ sapientiæ, in medio eius, id est, in hominis mente est verbum, cum quicquid lucis & sapientiæ est in hominibus, proueniat ex participatione verbi. Sic Origenes.

4. Origen. 4. Si ad Prophetiam de Christo prænunciationem, hæc in medio Iudæorum erat, id est in medijs ipsorū scripturis. Sic Theophyl.

Theoph. *Quem vos nescitis*, inquit. 1. Licet enim hominem noueritis, non tamen Deum. 2. Licet impleat omnia, non talis tamen à vobis intelligitur. 3. Quāuis lux in vobis vt tenebris luceat, tenebræ tamen eū non comprehenderunt. 4. Licet lateat in scripturis, cum tamē non aduertitis.

Obseruatio. Sic dùce non semper omnia intelligi quæ videntur, tanguntur, præsentia sunt, & leguntur: sic enim ignotus fuit Christus.

Th. Aqui. *Ipse est qui post me venturus est*, ad prædicandum, baptizandum, & moriendum. Præcessit enim Ioannes, vt dispositio formam, inquit Aquinas.

Quomodo id, Ante me factus est, intelligitur.

A

1. *Qui ante me factus est*, id est, qui præfectus est mihi dignitate: sicut & ait, Illum oportet crescere, me autem minui.

Chrysost. Sic Chrysostomus, homil. 15. in Ioan. Rupertus, Gregorius, Thomas, Augustinus.

2. Epiphan. 2. Aut ante me fuit, aut factus est. Vtrunque enim Græca voce significatur (inquit Epiphanius lib. 2. tom. 2. contra hæres. 69. Ariomanitarum) vt ostendat verbi in terra semper accessum. Siquidem fuit nō dicit hic creationem, sed accessum & aduentum: sicut homines dicere solent, Fui in Hierosolymis, aut in Babylone, quando veni.

B

Tria de Christo Ioannes enunciat. Tria de Christo enunciauit Ioannes, quibus ad diuinitatem prouidētiam, & humanitatem Christi expressit. Ait enim (vt obseruat Epiphanius in hæres. 69. quæ est Ariomanitarum) Hic est de quo dixi vobis, *quòd post me venturus*, vt aduētum in carne significet. *Quia prior me erat*, vt Deitatem ostendat: *Quoniam ante me factus est.* In mundo enim erat, inquit Euangelium, & mundus per ipsum factus est. Si autem in mundo erat antequàm Ioannes conciperetur, ac gigneretur, ante ipsum fuit in mundo, non de creatione, sed de accessu.

Cyrillus. Cyrillus in exposit. Symboli Nic. Quomodo qui post ipsum erat, prior ipso fuit? Soluit saluator, Iudæos alloquens: Priusquàm Abraham fieret, ego sum. Nam erat quidem & ante Abrahamum diuino more: intelligitur autem post ipsum, secundum quod homo apparuit.

C

Christus quomodo factus ante Ioānem. Dicere etiam possumus Christum factum ante Ioannem: id est, fuisse virum perfectum, si non ætate, saltem iudicio & discretione. Nam licet Ioannis conceptio semestri præcesserit filij Dei incarnationem, ita tamen vt non statim, sed sensim in materno vtero formatus sit. Christus verò statim in ipsa incarnatione vir perfectus redditus est, obumbrāte nimirum Spiritus sancti virtute: quo factū est, vt verè Propheta id prædixerit de Virgine, Fœmina circundabit virum. Quòd si quis obijciat ipsum etiam Ioanné in vtero exultasse: factum id sanè diuino priuilegio, ita tamen vt non æquauerit perfectionem illam, quam Christus ab instanti suæ incarnationis habuit.

D

Quid est soluere corrigiā. Sic recurret interpretatio huius sententiæ, *Ante me factus est*, ad id, Me perfectior est, & vt Deus, & vt homo.

1. *Cuius non sum dignus vt soluam corrigiam calceamenti.* id est, Me dignior est & gloriosior, in tantum vt me non ausim numerare vel in vltimis eius seruis (ait Theophylactus) propter magnitudinem consideratæ in eo diuinitatis, inquit Euthymius.

Theoph. Euthy.

2. Gregor. *Mystica corrigia.* 2. Gregorius hom. 7. mysticè corrigiam explicat, vt per calceamentum, quòd fit è pellibus animalium, humana natura mortalis: per eius corrigiam ligatura mysterij, id est, vnio diuinitatis cum humanitate per incarnationem intelligatur: cuius plenitudinem se soluere indignum iudicat Ioannes, cùm ab homine perfectè explicari non possit.

E

3. 3. Aliter explicat, pro eo ac si diceret, Non sum dignus Ecclesiam, quæ Christo debetur, in sponsam accipere. Mos enim fuit apud veteres, Deuter. 25. vt si vir decederet sine liberis, posset eius frater superstes vxorem eius sibi in sponsam accipere. Quòd si ille nollet, propinquus defuncti eam sibi in vxorē asciscere poterat, si modò priùs fratri viri defuncti calceamentum soluisset, in signum cessionis.

F

Rupertus. Cui autem, inquit Rupertus in Ioann, magis cōpetebat vxor esse Synagoga, quàm Christo? cuius tota patris hæreditas, vel vniuersa quæ est ab initio vsque ad finem seculi Ecclesia. Quis enim patri propinquus magis quam filius?

Origines. Origenes tom. 6. in Ioann. per duo calceamenta, duos Christi aduentus interpretatur, vnum in hunc mundum per incarnationem: alterum ad patres, cum per mortem descendit ad inferos, & in itinere quod in carcere fecit. In hoc enim, inquit, Iesus mortuus est, vt viuorum & mortuorum dominaretur. Humilitatis

autem

autem est, quod censet Ioannes se indignum tantis mysteriis dissoluendis. Theophylactus in Ioan. Scio, inquit, me apud sanctorum aliquem hanc etiam legisse interpretationem. Calceus semper sumitur ad peccatricem animam, corrigia vt vinculum peccatorum. Igitur Ioannes in aliis quidem, qui ad se egrediebantur, poterat soluere corrigam: Viam enim præparabat ad hoc, vt corrigiam & calceamentum peccati abiicerent: In Christo autem non inueniens corrigiam, hoc est vinculũ peccati, meritò neque soluit, neque soluere potuit. Cæterùm suo exemplo (inquit Cyrillus libro primo in Ioan. cap. 26.) Pharisæos ab arrogantia in humilitatem traducere conatur. Atque vtinam omnes hæretici, & curiosi, quique ambitiosè omnes scripturas se intelligere præsumunt, hác Ioannis humilitatem attendant: nec plus quàm oportet, sapere discant. *Hæc in Bethabara facta sunt trans Iordanem, vbi erat Ioannes baptizans.* Origenes, tom. 6. in Ioan. Non ignoramus, inquit, in omnibus ferè exemplaribus scriptum esse, *Hæc in Bethania facta sunt* sed adducti sumus, vt credamus, non Bethania legendum esse, sed Bethabara, posteaquàm in loca fuimus, vt Iesu, eiusque discipulorum ac Prophetarum vestigia cognosceremus. Bethania enim, vt idem Euangelista ait, Lazari, & Marthæ atque Mariæ patria, Hierosolymis quindecim stadiis abest, à qua Iordanis flumen procul distat circiter centum & octoginta stadiis

Theoph. 4.

Cyrillus. *Ioannes suo exemplo Pharisæos ad humilitatem hortabatur.*

Origen. *Legendũ Bethabara, non Bethania.*

A

B

C

tatione latitudinis. Nec verò est locus ad Iordanem eiusdem nominis, cuius est Bethania: monstrari autem ferunt in Iordanis ripa Bethabaram, vbi Ioannem baptizasse tradunt. Hæc ille. Hanc sententiam sequitur Chrysostomus. Porrò (vt obseruat Cyrillus libro primo in Ioann. cap. 26.) diligentiæ Euangelistæ, magnitudinisque rerum hoc signum est. Solent enim homines loca singula, vbi res magnæ gestæ, aut expositæ sunt, memoria diligentiùs commendare. Nam (inquit Chrysostomus ho. 16. in Ioã.) cùm non antiqua, sed quæ paulò antè contigerant, narraret, à loco etiam testimonium accipit, vt meminerint qui aderant. Mysticam huius loci interpretationem Patres requirunt, quæ nimirùm baptismo conueniat. Si Bethania legatur, id est, domus obedientiæ, docemur per obedientiam fidei ad baptismum peruenire. 1. Si verò Bethabara, quæ interpretatur Domus præparationis, significat per baptismum hominem ad vitam æternam præparari. Iordanis, id est, descensus eorum, Christum designat, qui de cœlis descendit. 2. Per eum omnes mundari necesse est, 3. & ad pietatem & sanctitatem præparari. 4. Iordanis etiam baptismum præsignabat, quo nos ad fœlicitatem introduci oportet, cùm sit omnium sacramentorum ianua. 5. Si autem Iordanis Christus dicatur, ex eo potum sumimus, cuius meminit Io. 6. Nisi biberitis meum sanguinem, &c. Hæc satis abundè Origenes in Ioannem.

Chrysost. Cyrillus.

Chrysost.

Mystica huius loci interpretatio.

Duo alia Ioannis de Christo testimonia, quibus Christi diuinitatem, & nostram per eum redemptionem prædicat: neque temerè, sed signo cælitus à Patre designato, se in illius cognitionem venisse ostendit. Vnde fit, vt digito illum designet, ostensum autem quinque discipuli sequantur.

Matth.	Marc.	Luc.	IOAN. 1
			Altera die vidit Ioannes Iesum venientem ad se, & ait, Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Hic est de quo dixi, Post me venit vir, qui ante me factus est: quia prior me erat: & ego nesciebam eum, sed vt manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans. Et testimonium perhibuit Ioannes, dicens, Quia vidi Spiritum descendentem quasi columbam de cœlo, & mansit super eum. Et ego nesciebam eum, sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendentem, & manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto. Et ego vidi, & testimonium perhibui, quia hic est filius Dei. Altera die iterum stabat Ioannes, & ex discipulis eius duo. Et respiciens Iesum ambulantem, dicit, Ecce Agnus Dei. Et audierunt eum duo discipuli loquentem, & secuti sunt Iesum. Conuersus autem Iesus, & videns eos sequentes se, dicit eis, Quid quæritis? Qui dixerunt ei, Rabbi (quod dicitur interpretatum, Magister) vbi habitas? Dicit eis, Venite, & videte. Venerunt, & viderunt vbi maneret, & apud eum manserunt die illo: hora autem erat quasi decima. Erat autem Andreas frater Simonis Petri, vnus ex duobus qui audierant à Ioanne, & secuti fuerant eum. Inuenit hic primùm fratrem suum Simonem, & dicit ei, Inuenimus Messiam, quod est interpretatum, Christus. Et adduxit eum ad Iesum. Intuitus autem eum Iesus, dixit, Tu es Simon filius Ioanna: tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus. In crastinum voluit exire in Galilæam, & inuenit Philippum. Et dicit ei Iesus, Sequere me. Erat autem Philippus à Bethsaida, ciuitate Andreæ & Petri. Inuenit Philippus Nathanaël, & dicit ei, Quẽ scripsit Moyses in lege, & Prophetæ, inuenimus Iesum, filium Ioseph, à Nazareth. Et dicit ei Nathanaël A Nazareth potest aliquid boni esse? Dicit ei Philippus, Veni, & vide. Vidit Iesus Nathanaël venientem ad se & dicit de eo, Ecce verè Israëlita in quo dolus non est. Dicit ei Nathanaël, Vnde me nosti? Respondit Iesus: & dixit ei, Priusquàm te Philippus vocaret, cùm esses sub ficu, vidi te. Respondit ei Nathanaël, & ait, Rabbi, tu es filius Dei, tu es rex Israël. Respondit Iesus, & dixit ei, Quia dixi tibi, Vidi te sub ficu, credis: maius his videbis. Et dicit ei, Amen amen dico vobis, videbitis cœlum apertum, & Angelos Dei ascendentes & descendentes supra filium hominis.

Introductio.

MAGNUM bonum fiducia est, & loquendi libertas, omniaque Christi cõfessioni postponere: tam magnũ, inquam, & admirabile, vt filius Dei vnigenitus idem de Patre prædicet, quamuis non æqua sit vicissitudo. Tu enim confiteris in terra, ipse in cœlo: tu præsentibus hominibus, ille Patre & Angelis omnibus. Talis Ioannes non multitudine, non gloria, nulla re humana motus, omnia pessundat, liberrimè, vt debet, Christi mysteria omnibus annũciat: propterea etiam locum significat Euangelista, vt magnanimi præconis fiduciam ostenderet. Non enim domi, neque in angulo aliquo se abdidit, sed in media omniũ, qui ad se baptizatum venerant, multitudine id palàm confitebatur. Hæc Chrysostomus, hom. 16. in Ioann. Nec semel tantùm Christo testimonium reddidit: sed semper, & per omnes conciones, ceremonias & baptismata ipsum demonstrauit. Thomas Aquinas, lect. 14. in capit. 1. Ioannis. Suprà Ioannes perhibuit testimonium Christo interrogatus: hic verò aliud testimonium Christo spontaneus. Et primò quidem fert & ipsum testimonium. Secundò testimonium latum confirmat ibi, *Et testimonium*

Ioannes animi magnitudo.

Chrysost.

Thom. Aq.

D

E

F

perhibuit Ioannes, &c. Circa primum autem, primò quidẽ describuntur circunstantiæ testimonij. Secundò ponitur ipsum testimonium ibi, *Ecce Agnus Dei* Tertiò excluditur suspicio testis, ibi, *Et ego nesciebam eum*, &c. Describũtur autem circunstantiæ. Et vna quidem ex parte temporis, vbi dicit, *altera die*. in qua quidem commendatur Ioãnis constantia: quia non vno die, non semel tantùm, sed pluribus diebus & multoties Christo testimonium perhibebat. Psal. 144. Per singulos dies benedicam tibi. Cõmendatur etiam eius profectus: quia nõ debet nobis succedere vna dies sicut alia: sed quæ succedit, debet esse altera, id est melior: iuxta illud Psal. 83. Ibunt de virtute in virtutem. Alia circunstantia ponitur ex parte modi testificandi: quia vidit Ioannes Iesum: in quo insinuatur certitudo. Nam testimonium visus certissimum est. Alia verò circunstantia ponitur ex parte eius, cui testimonium perhibet. Vnde dicit, *Vidit Iesum ad se venientem*, scilicet de Galilæa, &c. Nec intelligendum est de aduentu, quo venit ad baptismum, de quo ibi loquitur Matthæus: sed de alio aduentu, quo iam baptizatus, & circa Iordanem aliquandiu commoratus venit ad Ioannem. Nec enim diceret se vidisse Spiritum sanctum descendentem sicut columbam, nisi & id ipsum priùs contigisset, id est, baptiza-

Summa.

Ioannes sæpe suum de Christo testimonium repetit.

Quando Ioã. viderit Iesum.

tus paterna voce & specie columbæ declaratus fuisset.
Cur Christus venit ad baptismum. Huius autem Christi ad Ioannem aduentus post baptismum, tres causæ assignantur. Prima est, ne quis erraret in persona Saluatoris: id est, pro eo alterum sibi deligeret. Ideò non semel, sed pluries, etiam digito demõstrari voluit. Secunda ratio est, ne quis arbitraretur hac ratione Christum ad Ioannis baptismum venisse, quasi à peccatis hactenus contractis hac aspersione purgandus esset, vt
Euthym. obseruat Euthymius in Ioan. Ideò ad Ioannem accessit, vt ex ipso omnes intelligerent, quòd agnus esset qui tol-
A leret peccata mundi: tantũ abest vt his inuolueretur, quæ tergere, expiare, omninò abradere venerat. Tertia ratio ex Christi humilitate desumitur: sed & illius affectus exemplo, quem Dei verbo, eiúsque ministro debemus.
Cyril. Alex. Nam cùm omnes verbi ministerium in Ioanne suspicerent, ipse eius concionibus deesse minimè voluit. Cyrill. Alexandrinus, libro secundo in Ioan. cap. primo. Ita breui admodum tempore Propheta simul & Apostolus Baptista effectus est, inquit. Quem enim venturum prædicabat, hunc iam monstrat præsentem, & ideò Prophetarum mensuram excessit. *Et vidit Iesum venientem ad se.* Vi-
B dit scilicet, & agnouit: cùm & exterioribus signis sibi Christum delineasset quem viderat, & internis Spiritus sancti motibus, clausis etiam oculis, in vtero matris positus, Christum nondum natum agnouisset. *Et ait, Ecce*
Theoph. *agnus Dei.* Theophylactus in Ioann. Exquire autem diligenter hoc dictum, Ecce agnus ille Dei: quia sermo est ad cupientes, & quærentes videre illum agnum, qui ab Esa. 16. prædictus est. Ecce, inquit, agnus, qui quærit, ille agnus, ecce adest. Probabile enim multos in Prophetico libro Esaiæ edoctos quæsiuisse, quisnam agnus ille esset. Igitur Ioannes demonstrat eum. Nõ dixit autem, Agnus:
C sed dixit, *Ille agnus.* Nam multi quidem agni, sicut & multi Christi: sed ille est verus agnus, qui à Moyse figuratur,
Christus est ille agnus, quomodo. & ab Esaia prædicitur. Porrò agnus Dei dicitur Christus, siue quòd Deus acceperit mortem Christi pro nostra salute, siue quòd Deus tradiderit illum pro nobis ad mortem: quemadmodum dicere solemus, Sacrificiũ hoc illius est, hoc est, ille sacrificium hoc obtulit. Sic igitur & Dominus dicitur Agnus Dei, eò quòd Deus propter charitatem suam ergo nos, illum dederit ad mortem. Et agni quidem, qui in veteri lege immolabantur, nullius peccatum omninò abolebant: hic autem totius mundi pecca-
D Euthym. tum tollit è medio, & abolet. Euthymius in Ioann. dici illum agnum Dei censet, quòd à Deo missus sit ad immolandum pro salute hominum, vel propter diuinitatem
August. hypostaticè suæ humanitati coniunctam. Augustinus tracta. 7. in Ioan. Vtique singulariter iste agnus. Nam & discipuli dicti sunt agni: Ecce ego mitto vos sicut agnos in medio luporum. Dicti sunt & ipsi lumen. Vos estis lux mundi, (Matthæi quinto.) Sed aliter ille, de quo dictum est, Erat lumen verum, quod illuminat omnem homi-
Agnus sine macula. nem venientem in hunc mundum. Sic & Agnus singulariter, solus sine macula, sine peccato: non cuius ma-
E culæ abstersæ sint, sed cuius macula nulla fuerit. Quid enim, quia dicebat Ioannes de Domino, Ecce agnus Dei? Ipse Ioannes non erat agnus? non erat vir sanctus? non erat amicus sponsi? Ergo singulariter ille, Hic est agnus Dei: quia singulariter huius agni sanguine solo homines redimi potuerunt. Et paulò post. Qualis agnus est? quem lupi timent. Qualis agnus? qui leonem occisus occidit. Dictus est enim diabolus leo circumiens & rugiens, quærens quem deuoret. Sanguine agni victus est leo. Agnus quidem Mosaicus irrationalis erat, vt meditatur
Epiphan. Epiphanius in hæres. 8. Christus autem rationalis est,
F Thom. Aq. imò Dei virtus & sapientia. Thomas Aquin. lect. 14. in
Origenes. 1. cap. Ioann. Sciendum est autem quòd, sicut dicit Ori-
Quinque animalia cõsueuerunt offerri in templo. genes, in veteri lege consueuerunt quinque animalia offerri in templo: tria de terrestribus scilicet, vitulus, capra, & ouis: sed ouium quidem, aries, ouis, & agnus: De volatilibus verò duo, turtur scilicet & columba. Quæ
Agnus in lege sacrificiũ. quidem omnia præfigurata fuerunt veri sacrificij, quod est Christus, qui semetipsum obtulit oblationem Deo, vt dicitur Ephes. 5. Quare Baptista Christo testimoniũ perhibens, agnum specialiter nominauit. Huius ratio est:

quia sicut dicitur Numer. 24. licet alia fierent sacrificia in templo cæteris temporibus, vnum tamen erat quotidianum, in quo iugiter vnus agnus manè, & alius vesperè offerebatur: nec hoc mutabatur vnquam, sed tanquam principale obseruabatur. Alia verò ex adiuncto: & ideò per agnum, qui erat principale sacrificium, significatur Christus, qui est principale sacrificium. Nam licet omnes sancti, qui pro Christi fide passi sunt, prosint ad salutem fidelium: hoc tamen non habent, nisi in quantum
A agni sacrificio principali adiunguntur. Et offertur quidẽ manè & vesperè: quia per Christum patet aditus ad intelligibilia diuinorum contemplanda & fruenda, quod pertinet ad cognitionem matutinam: & instruimur, quomodo vtamur terrenis absque inquinamento, quod pertinet
ad vespertinam: & ideò dicit, *Ecce Agnus Dei*, id est per *Cur Christus dicitur agnus Dei.*
agnum significatus. Dicit autem *Dei*, quia in Christo sunt
duæ naturæ, humana scilicet, & diuina: Et quòd hoc sacri- 1.
ficium esset virtuosum ad purgandum & sacrificandum
à peccatis, habet ex virtute diuinitatis, in quantum scilicet Deus erat, in Christo mundum reconcilians sibi, 2.
B Cor. 5. Vel dicitur Agnus Dei, quasi oblatus à Deo, scili- 2.
cet ab ipso Christo, qui est Deus, sicut dicitur oblatio ho- 3.
minis, quam homo offert. Vel dicitur Agnus Dei, scilicet patris: qui ipse prouidit homini oblationem ad offerendum pro peccatis sufficientem, quam homo per se habere non potest. Vnde Genes. 22. cùm Isaac quæreret ab Abraham, Vbi est victima holocausti, &c. respõdit, Deus prouidebit sibi victimam holocausti. Roman. 8. Proprio filio
non pepercit Deus, &c. Dicitur autem Christus Agnus, 1.
primò propter puritatem. Exod. 12. Erit agnus anniculus, *Cur Christus agnus.*
&c. 1. Pet. 1. Non corruptibilibus auro & argento, &c.
C Secundò, propter mansuetudinem. Esai. 53. Quasi agnus, 2.
&c. Tertiò, propter fructum. Prouerb. 28. Agni sunt tibi, 3.
&c. Et hoc quantũ ad indumentum, iuxta illud Rom. 13. Induimini Dominum Iesum Christum. Et quantum ad cibum, Ioan. 6. Caro mea, &c. Et ideò dicebat Esaias 16.
Emitte agnum Domine, &c. Consequenter propositam *Quomodo christus tollit peccata.*
figuram exponit, cùm dicit, *Qui tollit peccata mundi*. id est,
aufert quod in lege, nec per agnum, nec per alia sacrificia auferri poterat: quia, vt dicitur Hebr. 10. Impossibile 1.
est per sanguinem, &c. sanguis iste tollit, id est, aufert 2.
peccata mundi. Osee vlti. Omnem aufert iniquitatem.
D Vel *tollit*, id est, in se accipit peccata totius mundi: quia, vt dicitur 1. Petr. 2. Qui peccata nostra pertulit, &c. Esai. 53. Dolores nostros ipse tulit, & languores nostros ipse
portauit. Dicit autem secundum Glossam, *Peccatum*, & nõ *Quod peccatum mundi.*
peccata: vt ostendat in vniuersali, quòd abstulit totum genus peccati, 1. Petr. 2. Ipse est propitiatio pro peccatis nostris: vel quia pro vno peccato, scilicet originali, mortuus. Rom. 5. Per vnum hominem peccatum intrauit, &c.
Hinc scilicet Augustinus tom. septim. libro sexto contra Augustin.
Iulianum Pelag. cap. primo, concludit omnes, quotquot in mundo sunt, etiam infantes nuper natos, peccato ob-
E noxios esse. Nam si nulli peccato paruuli obstricti sunt, *Infantes peccato obnoxij.*
inquit, sequitur Christum non esse pro paruulis mortuũ. Dicit autem Paulus ad Corinth. 2. capit. 5. quoniam vnus pro omnibus mortuus est. Quibus & simili consecutione id adiicere possumus, Si ipse agnus est Dei qui tollit peccata mundi: ergo quicquid in mundo est, peccato obnoxium est, & paruuli statim atque in mundo sunt, pecca-
tores esse dicentur, & egebunt gratia Christi. Tollit au- *Quomodo Christus tollit peccatum.*
tem omnium peccata sufficienter, etsi non efficaciter: tollit, inquam, quantum in se est, omnium qui ad eum recurrunt, peccata. Quòd si alicuius peccata permanent, hoc
F non ad Christum, sed ad ipsum peccatorem referri debet. Tollit denique ea ministerialiter per sacerdotes. Medius
etiam vtitur sacramentis. Origenes tom. 1. in Ioannem. 5. Origen.
Siquidem, inquit, imbelles fecit mors Christi eas potentias, quæ humano generi bellum inferunt, & vindicabit à peccato vitam in vnoquoque credentium, potentia indicibili. Quoniam autem aufert peccatum, vt totus sine peccato sit mundus, idque facit, donec vniuersos hostes suos, atque adeò mortem ipsam, nempè vltimum hostem deuicerit: Idcircò Ioannes ait, ostẽdens ipsum, *Ecce agnus Dei, qui tollit peccatum mundi* Non, inquit, qui tulit

ali

Christus in præsenti tollit peccata.

aliquando: neque item qui abstulit quidem antè, nunc autem non tollit: sed *tollit* inquit, quòd assiduè hoc agit: id est, tollit ab vnoquoque in mundo existente peccatum: neque cessat tollere, quoad è toto mundo sublatum fuerit peccatum: ac Seruator tradiderit patri regnum. Tollit itaque peccata, quoniam ab eo nostra purgatio & iustificatio pendet, & non in alio aliquo statu. Tollit, inquam, nō actu, nisi peccatori eius meritum applicetur. Sic enim pharmaca & radices tollere quosdam morbos dicuntur, propter innatam vim: etsi non eos actu tollant, nisi ægris applicentur. Applicatur autem nobis Christi virtus & meritum, mediante pœnitentia, præeunte, comitante, & consequente Dei gratia, nostra fide, sacerdotum ministerio, & sacramentis. Hoc confirmat his verbis Theophylactus in Ioann. Non dixit, qui abstulit peccatum: sed qui tollit, in præsenti, peccata nostra. Quotidie enim tollit peccata, & aliorum quidem per baptismum, aliorum autem per pœnitentiam. Quare autem non dixit peccata, sed peccatum? Fortassè hoc in genere dixit de omnibus: sicut dicere solemus, Defecit homo, id est, omnis humanitas à Deo. Aut peccatum inobedientiam intelligit, ob quam homo in varias affectiones incidit: hanc autem tulit Christus, factus patri obediens vsque ad mortem. Philipp. 2. Neque verò audiendi sunt, qui ideò peccata minimè tolli arbitrantur: quòd in nobis fomites quædam illorum, ceu carnis stimuli remaneant. Reatus enim tollitur & ipsa deformitas, interim dum hic viuentes ad designata media recurrimus. Remanet interim fomes seu infirmitas quædam in nobis: quia corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, donec expurgato & ad incorruptionē restituto corpore, ipsa etiam carnis imbecillitas omninò tollatur. Relinquitur autem illa in nobis, quandiu viuimus, non ad condemnationem nostram: multùm enim differt à peccato: sed ad exercitationem, vt secundum spiritum viuentes, & membra nostra mortificantes super terram, non iam carni, sed spiritui, neque Deo, sed mundo viuamus. Hanc resolutionem Gregorius Nicænus, serm. de sancta Christi natiuit. confirmat his verbis. Dicet enim, inquit, forsitan aduersarius, quòd eum, qui expectasset tempora, ad manifestationem nequitiæ, vt auctam eam eximeret, ac radicitùs & funditùs tolleret, totam eam sustulisse decebat, vt nullæ eius remanerent in vita reliquiæ. Nunc verò cædes, furta, adulteria, ac pessima quæque omni remoto metu committuntur. Nam si quis ad hoc respicit, similitudine quadam insigni eam, quæ his rebus existit, ambiguitatem soluat. Quemadmodum enim videre licet, dum serpentes interficiuntur, nō statim vnà cum capite posteriorum partium volumina emori: sed caput quidem emortuum est, postremæ verò partes suis spiritibus etiam nunc animatæ vigent, nec vitali motu priuatæ sunt: Ita draconis quoque interfector, quum magna bestia euasisset, quippe quæ vnà cum omnibus singulatim hominum ætatibus creuisset, capite cæso, hoc est, malorum inuentrice, quæ multa in sese capita haberet, sublata, posteriorum partium tactum nihil curauit, quòd operam dedisset, vt exercitationis causa insequentibus hominibus in mortua bestia motus relinqueretur. Quod igitur contusum illud & confractum caput? Id quod vnà cum prauo consilio mortem inuexit, quod lethale venenum homini per morsum immisit. Is igitur qui imperium mortis euertit, vim, quæ in capite serpentis erat, vt inquit Propheta, contudit atque contriuit: Reliquus verò bestiæ tractus vnà cum vita humana satus, quoad humanum genus erit in motibus nequitiæ atque improbitatis, semper squama peccati vitam vndique exasperat & indurat: ac potentia quidem iam emortuus est, posteaquàm caput inutile redditum est. Vbi autem tempus præterierit, & circa eam quæ expectatur, vitæ huius consummationem constiterint ea, quæ mouentur: tunc ea quæ in cauda est, extrema pars hostis abolebitur. Ea autem mors est. Atque ita plena atque absoluta fiet absolutio vitiositatis, omnibus ad vitam per resurrectionem vocatis. Vbi verò Ioannes Christi virtutem explicauit, nunc eius dignitatem declarat, dicens, *Hic est de quo dixi. Post me venit vir, qui ante me factus est, quia prior me erat.* Ita summatim omnia comprehendit, & superius suum testimoniū confirmat: quasi dicat, vt meditatur Chrysostomus hom. 16. in Ioan. Meus enim aduentus nihil aliud habuit quàm prædicare commune orbi terrarum beneficium præstitū, & in aqua baptizare: huius autem purgare humanum genus, & largiri paracleti operationem. Cyrillus Alex. l. 2. in Ioan. c. 2. In memoriam reducit Baptista quæ dixerat, & gloriæ Christi vltrò & sponte cedit: nec ex charitate magis, quàm ex veritate, etiam necessitate id facit. Subiicitur enim: Etiamsi nolit creatura creatori, seruus domino, largitori id quod donatur. Theophyl. in Ioan. Et superius quidem iis, qui à Pharisæis venerant, Ioannes dicebat: Medius vestrum stat, quem vos nescitis, qui ante me fuit: nunc digito ostendit illum, & manifestat ignorantibus. Hic est de quo testificabar, inquit, Pharisæis, quòd ἔμπροσθέν μου γέγονε, ante me factus sit, hoc est, dignior me, & insignior. Neque enim sic intelligi debet, vt in superioribus diximus, quasi filius Dei factus sit, id est creatura sit, in ea ratione qua tempore Ioannem præcedit: sed quòd illi prælatus sit. Cyril. lib. 1. in Ioan. c. 19. Solet enim qui præcedit, posterioribus gloriosior videri: sicut qui fabrilem quandam artem, aut quamuis aliam absolutè tenuit, præcedit, aut gloriosior eo est, qui adhuc discēs, magistrum sequitur, & ad vlteriora continuè graditur. Qui tamen cùm magistrum suum cognitione artificij vicerit, non iniuria à superato poterit audire magistro: *Qui post me venit, prior me factus est.* Hac igitur imagine, sensum huius orationis Saluatori & Baptistæ attribuens, rectè mea quidem sentētia intelliges. Mirabantur enim omnes Ioānem, multos ille vndique colligebat: magna turba hominum, qui baptizari ab eo volebant, ad eum quotidie confluebat. Christus verò multò præstantior ignorabatur, latebat verè ipsum Deum esse. Et quia ignorabatur, multò posterior, ac minor Baptista videbatur. Maiorē enim honorem atque gloriam ab hominibus Baptista capiebat: sed qui venturus erat, prior factus est, maior atque præstantior in dies reputatus. Ab operibus enim ipsis Deus esse reuelabatur: cū Ioannes Baptista hominis terminos non excedens, in posterioribus relictus sit. Ænigmaticè igitur beatus Baptista, Qui post me venit, inquit, prior me factus est: & qui honore me inferior erat, gloriosior factus est, & incomparabili præsenti a idoneam mihi mēsuram gloriæ superat. Theoph. in Ioan. Quare verò insignior & dignior est, inquit? *Quia prior me erat.* Audi Ari. Non dixit, Prior me cōditus est, sed erat. Audi & tu Pauli Samosateni secta, quòd non à Maria esse cœperit Dominus, sed præcursore prior fuerit secundum substantiā suā, quam ante secula habuit. Quoniam si, quēadmodum vos nugamini, Dominus à Maria initium suæ substantiæ assumpsisset, quomodo prior fuisset præcursore? Etenim præcursor manifestè sex mensibus antecessit Dominum iuxta natiuitatem in carne. *Vir* autem dicitur Dominus. fortassis propter ætatem perfectam, quoniam 30. annorū erat cùm baptizaretur. Fortassis autē, quòd & omnis animæ vir sit, & Ecclesiæ sponsus. 2. Cor. 11. Despondi enim vos vni viro virginem castam exhibere Christo, inquit Paulus. Dicis ergo præcursor: Ego quidem pronubus & internuncius, veniet autem post me vir. Nam & ego quidem traho animas ad fidem in Christum: ipse autem vir est, qui illas sibi adiungit. *Et ego nesciebam eum.* Chrys. ho. 16. in Ioan. Aufert omnem testimonio suspicionem, cùm non humanæ familiaritatis gratia, sed diuina reuelatione id se perhibere ostendat. Nesciebam enim, inquit. Quomodo ergo dignus est fide testis? Quomodo alios docet, qui nescit? Non inquit, nescio, sed nesciebam: vt hoc verbo maximè sibi crederetur. Quo enim pacto tantū ignoto tribueret? Verùm quæritur, quomodo dicat se nesciuisse Christum, cū illum conspicatus postulantem baptizari, his verbis adorsus sit: Ego à te debeo baptizari? Denū quomodo nesciuit eum, quem nōdum natus in vtero positum salutauit? Respondit Augustinus lib. 2. de consensu Euangelist. c. 15. Quòd etsi illum priùs nosset, aliquid tamen in eo, quod nondum nouerat, columbæ descensione didicit: q. ipse scilicet baptizaret in Spiritu sancto propria quadam & diuina virtute. Eādem resolutionē habet

Margin notes (left column): 4. — 5. *Christus non tollit actu cuiusque peccatum, etsi auferre posset remittendo.* — Theoph. *Cur in singulari, peccatum, dixit.* — *Peccata omnium tollit.* — *Quod fomes peccati.* — Greg. Nic. *Quomodo tot peccata reperiuntur, cum ea Christus abstulerit. Similitudo.* — *Christi dignitas.*

Margin notes (right column): Chrysost. — Cyrillus Alex. — Theoph. — Cyrillus — Theophyl. — Chrysost. *Quomodo Ioannes Christum nesciebat.* — August.

Theoph.
Euthym.

Theophylactus in Ioan. Euthymios autem in Ioá. Quòd,
inquit, in vtero matris positus Christum cognouit, id su-
pernaturaliter contigit, quo modo nullus omninò homi-
num cognouit. Nunc autem triplici cognitione cogno-
uit, puta per visum, per auditum, per Propheticam noti-
tiam: quarum nulla Christum cognoscebat, priusquàm
ad Iordanem veniret. Deinde autem triplici hoc modo
cognouit eum. Vidit & Christum, & columbam. Audiuit

Ioannes tripliciter Christum nouit.

Christum, & vocem Patris: quinetiam Prophetica reue-
latione penitiora diuinæ maiestatis confessus est. Quòd
si quis obiiciat miracula multa facta esse in natiuitate
Christi, Angelos scilicet auditos, & stellam à Magis esse
visam, ex quibus Christus à multis agnitus est, & ita Ioá-
ni manifestus fieri potuit: respondent Chrysostomus &

Chrysost.
Theoph.

Theophylactus, hæc Ioanni innotescere non potuisse, tú
propter infantilem ætatem, tum quia in desertum sece-
dens, Christi consuetudine minimè vsus sit. Adde quòd
à natiuitate vsque ad baptismum Christus nullum mira-
culum fecit: cùm tandem legatur, post aquæ in vinum
conuersionem, Hoc fecit initium signorum Iesus. Ita ve-
rificabatur illud quod scribitur Esai. 45. Verè tu es Deus
B
absconditus. Hinc factum est, vt Ioannes Christú nesci-
ret, quia nulla signa adhuc de eo viderat, neque aliis per
signa innotuerat. Theophylactus in Ioan. Hoc autem lo-

Theoph.
Contra libros mendaces de Christi pueritia.

co, inquit, quòd miracula pueritiæ Christi conficta sunt,
& mendacia composita ab his, qui deridere voluerunt
mysterium. Nam si fuissent vera, quomodo ignotus fuis-
set Dominus qui hæc faciebat? Neutiquam enim verisi-
mile fuerit, non fuisse celebrem eum, qui talia faciebat
miracula. Verùm non ita est. Non enim antequàm bapti-
zaretur, signa fecit, neque cognitus erat. Ideò subiicit,
Sed vt manifestetur in Israel: propterea veni ego in aqua bapti-
C
zans. Nimirùm vt omnes adducantur ad fidem in illum,

Cur Ioannes baptizauerit.

& monstretur populis. Nam propterea ego baptizo. Me
enim baptizante concurrunt populi, & cùm congregan-
tur, manifestatur in eis Christus, qui à me prædicatur, &
præsens præsentibus monstratur. Nisi enim propter ba-
ptismum confluerent, quomodo à Ioanne monstraretur
Dominus? Non enim ostiatim obambulabat, vt mano
Christum ostenderet, & vnicuique monstraret. Igitur ea
de causa dicit, Veni baptizare aqua, vt populis propter
baptisma conuenientibus à me manifestetur. Ita distin-

Differentia inter Christi & Ioannis baptisma.

guit baptisma suum à Christi baptismate: quòd Christus
D
non in aqua solùm, sed in spiritu baptizet: quódque Ioá-
nis baptisma significatiuum tantú esset, non autem effe-
ctiuum. Et Christo quidem militabat, & sicut legis vete-
ris sacramenta, præcursorio quodam & præfiguratorio

August.

fungebatur officio, vt scribit Augu. to. 7. de vnico baptis-
mo contra Petil. c. 7. Vnde & idem in Enchirid. cap. 49.
Non enim, inquit, renascebantur, qui baptismate Ioannis
baptizabantur, à quo & ipse Christus baptizatus est: sed
quodam præcursorio illius ministerio, qui dicebat, Para-
te viam Domino, huic vni soli, in quo renasci poterant.
Huius enim baptismus est, non in aqua tantùm, sicut fuit
E
Ioannis, verumetiam in Spiritu sancto, vt de illo Spiritu
regeneretur quisquis in Christum credit, de quo Christus
regeneratus regeneratione non eguit. Et tract. 4. in Ioan.
Quid profuit baptisma Ioánis, inquit? Si profuit aliquid,
modò maneret, & baptizarentur homines in baptismate
Ioannis, vt sic venirent ad baptismum Christi. Sed quid
ait? Vt manifestaretur Israëli: id est, vt ipsi populo Israël
manifestaretur Christus, venit Ioánes baptizare in aqua.
Accepit ministerium baptismatis Ioannes in aqua pœni-
tentiæ parare viam Domino, non existens Dominus: at
F
vbi cognitus est Dominus, superfluò ei via parabatur:
quia cognoscentibus se ipse factus est via. Itaque nó du-

Thom. Aq.
Quomodo tripliciter baptismus Ioánis Christum demonstrauit.

rauit diu baptisma Ioannis. Thomas Aquinas lectio. de-
cimaquarta in cap. primum Ioannis. Manifestauit autem
baptismus Ioannis Christum tripliciter. Primò scilicet
per Ioannis prædicationem. Licet enim Ioannes etiam
sine baptismo potuisset prædicando parare viam Domi-
1, no, & inducere turbas ad Christum: tamen propter noui-
tatem officij plures ad eum cócurrebant, quàm si sine ba-
2. ptismo prædicatio facta esset. Secundò profuit baptismus
Ioannis propter Christi humilitatem, quam demonstra-
uit, baptizari volens a Ioáne. Matth. 3. Venit Christus ad
Ioannem, &c. In quo quidem exéplum humilitatis præ-
buit: vt scilicet nullus quantumcunque magnus dedigne-
tur a quoque ad hoc ordinato sacramenta suscipere. Ter- 3.
tiò, quia Christo baptizato à Ioanne affuit virtus Patris
in voce, & Spiritus sanctus in columba, per quam virtus
Christi & dignitas magis manifestata fuit. Luc. 3. Et vox
Patris intonuit, Hic est filius meus, &c. *Et testimoniú per-*
hibuit Ioannes dicens, Quia vidi Spiritum descendentem quasi
columbam de cælo, & mansit super eum. Ita authoritate con-
firmat ea quæ de Christo protulit, quòd sit Agnus Dei,
qui tollit peccata mundi, quòd ei prælatus sit, quódque
ante eum erat. Vidi, inquit, his scilicet ipsis oculis, speciē
quidem visibilem columbæ, testem certissimam inuisibi-
lis præsentiæ Spiritus sancti. Iulianus Pomerius Archie-

Iul. Pome.
Esaia vaticinatum de patris voce, & spiritu in Christum elapso.

pisc. Toletan. lib. 2. contra Iudæos. Ipsis etenim signis
Ioannes Christum agnouit, inquit, quibus eum prophe-
tatum Esa. vaticiniis didicit. Sic quippè Esaias in persona
Dei patris dicit, Esaiæ 42. Ecce seruus meus, suscipiam
eum: dilectus meus, complacuit sibi in illo anima mea:
dedi spiritum meum super eum, iudicium Gentibus pro-
B
feret. In his duabus sententiis Esaiæ, quibus Pater filium,
& electum & complacentem sibi appellat, necnon spiri-
tum suum daturum se ei pronunciat, Ioannes hic in ba-
ptismo iam ipso Domino baptizato ea impleta sic narrat:
Vidi, inquit, *spiritum descendentem quasi columbam de cælo, &*
mansit super eum. Et ego nesciebam eum: sed qui misit me bapti-
zare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris spiritum descen-
dentem, & manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu
sancto. Et ego vidi, & testimoniú perhibui, quia hic est filius Dei.
Nam & baptizato iam Domino, vox de cœlo facta est,
dicens, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene có-
C
placui. Quod enim Esaias 42. cap. dicit, ex voce Patris:

Prophetia.

Dedi spiritum meum super eum: hoc etiam Ioánes præ-
sentia corporali vidit impletum, quum dicit: Vidi spiritú
descendentem quasi columbam de cœlo super eum. Et
quod in Esaia scribitur iterum, Electus meus, complacuit
sibi in illo anima mea, hoc ab Euangelista repetitur, fa-
ctam videlicet fuisse vocem de cœlo, dicentis, Hic est
filius meus dilectus, in quo mihi complacuit. Propheta
quidem Esaias speciale de Domino vaticinium præbuit:
sed hic Ioannes plusquam Propheta digito Dominum
demonstrauit, in quo hæc specialiter impleta esse proba-
D
uit. Ecce quibus signis atque indiciis Ioannes Christum

Chrysost.

Dei filium didicit. Chrysostom. hom. 16. in Ioann. Qui-
dam autem dicunt, non omnes, sed Ioannem tantùm, &
quosdam vita & moribus probatiores spiritum vidisse.
Nam etsi corporeis oculis in columbæ speciem spiritus
descendens videri poterat, non tamen necessariò seque-
batur, vt ab omnibus spectaretur. Etenim Zacharias sub
corporea imagine multa suspicatus est, necnon & Daniel
& Ezechiel, nullum tamen visionis socium habuerunt.
Propterea Moyses multa vidit, qualia aliorum nemo: Et
transfigurationem in monte non omnes viderunt disci-
E
puli: Sed neque in resurrectione visionis illius omnes
fuere participes, Act. 10. Quod significauit Lucas, cùm
inquit, Qui dedit eum manifestum fieri testibus præor-
dinatis. *Et ego vidi & testimonium perhibui, quia hic est filius*

Quomodo spiritum sanctum descendis.
Tho. Aqu.

Dei. Dicit autem se vidisse Spiritum sanctum descendé-
tem: quia, vt scribit Thomas Aquin. in Ioann. Cùm, in-
quit, descensus duos terminos habeat, scilicet principium
sursum, & terminum deorsum, quantum ad vtrúque con-
uenit baptismo. Est enim duplex spiritus, vnus mundi, &
alius Dei. Et spiritus quidem mundi est amor mundi, qui
non est desursum: sed ab inferiori ascendit in homine, &
F
eum descendere facit: spiritus autem Dei, scilicet Dei
amor, desursum descendit ad hominem, & eum ascende-
re facit. 1. Corint. 2. Nos autem spiritum non huius mun-
di accepimus, sed spiritum Dei, &c. Quia ergo ille spi-
ritus desuperius est, ideò dicit descendentem. Similiter
etiam, quia impossibile est creaturam recipere Dei boni-
tatem in tāta plenitudine, secundum quod cóuenit Deo:
ideò bonitatis ipsius ad nos deriuatio est quasi quædam
descensus. Iacob. 1. Omne datum optimum, & omne do-
num perfectum desursum est, descendens, &c. Sed quia

Spiritus sanctus in sua natura videri non potest, vt dicitur Ioan. 3. Spiritus vbi vult, spirat, &c. Spiritus autem non est descendere, sed ascendere. Ezechiel. 8. Eleuauit me spiritus: Ideò consequenter Euangelista modum visionis & descensus exponit, dicens, hic non fuisse in spiritu, id est natura, sed in specie columbæ, in qua apparuit. Vnde dicit, *quasi columbam*. Et hoc quidem congruè, vt scilicet filius Dei per carnem mundo factus visibilis, manifestaretur per spiritum sub visibili specie columbæ: quæ quidem columba à Spiritu sancto in vnitatem personæ non sicut humana natura assumpta est à filio Dei. A Cuius ratio est: quia filius apparuit, non solùm vt manifestaretur, sed vt saluaret. Et ideò, secundum quod dicit Leo Papa, oportuit quòd esset Deus & homo: Deus quidem, vt afferret remedium: homo verò, vt præberet exemplum. Spiritus verò sanctus apparuit solùm ad id manifestandum, ad quod sufficiebat speciem corporalem assumere solùm ad significationem quandam. Hinc colligimus non reiiciendas esse imagines, etiam rerum inuisibilium, vtpotè Spiritus sancti, & totius Trinitatis. Damascenus, Orat. 3. de Imaginibus. Quartum verò imaginum B genus est scripturæ, quæ figuras & formas, exemplàque rerum, quæ sub aspectum non cadunt, & corporis expertes sunt, corpore expressa corporeis oculis subiicit, vt aliquam, licet obscuram, Dei atque Angelorum notitiam habeamus: quia sine figuris humanæ conditioni conuenientibus, res corpore figuràque carentes intueri non possumus: quemadmodum Dionysius Areopagita diuinis in rebus explicãdis exercitatissimus dixit. Quòd enim meritò rerum forma figuràque carentium formæ figuræque compositæ sint, non eam quis dixerit causam extitisse, vt nostræ conditionis ratio haberetur: quia sine medio C non potest ea quæ mente solùm & intelligentia cõprehenduntur exemplari, egéreque propriis, sibíque natura coniunctis auxiliis, quibus subleuetur. Quòd si diuina scriptura conditionis nostræ habita ratione vndique colligit ea, quæ nobis congruentia aptàque sint, in rebus simplicibus, formàque carentibus, formas quasdam accommodat: cur imaginibus ea non exprimat, quæ ex natura sua proprias figuras ac formas habent, quæque, cùm eorum desiderio teneamur, quia non adsunt, à nobis exprimere non possunt? Mens quidem nostra (quemadmodum ait Gregorius ille, diuina insignis eloquentia, D Orat. 2. de Theolog.) quamuis multum laboret, ea tamen quæ corporea sunt, omninò transilire non potest. Quinetiam inuisibilia Dei, per ea quæ facta sunt, intellecta cõspiciũtur. Videmus præterea imagines in rebus procreatis, quæ nobis obscuras rerum diuinarum significationes præbent. Vt cùm dicimus, sanctam omniúque principio superiorem Trinitatem, per solem, & lunam, & radium declaramus: aut per fontem scaturientem, & riuum è fonte emanantem, & fluentum: aut per mentem, & rationem, & spiritum nostrum: aut per rosæ plantam, & florem, & odoris suauitatem. Cyprianus, lib. de vnit. Ecclesię. Ideir-
E 1. cò & in columba dicitur Spiritus sanctus: quia columba
2. simplex animal & innocens est: non felle amarum, non
3. morsibus fœtum, non vnguium laceratione violentum: hospitia humana diligere: vnius domus consortium nosse: cùm generat, simul filios edere: cùm conueniat volantibus inuicem cohærere, communi conuersatione vitam suam degere: oris osculo concordiam pacis agnoscere: legé circa omnia vnanimitatis implere. Quare autẽ potiùs in columba, quàm in alia specie apparuit, multipliciter
1. ratio assignatur. Primò quidem propter columbæ simplicitatem. Nam columba simplex est. Matth. 10. Estote F prudentes sicut serpẽtes, & simplices sicut columbę, &c. Spiritus autem sanctus, quia facit respicere vnum, scilicet Deum, simplices facit: & ideò in specie colũbæ apparuit. Et quidem secundum Augustinum apparet etiam super discipulos congregatos per ignem: quia quidẽ sunt simplices, sed tepidi: quidem autem feruentes, sed malitiosi. Vt ergo spiritu sanctificati dolo careant, Spiritus
Epiphan. in columbæ specie demonstratur: & ne simplicitas frigi-
2. ditatis tepescat, demonstratur in igne. Epiphan. libro 1. tom. 3. in hæres. 37. quæ est Ophitarum, propter innocentiam, & longanimitatem, & malorũ in hoc animali obliuionem, Spiritum sanctum in columbæ specie apparuisse scribit: quòd nos diuinus sermo velit sancti Spiritus voluntatem, & innocentis columbæ innocentiam imitari, vt simus quidem prudentes ad bonum, simplices verò ad malum. Thomas Aqui. in Ioan. alias similitudinis huius rationes explicat: inmitùm quòd Spiritus sanctus apparuerit in specie columbæ, propter charitatis vnitatem. Nam columba vehementi amore in consortem ducitur. Cant. 6. Vna est columba mea. Vt ergo ostendat Ecclesiæ A vnitatem, Spiritus sanctus in specie columbæ apparet. Nec moueat te, quòd discipulis dispertitæ linguæ apparuerunt, quando sedit supra singulos eorum Spiritus sanctus, qui & dispertitus apparet secundum diuersa donorũ officia, & tamen vnit per charitatem: Et sic propter primum apparuit in dispertitis linguis (vt dicitur 1. Cor. 12.) Diuisiones gratiarum sunt: In columbæ specie propter
secundum. Tertiò propter gemitum. Columba enim ha- 3.
bet gemitum pro cantu. Sic Spiritus sanctus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, &c. (vt dicitur
B Rom. 8.) Quartò propter fœcunditatem gratiæ spiritua- 4.
lis in Ecclesia, in specie colũbæ Spiritus sanctus apparuit. Hinc est quòd Leuit. 15. Dominus pullos columbarũ
offerre præcepit. Quintò, propter columbæ cautelam. Se- 5.
det enim super riuos aquarum, & respiciens falconẽ volitantem conspicit, & sibi ab eo cauet. Cant. 6. Oculi tui sicut columbæ, &c. Vnde quia in baptismo est nostra tutela & defensio, congruè in specie columbę Spiritus sanctus apparuit. Respondet igitur figuræ veteris testamenti. Sicut enim columba deferens ramum virentis oliuæ, ostendit signum clementiæ Dei his qui residui fuerant ex C aquis diluuij: ita & in baptismo veniens Spiritus sanctus in columbæ specie, ostendit signum diuinæ clementiæ, quę baptizatis & peccata remittit, & gratiam confert. Hinc fit, vt Greg. Nanz. Orat. ad ciues Nanxanzenos, similitudinem columbę, quam Dauid vsurpat, ad Spiritum
sanctũ referat. Hic enim suas calamitates acerbè ferens: 6.
Quis, inquit, dabit mihi pennas sicut columbę, & volabo, & requiescam? Psal. 54. Columbę pennas expetit, inquit, vel quòd leuiores sint ac perniciores. Talis enim est, quisquis iustitiam colit. Vel quòd Spiritum adumbrent, cuius vnius auxilio pericula fugimus, vt quàm longissimè se ab his malis remoueat quę tum grassabantur. *Et* D *mansit super eum.* Quia cũ in aliis Spiritus nõ requiescat, vt scribit Albertus in Ioannem, in Christo requiescit, & ex ipso in alios procedit. Esa. 11. Requiescet super eũ spiritus Domini, spiritus sapientię & intellectus. Quòd autem in aliis non quiescat Spiritus sanctus, duplex causa assignatur a Thoma Aquinate. Vna est ex peccato. Omnes enim homines alij, pręter Christum, vel sauciantur vulnere peccati mortalis, per quod effugatur Spiritus sanctus: vel obsidẽtur malo veniali, per quod aliqua operatio Spiritus sanctus impeditur. In Christo autẽ neque mortale, neque veniale, nec originale peccatum fuit: vn- E de nec in eo fuit Spiritus sanctus inquietatus, sed mansit super eum, id est, quieuit. Alia causa: quia quantũ ad gratias gratis datas, non semper adest aliis sanctis potestas operandi: sicut non semper adest sanctis potestas operandi miracula, nec Prophetis spiritus Prophetię. Christus verò semper habuit potestatem ad omnem operationem virtutum & gratiarum: & ideò ad hoc designandũ, super eum mansit. Vnde hoc proprium signum fuit agnoscendi Christum, vt dicitur in Gloss. Esai. 11. Requiescet super eum spiritus Domini. *Et ego nesciebam eum.* Hoc denuò F protestatur, ne quis ea ratione, qua Christi cognatus erat, eum Christo adblandiri existimet. Potest autem variè hęc sententia exponi, quasi diceret, vt explicat Rupertus in Ioan. Non voluntate humana, sed authoritate diuina veni in aqua baptizans. Et quomodo mittebatur Samuël in Beth-leem, sciens esse in filiis Isai, quem vngeret in regem, sed quis filiorum eius esset, nesciens: sic & ego veni ad Iordanem, Christum iam venisse sciens, sed in persona quis Christus esset, nesciens. Et sicut idem Samuël ex occursu faciei Dauid agnouit (erat enim rufus, & pulcher aspectu, decoràque facie) certior autem

Marginal notes: *Cur rotamus Christum, & tamen primum sanctum non est visibilem.* — Leo Papa. — *Imaginum vsus.* — Damasc. — Dion. Areo. — Greg. — *columba correspondet Spiritui sancto.* — Cyprian. — Tho. Aqu. — Greg Naz. — Albertus. *Quare super Christũ solũ requiescit spiritus Domini.* — Thom. Aq. — Rupertus. *A simili ostẽditur quomodo Ioannes nescierit Iesum.*

factus est, dicente Domino, 1. Reg. 16. Surge, & vnge eũ, ipse est enim: Sic & ego venientem hunc ad me, & reuelante spiritu agnoui, & dixi, Ecce agnus Dei, & ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me? Certior autem factus sum, veniente super eum spiritu in specie columbæ. Albertus Magnus in Ioann. Explicari etiam istud potest, vel quia affectu carnali non cognouit, vel quia facie ad faciẽ non cognouit, quia ignotus fuerat ex longa absentia: vel quia propter multam humiliationis absconsionem non cognouit hunc esse in persona, quem tamen in mundo sciuit esse per præsentiam carnis: vel quia nõ cognouit eum in potestate sacramentali, quã per seipsum exercere vellet, & non alteri committere. Simile est Gen. 27. vbi dicitur de Isaac: Non cognouit eum, sed æet filium suum, quia pilosæ manus similitudinẽ maioris expresserant. Sic & in Christo similitudo hispidæ carnis pro similitudine peccatorum fecerunt Christum non cognoscibilem etiam sanctis. Es. 53. Quasi absconditus vultus eius, & despectus: vnde nec reputauerimus eum. Quis enim filium Dei noscat in signis latronis? Psal. 16. Propter verba labiorum tuorum ego custodiui vias latronis. Et si obiiciatur, quòd Ioannes cognouit Christũ in vtero matris: dicendum quòd hoc verum est, sed hoc fuit ex instinctu Spiritus sancti. Et dicit Gregorius, quòd sæpè Spiritus sanctus tangit corda Prophetarum ad vnum, nõ tangit ad alterum: & sic hoc ad notitiam personalem non tetigit cor Ioannis. Ideò oportuit vt signo visibili demonstraretur vt sacramẽti sanctificator. Sic ergo dicit, Et ego nesciebam eum. Adiicit autem, *Sed qui misit me baptizare*, id est, Deus, qui mihi hoc iussit occulta inspiratione, vel manifesta atque sensibili apparitione Angelica: *ille mihi dixit:* per inspirationem internam, siue Angelicam allocutionem: *Super quem videris Spiritum descendentem*, id est, Spiritum sanctum in forma columbæ venientem, *& manentem super eum*, ad tempus in tali signo visibili: *hic est qui baptizat in Spiritu sancto*, non modò aqua corpus, sed interna & spirituali virtute animam purgans à vitiis, & eam gratia Spiritus sancti illustrans. Etsi enim cæteri à Christo baptizent, hoc tamen ministerialiter faciunt, Christus verò principaliter purgationem peccatorum efficit, qui lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. Neque interim putandum est, quòd descensu Spiritus sancti in Christum, & columbæ super eum mãsione, noua quędam gratia aut infusa, aut aucta sit in anima Christi, qui ab instanti conceptionis perfectissimus fuit: sed descensus hic, & mansio columbæ in Christo, designauit perfectionem & efficaciam gratiæ Christi, vt pluribus verbis demonstrat Cyrillus Alexan. lib. 2. in Ioann. cap. 3. Non enim participatione, nec deforis, vt in sanctos, Spiritus in filium influit, sed substantialiter, & secundum naturam in ipso est. *Et ego vidi* corporalibus oculis speciem columbæ, signum certissimæ præsentiæ Spiritus sancti. *Et testimonium perhibui, quia hic est filius Dei.* Cyrillus lib. 2. in Ioan. cap. 4. Verum est testimonium grauissimi testis: qui non ignorans scriptum esse, Quæ oculi tui viderunt, illa dicito: quod vidit, id loquitur. *Vidi* enim, inquit, datum mihi signum, & intellexi ipsum esse qui significabatur. *Et testimonium perhibui, quia est filius Dei.* Euthymius in Ioan. Et vbi hoc perhibuit testimonium? Neque enim vsquam scriptum est. Omninò sanè hoc testificatus est: relictum autem est ab Euangelistis, quemadmodum & cætera multa. Cyrillus capit. 4. in Ioan. l. 2. ita prosequitur. Filius autem Dei tutissimè adiectione articuli dicitur (in hac sententia, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, Quia hic est ipse filius Dei) vt ille solus secundum naturam, omnium genitoris bonorum hæres ostenderetur: ad quem etiam nos per adoptionem confirmamur, ad huiusmodi dignitatem per gratiam eius inuitati. Quemadmodum enim omnis in cælo & in terra paternitas ex patre est, quoniam ipse propriè primùm, & verè solus pater est: sic omnis quoque filiatio ex filio est, quoniam ipse propriè primum, ac verè solus filius est, non adulterinus, neque falsò ita vocatus: sed ex substantia Dei patris, non per decisionem, aut fluxum, aut partitionem: cum natura deitatis nullam penitus passionem, nullam immutationem recipiat, sed vt ex vno vnus, qui semper vnus est cum genitore, coæternus sibi & insitus. In ipso enim est, & ex ipso prodit indiuiduabiliter & inseparabiliter. Non enim corporis deitatis natura est, nec loco circunscribitur, nec per locorum spatia transgreditur: sed quemadmodum insita igni caliditas, ita ex eo prodit, & in eo est, vt quamuis aliud esse videatur, non tamen separetur ab eo, sed tota in toto igne seruetur. Sic de filio Dei ad sublimiora similitudine coaptata, intelligentes, sustinere quidem in propria hypostasi eum credemus: sed nec extra vnam ineffabilemque deitatem collocabimus, nec alterius quàm pater sit substantiæ confitebimur. Alter enim non erit iure vereque filius, & recens nobis Deus cõperietur, si aliud quid præter vnum & solum Deũ esse ipsum putabimus. Nam si patri Deo consubstantialis non est, quomodo à vera Dei appellatione non decidet? Sed quum habeamus Baptistam testem grauissimum, qui testimonium perhibet, *quia hic est filius Dei:* non ambigemus Deum verum ex substantia patris filium prædicare. Nihil enim præter hoc veræ filiationis nomen significare potest. Augustinus tract. 7. in Ioann. Oportebat enim, inquit, vt ille baptizaret in Spiritu, qui est vnicus filius Dei non adoptatus. Adoptati filii ministri sunt vnici. Vnicus habet potestatem, adoptati ministerium. Licet baptizet minister, non pertinens ad numerum filiorum, quia malè viuit, & malè agit, quid nos consolatur? *Hic est qui baptizat.* Beda in Ioannem. Baptizat Dominus in Spiritu sancto, per Spiritus sancti gratiam peccata dimittendo. Siue enim ipse aqua aliquos discipulorum suorum primus baptizauerit, per quos ad cæteros fideles baptismi riuulus proflueret: siue fideles eius, inuocato nomine ipsius, aqua baptizent electos, & chrismate sancto perungant: eosdẽ nihilominus ipse Spiritu sancto baptizat: quia nemo præter ipsum peccatorum nexus soluere, & Spiritus sancti valet dona tribuere. Cæterùm in eo quòd Ioannes testimonium perhibet, *Quia hic est filius Dei*, & quòd suprà dixerat, *Post me venit vir:* vtriusque naturæ veritatem, diuinæ videlicet & humanæ, in vna Christi persona designat. Erubescat Manichæus, inquit Beda, audiens, Venit vir. Conticescat Photinus, audiens, Hic est filius Dei. Audiant mansueti, & lætentur: quia venit vir post Ioannem fortior Ioanne, qui baptizat in Spiritu sancto, & quia hic est filius Dei. Quia enim per superbiam recessimus à Deo, filius Dei per misericordiam factus est homo: vt idem ipse & per diuinitatem patri, & per humanitatem congrueret nobis: & per humanitatem nostrę similem, pro nobis cum hoste confligere: per diuinitatem patri consubstantialem, ad imaginem nos Dei & similitudinem, quam peccando amisimus, posset dignè recreare: per nostræ mortem fragilitatis destrueret eum qui habebat mortis imperium, & per impossibilem suæ diuinitatis potentiam conciliaret nos Deo patri. *Altera die iterum stabat Ioannes, & ex discipulis eius duo. Et respiciens Iesum ambulantem, dixit, Ecce agnus Dei.* τῇ ἐπαύριον, inquit, id est, postero & consequenti, seu crastino die. Non vulgari modo, neque casu idem testimonium Ioannes repetit, inquit Euthymius in Ioannem. Hoc enim facit, quia nondum Iudæorum insensibilitatem attigerat. Chrysostomus, homil. 17. in Ioan. Pigra enim, inquit, quomodò humana vita est, & ad perditionem procliuis, non propter naturæ opificium, sed propter voluntatis desidiam. Quãobrem sæpius admonendum est. Vnde Paulus: Hæc scribere mihi quidem non graue, vobis autem tutum. Terra enim semel accepto semine mox profert fructus, neque indiget altera satione. In anima nostra non ita vsu venit, sed frequenter & summa cum diligentia in ea serendum est, vt semel saltem fructum accipiat. Primùm enim non facilè incidit, & imprimitur animo verbum Dei. Quoniam multa sequitur difficultas, multis obstruitur spinis anima, multi adsunt insidiatores semina diripientes. Deinde cùm germinant, & radices agunt semina, iterum indigent diligentia, vt ad maturitatem perueniant: & cum peruenerint, vt integra persistent, & à nemine lædantur. In seminibus enim cùm è vagina spica eminuit, rubiginem & cætera noxia facilè contemnit.

Margin notes: Alb. Mag. — *Aliud simile.* — Greg. — *Cur Christo non noua gratia donata est.* — Cyril. Alex. — Idem. — *Non omnia Ioannis testimonia scripto tradita sunt.* Euthym. — Cyrillus. — *Probatur Christum esse filium Dei Deum.* — August. — *Diuinitas Christi desinit baptizandi eum.* — Beda. — *Diuinitas & humanitas Christi.* Beda. — *Aliud Ioannis testimonium.* — Euthymius. Chrysost. — *Reiteranda exhortationes.*

In

In doctrina autem ne ad perfectum opus prodiret, nonnunquam leuis temporis estas effecit, idque & rerum difficultate, & hominum. Sicut enim hi sciunt, & volunt lædere fraudibus, variisque aliis tentationibus: ita per eos doctrina penitùs labefactatur. Hæc autem nõ temerè vobis dicta sunt, sed vt quoties idem Ioannem repetentem audieris, nolis tanquam nugatorem contemnere, neque superfluum & molestum arbitrari. Voluit enim semel audiri: sed cùm multi eius verbis non à principio nimio somno oscitantes vacauerint, iterum eos excitat. Inculcat ergo rursus, *Ecce Agnus Dei*, tanquam duram quandam & immitem terram nouali frequentet molliens, & sermone tanquam aratro subactam mentem excitans, hoc pacto semina altè deiicit. Propterea non longiori vsus est oratione, quoniam vnum tantùm curabat, vt Christo omnium animos coniungeret. Norat enim, si hoc reciperent, non ampliùs testimonio indigere, vt factum est. Nam si Samaritani audito Christi sermone dicunt mulieri, Non iam propter tuam loquelam credimus: ipsi enim audiuimus & scimus, quia hic est verè saluator mundi: longè magis discipuli id fecissent, effeceruntque. Porrò Chrysostomus articulum Græcum obseruat in illa sententia, ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ, Ecce ille Agnus Dei. Nam quemadmodum, inquit, cùm Verbum dixit, & Filium, vtrumque cæteris eximium intellexit: ita & Agnus, & Propheta, & lux vera, & pastor bonus, & alia quæ ab articuli adiectione dicta sunt. Et quia lucro inuitamur ad aliquid sequendum, quid maius polliceri poterat, quàm quod Christus tolleret peccatum mundi? Quis enim non corpori consulat? & quomodo non magis animæ? quis non animæ sordes horreat? Thomas Aquin. in Ioã. lect. 15. ex eo quòd Ioannes stetisse legitur, differẽtiam statuit in modo prædicationis illius. Christus enim circumeundo docebat. Vnde dicitur Matth. 5. quòd circuibat Iesus totam Galilæam, &c. Similiter & Apostoli discurrendo per mũdum docebant, Matth. vlt. Euntes in mundum vniuersum, &c. Sed Ioannes stando docebat: vnde dicitur, *Stabat Ioannes*, scilicet in vno loco trans Iordanẽ, & instruebat de Christo omnes ad eum venientes. Ratio autem quare Christus & discipuli eius discurrendo docebant, est: quia prædicatio Christi facta erat credibilis per miracula: ideò circuibant diuersa loca, vt miracula & virtutes Christi innotescerent. Prædicatio verò Ioannis non est confirmata miraculis (vnde dicitur infrà 4. Ioannes signum fecit nullum) sed merito & sanctitate vitæ. Et ideò stabat in vno loco, vt diuersi ad eum confluerent, & per eius sanctitatem ducerentur ad Christum. Similiter etiamsi Ioannes sine miraculis discurrisset ad prænunciandum Christum, eius testimonium incredibilius redderetur, cũ videretur importunè, & quasi ingerendo se hoc facere. Manet igitur in eremo, & primùm suæ sanctimoniæ prodit argumentum, vt concepta tandem opinione, & Christo adueniente, ad signum sibi datum illum & cognoscat, & cognosci cæteris faciat. *Et audierunt eum duo discipuli loquentem, & secuti sunt Iesum.* Chrysostomus. Atqui & alij discipuli Ioannis erant, qui non modo secuti sunt, sed ei æmulabantur, vt qui dixerunt Ioanni, Rabbi: qui erat tecum trans Iordanem, cui tu testimonium perhibuisti, ecce hic baptizat, & omnes veniunt ad eum. Ioann. 3. Et qui demum Christum videntur accusare, dicentes: Quare nos ieiunamus, & discipuli tui non ieiunant? Sed meliores isti sequuntur, non quòd magistrum despiciant, immò verò quia eius verbis omnem fidem perhibent. Cyrillus libro 2. in Ioann. capit. sexto. Vides enim quantus fructus doctrinæ Ioannis fuerit, & quàm magnũ auditoribus emolumentum iteratio sermonis præstiterit. Discat igitur, cui docendi opus creditum est, non laudari silentium in pastore, nec talentum Domini, sicut infecundæ terræ, taciturnitati commendandum: sed nummulariis dispertiendum, vt inde fœnus sequatur. Ita transierunt ab vmbra ad solem, à discipulo ad magistrum, & ab elementari disciplina ad liberaliorem. Nam & illis aqua elementaris erat, quæ gratiam in Christo maiorem significaret: hanc illi ab eo expectant, spiritum scilicet & ignem. Rupertus lib. 2. in Ioan. Non soli auditu corporis Ioannem audierunt, sed soli tunc obaudierunt, & testimonium eius receperunt. Nec enim omnis terra semine accepto sementem facit: nec omnis auditor verbi ea propter, quia illud audit, credit: sed qui bono corde & optimo verbum susceperit. Exprimit autem Euangelista, Andream alterum è duobus istis discipulis fuisse: quidam alterum Ioannem, alij Stephanum esse censent. *Conuersus Iesus, & videns eos sequentes se dixit eis. Quid quæritis?* Hæc prima fuit Andreæ vocatio. Lyranus in Matth. duas alias adducit: vnam, quam secundam vocat, cùm Christus turbis irruentibus ascendit in nauim Petri, & iussit laxari rete: cùm scilicet & Petrus ait, Exi à me Domine, quia homo peccator sum. de qua Luc. 5. Tertiam, quæ à Matthæo describitur facta, ambulante Iesu iuxta mare Galilææ. Nam, vt scribit Theophylactus, Matthæus quidem, cum de baptismate narrasset, statim subducit Christum in monte tentandum: at præsens Euangelista relictis iis quæ ab illo dicta sunt, refert ea, quæ post descensum de monte (in quo postremò tentatus est) facta sunt. Igitur postquam de monte, vbi tentatus fuit, descendit: sequitur discipulorum Ioannis comitatio, & accessus ad Christum. Opinor hoc in facto demonstrari, neminem constitui doctorem debere, qui non prius fastigium virtutum conscenderit (hoc enim mons significat) & non deuicerit tentationem, triumphum de tentatore referens. Cæterùm conuertitur ad eos Christus. Ita colligimus eum præiisse primùm quidem illos, & siluisse. Euthymius in Ioann. Nam quemadmodum sponsus nihil interim sponsæ loquitur, nec eam per seipsum accipit: sed dux sponsæ omnia differit, eamque illi tradit: vbi verò hanc ille acceperit, ita eam immutat, vt illa priorum omnium obliuiscatur: Ita & nunc Christus adhuc tacet, Ioannes verò cuncta operatur. Ideò etiam amicus sponsi vocatus est, tanquam qui nuptiis præest, omniaque administrat, quæ ad sponsum pertinent: Vbi verò accepit desponsatam sibi Ecclesiam, ita sibi eam copulauit, vt illa continuò omnium obliuisceretur. Tacet igitur primùm Christus: vbi verò illos sequentes animaduertit, ad eos conuertitur. Conuerti autem dicitur Deus contra auersionem, opem ferens: vt cum sic orat Psaltes, Conuertere Domine, aliquantulum, & deprecabilis esto super seruos tuos. Nunc autem conuertitur, vt eos familiares reddat, & præoccupat sermonem. Sapien. 6. Præoccupat eos qui se concupiscunt. *Et dixit eis. Quid quæritis?* Quid est, quòd relicto præceptore vestro Ioanne me sequimini? Ita docebat primùm pensandum esse quem sequamur, & quod testimonij eius accepimus, qui diuini verbi ministerium aggreditur: nec leuiter nos ab vnius pædagogia ad alterius scholam transire debere. Matthæ. 24. Si quis dixerit vobis, Hic aut illic est Christus, nolite credere. In vna Ecclesia est, ne leuiter aliam sequere. Ne transferamini omni vento doctrinæ, sub prætextu inquirendæ salutis. Tertullian. lib. de præscriptio. in hæret. Si semper dicitur, Quærite, quis finis quærendi? Quære vbi inuenias. Mulier dragmam quærit, sed vbi eam perdidit: & pastor ouem requirit, sed vbi errat: & vicinus domum vicini pulsat, à quo accipiat quod quærit. Adeóne leuiter ab vno magistro, aut Ecclesia, ad aliam est deflectendum? Cant. 6. Vna est columba mea, & dilecta mea. Non arguit igitur Christus, quòd se sequantur, sed admonet, vt non semper omni spiritui credant. Galat. 1. Etiamsi Angelus de cœlo aliud euangelizet nobis, quàm quod euangelizatum est, anathema sit. Admonet etiam, vt quisquis illum sequitur, primùm seipsum consulat, qua intentione, & quibus mediis illum sequatur. Matth. 6. Non enim omnis qui dicit mihi, Domine, Domine (inquit) intrabit in regnum cœlorum. Sequi nonnulli vidẽtur Christum, sed verè persequuntur, non sequuntur. Sequuntur quidam, vt commoda è redditibus Ecclesiæ accipiant: sequuntur isti, omnia, seipsos etiam relinquẽtes, & Christi obsequiis deuouentes. *At illi dixerunt Rabbi (quod est interpretatum Magister) vbi habitas?* Totum illud, quod est interpretatum Magister, per parenthesim interiicitur, non tanquam verbum duorum discipulorum. Hoc scilicet Euangelista adiicit, vt quia Græcè scribit,

Margin notes: Cur Ioannes id. m[…] repetit. — Chrysost. — Magnum lucrum sequẽtibus Christũ. — Tho. Aqu. — Quare Ioannes in vno, Christus in pluribus locis docuit. — Chrysost. — Non omnes Ioannis discipuli Christũ sequebantur. — Cyrill. — Profitus prædicationis Ioannis. — Rupertus. — Tres Andreæ vocationes. — Lyran. — Theoph. — Ioannes ad Christum dirigebat. — Euthym. — Conuersio Christi ad nos. — Non leuiter ab Ecclesia doctore discedendum. — Tertull.

interim dum Hebraicam dictionem obseruat, eandem etiam explicet. Sic paulò pòst: Inuenimus Messiam, quod est interpretatum Christus. Et iterum: Tu vocaberis Cephas, quod est interpretatum Petrus. Et apud Matthæum legitur: Et vocabitur nomen eius Emmanuël, quod est

Rabbi quid.

Nobiscum Deus. Porrò dictio Rabbi descendit à radice רבה, multiplicare: vnde & eo nomine donatur is, qui magnam scientiæ & experientiæ copiam sibi conquisiuit.

Chrysost.

Chrysostomus, ex hac honoris prærogatiua colligit illos multum Christo detulisse. Matth. 23. Vnus est magister

A

vester Christus. *Vbi habitas*, inquiunt: Ne semel tantùm, sed sæpius te audiamus. Eccles. 6. Si videris sensatum, euigila ad illum. Prouerb. 8. Beatus qui audit me, & vigilat ad fores meas quotidie. Et quidem magna discretione opus est, vt sciamus vbi, id est, in qua Ecclesia, Christus habitet.

Christus in vna Ecclesia habitat.

Ait enim vox magna de throno, (Apoc. 21.) Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & ipsi populus eius erunt: & ipse Dominus cum eis erit eorum Deus. Atqui non habitat cum Mahumetanis, nec cum hæreticis, qui docuit excutere puluerem pedum in testimonium contra illos. Matth. 24. Venient multi Pseudo-

B

prophetæ & Pseudochristi, & seducent multos. Interim vnus Deus est, vna fides, vnus Christus, vnum baptisma. Nam cùm Paulus asserat Christum per fidem habitare in cordibus nostris, consequitur illum fugari infidelitate.

August.

August. tract. 7. in Ioan. Ne quæratis ergo Christum, nisi vbi se voluit prædicari Christus. Et quomodo vobis voluit prędicari, sic illum tenete, sic in cordibus vestris scribite. Nullibi venia nisi in Christo, & nullibi Christus,

Idem.

quàm in vna Ecclesia. August. tom. 6. contra Fulgentium Donatistam, cap. 18. Attende tibi, ne offeras holocaustomata in omni loco quemcunque videris (Deuteron. 12.)

C

sed in loco quem elegerit Dominus Deus tuus in tribu tua: in hac offeras holocaustomata, & ibi facies omnia quæcunque præcipiet tibi. Audi quid sit locus electus, & quæ tribus Domini prædicata: in Psalm. 131. habes. Quoniam elegit Dominus Sion, elegit eam in habitationem sibi. Hæc requies mea in seculum seculi: hîc habitabo, quoniam elegi eam. Item in Psalm. 121. Stantes erant pedes nostri in atriis tuis Hierusalem, Hierusalem quæ ædificatur vt ciuitas. Illuc enim ascenderunt tribus, tribus Domini, testimonium Israël. Hic est locus electus, hîc mons sanctificatus (Matth. 5.) hæc ciuitas supra montem

D

posita, vt abscondi non possit. Hæc radix catholica, hæc vitis fructifera, longè latéque diffusa, quæ in Ecclesiastico (cap. vigesimoquarto) clamat: In Sion fundata sum, & in Hierusalem potestas mea. Et paulò pòst: Attende igitur tibi, ne offeras in omni loco, in omni hæresi, & dicas: Et hîc Deus, & ibi Deus est: sed in loco, quem elegerit Dominus Deus tuus in tribu tua, id est, in tribu eius, ibi offeres holocaustomata tua. Itaque vbi cognouerimus Christi Ecclesiam, in illa ipsum, eiusdémque gratiá & veritatem requiramus. Clamet anima nostra, Indica nobis vbi pascas, vbi cubes. Et nobis prospiciamus, vt

E

ædificemur in habitaculum Dei. Ephes. 2. *Dixit eis Iesus, Venite & videte.* Pulsate, & aperietur vobis, quærite & inuenietis, petite & dabitur vobis. Omnis enim qui petit accipit, & qui quærit inuenit, & pulsanti aperietur. Itaque non refugit domum suam, non suspendit ambiguos, sed statim de sua illos habitatione resoluit. Non ita

Christus non retinet dubios, sed resoluit omnia

clarè respondent Sophistæ, qui adinstar Protes Ægyptij sese transformant, nec ita planè hæretici. Si quis enim illos de re quapiam interrogauerit, in ambiguo versari, & hærere, nec quæstioni satisfacere videbimus. Si quis mox Caluinum de Eucharistia interrogasset, illú modò Suin-

F

glianis, modò Augustanis blandiri audisset, modò etiam Catholicæ fidei fauere. Ita non statim omnes virus suum explicant. Atqui nullibi resolutio certa & indubia, quàm vbi Christus est. Hîc plana & nuda sunt omnia. Sed neque Christus remittit eos ad crastinum diem. Verùm, inquit. Venite & videte. Noli prohibere benefacere cú, qui potest, inquit Sapiens. Nec differenda est salutis occasio, & hominis conuersio: cùm & ipse mutabilis sit. Ideóque, vt dicit Poëta,

Qui non est hodie cras minus aptus erit.

Et venerunt, & viderunt vbi maneret. Augustinus tract. 7. in Ioan. Quàm beatum diem duxerunt, quàm beatam noctem! Quis est qui nobis dicat, quæ audierunt illi à Domino? Ædificemus & nosmetipsi in corde nostro, & ędificemus domum, in quam veniat ille, & doceat nos. Eccles. 6. Limen ostiorum eius exterat pes tuus, surge ad illum venire assiduè, & erudire pręceptis eius.

August.

Verum quęri potest, habueritne Christus domum vbi maneret, cú asserat idem ipse, quòd filius hominis non habet vbi caput suum reclinet? Verùm respondet Chrysostom. hom.

An Christus habuerit propriam domú.

Chrysost.

A

17. in Ioann. & Theophylactus, quòd proprium diuersorium non habebat: vtebatur autem aliena domo. Ita Basilius Epist. ad Gregorius Nanzanzenus. Monachum depingit ἀίδιον, ἄοικον, sine proprio, & sine domo, qui tamen in antris aut cellulis degat.

Theoph.
Basil.

Non docuit vbi maneret, inquit Cyrillus Alex. lib. 2. in Ioan. cap. 9. sed illicò illò ipsos ire iussit. Primùm, vt doceret nullam esse in quærendis bonis moram laudãdam, cùm vtilitatis retardatio detrimentum afferat semper. Deinde vt ostenderet non sufficere, si quis vbi Christi domus, id est, Ecclesia fundata sit, didicerit, nisi per fidem in eam venerit, & quę

Cyril. Alex.

B

mysticè in ea peraguntur, feruenti animo viderit. Scienti enim bonum facere, & non facienti, damnum est illi. At verò olim Satan in Macedonianis & Donatistis hæreticis hoc primùm præstabat, vt scribit Opt. Mileu. contra Parmenianum, ne ad Christi Ecclesiá redirent, & nobis communicarent: Vt si quis magna victus ęgritudine medicum & pharmacopolam abiuretur, aut vulneratus stabulum ingredi nolit, in quo eum Samaritanus noster curaturus est, Luc. 10. *Erat autem fermè decima.* Hac temporis circunstantia, innuit discipulatus desiderium, & in Christo humanitatem, vt scribit Euthym. in Ioan. quòd neque

Opt. Mileu.

C

propter tempus auersi sunt, cú iam sol ad occasum declinaret: neque tempus, aut aliud quidpiá causati sunt. Alia tempus habent, sed conuersioni ad Deum omne tempus est commodum. Quis ergo non Christum requirat? Quis differre audeat? Quis procrastinabit? Eccl. 11. Manè semina semen tuum, & vesperè non cesset manus tua: quia nescitis quid magis oriatur, hoc aut illud. Albertus Magnus in Ioan. mysticas horas requirit, à creatione mundi. Ioan. 11. Nónne duodecim sunt horę diei? Sit igitur omne tempus huius seculi quasi vnus dies. Sic enim Psaltes. Mille anni ante oculos tuos, tanquam dies hesterna quæ

Euthym.

Alber. Mag.

D

præterijt. Diuidamus & partiamur illud omne tempus in suas horas. Prima hora diei, est origo lucis naturæ, in principio creationis hominis. Secunda est illuminatio benedictionis Noë, abstersa caligine peccati per diluuium. Tertia est sanctificatio Abrahæ, per circuncisionis sacramentum. Quarta, sanctificatio Moysi ad liberationis auxilium. Quinta, collectio legis, vt peccati ostenderet remedium. Sexta, ab impugnantibus defensio iudicú. Septima hora, gubernatio Dauid & aliorum regú. Octaua, repromissio facta à Dauid, per Christum exhibenda. Nona hora, liberatio de captiuitate Babylonica per Zo-

Hora decimæ mysterium.

E

robabel, & Iesum magnum sacerdotem. Decima hora est redemptionis factæ per Christum, & in illa cum Christo manserunt. Vndecima autē est remunerationis quiescentium, vsque in finem mundi. Et duodecima est glorificationis, quæ maneat in æternum. Sic enim Esaiæ 38. Descendit sol decem lineis in horologio Achaz. Augustin. & Beda in Ioan. mysterium Decalogi in ista decima hora meditantur. Ex lege enim veniebant ad Euangelium: ad fidem Christi mittebat illos legis Decalogus.

August.
Beda.

Cyrillus libro 2. in Ioan. cap. 10. Sed & per horam decimam nos monebat, non incipientibus seculis, sed post

Cyrillus.

F

magnum iam eorú progressum, saluatoris nostri mysterium factum fuisse, Hiere. 31. In nouissimis enim diebus, vt scriptum est, dociles Dei omnes effecti sumus. *Erat autem Andreas frater Simonis, vnus è duobus, qui audierunt à Ioanne, & secuti sunt eum.* Thomas, Andream primum Christianum vocat, adinstar Stephani, qui primus fuit martyr. Commendatur à cognatione: quia frater Simonis, vtque & ipso Simone iunior; quod & laudem illius auget, vt qui ætate posterior, fide tamen efficeretur prior. Comendatur & à disciplina, quia vnus fuit è duobus qui

Thomas.

Vocatio Andrea.

audierant à Ioanne. Et huius nomen exprimitur, vt insignius: alterius autem tacetur, aut quia Ioannes Euangelista fuerit, consuetudo autem ei sit, nomen suum supprimere, quoties de se agitur: aut secundum Chrysostomũ, ideò prætermissum est alterius nomen, vt minus insigne. *Inuenit hic primum fratrem suum Simonem, & dicit: Inuenimus Messiam, quod est interpretatum Christus: & adduxit eum ad Iesum.* Hic mihi venit in mentem leprosorum historia, qui cùm fugisse Syros animaduertissent, & Samariam in extremis positam, sua obsidione liberatam esse, tacere minimè potuerunt, sed communem omnibus hanc lætitiam significauerunt, vt legitur 4. Reg. 7. Temporalia quo pluribus dispertiuntur, eo minus ad quemque redit, non item de spiritualibus. Illa enim cæteris communicata augentur.

Vocatio Petri.

Homo qui erranti comiter monstrat viam,
Quasi lumen de suo lumine accendat facit,
Vt nihil illi pereat, cum alteri accenderit.

Cyrill. Cyrill. l. 2. in Ioan. c. 11. Ita cùm accepissent discipuli Ioãnis talentũ, statim multiplicatum Domino reddunt. Huiusmodi certè attentus, docilisque animus est: vt non lõga egeat oratione, nec post multos annos, aut menses, fructum doctrinæ pariat: sed simul cùm audierit, & aliis profuit, & sibi vtilis esse conatur. Sapienti enim da causam, inquit Prou. 9. & erit sapientior: doce iustũ, & proficiet. Andreas Simonis frater erat natura, fieri etiam fide voluit. Nam & vetus Ioseph dicit, Non videbitis faciem meam, nisi adduxeritis & fratrem vestrũ. Gene. 44. Prou. 18. Frater qui adiuuatur à fratre, quasi ciuitas firma. *Beda.* Beda. O vera pietas! Statim vt inuenit Iesum, statim vt inuenit margaritam, statim vt inuenit thesaurum, fratri nunciat, fratrem suum Simonem vocat, fratrem non tam sanguine quàm spiritu. *Inuenimus Messiam.* Diu quæsiuimus Christum in Moyse, in omnibus Prophetis: & quem inuenire cupiebamus, ipse nos inuenit, & inuenti inuenimus. *Messias quid.* Messias autem Hebraica dictio est, משיח, quæ descendit à radice משח, vnxit. Vnctum ergo significat, sicut & ipsa Græca dictio *Christus*. Hunc enim præ cæteris vnxit Deus amplissimis gratiarum donis, Psal. 42. Vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ, præ participibus tuis. Et cæteri quidem sacerdotes & reges oleo visibili vncti sunt, Christus autem oleo inuisibili. Act. 10. quem vnxit *Chrysost.* Deus Spiritu sancto. Idcircò Chrysostomus obseruat, nõ simpliciter scriptum esse nomen Christi, sed cum adiectione articuli, ὁ χριστὸς, quòd ipse ille intelligatur, de quo tot promissiones factæ sunt, & in quem conspirant lex & Prophetæ. *Adduxit eum ad Iesum.* *Laus Andreæ & Petri.* Hic non modò Andream, sed & Petrum laudare conuenit. Statim enim atque iuniorem fratrem audiuit, non contempsit, aut distulit, aut in quæstionem traduxit quod referebatur, sed statim se ad Christum contulit. Hæc animi promptitudo & alacritas, magnam expectationem repromittebat. Docemur autem, vt alter alterum Christo lucrari contendamus. Iac. 5. Qui reduxerit hominem ab errore viæ eius, *Prædicatorũ munus.* saluabit animam eius, & de inferno liberabit. Hoc autem maximè diuini verbi prædicatores conari oportet, vt fructus prædicationis & studium non sibi vendicent, inquit *Tho. Aqu.* Thom. Aq. seu ad vtilitatem & honorem proprium conuertant: sed vt adducant ad Iesum, id est, ad eius gloriam & honorem referant. 2. Corint. 4. Non enim prædicamus nosmetipsos, sed Iesum Christum. *Albertus.* Albertus Magnus in Ioan. Et hic, inquit, mos est in Ecclesia, quòd in sacraméto baptismi & cõfirmationis patrini & suscipientes præsentant, vt suscipientes sacramentũ. Sic Matth. 21. Soluite & adducite mihi. Psal. 28. Afferte Domino filij Dei: hoc est conuersio, filios Dei: afferte Domino filios arietum, hoc est, filios prælatorum prædicantium, qui duces sunt gregis Christi. Horum enim filij debent afferri Domino, *Intuitus Christi in Petrum.* & adduci. *Intuitus autem eum Iesus.* ἐμβλέψας δὲ αὐτῷ, id est, attentè & defixis oculis illum respiciens: quod in Christo abstrusiorem cognitionem & magnum quoddam communicandæ misericordiæ argumentum dabat: vt cùm legimus, Ioannis 9. illum aspexisse cæcum natum, & Ioann. 5. paralyticum, & tandem Petrum in domo Caiphæ, vt illum ad pœnitentiam flecteret. Statim enim atque Simonem vidit, illum & patrem eius proprio nomine designauit. Cyrillus libro secundo in Ioannem, capit. 12. *Cyrill.* Respicit, vt Deum decet, qui corda & renes scrutatur: videtque, qui nihil ignorat, ad quantam & fidem & virtutem discipulus peruenturus sit: & antequàm aliquid de eo quæsiuisset, tam ipsum quàm patrem eius nomine appellat: & hac re discipulum instruit, eum se esse, qui cuncta etiam antequàm fiant, nouit. Nec Simon fore iam nomen sibi, sed *Petrus*, prædixit, vocabulo ipso commodè significans, quòd in eo tandem, in petra, lapidéque firmissimo suam esset ædificaturus Ecclesiam. Hoc enim sonat dictio *Cephas*, Chaldaica quidem, sed quæ pendet ex Hebræa כף seu כיף, *Kef* seu *Kef*, quæ Iob 30. & Hieremiæ 4. legitur. *Cephas idem quod Petrus.* Vbi enim habet *Ibakkefim*, vertimus, & in petras. Thargum pro סלע *Sela* Hebraico, id est, Petra, habet כיפא, vt notat Sanctes Pagninus in Thesauro linguæ Hebraicæ. Idem sonat & Græca dictio πέτρος: petram enim significat. *Theoph.* Theophylactus in Ioan. Non dixit autẽ, inquit, Ego te vocabo Petrum, sed, Vocaberis. Nolebat enim ab initio authoritatem suam indicare, eò quòd nõdum firmam in eum fidem haberent. Quamobrem autem hunc agnominat quidem Petrum, illos autem, inquam filios Zebedæi, filios tonitrui? Vt ostendat quòd ipse sit, *Cur Simoni nomen Petri imposuerit.* qui vetus Testamentum dederit, & etiam nomina indiderit: & sicut nunc, ita etiam tunc mutauerit nomen Abram in Abraham, & Saram in Sarram. Scias autem quòd Simon interpretatur Obedientia, Ionas verò Columba. Igitur mansuetudinis, quæ per columbam significatur, filia est obedientia: & qui habet obedientiam, etiã ipse Petrus efficitur, per obedientiam proficiens, vt firmetur in bono. *Chrysost.* Chrysost. hom. 18. in Ioan. Multis, inquit, à natiuitate Deus nomina imposuit, vt Isaac, Samson, vt iis quorum meminit Esaias & Osee: quibusdam, quam a parentibus acceperunt, appellationem mutauit, vt prędictis, & Iesu. Mos etiam antiquitùs erat à rebus nomina imponi, quod & Helias fecit. Hoc autem non temerè fit, sed vt ea appellatio imponatur, quæ sit diuini beneficij perpetuum monumentum, & memoria per prædicta nomina auditorum animis imprimatur. Qui enim debebant ab ineunte ætate virtute pollere, eis tunc indita sunt nomina: qui verò in ætatis progressu profecturi erant, postmodùm. *Anast. Nic. Sanctorũ nomina mutata fuisse.* Anastasius Nicenus, Quęstionum in scripturam, quæst. 55. multis exemplis docet, has nominum mutationes in sanctis inueniri, vt specialem aliquam gratiam designet. *Rupert.* Rupertus lib. 2. Commentar. in Ioan. Magnum, inquit, & ineffabile gaudium præsignat, & hic Christi aspectus, & eiusdem alloquium, necnon mutatio nominis. Si enim cunctis Apostolis, & omnibus sanctis gaudendum est in hoc seculo, quòd eorum nomina scripta sunt in cœlo: quantò magis huic beatissimo lætandum erat, qui, vt ita dicam, in capite libri nomen suum scriptum inuenit? *Conciliatur Ioannes & Matthæus.* Neque verò quod hîc narrat Ioannes, cõtrarium est ei loco, vbi Matthæus scribit, Dominum dixisse Petro, Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. *Augustin.* Augustinus, libro secundo de consensu Euangelist. capit. 17. Neque enim, inquit, Petrum nomen accepisse intelligendum est tunc in Philippi Cæsarea, vt scribit Matthæus: sed tunc potiùs, quando ei Ioannes dictum esse commemorat, *Tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus*. vt eum hoc nomine appellaret postea Dominus, dicens, Tu es Petrus. Non enim ait, Tu vocaberis Petrus, sed, Tu es Petrus: quia etiam dictum erat antea, Tu vocaberis. *Idem.* Idem Augustinus, tractat. 7. in Ioannem. Et quidem, inquit, non magnum: quia Dominus dixit Petro, cuius filius esset. Quid magnum Domino? Omnia nomina sanctorum suorum sciebat, quos ante constitutionem mundi prædestinauit: & miraris quia dixit vni homini, Tu es filius illius, & tu vocaberis illud? Magnum, quia mutauit ei nomen, & fecit de Simone Petrum. *Ecclesia super petram.* Petrus autem à petra: petra verò Ecclesia. Et quis securus, nisi qui ędificat super petram? Et quid ait ipse Dominus? Matth. 7. Qui audit verba mea hęc, & facit ea, similabo eum viro prudenti, ędificanti supra petram. Nõ cedit tentationibus: descendit pluuia, venerunt flumina, flauerunt venti, & impegerunt in domum illam, &

non

non cecidit: fundata enim erat supra petram. Qui audit verba mea, & non facit ea, iam vnusquisque nostrum timeat, & caueat, similabo eum viro stulto, qui ædificauit domum suam supra arenam. Descendit pluuia, venerunt flumina, flauerunt venti, & impegerunt in domum illam, & cecidit, & facta est ruina eius magna. Quid prodest, quia intrat Ecclesiam, qui vult supra arenam ædificare? Audiendo enim, & non faciendo, ædificat quidē, sed super arenam. Si enim nihil audit, nihil ædificat: si audit, ædificat. Sed quærimus, vbi. Si enim audit, & facit, supra petram: si autem audit, & non facit, super arenam.

Cur non permisit Dominus nomē Petri imponi à parentibus.

A

Consultò autem Dominus non priùs permisit statim ab ipsa natiuitate Simoni nomen Petri à parentibus imponi, vt mysterium petræ intelligeremus, neque putaremus casu eum sic vocatum esse, sed diuina quadam prouidentia.

1. Ideò voluit eum aliud priùs vocari, vt ex ipsa commutatione nominis, sacramenti viuacitas commendaretur.

2. Fuit auté hęc prima Petri vocatio ad Christi cognitionem & fidem. Secunda autem Luc. 5. exprimitur cum

3. officij præsignatione, dicente Christo: Ex hoc eris homines capiens. Tertia demum ad Apostolatū, Matth. 4. exprimitur.

B

In crastinum voluit exire in Galilæam. ἐπαύριον, quod superiùs bis vertit, Altera die, tandem mutauit in crastinum.

Thomas Caietanus.

Thomas Caietanus in Ioan. hoc pro postridie sumit. Id enim, inquit, hic significatur, quod iam bis interpres trāstulerat, Altera die. Sed aduerte, in hac supputatione dierum, quòd quamuis dies duo priùs significati sic iuncti fuerint, vt dies, quo Ioannis prius Iesum demōstrauit, dicens, Ecce Agnus Dei, fuerit immediatè post diem responsionis datæ legatis Iudæorum, & dies quo iterum Ioannes dixit, Ecce Agnus Dei, fuerit immediatè post diem alterius similis demonstrationis, Ecce Agnus

C

Dei: ita quòd postera die illi trea dies fuerunt continui, iste tamen dies, de quo nunc dicitur *postero die*, non fuit immediatè post illos tres dies: vt patet ex eo, ꝙ Andreas illo tertio die mansit apud Iesum: ac per hoc post illum diem inuenit Simonem Petrum, & adduxit illū ad Iesum.

Postridie, ad quē diem referatur.

Iste autem dies appellatur *Postridie*, respectu diei, quo Simoni dictum est, Tu vocaberis Cephas (vt contextus literæ clarè sonat) & non respectu illius diei, quo Andreas & alius discipulus manserunt apud Iesum. Quot autem dies intercesserint, scriptum nō est. Intendit itaque Euāgelista significare, quòd die immediatè subsecuto ad diē,

D

quo Petrus venit ad Iesum, gestum est quod sequitur (*voluit*) id est, Iesus exire in Galilæam. Hîc verò primū ponitur Philippi discipuli vocandi occasio, vt scribit Thomas Aquinas, lect. 16. in Ioan.

Thom. Aq.

Secundò subditur ipsius discipuli vocatio, Tertiò describitur vocati discipuli cōditio, Ibi erat autem Philippus à Bethsaida. Occasio quidē vocationis fuit exitus Iesu à Iudæa: & ideò dicitur, In crastinum autem voluit exire, scilicet Iesus, à Iudæa in Galilæam, *Et inuenit Philippum.*

Triplex causa exitus Iesu in Galilæam.

Ratio autem exitus Iesu, in Galilæam assignatur triplex: duæ videlicet literales, quarum vna est, quia postquàm baptizatus fuerat à Ioanne,

E

volens honorem deferre Baptistæ, exiuit in Galilæam à Iudæa recedens: ne sua præsentia offuscaret & minueret

1. Ioannis magisterium: docens nos honore inuicem præ-

2. uenire, vt dicitur Philip. 2. Secunda ratio est, quia in Galilæa non sunt insignes personæ. Ioan. 7. A Galilæa Propheta non surgit, &c. & ideò voluit illuc exire Iesus, & eligere indè principes orbis terræ, qui sunt Prophetis maiores: vt per hoc suam virtutem ostendant. Psal. Posuit desertum in stagna aquarū.

3. Tertia ratio est mystica: quia Galilæa interpretatur, Transmigratio. Voluit ergo exire à Iudæa in Galilæam: vt significaret relictis ob duritiem

F

cordis Iudæis, transmigraturum se per Apostolos suos ad Gentes, & illis suæ gratiæ lumen communicaturum. Ioā. 8. Nunquid hic iturus est in dispersionem gentium, &c. Vocatio ergo discipuli est ad sequendum. Et ideò *inuenit Philippum & dicit ei Sequere me.* Neque verò in quæstionē vertendum est, quomodo Philippus tam prompto animo Christo obsecutus sit.

Quomodo Philippus tam prompto animo Christum secutus est.

Hoc enim creditu difficile videtur, cùm nullum adhuc signum Christus fecerit. Verùm ab Andrea & Simone primùm intelligere potuit, quis esset ille Iesus: aut si non ab his hoc didicit, ad verbi Christi virtutem referri oportet: quòd vt penetrabilius erat omni gladio ancipiti, statim Philippum ad se pellexit.

Theoph.

Theophylactus in Ioannem. Videtur igitur, inquit, primū vox Domini animam illius stimulo quodam charitatis tetigisse. Non enim simpliciter vox Saluatoris audiebatur, sed dignos statim flagrare faciebat intrinsecus ad amandum ipsum: sicut & Cleophas dicit, Nónne cor nostrum ardens erat, cùm loqueretur nobis in via? Deinde autem Philippus, eò quòd solicitum cor habebat, & multa meditabatur scripta Moysis, expectabátque semper Chri-

A

stum, statim simulac eum vidit, credidit. Propterea etiam dicit, *Inuenimus Iesum.* quo ostendit, quòd semper quæsiuerit. Fortassis autem & id Petro & Andreæ de Christo dixit, Etenim verisimile est colloquutos simul illos esse, qui ex eadem patria erāt, & narrasse de Christo. Id quod & Euangelista videtur insinuare per hoc quod dicit, *Erat autem Philippus à Bethsaida ciuitate Andreæ & Petri.* Parua autem fuit ista ciuitas, quæ pagus rectiùs diceretur. Vnde & digna miraculo Christi virtus, quòd ab his, quæ nullum fructum polliceri videbantur, præcipuos discipulos elegerit. Rupertus l. 2. Comment. in Ioann.

Rupertus. *Christus quærebat Philippum.*

B

Neque, inquit, casu accidisse putes, quòd *Philippum* inuenit: voluntatem eius Euangelista præmisit. Nihil enim per casum diuinæ prouidentiæ occurrit, nihil temerarium, nihil fortuitum: cuncta videntibus oculis eius se ingerunt. Benè ergo dicturus, inuenit Philippum, præmisit, voluit exire, quod idem est ac si dixisset, Volens inuenire Philippum, imò volens de aqua facere vinum, ibíque facere signorum initium, vbi postmodùm iuxta Matthæum primò prædicaturus erat, & dicturus, Appropinquabit regnum cælorum, volens omninò implere Prophetiam di-

C

centem, Primo tempore reuelata est terra Zabulon & terra Nephthalim, via maris trans Iordané Galilææ Gentium, exiuit in Iudæam, & inuenit Philippum. Inuenit, vtpotè quem quæsiuit. Ipsum enim cum omnibus sanctis præsciuit & prædestinauit, atque idcircò exiuit, vt vocaret tunc, quem ante secula præsciuit & prædestinauit. Inuenit autem non eo modo, quo nos inuenisse dicimur, quum quidlibet videmus, quod antea non videntes quærebamus. Sed quomodo dicit pastor bonus, Inueni ouem meam quæ perierat: quomodo dicit mulier, Congratulamini, quia inueni dragmam meam quam perdiderā: quo-

D

modo itidem singulos nostrûm, quando ad fidem suam nos colligit, qui fueramus perditi? Eodem modo nunc, eodémque pondere dictum est, *Inuenit Philippum. Dicit ei, Sequere me. Et surgens secutus est eum.* Et hoc ipsum præscierat, quia mox vt diceret ei, Sequere me, surgeret, & sequendo obediret. Iam enim gratia sua nescientem præuenerat, & antequàm vocem ad aures dirigeret, manum suam ad trahendum illum in cor eius miserat. *Erat autem Philippus à Bethsaida ciuitate Andreæ & Petri.* Hoc opus diuinam maximè commendat gratiam, ꝙ de ciuitate peccatrice tres isti vocati sunt magni patres iustorum atque credentium. *Bethsaida* enim peccatrix erat ciuitas in tan-

E

tùm, vt & illi Dominus, sicut Matth. refert, exprobret, & dicat, Væ tibi Corozaim, væ tibi Bethsaida: quia si in Tyro & Sydone factæ fuissent virtutes, quæ factę sunt in vobis, profectò in cilicio & cinere pœnitentiam egissent. Cùm ergo de ciuitate illa, cui propter incredulitatem & impœnitentiam, Vę pronunciat veritas iudicium, tanti partes vocati ad gaudium, & ad pacem vniuerso mundo euangelizandam, eligi meruerunt: cuius opus, cuius est hoc donum, nisi gratiæ Dei, quæ suos præueniens, & subsequens electos, indebitum illis præstabat beneficium? Albertus Magn. in Ioann.

Albet. Mag. *Lætandum si comites salutis habeamus.*

F

Igitur descriptionem interseruit patriæ vocati discipuli, vt noretur, ꝙ videns Philippus conciues suos Christum sequentes, faciliùs sequebatur: cùm sciret eos bonos, & inquireret salutis authorē. Et hoc est quod dicit, *A Bethsaida*, ciuitate Galilææ: quæ pręsago nomine domus venationis interpretatur: quia ex illa egregij venatores homines ex feritatis syluestribus moribus venantes Christo coniungerentur. Hierem. 16. Mittam eis venatores multos, & venabuntur eos de omni monte, & de omni colle & cauernis petrarū: quia oculi mei super omnes vias eorum. Quosdam enim Apostoli

capiunt in monte dignitatis mundanæ, & quosdam absconditos in cauernis duræ paupertatis. Et quia venatores præcipuè de illa ciuitate assumpti sunt, ideò subditur, *Ciuitate Andreæ, & Petri*, qui iam antè vocati sunt. *Quæstio.* Sed hoc quæritur, quare Philippum per se vocauit, cùm simplex fuerit & rusticus: & Nathanaëlem per Philippum, qui sapiens fuit & literatus? *Chrysost.* Ad hoc dicit Chrysost. quòd ideò fecit, vt mundi sapientiam confunderet, & sola virtus vocatorum à Spiritu sancto esse sciretur. Si enim sapientes elegisset, conuersio facta per eos sapientiæ mundanæ ascriberetur. 1. Cor. 1. Quæ stulta sunt huius mundi, A elegit Deus, vt confundat sapientes, &c. Et hac etiam de causa tales constituit Apostolos, & non Nathanaëlem sapientem. Hac etiam de causa non per se vocauit Paulum, nisi de cœlo post ascensionem: vt sciret non eapropter eligi sapientiam mundi, ne aliquid fidei prædicatæ industriæ humanæ ascriberetur. Vnde ipse dicit, 1. Corinth. 15. Nouissimè verò tanquam abortiuo visus est & mihi. Vnde 1. Corinth. 11. Sermo meus & prædicatio mea non fuit in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis. *Inuenit Philippus Nathanael.* *Quibus aliquid debeamus.* Hæc omnia, quæ de Christi discipulis dicuntur, admonere nos debent vocationis nostræ. B Nam quemadmodum Simon ab Andrea fratre, & Nathanaël à Philippo ad Christum adducti, benignè excepti sunt: sic & nos per alios ad Christi cognitionem deducti, & tandem per baptisma eius corpori inserti sumus. Hoc enim debemus Apostolis, hoc martyribus, & antiquis doctoribus, hoc denique & ipsis nostris susceptoribus, iisque omnibus, qui & paruulos & grandiores in Christi fide instituerunt. Et quidem his permulta, qui nos docuerunt, Deo autem potiora debemus, qui nos in gratiam suam admisit: C potiora Christo, qui nos effecit os ex ossibus suis, & carnem de carne sua. Quis verò hic non miretur summum charitatis ardorem, cùm videret tanta solicitudine vnum ab altero de Christo commonefieri, & ad salutis cognitionem deduci? Sic Eccl. 17. Vnicuique mandauit Deus de proximo suo. *Nulla est vera dilectio.* Econtrà verò Cain, Nunquid, inquit, custos fratris mei sum ego? Quàm hodie permultos similes videmus, qui sua quidem quærunt, nō quæ Christi, & propter temporale commodum de proximis curam gerunt: quo postposito, neque parentum, neque consanguineorū vlla solicitudine demulcentur? D Ita nullus hæres, nulla iam superest charitas: pereat fides, pereat conscientia, pereat anima: satis est, modò non pereant diuitiæ & commoda temporalia. *Vnde nomen Nathanael.* Porrò nomen Nathanaëlis aliquid melioris expectationis repromittebat: cùm à verbo *Nathan*, quod est dare, & *Hel* quod vnum est ex Dei nominibus, pronunciatur: vt à Deo datum significet. *Beda. Albertus.* Hunc fratrem Philippi fuisse innuit Beda & Albertus Magnus, & alludunt ad nominis *Bethsaida* etymologiam, quòd domum venatorū significet. Non est enim putandus Euangelista fortuitò, inquiunt, & absque ratione mystica nomen ciuitatis, de E qua esset Philippus, & quòd eadem Andreæ quoque & Petri esset, voluisse monstrare: sed per nomen ciuitatis typicè, qualis tunc iam animo Philippus, qualis officio esset futurus, quales etiam Petrus & Andreas, ostendere curasse. *Apostoli venatores.* *Bethsaida* quippè domus venatorū dicitur: & venatores vtique erant, qui audiebant à Domino, Venite post me, & faciam vos fieri piscatores hominum. Venator & ille, qui antequàm ad prædicationis officium ordinaretur à Domino, quantum capiendis ad vitam animabus esset intentus, mox sponte prædicando monstrauit. Itaque quantum rete fidei, quàm capacibus deuotæ prædicationis vinculis intectum Philippus inuēto fratri circundat, F quem ad æternam cupit prouidus captare salutē? *Cyril. Alex.* *Philippus quaerit Nathanael.* Cyrillus Alexandrinus libro secundo in Ioann. capit. 14. Velociter nimirum, inquit, vt superiorum affinis Philippus, etiam fructum reddidit. Nathanaël enim non casu reperit, sed multo quæsitum studio inuenit. Studiosissimum enim scripturarum virum, diligentissimumque cognouerat: atque ideò illum tanquam legis & omnis Prophetiæ peritum alloquitur, dicens, inuenisse iam se Christum, qui ab omni scriptura venturus prædicatur. Erat autem opinio de Saluatore nostro apud Iudæos, quòd

Nazarenus esset, quamuis scriptura ipsum Bethleemitam appellet, dicens: Et tu Beth-leem domus Ephrata, nequaquam minima es in principibus Iuda: ex te enim exibit dux, qui reget populum meum Israël, & egressus eius de diebus eternitatis. In Nazareth enim enutritum fuisse scriptura testatur. Et venerunt, inquit Euangelista, in Nazareth, vbi nutritus fuit. Vulgarem igitur opinionem secutus est Philippus. *Inuenimus*, inquit, qui per scripturas prænunciatus expectabatur, filium Ioseph a Nazareth. *Rupert.* Rupertus in Ioann. Cæterùm opportuna descri- A ptione vsus est, quia videlicet multi vocabulo Iesu nuncupabantur. *Cur non simpliciter Iesus dicatur, sed addatur à Nazareth.* Idcircò cum proprio nomine, ipsius ciuitatis quoque nomen posuit, & patris eius, qui erat Ioseph, vt putabatur. In quo & veram tenuit historiæ legem, quæ est opinionem vulgi pro tempore & loco non omittere: Et mendacij notam non incurrit, patrem illum nominādo, qui non erat pater eius carnalis. Si enim hi, qui alienos sibi adoptant filios, non incongruè dicuntur patres eorum, quos paterno sibi affectu adoptauerint, quantò magis hic vnicus & singularis Domini nutritius, pater eius non inconuenienter dicitur? Natus enim pupillus in B hoc seculo, id est, ab carnali patre Dominus, illo beato viro pro patre in omnibus vsus est, & in illa generationis scala, quæ per Matthæum legitur, eidem sancto Ioseph omnis humanæ opis indigo, humanitatis eius natura tanquam gradui supremo innixa est. *Dionys. Carthus.* Dionysius Carthusianus in Ioannem. Itaque ait, Philippus, *quem scripsit in lege*, id est, eum de quo Moyses scripsit in Pētateucho, de quo scripserunt *Prophetæ, inuenimus*, ego aliique discipuli Ioannis Baptistæ. Fertur enim, quòd Petrus quoque & Philippus fuerunt Ioānis discipuli. Iesum inuenerunt, C non vtique à casu, nec propria industria & virtute, sed Ioanne Baptista monstrante, & Christo se eis ostendente. *Quomodo Moyses de Christo scripsit.* Porrò Moyses scripsit de Christo dupliciter. Vno modo, verba aliorum narrando, quemadmodum in Genesi prædixit Iacob: Non auferetur, inquit, sceptrum de Iuda, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium. Et iterum: Salutare tuum expectabo Domine. 1. Alibi quoque scribit, Deum dixisse ad Abraham: In semine tuo benedicentur omnes gentes. Secundo, de ipso Christo prophetando: vt cùm ait in Deuterono. Prophetam suscitabit vobis Dominus de fratribus vestris: tan- 2. D quam meipsum audietis. *Quomodo Prophetæ.* Quod autem Prophetæ scripserunt de Christo, non oportet speciali testimonio cōprobare, cū certum sit etiam secundum Iudæorū magistros, quòd omnes Prophetæ locuti sunt super dies Messiæ. Propter quod in Actis Apostolorū Petrus testatur: Omnes Prophetæ à Samuel, & deinceps, annunciauerūt dies illos, videlicet tempus gratiæ Christi. Hinc Christus dicit in Luc. 24. Oportet impleri omnia quæ scripta sunt de me in lege & Prophetis & Psalmis. Propterea si Philippus fuit discipulus Ioannis, vel eruditus in Prophetis, vel satis illustratus à Spiritu sancto, tunc nouit Iesum, E quem credidit Christum, non esse filium Ioseph sponsi Mariæ, sed loquebatur secundum opinionem vulgi. Probabile enim est, q̄ præcursor docuit suos discipulos, Iesum Christum esse virginis filium. Si verò nondum illuminatus fuit aliquo horum modorū, putauit, sicut & cæteri, q̄ Iesus conceptus esset de viro. Nec mirū, si ignorasset Christum esse filium virginis, cū Ioannes Euangelista vsque ad resurrectionem Christi nescierit, quòd Christus resurrecturus fuerit à mortuis. Imò Apostoli communiter ignorauerunt, quòd occidendus esset ab impiis, cùm tamen Prophetæ hoc apertissimè prænunciauerint. F *Et dixit ei Nathanael, A Nazareth potest aliquid boni esse?* *August.* Augus. tract. 7. in Ioan. Quid intelligitur, fratres? *Quomodo aliquid boni a Nazareth.* Num quomodo aliqui pronunciant? Nam & sic solet pronunciari, A Nazareth potest aliquid boni esse? Sequitur enim vox Philippi. *Et dixit, Veni & vide.* Ambas autem pronunciationes potest ista vox sequi, siue sic pronuncies, tanquam confirmans, A Nazareth potest aliquid boni esse: siue sic dubitans, & totum interrogans. *Chrysost.* Chrysustomus, homil. 19. in Ioann. Non enim quòd non crederet, ita locutus est, neque accusari, sed laudari meruit. Prophetarum enim verba diligentiùs quàm Philippus considerabat.

Audierat ex Beth-leem & ex patria Dauid Christum vẽturum. Hoc Iudæi credebant, hoc Propheta Michæas (c. 5.) iampridem apertis verbis prædixerat. Huius Prophetæ memor Nathanaël, audiens eum Nazarenum, perturbatur & dubitat, ne secundum Prophetę sermonem Philippus falleretur. Et vide quàm verecundè interrogat. Non dixit, Nihil boni fecit Nazareth, sed, A Nazareth potest aliquid boni esse? Ita & Theophylact. Chrysosto. Euthymius, & Nõnus Panopolitanus per interrogationẽ legunt. Ioan. 7. Scrutare scripturas, & vide quòd Propheta de Galilæa non surgit. Possunt & ista verba per admirationẽ interpretari, vt Cyrillus facit: quasi dicat, Ergóne ex tam exili oppido tantus Israëlis rex surrexisse dicitur? Sic etiam Iuuencus lib. 2. Euang. hist.

Iuuencus.

—Gemuit quicquam si Nazara, miror,
Quod dignum tantis vnquam virtutibus esset.

Euthymius.

Et dixit ei Philippus. Veni & vide. Euthymius in Ioan. Modum quo Nathanaël hoc dixerat, ignorans, putansque illum simpliciter ciuitati Nazareth detrahere, ducit ipsum ad Christum tanquam statim crediturum, si modò doctrinam, ac conuersationem eius gustasset.

Chrysost.

Chrysost. ho. 19. in Ioan. Et Philippus quidem prudenter nõ indignatur, non ægrè fert, vtpotè parùm eruditus: sed expectat virum, vt ad Christũ adducat, & ab ipso principio Apostolum gerit. Iuuencus lib. 2. hist. Euangel.

Iuuencus.

Inde Philippus ait: Cernes, dubitare quiesce,
Progrediensque vide: nam oculis spectare licebit.

Sic Samaritani per mulieris exhortationẽ adducti sunt, Ioan. 4. Sperat enim Nathanaëlem crediturum, statim atque Christi doctrinam gustauerit. Adinstar autem Christi respondisse videtur. Cùm enim à duabus Ioannis discipulis interrogaretur, vbi maneret, respondit, Venite & videte. Nunc etiam Philippus, Veni, inquit, & vide. Psal. Accedite ad eum, & illuminamini, & facies vestræ non confundentur. Ex his discimus, nulla nos hæsitatione retardari debere, quin ad Christum accedamus, & illum audiamus. Vt enim olim quicquid ex agno Paschali supererat, igni deuouebatur: sic & nos Spiritui sancto committere oportet omnes quæstiones, quas manducare, & digerere, id est, apprehendere nostra mente nõ possumus, vt scribit Hesich. in Leuitic. Et interim Christo in omnibus obsequendum est, & ad eum procurrendum.

Hesich.

Vidit Iesus Nathanael venientem ad se, & dixit de eo. Ecce verè Israelita in quo dolus non est. Hoc palàm dictum esse populo scribit Nonnus in Ioan.

Nonnus.

Ναθαναὴλ ἄναξ ἐδείκνυε λαῷ. id est,
Nathanaelem rex (Christus) demonstrabat populo.

Rupertus. *Christus commendat Nathanaelem.*

Rupertus in Ioan. Et hunc planè Saluator apertis gratiæ suæ vidit oculis, illis nimirùm oculis, quibus nos omnes antequam essemus, vidit, & prædestinauit. Nec poterat ignorare, quali mente veniret ad se, scilicet quòd in simplicitate cordis quæreret Deum. Iuxta quod scriptum est: Quę sunt in corde hominum, oculi tui vident, & in libro tuo omnes scribentur. 1. Reg. 16. Homo videt ea quæ patent, Deus autem intuetur cor.

Cyril Alex.

Cyril. Alex. lib. 2. in Ioan. cap. 16. Antequàm signorum miraculo ad fidem homines traheret, alio quodam modo, nec minus mirabili, natura se Deum esse ostendit, qui humana forma, propter salutẽ hominum venerit. Quis verò ille modus fuit? Occultarũ rerum cognitio, quæ soli Deo attribuitur. Non ergo adulatiunculis Nathanaëli blanditur, sed ea, quorum ille cõscius erat, exponens, corda se hominum, quod solius Dei est, cognoscere confirmat.

Thom. Aq. *Dupliciter quidam conuertuntur ad Dominum.*

Thomas Aquinas, lect. postrema in cap. 1. Ioan. Sciendum enim est, quòd aliqui dupliciter cõuertuntur ad Christum: quidam per miracula visa & experta in se siue in aliis: quidam verò per spirationes internas, & per Prophetiam, & per prænoscentiam occultorum futurorum. Sed efficacior est modus per pręnoscentiam & per Prophetias futurorũ conuerti, quàm per miracula. Ipsi enim dæmones, & aliqui homines eorum auxilio, aliqua mira prætendere possunt: sed futura prędicere, solius diuinę virtutis opus est. Isa. 49. Ventura quoque annunciate, & dicemus quòd Dij estis. 1. Corint. 14. Prophetiæ datæ sunt fidelibus. Et inde est, quòd Dominus non per miracula, sed per prænunciationem occultorum Nathanaëlem ad fidem trahit.

Albert.

Albertus Magnus in Io. verum Israëlitam ad Iacob Patriarcham referri debere, cuius nimirùm sit imitator, reducit. Genes. 32. Nequaquam vltrà vocaberis Iacob: sed Israël erit nomen tuum. Esa. 49. Seruus meus es tu Israël: quia in te glorificabor. Iste enim est rectissimi imitator, qui nulla curuitate deflectitur: quinimò etiam ab imperito & idiota non dedignatur duci ad veritatem.

Dionysius.

Dionysius dicit: Dedisti veritati manus, & falsitatis nexibus es absolutus. Vnde addit, *In quo dolus non est.*

Dolus quid, August.

Dolus est, inquit Augustinus, quando aliquis aliud simulat, & aliud agit. Prouerb. 12. Dolus in corde cogitantium mala. Esa. 32. Fraudulenti vasa pessima sunt. Ipse enim cogitationes concinnabit ad perdendos mites in sermone mendacij, cùm loqueretur pauper iudiciũ. Malach. 1. Maledictus dolosus. Iste enim simplex est, qui non est dolosus: quia à quolibet studioso paratus est suscipere veritatem. Iob. 1. Homo simplex & rectus & timens Deum, & recedens à malo, & adhuc retinens innocentiam.

Idem. *Cur Nathanaël non numeratur inter Apostolos, cui tamen tãtum à Christo testimonium redditur.*

Augustin. tract. 7. in Ioan. Magnum testimonium. Hoc nec Andreæ dictum, nec Petro dictũ, nec Philippo, quod dictum est de Nathanaële, Ecce verè Israëlita, in quo dolus non est. Quid ergo facienus, fratres? Deberet iste primus esse in Apostolis. Et non solùm primus non inuenitur in Apostolis, nec medius, nec vltimus inter duodecim Nathanaël, cui tantum testimoniũ perhibuit filius Dei, dicens, *Ecce verè Israelita, in quo dolus non est.* Quæritur causa? Quantum Dominus intimat, probabiliter inuenimus. Intelligere enim debemus ipsum Nathanaëlem eruditum & peritum legis fuisse. Propterea voluit eum Dominus inter discipulos ponere, quia idiotas elegit, vnde confunderet mundum. Audi Apostolum dicentem, 1. Cor. 1. Ita videte, inquit, vocationẽ vestram, fratres, quia non multi sapientes secundum carnẽ, non multi potentes, non multi nobiles: sed infirma mundi elegit Deus, vt confundat fortia: & ignobilia mundi, & contemptibilia elegit Deus, & ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt, vt ea quæ sunt, euacuentur. Si doctus eligeretur, fortassè ideò se diceret electum, quia doctrina eius meruit eligi. Dominus noster Iesus Christus volens superborum frangere ceruices, non quæsiuit per oratorẽ piscatorem, sed de piscatore locutus est Imperatorẽ. Magnus Cyprianus orator, sed priùs Petrus piscator, per quem postea crederet non solùm orator, sed & Imperator. Nullus nobilis primò electus est, nullus doctus: quia infirma mundi elegit Deus, vt confunderet fortia.

Rupertus.

Dicit ei Nathanael, Vnde me nosti? Rupertus in Ioan. Hac percũctatione hoc ipsum indicat, quòd iuxta veritatis testimonium verus sit Israëlita. Falsi namque Israëlitæ non attẽdũt, vtrum laus ipsorum ex hominibus, an ex Deo sit. Hic verò audiens verum Israëlitam se appellari, quod magnæ est laudis, magníque pretij: Vnde, inquit, me nosti? subaudi, quem hactenus secundum hominem non vidisti? Hoc enim sonant ista Nonni verba in Ioannem.

Nonnus.

νῦν ὀρσοί γεγηθότα με, ὃ οὐ πάρος οὔτε ἰδοῦσα.
αὐτὸ πόθεν νοέεις με;

Nimirùm quomodo mente & anima illum nouerit, cùm præsens illum nunquam perspexerit: dic, inquit, vnde me animo aduertis? Ita miratur tantam Christo cognitionẽ inesse, vt non modò hominem, sed & quicquid in homine est, cognoscat. Ita non frustrà accipit hoc primũ Christi verbum: sed qui primùm hæsitabat in quæstione loci, è quo Messias prodiret, nunc etiam ad illius diuinitatis meditationem progreditur. Nec verò tantùm præsentia, eáque occulta, atque imis penetralibus animæ occlusa, Christus se illum cognoscere ostendit, sed & præterita & futura. Omnia enim nuda & aperta sunt oculis eius.

Christo nuda sunt omnia.

Respondit enim Iesus, & dixit ei, Priusquàm te Philippus vocaret, cùm esses sub ficu, vidi te. Nam, vt scribit Iuuencus lib. 2. Euang. histor.

Iuuencus.

Hunc Dominus dicta hæc diuino pectore promit:
Cùm te diffusæ tegerent vmbracula ficus.
Antè etiam quàm te vocitarent verba Philippi,
Vidi, & elegi conuertẽm te spiritus autor.

Chrysost.

Chrysostum. hom. 19. in Ioann. Non enim è loco aliquo editiori ipsum & eius mores, & mansuetudinem vidisse;

non è specola aliqua more hominis eum sub ficu obseruasse dicit: Nemo enim illic aderat, sed soli Philippus & Nathanaël secreto in loco inuicem sermonem habuerant. Idcircò, inquit Euangelista, quòd cùm videret à longè venientem ad se, dixit, Ecce verè Israelita: vt intelligatur, priusquàm appropinquaret Philippus, ita Christum locutum. Et ne quisquam aliquid posset suspicari, & temporis meminit, & loci arboris: nimirùm ne ab ipso missum Philippum quisquam opinaretur, si tantùm eius ad Nathanaël profectionis meminisset. Verùm cùm dixisset, vbi eum conuenit Philippus, & tempus, certissimum se Prophetam ostendit. Neque hoc tantùm, sed etiam quæ inuicem locuti essent, in memoriam reduxit: hoc est. Potest à Nazareth aliquid boni esse? Ex quo maximè eum sibi conciliauit, cùm ex eo non reprehendit, sed laudibus prosecutus est. Cæterùm Augustinus & antiqui Patres mysticam fici significationē requirunt, quam etiam Beda in Ioann. ita complectitur. Potest autem hæc Domini sententia, qua dixit se Nathanaël, priusquàm vocaretur à Philippo, cùm esset sub ficu, vidisse, super electione spiritualis Israël, id est, populi Christiani, mysticè intelligi: quem Dominus necdum se videntem, necdum per Apostolos eius ad fidei gratiam vocatum, sed sub regmine adhuc peccati prementis abditum, misericorditer videre dignatus est, Paulo attestāte, qui ait Ephes. 1. Qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in cœlestibus in Christo, sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, vt essemus sancti & immaculati in conspectu eius in charitate. Et quidem fici arbor aliquando in scripturis dulcedinem dilectionis supernæ insinuat. Vnde scriptum est, Qui seruat ficum, comedit fructum eius: & qui custos est Domini sui, glorificabitur. Sed quia primi parentes nostri reatu præuaricationis confusi, de fici sibi foliis succinctoria fecerunt, potest hæc arbor fici non incongruè malè dulcorata generi humano consuetudinē peccandi significare: sub qua videas positos adhuc electos suos, sed necdum electionis suæ gratiam cognoscentes, quia sub ficu constitutum, nec se iam videntem Dominus videt Nathanaël. Nouit enim Dominus qui sunt eius. August. ser. 40. de verbis Domini in Ioann. & tract. 7. hanc spiritualem interpretationem obseruat. Rupertus quoque in Ioann. Vidit, inquit, non solùm illum Christus, sed & omnes electos suos, cùm essēt sub ficu, vidit misericordiæ suæ oculis: id est, cùm primus parens illorum, factus mandati transgressor, consutis fici foliis pudenda contegeret, iam tunc vidit eos, & miseratus est: iam disponebat misericorditer, quò illos à præuaricationis reatu liberaret. *Respondit ei Nathanaël, & ait, Rabbi tu es filius Dei, tu es Rex Israel.* Hæc fuit attoniti & obstupefacti Nathanaëlis responsio, vt quem primùm velut hominem audierat, nunc experientia Deū esse cognoscat: quasi dicat, vt meditatur Dionys. Carthus. in Ioann. Ex istis signis agnosco, quòd sis Christus rex Israëliticæ plebis. Nam cordium secreta, & absentium verba nullo narrante cognoscere, eos quoque & facta eorum spiritualiter cernere iam perfectè, quæ corporaliter non videntur, Deo est proprium. Idcircò te profiteor filium Dei, & regem Israël, id est, Deum & hominem. Sciuit namque Nathanaël, quòd Christus non vidit eum sub ficu oculo corporali, nec verba eius atque Philippi audiuit auribus corporis. Sciuit quoque quòd nemo nunciauit ea Christo. Idcircò auditis verbis Christi, confessus est quòd esset filius Dei. Quidam scribit, quòd iste Nathanaël dicendo Iesum esse filium Dei, intellexit hoc de filiatione adoptiua per gratiam excellentem, ita quòd diuinitatem Christi non videtur intellexisse. Item hoc dicendo, *Tu es rex Israel*, existimauit eum temporaliter regnaturum, sicut communiter opinantur Iudæi. Sed si Nathanaël tam inconuenienter, immò & falsè sensisset de Christo, nequaquam meruisset audire à Christo, Ecce vere Israëlita, in quo dolus non est. Tūc enim fuisset carnalis Israëlita, aliosque decipiens, docendo de Christo futuro, quòd esset purus homo, & rex tēporaliter regnaturus. Atqui cùm Nathanaël fuerit legis doctor eximius, secundum Bedam, scrutabatur scripturas de Christo.

August. mystica fici significatio.
Beda.
Prædestinatio.
August.
Rupertus.
Dion. Car.

Quoniam ergò Prophetæ describunt manifestè Christi diuinitatem, non mirum, si Christum Dei filium confessus est. Vt eùm ait Hieremias: Hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus iustus noster. In Hebræo autem habetur nomen Domini tetragrammaton, quod non conuenit nisi vero Deo. Et Esa. 9. Vocabitur, inquit, nomen eius admirabilis, consiliarius, Deus fortis pater futuri seculi, princeps pacis. Describunt quoque primum Christi aduentum in omnimoda paupertate, dicente Zacharia, 9 cap. Ecce rex tuus venit tibi mansuetus ipse pauper. Et Hierem. 14. cap. Quare quasi colonus venturus est in terra? Hinc igitur non est verisimile, quòd Nathanaël existimauit Messiam purum hominem, atque temporaliter regnaturum, sicut nunc somniant obtenebrati Iudæi. Argumentum autem illius, quo arguit, quòd si Nathanaël credidisset eum esse filium Dei naturalem, non dixisset, Tu es rex Israel, sed potiùs, totius mundi, non conuincit, nec apparentiam habet: præsertim cùm in Esaia etiam Deus secundum naturam Deitatis frequenter dicatur rex Iacob, seu Israël. Vnde in Esaia 33. dicitur in persona Israëlitici populi: Dominus iudex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster, ipse veniet, & saluabit nos. quod ad literam dictum est de Christo filio Dei. Quamuis enim sit omnium rex, tamen specialiter appellatur *rex Israel*. Primò, quoniam ex semine regum Israël natus. Secundò, quia populo illi specialiter promissus ac missus: quemadmodum ait, Non sum missus nisi ad oues perditas domus Israël. Ideò in Zacharia 9. habetur: Exulta satis filia Sion, ecce rex tuus. Non ait, rex totius mundi, sed, rex tuus. Et quid est, rex tuus, nisi rex Israël? Attamen Chrysostomus hom. 20. in Ioann. fidem Nathanaëlis hac in parte multùm distare à fide Petri, etsi eadem vtriusque verba sint, scribit: quòd Petrus filium Dei, tanquam verum Deum, Nathanaël tanquam hominem agnouerit. Vnde & illi dictū sit, *Quia dixi tibi, Vidi te sub ficu, credis, maiora his videbis.* Attamen quid amplius illum de Christo meditari, quam vt purus homo sit, ostendit hæc Christi assertio *Credis?* Nam si Nathanaël credit, vtique Christum filium Dei esse intelligit: nisi fortè, vt scribit Euthymius, fidem illum habuisse, sed imperfectam dicamus. Vnde factum sit, vt Christus illum tandem confirmandum prædixerit, fidemque illam adaugēdam, *Amen, Amen dico vobis videbitis cœlum apertum, & Angelos Dei ascendentes & descendentes supra filium hominis.* Quidam per Angelos spiritus cœlestes, alij prædicatores intelligunt. Cyrillus Alexand. lib. 2. in Ioannem, cap. 21. Angelos enim, inquit, sursum atque deorsum ad filium hominis venturos enunciat, mandatis suis ad salutem credentium ministrantes, quando maximè filius Dei esse credetur. Maximè enim Deo virtutes cœlorum seruiunt. Euthymius in Ioannem, post Chrysost. Siquidem, inquit, super legitimum Dei filium ascendebant & descendebant Angeli Dei, ministrantes illi: hoc quidem circa tempus passionis, illud autem tempore resurrectionis & assumptionis. Visionem verò intellige, etiam cognitionem: hæc enim omnes discipuli cognouerunt, hi quidem videntes, illi verò ab his qui viderant audientes. Theophyl. particulariùs ista exprimit, dicēs: Ante passionem apparuisse Angelum ad confortandum Christum: in resurrectione verò & ascensione visos esse Angelos. Rupertus in Ioann. lib. 2. Hoc, inquit, illis dicto, illud quod nesciebant, videndum repromisit: scilicet per passionem suam cœlum esse aperiendum, futuramque Angelorum & hominum concordiam, qui priùs inter se discordes fuerant, clauso hominibus cœlo, & sublato pariete inimicitiarum propter originale peccatum. Non enim fuerat hactenus ille Angelorum & hominum consensus, vt venientes sancti Angeli, exeuntes de corporibus animas beatorum hominum, per patentes portas cœli inferrent, vt nunc faciunt, venerantes & adorantes in rege ac Deo suo naturam hominum, qui sine vehiculo Angelorum potenter ascendit in cœlum, ponēs nubem ascensum suum, & ambulans super pennas ventorum. Hoc planè videndum veris promittit Israëlitis, vt quod in figura prævidit carnalis pater eorum Israël, hoc in semetipso

Christi mysteria.
Cur Christus rex Israel.
Chrysost.
Euthy.
Cyri. Alex
Euthym.
Quōdo Angeli ascenderunt & descenderūt super Christum.
Theoph.
Rupertus.

reuera complendum eſſe pronunciet. Iacob namque e-
greſſus de Berſabee, & pergens Aram, cùm veniſſet ad
quendam locum, vellétque in eo quieſcere poſt ſolis oc-
Scala Iacob myſtica interpretatio. cubitum, tulit de lapidibus qui iacebant, & ſupponens
capiti ſuo, dormiuit in eodem loco. Viditque in ſomnis
ſcalam ſtantem ſuper terram, & cacumen illius tangens
cœlum: Angelos quoque Dei aſcendentes & deſcenden-
tes per eam. Iacob ille, qui poſtea dictus eſt Iſraël, veros
ſignificat Iſraëlitas, qualis erat Nathanaël, de quo paulò
antè dixerat Dominus, Ecce verus Iſraëlita, in quo do-
Lapis Chriſtus. lus non eſt. Lapis autem ille, quem capiti ſuo ſuppoſuit A
vt dormiret, hic eũdem Chriſtum ſignificat, lapidem an-
gularem, quem falſi Iſraëlitæ reprobauerunt ædificantes.
Hunc enim quicunque ſupponit capiti, id eſt, cordi ſuo,
dormit ſecurus: quia mundi diuitias contempſit, & ideò
paſſionibus mundi non perturbatur, nihil habens in ſæ-
culo cur gaudeat, cur timeat, cur ſperet, cur doleat. Se-
cura nanque mens eſt, vt propter Chriſtum hæc deſinit:
dicitque is, qui lapidi Chriſto ſic ſuperpoſuit caput, id
eſt, cor ſuum, vt his paſſionibus careat, Ego dormio, &
cor meum vigilat. Fecerunt hoc illi maximè, qui tũc au-
dientes vocem eius, dicentis. Venite ad me omnes qui la- B
boratis, & onerati eſtis, & ego reficiam vos: relinquẽtes
omnia veniebant ad eum, & diſcebant ab ipſo, quia mi-
tis eſt & humilis corde, vt in humilitate cordis eius, tan-
quam ſuper ſolidum lapidem dormientes, & animabus
ſuis requiem inuenientes, myſteria regni Dei ſcirent, quæ
ſcire non poſſunt ſuperbi, inter quos ſemper iurgia ſunt,
qui ad lites & contentiones vigilant. Hi viderunt cœlum
apertum clauibus illis, quas præcipuo ſuo vicario Domi-
nus Petro tradidit: viderunt extinctum flammeum gla-
dium, qui poſitus fuerat ad introitum Paradiſi, & exper-
gefacti repentino ſono aduenientis ſuper eos Spiritus ſan- C
cti, pauentes & exclamantes annunciauerunt nobis: qui
& illum tollentes lapidem, ſuper quem requieuerãt, ere-
xerunt in titulum, vt omnes videremus, & crederemus
in illum: & ſpirituali ædificio conſtructis ſuper eundem
lapidem ſanctæ Eccleſiæ parietibus, Quàm terribilis eſt,
inquiunt, locus iſte! ſcilicet portis inferi, quæ non præ-
ualent aduerſus eum. Non eſt hic aliud niſi domus Dei,
& porta cœli: videlicet per quam aſcendunt & deſcen-
dunt Angeli ſupra filium hominis, aſcendentes ad diui-
nitatis eius contemplationem, deſcendentes autem ad
humilitatis, vel paſſionis ipſius venerationem. Per hanc D
enim ſolam & vnicam portam deſcendunt Angeli ad
ipſum filium hominis, Deum & regem ſuum, habitan-
tem per fidem in cordibus noſtris: & aſcendunt per illos
ſcalæ gradus, quos moraliter intelligimus diuerſos virtu-
tum eſſe profectus, quibus duo latera, ſcilicet corpus no-
ſtrum & anima inſignita ſunt, cœlúmque recta via con-
tingunt, quò ſanctis Angelis ſuffragãtibus, quibus nobis
per mortem Chriſti amici facti ſunt, deportentur. Augu-
ſtinus ſerm. 40. de verbis Domini, in Ioann. Hoc, inquit,
Auguſtin. ſomnium vidit Iacob: (Geneſ. 28.) poſt hoc autem appel-
latus eſt Iſrael. Si ergo Iacob vidit ſcalã, qui eſt & Iſraël E
appellatus: Eſt autem & Nathanaël iſte verè Iſraëlita, in
quo dolus non eſt: ideò cùm miratus eſſet, quia dixit ei
Dominus, Sub arbore fici vidi te? dixit ei, Maius his vi-
debis. Et item dixit ſomnium Iacob. Cui dixit? & quem
appellauit Iſraëlitam in quo non eſt dolus? quaſi qui di-
ceret, Cuius nomine te appellaui, ipſius ſomnium in te
apparebit: noli feſtinare mirari, maiora horum videbis.
Videbis cœlum apertum, & Angelos Dei aſcendẽtes & deſcen-
dentes ad filium hominis. Ecce quid vidit Iacob. Ecce qua-
re perfudit lapidem oleo Iacob. Ecce quare Chriſtũ Pro- F
phetam ſignificauit, & figurauit Iacob. Illud enim factum
Prophetia erat. Nunc quid expectetis noui, quid à me vo-
litis audire, intelligo. Dicam & hoc breuiter, vt Domi-
nus donat, aſcendentes & deſcendentes Angelos ad filiũ
hominis. Quomodo ſi deſcendunt ad illum, ſurſum eſt? Si
autẽ ad illum aſcendunt, ad illũ deſcendũt & ſurſũ eſt, &
Chriſtus ſurſum & Chriſtus deorſum in eodem inſtanti. hic eſt? Nullo pacto fieri poteſt, vt ad illũ aſcẽdant, & ad
illũ deſcendant, niſi & illic ſit quò aſcendunt, & hic quò
deſcendunt. Quomodo probamus & illic eum eſſe, & hic
eum eſſe? Reſpondeat nobis Paulus, qui primò Saulus.

Expertus eſt illud ipſe, quando priùs erat perſecutor, &
poſtea factus eſt prædicator: priùs Iacob, poſtea Iſrael:
qui erat & ipſe de genere Iſraël, de tribu Beniamin erat.
In illo videamus Chriſtum ſurſum, Chriſtum deorſum. *Nota hæc Auguſt. verba.*
Primò ipſa Domini vox de cœlo hoc oſtendit, Saule,
Saule, quid me perſequeris? Nunquid Paulus in cœlum
aſcenderat? Nunquid Paulus lapidem ſaltem in cœlum
miſerat? Chriſtianos perſequebatur, ipſos ligabat, ipſos
occidendos tradebat, ipſos vbique latentes quærebat,
ipſis inuentis nulla ratione parcebat. Cui ait Dominus
Chriſtus, Saule, Saule. Vnde clamat? De cœlo. Ergo ſur-
ſum eſt. Quid me perſequeris? Ergo deſurſum eſt. Om-
nia, etſi breuiter, vt potui, expoſui charitati veſtræ. Ea-
dem verba repetit ſerm. ſequenti. Quòd ſi filius ſurſum, *Idem. Aug*
& idem deorſum, nemini mirum eſſe debet, ſi ſimul &
in cœlis & in Euchariſtia ſit, cùm excludatur locorum
ratio & diſtantia. Nam & is, ad quem aſcendunt Ange-
li, in cœlis ad dexteram patris ſedentem, ille ipſe eſt, ad *Nõ mirum ſi Chriſtus ſit in cœlis ſimul, & in Euchariſtia.*
quem deſcendunt Angeli in Euchariſtiæ ſacramẽto præ-
ſentem. Et ne quis præſentiam illam ad ſolam diuinita-
tem referat, quæ replet omnia, ſeipſum expreſſè filium
hominis nuncupauit, vt non modò ea ratione, qua eſt
Deus de Deo, ſed & ea, qua homo eſt filius hominis,
nobiſcum eſſe intelligatur. Et hoc ſanè Chryſoſtomus *Chryſoſt.*
hom 5. ad popul. Antioch. confirmat, aſſumens figuram
Heliæ: qui quoniam pallium ſuum Heliſæo reliquit, cùm
in cœlum raperetur, dictus eſt Helias ſurſum, & Helias
deorſum. Multò magis verò Chriſtus & ſurſum eſt à
dextris Dei patris, & deorſum eſt in Euchariſtia. Quòd *Angelis huic myſterio adſunt.*
autem Angeli ſacroſancto huic myſterio interſint, pro-
bat idem Chryſoſtomus multis concionibus. Ita effici-
tur, vt quaſi ſuper filium hominis deſcendere dicantur.
Auguſtinus tract. 7. in Ioann. Sed &, inquit, Angeli Dei *Auguſt.*
boni prædicatores ſunt. Quomodo verò aſcendunt, &
quomodo deſcendunt ſuper filium hominis? Ex vno ha-
bemus exemplum. Audi Apoſtolum Paulum: quod in
ipſo inuenerimus, hoc de cæteris veritatis prædicatori-
bus credamus. Vide Paulum aſcendentem. Scio homi- *Paulus aſcendẽs & deſcendens.*
nem in Chriſto ante annos quatuordecim raptum fuiſſe
vſque ad tertium cœlum, ſiue in corpore, ſiue extra cor-
pus, neſcio, Deus ſcit, & audiui ineffabilia verba, quæ
non licet homini loqui. Aſcendentem audiſtis, deſcen-
dentem audite. Non potui loqui vobis quaſi ſpirituali-
bus, ſed quaſi carnalibus: quaſi paruulis in Chriſto lac
vobis potum dedi, non eſcam. 1. Cor. 3. Ecce deſcendit qui
aſcenderat. Quæris quò deſcenderit? vſque ad lac paruu-
lis dandum. Audi quia deſcendit. Factus ſum paruulus,
inquit, in medio veſtrum, tanquam ſi nutrix foueat filios
ſuos. Videmus enim & nutrices & matres deſcendere ad
paruulos: & ſi norunt Latina verba dicere, decurtant il-
la, & quaſſant quodammodò linguam ſuam, vt poſſint de
lingua diſerta fieri blandimenta puerilia: quia ſi ſic di-
cant, non audit infans, ſed nec proficit infans. Et diſertus
aliquis pater, ſi ſit tantus orator, vt lingua illius fora con-
crepent, & tribunalia concutiantur, ſi habeat paruulum
filium, cùm ad domum redierit, ſeponit forenſem elo-
quentiam, quò aſcenderat, & lingua puerili deſcendit
ad paruulum. Audi vno loco Apoſtolum aſcendentem &
deſcendentem in vna ſententia. Siue enim mente exceſ-
ſimus Deo, ſiue temperantes ſumus vobis. Quid eſt,
mente exceſſimus Deo? vt illa videamus quæ nõ licet ho-
mini loqui. Quid eſt, temperantes ſumus vobis? Nun-
quid iudicaui me aliquid ſcire inter vos, niſi Ieſum Chri-
ſtum, & hunc crucifixum? Si ipſe Dominus aſcendit &
deſcendit, manifeſtum eſt, quia & prædicatores ipſius a-
ſcendunt imitatione, deſcendunt prædicatione. Beda in *Beda.*
Ioann. Sed &, inquit, videmus Angelos Dei aſcendentes
& deſcendentes ſupra filium hominis: quia prædicatores
ſuos nouimus ſublimitatem diuinitatis Chriſti, ſimul &
humanitatis eius infirma nunciare. Aſcendunt ſuper fi-
lium hominis Angeli, quum docent prædicatores, quòd
in principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum,
& Deus erat Verbum. Deſcendunt ſuper filium homi-
nis Angeli, quum adiungunt iidem, quia Verbum caro *Prædicatores Angeli.*
factum eſt, & habitauit in nobis. Neque prædicatores

sancti typicè Angeli vocantur, quibus deriuatum ab Angelis nomen Euangelistarum conceditur: vt sicut hi nuncij, ita & illi propter idem summæ prædicationis officiū, boni nuncij cognominentur. Et notandum, quòd Dominus seipsum filium hominis nuncupat, Nathanaël eundem filium Dei prædicat. Cui simile est, quod apud alios Euangelistas ipse discipulos interrogabat, Quem dicunt filium hominis esse? Respondítque Petrus, Tu es Chri-
A
stus filius Dei viui. Et quidem iustæ dispensationis moderamine actum est, vt cùm vtraque eiusdem mediatoris Dei & Domini nostri, vel ab ipso Domino, vel ab homine puro esset commemoranda substantia, Deus homo fragilitatem assumptæ à se humanitatis, purus homo virtutem coæternæ in eo diuinitatis astrueret, ipse suam humilitatem, ille eius fateretur altitudinem.

Christus ad nuptias vocatus, & à sanctißima Virgine rogatus, aquam in vinum conuertit: Vnde fit, vt Architriclinus, cæterique conuiuæ mirentur, & discipuli in fide confirmentur.

Matth.	Marc.	Luc.	IOAN. 2.
			ET die tertia nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ & erat mater Iesu ibi. Vocatus est autem & Iesus, & discipuli eius ad nuptias. Et deficiente vino, dicit mater Iesu ad eum, Vinum non habent. Et dicit ei Iesus, Quid mihi & tibi est mulier? nondum venit hora mea. Dicit mater eius ministris, Quodcunque dixerit, vobis facite. Erant autem ibi lapideæ hydriæ sex positæ secundum purificationem Iudæorum, capientes singulæ metretas binas vel ternas. Dicit eis Iesus, Implete hydrias aqua. Et impleuerūt eas vsque ad summum. Et dicit eis Iesus, Haurite nunc, & ferte Architriclino. Et tulerunt. Vt autem gustauit Architriclinus aquam vinum factam, & non sciebat vnde esset, ministri autem sciebant qui hauserant aquā: vocat sponsum Architriclinus, & dicit ei, Omnis homo primum bonum vinū ponit & cùm inebriati fuerint, tunc id quod deterius est. Tu autem seruasti bonum vinum vsque adhuc. Hoc fecit initium signorum Iesus in Cana Galilææ: & manifestauit gloriam suam, & crediderunt in eum discipuli eius.

Introductio.

LONGE distant adulterina metalla à veris, etsi videantur ad corū similitudinem accedere: Et longè etiam dissentiunt vera & sancta cōiugia, ab iis quæ coniugiorum quidē nomen sortiuntur, habent tamen immixtas maledictiones. Audienda enim
B
hîc erit Raphaëlis ad Tobiam exhortatio. Tob.6. Qui enim, inquit, coniugium ita suscipiunt, vt Deum à se & à sua mente excludant, & suæ libidini ita vacent, sicut equus & mulus, quibus nō est intellectus: habet potestatem dæmonium super eos. Ex aduerso verò ea coniugia longè à dæmonis potestate absunt, quæ cum Dei timore, quæ cum illius cultus & propriæ salutis intentione suscipiuntur. Absit enim vt cum
C
Epiphan.
Tatianis & Eucratitis, dum virginitatē in Ecclesia commendamus, nuptias reiiciamus: vt scribit Epiph. lib. 1. to. 3. in hæres. 46. quæ est Tatianorum: & to. 1. lib. 2. in hæres. 47. quæ Eucratitarum est. Est enim Ecclesia velut nauis, quæ pluribus tabulatis vnà compingitur. Componitur enim Ecclesia non virginibus tantùm, sed & coniugatis, & viduis. Et quidem primum eorum beneficiorū, quo Deus creatum hominem donauit, est cōiugij benedictio. Formauit enim costā Adami in Euam, eamque ad virum
D
adduxit, & vtrumque coniugali vinculo adstrinxit. Vnde Genes. 2. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem suam, & adhærebit vxori suæ. Et erunt duo in carne vna. Primum quoque omnium signorum à Christo factum est in nuptiis, vt qui matrem coniugem & virginem elegerat, interim dum ipse in Ioanne & seipso virginitatē cōmendat, ipso etiam facto ostendat: quòd, vt dicit Apostolus, honorabile connubium, & thorus immaculatus.

Summa.

Exprimit autem Euangelica lectio omnes huius facti
E
circūstantias, tempus, locum, occasionem, eósque quibus præsentibus hoc contigit. Ad tempus quidem refertur id quod legimus, *Et die tertia*. Euthymius in Ioann. Tertiam
Euthym.
diem dici censet, post Christi à deserto descensum. Sunt qui tertiam diem, à die qua è Iudæa Christus profectus
Quando hoc factū sit.
fuerat: sunt qui à die, qua Nathanaëlem allocutus est, expendant. Et quia hic magna, & tamen parùm vtilis quæstio est, temporum obseruationem in aliis alijsque diuersam omittemus. Et quidem Ammonius Alexandrinus in
Am. Alex.
F
Harmonia quatuor Euangelist. factum istud enarrat, ante primum annum dominicæ prædicationis. Victor Capuanus, & Tatianus Alexandr. in sua Harmon. ab illo variant. Ita enim digerunt historiam, vt interponant vocationem cæterorum Apostolorum, prædicationem Christi per Galilæam & Iudæam, eiusdem etiam in monte sermonem. Verùm cùm in ipso montis descensu leprosos curasse dicatur, quomodo subsecutum est miraculum istud in Cana, cùm omnium primum esse asseratur? De-
Victor Cap. Tat. Alex.

mum quomodo mitteret Christus Apostolos, vt morbos curarent, & signa super ægrotos facerent, antequàm primum signum in cōspectu eorum fecisset, & illi in eum crederent? Et tamen hæc Apostolorum missio à quibusdam huic historiæ præmittitur. Nos igitur his contentionibus omissis, ipsum factum audiamus. *Nuptiæ factæ*
B
sunt in Cana Galilææ. Hieronym. in lib. de locis Hebraicis, duplicem Canam distinguit: alteram in tribu E- Hierony.
phraim, de qua Ios. 16. Alteram in tribu Aser, de qua Ios. Cana duplex.
& hîc agitur. Et dicitur Cana maior, comparatione ad alteram minorem. Dicitur & Cana Galilææ, ad differentiam alterius: Et hoc oppidum ad sua vsque tempora in Galilæa Gentium situm esse testatur Hieronymus. Ve- Hierony. Ioannes erat sponsus.
rùm quorum erant istæ nuptiæ? Hieronym. Prologo in Ioann. putat fuisse ipsius Ioannis Euangelistæ, quem e-
C
tiam celebrata nuptiarum celebritate, sibi lucratus sit, & virginem cum communi coniugis suæ consensu, conseruarit. Ad quod & noster Mantuanus recurrit in 3. lib. Mantuan.
Parthenices Marianæ. Explicans enim Christi mortem, & quis ille discipulus esset cui Christus matrem suam commendauit, ait:

Flentibus his aderat iuuenis, qui sponte relicta
Coniuge dilecto voluit comes ire magistro.

D
Neque hoc mirum esse debet, cùm hæc Christus asserat: Veni diuidere virum ab vxore sua, filium à patre. Non quòd libellos repudij, discordias & rixas inter coniugatos, aut rebelliones inter filios probet: sed potiùs quòd ad puriorem & perfectiorem diuini numinis cultum secreturus sit coniugatos, sed cum mutuo consensu, vt se immaculatos reddant, & ab operibus carnalibus contineant. Ita nimirùm filij à parentibus separantur: non vt illos contemnant, sed vt Deo liberiùs seruiant. Luc. 18.
E
Nemo est qui reliquerit domum, aut parentes, aut fratres, aut vxorem, aut filios propter regnum Dei, & non recipiat multò plura. Sic apud Abdiā multos cōiugatos, accepta prædicatione Apostolorū, à cōiugibus abstinuisse legimus. Quid verò hic sanctam Agnetem, quid Cæciliam Romanam memorem, quæ sponsum suum Christo lucrifecit, & in vtroque, anima scilicet & corpore, virginem reddidit? *Factæ sunt* igitur *nuptiæ*. Nulla enim natio legibus & ciuili sese vita adiunxit, quæ simul vxores non Abdias.
F
discreuerit. Plato lib. 5. de Leg. ἀγάμους, id est, non consociatos nuptiis, ideò reprehēsione dignos esse censet, quòd promiscua libido omnium sit in republica perniciosissima. Hinc & maxima & antiquissima pridem apud Gentiles bella narrata sunt, ob violatum nuptiarum fœdus, bellum Troianum ob raptam Helenam, bellum Sabinum contra Romanos ob raptas Sabinas. Plato. Matrimonium omnibus legibus commendatur.

Centaurea monet cum Lapithis rixa super mero
Debellata:

vt scribit Horatius, libro primo Od. Cùm enim Cētauri Horatius.

T. Liuius,

Thesei sponsam rapuissent, non sine sanguine contumelia ista sedata est. Econtrà verò Titus Liuius, Decad.1.libro primo, Thalassium Senatorem ea maximè ratione celebrat, quòd, dum Sabinæ virgines raperentur, raptam conseruauit, donec desponsaretur. Hinc factum est, vt veteres illi factum istud Thalassij magnæ virtuti deferentes, nuptiales hymnos tandem Thalassios vocarent: vt qui pudorem & honestatem resonarent. Et mihi quidem solennitas nuptiarum exprimi videtur, cùm dicuntur *factæ*. Non enim erat clandestinum matrimonium, non furtiua libido, qualis ab omnibus damnatur.

A

Contra clandestina matrimonia.

Conuocabantur parentes, amici, vicini. Solennis enim est omnium nationum & temporum consuetudo, vt coniugij exordia publico quodam veluti testimonio, ac initi status professione fiant. Ratio est: vt coniunctorum cohabitatio neminem scãdalizet, aut suspicionem alicui scortationis ingerat. 3. q. 5. can. Aliter.

Euar. Papa.

Hæc Euaristus Papa Episcopis Africæ scripsit, Non fieri legitimum matrimonium, nisi ab his, qui super ipsam fœminam dominationem habent, & à quibus custoditur, petatur: à parentibus autem sponsetur, legibus dotetur, suo tempore sacerdotaliter cum precibus benedicatur. Aliter præsumpta non coniugia, sed adulteria, contubernia, stupra, & fornicationes sunt. Et can. Nullum, illa pro infectis habet Concilium Arelatense, cap. 6. Ratio assignatur ex Nouellis, canon. Si quis diuinis. Quia cùm secretò fiant si temporis lapsu alterius mutetur voluntas, ex altero veritas elici à iudice non debet: vt si datum verbum de futuro, hîc ex vtriusque confessione, audiatur.

B

Solennitas nuptiarum.

Ergo *factæ sunt nuptiæ* solennes ex parentum consensu, nec defuit ministerium Ecclesiæ, vt coram ea initi matrimonij professio fieret: etiam vt à fidelibus vtroque coniuge oraretur. Nec abs re. Deus enim author matrimonij est, qui & dixit Genes. 2. Non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adiutorium simile sibi.

C

Hinc fit, vt Abraham exoptet à Domino dari vxorem filio suo, Genes. vigesimoquarto. Dominus tulit me de domo patris mei: ipse mittet Angelum suum coram te, & accipies vxorem filio meo. Prouerb.19. Domus & diuitiæ hæreditas obueniunt à parentibus, à Domino autem prudens vxor.

Consensus vtriusque.

Cõsensus vtriusque requiritur. Nam & de Rebecca dicitur, Genes.24. Vocemus puellam, & quæramus ipsius voluntatem. Vocata rogatur: Vis ire cum homine isto? quæ ait, Vadam. Et postea Isaac introduxit Rebeccam in tabernaculum Saræ, & accepit eam vxorem.

D

Cõsensus parentum, Genes. 21. Agar accepit filio suo Ismaël vxorem de terra Ægypti. Genes.24. prohibuit Abraham, ne Cananæa. Responderunt Laban & Bathuel: A domino egressus est sermo, non possumus extra placitum eius. En Rebecca coram te est, tolle eam, & sit vxor filij domini tui. Et de Rachel consentit pater Laban & sponsus Iacob, Genes. 29. Et pater Isaac iusserat de filiabus Laban sumi vxorem. Descendit Samson in Tamnatha, Iudic. 14. & videns ibi mulierem de filiabus Philisthinorum, nunciauit patri suo & matri: Vidi mulierem, &c. Hanc quæso mihi accipiatis vxorem. Cui illi: Nunquid est in filiabus fratrum tuorum, & omni populo, quia &c. Ait Samson: Hanc mihi accipe, quia placuit oculis meis. Parentes autem nesciebant, quòd res à Domino gereretur. Angelus iubet petere nuptias Saræ à parentibus, Tob.6.

E

Dona nuptia[lia]. Conuiuium. Ceremonia.

Describitur autem ritus solennitatis, Genes. vigesimoquarto, cùm seruus Abrahæ arræ loco dat vasa aurea & argentea, vestes annulos, & fratribus dona. Et Iudic.14. cùm fit conuiuium per septem dies Samsoni, & adduntur pro more triginta sodales. Et Tob. 6. cùm Raguel iungit vtriusque, Tobiæ scilicet & Saræ, dextram: & ait, Deus Abraham, (Tob.6.) Isaac & Iacob vobiscum sit, coniungat vos, & impleat benedictionem suam in vobis. In charta cõscripserunt coniugium, & epulati sũt. Altera die vocantur amici ad conuiuium, & ipse Gabelus de Rages Medorum. Sed & ipso reuerso Achior & Nabath consobrini eius veniunt ad ipsum, & per dies septem epulantur.

F

Erat mater Iesu ibi. Et vocatus est Iesus, & discipuli eius &c. Liberalis paupertas & frugalitas. Non enim ob delicias, sed amicitiam vocabatur, vt primordia status ad mutuu conuictus necessitatem inueniret. Et vtinam Iesus in omnibus adsit, ne fortè Asmodeus nuptos detineat, & ligula Magica locum habeat. Ideò scilicet per confessionem parantur.

Vtinam Iesus sit in omnibus nuptiis. Cur Christus adfuit nuptiis.

Quid est verò quòd Iesus, qui prædicabat regnum cœleste, ad nuptias carnales accumbit? An non omnia in eo spiritualia? Nuptiæ agni & Hierusalem filij, Ioannis 1. qui non ex sanguinibus, sed hæc in mysterio, 1. Corinth. 7. & Ephes. 5.

Cyrill.

Cyrillus libro 2.in Ioann. cap. 22. Miraculi potiùs, quod acturus erat, quàm conuiuij gratia profectus: & adhæc, vt natiuitatis nostræ principium, quantum ad carnem attinet, sanctificaret.

A

1.

Oportet certè, quoniam totam naturam hominis ad melius restaurabat, non solùm natis iam hominibus benedicere, verumetiam nascituris gratiam præparare, & auditum illorum ad hanc vitam authoritate miraculi, & præsentia sanctum efficere.

2.

Præterea in doloribus parere filios, ad mulierem propter peccatum dictum fuit. Quomodo igitur aliter hæc maledictio depellenda erat, ne condemnata nuptiarum sanctimonia videretur, quàm saluatoris præsentia? qui cùm sit verum gaudium, priscum nuptiarum mœrorem præsentia sui depulit.

B

Noua enim omnis creatura in Christo est, præteriereque vetera, vt Paulus ait, 2. Cor. 5. Et omnia facta sunt noua.

3.

Discipuli quoque affuerũt, vt miraculo quoque fidem suam confirmarent. Nec dubium est illos quadam consanguinitate Mariæ coniunctos fuisse, cùm obseruemus illam in conuiuiis minùs versatam.

Rupertus

Adde quòd, vt scribit Rupertus lib. 2. Comment. in Ioann. nuptiarum solennitas minùs decet virgines. Magnum, inquit, & cunctis sanctæ Ecclesiæ ordinibus spectandum humilitatis exemplum.

Humilitas B. Virginis.

Verumtamen sacris virginibus non imitãdum, quòd mater Iesu virgo, Domini templũ, illibatum sancti Spiritus sacrarium, non aspernata est carnalium interesse celebritati nuptiarũ.

C

Non enim sacris virginibus hoc imitãdum est: quia videlicet tẽpus aliud, alia persona locus alius est. Omnia tempus habent, dicit Eccl.cap.3. Virginibus Deo dicatis propositum, Quod ardet in mente, luceat in veste, radiet in ore, vel publica professione. Matris Domini virginitas cunctos homines latebat, quia videlicet diuulgari illam ratio temporis nõ sinebat. Neque enim libera tunc esse poterat virginitatis professio, vel huiusce exempli prædicatio: cùm adhuc Moses sub velamine suo declararet, Maledictos omnes qui non facerent semen in Israël.

D

An sacræ virgines D. Virginis exemplo interesse nuptiis possint.

Maluit ergo humiliter cauere præsens scandalum, quàm futuris virginibus immaturũ rigidi propositi præbere exemplum, quo plus tolleret supercilium virginum fatuarum, quàm instrueret custodiam prudentium: matribus, cæterisque, quæ cunctæ viros nouerant, virgo mater se in nullo præsumens, matrem vbique se profitens, eò quòd haberet filium, virginitatis autem suæ tacitum conseruans in corde mysterium. Nam sicut incongruum, imò impossibile est, tectum domus stabilire antequàm fundamentum: sic impossibile erat ante susceptam fidem, incarnationis Christi præscribere ordinem, quo sacræ virgines sese à secularibus distinguere debeãt.

E

Nunc autem publicum est propositum publicè datum, atque acceptum est de virginibus consilium: & idcircò sacræ virgines magis eundo ad nuptias, quàm talem refugiendo conuentum, facerent Ecclesiæ Christi scandalum. Quapropter intus quidem habent prudentes virgines humilitatis vel castitatis oleum (vbi non contempserint, quamuis in inferiori gradu stantem, legitimam licentiam nubentium) foris autem, & maximè ad eandem frequentiam nuptiarum, lucentes suas lampades non efferunt. Vbi enim citiùs vento miseræ vanitates extingui possunt? aut vbi properantiùs in oculis vel auribus suis periclitari queunt? iuxta exemplum Dinæ filiæ Iacob, quæ idcircò à corruptore inuenta & oppressa est, quia leuitate puellari exiuit, vt filias ignotæ regionis videret.

F

Non enim ita securæ esse possunt, sicut illa beata regina cœlorum, quæ virginitatis thesaurum, & hominibus habebat occultum, & filij sui forti præsidio, sanctorúmque Angelorum fideli custodia præmunitum. Cæterùm quòd & beata Virgo, & Christus Iesus propter carnalis affinitatis necessitudinem ad has nuptias vocan-

[*Theoph.*] fuit, testatus Theophylactus in Ioannem his verbis. Vocant ad nuptias Dominum non quòd viderint miracula, vel aliud quiddam magnum: sed simpliciter vocát vt notum. Vnde hoc significans Euangelista, dicit: *Erat autem mater Iesu & fratres eius ibi.* Igitur sicut illam & fratres, ita & Iesum vocauerunt. Affuit autem ipse, & vocationem non repulit: quia non respexit ad domum dignam, sed ad vtilitatem & beneficia nostra. Nam quòd non dedignatus est fieri seruus multò magis non dedignatus est venire ad nuptias. [*Brocardus.*] Brocardus in descriptione Terræ sanctæ, scribit, [A] à [*Cana. vbi.*] Cana Galilææ tres contra Austrum leucas esse ad Sephorum oppidum, & castrum vnde Ioachim pater Virginis oriundus fit: idque est in tribu Aser, iuxta vallem Carmeli. Ex quo nec difficilis creditu est, nó modò viciniæ, sed & affinitatis ratio, propter quam sacratissima Virgo cum Domino Iesu inuitata sit. Sed quoniam & Tatianorum & Eucratitarum modò mentionem fecimus, vt qui matrimonio aduersarentur, licebit & hâc [*Chrysost. ho.*] D. Ioannis Chrysostomi meditationem inserere, quam ille habuit, Sermone in historiam istam contra Iudæos, Gentiles, & hæreticos. *Vocatus est Iesus*, dicit, *ad nuptias.* [B] [*Nuptiæ non impediunt salutem.*] Oro compositis moribus estote, & audite quæ dicuntur: quoniam multi nuptias prætexunt, alij filios, alij militiam, alij negotiationem, alij artificium, alij seruitutem, alij diuitias, alij inopiam, & quæcunque talia sunt. Volo igitur declarare vobis, quòd neque diuitiæ impediunt, neque inopia, neque militia, neque negotiatio, neque nuptiæ, neque pueri, neque seruitus, neque opificium, neque aliquid tale. *Vocatus est Iesus ad nuptias.* Venit, vel non venit? Certum quòd venit. Quomodo ergo nuptiæ malæ? Ego autem non dico, quòd tantùm venerit, sed quòd [*Christus quid donauit in nuptiis.*] & dona secum attulerit: aquam in vinum mutauit. Ne ex- [C] cuses te propter nuptias. Dominus tuus nuptiis interfuit, & nuptias honestauit: & tu nuptias arguis, & dicis nuptias obstaculum esse ad pietatem? Nullum enim est ad pietatem obstaculum. Vis cognoscere quòd nihil nocet habere vxorem & pueros? Moses nónne vxorem ha- [*Virginitas & nuptiæ ad salutem.*] buit & liberos? Helias nónne virgo erat? Nónne Moses è cœlo manna deduxit? Nónne Helias è cœlo igné deduxit? Nónne Moses è cœlo coturnices aduolare fecit? Nónne Helias verbo cœlum clausit? Nónne Mosi Deus locutus est? Nónne & cum Helia côuersatus est? Nónne Moses mare diuisit, & traduxit populũ? Nónne Helias cur- [D] ru igneo in cœlum sublatus est? An nocuit huic virginitas, an impediméto fuerũt illi vxor & liberi? Vidisti Heliam aurigam in aëre? Vidisti Mosen in mari viatorem? Vide & Petrum Ecclesiæ columnam, quòd & ipse habuit vxorem. At non est scriptum, inquit, quòd Petrus vxorem habuit. Vnde ergo liquet quòd vxorem habuit? Ego dico: Ingressus est Iesus ad socrum Petri, & erat illa infirma, & tetigit eam, & reliquit eam febris: & stetit, & ministrauit. Vides quòd & Petrus vxorem habuit? Vbi enim socrus, manifestum quòd ibi & vxor. Vides quòd & Petrus vxorem habuit? Ne incuses nuptias. Hæc di- [E] co, vt ne quis prætexat vel vxorem, vel liberos, vel militiam, vel negotiationem, vel opificium, vel seruitutem, vel diuitias, vel paupertatem. Hæc excusatio, hic prætextus diaboli insidiæ sunt. Militiam prætexis, & dicis, Non [*Militia.*] possum esse pius. Centurio nonne miles erat? Et dicit ad Iesum, Non sum dignus vt intres sub tectum meum, sed dic verbo, & sanabitur puer meus. Et admiratus Iesus ait: Amen Amen dico vobis, neque in Israël tantam fi- [*Mechanicus.*] dem inueni: nihilque nocuit illi sua militia. At quid si opifex? Et Paulus operatus est manibus, qui & antea Ecclesiarum prædator, & post hoc factus prædicator & A- [*Diues.*] [F] postolus. Quid verò si diues? Et Abraham diues, & ipse vxorem habuit, & pueros. Credidit enim Abraham, & reputatum est ei ad iustitiam, & amicus Dei vocatus est. Ita nihil ei obfuerunt diuitiæ, & mulier, & pueri. Non habes excusationem. Tria quæ prætexere potes, v- [*Seruus.*] nus ille habuit, & vxorem, & pueros, & diuitias. Sed quomodo si seruus? Et Onesimus seruus erat. Et scribit Paulus ad Philemonem, dicens: Onesimo, qui olim nul- [*Rex.*] lius frugis, nunc autem & mihi & tibi vtilis. Verùm quid si rex? Erat & Dauid rex: & cùm ingressus ad eum Nathan Propheta arguit ipsum de peccato quod fecerat: nunquid in illum tyrannidem exercuit? Nunquid vel asperum aliquod verbum Prophetæ dedit? An nó & in regno seruum se fatebatur, dicens, Peccaui Domino? Et Propheta videns pœnitentiam eius, dixit: Et Dominus abstulit peccatum tuum. Velox pœnitétia, velocior condonatio. Num aliquid sibi tribuit rex, & dixit: Rex sum amictus purpura circundatus diademate: fero tela, sagittas, scuta, arma: mihi sunt milites & armigeri, & pauperem illum timerem? ferrémne eum, & non occide- [A] rem? Sed nihil talium, quamuis rex esset. Sciebat enim quòd peccarat, & ob hoc pœnituit, quia sciebat se grauiter peccasse. Et nihil ei obfuit regnum. Iam quid si iuuenis? Erat & Daniel iuuenis, & leonum ora constrinxit, [*Iuuenis.*] & dracones confregit, Bel subuertit, & presbyteros iudicauit, Susannam liberauit, tantæque virtuti imperfecta ætas non obfuit. An non & talis erat fratrum amatus Ioseph, qui tantam præ se tulit sapientiam & continentiá apud Ægyptiam? Vestem suam dimisit, fidem non disrupit, impudentiam mulieris vicit, concupiscentiam non [B] satiauit: & nihil impediuit illius virtutem adolescentia. Sed quid si vidua? Erat & Sidonia vidua, quæ Heliam [*Vidua.*] hospitio excepit, & pauit pane & aqua, & authorem famis non est reuerita. Quid autem si meretrix? Erat & [*Meretrix.*] Raab, quæ exploratores occultauit: & cùm filij Israël terram Promissionis accepissent, saluata est illa cum domo, & genere suo. At quomodo, si pauper? Pauper erat talis [*Pauper.*] & Lazarus. Et quantam ille sapientiam ac patientiam in extremis ostendit, licet nihil eum in tanta necessitate leniret? Iam si mulieri quis deditus sit? An non & Samson? Nam licet à muliere sit proditus, tamen ipsi Deus dedit, [*Muliercosus.*] vt se de alienigenis vlcisceretur. Sed quid si amas filios? [C] Amabat & Iacob. Sed tentaris: tentabatur & Iacob. Vides quòd saluati sunt? Habes fidem, habes omnia. Non habes fidem: licet rex sis, non tibi proderit regnum. Sed ne promissionis obliuiscar, vocatus est Iesus ad nuptias. Ita nemini deest Christus, seu coniugato seu virgini: modò & ipsum inuitet, habebit & Christum assessorem. Ego enim sto, inquit, ad ostium, & pulso. Si quis aperuerit, intrabo ad eum, & cœnabo cum illo. Habebit & diuam Virginem & Apostolos intercessores, vt ne vinum spiritualis gratiæ desit. *Et deficiente vino, ait mater, Vinum* [D] *non habent.* Theophylactus in Ioannem. Exhortatur au- [*Theoph.*] tem illum mater, vt faciat miraculum, quæ magnam de ipsius potestate sumpserat opinionem, tam ob côceptionem, quàm ob partum. Omnia enim conseruabat in corde suo, & ex illis cogitabat filium aliquid posse supra hominem. Neque enim mater eius, vt oraret eum ad faciendum aliquod miraculum, ex alio quod priùs viderat facere, inducta est. Nam cùm puer esset, nullum fecit miraculum. Iam si fecisset, notus fuisset omnibus. Audiuerat item mater de testimoniis Ioannis, quæ de ipso erat testatus, videbatque iam & discipulos ipsum sequentes: & [E] ex ipsis omnibus coniectabat virtutem filij. Porrò humanum est condolere necessitati maximè cognatorum. Non ait, Iam ebiberunt: procul ebrietas, sed tamé læta anima. Non ait, Da, sed simpliciter necessitatem proponit, ei [*Necessitas & vtilitas miraculi.*] quem nouit & velle, & posse succurrere. Non erat hoc ebriorum conuiuium: quale Exodi 32. Sedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere. Esaiæ quinto. Væ qui consurgitis manè ad ebrietatem, qui potentes estis ad bibendum vinum. Numer. vigesimotertio. Cùm inualescerent mero Israëlitæ, cum Moabitis fornicati sunt. Eccles. 19. Operarius propensus ad pocula non [F] ditabitur. Ergo simul & de filio fidem concipit, & necessitatem conuiuantium diua virgo attendit. Sciebat enim filium suum naturaliter esse Deum, inquit Albertus Ma- [*Alb. Mag.*] gnus in Ioannem, & omnia posse facere quæ vellet. Adhuc autem sciuit miraculum stellæ præcessisse, & Prophetiam Simeonis, & Magorum adorationem, & pastorum verba, & Angelorum gaudia, & Ioannis testimonium, & vocem Patris, & figuram columbæ: ex quibus omnibus iam diuinitas eius innotescere cœpit, & horum manifestationis per singula sciuit iam esse inchoatam: & ideò signum fieri pro tâta necessitate & vtilitate petebat.

Hac ergo de causa prudens mater Iesu, quia omnia hæc conseruabat, conferens in corde suo, dixit ad eum: *Vinum non habent*. In quo notatur necessitas, & miraculi congruitas. Necessitas enim paupertatis meretur subuentionem. Psalm. 9. Tibi derelictus est pauper. Miraculi autem congruitas notatur, quia cùm non studerent abundare vino temporalis iucunditatis, congruum erat vt darent eis vinum iucunditatis spiritualis miraculo Dei perfectum. Eccles. 31. Exultatio animæ & cordis vinum moderatè potatum. Iud. 9. Non possum deserere vinū quod lætificat Deum & homines. Cùm autem & illa tantā (A) solicitudinem & curam non rogata pro necessitate temporali impendit, quid non faciat nunc & nostris precibus pulsata, & maiori necessitate oppressos nos perspiciens? Si tanto affectu pro cōuiuiis impulsa est, dum hic mortalis Christo nondum glorificato ageret: quomodo nō patrocinatura nobis est apud Christum triumphantem ipsa etiam gloriosa sede donata? Hieron. Epist. 2 ad Riparium contra Vigilantium. Si Apostoli, inquit, & martyres adhuc in corpore cōstituti possunt orare pro cæteris, quando pro se adhuc debent esse soliciti: quantò magis post (B) coronas, victorias, & triūphos? Vnus homo Moyses sexcētis millibus animarum impetrat à Deo veniam: & Stephanus imitator Domini sui, & primus Martyr in Christo, pro persecutoribus veniam deprecatur: & postquàm cum Christo esse cœperint, minùs valebunt? Paulus Apostolus ducentos septuaginta sex sibi dicit in naui animas condonatas: & postquàm resolutus esse cœperit cum Christo, tunc ora clausurus est. & pro his, qui in toto orbe ad suum Euangelium non crediderunt, mutire nō poterit? Meliórque erit Vigilantius canis viuens, quàm ille leo mortuus. Vnde & Augustinus, ser. 2. de Assumpt. Ma- (C) riæ: Fratres, inquit, cùm toto mentis affectu beatissimæ virginis nos intercessionibus committamus, omnes eius patrocinia omni nixu imploremus, vt dum nos eam supplici obsequio freqnētamus in terris, ipsa nos sedula prece cōmendare dignetur in cœlis. Neque enim dubium, quæ meruit pro liberandis proferre precem, posse plus omnibus liberalitatis impendere suffragium. Et quidem, vt scribit Thom. Aqu. in Ioan. ante incarnationē Christi triplex vinum deficiebat, scilicet iustitiæ, sapiētię, & charitatis seu gratiæ. Vinum enim mordicat, & quantum ad hoc, iustitia dicitur vinum. Luc. 10. Samaritanus vinū & (D) oleum apposuit vulneri sauciati: id est, cū dulcedine misericordiæ seueritatem iustitiæ. Ps. Potasti nos vino compunctionis. Vinū enim lætificat cor: iuxta illud Ps. Vinum lætificat cor hominis. Et quantū ad hoc, dicitur sapientia, cuius meditatio maximè lætificat. Sap. 8. Non habet amaritudinem conuictus illius. Vinū similiter inebriat. Cāt. 5. Bibite amici, & inebriamini charissimi. Et secundū hoc charitas dicitur vinum, ratione feruoris. Zach. 8. Vinum germinans virgines. Et quidem iustitiæ vinum deficiebat in veteri lege, in qua iustitia imperfecta erat: sed Christus eam perfecit. Matt. 5. Nisi abundauerit iustitia vestra (E) plusquàm scribarum, &c. Deficiebat etiam vinū sapiētiæ, quæ erat occulta & figuraliter: quia, vt dicitur 1. Cor. 10. Omnia in figura cōtingebant illis, sed Christus eam manifestauit. Matt. 8. Erat enim docens eos, sicut potestatem habens, &c. Sed vinum charitatis deficiebat ibi: quia acceperant spiritum seruitutis tantùm in timore: sed Christus aquam timoris conuertit in vinum charitatis, quādo dedit spiritum adoptionis filiorū, in quo clamamus Abba pater, vt dicitur Rom. 8. Et quando charitas Dei diffusa est in cordibus nostris. Ita dicitur Rom. 5. Quicquid autem nobis dest, si modò cum fide Christum amplecta- (F) mur, facile est piis sanctorum precibus impetrare. Vnde & Ioannes Chrys. in sua Liturgia, sic orat. Interuenientibus sanctorum tuorum precibus salua nos Domine. Et omnia exuperant sensum: omnia sunt gloriosa in te Dei genitrix: ipsi supplica, vt animas nostras saluet. Et cœlestis militiæ princeps Michaël, rogamus te, vt tuis intercessionibus muninis nos vmbra alarum tuarum immateriatæ naturæ. Procidimus, & sine intermissione ad te clamamus, A periculis erue nos, vt virtutum princeps cœlestium. Cæterùm *dixit ei Iesus. Quid mihi & tibi est mulier?* Ex

Beatissima virgo etiam nunc orat pro nobis.
Hierony.

August.

Tho. Aqu. *Vinum mysticū triplex.*

1.
2.
3.

Chrysost. *Intercessio sacratiss. virginis.*

hac responsione malè intellecta multæ hæreses surrexerunt. Manichæi enim Christi verum corpus negant, quasi nihil verum, sed apparens ex virgine sumpserit. Valentiniani verò hinc putantes nihil Christum à Maria accepisse, illum corpus è cœlo per Mariam, tanquam per canalem, insulsè fanxerunt: ad quos accesserunt Apollinaristæ. Ebionitæ verò & Heluidiani Mariæ virginitatē negantes, allegant, quòd Christus eam mulierem vocarit. Sunt & alij, qui inobedientiæ suæ in parentes ex his Christi verbis fucum faciant, quasi ille matrem suam cō- (A) tempserit. Augustinus tract. 8. in Ioannem, contra eos qui negant Christum aliquid ex virgine accepisse, & per cōsequens matrem eius esse, adducit, quòd & idem ipse Euangelista illam Domini matrem nuncupauerit. *Erat*, inquit, *mater Iesu ibi*. Illic enim, inquit, nouimus quia ibi mater erat Iesu, vbi dixerit, Quid mihi & tibi est mulier. Et ita respondet: Dominus noster Iesus Christus & Deus erat, & homo. Secundum quod Deus erat, matrem non habebat: secundum quod homo erat, habebat matrem. Mater ergo erat carnis, mater infirmitatis, quam susce- (B) pit propter nos. Miraculum autem quod facturus erat, secundum diuinitatem facturus erat, non secundum infirmitatem. Vnde miraculum exigente matre, ille videtur non agnoscere viscera humana, operaturus diuina, tanquam dicens: Quod in me operatur miraculū, non tu genuisti, diuinitatem meā non tu genuisti: sed quia genuisti infirmitatem meā, tūc te cognoscam, cùm infirmitas mea pendebit in cruce. Hoc enim est, *Nondum venit hora mea*. Idem lib. de fide & symbolo, c. 4. to. 3. Nec nos ad negandum Christi matrem cogit quod dictum est: Quid mihi & tibi est mulier, nondum venit hora mea: sed potiùs ad- (C) monet, vt intelligamus secundum Deū, non eum habuisse matrem, cuius maiestatis personam parabat ostendere, aquam in vinum mutando. Quòd autem crucifixus est, secundum hominem crucifixus est, & illa erat hora, quæ nondum venerat, quando dictum est: Quid mihi & tibi, *nondum venit hora mea*: id est, qua te cognoscā. Tunc enim vt homo crucifixus cognouit matrem, & dilectissimo discipulo humanissimè commendauit. Idem habet Theophilus Alex. l. 4. Allegor. in Ioann. Quid mihi & tibi est mulier? Hoc, inquit, ideò ait, quia Christus & Deus erat de Deo natus, faciēs miracula, & homo erat, per matrem, (D) humana tractando. Ergo nunc, quia mysteriū operaturus erat, aquam in vinum mutando, nihil se commune dicit habere cum matre, id est, nihil humani, sed diuini operis se esse facturū. Ipse etiā Paulus ostendit Christum verè è muliere sumptū esse, Gal. 4. Asserit enim illum factum ex muliere, factū sub lege: sed & Angelus, Quod, inquit, nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. Ita sequitur nō abnegari matrem, sed hac in ratione, qua diuina operaturus erat, ostendere illum hāc se virtutem aliundè accepisse. Chrys. ho. 21. & Theoph. & Euth. in Ioan. existimāt illam argui, quòd citiùs quàm par esset, id est, nōdum no- (E) to defectu vini, miraculum fieri postularet, etiam nemine hoc ipsum apud eum deprecante. Quasi dicat: Si non adest vinum, oportet illos ipsos, quibus deest, accedere & rogare, & non te matrem. Si enim hi rogauerint suspicione rea carebit. Eccles. 8. Omni negotio tempus est. Quòd verò Ebionitæ & Heluidiani nomē mulieris prætextū facere virginitati sanctissimæ Mariæ affirmāt: Origenes ho. 8. in cap. 12. Leuit. Respondebimus, inquit, quia in hoc loco Apostolus mulierem, non pro corruptela integritatis, sed pro sexus indicio nominauit. Est & ætatis istud vocabulū, eius scilicet quæ annos pubertatis exces- (F) serit: sicut & vir appellatur is, qui adolescentiæ tēpus superauit, etiamsi vxorem nō habeat, cuius vir esse dicatur, quo nomine appellari solēt etiam hi, quos fœmineæ admixtionis macula nulla perstringit. Denique Abraham cùm puerum mitteret Mesopotamiam in domū Bathuelis, vt inde acciperet Isaac filio suo vxorem, & puer curiosiùs percunctaretur, ait ad eum: Quòd si noluerit mulier sequi me, reducam filium tuum illuc? Et non dixit: Quòd si noluerit virgo sequi me, cùm tamē mulieris nomine virgo intelligeretur. Sed Genes. 3. respondit Adam: Mulier, quā dedisti mihi sociā, hęc dedit mihi, & comedi.

Hæreses ex hac sententia malè intellecta.

August.

Non negat Christus virginem esse matrem suā.

Hora mortis.

Theoph. Alexan.

Chrysost. Theoph. Euthym.

Origenes.

Mulieris nomen non negat virginem.

Mu-

Mulierem vocat vxoré, quæ tamen integra erat corpore. Nihil ergo efficit Heluidianus aut Ebionita ex argumento nominis, quo Christus matrem nuncupat. Et quia nonnulli ex hac Christi responsione sese excusatos putant, si parentes spreuerint: Iustinus Martyr Quæstionum ad

Iust. Mart. Orthodos. quæst. 136. hoc dictum esse non per obiurgationem, sed quasi istud demonstrare vellet: Non nos ij sumus, qui curam suscepimus vini, quod in nuptiis cósumitur: tamen pre amore, si vis ne deficiat eis vinum, dic

Mater [illegible] ministris vt faciát, quæ ego eis dixero. Non ergo verbis matrem obiurgauit, cùm eam factis honorarit. In aliis verò non ita locutus est, quasi matrem priuaret honore debito, sed ostédit quanam maternitate beata dici debeat virgo. Si enim qui Dei sermonem audit, & exequitur, is Christi frater, & soror, & mater est: & eius mater habebat vtrumque: perspicuum est eius matrem debuisse hac maternitate beatam prædicari. Nam Dei sermonem audire & exequi, eius virtutis est, animæque puræ, quæ tota Deú spectat. Et quia non quamlibet fœminam elegit Deus, quæ Christi mater fieret, sed omnium fœminarum virtutibus excellentissimam: propterea Christus volebat ob hanc virtutem prædicari matrem suam, per quam virtutem illa id assecuta fuisset, vt virgo mater fieret. Nihil autem fecisse Christum in parentum ignominiam, aut contumaciam, testatur Lucas Euangelista, dum dicit: Descendit cum Iosepho & Maria Hierosolyma, erátque eis

Bernard. obediens. Nam quòd ait, *Quid mihi & tibi est mulier,* hæc meditatur Bernardus, sermone 2. post Octauas Epipha-

Quàm multa Christus matri debeat. niæ. Quid, inquit, tibi & illi Domine? Nónne quod filio & matri? Quid ad illam pertines, quæris, cùm tu sis benedictus fructus ventris eius immaculati? Nónne ipsa est, quæ saluo pudore concepit, & sine corruptione peperit? Nónne ipsa est, in cuius vtero nouem mensibus moratus es: cuius virgineis vberibus lactatus es, cum qua iam duodecim annorum factus de Hierusalem descendisti, & eras subditus illi? Nunc ergo, Domine, quid

Christus matri morem gessit. molestus es illi, dicens, Quid mihi & tibi? Multum per omnem modum. Sed manifestè iam video quòd non velut indignans, aut confundere volens virginis matris teneram verecundiam, dixeris, Quid mihi & tibi: cùm venientibus ad te (iuxta matris præceptum) ministris, nihil cunctatus facias quod illa suggessit. Vt quid ergo, fratres? Vt quid sic respondebat priùs? Vtique propter

Religio nos à parentibus absoluit. vos; vt conuersos ad Dominum iam non solicitet cura carnalium parentum, & necessitudines illæ non impediant exercitium spirituale. Quamdiu enim in mundo sumus, debitores nos constat esse parentibus: at postquàm reliquimus nosmetipsos, multò magis ab eorum solicitudine liberi sumus. Vnde & legimus fratrem quendam in eremo conuersantem, cùm ad eum carnalis frater auxilij gratia aduentasset, respondisse, vt adiret alterum fratrem eorum, cum vtique iam obiisset. Cumque admiratus qui venerat, responderet, quia ille obiit eremita: se quoque obiisse eremita respondit. Optimè ergo nos docuit Dominus, ne solicíti simus super propinquos carnis nostræ plus quàm religio postulet: quando ipse matri, & tali matri sic respondit, *Quid mihi & tibi est mulier?* Sic & alio in loco, cùm suggereret ei quidam, quoniam foris staret cum fratribus Domini, quærens ei loqui, respódit, Quæ est mater mea, & qui sunt fratres mei? Vbi modò sunt, qui tam carnaliter & inaniter super car-

Rupertus. nalibus propinquis suis solent esse soliciti, ac si adhuc viuerent & ipsi cum eis? Rupertus lib. 2. Comment. in Ioann. Ita fecit ipse prior, quod nobis faciendum præcepit. Non enim alia quæcunque præcepit, quàm quæ ipse primus opere impleuit: sicut de illo scriptú est, Quæ cœpit Iesus facere & dicere. Præcepit autem ei, qui comitatu suo dignus esse cupit, vt propter Euangelium patrem & matrem relinquat, & renunciet omnibus quæ possidet. Hoc igitur primus ipse fecit: quia descendens à patre, cùm diues esset, pro nobis pauper factus est. Domum quoque, & matrem, & affines carnis suæ deserens, ad euangelizandum pauperibus exiuit. Dixit itaque matri suæ in initio miraculorum de paulò pòst successuræ suæ prædicationis functione: Quid mihi & tibi mulier?

Quod vtique ipse nec secundum carnem dicit, vt suprà dictum est, sed secundum diuinitatem, quæ existendi initium ex matre non accepit, cuius opus omninò præferendum est curæ carnis: Nec ab aliquo secundum carnem dicendum est patri vel matri, sed secundum Deum: scilicet opus Dei omnia, & propriam quoque animam negligere exigit. Et hoc modo nullatenus aduersus legem facit, dicentem, Honora patrem & matrem. Nam ea lex, quæ hoc dicit, rursus eadem authoritate, vel eodem spiritu loquitur: Qui dixerit patri vel matri suæ,

A Nescio vos, & fratribus suis, Ignoro illos, & nescierunt filios suos, hi custodierunt legem tuam, & pactum tuum seruarunt, iudicia tua, ô Iacob, & legem tuam, ô Israel. Ponent thymiama in furore tuo, & holocaustum super altare tuum. Magis ergo, vt legem perfectè impleret, matrem suam saluo eius honore nesciuit: quia profectò nulla est exhonoratio patris vel matris, dum eis nó quælibet causa, sed solius præfertur honor vel opus Dei. Cui videlicet magno ac necessario salutis operi Iesus intentus, nesciturum se matrem suam profitetur, donec eodem opere peracto dicat ei, Mulier, ecce filius tuus:

B quod videlicet in hora mortis suæ dicturus erat. Vnde & cùm dixisset, Quid mihi & tibi est mulier, protinus addidit, *nondum aduenit hora mea.* ac si diceret, Ex quo ad baptismum veni, & in desertum exiui, destituram te esse mea præsentia materno affectu suspirasti: nunc habes me in his nuptiis, & gaudes quòd præsentia mea frueris: sed adhuc tempus imminet, vt magis ac magis te relicta non desinam circuire ciuitates & castella. Cùm vita præsenti finiam opus quod cœpi. Ab hac expeditione redeuntē, vulneratum me, & morientem recipies. Nunc interim tantú impendet vnus cœlestium negotiorum, vt non

C vacet perpendere, quod maternis affectibus tuis debeam. Nec enim habeo facere voluntatem meam, sed impositam à patre perferre obedientiam: qualem mandati eius necessitas adduxerit, talem me filium in illa hora ostendam tibi. Et hæc quidem dicta non ad illud respondent, quod dixerat mater, *Vinum non habent:* sed ad interni desiderij eius clamorem vehemétem in aures suas altè personantem: quia faciem eius ardebat superuidere præsentem. Nam conuiuas, quorum deuotione inuitatus fuerat, non minùs quàm ipsa suo volebat beneficio lætificare, maximè ob vtilitatem illorum, quos hoc viso mi-

D raculo nouerat in se crediturus esse. Theophylactus in Ioan. Cæterùm dicens, *Nondum venit hora mea,* non vult quòd obnoxius sit necessitatibus temporum, vel horas obseruet: (quomodo enim hoc dicere possemus de factore temporum & seculorum?) sed quòd omnia tempore congruo operetur. Igitur quoniam adhuc incognitus erat, & occultus multis, & nondum omnes habebat discipulus, & neque ij, qui nuptiis aderant, eum cognoscebant: (nam alioquin ipsi accessissent, & rogassent pro vino, quia hæc omnia ita se habebant:) Nondum, inquit, venit hora mea: hoc est, opportunum tempus nó-

E dum adest. At hîc adhuc vrget Arij furor, qui monstrare nititur Dominum horis & temporibus subditum. Disce igitur, ô maledicte, quòd si fuisset horis & temporibus subiectus, quomodo postea fecisset miraculú? Oportebat enim secundum sermonem tuum, quandoquidem seruiret horis & temporibus, nondum autem venisset hora eius, vt non posset miracula facere. Sed miraculum fecit: non igitur seruiuit horis. Augustinus tract. 8. in Ioá. Mathematici igitur, inquit, vnde conantur conuincere, quia sub fato erat Iesus? Quia ipse ait, vt inquiunt, Nondum venit hora mea. Si ergo dixisset, Horam non

F habeo, exclusisset Mathematicos: non esset vnde calumniarentur. Nunc verò quia dicit, Nondum venit hora mea, contra ipsius verba possumus aliquid dicere? Mirú est, quòd Mathematici credendo verbis Christi, conantur conuincere Christianos, quòd sub hora fatali vixerit Christus. Credant ergo Christo dicenti, Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Nemo tollit eam à me, sed ego pono eam à meipso, & iterum sumo eam. Ergone ista potestas sub fato est? Ostendant hominem, qui potestatem

Theoph.

Contra Astrologos.

Contra Arium.

Augustin.

Christus [illegible] [illegible].

habeat quando moriatur: quandiu viuent, omninò non ostendent. Credant ergo Deo dicenti, Potestatem habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam: & quærant quare sit dictum, Nondum venit hora mea. Nec ideò iam sub fato ponant conditorem cœli, creatorem atque ordinatorem siderum: quia etsi esset fatum de sideribus, non poterat esse sub necessitate siderum conditor

Contra fatū

siderum. Adde quia non solùm Christus non habuit quod appellas fatum, sed nec tu, aut ego, aut ille, aut quispiam hominum. Veruntamen seducti seducunt, & proponunt fallacias hominibus: tendunt ad capiendos homines, & hoc in plateis. Nam qui tendunt ad capiendas feras, vel in syluis, vel in solitudine id agunt. Quàm infœliciter vani sunt homines, quibus capiendis in foro tenditur! Nummos accipiunt, cùm se homines hominibus vendunt: dant isti nummos, vt se vanitatibus vendant.

Contra diuinantes data pecunia.

Intrant enim ad Mathematicum, vt emant sibi dominos, quales Mathematico dare placuerit, vel Saturnū, vel Iouem, vel Mercurium, vel si quid aliud sacrilegi nominis. Intrauit liber, vt nummis dans seruus exiret. Immò verò non intraret, si liber esset: sed intrauit quò eum dominus error & cupiditas traxit. Vnde & Veritas dicit, Ioan. 8. Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Quare ergo dixit, Nondum venit hora mea? Vtique quia in potestate habebat quando moreretur, nōdum videbat esse opportunum, vt illa potestate vteretur. quomodo nos, fratres, verbi gratia, sic loquimur: Iam certa hora est qua eamus vt celebremus sacramenta. Si antè exeamus quàm opus est, nónne peruersi & præposteri sumus? Quia ergo aliquid non facimus nisi quando opportunum est, propterea in his agendis, cùm ita loquimur, fatum consideramus?

A simili.

Chrysost.

Denique, vt scribit Chrysostomus, de prouidentia, Orat. 3. Nemo causam maleficij fatum adferens, pœnas effugit, non in iudiciis maleficus, non in familia seruus, nō in ludo puer, nō in artificio discipulus. Qua ratione igitur vel fatum probant, qui id sic obiiciunt, vt ne necessitati quidem eius veniam dent? Ita veritate & conscientia sua freti, vehementer persuadent sibi vniuersam hanc rem fabulam esse. Quando verò in peccata inciderint grauia, tum illud afferunt, quasi hoc modo constitutum illis supplicium effugaturi sint, & non grauiores pœnas quidem daturi.

Inconueniēs e fato.

Non enim tam tetra res est peccare, quàm pòst peccati nō pudere, & propter scelera sua ipsum Deum accusare. Hoc omni peccato funestius est. Hoc etiam diabolus facere contendit, vt non solùm ad virtutem remissi, & ad vitia procliues simus, & omnium causam Deo assignemus: sed etiam vt animo & lingua ad maledicendum apparatis, defensioue afferenda, Deum accusemus, & à nobis hæc patrantibus reprehensionem deriuemus, & in eum qui non est author, culpam traducamus. Itaque hæc quæ de contingentibus opportunitatibus dicta sunt, fatum non efficiunt, sed demonstrant quòd omnia ratione atque ordine fieri oporteat, vt scribit Euthymius in Ioan.

Euthym.

Nec enim ipse Deus, qui nulli necessitati astringitur, omni tempore omnia dispensat: (alioquin nec hyemis, nec veris, nec æstatis suæ vices essent:) sed neque omni tempore remittit peccatum, verùm quoties ingemuerit peccator. Itaque sicut Deus, etsi causa liberrima sit, rationem tamen habet eorum quibus benefaciat: quid mirum est, si Christus nulli necessitati obuinctus, primum obseruat ne temerariè aliquibus conuiuis istis benefaciat, sed omnia cū pondere & mensura? Inde fit, vt sapientissima mater nullam sibi repulsam factam esse, sed neque durius aliquod verbum interpretetur: quin potius *dixit ministris. Quodcunque dixerit vobis, facite.*

Idem Fa. *D. Maria fides in Christum.*

Euthymius in Ioan. Cùm verbi scopum ac rationem intelligeret, quódque non impotentiæ excusatio erat, sed ne videretur sese miraculis ingerere, & spectaculo exponere, matris autem exhortationem non despiceret: mensæ ministros admonet, vt sibi adsint, & ipsi quoque alio modo eum deprecentur. Cyrillus Alexandr. lib. 2. in Ioan. capit. 24. Magnam certè authoritatem dignitatemque deferri sibi à Domino mater non ignorabat, quæ persuasa, vt par erat, ministros præparat, hortaturque, vt omnia faciant quæcunque Christus imperauerit.

Cyri. Alex.

Eusebius Emissenus in homil. Inter se loquebantur mater & filius: ipsi se intelligebant, ipsi sua secreta nouerant: ipsi quid nunc fieri oportebat, & quid postea futurum erat, sciebant.

Euse. Emis.

Beda in Ioannem. Sciebat quidem mater eius humanitatem filij, licet hoc modo videretur negare quod poscebatur: mater tamen sciens pietatem filij, quòd negare nollet quod petebatur, fiducialiter mandauit ministris, vt mandata implerent iubentis filij.

Beda.

Erant autem ibi lapideæ hydriæ sex positæ secundum purificationem Iudæorum. Thomas Aquinas.

A Vbi sciendum est, quòd sicut Matth. 7. dicitur, Iudæi obseruabant multas ablutiones corporales & baptismata calicum & vasorum: vnde, quia in Palæstina magnus est defectus aquarum, habebant vasa, in quibus seruabatur aqua purissima, qua se & vasa crebrò lauarent. Et ideò dicit, quòd *erant ibi sex lapideæ hydriæ*, id est, vasa ad conseruandam aquam, ab ὕδωρ, quod est aqua: *positæ secundum purificationem Iudæorum*. id est, ad vsum purificationis. *Capientes singulæ metretas*, id est, mensuras *binas vel ternas*. Μέτρον enim Græcè, Latinè mensura dicitur.

Tho. Aqu. *Multa Iudæorum baptismata.*

Chrysost.

Et, vt dicit Chrysostomus, vasa deferuntur

B ad tollendam miraculi suspicionem: tum propter eorum puritatem, ne posset aliquis suspicari, quòd aqua saporem vini sumpsisset ex fæcibus vini priùs in eis repositi: (nam vasa illa erant secundum purificationem, & ideò purissima oportebat ea esse:) tum & propter vasorum quantitatem, vt euidenter pateat, quòd aqua tot vasorum in vinum mutari non potuisset, nisi virtute diuina. Hoc idem habet Theophylactus.

Theoph.

Cęterùm Metreta quęque capiebat congios decem. *Dixit autem Iesus* ministris, *Implete hydrias aqua.* Ridiculum ministris hoc præceptum

C videri potuit, cùm aquæ plus satis hîc esset: sed ita voluit Christus insignius apparere miraculum.

Idem.

Ita miraculum operari voluit, vt ostenderet quantum matri suæ deferret. Theophylactus. Vide enim, quomodo non vsque ad fidem, neque per omnia resistit matri: sed cùm eam parùm perstrinxisset, iterum preces eius implet, honorans illam, & nobis dat formam reuerentiæ erga parētes.

Cur Dominus per conuersionem vinum fecerit.

Cæterùm quæri potest, quare Dominus, qui poterat ex nihilo vinum procreare, illud voluerit per conuersionem efficere. Chrysostomus homil. 21. in Ioan. Siquidem, inquit, aliud est subiectæ materiæ qualitatem muta-

Chrysost.

D re, aliud autem ipsam substantiam ex nihilo facere. Hoc profectò mirabilius, non tamen ita credibile, & quod tam facilè potuisset multitudini persuaderi: hac gratia miraculorum nunquam magnitudinem consultò imminuit, vt faciliùs crederentur. Sed cur ipse hydrias aqua nō impleuit, deinde in vinum vertit, sed ministris implendas mandauit? Ipsam eandem ob causam, vt miraculi ipsos testes haberet, qui aquam hausissent: ne qua fraus, ne quod præstigium putaretur.

Cur ministris vtitur Christus.

Nam si contumaciores fuissent ad credendum, potuissent ministri testimonium perhibere se aquam hausisse, & hydrias impleuisse. Accedit

E ad hoc, quòd hæreticorum dogmata in Ecclesia pullulantia propter hoc euertuntur. Nam cùm sint nonnulli, qui alterum mundi opificem, quæ videntur, opera condidisse asserant: horum quoque insaniam cohibens, plura facit miracula ex subiectis substantiis. Nam si ipse Deo cōtrarius opifex fuisset, non vtique alienis vsus esset Christus ad propriæ virtutis demonstrationem.

Cur Christus ex aliquo vinum fecit.

Hoc autē miraculo manifestè ostendit, se eum esse, qui vineas irrigat, pluuiam per vitis radicem in vinum vertit, cùm quòd in planta longiori temporis spatio efficitur, id repentè in nuptiis operatus est. Thom. Aqu. in Ioan. Alia etiam

1. Th. Aqu. 2.

F huius facti ratio est, nimirùm ad confutandum peruersa dogmata. Quidam namque sunt, vt Marcionitæ & Manichæi, qui dixerunt alium esse conditorem mūdi, quàm Deum, & omnia visibilia ab illo, id est diabolo, condita esse. Et ideò Dominus plura miracula & ex substantiis creatis & visibilibus fecit, vt ostendat ipsas substantias bonas esse, & à Deo creatas. Tertia ratio est mystica.

3.

Ideò enim noluit ex nihilo vinum facere, sed ex aqua vinum fecit: vt ostenderet se non omninò nouam doctrinam condere, & veterem reprobare, sed adimplere, vt dicitur Matth. 5. Non veni soluere legem, sed adimplere:

dum

dum quod figurat vetus lex, & promittebat, Christus exhibuit & aperuit. Luc. vltim. Aperuit enim illis sensum, vt intelligerent, &c. Voluit autem per ministros hydrias impleri aqua, vt eos eius quod fiebat, testes haberet. Cyrillus Hierosolymit. Catech. mystagogica 4. aliam rationem reddit: nimirùm vt ex eo miraculo nemo dubitaret Christum posse vinum in sanguinem suum commutare in cœna. Erant enim & hæ nuptiæ, earum typus, quas Christus cum Ecclesia iniit: & conuiuium nuptiarum, cœnæ dominicæ figura. Cùm enim, inquit, Christus ipse sic affirmet, atque dicat de pane, Hoc est corpus meum, quis deinceps audeat dubitare? Ac eodem quoque confirmante, & dicente, Hic est sanguis meus, quis inquam dubitet, & dicat non esse illius sanguinem? Aquam aliquando mutauit in vinum, quod est sanguini propinquum, in Cana Galilææ, sola voluntate: & non erit dignus cui credamus, quòd vinum in sanguinem transmutasset? Si enim ad nuptias corporeas inuitatus, stupendum miraculum operatus est: & non multò magis corpus & sanguinem suum filiis sponsi dedisse illum confitebimur? Quare omni cum certitudine corpus & sanguinem Christi sumamus. Nam sub specie panis datur tibi corpus, & sub specie vini datur sanguis, vt sumpto corpore & sanguine Christi, efficiaris ei comparticeps corporis & sanguinis. Itaque vt nihil in posterum nobis difficultatis relinquatur, hoc primum, sed tamen certissimum, miraculum facit. *Et dixit ministris, Haurite nunc, & ferte Architriclino.* Architriclinus autem significat eum, qui præfectus erat apparando conuiuio, dictus à Triclinio, loco constrato tribus lectis ad discumbendum, vt moris erat antiquis. Nullum verò temporis interuallum ab aqua hausta ad effectum miraculum interponi voluit: sed statim atque hauserunt, deferri, gustari, & vinum cognosci, vt celebrius miraculum appareret. Albertus Magnus in Ioan. Et ideò dicit: Nunc quia quod natura paulatim fecit in vite (succum aquæ in vinum digerens: sicut dixit Empedocles, quòd vinum est aqua putrefacta in vite) hoc Domini voluntas fecit, subitò fecit pro nutu temporis. Et ideò vt infinita virtus se habet ad naturæ virtutem: (probatum est enim 8. Physic. quòd virtus finita est, quæ operatur in tempore:) infinita autem est ea, quæ in nunc operatur. Sic ergo in hac operatione infinita & indiuidua virtus verbi Dei ostenditur esse. Esai. 12. Haurietis aquas in gaudio de fontibus Saluatoris. Ioan. 7. Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Psalm. 45. Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei. Aqua enim fluxit in vinum, & limpiditas humana gaudium gustauit æternorum. *Vt autem gustauit Architriclinus aquam vinum factam, & non sciebat vnde esset, ministri autem sciebant qui hauserant aquam. vocat sponsum Architriclinus, & dixit ei, Omnis homo vinum bonum primum ponit, &c.* Chrysostomus. Itaque quamuis tunc occultatum esset miraculum, non tamen diutiùs sileri poterat. Sic multos & necessarios testes sibi in posterum adsciuit: & sanè credibile est sponsum non prorsus in his siluisse, Verum Euangelista exposito miraculo ad magis necessaria properat. Necessariũ namque erat, vt aqua vinum, & vinum bonum factum sciretur: non autem quòd Architriclino sponsus id dixerit. Theophylactus in Ioann. Ita omnis suspicio tollitur. Iidem enim, qui aquam hauserunt, ipsi testes sunt, non aliundè asportatum esse vinum. Nec tantùm ad euidentiam miraculi ipsæ hydriæ Architriclino deferuntur: sed & hoc fit, ne fortè quidam suspicentur, hoc ebriorum conuiuium fuisse, quorum gustus corruptus esset, & qui ebrietatis vitio existimarent, aquam vinum esse. Iubet ergo gustandum dari Architriclino, qui sobrius erat. Etenim hi, quibus tale concreditum est ministerium, magis sobrij sunt, vt eorum iussu omnia quæ illic gerenda sunt, ordinatè fiant, & compositè. Et hic quidem mirari oportet promptam ministrorum obedientiam, qui nec aquam haurire, nec haustam Architriclino deferre refugiant: Ita nimirùm confidebant nihil frustrà iuberi, maximè cùm monitum essent, vt quicquid Christus iussisset, facerent. Neque verò mirandum est, si frugalitatis magister Christus, vini, & quidem præstantissimi, magnam copiam largitur. Nam & idem ipse est, qui quotidie nobis tam largum vini prouentum suppeditat: non vt insolescamus, aut ebrietati vacemus, sed vt cum benedictione nominis eius datis muneribus vtamur. Nostro enim vitio fit, si eius benignitas irritamentum luxuriæ fuerit: quin potiùs hæc temperantiæ nostræ probatio est, si in media affluentia parci tamẽ & moderati sumus. Sic enim & Paulus (Philip. 4.) gloriatur, se ad vtrumque edoctũ esse, vt abundare & esurire sciat. Ille igitur ipse, qui panes multiplicauit, aquam in vinum conuertit, vt in eum nostram omnem spem coniiciamus: cúmque audierimus magna hæc & tremenda cœnæ mysteria, in quibus mirabiliter operatur, non diffidamus factum in panis & vini specie miraculum. Verùm quid sibi vult, quòd Architriclinus dicit, *Omnis homo vinum bonum primum ponit, & cùm inebriati fuerint, tunc id quod deterius est?* Nimirùm & alia apud nos cauponũ ratio est: vt primùm leuius & deterius porrigant: demùm lacessiti à conuiuis, melius adferant: tandem verò, vbi lætiores suos perspexerint, deterius producant. Verùm sit hæc cauponum lex varia atque varia, pro diuersitate regionum. Nam qui tantùm vinum, non autem escas suppeditant, malunt suos hospites primùm meliori vino allicere, quoniam & illis alioquin liberum est primo haustu sumpto abscedere, & ad aliam tabernam se conferre. At verò caupones illi, quibus & equi, & mensa, eiúsque apparatus creditus est, non nisi importunitate victi, vinum bonum adferunt: & statim tamen aliud quod deterius sit, intermiscent. Verùm hic Architriclinus de libro conuiuio intelligit, quo potiora & meliora primùm porriguntur, vt cor exhilarent. Verùm quid istud quod ait, *Deinde cùm inebriati fuerint?* Estne quòd ebrietatem probet? Sed hoc excessu quodam liberiore dicit: Ita enim præfecti conuiuiorum liberiores sunt: non quòd ebrietatem admittat, sed eius nomine hilaritatem conuiuarum intelligat. Prou. 23. Non intuearis vinum, quando flauescit in vitro, & splẽduerit color eius: ingreditur blandè, & in nouissimo mordebit vt coluber, & quasi regulus venena diffũdet. Obseruat interim Chrysostomus, Christi perfectissima fuisse opera. Nam & Paralyticum Ioan. 5. ita restituit, vt in instanti grabatũ suum tolleret: Et socrum Petri laborantem febribus ita curauit, vt statim surgens Apostolis ministraret. Ita quoque non qualecunque, sed optimum vinum ex aqua effecit. Num etiam se rerum omnium creatorem ostendebat, cuius esset res transmutare, & emendare? Aug. l. 3. de Trinit. c. 5. Quis attrahit humorem per radicem vitis ad botrum, & vinum facit, nisi Deus, qui & homine plantante & irrigante dat incrementum? Sed cùm ad nutum Domini aqua in vinum inusitata celeritate conuersa est, etiã stultis fatẽtibus, vis diuina declarata est. Hilar. l. 3. de Trinit. Nunquid cõsequitur aut sermo noster, aut sensus, quibus modis natura demutata sit? Vt aquæ simplicitas defecerit, & vini sapor natus sit? Non permixtio fuit, sed creatio: nõ à se cœpta, sed ex alio in aliud existens: non per transfusionem potioris obtinetur, quod est infirmius: sed abolετur quod erat, & quod non erat, cœpit. Sponsus tristis est, familia turbatur, solennitas nuptialis conuiuij periclitatur. Iesus rogatus, non exurgit aut instat: sed quiescẽtis eius hoc opus est. Aqua hydris infunditur, vinum calicibus hauritur: infundentis scientiæ sensus non conuenit haurientibus. Qui infuderunt, hauriri aquam existimant: qui hauriunt, vinum infusum arbitrantur: tempus quod in medio est, nõ sufficit, vt in liquoris natura nascatur & pereat. Ratio facti & visum frustratur, & sensum: virtus tamen Dei, in his quæ gesta sunt, sentitur. *Hoc initium signorum fecit Iesus in Cana Galilææ, & manifestauit gloriã suam, & crediderunt in eum discipuli eius.* Abstinuit ille à miraculis in pueritia, ne quis illa aut ridicula, aut phãtastica putaret. Theophylactus in Ioan. At dicet aliquis, quòd licet initium signorum fuerit, non tamen omnium, sed eorum quæ in Cana Galilææ. Nam cùm plura ibi fecerit signa, hoc tamen primum fuit. Nos autem quamuis multa habeamus ad monstrandum, quòd initium fuerit omniũ signorum: verum cùm dicit, *Manifestauit gloriam suã, &*

Cyri. Hiero. *Transubstantiatio in Eucharistia hoc exemplo probatur.*

Triclinium quid.

Alb. Mag.

Infinita virtus Christi.

Aristot.

Chrysost.

Theoph. *Omnis vini, fuit ablata suspicio.*

Cauponum fraus in vino.

Aliud liberũ conuiuium.

Augustin.

Hilarius.

Theop.

Augusti.

crediderunt in eum discipuli eius, indicat quòd ante hoc non fecerit miraculum aliud: ab illo enim manifestauit gloriã suam:) attamen non refert, siue hoc, siue aliud fuerit prius. Quomodo autem manifestauit gloriam suam? Non multi interfuerant, neque coram populo fuit factum, sed A postea miraculum hoc audituri erant omnes. Quòd autem *discipuli crediderunt in eum*, hoc intellige, quod fidem ampliorem & firmiorem acceperint: quia prius quidem crediderant, sed non tam firmiter. Alioquin quomodo discipuli eius dicerentur, nisi in eum crederent? Atta- B men Augustin. lib. 2. de consens. Euangelist. capit. 17. soluit, quòd discipuli vocentur, non quòd tunc tales essent, cùm ad nuptias vocati sunt, sed quòd signo hoc viso, & doctrina eius audita, tandem eius disciplinam amplexati sint. Illo scilicet, inquit, locutionis modo hoc dictũ est, quo loquimur, cùm dicimus Apostolũ Paulum in Tharso Ciliciæ natum. Neque enim tunc iam erat Apostolus. Ita cùm audimus discipulos Christi inuitatos ad ouptias, nõ iam discipulos, sed qui futuri erant discipuli, intelligere debemus. Cyril. ad reginas, de recta fide. Igitur vbi Christus signum fecit, & manifestauit gloriam suam, cùm crediderunt in eum beati discipuli: non in hominem sanctũ simpliciter, quia & ante signum secuti sunt eum admirãtes vt sanctum: sed propter signum contuiti sunt illũ habere virtutem & potestatẽ maiorem quàm homines, vnde crediderunt tanquam in Deum? Sciendum autẽ quòd multi sancti fecerunt multa & admirabilia, & admirati quidem sunt multi, nullus autem in eos credidit.

Cyrill.

Christus die Paschatis, ementes & vendentes ex ipso templi adytu funiculis deturbat, suæque, mortis & resurrectionis signum præmittit.

Matth.	Marc.	Luc.	IOAN. 2.
			Et propè erat Pascha Iudæorum, & ascendit Iesus Hierosolymam: & inuenit in templo vendẽtes boues & oues & columbas, & nummularios sedentes. Et cùm fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes eiecit de templo, oues quoque & boues, & nummulariorum effudit æs, & mensas subuertit. Et his qui columbas vendebat, dixit, Auferte ista hinc, & nolite facere domum patris mei, domum negotiationis. Recordati sunt verò discipuli eius, quia scriptum est, Zelus domus tuæ comedit me. Responderunt ergo Iudæi, & dixerunt ei, Quod signum ostendis nobis, quia hæc facis? Respondit Iesus, & dixit eis, Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Dixerunt ergo Iudæi, Quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc, & tu in tribus diebus excitabis illud? Ille autem dicebat de templo corporis sui. Cùm ergo resurrexisset à mortuis, recordati sunt discipuli eius, quia hoc dicebat, & crediderunt scripturæ, & sermoni quem dixit Iesus. Cùm autem esset Hierosolymis in Pascha in die festo, multi crediderunt in nomine eius, videntes signa eius quæ faciebat. Ipse autem Iesus non credebat semetipsum eis, eò quòd ipse nosset omnes. & quia opus ei non erat, vt quis testimonium perhiberet de homine: ipse enim sciebat quid esset in homine.

Introductio. Plato. Cicero. Horatius.

MAGNA vis est clementię in dociles: sed nec minor iustitiæ in omnes, maximè verò obduratos. Plato in Dialog. de Philosoph. omnes virtutes morales vno iustitię nomine cõplectitur, qua & œconomus, & dominus ciuilis, seu rex perficiatur. Cicero lib. 2. Offic. Iustitiam multitudinis admirationem mouere, iniustitiam econtra contẽ- C ptum. Cæterùm, vt ait Horatius,

— Iustitiæ soror
Incorrupta fides, nudáque veritas.

Ælianus.

Ælian. lib. 14. de var. hist. Vnde olim apud Ægyptios hi, qui sua iura à Mercurio profecta esse iactant, iudices habent sacerdotes. Maior autem natu summus erat, qui circa collum imaginem ex sapphiro gemma confectam gestabat, quæ vocabatur Veritas. Quid enim est iustitia si- D ne veritate? Itaque Christus primo omnium signorum, quæ publicè & coram omnibus exhibuit, seipsum & veritatem esse, & tandem expectandum iudicem declarauit, cum ex ipso templi adytu prophanas nundinationes expulit, & mensas nummulariorum euertit, funiculis etiam facto flagello, vendentes & ementes exturbauit. Tametsi enim non miserit Deus filium suum in mundum, vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per ipsum: attamen E in ipso statim suæ prædicationis exordio suam maiestatẽ, & in posterum sibi creditam, eáque à nobis summoperè timendam iudiciariam potestatem, ostendit. Porrò sex

Summa.

omninò complectitur hæc historia: nimirùm vt sex omninò nostrum complectitur Euangelium: Vt die Paschali Christus Hierosolymam ascenderit, & templi adytu flagellis vendentes & ementes abegerit: vt quanta loco orationis reuerentia debeatur, ostenderit: vt durè prophetationem loci huius arguerit: Iudæis signa quærenti- F bus signum suæ mortis & resurrectionis prænunciarit, multique ex Iudæis in eum crediderint. *Propè erat Pascha Iudæorum.* Lege siquidem præcipiebatur Pascha celebrari singulis annis eo in loco, quẽ nomini & habitationi suæ elegisset Dominus, vt patet Deuteron. 16. Idque in memoriam facti præteriti & futuri. Præteriti quidem, scilicet transitus Domini, aut Angeli, qui per Ægyptum primogenita occiderat, Exod. 12. Futuri verò, nimirum successuri tandem veri agni immaculati Iesu Christi immolationis pro peccatis nostris. Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus, inquit Apostolus, 1. Cor. 5. vt latè to. 10. in Ioan. examinat Origenes. Et nos sanè cùm Paschalis dies aduenerit, deuotis eam animis celebrare debemus. Quia, inquit Hesychius lib. 6. in Leuit. capit. 23. Quemadmodum festiuitates Imperatoris sunt, in quibus victorias & trophæa contra hostes erexit, saluauit gẽtes, ciuitates acquisiuit: sic & Christi, in quibus nostrum ge- C nus saluauit, & nostram captiuitatem conquisiuit, & hæreditatem ex gentibus sibimetipsi regale sacerdotiũ, gentem sanctam, populum acquisitionis constituit. Non abs re verò nomen *Iudæorum* addidit (vt ibidem perpendit Origen.) licet & dies & festiuitas & Pascha Domini aliis in locis dicatur: tum scilicet cùm instituerentur. Institutũ namque integrum erat: sed à Iudæis corrumpebatur, literam tantùm, non sensum: corticem, non medullam: D corpus, non spiritum cernentibus: sed & in cordis immunditia perficientibus. Non enim sua esse dicit Dominus ea, quæ à peccatoribus perficiuntur. Vt igitur populus, qui non peccat, Dei est: qui autem peccat, non iam eius dicitur: Sic dies festi, cùm eos Dominus odit, peccatorũ sunt dies festi: cùm autẽ à Deo lege sanciuntur, Dñi esse dicũtur. Hæc Orig. Discãt igitur omnes ritè festa celebrare: & pauperes quidẽ homines, qui dies festos amãt (ait Gregorius Nyssenus, ho. de sacro festo Paschæ) quùm E lubenti ac parato animo, tum habitu cultúque splendido conuentus ac celebritates freqoẽtant: & si de suo sibi suppeditare sumptus ad eam, cui student, elegantiam non possunt, à notis tamen & propinquis omnem magnificũ ac pretiosum ornatum corrogantes, efficiunt, vt nihil sibi desit ad præsentem vsum. Quantò igitur purioribus animis festiuitates celebrandæ sunt, ne Dominus, si quem indignum inspexerit, dicat, Quomodo huc intrasti non habens vestẽ ouptialem? Matth. 22. *Et ascendit Iesus Hie-* F *rosolymam.* Hoc præfatur Euãgelista, vt viam faciat ad historiam, celebriorem illam conditione temporis, quo fœcundissima Hierosolymis conueniebat multitudo, reddentis: aut quia licet à Domini baptismate ad eius resurrectionem quatuor Paschales solẽnitates intercesserint, non tamen ad omnes ascendit: sed, vt docet Alcuinus, bis in Euangelio legitur Iesus ascendisse: semel in primo anno suæ prædicationis, cùm adhuc Ioannes non esset missus in carcerem: & iterum, illo anno quo passus est. Cur

Oogenes. Hesychius. Origenes. *Pascha. Quomodo festa corrumpantur.* *Quomodo rectè festa celebrentur.* Greg. Nyss. *Quoties Iesus ad Pascha venerit.* Alcuinus.

verò

Cur Christus Pascha lega le celebrarit.

verò ascendit ad Paschalem diem, cùm Pascha vetus terminare veneru? Hoc fuit. 1. quia, vt ait Apostolus ad Gal. 4. Misit Deus filium suum factum sub lege, vt eos qui sub lege erant, redimeret. 2. Vt doceret vetus Testamentum & legem a Deo esse, in Manichæos & Marcionitas. Illi enim solùm nouum Testamentum admittendũ dicebant, vt testatur

Philaster.

Philasterius, lib. de hæresib. 3. Vt in ipsa electione figuratarum victimarum ostenderet successionem oblationis melioris, corporis nimirum sui: de qua Pau-

Er. Abbas.

lus Heb. 10. Ericus Abbas in homil. Quod ait Dominus, Appropinquante Pascha Hierosolymam ascendit, nobis exemplum dedit, quanta cura & studio diuinis subdi imperiis debeamus. Si enim ille, qui erat Dei filius, in infirmitate nostræ carnis apparens, decreta legis à se datæ implebat, solennitates legitimas cũ cæteris hominibus frequentando: quid nobis, qui serui sumus, agendum est? Quanto studio & hæ, & aliæ festiuitates bonis operibus sunt præueniendæ, & digna reuerentia, cùm venerint,

Beda.

celebrandæ? Beda in Ioan. Ne enim putarẽt serui absque crebris orationum, bonorumque actuum victimis, vel flagella euadere, vel præmia se posse percipere, & ipse inter seruos ad orandum immolandumq; Dei filius ascẽdit. B Ideò enim sanctorum solennitates & dies Domini otium habens, & à terreno vacant negotio: vt paratiores simus ad diuinum cultum, cùm non habeamus quod nos inde retardet incommodum. Inde Dominus dicit Psalm. 45.

Tho. Aqu.

Vacate, & videte quoniam ego Dominus. Thom. Aquinas in Ioan. Notandum est, quòd in Euangelio Ioannis in tribus locis fit mentio de Pascha: scilicet hic, & infrà 6. vbi fecit miraculum de panibus, vbi dicitur, Erat autem proximum Pascha, dies festus Iudæorum: & infrà 13. C vbi dicitur, Ante diem festum Paschæ, &c. Vnde secundum hoc Euangelium habemus, quòd post miraculum de vino Christus prædicauit duobus annis, & quantũ est à diebus baptismi vsque ad Pascha. Nam quod fecit hic, fuit propè Pascha, vt hîc dicitur: Et postea reuoluto anno prope aliud Pascha fecit miraculũ de panibus, & tunc Ioannes fuit decollatus. Vnde Ioãnes circa Pascha decollatus fuit: quia, vt dicitur Matthæi decimoquarto, statim post decollationem Ioannis, Christus secessit in desertũ, & ibi fecit miraculum de panibus: quod quidem miraculum fuit factum prope Pascha, vt dicitur infra 6. Sed ta- D mẽ festum huius decollationis celebratur eo die, quo caput eius inuentum est. Postea in alio Paschate passus est

Theoph.

Christus. Theophy. in Ioannem. Quòd autem dicit Euangelista fuisse prope Pascha, ostendit quòd non ante multos dies Paschæ fuerit baptizatus. Porrò vbi ascendit in Hierusalẽ, rem fecit magnæ authoritatis. Vendẽtes enim oues & boues eiecit. Iam quòd factum hoc & Matthæus cõmemorat, scias quòd bis hoc Christus fecerit. Sed hoc quod Matthæus commemorat, fecit prope tempus passionis: quod autem apud Ioannem, in exordio signorum. *Et inuenit in templo vendentes oues & boues & colũbas, & nũ-* E *mularios sedentes.* Hic pietatis insigne reperiri debuerat: è cõuerso in ipso adyto auaritia, simonia, &c. Hoc toties in

Christus ___ impe- ___ ferre,

eis arguerat per Prophetas. Ps. 49. Existimasti inique, &c. Esai. 26. In terra sanctorum iniqua gessit, & non videbit gloriam Dei. Hierem. 11. Quid est quòd dilectus meus in domo mea facit scelera multa? Hoc ergo nunc ipse Christus reprehendit. Cauendum ne in malis deprehendar, vt dominus seruum ebriosum. Albertus Magnus in

Alb. Mag

Ioannem. Ita sicut bonus Prælatus, per visitationem propriam inquisiuit, & non dissimulauit, & in hoc formã visitationis Prælati dedit, Psalmo 8. Intende ad visitandas F omnes gentes. Genes. 18. Descẽdam & videbo, vtrum clamorem, qui venit ad me, opere compleuerint. *In templo* quod & nomen & dedicationem habuit, vt non nisi cultui diuino apta ibi exercerentur, sicut legitur 3. Reg. 8. Ps. 98. Domum tuam decet sanctitudo, Domine. Et cum hoc improperat Dominus sacerdotibus. Ezech. 44. Posuistis custodes obseruationum mearum in sanctuario meo vobismetipsis: hoc est, ad vtilitatem auaritiæ vestræ. Hier. 6. A minore vsque ad maiorem omnes auaritiæ studẽt, Malach. 1. Quis in vobis est, vt claudat ostia mea, & incendat altare meum gratuitò? quasi dicat, nullus: quia omnia

vendidis auaritiæ vestræ pretio. *Vendentes* quòd procurauerant sacerdotes, vt nullus excusaretur à sacrificiis, quãdo in foribus templi animalium immolandorum inuenirent quod emerẽt: *& ementes* animalia & sacrificia ad offerendũ. Est autem attendendum, quòd in templo erant quatuor atria in templi circuitu. Vnum erat atrium inte-

Quatuor atria.

rius, in quo erat altare holocaustum, in quod non intrabant, nisi sacrificiorum sacerdotes, & Leuiticum ritum exercentes. Secundum fuit atrium mundorum, in quod Laici mundi intrabant, sacrificia sua ad ostium interio- A ris atrij præsentantes ad manus sacerdotum. Tertium atrium fuit mundarum mulierum ad supplicationem venientium. Quartum atrium fuit immundarum mulierum, in quod etiam Gentiles aliquando intrabant. Et in illo animalia vendebantur iussu sacerdotum: quod non erat licitum, quia Domino fuit dedicatum: quia etiam in mõte, vbi apparuit Dominus, fecit poni terminos, ne aliquis accederet. Exod. 19. Cauete ne ascendatis in montem, &c. Et sequitur: Si iumentum fuerit, aut homo, nõ viuet. Et ideò in loco isto non debebat aliquid agi, nisi quod pertinebat ad emundationem immundorum. Cyril.

Cyr. Alex

B Alex. lib. 2. in Ioann. cap. 27. Reprehunduntur interim Iudæi, inquit, quasi nullam legum habeant curam, & auaritiæ magnoperè studeant. Nã cùm multis variisq; modis purificari secundum legem illos oporteret, qui templum ingressuri essent, argentarij, cæterique huiusmodi homines, qui lucro, fœnori, & omninò pecuniæ student, templum impleuerant: adeò vt qui hæc prohibere debebant ne fierent, imperare vt fierent, viderentur. Ita verè de ipsis scriptura locuta est: Pastores multi demoliti sunt vineã meam, conculcauerunt partem meã, dederunt portionem C meam desiderabilem in desertum solitudinis, posuerunt eam in dissipationem. Corrupta enim certè fuit Domini vinea, quæ auaritia Præsulum conculcata conculcare pie-

Eric. Abb

tatem didicit. Ericus Abbas in hom. Non est autem putãdum, inquit, quòd hæc vænalia in ipso templo fuerint, sed potiùs in porticibus, quibus ipsum templum cingebatur. Oues ergo, boues, & colũbæ ad hoc ibi emebantur, vt in sacrificio Domini offerrentur. Nũmularij verò ad hoc ibi residebant, vt inter emptores venditorésque hostiarum prompta fieret pecuniæ taxatio. Ergo quemadmodũ honesta erat & licita ista negotiatio, quia ad hoc, vt dictum D est, emebantur hostiæ, vt Deo offerrentur: quid ergo, pu-

Non inho- norandum templum.

tamus, fecisset Dominus, si inuenisset eos rixis dissidẽtes, aut fabulis otiosis, aut turpibus & obscœnis colloquiis vacantes, aut quolibet alio scelere reperisset occupatos, si ita in eos deseuit, & de tẽplo ita eliminare festinauit, qui ea negotiabantur in templo, quæ offerre volebant? Hæc contra illos dicimus, qui Ecclesiam ingressi, non sicut in domo Dei, cum metu & reuerentia consistunt: sed lasciuientibus obtutibus vagi, inanibus fabulis occupantur, cachinno soluuntur, spretaq; intentione orandi, peccata, pro quibus exorare debuerãt, augẽt: quódq; grauius E est, si quis eos pro huiusmodi stulta præsumptione redarguere ausus fuerit, odiis eum & maledictis persequuntur. nec diuinum ex hoc iudicium reformidant, cuius templũ nefario ausu profanant. Quod sanè corporaliter gestum est in templo, quotidie geri in Ecclesia nullus, qui rectè sapit, ignorat. Quotidie namque Dominus sanctã spiritualiter intrat Ecclesiam, & qualiter vnusquisque in ea conuersetur, attendit. Cauendum ergo, & valde pauendũ est, ne improuisus veniat, & ille peruersum nobis aliquid, vnde meritò flagellari, & de Ecclesia eiici debeamus, inueniat. Maximè verò hoc obseruare debemus in ea, quæ F specialiter Domus Dei vocatur, ne quid ibi ineptum geramus, ne dicatur de nobis quoque, quod per Prophetam Dominus dixit: Dilectus meus in domo mea fecit scelera multa. Ne obliuiscamur nosmetipsos tẽplum Dei esse: Ideóque ab omni immunditia & iniquitate conscientiam nostram immunem custodiamus, illud cum tremore recolentes quod dicit Apostolus, 1. Cor. 13. Si quis templũ Dei violauerit, disperdet illum Deus. Augustin. tract. 10. in

Contra ebriosos sacerdotes. Augustin.

Ioann. Si eos, inquit, eiecit de templo qui ea vendebant, quæ offerri poterant, quid si ebriosos inueniret? Paulus 1. ad Tim. 3. Vinolentum ablegat ab Episcopatu. Et Can.

24. &c

Can. Apost. — Hieron. — *Sicera.*

42. & 43. Apostolorum hoc habet: Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus aleæ vacans, aut ebrietatibus, vel desistat, vel gradu suo deiiciatur. Hierony. ad Nepotianum, de vita clericorum: Vinolentos sacerdotes & Apostolos damnat, & vetus lex prohibet: qui altario deseruiunt, vinum & siceram non bibant. Sicera Hebræo sermone omnis potio nuncupatur, quæ inebriare potest, siue illa quæ frumento conficitur, siue pomorum succo, aut cum faui decoquuntur in dulcem & barbaram potionem, aut palmarum fructus exprimuntur in liquorem, coctísque fructibus aqua pinguior coloratur. Quicquid inebriat, & statum mentis euertit, fuge similiter vt vinum. *Et fecit flagellum de funiculis. & omnes eiecit de templo.* Mirum fortasse videbitur, cur mitis in propriis opprobriis, adeò nūc contra templi profanatores sæuiat. At verò docebat non esse dissimulandum in causa Dei, quódq; grauissima pœna dignus sit sacri loci & muneris profanator. At verò exclamare libet: O mores huius seculi Præsulum, Regum & magnatum, longè Christo dissimiles! Atroces illi in vindicandis leuibus sibi illatis iniuriis, furibundi & immisericordes: in iis autem, quæ Deo factæ sunt, pigri, remissi, somnolenti. Vtinam quoque ne earum nonnulli sint fautores. Nulliúsne apud eos est religio momenti? Qui spernunt me, inquit Dominus, erūt ignobiles. Hinc verò conuincuntur Anabaptistæ, asserentes non esse vi agendum contra corruptores fidei, sed monendos eos. Atqui Christus non mansuetè mercatores orauit, vt nundinationem suam aliò trāsferrent. Quanta verò seueritate Paulus egit in Elimam? Act. 13. Matth. 3. Arbor quæ nō fert fructum, excindetur, & in ignem mittetur. Rom. 13. Non sine causa Princeps gladiū portat. Act. 19. Qui fuerunt curiosa sectati, combusserunt libros. Sed & Cic. lib. 1. de nat. Deor. Protagoræ Abderitæ Sophistæ libros pro concione combustos esse scribit, quòd in quæstioné verteret, Sintne dij? Quid etiam quòd Deus indus Gentium non potuit ferre ignominiam in se redundantem? Dionysius Syracusanus miserè eiicitur à plebe vindicante Deo sacrilegium. Ælianus lib. 1. de varia hist. Aulus Gell. lib. 3. Noct. cap. 9. Cùm Quintus Cepio consul oppidum Tholusanum diripuisset, multumque auri in eius oppidi templis fuisset repertum, quisquis aurum attigit, misero cruciabilique exitu periit. Lucanus lib. 3.

Vbi non est dissimulandum. — *Contra Anabaptistas.* — *Vi agendum in hæreticos.* — Cicero. — Ælianus. — A. Gelius. — *In sacrilegos.* — Lucanus.

Quis enim læsis impunè putaret
Esse deos?

Hoc etiam aliquando euenisse testatur Lactant. lib. 2. de orig. erroris, cap. 4. Quòd si qui materiale templum spoliant, aut impiè ingrediūtur, miseris suppliciis affecti sunt: quanta pœna digni sunt, qui ipsum Christi corpus profanarunt, vt Gnostici in Eucharistiæ sacramento, & pridem Donatistæ, sicut testis est Optatus Mileuitanus lib. 1. contra Parmenianum. Quòd verò omnes eiicit, nec est qui resistat, magnum diuinitatis Christi suppetit argumentum, cui nemo resistere valeat, vt scribit Hierony. in Matth. Nahum, (1. capit.) A facie indignationis eius quis stabit? Deut. 32. Cùm exacuero vt fulgur gladium meum, & iudicium arripuerit manus mea, reddam vltioné hostibus meis. *Oues quoque & boues eiecit.* Etiam irrationales creaturę propter peccatū hominis flagellantur à Deo, quæ propter hominé creatæ sunt, vt docet Iustinus Martyr in Quæst. ad Orthodoxos. Deuteronom. 28. Si non obedieris, maledictus tu & omnia tua. Quod manifestum apparuit in plagis Ægypti, intereuntibus & bobus, & ouibus: & in siccitatibus manifestum est, quarum detrimentum bruta illa animalia patiuntur. Sed & hac boū & ouium eiectione, cessatura legalia ostendebat tum demum, cùm ingrederetur veritas. Quæ? Christus ipse, cuius hæc corporis vmbra fuerunt. Ioan. 4. & 5. Et ipse est oblatio & propitiatio pro peccatis. Et verè sanè succedit veritas figuræ, oblatio corporis Christi in Ecclesiæ liturgia, quam & Christus vice Paschatis legalis instituit, vt testantur verba Andreæ Apostoli ad Ægeam Proconsulem, quæ Episcopi Achaiæ Epistola de eius martyrio describūt. *Et nummulariorum effudit æs, & mensas subuertit.* Quorsum enim nummularij in Ecclesia Dei? Gratis vænundati estis, & sine argento redimemini. An non maledicitur

Lactantius. — Opt. Milev. — Hieron. — *Furor Christi.* — 1. *Bruta propter peccatum hominum plectuntur.* — Iustinus. Martis. — 2. *Corpore Christi cedunt antiqua sacrificia.*

Simoni, Act. 8. cùm gratiam Dei emere pecunia voluit? Doctores quæstuarios hic mordet Theophylact. Si quis æs & numinum, hoc est sermonem & dogma vendat, inquit, & fortassis cùm sit doctor, non annunciet verbum, nisi lucrum habeat, etiam eius mensam subuertit Dominus, illum quidem à principatu deiiciens, & alium in doctrinæ sedem collocans. Hic autem sufficiat adnotasse, cum à Prælatis domū Dei fieri domō negotiationis, cùm quærunt quæ sua sunt, non quæ Iesu Christi. Phil. 2. Habent enim hi reprobos authores. Giezi quidē lepra Naaman infectus, pater est vendentium spiritualia pro temporalibus. 4. Reg. 5. Simon verò Magus pater est ementium spiritualia pecuniis, vt patet tom. 4. 3. C. Saluator, & res Ecclesiæ: & C. Altare. *Et his qui columbas vendebant, ait. Auferte ista hinc.* Qui columbas vendunt, ait Augustinus, tract. 10. in Ioann. nisi hi qui dicunt, Nos damus spiritum sanctum? Quare enim hoc dicunt, & quo pretio vendunt? Pretium honoris sui accipiunt. Beda in Ioā. Vendunt autem boues, qui verbum Euangelij non diuino amore, sed terreni quæstus intuitu impendunt: quales reprehendit Apostolus, quia Christum non annunciant sincerè. Vendunt boues, qui humanæ gratia laudis pietatem exercent: de quibus Dominus ait, Matth. 6. quia receperunt mercedem suam. Vendunt columbas, qui acceptam Spiritus gratiam, non gratis, vt præceptum est, sed ad præmium dant: qui impositionem manuū, qua Spiritu accipitur, etsi non ad quæstum pecuniæ, ad vulgi tamen fauorem tribuunt: qui sacros ordines non ad vitæ meritum, sed ad gratiam largiuntur. Nummos mutuò dant in templo, qui non simulatè cœlestibus, sed apertè terrenis rebus in Ecclesia deseruiunt, suáque quærentes, non quæ Iesu Christi. Verùm huiusmodi operarios fraudulentos quæ merces maneat, ostendit Dominus, cùm facto de funiculis flagello omnes eiecit de templo. Eiiciuntur enim de parte sortis sanctorum, qui inter sanctos positi, vel fictè bona, vel apertè faciunt mala. *Oues quoque & boues eiecit:* quia talium vitam ostendit esse reprobam. Funiculi, quibus flagellando impios de templo expulit, crementa sunt actionum malarū, de quibus materia dānandi reprobos iudici datur. Hinc etiam Esaias dicit: Væ qui trahitis iniquitatē in funiculis vanitatis. Esa. 5. Et in Prou. c. 5. Salomon: Iniquitates, inquit, suæ capiunt impium, & funibus peccatorum suorum cōstringitur. Qui enim peccata peccatis, pro quibus Arius dānetur, accumulat, prolongat. *Nummulariorum* quoque, quos expulerat, *effudit æs, & mensas subuertit:* quia damnatis in fine reprobis, etiam ipsarum quas dilexerit rerum, tollet figuram: Iuxta hoc quod scriptum est, Et mundus transibit, & cōcupiscentia eius, 1. Ioan. 2. Hoc vtique genus emporij, quod in tēplo legali notat Ioannes, D. Bernardus ad Eugenium Papam scribens, recenset inter nundinationes quorūdam in Ecclesia. Circumit, inquit, sedulus explorator, blanditur, obsequitur, manibus ac pedibus reptat, si quo modo valeat se ingerere in patrimoniū crucifixi. Subuertēdo mēsas, & æs nummulariorum dispergendo, aufert ab eis vna hora, quicquid iniustè multo tempore lucrati fuerant. sic enim malè parta, malè dilabuntur: nec de malè acquisitis gaudebit tertius hæres. Quin & idem D. Bernard. ita monebat Eugeniū. Flagellum tenes: sciant te flagellandum potiùs quàm ad accipiēdum esse præpositum. *Et nolite facere domum patris mei, domum negotiationis.* Cyrillus Alex. lib. 2. in Ioan. cap. 29. Sicut Dominus, imperat: & sicut doctor, ad iustum & æquum hortatur, & peccata illorum exponit: vt pudore victi, iure se de templo trudi cognoscāt. Aduertendum autem diligenter, quia vt solus secundum naturam filius Dei, sui solius patrem Deum appellat. Nā si eo modo, quo creatura per gratiam, vt nos, filius esset: cuius rei gratia communem omnibus dignitatem rapiebat, non domum patris nostri dicens, sed domum patris mei? Ita enim magis congruè dixisset, si adoptione, & non natura filius esset. Sed & apertè confundit Ebionitas, qui illum Dei filium esse negabant. Theophylact. Ideò non (simpliciter) dixit, domum Dei, sed domum patris mei: ostendens quòd potestatem habeat, sicut filius patris omnium. Athanasius in Symbolo: Nā qualis Pater,

Contra Simoniacos. — Theoph. — August. — *Spirituales qui vendunt columbas.* — Beda. — Bernard. — Idem. — Cyr. Alex. — *Christus filius Dei.* — Theoph. — Athanas.

talis

talis Filius, talis & Spiritus sanctus. Sed & ii. Manichæis & Marcionitas militet hoc factum. Asserebant illi Deum noui Testamenti contrarium esse Deo veteris Testamenti. Euthymius in Ioan. Atqui non verbis solùm, sed & factis, ostendit se non esse Deo contrarium. Et opus istud quidem operatur, multa plenum authoritate. Nam quia sabbatho curaturus erat, multaque similia facturus, quæ Iudæis legis transgressio videbantur: ne hæc tanquam Deo contrarius facere videretur, hinc primùm huiusmodi aufert suspicionem. Qui enim tantum zelum erga domum Dei demonstrauit, tantáque vehementia, ac indignatione propter hanc visus est, vt nulli omninò parceret, sed seipsum in periculum conijceret, & tum caupones illos, tum Iudæos id ipsis permittentes, exacuit in se omnia sustinere paratus pro honore templi, nequaquam posset templi domino esse contrarius. Domum negotiationis, ex aduerso domus Dei constituit, quòd & negotiatio multa peccata immixta habeat, & ad profana quæque animum transportet, qui totus Deo debetur. Esai. 56. Domus mea, domus orationis est. Hier. 7. Posuerunt offendicula in domo mea, in qua inuocatú est nomen meú. Zach. vlt. Non erit vltrà mercator in domo Domini exercituum. Psalm. 70. Quoniam non cognoui negotiationem, introibo in portas Domini. 2. Tim. 2. Nemo militans Deo, implicat se negotijs secularibus. *Recordati sunt autem discipuli*, non tunc quidem cùm hæc fierẽt, sed post resurrectionem, accepto Spiritu sancto. Tunc enim aperuit illis sensum, vt intelligerẽt scripturas, Ioan. 20. Luc. 24. Memoria enim præteritorum accedit, accepto Spiritu sancto: sed & animabus gloria donatis, vt scribit Hugo Etherianus, lib. de regressu animarum: adeò vt maiore præfulgeant cognitione, quàm cùm essent in corpore: quia, vt scribit Prudentius in Hamartigeniam,

Euthym.

Sanctorum cognitio.
Hugo Eth.
Prudentius.

Nil ferrugineum soladim ve membus obstat.

Vel certè non omnes, sed peritiores, hoc, aut breui pòst tempore, quo hæc facta sunt, recordati sunt scripturæ: qualis Nathanaël, Ioan. 1. Nicodemus, Gamaliel: aut, vt scribit Cyrillus Alex. in Ioan. & Theoph. in dies vndique rebus singulis, scripturam discipuli conferentes, ad maius fidei robur progrediebantur. Chrysost. hom. 29. in Genes. quòd scripturarum cognitionem nouerat profuisse patribus nostris, monebat suos, vt lectioni & auditui illarum diligenter insisterent, lucrum hoc emanaturum declarãs. 1. Linguã reformari in melius, scilicet vt puriora loquatur. 2. Animam hinc velut alis eleuari, & illuminari solis iustitiæ splendore. 3. Interim quoque à carnis illecebris liberari. 4. Et vt corpus cibo, ita animam verbo pasci. Huc igitur venite frequentes, & vt Apostoli, ita & nos Christi facta cum antiquis conferte præconiis: & quę vobis factu necessaria sunt, intelligite: *quia scriptum est*, Psal. 68. qui typum habet Christi passionis, & vehementem Iudæis à Deo imprecatur vltionem, quòd in escam eius fel dederint, & illum in siti potauerint aceto. *Zelus domus tua comedit me*. Et primùm quidem, ipse Christus in persona Dauidis ita loquitur: Extraneus factus sum fratribus meis (Iudæis) & peregrinus filiis matris meæ (Synagogæ.) Et adijcit, Zelus domus tuæ comedit me (cum viderẽ negotiationes in ipso eius adyto, & profana multa & opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me: id est, tam me affecerũt, ac si in me conjecta essent. Zelus aliquãdo sumitur pro ardentiore amoris affectu inter virum & vxorem: quomodo Dominus se Zelotem vocat, vt qui maximo charitatis affectu nos sibi despondisse videatur. 1. Sumitur tamen zelus in bonã & in malã partẽ. Est zelus pro liuore, de quo Cyprian. sermonẽ edidit, in quo Abel iustũ (ait) Cain zelat iniustus, dũ bonũ malus inuidia & liuore persequitur. 2. Est & zelus falsus, qualis hæreticorum prætexentium verum Dei cultum ad securè patranda homicidia, sacrilegia, & cætera huiusmodi. Talis fuit & Iudæorum, qui vt liberiùs Christi sanguinem funderent, Debet mori (aiunt) quia filium Dei se fecit: legem obtenderunt, quasi eius acerrimi vindices. 3. Zelamus & eos, quos pluris facimus. Se pro Mose zelabat Iosuë, Nu. 11. pro Ioanne, eius discipuli, Ioan. 3. Corinthij pro pseudoapostolis. 1. Cor. 1. & hæretici pro hęresiarchis. 4. Zelus

Cyrillus Alexan.
Theoph.
Chrysost.

Zelus.

Cyprian.

Dei etiam bifarius est. Ita enim aliquãdo ca cus est, vt pro eo conseruando ac letur aliquando: quod Deo nõ placet: quem retorquet in Iudæos Paulus, Rom. 10. Zelũ (inquit) habent, sed non secundum sciẽtiam. In quem locum Origenes: Non multum prodest habere zelum Dei, & non habere scientiam. Sic non secundum sciẽtiam zelati sunt sacrilegi Iudęi. Aliter Phinees filius Eleazari, qui Madianitidem pariter & Israëlitã fornicantes interemit. Et Helias, qui dixit, Zelo zelatus sum Deo Israël, quia dereliquerunt pactum Domini filij Israël. Prophetas tuos occiderunt, altaria, &c. 3. Reg. 18. Et Mathathias, de quo 1. Mach[...] scriptum est, quia zelatus est in lege Dei. hæc ille. De zelo falso, 1. Corinth. 3. Cùm sit inter vos zelus & contentio, nònne carnales estis? Act. 5. Videntes Sadducæi signa quæ faciebant Apostoli, repleti sunt zelo, & iniecerunt manus in eos. Sed melior zelus pro Domino. Iehu ad Ionadab, 4. Reg. 10. Vide zelum meũ pro Domino: nimirùm cùm ille vindicaret sanguinem Naboth innocentem. Zelus item Polycarpi, D. Ioãnis discipuli, qui cùm audisset Florinum blasphemãtem, exclamauit: ὦ καλὲ θεέ, εἰς οἵους με καιροὺς τετήρηκας, ἵνα τούτων ἀνέχωμαι, O bone Deus, in quæ me tempora reseruasti, vt isthęc blasphemia sustineam? Hæc narrat Euseb. libro 5. cap. 20. hist. Eccles. *Zelus domus tua comedit me*. Amor Ecclesiæ construẽdæ me totum sibi vendicauit, sicut interpretatur Hugo. Porrò habent emphasim omnes dictiones. 1. *Zelus*, qui cùm in bonam accipiatur partem, (ait Alcuinus) est quidam feruor animi, quo mens relicto humano timore, pro defensione veritatis accenditur. 2. *Domus tua*, id est, Dei. Determinat enim qualis sit hic zelus, quo Christus non suam, sed Patris gloriam quæsierit, Ioan. 3. *Comedit*, quòd hic non leuis aut subitus fuerit, sed diutissimè in medullis cordis delituerit: sicut & flammæ illæ, quæ totum succum deuorant, & quasi comedere dicuntur. Augustinus, Beda quoque, hic nos instruunt pro domo Domini zelari. Si viderimus fratrem (ait Beda) qui ad Dei domum pertinet, superbia tumidum, si detractionibus assuetum, si ebrietati seruientem, si luxuria eneruatum, si iracundia turbidum, si alij cuiquam vitio substratum, studeamus inquantum facultas suppetit, castigare. Et si quid de talibus emendare nequimus, non sine acerrimo mentis dolore sustinere debemus: & maximè in ipsa domo orationis, vbi corpus Dei consecratur, vbi Angelorum præsentia semper adesse non dubitatur, ne quid ineptum hac ne quid quod nostram fraternamve orationem impediat, agamus. Augustinus verò in tractat. Amicus peruersi aliquid agit (inquit) admoneatur leniter: vxor est, seuerissimè frænetur: ancilla est, etiam verberibus compescatur. *Responderunt Iudæi & dixerunt Quod signum ostendis nobis quia hæc facis?* O summam dementiam! (ait Chrysostomus, homil. vigesimasecunda in Ioannem) Signo opus erat, cùm malefacta corriperet, & Dei domum tanta purgaret ignominia? Zelus enim ille pro domus Dei honore maximum fuit virtutis signum. Illi Prophetiæ non meminerunt, sed signum quærunt, dolentes turpe lucrum auferri, & vt eum ab incœpto auertant, ad miraculum inuitant. Licebat hîc obseruare in Musculi Ecclesiam, quod is contra se ait hunc in locum, in eos qui Ecclesiam reformare volunt. Quia ferat quòd isti homines, inquit, absque vlla authoritate, partim seculares, Ecclesiasticos abusus emendare, & falcem suam in alienam messem mittunt? Rogentur (hæretici) cur ad eos Ecclesiæ reformatio pertinet. Hinc nimirùm antiqui Canones vetant in Episcopos aut sacerdotes agendum esse, & inquirendum, nisi ab iis qui ius in ipsos habeant: quòd nec ipse Christus alijs commiserit eijcere vendentes & ementes ex ipso templi adyto, sed id ipse, vt summam authoritatem habens, expedierit. *Dixit eis Iesus, Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud*, Vt antea, cùm signa peterent, dixit, Generatio praua & adultera signum quærit, & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ Prophetæ: ita & nunc idem signum effert, mortis nimirùm suæ triduanæ, & sequẽtis resurrectionis. *Soluite*, non imperantis est, sed cedẽtis, volentibus eũ occidere. Oblat⁹ est, quia voluit. quasi dicat, Permittã vt tã-

Origenes.

Eusebius.
Hugo.
Alcuinus.

Beda.

August.

dem soluatis, *Templi* nomine; corpus suum intelligit,
vt tandem interpretatur Ioannes. 1. Quòd in eo Deus
habiter. 2. Quòd sacrarium sit. 3. In eo sese offerat Pa-
tri. 4. In eo vt sacerdos in templo pro nostris exoret de-
lictis. *Excitabo*, ex opposito est Soluite. Nam Christus
corpus suum excitauit, quod occidendo Iudæi soluerant.
Vnum igitur Iudæorum, alterum Christi opus est. Nec
mirum si *templi* nomine corpus intelligat, cum & ipsa
corpora nostra templum sint Spiritus sancti. Ezechiel.
47. Quod enim legimus aquam egredietem à latere dex-
A tro templi, mysticam sacramentorum rationé intelligi-
mus, quæ è Christi latere profluxerūt cum sang[...]e & a-
qua. Ex eo autem quod ait, *Excitabo*, Tertullianus li- Tertull,
bro de Trinitate, colligit Christum Deum: cùm vnius
Dei sit mortuos excitare. Vnde & ipse filius seipsum co-
qualem Patri ostendens, ait: Sicut Pater suscitat mor-
tuos & viuificat, sic & filius quos vult viuificat, Ioan-
nis quinto. Et rursus: Ego potestatem habeo ponendi
animam meam, & iterum sumendi eam. Quærat quis-
piam cuiusnam rei hoc signum futurum sit? An mors tri-
duana Christi in signum eiectionis Iudæorum è templo
B futura sit? Vtique. Nam cùm ad Christi mortem extin-
ctio nostrorum scelerum pertineat, Rom. 6. & ad resur-
rectionem nostra ad puritatem & noua secundum Chri-
stum excitatio. Proinde eiectio hæc simoniacorum & sa-
crilegorum Iudæorum è templo materiali Salomonis,
in signum fuit eiectionis eorúdem è corpore Christi spi-
rituali: quemadmodum & soluendi illius in triduo cor-
poris, vt tandem excitaretur. Soluerunt enim Iudæi le-
gem, dum eam æmulantur, & Christum persecuti sunt.
Vnde vt à Salomonis templo, ita à Christi corpore, qua-
C si suarum funiculis iniquitatum eiiciuntur. Interim ve-
rò mors ipsius nobis fiduciam præstat, quoniam per ip-
sam Christo consepulti sumus, & commortui sumus, vt
& per illum viuificemur. Sicut enim idem ipse, cuius tem-
plum destructum, seu corpus mortuum fuit, seipsum ex-
citauit tertia die: ita & suscitabit mortalia corpora no-
stra, propter inhabitantem spiritum in nobis, & animas
nostras per gratiam suam, è peccato ad iustitiam repara-
bit. Hoc signum datum est Nicodemo, Ioan. 3. hoc Iu-
dæis. Cùm exaltaueritis filium hominis, inquit, tunc co-
gnoscetis, quia ego ipse sum. Hoc signum est noui Te-
D stamenti, de quo Simeon dixerat: Hic positus est in si-
gnum cui contradicetur. Seu istud datur omnium primū
signum Hierosolymis, vt ostendat non defuturā sibi po-
testatem ad prosternendos inimicos, cùm in cruce passio-
nem sustinuerit. Nam qui primùm flagello facto ex funi-
culis negotiatores tanta cum virtute eiecit, vt nemo mu-
tire auderet: cur non idem facere posset in eos, qui pro-
phanis manibus sacrum sui corporis templum attentarēt?
Verumtamen etsi parcat hostibus suis ad tempus, tandem
tamen illis parata esse diuinæ vindictæ flagella admonet.
Si enim non pepercit iis, qui templum typicum & lega-
E le profanarunt: quid non faciet in eos, qui tot cruciati-
bus corpus eius subiecerunt? Num deteriora putamus
mereri supplicia, qui Christum profanarit, & sangui-
nem testamenti pollutum duxerit? Hebr. 10. *Dixerunt er-
go Iudæi, Quadraginta & sex annis ædificatum est templum
hoc: & tu in tribus diebus excitabis illud?* Errant, quòd de
templo Salomonis Christum loqui putent, & eius ædi-
ficatione: Primam verò nunimè, sed secundam templi
ædificationem intelligant. Prima nanque à Salomone
septem annis peracta est, quia destructū à Chaldæis post
70. annos, iussu Cyri Persæ laxata captiuitate reædifica-
F ri cœptum est: ait Beda.) Sed opus quod Principibus Zo-
robabel & Iesu faciebant propter impugnationem Gen- Beda.
tium vicinarum, ante 46. annos implere nequiuerunt.
Idem habet Eucherius libro 4. noui Testamenti in Ioan-
nem. De hac reparatione templi Daniel capit. 9. Iose- Eucher.
phus lib. 11. Antiquit. Clemens Alexandr. libro 1. Strom. Iosephus.
loquuntur. *Ille autem dicebat de templo corporis sui.* Sic in Cle. Alex.
ambiguo versantur, quòd ad literam verba Dei intelli- August.
genda putent. Augustinus, lib. 4. de Trinit. capit. 5. Nec
inmeritò, inquit, in ædificatione corporis Dominici, in
cuius figura tēplum à Iudæis destructum, triduo se resus-
citaturum esse dicebat, numerus ipse senarius pro anno
positus intelligitur. Dixerunt enim, Quadraginta & sex
annis ædificatum est templum. Et quadragies & sexies se-
ni, fiunt ducenti septuaginta sex: qui numerus dierū cō-
plet nouem menses & sex dies, qui tanquam decem men-
ses parientibus fœminis imputantur: Non quia omnes ad
sextum diem post nonum mensem perueniunt, sed quia
ipsa perfectio corporis Domini tot diebus ad partū per-
ducta comperitur, sicut à maioribus traditum suscipiens
Ecclesiæ custodit authoritas. Octauo enim Kal. Aprilis
A conceptus creditur, quo & passus. Ita & monumento no-
uo, quo sepultus est, vbi nullus erat mortuorum positus,
nec antè, nec postea, congruit vterus virginis, quo con-
ceptus est, vbi nullus seminatus est mortalium. Natus au-
tem traditur octauo Kal. Ianuarias. Ab illo ergo die vsque
ad istú cōputati ducenti septuaginta & sex dies reperiun- *46. numero in Christo requiritur corporis formatione, quomodo.*
tur, qui senariū numerum quadragies sexies habent, quo
numero annorum templum ædificatum est: quia eo nu-
mero senariorū corpus Domini perfectū est, quod mortis
passione destructū, triduo resuscitauit. *Dicebat* enim (Ioá.
2.) *hoc de templo corporis sui*, sicut eiudē insimo Euágelij te-
B stimonio declaratur, quo ait: Sicut fuit Ionas in vētre ceti
tribus diebus & tribus noctibus, sic erit filius hominis in Idem.
corde terrę tribus diebus & tribus noctibus. Eandē habet
sententiā. l. 83. Quæst. qu. 56. hæc enim habet. Sex, nouem,
duodecim, decem & octo, hæc in vniuerso fiunt quadra-
gintaquinque. Adde ergo ipsum vnū, fiunt quadraginta
sex. hoc sexies, fiunt ducenta septuaginta sex. Dicitur au-
tem conceptio humana sic procedere & perfici, vt primis
sex diebus quasi lactis habeat similitudinem, sequentibus
nouem diebus cōuertatur in sanguinē: deinde duodecim
C diebus solidetur: reliquis decem & octo diebus formetur
vsque ad perfecta lineamenta omniū membrorū: & hinc
iam reliquo tempore vsque ad tēpus partus magnitudine
augeatur. Quadraginta ergo quinque dies addito vno,
quod significat summā quia scilicet & nouem, & duode-
cim, & decem & octo in vnum coactis, fiunt quadraginta
quinque. Addito ergo, vt dictum est, vno, fiunt 46. qui
cùm fuerint multiplicati per senarium numerum, qui hu-
ius ordinationis caput tenet, fiunt ducenti septuaginta
sex, id est, nouem menses & sex dies, qui computantur
ab octauo Kal. Aprilis: quo die conceptus Dominus cre-
D ditus, qui eodem die etiam passus est vsque ad octauum
Kal. Ianuar. quo die natus est. Non ergò absurdè quadra-
ginta sex annis dicitur fabricatum esse templum, quod
corpus eius significabat, vt quot anni fuerunt in fabrica-
tione templi, tot dies fuerint in corporis Dominici per-
fectione. Eadem ferè leguntur quæst. 26. dialogo ad Oro-
sium. Neque verò mouere debet aliquem id quod legitur
Hieremiæ 31. Nouum faciet Dominus super terram: fœ- Idem Aug
mina circundabit virum: quasi hac sententia meditatio
numeri 46. ad Christi corporis formationem ab Augusti-
no prolata, eludatur. Sed ad hoc dicendum est, inquit Al- Albertus.
E bert. in Io. quòd quamuis in aliis embryonibus, maribus
figuretur corpus in quadraginta sex diebus, & perficiatur
ad natiuitatē in sexies 46. diebus: tamen Domini corpus
statim ab instanti conceptionis figuratum est. Sed in quā-
titate non fuit completę quātitatis, nisi 46. diebus, & pòst
in quadragesies sexies diebus ad nascēdum. Et ideò dictū
Augustini intelligitur quantum ad quantitatem molis, &
non quoad figurationē: Et sic similitudo est constructio-
nis Dominici corporis, ad tēpus ędificationis templi ma-
terialis. Ericus Abbas post Augustin. tract. 9. & 19. in Ioā.
& post Bedam in Ioā. simul cum D. Thoma, 3. part. Sum-
F mæ, quæst. 33. art. 1. hæc meditatur. Possumus quoque
(inquit) hunc ipsum numerum in nomine Adam, suppu-
tato ipsarum literarum numero, inuenire, cuius nomen
ex principalibus quatuor climatum mundi literis apud Ericus Ab.
Græcos constat: per quod innuitur, ipsum primum pa- Thomas.
rentem nostrum de paradiso eiectum, & in totum orbem
fuisse disseminatum. Nomina quippè quatuor mundi
partium secundum Græcos sunt, ἄρκτος, δύσις, ἀνατολή,
μεσημβρία hoc est, Septentrio, Occidens, Oriens, & Me-
ridies. Nomen verò Adam ex α, δ, α, μ, constat: qua-
rum literarum secundum Græcos numerus est α, vnum, δ,

quatuor,

quatuor, & rursum 6, vnum, & 40 quadraginta, quæ simul sunt 46. Tot nimirum diebus corpus Christi in vtero virginali formatum ac perfectum est: per quod designabatur, primum Adam per orbem dispersum, per secundum Adam id est, Christum, colligendum, atque in vnionem fidei congregandum. *Hoc igitur dicebat de templo corporis sui.* Nam, vt scribitur Heb. 9. Per amplius & perfectius tabernaculum non manufactum, id est, non huius creationis, introiuit Iesus. Hoc enim est gloriosissimum templum, & domus Deitatis, de quo dicitur Aggæi 2. Meum est aurum, & meum est argentum, dicit Dominus exercituum. Magna erit gloria domus huius nouissimæ plusquam primæ. Si enim templum Dei sanctum est, quod estis vos, 1. Corint. 3. quantò magis gloriosum templum est corpus Christi, in quo diuinitas corporaliter habitabat? Col. 2. Et in quo omnis plenitudo gratiæ redundauit. Ioann. 1. Plenum gratiæ & veritatis. Siquidem ipse, vt scribit Vigilius lib. 5. contra Eutychen, carnem sibi in vtero matris creauit, cui se ineffabili modo vniuit iuxta Salomonis verba, dicentis: Sapientia ædificauit sibi domum, quæ posset morte destrui, & per resurrectionem reparari. *Cum ergo resurrexisset à mortuis, recordati sunt discipuli eius, quia hoc dicebat de corpore suo,* quod est Deitatis templum. Euthymius in Ioann. Quum autem, inquit, hoc diceret, hæsitabant quidnam diceret, nec credebãt. Multa quoque talia loquitur, primùm quidem audientibus incerta, postmodùm verò manifesta: vt ostendatur præuidisse quæ dicebat. Et quare ænigma non dissoluit, dicens quòd templum intelligeret corpus suũ? Quia tunc ei fides habenda non erat. Siquidem duo tunc obstabant: vnum quidem resurrectionis opus, alterum verò, quòd Deus esset qui tale tẽplum inhabitaret. Thomas Aquin. in Ioan. Cæterùm, inquit, ex hoc contextu Apollinaris erroris occasionem sumens, dixit, quòd caro Christi esset materia inanimata: quia templum est res inanimata. Sed in hoc decipitur: quia cùm dicitur quòd corpus Christi est templum, est metaphorica locutio: in qua quidem locutione non attenditur similitudo quantum ad omnia, sed quantum ad aliquid, scilicet quantum ad inhumanationem, quæ quidem refertur ad naturam. Theophylactus in Ioan. Et quidem Apollinaris tentat hoc loco patrocinium suæ hæreseos inuenire. Volens enim persuadere inanimatam esse carnem Domini, dicit, quòd templum dicatur caro: templum autem inanimatum sit: Inanimata ergo & caro est. Attonite & versute, tu & ligna & lapides, Domini carnem facies: quandoquidem ex his templum. Quando autem audieris Dominum, Nunc turbata est anima mea: &, Potestatem habeo ponendi animam: quomodo ea intelligis? Quòd si tu non de mentali & rationali anima hæc dicta asseris, quò refers hoc, Pater, in manus tuas commendo spiritum meum? Vtique hoc de inanimata anima non intellexeris. De hoc autem, Non derelinques animam meam in inferno, quid tibi videtur? At tu vnà cum tuis peccas: propterea tua corrumpis. *Cum autem esset Hierosolymis in Pascha in die festo, multi crediderunt in nomine eius, videntes signa quæ faciebat.* Hic fructus prædicationis eius, & miraculorum est. Adhuc enim vtrumque faciebat, vt homines lucraretur. Sic verbum Dei simile est sagenæ missæ in mare, &c. ex omni genere piscium congreganti. Thomas Aquinas in Ioannem. Sed quæritur, quænam viderint signa facta Iesu, cùm nullum legamus eum tunc signum fecisse in Hierusalem. Ad hoc potest dupliciter responderi secundum Origenem. Vno modo, quòd multa signa facta sint à Iesu ibi tunc temporis, quæ hîc non habentur. Nam Euangelistæ multa scienter prætermiserunt de miraculis Christi, quum tot fecerit, quot non possent de facili scribi. Ioan. vlt. Multa quidem signa fecit Iesus, &c. Et hoc signanter Euangelista ostendit, cùm dicit, Videntes signa, &c. Quæ iam prætermissa sunt: quia non fuit intentio Euangelistarum omnia signa Iesu conscribere, sed tot quot necessaria erant ad Ecclesiam fidelium instruendam. Alio modo: quia inter alia miracula potest maximum signum reputari, quòd cum flagello facto ex funibus, hominum multitudinem Iesus de templo solus eiecerit. Qualiter autem ad credentes se habuit, ostendit dicens: *Ipse autem Iesus non credebat semetipsum eis:* scilicet qui crediderant in eum. Augustin. tract. 11. in Ioan. Magna, inquit, & mira res. Credunt homines in Christum, & Christus non se credit hominibus, præsertim quia filius Dei est. Vtique enim volens passus est: & si nollet, nunquã pateretur: qui si nollet, nec nasceretur. Si autem hoc solum vellet, vt nasceretur tantum, & non moreretur, & quicquid vellet faceret, quia omnipotentis Patris filius omnipotens est: ex ipsis rebus probemus, quia cùm voluissent eum tenere, discessit ab eis. Loquitur Euangelium: Et quum voluissent eum de vertice montis præcipitare, discessit ab eis illæsus. Et quando venerunt ad eum comprehendendum iam venditum à Iuda proditore, cùm ille putaret in potestate se habere tradere magistrum suum, & dominum suum, & ibi ostendit Dominus voluntate se pati, non necessitate. Nam cùm comprehendere Iudæi eum voluissent, dixit illis, Quem quæritis? At illi dixerunt, Iesum Nazarenum. Et ille, Ego sum. Hac voce audita, redierunt retrò, & ceciderũt. In eo quòd eis respondens deiecit, ostendit potestatem: vt in eo, quòd ab eis comprehensus est, ostenderet voluntatem. Ergo quòd passus est, misericordiæ fuit. Traditus est enim propter delicta nostra, Rom. 4. Et resurrexit propter iustificationem. Nemo tollet animam meam à me, sed ego pono illam, & iterum sumo eam. Cùm ergo haberet tãtam potestatem, cùm eam dictis prædicaret, factis ostenderet: quid sibi vult, quòd non eis se credebat Iesus, quasi aliquid nolenti nocituris, aut aliquid nolenti facturis, præsertim quia non crediderant in nomine eius? Et de ipsis dicit Euangelista, Crediderunt in nomine eius, de quibus dicit, Ipse autem Iesus nõ credebat semetipsum eis. Quare? Quòd ipse nosset omnes, & quia opus ei non erat, vt quis testimonium perhiberet de homine, ipse sciebat quid esset in homine. Plus nouerat artifex quid esset in opere suo, quàm ipsum opus quid esset in semetipso. Creator hominis nouerat, quid esset in homine, quod ipse creatus homo non nouerat. Nónne hoc probamus de Petro, quia non nouerat quid in ipso esset, quando dixit, Tecum ero vsque ad mortem? Audi quia Dominus nouerat quid esset in homine. Tu mecum vsque ad mortem. Amẽ Amen dico tibi, priusquàm gallus cantet, ter me negabis. Homo ergo nesciebat quid esset in se: sed creator hominis nouerat quid esset in homine. Crediderant tamen in nomine eius multi, & ipse Iesus non se credebat eis. Quid dicimus, Fratres? Fortè consequentia indicabunt nobis, quid sibi vult mysterium verborum istorum, quia crediderant in eum homines. Manifestum est, verum est, nemo dubitat, Euangelium loquitur, verax Euangelista testatur. Item quia ipse Iesus non credebat semetipsum illis, & hoc manifestum est, & hoc nullus Christianus dubitat, quia & hoc Euangelium loquitur, & idem verax Euangelista testatur. Quare crediderunt illi in nomine eius, & Iesus non credebat semetipsum illis. Chrysostomus homil. 23. in Ioan. Norat igitur eorum infirmitati non credendum. Homines enim, vtpotè qui neque præsentia, neque futura intelligunt, cum fraudulentis & instabilibus sæpe numerò res suas sine suspicione communicant: Christus autem abscondita cordium manifestè intuebatur. Tales multi sunt his quoque temporibus, qui sibi fidei nomen vendicant, nec facilè ad credendum adducuntur. His neque nunc Christus fidit, plurima occulit: quemadmodum nos non eodem modo amicis nomine & re credimus, ita neque Deus. Audi quid discipulis dicat: Non iam dico vos seruos. Vos amici mei estis. Vnde, & quam ob rem? Quia quæcunque audiui à Patre, nota feci vobis. Hac gratia nullis Iudæis ne petentibus quidem signa ostendebat, quoniam tentandi gratia percontabantur. Nónne & nunc quoque signorum petitio, tentantium est? Sunt sanè & hac nostra ætate, qui quærant, Quare & nunc signa non fiunt? Si fidelis es vt oportet, si Christum diligis vt diligendus est, non indiges signis. Signa etiam incredulis dantur. Cur igitur, inquit, Iudæis non data sunt? Sunt inquam maximè.

Marginal notes: *Vigilius.* — *Euthym.* — *Cur Christus templi significationem nõ explicauit.* — *Thom. Aq. Error Apollinaris.* — *Theoph.* — *Corpus Christi animatum probatum.* — *Th. Aqui.* — *Quænam signa à Iesu visa sint.* — *Origenes.* — *Non omnia scripta sunt.* — *Augustin.* — *Quomodo Christus omnipotens non se credidit Iudæis.* — *Chrysost.* — *Non sunt quærenda signa.*

Theoph. — Quomodo credebant, & non. — Tho. Aqu. — August.

Quòd si petentes aliquando non acceperunt, ideò factũ est, quoniam non vt ab incredulitate desisterent, ea quærebant, sed vt magis malitia sua obdurescerent. Credebant igitur, & non credebant. Credebant, sed fide informi, humana & imperfecta: non tamen ea fide, quam Dominus à nobis requirit. Theophylactus in Ioan. Videbantur quidem multi credere in nomine Iesu, cùm esset in festo: sed non firma illorum fides erat. Ad tempus enim attendebant Christo, non vt Deo, sed vt homini qui Deo afflabatur, ac iterum à fide illa contemptibili excidebant. Thomas Aquin. in Ioann. Et ideò notanter Euangelista vt ostendat eos imperfectè credere, non dicit, quòd credebant in eum: quia nondum credebant eius diuinitatem: sed dicit, in nomine eius, illud quod de eo nomine tenus dicebatur, scilicet quòd iustus, vel huiusmodi. Vel secundum Augustin. Isti gerunt in Ecclesia typum catechumenorum, qui etsi credant in nomine Christi, Iesus tamen in illis non credit. Quia Ecclesia non dat eis corpus Christi: quod quidem corpus sicut nullus sacerdos conficere non potest, nisi in sacerdotem consecratus: ita nullus sumere debet, nisi baptizatus. Ratio autem huius rei, quòd non credebat se eis, ostenditur ex perfecta Christi cognitione. Vnde dicit: *Eò quòd ipse nosset omnes: & quia opus ei non erat, vt quis testimonium perhiberet de homine. Ipse enim sciebat quid esset in homine.* Licet autem homo ignorãs debeat de quolibet præsumere bonum, tamen postquàm veritas innotescit de aliquibus debet se homo habere ad eos secundum eorum conditionem. Et quia Christum nihil latebat eorum quæ sunt in homine (cùm sciret eos imperfectè credere) non credebat se eis. Describitur autem conditio vniuersalis: quia nondum familiares, sed etiam alios extraneos cognoscebat. Et ideò dicit, Eò quòd ipse nosset omnes: & hoc per potentiam diuinitatis. Eccl. 23. Oculi Domini multò lucidiores super solem, &c. Nam homo etsi cognoscat alios, non tamen certam cognitionem de eis potest habere, quia non videt nisi ea quæ apparent: & ideò opus est ei testimonio aliorum. Christus autem certissimè cognoscit, quia intuetur cor: & ideò non erat ei opus, vt quis testimoniũ perhiberet de homine. Immò ipse testis est. Iob. 16. Ecce in cœlo est testis meus. Perfecta: quia non solùm quantum ad exteriora, sua cognitio se extendit. Et ideò dicit: Ipse enim sciebat quid esset in homine: idest, occulta cordis. Prouerb. 15. Infernus & perditio cordis coram Domino. Cyrillus Alexandrin. lib. 2. in Ioann. capit. 37. Eò quòd ipse nosset omnes, & quia opus ei non erat, vt quis testimonium perhiberet de homine (ipse enim sciebat quid esset in homine:) vero Deo solummodò, nec vlli creaturarum hæc dignitas attribuitur. Vnde Psalmista quoque dicit, Psalm. 32. Qui finxit sigillatim corda eorum, qui omnia opera eorum intelligit. Si ergo solus Deus, quæ sunt in cordibus nostris, intelligit, quomodo non erit verus Deus saluator, qui profunda & abdita cordium nouit? Quis enim hominum sciuit quæ hominis sunt, nisi hominis spiritus qui in ipso est? Quum igitur nullus sciat, solus Deus non ignorat: quoniam cum cæteris omnibus non connumeratur: de quibus iure nullus adicitur. Est enim extra numerum omnium Deus, nec quicquam eorum ignorat, quæ sub pedibus eius posita sunt. Viuus est enim sermo Dei & efficax (vt ait Paulus Hebr. 4.) & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens vsque ad diuisionem animæ ac spiritus, compagum quoque & medullarum, & discretor cogitationum cordis. Et non est vlla creatura inuisibilis in cõspectu eius: omnia autem nuda & aperta sunt oculis eius. Audit quippè omnia qui plantauit aurem, & considerat cuncta qui finxit oculum. Vnde Iob 42. ipse dicit: Quis est qui celat me consilium, continens autem verba in corde, putat me celare? Vt igitur natura Deum vnigenitum esse credamus, diligenter ab Euãgelista scriptum est, *non esse illi opus, vt quis testimonium perhiberet de homine. Ipse enim sciebat quid esset in homine.*

Cyril. Alex. — Deus omnia nouit.

Nicodemus à Christo docetur de hominis regeneratione ad salutem necessaria, sua exaltatione, Dei dilectione, fide & spe in ipsum: & vnde fiat, vt multi fidem hanc & spem reiiciant.

Matth.	Marc.	Luc.	IOAN. 3.
			ERAT autem homo ex Pharisæis, Nicodemus nomine, princeps Iudæorum. Hic venit ad Iesum nocte, & dixit ei, Rabbi, scimus quia à Deo venisti magister. nemo enim potest hæc signa facere quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo. Respondit Iesus, & dixit ei, Amen, Amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit denuò, non potest videre regnum Dei. Dicit ad eum Nicodemus, Quomodo potest homo nasci, cùm sit senex? nunquid potest in ventrem matris suæ iterum introire, & renasci? Respondit Iesus, Amen, amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aquà & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Quod natum est ex carne, caro est: & quod natum est ex Spiritu, spiritus est. Non mireris quia dixi tibi, Oportet vos nasci denuò. Spiritus vbi vult, spirat: & vocem eius audis, sed nescis vnde veniat, & quò vadat: sic est omnis qui natus est ex Spiritu. Respondit Nicodemus, & dixit ei, Quomodo possunt hæc fieri? Respondit Iesus, & dixit ei, Tu es magister in Israël, & hæc ignoras? Amen, amen dico tibi, quia quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur, & testimonium nostrum non accipitis. Si terrena dixi vobis, & non creditis, quomodo si dixero vobis cœlestia, credetis? Et nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo Filius hominis, qui est in cœlo. Et sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis: vt omnis qui credit in ipsũ, non pereat, sed habeat vitam æternam. Sic enim Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret: vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Non enim misit Deus filium suum in mundum, vt iudicet mundum: sed vt saluetur mundus per ipsum. Qui credit in eum, nõ iudicatur: qui autem non credit, iam iudicatus est: quia non credidit in nomine vnigeniti filij Dei. Hoc est autem iudicium: quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quàm lucem: erant enim eorum mala opera. Omnis enim qui malè agit, odit lucem, & non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius: qui autem facit veritatem, venit ad lucem, vt manifestentur opera eius, quia in Deo sunt facta.

Introductio. — Hesiodus.

IGNORANTIA quidem in omnibus vitiosa est: in his tamẽ excusari minimè potest, qui cæteros audire, & ab aliis doceri detrectãt. Ad quod Hesiodus, lib. de oper. & dieb. allusisse videtur, his verbis:

ἔργον δ' οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργίη δέ τ' ὄνειδος. id est,

Labor quidẽ nullum dedecus est. ignauia verò dedecus est.

Cle. Alex.

Vt enim non omnibus datum est adire Corinthũ, ita nec omnibus licuit ad doctrinæ alicuius apicẽ cõuolare. Hoc verò vitio vertimus, si quẽ pudeat ab aliis discere, ea maximè quæ ad animæ salutem, & Dei cultũ faciunt. Clem. Alex. l. 4. Strom. Dicũt, inquit, seruo aliquãdo sciscitanti, quidnã agens domino sit placiturus: respondisse Pythiã, Inuenies si quæsieris. Et ita sanè respõderi oportet iis, qui trã sferuntur omni vento doctrinæ, & ignorãt ea quæ sequuntur & affirmãt: Vt quia abstrusa omnia sunt, quæ de Deo, Christo, Ecclesia, sacramentis, cæterisq; omnib⁹ quæ fidẽ spectant, dicũtur, quærant, vt inueniant. Hoc nõ erubuit Nicodemus, etsi magister in Israël censeretur. Ideò venit ad Iesũ nocte, & ab eo profundissima nostræ fidei mysteria edoctus est. Narrauit Ioannes multos credidisse in nomine Christi, ex signis quæ ab illo fieri viderãt: & ne fortè ad fidẽ allectos tantũ arbitremur simplices & idiotas, ecce nobis virum spectatæ dignitatis & doctrinæ proponit, quẽ describit a secta, nomine, & statu. *Erat*, inquit, *homo ex Pharisæis Nicodemus nomine, princeps Iudæorũ.*

Summa.

Etymologia nominis.

Nomē ipsū nobis magnū gratiæ argumētū præsagiebat. Nā si ipsū ad Græcā etymologiā referas, Victorē populi sonare audies: sin verò ad Hebraicā analogiā reduxeris, Sanguinē innocentem significabit, à *Nebi Dam*. Et quidē vtraque interpretatio Nicodemo conuenientissima est. Nā & ille populū suū ferum & infidelē sua probitate & fide superauit: & innocentē sanguinem nactus est, per Christum renatus, & eius immaculato sanguine purificatus. Hic quidem primùm *ex Pharisæis erat*, ex illo hominum genere, qui sibi clauem scientiæ, & summam innocentiā A vendicabant: cùm interim cæci essent, & duces cæcorū (Matth. 15. & similes essent sepulchris dealbatis, quæ foris quidem speciosa videntur, intus autem fœtore plena sunt, Matth. 23.) Veruntamen hunc Deus ab hoc fermento secreuit, & speciali gratia donauit: siquidem non erat peruersi & obdurati animi. Chrysostomus homil. 23. in Ioan. Hic enim Christo opitulatur, Ioan. 7. Dicit enim: Lex nostra nō iudicat quemquam, nisi priùs audiat ab eo, & cognoscat quid faciat. Aduersus hunc indignati Iudæi dicebant, Interroga, & vide quòd Propheta ex Galilæa non surrexit. Hic etiam post passionem multum diligenB tiæ in sepulturā Domini corporis adhibuisse perhibetur. Ioan. 19. Venit enim, inquit, & Nicodemus, qui venerat ad Iesum nocte primùm, ferens mixturam myrrhæ & aloës, quasi libras centum. Hic nunc afficiebatur quidem Christo, non tamen vt oportebat, nec quo debebat animo, sed adhuc Iudaica imbecillitate detinebatur. Hic *princeps Iudæorum* nuncupatur, ἄρχων τῶν ἰουδαίων, id est, ex senioribus illis, & synagogæ præcipuis doctoribus, quales etiam dicebantur principes sacerdotum. Nam licet Romani à Iudæis potiorem iuris & gladij potestatem abC stulissent, manebat tamen penes illorum principes quędam illius ratio, in eiiciendis è synagoga, & requirendis blasphemis. Porrò & hoc mirum est, quòd Nicodemus & supercilium Pharisaicum, & principibus communem fastum deposuerit: nec ad se, vt alij quidam, Christum conuocarit, sed ad ipsum diuerterit. Hoc nimirùm videmus fastus esse argumentum in magnatibus, vt sibi velint non modò Christi ministros, sed & ipsum etiā Christum obsequi: nec illi ad Christi sacramenta properent, sed ipsa ad eos deferri velint, seposita omni necessitate, sed non nisi adiuncto contemptu maximo. *Hic venit ad* D *Iesum nocte*. Post personæ descriptionem, subiicit facti narrationem. Venit, inquit, ad Iesum, venit nocte. Cur verò ad Iesum venisset ipse Pharisæus, princeps, & solus venisset, nisi magnam de eo concepisset opinionem?

Cur venit no[cte].

Beda.

Beda in Io. Cupiebat enim secreta eius allocutione plenius discere secreta fidei, cuius aperta ostensione signorum, aliquatenus iam rudimenta perceperat. Cyrillus Alexandrinus lib. 2. in Ioan. capit. 41. Ita propensus ad fidem Nicodemus fuisse videtur, sed pudore improbo victus, & gloria hominum superatus, palàm accedere non audet: ita ambigua quadam sententia, & claudicante iudicio, vtrisque, vt dicitur, poplitibus laborat. Nam consciē- E tia quidem stimulis suis miraculorum magnitudine ad fidem eum pellebat: principatus autem Gentis suæ, ne palàm Christo adhæreret, facilè illi persuadebat: qui principatus detrimentum, calamitatem non paruam existimabant. Vtrumque igitur, & fidem scilicet, & gloriam hominum retinere cupiens, tenebris se commisit: quæ duplicitatem animi eius apertè accusant. Hîc vides quantum aliquando potestas temporalis, & illa honorum magnitudo detrimentum adferat: quam dum quisque in suo gradu saluam retinere contendit, ea quæ Dei, & propter salutis sunt, contemnit. Eapropter Christus consulebat, F vt vendantur potiùs temporalia, & pauperibus dentur, ne fortè dum illis adhæremus, à Deo recedamus. Sed &, vt scribit Sozomenus historiæ Ecclesiasticæ libro septimo, capit. 24. Ambrosius aliquando Theodosium illum magnum Romanorum Imperatorem admonuit, vt Ecclesiam ingressurus, regiam illam ambitionem seponeret: vt qui eum accederet, qui deponit potentes de sede, & exaltat humiles. Nicodemus ergo ad Iesum accedens, *dixit, Rabbi, scimus quia à Deo venisti magister*. Superius diximus dictionem Rabbi, honoris esse, usque tribui,

Cyr. Alex.

Ambitionem [...]

Sozomen.

quibus magna scientiæ copia & experientia suppetit. Vnde & Matth. 23. Christus hoc nomen Pharisæos summum duxisse notat. Amant, inquit, primos in cœnis recubitus, primas in conuentibus cathedras quærunt, & vocari in foro Rabbi. Hanc Hebraicam dictionem ad emphasim seruauit Ioannes. *Scimus*, ait. Ne fortè vnius hæc putetur esse sententia, in plurali loquitur, quòd multi hanc de Christo conceperint opinionem. Nec opinionem modò dixerim, sed & fidem. Non enim, ait, existimamus, putamus, sed scimus. Et in eam sententiam A non populum modò, sed & eos, quibuscum ille versabatur, principes & seniores venisse ostendit. Ioel. 2. Dedit nobis doctorem iustitiæ, & descendere faciet ad nos imbrem matutinum & serotinum. Esai. 30. Erunt oculi tui videntes præceptorem tuum, & aures tuæ audientes verbum post tergum monentis. Et quidem hanc scientiam, quam in Christo agnoscit, non acquisitam, sed infusam esse fatetur. Venisti, inquit, à Deo. Sic enim Spiritus Domini, quos vult, in se transformat, & ex imperitis peritissimos efficit. Interim tamen illum purum hominem agnoscit, non autem vt Dei filium, virtutem, B & sapientiam. *Nemo enim potest hæc signa facere quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo*. Itaque si tot tam signa fecerat Iesus, cùm ad eum Nicodemus venit, manifestum est omnia ab Euangelistis esse descripta: cùm præter aquæ in vinum conuersionem, & nundinantium eiectionem, nullum ab eo editum signum legamus. Et vide quid profuerint miranda illa opera, nimirùm, vt teste Aug. lib. 22. de ciuit. Dei. cap. 8. per ea mundus ad fidem induceretur. His enim argumētis Nicodemus Christum à Deo venisse coniicit. Nec ad dæmonum imposturas signa illa traducit, C quin potiùs à Deo certissimè proficisci fatetur. Sed cōtrà, Matth. 7. multi dicent in illa die, Domine, Domine, nónne in nomine tuo prophetauimus? Nónne in nomine tuo dæmonia eiecimus? Et ego confitebor illis, inquit Christus, quia non noui vos. Respondet Albertus Mag. in Ioan. miracula fieri ad conuersionem fidelium, siue illa à sanctis fiant, seu à peccatoribus. Pendet enim illorum virtus à Deo. Nec quidem dubium est aliquando fieri ad demonstrandam personæ sanctitatem, semper autem ad demonstrandam sanctitatem Ecclesiæ. Inde scilicet, & aliquando, per malos fiunt, in fide tamen Ecclesiæ. Et D ita Deus, qui per essentiam omnia replet, in alijs est per gratiam iustificantem, in alijs per operationem: quomodo est etiam in prauis Ecclesiæ ministris, ad perfectionem eorum quæ in Ecclesia sua instituit. Porrò in Christo fuit excellentius, & per vnionem hypostaticā, & naturalem. Verùm nondum ad hæc mysteria peruenit. Nicodemus. *Respondit ei Iesus, Amen. Amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei.* ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἄνωθεν, genitus fuerit desuper. Ita Cyrillus Alexandrinus, Theophylact. & Euthymius legunt. Verùm Latinus interpres sensum attendit: siquidem non E hîc de generatione priori & carnali, sed de regeneratione spirituali disseritur, vt ex consequentibus audientis. Theophylactus in Ioann. Videntur autem verba à Saluatore dicta, nihil alludere ad ea, quæ à Nicodemo prolata sunt: at si quis rectè peruiderit, rectè congruere inueniet. Quandoquidem Nicodemus humilem de Christo habebat opinionem, nempè quòd magister esset, & Deus esset cum illo: dicit ei Dominus, Meritò ita de me sentis. Nondum enim natus es supernè, hoc est, à spirituali natiuitate, sed carnalis es: & cognitio quam de me habes, non est spiritualis, sed animalis & humana. Ego F autem dico tibi, quòd nisi tu, & quisquis alius fuerit, supernè nati fueritis, & piam de me opinionem habueritis, extra regnum cœlorum estis. Natiuitas enim per baptismum, illuminationem præbens animæ, regnum Dei, hoc est, vnigenitum eius filium videre dat & intelligere. Nam sicut Dei sapientia filius est; ita & regnum quoque Dei dicitur. Hoc sanè regnum nemo videt, hoc est, intelligit, ô Nicodeme, nisi natus fuerit à Deo: atque ita etiā tu, quoniam nondum natus es spiritualiter, propterea non vides regnum Dei, sicut oportet: sed humilem opinionem de me habes. Cyrill. Alexand. lib. 2. in Io. cap. 40.

Multa signa a Christo edita.

Augustin.

Alb. Mag.

Qualis Christi virtus.

Theoph.

Quid sit nasci denuò.

Cyr. Alex.

Non igitur, ita vt putas, Nicodeme, pietatē ac fidem consequēris, nec nudis verbis adipisci iustitiam poteris. Non enim quicunque dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnū cœlorum Matt. 7. sed qui voluntatē patris mei facit, regnū cœlorū possidebit. Voluntas autē patris est, vt Spiritū sanctū homo suscipiat, & inaudito nouoq; modo regeneratus, cœlorū ciuis efficiatur. Euthy. in Ioā. Existimabat enim Nicodemus se nosse Deū, & rectè de eo sentire: sicut & multis contingit, qui superbia, & nimia propriæ sapientiæ præsumptione inflati, statim atque sacrum scripturarum librum attigerint, spondent se posse soluere signacula eius, & omnem difficultatem breui compendio euoluere; quales & ij sunt, de quibus conqueritur D. Hieronymus ad Paulinum. Ostendens autem Christus, quòd longè à veritate aberraret, ait, *Nisi quis renatus fuerit*, per regenerationē diuini baptismatis, *non potest* scire siue cognoscere eius dignitatem ac magnitudinem. Nec enim sapientiā humanā allata Prophetia est, sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines. Vnde & idem ipse spiritus necessarius est illi, qui ex Prophetis Christum colligere & intelligere voluerit. Sed etsi quis ipsum Christum audiat, etsi habeat verba ipsa, & profundissima mysteria, quæ sapiens quisque miretur: nondum tamen ad penitiorem eorum sensum & gratiam peruenit, donec Spiritu sancto illustretur. Itaque verbum *videndi*, ibi pro verbo cognoscendi positum est, & *regnum Dei*, pro gratia redemptionis humanæ, quæ per Christum dispensatur, interpretari oportet. Dicit autem hanc gratiam cognosci non posse, nisi à regeneratis. Et duas res præcipuè cognitu necessarias, & ab omnibus fidelibus notandas dicit. Vna est, cognosci non posse à quoquam mortalium, quæ ad regnum Dei nostrámque salutem pertinent. Altera est, ad cognitionem regni Dei requiri nouum hominem. Quid enim à semetipso habet homo, vt intelligere possit factorem suum, & apprehendere quæ Dei sunt? Augustinus lib. 22. de ciuit. Dei, capit. 22. Quid enim aliud, inquit, indicat horrenda quædam profunditas ignorantiæ, ex qua omnis error existit, qui omnes filios Adam tenebroso quodam sinu suscipit, vt homo ab illo liberari sine labore, dolore, timore nō possit? Inde fit, vt non cognouerit mundus per sapientiam Deum. Hinc est quòd Apostolus, Eph. 2. Eratis, inquit, aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Et lex spiritualis, ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato. Et 1. Cor. 2. Animalis homo non percipit quæ Dei sunt. Oportet igitur ipsum ex animali spiritualem fieri: quodquidem illi per regenerationem ex Spiritu sancto continget. Alioquin nihil philosophia, nihil prudentia, nihil humana hîc doctrina proficiet. Nā quicquid in homine ab ipso profectum est, in Deum militare videtur. Tertullianus lib. de præscript. contra hæretico. Philosophos patres hæreticorum vocat. Est in homine ratio, sed cæca. Est amor, sed sui ipsius, non ordinatus. Est timor, sed non Dei. Est gaudium & voluptas, sed in creaturis, nō in creatore. Est odium, sed omnium quæ carni aduersantur, non eorum quæ Deo displicent. Hæc omnia sunt innouāda, vt fiat homo Dei, & rerum spiritualium intelligens, diligens Deum & proximum, timens Dei, in Domino gaudens, & peccatum odio persequens. Est verò corpus infirmum, peccati seruum, quod & ipsum corruptibile animam aggrauat: ideò & corpus & animam, id est totum hominem regenerari in nouam creaturam oportet, vt particeps regni Dei efficiatur. Hæc Christus Nicodemo Pharisæo, qui fortè cum cæteris Pharisæis, propter longa studia, de Dei lege gloriabatur: vt quantumuis doctos deprimeret, & ab insolentia reuocaret: doceret autem in Domino gloriandum esse. Summa enim scientia, vt scribit Cyrillus Hierosolymitanus, illuminatorū Catechesi 6. est in rebus diuinis nostram ignorantiam profiteri. Cæterùm si verterimus dictionem ἄνωθεν pro denuò, ita secunda generatio intelligetur: & docetur, nec carnem nec sanguinem facere ad Dei cognitionē. Si verterimus, pro eo quod dicimus, desuper, vel è supernis, intelligemus ad hanc hominis regenerationem, nihil eorum quæ in mundo sunt, facere: nihil prodesse diuitias, censum, honores, scientias: sed requirendam esse virtutem desuper aduenientis Spiritus sancti in nos, Luc. 24. Quòd si ἄνωθεν idem est, quod ex integro, monebimur nihil in nobis esse, quod non purgandum sit. Hæc autem Christus cum assertione, *Amen, Amen*, bis repetita confirmat, ne quis fortè hîc sibi blandiatur, & pauci faciat quæ dicuntur; cùm omnium prima sit hæc meditatio, quòd non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, quasi à nobis, sed sufficientia nostra ex Deo sit. *Dicit*
A *ad eum Nicodemus. Quomodo potest homo renasci, cum sit senex? Nunquid potest in ventrem matris suæ iterum introire, & renasci?* Nicodemus adhuc carnalis & animalis, quæ spiritualia dicebantur à Christo, non intelligebat. Et ipse suum, immò communem omnibus morbum non agnoscebat, corruptionem illam nostræ naturæ, quæ reparatione per Messiam indigeat. Alioquin si idipsum sensisset, vtique & se peccatorem, & miserum confessus fuisset: & id quæsisset, quod Paulus Roman. 7. Infœlix ego homo, quis me liberabit à corpore mortis huius? Et tum audire meruisset id Pauli, Gratia Dei per Iesum Christū.
B Augustinus libro 14. de ciuitate Dei, capit. 1. A duobus enim primis (Adam & Eua) tam grande peccatum admissum est, vt in deterius eô natura mutaretur humana, etiam in posteros obligatione peccati, & mortis necessitate transmissa. Mortis autem regnum in homines vsque adeò dominatum est, vt omnes in secundā quoque mortem, cuius nullus est finis, pœna debita præcipites ageret, nisi inde quosdam indebita Dei gratia liberaret. Verùm cùm seipsum non agnoscat Nicodemus, id est, morbum suum, immò morbum cōmunem minimè sentiat, non mirum est, si neque medicum, nec remedium modò prolatum intelligat. Cæterùm quæstiones istæ quæ
C initium sumunt à Quomodo, & his similes, à carnalibus cogitationibus pendent. Vt si quis dicat, Quomodo potuit Deus incarnari? Quomodo è virgine nasci? Quomodo potuit pati? Quomodo in infernum descendere? Quomodo in sacrosancto Eucharistię sacramento verum corpus suum porrigere? Quomodo in cœlos sine ipsorum vlla disruptione penetrare? Hæc omnia stulta carnalium hominum sapientia in quæstionem vertit, quæ regenerati, & Spiritu sancto illustrati homines amplectuntur, & venerantur. Itaque rationi carnali innititur, quasi præter eam nihil Deus operari possit. Non hîc
D de olla Medeæ disserit, non de fontibus illis, aut fructibus, quos in iuuentam senes reuocare, mendax finxit antiquitas: sed vnicum sibi regenerationi medium superesse existimat, nimirùm vt quis in ventrem matris regrediatur. Hæc autem, ait, quomodo possunt fieri? *Respondit Iesus, Amen Amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei.* Hæc, & quæ sequuntur, faciunt ad prædictorum explicationem. Et hîc quidem repetit dictionem ἄνωθεν, denuò: quoniam non simpliciter nasci, sed denuò nasci intelligit. Ad emphasim autem rei maximè seriæ, vt suprà,
E etiam nunc iusiurandum adiicit. *Amen Amen*, id est, in veritate, in veritate dico tibi. Tam necessaria enim est doctrina hæc, vt nisi illam obseruemus, regni Dei participes effici non possimus. Et quoniam modum renascentiæ illius requisiuit Nicodemus, idcircò & illum explicat: quasi dicat. Cyrillus Alexandrinus libro secundo in Ioann. capit. 42. Nam cùm non simplex, sed compositus ex corpore sensibili, & intellectuali anima homo sit, duplici quodam ad generationem indiget modo, qui duplicitate sua ad vtrumque possit accommodari.
F Spiritu enim sancto spiritus hominis, aqua verò corpus sanctificatur. Quemadmodum enim viribus ignis intensiùs aqua calefacta, non aliter quàm ignis vrit: sic Spiritus sancti operatione, ad diuinam aquæ reformantur virtutem, qua baptizati corpus abstergunt. Cyrillus Hierosolymitanus Cathechesi 3. Qui itaque in aquam descensurus es, non aquæ simplicitati mentem adhibe, sed Spiritus sancti virtute, salutem suscipe. Nam sine vtrisque ad perfectionem deduci non poteris. Non ego sum qui dico, sed Dominus Iesus Christus, ille qui huius rei potestatem habet. Nisi quis, inquit, re-

Margin notes: Euthy. — Hierony. — A quibus possit Christus cognosci. — August. — Tertull. — Cyr. Hier. — Augustin. — Quærere quomodo, signum infidelitatis est. — Cur aqua & Spiritu sancto indigeamus. — Cyri. Alex. — Cyr. Hier.

Nemo ſalua tur ſine baptiſmo.

natus fuerit deſuper: & addit, ex aqua & Spiritu, non poterit intrare in regnum Dei. Neque ſi quis aqua baptizetur abſque ſpiritu, perfectam habet gratiam. Neque ſi quis etiam benè compoſitus, probiſque ſit moribus, non recipiat autem ſignaculum per aquam, intrabit in regnū cœlorum. Audax eſt hic ſermo, ſed non meus. Ieſus enim eſt, qui hanc tulit ſententiam. Cuius rei ex ſacra ſcriptura accipe demonſtrationem. Cornelius erat vir iuſtus, & Angelorum viſione dignus habitus. Cùm tamen columnam bellam in cœlo coram Deo ſuas orationes & A eleemoſynas conſtituiſſet, venit Petrus, & ſpiritus infuſus eſt credentibus, & locuti ſunt linguis diuerſis, & prophetabant. Et tamen poſt hanc ſpiritus gratiam, dicit ſcriptura: Præcepit illis Petrus, vt in nomine Domini Ieſu Chriſti baptizarentur, vt anima per fidem regenerata, & corpus per aquam, ſuſciperet gratiam. Eandem ſententiam habet Gregorius Nanzanzenus Orat. in ſanctum baptiſma: *Gre. Nanz.* Nam quoniam, inquit, duabus partibus, hoc eſt, anima & corpore conſtamus, quarum altera in aſpectum cadit, altera oculorum ſenſum fugit: duabus quoque rebus conſtat baptiſmus, aqua ſcilicet ac ſpiritu, illa B viſibiliter & corporaliter accepta, hoc verò incorporeo & inuiſibili modo concurrente: illa figurali, hoc verò & penitiſſimos animi ſinus purgante: Qui primæ natiuitati opem & adiumentum ferens, ex veteribus nouos, ex humanis diuinos efficit, abſque igne nos rurſus conflans, & abſque confractione rurſus effingens. Gregorius Niſcenus in maiore Catechetico, cap. 33. *Greg. Nyſſ.* Qui verò fieri poteſt, dixerit aliquis, vt oratio, diuinæque virtutis inuocatio, quæ fit in aqua, eos qui ſacris initiantur, ad vitam introducat? Aduerſus quos, niſi validè refractarij ſint, vnica ſimplex ratio ſufficit, vt ad noſtri cōſenſum dogma- C tis deducātur. Nam viciſſim ab eis quæremus, cùm nemo ſit, qui modum ignoret, quo caro generatur, qui fiat, vt id in hominem euadat, quod eo conſilio eiicitur, vt animali conſtituendo ſubſeruiat. Atqui nulla id ratione nititur, qua probabile fieri vllo modo poſſit. Quid enim hominis definitioni commune eſt, ſi cum quantitate illa conferatur, quæ in eo apparet? Siquidem homo rationis & intellectus eſt particeps, mentiſque capax & ſcientiæ. Illud autem humida quadam qualitate conſtat, nihilque amplius quod oculis obiicitur, cogitatio noſtra compre- D hendit. Quod igitur nobis ab illis reſpōderi par eſt, dum quærimus quonam modo perſuaderi poſſit, hominem ea ex re conſtitui; idem nos quoque de regeneratione, quæ aqua & ſpiritu fit, interrogati reſpondebimus. Illic enim quilibet eorum, quos interrogauerimus, in promptu reſpondere queat, diuina virtute fieri, vt illud in hominem euadat, qua quidem abſente illud motu prorſus & actione priuatur. Si ergo illic homo non re ſubiecta conſtet, ſed id quod oculis obiicitur, in hominis naturam diuina virtute tranſit, extremæ hoc inſcitiæ fuerit argumentum, ſi tantam in ea re Dei virtutem eſſe atteſtemur, E eandémque hac in parte debilitari, quia minus ſuam voluntatem expleat, exiſtimemus. *Obiectionum confutatio.* Quid commune eſt, inquiunt, aquæ cum vita? Quid verò commune, vt hoc eis viciſſim obiiciamus, humiditati cum imagine Dei? At illic nihil eſt, quod ab hominum opinione abhorreat, vt humiditas, Deo ita volente, in animal præclariſſimum tranſmutetur. Idem & hac in re dicimus, mirum non eſſe, ſi diuinæ virtutis præſentia id ad incorruptionem diſponat, quod in natura corruptioni obnoxia natum eſt. Fulbertus Epiſc. Carnotenſ. Ep. 1. ad Adeodatum. *Fulbertus.* Quid enim, inquit, ad fidem venientes perficere arbitramur, ſi F nihil vltra quàm viſibilibus motibus agitur, regenerantis gratiæ præſtet effectus? Scimus, & verè ſcimus, nos prima natiuitate pollutos, ſecunda natiuitate mundatos: prima natiuitate captiuos, ſecunda natiuitate liberos: prima natiuitate terrenos, ſecunda natiuitate cœleſtes: primæ natiuitatis vitio carnales, ſecundæ natiuitatis beneficio ſpirituales: per illam filios iræ, per iſtam filios gratiæ. Proinde quicquid prauum quiſque concipit aduerſus ſacri baptiſmi reuerētiam, ſciat refundi iniuriam in eum, qui ait, Ioan. 3. Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu, nō poteſt introire in regnū Dei. Salutaris igitur diſciplinæ gratia eſt baptiſmi rationem noſſe, vel cauſam, ſicut Apoſtolus ait, Rom. 6. Si enim mortui ſumus cum Chriſto, credimus quia ſimul viuemus cum Chriſto. Commori enim Chriſto & ſepeliri, ad hoc tēdit, vt cū illo reſurgere poſſimus, & cum illo viuere. Sed dicis mihi, Quomodo hoc quod ad defunctos pertinet, in viuētibus impleri? Dominus noſter Ieſus Chriſtus beneficia nobis ſua pro noſtra ſalute cōmendans, & ſolicitè ſenſibus noſtris memoriā ſuæ mortis & ſepulturæ atque etiā reſurrectionis inſculpēs, ineffabilia contulit baptiſmi munera, *Baptiſma eſt ſepulchrum.* A per quæ ſuperueniente primæ originis fine, ei cōmortui, & intra ſacrū gurgitem cōſepulti, demerſi reſurgeremus, vita emergēte criminibus. Vide quid agit artifex miſericordiæ. Tale ſibi inuenit tumuli genus, quo ſciret peccata ſepelire, & peccatorē neſciret obruere: vt deſcēdēte homine in fontē tanquā in ſepulchrum, delictorum reus exiret ad portū, ſola paterētur delicta naufragiū. Proinde aqua & Spiritus ſociantur cauſis, ſed beneficiis ſeparantur. Requiritur ſanè in baptiſmatis ſacramētis, aqua propter ſepulturam Spiritus ſanctus, propter vitam æternam. Remoue B creatoris nomen, & nō habet creatura quod præſtet. *Chriſtus in baptiſmo operatur.* Hæc ſimilitudines mortis imitatur, ille veritatē ſalutis operatur. Sed fortaſſè ad credendum propoſitis mens titubat, niſi teſtimoniorū ſequatur authoritas. Audi igitur Apoſtolum ad Rom. 6. An ignoratis, quia quicunque baptizati ſumus in Chriſto, in morte ipſius baptizati ſumus? Cōſepulti enim ſumus cū illo per baptiſmum in mortem: vt quomodo Chriſtus reſurrexit à mortuis per gloriam Patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Et cùm dixiſſet, Conſepulti magnificè, adiecit: Si, inquit, complantati facti ſumus ſimilitudini mortis eius, ſimul & reſurrectio- C nis erimus. Sicut ergo Dominus noſter Ieſus Chriſtus tribus diebus & tribus noctibus corporaliter ſub terræ ſepulchro conditus fuiſſe deſcribitur, & homo ita ſub cognato terræ elemento trina vice demerſus operitur, ac ſic vitalis imitatione myſterij, dum demergitur, ſepelitur: dū educitur, ſuſcitatur. Inter hæc quid ad hæc aqua, & quid ſanctus ſpiritus operetur, aduerte. Aqua velut morientem deducit in tumulum, Spiritus ſanctus velut reſurgentem perducit ad cœlum. Vtrum verò homo baptizet, an Deus, ratio ipſa declarat. Nam cùm peccatore bapti- D zante peccata donentur, dum nonnunquam criminoſo baptiſmi myſterium celebrante crimina remittuntur, hic homo qui videtur conferre quod non habet, vtique tanti muneris non author, ſed miniſter intelligitur. Vnde etiam ipſe Baptiſta ſanctiſſimus ait: *Chriſtus in nobis baptizat.* Qui me miſit baptizare, ipſe mihi dixit: Super quem videris Spiritum ſanctum deſcendentem, & manentem ſuper eum, hic eſt qui baptizat in Spiritu ſancto. Quod nimirùm ipſa baptizātis verba patenter inſinuant: cùm baptiſmi ſacra munera, non à ſe arrogārent dari, ſed ab ipſo Deo authore proferrent, ſub verbis huiuſmodi: Deus qui te regenerauit ex aqua & Spiritu ſancto, ipſe te liniat chriſmate ſalutis. Ope- E ratur igitur Chriſtus hanc & ſanctificationem, & regenerationem: ideò illius, nō autem cuiuſlibet hominis virtus attendenda eſt: & ſeu videris aquam, ne tu illi immoreris, ſed agnoſce Spiritum ſanctum perficientem, agnoſce & Chriſtum ipſum operantem hæc omnia. Athanaſius lib. de incarnat. Verbi Dei, eiúſque corporali ad nos *Athanaſ.* aduentu, hanc regenerationem noſtram, velut effectum ſeu fructum Chriſti aduentus aſſignat: Ideò ſcilicet eum incarnatum eſſe ſcribit, vt & nos per illum ad Dei imaginem repararemur. Itaque, inquit, Dei ratio ipſa aduenit, ipſa imago Patris: vt hominē, qui ad imaginem Dei figu- F ratus erat, recuperaret. Et ideò ad regiones noſtras profectus eſt, vt hominem denuò reficiat. Vnde & dixit, Niſi quis renatus fuerit: non his verbis natiuitatem ex fœminis inſinuans, ſed animam, quæ renaſcitur & inſtauratur ſecundum imaginem Dei. Tertullian. lib. de reſurrectione carnis. *Tertull.* Caro abluitur, vt & anima ſanctificetur. Quòd ſi quis curioſiùs requirat, cur in aqua potiùs quàm alio elemento hoc myſterium inſtitutum ſit, præter ſuperiores rationes etiam & illæ audiendæ ſunt, quas Cyrillus Hieroſol. affert Catecheſi illuminatorum 3. *Cyr. Hier.* Magnum, inquit, eſt aqua, & ex quatuor elementis pulcherrimum.

Aquæ commendatio.

Angelorum habitaculum est cœlum: atqui ex aquis sunt cœli. Terra est hominum locus: atqui ex aquis etiam terra. Et ad omnem rerum creatarum sex illis diebus distinctionē, spiritus Domini ferebatur super aquas. Principium mundi aqua, principium Euangelij Iordanis: liberatio Israëlis a Pharaone per mare facta est: & liberatio a peccatis mūdi, per lauacrum est aquæ in verbo Dei.

Aqua in fœderibus.

Vbicunque aliquod fœdus inter Deum & homines, ibi & aqua. Post diluuium fœdus percussum est cum Noë: fœdus & cum Israële in monte Sina. Verùm hæc non sine aqua, & lana rubea, & hyssopo. A Helias assumptus est, sed non sine aqua. Priùs enim transiuit Iordanem, deinde in cœlum raptus est. Priùs abluitur summus sacerdos factus.

Symbola baptismi.

Quomodo enim susciperetur pro alijs oraturus, qui nondum per aquam purificatus esset? Symbolum baptismi erat labrum in tabernaculo positum.

Chrysost.

Chrysostomus homil. 24. in Ioann. Hoc igitur quod Dominus ad Nicodemum dixit, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, tantundem valet, ac si diceret, Aliam, Nicodeme, generationem dico quàm carnalem. Quid hanc naturali subijcies necessitati? Alius partus hic & B excellentior nihil cum terrenis communicat. Nomine tantùm hæc generatio conuenit, re longè differt. Remitte communem consuetudinem: alium partum induco, quo homines renasci volo: alium generationis modum affero.

Non quærenda ratio a qua in baptismate.

Formaui ex terra & aqua, non vtile vas euasit, sed deterius factum est: non amplius aqua & terra fingendum est, sed aqua & spiritu. Quòd si quis interroget, quomodo ex aqua: rursus ego illum, quomodo ex terra. Quomodo lutum transiuit in aliam materiam? Quomodo viuus species subiectum (terra enim sola erat) varia & diuersa effinxit? Vnde ossa, neruι, arteriæ, venæ? vnde membrana, & vasa organica? vnde hepar, splen, cor? vnde cu- C tis, sanguis, phlegma, cholera? vnde tot operationes, tot colores?

A simili argumentum.

Hæc enim non terræ sunt, neque luti. Quomodo terra accepto semine germinat, caro acceptū corrumpit? Quomodo terra commissa nutrit, caro his nutritur non nutrit? Terra collecta aqua vinum facit: terra id sæpenumerò acceptum in aquam vertit. Vnde igitur caro ex terra est, cùm contrariam terræ operationem ostendat? Sanè ratione inuenire non possumus, fide sola possimus. Quòd si quæ quotidie videmus & tangimus, fide indigent, quanto magis arcana illa & spiritualia? Nā quem- D admodum terra inanimata, immobilis, diuina voluntate ad tanta miracula producenda vires accepit: ita spiritu & sensibili aqua omnia hæc admirabilia, & humanam excedentia cogitationem facilè exoriuntur. Noli igitur, quoniam hæc non vides, diffidere.

Non argumento C[illegible] Nicodemum docet.

Neque enim animam vides: tamen animam esse, & eam te habere, & aliquid præter corpus esse non dubitas. Verùm Christus non hoc, sed alio exemplo Nicodemum allicit: siquidem anima incorporea est. Nicodemus verò adhuc cogitationibus crassioribus versabatur. Medium igitur adduxit exemplum, quod non ad solidi corporis naturam, ne- E que ad incorpoream ascendit, hoc est venti impetus, & primùm ab aqua orditur, quæ tenuior est quàm terra, crassior quàm ventus. Quemadmodum enim in principio, huic elemento terra subiecta est, totum autem opificis Dei fuit: ita hoc in loco elementum aqua subijcitur, veruntamen totum spiritalis est gratiæ: & tunc quidem in animam viuentem factus est homo, nunc in spiritum viuificantem.

Necessitas huius sacramenti.

Tanta verò huius est sacramenti necessitas, vt sine eo saluari minimè possimus. Generalis enim & exclusiua est hæc sententia, Nisi quis renatus fuerit ex a- F qua & Spiritu sanctu, non intrabit in regnum Dei.

Chrysost.

Chrysostomus homil. vigesimaquarta in Ioannem. Ego verò, inquit, hoc tam necessarium iudico, vt aliter quis saluus esse non possit.

August.

Augustinus libro 1. de peccat. meritis & remiss. cap. 23. Quis Christianorum ferat, cùm dicitur ad æternam salutem posse quemquam peruenire, si non renascatur in Christo? Et tom. 2. Epist. 108. ad Seleucianum: Sicut antiqui iusti, si non circuncidérentur (antequam lex circuncisionis esset promulgata) non erat eis peccatum: postea verò quam iussit Deus vt circunciderentur Abraham, eiúsque posteritas, tam si non fieret, graue peccatum fuit: sic etiam Dominus Christus in Ecclesia sua sacramentum noui Testamenti pro circūcisione carnis, sanctum baptismum dedit, & apertissimè dixit, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non intrabit in regnum cœlorum.

Sine baptismo nemo ingreditur.

Iam necessitas eius posita est. Hinc nos ad quæstionē delabimur, quæ de paruulis moueri potest, An illos necessariò baptizari oporteat, maximè cùm ex parentibus fidelibus nati sint: & an nō baptizati, excludantur à regno cœlorum.

Quæstio de paruulis non baptizatis, an excludantur a regno.

Et vtraque sanè quæstio ex simplicitate verborum istorum soluitur. Non e- A nim dixit Christus, Nisi quis filius patris infidelis: sed generaliter omnes inclusit, simpliciter dicens, Nisi quis, cuiuscunque scilicet patris filius. Sed & generalis ista sententia & absoluta nullam patitur exceptionem, cùm adijcit, *Non ingredietur in regnum cœlorum.*

August.

Augustinus sermone decimoquarto de verbis Apostoli. At verò sancti, inquit, de sancto nasci debuerunt: quia, sicut dicit Apostolus (1. Corinth. 7.) alioquin filij vestri immūdi essent, nunc autem sancti sunt. Et quomodo hoc accipis? Quomodo intelligis de fidelibus natum ita sanctum, vt baptizari non debeat? Multi enim sunt modi sanctitatis, & mul- B ti modi sunt sanctificationis. Non enim omne quod sanctificatur, ad regnum cœlorum mittitur. De esca nostra dixit Apostolus, 1. Timot. 4. Sanctificatur per verbum Dei & orationem. Nunquid quia esca nostra sanctificatur, non scimus quò mittatur? Est ergo aliquis sanctificationis modus, qui non pertinet ad perceptionem salutis. Sed & 1. Corinth. 7. sanctificatur vir infidelis in vxore: nunquid quia ibi aliquis est modus, quo vir infidelis sanctificatur in vxore fideli, ideò iam securitatem debet accipere quòd in regnum cœlorum intraturus est, & non baptizandus, non regenerandus, non Christi san- C guine redimendus? Quomodo ergo sanctificatur vir infidelis in vxore, & tamen perit si non baptizetur: sic & filij fidelium, etsi ad quendam modum sanctificati sint, pereunt tamen si non fuerint baptizati. Interim tamen non dicit, Damnabitur, cruciabitur: sed, nō ingredietur in regnum cœlorum.

Idem.

Ad priorem quæstionem respondet Augustinus, libro secundo contra Pelagianos, de peccatorum meritis & remiss. cap. 28. Si quis, inquit, adhuc mouetur, quare baptizentur qui iam de baptizatis nascūtur, hoc breuiter accipiat.

Nemo renascitur in suo parente.

Sicut generatio carnis peccati per vnum Adam in condemnationem trahit omnes, qui eo D modo generantur: sic regeneratio spiritus gratiæ per vnū Iesum Christum, ad iustificationem vitæ æternæ ducit omnes, qui eo modo prædestinati regenerantur. Sacramentum autem baptismi, profectò sacramentum regenerationis est. Quocirca, sicut homo qui non vixerit, mori non potest, & qui mortuus non fuerit, resurgere nō potest: ita qui natus non fuerit renasci nō potest. Ex quo cōficitur, neminē in suo parente renasci potuisse nō natum. Oportet autem vt si natus fuerit, renascatur: quia nisi quis natus fuerit denuò, nō potest videre regnum Dei.

Idem.

Oportet igitur, vt sacramento regenerationis, ne sine illo malè E de hac vita exeat, etiam paruulus imbuatur. Et paulò pòst: Neque illud fallat, quòd si nec parenti post conuersionem obsunt propria peccata, quantò magis, inquiunt, filio eius obesse non possunt? Sed qui hoc sentiunt, non attendunt, quia sicut parenti, per hoc quòd spiritu renatus est, propria peccata non obsunt: ita qui illo natus est, nisi eo modo renascatur, quæ à parente tracta sunt, oberunt. Quia & innouati parentes, non ex primitiis nouitatis, sed ex reliquijs vetustatis carnaliter gignūt: & filij ex parentum reliqua vetustate, toti vetusti, in peccati carne propagati damnationem veteri homini debitam, sacra- F mento spiritualis regenerationis, & renouationis euadunt. Ex hac D. Augustini sententia, non modò priori, sed & posteriori quæstioni satisfactum est. Non enim tātùm intelligimus baptisma paruulis etiam fideliū, & baptizatorum filiis esse necessarium: sed & adeò necessariū esse, vt sine illo regnum cœlorum ingredi minimè possint.

Baptismus sanguinis.

Verùm fortè etiam obijcietur, quòd prosit sanguis effusus, & vicem baptismi suppleat: vtique si pro nomine Christi fundatur: quomodo innocentibus illis paruulis contigit, quos tyrannus Herodes trucidauit. At verò

baptisma flaminis in paruulis locum habere non potest, cùm in iis tantùm intelligatur, qui propria quidem volũtate feruntur ad baptismum, sed morte occurrente intercipiuntur. Iam cùm nec propriam voluntatem habeant paruuli, nec intentionem propriam, nec eorũ sanguis pro Christo fundatur, nec aqua aspergantur in nomine Domini: reliquum erit, vt in baptizatorum numerum nõ reponantur: & per consequens, excludantur à regno cœlorum. Aug. to. 2. Epist. 28. ad Hieron. Damnari animas, inquit, si sine baptismo de corpore exierint, & sancta scriptura, & sancta testis est Ecclesia.

A Et serm. 14. de verb. Apost. Certè habere non potest vitam æternam, qui non baptizatur: non erit in dextra, id est, in regno non erit. Fulgentius de incarn. & gratia Iesu Christi, cap. 30. Ipsa, inquit, Dei gratia infantes neque volentes, neque nolentes redimit, quæ maiores illuminando, volẽtes ex nolentibus facit. Et hoc in paruulis salutis opus, sine propriæ voluntatis assensu, gratia Dei operante perficitur: quod bonæ voluntatis exordio diuinitùs dato in maioribus inchoatur, vt opere solius gratiæ, voluntas quæ mala fuit, fiat bona: & deinceps gratiæ secum operãti, seruitiũ obe-

B dientiæ operatricis exhibeat. Sic autem Deus crudelis nõ est in infantibus damnandis, quibus baptismatis beneficiũ non tribuit, sicut iniustus non est in maioribus, cùm bonam non donat voluntatem. Et sicut illos voluntas sua mala, sic istos iure puniri facit origo damnata. Deus autem in hominibus nec maculam vitiatæ originis, nec malitiã condidit propriæ voluntatis. Itaque iam recurrendum erit ad diuinam misericordiam & gratiam, siquidem aliquis per baptisma eluitur: quòd si baptizatus non est, nec hoc ei remedium superinductum, ne medicũ accusa qui fontem aperuit, qui gratiam porrexit: sed iustæ dãna-

C tionis rationem ab ipsa peccatrice & rea creatura accipe. Siquidem nascimur omnes filij iræ, & in iniquitatibus concepti sumus, à quibus non nisi per Christum elui possumus. Hic est enim, qui lauit nos in sanguine suo, & reduxit in sortem sanctorum. August. Epist. 157. ad Optatum, de origine animarum, & Pelagianis idem cõfirmat. Illa, inquit, salua sit fides, qua credimus nullum hominem, siue maioris, siue paruulæ quamlibet, & recentis ætatis, liberari à contagione mortis antiquæ, & obligatione peccati, quod prima natiuitate contraxit, nisi per vnũ

D mediatorem Dei & hominũ, hominem Christum Iesum. Verùm requiritur, qua pœna plectantur infantes non baptizati. Theologi pœnam damni seu carẽtiam diuinæ visionis vocant, exilium illud à regno cœlorum & æterna beatitudine: pœnam autem sensus, ignem, fletum, stridorem dẽtium, & damnationem illam æternam, qua afficiũtur dæmones, & quotquot cum illo torquentur. Atqui pœnam sensus deputant propriis, iisque mortalibus peccatis: pœnam damni verò, iis qui gratiæ Christi participes minimè fuerint. Ergo torquentur in inferno damnati propter propria peccata: priuantur autem fruitione glo-

E riæ, quia se à Christo seiunxerunt. Atqui paruuli nõ peccarunt ipsi suo facto, etsi peccatum originale cõtraxerint à parentibus. Ideò non torquentur pœna sensus. Sed quia Christi participes non effecti sunt, ideò & à Christi gratia & gloria excluduntur: & ideò priuantur visione diuina. Gregorius Nanzanz. Orat. in sanctum baptis. Pueri, inquit, non baptizati, nec cœlesti gloria, nec suppliciis à iusto iudice afficiuntur: vtpotè, qui licet baptismo consignati non fuerint, improbitate tamen carent: atque hãc iacturam passi potius fuerint, quàm fecerint. Neque enim quisquis dignus supplicio non est, protinus honorem quoque meretur: quemadmodũ nec quisquis honore in-

F dignus est, statim etiam pœnam promeretur. Ex hac Gregorij Theologi sententia facilè colligimus, quid paruuli patiantur, non suscepto baptismate. Non patiũtur supplicia, sed neque etiam honore gloriæ donantur. Itaque si quis dixerit, quorsum nõ baptizatus excludatur, dicendũ est: quia hoc tantùm honore digni sunt, qui Christo sunt consignati. Honor autem hic è mera Dei gratia pendet. In hoc ergo Dei iustitia manifestissima est, quia nõ damnat suppliciis eum qui non peccauit: sed neque honorat sua illa gloria eum, qui neque credidit, neque Christo renatus est. Nicetas in Greg. Nanz. Orat. de sancto baptismate. Qui, inquit, ætatis puerilis ignorantia, aut necessitate, ac vi aliqua maiore, baptismi expertes manserunt, vt quidem signaculo carentes, cœlesti gloria non fruentur: vt autem minimè mali suppliciis non afficiẽtur. Tres enim, vt opinione assequor, gradus existunt: Vnus eorũ, qui supernis deliciis perfruũtur: alter eorum, qui suppliciis æternis excruciantur: medius eorum, qui nec cœlestis regni voluptates, nec pœnis vllis torquentur, in quo & pueruli, qui baptismo perfusi non sunt, constituentur.

A Augustinus lib. 1. contra Pelag. de peccatorum mer. & remiss. cap. 16. Potest rectè dici, paruulos sine baptismo de corpore exeuntes, in damnatione omnium mitissima futuros. Multùm autem fallit, & fallitur, qui eos in damnatione prædicat nõ futuros: dicẽte Apostolo, (Rom. 5.) Iudicium ex vno delicto in condemnationem. Idẽ lib. 5. contra Iulian. Pelag. cap. 8. Ego, inquit, non dico paruulos, sine Christi baptismate morientes, tanta pœna esse plectendos, vt eis non nasci potiùs expediret: cùm hoc Dominus non de quibuslibet peccatoribus, sed de scele-

B stissimis, & impiissimis dixerit. Si enim quod de Sodomis ait, & vtique non de solis intelligi voluit, alius alio tolerabiliùs in die iudicij punietur: quis dubitauerit paruulos non baptizatos, qui solùm habẽt originale peccatũ, nec vllis propriis aggrauantur in damnatione omniũ leuissima futuros? Quæ qualis & quanta erit, quàmuis definire non possim, non tamen audeo dicere, quòd eis, vt nulli essent, potiùs expediret. Verùm rursus adhuc quæritur, Num patres illi antiqui Testamenti sine baptismo in cœlorum regnum admissi sint per Christum. Respondetur à D. Thoma: quòd illud in figura acceperunt. nec

C adhuc fuerat baptismi sacramentum promulgatum. Ideò satis illis erat figura, & fides in Christum. Cæteri votum habent, qui aut sanguine suo aut spiritu baptizãtur: sed, vt diximus, votum in paruulis esse non potest. Terret igitur nos primùm hæc sententia, *Nisi quis renatus fuerit:* sed altiùs Dei iustitiam requirentes, rapit & hæc nos Pauli meditatio: O altitudo sapientiæ & scientiæ Dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius! *Quod natum est ex carne, caro est: & quod natum est ex Spiritu, spiritus est.* Euthymius in Ioannem. Non carnalis, inquit, generatio est, sed spiritualis. Nam quod ex carne natum est, carnalis

D est progenies: quod autem natum est ex Spiritu, spiritualis generatio est. Carnalis itaque natiuitas est sensibilis, spiritualis autem est intellectualis: nec oportet id quod intellectuale est, sensibiliter, neque humano modo opus quod diuinum est, indagare. Siquidẽ ex quo prior generatio facta est inutilis, data est secunda regeneratio excelsior & honorabilior. Dei opus est prior, Dei opus est & posterior: Deus enim spiritus est. Quum igitur audieris quòd spiritus regenerat, ne modum quæras. Nã si incõprehensibilis est in vtero formatio, longè incomprehensibilior est quæ in aqua fit. Quòd si de illa non ambi-

E gimus, omnipotenti Dei sapientiæ credẽtes: de hac multò magis credere oportet. Sicut autem in prima hominis formatione, subseruiuit terræ elementum, cùm vniuersa essent in manu creatoris: ita & nunc subseruit aquæ elementum, cùm vniuersa sint in voluntate spiritus. Quòd si me interroges, quare nũc aqua: è diuerso te interrogabo, quare nunc terra. Poterat siquidem tunc sine terra homo fieri. Porrò sicut accessit Verbũ ad elementũ terræ, & factus est homo: ita accedit Verbum ad elemẽtum aquæ, & idem regeneratur. Thomas Aquinas lect. 1. in cap. 3. Ioã. præter hanc Euthymij demonstrationẽ, ostendit Christum his verbis probasse regenerationem spiri-

F tualibus omnibus, qui regnũ cœlorũ ingredi voluerint, esse necessariam. Ratio enim talis est. Nullus potest peruenire ad regnum Dei, nisi spiritualis efficiatur. Talis autem fieri nemo potest, nisi per Spiritum sanctũ. Oportet igitur vnumquemque regenerari ex spiritu, 1. Cor. 15. Primus homo de terra terrenus: secundus autẽ de cœlo, cœlestis. Cæterùm præpositio Ex, aliquando significat causã materialẽ, vt si cultellũ ex ferro dixerim: quãdoque efficiẽtem sicut domus ex ædificatore esse dicitur. In hac verò sententia, quod natum est ex carne, materiam dicit:

sed

Marginal notes, left: *Quid si ... non baptizati & mortui, non reponuntur in baptizatorum numerum.* — August. — Fulgentius. — *Deus non est crudelis.* — August. — *Pœna infantium non baptizatorum.* — Greg. Nãz. — *Pœna damni que.* — *Cur non baptizati excludantur à beatitudine.*

Marginal notes, right: Nicetas. — August. — Idem. — *Obiectio.* — Euthym. — *Argumentũ, quo baptismi virtus cõcluditur.* — Tho. Aqu.

Basil. Exempli explicatio.

sed in hoc, quod natum est ex spiritu, causam efficientem indicat. Basilius hom. de baptismo: Ita carnalis natiuitatis serie, inquit, exempli vice proposita ex re manifestiore, pietatis dogma clarè & verè discimus, quòd quemadmodum tale aliquid est, quale & id, ex quo idipsum natum est: ita & nos necessariò, ex spiritu natos spiritum fieri. Spiritum dico, non secundum immensam illam, & humano sensui incomprehensibilem Spiritus sancti gloriam: sed secundum eam, quæ in diuisione charismatum Dei, per Christum ipsius, vnicuique ad vtilitatem facta, & in illorum omnium operatione per ænigma cõspicitur. Quod manifestum fieri probat per fructus Spiritus, quæ sunt pax, patientia, longanimitas, &c. Vnde & Paulus: Si spiritu viuimus, inquit, spiritu & ambulemus. Quia & spiritus confirmat internum hominem, vt dicere possimus, Nostra conuersatio in cœlis est. Nam licet corpus in terra, tanquam vmbram aliquam circunferamus, animam tamen cum cœlestibus agentem constituamus: deinde & ab illis, qui in terra nobiscum agunt, secedentes, cum Dauide dicamus: Eum qui occultè proximo suo detrahit, persequebar: cum superbo oculo, & insatiabili corde, cum hoc non edebam. Oculi mei ad fideles in terra, vt illos mecum habitare faciam. Augustinus tract. 11. in Ioann. Spiritualiter ergo nascimur, & in spiritu nascimur verbo & sacramento. Adest spiritus vt nascamur: spiritus inuisibiliter adest vnde nascaris, quia & tu inuisibiliter nasceris. Cyrillus Alexandr. lib. 2. in Ioann. cap 41. Ita ergo ad sublimiora cognoscenda Nicodemum inducit: ne cùm spiritualem audias generationem ad corpora mente deuoluatur. Sicut enim necesse est, inquit, carnem esse, quod ex carne natum est: similiter quod ex spiritu natum est, spiritus est. Vniuersa verò, quorum diuersa essendi ratio est, generationis quoque modum diuersum habent. Natum autem ex spiritu spiritum hominis dicimus: non quia secundum naturam est, id enim absurdum est: sed vna quidem priscaque ratione, quoniam per spiritum à nihilo ad esse productus est: altera verò, quam dispensatoriam appellamus, quoniam per ipsum, ad Deum reformari, ac proprio eius charactere insigniri, ad suam (vt sic dixerim) qualitatem animo trãsformamur. Hoc pacto etiã illud Pauli (Gal. 4.) rectè, vt arbitror, intelligi potest: Filioli, quos iterũ parturio, donec formetur Christus in vobis. Et rursus: (1. Cor. 4.) In Christo enim Iesu per Euangelium ego vos genui. Iren. lib. 5. contra hæres. Valent. Propter quod & Apostolus ait, Sapientiam loquimur inter perfectos: perfectos dicens eos, qui perceperunt spiritum Dei, quos & spirituales Apostolus vocat, secundum participationem spiritus existentes spirituales, non secundum defraudationem & interceptionem carnis, & nudè hoc ipsum solum. Si enim substantiam tollat aliquis carnis, id est plasmatis, & nudè hunc ipsum solum spiritum intelligat, iam non spiritualis homo est, quod est tale: sed spiritus hominis, aut spiritus Dei. Cùm autem spiritus hic commixtus animæ, vnitur plasmati, propter effusionem spiritus spiritualis, & perfectus homo factus est: & hic est qui secundum imaginem & similitudinem Dei factus est. Si autem defuerit animæ spiritus, animalis est verè, & carnalis derelictus imperfectus erit: imaginem quidem habens in plasmate, similitudinem autem non assumẽs per spiritũ. Et propter hoc Apostolus explanauit perfectam & spiritualem salutem hominis, in prima ad Thessalon. dicens: Deus autem pacis sanctificet vos perfectos, vt integer vester spiritus & anima, & corpus sine querela in aduentum Domini nostri Iesu Christi seruetur. Et quam vtique causam habebat his tribus, id est animæ & corpori, & spiritui, integram & perfectam perseuerationem precari in aduentu Domini, nisi redintegrationem & adunitionem trium vnam & eandem ipsorum sciebat salutem? Profectò & perfectos dicit eos, qui tria sine querela exhibent Domino. Vnde & templum Dei plasma esse ait, Nescitis, dicens, quoniam templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis? Si quis templum Dei violauerit, disperdet illum Deus. Templum enim Dei sanctum, quod estis vos. Ita nimirum spirituales efficimur,

Augustin.

Cyr. Alex.

Paruuli non nascuntur fideles à parẽtibus, aut regenerantur per carnem.

Iren.

non quòd animas nostras per mortem à corpore separemus, sed quòd in ipso vase fictili, magnum Dei thesaurum apparere faciamus. Et sic luceant opera nostra coram hominibus, vt glorificent patrem nostrum, qui in cœlis est. Cæterùm Chrysostom. hom. 25. in Ioann. & post eum Euthym. hic respondet quorundam calumniæ, qui quòd audirent id quod natum est ex spiritu, spiritum esse: protinus Christi carnem veram esse negauerunt, vt quæ de Spiritu sancto concepta & nata esset. At verò, inquit, dictum quidem, quòd de Spiritu sancto sit Christus, quòd à viro non esset, non quin esset à muliere. dicit enim Apostolus (Gal. 4.) Factum ex muliere caro videlicet de carne. Natus est ergo à carne virginea, ne ab humana natura esset alienus. Eadem enim ratione Christi caro probabitur. Non enim tantùm dicit, quod natum est de spiritu, spiritus est: sed & quod ex carne natum est, caro est. Christus autem ex carne natus est, ergo caro est. Caro enim Virginis ostenditur in conceptu & partu, in his Angeli verbis, Ecce concipies in vtero. Et rursus: Quod enim nascetur ex te. Ex ipsa igitur Virgine natus est: ergo & veram carnem assumpsit. Quòd autem de Spiritu s. natus dicitur, non tanquam à patre, sed vt ab efficiente causa, quæ & carnem ipsam puram & perfectissimam effecerit. Et sicut Deus omnium opifex & efficiens causa omnia creauit, non spiritualia modò, sed & corporalia: sic locum non habebit hæc sententia, quod ex spiritu est, spiritus est: vt quia Deus spiritus est, ab eo tantum spiritualia creata esse dicantur. Licet enim spiritus sit, tamen corporalia ab eo creata in sua natura manent. Ita licet caro à Spiritu s. ex Virginis purissimis sanguinibus formata sit, non proinde tamen natura carnis negabitur, sed eius sanctificatio & excellentia agnoscetur. Aliud enim est materiam agnoscere, aliud efficientem causam. Materia carnalis erat, ideò & effectus carnalis. Quid hîc verò in Christo moramur, cùm etiam agnoscamus Deum compingere membra in vtero prægnantis? Nam & mater Machabæorum ad filios hæc verba faciebat: Non ego corpora vestra ipsa compegi. Et Iob. 10. Manus tuæ, Domine, fecerunt me, & plasmauerunt me totum in circuitu. Quis autem dixerit, nos vera corpora non habere, quia illa à spiritu supremo à Deo ipso compacta sunt? Quis istud adferat, *Quod ex spiritu est spiritus est*, quasi & id adiiciat: Sed corpora nostra formata sunt à spiritu, ergo spiritus sũt. Sed palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut nos videtis habere. Ergo spiritus vt dicit efficientem causam, non tollit substantiam corporalem, sed imprimit qualitatem spiritualem, qualis in nostra cum Deo similitudine consideratur, vt diximus. *Non mireris quia dixi tibi. Vos oportet nasci denuò.* Quin sicut peccatum vnius hominis in generatione corruptæ carnis clausit regnum, ita iustitia vnius in regeneratione spiritus regnum aperit. Et ideò oportet omnes renasci, qui regnũ Dei ingredi voluerint. Neque verò mirari peccatum illud, quo omnes ex materno vtero inuoluimur. Agnoscis enim quid Psaltes de seipso sẽtiret, dicens Ps. 50. Ecce in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. Quod itẽ Sapiens: Nemo mũdus à sorde, sed nec infans vnius diei super terrã. Iam si nulla te morbi ducit admiratio, quid miraris remedium? Nũ nostri spiritu Domini contineri, & purgari omnia? Num legisti, quòd ab initio spiritus Domini ferebatur super aquas? Et, quòd verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum? Hic ergo spiritus, quo continentur omnia, operatur hanc regenerationem. Thom. Aqu. in Io. Sciendũ est autem, quòd duplex est admiratio. Vna deuotionis, secundum quam fatemur Dei opera incomprehensibilia esse: sicut & cùm dicit Dauid, Mirabilia opera tua, & anima mea cognoscet nimis. Ad hanc autem admirationem omnes inducimur, vt cum Psalte dicamus: Mirabilia testimonia tua, ideò scrutata est ea anima mea. Sed est admiratio infidelitatis, qualis Matth. 13. eorum qui mirabantur de doctrina Christi, & tandem tamen in ipso scãdalizati sunt. Talis erat & admiratio Nicodemi, vt qui sibi persuaderi non pateretur doctrinam illam de spirituali regene-

Chrysost. Euthy. An christi caro spiritus sit, quia ex spiritu.

Virtus baptismo à Spiritu sancto.

Tho. Aqu.

ratione.

ratione. *Spiritus ubi vult spirat, & vocem eius audis, sed nescis unde veniat aut quo vadat. Sic est omnis qui natus est ex spiritu.* Hæc sententia dupliciter explicari potest, ita tamen ut eandem conclusionem efficiat. Uno quidem modo, si spiritum nō pro Spiritu sancto sumamus, sed pro vento, ut ex eius similitudine procedamus ad cognitionem melioris & potentioris spiritus: quam interpretationem sequitur Chrysostomus, hom. 25. in Ioann. sicut cùm legimus in Psalte, Spiritus procellarum. *Spiritus* igitur, id est ventus, *ubi vult spirat*: non quòd rationalis creatura sit, & propriè voluntatem habeat: sed quòd quadam naturali inclinatione ducatur, quæ adinstar voluntatis sit. A Iob 28. Qui creauit ventis pōdus. Ideò ut Poëta cecinit.

Quæ data porta ruunt, & terras turbine perflant.

Et vocem eius, id est sonum, *audis*. Resonat enim ventus ex concussione alterius corporis. *Et nescis unde veniat, aut quo vadat*, id est, ubi oriatur, & recondatur. Nam licet, ut scribit Augustinus tract. 12. in Ioann. nouerimus Austrum à meridie ad Aquilonem, Boream verò è conuerso ab Aquilone ad meridiem contendere: nemo tamen nouit primam illam ventorum coaceruationem. Nescitur B causa eius agens cum determinata perceptione, inquit Alb. Mag. in Io. Et ideò Ecclesiastes secundum literā dicit, Ignoras quæ sit via spiritus. Ps. 134. Qui producit ventos de thesauris suis. Nimirùm ventus aliquādo nubi inclusus est, aliquando inuisibiliter expāditur per aëris superficiē, aliquando etiam ingreditur viscera terræ, & aliquando immittitur radicibus plātarū. Et semper talis vapor formas rebus inducit, virtute cœli qua eleuatur. Chrysost. hom. 25. in Ioann. Hæc igitur conclusio est. Si huius spiritus, quem auditu percipis, & cuius tactu impetum intelligis, ne viam quidem nosti: quonam pacto diuini spiritus operationem perscrutaberis? C Præterea, *ubi vult, spirat*, ad paracleti potentiam ostendendam dixit. Nam si ventum nemo cohibet, quin quò vult feratur: quantò magis spiritus operationem nullæ naturæ leges, nulli corporeæ generationis fines, nulla alia huiusmodi vis poterit cohibere? Et quemadmodum ventus non videtur, sentitur tamē: ita spiritualis generatio corporeis oculis non comprehenditur. Quòd si nō doles, cùm corpus non videas, & illud esse credis: quid hoc spirituali sermone perturbaris, & tam curiosè rationes exigis, cùm idem in corpore non facias? D Hanc Chrysostomi interpretationem sequuntur Euthymius, Theophyl. & omnes ferè Græci. Athanasius tamen hæc de Spiritu sancto interpretatur. Ille enim de Ariana & Catholica fide ad Theophilum scribens, hæc ad Spiritus sancti potestatē refert. Spiritus ubi vult spirat, inquit: utique ubi propria voluntate atque diuinitate voluerit aspirare, nō ubi iussus fuerit. Sicut & de donis gratiarum Apostolus prædicans, docet: (1. Cor. 12.) Hæc autem omnia operatur unus atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult. Nam propria & ipse potestate, & Prophetas replet, & Apostolos erigit ac dirigit, ac Episcopos, sicut legimus in E Actibus Apostolorum, constituit. Augustinus tract. 12. in Ioann. Nemo videt spiritum, & quomodo audimus vocem spiritus? Sonat psalmus, vox est spiritus. Sonat Euangelium, vox est spiritus. Sonat sermo diuinus, vox est spiritus. Vocem eius audis, & nescis unde veniat, & quò vadat. Sed si nascaris & tu de spiritu, hoc eris, ut ille. Qui non est adhuc natus de spiritu, nescit de te unde venias, & quò eas. Cerealis aduersus Arianum, eandem cum Athanasio & Augustino interpretationem sequitur. Rupertus verò in Ioann. lib. 3. Hoc tunc, inquit, singulariter Nicodemo dictum est, & indubitanter verè dictum est. F Vox enim ista, quam tunc ille audiebat, dicentis: Amen Amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum, &c. vox erat: imò vox est Spiritus sancti, de quo conceptus est hic homo nouus, homo cœlestis qui hæc loquitur, cuius ad similitudinem nos renasci oportet eodem spiritu, ut regnum ipsius videre possimus. Vox planè hæc est Spiritus sancti. Non enim carnalia dicit, sed spiritualia: non humana, sed diuina: non terrena loquitur, sed cœlestia. Nescit autem Nicodemus, *unde veniat, aut quò vadat*: quia videlicet quo ex tempore, quanta plenitudine super hoc, per quem ista loquitur, idem spiritus requiescat, quale ad regnum, vel quali ordine illum perducere disponat, penitus ignorat. Non enim nouit adhuc, quòd ex ipso suæ conceptionis initio septiformi spiritu hic homo sanctificatus sit, quódque eò peruenturus sit, ut per eundem Spiritum sanctum, semetipsum offerat Deo, pro omni mundo hostiam viuam in odorē suauitatis, & tali ordine hoc effecturus sit, ut ex aqua & eodem spiritu renati, possimus introire in regnum Dei. A Benè ergo huic ait, Et nescis unde veniat, aut quò vadat: quia mysteriorum eius ignarus, spirituale regnum Dei carnaliter expectabat. Verumtamen & hoc de singulis hominibus sentiendum est, iuxta rationem vel mensuram donorum, quæ operatur unus atque idem spiritus, diuidēs singulis prout vult. Cùm enim quempiam habentem aliquid donorum, eiusmodi loquentem siue prophetantem audimus, vocem quidem spiritus audimus, quia spiritualia esse quæ dicit, sentimus: sed nescimus unde veniat, aut quò vadat: quia videlicet notum nobis non est, quando vel quomodo is, B qui loquitur, gratiam acceperit loquendi mysteria, vel quem ad finem siue fructum processura sit eadem, qua tunc videtur donatus esse gratia. Unde & protinus subditur: *Sic est omnis qui natus est ex spiritu.* Parùm autem dictum est. Nam non solùm is, qui audit vocem eius, nescit unde veniat spiritus, aut quò vadat: verùm idem ipse qui loquitur, nescit unde, vel quibus ex meritis spiritum acceperit. Nescit quò vadat: id est, ignorat utrum æternam accepturus sit gratiam pro ista temporali gratia. Nescit enim homo finem suum, & omnia in futurū tempus reseruantur incerta. Paulus quoque non arbitratur se comprehendisse, & omninò nescit homo, utrum amore, C an odio dignus sit. *Respondit Nicodemus, & dixit ei, Quomodo possunt hæc fieri?* Primùm quidem cùm Christum loqui putaret de carnis natiuitate repetenda, impossibilitatem obiiciebat. Nunc ubi intellexit illum de alia quàm carnis natiuitate disserere, quæ fiat ex aqua & spiritu: prolatam autem similitudinem de spiritu obseruauit, requirit quomodo hæc fieri possint. Nec quidem hoc pertinaci animo facit. Sunt enim qui propter infidelitatem requirant quomodo aliquid fiat: iste verò ardenti veritatis desiderio, & insatiabili discēdi studio hæc in- D terrogat. Nec enim eos discipulos probare solemus, qui ad omnia, quæ à præceptore dicuntur, obmutescunt, etsi eorum nihil intelligant: ij verò qui interrogant, sapientiores euadunt: siquidem de singulis dubitare, ut habet Aristoteles, non omninò est inutile. Hoc etsi in fidelibus sit intolerandum penes ea quæ sunt fidei, in catechumenis tamen, & iis qui de fide instrui volunt, nondum baptizati, in quorum tunc ordine Nicodemus erat, summæ virtuti tribuendum est. Alioquin iuxta vetus prouerbium, Qui nihil nouit, de nullo dubitat. Interim tamen eius fastum, si quis est, Christus retundit, dicens: *Tu es magister in Israel, & hæc ignoras?* E Cyrillus Alexand. lib. 2. in Ioan. cap. 46. Ab hoc uno Iudæi omnes, qui multò se doctiores cæteris gentibus putabant, quasi nudo doctrinæ pietatisque nomine, nec quicquam florentes, à Christo redarguuntur, tanta imperitia præditi, ut non docere cæteros, verumetiam intelligere ipsi nequeant. Nam si Nicodemus, qui apud eos Doctor erat, rudior inuenitur, quales fuisse discipulos eorum putamus? cùm non excedat discipulus magistri mensuram, ut Saluator ait: Non est discipulus supra magistrum suum. Iure igitur tum indoctos atque agrestes homines sepulchris dealbatis Do- F minus contulit. Paulus quoque ad Iudæorum præsulem urbaniter dixit: Percutiat te Deus paries dealbate. Augustinus tract. 12. in Ioann. O fratres, quid putamus? Dominum huic magistro Iudæorum quasi insultare voluisse? Nouerat Dominus quid agebat: volebat illum nasci ex spiritu. Nemo ex spiritu nascitur, nisi humilis fuerit: quia ipsa humilitas facit nos nasci de spiritu, quoniam propè est Dominus obtritis corde. Ille magisterio inflatus erat, & alicuius momēti sibi esse videbatur, quia Doctor erat Iudæorum. Deponit ei superbiam, ut possit nasci de spiritu. Insultat tanquam indocto: non quia superior vult

Margin notes: *Ventus pro vento.* — Chrysost. — Virgil. — August. — Alb. Mag. — Chrysost. *A paruis & minori probatur spiritus sancti omnipotentia.* — Athanas. — August. *Vox spiritus Euangelium est.* — Cerealis. Rupertus. — *Quomodo nescimus unde veniat vox, aut quò vadat.* — *An dubitare bonū sit, & quando.* — Cyr. Alex. — August.

videri Dominus. Quid enim Deus ad hominẽ, veritas ad mendacium? Maior Christus quàm Nicodemus dici debet, dici potest, cogitandus est. Si diceretur maior Christus quàm Angeli, ridendum erat. Incóparabiliter enim maior creator omni creatura, per quem facta est omnis creatura. Sed exagitat superbiam hominis, *Tu es magister in Israel, & hæc ignoras?* tanquam diceret, Ecce nihil nouit princeps carnis tumore superbus: nascere igitur ex spiritu. Si enim natus fueris ex spiritu, vias Dei tenebis, vt Christi humilitatẽ sequaris. Ille enim altus est super omnes Angelos: quia cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus: & habitu inuentus vt homo, humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem: mortem autem crucis. Pendebat, & insultabatur ei. De cruce descendere poterat sed differebat, vt de sepulchro resurgeret. Pertulit superbos seruos Dominus, medicus ægrotos. Si hoc ille, quid illi, quos oportet nasci ex spiritu? Si hoc ille verus magister in cœlo, non hominum tantùm, sed & Angelorum? Si enim docti sunt Angeli, verbo Dei docti sunt. Si verbo Dei docti sunt, quærite vnde docti sunt, & inuenietis. In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Tollatur hominis ceruix, sed aspera & dura, vt sit leuis ceruix ad portandum iugum Christi, de quo dicitur Iugum meum suaue est, & sarcina mea leuis est. Verùm fortassè aliquis obijciet, argui posse quidem Nicodemum de imperitia, si de veteri lege, non autem de noui Testamenti gratia, verba facta fuissent. Respondendum autem erit, quòd ea, quæ Dominus de spirituali generatione disseruit, saltem sub figura in lege veteri continentur. Ait enim Paulus, 1. Corinth. 10. Omnes sub Moyse baptizati sunt in nube & mari. Quin etiam baptisma per Messiam instituendum Prophetæ prædixerant, vt Ezech. 36. Effundam super vos aquam mundam. Et Esa. 12. Haurietis aquas in gaudio de fontibus Saluatoris. Cæterùm monentur hoc loco hi qui alios docere præsumunt, maximè in rebus sacris, ne ignari sint, & operibus aduersentur iis quæ prædicant. Hîc verò potissimùm contra ignorantiam agitur. Non enim dicit, Non omnia tenes: sed, hæc ignoras? Nam impossibile est homini, quæcunque diuina sunt, retinere, & mente complecti: sed tamen ignorare non debet ea quæ sunt fidei, non modò in suam, sed & aliorum ædificationem. Quid si cathedræ, si Dei verbo præficiantur, qui necdum Catechismi Christiani capita cóplexi sunt? Quid si cæcus cæco ducatum præstet, nónne ambo in foueam cadunt? (Matth. 15.) Hæc mihi maxima hæreticon occasio sese obtulisse videtur, quòd verbi præcones non prædicare, sed garrire: non instruere, sed destruere: non resoluere, sed omnia in quæstionem vertere: non concludere, sed verba tantùm effutire videntur. Atqui ad cognitionem Scripturarum & Spiritu illo sancto, & Christi fauore, & continua meditatione, & longa veterum lectione opus est. Hac in parte, vt in cæteris omnibus, solus perfectus est Christus. Ideò ait, *Amen Amen dico tibi quia quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur.* Cyrillus Alexandr. lib. 2. in Ioann. capit. 47. Cùm te ipsa rudior quam vt posset diuina dogmata capere, longa iam consumpta oratione Nicodemus videretur, omissa exquisitiore inuestigandi diligentia, simpliciore fide (quod intelligere non poterat) recipiendum ei esse consulit. Testatur autem certò se scire quod dicit, authoritate sua contradicendi iter illi obstruens. Recordari enim debebat quod nuper dixerat, non ignorare se a Deo Christum venisse magistrum. Deo autem, aut nuncio eius contradicere, quomodo periculosum nó erat cùm nihil periculosius sit quàm Deo repugnare? Attendamus nos, oro, qui docendi potestatem accepimus, melius esse vt simpliciter fidem, quàm profundiore ratione intelligẽtiùs expositam neophytis tradamus. Nam & Paulus lacte multos se nutrisse dicit, qui scilicet nondum solidiores cibos digerere poterát: & gregis tui animas serio cognoscendas tibi esse prudenter. Idcircò Salomon (Prouerb. 27.) consulit, vt moneret singulorum ingeniis proportionabiliter doctrinam esse accommodandam. Porrò quod in plurali dicit, *Quod scimus loquimur*, de seipso & Patre intelligere videtur, vt scribit Euthymius. Quod autem dicit, *Quod vidimus testamur*, corporalem visionem non significat, sed cognitionem certissimam, vt scribit Theophylactus. Tres enim sunt qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus: & tria sunt quæ testimonium dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis. Hinc ex grauitate sui testimonij arguit Nicodemum. Tolerari enim potest, si quis non acquieuerit verbis simplicis alicuius hominis. At verò si sapienti discredat, reprehendi poterit: quantò magis qui Christi filij Dei verbis detraxerit? In plurali autem dicit, *Non accipitis testimonium nostrum, & non creditis*, arguens Pharisæos maximè, è quorum ordine Nicodemus. *Si terrena dixi vobis, & non creditis, quomodo si dixero vobis cœlestia, credetis?* Conuincit Nicodemum ex eorum quæ dicuntur conditione. Nec enim mirum est, si quid difficile idiota non intelligat. Verùm & iste legis doctor erat: ea quæ dicebantur, faciliora erant, si conferantur cum profundissimis illis mysteriis, quæ nondum Christus publicè enunciauerat. Quæ sunt autem illa terrena quæ iam dixerat illis? Augustinus hoc refert ad verbum istud, Soluite templum hoc: quod ideò terrenum est, quia templum corporis sui, quod de terra sumptum est, significabat. Chrysostomus verò hoc refert ad similitudinem venti, quam sumpsit: qui terrenus dicitur, aut quia visceribus continetur, aut quia ab exhalationibus terrenis augetur, aut quia in terrá fertur, aut à terrenis hominibus cognoscitur: quasi dicat, Si causas & progressus ventorũ perfectè explicare non potes, sed neque intelligere, quid cùm cœlestia tibi dixero? Vel etiam per terrena regenerationem illam spiritualem intelligit, quæ etsi quantum ad principium, quod sanctificat & regenerat, cœlestis sit: terrena tamen est quãtum ad materiam, quæ est aqua, & quantum ad subiectum, quod homo est. Theophylactus post Chrysostomum in Ioannem, terrenam hác natiuitatem nominat, quòd super terram facta sit in beneficium hominum, quamuis cœlestis sit secundum gratiam & honorem. Si igitur de hac terrena natiuitate dicens, Incredulos inueni: de supercœlesti natiuitate, qua vnigenitus filius à patre natus est, quũ audiueritis, quomodo credetis? Si non creditis generationem spiritualem, quæ fit in tempore, quomodo credetis æternam filij generationem? Vel si non creditis quæ dixi de potestate corporis mei, quomodo credetis his quæ dicenda sunt de potestate diuinitatis meæ, & virtute Spiritus sancti? *Et nemo ascendit in cœlum nisi qui descendit de cœlo, filius hominis qui est in cœlo.* Beda in Ioann. Meritò autem quæritur, quomodo dicatur filius hominis vel descendisse de cœlo, vel eo tempore, quo hæc in terra loquebatur, iam fuisse in cœlo. Nota est autem confessio fidei Catholicæ, quia descendens de cœlo filius Dei filium hominis in vtero virginali suscepit, cúmque completa dispensatione passionis suæ, resuscitauit à mortuis, & assumpsit in cœlum. Non ergo caro Christi descendit de cœlo, neque ante tempus ascensionis erat in cœlo, nisi quia vna Christi persona est, in duabus existens naturis. Atque ideò filius hominis rectè dicitur & descendisse de cœlo, & ante passionem fuisse in cœlo: quia quod in sua natura habere non potuit, hoc in filio Dei, à quo assumptus est, habuit: sicut propter eandem vnius Christi personam, quæ ex duabus extat naturis, Apostolus ait: (Act. 20.) Vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo. Neque enim Deus in sua propriè substantia, sed in homine assumpto, sanguinem, quem pro Ecclesia sua funderet, habuit. Hinc etenim Psalmista dicit, Ascendit Deus in iubilatione. Quomodo enim Deus nisi in homine ascenderet, qui in suæ naturæ maiestate semper vbique præsens adest? Sed & hoc quærendum, quomodo dictum sit, *Et nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo:* cùm omnes electi se veraciter confidant ascensuros in cœlum, promittente sibi Domino, (Ioann. 12.) Quia vbi sum ego, illic & minister meus erit. Cuius tamen nodũ quæ-

Christus retundit superbiam Pharisæorum.

Obiectio. Debuerat Nicodemus saltem attendisse figuras veteris Testamenti.

Ignorantia quorundam Prælatorum.

Cyr. Alex.

Simplicitas in omnibus melior.

Euthy.
Theoph.

Quæ terrena non crediderunt Iudæi.

August.
Ventus terrenus.
Chrysost.

Argumentũ à minori ad maius.
Terrena natiuitas & spiritualis.

Theoph.

Beda.

Quomodo salua christi carne filius hominis in cœlo.

stio-

An solus Christus, & non etiam sancti ascenderint in cœlum.

stionis apertissima ratio soluit: quia videlicet mediator Dei & hominum homo Christus Iesus electorum omniũ caput est. Itémque omnes electi eiusdem capitis membra sunt, dicente Apostolo, (Ephes. 1.) Et ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam. Et rursum, (Ephes. 5.) Vos enim estis corpus Christi, & membra de membro. Nemo ergo ascendit in cœlũ, nisi qui de cœlo descendit, filius hominis qui est in cœlo. Nemo ergo ascẽdit in cœlũ, nisi Christus in corpore suo, quod est Ecclesia. Qui in seipso quidem primum cernentibus Apostolis, eminentioribus nimirùm membris suis ascendit, & exinde mẽbris suis quotidie ascẽdens, se colligit in cœlum.

Nemo nisi per Christum in cœlum ascensurus est.

A Hinc est enim, quòd ipsum corpus eius inter aduersa huius seculi deprehensum gloriatur, & dicit: Nunc autem exaltauit caput meũ super inimicos meos. ac si apertè dicat, Qui occisum à Iudæis Christum (Psal. 29.) caput videlicet meum, suscitauit à mortuis, ac frustratis omnibus inimicorum insidiis subleuauit in cœlum: spero quòd me etiam de præsentibus periculis eruens, meo capiti iunget in regno: quia nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo. Quisquis in cœlum ascendere desiderat, ei qui de cœlo descẽdit, & est in cœlo, se vera fidei & dilectionis virtute coniungat. B Apertè intelligens, quia nullo alio ordine, nisi per eum, qui descendit de cœlo, potest quis ascendere in cœlum. Vnde aliàs ipse dicit, Ioann. 14. Nemo venit ad patrem, nisi per me. Hæc ideò dicuntur in Nicodemo cunctis catechumenis, vt discant eius membris renascendo incorporari, per quem possint ascendere in regnum Dei. Et ascensio vel ingressus regni fieri non potest absque fide & sacramentis dominicæ passionis.

Tho. Aqu.

Thomas Aquinas, lectio. 3. in Ioann. Sed quia dicit, *Qui descendit de cœlo filius hominis*, quidam errandi sumpserunt occasionem.

Qui hoc contextu abusi sint.

C Cũ enim filius hominis designet humanam naturam, quæ cõponitur ex anima & corpore per hoc quod dicit, quòd filius descendit de cœlo, Valẽtinus accipere voluit, quòd etiam de cœlo corpus detulisset, & transisset per virginẽ, nihil ex ea accipiens, sicut aqua per fistulam. ergo non de terrena substantia, nec sumptum de virgine. quod est cõtra Apostolum, Roman. 1. Qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem. Origenes verò dixit, quòd descẽdit de cœlo secundum animam, quam dicit ab initio fuisse creatam, cum Angelis & Verbo vnitam, & postmodũ è cœlo descendisse, assumendo carnem de virgine.

Quomodo Christus de cœlo descenderit.

Origenes.

D Sed & hoc repugnat Catholicæ fidei, quæ animas dicit ante corpora non extitisse. Non ergo intelligendum est, quòd filius hominis secundum humanam naturam de cœlo descenderit, sed secundum subsistentiam diuinam: cum in Christo sit vnum suppositum, vel hypostasis, vel persona duarum naturarum, diuinæ scilicet & humanæ. Vnde fit vt pro quacunque earum hoc supponitur, possint simul & ei attribui diuina, & humana. Possumus enim dicere, Filius hominis creauit stellas, & quòd filius Dei crucifixus est. Sed filius Dei crucifixus est, non secundum diuinam naturam, sed secundum humanam.

Dicta de Christo secundum naturam.

E Filius autem hominis creauit stellas secũdum diuinam naturam, ita vt in his quæ de Christo dicuntur, non attendenda sit distinctio quantum ad id de quo dicuntur: (quia indifferenter diuina & humana dicuntur de Deo & homine.) Sed attendenda est distinctio quantum ad id secundum quod dicuntur: quia diuina dicuntur de Christo secundum diuinam naturam, humana verò secundum humanam. Descendere ergo de cœlis dicitur de filio hominis, non secundum humanam naturam, sed secundum diuinam: secundum quam conuenit ei ante incarnationem de cœlo fuisse, secundum illud Psalm. Cœlum cœli Domino. F Dicitur autem descendisse non motu locali: quia sic nõ maneret in cœlo (nihil enim localiter motum manet vnde descendit.) Et ideò ad excludendum motum localem, subdit, *Qui est in cœlo.* quasi dicat, Sic descendit de cœlo, quod tamen est in cœlo. Descendit enim de cœlo, nõ quidem desinens esse sursum, sed assumens naturam quæ est deorsum: qui quia non includitur, vel in corpore eius existente in terra comprehenditur, ipse secundum diuinitatem suã erat in cœlis, & vbique.

Christus simul descendebat, & erat in cœlo.

Et ideò ad designandum quòd hoc modo dicitur descendisse: quia assumpsit naturam, dixit, quòd descendit filius hominis: id est, in quantum factus est filius hominis. Vel potest dici etiam, quòd in quantum corpus, descendit de cœlo, vt Hilarius dicit: nõ quòd materia corporis Christi descendit de cœlo, sed quòd virtus formatiua eius de cœlo fuit.

Hilarius.

Sed quid est, quod dicit, *Nemo ascendit in cœlum nisi filius hominis, &c.* Nónne Paulus & Petrus, & alij sancti ascenderunt, secundum illud 2. Corint. 5. Domum habemus non manu factam in cœlis, &c.

Obiectio.

Respondeo dicendum, quòd nemo ascendit in cœlum, nisi Christus, & membra sua, id est, iusti fideles. A Propterea filius Dei descendit de cœlis, vt nos faciendo membra sua, ad ascensum cœlorum præpararet: nũc quidem in spe, tandem verò in re. Ephes. 2. Qui resuscitauit nos, & considere nos fecit, &c. Denique electi Dei non tam in cœlum ascendere, quam eleuari & rapi dicuntur.

Aliter Christus, aliter electi ascendunt in cœlum.

Ascendere enim volentis est, & eius qui a seipso id potest: rapi autem & eleuari, aliunde auxilium factum insinuat. Christus ascendit, quia propria virtute in cœlum eleuatus est. Electi non propriè ascenderunt, sed eleuati sunt, aut rapti aliena, scilicet Dei, virtute. Vnde & Paulus, Qui suscitauit Iesum à mortuis, suscitabit & mortalia corpora nostra. B Et rursus: Et nos rapiemur cum illis obuiam Christo in aëra. Ita rapi dicit. Et cùm de iis qui simul cum Christo ascenderunt, sermonẽ facit, hoc Psaltes vsurpat: Ascendisti in altum, captiuam ducens captiuitatem. Ascendebat solus Christus propriè, quia sua ipsius virtute: sed ducebat secum captiuam illius captiuitatem.

Theodor.

Theodoretus, tom. 2. in Epist. ad Heb. cap. 4. vbi legitur, Habentes ergo Pontificem magnum, qui penetrauit cœlos, Iesum Christum: hæc habet. Domini enim Christi diuinitas habet naturam, quæ nequit circunscribi, C vbique præsens est, & adest omnibus. Hoc etiam ipse quoque nos Dominus docuit. Nemo enim, inquit, ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, filius hominis qui est in cœlo. Cum enim esset inferiùs, & cum hominibus dissereret, dicebat se etiam esse superiùs. Sed & hoc mirum quibusdam videbitur, quòd non dicit, Filius Dei est in cœlo, sed, *Filius hominis est in cœlo:* interim dum hæc diceret in terra. Nam quid ille ab homine virgine accepit? Nónne carnem? Si secundum quod filius hominis in cœlo est, & idem in terra loquitur & videtur: erat igitur secundum quod homo in cœlo, antequam ipsos cœlos per manifestam ascensionem penetraret.

Quomodo filius hominis simul erat in cœlo, & in terra.

D Sed respondetur, eundem dici filium hominis, & filium Dei, non diuersos: idque fieri propter vnionẽ hypostaticam, id est, personalem vtriusque naturæ, diuinæ scilicet & humanæ, vt docet Damascenus, libro tertio de fide Orthodoxa, cap. quarto.

Damasc.

Siquidem, inquit, in Christo, quoniam duas quidem naturas, at vnam duntaxat personam ex vtriusque compositam agnoscimus: cùm naturas nobis ob oculos proponimus, diuinitatem & humanitatem appellamus: at cùm personam ex vtriusque compositam, interdum ab vtroque Christum appellamus & Deum & E hominem, & Deum incarnatum: interdum rursus ab vna parte Deum solum ac Dei filium: & hominem solum, atque hominis filium, & rursus aliquando à sublimibus dũtaxat, aliquãdo ab humilibus solùm. Inde fit, vt sicut propter illam vnionem hypostaticam, dicimus Deum esse passum, cũ tamen propriè passio non cadat in Deum: sed ideò dicimus, quia natura humana id passa, inseparabiliter coniuncta erat diuinitati per vnionẽ personalem: ita cùm dicimus filium hominis fuisse in cœlo, tunc cũ inter homines versaretur, & Nicodemum alloqueretur: non ita intelligendum est, quasi natura humana iam super cœlos F eleuata esset: sed quòd idem ipse, qui vt homo in terris versabatur, & filius Dei, & filius hominis, *erat in cœlo* vt verus Deus.

Euthym.

Euthy. in Ioann. Scire enim oportet, quòd à diuinitate frequenter seipsum nominat, & etiam sæpiùs ab humanitate.

Theoph.

Theoph. Nam quia vna hypostasis, hoc est, vna persona Christus ex duabus naturis constituta est: ideò omnia, quæ sunt hominis, dicuntur de Verbo: & iterũ ea quę sunt Verbi, attribuũtur homini. Sic & hoc loco quoque filius hominis dicitur descendere de cœlo, eò quòd vna sit persona, & vna hypostasis. Deinde vt ne cũ audiueris, qui descẽdit, putes quòd nõ sit in cœlo, dicit, *Is qui est in cœlo.*

Noli enim suspicari me propterea non esse illic, quia descendi: sed & hic adsum corporaliter, & illic sedeo cũ patre vt Deus.
Vigilius. Beatus Vigilius lib. 3. contra Eutychen. Quid ergo sibi vult quod idẽ Dominus ait, Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit, filius hominis qui est in cœlo? Et iterum, Si videritis filium hominis ascendentem illuc vbi priùs fuerat. Ecce filius hominis legitur descendisse de cœlo, cùm constet solum Verbum, id est, nudũ sine carne, sine hominis appellatione descendisse de cœlo. Ecce caro, id est, filius hominis legitur tunc
A fuisse in cœlo, quæ nunquam inde descendit, & quę illuc necdum ascenderat. Sed hoc est vnius personę mysteriũ, hoc vnius Christi ex vtroque subsistentis sacramẽto, hoc vtrarumque naturarũ proprietatis arcanum. Quia enim Verbum cum carne ita est inexplicabili modo vnitum, vt ipsum Verbum caro dicatur, licet Deus non sit caro, quia non est in carnem mutatum, vt caro dicatur Deus, licet non sit in Deitatis naturam mutata: sed Verbum propter carnem suam homo sit, vt caro propter Verbum Deus sit, & quicquid est proprium Verbi, sit commune cum carne, & quicquid est proprium carnis, cõmune sit cũ Ver-
B bo: quomodo Verbum & caro vnus est Christus & vna persona: Idcircò propter hanc communionem, quam salua naturarum proprietate, personæ vnio præstat, & Verbum cum carne, id est, filius hominis legitur descendisse de cœlo, cùm solum Verbum sine carne descenderit: & Deus legitur sepultus in monumento tribus iacuisse diebus, cùm sola caro sepulta est. *Et sicut Moses exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis, vt omnis qui credit in eum non pereat sed habeat vitam æternam.*
Cyril. Alex. Christi mortis genus prædicitur. Cyrill. Alex. l. 2. in Ioann. c. 50. Quum causam attulerit, quare ad sublimiora sibi sermo non exit, ad ea ascendit, quæ obũ-
C brata à Mose facta fuerunt. Non enim ignorabat eum potiùs figuris, quàm spirituali doctrina ad veritatis nos posse cognitionem deuenire. Oportere autem omninò seipsum asserit modo Mosaici serpentis exaltari. Ita historiæ inquisitionem, latentésque in ea figuras mirari hortatur, ac illud quasi rursus inculcat: Scrutamini scripturas, quia ipsæ sunt quæ testimonium perhibent de me. Serpentes enim in Iudæos olim in deserto insiliebant.
Serpēs æneus quomodo typus Christi. Cúmque more spicarum tempore messis caderent, diuinam opem supplices requirebant. Misericors autem Dominus serpentem ex ære Mosi eleuare iussit, Numer. 21. vt
D ea in re discerent fide salutem sperare. Morsu enim serpentes laborantibus vnicum erat remedium, exaltatum cum fide serpentem aspicere. Hæc quidem historia est, in qua velut in tabula totum figuratæ mysterium incarnationis obumbratur.
1. Serpens enim peccatum, quo humanum genus pascebatur, significat, quódque variis morsibus venenum hominibus infundit, quod effugere nullo alio pacto natura humana poterat, nisi auxilio atque ope diuina. Verbum Dei factum in similitudine carnis peccati, in carne sua peccatum damnauit, vt scribitur Rom. 8.
E Respicientibus in eum fide syncera, salutis æternæ largitor ostenditur.
2. Quòd autem in sublime serpens exaltatus fuit, in eam cognitionem passionem Christi peruenturã denotabat: vt sicut ipse quoque prædixerat, Matth. 20. nemo sit qui in cruce passum fuisse ipsum ignoret. Idem ferè habet August. tract. 12. in Ioan.
August. Tertull. Tertullianus libro aduersus Iudæos, & libro tertio contra Marcionem. Cur, inquit, Moses post interdictam omnis rei similitudinem, æneum serpentem ligno impositum pendentis habitu in spectaculum Israëli salutare proposuit eo tempore, quo à serpẽtibus post idololatriam exterminabantur: nisi quòd
3. Dominicam crucem intendebat, qua serpens diabolus
F designabatur, & læso cuique ab huiusmodi colubris, id est, Angelis eius, à delictorum peccantia ad Christi crucis sacramenta intento salus efficiebatur? Nam qui tunc in illam respiciebat, à morsu serpentum liberabatur.
Iustin. Martyr. Iustinus Martyr. Dialog. cum Tryphone Iudæo. Quin & illa figura serpentis dedicari propter infestatos Israëlitas serpentium morsibus præsignasse videtur salutem credẽtium in crucifixum, cuius crux exitium serpenti attulit.
Spes nõ erat in serpente. Non enim in serpente nos fiduciam collocare Propheticus spiritus per Mosen docuit: quandoquidem ab initio maledictum à Deo dixerat. Et per Esaiam prædictum est, fore vt interficiatur tanquam hostis magno illo gladio, qui Christus est.
Greg. Naz. Gregor. Nanzanz. Orat. 2. in Pascha. Itaque, inquit, serpens æneus aduersus morsus serpentium suspenditur, non tamen vt Christi pro nobis passi typus, verùm vt antitypus: atque eos qui ipsum intuentur, saluos facit, dum non eum viuere, sed mortuum esse, simúlque subditas sibi copias enecare persussum habent, deletum nimirùm & extinctum, sicut merebatur. Et quod tandem illi congruens epitaphium canemus? 1. Corinth. 15.
A Vbi est mors stimulus tuus? Vbi tua, inferne, victoria? Crux te postulauit, vitæ author tibi necem attulit: exanimis es, mortuus, immobilis, iners, serpentis licet figuram serues, in sublimi loco ignominiosè pendens. Ita scilicet, vt scribit Procopius Gazeus in Numeros, si quæritur quomodo is qua natura sua (quia Deus) bonus est, serpens dici possit? Procop. 4. *Quomodo is qui natura bonus est, per serpentem figurabatur.* Hoc per similitudinem erit intelligendũ. Sicut enim similis factus est nostro, non ratione peccati, sed naturæ: ita prauitatis serpẽtinæ similitudinem assumpsit, non veritatem.
Cassiod. 5. Cassiodorus capit. 5. in Cant. Canti-
B cor. Fragilitatem quidem carnis assumpsit, sed tamen totius peccati immunis fuit: sicut serpens æneus à Mose in deserto exaltatus, figuram quidem serpentis habuit, sed malitia veneni caruit.
Epiphan. Epiphan. lib. 1. tom. 3. contra hæres. in hær. 37. quæ est Ophitarum, scribit hæreticos illos serpentem Christi nomine adorasse, huius & facti per Mosen, & mysterij per Christum consideratione. Proferunt, inquit, & alia testimonia, quòd etiam Moses in deserto serpentem æreum exaltauit, in hoc erectum, vt medela esset his, qui à serpente morsi essent. Hanc enim speciem morsus curatiuam esse dicunt.
Contra Ophitas, qui serpentem adorarunt. Rursus autem contra seipsos decernunt. Si enim serpentium erant morsus, atque hi
C nociui, ergo serpens non est bonus. Quod verò tunc exaltatum est à Mose, per inspectionem faciebat sanationẽ, non propter serpentis naturam, sed bonam Dei voluntatem, qui serpentem tũc commorsis velut remedium operabatur. Nihil verò mirum est, si quis per quæ læsus est, per ea curationem assequitur: & ne quis vituperet creaturam Dei, velut rursus alij errantes dicunt. Præfigurabatur autem hoc his qui in deserto degebãt, propter causam quam Dominus vbi venit, in Euangelio dicit: Sicut Moses exaltauit serpentem in deserto, sic exaltari oportet filium hominis. quod & factum est. Nam instar serpẽ-
D tis Dominum saluatorem ignominia afficiebant, & ex insidiis serpentis iniuriam inferebant: dico autem diaboli. Et quemadmodum in exaltatione serpentis sanatio commorsis fiebat: sic in crucifixione Christi redemptio facta est animis nostris, à commorsibus peccati nobis illatis.
Greg. Nic. Greg. Nic. in Enarratione vitę Moseos. Vnum ergo, inquit, contra hos pestiferos cupiditatis morbos antidotum est, mũdities animi, pietatis mysterio celebrata. Caput autem omnium, quæ in Christianæ professionis symbolo credimus, est firma rectáque fide in passionem illius
E respicere, qui pro nobis passus est: crux verò passio eius fuit. Quare qui in crucem respicit, vt historia testatur, ei venenum cupiditatum obesse non potest.
Crux respicienda cum fide. Crucem autem respicere, nihil aliud est, quàm vt huic mundo quasi mortuos ac crucifixos nos præbeamus, fixos in virtute, immobiles in peccando, Dei, vt ait Psalmista, timore quasi clauo carnem nostram infigentes. Clauus autem, qui carnẽ hanc retinet, continentia est. Quoniam igitur praua cupiditas mortiferos terrenis à rebus nobis serpentes immittit (quicquid enim ex praua cupiditate nascitur, serpẽs est:) idcircò iamdiu lea antidotum nobis in ligno mon-
F strauit. Id verò serpentis est simulacrum, non serpens, sicut & Paulus, Rom. 5. 8. dicit, In similitudine carnis peccati.
Serpentis simulacrum, non serpens, quid. Verum enim serpens peccatum est: & qui ad peccatum transfugit, serpentinam induitur naturam. Ab hoc igitur peccato, & adhuc serpentina natura, homo per illum liberatur, qui peccati speciem subiit, qui factus est secundum nos, qui peccando ad speciem serpentis conuersi sumus. Per eum igitur ne morsus mortem inferant, factum: ipsæ verò feræ non sunt destructæ: feras autẽ dico cupiditates ipsas prauas. Nã si prauè peccantium mors nullam habeat in illos vim, qui crucem respiciunt, carnis

tamen

tamen aduersus spiritum innata cupiditas non omninò destructa est. Insurgunt enim & fidelibus sæpenumerò cupiditatis morsus, quos ad sublatum ligno respicientes repellunt, timore præcepti quasi antidoto, vim veneni dissipantes. *Sic enim Deus dilexit mundum, vt filium vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam.* Habent ista declarationem eorum quæ dicta sunt, non modò de regeneratione spirituali ex aqua & spiritu per Christi meritum, sed & ipsius Christi in cruce exaltatione.

Commendatur Dei superioribus.

Nam quoniam creditu difficile videbatur, vnius hominis morte vitam æternam omnibus communicari, & omnes spiritualiter renasci, ostendit cooperari Dei patris dilectionem: hoc illius fuisse consilium, vt sic homo saluaretur: Nec simplicem illum hominem esse, quem sic exaltari oporteat, sed vnigenitũ Dei filium. Ita igitur omnia refert ad dilectionem patris, & obedientiã filij. Ex parte autem nostra vt his beneficiis perfruamur, requirit vt in Christum credamus, & bonis operibus nostram vocationem contestemur.

Rupertus.

Rupert. l. 3. in Ioan. Cùm enim, inquit, dixisset se exaltari oportere, & in se credendum esse: rationem auditor tacitus expectabat (quin in vnum & solum Deum credendum esse non ignorabat, quippè qui princeps Iudæorum erat) qua perduceretur, vt quid in filium hominis credi oporteat. Nam si credendum in illo est, consequitur quia Deus est. Hoc ergo consequebatur vt diceret, quia Deus sum, quia filius Dei sum, quia Dei patris vnigenitus sum. Et hoc subiungit, sed cum tantu condimento sapientiæ & humilitatis, vt illum non tam seipsum commendare, vel gloriam propriam quærere, quàm necessariam audientium salutem optare manifestum sit.

Christi diuinitas ostenditur, quia in eũ credatur.

Sic enim, inquit, Deus dilexit mũdum, vt filium suum vnigenitum daret. Nónne hoc dicens rationabiliter ostẽdit, idcircò in filium hominis credendum esse, quia sit vnigenitus Dei filius, patri consubstãtialis? Idcircò opportunè repetit quod dixerat, Vt omnis qui credit in ipsum, nõ pereat, sed habeat vitam æternam. Quantum habet gratiæ & pulchritudinis, quod dñ causa necessaria poscit, vt fateamur esse filium Dei, ostẽtationem declarans, imò declinando se esse quod erat insinuans, ad condemnationem dilectionis Dei confugit, dicens, *Sic Deus dilexit mundum:* cùm dicere posset, Tantus ego sum, vt credentem in me totum possim redimere mundum. Tanta, inquit, dilectione Deus dilexit mundũ, vt pro illo in pretium daret filium suum vnigenitum. Daret, inquit, id est, traderet, filio non parcens, vt seruum redimeret. Et quis dicere audeat illi, quare sic fecisti? Nunquid rectè aduersarius, qui mũdum captiuum tenuit, criminari potest, quòd hæc tam misericors dilectio, vel diligens misericordia sine iustitia, vel absq; veritate sit? Fortè superbus Angelus, cùm dicimus, Vniuersæ viæ Domini misericordia & veritas, audet mouere pennam, & aperire os, & gannire, Falsum est, inquiens. Nam quòd Deus sic dilexit mũdum, vt filium suum vnigenitum daret, misericordia sine veritate est, misericordia iniusta est.

Dilectio Dei non sine veritate est, nec misericordia iniusta est.

Cui tam fortiter quàm fideliter, in proteruam & obscœnam faciem resistimus, dicentes, Nunquid iustum erat, vt Dei dilectio cuiuspiam hominis dilectione minor appareret? Nónne pater noster Abraham (pater enim noster & omnium credentium, siue illorum qui ex circuncisiune, siue illorum qui ex præputio sunt) Genes. 15. quo iustificatus per fidem homo erat ex illa massa, quæ tota in Adam perierat? Ecce hic obtulit Deo filium suum, & non pepercit vnigenito filio suo propter Deum.

Argumentum a simili in facto Abrahæ.

Nónne ergo salua iustitia & veritate, Deus homini debitor esse voluit, vt Deus propter hominem suo filio non parceret, quia propter Deum homo filio suo non pepercit? Vbi Deus accepta tãta iustitiæ causa proclamat: Per memetipsum iuraui, quia fecisti hanc rem, & nõ pepercisti vnigenito filio tuo propter me: benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum, & possidebit semen tuum portas inimicorum suorum, atque in te benedicentur omnes gentes terræ. Quis dicere audeat, quare sic iurasti? quare apud hominem damnati generis iuramento te obligasti, vt semen illi dare deberes, quod portas inimicorum suorum possideret, in quo benedicentur omnes gentes? Nempè etsi solius gratiæ vel misericordiæ est, quòd prius illum vocauit, & hoc semen benedictionis promittens, de Hur Chaldæorum eduxit, hoc sanè iam veritatis iustitiæ est, quòd in tanta tẽtatione fideli & emerito eum interpositione iuramenti promisit atque compleuit. Igitur tam verax quàm misericors Deus, tam constanti veritate quàm incomprehensibili misericordia sic dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret: id est, in altitudinem crucis exaltandum traderet, *vt omnis qui credit in ipsum*, videlicet eiusdem patris Abrahæ fidem eandem firmiter tenens, *non pereat, sed habeat vitam æternam.*

Fides nostra comparanda fidei Abrahæ.

Fide namque ille filium obtulit, cùm tentaretur, & vnigenitũ offerebat, qui susceperat repromissiones, ad quem dictum est, Quia in Isaac vocabitur tibi semen, arbitrans quia & à mortuis suscitare potens est Deus. Qui igitur credit in filium Dei vnigenitũ, quòd Deus illum dederit sicut promisit, & interemptum suscitauerit, & principem ac saluatorem exaltauerit: sic eãdem cum illo possidet fidem, eandem cõsequitur benedictionem, vt non pereat, sed habeat vitam æternam.

Chrysost.

Chrysost. hom. 26. in Ioan. Quod ergo dicit, huiusmodi est. Ne miteris quòd exaltari debeam vt saluemini: Ita enim patri videtur, qui adeo vos dilexit, vt pro seruis, & quidem ingratis, filium daret. Atqui neque pro amico, neque pro iusto sponte quispiã id fecit: quòd Paulus his verbis ostẽdit, Rom. 5. Vix enim pro iusto quis moritur. Sed longiori hic sermone vsus est, quoniam fideles alloquebatur: Christus breui, quoniam Nicodemum, verùm significãtiùs. Etenim singula verba magnam vim habent. Nã illæ comparationes, *sic dilexit*, & *Deus & mundum*, immensam amoris significant vehementiam. Magna enim inter hæc differentia est, & nunimè conferenda. Qui enim immortalis est, & nullo fine comprehenditur, qui potẽtissimus, ex terra & cinere factos, & innumeris peccatis obnoxios, & malè de se meritos & ingratos dilexit.

Exaggeratur Dei in nos dilectio.

Quæ præterea sequuntur, magnam vim habent. *Vt filium Dei suum vnigenitum* inquit, *daret*. Non seruum, non Angelum, non Archangelum. Nemo vnquam pro filio tantam præ se tulit charitatem, quantam pro seruis & ingratis seruis Deus. Passionem itaque non apertè, sed in vmbra prædixit. Ex ea autem dilectionis argumentum manifestum enarrat.

Tho. Aqu.

Thomas Aqu. in Ioan. Notandum igitur, quòd omnium bonorum nostrorum causa est Dominus, & diuinus amator. Amare propriè est velle alicui bonũ. Cùm ergo voluntas Dei sit causa rerum, ex hoc prouenit nobis bonũ, quia Deus amat nos. Et quidam amor Dei est causa boni naturæ. Sap. 11. Diligis omnia quæ sunt, &c. Item est causa boni gratiæ. Hiere. 31. In charitate perpetua dilexi te: Ideò attraxi te, &c. scilicet per gratiam. Sed quòd sit etiã dator boni gratiæ, procedit ex magna charitate. Et ideò ostendit hic hanc Dei charitatem esse maximam ex quatuor.

Magnitudo charitatis ex 4. ostenditur.

1. Primò namque ex persona amantis: quia Deus est qui diligit, & immẽsus. Et ideò dicit, *Sic Deus dilexit*, &c. Deuter. 33. Dilexit populos, omnes sancti in manu illius sunt.

2. Secundò, ex conditione amati: quia homo est qui diligitur, carnalis & in peccatis existens. Rom. 5. Commendat Deus suam charitatem in nobis: quoniam cùm adhuc inimici essemus, secundum tempus, Christus pro nobis mortuus est. Et ideò dicit *mundum*.

3. Tertiò, ex magnitudine munerum. Nam dilectio ostenditur per donum: (quia, vt Gregor. dicit, probatio dilectionis exhibitio est operis.) Deus autem maximum donum nobis dedit: quia filiũ suum vnigenitum. Et ideò dicit, *vt filium suum vnigenitum daret*. Rom. 8. Proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Et dicit *suum*, id est, filium naturalem sibi consubstantialem, nõ adoptiuum: de quibus in Ps. Ego dixi, dij estis. Et per hoc patet impostura Arij: quia si filius Dei esset creatura, vt ipse dicebat, nõ posset in eo ostẽdi magnitudo illa diuini amoris per susceptionem infinitæ bonitatis, quam nulla creatura recipere potest. Dicit etiam *vnigenitum*, vt ostendat Deum non diuisum amorem habere ad plures filios, sed totum esse in filio. Ioan. 5. Pater diligit filium, & omnia demonstrat ei.

Greg.

4. Quartò, ex fructus magnitudine: quia per eum habemus vitam æternam. vnde dicit, *Vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam*, quam acquisiuit nobis per

In lignum dedit filium ad mortem.

mortem crucis. Sed nunquid ad hoc dedit eum, vt moreretur in cruce? Dedit quidem eum ad mortem crucis, in quantum dedit voluntatem patiendi in ea: Et hoc dupliciter. 1. Primò, quia in quantum filius Dei ab æterno habuit voluntatem assumendi carnē, & patiendi pro nobis, 2. & hanc voluntatem habuit à patre. Secundò verò, quia animæ Christi inspirata est à Deo voluntas patiendi. Ceterùm quod dicit, *non pereat*, non modò intelligit ab homine auferenda salutis obstacula: sed & media proponenda esse, quibus ad vitam æternā peruenire possit. Immensa autem est diuinæ charitatis largitio, cùm dando vitam A *Quid vita æterna.* æternam, seipsum etiam daturus sit. Nam vita æterna nihil aliud est quàm frui Deo. Neque verò ea propter quòd dicitur dilexisse mundum, ita putandum est, quòd ea quæ in mundo sunt in maligno posita, concupiscentiam carnis, concupiscentiam oculorum, & cupiditatem vitæ dilexerit. Quid enim eius cultui magis contrarium est? Sed & mundus eum non cognouit: cùm etiam discipulus eius *Mundus quid significet.* charissimus, 1. Ioann. 1. dicat, Nolite diligere mundum, neque ea quæ in eo sunt: quia si quis diligat mundum, nō est charitas patris in eo. Iacob. 1. Qui vult amicus huius B mundi esse, inimicus Dei constituitur. Sed sciendum est, 1. mundum multipliciter sumi. Aliquādo pro opificio hoc, & promiscua hominum multitudine. Sic Ioann. 1. Mun- 2. dus per ipsum factus est. Aliquando in malam partem pro his, qui se totos mundo dederunt, & sic subsequēter. 3. Et mundus eum, &c. Sic pro impiis hominibus frequenter sumitur. Mundus me odit: Et ego pro his rogo, non pro mundo. Aliquando pro prædestinatis ad hæreditatem illam supernam, in mundo visibili peregrinantibus. De hoc subsequenter dicitur, Pater non misit filium suū, vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per ipsum. C Ioan. 3. Deus erat in Christo mundum sibi reconcilians. 4. Quartò, indifferenter potest sumi pro quibuscunque hominibus bonis vel malis, quos rete fidei vt pisces Dominus ad se traxit. Et sic ibi cōsiderari potest, quòd sic Deus dilexit mundum, id est creaturam humanam, maximè tamen prædestinatos, &c. non excludens peccatores, quia Christus Iesus venit peccatores saluos facere, non eos diligens propter peccata. Psal. Iniquos odio habui, &c. sed ad salutem & conuersionem: qui per Prophetas clamat, Esa. 45. Conuertimini ad me, & salui eritis omnes fines Chrysost. terræ. *Sic ergo dilexit*, &c. Chrysostomus. Multam indicat D amoris intentionem, quia magnum medium & infinitum erat inter Deum & mundum, qui immortalis, qui sine principio, qui magnitudine infinita eos qui de terra, qui de cinere, eos qui pleni erant peccatis, eos qui indeuoti erant, dilexit. Esai. 9. Filius datus est nobis. Roman. 8. Qui proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum: quomodo non etiam cum illo omnia nobis donauit? Quæ quæso charitas ei conferri potest? En nos pecuniis parcimus vt pauperem subleuemus: ipse vt *Quanta filii Dei charitas.* inimicos saluet, proprio filio non pepercit. En vestes recondimus pretiosas, & ornatui indulgemus: & filius Dei E Mantuan. nudus pro nobis incedit. Namque, vt noster Mantuan. cecinit,

Sancta Dei pietas, tenuem vestita figuram,
Non pertæsa rudes animos, moribundáque membra
Ferre nec æstiuo graciles aspergere plantas
Erubuit.

Ipse serui formam accepit, & pro no- *Amor Dei qualis.* bis pauper factus est. Tanta charitate ducebatur, vt flocci pēderet paupertatem, ignominiam, & opprobria omnia. Albertus Fuit hic amor Dei, vt scribit Albert. in Ioan. dulcissimus, sapientissimus, fortissimus. Patris enim affectus & dulcis est, & sapiens est, & fortis est, & immutabilis est. Dulcis F quidem, vt alliciat dilectos: sapiens est, vt persuadeat: fortis est, vt trahat. De primo, Sap. 10. Substantiam enim tuā & dulcedinem tuam quam in filios habes, ostendebas. Prou. 1. En fero vobis spiritum meum: hoc est, dilectionē meam. Eccl. 24. Spiritus enim meus super mel dulcis, & hæreditas mea super mel & fauum. Sap. 12. O quàm bo- *Mira charitatis diuinæ suauitas.* nus & suauis est spiritus tuus in omnibus! Hoc gustauit Ionathas filius columbæ, hoc est dilectionis Spiritus sancti. Et dixit, 1. Reg. 14. Gustaui paululū de melle isto: hoc est, de patris dulcedine: & illuminati sunt oculi mei. Et sapientissimo ex affectu dilexit: quia tam sapienter de redemptione mundi cogitauit. Rom. 11. O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, &c. Quis enim cognouit sensum Domini? Esa. 40. Cum quo iniit consilium, & instruxit eum, & erudiuit eum: scientiam & viam prudentiæ ostendit illi? Vnde August. de se dicit, in lib. de Con- August. fessionibus. Non satiabar illis diebus dulcedine mirabili considerare altitudinem consilij Domini super salutem generis humani. Psal. 138. Mirabilis facta est scientia tua ex me: confortata est, & non potero ad eam. Mirabile A enim consilium sapientiæ fuit: quod cùm homo superbus cupiens & non valens fieri sicut Deus, cecidisset, ipse sicut homo fieret: & per assumptam carnem, lignū notans per quod ceciderat, per lignum hominem ad immortalitatis gloriā, qua nudatus fuerat, redderet. Sic ergo sapiētissimè dilexit. Dilexit etiam ex affectu fortissimo: cui nec mors, nec mortis author, nec infernus, resistere potuerūt. Cantic. 8. Fortis est vt mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio. Aquæ multæ non possunt extinguere charitatem. Num. 24. Cuius fortitudo est sicut rhinocerotis. Iob. B 12. Apud ipsum est fortitudo & sapientia, & apud ipsum est consilium & intelligentia. Sic ergo Deus pater diligit, vt alliciat te sui amoris dulcedo, vt caueat tibi sui amoris sapientia, vt eripiat te sui amoris fortitudo. Notatur autem forma & modus dilectionis, scilicet quantum & qualiter nos dilexerit, cùm adiicit, *vt filium suum vnigenitum daret*: non seruum, non adoptiuum, sed naturalem & consubstantiuum filium, quem tanquam seipsum diligebat. Gregorius. O mira erga nos tuæ charitatis dile- Greg. ctio! vt seruum redimeres, filium tradidisti. Bernardus: Bernard. O duri & indurati filij Adam, quos nō emollit tanta be- C nignitas, tanta flamma, tam ingens ardor amoris, tanquā vehemens amator, qui pro vilibus sarmentis tam pretiosas merces dedit. Hæ quidem diuitiæ, & hæc quibus pauperes subleuare possumus, cum his quæ pro nobis dedit Deus, conferenda sunt. 1. Pet. 1. Nō enim corruptibilibus auro vel argento redempti estis de vana vestra conuersatione paternæ traditionis: sed pretioso sanguine quasi agni immaculati & incontaminati Christi. 1. Cor. 6. Empti estis pretio magno: glorificate & portate Deū in corpore vestro. Si enim pretium illud cōsiderandum sit, audi quia pater ille cœlestis *filium suum vnigenitum dedit*, sibi D coæqualem, consubstantialem, ac coæternum: Vnigenitū quidem dictum, siue vnicum, quasi maximè dilectum, & pretiosum, & super omnia charum. Hebræa enim vox earum significationum vim habet. Vnde cùm Genes. 22. dicitur, Tolle filium tuum vnigenitum, &c. Septuaginta transtulerunt ἀγαπητὸν, quasi dicant, vnicè adamatum, vt Isaac ab Ismaële secerneretur. Vnde & cùm baptizaretur à Ioanne, vox Patris audita est, Matthæ. 4. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi cōplacui. Marc. 17. Et in monte Thabor, Matth. 17. & Luc. 9. Hic est filius meus charissimus. Dedit autem ipsum, inquit Albertus Magnus, in Alb. Mag. E carnis humilitatem, in vitæ paupertatem, in mortis amaritudinem, in crucis confusionem. De primo horum, Phi- *Humilitas Christi qualis.* lipp. 2. Humiliauit semetipsum, factus obediens patri, formam serui accipiens: in similitudinem hominum factus est, & habitu inuentus est vt homo. Et ibidem dicitur, quòd exinaniuit semetipsum. Et ideò propter carnis humilitatem & passibilitatem dicitur minoratus ab Angelis, Ps. 8. Minuisti eum paulò minùs ab Angelis, &c. De secundo dicitur, 2. Corin. 8. Scitis gratiam Domini nostri Iesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cùm esset diues: vt nos illius inopia diuites essemus. Zach. 9. F Iste pauper & ascendens super asinam, & super pullum filium asinæ. Psal. 87. Egenus & pauper ego sum à iuuentute mea: afflictus autem & humiliatus sum. Matthæ. 8. Vulpes foueas habent, & volucres nidos, &c. Psal. 21. Diuiserunt sibi vestimenta mea, &c. Pauper autē natus, pauperior conuersatus, pauperrimus fuit in cruce spoliatus. De mortis amaritudine dicitur, Thren. 3. Recordare paupertatis meæ, transgressionis, absinthij & fellis. Deut. 32. Vua eorum fellis, & botrus eorum amarissimus: fel draconum vinum eorū. Verè in amaritudine mortis fuit, qui pœnam mortis in corpore, fellis amaritudinē in ore, in-

sultationem carnificum auribus accepit: qui in oculis sustinuit confusionem & verecundiam suorum iuxta crucem astantium, in naribus fœtorem sputorum & cadauerum. De crucis confusione, Heb. 12. Sustinuit crucem, confusione contempta. Philip. 2. Factus obediens patri vsque ad mortem, mortem autem crucis. Quanta ergo & qualis fuit hæc patris dilectio, vt filium suum vnigenitũ daret, qui sic humiliaretur, tãtam paupertatem, afflictionem & confusionem sustineret pro nobis? Gregor. Nanz. Orat. in Cæsarium fratrem. Ea propter enim, inquit, humanam carnem assumpsit, ac pauper factus est, vt iacentẽ carnem erigeret, & imagini salutem afferret, hominemq́; instauraret: vt omnes in Christo, qui perfectè omnia in omnibus factus est, vnum efficiamur. Theoph. in Ioann. Vide autem, oro, quòd sicut suprà dixit filium hominis descendisse de cœlo, quamuis non descenderit caro de cœlo: sed propter vnam personam & vnam hypostasim, ea quæ Dei sunt, attribuit homini: ita & hoc loco ea quæ hominis sunt, attribuit Verbo Deo. Dedit enim, inquit, Deus filium suum in mortem, quamuis impassibilis permanserit Deus: attamen quia vnus & idem fuit per hypostasim, Verbum Dei, & homo, ideóque filius dicitur datus esse, inquantum & verè passus, non in sua natura, sed in sua carne. Quod autem lucrum, dati filium? O magnum & supra humanam mentem! *Vt omnis qui credit in illum* duo illa lucretur: vnum quidẽ, *vt non pereat*: alterum, *vt habeat vitam*, nec simpliciter vitam, sed *æternam*. Nusquam æternam vitam Deum exhibuisse legimus, quàm in nouo Testamento. Vetus enim lex promittebat eos, qui in illa Deo placebant, implendos longitudine dierũ. Euangelium autem non temporariam vitam largitur, sed æternam & indissolubilem. Hic est igitur Euangelij fructus, vt credentibus nobis in Christum fide viua, vita rependatur æterna. Et hæc quidem obumbrata fuerat in illo populo, nobis tamen & promissa, & exhibita. Illis promissionis terra, lacte & melle fluens in præmium fuit, nõ infidelibus, sed credẽtibus: alioquin eorum, qui nec Deo, nec Moysi crediderunt, corpora prostrata sunt in deserto: quantò verò minùs vita illa æterna, & terra viuẽnum distribuetur in sortem, & funiculum hæreditatis, his qui in fide hæsitauerint? Fidẽ igitur vt medium assignat, quo perueniamus ad vitam. Leo Martyr, sermo. 4. in natiuitatem Domini. Magnum præsidium est fides integra, fides vera, in qua nec augeri ab vllo quicquam, nec minui potest: quia nisi vna est, fides non est, dicente Apostolo, (Ephes. 4.) Vnus Dominus, vna fides, vnũ baptisma, vnus Deus, & pater omnium, qui est super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis. Huic vnitati, dilectissimi, incõcussis mentibus inhærere, & in hac omnẽ sectamini sanctitatẽ, quia sine fide impossibile est placere Deo, (Heb. 11.) Et nihil sine illa castum, nihil sanctum, nihil viuum. Iustus enim ex fide viuit. Quam qui diabolo decipiente perdiderit, viuens mortuus est: quia sicut per fidem iustitia, ita etiam per fidem veram, vita obtinetur æterna: dicente Domino Saluatore, Hæc est vita æterna, vt cognoscant te Deum verum, & quem misisti Iesum Christum. Fulgent. hom. de nat. Domini: Magnum mysterium, dilectissimi, magnum diuinæ dilectionis indicium. Homo Deum contemnens à Deo discessit: Deus hominem diligens, ad homines venit: dilexit impium, vt faceret iustũ: dilexit infirmum, vt faceret sanum: dilexit peruersum, vt faceret rectum: dilexit mortuum, vt faceret viuũ. Et quid amplius dicam? Quandoquidem Deus vnigenitus humanam naturam tantum dilexit, vt eam non solùm à potestate mali Angeli liberaret, verumetiam in seipso super omnes bonos Angelos, in patris dextera collocaret. Ioã. 10. Ego veni vt vitam æternam habeant, & abundantiùs habeant. *Non enim misit Deus filium suum in mundum, vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per ipsum.* Verũ & hoc videtur aduersari aliis sententiis, quibus Christus iudex agnoscitur. Io. 5. Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio. Hier. 23. Hoc est nomen, quòd vocabunt eum, Dominus iustus noster. Es. 16. Præparabitur in misericordia solium, & sedebit super illud, iudicans in æquitate, & velociter reddens quod iustum est. Respondemus autem quòd multiplex est iudicium. Vnum est discretionis, de quo Psalm. 42. Iudica me Deus, & discerne causam meam de gente non sancta. Et hoc boni a malis in præsenti aut signo, aut facto aliquo discernuntur, sicut & Israëlitæ ab Ægyptiis discreti sunt, quoniam plagas illas Ægypti non senserunt: aut Moses secreuit eos, qui vitulos adorarant, ab aliis: aut concionator, verbo secernit fideles ab infidelibus. Hoc iudicium vt omniũ verbi ministrorum est, ita quoque Christi. Est iudicium probationis, quo sancti purificantur. Psal. 25. Iudica me Domine, quoniam ego in innocẽtia mea ingressus sum. Proba me Domine, & tenta me, vre renes meos & cor meũ. Et vide si via iniquitatis in me est, & deduc me in via æterna. Est iudicium defensionis, quo boni à malis discernuntur. Ps. 34. Iudica Domine nocentes me, expugna impugnantes me. Apprehende arma & scutum, & exurge in adiutoriũ mihi. Et tertium iudicium liberationis, quo boni à potestate malorum eripiuntur. Ioan. 12. Nunc iudiciũ est mũdi, nunc princeps huius mundi eiicietur foras. Est iudiciũ temerarium. Matth. 7. In quo iudicio iudicaueritis, iudicabimini. Est iudicium inflictionis pœnæ, quæ fit in præsenti. Ezech. 16. Iudicabo te iudicio adulterarũ, & effundentium sanguinem. Osee 2. Iudicate matrem vestram, iudicate, quia ipsa non vxor mea, nec ego vir eius. Augustinus in lib. Confess. Iussisti Domine, & sic est, vt pœna sit sibi omnis inordinatus animus. Et hoc iudicio homo malus priuatur gratia, & in bono naturali vulneratur. Est iudicium discussionis, in quo discutientur merita singulorum. Daniel. 7. Iudicium sedit, & libri aperti sunt. Et describitur Matth. 25. Cùm venerit filius hominis in sede maiestatis suæ. Est iudicium condemnationis ex retributione meritorum. Apocal. 18. Væ væ ciuitas illa magna Babylon, quoniam vna hora venit iudicium tuum. Itaque dicendum est, quòd Christus in primo aduentu non iudicat iudicio condemnationis. Ideò enim adulteræ dixit, Nec ego te condemnabo, (Ioann. 8.) Sed nihil impedit, quin cæteris iudicij speciebus, suos ab alienis discerneret, & aliquando suis reprehensionibus coërceret, Chrysostomus homil. 18. in Ioann. Duo enim sunt Christi aduentus, sed non iisdem de causis. Nec enim primus est vt iudicet, sed vt dimittat, & absoluat: alter autem in maiestate, eum iudicem exhibebit. Nam si primùm peccatores iudicasset, omnes repentè periissent. (Rom. 3.) Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei. Quòd autem multa Dei clementia ostendatur, hinc constat. Duas nobis vitas Deus constituit, præsentem, & futuram: præsentem in certamen, futuram in certaminis præmium. Quanam ratione? Multa & grauia commisimus, neque à pueris in vltimam vsque senectutẽ abstinuimus, quin innumeris animam sceleribus coinquinaremus: nullam eorum à nobis rationem exigit, sed regenerationis lauacrum his non absoluit, iustitiam & sanctificationem largitus est: quid ergo qui à cunabulis diuinis mysteriis initiatus, deinde multa in peccata prolapsus est? Is profectò maioris reus est supplicij: ex ipsis namque peccatis post mysteriorum initiationem, longè grauiùs affligimur. quod Paulus his verbis significauit, (Heb. 10.) Irritam quis faciens legem Moysi, sine vlla miseratione, duobus vel tribus testibus moritur: quantò magis putatis deteriora mereri supplicia, qui filium Dei conculcauerit, & sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, & spiritui gratiæ contumeliam fecerit? Maiori igitur supplicio hic obnoxius. Verumtamen etiam huic pœnitentiæ portas aperuit, & multas abluendi peccati vias præbuit. Considera quæso quanta hæc sint benignitatis exempla, vt post lapsum à gratia peccati, & reo non supplicium, sed emendationis spatium diuina largiatur clementia. Non enim misit Deus filium suum in mundum, vt iudicet eum, sed vt saluetur mundus per ipsum. Gregor. Nanzanz. de calamitatibus animæ suæ. Ecce anima nostra semper aduersus vitam cæcis oculis properat, ac præcipitia regionis illius concupiscit. Quòd si nonnunquam aut Dei timori, aut laboribus, aut oraculis diuinitùs inspiratis vel tantillum cedere sibi imperarit, rursus tamen, non secus ac planta quadã consitoris manibus

Margin notes: Greg. Naz. — Theoph. — *Fides mediũ ad vitam.* — Leo Mar. — Fulgentius. — *Quotuplex est iudicium.* — August. — *Quo iudicio Christus non iudicat.* — Chrysost. — Greg. Naz. — *Hominum ingratitudo, & summa iniquitas.*

detorta, in pristinum vitium curuatur. O nos mortis huius nomine miseros! ô nos præposteros, ac absurdos, qui cùm vitiis laceremur, nostro tamen furore atque amentia oblectamur: vtpotè qui nec internam eam rationem veremur, quam Deus vitæ semen afferens, nascentibus nobis inseuit: nec legem eam reformidamus, quá Christus, priùs quidem lapideis tabulis, cùm veritatem obuelaret, & adumbraret, pòst autem in cordibus quoque nostris, Spiritus sancti fulgore perlustratis insculpsit: ac denique contraria Christi passionibus consilia inimus, A quibus ille nos ex turbidis animi motibus extraxit, cùm carnem assumpsit, & cruci affixus est, simúlque hominum peccatum, Beliæque imperium fixit, vt nos rediuiui è tumulo prosilientes, Christi gloriæ in cœlo participes simus. Et nec tamen toties in peccata relapsi, diuinæ spei anchoram perdidimus, si modò in Christum credamus. Esa. 50. Propè est qui iustificat, quis est qui contradicet mihi? Roman. 8. Si Deus iustificat, quis est qui condemnet? 1. Tim. 1. Fidelis sermo & omni acceptione dignus, quia Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere. Ita *misit Deus filium suum, vt saluetur mundus per seipsum.* B Sed & adhuc quæritur, si per ipsum mundus saluari debet, quid timendum erit? Qui fiet vt non omnes saluentur? Respondet Augustinus tracta. 12. in Ioann. Quantum, inquit, in medico est, sanare venit ægrotum. Ipse se interimit, qui præcepta medici seruare non vult. Venit saluator ad mundum. Quare mundi saluator dictus est, nisi vt saluet mundum? Saluari non vis ab ipso: ex teipso iudicaberis. Vtitur autem generali nomine, quo omnes hîc viuentes homines intelligat. Non enim dicit, vt saluetur Israël, sed vt saluetur mundus: per mundum omnes, qui in mundo sunt, homines intelligens. C Non enim est masculus aut fœmina, non Scytha aut Barbarus: sed in omni gente qui facit iustitiam, acceptus est illi. Fulgent. lib. de incarnatio. & gratia Iesu Christi, capit. 31. Quocirca, inquit, illos omnes, quos Deus vult saluos fieri, sic intelligere debemus, vt nec aliquem putemus saluari posse, nisi Dei voluntate, nec existimemus voluntatem omnipotentis Dei aut in aliquo non impleri, aut aliquatenus impediri. Omnes enim quos Deus vult saluos fieri, sine dubitatione saluantur: nec possũt saluari, nisi quos Deus vult saluos fieri: nec est quisquam, quem Deus saluari velit, & non saluetur: D quia Deus noster omnia quęcunque voluit, fecit. Ipsi vtique omnes salui fiunt, quos omnes vult saluos fieri, quia hæc salus non illis ex humana voluntate præstatur. Veruntamen in his omnibus hominibus, quos Deus vult saluos facere, non totum omninò genus significatur hominum, sed omnium vniuersitas saluandorum. Ideò autem omnes dicti sunt, quia ex omnibus hominibus omnes istos diuina bonitas saluat, id est, ex omni gente, conditione, ætate, ex omni lingua, ex omni prouincia. In his omnibus ille sermo nostri redemptoris impletur, quo ait: Cùm exaltatus fuero à terra, omnia traham ad E me ipsum. Quod non ideò dixit, quia omnes omninò trahit, sed quia nemo saluus fit, nisi quem ipse traxerit. Ioan. 6. Nam & alibi dicit: Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me, traxerit eum. Item alibi: Omne quod dedit mihi pater, ad me veniet. Hi ergo sunt omnes, quos vult Deus saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Theophylactus in Ioann. Primùm ergo ad hoc venit Christus, vt mundum saluaret. Atque hæc est illius intentio: per accidens autem iudicat eos qui non crediderunt. Lex enim Mosaica præcessit, vt reprehenderet peccatum, & condemnaret præuaricantes. Nulli enim F ignoscit: sed simul atque inuenerit peccantem in aliquo, pœnam infert, Exod. 20. Deutero. 5. 17. 32. Itaque primus aduentus non propter iudicium factus est, nisi per accidens, iudicans eos qui non crediderunt, quia iam iudicati sunt. Secundus verò erit, vt omnes iudicet, & vnicuique secundum opera sua faciat, *Qui credit in filium non iudicatur.* Thomas Aquinas in Ioann. Hic inquit, probat quæ dixerat, quasi per locum à diuisione, hoc modo. Quicunque iudicabitur, aut erit fidelis, aut infidelis. Sed non venit ad iudicandum infideles, quia iam iudicati sunt. Ergo

August.

Quod mundi nomine.

Fulgentius.

Quomodo Deus vult omnes saluos fieri, & tamen nõ omnes saluantur.

Theoph.

Thom. Aq.

a principio non misit Deus filium suum, vt iudicet mundum. Primò ergo respondit, quòd fideles non iudicantur. Secundò, quòd nec infideles, ibi: Qui autem non credit. Dicet ergo, Non veni vt iudicem mundum: quia non veni ad iudicandum fideles: quia qui credit in eum, non iudicatur: scilicet iudicio condemnationis, quo nullus credens in eum fide formata iudicatur. Ioann. 5. In iudicium non venit, sed transiet, &c. sed iudicabitur iudicio præmiationis & approbationis. De quo dicit Apostolus, 1. Corin. 4. Qui autem iudicat me, dominus est. Sed nunquid multi fideles peccatores? non damnabuntur? Respondeo. Dicendum quòd quidã hæretici dixerunt, quòd nullus fidelis, quantumcunque peccator, damnabitur, sed saluabitur merito fundamenti, scilicet fidei, licet aliquã pœnam patiatur. Et erroris sui fundamentum sumunt ex hoc quod dicit Apostolus, 1. Corinth. 3. Fundamentum aliud nemo ponere potest. Et infrà: Si cuiusque opus arserit, ipse tamen saluus erit: quasi per ignem. Sed hoc manifestè est contra Apostolum, ad Gal. 5. Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, &c. Et infrà: Qui talia agunt, regnum Dei nõ possidebunt. Dicendum est ergo, quòd fundamentum non est fides informis, sed formata, quæ per charitatem operatur. Et ideò signanter non dicit Dominus, Qui credit ei: sed, Qui credit in eum ad est, qui credendo in eum per charitatem tendit, non iudicatur: & hoc quia non peccat mortaliter, per quod tollitur fundamentum. Vel secundum Chrysostom. homil. 27. in Ioan. Omnis qui malè agit, non verè credit. Vnde Paulus ad Tit. 1. Cõfitentur se nosse Deum, factis autem negant. Sed qui benè agit. Iob. 2. Ostende mihi ex operibus fidẽ tuam. Et hic non iudicatur: id est, non condemnatur propter infidelitatem. Augustinus Epistol. 112. ad Paulinam, de videndo Deo, cap. 10. Hoc iudicium, inquit, pœnam æternam significat. Nihil enim damnationis est his qui sunt in Christo Iesu. Euthymius in Ioann. Non condemnatur, inquit, qui legitimè credit, & qui seruat etiam eius præcepta. Et sicut illum fides eximit à condemnatione, ita qui non credit, iam iudicatus est. Augustin. tom. 3. lib. de agone Christiano, cap. 27. Nec tamen, inquit, eos audiamus, qui negant diem iudicij futurum, & commemorant quod in Euangelio scriptum est, eum qui credit in Christum, non iudicari: qui autem non credit in illum, iam iudicatum esse. Dicunt enim, Si & ille qui credit, nõ veniet in iudicium, & ille qui non credit, iam iudicatus est, vbi sunt quos iudicaturus est in die iudicij? Non intelligunt sic loqui scripturas, vt præteritum tempus pro futuro tempore insinuent: sicut suprà diximus, quod Apostolus dixit de nobis, quòd simul nos sedere fecit in cœlestibus, nondum factum est: sed quia certum est futurum, ita dictum est, quasi iam factum sit, & sicut ipse Dominus dixit, Ioann. 15. Omnia quæcunque audiui à patre meo, nota feci vobis. Et paulò pòst, Ioann. 16. Multa habeo vobis dicere, sed non potestis illa portare modò. Quomodo ergo dixerat, Omnia quæcunque audiui à patre meo, nota feci vobis: nisi quia illud quod per Spiritum sanctum certissimè facturus erat, quasi iam fecisset, locutus est, Ioann. 3. Sic ergo cùm audimus, Qui credit in Christum, non veniet in iudicium: intelligamus quòd non veniet ad damnationem. Dicitur enim iudicium pro damnatione, sicut dicit Apostolus Roman. 14. Qui non manducat, manducantem non iudicet: id est, non iudicet: idest, non de illo malè existimet. Et Dominus dicit, Matth. 7. Nolite iudicare, ne iudicetur de vobis. Non enim tollit nobis intelligentiam iudicandi, cùm & Propheta dicat Psal. 57. Si verè iustitiam diligitis, rectè iudicate filij hominum: & ipse Dominus dicat, Ioan. 7. Nolite iudicare personaliter, sed iustum iudicium iudicate. Sed illo loco vbi iudicare vetat, illud admonet, ne damnemus aliquem, cuius vel cogitatio nobis non est aperta, vel nescimus postea qualis sit futurus. Si ergo cùm dicit, ad iudicium non veniet, hoc dixit, quia non veniet ad damnationem: Qui autem non credit, iam iudicatus est: hoc dixit, quia iam iudicatus est præscientia Dei, qui nouit quid immineat non credentibus. Eandem resolutionẽ sequitur tract. 12. in Ioan. Nondum, inquit, apparuit iudi-

An non iudicantur fideles.

Fides formata fundamentum salutis est.

Chrysost.

Augustin.

Euthym.

August.

Obiectio.

A simili.

Idem

cium

Chrysost. Quomodo qui non credit, iã iudicatus est.

cium, & iam factum est iudicium: nouit enim Dominus qui sunt eius, nouit qui perueniant ad coronam, qui permanesant ad flammam: nouit in area sua triticum, nouit & paleam, nouit segetem, nouit & zizania. Ita *qui non credit, iam iudicatus est*, in Dei præscientia. Chrysostom. homil. 27. in Ioann. aliam rationem adducit. Nam quemadmodum homicida, etsi iudicis sententia sit indemnatus, damnatur tamen ipsius rei natura: ita & incredulus. Siquidem & Adam, qua die comedit à ligno, mortuus est. Ea enim lata est sententia Genesis 2. In quacunque die comederitis à ligno, morte moriemini. Atqui viuebat: quomodo ergo mortuus est? Diuina sententia, & rei natura: quippe qui seipsum fecit supplicio obnoxium, sub supplicio est: si non re, tamen sententia. Sed ne quis, cùm audiret eum non viuere, vt iudicaret mundum, impunitum peccatum arbitraretur, & pigrior fieret: hanc tollit opinionem, inquiens, Iam iudicatus. Nam cum multo post tempore futurum est iudicium, eius iam formidinem incutit, quod incredibilem ipsius præ se fert humanitatem, quòd non solùm filium daret, sed iudicij quoque tempus differret in longum tempus, vt abluendi criminis potestas fieret peccatoribus & infidelibus. Quòd si quis obiciat paruulos etiam baptizatos non credere in Christum, ideircò iam & illos iudicatos esse: respondet Augustinus, serm. 14. de verb. Apost. eos fide aliena saluari. Vtique, inquit, prodest Christus paruulis baptizatis. Prodest ergo non credentibus? Absit vt ego dicam, non credentes infantes. Iam superiùs disputaui. Credit in altero, qui peccauit in altero. Dicitur, credit, & valet, & inter fideles baptizatos computatur. Hoc habet authoritas matris Ecclesiæ, hoc fundatus veritatis obtinet canó. Contra hoc robur, contra hunc inexpugnabilem murum quisquis arietat, confringitur. *Credunt vtique in nomine vnigeniti filij Dei*, in quo baptizantur. Et verè illi omninò non credunt, qui nec eius sacramentis insigniuntur, nec in gremio sponsæ illum Ecclesiæ se continent, nec cùm adulti sint, fidei symbola seriò profitentur. *Hoc est autem iudicium: quia lux venit in mundum. & dilexerunt homines magis tenebras quàm lucem.* Chrysostomus homil. 17. in Ioann. Considera igitur quo pacto omnem aufert infidelibus excusationem. In mundum lucem venisse dicit. Num eam quæsierunt, inquit? Num laborarunt, num adnixi sunt vt eam inuenirent? Theophylact. Non enim in hoc solo peccarunt, quòd ipsi non quæsiuerunt lucem: sed quòd lux venit ad illos, & illam non susceperunt. Nã siquidem non venisset lux, potuissent homines prætexere, ignorasse se quid esset bonum: verùm quia venit Deus Verbum, & illi eum non receperunt, omni excusatione carent. Euthymius in Ioann. Hæc est ergo infidelitatis condemnatio. Propter hoc condemnantur, quia venêre ad eos luce scientiæ ac veritatis (dicit autem hoc de seipso) dilexerunt magis tenebras ignorantiæ ac mendacij, quàm lucem. Nam qui absente luce manet in tenebris, excusationem fortassis aliquam habebit: quam & oportuit hunc non ita se habere, sed lucem quærere: qui verò veniente ad se luce adhuc in tenebris residet, omni priuatur excusatione. Auersum enim animum ad lucem ostendit, & voluntariè tenebris offunditur. Nec solùm ad lucem non venit, sed è diuerso, cùm magis lux ad se veniat, fugit, & à sua auertitur salute. Deinde etiam causam ponit, propter quam dilexerunt tenebras. Rupertus libro tertio in Ioann. Venit enim lux in mundum, prosecuta est homines: mox vt de regno Dei proiecti sunt, plurima illis accendit luminaria, vbi post paternam denudationem nati sunt, vt nuditatem suam recognoscentes, & pœnitentiam agentes, vestem innocentiæ recuperarent. Plurima, inquam, accendit ante legem, & sub lege, scilicet iustos viros, quorum factis, dictis, vel scriptis lucentibus, seipsos viderent & agnoscerent. Tandémque venit ipsa lux, ipse sol iustitię, paratum illis ostẽdens, & facilem introitum regni Dei: sed dilexerunt magis tenebras quàm lucem. Quare? *Erant enim eorũ opera mala.* Quæ? Fornicationes, adulteria, homicidia, veneficia, comessationes, furta, periuria, ebrietates, falsa testimonia, & his similia, quibus omnibus lux ista inimica est:

Idem Aug. Quomodo prosit Christus paruulo nondum credentibus.

Chrysost. Tollitur infidelibus omnis excusatio.

Theoph.

Euthym.

Rupertus. Quomodo homines dilexerunt tenebras.

quæ dum ostendit illis aditum regnum Dei, dum præcipit illis ex aqua & spiritu sancto renasci, & generationẽ cœlestem ingredi, in qua non liceat scortari vel inebriari, polluere vel pollui, concupiscere, & rapere vel furari, refugiunt ab ista luce, seque in tenebras suas recondunt, sicut Adam pater ipsorum, & foliis prauæ defensionis pudenda opera contegunt, blasphemantes insuper ipsam lucem, suasque defendentes tenebras, vocantes tenebras lucem, & lucem tenebras, vt legitur Esaiæ 5. Verum hîc quæritur, an infidelium opera mala sint, maximè cùm legamus multos eorum secundum virtutem operatos esse. Sed dicendum secundum Chrysostomum, quòd aliud est benè operari ex virtute, aliud ex aptitudine & dispositione naturali. Sunt enim qui ex naturali dispositione benè operantur, quia non inclinantur ad contrarium: & hoc modo etiam infideles potuerunt benè operari, & ex his multi castè viuere, quia non impugnabantur à concupiscentiis, humiles esse, quia non incitabantur ad ambitionem & iactantiam. Illi autem ex virtute benè operantur, qui etsi inclinentur ad vitium contrarium, tamen ex rectitudine rationis & bonitate voluntatis à virtute non declinant: quod proprium est fidelium, inquit Thomas Aquin. in Ioann. Vel dicendum est, infideles bona quædam fecisse: non tamen propter amorem virtutis, sed propter iactantiam & vanam gloriam. Nec etiam omnia benè operabantur, cùm neque Deo suum cultum exhiberent, nec ipsum super omnia diligerent. *Omnis enim qui malè agit odit lucem & non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius.* At verò dices, Omnes nos, quotquot ad Deum accedimus, & lucem quærimus, peccato obnoxios esse. Verùm in omnibus voluntas attendenda est, vt is non veniat ad lucem, nõ modò cuius opera mala sunt, sed & qui hæc ipsa diligit: sicut dixit, *Et dilexerunt magis tenebras quàm lucem.* Augustinus tractat. 12. in Ioan. Quid est hoc? Quorum enim opera bona erant? Num venisti vt viuifices impios? Sed *dilexerunt*, inquit, *magis tenebras quàm lucem.* Ibi posuit vim. Multi enim dilexerunt peccata sua, & multi confessi sunt peccata sua: quia qui confitetur peccata sua, & accusat peccata sua, iam cum Deo facit. Accusat Deus peccata tua. Si & tu accuses, coniungeris Deo. Quasi duæ res sunt, homo, & peccator. Quod audis homo, Deus fecit: quod audis peccator, ipse homo fecit. Dele quod fecisti, vt Deus saluet quod fecit. Oportet vt oderis in te opus tuum, & ames in te opus Dei. Cùm autem cœperit tibi displicere quod fecisti, indè incipiunt bona op[era] tua, quia accusas mala opera tua. Albertus Magnus. Diuinæ igitur iustitiæ rationem ostendit, inquit. Non enim dixit, qui malum agit: hoc enim ex ignorantia & impotentia infirmitatis fieri potest: sed, qui malè agit, hoc est contrarium virtuti: quia plus virtus in benè agendo consistit, quàm bonum agendo. *Odit lucem* veritatis & virtutis. Sapien. 17. Dum impij se putant latere in obscuris peccatis, tenebroso obliuionis velamento dispersi sunt. Iob. 24. Oculus adulteri obseruat caliginem, dicens, Non me videbit oculus. Hac verecundia dum illustrantur lumine discussionis diuinæ, dicent montibus, Cadite super nos: & collibus, Operite nos. Apoc. 6. *Et non venit ad lucem*, quantum in se est. Ephes. 5. Nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum: magis autem redarguite. Genes. 3. Audiui Domine vocem tuam, & abscondi me: timui enim eò quòd nudus essem. *Vt non arguantur*, hoc est, arguenda esse ostendantur, *opera eius*. Omnia quæ arguuntur, à lumine manifestantur. Ephes. 5. 2. Reg. 12. Tu fecisti verbum hoc in abscondito: ego autem facio in conspectu omnis Israël, & in conspectu solis huius. Per oppositum verò *qui facit veritatem, venit ad lucem*: quia veritas quærit lucem: quia ipsa lux est, quam tenebræ non comprehenderunt. Veritas enim, vt dicit Augustinus, est rectitudo sola mente perceptibilis, qua omnia cogitata, dicta & opera ad rectum mensurantur. Psalm. 42. Emitte lucem tuam & veritatem: ipsa me deduxerunt, & adduxerunt in montem sanctum tuum. 3. Esd. 4. Veritas manet, & inualescit in æternum: & viuit, & obtinet in secula seculorum. Philip. 2. Inter quos lucetis sicut luminaria

An infideliũ opera mala sint.

Chrysost.

Thom. Aq.

August.

Alber. Mag.

Veritas quid. August.

in mundo. Matth. 5. Nemo accendit lucernam, & ponit eũ in abscondito, neque sub modio, sed super candelabrũ, vt qui ingrediuntur, lumen videant: *quoniam in Deo*, qui summa lux est, & manifestans omnia bona, *facta sunt*. 1. ad Timot. vltim. Qui habitat lucem inaccessibilem. Daniel 12. Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti: & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ erunt in perpetuas æternitates. Ideò dicit Apostolus, Roman. 13. Abiiciamus opera tenebrarum, & induamur arma lucis, sic vt in die honestè ambulemus. Verùm quæri potest, quomodo hi, qui se peccatores proprio iudicio cognoscunt, & veritatem faciunt, & ad lucem veniunt? An verò vt manifestentur peccata illorum? Quid si aliquid boni operis fecerint, an illis erit gloriandum, & cõtendendum vt in lucem veniant opera illorum? Ad priorem obiectionem respondet Augustinus, tom. 12. in Ioan. Facis, inquit, veritatem, & venis ad lucem. Quid est, facis veritatem? Non te palpas, non tibi blandiris, non tibi adularis, non dicis, Iustus sum, cùm sim iniquus: & incipis facere veritatem. Venis autem ad lucem, vt manifestentur opera tua: quia in Deo sunt facta: quia & hoc ipsum, quod tibi displicuit peccatum tuum, non tibi displiceret, nisi tibi Deus luceret, & eius veritas tibi ostenderet. Sed etiam qui admonitus diligit peccata sua, odit admonentem lucem, & fugit eam, vt non arguantur opera eius mala quæ diligit. Qui autem facit veritatem, accusat in se mala sua: non sibi parcit, non sibi ignoscit, vt Deus ignoscat: quia quod vult vt Deus ignoscat, ipse agnoscit, & venit ad lucem: cui gratias agit, quòd ille quid in se odisset, ostenderit. Dicit Deo, Auerte faciem tuam a peccatis meis. Psal. 50. Et qua fronte dicit, nisi iterum dicat, Quoniam facinus meum contra me est semper? Sit ante te, quod non vis esse ante Deum. Si autem post te feceris peccatum tuum, retorquet illud tibi Deus ante oculos tuos: & tunc retorquet, quando iam pœnitentiæ fructus nullus erit. Ad posteriorem obiectionem respondet Thomas Aquinas, Licitum esse sua opera Dei testimonio exhibere, vt approbentur, secundum quod dicitur, 2. Corinth. 10. Non enim qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus, &c. & Iob. 16. Ecce in cœlo est testis. Velle & manifestari in sua conscientia, vt gaudeat, secundum quod dicitur, 2. Corinth. 1. Gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ. Velle autem manifestari hominibus ad laudem vel ad gloriam propriam, reprehensibile est. Nihilominus tamen sancti viri, bona quæ faciunt, manifestari desiderant hominibus propter honorem Dei, & ad vtilitatem fidei. Matth. 5. Sic luceat lux vestra coram hominibus, &c. Sed veniunt ad lucem: vt manifestentur opera eorum, quoniam in Deo sunt facta: id est, secundum mandatum Dei. Quicquid enim boni facimus, siue vitando peccatum, seu pœnitendo de commissis, siue bona operando, totum est à Deo: iuxta illud Esaiæ, Omnia opera nostra operatus es nobis, &c.

Obiectiones. — *August.* — *Peccata nostra coram nobis sint.* — *Tho. Aqu.*

Christus per discipulos baptizat, conqueruntur Ioannis discipuli apud illum: Ioannes rursum Christum sponsum esse testatur, se sponsi amicum, & quantum ipse suaque Christo cedant, prædicat. quem à Deo missum & omnipotentem agnoscit.

Matth.	Marc.	Luc.	IOAN. 3.
			Post hæc venit Iesus, & discipuli eius in Iudæam terram: & illic demorabatur cum eis, & baptizabat. Erat autem & Ioannes baptizans in Aenon iuxta Salim, quia aquæ multæ erant illic, & veniebant, & baptizabantur. Nondum enim missus fuerat Ioannes in carcerem. Facta est autem quæstio ex discipulis Ioannis cum Iudæis de purificatione. Et venerunt ad Ioãnem, & dixerunt ei, Rabbi, qui erat tecum trans Iordanem, cui tu testimonium perhibuisti, ecce hic baptizat, & omnes veniunt ad eum. Respondit Ioannes & dixit, Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cœlo. Ipsi vos mihi testimonium perhibetis quod dixerim, Non sum ego Christus: sed quia missus sum ante illum. Qui habet sponsam, sponsus est: amicus autem sponsi, qui stat & audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi. Hoc ergo gaudium meum, impletum est. Illum oportet crescere, me autem minui. Qui desursum venit, super omnes est. Qui est de terra, de terra est, & de terra loquitur: qui de cœlo venit, super omnes est. Et quod vidit & audiuit hoc testatur. & testimonium eius nemo accipit. Qui autem acceperit eius testimonium, signauit quia Deus verax est. Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur: non enim ad mensuram dat Deus spiritum. Pater diligit filium, & omnia dedit in manu eius. Qui credit in Filium, habet vitam æternam: qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.

Introductio.

NIHIL veritate clarius, nihil potentius: nihil mendacio imbecillius, etsi innumeris obtegatur operimẽtis. Mendacium enim deprehenditur, & effluit facilè: veritas autem nuda omnibus proponitur, volentibus eius pulchritudinem intueri: neque latere vult, nullum timet periculum, nullas insidias tremit, nullam desiderat multitudinis gloriam, nulli hominum est obnoxia, omnia excedit: etsi innumeris circũueniatur insidiis, tuta permanet: & qui ad eam confugiunt, tanquam infirmissimo & tutissimo muro eius viribus custodiuntur: & latentia omnia abscondita in medium proponit. Quod Christus ad Pilatũ his verbis significauit: Ego palàm locutus sum mundo, ego semper docui in synagoga, & in tẽplo, quò omnes Iudæi conueniunt, & in occulto locutus sum nihil. Hoc tunc locutus est Iesus, nunc autem fecit. *Post hæc* inquit, *venit Iesus & discipuli eius in Iudæam terram. & illic demorabatur, & baptizabat. Erat autem Ioannes baptizans in Aenon iuxta Salim: quia aquæ multæ erant illic, & veniebant, & baptizabantur.* Ad solennitates conueniebat Christus, vt in medium Dei doctrinam proponeret, & ex miraculis vtilitatem. Inde sæpè Iordanem petebat: nam & illuc multi concurrebant. Sed & frequentioribus locis versabatur, non ostentationis aut ambitionis gratia, sed studio vt prodesset quamplurimis. Hæc Chrysostomus, hom. 28. in Ioan. Descripto igitur sermone, quem habuit Christus cum Nicodemo, ad vsum baptismatis Euangelicæ legis delabitur: & quid Ioannes Baptista de Christo senserit, pleniùs edocet. Vbi & quæstio proponitur de Christi baptismate, & illius excellentia confirmatur responsione Ioannis. *Post hæc* ergo, videlicet consummato sermone quem habuit ad Nicodemum, *venit Iesus, & discipuli eius in Iudæam terram*, hoc est, ad alia loca Iudææ. Postquàm enim in Iudæorum metropoli Hierusalem vendentes & ementes è templi vestibulo expulit, & Nicodemum instruxit, tandem in alia Iudææ loca transit, vt verbum Patris disseminaret. Quidam tamen censent eum interim in Galilæa aliquandiu diuertisse, antequàm rursus in Iudæã remearet. Theophylactus in Ioan. Erat Iesus Hierosolymis vsque ad festum Paschæ: & postquàm illud præteriit, exiuit in terram Iudæam, & prope Iordanem versabatur, vbi multi conueniebant. Non quærebat autem populosa loca, propter inanem gloriam, vel ostentationem: sed cupiebat pluribus suam bonitatem communicare, & vsui esse: quoniam & eam ob causam ad festum ascenderat, vtpote plurimis profuturus doctrina & miraculis. *Et baptizabat.* Beda in Ioan. Baptizatus baptizat. Nõ eo baptismate baptizat, quo est baptizatus. Dat baptismum Dominus baptizatus a seruo, ostendens humilitatis viam, & perducens ad baptismum Domini, hoc est, baptisma suũ, reprehendo humilitatis exemplum: quia ipse non respuit baptisma serui, & baptismate serui via præparabatur Domino & baptizatus est Dominus. Viam sic fecit ad se venientibus. Ipsum audiamus. Ego sum via, veritas, & vita.

Chrysost. sententia. — *Historia.* — *Theoph.* — *Beda.*

Si veritatem quęritis, viam tenete. Nam ipse est veritas,
qui est via. Audiamus Ioannem. Baptizat Iesus. Diximus
quia baptizat Iesus. Quomodo Iesus? quomodo Dominus,
quomodo Dei filius, quomodo Verbum. Sed Verbū.
Cyril. Alex. caro factum est. Cyrillus Alexand. lib. 2. in Ioann. cap. 57.
Non idem est Christi, & Ioannis baptisma. Itaque Ioannes Euangelista cùm videret quàm necessarium
esset ea narrare, quibus quantum Christi baptismus
Ioannis baptismo præstaret, aperiretur: perspexit nó
multò pòst aliquot futuros, qui nullam inter baptismum,
baptismi differentiam facerent, sed pari laude vtrumque
coronarent, aut ob imperitiam, aut lapsum hominum,
meliorem esse baptismum Ioannis putarent. Nullum est
tam turpe facinus, quod imperitia non audeat aggredi.
Nulla blasphemia tam magna, vt aduersus sacratissima
Ecclesiæ dogmata non dicatur libenter ab his, qui omnia,
vt scriptum est, recta peruertunt. Ne igitur temerarij
homines aquam Ioannis, qua in pœnitentia baptizabat,
spirituali baptismo Christi anteferre auderent, caussas
tam turpis temeritatis euertens, ipsum Baptistam narrat
huius quæstionis fragilem nodum dubitantibus suis
discipulis dissoluisse. Baptizabat enim Christus per di-
Locus vbi Ioannes baptizauit. scipulos suos. Ioannes quoque ipse non per alios, sed
manibus suis: nec in iisdem fontibus, in quibus Christus,
hæc faciebat, sed iuxta Salim, & in fonte quodā certo
atque vicino: vt etiam hac fontis determinatione subobscurè
ac ænigmaticē subaperites, baptismum suum, cū
esset imperfectus, introductorium ad perfectionem fuisse.
Nam veluti lex Mosaica, futurarum rerum & spiritalis
cultus quædam præparatio fuit, occultam veritatem
parturiens: sic baptismus Ioannis ad baptismum Christi
collocatus, præparatoria vim obtinebat. *Erat ergo &*
Brocardus. Ænon vbi, & Salim. *Ioannes baptizans in Ænon iuxta Salim.* Brocardus in descriptione
Terræ sanctæ, scribit Ænon distare à ciuitate
Sichem quattuor milliaribus, progrediendo versus Orientem
ad Iordanem. Hieronymus, tom. 3. Epistol. ad Euangrium.
Hierony. Salim, inquit, non vt Iosephus & nostri omnes interpretantur,
est Hierusalem, nomen ex Græco Hebraicóque
compositum: quod absurdum esse, peregrinæ linguæ
mixtura demonstrat: sed oppidum iuxta Scythopolim,
quod vsque hodie appellatur Salem, & ostenditur
ibi palatium Melchisedek, ex magnitudine ruinarum veteris
operis ostendens magnificentiam: de quo in posteriore
quoque parte Geneseos scriptum est: Venit Iacob
in Socoth, id est, in tabernacula, & fecit ibi sibi domos
atque tentoria, & transiuit in Salem ciuitatem regionis
Sichem, quæ est in terra Chanaan. Considerandum quoque
est, quòd Abrahæ à cæde hostium reuertenti, quos
persecutus est vsque Dan, quæ hodie Paneas appellatur,
non de via Hierusalem, sed de oppido metropoleos
Sichem, in itinere fuerit: de quo in Euangelio quoque legimus,
Erat autem Ioannes baptizans in Ænon, iuxta Salim,
quia aquæ multæ erant ibi. Nec refert vtrum Salem
an Salim nominetur, cùm vocalibus in medio literis perrarò
vtantur Hebræi, & pro voluntate lectorum, atque
varietate regionum, eadem verba diuersis sonis atque ac-
Euthym. centibus proferantur. Euthymius in Ioannem. Cæterùm
Ioannes baptizabat, donec in carcerem coniiceretur, vt
continuè posset docere de Christo, & baptizatos ad eundem
transmittere: & ne zelo aut ira cessasse videretur, sed
potiùs de eo crederetur, quòd Christi discipulis operaretur,
baptizatósque ad eum adduceret: & tertiò, ne discipulos
suos ad maiorem æmulationem accenderet. Nā
si millies clamans, sempérque primas Christo cócedens,
& tantum se deiiciens, non persuasit eis quòd illius præcursor
esset: si deinceps baptizare cessasset: proculdubiò
omni postposito pudore, sub prætextu honorandi magistri,
eúmque præponendi, contra Christum & Apostolos
multa deblaterasset. Quod etiam sciens Christus, tunc
pręcipuè cœpit prædicare, quum Ioannes è medio subla-
Chrysost. tus est. Vnde & Chrysostomus: Propterea, inquit, opinor
præproperam illi concessam esse mortem, vt omnis
affectus multitudinis in Christum transfunderetur, nec
deinceps diuiderentur variis de vtroque sententiis. *Facta*
est autem quæstio, aut ab eo tempore, aut occasione qua
Christus & Ioannes baptizabant, *ex discipulis Ioannis* Baptistæ,
sed indiscretum zelum habentibus, cùm iam audierint
à Ioanne, quòd Christus baptizaret in spiritu:
cum Iudæis, qui baptizabantur à Ioanne, *de purificatione*,
hoc est, de baptismo. Multa enim baptismata erant apud
Iudæos, quæ & purificationes dicebantur, vt legitur Hebræ.
10. Chrysostomus homil. 28. Considera Euangeli- *Idem.*
stæ lenitatem: non enim in quemquam inuehitur, sed pro
viribus crimen extenuat, cùm quæstionem factam simpliciter
dicit. Nam quid contenderint, ex sequentibus
patet, quæ etiam leniùs exequitur. Hæc enim sunt Sata-
A næ zizania, hæ sunt æmulationes, quibus dum quisque *Æmulatio discipulorum Ioannis contra Christum & eius discipulos.*
zelo aliquo magistrum suum seu doctorem prosequitur,
aliquando alios impugnare videatur. Sic alius dicit, Ego
Apollo, ego Cephæ, ego Pauli: an vero non omnes Christi
sunt? Ergo diuisus est Christus? Nec enim qui plantat,
neque qui rigat, est aliquid, sed qui incrementū dat Deus.
Rupertus libro 3. in Ioannem. Verbi gratia. Puta dixisse *Rupertus.*
Iudæos: Ecce habemus duos baptistas: cuius eorū baptismus
meliùs purificat? Cuius, inquiunt discipuli Ioannis,
nisi eius qui aquas istas primas inuenit, primúsque mortalibus
ostendit? Baptista noster non ab hominibus, ne-
B què per hominem, sed per verbum Domini, cùm esset in
deserto solitarius, baptizare didicit: atque inde huc veniens,
iuniorem illum, ad quem omnes modò veniunt,
vt cæteros baptizauit. Econtra Iudæi: Nónne magister
vester, inquiunt, baptismo suo purificationem illius prætulit,
dicens, Ego vos baptizo in aqua, ille vos baptizabit
in Spiritu sancto & igne. Nónne se indignum duxit
soluere eius corrigiam calceamenti? Nec mirum si ista
quæstio inter Christi & Ioannis discipulos orta est, cùm
& magni illi Apostoli iam instante passione Christi, contenderint
quis eorum videretur esse maior. Nec omninò
C contemnenda est hæc quæstio, cùm & ipsius resolutio
tot concertationes euincat, quæ nunc ab hæreticis fiunt,
qui Ioannis baptisma Christi baptismati æquare contendunt:
quasi nec vnquam istius quæstionis certa sententia
producta esset. Illorum ergo discipulorum dubitatio
nostræ fidei certam & indubiam resolutionem adfert. *Et*
venerunt ad Ioannem, & dixerunt ei. Rabbi, qui erat tecum trans
Iordanem, cui tu testimonium perhibuisti, ecce hic baptizat, &
omnes veniunt ad eum. Chrysostomus homil. 28. in Ioannē. *Chrysost.*
Hoc est, qui in discipuli loco habitus est, is à te discedens
baptizat. Non aiunt, quem baptizasti: siquidem opor-
D tuisset eos & supernæ vocis, & Spiritus sancti aduentus
meminisse. Non dignantur Christum honoris titulo,
Ioannem verò Magistrum vocant. Sed & Christum ingratitudinis
arguunt, qui tam claro testimonio donatus
à Ioanne, populum omnem ad se reuocet, ita vt quasi
Ioanne contempto illum sequantur. *Respondit Ioannes. &*
dixit: Non potest homo accipere quicquam, nisi datum ei fuerit
de cœlo. Generali sententia, & omnibus accepta, discipu- *Ioannis humilitas.*
los suos à sinistra de Christo opinione reuocat: & seipsum
adeò extenuat, vt quam de illo conceperant æstimationem,
ad Christi gloriam & testimonium dirigat. Hoc
E igitur tale est, ac si dicat: Etiamsi vos me quid eximium
& supra humanam capacitatem constituere velitis, zelo
quo in me ducimini, inanis tamen hæc erit contentio.
Nec enim aliud esse possum, quàm quod Deus donauit.
Sed & quod è cœlo quisque accepit, id non potest non
esse, etiamsi totus mundus contradicat. Indè fit, vt frustrà
me maiore, quàm æquum est, dignatione prosequamini:
& frustrà illius honorem & gloriam minuatis, cuius è
cœlo testimonium à patre ad me perlatum est. Hebræ. 5.
Nemo assumit sibi honorem: quòd si quis contumeliosè *In ambitiosos & arrogantes.*
F cum diuinæ maiestatis præiudicio id contendit, in instanti
deprimetur. Fortè scilicet obiicere quis poterit, nonnullos
ambitione ductos hoc accipere, quod illis, è cœlo,
id est, iure, & diuina ordinatione minimè datum est.
Nam & Simon pro Deo haberi se fecit apud Neronem,
& Manes existimari pro Paracleto & cósolatore, & Hęresiarchæ
omnes pro reformatoribus, & Ecclesiæ restitutoribus.
Num istud acceperant è cœlo? Quomodo verò
hanc apud homines opinionem nacti sunt, si neque hoc à
cœlo datum illis fuerat? Erit & hæc obiectio latior: sese
enim ad eos extendet, qui sibi cótra fas & omnē æquita-

tem

tem summa imperia, diuitias & honores vẽdicarunt. Verùm neq; hoc est aliquid habere, quod & mutationi obnoxium est, & tantæ alterationi, quæ quò tolluntur in altum, eò lapsu grauiore illos præcipitet. Si quis enim sibi nomen cum Dei præiudicio facit, eò tandem detestabilior redditur, &

Triste iacet lucus, euitandúmque bidental.

Tale nomen est hæreticorum, schismaticorum, tyrannorum. Et quid profuit Satanæ seipsum extulisse, & supra Deum ipsum attentasse? Esa. 14. Vbi es Lucifer, qui manè oriebaris? Ecce nunc in infernum detraheris. Itaque Ioãnes de nomine solido & constanti loquitur, quod nõ nisi
A
à cœlo accipimus: sed neque solidæ sunt & permansuræ diuinæ, honores, & cætera similia, quæ cum diuini nominis contumelia nobis vendicauerimus. Adde quòd si Dei permissionem & prouidentiam attendamus, videbimus nihil nos efficere, nisi aut donet, aut sinat summum illud numẽ. Nec ipsi dæmones, nec impij aliquid in iustos possunt, seu eorum nomen, seu fortunas, seu personã inquirant, nisi illis datum fuerit de cœlo. Vnde ad Pilatũ Christus, Non haberes, inquit, potestatem aduersum me vllã,
B
nisi tibi datum fuerit desuper. Et alibi: Hæc est & potestas tenebrarum. August. to. 9. in tract. de rectitudine Catholicæ conuersationis, loquens de sortilegis. Illud autẽ scitote, inquit, quia nec vos, nec aliquid quod ad vos pertinet, lædere potest inimicus, nisi quãtum permiserit Deus. Permittit autem duabus de causis: aut vt probet, si boni estis: aut castiget, si peccatores. Hinc fit, vt patienter feramus aduersa, cùm nouerimus ea Dei prouidentia contingere, aut ad castigationem, aut gloriam nostrã. Etsi enim impij malè alicui velint, illud tamen quod malè volunt, exequi non possunt, nisi Deo sinente. Vnde & de Satana
C
Christus Luc. 22. Ecce, inquit Petro, Satanas expetiuit vos, vt ventilet sicut triticum. August. tom. 3. in Enchirid. ad Laurentium, c. 95. & 96. Non ergo fit aliquid, nisi omnipotens fieri velit, vel sinendo vt fiat, vel ipse faciendo. Nec dubitandum est Deum facere benè, etiam sinendo fieri, quæcunque fiunt malè. Non enim hoc nisi iusto iudicio sinit. Et profectò bonum est, quicquid iustum est. Quamuis ergo ea quæ mala sunt, in quantum mala sunt, non sint bona: tamen vt non solùm bona, sed etiam sint & mala, bonum est. Nam nisi hoc esset bonum, vt essent & mala, nullo modo esse sinerentur ab omnipotẽte Deo.
D
Itaque nulla potestas est nisi à Deo, & non potest homo à se accipere quicquam, etiamsi accipere velit & nitatur, nisi datum ei fuerit de cœlo, aut Deo in eo bonum operante, aut malum fieri sinente. Aug. l. 2. contra Epist. Parmeniani, c. 15. hac sententia Donatum abusum esse ostendit, vt qui se suam doctrinam è cœlo accepisse iactaret, cũ requireretur, cur non ab Ecclesia acciperet. Atqui, inquit August. ipsa Ecclesia de cœlo accipit. Et ita cõcludit: Nemo accipit sine dante: sed quod pertinet ad baptismi sanctitatem, adest Deus qui det, & homo qui accipiat, siue per seipsum donante Deo, siue per Angelum, siue per ho-
E
minem sanctum, siue per Petrum, siue per Ioannem, siue per hominem iniquum, sicut per tam multos, vel latentes, vel manifestos, quos ante tempus de messe colligere serui patrisfamiliâs prohibentur, & quos velut paleã frumenta dominica, vsque ad tempus vẽtilationis, corde interim separati, non temeritate corporaliter deserunt, sed pietate spiritualiter ferunt. Itaque seu nos per manuum impositionem, & hominum ministerium aliquam gratiã accipiamus, seu fidem ex verbo Dei per auditum colligamus, in omnibus Deus operari intelligitur: ita vt nec sufficientes simus cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis,
F
sed sufficientia nostra ex Deo sit. *Ipsi vos mihi testimonium perhibetis quòd dixerim, Non sum ego Christus sed quia missus sum ante illum.* His verbis primùm astruit Ioannes, quid non fuerit, demum quid fuerit. De primo non dicit, Vos mihi testes estis quòd nõ sum ego Christus, sed quòd dixerim, Non sum ego Christus. Ipsi enim illum esse Christum putabant, & pro Christo haberi desiderabant: tantò abest vt testarentur illum non esse Christum. Sed neque dixit, Plerique sunt testes, sed, Vos ipsi mihi testimonium perhibetis. Siquidem apertè & coram omnibus hoc testatus fuerat, adeò vt nullum discipulorum latuerit. Ex quibus sinceritas & candor illius animi declaratur, qui tantum abest vt applausu & laudibus humanis delectaretur, quin potius rones repetebat, Non esse se Christum. *Sed missus sum*, inquit, *ante illum*. Hac particula quis sit, & quid de se sentiendum sit, explicat. Missus sum ante illũ, præco & præcursor illius sum. Magnum sanè discrimen est inter regem & præconem: nihil enim habet præco nisi à rege: & magna inter Ioannem & Christum distãtia est:
A
nihil enim habet Ioannes nisi a Christo. Et ad Ioãnis instar omnes Ecclesiæ ministri Christo primas deferunt, nihil sibi arrogant, sed id vendicant, quod Paulus 1. Corint. 4. Sic nos existimet homo tanquam ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei. *Qui habet sponsam, sponsus est.* Pulcherrima similitudine Christi & suam dispensationem, officium & dignitatem ob oculos ponit. Innuit enim Christum Dei, velut summi cuiusdam regis filium, in terram descendisse, ad ducendam sponsam: se verò illi præmissum esse, velut *παρανύμφον καὶ νυμφαγωγὸν*, qui sponsam præparet, & in illius occursum adducat.
B
Et hanc quidem similitudinem habet Psaltes, cùm Christi ad nos aduentum exprimit, his verbis: In sole posuit tabernaculum suum, & ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo. Exultauit vt gigas ad currendam viam, à summo cœlo egressio eius. Sed & eius epithalamium in alio canitur: Speciosus forma præ filiis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis. Astitit regina à dextris tuis in circuitu deaurato, circundata varietate. Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiscere populum tuum, & domum patris tui: & concupiscet rex gloriam tuã. Quinetiam Cantici canticorum mysteria, Christi cum Ecclesia
C
spirituales nuptias celebrant. Et huius quidem similitudinis authoritatem confirmauit Christus, Matth. 9. etiam apud ipsos Ioannis discipulos. Quærentibus enim illis, & dicentibus, Quamobrem nos & Pharisæi ieiunamus plerumque, discipuli verò tui non ieiunant? respondit, Num possunt filij sponsi lugere, quandiu cum illis est sponsus? Venient dies, quibus tolletur ab eis sponsus, & ieiunabunt. Se enim sponsum vocabat, & quandiu cum suis esset, illos à ieiuniis excusari dicebat: verumtamen successura alia tempora, quibus ipso in cœlum assumpto, ipsos & omnem Ecclesiam ieiunare conueniat, vt interpretatur Tertull. l. de ieiunio contra Psychicos. Et quoniã has
D
Christi nuptias non legimus seculi more institutas fuisse, ideò spirituales illas esse intelligendum est. Ephes. 5. Tradidit semetipsum pro Ecclesia, vt eam redderet sine macula, & desponsaret. Osee 2. Desponsabo te mihi in fide. Apoc. 19. Venerunt nuptiæ agni, & vxor agni præparauit se. August. ho. 31. de verb. Apost. Qui habet sponsam, spõsus est. Bonum coniugium, sanctæ nuptiæ. Sponsus Christus, sponsa Ecclesia. A sponso cognoscimus sponsam. Et ne fortè hæreticorum Ecclesiæ sibi nomen sponsæ vsurpent, cũ sint adulteræ, & iam à sponso recesserint, adiicit
E
Tu quid dicis? Cuius sponsus est Christus? Partis Donati? Non est ipse, non est ipse. Ad nuptias veniamus, tabulas legamus, & non litigemus. Ergo si tu dicis, Christus est spõsus partis Donati, ego tabulas lego, & inuenio Christum esse sponsum Ecclesiæ toto orbe diffusæ. Ad hãc regulam multa formari possunt argumenta in hæreticos, ne se ad Christum pertinere arbitrentur: seu Christi doctrinam, seu promissiones cum illorum sententiis cõferamus: seu etiam attendamus vnã esse sponsam, non multas. Vna est, inquit, columba mea, & amica mea. Vnica igitur Ecclesia, & ille vnicus est sponsus. *Amicus autem sponsi, qui*
F
stat & audit eum gaudio gaudet propter vocem sponsi. Christus Ecclesiam sibi incarnatione, baptismo & passione despõsauit, eam sibi incorporando, gratiæ vbertate & fœcunditate replendo, & spirituales filios ex ea generando. Siquidem in baptismo matrem Ecclesiam agnoscimus, & semen Verbi, & Patrem spiritualem confitemur, vt docet Clemens Alexan. in libris Pædagogi. Habet autem Christus triplicem sponsam: Vniuersalem, quæ est Ecclesia toto orbe diffusa, à primo electo ad vltimum vsque, quã sibi in origine mundi despõsare cœpit per fidem & charitatem: cuiúsque anima, quam sibi quotidie despon-

Margin notes (left column): August. — *Cur aliquid possunt sortilegi.* — August. — *Deus malè non facit, etsi illud permittat.* — August. — *Sinceritas Ioannis.*

Margin notes (right column): *Humilitas ministrorum Christi.* — *Christus sponsus.* — Tertull. — *Ecclesia sponsa.* — Augustin. — *Quotuplex est sponsa.* — Cle. Alex.

det,

det, purificans, & largis gratiarum muneribus cumulans. Est & sponsa singularis sacratissima virgo, & eadem mater, eadem etiam sponsi & filij sui filia. Porrò Ioannes se sponsi amicum dicit, nihil sibi maius arrogat. Et sanè idē nomen Christus discipulis tribuit, dicens: Iam non dicam vos seruos, sed amicos, quia seruus nescit quid faciat dominus eius. Vobis autem nota feci omnia quæ à patre accepi. Eapropter ergo amicus sponsi Ioannes dicitur, quia ei velut amico sponsus ipse seipsum, & penitiora sua reuelauit. Sic de Mose legitur, quòd ei Dominus A velut ad amicum suum loquebatur. Dicitur & amicus propter vitæ sanctimoniam, sicut cùm Christus suis ait: Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis. Omne scilicet Ioannis studium erat, vt Christo placeret, & creditum præcursoris munus exequeretur. Itaque quo animo amici afficiuntur, vt gestiant ad vocem aduenientium amicorum: eo quoque sto, inquit, & gaudio gaudeo propter vocem sponsi. Emphasis est, Gaudio gaudet. Tanta enim lætitia Ioannes perfusus est, Christo adueniente, vt necdum natus in vtero matris exultaret. Quid non tandem grandior, immò vir factus, & Chri- B stum videns & agnoscens sensit? Abraham exultauit videns in spiritu diem Christi: quomodo non maiore gaudio gaudeat is, quem tanta gratia perfuderat? Euthymius in Ioan. Superiùs quidem seipsum seruum ac ministrum, hîc autem amicum illius vocat, non seipsum extollens aut iactans, sed in hoc negotio gaudium demóstrans per amici appellationem. Neque enim ita gaudent serui in nuptiis dominorum, sicut amici. Istud igitur est ac si diceret, Ille quidem sponsus est ac dominus, ego verò amicus & sponsæ ductor, qui iam stans, & nuptiis intendens perficiendis, quódque mihi iussum est adimplens, & ex- C inde audiens ipsum cum sponsa colloquentem, illámque componentem ac instruentem, gaudeo propter hanc eius vocem, quæ adeò dulcis est, adeò efficax, adeò salutaris. Tantò igitur abest vt illi inuideam tam copiosam populi multitudinem, quæ ipsum audiat, & baptizetur ab eo: quòd gaudio gaudeo sic illam à me præparatam tanquam sponsam, ad sponsum suum concurrere. Chrysosto. hom. 28. in Ioann. Hinc enim probamur, cùm id quod voluimus corrigit, & sponsa sponsum cognoscit. Et vos hoc testimonio perhibetis, cùm dicitis, quòd omnes veniunt D ad eum. Hoc mihi curæ fuit, & propterea omnia feci: cùm verò in præsentia contigisse videam, gaudeo & exulto. Sed quid significat illa particula, *qui stat, & audit eum?* Ex similitudine ad propositum venit. Cùm enim sponsi & sponsæ meminisset, quomodo sponsalia fiant ostendit, per vocem videlicet, & doctrinam. Ita Ecclesia conciliatur Deo. Quamobrem Paulus Rom. 10. inquit: Fides ex auditu, auditus autem per vocē Dei. Hac ergo voce gaudiò. Id autem verbum, *qui stat*, non temerè posuit, sed vt res suas compositas, & sibi iam standum, & sponsum ipsum audiendum ostendat, quódque seruus eius sit & ministet, & spes & gaudium suum reipsa euenerit, prose- E quitur. In hoc ergo *gaudium meum impletum est*. Perfectum est, inquit, opus & officium meum, nec amplius habemus quod faciamus. Deinde non præsentem tantùm, sed futurum mœrorem prohibens, futura ex dictis & factis confirmat. *Illum*, inquit, *oportet crescere, me autem minui:* hoc est, meum feci officium, iam cessabo. Illius opera tunc augētur: quod enim nunc formidatis, non in præsentia tātùm erit, sed maius in dies fiet, quod maximè res nostras claras ostendet. Propterea & veni, & gaudeo, quoniā Christus magnum accepit incrementum, & ea euenerunt, quorum gratia omnia fecimus. Animaduerte quàm leniter, quàm sapienter illorum sedauit affectus, & inuidiam F extinxit. Et frustrà id eos tentare demonstrat, quibus verbis maximè eorum sedat malitiam. Idcircò enim adhuc eo viuente, & baptizante hęc tractata sunt, vt Christi excellentiam testaretur, neque quispiam incredulitatis excusationem haberet. Neque enim à seipso hæc dixit, neque aliis interrogantibus: Ipsi & percontatores erant, & auditores. Nam neque sponte sua id dicenti ita credidissent, vt post interrogationem. Cùm enim respondentem audirent, eius certam habuerunt sententiam. Iudęi autem

Euthym.

Chrysost.

eò quòd ad ipsum miserunt, & eius non crediderunt testimonio, idcircò sibi omnem præsciderunt excusationē. Cæterùm quidam prophetice hæc è Ioanne prædicta esse censent de genere mortis suæ, & mortis Christi. Minuitur enim ille, cuius caput trūcatur: & quodammodò crescit is, cuius corpus in cruce extēditur. Ideò dixit, *me oportet minui* in capite; *illum* autem *crescere* in cruce. Augustin. tract. 14. in Ioan. id confirmat. Nam Ioannes, inquit, capite minuitur, Christus in cruce exaltatus est. Deinde natus est Christus, cùm iam inciperent crescere dies: natus est Ioannes, quando cœperunt minui. Cyrillus Alex. lib. 2. in Ioann. cap. 63. ad Christi gloriam refert: quasi dicat Ioannes, Non enim hac re solùm, quia plures ab illo baptizantur, gloriam meam sperat: sed eò ascendet, vt quēadmodum Deus est, ita etiam hominibus videatur. Crescit enim quotidie, orbem splendor suus illustrabit: ego verò minuar, nec datam mihi mensuram excedam: sed in eisdem permanens, tantò minui videbor, quantò ad maiora ille præcurret. Hæc sanctus ille Baptista nobis prædixit. Nos autē idipsum exemplis, quod dicitur, prę oculis ponamus. Certæ igitur cuiusdam magnitudinis lignū videre fingamus, iustaque illud magnæ futuræ arboris plantam, nunc primùm è terra prodire imaginemur. Nū igitur si vocem lignum assumeret, ac diceret, Hanc plantam crescere oportet, me verò minui: detrimentū quoddā ligno futurum intelligeremus? Minimè arbitror. Sed ideò minus dicemus, quia dum ad plantam confertur, minus atque minus quotidie reperitur. Sed & eadem stellarum quæque clarissima de sole dixerit: Illum oportet crescere, me verò minui. Nam quousque profunditas aëris nocturnis tenebris obscuratur, aureo fulgore, gloriáque integra splendere Luciferū magna omnes prædicant admiratione. Cùm autem ad ortum sol festinare videatur, cúmque lux eius nostrum hunc orbem aliquantū illuminauerit, cedit sensim maiori Lucifer, & Ioannis verba nō iniuria dici possunt, Illum oportet crescere, me autē minui. *Qui desursum venit super omnes est*. Tho. Aq. lect. 5. in c. Ioan. 3. Vel desursum venit, inquit, secundum naturā humanam: id est, de altitudine humanæ naturæ, assumendo eam in altitudine sua, secundum quod fuit in quolibet statu. Consideratur enim secundum triplicem statū. Primus enim status humanæ naturæ est ante peccatum. Et de hoc assumit puritatem, assumendo carnem, non inquantum contagio culpæ originalis. Exod. 12. Erit agnus anniculus absque macula. Secundus status est post peccatum. Et de hoc assumpsit passibilitatem, & timorem, assumendo similitudinem carnis peccati, quantum ad pœnam: non ipsum peccatum, quantum ad culpam: secundum illud Roman. 8. Misit Deus filium suum in similitudinem carnis peccati. Tertius est status resurrectionis & gloriæ. Et de hoc assumpsit impassibilitatem peccandi, & fruitionem animæ. Sed cauendus est hic error quorundam, dicentium in Adam remansisse aliquod peccatum materialiter, non inquantum macula originali, & traductum in posteros, purà vsque ad beatam Virginem: Et de hoc corpus Christi fuisse formatum, quod quidem hæreticum est: quia quicquid in Adam materialiter fuit, macula originalis peccati in quantum est: materia verò, de qua formatum est corpus Christi, de pura fuit virtute Spiritus sancti, beatam Virginem sanctificantis. Vel hoc ad diuinitatem referendum est: quia desursum venit, id est, vt scribit Micheas, egressus eius ab initio à diebus æternitatis, & ab æterno à Patre genitus est. Cyrillus Alexandrinus libro secundo cap. 64. in Ioann. Qui enim desursum venit, ait, id est, qui à superiore germinauit radice, is paternam conseruans naturam, super omnia esse verè profectò credetur. Impossibile namque est, non esse talem natura filium, qualis genitor eius est. Quomodò autem qui eadem natura pollet, qui fulgor patris atque character, minoris erit quàm pater gloriæ? Nam si patris propria bona filio non dabimus, sed eius characterem suscipere voluerimus, ipsum quoque patrem contemnemus. Scribitur enim, vt omnes honorent filium, sicut honorant patrem: ita qui filium non honorat, is etiā patrem parui facit. Qui autem non alio quàm pater ho-

Ioannes mortem suam & Christi prædixit.

August.

Cyril. Alex.

Simile.

Thom. Aq.
Tres status humanæ.

1.

2.

3.

Cyril. Alex.
Filij diuinitas probatur.

nore

nore glorificatur, quoniam ex ipso secundum naturam est, quomodo creaturarum omnium substantiam non excedit? Hoc enim significatur, cùm dicitur, *super omnes est.* Non me fugit, magna voce hinc aduersarios clamaturos, atque dicturos, Qua nam ratio, cùm desursum, id est, *ἄνωθεν* scriptum sit, ex Patris substantia potiùs filium esse, propter illud *desursum* intelligere coget, quàm aut de cœlo, aut ab innata sibi excellentia deuenisse, propter quá & supra cæteras creaturas esse prædicatur? Aduersus

A hæc non dubitabimus ita respondere: Non rationibus vestris inanibus atque friuolis nos Scripturæ sensum inuestigamus, sed sacras sequentes literas, altiùs vniuersa scrutamur. Quærendum igitur est hoc, quod desursum, aut desuper dicitur, quomodo soleat accipere Scriptura. Omne datum (sanctorum quidam spiritu plenus ait) & omne donum perfectum desursum est, descendens ex patre luminum. Ecce desursum hoc, nihil aliud quam ex patre significare potest: nec iniuria. Quid enim super creaturas præter ineffabilem Dei naturam est, cùm desursum ac desuper (quod Græci *ἄνωθεν* dicunt) accómodari propriè possit? Cætera enim omnia seruitutis iugo premun-

Desursum quod.

B tur: solus autem Deus naturaliter regnat. Quare ipse solus verè super omnia est: quam dignitatem etiam filio veluti Deo & ex Deo secundum naturam piè attribuimus. Quòd si desursum, nihil aliud quàm de cœlo significat: cur non de omni Angelo & rationali virtute non dicitur? Veniunt enim ad nos de cœlo, & ascendunt & descendunt, ait, in filium hominis. Quid igitur coëgit Baptistam, quod multis commune cum filio est, tanquã propriũ filio tribuere, & quasi de vnico dixisset, Ille qui desursum venit: cùm dicendum potiùs esset, Qui desursum veniunt, super omnes sunt, vt multis hæc dignitas vide-

Cur de Angelis non dicitur quòd de cœlo veniunt.

C retur esse communis. Non ignorauit certè illi solummodò verbum huiusmodi deberi, qui à superiori pullulauit radice. Non ergo de cœlo, sed quod diximus piè ac verè, ipsa dictio *ἄνωθεν* nobis ostendit. Quomodo autem & super omnia erit verè, si non ex parte, sed de cœlo, desuper significare putabimus? Sic enim Angelorum quisque, cũ de cœlo verè venire dicatur, verè super omnia erit. Cumque non connumeretur cum omnibus quod super omnia est, quasná creaturas super omnia collocabimus? aut quomodo integrè syncerèque, quoniam desuper ve-

D nit, super omnia est: cũ tam ingens sit multitudo eorum (quia etiá ipsi de cœlo similiter veniant) quibus nequaquam comprehenderetur? Non enim possumus omnia intelligere: sic neque illum nomine cæterorum omnium comprehendi putabimus. Verbum autem quod ex Deo patre effulsit, quod desursum propriè natum est, quod à fonte substantiæ patris profluit, non collocatur in omnibus, quum pars eorum minimè sit: sed vt aliud præter omnia genitoris naturaliter bonis præfulgens, super omnia erit profectò. *Qui de terra est, & de terra est, & de terra loquitur.* Hic Ioannis seipsum à Christo secernit, vt creaturam

Ioánes à Christo differt, vt creatura à creatore.

E à creatore: & ideò prædicationem & baptismum suum Christo cedere ostendit. *Qui de terra est*, ex humanis paréntibus viro & fœmina natus: quãtum ad generationis originé, *de terra est. & de terra loquitur*, de inferioribus & terrenis tractat. Verùm dixeris, Etsi Ioannes de terra esset, quomodo tamen terrena loquebatur, qui Spiritu sancto repletus est adhuc ex vtero matris suæ? Chrysostomus hom. 29. in Ioan. terrena locutum illum dicit, si conferátur ad ea quæ Christus locutus est. Baptisma, terrenum quid appellauit Christus, dicens: Si terrena dixi vobis, & non creditis, quomodo si dixero vobis cœlestia, credetis? non quòd terrenum sit, nisi ineffabilis huius genera-

Chrysost.

F tionis comparatione. Ita nunc de terra se loqui dicit, sua doctrina diuinæ comparata. Nihil enim aliud de terra loqui significat, quàm paruas & humiles facultates suas, & quales credibile est terrenam accipere naturam, si cũ Dei magnitudine conferantur. Siquidem apud Deum omnes sapientiæ thesauri reconduntur. Augustin. tamen tracta. 14. in Ioannem, aliter interpretatur, quòd in quolibet homine considerandum est, quid ex se, & quid ex alio habeat. Ioannes autem & quilibet homo cùm ea se habeat vt sit terra, ideò quantum ad ipsum pertinet, non habet

c.

August.

nisi quod de terra loquatur. Si enim illum contingat de diuinis aliqua dicere, non hoc ex se habet, sed ex spiritu Dei. Nemo enim potest dicere, Iesus Christus, nisi in Spiritu sancto. 1. Corin. 15. Non ego, sed gratia Dei mecum. At verò Christus, quia non purus homo fuit, sed verus Deus, ideò diuina loquitur, non ab alio, sed ex se. Quomodo ergo de terra loquitur, inquit Augustinus? Sed de homine dicebat, quantum ad ipsum Ioannem pertinet, De terra est, & de terra loquitur. Si autem aliqua loquitur diuina, illuminatus est à Deo. Nam si non esset illuminatus, terram terra loqueretur. Ergo seorsum est gratia Dei, seorsum est natura hominis. Quòd si huc in se agnoscit Ioannes, quis præsumat ex seipso diuina quæque interpretari, & cõprehendere? Quis suæ phantasiæ & opinioni crediderit? Quid hac in parte magis caliginosum homini est? August. ibidem: Quid, inquit, nouit nisi terrã de terra? Humana loquitur, humana nouit, humana sapit. Carnalis carnaliter æstimat, carnaliter suspicatur. Ecce est totus homo. Veniat gratia Dei, & illuminet tenebras illius, sicut dicit Psalm. 17. Tu illuminas lucernam meam Domine Deus meus, illumina tenebras meas. Ego Ioannes, quantum ad Ioannem pertinet, de terra est, & de terra loquitur. Si quid diuinum audiuisti à Ioanne, illuminantis est, non recipientis. *Qui de cœlo venit*, id est, qui desursum venit, vt superiùs dixit, *super omnes est*, & in essentiæ, & dignitatis, & doctrinæ ratione: seu *super omnes est*, & perfectione naturæ, si diuinitatem spectes, & excellétia gratiæ, si humanitatem. *Et quod vidit & audiuit, hoc testatur & testimonium eius nemo accipit.* Hoc præcursoris verbum idem est, atque illud quod Christus ad Nicodemum habuit: Amen dico tibi, quia quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur, & testimonium nostrum nó accipitis. Thomas Aquinas. Christus enim inquantũ Deus, est ipsa veritas, sed inquantum homo, est testis veritatis. Ioann. 19. In hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati. Ideò testimonium perhibet de seipso. Ioann. 4. Tu testimonium perhibes de teipso. Sed restatur terra, quòd hæc ipsa audiuerit. Ioann. 8. Ego quæ vidi apud Patrem, & quæ audiui, hæc loquor. Sed nota quòd aliter habetur cognitio rei per visum, aliter per auditum. Nam per visum habetur cognitio rei per ipsam rem visam: per auditum non cognoscitur res per ipsam vocem auditam, sed per intellectum loquentis. Quia ergo habet Dominus scientiam acceptã à Patre, ideò dicitur, *quod vidit*, in quantum procedit de essentia patris: *& audiuit*, in quantum procedit vt Verbum intellectus paterni. Sed quia in rebus intelligibilibus aliud est eorum esse, & aliud intelligere: ideò aliter ab eis accipitur cognitio per visum, & aliter per auditum. At verò in Deo Patre idem est esse, & intelligere: adeò in filio idem est videre & audire. Et sicut in vidente non est ipsa essentia rei in se, sed similitudo eius: ita & in audiente non est ipsa conceptio loquentis, sed signum ipsius. Ideò videns non est ipsa essentia rei in se: nec audiens est ipsum verbum. In filio autem est ipsa essentia patris accepta per generationem, & est ipsum verbum. Et ideò in ipso idem est videre & audire. Hinc fit, vt Ioannes directissimè concludat, Christi doctrinam longè sua & altiorem & certiorem esse. *Et testimonium eius nemo accipit.* In propria venit, & sui eum non receperunt. Verùm quomodo nemo accipit testimonium eius, cùm Ecclesia toto orbe diffusa sit, & tot populorum millia eius doctrinam amplectantur? Nam & Daniel, capit. 7. Omnes populi, inquit, tribus, & linguæ seruient ei. Et Psal. 21. Reminiscentur, & conuertentur ad Dominum vniuersi fines terræ. Quid quòd & Ioannes ipse, & ex discipulis eius nonnulli Christũ audierunt, & ipsum secuti sunt? Verùm hoc dictum est propter paucitatem fideliũ, ita vt nulli eum sequi viderentur, si conferas ad eá multitudinem quę ad fidem conuocabatur. Huic similis est & ista Pauli sententia, Phil. 2. Omnes quæ sua sunt quærunt, non quæ Christi. Omnes pro multis, sicut & hic neminem pro paucis accepit. Nam quòd quidam eius testimonium accipiant, manifestũ est ex eo quod subiicitur: *Qui autem acceperit eius testimonium*, verbis eius credendo,

1.

Quomodo Ioánes de terra, Christus de cœlo loquatur.

Idem.

Tho. Aqu.

Aliter cognitio per visum habetur, aliter per auditum.

Th. Caiet. Theoph.

signauit: ἐσφράγισεν, sigillauit ad similitudinem sigillantis, affirmationem seu confirmationem accepiantis inquit Thom. Caiet. testimonium Iesu describit. Theoph. post Chrysostom. obsignauit, hoc est monstrauit & stabiliuit, quòd Deus verax sit. Et quomodo veracem illũ monstrabit? Nimirùm qui ea omnia, quæ in filio suo implẽda promiserat, ipso facto exequatur. Aut si ad filium referas, veracem illum omnes fatentur. qui testimonium eius accipiunt, cùm & ipsum veritatem & viam & vitam esse fateantur. Et ideò subdit: *Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur.* Hoc de Baptista dici potest, qui fuit homo missus à Deo: & de Apostolis, & omnibus sacris verbi ministris concluditur. Non vos estis qui loquimini, inquit Christus, sed spiritus Patris qui loquitur in vobis: attamen per excellentiam de Christo enunciatur. Hic enim vi quadam & ratione excellentiore missus intelligitur. Et hic verba Dei, quia & verba sua, qui Deus est loquitur. Inde fit vt cùm Pater verax sit, & ipse Christus verax, verus Deus verum Deum miserit: distinctum quidem ab eo in persona, non tamen in natura. Theophylactus igitur cùm missum audis, quasi radium intellige eum, à sole, nempè à Patre, missum esse. Nam & dicere solemus quòd sol radios miserit in terram, neque tamen radium alterius substantiæ, aut sole posteriorem esse dicimus. *Non enim ad mensuram dat Deus spiritum.* Theophylactus. Non enim alij omnes ad mensuram accepimus Spiritum sanctum, ipsi verò Christo non ad mensuram datur: habet enim illum Christus substantialiter. Verùm quomodo ad mensuram datur Spiritus sanctus, cùm sit immensus? Hoc intelligitur non quantum ad essentiam, sed quantum ad eius dona. Ephes. 4. Vnicuique nostrum data est gratia secundum mensuram. Cæterùm Christo dedit pater spiritum non ad mensuram, seu diuinitatem, seu eius humanitatem spectes. Nam cùm Dei filius acceperit à Patre vim spirandi Spiritum sanctum, qui infinitus est, & ideò ab infinito quoque, & vt infinito modo à Patre, ita infinito modo in filio procedit: ita scilicet, vt interim & pater in filio, & filius in patre, & Spiritus sanctus in patre & filio cognoscatur. Quòd si humanitatem spectes, plenus fuit gratiæ & veritatis. Ioan. 1. Et de plenitudine eius nos omnes accepimus. Nam cùm capitis sit in membra influere, oportuit & gratiarum plenitudinem in Christo capite nostro inhabitare, quæ in nos, qui eius membra sumus, deflueret: & ita omnem illam, quæ in nos dispersa est, gratiarum abundantiam, in illo plenam & perfectam inueniri. In Christo enim triplex est gratia, alia vnionis, alia singularis personæ, quæ est habitualis, inquit Thomas, alia capitis, quæ est influentiæ. Et his omnibus modis non ad mensuram Spiritum sanctum accepit. Nam si considere gratiam vnionis, sicut vnio diuinitatis cũ humanitate infinita est, ita & donum humanitati per eam collatũ est infinitum. Demum persona diuina infinita est, inde & participatio illius infinita. Quòd autem Christus in consideratione singularis personæ, quæ habitualis dicitur, nõ receperit ad mensuram Spiritum sanctum, probatur triplici ratione. Prima est, Quia causa ex parte recipientis, cur ad mensuram detur Spiritus sanctus, est, quia creatura finita finitã quoque habet capacitatem. Sed etsi humanitas Christi finita sit, infinita tamẽ in ratione suppositi, seu personæ dicitur, quæ reddit eam capacem ad suscipiendam gratiã non ad mensuram. Secunda ratio sumitur ex parte doni: Quia actus & forma non dicitur finitus eo modo quo recipitur & finitur per subiectum, sed quo secundum essentiam suam finitum est. Nam rei alicuius varij effectus sunt, etsi ipsa res in aliquo genere concludatur. Atque in ratione subiectorum, seu eorum quibus sua effecta communicat Spiritus s. in hoc & illo finitus esse censetur: sed hoc non propriè. Finitum enim esse, est secundum essentiam & naturam tale esse. Iam cùm dixerimus gratiam vnionis aliquam quasi naturalem habitudinem per communicationem idiomatum humanæ naturæ in Christo communicasse, non mirum esse videbitur, si & infinito modo Spiritus sanctus Christo datus fuerit. Denique si rationem capitis spectes, eadem conclusio sequetur. Cuicunque enim inest infinita virtus ad influendum, infinitum & illud inesse oportet quod influatur. Siquidem influxus non modò potentiam, sed & rei ipsius quæ influitur, præsentiam connotat. Non enim fontem inexhaustũ dicimus, nisi & qui inexhaustam aquam habeat. Iam cùm Christo insit infinita virtus influendi in nos, sequitur & infinita esse in illo gratiarum dona, & infinito illum modo Spiritum s. accepisse. Ioan. 2. Hic est propitiatio pro peccatis nostris: nec pro nostris tantùm, sed & totius mundi. Cyril. in Ioan. lib. 2. c. 72. Quoniam igitur largitor spiritus est, nemo ambigat quin insubstantialiter in seipso spiritum possideat. Sed Apostolorum quoque manibus datum spiritum non ignoramus, quispiam obiiciet. Orabant illi spiritum, ô amice, qui cùm exoratus adueniret, manibus eorum præberi dictus est. Nunc enim ipse beatus Moses à spiritu qui erat in eo (Num. 11.) accipere videbatur, ac alijs præbere: sed soli diuinæ hoc seruatum est potestati: solus enim Deus hæc sublimia Deóque digna efficere potest. Theophyl. Manifestum enim quòd & Prophetis & Apostolis Spiritum sanctum nõ dederit, sed donum Spiritus sancti. Habet autem filius Spiritum substantialiter, vt consubstantialem sibi. Vnde & dicitur spiritus filij, & spiritus veritatis. *Pater diligit filium & omnia dedit in manu eius.* Si Christum vt Deum consideres, hoc nemini dubium est. Siquidem Io. 19. Omnia, inquit, mea tua sunt, & tua mea sunt. Nam cùm filium omnimodò sibi similem genuerit, genuit igitur eum omnipotentem, & sic dedit ei omnia, non per participationem, sed naturam: ita vt dare, nihil aliud sit, quàm generare: Quia omnipotens pater, omnipotens filius, omnipotens Spiritus sanctus. Denique secundum assumptam humanam naturam dedit ei Pater omnia in manus, quia omni creaturæ Christum præposuit. Matth. 28. Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Vt enim Damascenus testatur, dato Christo homini quod maius est, etiam datum est ei quod minus est. Quoniam ergo datum est ei personale esse Verbi, vt sit filius naturalis: quia humanitas Christi subsistit in increato personalique esse Verbi: imò ipsũ Verbum est persona, personalisque subsistentia naturæ assumptæ: ideò datum est ei omnibus creaturis præsidere ac dominari. Sed contra hoc videtur illud esse Apostoli ad Hebræos, cap. 2. Nondum videmus omnia ei subiecta. Dicendum est, quòd nondum sunt omnia Christo homini subiecta, quantum ad suæ potestatis plenariam executionem, & vniuersalem manifestationem: sed hoc fiet in die iudicij, quando ad eum venient, & confundentur omnes qui repugnant ei, vt legitur Esa. 45. Heb. 1. Quem constituit hæredem vniuersorum, per quem fecit & secula. Ratio autem huius communicatæ potestatis, est, quia *diligit pater filium*, æquali eius gloria gaudet, & eum diligendo etiam nos diligit, & conseruat: ideò & filio nos substituit, vt conseruemur, & à corruptione liberemur. Dilectio enim patris est ratio creãdi omnem creaturam, inquit D. Thomas Aquinas in Ioann. Sap. 11. Diligis Deus omnia quæ sunt, & nihil odisti eorum quæ fecisti. Vnde Philipp. 1. Transtulit nos in regnum charitatis suæ: id est, filij sui dilecti. *Qui credit in filium, habet vitam æternam.* Cyrillus Alexandrin. lib. 2. in Ioan. c. 74. Vita enim secundum naturam, vnigenitus Dei filius est: in ipso enim viuimus, mouemur, & sumus. Act. 17. Ingreditur enim ad nos per fidem, & per Spiritum sanctum inhabitat. quod in Epistolis ipse testatur Euangelista: (1. Ioã. 4.) In hoc enim cognoscimus, quia in nobis est, quia ex spiritu eius dedit nobis. Viuificat igitur Christus credentes in se, quia cùm secundum naturam vita sit, in fidelibus habitat. Quòd autem per fidem hoc fit, Paulus ostẽdit, dicens: (Ephes. 3.) Huius rei gratia flecto genua mea ad patrem Domini mei Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in cœlis & in terra nominatur: vt det vobis bonitatis suæ virtutem, corroborari per spiritum eius, habitare Christum per fidem in cordibus vestris. Quoniam igitur ipse filius vita substantialiter est, & per fidem in credentibus habitat: quomodo non veraciter dicitur, *Qui credit in filium, habet vitam æternam: & qui incredulus est filio, non videbit vitam?* Quòd si quis obiiciat, etiam incredulos

Margin notes (left): Theoph. — Idem. — *Quomodo immensus spiritus datur ad mensuram.* — *Quotuplex est gratia in Christo.* Thom. — *In Christo est infinita gratia.*

Margin notes (right): *Fons inexhaustus.* — Cyr. Alex. *Quomodo Apostoli, & quomodo Christus dat spiritum.* — Theoph. — *Omnipotentia filij probatur.* — Damasc. — *Obiectio.* — *Dilectio causa nostra reparationis.* — Tho. Aqu. — Cyr. Alex. *quomodo viuificamur.*

Quomodo infideles victuri non sint, cum tamen animæ sint immortales.

resurrecturos, & ea propter vitam habituros: respondet Cyrillus, victuros quidem & in anima, quæ immortalis est, & in corpore quod resurget: Verùm hîc non de illa vita disseri, sed de fœlicitate æterna, & plena Dei visione, quæ solùm fidelibus communicabitur. Vnde non simpliciter dicit, Non viuet, sed, Non videbit vitam: id est, non gustabit illa gaudia, neque illi manifestabitur gloria illa sanctorum. Suppliciis enim cruciabuntur increduli, quod omni morte tristius est, in solo sensu dolorum animam in corpore retenturi. Hanc vitæ distinctionem Paulus A quoque prædicat, Col. 3. Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cùm Christo in Deo. Quando enim Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria. Aspicis quomodo vitam sanctorum, eam appellat manifestationem in gloria cum Christo? Quid porrò, quãdo Psalmista canit, Psal. 33. Quis est homo qui vult vitam, diligit dies videre bonos? Prohibe linguam tuam à malo. Nonne dicemus sanctorum vitam istis verbis significari? Conspicuum, vt arbitror, est. Non enim à malis abstinere hortatur, vt carne reuiuiscant (resurgent enim etiam qui malè operantur) sed ad illam inuitat vi- B tam, in qua videre quis potest dies bonos, in beatitudine atque gloria æternaliter viuens. Priuabuntur igitur diuina visione, quantum ad pœnam damni, quotquot filio increduli fuerint. Esa. 26. Tollatur impius ne videat gloriã Dei. Et cap. 27. Qui incredulus est, infideliter agit. *Sed ira Dei*, iusta vindicta, *manet super eum*: id est, damnationem æternam incurret, quantum ad pœnam dãni. Omnes quidem, teste Apostolo, (Ephes. 2.) nascimur filij iræ: sed ira Dei non manet super electos & fideles. Manet autem super infideles, quia nõ tollitur per gratiam, cùm ad Christum non pertineant. Apoc. 21. Timidis, & incredulis, & execrabilibus, pars illorum in stagno ardenti igne & sulphure. Siquidem ab ira Dei non liberamur, nisi per fidem in Christum: hanc cùm illi non admittant, quid amplius quæritur, quàm quòd ira Dei manet super eos? Ne igitur obijciat aliquis: Ecquid Turcis, Barbaris, Iudæis, Gentilibus continget? Num illorum Deus miserebitur? Num saluabit? Nam salus ex gratia est, liberatio, & glorificatio ex gratia est. Porrò gratiæ participes non sunt, qui Christo non credunt. Itaque cùm nascãtur filij iræ, cùm iram Dei contrahant per peccata propria, non iustificantur ab illis peccatis per Christum, & Dei gratiam: Vnde & ira Dei manet super illos. Theophyl. in Ioan. Nõ dixit quòd maneat illum, sed super illum: ostendens quòd nunquam ab eo recedat, vt ne mortem credas temporalem. Deuter. 32. Ignis succensus est in furore meo, & ardebit vsque ad inferni nouissima. Prou. 6. Zelus & furor viri non parcet in die vindictæ. Ira terrore suos discipulos Ioannes à Christi contemptu reuocabat, & illos ad fidem in eum suscipiendam vrgebat, ne diuinæ iracundiæ flagellis subiacerent. Esa. 2. Quiescite ab homine, cuius spiritus est in naribus eius, quia excelsus reputatus est. Deut. 32. Mihi vindictam, & ego retribuam.

Nullus infidelis saluabitur.

Obiectio.

Theoph.

Ioannes Herodem de incestis nuptiis arguit. Herodias in illum furens, apud Herodem efficit, vt carceri mancipetur: etsi quidem Herodes illum vt virum sanctum vereretur.

Matth. 14.	Marc. 6.	Luc. 3.	Ioã.
Herodes autem tenuit Ioannẽ, & alligauit eũ: & posuit in carcerẽ propter Herodiadem vxorem fratris sui. Dicebat enim illi Ioannes, Non licet tibi habere eam. Et volens illum occidere, timuit populum: quia sicut Prophetam eum habebant.	Ipse enim Herodes misit ac tenuit Ioannẽ, & vinxit eũ in carcerẽ propter Herodiadẽ vxorẽ Philippi fratris sui, quia duxerat eã. Dicebat enim Ioannes Herodi, Nõ licet tibi habere vxorem fratris tui. Herodias autem insidiabatur illi: & volebat occidere eum, nec poterat. Herodes enim metuebat Ioannem, sciens eum virum iustum & sanctum: & custodiebat eum, & audito eo multa faciebat: & libenter eum audiebat.	Herodes autẽ Tetrarcha cũ corriperetur ab illo de Herodiade vxore fratris sui, & de oĩbus malis quæ fecit Herodes: adiecit & hoc super omnia, & inclusit Ioannẽ in carcerẽ.	

Introductio.

Etsi rerum omniũ, quæ à Deo nobis datæ sunt, preciosissima sit veritas, illa tamen frequentes calumniatores & hostes habet. Nec enim abs C re dictum est à Poëta Comico,

Terent.

Obsequium amicos, veritas odiũ parit.

Illa omnium sese gestãtem iugulat, quòd & vbi ad aures hominum impiorum peruenerit, ipsius causa in veritaté professam accendantur. Propter illam Prophetæ, Apostoli, & omnes iusti persecutioné passi sunt, imò & Christus ipse. Ad hoc enim, inquit, veni in mundum, vt testimoniũ perhibeam veritati: omnis qui ex veritate est, audit vocem meam. D At verò pauci ex veritate sunt, omnis homo mendax, Deus autem verax. Ea propter Ioannes Baptista in carcerem coniectus est. Succedit enim huius facti historia,

Summa.

quam Lucas per præoccupationem, cap. 3. ante Christi ieiunium & tentationem: Matthæus verò cap. 14. & Marcus cap. 6. per recapitulationem describunt, cùm iam essent enarraturi Ioannis Baptistæ martyrium. Itaque cùm E iam fama Ioannis percrebresceret, & ad illum conflueret omnis populus: ille verò omnes omnium conditionum homines ad saluté adhortaretur, & nulli vitio parceret, sed omnia argueret: sicut in Iudæorum primates, Scribas & Pharisæos, inuectus fuerat, vt terrore saltem concussos ad mentem reduceret: ita & Herodem auda- F cter increpauit. *Herodes autem Tetrarcha cum corriperetur ab eo de Herodiade vxore fratris sui, & de omnibus malis quæ fecit, misit ac tenuit Ioannem.* Erat iste Herodes Antipas filius Herodis Ascalonitæ, cuius tempore natus est Christus, qui & infantes occidit. Nam, vt diximus, Herode illius patre defuncto, diuisũ est regnũ eius in quatuor partes, quarũ duæ datæ sunt Archelao, Philippo Tetrarchia Itureæ & Trachonitidis regionis, & quarta, quæ est Ga-

Quid Tetrarcha.

lilææ, Herodi cesserat. Iosephus lib. 18. Antiqu. capit. 9. Philippum commendat ab æquitate, rectitudine, moderatione & mansuetudine: quod ideò narrat, vt è contrario Herodem eius fratrem notet: vt qui nõ modò nomen sed & ferocem illum animum patris Herodis sequeretur. Is, inquit, moderatum & mansuetum se cunctis quibus imperabat, exhibuit, nullas oppressiones aliquibus importãs. Nã eius ad subiectos conuersatio talis erat. Procedebat in itinere cum paucis electis, sibique gratissimis: in causis iusta iudicia proferebat: occursantibus, vel opis egẽtibus auxiliabatur impigrè: ac si fortè oppressionem senserat alicuius, statim in solio considens causam audiebat, iustæ parti adiutor, iniustæ autem punitor existens. Narrat & ibidem Iosephus quæ fuerit Herodias, & qua occasione illã sibi coniugẽ Herodes assumpsit. Sunt enim qui ex antiquo volumine colligi scribant, quòd hæc fuerit filia Arethæ regis Arabum. Verùm tutior est Iosephi sententia, quòd filia fuerit Aristobuli, soror autem Agrippæ maioris. Id quod nomen quoque ipsum indicat: est enim quasi patronymicum ab Herode, nihilque proinde aliud significat, quàm filiam vel neptem, vel aliquam è posteris Herodis. Nec hîc audiendi sunt, qui Eusebij traductioni Latinæ, quam hac in parte Ruffinus vitiosam fecit, innituntur, quæ sic habet lib. 1. hist. Eccles. capit. 13. Concordi verò testimonio etiam Iosephus de hoc scribit nominatim, etiam de Herodiade cõmemorans, velut de coniugio fratris Philippi viuentis violenter abstracta, & suis ab Herode incestis nuptiis sociata, propria & legitima vxore depulsa, quam Herodiadem filiam fuisse dicit Arethæ regis Arabiæ. Hactenus translatio Latina Eusebij per Ruffinum. E quibus verbis si tollas nomen *Herodiadem* posteriore loco positũ, quod nec Eusebius habet, neque Iosephus, vera lectio erit, atque germana Eusebij græci in Latinum conuersio.

Iosephus Philippũ commendat.

Quæ fuerit Herodias.

Restitut.

Nam relatiuum *quam*, non ad Herodiadem, quod Ruffinus falsò intellexit, sed ad propriam & legitimam Herodis vxorem, quam ille depulit, referendum est. quod & ipse Musculus in sua translatione obseruauit. Porrò occasio huius incestus etiã à Iosepho narratur. Accidit enim, vt Herodes Romã euocatus ad Philippũ fratrẽ ex itinere diuerteret, apud quem plusculos dies cõmoratus, Herodiadem deperire cœpit: quæ illi de nuptiis ipsam compellanti, ea conditione assensit, si vxorem quam habebat Aretbæ regis filiam, repudiaret. Quare Roma reuersus illam secum adductam vxoris loco habuit. Interim verò vxor eius fideliter cuncta cognoscens, inquit Iosephus, quæ inter eum Herodiadẽ inque fuerant composita: antequam eam ille cuncta cognouisse sentiret, rogat virum, vt in Macherunta, vbi limes erat Arethæ Herodisque regionis, ab eo mitteretur, nihil suæ voluntatis aperiens. Hoc Herodes libenter acciptẽs, mittit vxorem, nihil eam sensisse penitùs arbitratus. Illa verò (præmiserat enim ante multum tempus ad patrem, vt ei apud Macherunta omnia pararentur, quæ itineris vsus exposceret) à ductoribus Arethæ suscipitur, confestimque intrat Arabiam: atque ibi ab illis ductoribus ad alios, ab illisque rursus ad alios trãsmissa, cum summa celeritate patri perducitur, cui omnem Herodis aperit voluntatem. Ille verò ex hoc inimicitiarum sumpsit exordium, atque ab vtroque exercitu congregato in regione Gamalica bello confligitur, nõ quidem ipsis præsentibus, sed ductoribus ab vtraque parte transmissis. Docebat tunc temporis Ioannes, & pœnitentiæ prædicatione homines ad regnum Dei præparabat, qui inter alia facinus hoc Herodis indignissimũ, tum in ratione repudij legitimę vxoris, tum incestus cum Herodiade liberè & grauiter accusauit. Itaque Herodes veritus ne rei indignitas, & ipsius Ioannis magna apud omnes authoritas populum cõmoueret, Ioãnem captum in Macherunte asseruari curauit. Et in Herode quidem tyrannorum mores & ingenium videre est, qui cùm sibi omnia licere putent, pro sua libidine omnis instituunt, siquidem aliquid vel lucri, vel voluptatis sperare possunt. Quòd si quis ipsos reprehendat, id demum facinus indignissimum esse putant, & aduersus monitorem hostiliter insurgunt. Et ne idipsum impietatis fouendæ gratia facere credantur, publicam pacem prætexunt, & scelerum priorum correptores pro seditionum authoribus habent. Talis Pharao in Mosem, Achab in Michæam, Sedechias in Hieremiam, & Ioas rex in Zachariam filium Ioiadæ. Non tulerunt illi correptores, sed in vitam eorum attentarunt. Ita flocci faciunt permulti principes religionem, Deum, animam suam & salutem: adeò bullis vanitatum suarum inflãtur, vt neque Dei iudicium timeant: sed præsentia tantùm attendẽtes, diuina quæque deludere se posse arbitrentur: cùm interim omnis potẽtatus breuis vita sit, Rex est hodie, & cras morietur. Quibus & ipse rex Dauid inquit, Vos autem sicut homines moriemini, & sicut vnus de principibus cadetis. *Corripiebatur Herodes a Ioanne de Herodiade, & de omnibus malis.* Non enim hoc solũ Herodis scelus putandum est, quod de Herodiade narratur, etsi permulta immixta habeat, violatum hospitium, iniquum suæ vxoris repudium. Erant & alia quæ maluerunt Euãgelistæ tacere. Nec quidem dubium est Herodem istum insigniter impium fuisse, cùm & ipse Christus illum vulpi comparet, Luc. 13. Dicite, inquit, vulpi illi, quia dæmonia eiicio, & sanitates perficio hodie & cras, & tertia die consumor. Versipellis enim ille Iudaicæ legis se sectatorem profitebatur, nõ religionis gratia, sed vt hac occasione sibi plebis animos conciliaret. Tales nimirùm vulpes permultos videas, qui clauum Reip. tenentes, tantùm sibi religionem curæ esse debere censent, quantum ab huius opinione commodi & quietis sibi accessurum arbitrantur. Quod etiam manifestum est in eorum & moribus, & factis, & edictis. Vbi enim vident aliquid sibi accrescere posse cum detrimento pietatis, & diuini ministerij, tum religionem suis commodis postponunt: eò vsque fideles, donec lucrum aut commodum cesset. Hoc etiam in Herode. Quo enim animo Iudæorum legem amplectatur, ostendit. Statim enim atque illum deliciæ, & noua libido pepulit, tum legem auersari, & sua authoritate voluptatis gratia illam violare cœpit. De his & aliis permultis arguebatur à Ioanne. At verò *Ioannem ille tenuit*, & carceri mancipauit. Sic odio habebat corripientem in porta, vt dicit Psaltes. Verum quid proficit? Ligatur homo, non ligatur veritas: ipsa enim semper est liberrima: nescit adulari, nescit corrumpi. Sed & incarceratus martyr Christi semper liber est. Tertullianus ad Martyres, occurrens obiectionibus quæ ab incarceratis Christianis fieri possent: Nec vos, inquit, consternat, quòd segregati estis à mũdo. Si enim recogitemus ipsum magis mundum carcerem esse, exisse vos è carcere, quàm in carcerem introisse intelligimus. Maiores tenebras habet mundus, quæ hominum præcordia excæcant: grauiores catenas, quæ ipsas animas constringunt: peiores immunditias, libidines hominum: plures reos, vniuersum hominum genus. Habet tenebras, sed lumen estis: Vincula, sed vos soluti estis Deo. Triste illic expirat, sed vos odor estis suauitatis. Iudex expectatur, sed vos estis de iudicibus ipsis iudicaturi. Contristetur illic, qui fructũ seculi suspirat. Christianus extra carcerem seculo renunciauit. Itaque quid Herodes in Ioannem moliatur, quod non ille æquo & libenti animo ferat, imò quod non desideret? Quid enim illum mulceat, & ad sui desiderium mundus alliciat, qui teneris ab annis & paternæ domui & seculo renunciauerat? Hac se tribulatione solùm circumuentum esse non videt. Quis enim Prophetarum non idem a sui seculi hominibus expertus est, dum eos ab impietatibus & iniquitatibus ad viam salutis euocabant? Sunt qui infame putent carceri mancipari. Verùm hoc illis videatur, qui propter propria peccata hoc patiuntur: Pro Christi nomine non modò ligari, sed & mori, gloriosum est. Nemo vestrum patiatur vt fur, inquit Petrus: sed si quid patimini propter iustitiam, beati. Ioseph quantumuis iustus esset, in lacum demissus est, Genes. 39. & tandẽ addictus carceri. Ipsa etiam sapientia descendit cum illo in foueam, vt consolaretur eum, Sap. 10. Ezechiel ductus est captiuus in Chaldæam, Ezech. 1. Hieremias in Iudæa incarceratus est, Hier. 20. Incarcerati, & virgis cæsi discipuli, Act. 5. Quin & Petro dictum est, Ioann. 20. Cùm esses iunior, cingebas te, & ibas quò volebas: cùm autem senueris, alius te cinget (id est, ligabit) & ducet quò tu non vis. Verùm cum Martyrem non pœna, sed causa faciat, requirendum est accuratiùs, quæ causa Herodem impulerit, vt Ioannem custodiæ traderet. Hoc etsi ab Euangelistis modò dictum est, lubet tamen expressiùs ab iisdem audire. *Propter Herodiadem vxorem Philippi fratris sui, quia duxerat eam.* Hoc fuit argumentum exhortationis, quam ad eum habuit Ioannes. *Dicebat enim Ioannes Herodi.* Chrysostomus homil. 49. in Matth. 14. Sed cur non mulierem alloquitur? Quia & principalior vir est, & potestas in illo erat. Ideò dicit illi: *Non licet tibi*, qui legem Moysi profiteris, *habere vxorem fratris tui*, illo viuente. Hoc scelus legis præscripto morte plectendum erat. Deuteron. 22. Qui duxerit vxorem fratris sui, fecit rem illicitam, vterque moriatur. Pòst mortem quidem fratris illam duxisse poterat, vt semen fratri defuncto suscitaret, sicut legitur Deuteron. 25. At verò Philippus vir Herodiadis, & Herodis frater, viuebat. Denique nõ opus erat vt suscitaretur semen, cùm neptem haberet ex fratre & Herodiade. Liberè igitur, vt olim Helias ad Achab, Ioannes ad Herodem accedit. Et ita apud illum se habet, ac si dicat: Putas fortassis, ò Rex, tibi omnia quæ libet, licere. Hoc enim quod Samuel de iure regis ad populum disserit, fortassè pro legitimo regum iure accipis, quod de tyrannico intelligitur. Attendebat enim Samuel effrænatam principum licentiam, qui contra Dei legem, patria præcepta, & bonos mores, multa, eàque impia, profana, aut lasciua pro libidine attentare præsumãt. Hoc erit, inquit, ius regis, qui imperaturus est vobis. Filios vestros tollet, & ponet in curribus suis. Filias quoque vestras faciet sibi vnguẽtarias, & focarias, & panificas. Agros quoque vestros & vineas & oliueta optima tollet, & dabit seruis suis. Seruos etiã vestros & ancillas, & iuuenes optimos & asinos

Occasio incestus Herodis cũ Herodiade.

Cur Ioannes in carcerem coniectus.

Non omnia narrãt Euãgelistæ.

Principes versipelles, & vulpes.

Tertull.

Consolatio incarceratorum propter Christum.

Iusti incarcerati.

Chrysost.

Non omnia licent regibus.

auferet,& ponet in opere suo. Atqui ius vocat tyrannidẽ & prophanam licentiam eorũ, qui cõtra fas omne in subditorum suorũ perniciem grassantur. Audire scilicet potuisti ex prima illa Domini lege, quid dictũ sit Deut.17. Rex non multiplicabit sibi equos, non habebit vxores plurimas quæ alliciant animum eius: sed describet sibi Deuteronomium legis huius. Quid istud, quòd Deuteronomium legis describere debet, nisi quòd & ad eius obseruationem saltẽ, sicut & cæteri ex subditis, adstringitur? Non legisti quid Pharaoni cõtigerit attentãti contra Saram vxorem Abrahæ, etsi illam non nosset eius vxorem esse? Non audisti quantis comminationibus territus illam cum muneribus viro reddiderit? Non etiam quot plagis Dauid afflictus sit, quia Bersabeam, non fratris, sed subditi sui vxorem furtiuis amoribus deperierit? Quid ergo hoc tibi licere putas, quod nemini à diuino numine impunè cessit? Rex quidem es: sed eapropter tantò magis teipsum diuinarum & humanarum legum obseruatorem exhibere debes. Nam reges quoque legibus suis adstrinxit Deus, qui eosdem exemplo suo aliis præire volt, simulque innocentiæ & iustitiæ tutores atque vindices constituit. Psal.2. Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram. Seruite Domino in terra. & exultate ei cum tremore, nequando irascatur Dominus, & pereatis de via iusta. Tanto igitur abest, vt istud in aliis arguas, qui idipsum tibi licere arbitraris. An non legisti, quòd potentes potenter tormenta patientur? Sap.6. Nimirùm quia sua potestate in perniciem animarum suarum, & subditorum scandalum abutuntur. Quid verò tibi licet in fratrem illum tuum, non tibi subditum, sed à tua dominatione liberum, vt tyrãnico iure in illum agas? Hoc exemplo admonemur, Magistratus quoque Dei verbo subditos esse debere. Non enim à se, sed à cœlo potestatem acceperunt. 2. Corinth.4. Quid enim habes, ô homo, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris? Omnis potestas à Deo est. Itaque qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Rom. 13. At ipsi quidem suum honorem á subditis requirunt, & nulli in ratione honoris & gradus cedunt: quomodo non idẽ vt subiecti, deferant Deo? 1. Reg. 2. Qui contemnunt me, inquit, erunt ignobiles. Docentur & hi, quibus creditum est Ecclesiæ & verbi diuini ministerium, ne principibus adulentur ne ad eorum obsequia velut vilia quædam mancipia sese abiiciant: sed Dei verbo, imò & Deo ipsi suum honorem tribuant, & liberè in publica vita loquantur, ita tamen vt eum omnium ædificatione, & salutis intentione. Esa.58. Ascende in montẽ tu qui euangelizas Hierusalem, exalta quasi tuba vocem tuam, demonstra populo meo scelera eorum, & domui Iacob peccata eorũ. Hoc non est insultare principibus, sed de his, qui sapiant, benè mereri. Honorabat Ioannes regem, non honorabat vitium. Salutem regis requirebat, & rex Ioanni insidiabatur. Et quidem non mirum, cùm non nisi ad speciem religionem Iudaicam coleret. Atqui & olim Philippus meliùs Diogenem Cynicum habuit, etsi ad illum veniẽs, bella intentantem, Cynica libertate diceret: Veni explorator temeritatis tuæ. Nec illi indignatus est Alexander ille maximus Monarcha, etsi hunc abiectissimo mancipio compararet, quia ebrietati & libidini inseruiebat, vt scribit Diogenes Laërtius, lib. de vita Philosophorum. Quid autem periculosius principibus, quàm si adulatoribus credant, qui nunquam recta dicant, sed placentia? qui licet principes apud omnes malè audire cognouerint, seu ob libidines, seu grauamina, aut alia: adinstar tamen adulatorũ Dionysij Syracusani se habẽt, semper blandiuntur, & applaudunt, donec in caput principum sua ipsorum temeritas magno eorum periculo redundet? Non poterat Ioannes adulari, non aulicum parasitum simulare: nihil mercedis ab Herode expectabat, qui contempserat omnia: ideò liberè ad illũ loquebatur: & plus se de regis salute, quàm de illius fauore solicitum esse ostendebat. Andreas Archiepiscopus Cretẽsis, serm. in decollationem S. Ioann. Baptistæ: Et Herodes quidem, inquit, à ratione alienæ congressionis voluptuaria obrutus deliciis, neque se potuit erigere, neque aspexit

Quid meditandum regibus.

Ne prædicatores aulici sint adulatores.

Principibus liberè, sed tamen cum reuerentia loquendum.

Dio. Laër.

Ioannes non potuit adulari.

Andreas Archie. Cr.

ad lucẽ veritatis, sed mãsit grauatus crapula libidinis. Hic autem perseuerauit corrigere, docere, admonere, vt consentaneum fuit Dei Prophetam facere. Ille verò etsi, vt dicit Euangelium, sciret eum esse virum iustum & sanctum, & eum libenter audiret, nihil tamen eorum aut intellexit, aut intelligere voluit. Non Prophetam iis, quos oportuit, affecit honoribus, non legis grauitatem vel tantillum est reueritus: neque si aliud, supplicia quidem certè, quæ illa aduersus eos, qui sint tales, intentat, ipsum vllo pudore affecerunt.
A Dicam id quod est maius. Ne illum quidem Achab alterũ mulieris mancipium, est imitatus, qui tũc habebat Iesabel magistram cultus mulrorũ Deorum, sicut nunc hic Herodiadem libidinis & intemperantiæ. Nam ille quidem cùm audisset ab Helia Thesbite iram, quæ accendebatur in eum à Domino, & mala quæ ei & suis erant apertè euentura: non succensuit, non se insolenter gessit, non probrum duxit aut contumeliam Prophetæ reprehensionem: sed vt Dei Prophetam & diuina loquentem illum quidem in honore habuit, hæc verò tanquam Dei præcepta prosecutus est cum reuerentia.
B A sermone enim eius compunctus est (3. Reg. 21.) & egressus est flens, & scidit tunicam suam, & ieiunauit, & sacco indutus est. At verò iste Herodes non mulcetur verbis Prophetæ, quia iam furore muliebris libidinis inebriatus erat, & humanam, ne dicam regiam mentem amiserat. Hinc factum est, vt Ioannem teneret, & carceri includeret. *Herodias verò insidiabatur illi, & volebat occidere eum, nec poterat.* Ita nimirùm Iesabel insidiabatur Heliæ, & in illius cædem virum suum incendebat. Quid dicam quòd tantus ille Propheta mulierem timuerit, inquit Chrysost. hom. in decollat. S. Ioannis.
C Qui totius mundi statum, & cœli pluuiã, & agri speciẽ in linguę potestate portauerat, qui ignem è cœlo eduxerat (3. Reg. 17.) & per virtutem orationis mortuos suscitauerat: hic timuit mulierem. Nulla enim malitia æmulari potest mulierẽ malã. Attestatur verbo meo sapientissimus Salomõ, (Eccl.25.) Quia non est caput super caput serpẽtis, & nõ est malitia super malitiã mulieris. O malũ sũmũ, & acutissimum diaboli telum mulier! Per mulierem Adam in Paradiso prostrauit, & de paradiso exterminauit. Gen.3. Per mulierem, mitissimum illum Dauid, vt necem militis sui innocentis Vriæ Ethæi, in epistola dolo mandaret, armauit, (2. Reg.11.)
D Per mulierem, sapientissimum Salomonem in præuaricationis præcipitium præcipitauit, (3. Reg. 11.) Per mulierem, fortissimum Samsonem illusum rasumque cæcauit, vt & virtute criniũ, & decoris oculis spoliatus, ludibrio foret hostibus, quibus fuerat antè terrori, & cum his captiuus moleret, quibus dominabatur inuictus, Iud.16. Per mulierem, castissimum illum Ioseph vinculis alligatum detrusit in carcerem, Gen. 39. Per mulierẽ, illam totius mundi lucernam capite trũcauit. Mulier enim impudens nemini parcit, nõ Leuitam honorat, non Sacerdotẽ reueretur, non Prophetæ defert
E honorem. O malum omni malo peius mulierem malam! Siue illa pauper sit, siue diues, duplex malũ est. Si habeat facultatẽ malitiæ suæ cooperantẽ, malũ duplex, intolerabilis vipera, immedicabile venenum. Scio ego & aspides incantantiũ blãdimentis mitigari, & tigrides, & leones, & pardos domita feritate mansuescere. Mulier mala si iniuriam patitur, insanit: & si honorem accipit, extollitur. At si potentis alicuius vxor sit, non cessat die ac nocte virum suum callidis stimulare sermonibus, blanda nequiter, & importuna violenter, donec illum ad sui consensum furoris exacuat, vt sibi similem faciat maritum: improbia malè suadet consiliis, sicut Herodias fecit Herodi.
F Si verò pauperem virum habeat, ipsum quoque ad iracũdias & rixas incitare non desinit. Et si vidua sit, ipsa per semetipsam omnes passim despicit, & ad omnem audaciã spiritu superbiæ inflatur. Timore enim Dei non refrænat linguam suam, nec futurum iudicium prospicit, neque ad Deum intendit. Non amicitiæ iura seruate, nõ religionis fidem nouit vereri. Talis igitur erat Herodias, non adeò stupida, quin sciret contra Dei legem & bonos mores se cum Herode incestãs nuptias contraxisse: verùm libidine accensa contra Prophetam ferebatur, *& insidiabatur ei,*

Herodes peior Achab.

Chrysost. *In mulierem malam.*

adinstar colubri calcaneum eius, & occasionem captans vt illum perderet. *Et volebat occidere eum, nec poterat.* Quis auocabat? Herodes ipse: auocabat & vtrumque populi timor. A *Herodes enim metuebat Ioannem.* Legimus, Herodes autem metuebat. sed & traduci potest, Herodes enim metuebat: vt sit redditio causæ, quæ vota & conatus omnes perditissimæ mulieris impedierit. Vtrúque enim sonat hic Græcus contextus: ὁ γὰρ Ἡρώδης ἐφοβεῖτο τὸν Ἰωάννην.

Pet. Chrys. — Petrus Chrysolog. hom. 173. in eam recurrit sententiam. B Herodes, inquit, adulteræ non vincebat animum, nefas tamen adulteræ differebat. Illa, ne esset arguens, arguentia tendebat ad mortem: ille, vt placeret incestæ captiuus ipse, iustum tantùm tenuit, vinxit inclusum, quia in innocentem reus non facilè dictare poterat sententiam. At verò cur Herodes Ioãnem metuebat? Est'ne quòd reges, C qui sibi summam rerum, & potestatem gladij vendicant, eos timeant, quos occidere possunt? Verùm suum secum terrorem infert innocentia, & Dei verbum, maximè si à viro iusto prædicetur, penetrabilius est omni gladio ancipiti. Duplici lancea penetrabilior lingua est. Verbum D autem Dei non est alligatum, nemini parcit, nullũ timet. Sic enim hoc armatus Helias erat tanquam fax ardens, in diebus suis principem non pertimuit. Non tam corporaliũ armorũ, quàm spiritualiũ violẽtia principes cõcurrũtur. Videmus illos ab Apostolis & Apostolicis viris non armatis, non reddentibus malum pro malo, sed mori & occidi pro Christo desiderantibus, quantumuis fortes & obduratos victos esse. Adde quod, vt scribit Hor.

Cur Herodes metuebat Ioannem. Nulla valentia contra Dei verbum.

Horat.

Iustum & tenacem propositi virum
Non ciuium ardor praua iubentium,
Nec vultus instantis tyranni
Mente quatit.

F Hæc Ioannis innocentia, & constantia Herodis ferocem animum demulcebat. *Sciebat enim eum virum iustum, & sanctum. & custodiebat.* id est, obseruabat *eum, & audito eo multa faciebat, & libenter eum audiebat.* Iosephus ipse lib. 18. Antiq. cap. 9. Ioannem vocat ἀγαθὸν ἄνδρα, virum bonum: cuius scilicet vitæ sanctimoniam omnes mirabantur.

Iosephus.

Euthy. — Euthymius in Matth. Quid si inquit, sciens eum virum iustum & sanctum obseruabat illum, vt scribit Marcus: quomodo dixit Matthæus, quòd volebat eum occidere, timebat autem multitudinem? *Volens enim eum occidere, timuit populum: quia sicut Prophetam eum habebant.* Præterea si multa faciebat eorum quæ Ioannes admonebat, & si eum monentem libẽter audiebat, quare vinxit eum, ac reclusit? Quia quæ dicit Marcus, primùm facta fuerãt: quæ autem scribit Matthæus, postmodùm facta sunt. Primùm enim Herodias negotium facessebat Ioãni, volebatque eum occidere: Herodes autem nõ permittebat, sciens eum virum iustum & sanctum. Quum autem vehementer illum vrgeret arguens ac increpans eum: tandem Herodes hinc deuictus quidem molestia, hinc autem vim quodammodò ab Herodiade perpessus, iam pudorem in iram commutauit, nec omninò quiescens, volebat eum occidere: timens autem multitudinem, vinxit eum quasi puniens, & ligauit eum, ne varia loca circumiens scelus suum & incestum apud omnes diffamaret. Hîc duo colligimus. Vnum est, quantum corrumpãt bonos mores consortia praua, & animi virorum à deprauatis mulieribus peruertantur. Non solus Adam à muliere seductus est, sed & omnis Israël à mulieribus Madianitis ad sacrificia suorum deorum pellectus est, vt in Numeris legitur. Vinum & mulieres apostatare faciunt sapientes. E Ipsum Arcadium Eudoxia vxor eius, tanquam altera Dalila Samsonem, in sanctum Chrysostomum animauit, vt exul è Constantinopoli pelleretur: vt rectè arguit Innocentius Pontifex, & scribit Nicephorus Calistus hist. Eccles. lib. 14. Alterum, quod hîc obseruare licet, est tyrãnis vitiosorũ principũ, qui flocci faciunt hominũ innocẽtũ F mortem, vt saltem suis facinoribus prætextum & fucũ faciant: quantũ verò illi sibi à populo concitato timeãt, cũ sit bellua multorũ capitum, quæ vbi sæuierit, ne regibus quidẽ parcit. Cæterum *omnes habebant Ioannem vt Prophetam:* imò num ille Christus esset, vt diximus, dubitarunt.

Cur cùm Herodes Ioannem honoraret, eum ligauit.

Innocent. Niceph. *Tyrannus vitiosorum principum.*

Christus Iudæis ad tempus cedens, transit per Samariam: mulierem aquæ argumento ad suæ salutis cognitionem allicit: vt mulieris peccata, ita seipsum illi reuelat: veram adorationis rationem resoluit: quid inter nos & Iudæos & Samaritas intersit ostendit. A Samaritis agnoscitur: sed & discipuli spirituali Ecclesiæ colligendæ messi congaudere docentur.

Matth.	Marc.	Luc.	IOAN. 4.
			Vt ergo cognouit Iesus quia audierunt Pharisæi, quòd Iesus plures discipulos facit, & baptizat, quàm Ioannes (quãquam Iesus non baptizaret, sed discipuli eius) reliquit Iudæam, & abiit iterum in Galilæam. Oportebat autem eum transire per Samariam. Venit ergo in ciuitatem Samariæ, quæ dicitur Sichar, iuxta prædium quod dedit Iacob Ioseph filio suo. Erat autem ibi fons Iacob. Iesus ergo fatigatus ex itinere, sedebat sic supra fontem. Hora autẽ erat quasi sexta. Venit mulier de Samaria haurire aquam. Dicit ei Iesus, Da mihi bibere. Discipuli enim eius abierant in ciuitatem, vt cibos emerent. Dicit ergo ei mulier illa Samaritana, Quomodo tu, Iudæus cùm sis, bibere à me poscis, quæ sũ mulier Samaritana? non enim coũtuntur Iudæi Samaritanis. Respõdit Iesus, & dixit ei, Si scires donum Dei, & quis est qui dicit tibi, Da mihi bibere, tu forsitan petisses ab eo, & dedisset tibi aquã viuã. Dicit ei mulier, Domine, neque in quo haurias habes, & puteus altus est: vnde ergo habes aquã viuã? Nũquid tu maior es patre nostro Iacob, qui dedit nobis puteũ, & ipse ex eo bibit, & filij eius, & pecora eius? Respõdit Iesus, & dixit ei, Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterũ: qui autẽ biberit ex aqua quã ego dabo ei, nõ sitiet in æternũ. sed aqua quã ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitã æternã. Dicit ad eũ mulier, Domine, da mihi hanc aquã, vt non sitiã, neq. veniã huc haurire. Dicit ei Iesus, Vade, voca virũ tuũ, & veni huc. Respondit mulier, & dixit, Nõ habeo virum. Dicit ei Iesus, Benè dixisti, quia nõ habeo virũ: quinque enim viros habuisti: & nũc quẽ habes, nõ est tuus vir: hoc verè dixisti. Dicit ei mulier, Dñe, video quia Propheta es tu. Patres nostri in monte hoc adorauerũt: & vos dicitis, quia Hierosolymis est loc⁹ vbi adorare oportet. Dicit ei Iesus, Mulier, crede mihi, quia veniet hora, quãdo neque in mõte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis Patrẽ. Vos adoratis quod nescitis: nos adoramus quod scimus, quia salus ex Iudæis est. Sed venit hora & nũc est, quãdo veri adoratores adorabũt Patrẽ in spiritu & veritate. Nã & Pater tales quærit, q adorẽt eũ. Spiritus est Deus: & eos q adorãt eũ, in spiritu & veritate oportet adorare. Dicit ei mulier, Scio quia Messias venit, qui dicitur Christus: cũ ergo venerit, ille nobis annũciabit omnia. Dicit ei Iesus, Ego sũ q loquor tecũ. Et cõtinuò venerunt discipuli eius, & mirabãtur quia cum muliere loquebatur: nemo tamen dixit, Quid quæris, aut quid loqueris cũ ea? Reliquit ergo hydriã suã mulier, & abiit in ciuitatẽ, & dicit illis hominibus, Venite & videte hominẽ, qui dixit mihi omnia quæcunque feci: nunquid ipse est Christus? Exierũt ergo de ciuitate, & veniebãt ad eũ. Interea rogabãt eũ discipuli, dicẽtes, Rabbi, manduca. Ille autẽ dixit eis, Ego cibũ habeo manducare, quẽ vos nescitis. Dicebãt ergo discipuli ad inuicẽ, Nunquid aliquis attulit ei mãducare? Dicit eis Iesus, Meus cibus est, vt faciã voluntatẽ eius qui misit me, vt perficiã opus eius. Nónne vos dicitis quòd adhuc quatuor mẽses sunt, & messis venit? Ecce dico vobis, leuate oculos vestros, & videte regiones, quia albæ sũt iã ad messẽ. Et qui metit, mercedẽ accipit, & cõgregat fructũ in vitã æternam: vt & qui seminat, simul gaudeat & qui metit. In hoc enim est verbũ, quia alius est qui seminat, & alius est qui metit. Ego misi vos metere, quod vos nõ laborastis: alij laborauerunt & vos in labores eorũ introistis. Ex ciuitate autẽ illa, multi crediderunt in eũ Samaritanorũ, propter verbũ mulieris testimonium perhibentis, Quia dixit mihi omnia quæcunque feci. Cùm venissent ergo ad illũ Samaritani, rogauerũt eũ vt ibi maneret. Et mansit ibi duos dies. Et multò plures crediderunt in eũ propter sermonẽ eius. Et mulieri dicebãt, Quia iam nõ propter tuam loquelam credimus: ipsi enim audiuimus & scimus, quia hic est verè Saluator mundi. Post duos autem dies exiit inde, & abiit in Galilæã. Ipse enim Iesus testimonium perhibuit, quia Propheta in sua Patria honorem non habet. Cùm ergo venisset in Galilæam, exceperunt eum Galilæi, cùm omnia vidissent quæ fecerat Hierosolymis in die festo: & ipsi enim venerant ad diem festum.

Introductio,

QVi vrbem aliquam obsident, si qua parte oppugnari eam diffidunt, ad aliam quam infirmiorem putãt, machinas adhibent, & toto impetu feruntur. Ita Christus cùm sicut Gigas fortis viam istã curreret, & fortior contra fortem armatum bellaret, cumque hoc in suo mundo obsideret: primùm Iudæos ad se pellicere, & verbi virtute sibi vendicare conatus est. Vbi verò illos oppugnari non
A posse, sed in sua infidelitate obduratos esse prospexit, ad Samaritanos se transtulit, si quo modo illos ad fidem cõuertat. Nactus autem murum infirmum, fœminam eam reducit, & per illam sibi in ciues conquirendos viam facit. Itaque habita ad Nicodemum concione, cùm Ioannes baptizaret in Ænō iuxta Salim, Christo etiam in Iudæa per discipulos baptizante, facta de hac re à discipulis Ioannis apud ipsum quæstione, & testimonio Ioãnis audito de Christo: postquàm tandem idem Baptista in carcerem ab Herode missus est, vt obseruat August. lib. 2. de
B consensu Euang. cap. 18. cùm ad Christum relatum esset, quòd Pharisæi contra ipsum excandescerent & indignarentur, *quia discipulos plures faceret & baptizaret. reliquit Iudæam, & abiit iterum in Galilæam.* Cyrill. Alexandr. lib. 2. in Ioan. cap. 76. Vnde hic sermo (de murmure Pharisæorũ ad hoc processit, aut à quonam rerum initio narratione orta cognouisse Dominus dicitur, quod Pharisæi audierint, operæ pretium est exponere. Cùm enim dicitur, *Vt ergo cognouit Iesus*, præterita quædam res manifestè monstratur. Vniuersa quidem absque nuncio sicut Deus, vel antequàm fiant, cognoscit. Expectat autem vniuscuiusque rei opportunitatem, & ordinem. Quæstione igitur
C inter discipulos Ioãnis & Iudæos de purificatione facta, & accrescentibus quotidie Christi discipulis, quòd iam tum à discipulis Ioannis, tum cæteris Iudæis, qui Christum sequebantur, hæc quæstio ventilaretur, *cognouit Iesus quia audissent Pharisæi plures se, quam Ioannem, discipulos facere.* Thom. Aqn. in Ioan. Sed quid hoc ad Pharisæos, cùm neque Ioannem ipsum exciperent? Nam cùm rogarent... à Christo de baptismo Ioannis, vtrum è cœlo esset, an non respõderunt, Si dixerimus de cœlo, dicet no-
D bis, Quare ergo non credidistis? Quòd si non crediderunt Ioanni, quid ad eos hæc discipulorum Ioannis & Christi æmulatio? Sed ad hoc duplex est responsio. Vna: Multi ex Ioannis discipulis aut Pharisæi erant, aut Pharisæis confœderati. Vnde & Matth. 6. leguntur Pharisæi cum discipulis Ioannis quæstionibus aggressi discipulos Christi. Vel dicendum, quòd Pharisæi ducebantur inuidia in Ioannem, & ideò soliciti erant, vt eum aliquando aut custodiæ, aut morti tradendum suaderent. Glossa enim in Matth. 17. notat illorum persuasionibus Herodem commotum esse in Ioannem Baptistam. Ex quo efficitur, vt recens quædam sese inuidiæ materia offerat. Nam etsi
E Ioannem vinculis detentum videant, & inde quietem sibi in hypocrisi & ambitione sua repromittant: ecce audiunt tamen Iesum plures discipulos facere, sed & baptizare: Vnde fit, vt æmulatione & peruerso liuore in illum ferantur. *Quanquam Iesus non baptizaret, sed discipuli eius,* Augustinus, tract. 15. in Ioann. Quid ergo? Falsum dictum erat, quòd Iesus baptizaret, & quia istud additum est, quanquam non baptizaret? An vtrumque verum est, quia Iesus baptizabat, & non baptizabat? Baptizabat enim, quia ipse mundabat: non baptizabat, quia ipse non tingebat. Præbebant discipuli ministerium cor-
F poris, præbebat ille adiutorium maiestatis. Quando enim cessaret à baptizando, quando non cessat à mundando? Hic est qui baptizat, inquit Ioannes. Securus homo accedat ad inferiorem ministrũ: habet enim superiorem magistrum. Sed fortè ait aliquis: Baptizat quidem Christus in spiritu, non in corpore: quasi verò alterius dono, quàm illius, quisquam etiam sacramento corporalis & visibilis baptismatis imbuatur. Vis nosse quòd non solùm baptizabat spiritu, sed etiam aqua? Audi Apostolum: (Ephes. 5.) Sicut Christus, inquit, dilexit Ecclesiam, & tradidit semetipsum pro ea, mundans eã lauacro aquæ in verbo vitæ, vt exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiã, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid huiusmodi. Mundãs eam Vnde? Lauacro aquæ in verbo. Quid est baptismus Christi? Lauacrum aquæ in verbo. Tolle aquam, non est baptismus: tolle verbum, & nõ est baptismus. Itaque quia Christus spiritum suppeditabat, & mũdabat, ideò baptizabat: quia verò discipuli tingebãt, ideò & baptizabant. Et eo modo non baptizabat quidem tingendo, *sed discipuli eius.* Et per hoc instruũtur maiores Ecclesiæ prælati, ne in his, quæ per alios fieri possunt occu-
A pentur, ait Thom. sed ea minoribus facienda relinquant, & ipsi grauioribus incumbant. Sic 1. Cor. 1. Paulus: Non misit me Dominus baptizare, inquit, sed euangelizare. Si autẽ quæritur an discipuli Christi baptizati fuerint, Aug. Epist. 108. ad Seleucianam, de baptismo & pœnitentia Petri contra Nouatianos. Cùm, inquit, legimus, quòd Iesus baptizabat per seipsum, non per discipulos suos, intelligimus illos iam fuisse baptizatos, siue baptismo Ioannis, sicut nonnulli arbitrantur: siue, quod magis credibile est, baptismu Christi. Neque enim ministerio baptizandi defuit, vt haberet baptizatos seruos, per quos
B cæteros baptizaret, qui nõ defuit memorabilis illius humilitatis ministerio, quando eis lauit pedes, & petenti Petro, vt non tantùm pedes, sed & manus ei & caput lauaret, respondit: Qui lotus est, non indiget nisi vt pedes lauet, sed est mundus totus: vbi intelligitur quòd iam Petrus baptizatus fuerat. Cæterùm Chrysostomus hom. 30. in Ioann. quem sequitur Theophylactus & Euthymius. Iesu quidem Iesus nõ baptizauit, inquit, sed nuncij eius, cùm vellent auditores in odium eius concitare, ita ferebant, quòd baptizaret. Et existimat Apostolos ita ante
C passionem baptizasse, vt nõ dederint Spiritum sanctum. Hoc verò tantùm egisse, vt tandem assuescerent homines ad baptismum Christi. Insistit autem huic sententiæ, quòd nondum erat Spiritus sanctus datus: ex qua cõcludit nec illum ante Christi glorificationem in baptismate collatum. Verùm huic obiectioni respondet Tho. Aquinas, quòd Spiritus sanctus nondũ quidem visibilibus signis datus erat: dabatur tamẽ per internam sanctificationem credentibus, etiã ante Christi passionẽ: vnde & perfectum per Apostolos baptisma ministrabatur. Quòd si quis obiiciat, scriptum esse de Apostolis, Vos baptizabi-
D mini Spiritu s. non post multos hos dies: quod in die Pẽtecostes factum sit: respondendum id de noua & perfecta ignorantiæ purgatione intelligi, non tamen de illa emũdatione, quæ per baptismi sacramẽtũ ministratur. Igitur cùm audiret Iesus & verbũ suũ, & discipulorũ suorũ ministerium malè suscipi à Pharisæis, *reliquit Iudæam* id est, illam partẽ terræ Promissionis, in qua habitauerũt tribus Iuda & Beniamin, atque Leuitica, vt legitur Ios. 15. Nam ab eo tempore, quo decem tribus à domo Dauid diuisæ sunt, & vitulos aureos adorauerunt, constituentes sibi sacerdotes de extremis populorum, filij Leui habitauerunt
E in regno Iudæ, vbi fuit tẽplũ & locus sacrificiorũ. 3. Reg. 12. Tota autẽ prouincia illa vocabatur à tribu Iuda, à Iuda qui maior inter fratres extitit. Hoc autem facit, ne eius præsentia curiosiores illi redderentur in iis inquirendis, quæ capere non poterant. Eapropter enim mysteria dicimus quæ diuina sunt, quia arcana & secreta, & nemini nisi qui se dignum exhibeat, communicari debẽt. Sic nimirùm Iustin. Martyr, Apolog. 2. pro Christianis, de mysteriis cœnæ censet. Non enim sunt mittendæ margaritæ ante porcos. Nolebat Christus occasionem ingerere iis, qui inde sibi damnationẽ acquirerent. 2. Sed & in salutẽ
F Gentium venisse se ostendebat, quos reprobatis propter incredulitatem Iudæis sibi acquireret. Interim verò suo quemque exemplo docebat, ne temerè nos in tentationẽ deiiciamus, sed præstolemur donec insania conquiescat. Et vt inimicis parcamus, ne fortè nostra præsentia, illorũ furorem exacuamus, & accendamus, ac si oleũ igni adiiceremus. Eccl. 7. Nec strues ligna in ignem illius. *Et abiit iterum in Galilæam.* Superiùs quidem Ioann. 2. legimus, Christum post insigne miraculũ aquæ in vinũ conuersæ subduxisse se in Galilæam: & quia tres Euangelistæ istius descensus primi non meminerunt, Ioannes obiter notat

Marginal notes: *Summa.* — August. — Cyr. Alex. — Tho. Aqu. — Glossa. — August. *An Iesus nō baptizaret.* — *Prædicare maius quam baptizare.* Thom. August. — Chrysost. Theoph. Euthym. — *An non datus Spiritus sanctus ante Christi glorificationem.* — Tho. Aqu. — Iust. Mart.

eos ea omnia tacuisse, quæ Dominus Iesus fecit, vsque ad secundam istã profectionem. Ipse verò profectionis istius historiam contexit. *Abiit*, inquit, *in Galilæam*. in qua conceptus & educatus fuerat, & è qua primùm Hierosolymã ad diem festum ascenderat, & discipulos congregauerat. Act. 2. Nónne omnes isti qui loquũtur, Galilæi sunt? Hinc nimirùm exordium sui Euangelij duxerat. Ita volebat visitare, consolari, & confirmare eos, quos patri lucrifecerat. Act. 16. Reuertentes visitemus fratres per vniuersas ciuitates, in quibus prædicauimus verbum Dei, quomodo se habeant.

Cur Iesus denuò venerit in Galilæam.

A Ita Prælatis exemplum præbens visitandi concreditum sibi populum: Ne fortè de iis hoc dicatur, quod legitur Iob. 39. Dominatur ad filios, quasi non sint sui: relinquit in puluere oua sua, obliuiscitur quòd pes hominis conculcet ea. *Oportebat autem eum transire per mediam Samariam.* Hæc causæ redditio est, ne Christum temerè Samariam adiisse putemus. Posset enim quis obiicere, quare tunc Iudæis occasionem scandali præbebat, quibus ipsi non coütuntur: cùm & istud ei opprobrio duxerint, dicentes, Nónne benè dicimus nos quia Samaritanus es tu? Ioan. 8. Adde quòd & discipulis prohibuerat, (Matt. 10.)

Cur Dominum per Samariam trãsire oportebat aliàs faciam.

B ne in viam Gentium, aut ciuitates Samaritanorum abirent: & asseruit tandẽ se non esse missum, nisi ad oues quæ perierunt, domus Israël, Matth. 15. Hac, inquit, illi fuit iter. Iosephus enim lib. 3. de bello Iudaico, capit. 2. & Hegesippus lib. 3. de excidio Hierosolymit. cap. 6. referũt Samariam inter Iudæam & Galilæã mediam fuisse. Quòd si Christus non nisi necessitate quodammodò vrgẽte, diuertit in Samariam: quomodo tu vermis & peccator in conuentum hæreticorum prodire audebis? Nescis quòd aduersarius noster diabolus tanquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret, (1. Pet. 5.) nec tentandus Dominus est? (Matth. 4.) Chrysostomus ho. 30. in Ioan.

Iosephus. Hegesippus

C Et quoniam ad hoc ventum est (& nobis de Samaritanorum cũ Iudæis dissidio multa dicenda sunt) non abs re fuerit subtexere, vnde Samaritani originem habuerint. Locus is omnis Samaria appellatur. Samor enim mons à conditore dictus est, vt testatus Esaias, (cap. 7.) & caput Samorũ Ephraim. Habitatores autem non Samaritani, sed Israëlitæ appellabantur. Procedente tempore, Deum offenderunt, & regnante Phacee, surgens Teglatphalazar multas ciuitates occupauit, (4. Reg. 15.) & Elæ subdidit: qui intertempto Osee regnum tradidit.

Chrysost.

Vnde Samaritani.

D In hunc insurgẽs Salmanazar alias cepit ciuitates, & tributarias fecit. Huic Osee primùm paruit, (4. Reg. 17.) demum defectione facta Æthiopibus confœderatus est. Quod cùm Assyrius intelligeret, Gentem illam, ne iterum deficerent, in Babylonem & Medos transtulit, & collectitiam hinc inde multitudinem in Samariam habitatum misit, vt in posterum firmum sibi imperium familiaribus incolis cõfirmaret. His peractis, volens Deus potestatem suam ostendere, quódque imbecillitatis, sed peccatorum gratia, Iudæos Assyriis tradidisset, leones in Barbaros immisit, qui vniuersam Gentem perderent. Sic enim Deus per bruta animantia nonnunquam hominum peccata vindicat:

E sic per vrsos duos, puerorum Bethel in Prophetam insolentiam, 4. Reg. 2. per canes, Iezabelis furorẽ in Naboth, 4. Reg. 9. per leones, impiorum in Danielem cõspirationẽ. Dan. 7. Hoc autem Samaritis contigit, excluso sacerdote. Vindex enim Deus est in sacerdotij contemptores, vt scribit Dionys. Areopag. Epist. ad Demophilum. Ideò Maria, Num. 16. ideò & Ozias lepra percussi sunt. His igitur quæ Samaritanis contigerant, regi Assyriorum nunciatis, misit sacerdotem quendam, qui leges Dei populo exponeret.

Dio. Areop.

F Non tamen omninò, sed ex parte impietatem exuerunt. Procedente adhuc tempore, idolorum cultu abiecto, Dei cultum complexi sunt. Cùm ita se res haberẽt, reuersi Iudæi, his, vtpotè alienigenis, æmulabantur, nec parua hinc etiam de religione contentio erat. Christus autem vt doceat, se etiam ad huius populi salutem venisse, quem gustaret fecerat legitima Dei, *venit in ciuitatem Samariæ, quæ dicitur Sichar.* Hæc etiam Sechem, seu Sichem, præcipua inter omnes vrbes Samariæ, vt scribit Iosephus, & à Sichem Euæo dicta est, qui Dinam filiam Iacob constuprauit, vnde per conuentionem dolo initam circuncisos Sichimitas Simon & Leui occiderunt, vt legitur Gen. 34.

Iosephus.

Hãc Abimelech destruxit, ita vt sal in ea dispergeret. Postea à Hieroboam reædificata est, & hanc sibi pro adorãdis vitulis, & capite regni sui selegit. Demum & ab Herode post Hyrcani Pontificis expugnationem iterum extructa est in honorem Augusti: & Græco nomine Σεβαστή, Sebaste, id est Augusta, appellata est. Sumitur Samaria pro regione, cuius hæc ciuitas metropolis erat, quæ à tribu Ephraim, & dimidia tribu Manasse olim habitabatur. Hieronymus Comment. in Mich. hanc pulcherrimo

A loco sitam esse scribit, id asserens Mich. 1. Transite vos habitatio pulchra. Hieronym. tom. 1. Epist. ad Eustoch. virginem, in Epitaphium Paulæ, sic describit Sichem & Samariam. Eustochium, inquit, transiuit Sichem, nõ vt plerique errantes legunt Sichar, quæ nunc Neapolis appellatur: & ex latere montis Garizim extructam circa puteũ Iacob intrauit Ecclesiam, super quo residens Dominus, sitiénsque & esuriens, Samaritanæ fide satiatus est. Atque inde diuertens, vidit duodecim Patriarcharum sepulchra, & Sebasten, id est Samariam, quæ in honorem Augusti ab Herode Augusta appellata est, Ibi siti sunt Helisæus &

Hierony.

Sichar quæ.

B Abdias Propheta, & quo maior inter natos mulierum nõ fuit, Ioannes Baptista. Vbi multis contremuit consternata mirabilibus: namque cernebat variis dæmones rugire cruciatibus, & ante sepulchra Sanctorum vlulare homines more luporum, vocibus latrare canum, fremere leonum, sibilare serpentum, mugire taurorum: alios rotare caput, & post tergum terram vertice figere. Neque verò nos moueat, quòd Hieronym. Sichar discernat à Sichem: siquidem aut scriptorum vitio & incuria nomen pro nomine positum est, aut Sichar Sichem significat. Quod ex eo manifestum est, quod dicit Ioannes, *Iuxta*

C *prædium quod dedit Iacob, Ioseph filio suo*, vbi quondam Iacob è Mesopotamia rediens habitauit, Genes. 33. Emerat enim partem illius agri à filiis Emor centum agnis. Gen. 37. legimus fratres Ioseph moratos in Sichem, cùm ipse ad eos venisset: locus enim pascuis vberrimus est, vnde & hîc multos puteos Iacob gregibus foderat, & nõ longè ab isto prædio altare ædificarat. Sed & Sichem istã dici, colligitur ex verbis mulieris, quæ montem Garizim vicinum ostendens, dixerit: Patres nostri adorauerunt in monte hoc. Hic verò legitur tam proximus ciuitati Sichẽ fuisse, (Iud. 9.) vt ex eius vertice, Ioathan filius Ierobaal,

D assumpta parabola, eleuataque voce, ciues Sichem exhortatus sit, & argueris. Porrò, quia Iacob arcu suo prædium hoc acquisierat, illud vltra sortem hæreditatis paternæ, dedit Ioseph filio suo, Genes. 48. Do tibi, inquiens, partem vnã extra fratres tuos, quam tuli de manu Amorrhæi in gladio & arcu meo. *Erat autem ibi fons Iacob*: vtique quẽ foderat, vt sibi suísque gregibus prouideret. Obserua ex eo, quòd fons iste, Iacob adhuc nomen retinebat ad eum vsque diem, quo Christus venit in Samariam: ipsum 1730 annis post Iacob reseruatum diuina prouidẽtia fuisse. Hoc vtique, vt in memoria æterna iustum esse, (Chry-

Memoria iustorum defunctorum.

Chrysost.

E sost. in 2. Cor.) & venerabiles eorum reliquias discamus. Nam adhuc venerabilis hic fons ex memoria Iacob, etsi minus sit quàm os aut corpus ipsius Iacob. Basilius enim lib. 1. hom. 19. in Gordonium Martyrem: Quemadmodũ (ait) ex igne naturaliter emicat splendor, ex vnguento quoque præstanti diffunditur odor, sic è sanctorum commemoratione gestorum, ad omnes prouenit vtilitas. Nimirùm ex loco Deus sanctorum memorias honorari voluit, ait Euagrius lib. 1. Hist. Eccles. cap. 16. & Prudẽtius lib. Peristephanon, pluribus hymnis loca memoriis & re-

Basil.

Euagrius. Prudent.

F liquiis sanctorum illustrata dicit: vt hymno in sanctos Fructuosum Augurium, & Eulogium.

O triplex honor (inquit) *ò triforme culmen,*
Quo nostræ caput excitatur vrbis,
Cunctis vrbibus eminens Hiberis.

Iesus autem fatigatus ex itinere sedebat sic supra fontem. Iam incipiunt mysteria, ait Augustin. tract. 15. in Ioann. Non enim frustrà fatigatur Iesus. 1. En vt à fastu & rerum abũdantia alienus: neque enim vtitur iumentis aut mulis phaleratis. 2. Vt laborum patiens, qui tantum iter pedester, ieiunus & famelicus confecerat. 3. Sedebat autẽ illic,

Cur Iesus fatigatus.

Basil.

vt se dabat locus, non super sede, sed aut super pauimento, aut lapide. En ipsa per se vita (ait Basilius, homil. 13. in Psalm. 48.) ipsa potentia defatigata est in hoc sæculo. Memor igitur sis Iob dicentis, (Iob. 5.) Homo nascitur ad laborem: & Apostolus, (1.Cor.15.) Abundantius omnibus his laboraui. Et rursus, (2.Corin.11). In laboribus abundantiùs. Qui igitur laboribus fatigatus est in hoc sæculo, hic viuet in finem: qui verò in lautitie & deliciis degit, laborem fugiens non viuet, Luc. 16. Chrysost. hom. 30. in Ioan. Huc enim venit Iesus, mollem & lasciuam vitam expellens: laboriosam autem & difficilem nos erudiens. Non enim iumentis vsus est: sed & adeò intensè vadit, vt ex itinere fatigetur. Hoc enim semper admonet, vt sibiipsi quisque seruiat, ne quærat superflua, neq; multis indigeat. Adeò enim nos ab omni superfluitate alienos esse voluit, vt multis necessariis se fraudaret. Idcircò dicebat, (Matt.8.& Luc.9.) Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos: filius autem hominis nō habet vbi caput suum reclinet. Propterea plurimùm in mōtibus versatus est, non per diem tantùm, sed & pernox. Cæterùm Cyrill. Alexandrinus, lib. 1. in Ioan. cap. 78. Arrianos ait, ea eo quòd Christus fatigatus ex itinere dicitur, imbecillem omninò & infirmum esse astruxisse. Sed si homo factus non esset (inquit) si formā serui nō accepisset, cōturbari iure possemus, quādo seruile aliquid de ipso dicitur. Sin verò firmiter credimus, quia Verbū caro factū est, & habitauit in nobis, (Ioan.1.) cùm ea dixisse aut perpessus fuisse dicitur, quæ naturæ nostræ conueniunt, humanitati hæc eius attribuas. Non enim poteramus aliter Verbum Dei hominem factum esse cognoscere, nisi & locutus, & perpessus aliqua vt homo fuisset. *Erat autē hora quasi sexta.* Hæc nobis est meridies, seu duodecima. Circunstantia igitur temporis docet Christum multum iter confecisse, & ab ipso diei exordio illud aggressum esse: vt & suo nos exemplo duceret consurgere summo diluculo ad Dominum, vt legitur Eccles. 39. Iustus cor suum tradidit ad vigilandum diluculo ad Dominum qui fecit illum. Esai.26. De mane vigilabo ad te. Cum econtrà Salomon dicat, Prou.26. Sicut ostium vertitur in cardine suo, sic piger in lectulo suo. Sed & ista temporis circunstantia ostendit iā refectionis horam adfuisse, & ad intensiorem laborem æstus calorem accessisse. Obserua verò, inquit Cyrillus, vel in minimis, non paruam veritatis curam Euangelistā habere, cùm non sexta hora dixerit, sed quasi sexta. Augustinus in tract.15. obseruat, per horam sextam, ætatem qua venit Christus, vt Ecclesiam ex Gentibus congregaret: sic vt, 1. sit ab Adam ad Noë. 2. à Noe ad Abraham. 3. ab Abraham vsque ad Dauid. 4. à Dauid vsque ad trāsmigrationem Babylonis. 5. à transmigratione vsque ad baptismum Ioannis. Inde 6. tempore prædicationis Christi. *Discipuli autem eius abierant, vt cibos emerent.* Chrysostom. hom. 30. in Ioan. Non parabant discipuli viaticum, quod & alius ostendit Euangelista, cùm de fermento Pharisæorum (Matth.16.) loquētem inducit, quod putabant ad panes quos non tulerant, referri. Et esurientes inducit spicas decerptas manducare, (Matth.12.) & ad ficum ob famem venisse, (Matt.21.) Sed & quo tēpore omnes prādent, cibos emptū proficiscūtur: non vt nos, qui cùm primo manè exurgimus, ante omnia coquos aduocamus, & de præparandis epulis & mensa diligenter verba facimus, tēporalia spiritualib⁹ præmittētes. Sciebat enim Christus hac solicitudine obruēdos esse Ecclesiæ ministros. Quis enim eorum, vt scribit Bernardus, dialog. de Christo & Simone, non plus inuigilat marsupiis euacuandis, quàm vitiis extirpandis? Sed & pietas peperit diuitias, & illa matrem suffocauit. Ideò appetuntur non onera, sed beneficia: & redituum ratione prostituitur Ecclesia. Porrò tanto nunc hominibus dominatur iniquitas, vt nec tutum sit Ecclesiastico nullum reditum habere: refrigescit enim charitas multorum, vt prædixit Christus, Matth. 24. & contemnitur pauper Ecclesiæ minister: si verò fœcundus reditus prodeat, hoc non iam ad Ecclesiæ ministros, sed coruos, vulpes, & huius farinæ parasitos aulicos deuoluetur, qui nec Dei, nec suipsorum, vt homines sint, meminerunt. Ideò hac in re, nec Christus adeò pauper fuisse attēditur, vt non illi necessaria suppeterent. Vnde scilicet discipuli cibos empturi in ciuitatē perrexissent, nisi & loculos haberent? Sed neque iis abusi sunt, verum tantùm sibi necessaria compararunt. Porrò in eo quòd Christi refectioni cibos empturi prouidēt, docent suis successoribus mēbra Christi curæ esse debere. Nec enim adeò deiecti fuerunt pauperes, vt vbiuis terrarum non haberent vnde viuerent. Cæterùm ciuilitatis & mansuetudinis exemplum præbet iis, quorum est alios corripere, vt peccatrici consulant solitudine. Nec enim diffamare eam voluit coram Apostolis, sed expectat donec abierint. Obserua ex eo, quòd Christus tabernas non adit, illud idem illicitum esse clericis, nisi peregrinationis necessitate cogantur: vt habetur distinct. 44. cap. Clerici, ex Concilio Carthaginensi, 3. & 6. Synodo, sub pœna depositionis, ni cessent, vt habetur eadem distinctione. c. Nulli licet clerico, &c. Non oportet. Proinde 12. quæst. 1. cap. necessaria res est, vt iuxta Ecclesiam claustra construātur, in quibus sit vnū clericis refectorium. At verò quæret aliquis, vnde pecunias habuerint discipuli, cùm prius eis Christus dixerit, Matth. 12. Neque aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris habeatis. Respondet Augustinus 12. quæst. 1. capit. Habebat Dominus loculos, à fidelibus sibi oblata conseruans, & aliorum necessitatibus tribuēs. Nihil ergo proprium habuit, qui ne quidem vbi caput reclinaret, possedit, Luc. 9. sed in commune quicquid habuit, redegit. Idem quoque Apostoli, & primi sub iis Christiani fecerunt, vt scribitur Act. 5. Idem quoque de prouentibus Ecclesiasticis faciendum esset, vt habetur 12. q. 2. cap. de reditibus. Cognouimus. Mos est. Et ex Concilio Toletano, cap. Sanximus. Sed heu nunc qui Ecclesiæ reditus percipiunt, eos in ius patrimonij sibi vendicāt. *Venit mulier de Samaria haurire aquam.* Olim ad mulierem serpens, nunc mulier ad Christum vltrò accedit. Sed & optima Christo eam alloquendi occasio proponitur, quòd huc hauriendæ aquæ gratiā conuenerit. Huiusmodi scilicet officio assueta erat: & tamen Dei nutu fit, vt absentibus discipulis accedat, ne quid erubescat sui sceleris fateri: adeò illi doctrinæ retia tetendit. *Dixit ei Iesus,* Mulier, *da mihi bibere.* En prior mulierem alloquitur, quòd sciat nihil sibi cum illa sermonis futurum, nisi prior quid ab ea sciscitetur. Adeò bonus Dominus, vt mulierem priùs alloqui non dedignetur. Et vt olim Abrahæ seruus Rebeccam filio domini sui deberi vxorem expertus est in fonte, Genes. 24. sic Christus hîc sibi deberi Samaritidē. Agnosce igitur ex hoc loco, primò Dei gratiam, qua nos nihil tale cogitantes præuenit: qui stat ad ostium, & pulsat: (Apocal. 3.) Vt si quis aperuerit, intret ad eum. Demùm Domini bonitatem, qui personarum acceptor non sit, sed in omni gente qui facit iustitiam, illi acceptus sit, Act. 10. Vide etiam primùm Christum ab ea eleemosynam petere videri, vt primum consequendæ veniæ opus, misericordiam esse doceat. Ita non frustrà Sarephtana Heliæ aquam porrexit, aut Sunamitis Helisæo cubiculum præparauit, aut piæ mulieres Christo ministrarunt de facultatibus suis, Luc. 7. Ita auspicatur ab operibus misericordiæ, quòd & illa vberiorem gratiam promereantur, vt in Cornelio Centurione manifestū apparuit, Act. 10. Chrysostom. hom. 21. in Epist. ad Rom. Maximus quæstus eleemosyna est, nósque cùm de pauperibus benè meremur, multò plus accipimus quàm damus. Idem hom. 2. in Epist. ad Philipp. Nisi hoc animo estis, vt existimetis vos, cùm datis, accepturos esse, ne vos quidem dare volo: sed & pro terrenis æterna & spiritualia accipitis. Sarephtana vitam sibi, & suscitari filium impetrat: Sunamitis hinc filium assequitur, ista docetur. Ita beatius est dare quàm accipere. Abraham sic excipit Angelos. Ista susceptura erat Angelorum dominum. Interim mihi vide, quàm rebus facilibus & humilibus Christus delectetur. Non enim ex aureo cypho, non è quouis alio insigni, sed fictili vase sibi potum ministrari petit. Plutarchus lib. 1. Apophtheg. narrat Artaxerxem Persarum regem delatam ad se ambabus manibus à rustico quodam aquam grato animo excepisse, quòd non muneris, sed eius qui offerret, voluntatis haberet rationem. Christus sanè & idipsum attendit, mulieri,

Marginal notes (left column): *Basil.* — *Christi vita laboriosa.* — *Chrysost.* — *Cyr. Alex.* — *Christi diligentia.* — *Cyrill.* — *August.* — *Chrysost.* — *Discipuli non parant viaticum.* — *Venter quantum cura quibusdam sit.* — *Bernard.* — *Habuit Christus & Apostoli loculos.*

Marginal notes (right column): *Ciuilitas mansuetudo Christus non in tabernis.* — *Vnde pecunias habuerint Apostoli. August.* — *Reditus Ecclesiarum.* — *Eleemosyna preparat ad maiorem gratiam.* — *Chrysost.* — *Quæ merces eleemosynæ.* — *Plutarch. In superflua aureamē' suppellectilem.*

Section letters in the gutter: A, B, C, D, E, F.

Cle. Alex.

simplicitatem & mentem facilem ad excipienda illa, quæ crediturus ei fuerat. Clemens Alex. lib.2. Paidagogi.c.3. Argenteorum itaque & aureorum, gemmeorumque poculorum irritus & inutilis est vsus, vt qui sit visus solùm deceptio. Nam siue eis calidum mixtum liquorem infuderis, excalefactorum vasorum molesta est tractatio: siue rursus frigidum infuderis, qualitatem materia transfundit, liquorem corrumpens, & est damnosus eius potus. Valeant ergo calices, antigonides, canthari, labroni, & lepastæ, & poculorum genera innumerabilia: trullæ prętetea, & psyteres & oinochoæ. Aurum enim & argentum & priuatim & publicè est inuidiosa, vt semel dicam, possessio, si vsum excesserit: rara ad acquirendum, difficilis ad custodiendum, & non apta ad vtendum. Quinetiam curiosa ac superflua tornaturum in vitro vana gloria, ad frangendum propter artem paratior, quæ simul docet & timere, & bibere, est à bonis nostris institutis & legibus exterminanda. Et paulò pòst: Vide, Christus in vili catino cibum sumpsit, & fecit discipulos super herbam accūbere, & pedes eorum lauit linteo accinctus. Deus à fastu alienis, & dominus omnium, nunquid argenteum lauacrum è cœlo deferens? Et à Samaritana potum petiit, quę aquam vase fictili hauriebat è puteo, aurum regale non requirens, sitim autem docens facilè extinguere. Scopum enim cōstituebat vsum, non nimiam & inutilem magnificentiam. *Da mihi bibere*, inquit. Petit fons à riuulo, sed petit idem à membris cyphum aquæ frigidæ, vt rependat æternam mercedem. Petit vestitum, calceatum, hospitiū, Matth.10. & 25. Ita olim, vt diximus, Helias à Sarephtana petebat panem, vt rependeret doctrinam, & filiò eius suscitaret. Et fœlix vtique à quo petit, inquit Gregorius Nanzanz. Orat. in sanctum lauacrum, vt animam quasi aquam effundamus. Et vide quàm pauca petit, & quam magna merces. *Dixit ei mulier, Quomodo tu, cùm Iudæus sis, bibere à me petis, quæ sim mulier Samaritana?* Cyrill. Alexād. lib.2. in Ioan. cap.8. Initium disciplinæ quæstio est, & dubitatio prudens, radix cognoscendi ea quæ ignorantur. Porrò antithesi vtitur: quasi dicat, *Tu vir*, ego *mulier*. Minus autem colloquuntur hi duo sexus inuicem, nisi prior quædam necessitudo intercesserit. Tu quoque patria Iudæus, ego verò Samaritana. Hoc quippè illa agnouit & ex idiomate, & fimbriis, quibus Deus Iudæos distingui iussit à exteris, Num.15. Vnde Matth.14. rogabant infirmi vt vel fimbriam vestimenti Christi tangerent. Præcipitur quoque Iudæis, vt deferant habitum à Christianis distinctum Extra. de Iudæis.c. In nonnullis. Hîc præter habituum discretionem vastus tibi suppetit cāpus loquēdi de vitando hæreticorum congressu: quem Paulus ad Tim. 3. fugiendum docet. Illi enim Samaritanis persimiles. 1. Quòd templa nostra contemnant. 2. Quòd scripturas deprauēt. 3. Vnius Dei cultui adulterinos Deos & doctrinas immisceant. 4. Populum Dei, vt olim Samaritæ Israëlem, à suis sedibus profligant. *Non enim contuntur Iudæi Samaritanis.* Videtur istam dissidij radicem ad Iudæos remittere. Non enim dicit, non coūtī Samaritanos Iudæis, sed contrà. Indignabantur enim Iudæi, quòd Samaritæ illorum terras occupassent, & possiderent, 4. Reg.17. quódque sua religione abuterentur. Tertull. lib. de baptismo, scribit Samaritas sese vrina proluere, quoties aliquem ex alia Gente cōtigerint, quòd omnes præter seipsos immundos esse existiment. Ita factum est, vt ab vtrisque hostiles istæ inimicitiæ progrederentur. *Respondit Iesus, Mulier, si scires donum Dei, & quis est qui dicit tibi, Da mihi bibere: tu forsan petisses ab eo, & dedisset tibi aquam viuam.* Contemptus Dominus, non contemnit mulierem, sed salutem eius quærit. Vbi tolerantiam eius & patientiā demirabere. Nec enim respondet ad ea, quæ mulier de Gentis suæ consuetudine dixerat, sed ad maiora euehit. Qui ergo sumus nos: qui vno tantùm ridiculo verbo excitati, excandescimus? Et hoc vtique mirum, quòd tot magnos viros in Iudæa reliquerit, quibuscum loqui posset: hanc verò mulierculam præferat tot scribis. Sed infirma mundi elegit Deus vt confundat fortia. 1. Cor. 1. Porrò à terrenis ad cœlestia mulieris animum eleuat: hoc enim modo luctandi sunt infideles: cum fidelibus verò scripturis agendum, minus autem argumentis à natura sumptis, vt docet Damascenus lib.1. de fide Orthod. capit.1. Donum Dei spiritus est, & eius gratia, quę & aqua dicitur, Ezech. 36. Hunc enim dare dicitur Pater. Luc. 11. Dabit spiritū bonū petētibus se. *Forsan* ait: non quasi futuri ignarus, sed vt relictū homini petendi aut non petēdi arbitrium insinuet. *Petisses*, inquit: quā & orationis fune hæc aqua hauritur. Matt.7. Petite, & dabitur vobis. Esa.55. Quærite Dominum dum inueniri potest, inuocate eum dū propè est. *Et dedisset tibi*, vtrque quia promptior est ad largiendum, quàm nos ad petendum. Quasi ergo dicat: Parùm est hęc aqua, quam hauris, ab ea quam habeo apud me. Tria verò docet requiri ad obtinendam aquam viuā. 1. Nosse donum Dei, & Spiritus sancti virtutem: nimirùm & ipsam à falsorum spirituum vmbris discernere, cùm Angelus Satanæ transformet se in Angelum lucis. Si enim hæretici, spiritus discernere possent, nimirùm qui per Ecclesiam & per suos loquuntur, aquam viuam haurirent. Sed vt olim Propheta Domini à Pseudopropheta, 3. Reg. 13. & Achab à Sedechia, 3. Reg.22. seductus est: quòd donū Dei in Michæa non nosset, ita & nunc permulti. 2. Nosse quis est qui dicit, Da mihi bibere: id est, Christum quis & quantus sit intelligere. Nouimus autem eum, si in vna Ecclesia, in fide, & veritate, non in factionibus hîc aut illic (Matth.24.) quæsiuerimus. Si bonum, si iustum, non si fautorem mali putemus. 3. Piis votis sequi, quod maximè fit per orationem: vnde ait, *Petisses*. Porrò Spiritus sanctus per aquam significatur, vt docet Cyrillus Hierosolymitanus Catech.16. quia 1. vt aqua plantæ, ita Spiritu sancto omnia consistant. Ps.32. Spiritu oris Domini omnis virtus cœlorum. 2. Purificet, Ezech.36. Effundam, &c. & mundabimini, &c. 3. Refrigeret, Ioan.7. Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Matt.11. Venite ad me omnes qui laboratis, &c. 4. Fœcundet, Psalm.1. Erit iustus tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarū. Hier. 17. Benedictus vir, &c. Psal. 22. Super aquam refectionis, &c. 5. Quòd in typo aqua de petra fluens gratiam effusam à Christo, ligno crucis percusso significarit, Num. 20. 1. Cor.10. Bibebant autem omnes de spiritali consequente eos petra. Petra autem erat Christus. Hier.2. Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ. *Respondit mulier, Domine, neque in quo haurias habes, & puteus altus est: vnde ergo habes aquam viuam?* Paulatim proficit. Nam quem Iudæū quasi per contemptum dixerat, nunc Dominum vocat. Porrò nonnulli hæc verba non ridendi, sed discendi desiderio prolata esse dicunt. Sunt tamen qui dicta esse per derisum interpretentur: quòd ipse sitiat, & aqua egeat, cùm ne situlam quidem habeat, quodq; videatur se præferre Iacob Patriarchæ. Errat tamen, quia ratiocinatur à corruptibili elemento contra gratiam diuinam, quodque Iacob patrem suum esse dicat, cùm interim nec secundum carnem ex eo sit, nec eius fidem imitetur: postremò, quia Christum Iacob comparat, quasi eo maior non sit. Et eadem prorsus ratione solet humana sapientia omnes Dei promissiones accipere. Vt enim illa Christi promissionē ridiculam esse ducit, quòd nihil videat in Christo cū hac promissione conueniens, immò contraria, sitim scilicet, & indigentiam: sic & ridiculæ sunt Dei promissiones humano iudicio, quòd longè alia polliceantur, quàm natura rerum ferat. Vt si agri multa frumēta reddiderint, credimus huic verbo Psaltis, Qui dat escam omni carni. At si grando quæque vastauerit, & mors immineat, videtur id creditu difficile, quod Christus repetit: Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei. Interim tamen non fundat Deus promissiones suas in naturali rerum cursu: quin potiùs vide, vt serpentis ænei aspectus saucios sanet, & aqua Siloë, & piscina Probatica turbata medica fiat. Et in ipsis sacramentis si quis ordini naturali institerit, quid credet? Ambrosius lib. de iis qui myster. initiantur, cap.9. Maior enim vis est benedictionis, quàm naturæ: quia benedictione natura ipsa mutatur. Arrogantiæ demùm Christum insimulare videtur, cùm adiicit: *Nunquid tu maior es patre nostro Iacob, qui dedit nobis hunc puteum & ipse ex eo bibit, & filij eius, & pecora eius?* Et quidem maiorum authoritas suspicienda

est,

Margin notes (left column): *Idem.* — *Christus non est vsus pretiosis poculis.* — Greg. Nā. — Cyr. Alex. — *Habituū seu vestium distinctio.* — *Hæretici cōferuntur Samaritanis.* — Tertull.

Margin notes (right column): Damas. — *Tria requiruntur ad aquam viuam.* — 1. — 2. — 3. — *Spiritus sanctus est aqua viua.* — Cyr. Hier. — *Error Samaritanæ sumitur ab elemēto corruptibili.* — Ambros.

est, non tamen præferenda est authoritati Christi. Porrò Neochristiani notare videntur Catholicam Ecclesiam, ac si sanctos Apostolos & Prophetas ipsi Christo præferat. Hæc calumnia fuit Fausti Manichæi, vt ostendit Augustinus lib. 21. cap. 21. Atqui, inquit, memorias Martyrum celebrat Ecclesia, & ad excitandam imitatioñé, & vt meritis eorum cõsociemur, & orationibus adiuuemur. Quis tamen antistitum in locis Sanctorum assistens altari, dixit, Offerimus tibi Petre, aut Paule, aut Cypriane? Cyril. lib. 6. contra Iulian. Apostatam: Neque, inquit, Martyres Deus facimus, neque adorare consueuimus. Quòd si antiquorum illorum patrum scripta prosequuntur, audimus semper in eis spiritum Dei loquentem. Verùm idipsum quod hæretici Catholicæ impingunt Ecclesiæ, in illos iustissimè referri potest. Non enim illi tantùm se Iacob, sed & omnibus Prophetis, Apostolis etiam, dicam ipsi quoque Christo præferunt: cùm omnes Catholicos, quotquot eos præcesserunt, hebetes & ignaros fuisse pronuncient: se autem reseruatos iactent, qui lucem Euangelij, & abstrusa quæque Dei mysteria interpretentur. Quis enim eorum non sibi perfectiorem cognitionem rerum diuinarùm vendicat, quàm Paulus? Quis cum eo dixerit se nihil scire præter Iesum Christum, & hunc crucifixum? Omnes de scripturarum cognitione gloriantur. At verò puteus scripturæ altus est, nec hauriri aliquid ad sedandam sitim poterit, nisi priùs hanc humilibus gratiá Deus communicauerit. Maximus Martyr, Capitum cent. 2. nu. 29. Puteus Iacob, inquit, est scriptura: aqua, scientia scripturæ: profunditas, obscurè dictorum scripturæ difficilis interpretatio. At situla est, quæ per literas diuini verbi haberur disciplina. Origenes, homil. 12. eandem habet interpretationem. Habuerũt enim & Patriarchæ, vt Iacob, doctrinæ puteos. Puteus est, inquit, si profundi aliquid mysterij tegit: fons, si ad populos abundat & effluit. Fons tamen Christi difficilimus est. Porrò quis hæreticorũ difficultatem è scriptura, ceu aquam ex puteo exhauriet, cùm situlam non habeat? Sedet vtique ad os putei, cùm nihil ad animæ consolationem depromere possit. Econtrà non è puteis, aut fontibus, non è verò scripturæ sensu, & antiquorum Ecclesiæ patrum obseruationibus suam doctriná colligunt, sed è lacubus & stagnis, in quibus ranæ istæ coaxare non cessant. Basilius hom. 2. in Psal. 7. vbi ista leguntur, Lacum aperuit, & effodit eum: Vocé lacus in sacra scriptura, non valde in bona significatione positá reperimus, inquit, quemadmodum neque puteum aquæ in mala. Lacus enim est, in quem Ioseph coniectus est à fratribus: & quãdo percutitur Pharao à primogenito vsque ad primogenitum captiuæ in lacu, Exod. 12. Et in Ps. 27. Deputatus sum cum descendẽtibus in lacum. Et Hiere. 2. Me dereliquerunt fontẽ aquæ viuæ, & effoderunt sibi cisternas dissipatas, quæ aquam continere non possunt. Sed & puteum effodit Abraham, & filij Isaac: Et ad puteum progressus requieuit Moses. Et præceptũ habemus à Salomone, (Prou. 5.) vt bibamus aquas à vasis nostris, & à nostrorum puteorum fontibus. Et Saluator noster apud puteum cum Samaritide de diuinis mysteriis loquitur. Causam verò ob quam laci in deterioribus, in melioribus putei vsurpantur, hanc esse puta. Acquisititia est aqua in lacubus, delabens ex cœlo, in puteis verò venæ aqua obrutæ manifestantur ablata terra, & auulsis aggeribus. Quia igitur aqua viua est in puteis, & hausta sæpiùs scaturit, & melior est: ideò doctrinam illam indicat, quæ è continuo Spiritus sancti fluxu emanat, quæ quantò magis communicatur, tantò fœcundior est. Itaque Christus ad hanc spiritualis aquæ meditationem paulatim Samaritidem eleuabat: vnde factum est, vt illa hauriendi difficultatem proponeret. *Respondit ei Iesus, Omnis qui biberit ex aqua hac, sitiet iterum: qui verò biberit ex aqua quam dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.* Quasi dicat, Si Iacob miraris, qui hunc vobis fodit puteum, multò magis obstupescere eum oportet, qui aquam longè fœcundiorem & meliorem præbet. Hæc enim causam habet tẽporalem & deficientem: illa autem quam sitienti porrigo, indeficientem & perpetuam: nimirùm Spiritum sanctum, qui & animam salire facit, per spem in vitam æternam.

Augustin.

Sancti quomodo honorandi.

Cyrillus.

Scriptura puteus altus est.

Maximus Martyr.

Origenes.

Basilius.

Lacus quid.

Hierem. 2.

Fons.

Puteus.

Cur putei fontesque commendentur.

nam. Nam differentia aquarum, differentiam illam præsentium infert, (ait Euthymius in Ioan. capit. 5.) Per fontẽ quoque, integritatem & perpetuitatem huius aquæ significauit. Agè, scilicet, aquæ Iacob nomine terrena omnia complectamur: quæ eam satietas consequitur? Prou. 27. Non satiatur oculus visu, nec auris auditu. Prou. 30. Tria sunt insaturabilia super terram, & quartum quod nunquã dicit, Sufficit. Tres sunt filiæ auaritiæ, sanguisugæ. At ve-
A rò diuina gratia hominem vbique comitatur, & in vitam æternam perducit. Itaque hac aquarum collatione, manifestè Christus docuit se non terrestrem, sed cœlestem: nõ caducam & mutabilem, sed æternam aquam daturũ. Augustin. tract. 15. in Ioan. Quid est, ait, Qui biberit ex hac aqua, sitiet iterum? Et verum quidem est secundum hanc aquam, & verum est secundũ quod significabat illa aqua. Etenim aqua in puteo, voluptas est in profunditate seculi tenebrosa. Hic hauriunt homines hydria cupiditatum. Pone ergo hydriam cupiditatem, & aquam de profundo voluptatem. Cùm peruenerit quisque ad voluptatem se-
B culi huius, cibus est, potus est, lauacrum est, spectaculum est, concubitus est. Numquid non sitiet iterum? Non satiatur oculus visu, nec auris auditu. *Qui autem biberit ex aqua quam dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternã.* Hinc & Psaltes: Satiabimur in bonis domus tuæ. De qua ergo aqua daturus est, nisi de illa: Apud te est fons vitæ, & inebriabuntur ab vbertate domus tuæ? Verùm dixerit aliquis, cùm illam fœlicitatem satuitas non sequatur, an non etiam fastidium consequi necesse esset? An non anima cuiusque ardenti, & quasi sitibundo affectu in Deũ fertur? Sumitur enim sitis variis modis. 1. Aut pro deside-
C rio rei temporalis nõdum habitæ, quod nusquam impleri potest, Eccles. 5. Auarus non implebitur pecunia. Sic Luc. 12. diues depingitur. 2. Aut pro ardenti futuræ gloriæ assequendæ affectu. Sic Psaltes, Sitiuit anima mea, &c. Et sitis hæc impletur in patria. 3. Aut pro pleniori fruitione rei iam per gratiam habitæ, Eccles. 24. Qui edunt me, adhuc esurient. 4. Aut pro feruentissimo rei præsentis amore, excluso omni fastidio. Sic in Deum desiderant Angeli prospicere, 1. Pet. 1. Quòd si cõcupiscit & deficit anima nostra in Deum viuum, vt dicat quisque nostrũ: Quãdo veniam, & apparebo ante faciem Dei mei? Quomodo
D qui bibit de hac aqua, non sitiet iterum? Immò qui biberit per gratiá, magis sitit, vt & clara Dei visione perfruatur. An non legimus (Matth. 5.) Beatos illos qui esuriunt & sitiunt iustitiam? Augustinus respondet, Complendum esse in resurrectione mortuorum, vt nec esuriamus nec sitiamus. Dedit enim Deus aliquando seruo suo Heliæ, vt per quadraginta dies nec esuriret, nec sitiret: qui hoc potuit dare per quadraginta dies, non poterit dare semper? Sed & adiicere possumus, quòd in resurrectione mortuorum, plena erit electorum gloria, tum in anima, tũ in corpore suscitato. Vestientur enim illa stola secunda in cor-
E pore, quam appetentes, sub altari aureo clamant, Vindica sanguinem nostrum Domine, de habitantibus in terra. Ideò & tunc satiabimur, cùm apparuerit gloria tua, inquit Psaltes. Verùm rursus obiicietur, quòd necdum in illa gloria plena saturitas est: quia scribitur Eccl. 24. Qui edũnt me, adhuc esurient, & qui bibunt me, adhuc sitiẽt. Respondet autem Thom. Aquinas in Ioann. Quòd differentia est inter rem spiritualem, & temporalem. Licet enim vtraque sitim generet, tamen aliter & aliter. Quia res temporalis habita causat quidem sitim, non suipsius,
F sed alterius rei: spiritualis verò tollit sitim alterius rei, & causat sitim suiipsius. Cuius ratio est, quia res temporalis æstimatur magni pretij & sufficiens, antequàm habeatur: sed quando habetur, quia nec tanta, nec sufficiẽs ad quietandum desiderium inuenitur, ideò non satiat desideriũ, quod ad aliud habendum moueatur. Res verò spiritualis non cognoscitur, nisi cùm habetur. Apoc. 3. Nemo nouit, nisi qui accipit. Et ideò non habita, non mouet desideriũ: sed cùm habetur & cognoscitur, tunc delectat affectum, & mouet desiderium, non quidem ad aliud habendum: sed quia imperfectè percipitur, propter recipiens imperfectum, mouet, vt & ipsa perfectè habeatur. *Fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.* Thom. Aquinas etiã adiicit,

Euthym.

Nulla in terrenis est satietas.

August.

An fastidio sit satietas.

Sitis variis modis dicitur.

Quomodo in sitiant sancti.

Thom. Aq.

Sitis rei temporalis & æternæ quæ sit.

Idem Th.

quàm ex motu, Christus docet doctrinam suam esse aquam vivam. Nam terrena aqua deorsum fluit, ista autem sursum fertur. *Dicit ad eum mulier, Domine da mihi hanc aquam, vt non sitiam uerum, nec veniam huc haurire.* Chrysostomus hom. 31. in Ioan. Considera, quæso, quàm paulatim ad veræ doctrinæ altitudinem adducitur. Primum de aqua ambigebat, & sensu perceptibilem illam esse putabat, quam Christus promiserat: nunc meliorem intelligit, & mutat sententiam. Diligenter inuestigauit, neque credula, neque pertinax quod rogando ostendit. Atqui Iudæis dixerat Christus: Qui comedit de carne mea, non esuriet: A & qui credit in me, non sitiet. Verùm non modò nō crediderunt, sed & scandalizati sunt. Et hi quidem multa signa viderant, illa autē nullum, sed tantùm verba audiebat: & tamen ita proficit, vt statim creditura sit. Cæterùm quia consistere se in multo labore perpendit, vt aquam hauriat, oportere nimirùm ex vrbe in hunc locum frequenter transire: hinc fit, vt adhuc rudis & carnalis mulier corporis releuamine moueatur, quasi corporalē hoc in mūdo quietē Christus polliceatur. At verò caue, ne tu idem cū hac Samaritide sentias. Qui enim nō laborat, nec māducet. 2. Tim. 3. Sed & per multas tribulationes opor- B tet nos intrare in regnum Dei, vt frequentibus exemplis & testimoniis probat Tertull. lib. ad Martyres, & lib. De patientia. Et quidem modus percipiendæ gratiæ est per orationem. Vnde illa, cùm Christum audisset dicentem, *forsitan petisses*, petere ausa est. Verùm ducitur sola consolatione carnali: quasi releuandæ corporali, & non spirituali siti, hæc aqua repromittatur. Et in hoc sanè frequenter nos errare contingit: quòd vt temporalibus curis releuemur, nihil non attentamus, nihil molestum esse putamus: Vt autem animæ consolationem aliquam nanci- C scamur, torpescimus. *Dicit ei Iesus, Vade, voca virum tuum, & veni huc.* Honestas enim ciuilis requirit, vt si quid magnum mulieri nuptæ dandum sit, detur viro præsente: neque puellæ dona accipiant, nisi præsentibus parentibus, aut tutoribus. Interim tamen Christus sensim ad sui reatus agnitionem eam euocabat, vt purificata mente eius doctrinā capessere, & Spiritus sancti gratia perfundi posset. Chrysostom. hom. 30. in Ioan. ex hoc loco admonet, Christum voluisse virum eiusdem gratiæ cum vxore participem fieri: & ostendere coniugatos inniti oportere, vt se inuicem in salutem lucrentur. 1. Cor. 7. Quid scis mu- D lier an virum saluum facies? Inde fit vt Paulus virum mulieris caput definiat, 1. Cor. 11. ita tamen vt & ipse vir caput suum Christum agnoscat, sicut & Christus Deum. Et 1. Cor. 14. mulieres hortatur, vt domi viros suos interrogent. At nunc nescio quàm stolidos viros nobis hoc seculum peperit, vt ab vxoribus naso se pertrahi sinat, & si illas contigerit, propter effrænem carnis licentiam, in hæresim labi, videbis hac in re viris etiam Catholicis dominari, illos seducere, pueros etiam suos prauo hoc veneno, vidente marito, inficere: vt ne viri quidē mutire audeant. Augustin. tract. 15. in Ioan. non minus ex hac viri nuncu- E patione mysterium deducit, quàm nuper ex aqua. Vir, inquit, est intellectus, cuius mulier est voluntas: hæc enim concipit, vt apprehensiua eam mouente. Quia ergo voluntas prompta erat ad recipiendum, sed non mouebatur ab intellectu & ratione, vt spiritualiter hoc intelligeret, sed adhuc sub sensu detinebatur. ideò Dominus ait, *Vade tu sensualis, voca virum tuum*, rationalem intellectum, vt intelligas quòd modò carnaliter sapis: *Veni huc* ratione ducta & fide, vt tandem quæ ad salutem sunt necessaria, intelligas. Cæterùm eadem nos ratione adhorta- F mur, ne quis ex parœciis sine Curione, ex diœcesibus sine Episcopo, ex prouinciis sine Archiepiscopo, nouam doctrinam accipere, velut aliquod recens donum audeat. Qui habet sponsam, sponsus est. Sunt illi Ecclesiæ sponsi, & eorum est de concreditis sibi animabus rationem reddere Origenes, hom. 1. in Ps. 37. Omnes Presbyteri, Episcopi, & Diaconi erudiunt nos, & erudientes adhibent correptionem. Cyprianus lib. 1. Epi. 3. ad Magnum, Episcopos & Ecclesiæ ministros docere iubet sine metu iniuriarum, aut insidiarum. Ita & vos illos vocate, ad probationem doctrinæ, aut reprobationem, si qua noua inseritur. Si quis vos adoritur, *vocate virum*, & Prælatum vestrum. Deuter. 17. Si difficile quid & ambiguum in lege perspexeris, confer te ad sacerdotem, & ex ore eius omnis conclusio pendeat. *Respondit mulier, Non habeo virum.* Se ei ignotam putat, qui nouit omnia: & in modū primæ mulieris, suum peccatum operire conatur. Et quidē hoc laudabile esse potest in muliere, vt non habeat virum: Cùm etiam Mariam ad pedes suos sedentem, non habentem virum Christus docuerit, ait Augustinus: sed & 1. Cor. 7. virginibus consulatur vt sic permaneant. Verùm in spiri- A tualibus, vbi omnia casta sunt, aliquis semper vir, aliquis sponsus esse debet. Quid nauis sine nauta? quid vrbs sine rectore? grex sine pastore? Sed & incipit ipsa gustare peccatum suum. Nam & Ecclesia sine pastore fornicata est, & mulier concupiscentiis implicita. Vnde addit: *Benè dixisti, non habeo virum.* Mulier quidem putans simpliciter cum homine loqui, occultatæ rei turpitudine fallere eum conabatur: sed Christus accepta occasione prophetat, eamque arguit, ad amussim omninò manifestos ac legitimos eius viros enumerans, & eum qui nūc occultus erat. Reuelans ergo Christus peccatum mulieris occultum, si- B gnificat nullum scelus tam occultum esse, quod non manifestè pateat in cōspectu Dei. Nónne omnes vias meas præuidisti? inquit Psaltes: Tu cognouisti omnes semitas meas, & funiculum meum inuestigasti. Peccata tua latēt quidem homines, non latent autem Deum, non latent Angelos ministros Dei. Quid ergo tibi polliceris impunitatem in tenebris noctis, quasi nō in luce pecces? Quātò verò horribilius est incidere in manus Dei? Docet igitur Christus nostræ iustificationis initium esse in agnitione peccati, cùm necessaria sit remissio peccatorum: sed & C necesse esse priùs eius mentem purgari, qui de rebus diuinis doceri velit. Basilius, ho. in initium Prouerb. Quandoquidem in malignam animam non ingreditur sapientia, purgat priùs per diuinum timorē animas eorum, qui cum sapientia conuersationem habere volent. Nā in vulgus proiicere salutis nostræ mysteria, & omnes similiter suscipere, qui neque vita pura, ac sermone expenso vsi sunt, simile est, velut si quis in vasculum sordidum pretiosum vnguentum immittat. Chrysostomus, hom. 25. ad popul. Quòd Christianum oportet rectè viuere. Cùm enim vermes in intestinis nutriens adeò langueat, vt ne D quidem respirare possit, cùm eius omnia cōsumantur intestina: quomodo nos talem habentes serpentem, peccatum, qui cuncta rodat viscera, aliquid generosum parere poterimus? qualiter hac liberabimur peste? Si poculum bibamus, quod vermes atque serpentes exitio tradere possit. Et hoc poculum est pretiosus Christi sanguis, si cum fiducia sumatur: & cum hoc diuinarum scripturarū diligens meditatio, & eleemosyna scripturis addita. Inde fit, vt Christus Iesus huic mulieri oculos aperiat, & quàm fœda conuersatione conspurcata sit, manifestè ostendat. *Dixit enim ei: Benè dixisti non habeo virum: quinque enim vi-* E *ros habuisti, & nunc quem habes, non est tuus vir.* Athanasius, quæst. 58. ad Antiochum Principem. Hæc, inquit, mulier quinque viros iuxta Samaritarum legem habuit, qui iam mortui erāt: postea verò scortabatur. Nemo siquidem cū ea, vt cum vxore legitima, volebat cohabitare. Illa verò concupiscentiam suam cùm refrænare non posset, virum clàm apud se habuit, cum quo consuetudinem habebat, & non erat hic manifestus, aut legitimus maritus: sed eū virum secum habebat occultè. Ita sicut homicidiū & furtum, diu quoque adulteriū celari non potest. Vltrò enim se prodit. Hoc in Dauide manifestum est, cuius peccatum F Nathan aperuit, 2. Reg. 12. In Herode, cui vxorem fratris detinenti, Ioannes Baptista in faciem restitit, Marc. 6. Et in eius scelere, quem palàm tradi Satanæ mandat Paulus, 1. Cor. 5. Cæterùm notat mulieris infatigabilem libidinē. Vnum enim est ex his, quæ super terram insatiabilia Salomon prædicat: quæ quoniam hominum & vicinarum mulierum linguas metuebat, ne ab illis diffamaretur, non virum, sed concubinum occultè retinebat. Hieronymus lib. de Monogam. ad Geruntiam viduam. Rem, inquit, dicturus sum incredibilem, sed multorum testimoniis approbabo. Ante annos plurimos, cùm in chartis Ecclesia-

Marginalia (left): Chrysost. — *Vera sine fu... [illegible]* — Tertull. — *Vir mulieri superior.* — Chrysost. — *Viri mulierosi.* — August. — *Quomodo noua doctrina audienda.* — Origenes. — Cyprian.

Marginalia (right): August. *Nulla virgo sine viro spirituali.* — *Nostræ iustificationis initium in agnitione peccati.* — Basil. — Chrysost. *Peccatū vermendum.* — Athanas. *Nullum peccatū adeò secretum est, quod non reueletur.* — Hierony. *Mirabilis polygamia.*

sticis

sticis iuuarem Damasum Romanæ vrbis Episcopum, & Orientis atque Occidentis synodicis consultationibus respondetem, vidi duo inter se paria, vilissimorum è plebe hominum comparata: vnum, qui viginti sepelisset vxores: alteram, quæ vicesimum secundum habuisset maritum: extremo sibi, vt ipsi putabant, matrimonio copulatos. Summa omnium expectatio virorum pariter ac fœminarum, post tanta pericula, quis quem priùs efferret. Vicit maritus, & totius vrbis populo confluente, coronatus, & palmam tenens adoreamque, per singulos sibi acclamantes, vxoris multinubæ feretrum præcedebat. Quid dicemus tali mulieri? Nempè illud quod Dominus Samaritanæ, Viginti duos habuisti viros, & iste à quo sepelieris, non est tuus. *Dixit ei mulier, Domine, vt video, Propheta es tu.* Vide vt proficiat: quem primò Iudæum, demū Dominum vocarat, nunc Prophetam nuncupat. Meminit enim Prophetas dictos olim, videntes, quòd illis cordis obstrusorum cognitio indulgeretur. Vnde cùm idem in Christo experiatur, non excandescit, sed honore afficit, suumque reatum fatetur. Vtinam omnes eodem affectu increpationes exciperent, quo hæc mulier. At impij cum Iuda inquiunt, Nunquid ego? Sic mulier non tātum suscipit reprehensionem, sed & reprehensoré honorat Prophetæ titulo. Cyrill. lib.2. in Ioan. cap.89. Sic à tarditate & fœmineo ingenio paulatim ad virile conscendit, animi oculos iam ad altiora erigens. Qua in re & Domini patientia, & peragens virtus vehementer miranda est, qui vel agrestes hominum mentes faciliùs, momentóque penè temporis ad sublimiora conscendere facit.

Cyrill. Verbi Christi virtus.

Horat.

Syluestres homines sacer, interprésque Deorum,
Cædibus, & victu fœdo deterruit Orpheus,
Dictus ob hoc lenire tigres, rapidósque leones.

Hierony. Varij hominum anfractus.

Quantò maiorem verò vim habebit verbū Christi Hier. ad Rusticum, de viuendi forma, varios hominum anfractus docet, quòd latro in cruce credit, Iudas cadit de Apostolatus fastigio. Et quid, inquit, Samaritana vilius? Non solùm ipsa credidit, Messiamque cognouit ad fontem, quem in tēplo Iudæorum populus ignorabat. Quid Salomone sapientius? Sic alij cadunt, quos stare putauissemus: alij eriguntur, quos semper prostratos minimè dubitemus. Sapientia prosternitur, insipiētia erigitur. Hinc qui stat, videat nec cadat. Christum itaque iam ex radio reuelationis & abstrusissimæ secretorum sciētiæ cognoscere incipiens, non ampliùs terrena rogat, non bonam corporis valetudinē, non pecunias, non opes, sed rātùm doctrinam. Matth.6. Quærite primùm regnum Dei, &c. Id dicere poterat quod Paulus, omnia sese hæc habuisse velut stercora. Sic cui modò de sedanda siti cura erat, iam doctrinæ præcepta perquirit. Chrysost. hom.39. in Ioan. Quòd si ista mulier tanta auiditate interrogat eum quem ignorat: quam nos veniam consequemur, qui eum non ad fontem, non in deserto, non in meridie, neque in solis æstu ardētissimo, sed sub aurora, sub hoc tecto ad vmbram intuemur, non tamen audire patimur, sed desidemus? *Patres nostri adorauerunt in monte hoc: & vos dicitis, in Hierosolymis est locus vbi adorare oportet.* Hic illi scrupulus fuerat, melióne cultus foret Iudæorum, qui Hierosolymis adorabant: an Samaritanorum, qui in monte. Vtrinque enim fortissima ratio se offerebat in mōte Garizim Mosem pop. benedixisse. Deuter.11. & 17. Et tamen Deum templum Hierosolymitanum commēdasse, 3. Reg. 9. Esa.56. Deuteron.12.2. Paral.6. Patrum itaque nomine se tutatur, sed malè intellectis omnibus. Sacrificauit Abraham in monte, & illi quidem quasi adinstar illius immolabant filios suos & filias suas dæmoniis. Sic mendacium quærit ab ipsa veritate prętextum, & transformat se Angelus tenebrarū in Angelum lucis. Mons Bethel olim Patriarchis celebratissimus fuerat, vt qui domus Dei diceretur, & porta cœli: At verò tandem Bethauen, domus iniquitatis nuncupatus est. Chrysost. Igitur Patrum nomine Abraham significari docet, & Iacob, qui loca illa summa in veneratione habuerint. Et quidem hæc olim celeberrima, cesserunt tamen Hierosolymitano templo, vbi illud constructum est. Sic enim Deuteron.12. iusserat Dominus eo in loco adorare quē elegisset, postquam

Chrysost.

Quis scrupulus Samaritanæ.

Mendacij fucus.

Chrysost.

populus Iordanem transuadasset. Obserua prudentiā mulieris: nec enim omnibus ancipitem quæstionem dissoluendam proposuit, sed ei quem Prophetam esse experta est. Hoc facto nos instruens doctos Theologos de rebus fidei consulere, cùm

Mulieris prudentia.

Nauita de ventis, de tauris narret arator:

& tractent fabrilia fabri, vt docet Hieronymus, Epistol. ad Paulinum. Neque verò mirum videri debet, quòd Samaritani Patriarchas illos Israëlitici populi, pro suis patribus agnoscunt. Iosephus enim lib.11. Antiq. Iud. capit. **A** 16. scribit, Samaritas huius esse naturæ, vt cùm videant Iudæos aliqua calamitate oppressos, negent illos suos esse cognatos: secus verò referre originem suam ad nepotes Ioseph, Ephraim & Manasse. Probat id insigni historia. Nam cùm Alexander Iaddum Pontificem Hierosolymæ, & ipsum templum honorasset: iidem ipsi Samaritæ obuiam processerunt, rogantes, vt & suum templum visitaret, & penenes per septem annos tributa releuari. Ad quos Alexander, Qui estis? Respondent, Hebræi sed nos Sidonij Sichimitas vocant. Rursus interrogat, an essent Iudæi. Respondent non esse. Ego autem, ait Alexā-**3** der, hoc Iudæis concessi. Iosephus hic satis ostendit eos typū gessisse ciuitatis refugij omnibus hæreticis. Si quis, inquit, culpam habuisset apud Hierosolymitas, aut de cibo illicito, seu transgressione Sabbathorum, aut de aliquo peccato, ad Sichimitas recedebat, dicens se iniustè culpari. Eusebius lib.3. de vita Constantini, narrat Constātinum iussisse dirui Marcionitarum, Paulianorum, Valentinianorum, & Nouatianorum refugia, & speluncas ferarum illarum. Si enim proditores patriæ recipere periculosum est, quantò magis Dei? An non ibi etiam exe-**C** cranda perpetrabunt, vbi fugerint? Porrò quæ fuerit huius ædificandi templi occasio, Iosephus narrat lib.11. Antiquit. Iud. cap.14. Nam cùm sacerdotum principatui Iaddus Pontifex successisset, erat, inquit, huic frater Manasses nomine. Cui Sanabalat missus à Dario ad Samariam Satrapa, genere Cuthæus, ex quibus & Samaritæ descendunt, audiés claram esse ciuitatem Hierosolymam, & reges eius multa Assyriis & habitatoribus humilis Syriæ pericula fecisse, libenter copulauit suam filiam, nomine Isacha, arbitratus per affinitatem obsidem ei futuram ad fidem gentis Iudæorum. Hierosolymorum verò seniores **D** indignabantur, quòd principes sacerdotum Iaddi frater Manasses alienigenæ cohabitans vxori, sacerdotij particeps existebat. Arbitrabantur enim hoc connubium fieri occasionis præstandæ volentibus legem transgredi pro vxorum copulationibus, quas ab alienigenis sibi coniungere festinabant. Nam extitisse etiam priorem ciuitatis captiuitatem per hęc coniugia mala putabant, quòd multi in his peccassent, dū non vxores prouinciales ducerent. Iubebant ergo Manassem disiungi ab vxore, aut non introire sacrarium. Princeps quoque sacerdotum cum populo hoc indignè ferebat. Manasses autem prohibitus à **E** fratre ad altare accedere, ad socerum Sanaballam peruenit, amare se dicens filiam eius Isacha: sacerdotalem verò honorem maximum esse apud Gētem, & ciuitatem, & genus Iudæorum, nec velle propter huiusmodi coniugiū sacerdotij priuari iure. Itaque Sanabalat non ei solùm sacerdotium, sed etiam Principatum sacerdotij & potentiā ac honorem omnium locorū sibi subiectorum dare promisit, volens suam apud eum filiam permanere. Dicebat etiam templum ei ædificare instar Hierosolymorum super montem Garizim, qui altior omnibus montibus Samariæ apparebat, sed hoc facere cum regis Darij sentētia. **F** His promissionibus eleuatus Manasses permansit apud Sanabalat, Principatum sacerdotij arbitratus se accepturum, Dario conferente. Porrò vt ex hac historia, ita & ex aliis permultis in Ecclesia Catholica colligimus, ab ambitione ductas esse hæreses, nec sine prætextu religionis, adinstar istorum, qui & montem Garizim, & Patriarchas, & Mosem ipsum in medium afferebant. Quantum autem fuerit pro ratione templi inter Iudæos & Samaritas dissidium, legitur 2. Esdræ 4. cap. Factum est enim, cùm audisset Sanabalat quòd ædificaremus murū, iratus est valde: & motus nimis subsannauit Iudæos, & dixit coram

Hieron.

Iosephus.

Quęstio templi non resoluta.

Ciuitatis refugij.

Euseb.

Iosephus. Occasio templi Samaritani.

Sanabalat princeps Samariæ.

Iaddus Pontifex.

Manasses.

Isacha.

Hæreses ab ambitione ductæ.

Samaritani prohibēt Iudæos ab ædificio.

fratribus suis,& frequentia Samaritanorum: Quid Iudæi faciunt imbecilles? Num dimittēt eos Gentes? Nū sacrificabunt & complebunt in vna die? Nūquid ædificare poterūt lapides de aceruis pulueris qui cōbusti sunt? Sed & Tobias Ammanites proximus eius ait, Ædificēt, si ascenderit vulpes, transiliet murū eorū lapideum. Factum autē cum audissent inimici nostri, nūciatum est nobis, dissipauit Deus consilium eorum. Et conuersi sumus omnes ad muros, vnusquisque ad opus suum. Et factū est à die illa: media pars iuuenum eorum faciebat opus,& medis para-
A ta erat ab bellum:& lanceæ,& scuta,& arcus,& loricę,& principes post eos in omni domo Iuda ędificantiū in muro,& portantium onera,& imponentium. Vna manu sua faciebat opus, & altera tenebat gladium. Ædificantium enim vnusquisque gladio erat accinctus renes. Et ædificabant,& clangebāt buccina iuxta me. Iosephus l.11. Antiq.c.4. narrat, sub Dario Cyri successore, cūm regiis literis & liberalitate Iudæi ædificarent templum, Samaritas nihil conferre voluisse ad ipsius structurā: accusasse illos apud Darium per legatos Iudęorum Zorobabelem, Ananiam,& Mardocheum. Ideoq; Darium literis mādasse, ne
B molesti sint ædificantibus templum, & vt præberent impensas in sacrificia, vt & pro se, & pro populo Persarum quotidie precarentur. Idem Iosephus l.13. de Antiq. Iud. c.6. refert, sub Alexandro Magno Garizitanorum templi religionem inductam,& Ptolomęi Philometoris tempore ortum inter Samaritas, Garizitanos & Iudæos de suo templo coram ipso rege Ptolomæo dissidium. Patrocinabantur verò Samaritis Sabbas cum Theodosio, Hierosolymitanis Iudæis Andronicus Messalami filius, iurauerúntque per Deū & regem, quòd ex lege probationes al-
C laturi essent,& rogauerūt regem, vt necaret eum qui iusiurandum non seruasse deprehenderetur. Porrò Andronicus pro Iudæis prior orsus ex lege approbare tēpli sanctitatem & religionem, ostendénsque per continuas Pōtificum successiones, sacerdotij vsque in sua tempora propagationem, & ab omnibus Asiæ regibus maiestatē huius loci donariis honoratam. Hinc Sabbas & Theodosius pro Samaritis addicti sunt supplicio. Itaque cùm tot quęstiones inter Iudæos & Samaritas interuenirent, mulier de sua salute solicita quæstionem hanc proponit. At verò Christus dixit illi, *Mulier, crede mihi*. Chrysosto. hom.
D 32. in Ioan. ostendit cur ad quæstionem responsurus, primùm sibi credi postulet. Vbique enim fide opus est, inquit, fide inquam bonorum matre, salutis medicina, sine qua nullam magnarum rerum doctrinam percipere quisquā potest, sed illis similis est, qui sine naui pelagus trāsnare aggressi, parū profecti lassatis manibus, pedibúsque; fluctibus continuò obruuntur: neque aliter qui suis nitūtur rationibus ante cognitam veritatem, vt Paulus ait, 1. Tim. 1. naufragium faciunt: quam quidem repellentes, circa fidem naufragauerunt. Quod ne nobis accidat, sacræ anchoræ, qua Christus in pręsentia Samaritanam cō-
E firmauit, innitamur. Nam cum illa dixisset, *Quomodo vos dicitis, quia in Hierosolymis hic est locus in quo oportet adorare: respondet Iesus. Mulier, crede mihi, quia venit hora, quando neque in Hierosolymis, neque in monte hoc adorabitis Patrem.* Cyrillus Alexand. lib. 2. in Ioan. cap. 91. Arrogantiam, inquit, & imperitiam Iudæorum & Samaritarum condemnat, adorandi modum ad sublimius atque verius transferendum ostendens. Non enim quæretur locus vbi Deus habitet, inquit, sed tāquam omnia replens atque conseruans, vbique adorabitur, vt quidam Prophetarum prædixit. Horum autem atque tempus istius translationis, tem-
F pus conuersationis suæ cum hominibus nemo fuisse ambigit. Animaduertendum autem arbitror, quomodo mirabiliter, vt de filio Dei aliquid cogitet, oratione Saluatoris mulier inuitatur. Patrem enim Deum appellauit, Pater porrò, nisi filius ei sit, intelligi nequaquam potest. At verò quæri potest, quomodo Christus mulieri dixit non adorandum iri eūdem Patrem aut Hierosolymis, aut in monte: cum prima Christianorū Ecclesia fuerit in mōte Sion, (ait Cyril. Hier. Cathech. 14.) & tandē Petrus & Ioānes Samaritanos baptizarūt? Duplici modo respōderi potest: Aut dictionē tantū subaudiendā, vt interpretatione habetur: quo modo intelligere videtur Athanas. qu. 59. Aut, vt Chrysostom. homil. 32. in Ioan. docet, Christum loci nomine cultum intellexisse: Iudaicum quidem, per Hierosolymam, mixtum autem Gentili, per montem Samariæ. Neutro enim eorum Deum patrem colimus: nec vt Iudæi in vmbris & typis, quia (vt ait Petrus Venerabilis in sui temporis hæreticos, titu. de Basilicis, templis & altaribus) non accipitur à Deo sacrificium vmbratile succedente veritate: nec vt Samaritani, Patrem adoramus: cùm illi Deum suo monte concludi putarent. At Esa. 66. Cœlum mihi sedes est (inquit) terra autem scabellum pedum eius. Proinde in omni loco dominationis eius, benedic anima mea Domino. Psalm. 102. Demum illi etiam idola colebant, 4. Reg. 17. quæ Christiani detestantur. Idolum enim nihil est in mundo. 1. Corinth. 8. Triplex enim cultus est, vt doctè Augustin. tom. 4. lib. Quæst. in nouum Testam. capit. 59. exam. 1. Iudaicus nimirùm sub elementis.s. ceremoniis, quæ in creaturis elementaribus consistebant. 2. Gentilis, quo elementis huius mundi seruiebatur. 3. Christianus, quo nos in spiritu super elementa Deum colimus. Thomas Aquin. in Ioan. ita vtranque Iudæorum & Samaritarum adorationem euacuandā ostendit, vt interim hos & illos conciliet. Nam si, inquit, aliquis vellet duos populos coniungere, remouenda essent, quæ inter vtrosque dissidium efficiūt,& quædam eis essent concedenda, quæ vtrosque inuicem conciliarent. Atqui Samaritis obstabat opinio de vero Deo, ac si corporalis esset: Iudæos suæ ceremoniæ reuocabant. Christus igitur vtrumque tollit, & locum pro cultu, qui tum his in locis exhibebatur, accipiens. Neque, hic, inquit, neque Hierosolymis adorabitur, eo.s. modo quo soletis. *Vos adoratis quod nescitis: nos adoramus quod scimus, quia salus ex Iudæis est.* Chrysostom. in Ioann. Seipsum cæteris connumerat, inquit, condescendens opinioni Samaritidis huius, quæ illum pro simplici aliquo Iudæo homine primùm acceperat: & in signum humilitatis,& in patrem obsequij. Porrò Iudaicum cultum tantò potiorem Gentili docet, quantò Iudæis, non autem Gentibus promissus erat Christus, ex eorum stirpe oriundus: quique illis omnia sua mysteria reuelaret. Nesciebant autem Samaritæ id quod adorabant, sicut nec Athenienses, ad quos Paulus ait, Acto. 17. Deum quem ignorantes colitis, hunc annuncio vobis. Deum arbitrari aliquo loco concludi, ipsum ignorare est. Ait enim: Cœlum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum. Et rursus: Ego cœlum & terram repleo. Ne fortè talem de illo opinionem concipiamus, qualem Gentiles de suo Ioue: de quo hæc Ouidius.

Iuppiter Augusta vix totus stabat in æde,
Inque Iouis dextra fictile fulmen erat.

Atqui Samaritæ Deum, quem ex Mosaicis libris, ad eos post plagam acceptam promulgatis, didicerant, suo mōte concludebant: non aliter sanè, quàm tandem Hadrianus Imperator Christum quidem admisit, sed cæteris suis diis & idolis cōnumerauit. *Salus autem ex Iudæis est* quia & illi sacras scripturas, & Patrū traditiones, & Christū repromissum habent: cæteraq; huiusmodi primùm accepta ferūt, quàm cæteræ nationes. *Sed venit hora & nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu & veritate.* *ἔρχεται ὥρα.* venit hora, in præsenti dicitur, non quòd hactenus venerit. hoc enim de Christi aduentu intelligitur, quem olim Patres expectare, non autem videre poterant. Non venerat olim hæc hora, sed venit, & nunc est: quia, vt scribit Apostolus, nunc hora est nos de somno surgere: &, Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis, vt prædixit Esaias. Venit hora doctrinæ & legis Euangelicæ, qua adueniente cessare oportet prophanum Gentilium cultum, & typicas illas legis Mosaicæ ceremonias. Itaque nunc tempus istud alios mores postulat. Lex & prophetæ vsque ad Christum. Illo iam perfectiora docente, cætera cedere oportet. *Veri adoratores*, qui fide Christi imbuuntur, & intelligunt, quid credi oporteat, *adorabunt Patrem in spiritu & veritate*, 1. Tempus est, vt falsa religio Gentium, quæ Deum localem & corporalem sibi effingit, cedat Christianæ, quæ eū spiritu

Iosephus. — *Darii mandatū pro Iudæis.* — *Idem.* — *Lis de templo & monte vtriusque.* — *Chrysost.* — *Fide in omnibus opus est.* — *Cyr. Alex.* — *Non Patrem adoraturi in monte & Hierosolymis.* — *Cyr. Hier. Athanas. Chrysost.* — *Alius cultus Iudæorum, alius Samaritarū, alius Gentiū, alius Christianorū.* — *Pet. Vener. August.* — *Thom. Aq.* — *Chrysost.* — *Opinio Gentilis de Deo. Ouidius.*

apprehendit & colit:& vmbræ legis cedant luci Euange-
licæ, quæ non in typis, sed veritate iam impleta Deũ ado-
rat. 2. Venit hora, qua fideles longè perfectiùs Deũ agno-
scent etiam quàm Iudæi : illi enim mysterium Trinitatis
ignorarunt: at veri adoratores adorabũt Patrẽ in Spiritu
sãcto, & veritate Filio, id est, Trinitatẽ in vnitate, & vni-
tatẽ in Trinitate. Nimirùm triplex huius sententiæ colli-
Triplex huius loci interpretatio. gitur interpretatio. Prior est, quòd adoraturi simus Deũ
non vt corpus, aut corporeum aliquid, sicut Samaritæ, sed
vt spiritum; ad quod alludit, cùm adiicit, *Deus spiritus est*.
Neque in typis & figuris Mosaicis, quæ obseruabantur,
& in promissionibus, & sacrificiis, & baptismatibus : sed
in *veritate* rerum illarũ : Ita vt non iam simplex carnis ab-
lotio in baptismate requiratur, sed cõscientiæ bonę emũ-
datio : non typus & figura simplex Christi carnis in Eu-
charistia, sed ipsa eius caro. Alioquin vbi veritas esset, si
simplex tantùm figura corporis exhiberetur? 1. Cor. 10.
Omnia in figuris cõtingebãt illis, & in simplicibus Chri-
sti corporis significationibus Christum agnoscebãt. Erat
enim Agnus Paschalis, erat hircus, erat vitulus, erant &
cæteræ legis victimæ, figuræ corporis Christi. Alioquin
frustrà typicæ legis tẽpore offerebantur. Nunc verò idip-
sum est Christi corpus, quod de virgine natum est, quod
pro nobis crucifixum est, & resurrexit. Vnde & illud re-
promittens dixit, Panis quem ego dabo, caro mea est, quã
ego dabo pro mundi vita. Et illud exhibens, ait: Accipite,
& comedite. hoc est enim corpus meum. Hic noster est
Christianorum cultus in veritate. cultus in veritate, Ioan. 1. Lex per Moysen data est, gratia
& veritas per Iesum Christum facta est. Non est Dei cul-
tus sine lege, non sine sacrificio, nõ sine sacerdotio. Heb.
7. Translato sacerdotio, necesse est, vt & legis translatio
fiat. Inde fit, vt perfectiore iam cultu succedente, perfe-
ctiora sint sacramenta, perfectius sit & nouæ legis sacri-
ficium. Quomodo perfectius, si illud conferas cum Iudai-
cis sacrificiis? Quia illa in figura, istud in veritate. Immò
veritas est: est enim corpus Christi. Chrys. ho. 32. in Ioan.
Chrysost. in hanc venit sententiam. In veritate enim adorare opor-
tet, inquit. Nam quæ superiori tempore figura erant, cir-
cuncisio, holocausta, sacrificia, incẽsum : nõ sunt amplius,
sed omnia veritas. Heb. 10. Vmbram enim habet lex futu-
rorum bonorum, non ipsam rerum imaginem. Est & alia
interpretatio, etiã ab antiquis Patribus ducta : quòd ado-
raturi essemus, vt diximus, Patrem in spiritu sancto, & in
veritate Filio. Adiici potest, *& in spiritu*, id est, feruõre spi-
ritus Deum adorãdum esse, sicut 1. Cor. 14. scribit Paulus:
Orabo spiritu, orabo & mente. Ephes. 5. Psallẽtes in cor-
dibus vestris Deo. Ne fortè putemus, more Gentium in
multiloquium exaudiri, Matth. 6. Aut leuibus quibusdam
Cultus Iudæorum in spiritu respectu Gentilium. eum oblationibus placari, cùm interim cor nostrum lon-
gè sit à Deo. Quod & in suis Satyricus poëta arguit, dicẽs
Iuuenalis. *Quidnam est quo tu mercede Deorum*
Emeris auriculas pulmone, & lactibus vnctis?
Adoratur & *in veritate*, non in fictione & hypocrisi, qua-
lis erat Pharisæorum, (Luc. 14.) & eorum qui amabant in
angulis orare, vt viderentur ab hominibus. *Nam & Pa-*
ter tales quærit, qui adorent eum. Deut. 10. Et nũc audi Israël,
quid Dominus Deus tuus petit à te, nisi vt timeas Do-
minum Deum tuum, & ambules in viis eius, & diligas eũ,
& seruias Domino Deo tuo, in toto corde tuo, & benè
sit tibi? Mich. 6. Indicabo tibi, ô homo, quid Dominus
Deus tuus requirat à te. Vtique facere iudicium, & dili-
gẽre misericordiam, & solicitum ambulare cum Deo tuo.
Non requirit à te Deus hecatombas, nõ illa sacrificia quæ
quisque offerre non possit. Num manducabo carnes tau-
rorum & boues, inquit? Quoniam meæ sunt omnes feræ
syluarum, iumenta in mõtibus, & boues. Teipsum requi-
rit, animam tuam, spiritum tuum: & tales probat qui ado-
rent eum. *Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, in spiritu*
adorare oportet. Hoc dicit in Samaritas, qui corporalem &
localem Deum esse putabant. Est verò incomprehensibi-
lis, in mundo, circa mundum, supra mundum supercœle-
stem; omnia quæ sunt, & nihil eorum quæ sunt, inquit,
Dio Areop. Dionys. lib. de diuinis nominib. cap. 1. Nec obest quod le-
Tertull. gimus in scripturis manus, os, oculos, & aures Dei. Ter-
tul. lib. de Trinitate : Efficaciæ enim diuinæ ibi membra

monstrantur, inquit : non tamen habitus Dei, nec corpo- *Deus non est corporalis. Cur Deo membra tribuuntur.*
ralia lineamenta ponuntur. Nam cùm oculi describũtur,
quòd omnia videas, exprimitur: Quando auris, quòd om-
nia audiat. Digitus, significantia quædam est voluntatis:
Nares, precum quasi odorum perceptio: Manus, quòd
creaturæ omnis sit author: Brachium, quòd nulla natura
cõtra robur ipsius repugnare possit: Pedes, quòd impleat
omnia. Neque enim sunt ei membra necessaria, ad cuius
nutum seruiũt & adsunt omnia. Cur requirat oculos, qui
lux est : pedes, qui vbique est? Et infrà : Quòd dicit Deũ
A esse spiritum, puto ego sic locutum, vt adhuc aliquid plus
intelligi velit, quàm Spiritum Deum. Sic cùm dicitur,
Charitas, lux, ignis : necdũ omne id quod est, dictum est.
Deus igitur Spiritus est, inquit Dionysius Carthusian. in Dionys. Carthus.
Ioan. Est enim spiritualis, incorporalis, & simplex essen-
tia, vtpotè actus purus, mens separata, & tamen honora-
tissimus intellectus. *Et eos qui adorant* adoratione latriæ,
quæ soli Deo debetur, *in spiritu* & mente tota *adorare opor-*
tet, vt eorum cultus apud Deum probetur, & ipsi audian-
tur. Actio quippè rationalis creaturæ per hoc complacet
Deo, quòd per eam assimilatur, atque vnitur suo creato-
B ri. Per adorationem autem in spiritu & veritate factam
assimilatur, & coniungitur Deo. Per hanc enim simplifi-
catur, & rectè ascendit in Deum, transcendendo cuncta
terrena, omnésque distractiones, & seipsum purè eleuan-
do in creatorem. Itaque in interiori templo adorãdus est,
vt anima redeat ad seipsam, & collecta, atque in Deum,
forti stabilitate erecta, inuocet Deum, quemadmodum in
Ecclesiastico legitur : (cap. 18.) Ante orationem præpara *Adorationi in spiritu nulla locorũ discrimen.*
animam tuam, & noli esse quasi homo tentans Deum.
Porrò non hîc sunt audiendi hæretici, qui vt cæteras, ita
C & hanc Domini sententiam peruertentes, colligunt nul-
lam locorum, ad orandum, discretionem habendam es-
se. Et quidem hoc si de priuatis orationibus intelligant,
sinemus elabi : publicæ tamen preces Ecclesiæ in loco se-
lecto fieri debent. Vt enim Ecclesia statis quibusdam
locis congregatur, ita & in iis adorat & precatur, licet
domi quisque orare possit. Nam & Hieremias in cœno
positus orauit, Hier. 38. Daniel in lacu, Dan. 7. & Iob
in sterquilinio Iob. 2. Ionas in ventre ceti, Ion. 3. Eze-
chias in lectulo, Esa. 38. Christus in horto, Matth. 26.
latro in cruce, Luc. 23. Paulus in carcere, Act. 16. Et tamẽ
D & Ezechiæ, & Hieremiæ, & Ionæ, & Christi temporibus
locus delectus erat ad verũ Dei vnius cultum: cui nec illi
præiudicium aliquod fecisse leguntur. Proinde Chryso- Chrysost.
stom. homil. 79. ad popul. Antioch. Et domi quidem
orari potest, (inquit) sic autem vt in Ecclesia, non potest,
vbi tanta patrum multitudo, vbi clamor ad Deum vna-
nimiter emittitur. Si namque Petrum Ecclesiæ adiuuit
oratio, & illam ex carcere columnam eduxit, quomo-
do tu ipsius potentiam contemnis? Immò D. Basil. lib. 2. Basil.
de baptis. quæst. 8. docet fusissimè nihil præter locum,
aut tempus, aut personam, aut rem, aut mensuram, aut
E ordinem, aut præter affectionem fieri debere : quod exẽ-
plis dilucidat. Sic olim Christiani, vt nobilissima quæ-
que Deo seponerent, ait D. Iustinus, quæst. 118. ad Or- Iustinus.
thodoxos, licet in omni loco iubeantur pias manus attol-
lere, solis tractum intuebãtur, dum Deo laudes & preces Tertull.
mitterent. Idem Tertullianus docet in Apologetico con-
tra Gentes, refellens non proinde Christianos, Persico
more Oriẽtem solem adorasse. Porrò quod Dominus ait
adorandum Patrem in spiritu & veritate, nõ proinde ta-
men externum cultũ abstulit : sed internum ei prædomi-
nari voluit. Nec enim ait adorandũ eum in spiritu tãtùm,
F sed oportere in spiritu adorari : quasi quouis externo cul-
tu posito, nihil adhuc perfecti sit, nisi & is internõ cõco-
mitetur. Efferri scilicet mentẽ oportet in Deũ, & summa
charitate illũ amplecti, si ieiunia, preces, pernoctationes,
hymnos, pectoris cõtusiones, genu flexiones, gratiarũ a-
ctiones, & cætera id gen⁹ externa signa Deo accepta red-
dere volumus. Perfectũ ergo cultũ depingit, cui internus
nõ deficit. Sic licet Paulus. 1. Cor. 14. Orabo, inquit, spiri-
tu, orabo & mẽte: non excludit tamen orationem vocalẽ,
Nõ enim dixit se tãtùm spiritu oraturũ. Immò & tandem
vocalem Dei laudem in ædificationem Ecclesiæ, vtique

externam

externam commendat, dicens, Vnusquisque Psalmũ habet, Apocalypsim habet. Sed & Christus ipse vocaliter nos orare docuit, Matt. 6. Et idẽ orauit, Ioan. 12. & in horto, Matt. 16. & in cruce, Luc. 23. Sed & ceremonias, quæ in cordis & affectus testimoniũ eduntur, obseruauit positis genibus procidens in terrã in faciẽ suam, sublatis aliquãdo in cœlũ oculis, Ioan. 17. Luc. 22. Matt. 26. Hinc & Paulus puras ad Deum leuare manus admonet. *Dicit ei mulier, Scio quia Messias venit, qui dicitur Christus. Cum ergo venerit ille, annunciabit nobis omnia.* Vix capiens quæstionis suæ decisionem, remittit omnia Messiæ, quem aduenisse cognouerat, aut ex oraculo Patriarchæ Iacob, quem verebatur Gen. 49. aut ex celeberrimo Ioannis testimonio, aut ex communi omnium Iudæorum expectatione & fama. Inde enim factum est, vt non modò inter Iudæos, sed & inter Samaritas multi sibi tunc temporis Messiæ siue Christi nomen arrogarent. Iosephus lib. 18. Antiquit. capit. 5. narrat Theodam Samaritas sibi falsis promissionibus demulsisse, illis pollicitum se in monte Garizim effossa vasa à Mose illis ostensurum: illum autem à Pilato cum suis occisum esse. Videtur autem obseruasse Mosis sententiã, Deuter. 18. Ille enim Christum omnia docturum esse pollicebatur. Sic enim habet: Prophetã suscitabo eis de medio fratrum suorum similem eis, & ponam verba mea in ore eius, loqueturque ad eos omnia quæ præcepero illi. Nam & velamen literæ per ipsum tollendum, & lex ad perfectum perducenda erat. Vnde dixit, Ego non veni legem soluere, sed adimplere. *Dicit ei Iesus, Ego sum qui loquor tecum.* Paulatim & modestè nactus occasionem, omni se suspicione absoluit: & quod Iudæis frequenter rogantibus negarat, hoc statim mulieri Samaritanæ palàm professus est, inquit Chrysostom. homil. 32. in Ioan. Attendebat enim capacitatem animæ eius, vt quæ nõ derisura, sed verbum istud exceptura esset. Sic demonstrauit mysteria sua infirmis & sapientibus, & abscõdit paruulis. Sap. 6. Præoccupat eos qui se concupiscunt. Cæterùm noluit Christus se mulieri ab ipso dicẽdi initio manifestum facere, ne fortè illa deluderet, & pro vanis verbalibus interpretata fuisset: sed ita gradatim eã perduxit, vt Dominum, demum Prophetam appellaret: reliquum autem esset, vt & ipsa illum pro Messia agnosceret. Neque hoc iactantiæ fuit in Christo, quod videbat in ista muliere necessitatis esse: omninò vt Christum crederet, & profiteretur. Denique quòd faciebat ad confirmandam de vera adoratione resolutionem. Nam cùm de rebus sublimibus & summis mulier quæstionem mouisset, consentaneum erat, vt & eorum fundamentum agnosceret, Christum Iesum, & de eo doceretur. Fœlix vtique, quam Christus adeò gratiosis excepit verbis, & prompta decisione de maximis & præcipuis fidei capitibus instruxit. Luc. 10. Multi enim reges voluerunt videre quæ vidit, & non viderunt: & audire, quæ audiuit, & non audierunt. *Et continuo venerunt discipuli eius* ex vrbe, secum adferẽtes cibos quos emerant: *& mirabantur, quia cum muliere*, eaque Samaritana, & propter sexũ, & nationem despecta: *loquebatur.* Carnales adhuc erant, vt & Pharisæi, qui discipulis ipsis improperabant, quòd cũ Publicanis & peccatoribus Christus manducaret: sicut & Simon, (Luc. 7.) qui peccatricem à Christo patienter exceptam considerans, ait intra se: Hic si esset Propheta, sciret vtique, quæ & qualis est mulier quæ tangit eum, quia peccatrix est. Nec enim intelligebant, quod postea Petrus ex veli visione didicit, (Act. 10.) nullam esse apud Deum sexus, aut nationis, aut personarum distinctionẽ: quia in omni gẽte qui facit iustitiam, acceptus est illi. *Nemo tamen dixit, Quid quæris, aut quid loqueris cum ea?* Illũ enim verentur: ideò omnia prudenter ab illo fieri credentes, curiosiùs inquirere non audent. Quid enim est, quòd tam curiosè aut serui dominorum, aut discipuli magistrorum, aut subiecti Prælatorũ & Principum actiones obseruent, & de iis disputent: quasi & eorũ omnium ratio illis reddenda fuerit? Cauendum semper nobis est à temerario iudicio, & ne Deo, parentibus aut magistris detrahamus. Cyrill. Alex. lib. 2. in Ioan. c. 98. Et quidem, inquit, imitari debemus Christi humanitatem, qui cum muliere loquatur: & discipulorũ prudentiam, qui nihil hac de re interrogandum putent. *Reliquit ergo mulier hydriam suam.* Sicut Apostoli Christo eos vocante retia reliquerũt, ait Chrys. ho. 32. in Ioan. sic ista hydriã suam. Quinetiam corporalis sitis obliuiscitur, quam gratia diuina Christus propinauerat. Anima enim cum ignita fuerit amore diuino, ad nihil eorum quæ in terra sunt, de reliquo respicit: neque ad gloriam, neque ad verecundiam. Paulus ipse asserit, (Phil. 3.) Omnia se habuisse tanquam stercora, vt Christum lucrifaceret. Neque verò tantùm qui opes & terrenas possessiones relinquũt vt Christum sequantur, & annuncient, hydriam relinquere dicuntur: sed & qui se liberant ab huius seculi cupiditatibus. 2. Tim. 2. Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus. *Et abiit in ciuitatem* expedito cursu, iam eam impellente spiritu: *& dicit hominibus illis, Venite, & videte hominem, qui dixit mihi quæcunque feci: nunquid ipse est Christus?* Garrulum est mulierum genus, & quæ etiam ad aurem commissa sunt, silere non potest. Hoc etsi multis in rebus vitiosum sit, laudabile tamen est in promulgatione nominis Christi. Sic enim apud Tobiam legitur: Secretum regis abscondere bonum est, mysteria autem Dei publicare gloriosum. Cyrill. Alex. lib. 2. in Ioan. c. 99. Ita scilicet, inquit, charitatis, quæ virtutũ optima est, viribus accensa, bonum quod ei contigit, cæteris quoque cursu præbere studebat: nec mirũ. Occultè enim Christus secum loquebatur, dicens, (Matth. 10.) Gratis accepistis, gratis date. Non ergo imitandus est ille seruus qui talentum obruit, Matt. 25. sed multiplicanda sunt quæ accepimus. Quod probè nobilis illa mulier fecit, quæ Samaritanis omnibus, quod accepit, proposuit: quæ non aquam à terrestri fonte hausit, nec terrestrem hydriam domũ reportauit: sed cœlesti Saluatoris gratia & doctrina plena, ad docendos alios continuò profecta fuit. *Venite* ergo, egredimini è domibus vestris, & ciuitate vestra. Sic enim dictũ est Abrahæ, Gen. 12. Egredere de terra, & de cognatione tua. Hie. 51. Venite, & nolite stare, recordamini procul Domini, & Hierusalẽ ascendat super cor vestrum: *Et videte* oculis exterioribus & interioribus. Sic Esai. 60. Videbis, & afflues, & mirabitur, & dilatabitur ad te cor tuũ, quãdo multitudo Gentiũ venerit tibi. *Videte*, inquã, *hominem.* Non audet dicere Iudæum, ne contemnendũ proferat: non Prophetã, ne hic stare, id est, in illa opinione eã consistere arbitrentur: sed hominem pronũciat, de cuius gradu & authoritate inquirendum relinquat: *qui dixit mihi quæcunque feci.* Ex hoc signo, illorum arbitrio remittit, vt iudicent, *num ipse sit Christus.* Hierem. 17. Prauum est cor hominis, & inscrutabile, quis cognoscet illud? Psal. 7. Scrutans corda & renes Deus. 1. Reg. 16. Deus intuetur cor. Ex eo igitur argumento etiam Christi diuinitas colligi poterat. Porrò ex illius facto duo nobis, immò & omni peccatori necessaria obseruanda sunt, quæ etiam regius Psaltes Dauid, Psalm. 50. annotat. Vnum quidem, delicta propria fateri, immò etiam publicè, si modò peccatum publicum sit. Proinde Eccles. 4. dicitur: Non confundaris pro anima tua verum dicere. Verùm & Psaltes: Tibi soli (inquit) peccaui, & malum coram te feci. Hæc autem Samaritis publicè quæ commiserat delicta, fateri videtur, dum ait, *Venite, videte hominem qui dixit mihi quæcunque feci.* Alterum est, in Dei laudes prorumpere. & alios docere: vt reparatione quadam ea quæ destruxeris, extinguas. Sic Dauid, Docebo (inquit) iniquos vias tuas. Et hæc omnem ciuitatem instruit, & ad Christum adducit. Interim quòd vnius mulieris voci credunt Samaritæ, & ad Christum properant, confusio Iudæis est, qui tot Prophetis perlectis, & audito Ioannis præconio, visis miraculis, & audita Christi doctrina, eum tamen non receperint, immò in eius mortem conspirarint. Discamus & illorum exemplo toties Dei verbo facilem aurem præbere, quoties nobis & Christus, & salus nostra annunciatur. *Exierunt igitur de ciuitate, & veniebant ad eum.* Nihil eos moratur, non domus, non sua ciuitas, non res domesticæ: Christi cognitionem his omnibus præferunt. Samaritani nulla viderant miracula, nisi hoc fortè audierant, quòd mulieri sua peccata reuelasset, nõ illũ viderãt: & vnica muliere, & illa peccatrice & vili narrãte, cursim

Mulieres falso Christi nomen vsurpantes.

Iosephus.

Chrysost.

Veteri se quæramus.

Cyri. Alex.

Chrysost.

Cyr. Alex.

Dei beneficia prædicanda.

Cyril. Alex.

ad Christum contendunt. Quare nos quoque, inquit Cyrill. Alexand. lib.2. in Io. cap.101. saluatoris sententiam admirantes, clamemus, (Ps.118.) Iustus es Domine, & recta iudicia tua. Sic ipsi Apostoli ancillæ dicuntur, Prouer.9. Misit sapientia ancillas suas: & per ancillam mulierem, Apostolatus beneficium communicat. *Interea rogabant eum discipuli, dicentes: Rabbi, manduca.* Illi compatientes, qui iam & longo defessus itinere, nec quidem die ad vesperum tendente, cibum sumpsisse videretur. *Dixit eis Iesus: Ego cibum habeo manducare, quem vos nescitis.* A rebus

A

Cibus spiritualis salus lapsorum.

quæ instabant, responsio texitur. Sciebat enim Dominus ad eum statum Samaritas properaturos, & verbum suum excepturos: in quorum salute, vt famelicus in cibo, sibi complaceret. Nimirùm, inquit Cyrillus Alexãd. lib.8. in

Idem Cyr.

Ioan. cap.102. pastores Ecclesiæ Dominus suo persuadebat exemplo, saluti hominum potiùs, quàm suo corpori studere, ne illud Propheticum audiant, Hier.48. Væ qui opus Domini facitis negligenter. Thomas Aqu. lect.3. in

Tho. Aqu.

Ioan. c.4. Sciendum enim quòd sicut refectio corporalis non est perfecta, nisi potus cibo iungatur, & è conuerso: ita ad spiritualem refectionem vtrumque necessarium esse: potum aquæ sapientiæ, & cibum operationis bonæ.

B

Eccl.15. Cibauit iustũ Dominus pane vitæ & intellectus, & aqua sapientię salutaris potauit illum. Cibum ergo, salutem hominũ Christus esuriebat & sitiebat. Sicut enim cùm esurimus, concupiscimus manducare, ita & ille homines saluare desiderabat. Prouerb.8. Deliciæ meæ esse cum filiis hominum. Sed &, vt interpretatur Origenes, qui altioris & capacioris doctrinæ sunt in spiritualibus, possunt infirmis & simplicibus dicere, se habere

Origen.

alium, id est, solidiorem cibum quem manducent. 1.Cor.3. Aliis enim lacte opus est, & non esca: sed sublimiora mysteria, & liber ille totus, vt in Apocalypsi legitur de

C

Ioanne, à sublimioribus & perfectioribus deuoratur. Dictum enim est ei, Deuora librum: vt ad hanc similitudinem allusio fiat. *Dicebant ergo discipuli ad inuicem. Nunquid aliquis attulit ei manducare?* Non intellexerunt discipuli

Doctores venerandi.

verba Domini, atque ideò ab aliquo, & fortè à muliere ista allatum cibum opinantur. Nouerant enim & illi mulieres plurimas ministrare de facultatibus suis, Luc.7.

Theoph.

Theophylactus in Ioan. Hinc, inquit, liquet, quòd cibos ab aliis oblatos Dominus accipere solebat, vt deferentes meritum consequerentur: neque graue doceret, maximè doctoribus, ab aliis nutriri. Dignus est enim operarius

D

Th. Aqui.

Verbi cibo suo. Thom. Aquinas in Ioan. ex Chrysostomo. Proprium enim est doctoribus, alios habere procuratores ciborum, vt ipsi solicitudine hac deposita, Verbi ministerio toti incumbant. 1.Tim.5. Nam qui benè præsunt Presbyteri, duplici honore digni sunt, maximè qui laborant in verbo & doctrina. *Dicit eis Iesus, Meus cibus est, vt faciam voluntatem eius qui misit me, vt perficiam opus eius.* Nudè rem ipsam pronunciat. Nam quoniam futuri erant orbis magistri, suo eos formare volebat exemplo: vt subditorum salutem, & Patris voluntatem potiùs implerent, quàm seipsos pascerent delicatis cibis. Nimirùm militem Christi oportet ventris curam abiicere: se autem

E

totum Deo & proximis deuouere. Habendi sunt igitur ex aduerso Christi sarcophagi hæretici: illi enim potiùs de corporali cibo, quàm spirituali soliciti sunt. Immò neque verentur cibo suo fratres perdere, & carnium voracitate illis scandalum inicere, pro quibus Christus mortuus est. 1.Cor.9. Adeò illorũ Deus venter est, Rom.14. & suo ventri potiùs quàm Christo Iesu Domino nostro seruiunt, Rom.16. suamque potiùs animalem, quàm Dei voluntatẽ complere nituntur. Anastasius Nicenus Quęst.

Anast. Ni.

F

in scripturam, quæst.47. ita cibum illum spiritualem interpretatur. Quærit enim quomodo intelligendum sit il-

Cibus spiritualis quis sit.

lud Eccles.2. Non est bonum in homine, nisi qui comederit & biberit, acceperit animæ suæ bonum in labore: & respondet: Non carnaliter comedere & bibere iubet Ecclesiastes, sed spiritualiter. Nam qui dixit in Prouerb. (Eccles.7.) Ne decipiamini in saturitate ventris, & melius est ire in domum luctus, quàm in domũ potus: quomodo ad ea, quæ dixit, euertenda iubet lætari, & ventri indulgere? Comedit verò, & bibit quispiam spiritualiter,

operans mandata Dei, cibũ manẽtem in vitam æternam. Meus est enim cibus, inquit, vt faciã volũtatẽ Patris mei.

Pas. Cor.

Paschasius Corbeiensis, lib. de corpore & sang. Domini: Ergo, inquit, demũ facimus voluntatẽ Patris, & impletur opus charitatis. Christus vtiq; nobiscũ bibit in regno Ecclesiæ suæ sanguinẽ suum: quia ille caput, & nos membra sumus. Cæterum suam obedientiam Christus satis expressit, cum nihil sibi potiùs & maius sit, quàm facere *voluntatem Patris*, Ioan.6. Descendi de cœlo, non vt faciã volũtatem meam, sed eius qui misit me. 1.Thess.4. Hęc est autẽ voluntas Dei, sanctificatio vestra: ideò Christus omnia in nostram salutẽ, vt & in Patris gloriã direxit. Porrò obiiciet quispiam, inquit Cyril. in Ioan. l.8. c.105. Si ipse filius

Cyrill.

voluntas Patris est, quã voluntatem Patris perficere missus est? Alius enim est qui perficit, aliud quod perficitur. Nos autem dicimus, quia etsi horum hominũ potestas diuersa certè requirat significata, sæpè tamẽ in Deo pro eodem accipiuntur: sed humano more quandoque dicũtur, etsi simplex sit Deus. Non enim possumus aliter de Deo loqui. Intelligere autem omnia ita debemus, vt Deo congruant, & sic linguæ nostræ imbecillitas nobis detrimẽto non erit. Hæc igitur dicta sint, vt voluntatem Patris, filiũ plerumque appellari non ignoremus: quamuis hoc in loco necesse sit ita intelligere bonam volũtatem Patris (ait Gregor. Nyssen. lib. de beatitudinibus) qua omnes homi-

Gre. Nyss.

nes vult seruari, & ad agnitionem veritatis venire. Hic est enim cibus animæ, vt nostram ipsorum salutẽ esuriamus, & sitiamus diuinam voluntatem, sicut habetur Matth.5. Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam. Adiicit autem, *vt perficiam opus eius*, id est, vt opere compleam quæ præcepit. Aut, vt interpretatur Origen. to.14 in Ioan. vt creaturam, quæ est opus illius, perfectiorem reddam. Verùm quæri potest, Num Dei imperfecta sunt opera? Cur igitur vt eorũ aliquod perficeret, Christ⁹ se venisse testatur? Respondet Orig. Nam fortassis, inquit, id quod rationis

Origen.

est capax (homo) tum cùm in paradiso positus fuit, imperfectum omninò non erat. Alioquin qui posuisset Deus rẽ

An Dei imperfecta sint opera.

imperfectam in paradiso, quæ operaretur, & custodiret eum? Nec enim consentaneum est, vt imperfectus is dicatur, qui operari posset lignum vitę, & omnia quæ plantauerat Deus, & postea eum Deus inde extruserit. Proinde vide, quòd cùm perfectus esset, imperfectus factus est, ob inobedientiam, eguerit que aliquo, qui ipsum ab imperfectione liberaret. Et eam vtique ob causam missus est Saluator, vt hominem restitueret, & in perfectum statum reuocaret. Vnde & hominem Patri assimilare volens, dicebat, Estote perfecti, sicut & Pater vester cœlestis perfectus est. Eccles.17. Fecit Deus hominem rectum: sed cùm ille sese quæstionibus immiscuisset, peruersus est: ideò & illum erigi per Christum oportuit. *Nõnne vos dicitis, quòd adhuc quatuor menses sunt, & messis venit.* Vt sub aquæ typo mulierem, nunc discipulos messis similitudi-

Cyrillus.

ne, quam temporis occasio ingerebat, instruit, & præ oculis quid sperare debeant, proponit. Cyril. lib.2. in Ioan.

Hinc colligitur quo tempore hoc factum sit.

cap.106. Initium, inquit, veris tunc fuisse videtur, & sata vix adhuc herbescentem viriditatem emiserant, quæ post quatuor menses, vt matura seges, metentium manum poterant desiderare. Computentur enim tres menses veris, & addatur vnus æstatis, ad messem colligẽdam: ita concurrere videbimus subductionem illam temporis, quæ à Cyrillo assignatur. Nec enim segetem maturescere contingit, nisi post æstatis initium, quod vt in aliis regionibus citiùs, in aliis tardiùs aduenit, ita & messem aut accelerat, aut retardat, pro ratione cœli, & solis. Ponamus scilicet Iudæos in messem falcem mittere solitos ante festum Pentecostes: cùm, vt legitur Deuter.16. consueuerint hoc celeberrimo die primitias frugum offerre. Etsi primitiæ ita intelligendæ sunt, vt nondum messis completa necessariò sit, cùm satis fuerit, pro anni & solis ratione, vt manipuli nõnulli ex maturioribus segetibus colligerentur. Sit igitur inchoata messis sex hebdomadis à Paschate, vt septima manipuli, & primitiæ frugum possint offerri: rursus duos menses & dimidium præcedere oportet, vt fiant quatuor menses vsque ad messem. Et ita colligi potest, quòd Christus in Samariam venerit, & hęc

discipulis

discipulis dixerit in veris initio, mense Februario. *Ecce dico vobis, leuate oculos vestros.* Origenes, tom. 14. in Ioan. Diuina nos oratio admonet, vt sensus attollamus: quemadmodum & apud Esaiam, Leuate oculos vestros, & videte quis vobis hæc omnia ostendit. Seruator etiã beatitudines dicturus, oculos in discipulos eleuat: non exteriores modò, sed & internos. Hos oculos eleuans diues, cùm esset in inferno, vidit Abrahã a longè, & Lazarum in sinu eius. Luc. 16. Hier. ad Paulinianum, in lib. Didymi de Spiritu san. quia Didymus oculis corporeis priuatus erat, interiores illos fulgentiores habuisse scribit. Didymus meus, inquit, oculum habens sponsæ de Cantico cantic. (cap. 1.), & illa lumina, quæ in candentes segetes sublimari Iesus præcepit, procul altiùs intuetur, & antiquum nobis morem reddidit, vt videns vocetur Propheta. *Videte regiones, quia albæ iam sunt ad messem.* Hoc sanè non de corporali messe intelligit, cùm iam dixerit, ad illam vsque quatuor adhuc menses intercedere. Hæc ergo spiritualiter interpretanda sunt, sicut & quæ leguntur Cantic. 2. Iam hyems transiit, imber abiit & recessit, flores apparuerunt, vineæ florentes odorem dederunt, & vox turturis audita est. Spiritualem igitur messem terrena maturiorem esse docet, qua nimirum Samaritanu, vt sata herbescentia, ad integram fidei confessionem, velut maturitatem properans. Quasi dicat, ait Cyrillus: Si aliquantulũ mentis oculos à rebus terrenis in altum leuabitis, ac spiritualia sata cõsiderabitis, messem quoque iam adesse videbitis. Euthymius in Ioan. Regiones appellans multitudinem venientium ad se Samaritanorum. Albas autem dicit eas, tanquam ad fidem paratos illos significans. Nam & fides, messis est, quæ ab infidelitate, fideles secernit: vt messis corporea, zizania à segetibus separat. De ista messe Christus dicebat: Messis quidem multa, operarij autem pauci. Rogate igitur dominum messis, vt mittat operarios in vineam suam. Hæc igitur ita poterunt expendi, si singula quæ aut messem præcedunt aut comitantur, spiritualiter considerentur. Cyrillus Alexandr. cap. 107. lib. 2. Comment. in Ioan. Origenes, Chrysostom. has nobis similitudines suppeditabunt, vt 1. *Semen* sit verbum Dei, Matth. 13. Rom. 10. quod primum occurrit in auribus, demum in animis eorum, quos ad fructum messis reddendum conuocauerimus. 2. *Segetes* sunt fideles, qui è verbo formantur, & sensim confirmantur, & crescũt in Dei cognitione, & gratia. 3. *Regio* autem est aut hic mundus, sicut & Christus agrum interpretatus est, in quo seminat paterfamiliâs: aut Ecclesia Christo militans, quæ adhuc contendit vt fructum afferat, & suscipit semen verbi. 4. Seminarunt Patriarchæ & Prophetæ. 5. Interim tamen summus *agricola* pater est, Ioan. 12. 6. *Messores* sunt Apostoli, & omnes diuini verbi ministri, Apostolorum successores. 7. *Seges albescit*, cùm ij quos ad fidem comparare volumus, quos edocuimus, doctrinam illam & religionem promptis & alacribus animis excipere, ac totos pietati & charitati incumbere videmus. 8. *Falx messoria*, Apostolorum splendida prædicatio est, quæ à legalibus figuris auditores abscindens, ad perfectiorem Dei cultum transponit. Est & illorum censura, & arbitrium, in quæstionibus, quæ contra fidem militant, dissoluendis: vt tandem fideles ab infidelibus, immò & terrenis omnibus secernantur. 9. *Vinculum*, Christi gratia, quæ in fideli operatur velle & perficere pro bona volũtate. Quæ nos alioquin in terram, & carnis opera labentes excipit, & sibi vendicat. Sic enim Heb. 1. legimus, Deum portare omnia verbo virtutis suæ. 10. *Area*, Ecclesia est. 11. *Flagellum*, tribulationes, & virtutis exercitia. 12. Diaetrim & ea *Ventilabrum*: qua similitudine Ioannes vsus est, de Christo verba faciens: cuius ventilabrum in manu eius, & permundabit aream suam. Et ipse Christus in eã rem cribri similitudinem adducit, dicens, Luc. 22. Satanas expetiuit vos, vt cribraret sicut triticum. Aut Ventilabrum, iudicium diuinum est, quo tandem hœdos ab ouibus secernet. 13. Horreum Domini, gloria & fœlicitas æterna. Anastasius Sinaita lib. 3. in spiritualem Anagogen sex dierum creationis: Semen, inquit, est Euangelium, seminator Christus, operarij Apostoli, messores dicentes, qui crucem ferunt. Benè germinatæ naturalia: aspiciunt enim benè comatam virtutum altitudinem. Regiones gentium sunt alba & puræ animæ. Ad messem importandam lata est & ampla Ecclesiæ area. Benè laborati sunt sulci: Baptista enim eos priùs scidit. Agri sunt frugiferi: Facite enim, inquit, dignos fructus pœnitentiæ. Nam scriptura loquitur de duplici messe spirituali: vna, qua spiritualiter homines congregantur per fidem & gratiam in Ecclesiam militantem: de qua Dominus Matth. 9. Rogate dominum messis, vt mit-**A**tat operarios in messem suam. Altera est, qua electi congregantur per gloriosam resurrectionem in Ecclesiam triumphantem, de qua Matth. 13. Messores sunt Angeli, messis verò consummatio mundi. Nunc verò de prima spirituali messe loquitur. *Et qui metit, mercedem accipit, & congregat fructum in vitam æternam.* Rupertus lib. 4. in Iuan. Æquam Dominus suis messoribus legẽ præscribit. Primum mercedem accipiunt, deinde congregant in vitam æternam. Hæc nempè merces illa est, de qua & alibi dicit (Matth. 10.) In quamcunque domum intraueritis, ibi manere, edentes & bibẽtes quæ apud illos sunt. **B** Dignus est enim operarius mercede sua. Quam sibi legẽ robustissimus messor Paulus defendens, quamuis potestate vti nollet, ne quod offendiculum daret Euangelio Christi: Quis (inquit, 1. Cor. 9.) militat suis stipendiis vnquam? Quis plantat vineã, & de fructu eius non edit? Quis pascit gregem, & de lacte illius non manducat? An & lex hæc non dicit, (Deuteron. 25.) Non alligabis os boui trituranti? Ac deinceps: Si non vobis spiritualia seminauimus, magnum est si temporalia vestra metamus? Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quæ **C** de sacrario sunt, edunt: & qui altario deseruiunt, de altari participant? Ita & Dominus ordinauit his qui Euangelium annunciant, & de Euangelio viuere. Ergo qui metit, per verbi ministerium segregandos ostendens fideles ab infidelibus, mercedem accipit: necessariam scilicet vitæ præsentis alimoniam. Verùm non illa sola & præcipua est merces. Quæ ergo ab omnibus verbi diuini ministris expectanda sit, adiicitur: *Et congregat fructum in vitam æternam.* 1. Corinth. 3. Vnusquisque enim mercedem accipiet secundum suum laborem. Atqui non sunt compensanda temporalia spiritualibus. Tempora-**D**lia igitur in vsum data sunt eius qui verbum annunciat: sed eius merces & compẽsatio præcipua in vita illa æterna expectanda est. Non possunt Principes, Reges, Respublicæ, non omnes homines compensare verbi ministri & doctoris mercedem, quicquid illi deferant in vsum vitæ & vestitum. Si enim talis est verbi præco, vt cætera non ambiat, quamuis pauper sit & mendicus, cui neque reditus, neque pensiones compensentur: tantò maiorem in cœlo & vita æterna mercedem expectare debet. Expropter Paulus: Ego, inquit, cursum consummaui, fidem seruaui, bonum certamen certaui: de reliquo reposita est **E** mihi corona iustitiæ. Illam nos veram & propriam mercedem expectamus, vt spiritualia spiritualibus compensentur. *Vt & qui seminat, simul gaudeat & qui metit*: id est, vt Apostoli, & cæteri nouę legis prædicatores, qui homines iam inuenerũt dispositos & præparatos per prædicationem Prophetarum, & veterum illorum Patrum, qui sub priore Testamento erant, tanquam ab illis prima semente iniecta: simul gaudeant cum illis Prophetis & Patribus, metentes fructum, quem illi colligere non potuerunt, quia in tanta temporis angustia maturescere nõ potuerũt. At verò cũ in sol iustitiæ illis Christus illuxerit, tũ **F** albescunt ad messem. Messem igitur vocat Euãgelicæ doctrinę fructum, cuius tempus primum lex præcesserit, sub qua Prophetæ seminarũt, & Christi veri solis aduentum præuenerunt: fideles quoque per Christũ congregandos prænunciatũt. 2. Tandẽ verò homines priùs legalibus cæremoniis velut terræ affixi in manipulos, id est, Ecclesias seu diœceses, ab Apostolis compacti fuerunt: sed & ij qui primum, vt Samaritæ, ad Dei cognitionẽ gradũ fecerant, pleniùs confirmati sunt. 3. Idemque fideles redditi, in aream, id est veram Ecclesiam, Christi gratiæ, & prædicationis vehiculo delati sunt: vt tandẽ flagello tribulationũ

Marginal notes (left): Origenes. — *Oculi spirituales.* — Hierony. — Cyrillus. — Euthy. — *Messis bonum significatio.* — Cyr. Alex. — Anast. Sin.

Marginal notes (right): *Ministris verbi temporalia debentur.* — *Magna merces ministrorum verbi.*

à palea peccatorum ſegregari, in Dei horreum recondantur: nimirùm gloria excipiantur æterna. Et hæc meſſorũ efficiet prædicatio, quæ ſine mercede futura non eſt. Colliget enim fructum, qui poſſit æternaliter viuentem nutrire. Nec ſoli hac mercede lætabuntur meſſores Apoſtoli, ſed quia labore Prophetarum ſeminata colligent, in vna celebritate cum illis triumphabunt, vt & Prophetæ, qui ſeminarunt, ſimul gaudeant, & qui metunt Apoſtoli. *In hoc verum eſt verbum. quia alius eſt qui ſeminat & alius qui metit.* Videtur hoc adagium huic ſimile, quod Cicero lib. de ſenectute ſcribit, Serò ſenes ſerunt, vt tamen proſint ſeculo. Nam quantumuis ſuis temporibus Prophetæ perturbatam viderent ſuam Rempublicam, & ſe aut in carceres deiici, aut exilio mulctari, aut morti turpiſſimæ addici: nec ſe hoc in corpore decerpturos ſuæ prædicationis fructum ſperarent: non deſtiterunt tamen, ſed vt alteri ſeculo prodeſſent, & cõcionati ſunt, & Prophetias conſcripſerunt. Ita Cicero cùm deploratã omnia, ſuámque vitam requiri videret, ad Octauium ſcribens, ait: Tamen bona poſteritatis ſpes me conſolatur. Seminat vnus, metunt alij. Etſi verò incerta ſpes fuerit, vt is qui ſeminat, metat: quia tamen ſe ſibi ſoli natum eſſe non putat, alacriter ad laborem accingitur. *Ego miſi vos metere, quod vos non laboraſtis: alij laborauerunt, & vos in labores eorum introiſtis.* Alia quidem vmbra eſt, alia lux, alia figura, alia veritas: alia lex, alia gratia. Interim tamen ſub lege ſeminatum eſt, ſub gratia metitur. Prophetæ enim ſeminarunt fidem Chriſti venturi, & ſpem quæ in illo nobis repoſita eſt: ſed hanc iam maturam in fidelibus collegerunt Apoſtoli. Cæterùm non ita dicit, illos in labores Prophetarum introiſſe, quaſi ſemetipſos huic muneri temerè ingeſſerint. Dixit enim, Ego miſi vos metere: & alibi, Ecce ego mitto vos ſicut oues inter lupos: ſed quòd illi iam præparatam quodammodò plebem acceperint. Irenæus lib. 4. in hæreſ. capit. 40. Qui ergo ſunt qui laborauerunt, qui diſpoſitionibus Dei deſeruiunt? Manifeſtum eſt, quia Patriarchæ & Prophetæ, qui etiam præfigurarunt noſtram fidem, & diſſeminauerunt in terram aduentum filij Dei, hîc intelliguntur. Verùm obiicitur, & Apoſtolos ſeminaſſe, id eſt, in populum incidiſſe, qui nondum à Prophetis & Patriarchis ſemen verbi Dei acceperat. Reſpondemus autem cum Alberto Magno in Luc. non propriè & primò ſeminaſſe, ſed ſemen ſuperieciſſe, vt granum illud, quod priùs ſeminatum fuerat, & obrutum temporum calamitatibus & hominum peccatis, compenſaretur, & excitaretur, aut quod perierat ſuppleretur. Hanc enim dictionem probant opera ruſticorum: qui vbi ſemina ante hyemem diſperſa non conualeſcere, ſed aut pluuiis, aut aliis tempeſtatibus obrui & ſuffocari vident: vbi ad veris medium aut finẽ ventum fuerit, ſuperſeminant. Ita ſanè factum eſt ab Apoſtoſtolis. Verùm cùm hîc conſiſtere oporteat, vt Chriſti verbum verum ſit, nondum tamen omnis quæſtio reſoluta eſt. Sequeretur enim aut Prophetas, aut Patriarchas per omnem terram diſſeminaſſe verbum Dei, cùm & in omnem terram exiuerit ſonus eorum. Et hoc ſanè fatebitur, quiſquis Geneſeos hiſtoriam, & antiquos Gentium annales, & obſeruationes perſpexerit. Quis enim negaturus eſt, omnes homines, quotquot per omnem terram diſperſi ſunt, ex vno Noë deſcendiſſe, cùm reliqua pars hominum diluuio fuerit obruta? Demum quis negauerit Noë virum iuſtum filios illos ſuos, è quibus propagatus eſt mundus, docuiſſe legitima Dei, quæ & ipſi filiis ſuis ſignificarent? Ita igitur ab illis, per traditionem habere potuerunt ſemina quædam illarum promiſſionum, quas didicerant patri ſuo à Domino Deo factas fuiſſe. Nam tametſi illorum filios contigerit à recto veritatis tramite recedere, ita tamen vt ſemper alta mente repoſtæ manerent traditiones illæ, & religionis antiquæ ſeminaria. Adde quòd quiſquis Beroſum in Breuiario temporum legerit, intelliget, Noam ſeniorem diuerſas mundi regiones peruagatum eſſe, & ſuos ad puriorem Dei cultum reuocaſſe: Vnde & ipſa Gentilitas ipſum Ianum, Patulcium, & Cluſium appellauit: qui &

- primus puppim formauit in ære,

(vtar enim verbis Ouidij, lib. 1. Faſtor.) quòd primus rate, ſeu arca vectus, & tandem puppi in Italiam deportatus eſſet. Hæc ſi quis conferat, intelliget nullam fuiſſe, neque tam remotam, aut barbaram, nec eſſe aliquam regionem & nationem, quæ non aliqua verbi ſemina acceperit. Mitto Sibyllas, mitto etiam & alios Prophetico ſpiritu plenos inter eos fuiſſe. Ita laborarunt priùs alij, Apoſtoli verò in eorum labores introierunt: cùm omninò obruta illa priora ſemina excitarunt. *Ex ciuitate autem illa multi Samaritanorum crediderunt in eum propter verbũ mulieris.* Hoc quaſi mirantis eſt Euangeliſtæ dictum, quòd iſti tam inſeuſi Iſraëlitis, vnius mulieris teſtimonio ad Chriſtum adducti ſint, induratis interim Phariſæis. *Cùm veniſſent ergo ad illum Samaritani, rogauerunt eum, vt ibi maneret* in Sichar: cupiebant enim plenius de fide a Chriſto informari. Hoc verò quomodo factum eſt, cùm ſcribat Lucas cap. 9. Samaritas tandem illi aditum præcluſiſſe: Hinc enim dictum eſt a Ioanne, Vis dicamus, deſcendat ignis de cœlo, & comburat iſtos? Verùm reſpondet Euthymius in Ioan. Illos qui poſtmodum eum recipere noluerunt, alios ab iſtis fuiſſe: aut Chriſtum odiſſe cœpiſſe, quòd Iudæis, cum quibus immortales inimicitias habebant, familiarior eſſet, & cum illis ſæpiùs verſabãtur: Aut quòd hi, qui Chriſtum recipere noluerunt, habitabant in vico Samariæ, iſti verò in ciuitate. Requirunt igitur vt ad ſe diuertat, quaſi benedictione donandi per illius præſentiam. Geneſ. 24. Ingredere benedicte Domini, cur foris ſtas? Gen. 30. Experimento didici, quòd ad introitum tuum benedixerit mihi Dominus. *Et multò plures crediderunt propter ſermonem eius.* Viuus enim ſermo Dei eſt, & efficax: ſed & diffuſa erat gratia in labiis eius. Hoc illis igitur contigit, quod & reginæ Saba: quæ cùm Salomonem audiſſet, Maior eſt, inquit, ſapientia tua, quàm rumor quem audiui. 3. Reg. 8. *Et mulieri dicebant, quia iam non propter loquelam tuam credimus: ipſi enim audiuimus, & ſcimus quia hic eſt ſaluator mundi.* Nouerant enim Samaritani ex Moſi libris humanum genus, propter Adami peccatum, à paradiſo expulſum eſſe: hunc ergo redemptorem & ſaluatorem mundi. Eccl. 46. Fuit magnus ſecundum nomen ſuum, maximus in ſalutem Gentis. *Poſt duos autem dies exiit inde, & abiit in Galilæam,* vt operi iam incœpto incumberet. Nam cùm inde Euangelij duxiſſet initia, voluit & regionem iſtam maioribus gratiis cumulare. Verùm ſi quis requiſat, cur non manſerit in Galilæa, ſed per interualla ad illam profectus ſit: *Ipſe Ieſus teſtatus eſt. quòd Propheta in ſua patria honorem non haberet.* Ea enim quæ familiariora ſunt, cõtemnere ſolemus, inquit Theophylact. & inſolita magis probamus. Quomodo verò hoc Ieſus teſtatus ſit, in ſequentibus audiemus, vt obſeruat Euthym. *Cùm ergo veniſſet in Galilæam, exceperunt eum Galilæi, cùm omnia vidiſſent quæ fecerat Hieroſolymis in die feſto,* eiectis vendentibus & ementibus: *ipſi enim venerant ad diem feſtum.* Nam omnes ſimul Iudæi Hieroſolymam vndique concurrentes, feſtum celebrabant. Verùm quomodo ſimul hæc ſtare poſſunt, quòd nemo Propheta acceptus eſt in patria ſua, & tamen exceperunt eum Galilæi? Verùm hoc non de omnibus, ſed de quibuſdam intelligitur. Reliquit enim ſibi Dominus inter multos aliquod iuſtorum ſemen, qui non flectant genua ante Baal, neque Chriſti doctrinam calumnientur.

Adagium. Cicero. Idem Cic. *Vtriuſque Teſtamenti differentia.* Irenæus. *An non Apoſtoli ſeminarunt.* Alb. Mag. *Etiam inter Gentiles alij laborauerunt.* Beroſus. Ouidius. Euthym. Theoph. Euthym.

A B C D E F

Christus filium Reguli iam animam agentem solo verbo etiam absens integræ sanitati restituit: vnde fit, vt & Regulus, & domus eius tota in ipsum credat.

Matth.	Marc.	Luc.	IOAN. 4.
			Venit ergo iterum in Cana Galilææ, vbi fecit aquam vinũ. Et erat quidam regulus, cuius filius infirmabatur, Capharnaum. Hic cùm audisset, quia Iesus adueniret à Iudæa in Galilæam, abijt ad eum, & rogabat eum, vt descenderet, & sanaret filium eius: incipiebat enim mori. Dixit ergo Iesus ad eum, Nisi signa & prodigia videritis, non creditis. Dicit ad eum regulus, Domine, descende priùs quàm moriatur filius meus. Dicit ei Iesus, Vade, filius tuus viuit. Credidit homo sermoni quem dixit ei Iesus, & ibat. Iam autem eo descendente, serui occurrerunt ei, & nuntiauerunt dicentes, quia filius eius viueret. Interrogabat ergo horam ab eis in qua meliùs habuerit. Et dixerunt ei, Quia heri hora septima reliquit eum febris. Cognouit ergo pater, quia illa hora erat, in qua dixit ei Iesus, Filius tuus viuit: & credidit ipse, & domus eius tota. Hoc iterum secundum signum fecit Iesus, cùm venisset à Iudæa in Galilæam.

Introductio.

VLTA sunt, quæ paruo tẽporis interuallo è minimis fiunt maxima: è scintilla magnus ignis: è leui contagione magna pestis. Sed omnium maximè fama latè diffunditur.

Virgil.

Fama malum quo non aliud velocius vllum,
Mobilitate viget, viresque acquirit eundo.

Petrarcha.

Verumtamẽ, vt pulchrè Petrarcha in Triumphis suis descripsit, nihil tam latè se fundit vt religio & veritas: seu tu locorum, seu temporum varietatem consideres. Serpat mendacium, & pro tempore præualeat: ipsum tamen sibi perniciem in contradictionibus suis adferet, & eludet. Manet autem firma & immobilis veritas. Præualet ipsa famæ, diuitiis, regnis terrenis omnibus, & spiritualibus. Nos & ipsam veritatem, & pietatem, & ipsam dixerim famam in Christo contemplabimur, vt rectè cum Salomone dicamus, Cant. 1. Oleum effusum est nomen tuum. Statim enim vt locum aliquem appulit, omnes illum circunstare, ad eum confluere, & pro imminentibus afflictionibus sciscitari cœperunt. Hoc nunc dicturi sumus. Statim enim atque Galilæam ingressus est, à quibusdam benè excipi, ab aliis pro infirmitatibus requiri cœpit.

Veritatis commendatio.

Venit ergo iterum in Cana Galilææ vbi fecit aquam vinum. Cyrillus Alexandrinus lib. 2. in Ioann. cap. 95. Libentiùs, inquit, cum gratis hominibus, & cum his qui beneficiorum sensum aliquem capiũt, Christus conuersatur, maioráque largiri paratus est. Petit igitur Cana, iterum miracula editurus, vbi eum omnia posse, opinio quodammodò aliqua hominum animis inhæserat.

Cyr. Alex. Cur venit in Galilæam.

Chrysost.

Chrysostomus homil. 34. in Ioann. illic diuersatum esse scribit, non autem in Capernaum ciuitatem Galilææ, vt quæ infensis illum animis prosequeretur.

Origen.

Origenes tom. 17. in capit. 4. Ioann. Mysticè per duplicem aduentum in Cana, duplicem verbi Dei in mentem nostram effectus significari scribit. Credimus enim cum Paulo, Christum per fidem habitare in cordibus nostris, & verbo virtutis Dei portari omnia, & confirmari. Hebr. 1. Itaque verbum Dei primò lætificat, Matth. 13. Sic cum gaudio suscipiunt verbum: & hoc significatur miraculo vini, quod lætificat cor hominis. Secundò sanat, Sap. 16. Neque malagma, neque herba sanauit eos, Domine, sed sermo tuus. Et hoc significatur in cura infirmi. Sed & Christi duo in mundum istum aduentus designari possunt. Prior quidem in mansuetudine, ad nuptias cum humana natura contrahendas, & vt nos in vino consolationis suæ lætificaret. Esa. 12. Exulta & lauda habitatio Sion, quia magnus in medio tui sanctus Israël. Vnde & Angelus ad pastores ait, (Luc. 2.) Annuncio vobis gaudium magnum, quia natus est vobis hodie saluator mundi. Posteriori autem aduentu, se habebit vt cùm secundò aduenit in Galilæam: tollet enim omnes infirmitates nostras, & configurabit nos corpori claritatis suæ: quod in cura infirmi significatur. *Et erat quidam regulus cuius filius infirmabatur, Capharnaum.* Erat illa ciuitas totius Galilææ metropolis, ad quam sæpiùs tandem diuertit Christus: in qua etiam Centurionis seruum animam agentem sanitati restituit.

Theoph. Hic regulus alius est à centurione.

Theophylact. in Ioann. Num igitur, dicet quis, idem est ille cum Centurione apud Matthæum? Nam & ille ex Capharnaum erat. Non opinor illum esse, sed alium. Nam ille quidem & volentem venire Christum prohibet, dicens: Non sum dignus, vt intres sub tectum meum: iste verò Iesum in domum suam trahit. Et illius quidem puer paralysi detinebatur, seruus videlicet: istius autem filius febri. Et illic quidem cùm à monte descendisset, in Capharnaum ingressus est: nunc autem à Samaria, & non in Capharnaum, sed in Cana.

Chrysost.

Idem ex Chrysostomo depromitur, homil. 34. in Ioann. Quibus adiicere possumus, quòd Centurionis fides à Christo commendetur: illius verò adhuc non plena esse ostendatur, cùm statim Christus
A obiiciat, Nisi signa & prodigia videritis, non credetis.

Origen. Regulus quid.

Verum quæri oportet quid sit regulus. Origenes to. 18. in Ioann. Non admodum vsitatum inuenimus apud Iudæos reguli nomen, inquit: vnde neque, quantum ad historiam, cogitatione assequimur quis sit iste regulus, & cuius sit cognominis. Itaque simplicior quis existimabit regulum hunc, hominem esse aliquem Herodis regis. Rursus alter huic similis dicturus est, è Cæsaris domo hunc fuisse regulum, tum temporis aliquid in Iudæa exi-
B gentem, tractantémve. Neque enim apertè inuenitur quòd fuerit Iudæus: quoniam non sequitur indigenam eum fuisse illorum locorum, eò quòd filius suus in Capharnao ægrotabat. Ostenditur autem illius dignitas etiam ex hoc, quòd illi descendenti occurrisse dicuntur serui, dicentes filium eius viuere: plurium enim numero serui dicuntur.

Hierony. Aliud regulus, aliud regalis.

Hieronymus lib. 18. Comment. in capit. 65. Esaiæ: Regulus, inquit, qui dicitur βασιλικὸς, quẽ nos de aula regia rectiùs interpretari possumus, Palatinum,
C non solùm filij, sed & vniuersæ domus suæ, reperit sanitatem. Chrysost. Theop. & Euthym. etiam legerunt, non βασιλίσκος, vt paruum regem, sed βασιλικὸς, vt regalem significet.

Chrysost.

Chrysost. hom. 34. in Ioan. siue quòd regio esset genere, siue quòd alia principatus dignitate fungeretur:

Euthym.

Vel quòd minister esset regius, vt scribit Euthym. Sunt qui ex Herodis domo fuisse contendant: alij tamen contrà nituntur, Iudæum istum minimè dici posse, quòd di-
D gnitatis nomen habeat non vulgare Iudæis. Verùm quid istud obest, quo & ipse Iudæus sit? Ponamus scilicet Romanos, qui tum Reipublicæ Iudaicæ clauum tenebant, quosdam officiarios instituisse, quibus & dignitatem magnam, & Regales dici, & magnas pensiones annuatim reddi voluerint: num arbitramur Iudæos tam fuisse frugales, iustos, & parùm dignitatibus & reditibus intẽtos, vt hæc nomina abiicerent? Verùm id forsan aliquis mirabitur in Herodis domo, cùm ipse Iudaicis legibus vi-
E ueret. Ac si Herodes, qui vrbes Iudææ nominibus Cæsarum donauerat, non auderet suis ministris nomẽ aliquod minùs vulgare Iudæis, commune verò cæteris nationibus tribuere. Friuola sanè hæc contentio est.

Potuit hic esse Iudæus.

Facit vt arbitremur hunc Iudæum esse, responsio quam Christus ad illum habuit, Nisi signa & prodigia videritis, non credetis. Hac enim aut simili frequenter ad Iudæos, ad Gentiles autem minimè vsus esse legitur. Siquidem, vt scribit Apostolus, Iudæi signa quærunt, Græci autem sapiẽtiam.
F *Hic regulus cùm audiret quod Iesus adueniret à Iudæa* per Samariam *in Galilæam*: Iam enim Christi fama celebrior habebatur, propter miraculum in Cana factum, reuelationes occultorum, insignem illam columbæ visionem, & vocem auditam in baptismo eius, testimonium Ioannis de eo, discipulos, & nouam baptizandi formam: vnde Matth. 3. legitur, quòd abierit opinio eius in totam Syriam. *abiit ad eum* in Cana Galilææ, *& rogabat eum vt descenderet* in Capharnaum: erat enim sita in decliuiori parte, ad ripam Genezareth: *& sanaret filium eius.* Mirum hoc fuisset in regio ministro, seu aulico, si seposita omni neces

sitate, sola autem ductus pietate & religione, ad Christum se conferret. Nec enim religione ducitur hoc hominum genus. Vnde & rectè à Lucano dictum est,

...exeat aula
Qui volet esse pius.

Lucanus.

Satis est si suos Principes, si Dominas suas mirentur, & illis complacere studeant, seque tutos deuoueant. Veruntamen si viderint tanta se necessitate opprimi, vt omninò sibi humana desint auxilia: tum velut coacti, in cœlum oculos eleuare, & summi illius numinis potestatem & clementiam intueri incipiunt: admiscar Nabuchodonosor, qui è plebe sua electus, vbi se summis malis circumuentum vidit, pilos & vngues accreuisse, seque ex illo fastu regio in speciem monstri alicuius deformatú esse: tum tandem oculos in cœlum eleuans, Deú precatus est. Hinc fit, vt Deus optimus, huius generis hominum insolentiam frequenti rerum mutatione castiget, & comprimat: aut illos è Principum fauore, aut loco, aut dignitate & honore excutiendo: aut sinendo inuidos in eos præualere, aut stultitiam eis dominari: ita vt nonnunquam in reprobum sensum tradantur. Qui vtinam saltem aulicum istum imitentur, qui spem in Christum coniicit, & ipse, non per alios, sed in propria persona ad Christum supplex accedit. *Filius eius infirmabatur.* Hæc erat vrgens causa, vt Christi gratiam & virtutem imploraret. Ita solet fieri, vt alius alia de causa ad Christum veniat: Alij, vt audirent, alij vt insidiarentur, alij vt pro necessitatibus precarentur. Nec sanè eadem etiã causa omnes ad Christum impellit. Sunt qui nomen à Christo vsurpent, non quòd aliqua in Iesum religione teneantur sed vt hoc prætextu inter Christianos conuersari possint. Sũt qui Christi, id est Ecclesiæ patrimonium quærant, sola sacrilegij occasione ducti. Sunt qui derideant Christiana: pauci verò eo in ipsum animo feruntur, quem verus quisque Christianus habere debet. Et quidem parentes satis prouident filiorum corporibus, nõ animabus. Languebat filius, requiritur Christus, non vt animam, sed vt corpus curet: cum interim prima lex ista esse debeat, vt anima purgetur a peccatis: siquidem corpus à deprauatis humoribus purgandum, & extremis laboribus eripiendum est. Cæterum ex hac historia manifestũ est, quòd regulus iste magnam aliquam de Christo opinionem conceperit. Theophylactus ex Chrysostomo scribit, quòd è miraculo in Cana facto bonam quandam de Christo conceperat opinionem, tametsi minùs dignam. Gregorius in hom. quòd aliquid crediderit, ita tamen vt nundum plena & perfecta fides esset. Chrysost. homil. 34. in Ioann. item scilicet credidisse obseruat, cùm à seruis curatum filium audijt. Et quidem hoc fuit initium fidei, bonam primum de Christo concepisse opinionem, & ad eum accessisse: nec tantum in ipso suæ domus aditu Christũ occurrisse, sed vsque ad Cana Galilææ venisse. Ex consequentibus enim manifestum est, illum iter vnius diei fecisse: cùm ipsi serui sanatn eius filio, properè ad illũ currentes, vt & hanc ei curationem nunciarent, non nisi crastinu die aduenire potuerint. Et tamen illo iam descendente serui occurrerunt. Pone scilicet paulò post septimam celeri cursu ad dominum suum properasse, habebant maximam huius diei partem: & tam quicquid supposueris, ipso die crastino illuc escente accesserit regulus ad Christum: non tamen tam citò ab illo rediit, quin saltem iam septima hora esset: cùm dicatur puer curatus hac ipsa hora qua Christus dixerat. Filius tuus viuit. Ita dies integra, nocte etiam interposita, cõnumerarunt ab ea hora, qua serui iter aggressi sunt, & qua ad dominum suum peruenerunt. Nihil igitur regulum istum retrahit, non magnatum forsan rerum, quas domi & foris habebat, occupatio non itineris prolixitas, nõ hic honoris & dignitatis gradus quem habebat. Ita scilicet & Regina Saba commendatur, quæ rerum harum omnium consideratione seposita, ad Salomonem accessit: nisi quòd maiori laude digna est, si spectes sexum, si cætera etiam omnia quæ ... consideremus: immò si causam quæ illam impellebat, attendamus. Veniebat enim cupiditate doctrinæ ducta, non necessitate: veniebat vt audiret sapientiam Salomonis, iste vt filio suo, quo nihil charius habebat, sanitatem requireret. Interim tamen facilius isti, quàm illi contigit: quoniam, Ecce plus quàm Salomon hic. Cæterum Origen. tom. 18. in Ioan. & Thom. Aqu. lect. 7. in c. 4. Ioan. hic mysteria requirunt. Regulus iste omnia sibi deiecta, & extra spẽ posita esse cernebat, priusquam Christum aduenientem audisset: tunc autẽ spem concepit curationis filij sui. Et ita sanè, quandiu Christi differebatur aduentus, spes hominum de sanatione a peccatis abiecta erat: sed statim atque Patres illi veteris Testamenti animo Christi conceperunt aduentum, tunc respirare cœperunt, & populi sui, quem velut pater filium diligebát, restituendam spiritualem valetudinem sibi repromiserunt. Luc. 19. Venit enim filius hominis quærere, & saluum facere quod perierat. Ideò & illi votis suis ad eum contendebant, & rogabant vt descenderet, & sanaret populum suum. Esa. 64. Vtinam dirumperes cœlos, & descenderes. Origenes etiam istud adiicit, quòd Patres illi veteris Testamenti, nõ modò Christum aduenire precabantur, dum hic viuerent, sed & post mortem suam. Hæc sunt enim eius verba. Apparet autem sanctis, qui ex hac vita emigrarint, curam esse de populo, quemadmodum in Machabæorum gestis scriptum est (2. Machab. 15.) post plurimos annos ab obitu Hieremiæ. Hic est Hieremias Dei Propheta, qui multùm orat pro populo, & pro ciuitate sancta. *Incipiebat enim mori.* ἤμελλεν γὰρ ἀποθνήσκειν, erat enim moriturus. Hoc interserit Euangelista, vt intelligas summam necessitatem, & Christum ipsa necessitate superiorẽ fuisse. Erat enim moriturus, si humana tantùm spectes, naturæ vim, & opem humanam: non tamen si diuinam virtutem. Erat vtique moriturus, nisi Christi omnipotentia succurrisset. Adeò alia sunt in oculis hominum, alia in oculis Dei. *Dixit ergo Iesus ad eum, Nisi signa & prodigia videritis non creditis*, quasi dicat, Non sanè credidisses, nisi signa aliqua aut vidisses, aut audisses: sed neque fidem illam quam habes, perfectiorem assecuturus es, nisi & aliud signum succedat. Cyrillus libro secundo in Ioannem, cap 117. Cùm enim duritiem eorum Saluator videret non posse ad fidem oratione reduci, signis atque prodigiis opus illis esse affirmat, vt natura se Deum possint cognoscere. Verùm quare iste increpatur, quòd signis prioribus ductus, filio salutem requirat: aut cur ex hoc sanitatis filij signo fidem in Christum colligere nititur: quasi neque signis ad fidem adduci liceat? Verùm hîc respondemus, non licere signa requirere vt credamus, maximè vbi semel in fide fuerimus instructi: hoc enim est tentare Deum: nisi fortè id facere Prophetica voce, & diuino imperio iubeamur. Sicut cùm ad Achaz dictum est ab Esaia, cap. 7. Pete tibi signum à Domino Deo tuo, in profundum inferni, siue in excelsum suprà. Alioquin vbi nulla necessitas, & expressum mandatum fuerit, non hoc erit fidem colligere, sed ipsam impugnare. Quòd si signa fidei nostræ primitias præcesserint, non videntur esse sentienda. Illorum enim fructus est fides, vt si quis ex Iudæis propter signa credidit, non ideò vituperatur: sed si quis, vt credat, signa postulat, cùm iam fidei rudimenta perceperit, hæc ipsa impugnare cẽsebitur, quia adhuc hæret & incertus est. August. lib. 22. de ciuit. Dei, cap. 8. Apropter etiam nunc vulgò miracula non fiunt. Possem enim dicere necessaria fuisse priusquã crederet mundus, ad hoc vt crederet mundus. Quisquis adhuc prodigia, vt credat, inquirit, magnum est ipse prodigium, qui mundo credente non credit. Itaque Christus non arguit regulum istum, quòd primùm audiens signa à Christo facta credere cœperit: sed quòd adhuc dubius, veniat quasi Christum tentaturus, vt perfectiùs credat. Gregorius Papa, in hom. 28. Sed quare huic dicitur, Nisi signa & prodigia videritis, non creditis: qui antè credidit, quàm signa videret? Sed memento quid petit, & apertè cognosces, quia in fide dubitauit. Poposcit nãque vt descenderet, & sanaret filium eius. Corporalem ergo præsentiam Domini quærebat, qui per spiritum nusquam deerat. Minus itaque in illo credidit, quem non putauit posse salutem dare, nisi præsens esset & corpore. Si enim perfectè credidisset, procul dubiò sciret, quia non

Theoph. Gregor. Chrysost. — Origenes. Tho. Aqu. — Necessitas morbi. — Cyrill. — An liceat signa petere. — August. — Gregor. Quare hic ad exprobratur, qui credidit.

esset locus, vbi non esset Deus. Ex magna ergo parte dissisus est, quia virtutem non dedit maiestati, sed præsentiæ corporali. Theophylactus in Ioann. Scias autem aliud esse prodigium, aliud signum. Nam prodigium fit præter naturam, vt aperire oculos cæci nati, & excitare mortuum: Signum autem non præter naturam, vt sanare infirmum. Ideircò Thomas Aquinas in Ioann. probat iustè istum reprehendi, quòd signa & prodigia quærat, cùm iam in fide imbutus fuerit. Aliter enim infideles ad fidem trahuntur, aliter fideles. Fideles quidem scripturæ authoritate persuadentur, vt docet Ioann. Damasc. lib. 1. de fid. Orthodoxa, cap. 1. Infideles autem per miracula ducuntur, 1. Cor. 14. Signa data sunt infidelibus: nec enim scripturas admittunt, sed rident. Atqui iste ex Iudæorum Gente erat, Prophetas audierat, & eorum lectioni incumbebat. Ideò arguitur, quòd præter illorum authoritatem, & recens Ioannis testimonium, adhuc signa requirat. Itaque non simpliciter arguitur, quia filij sui salutem requirit: sed quia hæsitans & dubius postulat, quasi ex hoc signo probaturus Christi omnipotentiã. Et hoc quidem, vt scribit Euthymius in Ioan. dixit, deprimendo Iudæos, si cum Samaritanis conferantur: siquidem illi absque signis & prodigiis crediderant. *Dixit ergo ad eum regulus: Domine, descende, priusquam moriatur filius meus.* Cyrillus lib. 4. in Ioann. cap. 116. Quamuis iste ignoraret natura Christum Deum esse, vt hominem tamè adiit, qui filium eius ab imminẽti mortis periculo posset liberare. Quanquam ergo Dominum appellet, veræ tamen dominationis dignitatem ei non concedit. Si enim verum esse Dominum cognouisset, non rogasset, vt ad ægrotantem adolescentulum descenderet. Sic sperabat & Naaman Syrus fore, vt Helisæus ad se descenderet, & manu sua tangeret locum lepræ, & sic illũ curaret. Et hæc fides de Christo apud multos obtinuit, cùm legamus Petrum sciscitatum de vulgi opinione, respondisse (Matth. 16.) Alij dicunt te esse Heliam, alij Hieremiam, alij Ioannem Baptistam, aut vnum ex Prophetis. Hanc eoam primùm opinionem Samaritani de Christo conceperant. Ait enim: Domine, vt video, Propheta es tu. Vrget igitur regulus rem ipsam, & ait: *Domine descende*, quasi dicat: Mitte fac ista quæ dicis, quòd nisi signa viderimus, non credemus: Vrget me præsens necessitas, vt non opus sit verbis, sed celeritate. En moritur filius meus, pro cuius salute ad te veni. Roga te, *descende*. In his dupliciter errat. Descendere requirit, & priusquàm moriatur filius. Duos enim errores incurrit: vnum, quòd absens Christus nihil efficere possit: alterum, quòd neque mortuum possit excitare. Quàm verò viuacior erat fides Centurionis, qui solo Christi verbo & imperio opus esse credidit. Ait enim: Domine, noli vexari. Et rursus: Non sum dignus vt intres sub tectum meum: sed tantùm dic verbo, & sanabitur puer meus. Verùm, ait Albertus in Ioann. adhuc opponitur, quòd iste meliùs credidisse videtur, quàm Centurio: quia plus est posse per seipsum, quàm per alium: & quia multi possunt per alium, quod per seipsos non possunt. Ideò maiora Christum posse credere videtur regulus, quàm Centurio. Adhuc. Omnis agens aliquid fortior est, & fortiùs agit in coniunctum, quàm in remotum, sicut dicunt Philosophi. Rationabiliter ergo petiuit, vt Christus ad filium descenderet: vt virtus eius adiuncta propiùs filio, fortiùs ageret. Ad hoc autem dicendum, quòd iste verè in fide dubius, Centurio autem perfectior fuit. Itaque ad primum obiectum dicendum est, quòd nulla virtus adeò fortis est, sicut illa quæ adest vbique. Illa enim vbique potest, & vbique per seipsam operatur. Quòd si aliquid per alium efficis, non ideò contingit, quasi illo indigeat, sed vt per ministras creaturas tantò maior appareat. Talis autem Deus est. Hic enim vbique est, & omnia vbique potest, non indigens aliquo: qui etsi per Angelos, homines, aut alias creaturas aliquid efficit, non ideò facit, quasi his carere nõ possit: sed vt ordinem seruet, & creaturas suas honoret, nósque per media quædam ad se pertrahat. Itaque si quis est, qui roget Angelum mitti, aut per aliquem Deum nos eripere, non derogat Dei omnipotentiæ: nouit enim Deum simplici & absoluta potestate id etiam per seipsum posse. Non ita verò credebat regulus: existimabat enim Christi corporali præsentia opus esse: alioqui nec solo verbo, nec alterius ministerio filium curari posse. Centurio è contrario dixit: Dico huic, Vade, & vadit. Agnouit scilicet Christum statim vbi aliquid iusserit, expedire, seu etiam per ministros suos. Ad alteram obiectionem dicendum est, quòd sententia ista, de agente in subiectum proximum, intelligitur de virtutibus definitis, certis, & circumscriptis. Virtus autem Dei infinita est: ideò attingit vbique Sap. 8. Attingit à fine ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Ex his manifestum est, quàm in multis regulus defecerit. Demum quod ait, *priusquam moriatur filius meus*. Ergóne existimat Christum non posse filium suum à mortuis suscitare? Quid non olim simile legere potuit & Heliam & Helisæum fecisse? Helias enim Sarephtanæ, Helisæus filium Sunamitidis suscitauit. Verùm hæc tam rara fuerat, vt cùm Christo solùm deferat esse virum Dei, solùm in ægrotum aliquid posse existimet. Hoc illum cogitasse scribunt Chrysostomus, & Rupertus in Ioann. Itaque nondum in eam fidem peruenerat, qua credimus quòd omnipotens Pater, omnipotens Filius. Et quod ipsemet Christus asserit: Sicut Pater suscitat mortuos, & viuificat, sic & Filius quos vult viuificat. Et quidem non improbanda oratio est, qua pro anima sic oratur, sicut & iste pro filio: ac si dicamus, Domine miserere, priusquàm moriatur, id est, condemnetur anima mea. Sicut & orat Iob: Dimitte ergo me Domine, vt plangam paululum dolorem meum, antequàm vadam, & non reuertar in terram tenebrosam, & opertam mortis caligine: terram miseriæ & tenebrarum, vbi vmbra mortis & nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat. Et alibi: Miserere mei antequàm vadam, & ampliùs non ero. Ideò etiam Dauid: Miserere mei Deus, & salua me: quia non infernus confitebitur tibi, neque mors laudabit te, neque omnes qui descendunt in infernum. Et rursus: Conuertere Domine, & eripe animam meam: saluum me fac propter misericordiam tuam. Quia non est in morte qui memor sit tui: in inferno autem quis confitebitur tibi? Hæc omnia quid aliud sonant, quàm vt Deus misereatur nostri, dum tempus est miserendi, ne nos perdat in die tremendi iudicij? Hoc est ergo, Miserere, priusquàm moriatur, id est, æternæ damnationi adiudicetur anima mea. Nam tametsi anima immortalis sit, quodammodo tamen mori dicitur, cùm bonis vitæ destituitur, & in tormentis æternis posita est. Vnde & Psaltes: Sicut oues in inferno positi sunt, mors depascet eos. Hanc meditationem post Heracleonem, Origenes obseruat tom. 8. in Ioann. Itaque si quis à Deo postulet, vt suam animam viuificet, priusquàm spirituali morte pereat, probatur illius oratio. Nouit enim per fidem iudicium futurum, & quoniam, vt dicit Psaltes, Tibi est Domine misericordia & iustitia, & tu reddes vnicuique secũdum opera sua. Oratio hæc in fide iudicij illius, & diuinæ iustitiæ fundatur. Eluderetur autem iustitia, si nos Deum requireremus pro iis qui verè mortui sunt: id est, qui æternis pœnis adiudicati sunt. Sicut enim iniuriam facit martyri, qui orat pro martyre, vt scribit Augustinus: sic iniuriam facit Deo, qui orat pro eo mortuo, quem certò sciuerit esse damnatum. Itaque si animæ salutem attendamus, orandum est, priusquàm illa pereat & damnetur. Verùm aliud est loqui, & orare pro corporis salute. Nam & illud, quodcumque sit, à quantumuis diuturno tempore in puluere dormiat, in ictu oculi reformare, & vitæ restituere potest Christus: quod demum in generali omnium resurrectione manifestum erit. *Dicit ei Iesus, Vade, filius tuus viuit.* Cernens enim benignissimus Dominus hominis illius fidem, licet imperfectam, superabundanti sua bonitate suppleus, quod illius deerat imperfectioni, dixit ad eum: Non opus est, vt iuxta tuam postulationem pro hac re tecum vadam: non ad eam rem corporalis præsentia necessaria est, cùm virtus mea vbique adsit, & in omnia se loca diffundat. Abi tu ipse, & viuum sanúmque filium reperies: & ipso facto experieris nullum me locum latere, & nihil me in quantumuis dissitum non posse.

Theoph.
Prodigium & signum.
Tho. Aqu.
Io. Damasc.
Euthy.
Cyrill.
Duplex error reguli.
Albert.
Refutatur error reguli.
Chrysost. Rupertus.
Oratio pro anima.
Origen.
August.

Caf-

Caſſianus Diaconus.

Caſſianus Diaconus Conſtantinopolitanus, lib. de libero arbitrio, cap. 35. Abſoluta igitur planè ſententia pronunciamus etiam exuberare gratiam Dei, & tranſgredi interdum humanæ infidelitatis anguſtias. Quod in illo Euangelico regulo factum fuiſſe reminiſcimur, qui dum faciliùs credit ægrotantem filium ſuũ poſſe curari, quàm (A) mortuum ſuſcitari, præſentiam Domini feſtinus implorat, dicens: Domine, deſcende, priuſquam moriatur filius meus. Cuius infidelitatem licet his verbis Chriſtus arguerit, Niſi ſigna & prodigia videritis, nõ creditis: tamen non ſecundum infirmitatem fidei eius, gratiam ſuæ diuinitatis exercuit, nec præſentia corporali, quemadmodum crediderat, lethales febrium morbos, ſed verbo ſuæ poteſtatis excludit, dicens: Vade, filius tuus viuit. Verùm quæritur, quomodo fiat, vt Chriſtus plura iſti exhibeat (B) quam petat: Quomodo ſolo verbo curet filium reguli, nec deſcendere velit: cùm tamen à Centurione rogatus ne deſcenderet, ſed vt tantùm verbo iuberet, deſcendere voluerit. Atqui prior eſt ratio generalis, quam omnes norunt, dare nimirùm omnibus affluenter, etiam maiora quàm petantur: vnde & plura vtrique conferre voluerit. Petit Centurio tantùm verbum, & ille non modò verbum non negat, ſed & deſcenſurum ſe eſſe pollicetur. Petit regulus vt deſcendat, & vbi domum ſuam peruenerit, (C) filium ſuũ curet. Plus exhibet: nec enim negat ſe deſcenſurum, ſed nulla interpoſita mora, quæ in ipſo itinere requireretur, filium in inſtanti ſanitati reſtituit. Poſterior ratio ſumitur à perſonarum conditione. Chryſoſt. hom. 34. in Ioann. Quoniam, inquit, in Centurione fides perficiebatur, ideò ſe iturum dixit, vt viri fidem cognoſceremus: at regulus adhuc imperfectus erat. Propterea omni ſtudio Chriſtum impellebat vt deſcenderet, neque adhuc (D) norat abſentem quoque curãdi habere poteſtatem. Quid ergo poſſet, oſtendit: vt quod per ſe Centurio ſentiebat, hic non accedente Ieſu erudiretur. Eadem ratio ab Auguſtino, tract. 16. & à Ruperto, & Greg. in hom. proponitur, Cyrillus Alexandr. lib. 2. in Ioan. c. 119. Ita non imperitiam in omnibus noſtram Dominus reſpicit, ſed vt Deus, etiam peccantibus auxilium adfert. Docet igitur hominem, quòd per ignorantiam non fecit, & quæ optauerat, ei largitur. Nam in eo quod ait, *Vade*, fides eſt: in (E) eo verò quod dicit, *Filius tuus viuit*, rei optatæ conſummatio magna cum poteſtate perſpicitur. *Credidit homo ſermoni quem dixit ei Ieſus, & ibat.* Ita profecit in eo fides. Initium per famam accepit: ſed & audito Ieſu perfectior reddita eſt. Ita nimirùm Samaritani cùm Ieſum audiſſet, profecerunt. Vnde & mulieri dixerunt, Quia nõ propter loquelam tuam credimus, ipſi enim audiuimus. Magna ſcilicet erat verborum Chriſti virtus, vt & obduratos quoſque emollire poſſet, ſi modò aures præbere vellent. (F) Et hæc mihi fides illi videtur eſſe ſimilis, quam Sarephtanam de Helia viro Dei concepiſſe legimus. Credidit enim illa ſermoni viri Dei, quia lecythus olei non minuetur, & farina non deficiet, donec pluerit Dominus ſuper terram. Et ideò cũ fiducia obediuit Prophetæ, & ei pauxillum panis & aquæ attulit. Non ignorabat iſte verba Prophetarum & electorum Dei magnæ virtutis eſſe. Legerat verbo Ioſue ſolem ſteтiſſe, & verbo Heliæ cœlum clauſũ eſſe. Ideò credidit ſermoni Chriſti, nõ quòd ipſũ

Chryſoſt.

Auguſt. Rupertus. Greg. Cyr. Alex.

Fides virium.

Idem arenbitata de Helia.

filium Dei, ſed quòd Prophetam Deo dilectũ eſſe agnoſceret. Quòd ſi iſte, qui hanc de vnigenito Dei fidem nondum conceperat, agnoſcit tamẽ verba eius poteſtate plena eſſe: quid eſt quòd nos de verbis eius diffidamus, & cũ audierimus illum nobis & polliceri, & expreſſis verbis ſuum in cœna corpus exhibere, adhuc hoc ipſum in quæſtionem vertamus? *Et ibat.* Ita ſecurum illum reddit verbum Chriſti. Quod ſi quis in quæſtionem vertat, non video quomodo tutus & quietus ambulet. *Iam vero eo deſcendente, occurrerunt ei ſerui, & nunciauerunt, dicentes, quia filius eius viueret. Interrogabat ergo horam ab eis, qua melius habuerit. Et dixerunt ei, quia heri hora ſeptima reliquit eum febris.* Hæc illi læta adferebant, & filium periculum mortis euaſiſſe nunciabant. Ille verò curioſius ſingula inquirebat, modum, tempus, & reliqua omnia quæ contigerant. *Cognouit ergo pater, quia illa hora erat in qua dixit ei Ieſus, Filius tuus viuit.* Sciebat enim horam illam, & diligenti memoria tenebat ex induſtria notatã, certóque tenore apud animum ſuum defixerat: vt ſi id quod pollicebatur, in eam horam incideret, iam de diuina illius magni Prophetæ potentia non dubitaret. Hinc factum eſt, vt ſeruis horam deſignantibus, ipſe crederet. Adiicit enim Ioannes, *Et credidit ipſe & domus eius tota.* Sic per occaſionem vnius filij ſalus patri & toti domui facta eſt. Hîc diſcimus verbi virtutem in ſuis effectis agnoſcere; & vt dicitur Rom. 1. inuiſibilia Dei per ea quæ facta ſunt viſibilia, cognoſcere. Demùm ita nos efformare, vt ſemper fidem velut anchoram firmam teneamus. Non deeſt vnde credat pater, vnde domus eius: non deeſt vnde & Prælatus Eccleſiæ, cùm Eccleſia ſua Dei & Chriſti eius bonitatem & omnipotentiam demittetur: cùm quotidie videat filios ſuos in extremis & periculis & peccatis poſitos per Chriſtũ eripi: & eos, quos pro deploratis habebat, ſaltem aliquando ad ſeipſos redire, & pœnitentiam agere. Hinc confirmamur, quòd videmus Deum patienter agere pro nobis, nolentem aliquem perire, ſed omnes ad agnitionem veritatis venire. Rom. 2. Sed & mihi vide fidei profectũ. Credit pater, & credit omnis eius familia. Ille eos catechizat, & inſtruit de Chriſto. Ille fit eis præco verbi Dei. Hoc exemplo diſcant patresfamilias, quid filius, quid etiam & ſeruis debeant. Non hos adinſtar brutorum acceperunt, vt eorum tantùm corpora curent: rationales ſunt, & fidei capaces. Itaque ſi quis eorum infidelis eſt, curent vt ad fidem formetur. Si quis fidelis eſt, hunc in Chriſto diligãt, & in fide confirmari ſtudeant. Hanc illis doctrinam Paulus protulit. Si quis, inquit, ſuorum maximè domeſticorum curam non habet, hic eſt infideli deterior. Prou. 10. Secundum iudicem populi, ſic & miniſter eius. *Hoc iterum ſecundum ſignum fecit Ieſus, cùm veniſſet à Iudæa in Galilæam.* Thom. Aquin. in Ioann. Hoc duplicem habet ſenſum: Aut quòd tum poſtquàm Ieſus aduenit in Galilæam, duo miracula fecerit, quorum iſtud alterum fuerit: Aut quòd duo miracula, ſed diuerſis temporibus fecit, vnum ſcilicet in nuptiis, alterum in curatione filij reguli. Et hac ratione maximè conuincuntur Galilæi, qui primi omnium & Chriſti prædicatione & miraculis donati, minùs omnium tamen in eum crediderunt: Samaritanis interim abſque miraculis in illum & credentibus, & eundem ſua ciuitate excipientibus.

Obſeruationes.

Quid debeāt patresfamilias ſeruis.

Tho. Aqu.

Chriſtus per omnem Galilæam prædicat: ad pœnitentiam & Euangelij fidem variis miraculis & curationibus inducit: vnde fit, vt eum turbæ multæ ſequantur, & Eſaiæ vaticinium impleatur.

Matth. 4.	Marc. 1.	Luc. 4.	Ioan.
Cùm autem audiſſet Ieſus, quod Ioannes traditus eſſet, ſeceſſit in Galilæam: & relicta ciuitate Nazareth, venit & habitauit in Capharnaum maritima, in finibus Zabulon & Nephtalim, vt adimpleretur quod dictum eſt per Iſaiam Prophetam, Terra Zabulon & terra Nephtalim, via maris trans Iordanem Galilææ gẽtium: populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam: & ſedentibus in regione vmbræ mortis, lux orta eſt eis. Exinde cœpit Ieſus prædicare, & dicere, Pœnitentiam agite: appropinquabit enim regnum cœlorum.	Poſtquàm autem traditus eſt Ioannes, venit Ieſus in Galilæam, prædicans Euangelium regni Dei, & dicens, Quoniam impletum eſt tempus, & appropinquauit regnum Dei: pœnitemini, & credite Euangelio.	Et regreſſus eſt Ieſus in virtute Spiritus in Galilæam: & fama exiit per vniuerſam regionem de illo. Et ipſe docebat in ſynagogis eorum, & magnificabatur ab omnibus.	

Introductio.

VBI primùm sol oriri cœperit, non statim omnem terræ faciem suo fulgore illustrat, sed eam quæ magis est conspicua, & Orienti vicinior. Vbi verò, vt à Poëta dicitur,

— medium conscenderit axem:

tum tandem & in valles etiam fertur, & in omnium capita suos radios immittit. Ita quidem Christus Iesus omnem terram illustraturus erat. Ipse enim lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: & ideò non **A** Palæstinæ modò, sed mundi se lucem esse prædicauit. Veruntamen non statim ab ipso suæ prædicationis exordio, mundum omnem peruagatus est: sed vbi primùm conceptus & educatus fuit, quia in sui ortus viciniore regione suam lucem communicauit. Hic duo illa prima signa fecit, de quibus dictum est: & hîc primùm concionari, & Euangelicam doctrinam enunciare cœpit: vt ex Galilæa tandem in Iudæam, demum è Iudæa in omnem terram diffunderetur. Hoc nobis Matthæus, Marcus, &

Summa.

Lucas proponunt. *Et relicta ciuitate Nazareth, venit & habitauit Iesus in ciuitate Capharnaum maritima.* **B** Non ita intelligendum est reliquisse Nazareth, quasi post curationem filij reguli aliquantulum in ea habitauerit, antequàm veniret in Capharnaum: sed quòd illam prætererit, & ingredi contempserit.

Obiectio.

Nec mouere nos debet, quòd Lucas ingressum Nazareth, & in Synagogam venisse scribit, antequam narret quid tandem in Capharnaum fecerit. Hoc enim per anticipationem à Luca positum est, vt obseruat Augustin. lib. 2. de consensu Euang. cap. 42.

August.

Quod manifestum est ex verbis Nazarenorũ, quæ Christus præoccupauit, Quanta audiuimus à te facta in Capharnaum, **C** fac & hîc in patria tua.

Quando hæc facta sint.

Oportuit enim Christum tunc temporis frequenter in Capharnaum diuertisse, & tum multa signa fecisse. Atqui nondum legimus in Capharnaum fecisse, priusquàm sanaret filium reguli. Itaque ita intelligendum est, quòd venit Iesus in Capharnaum, relicta, id est, prætereita Nazareth, non illam ingressus, donec suæ prædicationis & doctrinæ fundamenta iecisset, & discipulos congregasset. Porrò Capharnaum non longè sita erat à sorte Beniamin & Iuda, metropolis Galilææ, vt in superioribus diximus, & satis nobile emporiũ:

Maritima, quæ. Brocard.

Maritima dicta, non quòd mari Mediterraneo, aut Rubro, aut Euphrati cõtermina esset: sed quòd allueretur lacu Genezareta, qui & Tiberiadis, & mare Galilææ dicebatur. **D** Brocardus in descript. Terræ sanctæ: Iordanis enim fluuius ante portam Cæsareæ Philippi, ex duobus fõtibus Ior, & Dan nascens, post longos circuitus, quos facit inter Capharnaum & Corrozaim, in mare Galilææ labitur, quod & Tiberiadis nuncupatur. Hoc autem adiicit, vt tanto illam & populi concursu fœcundiorem fuisse, & maiorem Apostolis audiendi Christi occasionem datam esse designet: cùm illi piscatores Galilææ, hanc maritimam ciuitatem non ignorarent. *In finibus Zabulon & Nephtali.* **E** Zabulon decimus fuit Iacob ex Lia vxore eius, de quo Genes. 30. Nephtali autem sextus filius Iacob, ex Bala ancilla Rachel vxoris suæ, vt ibidem habetur. Habuerunt & illorum tribus suam sortem in terra promissionis, in quarum finibus sita erat Capharnaũ. Fuit & ciuitas Nephtalim, quæ nunc Suzir vocatur, è qua Tobias ortus est. Hinc, vt scribit Brocardus, tres leucæ sunt ad Bethsaidam patriam Andreæ & Petri: hinc iterum tres leucæ numerantur ad Magdalum castrum Mariæ Magdalenæ. Inde venitur ad terram Gerasenorum, in qua multæ sunt ciuitates & oppidula. Itaque Christus in Capharnaum se- **F** cedit, non iam vt cederet furori Herodis ad tempus, vt

Chrysost.

scribit Chrysostom. hom. 6. Operis imperf. & homil. 14. Operis perf. in Matth. qui nuper in Ioannem manus iniecerat, eumque captiuum detinebat: quàm *vt adimpleretur quod dictum est per Esaiam Prophetam: Terra Zabulon, & terra Nephtali via maris trans Iordanem Galilaea gentium: populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam: & sedentibus in regione vmbræ mortis, lux orta est eis.*

Hierony. Esaiæ cap. 9. testimonium explicatur.

Hieronymus lib. 3. Comment. in Es. cap. 9. Ac primùm notandum, quòd testimonium hoc Euangelista Matthæus non iuxta Septuag. sed iuxta Hebræos posuerit. Septuaginta enim ita legunt: Hoc primum bibe, velociter fac regio Zabulon &c. quia terra Zabulõ & terra Nephtalim prima Christi videre miracula, vt prima biberet fidei potionem, quæ prima viderat Dominum signa facientem. Sed iuxta Hebraicum primo tempore releuata esse dicitur onere peccatorum: quia in regionibus duarum tribuum primùm Saluator Euangelium prædicauit. Vnde & in 67. Psal. dicitur, Benedicite Dominum de fontibus **A** Israël. Ibi Beniamin adolescentior, Paulus in mentis excessu. (Act. 9.) Qui & alibi loquebatur (2. Cor. 5.) Sine mente excedimus Deo principes Zabulõ, Principes Nephtalim duces eorum, quia in his tribubus fuerunt viculi, de quibus duces nostri Apostoli crediderunt. Et primo quidem tempore hæ duæ tribus Zabulon & Nephtalim ab Assyriis captæ sunt, & ductæ in hostilem terram: & Galilæa deserta est, quam nunc Propheta dicit alleuiatam esse, eò quòd peccata populi sustineret. Postea verò non solùm duæ tribus, sed & reliquæ, quæ habitabant trans Iordanem & in Samaria, ductæ sunt in captiuitatem. Et **B** hoc, inquiunt Hebræi, scriptura nunc dicit, quòd regio, cuius populus primus ductus est in captiuitatem, & Babylonis seruire cœpit, & quæ prius in tenebris erroris versabatur, ipsa primùm lucem Christi prædicãtis videret, ita vt ex ea in vniuersas Gentes Euangelium dissemi-

Hierony.

naretur. Nazaræi, inquit Hieronymus, hunc locum ita explanare conantur. Adueniente Christo, & prædicatione illius coruscante, prima terra Zabulon & terra Nephtalim à Scribarum & Pharisæorum est erroribus liberata, & grauissimum traditionum Iudaicarũ iugum excussit de ceruicibus suis. Postea verò per Euangelium Aposto- **C** li Pauli, qui nouissimus omnium fuit, ingrauata est, id est multiplicata prædicatio, & in terminos Gẽtium, & viam vniuersi maris Christi Euangelium splenduit. Denique omnis orbis, qui antè ambulabat, vel sedebat in tenebris, & idololatriæ ac mortis vinculis tenebatur, clarum

Cyr. Alex.

Euangelij lumen aspexit. Cyrillus Alexandrinus, lib. 1. in Esai. Orat. 5. in cap. 9. Tum enim incedebant ij qui erant *in Galilæa Gentium*, perinde vt Gentes, & commorabantur in mundo, tanquam qui nocte ambulant, & in omnem foueam ruunt, & ad quemuis lapidem impingunt. Habitabant autem *in regione vmbræ mortis*, quia adinstar **D** mortuorum nec intuebantur, nec lucem videbant spiritualem, sed vndique nebulam & caliginem. Corporum namque vmbra omninò eorum formas imitatur, & quãtum ad effigiem, formam & figuram pertinet, nulla ratione discrepat. Deum autem nescire, qui natura est, & verè Deus, imitatio quodammodò est, & vmbra mor-

Chrysost.

tis. Chrysostomus homil. 14. Operis perf. in Matth. Vt enim disceres, quia neque lumen neque tenebras has sensibiles nominaret, cùm de lumine loqueretur, non simpliciter lumen posuit, sed *lumen magnum*, quod alibi appellat & verum: & tenebras memorans, *vmbram* **E** *mortis* vocauit. Deinde monstrans quia non ipsi inquirentes inuenerint: sed vltra illos Deus desuper illustrauit: Ipsum, inquit, lumen eis exortum est, ac refulsit: non quòd illi priùs ad lumen accesserint. Ante aduentum enim Christi in extremis malis vita hominum cõstituta erat. Neque enim ambulabant, quod vtique signum erat, ne spem quidem illos liberationis habuisse: sed *sedebant* à tenebris comprehensi, quasi ignorantes prorsus quonam promoueri deberent.

Conciliatio Matthæi & Esaiæ. Sedere, pro habitare.

Siquidem Matthæus legit ὁ λαὸς ὁ καθήμενος populus sedens: καὶ τοῖς καθημένοις, & sedentibus in regione vmbræ mortis. Etsi nec Hebraica **F** dictio sit reiicienda *Haham Haholekim*, id est, populus inambulans. Nam & Patres illi, ceu Matthæus, maximè dicit sedere pro habitare: qua dictione vtitur Esaias. Siquidem ita tandem habet יושבי בארץ. habitantibus seu sedentibus in terra. Sic enim quod in primo versu Psalmi 1. legimus, *lo iaschab*, transferimus, non sedit. Eandem enim ana-

Euseb. Cæs.

logiam sequitur Eusebius Cæsariens. lib. 9. de demonstr. Euang. c. 8. Colligit autem ex Esaia, lumen illud quod ortum sit eis. Quodnam verò nisi ipse natus puerulus, & qui à Deo datus est filius, qui magni consilij Angelus & princeps pacis, & ius potentiamque habens, & Deus

fortia

Chrysost.

fattis,& pater futuri seculi nominatus est? De hoc enim in eodem Esaiæ capite,hæc quę dicimus,leguntur. Chrysost.hom.6.Oper.imp. in Matt.illas tenebras amplificat, in quibus hic populus sedebat, qui primus Christi prædicationẽ accepit. Sedebat, inquit, in tenebris qui fuerant sub lege, eo tempore quo nondũ manifestabatur Dei iustitia:quòd si qua iustitia esse videbatur, tamen in figuris quibusdam, & rerum carnalium mysteriis operiebatur. Quale enim lumen est iustitiæ in circuncisione præputij? Hæ autem tenebræ erant ad puniendam cordis eorũ duritiam, sicut ait Dominus: Propter duritiam cordis vestri

A

Moses ista mandauit (Matt.9.Marc.10.) & non ad saluãdus eos,sed ad excæcandos,vt inebriati per legem,nõ cognoscerent lumen (Christum scilicet) quod lumen non merebantur videre in tenebris,id est in peccatis. Thom.

Tho. Aqu.

Aquin. suis in Matth. Comm. post Chrysostomum, distinguit plebem illam,de qua legitur, *Populus qui ambulabat in tenebris*, idque iuxta Hebraicam veritatem transferens:ab eo de quo additur *sedentibus in regione vmbra mortis*, vt prior Iudæos posterior Gentiles significet. Quia, inquit, Iudæi quamuis essent in tenebris,non tamen totaliter ab eis opprimebantur:quia non omnes colebãt idola, sed sperabant Christum venturum, & ideò ambulabant.

B

Esa.50.Quis ambulauit in tenebris,& non est lumẽ ei? Speret in nomine Domini. Gentiles verò Christum non expectabant,& ideò nullam lucis expectationẽ conceperant. Denique tenebris opprimebantur, quia idola colebant.

Vmbra mortis apud gentes.

Ita,vt dicitur Ps.66. Notus in Iudæa Deus: non tamen fecit taliter omni nationi. Ambulabant ergo Iudæi, sedebant Gentes. Interim tamen vtrisque & ambulantibus & sedentibus in tenebris lux communicata est: quia nec magna lux Iudæorum erat. 2. Pet. 1. Habemus

C

Propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes, tanquam lucernæ lucenti in loco caliginoso. Et Mal. 4. Vobis autem timentibus nomen Domini, orietus sol iustitiæ. Gentiles autem sedebant *in regione vmbra mortis*. Nam cùm mors damnationem significet, Psal.48. Mors depascet eos:vmbra mortis est similitudo futuræ damnationis, ad quam accedunt omnes infideles: quia, vt in superioribus audiuimus, Qui non credit,iam iudicatus est. Sic enim & iusti similitudinem habent futuræ beatitudinis,vt legitur 2. Corinth. 3. Nos autem eandem Domini gloriam speculantes, in eandem imaginem transformamur, à claritate in claritatem.

D

Exinde cœpit Iesus prædicare Euangelium regni Dei.

Chrysost.
Initium prædicationis Christi.

Chrysostomus, Exinde referri putat ad Ioannis testimonium, quòd primùm illud publicè coram omnibus enunciari voluerit, antequam prædicare inciperet. Significabat enim quòd antiquis figuris cessantibus, nouum Testamentum succederet. 1. Corinth.13. Cùm venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Matth.11. Lex autem & Prophetæ vsque ad Ioannem.

Chrysost.

Chrysostomus hom. 6. Oper. imperf. in Matth. hanc nobis instructionem elicit, quòd nemini liceat prædicationem verbi sui vindicare,nisi qui

E

magnum,idque publicum habuerit testimonium. Bonũ, inquit, testimonium habeat à populo, & ab his qui sunt foris,sicut dicit Apostolus: (1. Tim. 3.) Qui enim benè viuit,se solum saluat: qui autem bonã habet opinionem, alios ædificat. Quid autem prodest, si bonam vitam agẽdo te vnum salues, & malam famam habendo plurimos scãdalizes? Voluit Christus priùs baptizari,quàm baptizare:priùs testimonium ab Ioanne accipere, quàm testimonium daret. Quomodo autem nudus vestiat nudum, aut quomodo mendicus faciat alterum diuitem?

Alb. Mag.

Cæterùm Albertus Magnus in Matth. differentiam constituit inter Dicere Prædicare,& Docere. Prædicare enim, est

F

sermone exhortatorio annunciare ea quæ super nos sunt: sed dicuntur ea quæ nota sunt sensibus, sicut historialia. Docentur autem quæ per principia sunt in nobis, vt virtutes morales, & scientiæ, quas per doctrinam, & non per reuelationem accepimus. Et hoc demonstrant ipsæ rationes prædicabilium, dicibilium, & doctrinalium. At verò dictio κηρύσσειν, enunciare & publicare significat, è qua Græci præcones vocant Kerycas, quibus verbum publici Magistratus creditum sit. Et est sanè huic argumento digna vox,cùm Christus,verbum Patris,non leuia aliqua enunciaret, sed *Euangelium regni Dei*, quod summus ille Pater ei crediderat.

Euthym. Theoph.

Euthymius in Matth. & Theophyl.in Marc.1. Quidam autem dicunt,videri quidem eadem prædicare Christum, quæ & Ioannes: puta, *Resipiscite,& instat regnum cœlorum*: non tamen ita esse. Ioannes enim dixit, Resipiscite propter peccata in quibus offendistis: Christus verò, Resipiscite, vt transferri mereamini à veteri Testamento in nouum. Et Marcum pro

A

teste adducunt,qui addit, *Et credite Euangelio*. Et Ioannes, inquiunt, Christum vocauit regnum cœlorum: Christus verò cœlestem Angelicámque politiam, quam ipse conditurus erat.

Quid Euangelium.

Intelligitur præterea regnum Dei instare, vt super credentes regnet. Siquidem incredulorum, natura rex est Filius verbum:credentium verò vtroque modo,natura videlicet & voluntate, quum sponte gubernationem eius suscipiant. Hoc sanè est Euangelium regni Dei, quo per Christum nos ad Deũ assumi intelligimus, vt & illi viuamus, & per eum regnum illud æternum speremus.

Tertull.

Tertullianus lib. 5. contra Marcionem: Quoniam quidem, inquit, Euangelium Christi à lege euo-

B

care debebat ad gratiam,non à creatore ad alium Deum: Ideò Christus non annunciabat alium Deum, sed gratiam, remissionem, & apertam vitæ ianuam prædicabat, quæ vetus lex exhibere non potuit.

Greg. Naz.

Gregorius Nanzianz. orat. 2. in Pascha. Et hoc Euangelium præfertur veteri Testamento, & iugum benignum & suaue vocatur, & onus leue: propter spem atque mercedem huius vitæ molestiis afflictionibúsque longè vberiorem. Idcircò non simpliciter annunciat Euangelium, sed Euãgelium regni Dei.

An tum illum Christus prædicare cœperit.

Verum obiici potest,qui fiat, vt tum cœpisse prædi-

C

care dicatur: cùm & ex superioribus audierimus illũ plures discipulos fecisse, Nathanaëlem & Philippum & Nicodemum, ipsos etiam Samaritas docuisse? Verùm hoc solutus, aut secretò, aut particularibus quibusdam, vt Nicodemo, Nathanaëli, & discipulis quibusdam contigit: aut si publicè, vt Samaritis contigit, id non ex instituto & certa deliberatione, sed obiter & per occasionem factum esse. Nunc autem expressè munus hoc aggreditur in Galilæa, vt iam nihil ab eo aliud quàm verbi ministerium expectandum sit, & opus ad quod Pater illum miserat:donec ipso absoluto,per mortem, regrede-

D

retur ad Patrem. *Et dixit, Quoniam impletum est tempus, & appropinquauit regnum Dei.* Quod istud tempus, nisi quod præfixerat Deus expiandis totius mundi peccatis? Gal.4. Vbi enim venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum. De quo apud Esa. In tempore beneplacito exaudiui te, & in die salutis adiuui te. Vt enim morborum curandorum & ratio,& tempus aliquod præscriptum est: ita Deus reparando homini tempus gratiæ præordinauerat, vt demonstrat Gregorius Nyss. Sermone catechetico maiore, cap. 28.

Greg. Nyss.
Regnum Dei quod.

Porrò regnum suum, regnum Dei vocat, de quo Angelus, Regni eius non erit finis: & ipse

E

ad Pilatum, Regnum meum non est de hoc mundo: & Paulus, Christum per fidem regnare in cordibus nostris. Hoc regnum Ecclesia est, vt interpretatur Epiphanius

Epipha.

in hæres. 29. quæ est Nazaræorum. Tempus enim aduenerat, quo Ecclesiam suam congregaret, in qua per fidem regnaret, & quæ per spem ad regnum beatitudinis æternæ contenderet. Vnde frequenter & in similitudinibus Ecclesiam,regnum cœlorum vocat, vt cùm ait: Simile est regnum cœlorum sagenæ,simile grano sinapi,simile patrifamilias,& cætera similia. Ita omni rei tempus est commodum. Et quidem nullum non tempus aptum est Dei cultui, vt docet Basilius Moral. reg. 13. capit. 2.

Basil.

F

Veruntamen non semper Deus suæ bonitatis radios immittit,sed vbi viderit nos iis abuti non posse. Ideò Christus adiicit, *Pœnitentiam agite, & credite Euangelio*.

Hieronym.

Hieronym. in Matth. Sic desinente lege consequenter oritur Euangelium. Si autem eadem prædicat Saluator, quæ Ioannes Baptista antè prædixerat: ostendit se eiusdem Dei esse filium, cuius ille Propheta sit.

Chrysost.

Chrysostom.homil.6.Oper.imperf.in Matth. Confirmat autem Ioannis doctrinam, vt testem eum verum fuisse demonstret: & interim seipsum etiam commendat, cùm & ei testimo-

nium à Ioanne redditum sit. Cæterùm sciebat ille quid
humanæ naturæ necessarium esset. Nam quia nullus ho-
minum per ignorantiam iustitiæ peccat: sed dum sequi-
tur delectationem carnalem, cōtemnit gloriam spiritua-
lem: ideò non statim iustitiam prædicauit, quam omnes
cognoscebant, sed pœnitentiam, qua omnes indigebant.
Tho. Aqu. Thom. Aquinas in Matth. In eo verò, inquit, quòd Chri-
stus eadem pronunciat quæ Ioannes, nos docet ne dedi-
gnemur eadem quæ ab aliis dicta sunt, prædicare: & ne
ita de nobis præsumamus, vt velimus videri à nobis ipsis
A inuenisse, & inuenisse quæ cæteris annunciemus. Demùm
in eo quòd prima hæc vtriusque concio de pœnitentia
est, docet nos omnes peccatores esse: & Christum omnē
mundum in maligno positum inuenisse. Esai. 24. Trans-
gressi sunt leges, mutauerunt ius, dissipauerunt fœdus
sempiternum. 1. Tim. 1. Venit Christus Iesus in hunc mū-
dum peccatores saluos facere. Rom. 3. Omnes peccaue-
runt, & egent gloria Dei. Μετανοεῖτε, inquit, resipiscite,
& ad mentem redire: hæc enim maxima pœnitentiæ pars
est, non si quis modò genua flexerit, pectus contuderit,
aut simpliciter peccata confessus fuerit: sed si corde con-
B tritus fuerit, & iam resipiscendo, eum Dei gratia sibi pro-
ponat aliam vitæ rationem sequi. Sic prodigus ad se re-
uersus esse dicitur, id est, ad mentem & rationē, qui priùs
à seipso abscesserat. Vnde & Paulus: Accedamus, inquit,
ad eum in plenitudine fidei, aspersi corda à conscientia
mala, & abluti corpus aqua munda. Augustin. lib. de pœ-
nit. medicina, cap. 2. Tres autem sunt actiones pœniten-
tiæ, vsitatæ in Ecclesia, & diligenter attendentibus notæ.
Vna est, quæ nouum hominem per baptismum parturit,
donec salutaris omnium præteritorum peccatorum fiat
ablutio, vt tanquam nato puero, dolores transeant, qui-
C bus viscera vrgebantur ad partum, & tristitiam lætitia
consequatur. Omnis enim, qui iam voluntatis suæ fa-
ctus est arbiter, cùm accedit ad sacramenta fidelium, nisi
eum pœniteat vitæ veteris, nouam non potest inchoare.
Ab hac pœnitentia, cùm baptizantur, soli pueri immu-
nes sunt: (nondum enim vti possunt libero arbitrio.) qui-
bus tamen ad consecrationem remissionémque origina-
lis peccati prodest eorum fides, à quibus offeruntur. Ve-
rissimè enim Petrus clamat, (Act. 2.) Pœnitentiam agi-
te, & baptizetur vnusquisque vestrum. Et Dominus: Pœ-
nitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorū.
D Altera verò pœnitentia est, cuius actio per totam istam
vitam, qua in carne mortali degimus, perpetua supplica-
tionis humilitate subeunda est. Primo, quia vitam æter-
nam, incorruptibilem, immortalémque nullus deside-
rat, nisi eum vitæ huius temporalis, corruptibilis, mor-
talísque pœniteat. Tertia actio pœnitentiæ est, quæ pro
illis peccatis subeunda est, quæ legis Decalogus cōtinet,
& de quibus Apostolus dicit, (Galat. 5.) Quoniam qui
talia agunt, regnum Dei non possidebunt. In hac ergo
pœnitentia, maiorem quisque seueritatem in se debet ex-
ercere, vt à seipso iudicatus, non iudicetur à Domino:
E sicut & ipse Apostolus ait, (1. Corinth. 11.) Si enim nos-
metipsos diiudicaremus, non vtique iudicaremur. Ascē-
dit itaque homo aduersus se tribunal mentis suæ, si timet
illud quòd oportet nos exhiberi ante tribunal Christi,
(2. Corin. 5.) vt illic recipiat vnusquisque quæ per corpus
gessit, siue bonum, siue malum. Itaque cùm Christus ab
ipso statim suæ prædicationis initio pœnitentiam prædi-
cat, vt nos omnes peccatores esse declarat, ita in spem nos
erigit: ne fortè putemus insanabilia esse nostra vulnera,
& morbos incurabiles. Nec enim resipiscentia neque fi-
des in Euangelium his annunciantur, quos extra spem
F constitui voluerimus. Ita Christo nihil insanabile est,
Remedia pœnitentiæ. Chrysost. medicus est, remedia ista prima instituit, pœnitentiam &
fidem. Chrysosto. hom. 40. ad pop. Antioch. Magna pœ-
nitentiæ remedia, fratres: igitur de seipso desperet nemo.
Is verè dignus est desperatione, qui de seipso desperat:
ille iam non salutem, neque spem habet. Non in malorū
venisse profundum est graue, dilectissimi: sed postquàm
veneris, ibi iacere. Non in profunda cecidisse malorum
est impij: sed postquàm ceciderit, contemnere. Propte-
rea semper debet esse solicitus. Dic mihi: proptereane

contemnis, quòd vulnera tot habeas incurabilia? Sed nul-
lum est animæ vulnus incurabile. In corpore quidē mul-
ta sunt talia, in anima verò nullum. Et pro illis quidē la-
borare non desinimus: pro his verò torpemus. Tertullia- Tertull.
nus lib. de pœnit. Plerique naufragio liberati, exinde re-
pudium & naui & mari dicunt, & Dei beneficium, salo-
tem suam scilicet, memoria periculi honorant. Laudo ti-
morem, laudo verecundiam: nolunt iterum diuinæ mise-
ricordiæ oneri esse. Formidant videri inculcare, quod cō-
secuti sunt: bona certè solicitudine iterum experiri vitār,
A quod semel didicerunt timere. Quem verò non pœni-
tere debeat anteactæ vitæ, & animæ suæ pericula abhor-
rere? quis denique non diuinam patientiam admirari
debeat, qui patienter agit pro nobis, nolens aliquē pe-
rire, sed omnes ad agnitionem veritatis venire? Hoc igi-
tur requirit Christus, vt omnes se in naufragio positos
agnoscant, pœnitentiam & fidem vt tabulas amplectan-
tur, & sic ad portum appellent. Præmittit autem pœni-
tentiam fidei, quia non in omnibus est fides. Ephes. 2. Fi- Cur præmittit pœnitentiam fidei.
des Dei donum est, vt ne quis glorietur. Atqui non com-
municatur hoc donum peccatoribus, nisi priùs semetip-
B sos saltem per pœnitentiam præparauerint. Paulus enim
sic habet: Et quomodo credere potestis, qui gloriam ab
inuicem accipitis, & adhuc carnales estis? Vnde norui-
mus Christum priùs Samaritidem dedusisse ad agnitio-
nem peccatorum, quàm illi fidem de seipso, quòd Mes-
sias esset, communicaret. Nec enim solem talpæ aut ve-
spertiliones aspiciunt, sed ea animantia quæ acie oculo-
rum valent, vt scribit Theodoretus, lib. affect. Græc. nec Theodot.
Christum agnoscere possunt, qui terræ & peccatis defixi
sunt. Hilarius in Psalm. 118. in id, Declinare à me mali- Hilarius.
gni, & scrutabor mandata Dei mei. Propheta enim, in-
C quit, qui Gentes docet, qui verbum Dei prædicat, iubet
vt à se vniuersi maligni declinent: quia congregatio san-
cta ad malitiæ operarios sit indigna, & nesciat quem pos-
sit excipere. Ita scilicet requirendum, vt ij quos verbi
auditores habemus, primùm omnem malitiam deponāt,
& pœnitentiam agant, vt credant Euangelio. Sic succe-
det lux tenebris, gratia peccatis, iustitia condemnationi.
Porrò *Credere Euangelio*, est ex nouæ legis doctrina om-
nem nostram spem colligere, in illa veritatem venerari
& adorare, & præter illam cætera quæque contemnere.
Hoc autem simul importat certam regni cœlestis per
D Christum expectationem. Chrysostomus homil. 6. Ope- Chrysost.
ris imperfec. in Matthæum. Pœnitentia igitur correctio
est malæ voluntatis, non emendatio malæ naturæ. Nam
si emendatio humanæ naturæ pœnitentia esset, creator
Dominus noster venisset in mundum, vt sui operis cul-
pam emendaret, non nostros errores. Atqui & à nobis
pœnitentiam requirit, quia & nostra sunt, non illius pec-
cata: & à nobis fidem postulat, id est assensum & obse-
quium, vt definit Apostolus, vt subiiciamus nos in ob-
sequium fidei, & captiuum reddamus omnem intelle-
ctum nostrum. Offert quidem gratiam fidei, & illustrat
E intellectum: sed & nos illi promptam consectare vo-
luntatem oportet, vt credamus. Et quia modò ignoran-
tiam & peccata tenebrarum nomine intelligi docuit Esa-
ias, ideò ab illis priùs non per pœnitentiam purgari ne-
cesse est, quàm lumine fidei perfruamur. Itaque nostræ Quod iustificationis initium.
iustificationis initium apparebit, si nos peccatorum pœ-
niteat: illa autem plenior in nobis & manifestior erit, si
credamus Euangelio, confidamus per Christum nos sal-
uari, & ea omnia quę Euangelio docentur, non auribus
modò corporis hauriamus, sed & opere perficiamus. Vn-
de & Paulus: Fide, inquit, iustificans corda eorum. Et Ha-
F bacuk: Iustus autem meus ex fide viuit. Et ne frustrà pœ-
nitentiam agere, & Euangelio credere putarentur, sem-
per regnum repromittebat, (Chrysostom.) quia appro- Chrysost.
pinquabit tempus mercedis reddendæ. Si vos mala non
terrent, vel bona delectent: aut si regna non concupisci-
tis, vel tormenta timete. Gaudeant iusti, quia iam finiun-
tur mala eorum, & incipiunt bona. Lugeant peccatores,
quia iam transeunt bona eorum, & incipiunt mala. Quid
nocuit hominibus iustis, quia mala passi sunt, cùm cœ-
perint esse in bonis? Nam & recordatio transactorum

malorum non solùm non nocet, sed adhuc magis delectat. Nam mala quandiu præsentia sunt, grauia videntur: cùm verò transacta fuerint, recordatio eorum gloriatio est. Inde fit, vt semper regnum Dei repromittat. Hâc singularem nobis expectationem ingerens, ne pro nostris obsequiis terrena, sed cœlestia, caduca, sed æterna rependi putemus. Breue vtique prædicationis argumétum hoc primum & Ioannes, & Christus habuit, sed quod omnē nouæ legis perfectionem includeret. Si enim peccata nostra consideremus, pœnitentia; si iustitiam, fides; si

A

mercedem, regnum Dei nobis annunciatur. *Et fama exiit per vniuersam regionem de illo.* περίχωρον, id est, totam vndique regionem Galilææ finitimam, vt intelligamus & vltra Galilææ fines famam Iesu progressam esse. Quod & ipse Matthæus apertiùs explicat. *Abiit*, inquit, *opinio eius in totam Syriam.* Tribus autem modis Syria sumitur: aut vt ab Occidente mari Mediterraneo, ab Oriente magno illo flumine Euphrate, terminetur, immò & ipsam Mesopotamiam, quæ vltra Euphraten est, includat: aut vt eas tantùm regiones, quæ Euphrate concluduntur, exprimat, Palæstinam, Phœniciam, Damascum,

B

Cœlesyriam, Antiochiam, Comagenam, Apamæam, & Decapolim. Hic autem strictiùs sumitur pro Galilæa, Iudæa, Samaria, Phœnicia, & circumadiacentibus. Nam è Samaritanis confirmari potuerunt & aliæ nationes vicinæ: & cùm iam apud omnes Gentes fama peruenisset, à Iudæis Messiam hoc tempore expectari: cùm illum aduenisse audiunt, aures arrigunt, & ad illa quæ faciebat miracula, sunt attentiores. *Et circuibat ipse Iesus totam Galilaeam, docens in synagogis eorum & prædicans Euangelium regni.*

Chrysost.

Chrysostomus homil. 8. Oper. imperfecti in Matthæ. Sicut studiosus medicus, circumibat grauiter ægrotantes, singulis quibusque passionibus congruas

C

adhibens medicinas, quia debiles illi ad medicum venire non poterant. Nos autem, qui sumus vniuscuiusque regionis pastores, etsi regiones circumire necessarium non habemus, tamen singulas species passionum populi circumire, & considerare debemus, vt vnicuique medicamenta paremus.

Tho. Aqu

Thomas Aquin. in Matth. Tria igitur notat, nimirùm solicitudinem docentis, modum docentis, & propositæ doctrinæ confirmationem. Solicitudo autem in duobus ostenditur: primò, quia non quærebat propriam quietem, *circuibat* enim, & modò in hunc,

D

modò in illum locum docendi gratia diuertebat. Rom. 12. Solicitudine non pigri; sed & facto hoc suo ostendebat, nullam apud se personarum acceptionem esse, Act. 10. vt qui ad pauperes & diuites, ad Scribas, Pharisæos & ad publicanos, ad eos qui sibi videbantur iusti, & qui peccatores, ad Iudæos & Galilæos se liberè transferret. Ita Pater solem suum Christum oriri faciebat super iustos & iniustos, super bonos & malos. (Matth. 5.) Non enim in vnum tantùm vicum, aut vrbem, sed in omnem se Galilæam diffundebat. *Circuibat*, inquit, *totam Galilaeam.* Ita docebat Apostolos non vni ciuitati, aut

E

regioni, sed & permultis prodesse debere. Non negauerim residentiam pastorum, vt sacramenta in vno loco ministrent: sed verbum Dei non est alligatum, quod latiùs protenditur. Verbo locus non circumscribitur, si modò qui illius minister est, legitimè mittatur. Marc. 1. Eamus in proximas ciuitates, &c. Psalm. 102. In omni loco dominationis eius benedic anima mea Domino. Cæterùm doctrinæ eius ratio duobus præscribitur, quia erat *docens & prædicans.*

Chrysost. Albert. Mag. Thomas.

Chrysostomus homil. 8. Oper. imperfecti in Matth. vi & Albertus Magnus, & Thomas, docere referunt ad agenda in præsenti; & prædicare, ad speranda

F

in futuro: vel docere, eorum est quæ ad mores pertinent, prædicare eorum quæ ad fidem. Esai. 58. Ego Dominus docens te vtilia, prædicans futura. Esai. 52. Quàm pulchri super montem pedes annunciantis & prædicantis pacem: annunciantis bonum, prædicantis salutem. Aut *docebat* inter doctos Iesus, & eis per scripturas & Prophetarum testimonia demonstrabat quid credendum esset: quod potissimùm fiebat, cùm inter illos dissereret. Prædicabat autem ad promiscuam multitudinem.

Docere, & prædicare, aliud.

Multa enim docere licet in scholis, quæ prædicare non licet: Non quòd non ea quæ fidei sunt, eadem sint in scholis, & in cathedra plebis: sed quia doctioribus & in scholis cibo solidiore, populo verò lacte opus est, vt docet Gregorius Nazanzen. Orat. de moderatione in disputatio. seruanda.

Greg. Naz.

Ne Patris naturam anxiè inquiras, inquit, ne Filij vnigeniti generationem, ne Spiritus sancti gloriam & virtutem, vnam in tribus personis diuinitatem & claritatem. Verba ea, quibus simul cū lacte enutritus es, mordicùs retine: sermonis verò & disputationis curam eruditioribus manda. Satis superque tibi est fundamentum habere, superstruat architectus. Sufficit tibi cor pane fulcire; obsonia copiosis & locupletibus relinque. Itaque si tu scholæ præfectus es, qui Theologiæ candidatos doceas, de his rebus disserere, & docere poteris: vt & illi nouerint quæstionibus, si quæ occurrerint, respondere. Quòd si ad populum præconis munus exequeris, missa fac hæc omnia, quæ curiosos & minùs constantes reddant auditores. Definiens quæ credenda sunt, statim ad ea quæ fieri debent, & quæ sperari, sermoné transfer: argue, obsecra, increpa. Et hunc mihi sensum habere videntur hæ duæ dictiones, διδάσκων καὶ κηρύσσων. Nam & Didascalum vocamus eum, qui magna scientia imbutus, alios quæ grauiora sunt, docet: sed Præconem nuncupamus, non eum, qui omnia quæ nouerit, enunciat, sed ea tantùm quæ sibi cōmissa & iniuncta fuerint. Porrò vtrūque facit Dominus, sed docet maximè in Synagogis, vt potioribus scholis. Vnde quod dixit *in Synagogis*, non tam retulit ad dictionem prædicans, quàm ad docens. Interim tamen & hîc eius prædicatio probata est. Oportet enim primùm in Theologiæ palæstra probari aliquem, quàm ad populum concionari possit. Neque verò vana & inutilia aliqua docebat ad populum: neque enim inanes fabulas secuti sunt Apostoli, vt scribit Petrus: sed *Euangelium regni Dei.*

Euthym.

Euthymius in Matthæ. Est autem Euangelium regni Dei nouum Testamentum, vtpotè de regno Dei disputans, & ad regnum Dei ipsi obedientes inducens. Hæc nimirùm & ad Dei honorem, & nostram omnium salutem faciunt. Absit enim vt Ecclesiastes scurrilibus, somniis, fabulis suos auditores pascat: sed vero illo verbo, & suauissimo Euangelij pabulo. Porrò Christus ne quid suæ doctrinæ authoritati deesset, non verba tantùm, sed & signa exhibuit. Act. 1. Primùm cœpit Iesus facere, & docere. Vnde adiicit: *Et sanans omnem languorem & omnem infirmitatem in populo.* νόσον καὶ μαλακίαν. *Noson* enim languorem dicimus: diuturna enim est peruersio habitudinis corporis, inquit Euthymius in Matth.

Euthym.

Malakia verò, quam infirmitatem legimus, principium est laxationis corporis, languoris prænuncia. Et in corpore sanè ita est. In anima autē languor est peccati actus, & consuetudo: languor verò inductio cogitationis ad actus consensum. Ita priùs tollebat morbos spirituales & internos, demùm curabat corpora.

Pallio Christus suam doctrinam refutatur.

Primùm enim docebat & prædicabat pœnitentiam: demùm omnes morbos purgabat: hunc à nobis seruandum ordinem docens. Nam quia frequentiùs morbi propter peccata nobis eueniunt: ideò primùm illa per pœnitentiam & confessionem curari oportet, vt tum demùm corpori consulamus. Porrò noster Mantuanus his versibus ea quæ tū à Christo facta sunt, concludit:

Mantuan.

Languida quæ nulla potis est humana iuuare
Ars ope, per vicos gradiens, per rura, per vrbes,
Nunc prece, nunc solo sanabat corpora tactu.

Et magnificabatur ab omnibus. Et quidem non abs re, cùm mirabili doctrinæ mirabiles curationes succederent. Magnus vtique celebrari poterat, qui filius erat altissimi: magnus, si ea etiam quæ audiunt & vident, attendant: cùm nemini Prophetarum tanta virtus collata fuerit. *Et abiit opinio eius in totam Syriam.* hoc iam interpretati sumus. Opinio est ἡ ἀκοή, rumor qui sese ad omnes vicinos diffudit.

Thom. Aq.

Thomas Aquinas in Matthæ. Hoc etiam pertinet ad prædicatores, vt habeant testimonium bonum. Ecclesi. 41. Curam habe de bono nomine. 2. Timo. 2 Solicitè autem cura teipsum probabilem exhibere Deo, operarium inconfusibilem, rectè tractantem verbum veritatis. *Et obtulerunt ei omnes malè habentes.* Summa enim

in

in aliquem conijciendæ fiduciæ occasio est, fama optima. Vt si quis sanctitatis opinionem nactus sit, tutiùs illi cõscientias suas multi committunt: & si quis medicinæ peritiam apud omnes habeat, è longinquissimis etiam locis ad eum ægri deducentur. *Obtulerunt ei omnes languoribus & tormentis comprehensos.* *ποικίλαις νόσοις, καὶ βασάνοις συνεχομένους.* Per languores diuturnæ infirmitates intelliguntur.

Qui tormenta. Eccl. 10. Languor prolixior grauat medicum. Tormenta autem acerbitates & punctuias summorum dolorum designant: quales in diaschiacis, & alijs defluxionibus, quæ in neruos, & partes magis sensibiles fiunt: quales etiam intestinorum sunt tormina, capitis vertigines, & similes. *Et qui dæmonia habebant*, quales tunc permulti, vt ex sequentibus Deo dante audiemus. *Et lunaticos*, *καὶ σεληνιαζομένους.*

Albert. Mag. in lunatic. Albert. Magnus in Matth. Sic duæ species afflictionum grauiores exprimuntur: quæ sunt à principio extrinseco, aut intrinseco. Si ab extrinseco, aut hoc est extrinsecum loco & subiecto, licet sit intrinsecum effectu: & sic sunt lunatici. Aut est intrinsecum subiecto & non loco, per effectum quem imprimit vexans: & sic sunt dæmoniaci. Si autem est intrinsecum per causam coniunctam naturalibus, tunc sunt paralytici. Febres autem & aliæ infirmitates importantur per languores & tormenta.

Dion. Cart. Dionys. Carthus. in Matth. Lunatici nuncupantur, qui singulis lunationibus vexantur, & mente laborant: & hoc accidit, cùm luna est plena.

Hierony. Hieronymus tamen hoc non à luna, sed à dæmone pendere scribit, in Matth. Illi enim, inquit, putabantur lunatici, ob dæmonum fallaciam, qui obseruantes lunaria tempora, creaturam infamare cupiebant, vt in creatorem blasphemiæ redundarent. Siquidem ad lunæ radios magica multa Satan instituerat, vt quasi ab ipsa veneficia proficiscerentur.

Theocrit. Virgilius. Thomas. Hinc & Theocritus in Eidyll. & Virgilius in Eclog. quos titulus est Pharmakeutria, nobis exhibent. Thomas in Matth. hos etiam morbos ad magicam artem refert, quæ & dæmonum inuocatione fit, neque quod postulat assequitur, nisi sub certis constellationibus: tunc enim dæmones veniunt, & id quod quærunt efficiunt, vt extollant creaturam, & inducant homines, vt illam aut magis timeant quàm Deum, aut maius bonum ab ea sperent, quàm à Deo.

A Neque verò dæmones aliquid possunt, nisi per corporum virtutes. Non est autem dubium quòd corpora inferiora immutantur, secundum diuersas immutationes corporum superiorum. Et tunc diabolus inuocatus libenter venit, quando videt superiora corpora operari ad illum effectum, pro quo inuocatur. In defectu autem lunæ humiditates deficiunt, & ideò tempus illud ad cerebri & mentis vexationem diabolus occupat.

Euthym. Euthym. in Matth. B Lunatici, inquit, tenentur affectione corruptorum humorum. Quia enim luna cùm ad plenum lumen peruenerit, naturam habet, per splendorem suum attractiuam humorum, qui in corporibus sunt, fit vt hi tunc turbentur. Frequens enim ac prauus vapor ab ipsis eleuatus, cerebrum dilaniat, hominémque contorquet: cúmque hoc à luna patiantur, lunatici appellantur. Verum & vtrumque est: lunæ nimirùm, & ipsius dæmonis virtute hunc morbum excitari.

Theoph. Theophyl. in Matth. C Lunaticos dicit dæmoniacos. Dæmon enim volens hominibus persuadere quòd stellæ maleficę sint, obseruat lunam, cùm integra est, & tunc insidiatur, vt videatur luna passionis & morbi causa, & infametur opificium Dei, quemadmodum & Manichæi errant. Sic concurrit Theophylactus in sententiam Hieronymi. *Et curauit eos.* Neque illi aut herbis, aut medicaminibus opus erat, sed solo verbo. *Et secutæ sunt eum turbæ multæ de Galilæa & Decapoli & Hierosolymis, & de Iudæa trans Iordanem.*

D Decapolis à decem ciuitatibus nuncupatur, quas præcipuas habet, Tiberiadem Sephet, Cedes, Nephtalim, Assor, Cæsaream Philippi, Capharnaū, Iouitera, Bethsaida, Corrozaim, & Bethsan, vt scribit Brocardus in descript. Terræ sanctæ. Brocard.

Petrus & Andreas, relictis retibus & naui: Iacobus quoque & Ioannes relicto etiam patre, vocantem Christum sequuntur: & tandem multitudine piscium mirabiliter Christi verbo collectis, in fide confirmantur. vbi obiter de Petri authoritate disseritur.

Matth 4.	Marc 1.	Luc. 5.	Ioan.
Ambulans autem Iesus iuxta mare Galilææ, vidit duos fratres, Simonem qui vocatur Petrus, & Andream fratrem eius, mittentes rete in mare (erant enim piscatores) & ait illis, Venite post me: & faciam vos fieri piscatores hominum. At illi continuò relictis retibus secuti sunt eū. Et procedens inde, vidit alios duos fratres, Iacobum Zebedæi, & Ioannem fratrem eius in naui cum Zebedæo patre eorum, reficientes retia sua. & vocauit eos. Illi autem statim relictis retibus & patre secuti sunt eum.	Et præteriens secus mare Galilææ, vidit Simonē & Andream fratrem eius, mittentes retia in mare (erant enim piscatores) & dixit eis Iesus, Venite post me, & faciā vos fieri piscatores hominum. Et protinus relictis retibus, secuti sunt eum. Et progressus inde pusillū, vidit Iacobū Zebedęi, & Ioannem fratrē eius. & ipsos componentes retia in naui: & statim vocauit il los. Et relicto patre suo Zebedæo in naui cum mercenarijs, secuti sunt eum.	Factum est autem, cum turbæ irruerent in eum vt audirent verbū Dei, & ipse stabat secus stagnū Genezareth. Et vidit duas naues stantes secus stagnū: piscatores autē descenderant, & lauabant retia. Ascendens autē in vnā nauim quæ erat Simonis, rogauit eū à terra reducere pusillū. Et sedens docebat de nauicula turbas. Vt cessauit autem loqui, dixit ad Simonem, Duc in altū & laxate retia vestra in capturam. Et respondens Simō, dixit illi, Præceptor, per totam noctem laborantes nihil cepimus: in verbo autem tuo laxabo rete. Et cum hoc fecissent, concluserunt piscū multitudinem copiosam, rumpebatur autem rete eorum. Et annuerunt socijs qui erant in alia naui vt venirent, & adiuuarent eos. Et venerunt, & impleuerunt ambas nauiculas, ita vt penè mergerentur. Quod cùm videret Simon Petrus, procidit ad genua Iesu, dicens, Exi à me, quia homo peccator sum Domine. Stupor enim circundederat eum, & omnes qui cum illo erant, in captura piscium quam ceperant. Similiter autem Iacobum & Ioannem filios Zebedæi, qui erant socij Simonis. Et ait ad Simonem Iesus, Noli timere: ex hoc iam, homines eris capiens. Et subductis ad terram nauibus, relictis omnibus secuti sunt eum.	

Introductio.

OMNIS Rex pugnaturus contra aduersarium Regem, priùs congregat exercitum, & sic procedit ad pugnam: creat autem in eo alios duces, capitaneos, & alia alijs officia deputat. Sic & Dominus cõtra diabolum pugnaturus, fideles sibi congregare cœpit, ex quibus principes, centuriones, cæterósque præfectos elegit, Apostolos nimirùm, quibus summam rerum Ecclesiasticarum concrederet. hæc Chrysost. hom. 8. Oper. imperf. in Matth. Chrysost.

Summa. Itaq; cùm iam Christi prædicationis initium audierimus, operæpretium est, vt & vocationem Apostulorum attendamus. *Ambulans Iesus iuxta mare Galilæa, vidit duos fratres, Simonem qui vocatur Petrus & Andream fratrem eius mittentes rete in mare.* Primùm autem hic meditari conuenit, quód

E non leuiter Apostoli secuti sunt Dominum, ne quis eos fascinatos arbitretur: non enim hîc tantum ipsum esse secuti leguntur. Priùs enim Ioannis testimoniū audierant, & ad ipsum se Christum contulerant, vt in superioribus audiuimus. Ab eo verò tempore, quo primùm Christum agnouerunt, & quo in Cana Galilææ, viso miraculo, in sua fide confirmati sunt: rursus ad propria & consuetū laborē piscationis redierunt: Christo id eis indulgente pro tempore, quia nondum palàm & publicè munus hoc, ad F quod missus erat, obire cœperat. Nunc vbi hoc aggressus est, etiã Apostolis vt testibus assisti voluit. Interim quoq; illis liberū relinquebat, aut ab eo desciscēdi, aut seipsius quid facto opus esset cõsulendi, ne fortè sequēdi eius præceps consiliū accepisse putentur. Quis enim nõ timeat ijs, qui tã feruenti animo primū aliquid aggrediuntur, ne in ipso aditu animū despondeant? Nullū violentum perpetuum,

Narratio. Probati sunt discipuli. Aristotel.

inquit Philosophus. Vnde &, Probentur Diaconi, & sic ministrent, inquit Paulus. Probantur Monachi, cęteri denique quibus spirituales Ecclesiæ gradus creduntur, ne temerè in eos insiliant. Ita sinit Christus suos aliquandiu à se elabi, vt domum ad cósuetos labores remeantes, vbi tempus aduenisset, quo maturè deliberasse censerentur, non seducti, sed instructi putarétur. Et prior quidem vocatio in Bethabara facta est, vbi tum Ioannes baptizabat: non illis piscantibus, sed in solitudiné profectis, vt Ioánem audirent. Adde quòd prior contigit statim post Ioánis testimonium de Christo, hæc autem facta est Ioanne in vinculis posito, cùm Christus iam seipsum mundo manifestaret. Cæterùm, vt scribit Glossa, piscatores vocaturus ambulat iuxta mare, requirens ouem vbi illa errabat. *Ambulabat* autem non tam corporeis gressibus, quàm irradiatione sui luminis, vt scribit Albertus. Ad eum nimirùm modum, quo sol cursum suum peragens, in nos suæ lucis candorem effundit. Etsi verò in omnes homines beneuolus esset, maximè tamen in piscatores. Vnde vbi amor, ibi oculus fuit. Nam *iuxta mare Galilaæ ambulat* maximè, vt & eos qui ibi piscabantur, conuocet, *& vidit duos fratres Simonem & Andream*. Sap. 4. Respectus eius in electos suos. Oculo enim beneplaciti, & oculo misericordiæ magis eos quàm externo intuitus est. Exod. 3. hoc se oculo populum suum vidisse dicit: Videns, vidi afflictionem populi mei qui est in Ægypto. Duos autem seligit, tum quia fratres erant, & alter alterius consilia adiuuaret: tum vt nos charitatis fraternæ commonefaceret. Prou. 18. Frater qui adiuuatur à fratre, quasi ciuitas firma. Eccle. 4. Væ soli: qui si ceciderit, non habet subleuátem: etsi dormierint duo, fouebuntur mutuò. Petrus autem præmittitur à Matthæo, aut quia priùs illú Christus aspexit quàm Andream; aut quia Matthæus ætatem eius considerabat prouectiorem, aut inter Apostolos gradum sublimioré, cùm eorum Coryphæus censeri deberet. Hoc scilicet illum Dionysius agnoscit, libro de diuin. nominib. Et hic hactenus, vt diximus, vocatus fuit Cephas à Christo, cú primùm illum Ioanne relicto, secutus esset. Andreas eius frater erat, vterque è vico Bethsaida, ad huius lacus orá, in quo piscabantur. *Vidit* vtrumque tunc, quos præuiderat, antequàm nati essent: immò à mundi constitutione præelegerat, vt essent sancti & immaculati. *Mittebant autem retia sua in mare. (erant enim piscatores.)* Et hæc sanè documenta virtutis sunt, tolerare pauperiem, & iustis laboribus viuere. Non enim inertes & desides Christus requirit, qui legem ab initio posuit, vt in sudore vultus nostri vescamur pane nostro. Genes. 3. Ille enim Dei verbú est, quo vt omnia creata, ita & omnis lex est posita. Num scilicet, vt olim Domitianus & Iulianus Christianis improperarunt, ad Christi religioné vocati sumus, vt aliorum laboribus viuamus? Scimus hanc esse legem à Paulo positam: Si quis non laborauerit, nec manducet. Hinc cóscientia cuiusque leuitur, vt Paulus ipse testatur, 2. Thess. 2. Hinc Tobias requirit, nequid domi suæ furtiuum sit, (Tob. 2.) & Samuel gloriatur nullius asinum quidem accepisse, 1. Reg. 1. Hæc magna est homini consolatio, vt quantumuis diues & magnus sit, cùm ex illo fastu, ad seipsum, quasi Deo rationé suæ villicationis redditurus, redierit: nec alienis sudoribus ipse iners vixerit, nec alios, vt seruos & domesticos desides & inertes passus fuerit. Quid igitur non graue in eos, qui in communem omniú perniciem sibi victum comparant? Itaque cùm illos bona cóscientia Christus duci videret, vt interim dum téporalia attenderent, non omitterent spiritualia, *dixit eis, Venite post me*. Non reiicit mechanicas artes, sed ex illarum professoribus seligit, qui toti liberali rerum diuinarum speculationi incumbant. Ratio autem cur mechanicos eligit, est, quòd interimdum temporalia curant, spiritualia non omittunt. Venerant in solitudinem ad Ioannem, cum Christo contulerant: pauci res domesticas & corporales faciebant præ rebus spiritualibus. Itaque ille idem qui scrutatur renes & corda, illis potiùs quàm aliis, qui tum fortè aderant, piscatoribus dixit, *Venite post me*. Sciebat promptam eorum voluntatem: nouerat enim quid esset in homine. At verò non sic Prophetis euenit.

Non præcipites Christum secuti sunt.

Glossa.

Albertus. *Ambulare Christi quid.*

Cur Petrus præmittitur Andreæ.

Dio. Areop.

Qui non laborat, ne manducet.

Non est alienorum laboribus viuendú, sed nostris.

Cur Christus mechanicos elegit.

Illi enim, quia in cordis intima penetrare non poterant, quosdam aliquando vocarunt, qui in proposito non perstiterunt. Habuit ipse Helisæus suum Giezi. Etsi & hoc Christus pati voluit in Iuda, non quòd ignoraret quidná illi succederet: siquidem ab initio dixit, Nónne ego vos duodecim elegi, & vnus ex vobis diabolus est? sed quòd Ecclesiam militantem bonos & malos ministros complecti ostenderet, interim dum salua sunt & sacramenta, & verba. Micheas ipse aliquando suæ conditionis homines, sed & frustrà impensos labores deplorauit, dicens: Væ mihi, quia factus sum, sicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ: non est botrus, & ficus præcoquas desiderauit anima mea. At verò non hîc fallitur Christus, qui falli non nouit: eos enim sibi selegit, qui ad crucis vsque martyrium ipsum testarentur. Vtrique enim & Petro & Andreæ datum est in cruce mori. Ergo emphasim ista magis, quàm ea quæ cæteris dicuntur, habere videntur: sicut & quod post resurrectionem dixit Petro, Sequere me. Hoc enim dicebat, significans qua morte esset moriturus. Ita & cùm nunc dicit, *Venite post me*, non modò ad Apostolatum, sed & ad martyrium eos conuocare videtur: sicut & cùm ait alibi Petro, Vade post me Satana. *Erant autem piscatores.* Hoc Gentilibus olim mirum fuit, vt scribit Theodoretus, affect. Græcarum sermone, de legibus, quòd piscatores Christus assumpserit, per quos vniuersum orbem sibi vendicaret. 2. Corinth. 4. Ita sublimitas hæc fuit non hominum, sed virtutis Dei. Ideò, vt scribit Augustin. tracta. 7. in Ioann. Idiotas elegit, vt confunderet mundum. Non purpuram elegit Christus, non diuites & rhetores: non in his apparatibus agnoscitur spiritus Dei, sed, vt olim Heliæ ostensum est, in sibilo auræ tenuis, in humilitate & simplicitate. Seuerus Sulpitius libro 1. de vita B. Martini, scribit aliquando dæmonem purpuratum D. Martino apparuisse. Atqui, inquit, non se Iesus purpuratum, & diademate renitentem prædixit. Prosper Aquitanicus, parte 2. cap. 22. & 21. de promissionibus & prædictionibus, huius typum ex Samsone accipit, qui mola asini Philistæos occidit. Nam si per asinum, simplicem quemuis ex populo, per molam seu maxillam verbum eius intelligamus: videbimus Philistæos, seu sapientes omnes Apostolorum & hominum simplicium verbis confusos esse, & prostratos. Quòd autem piscatores selecturus esset Christus, confirmat 3. parte de promiss. & prædict. cap. 12. & Isidorus lib. de resurrectio. cap. 55. ex Hieremiæ vaticinio, capit. 16. Mittam, scilicet inquit Dominus, ad eos piscatores, & venatores, & venabuntur eos. Dixit ergo eis, *Venite post me, faciam vos fieri piscatores hominum*. Chrysostom. homil. 7. Oper. imp. in Matth. Ita intelligimus istam secundàm piscationem spiritualem, non solùm à Deo esse illis donatam, sed etiam primam illam corporalem Dei prouidentia fuisse in eis ordinatam. Nam sicut qui retia iactat in aquam, nescit quos pisces comprehensurus est, sed quos Deus transmiserit, illi intrant in retia: sic & doctor, quando diuini sermonis retia in populú iactat, nescit qui sunt accessuri ad Deum: sed quoscunque ille excitauerit, adhærent doctrinæ eius, quasi hamo. Ergo sicut in piscatore labor solus piscandi requiritur, Deus autem transmittit capturá: sic & in doctore nihil requiritur, nisi instátia doctrinæ. Populum autem nó corrigit homo, sed Deus. Sic enim dicit Dominus per Prophetam: (Zach. 3.) Dic hæc ad Iesum filium Iosedec sacerdotem magnum: Si benè custodieris aulam meam, dabo tibi, qui habitent in ea. Bernard. ser. 1. in S. Andream, seculum hoc mari, pisces mundos electis, sagenam auté Apostolicæ prædicationi comparat. Sed & nassa Ecclesia est, quæ licet homines legibus certis & ceremoniis retineat, ita tamen vt in securitate consistant, ne à cæteris grandioribus monstris huius maris, ne scilicet ab hæreticis & schismaticis deuorentur. Hic orta tépestate piscis securus est: etsi nó illi omnia sint libera, expediunt tamen omnia. Ad pisces illos capiendos, hamus est verbi, cibus dulcedinis illius æternæ expectatio, piscatores Apostoli, & eorú successores. In eá rem Hier. lib. 7. in Ezech. confert Ezechielis ipsius visionem (cap. 47.) de piscatoribus, quorú retia ab Engaddi vsque ad Engallim

Praeuidens Christus voluntati futurum, non errat.

Theodor. *Cur piscatores elegit.*

August.

Seu. Sulp.

Prosl. Aqu.

Typus in mola asini.

Isidorus.

Propheta.

Chrysost. *Quid rete.*

Bernard.

Hierony. *Visio piscatorum.*

Section letters in margin: A, B, C, D, E, F

exten

extensa erant: quorum & illi ita ad se homines pellexerunt, vt interim aquam baptismatis, à latere dextro templi Christi egredientem, & fructus salutiferos nanciscerentur. Apud Iob quidem legitur, Nunquid extrahere poteris Leuiathan ferro? Neque enim humanæ virtutis fuit Apostolis & Satanæ fraudes è profundo huius seculi educere, & ipsum Satanam confundere, & homines ad se piscari. Vnde dixit, *faciam*. Ego ipse vobis id muneris dabo, ego per vos id exequar, quod ad spiritualem hanc piscationem opus fuerit. Sic Matth. 10. Non vos estis qui loquimini, sed spiritus Patris qui loquitur in vobis. Ne contendatis, quomodo fieri possit, vt vos simplices & idiotæ homines seculo, peccatis, & impietati addictos piscari valeatis ad salutem. Ego ipse *faciam* vos tales: vt vos eligo, ita dirigam & perficiam omnia quæ ad piscationem illam spiritualem sunt necessaria. Hoc nec Principes, nec Imperatores dare possunt, quorum leges nisi naturali lumine illustrentur, in momento pereunt, & quorum perit cum sonitu memoria. Sed ego elegi vos, & posui vos, vt eatis, & fructū afferatis, & fructus, vester maneat. Id solum vobis curæ sit, vt me sequamini, & obsequentes mihi fueritis. *Faciam enim vos fieri piscatores hominum*. Offerte promptam voluntatem, supplebo ego omnia, & ero in vobis. Sic Paulus: Omnia possum in eo qui me confortat. Et rursus: Christo exhortante per nos. Et hic finis esse videtur omnis Ecclesiasticæ potestatis, qui & piscatorū nimirum vt sicut illi contendunt in pisces vt eos capiant, & è mari aut flumine extrahant: ita & qui Ecclesiæ ministeriis præficiuntur, vnum hoc pro obiecto fine sibi præfigunt, vt homines ex hoc seculo nequam eripiant, & verbo Dei allectos in Ecclesiæ sagenam expiscentur. Sic paucis verbis Christus multa complectebatur. *At illi continuò relictis retibus secuti sunt eum*. Hæc prompta obedientia non tam faciles eorum mentes, quam vim spiritus eos impellentis indicat. Nam & de ipsis Euangelistis in visione Ezechielis dicitur: Quocunque ibat spiritus impetus, illuc & gradiebantur. Et hæc Deus requirit obsequia, quæ prompto & alacri animo illi exhibentur. Philo Iudæus, libro de sacrific. Abelis & Caini, docet Caini vitium fuisse, quòd post aliquot dies obtulit, id est, non statim atque frater eius. Ingrata autem hæc esse obsequia Deo. Hinc scilicet Agnum festinanter & pedibus calceatis manducari voluit. Vnde inuehit in eos qui procrastinant, docens etiam eo fieri, vt non prosint a groti pharmaca, quoniam nec stato tempore sumuntur, & ad creata potiùs quam ad creatorem confugimus. Itaque seu quis det eleemosynam, seu aliud pium opus faciat, alacriter & prompto animo faciat. Gregor. Papa, homil. 5. horum factum exaggerat. Nulla adhuc, inquit, miracula viderant, nihil ab eo de præmio æternæ retributionis audierant, & tamen ad vnum Domini præceptum, hoc quod possidere videbantur, obliti sunt. Quanta nos eius miracula videmus, quot flagellis affligimur, & tamen vocantem sequi contemnimus? In cœlo iam sedet, qui de conuersione nos admonet: iam iugo fidei colla Gentium subdidit, iam mundi gloriam strauit, huius iam ruinis crebrescentibus districti iudicij diem appropinquantem denunciat: & tamen superba mens nostra adhuc non vult hoc sponte deserere, quod quotidie perdit inuita. Quid ergo fratres charissimi, quid in eius iudicio dicturi sumus, qui ab amore præsentis seculi nec præceptis flectimur, nec verberibus emendamur? Sed fortè aliquis tacitis sibi cogitationibus dicat: Ad vocem Dominicam vterque iste piscator quid aut quantum dimisit, qui penè nihil habuit? Sed hac in re, fratres charissimi, affectum potiùs pensare debemus, quàm censum. Multum reliquit, qui sibi nil retinuit. Multum reliquit, qui quantumlibet paruum, totum deseruit. Certè nos & habita cum amore possidemus, & ea quæ non habemus, ex desiderio quærimus. Multum ergo Petrus, & Andreas dimisit, quando vterque etiam desideria habendi dereliquit. Multum dimisit, qui cum re possessa, etiam concupiscentiis renunciauit. A sequentibus ergo tanta dimissa sunt, quanta concupisci potuerunt a non sequentibus. Nemo igitur etiam, cum quosdam conspicit multa reliquisse, apud semetipsum dicat: Imitari mundi huius contemptores volo: sed quod relinquam, non habeo. Multa, Fratres, relinquitis, si desideriis terrenis renunciatis. Exteriora enim nostra Domino, quantumlibet parua sufficiunt: cor namque & substantiam pensat. Nec perpendit quantum in eius sacrificio, sed ex quanto proferatur. Nam si exteriorem substantiam perpendamus, ecce sancti negotiatores nostri perpetuam Angelorū vitam datis retibus & naui mercati sunt. Philo Iudæ. lib. Quòd deterius potiori insidiatur, docet alia bona à sapientibus, alia autem à mūdo existimari. Et quidem qui gustauerit quàm suauis sit Dominus, & dulces in omnes qui obsequuntur ei: ad instar Pauli, omnia huius mundi lucra detrimentum existimabit, & reputabit velut stercora. Ergo dicat aliquis, Ita Christus sequēdus est, vt & hic rete, & ille officinam suam, hic furnum, alius verò lanificinam relinquat? Id si fiat, vbi panifices, tinctores, mercatores, dicam etiam piscatores? Verū & hoc non ab omnibus requirit Dominus: sat est vt affectum suum ex his mundi lucris liberent, & Christo consecrent. Itaque ratio, qua aliqui vocātur, attēdenda est. Si enim quis ad simplicem Christianismū vocatur, non ea propter deserere debet vocationem suam, seu fuerit pastor, seu coquus, seu alterius cuiusuis mechanici artificij, si modò cū eo minimè coniuncta malitia fuerit. Quòd si ad grauiora vocatur, vt ad onera Ecclesiastica, sicut & vocabātur Petrus & Andreas ad Apostolatum, tunc debet & seculi huius negotiis renuntiare. Vnde & Paulus: Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus. Omnibus quidem Christianis præcipitur renunciare diabolo, mūdo & pōpis eius: non tamen omnibus præcipitur relinquere retia, & artes mechanicas. Præcipitur quidem abstrahere affectum suum ab iis, ita illis sic incumbere, vt interim mentē semper in Deum eleuatam habeamus, & nos nostráque ei deuoueamus. Præcipitur tibi, qui Christianus es, vt tu sic manuum tuarum labori incumbas, vt quæ Dei sunt relinquas: Sed &, vt cecinit Psaltes, diuitiæ si affluant, nolite cor apponere. Radix enim omnium malorum est cupiditas, 1. Tim. 6. Gregor. Epist. 110. ad Syagrium Heduorum Episcopum. Bonorum enim authori aliter inhærere non valemus, inquit, nisi cupiditatem à nobis, quæ omnium malorum est radix, abscindamus. *Itaque continuò relictis retibus secuti sunt eum*. Continuò inquit, ad vnius iussionis vocem. Psa. 94. Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra. Cant. 2. Sonet vox tua in auribus meis: vox enim tua dulcis. Reliquerunt autem retia, non affectu solū, sed actu. Matth. 19. Ecce nos reliquimus omnia. *Et secuti sunt eum* Hæc operis istius corona & consummatio est. Multi enim reliquerunt omnia, nec tamen omnibus hoc profuit ad salutē. Cicero lib. 5. Quæst. Tusc. scribit, Philosophorū permultos opima præmia & agros reliquisse, vt peregrinarentur liberiùs, & sibi summum Philosophiæ gradum compararent. Relinquebat omnia Bias, qui flagrantem domum relinquens, cū quidam eum argueret, quòd ex ea saltem aliquid non auferret, respondit: Omnia mea mecum porto: Sunt & apud Turcas Eremitæ, qui seculi diuitiis & honoribus renūtiauerint. Etsi hoc maximum esse videatur, maius tamen succedet, si sequamur Christum. Hæc illis scilicet minimè profuerant, quia Christū viæ suæ ducem non habebant. Iob. 23. Secutus sum viam eius, & non declinaui ex ea. Daniel. 3. Et nunc sequimur te in toto corde nostro, & timemus te. Philip. 3. Sequor si quo modo comprehendam, in quo & incomprehensus sum. *Et procedens inde, vidit alios duos fratres Iacobum Zebedæi, & Ioannem fratrem eius in naui cum Zebedæo patre eorum, reficientes retia sua*. Ita scilicet, vt olim synagogæ Iudæorum non solus Moyses, sed & Aaron delecti sunt, Christus non solùm Petrum, sed & Ioannem selegit. Fuerat verò & hoc tandem consilium Iethro ad Moysen, vt eligeret tribunos, centuriones, iudices, qui odissent auaritiam, quorum apud omnes optimum testimonium esset. Ecce igitur & istos eligit, quorum nota suis, sed maximè Christo probitas est: quorum etiam longè ab auaritia affectus fuisse proditur, cum vt cæteri & retia & nauem relinquunt. Exprimit autem eorū conditionem à nomine, cognatione, genere,

Christus fecit piscatores hominum.

Obedientia discipulorū.

Philo.

Greg. Papa.

Magna bona non curemus.

Qui nūc pro Christo aliquid dimisisse.

Philo.

An omnium est, Christi discipulos, seu Apostolos fieri.

Omnibus præcipitur renūtiare rebus mundi non.

Greg.

Cicero.

Etiam Philosophiæ gratia multa relicta sunt.

Vocatio Ioannis & Iacobi.

stre, actu, pietate: & primùm vocantis eos dispositionem notat, cùm ait, *Procedens inde*. Nec enim pius Dominus expectat donec ad illum veniamus: hoc enim quomodo fieri posset, vt præueniamus eum, qui præuenit nos in benedictionibus dulcedinis? Quis prior dedit illi, & retribuetur ei? August. lib. 2. contra duas Epist. Pelag. cap. 9. Benedictio dulcedinis, est gratia Dei, qua fit in nobis, vt nos delectet, & cupiamus, hoc est, amemus quod præcepit nobis: In qua si nos non præuenit Deus, non solùm non perficitur, sed nec inchoatur ex nobis. Si enim sine illo nihil possumus facere, profectò nec perficere, nec incipere. 2. Corinth. 3. Quia vt incipiamus, dictum est, Misericordia eius præueniet me. (Psal. 58.) Vt perficiamus, dictum est. (Psal. 22.) Misericordia eius subsequetur me. Et tom. 4. lib. de bono voluntatis, cap. 17. Arbitrium voluntatis humanæ nequaquam destruimus, quando Dei gratiam, qua ipsum adiuuatur arbitrium, nó superbia negamus ingrata, sed grata potiùs pietate prædicamus. Nostrum enim est velle: sed voluntas ipsa etiam mouetur, vt surgat: & sanatur, vt valeat: & dilatatur, vt capiat: & impletur, vt habeat. Quis enim saluus fieret, nisi Deus hunc requireret, & præueniret? Ideò *procedens inde* Iesus, & quasi requirens eos, quos sibi ab æterno prælegerat, *vidit alios duos, Iacobum Zebedæi* filium, *& Ioannem* Euangelistam *fratrem eius*. Hieronymus & Beda sentiunt, vt diximus, Ioannem istum fuisse sponsum, in cuius nuptiis aqua in vinum conuersa est, quódque tum primùm a Domino ad discipulatum vocatus sit. Rediit igitur tandem ad opus suum, donec secundò vocaretur à Christo. *Et vocauit eos*, non modò externa voce, sed & interna inspiratione. Roman. 8. Quos prædestinauit, hos & vocauit. Vocare autem interiùs, nihil aliud est quàm humanæ menti auxilium præbere, ne quid obstet, sed & media dentur ea sequendi quæ iubet. Potuit verò & eos iisdem verbis vocare, quibus Petrum & Andream. *Illi vero statim relictis retibus & patre suo* Zebedæo, *secuti sunt eum*. Magna vis sermonis quæ huc vsque agat, vt & homo omnia, patrem etiam suum contemnere videatur. Sic statim atque Helias Helisæum arantem in agro pallio suo operuit, Osculer, inquit, oro te, patrem meum & matrem meam, & sic sequar te. Hic est gladius Verbi, de quo Christus alibi: Non veni pacem mittere, sed gladium, & separare filium a patre suo. Qui enim diligit patrem aut matrem pluisquàm me, non est me dignus. *Statim*, sine mora cuncta reliquerunt. Eccli. siast. 5. Non tardes conuerti ad Dominum. Ita videmus non frustra Christum illos vocasse, qui eum tam prompto animo sequantur. Atque vtinam ita omnes eligat, & præficiat idem ipse Ecclesię suę, quotquot præficiendi sunt: vt iisdem rectoribus gubernetur, quos operis sui vicarios eidem contulit præesse pastores. Itaque, vt scribit Albertus in Matthæum, Nullus se ingerat, nullus prece vel obsequio emat, nullus violenter minis, vel precibus armatis introducatur, nullus sanguinis proximitate promoueatur: sed quem vocat Deus. Hebr. 5. Nec quisquam sibi assumat honorem, sed qui à Deo vocatur tanquam Aaron. Thomas Aquin. post Albert. Magnum, hic quæstionem mouet: Liceatne alicui sequendæ Religionis, seu Monastices prætextu, relinquere parentes in extrema necessitate? Dicendum, inquit, quod consilium nunquam præiudicat præcepto. Atqui Exod. 20. præceptum est, vt honoremus parentes: & ideò si pater nullo modo posset viuere, nisi adiutus à filio, reuocandus est filius à proposito religionis, vt Monasticam illam professionem non aggrediatur. Sed hic casus locum non habuit in Zebedæo, cùm sibi auxilio esse posset, & haberet necessaria. Neque etiam contrà nitente patre id fecisse probabile est, cùm legamus tantis vocis matrem illorum Christo adhęsisse. *Factum est enim cùm turba irrueret in eum, vt audirent verbum Dei, & ipse stabat secus stagnū Genezareth*. Hoc scribit Lucas, quod velut redditionem causæ, propter quam tam promptis animis quatuor isti discipuli Christum sequerentur, inferere possumus: non tamen quòd contigerit post illorum hanc postremam vocationem: siquidem, vt in superioribus notauimus, prima discipulorum vocatio ad familiaritatem facta est in solitudine, secunda ad pleniorem fidei confirmationem nunc agitur, quando Petrus visa miraculosa piscium multitudine, procidit ad genua Iesu: postrema autem, quando simpliciter omnia reliquerunt, & secuti sunt eū. Si quis enim requirat, quid factum est, quod illos adeò ad Christum sequendum impelleret, vt omnia sua, parentes etiam suos relinquerent? *Cùm turba*, quæ illum per totam Galilæam secuta fuerant, illi etiam & qui ægrotos obtulerant, & quicunque ab eo sanati fuerant, *irruerent*, & magno feruore, & copiosa multitudine ad illum affluerent. Græca enim habent, ἐν τῷ ὁ ὄχλον ἐπικεῖσθαι αὐτῷ, cùm turba irrueret illi, siue vrgeret eum. *Vt audirent verbum Dei*, aut Christum ipsum, qui est verum & æterni Patris verbum, aut eius sermonem. Dionysi. Carthus. in Luc. Desiderabant enim non solùm eum aspicere, & audire, sed etiam tangere: & posteriores impellebant priores, ita vt cum impetu quodam irruerent ad eum. Quis enim bonę mentis non appeteret tam dulcem & pulchrū aspicere, tam sapientem & eloquentem audire, tam studiosum & sanctum tangere, tot & tantorum mirabilium operatori astare, præsertim quia gratiosissimum habebat, delectabilissimumque aspectum? Imò in reuelationibus sacratissimæ Brigidæ, credibiliter legitur dignissima virgo Maria loqui ad Brigidam, quod quicunque desolatus seu tristis vultum filii sui aspexerat, mox releuamen sensisset: adeò vt qui perturbationibus his comprimerentur, dicerent, Eamus ad filium Mariæ, vt eius consolemur aspectu. Nec mirum. Ipse enim est, de quo Psaltes prædixit: (Psalm. 14.) Speciosus forma præ filiis hominum. Deo que multi sanctorum, tantæ leguntur sanctitatis & gratiæ extitisse, vt quasi Angelicum vultum haberent, apparente in eorum facie splendore & gratia mirabili: sicut & intuebantur vultum Stephani, quasi vultum Angeli stantis inter illos. (Acto. 7.) Quantò magis hoc ita fuisse credendum est in eo, in quo omnis plenitudo diuinitatis corporaliter inhabitauit, non solùm per gratiam sicut & in cæteris, sed & per hypostaticam vnionem, cuius & anima adeò beatificè fruebatur, in quo tanta gratia erat, quantam capere mens creata minimè potest? Et magni quidem meriti est desiderium verbi, quod ipsam quoque irreuerentiam turbæ in eum irruentis excusat. Esa. 55. Ideò Dominus inuitabat omnes per Prophetam: Omnes sitientes venite ad aquas, sapientiæ scilicet & salutis. Beda in Luc. Turbarum autem conuentus ad eum, Gentium in fide concurrentium typus est: de quibus Esaias: Et fluent, inquit, ad eum omnes Gentes, & ibunt populi multi, & dicent: Venite, ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob. *Et ipse stabat secus stagnum Genezareth*. Illud idem, vt diximus, ab aliis mare Galilææ, & mare Tiberiadis nuncupatur. Genezareth autem dictum est à regione adiacente, quam alluit, vt scribit Iosephus libro tertio de bello Iud. c. 18. Quin & Iosue 19. ciuitatis Genezareth in tribu Nephtali fit mentio. Plinius libro quinto nat. histor. capit. 15. stagnum istud ex Iordanis fluuio ita describit: quod vbi prima cōuallium occasio est, in lacum se fundit, quem plures Genezaram vocant, sexdecim millium passuum longitudinis, sex mille latitudinis, amœnis circumseptum oppidis. Iosephus autem libro tertio de bello Iud. capit. 18. Lacus autem Genezar, inquit, à terra quidem continente appellatur, quadraginta verò stadiis in latitudine patens; centúmque in longitudine, aquæ dulcis est, atque potabilis. Palustri enim crassitudine tenuiores habet latices, & vndique in littora & arenas desinens, purus est: ac præter hoc temperatus ad hauriendum, & fluuio quidem, siue fonte leuior est, semper autem frigidior, quàm lacus diffusio patitur, manet: æstiuísque noctibus eius aquæ sub diuo perlatæ nequaquam æstibus cedunt: id enim facere indigenis moris est. Varia autem sunt in eo piscium genera, ab alterius laci piscibus, tā sapore quàm specie discreta. *Secus hoc stagnum stabat Dominus*, vt omnes ex circumiacentibus oppidis exciperet, & commodiorem piscatoribus illum audiendi occasionem daret. *Et vidit duas naues stantes secus stagnum*: id est, ad littus laci illius, prout moris est: *Piscatores autem* Petrus & Andreas,

Margin notes (left): August. — *Gratia præueniens.* — Idem Aug. — Hierony. Beda. — *Vis verbi Christi.* — Albertus. — Thom. A. — *An liceat parentes deserere religionis, aut Monastices gratia.*

Margin notes (right): *Alia Petri vocatio.* — Dion. Car. — *Christi mirabilis pulchritudo & gratia.* — Brigida. — Beda. — *Genezareth vnde dicta.* — Iosephus. — Plinius. — *Quo situ lacus.* — Iosephus.

Section letters in the margin between the columns: A, B, C, D, E, F.

Ioannes & Iacobus,& alij fortè illis associati, *descenderant* è nauibus egrediendo, & aquam ad ipsam ripam ingressi, *lauabant retia sua*, vt purgata plicarent, quia nihil ceperant. Volebant autem ad tempus à piscatione quiescere, vt simul cum turba ad Iesum confluerent, & illum cum cæteris audirent. *Ascendens autem in nauem quæ erat Simonis* & Andreæ fratris eius: Matthæus enim vtrumque piscationi intentũ fuisse scribit: *rogauit eum a terra reducere pusillum*. Imperare potuit, sed rogare voluit: vt intelligamus quam suaue sit iugum illius, & onus leue. A

Christi mansuetudo.

Non enim tyrannico nos imperio adegit ad seruitutem, & eorum executionem, quæ mandauit: sed & vt nostræ salutis amantissimus, nos sæpius amore, & aliquãdo quasi precibus inducit: vt cùm ait, Populo meus, quid feci, aut quid molestus fui, responde mihi. Et apud Ezechielem: Vt quid moriemini domus Israël. Et ipse Christus: Quoties volui, ô Hierusalem, congregare filios tuos sub alas, & noluisti? *Rogat* omnium Dominus, ne quod coactum obsequium illi gratum esse putemus. Voluntatem requirit, cor postulat. Nulla enim necessitas homini posita est: sed ita medius inter ignem & aquam constitutus est, vt ad quodcunque voluerit, porrigat manum B suam. Non trahit ille nolentem, sed rogat, & inducit vt velit.

August. Liberum arbitrium.

Augustin. lib. 3. Hypognosticon. Est igitur liberum arbitrium, quod quisquis esse negauerit, Catholicus non est. Quibus enim dicitur in Psalmis, nisi liberum arbitrium habentibus, (Psal. 33.) Venite filij, audite me, timorem Domini docebo vos? Quos etiam aliquid facere rogaret, nisi qui aut acquiescere possent, aut non obedire? *Rogat* ergo *a terra reducere pusillum*, id est, nauim ad modicum spatium in aquam dirigere, vt non adeò à ripa distaret, quin ex ea Christus à populo cõmodè audiri posset. C Hoc autem faciebat, vt & ab omnibus commodius etiam videretur, nec ipsæ turbæ sibi offendiculo essent. Et magna sanè ista dignatio & mansuetudo Christi est, q Petrum pro tam parua re sic rogauerit, ne vllo modo illi molestus esset. In quo Prælatis omnibus exemplum præbuit, vt malint amore suos continere, aut errantes in gregem reuocare, quam furiis & fulminibus absterrere: & semper cupiant magis amari, quàm timeri.

superbia magnatũ in subditos.

Verùm è contrario faciunt, qui se præsumptuosè in homines subditos efferentes, illos bestiis abiectiores censent, illis ad nutum imperant, illos impetus suffocant: quibus & istud Deus D per Ezechielem improperat: (cap. 34.) Cum austeritate imperabatis ouibus meis, & cum potentia.

Theophy. Cur nauem a portu abduxit.

Theophyl. in Luc. hic etiam Petri obedientiam commendat. Nam & Christum in nauem suam suscipit, & in omnibus obedit. Quòd autem vult nauim à portu paulùm abduci, vt à populo secernatur,

Bonauent.

Bonauentura in Luc. obseruat, præter superiores rationes, designari Christi doctrinam ab hominum carnalium esse semotam. Qui enim, inquit, vult alios docere, debet interiori affectu terrena contemnere, & exterioribus moribus turbas præcellere. Exod. 23. Non sequeris turbam ad faciendum malum, nec acquiesces in E iudicio plurimorum sententiæ. *Et sedens, docebat de nauicula turbas.* Ita nimirum seiuncta erat à terra, vt interim ab omnibus audiri posset.

Greg.

Gregor. lib. 17. Moral. in Iob. cap. 26. ex hoc loco colligit, Vnumquemque diuini verbi doctorem ita se in dicendo componere debere, vt capacitati auditorum satisfaciat.

Capacitati auditorũ consulat concionator.

Ecce scilicet, inquit, nauem pusillum reduci monet, & tamen à terra præcipit remoueri: profectò significans prædicatores suos debere rudibus populis, nec alta nimis de cœlestibus, nec tamen terrena prædicare. Aqua itaque ligatur in nubibus, quia prædicatorum scientia infirmorum mentibus loquens, quantum sentire valet, docere prohibetur. F Nam tametsi prædicatores hominibus placere minimè debeant, & verba sua ita componere, vt popularem aurem captent, sicut pluribus verbis demonstrat

Chrysost. Mysticam nauem Pet. à Christus ascendit.

Chrysostomus libro 5. de sacerdotio, circa finem: nihilominus illis prudenter hominum ætati, conditioni, doctrinæ aut simplicitati ita consulendum est, vt omnibus satisfaciant, & vitæ spiritualis cibum porrigant. Neque sanè vacat mysterio nauis ista Petri, quam Dominus ascenderit, & ex qua turbas docuerit.

Ambros.

Ambrosius lib. 5. in Luc. cap. 18. Hæc est, inquit, illa nauis, quæ adhuc secundum Matthæum fluctuat, quæ secundum Lucam impletur piscibus: vt & principia Ecclesiæ fluctuantis, & posteriora exuberantis cognoscas. Pisces enim sunt, qui hanc enauigant vitam.

Augustin.

Augustinus libro 2. Quæst. Euangelic. quæst. 2. Quòd autem Dominus docet de nauicula turbas, significant hoc tempus, quando Dñs de authoritate Ecclesiæ doceret Gentes. Quòd Dominus ascendens in nauim, quæ erat Petri, rogat eum à terra reducere pusillum: significat vel temperatè vtendum verbo ad turbas, vt nec terrena eis præcipiantur, A nec sic a terrenis in profundiora sacramentorum recedatur, vt ea penitùs non intelligant: vel priùs in proximis regionibus Gentibus prædicandum.

Beda.

Beda in Luc. Quia ergo stagnum, siue mare, præsens seculum designat, Dominus secus mare stat, postquàm vitæ labentis mortalitatem deuincens, in ea qua passus est, carne stabilitatem perpetuæ quietis adiit. Conuentus turbarum ad eum cõfluentium, Gentium in fide concurrentium typus est. Duæ naues secus stagnum positæ, circuncisionem, & præputium figurant. Quas benè Iesus vidisse perhibetur, B quia in vtroque populo, nouit Dominus qui sunt eius. Eorúmque cor à fluctibus seculi huius ad futuræ vitæ tranquillitatem, quasi ad soliditatem littoris videndo, hoc est misericorditer visitando, prouehit. Piscatores autem descenderant, & lauabant retia. Piscatores sunt prædicatores, qui nos rete fidei comprehensos, & de profundo ad lumen elatos, quasi pisces littori, sic terræ viuentium aduehunt. Ascendit igitur Christus in nauẽ Petri, quæ Ecclesiam Petro committendam significabat; & ex illa docebat turbas: quia idem ipse, etsi subductus sit à populo, & ab omni corruptione semotus, tamen in me- C dio Ecclesiæ sedit, in prælatis: loquitur, per prædicatores: consecrat, per ministros. Matth. 18. Quoties duo ex vobis consenserint super terram, in medio illorum sum. Matthæ. vltim. Ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi.

Bonauent.

Bunauent. in Luc. Sedere autem spectat ad authoritatem personæ docentis, & iudicantis. Psalm. 79. Qui sedes super Cherubim, manifestare coram Ephraim, Beniamin, & Manasse. Ita igitur docebat turbas. Ioël. 2. Filij Sion exultate, & lætamini in Domino Deo vestro, quia dedit vobis doctorem iustitiæ, & descendere faciet ad vos imbrem matutinum & serotinum, sicut in princi- D pio. Et ideò supra mare stabat, quia de profundo incomprehensibili, quasi rorem paruum sapientiæ ad nos transmittit. Iob. 26. Cùm vix paruam scintillam sermonis eius audierimus, quis poterit tonitruum magnitudinis illius sustinere? *Vt cessauit autem loqui* ad populum, ne tantùm verba sibi dari existimarent, vt & illis testimonium facerent opera mirabilia, *dixit ad Simonem* Petrum, in cuius nauim ascenderat, & qui secum in ipsa naui erat: dixit, inquam, non rogando vt priùs, sed nunc summa authoritate iubendo: *Duc in altum*, id est, nauem altiùs in mare ex littore eleua, ad profundiora loca. Altum enim hic pro profundo sumitur. Ioan. 4. Puteus altus est. Psal. E 68. Veni in altitudinem maris. *Et laxate retia vestra in capturam.*

Theoph. Christus hospitalitatem compensat.

Theophyl. in Luc. Ita Petrum, quia illum in nauim exceperat, remunerare volebat: bifariam enim ei benefecit: quia & multitudinem piscium ei donauit, & discipulum suum fecit. Ita docebat misericordiæ opera copiosa mercede donari. Heb. 13. Hospitalitatis nolite obliuisci: per hanc enim placuerunt quidam, Angelis hospitio receptis.

Leo.

Leo sermon. 3. de collect. Quamuis autem maior speretur reditus de maiore semente, potest tamen etiam de exigua satione fructus prouenire iustitiæ. Iustus enim est iudex & verax, qui neminem fraudat merce- F de meritorum. Et ideò nos curam vult habere pauperum, vt in futuræ retributionis examine, misericordibus, quam promisit misericordiam, largiatur Christus. Pauca quidem Petrus Christo præstiterat: sed hîc & obedientiæ & charitatis officiis illum Christus ad maiorem retributionem præparabat.

Petri fuit Ecclesiam in altum dirigere.

Cæterùm vt mare seculum, nauis Ecclesiam, populus fideles, aut eos qui ad fidẽ vocandi erant, significabant: Petrus quoque præfectus Ecclesiæ præsagiebatur, cui præ cæteris dictum est, *Duc in altum*. Eius enim est naui seu Ecclesiæ prospicere, quo-

modo regenda, & ad fideles docẽdos, in portum: ad infideles seducendos, in altum deducenda sit. Ab eo, cæteros qui Ecclesiam in partes incognitas dilatare contendunt, benedictionem, & expressam licentiam accipere oportet: cùm & ipsi Apostoli, non nisi eo consultu, in varias mundi regiones profecti sint. Act. 14. Ita segregatus fuit Barnabas & Paulus: ita demum concilio facto Hierosolymis alij in alias oras profecti sunt.

Chrysost.

Chrysostom. homil. de Petro & Helia, ideò vocat τὸ πρῶτον τῆς ἐκκλησίας, primum Ecclesiæ, seu principalem: è quo numirum cæteros pendere oportuerit. Luc. 22. Tu autem conuersus confirma fratres tuos.

A

Leo.

Leo sermo. 3. in Anniuersario de assumptione eius ad culmen & unus Pontificium ad Christum Petro dispensasse docet, non quòd ipsius Petri ope indigeret, qui iam se posse omnia testabatur, sed vt ordinẽ in Ecclesia præscriberet. Verbum enim caro factum fuerat, inquit, & habitabat in nobis, vt reparando humani generi totum se Christus impenderet. Nihil indispositum sapientiæ, nihil erat arduum potestati. Famulabãtur elementa, ministrabant spiritus, Angeli seruiebant, nec vllo modo poterat inefficax esse sacramentum, quod simul ipsius Deitatis vnitas operabatur, & trinitas.

B

Et tamen de toto mundo vnus Petrus eligitur, qui & vniuersarũ Gentium vocationi, & omnibus Apostolis, cunctísque Ecclesiæ patribus præponatur: vt quamuis in populo Dei multi sacerdotes sint, multique pastores, omnes tamen propriè regat Petrus, quos principaliter regit & Christus.

Summorum Pont. Roman. authoritas.

Hanc potestatem Petri successoribus communicatã scribit Leo, cùm adiicit: Petro enim ideò hoc singulariter creditur, quia cunctis Ecclesiæ rectoribus Petri forma præponitur. Itaque & Petro & successoribus eius hæc dicta putentur, vt *laxent retia in capturam*. id est, ita sua authoritate vtantur, vt non modò Gregem Christi fideliter

C

custodiant, & caueant ne pisces, quos iam in nauiculam suam attraxerunt, conseruent: sed & alios, infideles, Barbaros, Turcas, hæreticos in agnitionem veritatis deducant.

August.

Augustin. libro secundo Quæst. Euang. q. 2. Et priùs quidem, inquit, in proximis Gentium nationibus prædicandum fuit (vt in Palæstina, & circumuicina regione: Deinde ad remotiores, Gentes proficisci: quod significat, dicens, *Duc in altum & laxate retia vestra in capturam.* Sicut & Esaias dicit: Tollite signum in Gẽtes, ad eas quæ propè, & ad eas quæ longè.

Ambros. Quid per altum.

Ambrosius scripturę profunda mysteria per altum significari docet.

D

Ex quo etiam docemur, summi Pontificis esse altos & profundos scripturæ sensus approbare, & omnem fidei, aut interpretationis veritatem, à summæ illius dignitatis censura pẽdere.

August.

Augustin. tom. 2. Ep. 166. ad Donatistas: Ea propter, inquit, cum Constantinus non ausus esset de causa Episcopi iudicare, eam discutiendam, atque finiendam Episcopis delegauit. Quod factum est in vrbe Roma, præsidente Melchiade Episcopo illius Ecclesiæ, cum multis collegis suis. Qui cùm Cæcilianum innocentem pronunciassent, & Donatum, qui schisma Carthagini fecerat,

E

sententia percussissent: iterum Donatistæ ad Imperatorem venerunt, & de iudicio Episcoporum, in quo victi fuerant, murmurauerunt.

Bernardus.

Bernardus, Epist. 190. hanc solius Apostolicę & Romanę sedis prærogatiuam esse scribit, vt ad eam de fidei causis referatur.

Hierony.

Et inde Hieronymus libro primo, contra Ruffinum, fidem suam, & fidem Ruffini probandam esse docet.

Innocent. Vbi de successione Roman. Pontifice.

Inde est ista Innocentij ad Patres Concilij Mileuitani decretalis Epistola, in qua hæc habentur. Quid enim actione firmastis, nisi scientes, quòd per omnes prouincias, de Apostolico fonte petentibus, responsa semper emanent? Pręsertim quoties ratio

F

fidei ventilatur, arbitror omnes fratres, & coëpiscopos nostros, non nisi ad Petrum, id est, sui nominis & honoris authorem referre debere: quòd per totum mundum possit omnibus Ecclesiis in commune prodesse. Hoc est ergo illud altum, ad quod nauim deducendam Christus admonuit.

Ambros.

Ambros. lib. 3. de virginib. Antè non ducebat in altum Petrus, cùm non piscabatur in stagno. Etsi mare erat, altum non erat. Altum mare scriptura nescit. Quid ergo sit altum, accipe. Aqua alta, consilium in corde viri. Altum cor viri est, vbi nihil vadosum est. Duc ergo in altum disputationis tuæ fideíque remigium, duc in cor viri. Per parabolam, hic vocat ad Ecclesiam Petrum: quẽ secundum Matthæum, simplici vocauit sermone, dicens:

Altum

Venite, & faciam vos piscatores hominum. Est & aliud mysterium. *Duc in altum*, quia antè in arena erat, quando in synagoga erat. Aqua non erat aqua Iudææ. Ideò ducere in altum non poterat, quando cum Iudæis credebat. Ideò dicitur Petro, *duc in altum*, hoc est ad Christum. Et benè altum, in quo est altitudo diuitiarum, sapientiæ & scientiæ Dei. Roman. 11. Altus enim Christus, de quo

A

dicitur ad Ioannem à Patre: (Luc. 1.) Et tu puer Propheta altissimi vocaberis.

Idem Ambr.

Idem Ambrosius libro quinto in Luc. capit. 5. *Duc in altum*, hoc est, in profundum disputationum. Quid enim tam altum, quàm altitudinem diuitiarũ videre, scire Dei filium, & professionem diuinæ generationis assumere?

Alta fidei professio.

Quam licet mens non queat humana plenæ rationis inuestigatione comprehendere, fidei tamen plenitudo complectitur. Nam etsi non licet mihi scire quemadmodum natus sit, non licet tamen nescire quòd natus sit. Seriem generationis ignoro, sed authoritatem generationis agnosco.

B

In hoc altum disputationis Ecclesia à Petro ducitur, vt videat hinc resurgentem Filium, inde sanctum Spiritum profluentem. Quæ sunt autem Apostolorum, quæ laxari iubentur retia, nisi verborum complexiones, & quasi quidã orationis sinus, & disputationum recessus, qui eos quos ceperint, non amittant? Et bene Apostolica instrumenta piscandi retia sunt, quæ non captos perimunt, sed reseruant: vt de profundo ad lumen extrahant, & fluctuantes de inferiis ad superna perducant. Hæc Petri authoritas fuit, quam tum etiam Dominus adumbrabat, cùm in altum nauem ducere iuberet. *Et respondens Petrus dixit ei, Præceptor, per totam no-*

C

ctem laborantes, nihil cepimus: in verbo autem tuo laxabo rete.

Theoph.

Ecce, inquit Theophylactus non abnuit, neque contradixit iubenti. Non hæc respondit, Per totam noctem laboraui, & nihil consecutus sum: nũc tibi parerem, & aliis fatigantibus laboribus incumberem? Non enim id obiicit, quasi reluctetur: submittit enim, In verbo autem tuo laxabo rete. Etsi in vanum fatigatus sim, ego tamen tanti facio verbum tuum, vt nec sine fructu ei parendum esse credam. Et verè qui diuino verbo cætera postposuerit, non modò non hic, sed neque in futuro frustrabitur. Vide

D

mihi scilicet Sarephtanam. Vana quædam ab ea postulari videbantur per Prophetam Heliam: sed credidit ipsa sermoni & verbo: & tum tandem lecythus olei, & farinæ pauxillum non defecit. Matthæ. 6. Quærite primùm regnum Dei, & iustitiam eius, & reliqua adiicientur vobis. Credit Petrus verbo, agnoscit Christum præceptorem. Vnde adiicit, *In verbo tuo laxabo rete.* Quid igitur non magnum Christi verbo deferamus? Quid nobis periturum putamus, si hoc primùm attenderimus? *Et cùm hoc fecissent, concluserunt piscium multitudinem copiosam.*

Nihil deest obedientibus Deo.

Tum enim ad Petrum alij etiam concurrisse putandi sunt. In

E

quo licet primùm obseruare, nihil perire his qui Deo obediunt: quantumuis difficile aut perniciosum esse putetur. Etiamsi dicat: Vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & sequere me: centuplum enim accipiet, & vitam æternam possidebit. Seu tu, vt Christum sequaris, omnibus renuncies, copiosa est in cœlis merces tua. Nihil perdidit Abraham, etiamsi ei dictum sit, Exi de terra, & de cognatione tua. Siquidem exaltauit illum Dominus in Gentem magnam. Laxauit rete in verbo Domini, & cum ipse profectus est. Sic extulit Iosephum in Ægypto, sic Moysen. Satis est, vt quemadmodum cecinit Orpheus, Verbum Dei mentis nostræ gubernaculum

Orpheus.

F

dirigat. Sed & quantumuis difficilia nobis imperari videamus, si modò à Dei verbo, aut eius honore, & gloria proficiscantur: dicendum est, In verbo tuo laxabo rete. Difficiles aduersarios Iosue, Samson, Gedeon, & cæteri principes fideles adorsi sunt, ipsi humanis viribus impares: sed vt Dauid contra Goliath, ita illi cõtra Philistæos, Moabitas, Ammonitas, in verbo Domini confisi præualuerunt. Dixerim & hic typicè, quæ ab Apostolis facta sunt, adumbrari. Illi enim etsi in difficiles nationes profecti sunt, tamen quia rete Euangelij in verbo Christi

laxa-

laxauerunt, *cùm hoc fecissent, concluserunt piscium multitudinem copiosam.* Plus verbo potuerunt, quam magni quantumlibet Imperatores suis exercitibus & armis, vt meditatur Theodoretus, affectionum Græc. serm. de legibus. Nam quos illi sibi vendicant violentia, citò defecisse intelligunt: at verò quos semel reto verbi comprehenderit, sibi totos quietè & pacificè possidet. *Rumpebatur autem rete eorum,* præ multitudine. Rumpi nimirum videbatur, etsi nullus piscis excideret. Ambrosius lib. 5. in Luc. O humilitas fructuosa! Qui nihil antè ceperant, magnam in verbo Domini concludunt piscium multitudinem. Non hoc humanæ facundiæ opus, sed supernæ vocationis est munus. Cedunt disputationes hominum, fide sua plebs credit: rumpuntur retia, nec labitur piscis. *Et annuerunt sociis qui erant in alia naui,* Iacobo & Ioanni, *vt venirent ad eos nauigio, & adiuuarent eos.* Quæ est illa nauis, nisi fortè Iudæa, ex qua Ioannes & Iacobus eliguntur? Facta est enim Iudæa significatio eius. Hi igitur de synagoga ad nauim Petri, hoc est ad Ecclesiam, conuenerunt, *vt implerent ambas nauiculas.* Omnes enim in nomine Iesu genu flectunt, siue Iudæus, siue Græcus, omnia & in omnibus Christus. Sed mihi cumulus iste suspectus est, ne plenitudine sui naues penè mergantur. Oportet enim & hæreses esse, vt probentur boni. Possumus tamen & aliam Ecclesiam intelligere nauem alterius. Ab vna enim plura Ecclesiæ deriuantur. Ecce alia solicitudo Petri, cui sua iam præda suscepta est. Sed nouit perfectus, quemadmodum seruare possit reconditos, qui scit quemadmodum possit capere dispersos. Theophyl. in Luc. Laborauerunt quidem legis antiquæ doctores qui ante Christum fuerunt, per totam noctem. Tempus enim ante eius aduentum, nox erat, & nihil comprehendunt. Postquàm autem venit Christus, diésque factus est, Apostoli in locum legis doctorum surrogati, in verbo eius, hoc est in præcepto eius, laxant rete Euangelij, & multitudinem hominum venantur. Soli autem Apostoli non possunt trahere rete piscium, annuúntque sociis suis, & communicant, & cum eis trahunt. Hi autem sunt pastores & doctores Ecclesiarum in singulis temporibus, qui interpretantur & docent Apostolica, trahuntque cum Apostolis, vt piscentur homines. Augustin. lib. 2. Quæst. Euang. quæst. 2. Quod etiam rete rumpebatur præ multitudine piscium, ita vt & ipsæ nauiculæ implerentur, & penè mergerentur: significat hominum carnalium multitudinem tantam futuram in Ecclesia, vt etiam disruptione pacis, exeuntibus inde hæresibus & schismatibus, tanta remaneret, & tanta illi futura esset amissio fidei, & bonorum morum, vt Christo dicere videatur talis Ecclesia: *Exi à me, quia peccator homo sum.* Idem lib. q. 83. q. 81. Quòd enim rupta sunt retia charitate violata, multas hæreses extitisse significat. Hic verò interim diuinam benedictionem agnosce. Hac augentur bona etiam temporalia, sicut & multitudo illa piscium collecta est. Hac, vt meditatur August. tract. 24. in Ioann. magna illa quotannis miracula fieri videmus, cùm ex vno grano tot in messe multiplicantur, & ex frugibus collectis tot hominum millia pascuntur. Esa. 55. Verbum meũ quod egredietur de ore meo, non reuertetur ad me vacuum: sed faciet quæcunque volui, & prosperabitur in his, ad quæ misi illud. Prouer. 10. Benedictio Domini diuites facit. Vnde dicere poterant illud Tob. 12: Bonis omnibus per eũ repleti sumus. Ita Dominus & Prælatis Ecclesiæ, & nobis non inutilem operam nostram repromisit, si modò in verbo eius laborauerimus. *Quod cùm videret Simon Petrus, procidit ad genua Iesu, dicens: Exi a me, quia homo peccator sum, Domine.* Ex eo signo Christi maiestatem, suam verò infirmitatem agnoscit. Et primũ quidem illum in nauem excepisse videbatur vt simplicẽ hominem, etsi Prophetam magnum illum agnosceret: nunc penetrare videtur in profundiorem eius diuinitatis meditationem. Ita hoc viso miraculo aucta fuit in illo fides. Atqui maxima pars nostri profectus est, si nostræ infirmitatis conscij fuerimus. Qui enim sumus, vt nos Domini consortio dignos arbitremur? Centurio, Matthæ. 8. Domine, inquit, non sum dignus vt intres sub tectum meum. Videbat quidem Petrus potentiam, sed non percipiebat clementiam Domini, qui non venit vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam, Matth. 9. Ambrosius lib. de virginibus. Vir enim sapiens & grauis, in quo esset Ecclesiæ firmamentum, & magisterium disciplinæ, nihil vtilius sibi esse prospexit, quàm ne secũdantis operis extolleretur euentu. Non enim rogat vt deseratur, sed ne infletur. Quid enim arrogantia perniciosius esse potest, in his qui præsunt? Dicit enim scriptura: Principẽ te posuerunt, noli extolli, sed esto quasi vnus ex illis. Basil. ho. de abdicatione rerum. Aliquid enim sibi arrogare, est diabolo similem se facere. Ille enim Deum non agnouit, & creatorem suum, & tot gratiarum, quibus donatus erat, liberalissimum largitorem: sed superbia inflatus, sese efferre ausus est: vnde factum est, vt ille tantò deiiceretur, quantò solium suum exaltare magis cupiebat. At verò quantò humilior est Petrus, tantò apud Christum maior extitit.

Namque humiles animos oculo solet ille benigno
Aspicere, & fastus hominum calcare superbos,

vt scribit Greg. Nanzanz. in carminibus de rebus suis. Et idem Orat. in plagam grandinis. Iam verò, inquit, quid dicturi sunt, qui sublimibus thronis insident, Imperiique laruam attollunt, superciliumque theatris ipsius sublimius: nec principem omnium Deum, nec inaccessum illud veri regni fastigium animo perpendunt, vt subditis tanquam conseruis suis imperent, qui eadem clementia opus habent? Verũ quomodo subditorum rationem habere possint, qui Deum ipsum contemnunt, nec seipsos miseros & peccatores agnoscunt? Hoc ipse Petrus, cui tandem concredita est Ecclesia, commendat. *Stupor enim circumdederat eum, & omnes qui cum illo erant, in captura piscium quos ceperant.* Ita nihil illi suis meritis, nihil suis laboribus, sed omnia Christo ascribunt. Et hoc sanè nobis pro exemplo esse debet, ne qua in re nostram gloriã quæramus. Dicamus cum Psalte: Non nobis Domine, nõ nobis, sed nomini tuo da gloriam. 1. Cor. 4. Quid enim habes, ô homo, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris? Itaque seu bona animæ, seu corporis, seu quæ fortunæ dicuntur, consideremus, in omnibus Deo gratias agamus. Obseruabant se tota nocte in vanum laborasse: nunc mirantur, quòd in momento tot pisces comprehenderint. Ita verum apparet id quod dicit Psaltes: Nisi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam. Ita nisi ipse nostris laboribus benedixerit, frustrà aliquid niti videmur. In sudore vultus tui vesceris pane tuo. Terra producet tibi tribulos & spinas: vt idem ipse primo homini asseruit. Interim verò vbi tibi benedixerit, Beatus es, & benè tibi erit. Vxor tua sicut vitis abundans, &c. At verò dixerit aliquis: Ecce ipsi peccatores in seculo obtinuerunt diuitias. Nunquid à benedictione Dei, cùm ea per fas & nefas aggregauerint? Verùm hîc de benè partis agimus, quæ etiam ad hæredes permansura sint. Sinit enim Dominus Mammonam suos etiam ditare, ita tamen vt in instanti demum ex alto diuitiarum & bonorum culmine eos deiiciat. Sic enim & Psaltes ait: Vidi impium superexaltatum, & eleuatum super Cedros Libani, transiui, & ecce non erat, & non est inuentus ampliùs locus eius. Petrus igitur & cæteri perpendentes quid sua industria possint, & id cum Christi facto conferentes, obstupescunt eius potestatem & liberalitatem. Hinc fit, vt prolapsus in genua, quasi Christum adoraturus, se peccatorem, Christum verò Dominum appellet. Stupor scilicet circundederat eum. *Similiter autem Iacobum & Ioannem filios Zebedæi, qui erant socij Simonis.* Attentiùs enim cæteris illi & Christi verba, & miraculum istud obseruauerant. Et hi quidem vt in piscando, ita in præcipuis mysteriis socij fuerunt. Adfuerunt enim Christo cùm transfiguraretur, & cùm oraret in monte Oliueti, in ipsa nocte passionis eius. *Et dixit ad Simonem Iesus,* & ad illum specialiter sermonem suum conuertit, vt illum non modò piscium multitudine, sed & quadam inter cæteros prærogatiua compensaret: rationem enim habebat non hospitalitatis modò, qua ipsum in nauigio acceperat, sed & singularis humilitatis, qua ad ipsius genua procidit. Cor enim contritum

&

Margin notes: Theodor. — Ambros. — *Quæ sint ambæ nauiculæ.* — Theoph. — August. — Idem Aug. — Idem. — Ambros. — *Humilitatis commendatio.* — Basil. — Greg. Naz. — *Christo accepta bona omnia referenda sunt.* — *Christi promissa.*

& humiliatum Deus non despicit, sed exhilarat & reficit. *Noli timere*, ex consideratione infirmitatis tuæ, aut meæ potestatis. Nihil est enim quod te summoueat à me. Nec enim ego te concussurus veni, vt abscedas: sed inuitaturus, vt venias. Ambrosius libro quinto, in Lucam. Dic & tu, exi à me Domine, quia homo peccator sum: vt respondeat tibi Dominus, Noli timere. Indulgenti Domino peccatum fatere. Noli timere etiam quæ tua sunt, Domino deferre, quia quæ sua sunt, nobis ille concessit. Nescit inuidere, nescit auferre. Vides quàm bonus Dominus, qui tantum tribuit hominibus, vt viuificandi habeant potestatem. *Ex hoc enim*, id est, citò post tempus istud, *eris homines capiens*. Rem non expectatam promittit, quam nemo suis viribus assecutus est, sed omnes Apostoli à Christo acceperunt. Quid minus expectabat rudis piscator, quàm vt sua prædicatione vniuersum terrarum orbem alliceret, & in ouile suum, ex omni regione quæ sub cœlo est, homines aggregaret? Sed hoc ei à Christo vt promissum, ita donatum est. Tertullian. libro quarto aduersus Marcionem. Hoc enim dicto, inquit, intellectum illis suggerebat adimpletæ Prophetiæ: Se enim esse, qui per Hieremiam prænunciauerat, Ecce ego mittam piscatores multos, & piscabuntur illos, homines scilicet. Theophylact. Impletur enim hoc Prophetæ, (Hierem. 16.) qui dicit, Ecce ego mitto piscatores multos, dicit Dominus. Et postea, Mittam venatores multos, & venabuntur eos: Piscatores quidem sanctos Apostolos vocans, venatores autem eos, qui temporibus sequentibus habiti sunt doctores Ecclesiarum, & præfecti. Augustinus sermon. 4. de Sancto Petro & Paulo. Ita dum insidiatur Petrus gregibus æquoreis piscium in mari, ipse in rete incidit Saluatoris. Fit de prędone prædatio, de piscatore piscatio, de pirata captiuitas. Sed & similitudo artis inflammat desiderium audientis, vt qui ante capturam latebat in salo, verbi nunc retia spargat in mundo. Tunc enim pisces induxit, nunc autem homines sagenis spiritualibus irretiuit. *Et subductis ad terram nauibus relictis omnibus secuti sunt eum*: non Petrus modò, sed & Ioannes, & Iacobus. Tanto feruore Christum ardebant, vt illius comparatione omnia contemnenda esse censerent. Quàm enim magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam præparasti diligentibus te? Verùm & hic quæritur, quomodo Iacobus & Ioannes Christum secuti sunt, cùm soli Petro dictum sit, Ex hoc eris homines capiens? Sed & id Matthæus scribit illis etiam esse dictum: ex quo fit, vt voce, & quasi imperio Christi prouocati, quo illos vt sequerentur, monebat, relictis omnibus, post illum abirent. Non retia, non nauis illos mouet, qui mundum & omnia quæ in mundo sunt, præ Christo, contemnebant.

Ambros. — Tertull. — Theophy. — August.

Christi in dicendo longè alia quàm Scribarum maiestas: spiritus immundi confessio, quòd Christus esset sanctus Dei. Dæmoniaci curatio, ex qua omnibus pauor incussus est.

Math.

Marc. 1.

Et ingrediuntur Capharnaum: & statim sabbathis ingressus in synagogam, docebat eos. Et stupebant super doctrina eius. erat enim docens eos quasi potestatem habens, & non sicut Scribæ. Et erat in synagoga eorum homo in spiritu immundo: & exclamauit dicens, Quid nobis & tibi Iesu Nazarene? venisti ante tempus perdere nos? scio qui sis, Sanctus Dei. Et comminatus est ei Iesus, dicens, Obmutesce, & exi de homine. Et discerpens eum spiritus immundus, & exclamans voce magna, exiit ab eo. Et mirati sunt omnes, ita vt inquirerent inter se, dicentes, Quidnam est hoc? quænam doctrina hæc noua? quia in potestate spiritibus immundis imperat, & obediunt ei? Et processit rumor eius statim in omnem regionem Galilææ.

Luc. 4.

Et descendit in Capharnaum ciuitatem Galilææ: ibique docebat illos sabbathis. Et stupebant in doctrina eius: quia in potestate erat sermo ipsius. Et in synagoga erat homo habens dæmonium immundum: & exclamauit voce magna, dicens, Sine, quid nobis, & tibi Iesu Nazarene? venisti perdere nos? scio te qui sis, Sanctus Dei. Et increpauit illum Iesus, dicens, Obmutesce, & exi ab eo. Et cùm proiecisset illum dæmonium in medium, exiit ab illo, nihilque illi nocuit. Et factus est pauor in omnibus. & colloquebantur ad inuicem, dicentes, Quod est hoc verbum, quia in potestate & virtute imperat immundis spiritibus, & exeunt? Et diuulgabatur fama de illo in omnem locum regionis.

Ioan.

SOLE quidem exorto, tenebras abscedere videmus: Christo verò hunc in mundum ingresso, egredi, & à sua in homines tyrannide excidere cœperunt dæmonia. Et Psellus sanè, lib. de oper. dæmonum, cap. 9. Dæmonia quædã esse lucifuga scribit: sed nec illa tam istam sensibilem, quàm spiritualem lucem Christum, auersantur. In hoc enim apparuit filius Dei, vt dissolueret opera diaboli, teste Paulo ad Hebræos. Hoc etiam historia Euangelica nobis ob oculos ponit. Statim enim atque & publicè prædicare, & suos Apostolos congregare cœpit: ecce cùm in synagoga sese dæmoniacus offerret, Christus dæmonem exclamantem voce magna eiecit, ita vt omnes mirarentur. Itaque conuocatis, Petro, Ioanne, & Iacobo, *ingreditur Capharnaum ciuitatem Galilææ*. Huc frequenter conuenerat: primum quidem post conuersionem aquæ in vinum factam in Cana Galilææ, vt Ioannes scribit: demum, curato reguli filio, cum reliquisset Nazareth ciuitatem suam: nunc quoque, vbi publicè munus verbi obire cœpit, & per omnem Galilæam omnes ad pœnitentiam & Euangelicam fidem conuocauit. Ita sapientia per omnes vias, per compita, & per ciuitates clamabat, vt legitur Prouerb. 1. & omnes paruulos & insipientes vocabat: vt & omnibus apertam misericordiæ ianuam ostenderet. Ita nullum excusationis locum hominibus reliquit, ne fortè esset, qui se inuentum esse negaret. Si enim in agris erant, si in pagis, si in oppidis, si in ciuitatibus, dixerim si in ipso mari: hucusque perrexit Christus, hucusque vox eius audita est. Si in eremi penetralibus, non defuit illis Ioannes: si in extremis mundi partibus, ad eos perrexerunt Apostoli: si nec ab aliquibus Christus ipse, aut Apostoli visi sunt: saltem auditus est spiritus, qui vbi vult spirat, inquit Christus, Ioann. 3. Itaque à stagno Genezareth venit in Capharnaum, *ibique statim sabbathis ingressus in synagogam docebat eos*. Non poterat ibi sine fructu esse. Neque enim sol tandiu nubibus obducitur, quin aliquando se prodat. Videbat plebem suam doctrinam excipere, cunctos ad se confluere: ne fortè arbitrarentur illum à lege Mosaica defecisse, & contraria quædam docere, in synagogã venit, vt etiam omnes doctiores eius doctrinæ periculum facerent. Augustinus libro primo, de moribus Ecclesiæ Catholic. capit. 1. Quis enim mediocriter sanus, inquit, non facilè intelligat, scripturarum expositionem ab his petendam esse, qui earum doctores se esse profitentur: fierique posse, imò id semper accidere, vt multa indoctis videantur absurda, quæ cum à doctis exponuntur, eò laudanda videantur elatiùs, quo abiectiùs aspernanda videbantur: & eò accipiantur aperta dulciùs, quò clausa difficiliùs aperiebantur? Hoc ferè in sanctis veteris Testamenti libris euenit, si modò ille, qui eis offenditur, doctorem potiùs eorum pium, quàm impium lacerantem requirat, priusquam studio quærentis, quàm temeritate reprehendentis imbuantur. Ad scholam igi-

Introductio. — Psellus. — Ioann. 4. — Ioannes inuitat Christum. — Christus in synagoga docet, ne videretur à lege discedere.

tur Theologicam conferri oportet de conciliandis scripturis, quemadmodum & ad synagogam consulit Christus de vtriusque Testamenti veritate. Hoc itaque fecit, vt & synagogæ, seu tandem Ecclesiæ suam censuram deferret, & ne Scribarum & Pharisæorum cathedram, quam tantoperè commendauit, aspernari, aut illorum iudicium refugere videretur. Nam qui benè agit, venit ad lucem, & qui veritatem annunciat, illorum qui in cathedra sedent, arbitrium non reiicit. Si enim tantum detulit Christus Scribis & Pharisæis, quid non debeamus his qui sedent in Ecclesia Christi? Hieronymus ad Pammachium scribens: Quisquis es, inquit, assertor nouorum dogmatum, quæso te vt parcas Romanis auribus, parcas fidei quæ Apostolico ore laudata est. Qui & scribens ad Damasum, fidem suam dirigi & probari requirit ad amussim sanctæ Romanæ Ecclesiæ, quæ semper incorruptam seruauit Patrum authoritatem. Facit verò hæc Christi libertas, vt omnes mirentur, & obstupescant. Nulla enim maior laus viro docto accidere potest, quàm si à doctissimis viris, & superioribus probata adferat: nihil autem noui & ambigui adferat. *Et stupebant super doctrina eius, quia in potestate erat sermo eius. Erat enim docens eos quasi potestatem habens, & non sicut Scribæ.* Notat Marcus Scribas, vt qui suas interpretationes anilibus quibusdam fabulis, & inutilibus traditionibus farcirent: & ipsi plerunque seipsos variis contradictionibus inuoluerent, vt & Christus illis improperauit. Nam cùm sibi satis esse putarent, modò sua lucra sectarentur, ad ea frequenter scripturam contorquebant: vt est de templi, & parentum honore. Matthæ. 15. de orationibus, Matthæ. 23. de manuum etiam lotione, & Sabbathi obseruatione, & oblationibus. Christus verò nihil appetebat, non humana quærebat, cuius erant & terrena omnia, & cœlestia. Ostendebat autem se solùm honoris diuini, & vniuscuiusque salutis zelo duci, vt eos tanto affectu doceret. Sicut enim virtus quædam diuina illos absterruit, cùm vendentes & ementes è templi vestibulo eiiceret: ita & nunc eadem maiestas eos in admirationem rapit. Nam & qui tandem Apostolos accepto Spiritu sancto audierunt, stupebant omnes, & mirabantur adinuicem, dicentes: Quomodo omnes isti qui loquuntur, Galilæi sunt? Act. 2. Quantò maior stuporis ratio in ipso Christo offerebatur, in quo omnis plenitudo diuinitatis corporaliter inhabitabat? Ioh. 12. Sic adducit consiliarios in stultum finem, & iudices in stuporem. Albertus Magnus in Marc. Ita scilicet verbum increatum suipsius vim in verbo creato resonabat. Et hoc notatur Hebr. 4. Viuus est enim sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, pertingens vsque ad diuisionem animæ, & spiritus, & compagum, & medullarum, & discretor cogitationum, & intentionum cordis. Docebat autem quasi potestatem habens, tripliciter. Nam & suæ conuersationis & zeli testimonio, satis demonstrabat, quo spiritu duceretur: sed & signis suā doctrinam confirmabat, & secreta quadam spiritus virtute, in illorum corda penetrabat. Et quidem Scribæ verecundia turpis vitæ repressi, non autem de Dei virtute sibi conscij, mortua verba dabant. Vnde de illis dicitur, Matthæ. 23. Dicunt, & non faciunt. Roman. 2. Qui alium doces, teipsum non doces. Qui prædicas non furandum, furaris. Hinc fit, vt Basilius lib. Moral. capit. 27. ostendat, quòd non debemus putare nos consiliis nostris illud assequi, vt prosperè prædicatio nostra succedat: sed omnis huius rei spes collocanda sit in auxilio Dei. Nam si & antiqui Poëtæ, qui tantùm delectaturi erant, non nisi furore diuino se quid eloqui posse censebant, quantò magis eum oportet Dei spiritu moueri, qui mores hominum, & omnem eorū expectationem formaturus est? Talis scilicet Helias erat, de quo legimus Eccles. 48. Surrexit Helias, verba eius sicut facula ardebant. *Et erat in synagoga eorum homo habens spiritum immundum.* Non satis existimauit Christus ibi docere, nisi & miraculis attentiores, & stabiliores redderet auditores. Et quia nonnulli de eius doctrina quærere poterant, vndenam illam accepisset, cùm à nemine fuisset edoctus: ne fortè essent, qui spiritu maligno illam acceptam putarent, ecce statim immundum spiritum eiicit. *Erat*, inquit, *hic in synagoga*, aut huc fortè cum cætera multitudine veniens, dum lucido aliquo interuallo illum dæmon remitteret, aut in illum locum ab ipso etiam dæmone deductus, cogente omnino illum diuina maiestate, vt clarius miraculum appareret, aut fortè ab his qui in synagoga erant huc deductus, vt à Christo sanari posset. Dicitur autem spiritus immundus ab effectu, quia immunda facit, & loquitur: sicut & alibi dæmonium surdum, cæcum, & mutum nuncupatur. Matthæ. 12. Cùm immundus spiritus exierit ab homine. 1. Reg. 16. Spiritus Dei bonus recessit à Saul, & exagitauit eum spiritus nequam à Domino. Immundi autem dæmones sunt, vt qui titillationibus & illecebris ad se homines pelliciant, eósque potissimùm, qui vitiorum in se fomites minimè restringunt, vt docet Psellus, libro de operatione dæmon. capit. 12. Apocal. 16. Et vidi de ore draconis, & de ore bestiæ exire spiritus tres immundos in modum ranarum. Sicut enim aliquando fit, vt dæmoniaci quidem sint edendo insatiabiles, alij currendo lassari non possint: ita alij se in cœnum & fæces iactant, alij prophana, salacia & pronunciant & faciunt: alij se in mortuorum sepulchris continent. Psellus capit. 14. Contra medicos ostendit energias & operationes dæmonum haudquaquam à corruptis humoribus procedere. Et hæc quidem, inquit, meritò à malè affectis humoribus procedere censeantur, grauedines, lethargi, atræ biles, phræneses, seu deliria: quæ quidem curant illi & tollunt, vt exhauriendis euacuandísque humoribus, vel corporis vacui repletionibus. Enthusiasmo autem insanias, & catochas seu spiritus immundos, quibus qui correptus est & detentus, nihil quicquam omninò agere potest, neque mente, neque sermone, neque phantasia, seu imaginatione, neque sensu: at aliud quiddam est, quod eos mouet & agitat, eaque loquitur, quę ab eo qui correptus est, ignorantur. Idémque futurorum nonnihil interdum prædicit: qua quæso ratione hoc loco motus materia vitiatos appellauerimus? Prodidit igitur seipsum malus ille dæmon, *Et exclamauit dicens: Quid nobis & tibi Iesu Nazarene? Venisti ante tempus perdere nos. Scio quod sis sanctus Dei.* Clamore se torqueri testabatur, aut saltem quo terrore concuteretur, explicabat. Contingit autem dæmonibus voces etiam lingua prominente & immobili in humano corpore formare, vt scribūt Hebræi, in historiam mulieris, quæ Pythonicum spiritum habebat in ventre. Hieronymus in Epitaphio Paulæ, scribit, in Sebaste ad sepulchra Patriarcharum dæmones rugire, hinnire, latrare, & varios animantium clamores imitari. Chrysosto. in Babylam martyrem, illos torqueri, Ambrosius in Geruasium & Protasium, illos fateri se martyrum præsentia affligi, scribunt. Iulius Firmicus, lib. de errore prophanæ relig. cap. 14. Dæmones etiam in humanis corporibus torqueri scribit, tum maximè, cùm diuini verbi virtus accesserit. Sic enim habet, ad Porphyrium sermonem conuertens. Et apud nos deos vestros, inquit, cùm hominibus nocere cœperint, religiosi sermonis flagella castigant. Sic in corporibus hominū constituti dij vestri spiritualium flammarum igne torquentur: & qui apud vos quasi dij coluntur, apud nos religiosæ fidei medela, Christi gratia humano subiacentes imperio, & tormenta repugnantes sustinent, & victi pœnis vltricibus subiugantur. Porrò sciunt Christum dęmones, & credunt, & contremiscunt. Vnde & is, qui à Sceuæ filiis prouocabatur, vt in Actis legimus, illis discissis, & vapulatis dixit: Et Iesum noui, & Paulum scio, vos autem qui estis? Augustinus lib. 9. de ciuit. Dei, cap. 20. *Daimones* autem dicuntur, quoniam vocabulum Græcum est, ob scientiam nominari. Apostolus autem Spiritu sancto locutus, ait 1. Corinth. 8. Scientia inflat, charitas verò ædificat. Est ergo in dæmonibus scientia sine charitate: & ideò tam inflati atque superbi sunt, vt honores diuinos, & religionis seruitutem, quam vero Deo deberi sciunt, sibi sategerint exhiberi, & quātum possunt, & apud quos possunt, adhuc agunt. Et cap. 21. Ipsi etiam dæmones hoc ita sciunt, vt eidem Domino infirmitate carnis induto di-

Marginalia: Sola Theologicis conferenda. — Hierony. — Virtus Christi. — Alb. Mag. — Basil. — Opportuna miraculi occasio. — Quomodo spiritus immundi dicantur. — Psellus. — Varia dæmonum affectiones. — Quomodo dæmones vocem formant. — Hierony. — Chrysost. Ambros. Iul. Firmi. — Dæmones etiam in hominum corporibus torquentur. — An dæmones Christum cognouerint. — August.

xerint: Quid nobis & tibi Iesu Nazarene, venisti ante tempus perdere nos? Clarum est in his verbis, quod in his & tanta scientia erat, & charitas non erat. Pœnam quippè suam formidabant ab illo, non in illo iustitiam diligebãt. Tantum autem eis innotuit, quantum voluit: & tantum voluit, quantum oportuit. Sed sic innotuit, non sicut Angelis sanctis, qui eius, secundum id quod Dei verbũ est, participata æternitate perfruuntur: sed sicut eis terrendis innotescendum fuit, ex quorum tyrannica quodammodò potestate fuerat liberaturus prædestinatos in suũ regnũ, in gloriam semper veracem, & veraciter sempiternam. Innotuit ergo dæmonibus, non per id quod est vita æterna & lumen incommutabile, quod illuminat pios, cui viuendo per fidem, quæ in illo est, corda mundãtur: sed per quædam temporalia suæ virtutis effecta, & occultissimæ signa præsentiæ, quæ Angelicis sensibus, etiam malignorum spirituum, potiùs quàm infirmitati hominũ, possent esse conspicua. Neque tamen interim putãdum est, quòd dæmones certò Christum cognouerint, sed tantùm per quasdam naturæ coniecturas: in quibus vt errare potuerunt, ita sui erroris certam resolutionem requisierunt per illas tentationes, quas Christo suggesserũt, inter quas ista etiam recenseri potest. Siquidem illi blanditur dæmon, vt coniecturam ab eo accipiat, aut resolutionis istius: aut si Christus non est, ipsum vanæ gloriæ stimulis incitare possit, dum illum Sanctum Dei vocat. Verùm quid hoc sibi vult, quod ait, *Venisti ante tempus perdere nos?* August. lib. 8. de ciuit. Dei, cap. 23. Siue, inquit, quia subitum illis fuit, quod futurum quidem, sed tardiùs opinabantur: siue quòd perditionem suam hanc esse dicebant, qua fiebat vt cogniti spernerentur. Et hoc erat *ante tempus*, hoc est, ante tempus iudicij, quo æterna damnatione puniendi sunt, cum omnibus etiam hominibus, qui eorum societate detinentur. Albertus Mag. in Marcum. Tempus autem perditionis dæmonum triplex est. Perditus enim in miseria fuit in primo casu: perditus in carceris horrore erit in extremo iudicio. Perditus autem in diminuta potestate erat in Christi passione. Et hoc suæ diminuendæ potestatis tempus nondum dæmon instare putabat, & ideò cõqueritur suam tolli potestatem. 2. Pet. 2. Rudentibus inferni detractos tradidit in æternũ cruciandos. Vnde & Ephes. 6. Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus. De tempore autem dicitur Apoc. 12. Descendit ad vos diabolus, habens iram magnam, sciens quia modicum tempus habet. Dicimus & tantam esse dæmonum in hominem inuidiã, vt sibi magnum lucrum accedere existiment, si quem ex hominibus seducere possint: Magnam autem iacturam arbitrentur, si quis à suis laqueis euolui, & ad Deum cõuolare videant, quod cùm per Christum fieret, ideò clamant se perdi, & torquere. Addit verò, *Scimus quòd sis sanctus Dei.* Notat quidem in Christo vitæ sanctimoniam, notat & doctrinæ puritatem: interim tamen illũ aut Dei filium, aut Christum esse, certò cognoscere non potuit: quia & hoc Deus non permisit. Quinpotiùs variis illum humanæ infirmitatis, quam Christus assumpserat, argumentis ita ambiguum teneri voluit, vt interim nihil in eum omitteret, quod in iustorum perniciem moliri consueuit. Ambiguo igitur verbo dicit, Scimus quòd sis Sanctus Dei. Quod se scire dicit, iactantiæ & arrogantiæ est: qualis in iis est, qui certò aliquid explorant vt non quasi ignari aliquid sciscitati videantur. Hoc igitur est, ac si dicat: Nihil est quòd me latere arbitreris quis sis, ne tu mihi ex hac carnis humilitate, & paupertate quam elegisti, fucum facias. Possent hęc vtique eos eludere, qui materię & terræ affixi sunt: nos verò sublimiora attendimus, non quæ in corpore, sed in anima sunt. Ideò fit, vt sciamus te esse Sanctum Dei. Non dicit, Cõiicimus, aut opinamur, sed *Scimus*. Est autem scire, per causas cognoscere. Ideò demõstrat dæmones ex effectis quid maius in Christu cognouisse, quàm quod corpus assumptũ, aut ista eius paupertas & humilitas prę se ferret. Neque tamen adhuc certi fuisse putãdi sunt, vt qui tot insignes Prophetas obseruassent, nuper etiam Ioãnem Baptistam neque comedentem, neque bibentem: qui tamen negauit & confessus est, quia non sum ego Christus. Inde fit, vt quod ait, Scimus, reuera pro cõiicimus interpretari debeat. Quinetiã sententiam istam suspendit, *Quod sis sanctus Dei.* Nõ enim ita intelligit, vt Angelus, cùm virginem alloqueretur: Quod nascetur ex te sanctũ, vocabitur filius Dei: sed sanctum Dei nomine communi vsurpat, quo & ij donantur, qui vitam sanctam & puram ducunt. Hoc verò non reuerentiæ, sed tentationis gratia pronunciat: vt ex vocis ambiguitate responsionem colligens, quid certi teneat. Nã quod certo non cognouerit, testatur Paulus, dicens, Quẽ nemo principum huius seculi cognouit. Si enim cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent: hoc est, crucifigi persuasissent. *Et increpauit eum Iesus, dicens: Obmutesce, & exi ab homine.* Psellus lib. de operatione dæmon. cap. 15. Energumenos, seu à dæmone possessos sola diuina virtute curati probat, historiámque subiungit Euchitę cuiusdam præstigiatoris, qui Elasone Cõstantinopolim captiuus abductus est. Itaque Christus suæ omnipotentię argumentum exhibens, dæmoni sola increpatione silentium imponit. Zach. 3. Increpet Dominus in te Satan. & increpet Dominus in te, qui elegit Hierusalem. Licet autem vera diceret, tamen silentium imponebat, quia vt dicitur Eccl. 15. Non est speciosa laus in ore peccatoris. Psa. 49. Peccatori dixit Deus, quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Sed & ideò increpauit, vt taceret, quia mentiebatur: non in hoc quidem, quòd esset sanctus Dei: sed quòd affirmaret se scire, quod esset sanctus Dei, cum id tantùm per effecta coniiceret. Ita enim suo nos exemplo docebat, nec audiẽdos dęmones, nec hęreticos, etsi nonnunquam multa vera pronuncient, ne fortè & ipsum mẽdacium probemus, quod illi veritati permiscere solent, ne fraudes & eorum doli deprehendantur. Euthym. in Marc. Nec enim vult veritas vt sibi à falsitate perhibeatur testimonium. Deinde docuit nos, ne dęmonibus vnquam credamus, etiam vera dicentibus. Cùm enim ament mendacium, sintque nobis inimicissimi, nunquam vera loquuntur, nisi aut ad fallendum, veritate quasi esca quadam vtantur. Glossa enim sic habet. Non sinebat ea loqui, ne dum viderent vera loquentem, sequerentur errantem. Psalm. 30. Muta fiant labia dolosa. Ita dæmonem suo ipsius confodit gladio. Putabat enim ille Christum, quem velut simplicem hominem nouerat, hoc laudis elogio, quod esset sanctus Dei, in arrogantiam & iactantiam, proprięque glorię amorẽ pertrahere: sed ille, vt doceat quomodo his tentationibus occurri debeat, iubet vt taceat. Cęterùm hęc omnia imperantis sunt, *Obmutesce & exi.* Intantum enim potest dęmon in creaturam, in quantum ipse permittit Deus. Exi, inquit. Non satis est silentium dęmonibus, aut hęreticis & Pseudoprophetis, qui maligno spiritu ducuntur, imposuisse: possunt enim secreto quodam murmure auribus simplicium insusurrare, & eos decipere: sed & expellendi sunt, nec vnquam permittẽdi. Hoc enim lex diuina nõ permittit, vt dęmones Angelis bonis, & hęretici Catholicis permisceantur. Non est conuentio Christi ad Belial. Adblandiantur politici Atheistę ignauis & timidis principibus suo, Interim, quod vocant: sua illa licẽtia, qua lupos gregibus permiscent: hoc nec Deus, nec ipse exitus vnquam probare potuit. Inde est hęc Gregorius Nanzanz. ad Nectarium Constantinopolit. exhortatio. Nam si, inquit, hęreticis piis & orthodoxis, ea quę sentiũt, docere, liberéque promulgare permittitur: quis non videt Ecclesię doctrinam condemnari, perinde ac veritate ab illorum partibus stante? Neque enim rerum natura fert duas de eadem re contrarias doctrinas veras esse. Quomodo ergo excelsus & præstans animus tuus, ad tãti mali depulsionem & correctionem consueta libertate non vti sustinuit? Verùm etiamsi nondum hoc factũ est: nunc saltem inimitabilis tua, numerísque absoluta virtus excitetur, pientissimúmque Imperatorem doceat, nihil ex reliquo ipsius erga Ecclesias studio rediturum esse vtilitatis, si tale malum ad fidei sanę euersionem, per eorum libertatem, licentiamque pręualeat. Sed & Synesius Ptolemaidis Episcopus, non satis esse putat, si Quintia-

norum

August.

Alber. Mag. Tempus perditionis dæmonum triplex.

Dæmon dubia proterue iactat.

Sanctũ Dei dicit, vt tentet.

Psellus. Quomodo curentur dæmoniaci.

Euthymius.

Glossa.

Silentium imponendum hæreticis etiam vera dicentibus.

Greg. Naz.

Synesius.

norum hæreticorum concilia & synodi non admittantur: sed & in Epistola sua ad Presbyteros ita scribit: Omnibus illis factis manifestos, quinam sint: ac deinde sic ignominia notati, è finibus Ptolemaidis eiiciantur. Ambros. lib. 4. in Luc. capit. 17. [Ambros.] Nam & magistro peior discipulorum hæreditas est, inquit: peiores enim Iudæi, peiores sunt & ipsi hæretici dæmonibus. Quòd si & silentio imposito dæmon eiicitur, quomodo quis hæreticos tolerari posse putauerit? *Exi ab homine*, inquit Christus. Atque vtinam abscindantur qui nos conturbant, & exeant de medio nostri: vt eis illorum tentationibus soluti, liberiùs in Dei laudes prorumpamus. *Et cùm proiecisset* illum hominem obsessum, *dæmonium in* quod illum torquebat, *in medium*, id est, in terram coram omnibus qui tum in synagoga erant, *exiit ab eo, nihilque eum nocuit*. Nam quamuis rabie & furore accensus ante egressionem affligeret hominem illum, sicut & Marcus narrat, dicens, quòd *& discerpebat*: tamen egresso dæmonio prior illa afflictio diuina virtute cessauit, & confortatus est homo, vt scribit Dionys. Carthus. in Luc. [Dion. Cart.] Marcus etiam adiicit, quòd *exclamans voce magna exiuit ab eo*. Ita nimirū ei molestum erat cedere corpori quod possederat. Obseruat autem Albertus in Marc. [Alb. Mag.] ex eo quòd exisse dicitur, quòd hominem intus, in visceribus & sanguine manens, torquebat, perturbans omnes spiritus ipsius. *Et factus est pauor in omnibus, & mirati sunt omnes*. Pauor admirationem magnam significat. Admirabantur autem modum potiùs quàm factum: cùm & eorum exorcistæ dæmones eiicerent. Porrò naturale est homini, visis rebus insolitis & magnis, timore concuti.

[Virgil.]

Obstupuere animi, gelidúsque per ima cucurrit
Ossa tremor.

Hic pauor etsi non in omnes æqualiter cadat, in eis tamen maximè locum habet, qui omnia obseruantes, in instanti commouentur. Sed & ex magnitudine effectus maiestas perpenditur, sicque timor reuerentiam secum importans, hominem rapit: vt & id dicat cum Psalte, [Mirabilis Christi potentia.] Mirabilia opera tua, & anima mea cognoscet nimis. *Et colloquebantur ad inuicem, dicentes, Quidnam est hoc? Quod est hoc verbum?* Diximus Verbum apud Hebræos, rem aliquando significare. Obstupescunt igitur, & ad primam illam vocem recurrunt, quam & eorum patres protulerunt, cùm primùm illis Man è cœlo pluisset. Exclamarunt enim, *Man-hu*. Quid est hoc? Quàm insolitum istud opus est? Non enim adinstar exorcistarum nostrorum herbis, non coniurationibus vtitur, sed solo imperio dæmones expellit. *Quia in potestate & virtute imperat spiritibus immundis, & obediunt ei, & exeunt*. Non inuocat numen illud summum, non sanctos Angelos comites requirit: sed absoluta & propria virtute imperat, & statim egrediuntur. A Iob. 25. Potestas & terror apud Deum est, qui facit concordiam in sublimibus. Vnde & pauor sequitur eos, qui Dei opera meditantur. Iob. 4. Pauor tenuit me & tremor, & omnia ossa mea perterrita sunt. Psal. 138. Confitebor tibi, quia terribiliter magnificatus es. Ier. 10. Quis non timebit te, ô rex Gentium? Quòd si quis obiiciat, de Satanæ potestate dictum esse, Iob. 4. B Non est potestas quæ comparetur ei: Respondendum est, id de naturali potestate terrenorum corporum intelligi, quæ cedunt quidem naturali illi virtuti, quam à Deo dæmones acceperunt. Non tamen hoc de voluntariis aut cœlestibus, & minùs de diuinis virtutibus est intelligendum. Cæterùm ex eo quòd Christus ita retinuit dæmonis potestatem, vt C & retinentem eiiceret, colligitur, inquit Bonauentura in Luc. [Bonauent.] quòd diabolus semper habet voluntatem nocendi, quia hanc habet à semetipso: sed potestatem nocendi non semper, nisi quantum & quando permittitur à Deo iusto modo. Rom. 13. Non est potestas nisi à Deo. 1. Pet. 3. Et quis est qui vobis noceat, si boni æmulatores fueritis? D *Et processit rumor eius statim in omnem regionem Galilææ*. Ita nimirùm præsignificatur, quòd tandem ex ipsa etiam Iudæa in omnes terræ fines eius miracula procederent: non modò, quia & illa per omnem orbem ab Apostolicis viris prædicarentur, sed & quia in eius nomine vbique dæmonia eiicerentur. Sic enim in terram transmigrationis, E & per omnes Gentes prædicari Euangelium oportebat. Quòd si & in ipsa synagoga dæmonia eiiciuntur, quis dubitet & in ipso doctorū consessu, eos qui per longum tempus à dæmonibus in hæreses & falsas doctrinas seducti sunt, & ita possessi, vt immunda quæque sectarentur, purgari per exhortationem, & ita reduci, vt nec ampliùs eos dæmon ille torqueat? Quot ab impietate prophanæ opinionis ad fidem hac via reducti sunt? Hoc scilicet & F Dei, & Christi eius nomen in omnem regionem procedit, cùm illos ad se reducit, qui priùs contra pietatem & religionem armati procedebant. Idcircò & nos hoc vnū quærentes, attendimus Dei laudes & gloriam: vt propter semetipsum misereatur Ecclesiæ, reducat errātes, & prophana illa infidelitatis dæmonia procul abiiciat: vt & iādem nomen eius, & Ecclesia eius reflorescat: & procedat rumor benignitatis & miserationum eius in omnem regionem.

Socrus Simonis à febribus curatur, ministrat Christo & discipulis: sed & omnes qui malè habebant, oblati, sanitati restituuntur, & Dæmonis silentium imponitur: Demùm se aliis ciuitatibus missum esse asserit.

Matt. 8.

Et cùm venisset Iesus in domum Petri, vidit socrum eius iacentem, & febricitantem: & tetigit manum eius, & dimisit eā febris, & surrexit & ministrabat ei. Vespere autem facto, obtulerunt ei multos dæmonia habētes: & eiiciebat spiritus verbo, & omnes malè habētes curauit: vt adimpleretur quod dictū est per Isaiam Prophetā, dicentem, Ipse infirmitates nostras accepit, & ægrotationes nostras portauit.

Marc. 1.

Et protinus egredientes de synagoga venerunt in domum Simonis & Andreæ cum Iacobo & Ioanne. Decumbebat autem socrus Simonis febricitans: & statim dicunt ei de illa. Et accedens eleuauit eam, apprehensa manu eius. & continuò dimisit eam febris, & ministrabat eis. Vespere autem facto cùm occidisset sol, afferebant ad eum omnes malè habentes, & dæmonia habentes, & erat omnis ciuitas cōgregata ad ianuam. Et curauit multos qui vexabantur variis languoribus, & dæmonia multa eiiciebat, & non sinebat ea loqui, quoniam sciebant eum. Et diluculo valdè surgens, egressus abiit in desertum locum, ibique orabat. Et prosecutus est eum Simon & qui cum illo erant. Et cùm inuenissent eum, dixerunt ei, Quia omnes quærunt te. Et ait illis, Eamus in proximos vicos & ciuitates, vt & ibi prædicem: ad hoc enim veni. Et erat prædicās in synagogis eorum, & in omni Galilæa, & dæmonia eiiciens.

Luc. 4.

Surgens autem Iesus de synagoga, introiuit in domum Simonis. Socrus autem Simonis tenebatur magnis febribus: & rogauerunt illum pro ea. Et stans super illam imperauit febri, & dimisit illam. Et continuò surgens ministrabat illis. Cùm autem sol occidisset, omnes qui habebant infirmos variis languoribus, ducebant illos ad eum. At ille singulis manus imponens curabat eos. Exibant autem dæmonia à multis, clamantia & dicentia, Quia tu es filius Dei. Et increpans non sinebat ea loqui, quia sciebant ipsum esse Christum. Facta autem die egressus ibat in desertum locum: & turbæ requirebant eum: & venerunt vsque ad ipsum: & detinebant illum, ne discederet ab eis. Quibus ille ait, Quia & aliis ciuitatibus oportet me euāgelizare regnum Dei: ideò missus sū. Et erat prædicās in synagogis Galilææ.

Ioan.

[*Introductio.*]

VLTVM distant aquæ viuæ, seu quæ semper scaturiunt, ab iis quas dormientes & sopitas nũcupamus. Nam hæ quidem locis quibusdam occlusæ paulatim exiccantur, aut in putrorem & cœnum rarefactæ, circumuicinum aërem inficiunt: illæ verò quæ continuo fluxu scaturiũt, in varia sese loca diffundunt, & magnum omnibus, ad quos peruenerint emolumentum adferunt. Et quidem aquis illis putridis Pseudoprophetæ comparantur: Christus autem aqua viua est, imò & fons aquæ viuæ. [A] Hinc & Psaltes: Quoniam in te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. Vnde & exclamat. Si quis sitit, veniat ad me, & bibat de aqua vitæ gratis. Ideò nõ vni tantùm oppido se communicauit, sed adinstar continnò fluxu procedentis aquæ, sese nunc in vnam, nunc in alteram regionem effudit: nunc huic, nunc illi, omnibus denique ad ipsum confluentibus se potabilem reddidit. Nam sicut è riuo possunt non diuites modò, sed & pauperes, nec ii tantùm ciues, ad quos labitur, haurire, sed & omnes etiam [B] rustici, & domi, quorum fines alluerit, sibi sumere, quantum voluerint: ita sanè Christi gratiam non modò synagoga, sed & quisque domesticus sensit, si modò & illam haurire voluit.

[*Summa.*] Et hoc sanè nobis meditandum proponit Euangelica historia de socru Petri à febribus sanata. Priùs enim palã, & coram omnibus in synagoga positum dæmoniacum curauerat, & ab omnibus suspiciebatur, vt qui maiore cęteris exorcistis virtute pręcelleret: nunc etiam domi quid posset ostẽdit, vt vbique se, seu domi, seu foris, nobis esse munificum ostendat. [*Narratio.*] Cæterùm quòd Matthæus [C] narrationem istam recenset, (cap. 8.) post sermonem Domini in monte, & post leprosum curatum, & seruum Cẽturionis sanitati restitutum: non proinde tamen ordo, quẽ Lucas obseruat, peruertendus est. Hic autem factum istud narrat ante sermonem in monte factum. Nam, vt scribit [*August.*] August. lib. 2. de cons. Euangelist. cap. 21. hoc per recapitulationem à Matthæo narratum est, quod à Luca suo loco ponitur. [*Quo tempore hoc contigerit.*] Nam cùm Christum in synagogam venisse dixisset, adiecit, *Surgens Iesus de synagoga*. Hic enim mos Domini fuit, vt quoties aliquibus miraculis populo inclaruisset, sese subduceret, ne gloriam captare videretur. [D] [*Gre. Nanz.*] Gregor. Nanz. Epist. ad Nemesium. Hæc enim inanis & infirmæ gloriæ natura est, vt statim decidat, quemadmodum fumus, qui in aëre confestim euanescit. [*Christus fugit humanã gloriam.*] At Christus nec paucorum hominum vocibus circumseptus fuit, nec illius fama temporis longinquitate imminuta, atque obscurata est. Tum enim gloria solidior & constantior erit, cum illam homo minimè appetierit, sed Deo reddiderit: quod & Christus in omnibus facere docuit. [*Greg Nãz.*] Ad eam rem Greg. Nanzanz. Orat. de pauperum amore, profert Hieremiæ sententiam, capit. 9. Ne glorietur sapiens in sapientia sua, nec diues in opibus suis, nec fortis in viribus suis: [E] etiamsi ad summum quidem peruenerint, ille sapientiæ, alter diuitiarum, alius potentiæ. Ego verò adiiciam, nec clarus & celebris in gloria, nominisque splẽdore, nec qui incolumi valetudine est in sanitate, nec pulcher in formæ honestate, nec iuuenis in florenti ætate, nec, vt rem vno verbo constringam, in vlla alia re ex omnibus iis quæ in terra laudantur, qui ea intumescit: [*Vera nostra gloria.*] Verùm qui gloriatur, hac vna in re glorietur, quòd Deũ cognoscat, atque requirat, calamitosisque condolescat, atque ad futuram vitam boni quidpiam sibi recondat. Cætera enim lusus sunt, & velut in calculorum ludo alia ad alios iactantur, & transeunt. [F] Neque verò, vt aliquando Christus monuit, gloriari oportet, quòd dæmonia subiiciuntur nobis: non hoc enim nostræ, sed à Deo dispensatæ virtutis est. Ideò subtrahat se quisque ab hominum gloria, & hanc Deo & Christo eius reddat. Porrò Synagoga congregationem, vt & Ecclesia conuocationem significat. Hoc nomine non cœtus hominum tantùm, sed & locus, quo verbum Dei audituri cõueniebãt, insinuabatur. [*Beda.*] Beda in Luc. 2. Surgere dicitur ab Euangelistis, cùm præsentaneum auxilium præstaturus est, vt Matth. 8. Surgens imperauit ventis. Et Ioan. 13. Surgit à cœna. Sic Ps. 44. Exurge, Domine, adiuua nos. Qui enim opem fert, exurgere dicitur. 3. Quòd synagogam reliquit corpore, etiam & miseratione se eam relicturũ docuit, vt quæ induratesceret. Sic 2. Paral. 24. Dereliquistis Dominum, vt derelinqueret vos. Hier. 12. Reliqui domum meam. *Intrauit in domum Simonis*. Domus hæc militantis Ecclesiæ Petro credita typum gessit. 1. Ecclesia quippè domus dicitur à Paulo. 2. Simon autem illi prælatus est, vt patet Matt. 16. & Ioann. 20. [A] Chrysost. hom. 55. in Matth. c. 16. Hieron. in Iouinia. Cyprian. lib. 4. Epist. 9. ad Florentium & Pupianum. Clemens Epist. 1. ad Iacobum fratrem Domini. [*Chrysost. Hierony. Cypria. Clemens.*] 3. Mysterium verò habet Simonis significatio. Simon enim obedientem designat: epithetum vnque fideli proprium, imò & omni Ecclesiæ, vt Christum caput suum æmuletur: qui Patri factus est obediens vsque ad mortem. Philipp. 2. vt sequamur vestigia eius. 1. Pet. 2. Econtrà Iudæi semper rebelles, vt testatur Christus, Matth. 23. & Stephanus, Act. 7. Cæterùm obseruabis ex Euangelico cõtextu Christum primò dæmoniacum curasse in synagoga, demùm in domo Petri, [B] quæ Gentium designat Ecclesiam, socrum eius sanasse: vt & Iudæis & Gentibus se venisse saluatorem testaretur. 2. Quòdque & publicè & priuatim tandem apud Petrum curat omnem retundere calumniam. Publicè nimirùm eiicit dæmonem, vt hinc omnes credant in eum. Priuatim, vt nec vanam gloriam sectari, nec sua ad ostentationem facere videatur. 5. Demùm vt doceat Parochum, omnésque magistratus Ecclesiasticos, non publicis tantùm personis, sed & priuatis, imò & infimæ conditionis hominibus curam adhibere. [*Ne vendas sua Ecclesiastica munera.*] Proinde detestanda erit Curionum auaritia, qui etiam sepulturam pauperibus negent, nisi numerata eis assignetur pecunia. [C] Quod Decretum vetat, 13. q. 2. Can. Quæsta, ex Greg. Epistola ad Ianuarium. [*Greg.*] Memor es, inquit, quòd dum Abraham à filiis Ephron, hoc est, à filiis Seor, sepulchrum pretio ad humandum corpus coniugis postularet, præmium accipere renuit: ne commodum de cadauere videretur consecutus. Si enim tantæ considerationis paganus vir fuit: quantò magis nos, qui sacerdotes dicimur, hoc facere nõ debemus? Vnde hoc auaritiæ vitium, ne in alienis denuò tentari præsumatur, admoneo: sed si quando aliquem in Ecclesia vestra sepeliri conceditis, siquidem parentes [D] ipsius proximi, vel hæredes pro luminaribus sponte quid offerre voluerint, accipere non vetamus. Eadem est & Hieronymi sententia in Genes. c. 23. quæ refertur statim post prædictum can. [*Hierony.*] Postquam pretio. & can. Ecclesiastico. & can. Præcipiendum, vbi hæc exceptio ponitur: Nisi fortè qui sepelitur, viuens iusserit Ecclesiæ, in cuius atrio sepelitur, aliquid de suis rebus tribuere. Sed neque Iudices aut Chirurgi personarum acceptione leges suæ disciplinæ infringant: hoc enim ipsum etiam Hippocratis iusiurandum vetat. Quomodo non magis prohibeat Christus, qui statim ad eos intendit, pro quibus rogatur? [E] *Venerunt ergo in domum Simonis & Andreæ, cum Iacobo & Ioanne*. Illi comitatum præbent, qui simul ad Apostolatum vocati sunt. [*P. Chrysol.*] Petrus Chrysologus, serm. 18. Hac autem, inquit, lectione didicit attentus auditor, quare cœli Dominus, restaurator vniuersorum, terrenas & seruiles intrauerit mansiones. Sed nihil mirum, si ad omnia dignãter accessit, qui clementer venerat omnibus subuenire. [*Theoph.*] Theophylact. in Marc. Secessit, inquit, vt mos erat, in sabbato ad vesperam in conuiuium, in domum discipulorum. Idem in Luc. Dominus omnium à discipulis excipiebatur & pascebatur, quemadmodum nunc quoque & [F] apud Petrum hospitio excipitur, & sanat eius socrum: vt & te instruat, ne reiicias pauperum modestiam & curam. [*Fœlician.*] Fœlicianus, ser. 38. Diues & pauper vlmo & viti assimilantur. Vlmus ex se sterilis est, quemadmodum & diues: Vitis verò ferax, & sibi sustinendæ non sufficit. Et pauperes sustentet oportet, vt vlmus non sit planè inutilis & excindatur. Quemadmodum & triticum quod seminatur, prægnantes aristas ostẽdit: ita & eleemosyna multos manipulos iustitiæ efficit, & ineffabiles prouentus profert. Et hoc sanè manifestum est in socru Petri. Christus

stus quidem à Petro & Andrea excipitur, & ille rependit curationem infirmæ. *Socrus autem Petri tenebatur magnis febribus.* πενθερὰ verò, seu socrus, est vxoris aut mariti mater. Socrus dicitur viri, si vxoris eius mater naturalis fuerit. Magister historiæ Eccles. scribit, hâc Petro filiam vnicam nuptui tradidisse, eique domum & omnia sua contulisse. Quod iam antequàm ad Apostolatum vocaretur, Petro contigit: neque enim tandem aliquis post adeptum Ecclesiæ sacerdotium impunè nubere potuit. Hoc igitur loco abutuntur hæretici, dum colligũt, ex eo quòd **A** Petrus aliquando vxorem duxit, idem etiam sacerdotibus omnibus licere. Distinguenda enim sunt tempora, & ita concilianda scripturæ. Non enim Petrus vxorem duxit postquam vocatus est, sed prius, cùm piscaturam in stagno Genezareth exerceret, & nondum à Christo vocatus fuisset. Et quidem olim, etiam coniugati, ad sacerdotia ob paucitatem assumebantur: nunquam autem sacerdotes nuptui traditi sunt. Imò consilium dabatur, vt quibus antè nupserant, sacerdotes facti, sibi interdicerent: vt patet in Concilio Niceno apud Socr. lib. 1. histor. Eccles. cap. 11. & Nicephor. lib. 8. cap. 19. quod etiam **B** in posterum coniugatos ad sacerdotia eligi prohibuit. Hinc est quòd Artemius quidam Treuerensis apud Aruernos à sancto Neponano à febribus curatus, vxorem reliquit vt clericus fieret, ait Gregorius Turonẽsis, lib. 1. histor. Franc. num. 46. Interim tamen iubetur (31. distinct. can. Omninò Presbyter aut Episcopus) prouidere vxori, quam ante sacerdotium acceperat. Nec prætexenda est circumductio vxorum, cuius Paulus meminit (1. Cor. 9.) cùm ea non de coitu & amplexu, sed vitæ lucro intelligantur. Quia deinceps inter Petrum & vxorem eius non fuit carnale coniugium, vt ibidem docet Leo 9. **C** contra Epistolam Nicetæ Abbatis. Quod & ab antiquis sacerdotibus obseruatum recenset Gregorius Turonens. lib. 1. hist. Francor. cap. 44. Et id quidem decretum Exuperij Tholosani Episcopi confirmat, vt refertur 31. distinct. can. Eos. Hæc quippè illius verba sunt: Eos ad sacrificia admitti fas sit, sed qui vel cũ vxore non exerceant opus carnale. Quanto igitur minùs licebit sacerdotibus matrimonia contrahere, cùm eo contracto, si ad sacerdotium promoueantur, consulatur vxorum amplexus abdicare? Porrò de Canon 27. Apostol. permittit tantùm cantoribus & lectoribus spõsas assumere. Æquum enim est, **D** vt qui vxores habent, abstineant propter orationem. 1. Cor. 7. quantò magis ob sacrificium? Hieronym lib. 1. cõtra Iouinian. Verùm, inquit, Iouinianus proponit nobis Zachariam, & Elizabeth, & socrum eius, & consueta vecordia non intelligit, istos quoque inter eos, qui legi seruierunt, debuisse numerari. Iuxta quã regulam & illi vxores habuerunt, sed quas eo tempore acceperant, quo Euãgelium nesciebant. Qui assumpti postea in Apostolatum, relinquunt officium coniugale. Nam cùm Petrus ex Persona Apostolorum dicit ad Dominum: Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te: respondit ei Dominus, A- **E** mẽ dico vobis, quoniam nemo est qui dimiserit domum, aut parentes, aut fratres, aut vxorem, aut filios, aut agros propter regnum Dei, qui non recipiat multò plura in seculo isto, & in futuro vitam æternam. Si autem nobis illud opposuerit ad probandum quòd omnes Apostoli vxores habuerint: Nunquid non habemus potestatẽ mulieres vel vxores circumducẽdi (quia γυνὴ apud Græcos vtrunque significat) sicut cæteri Apostoli, & Cephas, & fratres Domini: iungat & illud, quod in Græcis codicibus est, Nunquid non habemus potestatem sorores mulieres, vel vxores circumducendi? Ex quo apparet, **F** eum de aliis sanctis dixisse mulieribus, quæ iuxta morem Iudaicum magistris de sua substantia ministrabant, sicut legimus ipsi quoque Domino factitatum. Nam & ordo verborum hoc significat: Nunquid non habemus potestatem manducandi & bibendi, aut sorores mulieres circumducendi? Vbi de comedẽdo & bibendo, ac de administratione sumptuum præmittitur, & de mulieribus sororibus infertur: perspicuum est non vxores debere intelligi, sed eas, vt diximus quæ de sua substãtia ministrabant. Hæc igitur socrus, iam antequàm Petrus ad Apostolatum vocaretur, ei filiam suam despondisse intelligitur. Porrò illa *decumbebat magnis febribus.* Petrus Chrysologus, serm. 18. Videtis quæ res ad domum Petri inuitauerit Christum: vtique non discumbendi voluptas, sed iacentis infirmitas: non prandendi necessitas, sed salutis occasio: diuinæ virtutis opus, non humani pompa conuiuij. In domo Petri non vina, sed lachrymæ fundebantur: turbabat ibi familiam, non cura conuiuij, sed cura languentis: Febris ibi, non edacitas æstuabat. Vnde illuc **A** Christus non epulas percepturus, sed vitam redditurus intrauit. Deus quærit homines, non humana: cœlestia dare cupit, non concupiscit inuenire terrena. Christus ergo recepturus nos, non nostra quæsiturus aduenit. Ingressus ergo in domum, ad quod venerat, vidit: non aspexit qualitatem domus, non occurrentium turbas, non salutantium pompam, non familiæ concursum, certè non ipsum præparationis ornatum: sed inspexit gemitum languentis, febrientis ardendis incendium vidit periculum desperatæ; siquidem *tenebatur magnis febribus.* Porrò febrim norunt omnes frigore & calore innaturali sequente maximè nasci. Calor enim hic extraneus in corde inflamma- **B** tus per venas, arterias, spiritum & sanguinem, procedit in totum corpus, adeò vt operationes omnes impediat. Typum igitur socrus Petri gerit totius Gentilismi, seu Gentilitatis, è qua, ceu filia à matre, secundum carnem Ecclesia Christi Petro desponsata collecta est. Porrò febris peccata indicat, quibus ea laborauit, adeò vt Christo liberè deseruire non potuerit. Qui enim febricitant, eò vsque vecordes redduntur, vt nec quod illis vtile sit & commodum, quærere queant, quemadmodum reipsa nobis est manifestum. Quòd verò Petrus socrum suam do- **C** mi ægram retinet, & illius solicitus est, docet generos idem suis facere: & tanta in vxorem dilectione efferuescere, vt eos qui coniugis parentes sunt, velut suos & honorent, & excipiant. *Et ipsi rogauerunt illum pro ea.* Euthymius in Luc. ἠρώτησαν enim non significat interrogauerũt, sed rogauerunt. Ita enim in alterutrũ procliues esse debemus, vt & ægrotis compatiamur, & mutuã opẽ feramus. Iac. 5. Orate pro inuicem, vt saluemini. Sat est rogare eum, qui nullum pretium expetit, sed sacrificium sibi vult fieri spiritus contribulati. Et quidem oratione sua maximum pretium offerunt Apostoli, cùm simul se Christo, **D** vt summo medico, suaque omnia subiicienda esse sentiant. Norant Prophetas aliorum benè affectorum precibus multa contulisse: nam & puer Sareptanæ excitatus est, & filius Sunamitidis, importunis matrum precibus. Nec ignorabant quantum valuissent preces reguli pro filio suo infirmo. Hinc fit, vt in meliori concepta fiducia, pro socru Petri intercedant. Theophylactus in Marc. Hic enim sermo indicat, quòd si morbo quopiam laboramus, dono sanitatis vtamur, ad sanctorum & Christi ministerium. Interim verò & hic manifestum est, quantæ virtutis sint preces, orationésque sanctorum. Ambrosius lib. **E** de Viduis: Habes proximos Apostolos, qui rogauerunt pro socru Simonis: habes proximos martyres, qui pro te orent, quoties febri peccati corriperis. Primò orãdi sunt sancti, qui dati sunt nobis in præsidium, orandi sunt & martyres, qui sunt præsules nostri, & speculatores actionũ & operum nostrorum. Ezech. 32. Pro iniquitate orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno. En quãta vis sit patrocinij sanctorum. Nam si viuentes in carne poterunt orare pro cæteris, (ait Hieron. Epist. 2. ad Riparium) quando pro se debent esse soliciti: quantò magis post coronas, victorias & triumphos? Et hoc vtique Chrysost. **F** hom. vlt. in Epist. ad Rom. argumentum est, quòd magna nobis à sanctis, Romæ maximè à diuis Petro & Paulo etiam nunc promanet vtilitas. Si enim Paulus (inquit) cùm hic esset, vsque adeò dilexit homines, vt cùm dissolui ex animi proposito, & cum Christo esse cuperet, elegerit hic esse: multò magis illic feruentiorem amorem ostẽdet. Proinde vt verbis Ambrosij, lib. de Viduis vtar: Non erubescamus sanctos intercessores nostræ infirmitatis adhibere, quia ipsi infirmitatem corporis etiam, cùm viuerent, agnouerunt, & pro ea supplicarunt. *Et stans super illam imperauit febri.* Poterat quidem absoluto verbo illam

Magister hist. Eccl. *Petrus coniugatus.*

Non licet sacerdotibus vxorem contrahere.

Conc. Nic. Socrates. Niceph.

Greg. Tur.

Leo.

Greg. Tur.

Hierony.

Occurrit obiectioni.

Pet. Chrys.

Christus qua ratione in domum Petri venerit.

Euthy.

Theoph

Ambros.

Hierony.

Chrysost.

Ambros.

curare, qui absens simplici voluntate filium reguli sanitati restituerat: sed externis signis, & velut ceremoniis vtitur, ad spiritualia animum efferat. Sic & olim Helisæus (4. Reg. 4.) incubuit super filium Sunamitidis, vt eum vitæ restitueret. Translatio autem ista, seu signi istius significatio, à Gallinis sumpta est, quæ ouis incubant, vt eis suo calore vitam & animũ communicent. Ideò primùm, cùm de spiritu omnia viuificante legitur, hoc scriptum est: Et spiritus Domini incubabat aquis: quia & illis vim viuificatricem infundebat, vt ex aquis & pisces, & volucres nascerentur. Marcus habet, quòd *eleuauit eam apprehensa manu eius*.

Pet. Chrys.

Petr. Chrysolog. serm. 18. Ecce statim manus ad opus suæ Deitatis extendit, inquit: nec autè ad humana discubuit Christus, quàm mulier, quæ iacebat, consurgeret ad diuina. *Tenuit*, inquit, *manum eius*. Quæ necessitas tangendi erat, vbi inerat ius iubẽdi? Sed Christus tenuit manum mulieris ad vitam, quia Adam de manu mulieris acceperat mortem. *Tenuit manum eius*, vt quod manus præsumentis amiserat, manus repararet authoris. *Tenuit manum eius*, vt acciperet indulgentiam manus, quæ carpserat de morte sententiam. *Et imperauit febri*. Ita non tantùm rerum creatarum, sed & morborum, pœnarúmque homini propter peccatum inflictarũ Dominum se esse, omniaque suo verbo cedere testabatur. Interim verò ex eo quòd Christus motus Apostolorum precibus socrum Simonis sanitati restituit, docet quantum valeant preces eorum quos ad Ecclesiæ ministerium selegit, ad depellendos etiam infidelitatis morbos, & hominem reparandum in salutem. Quòd autem etiam febris Christo obedit & morem gerit, obserua duriorem esse hominẽ omni creatura inanimata etiam & muta: imò & morbis ipsis crudeliorem. Mare enim effervescens Dei verbo sedatur: diuiditur per Mosen. Cœlum Christo moriente obtenebratur. Sol stat sub Iosue. Ignis de cœlo descendit. Reddit Heliæ & Helisæo infernus mortuos suos. Solus homo Dei verbum subsannat & ridet. *Et continuò surgens ministrabat illis*. 1. Vim habet dictio, Continuò, vt in momento Christum & eius verbum operari intelligas. 2. Quòd surrexerit, integræ sanitati restitutã fuisse docet, vt cui opus non fuerit sensim prostratas vires abacto morbo reficere. 3. Quòd ministrarit, gratitudinem eius insinuat, & beneficij agnitionem: vt quæ se Christi obsequio deuouerit. Nos quoque quoties à Domino delictorum veniam, quæ vera animarum curatio est, assequimur, tantò ad eius obsequium feruentiores simus, quantò prius, dum morbus peccati nos obsidebat, eramus tardiores.

Theoph. *Christus non modo sanat, sed & confirmat bonam valetudinẽ.*

Theophylactus in Luc. Ita non simpliciter curat illam à morbo, sed & bonam valetudinem, & robur administrandum ei suppeditat. Et nos quoque si illum exceperimus, extinguet nostram febrim iræ & concupiscentiæ: & eriget atque corroborabit nos, ita vt ei ministrare valeamus, hoc est facere, quæ ei placent.

Euthym.

Euthy. in Marc. Suscipiamus ergo nos Christum, siue sermonem eius, vt febrim affectionum in nobis extinguat. Sed & hoc mirum est in muliere decrepita, quòd & illis ministrauerit: nisi simul cum ista curatione, accreuisse robur ætatis, non autem simpliciter restitutum esse putemus.

P. Chrysol.

Petrus Chrysolog. ser. 18. Et Christus, inquit, mulieris indigebat obsequio, & mulieris prouectæ ætatis, senectutis summæ, filus aggrauatæ. Sic in domo Petri nõ erat vernula, nõ minister nõ familiaris, non propinquus, certè non vxor, quæ matris obsequium præueniret? Et ad summam Petrus ipse causas suæ verecundiæ nõ videbat, vt hoc anus, hoc socrus faceret magistro, discipulus quod debebat? Fratres, Christus ab illa humanum non exigebat obsequium, cui ministerium diuinitatis impenderat: sed ministrare illam ad indicium adeptæ sanitatis admisit. Christus sic fugat morbos, vt vires pristinas mox reducat. Vbi curat ars, ibi infirmitatis resider lassitudo: vbi sanat virtus, ibi languor vestigium non relinquit.

Bonauent.

Bonauentura in Luc. *Surrexit* igitur, *& ministrabat eis*. optimæ matronæ præ se ferẽs exemplum, quasi altera Martha. de qua Luc. 10. Et tales merentur diuinum beneficium.

Exemplum optimæ matronæ.

4. Reg. 4. dicit puer Helisæus Sunamitidi: Ecce sedulè in omnibus ministrasti nobis, quid vis vt faciam tibi? Talem viduam dicebat Apostolus esse eligendam. 1. Tim. 5. Vidua deligatur non minùs sexaginta annorum, quæ fuit vnius viri vxor, in operibus bonis testimonium habens, si filios educauit, si hospitio recepit, si sanctorum pedes lauit, si tribulationẽ patientibus subministrauit, si omne opus bonũ subsecuta est.

Euthy.

Euth. in Marc. ex hac historia colligit nos adinstar istius, accepto beneficio, in pauperes propensos esse debere, & illis ministrare: ita scilicet & ipsi Christo ministrabimus. Quicquid enim, inquit, fecistis vni ex his fratribus meis, mihi fecistis. Ministremus & his qui eum imitantur, verbi diuini ministris, quasi discipulis ipsius, vt & illi pro nobis deprecentur. *Cùmque sol occidisset, omnes qui habebant infirmos variis languoribus, ducebant illos ad eum.*

Origen.

1. Origenes occasum eos solis expectasse dicit, quòd timerent Pharisæos: vel arbitrarentur die sabbati illicitum esse sanitatem alicui conferre. 2. Quòd autem die & nocte Christus ægrotos sanauit, docuit se omni tempore saluatorem esse: & quòd illi noctu suos ad eum adducũt, facto testantur omni hora & tempore, eos qui spiritualiter sanari volent, apud eum accessum habere. Ezech. 18. En Christus nec priuatum otium, nec intempestiuam noctem prætexuit, quin ægris benefaceret: quò nos omni hora & tempore amico & fratri, aut corpore aut animo languenti curando totos impendamus. *At ille singulis imponens manus, curabat eos*. Hanc ceremoniam obseruat, vt doceat hanc curationem suæ potentiæ adscribendam. Manus enim in scripturis potentiam indicat. Quòd ergo manus imponit, docet & potentia sua se illos sanare. Hinc impositio manuum vsitatissima in Ecclesia in signum diuinæ potẽtiæ. Docuit & hac impositione carnem suam viuificam esse, vt obseruat Chrysostomus.

Chrysost.

Quòd autem ipsa etiam nocte, & in domo Simonis, omnium ægrotorum habet rationem, docebat idem faciendum à Prælatis Ecclesiæ, cuius hæc domus typus erat: Maximè verò vt noctis intemperies eos non excuset à visitatione infirmorum, cùm idem in Christo experiantur. Iacob. 5. Infirmatur quis in vobis, inducat presbyteros, &c. Hoc illorum munus est. Proinde Canones iubẽt eos omni hora Eucharistiam paratam habere propter infirmos, vt ex Concilio Guarmacensi, & de consecr. dist. 2. can. Presbyter. Imò & omnibus in morte pœnitentibus deferenda est, vt habetur 50. dist. c. Pœnitentes. & 46. dist. c. Accusatores. & 26. q. 6. Si quis de corpore. Proinde Serapion olim noctu etiam ad Presbyterum misit, vt Eucharistiam acciperet, vt refert Euseb. hist. Eccl. lib. 6. cap. 33.

Eusebius.

Exibant autem dæmonia, clamantia, & dicentia, Tu es Christus filius Dei. Hoc autem clamabant, non quòd certò scirent essetne Christus Messias, vt docet D. Maximus Taurinensis, hom. 1. de ieiunio: sed quòd aliquam coniecturam huius rei haberent, dum se eius verbo adeò cogi perspicerent.

Max. Tau.

Nec enim, ait Paulus, aliquis principum huius sæculi mysterium hoc absconditum cognouit, vt in hunc locum Beda adnotat.

Beda.

Et increpans non sinebat ea loqui, quia sciebant ipsum esse Christum. 1. Ne veritati mendacium immiscerent. 2. Ne verbis eorum authoritatem daret. 3. Quòd non speciosa sit laus in ore peccatoris, ait Theophyl.

Theoph.

4. Ne Iudæorum inuidiam accenderet. 5. Ne diuina maiestate prædicata, passio differretur. Beda. 6. Ne gloriæ cupidus esse videatur. Porrò quòd Christus non sinit dæmonia etiam verum dicentia loqui, suo docuit exemplo non permittendas hæreticis Sathanæ filiis conciones, & verbi diuini interpretationes, etiamsi quãdoque vera dicant: nec eorum libros legendos, licet nonnunquam vera implicent. Protagoræ vtique Abderitis libri Athenis pro concione combusti sunt, ait Cicero lib. 2. de nat. deor. quòd præfatus fuisset hæc de diis: Sint nécne, non habeo dicere: quòd hoc in quæstionem adferre videretur.

Cicero.

Quãtò magis apud nos concremandi sunt hæreticorum libri? 2. Tito. 2. Sermo eorum serpit, vt cancer, ait Paulus. At quàm citiùs poterit, cancro mederi oportet, & eius contagione membrum corruptum abscindere,

—*ne pars sincera trahatur.*

Côst. Mag.

Proinde Constantinus Magnus decreto ad omnes Episcopos & popul. misso, quod etiam refertur hist. trip. lib. 2. cap. 15. præcepit ea quæ ab Ario conscripta fuerant,

Libri hæretici comburendi.

ignibus tradi, ne qua possent illius remanere commenta. Sic (Act.19.) permulti, qui fuerant curiosa sectati, libros suos combusserunt. Arbor enim, qua non fert fructum, excindi debet, & in ignem mitti, vt Christus ipse admonuit, Matth.7. Cæterùm Matthæus, vt assolet, Prophetæ testimonium inserit, adiiciens: *vt adimpleretur quod dictum est per Esaiam Prophetam dicentem. Ipse infirmitates nostras accepit, & ægrotationes nostras portauit.* Esa 53. Euthym. in Matth. Per languores & morbos hic mihi, inquit, intellige languorum ac morborum reatus. Quum enim languores ac multos patientes morbos curauit, in seipsum eorum reatum transtulit: dico sanè labores & mortẽ: ideò etiam multos perpessus labores acerba passione mortuus est. Sed Matthæus de corporalibus languoribus & morbis metaphorico verbo loquitur. Esaias verò languores & morbos peccata appellauit: quæ Christus sumere ac portare dicitur in modum victimæ. Nã animal, quod pro peccatis ad victimam producebatur, (Leuit. 16.) quodãmodo peccata omnium in seipsum suscipiebat, ac portabat, & populum quidem his liberabat, ipsum verò propter hæc iugulabatur. Pulchrè autem Propheticum dictũ transsumpsit Euangelista. Plurimi siquidem languores, ac morbi corporales à peccatis oriuntur, sicut in progressu docebimur: nihilque vetat hæc quoque vocari peccata. Ipse etiam Petrus (1.cap.2) id de Christi passione intelligendum docet, dicẽs: Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum. Sed & sequentia ostendunt. Ipse autẽ vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra. Thom. Caiet. in Matt. Et ne putes, vt Porphyrius dixit, Matthæum fuisse ignorantem: discute diligenter textum illum Esaiæ, & perspicies sensum istum esse sensum literalem. Intendit enim Propheta de Messia in passione constituto dicere, quòd ipse non fictè, non vulgari fama, sed verè miracula sanitatum effecit: & tamẽ nos reputauimus eum quasi leprosum, & percussum à Deo. Vnde principes Iudæorum illudentes Christo, dixerunt: Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere. Nec modus loquendi, quo vtitur Propheta, obstat. Non quidem pronomen *nostras* quoniam clarè patet Prophetam dicere hæc verba in persona populi, & tam beneficia collata populo Iudæorum, quàm peccata eiusdem contra Christum, vt communia etiam sibi proferre. Sicut enim ait, infirmitates nostras, ægrotationes nostras: ita subiungit. Et nos reputauimus eum quasi leprosum. Nec verbum *tulit*, aut *portauit*: quoniam hoc loquendi modo significauit facilitatem curationum exhibendarum à Christo absque medicinis, absque alteratione aliqua, tantam ac si rem aliquam, quæ tolli posset, in alium locum transportaret. Est itaque literalis sensus Prophetæ, quòd Messias verè tulit, hoc est, abstulit infirmitates nostras, quæ scilicet ex defectu accidunt: & ægrotationes nostras, quæ super excessu proueniunt, vt omne genus ægritudinis comprehendatur in istis. De animæ autem languoribus, quæ peccata sunt, subdit postea Esaias ibidem: Deus posuit in eo iniquitatẽ omnium nostrûm, & ipse peccata multorum tulit. Ita rectè intuitus est Euangelista mentem Esaiæ Prophetæ, pariter & Christi. Propheta enim prædixit Christum sic in nos affectum fore, vt & nobis compateretur per omnia, nostras etiam infirmitates in seipso assumeret, id est, nostra miseria tangeretur. Ex quo & Paulus eum (Heb.7.) promptissimum auxiliatorem esse cõcludit. Neque refert qua parte ægrotemus, cũ corporis morbi ab internis animæ morbis proueniãt. Itaque cùm sublata causa tollatur effectus: in eo etiam quòd peccatorum reatus in se transferebat, vt & pro his satisfaceret: nõ mirum est, si tam facilè morbos curaret. Interim verò quòd legitur id factum esse, *vt impleretur* hæc Prophetia: non ita intelligendum est, quasi Christus ideò curauerit ægrotos, vt scriptura ista impleretur, alioqui non facturus: sed potiùs ideò scripturam hanc à Spiritu sancto esse positam, quòd istud per Christum futurum esset. *Facta autem die egressus ibat in desertum locum.* Matthæus scribit, quòd videns turbas multas circum se, quæ simul doceri non poterant, iussit discipulos ire trans fretum, seu in vlteriorem ripam, quæ pergit in

Euthym.

Quomodo Christus portauit omnium peccata.

Caiet. Matthæum seruum est sensũ à fanis.

deserti solitudinem: idque diluculo valde, vt scribit Marcus. Alber. Mag. in Marc. Quinque autem hic dicit. Summum desiderium, cùm dicit, *diluculo valde*. Esa. 26. Spiritu meo in præcordiis meis de manè vigilabo ad te. Prou. 8 Qui manè vigilauerint ad me, inuenient me. 2. Mentis in Deum directionem, cùm addit, *surgens*. Psal. 24. Ad te leuaui animam meã. Cant.3. Surgam, & circuibo ciuitatẽ, quærã quẽ diligit anima mea. 3. Separationẽ à tumultu, cùm dicit *Egressus* à suis, à se, à turbis. Genes.22. Expectate me hîc cũ asino, ego & puer illuc vsque properãtes, cum adorauerimus, reuertemur ad vos. 4. Desiderium in Deum perfectum, cùm adiicit, *ibat* Ezech.1. Ibant in similitudinem fulguris coruscantis, & erat in medio splendor ignis, per ignitum cordis desiderium. Quintò subiũgit locum, & opus, cùm dicit, *In desertum*, mundi occupationibus remotum, inquietudini sensuum non vicinũ, ad cuius interiora Moyses greges pauit, cùm videret Dei visionem magnam. Exod.3. *Ibique orabat.* Ecce opus, loco optimè conueniens, cùm per orationem à mundo ad Deum secedere debeamus. Matth.6. Cùm orabis, intra in cubiculum tuum. Porrò suo nos exemplo Christus docebat, ne post collatum in aliquos beneficium laudem pro mercede captemus, sed potius secedamus, & orationem tandem profundamus, qua contestemur idem quod olim principes, qui ad expensas templi contulerant, dicentes: Omnia quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi. Bonauentura in Luc. Ita melius est se humiliter occultare, quam impudenter ostentare: secundum illud Psalmo 54. Ecce elongaui fugiens, & mansi in solitudine. Huius figura præcessit in Helia, de quo. 3. Reg. 19. dicitur, quòd relicto puero suo, solus perrexit in desertum, postquàm fecerat miraculum ignis consumẽtis holocaustum. Huius etiam typus in Dauid exprimebatur. 1.Reg. 20. cũ dixit ad Ionatham: Dimitte me, vt abscondar in agro, vsque ad vesperam diei tertiæ. Nam & Christus ad tempus secedebat, non modò vt humanas laudes, & hominũ importunitates, sed & aduersariorum suorum furores ad tempus fugere doceret. Quinetiam oratio non modò præuenire, sed & sanctas actiones consequi debet: vt in omnibus gratias agamus Deo. Maximè verò qui verbi ministerio fungitur, hoc apud Deum continuis orationibus curet, seu prædicaturus sit, seu iam verbum Dei populo annunciauerit: & oret, vt auditores fructum salutis ex eo nanciscantur. *Et requirebant eum, & venerunt ad ipsum* non Pharisæi, non magnates, sed ipse populus, ipsi etiam Apostoli. Vnde & Marcus ita habet: *Et prosecutus est eum Simon, & qui cum eo erant.* Illum igitur primò solum abire siuerant, sed interim vbi longius remotum aduerterunt, prosecuti sunt. *Et cùm inuenissent eum, dixerunt ei: Quia omnes quærunt te.* Non tamen principes, sed turbæ: Quia (1. Cor.1.) infirma mundi elegit Deus, vt confundat fortia. Atque vtinam nos istorum pietatem imitemur, & quoties Deum propter peccata & ingratitudinem nostram, à nobis recedere, nósque vt indignos deserere velle videremus illũ piis precibus & alacri contentione cordis reuocare contendamus. Requiramus cõ, prosequamur. Esa.55. Inuocate eum dum propè est. Psal. 104. Quærite faciem eius semper. Quòd Christus non morem gerit turbæ, docet neque ad ostentationem, neque ad plebis arbitrium edenda miracula, sed quatenus hominum salus ac Dei gloria ea requirit. Hoc enim ipso miracula Sathanæ à diuinis differunt, quòd aures populi captent, non autem illius salutem, imò detrimentum animæ attendant, & Dei gloriam auersentur. *Et detinebant eum ne discederet ab eis.* Adeò Christum amant, vt eius absentia carere vix possint. Sic in Cantic. sponsa dilecti, capit. tertio ait, Tenui eum, nec dimittam. Et Iacob, Genes. 32. Non dimittam te, nisi benedixeris mihi. Tria igitur istius turbæ exemplo ad omne studiosum opus necessaria sunt, Inquisitio, assecutio, & perseuerantia. Nec enim satis est quærere, nisi id quod quærimus, assequamur: & frustrà assequimur quod non retinemus. Monet Esaias capit. 55. quærere Dominum dum inueniri potest. Et quidem discipuli quidam, Ioannes primo, cùm inuenissent vbi Christus maneret,

Alb. Mag.

Orationis conditiones.

Bonauent.

Quæ huius turbæ exemplo discẽda.

Quid missio, & Euangelium.

perseuerauerunt apud eum. *Quibus ille ait: Quia & aliis ciuitatibus oportet me euangelizare regnum Dei: quia ideò missus sum.* 1. Non eos omninò ablegat, sed & alios se lucrari oportere docet. 2. Missionis nomine, incarnationem intelligit: necnon Patris beneplacitum, qui misit filium suum in mundum, vt saluetur mundus per ipsum, Ioan.3. 3. Euangelizare dicuntur, qui gratiam per Christum factam prædicant: hoc enim bonum nuncium est, quod nobis non timoris, vt olim in Sina cùm lex daretur, Exod.19. sed amoris spiritum conciliat. 4. Regnum Dei gratia est & veritas per Christum facta, seu reconciliatio hominum cum Deo. Vnde & illius summam Christus complexus est, dicens, Ioan.20. Oportuit prædicari in nomine Christi pœnitentiam in remissionem peccatorum. 5. Ciuitatum aliarum nomine etiam Gentiles implicat, quibus hæc gratia non minùs quàm Iudæis annunciari debuerat. *Et erat prædicans in synagogis Galileæ.* Adeò apertè docet se seductorem non esse, vt Iudæi

A improperabát (nec enim veritas quærit angulos) proindè publicè in synagogis disputat & prædicat. Ex eo factú est, vt & liberè diceret Pilato, Ego palàm locutus sum mundo, & in occulto locutus sum nihil. Bonauentura in Luc. Hoc & veritatis præconem facere oportet: ne in occulto delitescat, sed educat in lucem talentum verbi. Pro-

B uerb.5. Deriuentur fontes tui foras, & in plateis aquas diuide. Es. 32. Beati qui seminatis super omnes aquas. Semen autem est verbum Dei, Matth.13. Et multæ aquæ, multi populi sunt, vt legitur in Apocalypsi. Sic Paulus Rom. 1. Græcis & barbaris, sapientibus & insipientibus debitor sum. *Bonauent.*

Monentur tres Christum sequi volentes., Scriba quidem, vt voluntariè à se susceptam paupertatem intueantur: vnus ex discipulis, vt sinat mortuos sepelire mortuos suos. nec rursus sese infidelium cœtibus immisceat: tertius verò, vt mundo postmodum renunciet.

Matth.8.	Marc.	Luc. 9.	Ioan.
Videns autem Iesus turbas multas circum se, iussit discipulos ire trans fretum. Et accedens vnus Scriba, ait illi, Magister, sequar te quocunque ieris. Et dicit ei Iesus, Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos: filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet. Alius autem de discipulis eius ait illi, Domine, permitte me primùm ire, & sepelire patrem meum. Iesus autem ait illi, Sequere me, & dimitte mortuos sepelire mortuos suos.		Factum est autem, ambulantibus illis in via, dixit quidam ad illum, Sequar te quocunque ieris. Dixit illi Iesus, Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos: filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet. Ait autem ad alterum, Sequere me. Ille autem dixit, Domine, permitte mihi primùm ire, & sepelire patrem meum. Dixitque ei Iesus, Sine vt mortui sepeliant mortuos suos: tu autem vade, & annuntia regnum Dei. Et ait alter, Sequar te Domine, sed permitte mihi primùm renuntiare his quæ domi sunt. Ait ad illum Iesus, Nemo mittens manum suam ad aratrū, & respiciens retrò, aptus est regno Dei.	

Introductio, *Greg. Nāz.*

ATHENIS vetus lex erat, eáque meo quidem iudicio præclarissimè constituta, inquit Gregor. Nazanzenus, Epistol. ad Eudoxium Rhetorem, quæ adolescentes, cùm pubertatis annos attigissent, ad artes hunc in modum duci iubebat. Cu-

Quid olim factum ad inuētutem formandam.

C iuslibet artis instrumenta publicè proponebantur, atque iis admouebantur adolescentes. Quocunque autem delectari quemque contigisset, ad id accurrere: huius quoque artem edocebatur: quòd videlicet ea plurimum rectè succedant, quæ natura duce aggredimur: ac contrà, ea quæ inuita natura suscipiuntur, ipsum frustrari soleant. Inde fit, vt sicut ad artes mechanicas cuiusque affectio, & optio attendenda est: ita ma-

D ximè, vt quis ad diuina Ecclesiæ officia promoueatur. Nō enim omnium est idem affectus. Sunt qui mercaturam, alij qui medicinam, alij iurisprudentiam sequi malunt: omnium autem maximè diligi oportet, & qui Theologiam, & sacrum Ecclesiæ ministerium profiteantur. Hoc nos ex sequente Euangelica hist. colligemus. Tres enim, non inuiti, sed sponte Christum sequi pollicentur: adhuc tamen nec facilè admittuntur, nec repelluntur, sed ita

Summa.

E cum illis agit Christus, vt considerent,

Quid tandem valeant humeri, quid ferre recusent.

Cùm enim Christus socrum Petri sanasset, & in desertū se contulisset, conquerentibus discipulis, quòd & populum sui magna cupiditate ductum relinqueret: Eamus, inquit, in vicos proximos & ciuitates, vt & ibi prædicē. Interpositis autem quibusdam diebus, *Videns Iesus turbas multas circum se, iussit discipulos ire trans fretum. Factum est au-*

F *tem ambulantibus illis in via, & accedens vnus Scriba, &c.* Aug. lib.2. de cons. Euang. cap.2. Quod autem dictum est de turbis, aliud Matthæum recordatum interposuisse accipere debemus, quod die quodam acciderit. Et cap.23. Deinde quod sequitur: Et accedens vnus Scriba, dixit illi, Magister, sequar te quocūque ieris, vsque ad illud, Dimitte mortuos sepelire mortuos suos: hoc similiter narrat & Lucas. Sed ille post plura: nec ipse sanè expresso ordine temporum, sed recordantis modo. Vtrum quod priùs omisit, an quod posteriùs etiam factum, quàm sint ea quæ sequuntur, præoccupauit, incertum est. Ita enim dicit: Factum est ambulantibus illis in via, dixit quidam ad illum Sequar te quocunque ieris. Et respondit ei prorsus eadem quæ Matthæus commemorat. Quòd autem Matthæus dicit tunc istud gestum esse, quando iussit vt irent trans fretum; Lucas verò, ambulantibus illis in via, non est contrarium: quia in via vtique ambulabant, vt ve-

August. Consensio Euangelistarum.

C nirent ad fretum. Et de illo qui petiuit primùm sepelire patrem suum, Matthæus & Lucas omninò consentiunt. Quòd enim Matthæus primò eiusdem verba posuit hoc propter patrem suum petentis, & deinde dicentis, Sequere me: Lucas autem primò Domini dicentis, Sequere me, & deinde illius hoc petentis: ad sententiam hoc nihil interest. Commemorauit Lucas & alium dixisse, Sequar te Domine: sed primùm permitte mihi renun-

D ciare his quæ domi sunt: de quo tacet Matthæus. Cæterùm quòd *iussit discipulos ire trans fretum*, vt Matthæus scribit: Chrysostomus homil. 28. in Matt. Vidésne, inquit, iterum, imò creberrimè, quanto studio fugiat ostentationem? Nam cæteri quidem dicunt dæmonibus eum præcepisse, ne dicerent quòd ipse esset. Matthæus autem dicit, quòd turbas remouebat: quod faciebat, partim nos docens, humiliánsque, partim ne Iudæi pestiferæ vene-

Chrysost.

E no inuidiæ tabescerent, monens nihil prorsus ad ostétationem nobis esse faciendum. Cæterùm interim dum iter facit, *Accedens vnus Scriba, dixit illi, Magister, sequar te quocunque ieris.* Hoc mirum videatur, si fortè vt verba, ita & mēs ipsius loqueretur. Verùm & iste de iis est, de quibus Psaltes: Venenum aspidum sub labiis eorum. *Sequar te*, inquit. Secuturum se iactabat, qui in momento Christum erat relicturus: Aut si secuturus fuerat, sic vtique,

F vt aut Christo insidiaretur, aut suis commodis potiùs, quàm Christi doctrinæ intenderet. Nam quæstui seruiés, inquit Chrysostomus, cùm propter multitudinem signorum multos vndique affluere videat, putauit Dominum inde ditari, & ideò sequi cupiebat. Huic tandem similis extitit Simon, qui (Act.8.) pecunia sibi conferendi Spiritus sancti potestatem dari cupiebat. Ad quem Petrus, Pecunia tua tecū sit in perditionē. Huic denique & ij similes sunt qui Ecclesiæ ministeria sequūtur, nō ministeriorū ratione, sed vt ex illis magnos sibi prouētus acquirant.

Quidā Christum ob lucrū sequuntur.

Iactantia nimia. Hinc fit, vt statim atque sacerdotium aliquod adepti sunt,
reditum potius temporalium, quàm animarum rationẽ
Pet. Chrys. habeant. Petr. Chrysolog. hom. 19. Decipit, non accedit,
qui promittit Dominũ incautè sequi. Sed ad omnia posse, quis promittit? Dixisset potiùs, Sequar te, quocunque
miseris: humaniùs certè, quocunque volueris. Sic autem
dicit, *Quocunque ieris*, qui inter se & Dominum quid interfit, ignorat. Sic dicit, qui Christum Deum non intelligit, sed magistrum. *Sequar te quocunque ieris.* Petrus per
A mare sequitur, sed submergitur: ad passionem sequitur,
sed negat. Et si Petrus sic deficit, sic succumbit ad pauca:
iste quis est, qui se ad omnia sequi Dominum sic promittit? *Sequar te quocunque ieris.* Sic dicit iste, quasi posset cũ
Christo subire conflictum, ignominiam crucis adire per
gloriam, intrare mortis arcem, mortem mortificare per
mortem, penetrare ignotos tartari sinus, dirũpere inferni
vincula, seculis iam dimissas animas oblitas ad lucem propria reuocare per corpora, concutere terram, saxa scindere, sepulchra reserare, educere sepultos ab inferis, testes
B suæ resurrectionis afferre. Adhuc adiciat iste ire quocunque vadit Christus, supersedeat humeris Angelorum, cõscendat cœlos, consideat patri, apicem teneat omniũ cœlestium dignitatum: ad ista Christum, ad hæc Dominum
Scriba stultus, superbus vernula, sequi se Dominum cur
promittit? Non enim humanæ potestatis est Christum sequi, seu etiam ea quę nobis ad sequendum proposita sunt,
attendamus. Alia enim sunt, ad quæ conati sine blasphemia non possumus. Non enim aut humanum genus redimere, aut in cœlos ascendere, aut ad dextram patris Christo considere, i. parem cum illo gradum gloriæ assequi nõ
C possumus. Reliquorum omnium imitatores esse conuenit, non vt id ex nobis ipsis, sed diuina cooperante gratia
valeamus. Verùm & ista iactantia adulationis plena erat,
qualis iis contigit, qui ditioribus, & honoratioribus adblandiuntur, ea propter se seruos, mancipia, ad omnia paratissimos ore tenus clamant: non alia prorsus ratione,
quàm quòd hisce blandimentis sibi lucrũ comparare student. Hoc hominum genere aulæ principum scaturiunt.
Verùm ab his coruis & vulpibus cauẽdũ esse, monet Plutarchus toto lib. de discrimine adulatoris & amici. Et quis
Aulici adulatores, corui & vulpes. quæso est, vt Iacobus scripsit, qui crastino sibi certò aliquid spondere possit, aut profecturum se ad mercaturam,
D aut aliud quiduis facturum?
Plutarch.

Sera nimis vita est crastina, viue hodie.

Quis demùm se sentiat suis viribus Christũ assequi posse?
Iob. 11. Forsitan Dei vestigia comprehendes, & vsque ad
perfectum omnipotentem reperies? Ecclesi. 11. Quid est
homo, vt sequi possit regem factorem suum? *Et dicit ei
Iesus: Vulpes foueas habent & volucres cœli nidos: filius autem
hominis non habet vbi caput suum reclinet.* Chrysost. hom. 28.
Chrysost. Oper. perf. in Matth. Hæc sanè non erant repellentis, sed
eius qui & prauam illius opinionem carperet, & potesta-
Theoph. tem daret, si cum spe eiusmodi sequi vellet. Theophyl. in
E Matth. Christus igitur eius cogitationi occurrens, quasi
in hũc modum dicit: Vides me velle sequi, vt opes colligas: non vides, ne quidem domum mihi esse? Petrus
Petr. Chrys. Chrysol. serm. 19. Quid est hoc? Vulpes viribus infirma,
Vulpes quid significet. calliditate potens, inuentrix doli, fraudis artifex, simulationis magistra, simplicitatis vacua, plena stropliis, auium
domesticarum prædo, tectis familiaribus inimica: meritò hanc Christus format in typum Herodis principis Iudæorum, qui pristinæ libertatis oblitus, sub Romana potestate cõsistens, dominabatur arte, calliditate regnabat,
F imperabat fraude, pręsidebat dolis, simulatione pollebat:
& quia ab exteris Gentibus non valebat referre prædam,
familiarem plebem, vernaculos populos, velut plebem
domesticam deuorabat. Probat hoc Christus, quãdo Herodi mandat, Ite, dicite vulpi illi. (Luc. 13.) Verè vulpes,
qui regnum dolis rapit, quod nec nascendo meruit, nec
viuendo. Hic ergo Herodes, in cordibus scribarum vsq;
ad necem Christi, foueas sibi scelerum suorum collocauit: nec reliquit locum, vbi Christus caput suum, quod
Deus est, reclinaret. Et ad eius instar Scribæ & Pharisæi
vulpes erãt, vt qui dolosis imposturis sibi plebem deuincirent, & ex rebus omnibus, menta & aneto sibi lucra cõ-

quærerent: aliud vtique ore, aliud corde præ se ferentes.
Quod quidem ex tot quæstionibus colligimus, quas ipsi,
cum honoris prærogatiua ex Christo quæsierunt: nunc
ipsum Magistrum, nunc Rabbi vocantes, cùm tamen illum infensissimo odio aduersarentur. August. de verb. Do- *August.*
mini, in Matth. serm. 7. Itaque, inquit, si miraris, dicens: *An Christo*
Quid est hoc, quòd magistro bono Domino Iesu Chri- *displicuerit*
sto inuitanti discipulos, quibus daret regnum cœlorum, *hic ipsum se-*
displicuit tam paratus? Sed quia talis magister erat, qui *qui paratus.*
A futura prævideret, intelligimus, fratres, istum hominem,
si sequeretur Christum, sua quæsiturum fuisse, non quæ
Iesu Christi. (Phil. 2.) Ipse enim dixit (Mat. 7.) Non omnis
qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum. Et iste de ipsis fuit, nec ipse sic nouerat, quomodo
medicus inspiciebat. Nam si iam se fictum esse sperabat,
si iam dolosum & insidiosum se nouerat: cui loquebatur,
non nouerat. Ipse est enim, de quo Euãgelista ait, (Ioã. 2.)
Non opus habebat, vt quisquam ei testimonium perhiberet de homine: ipse enim sciebat, quid esset in homine.
B Quid ergo respondit? *Vulpes foueas habent, & volucres cœli
nidos: filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet.*
Sed vbi non habet? In fide tua. Vulpes enim foueas habent in corde tuo, quia dolosus es. Volatilia cœli habent
nidos in corde tuo, elatus es. Dolosus & elatus non me
sequeris. Idem lib. 3. Quæst. Euang. qu. 6. Intelligitur er- *Idem Aug.*
go miraculo Domini commotus, propter inanem iactantiam Dominum sequi voluisse, quam significant aues: finxisse autem discipuli obsequium: quæ fictio vulpium nomine significata est. Reclinatione verò capitis, humilitatem suam significauit, quę in illo simulatore ac superbo
non habebat locum. Eandem interpretationem sequitur
C tom. 6. lib. de sancta virginitate, cap. 51. Clemens Alexãd. *Cle. Alex.*
lib. 4. Strom. Vulpes itaque foueas habent, inquit: quia
eos, qui in effodiendis & infodiendis versantur diuitiis,
homines prauos, & planè terræ filios, vulpes appellauit.
Similiter etiam de Herode. Abite, dicite huic vulpi, Ecce dæmonia eiicio, & curationes efficio hodie & cras, &
tertiò cõsumor. Volucres enim cœli, eos qui cœlo ab aliis
auibus sunt distincti, qui reuera sunt mundi, qui ad cœlestis verbi cognitionem euolare possunt, vocauit. Rup. lib. *Rupertus*
7. in Matth. Quanti hodie sunt, inquit, propter quos horum meminisse oportuit: quorũ in cordibus, cùm in ore
D sanctam conuersationem profiteantur, maligni spiritus
ita cubant, sicut vulpes in foueis, sicut volucres in nidulis: & locus in eis non est, vbi filius hominis caput suum
reclinet? Euth. in Matt. Et vulpibus, inquit, & volucri- *Euthym.*
bus sum pauperior: nec enim receptaculum habeo, nec
quantum sufficiat ad caput tantum reclinandum. Tales
autem esse volo & eos qui me sequuntur. Greg. Nazanz. *Greg. Naz.*
ad Hellenium: Ita enim vitam comparare oportet, vt à
terrenis opibus, quibus mundi huius princeps, miserorũ
mortaliũ animos eludere, quasiq; subinde ad alios aliósq;
E transferre solet, omninò abhorreant, spemque bonorum
eorum, quæ nec vnquam dominos suos deserunt, instar
omnium opum habeant. Est enim, vt quibusdam intelle- *Christiana*
ctis scribit, maximæ cuiusdam hæreditatis instar, pauper- *paupertas.*
tas sacra, velut commodissimum virtutis organum. Porrò
Christus cum diues esset, pro nobis pauper factus est, vt
eius paupertate diuites essemus. Nam quia miratur mundus diuitias & honores, illas Christus contempsit, non
modò vt eas contemnendas doceret: sed & vt ostenderet
se non humanis mediis numen suum propagasse. Et quia
F docebat veram beatitudinem in futuro repositam esse,
ideò hîc paupertatem elegit: suæ tandem gloriæ diuitias
post resurrectionem ostensurus. Et fuit sanè hæc etiam
Gentilium philosophia, vt præ sapientia omnia isthęc caduca spernerent. Prophetæ verò paupertatem voluntariã
secuti sunt, cùm & ipsi, si voluissent, ditescere possent.
Chrysosto. hom. 2. ad pop. Antioch. Dic enim mihi, quid *Chrysost.*
Helia pauperius? Sed propterea omnes diuites vincebat,
quoniam pauper hic erat. Ipsam verò paupertatẽ ex mentis opulentia elegit. Qui enim omnem pecuniarum copiam, animi sui magnitudine esse putauit inferiorem, nec *Pauperes*
philosophia sua dignã: ideò tantam pauperiem amplexa- *Christiani*
tus est. Quòd si magna prætentia putasset, non tantùm *sunt diuites.*

meloten possedisset: sed ita vitæ vanitatem condemnauit, & tanquam lutum proiectum omne aurum despexit, vt præter amictum illum nihil amplius possideret. Idcircò rex pauperis indigebat, & ad corpus nihil plus quàm meloten habens, hiabat, qui tantum habebat aurum: sic splendidior trabea erat melote, & regalibus aulis iusti spelunca. Ioan. Damasc. hist. Barlaam cap. 15. Atqui pauci sunt, vt ait Dominus, qui per arctam & angustam viam hanc incedant: qui autem per facilem & latam, quamplurimi. Nam qui semel pecuniarum cupiditate, & vitiorum, quæ ex voluptatibus oriuntur, amore correpti, vanæque & inani gloriæ addicti sunt, vix ab ipsis diuelli possunt, vt qui alieno domino, quique omnia contrà ac Deus imperat, atque ipsos tanquam catenis quibusdam vinctos tenet, vltrò seipsos mancipatint. Hinc fit, vt & iste Scriba Christum sequi non possit, cupidus laudis, & opum: cùm omnem hunc fumum abiiciẽdum Christus suo exẽplo monuerit. Vnde, sicut meditatur Druthmar. in Matt. ait, Quid me vis sequi lucri causa, cum tantæ paupertatis sim, vt quod bestiæ paruæ & volucres cœli habent, hoc caream? Videlicet nec vbi lectum faciam, nisi in alterorum mansionibus hospitando, victu & vestitu contentus sim. *Dixit autem ad alterum, Sequere me. Ille autem de discipulis eius erat.* Quis fuerit, non dicitur. Tamen Clemens Alexand. lib. 3. Strom. scribit fuisse Philippum. Augustinus ser. 7. de verb. Dom. in Matth. Quantum mali in illo, tantum boni videbat in isto. Ideò & istum tacentem, & nihil promittentẽ inuitat, vt sequatur. Nouit Dominus qui sunt eius. Propterea & à vocante dictum est, Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Ego scio, inquit, quos elegerim. Ita piscabatur Christus. Nam simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare, & ex omni genere piscium congreganti: quam cùm impleta esset, educentes, & secus litus sedentes, elegerunt bonos in vasa sua, malos autẽ foras miserunt. Eligit igitur Christus istum vt bonum piscem, & illum ab altero discernit. *Ille verò dixit, Domine, permitte mihi primùm ire, & sepelire patrem meum.* Sine hoc me vltimum pietatis officium patri exhibere. *Iesus autem ait illi, Sequere me, & dimitte mortuos sepelire mortuos suos.* Petr. Chrysol. hom. 19. Nunquid, inquit, sic Christus negat vltimum pietatis obsequium? Vetat extremum munus, parentibus quod debetur? Non pietatis obsequium negat, sed diuinam præponit humanis affectibus seruitutem. Hoc enim non *primum* esse debuit, sed secundum: & terrenus pater cœlesti postponendus est. Augustin. ser. 7. de verb. Domini, in Matth. Fides cordis eius Domino se ostendebat, inquit, sed pietas differebat. Dominus autem Christus, quando parat hominem Euangelio, nullam excusationem vult interponi carnalis huius, temporalisque pietatis. Equidem & lex Dei habet, & ipse Dominus arguit Iudæos, quia destruebant ipsum mandatum Dei. Et Paulus Apostolus in Epistola sua (Ephes. 6.) posuit, & dixit, Hoc est mandatum primum in repromissione, Honora patrem tuum, & matrem tuam. Volebat ergo iste iuuenis obtemperare Deo, & sepelire patrem suum: sed est locus, & est tempus, & est res, quæ huic rei, huic tempori, huic loco seruiat. Honorandus est pater, sed obediendũ est Deo. Amãdus est generator, sed præponẽdus est creator. Ego, inquit, ad Euãgelium te voco, ad aliud opus mihi necessarius es. Maius est hoc, quam quod vis facere. Hieronym. Epist. ad Heliodorum, ita monet omnia cõtemnenda esse, vt ad Deum conuolemus: nec hoc crudelitatis esse genus docet. Nunc, inquit, & gerula quondã, iam anus, & nutricius secundus post naturalem pietatem pater clamitet: Morituros expecta paulisper, & sepeli. Forsitan & laxis vberum pellibus mater, arata rugis frõte, antiquum referens mammis lallare, congeminet. Dicant si volunt & Grammatici: In te omnis domus inclinata recumbit: Facilè rumpit hæc vincula amor Dei, & gehennæ timor. At contrà scriptura præcipit parentibus obsequendum: sed quicunque eos supra Christum amat, perdit animam suam. Gladiũ tenet hostis vt me perimat, & ego de matris lachrymis cogitabo? Propter patrẽ militiam Christi deseram, cui sepulturam Christi causa non debeo, quam etiam omnibus eius causa debeo? Domino

Io. Damasc. *Diuitiæ non cũ a Deo cultu.*

Druthmar.

Cle. Alex. *August.*

Pet. Chrys. *Non negat Christus obsequiũ in defunctos.*

August. *Deus parentibus præponendus est.*

Hierony.

passuro timidè Petrus consulens, scandalum fuit. Paulus retinentibus se fratribus, ne Hierosolymam pergeret, respondit: Quid facitis plorantes, & cõturbantes cor meũ? Ego enim non solùm ligari, sed & mori in Hierusalem, pro nomine Domini Iesu Christi paratus sum. Euthym. in Matth. Itaque quod Dominus dixit, *Dimitte mortuos sepelire mortuos suos*, prohibuit eum non vetans honorare parentes, sed docens oportere eum, qui cœlestia appetit, nõ conuerti ad terrena: neque viuidis relictis, ad mortifera recurrere, aut supra Deum honorare parentes. Sciebat enim quòd alij cum essent sepulturi: nec æquum erat, vt ab his, quæ magis necessaria essent, recederet. Opinor autem eum, qui mortuus erat, infidelem fuisse, ideòque dixisse Christum, *Dimitte mortuos*, hoc est, recede ab his, qui in fide mortui sunt, vt sepeliant mortuos, qui ipsum contingunt. Nam hic mortuus non est tuus mortuus: nec enim fideli pars est cum infideli. Cyrillus Alexãd. lib. 8. in Ioan. cap. 13. Omnis enim qui peccat, moritur: vt Dominus per Ezechielem dicit, Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Petrus Chrysologus, serm. 19. Fidei filius, inquit, ad domum perfidiæ cur rediret? Salutis proles, perditum cum perditis cur desleret? Resurrectionis pignus ad sepulchra genitoris quid curaret? August. serm. 7. de verb. Dom. in Matt. Pater tuus mortuus est: sunt alij mortui, qui sepeliant mortuos. Mortui sepelientes mortuos, qui sunt? Potéstne mortuus à mortuis sepeliri? Quomodo inuoluunt, si mortui sunt? Quomodo plangũt, si mortui sunt? Et inuoluunt, & plangunt, & mortui sunt, quia infideles sunt. Idem lib. 4. de Trinit. cap. 3. Sic Dominus in vna sententia Euãgelica, vtramque mortem cuiuis facilè discernendam posuit, vbi ait: Sine mortuos sepelire mortuos suos. Sepeliendum quippè corpus mortuũ erat: sepultores autem eius per infidelitatis impietatem, in anima mortuos intelligi voluit: quales excitantur, cùm dicitur, Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. (Ephes. 5.) Idem lib. 3. Qu. Euang. qu. 7. mortuos hic non credentes dicit. Mortuos suos, qui nihilominus sine fide de corpore exierint. Petrus Chrysol. serm. 19. Quomodo mortui sepeliunt mortuos suos? Fratres, ipse dixit, Ego sum vita. Quod est anima corpori, hoc est animæ Christus. sine anima corpus non viuit, non viuit anima sine Christo. Recedente anima mox corpori fœtor, corruptio, putredo, vermis, cinis, horror, & omnia visu detestanda succedunt: discedente Deo, cõfestim venit in animam peccatorum fœtor, corruptio criminũ, vitiorum putredo, conscientiæ vermis, vanitatum cinis, infidelitatis horror, & fit in corporis sepulchro viuo funus animæ iam sepultum. Accedebat ad causam, quòd cadauer perfidiæ perfidis agebatur obsequiis, & impietatis ministerio pietas curabatur. Ita tantum ab infideliũ consortio nos abesse debere Christus monebat, vt ne quidẽ ad patris infidelis sepulturam nos intendere permittat, ne fortè hac occasione, cum infidelibus permixti, horũ etiã perfidiam & impietatem probare videamur. Hilarius lib. Comment. in Matth. Can. 7. Primùm enim, inquit, ostẽdit Christus, perfectam in se fidem, nulla secularis in alterum officij religione esse deuinctam. Deinde inter fidelem filium, patrémque infidelem, ius paterni nominis non relinqui. Non igitur obsequium humandi patris negauit, sed admonuit non admisceri memoriis sanctorum mortuos infideles: Mortuos autem etiam eos esse, qui extra Deum viuant. Druthmarus, in Matth. Ille ergo, ad quem sepeliendum discipulos ire volebat, anima & corpore mortuus erat, & illi qui iuxta eũ erant, anima mortui erant. Et poterat euenire, vt si discipulus ad mortuos in anima veniret, ipse animo moreretur: quia cum sancto sanctus solet quis fieri, & cum peruerso peruerti. Itaque ne animæ suæ periculum subiret, satius est vt aliis infidelibus infidelem patrem sepeliendum relinquat, & Christum sequatur. Tho. Aquin. lib. Comment. in Matth. monet nos, ne affectu ordinato erga parentes reuocemur à Christo. Ita enim moderari nostram dilectionem & sollicitudinem oportet, vt primum Deo dedicetur, & impẽdatur. Adiecit verò, *Tu autem vade, & annuncia regnum Dei.* Hoc scilicet munus Apostolicũ cæteris omnibus officiis

Euthym.

Cyr. Alex.

Pet. Chrys.

Augustin.

Quomodo mortui sepeliãt mortuos.

Idem Aug. *Pet. Chrys.*

Hilarius.

Druthmar.

Thom. Aq.

præferens

Dio. Sicul. *Verbi ministru ne qua sit solicitudo temporalium.*

præferendum est: quia verbum Dei non est alligatum. Ex quo docentur ij, qui onus prædicationis sibi vendicant, ne qua rerum terrenarum solicitudine auocentur. Nam si, vt scribit Diodorus Siculus, olim apud Babylonios ij qui astrorum cursus obseruabant, publica contributione & impensa alebantur, ne fortè victus cura obruti, à cœlestibus animum auerterent: quantò conuenientius est ministrum verbi ita communibus fidelium expensis & ali, & vestiri, vt omnem suam in Deum, & ministerium suum solicitudinem impendat? *Et ait alter, Sequar te Domine sed permitte mihi primum renunciare his quæ domi sunt.* Semper aliquid est, quod remoretur spiritum. Spiritus promptus est, vt inquit Christus, caro autem infirma. Audimus & ex parabola, illos qui ad nuptias vocantur, excusare se, alios quòd vxorem duxerint, alios quòd iuga boum emerint, iste adhuc domesticorum suorum affectu retinetur. Cæterùm renuntiare hîc non significat, interdicere sibi, & ablegare à se: quasi id facturus sit, quod Christus monet (Luc. 14.) vt renunciemus omnibus quæ possidemus: sed significat vale dicere. ἀπαγγέλλειν enim annũciare est: vt qui suam primùm intentionem parentibus significaturus esset, & ita cum bona illorum venia Christum secuturus. *August.* August, serm. 7. de verb. Dom. in Matth. Credo hic sensus est: Annunciem meis, ne fortè, quomodo fieri solet, quærant me. *Et Dominus, Nemo mittens manum suam ad aratrum, & respiciens retro, aptus est regno Dei.* Vocat te Oriens, & tu attendis Occidentem? *Euthym. Quid aratrum, agere, manum, aspectus.* Euthym. in Luc. Parabolicè ergo Saluator dixit, Aratrum, & Sequi se: & tantundem est, ac si dicat: Nemo qui me sequi conatur, si à tergo respiciat, hoc est, mentem adhuc ad temporalia deflectat, aptus est ad regnum Dei. Oportet enim eum, qui eligit sequi Christum, confestim omnia despicere, & sequi, ne oculos quidẽ ab eo diuertendo, ne fortè habitu ac specie eorum, quæ à tergo sunt, retineatur. Bonauẽtura in Luc. *Bonauen.* Huius rei figura præcessit in vxore Loth Genes. 19.) quæ respiciens post se, versa est in statuam salis. Quia talis homo efficitur inutilis, & sterilis: & ideò Luc. 17. Qui fuerit in agro, non redeat. Memores estote vxoris Loth. Vnde 2. Pet. 2. Melius enim erat illis non cognoscere viam iustitiæ, quàm post cognitionẽ, retrorsum conuerti ab eo, quod illis traditum est, sancto mandato. Contingit enim eis illud Prouerbij, Canis reuersus ad vomitum. Quod rectè intelligi potest de recidiuantibus & apostatis. Et ideò è diuerso suadetur, Eccl. 5. Esto firmus in via Domini. Talis erat Apostolus, sicut dicitur Phil. 3. Quæ retrò sunt obliuiscens, ad ea verò quæ sunt priora, extendens meipsum, ad destinatum persequor, ad brauiũ supernæ vocationis. Et ideò ipse monebat Ephes. 3. In charitate radicati & fundati, vt possitis comprehendere, &c. Sciebat enim à Domino dictum esse, (Matt. 7.) Qui perseuerauerit vsque in finẽ, hic saluus erit. Ad hoc potissimùm scriptura nos inuitat. Vnde per totam legem & Prophetas prohibet filius Israël, ne reuertantur in Ægyptum: id est, ne à diuino obsequio conuertatur homo ad mundum. Hinc factum est, vt quia Israëlitæ in mentem repetebant pepones & melones, quibus abundauerant in Ægypto, & pertæsi deserti, rursus ad Pharaonis terras redire cupientes, à Domino in deserto interfecti sint. (Num. 14.) *August.* Augustin. tom. 9. in tract. de rectitudine Catholicæ conuersationis: Non igitur, inquit, in arrepto benè agendi proposito penitùs lassescamus. Respicere enim retrorsum, nihil aliud est, quàm in eo quenquam pœnitere, quod cœperit bonum, & rursum mundanis delicijs obligari.

Christo in nauicula dormiente, tanta tempestas oritur, vt discipuli sibi timentes illum excitare audeant: qui quidem ab eo de modica fide arguuntur. Tandem imperauit ventis & mari, fitque magna tranquillitas: vnde & omnes magno timore concutiantur.

Matth. 8.	Mar. 4.	Luc. 8.	Ioan.
Et ascendente eo in nauiculam, secuti sunt eũ discipuli eius: & ecce motus magn⁹ factus est in mari, ita vt nauicula operiretur fluctibus: ipse verò dormiebat. Et accesserũt ad eum discipuli eius, & suscitauerunt eum, dicentes, Domine, salua nos, perimus. Et dicit eis Iesus, Quid timidi estis modicæ fidei? Tũc surgens imperauit vẽtis & mari, & facta est tranquillitas magna. Porrò homines mirati sunt dicentes, Qualis est hic, quia venti & mare obediunt ei?	Et ait illis in illa die, cùm serò esset factum, Trãseamus contrà. Et dimittentes turbam, assumunt eum ita vt erat in naui: & aliæ naues erant cum illo. Et facta est procella magna venti, & fluctus mittebat in nauim, ita vt impleretur nauis. Et erat ipse in puppi super ceruical dormiens: & excitant eum, & dicunt illi, Magister, non ad te pertinet quia perimus? Et exurgens comminatus est vento, & dixit mari, Tace, obmutesce. Et cessauit ventus, & facta est tranquillitas magna. Et ait illis, Quid timidi estis? necdum habetis fidem? Et timuerunt timore magno: & dicebant ad alterutrum, Quis, putas, est iste, quia & ventus & mare obediunt ei?	Factum est autem in vna dierũ, & ipse ascendit in nauiculã & discipuli eius, & ait ad illos, Transfretemus trans stagnũ. Et ascẽderũt, & nauigãtibus illis obdormiuit: & descendit procella vẽti in stagnum, & complebantur, & periclitabantur. Accedentes autem suscitauerũt eum dicentes, Præceptor, perimus. At ille surgens increpauit ventum & tempestatem aquæ: & cessauit, & facta est tranquillitas. Dixit autem illis, Vbi est fides vestra? Qui timentes mirati sunt adinuicem, dicentes, Quis, putas hic est, quia & ventis & mari imperat, & obediunt ei?	

Introductio.

SI Quid pauoris infantes corripiat, tunc ad nutrices magno clamore cõuertuntur. Quanto verò meliùs nos excipit Christus? Seneca libr. 6. de beneficiis, Deorum in nos beneuolentiam, nutricum similitudine explicat: vt quæ etiã renitentibus paruulis adblandiãtur. Quis autẽ Christi in nos beneuolentiam explicare possit? Quis vobis noceat, si boni æmulatores fueritis? Adsit morbus, hostis, tempestas, fames, aut quæuis alia tribulatio: an non de nobis id dici poterit, Clamauerunt ad Dominum cùm tribularẽtur, & de necessitatibus eorum eripuit eos? Hoc nos ex Euangelica colligemus historia, quæ nunc enarranda est: descripta quidem à Matthæo, Marco & Luca. *Summa.* Ista verò contigisse statim post habitam ad tres illorum, qui Christum se secuturos pollicebantur, responsionem, scribit Augustinus lib. 2. de cons. Euangel. capit. 23. & 24. *Augustin.* Nec hoc mirum videri debet, cùm Matth. cap. 8. enarratis quibusdam parabolis, adiecit: Non factum est in illa die, sed *factum est in vna dierum*: quoniam & hanc historiam per recapitulationẽ priùs omissam hic inseruit. Nec enim definit quo die hoc contigerit. *Euthy.* Euthym. in Matth. Quum enim turbis beneficia contulisset, sanando languores & morbos eorum, videbantur discipuli nullo affecti beneficio. In hos igitur suam exercet munificentiam: at postquàm eos permisit in demersionis periculũ incidere, demũ mirabiliter eripit. Sed & mox sequitur vocatio Matthæi, quam initio prædicationis Christi contigisse verisimile est. *Chrysost.* Chrysost. hom. 29. Oper. perf. in Matth. Lucas quidem, ne quis ab eo temporum ordinem quærat: Et factum est, inquit, in vna dierum: Marcus quoque similiter. Hæc autem à me prædicta sunt, ne quis, quoniam nõ eodem modo scribũt omnes, discrepare ipsos arbitretur. Turbas igitur præmisisse, ac discipulos tantùm secum retinuisse, illi etiam dicunt. Id autem non frustrà, neque casu fecit: verùm vt futuri signi miraculo ipsos corroboraret. Patratis enim in terra miraculis, etiam se in mari potentem esse ostenderat, cùm & Petro iussisset, vt laxaret retia in capturam. Nunc verò, vt nõ modò afflictis in terra, sed & in mari periclitantibus auxiliatorem se & saluatorem ostendat, Apostolis nunc etiam succurrere voluit. *Bonauent.* Bonauentura in Luc. Apostolos enim suæ potestatis esse testes voluit. Psal. 106. Qui descendunt mare in nauibus,

ipsi

ipsi viderunt opera Domini, & mirabilia eius in profundo. *Ascendente enim Iesu in nauiculam, secuti sunt eum discipuli eius.* Non enim est discipulus super magistrum. Si me persecuti sunt, inquit, & vos persequentur. Ideò illos comites in periculis esse voluit, quos tandem & variis tentationibus ventilari permisit: vt sicut simul cum Christo affligi, ita & cum eo & per eum consolari viderẽtur, idq; sedata tempestate. Si enim socij sumus passionum, inquit Paulus, erimus & consolationum.

Christum sequi debemus in tribulationibus.

Chrysost.

A Chrysostom. hom. 29. Oper. perf. in Matth. Nam vt palæstræ magister optimus, ad vtrúque discipulos suos exercebat, ne aut terrore vincerentur, aut honoribus efferrentur: ita ne magnum quid sibi arrogent, quoniam aliis omissis ipsos secum tantùm retinuit, & vt in tempestatem incidãt permittit: & simul in ferendis aduersis fecit meliores. Ita enim docebat eos non posse ad portum salutis peruenire, nisi per mare tribulationis præsentis. Sap. 14. Transeuntes mare per ratẽ liberati sunt. Psal. 65. Transiuimus per ignem & aquam, & eduxisti nos in refrigerium. Act. 14. Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei.

B Sequuntur quoque discipuli, vt & in omnibus suos sectatores illos esse debere Christus ostenderet, vt Origenes meditatur hom. 6. in diuers.

Origen.

Secuti sunt enim discipuli, inquit, non imbecilles, sed firmi & stabiles in fide, mansueti & pij, spernentes mundum, non duplici corde, sed simplici. Secuti sunt eum non tantùm gressibus corporis, sed magis sanitatem comitantes, & iustitiã eius consectãtes. Quinetiam, vt Albertus Mag. in Matth. obseruat, cùm nauicula ista typus sit Ecclesiæ, præfiguratur quòd & Apostoli Christum in illa constantissimè secuturi essent: etsi nec à magnis periculis eximerentur.

Alb. Mag.

C Siquidẽ, vt dicitur Prou. vlt. facta est quasi nauis institoris, de longè portans panẽ suum. Vnde in persona Christi & suorum dicitur ad Noë, Genes. 7. Ingredere tu, & omnis domus tua in arcam: te enim inueni iustum coram me. Petr. Chrysolog. serm. 21. *Dimittunt turbam*, qui popularem auram, & vulgum deserunt, incerto semper iudicio peruagantem: neque addicti rumoribus humanis, à virtutis itinere retardantur: sed de bono conscientiæ stabiles, & securi laudum, & derogationum mendaces fluctus, Christo comitante pertransiunt.

Christum sequamur in arca, scilicet in Ecclesia.

Pet. Chrys.

Christus in Ecclesia.

Habetur autem Christus in naui, hoc est, in Ecclesia, vbi natus, vbi adoleuit, vbi passus, vbi crucifixus, vbi

D sepultus, vbi ascendisse in cœlum, patris ad dexterã consedisse, vnde mortuorum & viuorum iudicem esse venturum, singularis est salutis confiteri: qui taliter in naui nostra Christum confessus assumpserit, etsi tunditur fluctuũ scandalis, non tamen periculis mergitur. Lactantius l. 6. Instit. cap. 8. Nauticæ comparat hanc vitam nostram: quæ sanè & tunc erit tutissima, cùm Christum ducem habuerit, nec nos ab Ecclesiæ naui excesserimus. Eadem verò ratione, inquit, hanc vitæ viam quæri oportet, quâ in alto iter nauibus quæritur. Non terra aspicienda est, sed cœlum: non homo, sed Deus attendendus est, & iuxta

Lactant.

Ecclesia nauis.

Vita nostra est nautica.

E lumen cœleste dirigendum est. Verùm nonnunquam cõtigit, vt quia rectà non tendunt, in scopulum nonnulli impingant, & pereant. Origen. in Psal. 36. Itaque si nauigas in naui positus, inquit, vides terras & promontoria, & montes, cæteráque transeuntia: non quia illa moueantur, sed quia prospero vento flante illa pertransis. Ita & in hoc mundo, si sancto spiritu mentem tuam perflante, secundo atque prospero nauiges cursu, pertransis sensu tuo omnia hæc quæ videntur, quia temporalia sunt, &

Origenes.

F intueris illa quæ æterna sunt. At verò quid si tempestas magna oritur? Vt enim alterationi obnoxium, nec semper quietum est mare: ita nec in eodem statu res huius seculi permanent. Dixerim & ea ratione militantem Ecclesiam dici, quòd continuis hostium conatibus impetratur? Hoc ergo significant sequentia. *Et ecce motus magnus factus est in mari, ita vt nauicula operiretur fluctibus.* Druthmarus in Matt. Plus solent tempestates nocere in his stagnis quàm in fluminibus: quia aquæ quæ non currunt, si modicam commotionem habuerint, eò fit violentior motus: ita vt nisi citò ad ripam fugerint, periclitentur. Quàm verò periculosior est hic mundus, nisi nobis ipsi prospiciamus: quàm violentior ventus, & profundiores abyssi? Basilius hom. in initium Prouerb. id ex Psalte colligit, (Psal. 17.) Misit de alto, & accepit me, & assumpsit me de aquis multis. Turbas autem huius seculi aquas nuncupat, quòd nihil hîc stabile, sed perturbationibus plena sint omnia.

Druthmar.

Basil.

Aquæ, turbæ seculi.

Impossibile enim est mare diu in eodem statu permanere: tranquillum nunc statim inflatur: Sic etiam res humanæ facilem in vtranque partem cõuersionem accipiunt. Neque enim corporis sanitas, iuuentutis flos, domus splendor semper stant: sed asperitas fluctuum tibi excitatur. Noui alios fluctus, & tempestatem horrẽdam aduersus animam excitatam ex affectibus carnis: quales sunt iræ, timores, voluptates & tristitiæ. Et magna quidem vis est maris spumantis: sed maior tribulationum illarum, quæ suffocant animas. Neque verò existimandum est, hanc tempestatem non Christi prouidẽtia excitatam esse. Nulla enim nos manet calamitas, nisi ipso permittente. Origen. hom. 6. in diuers. Ingressus ergo nauiculam, inquit, fecit turbari mare, commouit vẽtos, concitauit fluctus. Cur hoc? Ideò vt discipulos mitteret in timorem, & suum auxilium postularẽt, suámque potentiam rogantibus manifestaret. Illa tempestas non ex sese oborta est, sed potestati paruit imperantis, eius qui educit ventos de thesauris suis (Psal. 134.) Qui terminum mari arenam constituit. (Iob. 38.) Dixit nanque ei, Vsque huc venies, & non supergredieris, sed in temetipso confringentur fluctus tui. Cæterũ *nauicula operiebatur fluctibus*, & tamen non mergebatur. Operitur & Ecclesia, operiũtur & iusti magnis perturbationibus, sed non suffocãtur. Clamat Psaltes: Non me demergat procella aquæ, neque absorbeat me profundum, neque vrgeat super me puteus os suum. Druthmarus in Matt. Cooperta erat nauicula, ita vt non videretur ab his qui in terra stabãt propter altas vndarum procellas. Sic Apostolus: Aporiamur, inquit, sed non destituimur. Petrus Chrysolog. serm. 10. Sic vbi Christus Ecclesiæ suæ nauim mare huius seculi transfretaturus ascendit. Gentium flabra, Iudæorum turbines, persecutorum procellæ, vulgi nubes, dæmonum nebulæ sic ruerunt, vt totus mundus fieret vna tempestas. Regum spumabant vndæ, feruebãt potestatũ fluctus, sonabat rabies traditorũ, populorũ gurgites rotabãtur, perfidiæ notabantur scopuli, mugiebãt littora Christians, lapsorũ naufragia vexabãtur, & erat totius mũdi vnũ discrimen, vnumq; naufragium. *Dominus autem dormiebat.* Marcus dicit, quòd *erat ipse in puppi super ceruical dormiens.* Euthymius in Matth. Erat autem ceruical illud ligneum in puppi fabricatum. Dormiebat verò dispensatoriè, vt vehementer timerent. Nam si vigilasset, aut nullo modo timuissent, aut parùm territi fuissent. Oportebat autem eos magnum timoris sensum concipere, vt etiam ad magnum potentiæ illius sensum peruenirent, & maiorem de eo fidem conciperent. Interim tamen dicere poterat id Cant. 5. Ego dormio, & cor meum vigilat: quia, vt dicitur Psalm. 120. Non dormitabit, neque dormiet qui custodit Israël. Hieronym. in cap. 8. Matth. Huius typum in Iona legimus, quando cæteris periclitantibus ipse securus est, & dormit, & suscitatur, & imperio ac sacramẽto passionis suæ liberat suscitantes. Dormit igitur, vt se securum esse admoneat, nihilque sibi timendum esse, cùm possit in instanti tranquillitatẽ reddere. Hilarius in Matt. Igitur secundum hæc, Ecclesiæ, intra quas verbum Dei non vigilauerit, naufragæ sunt: nõ quòd Christus in somnum relaxetur, sed quòd somno nostro consoporetur in nobis. Augustin. in Psal. 25. Nauigamus enim quoddam stagnum, ventus & procellæ non desunt: tentationibus quotidianis huius seculi penè completur nauigium. Vnde autem fit, nisi quia *dormit Iesus*? Fides enim tua, quæ est de Iesu, obdormiuit. Surgunt procellæ stagni huius, & vides malos florere, bonos laborare, & dicit anima tua: O Deus, ipsa est iustitia tua, vt mali floreant, boni laborent? Et Deus tibi: Ipsa est fides tua? Hæc enim tibi promisi, ad hoc Christianus factus es, vt in isto seculo floreres? Hîc mali florent, qui postea cum diabolo torquebuntur. Et idem in concupiscentias inclamat in Psalm. 93. Tertull. lib. de baptis. Nauicula illa figuram Ecclesiæ præferebat, inquit, quòd in mari, id est seculo, fluctibus,

Origenes.

Cur Christus permisit hanc tempestatem.

Ecclesia non mergitur.

Druthmar.

Petr. Chrys.

Euthy.

Quomodo Christus dormiebat.

Hieron.

Hilarius.

August.

Dormit Iesus in nobis.

id est

id est, persecutionibus, & tentationibus inquietatur: Domino per patientiam velut dormiente, donec orationibus sanctorum suscitatus, compescat seculum, & tranquillitatem suis reddat. Euseb. Emesenus ho. in istud Euang.

Eus. Emes.

Nobis, fratres, nobis fiunt ista, nobis dormit Iesus, nobis surgit à somno. Significatio est, nostræque fragilitatis instructio. Pro nobis dormit, qui pro nobis moritur. Non enim dormiret, nisi suum somnum nobis proficere intelligeret. Dormire enim videtur pastor, quando lupi in oues sæuiunt, quando fures rapiunt, & non est qui eripiat. Sic igitur & Iesus, quamuis non dormiat, dormire tamen videtur, quando tyranni sæuiunt, quando lupi in bonos insurgunt, quando boni vincuntur, & mali vincunt. Non dormit quidem, sed prælium intuetur, & certaminis simul finem, & bellantium fidem expectat. Et quia non statim adiuuat, quia non citò laborantibus subuenit, dormire putatur. *Et accesserunt ad eum discipuli eius*, premebat enim eos extrema necessitas, *& suscitauerunt eum*, vt qui nullam moram in tanto periculo interponendam esse viderent, *dicentes, Domine, salua nos, perimus*. Illum quasi hanc tempestatem ignorantem adoriuntur. Atqui non ea ratione preces ad Dominum fieri debent. Athanas. libr. de communi essentia Patris & Filij & Spiritus. Inuenimus, inquit, à Domino dictum ad Salomonem, (3. Reg. 3.) Postula à me, & faciam tibi. Non quòd ignoraret postulationem: sed vt (Phil. 4.) postulationes nostræ innotescant apud Deum. Pro eo quod est, Indicate illi quæ velitis, non tanquam ignoranti, sed tanquam bonum propositum approbanti. Chrysostom. hom. 23. Oper. imperfect. in Matth. Quòd autem discipuli Christum suscitant, & precantur, hoc futurum prædixerat Dauid dicens: Viderunt te aquæ Deus, & timuerunt, & turbatæ sunt abyssi, multitudo sonitus aquarum, vocem dederunt nubes. Et quæ istæ nubes sunt, quæ timentibus aquis vocem dederunt, nisi discipuli, qui adinstar nubium, de terra surgentes ad cœlos, sine aliquo pondere peccati, spiritualis naturæ leuitate feruntur, & ad irriganda corda credentium, pluuiam diuinæ prædicationis effundunt? Euseb. Emes. in hom. Ecce vero Christi discipuli non armis, sed clamore & orationibus, maris huius procellas deponunt. Sic se defendunt, hæc arma suscipiunt, hoc auxilio se tuentur, hoc clypeo muniuntur. Orig. ho. 6. in diuers. timorem hunc, & importunitatē discipulorum exaggerat. Tanto, inquit, fuerant metu conterriti, & penè animo alienati, vt irruerent in eum, & turbulenter suscitarent eum, dicentes: *Domine salua nos perimus*. O beati & veraces Dei discipuli, Dominum saluatorem vobiscum habetis, & periculum timetis? Vita vobiscum est, & de morte soliciti estis? Maris tumore trementes, creatorem eius præsentem ita suscitatis, quasi non possit dormiente corpore fluctus sedare, vel mitigare? Sed quid respondent hi dilectissimi discipuli? Paruuli, inquiunt, sumus, adhuc infirmi, & nondum robusti: ideò timemus, ideóque trepidamus: necdum vidimus crucem, necdum nos confirmauit passio Domini & resurrectio, non ascensio in excelsis, non missio vel descensio Spiritus sancti, propterea fragilitate nutamus. Ideò igitur ad ipsum istud idem clamant, quod Psaltes, (Psalm. 43.) Exurge, quare obdormis Domine? Exurge, adiuua nos, & libera nos propter nomen tuum. Druthmar. in Matth. Mare Ionas turbauit, sed inuitus: turbauit Christus, sed voluntarius. Voluerunt fugere nautæ eum Iona, sed non permisit mare. quasi diceret, Reddite perfugam, & mittam illum in carcerē, & ite in pace. Volebant isti fugere, & quasi diceret mare, Nisi credideritis quòd Deus noster sit, non effugietis. Recurrerunt ad hoc quod consueti erant, ad hoc quod videbant. Nō fuerunt perfecti, vt dicerent, Qui creauit nos vigilat, hic nobiscum est. Qui dormit, de sancta Maria natus est: sed tamen non audetis illum mergere. Thom. Aqu. lib. Comment. in Matth. capit. 8. Sic enim Christus se habebat ad omnia, vt quoties volebat ostēdere diuinitatem, primùm suę humanitatis aliquod argumentum porrigeret. Dormiebat, quia habitu inuentus est vt homo, non autē dormiebat in ratione diuinitatis. Dormiebat, vt constituerentur discipuli inter spem & timorem. Dormiebat, vt securus. Prouerb. 8. Librabat fontes aquarum, quādo circundabat mari terminum suum, & legem ponebat aquis. Clamant igitur, & illum suscitant: cum interim, si diuinitatem eius attendissent, securiores essent futuri. *Salua nos*, aiunt, tu qui tot ægrotos curasti, qui animam gentes eripuisti, attende iam nobis in extremo periculo constitutis, *salua nos*: & rectè hoc quidē ad Christum, cùm sit omnium saluator. *Perimus*. En nos procellæ obruunt, nihilque spei reliquum est, nisi tu nos adiuues. *Magister, non ad te pertinet, quia perimus?* Itane parùm de nobis solicitus es, vt in extrema necessitate positos deseras? *Et dicit eis Iesus, Quid timidi estis modicæ fidei?* Vocantur ὀλιγόπιστοι, parùm fidentes, vt qui cum Christo dormiente parùm se tutos esse putabant. Theophylact. Non dicit incredulos, sed modicæ fidei. Nā quod dicunt, *Salua nos*, fidei est: sed quod adiiciunt, *Perimus*, non est fidei. Ostendit autem timorem afferre pericula, vtique quia tunc Satanas audacior est. Ita fidem illorum hac perturbatione probatā esse ostendit. Origenes homil. 16. in Luc. Existimo tentationes pro vento intelligi, quæ confuso credentium aceruo alios paleam, alios triticum esse demōstrat. Nec enim te ventus paleam, aut triticum facit, sed talem esse docet, & quod latebat, profert in medium. Putas enim, ait Dominus, aliter me tibi fuisse locutū, quàm vt pareres iustus? Afflixi te penuria, vt manifesta fierent, quæ erant in corde tuo. Ideò vbi tempestas conquieuerit, fundanda est domus nostra, non super arenam. Ita sicut palea vento, aurum igne, fideles tribulationibus probantur. Atqui si Christum verè Deum fuisse credidissent, quomodo non in eum omnem fiduciam coniecissent? Basil. homil. 4. Hexam. Per omnem, inquit, aquarum historiam, memor sis primæ vocis, Congregentur aquæ, ne scilicet terram obruant. Ideò furiosum sæpè ex ventis mare, & in maximam altitudinem per vndas exurgens, vbi littora tantùm contigerit, impetu in spumam dissoluto retrocedit. Aut me non timebis, dicit Dominus, (Hier. 5.) qui posui arenam terminum mari? Debilissima re, arena, id quod violentia intolerabile est, frænatur. Huius ergo diuinæ omnipotentiæ eos recordari oportet, qui in maris periculis positi sunt: vt tantò maiore confidentia Deum inuocēt. *Vbi est fides vestra?* ποῦ ἐστιν ἡ πίστις ὑμῶν; vbi est illa vestra fides? Non fiduciam simpliciter, sed fidem intelligit, qua illum ex tot operibus omnipotentem esse colligere debeant. Augustin. lib. 2. de cons. Euang. c. 42. Illam enim inquit, perfectam fidem requirit, velut granum sinapis. Euthymius in Matth. Sperabant enim quòd eos seruare posset, sed vigilans, non dormiens. Hæc igitur exhortatio tantum valet, ac si dicat, vt meditatur Origen. hom. 6. in diuers. Cur non habetis fortitudinem & fidem? Etsi mors irrueret, nónne eam debuissens constantissimè sustinere? Ad omne enim quicquid euenerit, fortitudo necessaria est. Ad omne periculum vel tribulationem, vsque ad animæ exitum, similiter & contra diuitias & delicias, & honores terrenos, animi fortitudo tenenda est, vt neque extollaris, ô homo, neque in superbiam erigaris, non despicias inimicos, neque humiles spernas, neque obliuiscaris Dominum. Quare ergo turbati estis? Quid si hæc tempestas vos ita commouet, facturi estis, cùm aduersum vos vniuersus orbis insilierit: cùm tot tyranni, tot populi, tot hostes? Atqui (Heb. 11.) Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, extinxerunt impetum ignis, obturauerunt ora leonum, obæsam reddiderunt aciem gladij, fortes facti sunt in bello. An non & vos eadem fide hos fluctus superare oportuit? Credenti enim omnia possibilia sunt: sine fide autē impossibile est placere Deo. An unū & idem, qui permittit nos propter peccata nostra vexari, nostra fide prouocatus propitius erit? Psal. Propè est Dominus omnibus inuocantibus eum, omnibus inuocantibus eum in veritate. Petr. Chrysol. serm. 20. Dei, Dei est quòd vrgemur malis, quòd verberamur semper, quòd Gentes valēt, quòd ruit grādo, quòd rubigo inficit, quòd impietas potest, quòd dominantur morbi, quòd sæuit mors, quòd tremit terra: nos tamē nec tremimus, nec timemus, nec declinamus à malis, nec appetimus bona. Auaritia furit, anhelat pompa, iniquitas placet, aliena delectāt, sed

Christum non ignorat.
Athanas.
Chrysost.
Eus. Emes.
Orationibus excitatur Deus.
Origen.
Druthmar.
Thom. Aq.
Theoph.
Origenes.
Fides omnem omnem persecutionem.
Basilius.
August.
Euthy.
Origenes.
Pet. Chrys.

nostra

nostra pereunt: Dei flagella veniunt, sed nostræ prouocant culpæ. Si Deus iustus, vtique noster misericors. Fratres, reuertamur ad Dominũ, vt reuertatur ad nos Deus: renunciemus malis, vt respondeant bona: & summa fide illum inuocemus, vt & ipse tranquillum reddat. *Tunc surgens imperauit ventis & mari*, ἐπετίμησεν, increpauit, aut cũ comminatione imperauit. Marc. 4. *Tace & obmutesce*. Hier. in Matth. Ex hoc, inquit, loco intelligimus, quòd omnes creaturæ sentiant creatorem. Quas enim increpauit, & quibus imperauit, sentiunt imperantem: non errore hæreticorum, quia omnia putant animantia, sed maiestate conditoris, quæ apud nos sunt insensibilia, illi sunt sensibilia: cuius etiam imperio febris, quæ socrum Petri detinebat, paruit. Surrexit ergo per potentiam, & imperauit vt Deus. Hic enim est, de quo Psaltes. Ps. 88. Tu dominaris potestati maris, motum autem fluctuũ eius tu mitigas. Et Ps. 106. Qui conturbas profundum maris, sonum autẽ fluctuum eius tu mitigas. Et iterum Ps. 64. Ecce dabit suæ voci vocem virtutis: Hanc vtique vocem, qua diuinæ potestatis virtute ventis imperante, maris tranquillitas restituta est. Beatus quoque Iob hoc ipsum futurũ per Spiritum sanctum non ignorans, cùm de Domino loqueretur, ita ait: Virtute sedauit mare. Tob. 3. Post tempestatem tranquillum facis. Origenes homil. 6. in diu. Scriptum fuit Psalm. 77. Et exurrexit tanquam dormiens Dominus, tanquam potens crapulatus à vino, & percussit inimicos suos in posteriora. Imperauit ventis & mari sicut creator, sicut suis vt potens, vt Dominus imperauit ventis & mari. Et dedit nobis per omnia figuram & doctrinæ imaginem, vt & nos in omni conturbatione & contumelia patientiam teneamus, stabiles simus, fidẽ non deseramus. Etsi omnis iste mundus quasi mare ebulliat, atque in furorem consurgat, etsi omnes venti & vertigines dæmonum vndique sæuiant, etsi omnes principatus & potestates mundi concitentur, & in tumorem iracundiæ spument in sanctos, ita vt vsque ad cœlum sese extollant: nolite timere, nolite turbari. Omnes enim quotquot in fidei nauicula cũ Domino nauigatis, etsi ipse Dominus vestram patientiam, & tolerantiam expectãs dormire videatur, vel impiorum conuersionẽ sustinens, alacriter ad eũ accedite, & ipsum inuocate. Petrus Chrysol. ser. 21. Accedamus ad eum magis fide, quàm corpore: & pulsemus eum plus opere misericordiæ, quàm desperantium tactu: suscitemus non insolenti strepitu, sed clamore spiritualium canticorum: non murmuratione improba, sed supplicatione peruigili. Et verè quidem ille se magistrum ostendet, quia non solùm factor est omnium elementorum, sed etiam moderator & rector: qui cùm nos audierit, planabuntur vndæ, & tumidi fluctus sternentur, & colles: venti diffugient, peribit procella, & tempestas ista quæ imminet, in tranquillitatem maximam commutabitur. Euseb. Emes. 10 hom. Quotidie quidẽ surgit, quotidie bella sedat, quotidie visibilibus & inuisibilibus hostibus imperat: & eo iubẽte cessant prælia & lites, fit pax & tranquillitas magna. Orig. hom. 6. in diuers. Dat pacem Ecclesiæ, & serenitatem mundo. Quomodo nãque sæpius concilia infidelium commota sunt aduersus veram & firmam Ecclesiam, aliquoties paganorũ, aliquoties hæreticorum: Quemadmodum sæpiùs, sicut maris fluctus tumebant, comminantes & contetentes huius mundi principes, per omnia perdere se Ecclesiæ filios arbitrãtes? Sed surgens Dominus increpauit dæmonum vẽtos, & omnes conticescere fecit aduersarios fidei, magnamque pacem & tranquillitatem dedit Ecclesiæ suæ. Beda in 8. c. Luc. hanc Christi victoriam torquet ad illam, quã obtinuit à mortuis resurgens, vbi confregit potentias, arcum, scutũ, gladium, & bellum. Ita nauicula, quæ operiri fluctibus videbatur, salua peruenit ad portum: & Ecclesia, quæ tot hostibus impetita fuerat, & iam in profundũ miseriarũ demersa putabatur, in instanti victoriam contra ventos & fluctus obtinuit. August. in Ps. 128. Oppugnatur Ecclesia, sed non expugnatur: perierunt omnes in diluuio, quod pertulit Noe, & sola arca natauit in fluctibus, & euasit in sicc[u]m. Chrysost. hom. 23. Oper. imperf. in Matt. Quamuis

A B C D E F

Hieronym.

Omnipotentia Christi.

Origen.

Christi de hostibus sua victoria.

Petr. Chrys.

Euse. Emes.

Origenes.

Beda.

August.

Ecclesiam nunquam expugnatur.

Chrysost.

infestatione inimici Ecclesia, vel seculi tempestate laboret, quibusuis tentationum fluctibus pulsetur, naufragiũ facere non potest: quia filium Dei habet gubernatorem, Angelos remiges, portat choros omnium sanctorũ, erecta in medio salutari arbore crucis, flante Spiritu sancto, ad portum Paradisi, & securitatem æternæ quietis deducitur. Idẽ in ho. de ipsius expulsione: Licet mare insaniat, Petrã non potest commouere. Et quibusdam interiectis: Durũ tibi erit aduersum stimulum calcitrare, quia nõ stimulum retundes, sed pedes calcitrans vulnerabis: neque fluctus, qui saxo illiduntur, ampliùs aliquid proficiunt, quàm vt fracti seipsos dissoluant, & in spumas extenuati depereant. Christi Ecclesia nihil fortius: si quis eam impugnare proponit, vires atterat necesse est: tale est enim, velut si cœlo bellum meditetur inferre. Homini si bellũ inferas, fortasse vinces, aut fortasse vinceris: Ecclesiam vincere nulla vis poterit. *Porrò homines timentes*, aut sibi, quia & iidem nauigiis sequebãtur Dominũ, & in eodem periculo versabantur: aut aliis, nimirùm discipulis, quorum naufragio condolebant: *mirati sunt* tantæ maiestatis & virtutis verbum, cui statim ventus & fluctus obedirent, *& dicebant ad alterutrum*, vt suum cuiusque hac in re iudicium intelligerent, *Quis putas hic est, quia ventis & mari imperat & venti & mare obediunt ei?* Chrysosto. hom. 29. Oper. perf. in Matth. Quanquam enim Moses tale quid fecerat, sed tamen vt seruus agebat, hic vt dominus. Non enim virgam ille tetendit, non manus in cœlum sustulit, non precibus indiguit: verùm vt dominus ancillæ imperans, & conditor suæ creaturæ, fluctus maris verbo, quasi fræno depressit. Idem hom. 23. Oper. post. in Matth. hanc Dominici verbi virtutem, & eorum qui viderant admirationem, ex hoc Psaltis colligit: Qui descendunt mare in nauibus, facientes operationem in aquis multis: ipsi viderunt opera Domini, & mirabilia eius in profundo. Dixit, & stetit spiritus procellæ. Origen. hom. 6. in diuers. Qualis est iste, maior Mose, potentior Helia? Vnus enim mare virga percussum discidit, alius ictu melotæ Iordanẽ pertransiit. Iste verò vno verbo mandat illis quæ non habent verba, & obediunt ei. Hæc quæ non habent audituũ, obtemperant. Iubet mari, & non contemnit: dicit ventis & tempestatibus, & mox cõpescuntur: iubet omni creaturæ, & non supergreditur iussionem eius: & vnum hominum genus, & vnum quod secundum Dei similitudinem honorificatum est, cui soli prudentia data est, resistit & contemnit. Ideóque soli homines in iudicio dãnabuntur, & à iustitia punientur, veluti deteriores mutis animalibus, vel his quæ sine spiritu, vel anima sunt in hoc mundo. Cyrill. Alex. lib. 12. Thesauri, capit. 14. ex hac historia Christi diuinitatem conuincit, cui omnia etiam inanimata parere cogantur. Cæterùm hic est fructus beneficiorũ Dei, vt quisque illum magnificet, & prædicet, bonum, misericordem, omnipotentem. Vnde sæpiùs oramus, vt propter semetipsum, & gloriam nominis sui propitius sit peccatis nostris. Petrus Chrysolog. hom. 21. hoc etiam retorquet ad fructum diuinæ gloriæ, qui tandem emergit, cùm post multas & varias perturbationes Ecclesiæ nauis ad portum quietis deducta fuerit. Suscitatus ergo à discipulis Christus, inquit, mare, hoc est mundum corripit, tranquillat orbem, reges mitigat, potestates placat, sedat fluctus, componit populos, Romanos efficit Christianos, ipsósque executores verbi Christianæ fidei reddidit, qui fuerant persecutores nominis Christiani. Hanc tranquillitatem seruant principes Christiani, Ecclesia tenet, habet Christianitas, Gentilitas admiratur. Admirari igitur nos, & gratias agere oportet, quoties e magnis tribulationibus eripimur. *Quis est hic?* aiunt. Sicut homo videtur, & sicut Deus potentiam ostendit. Dormit sicut homo, & imperat ventis & mari sicut Deus. In nauicula sedet, & omnem creaturam sua iussione inclinat. Hæc est Christi nostri potestas, & bonitas infinita, qui sicut nec tunc discipulos, ita neque nos tentari patietur vltra id quod possumus, sed faciet cum tentatione prouentum, vt possimus sustinere.

Idem.

Chrysost.

Christus maior Mose.

Idem.

Origenes.

Cyr. Alex.

Fructus beneficiorum.

Pet. Chrys.

Christus duos dæmoniacos in terra Gerazenorum curat, vbi & misera vis dæmonum in homines explicatur. Dæmones Christi permissione in gregem porcorum immissi, porcos ipsos in mare præcipites rapiunt. Ex quo fit, vt Gerazeni territi, Christum rogent, vt ab eorum finibus abscedat.

Matth. 8.	Marc. 5.	Luc. 8.	Ioan.
Et cùm venisset Iesus trans fretum in regionem Gerazenorũ occurrerunt ei duo habentes dæmonia, de monumentis exeuntes, sæui nimis, ita vt nemo posset transire per viam illam. Et ecce clamauerunt dicentes, Quid nobis & tibi Iesu fili Dei? Venisti huc ante tempus torquere nos? Erat autem non longè ab illis grex multorum porcorum pascens. Dæmones autem rogabant eum dicentes, Si eiicis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum. Et ait illis, Ite. At illi exeuntes, abierunt in porcos, & ecce magno impetu abiit totus grex per præceps in mare: & mortui sunt in aquis. Pastores autem fugerunt: & venientes in ciuitatem, nuntiauerũt hæc omnia, & de iis qui dæmonia habuerant. Et ecce tota ciuitas exiit obuiam Iesu. Et viso eo, rogabant eum vt transiret à finibus eorum.	Et venerunt trans fretum maris in regionem Gerazenorum. Et exeunti ei de naui, statim occurrit de monumentis homo in spiritu immundo, qui domicilium habebat in monumentis: & neque catenis iam quisquam poterat eum ligare: quoniam sæpè compedibus & catenis vinctus, dirupisset catenas, & compedes comminuisset, & nemo poterat eum domare: & semper die ac nocte in monumentis & in montibus erat, clamans, & concidens se lapidibus. Videns autem Iesum à longè, cucurrit, & adorauit eum: & clamans voce magna, dixit, Quid mihi & tibi Iesu fili Dei altissimi? adiuro te per Deum, ne me torqueas. Dicebat enim illi, Exi spiritus immunde ab homine isto. Et interrogabat eũ, Quod tibi nomen est? Et dicit ei, Legio mihi nomen est, quia multi sumus. Et deprecabatur eum multùm, ne se expelleret extra regionem. Erat autem ibi circa montem grex porcorum magnus pascens in agris. Et deprecabantur eum spiritus, dicentes, Mitte nos in porcos, vt in eos introeamus. Et concessit eis statim Iesus. Et exeuntes spiritus immundi, introierunt in porcos, & magno impetu grex præcipitatus est in mare, ad duo millia, & suffocati sunt in mari. Qui autem pascebant eos, fugerunt: & nuntiauerunt in ciuitatem & in agros. Et egressi sunt videre quid esset facti. & veniunt ad Iesum, & vident illum qui à dæmonio vexabatur, sedentem, vestitum, & sanæ mentis: & timuerunt. Et narrauerunt illis, qui viderant, qualiter factum esset ei qui dæmonium habuerat, & de porcis. Et rogare cœperunt eum vt discederet de finibus eorum. Cúmque ascenderet nauim, cœpit illum deprecari qui à dæmonio vexatus fuerat, vt esset cum illo: & non admisit eum, sed ait illi, Vade in domum tuam ad tuos, & annuntia illis quanta tibi Dominus fecerit, & misertus sit tui. Et abiit, & cœpit prædicare in Decapoli, quanta sibi fecisset Iesus. & omnes mirabantur.	Et nauigauerunt ad regionem Gerazenorũ, quæ est contra Galilæam. Et cùm de naui egressus esset ad terram, occurrit ei vir quidam qui habebat dæmonium iam tẽporibus multis, & vestimento non induebatur, neque in domo manebat, sed in monumentis. Is vt vidit Iesum, procidit ante illum: & exclamans voce magna, dixit, Quid mihi & tibi est Iesu fili Dei altissimi? obsecro te, ne me torqueas. Præcipiebat enim spiritui immundo vt exiret ab homine. Multis enim tẽporibus arripiebat illũ, & vinciebatur catenis, & cõpedibus custoditus, & ruptis vinculis agebatur à dæmonio in deserta. Interrogauit autem illũ Iesus, dicens, Quod tibi nomen est? At ille dixit, Legio: quia intrauerant dæmonia multa in eum. Et rogabant illum, ne imperaret illis vt in abyssum irent. Erat autẽ ibi grex porcorum multorũ pascentiũ in monte: & rogabãt eum, vt permitteret eis in illos ingredi. Et permisit illis. Exierunt ergo dæmonia ab homine, & intrauerũt in porcos: & impetu abiit grex per præceps in stagnũ, & suffocatus est. Quod vt viderũt factũ qui pascebant, fugerunt: & nuntiauerunt in ciuitatẽ & in villas. Exierunt autem videre quod factũ est: & venerunt ad Iesum, & inuenerunt hominem sedentem, à quo dæmonia exierant, vestitum, ac sana mente, ad pedes eius, & timuerunt. Nuntiauerunt autem illis & qui viderãt, quomodo sanus factus esset à legione. Et rogauerunt illum omnis multitudo regionis Gerazenorum vt discederet ab ipsis: quia magno timore tenebãtur. Ipse autẽ ascẽdens nauim, reuersus est. Et rogabat illũ vir à quo dæmonia exierant, vt cũ eo esset. Dimisit autẽ eum Iesus, dicẽs, Redi in domũ tuã, & narra quãta tibi fecit Deus. Et abiit per vniuersã ciuitatẽ, prædicans quanta illi fecisset Iesus.	

Introductio.

Mantuan.

SVÆ quidem sunt diebus & noctibus vices: quas Dominus ab initio constituit, vocans lucem diem, & tenebras noctem. Sic, vt noster Mantuanus cecinit,

—non omnia semper
Astra, sed alternis nunc hoc, nunc
imperat illud.

B Atqui Christus noluit tãdiu diabolicæ versutiæ tenebras nobis incumbere. Venit igitur vt lux vera, vt eum qui mortis imperium retinebat, subuerteret. Huius suæ intentionis & facti visibilia signa propalauit, cùm malignos C spiritus è cordibus obsessorum expulit: cùm etiã ipsi spiritus Christo præsente, & creditum sibi à patre munus inchoante cooqueri, & rugire cœperunt. Hoc in superioribus confirmatum est exemplo dæmoniaci curati in synagoga: nunc vero sese offert historia, de sanatis in regione Gerazenorum duobus dæmoniacis. Hanc Marcus, Lucas

Summa.

D & Matthæus narrant. Ceterũ quæstio primum oritur, quũ fiat vt Marcus & Lucas vnius tantum meminerint, Matthæus verò duos dicat, quos dæmonum legio possideret. August. lib. 2. de cons. Euang. cap. 14. Quòd Matth. dicit duos, inquit, fuisse, qui legionem illam dæmonum patiebantur, quæ in porcos ire permissa est: Marcus autem & E Lucas vnum commemorant: intelligas vnum eorum fuisse personæ clarioris & famosioris, quem regio illa maximè dolebat, & pro cuius salute plurimum satagebat. Vnde & illud solum commemorãdum iudicauerunt, de quo facti huius fama latiùs flagrauerat. Nec quòd verba dæmonum diuersè ab Euangelistis dicta sunt, aliquid habet F scrupuli: cùm vel ad vnam redigi sententiam, vel omnia dicta possint intelligi. Nec quia pluraliter apud Matt. apud alios autem singulariter loquitur: cum & ipsi narrent, quod interrogatus, qui vocaretur, Legionem se esse respondit, eo quòd multa essent dæmonia. Nec quod Marcus dicit, circa montem fuisse gregem porcorum: Lucas verò in monte, quicquam repugnat. Grex enim porcorum

Conciliatio Euangelistarum.

August.

A tam magnus fuit, vt aliquid eius esset in monte, aliquid circa montẽ. Erant enim duo millia porcorum, sicut Marcus expressit. Eadem est sententia Theophyl. in Matth. & Euthymii. Porrò regio Gergezenorũ, nõ est Gadarenorũ. Gadaram enim, quæ lacui Genezara à parte meridionali adiacet, fuisse in finibus Amorrhæorum clarissimè intelliB get, qui diligentissimè perlegerit 12. & 13. Ios. capita. Gergezæi verò, vel Gergezeni, diuersa gẽs fuit ab Amorræis. Gessuritidas, & Machatidas fuisse Gergezenos necesse est. Gessuritidas verò ad ripã Iordanis orientalẽ, supra lacũ Genezarim, Septentrionẽ versus habitasse, ex scriptura notissimũ est: Gadarã autẽ infra eundẽ lacũ, versus meC ridiem sitã fuisse, vt iam trãsitus à Capernaum vel Bethsaida in regionem Gadarenorum sit à Septẽtrione in meridiem, per medium lacum, ab iisdem verò in fines Gergezenorum, sit ab Occidente versus Orientem, lacu tantùm leuiter perstricto, & tenere tandem Septentrionem versu directo: sicut ex altera quoq; parte Christus aliquanD do vsq; in fines Tyri & Sydonis peruenisse legitur. Euth. in Matth. Et quidẽ stagno Tiberiadis adiacet ciuitas Gergeza, & non Gadara. Quidam autem dicunt binominem esse illam ciuitatem, & hoc & illo nomine vocari. Hieronym. in lib. de locis Hebr. scribit Gargasi ciuitatem iunctam esse monti Galaad, trans Iordanẽ, in tribu Manasse. E Et in Comm. in Abdiam, obseruat regionem Galaad suo tempore dictam Gerazam. Itaque post sedatam in stagno magnam hanc tempestatem discipuli *nauigauerunt in regionem Gerazenorum. quæ est contra Galilæam*. lacu hac in parte arctiori. *Et venerunt trans fretum maris*, id est, vltra stagnum Galilææ, *in regionem Gerazenorum*, ex littore opposito. *Et* F *cùm de naui egressus esset ad terram, occurrerunt ei duo habentes dæmonia, de monumentis exeuntes, sæui nimis: & vestimentis non induebantur, neque in domo manebant, iam temporibus multis, sed domicilium habebant in monumentis*. Euthymius in Matt. In sepulchris libenter morantur dæmones, prauam opinionem hominibus immittere volentes, quòd mortuorum animæ dæmones fiant, sed circa propriorum

Theoph.

Euthym.

Quid Genezara.

Euthy.

Hieronym.

Euthym.

Dæmones in sepulchris mortuorum.

corporum monumenta remaneant, immò quibusdam ad-
hæreant. Sed nequaquam id Otthodoxo persuadebunt.
Si enim hoc verú esset, nullo modo cruciatus diues oras-
set Abraham, vt Lazarum mitteret in mundum, vt fratri-
bus suis significaret, quæ circa se gererentur: sed ipse per
Chrysost. seipsum hoc eis indicasset. Chrysostomus, hom. 19. Oper.
perfect. in Matth. hanc etiam rationem adfert, nimirùm
eaptopter dæmoniacos in sepulchris commoratos esse, vt
opinio de animabus in dæmones traosformatis locum
haberet. Sed quid, inquit, respondebis, cùm multi aru-
A spices aris infantes obtulerint ac immolauerint, & ani-
mabus eorum, quasi dæmonibus vsi sint? Ego autẽ quòd
homines à scelestis aruspicibus atque magis occisi sint,
non negabo. Quòd verò immolatorum hominum animę
ipsis cooperentur, vnde mihi persuadebitur? An quia ip-
sos dæmoniacos clamare nonnunquam audisti, Anima
talis ego sum? Verùm hæc quoque oratio à fraude & de-
ceptiooe diabolica est. Non enim anima defuncti est, quę
ista dicit: sed dæmon, qui hæc, vt audientes decipiat, ef-
Tertull. fingit. Ipse etiam Tertullianus lib. de anima, titu. An de-
moreotur hîc animæ post mortem, idem concludit: etsi
B sint, qui illi opinionem animarum in dæmones post mor-
Necromãtia. tem tribuant. Sic, inquit, & in specie Magiæ, quæ iam
quiescentes animas euellere ab inferis creditur, & con-
spectui exhibere. Cùm paulò antè hæc asserat. Et pluri-
bus, inquit, notum est dæmoniorum opera, & immatu-
ras, & atroces effici mortes, quas incursibus deputant.
Hanc quoque fallaciam spiritus nequam sub personis de-
functorum delitescentis, nisi fallor, etiam rebus ipsis pro-
bamus, cùm in exorcismis interdum aliquem se ex paren-
tibus hominem esse adfirmat: sicut & alibi Deum: Nihil
C magis curans, quàm hoc ipsum excludere, quod prædi-
camus, ne facilè credamus animas vniuersas ad inferos
Animæ post mortem non fiunt dæmones. redigi, vt & resurrectionis & iudicij fidem turbent. Hæc
Tertul. Tanto igitur abest, vt existimauerit animas post
mortem dæmones fieri, quòd hoc argumento asserit dia-
bolum nobis imponere velle, vt & resurrectionem & iu-
dicium negemus. Et ita hanc partem tuetur, vt etiam ne-
get Samuelem verè à Pythonissa suscitatum esse, & mo-
neat ne spiritibus credamus, qui nobis post alicuius mor-
tem nomine defuncti apparuerint. Occurrit demum ob-
iectioni, de pernoctationibus, quæ apud Nazamonas fie-
D bant ad parentum sepulchra, & apud Celtas ad fortium
busta, vt ex his oracula nanciscerentur: monens his mi-
nimè credendum esse. Neque interim negauerim dæmo-
Thom. Aq. nas, vt obseruat Thom. Aquin. in Matth. cap. 8. corpora
mortuorum mouere videri, & ita hominibus illudere.
Quod Clemens Rom. narrat factum à Simone Mago, in
corpore Neronis iam defuncto, & olim in Necromantia
apparebat. Amant autem dæmones fœda loca, & mor-
Dæmones non amant sepulchra martyrum. tuorum quidem, sed non martyrum: quia, vt scribit Chys.
hom. 66. ad pop. Antioch. sanctorum ossa dæmonas sistũt
& torquent. In sepulchris autem magorum & prophano-
Chrysost. rum hominum illos versari, facilè colliget, qui antiquas
E Athenago. historias legerit. Esa. 65. Qui habitans in sepulchris, & in
delubris idolorum dormiunt. Athenagoras in legatione
Dæmones fœtore delectantur. pro Christianis, illos sanguine & nidore victimarum de-
lectari, sacrificiorum cruores lambere, & fœditate volu-
ptatum obuolui scribit. Psellus l. de operat. dæmon. c. 13.
Psellus. quoddam subterraneum genus dæmonum describit: qui
irruentes, hominem possessum concutiunt, & distorquẽt,
atque per eum loquuntur, non secus ac proprio quodam
instrumento. Et quia hominis rationem & iudicium per-
uertunt, ideò nihil obsessi pati videntur à nuditate, nihil
F à compedibus, & cæteris tormẽtis quæ ab hominibus in-
curri possent. Ideò isti nudi erant, & vinculis retineri non
poterant. Erant enim sæui nimis, furiosi, violẽti, horribi-
les & aspectu, & facto ipso: vt vnicuique qui eos inspexis-
set, terrorẽ incurere possent. *Ita vt nemo posset transire per viam illam.* Quẽ enim furor ille dæmoniacus nõ moueat,
nisi seipsum fide munierit: cùm legamus nec quidẽ septẽ
filios Sceuæ vni dæmoniaco resistere potuisse? Vnde &
hæc adiiciuntur à Marco, de altero eorũ: *Neque catenis iam quisquam poterat eum ligare, quoniam sæpe compedibus & catenis vinctus dirupisset catenas, & cõpedes comminuisset, & nemo poterat eum domare: & semper die ac nocte in monumentis & in montibus erat clamans, & concidens se lapidibus.* Horreo-
Horrendum spectaculum. tendum vtique spectaculum, quo etiam docemur, quàm
perniciosum sit incidere in manus eius. Nam quibus ille
furiis in miserum hominis istius corpus grassabatur: ijs-
dem etiam & in animas eorũ, quos sibi totos vindicauit.
Illius nimirùm effectus sunt hominum furores, conten-
tiones, homicidia, & cætera his similia: etiam & animi
induratio tanta, vt nõ queat aliquis omnium exhortatio-
num compedibus retineri. Miserabile spectaculum Sau-
A lis, quoties eum malignus spiritus corripuisset, 1. Reg. 16.
sed & istud terribile. Quòd si quis intimos hominis re-
cessus penetrare, & eundem contemplari, simulq; Satanæ
rabiem in eum concitatam designare posset, non minùs
miraretur captiuitatem hominis peccatoris, horroremq;
diuini iudicij. Illi ergo dæmoniaci in montibus & monu-
mentis versabantur: siquidẽ & per montes varia erãt se-
pulchra, cùm Iudæorum sepeliẽdorũ in locis ab vrbibus
remotis mos esset. Et ecce quãta in instanti mutatio. Pri-
mùm vterque, vt scribit Matthæus, *clamare cœpit. Quid nobis & tibi Iesu fili Dei? Venisti huc ante tempus torquere nos?*
B Veùm tandem & alter eorum, quem tot furiis dæmones
repleuerant, *cucurrit à longè ad Iesum. & adorauit eum, & clamans voce magna dixit, Quid mihi & tibi fili Dei altissimi?*
Alter bonum, alter malum Angeli timent Deum. Etiam dæmones inuiti Deũ contremiscunt, vt scribit Ia-
cobus, & columnæ cœli pauent ad nutũ eius. Verùm hęc
inter bonos & malos spiritus differentia est, quòd boni
spiritus obsequium Deo voluntarium reddunt, mali ve-
Hieron. rò coactum. Hieronim. in hunc locum Matth. Non enim
voluntatis, inquit, ista confessio est, quam præmium
sequitur confitentis, sed necessitatis extorsio, quæ co-
C git inuitos: velut si serui fugitiui post multum temporis
dominum suum videant, nihil aliud nisi de verberibus
Sozomen. deprecentur. Sic & dæmones cernentes Dominum in
terris repentè versari, ad iudicandos se venisse credebãt.
Idem ferè contigisse temporibus Valentis Ariani narrat
Rufinus. Sozomenus histor. Eccles. lib. 6. capit. 20. & Ruffinus
Aquileiensis lib. 2. capit. 4. Nam duos Macarios, Ægy-
De duobus Macariis. ptium & Alexandrinum, magni Antonij sectatores, Lu-
cius Arianus in exilium depelli fecit. Noctu enim com-
prehensi, in Ægyptiam quondam insulam paludibus cir-
cundatam ducti sunt. Hanc homines profani, alieni à
D Christiano dogmate, inhabitabant: vnde & antiquum
templum, quod apud ipsos erat, in magno honore ha-
bebant. Cùm autem illinc abirent, ferunt mox, filiam
sacerdotis dæmone obsessam, in occursum illorum ve-
nisse: quam homines insulani currentem ac vociferan-
tem, re tam repentina & inexpectata stupefacti, seque-
bantur. Vbi autem ad nauem venisset, in qua sancti se-
nes vehebantur, obtestabatur eos, & ad terram prouo-
luta, suppliciter, ac magna voce clamabat, inquiens:
Vt quid ad nos quoque venistis, ô magni Dei serui? Hęc
enim exigua insula antiquum est nobis domicilium, nec
E cuiquam molesti sumus, sed cunctis mortalibus ignoti,
hoc loco, vndique paludibus cincti, delitescimus. Si ve-
rò placuerit vobis, hanc nostram possessionem vsurpare,
& vobis propriam vindicare, nos autem cedemus. Hu-
iusmodi voces edebat puella. Increpantibus autem dæ-
monium, iis qui cum Macario erant, sanæ menti re-
stituta est. Vnde & pater illius, vnà cum domesticis, &
insula illa ad Christianismum accesserunt, & sine cuncta-
tione templum, quod apud ipsos erat, destruxerunt, &
Euthy. in Ecclesiam commutarunt. Euthymius in Matth. Quia
discipuli & turbæ hominem ipsum esse dicebant, veniunt
F nunc dæmones, diuinitatem ipsius prædicantes. Neque
verò mirùm hoc esse debet, cùm & Philosophi λόγον, vt
diximus in superioribus, patri coæternum, & Sibyllæ
Lactantius. Christum filium Dei existentem, & ipse Apollo Mile-
sius interrogatus confessus sit, vt scribit Lactantius lib.
4. Institut. capit. 13. Veruntamen nondum adhuc certò
sciebat, talisne esset Iesus, sed ex coniectura loqueba-
Chrysost. tur. *Venisti*, inquiunt, *torquere nos.* Chrysostomus hom.
29. in Matth. Nam cùm non possent se, quòd non pec-
cassent, excusare, ne ante tempus pœnas darent, formi-
dant. Ita qui ferreis vinculis teneri non poterãt, victi nũc

veniunt

veniunt: qui in montes ferocitare se conspiciebãt, ad campos nunc humiles exeunt: qui aliorum itinera occupantes, neminem transire sinebant, cùm Christum vidissent, constiterunt. Thomas in Matth. Etquidem sciunt dæmones, quòd in die iudicij maioribus tormentis affligendi sunt. Item credunt aliqui, quòd vsque in diem iudicij non patiuntur pœnam damni, sed pœnam sensus: huic sententiæ innixi, Venisti ante tempus. Sed contra hoc est quod dicit Damascenus: Hoc hominibus mors, quod Angelis casus: sed homines cùm moriuntur, non statim recipiunt pœnam sensus: sic & Angeli qui ceciderunt. Quidam dicunt, quòd ignem suum semper secum portent. Sed quomodo potest hoc fieri, cùm ignis iste corporeus sit? Dicendum quòd licet hic ignis corporalis sit, habet tamen aliquid spirituale vnde cruciat per modum cuiusdam alligationis. Spiritus enim excedit naturam corporis: sed Deus alligat spiritus corporibus, sicut cùm alligatur anima corpori, dat corpori vt moueatur, secundum voluntatem animæ. Augustin. lib. 21. de ciuit. Dei, cap. 10. Diceré quidem sic arsuros sine vllo suo corpore spiritus, sicut apud inferos ille diues, quãdo dicebat, Crucior in hac flamma. At verò gehenna illa, quod etiam stagnum ignis, & sulphuris dicta est, corporeus ignis erit, & cruciabit corpora damnatorũ, aut & hominum & dæmonum, solida hominum, aërea dæmonum: aut tantùm hominum corpora cum spiritibus: dæmones autem spiritus sine corporibus hærentes sumendo pœnam, non impertiendo vitã corporalibus ignibus. Vnus quippè vtrisq; ignis erit, sicut veritas dixit. Porrò Psellus lib. de operat. dæmonum, cap. 21. ostendit, cur dæmonia ferrum extimescant, imprimísque τὰ πρόσυλα, hoc est materiæ affecta, tanquam omnium maximè meticulosa: ita vt à quibusuis timeant, qui Dei nomen expresserint. Inde fit, vt dæmones isti inter spem metúmque positi, adiurent, vt scribit Marcus, *ὁρκίζω σε τὸν Θεὸν, adiuro te per Deum, ne me torqueas.* Est autem adiuratio, inuocatio, aut protestatio diuini nominis ad inducendum aliquid, ad agendum quid, vel non agendum. Et fieri potest dupliciter, scilicet per modum deprecationis, siue obsecrationis, & per modum compulsionis. Primus modus est per reuerentiam diuini nominis obsecrare, & licitum est inferioribus hoc modo vti erga superiores: quo modo hic dæmones adiurant Christum. Secundus modus est per reuerentiam diuini nominis præcipere, vel prohibere: & hoc modo licitum est vti superioribus erga subditos. Sic Heli Samuëlé adiurauit. 1. Reg. 3. Hæc faciat mihi Dominus, & hæc addat, si absconderis à me sermonem, ex omnibus verbis quæ dicta sunt tibi. Exod. 2. Iacob adiurauit filios Israël, dicés: Visitabit vos Deus, efferte ossa mea hinc vobiscũ. 1. Reg. 14. Saul adiurauit populum, dicés: Maledictus vir qui comederit pané vsque ad vesperam, donec vlciscar me de inimicis meis. Num. 5. In quæstione zelotypiæ, adiurabit sacerdos mulierem. Et hoc est maledictioni aliquem subijcere, nisi idipsum faciat quod requiritur. Isidorus Hispalensis, lib. 2. de offic. Ecclesiastic. capit. 20. de exorcismo disserit. Exorcismus autem adiuratio est: siquidé ὁρκίζω, adiurare est: qua voce dæmones vtuntur. Exorcismus autem, inquit, sermo increpationis est, contra immundum spiritum in energumenis, siue catechumenis factus, per quem ab illis diaboli nequissima virtus, & inueterata malitia, vel violenta incursio expulsa fugetur. Cyrillus Catech. mystag. 2. Nam vt insufflationes sanctorum, & nominis Dei inuocatio, tanquam vehementissima quædam flamma vrit dæmones, & in fugam conuertit: sic & exorcizatũ oleum, per inuocationé, Deiq; inuocationé, tantam virtutem consequitur, vt non modò ardétia peccatorum vitia expurget, verumetiam omnes inuisibiles dæmones repellat. His modis exorcismi, si contra dæmones fiant, compulsiuæ adiurationes sunt: si verò ad creaturas alias benedicẽdas inducantur, duas habét rationes: vnam, vt aut aqua aut sal per inuocationem sancti Dei nominis ab omni virtute inimici vendicetur: secundò, vt etiam vim habeat contra aëreas potestates, & benedictionem secum inferat. Albertus Mag. in Marc. sic interpretatus adiurationem à dæmonibus factam quasi dicens,

Thomas.
Dæmones magis in die iudicij torquebuntur.
Damasc.
August.
Quomodo dæmones patiantur ab igne.
Psellus.
Adiuratio quid.
An adiurare liceat.
Isidorus.
Exorcismus quid sit.
Cyrill.
Alb. Mag.

Per hanc iustitiam, quæ in hoc manifestissima, quòd tibi nobiscum nulla est communicatio, *adiuro te* per hoc iustitiæ sacramentum, *per Deum*, qui iustitiæ author est, *ne nos torqueas.* Duplex autem tormentum timent. Vnum est, si à corporibus aut regionibus, quas possident, expellantur: alterum, si in abyssum demittantur. Et vtrumque ab Euangelistis explicatur: Marcus, quòd rogabant ne à regione expellerentur: Lucas, ne mitterétur in abyssum. Nam cùm summa voluptas dæmonum sit, si homines quos oderunt, & quibus inuident, possederint: summo quoque tormento affici videntur, si abijciantur. Alb. Magnus. *Ne me torqueas*, inquit, ab isto expellendo: quia mihi tortura est, à nocumento compesci, cùm totis viribus contendam si quo modo homini nocere possim. Vnde Marcus velut causam tormenti adiecit: *Dicebat enim illi, Exi spiritus immunde ab homine isto.* At vero hoc efficit verbum Dei, hoc inuocatio diuini nominis. Esa. 27. Visitabit in gladio suo grandi & forti super, Leuiathan serpentem vectem, & super Leuiathan serpentem tortuosum, & interficiet Cetum qui in mari est. Gladius autem ille, verbum Dei est. E[illegible]. 11. Spiritu labiorum suorum interficiet impium. Theophylact. in Marcum. Tormentum igitur suum esse putant dæmones, si cogantur exire ab homine. Ideò dicunt, Ne torqueas, id est, ne educas nos ex habitaculo nostro, hoc est homine. Sed & aliter. Existimabant quòd propter grauia quæ attentassent, non vltrà passurus esset ipsos, sed mox suppliciis traditurus. Idcircò & orant ne illos torqueat. Psellus lib. de oper. dæmon. c. 21. Dæmonia πρόσυλα, seu materiæ affecta, inquit, verita ne in abyssos, meatusque subterraneos relegentur, sibiq; ab Angelis eò relegantibus timentia, cùm quis illa eò ita relegatum comminatur, Angelorúmque nomina exprimit, quibus id prouinciæ demandatum est, dici vix queat, quanto metu, quantaq; perturbatione concutiantur. Ita enim percelluntur, vt ne comminantem quidem quisnam sit ille, discernere valeant: sed siue anicula quæpiam siue vetulus homuncio comminationes huiusmodi expresserit, tunc tantus ea metus inuadit, vt plerũque abscedant: ac si ea quæ comminantur, ideni & internecioni dare possint: vsque adeò timidi sunt, nec quenquam discernere norunt. Proinde facilimè ab impuro illo incantatorũ genere excrementitiis curantur, saliuis, inquam, vnguibus & capillis. Quinetiã plũbo, cera, tenuique reuincta filo execrandis illis aphorcismis & abturationibus tragicas affectiones & turbas excitãt. Atqui solùm Christi timebãt imperium, quem in eorum iudiciũ venisse suspicantur. De quo & Christus ait: Nunc iudiciũ est mũdi, nunc princeps huius mundi eijcietur foras. *Et interrogabat* Iesus *eum* dæmonem primarium, qui hominem possidebat: Non vt ipse discat, inquit Theophylactus, sed vt alij multitudinem dæmoniorum, quæ in illo erant. Quandoquidem vnus apparebat esse, ostẽdit Iesus cum quot inimicis miserabilis homo ille certarit. *Quod tibi nomen est?* Quia, inquit Albertus, aut à malitia suæ voluntatis, aut permissa sibi potestate, nomina sortiuntur. Nam, vt ipse scribit Agrippa, lib. 3. de occ. Philosoph. c. 24. ab operibus nomina spiritibus plurimùm imponuntur, significãtia certum aliquod officium, siue effectum, qualis ab Angelorũ choro desideratur. Et c. 28. Multa quoque, inquit, malorum dæmonum nomina in sacris literis comperimus, à pessimis hominibus, aut pessimorum hominũ habitationibus ortum accepisse: sicut nomen Astaroth, quod nomen cacodæmonis est, eiúsque nomen olim ciuitatis Og regis Basan, in qua habitarunt Gigantes: similiter Astaroth olim ciuitas Amorrhæorum: Raphaim, Vallis & Ierameel regio Allophylorum. Idolorum quoque & cacodæmonum nomina sunt, vt Remma, simulacrũ idoli Damasceni: Chamos, idolum Moab: Melchim, idolum Ammonitarum: Bel, idolum Babyloniorum: Adramelech, idolum Assyriorum: Dagon, idolum Allophylorum. Iam verò & Behemoth & Leuiathã beluas & dæmones significant. Interrogatus autẽ dæmon iste primarius, respondet: *Legio mihi nomen est, quia multi sumus.* Legio autem sex millia complectitur. Itaque à numero nomen accepit. Nec mirum videri debet, si tot millia dæmones duos homi-

Quod tormentum timent dæmones.
Alb. Mag.
Theoph.
Psellus.
Dæmones timidi, & materiæ affecti.
Theophyl.
Albertus.
Agrippa.
Vnde nomina dæmonum.

nes possederint, cùm certis locorum dimensionibus, qua-
lis corporibus solidis contingit, non teneantur. Vnde &
Luc. 8. legitur eiecisse è Maria septem dæmonia, & in ho-
minem dicet regredi septem spiritus priore nequiores.
Et deprecabatur eum multum, ne se expelleret extra regionem.
Dæmones certis locis addicti. His verbis videntur dæmones certis locis addicti. In aëre
sanè illos agere declarat illud Ephes. 2. Iuxta principem
ambulastis, cui est potestas aëris. Et Ephes. 6. Contra spi-
ritualia nequitiæ in cœlestibus. Ad deserta illos nonnun-
Abdias, Augustin. quam relegari legimus in lib. Abdiæ, de certaminib. Apo-
A stolicis. Et domos aliquando infestare, scribit Augusti-
nus lib. 22. de ciu. Dei, cap. 8. Sed & regiones affligere, te-
stis erit sepulchri trium puerorū, qui in fornacē Babylo-
nicam iniecti sunt, inscriptio: quæ sonat, ea propter illorū
corpora in hanc regionem esse translata, vt & ab infesta-
tionibus dæmonum eriperetur. Videtur hoc sepulchrum,
& eiusdem inscriptio, in maiore Ecclesia Lingonensi, sa-
cro sancto Mammeti, ante maius altare. Quinetiam dæ-
mon ille, qui Daphnæū Antiochiæ occupauerat, Martyri
Niceph. Babylæ cessit, sub Apostata Iuliano, vt scribit Nicephor.
Calist. lib. 10. hist. Ecclesiasticæ. Atqui homines regionis
B illius mali erant: hinc fiebat, vt dæmones liberiùs in eos
agerent. Timent autem, ne si verbum Christi audiant vi-
tam in melius commutent: vnde fiat vt & ipsi dæmones
cedere loco cogātur. *Rogant* quoq; *ne mittantur in abyssum.*
Non modò torquentur, quòd suum in homines principa-
Abyssus quid. tum excidere, sed & parari sibi ignem inferni prospiciāt.
Porrò abyssus *Thehom* Hebraicè dicitur, & aquæ profun-
ditatem, seu potiùs aquam fundo carentem significat: hic
autem pro inferno sumitur, quò diabolum relegandum
ipse Ioan. Apocalys. cap. 20. testatur. Hoc autem depre-
cantur, non modò ne maioribus pœnis afficiantur, sed ne
C hominibus in posterum negotium facessere non possint.
Erat autem ibi grex porcorum circa montes magnus, pascens in
Druthmar. An grex porcorum fuerit Iudæorum cùm illi abstinerēt à suilla. *agris.* Druthmarus in Matth. non existimat hunc gregem
Iudæorum fuisse, cùm ipsis à suilla interdictum fuerit: im-
mò & sues, & eorum custodes vt immundos auersaren-
tur. Erant igitur alienigenarū, qui fortasse in loca hæc re-
motiora greges suos coëgerant. Etsi tamen Genezarenū
fuisse colligi possit ex sequēti precatione, quam ad Chri-
stum fecerunt. Verùm nihil impedit in hac regione quos-
dam alienigenas fuisse. *Et deprecabantur eum spiritus, dicen-*
Tertull. Dæmones nihil possunt pro se permissu Dei. *tes, Mitte nos in porcos, vt in eos introeamus.* Tertullian. lib.
D de fuga in persecutione, ex eo loco ostendit diabolum ni-
hil in nos posse sine permissione Dei, etsi nos immorta-
li odio prosequatur. Et ideò oramus, inquit, Erue nos à
maligno. Tunc enim eruimur à diaboli manibus, cùm il-
li non tradimur in tentationem. Nec in porcorum gre-
gem diaboli legio habuit potestatem, nisi eā de Deo im-
petrasset: tantum abest, vt in oues Dei habeat. Possum di-
cere porcorum quoque setas tunc numeratas apud Deum
fuisse, nedum capillos sanctorum. Habere videtur diabo-
lus propriam potestatem, si fortè in eos, qui ad Deum non
pertinent, semel in stillam situlæ, & in puluerem areæ,
E & in saliuam nationibus deputatis à Deo, ac per hoc dia-
bolo expositis in vacuam quodammodò possessionem.
Cæterùm in domesticos Dei nihil illi licet ex propria po-
testate: quia quando liceat, id est, ex quibus causis, exem-
pla in scripturis signata demonstrant. Sed neque spiritus
mendax potest se Pseudoprophetis immiscere, vt decipiat
Achab, nisi accepta à Deo licentia. Vnde ait: Mitte me,
Th. Aqui. Cur non petant mitti in homines. ero spiritus mendax in ore omnium Prophetarum. Tho-
mas Aquin. Comment. in Matth. Sed quare non petierūt
potiùs, vt in homines mitterentur, cùm tanto illos odio
prosequantur? Nimirùm quia Christum de hominum sa-
F lute ita solicitum esse videbant, vt neque hoc assensurum
esse cognoscerent. Et quare in porcos potiùs, quàm cæte-
ra animalia? Hoc factum est, aut quia vicini & numerosi
erant: aut quia fortè eorum erant, qui Deum verum non
Albertus. colebant. *Et concessit eis statim Iesus, & ait illis, Ite:* Non
satisfaciens iniquæ volūtati dæmonum, vt scribit Albert.
in Marc. sed puniens, ad instructionem, peccata prauo-
rum, qui hæc animalia iniustè possessa tenebant. Esa. 14.
Perdam Babylonis nomen, & reliquias, & progeniem.
Hoc enim facit Deus ad instructionem, vt sciant qui ali-
quid iniustè detinent, nihil sibi tutum & securū esse. Au-
gustinus tract. 6. in Epist. B. Ioannis, requirit, qui fiat, vt *Augustin. Qui fit vt sancti orando non exaudiantur, dæmones exaudiantur.*
sancti orantes aliquando nō exaudiantur: dæmones verò,
statim atq; illud postularūt, exauditi sint. Petit Aposto-
lus, vt auferretur ab eo stimulus carnis, & non accepit:
sed Apostolus magis exauditus est, inquit, quàm diabo-
lus. Apostolus enim exauditus est ad salutem, etsi non ad
voluntatem. Diabolus exauditus est ad voluntatem, sed
ad damnationem. Ideò enim concessus est iste tentandus,
vt eo probato esset ille cruciandus. Sed & petierunt dæ-
A mones à Domino, vt ire permitterentur in porcos. Nón-
ne hic posset dicere Dominus, vt nec illuc accederent?
Non enim, si nollet, rebellaturi erant contra regem cœli
& terræ: certa tamen mysterij gratia, & certa dispensa-
tione, dimisit dæmones ire in porcos, vt ostēderet diabo-
lum in eis dominari, qui vitam porcorum gerūt. Hinc sci-
licet & Dominus in Euangelica parabola, prodigum fi-
lium dixit missum esse in villam, vt pasceret porcos: id est,
hominibus vitam porcinam ducentibus obsequeretur.
Theophylact. in Marc. Permisit ergo illis intrare in por- *Theoph.*
B cos inquit: vt discamus quòd sicut non pepercerunt por-
cis, ita neque illi homini pepercissent, neque sanè nobis,
nisi nos diuina virtus custodiret. Dæmones enim, cùm
inimici nostri sint, protinus nos cōciderent, nisi Deus nos
conseruaret. Obserua verò quòd in homines, qui porco- *Cur dæmones sinat in porcos.*
rum more viuunt, & in luto voluptatis versantur, ingre-
diuntur dæmones, & mittunt illos præcipiti perditione
in mare huius seculi, vt suffocentur. Euthym. in Matth. *Euthym.*
Nec solùm hoc, verumetiam aliud admodum malum dæ-
mones machinantur. Student enim porcos occidere, vt
horum damno contristati domini gregis, Iesum non su-
scipiant & ita prædicatione Euangelij non suscepta, tu-
C tiùs ad illam regionem reuertantur, & fiant posteriora il-
lius peiora prioribus. Adiicere etiam possumus ex eo-
dem Euthymio, ideò permitti hoc illis à Christo, vt di-
scant hi qui liberantur, quot & quales habuerint inha-
bitatores; vt nossent omnes, nullam in porco, nisi illo si-
nente, factam esse dæmonibus potestatem. Et manifestū
esset odium, quo nos prosequuntur, quódque si sinerentur
tur non in nos molirentur: cùm etiam in porcos, quos
nostri tantùm causa infensos habent, tantam exerceāt ty-
rannidem. Sed & mors ipsa porcorum omnibus osten
deret, iam dæmones è regione illa abscessisse. Itaque
D *exeuntes spiritus immundi introierunt in porcos. & magno impe-*
tu grex præcipitatus est in mare, ad duo millia, & suffocati sunt
in mari. Tum scilicet illi per præcipitia montium œstro
& magno furore perciti, proruperunt, & in stagnum Ge-
nezareth sese tanto impetu deiecerunt, donec suffoca-
rentur. *Qui autem pascebant eos, fugerunt. & nunciauerunt*
in ciuitatem & in agros: triste simul & lætum nuncium
adferentes: Triste quidem de tot porcis demersis, læ-
tum verò de duobus dæmoniacis curatis. *Et egressi sunt*
videre, quid esset factū, & veniunt ad Iesum & vident illum
qui à dæmonio vexabatur, sedentem: cùm priùs, vt inquie-
E tæ mentis erat, ita continuis cursibus montes inambu-
laret, clamans: *Vestitum,* qui nec antea integrum aliquod
vestimentum tolerare, immò nec ipsos compedes inte-
gros ferre poterat: *& sanæ mentis,* quod ex aspectu, visu,
& cæteris indiciis cognouerunt: *& timuerunt,* cum ipso
facto agnoscentes, qui in vtrumque hominem, immò
in ipsos dæmones & bestias potestatem haberet. *Et pa-*
stores narrauerunt per singula, quemadmodum obser-
uauerunt non longè positum Iesum, *illis* qui ex vrbibus
& circumuicinis locis huc fama audita concurrerant, *quæ*
viderant, coram se, *qualiter factum esset ei qui dæmonium*
F *habuerat:* quoniam & illum ad Iesum procurrentem, il-
lum adorantem, & conquerentem audierant, & quæ-
libet obseruauerant, cùm & hominem istum omnes
nossent: *& de porcis,* quomodo statim atque permi-
sit Christus, dæmones in illos insilierunt, illi verò ma-
gno impetu sese in mare præcipitarunt. *Et rogare cœpe-*
runt eum vt discederet è finibus eorum. Theophyl. Time- *Theoph.*
bant enim, ne quid & maius paterentur. Hoc autem fa-
ciebant, aut suæ indignitatis, aut detrimenti accepti
consideratione. Quis enim non sibi à Domino timeat, si

Quidam abigunt Christũ a se propter damnum tẽporale.

vitiis & impietatibus addictus sit, ne fortè vindex aduentet? 3. Reg. 16. Sarephtana ad Heliã: Nunquid venisti ad me, vt rememorarentur iniquitates meæ, & interficeres filiũ meũ? Sic viri Bethsamitæ percussi sunt in conspectu arcæ Domini: ideò rogauerunt eam a se transferri. 1. Reg. 6. Sed neque satis est, indignum se Christi cohabitatione censere: sed niti oportet, vt gratia eius nos dignos efficiat: quod & illi fecissent, si Christum & audissent, & secuti essent. Itaque magis ducebantur detrimento accepto, ne fortè maius illis contingat. Verùm neque hoc est mederi occasioni mali, Christum à se repellere: quoniam & inde dæmones maiorem in nos potestatem habituri erant. Thom. Aquinas in Matth. Sic nonnulli propter detrimentum aliquod temporale timent esse cum Christo. Vident eos, qui piè volunt viuere, cum Christo persecutionem pati, esurire, sitire, affligi: malunt igitur mammonæ seruire, ita sibi diuitias comparantes, vt omnem Iesu cõtemplationem abiiciant. *Et cum ingressus esset nauim, rogabat illum qui fuerat à dæmonio correptus, vt esset cum illo.* Ita multum distat ab affectione conciuium suorum. Nam quia in vtroque homine à Satanæ potestate ereptus erat, ideò nihil optabilius habet, quàm cum Christo manere: illi verò hoc ipso se nondum à dæmonum potestate liberatos esse ostendunt in eo quòd Dominum a sua regione expellunt. Cæterùm tenebat iste, vt scribit Theophyl. ne si dæmones illum solum inuenirent, iterum in eum regrederentur. *Iesus autem non permisit eum, sed dixit illi, Abi in domum tuam ad tuos, & annuncia illis, quanta tibi Dominus fecerit, & misertus sit tui.* Duabus rationibus non permittit illum sequi. Vna est, vt intelligat & credat suam omnipotentiam locorum angustiis non concludi, nec præsentiam corporalem requirere: cùm sua diuinitate cœlum & terram repleat. Altera est, vt aliis prosit, & suos lucretur ad cognitionem Christi, & propriam salutem. Nec enim satis est nos à Deo beneficium accepisse, sed & gratias agere, & nomen illius, quantum in nobis est, celebrare, aliosque ad idem inuitare debemus. Vide autem quàm alienus sit saluator à fastu. Non enim dixit, Annuncia quæ tibi feci, sed, *quæ tibi fecit Dominus.* Sed & tu, quando bonum quid feceris, ne tibi ipsi, sed Domino factum tribuas. Quoniam, vt dixit Esaias, omnia operatus es in nobis Domine. Et Paulus: Non ego, sed gratia Dei mecum. Ministri & organa sumus: Deo igitur totum rependamus. Interim verò, cùm diceret, *Narra quod Dominus fecit tibi:* obiter designabat se Dominum & Deũ verum esse: sicut & cum ait ad Iudæos, Si verbis non creditis, saltem operibus credite: vt credatis quia ego in patre, & pater in me est. *Et abiit, & cœpit prædicare in Decapoli, quanta sibi fecisset Iesus: & omnes mirabantur.* Decapolis regio est stagno Genezaret, in vna parte adiacens, in qua sunt decem ciuitates. Mirabantur curationis modũ, Iesu potestatem, hominis tam subitam restitutionem, mutationem eiusdem, vt qui per tot tempora mentis perturbatæ, & à dæmonio afflictæ, nunc ita quieto animo Christi laudes annunciet: sed & numerum dæmonum, quibus detinebatur, & numerum porcorum submersorum mirabantur: & ita formabantur in fidem Christi, vt iste rependeret aliis quod acceperat à Christo nimirùm eiiceret ab illis dæmonia, qui à tot dæmonibus per Christum curatus fuerat.

Paralyticus per tegulas demissus, totus & in anima, & corpore sanatur: sed & contra æmulos suos Christus hominibus creditam à Deo remittendorum peccatorum potestatem, corporalis curationis effectu demonstrat.

Matth. 9.	Marc. 2.	Luc. 5.	Ioan.
ET ascendens Iesus in nauiculam, transfretauit, & venit in ciuitatẽ suam. Et ecce offerebãt ei paralyticũ iacentẽ in lecto. Et videns Iesus fidẽ illorũ, dixit paralytico, confide fili, remittuntur tibi peccata tua. Et ecce quidam de Scribis dixerunt intra se, Hic blasphemat. Et cum vidisset Iesus cogitationes eorũ, dixit, Vt quid cogitatis mala in cordibus vestris? Quid est facilius, dicere, Dimittuntur tibi peccata tua: an dicere, Surge & ambula? Vt autem sciatis quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, tũc ait paralytico. Surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam. Et surrexit, & abiit in domum suam. Videntes autem turbæ timuerunt, & glorificauerũt Deum qui dedit potestatem talem hominibus.	ET iterum intrauit Capharnaum post dies octo, & auditũ est quòd in domo esset. & cõuenerunt multi, ita vt non caperet neque ad ianuã: & loquebatur eis verbũ. Et venerunt ad eum ferentes paralyticum, qui à quatuor portabatur. Et cùm non possent offerre eum illi præ turba, nudauerunt tectum vbi erat: & patefacientes submiserunt grabatum in quo paralyticus iacebat. Cùm autẽ vidisset Iesus fidem illorum, ait paralytico, Fili, dimittuntur tibi peccata tua. Erant autem illic quidam de Scribis sedentes: & cogitantes in cordibus suis, Quid hic sic loquitur? blasphemat. Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus? Quo statim cognito Iesus spiritu suo, quia sic cogitarent intra se, dicit illis, Quid ista cogitatis in cordibus vestris? Quid est facilius, dicere paralytico, Dimittuntur tibi peccata: an dicere, Surge, tolle grabatum tuum, & ambula? Vt autem sciatis, quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, ait paralytico, Tibi dico, surge, tolle grabatum tuum, & vade in domum tuam. Et statim surrexit ille: & sublato grabato abiit coram omnibus, ita vt mirarentur omnes, & honorificarent Deum, dicentes, Quia nunquam sic vidimus.	ET factum est in vna dierum, & ipse sedebat docens. Et erãt Pharisæi sedẽtes & legis doctores qui venerãt ex omni castello Galilææ & Iudææ & Ierusalẽ: & virtus Domini erat ad sanãdum eos. Et ecce viri portãtes in lecto hominẽ qui erat paralyticus, & quærebant eum inferre, & ponere ante eum. Et non inuenientes qua parte illum inferrent præ turba, ascenderunt supra tectum, & per tegulas summiserunt eum cũ lecto in medium, ante Iesum. Quorum fidem vt vidit, dixit, Homo, remittũtur tibi peccata tua. Et cœperunt cogitare Scribæ & Pharisæi, dicẽtes, Quis est hic qui loquitur blasphemias? quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus? Vt cognouit autem Iesus cogitationes eorum, respondens dixit ad illos, quid cogitatis mala in cordibus vestris? quid est facilius dicere, Dimittuntur tibi peccata: an dicere, Surge, & ambula? Vt autem sciatis quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata (ait paralytico) Tibi dico, surge, tolle lectum tuum, vade in domum tuam. Et confestim consurgẽs coram illis, tulit lectum in quo iacebat: & abiit in domum suam, magnificans Deum. Et stupor apprehendit omnes, & magnificabant Deum. Et repleti sunt timore, dicentes, Quia vidimus mirabilia hodie.	

Introductio. Plutarchus.

ECROPEM à priscis biformẽ fuisse legimus, vt scribit Plutarchus lib. de his qui serò à numine puniuntur: nõ quòd è bono rege, ad instar Draconis, immanis euaserit: sed contrà, quòd peruersus ab initio & terribilis, postmodùm benignè humaniterque imperauerit. Hoc, velut exẽplo, Plutarchus elicit Deum serò punire, vt locum pœnitẽtiæ tribuat: & quandoque non principum modò, sed & aliorum mores in melius diuino quodam instinctu demutari. Hoc etsi à Gentili dictum est, non tamen longè à veritate. Vt enim feritas difformauit Cecropem, ita vitia nos in aliam naturam transferunt: adeò nos ipsos homines esse obliuiscimur. Deus autem vitium purgat, vt nos ad humanam faciem reuocet. Eapropter patienter agit pro nobis, nolens aliquem perire, sed omnes ad pœnitentiam reuerti. Porrigit etiam nobis manum suam, vt si aut nostra, aut aliorum fide nos ei obtulerimus, remedio indulgentiæ minimè careamus. Hoc enim apud se quisque meditari potest, Quid homine dignum hactenus feci? Quid non potiùs, quod in dolis vulpem, furore leonem, gula porcum, desidia culicem imitetur? Fit nonnunquam vt ille se in fonte miseriarum, quasi in speculo considerans erubescat, & ingemiscat, & vitam in melius commutet, speciali comitante gratia. Hucusque igitur proficit Dei patientia, hucusque gratia cunctis oblata, quam in vno homine obiicit Euangelista; qui priùs paralyticus, ita iã

Dei patientia in homines.

dem sanitati restituitur, vt lectulum se portantem ferre possit, & in domum abeat. Gratiæ autem vbertas est & ex parte Christi, & in illis qui paralyticum offerunt. Ex parte quidem Christi est cognitio ægroti, remissio peccati, integra collatio sanitatis. In iis autem qui paralyticum portant, & fides est charitas. Ita nihil tam perturbatum & desperatum est, vt si modò sit fides & pietati locus, ei Dominus propitiari non possit. Igitur curatis duobus dæmoniacis, & legione dæmone in porcos abire permissa, Christus noluit inuitis Gerazenis diutiùs apud illos morari: neminem enim cogit ad salutem: sed & docuit illos, qui se verbo indignos redderent, relinquendos esse. Excutite, inquit, puluerem de pedibus vestris in testimonium illis. His igitur relictis, ad eos venit, quos sciebat ex aduentu suo magnum fidei fructum percepturos esse. *Factum est ergo cum ascendisset Iesus, & cum transcendisset in nauim rursum trans fretum, conuenit turba multa ad eum.* Quæri potest, quando contigerit hæc curatio paralytici, an statim atque è Gerazenorum terra egressus est, an quibusdam interiectis. Occasio autem huius quæstionis est, quòd Marcus statim narrat Archisynagogi Iairi filiæ suscitationem: eundem etiam Lucas ordinem obseruat. Verumetiam Matthæus statim atque de dæmoniacis & transfretatione locutus est, hanc de paralytico historiam descripsit. Requirendum igitur est, quomodo cōciliari possint. Hoc enim astrui potest, quòd quibusdam interiectis filia Archisynagogi suscitata sit post egressum Christi è terra Gerazenorum. Sed & hoc quæritur, num idem de curatione paralytici censendum sit. Dicimus verò ex ipsa Matthæi narratione colligi, curationem paralytici prius esse factam, & tum demum suscitatam esse Archisynagogi filiam. Narrat enim Archisynagogum hunc ad Christum accessisse, cùm ille disputaret de ieiunio cum discipulis Ioannis & Pharisæorum: quod vtique post Matthæi vocationem contigit. Atqui Matthæus non modò, sed & Marcus & Lucas vocationem Matthęi, huic paralytici curationi subiiciunt. Consequitur ergo curationem istam prius esse factam, quàm Archisynagogi filia suscitaretur. Quòd autem Luc. & Marcus dicunt tunc Christum circa mare fuisse, cùm venisset ad eum princeps Synagogæ, nihil offendit. Nam & Christus cùm esset in Galilæa docens, frequenter circa mare versabatur: cùm præcipuæ vrbes Galilææ mari Tiberiadis adiaceant. Adde quòd Lucas capit. 5. & Marc. 2. præmittunt hanc paralytici curationem, illi dæmonum eiectioni, quæ apud Gerazenos facta est: ergo multò magis eam præferunt suscitationi filiæ Archisynagogi, quæ postea contigit. Nec officit ordo hic à Luca & Marco positus ante nauigationem ad Gerazenorum regionem, cùm multa soleant per anticipationem narrare. *Excepit autem eum turba* transfretantem; *erant autem omnes expectantes eum*: qui fortè ad Gerazenos transire noluerunt, aut quòd illos, vt porcorum pastores abominarentur, aut quia nauigia non suppetabant, aut quia breui Christum rediturum sperabant. *Et venit, & intrauit iterum in ciuitatem suam Capharnaum, post dies aliquot.* Quæri etiam & hic potest, quomodo Marcus dicat illum venisse in Capharnaum; Matthæus verò, in ciuitatem suam. Siquidem Lucas locum non assignat. Respondet Augustin. lib. 2. de cons. Euangel. capit. 25. Quòd Capharnaum velut metropolis Galilææ ciuitas Domini nuncupetur: solent enim à principalioribus vrbibus circúmuicini habitatores denominari: Aut quòd fortè è Geraza primùm in ciuitatem suam Nazareth venerit, omittat autem Matthæus quid ibi sit factum, & procedat ad id quod in Capharnaum euenit: Aut quòd etsi Bethlehem Christi ciuitas esset natiuitate, Nazareth educatione, Capharnaum tamen erat conuersatione, & miraculorum operatione. *Et factum est in vna dierum, & auditum est quod in domo esset, & confestim conuenerunt multi, ita vt non caperet, neque in ianuam*, ὥστε μηκέτι χωρεῖν μηδὲ τὰ πρὸς τὴν θύραν, vt neque ea quæ circa ianuam erant capere eos posset. Tantæ apud illos existimationis erat Iesus, vt omnes eum videre & audire gestirent: plurimi aut ipsi infirmi, aut infirmos secum adducebant, vt sanarentur. Ita posita lux erat super candelabrum, vt omnes illam facilè intuerentur. *Et ipse sedebat docens, & loquebatur eis verbum.* Sedere verò doctorum & iudicum est. Christus autem & doctor est veritatis, & iudex mortuorum atque viuentium. Sic exierat qui seminat, vt seminaret semen suum: & verbum patris hominibus notum faceret. *Et erant Pharisæi sedentes & legis doctores, qui venerant ex omni castello Galilææ, & Iudææ, & Hierusalem.* Nam quia ad eos pertinebant ea quæ religionis sunt, & requirere quid populus doceretur, & probare vnumquemque eorum qui verbum profiterentur, discernere etiam miracula, vtrum ex Deo sint, an nōn: ideò audita fama Christi, ad celebrem illam vrbem Capharnaum conuenerant, hæc omnia exploraturi, Christum audituri, & signa quæ faceret, inquisituri. Benè vtique posita hæc lex erat, nisi tandem liuore, inuidia, & ambitione peruerteretur. Pontificum enim est & doctorum hæc requirere, sed tamen omnem liuorem seponere, quoties Dei causa agitur. Est enim

Liuor tabificum bonis venenum:

cùm maximè de alterius bona fama & virtutibus exardescat, vt docet Cyprianus hom. de zelo & liuore. *Et virtus Domini erat ad sanandum eos.* Etsi crepare debeant inuidia, & rumpantur illorum præcordia cæco liuore: non desinit tamen Christus sua bona largiri. Ita solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Ita nimirum vnumquemque oportet vincere in bono malum, vt monet Apostolus. Immò si esurit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi, & carbones ignis congeres super caput eius. Insidiabantur isti, Christus autem sanabat ægrotos eorum. Interim obiter Lucas Christi maiestatem notat, non modò in miraculosis curationibus, sed & in titulo quo Christum præfatur, illum Dominum vocans. *Et ecce venerunt ad eum viri portantes in lecto hominem qui erat paralyticus, qui à quatuor portabatur.* Chrysost. & Theophyl. secernunt hunc paralyticum, ab eo cuius meminit Ioannes capit. 5. seu tu loci, seu subsidij, seu verborum, seu cæterarum circunstantiarum rationem habeas. Ioānes narrat paralyticum curatum Hierosolymis, hic autem in Capharnaum. Ille hominem adiutorem non habebat, iste à quatuor portabatur. Illum Christus præuenit: hic, & qui eum portabant, primùm fidem in Iesum conceperant. Ille expectabat aquæ motum, hic Christi verbum, aut manuum impositionem. Ille iacebat ad Probaticam piscinam: iste per tectum demissus est ante Iesum. *Non enim inuenientes, qua parte illum inferrent præ turba, ascenderunt supra tectum, & nudauerunt tectum vbi erat, & patefacientes per tegulas submiserunt eum cum lecto in medium ante Iesum.* Cæterùm ex hoc exēplo Chrysostom. homil. 30. Oper. perfe. in Matth. colligit quantum de Dei bonitate & misericordia confidere debeamus, & quantum mutua pro inuicem patrocinia valeant. Quid enim eo miserabilius est, cuius membrorum nullū est, quod suum officium faciat? Et tamen non dubium, quin superstite in eo anima, aliqua etiam spes & fides superesset. Iuncta ad eius fidem & spem est eorum, qui obtulerunt, fides. Inde factum est, vt Christum flecterent. Quid enim non euincat fides? Heb. 11. multa proferuntur exempla. Vnum adducit Chrysostom. quòd & ipsa multùm prosit, vt Iacobus (capit. 5.) monet. Infirmatur inquit, quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, & oratio fidei sanabit infirmum. Hanc spem de Helisæo conceperat Naaman. Putabam, inquit, quòd stans inuocaret nomen Domini Dei sui, & tangeret manu sua locum lepræ, & curaret. Verùm quid maius de Christo credendum erat? *Videt igitur fidem illorum.* Omnia nuda & aperta sunt oculis eius. Itaque si fidem vidit is qui non fallitur: crediderant isti sanè, & magnam de Christo conceperant opinionem. Fides non est sine charitate viua: siquidem per charitatem operatur. Opus charitatis est, non modò portare hominem paralyticum in grabato, sed in superiora domus ascendere, tegulas tollere, hominem demittere ante Iesum. Sed & satis esse putant proferre ægrotum ante medicum, miserum ante misericordem, languentem ante eum qui lan-

Summa.

Conciliatio Euangelistarum.

August.

Prælati quomodo quæ religionis sunt curare debeant.

Inuidia malum.

Cyprian.

Alius iste paralyticus est ab eo qui in piscina. Chrysost. Theoph.

Chrysost.

Orationes pro inuicē factæ, magni sunt momenti.

Fides formata bonis operibus.

guores nostros ipse tulit. Sic Hæmorrhoissa tantùm requirebat, vt vel fimbriam vestimenti Christi tangeret.

Iust. Mar.

Verum, vt tractat Iustinus Martyr q. 29. fortè dixeris importunos illos Christo & plebi fuisse, cùm tectum nudarent, & ægrotum suum demitterent. Verùm respondet, non dubium esse, quin clamore monerent eos qui domi erant, vt paululùm cederent, & sibi cauerent, ne quid eis incumberet. Interim verò & feruor fidei, & extrema sui paralytici necessitas ampliùs eos differre non patiebatur. Ita docebant nihil nos importunum aut molestum debere, cùm de anima agitur. Quid enim non faciat homo pro restituenda corporis valetudine? Quanto verò potior est anima corpore? Optima importunitas est viduæ, quæ iudicem flectit: & proximi, quæ proximū euincit, vt ei panes necessarios largiatur. Importunitas laudabilis, imò cōstantia fides est, vt monet Tertull. lib. de pœnit. si tu nocte diéque ingemiscas, & die & nocte veniam depreceris. Quas & quot salutationes pro temporalibus obimus in foro? Ipse Psaltes, Fuerūt inquit, mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi per singulos dies, vbi est Deus tuus. Bonum etiam est legationes precum fratribus iniungere, ait Tertull. vt illorum fide & pietate non minùs flectatur Deus, quàm istorum, vt paralyticum sanitati restitueret. Quid verò nō euincebat oratio Abraham pro quinque vrbibus, si saltem decem in illis iusti inuenti fuissent? Quid nō oratio & fides Mosis in monte pro populo qui conflatilem vitulum adorarat? Quid non idem rursus pro Aaron & Maria? Nec dubium est paralyticos nos, ad omne opus scilicet bonum inhabiles, adhuc pietate & precibus iustorū releuari, qui pro nobis intercedunt. Iob Angelos columnas cœli vocat: & hi vtique columnæ sunt, qui adhuc nos portent. Intercedit Angelus apud Zachariam pro ciuitate sancta Hierusalem, & captiuo populo: & ita effecit, vt illi Dominus bona verba responderet. Et quidem legimus Dauidem cohibuisse Angelum peste percutiētem populum, & piorum sanè vota obstāt, ne Dei vindicis flagella omninò nos perdāt. Et sicut Angelus retinuit manum Abrahæ, ita Angeli, & sancti suis apud Deum precibus auocant ictus securis, quæ iam ad radicem posita est. Tantum prodest piorum fides, tantum proficiunt vota, vt & hæc exprimant Euangelistæ. *Videns fidem illorum, dixit paralytico, Confide fili remittuntur tibi peccata tua.* Non meminit fidei paralytici, sed tamen non dubium quin assentiretur. Quis enim æger, vndique restituendæ sanitatis cōsilium non requirat? Sed nec ei Christus peccata remitteret, nisi prætuiam fidem habuisset: fide enim purificat corda hominum. Oportuit & ipsum paralyticum non impatienter se in morbo gessisse, nō maledixisse Deo, sed seipsum accusasse. Alioquin quid blasphemis & impatientibus iustorum preces prodesse possent? Quid enim, vt ostendit Chrysostom. hom. 1. in 1. ad Thessal. profuit Iudæis Hieremias (Hier. 7. & 14.) Nónne tertiò Deum adiit oraturus, & is tertiò audiuit: Ne oraueris pro populo hoc? Quid contulit Sauli Samuël? An non pro ipso vsque ad mortem luxit? Quid contulit Israëlitis? Nunquid dicebat, (1. Reg. 15.) Absit hoc à me, vt cessem orare pro vobis? Dixeris verò, Nihil igitur piorum vota & orationes iuuant? Imò iuuant maximè, sed cùm & ipsi nos pœnitentia ducti, id ipsum quod postulant, piis votis contendimus, & ad opera pietatis accingimur. *Vidit ergo fidem illorum,* nullum autem obicem à paralytico poni. Ex hoc autem suam diuinitatem manifestam reddit, vt qui nouerit abscondita cordis, vt obseruat August. lib. 3. de mirab. sacræ scripturæ, cap. 7. Ex quo etiam docebat suum esse peccata remittere. Nā delicta quis intelligit? inquit Psaltes. (Ps. 18.) Eius autem est morbos curare, qui & illorum & remediorum perspectam habet cognitionem. Morbus peccatum est: remedium ex parte nostra, fides est, ex parte Christi, gratia & peccatorū remissio. Nouit Christus ægrotū, vidit fidem, obtulit gratiam. Motus ergo illorū fide, dixit, *Confide fili.* Lucas non dixit. Fili: quasi dicat, Non sufficit fides te offerentium, nisi & tu coopereris. Non saluat Dominus inuitos, non parcit infidelibus & dubitantibus. Longè quidem alium ordinem posco, quàm medici corporales. Nam etsi fiducia ægroti in medicū multùm iuuet, reluctantes tamen à medicis aliquando curantur: quod in phreneticorū curatione manifestum est. Sed ego hoc solum, & summè necessarium requiro, vt *confidas.* Pauca & maxima peto. Parùm est confidere & sperare: id est, parùm videtur esse laboris, & tamen magna est merces. Quid autem dico parùm esse laboris? Quæ non scilicet magna est contentio spiritus cum carne in paralytico peccatore, vt certò confidat se in momento restituendū esse sanitati? Quantus conflictus Saræ, vt persuaderet sibi, senio se confectam filium habituram? Nā quis, cùm emortua membra sua considerauerit, nisi fidei virtute, existimabit, quòd in momento reuiuiscat? Idem etiam miserrimo peccatori contingit, consideranti ex vna parte delictorum suorum grauitatem, ex altera certissimam remissionis expectationem. Nam & hæc apud se meditari potest: Ergóne mihi spes aliqua superest, qui toties, tā que grauissimis sceleribus Deum meum offendi? Quantas pro vno crimine miserias Adam incurrit, quantas Lamech, quantas Sodoma, vt & nunc in perpetuum iudicium terra infœcunda sit, & quasi in cinerem redacta? Quid, quòd Esau, cùm pro lenticula primogenita vendidisset, nec tandem cum lachrymis veniam consecutus sit? Et quid est, quod mihi spondeā magis, cuius tot tamque innumera sunt peccata? Magna sanè hæc tentatio est, cùm si ex nostro & hominum iudicio pendeamus, certò concludamus nos omni venia indignos esse. Hoc iudicium sequebatur Cain, cùm dixit: Maius est peccatum meum, quàm vt veniam merear. Magna itaque fide opus est, vt quis in anima paralyticus, confidat. Sed vide Christi potentiam, apprehende illius bonitatem: & omnia possibilia erunt credenti. Clemens lib. 1. Pædagogi: Deus propter bonitatem suam requirit pœnitētiam, & in ipsa minarum intentione, tacitè ostēdit suam in homines beneuolentiam. Cyprian. lib. 1. epist. 2. monet pastores nō fungi officio suo, nisi lapsis pacem dederint. Quid est autem pacem dare, nisi & confidentiam in Christi gratia relinquere? Origen. hom. 8. in Numeros. Nostrùm est, inquit, ad emendationem festinare, ad pœnitentiam sine dissimulatione cōuerti, lugere præterita cauere futura, inuocare auxilium Dei. Statim enim vbi conuersus ingemueris, saluus eris. Inuenies aduocatū, qui pro te interpellat patrem, Dominum nostrum Iesum Christum. Idem hom. 4. in Psal. 36. Si videris aliquem cecidisse in aliquod peccatum, & post casum desperantem conuersionem, & dicentem: Iam quomodo possum ego saluus fieri, qui cecidi? iam nulla spes est. Peccata mea me colligant: quomodo ausim accedere ad Dominum? quomodo ad Ecclesiam redire? Quòd si hac desperatione iste talis recedat à Deo, hic non solùm cecidit, sed in casu suo prostratus & demersus est. Quàm meliùs ergo Dauid, In te Domine speraui, non confundar in æternum. Confide ergo tu, ne dubita, iacta in Dominum curam tuam, & ipse faciet. Et vt illum ad maiorem confidentiam inuitet, ait, *Fili.* Hieronymus in Matth. O mira humilitas! despectum & debilem, totísque membrorum compagibus dissolutū filium vocat, quem sacerdotes non dignabantur attingere: Aut certè ideò filium, quia dimittuntur ei peccata sua. Iuxta tropologiam interdum anima iacens in corpore suo, totis membrorum virtutibus dissolutis, à perfecto doctore offertur curanda Domino, quæ si misericordia eius sanata fuerit, tantum roboris accipit, vt portet statim lectulum suum. Hoc ergo nomine illum in spe confirmat. Nā si filium illum censet, paterno igitur amore illum prosequitur. Sic, vt dicit Psaltes, Quemadmodum pater filiorum miseretur Dominus timentibus se quoniam ipse cognouit figmentum nostrum. Te filium, inquit, agnosco, reuertere ad me, & confide tantùm velut filius in patrem. Tu opus meum es, tu per gratiā in filiū adoptionis euadere poteris, si modò consilium meum sequaris. Potéstne mater obliuisci infantis sui? Hoc etsi contigerit, ego tamen non obliuiscar tui, dicit Dominus. *Remittuntur tibi peccata tua.* Bernard. paruorum Sermon. ser. 69. Tanquā bonus & pius medicus priùs sanat quod erat potius, mentem quàm carnem. Itaque sanata conscientia, con-

Importunitas laudabilis. — *Tertull.* — *Idem.* — *Paralytici sumus spiritualiter.* — *Fides cooperatur Deo iustificanti.* — *Chrysost.* — *August.*

Quanta fiducia peccatori requiritur, vt iustificetur. — *Non est desperandum.* — *Clemens.* — *Cyprian.* — *Origen.* — *Idem.* — *Hierony.* — *Mystica interpretatio.* — *Bernard.*

sequente et sanatur corpus, cùm dicitur, Surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam. Thomas in Matth. Sic adinstar periti medici, causam morbi curat, vt & ipsa cedat faciliùs. Psaltes: Propter iniquitatem corripuisti hominem. Nam vnius hominis præuaricatione, vt ipse etiam Gentilis Horatius cecinit,

Thom. *Peccatum causa est morborum.* *Horat.*

—macies, & noua febrium
Terris incubuit cohors,
Subductique prius tarda necessitas
Lethi corripuit gradum.

A Cui enim dubium est tot clades nobis imminere propter peccata? Etiam hoc Dominus de Dauidis successoribus dixit: Castigabo in virga iniquitates eorũ, misericordiam tamen meam non auferam ab eo. Hilarius in Matth. can. 8. Iamque in Paralytico Gentium vniuersitas offertur medenda, & curationis ipsius verba sunt contuenda. Non dicitur paralytico, Sanus esto: non dicitur, Surge & ambula: sed dicitur, Constans esto fili, remissa sunt tibi peccata tua. In Adam vno peccata vniuersis Gentibus remittuntur. Hic itaque Angelis ministrandus offertur: hic filius nuncupatur, qui primum Dei opus est. Huic remittuntur animæ peccata, & indulgentia primæ trãsgressionis ex venia est. B *Et ecce quidam de scribis dicebant intra se, Hic blasphemat.* Hoc intra se, non manifestò dicebant, cùm timeant, ne si in apertum sermonem protulerint, ille manifestam reddat eorum ignorantiam; Aut certè ne Christus se defendat, & indè coniurationem in se aliquam grassari suspicetur. Porrò blasphemia est, cùm creaturæ irrogatur, quod solius est creatoris. Quod & alibi publicè dixerunt: De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia, quia tu homo cùm sis, facis teipsum Deum. Dicunt & alibi: Quis est hic, qui etiam peccata dimittit? Luc. 7. C Hîc verò, *Quis potest peccata dimittere nisi solus Deus?* Legerant enim apud Esaiam, Ego solus deleo iniquitates. Verùm quid istud in quæstionem verterent, si quidẽ Christum verum Dei filium, & Deum de Deo cognoscerent? Cyrill. lib. 12. Thesauri, cap. 14. Deus pater potest peccata dimittere, sed filius quoque id potest. Fili, enim inquit, dimittuntur tibi peccata tua. Quum ergo dimittere peccata solus Deus possit, quomodo audent hæretici creaturam filium dicere, si eadem potestate dimittẽdorum peccatorum fulget, qua pater? Hilarius in Matth. Mouet scribas peccatum ab homine remissum. Hominem enim tantùm in Christo Iesu contuebantur, & remissum ab eo, D quod lex laxare non poterat. Fides enim sola iustificat. Cæterùm alia ratione se Deum esse ostendit, ne diffidat, quòd peccata remittere possit. Chrysostom. homil. 30. Oper. perf. in Matth. *Cur, inquit, cogitatis mala in cordibus vestris?* Quòd verò Dei solius sit secreta cordium nosse, audi Prophetam dicentem, Tu nosti corda solus. Et rursus: Scrutans corda & renes Deus. Et Hieremias: Profundum cor hominis, & inscrutabile, quis cognoscet illud? Hoc ergo est, quasi dicat, Vel ex hoc saltem cognoscite me Deum esse, qui secretas cordium cogitationes nouerim. E An non eius est remittere peccata, qui cordis intima perscrutatur? *Vtrum facilius est dicere, Remittuntur tibi peccata tua, an dicere, Surge & ambula?* Ita faciliori, & magis apparente argumento eos conuincit. quasi dicat, Solius est Dei vnico verbo facere vt paralyticus ambulet: eiusdem igitur potentiæ est animæ languenti sanitatem restituere. Iudicate ergo quid sit facilius. Nihil enim Deo difficile est. Et ex curatione corporis discite, cuius sit curare animas. Chrysostom. hom. 30. in Matth. Non dubium quin difficilius sit curare animas: verùm quoniam vnum patet, & alterum latet, ideò manifestaneam paralytici curationem multi potiùs mirabuntur. F Itaque vt inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt, visibilia cognoscantur, ita ex visibili curatione, discite quid Christus possit in anima inuisibili. Theophylactus in Matth. Arguit igitur eos fermè dicens: Vos quidem putatis me blasphemum, eo quòd pollicear me remittere peccata: id quod magnum quidam est. Videtur autem vobis, quòd ego per hoc effugium quæram, vt non reprehendar. Ego igitur, & ex corporis cura fidem vobis facio, quòd animas sanem. Per rem minorem quidem, sed quæ difficilior videatur, confirmans, & peccatorum remissionem, quæ magna quidem est, sed facilior vobis videtur, eo quòd minor appareat. Ad quem verò pertinet remissio peccatorum, quàm ad Dei virtutem & sapientiam, ad filium & Christum suum? Clemens Alexandrinus lib. 1. Paidag. cap. 2. Saluum fac seruum tuum Deus meus sperantem in te, inquit Psaltes. Medicina enim, vt ait Democritus, medetur morbis corporis: sapientia autem liberat animam à perturbationibus. Bonus autem paidagogus, qui est sapientia, qui verbum patris, qui fabricatus est cœlum, vniuersi figmẽti curam gerit: eiúsque corpori & animæ medetur, qui est omni ex parte sufficiens medicus humanæ naturæ seruator. Surge, inquit paralytico, & sublato in quo iaces, grabato, vade in domum tuam. Sic mortuo, Lazare, dixit, egredere. Quinetiam ipsi quoque medetur animæ, præceptis, donísque ac gratiis. Sed præceptis quidem ac monitis id facere vtique differt: donis autem ac gratiis diues, Dimittuntur tibi peccata tua, nobis dicit peccatoribus. *Vt autem sciatis quòd filius hominis habet potestatem in terra remittendi peccata: dixit paralytico, Surge, & tolle lectum tuum, & abi in domum tuam.* Thomas Aquinas in Matth. Duplicìter hoc potest legi: vel vt sint verba Euangelistæ, ad verborum Christi interpretationem allata, vel sint ipsius Christi verba, facto ipso demonstrantis, quantam authoritatem in remittendis peccatis habeat. Et rectè quidem filium hominis dicit, non modò vt significet communicationem idiomatum diuinæ naturæ ad humanam: sed & in Christo designet authoritatem supremam ea ratione qua Deus est, & summum ministerium ea ratione qua homo. Dispensatio enim remissionis peccatorum ei velut homini, sed & omnium hominum capiti, credita est. Habet illam propriam vt Deus, qui interim huiusce gratiæ, in quantum homo, dispensator est. Hinc & Paulus dicit, Christum ministrum fuisse circuncisionis, ad complẽdas promissiones patrum. Atqui circuncisio perfecta, est ipsa resecatio seu remissio peccatorum. Huius ergo minister est, ad complendas promissiones patrum. Nam si homini ministro competebat purificatio leprosi corporalis: quantò magis Christo purgatio peccatoris? Vnde mediator Dei & hominum dicitur, quo nimirùm medio salus & remissio nobis conueniat. Nam per ipsum placuit recõciliari omnia, siue quæ in terris, siue quæ in cœlis sunt. Adde quòd determinat *in terra*, vt Christum verum hominem, & ex ratione, qua creditum sibi à patre ministerium exequebatur, potestatem habuisse remittendi peccata cognoscas. Quod etiã suis discipulis designauit, cum illorum ministerium post resurrectionem suam, adinstar sui cõponens, ait: Sicut misit me pater, & ego mitto vos. Et demum insufflauit in eos, & dixit: Accipite spiritum sanctum. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt. Illos igitur ministros facit remissionis peccatorum, vtique adinstar creditæ sibi potestatis, quam etiam permissionem intelligit. Tertul. hanc dispensationem multis examinat, contra Marcionem lib. 4. ex ipso Euangelij contextu. Curatur, inquit, paralyticus, & quidem in cœtu, spectante populo. Videbit enim, inquit Esaias, populus sublimitatem Domini. Quam sublimitatem? Conualescite manus demissæ, & genua dissoluta erigite. Hoc erit paralysis. Conualescite, nec timete. Hoc non ociosè iterat, quoniam cum redintegratione membrorum, virium quoque repræsentationem pollicebatur. Exurge, inquit, tolle grabatũ, &c. Ergo paralysim spiritualem concludit ita curandam, vt reparentur partes animæ læsæ: etiam & hoc Esaiæ proferens, Si fuerint peccata vestra velut coccinum, quasi nix dealbabuntur: Et hoc Micheæ, Quis Deus sicut tu, eximẽs iniquitates, &c. Demerget in profundum maris peccata nostra. Atqui hoc erat de filio hominis, non vtique ex patre, inquit Tertull. sed ex matre: vtique quia homo est. Siquidem de filio hominis duplex est nostra præscriptio, neque mentiri posse Christum, vt se filium hominis pronunciaret, si non verè erat: neque filium hominis constitui, qui non sit natus ex homine, vel patre, vel matre. Atque ita discutiendum, cuius filius hominis

Hilarius. *Blasphemia quid sit.* *Cyrill.* *Hilarius.* *Christus, Deus* *Chrysost.* *Chrysost.* *Theoph.*

Cle. Alex. *Vera medicina remissio peccatorum.* *Tho. Aqu.* *Christo vt homini collata hæc potestas est, quam habuit vt Deus.* *Homines ministri Dei possunt remittere peccata.* *Tertull.* *Tertull.*

acci-

Quomodo in terra.

accipi debeat, patris, an matris? Si ex Deo patre est, vtique non est ex homine. Si non est ex homine, superest vt ex homine sit matre. Christus igitur, etiam inquantū homo ex matre homine est, hic *in terra*, peragens munus sibi à patre creditum, habuit potestatem remittendi peccata, & sanandi omnes languores. Et quidem hanc ille in se A dispensationem accepit, vt eandem hominibus communicaret: sicut & de plenitudine eius nos omnes accepimus. Et ne cui hoc dubiū esset, dedit & Apostolis suis potestatem super omnia dæmonia, & vt languores curarent: vt harum corporalium curationum argumento, apertè B cognoscerent, quantam in animas potestatem haberent. Hoc etiam cōfirmat id quod sequitur. *Videntes autem turbæ* curationem subitam istius paralytici, & curationis effectuio, cum statim atque verbū à Christo prolatum est, surrexerit, tulerit lectum suum, & abire cœperit in domū suam: *timuerunt*, ἐθαύμασαν, admiratæ sunt, inquit Matth.

Timorem autem seu *ἔκστασιν* in eis fuisse scribit Lucas, seu stuporem timori iunctum, ex re tam admirabili: cùm non metu, non poculis, non pharmacia vsus, solo verbo hominem in instanti restitueris. *Et glorificauerunt Deum*, A vt authorem omnis potestatis, quæcunque in homine est. Vnde non detraxerunt diuinæ gloriæ, vt creaturæ solitariæ deferrent quod solius esset creatoris: sed agnouerunt hanc potestatem donari à Deo. Addit enim: *Qui dedit talem potestatem hominibus.* Quam potestatem, nisi de qua agebatur, remittendi peccata, & sanandi paralyticum? A B quo? A Deo. Quibus? Hominibus, inquit. In quem finem? In Dei gloriam. Si fuisset erronea hæc plebis opinio, nō esset in gloriam Dei. Nec huius Euangelista meminisset, & assereret quòd hac confessione *glorificauerunt Deum*. Nemo ignorat Deum esse datorem, hominem autem ministrum remissionis peccatorum: non modò in pœnitentia, sed etiam in baptismate.

Matthæus Publicanus ad Apostolatum vocatur: Christus Pharisæorum supercilium deprimens se ad peccatorum salutem venisse ostendit.

Matth 9.	Marc. 2.	Luc. 5.	Ioan.
Et cùm transiret inde Iesus, vidit hominem sedentem in telónio, Matthæum nomine. Et ait illi, Sequere me. Et surgens, secutus est eum. Et factum est, discumbente eo in domo, ecce multi publicani & peccatores venientes, discumbebant cum Iesu & discipulis eius. Et videntes Pharisæi, dicebāt discipulis eius, Quare cum publicanis & peccatoribus manducat magister vester? At Iesus audiens, ait, Nō est opus valētibus medicus, sed malè habētibus: euntes autē discite quid est, Misericordiam volo, & non sacrificium. Non enim veni vocare iustos, sed peccatores.	Et egressus est rursus ad mare: omnisque turba veniebat ad eum, & docebat eos. Et cùm præteriret, vidit Leui Alphæi sedentem ad telónium: & ait illi, Sequere me. Et surgens secutus est eum. Et factum est, cùm accumberet in domo illius, multi publicani & peccatores simul discumbebant cum Iesu & discipulis eius. erant enim multi, qui & sequebantur eum. Et Scribæ & Pharisæi videntes quia mādncaret cum publicanis & peccatoribus, dicebant discipulis eius. Quare cum publicanis & peccatoribus manducat & bibit magister vester? Hoc audito Iesus ait illis, Non necesse habent sani medico, sed qui malè habent: non enim veni vocare iustos, sed peccatores.	Et post hæc exiit, & vidit Publicanum nomine Leui, sedentem ad telonium, & ait illi, Sequere me. Et relictis omnibus, surgens secutus est eum: & fecit ei conuiuium magnum Leui in domo sua & erat turba multa publicanorum, & aliorum qui cum illis erant discumbentes. Et murmurabant Pharisæi & Scribæ eorum, dicentes ad discipulos eius. Quare cum Publicanis & peccatoribus manducatis & bibitis? Et respondens Iesus, dixit ad illos, Non egent qui sani sunt, medico: sed qui malè habent. Non veni vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam.	

Introductio.

PARENTES naturaliter feruntur ad conseruationem prolis: quod & natura indidit gallinis, volucribus, felibus, canibus, & omnis generis etiā feris animantibus. Christus igitur cùm nostrūm omnium parens esset, per quem omnia facta sunt, & sine C quo factum est nihil, in cōseruationem suæ facturæ contendit, ideóque vt errantem requireret, è cœlo descendit. Misereris enim Deus omnium, quia omnia potes, & nihil odisti eorum quæ fecisti. Nimirūm huius erat saluare, cuius fuit creare, vt scribit Gregorius Nyssenus serm. catech. de diuinis sacram. Quid igitur aliud est Christum de misericordia arguere, quàm D naturæ, imò & Deo ipsi repugnare? Matthæum publicanum eligit in Apostolum, cum publicanis & peccatoribus manducat: & arguentibus Pharisæis respondet, non necesse esse sanis medico, sed iis qui malè habent. Totus enim in hoc est Christus, vt declaret se peccatorum saluandorum gratia, velut medicum ægrotantium curandorum venisse. *Et post hæc*, curato paralytico, & turbis miraculo stupefactis, & glorificantibus Deum: *exiit* Iesus, *rursus* vt solebat, *ad mare*: quoniam & hæ ciuitates, vt E diximus, maritimæ sunt. Sed & hîc turba erat frequētior & in suis locis peccatores requirebat. *Omnisque turba veniebat, & docebat eos.* Ita nullum tempus intermittebat, quo aut orationi, aut miraculis, aut doctrinæ vacaret. *Et cū pertransiret inde Iesus, vidit hominē Publicanū nomine Leui Alphæi sedentem ad telónium, Matthæum nomine.* Proprium ei nomen Matthæus erat, sed vulgò Leui Alphæi diceba- F tur. Ille autem se proprio nomine descripsit, nolens operire, aut excusare peccatum suum, quod tamē & Lucas & Marcus honoris gratia supprimunt. Origenes, Præfat. in Epistol. ad Roman. Certum est autem, inquit, Euangelistas, nō errasse in nominibus Apostolorū: sed quia moris erat binis vel ternis vti Hebræos, vnius eiusdemque viri diuersa singuli nominum vocabula posuere. Telonū locus est, in quo sedet Telones, id est, publicanus exigēs tributū, quod Græcis τέλος dicitur. Cæterùm Publicani valde exosi erant, vt qui contra publicam libertatē, populum Hebraicum sub exterarum nationum tributo adigere viderentur. In ista autem Matthæi vocatione primò considerandū est, quāta cura Christus fideles Ecclesiæ suæ mi- C nistros conquireret: adinstar ducis alicuius insignis, qui suo exercitui de cēturionū, & militū etiā numero prouidet. 2. In hac autem ministrorum electione non sequitur opinionem vulgi: sed suū ipsius consiliū, etiā præter omnium sententiam. Quis enim non putaret facturū ad gloriā regni Christi, si gloriosos, magnos, nobiles, potentes & sapientes elegisset? An non huius mundi cōsiliarij suasissent vocare Annam, Caiphā: & reliquos magnates hu- D ius populi, existimantes hinc promoueri negotium posse? Sic Saul cùm quæreret regni sui promotionem, vsus hoc consilio, si quem videbat virū fortem & eximiū, hunc sibi deligebat. 1. Reg. 14. Nimirùm humanis viribus agebantur omnia. At verò Christus, longè disparato modo, nō sapientes, nō Scribas, nō Pharisæos, sed homines simplices & idiotas elegit. Totū enim Euangelicū negotium diuinis viribus regebatur. Itaque ne quid hîc humani fu- E turū arbitraremur, præter hominum expectatioē asciuit pauperes, piscatores, hunc etiam Publicanum. 3. Faciebat demum & hæc istius electio ad peccatorum consolationem, ne fortè quis desperet, sed omnes bono animo sint, cùm ex his, quasi è stercore, sibi præcipuos assumpserit, Matthæum & Paulum. Vnus enim Publicanus, alter Christiani nominis persecutor erat, Beda in Luc. Idem F Leui, qui Matthæus est. Sed Lucas & Marcus propter verecundiam & honorem Euangelistæ noluerunt nomen ponere vulgatum. Ipse autem Matthæus, iuxta illud quod scriptum est, iustus accusator est sui. In primordio sermonis, Matthæum se & publicanum nominat: vt ostendat legentibus, nullum debere cōuersum de salute diffidere: cum ipse de publicano in Apostolum, de telonario in Euangelistam sit repentè mutatus. Euthymius in Matth.

Greg. Nyss. — *Summa.* — *Origenes.* — *Telonium.* — *Christus in electione ministrorū suorum non sequitur opinionē vulgi.* — *Beda.* — *Euthym.*

Cùm

Theoph.

Cùm enim priùs ostendisset Christus, quòd peccata remittere posset, tunc etiam ad publicanum venit, ne turbentur aliqui, videntes eum discipulis annumeratum, sed cogitent potiùs, quòd qui soluit aliorum peccata, multò magis suorum peccata absoluit. Theophylact. in Matth. Cæterùm non statim post Petrum & Ioannem hunc vocauit, sed quando vidit obtemperaturum. Sic Paulum vocauit postea suo tempore. Ipse enim nouerat quid esset in homine. Ideò cum Deo contendendum non est, cur hunc priùs quàm illum, cur hos primùm populos, deinde illos: cur non statim omnes vocauerit. Nouit enim quando tempus sit, serò an media nocte, an galli cantu, an manè. Nouit duodecim horas diei, quibus vt homo alterationi obnoxius est, ita efficitur, vt qui manè Euangelium auersabatur, illud vesperi vltrò amplectatur.

Cur Deus non omnes simul vocauerit.

Chrysost.

Chrysostom. hom. 31. Oper. perf. in Matth. Qua de causa etiam Paulum, post resurrectionem piscatus est. Nam qui corda scrutatur, & occulta mentium perspicit, is etiā quando vnusquisque ad obediendum paratus erat, non ignorauit: propterea non continuò incipiens, quādo durior fuit, sed post mille miracula, & insignem atque promulgatam famam, aptiorem iam ad obtemperādum vocauit. *Et ait illi: Sequere me. Et relictis omnibus, surgens secutus est eum.* Intellexit statim abrenunciandum esse mundo & pompis eius, his qui Christum essent secuturi: abiiciendam rerum temporalium solicitudinem, his qui serio animæ curam susceperint. Idcircò simul cum verbis vim Christi spiritus accipiēs, ita victus est, vt relictis omnibus eum sequeretur. Adinstar enim funambulorum eos necesse est, qui animam suam saluare contendunt, vt nec in hanc, aut illam partem aciem oculorum dirigant, nec ad ima corruant: rectà tantum & gradiantur, & oculos conuertant, nec declinent ad dextram aut sinistram, vt monet, Chrysost. ser. de humilitate. Origenes hom. 1. in Exod. Si enim, inquit, gratiam baptismi consecutus es, & annumeratus inter filios Israël, & suscepisti in te Deū regē, & post hæc declinare volueris ad actus seculi, agere actus terræ, lutea explere ministeria: scias & agnoscas, quia surrexit in te rex alius, qui nescit Ioseph, rex Ægypti, & ipse te cogit ad opera sua, & ipse te cogit laterē sibi operari & lutum. Nunc Matthæus & Pharaonē, & lutea Ægypti, id est, carnalia huius seculi opera reliquit.

Relictis omnibus sequendus est Christus.

Chrysost.
Origenes.

Magna quidē cupiditate, cùm publicanus esset, terrenis lucris inhiabat: verùm salutis cupiditas ita ipsum sibi vēdicauit, vt omnia relinqueret. Hoc autē non moratus fecit: siquidem periculosa est dilatio, vbi salutis negotiū agitur. Quod & typicè Loth ostendi videbatur, cùm ipsum Angeli è Sodoma eduxissent. Genes. 19. Dixerūt enim ei: Salua animam tuam, noli respicere post tergum, nec stes in omni circa regione, sed in monte saluum te fac, ne & tu simul pereas. Augustinus ser. 59. de verb. Domini: Ne tardes, inquit, conuerti ad Dominum. Ecce indulgentiæ dator aperit tibi ostium. Quid moraris? Gaudere deberes, si aperiret aliquando pulsanti. Non pulsasti, & aperit, & foris remanes? Statim igitur atque Matthæus apertam sibi salutis ianuam vidit, statim atque intus loquentem Christum audiuit, surgens secutus est eum. Hoc enim dicere poterat, quod legitur. Iob. 23. Vestigia eius secutus est pes meus, viam eius custodiui, & non declinaui ab ea.

August.

Verùm hic Manichæi quæstionem mouerunt, qui fiat vt in tertia persona hæc ab ipso Matthæo narrentur. Faustus enim Manichæus, vt Matthæi Euangelio detraheret, hoc obiiciebat, quòd ille in tertia persona hæc scribat. Et quis est, dicebat, qui ita de se scribat, Vidit hominem, & vocauit eum, & secutus est eum: ac non potiùs dicat, Vidit me, & vocauit me, & secutus sum eum: nisi quia constat hoc Matthæum non scripsisse, sed alium sub eius nomine? Huic obiectioni respondet August. lib. 17. cōtra Faustum Manichæum, cap. 4. Hoc nescio, inquit, vtrum Faustus de errore imperitiæ dixit, an de more fallaciæ: sed non vsque adeò imperitum putauerim, vt nec legerit, nec audierit solere scriptores rerum gestarum, cum in suam personam venerint, ita se contexere, tāquam de alio narrent quod de se narrant. Magis ergo hunc arbitror, non imperitum, sed imperitis nebulas obtendere voluisse, sperantem se plures esse capturum, qui istum non nossent. Et in historia quidem rerum secularium talis rationis reperiuntur exempla: sed nō opus est, vt de alio genere literarū vel nostros admoneā, vel ipsum refellam. Ipse, certè paulò antè, de libris Moysi quædam testimonia ita proferebat, vt non ea negaret scripsisse Moysen, imò & affirmaret, sed ad Christum non pertinere contenderet.

Cur Matthæus de se in tertia persona loquatur.

August.

Legat ergo in iisdē libris, quæ de se scripsit Moyses, vtrū ita scripserit, Dixi aut feci hoc vel illud: & nō potiùs, Dixit Moyses, & fecit Moyses: aut, Vocauit me Dominus, vel, Dixit ad me Dominus: & non potiùs, Vocauit Dominus Moysen, &, Dixit Dominus ad Moysen. & omnia cætera in eundem modum. Ita ergo & Matthæus de se, tāquam de alio scripsit, quod & Ioannes fecit. Nam circa finem libri sui etiam ipse sic loquitur: Conuersus Petrus vidit discipulum quem diligebat Iesus, & qui recumbebat in cœna super pectus eius, & dixerat Domino, Quis est qui te tradet? Nunquid & hic dixit, Conuersus Petrus vidit me? An fortè propterea nec istum putant hoc Euangelium scripsisse? Sed paulò post dicit: Hic est discipulus, qui testificatur de Iesu, & qui hæc scripsit: & scimus quia verū est testimoniū eius. Nunquid ait, Ego sum discipulus, qui testificor de Iesu, & qui hæc scripsi, & scimus quia verum est testimonium meū? Certè manifestum est, hunc morē fuisse scriptorum, cùm gesta narrarent. Quàm multa & ipse Dominus (Luc. 18.) eadē locutione de se dicit, quis enumerare sufficiat? Cùm venerit, inquit, filius hominis, putas inueniet fidem in terra? Non dixit. Cū venero, putas inueniam. Et, (Matth. 11.) Venit filius hominis manducans & bibens. Nō dixit, Veni. Et, Veniet hora, & nunc est, cùm mortui audient vocē filij Dei, & qui audierint viuent. (Ioā. 5.) Non dixit, vocē meā. & multa huiusmodi. Vnde etiā iam puto sufficere quæ dicta sunt, & ad studiosos commonendos, & ad calūniosos conuincēdos.

Moyses de se in tertia persona loquitur.

Ita, vt scribit Beda in Lucam. Intelligens Matthæus quid sit veraciter Dominum sequi, relictis omnibus sequitur. Sequi enim, imitari est. Ideóque vt pauperem Christum non tam gressu quàm effectu consectari posset, reliquit propria qui rapere solebat aliena: perfectámque nobis abrenunciationis formam seculi tribuens, non solùm lucra reliquit vectigalium, sed & periculū cōtempsit, quod euenire poterat à principibus seculi, quasi vectigalium rationes imperfectas atque incompositas reliquisset. Tanta enim cupiditate sequendi Dominum ductus est, vt in nullo prorsus huius vitæ respectum vel cogitationem sibimet reseruauerit. Propter quod iusta mercede dum humana sedulus negotia deserit, Dominicorum fidelis dispensator meruit esse talentorum. Bonauētura in c. 5. Luc.

Beda. Quid sit sequi Christū.

Bonauent.

Verumtamen, inquit Porphyrius hæreticus, Matthæum arguit, quòd statim quasi nulla deliberatione præhabita, tanquam malè compos mentis, sequutus est Dominum. Ad quod respondet Glossa, quòd non leuitate aliqua, sed virtute operum ductus, sequutus est eum. Viderat enim Christi miracula. Vnde ibidem dicitur, quòd fulgor diuinitatis occultè (quæ humana in facie Christi relucebat) ex templo ad se videntes trahere poterat aspectu, sicut vis in Magnete lapide esse dicitur, quæ annulos & stipulas & ferrum sibi copulet: quantò magis creaturarum dominus ad se trahere poterat quos volebat? Iuxta quod dicit sponsa in Cātic. 1. Trahe me post te, curremus in odore vnguentorum tuorum. *Et fecit ei conuiuium magnum Leui in domo sua.* Hoc Matthæus nō expressit, ne de sua in Christum liberalitate & officio gloriari videretur: sed Marcus & Lucas hoc conuiuium à Leui paratum esse scribunt: quod quidem non tam numerosa conuiuarum multitudine, quam ipso apparatu magnum fuisse intelligitur: quod & ipse parauerat, nō modò vt Christum exciperet, sed & amicis & sodalibus vale diceret. Hoc enim moris antiquorū fuisse colligimus ex Helisæi facto, qui Prophetam Heliam sequuturus, vt & parentibus & cognatis vale diceret, (3. Reg. 19.) reuersus ab eo, tulit par boum, & mactauit illud, & in aratro boū coxit carnes, & dedit populo, & comederūt: cōsurgensque abiit. & sequutus est Heliam & ministrabat ei. Bonauentura in Lucā. Faciebat secundum propositum Sapientis, qui dicebat (Sapient. 8.)

Non temerè Matthæus Christum sequutus est.

Conuiuia in recessu amicorum.

Bonauent.

Pro-

Proposui hanc adducere mihi ad conuiuandum, sciens quoniam mecum communicabit de bonis. Iam in eo impletum erat desiderium Christi, secundum illud Apoc. 3. Ecce sto ad ostium, & pulso: si quis audierit vocem meã, & aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, &c. Magnum enim est gaudium patris æterni, de quo infrà: (15. Luc.) Epulari & gaudere oportebat, quia frater tuus hic mortuus erat, & reuixit, perierat, & inuentus est. Cæterùm Thomas de vio Caietanus in Luc.

Caiet. *Quomodo Matthæum cũ omnia reliquerit, habuerit domũ, & conuiuium.*

Ex hoc, inquit, quòd Matthæus & domum propriam habebat, & fecit ei conuiuium magnum proprio sumptu, patet quòd quando dictum est, relictis omnibus, sermo fuit non de rebus, sed de negotiis. Potest etiam dici, quòd omnia reliquerat in voto. Tandem autem hoc conuiuio exhibito, & de malè acquisitis satisfactione facta adinstar Zachæi publicani, cætera pauperibus distribuens, omnibus ipso facto derelictis Christum secutus sit. Hoc enim postea Dominus à suis requisiuit his verbis: Nisi quis renunciauerit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus. *Et factum est, cùm accumberet in domo illius, ecce multi publicani & peccatores venientes simul discumbebant cum Iesu & discipulis eius: erant enim multi qui sequebantur eum.*

Anselm.

Anselm. in Matth. Vnius quippè publicani conuersio, multis fuit exemplum pœnitentiæ. Qui enim cum Iesu & discipulis eius discumbebant, iam publicani & peccatores esse desierant, nec si in peccatis esse, & perseuerare decernerent, ei qui sine peccato est, conuesci auderent, nec forsitan Deus cum eis. Publicani vocantur qui publicis sceleribus fœdantur, vel publicis negotiis implicantur, quæ sine peccato aut vix, aut nunquam, tractari possunt. Et pulchrum fuit præsagium: quia qui Apostolus, & doctor Gentium futurus erat, in sua prima illa conuersione peccantium gregẽ post se trahit ad salutem, officiumque euangelizandi, quod proficiente merito virtutum expleturus erat, à primis iam suæ fidei incœpit rudimentis, vt iam proficeret exemplo, qui proficere debebat, & verbo. Et notandum est, secundum quod & Lucas dicit, Matthæum Christo magnum conuiuium in domo sua parasse, congruam beneficiis cœlestibus vicem rependens, vt illi commodaret sua temporalia, à quo expectabat perpetua bona. Chrysostom. hom. 31. in Ioan. Concurrunt autem quasi ad consortem artificij multi publicani, quos Matthæus lætitia nõ parua propter accessum Christi inuitauit, Domino ita disponente, qui omne genus curationis animorum exhibuit: nec disponendo solùm, aut ægrotos curando, aut inimicos redarguendo, verumetiam comedendo atque bibẽdo, multos à vitiis ad virtutem reduxit, vt nos doctiores his omnibus efficeret. Non enim tempus, nec opus, ex quo possimus vtilitatẽ subducere. Et quamuis quæ tunc apposita erant, iniustè atque rapaciter fuerant acquisita, nõ repulit tamen ea Dominus, sed assumpsit ex illis. Magnum enim lucrum oriebatur: quinimò eodem tecto, eadémque mensa cum peccatoribus vtitur. Hæc certè bonum medicum decent, qui nisi laborantium putredinem ferat, non potest eos doloribus liberare. Sed Dominus malam de se æstimationem, ad quam deuenerunt, quoniam cum publicanis in domo publicani comederet, non timuit. Illi autem exprobabant dicentes (Matt. 11.) Ecce homo edax, & vini potator, publicanorum amicus, & peccatorũ. Audiant hæc, qui magnam sibi per ieiunium gloriam adipisci student, discántque Dominum edacem, viníque potatorem appellatum nõ erubuisse. Omnia enim hæc despiciebat, vt ad finem optatum perueniret: sicut & factum est. Nam & conuertit omninò, & multò meliorem publicanum effecit. Et vt discas quantum alius quoque profuit, quando in domo Matthæi cum publicanis accubuit, audi quid Zachæus dicit, alius quidem publicanus: qui cũ Christi verba percepisset, dicentis, Hodie in domo tua oportet me manere, summa iucunditate perfusus, medietatem substantiæ pauperibus tribuit, & si cuiquam aliquid calumniosè abstulit, reddidit quadruplum. Ad quem Iesus, Hodie huic domui salus facta est. Rectè enim diximus, omni ex re meliores homines posse fieri. Sed quomodo, inquies, Paulus præcipit, 1. Cor. 5. Si quis, cùm

Chrysost. *Vbi multi egrotu, ibi medicus.*

frater nominetur, sit fornicator vel rapax, cum eo nõ comedere? Primùm quidem non patet, an magistris etiam hæc à Paulo præcepta sunt, & non fratribus solùm. Deinde nondum erant omninò facti fratres, ij quos vitandos dixit. Ad hæc ad consortium fratrum tam acriter nunc vitare iubet, cùm in malis perseuerent. Publicani autem illi ab illicitis conuersi, iam meliora prosequebantur. Verùm nihil horum Pharisæos meliores fecit: nam & discipulos aggrediuntur, dicentes: *Quare cum publicanis & peccatoribus manducat magister vester?* Theophyl. in Matt. Volebant enim discipulos à Christo auellere, ac si dicerent: Videte qualis iste sit, quem sequimini. An non ipse peccator est, qui cum publicanis & peccatoribus manducet? Nimirùm similia similem sibi quærit: & impius cum impiis portionem suam constituit, vt docet Psaltes. Euth. in Matth. Publicanos verò appellãt etiam peccatores, propter obtrectationem qua malè audiebãt: ipsi enim calumniam sustinebant, tanquam iniusti, & auari, ac raptores, omnísque compassione carentes, & impudentes. Aut fortassis & alij quidem erant, nobiliora vitæ instituta habẽtes, eisdem tamen obnoxij affectibus: nam simile suo cõgaudet simili. Druthmatus in Matth. Et quidẽ Matthæus, inquit, erat de tribu Leui, vnde & *Leui* dictus est: ideóque ad templum Domino seruire debuerat, sed pro philargyria vili ministerio adhæserat. Nunc verò, vt scribit Ambrosius lib. 5. in Luc. cap. 21. Ille qui priùs auara de mercedibus, dura de laboribus, periculisque nautarum emolumenta conuertebat, verbo vocatus, propria dereliquit, qui rapiebat aliena: conuiuij quoque magni exhibet apparatum. Qui enim domicilio interno Christum recipit, maximis delectationibus exuberantium pascitur voluptatum. Itaque Dominus libenter ingreditur, & in eius qui crediderit, recumbit affectu. Sed rursus accenditur inuidia perfidorum, & futuræ pœnæ species præfiguratur. Epulantibus enim fidelibus, & in alto cœlorum recũbentibus regno, perfidia ieiuna torquebitur. Simul ostẽditur, quãtum intersit inter æmulos legis & gratiæ: quòd illi qui legem sequuntur, ieiunæ mentis famem patiuntur æternam. Qui verò verbum in interioribus animæ receperunt, alimenti cœlestis & fontis vbertate recreati, esurire & sitire non possunt. Qui autem animo ieiunant, ipsi contra quosque murmurant. Cæterum non huic dissimile murmur olim à Nouatianis hæreticis contra lapsos, ad pœnitentiam conuersos excitatum est. Nicetas in Orat. D. Greg. Nanz. de sanctis lumin. Cùm, inquit, sæuiente persecutione, quidam Christiani tormentorum magnitudine victi ad fidei abiurationem prolapsi essent, ac deinde sedata persecutionis tẽpestate supplices cum lachrymis Ecclesiæ antistites rogarent, vt sibi pœnitentiæ tẽpus darent, Nouatus Ecclesiæ Romanæ presbyter, fastu animiq; insolentia elatus, miseros submouebat: quãuis etiam ipse periculoso tẽpore sacerdotij dignitatẽ abiurasset. At Episcopus eos quidem, qui in Christianę pietatis abiurationem delapsi fuerant, congrua laboribus, salutarísque pœnitentia certo tempore impetrata recuperauit: Nouatum autem ab Ecclesiæ cœtu proscripsit. Ille verò inscientibus omnibus in locũ quendã abditum atque abstrusum tres Episcopos ætate prouectos allicit, eósque verborum blanditiis inescatos eò adigit, vt manus sibi imponant. Ita ab iis Episcopus designatus est. Qua dignitate supra modum elatus, quotquot è stultis ac vesanis hominibus ad se pellicere potuit, Catharos, id est puros nominauit. Hanc Nouatianorum seu Catharorũ, id est, purorũ præsumptionem, nostram verò in pœnitentes gratiã his verbis ostendit. Greg. Nanz. Orat. in sancta lumina. Ipse quidem hominem me esse fateor, animal mutabile, fluxæq; & fragilis naturæ, atque hunc baptismum libenter amplector, eiusdemque donatorẽ adoro, aliisque impertio, ac misericordia misericordiam mihi conciliare nitor. Nã me quoque infirmitate obuolutum esse scio, illúdque fore, vt qua mensura mensus fuero, eadem quoque mensura mihi vicissim rependatur. Tu verò quid ais? quam legem affers ò noue Pharisæe, & nomine duntaxat, non animo & voluntate pure, ac Nouati dogmata cum eadẽ infirmitate tumido ore nobis crepans? pœnitentiam non ad-

Theoph.

Euthy.

Druthmar. *Matthæus cur dictus Leui.*

Ambros.

Quid emulatio illa significet.

Nicetas. *Contra Nouatianos recipiendi sunt pœnitentes.*

Catharorum hæresis.

Greg. Nãz.

mittis? luctibus locum negas? lachrymas non profundis? Vtinam talem tibi iudicem experiri non contingat. Clementia & facilitate Iesu nō noueris, qui infirmitates nostras accepit & morbos portauit: qui non venit vt iustos vocaret, sed peccatores ad pœnitentiam: qui misericordiam mauult quàm sacrificiū, qui septuagies septies peccata condonat. Quàm beata esset sublimitas tua, si puritas ea esset, ac si non fastu & arrogātia leges supra hominis captum institueres, vitæq; emendationem salutis desperatione tolleres. In eodem enim vitio sunt tā effrænata A atque omni animaduersionis metu soluta licentia, quàm sæua, nec vlla clementia temperata cōmendatio: illa omnes habenas vitiis laxans, hæc vehementiori astrictione præfocans. Puritatis specimē ede: & tum audaciam tuam mihi probabis. At nunc vereor, ne ipse vlceribus scatens, istam immedicabilitatis doctrinam inducas. Quid? Ne Dauidem quidem resipiscentem admittis, qui Propheticam quoque gratiam pœnitentia conseruauit? Nec magnū illum Petrum recipis, salutiferæ passionis humani quidpiam perpessum? At Iesus recipit, triplicique percunctatione & confessione triplicem abiurationis culpam sana- B uit. Quid? ne martyrio quidē perfectum admittes? Nā id quoque tuæ vecordiæ est. Quid; etiamne illum, qui nefarium scelus Corinthi perpetrauit, arcebis? At Paulus charitatem etiam erga eum firmauit, simul atque eum ad meliorē vitæ frugem reduisse perspexit: causamque affert: ne abundantiori tristitia huiusmodi homo absorbeatur, immodica obiurgatione oppressus atque confectus. An ne iuuenibus quidem viduis propter ætatis lubricum, ineūdi matrimonij potestatem facies? At Paulus facere minimè dubitauit, cuius te scilicet magistrum profiteris, quasi ad quartum cœlum, aliúmque paradisum prouectus fueris, C ac verba magis arcana audieris, maiorémque circulum Euangelio fueris complexus. At hæc nequaquam per baptismū, inquis. Quo argumento id confirmas? Aut rem ita se habere probaris, si id nequis, condemnare nos desine. Quòd si res dubia est, vincat humanitas & clementia. At Nouatus, inquis, persecutionis tempore lapsos non recipit. Quid hoc? siquidem illi non resipiscebāt, optima ratione eos repulit. Nam ne ipse quidē eos recipio, qui vel nullo modo, vel non satis deprimuntur, nec perpetrato crimini parem vitæ emendationem afferunt: cumque recipio, cōgruentem ipsis locū assigno. Sin autem squalen- D tes & lachrymis confectos admittere noluit, haudquaquam illius exemplum imitandum mihi proponam. Alioquin, vt scribit Cyprian. lib. 4. ep. 2. ad Antonianū fratrē, *(Cyprian.)* Misera frustrādæ fraternitatis irrisio, & vana traditio est, hortari ad satisfactionis pœnitentiam, & subtrahere de satisfactione medicinam: dicere fratribus nostris, Plāge, & lachrymas funde, & diebus ac noctibus ingemisce, & pro abluendo & purgando delicto tuo largiter & frequenter operare, sed extra Ecclesiam post omnia ista morieris. Quæcunque ad pacem pertinent, facies: sed nullam pacem, quam quæris, accipies. Quis non statim pe- E reat? quis non ipsa desperatione deficiat? Quis non animum suum à proposito lamentationis auertat? Operari tu putas rusticum posse, si dixeris, Agrū peritia omnia rusticitatis exerce, culturis diligenter insiste, sed nullā messem metes, nullam vindemiam premes, nullos oliueti tui fructus capies, nulla de arboribus poma decerpes? Vel si cui demum vsum nauium suadens, dicas: Materiam de excellentibus syluis mercare, frater; carinam præualidis & electis roboribus intexe clauis, funibus, velis, vt fabricetur atque armetur nauis, operare; sed cùm hoc feceris, fructum de actibus eius & cursibus non videbis? Præclu- F dere est atque abscindere iter doloris ad pœnitēdi viam, vt cùm scripturis Dominus Deus reuertentibus ad se & pœnitentibus blandiatur, nostra duritia & crudelitate, *(Desperandū, nisi superesset remissio pœnitentis.)* duo fructus pœnitentiæ intercipitur, pœnitētia ipsa tollatur. Quòd si inuenimus à pœnitentia agenda neminem debere prohiberi, & deprecantibus atque exorantibus Domini misericordiam, secundum quod ille misericors & pius est, per sacerdotes eius pacem posse concedi, admittendus est plangentium gemitus, & pœnitentiæ fructus dolentibus non negandus. Et quia apud inferos dum

confessio non est, nec exhomologesis illic fieri potest, quē ex toto corde pœnituerit, quique rogauerit, in Ecclesiam debet interius suscipi, & in ipsa Domino reseruari, qui ad Ecclesiam suam venturus, de illis vtique, quos in ea intus inuenerit, iudicabit. Apostatæ verò & desertores, vel aduersarij & hostes, & Christi Ecclesiam dissipantes, nec si occisi pro nomine eius foris fuerint, admitti secūdum Apostolum possunt ad Ecclesiæ pacem, quando nec spiritus, nec Ecclesiæ tenuerunt vnitatem. Serpentina i- *(Vox serpentina Pharisæorum.)* A gitur vox ista est, quam effundunt Pharisæi contra Christum, vt scribit Ambrosius lib. 5. in Luc. Hanc enim primam vocem serpens emisit, dicens Euæ, Quid est quod *(Ambros.)* præcepit vobis Deus, ne manducaretis ex omni ligno? Isti enim de eo conqueruntur, quòd Christus maioris vtilitatis gratia cum peccatoribus manducauerit. Hieronym. in Matth. Ibat autem Dominus ad conuiuia pec- *(Hieronym.)* catorum, vt occasionem haberet docendi, & spirituales inuitatoribus suis præberet cibos. Denique cùm frequēter pergere ad conuiuia scribatur, nihil refertur aliud, nisi quid ibi fecerit, quid docuerit: vt & humilitas Do- B mini eundo ad peccatores, & potentia doctrinæ eius in conuersione pœnitentium demonstretur. Thomas Aquinas lib. Comment. in Matth. Sed inquit, videtur quòd *(Tho. Aqu. Quando vitanda sunt peccatorum consortia, & cur.)* isti rectè arguebant, quia sunt vitanda peccatorum consortia. Sed notandum, quòd aliquando sunt vitanda peccatorum consortia propter superbiam & contemptum, vt isti: sicut habetur Esa. 65. Non appropinques mihi, quia immundus es. Alij verò vitant consortia propter peccatorum vtilitatem, vt erubescant, & sic conuertantur. Et sicut dicit Paulus 1. ad Cor. 6. Ad verecundiam vestram dico, si non est inter vos sapiens quispiam. Item aliquis C vitat propter cautelam sui, timens ne peruertatur. Eccles. 13. Qui tangit picem, coinquinabitur ab ea. Et in Psalm. 17. Cum peruerso peruersus eris. E contrario similiter aliqui commorantur peccatoribus ad sui probationem: vnde tentatio est sui probatio, vt habetur Prouerb. 2. Aspectu & auditu iustus erit habitans inter illos. Et Cant. 2. Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias. Et ibi dicit Glossa: Non fuit bonus, qui malos tolerare non *(Gloss.)* potest. Iam aliqui inter malos commorantur propter conuersionem, vt Paulus dicit, 1. Cor. 9. Omnibus omnia factus, vt omnes lucrifacerem. Sed differentia est: quia D peccatoribus perseuerantibus, & pœnitere nolentibus non oportet communicare. De illis verò, de quibus speratur, distinguendum est ex parte illius qui habitat: qui aut est firmus, aut infirmus. Si infirmus, habitare cum eis non debet. Si firmus, competens est vt cum eis habitet, vt eos ad Deum conuertat. Item Iesus medicus erat certus. Ideò cùm esset cum eis, periculum non timebat. Ea propter *hoc audito Iesus respondens ait illis, Non necesse habent sani medico, sed qui malè habent.* Quod vtique non eo tempore respondisse intelligendum est, quo conuiuium fie- *(Quando Christus respondens Pharisæis.)* bat, & Christus accūbebat. Nec enim credibile est Pha- E risæos & Scribas huic conuiuio, quod tam infenso ferebant animo, interesse voluisse: sed quòd postmodùm tēpus, locum, & occasionē nacti, cùm de ea re quæstionem apud discipulos mouissent, Christus responderit. Eorum autem quæstioni satisfacit duplici argumento: vno, ex ordine communi: altero, ex scripturis desumpto. Videmus enim medicum propter infirmos institutum esse, nec illum reprehendi, si infirmos visitauerit: Imò verò econtrariò argui, si ipsos contempserit. Quid ergo? Argui debet Christus animarum nostrarum medicus, quòd pecca- *(Cur respondeat.)* tores ad saniorem mentem reducturus, requisierit? Res- F pondet igitur Pharisæis non rogatus, etsi hac sua responsione nihilò futuros illos meliores coniiceret. Hoc saltem faciebat propter discipulos, ne offendiculum paterētur, & hac calumniatorū quæstione ab Apostolica professione auocarentur: suo nos exemplo admonens, vt ne patiamur aliquem in doctrina, aut conuersatione nostra offendi, sed omissis calumniis propter simplices innocētiam nostram tueamur. Sed & videntus, quorum cōtradictio emolumentum adferat. Sicut enim suprà Christus Pharisæorum calumniis permotus, potestatem remittendi peccata hominibus datam esse manifesto argumento

com-

to comprobauerit, & nunc illorum quæstionibus stimulatus, relictam peccatoribus omnibus pœnitentiæ tabulam post naufragium apertissimè conuincit: Ita veritas infestata, & se magis exerit, & hypocrisim magis detegit. Nam Pharisæos sugillat, vt qui præ cæteris omnibus iustos se esse arbitrarentur, cùm minus essent quàm iusti: obiter ostendens in illorum salutem Christum minimè aduenisse. Nec enim ita intelligendus est hic locus, quasi aliqui de iustitia præsumere debeant, (Omnes enim peccauerunt, inquit Paulus, & egent gratia Dei:) Sed quòd non in eorum salutem venerit, qui tales se esse præsumût, vt docet Chrysostom. hom. 31. Oper. perfect. in Matth. Ex hac autem sententia colligimus, vsum medicinæ à Domino probari. Si enim malè habentibus opus est medico, vtilis igitur erit, & licita medicina. Eccl. 38. Honora medicum propter necessitatem. Etenim illum creauit altissimus. Sed neque Christus se medico conferret, si medicã professionem Christianis indignam esse censeret. Bonauent. in Luc. 81, inquit, medicina est propter ægritudinẽ, igitur non est redarguendus ægrotus, qui cõfugit ad medicum, neque medicus qui accedit ad ęgrotum: sed magis illi redarguendi sunt, qui hoc redarguunt. Vocat autem Christus peccatores infirmos, quoniam peccatum infirmum facit, secundum illud Psal. 37. Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus, & non sanitas in carne mea. De tali infirmo dicitur Roman. 14. Infirmum autem in fide assumite. Et Roman. 15. Debemus nos firmiores, imbecillitates infirmorum sustinere. Se autem vocat medicũ: quia Esa. 53. Liuore eius sanati sumus. Et 61. Spiritus Domini super me, eò quòd vnxerit me Dominus. Et subditur: Vt mederer contritis corde. Et Act. 10. Pertransiit bene faciendo & sanando omnes oppressos à diabolo. Fulgentius Epist. 7. ad Venantiam, ex hac Christi sententia colligit, homini per pœnitentiam præteritorum malorum ad bona conuerso, omnium peccatorum remissionem conferri posse. Quid enim (inquit) aliud oppositis verbis agitur, nisi vt omnipotẽtia medici manus, sub humanæ salutis effectu, desperationis vitio appelletur? Ipse quoque medicus ait: Non indigent qui sani sunt, medico, sed qui malè habent. Si peritus est medicus noster, omnes potest infirmitates nostras sanare: si misericors est Deus noster, vniuersa potest peccata dimittere. Non est perfecta bonitas, à qua nõ omnis malitia vincitur: nec est perfecta medicina, cui morbus aliquis incurabilis inuenitur. Scriptum verò tenetur in literis sacris, (Sapien. 7.) Sapiẽtiam autem non vincit malitia. Et omnipotentia medici nostri talibus in Psalm. sermonibus intimatur. Psal. 102. Benedic anima mea Dominum, & omnia interiora mea nomen sanctum eius. Benedic anima mea Dominum, & noli obliuisci omnes tribulationes eius: qui propitius fit omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes languores tuos, qui redimit de interitu vitam tuam, qui satiat in bonis desiderium tuũ, qui coronat te in miseratione & misericordia: renouabitur sicut aquila iuuentus tua. Quid rogo, nobis putemus dimitti non posse, cùm propitius sit Dominus omnibus iniquitatibus nostris? Aut quid in nobis æstimamus sanari non posse, cùm Dominus sanet omnes languores nostros? Aut quomodo sanato & iustificato indigentiæ aliquid relinquit, cuius desiderium in bonis satiatur? Vel quatenus plenæ remissionis beneficio potiri non creditur, cui etiam corona in miseratione & misericordia condonatur? Nemo igitur de medico desperans, in infirmitate remaneat: nemo misericordiã Dei minorans, in iniquitatibus conualescat. Apostolus clamat Roman. 5. Quia Christus pro impiis mortuus est. Ipse itidem dicit, 1. Tim. 1. Quia Christus Iesus venit in hunc mundum, peccatores saluos facere. Cyrill. Alexandrinus libro 8. in Leuit. hanc medici cum Christo similitudinem examinans, ea quæ ad medicinam faciunt, latiùs amplificat. Omnis enim medicus, inquit, ex herbarum succis, vel arborum, etiã metallorum venis, aut animantium naturis, profutura corporis medicamenta componit. Sed herbas istas si quis fortè, antequàm pro ratione artis componantur, respiciat, siquidem in agris, aut in montibus, velut fœnum vile conculcat, & præterit: Si verò eas intra medici scholam dispositas per ordinem viderit, licet odorem tristem fortè & austerum reddant, tamen suspicabitur eas curæ vel remedij aliquid continere, etiamsi nondum quæ, vel qualis in eis sit sanitatis ac remedij virtus, agnouerit. Hæc de communibus medicis diximus. Veni nunc ad Iesum cœlestem medicum. Intra hanc stationem medicinæ eius Ecclesiam, vides ibi languentium iacere multitudinem. Venit mulier, quæ ex partu immunda effecta est. Venit leprosus, qui extra castra separatus est pro immunditia lepræ. Quærunt à medico remedium, quomodo sanentur, & quomodo mundentur. Et quia Iesus hic medicus est, & ipse est verbum Dei, ægris suis non herbarum succis, sed verborum sacramentis medicamenta conquirit. Quæ verborum medicamenta si quis inculcatiùs per libros, tãquam per agros, videat esse dispersa, ignorans singulorum dictorum virtutem, vt vilia hæc, & nullum sermonis cultum habentia præteribit. Qui verò parte ex aliqua didicerit animarum apud Christum esse medicinam, intelliget profectò ex his libris, qui in Ecclesia recitantur, tanquam ex agris & montibus salutares herbas assumere, vnumquemque habere sermonum ad hanc duntaxat vim: vt si quis est illi animæ languor, non tam exterioris frondis & corticis, quàm succi interioris hausta virtute fatetur. Facit igitur hæc nostri medici contemplatio, vt sicut nulla ei deesse remedia, ita certò confidamus, quòd si illum inuocauerit, saluus erit. Neque tantùm semel aut bis peccatoribus remissionem nobis repromittit, sed & quotiens ingemuerimus, & illum nobis auxiliatorem poposcerimus. Augustin. to. 4. lib. de vera & falsa pœnit. c. 5. Qui enim multos cæcos, inquit, & diuerso tẽpore illuminauerit, & multos debiles confortauerit, ostendit in diuersis illis eadẽ sæpè peccata dimitti, vt quem prius sanauit leprosum, alio tempore illuminauerit cæcum. Videmus adhuc quotidie in Ecclesia sæpè febricitantes, sæpè languidos, sæpè passionibus captos, liberatos vt appareat toties opus miserantis, quoties cõfessio fit pœnitentis. Quomodo enim corpus, quod vilius est, & ab ipso dissimilius, sępè sanaret: & animam digniorem, & redemptam nõ toties liberaret? Medicum se vocat, & non sanis, sed malè habẽtibus opportunum. Sed qualis hic medicus, qui malum iteratum nesciret curare? Medicorum enim est centies infirmum visitare, centies curare: qui cæteris minor est, si alius possibilia ignoraret. Memor est sui, qui dicit, (Ezech. 18.) Nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur, & viuat. Quem enim peccatorem excludit? Adducit ergo Christus ad huius sententiæ confirmationem, Prophetæ Osee verba, c. 4. *Euntes* autem, inquit, id est, corporaliter à me recedentes, vel spiritualiter, à credulitate, præsumptione & ignorantia. In hoc enim maximè peccatis, quòd & vos ipsos iustos esse arbitramini, & tales ab hominibus videri contenditis: quódque alios contemnitis, & temerè iudicare audetis, vt ex illorum condemnatione vestram iustitiam constituatis. *Discite quid est*, quis sit sensus, & quomodo obseruari & perpendi debeat, id quod apud Oseam Prophetam scriptum est: *Misericordiam volo*, requiro ab hominibus propensum in proximos suos affectum, charitatẽ, compassionem, & subuentionem: Non vt de proximo quis temerè iudicet, non vt oderit, non vt in necessitate contemnat, & rideat, quod & vos ipsi facitis, dum miseros istos peccatores penitùs deserendos, & non ad salutis viam reducendos esse censetis. *Et non sacrificium* legale, quasi illud sit per se acceptum ac meritorium, sicut & misericordia. Prętexebant enim Pharisęi, omnes adinuẽtiones & exactiones suas, sacrificiorum nomine, vt Christus exprobrat, Matth. 23. Decimatis menthã & anethum, & relinquitis quæ grauiora sunt legis. Et rursus: Per longas orationes comeditis domos viduarum. Et Matthę. 15. illos suo in patres officio defuisse dicit, oblationis prætextu: cùm dicerent patri vel matri, Munus quodcunque est ex me, tibi proderit. Ita eos Christus sugillat, vt qui in proximus duri & crudeles essent, cùm tamen nostrum in ipsos officium, præ cæteris apud Deum habeatur. Cæterùm hæc sententia ex 70. traductione sumpta est: cùm Hebræa magis sonent præteritum, quàm præsens: vt sit

Nemo præsumere de iustitia debet.
Chrysost.
Bonauent.
Peccatores infirmi.
Fulgent.
Nihil Christo est incurabile.
Cyril. Alex.
August. Toties Christus sanat, quoties ad eum recurrimus.
Dionys. Carthusian. Matthæ.

hæc sententia, Misericordiam volui, & non sacrificium. Sed 70. ita habent, ἔλεος θέλω, καὶ οὐ θυσίαν, Misericordiã volo, & non sacrificium. Hieronym. lib. 2. Comment. in Osee, cap. 6. superiora huius sententiæ repetit, vt & ipsius sensus habeatur. Dixit enim Propheta, inquit Hierony. Dolaui eos in Prophetis, occidi in verbis oris mei: grauia comminatus sum, vt misererer pœnitentium, vt lapsis atque surgentibus porrigerem manum. Neque enim sacrificiis delector & victimis, & holocaustorum multitudine: victimæ meæ & holocausta, salus credentium, & conuersio peccatorum est. Ipsi autem imitati sunt Adam, vt quod ille in paradiso fecerat, pactum meum legémque præteriens, isti in terra facerent. Et ipsi, hoc est in paradiso, omnes præuaricati sunt in me, in similitudinem præuaricationis Adam. Non enim mirum, si quod in parente præcessit, etiam in filiis condemnetur. Quotidie Deus & eos, qui extra Ecclesiam sunt, & qui peccant, in Ecclesia commorantes, prouocat ad pœnitentiam, & dicit eis: Misericordiam volo, & non sacrificium, & scientiam Dei plusquàm holocausta. Illi verò afferunt panẽ sacrilegũ, & dant eleemosynas, & sectari videntur humilitatẽ: quæ ego, si verè fiant, holocausta interpretor. Cùm autẽ scientiam Dei reliquerint, frustra troncato capite fidei cætera membra habere se iactant. Præuaricati sunt enim pactum Dei in Ecclesia, sicut Adam præuaricatus est in paradiso: & imitatores se antiqui parentis ostendunt, vt quomodo ille de paradiso, sic isti eiiciantur de Ecclesia. Augustinus libro de vera & falsa pœnit. capit. 2. Qui, inquit, maluit misericordiam quàm sacrificium, non expectabat mortẽ peccatoris, sed vt conuersus viueret. Simili modo scriptũ est apud Esaiam Prophetam: Holocausta arietum, & adipem pinguium nolui. Statim autem subiungit, quid Deus velit, scilicet subueniri oppresso. Thomas Aquinas in Matthæ. Istud igitur dupliciter exponitur. Primum quidem, vt vtrumque Deo acceptum sit: alterum tamen acceptius. Prouerb. 21. Facere misericordiam & iudicium magis placet Deo, quàm victimæ. Vel ita, quòd vnum approbetur, reliquum verò reprobetur. Misericordiã volo, sed nõ sacrificium, quod facitis. Vnde Esa. 1. Holocausta nolui, quia manus vestræ plenæ sanguine sunt. Vel aliter, Misericordiam, &c. Illud enim dicitur aliquis velle, quod vult propter se, & non propter aliud: sicut si medicus diceret, Volo sanitatem: & sic est in moribus quæ offerimus Deo. Quædam offerimus propter se, vt diligere Deum & proximum: alia verò propter ista. Mich. 6. Indicabo tibi homo, quid sit bonum: vel quid Dominus requirat a te: vtique facere iudicium, & diligere misericordiam. Tertiò inducit Dominus aliam rationem ex sui officio: vt si aliquis legatus missus esset, & vteretur suo officio, si prohiberetur ab alio, diceret: Stultus es, quia prohibes quod ad me pertinet. Venerat Dominus ad saluandum peccatores. Vnde dictum est: Et vocabit nomen eius Iesum. Hic enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum. Dionys. Carthus. in Oseam Prophetam, ita sentẽtiam istam complectitur, vt reprobationem Iudæorum ostendat. Quia misericordiam volui (inquit Dominus) id est acceptaui, & accepto opera pietatis, compassionis affectum, & non sacrificium legale tempore Euãgelicæ legis, in qua ceremonialia cessarunt, atque mortifera facta sunt: quia non erant nisi figuratiua mysteriorum Christi, nouæque legis, propter quod veritate impleta ac patefacta debebant cessare: (& scientiam Dei) formatam ac salutarem, charitate ornatam, & bonæ operationi coniunctam volui, (plus quàm holocausta) legis, quæ ad Dei honorem totaliter cremabantur, in signum quòd homo debet se totum Deo offerre, eiúsque obsequio mancipare. Vnde Dominus ait, in Psalm. 49. Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos. Et rursus: Sacrificium & oblationẽ noluisti, holocaustum & pro peccato non postulasti. Et apud Esaiam: Qui immolat bouẽ, quasi qui interficit virum: qui mactat pecus, quasi qui excerebrat canem: quia omnia accipi possunt pro tempore nouæ legis propter causam prætactam, vel pro tempore veteris Testamenti, quantum ad hoc quòd non erant per se accepta, neque peccati purgatiua quemadmodum ad Hebræos scribitur: Impossibile est sanguine hircorũ aut taurorum auferri peccata. Sed & Chrysostom. hom. 31. in Matth. & Albertus Magnus in Matthæ. ex his sententiis colligunt, quòd semper Deus voluerit, & facere, & fieri misericordiam, sed nunquam sacrificium cruoris immolati. Quòd si quis obiiciat, Deum in antiqua lege sacrificia cruenta instituisse: respondet Anastasius Nicenus lib. Quæst. in Scripturam, qu. 50. Hoc quidem Dominum permisisse, non autem instituisse. Quod confirmat ipsius Domini verbis per Hierem. cap. 6. dicentis: Non sum locutus ad patres vestros de sacrificiis, neque de holocaustis mandaui eis. Hinc est, inquit, perspicuum, legi non petere sacrificiorum exactionem, neque de holocaustis esse voluntatem Dei, qui legem tulit, sed cum se demittere ad illorum imbecillitatem. Quando etiam vitulum fecerunt, & diis qui non erant, sacrificare aggrediebantur, tunc post legem datum quoque est præceptum de sacrificiis, vt qui semel ad ea quæ non erant, suam exercuerant meditationem, eam verè transferrent ad eum qui est re vera Deus. Quando per signa plurima & prodigia præcedenti tempore eius habuerunt etiam non sinceram cognitionem, tunc per Prophetas reprimit oblationes brutorum animalium, & dicit: Non accipiam de domo tua vitulos, neque ex gregibus tuis hircos, neque comedam carnes taurorum, aut sanguinem hircorum bibam. Et, Nũ annis quadraginta sacrificium obtulistis mihi in deserto domus Israël? Misericordiam enim volo, & non sacrificium. Et, Ecce obedientia est supra sacrificium: &, Sacrificium laudis glorificabit me. Quamobrẽ dicit Ps. 68. Laudabo nomen Dei mei cum cantico, magnificabo ipsum in laude. Et Psal. 50. Placebit Deo super vitulum nouellum. Sacrificium enim Deo est spiritus contritus. Hoc est ergo quod locutus sum ad patres vestros de sacrificiis: hoc est, Non eis delectabor, sed ad eorum imbecillitatem me demittam. Vnde rursus dicit per Ezechielem 20. Dedi eis præcepta non bona, & iustificationes in quibus non viuent in eis, & polluam ipsos in eorum dogmatibus: hoc est, non sunt præcepta digna mea lenitate & clementia, neque conuenientia bono iugo, quod eis volebam imponere: dura autem, & non legislatoris consuetudini, sed eorum, quibus ferebantur leges, insolentiæ necessaria & conuenientia. Confirmat Anastasius Nicenus hanc conclusionem ex lib. 6. Cõstitut. Apostol. cap. 21. & lib. Theodoreti de Dei cultu. Clemens Alexan. lib. 3. Pædag. c. 12. his veteribus sacrificiis, velut vmbris, veritatem succedere ostendit, si Deo cordis contritionem, & proximo misericordiam impendamus. Quomodo ergo, inquit, sacrificabo Domino? Sacrificium, inquit, Domino spiritus contritus. Quomodo igitur coronabo, vel vngam vnguento, vel Domino quodnam incensum offeram? Odor, inquit, suauitatis Deo est, cor quod glorificat eum qui ipsum fecit. Hæ sunt coronæ, & sacrificia, & aromata, & flores Dei. Præterea de patientia: Si peccauerit, inquit, frater tuus, ipsum argue, & si eum pœnituerit, ei remitte. Si septies in die in te peccauerit, & septies ad te conuertatur, dicens, Me pœnitet, ei remitte. Itaque, inquit Hilarius in Matthæ. vt Pharisæi intelligerent neminem suorum sanum esse, admonuit, vt scirent quid esset, Misericordiam volo, non sacrificium, legem scilicet sacrificium obseruatione deuinctam, opem ferre non posse, sed salutem vniuersis in misericordiæ indulgentia reseruari. Petrus Chrysolog. sermone 28. Venerat igitur ad Matthæum Christus, vt auaritiæ curaret vulnera, vt saniem sanaret vsuræ: & misericordiam voluit, vt Matthæus quod tulerat per miseriam, in misericordias prorogaret, & inde redimeret pœnam, vnde comparauerat culpam. Non enim, inquit, veni iustos vocare, sed peccatores ad pœnitentiam. Hilarius: Omnibus venerat, quomodo ergo non se iustis venisse dicit? Erant ergo, quibus necesse non erat vt veniret? Sed nemo iustus ex lege est. Ostendit ergo inanem iustitiæ esse iactantiam: quia sacrificiis infirmis ad salutem misericordia erat vniuersis in lege positis necessaria. Nam si iustitia fuisset ex lege, venia per gratiam necessaria non fuisset. Beda in Lucam. Sanos enim & iustos appellat eos, qui

Marginalia: Hieronym. — Vnde desumpta sit hæc sententia de sacrificio. — Augustin. — Thom. Aq. — An non Deus volit sacrificia. — Dio. Carth. — Chrysost. — Albert. Mag. — Misericordia semper facienda. — Anast. Nic. — Deus sacrificia vetera non permisit. — Anast. — Theodor. — Cl. Alex. — Hilarius. — Pet. Chrys. — An non pro omnibus venit Christus. — Hilarius. — Beda.

ignorantes Dei iustitiam, & suam volentes constituere, iustitiæ Dei non sunt subiecti, qui ex lege præsumentes, Euangelij gratiam non quærunt. Porrò malè habentes & peccatores vocat eos, qui suæ fragilitatis conscientia deuicti, nec per legem se iustificari posse videntes, Christi se gratiæ pœnitendo summittunt. Vbi simul ostenditur, quòd non in pristinis vitiis permanentes (quod Pharisæi & Scribæ murmurabant) sed pœnitentiam agentes publicani, venerint ad Iesum: & ipse quoque Iesus conuiuia peccatorum adire dignatus sit, vt occasionem haberet donandi, & spiritales inuitatoribus suis præberet cibos. Quod ergo dicit, *Non veni vocare iustos, sed peccatores*, hoc est quod alibi ait Saluator: Venit filius hominis quærere, & saluum facere quod perierat. Et Apostolus: Fidelis sermo, & omni acceptione dignus, quoniam Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere. Sed nónne Christus vocauit Iacobum iustum, Petrum qui nunquam comedit omne immundum, Andream, Ioannem, & alios quosdam iustissimos? Et nónne Apostolus veraciter asserit, Quos prædestinauit, hos & vocauit? Quomodo ergo non venit Christus vocare iustos? Et respondendum, dupliciter. Primò, quia secundum Ambrosium, per iustos intelligit Pharisæos, & Scribas, de sua iustitia præsumentes, qui tamen veraciter iusti non erant, sed vani atque elati. Per peccatores verò intelliguntur humiliter pœnitentes, qui veraciter iusti sunt. Illos ergo iustos non venit Christus vocare per salutarem effectum, seu efficientiam, & consecutionem salutis: iuxta quem modum Christus non est crucifixus pro reprobis, sed electis: Istos verò peccatores venit vocare efficienter atque finaliter, de quibus infrà testatur, loquens ad Pharisæos, Cùm videritis publicanos & peccatores præcedere vos in regnum Dei. Secundò dicendum, quod Christus loquitur de vocatione ad pœnitentiam, quæ peccatoribus conuenit, non iustis, secundum quod tales sunt. Vnde apud Lucam sic legitur respondisse, Non veni vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam. Iustos verò vocauit, & vocat ad gratiæ incrementum, & vitæ spiritualis perfectionem. Bonauent. in Luc. Venit igitur Dominus omnes vocare ad pœnitentiam: quia sicut dicitur ad Roman. 3. & acceptum est de Psalm. 13. & 52. Non est iustus quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt. Vnde ibidem: Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei. Et ideò à pœnitentia incepit prædicare, secundum quod dicitur Matthæ. 4. De hac vocatione dicitur Isa. 22. Vocabit Dominus Deus exercituum in die illa ad fletum & ad planctum, ad caluitium, &c. Sed hanc vocem non audierunt, qui se reputabant iustos. Contra quos Iob. 9. Si iustificare me voluero, os meum condemnabit me: si innocentem ostendero, prauum me comprobabit. Sed hanc audiunt peccatores quamplurimi, infrà 7. Omnis populus audiens, & publicani iustificauerunt Deum baptizati baptismo Ioannis. Pharisæi autem & legisperiti consilium Dei spreuerunt in semetipsis, non baptizati ab eo. Et sic patet, quomodo facta est confutatio superborum in his: vnde diuino iudicio peiores reputantur illis quos despiciunt. Augustinus tractat. 7. in Ioann. in eam venit sententiam. Nam de Nathanaële disserens, quem iam prædixerat esse verè Israëlitam, cur eum Dominus vocauerit, ita explicat. Aliud est, inquit, sanus, aliud sanabilis, aliud insanabilis. Qui ægrotat cum spe, sanabilis dicitur: qui ægrotat cum desperatione, insanabilis: qui autem iam sanus est, non indiget medico. Medicus ergo qui venerat sanare, vidit illum sanabilem, quia dolus in eo non erat. Quomodo dolus in illo non erat? Si peccator est, fatetur se peccatorem. Si enim peccator est, & iustum se dicit, dolus est in ore ipsius. Ergo in Nathanaële confessionem peccati laudauit, non iudicauit illum non esse peccatorem. Propterea cùm Pharisæi, qui sibi videbantur iusti, reprehenderunt Dominum, quia miscebatur ægrotis medicus, & dicerent, Ecce cum quibus manducat, cum publicanis & peccatoribus. Matth. 9. Respondit medicus phreneticis, Non est opus sanis medicus, sed malè habentibus. Non veni vocare iustos, sed peccatores. Hoc erat dicere, Quia vos iustos dicitis, cùm sitis peccatores: sanos vos iudicatis, cùm langueatis: medicinam repellitis, non sanitatem tenetis. Huic quæstioni occurritur, cui respondet Cyrillus Alexandrinus libro quarto, in Ioann. capit. 25. Sed dicet quispiam, inquit, quid ergo prohibuit eadem misericordia, Iudæorum quoque peccata fuisse dimissa, præsertim cùm perfectè hoc pacto bonus videretur? Quomodo etiam illud verum videbitur, Non veni vocare iustos, sed peccatores in pœnitentiam? Nos autem dicimus, solis & primis Domini gratiam Iudæis seruatam fuisse. Missus enim fuit, vt ipse ait, ad solas oues perditas domus Israël. Recurrissent ergo facilè, si voluissent, ad vitam æternam. Et certè qui bonis moribus apud eos viuebant, quíque veritatis amatores erant, gratia Dei opitulante salutem per fidem adepti sunt. Arrogantes autem Pharisæi, & duræ ceruicis Pontifices, seniorésque populi, quamuis Moysis, & Prophetarum scripturis docti fuissent, credere tamen noluerunt: sed malignis eorum consiliis indigni æterna vita comperti, Dei patris illuminationem non receperunt. Cuius rei figura in Mosaicis libris legitur. Nam quemadmodum omnibus, qui Deo non crediderunt in deserto, repromissionis terra concessa non fuit: sic incredulis in Christo in regnum cœlorum, quod repromissionis terra figurabat, venire non datur. Nec ideò iniustus est dominus Deus, iram suam istis reseruans: immò & natura iustus omnia rectè, ac suæ naturæ conuenienter determinat, quamuis dispensationis suæ viam non ignoremus. Cognouit autem Iesus omnes fideles, simul atque credulos, & ipsum impietatis ministrum. Nec mirum: omnia enim Deus, vel antequam producantur, cognouit.

An nõ Christus iustos vocauit, vt Apostolos.

Ambros.

Bonauent.

Omnes peccatores sumus.

Quomodo peccatores iustus di...

August.

Cyril. Alex.

De ieiunio disputatur cum discipulis Ioannis & Pharisæorum, & ratio redditur cur Apostolis ieiunandum non fuerit, quamdiu Christus cum illis erat: Eo verò in cœlum recepto, ieiunium successurum Ecclesiæ demonstratur.

Matth. 9.

Tunc accesserunt ad eum discipuli Ioannis, dicentes, Quare nos & Pharisæi ieiunamus frequenter: discipuli autem tui non ieiunant? Et ait illis Iesus, Nunquid possunt filij sponsi lugere, quamdiu cum illis est sponsus? Venient autem dies, cùm auferetur ab eis sponsus: & tunc ieiunabunt. Nemo autem immittit commissuram panni rudis in vestimentum vetus: tollit enim plenitudinem eius

Marc. 2.

Et erant discipuli Ioannis & Pharisæi ieiunantes: & veniunt, & dicunt illi, Quare discipuli Ioannis & Pharisæorum ieiunant: tui autem discipuli non ieiunant? Et ait illis Iesus, Nunquid possunt filij nuptiarũ, quandiu sponsus cum illis est, ieiunare? Quanto tẽpore habent secum sponsum, nõ possunt ieiunare. Venient autẽ dies, cũ auferetur ab eis sponsus: & tũc ieiunabũt in illis diebus. Nemo assumentũ pãni rudis assumit vestimento veteri: alioquin au-

Luc. 5.

At illi dixerunt ad eum, Quare discipuli Ioannis ieiunant frequenter, & obsecrationes faciunt, similiter & Pharisæorum: tui autẽ edunt & bibunt? Quibus ipse ait, Nunquid potestis filios sponsi, dum cum illis est sponsus, facere ieiunare? Venient autem dies, & cùm ablatus fuerit ab illis sponsus, tunc ieiunabunt in illis diebus: Dicebat autem & similitudinem ad illos, Quia nemo commissuram à nouo vestimento, immittit in vestimẽtum vetus: alioquin & nouum rumpit, & veteri non conuenit commissura à nouo. Et nemo mittit vi-

Ioan.

à vestimento, & peior scissura fit. Neque mittunt vinum nouum in vtres veteres: alioquin rumpuntur vtres, & vinum effunditur, & vtres pereunt. Sed vinum nouum in vtres nouos mittunt, & ambo conseruantur.

sen supplementum nouum à veteri, & maior scissura fit. Et nemo mittit vinum nouum in vtres veteres: alioquin dirumpet vinum vtres, & vinum effundetur, & vtres peribunt: sed vinum nouum in vtres nouos mitti debet.

num nouum in vtres veteres: alioquin rumpet vinum nouum vtres, & ipsum effundetur, & vtres peribunt: sed vinum nouum in vtres nouos mittendum est, & vtraque conseruantur. Et nemo bibens vetus, statim vult nouum: dicit enim, Vetus melius est.

Introductio.

MIRANTVR nonnulli vulpium fraudes, viperarum ingratitudinem, leonum superbiam, luporum ferociam: Verùm si tu hominem intus obseruaueris, hæc animantia dolis, cæterísque omnibus longè superare conicies. Hoc nos in Iudæis contemplemur.

Summa.

Verè sicut scriptum est, progenies viperarum summittebant capita, adulabantur lingua, vulnera dabant dolis, blasphemiis venena fundebant: & quasi non sufficeret ad odium contemptus, despectus ad iniuriam, sic Christum persequebantur insidiis, tentabāt dolis, interrogatione pulsabant, appetebant contumeliis, & tota cupidi simulatione vallabant, obiiciebant curandos sabbato: vt si non curasset, fieret de impossibilitate contemptus: de lege maneret calumnia, si curasset. Interrogabant in qua potestate faceret sua iussione virtutes: vt si dixisset, deitatis inuidiam commouerent: si tacuisset, artis magicæ crimen inferrent. Dicebant enim, In Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia, Matthæ. 12. Et sicut hodie lectum est, apud discipulos in magistrum notam de publicanorum conuiuio componebant: apud magistrum discipulos ieiunij nescios, gulæ deditos accusabant: sed discipulis de magistro, magistro de discipulis, odiorum causas, discordiæ semina liuore iactabant. *Accesserunt*, inquit, *discipuli Ioannis, dicentes*, (Matthæ. 9.) *Quare nos & Pharisæi ieiunamus frequenter, discipuli autem tui non ieiunant?* Et cum discipulis Ioannis quæ societas Pharisæis? nisi quia iunxerat inuidia, quos disiunxerat disciplina? Hîc iam perdit sua iura zelus: iunxit disiungere consuetus. Iudæi postponi Moysen Domino non ferebant: discipuli Ioannis Christum nolebant Ioanni vllatenus anteferri: sic in Christum fremebant vtrique liuore communi.

Hierony. arrogantia Pharisæorum.

Hieronymus in Matthæ. Superba vtique interrogatio, & plena supercilio Pharisæorum. Certè vt aliud non dicamus, reprehendenda ieiunij iactantia. Nec poterant discipuli Ioannis non esse sub vitio, qui calumniabantur eum quem sciebant magistri vocibus prædicatum, & iungebantur Pharisæis, quos à Ioanne nouerant condemnatos.

Beda.

Beda in Lucam. Matthæus, inquit, refert ipsos Ioannis discipulos hæc dixisse Saluatori: vnde patet vtrosque coniunctos hac eum quæstione pulsasse. Vbi Ioannis maximè reprehendendi discipuli, non solùm de sui iactantia ieiunij, verumetiam quia calumniabantur eum quem sciebant à magistro prædicatum, & iungebant se Pharisæis, quos ab eo nouerant condemnatos. Spiritaliter autem discipuli Ioannis & Pharisæorum ieiunant, Christi autem edunt & bibunt: quia siue opera quis legis, seu traditiones sequatur hominum, siue ipsum etiam Christi præconium aure tantùm percipiat corporis, spiritalibus abstinens bonis, ieiuno corde tabescit. Qui verò Christi membris incorporatur amore fidei, non potest ieiunare, quia carne ipsius epulatur, & sanguine alitur. Ioannes vinum & siceram non bibit, Dominus cum publicanis & peccatoribus manducauit & bibit: quia ille abstinentia meritum auget, cui potentia nulla naturæ. Dominus autem, cui naturaliter suppetebat delicta donare, cur eos declinaret, quos abstinentibus poterat reddere puriores? Sed ieiunauit & Christus, ne præceptum declinares. Manducauit cum peccatoribus, vt gratiam cerneres, agnosceres potestatem. *Quibus ipse ait: Nunquid possunt filij sponsi ieiunare, quamdiu cum illis est sponsus?*

Rupertus.

Rupertus libro octauo in Matthæ. Grauissima, inquit, hæc atque sapientissima responsio, quanti sit ponderis, meliùs ex Propheticæ scripturæ collatione valet agnosci, cùm apud Zachariam Dominus dicit, (Zachar. 7.) Cùm ieiunaretis & plangeretis in quinto & septimo per hos septuaginta annos; (subauditur propter illud quòd Nabuchodonosor, ciuitate & templo succenso igni, populum in captiuitatem duxit, & propter illud quòd Ismahel filius Nathaniæ Godoliam, & cum eo reliquias populi interfecit:) nunquid ieiunium ieiunastis mihi? Et cætera vsque ad, Ieiunium quarti, & ieiunium quinti, & ieiunium septimi, & ieiuniū decimi erit domui Iuda in gaudium & lætitiam & solennitates præclaras, vsquequò venient populi, & habitabunt in ciuitatibus multis:

Quod ieiunij tenetur.

quod videlicet futurum erat per aduentum huius sponsi, de quo subinde dictum est illic: In diebus illis, in quibus apprehendent decem homines ex omnibus linguis Gentium fimbriam viri Iudæi, dicentes, Ibimus vobiscum: audiuimus enim quòd Deus vobiscum est. Nam de fimbria viri Iudæi protinus hîc in Euangelio habes, quia mulier, quæ fluxum sanguinis patiebatur duodecim annis, accessit retrò, & tetigit fimbriam vestimenti eius. Summa sermonis illius Prophetici hæc est, debuisse ieiunare illos, apud quos reposita erat, vel esse debebat spes & expectatio repromissionis, non tam propter temporalium, quæ acciderant, incommoda rerum, & propter captiuitatem Babylonicam, quæ facta fuerat illis septuaginta annis: quàm propter peccata sua, & propter illam, quæ contigit in Adam, vniuersalem captiuitatem generis humani. At illi, quoniam soluta erat captiuitas Babylonica, & templum reædificabitur, dicebant singuli: Nunquid mihi flendum est in mense quinto, vel sanctificare me debeo, sicut feci iam multis annis? Videlicet quia templum reædificabatur, iam nullam superesse causam putabant cur ieiunarent. Meritò ergo redarguebantur à dicente, Nunquid ieiunium ieiunastis mihi? quia videlicet propter temporalia bona flent, & ieiunant, quia desunt, non Domino ieiunant. Sed qui propterea ieiunant, quia præsentem non habent spōsum, sicut illi nondum habebant: nos autem habuimus quidem, sed iam non habemus, ipsi ieiunium Domino ieiunant. Igitur quoniam causa ieiunij debuerat omnibus esse desiderium & expectatio saluatoris, vt fuit Moysi, & Heliæ, & Danieli: ipse autem nunc præsens aderat, postmodùm recessurus: dulce fuit & iucundum sanctæ charitatis officium, saltem ad breue tempus, propter præsentiam eius intermitti ieiunium: quia tempus illud, tempus præsentiæ eius, quasi tempus erat nuptiarum. Ait ergo: Nunquid possunt filij sponsi lugere, quandiu cum illis est sponsus? *Venient autem dies, cum auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt.* Ac si dicat: Vos qui sponsi filij estis, nec esse vultis, sed nec filij eorum dici meremini, qui ieiunauerunt præ desiderio aduentus sponsi: immò eorum, quibus Deus veraciter dicit, Nunquid ieiunium ieiunastis mihi? Ieiunatis enim & vos sicut illi, pro eo quòd aliquando de rebus transitoriis aliquid aduersi contigit: Vos, inquam, ieiunate quantum vultis: nam isti ieiunare non possunt præ gaudio sponsi præsentis. *Venient autem dies, cum auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt.*

Beda.

Beda in Lucam. Sponsus Christus, sponsa Ecclesia est. De hoc sancto, spiritalíque connubio, Apostoli sunt creati. Vnde benè Marcus Euangelista filios eos appellat nuptiarum, non tantùm sponsi, sed etiam sponsæ: volens intelligi, quia per lauacri regenerationem in ius diuinæ generationis adsumpti sunt: qui ieiunare ac lugere non possunt, quamdiu sponsum in thalamo vident, & ipsum sciunt esse cum sponsa.

Quomodo sponsus ablatus est.

Quando verò transierint nuptiæ, & passionis ac resurrectionis tempus aduenerit, tunc sponsi filij ieiunabunt. Quòd autem Lucas non ait, vt cæteri, Nunquid filij sponsi, aut nuptiarum possunt ieiunare, vel lugere: sed, Nunquid potestis filios sponsi facere ieiunare: eleganter intimauit, eosdem ipsos,

Olim ante Christum, & nunc illo in cælum recepto, ieiunandum.

qui loquebantur, fuisse facturos, vt lugentes ieiunarent filij sponsi, quoniam ipsi essent sponsum occisuri. Notandum verò, hunc luctum absentiæ sponsi, non nunc tantùm, id est, post mortem, resurrectionémque eiusdem sponsi, sed & ante incarnationem illius per totum huius seculi tempus esse celebratum. Primo quippè tempore Ecclesia ante virginis partum sanctos habuerat, qui desiderarent incarnationis Christi aduentum: Ista verò tempora, ex quo ascendit in cœlum, sanctos habent, qui desiderent eius manifestationem ad viuos & mortuos iudicandos. Nec hic desiderabilis Ecclesiæ luctus requieuit aliquantulum, nisi quandiu hic cum discipulis in carne versatus est. Iuxta leges autem tropologiæ sciendum, quòd quamdiu sponsus nobiscum est, & in lætitia sumus, nec ieiunare possumus, nec lugere. Cùm autem ille propter peccata a nobis recesserit & auolauerit, tunc indicendum ieiunium, tunc recipiendus est luctus. Hæc Beda maximè ex Hieronym. in Matth. Petrus Chrysolog. ser. 31. reducit nomen sponsi ad Christum, in eam nimirùm sententiá, quam Beda secutus est. Interrogatus Ioánes, inquit, sponsum esse sic testatus est Christum. Qui habet sponsam, sponsus est: amicus autem sponsi, qui stat, & audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi. Conuenienter ergo discipulis Ioannis magistri sui voce respondit: vt vel illi crederent, & non cogerent tempora sponsi læta tristis intrare ieiunij: quia qui quærit sponsam, ieiunia seponit, relinquit austera, totum se dat gaudiis, epulis indulget: totus blandus, totus amabilis, totus festiuus incedit, & facit totum quod sponsæ tenera requirit affectio. Christus ergo, qui tunc Ecclesiam desponsabat, indulgebat mensis, conuiuantibus se non negabat: humanum, comem, blandum se pia charitate reddebat, donec diuinis humana coniungeret, & faceret de terrena societate cœleste conuiuium. Cæterùm ex hoc loco Montanus, Prisca, & Maximilla statim post Pentecostes festum alteram Quadragesimam instituerunt. Tertullianus libro de ieiuni. contra Psychicos. Certè, inquit, in Euangelio illos dies ieiuniis determinatos putant, in quibus ablatus est sponsus: & hos esse iam solos legitimos ieiuniorum Christianorum, abolitis legalibus & Propheticis vetustatibus. Atqui, vt scribit Hieronymus, Epist. ad Marcell. Vna tantùm Quadragesima ieiunandum est, ne si iuxta Montani sententiam duas Quadragesimas obseruemus, duos saluatores passos esse putemus. Inde fit, vt teste Tertullian. libro de corona militis, à Paschate ad Pentecosten vsque gaudeamus, & die Dominico ieiunium nefas esse putemus: Quòd, vt obseruat Thomas in Matthæum his maximè temporibus & præsentiam sponsi, & Euangelicæ legis veritatem recolamus. Interim tamen suos monebat de persecutionibus, fame, & siti, quæ passuri essent post suam in cœlum ascensionem, & de necessaria interpellatione ad Deum per ieiunia, quoties tribulationes exurgerent, aut aliquid à Domino impetraturi essent, vt ostendit Tertullianus libro de ieiunio, & Basilius sermonibus duobus de eodem. Et hoc tempus prædixerat eis, dicens Ioannes 16. Vos plorabitis, mundus autem gaudebit. Sicut enim illi, qui ante Christi aduentum, eiusdem præsentiam requirebant, ieiuniis sese adstrinxerunt: ita post mortem eius, & gloriosam in cœlum ascensionem, vt præsens nobis ille adsit auxilians, & animas nostras mortificatas illi dedicemus, ieiuniis humiliamur. Alia etiam ratio adducitur à Diuo Thoma in Matth. quare tunc non tenerentur Apostoli ieiunare: Quia, inquit, ieiunium eligendum est, in quantum castigat carnem, ne contra spiritum inualescat: sed cùm erat præsens, custodiebat eos ab excessu. Ideò non oportebat eos ieiunare. Vnde in Ioann. 17. Pater, cùm eram cum eis, conseruabam eos. Sed Ioannes Baptista non habebat hanc virtutem: Ideò ieiunare debebant eius discipuli: sed quãdo Christus ablatus fuit, eos oportuit ieiunare. Vnde Paulus dicit 1. Corint. 9. Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, &c. Sunt enim multæ ieiuniorum causæ: aliæ quidem tendunt vt caro dometur, & his externis afflictionibus humilietur: aliæ, quæ

Pet. Chrysol.

Quod Montani ieiuniú.

Tertull.

Non ieiunandum post Pascha.

Hierony.

Tertull.

Thomas.

Tertull.

Basil.

Thomas.

A B C D E F

incoris rationem habent, vt ipsa viuacior, & in Deum sit intentior. Olim verò, patres illi, qui desiderio Messiæ tenebantur, quoties se propter peccata magnis quibusdam tribulationibus opprimi videbant, eapropter maximè ieiunarunt, & animas suas humiliarunt, ne Deus auerteret ab eis lætitiam salutaris sui, & prouocatus hominum sceleribus, irritas faceret promissiones suas de sponso illo venturo. Ob hanc causam ieiunauit Moses, vt mitteret semen promissum, nec propter peccata populi, promissiones suas retardaret. Deuterono. 9. Sic Helias videns omnes in idololatriam rapi tempore Iezabel, ieiunauit, 13. Reg. 19. Eapropter Daniel (cap. 9.) luxit, & à carnibus & vino abstinuit, Dominum propitium redditurus, quem propter scelera populi sui infensum esse videbat. Et sicut nunc Christus, ait, *tunc auferetur ab eis sponsus, & ieiunabunt:* sic & illi timentes penitùs Messiæ expectationem propter suorum horrorem scelerum rescindendam esse, ieiuniis misericordiam Dei prouocare contenderunt. Sic populus, Exod. 33. audiens Deum cũ iis proficisci nolle, quòd eorum impietates auersaretur, luxit: Tandem etiam (Numer. 14.) cùm audisset nullum ex suis in promissionis terram inducendum esse. Dauid verò commisso adulterio, & ieiunat, & in saccu & cinere cubat, (Psalm. 50.) & istud rogat. Redde mihi lætitiam salutaris tui, & spiritu spiritali confirma me. Nunc verò cùm timeamus, ne fortè relicta expectatione iocundi in illam requiem, propter scelera nostra excludamur, & sponsus ipse Christus dicat illud, quod se fatuis virginibus dicturum minatur, Nescio vos: ne fortè ille penitùs nos deserat, nunc & ieiuniis & precibus illum prouocamus, vt maneat nobiscum in æternum. *Dicebat autem & hanc similitudinem ad illos:* qua ostendit discipulos ad ieiunium tum temporis arctandos non esse, tum propter vetustatem conuersationis, inquit Bonauentu. in Luc. tum propter fragilitatem carnis, tum etiam propter dissuetudinem affectionis. Hãc autem discipulorum consolationem exprimit Euangelista, sub tripartita metaphora, scilicet veteris vestis, veteris vtris, & veteris vini. *Nemo autem* prudenter agens *immittit*, & suendo transfert & inserit, *commissuram*, id est, iuncturam & particulam *panni rudis*, noui, pilosi, spissi, *in vestimentum vetus*, vt illud reparet: *tollit enim plenitudinem eius à vestimento*, id est, deformat hoc ipsum vestimentum, & pannum etiam nouum, vt ei sua tunc commissura deesse manifestò appareat: quę non tam manifestò appareret, si pannus similis insereretur: *& peior scissura fit* in panno nouo, quàm in panno vetere, qui aptè scissus ei parti, quæ disrupta est, commodè aptaretur. Eandem similitudinem sequitur Horatius de arte Poëtica cùm res dispares & omninò dissimiles malè copulate ostendit.

--Sine vnus & alter
Assuitur pannus ceu lucens & ara Tiane.

Euthymius hoc ita explicat in Matth. Integritas quidem panni noui, cùm sit fortis & dura, tollit & detrahit a veste detrita quantumcunque acceperit, & maior ruptura fit: ideò illum veteri vestimento assui non oportet. Ita neque ego nunc vetustati ac debilitati discipulorum immitto duritiem ac robur ieiunij, ne amplius deterantur, non potentes ferre quod immissum est: sed condescendendo imbecillitati eorum, donec Spiritu sancto renouentur. Chrysostomus homil. 2. Oper. perfect. in Matth. Tale namque est quod dicit, Nondum discipuli mei ad maiora conscenderunt, nondũ spiritu renouati sunt: propterea eiusmodi indulgentia adhuc egent, vt maiora sibi pondera imponenda non sint. Hoc autem dicebat, leges iam discipulis atque regulas præbens, vt cùm etiam ipsi abhorrerent Gentes, nunc & eosdem sibi discipulos asciscant, & mites erga eos & suaues sint. Hieronymus in Matth. Recurrit igitur ad hanc sententiam, ac si diceret: Donec renatus quis fuerit, & veteri homine deposito, per passionem meam, nouum hominem induerit, non potest sæuiora ieiunij continentiæ sustinere præcepta: ne per austeritatem nimiam, etiam credulitatem, quam nunc habere videtur, amittat. Duo autem exempla posuit: & vtrium veterum, & nouorum. Testamenti veteris

Bonauent.

Horatius.

Euthym.

Chrysost.

Hierony.

vtres debemus intelligere Scribas & Pharisæos. Plagula vestimenti noui, & vinum nouum, præcepta Euangelica sentiẽda: quæ non possunt sustinere Iudæi, ne maior scissura fiat.

Quæ rem miss. sura panni veteris.

Tale quid & Galatæ facere cupiebant, vt cum Euangelio legis præcepta miscerent, & in vtribus veteribus mitterent vinum nouum. Sed Apostolus ad eos loquitur, ad Gal. 3. O insensati Galatæ, qui vos fascinauit veritati non obedire? Sermo igitur Euangelicus Apostolis potiùs, quàm Scribis & Pharisæis est infundendus, qui maiorum traditionibus deprauati, sinceritatem præceptorum Christi nõ poterant custodire.

A

Alia est enim puritas virginalis animæ, & nulla prioris vitij contagione pollutæ: alia eius, quæ multarum sordium libidini subiacuerit. Designat igitur renouandos esse Apostolos, antequàm præceptis & consilijs Euangelicis imbuantur.

Pet. Chrys.

Petrus Chrysolog. serm. 31. Antiquam enim legis supellectilem dicit Iudaicis studijs attritam, corruptis sensibus, sectis scissam, putris actibus obsoletam. Pannum rudem Euangelij nuncupat indumentum. Sed audi pannum, nõ scissuræ partem, sed principium texturæ. Tunc enim primùm regalis indumenti tela de Christi vellere texebatur, de vellere quod dabat Agnus, Agnus Dei qui tollit

B

peccata mundi. Texebatur autem regium vestimentum, quod in purpureum fulgorem cruor tingeret passionis. Meritò ergo Christus hunc pannum rudem Iudaicæ vetustati prohibebat immitti, ne peior scissura fieret, si Iudaicam vetustatem scinderet nouitas Christiana. Hac autem sententia abusus est Marciõ hæreticus, vt scribit Philastrius Brixiensis, lib. de hæresib.

Philastrius.

Hinc scilicet confingebat alia esse à bono, alia à malo Deo, & alium esse Deum veteris, alium noui Testamenti, quorum creaturæ ita inter se disconuenirent, vt pannus nouus à vetere, & vinum nouum à veteribus vtribus.

Qui pannus vetus & recens.

C

Verùm etsi nouum & vetus Testamentum differant, non tamen opponũtur, sicut nec pannus panno, nec vter vtri, nec vinum vino: Differunt enim nõ ratione naturæ, sed bonitatis & nouitatis, quòd vinum altero sit melius & perfectius. Vocat autem vtres, & non dolia, quibus vinum includatur. Solebat enim vetustas vina, sicut & oleum, in pellibus caprarum & hircorum, quemadmodum nos in dolijs vinarijs, condere. Qui igitur rei vinariæ docti sunt, nouum vinum nouis condũt vtribus, & antiquum veteribus. Nam qui nouum cõdunt veteribus, duplici damno afficiuntur. Musto enim efferuescente dissiliunt vtres, & perit vinum. Et hoc est quod

D

adijcit: *Alioquin rumpuntur vtres, & vinum effunditur, & vtres pereunt: sed mittunt vinum nouum in vtres nouos, & ambo conseruantur.* Augustinus libro de hæres. Ad quod vult Deum. in hæres. 62. Ascitæ, inquit, ab vtre sic appellati sunt. ἀσκὸς enim Græcè, Latinè vter dicitur, quem perhibentur inflatum & opertum circumire bacchantes, tanquam ipsi sint Euangelici vtres noui, nouo vino repleti: ac si verò Christus ebrietatem, & Mænadum Bacchantiúmque choreas hac sententia suis commẽdaret, vt temulenti tandem farui ab omnibus prospicerẽ-

August. Ascitæ hæretici ab vtre.

E

tur. Petrus Chrysolog. ser. 31. Vtres igitur veteres Iudæos vocat: nouos vtres nuncupat Christianos: quia sicut vtres pellium ab omni squalore purgantur, & pigmentis liniũtur odoratis, vt saporem vini possint inuiolabilem custodire: ita ieiunijs corpora humana ab omni carnalium delictorum squalore purgantur, & fiunt vtres diuinis mensularibus apti, vt de prælo crucis accipiant vinum nouũ, & incorruptam nouitatem reseruent. Sed hoc sicut accipiunt Christiani, ita Iudæi, nisi Christiani fuerint, nõ habebunt, qui corrupti vitijs, & inueterati malis, vinũ nouum, quod est Euangelij verbum, si acceperint, & rumpuntur, & fundunt.

Pet. Chrys.

Qui vtres veteres, & noui.

F

August. ser. 186. de temp. Carnalitas, inquit, vetustas est, gratia nouitas est: quantocunque homo in melius fuerit innouatus, tanto amplius capit quod verum sapit: bulliebant Apostoli musto, & musto bulliẽte linguæ Gentium profluebant. Idem ser. 185. Apostoli,

August. Quid vetustas.

Idem Aug.

inquit, ab impia multitudine putabantur ebrij (die ipsa Pentecostes) & musto pleni: & dicebant ad inuicẽ, Quia musto pleni sunt isti. At verò nouo vino repleti erãt, quia Spiritu sancto iam fuerant innouati, & apparebat in eis, quod ipse Dominus dixerat: Nouum vinum in vtres nouos mittendum est. Istud verò nouum vinum non putemus solos tunc Apostolos suscepisse. Hoc musto inflammantur, & hoc præclaro poculo quotidie inebriantur etiam corda fidelium, & animæ conuersorum ad Deum: quod fieri frequenter videmus, quando pro desiderio sa-

A

lutis suæ parentes & patriam suam fugiunt. Exeunt nullo compellente de terra, & de cognatione sua, & mortui huic mundo, alios spiritaliter inquirunt parentes animarum, & liberi sub iugo veniunt, & paulò antè elati atque sublimes humilia affectant, superba fastidiunt, & cupiunt esse quod antè despexerãt, & odisse incipiunt quod fuerant. Præsentium hospites, futurorũ appetitores, æternam illam patriam contempta temporalium falsitate suspirant. Hoc itaque musto spiritales animæ inebriatæ, & penitùs commutatæ, abstinentiam delicijs, vigilias dulcibus somnis, paupertatem diuitijs anteponunt. Arduum

B

contra vitia laborem, iucundissimam putant voluptatẽ. Dulcescunt eis vilia, & quæ priùs fuerant pretiosa, vilescunt. Diligunt inimicos suos, Matth. 5. & benè faciunt his qui se oderunt: non conuiciantur indignantibus, non irritantur in opprobrijs, non frangũtur in iniurijs. Prorsus horum nihil sentiunt propter feruorem Spiritus sancti, & propter æternam retributionem. Hoc spiritali mero calebant martyres, quando abijcientes, & post se iactantes omnia seculi blandimenta, ibant ad passiones, obliuiscẽtes facultates & affectiones, patrimonia ac matrimonia sua, & vincentes armatam contra se paruulorũ

C

pignorum fletibus pietatem, vociferantes quidem parẽtes, puluerem mittẽtes in capita sua, & matres facies suas auulsis crinibus dilacerantes. Sed illi hæc omnia tãquam ebrij non videbant, nec cognoscebant suos: quia infuso præcordijs suis Spiritu sancto, ad dolores, ad supplicia, tanquam ad consolationes & ad præmia festinabant. Theophylactus & Euthymius in Matth. his verbis interpretantur, Non oportuisse Dominum mox ab initio discipulis rudibus grauissima quæque imponere, donec per Spiritum sanctum renouarentur.

Theophy. Euthym. Non statim Christo discipulos noua assumunt.

Euthymius: Optimum enim, inquit, œconomum diiudicare oportet vini natu-

D

ram, & vtrium fortitudinem, ac vetustatem. Nunc siquidem veteres adhuc sunt discipuli, quod ad fortitudinem vtrium ac vetustatem spectat, nondum scilicet renouati. Propter quod etiam alio loco dicit eis: Multa habeo quæ vobis dicam, sed nunc portare non potestis. Vtraque, inquit, conseruantur, vinum videlicet, & vtres: illud quidẽ retentum, hi autem retinentes. Rupertus lib. 8. in Matth.

Rupertus.

Benè igitur, cùm dicere posset, Ieiunandum erat vsque ad me, & cùm recessero, ieiunandum erit post me, secũdum veritatem scripturæ Propheticæ, cuius iam suprà mentio facta est, maluit sermonem suum sic temperare, vt & fu-

E

turis innotescens res, eos secum seruaret, & præsentes qui tunc erant, per inuidiã rumperet. Quid de eo, quod subiungit protinus, Sed vinum nouum in vtres nouos mittunt, & ambo conseruantur? Nunquid vel ipsi filij sponsi, super quibus non ieiunantibus quæstio hæc mota erat, iam vtres noui erant? Non iam omninò noui, sed capaces erant sanctæ nouitatis. Propterea quodam loco dicebat & ipsis: Adhuc habeo multa vobis dicere, sed non potestis portare modò. Quando sunt omninò innouati? Quã-

Sat cito, si sat bene.

do acceperunt Spiritum sanctum post resurrectionẽ eius, cuius gratia nouos homines efficit: tunc vinum nouum

F

missum est in vtres nouos, & ambo conseruata sunt: id est, reuelata sunt illis omnia mysteria scripturarum, & gustauerunt amorem sponsi, dulcedinémque cœlestium nuptiarum, & hoc vino inebriati salui facti sunt, & vinũ benè conseruatum fideliter, quibus iussum est, refuderũt.

Filia Iairi Archisynagogi suscitatur: mulier iam à duodecim annis profluuio sanguinis laborans, fide concepta de attactu fimbriæ vestimenti Christi, sanatur.

Matth. 9.

Hæc illo loquente ad eos, ecce princeps vnus accessit, & adorabat eũ, dicens, Domine, filia mea modò defuncta est: sed veni, impone manum tuam super eam, & viuet. Et surgẽs Iesus, sequebatur eũ, & discipuli eius. Et ecce mulier quæ sanguinis fluxũ patiebatur duodecim annis, accessit retrò, & tetigit fimbriã vestimenti eius. Dicebat enim intra se, Si tetigero tantũ vestimentum eius, salua ero. At Iesus conuersus & videns eã, dixit, Confide filia, fides tua te saluam fecit. Et salua facta est mulier ex illa hora. Et cùm venisset Iesus in domũ principis, & vidisset tibicines & turbam tumultuantẽ, dicebat, Recedite: nõ est enim mortua puella, sed dormit. Et deridebant eum. Et cùm eiecta esset turba, intrauit: & tenuit manũ eius, & dixit, Puella surge. Et surrexit puella. Et exiit fama hæc in vniuersam terrã illam.

Marc. 5.

Et cùm trãscendisset Iesus in naui rursum trans fretũ, conuenit turba multa ad eum, & erat circa mare. Et venit quidam de Archisynagogis nomine Iairus: & videns eum procidit ad pedes eius, & deprecabatur eum multùm, dicens, Quoniam filia mea in extremis est. Veni, impone manum tuam super eam, vt salua sit, & viuat. Et abiit cum illo, & sequebatur eum turba multa, & comprimebant eum. Et mulier quæ erat in profluuio sanguinis annis duodecim, & fuerat multa perpessa à compluribus medicis, & erogauerat omnia sua, nec quicquam profecerat, sed magis deteriùs habebat: cùm audisset de Iesu, venit in turba retrò, & tetigit vestimẽtum eius: dicebat enim, Quia si vel vestimentum eius tetigero, salua ero. Et confestim siccatus est fons sanguinis eius: & sensit corpore, quia sanata esset à plaga. Et statim Iesus in semetipso cognoscens virtutem quæ exierat de illo, conuersus ad turbam aiebat, Quis tetigit vestimenta mea? Et dicebant ei discipuli sui, Vides turbam comprimẽtem te, & dicis, Quis me tetigit? Et circunspiciebat videre eam quæ hoc fecerat. Mulier verò timens & tremens, sciens quod factum esset in se, venit, & procidit ante eum, & dixit ei omnem veritatem. Ille autem dixit ei, Filia, fides tua te saluam fecit: vade in pace, & esto sana à plaga tua. Adhuc eo loquente veniunt nuntij ad Archisynagogum, dicentes, Quia filia tua mortua est: quid vltrà vexas magistrum? Iesus autem audito verbo quod dicebatur, ait Archisynagogo, Noli timere: tantummodò crede. Et non admisit quemquam se sequi, nisi Petrũ & Iacobum & Ioannem fratrem Iacobi. Et veniunt in domum Archisynagogi, & videt tumultum, & flentes, & eiulantes multum. Et ingressus ait illis, Quid turbamini & ploratis? puella non est mortua, sed dormit. Et irridebant eum. Ipse verò eiectis omnibus, assumit patrem & matrem puellæ, & qui secum erant, & ingrediuntur vbi puella erat iacens. Et tenens manum puellæ, ait illi, Talitha cumi, quod est interpretatum, Puella (tibi dico) surge. Et confestim surrexit puella: & ambulabat: erat autem annorum duodecim: & obstupuerunt stupore magno. Et præcepit illis vehementer vt nemo id sciret: & iussit dari illi manducare.

Luc. 8.

Factum est autem, cum rediisset Iesus, excepit illum turba: erant autem omnes expectantes eum. Et ecce venit vir, cui nomen Iairus, & ipse princeps synagogæ erat: & cecidit ad pedes Iesu, rogans eum vt intraret in domum eius, quia vnica filia erat ei ferè annorum duodecim, & hæc moriebatur. Et contigit, dum iret, à turbis comprimebatur. Et mulier quædam erat in fluxu sanguinis ab annis duodecim, quæ in medicos erogauerat omnem substantiam suam, nec ab vllo potuit curari: accessit retrò, & tetigit fimbriam vestimenti eius: & confestim stetit fluxus sanguinis eius. Et ait Iesus, Quis est qui me tetigit? Negantibus autem omnibus dixit Petrus, & qui cũ illo erant, Præceptor, turbæ te comprimunt & affligunt: & dicis, Quis me tetigit? Et dixit Iesus, Tetigit me aliquis: nam & ego noui virtutem de me exiisse. Videns autem mulier quia non latuit, tremens venit, & procidit ante pedes eius: & ob quam causam tetigerit eum, indicauit coram omni populo: & quemadmodũ confestim sanata sit. At ipse dixit ei, Filia, fides tua saluã te fecit: vade in pace. Adhuc illo loquente, venit quidam ad principem Synagogæ, dicens ei, Quia mortua est filia tua, noli vexare illum. Iesus autem audito hoc verbo, respondit patri puellæ, Noli timere: crede tantũ, & salua erit. Et cùm venisset ad domum, non permisit intrare secũ quenquam nisi Petrum & Iacobum, & Ioãnem, & patrem & matrem puellæ. Flebant autem omnes, & plangebant illam. At ille dixit, Nolite flere: non est mortua puella, sed dormit. Et deridebant eum, scientes quòd mortua esset. Ipse autem tenens manũ eius, clamauit, dicẽs, Puella surge. Et reuersus est spiritus eius, & surrexit continuò. Et iussit illi dare manducare. Et stupuerunt parentes eius, quibus præcepit, ne alicui dicerent quod factum erat.

Ioan.

Introductio. VT qui tangit picem, inquinatur ab ea: qui cum pestilente habitat, eius corruptione inficitur: qui sectatur periculũ, in eo peribit: Ita qui Deo appropinquat, inueniet gratiã. Terra bona quantum radicibus, tantum sodalitium bonum hominibus prodest. Magnete vicino eleuatur ferrum, adamante franguntur lapides: Christo autem aduenientes sanantur omnia, omnia vim eius percipiunt. Hoc
Norma. nunc audituri sumus in curatione Hæmorrhoissæ, & suscitatione filiæ Archisynagogi. Tria enim hæc occurrũt, Principis supplicatio, hæmorrhoissæ curatio, filiæ princi-
August. pis suscitatio. Augustin. libro secundo de consensu Euan-
Concilia in Euangelistarum. gelistarum, cap. 28. Sequitur enim, inquit, Matthæus adhuc temporum ordinem seruans. *Hæc illo loquente ad eos, ecce princeps vnus accessit, & adorabat eum, dicens: Filia mea modò defuncta est sed veni, impone manum tuam super eam, & viuet &c.* vsque ad illud vbi ait *Et surrexit puella: & exiit fama bona in vniuersam terram illam.* Dicunt hoc & alij duo, Marcus & Lucas: sed ab isto ordine iam recedunt. Alibi enim hoc recordantur, atque inserunt, id est, eo loco, vbi redit, transfretando à regione Gerazenorum, post expulsa in porcos dæmonia. Nã hoc Marcus ita coniungit post illud apud Gerazenos factum: *Et cùm transcendisset Iesus in naui rursus trans fretum conuenit multa turba ad illũ, & erat circa mare. Et venit quidam de Archisynagogis nomine Iairus, & videns eum procidit ad pedes eius. &c.* Ac per hoc intelligendum est, hoc quidem de Archisynagogi filia factum esse, cùm Iesus naui rursus trans fretum vectus esset: sed quantò pòst, non apparet. Nisi enim fuisset interuallum, non esset, quando fieret quod modò narrauit Matthæus in conuiuio domus suæ: tanquam de alio quippè narrauit, more Euangelistarum, quod de se ac domo sua gestũ erat. Post quod factũ aliud nihil continuò sequitur quàm de Archisynagogi filia. Sic enim ipse connectit, vt ipse transitus apertè indicet hoc consequenter narrari, quod & consequenter factum est. Quandoquidem cùm superiùs commemorasset quæ de panno nouo, & de vino nouo Iesus dixerit, continuò subiecit, *Hæc illo loquente ad eos, ecce princeps vnus accessit:* ac per hoc, si hæc loquente illo accessit, nihil aliud factorum dictorũmque eius interpositum est. In narratione autẽ Marci potest locus interponi: sic enim & Lucas, cùm post narratum apud Gerazenos miraculum transiit ad narrandum de Archisynagogi filia: non sic transit, vt tenuisse Matthæo, qui post illas de panno & vino similitudines hoc gestum esse demõstrat, dicendo: *Hæc illo loquente.* Iste quippè cùm terminasset, quod apud Gerazenos factum narrauerat, hoc modo trãsit in aliud. *Factum est autem,* inquit, *cùm rediisset Iesus, excepit illum turba. Erant enim omnes expectantes eum. Et ecce vir, cui nomen Iairus, & ipse princeps synagogæ erat: & cecidit ad pedes Iesu, &c.* Et sic intelligitur, quòd turba quædam illũ continuò excepit domum, quippè quem rediturum expectabat. Quod verò adiunxit, *Ecce vir cui nomen erat Iairus,* non continuò factum accipiendum est, sed priùs illud de conuiuio publicanorum, sicut narrat Matthæus. Cui rei sic coniungit hoc, vt non possit aliud factum consequenter intelligi. Rupertus in Matth. Nequeo satis admirari *Rupertus.*
pulchritudinem gloriæ & honoris in facie filij huius hominis, in mirabilibus huius gestis, secundum dispositionem, quam sic diuinus Euangelista disposuit. Quid enim sibi vult, quòd dum interrogatus de ieiunio respondit, & non ieiunantes excusat filios sponsi, res gesta protinus subsequitur, huiusmodi de muliere, quæ talem ob causam tanta cum fide fimbriam vestimenti eius tetigit? Quid, inquam, sibi hoc vult, nisi vt insinuet factis, quod (sicut iam dictum est) nondum expediebat palàm ostendere verbis, se illum esse virum, de quo in Zach. 7. loco suprà commemoraui? Cùm item de ieiunio fuisset interrogatus, idem

dicentibus, Nunquid mihi flendum est in mente quinto, vel sanctificare me debeo, sicut iam feci multis annis: ita responsionem suam terminauit, vt diceret, Vsquequò venient populi, & apprehendent decem homines ex omnibus linguis Gentium fimbriam viri Iudæi, dicentes, Ibimus vobiscum? Hæc ergo dispositio valde venerabilis, & pia consideratione honoranda est. Quid enim aliud est, quod in Propheta prædixit, post responsum de ieiunio, In diebus illis apprehendent decem homines ex omnibus linguis Gentium fimbriam viri Iudæi: quàm quòd

A

hic significari voluit per mulierem, quæ fimbriam vestimenti eius tetigit, & sanata est à fluxu sanguinis? Hæc namque mulier forma fuit omnium Gentium, quæ profectò in eum credendo, cuius faciem antè non viderant, quodammodò retrò accedunt, & sequendo vestigia eius, id est, custodiendo præcepta eius, reuera fimbriam vestimenti eius tangunt. Et quid erat iuxta hunc sensum sanguinis fluxus, nisi peccatorum illuuies, maximéque sordidus idololatriæ cultus? Porrò filia Archisynagogi, pro qua rogatus erat, & ibat, synagogam designabat. Cæterùm Lucas nomen istius & dignitatem exprimit. *Vir*, inquit, *cui nomen Iairus, & ipse princeps erat synagogæ*. Chrysostomus homil. 32. Oper. imperfect. in Matth. Opus iam sermonibus adiungitur, inquit, & Pharisæi magis confunduntur. Nam & qui accessit, synagogæ princeps erat, & luctu magno premebatur. Vbi primum diuina prouidentia obseruanda est, quæ è multis pessimis principibus aliquos reseruauerit, qui fidem amplectantur, ne grauior Ecclesiæ suæ immineat afflictio. Sic reseruatus est Abdias sub Helia, Cusi sub Dauide, qui dissolueret consilium Architophel: Ionathas sub Saule, qui Dauidi faueret: Ruben inter fratres, qui Iosephum deploraret. Quot autem olim fideles milites & reges temporibus Decij & Diocletiani? Fauit Agbarus rex Edessæ Christo, Festus Paulo. Quinetiam afflictionibus seu domesticis, seu publicis, multi ad fidem inuitati sunt, & impletū est in illis, quod dicit Psaltes, In chamo & freno maxillas eorum cōstringe, qui non approximant ad te. Et alibi: Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt. Sic credit Cēturio viso terræmotu, fatentur turbæ sanato paralytico, & visis miraculis Nicodemus ait: Nemo potest hæc signa facere quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo. Hic igitur cùm videret filiam spiritum agentem, *accessit & adorauit eum, inquit apostolus Marcus*. Lucas, *cecidit ad pedes eius, rogans*. Quid hoc, cùm scriptum sit, Vnum Deum adorabis? Nam & facto, & verbis adorationem protestatur: gestu procumbit: verbis, quia excitari filiam postulat. Atqui ait rex Israël, Num Deus ego sum, qui possim suscitare & viuificare? Ergo Christum Deum fatetur. Psaltes: Adorent Deum omnes Angeli Dei. Vt ignis in ferro, ita magis coniuncta diuinitas: immò Christus est, ait Damascenus. Et quidem legimus plura adorationum genera, vt obseruat Augustinus tom. 4. super Genes. quæst. at. Hain Genes. 23. Abraham adorauit filios terræ Heth. Genes. 33. Iacob septies Esau. Genes. 27. ad Iacob dictum est, Adorent te tribus, esto dominus fratrum tuorum, & incuruentur ante te filij matris tuæ. Genes. 49. Iuda, adorabunt te filij patris tui. 2. Reg. 14. Mulier Thecuitis adorat Dauidem. Fuit hæc adoratio politica & ciuilis. Sed quis hæc tria simul coniunxit, vt adoraret, dominum vocaret, & mortuum aliquem suscitari postularet? Accessit vtique Sunamitis ad Heliam, 4. Reg. 4. & tenuit pedes eius, & ait, Scio quia vir Dei es tu: sed non agnouit ipsum Dominum. Cæterùm quòd iste cecidit in terram, protestatio humilitatis est. Tertullianus libro de orat. Quis rectus, inquit, regem supplicauerit, aut sedens, vt gratiam impetret? Esa. 60. Venient ad te curui filij hominum. Psalm. 131. Adorabimus in loco, vbi steterunt pedes eius. Et ait, *Domine, filia mea modò defuncta est: sed veni & impone manum tuam super eam, & viuet*. Lucas filiam hanc vnicam fuisse, eamque duodecim annorū scribit, vt calamitatem istius principis exaggeret: cùm spes esset proxima collocandi eam nuptui, & ex ea contrahendæ cognationis. Nec quidem dissonant Marcus & Lucas à Matthæo, vt obseruat Euthymius. Verisimile est enim

Quid significat filia Archisynagogi.

B

Chrysost.

Deus aliquos suos reseruat.

C

D

Adoratur Christus

Damasc.

August.

Adoratio multiplex.

E

Ista adoratio Christi iam ma fuit.

Tertull.

F

Conciliantur Euangelistæ.

Euthymius.

primum dixisse eum, *in extremis est*, iuxta Marcum: aut quòd etiam *moriebatur*, iuxta Lucam: & tandē quòd mortua esset, iuxta Matthæum. Moriebatur enim, cùm iter cōficeret, & ad Iesum veniret: sed vbi venit, certò sciuit esse defunctam. Thomas Aquinas huius quæstionis resolutionem complectitur ex Augustino, capit. 28. lib. 2. de cons. Euangel. & Chrysostomo homil. 32. prior. expositionis in Matthæ. Soluit Augustinus, inquit: quia quando iste

Tho. Aqu.

August.

Chrysost.

A

Iairus recessit, iam erat in extremis, & credebat quòd eam non inueniret viuam. Ideò magis petebat vt veniret, & suscitaret eam, quàm vt curaret. Vnde dicit, *Filia mea modò defuncta est*, &c. quasi dicat, Credo quòd iam mortua sit. Alij igitur dixerunt secundum quod fuit: sed Matthæus ad intentionem retulit. Ideò Augustinus dat bonum documentum, quòd non est necessarium quòd eadem verba referantur, sed sufficit quòd solùm intentio dicatur. Sed quare dixerunt famuli, *Noli vexare magistrum?* Videtur hoc fuisse incredulitatis. Dicendum quòd hoc verum esset, si hoc dicerent ex intentione Domini; sed ipsi nesciebant eius intentionem. Chrysostomus sic exponit. Consuetudo est aliquorum, quando volunt mouere ad pietatem, exaggerant malum. Ideò vt magis moueret eum, dixit, *Defuncta est*. Theophylact. in Matth. Defunctam autem esse dicit filiam, quamuis apud Lucam dicatur nondum defuncta. Dicit autem velut cōiectans, eò quòd reliquerat eam extremum iam exhalantem spiritum: vel vt augens calamitatem, quod misericordiam prouocaret Christum. Porrò quòd ait, *veni, & impone manum tuam, & viuet*: fidem habet infidelitati coniunctam, vt obseruat Chrysostomus homil. 32. in Matthæ. Credit enim ipsum suscitare filiam posse, sed non nisi præsentem: vtique Naaman similis, qui dicebat, Putabam quòd egrederetur ad me Propheta, & tangeret manu sua locum lepræ, & sanaret me. *Et surgens sequebatur eum, & discipuli eius*. Ne fortè inimicis suis eum defuisse putemus, quoties ab illis rogatus est. Facilior enim est inimicis quàm amicis, vt illos hac facilitate ad cognitionem veritatis reduceret. Esai. 30. Statim vt audierit, respondebit tibi Dominus. In quo exemplum Prælatis dabat, vt nihil morentur, quoties aliquem periclitari viderent in fide. Sed & in discipulis exemplum obedientiæ demonstratur, qui tam prompto animo Christum sequūtur. Eusebius Emissenus in homil. Quid autem, inquit, per hunc principem, nisi Abraham, Isaac & Iacob, Moysen & Aaron, & cæteros illius populi principes intelligimus, qui semper pro filiæ suæ, id est, synagogæ morte & cæcitate ad Deum accedunt & intercedunt? Rogant igitur Dominum vt veniat, imponat manum suam super eam, & viuet. Omnes enim Patriarchæ & Prophetæ hoc orabant, omnes Christi aduentum expectabant & desiderabant. Venit tandem Dominus Iesus: sed pro itineris longitudine, nondum ad puellam peruenit, nondum super eam manum posuit, adhuc mortua iacet. Ipse tamen ad eam vadit, & simul cum eo discipuli eius. Quotidie enim ad huius puellæ resurrectionem, quotidie ad synagogæ conuersionem propinquamus. Prius tamen altera mulier sanabitur, quàm ad istam perueniamus: quia cùm plenitudo Gentium introierit, tūc Israël saluus fiet. Sed quid est, Filia mea modò defuncta est? Quid est, modò? Modò, inquit, venisti, modò prædicare cœpisti, modo filia mea defuncta est. Venit medicus, venit sanitas & vita: quando sanari & conualescere debuit, tunc defuncta est filia mea. Nisi enim venisses, & locutus eis fuisses, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo. Sic igitur mortua est filia mea: sed veni, impone manum super eam, & viuet. *Et surgens Iesus sequebatur eum, & discipuli eius*. Meritò iste princeps vocatur Iairus, quem Iesus sequitur & discipuli eius. Iairus enim, illuminatus interpretatur. Vnde benè Patriarchas, & Prophetas significat, quorum oculos Spiritus sanctus illuminauit, quibus incerta & occulta sapientiæ suæ mysteria reuelauit. Hos autem sequitur Iesus & discipuli eius, quia eadem via misericordiæ & iustitiæ gradiuntur omnes: & quod illi prænunciauerūt, hoc isti facere & adimplere contendunt: illi loquendo

B

Ad famulos Archisynagogi dicendum.

Chrysost.

Theoph.

C

Chrysost.

Christus inuitatus apud vt animum facilis.

D

Eus. Emiss.

Mysterium huius rei sensus.

E

F

&

& prophetando præcedunt, isti agendo & confirmando sequuntur. *Et ecce mulier hæmor hoissa.* Lucas, *Contigit, ... turba dum eset comprimebatur.* Sicut stellæ solem, aquilæ corpus, & radij lumen: ita populus nouitate rei ductus Christum sequebatur. Secundò mulier hæc in medicos omnia sua prodegerat, nec curata est, ait Lucas. Deus de terra prouocauit medicinam, sed medica plus valet arte Deus. Sunt qui existiment hanc fuisse Martham Mariæ sororem, quòd legant apud Ambrosium in Luc. dæmonia è Maria electa, sanguinem autem retentum in Martha. Verùm militat in hanc opinionem quod refert Marcus, istam in medicos omnem suam substantiam dissipasse: manifestum tamen sit & progressu Euangelij, Martham diuitem fuisse, vt quæ Dominum & discipulos exceperit, & ei de suis facultatibus contulerit: Demum quòd historiæ Ecclesiasticæ scriptores asserunt hanc fuisse è Cæsarea Panneas, cùm tamen recenseatur castellum Mariæ & Marthæ sororum. *Cum audisset ergo de Iesu venit in turba retrò.* Non ausa est se ingerere in faciē Christi, quòd & morbum, & peccata sua erubesceret, nec quidem de Christi sanctimonia dubitaret. Nec enim ignorabat mulierem, quæ fluxu sanguinis patiebatur, apud Iudæos immundam esse, vt legitur Leuit. 12. Ideò Christum, quamdiu domi erat, non aggressa est, sed in ipsa via, etiam retrò, ne quis hanc temerariam existimaret. Augebat illius miseriam, quòd per duodecim annos hunc morbum pateretur. Vnde & tantò magis eius fides & patientia probatur, & miseratione digna obiter intelligitur. Tantò verò Christi potestas commendabilior est, quantò audiemus prorsus insanabilem hūc morbum fuisse. Hilarius in Matthæ. Cùm, inquit, persona principis huius orantis meritò in typum legis aptetur, hinc quidem Dominus opem spopondit: sed prior cum Apostolis peccatorum turba saluatur. Et cum primum iuxta electionem, quæ ex lege destinabatur, viuere oportuisset: anterior tamen in mulieris specie salus publicanis & peccatoribus redditur. Ambrosius libro sexto Comment. in Luc. Ad hanc ergo principis seu legis filiam synagogam dum properat Dei Verbum, vt saluos faceret filios Israël, sancta Ecclesia ex Gentibus congregata, quæ in inferiorum lapsu criminum deperibat, paratam alijs fide præripit sanitatem. Moraliter hunc locum satis putauimus exprimendum: & ideò non illa quæ dicta sunt, recensemus, sed mystica volumus breui sermone perstringere. An non ita factum est, vt Dei Verbum, cùm venisset ad Iudæos, asciscereturà Gentibus, & priùs ab illis qui in legem non crediderunt, in gratiam cederetur? Nam sicut illa, quæ in medicos erogauerat omnem substantiam suam: ita etiam congregatio Gentium amiserat omnia dona naturæ, & patrimonium vitale prodegerat, sancta, verecunda, religiosa, fide promptior, pudore constantior. Hoc enim pudoris & fidei, ignoscere infirmitatem, non desperare veniam. Verecunda ergo fimbriam tetigit, fidelis accessit, religiosa credidit, sapiens sanatam se esse cognouit. Sic sancta plebs Gentium, quæ Deum credidit, peccatum erubuit vt desereret, fidem detulit vt crederet, deuotionem exhibuit vt rogaret: sapientiam induit, vt sanitatem suam & ipsa sentiret: fiduciam sumpsit, vt fateretur quod præripuisset alienum. Cur autem retrò tangitur Christus? An quia scriptum est, Post Dominum Deum tuum ambulabis? Quid etiam sibi vult, quòd & principis filia annorum duodecim moriebatur, & mulier ista ab annis duodecim fluxu sanguinis laborabat, nisi vt intelligatur, quia quandiu synagoga viguit, laborauit Ecclesia? Defunctus illius, huius est virtus: quia illorum delictum, salus Gentium: & consummatio illius, huius exordium est: non naturæ exordium, sed salutis: quia cæcitas ex parte in Israël cōtigit, donec plenitudo Gentium intraret. Nō igitur tempore, sed specie sanitatis antiquior synagoga, quàm Ecclesia, quia quandiu illa credebat, ista non credidit, & per vias corporis atque animę passiones immedicabili remedio ægra languebat. Audiuit ægrotare populum Iudæorum: sperare cœpit salutis suæ remedium: tempus venisse cognouit, quòd medicus adesset è cœlo: surrexit vt occurreret verbo: vidit quia comprimebatur à turbis. Non enim credunt qui comprimunt, credunt qui tangunt. Fide tangitur Christus, fide creditur Christus: non corpore tangitur, non oculis comprehenditur. Neque enim videns non videt: neque audit, qui ea quæ audit, non intelligit: neque tangit, qui non fideliter tangit. Cæterùm ista mulier *tetigit fimbriam vestimenti eius*: hoc est, inferiorem partem vestimenti. Hoc loco asserunt expositores, estque probabile, quòd Christus portauerit vestimentum iuxta consuetudinem Iudæorum, videlicet cum quatuor fimbrijs. Legitur quippè in Numer. quòd cùm Dominus præcepisset hominem sabbato ligna colligentem lapidari, eò quòd præceptum de sabbati celebratione fuisset transgressus, iussit Dominus vt filij Israël facerent sibi fimbrias quatuor, (Numer. 15.) per quatuor angulos palliorum, ponentes in eis vittas hyacinthinas, quas cùm viderent, recordarentur omnium pręceptorum Domini. *Dicebat enim intra se*, vtique eam inspirante Deo, *Si tetigero tantùm fimbriam vestimenti eius, salua ero.* Hilarius in Matthæum. Est autem in simplici intelligentia magna virtutis Dominicæ admiratio: cùm potestas intra corpus manens, rebus caducis efficientiam adderet sanitatis, & vsque in fimbriam operatio diuina procederet. Non enim diuisibilis & comprehensibilis erat Deus, vt corporea re clauderetur. Ipse enim dona in spiritu diuidit: cæterùm non diuiditur in donis. Thomas Aqui. in Matthæ. huc refert ea quæ leguntur Psalm. 132. Sicut vnguentum in capite quod descendit in barbam, barbam Aaron, quod descendit in oram vestimenti eius, vt intelligamus Christi gratiam à diuinitate profluere in humanitatem, & à carne in Apostolos, seu in vestimenta eius. Nec quidem mirum. Nam si baculo Helisæi tanta virtus inerat, vt & ipsum Giesi filio Sunamitidis mortuo superponeret, quid non maius de Christi etiam vestimentis credendum est? Dionysi. Carthusianus in Matthæ. Tantam igitur credidit Christo sanctitatem ac potestatem inesse, vt diffunderetur per vestem, quæ licet in se virtutem sanandi non haberet, tamen inquantum erat operimentum corporis Christi, virtuosum & efficax fuit vestimentum curandi, interiori virtute redundante ad exteriora. Euthym. in Matthæ. scribens, ipsos etiam milites, qui Christum crucifixerunt, asserit hanc opinionem de virtute vestimentorum Christi habuisse, & ideò sortes misisse, vt quis quid tolleret. Nec minor fides fuit eorum, qui semicinctia & sudaria Pauli malè habentibus imposuerunt vt curarentur, aut qui tantùm vmbram Petri expetebant, vt legitur in Act. Apost. Quid quòd Abdias Babylonicus lib. nono. Certaminis Apostolici scribit, Mesdei regis filium à dæmonio curatum esse, cùm illi pater paulum terræ, supra quam iacuerant D. Thomæ reliquiæ, collo appendisset? Et quidem vtriusque, Mesdei scilicet, & istius mulieris fides conferri potest. Nam cùm Mesdei filius correptus esset à dæmonio, inquit Abdias, nec quisquam qui eum sanaret, posset inueniri, successit huiusmodi Mesdeo sententia, vt diceret: Vado, & aperio sepulchrum, & tollens ossa de corpore Apostoli, suspendam filio meo, & curabitur. Ascendebat igitur secundum cogitationes Mesdeus ad montem, & reuelauit se Thomas, dicens: In viuentes non credidistis, & in mortuos credetis? Sed ne timeas, miserebitur tui Dominus Iesus, & exhibebit tibi viscera misericordiæ suæ propter bonitatem suam. Verùm vbi ascendit Mesdeus, reserato sepulchro ossa inuenire nō potuit: quia iampridem reliquias sanctas quidam de fratribus rapuerant, & in vrbe Edessa sepelierant. Ea tamen quæcunque rex in sepulchro reperit, humi vel stercoris, supra quæ iacuerant reliquiæ Apostoli, auferens Mesdeus, & alligans filio suo, ait: Credo tibi, Christe, nunc, quia recessit à me ille qui hominum turbat affectus, ne ad te visendum summa properatione contendam. Itaque vbi suspendit illa puero, statim sanatus est ex illa hora, & factum est gaudium magnum inter fratres super conuersione regis. Huic simile est, quod narrat Epiphan. libro de vita & exitu Prophet. de puluere qui è sepulchro Hieremiæ colligitur. Hieremias, inquit, Propheta Anatho-

Quæ fuerit Hæmorrhoissa.

Hilarius.

Ambros.

Verecundia.

Hilarius.

Tho. Aqu.

Virtus Christi in carnem & vestimenta.

Dion. Cart.

Euthym.

Christi vestes asseruata propter virtutē illustrissimam.

Abdias Ba.

Fides mulierum in reliquias.

Terra super qua iacuit corpus S. Thomæ abigit dæmonem.

Epiphan.

Puluis è sepulchro Hieremiæ medicinæ.

tides apud Taphuas in Ægypto à plebe lapidibus obrutus occubuit. Iacet verò in eo loco sepultus, quo dudum Pharao rex habitauerat. Quamobrem Ægyptij postea eum magna religione colebant, vbi pluribus se officiis ab illo adiuuari cognouerunt. Aspides enim & vndarum belluæ (quas Nephod appellitant Ægyptij, Græci verò [illegible]) eos interimentes, postulationis Hieremiæ beneficio ex illis finibus sunt profligati: nec tam aspidum furor, quàm ex flumine ratione pari bestiarum insidiæ. Quósque vel hodie adhuc fideles comperiuntur,

A

eodem in loco supplicare consueuerunt, & sumpto puluere morsibus aspidum medentur; feræ quoque aquarum hinc aufugerunt.

Damasc. *Reliquiarum sanctarum virtus.*

Damascenus libro quarto de fide Orthod. cap. 16. Christus enim Dominus, inquit, sanctorũ reliquias, velut salutiferos fontes præbuit, ex quibus ad nos plurima beneficia manant, suauissimúmque vnguẽtum profluit.

Exod. 17. Iud. 15.

Nec verò quisquam huic sermoni fidem detrahat. Nam si aqua in deserto ex aspera & solida rupe, atque ex asini maxilla ad sedandam Samsonis sitim Deo ita volente prosiliit, eritne cur cuiquam incredibile

B

videatur, ex martyrum reliquiis suaue vnguentum scaturire? Magnum igitur fidei opus, non autem, vt calumniantur hæretici, superstitionem aggrediebatur hæc mulier, cùm diceret: *Si tetigero tantùm fimbriam vestimenti eius, salua ero.*

Chrysost. *Fides habetur de virtute reliquiarum.*

Chrysostomus homil. 32. in Matthæ. Non apertè, inquit, sed occultè, cum fide vestem ipsius tetigit. Cum fide, dixi: quoniam non dixit, Liberabórne ab hac ægritudine, si vestem eius tetigero, an non? Sed non dubitans sanitatem se ab huiusmodi tactu consecuturam, accessit.

Euthym.

Euthymius in Matthæ. Magnam, inquit, habebat fidem. Credebat enim, quòd vbi solam vestimenti fimbriam tetigisset, salua fieret, id est, sanaretur.

C

Opt. Mile.

Optatus Mileuit. libro 5. contra Parmen. Quid, inquit, vobis videtur, & illa mulier, quæ de secreto fœminarum, cùm per annos duodecim laboraret, & omnem substantiam suam in medicos erogasset, videns à filio Dei tantas celebrari virtutes, processit in turbam: videt & medicum, videt & populum: cogebat illam dolor vt medicinã peteret, pudor impediebat ne causam coram masculis indicaret: inuenit consilium tacita fides. Mittam, inquit, manum meam, & tangam fimbriam vestimenti huius, & sana fiam.

Cyril. Alex.

Cyrillus Alexandrinus ex hoc facto colligit, eos

D

qui cum fide ad sacratissimum Christi corpus accesserint, quod in sacrificio Eucharistico offertur, suarum sanctificationem animarum assecuturos esse. Ille enim libro 4. in Leuit. Igitur, inquit, sacrificium, propter quod hæc omnia sacrificia in typo & figura præcesserant, vnum & perfectum, immolatus est Christus.

Quanta virtus Eucharistia.

Huius sacrificij carnem si quis tetigerit, continuò sanctificabitur, si immundus est: sanabitur, si in plaga est. Sic denique intellexit illa, de qua paulò antè memoraui, quæ profluuium sanguinis patiebatur, quia ipse esset caro sacrificij, & caro sancta sanctorum: quia verò intellexit quæ esset caro sancta sanctorum, idcircò accessit & ipsa. Ipsam quidem car-

E

nem sanctam contingere non audet: nondum enim mũdata fuerat, neque quæ perfecta sunt, apprehenderat: sed fimbriam tetigit vestimenti, quo sancta caro tegebatur: & fideli tactu virtutem elicuit ex carne, quæ se ab immũditia sanctificaret, & plagam quam patiebatur, sanaret. Non tibi videntur isto magis ordine verba stare posse, quibus per Mosem dicit: Omnis qui tetigerit ex carnibus sanctis, sanctificabitur? Has enim carnes, quas nos exposuimus, tetigerunt omnes, qui ex Gentibus crediderunt. Has tetigit ille, qui dicebat: Fuimus enim & nos

F

stulti aliquando, & increduli, errantes, seruientes desideriis & voluptatibus variis, in malitia & inuidia agentes, odibiles, odientes inuicem: (ad Tit. 3.) Sed cùm benignitas & humanitas illuxit saluatoris nostri Dei, saluos nos fecit per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti. Et alibi dicit: Et hæc, inquit, fuistis, sed sanctificati estis, & iustificati in nomine Domini nostri Iesu Christi, & spiritu Dei nostri. Si enim quis, vt diximus, tangat quidem carnem Iesu eo modo quo superiùs exposuimus, totaque fide ac omni obedientia accedat ad Iesum, tanquam ad Verbum carnem factum, ille tetigit carnem sacrificij, & sanctificatus est. Fidem autem secutus est effectus, vt ne vanam illam fuisse putemus. *Nam confestim siccatus est fons sanguinis eius & sensit corpore, quia sanata esset a plaga.* Non enim frustra quis credit, & cum summa deuotione vel Christi fimbriam, vel ipsos etiam martyrum pulueres apprehendit. *Et statim Iesus in semetipso cognoscens virtutem quæ exierat de illo conuersus ad turbam ait, Quis est qui tetigit vestimenta mea?* Ita mulierem latere noluit, quæ latere tamen volebat.

Chrysost.

Chrysostomus homil. 32. in Matthæ. Primùm, inquit, vt ab omni formidine fœminam liberaret, nec conscientiæ stimulis, quasi furata sanitatem, exagitaretur. Deinde, vt interiora ipsius curaret, quæ putauit latere potuisse. Denique vt fidem eius manifestam faceret, quam alij possent imitari. Propterea non est minus signum secreta cordium scire, quàm flumina sanguinis coërcere. Postremò principem synagogæ voluit emendare, ne incredulitate laboraret.

Theoph.

Theophylact. in Luc. Nam & Iairum in maiorem spem de salute filiolæ suæ, ex hoc quod clàm factum erat, eleuabat. *Negantibus autem omnibus dixit Petrus, & qui cum illo erant, Præceptor, turba te comprimunt & affligunt: & dicis, Quis me tetigit?* Verùm alius est pietatis, & corporis tactus. Hic quidem verè tangit, qui fide tangit: etsi etiam tangat, qui solùm corpore Christum contingit.

Idem.

Theophylact. in Luc. Hoc non intelligens Petrus, audacter hanc interrogationem reprehendens, dicebat: Tot te comprimunt, & dicis, Quis me tetigit? At Iesus non simpliciter hoc intelligit, sed ac si dicat: Quis me tetigit cum fide? Nam sicut quis habet aures audiendi, alius verò aures habet, & non audit: ita alius quidem tangit cum fide, alius autem appropinquat quidem pedibus, corde autem procul est. Simile est quod dicit Christus, Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo: hoc est enim verè manducare,

August.

inquit Augustinus, in Christo manere, & Christum manentem in nobis habere. Manducat vtique etiam, qui indignè suscipit sacramentum, etsi non verè, id est, ad salutem manducet: sicut multi tangebant Christũ, & turbæ ipsum comprimebant, etsi ab ea sola se tangi intelligeret, quæ cum fide ad ipsum accessisset, & ab eo salutem nacta esset. Vnde adiicit Christus: *Nam & ego noui virtutem de me exiisse. Et circumspiciebat videre eam quæ hoc fecerat.* Hoc autem interrogat, non quasi id quod factum est, ignoret, quod idem ipse explicat: sed vt mulieris fidem commendet.

Tertull.

Tertullianus libro 4. in Marcion. Etiam, inquit, excusatoribus perseuerat ignorantiæ voce: Tetigit me aliquis: idque de argumento affirmat. Sensi enim virtutem ex me profectam. Quid dicit hæreticus? Sciebat personam? Et cur quasi ignorans loquebatur? Vt confessionem certè prouocaret, vt timorem probaret. Sic & Adam aliquando quæsierat, quasi ignorans, Adam vbi es? Habes creatorem cum Christo excusatum, & Christum creatori adæquatum.

Opt. Milet.

Optat. Mileuitanus libro 5. contra Parmen. Et hoc quidem, inquit, Saluator dixit, ne fructus fidei apud ignorantes latere videretur.

Fulgentius.

Fulgentius libro secundo ad Trasimundum regem, capit. 15. Verùm, inquit, quid igitur hæc virtus, quæ de Domino exiuit? Nunquid exeundo discessit, an ad sanãdam sic exiens potuit peruenire, vt à Saluatore localiter non esset exire? Quòd si localiter ab eo, qui virtus dicitur, virtus exiuit, dicatur qualiter virtus à virtute discessit. Si verò talis credulitas fidei Christianæ videtur incongrua, non alium putemus illum de Christo virtutis exitum, nisi diuinæ curationis effectum. Tunc enim ad mulierem virtus Saluatoris exiuit, quando in se diuinæ curationis virtutem agnouit. Sic ergo Dei filius, qui est virtus & sapientia Dei, locorum creator & temporum, quemadmodum tempus omne sempiternus præcedit, sic omnem locum immensus excedit.

Theophy.

Theophylact. in Luc. Noui, inquit, virtutem de me exiisse. Meritò. Prophetæ enim non habebant virtutem de se egredientem, sed gratia Dei operabantur miracula. Iesus verò cùm fons esset omnis boni, & omnis virtutis, habet & virtutem à se egredientem. *Videns autem mulier, quia non latuit, timens ac tremens, sciens quod factum esset in se, venit, & procidit ante pedes eius:*

&

& ob quam causam tetigerit eum, indicauit coram omni populo & quemadmodum confestim sanata est: & dixit ei omnem veritatem. Ita promptus sanitatis effectus, & Christi verba audaciam ei suggesserant, vt iam neque plebem timeret, nec se ingratitudinis nota culpari sineret. *Ille autem videns eam, dixit: Confide filia, fides tua te saluam fecit: & esto sana à plaga tua: & salua facta est mulier ex illa hora.* Theophylactus in Lucam. Nam dupliciter sanat mulierem Dominus, primùm quidem morbum eius curando, deinde timorem animæ eius excutiendo, per hoc quod dixit, Confide. Idem in Matthæ. Confide autem dicit ei, eo quòd timida erat: quia furtim donum acceperat. Et filiam vocat, vt fidelem. Ostendit item, quòd nisi habuisset fidem, nequaquam recepisset beneficium, quamuis sanctas contigisset vestes. Tertull. lib. 4. in Marcion. Et cui credibile, vt mulier nullius adhuc Dei conscia, nullius adhuc nouę legis initiata, legem irrumperet eam, cui adhuc tenebatur? Qua denique fide irrupit? in quem credens? quem spernens? Creatorem? Certè enim ex fide tetigit. Si ex fide creatoris, quæ alium Deum ignorat. Et quomodo legem eius irrupit? Tam eum irrupit, si irrupit, quàm ex fide creatoris. Quomodo enim vtrumque conueniet, vt & irruperit, & ex fide eum irruperit: Misericordiam malle, quàm ipsum sacrificium? qua enim Deum certa erat operari in Christo, ea sic eum tetigit, vt non hominem sanctum, nec vt Prophetam, quem contaminabilem pro humana substantia sciret: sed vt ipsum Deum, quem nulla spurcitia pollui posse præsumpserat. Itaque non temerè interpretata est sibi legem, ea contaminari significantem, quæ essent contaminabilia: non Deum, quem in Christo confidebat. Sed & illud recogitauit, ordinarium & solennem menstrui, vel partualis sanguinis fluxum in lege taxari, qui veniat ex officio naturæ, non ex vitio valetudinis. Illa enim ex vitio valetudinis redundabat, cui non modum temporis, sed diuinæ misericordiæ auxilium necessarium sciebat. Atque ita potest videri legem non irrupisse, sed distinxisse. Hæc erit fides, quæ contulerat etiam intellectum. Nisi credideritis, inquit, non intelligetis. Hanc fidem probans Christus eius fœminæ, quæ solùm credebat creatorem, eius fidei se Deum respondit, quam probauit. Nec illud omittam, quòd dum tangitur vestimentum eius, vtique corpori, non phantasmati inditum, corpus quod demonstrabatur: non quasi iam de hoc tractemus, sed quia ad præsentem conspirat quęstionem. Si enim non erat veritas corporis, phantasma vtique contaminari, quia res vacua, non posset. Qui ergo non potest contaminari quæ inanitate substantiæ quoquo modo voluisset? Cæterùm Hilarius in Matth. ita interpretatur hanc sententiam, *Fides tua te saluam fecit*: non quòd fides salutem efficiat, sed quòd salutem promereatur. Hæc enim habet. Virtutem autem Christi fides vbique consequitur: quia vbique est, & nusquam abest. Et assumptio corporis non naturam virtutis inclusit, sed ad redemptionem suam, fragilitatem corporis virtutis assumpsit, quæ tam infinita, tam libera est, vt etiam ostenderit, non ex salute fidem, sed per fidem salutem expectandam. Cæci enim, quia crediderant, viderunt: non quia viderant, crediderunt. Ex quo intelligendum est, fide merendum esse quod petitur, nó ex impetratis fidem esse sumendam. Porrò ad memoriam præsentis facti, Eusebius Cæsariensis libro sexto histor. Ecclesiast. capit. 14. Sozomenus libro sexto cap. 41. Nicephorus Calist. libro 6. cap. 15. Theophylactus in Matthæ. Ioannes Antiochenus, qui & Malala dictus est, in tempor. descript. Ioannes Damascenus libro tertio de imaginibus, referunt, ab hac muliere imaginem Christi erectam, ad cuius fimbriam herba quędam pertingens vim haberet sanandorum omnium morborum: quod nos maximè ex Ioanne Antiocheno, & Eusebio Cæsariensi intelligemus, prout & ipsi citantur à Damasceno: quæ quoniam faciunt ad præsentem historiam, etsi latiùs audire deducta non ingratum erit. Occiso Ioanne Baptista, cùm tristis Herodes rex Philippi filius à Iudæa abscessisset, inquit Ioannes Antiochiæ Pontifex, accessit ad eum mulier quædam locuples, nomine Bernice, quæ Paneada oppidum suum incolebat. Cupiebat Iesu, à quo fuerat morbo liberata, monumentum consecrare, sed sine regis permissu non audebat. Itaque libellum supplicem Herodi obtulit, in quo petebat, vt sibi in oppido suo liceret Christo seruatori statuam auream dicare. Verba autem illius erant huiusmodi: Augusto Herodi Principi, & Iudæorum Græcorúmque gubernatori, Trachonitidis regi, supplex Bernice Paneadis dominæ petitio & obsecratio. Iustitia & humilitas amplitudinis tuæ fastigium exornant. Quod quidem ego non ignorans scribo, me quicquid orauero, abs te sperans exoraturam. Quæ autem sit huiusce prooemij causa, ex progressu orationis intelliges. Ego iam inde ab ipsa prima ætate sanguinis fluxu laborans, vitam facultatesque meas in medicos profuderam, nec curationẽ reperiebam. Cum autẽ accepissem res admirandas Christum efficere, mortuos in vitam & lucem reuocare, dæmones à mortalibus eiicere, & diuturnis morbis iam cõfectos verbo liberare, ipsa quoque ad illum, tanquam ad Deum confugi. Sed multitudinem, quæ ipsum circunstabat, considerans, metuénsque ne à morbi contagione abhorrens indignaretur, maiórque mihi morbi plaga fieret, mecum ipsa reputabam, me, si possem vestimenti eius oram attingere, saluam, & incolumem futuram. Attigi, stetítque sanguinis fons, & illicò conualui. At ipse, vt qui cordis mei consilium antè cognouerat, clara voce, Quis me (inquit) tetigit? Virtus ex me prodiit. Ego verò pallens ac gemens, morbúmque grauiorem ad me reuersurum timens, ad pedes eius prostrata, & lachrymis humum conspergens, audaciam meam aperui. Verùm ipse vti benignus & clemens, vicémque meam commiseratus, curationem confirmauit, Confide, inquiens, fides tua te saluam fecit, vade in pace. Sic etiam, tu Rex augusie, quod abs te æquum peto, mihi concede. Herodes ex supplicis oratione rem admirabilem intelligens, obstupuit. Et curationis mysterium suscipiens, Curatio, inquit, tua mulier, maiore est monumento digna. Abi igitur, & quod vis, illi monumentum statue, cúmque qui te curauit, honoribus affice. Statim igitur ipsa Bernice, quæ sanguinis fluxum antè perpessa fuerat, in medio oppidi sui Paneadis Domino & Deo columnam ex ære, argento, auróque immixto confectam erexit. Quæ quidem columna in oppido Paneade ad hoc vsque tempus manet, cùm ex loco, vbi erat, non multò antè sacrum in locum atque in ædem nobilem translata sit, & in vrbis medio collocata. Eusebius Cæsariens. libro septimo histor. Ecclesiast. capit. 14. In excelso autem lapide, inquit, ante fores ædium ipsius mulieris, quæ à profluio sanguinis Christi beneficio curata fuerat, accepimus æream mulieris effigiem in genu inclinatam, & passis antè manibus supplicanti similem conspici. E regione autem illius alteram ex eadem materia viri rectam effigiem stare, decorè diploidem indutam, manúmque suam illi protendentem. Huius ad pedes peregrinum quoddam herbæ genus nasci, quod cùm ad diploidis oram ascenderit, omnium morborum medicamẽtum existit: quam quidem statuam Domini Iesu imaginem dicunt exprimere. Mansit autem ad nostram ætatem vsque, vt peregrini possent eam oculis in ciuitate contueri. Nec mirum veteres etiam ex Gentibus, qui à Seruatore nostro beneficium acceperant, talia præstitisse, cùm & Apostolorum Petri & Pauli, & ipsius Christi imagines, non secus ac priscorum virorũ, pictas viderimus: cùm ea esset apud antiquus consuetudo, vt hanc honorandi rationem obseruarent. *Adhuc illo loquente* ad mulierem hæmorrhoissam, *veniunt nuntij ab Archisynagoga*, id est, à domo Archisynagogi, *dicentes, Quia filia tua mortua est, quid vltra vexas magistrum?* Bonauentu. in Lucam. Hoc verbum non tam reuerentiæ in Christum, quàm infidelitatis fuisse, ostendit: quasi diceret, Quæ nunc spes reliqua est, cum ipsa, pro qua patrocinabaris, defuncta sit? Secundum illud, 2. Reg. 12. ait Dauid, Propter infantem, dum adhuc viueret, ieiunaui & fleui: dicebam enim, Quis scit si fortè donet eum mihi Dominus, & viuet infans? Nunc autem quia mortuus est, quare ieiuno? Nunquid potero eum reuocare

am

Idem.

Idem.

Tertull.

Hilarius.

An fides salutem faciat aliquem, & quomodo.

Euseb. Cæs. Sozomen. Nicephor. Theoph. Io. Antio. Damas.

Io. Antioch.

Historia de imagine Christi à muliere elata, quæ curata fuerat.

Euseb. Cæs.

Descriptio imaginis.

Bonauent.

Non desperandum animo in aliquam desperationem.

amplius? Ego vadam magis ad eum, ille verò non reuertetur ad me. Et ideò adiungit: *Noli vexare illum.* id est, frustrà tecum ducere. Hoc enim erat verbum non credentis Christum posse mortuum suscitare. Ignorabat enim illud diuinum verbum, Ioannis 5. Quia venit hora & nunc est, quando mortui audient vocem filij Dei, & qui audierint, viuent. Vnde iste nuncius non dicebat ex reuerentia, sicut Centurio suprà 7. Domine, noli vexari: sed ex diffidentia, vt diceret illud Iob. 7. Dies mei velociùs transierunt, quàm à texente tela succiditur, & consumpti sunt absque vlla spe. Etsi enim minimè dubitarent Christum præsentem ægrotam curare potuisse, nunc tamen cum ipsius morte, omnem spem amissam esse existimant: ac si non posset & ipsam mortuam excitare. Atqui sicut pater suscitat mortuos & viuificat, sic & filius quos vult viuificat. Atqui & in ipsis eorum oculis mulier, quæ spem omnem sanitatis deponere potuerat, cùm nullum suæ infirmitati per tot annos remedium accepisset, solo fimbriæ fideli attactu curata fuerat. Quid non maius expectandum fuerat, si Christus etiam mortuæ imperaret? Errant enim, qui simul cum morte liberas esse à Christo animas arbitrantur: id est, existimant Christum in defunctos nullam habere potestatem. Et his heretici similes sunt, qui si videant aliquem Catholicum pro fideli defuncto orantem, statim clamant, *Noli vexare magistrum, quia hic pro quo oras, mortuus est.* Ac si verò & frustrà pro defunctis fidelibus oremus, & nihil in eos possit Christus, statim atque excesserint. Augustinus sermon. 32. de verb. Apost. Orationibus sanctæ Ecclesiæ, & sacrificio salutari, & eleemosynis, quæ pro defunctorum spiritus erogantur, non est dubitandum mortuos adiuuari, vt cum eis misericordiùs agatur à Domino, quàm eorum peccata meruerunt. Hoc autem de solis fidelibus intelligendum monet, cùm adiiciat: Nam qui sine fide, eiusque sacramentis de corpore exierunt, frustrà illis à suis huiusmodi pietatis impenduntur officia, cuius dum hic essent, pignore caruerunt, vel non suscipientes, vel in vacuum suscipientes Dei gratiam, & sibi non misericordiam thesaurizantes, sed iram. Quòd si Tertullianus libro de Monogamia, mulierem viro mortuo superstitem, adhuc obstringi pietate, & ideò pro eius spiritu postulare monet: quanto magis pro fidelibus defunctis orabimus, nec quidem in vanum, cùm considerauerimus illos nobiscum vni capiti Christo coniungi? Ideò scilicet & ipsi Apostoli in Leiturgia Christum ipsum pro mortuis fidelibus deprecati sunt: Ioannes quidem pro Drusiana, vt scribit Abdias libro quinto, Certaminis Apost. Paulus pro Eutycho, Petrus pro Dorcade. Iacobus verò in sua Leiturgia, hanc orationem pro defunctis fundit ad Deum: Vt de manu Apostolorum tuorum verum hunc cultum accepisti, ita quoque è manibus nostris, qui peccatores sumus, recipe munera hæc proposita per tuam benignitatem, & fac vt oblatio nostra grata & acceptabilis sit, per Spiritum sanctum sanctificata, in propiciationem peccatorum nostrorum, & eorum quæ populus per ignorantiam admisit, *καὶ εἰς ἀνάπαυσιν τῶν προκεκοιμημένων ψυχῶν*, id est, & in requiem animarum eorum, qui ante nos dormiunt. Quis autem, nisi blasphemus, dixerit nullam Christi esse in defunctos virtutem? Hoc ipso etiam facto confundet, statim atque mortuam puellam suscitauerit. *Iesus* igitur *audito verbo hoc*, de morte puellæ, *quod dicebatur* à nunciis è domo Principis profectis, *ait Archisynagogo patri puellæ, Noli timere: tantummodo crede & salua erit.* Iisdem ferè verbis illum confirmat, quibus & Hæmorrhoissam, in memoriam recens factum reuocans. Theophylact. in Luc. Christus, inquit, non expectauit vt princeps eum alloqueretur, sed præuenit eum, ne fortè diceret Archisynagogus: Non opus habeo te, iam enim malum factum est, mortua est quam sperabamus à te sanandam. Igitur ne quid tale diceret, incredulus enim erat, & Iudæus, præueniens illum Christus dicit. Ne timeas, tantùm crede. Respice ad mulierem hanc, quæ sanguinis profluuio laborauit: illam si imitatus fueris, voti compos eris. Non magna requiro, non pretium, non aurum, & mercedem ex professo, quam pro ægrotorum visitatione medici expectare solent: hoc tantùm postulo, vt credas. Etsi enim teipso opus non habeo, ad demonstrandam virtutem meam: legitimus tamen ordo requirit, vt neque teipsum omninò hoc beneficio indignum reddas, sed quod in te est, facias. Fide opus est, vt & ego ipsius veluti patrocinio, defunctæ filiæ tuæ beneficium conferam. Ita Christus ad mentem reducit illum quem fluctuare videbat, & ostendit fidem viuentium defunctis fidelibus esse profuturam. *Et venit in domum Archisynagogi. Et cum venisset Iesus in domum Principis, non permisit secum intrare quemquam, nisi Petrum, & Iacobum, & Ioannem fratrem Iacobi, & patrem & matrem puellæ.* Theophylact. in Luc. Nolebat enim hoc miraculum ante tempus reuelari multis, propter Iudæorum fortasse inuidiam, pleraque ex operibus suis occultans, ne inuidia succensi, iudicij fierent rei. Hunc in modum etiam nos quoque facere oportet, quando quis nobis inuidet, ne aperiamus ei nostra bona opera, sed curemus vt ignoret: Ne ferientes ipsum, ansam præbeamus magis inuidendi, ac in peccatum ruendi, sed quoad potest fieri, admiti debemus vt ipsum lateant. Cæterùm præcipuos ex Apostolis eligit, Petrum cui Ecclesiam suam crediturus erat, & duo illa paria, filios tonitrui, fratres Iacobum, & Ioannem Euangelistam. Poterat & cæteros vocare: sed foris expectare voluit, ne si omnes ingrederentur, turbæ etiam illos sequerentur. Sed nec omnibus ita se visurum ostendebat, vt pari gradu omnes in Ecclesia sua haberentur. Omnes quidem Apostoli erant, sed non omnes tales qualis & Petrus. Demum & hoc ipsum latere volebat: ideò testes quidem, sed paucos adesse voluit. Hi scilicet ei adfuerunt, cùm in monte transfiguraretur, & visionem hanc magnam viderunt: & eo tempore monebantur simul & vigilare & orare, cùm Christus in horto sudorem sanguineum profunderet, & tandem ab aduersariis caperetur. *Flebant autem omnes, & plangebant eam* vt quæ in ipso suæ adolescentiæ primæuo flore, nubilis, vnica, & dilectissima patri, & matri defuncta iaceret. Mouent enim luctum istæ circunstantiæ, maximè si idipsum præsens corpus iaceat. *Et vidit tibicines & turbam tumultuantem & flentes & eiulantes multum.* Nã quia Princeps iste publica persona erat, adeò à turbis calamitas eius velut omnibus communis deplorabatur. quod & obiter ostendit Principis istius in omnes beneuolentiam, & reciprocum plebis in eum affectum. Ecclesi. 38. Fili, in mortuum produc lachrymas, & quasi dira passus incipe plorare. Verù quid ibi tibicines? Hilarius in Matthæ. notat illos hymnos luctuosos intonasse. Idem Hieronymus in Matth. Ambrosius libro 6. in Luc. cap. 8. Nam more veteri tibicines ad excitandos incendendosque luctus adhibebant. Hinc & nænia, & *ἰάλεμον*. Alexander ab Alex. libro 3. Genial. dierum cap. 7. hunc in modum illas suorum funeribus priscos etiam Gentiles adhibuisse recenset: Næniam funebrem à tibicine intonari solitam, quæ defuncti laudes & facta recenseret. Has autem Nænias Græcis in luctu sæpè decantari inuenimus, inquit, ab his qui à pio coronati, defuncti laudes recensere carmine, quod *Ialemon* vocant, & res memoratu dignas, claro præconio celebrare assuerant. Senatoribus verò & patriciis, atque summis ducibus, tuba: minoribus & plebeiis exequiali tibia canebant tibicines. Quam tibiã non in funeribus modò, sed in sacris, & ludis, & conuiuiis adhibebant. Imperatoribus etiam, pluribus tubis mœstum clangentibus, quod à Caribus & Phœnicibus deductum autumant, qui in funebri pompa breuibus tibiis lugubre canentibus vti consueuere. Augustinus de verb. Domini, serm. 44. ex eo colligit, iam obsequia funeri debita præparata fuisse. *Ingressus autem Iesus ait illis, Quid turbamini & ploratis? Nolite flere. Recedite, non est enim mortua puella, sed dormit.* quasi dicat, Quid est quòd istam lugeatis, quasi nulla spes sit reliqua? Etsi vobis illa mortua sit, non tamẽ mihi. Dormiebat, inquit Augustinus, sed illi, à quo poterat excitari. Theophylact. in Matth. Dormire igitur dicit illam, eò quòd apud se mors somnus esset. Chrysostom. hom. 32. [illegible] in Matth. Atqui quidem, inquit, Ar[illegible] [illegible] coniectura [illegible]. Tibiæ namque cæ-

Non frustrà oramus pro mortuis fidelibus, ut monachi & ... [illegible] Archisynagogi.

August.

Tertull.

Abdias. Orationes pro requie defunctorum.

Theoph.

Theoph.

Hilarius.

Hierony. Ambros. Quid hic tibicines, quid nænia.

Alexand. ab Alex.

August.

August.

Theophy.

Chrysost.

teraque instrumenta huiusmodi, quoniam mortua erat puella, ad concitandum fletum adhibita fuerunt. Quid autem Christus? Cæteros quidem homines eiecit, parentes autem puellæ dimisit, vt testimonium præberent, a Christo, non ab alio suscitatam fuisse: quamuis antequam surrexisset, verbo illam sanasset, dicendo: *Non est mortua sed dormit.* Et veluti, antequam fluctus maris sedasset, discipulos ipsos increpauit: pariter quoque in hoc loco turbationem mentis eorum qui aderant, adiicit, ostendens quasi à somno facile sibi esse mortuos excitare. Id alibi quoque fecit, dicens: Lazarus amicus noster dormit. His etiam docet, non esse timendam mortem, cùm ad conditionem somni iam redacta sit. Deinde quoniam ipse quoque moriturus erat, aliorum morte, ac resurrectione faciebat, vt discipuli confiderent, ac æquissimo animo mortem ipsius ferrent, cuius aduentu mora in somni conditionem deuenisset. *Et deridebant eum, scientes quod mortua esset.* Euthymius in Marc. Voluit autem & ipse irrideri, vt & tibicines, & qui irrisissent, aliaque similia, demonstratio fierent manifesta, quòd mortua fuisset puella. Nec potest dicere quispiam postmodùm, quòd mortua non fuerit. Nam propter hoc quoque immoratus est circa miraculum factum in muliere, quæ sanguinis fluxum patiebatur, vt manifestè puella moreretur, & tibicines inferrentur, cæteraque fierent suo ordine. Chrysostomus vt suprà: Nam quoniam solent homines facta præteritáque signa non credere, suis ipsorum verbis & risu eos præoccupat, quod & in Lazaro, & in Moyse similiter factum est. Dixit enim Moysi: Quid est quod in manu tua est? vt cùm vidisset serpentem ex virga factum, nulla obliuione teneretur virgam priùs fuisse, sed vocis propriæ memoriam habens, vehementer miraretur. In Lazaro quoque interrogauit, Vbi eum posuerunt: vt qui dixerunt, Veni & vide: & quòd fœtet, quoniam quatriduanus est: nullo pacto negare possent mortuum ab eo excitatum fuisse. Cùm ergo instrumenta fletus, & turbas vidisset, eiecit omnes, & in præsentia parentum signum operatus est: non aliam in corpus introducendo animam, sed eandem ipsam animam ita facilè reducendo, vt quasi à somno excitasse videretur. Manu autem ipsam accepit, vt viso ipso certiores fierent, qui cernebant, a morte ipsã quasi à somno excitatam. *Ipse vero eiectis omnibus assumit patrem & matrem puellæ, & qui secum erant, & ingreditur vbi puella erat iacens.* Theophylactus in Luc. Eiecit autem foras omnes, fortassè docẽs nos carere inanis gloriæ studio, & nihil ad ostentationem facere: fortasse autem & docens, quòd facturus miracula, non in medio multorum illa facere, sed solus, & non impeditus esse debeat. Euthym. in Marc. Patrem autem matremque puellæ, miraculi spectatores assumpsit, tanquam puellæ magis domesticos: discipulos verò tãquam sibi ipsi magis familiares: cæteros autem omnes eiecit, fugiens eorum laudem. Quũ enim nunquam tale quippiam vidissent, applausuri erãt, & supra modum laudaturi. *Ipse autem tenens manum puellæ, clamauit, dicens: Talitha cumi, quod est interpretatum, Puella (tibi dico) surge.* Hanc vocem seruauit Marcus, quam etiam in Hebraico Matthæi Euangelio legimus: non quòd dictio *Talitha*, Hebraica sit, sed Syriaca, qua vulgariter Iudæi vtebantur. Textus Hebraicus Matthæi talis est, vt dictionem Syriacam per Hebraicam explicet. טליתא קומי ותקם הנערה *Talitha cumi, vettakã hannahara.* id est, Puella surge: & surrexit puella. Num quod Syriacum vulgare *Talitha*, hoc Hebræi *Nehara* vocabant. Vnde & Munsterus breuibus suis Comment. in Matth. Hebraicum contra Iudæos: Apud Marcum, inquit, qui hanc eandem scribit historiam, inuenimus Christum vulgari lingua locutum ad puellam, טליתא קומי *Talitha cumi* & significat, Puella surge. Quòd si Hebraico sermone vsus fuisset, dixisset נערה *Nehara* & non *Talitha*. sed vti voluit sermone qui etiam à plebeis intelligeretur. Thomas de Vio in Marcum. Nota hic, inquit, duo. Alterum est, quòd illæ duæ dictiones, Tibi dico, non significantur verbis Iesu (*Talitha cumi*) sed interpositæ sunt ab Euangelista, vel ad maiorem expressionem authoritatis verbis Iesu, quòd solo dicere suscitauit eam. Vel (quod magis crediderim) accentus articulus seu modus proferendi a Christo, expressus est ab Euangelista per has dictiones, Tibi dico. Alterum est, quòd Imperatiuum Surge, significatur per dictionem Hebraicam *cumi*. Puella autem vel non significatur per dictionem *Talitha* directè, sed tanquam genus, si Talitha nomen erat proprium illius puellæ, quia eam significauit tunc indiuiduum puellæ. Ideò Euangelista interpres dixit, Puella surge. Vel Chaldaica ab Hebræis vsurpata Talitha, puella significatur. Maior enim est authoritas Euangelistæ interpretantis Talitham puellam, quàm quorumcunque aliter sentientium. Munsterus tamen in instit. Grammatica Chaldaicæ linguæ, vbi de affinitate Chaldaicæ & Hebraicæ differit, Chaldaicam siue Syriacam vocem esse ostendit. Factum est enim, inquit, vt ferè omnibus maioribus Iudæorum in Babylonica captiuitate defunctis, iuniores à Cyro licentiam assequuti, in Iudæam postliminio redeuntes, alienam linguam, nempè Chaldaicam, importarent. Id quòd manifestissimè indicant peregrina illa vocabula, quæ in nouo inueniuntur Instrumento. Non enim sunt Hebræa, vt indoctiores æstimant, sed ferè omnia Chaldaica, siue Syriaca, quæ lingua Christi tempore adhuc fuit vernacula Iudæis, quãdoquidem à captiuitatis relaxatione ad Christum natum vix 515. anni intercesserint. Porrò Chaldaica vocabula, quæ habes in Euangelio, sunt hæc, Mammona, Bariona, Golgotha, Sabactani, Boanerges, Talitha cumi: hæc, inquam, Chaldaica sunt, non Hebræa: cùm in Biblijs Hebraicis minimè inueniantur, in Chaldaica autem nullibi occurrant. Et sunt eorum quædam in recentioribus codicibus multum deprauata: in Græcis autem exemplaribus & vetustis Latinis fermè omnia incorrupta inueni. Cæterùm clamat & imperat, vt imperium eius maiestatis agnoscamus, inquit Bonauentura. *Clamauit dicens, Puella surge*, ex imperio maiestatis, sicut dicitur Ioannis vlt. Voce magna clamauit, Lazare, veni foras. Clamor autem iste in voce exteriori designat immẽsitatem virtutis interioris. Iuxta quod in Psal 68 dicitur: Ecce dabit voci suæ vocem virtutis, scilicet miraculi: secundum illud, 1. Thess. 4. Quoniam ipse Dominus in voce Archangeli, & in tuba Dei descendet de cœlo, & mortui qui Christo sunt, resurgent primi. *Et reuersus est spiritus eius, & surrexit puella continuò, & ambulabat: erat autem annorum duodecim.* Cyrillus Alexandrinus lib. ad Reginas, De recta fide. Iam quo pacto, inquit, non vita secundum naturam est, qui non solùm sermone repellere mortem potuit, sed etiam tactu manus? Erat enim consequens ac necessarium, viuificum esse corpus, quod erat proprium vitæ. Eandem habet sententiam in Ioannem, lib. 4. cap. 14. Rediit, inquit, spiritus puellæ, vt non aliam animam, sed eam quæ à corpore auolarat, reuocatam esse intelligat, vt obseruat Theophylactus in Luc. Et ne aliquod verissimæ resurrectionis argumentum deesset, illam omnes vitæ functiones exequi voluit. Nam & ambulabat: *& iussit illi dari manducare*: vt & omnium fides & veritas confirmaretur. *Et obstupuerunt stupore magno parentes eius, & præcepit vehementer, vt nemo id sciret, & ne alicui dicerent quod factum erat.* Euthymius in Marcum. Præcipere, pro admonere, sumendum esse scribit. Hoc autem faciebat, ne laudis esse cupidus videretur: sicut & eapropter turbam de domo eiecerat. Interim tamen nouerat diuulganda hæc per omnem regionem. Sic enim habet Matth. *Et exiit fama hæc in vniuersam terram.* Eusebius Emissenus in hom. Quod autem tunc temporis factum est in vna puella, hoc in fine temporum futurum est, vt fiat in tota synagoga. Tunc enim Dominus Iesus veniet cum discipulis in domum principis Pharisæorum, quia tunc Christi fidem & Apostolorum doctrinam suscipiet omnis multitudo Iudæorum. Tunc enim iubente Domino, tibicines & tumultuans turba recedet: quoniam tunc litera suauiter, sed infructuosè & inutiliter auditus hominum demulcens, eiusque amatores cessabunt. Quid enim nisi tibicines erant Scribæ & Pharisæi, legem & Prophetas ad literam exponentes, & quid dicerent non intelligentes? Tibia enim dulcem sonum sine intelligentia reddit. Recedant igitur tibici-

Margin notes: *Quid dormire.* — Euthy. — Chrysost. — Theoph. — Euthy. — *Voce Syriaca Christus vsus est.* — Munsterus. — Thomas de Vio. — *Cur Euangelista conseruarit dictionem Syriacam.* — Bonauent. — Cyr. Alex. — Idem. — Theoph. — Euthym. — Euse. Emis.

nes, recedat omnis turba tumultuans, recedant garruli perstrepentes. Non est enim mortua puella, sed dormit. Iste cantus mortuorum est. Quamdiu has tibias audiuit synagoga, mortua fuit: imò istæ tibiæ eam interfecerunt. Litera enim occidit, spiritus autem viuificat. Litera igitur recedat, spiritus accedat, suscitet dormientem, faciat intelligentem, & consoletur vtrumque parentem. Sed qui sunt isti stulti, qui Dominum deridebant, nisi qui resurrectionem non credebant? Et quidem multos tales esse, & fuisse, & futuros esse, non dubitamus. *Et*

A

cum eiecta esset turba, intrauit, & tenuit manum eius, & surrexit puella. Nondum igitur eiecta est turba, nondum surrexit synagoga, adhuc turbatur, adhuc in litera delectatur. Surget autem, quando veniet Iesus, quando intrabit ad eam, & tenebit manum eius: nimirùm quando siccata literæ vetustate, hæc noua sacri Euangelij verba scribentur in corde eius. Et tunc quidem dicere poterit id Psalm. 72. Tenuisti manum dexteram meam, & in voluntate tua deduxisti me, & cum gloria assumpsisti me.

Christus duos cæcos de fide interrogatos, & dæmoniacum vnum curat. vnde Pharisæis inuidia conflatur.

Marc.	Luc.	Ioan.	MATTH. 9.
			Et transeunte inde Iesu, secuti sunt eum duo cæci clamantes, & dicentes. Miserere nostri fili David. Cùm autem venissent domum, accesserunt ad eum cæci. Et dicit eis Iesus. Creditis quia hoc possum facere vobis? Dicunt ei. Vtique Domine. Tunc tetigit oculos eorum, dicens, Secundum fidem vestram fiat vobis. Et aperti sunt oculi eorum, & comminatus est illis Iesus, dicens, Videte ne quis sciat. Illi autem exeuntes diffamauerunt eum in tota terra illa. Egressis autem illis, ecce obtulerunt ei hominem mutum, dæmonium habentem. Et eiecto dæmonio, locutus est mutus, & miratæ sunt turbæ, dicentes, Nunquam apparuit sic in Israel. Pharisæi autem dicebant, In principe dæmoniorum eiicit dæmones.

Introductio.

V t ad mare accesserit, quãtum volet aquæ, tantum haurire poterit, modò vas capax habuerit: Si quis etiam ad ignem aliud accendere, si modò apta fuerit materia: Ita si ad Deum peccator & miser veniat, tãtum hauriet, quantum volet, si modò dispositus veniat. Est enim fons

B

vitæ, & in lumine eius videbimus lumen: fons indeficiẽs, Iacob. 1. Omne bonum, &c. dat abundanter, & non improperat. Talis & Christus, Ezech. 13. Haurietis aquas in gaudio de fontibus saluatoris, &c. Verùm disponi oportet. Ezech. 1. Iniquitates vestræ diuiserunt. Tolle ergo nubem, vt transeat oratio. Iniquitatem si aspexerit in corde meo, non exaudiet Dominus. In fide postulet nihil hæsitans. Hanc fidem quia duo cæci concipiunt, ideò & ad Christum clamant, & à cæcitate liberantur.

C

Summa.

Siquidem apud Matthæum hæc sequuntur. *Et transeunte inde Iesu*, id est, è domo principis synagogæ exeunte, *secuti sunt eum duo cæci* à domo principis vsque ad eum locum in quo curati sunt, *clamantes*. quia facilè præ turba se à Christo audiendos esse non putabant, nisi clariore voce precarentur, & eo ipso clamore suam fidem protestarentur, & necessitatem aperirent: *dicentes*, quantum complectebantur, *Miserere nostri fili David.* Anselmus in Matth. ex Augustin. lib. 2. de consens. Euangelist. capit. 29. Hos duos cæcos ab aliis, quos cæteri narrant Euangelistæ, distinguit. Hæc, inquit, de duobus cæcis, & dæmoniaco muto, solus Matthæus ponit. Illi enim duo cæci, de quibus alia narrant, non sunt isti. Nam & Matthæus de iisdem ait in sequenti. Vnde potest percipi quædam facta esse consimilia, cùm idem Euangelista aliquando vtraque commemoret. Nota igitur, vt si aliquando singula talia apud singulos inueneris, atque in eis contrarium, quod non posset solui, occurrat, dices hoc non esse factum idem cum facto relato ab alio Euangelista, sed diuersum. Iesu recedente de domo principis prædicti, *secuti sunt duo cæci, clamantes, & dicentes. Miserere nostri Domine fili David.* Duo cæci, duo populi sunt: quia qui lumen æternitatis in primo parente amiserunt, rectè cæci vocati sunt. Quia ergo in diuinitate non est mutabilitas, atque hoc ipsum transire, mutare est, profectò iste transitus Domini ex carne est, non ex diuinitate. Per diuinitatem enim semper astare est, quia vbique præsens est. Huic ergo Deo incarnato præclamant cæci, & dicunt, *Miserere nostri fili David.* quasi dicant, Per gratiam incarnationis redde lumen nobis cæcis. Filius enim David dictus est secundum carnem. Chrysost. homil. 33. in Matth. Quamobrem autem clamantes eos sequi permittit? Docet scilicet rursus ambitionem esse fugiendam, & inanem hanc gloriam non conquirendam. Nam cùm prope domum esset, distulit

Anselm. Augus.

Duo cæci, quid significent.

Chrysost.

curationem eorum, vt occultiùs eos ibi curaret: ac ideò etiam nulli hac de re quidpiam dicere præcepit. Non paruo autem dedecori cæci Iudæis sunt, quoniam erutis oculis nihil videntes, auditu solùm crediderunt, cùm illi signa oculis cernentes, & optimum visus secum haberent testimonium, contrà quàm cæci & dicant & faciant. Ego autem animi eorum ardorem à clamore & à verbis

B

intelligo. Non enim simpliciter accesserunt, sed cum magno clamore: nec aliud quicquam petebant quàm misericordiam. Filium autem David appellabant, quoniam id nomen magni erat honoris. Vnde & Prophetæ quoque reges sæpiùs, quos honorare & magnos ostendere volebant, sic appellabant. Euthymius in Matth. Filium autem David dicunt hunc, vtpotè qui etiam audierant è genere David illum ortundum. Ad honorem verò eius hoc dicunt. Honoratissima siquidem apud Iudæos

Filium David. Euthym.

C

erat hæc appellatio. Credebant itaque quòd omnia posset: quòd autem Deus esset, nondum plena fide tenebãt. Ideò tanquam hominem decenter honorabant, sicut & alij multi. Theophylactus in Matth. Cæci vt Deo dicebant, Miserere, vt homini autem, dicebant, Fili David. Celebre enim erat apud Iudæos, Messiam à semine David venturum. *Cùm autem venissent domum*, id est, ad Christi hospitium. Non enim habuit propriam domum, neque vbi caput suum reclinaret. *Accesserunt ad eum cæci.*

Theoph.

D

Et dixit eis Iesus, Creditis quia hoc possum facere vobis? Hieronymus in Matth. Transeunte per domum principis Domino Iesu, & pergente ad domum suam, sicut suprà legimus: Ascendens nauiculam, transfretauit, & venit in ciuitatem suam: clamabant duo cæci, dicentes, Miserere nostri fili David: & tamen non curantur in itinere: non transitoriè, vt putabant: sed postquàm venit in domum suam, accedunt ad eum, & introëunt, & primùm eorum discutitur fides, vt sic veræ fidei lumen accipiant. Priore signo, quod exposuimus de principis filia, de Hæmorrhoissa muliere consequenter hoc coniungitur: vt quod ibi mors & debilitas, hic cæcitas demonstraret. Vterque enim populus cæcus erat, Domino per hoc seculum transeunte, & cupiente reuerti ad domum suam. Qui nisi confessi fuerint, & dixerint, Miserere nostri fili David: & interrogante Iesu, Creditis quia possum hoc facere, responderint ei, Vtique Domine: lumen pristinum non recipient. In alio Euãgelista vnus cæcus scribitur scissis vestibus, & in Hiericho sedens, qui ab Apostolis prohiberetur clamare: sed per impudẽtiam recepit sanitatem. Qui locus propriè ad Gentium populum pertinet. Euthymius in Matth. Protraxit igitur eos vsque ad domũ, ne reprehendẽdi occasionem quærentibus, videretur ad miraculorum operationem se ingerere, quasi gloriæ amator. Omnia enim sapienter disponit, omnem auferens accusationis occasionem. Verisimile est autem domum fuisse cuiusdam fidelis, in qua receptus sit. *Et aus*

Hieron.

E

F

Euthy.

illis

Fides fundamentum curationum. *illis Iesus. Creditis quòd possum hoc facere?* quod videlicet petitis? Sciebat certè illos credere quòd posset: neque enim aliter sequuti fuissent eum, obsecrantes. Interrogat tamen, vt manifestaretur illorum fides, aliique per eos attraherentur. Miracula namque non propter eos tantùm qui curabantur, sed propter eos potissimùm edebantur, Chrysost. qui videbant & audiebant. Chrysostom. hom. 33. in Matth. Præterea ne quis obiicere queat, Si misericordia sola saluos faciebat, cur omnes saluos non facit? Habet enim profectò ipsa misericordia quandam rationem: quoniam in eorum fide qui saluantur, radices agere solet. Nec his de causis tantummodò fidem ab eis petiit verùm etiam quoniam filium Dauid eum appellabant, ad altius atque sublimius reducere volens, vt dignam de ipso existimationem, rectumque iudicium facerent, interrogauit, Creditis quia hæc possum facere? Non dixit certè, quoniam possum precibus id à patre meo impetrare: sed, quoniam possum hoc facere. Quid autem illi? *Vtique Domine.* Non filium iam Dauid appellant: sed ad sublimiora volantes, Dominum ipsum tam magnæ potestatis attributione profitentur. Rupertus. Rupertus lib. 8. in Matth. Quærimus igitur, *in* faciem intendentes huius filii hominis, quid sibi voluerit tantoperè requirens mentium fidei, vt diceret cæcis istis, Creditis quia possum facere hoc vobis, statimque, Secundum fidem vestram (ait) fiat vobis. Et paulò antè mulieri dixit, Confide filia, fides tua te saluam fecit. Et sparsim in scripturis omnibus tam veteris Testamenti quàm noui, fidem quærit, fidem approbat, fidem collaudat. Causa siue intentio dignationis eius non paruè pendenda, hæc est, curare antidoto competenti stultitiam antiquam nimiæ credulitatis, qua creditum fuit diabolo loquenti per serpentem, ac dicenti: Scit enim Deus, quòd in quocunque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri, & eritis sicut Dij, scientes bonum & malum. Credidit mulier diabolo plus quàm Deo, quòd taliter deberet illuminari. Credamus nos et contrà veritati, si veraciter velimus illuminari. Consideratio hæc, cùm in cæteris, vbicunque Dominus fidem quærit, vel inuenit, tum in istis cæcis perpulchra est. dum antequàm illuminet eos, interrogans dicit, Creditis quia hoc possum facere vobis? Nostra quippè causa significabatur in illis, quod maximè ex eo cognoscendum vel sciendum est. *Dicunt autem ei, Vtique Domine.* Sic quod corde conceperant ad iustitiam, ore confitentur ad salutem. Sedulius lib. 3. Carminum in Sedulius. hist. Euangelicam.

–Quæ non credere tantùm?
Quàm sanum est cognosse Deum! Iam corde videbant,
Qui lucis sensere viam –

Hinc factum est, vt interioribus oculis illustraris facilè corporei restituerentur. *Tunc* igitur *tetigit oculos eorum, dicens, Secundum fidem vestram fiat vobis. Et aperti sunt oculi* Idem. *eorum.* Sedulius.

–Tunc cæca precantum
Lumina diffuso ceu torpens igne oliuo
Sub Domini mouere manu, sacrôque sereno
Instaurata suis radiarunt ora lucernis.

Alb. Mag. Albertus Magnus in Matth. Ecce ergo, inquit, miraculi perfectio ex parte facientis, & ex parte facti. Ex parte autem facientis, primò ponit factum: & secundò, virtutis verbum. Factum autem tangit, cùm dicit, *Tunc tetigit oculos eorum*, vt tactu deitatem in se habitantem ostenderet. Ioann. 1. Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Verbum tangit, cùm dicit, *Secundum fidem vestram fiat vobis.* Hæc omnia possibilia sunt credenti. Attribuuntur enim miracula fidei: quia ipsa credendo extendit se ad omnipotentiam: credendo id, de quo non habet rationem, nisi omnipotentiam diuinam. Spes autem non nisi expectat, & charitas diligit. In quibus licet gratia, quia hæc possumus, sit à Deo: tamen actus sub nostra est potestate, & non respicit omnipotentiam. Et ideò opera omnipotentiæ non attribuuntur spei vel charitati. Vnde Hebræor. vndecimo. Fide vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, castra verterunt exterorum, conualuerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello, acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos. Et omnia miracula attribuuntur fidei, 1. Corinth. 13. Si habuero fidem omnem, ita vt montes transferam, &c. *Et aperti sunt oculi eorum.* Miraculi est perfectio ex parte facti. Esa. 35. Tunc aperientur oculi cæcorum. Et ex modo loquendi notatur, quòd pupillas habuerunt, sed ex aliqua causa clausas: vel ex velamine, vel ex oppilatione spiritus visiui, vel turbatione ipsius. Congruè autem dicit, quòd fiat eis secundum fidem eorum: quia sicut fides est lumen mentis, ita oculus corpo-

A ris. Et sic lux, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, infundit lumen mentis, vt ex hoc per redundantiam mentis lumen accipiat etiã oculus corporis. Baruch. 3. Disce vbi sit prudentia, vbi sit virtus, vbi sit intellectus: vt scias vbi sit simul longiturnitas vitæ & victus, vbi lumen oculorum, & pax. *Et comminatus est illis dicens, Videte ne quis sciat.* Non est ἐπετίμησεν, quod aliquando vertit Increpare, aliquando Comminari, sed ἐνεβριμήσατο, id est, vt interpretatur Euthymius in Euthy. Matth. Interminatus est: austerè videlicet intuens, contractis superciliis, commoto capite, veluti facere solent,

B qui aliquos ad continenda secreta admonent. Chrysostomus hom. 33. in Matth. Non simpliciter, inquit, sed Chrysost. magna cum vehementia iussit, acriter infremuit. Alber- Alb. Mag. tus Mag. vt suprà. *Comminatus est,* hoc est, per minas prohibuit. Luc. 17. Cùm omnia bona feceritis, dicite, Serui inutiles sumus: quæ debuimus facere, fecimus. Simile suprà cap. 8. de leproso: Vide nemini dixeris. Prou. 27. Laudet te os alienum, & non os tuum. Ioan. 5. Quomodo potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis; & gloriam quæ à solo Deo est, non quæritis? Secundum est, exemplo cæcorum illuminatorum gloriam Dei manife-

C standum. Et hoc tangit, cùm dicit, *Illi autem exeuntes* ab eo, & à loco in quo illuminati sunt, *diffamauerunt eum in tota terra illa.* Psal. 144. Laudem Domini loquetur os meum. Sed nunquid non erãt obedientes? Videtur quòd sic: quia directè fecerunt contra prohibitionem. Adhuc. Prohibitio signum est voluntatis diuinæ: ergo facientes contra prohibitionem, fecerunt contra Dei voluntatem. Responsio. Dicendum est, quòd est præceptum obseruationis, & hoc tenemur implere secũdum actum qui præcipitur, vel prohibetur: sicut, Non fornicaberis. Et hoc, cognoscitur, quòd ipse actus est volitus à Deo, quia præ-

D cipitur in eo propter volitum. Et hoc est honestum virtutis. Est etiam præceptum instructionis, & ibi non præcipitur aliquid, nisi circa actum quod volitum est. Et hoc est benè, quia circa hoc non voluit nisi occultum nostræ laudis. Ad aliud dicendum, quòd modi verborum sunt variæ inclinationes animi: & in modo Imperatiuo vel prohibitiuo non importatur voluntas, sicut importatur in modo Optatiuo: sed potius imperium vel prohibitio cadit super aliquid circa actum quod volitum est. Et hæc solutio confirmatur ex Tob. 12. vbi dicitur: Sacramẽtum regis abscondere, bonum est: opera Dei reuelare & con-

E fiteri, honorificum est. Vnde præmittitur ibi, Benedicite Deum cœli, & coram omnibus viuentibus confitemini illi: quia fecit nobiscum misericordiam suam. Attendendum autem est, quòd solus Matthæus ponit de istis *Conciliatio Euangelistarum.* cæcis. Licet enim infrà 20. dicatur de duobus aliis cæcis, nõ tamen iidem sunt isti. Et de illis quidem agitur Marc. 10. & Luc. 18. sed de istis nullus Euangelistarum scribit Theoph. præter Matthæum. Theophylact. in Matt. ita conciliat, prohibitionem istam, vt laudem quidem sui ipsius propriam prohibuerit, non autem laudem Dei, quæ ex hoc

F facto resultat. Illi, inquit, non vt inobedientes, sed vt grati diuulgauerunt. Quamuis autem alicubi dicere videtur, Abi, & narra gloriam Dei, non est huic cõtrarium: vult enim ipsos de seipso nihil dicere, sed narrare gloriã Dei apud alios. Suo enim nos exemplo docebat, propriam quidem gloriam auersari, Dei autem laudem in omnibus promulgare. *Egressis autem illis* duobus cæcis iam illuminatis de domo, in qua illuminati sunt, *ecce* qui aderant, *obtulerunt ei,* scilicet Christo, *hominem mutum dæmonium habentem.* Chrys. hom. 33. in Matth. Non enim na- Chrysost. turali cursu ægrotatio, sed dæmonis insidiis illi accidit.

Morbus à dæmone. Quapropter ipse per se viuere, oratéque Iesum non po-
tuit, ligataque lingua sibi vnà cum anima dæmonis, ab
Dion. Cart. alijs affertur: quas ob res nec fidem eorum efflagitauit,
sed illicò laborantem curauit. Dionys. Carthus. in Matt. A
Quemadmodum namque dæmones aliqui possunt per
homines à se obsessos idiomata talibus hominibus pror-
sus ignota, mouendo linguas eorum ad talium prolatio-
nem verborum, eò quòd natura corporalis obediat spiri-
Thom. tuali substantiæ quantum ad motum localem, vt Thomas B
pulchrè declarat: sic impedire possunt organa corporis
humani ab actibus suis, videlicet linguam a loquela, sic-
Hierony. que efficiunt hominem mutum. Hieron. in Matth. Quòd
autem dæmonium Græcè dicitur κωφὸν, magis tritum est
sermone communi; vt surdus magis quàm mutus intelli- C
gatur. Sed moris est scripturarum κωφὸν indifferéter, vel
mutum, vel surdum dicere. Spiritualiter autem sicut cæ-
ci lumen recipiunt, sic & muti ad loquendum lingua la-
xatur: vt confiteatur eum, quem antea denegabat. Cæte-
rùm nemo eundem istum esse putauerit, cum eo, cuius D
meminit Matthæus cap. 12. etsi idem morbus, eadem of-
ferentium deuotio, & similes Pharisæorum obiectiones
in vtroque proponantur. Nec enim semel factû bis nar-
raret Matthæus. *Et eiecto dæmonio locutus est mutus.* Ablata
enim morbi causa, sublatus est & effectus. Euthymius in E
Euthy. Matth. Non erat naturâ mutus, sed dæmon linguam eius
ligauerat, & ante hanc animam. Ideò ab illis adducitur.
Nec fidem exigit: siquidem nec fari, nec intelligere po-
terat. Quod agnoscés Saluator, protinus dæmonem eie-
cit, ipso etiam ignorante. Cúmque vinculis absolutus es- F
set, intellexit, & locutus est homo. *Et admiratæ sunt turbæ
dicentes, Nunquam apparuit sic in Israel. Nunquam apparuit
sic.* id est, nunquam visa huiusmodi mirabilia sunt. Om-
nibus autem qui ab exordio mirabilia operati sunt, su-
blimiorem prædicabant: quia omnem morbum curabat,
& velocissimè, propria authoritate: interdum quidem
verbo, nonnunquam tactu, quádoque verò tactu & ver-
bo, &c. vt semel dicam, sicut volebat, in omnibus suam
pandens omnipotentiam. Druthmarus in Matth. Tur- Druthmar.
bæ quæ minùs eruditæ videbantur, admirabantur sem-
per doctrinam Domini. Pharisæi autem & Saducæi de-
A trahebant, vel in malam partem accipiebant, propter
inuidiam, quia dolebant pro doctrina Domini: quia
Christus à turbis sanctior & sapientior credebatur. Sic
denique Salomon dicit: Qui addit scientiam, addit do-
B lorem. Quicunque scientiam habet, si non habet chari-
tatem & humilitatem, statim habet superbiam. Et hoc
est quod dicit, Quòd in multa scientia, si desit charitas
& humilitas, multa est indignatio. Quapropter hoc erat
in Pharisæis, qui dicebant, *In principe dæmoniorum eicit* Alb. Mag.
C *dæmones.* Albertus Magnus. Idem autem ponitur infrà
12. & Luc. 11. In Beelzebub principe dæmoniorum ei-
cit dæmonia. Sed ibi confutantur per rationem, hîc au-
tem obruuntur per factorum euidentiam, quæ quidem
non maligni spiritus, sed optimi spiritus ostéduot virtu-
D tem. Esa. 5. Væ qui dicunt malum bonum, & bonum
malum, ponentes tenebras in Lucem. Eccles. 11. Bona
in mala conuertens insidiatur, & in electis ponit macu-
lam. Accidit autem in Pharisæis spiritualiter, quod in
præcedenti capitulo accidit, quia dæmones expulsi ab
E obsessis intrabant in porcos, intrant autem nunc in præ-
sumptuosos Pharisæos. Cæterùm, vt ostendit Euthym. Euthym.
in Matth. manifestæ sunt illorum nugæ. Nam qui dæmo-
niorum principem habet amicum, quæ illæsa sunt, grata
perficit. Dæmoni autem gratum est, vt si quis semper no-
F ceat hominibus, doceat omne peccatum, abstrahat om-
nes à Deo. Christus verò contraria his operatus est, be-
neficia semper conferens in homines, omnem docens
virtutem, ad eum omnes adducens. Et tamen hos non so-
lùm non puniuit, sed neque arguit eos: docens nos ma-
gis calumnias sustinere, & potiùs benefacere nocenti-
bus, ac iniuriam inferentibus.

Finis Tomi primi. quo Christi natiuitas, infantia, pueritia, baptisma, priora miracula, prædicatio, & discipulorum vocatio explicantur: ea nimirùm quæ contigerunt vsque ad secundum Pascha ab eius baptismate.

TOMVS SECVNDVS

COMPLECTITVR ACTA CHRISTI SECVNDO EIVS prædicationis anno, à secundo Paschate ad-vsque tertium.

De Piscinæ probaticæ mirabilibus, Christi in paralyticum iam 38. annos laborantem propensa misericordia, eiusdem in eo curanda omnipotentia, Iudæorum in Christum inuidia, quia hoc sabbato die fecisset: quódque iste tandem ad fidem filij Dei perductus, vtriusque hominis sanitatem adeptus sit.

Matt.	Marc.	Luc.	IOAN. 5.
			Post hæc erat dies festus Iudæorum, & ascendit Iesus Hierosolymam. Est autem Hierosolymis Probatica, piscina quæ cognominatur Hebraicè Bethsaida, quinque porticus habens. In his iacebat multitudo magna languentium, cæcorum, claudorum, aridorum expectantium aquæ motum. Angelus autem Domini descendebat secundum tempus in piscinam, & mouebatur aqua. Et qui prior descendisset in piscinam post motionem aquæ, sanus fiebat à quacunque detinebatur infirmitate. Erat autem quidam homo ibi triginta & octo annos habens in infirmitate sua. Hunc cùm vidisset Iesus iacentem & cognouisset, quia iam multum tempus haberet: dicit ei, Vis sanus fieri? Respondit ei languidus, Domine, hominem non habeo, vt cùm turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam: dum venio enim ego, alius ante me descendit. Dicit ei Iesus, Surge, tolle grabatum tuum, & ambula. Et statim sanus factus est homo ille: & sustulit grabatum suum, & ambulabat. Erat autem sabbatum in die illo. Dicebant ergo Iudæi, illi qui sanatus fuerat, Sabbatum est, non licet tibi tollere grabatum tuum. Respondit eis, Qui me sanum fecit, ille mihi dixit, Tolle grabatum tuum, & ambula. Interrogauerunt ergo eum, Quis est ille homo, qui dixit tibi, Tolle grabatum tuum, & ambula? Is autem, qui sanus fuerat effectus, nesciebat quis esset. Iesus enim declinauit à turba constituta in loco. Postea inuenit eum Iesus in templo, & dixit illi, Ecce sanus factus es: iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Abiit ille homo, & nuntiauit Iudæis, quia Iesus esset, qui fecit eum sanum.

Introductio.

IN SICCITATE ros cœli exquiritur, in morbo remediū, in pollutione purgatio. Quis enim non solis fœcunditatem, corporis sanitatem, & vestis cœno aspersæ mundationem exoptet? Et maiora quidem nobis cōmunicauit Christus. Aruerat tanquam testa virtus nostra, adeò vt fructum ferre minimè possemus. Ros datus est in baptismo, gratia communicata est: quâ tandem fructus bonorum operum proferrērut: alioquin opera nostra Deo ingrata fuissent. Est autē baptismus non carnis ablutio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio. Emūdamur & ab operibus mortuis ad seruiendū Deo viuēti, per pœnitentiæ sacramentū: adeò vt nihil tam fœdum & conspurcatum sit in nobis, cuius purgationem nō in Christo habeamus. Hebr. 1. Nam cùm sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius, portánsque omnia verbo virtutis suæ, sedet ad dexteram maiestatis in excelsis. Apoc. 1. Lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. *Summa.* Huius purgationis typum gessit hæc piscina Probatica, in quam qui primi omnium demergebantur, sanabantur ab infirmitatibus suis. Sed & homo iste paralyticus, qui 38. annis laborabat, solo Christi verbo sanitati restitutus, satis ostendit, nullum esse, nec quidem in nostris animis tam inueteratum peccati morbum, qui nō à Christo curari possit, si modò obaudiamus quid ille iubeat, præceptisque obsequamur. Duo igitur sese nunc ista offerunt, mirabilis Piscinæ virtus, & Paralytici curatio.

Porrò quando istud acciderit, generali quadā nota determinat Ioannes, dicens, *Erat dies festus Iudæorum.* Cyrill. Alex. c. 123. lib. 2. in Io. Chrys. hom. 31. in Ioan. Euthy. & Theoph. diē Pentecosten intelligunt, rationem habentes eiectorū vendentiū in die Paschę. Sic enim habet Cyrill. *Cyr. Alex. Chrysost. Euthym. Theoph. Quo tempore hæc facta sint.*
A Tempore Paschæ celebrato, Pharisæorū morositate depulsus à Hierosolymis, ad Samariam Dominus decessit. Pētecostes verò tempore (hic enim dies festus post illum deinceps sequitur) Hierosolymā reuersus, hominē à morbo diuturno liberauit. At verò si hoc vno eodémque anno
B euenisset, vix constarent tres anni cum dimidio prædicationis Iesu: quod tamen tēpos ex Euangelistis cōstabit, si modò ita duo priora Paschata cum Irenæo computemus. Iren. lib. 2. in hæres. c. 39. Et primùm quidē, inquit, vt fecit vinum ex aqua in Cana Galilææ, ascendit ad diem festum *Irenæus. Quinam dies festus hic fuerit.*
C Paschæ. Dehinc iterum se subtrahēs, inuenitur in Samaria, quando cum Samaritana disputabat. Et post hæc iterum secunda vice, ascendit ad diem festum Paschæ in Hierusalem, quando paralyticum, qui iuxta natatoriam iacebat 38. annos, curauit, iubens vt surgeret, & auferret
D grabatum suum, & iret. Rupertus lib. 5. in Ioann. ad Pascha primum refert eiectionem ementium & vēdentium, *Rupertus.* & instructionem Nicodemi. Ac deinde, inquit, commoratus in Iudæa, detrahentibus Iudæis, inuidentibus Pharisæis, diuertens in Samariæ ciuitatem, tandem redit in
E patriam suam. Et ecce hoc secundo anno, eodē festo ascēdens Hierosolymam, veniēs ad Probaticam piscinam, factis quoque præfigurat baptismi sui potentiam. Et tertio anno, circa solennitatem eandem, facto conuiuio de quinque panibus & duobus piscibus in quinque millia, per
F occasionem ciborum illius, aliud nō minus necessarium saluti nostræ commendat sacramentum, dicens: Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis huius sanguinē, non habebitis vitam in vobis. Quarto anno in eadem solennitate, vt prædictum est, patitur. Ac reuera nomen festi simpliciter pro Pascha solet in Euangelijs accipi: vt *Quòd festus dies Pascha*

ibi, Non in die festo, Matt. 26. Item, Secundum consuetudinem diei festi, Luc. 22. Item, Eme ea quæ opus nobis sunt ad diem festum, Ioan. 13. Adde quòd post illud Pascha, quo eiecti sunt vendentes & ementes, Iesus moratus est in Iudæa, Ioan. 3. vt etiam obseruat Rupertus. At verò mora iuxta scripturæ vsũ, in paucis his diebus, qui ad Pẽtecosten interfluxerunt, intelligi non potest, vt notat

Melchior Canus.

Melchior Canus, lib. 11. de locis Theologic. eò vel maximè, quòd postquàm Christus commoratus in Iudæa est, abijt iterum illa relicta in Galilæam, quemadmodum Ioann. cap. 4. dicitur. Ac rursum è Galilæa venit Hierusalem, quod habes cap. 5. Quæ omnia tam breui tempore,

A

Caiet.

nisi Christum cursorem faciamus, expediri vix queunt. Caietanus sanè in 4. Ioann. caput, haud absurda ratione computat, Christum in Iudæa, post Pascha celebratum, in quo vendentes eiecit è templo, longam multorum mensium moram interposuisse. Itaque cõsequitur festum istud, quo paralyticus sanatus est, minimè Pentecostes solenne fuisse. Existimat Caietanus Hyemale, aut Dedicationis fuisse tertia die mensis Adar, hoc est Februarij: aut sanè sortium, quod à Iudæis seruabatur 14. & 15. postremi mensis. Verùm nos malumus cum Irenæo &

B

Theoph.

Ruperto diem festum Paschalem intelligere. *Ascendit Iesus à Galilæa Hierosolymam.* Theophylactus in Ioann. Partim ne videretur aduersarius legis, cùm & ipsa præciperet omni masculino ad diem illum conuenire. Eu-

Euthym.

Quomodo festa honorentur.

thymius in Ioan. Ideò cum cæteris secundum legem, festum celebrare voluit: partim etiam, vt simplicium multitudinem attraheret. Nam in festis, ex omni plebe cõfluebant.

Ignatius.

Ignatius in Epist. ad Philipp. Dies festus, inquit, nolite inhonorare. Honoratur autem pro aliquo opere.

Tertull.

Tertull. lib. ad vxorem: Si quis ex infirmis fratribus visitandus. Vnde his diebus maxima miracula in ægrotorum consolationem contulit. *Est autem Hierosolymis Probatica piscina.* Græca exemplaria vulgaria, quæ nunc sunt, sic habent: Est autem ἐπὶ τῇ προβατικῇ κολυμβήθρα, in loci situ ad Probaticam natatoriam: vt significetur locus quidam,

C

Theoph.

Piscina de ouina.

qui dicitur Probatica natatoria: cùm tamen Theoph. in nominatiuo casu Probatica legat: vt & ipsa natatoria Probatica in loco, qui pecuinus diceretur, sita esset. Sic enim habet in Io. Probatica autem dicebatur piscina, eò quòd oues illic ad sacrificium cõgregabantur, & intestina eorũ abluebantur. Idem habet Euthymius. Ad id facit,

Brocard.

quod Brocardus in descript. Terræ sanctæ scribit, Hierosolymis fuisse portã gregis, respicientem Austrum, positã iuxta torrentẽ Cedron, per quam introducebãtur greges immolandi in templũ: eratque Probatica piscina non lõ-

D

Idem Broc.

gè ab ea. Idẽ rursus: Ab area templi, inquit, cõtra Aquilonẽ, quantum iactus est lapidis, porta vallis est, seu gregis, quæ ducit in vallẽ Iosaphat. Porrò intrãtibus portam illã, ad sinistram occurrit piscina Probatica. Et ne erres in hac piscina, nota hanc præcipuã fuisse in vrbe, factã à Salomone, pro ministerio tẽpli. Dicitur autẽ propriè nõ pi-

Natatoria.

scina, sed natatoriũ. Hoc enim sonat Græca dictio κολυμβήθρα, à κολυμβάω, quod est nato. Erant enim quatuor pi-

E

scinæ seu natatoriæ Hierosolymis. Vna quidem superior, quæ à fonte Gyõ per aquæductũ in vrbem decurrebat: de qua Esa. 7. Secunda inferior, in quã effluebant aquæ à superiore, de qua Esa. 22. Tertia foris erat Siloë, de qua Nehem. 3. & Io. 9. Quarta erat ista Probatica, per antiphrasim tamẽ piscina dicta: nec enim pisces habebat. Videtur autem ideo Piscina vocari, quia & hoc nomẽ sonat dictio

Vnde dicatur Beth-tseda.

Beth-seda. sic enim legit Hieronym. צידא בית Beth-tseda id est, domus piscationis. *Tsida* enim Syriacè piscatio est, qua lingua Iudæi post reditũ è Babylone vulgò vtebãtur. Sed fortè aliquẽ mouet illud quod sequitur, *Quæ cognominatur Hebraice Bethsaida:* nisi fortè dictũ est pro eo quod

F

aut Hebræis erat familiare aut quod corruptũ ex Syriaco in Hebraicã linguam inferebatur. Græca exemplaria pro Bethsaida habent βηθεσδά, *Bethesda,* quod quidã secundũ Hebræã etymologiã interpretantur domũ pecualem. Nã *Beth* Hebræis significat domũ, *Eder,* gregẽ vel pecus. Vnde *Beth-eder,* domus gregum vel pecualis potest intelligi. Ex authoribus vetustis quomodo legerint, certi nihil deprehendi potest, cùm nemo vocabuli huius vim tractet,

aut etymologiam excutiat. Hinc factum est, vt alij alia nomina confingant, ex quibus hæc dictio constet Tertullian. Sunt etiam qui putent dici *Beth-seba,* id est, domũ agni seu ouis. *Seba* enim Chaldaica dictio ouem significat. Alij tamen magis accedunt ad ipsam dictionem, qui sic Beth-esda nuncupant, non vt sit a dictione *Eder,* quæ gregem significat, sed ab אשד *Esched,* quæ defluxionem, ex qua formetur dictio אשדא בית *Beth-esda:* quòd ex tectis editioribus aqua pluuia in eam afflueret. Hierony-

Hieron.

mus lib. de locis Hebr. Ostenduntur, inquit, gemini la-

A

cus, quorum vnus hybernis pluuiis adimpleri solet: alter mirum in modum rubens, quasi cruentis aquis, antiqui in se operis signa testatur: quòd nimirùm, vt ille & Euthy-

Euthy.

mius obseruant, hic Nathinæi hostias lauarent. Sunt etiã qui dictam putant חסד בית *Beth-hesed,* ex quo conficiatur *Beth-hesda,* a dictione *Hesed,* quod misericordiam & benignitatem sonat, quo nomine eam nuncupat quidam

Tremell.

Tremellius in Translatione Syriaca noui Testamenti חסדא בית quod domum benignitatis sonat, quia & ibi Dominus sanabat morbos populi sui. Nec mirum esse debet, quòd locus nomen Domus habeat: hoc enim maxi-

B

mè Chaldæis est familiare, vt in Beth-lehem, Beth-phage, Beth-saida, Beth-el, Beth-auen, Beth-oron, Beth-sames. Describitur autem ipsius piscinæ constitutio, cùm adijcitur, *quinque porticus habens:* nimirùm vt facilior esset

Cur quinque porticus.

Nathinæis hostias lauaturis has in aquas descensus, & ex omni parte pateret ægris in eas aditus. Hinc famosa illa fuisse colligitur. Chrysostom. hom. 35. in Ioann. Quem-

Chrysost.

admodum in auri metallis, ne quidem minimam venam quispiã, qui rem intelligat, omittere patitur, vtporè quæ ad augendas diuitias plurimùm faciat: ita in diuinis scripturis ne vnum quidem iota, aut vnus apex, sed ne dimi-

C

dium quidem prætermittendum est, verùm omnia diligentiùs inuestiganda sunt, cùm nihil superfluum ediderit Spiritus sanctus. Primùm igitur statuendum est, patres antiquissimos, Chrysostomum, Cyrillum Alexandr. Euthymium, Augustinum, Theophylactum, ex hac piscina Baptismi figuram elicere: & quidẽ rectè. Nam quod Do-

Figura baptismi.

minus aquæ baptismũ instituturus erat, celebria in aquarũ substantia mysteria exhibita sunt Genes. 1. A principio quidem spiritus Domini ferebatur super aquas. Genes. 7. per aquam saluæ factæ sunt octo animæ. Per mare educti & erepti Israëlitæ, Exod. 14. in quo & baptizati sunt. Ior-

D

danis reuersus est, populo viam faciens Ios. 3. & 4. Aquæ Marath dulces redditæ sunt immerso ligno, Exod. 15. Iordanis diuisus est pallio Heliæ: Leprosus Naaman mundatus in Iordane, 4. Reg. 5. Et vt ad Christum veniam, Ioan. 2. aquam ille mutauit in vinum. Matth. 14. mari imperauit, super illud ambulauit. Matt. 3. in Iordane baptizatus est. Ioann. 9. ad natatoria Siloë cæcum natum misit. Hæc omnia sanè Baptismum commendabant, vt Greg. Nyssen. Tertullian. Basilius, Athanasius, & alij permulti, libris suis de Baptismate testantur. Omnium autem maximè hæc piscina Probatica, tanti sacramenti mysteria,

E

Opt. Mil.

virtutemque expressit, vt docet Optat. Milenitan. lib. 3. in Donatist. Accedit enim ad ipsius veritatis typum, quòd priùs hîc immolandæ hostiæ lauabantur. 1. Nam & Christus priusquàm pateretur, aquis Iordanis ablutus est.

Cypri.

Non quidem (ait Cyprian. lib. de baptis. Christi) quòd egeret lauacro, in quo peccatum non erat: sed vt sacramento perennis daretur authoritas, & tãti virtutem operis nulla personarum acceptio commendaret. 2. Quòd hostiæ piscina hac mundabantur, significabatur, quòd & omnia per vim sacramentorum nouæ legis, nimirùm per Christi lauacrum purganda erant. Omnes enim vt eun-

F

dem potum spiritualem biberunt, ita eandem lotionem spiritualem in Christo susceperunt. Nihil enim ad perfectum adduxit lex. 3. Et nos quidem vt fiamus hostiæ Deo, & exhibeamus corpora nostra hostiam viuam, Deo placentem. Philip. 4. priùs lauacro regenerationis abluimur in sanguine Christi. Apoc. 1. & ad Tit. 3. 4. Hostiæ ipsæmet veteris legis lauabãtur in hac piscina, quia nullam, nisi per Christi lauacrũ, vim assequebantur. 5. Probè autẽ Probatica dicitur, quasi ouilis: quia per baptismũ Christi, oues efficimur. 6. Nathinæi verò non abs re abluendis

victimis addicti erát, quoniam ministris templi & Ecclesiæ baptizandi potestas concredita est, quibus vt Apostolis dictum est Marc. vlt. Baptizate in nomine Patris, &c. & vt refertur ex Isidoro lib. 2. de Offic. c. 24. & de cōsecr.

Isidor.

dist. 4. can. Constat baptisma. 7. Quinque porticus, quinque præcipua Domini vulnera indicant, necnon passionis Christi virtutem, qua baptismū ingredimur. Vnde & ipse expansis manibus crucifixus est, vt liberum ad eum aditum significaret. Immò Ephes. 2. per ipsum habemus accessum ambo in vno spiritu, ad Patrem. Vnde & se vo-

A

cat ostium, quo nō minùs porticus salutis vocetur. Quinetiam sicut hęc piscina Hierusolymis erat, ita Baptisma in vna est Ecclesia Catholica & Apostolica, extra quam nō est salus. Dicitur & *Beth-sida* domus piscationis, quia in ea piscatores Apostoli fideles populos in rete suum euocant. Dicetur & domus misericordiæ, cùm per suá summam misericordiá saluos nos faciat Dñs Iesus per aquam regenerationis, & renouationis Spiritus sancti, quem in nos effudit abūdè, vt scribit Apostolus. Dicetur & domus defluxionis, quod è Christi latere nobis defluat virt⁹ baptismatis: dicetur & domus ouilis, quoniam & hîc oues

B

Christi efficimur, loti pretioso sanguine quasi agni immaculati Iesu Christi. Sed & quinque porticus nonnulli ad quinque sensus traducent, è quibus peccatum hauritur: quoniam & ij tandem purgantur, & aqua illa abluuntur.

Pauperū ratio habida in Repub.

In his iacebat multitudo magna languentium, cæcorum, claudorum, aridorum, expectantium aquæ motum. Etsi in benè constituta Republica per eleemosynarum distributionē caueri debeat, ne tot mendici reperiantur in plateis, & ad ægrotorum curationem Nosodochia seu infirmorum hospitalia erigantur: erant tamen illi ob hominum oculos in celeberrima omnium vrbe, vt in alienis exemplis quis-

C

que suas miserias cōsideraret, pro collata meliori valetudine gratias ageret Deo, & in egentes charitatis opus exerceret: Quinetiam ex corporalibus morbis coniiceret, quantæ essent animarum necessitates, quasi iam tempus declarantes necessarium expetere Christi aduentum.

Greg. Nyss.

Quærenti enim cur non primū venit Christus statim post Adami peccatū, respondet Greg. Nyss. serm. de catechet. de diuin. sacramentis, expectasse vlcus maturum, quo se proderet morbus, & in discrimē vocato ægro, maior curatio appareret. Atqui quot erant corporales, tot, immò numerosiores tunc erant morbi spirituales. Esa. 1. Omne

D

caput languidum, & omne cor mœrens. A planta pedis vsque ad verticem non est in homine sanitas.

Beda.

Beda in Ioā. Cæci erant, qui necdum perfectam fidem habebant: claudi, qui bona quæ nouerant, operádi gressibus implere nequibant: aridi, qui etsi oculum scientiæ haberēt, pinguedine tamen spei & dilectionis egebant. Cæci omnes, & duces cæcorum: claudi, qui hæsitabant quid de Christo & de Deo Israël sentirent: aridi, qui omni penitus gratia destituebantur. Omnes tamen expectabant aquæ motū, id est, spiritualem Messiæ gratiam. Hoc etiam mihi vide in Samaritide. Cæca illa & clauda erat, & dicebat, Scio

E

quia Messias venit. Ita Angelum noui Testamenti expectabat, qui illam ab hac hæsitatione resolueret. *Angelus autem Domini secundum tempus descendebat in piscinam. & mouebatur aqua. Et qui prior descendisset in piscinam post motionem aquæ sanus fiebat à quacunque detinebatur infirmitate.* Poterat quidē Deus absolutè, & per seipsum id exequi, medijs tamē Angelis vsus est: vt doceret medijs hominibus, ipsum vt summum animas à lāguoribus spiritualibus curaturum.

Medijs Angelis vtitur Deus.

Sed & Col. 1. Angeli virtutes dicuntur, quia in eis, & per eos operatur Deus, & iidem ipsi administratorij sunt spiritus, propter eos qui hæreditatem accipiunt

F

salutis, Heb. 1. Errant ergo hac in parte hæretici, non modò cùm hominum, sed & Angelorum ministeriū, & propitiam nobis virtutem negant.

Origenes.

Origen. hom. 2. in Cant. canticor. Angelos curam Ecclesiæ, sicut & olim synagogæ, habere docet. Quoniam, vt scribit, lex disposita est per Angelos, in manu mediatoris. Et ad Hebr. Si enim per Angelos habitus sermo firmus est, ipsi erant velut authores & procuratores nostri paruulæ sponsæ cum pædagogo sub lege, donec plenitudo temporum veniret. Illos obseruandos & honorádos, & in eis Deū relucere patet,

Exod. 23. Ecce ego mitto Angelum meum, obserua eum, & audi vocem eius, nec contemnendum putes, quia non dimittet cum peccaueris, & est nomen meum in illo. Nā

Angeli auxiliatores nostri sunt.

quòd illi auxiliatores, administri, tutores & propitij nobis sint, plenæ sunt scripturæ: cùm interim Deum per eos operantem agnoscamus. Per eos locutus est, custodiuit, & eripuit Israëlem, prostrauit inimicos, obturauit ora leonum, consilium sanitatis Tobiæ consulit: nunc autem per Angelum vim aquis curatricem infundit. Non adeò stupidi sumus, vt quod nobis imponunt hæretici, Angelos, seu Sanctos ipsos à Deo seiungamus, cùm per ipsos nobis aliquod beneficium conferri expetimus. Cedo scilicet, num omnes ægroti, qui ad piscinam istam iacebant, Angeli descensum expetebant, & magnis votis desiderabant? Itane putandum est, vt non possent ista & precari, & desiderare, quinetiam ipsi Angelum hunc authorē, & non huius gratiæ administrum agnoscerent? Origenes

Origen.

hom. 8. in Genes. Angeli, inquit, Christi sequentes exemplum, lætantur super vno peccatore pœnitentiam agente, & de profectibus hominum gloriantur. Ipsi enim velut procurationem animarum nostrarum tenent, quibus dum adhuc paruuli sumus, velut tutoribus & actoribus committimur, vsque ad præfinitum tēpus à patre. Id igitur habent à Deo, habēt & homines, vt ministri sint verbi Dei, ministri sacramentorum: adeò vt alio gradu Deū illum summum, velut causam primam, alio homines & Angelos eius ministros cōtemplemur.

In sola Hierusalem hoc miraculum.

Cæterùm prætereundum non est, quòd miraculum istud non vbique, sed solùm *Hierosolymis* fiebat: quasi digito ostenderet, quòd ex eo loco Baptismi præceptum fieret: & de Sion exiret lex, & verbū Domini de Hierusalē. Esa. 2. Vnde & Zach. 13. hæc prædicta fuerant. In die illa erit fons patens domui Dauid, & habitantibus Hierusalem, in ablutionem peccatoris & menstruatæ. Id etiam Hierosolymis fiebat, quia ibi templum Dei erat, & vrbs illa sancti nuncupabatur; nimirùm in quá Christus esset venturus, & in qua concionaturus erat. Fiebat etiam, vt diximus, ad typū baptismatis, quod in vna Ecclesia cognoscitur, quæ est vera Hierosolyma.

Locorum differentia in rebus sacris.

Ex hoc autem facto conuincuntur hæretici, qui loca omnia ita æqualia esse affirment, vt in vno loco potiùs quàm in altero miracula fieri negent. Num scilicet istud fiebat in sola Hierosolyma? Quid quòd rub⁹ solus Mosaicus ardere visus est, & in Bethel scala Patriarchæ Iacob Apparuit? Aug. epist. 137. ad Clerū suū, & ple-

Augustin.

bē Hipponensem. Vtique Deus est, ait, & nullo cōtinetur loco qui continet omnia. Verumtamen ad ista quę hominibus nota sunt, quis potest Dei cōsiliū perscrutari, quare in alijs locis hæc miracula non fiant? Refert ibidem, quòd Mediolani ad sepulchra Martyrum dæmones confiterentur, & furem qui peierare volebat, hic coactum furtū cōfiteri.

Idem Aug.

Idem lib. 22. de ciuit. Dei, cap. 8. in memoriam Stephani apud Audurum fundum refert multa facta miracula, quæ non alibi.

Hist. trip.

Historiæ tripart. lib. 2. c. 19. Probianus Gentilis podagra curatus visione facta, & ostēso signo crucis, in Michaëlo olim tēplo Vestæ. Plena sunt Ecclesi. historiæ monumēta insignibus miraculis, quæ in quibusdam locis olim facta sunt.

Theodor.

Ipse etiam Theodoretus lib. Affect. Græcar. sermone de Martyribus, ea propter olim peregrinatum ad Martyrum monumēta tradit. Porrò mirum esse non debet, si in elementum aquæ vis ista curandi defluebat ab Angelo, cùm & aquam, vt diximus iam,

Peregrinationes.

Deus omnipotens ad purgationem animarum nostrarum consecrasset. Verùm & ipse inuidus noster, & æmulator

Quā mira in aquis. Satan aquis abusus est.

diuinarum institutionum Satan, aquas etiá ipsas in suum vsum prophanauit. Fuerunt quidem olim aquæ immolatitiæ idolis consecratæ, quas vt idolothyta Christiani abhorruerunt. Vnde cùm Valentinianus Iulianū templum Fortunæ in Occidentali Gallia ingredientē præcederet, euenit vt sacerdos idolo addictus, frondibus quibusdam tonsidis conspergeret, adeò vt gutta vna in Valentiniani vestē incideret. Quod factū ægrè ferens, ense eam partem vestis, in quam humor ille inciderat, abscidit: & percusso pugnis ministro, à se abiecit.

Niceph.

Nicephorus lib. 11. c. 1. Quid quòd non Gentiles modò, sed & Samaritę suis execrationibus vsum aquæ peruerterunt? Samaritæ enim, vt scri-

Epiphanius bit Epiphanius lib.1.contra hæref. tom. 1. hær. 9. vrina se
proluunt, vbi ab externis venerint pollutinimirùm & in
aquam se vnà cum vestibus immergunt, vbi alium ex alia
Gente contigerint. Nam cùm diabolus præsciuisset aquæ
virtutem, eiusque in baptismo sanctificationem: hanc in
suos vsus detorsit, vt posset simul & ipsum sibi baptismũ,
sed Christi baptismo cõtrarium vendicare. Ideò per Hy-
dromantiam, seu vaticinandi speciem quæ fit per aquam,
Augustin. docuit Pompilium Numam, vt scribit Aug. lib. 7. de ciu.
Dei, cap. 35. Sed & Colophonicas aquas dæmoniaco spi-
A ritu implebat, quē simul cum aquis sacerdotes haurirēt,
Iamblich. vt tradit Iamblichus lib. de mysteriis. Idem per Castalis
Nicephor. aquas efficiebat, vt notat Niceph. lib. 10. hist. Eccles. cap.
Tertull. 28. Gentiles quoque (ait Tertull. lib. de baptismo) sacris
quibusdam per lauacrum initiantur Isidis & Mithræ: ip-
sos etiam Deos, villas, domos, templa, totasque vrbes
aspergine circumlatæ aquæ expiant, ludísque Apollina-
ris & Pelusiis tinguntur, in regenerationem & impuni-
tatem periuriorum suorum. Sed neque hæc sacram ba-
ptismatis institutionem subuerterunt. Nam & ex ipso na-
turæ ordine Deus vim quibusdam aquis inseuerat, ex qua
B facilè colligeremus, quàm maiora nobis in sacris myste-
riis expectãda sint. Nam (vt Tertulliani verba lib. de ani-
ma. capit. de mortis vi, & Mænandro hæretico hîc inse-
ram) legimus pleraque aquarum genera miranda: sed aut
ebriosos reddit lyncestarũ vena vinosa, aut lymphaticos
efficit Colophonis scaturigo dæmonica, & vt Alexandro
accidit, Nonactis Arcadia venenata. Fuit & Iudeæ lacus
medicus ante Christum (is nimirùm, de quo Euangelium
hodiernum loquitur) non in quo, vt olim solus Naaman
aquis Iordanis, sed in vberioris curationis significatio-
Nicephor. nem, plures lymphis abluti à morbis erepti sunt. Niceph.
Cassiod. C Callist. hist. Ecclesiast. lib. 10. c. 31. & Cassiodorus historia
tripart. lib. 6. c. 42. referunt apud Nicopolim olim dictã
Emaus fontem esse, quo non tantùm hominum, sed &
animalium brutorum varij languores curantur: quod hîc
Christus cũ discipulis pedes lauerit: Aqua vtique virtute
imbuta, per attactũ corporis Christi, sicut & hæc de qua
in nostro Euangelio agimus, fiebat omnibus medica post
motionem Angeli. In virtute quoque nominis Iesu An-
dreas apud Patras nautam quendam quinquaginta annis
debilitate nimia proiectum, in cœno iacentem, vlceribus
scatentem & vermibus, cui nullius medici potuisset cura
D mederi, profluente pure cum vermibus à corpore eius,
Abdias. aqua maris abluit & sanauit. vt refert Abdias lib. 3. hist.
Historia Cõstantini. Apostolicæ. Piscinam sanè aliam excitare volebant Græ-
ci medici, Constantino à lepra curando: piscinam inquã
diabolicam infantium & lactentium sanguine vaporã-
tem, qua ablueretur. Sed vbi ille motus matrum planctì-
bus, maluit æger esse, quàm tam immane scelus cõmitte-
re, Deo miserãte, ad aliam piscinã, qua corpore & anima
mundaretur, noctu sibi Petro & Paulo apparentibus, eo-
rumq; effigie à Syluestro Hieracha Romanagnita, vo-
catus est. Nimirum post septem dierum ieiunium & ora-
E tionem, aquam baptismatis ingressus, totus saluus & in-
columis, perinde atque carne recēti indutus egressus est,
quibusdam quasi piscium squamis in vnda relictis. Atque
ibi beato quoque Syluestro dixit, se, cùm adhuc iñ sacris
esset vndis, manus veluti cuiusdam è cœlo missæ attactũ
Nicephor. sensisse. Nicephorus lib. 7. capit. 35. Quid ergo mirum, si
piscina hæc baptismatis figuram gerere dicitur? Quid
quòd & omnibus medica perhibetur? Apud Nicephorũ
Nicephor. lib. 14. cap. 12. refertur Iudæus Constantinopoli in despe-
F rato casu à paralysi curatus, sub Attico, dum baptizare-
tur: adeò vt baptisma illi animæ & corporis salutem cõ-
tulerit. Porrò ne minimum quid eorum quę fiebant in pi-
scina Probatica, non aliquid mystici in baptismo præfi-
gurasse putemus, requirendum nobis est, quid Angelus
ille, qui secundum tempus descendebat in piscinam, &
illam turbam, pręsignificauerit. Anastasius Nyss. lib. 9. in
Anast Nyss. Anagogen sex dierum creationis. Christus, ait, magni cõ-
Tertull. silij Angelus est, quia antiquum verum consilium, simul
cum patre primùm cõsultauit. Hunc Tertull. lib. de Trin.
illum Angelum fuisse scribit, qui Agar per solitudinem
erranti puteum aquæ viuæ ostēdit. quòd & Christus ipse

nobis aqua mysteria demonstrauerit, è quibus vitam col-
ligeremus. Gen. 21. eundémque esse qui cum Iacob lucta-
tus est, Gen. 32. *Angelus autem descendebat in piscinam se-
cundum tempus*, descensu suo fortian per aliquod visibile
signum manifesto, quo docerentur omnes non naturalis,
aut dæmoniacæ, sed diuinæ & cœlestis dignationis esse
id quod tunc fiebat. Vim autem habet dictio Græca, κατὰ
καιρὸν. Atqui καιρὸς non simpliciter tempus est, sed oppor-
tunum: vnde & καίριον, opportunitas est. Tempore igi-
tur opportuno, non semper, neque statim omnibus hæc
A aqua medica fiebat, Deo hoc miraculum moderante, non
autem naturâ. Nam sicut, licet plures sub Helisæo decei-
serint, vnus tamen ab eo puer suscitatus est, 4. Reg. 4.
Et quamuis in diebus Helię plures essent viduæ, ad vnam
tamen Sarepthanam ille diuertit, 3. Reg. 17. & ex omni-
bus leprosis sub Helisæo Propheta vnus Naaman Syrus
mundatus est, 4. Reg. 5. & Luc. 4. Sic, vt Deus gratuita
hæc miracula & curationes doceret, non omnibus, sed
singulis, & per interualla beneficia communicantur. Cæ-
terum sunt qui quærunt, an certo & definito tempore Cyri. Alex.
id contingeret. Cyril. Alex. hoc in Pentecoste euenire so-
B litum scribit. Id si tantùm in Pentecoste fiebat, quid opus
erat per reliquam anni partem hîc manere tot ægrotos,
& expectare motum aquæ? Quid demum expectari solet,
nisi illud, cuius temporis ratio incerta est? Nam suffecis-
set, aduenięte Pētecoste, vt quisque infirmus huc se trãs-
ferret, neque tamdiu tempus attereret, & seipsum vana
expectatione consumeret. Theophy. & Euthym. genera-
liter tantùm exponunt certo tempore, vel opportuno tē-
pore. Euthy. in Ioan. Dicens autem, inquit, statuto tem- Euthy.
pore descendebat, docuit quòd non semper fiebat mira-
culum, sed certis temporibus: hominibus quidem inco-
C gnitis, verũ frequenter, vt opinor, in anno. Propter hoc
siquidem in porticibus decũbebat multitudo magna lan- Chrysost.
guentium. Chrysost. ho. 35. in Ioan. Neque enim, inquit,
certo tempore aqua mouebatur, sed claudi quidem & cõ-
torti tempus expectare poterant, cæci verò minimè, nisi
fortè motum auribus accepissent. Hæc ergo aquæ turba-
tio non certo aliquo die festo, sed pluries in anno, quãdo
Deo placebat, contigit. *Et mouebatur aqua.* Vetustiores li-
bri habent, καὶ ἐτάρασσε τὸ ὕδωρ. & turbabat aquam: vt
ad Angelum motus hic aquæ referatur. Sic legit Chryso-
stom. & Cyrill. Alexandrin. Mouebat autem aquam An-
D gelus, vt extraordinario & supernaturali modo operari se
ostenderet. Nam licet aqua turbida minùs mundare posse
videatur, sanabat tamē hæc: ne tu contemptibilis ratione
elementi contemnas sacramētum. Quid enim vilius aqua
turbida? Quid luto, quo cæci oculos perunxit? Et tamen
hæc curandi vim habuerunt. *Et qui prior descendisset in pi-
scinam, sanus fiebat à quacunque detinebatur infirmitate.* Ita re-
quirebat Dominus ab iis qui curandi erant, diligentiam
& promptitudinem. Nec enim animas nostras purgatu-
rus est, nisi & nos ipsi prompto id animo contendamus.
Verùm hæc omnia ad baptismatis mysteria trãsferamus.
E Angelus ille noster Iesus Christus non omni, sed certo
& præfinito tempore descendit de cœlo, id est incarna-
tus est, Ioann. 1. in terris visus, & cum hominibus con-
uersatus est, Gal. 4. Siquidem, vbi venit plenitudo tem-
poris, misit Deus filius suum, factum ex muliere, factum
sub lege. Tum verò in aquam descendit, quando à Io-
anne baptizatus est, & superaddidit, quod eius deerat
baptismati, exinde virtutem eidem conferens. Turbatio
autem aquæ talis erat, vt teste Hieronym. lib. de locis He- Hieron.
F br. sanies eorum animalium, quæ ibi ad sacrificia Na-
thinæi lauerant, supernataret, & aqua illo sanguine tin-
geretur. Nam & hoc designabat, non simpliciter aquam,
sed ipsam merito Christi passionis perfusam, nos à spiri-
tualibus morbis expurgare. Theophyl. in Ioann. Multi e-
nim opinabantur, quòd sola ablutione intestinorum sa- Theoph.
crificalium, virtutem quandam diuiniorem acciperet a-
qua: verùm diuina sapientia viam faciebat Iudæis ad fidē
in Christum. Nec enim, vt ibi Chrysostom. hom. 35. in Io- Chrysost.
ann. Theophylactus, Euthymius, Rupertus, Cyrillus A-
lex. obseruant, aliud per ea portendebatur, quòd aquam
ab Angelo moueri oportebat, quàm secretam aquam in

bapris

baptiſmate morbos eluere non poſſe, niſi virtus Chriſti acceſſerit. Neque enim, vt habetur de cóſecr. diſt. 4. can. Per aquam, ſanat aqua, niſi Spiritus ſanctus deſcendat in eam & conſecret. Nunquid enim aqua baptiſmi purgare peccata credentium poſſet, niſi tactu dominici corporis ſáctificata fuiſſet? Proinde Paulus nos in morte Chriſti baptizatos eſſe dicit. Emouit autem violento motu piſcinam hanc, adeò vt ſanguis aut ſanies hoſtiarum è fundo in ſummum enataret. Nam & Chriſtus quaſi è fundo omnia ſacrificia & victimas ad ſuum tempus, immò ad ſeipſum, vt prototypum perduxit, eaque, ſimúlque antiquos patres in piſcina ſui ſanguinis ſanctificauit. Quòd autem aqua turbida ſanabat, ad virtutem operantis, & benedictionem attendendum docebat, non ad elementum. Id probat in ratione baptiſmi Gregor. Nyſſ. lib. de baptiſmo. Nam id, inquit, quod operatur, magnum eſt, & ab illo mirabiles exiſtũt affectus. Quod probat in Euchariſtia, in qua licet panis & vini ſpecies vilis pretii appareant, poſt benedictionem tamen & ſanctificationem, corpus & ſanguis Domini dicitur, & eſt. Probat & virga Moſis, Exod. 4, Heliæ pallio, & crucis ligno ſecundũ ſuam naturam pauci ductis, at accedente benedictione, pluris æſtimatis. Porrò ægritudines corporales, ſpirituales morbos in ratione baptiſmatis ſignificãt. 1. Cæci enim ſunt omnes ante catechiſmum: eo quippè, luce Dei, ſuiq; agnitione, imbuuntur. Eſt autem catechiſmus, baptiſmo præuius. 2. Claudi item ſunt qui baptizantur, cùm olim diaboli, tandem verò filij Dei eſſe nitantur, & inter hæc, diabolicis ſuſpendantur inſidiis. 3. Aridi ſunt omnes Dei gratia ante baptiſmum, adeò natura eorum corrupta eſt per peccatum. Expectare oportebat vt voluntas magis proderetur, quòd voluntate maximè ſanctificemur: vt fides, perſeuerantia quoque & patientia manifeſta fieret, ne fruſtrà effundi putes beneficia diuina, aut indifferenter omnibus, ſaltem quæ gratuita ſunt, niſi diſpoſitis, elargiri. Et ſicut oportebat eos qui curari volebant, in piſcina expectare, donec illa turbaretur: ita mos olim fuit, vt catechumeni, qui baptiſmate abluendi erant, ad templi fores expectarent, & ſuam hîc fidem & ſpem proteſtarentur, cùm omnium ſit fides liberrima. Hinc fit, vt baptizandus reſpondeat, Credo, volo, abrenuncio, idq; liberè, interrogatus. Immò verò Patres ita catechumenos probabant, vt eis pœnitentiam iniungerent, priuſquàm in ſacram piſcinam admitterentur. Itaque ſicut aquæ piſcinæ Probaticæ vim purgatricem non habebant, niſi deſcenderet Angelus: ita niſi Chriſtus in aqua baptiſmi operetur, illa peccatum expurgare non poteſt. Requiritur quoque vt quiſque æger eſt, & curari contendit, in eum ſe demittat. Nec enim prodeſt nobis quòd baptiſma inſtitutum ſit, niſi & illud ſuſcipiamus. Illis tantùm profuit piſcina, qui in eam demerſi ſunt: & illis tantùm prodeſt baptiſmus, qui illum acceperunt. Cæterùm vnitas perſonæ in vice ſua curatę, vnitatem indicat baptiſmatis, ne fortè ad vſque tria baptiſmata cum Marcione admitti putemus. Ille enim, vt teſtatur Ephiphanius tom. 3. lib. 1. in hæreſ. 42. quæ Marcionitarum eſt, cùm virginem in ſua ciuitate ipſe Diaconus corrupiſſet, & aufugiſſet, diffamiæ notam, quam hoc crimine ſibi pepererat, exterſurus, ſecundum lauacrum ſibi excogitauit, aſſerens licere ad tria vſque baptiſmata dare in remiſſionem peccatorum. At verò, vt ſcribit Apoſtolus, vnus Deus vna fides, vnum baptiſma. Porrò quòd non modò aliquem morbũ ſanabat hæc aqua, ſed & is, qui in eam demergebatur, *ſanus fiebat, à quacunque detinebatur infirmitate*. Chryſoſtomus hom. 31. in Ioan. Quænam igitur hæc deſcriptio? Futurum enim erat baptiſma plenum maximæ poteſtatis & gratiæ, purgaturum peccata, pro mortuo viuum effecturum, quemadmodũ hæc in figura & piſcinæ huic & aliis pluribus adſcribuntur: & primùm quidẽ datur aqua, quæ corporum maculas, & non veras, ſed apparentes pollutiones, hoc eſt à morbo alios, alios à lepra, & aliis huiuſmodi morbis liberaret. Et huius quidem gratia multa in veteri Teſtamento per aquam mundata ſunt. Verumtamen ad propoſitum nobis ſermonem in præſentia redeamus. Primùm igitur pollutiones corporum, inde varia

Gre. Nyſſ.

Epiph.

Chryſoſt.

morborum genera per aquam ſanantur. Siquidem cùm vellet Deus appropinquantis baptiſmatis fidem nos erudire, non ſolum peccata, ſed morbos per aquam expulit. Propiores enim veritati imagines, & in baptiſmate, & in paſſione, & in aliis certiores fuerunt, quàm vetuſtiores. Nam ſicut regij familiares, haſtatis honoratiores ſunt: ita & propiores figuræ. Et deſcendens Angelus, motæ aquæ ſanandi virtutem largiebatur, vt intelligerent Iudæi longè magis Angelorum Dominum omnia animæ impedimenta ſanare poſſe. *Et erat ibi homo quidam*. Huius nomen non exprimitur, quaſi nominis celebratione indignus eſſet. Faciunt enim diuites rãtùm nomina ſua in terris ſuis. Peccator quoque ignotus eſt Eccleſiæ, donec renatus ſit: Ignotus Deo, ſi non fide & bonis operibus polleat. Sic Matth. 24. Chriſtus ad virgines fatuas ſponſum dictutũ ait, Neſcio vos: vt admoneamur vigilare. Nec quoque Ioannes Epheſi à Marcione interrogatus num eũ noſſet, aliud reſpondit quam, Noui te filium Satanæ. Nec enim, cùm hæreticus eſſet, agnoſci debuerat à fidelibus velut frater, ab Eccleſia verò vt filius. Hanc de Marcione hiſtoriam ſcribit Irenæus lib. 3. in hæreſ. Hic autẽ homo 38. *annos habebat in infirmitate ſua*. Hinc emergit ratio, cur illius potiùs miſereatur Dominus, cùm infracto animo ſpẽ ſemper conceperit. Patientia enim opus perfectum habet, vt in Iob & Dauide patuit. Perſeuerantia quoque in petendo, Dei opem conciliat. Patientiæ bonum vno libro deſcripſit Tertullianus. Perſeuerãtia autem adeò neceſſaria eſt, vt non coronetur, niſi qui legitimè certauerit, & perſeuerauerit. 2. Tim. 2. Commendatur in Iacob, qui Angelo dicebat, Non dimittam te, niſi benedixeris mihi, Geneſ. 32. In vidua, Luc. 18. In amico, Luc. 11. Turbatur Eccleſia? Nõ deſinat fidelis ſperare. Ecce enim poſt longam captiuitatẽ populus ex Ægypto educitur: perierunt & hæreſes, quę trecentis etiam annis perſtiterant, vt Arrianorum. Nullus recedat ab Eccleſia, vt nec iſte à piſcina. Affligitur vidua, orphanus & pupillus? Diſcat ſperare in Domino, qui eorum iudex eſt. Nec deſperet peccator in diuturna pœnitentia, vt gloriam aſſequatur. Abdias lib. 5. Habes Andream pro Nicolao orãtem, vt à Deo miſericordiam acciperet: quam tandem aſſecutus eſt. Nõ deſperandum, immò potiùs dicendum cum Iob. 13. Etiãſi occideris me, adhuc in te ſperabo. Hieronym. tom. 1. lib. de cuſtodia virginitatis ad Euſtochium. Quis ſanctorum ſine certamine coronatus eſt? Abel iuſtus occiditur: Abraham vxorem periclitatur amittere. Et ne in immenſum volumen extendam quære, & inuenies ſingulos aduerſa perpeſſos. Solus in deliciis Salomon fuit, & forſitã ideò corruit. Quem enim diligit Dominus, corripit: caſtigat autem omnem filium quẽ recipit. Nónne meliùs eſt breui tempore dimicare, arma ſumere, laſſeſcere ſub lorica, & poſtea gaudere victorem, quàm patientia vnius horę ſeruire perpetuò? Nihil amantibus durum eſt, nullus difficilis labor eſt. Reſpice quanta Iacob pro Rachel pacta vxore ſuſtinuit. Et ſeruiuit, inquit ſcriptura, Iacob pro Rachel annis ſeptẽ: & erant in conſpectu eius quaſi dies pauci. Vnde & ipſe poſtea memorat: In die vrebar æſtu, & gelu nocte. Amemus & nos Chriſtum, eiúſque ſemper quæramus amplexus, & facile videbitur omne difficile. Breuia putabimus vniuerſa quæ longa ſunt: & iaculo illius vulnerati, per horarum momenta dicemus: Heu me, quia peregrinatio mea prolõgata eſt à me. Nõ ſunt enim condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis: quia tribulatio patientiã operatur: patientia autem probationem, probatio autem ſpẽ, ſpes autem non confundit. Tertullianus lib. de patientia. Quæ igitur negotiatio patientiæ in corpore? Imprimus affectatio carnis hoſtia Domino placatoria per humiliationis ſacrificium. Cur ſordes cum anguſtia Domino libat victus? Contenta ſimplici pabulo, puro quoque potu cùm ieiunia cõiungit, eũ cinere & ſacco inoleſcit. Hæc patientia corporis prædicationes commendat, deprecationes adfirmat: hæc aures Chriſti aperit, ſeueritatem diſpergit, clementiam eligit. Sic ille rex Babylonicus, offenſo Domino, cùm ſqualore & pædore ſeptenni ab humana forma exulaſſet, immolata patientia corporis ſui, &

Irenæus.

Patientia bonum.

Abdias.

Hierony.

Tertull.

Patientiæ exempla.

regnum recuperauit, & , quod optabilius homini est, sanus Deo fecit. Diuturnæ patientiæ in morbis, etiam post amissam curationis à medicis expectationem, exépla habes permulta. Hæmorrhoissa, quæ duodecim annis multa fuerat perpessa à medicis, deterius habebat: spem tamé hanc concepit, vt diceret, Si tetigero tantùm fimbriam Christi, salua ero. Diutiùs cæcitate oppressus Tobias, qui Deum nó minùs quàm Iob benedixit, sanitati à Raphaële restituitur. Agbarus Edessæ rex, longo & immedicabili morbo laborans, confidebat à Iesu sanari posse, neque diffidit: tádem acceptis literis, curandú se ab illius Apostolo Thadæo, sanitatem adeptus est. Eusebius hist. Eccles. lib.1.cap.15.16.& 17. Abdias lib.9. Sed & nauta quidam iam quinquaginta annis incurabili ægritudine torquebatur, nec tamen desperauit: sed cùm D. Andream Apostolú aspexisset, Forsan tu es, inquit, discipulus Dei, qui solus saluare potest; inde & sanatus est Abdias histo. Apostolicæ lib.3. Chrysostomus lib.3. de prouidétia, examinat patientiam Demophili senis, qui iam quindecim annis præter vocem & sensum mortuus apparuerat, vno tantum sibi adolescente ministrante, qui buccellam ori apponeret, nariúmque purgamenta tolleret posset, eú quoque huic paralytico comparat. Adducit & ibi Aristoxeni in Bithynia exemplum, qui alui cótractionibus acerbioribus omnibus tormentis lacessitus, modò mutus redditus, modò in gemitus quasi parturientium & clamores erumpens, sex iam annis in fœtore & ęgritudine tali, muliere paupercula, illi administrante, perseuerarat. *Hunc cum vidisset Iesus.* Iam hominis iustificationé in istius curatione meditemur. Sumus enim nos per peccatum paralytici, cùm nullum nostrorum membrorum ad Dei obsequium moueamus. Quidnam primum est in istius curationis ordine? *Hunc vidit Iesus.* Non illum forsan videbat paralyticus, non illum aduertebat. Talis scilicet & ille claudus ex vtero matris, qui ad portam templi speciosam iacebat. Intuebatur quidem Petrum & Ioannem, sed vt stipem acciperet, non autem vt curaretur. Ideò aiunt, Respice in nos. Nihil ille de miraculo coniectabat, aut sperabat: & illum tamen non dedignatur. Christus. Non præuenit vt Centurio, vt cæci duo prope Hiericho, leprosi, Syrophœnissa. At illum præuenit Christus quoniá in eo nostræ iustificationis typus exponebatur. Primum autem omnium est, vt videat nos Deus pietatis oculo, & bene in nos afficiatur. Hinc & Moses in Epistola hodierna, Deut. 26. Respice, Domine, de sanctuario tuo, & de excelso cœlorum habitaculo. Augustin. ser. 15. de verbis Apostoli, Gratia præcessit meritum tuum: non gratia ex merito, sed meritum ex gratia, Nam si gratia ex merito, emisti, non gratis accepisti. Idem lib. de gratia & lib. arbitrio. cap.16. id Ezechiel. explicans, Faciam vt in iustificationibus meis ambuletis, & iudicia mea obseruetis, & faciatis ea: Cùm dicit, inquit, Faciam vt faciatis, quid aliud dicit, nisi, Auferam à vobis cor lapideum, & dabo cor carneum, vnde faciatis? Et hoc quid est, nisi, Auferá cor durum, vnde non faciebatis, & dabo cor obediés, vnde faciatis? Ille facit vt faciamus, cui dicit homo, Pone Domine custodiam ori meo. Prima est illa pars iustificationis sine nobis, sed altera, & illa consummata cú consensu nostro. Abutútur autem hæretici, cùm illos Biblię contextus, qui ad primam iustificationis partem pertinét, referunt ad omnem & totum progressum iustificationis. Scimus vtique neminem amare, qui non priùs à Deo ametur: neminem appropinquare, quin Deus appropinquarit: & conuerti ad Deum, quin Deus conuersus fuerit. Interim tamen ad plenitudinem iustificationis amare, cóuerti, & appropinquare oportet, in quibus aliquid nostri requiritur: quòd amare non possumus, nisi amemur. Hoc est quod priùs vidit & agnouit Christus. Bernardus Epist.107. Nemo se iam amari diffidat, qui iam amat. Libenter Dei amor nostrum, quem præuenit, subsequitur. Nam quomodo redamare pigebit, quos amauit, & necdú amantes? Ambros. lib. de vocat. Gentium, c.9. Qui, ait, veniunt ad Deum, amore ducuntur. Dilecti enim sunt, & dilexerunt. qua siti, & qua fierunt: & quod eos Deus voluit velle, voluerunt. Hoc ergo mihi conspice in ipso fa-

Eusebius. *Abdias.* *Idem Abd.* *Chrysost.* *Gratia præueniens.* *Quàm sit gratia ad salut. necessaria.* *Augustin.* *Idem.* *Non dubitandum de Dei in nos propensa voluntate.* *Bernard.* *Ambros.*

cto. Cur verò non alios sicut & istum respexit? Quis non vt ij quorum est cura corporum, ita medicus animarum est. Ille enim quandoque indignos curat, iste nó nisi dignos. Scio vtique primam gratiam conferri sine meritis, non autem secundam: Minus autem gloriam illam cœlestem, quæ per sanitatem perfectam significatur, quam hic per tot tempora expectamus. Vidit igitur, quia commiseratione ductus est: & hoc aspectu suam sapientiam exprimit, vt qui miracula non præcipitanter faciat, sed omnia primùm expendat. Sap.3. Dominus si tardauerit, tamen veniens veniet, & in tempore erit respectus illorú. *Vidit, & cognouit, quia multum tempus haberet.* id est, & diu hic iacuisset, & permásurus esset absque vlla ope, nisi suo præueniretur auxilio. Nec enim falli potest Dei scientia, ita tamé vt in bonis nouerit nos sine illo nihil posse, Ioá. 15. cum eo omnia posse. Nouerat ergo hunc multum tempus habere, quòd humano destitueretur auxilio, quòd alius eum præueniret, quòd in piscinam se deiicere non posset, id quidem è ratione hominis: At respectu & suæ potestatis, & diuini in hominem priuilegij, nouerat non multum superesse temporis, non ignarus quid acturus esset. At verò si quod significatur, inspicias, designabatur non posse quemquam ex se, aut aliorum hominum sibi similium auxilio in piscinam passionis demergi, nisi Dei gratia iuuentur. Hinc error Pelagianorum eluditur, immò & Simonis Magi, quòd ex nobis ipsis salui fieri possimus. Ex nobis enim cadere, non resurgere: ex nobis ægrotare, non saluari possumus. *Dixit ei.* Non confestim eum à principio sanauit, sed primùm eum familiarem sibi fecit, per interrogationem futurę fidei faciens viá. Chrysostom. hom. 35. in Ioan. Eumque qui multo tempore assiduus fuerat ac tolerantissimus, cæteris præponit. 1. tum quòd miseratione dignior esset. 2. tum vt doceat eorum omniú, qui superno egent medicamine, eos maximè Deú flectere, qui sunt constantissimi, vt notat Euthym. in Ioá. Hoc colloquio catechesis ante baptismum commendabatur, qua fidem, intentionémque eius, qui baptizandus est, per interrogationem exquirimus, vt Faustus Episcopus lib.2. de lib. arbitrio, capit.8. in hunc locum obseruat. *Vis sanus fieri?* Id interrogat, non vt discat (quid enim notius est, quàm ægrotum suæ sanitatis esse cupidum?) sed vt istius patientiam designaret, qui tamdiu, támque graui & longo morbo lacessitus, spem recuperandæ valetudinis minimè deposuisset, vt Chrysost. hom. 36. in Ioan. obseruat. Volebat & in eo excitare oblatæ gratiæ desiderium vt scribit Cyrillus Alex. lib.2. in Ioan. cap.124. Hoc etiam fecit, vt animos astantium, nihil forsan minùs cogitantium, quàm istius paralytici curationem, in factum istud raperet. Relictum quoque homini consensum ad emundationem testatus est, & se ad spiritualem, vt hîc ad corporalem curationem disponere posse testetur. Obserua verò Christum non dixisse, Vis sanem te? ne videretur gloriam quærere. Occultè verò his verbis insinuabat, se facilè quod interrogabat, præstare posse. Hoc denique gratiæ præuentionem peccatori resurrecturo necessariam esse significabat, simul & nostrum consensum. Augustin. serm.15. de verb. Apostoli: Qui fecit te sine te, non saluabit te sine te. Cyrillus Hierosolymit. Catech. illum. 1. Quemadmodum, ait, qui milites sunt conscripturi, & ętatem & corpora deligendorum ad pugnam diligenter excutiunt: sic & Dominus delectum faciés animarum, voluntates illarum scrutatur. Non dat sanctum canibus: sed vbi videt bonum propositum, illic salutare sigillum & admirandum imprimit, quod metuentes tremunt dæmones, & agnoscunt Angeli. Basil. ho.9. in Ps.33. Quemadmodum enim sensibilis hęc lux non omnibus similiter exoritur, sed his qui habent oculos, & vigilantibus, & nullo impedimento obstáte, solis accessu frui potentibus: sic etiá sol iustitiæ vera lux, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, non omnibus suum splendorem largitur, sed his quos dignam vitá acturus putat. Nec enim sol oritur vespertilionibus, aut aliis animalibus noctu ad pabulum prodeuntibus. Itaque neque lucem, neque gratiam communicat Christus, nisi his qui cordis oculos aperuerunt. Hinc scilicet Psaltes:

Chrysost. *Euthym.* *Catechesis ante baptismum.* *Faustus.* *Chrysost.* *Cyr. Alex.* *Augustin.* *Cyr. Hier.* *Basil.*

Accedite

Accedite ad eum, & illuminamini, & facies vestræ non confundentur. Hinc scilicet Deus clamat: Conuertimini, & viuite. Venite ad me, &c. Pœnitentiam agite, &c. Rumpite corda vestra, &c. Sacrificium Deo spiritus contribulatus, &c. Vbi verò conuersio prima, sacrificium, nisi spiritus & cor accesserit? nisi accesserit & consensus? Hic quidem Deus, ait Augustinus lib. de bonitate perseuerantiæ, cap. 13. meam infirmitatem adiuuat, hic ad operandum & voluntatem impellit, & facultatem suggerit. Attamen nisi cōsensus noster accesserit, vbi salus nostra? Liberum arbitrium hæc Domini interrogatio satis testatur. Docet enim in ægroti potestate esse bonum eligere, id est, sanitatem: & in peccatoris potestate esse (Deo tamen præueniente, vt & hîc præuenit paralyticum) suam à peccatis curationem desiderare. Vt enim hîc non curatur nolens, sed volens: ita nemo aut remissionem accipit, aut saluti donatur, nisi volens. Quod probatur & ex eo, quòd eniti in contrarium possumus, vt & enixi sunt Iudæi in legem. Ad quos Christus: Quoties volui congregare filios tuos, & noluisti? Matth. 23. Vnde nec nolentes saluantur. Addidit enim Christus: Ecce, relinquetur vobis domus vestra deserta. 2. Quódque bonū velle possimus, & à fide & charitate quæ in nobis est, & esse potest, ostēditur satis, nobis esse relictum liberum arbitrium. Nam credere in Deum, & diligere Deum non potest quis, nisi voluntariè: tum autem voluntas electione fertur ad bonum. 3. Tertullianus quoque lib. 2. contra Marcion. nullā magis in homine imaginem & similitudinem Dei animaduertit, quàm quod homo libertate arbitrij & potestate signatus est. Idem Gregorius Nyssen. Orat. de dormientibus, confirmat, quòd sui potestatem habere, & alterius dominatui obnoxium non esse, proprium diuinæ beatitudinis est. Hoc Epiphan. lib. 1. tom. 1. hæres. 16. probat in Pharisæos, fatum, & ineuitabilem necessitatē constituentes: vnde condemnatio nulla, nec liberum homini superesse arbitrium crederetur. Quod Deus tamen per seipsum locutus (inquit) exhibuit, dicens: Si volueritis, & nolueritis. Deuteron. 28. Quare circa hominem est bona operari, aut malas res appetere. Hinc & Greg. Nyssenus fatum destruit in Stoicos, Ægyptios, Platonicos, vt arbitrij libertatē astruat, lib. de fato. Augustinus quoque contra duas Epist. Pelag. ad Bonifacium, lib. 1. cap. 2. Manichæi, inquit, à quibus dissentimus, dicunt quòd primi hominis peccato, scilicet Adæ liberum arbitrium humanis perierit: & nemo iam potestatem habeat benè viuēdi, sed in peccatum carnis suæ necessitate cogatur. Probat autem ab hac seruitute nos per Christum ereptos, ex Ioan. 8. cap. Si filius vos liberauerit, verè liberi eritis. & Rom. 9. Cùm essetis serui peccati, liberi fuistis iustitiæ. Clemens Alexandr. lib. 6. Stromatum. Illud, inquit, scire oportebat, quòd naturâ quidem apti nati sumus ad virtutem, sed non quòd eam habeamus ab ortu, sed sumus nati ad eam acquirendam: per consensum scilicet, & gratiam. Qua ratione soluitur dubitatio, quæ ab hæreticis aduersus nos mouetur, Vtrum perfectus sit Adam, an imperfectus. Si imperfectus, quomodo perfecti Dei imperfectum est opus, & maximè homo? Sin perfectus, quomodo transgreditur præcepta? Audient autem à nobis, quod perfectus quidem non fuit factus in constitutione, sed aptus ad auspiciēdam virtutem. Multum enim refert, factum esse aptum ad eam acquirendam. Vult autem nos ex nobisipsis saluos fieri. Hæc est enim natura animæ, à seipsa impelli & incitari. Deinde cùm sumus ratione prędití, ratione autem cōstet Philosophia, habemus cum ipsa quandam cognitionem. Hæc ille. Dixit autem paralyticus, *Domine, hominem non habeo, vt cùm tu bata fuerit aqua, mittat me in piscinam: dum venio ego, alius ante me descendit.* Quasi dicat, Domine. 1. non deest mihi voluntas. Quid enim æger magis, quàm sanitatem expetet? Iob. 2. Pellem pro pelle, & omne quod habet homo, dabit pro anima sua. 2. Nec deest spes: hac scilicet de causa hîc pręstolor aquæ motum. 3. Sed hominem non habeo qui mei curam gerat: quoniam derelictus sum & pauper. Maxima vtique hominis miseria, tot annis spe sua frustratum esse, toto corpore infirmatū, & præstò medelam habere, homine tantùm vno indigere, nec eum assequi. Hanc sententiam detorquere potes ad permulta: vt si ciuitatem, si clerum, si rempublicam, si congregationem aliquā conquerentem de sua afflictione introduxeris, eamque à defectu Prælatorum emanantem, hoc eam proloquentem facias, quòd hominem non habeat. Mysticè quoque ex hoc loco disces, pueris in baptismate susceptore opus esse. Nam sicut huic homo necessarius fuit, qui eum in piscinam demitteret, hoc ipso scilicet, quòd infirmitas corporis eum temerè demittere non permittebat: ita quia ætatis imbecillitas & ignorantia infantes occupat, opus habent susceptore, qui pro iis respondeat, vt doctè D. Dionys. Areopag. lib. Eccles. hierarch. capit. vlt. docet. *Dixit ei Iesus: Surge, tolle grabatum tuum, & ambula. Et statim sanus factus est homo, & ambulabat.* Hoc facto ostendit, quòd non tam aquæ, quàm ipsius verbo, etiam in baptismate, sanitati restituimur. Hinc Petrus 1. Epist. c. 2. renatos non dicit ex semine incorruptibili, verbo Dei. Porrò obserua quàm breuibus verbis vsus sit. Surge, ait, tolle grabatum, &c. nimirùm vt in momento Deum operari fateamur. Proinde statim dicitur sustulisse grabatum suum. Hoc vtique ipso nos admonet nihil hæsitare in baptismatis virtute. Nec enim obiicienda sunt innumera illius, qui baptizatur, peccata, quasi successione Deus egeat, vt illorum purgationem operetur. Medica plus valet arte Deus. Vt dixit, & statim facta sunt: mandauit, & creata sunt: Ita statim vbi verbum accesserit, peccata eluuntur. Quid enim (ait Christus Matth. 9.) facilius est dicere, Remittuntur tibi peccata tua, an, Surge & ambula? Vtrumque nimirùm infinitæ, & in momento operantis virtutis est. Iste statim sanus factus est ab omni infirmitate: & nos statim eluimur ab omni peccato. Ezech. 36. Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, vt Rom. 5. Sicut regnauit peccatum in mortem, ita regnet gratia per iustitiam. Allegoricè tria hîc præcipit Christus omni peccatori necessaria. Nam sicut paralysis spiritualis, peccatum est, quo omnes animæ vires velut demortuæ, suis destituuntur officiis: sic iste paralyticus nobis peccatorem insinuat. Hunc nisi homo, id est, aliquis pius vir sua monitione iuuet, & reducat in piscinam, id est, meritum Christi sibi applicandum, aut Christus ipse præueniat, impossibile est vt sanitatem recipiat. Porrò vbi in eū Christus suam bonitatem exercere voluerit, tria illi demandabit. 1. Surgere per contritionem, & peccati detestationem. 2. Tollere grabatum per pœnitentiam: adeò vt carnem, in qua volutabatur, secundum eam viuens, ferat, id est, spiritui subiiciat. Et sicut exhibuit membra sua seruire iniustitiæ, sic tandem pietati & iustitiæ exhibeat. Rom. 6. Qui esca offendit fratrem, carnem non manducet: & quæ sunt similia. 3. Ambulare demum oportet de virtute in virtutē: nec enim satis est à peccatis elui, sed & opera bona exequi oportet. Hinc Psaltes: Declina à malo, & fac bonum. Augustin. Epist. 105. ad Sixtum. Sicut (ait) à vulnere, verbi gratia claudicans, ideò curatur, vt sanato malo præterito, futurus dirigatur ingressus: sic mala nostra non ad hoc solùm supernus medicus sanat, vt illa iam non sint, sed vt de cætero rectè ambulare possimus: quod quidem etiam sani non nisi illo adiuuante poterimus. Libro. 6. contra Iul. Pelagian. cap. 11. refellit eos, qui in sola peccati remissione iustificationem consistere dicebant, & nō in profectu bonorū operum, per Christi gratiam ad vitāda peccata, & carnis desideria vincenda: cū Rom. 7. dicat Paulus, Video aliam legem in membris meis, &c. infœlix homo &c. liberat gratia Christi. *Tolle grabatum tuum.* Iam releua affectiones tuas, & doma, in quibus iacebas sopitus omnibus viribus animę. *Ambula* de virtute in virtutem: nec enim malum est corpus, aut membra ipsius, verumtamen coërcenda sunt freno rationis. Basil. Cōstit. exercit. cap. 11. Bonus enim est equus: & quantò naturâ vegetior & calidior fuerit, tanto melior. Opus autem habet moderatore, nempè rationis expers existens: sic nimirùm auriga illo ad summum commodum vtitur. Vbi verò auriga malè rexerit pullum, sæpe & ipse pullus à via publica præuaricatur, & ad mora delabitur, ipsum sesso-

Marginal notes: August. — Tertull. — Gre. Nyss. — Epipha. — Greg. Nyss. — August. — Cle. Alex. — Dio. Areop. — August. — Idem. — Quod pœnitenti requiratur. — Basil.

Thom. Aq.

rem deferens, &c. Thomas Aquinas lect. 1. in Ioan. cap. 5. Hæc tria, inquit, Dominus in iustificatione præcipit. 1. *Surgat* recedendo à peccato. Ephes. 5. Surge qui dormis. 2. *Tollat grabatum*, satisfaciendo de commissis, ferendo onus pœnitentiæ. Mich. 7. Iram Domini portabo, quoniam peccaui ei. 3. *Ambulet* proficiendo in bono. Chrysostom. hom. 68. Oper. perfect. in Matth. Vis sanus fieri? Tolle lectum tuum, & vade in domum tuam. Peccatum namque grauissima paralysis est, nec paralysis solummodò, sed paralysi etiam peius. Huiusmodi enim homines non solùm in otio, vt ita dicam, virtutis viuunt, verùm etiam in opere nequitiæ degunt. Et tamē si quis hoc pacto dissolutus iacet, paululùm se voluerit erigere, confestim ab vniuerso morbo liberatur. Etsi triginta & octo annos iacueris, nihil tamen prohibebit, si volueris sanus fieri. Adest etiā nunc Christus clamans, *Tolle lectum tuum* modò velis tu surgere, modò non desperes. Non habes hominem, sed habes Deum. Non habes qui te valeat in piscinam immittere, sed habes eum, qui potest facere ne tibi opus piscina sit. Nō habes qui te in piscinam iniiciat, sed habes eum, qui potest te iubere, ac dicere, *Tolle grabatum tuum.* Ita non potes dicere, Dum ego venio alius ante me descendit. Nullus vetat, si volueris, in fontem gratiarum descendere. Hæc quippè gratia nunquam consumitur, nunquam euacuatur: continuè fons hic emanat, & à plenitudine ipsius & corpus & animam omnes curabimus. Adeamus igitur alacri animo. Nam & Raab meretrix erat, sed saluata est. Latro truculentissimus homo fuit homicida, sed paradisi ciuis effectus est. *Erat autem sabbatum in die illo.* Id adiicit Euangelista, vt ratio murmuris Iudaicis intelligatur.

Rupertus.

Rupertus lib. 5. in Ioan. Cur enim sabbato, ille, quem omnipotens verbum imperio suo sanat, grabatum suum portare imperat: quod apud Iudæos fieri non licebat, dicente lege, De die sabbati nō inferetis onera per portas vestras? Cur, inquam, hoc imperat, nisi vt ostendat inimicis suis Iudæis, mox affuturū, vt sicut per Prophetam prædixit, non solùm sabbati, sed & omnium solennitatum, illorum stercus super vultus illorum proiiciat? Hoc enim postmodum cœpit fieri authoritate Spiritus sancti, signa & prodigia facientis, vbi omnes à seruitio legis absoluit, interpretibus voluntatis eius sanctis Apostolis, dicentibus: Quia visum est Spiritui sancto & nobis, nihil vltrà vobis imponere oneris, quàm hæc necessaria, vt abstineatis ab immolatis simulacrorum, & sanguine, & suffocato, & fornicatione: à quibus custodientes vos, benè agetis. Valete. Sed cùm sabbatum carnale non curādum esse Dominus opere iniuncto innuit, cur tali modo, id est, deportatione sabbati, quàm alio quolibet modo, istud significare maluit? Planè nonnihil, aut parùm boni operis per illam grabati vectationem significauit. Non enim quippiam eius laboris aut oneris in hoc fas est suspicari, sub quali laborātibus quodam loco dicit, Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. Siquidem labor ille & onus illud infirmorum est, qui non sunt sanitatem cōsecuti. Non alius sine dubio labor, quàm amor huius mūdi, qui nondum curatus multis oneribus eruitur & reprimit. Igitur onus illud hic significat, quod quisquis portat, sabbatum Domini legitimè celebrat. *Dicebant ergo Iudæi: Sabbatum est, non licet tibi tollere grabatum tuum.* Mos quippè impiorum est, vt sub prætextu pietatis, pietatem arguant. Sic Simon Pharisæus Luc. 7. Hic vtique si esset Propheta, sciret quæ & qualis est mulier, &c. Et Iudas, Mar. 14. Vt quid perditio ista vnguenti facta est? &c.

Cur sabbatum institutum.

Cæterùm iusserat Dominus sabbatum obseruare, & in eo ab operibus seruilibus abstinere, multis de causis. Primò, in memoriam creationis totius orbis. Nam eo fatemur Deū requieuisse ab omni opere suo quod patrarat, Genes. 2. Prævidérat quippè Deus insolentes quosdam futuros Sophistas, qui mundum ab æterno esse assererent, Deóque coæternam materiam statuerent, vt Hermogenes, Plato, Manes Marcion, & cæteri, de quibus Tertullianus lib. in Hermogenem, Philasterius lib. de hæresibus, Theoph. lib. 2. ad Autolicum, & Theodoretus in Epitome diuinorum decretorum. Retunduntur autem illi, quòd in sex

Tertull.
Philastr.
Theoph.
Theodor.

diebus fecit Deus cœlum & terram, & omnia quæ in eis sunt. Secundò institutum est sabbatum, vt in ipso die reconciliemur, & animi vires ad Deum colligamus. 3. Ne plus æquo seruos & bruta labore torqueamus. Cæterum hoc die non spiritualia officia, sed seruilia prohibebantur, Ierem. 17. portare onera sine necessitate. Nehem. 13. & 2. Esd. 13. At vbi necessitas adest, & Deus iubet, aut ad Dei refertur gloriam, vt hìc ferre grabatum, id fieri potest etiam sabbato. Hoc die nimirùm Helias fugit à facie Iesabel, 3. Reg. 19. Machabæi in aduersarios legis pugnarunt, 1. Mach. 2. Discipuli spicas vellicarunt. Matt. 12. vtriq; quòd eos necessitas præsens vrgeret. En verò Christus imperat: cur igitur iste sanitate restitutus non obediat? Beda in Ioan. cap. 5. Literam legis stultè defendebāt ignorando dispensationem eius, qui legis quondam edicta per seruū decernens, nunc ipse adueniens, tandem legem gratia mutauit: vt quod diu iuxta literam carnales carnaliter obseruauerant, deinceps spirituales spiritualiter obseruandum cognoscerent. Sabbato quippè carnali, quod iuxta Decalogum custodiebant, populus ab omni opere seruili die septima vacare præceptus est. Spirituale autem sabbatum est in luce gratiæ spiritualis, quæ septiformis accipitur, non vna, sed omni die nos ab omni inquietudine vitiorum manere feriatos. Si enim iuxta vocē dominicam, omnis qui facit peccatum, seruus est peccati, patet liquidò, quia peccata rectè opera seruilia intelligātur: à quibus quasi in die septimo in perceptione gratiæ spiritualis immunes incedere iubemur, nec solū à prauis continere, sed bonis insistere factis. Quod in hac quoque lectione Dominus typicè ostendit, cùm eum qui duodequadraginta annos languebat, in die sabbati non solùm surgere verumetiam grabatum tollere & ambulare præcepit: videlicet insinuans, eos qui longo vitiorum languore tabescunt, & Dei ac proximi dilectionis inanes, quasi à perfecta virtutum summa duo minus habent, ista per donum Spiritus sancti à vitiis posse resurgere, eorūq; discusso torpore, cum fraternæ dilectionis honore ad visionem debere sui properare conditoris.

Beda.

Theophyl.

Theophylactus in Ioan. In sabbato sanat, docens hominem aliter intelligere sabbati obseruationes, non putare coli sabbatum otio corporali, sed malorum abstinentia. Nam benefacere alicui in sabbato lex non prohibet, quæ lex est Dei semper bene facientis. *Respondit eis, Qui me sanum fecit, ille mihi dixit, Tolle grabatum tuū, & ambula.* Admirari cōuenit hominis erga Iudæos in dicendo libertatem, quando vrgentibus illis, & dicentibus, Non tibi licet tollere grabatum tuum per sabbatum: ipse eum fiducia prædicat, liberè prædicat benefactorem, *Qui fecit me sanum, ille mihi dixit.* Veluti huiusmodi quædam proferens, Delirans & desipitis, iubentes ne obediam ei, qui me à tam diuturno & difficili morbo liberauit. Videre ergo cui obedire huic qui solo verbo & in momento me curauit. Eccl. 8. Sermo eius potestate plenus est. Ego verò num illi morem gerere pro beneficio tam celeriter collato debui? En me sanum fecit: cur nō sicut surgere potui, ita grabatū tollere & ambulare debui? Porrò ex hoc paralytici responso disce, murmurantibus in nos hæreticis nihil aliud respondere, quàm quòd olim Pythagorici sycophantis, ipse dixit: Ne curiosè rationes mandatorum seu institutionum & Dei, & Ecclesiæ requiramus. Sufficiat respondisse, Dixit Deus, dixit Ecclesia. *Interrogauerunt ergo eum, Quis est ille homo qui dixit: Tolle grabatum tuum, & ambula?* Non interrogauerunt eum, sed quis est qui tibi dixit, Tolle grabatum. Ita ad bonum sponte excæcabantur, sursúmque ad deorsum rapiebant sabbati violationem, vt sibi videbantur. His similes sunt hæretici, qui quæstiones emouent: vtique non vt doceantur & instruantur, sed vt quoquomodo sycophantiæ & calūniæ ansam arripiant: quod faciunt de minimis quærentes. De iis autem, rei substantiam explicant, tacentes, vt de ceremoniis potiùs quàm de sacramentorum veritate disputant. *Is autem qui sanus effectus fuerat, nesciebat quis esset.* Adeò Christus eum subitò sanarat, vt non ei sciscitādi quis esset, otium datum sit. Quod factum est (ait Cyrillus Alexandrin. lib. 2. in Ioan. cap. 18.) vt ita Iudæorum aliquantulum deferuescerent.

Libertas in dicendo.

Cyr. Alex.

Non

Non quia ipse timeret, ne quid irati possent aduersus eũ, antequàm vellet, facere: sed vt exẽplo eius declinandum ab iratis discamus. Proinde additur. *Et declinauit à turba constituta in loco.* 1. Vt diximus, quo litium causam & occasionem fugere doceret: nimirùm litigiosis sic vitãdus est.

-ceu sæpe viator
Calcato subitò retrahit angue pedem.

A 2.Tim.2. Noli verbis cõtendere: hoc enim nihil prodest. 2. Vt nos de fugienda vana gloria instrueret. *Postea inuenit eum Iesus in templo.* Nimirùm illuc se contulerat, Deo referendarũ actionum gratia. Idem enim nos facere conuenit, vbi ab aliqua afflictione aut corporali, aut spirituali erepti fuerimus. *Et dixit ei, Ecce sanus factus es, iam noli peccare ne quid tibi deterius contingat.* 1. His verbis Christi elicitur (vt ait Cyril.) non tantùm in futura supplicia peccatoribus reseruari, verumetiam multis, ac variis modis eos in hac vita puniri. Quod ita fieri etiam Paulus testatur, clamans. 1. Corint. 11. Ideò inter vos infirmi & imbecilles, & dormiunt multi. Quòd si nosmetipsos diiudicaremus, nõ vtique iudicaremur. Dũ iudicamur autem à Dño, corripimur, vt nõ cum hoc mundo damnemur. Secundò, obserua quoque Christũ non corpore tãtùm, sed & anima, id est, in baptismo non imputari peccatũ sed & omninò elui. Et vt doceat nos, quoties pœnitentiam agimus, de omnibus peccatis conteri debere, vt omnia remittantur: alioquin infructuosa pœnitẽtia & confessio nostra futura est. Tertiò disce, à morbis corporalibus recidiuũ peccatum perniciosissimũ esse. Fiunt enim posteriora peiora prioribus. Proinde accepta venia, caue ne relabaris. 2. Pet. 2. Euthy. in Ioan. Ita cùm iã & miraculi rumor defecisset, & rumor Iudæorũ, occurrit ei qui sanatus fuerat: volens animã quoque illius meliorem reddere, reperit eum non in otio & segnitie, sed in templo orantẽ, vt opinor, ac Deo gratias agentem: & admonet illum, ne deinceps peccet, ostẽdẽs quòd propter peccata ægrotabat. Minatur autem grauiùs puniendum, si peccauerit docens eos, qui post pœnã peccati rursus delinquunt, atrociùs puniendos, tanquam insensatos ac contemptores, siue in præsenti vita, siue in futura, siue in vtraque. Quòd si supplicium peccatorum durauit hîc triginta & octo annos, quidnam poterit quispiã dicere de futuro supplicio? Vtique quòd æternum erit, ac fine carens. Neque tamen omnes morbi à peccatis oriuntur, neque omnes peccatores ægrotant. Paralyticus quoque, de quo apud Matthæũ fit mentio, propter peccatum ægrotabat. Ideò etiam dixit illi, Remissa sunt tibi peccata tua. Admonet interim omnes: eos quidem, qui nondũ ægrotauerunt, vt timeant ne morbo corripiantur, & ita corrigantur: eos verò, qui iam morbo subiacuerunt, vt timeant ne deterius ægrotent, & deinceps cautius viuant. Quisque ergo nostrum, si iam ægrotauit, dicat apud sese, Ecce sanus factus es, non pecces deinceps, ne quid deterius tibi contingat. Quòd si nondum morbo detentus, Apostolicum oraculum apud se decantet, Bonitas Dei ad pœnitentiam te inuitat: sed iuxta duritiã tuam & cor impœnitens, iram tibi recondis. Non solùm autem corporis membra astringens, suam ostendit diuinitatem: sed etiam dicens, Non pecces deincept. siquidem omnia se nosse significauit, quantumuis etiam arcana. *Abiit homo, & nunciauit Iudæis, quia Iesus esset, qui fecerat eum sanum* vt non ignorarent medicum, si quis eorum curari vellet. Nõ enim accusans, hæc dixit, sed eius beneficia prædicans: Ita nos suo factu instruẽs, vt pro acceptis beneficiis Deo gratias rependamus, & eius laudes celebremus. Sic Dauid pollicetur se facturũ, vbi à paralysi spirituali curatus fuerit. Ps. 50. Docebo, inquit, iniquos vias tuas, & impij ad te conuertentur. Et rursus: In medio Ecclesiæ laudabo te. Chrysost. ho. 37. in Ioan. Nec enim iste tã stupidus erat, & tã inhumanus, vt tanti beneficij oblitus, maleuolo id animo loqueretur. Adhæc si accusandi gratia id dixisset, non sanitatẽ, sed mandati transgressionẽ meminisset: sed profectò magno & fideli animo medicũ, & acceptum beneficium professus est, quemadmodũ & cæcus, cùm, inquit, Fecit lutum, & vnxit oculos meos, Ioan. 9. Sic Psaltes: Venite, inquit, & narrabo quanta fecit Deus animæ meæ. Augustin. tract. 17. in Ioan. Ille annunciabat, & isti insaniebant. Ille salutem suam prædicabat, illi salutem suam non quærebant. Nam *propterea persequebantur Iudæi Iesum, quia hæc faciebat in sabbato* Cyrill. Alexandrinus lib. 2. in Ioan. cap. 132. Hoc inserit Euangelista, vt impudentia Hebræorum non lateat. Quasi enim non liceret in sabbato benefacere, quasi eo die misereri alicuius lex prohiberet, quasi nihil ex charitate fieri iuberet, & humanitatis laudem & gratiam in illo exterminaret: Ita Iesum persequuntur, vt non solùm impij, verumetiam imperitissimi fuisse videantur, Rom. 10. Testimonium illis perhibeo, quòd zelum Dei habeant, sed non secundum scientiam. Ignorantes autem iustitiam Dei, & suam quærentes statuere, iustitiæ Dei non subiecti.

Euthy.

Morbi ob peccata.

Satisfactio & gratitudo.

Chrysost.

Augustin.

Cyr. Alex.

Christus Iudæorum de sabbato violato calumniam refutat, alioquin eiusdem criminis Deum argui ostendit: eandem enim Patris & Filij potestatem, eosdem externos effectus esse docet. Sed & sibi complura adesse testimonia demonstrat, minirùm à Patre, à Ioanne, ab operibus, à scripturis, & à Mose: quibus & de infidelitate Iudæi conuincuntur.

Matt.	Marc.	Luc.	Ioan. 5.
			Propterea persequebantur Iudæi Iesum, quia hæc faciebat in sabbato. Iesus autem respondit eis, Pater meus vsque modò operatur, & ego operor. Propterea ergo magis quærebant eum Iudæi interficere: quia non solùm soluebat sabbatũ, sed & patrem suum dicebat Deũ, æqualem se faciens Deo. Respondit itaque Iesus, & dixit eis, Amen amen dico vobis, non potest filius à se facere quicquã, nisi quòd viderit Patrẽ facientẽ. Quæcunque enim illa fecerit, hæc & Filius similiter facit. Pater enim diligit Filium, & omnia demonstrat ei quæ ipse facit, & maiora his demonstrabit ei opera, vt vos miremini. Sicut enim Pater suscitat mortuos & viuificat, sic & Filius quos vult viuificat. Neq; enim Pater iudicat quemquã: sed omne iudiciũ dedit filio, vt omnes honorificẽt Filiũ, sicut honorificant Patrẽ: qui non honorificat Filiũ, non honorificat Patrẽ qui misit illũ. Amen amẽ dico vobis, quia qui verbũ meũ audit, & credit ei qui misit me, habet vitam æternã, & in iudiciũ non venit, sed transiet à morte in vitã. Amen amen dico vobis, quia venit hora & nũc est, quando mortui audient vocẽ Filij Dei & qui audierint, viuent. Sicut enim Pater habet vitã in semetipso, sic dedit & filio habere vitam in semetipso: & potestatẽ dedit ei iudiciũ facere, quia filius hominis est. Nolite mirari hoc quia venit hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocẽ Filij Dei & procedent qui bona fecerint, in resurrectionẽ vitæ: qui verò mala egerunt, in resurrectionẽ iudicij. Non possum ego à meipso facere quicquã. Sicut audio, iudico. & iudiciũ meum iustum est: quia non quæro voluntatem meã, sed voluntatẽ eius qui misit me. Si ego testimoniũ perhibeo de meipso, testimoniũ meũ non est verũ. Alius est qui testimoniũ perhibet de me, & scio quia verum est testimoniũ eius quod perhibet de me. Vos misistis ad Ioãnẽ, & testimoniũ perhibuit veritati. Ego autẽ nõ ab homine testimoniũ accipio: sed hæc dico, vt vos salui sitis. Ille erat lucerna ardens & lucẽs. Vos autẽ voluistis ad horã exultare in luce eius. Ego autẽ habeo testimoniũ maius Ioanne. Opera enim quæ dedit mihi Pater, vt perficiã ea, ipsa opera quæ ego facio, testimonium perhibent de me, quia Pater misit me: & qui misit me Pater, ipse testimoniũ perhibuit de me: neque vocẽ eius vnquam audistis, neque speciẽ eius vidistis: & verbum eius non habetis in vobis manens: quia quẽ misit ille, huic vos non creditis. Scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitã æternam habere: & illæ sunt quæ testimoniũ perhibent de me: & non vultis venire ad me vt vitã habeatis. Claritatẽ ab hominibus non accipio. Sed cognoui vos quia dilectionẽ Dei non habetis in vobis. Ego veni in nomine Patris mei, & nõ accepistis me: si alius venerit in nomine suo, illũ accipietis. Quomodo vos potestis credere, qui gloriã ab inuicẽ accipitis: & gloriã quæ à solo Deo est, nõ quæritis? Nolite putare quia ego accusaturus sim vos apud Patrẽ: est qui accusat vos, Moyses, in quo vos speratis. Si enim crederetis Moysi, crederetis fortisã & mihi: de me enim ille scripsit. Si autẽ illius literis non creditis, quomodo verbis meis credetis?

Introductio Petr. Chrys.

PETRVS Chrysologus serm. 51. Bonitas, inquit, virtutum mater, malitia origo vitiorum: virtutes comitatur gloria, inhæret vitiis cognata confusio: sicut vitia teguntur dolis, ita illustrantur libertate virtutes. Hinc est quòd Christus virtutũ lux agebat libere, loquebatur purè, præstabat vt Deus, patiebatur vt parens, vt Dominus arguebat Iudæi verò viperinũ germen, genitoris occisio, genitricis mors, dum perimunt Christum, synagogæ matris vterum dirumperunt. *(Somma.)* **A** Verè, sicut scriptum est (Matt. 3.) progenies viperarum summittebant capita, adulabantur lingua, vulnera dabant dolis, blasphemiis venena fundebant & quasi non sufficeret ad odium contemptus, despectus ad iniuriam, sic Christum persequebantur insidiis, tẽtabant dolis, interrogatione pulsabant, appetebant contumeliis, & tota cupidi simulatione vallabant, obiiciebant sanandos sabbato, vt si non curasset, fieret de impossibilitate contemptus: de lege moneret calũniam, si curasset. Nã sanato paralytico, *Propterea persequebantur Iudæi Iesum, quia hæc faciebat in sabbato.* **B** Ille verò, ne sibi sapere videantur, eludit eorum calumniam. *(Th. Aqui.)* Thomas Aquin. lect. 2. in Ioan. capit. 5. Notandum autem, quòd Dominus ab hac obiectione discipulos purgauit, & quia homines puri erant, excusauit per similitudinẽ hominum scilicet per exemplum sacerdotum, qui operabantur in tẽplo in die sabbati, & sabbatum non soluebant. Et Dauid, qui sub Achimelech sacerdote in die sabbati a facie Saulis fugiens, panes propositionis accepit. (Matth. 12.) A se verò, quia homo erat & Deus, hanc calumniam depulit aliquando per similitudinem hominum. Luc. 14. Quis vestrum, si ceciderit **C** bos aut asinus suus in puteum, non continuò extrahet eum, etiam die sabbati? Aliquando verò, & præcipuè hoc in loco factum suum iustum esse ostendit, similitudine a Deo sumpta, dicens, *Pater meus vsque modo operatur, & ego operor.* q. d. Nolite putare quòd ita sabbato requieuerit Pater meus, vt nihil tandem operetur. Sed sicut ipse & nunc sine labore operatur, ita & ego operor. In quo excludit falsum intellectum Iudæorum, qui volentes conformari Deo, nullum omninò opus die sabbati faciendum esse censent, quòd Deum existiment die septimo ab omni opere destitisse. *(Deus semper omnibus prouidet.)* *(Chrysost.)* Chrysostom. homil. 37. **D** in Ioann. Ita erigere eos à terra voluit, ne amplius de ipso tanquam homine, sed Deo & legislatore sentirent. Quod nisi verus filius & eiusdem esse substantiæ, excusatio accusatione maior esset. Neque enim princeps regium institutum abrogans, & in iudicium vocatus, si a rege idẽ abrogatũ in defensionẽ suam adduceret, absolueretur, sed maiori crimini esset obnoxius. Verùm cum dignitates, vt in hoc loco, æquales sunt, proculdubiò comparatio conuenit. Quibus, inquit, criminibus Deũ, iisdem me absoluitis. Ideò primùm *Patrem* appellauit, vt etiam inuitis eadem sibi concedi persuaderet, si modo paternam charitatem reuererentur. **E** Quòd si percontaris & quomodo Pater operatur, cùm septimo die ab omni opere cessauerit: accipe quomodo prouidet, continet, temperat omnia quæ fecit. Cùm igitur solem orientem, lunæ cursum, stagna, fontes, fluuios, naturæ vim seminibus, in nostris & brutorum corporibus progressum, cætera omnia quibus hoc totum constat, vides: intellige perpetuam patris operationem, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Matth. 5. Et iterum Matth. 6. Si autem fœnum agri, **F** quod hodie est, & cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit, quantò magis vos modicæ fidei? Et de volatilibus: Pater meus, inquit, cœlestis pascit illa. Hoc autem Patris exemplum attulit. Nam si semper vt homo locutus esset, omnes in eadem perstitissent humilitate: hac gratia patris meminit, cum & creaturæ in sabbato operantis meminisse potuisset. Nam & sol ab Oriente in Occidentem fertur, flumina labuntur, fontes scaturiunt, mulieres pariunt: sed vt ipsum non creaturam intelligeres, non attulit creaturæ operantis exemplum. *(Tho. Aqu.)* Thomas Aquinas, lect. 2. in capit. 5. Ioan. Et quidem licet Deus in sabbato requieuerit a nouis creaturis condendis, nihilominus tamen semper & continuè vsque modo operatur, creaturas in esse conseruando. Signanter autem dicit in præsenti, *Vsque nunc operatur*, non autem per præteritum, *operatus est*, vt designet continuationem diuini operis. Nam possent imaginari Deum esse causam mundi, sicut artifex est causa domus, quantum ad fieri tantum: vt sicut domus manet, etiam cessante operatione artificis, ita & mundus diuino influxu cessante subsisteret. Sed secundum Augustinum Deus ita est causa omnium creaturarum, vt sit etiam causa subsistendi. *(Deus nũquã cessat ab opere.)* Quia si eius potentia ad momentum cessaret, simul & illius omnia effecta, seu virtutes omnes naturales quiescerent. Hoc autem tale est, ac si diceres, tamdiu aërem clarescere, quàdiu à sole illustratur. Et huius quidem manifesta ratio est: quia ea quæ causam habent quantum ad fieri, solum cessante causa subsistere possunt. Ea verò quæ non solum fieri, sed etiam subsistentiæ causam habent, continua conseruatione causæ indigent. *(Athanas.)* Athanasius serm. 3. contra Arianos. Illud autem *vsque nunc*, inquit, significat eum æternaliter à patre existere. Rationis enim, siue verbi proprium est operari opera patris, & non extra eum. Si autem quæ pater operatur, eadem & filius operatur, & quæ filius creat, ea sunt patris creaturæ, & tamen (ô Ariane) patris filium, opus creaturamque censeri vis: sequitur vt aut ipse seipsum operetur, & creet: quandoquidem quæ operatur pater, ea sunt & filij opera. quod absurdum fuerit, & impossibile. Aut vt dum creat, & operatur opera patris, ipse non fuerit opus aut creatura, ne ipse author rerum & causa effectrix in rebus creandis reperiatur id efficere, quod effectus est, aut potiùs non posse efficere. Quomodo enim, si secundum vos ex non entibus extitit, potis est non entia, vt entia sunt, condere atque architectari? Quòd si, quamuis creatura sit, creaturas tamen eum condere velis, idem in omnibus rebus creatis intelligendum erit, vt & ipsæ se creare possint. Quòd si id à vobis admittatur, qui vsus erit verbi, cum possint inferiora à superioribus procreari, aut quomodo singula cum fuerint in initio rerum, audire potuissent vocem Dei: Esto, & efficiare, si eo modo conderẽtur? Sed neque scriptum est, neque possibile est. Eorum enim quæ creantur, nullum est sui causa efficiens. Omnia siquidem per verbum effecta sunt: neq; illud operatum fuisse omnia, si ipsum ex numero operum aut rerum conditarũ fuisset. Neque enim Abel vel Angeli quicquã creare possunt, quin & ipsi sint creaturæ, quamuis in diuersam sententiã Valentinus, Marcion & Basilides erant, & vos vna cũ eis, vt asseclas decet & æmulatores. Vtrumq; igitur de patre & filio dici potest, nimirùm quòd quieuerit ab operibus quæ patrarat, & quòd vsque nunc operetur. *(Gaudẽtius.)* Gaudẽtius Brixiensis, tract. 8. de Exodi lectione. Cauè, inquit, loquitur scriptura diuina, nõ absolutè requieuisse Deum ab operibus suis, sed ab operibus quę cœperat Deus facere. *(Quomodo Deus quieuerit, & tamen vsque nunc operetur.)* Num omnipotentem, & imperio sermonis cuncta facientem, laborasse existimes, cùm requieuisse & cessasse describitur: cùm & alia voluntati suæ placita operari nõ desinat, sicut testatur in Euangelio Dominus Iesus, dicẽs: Pater meus vsq; modò operatur, & ego operor. Requies igitur Dei non laboris remedium, sed cœptorum finis est operum. Siquidem postquàm perfecit mundum, opus suum regere non desistit. Ipsius enim nutu omnium rerum natura cursum suum vel iussa peragit, vel prohibita substitit. *(Greg. Nis.)* Gregor. Nazianz. Orat. 4. de Theolog. In hunc quippè sensum verba hæc accipio, Quæcunque pater facit, eadẽ & filius similiter facit: nõ quòd similia sint vtriusque opera, sed quòd par sit vtriusque potestas atque authoritas. Atque hoc fortasse esse queat quod ait Christus, Vsque modò pater operatur, & ego operor: quanquam etiam his verbis, eorum quæ ab eo creata sunt, gubernatio atque conseruatio intelligi potest: vt indicat illud, Qui facit Angelos suos spiritus, & fundat terram super stabilitatem suam: cùm semel hæc firmata atque stabilita sit, & illi procreati. *(Operatio non de sola creatione, sed & de conseruatione est.)* Quò etiã pertinet, quòd firmari tonitru dicatur, & spiritus creari, quodque ipsa quidem creationis ratio iam extitit. Cæterùm nunc quoque vim

Hilarius. suam exercere non desinunt. Hilarius lib. 7. de Trinitate, sic locum istum examinat ac si Christus moueat hoc opus
Idem. nô modò suum esse, sed & patris. Vnde fiat, vt si quis propter illud Christum calumnietur, calumnietur & patrem. Et libr. 9. de Trinitat. Quòd si, inquit, pater operatur in filio, secundum quod ipse ait: Verba quæ ego loquur vobis, non ego loquor, sed pater qui in me manet, ipse facit opera sua. Videsne quid hoc sit: Pater meus vsque modò operatur? Hoc enim ideo ait, vt paternæ naturæ in se intelligeretur maiestas in sabbati opere potestatis
A suæ vsa natura. Cùm enim in se operante operetur pater, ipse necesse est operante patre operetur. atque ideò ait, Pater meus vsque modò operatur: vt ipsum illud præsens dictorum atque gestorum per se opus, paternæ in se naturæ existimaretur operatio. Id enim quod vsque modò operatur, vnum atque idem dicti temporisque momentum est: vt non aliud quod opus esse patris, quàm filium, hoc quod agit, crederetur, cùm per id quod pater vsque modò operatur, hæc ipsa esset patris sub eodem tempore sermonis operatio. Ac ne fides intra cognitionem tantùm patris relicta à vitæ æternæ spe abesset, con-
B tinuò subiecit, *Et ego operor* vt hoc ipsum quod modò operetur pater, operetur & filius. Ac sic perfectam fidem docuit, cùm id quod modò est, eiusdem temporis opus sit, & id quod operatur pater & filius, extra singularis sit vnionem. Sed geminatus est audientium dolor. Id enim sequitur: *Propter hoc magis quærebant eum Iudæi interficere, quòd non solum soluebat sabbatum. sed & patrem suum pro-*
Cyr. Alex. *prium dicebat Deum, æqualem se faciens Deo.* Cyrillus Alexandr. lib. 2. in Ioan. cap. 14. Ad maiorem incitatur crudelitatem animus Iudæorum, & cùm oporteret eos verbis Christi ad melius commutatos fuisse, in cædem eius in-
C cenduntur, qui rebus magis quàm verbis nihil in Deum commissum docebat, sed homini salutem suam in sabbato largitus est. Et vt maioribus impietatis seipsos vinculis stringant, non possunt ferre singulari quodam modo patrem Christi Deum appellari. Non enim intelligebant verbum Dei, vitam ex patre fluentem, vnigenitum scilicet eius filium per quem propriè ac verè Deus & dicitur, & est pater, hominem propter nos esse factum. Non est enim propriè atque verè pater noster, sed adoptione non natura ad illam nos dignitatem, verùm propter Christũ
D qui in nobis per Spiritum sanctum habitat, ascendimus. Hominem igitur esse videntes, & habitantem in eo Deũ non cognoscentes, ferre non poterant, singulari, vt diximus modo Deum ab eo patrem appellari. Rectè nam-
Deum patrem naturalem esse Christi. que id solum intelligebant, quia cuius verè ac propriè pater est, is secundum naturam æqualis Deo est, quod in maiorem eos insaniam incitabat. Peccatum enim blasphemiæ illi impingunt, maius vtique violatione sabbati, vt obseruat Albertus Magnus in Ioan. Matth. 12. Spi-
Alb. Mag. ritus blasphemiæ non remittetur. Et post multa sequitur: Quid dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc seculo, neque in futuro. Leuit. 24. Educ
E blasphemum extra castra, & ponent omnes qui audierunt, manus super caput eius: & lapidet eum vniuersus populus. *Et ideo quærebant Iudæi interficere*, secundum præceptum legis, Leuit. 24. Qui maledixerit Deo suo, portabit peccatum suum: & qui blasphemauerit nomen Domini, morte moriatur. Et repetunt causam persecutionis priorem. *Quia non solum soluebat sabbatum*, sicut illi calumniantes dicebant, *sed & patrem suum* naturalem & consubstantialem, *dicebat Deum*, quod illi blasphemiam esse dicebant. Ioann. 10. Nos de bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia: quia tu homo cùm sis, facis
F teipsum Deum. Sed quia etiam ipsi patrem vocabãt Deũ. Deuteronom. 32. Nunquid ipse est pater tuus, qui possidet te? fecit & creauit te? Ideò addunt, *æqualem te faciens Deo*, per æqualitatem naturæ & potestatis. Hoc alij per adoptionem filij Dei vocati, qui Deum patrem inuoca-
Chrysost. bant, non dicebant. Et hoc quidem, vt dicit Chrysostomus: Si patrem suum per naturam diceret, & non operibus demonstraret, blasphemia esset: sed quia per opera hoc demonstrabat, contradicere Iudæi non poterant: & ideò quærebant eum interficere. Sapient. 2. Promittit

scientiam Dei se habere, filium Dei se nominauit. Et ibidem infrà: Gloriatur patrem se habere Deum, æqualem se faciens Deo. Augustinus tract. 17. in Ioann. ostendit August.
Christum fuisse qualem patri æqualem, sed talem seipsum minimè fecisse. Quia erat, inquit, nesciebant: talem tamen se prædicari agnoscebant quia patrem suum dice- Aliud est Christum esse patri æqualem, aliud talem se facere.
bat Deum, æqualem se faciens Deo. Nonne erat ergo æqualis Deo? Non ipse se faciebat æqualem Deo, sed ille illum genuerat æqualem. Si seipsum faceret æqualem Deo, caderet per rapinam: Qui enim se voluit æqualem facere Deo, cum non esset, cecidit, & ex Angelo factus est diabolus. & hanc superbiam homini propinauit, vnde ipse deiectus est. Nam hoc dixit homini, cui stanti lapsus inuidit: Gustate, & eritis sicut dij: id est, vsurpatione rapite quod facti non estis, quia & ego rapiendo deiectus sum. Non hoc prodebat, sed hoc suadebat. Christus autem æqualis patri natus erat, non factus, natus de substantia patris. Vnde illum sic commendat Apostolus: Qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo. Quid est, non rapinam arbitratus est se æqualem Deo? Non vsurpauit æqualitatem Dei, sed erat in illa, in qua natus erat. Et nos æqualem Deo quomodo dicemus eum, qui seipsum exinaniuit, formam serui accipiens? Non ergo se exinaniuit, amittens quod erat. sed accipiens quod non erat. Hanc formã serui contemnentes Iudæi, Dominum Christum æqualem Deo intelligere nõ poterant, quãuis de se hoc dicere minimè dubitabant: & ideò sæuiebant, & adhuc tamen eos ille perferebat, & sanitatem sæuientium requirebat. *Respondit itaque Iesus, & dixit eis, Amen amen dico vobis, non potest filius à se facere quicquam, nisi quod viderit patrem facientem.* Albert Magn. Alb. Mag.
in Ioan. Hic incipit doctrina de vtili potestate reparationis naturæ conditæ, per quam Christus se ostendit Deũ, & Deo patri æqualem. Diuiditur autem in duas partes. In quarum prima se promittit patri æqualem per potestatẽ operandi & iudicandi. In secunda autem ostendit Iudæorum iustam condemnationem, quia hoc non crediderũt: ibi, Vos misistis ad Ioannem, &c. Adhuc anterior pars diuiditur in duas. In prima probat se patri æqualem. Sed quia ex hoc aliquis crederet quòd à patre non esset genitus, ideò in secunda ostendit se hanc æqualitatem à patre habere per generationem: ibi, Non possum ego à me ipso facere quicquam. Adhuc prior harum subdiuiditur in duas. In quarum prima dictam ostendit æqualitatem. Sed quia illa maximè ostenditur ex virtute suscitationis mortuorum: ideò in secunda ostendit, qualiter virtus iudicandi & suscitandi mortuos est in ipso: ibi, Amen amen dico vobis quia venit hora. Adhuc prima harũ diuiditur in duas. In quarum prima ostendit se indiuisam potentiã à patre habere. In secunda ostendit, per opera maxima se habere æqualitatem potentiæ patris: ibi, Et maiora his demonstrabit ei. In prima harum tres sunt paragraphi: in quorum primo, per hoc quod est ars patris, ostendit quòd indiuisam à patre habet operationem. In secũdo, per hoc quòd habet à patre indiuisam operationẽ, ostendit quòd indiuisam habet potẽtiam. In tertio autem, vtriusque horum ostendit causam. Dicit ergo, *Respondit itaque Iesus* ad hoc quod illi blasphemantes, Christo blasphemiam imponebant: *& ait eis, &c.* Ioh 13. Prius vos ostendens fabricatores mendacij, & cultores peruersorum dogmatũ *Non potest filius*, qui per naturam est filius: hoc est, non habet potentiã filius, *a se*, quã habeat ab alio (quia habet omnem suam potentiã à patre) *quicquam facere*. Ioan. 17. Omnia mea tua sunt. & clarificatus sum in his. Ioann. 7. Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me patris. *Nisi quod viderit*, vt ars & sapientia patris. 1. Cor. 1. Christum Dei virtutem & sapientiam. Sapientia enim genita, & lux, in qua Deus fecit omnia, videt quicquid facit artifex primus. Et hoc est quod dicit, *Nisi quod viderit patrem* Quomodo filius videt patrem.
facientem. In intellectu enim paterno videt verbum, quod est ars & sapientia patris. Ideò enim verbum cordis paterni dicitur, Psalm. 44. Eructauit cor meum verbum bonum. Ideò etiam dicitur candor lucis paternæ: quia videt in lumine suo quicquid pater habet in se. Sapien. septim. Candor enim est lucis æternæ, speculum sine macula.

Ideò etiam dicitur splendor gloriæ ipsius : quia splendor
in corde patris super omnia quæ sunt patris. Hebr.1. Qui
cùm sit splendor gloriæ , & figura substantiæ eius. Ideò
etiam dicitur splendeos in omni mundicia & sanctitate
patris. Psalm. 109. Ex vtero ante luciferum genui te in
splendoribus sanctorum. In quantum ergo est ars plena
rationum omnium viuentium , & candor lucis æternæ,
& splendor gloriæ , & sapientia patris, videt omnia quæ
pater : & sic à se non potest facere quicquam , nisi quod
viderit patrem secundum ingenitam potentiam facientē.
Omnem enim potentiam genitoris habet ab eo per ge-
nerationem : & si æqualis est sibi per potentiam. Nec ha-
bet aliquam potentiam nisi à patre : & sic à se nullam ha-
bet. Nec à se habita potentia quicquam facere potest , vt
authoritas sit in patre , & æqualitas naturalis potentiæ
generationum sit in filio. Ioan.8. Ego quod vidi apud pa-
trem meum , loquor. Cyrillus Alexandr. lib.2.in Ioann.
Cyr. Alex. capit. 135. Ita, inquit , magna voce ad inuidentes & per-
secutores dicere videtur : Non honorati à me sabbatum
putatis, quia hominem eo die curaui? Sed ego nunquam
id fecissem, nisi hoc quoque à patre fieri viderem, qui per
me mundum etiam sabbati gubernat. Impossibile, inquit,
est , cùm filius eius ex eo naturaliter sim , me aliud velle,
aut aliud facere , quàm quod pater & velit & faciat : non
quia quasi exemplo quodam didicerim , aut quia volun-
tate imitandum esse patrem iudicauerim : sed quia natu-
ræ legibus ad eandem operationem atque consilium cō-
scendo. Id certè significari puto , cùm dicitur *à seipso fi-
lius nihil quicquam posse facere* : & sic piè omnis sensus ad
obsequium Christi capietur. Sed insultabit fortsan his
verbis , quasi pabulo enutritus , veritatis inimicus , di-
cens : Si æqualis patri filius esset , nec minor vllo modo
Quomodo filius à se, nihil faciat. secundum naturam , cur apertissimè nihil posse à seipso
facere , nisi quod viderit patrem facientem , affirmat?
Clarè namque his verbis nihil à semetipso facere dicit:
quod non diceret , nisi superiorem semetipso patrem co-
gnosceret. Sed oportebat te , ô homo , diligenter priùs
horum verborum potestatem rimari , quàm ita temerè
nobis insultare. Quia enim ratione ab æqualitate patris
filium detrudis? cùm dictum non sit , ideò non posse à
seipso quicquam facere , quia nihil possit , nisi pater ei
concesserit , sed potiùs quòd viderit patrem facientem.
Gregor. Nanzanz. Orat. 4. de Theolog. Sed quomodo
Greg. Náz. illud accipiendum , quòd patrem facientem videre dici-
tur, atque ita facere? An vt qui formas ac literas pingunt,
eò quòd veritatem aliter assequi nequeant, nisi exemplar
ipsum intueantur , atque inde velut manu ducantur? Qui
verò quadrat, vt sapientia magistro opus habeat? Nihil-
ne efficiet nisi edocta? Quid pater ne aliquid facit , aut
fecit? Vtrum tandem alium mundum pro præsenti mun-
do priùs coagmentauit , ac futurum coagmentabit , vt
eos sibi filius ad imitandum proponens , alterum quidem
ia n procreauerit , alterum autem procreaturus sit? Qua-
tuor ergo hac ratione mundi erunt , duo à patre , duo à
filio effecti? O supinam væcordiam! Agè , cùm lepras
purgat , dæmones morbósque profligat , mortuos ad vi-
tam reuocat, super mare pedibus ingreditur, aliaque om-
nia facit quæ fecit , quo exemplo hæc facit? An pater
priùs aliquando eadem hæc fecit? Nonne perspicuum est
earundem rerum formas à patre quidem velut consigna-
ri , à filio autem peragi , non seruiliter , sed peritè & he-
riliter , atque , vt aptius loquar , paternè? In hunc quip-
pè sensum verba hæc accipio , *Quæcunque pater facit , ea-
dem & filius similiter facit.* Non quòd similia sint vtriuf-
que opera , sed quòd par sit vtriusque potestas atque au-
thoritas. Et quidem Greg. Nanzanz. non simila vtriuf-
Greg. Náz que opera intelligit , ea quæ ducuntur à ratione relatiua
seu personali. Proinde non sequitur ex eo, quòd quæcun-
que facit pater, eadem facit & filius : filium generare , si-
Aliud actiones personales, aliud externa. cut & pater generat. Nec enim hic agitur de relatiuis &
personalibus actionibus quæ ab intra sunt, sed de effecti-
bus potentiæ, quæ ad Patrem, Filium, Spiritum sanctum
æqualiter pertinent. Hinc fit , vt Hilarius scribat discer-
Hilarius. ni relationes inter Patrem & Filium , in eo quod Chri-
Augustin. stus ait , *filium videre patrem facientem.* Alioquin, vt Augu-
stinus obseruat , quis facilè explicabit , quomodo filius
hoc videat? Sic enim habet tractatu 18. in Ioan. Quæris,
vt opinor , nosse filium facientem : quære priùs nosse
filium videntem. Certè quid enim ait? *Non potest filius à
se facere quicquam , nisi quod viderit patrem facientem.* Inten-
de quod dixit , nisi quod viderit patrem facientem visio,
& sequitur effectio. Videt enim vt faciat. Tu quid quæris
iam nosse quomodo faciat, cùm nondum scias quomodo
videat? Quid curris ad id quod posterius est, relicto quod
A priùs est? Videntem se dixit & facientem, non facientem *Quæ visio, quæ actio.*
& videntem: quia non potest à se facere quicquam , nisi
quod viderit patrem facientem. Vis vt explicem tibi quo-
modo faciat? Tu mihi explica quomodo videat. Si hoc
explicare tu non potes , nec ego illud. Si tu hoc percipe-
re nondum es idoneus , nec ego illud. Vterque ergo no-
strum quærat, vterque pulset, vt vterque accipere merea-
tur. Quid quasi doctus calumniaris indocto? Ego ad fa-
ciendū, tu ad videndum, ambo indocti à magistro quæra-
mus: non in schola eius pueriliter litigemus. Tamen simul *Filij ad patrem relatio.*
tā didicimus, quia omnia per ipsum facta sunt. Ergo ma-
nifestum est , quia non alia opera pater facit , quæ videat
B filius, vt & ipse faciat similia : sed eadem opera facit pater
per filium, quia omnia per verbū facta sunt. Interim ve-
rò per id, quòd filius videt patrem, relatio filij ad patrem
intelligitur & coæterna illa generatio. Hilarius lib 7.de *Hilarius.*
Trinit. Et vt, inquit, maneret salutaris in patre & in filio
confessionis nostræ ordo , naturam natiuitatis ostendit,
quæ potestatem efficiendi non per incrementa indulgen-
tiarum ad vnumquodque opus viriū sumeret , sed de co-
gnitione præsumeret : præsumeret autem non de aliquo
operis corporalis exemplo, vt aliquid pater priùs faceret,
ad quod postea filius facturus esset : sed cùm natura Dei
C in natura Dei substitisset, id est, ex patre filius natus esset,
per virtutis ac naturæ in se paternæ conscientiam , nihil
ab se , nisi quod patrem facientem vidisset, filium facere
posse testatus est. Et cùm vnigenitus Deus paternæ virtu-
tis operationibus operaretur , tantum sibi ad faciendum
præsumeret , quantum in conscientia sua esset , inseparа-
bilem in se Dei patris , quam per legitimam natiuitatem
obtinebat , posse naturam. Non enim corporalibus mo-
dis videt , sed visus ei omnis in virtute naturæ est. Dein-
que subiecit : *Omnia enim quæcunque pater facit, eadem & fi-
lius facit similiter. Similiter* illud ad significationem natiui-
D tatis adiecit : *omnia* verò & *eadem* , ad ostendendam natu-
ræ veritatē loquutus est, In his enim, quæ & quæcunque,
& eadem sunt, nec diuersitas potest esse, nec reliquū. At-
que ita in natura eadē est, cui eadē omnia posse naturę sit.
Vbi verò similiter per filium eadē omnia fiūt , similitudo
operum solitudinem operātis exclusit , vt omnia quæ pa-
ter facit, eadem & omnia faciat similiter & filius. Hæc est
vera natiuitatis negligentia, & fidei nostræ, ex naturæ di-
uinæ virtute, vnius indifferentisque diuinitatis veritatem
in patre & filio confitetur absolutissimum sacramentum,
vt eadem faciendo , filius similiter faciat , & similiter fa-
E ciēdo, eadem sint ipsa quæ faciat ; quia sub vna hac signi-
ficatione testentur & similiter facta natiuitatem , & eadē
facta naturam. Tenet itaque responsionis Dominicæ or-
do Ecclesiasticę fidei integrum ordinem, vt nec discernat
naturam, & significet natiuitatem. Porrò indiuisam ope-
rationem ostendit, vt scribit Alb. Magnus, aduciēs, *Quæ- Alb. Mag.*
cunque enim ille fecerit per potentiam naturalem & substan-
tialem , *hæc & filius* , eiusdem potentiæ naturalis & sub-
stantialis, *similiter*, hoc est ex eadem & simili potentia, *fa- Eadem potentia Patris & Filij.*
cit, quia vna potentia trium, sicut vna est substantia trium,
Et aduerbium Similiter , quod hîc ponitur , veritatis est
F expressiuum. Hoc est ergo quod dicit : Et sic omnia vi-
det operanda quæ pater , & omnia facit eadē potētia qua
pater. Ioan. 3. Omnia dedit illi pater in manu, hoc est in
potestate. Et sic filius non imbecillis est, sed generatione *Cyr. Alex.*
accepit eādem cum patre potestatem & operationē. Cyr.
Alex. lib. 2. in Ioan. capit. 135. Itaque, inquit, quoniam in
ęgrotum hominem die sabbati misericors fuit, ac propte-
rea Iudæi vt iniquum persequebantur , reconciliare illos
his verbis voluit , & ita Deum patrem etiam in sabba-
to misericorditer facere affirmat. Numquam enim quæ

ad salutem nostram faciunt, prætermisit. Quare dicebat, Pater meus vsque modò operatur, & ego operor. Quibus ne magis mouerentur, adiecit: Non potest filius à seipso facere quicquã, nisi quod viderit patrem facientem. Quæcunque enim ille fecerit, hæc & filius similiter facit. Quoniam enim, inquit, semper & in sabbato quoque misericordem esse patrem video: idcircò ego etiam in sabbato misericorditer facio. Non enim possum substantiam patris commutare, cùm vnum atque idem cum patre secundum naturam sim. Quare vt ab ipso sum, ita omnia quæ ipse peragit, facio. Qui autem dicunt patrem

A

primò facere, deinde filium opera illius imitari, magna imperitia laborant. Quomodo enim seorsum, vt ita dicam, ac solus absque filio pater vnquam operabitur? cùm virtus eius, qua operatur, sit filius, qui æternaliter inest & voluntatis eius, motionísque, vt ita dixerim, in agendo expressiuus? Quòd si contendunt expectari à filio patris operationem, vt eam imitari possit: ostendant nobis absque filio à patre vnquam aliquid esse factum, aut quod ad rem pertinet, aliquem dissolutum membris à patre absque filio curatum afferant, vt possint per imitationem

B

patris à filio hunc hominem curatum fuisse nobis persuadere. *Pater enim diligit filium, & omnia demonstrat ei quæ ipse facit.*

Th. Aqui.

Thomas Aquinas lect. 3. in capit. Ioann. 5. Assignat, inquit, rationem vtriusque, scilicet originis, & magnitudinis potestatis filij: quæ quidem ratio assignatur ex dilectione patris, qui diligit filium. Vnde dicit, *Pater enim diligit filium.*

Dilectio qua pater diligit, sit causa cõmunicationis potestatis.

Sed ad sciendum quomodo dilectio patris ad filium sit ratio originis, seu cõmunicationis potestatis filij, attendendum est, quòd dupliciter aliquid diligitur. Cùm enim bonũ solum sit amabile, aliquod bonum potest se dupliciter ad amorem habere, scilicet vel

C

vt causa amoris, vel vt ab amore causatum. In nobis autem bonum causat amorem. Nam causa amoris nostri ad aliquem est bonitas eius. Non enim ideò bonus est, quia nos eum diligimus, sed ideò diligimus eum, quia bonus est. Vnde in nobis amor causatur à bono. Sed in Deo aliter est: quia ipse amor Dei est causa bonitatis in rebus dilectis: quia cùm Deus diligit nos, ideò boni sumus. Nam amare nihil aliud est, quàm velle bonum alicui. Cùm ergo voluntas Dei sit causa rerum, quia omnia quęcunque voluit Dominus, fecit, vt dicit Psalmus: manifestum est, quia amor Dei causa est bonitatis in rebus.

D

Dio. Areop.

Vnde Dionysius 4. capit. de diuin. nominib. dicit, quia amor diuinus non permisit eum sine germine esse. Ergo si consideremus originem filij, videamus vtrum amor, quo pater diligit filium, sit principium originis, vel procedat ab ea.

Quod dilectio.

Amor autem in diuinis dupliciter accipitur, scilicet essentialiter, secundum quod pater diligit, & filius, & spiritus sanctus: & notionaliter, seu personaliter, secundum quod spiritus sanctus procedit vt amor. Sed neutro horum modorum amor dictus potest esse principium originis filij. Nam secundum quod accipitur essentialiter, sic importat actum voluntatis. Si ergo esset principium originis filij, sequeretur quòd pater genuisset filium

E

voluntate, non natura; quod est erroneum. Similiter est, nec amor notionaliter principium sumptus, quia pertinet ad spiritum sanctum: quia tunc sequeretur quòd spiritus sanctus esset principium filij: quod est erroneum. Sic ergo dicendum, quòd ratio ista non sumitur ex dilectione, vt ex principio, sed vt ex signo. Cùm enim similitudo causa sit dilectionis (omne enim animal diligit simile sibi) vbi inuenitur perfecta similitudo Dei, ibi inuenitur & perfecta dilectio Dei. Perfecta autem similitu-

F

do patris in filio est, secundum illud Col. 1. Qui est imago inuisibilis Dei. Heb. 1. Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantię eius. Perfectè ergo filius à patre diligitur: & ideò quia perfectè diligit eum, signum est quia pater omnia ostenderit ei, & communicauerit ei suam potestatem & naturã. Et de huius dilectione dicitur suprà 3. Pater diligit filium, & omnia dedit in manu eius. Et Matt. 3. Hic est filius meus dilectus. Ea propter adiicit, *Et omnia demonstrat ei quæ ipse facit.*

Theoph. *In Arium & Eunomium.*

Verùm inquit Theophylactus in Ioan. Interrogo Arium & Eunomium, quomodo docet pater filium? in sapientia, vel non? Omninò in sapientia. Quæ autem sapientia Dei? Nónne ipse filius? Etiam profectò. Itaque filius docet seipsum. Papæ! quanta vestra insipiẽtia! Si quidem quasi puerum quendam traditis patri filium erudiendum. Ego autem cùm Dei sapientiam assero, si quid nouit pater, non sine filio potest. Ipse enim est eius potentia. Quòd autem hæc vera sint, audi: quia quæcunque facit pater, ea similiter filius facit. Si pater, cum potestate & virtute: & filius similiter. Non igitur inferior filius patre.

Euthym.

Euthymius in Ioan. Neque enim, inquit,

A

videt sicut discipulus, nec pater demonstrat sicut & præceptor: sed hic quidem demonstrat sicut mens, quæ formas earundem rerum intelligendas præbet: ille autem videt sicut sermo, qui ea quæ ad intelligendum data sunt, perficit: & ita eis communes sunt omnes diuinæ res & causæ.

Thomas.

Thomas Aquin. Sciendum est enim, quòd dupliciter potest aliquis alicui sua opera demonstrare, vel quãtum ad visum, sicut artifex ea quæ facit, demonstrat discipulo, vel quantum ad auditum, sicut quando verbo instruit eum. Quocunque ergo istorum modo accipiatur, *Demonstrat*, sequi potest duplex inconueniens: quod tamen non est in ista demonstratione qua pater demonstrat

B

Demõstratio quomodo fiat à patre.

filio. Si enim pater dicatur demonstrare filio, quantum ad visum, primò quidem sequitur in istis inferioribus, quòd prius operetur aliquid quod alteri demonstrat. Deinde quòd seorsum ab eo cui demonstrat. Sed pater non demonstrat filio ea quæ priùs facit: quia ipse filius dicit Prouerb. 8. Dominus possedit me ab initio viarum suarum, antequàm quicquam faceret. Neque etiam ea quæ seorsum à filio facit: quia pater omnia operatur per filium: suprà 1. Omnia per ipsum facta sunt. Si autem accipiatur demonstratio quantum ad auditum, duo videntur

C

sequi. Nam qui verbo docet, primò demõstrat ignoranti. Deinde verbum est inter demonstrantem, & cui fit demonstratio. Sed neutro modo pater demonstrat filio. Non enim sicut ignoranti, cùm filius sit sapientia patris. 1. Cor. 1. Christum Dei virtutem & sapientiam. Nec aliquo alio verbo medio: quia ipse filius est verbum patris, sup. 1. Verbum erat apud Deum. Dicitur ergo pater omnia, quæ fecit, demonstrare filio, inquantum communicat ei notitiam omnium suorum operum, sicut dicitur magister demonstrare discipulo, in quantum dat ei notitiam eorum quæ facit.

Augustin.

Vnde secundum Augustinum, demõstrare patrem filio, nihil aliud est quàm patrem gene-

D

rare filium: & filium videre quæ pater facit, nihil aliud est quàm filium esse, & naturam à patre recipere. Potest tamen dici demonstratio illa similis visuali, in quantum ipse filius est splendor visionis paternæ, vt dicitur Heb. 1. Nam pater videns se & intelligens, concipit filium, qui est conceptus huius visionis. Potest etiam esse similis ei, quæ fit per auditum, quantum filius procedit à patre, vt verbum: vt si dicatur quòd *pater omnia demonstrat filio*, in quantum producit ipsum vt conceptum suæ sapientiæ, & verbum. Hoc ergo quod dicit, *demonstrat*, refertur ad

E

illud quod suprà dixit, *Non potest à se facere quicquam, nisi viderit patrem facientem.* Hoc verò quod dicit, *omnia*, refertur ad illud quod dixit, *quæcunque enim ille fecerit, hæc similiter & filius facit.*

Hilarius

Hilarius lib. 7. de Trinit. An ne, inquit, demonstratio operum aliud hîc nobis, præterquam natiuitatis fidem ingerit, vt subsistentem filium ex subsistente Deo esse credamus? Nisi fortè per ignorationem credendus est vnigenitus Deus doctrina demonstrationis eguisse: sed temeritas impiæ huius existimationis non admittitur. Non enim doceri eget, qui quid docendus

F

Cyri. Alex.

sit, sciat. Cyrill. Alexand. lib. 2. in Ioan. capit. 137. Hoc ergo tale est, ac si dicat Christus: Pater filio demonstrat quæ ipse facit, non quasi depicta in tabulis, nec quasi ignorantẽ doctrina iuuans (omnia enim filius velut Deus nouit) sed totum seipsum in natura filij sic pingens, vt quæcunque in se habeat, in filio demonstret: Ita vt ex quibus quænam patris natura sit, cognoscitur, ex illis etiam natura filij demonstretur. *Et maiora demonstrabit ei opera, vt, & vos miremini.* quasi dicat, Videbitis etiam me mortuos suscitantem, quo quidem opere pater demonstrabit me eius naturalem esse filium. Non quòd hæc demonstratio filio fiat, id est, ad erudiendum filium: sed fiat in

considerandum diligentiùs est, quia iudicare actus quidam potiùs est quàm substantia. Nam si non actus, sed substantia esset, cùm is iudicare cessaret, confestim etiam ab esse cessaret: quod manifestè falsum est. Nil ergo iudicare aliud est, quàm quidam actus atque operatio. Quid igitur pater filio suo dedit, si totum ei iudicium præstitit? Nihil aliud profectò quàm actum quendam super eos qui iudicantur. Quomodo igitur maior natura quàm filius, aut quid præbuit filio quod non habebat? Nonne ipse liquidò dicit: Omnia quæ habet pater, mea sunt? Quomodo igitur, inquies, datum sibi esse iudicium intelligimus? Audi quæso, atque attende. Nam quemadmodum cùm Deus pater creare omnia possit per filium tamen vt per virturem suam id facit: sic cùm iudicare orbem queat, per filium & per iustitiam suam id peragit, veluti si quis diceret, ignem naturali suo calori cremandi potestatem dedisse, non longè aberraret à veritate: quia cremandi actus hoc modo perficitur. Sic datum esse iudicium filio intelligentes, à diaboli laqueis non capiemur. Si verò impudenter contendunt, dicentes honorem filio accepisse, cùm factus sit iudex, ostendant nobis, quomodo Dominus erat omnium, qui hac laude nouissimis temporibus coronatur. Hæc autem ideò filio data sunt, seu per æternam generationem in ratione communis omnipotentiæ, seu per communicationem in hominem factam: *Vt omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem.* Duobus modis hoc intelligitur, aut in ratione naturæ diuinæ, aut assumptæ. Si naturam illam diuinã spectes, quam filius Dei per æternam generationem habet eandem cum patre, ideò etiam pater genuit sibi filium coæqualẽ, vt & in eodem honoris & adorationis gradu consideretur: & adoretur filius sicut adoratur & pater. Deus enim pater, Deus filius, Deus spiritus sanctus: Et tamen non tres Dij, sed vnus est Deus. Vnde sicut adoramus Deum vnum, simul quoque patrem & filium & spiritum sanctum adoramus. Nec mouere aliquem debet particula similitudinis *Sicut*, quasi similitudo quædam honoris sit filij cũ patre, & non identitas & coæqualitas, vt olim obiiciebant Ariani. Cyrillus Alexandr. lib. 2. in Ioann. c. 141. Et quidem, inquit, quando de rebus agitur diuersis, ac naturâ differentibus, tunc non æqualitatem, sed similitudinem, significat. Quando autem de iis dicitur, quæ eiusdem naturæ sunt, tunc vltimam similitudinem, imò identitatem & æqualitatem ostendit. Nam si quis candorem argenti miratus, sicut solem splendere argentum quispiam dixerit: quoniam diuersa hæc natura sunt, non æqualiter soli splendere argentum intelligemus, sed similitudinem quandam splendoris, propter dictionem illam, *sicut*, ostendi, concedemus. Sin verò de Petro & Paulo naturâ hominibus ac discipulis Christi, aliquis dixerit honorari debere Paulum sicuti & Petrum, nemo ambiget, quin æqualem velit vtrique honorem contribui. Quare cùm honorandum esse filium, sicut & patrem, audimus, æqualem vtrique honorem, eundémque offerre iubemur. Futura enim, vt Deus, prospiciens, & liuorem imperitiæ tuæ, ô Ariane, non ignorans, non statim sicut & patrem honorari se oportere asseruit: sed cùm affirmauerit Deum se esse naturâ, cum singulari modo patrem suum Deum appellauerit, cùm vitam se mortuorum esse ostenderit, cùm vniuersa se posse facere, quæ pater facit, comprobauerit, tunc tandem intulit, vt omnes honorent filium, sicut honorant patrem. Quid igitur probibet, si omnia quæ pater habet, ipse quoque habeat, si cuncta facere potest, quæ pater facit: quid, inquam probibet, ne ei eosdem quos patri honores afferamus? Filium enim honorantes, ipsam naturam patris in filio fulgentem honorabimus. Ideò enim subiecit, *Qui non honorificat filium, non honorificat patrem qui misit illum.* Non enim in alium, quàm in patrem, contemptus filij ascendit: qui ex natura sua, quasi quodam ex fonte, filium ita edidit, vt æternaliter cum ipso, & in ipso à scriptura esse asseratur. Euthymius in Ioann. Verùm, si eum honorauerimus, sicut honoramus & patrem, omninò etiam patrem hunc appellabimus? Nequaquam. Sed filium eum scientes, patrem non appellabimus, ne proprietates confundamus: honorabimus autem sicut patrem: Nam de honore sermo est, non de appellatione. Theophyl. in Ioan. Non honoratur pater vt creatura, sed vt author creaturæ. Itaque filius creator, & non creatura est, in ea scilicet ratione, qua à patre genitus est. Hil. lib. 7. de Trinit. Quid igitur, oro, derelictũ est suspicionis, aut quid relictum est ad impietatem occasionis? Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio. Iudicij autem dati ea causa est, vt filius exæquati honoris ad patrem sit, & inhonorificus filio, inhonorificus sit & patri. Et quomodo post hęc intelligitur natiuitatis differre natura, quam non solùm operatio, virtus, honor, sed etiam contumelia negari honoris exæquat? Aug. tract. 19. in Ioan. Quid enim est honorificare patrem, nisi quòd habeat filiũ? Aliud enim est, cùm tibi cõmendatur Deus, quia Deus est: & aliud, cũ tibi commendatur Deus, quia pater est. Cũ tibi quia Deus est cõmendatur, creator tibi cõmendatur, omnipotens tibi commendatur, spiritus quidam summus, æternus, inuisibilis, incommutabilis tibi commendatur. Cùm verò tibi quia pater est, commendatur, nihil tibi aliud quàm & filius commendatur: quia pater dici non potest, si filium non habet: sicut nec filius, si patrem non habet. Potest etiam iste honor ad naturam assumptam transferri, quam ideò Deus pater magna gratiarum plenitudine, sed & iudiciaria potestate donauit: quia simul ipsum Christum exaltare voluit, & dedit illi nomen quod est super omne nomen: & exaltauit illum, & considere fecit ad dexteram maiestatis, in excelsis. Vt quemadmodum in ratione etiam assumptæ naturæ exaltatus esse dicitur, ita etiam honorificetur, sicut & honoratur pater. Hanc interpretationem sequuntur, Albertus Mag. & Thom. Aquinas. Albertus Magnus enim ita habet in Ioan. Nam quia filius ex obedientia patris carnem assumpsit, & iudicatus in carne, & passus, & mortuus est: iustum fuit vt à patre donaretur potestate iudiciaria, vt resumpto honore maiestatis, honorem habeat diuinum, hoc est, *vt omnes honorificent filium* honore & reuerentia diuinis, *sicut honorificant patrem* honore diuino. Phil. 2. Dedit illi nomen quod est super omne nomen: vt in nomine Iesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium, & infernorum. Act. 17. Statuit diem, in quo iudicaturus est orbem in æquitate, in viro in quo statuit, fidem præbens omnibus, suscitans eum à mortuis. Hester 7. Hoc honore dignus est, quemcunque rex honorare voluerit. Hac ergo de causa, & de tali potestate honorauit & filium. *Qui* ergo *non honorificat filium*, contemnens eum propter infirmitatem carnis assumptam, in quo tamen orbem terræ iudicabit, *non honorificat patrem qui misit illum*: quia sicut honor filij redundat ad patrem, ita inhonoratio filij refertur ad patrem. Et in hoc tangit Iudæos, de quibus dicit Ioannes 8. cap. Honorifico patrem meum, & vos inhonorastis me. 1. Reg. 2. Quicũque honorificauerit me, glorificabo eos: & qui contemnunt me, erunt ignobiles. Heb. 2. Eum qui modico ab Angelis minoratus est, vidimus Iesum per passionem mortis gloria & honore coronatum. Hic enim est honor iudiciariæ potestatis, quo ipse de contemnentibus se inimicis, suisque iudicet. Psal. 109. Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis. Vigilius Martyr, lib. 5. contra Eutychen, honorem illum ad naturam assumptam transfert, & in ratione qua vnita est verbo, & respectu summæ humilitatis verbi, quæ apparuit in carne propter quam vnus & idẽ Deus & homo ad dexteram patris exaltatus est, & ab omnibus adoratur. Rupertus lib. 5. in Ioan. Igitur, inquit, non nouo consilio nunc primùm indicitur hominibus, vt omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem: verùm mirabili cum fœnore nostræ humilitatis præceptum redditur, quo filio Dei debitus honor exigitur, vt summæ sapientiæ Dei sensum nostrum inclinemus & subiiciamus. Nam quia subesse contempsit homo sapientiæ Dei, cœlum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt creanti, & cuncta cum patre componenti, nunc ab eodem exigitur, vt se subiiciat de fœmina nascenti, & sic honorificet in cruce pendentem, sicut honorificandum esse sentit patrẽ in sua maiestate, absque carnis susceptione, vel mor-

Quid sit iudicare.

Idem honor debetur patri & filio.

Cyr. Alex.

Euthym.

Non confundenda sunt personæ in vna adoratione Trinitatis.

Theoph.

Hilarius.

Augustin.

Quomodo Christus adoratur in carne.

Alb. Mag.

Vigilius.

Rupertus.

Adoratur Christus homo & Deus.

Vigilius.

tis passione rutilantem. Vigilius Martyr hæc colligit ex antiquioribus Patribus, lib. 5. in Eutycheo, ostendens nõ ea propter confundi naturam assumptam cum natura diuina, quia tanto honore donetur. Nam, inquit sanctus

Chrysost.

Ioan. Chrysostomus in hom. de ascensione Domini, ita dicit: Deus nobis iustè irascebatur, & nos contemnebamus iratum, & clementem Dominum declinabamus: & se medium Christus ingessit, & socians vtrumque, & nobis quod imminebat supplicium, ipse sustinuit. Item: Cognoscamus igitur quæ natura est cui dixit, Sede ad dexteram meam, & esto particeps meæ sedis: illi nimirùm naturæ quæ audierat, Terra es, & in terram ibis. Hoc &

A

August.

Augustinus sentiens, Gratulandum, inquit, fuerat humanæ naturæ, eò quòd sic assumpta est à Deo verbo, vt mortalis constitueretur in cœlo, atque ita fieret terra sublimis, vt incorruptibilis puluis sederet ad dexteram patris. Itèm beatus Basilius, Cæsareæ Cappadociæ Epis-

Basil.

copus: Cùm ergo quædam in Christo videbamus humana, vt nihil à communi mortalium fragilitate distare videantur, quædam item diuina, quæ nulli alii quàm ineffabili naturæ conueniant diuinitatis, hæret humani intellectus angustia, & tantæ admirationis stupore perculsa, quò se conuertat, ignorat. Si hominem putet, deuicto

B

mortis regno, cum spoliis redeuntem à mortuis cernit: propter quod cũ omni metu & reuerentia contẽplandum est, vt in vno eodemque vtriusque naturæ veritas monstraretur, vt neque aliquid indignum & indecens in diuina illa & ineffabili substantia sentiatur, neque rursus quę gesta sunt falsis illusa imaginibus æstimẽtur. Cæterum sicut honoratur pater in filio, sic & caput in membris, & Deus ipse in electis suis, quãuis ipsi non parem cũ Christo habeant dignitatem. Interim tamen inquit, Qui vos

C

Damas.

audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit. Damas. lib. 4. de fide Orthod. cap. 16. Ecquid enim, inquit, causæ esse potest, quin eos honore complectamur, qui Dei serui & amici, & filij appellati sunt? Etenim is honor, qui probis cõseruis habetur, beneuoli erga communem dominum

Stephanus Eduens. Episc.

animi argumentum est. Stephan. Eduensis Episc. in tract. de sacramento altaris, cap. 17. Pro veneratione sanctorum suorum, inquit, solet nobis propitiari Deus, donans veniam delictorum: quod manifestis indiciis, signis, & miraculis Dominus ostendit ad eorum, quæ sua est, laudem & gloriam, conferendo ægris sanitatem, desolatis

D

cõsolationem. Qui enim membra honorat, & Christum qui caput est honorificat: & qui filium honorat, & patrem qui misit illum, per quem pater hæc bona creat, sanctificat, viuificat, & benedicit. *Amen amen dico vobis, quia qui verbum meum audit, & credit ei qui misit me habet vitam æternam, & in iudicium non venit sed transiet de morte ad vitam.*

Cyr. Alex.

Cyrillus Alexandrinus lib. 2. in Ioan. cap. 142. Quum iam per superiora non solùm in filium, verumetiam in patrem peccata omnes affirmauerit, qui doctrinæ suæ atque operibus iniquitatis maculã esse opinabantur, ac eo terrore temeritatem Iudæorum quãtum pertinet ad officium doctoris, oppresserit, futurorum modò spe ad obediendum

E

ei hortatur. Mirabili autem orationis artificio vtitur. Nã quoniam non rectè sentire de se Iudæos sciebat, fidẽ rursus ad personam retulit patris. Honorificatur enim etiam ipse propter identitatem substantiæ, cùm ipse pater honorificatur. Credentes autem non vitæ tantùmodò participes affirmat futuros, sed iudicij quoque periculum af-

Quod vita ...

fert euasuros. Ita iustificatum in eos comprobat, & fortitudinem spei commiscet. Itaque cùm superiùs sibi insitam esse viuificandi virtutem dixisset, nũc quomodo vita

F

ipsa donari possimus, ostendit. Modos autem per fidem est, qua sublata, nulla vitæ expectatio reliqua est. Cæterùm ne quis hallucinetur in definitione illius vitæ de qua

Tho. Aqu.

agitur, considerandum est, inquit Thom. Aquin. in Ioan. Quòd sunt quatuor gradus vitæ. Vnus quidem inuenitur in plantis, quæ nutriuntur, augentur, & generantur, & generant. Alius in animalibus, quæ tantùm sentiunt. Alius verò in his quæ mouentur, quæ sunt animalia perfecta. Vlterius verò est aliud genus vitæ in his quæ intelligunt. Tot ergo existentibus gradibus vitæ, impossibile est vel vitam, quæ est in plantis, vel eam quæ est in sensu, aut eam quæ est in motu, esse primam vitam. Nam prima vita debet esse per se vita, non participata. Nulla autem vita potest esse talis, nisi sola vita intellectualis. Aliæ autem tres rationes sunt corporali & spirituali creaturæ. Corpus autem quod viuit, non est ipsa vita, sed vitam participans. Et ideò vita intellectualis est prima vita, quæ est vita spiritus, quæ immediatè participatur à primo vitæ principio. Vnde dicitur vita sapientiæ. Et propter hoc in scripturis vita attribuitur sapientiæ, Prouerb. 8. Qui me inuenerit, inueniet vitam, & hauriet salutem à Domino. Sic ergo vitam à Christo, qui est Dei sapientia, participamus, in quantum anima nostra ab ipso sapientiam percipit. Hæc autem vita intellectualis perficitur in vera cognitione diuinæ sapientiæ, quæ est vita æterna. Infrà 17. Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Sed ad nullam sapiẽtiam potest homo peruenire, nisi per fidem. Vnde in scientiis nullus ad sapiẽtiam peruenit, nisi priùs adhibeat fidem magistro. Si ergo nos volumus ad illam vitam sapientiæ peruenire, oportet nos per fidem credere ea, quæ ab illo nobis proponuntur. Hebræor. 11. Oportet accedentem credere. &c. Esaiæ 28. secundum aliam literam, Nisi credideritis, non intelligetis. Ei ideò Dominus congruè modum perueniendi ad vitam ostendit esse per fidem, dicens, *Qui verbum meum audit, & credit*, &c. Et primò ponit meritum fidei, secundò subdit præmium eius: ibi, Habet vitam æternam. Circa meritum fidei primò ponit illud, quod per fidem introducitur: secundò illud, cui fides innititur. Introducitur quidem fides per verbum hominis. Roman. 10. Fides ex auditu, auditus autem per verbum Dei. Innititur autem fides non verbo hominis, sed ipsi Deo. Genes. 15. Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Ecclesiast. 2. Qui timetis Deum, credite illi. Sic nos introducit per verbum hominis ad credendum non ipsi homini qui loquitur, sed Deo, cuius verba loquitur. 1. Thessalon. 2. Cùm accepissetis à nobis verbum auditus Dei, accepistis illud non sicut verbum hominum, sed (sicut verè est) verbum Dei. Et hæc duo Dominus ponit. Primò illud, per quod fides introducitur. Vnde dicitur, *Qui verbum meum audit*, quod introducit ad vitam. Secundò illud, cui innititur, cùm dicit, *Et credit ei qui misit me*: non mihi, sed illi, in cuius virtute loquor, quæ quidẽ verba possunt competere Christo, secundum quod homo, inquantum per verbum eius humanum homines cõuersi sunt ad fidem. Et quod secundũ quod Deus, in quãtum Christus est verbũ Dei. Cùm enim Christus sit verbum Dei, manifestum est quòd audientes Christum, audiebant verbum Dei: & per consequens, credebant Deo. Et hoc est quod dicit, *Qui audit verbum meũ*, id est, me verbum Dei, *& credit ei*, id est patri, cuius sum verbum. Præmium autem fidei ponit, cùm subdit, *habet vitam æternam*. Et ponit tria, quæ nos habebimus in gloria, sed ordine retrogrado. Primò enim cõsequemur resurrectionem ex mortuis: secũdò, liberationem a futuro iudicio: tertiò, vitam æternam: quia, vt dicitur Matth. 25. Post iudicium ibunt iusti in vitam æternam. Et hæc tria ponit ad fidei præmium pertinere. Et primò ponit tertium tãquam magis desideratum. Vnde dicit, *Qui credit*, scilicet per fidem, *habet vitam æternam*, quæ cõsistit in plena Dei visione. Et dignum est vt qui credit propter Deum, his quæ nõ videt, perducatur ad eorum visionem. Ioan. 20. Hæc scripta sunt, vt credatis, & vt credẽtes vitam habeatis in nomine eius. Secundò ponit secundum cùm dicit, *Et in iudicium non venit*. Sed contra hoc est, quod Apost. dicit, 2. Cor. 5. Omnes nos astare oportet ante tribunal Christi, etiam ipsos Apostolos. Ergo qui credit, in iudicium non veniet. Sed dicendum quòd duplex est iudicium, scilicet condemnationis: & ad istud non venient, qui fide formata in Deum credunt: de quo dicebat Psalmista: Nõ intres in iudicium cum seruo tuo, &c. Superiùs 4. Qui credit, non iudicatur. Est etiam iudicium discretionis, vel discussionis: & ad illud oportet nos omnes ante tribunal Christi exhiberi, vt dicit Apostolus. Et de isto dicitur in Psalmo: Iudica me Deus, & discerne causam meam.

Vnde vita æterna.

Quæ in gloria habebimus.

Tertiò,

Tertiò præmium, cùm dicit: *Sed transibit à morte ad vitam.* Hoc autem referri potest, vel ad resurrectionem hominis interioris, vel hominis exterioris, scilicet carnis. Duplex autem hominis interioris est resurrectio, secundum quod & duplex est eiusdem humiliatio. Nam quia anima dicitur mori per peccatum, ideò dicitur resurgere per gratiã. Et quia dicitur habitare in corpore mortis huius, Rom. 7. & istius corruptionis fasce opprimitur, quandiu est in corpore. Nam corpus quod corrumpitur, aggrauat animam: ideò ab illa vindicatur, tum maximè cum admittitur in gloriam. Porrò quia duplex est sola, seu gloriæ illius perfectio, aut essentialis, quæ maximè ab anima apprehenditur: aut concomitans, quæ à corpore: ideò vtraque etiam vita donatur anima. Priore quidem secundum se, quando liberata à corpore mortis huius, interim dum resurrectio expectatur, *transit de morte*, seu præsenti miseria, seu corpore mortis huius, *in vitam*, & libertatem illã æternã. Posteriore verò, respectu habito ad corpus, quod cùm resurrexerit, etiam quãtum in se est, id est, pro ratione suæ capacitatis, donabitur illa fœlicitate. Ex his ergo colligimus, animam transire de morte in vitam, aut hic in hoc seculo, aut in futuro. Hic, cùm resurgit à peccato per gratiam: in futuro, cùm illa è corpore corruptibili emittitur in libertatem gloriæ, aut cùm simul cũ corpore glorificatur. Dicetur & exterioris hominis resurrectio illa, quæ in corpore fiet. De transitu illo in vitam, quo hic donamur, hæc habentur. 1. Ioann. 4. Nos scimus quoniam translati sumus de morte in vitam. Ioann. 17. Hæc est enim vita æterna, vt cognoscant te Deum verum, & quem misisti Iesum Christum. De altero, quo in corpore donabimur, sic habet Paulus, 1. Cor. 15. Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem. Et rursus: In momento, in ictu oculi, in nouissima tuba. Et mortui qui in Christo sunt, resurgent primi. De quo etiam in sequentibus. De priore stula animæ in gloria, vt euadat iudicium Rom. 7. Ingemiscimus & parturimus vsque adhuc, adoptionem filiorum Dei expectantes. Et Psaltes: Quando veniam, & apparebo ante faciem Dei mei? De posteriore, Matth. 25. Et ibunt hi in vitam æternam. Albertus Magnus in Ioann. Transitus hic, inquit, fœlicissimus est, de quo loquitur Ps. 30. Abscondes eos in abscõdito faciei tuæ à conturbatione, vel contradictione hominum: quæ conturbatio omnium hominum sapientium erit in iudicio. Rom. 8. Nihil ergo damnationis est his qui sunt in Christo Iesu. Ezech. 18. Vita viuet, & nõ morietur. Eccles. 24. Transite ad me omnes qui concupiscitis me. Sic ergo ostendit æqualitatem potentiæ esse in se ad patrem. In hoc autem quod dicitur, *Transiet*, notatur quòd priùs, dum non crederet, fuit in morte: de qua dicitur Rom. 5. Sicut per vnum hominem peccatum intrauit in hunc mundum, & per peccatum mors: ita & in omnes homines mors pertransiit: sed per Christum, sicut ibidem dicitur, per fidem. *A morte* illa transitur *ad vitam*: quia sicut dicitur Abacuk 2. Iustus ex fide sua viuit. Et de hac transitur ad speciem veritatis: quæ visio est tota merces, & vita æterna, vt dicitur Esa. vltim. Videbitis, & gaudebit cor vestrum, & ossa vestra quasi herba germinabunt. Augustin. tract. 19. in Ioannem. Et hoc, inquit, attendite, Qui verbum meum audit: & non dixit, Credit & mihi: sed, credit ei qui me misit. Verbum ergo filij audiat, vt patri credat. Quare verbum audit tuũ, & credit alteri? Nonne cùm verbum alicuius audimus, eidem verbum proferenti credimus, loquenti nobis fidem accommodamus? Quid ergo voluit dicere Qui verbum meum audit, & credit ei qui misit me: nisi quia verbum eius est in me? Et quid est, Audit verbum meum, nisi audit me? Qui credit mihi, credit & ei qui misit me: quia cùm illi credit, verbo eius credit: cùm autem verbo eius credit, mihi credit, quia verbum patris ego sum. *Amen amen dico vobis, quia venit hora, & nunc est, quando mortui audient vocem filij Dei, & qui audierint, viuent.* Cyrillus Alex. lib. 2. in Ioan. cap. 143. A morte ad vitam transituros in superioribus fideles dixit, modò seipsum huius rei esse authorem affirmat: occultè significans mirabilem quãdam fuisse rem, quòd omnibus membris antiquo dissolutus morbo æger verbo eius sanatus sit, sed maiora se verbo solummodò facturum, non ægrotationes corporum, sed ipsam mortem depellendo, & ab interitu in vitã humanum genus reducendo: quod quidem his verbis significatur, Ioan 5. Pater diligit filium, & omnia demonstrat ei quæ ipse faciat, vt vos miremini. Maior enim admiratio illa in suscitatione mortuorum videtur. Occultè autem non paruum eis terrorem incutit, suscitaturum se mortuos ostendens, & in iudicium deducturũ: vt audientes se reddituros illi omnium harum rationem, tardiores hac formidine ad persequendum facti, quietiore animo doctrinam eius audiant. Credunt igitur omnes fideles tempus aliquando fore, in quo suscitatoris vocem omnes mortui audient. Sed nunc etiam tale adest tẽpus, aut quia (vt comuniter dicitur) saluatoris vocẽ Lazarus audiuit: aut quia fideles mortui erãt, antequàm saluatoris doctrinam reciperent. Hæc verisimiliora nobis magis videntur, quam exquisita: quare iterum eisdem propositis verbis conuenientiorem sensum scrutemur. *Venit* inquit, *hora, & nunc est, quando mortui audient vocem filij Dei, & qui audierint, viuent.* Quum igitur vocem filij Dei auditurus mortuos dicat, tempus illic significat, quo ad reddendam huius vitæ rationem, voce, volũtate, & potestate sua omnes resurgent: sic, veluti iam diximus, hac formidine, vt ad rectam viam conuertãtur, impellit. Quum autem subiicitur, *Et qui audierint, viuent.* tempus in eum iam credendi adesse ostendit, & huius obedientiæ mercedem, æternam vitam fore promittit. Ita illud quasi clamans testatur, Venietis omninò in iudicium, resurrectionis tempore: vbi si condemnari amarum ducitis, si æternas mihi dare pœnas formidatis, nolite idoneum istud credendi tempus omittere, sed præsentem iam doctrinam meã complectimini, si ad æternam vultis vitam peruenire. Augustinus tract. 19. in Ioan. Quod ergo dicit, *Venit hora*, non dicit de illa hora nouissima, vbi iussu & voce Archangeli, & in tuba Dei Dominus descendet de cœlo, & mortui in Christo resurgent primi: deinde nos viuentes qui reliqui sumus, simul rapiemur cum illis in nubibus obuiam in Christo in aëra, & ita semper cum Domino erimus. Et veniet illa hora, sed non est nunc. Hora verò ista quæ sit, aduertite. *Venit hora & nunc est.* Quid in ea fit? Quid nisi resurrectio mortuorum? Et qualis resurrectio? Vt qui resurgunt, in æternum viuant. Hoc erit & in nouissima hora. Quid igitur? quo modo intelligemus duas istas resurrectiones? Nunquid fortè qui nunc resurgunt, tunc non resurgent, vt aliorum fiat tunc resurrectio, aliorum nunc? Non est ita. Nam ista resurrectione, si rectè credimus, resurreximus. & nos ipsi, qui iã resurreximus, alterã in fine resurrectionem expectamus. Sed nunc in æternam vitam resurreximus, si in fide ipsa perseueranter maneamus: & tunc in æternam vitam resurgemus, quando Angelis coæquabimur. Ipse ergo distinguat, ipse aperiat quod loqui ausi sumus, quomodo fiat resurrectio ante resurrectionem, non aliorum & aliorum, sed eorundem: nec talis qualis Lazari, sed in vitam æternam. Aperiet planè. Audite dilucescentem magistrum, & illabentem cordibus nostris solem nostrum, non quem desiderant oculi carnis, sed quo æstuant aperiri oculi cordis. Ipsum ergo audiamus. *Amen amen dico vobis, quia venit hora & nunc est, quando mortui.* Vide exprimi resurrectionem, *Quando mortui audient vocem filij Dei, & qui audierint, viuent.* Quare addidit, Qui audierint, viuent? Possent enim audire, nisi viuerent? Non. Sufficeret ergo dicere, Venit hora & nunc est, quando mortui audient vocem filij Dei. Nam si intelligeremus viuentes eos, quando nisi viuerent, audire non possent: ideo non inquit, quia viuunt, audiunt, sed audiendo reuiuiscunt. Audient, & qui audierint, viuent. Quid ergo audient, nisi obaudiant? Item Augustinus lib. 20. de ciuitate Dei, cap. 6. Nondum de secunda resurrectione, id est, corporum, loquitur, quæ in fine futura est, sed de prima quæ nunc est. Hanc quippè vt distingueret, ait: Venit hora, & nunc est. Non autem ista corporum, sed animarum est. Habent enim & animæ mortem suam in impietate, atque peccatis: secundum quam mortem mortui sunt,

Quotuplex sit vita.

Resurrectio duplex.

Alb. Mag.

August.

Cyr. Alex.

Terror iudicij.

Quãdo mortui vocem filij audiant.

August.

Audire pro obaudire.

August.

de quibus idem Dominus ait, Sine mortuos sepelire mortuos suos: vt scilicet in anima mortui, in corpore mortuos sepelirent. Propter istos ergo impietate & iniquitate in anima mortuos, venit, inquit, hora & nunc est, quando mortui audient vocem filij Dei, & qui audierint, viuent. Qui audierint, dixit: qui obedierint, qui crediderint, & vsque in finem perseuerauerint. Quòd si hoc ad resurrectionem generalem corporum referendum est, adhuc quæritur, quomodo mortui audituri sunt vt viuant, quasi prior sit auditus quàm vita, cùm tamen auditus sit actus vitæ? Respondet Thomas Aquinas. Audi-

Tho. Aqu.

te pro obedire sumi. Nam tota natura ad nutum obedit voluntati diuinæ. Roman. 4: Vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt. Secundum hoc ergo ligna, lapides, & omnia, non solùm ossa arida & cineres corporũ mortuorum, audient vocem filij Dei, inquantum ad nutum ei obediunt: & hoc non conuenit Christo, in quantum est filius hominis, sed in quantum est filius Dei: quia verbo Dei omnia obediunt. Et ideò dicit signanter *Filij Dei*. (Matth. 8.) Qualis est hic, quòd mare & venti obediunt ei? *Sicut enim pater habet vitam in semetipso*, intellectualem, non vegetatiuam, sensitiuam, vel secundum locum mobilem: *sic dedit*, id est, generando communicauit naturali diffusione, *& filio*, *vitam* non solùm similem, sed numero eandem, *habere in semetipso*. Cùmque

B

Omnia sunt patri & filio essentialia.

Deo nihil sit accidens, consequitur quòd omnia quæ habet, coëssentialia sunt ei: ita vt habere vitam, sit ipsam esse vitam. Proinde hæc verba tantum sonant, ac si Christus diceret, Sicut pater est vita, sic filius est vita. Athanasius lib. 4. contra Arianos. Nam, inquit, ex hac voce

Athanas.

dedit indicat sese patrem non esse. Ex isto autem dicto, *vita* filij similitudinem, proprietatemque cum patre significat. Et sicut pluralitas personarum designatur per verba, dare, & accipere: sic essentiæ simplicitas intelligitur per vnius eiusdémque vitæ identitatem. Ostendit enim æqualitatem filij, inquit Thomas Aquinas, &

C

Tho Aqu.

distinctionem. Nam æquales sunt in vita pater & filius: distinguuntur tamen, quia pater dat, filius accipit. Nec hoc ita intelligendum est, quòd filius à patre dante accipiat vitam: quasi præexistat, eam non habens, sicut in istis inferioribus. Materia prima existens accipit formam: & subiectum subijcitur accidenti, quia nihil in filio præexistens est acceptione vitæ. Nam, sicut Hilarius dicit, filius nihil habet, nisi natum, id est, quod per

Hilarius.

D

natiuitatem accipit. Et cùm dicit, ipsa vita, ideò intelligendum est, *dedit filio vitam* id est, produxit filium vitam: sicut si dicatur, Mens dat verbo vitam: Non quasi verbum præexistat & postea vitam recipiat, sed quia producit verbum, in eadem vita ipsa viuit. Destruuntur autem

Quid sit dare filio vitã.

per verba hæc tres errores secundum Hilarium. Primò, Arianorum, qui dicentes filium minorem patre, coacti sunt per hoc quod suprà dictum est, Quæcunque pater fecerit, hæc & filius facit, dicere quòd filius sit æqualis patri in virtute: sed tamen adhuc negant eum esse æqualem sibi in natura. Sed ecce quod est in hoc, confutatur per hoc quod dicitur. *Sicut pater habet vitam in semetipso, sic dedit & filio vitam habere in semetipso.* Nam cùm vita

E

pertineat ad naturam, si filius habet vitam in semetipso sicut & pater: manifestum est quòd tenet in se originis suæ dissimilem & æqualem cum patre naturam. Secundò error eorum quantum ad hoc quòd negant filij coæternitatem ad patrem, dicentes, filium ex tempore incœpisse: quod destruitur, inquantum dicit, *Filium vitam habere in semetipso*. Nam in omnibus viuentibus, quorum generatio est in tempore, semper est inuenire aliquid, quod aliquando fuit non viuens: sed in filio quicquid est, est ipsa vita: & ideò sic accepit ipsam vitam. Vitam habet in semetipso, vt semper fuerit viuens. Tertiò per

F

hoc quod dicit, *dedit* destruitur error Sabellij negantis distinctionem personarum. Si enim pater vitam dedit filio, manifestum est, quòd alius est pater qui dedit, & alius filius qui accepit. Ambrosius libr. 3. de fide, cap. 7.

Ambros.

Dedit vtique, inquit, pater quasi filio per generationem non quasi inopi per gratiam & potestatem. Cyrillus Alexandrinus libro decimo Thesauri, cap. 1. Nam, inquit,

Cyr. Alex.

quia dedit, scribitur, ex patre ipsum habere naturaliter significatur, & alium personaliter esse, quàm qui dedit, demonstratur. Quoniam verò dicit, Sicut pater habet, sic & filius habet: apertissimè docet, quòd sicut pater æternaliter in seipso vitam habet, sic & filius æternaliter in seipso vitam habet. Si ergo filius aliquando vitam non habebat, nec pater tunc habebat. Id quoniam impium

Semper filius vitam habebat.

est (semper enim pater habet vitam in seipso) habebat etiam filius sic, hoc est semper vitam in seipso sicut & pater. Dicit autem, cùm semper habeat, accipere: vt & originem suam ostendat, & alium se personaliter à patre demonstret, nec identitati naturali aliquid detroget. Nã si quis splendori, qui à luce profluit, vocem attribuat, dicereque illum confingat, Omnia mihi lux sua dedit, illumino enim sicut illa: audebítne quispiam dicere, non fuisse aliquando in splendore illuminandi virtutem? Et quomodo splendor esset, si non splenderet? Sin autem,

Exemplum.

quia semper splendet atque illuminat, omnia lucis habet: & quia rursus ex ipsa profluit luce, accepisse omnia ab ipsa verè dicit: quomodo non erit inconueniens altiora, quàm per exemplum significatur, in verbo Dei esse non confiteri? Nam cùm omnia naturaliter habet à patre, accipere ab ipso dicitur omnia, ex quo nascitur. Ideò non simpliciter dixit ipsum habere vitam, sed in semetipso, vt intrinsecam illam & essentialem ostendat. Illa autem gratia, quæ aliquando per vitam significatur, non est homini naturalis & essentialis. Euthymius in Ioannem Habet vitam in semetipso, hoc est,

Euthym.

ad modum fontis scaturire facit vitam. Nam omne bonum perfectum desursum est, descendens à patre luminum: ita ab eo & à filio, vt fonte, omnis vita in nos defluit. Quod enim per essentiam vita est, causa est & principium omnis vitæ eorum quæ viuunt. Nam in ipso viuimus, mouemur, & sumus. *Et potestatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est.* Pro varia punctorum

Varia lectio huius clausulæ.

Chrysost.

tatione, diuersa est & huius sententiæ interpretatio. Chrysostomus homil. 38. in Ioann. Hoc primùm interpretatur. Et potestatem dedit ei iudicium facere. Et vna clausula concludit alteram partem huius periodi cum principio alterius, hoc modo: *Quia filius hominis est, nolite hoc admirari.* Sic autem ordinata sententia, sensus cõsequetur priorem clausulam: Ita scilicet vt dicatur Deus pater dedisse filio potestatem iudicium facere, sicut & dedit ei vitam habere in semetipso: quem sensum sequitur Chrysostomus: vt hoc semper dicatur de filio, in quantum per æternam generationem accepit à patre eadem omnia quæ pertinent ad maiestatem & potestatem. Quod autem sequitur, *Quia filius hominis est, nolite admirari:* occurrit obiectioni eorũ, qui ab infirmitate carnis assumptæ, de tanta potestate dubitarent. Chrysost. Paulus

Chrysost.

Samosatensis non sic legit sed, Potestatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est. quod minimè sequitur. Non enim propterea accepit iudicium, quia homo est: nam nihil prohibuisset omnes homines iudices esse: sed quoniam ineffabilis illius substantiæ filius est, ideò iudex. Quamobrem ita legendum, Quia filius hominis est, nolite hoc admirari. Nam cùm videretur id repugnare, & nihil aliud quàm purum hominem esse arbitrarentur: verba autem supra hominem, ac etiam Angelos, & solius Dei sunt: hanc tollens obiectionem, hoc addidit. Attamen Augustinus & Cyrillus Alexandr. ita legũt, vt datam filio potestatem asserant, quia filius hominis est.

August.
Cyr. Alex.

Nam & duobus modis dari dicitur. Vno quidem per generationem: & sic homo quilibet dat filio suo esse hominem, & omne animal dat ei quod generat, esse secundum suam speciem & naturam. Et hoc modo Deus pater dat filio, in quantum filius est, & vitam, & omnia sua bona, quoniam & in iis eius essentia consideratur. Est autem alius modus dandi, sic vt gratia, aut liberalitas sola dantis consideretur, vt si quis det alteri vestem, agrum, cibum, dignitatẽ: & sic creator dat creaturæ gratuita quæque, sed maiori quodam gradu & ratione *dedit filio potestatem iudicium facere, quia filius hominis est.* Hoc ergo dedit ei duobus modis: vno per æternam generationem, qua filius Dei est: altero per communicationem gratiæ,

Duobus modis dedit pater filio iudicium facere.

Cyril. Alex. August. quia filius hominis est. Cyrillus Alexandrinus, lib. 2. in Ioann. cap. 144. Vt intelligamus omnia ei data fuisse vt homini, qui cùm creatura sit, nihil habet à seipso. Augustinus tractatu 19. in Ioann. Iste enim Christus & filius Dei, & filius hominis est. Proinde quia filius hominis est, quid accepit? Potestatem iudicium facere. Quod iudicium? In fine seculi, & ibi erit resurrectio mortuorum sed corporũ. Animas ergo suscitat Deus, per Christum filium Dei: Corpora suscitat Deus, per eundem Christum filium hominis. Hanc potestatem non haberet, nisi acciperet: & esset homo sine potestate: sed ipse est filius Dei, qui & filius hominis. Hærendo enim ad vnitatem personæ, filius hominis filio Dei, facta est vna persona, eademque filius Dei, quæ & filius hominis. Quid autem, propter quid habeat, dignoscendum est. Filius hominis habet animam, habet corpus: filius tamen Dei, quod est verbum Dei, habet hominem, tanquam anima corpus. Sicut anima habens corpus, non facit duas personas, sed vnum hominem: sic verbum habens hominem, non facit duas personas, sed vnum Christum. Quid est homo? Anima rationalis habens corpus. Quid est Christus? verbum Dei habens hominem. Ita fit, vt de vno eodémque Christo, sed pro ratione naturarum dicatur accepisse potestatem iudicandi, quia filius hominis est: & hanc habuisse, quia filius Dei est. Ideò adiicit: *Nolite mirari hoc*, quod dixi datam filio hominis potestatem iudicium facere: *quia venit hora*, ὅτι ἔρχεται ὥρα, non quòd iam venerit, sed veniat: horam enim quandam vult insinuare in fine seculi. Non adiecit, *Et nunc est*, sicut in superiore sententia, vt differentiam constituat inter spiritualem animarum resurrectionem, à peccato ad gratiam, quæ quotidie fit: & sensibilem corporum resurrectionem, à corruptione in incorruptionem, & à morte in vitam æternam, quæ expectatur. Resurgunt enim nũc mente per verbum filium Dei, inquit Augustinus. Resurgent tunc in carne, per verbum Dei carnem, factum filium hominis. Neque enim ad iudicium viuorum & mortuorum pater ipse venturus est, nec tamen recedit à filio pater. Quomodo ergo non ipse venturus est? quia non ipse videbitur in iudicio. Nolite, inquit, hoc mirari, quòd filio hominis tanta conferatur authoritas: siquidem & idem ipse est filius Dei. Forma enim serui videbitur, occulta erit forma Dei: *quando omnes qui in monumentis sunt*, & nũc in cinerem redacti, *audient vocem filij Dei*: audient quidem aut excitati, aut excitandi. Siquidem nondum fuerint è terræ puluere suscitati, audient, non propriè, sed ita obedient eius imperio, ac si auditu iam donati essent. Siquidem, vt diximus, etiam, quælibet in anima eius imperio cedunt. Aut si de excitatis agitur, illi quidem audient vocem eius, cùm quisque ad iudicium vocauerit. Hoc mirandum non est. Nam quem vocauit filium hominis, eundem nunc *filium Dei* nuncupat. Audient, inquit, vocem filij Dei: cùm dixisset, datam ei potestatem iudicium facere, quia filius hominis est. Quamuis enim Christus in forma hominis exequatur ministerium iudicij, tamen à filio Dei per naturam diuinam est virtus suscitationis mortuorum, inquit Albertus Magnus. Vtrumque autem considerans, vnum scilicet & eundem esse & filium Dei, & filium hominis, *Nolite mirari*, inquit. Quid hic prosunt argumenta ducta ex carnis infirmitate, cùm nec illa sola, sed & interna filij Dei maiestas attendenda sit? Psal. 4. Scitote quia Dominus sanctum suum mirificauit. Dan. 7. Potestas eius potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum eius, quod non corrumpetur. Luc. 1. Dabit illi Dominus Deus sedem Dauid patris eius. Hierem. 23. Regnabit rex, & sapiens erit, & faciet iudicium & iustitiam in terra, & hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus iustus noster. Venit autem hora, qua iudicium & iustitiam exerceat: quia, vt dicit Abacuk, c. 2. Veniens veniet, & non tardabit. Audient quidem mortui vocem, seu imperium filij Dei. Hic enim est, qui per Ezechielem, c. 37. ait: Ecce ergo aperiam tumulos vestros, & educam vos de sepulchris vestris. *Et procedent* ad iudicium, *qui bona fecerunt* fidei, spei, & charitatis, *in resurrectionem vitæ* gloriosæ & æternæ: *Qui verò mala egerunt*,

Christo creditur omnia. Alb. Mag.

peccata mortalia, *in resurrectionem iudicij*, & condemnationis. Aug. tract. 19. in Ioan. Omnes quidem procedent, sed non omnes viuẽt. Hic verò iudicium pro pœna posuit, & erit diremptio, non qualis modò est. Nam & modò separantur non locis, sed moribus, affectionibus, desiderijs: simul enim cũ iniquis viuimus, sed non vna vita est omniũ. In occulto dirimimur, in occulto separamur, quomodo grana in area nõ quomodo grana in horreo. Et separantur grana in area, & miscentur. Separantur, cũ à palea expoliuntur: miscẽtur, quia nondũ ventilantur. Tunc aperta erit separatio, sicut morũ, sic & vitæ: sicut sapientiæ, ita & corporũ. Euth. in Ioan. Frequẽter autem Christus, Iudæis verba faciens, repetit iudicium, magis eos exterrens: vt paulatim iudicem hunc esse credentes, ad eum accurrant, mansuetum sibi iudicem inde parantes. Effrem lib. de pœnitent. cap. 4. Quomodo ergo sustinebimus, cum audierimus tubæ vocem de cœlo, nimio cum metu resonantem, omnésque à seculo defunctos, iustos & iniustos, bonos & malos, pios atque impios excitantem? Tunc omnia ex tumulis, humanæ conditionis ossa vbi vox tubæ insonuerit, exilient 1. Thess. 4. atque discurrent, artus suos, iuncturásque cum festinatione requirentia. Cùm viderimus omne hominum genus exurgere, quemlibet ex loco suo, congregaríque ad iudicium, cœlestis nempe regis iussu terra suos mortuos reddet, mare itidem suos: quicquid item humanorum corporum vel bestia rapuit, vel vorauit piscis auisve discerpsit, in priorem statum remeabit, omnésque in ictu oculi resurgẽt, & ante tribunal astabunt, ita vt ne vnus quidem capillus capitis desit. Cùm viderimus igneum fluuium ab ortu solis vsque ad occasum emanantem, ac veluti sæuiens fluctibus mare, montes & valles deuorantem, terrámque omnem & quæcunque sunt in illa exurentem: tunc dilectissimi mei, ab illo igne deficient fontes, vanescent flumina, mare siccabitur, agitabitur aër, sidera vt folia de cœlo cadent, deficiet sol, luna vertetur in sanguinem, cœlúmque vt liber complicabitur. In illa hora quisque pauidus tractabit, quomodo iturus sit obuiam Christo, quam rationem redditurus. Ac si quidem peccatorum conscientia prematur, stabit tristis, mœrens, afflictus atque anxius, expectans sententiam contra se ferendam. Vnusquisque enim cernet ante faciem suam exposita opera sua, siue bona illa, siue mala præmisit. Et paulò pòst: Veniet tunc Christus, non iam de terra, sed de cœlo, veluti fulgur horrendum, cum ingenti potentia & maiestate. Tunc è cœlis ingens clamor personabit, Ecce sponsus venit, exite obuiam ei. Ecce aduenit omnium Deus, vt iudicet orbem terrarum, & reddat vnicuique secundum opera sua. Væ mihi, fratres mei dilectissimi, quo in statu inuenienda est anima in hora illa, cùm throni positi fuerint, (Apocal. 20.) & iudicium sederit, & aperientur libri? Hac igitur meditatione, vt quantumuis dura pectora mollescunt: ita Christus corda Iudæorum emollire cõtendebat, vt saperent, intelligerent, & nouissima prouiderent. Ideò cùm per fidem homines vitam nancisci, & à iudicio liberari dixisset: nunc quid infidelibus illis, qui filium Dei negant, timendum sit, adiicit, nimirùm quòd procedent, qui mala egerunt, in resurrectionem iudicij. Thomas Aquinas lect. 5. in Ioann. cap. 5. Et cùm superiùs solius fidei meminisse videretur, dicens, Qui audit verbum meum, & credit ei qui misit me: nunc operum mentionem facit, ne existimes solam fidem sine operibus ad salutem sufficere. *Qui bona fecerunt*, inquit: quasi dicat, Non qui credunt tantum, sed qui cum fide operantur iusta & bona, *procedent in resurrectionem vitæ*. Cur autem fidem operibus præmiserit, eadem ratio est, quam & pro eo ordine, quem Paulus sequitur, assignat Augustinus tom. 4. lib. 1. q. 2. ad Simplicianum. Nam & Apostolus, inquit, fidei gratiam præponens operibus, hoc facit, non vt opera extinguat, sed vt ostendat non esse opera præcedentia gratiam, sed consequentia: vt scilicet non se quis arbitretur ideò percepisse gratiam, quia benè operatus est: sed benè operari non posse, nisi per fidẽ perceperit gratiam. Incipit autem homo percipere gratiam, ex quo incipit Deo credere, vel interna, vel externa ad-

Augustin. Omnium resurrectio ostenditur. Euthym. Effrem. Meditatio in resurrectionem. Tho. Aqu. August.

mon-

monitione motus ad fidem. *Non possum a meipso facere quicquam, sed sicut audio, iudico.* Occurrit obiectioni, quæ ita fieri potest. Cùm filius vitam habeat in semetipso, sicut & pater vitam habet in semetipso, quid ille patre opus habet? Quid est denique, quod ab ipso potestatem iudicium facere, accepisse censeatur? At verò docet se omnia sua à patre habere, seu consideremus ipsum velut filium Dei, aut velut filium hominis. Habet enim omnia à patre vt filius Dei, propria & coëssentialia per æternam generationem: habet & illa à patre, vt filius hominis donata & dispensata, propter vtriusque naturæ cômunicationem. Tertullian. lib. aduers. Praxeam. Secundum hæc enim, inquit, vicarium se patris ostenderat, per quem & pater & videretur in factis, & audiretur in verbis, & cognosceretur in filio, facta & verba patris administrante. Itaque si tu hoc ad dispensationem, quæ in carne facta est, referas cum Augustino, tantum hoc erit, ac si Christus dicat: Ne existimetis mihi ipsi ista vt homini vendicare: *non enim possum à me,* vt homine, *facere quicquam* eorum quæ dico, id est, excitare mortuos, & illos iudicare: *sed sicut audio*, id est mandato accipio, cùm me obaudire oportet, *sic iudico*. aut iudicaturus sum. Aut si hîc iudicium sumamus pro illa discretione, quam suis exhortationibus inter fidem & perfidiam, bonum & malum constituebat: idem istud erat, atque quod alibi dixit, Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me patris. Audiuit enim, sed interius auditu cùm haberet intus manentem diuinitatem: & dicere poterat hoc Psaltis, Audiam quid loquatur in me Dominus Deus, quoniam loquetur pacem in plebem suam. *Et iudicium meum iustum est, quia non quæro voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me.* Cyrillus Alexandr. lib. 2. in Ioan. Nonnunquam Christus loquitur, vt ille qui sub lege est, nonnunquam vt ille qui super legem omnem est, potéstque vtrumque sine aliqua reprehensione facere. Nunc autem vt homo legem custodiés, vt ille qui mandata patris trâsgredi nequeat, vt ille qui nihil à voluntate sua faciat, quod legi diuinæ non congruat, ad Iudæos loquitur. Idcircò ait, Non possum ego à me facere quicquam: sicut audio, iudico: Nihil facere se posse ostendens, quod lex prohibeat, sed id iudicium sequi quod legi videatur. Ita frenum legis excussisse ipsos occultiùs denotat, cùm dicat, quicquam se non posse facere à seipso. Vos enim, inquit, data vobis mandata transgredimini: vos à vobisipsis omnia facere audetis: vos ita de rebus omnibus iudicatis, vt iudiciis vestris diuina legis mandata negligere studeatis: vos doctrinam & præcepta hominum sequimini, & legem ex voluntate vestra fecistis. Ita iustè seipsum iudicare, illos autem iniustè affirmat. Et quomodo iterum dicamus, Curauit hominem in sabbato, misertus est eius, qui longis vexabatur temporibus. rectè de seipso iudicans? Non enim debebat propter sabbatum misericordiam suam retinere. Nam & pater in sabbato creaturas omnes gubernat, nec per alium id facit, quàm per ipsum filium. Quare ipse quoque filius hominem quoque curauit in sabbato. Non enim ignorabat dominum esse filium hominis etiam sabbati, & non propter sabbatum homines, sed sabbatum propter homines esse factum. Quare saluatoris iudicium rectum fuit. Fons enim bonitatis, natura deitatis est, nec minùs in sabbato quàm in aliis diebus bona inde permanât. Iudæorum autem iudicium, qui commoti hac re, temerè in cædem ruebant, diuinæ legi aduersabatur. Scribitur enim, Innocentem & iustum non occides. Ex crudelitate sua igitur, non ex voluntate legis mouebatur. Quòd si hoc ad diuinam filij naturam referatur, hoc idem erit ac si diceret, inquit Beda in Ioann. A meipso non sum, sed à patre. Pater enim à nullo alio est, filius à patre est. Ideò dixit, Sicut audio, iudico: quia vnum opus est patris & filij & spiritus sancti. Sicut audit, iudicat. Audit videlicet per vnitatem substantiæ, & proprietatem scientiæ. Non iudicat à semetipso, quia non est à semetipso. Theophylact. in Ioann. Nihil, inquit, alienum & peregrinum à patre ego possum facere: neque enim voluntatem aliam habeo præter paternam, neque aliam potestatem. Verùm sicut

Tertull.

Cyr. Alex.
Christus aliquando loquitur vt homo, aliquando vt Deus.
Quomodo ista ad humanam naturam referantur.

Quomodo referatur ad diuinam naturam.
Beda.

Theoph.

audio à patre, ita iudico: hoc est, sicut ipse pater iudicat, ita & ego. Hæc autem dicit, vt ostendat, sicut sæpè diximus, in nullo sibi deesse aliquid à patre, siue in sermonibus, siue in operibus siue in iudiciis. Cyrillus lib. 2. in Ioan. cap. 146. Quo apertè ostendit, non imbecillitate se non posse, sed quia non aliter agere vult. Nam si propter imbecillitatem non posset, non subiunxisset, Sicut audio, iudico: sed vires agendi à patre accipere affirmasset. Nûc autem nô posse quicquam facere à seipso ideò dicit, quia sicut audit, iudicat. Quare manifestum est, non propter imbecillitatem ita dictum esse, sed quia non est possibile, vt aliud pater, aliud ipse velit: Vnius enim deitatis vna eadémque voluntas est. Nec dissentire vnquam filium à patre pius quisque crediderit: sed voluntatem patris filij quoque, atque spiritus voluntatem esse prædicabit. Necessariò igitur ad consentientem, vt ita dixerim, patrem omnia referens, nihil se posse ait, quod præter voluntatem patris fit. Id enim significatur, cùm à seipso dicitur. Et quemadmodum nemo imbecillitatis crimine ipsum accusaret, si non posse peccare affirmaret, sed miraretur magis tantam deitatis perfectionem (per hoc enim significatur immutabilem ipsum esse:) sic quando à seipso nihil posse facere fatetur, mirari magis debemus, naturæ immutabilem fructum videntes, quàm imbecillitatis vllam excogitare rationem. Athanasius lib. de communi essentia patris, filij, & spiritus sancti aduersus eos qui hoc dictum ad contumeliam filij accipiunt, Non quæro facere voluntatem meam, sed voluntatem patris qui misit me. Si, inquit, probro est filio adimplere voluntatem patris, probro quoque est Deo & patri adimplere voluntatem iusti, cùm Dauid de eo loquatur, Voluntatem timentium se faciet, & deprecationes eorum exaudiet. Quòd si Deus adimplens voluntatem mortalium, non confunditur pudore, filius scilicet ob humanæ carnis negotia, dispensationémque & habitum nobis conuenientem, & conditionem seruilem, quam nostri causa suscepit, in probro erit, cùm dicit, Non veni facere voluntatem meam, hoc est carnis meæ, sed patris, hoc est diuinam voluntatem? Ne igitur in vituperium accipiatur, quamuis istorum sententia maximè isthinc dissoluatur. Accessit ad eum leprosus (Matth. 8.) genua flectens, & dicit Domine, si vis, potes me mundare. Hunc igitur non reiicit saluator, neque loquutus est, Quid blasphemas? Quid ergo? Nónne approbauit perfectionem eius fidei? Nónne eiusdem mutata syllaba illi salutem contulit? dicens, Volo, mundare. Volens purgat lepram, volens viuificat mortuum. Voluit & excitauit Lazarum: eiúsque vox est, Sicut pater vitam habet in semetipso. ita & dedit filio vitam habere in semetipso. Et rursum: Vt pater viuificat mortuos, ita & filius quos vult viuificat. quod ipsum etiam à Dauide dicitur, Quoniam ira in furore eius, & vita in voluntate eius. *Si ego testimonium perhibeo de meipso testimonium meum non est verum. Alius est qui testimonium perhibet de me, & scio quia verum est testimonium eius, quod perhibet de me.* Cùm omnia sapientissimus ille Salomon colligeret, quibus meliores quisque suos facere posset mores, atque omnibus ea proponeret, inter alia, Iustus, inquit, sui ipsius in sermone accusator est. Et rursus: Laudet te proximus tuus. & non os tuum: alienus, & non labia tua. Prouerb. 8. Molestum enim certè auditoribus est, propria, non aliena voce, suarum rerum maximarum velle testimonium perhibere. Nati enim ita naturâ sumus, vt minùs eis credamus, qui præcipuum sibi decus attribuunt. Quoniam igitur Dominus noster Iesus Christus nihil posse à se facere, & iustum se iudicem esse affirmabat: voluntatem Dei quasi regulam in omnibus sequens, quamuis hoc verissimè diceret, tamen quod ignorantes Pharisæi naturâ Deum esse, poterant dicere, id ipsum anteuertit. Scio inquit. dicturos vos, Tu de teipso testimonium perhibes, ac ideò testimonium tuum verum non est. Nec molestè fero hæc verba, quæ per ignorantiam funditis: neque volo propter testimonium meum vos mihi credere, alius est qui de me testimonium perhibet. Significat autem Deum patrem, qui tam multis modis substantiæ

Cyrill.

Athanas.

Christo pater testimonium perhibet.

identitatem vnigenito filio suo testificatus est, cuius testimonium scire dicit verum esse atque integrum. Ita rursus testimonium suum addidit, ne quis ex impietate, falsò quicquam ipsum de seipso dixisse arbitretur, & sic multarum hæresum prauis hominibus ansa præbeatur. Sicut igitur aliquid consuetudini hominum concessit, qua minus ea probantur, quæ de seipso à quopiam dicuntur: sic Deus ad conuenientem ei dignitatem recurrit, & patris testimonium ipse scire testatur verissimum esse. Scio igitur, inquit, meipsum, scio quia nihil falsi pater de me dicit. A Ea est natura mea, vt mentiri non possim. Primum igitur consuetudini aliquid dedit, deinde magna cum dignitate scientiam sibi attribuit. Hinc etiam illud discimus, alium esse personaliter patrem, alium filium. Alius enim, inquit, est qui de me testimonium perhibet. hæc Cyrillus Alexandrinus lib.5.in Ioann.cap.147. Chrysostomus homil.39.in Ioann. Quis verò non statim, inquit, perturbaretur, audiens Christum dicentem: Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum nó est verum? Nam multis in locis testimonium perhibentem videmus. Siquidem Samaritanæ dixit, Ego sum Christus. B Et cæco, Qui loquitur tecum, ipse est. Et Iudæis, Quomodo dicitis, quia blasphemas, quia dixi, Filius Dei sum? & alibi sæpenumero. Si ergo hæc omnia mendacia sunt, quæ nobis salutis spes futura est? Vnde verum inueniemus, quando ipsa veritas dicit, Testimonium meum non est verum? Hoc autem non modò contrarium videtur, sed & aliud non minus. Nam & alibi: Si, inquit, testimonium perhibeo de me, testimonium meum verum est. Vtrum horum, vt verum recipiam, vtrum vt falsum reiiciam? Si verba mea simpliciter accipiantur, neque personam neque causam perscrutabimur. Si enim C testimonium eius non est verum, neque hoc verum: vtrumque ergo falsum. Quid sibi vult hic sermo? Diligenter inuigilandum, vel potiùs diuina gratia opus est, ne multis verbis insistamus. Ita hæretici in errorem incidunt, neque scientiam, neque audientis habitum inquirentes. Nisi enim tempora, locos, auditorem, & alia huiusmodi consideremus, multa sequerentur absurda. Quænam ergo sententia? Dicturi erant [illegible], Si tu testimonium perhibes de teipso, testimonium tuum non est verum. Idcircò præoccupauit Iesus, quasi dicat: Fortasse dicetis vos mihi non credituros: D nemo qui repentè de seipso testimonium perhibet, habet apud homines authoritatem. Illa autem particula *non verum*, non est temerè legenda, sed ad illorum opinionem referenda: hoc est, vobis non est verum. Non enim ex authoritate sua, sed pro auditorum suspicione loquitur, quam arguit, eorum adducens obiectionem. Eadem habet Theophylactus. Et dicit, inquit, vrgendo illos, Non testimonium ego perhibeo de meipso: alioquin iuxta vestram sententiam non dignus essem cui crederetur. Alius enim est, qui testimonium de me perhibet, Ioannes scilicet. Quòd autem dicit, Et si ego testimonium perhibeo, testimonium E meum verum est, secundum confessionem dicit. Accedens enim sermoni Iudæorum, dicit, Esto quòd ego de meipso testimonium perhibeam, testimonium meum verum est. Nam cùm Deus sim, fide dignus sum. Atque ita primùm dixit illos arguendo, Non ego testimonium perhibeo, sed præcursor. Secundum autem, se illis opponendo, vel etiam concedendo, dicens: Si etiam ego testimonium perhibeam, testimonium meum verum est. Porrò, inquit, tria habeo testimonia, Ioannem, opera mea, patrem meum. Hæc maximè ex Chrysostomo. Rupertus Commentar. in Ioann. Ait ergo, Si ego F testimonium perhibeo de me, testimonium meum non est verum: ac si dicat, Ecce omnia palàm audistis. Ego apud vos verba faciens, & hæc dicens, vt vos salui sitis, non vestro, vel aliorum more hominum, verbis accuratis beneuolentiam vel fauorem vestrum captare studui: sed exhibito veræ virtutis opere cunctorum hominum beneuolentia digno, id est, sanato toto homine à longæua infirmitate, silentium mihi postulaui, & qualescunque vos esse scirem ad audiendum, non propter vos tantùm, sed propter eos qui audituri sunt, causam meam

Pater & filius alius sūt, non aliud. Cyril. Alex. Chrysost.

Quomodo Christi testimonium non verum dicatur. Theoph.

Testimonium Christi falsi non potest.

Chrysost. Rupertus. *Tria Christi testimonia, Pater, Ioannes, opera.*

dixi: eamque causam diuidens, ad solum quod in controuersia est, scilicet quòd & mihi æquè vt patri liceat in sabbato operari, tam consueta hominibus firmitate argumentationis, quam cœlesti veritate defendi. Nunc & deinceps examinate legitimè, id est, sicut lex præcipit, verba huius testimonij. *Si ego testimonium perhibeo de me,* id est, si à me ipso veni, si non veni, & non loquor in nomine Domini, sed solus ego meipsum proprio & solo defendo testimonio, testimonium meum non est verum: id est. verba quæ loquor, non habebunt effectum, & tunc A sicut lex dicit, hoc videbitis signum, quòd verbum quod dico, Dominus non locutus est. Sed non est, nec erit ita. Alius est qui testimonium perhibet de me, videlicet Deus pater, ipse de quo vobis nunc dico, Pater meus vsque modò operatur, & ego operor. Alius, inquam, id est, alia, & eiusdem cuius & ego sum, substantiæ persona est. Alioquin non rectè diceretur alius. Non enim de diuersis diuersarum substantiarum indiuiduis dicitur vnus & alius, sed vnum & aliud: velut cùm de homine & equo sermo est, non rectè dicitur, Hic vnus & alius, sed hoc B vnum & hoc aliud. Dico autem quia ille est alius, vt in pluribus personis vnitas substantiæ, personarum pluritas intelligatur. Ille, inquam, alius testimonium perhibet de me. Sed quia *scio, quia verum est testimonium eius quod perhibet de me.* Scio, inquam, & testimonium perhibenti de me testimoniū perhibeo, quia testis verax est, & verum testatur de me. Non enim sum sicut cæteri homines, quorum nemo scit, vtrum amore an odio dignus sit, & cui omnia in futurum reseruantur incerta. Quinimò & si spiritum adoptionis filiorum acceperūt, & ipse spiritus testimonium reddidit spiritui illorum quòd sint filij Dei, C testimonium illud non tam verum aut iustum, quàm gratuitum dicendum est: quia non est debiti, sed gratiæ: non iustitiæ, sed misericordiæ: nón est enim testimonium cōparium, sed inclinatæ dignationis monimentum. Ego autē non in iniquitatibus conceptus sum, inquit Dauid. Etenim non in peccatis concepit me mater mea: nec possum à me ipso facere quicquam, nisi quod video patrem facientem. Ergo testimonium quod perhibet de me, verū est, iustum est, debitum est, & vtique testimonium cōparium, atque ideò legitimum. Testimonium igitur de Christo perhibetur, aut à Deo patre in baptismate: aut ab D Angelis, qui ipso nato apparuerunt: aut ab hominibus, qui spiritu sancto loquuti sunt, qualis fuit Ioannes Baptista, Simeon, Anna Prophetissa, aut huiusmodi similes: aut ab operibus, quale fuit & istius paralytici curatio. Nunc autem quòd dicit, *Scio quia verum est testimonium eius, quod de me alius perhibet*, referri potest aut ad patrē, aut ad Ioannem. Vtriusque enim testimonium verum esse sciebat: vnius quidem, cùm sit ipsamet veritas: alterius verò, cō sit tantùm vox & organum ipsius veritatis, quæ per ipsū loquitur. Vnde si de Ioanne intelligitur, adiicit, *Vos misistis ad Ioannem, & testimonium perhibuit veritati.* Ne enim E fortè dicerent Ioannem ad gratiam illius esse locutum, vt qui suæ parti faueret, Priùs, inquit, misistis ad Ioannem: (vt obseruat Chrysostomus hom.39.in Ioan.) Non misissetis nisi dignum arbitraremini, cui fides esset adhibenda. Et, quod maius est, non miserunt interrogatum de Christo Ioannem, sed de ipso. Cuius igitur in propriis rebus testimonium fide dignum putabant, lōgè magis in alienis. Siquidem non de seipso ita loquutus, vt de altero, quispiam creditur. Ioannes autem tantæ apud Iudæos erat opinionis, vt de se alterius non indigeret testimonio. Non enim qui missi sunt, dixerunt, Quid dicis de Christo? sed, Tu quis es? Quid dicis de teipso? Adeò ipF sum admirabantur. Hoc totum significauit Iesus his verbis, Vos misistis ad Ioannem. Propterea Euangelista non missos tantùm dixit, sed missorum personas diligentiùs exponit: non ex infima plebe viros, non abiectos & viles, non qui corrumpi & decipi possent, sed sacerdotes & Pharisæos, qui sanè eius verba intelligerent. *Ego autem non ab homine testimonium accipio.* Qua ergo de causa Ioannis adducis testimonium? Non erat hominis Ioannis testimonium. Qui misit me, inquit, baptizare in aqua, ille mihi dixit. Erat itaque Dei, non Ioannis testimonium.

Christus verus de seipso.

Chrysost. *Ioannes de Christo testatus est.*

Cur Ioannes missum, si Christus non ab homine testimonium accepit.

Nam ab eo id didicerat: sed ne dicerent, vnde à Deo didicit, & reprehenderent maiorem in modum, ad eorum suspicionem respiciens, imponit silentium. Neque enim credibile erat, multos scire id Ioannem à Deo accepisse, sed tanquam ipse ex se diceret, fidem ei adhibebant. Ideò inquit, Ego non ab homine testimonium percipio: sed ne dicerent, Si non accipis ab homine testimonium, cur adducis? vide quo pacto obiectioni occurrit. *Sed hoc dico, vt salui sitis*: hoc est, ego hominis non indigeo testimonio, cùm Deus sim. Verùm cùm Ioannes apud vos tantæ authoritatis sit, cùm tanquam Prophetã admiramini (etenim ciuitas omnis ad Iordanem ipsum auditum effundebatur) mihi autem & miracula facienti non creditis: idcircò eius vobis testimonium in memoriam reduco. *Ille erat lucerna ardens, & lucens. Vos autem voluistis exultare ad horam in luce eius.* Ne dicerent, Quid ad nos, si testimonium ille perhibuit? Id nos non recepimus: recepisse ostẽdit. Neque enim contemnendos miserunt nuncios, & voluerunt exultare, adeò illum admirabantur, neque poterant contradicere. Illud autem verbum *ad horam*, facilem eorum mutationem, & fluxum, & infirmum studiũ indicat. *Ego autem habeo testimonium maius Ioanne.* Nam si velletis rem ipsam, & opera considerare, ipsa vos magis longè adducerent ad credendum. Cùm voletis, ad Ioannem vos relego: non quòd ego indigeam, sed quoniam omnia facio vt vos alliciam, & saluos faciam. Habemus enim operum testimonium Ioanne maius: eo tamen vtor, quod vobis propius est & familiarius, quod vos magis admiramini. Lucernam autem Ioannem appellauit, vt ex se lucem non habere, sed à spiritus gratia demonstraret. quod ad sui differentiam posuit: sed non ita manifestè dixit, quòd esset sol iustitiæ, sed tantùm eos actiùs tetigit, quòd quemadmodum illum contempserunt, se quoque contemnerent. Etenim quem tanti faciebant, ad horam admirati sunt: quod nisi fecissent, quãprimùm Christo illius persuasione credidissent. Augustinus homil. 1. in diem natalis Ioannis. Ille, inquit, erat lucerna ardens, id est, spiritus sancti igne succensus, vt mundo ignorantiæ nocte possesso, lumen salutis ostenderet, & quasi inter densissimas delictorũ tenebras splẽdidissimum iustitiæ solem, lucis suæ radio demonstraret. Et de seipso dicens, Ego vox clamantis in deserto. Videamus in quo deserto: id est, in Gentilium populo. Vacua enim timore Dei pectora, & spiritu sancto carentia, deserto squalentis eremi comparantur. Cyrillus Alexandrinus libro tertio in Ioann. cap. t. Sed, inquit, non simpliciter lucernam saluator Ioannem appellat, sed ardentem & lucentem, vt ad sublimiora aciem mentis nostræ acueret. Ille, inquit, erat lucerna: vos autem voluistis exultare ad horam in luce eius. Ita non solùm à fide alienos, verumetiam si quid boni, saltem verbis gustauerint, citò propter inconstãtiam fastidio affici solere Pharisæos ostendit. Hoc enim significat, vt arbitror, quòd ad horam in luce Ioannis exultare voluerint. Mirati nãque ab initio illum, vt virtutis & pietatis exemplar, cùm audissent dicentem, Parate viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri, repentè fastidierunt. Et vulgaris quidem huius textus expositio hæc est. Verùm cùm ad altiora nos erigens saluator, non lucernam simpliciter, sed ardentem & lucentem Baptistam appellet, ad sublimiora nobis acies mentis acuenda est. *Ille*, inquit, *erat lucerna.* Sufficiebat hoc, si Propheticè solummodò de Baptista admonere voluisset. Canebat enim Psalmista de illo, dicens: Paraui lucernam Christo meo. Verùm quoniam adiecit, Ardens ac lucens, non in Prophetiam solum auditores remisit, sed etiam in legalem quandam figuram, quæ Ioannis lucem in vmbra denotauit. Ita in Mosaica illos lege nutritos, videri magis scripturæ peritos, quàm esse ostendit. Et hic quidem orationis sensus est: sed oportet, loco scripturæ qui ad rem pertinet, huc translato, ardentem atque lucentem lucernam Baptistam fuisse, latiùs ostendere. Sacro igitur diuinitùs tabernaculo constituto, ac Domini feriis statutis, dixit ad Moysem: Præcipe filiis Israël, vt afferant tibi oleum purissimũ ac lucidum, ad concinnandam lucernam iugiter extra velum testimonij in tabernaculo fœderis, ponetque Aaron & filij eius à vespere vsque ad manè coram Domino, cultu rituque perpetuo in generationibus vestris. Leui. 14. Oleum ab omni face remotum atque mundissimum, spiritus sancti naturam significare mihi videtur. Quæ ineffabiliter, quasi oleum, in animas ingressa nostras, nutrit, conseruat, auget (quasi oleum in lucerna positum) illuminationem nobis concessam. Sic igitur beati quoque Baptistæ lucem exarsisse credimus. Non enim aliundè vim illuminandi habuit, quàm ab intellectuali hoc oleo, quo diuinæ huius illuminationis ignis in nobis accenditur. Quem alibi ænigmaticè saluator significabat, dicens: Ignem veni mittere in terram, quid volo, si accensus est? Lucerna igitur ardens ac semper lucens in tabernaculo testimonij beatus Baptista fuit. Quòd enim in tabernaculo testimonij luceret, non eijci ab Ecclesia illuminationem eius, sed suscipi, ac gratam esse significat: quòd verò extra velum ardebat lucerna, non aliud denotat, vt puto, quàm simpliciorem atque introductoriam eius fore illuminationem, Pœnitentiam agite, dicẽtis, quoniam cœlorum regnum appropinquauit. Nihil enim interius atque occultum mysterium saluatoris demonstrauit. Non enim per participationem sancti spiritus baptizauit, nec intra velum lumen illius aliquem introduxit. Et ponat eam Aaron, inquit, & filij eius à vespere vsque ad manè coram Domino. Aaron & filij eius, Ecclesiarum pastores & doctores significant, qui lucernam intellectualem, id est, Ioannem, semper ardentem conseruare iubentur. Hoc enim est, Et ponet eam in vespere vsque ad manè. Totum enim tempus, quo lucernæ lumine indigemus, nocturna spatia sunt, quibus seculum præsens significatur. Futurum namque seculum, lucem esse intelligimus. Seruatur igitur ardẽs in hoc seculo lucerna, quæ gratiam credentibus lucem præbeat. Prædicatur enim à pastoribus Ecclesiæ, verum de Christo testimonium perhibuisse. Quòd autem saluatoris præcursor per lucernam illam significabatur, quódque sic intelligenda sunt quæ diximus, indè maximè probatur, quòd statim sacerdotum delectum subiecit. Thom. Aquin. lect. 6. in cap. 5. Ioann. Differt quidem lucerna à luce. Nam lux est, quæ per seipsam lucet: lucerna verò, quæ non per seipsam lucet, sed per participationem lucet. Lux autem vera Christus est, vt dicitur suprà 1. Erat lux vera, &c. Ioannes autem lux non erat, vt testimonium perhiberet de lumine ducendo ad Christum. De qua lucerna dicitur in Psa. Paraui lucernam Christo meo. Sed erat in effectu ardens & feruens. Vnde dicitur *ardens*. Nam aliqui sunt lucernæ solùm quãtum ad officium, sed quantum ad effectum sunt extinctæ. Nam sicut lucerna lucere non potest, nisi igne accendatur: ita lucerna spiritualis non lucet, nisi priùs ardeat, & inflammetur igne charitatis. Et ideò ardor præmittitur illustrationi: quia per ardorem charitatis datur cognitio veritatis, Ioann. 14. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, &c. & ad eum veniemus, &c. Ioann. 15. Vos autem dixi amicos, quia omnia quę audiui, &c. Eccle. 2. Qui timetis Deum, diligite illum, & illuminabuntur corda vestra. Nam ignis, duo habet, scilicet quòd ardet, & splẽdet. Ardor autem ignis significat dilectionem propter tria. Primò, quia ignis inter omnia corpora est magis actiuus: sic & ardor charitatis, in tantum quòd nihil eius impetum ferre potest, secundum illud 2. Corinth. 5. Charitas Christi vrget nos. Secundò, quia sicut ignis per hoc quod est maximè sensitiuus, facit multum æstuare: ita & charitas æstum causat, quousque homo non consequatur intentum. Tertiò, quòd sicut ignis est sursum ductiuus, ita & charitas in tantum quòd coniungit nos Deo. 1. Ioã. 4. Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Erat etiam intellectu lucens. Primò quidem, per veritatis cognitionem interiùs. Isai. 58. Implebit splendoribus: id est, splendere faciet. Secundò, per prædicationem exteriùs. Philipp. 2. Inter quos lucetis tanquam luminaria in mundum, verbum vitæ continentes. Tertiò, per bonorum operum manifestationem. Matthæ. 5. Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona. His omnibus modis Ioannes lucebat per veritatis in-

Ioannis commendatio.

Quomodo Ioannes lucerna.

Augustin.

Cyril. Alex.

Ioannes quomodo lucerna.

Lucerna tabern.

Thom. Aq. Differt lucerna a luce.

Ardor ignis est dilectio.

ternam cognitionem, cùm & ipse nondum natus Christum exilicndo salutauerit, & vt eius præcursor missus sit. 2. Per prædicationem externam, qua apud omnes fuit commendatissimus, non modò quòd eos ad meliorem vitam, sed & ad Christi cognitionem perduceret. 3. Illustri & rara vitæ sanctimonia, seu vitæ modum, seu zelum, seu cætera omnia quæ in viro optimo desiderantur, consideremus. *Vos autem voluistis exultare ad horam in luce eius.* Primùm quidem, in hoc summam laudem nacti apud omnes, quòd ex vestra Gente tam sanctus, & innocens, tanti etiam zeli Propheta prodiisset: ex quo factum est, vt ei

A

Messiæ nomen deferre videremini, cùm ad eum legationem misissetis. Verùm breuis fuit illa exultatio. Statim enim atque eum in vestra vitia seueriùs agere, & vestrá impietatem prodere vidistis, tum in illum accensi murmurastis, dicentes dæmoniacum esse: nec quieuistis, donec apud Herodem malè audiret, & carceri manciparetur. *Ego autem* non solùs Ioannis, sed *testimonium habeo maius Ioanne.* Quintuplex enim testimonium producit, Dei patris, hominis viuentis Ioannis, operum, scripturarum, & Mosis, vt nullum relinquat perfidiæ Iudæorum excusationis locum. Hilarius libro nono de Trinitat. Ex hoc, inquit, vel maximè intelligitur sacramentum vnitatis & natiuitatis doceri, cùm ait: *Ego testimonium habeo maius Ioanne. Opera enim quæ dedit mihi pater, vt perficiam ea ipsa opera quæ facio, testimonium perhibent de me, quia pater misit me.* Sicut enim veritas naturalis scientiæ probatur per discursum rationis ex principiis per se notis: sic supernaturalis veritas fidei demonstratur per opera soli Deo possibilia: qui cùm sit veritas, nunquam faciet talia opera ad confirmationem erroris. Itaque cùm talia permulta Christus fecerit, manifestum est quòd à Deo mis-

Quintuplex testimonium de Christo.

Hilarius.

B

C

sus sit. Nam cùm rerum naturas ex ipsis earum actionibus perpendamus, ideò etiam per ipsa opera facilè colligimus Christum esse filium Dei. Ioannes. 15. Si opera non fecissem: quæ nemo alius fecit, peccatum (infidelitatis, quod maximè per signa & miracula eluditur) non haberent. Nunc autem excusationem non habent de peccato suo. Ioann. 10. Si mihi non creditis, saltem operibus credite. Inuisibilia enim Dei, per ea quæ facta sunt visibilia, cognoscuntur: sempiterna quoque eius virtus & diuinitas. Rom. 1. Ipsum vniuersum docet, quantus sit qui fecit hæc omnia. An non & tot supernaturalia opera, qualis recens

Testimonium operum.

D

paralytici curatio, Christum verum Deum esse conuincebant? Eapropter Nonnus Panopolitanus in Græca translatione Ioannis sic habet. Nam cùm de operibus, quæ dedit pater filio, vt perficeret, agit, hæc adijcit:

Nonnus.

> ὅσσ᾽ ἐστὶν αὐτοβόητα λάλῳ σάλπιγγι σιωπῆς,
> ταῦτά με κηρύσσει, καὶ ἐρεύγεται ἔμπεδον αὐδήν. id est,
> *Loquuntur per se vocalia loquaci tuba silentij,*
> *Hæc me prædicant & eructant firmam vocem.*

Alludit enim ad id quod Psaltes ait: Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum. Dies diei eructat verbum. Sicut enim illa Deum prædi-

E

cant suis effectis, etsi sileant: sic & opera testimonium perhibent Christo. Dionysius Carthusianus in Ioannem. Duplex autem est missio filij Dei. Vna inuisibilis, qua pater à principio mundi misit æternam sapientiam ad mentem electorum, per hoc quòd illuminauit eas gratia suæ sapientiæ increatæ ac genitæ. Cùm enim sit in patre authoritas quoad filium, & in filio subauthoritas quantum ad patrem, conuenit patrem mittere filium, etiam secundum diuinam naturam. Simili ratione pater & filius mittunt Spiritum sanctum, quia in ipsis est authoritas quoad Spiritum sanctum, & in Spiritu sancto subauthoritas ad patrem & filium, quasi ad vnum principium, vnúmque spiratorem ac fontem. De hac namque spiri-

Dio. Carth.

Duplex missio.

F

tuali & inuisibili missione verbi, habetur in libro Sapientiæ: (cap. 9.) Mitte illam de cœlis sanctis tuis, & à sede magnitudinis tuæ, vt mecum sit, & mecum laboret. Alia est missio filij temporalis atque visibilis, quæ dicitur incarnatio eius. Nec sanè dubium missum fuisse Christum à patre, ad omnia & loca, & opera, ad quæ accessit. Immò & ipse inquantum Deus, seipsum vt hominem mittebat, cùm ipsa pars humana voluntati diuinę in omnibus obe-

diret. In hoc autem differt missio filij, in quantum consideratur vt filius Dei, ab ea quæ est à patre, in quantum Christus est filius hominis: quia prior est non inferioris à superiore, qualis est altera, sed coæqualis & consubstantialis à coessentiali missio. Et ideò sic dicta, quia prima secundum rationem, non autem secundum tempus, voluntatis origo in patre est. Basilius libro secundo contra Eunomium. Et quidem, inquit, filius cùm ante secula sit, & semper sit, nunquam esse incepit, sed ex quo pater est. Et illicò cùm quis patris cogitationem ac-

Basil.

A

cipit, filij etiam incurrit. Nam Pater, filij videlicet pater. Patris igitur origo nulla, origo autem filij pater, inter hoc autem nihil. Sicut ergo pater origo filij est, non temporis, sed essentiæ ratione, quia filius est lumen de lumine: sic primùm consideramus patrem mittentem, quia rationis ordine, non temporis, priùs apprehendimus volentem patrem, demùm volentem filium. Et ideò quia origo voluntatis in patre est, etiam & ab eo filium & Spiritum sanctum, coæquales tamen & coëssentiales, mitti dicimus *Et qui misit me Pater, ipse testimonium perhibet de me*: non modò per doctrinam meam, quæ mea non

Principium origo pater.

B

est, sed illius, quia quæ audiui ab eo per æternam generationem hæc iudico: sed & per opera, quæ sunt opera illius: siquidem nostra opera indiuisa sunt. Seu etiam hæc in ratione dispensationis, quæ in carne facta est, consideretis, docuit ille me, & in me operatur, singulari quodam modo, sed tamen eo quo & olim testimonium hominibus sanctis perhibuit, cùm per eos loqueretur, & magna quæque operaretur, sicut legimus de Mose, Helia, & Helisæo, per quos non modò locutus est Deus, sed & maxima opera perfecit, qualia nec à cæteris fieri visa sunt, qui non essent singulariter à Deo

Pater filio testimonium perhibuit.

C

missi. Sed & præter hæc, singulare & superexcellens est testimonium, quod mihi pater perhibuit, quale nec Angelis ipsis, nec vllis est hominibus perhibitum. Cui enim vnquam Angelorum dixit, (Hebræ. 1. & Psalm. 2.) Filius meus es tu, ego hodie genui te? Et hoc tamen mihi perhibuit, cùm ego baptizarer à Ioanne. Audita enim est ista vox à patre, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi benè complacui. Hæc tandem eadé vox audita est in Christi transfiguratione, 1. Ioann. vlti. Hoc testimonium Dei maius est, quod testificatus est de filio suo. Nonnus Pa-

Nonnus.

D

nopolites in Ioann. hoc testimonium transfert ad ea quæ pater de filio suo per Prophetas olim locutus est, seu etiá per Ioannem, quia multifariè, multísque modis olim locutus est Deus patribus in Prophetis. Hebr. 1. *Neque vocem eius vnquam audistis, nec speciem eius vidistis.* Ita occurrit obiter obiectioni, quam sciebat illos apud se mouere: nouerat enim intima cordis. Obiectio autem erat de patre suo, cuius toties meminerat, & à quo omnia se sua accepisse asserebat. Sicut enim Philippus ait, Domine, ostende nobis patrem, & sufficit nobis: ita & illi aliquando quæsierunt, Vbi est pater tuus? Et id apud se require-

Deus inuisibilis & incomprehensibilis.

E

bant, Quis & qualis est iste pater, qui tibi tantam contulit potestatem, & testimonium perhibuit? Sic nimirú per despectum aliquádo dixerunt, Nónne hic est filius fabri? Nónne fratres & parentes eius apud nos sunt? Ne ergo de Ioseph illud intelligant, sed de summo Deo, adiecit, Neque eos vnquam vocem audisse, nec speciem vidisse. Ná cùm sit incomprehensibilis, infinitus, & simplicissimus spiritus, quámnam vocem aut speciem illi assignare possent? Cyrillus Hierosolymitanus Catech. nona. Quod enim corporis expers est, corporeis oculis comprehendi non potest. Et testatus est hoc vnigenitus Dei, dicens:

Cyril. Hie.

F

Deum nemo vidit vnquam. Quamuis enim ex eo quod scriptum est apud Ezechielem, excipiat quis quòd viderit Ezechiel: sed quid dicit scriptura? Vidi similitudinem gloriæ Domini: non ipsum Dominum, sed similitudinem gloriæ. Neque ipsam gloriam, vti reuera est, sed similitudinem tantum gloriæ vidit, & cecidit per terram præ timore. Greg. Nanz. tract. de fide. Certè hoc Deus est, quod cùm dicitur, non potest dici: cùm æstimatur, non potest æstimari: cùm definitur, ipsa definitione crescit: qui cœlum manu sua cooperit, pugno omnem mundi ambitum concludit, quem omnia nesciunt, & metuendo sciunt.

Greg. Nis.

Idem.

Epiphan.

Quomodo Deus visus est antiquis Patribus.

Idem Orat.2.in Pascha. Immensus itaque est Deus, contemplatúque difficilis: idque solum in eo planè comprehendi potest, quòd immensus sit: quamlibet aliquis existimet eum, quia simplicis naturæ sit rationem hanc habere, vt vel nullo omninò modo comprehendi possit, vel planè perfectéque comprehendi queat. Epiphanius libro 2.tom.2.in hæres.70.quæ est Andianorum, respondet iis qui possunt obiicere, Deum aliquando visum esse, & tamen esse inuisibilem. Scriptura, inquit, dicit, Visus est ipsi Abraham, cùm esset in Mesopotamia. Et ipse Dominus
A in Euangelio ait: Angeli eorum vident faciem patris mei qui in cœlis est. Et omninò dixerit aliquis, diuinam scripturam narrasse, quòd Prophetæ in mente Deum viderint. Et rursus hoc: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deū videbunt. Qui verò hoc dixerit, & in cogitatione sua dictiones ipsas copulauerit, is vtique dicere poterit, quòd vnusquisque in mente Deum videt, & non oculis. Verū huic resistit diuina scriptura, dicens per Esaiam Prophetam: Miser ego, quoniam compunctus sum, quoniam homo immunda labia habens, in medio populi immunda labia habentis habito, & Dominum sabbaoth vidi oculis
B meis. Et non dixit mente, neque in cogitatione, sed oculis, veritatem fidei corroborans. Quid igitur dicimus ad Euangelium, quod neminem vnquam Deum, neque speciem eius vidisse asserit? Prophetæ verò & Apostoli, atque adeò ipse Dominus id asserant? Nunquid oppositum est quid in diuina scriptura sibiipsi? Absit. Sed videbant Prophetæ, & Apostoli, & verum est. Videbant autem sicut poterant ipsi, & sicut licebat, & visus est ipsi sicut voluit: omnia enim ipsi possibilia sunt. Et quòd quidem inuisibilis est Deus, & incomprehensibilis, hoc manifestum est, & confessum. Et paulò pòst: Est autem ita, velut sæpè
C huius rei exemplum narraui. Nimirùm sicut si quis per tenuissimum foramen cœlum conspicatetur, & diceret, Video cœlum: sanè non mentitur talis, videt enim cœlum reuera. Dicet autem ad ipsum aliquis, Non vidisti cœlum. Et sanè neque hic mentitur. Neque enim vidit extensionem, neque latitudinem. Viderunt igitur sicut natura ferre potuit, & hoc secundum gratiam potentiæ qua dignatur homines. Interim tamen maior quædam est ratio, qua Deus inuisibilis dicatur, quàm quæ ab Epiphanio per exemplum adducta est. Nam cùm cœlum sit corporeum, est tamen visibile, etsi totum simul & semel
D secundum omnes extensiones suas, sicut neque ipsum mare visibile, totum ab oculo mortali videri non potest. At verò Deus cùm simplicissimus spiritus sit, natura quidē sua inuisibilis est. Itaque si quis fortè ex Iudæis Dei speciem in monte Sina visam esse contendat, & vocem eius auditam, cùm dicatur Exod.19. Moses loquebatur, & Dominus respondebat ei voce. Cyrillus Alexandrinus libro 2.in Ioannem capit.3.satisfacit, dicens: Attende diligentiùs. Voce namque Deus respondebat. Non tamen addidit, *propria*: sed simpliciter voce dixit, quæ verborum sono, humano more, miraculosè in audientium auribus
E insonabat. Respondet & alteri obiectioni, quòd vox patris audita sit: (Ioan. 12.) Et clarificaui, & iterum clarificabo. Non fuisse, inquit, vocem Dei patris saluator ostendit, dicens ad eos qui aderant: Non propter me vox ista facta est, sed propter vos. Vides quòd factam esse vocem ait. Non est enim congruum, vt voce hac sonora, quæ ictu aëris fit, diuinam vti naturam putemus, etiamsi ad vtilitatem nostram, & dispensationem humano more locutus esse dicatur. Hoc eodem modo soluuntur cætera huiusmodi, vt cùm legimus dictum Mosi, Deutero-
F nom.4. Si facta est aliquando res huiusmodi, vt audiret populus vocem Domini Dei loquentis de medio ignis, sicut tu audisti & vidisti. Et rursus ibidem: Vocem eius audistis, & formam penitus non vidistis. Hæc nimirùm sunt hominum dispensata per res sensibiles, etsi Deus sit omninò inuisibilis. Ergo rectè nuncupat *vocem eius, & speciem eius.* Vox & species enim non eius, sed creaturæ fuit: ita tamen formata, vt eum significaret. Sed quam mihi speciem assignabitis, dicit Dominus? Si enim veræ & essentiales rerum ipsarum species non videntur, sed mente percipiuntur: quis Dei speciem sensu se percepturum esse putabit? Nec enim externa illa rerum facies vera species est, sed ipsa earum naturæ definitio & proprietas. Speciem quidem hominis videre potes, in quantum species sumitur pro accidente, vt pro vultu, statura, habitu externo: at verò species substantiæ inuisibilis est. Atqui Deus tota est substantia, & nullum habet accidens. Quomodo igitur poterit quis eius speciem videre? *Et verbum eius non habetis in vobis manens.* Non negat ipsum ad eos peruenisse, Deum eorum mētes inuitasse: sed quia
A illud per fidem non admiserunt, ideò verbum ad seipsum reuersum est, nec mansit in illis: *quia quem misit ille, huic vos non creditis.* Nam nemo veritatem habet, nec verbum Dei, id est, certitudinem credendorum, nisi per filiū, qui est verbum & veritas increata: & nullus nisi per filium semel accipere, aut acceptam veritatem retinere potest. Rupertus libro quinto in Ioannem. Hoc sic interpretatur, ac si dicat: In hoc reatus vester est, in hoc peccatum vestrum manet, quia verbum eius nō habetis in vobis manens. Quod ex eo liquet, quia quem misit ille, huic vos non creditis. Nam etsi vocem eius nunquam audi-
B stis, neque speciem vidistis, attamen verbum eius audistis, legem eius accepistis, Prophetas ab illo missos habuistis, & illos quidem legendo, illum de quo loquor, qui eos misit, labiis honoratis, cor autem vestrum longè est ab eo, quia verba eius ore quidem, sed non corde profertis, & horum quidem literam, non autem spiritum sequimini. Quod maximè in ea re, quam in me arguitis, obseruare licet. An scilicet ita sabbatum obseruari præcepit, vt interim tam mirabilem paralytici curationem calumniemini? *Scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere. Et illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me: & non vultis venire ad me, vt vitam habeatis?*
C Non simpliciter dixit, Legite scripturas, sed scrutamini. Veritas enim & scripturæ sensus reconditus est: nec in terræ superficie, sed illius venis aurum reperitur. Chrysostomus homil. 40. in Ioannem. Diuina etiam, inquit, summa indigent diligentia: idcircò effodete profundiùs iubet, vt quæ altè delitescunt, inuenire possimus. Non enim rem in superficie, & in promptu positam effodimus, sed quæ tanquam thesaurus profundè reconditur. Qui enim huiusmodi quærit, nisi summam adhibeat diligentiam & laborem, nunquam quæsita inueniet. Grego-
D rius Nazanzenus ad Nemesium. Hanc enim, inquit, sermones sacri rationem habent, quòd & corpus ipsis illustre est, & anima præclara atque diuina: aptissimè vt conferri cum duplici veste possint, externè nimirùm purpurea, internè autem eximio candore pellucida. Est etiam in scripturis nostris duplex sensus, alter internus ac spiritualis, alter externus, nec literæ corticem excedens. Ille à paucis perspicitur, hic à plerisque intelligi potest. Itaque sicut non in cortice medulla est, licet ipsa cortice veletur: ita nec in ipsa litera veritas consistit, licet litera veritas quasi velo obducatur. Inde fit, vt non satis sit legere scri-
E pturas, sed & eas scrutandas esse Christus ostendat. Et hoc maximè Iudæis erat necessarium, quibus omnia in figuris contingebant, vt scribit Paulus. Sicut ergo veritas à figura, sic & eadem à scriptura veteris Testamenti penitius & subtiliùs requirenda est, Hesychius Præfa. in Leuitic. Qui enim, inquit, carnaliter accipit ea quæ à legislatore descripta sunt, non rectè sentit diuina iudicia, quippè nec intelligit, nec eis vtitur benè. Vnde ea quæ bona sunt, rectè ei non bona fiunt, nec viuit in eis. Nam primū quidem ignorat vitam, quæ in eis abdita est: deinde non semper, sed certo tempore, legislator voluit superficie tenus custodiri, vt astringeret Iudæorum duram ceruicem,
F grauiorique egentem iugo. Chrysost. ho. 40. in Ioā. Ideò scrutamini, inquit, & veritatem in scripturis reconditam requirite. Et rectè ait, In quibus putatis vitam æternā habere. Non inquit, habetis, sed putatis habere: vt demonstraret eos nihil sola lectione proficere, nisi fides accedat. Dicit igitur, Nunquid scripturas admiramini? nunquid inde vitam consequi arbitramini? Cyrillus Alexan. lib. 5. in Ioan. cap. 4. Nam quoniam videbat à Mosis libris multa eos diligenter quidem, sed imperitè aduersus eum colligere, idcirco inutilem ostendit hanc esse diligentiam.

Cyril. Alex.

Vox patris qualis, cum sit incorporeus.

Rupertus.

Reconditus scripturæ sensus.

Chrysost.

Depere est scripturarum sensus.

Greg. Nis.

Difficultas scripturarum.

Hesychius.

Chrysost.

Nihil lectione proficimus nisi fides accedat.

Cyril. Alex.

Quæ

Quæ enim vtilitas est, inquit, si scripturas quidem scrutamini, putantes ad vitam æternam per ipsas peruenire: quum autem eas testimonium mihi perhibêtes inuenitis, in quibus vita sum appellatus, non vultis ad me venire, vt vitam habeatis? Quare sequitur inde maxima vos animarum vestrarum detrimenta colligere, vnde salutẽ

Hæretici quomodo scripturas ignorent.

consequi putatis. Ad contradicendum enim solùm scripturam legitis: quæ verò ad vitam æternam conducũt, ne in mentem quidem veniunt vestram. Ex his colligimus, vnde fiat vt hæretici scripturas legant, neque tamẽ in iis

A

vitam habeant. Ratio est, quia veniunt sine fide, & cũ spiritu contradictionis. Hinc enim requirunt solũ, quod in suam perniciem & perfidiam torqueant: non hoc obseruant, quod expressè facit ad peruersas eorum opiniones

Hilarius.

confundendas. Hilarius lib. ad Constantinum Imperatorem: Memento scilicet, inquit, neminem hæreticorum esse, qui se nunc non secundum scripturas prædicare ea, quibus blasphemat, mẽtiatur. Hinc enim Marcellus verbum Dei cùm legit, nescit: hinc Photinus hominẽ Iesum Christum cùm loquitur, ignorat. Hinc & Sabellius, dum quòd ego & pater vnum sumus, non intelligit, sine Deo

B

patre, & sine Deo filio est: hinc & Montanus per insanas fœminas suas Paracletum alium defendit: hinc & Manichæus & Marcion legem odit, quia litera occidit, & mũdi princeps diabolus est. Omnes, scripturas sine sensu loquuntur, sine fide prætendunt. Scripturæ enim non in legendo, sed in intelligendo: neque in præuaricatione sunt, sed in charitate. Itaque qui contra charitatis vinculum, quod Ecclesiam continet, qui in præuaricatione seu spiritu contradictionis scripturas legit, ex iis vitam minimè colliget. Oblata enim auersabitur aut ignorabit, ad instar

C

Iudæorum, qui Christum in scripturis & latentem & expressum non agnouerunt. Idcircò adiicit Christus: *Claritatem ab hominibus non accipio. Sed cognoui vos, quia dilectionem Dei non habetis in vobis.* quasi dicat: Hæc sanè non ideo profero, quasi vestro fauore, & fide mihi gloriam cumulare velim, sed quòd condoleam vestræ damnationi, qui cùm scripturas non solùm, sed & illum, qui per eas promittitur, præsentem habeatis, nolitis tamen in eum credere. Non tã igitur quid mea, quàm quid vestra intersit, considero: & me vestræ salutis potiùs quàm meæ gloriæ cura percellit. Nec enim ego claritatem accipio ab homi-

D

nibus, illam habeo à patre ab æterno, Ioan. 17. Et fallax est humana gloria, cùm & ipsi homines, quos summis laudibus extulerint, in momento deprimere consueuerint. Vnde Hier. 17. Maledictus qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum. Sed maximè afficior perditione vestra, vt qui legentes non intelligatis, hac maximè ratione, *quia dilectionem Dei non habetis in vobis.* Vbi verò dilectio Dei non est, ibi neque spiritus eius est. Et quomodo sine spiritu Dei, ea quæ Dei sunt, intelligetis? *Ego veni in nomine patris mei & non accepistis me: si alius venerit in*

Basil.

nomine suo illum accipietis. Basilius. Ep. 64. hoc ideò dicit, vt principium ac causam sui patrem esse demonstraret. De-

E

spicitis paupertatem & humilitatem meam, inquit, & non attenditis idcircò memet exinanitionem istam selegisse, vt & ipse nomen & gloriam patris mei solam & factis & verbis prædicem. Expectatis diuitem, magnificum & superbum aliquem Messiam: verùm ego meipso tanto abiectiorem reddidi, quanto ostendere volui me nõ meam, sed patris gloriam quærere. Poteram vtique in maiore gloria, in ipsa etiam maiestate apparere: sed vt fidei locus sit, & ne videar nomen ipse meum præ patris numine efferre, humiliaui memetipsum, paupertatẽ selegi & pau-

F

peres discipulos, omnem fastum & mundi apparatũ contempsi. Ideò etiam vos pudet tam humilis, tam paupe-

Vt sim qualis, vt dubo s.

ris, tam mansueti Messiæ, nec aduertitis in illa humilitate vobis exemplum et ara dari, vt vosipsi humiles, & spiritu pauperes, & mansueti glorificetis patrem vestrum, qui in cœlis est. Prænunciat autem non Messiam verum, sed falsum & antichristum venturum esse in fastu illo, & apparatu externo, quem & ipsi sint accepturi. Vera nimirum hæc Christi sententia est in Turcis, Tartaris, Iudæis. Illi enim Christum contempserunt, sibi minimè persuadentes illum esse Dei filium, aut verum Messiam,

qui hucusque se humiliasset, vt paupertatem, condonationem iniuriarum, & patientiam præciperet, & mortem crucis pateretur. Exceperunt autem Turcæ Mahometum superbum Pseudoprophetam, & hominem cruentum & furiosum. Excepturi autem sunt & cæteri infideles Antichristum, tanto arrogantem, quanto Christus humilis factus est. Cyrillus Alexandrinus libro secũdo in Ioannem cap. 6. Hoc ergo tantum est, ac si dicat: Ego enim in nomine patris mei veni, & cũcta enim ad gloriam Dei patris facere vos hortor: vos autem me repellitis. *Accipietis* autem (scio enim, vt Deus, futura) eum qui non Deo patri gloriam referet, sed ad se transferre conabitur, & nomini suo cuncta tribuet. Hinc arbitror beatum quoque Paulum illud de Iudæis, & de iniquitatis filio dixisse, 2 Thessalonicens. 2. quoniam dilectionem veritatis ad salutem non receperunt: idcircò mittet eis Deus operationem erroris, vt credant mendacio, vt iudicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati. Hæc ratio à Saluatore prophetice dicta, tempore suo reipsa veritatem habebit. Theodoret. in Danielem, capit. 7. Imitabitur enim Diabolus Dei & saluatoris nostri humanitatem, inquit: & sicut Dominus per humanam naturam apparens, nostræ salutis auctor fuit, ita etiam diabolus sumpto suæ improbitatis idoneo instrumento, per ipsum propriam virtutẽ ostendet, mendacibus signis, & prodigiis, & falsa miraculorum specie ociosos homines seducens. At docens cùm hæc fieri permittat auctor omnium rerum Deus, adiecit Paulus, (2. Thessalonic. 2.) eò quòd charitatem veritatis non receperunt, vt salui fierent: ideò mittet illis Deus operationem erroris, &c. Hoc idem Dominus ait Iudæis: Veniet alius in nomine suo, & accipietis eum. Hæc autem docet Angelus Danielem. Sermones, inquit, contra altissimum loquetur, & sanctos altissimi debellabit, & cogitabit mutare tempora, & legem: & dabitur in manu eius vsque ad tempus & tempora, & dimidium temporis. Effrem serm. de Antichristo, primum quidem illius hypocrisim & fictam iustitiam depingit, vt ad se blanditiis homines alliciat: sed vbi ad se multos pellexerit, supra modum, inquit, infœlix ille exaltabitur corde, & euomet draco amaritudinem suam, propinquabitque cum dolo mortiferum virus. Perturbabit orbem, commouebit omnia, vexabitque animas multas. Neque iam vt religiosus, non iam pauperum cultor, non hilaris, sed contrà penitùs per omnia seuerus, durus, atrox, iracũdus, inquietus, terribilis, asper, odibilis, immitis, nequam, immanis, impudens, atque omne mortalium genus in impietatis barathrum præcipitare festinans, per insaniam suam magnificabit signa, terrorésque multiplicabit. Eadem narrat Hippolytus Martyr, sermon. de Antichristo. Huic autem maximè, vt illi scribunt, adhærebunt Iudæi, hunc excipient, & per eum se de Christianis triumphaturos esse sperabunt. *Veniet* sanè *ille in nomine suo:* requiret enim gloriã suam, & seipsum adorari sinet, ac si Deus esset: veniet superbus & arrogans, & talis à superbis excipietur. *Quomodo vos potestis credere qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam quæ a solo Deo est non quæritis?* Chrysostom. hom. 40. in Ioan. Hic iterum ostendit, nullam eos diuinorum considerationem habere, sed eorum prætextu proprium affectum obtegere: tantum autem à quærenda humana gloria abesse, vt humanam potiùs quam diuinam optarent. Qua ergo ratione tantum odij pro Dei gloria susciperent, quam adeò contemnebant, vt etiam humanam, id est suam, præponerent? Cyrillus Alexandrinus lib. 2. in Ioann. cap. 7. Et hac, inquit, maioris gloriæ cupiditate, optimæ rei, fidei videlicet, in eum iacturam illos facere ostendit. Hoc & Paulus apertissimè dicit: (Galat. 1.) Si enim, inquit, hominibus placerem, Christi seruus non essem. Quasi enim natura necessarióque accidit omnibus qui gloriam hominum venantur, vt gloriam Dei amittant, & à solo Deo decidant. *Solum* autem *Deum* dixit, non quia se, aut spiritum ab huiusmodi solius Dei honore separent, sed quia Dij Gentium ad hoc non ascendunt. Sanctæ namque consubstantialisque Trinitatis plenitudo, vnam gloriam, vnam naturam possidet.

Qui sit vt Turcæ et Iudæi in Christum impingant.

Cyril. Alex.

De Antichristo.

Theodor.

Quid est venire in suo nomine.

Effrem.

Hyppolyt. Martyr.

Chrysost.

Cyril. Alex.

Superbia mater infidelitatis.

Athanas.

Athanasius lib. de virginit. Ingens igitur remedium est ad salutem animi humilitas, quum satanas non ob scortationem, aut furtum deiectus sit è cœlo, sed superbia illum inde præcipitarit infra ipsam abyssum. Superbia in diabolo est, humilitas contrà in Christo est. Superbia tantam vim in diabolo habet, vt veritatem cognitam impugnet. Nouit enim Deum, sed tamen & illi suum honorem inuidet, Vnde & Psaltes ait: Superbia eorum qui te oderũt, ascendit semper. Quid ergo mirum est, si aut Iudæi, aut hæretici, superbia tumentes, à seipsis spiritum Dei, &

A

& verum scripturarum sensum abiecerunt? Christus igitur salutis omnium, maximè verò domus Israël amantissimus, omnibus modis Iudæos concutere, & ad mentem reducere nititur: Nunc tot testimoniis, nunc ipsa suorum scelerum conscientia, nunc Dei vindicta, quæ ipso etiã eos accusante Mose illis facilè incumbat. *Nolite*, inquit, *putare quia accusaturus sim vos apud patrem*: ego inquam solus, cuius accusationem & verba parui pẽditis. Alioquin si nec omninò eos Christus accusaturus est, quomodo alibi (Matthæ. 10.) ait, Qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo. Et qui-

B

cunque negauerit me coram hominibus, negabo & ego eum coram patre meo? Patet enim accusatum iri omnes apud patrem per Christum, qui eum non susceperunt, vt

Cyril. Alex.

scribit Cyrillus Alexandrinus libro 2. in Ioann. capit. 8. Sed hoc ideò dictum est de Mose, quia illius authoritatem præferebant. Vnde & cæco nato dixerant, Tu discipulus illius sis, nos Moysi discipuli sumus. Et (Ioann. 9.) Nos scimus quia Moysi locutus est Deus, hunc autem ne-

Alber. Mag.

scimus vnde sit. Albertus Magnus in Ioann. *Nolite putare quod ego*, qui personam iudicis gero, quam in iudicio exhibebo, *accusaturus sim vos*. quia alia est persona agen-

C

tis, alia persona iudicis, *apud patrem* in districto examine. Non enim nunc veni vt iudicem, sed vt saluem. In

Quomodo Christus accuset, & non.

futuro autem veniam vt iudicem: & ideò nunc neminem accusabo, cùm nullius aduersarius sim, sed omnium communis iudex æquè paruum & magnum iudicans. Accusatores autem sunt in iudicio plures. Accusat enim consciẽtia per peccati testimonium: accusat legislator per legis trãsgressum, vel omissum præceptum: accusat custodiens Angelus per custodiæ suæ perditum effectum: accusat diligens Prælatus per solicitudinis suæ opus perditum: accusat malè ædificatus proximus per malum sibi datum

D

exemplum: accusant omnes creaturæ per virtutis suę perditum obsequium. De conscientia quidem dicitur Rom. 2. Testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se inuicem cogitationum accusantium, & defendentium, in die quo iudicabit Dominus occulta hominũ, secundum Euangelium meum. De accusatione legislatoris hic agitur. *Est Moyses qui accusat vos in quo vos speratis*. De Angelo accusante, Es. 34. Angeli pacis amarè fle-

Angeli accusant.

bunt. Hierem. 51 Curauimus Babylonem, & non est curata, relinquamus eam. Es. 49. Dixi, in vanum laboraui, sine causa fortitudinem meam consumpsi. Cætera etiam

E

sunt huiusmodi. Facit autem hæc Christi sententia de Moyse, ad cõfundendum errorem Hagiomachorum, qui negant nos sanctis, qui ex hac vita emigrarint, curæ esse.

Sancti quosdã accusant, & pro aliis patrocinãtur.

Quæro scilicet, *quomodo Moses apud patrem accusat Iudæos*: Moses, inquam, à tam longo tempore vita functus, nisi & ille de Iudęis & populo suo post mortem cogitet? Non simpliciter hoc de illius scriptis dicitur: nam illa apud patrem, id est, in illa gloria non sunt: sed agitur de Mose, qui *apud patrem* sit, id est, adinstar Abrahæ & Lazari secura suæ gloriæ expectatione perfruatur: cuius nec mi-

F

nùs voces & vota audiat summus ille pater, immò & multò magis, quàm pater Abraham audiebat clamorem diuitis epulonis in tormentis inferni positi, etsi inter vtrumque magnum chaos firmatum esset. Ille quidem in terra positus, accusabat populum, & aliquando pro illo precabatur. Orabat quidem in monte, dicens: Cur, Domine, irascitur furor tuus in populum tuum? Aut dimitte illis hanc noxam, aut dele me potiùs de libro vitæ. Nec quieuit, donec Deus repropitiatus est populo suo. Verùm cum tandem illos obduruisse, & in dies pessimos euasisse, suas verò exhortationes paululum profecisse, cerneret, *accusabat eos* apud patrem. Vt enim legimus Numer. 11. murmurantibus illis pro carnium concupiscentia, Mosen ad Deum accessisse, & dixisse, Cur afflixisti seruum tuum? Quare non inuenio gratiam coram te, & cur imposuisti pondus vniuersi populi huius super me? siquidẽ hæc Moysi res intoleranda videbatur. Nunc quoque non deserit populum suũ, sed & in eum, vt pater in filios, afficitur. Nec dubium quin & pro eis apud patrem deprecetur, cùm & illos, vt dicit Christus, apud patrem accuset. Accusat derisores, & aduersarios legis suæ Iudæos, qui nec resipiscere, nec Christum Dei, quem illis toties commendauerat, admittere voluerunt. Interim verò, quis illum dubitet pro resipiscentibus apud patrem precari?

Hieronym. Sancti orant pro aliis.

Hieronym. Epist. 2. ad Riparium contra Vigilantium. Si Apostoli & martyres adhuc in corpore cõstituti, possunt orare pro cæteris, quando pro se adhuc debent esse soliciti: quantò magis post coronas, victorias & triumphos? Vnus homo Moyses sexcentis millibus armatorum impetrat à Deo veniã, & Stephanus imitator Domini, primus martyr in Christo, pro persecutoribus veniam deprecatur: & postquàm cum Christo esse cœperint, minùs valebunt? Hanc de Moyse, vt & de cæteris, conclusionẽ elicit Hieronymus, quòd cùm hic viuens pro populo suo deprecatus sit, multò magis nunc, cùm ad patrem migrauerit. Auget & istam sententiam id quod Christus adiicit, *In quo vos speratis*. Mortuus erat Moyses, & tamen in

Sperabant in Mose iã defuncto.

Moyse sperabant Iudæi. Num ergo agnoscebant & illum curam agere, & pro ipsis apud patrem patrocinari? Nimirùm idem ab eo auxilium expectabant, quod senserant olim. Nam cùm Dominus Gentem istam penitùs deleturum se minaretur, intercedebat Moyses, & Deũ placabat. Vt cùm Dominus diceret, Exod. 32. Cerno quòd populus iste duræ ceruicis sit, dimitte me vt irascatur furor meus contra eos, & deleam eos, faciamque te in Gentem magnam. Et Numer. 14. Vsquequo detrahet mihi populus iste? Quousque non credet mihi in omnibus signis, quæ feci coram eis? Feriam igitur eos, pestilentia, atque consumam: te autem faciam principem super Gentem magnam, & fortiorem quàm hæc est. Tum nimirùm quàm tutò in Mose spes suas populus coniecisset, apparuit, cùm & ille tam ardenter orabat, vt & Dominum Deum flecteret, & populo gratiam impetraret. Idem (Numer. 12.) Maria in suæ lepræ curatione experta est. Sperabant igitur Iudæi in Mose, facturum illum suis apud patrem precibus, vt non relinqueret plebem suam, sed ei propitiaretur. Sic Syngelus Martyr in oratione Dionysiaca, vocat Dionysium Areopagitam martyrem, *ἀγίασμον* & Par-

Syngelus Martyr. Prudentius.

thisiorum tutelarem. Sic Prudentius in libro Peri Stephanõ, in sanctos Fructuosum, Augurium & Eulogium, ita canit:

Exultare tribus licet patronis,
Quorum præsidio fouentur omnes
Terrarum populi Pyrenæarum.

Chrysost. Sancti patroni Regũ.

Chrysostom. tom. 4. hom. 26. in 2. ad Cor. cap. 12. & tomo 5. hom. 66. ad popul. Antioch. Audebis igitur quæso horũ Dominum nuncupare mortuum, cuius serui, vel mortui, terrarum orbis regum sunt protectores? Nec hoc tantùm quis Romæ fieri viderit, sed & Constantinopoli. Nam & hic Constantinum magnum ipsius filius honore magno censuit haberi, si pro foribus Piscatoris paternum corpus collocaret. At verò obduratis peccatoribus preces sanctorum minimè prosunt, sicut & rebellium infideliumque Iudæorum spes in Mosen vana est. Tantũ enim abest, vt pro his deprecaturus sit, *quòd accusat eos apud patrem*

Chrysost. Sanctorũ orationes quibus prosint.

de cordis duritia & infidelitate. Chrysostomus hom. 1. in 1. ad Thessal. capit. 1. Quid, inquit, profuit Iudæis Hieremias? Nónne tertiò Deum adiit oraturus, & is tertiò audiuit: (Hierem. 7.) Ne ora & ne obsecra pro populo hoc, quia non exaudiam te? Quid commodi contulit Sauli Samuel? Nónne (1. Reg. 15.) vsque ad extremum diem super ipso Saule lugebat? Neque enim vtcunque orabat solùm. Quid emolumenti ipsis attulit Israëlitis? Nunquid dicebat, (1. Reg. 12.) Absit hoc à me, vt cessem orare pro vobis? Nonne omnes denique perierunt? Dixeris: Nihil igitur orationes sanctorum adiuuant? Immò iuuant maxi-

mè:

mè: sed cùm nonnihil boni operis ipsi conferimus, cooperantur orationes, tum & auxiliares fiunt. Hæc Chrysostomus. Inde fit, vt Christus spectare Iudæos in Mosem dicat, nec frustranea illa spes eis futura esset, si modò ad mentem redissent, & Christū, de quo ille prædixit, agnouissent: verùm cùm ex aduerso Mosis doctrinam impugnent, illos à Moyse accusari affirmat. *Si enim*, inquit, *crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi*: de me enim ille scripsit. Si autem illius literis nō creditis, quomodo verbis meis credetis? Legebant scripta Mosis, & non credebant Moysi: quia non penetrabant hucusque, quousque fides. Quanta enim & quot ille suis non modò verbis, sed & institutionibus inuoluit, quæ Christum ipsum prænunciarunt, aut præfigurarunt? Dicit autem *forsi an*, ad designandam liberi arbitrij voluntatem. Nemo enim inuitus credit, aut diligit: sed semetipsum subiicit in obsequiū fidei. Augustin. lib. 1. Quæst. ad Simplicianum, qu. 1. In libero, inquit, arbitrio habet homo vt credat liberè, & accipiat gratiam: vt iam illo, qui eam donat, liberante, & adiuuante non peccet. Verùm fortasse quis obiiciet, maiorem Moysi authoritatem tribui quàm Christo, cùm ipsemet Christus dicat, *Si Moysi scriptis non creditis, quomodo verbis meis credetis?* Sed omnia pensanda, & occasio, quæ Christum in ea verba moueat, attendenda est. Pluris illi faciebant Moysem quàm Christū. Itaque si Moysi, cui tanta deferunt, non credunt, quomodo Christo credituri sunt? Moses iam ex longa traditione ab iis admittebatur, Christus videbatur esse nouicius. Et licet Christus miracula faceret, idem tamen à Mose factum agnoscebant, etsi non eadem authoritate & modo, quæ ipsi præ infidelitate discernere non poterant. Mosen clamabant omnes, Christum autem auersabantur. Solent enim præsentia minùs mouere. Inde factum est, vt Moses præsens & visibilis populo, etsi miracula faceret, contemneretur etiam à suæ Gentis hominibus. Absentia verò sui desiderium prouocant. Quod & in Moyse manifestum apparuit. Statim enim atque illū assumpsit Deus, luxerunt eum filij Israël triginta diebus. Ad eum sanè modum Christus vt præsens, & omnibus familiaris contemnebatur: cùm interim alta mente reposta maneret Moysi opinio. Inde fit, vt sicut propter vnumquodque tale, & illud magis, iuxta Philosophorum sententiam,

Aliud legere scripturas, aliud credere.

Liberum arbitrium ad fidem. Augustin.

A

B

C

D

E

ita si propter Moysi testimonium, Christi ipsius doctrina attendenda est, in ordine quoad nos: consequatur, vt contempto Moysi testimonio, multò magis contemnatur Christus: Eò autem maximè contemnitur, quòd ipse neminem suo, sed aut patris, aut operum, aut Ioannis, aut scripturarum, aut Mosis ipsius testimonio sistat. *Ne me enim*, inquit, *hic producit*. Apud Deum, & fideles vtique maioris præ Moyse authoritatis est Christus, & tāto maioris, quanto præ seruis filius in domo patrisfamiliàs est dignior. Moses enim vt seruus, ait Paulus in Epistol. ad Heb. Christus autem filius est. Verùm apud Scribas & Pharisæos, qui Christum nihili putabant, non eadem conclusio est. Interim enim dum Moysen inclamarent, Christum explodebant, & calumniabantur. Cyril. Alexandrinus libro 2. in Ioann. cap. 9. Audiant oro Iudæi, & intelligant, quomodo per imperitiam & arrogantiam suam, æternam in seipsos visionem conuocarunt: quomodo torqueantur æternis suppliciis, omni spe bonorum priuati, quia non crediderunt Moysi: cui si credidissent, & Christo certè, & de quo ille scripsit, credidissent. Nonnus Panopolitanus, sicut & Cyrillus, in eo maximè insistit, quòd scriptura iam diuturnis temporibus admissa, magis vegeat, quàm præsens verbum: Inde consequatur, vt si Iudæi nihil deferant sacræ Mosaicæ scripturæ, quam patres eorum tot annos venerati fuerant, minus deferant Christi verbo, quod a paucis diebus audiunt. Sic enim habet Nonnus in translatione Euangelij Ioannis:

εἰ δ' ἄρα κείνου
γράμμασιν οὐ πείθεσθε, τάπερ θεὸς ὤπασε κόσμῳ,
μᾶλλον ἀκηλήτοισι νόῳ δέξασθε μενοιναῖς
ἄγραφον ἡμετέρου στόματος ἔλεγχον ἰωῆς;

—Si autem illius
Literis non estis persuasi, quas Deus largitus est mundo,
Magis implacabilibus vnde sic scriptis mentibus,
Non scriptam nostri oris audientis vocem?

Hoc nimirùm tantum est, ac si dicat, Si neque scripturis tam antiquis & probatis fidem adhibetis: quod iis credituri estis, quæ ego, propter humilitatem & paupertatem apud vos contemptibilis, dicturus sum? Nec enim me vt Mosen, neque vt minimum omnium Prophetarum suscipitis, sed quasi legis aduersarium auersamini.

Cyril Alex. Hæc in confusionem Iudæorum.

Nonnus.

Purgantur discipuli à Pharisæorum calumnia, qua illos sabbatum violasse, spicarum confricatione & vellicatione contendebant: sed & sabbatum vrgente necessitate, & pietatis operibus minimè violari concludit.

Matth. 12.	Marc. 2.	Luc. 6.
In illo tēpore abiit Iesus per sata, sabbato: discipuli autem eius esurientes cœperunt vellere spicas, & manducare. Pharisæi autem videntes, dixerunt ei, Ecce discipuli tui faciunt quod non licet eis facere sabbatis. At ille dixit eis, Non legistis quid fecerit Dauid quādo esuriit, & qui cum eo erāt? quomodo intrauit in domū Dei, & panes propositionis comedit, quos non licebat ei edere, neque his qui cū eo erant, nisi solis sacerdotibus? Aut nō legistis in lege, quia sabbatis sacerdotes in templo sabbatū violant, & sine crimine sunt? Dico autē vobis, quia tēplo maior est hic. Si autem sciretis quid est, Misericordiam volo, & non sacrificium: nunquam condemnassetis innocentes. Dominus enim est filius hominis, etiam sabbati.	Et factum est iterū cum sabbatis ambularet per sata, & discipuli eius cœperūt progredi, & vellere spicas. Pharisæi autem dicebant ei, Ecce, quid faciunt discipuli tui sabbatis quod non licet? Et ait illis, Nunquam legistis quid fecerit Dauid, quando necessitatem habuit, & esuriit ipse, & qui cum eo erant? quomodo introiuit in domū Dei sub Abiathar principe sacerdotum, & panes propositionis manducauit, quos nō licebat manducare nisi solis sacerdotibus, & dedit eis, & qui cum eo erant? Et dicebat eis, Sabbatum propter hominem factum est, & non homo propter sabbatum. Itaque Dominus est filius hominis, etiam sabbati.	Factum est autem in sabbato secūdoprimo, cū transiret per sata, vellebant discipuli eius spicas, & manducabant, cōfricantes manibus. Quidam autē Pharisæorū dicebāt illis, Quid facitis quod nō licet in sabbatis? Et respōdens Iesus ad eos, dixit, Nec hoc legistis quod fecit Dauid, cū esurisset ipse & qui cū illo erant: quomodo intrauit in domū Dei, & panes propositionis sumpsit, & mādncauit, & dedit his qui cū ipso erāt, quos non licet mādncare nisi tantū sacerdotibus? Et dicebat illis, Quia Dñs est fili⁹ hominis, etiā sabbati.

Ind

Introductio.

Petrus Chrysologus, Serm. 171. Sicut fulgura, cùm saxa, montes, arbores, ipsa domorum culmina, terribili collisione dissoluunt, sensus hominum mentésque corripiunt: ita Dominus quoties in Pharisæos intonat, suos timore salutari corrigit & emendat, sicut & consequens Euangelicus sermo producit. Nam Christum Pharisæi calumniabantur, quòd & ipse, & eius discipuli legem sabbati præuaricarentur: discipuli quidem, vt qui in sabbato

F

spicas vellicarent: ipse verò, quòd hominem manum aridam habentem sanitati restituisset. Verùm ita agit Christus, vt ipsos & scripturis, & suis ipsorum obseruationibus confundat. De priore quidem, nimirùm de discipulis spicas vellentibus, nunc agendum est. *Factum est autem in illo tempore*, id est, circa festum Paschatis, quo Christus paralyticum ita sanum reddidit, vt & suum grabbatum ferret, & in templum gratias acturus Deo, pergeret: *Abiit Iesus per sata*, quæ tum pro ratione Paschatis, & eminentioris solis, spicas emiserant, & messem breui aduenturam promittebant: cùm ipsius messis primitiæ in festo Pente-

Summa.

Quo tempore hæc facta sint.

costes consequenti offerrentur. *In sabbato secundoprimo*, *δευτεροπρώτῳ*, id est, in secundo sabbato solenniori ab illo primo, quod maximè solennitati deputabatur. Nam cùm à decimoquarto die mensis Nisan ad vesperam comederentur Azima, vsque ad diem 21. eiusdem mensis ad vesperam, & septem diebus Paschalis festiuitas celebraretur, vt præcipitur Exod. 12. consequitur omninò vnũ saltem ordinarium sabbatum his septem diebus inuolui: Nimirũm vt sic computemus, diem Cœnæ magnum sabA batum præcedere, nullum sanè aliud ordinarium sabbatum consequetur, id est, nulla alia dies septima his octauis includetur, quàm illa dies septima, quam per excellẽtiam Iudæi omni tempore colunt, & sabbatum, id est, requietionem vocant. Pone scilicet manducationem agni in priore vespera parasceues, id est, illius præparationis, qua omnes diem illum magnum præueniebant, ne quo seruili opere à cultu Dei auocarentur. Quid consequitur? Dies magnus ille sabbati, vt nuncupatur à Ioanne. Et cur dies magnus? Cur sabbati dicitur? Nunquid & cæteri dies istius solennitatis à sabbato dicebantur, quia in iis ab B operibus seruilibus quiescebant, & totos se Deo consecrare debebant? Nam & ita Euangelistæ scribunt, Prima sabbati, Altera sabbati, Secunda sabbati: id est, altero die à sabbato illo solenniori. Iam si omnes illi dies, propter rationem festiuitatis, à sabbato seu quiete denominabantur: quid hic significat sabbatum secundoprimum? Atqui secundum statuere non possumus, nisi & agnoscamus primum. Facilè autem quisque intelliget, primum sabbatum nuncupari diem illum solenniorem, qui parasceuem consequebatur, & propter quem parasceue seu præparatio fiebat: sicut & Christus dixisse putabatur Iudæ, Para nobis quæ necessaria sunt ad diem festum. His C ita constitutis, vt prima dies Azimorum sit in ipsa vespera priore parasceues, & ipsa parasceue, fac vt septimam constituas. An occurret tibi aliud ordinarium sabbatum, præter illud, quod magnæ festiuitati designatur? Ordinarium enim sabbatum dico, diem illam, quæ ordinaria septem dierum reuolutione occurrit, quod & Deus pro solenni haberi voluit. Septem diebus agebatur Paschalis festiuitas, inchoabatur vno saltem die ante magnum seu ordinarium sabbatum. Relinquitur igitur, quòd vnũ tantùm sabbatum ordinarium hac Paschali solennitate includebatur. Quod ergo erat sabbatum *δευτερόπρωτον*, D secundoprimum? Sunt qui existimant fuisse secundam diem ab illo insigniori sabbato, sunt qui postremam festiuitatis diem, nimirũm septimam: quę dicatur *sabbatum*, non quòd septima dies sit, si attendas reuolutionem ordinariam dierum secreta festiuitatis ratione: sed quòd sit vna ex his diebus, quibus interim dum festiuitas celebraretur, quiescerent omnes ab operibus suis. Vocatur autem sabbatum non simpliciter (sic enim vocantur & & cæteri dies festiuitatis) sed sabbatum *secundoprimum*, E aut quòd consequatur illud magnum sabbatum, aut quòd sit postremum istius solennitatis. Solebant enim Iudæi primum & postremum diem pro solennioribus habere. Quicquid sit, constat id contigisse iis diebus, quibus omnes festiuitati intentiores erant. Inde factum est, vt & ipsi Pharisæi, qui Dominum Iesum ab omnibus magnifieri viderent, tum maximè inuidentes, insidiarentur ei. *Et cum sabbatis ambularet per sata.* Hæc illi & suis multis diebus faciat, vt ex eo loco, ad quem noctu oraturus diuertebat, Hierosolymam conueniret. Verùm nulla sese obtulit calumniæ occasio, nisi illo die *secundoprimo*: tunc F enim *discipuli eius esurientes cœperunt progredi, & vellere spicas, & manducare confricantes manibus.* Hieronymus in Matth. In alio quoque Euangelista legimus, quòd propter nimiam importunitatem nec vescendi quidem habebant locum, & ideò sicut homines esuriebant. Quòd autem spicas segetum manibus confricant, & inediam consolantur: vitæ austerioris indicium est, non præparatas epulas, sed cibos simplices quærentium. Et poterat quidem Christus suos abũdanter pascere, qui etiam modicen pane quinque millia hominum pauit: verùm ita malebat suos instituere, vt ferendæ fami assuescerent, discerentque modicis esse contenti. Futurum enim erat, vt post

Hierony.

Frugalitas discipulorum Christi & austeritas.

discessum ipsius famem experturi essent. 2. Cor. 11. In labore & ærumna, in vigiliis multis, in fame & siti, in frigore & nuditate. Regnum enim Dei non est esca & potus: sed

Qui cupit optatam cursu contingere metam,
Multa tulit fecitque puer, sudauit & alsit.

Horatius libro de arte Poet.

Chrysost.

Chrysostomus hom. 40. in Matth. Tu igitur abstinentiã discipulorum mecũ admirare, quomodo nullam corporis curam habeant, sed sine præparatione aliqua, cõtinua A ferè cogantur inedia premi, neque tamen à Christo abscedant: nam nisi malo inediæ nimiùm vexarentur, nunquam certè illud in sabbato fecissent. Et hæc sanè Christi schola est, in qua pati & esurire discimus, vt tandẽ abundemus magis. Venter pinguis sensum gignit tenuem, vt in prouerbio dicitur. Ideò

Esuriens frequenter.

Non iacet in molli veneranda scientia lecto,

nec inter fercula aut scyphos aliquis ad Philosophiam gradum fecit. Quid verò hominibus ventri & deliciis deditis cum Theologia est? Scio esurire, scio abundare, dixit Paulus: ita tamen vt interim dum abundaret, esuriret. B Tanquam nihil habentes, inquit, & omnia possidentes. Ideò quisquis Christo imbuitur, discat magis pati, quàm iis abundare, quibus si seipsum addixerit, possit à professione sua diuerti. Præuidebat Christus hac rerum & ciborum abundantia, multos Ecclesiæ suæ ministros in vile otium defluxuros esse: hinc fit, vt suos, & nos in illis, fami & esuriei assuefaciat. Famis igitur istius causa non tam necessitas, quàm Christi, vt suos probaret, dispensatio fuit. Hoc etiam hinc emergebat, si humanas causas consideres, quòd tanta populi frequentia premebantur, vt neque victui necessaria parare possent. Mar. 3. Conue- C nit turba, ita vt nec panem possent manducare, in quo notatur instantia prædicationis Domini. Ioan. 4. Ego cibum habeo manducare, quem vos nescitis. Præferebat enim omnium salutem & ædificationem proprio cibo. Quid autem mirũ, si discipuli esurientes vellicant spicas? Prouerb. 27. Anima esuriens etiam amarum sumit pro dulci. Iob. 6. Quæ priùs nolebat anima mea tangere, iam præ angustia cibi mei sunt. Quantum ergo aberrant ab iis, de quibus Amos 6. Comedunt agnum de grege, & vitulum de medio armenti, bibentes vinum in phialis, & optimo vnguento sunt delibuti, & nihil compatiuntur super cõ- D tritione Ioseph, id est, pauperum Christi. At verò cum eis erant cõparandi, de quibus Heb. 11. egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus. 1. Tim. 6. Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus. 1. Corint. 4. Vsque in hanc horam esurimus, & sitimus, & nudi sumus. *Quidam autem Pharisæorum videntes, dicebant illis, Quid facitis, quod non licet in sabbatis? Et dicebant ei, Ecce discipuli tui faciunt, quod non licet eis facere sabbatis.* Hi Pharisæi, velut cæteris iustiores, Christum comitabantur inter reliquam turbam, non vt ab illo discerent, sed vt E obseruarent illius dicta & facta, haberéntque quod arguerent, tanquam studiosi diuinæ legis obseruatores, quibus quasi peculiariter hoc muneris demãdatum esset, vt singulorum vitam & religionem obseruarent, & arguerent. Prætexebant igitur sabbati præscriptum, Exod. 20. & Deuteron. 5. quo cauetur nequis opus aliquod seruile in eo agat, necessitatem proximi nihil interim spectantes. Neque enim reprehendunt discipulos, hac tantũ ratione quòd spicas vellicent, sed quòd id faciant in sabbato: quasi legis præscriptũ tale esset, vt & homines mori fame potiùs sinerent, quàm vt ipsi sibi, aut aliis in tali ne- F cessitate succurrerent. Non arguunt igitur discipulos, quòd in sabbato ambulent: nam cùm non omnes possent in ipso templi atrio pernoctare, opus erat vt saltem permitterent à diuersorio suo quemque progredi ad vsque solennitatis locum: verũ præscribebantur certa locorum spatia, quibus progrederentur. Vnde Act. 1. dicitur mons Oliueti distare ab Hierusalem, habens iter sabbati. Id tãtũ sibi sufficere existimant, quòd licet esurientes, spicas in sabbato vellicent. Non differunt, sint nè aut illorum, aut alienæ spicæ: pro rato enim habent id in necessitate licere, si modò nõ in sabbato. Legerant enim id Deut. 23. Ingressus in vineam proximi tui, comede vuas quantum

Christus suos assuefecit fami.

Quã differant ab Apostolis, qui nobis ... [illegible] progenies.

Pharisæorum hypocrisis & calumnia.

Spatii itineris in sabbato.

tibi

tibi placuerit, foras autem ne efferas tecum. *Et respondens Iesus dixit ad eos.* Volebat enim discipulos simplices, velut pastor oues, aut pater filios, contra lupos & æmulos tueri: vt nobis spem certam ingereret, quod nostræ causæ patrocinium suscepturus sit. *Nunquam legistis*, (1. Reg. 21.) vos qui de lege, & eius cognitione gloriamini: *quid fecerit Dauid, quando necessitatem habuit, & esuriit ipse, & qui cum eo erant, quomodo intrauit in domum Dei sub Abiathar principe sacerdotum, & panes propositionis sumpsit, & manducauit, & dedit his qui cum ipso erant: quos non licebat manducare eis, neque his qui cum eo erant, nisi solis sacerdotibus?* Obiectam calumniam refutat exemplo Dauidis, quem excusauit necessitas, cùm vrgente fame panes prohibitos manducasset. Atqui vtrumque prohibuerat Deus, non minùs scilicet, ne laici panes sanctos manducarent, quàm ne quod opus fieret in sabbato. Hoc verò, inquit, si legistis, qui fit vt Dauidis factum excusetis, discipulos autē meos incusetis, cùm non minùs illos, quàm olim Dauidem necessitas impellat? Adde quòd pluris longè sunt panes propositionis, quam spicæ: & vnum tamen excusatur in Dauide: qui fit igitur vt alterum dānetur in discipulis meis?

Historia.

Historia hæc legitur 1. Regum, 21. Venit Dauid in Nobè ad Achi-melech sacerdotem: & obstupuit Archi-melech, eò quòd venisset Dauid. Et dixit ei: Quare tu solus, & nullus est tecum? Et ait Dauid ad Achi-melech sacerdotem: Rex præcipit mihi sermonem, & dixit: Nemo sciat rem, propter quam missus es à me, & cuiusmodi præcepta tibi dederim: nam & pueris condixi in illum, & illum locum. Nunc ergo si quid habes ad manum, vel quinque panes, da mihi, aut quicquid inueneris. Et respondens sacerdos ad Dauid, ait illi: Non habeo laicos panes ad manum, sed tantùm panem sanctum: si mundi sunt pueri, maximè à mulieribus. Et respondit Dauid sacerdoti, & dixit ei: Et quidem si de mulieribus agitur, continuimus nos ab heri & nudius tertius, quando egrediebamur, & fuerunt vasa puerorum sancta. Porrò via hæc polluta est, sed & ipsa hodie sanctificabitur in vasis. Dedit ergo sacerdos sanctificatum panem: neque enim erat ibi panis, nisi tantùm panes propositionis, qui sublati fuerant à facie Domini, vt ponerentur calidi. Duo autem hic quæruntur, ad conciliationem historiæ, cum verbis Christi. Vnum est, quomodo Christus summum sacerdotem Abiathar, scriptura verò Achi-melech nuncupet. Alterum, quomodo Christus dicat porrectos esse panes Dauidi, & his qui cum eo erant, cùm scriptura dicat, Quomodo tu solus, & nullus est tecum?

Quomodo Marcus Abiathar vocat, cum fuerit Achi-melech.

Theophy.

Theophylactus in Marc. Quærunt autem quidam, inquit, quomodo Euangelista Abiathar nunc sacerdotem nominat, liber autem Regum Achi-melech illum nuncupauit. Dicendum igitur, quòd fortassis duo nomina habuerit, idémque sit Abiathar & Achi-melech. Vel etiam aliter. Liber Regum sacerdotem dicit esse Achi-melech, Euangelista autem dicit Abiathar esse Pontificem. Vnde hæc non sunt inter se diuersa. Erat enim sacerdos Achi-melech, Pontifex autem Abiathar.

Hierony.

Hieronymus tamen in Matthæ. Achi-melech Pontificem nuncupat. Sed & per emphasim sacerdos vocatur in libris Regum, quòd esset sacerdotum princeps. Quòd binomius fuerit, non modò Theophylactus, sed & Chrysostomus scribunt.

Albet. Mag.

Verùm melius dici posse censet Albertus Magnus in Marc. id quod legitur in Glossa ordinaria. Non te turbet, inquit Glossa, quòd alij dicunt Achi-melech: ambo enim tunc illic aderant, Achi-melech pater, & Abiathar filius: qui occiso patre à Saule, comes exilij Dauid factus est, & eo regnante, summus Pontifex maioris nominis quam pater, & ideò dignus, cuius Dominus mentionem faceret, quasi summi sacerdotis, etiam patre viuente. Itaque ex eo loco facilè soluitur quæstio, quæ fieri potest ex aduerso: Nimirùm cùm vnus fuisse debuerit summus sacerdos, quomodo Abiathar filius patre Achi-melech viuente talis fuisse nuncupatur: præsertim cùm satis constet Achi-melech patrem eius, summum sacerdotem fuisse?

Glossa.

Respondet Glossa, hoc nomine donari Abiathar a Christo, non quòd talis tunc fuerit, cùm ad illum primùm venit Dauid: sed quòd hunc tandem summum gradum assecutus est, & fœliciter administrauit: vnde & eo nomine dignum illū posteritas censuit. Quòd si rursus quis contendat, non sibi constare hæc, quòd Dauid venerit ad Achi-melech, vt dicitur in libris Regum, & quòd ad Abiathar, & ab eo panes petierit, vt dicitur à Marco: Respondemus Dauidem vt familiariorem, & ferè coætaneum, requisiisse hac in re primùm Abiathar filium, vt per eum patrem Achi-melech summū sacerdotem flecteret, & id quod postulabat, assequeretur.

Abiathar Dauidi familiaris.

Quòd enim Abiathar fuerit Dauidi familiarior, constat ex eo, quòd se comitem itineris dedit. Plures autem eius temporis, quo Dauid accessit, fuisse præsentes sacerdotes manifestum est, ex eo quòd postea Saul propter hoc factum omnes interfecit, quasi conscios huius largitionis factæ Dauidi. Altera quæstio est, quomodo Marcus scribat datos esse panes Dauidi, & his qui cum eo erant, cùm tamen liber Regum narret, interrogatum illum ab Achi-melech. Quare tu solus, & nullus est tecum? Sunt qui respondeant nullum omninò tunc fuisse cum Dauide. Quod astruunt, ex eo quòd Dauid, statim atque iaculum ulterius à Ionatha proiectum, & signum suæ fugæ accepit, citiùs & nullo comonito sibi consuluerit. Verùm cur ergo de pueris agebatur, an essent mūdi à mulieribus? Sunt qui dicant, Dauidem simulasse habere se qui eum expectent, donec è loco sacro recedat. Verùm hæc neque videntur tam commodè ad veritatem historiæ accedere. Ego meliùs censuerim, non fuisse tam miserum, & ab omnibus derelictum, sed neque tam coactum Dauidem, vt non illum pauci, saltem aliqui sequerentur: cum legamus 1. Regum 22. illum tandem in speluncam Odollam fugientem, à plurimis esse susceptum.

Quomodo Dauid solus, & tamē dicitur, & his qui cū eo erant.

Verùm hic dicitur, *Quomodo nullus tecum?* Quia si conferas numerum seruorum, & comitatus ordinarij, quem habuit Dauid, post truncatum Goliath, cum paucorum illorum numero, qui tunc eum sequebantur, solus esse reputabitur, & nullus cum eo. Adde quòd neque se Dauid quinque panibus & gladio Goliath onerasset, ad fugam, nisi quosdam comites haberet, quibus hos panes distribueret. De panibus autem sanctis agitur Leuit. 24.

Panes sancti mutabantur singulis sabbatis.

Per singula sabbata mutabuntur coram Domino, suscepti à filiis Israël fœdere sempiterno: eruntque Aaron & filiorum eius, vt comedant eós in loco sancto, quia sanctum sanctorum est de sacrificiis Domini iure perpetuo.

Hierony.

Hieronymus in Matthæ. Et tamen hoc tantùm sacerdos interrogauit, si essent mundi pueri à mulieribus: & illo respondente ab heri & nudiustertius, non dubitauit panes dare: Melius arbitratus, Propheta dicente Osee 9. *Misericordiam volo & non sacrificium:* de famis periculo hómines liberare, quàm Deo offerre sacrificium. Hostia enim placabilis Deo, hominum salus est. Opponit ergo Dominus, & dicit: Si & Dauid sanctus est, & Achi-melech Pontifex à vobis non reprehenditur, sed legis vterque mandatum probabili excusatione transgressi sunt, & fames in causa est: cur eandem famem non probatis in Apostolis, quam probatis in cæteris? quanquam & in hoc magna distantia sit. Isti spicas in sabbato manus confricant: illi panes comederunt Leuiticos, & ad sabbati solennitatem accedebant Neomeniarum dies, quibus in conuiuio requisitus fugit ex aula regia.

Chrysost.

Quomodo sit hoc exemplu ad proposītu.

Chrysostom. homil. 40. in Matthæ. Sed quid ad propositum, inquies? Non diem sabbati Dauid contempsit. Maius certè quod dicis, quo præcipuè sapientia Christi demonstratur, qui die sabbati prætermisso, aliud quoddam exemplum protulit, ipso sabbato maius. Non est profectò æquale diei solennitatem non obseruare, & sacram illam mensam, ad quam tibi accedere nefas sit, manibus contrectare. Sabbatum quippè solutum fuerat, immò verò & in circuncisione, & in aliis compluribus sæpè soluitur: Et in Hiericho hoc esse factum licet conspicere. (Ios. 5.) Quomodo igitur hac de re Dauidem non criminatus est, præsertim cum maior hinc culpa cædis sacerdotum, atque interitus exordium sumpserit? Quam rem non ideò posuit, quoniam ea sibi sola sufficiunt, quæ ad propositum spectant. Adde q vt ex Hieronym. audiuimus, si diei solennitas attendatur, tum fuerunt Neomeniarum dies, dixe-

tum forsan & sabbatum fuisse, cùm audiamus ex superiore Leuitici sententia panes propositionum sabbatis mutati solitos: & ex Regum historia intelligamus calidos panes mésæ propositionis superpositos fuisse, vt alij tollerentur: tunc cũ venit Dauid ad Achi-melech. Hoc in facto, Achi-melech summus sacerdos dispensauit. Licet enim summo Pontifici multa de iure communi relaxare, vbi causa publicæ necessitatis, vel vtilitatis occurrerit.

Licet summo Pontifici in multis dispensare.

Bernard.

Bernardus libro tertio de consideratione, ad Eugenium Papam. Quid, inquis, prohibes dispensare? Non, sed dissipare. Non sum tam rudis, vt ignorem positos vos dispensatores: sed in ædificationem, non in destructionem. Deinde quæritur inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur. (1. Cor. 4.) Vbi necessitas vrget, excusabilis dispensatio est. Vbi vtilitas prouocat, dispensatio laudabilis est. Vtilitas, dico, communis, non propria. Nam cũ nihil horum est, non planè fidelis dispẽsatio, sed crudelia dissipatio est. Vtrumque igitur attẽdebat Achi-melech; necessitatem quidem in Dauide, quem premebat esuries: publicam autem vtilitatem, non modò quòd nosset illius personæ conseruationem Reipublicæ esse summè necessariam, sed & audiret ex eo missum se esse à rege: vnde & dabat intelligi præcipua sibi regni negotia concredita esse.

In dispensatione quid attendendum.

Ex hoc etiam facto intelligimus dispensari cum quibusdam de cibis alioquin prohibitis, aut ratione infirmitatis, aut vrgentis necessitatis. Narrauimus aliquando in ipso quadragesimæ tempore Spiridoné Episcopum Cyprium parasse carnes suillas peregrino cuidam Christiano, quòd præter illas nihil domi haberet, quo hominem reficeret, vt legitur hist. Tripart. Cassiodori lib. 1. cap. 10. Fuit illa dispensatio in casu summæ necessitatis: sed & si quis infirmus est, olus manducet, inquit Apostolus. Aliquantulum etiam Timotheo indulget: Vino modicè vtere, propter stomachum. Vnde & Bernardus in Cantica Cant. longè aliud censet, si quis abstineat, aut de errore, id est, inductus hæresi Manichæorum, qui cibos immundos, & a malo Deo formatos esse censebant; aut de consilio medicorum. Ad eundem quoque modum, multum interest an quis cibis vtatur, vt olim Aetiani, per contemptum abstinentiæ Ecclesiasticæ, an propter necessitatem, aut infirmitatem.

Dispensatio de cibis tempore abstinentiæ.

Sozo. lib. 1. cap. 11. hist. eccl. Nicep. lib 8. c. 42.

Bernardus.

Nec quidẽ Hieronymus omittit, quod requirebatur ad panum propositionis manducationem. Hos enim, inquit, nec Dauid, nec pueri eius acceperunt, antequàm se à mulieribus mundos esse respondissent. Quam verò maior munditiæs requiritur ab his, qui mẽsæ Domini participes esse volunt, & ad sacrosancti Christi corporis epulum accedunt? 1. Corinth. 10. Probet seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat. Qui enim manducat indignè, iudicium sibi manducat.

Quanta puritas ad Eucharistiam requiritur.

Irenæus libro 4. in hæres. cap. 2. hoc discipulorum factum excusans, etiam adijcit, debuisse illos, quemadmodum & olim sacerdotes, ex aliorum fructibus sumere, quæ essent ad vitæ necessitatem, vt decimas, oblationes, & similia. Per legis verba, inquit, suos discipulos excusat, & significat licere sacerdotibus liberè agere. Velut sacerdos autem fuerat Dauid apud eum, quamuis Saul persecutionem faceret ei. Sacerdotes autẽ sunt Domini Apostoli, qui neque agros neque domos hæreditant hîc, sed semper altari & Deo seruiunt. De quibus & Moyses in Deuter. in benedictione Leui ait, Qui dicit patri suo & matri suæ, Non noui te, & fratres suos non agnouit, & filios suos abdicauit, custodiuit præcepta tua, & testamentum tuum seruauit. Qui autem sunt, qui reliquerunt patrem vel matrem, & omnibus proximis renunciauerũt propter verbum Dei, & testamentum eius, nisi discipuli Domini? de quibus iterum Moyses: Hæreditas autem, inquit, non erit eis. Dominus enim ipse hæreditas ipsorum. Et iterum: Non erit sacerdotibus Leuitis in tota tribu Leui pars, neque substantia cum Israël. Fructificationes Domini, substantia eorum: & manducabunt eas. Propter hoc & Paulus: Non ignoro, inquit, datum, sed ignoro factum. Discipulis, inquit Dominus, Leuiticam substantiam habitantibus, licebat eis esurientibus a seminibus accipere escam. Dignus enim operarius esca sua. Et sacerdotes in templo sabbatum profanabant, & rei non erant: quia cum essent in templo, non secularia, sed dominica perficiebant, ministeria legis adimplentes, non autem prætereuntes legem: quemadmodum is, qui à semetipso arida ligna attulit in castra Dei, iustè lapidatus est. Omnis enim arbor, quæ non facit fructum bonum, abscindetur, & in ignem mittetur: & quicunque templũ Dei violauerit, violabit illum Deus.

Irenæus. Sacerdotibus debentur decimæ.

Aut non legistis in lege, quia sabbatis sacerdotes in templo sabbatum violant, & sine crimine sunt? Hieronymus in Matthæ. Calumniamini, inquit, discipulos meos, cur per segetes transeuntes spicas triuerint, & hoc fecerint famis necessitate cogente; cum ipsi sabbatum violetis, in templo immolantes victimas, cædentes tauros, holocausta super lignorum struem incendio concremantes, iuxta & alterius Euangelij fidem; circumcidentes paruulos in sabbato, vt dum aliam legem seruare cupitis, sabbatum destruatis. Nunquam autem leges Dei sibi contrariæ sunt, & prudenter vt transgressionis discipuli sui argui poterant, Dauidis & Achi-melech asserit eos exempla sectatos.

Hieronym.

Alio exemplo confundit Pharisæos.

Verum autem & absque necessitatis obtentu sabbati præuaricationem in ipsos refert, qui calumniam fecerant. Euthymius in Matthæum. Ipsis, inquit, frequenter recensebas, Nũ legistis? exprobans illis vanum laborem, vt qui non intelligerent quæ legebant. Nam lex erat, quæ præcipiebat nullum opus fieri in sabbato: & rursus altera lex permittens sacerdotibus, vt sacrificarent sabbato, & propter sacrificium ligna scinderent, ignem accenderent, animalia pascerent, & alia quædam similia facerent. Et certò omninò operabantur: & ita sabbatum prophanabant, siue contaminabant, sed tanquam res sacras operantes, sine crimine erant. Historiam itaque Dauid posuit, discipulos venia dignos iudicans, vt prædiximus. Præsens autem sumpsit exemplum, abundè ostendens, quòd omninò sine crimine erant. Et vide à quot partibus hoc cõfirmauerit. Primùm à persona. Sacerdotes, inquit. Deinde à loco, quia in templo. Tertiò à reipsa, quia profanabant. Non enim dixit, irritum reddunt sabbatum: sed, quod grauius est, profanabant. Deinde induxit, quod rei caput erat, quòd etiam sine crimine sunt. Posuit itaque leuiorem responsionem, ac postremùm adduxit fortiorem. Dauid siquidem propter casum inopinatum semel legem soluit de panibus propositionis, & per veniam dimissum est ei crimen: Sacerdotes verò quotidie sine huiusmodi casu legem de sabbato soluẽtes, per legem suæ transgressionis fructum referunt.

Euthymius.

Confirmatur hoc exemplũ a persona, loco, & re.

Albertus Magnus in Matthæum. Sed obijcitur, inquit, quòd opera templi ad cultum Dei pertinebant. Ergo non erant seruilia, nec per illa videbatur violari sabbatum. Responsio; quòd in veritate per illa violabatur sabbatum, quia non conueniebant causæ institutionis, neque fini, sed quòd carnaliter & literaliter sabbatum accipitur. Causa enim institutionis sabbati fuit, quia in illa die quieuit Deus ab omni opere exteriori. Quiescens in seipso. Ergo si institutio respondet causæ institutionis, sabbatum est in hoc, quòd nullum penitùs fiat opus exterius. Finis autem institutionis exprimitur Exod. 20. Requiescat homo, & seruus, & ancilla eius: & bos, & asinus ipsius. Huic autem fini non concordabat, quòd aliquid operis in eo fiat, quod lassitudinem corporalem inducat. Si ergo talia opera in sabbato fiant, oportet quòd fiant propter aliquid maius sabbato: Ita quòd religio sabbati cedat illi tanquam maiori. Et sic templum & necessitas hominis, & necessitas animalium maior est sabbato. Et hoc intendit in litera, *Et sine crimine sunt.* Ecce impunitas, cùm tamen dicatur Exodi 31. Qui polluerit sabbatum, morte moriatur. Sed attende, quòd alia est sanctificatio sabbati, & alia obseruatio septimæ diei. Sanctificatio enim sabbati, est sanctificatio quietis. Non enim quiescitur, nisi in eo quod diligitur. Quies ergo cordis est in eo, vbi ponitur finis dilectionis. Hęc autem non sanctificatur nisi in sancto sanctorum, vt in eo quiescatur finaliter: vt separati ab operibus nostris, in nullo quietem inuenientes vltimæ dilectionis, permaneamus in ipso. Et hoc est morale in præcepto de sabbato. Sed in determinatione diei duo attenduntur. Vnum est pri-

Albet. Mag. An opera templi fuerint seruilia.

Finis institutionis sabbati.

Sanctificatio sabbati quid.

uata cuiusque commoditas & conseruatio: nec enim cõtinuo labori satisfacere possemus. Alterum, Dei cultus, quem rectè exequi non possumus, seruilibus operibus intenti. Iam cùm opus aliquod & humanæ saluti, & diuino cultui conueniat, quid est quòd per illud sabbatum solui censeamus? Non enim soluitur ex parte Dei, nec respectu hominum. Nunc verò à minoribus ad maiora progreditur, dicens: *Dico autem vobis, quia templo maior est hic.* Hieronymus in Matthæum, Hic, inquit, non pronomen, sed aduerbium loci est: quòd maior templo sit locus, qui Dominum templi teneat. Græca sententia est: λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι τοῦ ἱεροῦ μεῖζόν ἐστιν ὧδε. Dico vobis, ipso templo maius hic, id est, hoc in loco esse. Nimirùm seipsum intelligens, qui eo in loco sit, & maior sit templo, cùm sit idem ipse Deus verus, & templi dominus. Cogitabant enim fortasse sacerdotes, ab illis operibus, quæ per omne sabbatum, propter templi reuerentiam & ministerium fiebant, excusari, ne fortè templi legem præuaricasse censerentur. His autem Christus vtitur, velut à minori ad maius procedens: ac si dicat, Si vos templum hoc materiale, quod meipso multò minus est, vos excusat, ne legem præuaricemini, etsi in sabbatis operemini: quãtò magis mea præsentia discipulos meos excusare debuit ab eo quod fecerunt? Sunt tamen qui dictionem μεῖζον, maius, in neutro positam, nõ modò ad Christum referri putent, sed ad hominum conseruationem, de qua agebatur, cùm de esuriẽtibus esset quæstio: cuius ratione potior sit apud Deum, quàm sacrificiorum in templo. Hilarius in Matth. hoc ad Christum refert, & ita mysticum sensum colligit. Alterius, inquit, eos admonet Prophetiæ, vt consummari in se omnia, quæ anteriùs sunt dicta, cognoscerẽt in lege. Sabbatum in templo sacerdotes violant sine crimine: scilicet seipsum templum indicans, in quo per Apostolicam doctrinam, populo legis infideliter obiante, salus Gentibus datur: quia maior ipse sit sabbato, & absque violatæ legis culpa Euãgelica fides operetur in Christo. Atque vt ostẽderet omnẽ rerum efficientiam hanc speciem futuri operis continere, adiecit, *Si enim sciretis quid est, Misericordiam volo, & non sacrificium, nunquam condemnassetis innocentes.* Opus salutis non in sacrificio, sed in misericordia est: & lege cessante, in Dei bonitate saluamur. Cuius quidẽ dominum si intellexissent, nunquam condemnassent innocentes, id est Apostolos, quos insimulaturi erant trãsgressæ legis inuidia, cùm sacrificiorũ vetustate cessante vniuersis per eos misericordiæ nouitas subueniret, neque existimassent sabbati præscripto dominum sabbati contineri. Euthym. in Matth. Rursum, inquit, ergo ignorantiam improperat scripturarũ: quasi dicat, Si sciretis quid significet Prophetæ dictum, quo misericordiam præponit Deus sacrificio, miserti vtique fuissetis adeò esurientium, vt immaturum ederent triticum: nec eis indignati fuissetis, cùm culpa vacarent, etsi non ob aliud, at saltem propter famem. Si enim propter sacrificium soluitur sabbatum, vt prædictum est, multò magis propter misericordiam: maior enim est misericordia sacrificio, iuxta dictam sententiam. *Dominus enim est sabbati filius hominis.* Rursum diuinitatem suam ostendit. Interdum siquidem hoc obũbrat propter obtusum aspectum quærentium carpẽdi ansam: quandoque verò manifestat ob acutum visum modestiorum. *Dominus est*, inquit, *sabbati*, qui incarnatus est, vtpotè effector ac legislator eius. Itaque me Domine præsente, ac tolerante, vos frustrà meos condemnastis. In Euangelio autem iuxta Marcum, aliam quoque inuenire est responsionem, vbi ait Christus, *Sabbatum propter hominem factum est, non homo propter sabbatum*: hoc est, sabbati otium ad hominis vtilitatem statutum est, & non ediuerso: Aut etiam, sabbatum ipsum, cunctique dies illud præcedentes, ad hominis vtilitatem facti sunt. Non autẽ admirandum est, si quædam vnus Euangelista proponit, alius verò prætermittit. Neque enim simul vt Christus loquebatur, Euangelica scripserunt, vt omnium etiã verborum illius possent meminisse, sed multis postmodùm annis: & ita verisimile, quum homines essent, quorundã oblitos fuisse. Hanc ergo ad similia additamenta aut prætermissiones habeto solutionem. Sæpiùs quoque breuitatis causa quædam aliqui reliquerunt: Interdum etiam tanquam non necessaria. Porrò spiritualem sensum vellicatarum spicarum ita requirit August. lib. 1. Quæst. Euãg. c. 2. Quod, inquit, discipuli cœperunt vellere spicas, & manducare, quid nisi confricantes facere non possent? Hinc est, Mortificate membra vestra, quæ sunt super terram: id est, quia quilibet nõ transit in corpus Christi, nisi carnalibus expoliatus. Hinc est, Exuite vos veterem hominem. Hinc est, Et circuncisione non manu facta in expoliationem carnis. Ambros. lib 5. in Luc. cap. 28. Quid sibi sabbatum velit, quid seges, quid spicæ, non mediocre mysterium est. Ager enim est omnis hic mundus: Agri seges, in satione humani generis fœcũditas numerosa sanctorũ: Spicæ agri, fructus Ecclesiæ, quos operibus discutientes suis Apostoli pascebantur, nostri se alentes profectu. Stabat igitur seges iam fœcunda virtutum, pullulantibus spicis, quibus nostri fructus meritò comparãtur. Æquè enim aut imbre marcescunt, aut sole torrentur, aut pluuiis humescunt, aut tempestatibus eliduntur, aut à messoribus intra horreorum fœlicia receptacula reconduntur. Receperat ergo terra iam Dei verbum, & cœlesti semine satus diuites fœtus ager, & culmos effuderat. Esuriebant discipuli salutem hominum, & tãquam folliculis corporum, mentium fructus ad fidei lucem præclaris operum suorum miraculis eruebant. Sed hoc putabant Iudæi sabbato non licere. Christus autẽ nouæ legis, gratiæ munere designabat otium legis, opus gratiæ. Nec sine mysterio hoc ab Euangelista secundum Matthęũ & Marcum sabbatum secundum positum puto: quoniam sabbatum perpetuæ feriæ sunt resurrectionis æternæ. Vel igitur in hoc seculo feriatur à iacentibus superstitionibus Iudæorum: vel in futuro ferias ipsi perpetua solennitate celebrantes, quæ bona sunt terræ, manducabimus: iuxta quod scriptum est, Illi manducabunt, vos verò esurietis. Esa. 65. Mirè tamen secundum Lucam, Secundoprimum, non Primosecundum sabbatum dixit. δευτεροπρώτῳ enim scriptum est. Præferre enim debuit quod præcellit. Secũdum ideò, quia primum antè ex lege præcessit, in quo etiã pœna scripta est, si quis operaretur. Primum autem ideò, quia sabbatũ illud ex lege solutum est, quod erat primũ. Et hoc primũ factum est, quod secundum est constitutũ. Nam & cùm operari sabbato liceat, & operantis nulla sit pœna: sabbati vtique ex lege, cuius vis soluta est, nec nomẽ hærebat: sed tamẽ illud fuerat primũ ordine, hoc primum munere: nec ideò minus hoc, quia secundum. Nam & Adam primus nec comparandus secundo Adam. Primus enim Adam in animam viuentem, nouissimus Adam in spiritum viuificantem. Et primus homo de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœlestis. Prælatus itaque secundus primo. Ille enim causa mortis, hic verò vitæ. Sic vt secundoprimum sabbatum dicitur secundum iuxta numerum, primum iuxta operationis gratiam. Melius enim est sabbatum, quo impunitas datur, quàm quo pœna præscribitur. Prima lex, secundum Euangelium: inferior tamen formido, quàm aut fortè, aut primum hic in prædestinatione consilij, & secundum in sanctificationem daretur.

Hierony.

Hilarius.

Euthym.

Arguit Pharisæos de ignorantia.

Filius hominis est dominus sabbati, ergo Deus.

Conciliantur Euangelistæ.

August.

Mysticus huius facti sensus.

Ambros.

Christus manum hominis aridam in synagoga restituit, Iudæorum offensionem de sabbati violatione eludit. Pharisæi cum Herodianis Christo insidiantur: Ille verò mirabilibus curationibus eos confundit, & in se completum Esaiæ vaticinium demonstrat.

Matth. 12.

Et cùm inde transisset, venit in synagogam eorum. Et ecce homo manum habens aridam, & interrogabant eum, dicentes, Si licet sabbatis curare? vt accusarent eum. Ipse autem dixit illis, Quis erit ex vobis homo, qui habeat ouē vnā, & si ceciderit hæc sabbatis in foueam, nónne tenebit & leuabit eam? Quātò magis melior est homo oue? Itaque licet sabbatis benefacere. Tunc ait homini, Extende manum tuam. Et extendit, & restituta est sanitati sicut altera. Exeūtes autem Pharisæi, consilium faciebant aduersus eum, quomodo perderent eum. Iesus autem sciens, recessit inde: & secuti sunt eum multi, & curauit eos omnes: & præcepit eis, ne manifestū eum facerent: vt adimpleretur quod dictum est per Isaiam Prophetam, dicentem, Ecce puer meus quem elegi, dilectus meus in quo benè complacuit animæ meæ. Ponam spiritum meū super eum, & iudicium Gentibus nuntiabit. Nō contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem eius: arundinem quassatam non confringet, & linum fumigans nō extinguet: donec eiiciat ad victoriam iudicium. & in nomine eius Gentes sperabunt.

Mar. 3.

Et introiuit iterum in synagogam: & erat ibi homo habens manum aridam. Et obseruabāt eum, si sabbatis curaret, vt accusarent illū. Et ait homini habenti manum aridam, Surge in medium. Et dicit eis, Licet sabbatis benefacere, an malè? animam saluam facere, an perdere? At illi tacebant. Et circumspiciens eos cum ira, contristatus super cæcitate cordis eorū, dicit homini, Extende manum tuam. Et extēdit, & restituta est manus illi. Exeuntes autē Pharisæi, statim cum Herodianis consilium faciebant aduersus eum, quomodo eum perderent. Iesus autem cum discipulis suis secessit ad mare, & multa turba à Galilæa & Iudæa secuta est eum, & ab Hierosolymis, & ab Idumæa, & trans Iordanem: & qui circa Tyrum, & Sidonem, multitudo magna, audientes quæ faciebat, venerunt ad eū. Et dixit discipulis suis, vt in nauicula sibi deseruirent propter turbā, ne comprimerent eum: multos enim sanabat, ita vt irruerent in eum, vt illū tāgerent quotquot habebant plagas. Et spiritus immundi, cùm illum videbant, procidebāt ei, & clamabant, dicentes, Tu es filius Dei. Et vehemēter comminabatur eis, ne manifestarent illum.

Luc. 6.

Factum est autē & in alio sabbato, vt intraret in synagogam, & doceret. Et erat ibi homo, & manus eius dextera erat arida. Obseruabant autem scribæ & Pharisæi, si in sabbato curaret, vt inuenirent vnde accusarent eum. Ipse verò sciebat cogitationes eorum, & ait homini qui habebat manum aridam, Surge, & sta in medium. Et surgens stetit. Ait autem ad illos Iesus, Interrogo vos si licet sabbatis benefacere, an malè: animam saluam facere, an perdere? Et circumspectis omnibus dixit homini, Extende manum tuam. Et extendit, & restituta est manus eius. Ipsi autem repleti sunt insipientia, & colloquebantur ad inuicem quidnam, facerent de Iesu.

Ioh.

Introductio. *Chrysost.*

CHRYSOSTOMVS hom. 44. ad populum Antioch. de liuore & inuidia. Sicut, inquit, furentes sæpenumerò gladios in se côuertunt, itidem & inuidi solam inuisi perniciem intuētes, propriam negligunt A salutem. Hi feris quoque peiores. Nam illæ quidem escæ indigentes, vel priusquam à nobis irritentur, aduersus nos armantur: hi verò beneficiis quoque frequenter illecti, benè meritos maleficiis prosecuti sunt. Hi quidem peiores feris, dæmonibus autem pares, fortè verò peiores & istis. Hi namque contra nos bellum exercent imparatum, con- B sortibus autem generis non insidiantur. At verò si Iudæos consideres, quis peiores Christi inimicos obseruauerit? Ex eorum gente Christus natus erat, cum iis quotidie versabatur, languidos eorum curabat, & inuitos licet, ad salutis æternæ cognitionem auocabat. Illi econtrà insidiabantur ei, & oderant eum: retribuebant mala pro bonis, & quantumuis diuina opera calumniabantur. C

Summa. Quod rursus ex consequēte historia colligimus. Vt enim paralytici curationem calumniati sunt, quòd sabbato facta esset: ita restitutionem manus aridæ maligno spiritui deputassent, nisi Christus viuis rationibus, & ipsis operibus, eorum calumnias depulisset. *Factum est ergo, & in alio sabbato, vt introiret in synagogam eorum, & doceret. Et erat ibi homo, & manus eius dextera arida.*

Beda. Beda libro se- D cundo in Lucam. Sabbatis præcipuè Dominus in synagoga docet, operaturque virtutes, non solùm propter insinuandum spiritale sabbatū, sed & propter celebriorem eo die populi conuentum. Cui tunc ex antiqua Patrum institutione moris erat, quia vacare à labore per legem iubebatur, legendis audiendísque scripturis ope-

Cur Iesus in synagoga docuit. ram dare. Iuxta quod in Actibus Apostolorum Iacobus E loquitur. Moyses enim à diebus antiquis habet qui eum prædicent in synagogis, vbi per omne sabbatum legitur. Nam sicut illi, quibus venandi ars est, vbi feras, pisces, & volucres plùs abundare didicerint, ibi sua maximè retia tendunt: ita & Dominus semper docuit in synagoga, & in templo, quò omnes Iudæi conueniebant, volens om-

August. nes saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Au- F gustinus libro secundo de consensu Euangelistarum cap. trigesimoquinto. Posset autem, inquit, putari eodem die factum & de spicis, & de isto sanato, quoniam &

Conciliatio Euangelistarum. sabbatum hic commemoratur, nisi Lucas aperuisset alio sabbato factum fuisse de sanitate aridæ manus. Proinde quod ait Matthæus: Et cùm inde transisset, venit in synagogam eorum: non quidem venit, nisi cùm inde transisset: sed post quot dies in synagogam eorum venerit, posteaquàm à segete illa transiuit, an rectà continuóque illuc ierit, non expressum est. Ac per hoc locus datur narrationi Lucæ, qui dicit alio sabbato huius ma- A num sanatam. Sed potest mouere, quomodo Matthæus dixerit, quòd ipsi interrogauerint Dominum, si licet sabbato curare, volentes inuenire accusandi occasionem: ipse verò illis de oue proposuerit similitudinem, ex qua concludit, quòd licet sabbatis benefacere: cùm Marcus & Lucas illos potiùs à Domino interrogatos perhibeant, licet sabbato benè facere, an malè, animam B saluare, an perdere? intelligendum, itaque est, quòd illi priùs interrogauerint Dominum, si licet sabbato curare: deinde quòd intelligens cogitationes eorum, constituerit in medio illum, quem fuerat sanaturus, & interrogauerit, quod Marcus & Lucas eum interrogasse commemorant: Ac tunc illis tacentibus proposuisse similitudinem de oue, ex qua concluserit, quòd liceat sabbato be- C nefacere. Postremò circumspectis iis cum ira, sicut Marcus dicit, contristatum super cæcitate cordis eorum, dixisse homini, Extende manum tuam. Itaque sese offert hominis ægroti miseria, cùm dicitur, *Ecce homo habens manum aridam.* Hieronymus in Matthæ. In Euangelio, *Hieronym.* quo vtuntur Nazareni & Hebionitæ, inquit, quod nuper in Græcum de Hebræo sermone transtulimus, & D quod vocatur à plerisque Matthæi authenticum, homo *Qui fuerit hic.* iste, qui aridam habet manum, cæmentarius scribitur, istiusmodi vocibus auxilium precatus: Cæmentarius eram, manibus victum quæritans, precor te Iesu, vt mihi restituas sanitatem, ne turpiter mendicem cibos. Vnde Luc. 6. dicitur, quòd manus erat dextra, qua maximè vtuntur artifices. Sese autem in ipsa synagoga Chri- E sto obtulit, vt ex religione loci & Prophetiarum, quæ ibi de Christo legebantur, faciliùs Inclinaret eum ad miserendum. Genes. 28. Dominus est in loco isto, non est hic aliud nisi domus Dei, & porta cœli. Magnam autem vim habet, inquit Hieronymus in Matthæ. quòd non in itinere & foris, sed in conciliabulo Iudæorū manus arida fuerit sanata. Ita nimirùm docebat non esse tam abo- F minandum peccatorum consortium, ex quo non requireret, quinam salui esse vellent: & quibus non aliquod suæ salutis, si resipiscerent, argumentum porrigeret. Notemus simul hinc Deum omnia certis prouidentiæ legibus disponere. Neque enim huic temerè manus exaruerat, neque ad hoc tempus sine peculiari Dei voluntate aderat. Petrus Chrysolog. sermon. 32. Omnia quoque, *Pet. Chry.*

inquit,

inquit, signorum Christi opera, nō humanitùs, neque ca-
su, sed diuina procuratione credenda sunt euenisse. Chri-
stus ergo synagogam ingreditur, sed Iudæus nec recipit
intrantem, nec agnoscit præsentem, nec operantem cæca-
tus intelligit. Cernite quàm nihil prosit præsētia corpo-
ralis, vbi fuerit mentis miseranda separatio: sicut contra
nihil officit absentia corporalis, vbi corda fuerint sociata
per fidem. *Et erat ibi homo habens manum aridam.* In hoc ho-
mine omnium hominum imago figuratur, in hoc geritur
cura cunctorum, in hoc vniuersorum sanitas diu expecta-
ta reparatur. Aruerat enim manus hominis magis stu- A
pore fidei, quàm siccitate neruorum: & plus culpa con-
scientiæ, quàm debilitate carnali. Antiqua nimis ista e-
rat, & quæ à mundi initio contigerat ægritudo: nec arte
hominis aut beneficio poterat hæc curari, quæ iusta Dei
fuerat indignatione contracta. Tetigerat vetita, incon-
cessa præsumpserat, cùm se ad arborem sciendi bonū ma-
lumque porrexerat: authore indigebat, nō qui malagma
imponeret, sed qui posset illatam relaxare sententiam, &
ignoscendo resoluere, quod ligauerat indignādo. In hoc
homine nostræ tantùm geritur vmbra sanitatis, perfecta B
autē salus nobis reseruatur in Christo: quia tunc ariditas
nostræ manus miseranda dissoluitur, cùm cruore perfun-
ditur dominicæ passionis, cùm in illo vitali ligno crucis
extenditur, cùm carpit fructuosam de dolore virtutem,
cùm totam arborem salutis amplectitur, cùm clauis Do-
mini corpus affigitur, quò nunquam ad arborē concupi-
scentiæ, & aridæ redeat voluptatis. *Et obseruabant eum scri-
bæ & Pharisæi, si in sabbato curaret:* hac nimirùm occasione
oblata, cùm viderent ægrotum istum sanitatem summis
votis exposcere: *vt inuenirent vnde accusarent eum* prætextu
legis de sabbati obseruatione præscriptæ. *Et,* quia nō sta-
tim illum vident, hominem istum, seu cæteros, qui tum C
fortè aderant, ægrotos curare, illū quæstionibus suis præ-
uenisse: *interrogabant eum dicentes, Si licet sabbatis curare?* Nō
vt ab eo aliquam de sabbati obseruatione resolutionem
acciperent, & docerentur: sed *vt accusarent eum.* Ita nimi-
rùm agunt, vt si Christus hominem non curauerit, illum
de crudelitate & imbecillitate arguant, quasi hoc facere
non possit, ait Hieron. in Matth. & inde concludant eum
nō propria virtute miracula facere, sed extranea, quæ sua
tempora habeat. Nam quod quisque propriū habet, hoc
ei semper & vbique inesse deprehenditur. Sin verò ho-
minem curauerit, hinc sibi vastam accusationis materiam D
superesse sperant, qua illum accusent, quasi sabbati præ-
uaricatorem. *Iesus vero sciebat cogitationes eorum, & ait ho-
mini illi qui habebat manum aridam: Surge, & sta in medio.* In-
terrogatio quidē palàm facta fuerat: verùm intentionem
suam non expresserant. Videbantur enim prima fronte à
Christo doceri velle: at verò hinc illum arguendi occa-
sionem captabant, quod & ipsi cogitabant. Has ergo co-
gitationes nouerat Christus, vnde non tā illos resoluere,
quam de malitia confundere voluit. Eapropter nō se re-
tinuit à bono opere, sed & magis accensus est: vt doceret E
liuidorū virulentas linguas & calumnias à bonis noso-
paribus minimè remorari debere. P. Chrys. ser. 32. Ad in-
famiam iudicis, & nequitiā cognitoris, quæritur de cura
crimen, de pietate accusatio, reatus de virtute, de salute
supplicium. Sed mirùm non est, semper offendunt bona
malos, pia impios, sancta prophanos: aut quando non la-
scitus disciplinam, virtutem vitiosus, innocētiam crimi-
nosus accusat? Obseruabant solliciti sacerdotes sabbatis,
non si peccaret, sed si curaret: vt accusarent eum. Amato-
res criminum inuigilant, Insidiantur in accusatione vir-
tutum: quasi contra salutē, non pro salute sabbatū sit pro- F
uisum. Si sabbatis curatet, obseruāt: talis legis interprete,
non dico, laborat nimis, sed funditùs expirat ægrotus.
Sabbatum non impiè curam denegauit infirmis, sed tota
pietate aliquoties quietem præstitit fessis nimio labore
mortalibus. Interim verò Christus tanto promptior ad
benefaciendum efficitur, quanto volebat nos benefactis
impietatem confundere. Rom. 12. Noli vinci à malo, in-
quit Paulus, sed vince in bono malum. Et Petrus, Bene-
facientes, obmutescere faciatis hominum impudentiam.
Ita neque Michol & ipsa Dauidem remorata, quin sese

Typus primi manus.

Hieron. 7.

Impietas Iudæorum.
P. Chrys. l.

magis Deo humiliet, & ei gratias persoluat. Vilior fiam,
inquit, magis quam factus sum. & humilis ero in oculis
meis. Et Paulus tandem quo maioribus insidiis & calū-
niis à suæ Gentis hominibus impetebatur, eo magis in-
ualescebat, & confundebat Iudæos. Iubet igitur homi-
nem in medio stare, quasi obiectū, in quod Christus suæ
beneficientiæ radios, Pharisæi verò calumnias effundant.
Vult hominem ab omnibus videri, vt & omnibus in mo-
mento appareat manus eius restituta, & factum Christi
calumniis in oculis omnium satisfaciat. *Et surgens stetit* Iā
sibi sanitatis fiduciam repromittebat, cùm se non aspectu
modò, sed & verbis Christus dignaretur. *Ait autem ad
illos, Interrogo vos si licet sabbatis benè facere, an male: ani-
mam saluam facere, an perdere?* quasi dicat, Non sic inter-
dicitur omne opus in sabbato, vt non aliquid fieri liceat.
Da scilicet hominem vigilantem (de dormientibus enim
non dissero) qui nihil omninò faciat per integrum diem.
Aut sedebit, loquetur, ambulabit, manducabit, domui
suæ prospiciet, aut sibi. Nullum est tam magnæ venera-
tionis sabbatum, quo se homo ab omnibus actionibus
contineat. Veniet in templum, & in synagogam, audiet
verbum, sacrificia attendet, de diuinis disseret, Psalmos
cantabit: præter hæc, suo tempore cibum accipiet. An
non hoc ipsum est aliquid facere? Si omne omninò opus
prohibetur in sabbato, seu bonum, seu malum, seu me-
dium quodque, quod nec boni nec mali secundum se ra-
tionem habeat: cur ergo Iudæi in sabbato se calceant, ve-
stiunt, manus lauant, in synagogam veniunt, Psalmos oc-
cinunt, accumbunt domi, manducant, egerunt? An non
dicentur & his operibus sabbatum præuaricari? nisi fortè
aliquid excipiant, & dicant eorum nonnulla licere, quia
bona sunt, vt venire in synagogam, audire verbum, Psal-
mos canere: alia naturæ necessaria, vt accumbere, vestiri,
comedere, egerere. Hoc si excipiunt, excipiant igitur e-
tiam quod de ægrotorum curatione differitur: vtraque e-
nim ratione fulcitur. Naturali quidem: quid enim ad ho-
minum naturam accedat magis, quàm vt hominis mise-
reatur, & ægroti curam gerat? Omne enim animal diligit
simile sibi. Diuino autem iure præcipitur, vt fratres dili-
gamus, & eorum curā habeamus. In hiis demū officiis ma-
ximè colitur Deus. Hinc fit vt Christus requirat, quid in
sabbato liceat: *an bene vel malè facere.* Si respōderint neu-
trum licere, ipsa sua responsione & officio eludentur: Cur
scilicet in ipsa die, vt suprà respondit, sacrificant? cur do-
cent? Si responderint, licere quidem benè facere, sed non
malè: Quo ergo in genere constituunt curationem infir-
morū? An qui paralyticos, surdos, cæcos, mutos, sanitati
restituit, dicetur malè agere? Hoc cùm bonū sit, liceat au-
tē benè facere in sabbato, cur prohibēt in ipso etiam die
ægrotos curare? Sin verò dixerint, illorum curationem
inter mala opera reponendam, an non præscripta chari-
tatis eos eludent? Eapropter adiicit, *animam,* id est, vitam
alicuius *saluam facere,* seu in corpore, aut in anima, aut in
vtroque: *an perdere?* Loquitur autē generaliter de anima,
vt omne viuens intelligat, & sese extendat quæstio ad
bruta etiam animantia, vt in consequentibus ostēdit. Ita-
que concludere volebat, in sabbatis solum opus seruile,
id est malum, prohiberi. Hesychius lib. 7. in Leuit. cap. 26.
Siquidem per sabbatum apertè requiem intelligibilem
significat, in qua nullum opus huius mundi licet nos age-
re. Et lib. 6. in cap. 23. Vacationem enim sabbati ad occa-
sionē contemplationis præcepit: vt cùm Psaltes ait, Vaca-
te & videte quoniam ego sum Dominus. Quæ verò ma-
ior occasio contemplandæ dominicæ liberalitatis & ma-
iestatis, quàm in infirmorum curationibus? Faciunt igi-
tur illæ ad potiorem sabbati rationem. Ambros. lib. 5. in
Luc. cap. 23. In hoc ergo Iudæos redarguit Christus, qui
malis interpretationibus legis præcepta violarent, æsti-
mantes sabbato etiam à bonis operibus feriandum: cùm
lex in præsentibus formam præfigurauerit futurorum, in
quibus vtique malorum feriæ futuræ sunt, nō bonorum.
Nam licet & secularia opera conquiescant, non ocio-
sus tamen boni operis actus est, in Dei laude requiesce-
re. Itaque quæstionem quæstioni adiicit. Interrogauerunt
enim, *si licet sabbatis curare?* vt illum calumniarentur, si

Non est sabbatum sine aliquo opere.

Contra superstitiosum Iudæorum sabbatum.

Hesychius. Quid faciendum in sabbato.

Ambros.

hominem curasset. Ille verò primùm requirit, vt definiát, quænam opera in sabbato prohibeantur? An fortè & infirmorum curatio? *Illi autem tacebant.* Videbant enim sibi omni ex parte laqueos tendi, si responderint. Nam si dixerint licere benefacere, necessariò concludendum erit, licere etiam infirmum sanare. Sin negauerint licere benefacere, & animam saluare, crudelitatis & inhumanitatis arguentur. Malunt igitur tacere. Aduerterát & se suis aliquando responsionibus fuisse conuictos. *Ipse autem dixit illis: Quis erit ex vobis homo qui habeat ouem vnam & si ceciderit hæc sabbatis in foueam, nónne tenebit, & leuabit eam? Quanto magis melior est homo oue? Itaque licet sabbatis benefacere.*

A

Hierony. Hieronymus in Matth. Sic soluit propositam quæstionem, vt interrogantes auaritiæ condemnaret. Si vos, inquit, in sabbato ouem, & aliud quodlibet animal in foueam decidens eripere festinatis, non animali, sed vestræ auaritiæ consulentes: quanto magis hominem, qui multo melior est oue, debeo liberare? Origenes. Origenes lib. 4. Periarchon, docet multa scripturis prohiberi, quæ secundum literam minimè interpretari oporteat: quale quod & de sabbato præcipitur, Sedebitis vnusquisque in domibus vestris, nullus mouebitur de loco suo in die sabbatorum.

B

Non omnia secundum literam sunt interpretanda.

Quod vtique obseruare est secundum literam. Nullus enim hominum potest tota die ita sedere: siquidem qui ex circuncisione sunt, & quicunque in scripturis nihil amplius intelligi volunt præterquàm indicatur ex litera, hæc ne requirenda quidem arbitrantur de tragelapho, & gripho, & vulture: fabulas auté quasdam inanes & friuolas commentantur, ex nescio quibus traditionibus proferentes de sabbato, dicentes vnicuique locum suum reputari intra duo millia vlnarum. Alij verò, ex quibus est Dositheus Samaritanus, notant quidem huiusmodi expositiones: ipsi quidem ridiculosius aliquid statuunt: quia vnusquisque quo habitu, quo loco, qua positione in die sabbati fuerit inuétus, ita vsque ad vesperam debeat permanere: id est, vel si sedens, vt sedeat tota die: vel si iacens, vt tota die iaceat. Sed quod ait, non leuare onus die sabbati, impossibile mihi videtur. Ex his enim ad fabulas infinitas, sicut sanctus Apostolus dicit, Iudæorum doctores deuoluti sunt, dicentes, non reputari onus, si calceamenta quis habeat sine clauis: onus verò esse, si caligulas quis cum clauis habuerit. Et si quidem supra vnum humerum aliquid portauerit, onus iudicant: si verò supra vtrumque, negabunt esse onus.

C

D

Idem. Origenes. Idem hom. 23. in lib. Numer. Quæ est autem festiuitas sabbati, nisi illa, de qua Apostolus dicit, Relinquetur ergo sabbatismus, hoc est sabbati obseruatio, populo Dei? Relinquétes ergo Iudaicas sabbati obseruationes, qualis debeat esse Christiani sabbati obseruatio videamus. Die sabbato nihil ex omnibus múdi actibus oportet operari. Si ergo desistas ab omnibus secularibus operibus, & nihil mundanum geras, sed spiritalibus operibus vaces, ad Ecclesiam conuenias, lectionibus diuinis & tractatibus aurem præbeas, & de cœlestibus cogites, de futura spe solicitudinem geras, venturum iudicium præ oculis habeas, non respicias ad præsentia & visibilia, sed ad inuisibilia & futura: Hæc est obseruatio sabbati Christiani. Sed & hæc Iudæi obseruare deberent. Deinde etiam apud ipsos si faber, si structor, & si quis huiusmodi opificum fuerit, otiatur in die sabbati. Lector autem legis diuinæ, vel doctor, non desinit ab opere suo, & tamen sabbatum non contaminat. Sic enim & Dominus meus dicit ad eos: Aut non legistis, quia & sacerdotes in templo sabbatum violant, & sine crimine sunt? Qui ergo cessat ab operibus seculi, & spiritalibus vacat, iste est qui sacrificium sabbati, & diem festum agit sabbatorum: neque onera portat in via. Onus enim est omne peccatum, quemadmodum dicit & Propheta, Psal. 38. Sicut onus graue grauatæ sunt super me. Neque ignem accendit: illum scilicet ignem, de quo dicitur, Ite in lumine ignis vestri, & in flammas quam accendistis. In sabbato vnusquisque sedet in loco suo, & nó procedit ex eo. Esa. 50. Quis ergo est locus spiritalis animæ? Iustitia est locus eius, & veritas, sapientia, sanctificatio, & omnia quæ Christus, locus animæ est. Ex quo loco eam non oportet exire, vt vera sabbata custodiat, & diem festum in sacrificiis exigat sabbatorum: sicut & Dominus dicebat, Qui in me manet, & ego in illo. Iam cùm diuinis obsequiis sabbatum impleatur, quis vetat ne illo die infirmus curetur?

E

F

Theoph. Theophylactus in Matth. Vnde hoc loco Christus auaros & crudeles eos esse, & contemptores Dei ostendit. Contemnit enim sabbatum, vt non pereat ouis. Immisericordes autem sunt, quia hominis curam respuunt. Lucas, καὶ περιβλεψάμενος, *Et circumspiciens.* Idem habet Marcus: sed & adiicit μετ' ὀργῆς, συλλυπούμενος ἐπὶ τῇ πωρώσει τῆς καρδίας αὐτῶν, *circumspiciens eum ira, condolescens quòd induruisset cor eorum.* Non simpliciter illos aspexisse, sed circunspexisse dicitur, vt & attentiùs illos intuitum esse, & intima sibi cordium nota signo exteriori demonstraret. Euthym. Sed &, vt scribit Euthymius in Matth. hoc suo seuero aspectu, & ira apparente, illos commonebat, vt sibi à futuris, nimirùm diuino iudicio & vindicta cauerent: vt qui Christum benignum & misericordem contemnentes, seuerum & vindicem essent experturi. *Christus agnus & leo.* Agnus est Christus, sed est & leo. Agnus in miseros & calamitosos, qui opem eius implorant: est verò leo in superbos & induratos peccatores. Ita suo aspectu illos confundere volebat. Interim verò cùm esset suarum affectionú dominus, nemo existimabit non istum eius affectum à moderatrice prouidentia profectum esse. Ideò adiicit quòd *condolescebat illorum induratione cordis.* Nihil tam eum mouebat, quàm sua ipsorum perditio, non aliundè profecta, quàm ex cordis duritia. Quid enim facere potuit ad conuertendos & concutiendos eos quod non fecerit? Abusi sunt eius benignitate? respexit in ira. Contempserunt eius doctrinam? Illam tot testibus confirmauit, vt nisi in ipso meridie, errare non possent. Pet. Chrys. Petrus Chrysologus serm. 32. Circunspiciens dixit, non conspiciens: id est, non tantùm faciem vt homo intuens, sed vt Deus corpora, corda, mentes, sensus, præterita, præsentia, futura contemplatus. Circunspiciens eos cum ira, contristatus. Irascitur vt Dominus, contristatur vt parens, dolet vt homo, intuetur vt Deus. *Dicit homini, Extende manum tuam. Et extendit: & restituta est manus illius.* Extende manum tuam. Iussione soluitur, quæ fuerat iussione deuincta. *Extende manum tuam.* Agnouit pœna iudicem, opus Deum, indulgentia prodidit conditorem. Hierony. Hieronymus in Marcum. Hic, inquit, qui habebat manum aridam, significat auaros, qui nolentes dare, volunt accipere: prædari, & non largiri. Quibus dicitur, vt extendant manus suas: id est, qui furabatur, iam non furetur: magis autem laboret operando manu sua quod bonum est, vt habeat vnde communicet indigentibus. *Mystica huius facti interpretatio.* Tanto autem abest vt sabbatum hoc opere violetur, quòd ipsa sabbati significatio plurimum facit ad mysticam istius facti interpretationem. Theoph. Theophylact. in Luc. Nunc enim, inquit, hoc dicimus, quòd aridam manum habet, qui nulla virtutum opera facit. Manus enim operádi organum est. Cui autem illa arescit, is omninò otiosus est. Si quis igitur manum sanari vult, in sabbato illam sanctificet. Neque enim potest quis opera virtutum facere, nisi priùs à malitia cesset. Declina enim (inquit Ps. 36.) primò à malo, & tunc fac bonum. Itaque quando sabbatum agis, hoc est, otiosus es ab operibus malis, tunc extendas manum tuam ad opera virtutum, & restituetur. Et meritò dixit, *Restituta est.* Fuit enim quando humana natura habebat vim operandi bonum: ac manum, hoc est operandi efficaciam sanam: sed posteaquàm perdita fuit gratia Christi, illam iterum recipit, & ad priorem sanitatem restituta est. *Exeuntes, autem statim Pharisæi, cum Herodianis consilium faciebant aduersus eum, quomodo eum perderent.* Tanto abest vt suis rationibus & miraculis aliquid profecerit, quòd & illi huic tanto maiorem liuoris occasionem sumpserunt. Alb. Mag. Albertus Magnus in Marc. Et ideò Pharisæi hypocritæ concilians sibi milites Herodis, eò quòd Herodes Ioannem persecutus fuit, & Ioannes Christo testimonium perhibuit, vt ex illo odio etiam Herodiani Christum prosequerentur. Conciliatur ergo hypocrisis, apertæ violentiæ. Ex modo autem loquendi tanguntur quinque. A vero lumine recessus, cùm dicit *Exeuntes*, cùm dicit Ioan. 13. Exiuit cóntinuò:

erat

erat autem nox. Secũdò notatur impetus præceps in malum, cùm dicit *statim*: non enim differebant vsque ad animi mitigationem. Tertiò notatur, quòd conciliabant sibi malos, cùm dicit *cum Herodianis*. Psal. 49. Si videbas furem, currebas cum eo, & cum adulteris portioné tuam ponebas. Quartò notatur malignitatis studium, cùm dicit *consilium faciebant*. Esa. 8. Ini consilium, coge cõcilium, & dissipabitur. Loquimini verbum, & non fiet. Quintò notatur nocumentum, cùm dicit, *aduersus Dominum Iesum*.

Glossa.

Glossa: Magna insania! qui salute indigent, de nece saluatoris conciliantur. Matth. 26. Consilium fecerunt, vt Iesum dolo tenerent, & occiderent.

A

Pet. Chrys.

Mirum est quòd tamen inter se sint diffidentes, in Christo impugnando conueniunt.

Petrus Chrysologus serm. 32. Semper, inquit, Iudæus Herodianis iungitur, vt inuadat Christianos. Ex eo nimirùm colligimus non mirandum esse, si hæreses, quantumuis à se inuicem discrepantes, in hoc maximè conueniant, vt veritatem, & Christum, & eius Ecclesiam oppugnent. Nam si quis penitiùs Pharisæorum & Herodianorum sectas perspexerit, illas non minùs ab inuicé diffidentes reperiet, quàm Pharisæorum & Samaritanorum: concordant interim omnes, & conspirant ad vnius Christi & Ecclesiæ perniciem.

B

Tertull.

Tertullianus lib. de præscr. aduers. hæret. inter Herodianorum dogmata recenset, quòd Christum, Herodem esse dixerunt. Interim hoc in libro monet, hanc eandem esse omnium hæreticorum cõclusionem, quam modò diximus. *Et Iesus cum discipulis suis secessit ad mare.*

Alb. Mag.

Albertus Magnus in Marcum. Hic ponitur qualiter Dominus subduxit se malis, ne haberent materiam malignandi. Et dicuntur duo, scilicet quò abiit, & quo fructu. Primum notat, cùm dicit, *Iesus autem cum discipulis*. Sicut pastor cum grege (Ioann. 10.) cùm proprias oues emiserit, ante eas vadit, & oues illũ sequuntur. *Perrexit ad mare.*

C

Subduxit autẽ se Dominus quatuor de causis: Vt scilicet discipulos se subducere doceret. Matt. 10. Cùm persecuti vos fuerint in vna ciuitate, fugite in aliá. Et vt tẽpus passionis nondum impletum esse ostenderet. Ioan 7. Nondũ venit hora mea. Et ibidé: Tempus meũ nondum aduenit. Et vt non ibi, sed in Hierusalem futurá suam passioné declararet. Luc. 13. Nõ capit perire Prophetá ex Hierusalé. Et quia adhuc sacramenta prædicationis cõpleta nõ fuerunt. Luc. 13. Ecce ego dæmonia eiicio, & sanitates perficio hodie & cras, & tertia die consumor. Ezech. 4. Diem pro anno dedi tibi. Hodie ergo, & cras: hoc est, hoc anno & futuro, & tertio anno patiar. Perrexit autem *ad mare*: quia hoc congruit inquietis, qui in ipso requié requirerent. Vocauit Es. 57. Cor impij, quasi mare feruens, quod quiescere non potest. In Christo autẽ est quies. Matth. 11. Inuenietis requiẽ animabus vestris.

D

Et turba multa à Galilæa & Iudæa secuta est eum, & ab Hierosolymis, & ab Idumæa, & trans Iordanem. & qui circa Tyrum & Sidonem, multitudo magna audientes quæ faciebat, venerunt ad eum.

Theoph.

Christum alieni sectantur, Iudæi insectantur.

Theophyl. in Marc. Tyriis, inquit, & Sidoniis, tametsi essent allophyli, proderat. Cognati autem eius eum prosequebantur: adeò nulla à genere prouenit vtilitas, nisi simul & boni mores assint. Et alienigenæ quidem à remotis locis ad eum veniunt. Iudæi verò cùm ad ipsum venissent, insectantur. Sic Regina Saba, etsi extranea esset, præ cæteris mirata est sapientiam Salomonis.

E

Beda.

Beda lib. 1. in Marc. Ecce, inquit, Pharisæi & Herodiani: magistri videlicet plebis, & regis ministri, vnanimi Dominum consilio perdere quærunt: At turba indocta, ac vulgus vndecunque collectum vnanimi illum dilectione sequuntur. Illi videntes opera virtutum eius, & verba doctrinæ audientes, nihil amplius discere, quàm vt eum persequerétur, volebant: Isti opinione tantùm ducti virtutum eius, congesto agmine permagno veniunt ad audiendum eum, opémque salutis flagitandam. Vnde mox suæ voluntaris ac desiderij merentur eunsequi effectum, plurimis à Deo sanatis, vt in sequentibus legitur. Vbi & exemplum dedit suis, si in vna ciuitate persecutionem paterentur, in alteram fugiendi. Denique Paulus exemplo simul & præcepto Domini edoctus, fugit ex Damasco, vbi insidiis appetebatur prauorum. Sed inde digressus, innumeros alibi, qui se ad pietatem sequerentur, populos inuenit.

F

Et dixit Iesus discipulis suis, vt in nauicula sibi deseruirent propter turbam, ne comprimerent eum. In quo ostendit se verè fuisse passibilé, atque sæpè ad tempus vitasse incommoda corporis, vt tempore diuinitùs præstituto pateretur. Et quáuis poterat turbæ pressurá sine læsione & pœna sustinere per viam mirabiliter, noluit tamen humanum subsidium deuitare, vt veritatem assumptæ naturæ ostenderet. *Multos enim sanabat ita vt irruerent in eum, vt illum tangerent.* Nam virtus exibat de illo, sanabátque omnes. *Quotquot autem habebant plagas*, i. varias infirmitates. *Et spiritus immundi*, i. diaboli in obsessis: vel spiritus immũdi, i. obsessi à dæmonibus: *cum illum videbant procidebant ei*, sponte vel coactè reuerentiam exhibendo: & si aliqui lãguidi talem infirmitatem habebant, quòd ante suam curationem se coram Iesu prosternere non valebant, tamen sanitate recepta hoc facere poterant. *Et clamabant* dæmones per obsessos: *dicentes, Tu es Filius Dei.* Hoc coniecturaliter asserebant, non cum certitudine constanti & absoluta.

Et vehementer comminabatur eis, ne manifestarent illum id est, ne vltrà dicerent coram populo Iesum esse Christum filium Dei. Contempsit enim testimonium dæmonum, propter causas introductas.

Euthym.

Euthymius in Matth. Cæterum, inquit, hoc in loco verbum ἐπετίμησεν, interminatus est, tantundem valet, ac si dicat, Præcepit, & variis verbis suasit.

Beda.

Cur Christus silentium imponit dæmonibus.

Beda lib. 1. in Marc. Quare autem spiritus immundos de se loqui Dominus prohibeat, Psalmista manifestat, qui ait, Peccatori autem dixit Deus, Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Tu verò odisti disciplinam, & proiecisti sermones meos post te. Prohibetur ergo Dominum prædicare peccator, ne quis, dum prædicantem audit, sequatur errantem. Improbus enim magister est diabolus, qui falsa veris persæpè permiscet, vt specie veritatis testimonium fraudis obtegat. Cæterùm non soli dæmones, qui inuiti confitebantur, iubentur silere de Christo, sed illi qui ab eo sanati sponte confiteri volebant. Imò ipsi Apostoli, qui toto erant eum orbe prædicaturi, ante passionem eius præcipiuntur omninò reticere de illo, ne diuina scilicet maiestate prædicata, passionis dispensatio differretur. & dilata passione, salus mundi, quæ per hanc futura erat, negaretur. Ratio autem redditur, propter quam Iudæos exacerbare noluerit, adiiciens Esaiæ Prophetæ cap. 42. vaticinium. *Vt impleretur*, inquit, *quod dictum est per Esaiam Prophetam, dicentem, Ecce puer meus quem elegi. dilectus meus in quo benè complacuit animæ meæ. Ponam spiritum meum super eum, & iudicium Gentibus nunciabit. Non contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem eius: arundinem quassatam non confringet, & linum fumigans non extinguet, donec eiciat ad victoriam iudicium: & in nomine eius Gentes sperabunt.*

Hierony.

Hieronymus in Matthæum. Per Esaiam Prophetam, inquit, ex persona patris hoc dicitur: Ponam spiritum meum super eum. Spiritus ponitur non super Dei verbum, neque super vnigenitum, qui de sinu processit patris: sed super eum, de quo dictum est, Ecce puer meus.

Idem.

Idem lib. 12. Commẽt. in Esaiam Prophetam, cap. 42. Iacob & Israël, inquit, in præsenti capitulo non habentur. Quod nec Matthæus Euangelista posuit, secutus Hebraicam veritatem. Hoc dicimus in sugillationem eorum, qui nostra contemnunt: de quo pleniùs in Matthæi Commentariolis, & in libro, quem ad Algasiam nuper scripsimus, disputatum est. Et interim notandum, quòd vbi de Apostolorum scribitur choro & Iacob & Israël, & semen appellantur Abraham: quibus quasi hominibus, ac seruis consequenter dicitur: Noli timere vermis Iacob, & paruulus numero Israël. Vbi autem de Christo est vaticinium, absque Iacob & Israël legitur: Ecce seruus meus, suscipiam eum: electus meus, complacuit sibi in illo anima mea. Et in consequentibus: Dedi te in testamentum generis, in lucem nationum: aperire oculos cæcorum, & educere de vinculis alligatos, & de domo carceris habitantes in tenebris. Nec mirum, si seruus vocetur Gal. 4. factus ex muliere, factúsque sub lege: qui cùm in forma Dei esset, humiliauit se, formam serui accipiens, & habitu inuentus vt homo. In quo complacuit sibi anima Dei, cernens in illo omnes esse virtutes, imò ipsum

esse Dei virtutem atque sapientiam. Dedi, inquit spiritũ meum super eum, qui descendit in specie columbæ. Iudicium Gentibus proferet, quod antea nesciebãt. Non clamabit: erit enim mitis atque mansuetus. Et non accipiet personam in iudicio, siue non leuabit: subauditur, in altum vocem suam. Vel iuxta Symmachum, Non decipietur: omnes insidias diaboli intelligens. Aut secundum Septuaginta, *οὐκ ἀνήσει*, id est, non relinquet: populũ scilicet Iudæorum, vocans eum ad pœnitentiam. Nec audietur foris vox eius. Neque enim extra Galilæam atque Iudæam in aliis Gentibus Euangelium prædicauit. Quòd si legimus eum fuisse in terminis Tyri & Sidonis, siue in confinio Cæsareæ Philippi, quæ nunc vocatur Paneas; tamen sciendum, non esse scriptum, quòd ipsas ingressus sit ciuitates: *Calamum quassatum* siue confractum *non conteret.* Cunctis enim placabilis erit, & veniam dabit peccatoribus, dicens ad mulierem: Confide filia, dimittũtur tibi peccata. *Et linum fumigans* siue, vt cæteri transtulerunt, obscurum atque tenebrosum, *non extinguet.* Qui vicini erant extinctioni, Domini clementia seruabantur: quæ super Iudæis & nationibus in supradictis opusculis dissserimus: sed cum veritate omnia iudicabit, neque metuens scribas & Pharisæos, quos confidenter hypocritas appellabat. Quod autem sequitur, Splendebit, & nõ conteretur, donec ponat super terram iudicium, Matthæus Euangelista non posuit, siue inter iudicium & iudicium media scriptoris errore sublata sunt. Significat autem, quòd resurgens ex mortuis, cunctos illuminauerit, nec morte contritus sit, donec poneret super terram iudiciũ, qui loquebatur in Euangelio: In iudicium veni ego in mundum istum, vt non videntes videant, & videntes cæci fiant. Cyrill. Alex. lib. 4. in Esa. Prophetam: Iudicatus est igitur, inquit, vt & iudicium proferat Gentibus. Iudicium his verbis iustum vocat iudicium. Iustificauit enim illos, Satanæ resistens, qui occupauerat. Quod ipse nos docuit, inquiens: Nunc iudicium est mundi: nũc princeps huius mundi eiicitur foras. Et ego si exaltatus fuero à terra, omnes traham ad meipsum. Damnauit enim capitis eum, vt dixi, qui orbem terrarum occupauit, & deceptos sanctos seruauit iudicio. Sed *nec clamabit*, inquit, *nec contendet, neque audietur foris vox eius.* Peregrinatus est enim vniuersorum seruator & dominus in submissione multa, & humilitate, & quasi sine strepitu, & iniuria afficiens neminem, sed in silentio & solitudine, vt confractum calamum etiam non contriuerit, & linum fumigans non extinxerit, id est, nec in abiectissimos, & in perpetiendo damno timidissimos pedem immiserit. Chrysosto. homi. 41. in Matthæum. Clementiam igitur, inquit, ipsius mirabilem, inauditam mansuetudinem, incredibilem humanitatem prædicendo, inquit: Non litigabit, neque clamabit. Nam ipse quidem optabat cum eis esse, atque eos curare: renuentibus autem ipsis, atque adeò repellẽtibus, resistere atque reluctari noluit. Deinde Propheta vt virtutem Christi, & illorum imbecillitatem ostenderet, *Arundinem*, inquit, *contritam non franget.* Sic certè ipse omnes frangere facilè poterat vt arundinem: nec vt arundinem simpliciter, sed vt arundinem iam contritam. *Et linum fumigans non extinguet.* Hic accensam illorum iram atque furorem præ oculis ponit: & virtutem Christi tantam esse confirmat, vt comprimere atque extinguere facilè possit: quod cùm fecerit, immensa humilitate ac mansuetudine fecisse comprehenditur. An igitur semper hæc ita erunt, sempérque feret eos, qui singulari furore concitati, hæc insidiantur? Nequaquam: sed cùm sua omnia optatum exitum fuerint consecuta, tunc etiam illos castigabit: quod inde significatur, *Donec*, inquit, *emittet in victoriam iudicium eius, & in nomine eius gentes sperabunt.* vt Paulus quoque dicit, 2. Corin. 10. Parati sumus, inquit, omnem inobedientiam vlcisci, cùm cõpleta fuerit vestra obedientia. Quid autem est, Cùm emiserit in victoriam iudicium eius? Cùm sua omnia implebit, videlicet tunc vltionem consummabit: tunc grauia nimis duráque aderunt omnia, cùm ipse clarum trophæum statuerit, cùm iustificationes suæ victoriam nactæ fuerint, cùm denique nullam, etiamsi impudentissimi sint, responsionem sibi relictam viderint. Nouit enim iustitiam & iudicium dicere: verùm non in supplicio seductorum dispẽsatio finietur, sed orbem quoque vniuersum ad se attracturus est. Ideò subiunxit: *Et in nomine ipsius gentes sperabunt.* Et vt certior sis hoc etiam voluntate patris factum, ideò statim Propheta cum cæteris hoc quoque confirmauit, dicens: *Dilectus meus in quem complacuit anima mea.* Qui enim dilectus est, is cuncta ex sententia diligentis peragit. Hilarius in Matth. mysticum huius facti sensum sic inquirit. Subiicitur, inquit, rectè curatio manus aridæ, facto Apostolorum, id est, vellicationi spicarum. Nã post reditum de segete, ex qua iam Apostoli fructus sationis acceperant, ad synagogam venit etiam illinc messis suæ operarios paraturus, qui plures postmodùm vnà cum Apostolis extiterunt. His igitur curantur. In manu enim dandæ salutis substantiam non habebant, & manus officium cessabat, & ministerium corporis, quo aliquid agitur, atque impertitur, aruerat. Dominus igitur eum iussit manum extendere, quæ restituta est ei sicut altera: curatio omnis in verbo est, & manus sicut altera redditur, id est, similis ministerio Apostolorum in officiũ dandæ salutis efficitur: docétque Pharisæos ægrè ferre non oportere operationem humanæ salutis in Apostolis, cùm ipsis ad officij eiusdem ministerium manus sit reformanda, si credant. Sed inuidia facti Pharisæos commouet, & aduersus eum ineunt consilium: quia contuentes hominem in corpore, Deum in operibus non intelligebãt: sciénsque eorum consilia, fecisset vt à consiliis malignãtium procul abfuturus cognosceretur. Pluréśque turbæ eum secutæ sunt: ab infidelibus videlicet recedenti, fidelium comitatus assistit. His verò quos curat, silentium imperauit. Sed nunquid curationis taciturnitas iubebatur? Non vtique. Nam si salus vnicuique reddita, erat sibi ipsa testis. Sed iubendo secretum, & gloriandi de se iactantiam declinat, & nihilominus cognitionem sui præstat in eo ipso, dum admonet de se taceri: quia obseruantia silentij ex re, quæ sit silenda, proficiscitur. Quinetiam per hanc tacendi de se voluntatem, dictorum per Esaiam effectus impletur: de cuius Prophetia illud nunc tantùm admonemus, hunc & dilectum à Deo, & paternæ beneplacitum voluntati, & spiritum Dei super eum esse, & ab eo iudicium Gentibus nunciari, & arundinem, quæ quassata sit, non esse confractam, & linum fumigans non extinctum: id est, caduca & quassata gentium corpora non fuisse contrita, sed in salutem potiùs reseruata: neque exiguitatem ignis tantùm iam in lino fumiganti extinctam ex Sion Israël, & ex reliquiis veteris gratiæ spiritum non ablatum: quia resumendi totius luminis in tempore pœnitentiæ sit facultas. Sed istud intra certi temporis statuta præscribitur, Donec eiiciat victoriã, ad iudicium, sublata scilicet mortis potestate, iudicium claritatis suæ reditu introducat in nomine eius per fidem Gentibus crediturus.

Quod linum fumigans.

Cyr. Alex.

Chrysost.

Aperta Prophetia de Christo.

Hilarius.

Spiritualis huius historiæ interpretatio.

Christus in monte, præmissa tamen oratione, duodecim Apostolos recenset.

Matth. 5.	Marc. 3.	Luc. 6.	Ioan.
VIDENS autem Iesus turbas ascẽdit in montem & cùm sedisset, accesserunt ad eum discipuli eius.	Et ascendens in mõtem, vocauit ad se quos voluit ipse: & venerũt ad eũ. Et fecit vt essent duodecim cũ illo, & vt mitteret eos prædicare. Et dedit illis potestatẽ curandi infirmitates, & eiiciendi dæmonia. Et imposuit Simoni nomẽ Petrus. & Iacobũ Zebedæi & Ioannẽ fratrem Iacobi: & imposuit eis nomina Boanerges, quod est, Filij tonitrui. & Andream & Philippum, & Bartholomæum & Matthæum, & Thomam & Iacobum Alphæi, & Thaddæum & Simonem Cananæum, & Iudam Iscariotem, qui & tradidit illum.	Factũ est autẽ in illis diebus, exiit in mõtẽ orare, & erat pernoctans in oratione Dei. Et cũ dies factus esset, vocauit discipulos suos, & elegit duodecim ex ipsis: quos & Apostolos nominauit: Simonẽ, quẽ cognominauit Petrum, & Andreã fratrẽ eius, Iacobũ & Ioãnẽ, Philippũ & Bartholomæũ, Matthæũ & Thomã, Iacobũ Alphæi & Simonẽ q vocat Zelotes, & Iudã Iacobi, & Iudã Iscariotẽ qui fuit proditor.	

Introductio.

NEMO ædificat, qui non vastam domum columnis suffulciat: Itaque Dominus Iesus Ecclesiam in seipso constructurus, Apostolos illius columnas esse voluit. Sic enim Paulus de iis censet ad Galatas (cap. 2.) scribens: Qui videbantur columnæ esse, Iacobus, Cephas & Ioánes, dextras dederunt mihi & Barnabæ, societatis. Chrysostom. serm. de Pentecoste. Etenim, inquit, vinitores erant, & piscatores, & turres, & columnæ, & medici, & duces & doctores, & portus, & gubernatores, & pastores, & athletæ, & pugnatores, & coronas gestantes. Columnæ quidem, quoniam virtute sua Ecclesiæ robur sunt: fundamentum, quia in confessione ipsorum fundata est Ecclesia, dicente Domino: Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. (Matth. 16.) Portus autem, quia tempestates impias represserũt: Gubernatores, quia omnem orbem terrarum viam rectam docuerunt: Pastores, quoniam lupos abegerunt, & oues conseruarunt: Aratores, quoniam spinas eradicauerunt: Vinitores, quoniam labruscas eradicauerunt, & semina pietatis plantauerunt. Medici, quoniam vulnera nostra curauerunt. Itaque sicut omnes isti ad constituendam & conseruandã Rempublicam, sic & Apostoli ad Ecclesiam sunt necessarij. Vnde & Paulus ad Ephes. 4. Vnicuique nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi. Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Euangelistas, alios verò pastores & doctores, ad consummationem sanctorum, in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi: donec occurramus omnes in vnitatem fidei, & agnitionis filij Dei in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Eapropter Christo non satis fuit nunc hos, nunc illos sensim in Apostolatum vocauisse, sed simul omnes post signa quędam edita confirmare voluit, quibus & abditiora suæ doctrinæ mysteria communicaret. Diximus enim in superioribus, modò Philippum, Andream, & Simonem, secutos esse Christum, audito Ioannis testimonio: sed ad laborem manuum reuersos esse. Rursus eosdem & duos filios Zebedæi vocatos esse, sed & ipsũ Matthæum è teloneo: verùm neque adhuc omnes recensebantur. Christus verò nunc, ad instar sapientissimi exercitus imperatoris, post hunc & illum sibi pluribus modis & ascitos & deuinctos, omnes quibus res suas crediturus est, simul lustrat, & recenset, & ab iis solenne sacramentũ exigit, vt alter alterius fide animati, & quasi vnius eiusdemque corporis membra effecti, idem nitantur, & quæ illis credita fuerunt, fideliter exequantur. Idem igitur nũc Christus facit. Nam cùm in montem ascendisset, vocauit ad se quos voluit, & fecit vt essent duodecim: & misit illos prædicare, & dedit illis potestatem curandi infirmitates, & eiciendi dæmonia. Cæterùm huius facti definita dies non habetur ex Euangelistis, cùm Christum tantùm scribant propter turbas confluentes & orationem in montem ascendisse: constet autem ex illorum historia sæpissimè turbas ad Christum conuenisse, illum verò sæpenumerò in montem oraturum ascendisse. Nec aliquem mouere debet, quod, vt scribit Augustinus libro 2. de cons. Euang. cap. 30. Antequàm hoc narraret Marcus, priùs post resuscitatam filiam Archisynagogi, scripserit Dominum in patria sua fuisse, & illic miratos omnes, vnde tanta sapientia & virtutes, cùm eius cognationem nossent: quod Matthæus post admonitionem istam discipulorum, & post alia multa commemorat. Itaque incertum, verum hoc quod hîc actum est in eius patria, Matthæus omissum recordatus, an Marcus recordatum anticipauerit, quisnam eorum ordinem rei gestæ tenuerit.

Chrysost. [margin, beside "dextras dederunt… Chrysostom."]

A B C [margin letters]

Summa. [margin, beside "ditiora suæ doctrinæ mysteria"]

D E [margin letters]

August. Conciliantur Euangelistæ. [margin, beside "mouere debet… Augustinus"]

F [margin letter]

Lucas verò continuò post resurrectionem filiæ Iairi, subiungit hunc locum, & de potestate & admonitione discipulorum, tam breuiter sanè, quàm Marcus, neque ipse ita: vt hoc sequi etiam in ipso rerum gestarum ordine appareat. Attamen etsi in ordine temporum concilientur, quòd Lucas suo ordine, Matthæus & Marcus modò per anticipationem, si quasdam historias spectes, modò per recapitulationem, si alias consideres, rem gestam narrant: nos si penitius expendamus id quod hi scribunt, videbimus tum maximè Christum duodecim ad se in montem vocasse, cùm nouam legem & Beatitudines esset promulgaturus. Matthæus enim illum in montem ascendisse, & discipulos ad eum ascendisse scribit: sed ea tacet quæ Marcus narrat de nominibus discipulorum, hæc per recapitulationem velut omissa, 10. cap. sui Euangelij explicans. Marcus & Lucas post resolutionem de sabbato, spicas vellicatas, manum aridam restitutam, Christum se subduxisse in montem, & fecisse vt essent duodecim Apostoli, eorum etiam nomina descripsisse referunt, & ita in vnum conueniunt: Lucas demum adijcit descendentem de monte stetisse in loco campestri, & tum suos docuisse de Beatitudinibus, reformatione traditionum Pharisaicarum, & perfectione nouæ legis.

A [margin letter]

Nos igitur tres istos ita conciliabimus, vt à rerum gestarum ordine non recedamus. *Factum est in diebus illis*, non immediatè tamen post manum aridam restitutam, cùm hoc omninò non constet, sed saltem quibusdam interpositis *expt*. Nam vt Pharisæorum cum Herodianis conspirationem declinaret, diximus eum ad mare descendisse, & in nauiculam ascendisse, ex qua demum plebem docuerit. Quo facto alibi secedere potuit, vt linum fumigans non extingueret, sed daret locum iræ: & *videns Iesus turbas*, se importunè requirentes & sequentes, ne suis votis frustrarentur, *ascendit in montem orare, & erat pernoctans in oratione Dei*, vt illa consummata, tandem & ægrotos illorum curaret, & eos doceret de iis quę ad consequendum regnum Dei sunt necessaria. Chrysostom. hom. 9. Operis imperf. in Matth. Omnis, inquit, artifex secundum professionem suam opportunitatem operis videns, gaudet. Carpentarius si viderit arborem bonam, concupiscit eam præscindere ad opus artificij sui. Agricola si viderit terram pinguem, desiderat eam arare. Et quid dico de rationalibus hominibus? Ipse irrationalis equus de stabulo exiliens, si viderit campos patentes, rapit frenum, & excitatur ad cursum. Sic & Dominus videns magnam congregationem populi, excitatus est ad docendum. Sic & omnis sacerdos cùm viderit Ecclesiam plenam, gaudet animus eius, & delectatur, vt doceat. Si autem viderit Ecclesiam vacuam, confunditur, & nihil dicere potest. *Ascendit in montem*. Nũquid poterat ibi docere, vbi iam populus erat? Sed propter duas rationes ascendit in montem. Primùm, vt impleret Prophetiam Esaiæ dicentis, (cap. 40.) Super mõtem excelsum ascende tu, qui benè annuncias Sion. Deinde vt mysterium pietatis ostenderet. Ascensio enim eius est altitudo virtutum. *Ascendit* ergo *in montem*, vt ostendat nobis, quoniam in altitudine spiritualium virtutum consistere debet, qui docet iustitiam Dei, pariter & qui audit. Qui docet, verborum suorum sit ipse exemplũ, vt magis opere doceat quàm sermone: sicut ait Apostolus ad Timoth. 1. cap. 4. Exemplum esto omnium fidelium. Qui autem ambulat per conuallia vitæ terrenæ, obscuras semitas calcat, & loquitur altos sermones: non alterum instruit, sed seipsum castigat. Nemo enim potest in valle stare, & de monte loqui: sed aut vbi stas, inde loquere: aut inde loquere, vnde sta. Si in terra est animus tuus, vt quid de cœlo loqueris? Si ergo in terra tu stas, de terra loquere: si autem de cœlo loqueris, in cœlo cõsiste, vt dicas cum Apostolo: Nostra autem conuersatio in cœlis est. Philip. 4. Aug. tom. 4. lib. 1. de sermone Domini in monte cap. 1. Sed etiam si quæritur quid significet mons, benè intelligitur significare maiora præcepta iustitiæ, quia minora erant quæ Iudæis data sunt. Vnus tamen Deus per sanctos Prophetas & famulos suos, secũdũ ordinatissimam distributionem temporum, dedit minora præcepta populo, qué adhuc timore alligari oportebat: & per filium suum maiora populo, quem charitate iam liberari conuenerat. Cùm autem minora minoribus, maiora maioribus dantur, ab eo dantur, qui solus nouit cõgruentem suis temporibus generi humano exhibere medicinam. Nec mirum est, quòd dantur præcepta maiora propter regnum cœlorum, & minora data sunt propter

B C [margin letters]

Chrysost. [margin, beside "ad consequendum regnum Dei… Chrysostom."]

D E F [margin letters]

Cur ascendit in montem. [margin, beside "pleret Prophetiam Esaiæ"]

regnum terrenum, ab eodem vno Deo qui fecit cœlum & terrã. De hac ergo iustitia, quæ maior est, per Prophetam dicitur, Iustitia tua sicut montes Dei. Et hoc benè significat, quòd ab vno magistro, solo docendis tãtis rebus idoneo docetur in monte. Gregorius Nysse. lib. de Beatitudinibus. Quis igitur, inquit, in hoc cœtu talis est, qui & sermonis discipulus sit, & cum eo à terrenis concauisque ac humilibus cogitationibus & intellectibus ascendat in spiritualem montem altæ contemplationis? qui mons omnem quidem vmbram ex eminentibus nequitiæ vitiique tumulis porrectam effugit: ex omnibus autem partibus veræ lucis radio illustratus, in pura veritatis serenitate omnia, quæcunque in concauo coërcitorum & conclusorum oculis subducta sunt, ex specula conspiciẽda præbet. Vnde & in ipso monte suos discipulos confirmat ex ipsa montis specula, spirituale illorum munus designãs, nimirum vt essent speculatores Domini Israël, & Ecclesiæ Dei. Vnde Eusebius Cæsar. lib. 6. de Demonstr. Euang. cap. 24. cùm explicasset hæc verba Esaiæ, cap. 52. Quam pulchri super montes pedes euangelizantis pacem, annunciantis bona, prædicantis salutem, quæ nonnulli antiquorum Patrum ad Christum referunt in ipso monte docentem: statim ea quæ subiiciuntur, de Apostolis intelligit: Vox speculatorum tuorum extulerunt vocem, quoniam oculis ad oculos videbunt, quando miserebitur Dominus Sion. Dici porrò in his speculatores videntur (inquit) sacrosancti saluatoris nostri Apostoli, qui palàm oculis intuiti eum, de quo Prophetæ loquebantur, extulerũt vocem suam in totum terrarum orbem, illum ipsum prædicantes. Ipsam verò Sion ac Hierusalẽ, quæ in his locis euãgelizatur, in cœlo agnouit ipse Apostolus, his verbis: Superior autem Hierusalem libera est, quæ est mater nostra. & accessistis ad Sion montem, & ad ciuitatem Dei viuentis Hierusalem cœlestem, & multorum millium Angelorum frequentiam. Dici verò poterit etiam ea, quæ in mõtem terræ locum per Christum constituta est Ecclesia, quemadmodum Hierusalem omne pium ac religiosum ciuile institutum, quod cùm apud solos veteres Iudæos olim existeret, in solitudinem propter ipsorum impietates conuersum, deinde rursus renouationem in melius consecutum est per Christi saluatoris nostri aduentum. Beda in Marcum. Mons ille igitur, in quo Apostolos elegit Dominus, altitudinem designat iustitiæ, qua instituendi illi, & quam prædicaturi erant hominibus. Nam quia missurus erat eos ad prædicandum Euangelium regni cœlestis, meritò per sublimitatem loci, in quo electi sunt, admonere voluit eos, non in infimis desideriis animum dissoluere, sed ad superna desideranda & quærenda semper erigere debere. Sic etiam legem daturus priori populo in monte apparuit: de monte, quæ agenda essent, intonuit. Euthymius in Matthæum, rationem literalem huius in montem ascensus explicat. Simul quidem, inquit, tumultus in imo erat declinans, simul etiam absque vlla distractione docere cupiens. Transit enim à cura corporum ad curam animarum. Nam ita semper ab illa transit ad istam: & rursus ab hac ad illam, vt variam præstet vtilitatem. Sed & ideò ascendisse dicitur, vt liberiùs in oratione pernoctaret, secedendo à turbis ad Deum. Est enim oratio, eleuatio mentis in Deum. Ephrem. serm. de virginitate. Quippè, inquit, oratio sancta & pura cum Deo loquitur. Cùm igitur Deo assistis orans, cum metu & timore adsta. Circumcide ex corde tuo cogitationes omnes, ac terrenorum omnium curam. Esto orationis tempore veluti cœlestis angelus, atque ita decerta, vt sancta & munda sit oratio tua, pura atque immaculata, vt dum illum sibi propinquare viderint cœlestes ianuæ, gaudentes illi continuò vltrò pandantur: vt ipsam intuentes Angeli atque Archangeli omnes, illi gestientes occurrant, & ante sanctum & sublime solium immaculati Domini, offerant eam. Ita esto semper orationis tota, quasi Cherubim & Seraphim Deo fœlicissima beatissimaque sorte coniuncta. Cæterùm Thomas Aquinas in Matthæum, Christi fuisse tria refugij loca obseruat: Montem, Ioann. 8. Matth. 17. Nauem, Luc. 5. Desertum, Matth. 6. Eamus enim, inquit, seorsum in desertum. In tribus enim homo potest habere refugium ad Deum: In protectione diuinæ altitudinis, quæ per montem significatur, Psalm. 124. Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion. In societate Ecclesiastica, quæ per nauem designatur, Psalm. 121. Hierusalem quæ ædificatur vt ciuitas. In solitudine religionis, quæ per desertum accipitur. Osee 2. Ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius. Ps. 54. Ecce elongaui fugiens, & mansi in solitudine. Glossa ordinaria in Matth. Porrò conueniunt Euangelistæ, quòd Christus in montem ascenderit. Sed Lucas dicit, post descensum de monte, in loco campestri eundem turbis prædicasse stantem, quem Matthæus idem dicit fecisse in monte sedentem cum discipulis suis. Fieri autẽ potuit, vt in monte duodecim Apostolos eligeret, quod Matthæus tacet. Lucas dicit de electis sermonem illum iũc habere, quem Matthæus dicit, Lucas præterit. Et cùm descẽdisset, summam eorũ quę priùs dixerat populo publicasse: quod Lucas narrat. Vel potuit Dominus primò esse cum discipulis suis in fastigio montis, quando ex eis duodecim elegit: deinde cum eis descẽdisse in planitiem aliquam, quæ tamen in monte seu latere illius esset, & multas turbas capere posset: & ibi stetisse, donec turbæ congregarẽtur: & pòst cùm sedisset, propiùs discipulos venisse, & ita illis & cæteris sermonem habuisse, quem dicit Matth. & Lucas diuerso narrandi ordine, sed eadem rerum veritate. Ambros. lib. 5. in Luc. cap. 6. obseruat Lucæ contextum hunc, *Exijt in montem orare, & erat pernoctans in oratione Dei*, oportere nos oraturos ex terrenis curis ad Deum secedere: sed & aliquid magni aggressuros idẽ ipsum orationibus præuenire, & enim vt Christum patronum & aduocatum nanciscamur. Sic enim habet cap. 24. Non vestigiis corporalibus, sed factis sublimioribus in hũc montẽ si ascẽdas, sequeris Christũ, vt ipse esse mõs possis. Mõtes enim in circuitu eius. Sed & in Euangelio: Inuenies solos cum Domino in mõtẽ ascendisse discipulos. Orat ergo Dominus, non vt pro se obsecret, sed vt pro me impetret. Nam etsi omnia posuerit pater in potestate filij, filius tamen vt formam hominis impleret, obsecrandũ patrem putat esse pro nobis, quia aduocatus est noster. Noli insidiatrices aperire aures, vt putes quasi infirmum rogare. Vt impetret quod implere nõ possit potestatis author, obediẽtiæ magister, ad præcepta virtutis suo nos informat exẽplo. Aduocatum, inquit, habemus apud patrem, Ioan. 2. Si aduocatus est, debet pro meis interuenire peccatis. Non ergo quasi infirmus, sed quasi pius obsecrat. Vis scire igitur omnia, quæ vel possit, vt aduocatus, & iudex est? In altero pietatis officiũ, in altero insigne est potestatis. *Et erat* inquit, *pernoctans in oratione Dei*. Species tibi datur, forma præscribitur, quam debeas imitari. Quid enim te pro salute tua facere oportet, cùm vis aliquod pietatis officium adoriri, quando Christus missurus Apostolos, orauit priùs, & solus orauit? Nec vsquam alibi, si non fallor, orasse cum Apostolis reperitur, vbi solus obsecrat. Dei enim consilium humana vota non capiunt, nec quisquam interiorum Christi particeps esse potest. Ita nimirùm Apostoli segregaturi aliquem in locum Iudæ, primò ieiunium & orationem indicunt, demùm sortes mittunt. Sed & cùm aliquos designaturi essent in Gentes, dicitur: Ieiunantibus illis, & orantibus, Spiritum sanctum respondisse, Segregate mihi Barnabam & Paulum in opus ad quod selegi eos. Nam cùm electio præcedere, illa autem procedere debeat ex instinctu Spiritus sancti, necesse est Spiritus sancti gratiam requirere orationibus, humiliationibus, & piis meditationibus. *Et vocauit discipulos suos.* Beda in Marc. Non enim illorum electionis ac studij, sed diuinæ erat dignationis & gratiæ, vt in Apostolatum vocarentur. Vnde & alibi Ioannes 15. dicit: Non vos me elegistis, sed ego elegi vos. Fecitque vt essent duodecim cum illo: certi vtique gratia mysterij, vt videlicet mundi salutem, quam verbo prædicarent, suo quoque numero commendarent. Ter enim quaterni duodecim faciunt, & ter quaterni Apostoli ad prædicandum sunt missi, vt per vniuersas quadrati orbis plagas baptizarent Gentes in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sãcti. Vnde & de ci-

Greg. Nyss.

Mons velut specula.

Euseb. Cæs.

Speculatores.

Beda.

Euthy.

Ephrem.

Mons orationi conuenit.

Tho. Aqu.

Tria refugij loca.

Glossa.

Quomodo Iesum stans & sedens in monte.

Ambros.

In monte Christus.

Orans promittenda omnia aducam.

Electio in spiritu sancto.

Beda.

Duodenarius Apostolorum numerus figuræ.

... sancta Hierusalem descédente de cœlo à Deo scri-
ptum est, quia erant et ab Oriente portæ tres, & ab Aqui-
lone portæ tres, & ab Austro portæ tres, & ab Occasu
portæ tres. Vbi figuraliter ostenditur, quòd prædicanti-
bus Apostolis, Apostolorúmque successoribus, cunctæ
per orbem nationes in fide sanctæ Trinitatis Ecclesiam
essent ingressuræ. In quo etiam sacramento ita quondam
filij Israel circa tabernaculum castra metabantur, vt ex
2. *Castra Israel* omni parte per quadrum ternæ tribus manerent. Quia
primitiua nimirum Ecclesia: quæ erat in Iudæa, vndique
per circuitum sui, credentibus toto orbe nationibus, spi- A
ritualia Deo castra erat in fide & confessione sanctæ Tri-
Euse. Cæs. nitatis fixura. Euseb. Cæsar. lib. 3. de Demonstr. Euangel.
cap. 2. duodecim Apostolos figuratos esse scribit per duo-
decim exploratores, quos misit Moses in terram promis-
3. *Exploratores.* sionis. Nimirum & Apostoli in vniuersum orbem missi
sunt, quem Christo & Ecclesiæ conquirerent, cùm scri-
ptum sit: Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem
Tertull. tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Tertul. lib. 4.
contra Marcionem: horum figuram præcessisse scribit in
duodecim illis fontibus, quos filij Israël in deserto repe- B
rerunt, ex quibus magnum refrigerium acceperunt: Ni-
4. *Fontes.* mirùm illi sunt fontes, de quibus Esaias dixit, Haurietis
aquas in gaudio de fontibus saluatoris. Sed & duodecim
5. seligebantur, velut duodecim signa Zodiaci, quæ Chri-
Signa Zodiaci. stum iustitiæ solem comitarentur. aut duodecim menses
anni, aut duodecim horæ diei, ex quibus nimirùm magna
perfectio consurgeret. Sic & olim factum est altare ab
Elia ex duodecim lapidibus Iordanis: & duodecim iudi-
6. *Menses, horæ.* ces erant in Israel, qui defuncto Iosuè præfuerũt. & duo-
decim gemmæ erant in pectorali summi Pontificis, &
duodecim boues mare æneum sustinebant. Et duodecim C
vituli, & duodecim adolescentes, & duodecim crateres,
7. *Lapides.* de quibus Exod. 24. Et duodecim portæ, & duodecim fũ-
damenta cœlestis Hierosolymæ, de quibus in Apocalyp-
8. si scriptum est. Vnde & duodecimo anno Christus in tẽ-
Vituli, crateres, adolescẽtes. plo disseruit. Ita numerus ille multis figuris designabatur.
Sed &, vt obseruat Alber. Magn. in Marc. stellę sunt duo-
9. *Alb. Mag. I. Clithou.* decim in corona sponsæ, Apocaly. 12. & sedes duodecim
iudicantium, Matth. 19. Iodocus Clithoueus lib. de mysti-
ca numerorum significatione, hæc omnia complectitur,
cap. 9. Duodenarius, inquit, numerus Apostolico collegio
consecratus est; quòd ex ternario quaternatim ducto coa- D
lescat. Apostoli autem (vt ait Bea. Gregor. in vltimo lib.
Gregor. Moral.) sanctæ Trinitatis fidem per quatuor mundi pla-
gas præcipuas annunciare missi sunt: quatuor itidẽ Euã-
gelijs traditam summæ Triadis agnitionem mundo in-
10. tonuerunt: quòd si cui non placet hæc mystica ratio, per-
4. orbis partes. suasum habeat, solam Dei eligentis voluntatem & bene-
placitũ in causa esse, cur tot elegerit suæ nouæ legis præ-
cones. Sicut enim quos voluit, elegit ipse ad Apostola-
tus apicem: ita quoque quot voluit, delegit ad illud di-
gnitatis culmen. Et illi vel sola ratio nobis abundè suffi-
cere debet. Attestatur autẽ, quod modò dictum est, duo- E
denarium scilicet numerum Apostolico cœtui esse parti-
Cassiod. culariter addictum, Cassiodorus, circa duodecimi Psalmi
explanationem dicens: Admonet etiam duodenarius nu-
merus Apostolorum nos recolere quadratam, qui doctri-
na perfectissima mandatorum, & Dominum super omnia
11. *Tribus.* dilexerunt, & proximus eadem vt se charitate complexi
sunt: vt merito hic Psalmus talia sacramenta nobis con-
cesserit, qui Apostolorum noscitur numero consecratus.
In duodecim quoque tribus, Num. 1. Hebræorum popu-
lum constat esse diuisum. Matt. 19. duodecim etiam sedes
in iudicio venturo Dominus promittit Apostolis. Duo- F
decim quoque mensibus annus ipse partitus est. Sed &
alia huiusmodi plura diligens Lector inuenies, vt hunc
calculum multis mysterijs refertũ esse agnoscas. Hæc ille.
Porrò vt de Euangelistis prius dictum est, ipse etiam sa-
cer Apostolorum numerus multis antiquę legis figuris &
velamentis antè signatus est. Inprimis per duodecim Pa-
12. *Patriarchæ.* triarchas filios Iacob. Genes. 46. quoniam & ipsi Aposto-
13. li sunt principales & præcipui patres in nouo Testamẽto,
Num. 2. Secundò per duodecim principes tribuum Israël;
quia constituti sunt principes à Deo super omnem terrã,

vt dicit Psalm. 44. Tertiò per duodecim fontes in Helim, *Principes.*
Exod. 15. quia ipsi mystici sunt fontes, ex quibus manauit
aqua salutaris sapientiæ, ad irrigandum hortum militan-
tis Ecclesiæ. Quartò per duodecim lapides sublatos de Ior
dane, Ios. 4. quoniam ipsi lapides sunt viui, coniuncti cæ-
mẽto charitatis ipsi Christo primario lapidi. Quintò de- 14.
signatus est sacratus Apostolorum numerus per duode- *Boues.*
cim boues sustentantes mare æneum, 3. Reg. 7. quoniam 15.
robusti sunt & forti virtute, ad fulciendam doctrinam sa-
cramentorum, in quibus lauantur animæ fidelium. Sextò
per 12. Prophetas minores vno volumine comprehensos.
Nam ipsi sunt præcones Altissimi, annunciantes mundi *Prophetæ minores.*
terminum, & iudicij aduentum. Act. 15. Septimò per duo-
decim stellas in corona sponsæ: quoniam Ecclesiæ Chri-
sti afferentes ornatum spiritalem, totũ mundum suæ do- 16. *Stella*
ctrinæ claritate illustrant. Apocaly. 21. Octauo per duo-
decim fundamenta ciuitatis supernæ: quoniam ipsi sunt
fundamenta ipsius spiritualis Hierusalem, de qua dicitur
Psal. 86. Fundamenta eius in montibus sanctis. Nonò si-
gnificati sunt vtique Apostoli per 12. portas eiusdem ci-
uitatis sanctorum, Apoc. 21. quod per ipsos habemus adi-
tum ad patriam, & regionem viuorum æternam. Decimò 17. *Sedes.*
per duodecim sedes, Matth. 19. in quibus iudicandæ sunt
12. tribus Israël: quoniam futuri sunt assessores supremi
iudicis, & cum eo nationes iudicaturi. Vnde etiam con-
stat duodenarium interdum esse vniuersitatis numerum:
quòd 12. tribuum Israël appellatione accipiendi sunt om-
nes homines totius mundi. Non enim soli Iudæi in extre-
mo illo examine iudicandi sunt, sed omnes nos manife-
stari oportet ante tribunal Christi, vt 2. Corint. 5. scribit
Paulus. Et cùm sederit filius hominis in sede maiestatis
suæ, congregabuntur (vt dicitur Matth. 5.) ante eum om-
nes gentes: quemadmodum per duodecim eorum qui iu-
dicaturi sunt sedes, omnes sancti cum Christo mundum
iudicaturi accipiendi sunt. Cæterùm totius istius nego-
tij author est Dei filius Iesus Christus, qui solus, & non
alicuius hominis ministerio adiutus. Apostolos elegit.
Ex quo manifestum est, non ex hominum, sed ex Dei in- *De successore cogitandũ in rebus sacris & literis.*
stituto diuinum ministerium pendere. Sed & suo exem-
plo monebat eos, qui Ecclesiæ ministerio deseruiunt, vt
non sibi satis esse existiment, si ipsi fideliter doceant, sed
& nouas plantas suscitent, quorum opera doctrina fidei
in Ecclesijs cõseruetur. Quod sanè factum est ante Chri-
stum incarnatum à Samuele & Elisæo, quos cum discipu-
lis pluribus conuixisse, & illos priuatim instituisse, sacra
testatur historia. Vnde factum est, vt Christianissimi re-
ges & principes olim Academias instituerẽt, lectores pu-
blicos alerent, eximium etiam Theologorum ordinem
magnis priuilegijs locupletarent, & hoc vnum conaren-
tur, vt florentibus disciplinis mores quoque humaniores
essent. Hoc quantum momenti habeat ad Christianam
Rempub. conseruandam, vnus Iulianus Apostata testatus
est, qui ad illius euersionem operæpretium se fecisse ex-
stimauit, si primùm scholas & bonarum literarum exer-
citium Christianis prohiberet. Secundo deinùm loco cõ-
siderandum est, quo tandem ordine Christus ad suorum
electionem processerit. Primùm quidem tota nocte in
precationibus perseuerauit. Hac demùm elapsa, summo
manè quos voluit, ad se accersiuit, & Apostolico mune-
ri destinauit: monens nos, vt si quando ad electionẽ mi-
nistrorum Ecclesiæ procedẽdum sit, quasi simul cũ Chri-
sto in montem ascendentes, mentem nostram à carnali-
bus effectibus ad Deum subducamus, & solius Dei intui-
tu, cuius negotiũ hic agitur, ad cætera procedamus. Quã *Grauiter peccant, qui contra spiritum sanctũ se ingerũt in sacra Ecclesia.*
grauissimè igitur hac in parte peccãt, qui vbi hæc occur-
terint, opibus, compensationibus, & nescio qua rerum
vilium expectatione, aut parentela, aut amicitia, aut fa-
uoribus mouentur, vt nonnunquam lupos agnis, aut sal-
tem canes mutos non valentes latrare præficiãt, quos cu-
ra gregis moueat, non vt illum pascant, sed deglutiant, &
mactent? qui quæ sua sunt, quærant, non quæ Iesu Chri-
sti. Vbi vero sinistras considerationes seposuerint hi qui
eligunt, & hoc vnum attenderint, vt Dei nomen sancti-
ficetur in terra, & dilatetur regnum eius: tum tandẽ con-
tinuis orationibus adiostat Christi diuinum numen im-

plorent, cuius ductu prospera succeдebant omnia. Ita scilicet Paulus Timotheum monet, Manus citò nemini imposueris: sed & de Diaconis. Probentur, inquit, & sic ministrent. His ita dispositis res Ecclesiæ melius sese haberent, neque tot armis aut sanguine opus esset ad conciliandam vniuersæ Christianæ Reipub. tranquillitatem. Tertiò demùm ostendit Christus, in quem finem ministros Ecclesiæ seligat. Primus est, vt cum Christo essent velut testes & factorum & dictorum illius Act. 1. Eritis mihi testes in vniuersa Hierusalem, Iudæa, & Samaria, & vsque ad vltimum terræ. Secundus est, vt prædicarent verbum Dei, ad quod etiam munus eos præparabat ante passionem suam, vt ei assuescerent. Tertius, vt infirmos curarent, & præcederent ante faciem eius. His omnibus ministerium Ecclesiæ definitur. Cum Christo sunt altaris ministri, qui & de altari participant, & carnes agni illius immaculati quotidie manducant. Rapti etiam in illius maiestatem, benignitatem, & sanctitatem, quæ omnis in Ecclesia apud plebem restantur. Sed & illos spectat verbi ministerium, vt pascant qui in iis est, gregem Christi verbo & doctrina. Tertiò demum morbos curare, sed spirituales debent, vt errantes in viam reducant, infirmos confirment, dubios in fide resoluant sicque præcedant faciem summi illius pastoris, & pastorum principis Iesu Christi, qui redditurus est vnicuique secũdum opera sua vt percipiat immarcessibilem gloriæ coronam. Hi tres fines exprimuntur apud Marcum. *Fecit*, inquit, *vt essent duodecim cum illo*: testes vtique omnium quæ faceret & diceret, fidelissimi: *& vt mitteret eos prædicare.* Hoc secundo loco succedit. Priùs enim didicisse cum Christo & ex Christo oportuit, quàm sermonis onus susciperent. Erat illis Christus velut magister, ex quo discerent & intelligerẽt, quæ illos prædicare oporteret. Sed & ad regulã & amussim ipsius necesse primùm erat & mores, & doctrinam eorum formari, quàm possent ministerium verbi fideliter exequi. Sic Paulus etsi à Christo mirabiliter edoctus est, prius aliquo tempore cum Apostolis versatus est, quàm in regiones mitteretur. Vbi verò eos asciuit in discipulos & testes, tum tandem Apostolos instituit, cùm *misit eos prædicare*. Apostoli enim idem quod missi. Hoc tanti fecit Paulus, vt liberè dicat: Non misit me Dominus baptizare, sed Euangelizare. Et 1. Cor. 9. Væ mihi, nisi Euangelizauero: necessitas enim incumbit. Matth. 25. Non enim est fidelis serui abscondere talentum sibi creditum, & pecuniam domini sui fodere in terram. Act. 8. Non est æquum nos relinquere verbum Dei, & ministrare mensis. 2. Tim. 4. Testificor coram Deo qui iudicaturus est viuos & mortuos, & per aduẽtum ipsius, & regnum ipsius, prædica verbum. Chrysostom. homil. ad popul. Antioch. hom. 16. de seditione. Sicut enim radium vincire possibile non est, nec domi concludere, sic neque prædicationis verbum. Itaque vt liberum, emittitur in diuersas regiones. Eius autem authoritas pendet à mittente Christo, sicut & Paulus ait: Pro Christo legatione fungimur. Vnde nec auditores verbi prædicationi, nec ministri commissæ legationi detrahere debent. Matt. 12. Qui vos spernit, me spernit. Quid verò Ionæ non triste accidit, quòd onus verbi Dei reiceret? Nota est huius rei historia, quòd acceperit in Niniuem mandatum, vt fugerit in Tharsis, & maris tempestas commota sit propter eum, ipse verò in mare proiectus sit. Tertius autem finis exprimitur. Nã *& dedit illis potestatem curandi infirmitates*, præcipuè illas quæ sunt ex incendio fomitis, & ex inobedientia carnis ad spiritum. Marc. vlt. Signa quoque eos qui crediderint, hæc sequentur. Super ægros manus imponent, & benè habebunt. *Et eiciendi dæmonia.* Esai. 11. Non nocebunt & non occident in vniuerso monte sancto meo, quia repleta est terra scientia Domini. Quod subobscurè ex Sibylla Cumæa his versibus expressit Virgilius:

In quem finẽ ministri Ecclesiæ præficiantur.

Chrysost.

Virgilius.

Occidet & serpens, & fallax herba veneni
Occidet,

Chrysostomus hom. 1. ad popul. Antiochenum, vocat idcircò Apostolicam vocem, tubam cœlestem, & lyram spiritualem. Et enim, inquit, tanquam tuba terribile canens & bellicum, hostes quidem consternat, lapsos autem suorum sensus ex-

Chrysost.

citat, & multa implens fiducia, mentem adhibentes diabolo inexpugnabiles reddit. Et tanquã lyra rursum multa cum iucunditate delectans, absurdarum morbos cogitationum sopit, & multã cum voluptate nobis affert vtilitatem. Itaque sicut Dauid sacra eloquia ad lyram personans, malum spiritum fugauit à Saule: sic & verbi Apostolica prædicatio, Gentilium mentes à prophanis & diabolicis superstitionibus ad verum Dei cultum transferebat. Hoc autem quid mirum est, cùm secreta quædam Dei virtus verbis insit, quæ ad intima cordis procedat? Ita
A Dominus per homines cooperatur, & virtutem suã ostẽdit. 1. Corint. 3. Dei agricultura sumus, Dei operatio estis. *Et imposuit Simoni nomen Petrus.* Hoc suo more facit: vt significet tamen munus esse, ad quod ipsos elegisset, vt necesse esset prorsus in alios viros demutari. Sic Abrahę, & Saræ, & Israëli (qui vt carnalis Israëlis authores, ita spiritualis typi fuerunt) noua nomina indidit. Potissimũ autem his tribus, Petro, Iacobo, & Ioanni id factum est, quòd eorum opera maximè in promouendo veritatis negotio vsurus esset, vnde & eos familiariores habuit. Verùm hîc quæritur, quomodo imposuerit nomen Simoni,
B quod hactenus illum imposuisse legimus, cùm ad illum venisset super aquas. Sed huius quæstionis solutionẽ audiuimus, impositum quidẽ fuisse tunc, cùm ad mare Tyberiadis descendisset: sed illius impositionis promulgationem factam esse in monte, simul cum illius & cæterorum ad Apostolatum confirmatione. Nec mirum esse debet, quòd Simoni nomen Petrus dederit, vt diximus in superioribus, tum propter dignitatem & authoritatem, quam in Ecclesia habiturus erat, tum propter confessionem fidei eius. Beda in Marc. Hoc ergo nomen ibi recen-
C setur, inquit, non quòd tunc omninò fuerit impositum, sed quòd volens Euangelista nomina duodecim Apostolorum enumerare, necesse habuerit & illius nomẽ exprimere: quia licet hoc priùs donatus fuisset, non tamen eo vocabatur. Ideò autem voluit Christus eum priùs aliud vocari, vt ex ipsa commutatione nominis, sacramenti viuacitas commendaretur. Idem ergo Græcè Petrus, quod Syriacè Cephas: & in vtraque lingua nomen à Petra deriuatum est. Haud dubium quin ab illa, de qua Paulus ait, Petra autem erat Christus. Sicut enim lux vera Christus donauit Apostolis, vt lux mundi dicerentur: sic & Simo-
D ni qui crediderat in Petrã Christum, Petri largitus est nomen. *Et Iacobum Zebedæi, & Ioannem fratrem Iacobi*, vocauit ad se, cùm in monte esset: *& imposuit eis nomina Boanergis, quod est, filij tonitrui* Hieronym. in Matth. capit. 10. Sicut nomen Petrus distinguit Simonem Apostolorum principem, à Simone qui appellabatur Cananæus, de vico Cana Galilææ, vbi Dominus aquam conuertit in vinum: sic & Iacobum appellat Zebedæi, quia & alius sequitur Iacobus Alphæi. Scribit & in sequentibus, Simonem dictum esse Petrum, & duos istos fratres nomen accepisse *Boanerges*, ex firmitate & magnitudine fidei. Idem
E in Marc. cap. 3. Imposuit quidem, inquit, Simoni nomen Petrus. De obedientia ascendit ad agnitionem: qui enim habet, dabitur ei, & abundabit. Et Iacobum (qui supplantator dicitur) qui supplantata habet omnia desideria carnis: & Ioannem (Dei gratiam) qui gratiã accepit, quod alij per laborem tenent: & imposuit eis nomina, Boanerges, quod est filij tonitrui: quorum trium sublime meritum in monte, meretur audire tonitruum patris, per nubem de filio tonantis: *Hic est filius meus dilectus*: vt per nubem carnis, & ipsi ignem verbi, ac si fulgura in pluuiã
F spargerent in terris, quoniam Deus fulgura in pluuiam fecit, vt extinguat misericordia, quod iudiciũ vrit. Vnde Propheta dicit Psal. 100. Misericordiam & iudicium cãtabo tibi Domine. Est autem Boanerges, corrupta vox ex duobus integris, pro qua Hebraicè dicitur בני רגש *Benes Regas*, vel Chaldaicè *Benerigus*, filij fremitus & tumultus. Siquidem lingua Syriaca vel Chaldæa, qua tunc vt vulgari Dominum vsum esse constat, *Ragus* siue *Rigus*, dicitur fremitus siue tumultus, aut vt tonitru, vt exponit Marcus. Hieronym. in cap. 1. Danielis. Porrò, inquit, Dominus in bonam partem nomina mutauit antiqua, & ex rebus imponit virtutum vocabula: vt Abram appellaret

Nomen Petri quando impositum.

Beda.

Hieron.

Idem Hier.

Filij Zebedæi, filij tonitrui.

Hieron.

Abraham, & Sarai Saram. In Euangelio quoque quondam Simon Petri nomen accepit, & filij Zebedæi appellati sunt filij tonitrui: quod non vt plerique putant, Boanerges, sed emendatius legitur, *Beneremm. Et Andream.* Hieronym. in Marc. illius nomen à Græco idiomate deducit, vt qui virili forma, inquit, vim facit perditioni suæ, vt responsum mortis in se sempee habeat, & anima eius sit semper in manibus suis. Beda in Marc. Andreas, Græcum nomen est, & interpretatur virilis, ab eo quod Græcè vir appellatur ἀνὴρ: quo apertissimè vocabulo decoratur ille, quòd ad prædicationem Ioannis agnum Dei sequi, videre & audire curauit, & postmodùm ipsum se vocantem relictis omnibus sequi, ipsi perpetuò adhærere non tardauit. Philippus, os lampadis siue lampadarũ interpretatur. Et rectè, quia vocatus à Domino, lumen gratiæ, quo ipse in corde accensus atque illustratus est, confestim inuento fratri per oris officium propinare studuit, dicẽs: Quem scripsit Moses in lege & Prophetæ, inuenimus Iesum filium Ioseph à Nazareth. Bartholomæus, Syrum est, non Hebræum, & interpretatur filius suspendẽtis aquas; quod euidenter filium Dei sonat, qui prædicatorum suorum mentes ad cœlestia contemplanda suspendit, vt quo celsa liberiùs peruolant, eo terrenorum corda feractiùs dictorum suorum guttis inebriẽt. Matthæus, donatus dicitur, videlicet quia magno Domini munere de Teloneario & publicano, in Apostoli est & Euangelistæ delegatus officium. Thomas, abyssus, vel geminus, quod est Græcè δίδυμος: quæ vtraque interpretatio eius statui congruit. Didymus enim rectè vocari potuit, propter dubium cor in credendo effectu dominicæ resurrectionis. Abyssus idem potuit dici iure, cùm altitudinem dominicæ virtutis in resurrectione celebrata certa fide penetrauit. Albertus Mag. in Marcum, etsi prolixiùs, tamen meditatione non mediocri, & quæ plurimum faciat, nominum istorum expositionem tractat, cuius fortè nonnullis grata erit enarratio. Ioannes & Iacobus Petro adiuncti sunt, inquit, in quo est plenitudo potestatis, quia perfectio virtutis in opere, & perfectio veritatis in contemplatione, comitari debent plenitudinem potestatis. Hoc significatum est Exod. 17. vbi manus Moysi sustentabant vt Aaron. Aaron enim montanus significabat perfectionem virtutis: vt autem ignis, significat perfectionẽ ignitæ veritatis. *Et imposuit eis*, duobus illis fratribus Iacobo & Ioanni, *nomina* officiis eorum congruentia, *Boanerges*: & hoc exponit Euangelista, dicens, *quod est, filij tonitrui*: quia adiuncti sunt summæ potestati, vt fulgurent signis & exemplis in virtute, prædicatione tenent doctrinam in veritate. Psal. 76. Vox tonitrui tui in rota: hoc est, in scriptura. Iob. 38. Nũquid emittes fulgura, & ibunt, & reuertentia dicent tibi, Assumus? Istis ergo duo tanquam in arce primates vocati sunt, vt assistant ei, in quo est plenitudo potestatis: significati per duas columnas, quas Salomon posuit ante ostium templi, quarum vnam vocauit infirmitatem, & alteram fortitudinem. Significantur etiã per duas tubas, de quibus dicitur Num. 10. Fac tibi duas tubas ductiles argenteas, quibus possis conuocare multitudines in die, quando mouenda sunt castra. *Et Andream & Philippum & Bartholomæum.* Præinductis mutauit nomina tribus: Petro dans singulare, eo quòd ipse singularis est dignitatis, ad quam vocatur. Aliis autem duobus communem dedit nominationem: significans quòd dignitas eorum, quamuis sit maior aliis, tamen est pluribus communicabilis. Post hos autam notat eos, qui ad inferiores gradus Archiepiscoporum & Episcoporum vocãtur, in nouem gradibus distribuit: docens nos nouem esse attendenda in electionibus talium Prælatorum. Quorum tres primi sumuntur secundum statum innocentiæ, in quibus peccati cõsideratur immunitas: qui sunt Andreas, Philippus, & Bartholomæus. Hi enim tres vocantur ad Apostolatum, secundum tria quæ exiguntur ad officium prædicationis, sine omni impedimento contrariæ dispositionis. Sunt autam sex sic distributa, quòd duo sunt in Andrea, duo in Philippo, & duo in Bartholomæo. Duo in Andrea sunt secundum duas eius interpretationes. Interpretatur enim virilis, & respondens pabulo. Ex hoc enim quòd virilis est, talis est quòd audet resistere aduersario. Tit. 1. Vt potens sit exhortari doctrina sana, & contradicentes reuincere. Ezech. 13. improperat quibusdam dicens: Non ascendistis ex aduerso, nec opposuistis vos murum pro domo Israël. In hoc autem, quòd respondẽs pabulo dicitur, docemur, quòd non gratis debet comedere panem Ecclesiæ. 2. Thess. 3. Neque gratis mãducauimus panem apud vos. Psal. 80. Sumite psalmum, hoc est spiritualia: & date tympanũ, hoc est temporalia. 1. Cor. 9. Dominus ordinauit his, qui Euangelium annunciant, de Euangelio viuere. Et tales Andreas in Ecclesiis debemus eligere, qui & Ecclesiarum sint defensores, & de facultatibus Ecclesiæ non consumant, nisi ad necessitatem, & Ecclesias in spiritualibus ædificent. *Et Philippum*, qui os lampadis interpretatur: Per lampadem innuens ignitum lumen scientię diuinæ, quod respondet ab ipso & per os, eloquentiam (aliàs, eloquentiæ) docens, qualiter vnicuique verbis congruentibus & similitudinibus congruẽtibus possit apto sermone respõderi. De primo dicitur Esa. 62. Propter Sion non tacebo, & propter Hierusalem nõ quiescam, donec egrediatur vt splẽdor iustus eius, & saluator eius velut lampas accendatur. Cant. 8. Lampades eius lampades ignis atque flammarum. De secundo dicitur in Psal. 44. Diffusa est gratia in labiis tuis. Cant. 2. Vox tua dulcis, & facies tua decora. Hæc enim est vox dulcis, quæ ex lampadibus omnem sortem vitiorum consumentibus procedit. Aliter enim decepti, dicunt illud Genes. 27. Vox quidem, vox Iacob est: sed manus, manus Esau sunt. *Et Bartholomæum*, qui filius suspendentis aquas interpretatur. Et in hoc duo notantur. Aquæ enim suspensæ differunt ab aquis deorsum fluentibus, in duobus: quorum vnum est, Sunt altæ: secundum autẽ, Non sunt actu humidæ, sed peruiæ & luminosæ, cœli speciem præferẽtes. Aquæ autem sunt delectationes, quæ in Prælato altę esse debẽt, vt cœlestes & diuinæ sint, & in nullo alio terreno delectetur, dicens cum Dauid, Ps. 37. Domine ante te omne desiderium meum, & gemitus meus à te non est absconditus. Et illud Psalm. 72. Quid enim mihi est in cœlo, & à te quid volui super terram? Et illud Psalm. 15. Delectationes in dextera tua vsque ad finem. Hæ autem delectationes sunt puræ & luminosæ, nihil cum cæca cõcupiscentia commune habentes. Esai. 66. Sugatis & repleamini ab vberibus consolationis eius, vt in omnibus deliciis affluatis ab omnimoda gloria eius. Hæc igitur sunt consideranda in officiis electi, vel eligendi. *Et Matthæum, & Thomam, & Iacobum Alphæi.* Tãgit hic tres alios: in quibus docemur ea, quæ nonnunquam in eligẽdo sunt toleranda, dummodò de præterito sint purgata. Et ideò in quolibet eorum duo notantur: vnum purgans, & alterum purgatum. Duo enim notantur in Matthæo, quorum vnum est purgans, quo donatus est per gratiam: alterum est, quòd illicitis lucris intendebat, & hoc est purgatum. Matth. 9. Vidit Iesus hominem sedẽtem in teloneo, Matthæum nomine. Hic enim ipso facto illicita relinquens, & gratiæ adhærens, dixit, Quæ mihi fuerunt lucra, hæc arbitratus sum vt stercora, vt Christum lucrifacerem. Et ideò, salua pace quorundam, non est obiiciendum electo, si aliquando illicita quæsiuit, dummodò nunc gratiæ Dei se commiserit. Quamuis enim dicatur Eccl. 31. Beatus diues, qui inuentus est sine macula, & qui post aurum non abiit, nec sperauit in thesauris pecuniæ, quis est hic, & laudabimus eum: Fecit enim mirabilia in vita sua. Et hic beatus est, qui quamuis aliquando maculam habuit, quãdo post aurum abiit, tamen vt sine macula esset, aurum reliquit: & vnde abierat, ad gratiam rediuit. Et hic magis est laudandus, quia mirabilia fecit in vita sua, quàm ille qui nunquam abiit. Sic Luc. 19. Zachæus princeps publicanorum & diues rediuit, & illicita non retinuit, sed reddidit, & se gratię Dei totum committens, quod supererat, pauperibus erogauit. Hoc ergo est dissimulandum. *Et Thomam*, qui ipso nomine duo importat, quia geminus siue dubius interpretatur, & abyssus. Et significat dubietas, ignorantiam siue dubitationem in intellectu circa veritatem credendorum, vel sciendorum vel faciendorum, vel appetendorum. Abyssus autem, huius ignoran-

Margin notes: *Idem Hier.* — *Andreas, virtus.* — *Beda.* — *Philippus.* — *Bartholom.* — *Matthæus.* — *Thomas.* — *Alb. Mag.* — *cur alij Petro adiuncti.* — *filij tonitrui.* — *Philippus.* — *Bartholomæi nomen.* — *Matthæi nomen.* — *Quid Thomas significet.*

tiæ

tiæ vel dubitationis cauſam, ſcilicet tenebras abyſſi, quia videlicet non procedit dubitatio ex contemptu vel effectu, ſed ex eo ſolùm, quia non eſt illuminatus. Geneſ. 1. Tenebræ erant ſuper faciem abyſſi. Nec abyſſus à ſe lumen habere poterit, niſi deſuper ſibi immittatur. Signum autem huius abyſſi eſt, quia oblatum lumen facilè recipit, nec contrà obnititur per diſpoſitionẽ malam quæ in ipſa eſt. Sicut & Thomas, licet obſcurus, per dubitationem detentus aliquamdiu, tamen lumen facilè recipit, & tunc in eadem ſolida confeſſione permanſit. Hæretici autem
A lumini reluctantur, ſicut dicit Iob. 24. Ipſi fuerunt rebelles lumini, & ignorauerunt vias eius, & neſciuerũt ſemitas eius. Et hoc fit per malam infidelitatis diſpoſitionem, quę eſt in ipſis. 2. Cor. 4. Deus huius ſeculi excęcauit mentem infidelium, vt non fulgeat in eis illuminatio Euangelij gloriæ Chriſti. Sic autem Thomas nõ fuit abyſſus & dubius, ſed potiùs ex ſolo illuminationis defectu fuit dubius: & ſine omni difficultate paratus erat lumen recipere. Taliter fuit obſcurus Paulus, qui 1. Tim. 1. dicit, Miſericordiam conſecutus ſum, qui ignorans feci in incredulitate mea.
B Si quis igitur aliquando ex ignorantia huiuſmodi dubitauerit, & tamen veritatem tandem receperit, non eſt excludendus à diuina electione, non obſtãte quòd aliquando dubitauerit: quia hoc ipſum magis eũ cautum in alijs rebus reddit. Sic. 2. Cor. 4. dicitur, quòd Deus, qui dixit de tenebris lucẽ ſplendere, illuxit in cordibus noſtris ad illuminationem ſcientię claritatis Dei in faciem Chriſti: ſicut dicitur Epheſ. 5. Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino: vt filij lucis ambulate. Hac igitur diſpenſatione Dominus elegit Thomam, *Et Iacobum Alphæi.* Alphæus autem doctus, vel fugitiuus

Iacobus Alphæi.

C interpretatur, Iacobus autem interpretatur luctator, & ſignificat duo: quorum primum eſt, doctum eſſe in lucta contra vitia, & hoc eſt purgans: ſecundum autem fugitiuum eſſe: quia peccatis perpetratis aufugit ad pœnitentiam; & hoc eſt purgatum, propter quod non eſt quod fecerit in præterito, dummodò nunc aufugerit. Heb. 5. Non habemus Pontificem, qui non poſſit compati infirmitatibus noſtris: tentatum autem per omnia pro ſimilitudine abſque peccato. 1. Cor. 6. Nolite errare: neque fornicarij, neque idolis ſeruientes, neque adulteri, neque molles, neque maſculorum cõcubitores, neque fures, neque auari, neque ebrioſi, neque malefici, neque rapaces, regnum
D Dei poſſidebunt. Et hæc aliquando quidem fuiſtis, ſed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis, ſed iuſtificati eſtis in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, & in ſpiritu Dei noſtri. Et ideò talia in eligendo, dummodò aliàs nunc bonus ſit, ſunt aliquando toleranda & diſſimulanda. Sic ergo per hos tres ſignificatur, quòd in præteritis negotiis, ignorantiis, & peccatis aliquando ſit diſſimulandum in viris, qui aliàs vtiles ſunt ad regimen animarum. Hic autem attendendum eſt (ſicut dicit Hieronym.) de Matthæi Apoſtoli humilitate, quæ in duobus eſt. In vno quidem, quòd cùm Marcus hic, & Luc. 9. in electione Apoſtoli gradus
E Matthæum Thomæ præponunt: ipſe autem ſe Matth. 10. poſtponit eidem. Eccleſ. 3. Quanto magnus es, humilia te in omnibus. Secundum autem eſt, quòd ipſe ſe vocat publicanum à peccato quod in negotio habuit. Alij autem ſimplicem illius exprimunt nominationem, quæ gratiam liberè innuit electionis: quia ſicut dicitur Prouerb. 18. Iuſtus à principio accuſator eſt. Eſt etiam aduertendum (quod Hieronym. dicit) quòd Iacobus Alphæi, qui & frater Domini dicitur, propter ſimilitudinem corporis & religionis, & vicinitatem ſanguinis, quia conſobrinus
F eius fuit: cùm Maria Alphæi, ſoror matris Domini fuerit, quam Ioan. 19. Mariam Cleophæ dicit: Fortaſſe quòd idem Alphæus & Cleophas binomius fuit: Vel quia defuncto Alphæo, poſt natum Iacobum, Cleophæ nupſit. Iacobus idem poſt reſurrectionem Domini, ſtatim Hieroſolymorum ordinatur Epiſcopus: quia ſecundum legẽ, ſi frater ſine hærede deceſſit, alius frater vxorem eiuſdem ducere debuit, & ſuſcitare ſemen defuncto fratri. Tres igitur iſti in tertio ordine, dictis de cauſis ſunt vocati, *Vocauit & Thaddæum & Simonem Cananæum, & Iudam Scarioth qui & tradidit illum.* Tangit hîc eos, qui in quarto ordine ſunt vocati: & in illis inſtruit, quid in eligendo ſecundum præſentem iuſtitiam ſit conſiderandum. Significat autem ſex, ita quòd duo ſint in quolibet iſtorũ. Lebbeus enim à corde dici videtur: hoc eſt, cordis cuſtos interpretatur. Innuit autem, quòd in eligendo conſideranda eſt bona conſcientia. 2. Cor. 1. Gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ. Eſai. 35. Gloria Libani data eſt ei. Libanus, candidatio interpretatur: & gloria Libani eſt gloria candidatæ conſcientiæ. Et hæc prouenit in bona cordis cuſtodia. Prouerb. 4. Omni cuſtodia ſerua cor tuum, quia ex ipſo vita procedit. Hic autem qui cognomine dicitur Corculus, vero nomine Iudas vocabatur, quod confitens & glorificans interpretatur. Et ſignificat eligendum debere eſſe amicum veritatis & diuinæ laudis. Eſa. 60. Germen plantationis meæ, opus manus meæ ad glorificandum. *Et Simonem Cananæum*, qui fuit natus à Cana ciuitate Galilææ. Interpretatur autẽ Simon, ponens triſtitiam: eò quòd is qui eligendus, ſua manſuetudine & oratione deponat triſtitiã à cordibus ſubiectorum. Eſai. 5. Dedit mihi Dominus linguam eruditam, vt ſciam ſuſtentare eum qui lapſus eſt à verbo. Sic triſtitiam depoſuit Paulus, qui dixit Philip. 4. Gaudete in Domino ſemper: iterum dico, gaudete. Modeſtia veſtra nota ſit omnibus hominibus. Cananæus autem Zelotes interpretatur: quia in eligendo conſiderandum eſt, vt zelum legis habeat, & zelum animarum, vt dicat, Zelus domus tuæ comedit me. 1. Mach. 2. Phinees dum zelat legem, accepit pactum ſacerdotij ſempiterni. *Et Iudam Scarioth, qui tradidit eum.* In quo notantur duo: quorum vnum fuit publicum, hoc eſt præſens iuſtitia, quæ in nomine Iudæ importatur. Et eſt id quod in eligendo eſt conſiderandum. Alterum autem eſt occultum. *Qui tradidit illum.* Sed quia nos ſcire occulta cordium non poſſumus, docuit nos Dominus, ne nos illa curioſè & temerè in electionibus diſcutiamus: ſufficere, ſcilicet, vt eligamus talem, quem aperta probatum reddit iuſtitia. Sic electus eſt Saul, 1. Reg. 9. de quo dicitur, quòd erat electus, & bonus, & non erat vir de filiis Iſraël melior illo. Et tamen poſtea ſubuerſus eſt: quam ſubuerſionem diu fuit præmeditatus. Pſalm. 35. Iniquitatem meditatus eſt in cubili ſuo: aſtitit omni viæ non bonæ, malitiam autem non odiuit. Vnde docens nos Dominus, dicit, 1. Reg. 16. Non ſecundum faciem iudico. Non autem ſecundum faciem oportet iudicare. Et ibidẽ: Homines vident ea quæ parẽt, Deus autem intuetur cor. Et ideò etiam Apoſtoli, Act. 1. videntes in Iuda proditore humanum erraſſe iudicium, in Matthia ſubſtituendo per ſortes explorabant iudicium diuinum. Hi ergo tres vltimi, ſicut dictum eſt, ſecundum præſentis iuſtitiæ conſiderationem ſunt electi. Primi ergo tres non tam ad gradum, quàm ad ſublimitatem regiminis diuini, ſunt electi, ſicut in veteri Teſtamento Moſes & Aaron: & propter tria, quæ ſunt in Hierarchia diuina, nimirùm plenitudo poteſtatis, & plenitudo bonitatis, & plenitudo ſapiẽtiæ. Quæritur autem de Iuda Iſcariothe, nunquid talis eſſet, qualem & eum poſtea Chriſtus aſſeruit, dicens: Nónne ego vos duodecim elegi, & vnus ex vobis diabolus eſt? Reſpondent autem antiqui Patres, Chriſtum illum aſſumpſiſſe, vt nota fieret eius miſericordia, qui indignum tanto munere dignaretur: manifeſta verò tandem fieret illius impietas, & cordis durities, quem tãta Domini miſericordia non emollierit. Theophyl. in Marc. ideò nomina duodecim Apoſtolorum recenſeri ſcribit, vt diſcernerentur à falſis Apoſtolis. Beda lib. 1. in Marc. Iudas autem Scarioth, inquit, aut à vico in quo ortus eſt, aut à tribu Iſachar præſagium ſuæ damnationis vocabulum Iſachar ſumpſit. Sachar quippè, quòd dicitur merces, pretium proditionis inſinuat: Scharioth autem, quod memoria mortis interpretatur, arguit eum non repentè perſuaſum, ſed meditatum diutiùs Dominicę traditionis patraſſe flagitium. Qui non per imprudentiam, ſed per prouidentiã inter Apoſtolos eligitur. Quanta enim eſt veritas, quam nec aduerſarius miniſter infirmat? Quantus amor Domini, qui periclitari apud nos iudicium ſuum, quàm affectũ maluit? Suſceperat enim hominis fragilitatem: & ideò nec has partes recuſauit infirmitatis humanæ. Voluit de-

Qui vocati ſunt quarto ordine.

Cananæus.

Iudas.

An proditor talis fuerit Iudas.

Theoph.

Beda.

ſeri,

Hierony. feri, volui prodi, volui ab Apostolo suo tradi, vt tu à socio desertus, à socio proditus, moderatè feras tuum errasse iudicium, perisse beneficium. Hieronymus in Marcum. Iudas, inquit, Iscariotes hic est qui tradidit illum: qui non delet peccatum suum per pœnitentiam, nec illud deletur per memoriam. Vnde de eo dicitur: Et peccatum matris eius non deleatur. Fiant contra Dominum semper. Iudas à confessione, Iscariottes autem à memoria dicitur. Confessores sunt multi in Ecclesia superbi & gloriosi: quorum primus Simon Magus, & Arius, & ceteri hæretici, quorum memoria immortalis ideò in Ecclesia celebratur, vt deuitentur. Hæ sunt duodecim differentiæ Apostolorum & prædicatorum, qui terris quaterni circa tabernaculum Domini excubant, & sancta Domini verba humeris operum propriis portant, vt tabernaculum vnum mansionibus multis ad terram repromissionis porteot: quos vnius exemplum ad timorem humiliat, vt Angelos Luciferi illius casus conseruat, vt nó glorietur sapiens in sapientia sua: sed qui gloriatur, in Domino glorietur. A

Christus octo virtutes, in quibus beatitudo sita sit, exprimit, nósque ad patientiam hortatur.

Matth. 5.

Et aperiens os suum docebat eos, dicens, Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiã consequentur. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Beati pacifici, quoniã Filij Dei vocabuntur. Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Beati estis cùm maledixerint vobis homines, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduersum vos mentientes, propter me: gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cœlis: sic enim persecuti sunt Prophetas, qui fuerant ante vos. Vos estis sal terræ. Quòd si sal euanuerit, in quo salietur? ad nihilum valet vltrà, nisi vt mittatur foras, & conculcetur ab hominibus. Vos estis lux mundi. Non potest ciuitas abscondi supra montem posita: neque accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, vt luceat omnibus qui in domo sunt. Sic luceat lux vestra coram hominibus: vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est.

Marc.

Luc. 6.

Et descendens cum illis de monte, stetit in loco campestri, & turba discipulorum eius, & multitudo copiosa plebis ab omni Iudæa & Hierusalem: & maritima & Tyri & Sidonis, qui venerant vt audirent eum, & sanarentur à languoribus suis. Et qui vexabantur à spiritibus immundis, curabantur. Et omnis turba quærebat eum tangere, quia virtus de illo exibat, & sanabat omnes. Et ipse eleuatis oculis in discipulos suos, dicebat: Beati pauperes, quia vestrum est regnũ Dei. Beati qui nunc esuritis, quia saturabimini: Beati qui nunc fletis, quia ridebitis. Beati eritis cũ vos oderint homines, & cum separauerint vos, & exprobrauerint, & eiecerint nomen vestrum tanquam malum, propter filium hominis. Gaudete in illa die, & exultate: ecce enim merces vestra multa est in cœlo: secundum hæc enim faciebant Prophetis patres eorum.

Ioan.

Introductio. HYPPOMACHVS Aliptes quibusdam laude efferentibus magnũ quempiam, ac prælongis manibus hominem, tanquam ad pugilum certamẽ idoneum (vt scribit Plutarchus lib. de cupiditate diuitiarum) Sanè, inquit, si suspensa in altu corona, foret B detrahenda. Idem licebit dicere in hos, qui pulchra prædia, qui amplas ædes, qui pecuniæ vim stupent, qui honores, qui pulchritudinem & corporis robur, atque in rebus fœlicitatem sitam esse ducunt: Sanè, siquidem venalis esset emenda fœlicitas. Ita nimirùm per Esaiam Dominus inclamat (cap. 29.) Perdam sapientiam sapientum, & prudentiam prudentum reprobabo. Et capit. 33. Regem in decore suo videbunt oculi C eius, cernent terram de longè, cor tuum meditabitur timorem. Vbi est literatus, vbi legis verba ponderans, vbi doctor paruulorum? Sic enim (1. Cor. 1.) placuit Deo per stultitiã prædicationis saluos facere credentes. Quis enim omnium Psychicorum hominum beatos dixerit pauperes, afflictos, languentes, miseros, despectos, esurientes D & sitientes? Quis nõ ex aduerso illos infœlices existimauerit? Et tamen contra omnium opinionem paradoxa ista Christus constituit. Octo siquidem beatitudinis gradus Summa. constituens, pauperes spiritu, mites, lugentes, esurientes & sitientes, misericordes, mũdos corde, pacificos, persecutionibus vexatos, odio profligatos, beatos esse declarat. Hac in cœlum via perueniendum esse docet, sua illa E concione in mõte habita, vt maximè omnium Matthæus describit. Vbi enim primùm Christus duodecim discipulos recensuit, tunc *descendens cum illis, stetit in loco campe-* Ambros. *stri*. Ambros. lib. 5. in Luc. capit. 25. Aduerte omnia diligenter quomodo & cum Apostolis ascendat, & descendat ad turbas. Quomodo enim turba nisi in humili Chri- Turba sectatur ima. stum videret? Non sequitur ad celsa, nõ ascendit ad sub- F limia. Denique vbi descendit, inuenit infirmos. In excelsis enim infirmi esse non possunt. Sic enim Matthæus docet, in inferioribus debiles sanatos esse. Priùs enim vnusquisque sanatus est, vt paulatim virtutibus præcedentibus ascendere posset ad montem: & ideò vnũquemque in inferioribus sanat, hoc est, à libidine reuocat. Iniuriam cæcitatis auertit, ad vulnera nostra descendit, vt vsu quodam, & copia suæ naturæ, comparticipes nos faciat esse regni cœlestis. Et sanabat hos quidem, sed in inferioribus relinquebat. Beda in Luc. l. 2. Electurus Apo- Beda. stolos Dominus in mõtana subiit: turbas verò docturus, ad campestria redit: quia non nisi in humili Christum videre turbæ sufficiunt. Nam hæc est norma, quam secutus Apostolus ait, Non potui vobis loqui quasi spiritalibus, B sed quasi carnalibus. Quasi paruulis in Christo, lac vobis potum dedi, non escam. Nondum enim poteratis, sed ne Christus se accommodat plebi. nunc quidem potestis. Apostoli autem ipsi secundũ Matthæum quasi perfectiores & in monte, & aperto Saluatoris ore docti esse narrantur. *Et multitudo copiosa plebis ab omni Iudæa & Hierusalem: & maritima Tyri & Sidonis, qui venerant vt audirent eum, & sanarentur à languoribus suis.* C Maritimam multitudinem non à proximo mari Galilææ (neque enim hoc miraculi loco poneret) sed à mari magno reor esse cognominatam, in qua etiam & Tyrus & Sidon comprehendi poterant. Verùm quia Gentium ciuitates sunt Iudæis quidem sorte datæ, sed non ab eis possessæ: nec enim omnes hostes exterminare potuerunt: cõsultè quidem illorum nomina ponuntur, vt demonstret D quanta fuerit fama vtriusque saluatoris, quæ ad suam doctrinam capessendam exteras etiam ciuitates conuocaret. Vbi notandum, quia Dominus etsi venientibus ad se Gẽtilibus misertus sit, vnde & puerum Centurionis, & Ca- Christus quomodo abstinuit à Gentibus. nanææ filiam adprobata petentium fide curauit: non tamen ciuitates eorum intrasse reperitur, ne videlicet occasionem querelæ Iudæis calumniantibus suggereret, sed E perfectam potiùs salutem Gentium passionis & resurrectionis suæ tempori reseruaret. Quo imminente tempore Gentilibus eum videre quærentibus ait: Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multum affert. Ita implebatur quod legitur Esa. 2. Erit in nouissimis diebus præparatus mons, domus Domini in vertice montium, & F eleuabitur super colles, & fluent ad eum omnes Gentes. Et cap. 60. Tunc videbis, & afflues, & mirabitur, & dilatabitur cor tuum, quando conuersa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo Gentium venerit tibi. Hoc autem præfiguratum fuit in Salomone. de quo legitur 2. Paralyp. 9. quòd omnes reges terrarum desiderabant videre faciem Salomonis, vt audirent sapientiam eius. Designantur autem causæ, quibus hæ turbæ ad Christum impellerentur, nimirùm vt audirent eum quantum ad illustrationem veritatis

Bonauent.

ritatis in mente, inquit Bonauentura in Luc. *Et sanarentur à languoribus suis*, quantum ad valetudinis restitutionem in carne. Et hæc erat recta intentio secundum illud Osee. 6. Venite & reuertamur ad Dominum, quia ipse cœpit, & sanabit nos: percutiet, & curabit nos. Et post: Et viuemus in conspectu eius: sciemus, sequemúrque vt cognoscamus Dominum. In hoc ostendebant isti quòd erant de ouibus Christi, quia ipsum requirebant ad veritatem & salutem percipiendam. Ioan. 10. Oues meæ vocem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequuntur me, & ego vitam æternam do eis. Amor igitur veritatis intelligendæ, & sanitatis obtinendæ, attrahebant eos vt venirent ad Christum, sicut ad magistrum, & sicut ad medicum. Ad primum inuitat Saluator & Psalmista Psal. 33. Venite filij, audite me, timorem Domini docebo vos. Ad secundum, Matt. 11. Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiã vos. Quantum ad efficacias subsequentes subinfertur: *Et qui vexabantur à spiritibus immundis, curabantur.* In quo tangitur efficacia sanitatis respectu spirituum immundorum. Zach. 13. Spiritum immundum auferam de terra. Isti spiritus immundi vexant eos quos possident. Matth. 15 Filia mea à dæmonio malè vexatur. Hæc vexatio compellebat eos fugere ad Christum: quia secundum quod dicitur Esai. 28. tantummodò hæc vexatio intellectum dat auditui. Secundum quod dicit Gregorius: Mala quæ hic nos premunt, ad Deum ire compellunt. Certè cùm ad Deum compellunt, ad bonam dispositionem deducunt: secundum illud Sap. 3. In paucis vexati, in multis benè disponuntur. Nec tantùm efficacia erat in animam, sed in corpus, per ipsius Christi corpus: quod notatur, cùm subditur, *Et omnis turba quærebat eum tangere*: ex fide scilicet, & deuotione, sicut illa mulier, de qua Matth. 9. Si tetigero tantùm vestimentum eius, salua ero. Et meritò deuoti erant: vnde subditur, *Quia virtus de illo exibat, & sanabat omnes*: id est, operatio virtutis. Infr. 8. Ego noui virtutem de me exiisse. Tunc virtus exit, quando latens in se, manifestatur in opere: secundum illud Sap. 12. Virtutem ostendis tu, qui non crederis in virtute consummatus. Tunc etiam exit, quando alijs communicat: secundum illud Esai. 40. Qui dat lasso virtutem, & his qui non sunt, fortitudinem & robur multiplicat. Et magna erat hæc virtus, quæ in omnia poterat, vt dicitur Sap. 14. Potens es ex omnibus sanare. Qui conuersus est, non per hoc quod videbat, sanabatur, sed per te omnium saluatorem. Et hoc maximè attrahebat omnes ad Christum: sicut dicitur Ioann. 6. Sequebatur enim multitudo magna, quia videbant signa quæ faciebat super his qui infirmabantur. Theophylactus in Luc. non sine causa turbas ad Iesum confluxisse scribit, *vt sanarentur: quia virtus de illo exibat.* Nam prophetæ, inquit, & alij sancti non habebant virtutem à se egredientem: non enim fuerunt ipsi fontes virtutum. At Dominus habuit virtutem à se egredientem: quandoquidem ipse fons virtutum. Et ita Prophetæ & sancti virtutem suam supernè acceperunt. Chrysostomus homil. 75. ad popul. Antiochen. Cæterùm, inquit, non tantùm corpora Christus curabat, sed corrigebat & animas: paritérque varians vtilitatem, & doctrinæ admiscens sermonem, ex operibus probationem, & impudentia claudens hæreticorum ora, per quod vtrasque curabat substantias: ostendens quòd totius animalis est ipse creator. Et propterea multam vtrique naturæ communicabat prouidentiam, nunc quidem hanc, nunc reparans illam. Quod quidem tunc quoque faciebat. *Et ipse eleuatis oculis in discipulos suos, & aperuit os suum.* Etsi generaliter omnibus loqueretur, maximè tamen discipulis, quos verborum istorum memores, interpretes, & promulgatores instituerat. Ita oculis defixis, sui eos muneris commonebat. Nec superflua est hæc locutio, quòd *aperiens os suum docebat.* Nam præter id quòd phrasis est hebraica, Euthymius & Theophylactus in Matth. id additum obseruant: quia Christus exemplis primùm, deinde verbis docebat. Ne ergo de primo hoc intelligatur, sed de altero, additum est, *aperiens os suum.* Gregorius Papa libr. 4. capit. 4. in Iob

Gregor.

Theoph.

Virtus à Christo egrediens.

Chrysost.

Euthym. Theoph. Gregor.

Scriptura enim sacra, inquit, in his quæ tenuiter præmittit, reuerenter expectanda indicat. Sicut enim clausa vascula quid intus habeant, ignoramus: aperto verò ore vasculorum, quid intrinsecus contineatur, agnoscimus. Ita sanctorum corda, quæ clauso ore occulta sunt, aperto ore deteguntur: & cùm cogitationes detegunt, os aperire referuntur, vt intenta mente quasi apertis vasculis quid intus contineant, festinemus cognoscere, ac nosmetipsos eorum intimo recreare odore. Vnde & sublimia præcepta Domino in monte dicturo, præmittit, *Aperiens os suum dixit*: quamuis illic & hoc accipi debeat, quia tunc in præceptis os suum aperuit, in quibus dudum aperuerat ora Prophetarum. De Iob quoque dicitur cap. 3. Post hæc Iob aperuit os suum. Prouerb. 31. Iustus os suum aperuit sapientiæ, & lex clementiæ in lingua eius. Eccles. 24. In Ecclesiis Altissimi aperiet os suum, & in conspectu virtutis illius gloriabitur. Et Dan. 10. Aperiens os meum locutus sum. Psalm. 50. Domine labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuam. Psal. 80. Aperi os tuum, & implebo illud. Ambrosius lib. 5. in Luc. cap. 25. Simol enim, inquit, aperiens os suum sapientiæ & scientiæ Dei, reclusis abditis, templi sui thesauros reserauit. Ergo & tu aperi os tuum: sed priùs vt aperiatur, implora. Si enim Paulus in adapertione oris sui implorat auxilium, multò magis implorare te conuenit. Ostendit enim tibi clauem scientiæ, qua os tuum aperire debeas, dicens Propheta. Aperi os tuum verbo Dei. Verbum Dei, clauis tui oris est: clauis scientiæ, oris tui clauis est: quia laxatis silentij catenis, imperitiæ claustra reserantur. Augustinus lib. 1. de sermone Domini in monte, Sermonẽ quem loquutus est Dominus noster Iesus Christus in monte, sicut in Euangelio secundum Matthæum legimus, si quis piè sobriéque considerare voluerit, puto quòd inueniet in eo, quod ad mores optimos pertinet, perfectum vitæ Christianæ modum. Quod polliceri non temerè audemus, sed ex ipsis Domini verbis conijcientes. Nam sic ipse sermo concluditur, vt appareat in eo præcepta esse omnia, quæ ad informandam vitam pertinent. Sic enim dicit: Omnis ergo qui audit verba mea hæc, & facit ea, assimilabo eum viro sapienti: & reliqua vsque ad eum locum, Et facta est ruina eius magna. Cùm ergo non dixit, Qui audit verba mea, tantùm, sed addidit, dicens, Qui audit verba mea hæc: satis, vt arbitror, significauit, hæc verba quæ in monte locutus est, tam perfectè instruere vitam eorum, qui voluerint secundum ea viuere, vt meritò comparentur ædificanti super petram. Super petram autem dixit, vt appareat & iste sermo omnibus præceptis, quibus Christiana vita informatur, esse perfectior. Ambrosius lib. 5. in Luc. capit. 35. Cæterum sanctus Lucas quatuor tantùm dominicas beatitudines posuit, Matthæus octo. Sed in illis octo, illæ quatuor sunt: & in quatuor istis, illæ octo. Hic enim quatuor velut, virtutes amplexus est Cardinales, ille in illis octo mysticum numerũ reserauit. Pro octauis enim multi scribuntur Psalmi, & mandatum accipis, octo illis partem dare fortasse benedictionibus. Sicut enim spei nostræ octaua perfectio est, ita octaua summa virtutum est. Gregor. Nyssenus lib. de beatitudinibus: Sumatur autem à nobis istius contemplationis initium, vnde doctrinæ dictorum initium cœpit. *Beati*, inquit, *pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Si quis auarus incidat in tabulas, thesaurum alicubi absconditum indicantes, is autem locus qui thesaurum contineat, multum sudorem, & laborem aspirantibus ad eas opes ostendat: nunquid ad labores adlanguescet, & in lucro quærẽdo segnis erit? nullúmque præ studio laborem sumere, atque defatigationem subire, diuitiis dulcius & iucundius existimabit? Non ita se res habebit, non ita quidem: sed omnes ad hoc aduocabit amicos, ex omnibus autem partibus, ex quibus poterit, auxilia sibi contrahet: vt multitudine operarum opes illas absconditas suas faciat. Hic est ille thesaurus, fratres, quem scriptum indicat: absconditæ autem præ obscuritate diuitiæ sunt. Igitur nos quoque, qui incorrupti auri cupidi sumus, precum quasi manuum multitudine vtamur, vt diuitiæ nobis pateant, atque omnes

Ambros.

Augustin.

Ambros. *Quot beatitudines.*

Greg. Nyss.

Labor ad inuestigandos [illegible] *est.*

ex æquo thesaurum diuidamus, & totum cum quisque acquirat. Talis enim diuisio virtutis est, vt & in omnes qui eam amplectuntur & affectant, diuidatur, & cuique adsit vniuersa inter participantes non diminuta. Nam in terrenarum quidem diuitiarum distributione, qui plus iusto ad se traxerit, iniuriam facit iis, qui ex æquis partibus socij sunt: (socij enim partem prorsus minuit is, qui suam plus iusto auxerit:) spirituales autem diuitiæ idem faciunt quod sol, qui & omnibus videntibus se impertit, & totus vnicuique accedit. Quoniam igitur par ab vnoquoque lucrũ ex labore speratur, par ab omnibus afferatur ad id,

A

Beatitudo quid.

quod a nobis quæritur, precum adiumentum. Ac primùm quidem arbitror oportere considerare ipsam Beatitudinem, & intelligere quidnam tandem ea sit. Beatitudo, vt mea quidem fert opinio, comprehensio est omnium earũ rerum, quæ nomine intelliguntur: à qua nihil abest eorũ quæ pertinent ad desiderium atque cupiditatem. Poterit autem nobis ex comparatione cõtrarij planius fieri, quid per beatitudinem significetur. Contraria autem beatitudinis miseria est. Miseria igitur est in acerbis ac tristibus, nostraque voluntate non accidentibus casibus & calamitatibus ærumna. Affectio autem eorum quæ in ipsis fiunt,

B

in vtroque in contrarium diducta atque diuisa est. Nam ei, qui quidem beatus habetur, ob res ad fruendum sibi propositas lætari, sibi placere & exultare licet: ei verò qui miser existimatur, rebus præsentibus angi atque dolere contingit.

Augustin.

August. lib. 13. de Trinitate, capit. 4. Mirum est autem, inquit, cùm capessendæ atque retinendæ beatitudinis voluntas vna sit omnium, vnde tanta existat de ipsa

Varia opiniones de beatitudine.

beatitudine rursus varietas atque diuersitas voluntatum, non quòd aliquis eam nolit, sed quòd non omnes eã norint. Si enim omnes eam nossent, non ab aliis putaretur

C

esse in virtute animi, aliis in corporis voluptate, aliis in vtraque, & aliis atque aliis alibi atque alibi. Vt enim eos quæque res maximè delectauit, ita in ea constituerunt vitam beatam. Quomodo igitur feruentissimè amant omnes, quod non omnes sciunt? Quis potest amare quod nescit? Cur ergo beatitudo amatur ab omnibus, nec tamen scitur ab omnibus? An fortè sciunt omnes ipsa quæ sit, sed non omnes sciunt vbi sit, & inde contentio est? Quasi verò de aliquo mundi huius agatur loco, vbi debeat quisque velle viuere, qui vult beatè viuere, ac non ita quæratur vbi sit beatitudo, sicut quæritur quæ sit? Et post pau-

D

ca, Ciceronis sententiam profert, qua probet non omnes id facere, quod ad beatè viuendum est necessarium. Ille enim Academicus, inquit, cùm vellet in Hortensio dialogo, ab aliqua re certa, de qua nullos ambigeret, sumere suæ disputationis exordium, Beati certè, inquit, omnes esse volumus? Absit vt hoc falsum esse dicamus. Quid igitur? An dicendum est, etiamsi nihil sit beatè viuere, quàm secundum virtutem animi viuere, tamen & qui hoc non vult, beatè vult viuere? Nimis quidem hoc videtur absur-

Idem Aug. Quid beatè viuere.

dum. Idem cap. 5. eiusd. lib. de Trinit. ostẽdit, Beatè viuere non simpliciter esse viuere secũdum cuiusque libidinem & cupiditatem, sed secundum virtutem. Sed hoc quoque

E

Cicero, inquit, cùm sibi ex aduerso proposuisset, ita redarguit, vt qui ita sentiunt, erubescant. Ait enim: Ecce autem non Philosophi quidem, sed prompti tamen ad disputandum homines, aiunt esse beatos, qui viuant vt ipsi velint: hoc est, quod nos diximus, vt quosque delectat. Sed mox ille subiecit: Falsum id quidẽ. Velle enim quod non deceat, idipsum miserrimum est. Nec tam miserũ est non adipisci quod velis, quàm adipisci velle quod non oporteat. Præclarissimè omninò atq; verissimè. Quis enim ita sit mère cæcus, & ab omni luce decoris alienus, ac tenebris dedecoris inuolutus, vt eum qui nequiter viuit ac

F

turpiter, ac nullo prohibente, nullo vlciscente, & nullo saltem reprehẽdere audente, insuper & laudantibus plurimis: quoniam sicut ait Scriptura diuina (Ps. 9.) Laudatur peccator in desideriis animæ suæ, & iniquus benedicitur: implet suas facinorosissimas & flagitiosissimas voluntates, ideò beatum dicat, quia viuit vt vult? cùm profectò quamuis & sic miser esset, minus tamen esset, si nihil eorum quę perperam voluisset, habere potuisset. Mala enim voluntate, vel sola quisque miser efficitur: sed miserior

potestate, qua desiderium malæ voluntatis impletur. Idẽ cap. 7. eiusdem lib. 13. de Trinitate dicit, Beatum nolle nisi quod licet optare. vbi & istud affert Terentij in Andria:

Idem Aug. Quod velit beatus.

Quoniam non potest id fieri quod vis, id velis quod possis.

Commodè hoc dictum esse quis negat? Sed consilium est datum misero, ne esset miserior. Beato autem, quales se esse omnes volunt, non rectè nec verè dicitur, Non potest fieri quod vis. Si enim beatus est, quicquid vult, fieri potest, quia non vult quod fieri non potest. Sed non est mortalitatis hæc vita, nec erit, nisi quando & immortali-

A

Conclusio.

tas erit. Capite seq. docet, hic fide ac spe beatos nos esse. Ex his igitur colligimus, summã & perfectissimam beatitudinem esse in patria: hîc autem nos illam per spem apprehendere, & ideò beatos nos dici, non quòd omni ex parte beatum miseris mortalibus contingere possit, sed quòd expectent, & ea faciant, quæ ad illam consequendam requiruntur. Alioquin hîc nulla beatitudo est. Cur

Hic nulla beatitudo.

ergo Christus pronunciat, beatos pauperes, mites, misericordes? Non quòd hic quietem è laboribus nanciscantur, sed quòd vt faciũt quæ illos ad fœlicitatẽ perducant, ita & in illam omnem suam spem coniiciunt. Vnde Cas-

B

Cassiodor.

siodorus histor. Tripartitæ lib. 1. cap. 11. hanc magni Antonij sententiam fuisse scribit, quòd beatitudo vera in legum Dei obseruatione & cultura ipsius posita est. Quod & Psaltes indicat his verbis: Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentiæ non sedit. Quòd autem beatitudi-

Beatitudo hic in spe quæ esse potest.

nem illam in spe considerET, non autem præsentem, qualis hic imaginari potest, manifestum est ex sequentibus. Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo & folium eius non defluet. Hæc nimirùm securitas, &

C

quasi fructus laboris nostri reposita est, vbi ea fecerimus quæ ad beatitudinem requiruntur. Nam cùm omne agẽs agat propter finem. Deus quidem finis omnium nostrarum cogitationum & actionum esse debet, & inde beatitudo, quæ nimirùm resultat ex Deo, per cuius fruitionem beati esse dicimur. Gregorius Nyssenus lib. de beatitudi-

Greg. Nyss. Qualis sit beatitudo.

nibus. Nam quod verè beatum habendum sit inquit, ipsum diuinum numen est: quicquid enim id tandem esse ponamus, beatitudo illa est immortalis & incorrupta vita, ineffabile pariter & inanimaduersabile atque incogitabile bonum, inenarrabilis, inexplicabilisque pulchri-

D

tudo à seipsa profecta, à seipsa data, & gratia, & sapientia, & potentia, vera lux, fons omnis bonitatis, rebus vniuersis præsidens, ac superimposita potestas: sola amabilis, semper eodem modo sese habens, perpetua exultatio, sempiterna lætitia: de qua si quis dicat omnia quæ possit, nihil dicit eorum quæ rei dignitas postulat atque requirit. Neque enim intelligentia, mentisque agitatio attingit & assequitur id quod est: atque etiam si quid de dlo bono vel sublimiùs & altiùs cogitare & intelligere valeamus, nulla tamen ratione vel oratione, quod cogi-

Quod beatu

tatur & intelligitur, enunciatur. Quoniam autem is, qui

E

finxit hominem, secundum imaginem Dei fecit eum, secundo loco beatum iudicandum fuerit id, quod per communicationem & participationem eius, quæ verè beatitas est, hoc nomine appellatur. Quemadmodum enim in præstanti corporis forma, principalis quidem ac primaria pulchritudo in viuenti veréque subsistenti facie est: secundum verò locum ab hoc obtinet, id quod ad imitationem eius in imagine atque simulachro ostenditur: Ita natura quoque humana, quæ est effigies & imago supernæ beatitudinis, etiam ipsa bona pulchritudine designatur, cum in sese beatorum ostenderit insignium significationes & repręsentationes. Sed quia peccati sordes pulchritudinem imaginis labefactarunt, & inutilem reddiderunt, venit is, qui nos eruere sua aqua viuenti pariter, ac salienti in vitam æternam, vt deposita turpitudine ex peccato contracta, ad beatam formam renouemur. Ac quemadmodum arte pingendi, si quis huius rei non ignarus fuerit, ad imperitos dicere possit, illam pulchram esse faciem, quæ ex talibus corporis partibus constet, cui & capillus talis, & oculorum orbes, & superciliorum descriptiones, & genarũ positiones, & singulatim

Anima quomodo vestienda.

omnia, quibus formæ præstantia completur, adsint: eodem modo is, qui ad imitationem eius, quod solum beatum est, animam nostram quasi pingendo reconcinnat, singula quæ pertineant ad beatitudinem, sermone describit: & ait in primis, *Beati pauperes spiritu, quoniam eorum est regnum cælorum.* Ambrosius libr. 5. in Lucam capit. 25.

Ambros.

Primam benedictionem hanc vterque Euägelista posuit. Ordine enim prima est, & parens quædam generatióque virtutum; quia qui contempserit secularia, ipse merebitur sempiterna; nec potest quispiam meritum regni cœlestis adipisci, qui mundi cupiditate possessus, emergendi non habet facultatem. A Secunda beatitudo, *Beati*, inquit, *mites*: Tertia, Beati qui lugent: Quarta, Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam: Quinta, Beati misericordes: Sexta, Beati mundo corde: Septima, Beati pacifici. Et benè septima, quoniam en die ab omnibus mundi operibus requieuit Deus: dies enim quietis & pacis est. Octaua. Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Veni Domine Iesu, doce nos ordinem beatitudinum tuarum. Neque enim sine ordine dixisti, primò beatos pauperes spiritu, secundò beatos mites, tertiò beatos qui lugent. B Etiamsi cognosco aliquid, tamen ex parte cognosco. Si enim Paulus ex parte cognouit, quantum ego possum cognoscere, qui Paulo quantum vita, tantum etiam verbo inferior sum? Vita enim verbum exigit & acquirit: sermo autem sine vita, non est sermo Dei. Quanto me sapientior Paulus? Ille gloriatur in periculis, ego glorior in successibus. Ille gloriatur, quia reuelationibus nó extollitur: ego si quæ reuelationes mihi contigerint, gloriater. Sed tamen potest Deus homines de lapidibus suscitare, & verbum proferre de clausis, vocem elicere de mutis. Si asinæ oculos aperuit, vt videret Angelum: potens est & nobis aperire quoque oculos, vt possimus Dei C videre mysteriũ. *Beati*, inquit, *pauperes*. Non omnes beati pauperes.

Quis ordo beatitudinũ.

Hierony.

Hieronymus in Matthæum. *Pauperes* dicit, hoc est quod alibi legimus, Et humiles *spiritu* saluabit. Ne quis autem putaret paupertatem, quæ nonnunquam necessitate portatur, à Domino prædicari, adiunxit, Spiritu: vt humilitatem intelligeres, non penuriam. *Beati pauperes spiritu*, qui propter Spiritum sanctum voluntate sunt pauperes. Vnde super huiusmodi pauperibus & Saluator per Esaiam (c. 61.) loquitur: Dominus vnxit me, propter quod euangelizare pauperibus me misit.

Qui pauperes spiritu.

Greg. Nyss.

Gregorius D Nyss. lib. de beatitudinib. Videtur enim mihi sermo paupertatem & inopiam spiritus nominare voluntariam animi humilitatem atque demissionem. Atque exemplum huius Apostolus nobis Dei paupertatem proponit, dum dicit: Qui quum diues sit, propter nos pauper & egenus factus est, vt nos illius egestate ditesceremus. Quoniam igitur cætera omnia, quæ circa naturam diuinam circunspiciuntur, superant modum humanæ naturæ: humilitas autem coalita atque consueta nobis humi repentibus, & ex terra conflatis, & in terram defluentibus est: si tu in eo, quod à natura tua non est alienum & à te præstari poE test, Deum imitatus fueris, beatam formam ipse induisti. Ac nemo putet nullius negotij rem esse, ac facilè effici posse, vt quis animo humili atque demisso sit. Imò contrà nihil ex omnibus quæcunque per virtutem aguntur & exercentur, æquè laboriosum & operosum, atque huiusmodi res est. Quamobrem? quia dormiente homine, qui bona semina acceperat, caput atque præcipua pars contrarij seminis ab inimico nostræ vitæ, superbiæ zizanium contectum radices egit. Quemadmodum enim illa se in terram præcipitant, eodem modo miserum genus humanum ad communem ruinam secum vnà detraxit: ac nullũ F aliud naturæ nostræ malum tale est id, quod per superbiã nobis ingeneratur. Quoniam igitur omnibus propemodum, qui humanæ naturæ participes sunt, vitium elationis quodammodò innatum est: idcircò Dominus hinc initium beatitudinum exponendarum ducit, tanquã primordiale malum quoddam ex habitu nostro superbiam eiciens, dum consulit vt imitemur eum, qui sponte sua egenus fuit, qui verè beatus est, vt in quo possumus, pro virili nostra parte assimilati, ex eo quod nostra voluntate egeni, pauperem secuti fuerimus, etiã beatitudinis communionem attrahamus & adsciscamus. Hoc enim quisque sentiat, inquit, inter vos, quod & in Christo Iesu, (Phil. 2.) qui cùm esset in forma Dei, nõ rapinam arbitratus est, quòd Deo par & æqualis esset, sed forma serui sumpta seipsum exinaniuit. Ecquid magis in Deo mendicum, quàm forma serui? Quid in rege rerum vniuersarum humilius, quàm in communem inopis ac mendicæ nostræ naturæ venisse? Rex regnantium, & Dominus dominantium sponte sua formam seruitutis induit: iudex rerum A vniuersarum principibus tributarius existit: creaturæ Dominus in spelunca diuersatur: qui mundum vniuersum complexus est, non inuenit locum in diuersorio, sed in præsepio brutorum animalium abiicitur. Purus ille & incorruptus humanæ naturæ sordes non respuit, ac per omnem nostram mendicitatem penetrans, vsque ad mortis progreditur experimentum. Videte voluntariæ mendicitatis modum. Vita mortem gustat, iudex in iudicium ducitur: Dominus vitę rerum vniuersarum subiicitur iudicia decreto: supramundanarum omnium copiarum rex, carnificum manus non repellit. Ad hoc, inquit, exemplum animi dimissionem spectat. Duo igitur priB mum docet, humilitatem contra superbiam, & diuitiarũ contemptum contra auaritiam, & habendi cupiditatem.

A superbia omne malũ, ab humilitate bonum.

Mendicitas voluntaria probatur.

Chromat.

Chromatius lib. de octo beatitudinib. concione 1. in cap. Matth. 5. Non enim, inquit, simpliciter, neque confuse, beatos pauperes dixit, sed addidit, pauperes spiritu. Nec enim omnis paupertas fœlix est. quia fit sæpè ex necessitate, fit nonnunquam per pessimos mores, fit etiam ex indignatione diuina. Beata ergo paupertas est spiritalis, eorum scilicet hominum, qui spiritu & voluntate se pauperes faciunt propter Deum, renunciando seculi bonis, substantiam suam vltrò erogando: quos meritò beatos C appellat, quia pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorũ. Per voluntariam enim paupertatem cœlestis regni diuitias assequuntur. Hæc autem rerum mundanarum abrenunciatio maximè ab humilitate spiritus pẽdet.

Paupertas comitatum.

Theodor.

Theodoretus in Epistol. ad Rom. cap. 12. tom. 5. Dominus enim, inquit, in sacris Euangeliis eos qui humilitatem possederint, primos esse beatos pronunciauit, dicens: Beati pauperes spiritu.

August.

Augustinus lib. 1. de sermon. Domini in monte, capit. 2. Legimus enim inquit, scriptum de appetitione rerum temporalium, Omnia vanitas & præsumptio spiritus, Ecclesiast. 6. Præsumptio autẽ D spiritus audaciam & superbiam significat. Vulgò enim magnos spiritus superbi habere dicuntur & rectè: quandoquidem spiritus etiam ventus vocatur. Vnde scriptum est Psalm. 148. Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum. Quis verò nesciat superbos inflatos dici, tanquam vento distentos? Vnde etiam est illud Apostoli, 1. Corinth. 8. Scientia inflat, charitas autem ædificat. Quapropter rectè hîc intelliguntur pauperes spiritu, humiles & timentes Deum, id est, non habentes inflantem spiritum. Nec aliunde incipere oportuit beatitudinem. Siquidem peruentura est ad summam sapientiam, Eccl. 1. E Initium autem sapientiæ timor Domini. Quoniam & econtrariò, initium omnis peccati superbia. Psalm. 110. Superbi autem appetunt & diligunt regna terrarum.

Steph. Ed.

Stephanus Eduensis Episcopus, in tractatu de Sacram. altar. c. 19. Ita, inquit, qui à Deo recesseramus per superbiæ vanitatem, ad ipsum reuertentes per humilitatem sanctificati ei iungimur, vt ad beatitudinem regni cœlestis pertingere mereamur: de qua Dominus ait, Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum.

Ambros.

Ambros. lib. 5. in Luc. Ergo non omnes beati pauperes. Paupertas enim media est. Possunt & boni & mali esse pauperes: F nisi fortè intelligendus ille pauper beatus, quem Propheta describit, dicẽs, Quia melior iustus pauper. Prouer. 19. Beatus pauper qui clamauit, & Dominus exaudiuit eum. Pauper à crimine, pauper à vitus: pauper, in quo mundi princeps nihil inuenit. Pauper illius æmulus pauperis, qui cùm diues esset, propter nos pauper factus est. Vnde plenè Matthæus aperuit, dicens: *Beati pauperes spiritu.* Pauper enim spiritu non inflatur, non extollitur mẽte.

Chrys.

Chrys. hom. 75. ad popul. Antioch. Quid est ergo, inquit, pauperes spiritu? humiles & contriti corde. Spiritum autem hîc

animum

animam & voluntatem dixit. Quoniam autem multi sunt humiles non spontanei, sed rerum astricti necessitate, illos omittens (nec enim hoc esset laudabile, ex voluntate semetipsos humiliantes & contrahentes, primos vocat beatos. Et quare non dixit humiles, sed pauperes? Quoniam hoc est illo maius. Expauescentes enim hic ait, & trementes Dei mandata: quos & per Esaiam Prophetam (cap. 66.) plurimùm approbans Deus dicebat. Ad quem respiciam, nisi ad humilem & quietum & trementem sermones meos? Multi sunt etenim humilitatis modi. Et hic quidem est mediocriter humilis, hic autem super omnem modum. Hanc & beatus Propheta commendat humilitatem, non simpliciter contractam nobis mentē designans, sed nimis contractam. Psal. 50. vbi dicit: Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non despicies. Hanc pueri tres pro sacrificio magno offerunt, dicentes: Sed in animo contrito & spiritu humilitatis suscipiamur, Daniel. 3. Hanc & Christus beatā nūc appellat. Quoniam enim malorū maxima, totumq; perdentia mundum, ex superbia subrepserūt. Nam & diabolus, cùm esset antea talis, ita diabolus effectus est. Quod & Paulus ostendens, dicebat, 1. Tim. 3. Ne in superbiam elatus, incidat in diaboli iudicium. Et his primus homo expectationibus à diabolo inflatus, præcipitatúsque est, factúsque mortalis: sperans enim esse Deus, & quod habebat, amisit. Quod exprobrans illi Deus, & ipsius carpens dementiam, dicebat: Ecce Adam factus est quasi vnus ex nobis. Genes. 3. Et quisque tandem hinc in impietatem delapsus est, quòd Dei affectaret æqualitatē. Quoniam igitur hæc malorum arx erat, & radix, omnisque fons nequitiæ, remedium ægritudini præparans congruū, quasi validum quoddam, tutúmque fundamentum, hanc legem iecit. Hac enim supposita firmitate, ædificator omnia reliqua superponit: hac autem sublata, licet ad cœlos vsque perueniat operatius, omnia facilè subruuntur, & in malum finem conuertuntur. Verum obiiciat aliquis, Quid hoc ad discipulos, qui per omnia erant humiles? Nec enim vllam habebant occasionem insolentiæ, cum piscatores essent, & pauperes, ignobiles, & idiotæ. Etsi non ad discipulos ista dixit, sed ad eos qui tunc erant præsentes, & ad eos qui post hæc eos erāt suscepturi, ne propter hæc eos contemnerent: imò verò & ad discipulos. Nam etsi non tunc, posteriùs tamen talis cautelæ debebant indigere, post signa & miracula, & orbis terrarum honorem, & comparatam apud Deum fiduciam. Non enim diuitiæ non potentia, nō regnum tam extollere potest, quam omnia quæ fuerant illis collata. Aliquin autem & ante signa fuit verisimile eos & tunc elatos fuisse, cernentes multitudinem, & theatrum illud circa præceptorem constiturum, & humanum aliquid passos. Propterea statim ipsorum reprimit sensum. Idem etiam de diuitiarum contemptu censeri potest. Nam cùm tandem tot miracula facerent, ægrotos sanitati restituerent, mortuos etiam suscitarent: quomodo non oblatis muneribus, & omnibus ad pedes eorum proiectis, facilè ditescere potuissent? Nam & omnes, qui possessiones habebant, pretium illarum ad pedes Apostolorum detulerunt. Quin etiam Simon ille Magus magna pecuniæ summa potestatem conferendi spiritus à Petro requisiuit. At verò ille, qui liberè dixerat, Ecce reliquimus omnia, & secuti sumus te, vt turpe illud lucrum & diuitiarum ambitionem abiecerat, proclamauit, Pecunia tua tecum sit in perditionē. Beatos igitur illos censet Christus, qui non coacti sed voluntate ducti, terrena abdicarunt, illos hoc in proposito cōfirmans, ne fortè tandem opibus oblatis ab officio reuocentur. Nec excludit diuites ab hac beatitudine, si modò audiant hoc Dauidis: Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere: & pauperes quosque vt fratres in Christi visceribus amplectantur. Rupertus libr. 4. in Matth. Abraham, Isaac, & Iacob, pro exemplo vel testimonio sumit, qui pauperes spiritu fuerunt, sicut enarrat sacræ scripturæ textus, & memorat Apostolus. Cōfitentes, inquit, quia peregrini & hospites sunt super terram. Qui enim hęc dicunt, significant se patriam inquirere, etsi quidem illius meminissent, de qua exierant: habebant vtique tempus reuertendi, nunc autem meliorē appetunt, id est, cœlestem. Nonne hæc est paupertas spiritus, non appetere patriā in terris, & humiliter expectare repositam in cœlis in manu Dei? Ideò, inquit, non confunditur, vocari eorum Deus. Parauit enim illis ciuitatem. Quid aliud est illa ciuitas, nisi regnum cœlorum? Gregorius Nyssenus lib. de Beatitudinibus. Ne igitur, inquit, alteram frater paupertatis rationem reiicias, quæ cœlestium diuitiarum conciliatrix est. Vende, inquit, omnes facultates tuas, & da pauperibus. Luc. 18. Et veni, sequere me, & habebis thesaurum in cœlis. Etenim eiusmodi paupertas non videtur mihi discrepare ab ea egestate, quæ beata iudicatur. Ecce omnibus quæcunque habebamus relictis, secuti sumus te, inquit discipulus ad Dominum. Quid igitur erit nobis? Et quod est responsum? *Beati pauperes spiritu: quoniam eorum est regnum cœlorum.* Vis intelligere quis pauper spiritu sit? Qui corporalem opulentiam animæ diuitiis permutat, qui propter spiritum egenus est, qui terrenas diuitias veluti quoddam onus excussit, & abiecit, vt sublimis per aërem sursum rapiatur, vt inquit Apostolus, in nube vna cum Deo per cœlestia tendens. Ponderosa res quædam est aurum: onerosa res omnis, quæ diuitiarum causa expetitur: leuis verò res quædam & sublimia petens est virtus. Verùm hæc sibi inuicem opposita sunt, ponderosum & leue. Ergo nulla ratione atque machinatione effici potest, vt leuis fit is, qui sese ponderi materiæ affixit. Si igitur nos ad superna accedere oportet, ab iis quæ deorsum trahunt, destituimur iis quæ nos ad superna prouocant. Quis autem sit modus quod id efficiatur, præscribit Psaltes (Psalm. 111.) Dispersit egenis, dedit pauperibus: iustitia eius manet in seculum seculi. Qui pauperi impertitus fuerit, in partem eius, qui propter nos pauper fuit, seipsum constituet. Egenus fuit Dominus, ne tu quidem metuas egestatem. Verùm regnum obtinet omnis creaturæ, qui propter nos egenus fuit. Ergo si cum eo, qui egenus fuit, vnà pauper eris, cum regnante quoque vna regnabis. Beati enim pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum: cuius etiam nos digni habeamur per Christum Dominum nostrum, cui gloria & imperium in secula seculorum. *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.* Chromatius conc. 1. in cap. 5. Matth. Mirè post primum gradum secundus ascenditur. Beati, inquit, mites, quia possidebunt terram. Sed sicut impossibile est extra ordinem secūdo sistere gradum, nisi ascenderis primum: sic homo mitis esse non poterit, nisi priùs pauper spiritu fuerit factus. Quomodo ergo inter diuitias positus animus, inter curas & solicitudines seculares, ex quibus negotia, lites, prouocationes, iræ, exacerbationes sine intermissione nascuntur: quomodo, inquam, animus inter hæc poterit esse mitis & lenis, nisi prior à se omnes causas iracundiæ, occasionésque rixarū abrenunciando præsciderit? Non fit mare tranquillum, nisi cessauerint venti: non extinguitur ignis, nisi materiam incendij, spinarúmque sarmenta detraxeris. Sic nec animus erit humilis & quietus, nisi ea quæ exuscitant & inflammant, fuerint abdicata. Benè ergo gradus iungitur gradui, quia pauperes spiritu ipsi incipiunt iam esse mites. Augustinus lib. 1. de sermone Domini in monte, capit. 3. Mites sunt, qui cedunt improbitatibus, non resistunt in malo, sed vincunt in bono malum. Gregorius Nyssenus lib. de beatitudin. Quid est, inquit, lenitas? & in qua te lenitatem sermo beatam indicat? Non enim videtur mihi oportere omnia ex æquo virtutē putare, quæcunque cum lenitate fiunt, si quietum pariter & tardum per hanc dictionem duntaxat significetur. Neque enim in cursoribus lenis est melior accelerante: neque in arte pugilum is, qui cum maiore difficultate, tardiúsque se mouet, coronam de aduersario tollit. Quinetiam si certamus pro præmio supernæ vocationis, intendi celeritatem author est Paulus, dum dicit: Ita currite vt assequamini: quoniam & ipse per vehementiorem semper motum vlteriùs nitebatur, ea quæ post tergū essēt, obliuioni tradens: & pugnans, agilis & velox erat. Obseruabat enim aduersarij impetum & incursum, circa gressum firmus & cautus erat & quum manus armatas haberet, nō in va-

Quare non dixit humiles, sed pauperes.

Cur primum de humilitate & paupertate egit apud humiles & pauperes discipulos.

Rupertus. *Pauperum spiritualium exempla.*

Greg. Nyss.

Cur Christus egenus factus est.

Chromat.

August. *Mites qui.* Greg. Nyss.

Anima quo modo vestienda.

Ambros.

omnia, quibus formæ præstantia completur, adsint: eodem modo is, qui ad imitationem eius, quod solum beatum est, animam nostram quasi pingendo reconcinnat, singula quæ pertineant ad beatitudinem, sermone describit: & ait in primis, *Beati pauperes spiritu, quoniam eorum est regnum cœlorum.* Ambrosius libr. 5. in Lucam capit. 25. Primam benedictionem hanc vterque Euāgelista posuit. Ordine enim prima est, & parens quædam generatióque virtutum; quia qui contempserit secularia, ipse merebitur sempiterna; nec potest quispiam meritum regni cœ- A lestis adipisci, qui mundi cupiditate possessus, emergendi non habet facultatem. Secunda beatitudo, *Beati*, inquit, *mites*: Tertia, Beati qui lugent: Quarta, Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam: Quinta, Beati misericordes: Sexta, Beati mundo corde: Septima, Beati pacifici. Et benè septima, quoniam en die ab omnibus mundi operibus requieuit Deus: dies enim quietis & pacis est. Octaua. Beati qui persecutionem patiūtur propter iustitiam. Veni Domine Iesu, doce nos ordinem beatitudinum tuarum. Neque enim sine ordine dixisti, primò beatos pauperes spiritu, secundò beatos mites, tertiò beatos qui lu- B gent. Etiamsi cognosco aliquid, tamen ex parte cognosco. Si enim Paulus ex parte cognouit, quantum ego possum cognoscere, qui Paulo quantum vita, tantum etiam verbo inferior sum? Vita enim verbum exigit & acquirit: sermo autem sine vita, non est sermo Dei. Quanto me sapientior Paulus? Ille gloriatur in periculis, ego glorior in successibus. Ille gloriatur, quia reuelationibus nō extollitur: ego si quæ reuelationes mihi contigerint, gloriarer. Sed tamen potest Deus homines de lapidibus suscitare, & verbum proferre de clausis, vocem elicere de mutis. Si asinæ oculos aperuit, vt videret Angelum; po- C tens est & nobis aperire quoque oculos, vt possimus Dei videre mysteriū. *Beati*, inquit, *pauperes*. Non omnes beati pauperes. Hieronymus in Matthaeum. *Pauperes* dicit, hoc est quod alibi legimus, Et humiles *spiritu* saluabit. Ne quis autem putaret paupertatem, quæ nonnunquam necessitate portatur, à Domino prædicari, adiunxit, Spiritu: vt humilitatem intelligeres, non penuriam. *Beati pauperes spiritu*, qui propter Spiritum sanctum voluntate sunt pauperes. Vnde super huiusmodi pauperibus & Saluator per Esaiam (c. 61.) loquitur: Dominus vnxit me, propter quod euangelizare pauperibus me misit. Gregorius D Nyss. lib. de beatitudinib. Videtur enim mihi sermo paupertatem & inopiam spiritus nominare voluntariam animi humilitatem atque demissionem. Atque exemplum huius Apostolus nobis Dei paupertatem proponit, dum dicit: Qui quum diues sit, propter nos pauper & egenus factus est, vt nos illius egestate ditesceremus. Quoniam igitur cætera omnia, quæ circa naturam diuinam circunspiciuntur, superant modum humanæ naturæ: humilitas autem coalita atque consueta nobis humi repentibus, & ex terra conflatis, & in terram defluentibus est: si tu in eo, quod à natura tua non est alienum & à te præstari po- E test, Deum imitatus fueris, beatam formam ipse induisti. Ac nemo putet nullius negotij rem esse, ac facilè effici posse, vt quis animo humili atque demisso sit. Imò contrà nihil ex omnibus quæcunque per virtutem aguntur & exercentur, æquè laboriosum & operosum, atque huiusmodi res est. Quamobrem? quia dormiente homine, qui bona semina acceperat, caput atque præcipua pars contrarij seminis ab inimico nostræ vitæ, superbiæ zizanium coniectum radices egit. Quemadmodum enim illa se in terram præcipitant, eodem modo miserum genus humanum ad communem ruinam secum vnà detraxit: ac nullū F aliud naturæ nostræ malum tale est id, quod per superbiā nobis ingeneratur. Quoniam igitur omnibus propemodum, qui humanæ naturæ participes sunt, vitium elationis quodammodò innatum est: idcircò Dominus hinc initium beatitudinum exponendarum ducit, tanquā primordiale malum quoddam ex habitu nostro superbiam eiiciens, dum consulit vt imitemur eum, qui sponte sua egenus fuit, qui verè beatus est, vt in quo possumus, pro virili nostra parte assimilati, ex eo quod nostra voluntate egent, pauperem secuti fuerimus, etiā beatitudinis com-

Quis ordo beatitudinū.

Hierony.

Qui pauperes spiritu.

Greg. Nyss.

Pauper spiritu humilis.

A superbia omne malū, ab humilitate bonum.

munionem attrahamus & adsciscamus. Hoc enim quisque sentiat, inquit, inter vos, quod & in Christo Iesu, (Phil. 2.) (qui cùm esset in forma Dei, nō rapinam arbitratus est, quòd Deo par & æqualis esset, sed forma serui sumpta seipsum exinaniuit. Ecquid magis in Deo mendicum, quàm forma serui? Quid in rege rerum vniuersarum humilius, quàm in communem inopis ac mendicæ nostræ naturæ venisse? Rex regnantium, & Dominus dominantium sponte sua formam seruitutis induit: iudex re- A rum vniuersarum principibus tributarius existit: creaturæ Dominus in spelunca diuersatur: qui mundum vniuersum complexus est, non inuenit locum in diuersorio, sed in præsepio brutorum animalium abiicitur. Purus ille & incorruptus humanæ naturæ sordes non respuit, ac per omnem nostram mendicitatem penetrans, vsque ad mortis progreditur experimentum. Videte voluntariæ mendicitatis modum. Vita mortem gustat, iudex in iudicium ducitur: Dominus vitę rerum vniuersarum subiicitur iudicis decreto: supramundanarum omnium copiarum rex, carnificum manus non repellit. Ad hoc, inquit, exemplum animi dimissionem spectat. Duo igitur pri- B mùm docet, humilitatem contra superbiam, & diuitiarū contemptum contra auaritiam, & habendi cupiditatem. Chromatius lib. de octo beatitudinib. concione 1. in cap. Matth. 5. Non enim, inquit, simpliciter, neque confuse, beatos pauperes dixit, sed addidit, pauperes spiritu. Nec enim omnis paupertas fœlix est. quia fit sæpè ex necessitate, fit nonnunquam per pessimos mores, fit etiam ex indignatione diuina. Beata ergo paupertas est spiritalis, eorum scilicet hominum, qui spiritu & voluntate se pauperes faciunt propter Deum, renunciando seculi bonis, substantiam suam vltrò erogando: quos meritò beatos C appellat, quia pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorū. Per voluntariam enim paupertatem cœlestis regni diuitias assequuntur. Hæc autem rerum mundanarum abrenunciatio maximè ab humilitate spiritus pēdet. Theodoretus in Epistol. ad Rom. cap. 12. tom. 5. Dominus enim, inquit, in sacris Euangelijs eos qui humilitatem possederint, primos esse beatos pronunciauit, dicens: Beati pauperes spiritu. Augustinus lib. 1. de sermon. Domini in monte, capit. 2. Legimus enim inquit, scriptum de appetitione rerum temporalium, Omnia vanitas & præsumptio spiritus, Ecclesiast. 6. Præsumptio autē D spiritus audaciam & superbiam significat. Vulgò enim magnos spiritus superbi habere dicuntur. & rectè: quandoquidem spiritus etiam ventus vocatur. Vnde scriptum est Psalm. 148. Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum. Quis verò nesciat superbos inflatos dici, tanquam vento distentos? Vnde etiam est illud Apostoli, 1. Corinth. 8. Scientia inflat, charitas autem ædificat. Quapropter rectè hîc intelliguntur pauperes spiritu, humiles & timentes Deum, id est, non habentes inflantem spiritum. Nec aliunde incipere oportuit beatitudinem. Siquidem peruentura est ad summam sapientiam, Eccl. 1. E Initium autem sapientiæ timor Domini. Quoniam & econtrariò, initium omnis peccati superbia. Psalm. 110. Superbi autem appetunt & diligunt regna terrarum. Stephanus Eduensis Episcopus, in tractatu de Sacram. altar. c. 19. Ita, inquit, qui à Deo recesseramus per superbiæ vanitatem, ad ipsum reuertentes per humilitatem sanctificati ei iungimur, vt ad beatitudinem regni cœlestis pertingere mereamur: de qua Dominus ait, Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Ambros. lib. 5. in Luc. Ergo non omnes beati pauperes. Paupertas enim media est. Possunt & boni & mali esse pauperes: F nisi fortè intelligendus ille pauper beatus, quem Propheta describit, dicēs, Quia melior iustus pauper. Prouer. 19. Beatus pauper qui clamauit, & Dominus exaudiuit eum. Pauper à crimine, pauper à vitijs: pauper, in quo mundi princeps nihil inuenit. Pauper illius æmulus pauperis, qui cùm diues esset, propter nos pauper factus est. Vnde plenè Matthæus aperuit, dicens: *Beati pauperes spiritu*. Pauper enim spiritu non inflatur, non extollitur mēte. Chrys. hom. 75. ad popul. Antioch. Quid est ergo, inquit, pauperes spiritu? humiles & contriti corde. Spiritum autem hic

Mendicitas voluntaria probatur.

Chromat.

Paupertas voluntaria commēdatur

Theodor.

August.

Steph. Ed.

Ambros.

Chrysost.

anim-

animam & voluntatem dixit. Quoniam autem multi sunt humiles non spontanei, sed rerum adstricti necessitate, dissimulans (nec enim hoc esset laudabile, ex voluntate semetipsos humiliantes & contrahentes, primos vocat beatos. Et quare non dixit humiles, sed pauperes? Quoniam hoc est illo maius. Expauescentes enim hic ait, & trementes Dei mandata: quos & per Esaiam Prophetam (cap. 66.) plurimum approbans Deus dicebat: Ad quem respiciam, nisi ad humilem & quietum & trementem sermones meos? Multi sunt etenim humilitatis modi. Et hic quidem est mediocriter humilis, hic autem super omnem modum. Hanc & beatus Propheta commendat humilitatem, non simpliciter contractam nobis mentē designans, sed nimis contractam. Psal. 50. vbi dicit: Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non despicies. Hanc pueri tres pro sacrificio magno offerunt, dicentes: Sed in animo contrito & spiritu humilitatis suscipiamur, Daniel. 3. Hanc & Christus beatā nūc appellat. Quoniam enim malorū maxima, totumq; perdentia mundum, ex superbia subrepserūt. Nam & diabolus, cum esset antea talis, ita diabolus effectus est. Quod & Paulus ostendens, dicebat, 1. Tim. 3. Ne in superbiam elatus, incidat in diaboli iudicium. Et his primus homo expectationibus a diabolo inflatus, præcipitatusque est, factúsque mortalis: sperans enim esse Deus, & quod habebat, amisit. Quod exprobrans illi Deus, & ipsius carpens dementiam, dicebat: Ecce Adam factus est quasi vnus ex nobis. Genes. 3. Et quisque tandem hinc in impietatem delapsus est, quòd Dei affectaret æqualitatē. Quoniam igitur hæc malorum arx erat, & radix, omnisque fons nequitiæ, remedium ægritudini præparans congruū, quasi validum quoddam, tutúmque fundamentum, hanc legem iecit. Hac enim supposita humilitate, ædificator omnia reliqua superponit: hac autem sublata, licet ad cœlos vsque perueniat operatus, omnia facilè subruuntur, & in malum finem conuertuntur. Verum obiiciat aliquis, Quid hoc ad discipulos, qui per omnia erant humiles? Nec enim vllam habebant occasionem insolentiæ, cùm piscatores essent, & pauperes, ignobiles, & idiotæ. Etsi non ad discipulos ista dixit, sed ad eos qui tunc erant præsentes, & ad eos qui post hæc eos erāt suscepturi, ne propter hæc eos contemnerent: imò verò & ad discipulos. Nam etsi non tunc, posteriùs tamen talis cautelæ debebant indigere, post signa & miracula, & orbis terrarum honorem, & comparatam apud Deum fiduciam. Non enim diuitiæ non potentia, nō regnum tam extollere potest, quam omnia quæ fuerant illis collata. Alioquin autem & ante signa fuit verisimile eos & tunc elatos fuisse, cernentes multitudinem, & theatrum illud circa præceptorem constitutum, & humanum aliquid passos. Propterea statim ipsorum reprimit sensum. Idem etiam de diuitiarum contemptu censeri potest. Nam cùm tandem tot miracula facerent, ægrotos sanitati restituerent, mortuos etiam suscitarent: quomodo non oblatis muneribus, & omnibus ad pedes eorum proiectis, facilè diuescere potuissent? Nam & omnes, qui possessiones habebant, pretium illarum ad pedes Apostolorum detulerunt. Quin etiam Simon ille Magus magna pecuniæ summa potestatem conferendi spiritus à Petro requisiuit. At verò ille, qui liberè dixerat, Ecce reliquimus omnia, & secuti sumus te, vt turpe illud lucrum & diuitiarum ambitionem abiecerat, proclamauit, Pecunia tua tecum sit in perditionē. Beatos igitur illos censet Christus, qui non coacti sed voluntate ducti, terrena abdicarunt, illos hoc in proposito cōfirmans, ne fortè tandem opibus oblatis ab officio reuocentur. Nec excludit diuites ab hac beatitudine, si modò audiant hoc Dauidis: Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere: & pauperes quisque vt fratres in Christi visceribus amplectantur. Rupertus libr. 4. in Matth. Abraham, Isaac, & Iacob, pro exemplo vel testimonio sumit, qui pauperes spiritu fuerunt, sicut enarrat sacræ scripturæ textus, & memorat Apostolus. Cōfitentes, inquit, quia peregrini & hospites sunt super terram. Qui enim hęc dicunt, significant se patriam inquirere, etsi quidem illius meminissent, de qua exierant: habebant vtique tempus reuertendi, nunc autem meliorē appetunt, id est cœlestem. Nonne hæc est paupertas spiritus, non appetere patriā in terris, & humiliter expectare repositam in cœlis in manu Dei? Ideò, inquit, non confunditur, vocari eorum Deus. Parauit enim illis ciuitatem. Quid aliud est illa ciuitas, nisi regnum cœlorum? Gregorius Nyssenus lib. de Beatitudinibus. Ne igitur, inquit, alteram frater paupertatis rationem reiicias, quæ cœlestium diuitiarum conciliatrix est. Vende, inquit, omnes facultates tuas, & da pauperibus. Luc. 18. Et veni, sequere me, & habebis thesaurum in cœlis. Etenim eiusmodi paupertas non videtur mihi discrepare ab ea egestate, quæ beata iudicatur. Ecce omnibus quæcunque habebamus relictis, secuti sumus te, inquit discipulus ad Dominum. Quid igitur erit nobis? Et quod est responsum? *Beati pauperes spiritu: quoniam eorum est regnum cælorum.* Vis intelligere quis pauper spiritu sit? Qui corporalem opulentiam animæ diuitiis permutat, qui propter spiritum egenus est, qui terrenas diuitias veluti quoddam onus excussit, & abiecit, vt sublimis per aërem sursum rapiatur, vt inquit Apostolus, in nube vna cum Deo per cœlestia tendens. Ponderosa res quædam est aurum: onerosa res omnis, quæ diuitiarum causa expetitur: leuis verò res quædam & sublimia petens est virtus. Verùm hæc sibi inuicem opposita sunt, ponderosum & leue. Ergo nulla ratione atque machinatione effici potest, vt leuis sit is, qui sese ponderi materiæ affixit. Si igitur nos ad superna accedere oportet, ab iis quæ deorsum trahunt, destituamur iis quæ nos ad superna prouocant. Quis autem sit modus quod id efficiatur, præscribit Psaltes (Psalm. 111.) Dispersit egenis, dedit pauperibus: iustitia eius manet in seculum seculi. Qui pauperi impertitus fuerit, in partem eius, qui propter nos pauper fuit, seipsum constituet. Egenus fuit Dominus, ne tu quidem metuas egestatem. Verum regnum obtinet omnis creaturæ, qui propter nos egenus fuit. Ergo si cum eo, qui egenus fuit, vna pauper eris, cum regnante quoque vnà regnabis. Beati enim pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum: cuius etiam nos digni habeamur per Christum Dominum nostrum, cui gloria & imperium in secula seculorum. *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.* Chromatius conc. 1. in cap. 5. Matth. Mirè post primum gradum secundus ascenditur. Beati, inquit, mites, quia possidebunt terram. Sed sicut impossibile est extra ordinem secūdo sistere gradui, nisi ascenderis primum: sic homo mitis esse non poterit, nisi priùs pauper spiritu fuerit factus. Quomodo ergo inter diuitias positus animus, inter curas & solicitudines seculares, ex quibus negotia, lites, prouocationes, iræ, exacerbationes sine intermissione nascuntur: quomodo, inquam, animus inter hæc poterit esse mitis & leuis, nisi prior à se omnes causas iracundiæ, occasionésque rixarū abrenunciando præsciderit? Non fit mare tranquillum, nisi cessauerint venti: non extinguitur ignis, nisi materiam incendij, spinarumque sarmenta detraxeris. Sic nec animus erit humilis & quietus, nisi ea quæ exuscitant & inflammant, fuerint abdicata. Benè ergo gradus iungitur gradui, quia pauperes spiritu ipsi incipiunt iam esse mites. Augustinus lib. 1. de sermone Domini in monte, capit. 3. Mites sunt, qui cedunt improbitatibus, non resistunt in malo, sed vincunt in bono malum. Gregorius Nyssenus lib. de beatitudin. Quid est, inquit, lenitas? & in qua re lenitatem sermo beatam indicat? Non enim videtur mihi oportere omnia ex æquo virtuté putare, quæcunque cum lenitate fiunt, si quietum patiter & tardum per hanc dictionem duntaxat significetur. Neque enim in cursoribus lenis est melior accelerante: neque in arte pugilum is, qui cum maiore difficultate, tardiusque se mouet, coronam de aduersario tollit. Quinetiam si curramus pro præmio supernæ vocationis, intendi celeritatem author est Paulus, dum dicit: Ita currite vt assequamini: quoniam & ipse per vehementiorem semper motum vlteriùs nitebatur, ea quæ post tergū essēt, obliuioni tradens: & pugnans, agilis & velox erat. Obseruabat enim aduersarij impetum & incursum, circa gressum firmus & cautus erat & quum manus armatas haberet, nō in va-

Quare non dixit humiles, sed pauperes.

Cur primum humilitatem & paupertatem egit apud homines & pauperes discipulos.

Rupertus. Pauperum spiritu alium exempla.

Greg. Nyss.

Cur Christus egenus factus est.

Chromat.

August. Mites qui. Greg. Nyss.

num & inane quiddam intendebat telum, quod manibus tenebat, sed aduersarij opportunas, atque ad ictus expositas parentésque partes appetebat, aduersum ipsum corpus plagas ferens & intétans. Vis cognoscere arté pugilis Pauli? Intuere vulnera contrà certátis, aspice liuores & sugillata aduersarij, vide notas & puncta victi. Omninò autem non ignoras aduersarium, nimirùm qui per carné obluctatur, quem per artem pugnandi, vnguibus continenti elacerans, sugillat: cuius membra mortificat fame, siti, frigore, nuditate: cui notas & puncta Domini imprimit & inurit; quem cursu à tergu relatú vincit, ne præcurrente aduersario tenebræ oculis suis offundantur. Si igitur Paulus in certaminibus agilis, acer & velox est, & David inimicos inuadens gressus dilatat: & sponsus in Cantico, capreæ, quod ad agilitaté & velocitaté attinet, assimilatur, montes trásiliens, & in collibus saltans, multaque huiusmodi proferre licet, in quibus celeritas motus, leuitate præferri reperitur: quis fuit vt hic, quasi rem præclaram & eximiam leuitatem sermo beatam prędicet? *Beati* enim, inquit, *leues*, quoniam ipsi hæreditatem terræ consequentur; illius planæ terræ nimirùm, quæ bonorum fructuum fertilis est, quæ ligno vitæ frondet, quæ fontibus spiritualium donorum irrigua est, in qua vera vitis germinat, cuius cultorem esse patrem Domini audimus. Verùm videtur eiusmodi quippiam sermo innuere atque significare, quòd valde nimirùm facilis in vitium & nequitiam sit lapsus, & res propensa, præcepsque in peiua natura: sicuti grauia ac ponderosa corpora sursum quidem versus prorsus immota manent: Sin autem ab aliquo alto cacumine montis in præceps excutiantur & deturbentur, tanto impetu propria mola cursum incitáte in subiectum ferútur, vt ea celeritas nulla oratione exprimi possit. Quoniam igitur res noxia atque periculosa in his, velocitas est, beatum omninò habendum fuerit id quod ea aduerso intelligitur. Id autem leuitas est, nimirùm aduersus huiusmodi naturę impetus & appetitus, tardus pariter, motuque difficilis habitus & assuetudo. Theophyl. in Matth. Mites igitur sunt, non qui prorsus non irascuntur (tales enim insipientes sunt, & insensati) sed qui iræ vim habent, continent autem, & quando oportet irascútur. Sicut enim qui impatiens est, operatur stultitiam, vt dicitur Prouerb. 4. sic doctrina viri per patiétiam dignoscitur, Prouerb. 19. Et hæc hominem mansuetum & mitem efficit, vt qui læsus facilè condonet iniuriam, Psal. 24. Diriget mãsuetos in iudicio, docebit mites vias suas. Iacob. 3. Et quis sapiens & disciplinatus inter vos? ostendat ex bona cõuersatione operationem suam in mansuetudine sapientiæ. Ecclesi. 3. Fili, in mansuetudine opera tua perfice, & super hominum gloriam diligeris. Prouer. 16. Melius est humiliari cú mitibus, quàm diuidere spolia cum superbis. 2. Tim. 2. Seruum Dei non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes. Et ad Tit. 3. Admone illos neminem blasphemare, non litigiosos esse, sed modestos, omnem ostendens mansuetudinem. 1. Pet. 3. Absconditus homo cordis, quieti & modesti spiritus, qui est in conspectu Domini locuples. Hæc autem mansuetudo magna animi virtus est, planè heroica, vt obseruat Albertus Magnus in Matth. Qui enim hac præditus est, perturbationibus non inclinatur. Prouerb. 16. Qui dominatur animo, fortior expugnatore vrbiú est. Ille enim propriè dominatur animo, qui sensibus turbatis constantiam retinet. Ambros. lib. 5. in Lucam. Quid enim mihi prodest, inquit, carere secularibus, nisi fuero mitis & mãsuetus? Nam qui sequitur viam rectam, sequitur vtique illum qui ait, Matt. 11. Discite à me quia mitis sum & humilis corde. Depone igitur quæ improba sunt, abiectis vitiis secundum bonam paupertaté, mitiga affectum tuũ vt non irascaris: aut certè iratus ne peccaueris, iuxta quod scriptum est Psal. 4. Irascimini, & nolite peccare. Præclarum enim est motum temperare consilio: nec minor virtus ducetur cohibere iracundiam, indignationem compescere, quàm omninò non irasci, cùm plerunque illud lentius, hoc fortius æstimetur. *Quoniam ipsi hæreditate possidebunt terram.* Hieronym. in Matth. Non terram Iuda, nec terram illius mundi: non terram maledictam, spinas & tribulos afferentem, quam crudelissimus quisque & bellator magis possidet, sed terram quam Psalmista desiderat, Psal. 26. dicens: Credo videre bona Domini in terra viuétium. Huiusmodi possessor & post victoriam triúphator, etiam in 44. Psalmo describitur: Et intende, prosperè & regna: propter veritatem & mansuetudinem & iustitiam. Nemo enim terram istam per mansuetudinem, sed per superbiam possidet. Augustinus lib. 1. de sermone Domini in monte, cap. 5. terram hanc sumit pro soliditate sanctorum in cognitione primæ veritatis. Illam, inquit, credo terram, de qua in Psal. 141. dicitur: Spes mea es tu, portio mea in terra viuentium. Significat enim quandam soliditatem & stabilitatem hæreditatis perpetuę, vbi anima per bonum affectum tanquam loco suo requiescit, sicut corpus in terra: & deinde cibo suo alitur, sicut corpus ex terra. Ipsa est requies & vita sanctorum. Hilarius de Christi corpore intelligit, cui viuuntur per mansuetudinis virtutem, cùm ipse quasi agnus coram tondente se obmutuerit, mitis fuerit, & humilis corde. Vnde, inquit, mitibus terræ hæreditatem pollicetur: id est, eius corporis, quod ipse Dominus assumpsit habitaculum. Et quia per mansuetudinem mẽtis nostræ habitauerit Christus in nobis, nos quoque gloria clarificati eius corporis vestiemur. Maximè autẽ intelligitur de beatitudine cœlesti, quæ propter stabilitatem terra nuncupatur: maximè verò, quia olim per terram promissionis figurata est. Nec hoc mirum esse debet, cùm rebus sensibilibus Christus ipse fœlicitatis similitudinem sumpserit: vt cùm dicit, Sedebitis super mensam meam in regno meo. Et rursus: Pater meus faciet illos discumbere, & transiens ministrabit illis. De hac intelligitur id Esa. 58. Sustollam te super hæreditatem terræ, & hæreditate Iacob patris tui cibabo. Neque simpliciter dixit, habebunt, sed possidebunt, vt plenum ius hæreditatis sibi conferri intelligant: quod his accidit, qui in cognatorum, maximè verò filiorum ordine censentur. Vnde & Paulus: Quòd si filij, & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. Vnde & Matth. 25. Venite benedicti: possidete regnum. Et ad hanc quidem terram peruenit Moses. Erat enim, vt legitur Num. 12. vir mitissimus super omnes homines qui morabantur in terra. Rupertus in Matth. Non quidem Moyses, inquit, possidebit terram, ad quam ingrediebatur Israël possidendam, terram trans Iordanem, terram Chanaan, sed possedit, & possidet terram viuentiũ, quam solam in spiritu Psalmista suspirans (141) Credo, inquit, videre bona Domini in terra viuentium: portio mea in terra viuentium. In hoc ipso, quòd illam terram Chanaan possedit, mitis fuit, id est, semetipsum non defendit, quod est mitis animi. Chrysostom. homil. 75. ad popul. Antiochen. addit, Christum argumento terræ sensibilis quandam etiam quietem hîc æternæ expectationi immiscuisse. Sensibile ponit præmium, inquit: sicut & Paulus Ephes. 6. cùm dixisset, Honora patrem tuum & matrem tuam: subdidit, Et eris longæuus super terram. Nec enim solùm à futuris suadet bonis, verùm & à præsentibus propter auditorum crassiores, & illa quærentes ante futura. Propter quippè progressus dicebat Matt. 5. Sis beneuolus aduersario tuo. Deinde talis disciplinæ præmium ponit, & dicit: Ne fortè tradat te aduersarius iudici, & iudex tortori. Vides vnde perterruit? Ex sensibilibus, ex his quæ iugiter passim accidunt. Et rursum: Quicunque dixerit fratri suo, Racha, reus erit concilij. At & Paulus semper in præsentibus exhortari consueuit, & sensibilia proponere præmia, vt cùm de virginitate disserit. Nihil enim illic interim locutus de cœlis, sed ex prę sentibus inducit propter instantem, inquiens, necessitaté. Ego autem vobis parco, volo autem vos esse sine solicitudine. Sic itaque Christus spiritualibus sensibilia commiscuit. Quoniam enim mitis existimatur omnia perdere præsentia, contrarium pollicetur, inquiens, quòd hîc quidem sua possidet in tutu, qui nec audax, nec superbus est: Qui verò talis est & quidem frequenter excidit, & ipsam amittit animam. Præsertim autẽ, quoniam & in lege veteri Propheta sæpè dictabat. Ps. 36. Mites enim hæreditabunt terram: ex verbis secum adultis sermoné cõtexit, ne

Leuitas suspecta nimirum.

Prudenter & mansuè agendum.

Theoph.

Mãsuetudo nec. [illegible]

Alb. Mag.

Ambros.

Hierony.

Augustin.

Hilarius.

Quod possessio, quod terra.

Rupertus.

Chrysost.

semper

semper externè loquatur. Hæc autem dicit non præsentibus concludens retributiones. verum cum his præbens & illa. Siue namque quidpiam spiritale dixerit, quæ sunt in præsenti vita, non aufert: siue quid rursū seculare promiserit, non hactenus promissionem statuit. Ait enim: Quærite primùm regnum Dei, & hæc omnia apponentur vobis. Et iterum Matth. 19. Quicunque reliquerit domum, aut fratres, &c. centuplum accipiet in præsenti seculo, & in futuro vitam æternam possidebit. Tertio nunc loco adiicit: *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.*

A

Tho. Aqu. Thomas Aquin. in Matth. Positæ sunt duæ beatitudines, per quas abstrahimur à malo cupiditatis, & crudelitatis: hic ponitur tertia, per quam abstrahimur à malo noxiæ voluptatis, seu lætitiæ. Et videtur quidem prima sui frõte id opponi promissionibus illis, quæ Iudæis sub lege factæ sunt: Illis enim lætitia & iocūditas pro mercede erat. Hier. 31. Confluent ad bona Domini super frumento, vino. & oleo. Et postea: Lætabitur virgo in choro, iuuenes & senes simul. Nunc verò ecce Christus beatitudinem proponit in luctu. Et hoc vtique fit, quia non habemus hic consolationem nostram: sed futuram expectamus, quam ita prędixit Psaltes: Euntes ibant & flebant mittẽtes semina sua, venientes autem venient cum exultatione portantes manipulos suos.

B

Euthym. Euthymius in Matt. Quomodo verò Paulus (Phil. 4.) hæc scribit: Gaudete in Domino semper, iterū dico gaudete? quia scilicet Paulus gaudium dicit, quod è luctu oritur. Habet enim luctus repensum sibi gaudium. Quemadmodum enim postquàm vehemens pluuia impetuosè descenderit, serenitas stabilior esse solet: ita quoque deductis lachrymis, tranquillitas & gaudium animi succedit.

Chromat. Chromatius concione 1. capit. 5. Matth. Quis verò nobis, inquit, iste luctus intelligendus est? Salutaris vtique, non ille qui ex rerum detrimentis nascitur, non qui ex amissione charorum, nec qui ex iactura secularium dignitatum: quæ vtique omnia iam pauper factus spiritu non dolebit. Hic est luctus salutaris, qui agitur pro peccatis, pro recordatione diuini iudicij.

Luctus qui ad beatitudinem.

C

Nam qui priùs inter innumeras seculi occupationes & asperitates animo constitutus, de seipso cogitare non poterat: iam securus & mitis effectus incipit seipsum propiùs intueri, examinare actus suos diurnos atque nocturnos: & sic præteritorum vulnerum crimina incipiunt apparere, & tunc luctus ac lachrymæ subsequūtur salutares, & adeò salubres, vt vox cœlestis consolatrix occurrat.

D

August. Augustin. tõm. 9. lib. de conflictu vitiorum & virtutum. capit. 21. Vnde enim tibi lætitia? Nunquid iam diabolum vicisti? Nunquid iam inferni pœnas euasisti? Nunquid iam de exilio ad patriam venisti? Et lib. scalæ paradisi, capit. 6. In lachrymis agnosce, ô anima, sponsum tuum, amplectere desideratum. Nunc torrente te voluptatis inebria, suge ab vbere consolationis eius lac & mel. Hæc sunt munda munuscula & solatia, quæ dedit tibi sponsus tuus, gemitus scilicet & lachrymæ. Adducit tibi potum his lachrymis in mensura. Hæ lachrymæ sunt tibi panes die ac nocte, panes vtique confirmantes cor hominis, & dulciores super mel & fauum.

Non est his lætandum.

E

Ita Christus illorum opinionem eludit, qui infœlices eos existimant, qui nulla voluptate demulcentur, sed propter afflictiones, continuis luctibus obruuntur.

Theodor. Theodoret. lib. 11. Affect. Græc. de iudicio, huic Domini sententiæ Philosophorum sententias opponit: Epicurus, inquit, iucundissima vita finem metitur: supremum namque bonum supremam esse voluptatem opinatus est. Democritus autem Abderites horum dogmatum pater, pro voluptate concupiscentiam posuit, non sententiæ quidem, sed nominum duntaxat facta mutatione. Heraclitus autem Ephesius nomen inuertit sensum seruauit. Nam pro voluptate beneplacitum dixit. At verò Christus longè aliter nos ad fœlicitatem contendere oportere monuit, commendans & pauperes, & lugentes.

F

Greg. Nyss. Gregorius Nyssenus, lib. de beatitud. Non solùm hic luctum à Christo commendari, qui propter propria peccata emergi scribit, sed & aliud quiddam. Multos enim inuenimus, quorum vita inculpata, nullisque criminibus obnoxia, atque ipsius adeò diuinæ vocis testimonio, cuiusque virtutis nomine commendata. Nam quæ auaritia Ioannis? Quis simulacrorum cultus Eliæ? Quod magnum aut paruum in vita illorum historia nouit delictum? Quid ergo? Verum beatitudinis expertes eos esse sermo ponet, qui nec ab initio prorsus ægrotauerunt, nec remedio hoc, luctu inquam ex pœnitentia opus habuerunt? An absurdum fuerit tales à diuina beatitudine repellere, & alienos arbitrari, quia neque peccauerunt, neque luctu peccatum sanauerunt? Demum ille post eorum quæ hic lugentur enumerationem: Hoc igitur, inquit, latenter & occultè docere videtur, qui luctum beatum esse prædicat, nimirum vt anima verum bonum intueatur, néve præsentis vitæ fraude immergatur. Fieri enim non potest, vt vel sine lachrymis vitat, si quis diligenter res inspexerit, & considerauerit, vel non in rebus tristibus & acerbis existimet eum versari, qui sese voluptatibus immergat. Quemadmodum in brutis & ratione carentibus animalibus videre licet, quibus miserabilis quidem naturæ cõditio est (quid enim miserabilius priuatione rationis?) sensum verò calamitatis nullum habent, sed per quandam voluptatem etiam ab illis vita transigitur. Superbit & ferocit equus, taurus puluerem spargit, sus erigit setas, catuli ludunt, vituli saltant: atque vnūquodque animal videre licet per certa quædam signa voluptatem indicare: quæ si rationis oblectamentum aliquo modo cognitum haberent, stupidam & ærumnosam suam vitam cum voluptate non transigerent. Ita se res etiam habet in hominibus, qui nullam cognitionem habent illorum bonorum, quibus natura nostra priuata est: ab his per voluptatem præsens vita transigitur. Consequitur autem vt hi, qui præsentibus delectantur & acquiescunt, potiora ferè non desiderent atque requirant. At verò qui per fidem apprehendunt bona illa æterna nobis reposita, lugent adoptionem filiorum expectantes, & quotidie dicentes: Quando veniam, & apparebo ante faciem Dei? Quarè rem cùm longè animaduertisset magnus ille Moses (imò verò, qui hæc in illo disponebat, sermo) in mysticis obseruationibus Paschæ, panem quidem fermenti expertem præscripsisse, obsonium verò quo vescerentur, intyba agrestia (seu lactucas agrestes) instituisse videtur: vt per huiusmodi ænigmata atque inuolucra disceremus, quòd illo mystico festo (quod transitum nostrum ex hoc seculo ad æternam beatitudinem significat) aliter frui non liceat, nisi seculi huius intyba amara, simplici (id est luctu, & afflictionibus) & à fermẽto (peccati) vacuæ vitæ sponte nostra immisceantur. Propterea Dauid pulchritudinem diuinorum tabernaculorum defixis oculis contuens, præ desiderio deficere se dixit, (Psal. 83.) præstabilius sibi esse dicens, illic in extremis collocatum esse, quàm in rebus præsentibus primas tenere.

Exod. 12.

Præter duas superiores luctus occasiones è peccatis propriis, adiicit & luctum propter aliorum miserias & peccata:

Chrysost. Chrysostomus lib. 1. de compunct. cordis. Lugendum enim est, ait, & verè lugendum præsentia vitæ tempus, in quo tantam malorum labem, tantáque quotidie videmus flagitia cumulari: quæ si volueris considerare per singula, nunquam poteris à lachrymis temperare. Sic enim omnia confusa, sic sunt cuncta resoluta, vt ne vestigium quidem virtutis vsquam videas: nequitia verò & luxuria repleta esse cuncta perspicias: &, quod est infœlicius, perurgentium iam nos malorum nec ipsi sensum capimus, nec aliis præbemus, nec alios monemus: sed sumus velut corpus extrinsecus quidem indumentis adornatum, intrinsecus verò labe pessimi languoris absumptum: & contingit nobis, quod illis solet, qui vel phrenesim patiuntur: vel mente capti sunt, à quibus cùm multa turpia & periculosa vel dicantur, vel etiam gerantur, nec pudoris tamen aliquid, nec pœnitudinis capiunt: quinimò & magnifici sibi, ac sapientiores sanis & sapientibus videntur. Ita & nos cùm omnia quæ sanitati contraria sunt, faciamus, ipsi tamen morbos animarum nostrarum minimè sentimus.

Luctus ob miserias & peccata aliorū.

Atqui beati qui lugent, non propriam modò, sed & communem omnium miseriam.

Th. Aqui. Thomas Aquinas in Matth. Potest enim iste luctus non modò tribus propriis, sed & alienis peccatis.

Nam si lugemus mortuos carnaliter, multò magis spiritualiter. Hier. 6. Luctum vnigeniti, fac tibi planctum amarum, 1. Reg. 6. Vsquequò tu luges Saul? Hier. 9. Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarũ, & plorabo die ac nocte interfectos filiæ populi mei? Quem enim non moueant tot hominum scelera, qui sese vltrò æternæ damnationi deuoueant, & nouissima nõ attendant? Psal. 118. Tabescere me fecit zelus meus, quia obliti sunt verba tua inimici mei.

Euthym.

Euthymius in Matth. Vult autem hic sermo, non modò de propriis nos lugere delictis, verùm etiam de alienis; & talis erat Mosis animus, Danielis, Pauli, cæterorúmque huiusmodi.

A

Hierony.

Hieronym. in Matthæum. Luctus hic, non mortuorum ponitur communi lege naturæ, sed peccatis & vitiis mortuorum. Sic fleuit & Samuel Saulem, quia pœnituerat Deũ, quòd vnxisset eum regem super Israël. 1. Reg. 15. Sic & Apostolus Paulus flere & lugere se dicit eos, qui post fornicationem & immunditiam non egerunt pœnitentiam. 2. Reg. 12.

Hilarius.

Hilarius in Matth. Lugentibus, non orbitates, aut contumelias, aut damna mœrentibus, sed peccata vetera flentibus, & criminum quibus obsordescimus conscientia ærumnosis, hæc sedula in cœlo consolatio præparatur.

B

Rupertus. *Luctus in tempore Iosue.*

Rupertus lib. 4. in Matth. Quòd lugentes verè beati sint, & quòd ipsi consolabuntur, testantur gesta iudicum, qui post Iosué & Mosen fuerunt vsque ad Samuel, quorum luctum atque clamorem, quo clamauerunt ad Dominum, confitentes quòd propter peccata sua traditi fuissent, & toties traderentur in manus Gentium, gloriosæ consolationes subsequutæ sunt. Primus luctus illorum temporum loco quoque nomen dedit, sicut scriptum est: (Iud. 2.) Ascendit quoque Angelus de Galgala ad locum flentium. Cur, inquit, hoc fecistis? Cùmque

C

loqueretur Angelus Domini ad omnes filios Israël, eleuauerunt vocem suam, & fleuerunt, & vocatum est nomen loci illius, flentium, siue lachrymarum. Luctus vltimus fuit Samuelis lugentis Saulem. Cõsolationes, quibus illi lugentes consolati sunt, tam gloriosæ fuerunt, vt illi, quorum per manus Dominus clamantes ad se consolatus est, vocarentur saluatores, vtpotè saluatoris vnici, saluatoris venturi quandam vicem & typum gerentes salute temporali saluando Israël. Vltimus Samuel talem consolationem consecutus est, vt missus à Domino

D

vngeret Dauid regem, & salutis temporalis ducem, & salutis æternæ fontem siue originem, id est, patrem saluatoris Christi, nominatum post Abraham secundũ carnẽ.

Ambros. *Suppetit omnibus occasio lugendorum peccatorum.*

Ambros. lib. 5. in Luc. 25. Ita consideras occasionem luctus propter peccata, vt etiam in nobis sit, quod lugeamus, si non præsentia, saltem commissa hactenus peccata. Siquidem prius immundi omnes nos. Paulus, inquit, non habebat quod lugeret, ex quo in Christum credidit, & tamen priora defleuit, dicens: (Corinth. 15.) Quia non sum dignus vocari Apostolus, vt qui persecutus sum Ecclesiam Dei. Sed & si quis conferat præsentes huius seculi calamitates cum hac quam expectamus gloria, num

E

lugebit? Iob. 3. Antequam comedam, suspiro, & tanquam inundantes aquæ, sic rugitus meus. Psal. 136. Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, dum recordaremur tui Sion. Esa. 22. Nolite incumbere super me, vt consolemini super vastitate filiæ populi mei. *Ipsi consolabuntur*, qui propria peccata lugent.

Ambros.

Ambros. libr. 5. in Luc. Ablue igitur te lachrymis tuis, laua fletibus: si tu ipse te fleueris, alius te non flebit. Nam si Saul defleset peccata sua, alius eum non fleuisset.

Chrysost.

Chrysostomus hom. 5. de pœnitentia. Et ô magnum donum, inquit, quod in

F

pœnam dedit, in salutem vertit! Peccatum tristitiam peperit, tristitia peccatum conterit: & quemadmodum vermis in ligno natus idipsum comminuit, sic tristitia de peccato nata peccatum comminuit per pœnitentiam inducta. Quapropter Paulus dicit, 2. Corinth. 6. Quæ

Tristitia pœnitentium.

secundum Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem incommutabilem operatur. Vnde & Psaltes luctui suo lætitiam & consolationem requirebat, dicens, Psalm. 50. Redde mihi lætitiam salutaris tui. Quòd si quis aliena peccata luget, saltem illum Dominus consolatur, sin: I atque illum è præsenti miseria in gloriã transtulerit. Hier.

31. Quiescat vox tua à ploratu, oculi tui à lachrymis, quia est merces operi tuo, ait Dominus. Eripientur enim electi Dei ex omnibus huius seculi angustiis. Apoc. 21. Absterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum, & iam amplius non erit neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltrà, quæ prima abierunt. Quòd si dilatio gloriæ illis tristis fuit, tanto quoque maiore cum consolatione illam excepturi sunt. Es. vlt. Gaudete cum ea gaudio vniuersi qui lugebatis super eam, vt sugatis, & repleamini ab vberibus consolationis eius, vt mulgeatis, &

A

deliciis affluatis ab omnimoda gloria eius. Et ibidẽ: Quomodo si cui mater blandiatur, ita ego consolabor vos, & in Hierusalem consolabimini: videbitis, & gaudebit cor vestrum. Esa. 51. Consolabitur Dominus Sion, & consolabitur omnes ruinas eius. Ioann. 14. Tristitia vestra conuertetur in gaudium.

Greg. Nys.

Greg. Nyssenus lib. de beatitudinibus. Quocirca si beatum iudicandum est in infinitis seculis numquam finienda, sed in perpetuum duratura lætitia frui, ac prorsus etiam contraria degustare humanam naturam oportet: non amplius difficile est perspicere &

B

intelligere sententiam orationis, cur beati sint, qui nunc lugent: quoniam nimirùm ipsi in infinita secula solatio fruentur. Solatium autem ex consuetudine, vsu, atque communicatione Paracleti, id est, Aduocati atque consolatoris, exsistit. Consolationis enim gratia peculiare spiritus opus est.

Consolatio quid. Tho. Aqu.

Thomas Aquin. in Matth. Positis beatitudinibus, quæ ad remouenda mala pertinent, beatitudines explicat, quæ spectant operationem boni. Est autẽ duplex bonum nostrum, iustitiæ scilicet, & misericordiæ.

Diuisio boni.

Prioris nunc meminit, dicens, *Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur*.

Greg. Nyss.

Gregor. Nyss. lib. de beatitud. Quemadmodum enim circa sensibilem

C

hunc victum affecti sumus, cùm non eadem omnes appetunt, sed sæpè pro generibus esculentorum, sumentium diuiditur appetitus; atque alius quidem dulcibus delectatur, alius verò acria pariter & calefacientia appetit, alius item salsis, alius adstringentibus gaudet: Eodem modo in animæ quoque alimento, non omnium cupiditates ad eandem rem propendent, & inclinant. Nam alij quidem gloriam aut diuitias, aut aliquem mundanum appetunt splendorem: aliis circa mensam occupatus est appetitus, alij inuidiam tanquam venenosum aliquem ci-

D

bum cupidè sumunt. Sunt item nonnulli, qui appetunt id quod naturâ bonum & honestum est. Natura autem bonum semper, & omnibus, hoc est, quod non alterius cuiusquam rei causa sumendum, sed ipsum propter se expectandum est, quod semper eodem modo se habet, & numquam satietate frangitur, & hebetatur. Idcircò sermo beatos ducit non simpliciter esurientes, sed quibus ad iustitiam cupiditas inclinata est. Quæ est autem illa iustitia? Hoc enim priùs opinor oratione detegi oportere, vt eius pulchritudine animaduersa, ita tandem appetitus in nobis ad rei conspectæ decorem moueatur.

E

Neque enim fieri potest, vt quis cupidus sit eius quod non apparet: sed segnis atque ignaua quodammodò natura nostra, aduersus ignotum, & immobilis est, nisi auditione, vel visione aliquam notitiã acceperit eius, quod petendum sit. Aiunt igitur nonnulli eorum, qui eiusmodi res scrutati sunt, iustitiam esse habitum tribuentem vnicuique quod æquum est.

Quid iustitia.

Verbi gratia, si quis pecunias distribuendi potestatem adeptus, ad æqualitatem respiciat, & pro modo indigentium & participantium largitionem temperet, iustus dicitur. Item si quis iudicandi potestate accepta, non ad gratiam alicuius & odiũ sententiam ferat, sed naturam causarum sequens, & sup-

F

plicio dignos afficiat, innocentes sententia sua absoluat & seruet, reliquarúmque controuersiarum verum iudicium faciat, etiam hic iustus dicitur. Item qui subditis tributa indicit, cùm pro modo virium tributum imponit, & paterfamilias, & prætor ciuitatis, & Gentium rex, si quisquam eorum conuenienter & commodè subditis præsit, nullóque impetu atque appetitu ratione carenti, occasione potestatis moueatur, sed rectè subditis ius dicat, & ad vulnerates & studia subditorum, ingenium & consilium suum accõmodet & tẽperet: huiusmodi

di omnia rationi & definitioni iustitiæ tribuunt & assignant ij, qui habitu tali id quod iustum sit, definiunt. Verùm altiùs sermo progreditur ad communem omnibus iustitiam. Nam si illa in eo solo, qui potestate aliqua atque dignitate cæteros præcedit, reperiatur: quomodo iustus erit ille ad diuitis vestibulum abiectus Lazarus? Hilarius in Matth. Significat igitur extensam in Dei doctrinam sanctorum auiditatem, bonis perfectè in cœlo saturitans expleri. Hieronym. in Matth. Non enim nobis sufficit velle iustitiam, nisi iustitiæ patiamur famem: vt sub hoc exemplo nunquam nos satis iustos, sed semper esurire iustitiæ opera intelligamus. Augustin. lib. de serm. Domini in monte, cap. 5. Istos enim amatores dicit veri, atque inconcussi boni. Illo ergo cibo saturabuntur, de quo ipse Dominus dicit, (Ioann. 4.) Meus cibus est, vt faciam voluntatem patris mei, quod est iustitia: & illa aqua, de qua quisquis biberit, vt idem dicit, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Chromatius conc. 5. in capit. 5. Matth. Verè etenim post pœnitentiam, post luctus & lachrymas peccatorum, quæ alia nascitur esuries, & quæ sitis nisi iustitiæ? Sicut enim qui caliginem noctis emensus est, iam gestit proximam lucem: & qui choleram amaram digessit, escam concupiscit & potum: sic & mens hominis Christiani, postquàm per luctus & lachrymas sua peccata digesserit, iam solam Dei iustitiam esurit, atque sitit, & meritò eius quem desiderat, satietate gaudebit. Gregor. Nyss. lib. de beatitudinib. vnius iustitiæ nomine cæteras virtutes intelligi dicit, quibus homo iustificetur, & quæ nobis ex Dei iustitia doceantur. Thomas in Matth. Iustitia enim impliciter sumitur secundum Chrysostomum & Philosophum. Quandoque enim pro omni virtute, seu generead omnes virtutes, vt iustitiam legalem spectat, quæ hominem perficit. Aliquãdo in specie iustitia sumitur, & vna est ex quatuor virtutibus cardinalibus, quæ opponitur auaritiæ, vel iniustitiæ, de qua dictum est. Vtrumque autem hic interpretari possumus, non modò vt quis primùm caueat ea quæ liberalitati & misericordiæ amica sunt, crudelitati verò & auaritiæ contraria: vt consequatur altera beatitudo de misericordibus, sed & omnem virtutem, quantum in se, complecti nitatur, vt qui iustus est priore iustitia, iustificetur adhuc ampliore iustitia. Gregorius Papa libro 6. Mor. in Iob. cap. 2. illam extendit ad omnem perfectionem, quæ nobis per Dei verbum proponitur, id explicans Iob. 5. Stulti messem famelicus comedet, & ipsum rapiet armatus. Huius enim stulti Iudæi (inquit) messis, sacri erat seges eloquij. Quædam enim spicarum grana sunt verba Prophetarum, sed stultus habuit, sed non comedit: quia Iudaicus populus legem quidem verbo tenus tenuit, sed per saturitatis fastidium ab eius intellectu ieiunauit. Huius ergo stulti messem famelicus comedit: quia nimirùm Gentilis populus verba legis intelligendo edit, ad quæ plebs Iudaica sine intellectu laborauit. Hos famelicos fidei Dominus præuidit, cùm per Euangelium dixit. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. De his famelicis Anna prophetante dicitur, 1. Reg. 2. Repleti priùs pro panibus se locauerunt, & famelici saturati sunt. Amos 8. Mittam famem in terram, non famem panis, neque sitim aquæ, sed audiendi verbum Dei. Non enim in solo pane viuit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei. Hos autem omnes iustitiæ gradus saturitas consequitur. Non sequitur illa auaros, & rapidos, qui quæ sunt quærunt. Tres enim sunt auaritiæ filiæ sanguisugæ, quæ nunquam dicunt, Sufficit. Auarus non replebitur pecunia. Verùm si quis operatus iustitiam, vt dicit Psaltes, hic habitabit in tabernaculo Dei, & requiescet in monte sancto eius. Sequentur eum opera eius, & cum cæteris electis dicet, Satiabimur cùm apparuerit gloria tua. Non ambierunt terrena, non iniustè rapuerunt, aut iudicarunt, sed omnia cum ordine iuris, ad amussim diuinæ legis: non ex auaritia detinuerunt, quod pauperibus elargiri possent: non existimarunt hanc hominis felicitatem veram esse, si his diuescerent, & honoribus dignitatibúsque abundarent: sed cum Psalte, semper Deum, semper regnum eius & iustitiam quæsierunt, vt dicere possent, Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum. Ideò *saturabuntur*. Non saturatur hic oculus visu, nec auris auditu. Hic autem omnibus quæ ad sedandum desiderium faciunt, perfruentur. Psaltes: Replebimur ab vbertate domus tuæ, sanctum est templum tuum, mirabile in æquitate. Esa. 65. Ecce serui mei comedent, & vos esurietis. Ecce serui mei bibent, & vos sitietis. Ecce serui mei lætabuntur, & vos confundemini: laudabunt præ exultatione cordis, & vos clamabitis præ dolore cordis, & præ cõtritione spiritus vlulabitis. Saturari enim, seu comedere, in scripturis, vt scribit Dionys. ad Titum, pro spirituali animæ abundantia, & refectione sumitur. Esa. 55. Audite audientes me & comedite bonum: & delectabitur in crassitudine anima vestra. Gregor. Nyss. lib. de beatitudinib. Nihil verò earum rerum, quibus voluptatis gratia studetur in hoc seculo, satietatem affert: sed, vt dicit sapientia, Dolium perforatum est, occupatio circa voluptates. Quis non auaris aliquid sibi deesse videt? Imò auaro tantum deest, quantum habet. Quis honoris insana cupidine captus, ambitionis finem fecit, assecutus ea quæ expetebat? Quis gula saturatus est, vt non semel exoneratus ad mensam præpararet, aut cibos fastidiret? An non omnes voluptates prætereuolant? Hanc ergo sublimem, certam, stabilémque sententiam à Domino discimus, quòd solum virtutis studium in nobis existens, stabilis consistènsque res sit: ex his enim lætitiam constantem & permanentem habet. Sed & detur nobis, inquit Gregor. Nyss. vt ad arbitrium nostrum aliquid exempli gratia esse dicamus, quod in rerum natura non habetur. Sicut enim in sensibili cibo, si nihil eorum quæ nutrimenti causa sumuntur, pro excremento eijceretur, sed totum ad erectionem corporeæ proceritatis assumeretur, quotidiano nutrimento per sese adaugente magnitudinem, in multam proceritatem corpora excrescerent & attollerentur: Itidem & illa iustitia, & omnis cum ea virtus, quoniam secundum eum qui mente percipitur, cibi modum comesta non egeritur, altiores semper per sese participantes efficit, sui semper adiectione magnitudinem augens. Quocirca si à nobis intellecta est illa beata fames, omni vitiositatis redundantia per vomitum reiecta, esuriamus iustitiam Dei, vt etiam ad expletionem, & satietatem eius perueniamus. Verùm hîc quæritur, quomodo saturari possit, qui esurit & sitit iustitiam: cùm dicat ipsa Sapientia, (Eccles. 24.) Qui comedunt me, adhuc esurient, & qui bibunt me, adhuc sitient? Verùm respondemus esse saturitatem, quæ fastidium ducat, qualis de rebus terrenis accidit, quæ vsu suo vilescunt. Sic enim fastidimus panem, domum, regionem, cùm illam pauci facimus, & aliam requirimus. Sic nec auarus saturatur pecunia, quia non modò fastidit, sed pauci partam existimat. Non sic autem intelligi debet de satietate illa cœlesti. Nam quoniam illa sufficit ad cuiusque quietem, imò & incomprehensibilis est: ideò tantò magis prouocat eos, qui illa fruuntur. Ratio enim quæ nos inducit vt huius mundi oblectamenta sensim pauci faciamus, est, quia illorum ad mentem & desiderium nostrum minor est proportio: cùm transitoria sint illa, mens autem nostra sit æterna, nec quiescat, donec ad maius procedat, id est, ad Deum ipsum. Vnde licet exterior hic homo noster, siue animalis appetitus, quamdiu his caret, ad ea moueatur: vbi tamen hæc ipsa possederit, in modico oblectatus, ad alia rapitur, non sua, sed interni hominis, seu spiritualis virtute, vt in his quiescat. Alioquin animalis homo non percipit quæ Dei sunt. Immortalis igitur anima, allecta caducis à caduca potentia partis animalis, ad sese recurrit, & sibi conformia appetit. Hæc autem qualia sunt, nisi quæ ab æterno illo beatitudinis obiecto Deo resultant? Ex his etiam intelligimus animæ nostræ immortalitatem, quia fluxis nõ satiatur, sed ita demum ad durabilia procedit, donec ad ipsum, qui æternus est, perueniat. Iam cùm immortalis anima æterna appetat, & in his quiescat, rectè dicuntur tunc *saturari* electi Dei, cùm gloria cœlesti perfruuntur. Verùm neque adhuc satisfactum est quæstioni propositæ, quomodo Sapientia

Margin notes (left column): Hilarius. — Hieronym. *Quid iustitia.* — August. — Chromat. — Greg. Nyss. — Thom. — *Iustitia triplex.* — *Iustitia complectitur omnem virtutem.* — Greg. Papa. — *Quid operari iustitiam.*

Margin notes (right column): *Quid saturari.* — Dionys. — Greg. Nyss. — *Nulla hic satietas est.* — Greg. Nyss. — *Quæ beata fames.* — *Quæstio.* — *Cur hic nulla satietas.*

Section letters: A B C D E F

dicat eos, qui illã comederint, adhuc esuritures, cum hic electis Dei saturitas repromittatur. Dicendum est igitur, quòd electi Dei in illa gloria esurient, & saturabuntur, non tamen eo modo, quo hic modò esurimus, modò saturamur.

Quomodo esuriunt & saturantur san[cti].

Si quis enim hic esurit, non dicetur simul & semel & de eadem re saturari: sed satur, ceu fastidiēs cibum vnum, alterum appetit. At verò de eadem gloria hoc censetur in electis, quòd saturitatem & esuriem adferent saturitatem, inquam, non quæ fastidium, sed desiderij cōpletionem, vt ita dicamus, significet: esuriem autem, quæ continuum oblectamentum designet.

A

Ratio autem sumitur ab obiecto beatitudinis, quod ibi cibum & potum vocat: non enim illud finitum est, aut aliquo termino cōclusam vim & suauitatem habet, sicut & hi cibi caduci, qui corporis vsui deseruiunt, sed immensæ & infinitæ virtutis & oblectationis est: vnde efficitur, vt nec ei adiūctus appetitus fastidio ducatur. Satiatur igitur, quia alium spiritualem cibum non requirit: esurit interim & sitit, quia nullo tædio præsentis boni afficitur. Sunt qui iustitiam de Christo Iesu interpretantur, quem hic esurimus & sitimus per spem & feruens desiderium: vt cum Paulo dicant, Cupio dissolui, & esse cum Christo.

B

Vbi verò ad gloriam illã peruenerint, vt eo fruantur, saturabuntur: in illo enim omninò quiescent, qui est pax & gloria nostra.

Rupertus.

Rupertus lib. 4. in Matth. ad esuriem pietatis, sanctimoniæ, & verbi Dei suam meditationem trāsferens: Quòd, inquit, esurientes & sitientes iustitiam beati sint, quódque ipsi saturabuntur, pro exemplo vel testimonio sunt Prophetæ, & quique timentes Dominum, qui sub regibus Israël, sub Achab. Iesabel, & cæteris, qui Prophetas Domini occiderunt, & altaria suffoderunt, per loca deserta diffugientes, & latitantes, egestate & fame afflicti sūt, quorum Helias est notissimus, qui propter minas Iesabel fugitans ambulauit in fortitudine vnius cibi 40. diebus & 40. noctibus.

C

Esuriebant corporali esurie propter iustitiam, esuriebant & spirituali esurie ipsam iustitiam Christum quem expectabant. Talis erat Helias, quem & Deus curru igneo assumpsit, & transtulit in locum, vbi non esuriat neque sitiat. Itaque electi *saturabuntur* respectu bonorum caducorum huius mundi, quæ non appetent amplius: sed interim magno affectu, & spirituali quadam esurie, cibo illo æterno perfruuntur. *Beati misericordes, quia ipsi misericordiam consequentur.* Misericordiam subiecit iustitiæ, quia iustitia sine misericordia crudelitas est. ideò vtramque coniungi necesse est.

D

Prou. 3. Misericordia & veritas non te deserant. Psal. 83. Misericordia & veritas obuiauerunt sibi, iustitia & pax osculatæ sunt.

August.

August. lib. de serm. Dom. in monte, cap. 6. Beatos esse dicit, qui subueniunt miseris, quod eis ita rependitur, vt de miseria liberentur.

Hierony. *Quid misericordia.*

Hieronym. in Matth. Misericordia non solùm in eleemosynis intelligitur, sed in omni peccato fratris, si alter alterius onera portemus.

Hilarius.

Hilarius in Matth. In tantum enim Deus beneuolentiæ nostræ in omnes delectatur affectu, vt misericordiam suam sit solis misericordibus præstaturus.

E

Chromat.

Chromatius conc. 1. in cap. 5. Matth. Nemo alteri præstare poterit, nisi priùs ipse sibi præstiterit. Postquàm ergo sibi misericordiã impetrauit, satietatémque iustitiæ, incipit iam dolere de miseris, incipit iam pro aliis peccatoribus exorare, & factus misericors in omnes etiam inimicos, maiorem sibi cumulum misericordiæ huiusmodi pietate in aduentum Domini præparabit. Et concion. 2. Ita ostendit, inquit, neminem Dei misericordiam promereri posse, qui non & ipse misericors fuerit.

Fulgentius.

F

Fulgentius lib. 2. de remissionib. peccator. cap. 6. Hoc enim, inquit, iustus iudex per beatum nobis Apostolum Iacobum denunciari præcepit, dicentem, (cap. 2.) Iudicium sine misericordia fiet illi, qui non fecerit misericordiam.

Nemo misericordiam habiturus, qui non misericordiam fecerit.

Ordo autem continet, vt misericordiam, quam homo iubetur impendere alteri, priùs exhibeat sibi, dicente Scriptura. (Eccl. 30.) Miserere animæ tuæ placens Deo. Proinde si quis placere Deo non vult, animæ suæ misericordiam denegat. Et qui animæ suæ misericordiam in præsenti seculo noluerit donare, nullatenus apud Deum misericordiam poterit inuenire. Iudicium enim sine misericordia fiet illi, qui non fecerit misericordiam. Ac per hoc quod subsequenter dicitur, Superexaltat autem misericordia iudicium, in illo fiet, qui nunc miseretur animæ suæ placens Deo. Ipse namque Dominus dicit, Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.

Greg. Nyss. *Deum non reliquit nos sine medio ad salutem.*

Gregorius Nyssenus lib. de beatitudinib. hic meditatur nobis Deum media reliquisse, quibus ad ipsum perueniamus: quòd nimirum is, qui iuxta sui imaginem hominem fecit, omnium bonorum materias atque subsidia in natura sui operis deposuerit, vt nulla res bona atque honesta extrinsecus in nos sese ingerat & insinuet, sed in potestate nostra sit vt habeamus quod velimus, tanquam ex cella penuaria, ex natura bonum promentes.

A

Per singularia enim & particularia de vniuersalibus docemur, quòd non alia ratione potiri quis possit eorum quæ cupit, nisi ipse sibi bonum largiatur. Quamobrem Dominus alicubi dicit ad auditores, (Luc. 17.) Regnum Dei intra vos est. & (Matth. 6.) Quicunque petit, accipit, & qui quærit inuenit, & pulsanti aperietur: vt penes nos potestas sit, & à nostro pendeat arbitrio, quum velimus. Ita Gregorius Nyssen. ex his Domini sententiis obseruat relictum homini liberum arbitrium ad bonum, cùm in omnibus beatitudinis gradibus voluntas maximè compensetur.

B

Siquidem ad voluntatem spectant, pauperes esse spiritu, lugere, esurire, & sitire iustitiam, misericordes esse: nec de homine coacto hæc vllo modo dici possunt.

De libero arbitrio.

Vnde cōsequitur aut nullam esse expectandam gloriam, aut relictum esse homini liberum arbitrium.

Chrysost.

Chrysostom. hom. 75. ad popul. Antiochen. Quòd autem misericordes misericordiam consequantur, videtur quidem esse quædam æqualis retributio: est tamen meritis longè diffusior. Hi namque miserentur vt homines, misericordiam verò capiunt ab omnium Deo.

C

Non est autem æqualis humana diuináque misericordia: sed quantum est nequitiæ bonitatísque discrimen, tantum hæc distat ab illa.

Rupertus. *Exempla misericordium.*

Rupertus lib. 4. in Matthæum. Quòd autem misericordes misericordiam consequantur, Abdias ille exemplo fit, qui misericors fuit in eos qui esuriebant & sitiebant iustitiam, fugientes persecutionem regis Achab. Ait enim ipse ad Heliam, (3. Reg. 18.) Num indicatum est tibi Domino meo quid fecerim, cum interficeret Iezabel Prophetas Domini, quòd absconderim de Prophetis Domini centum viros, quinquagenos & quinquagenos de speluncis, & pauerim eos pane & aqua?

D

Dicitur hic fuisse tertius ille princeps quinquagenarius, cui pepercit Helias dicenti, (4. Reg. 1.) Homo Dei, noli despicere animam meam seruorum tuorum qui mecum sunt. Ecce descendit ignis de cœlo, & deuorauit duos principes quinquagenarios primos, & quinquagenos qui cum eis erant. Sed nunc obsecro vt miserearis animæ meæ. Misericordiam consecutus est, quia misericordiam fecerat: nec misericordiam solùm, verumetiã & gratiam Propheticam: completumq; est in eo illud per Salomonē dictum (Prouerb. 22.) Qui pronus est ad misericordiam, benedicetur.

E

Postmodum enim relicto regis Ochoziæ ministerio, factus Heliæ discipulus, prophetauit: & hic ille esse perhibetur, qui in ordine duodecim Prophetarum quartus est. Ergo & ab eius exemplo verè constat, quòd & misericordes misericordiam consequentur, & verum apparet, quod tandem à Christo dicitur, (Matth 10.) Qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet.

Greg. Nyss.

Greg. Nyss. lib. de beatitud. per misericordiam, illam etiam gloriam, quæ nobis in futuro reposita est, intelligi docet.

F

Ita non solùm hoc in seculo misericordiam colligunt, qui misericordiam operantur, sed & in futuro. Sareptana excipiens Heliam, misericordiam consecuta est in suscitato filio: Loth ab excidio ereptus est, quia Angelos excepit hospitio: Sunamitis filium impetrat, quia Prophetam Helisæum domi excepit, & aluit. Magna & præclara sunt huius rei exempla. Sed & potior est illa, quæ nobis in futuro reponitur misericordia. Dicitur autem misericordia, tùm quòd non sint condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis: vnde non ex condigno, seu ex congruo miserationum & promissionum suarum,

Idem Nyss.

Deus electis fœlicitatem rependet. Adiicit autem Gregorius Nyssenus. Nam si Deus misericors à diuina scriptura nominatur, quod autem verè beatum iudicandum sit, ad Deitas est: perspicuum fuerit quid ex consequenti intelligatur, videlicet si ex hominibus aliquis existat, qui misericors sit, beatitudine diuina dignus habeatur: quippè cùm id assecutus sit, quo numen diuinum denominatur. Psalm. 114. Misericors Dominus & iustus, & Deus noster miseretur. *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Vbi ostendit, quomodo se homo ad diuitias, quomodo ad Dei iustitiam habeat, vt toto spiritu diuitias spernat, iustitiam amplectatur: addidit quomodo ad externa ista, id est, huius mundi illecebras, & conscientiæ nostræ reatum, seu proximorum peccata, nimium vt ea lugeamus: quarto demum loco humanitatem & mansuetudinem ad proximum, etiam & misericordiam commendauit: iam assignat quæ intimam hominis partem attingunt.

Chromat. Beati mundo corde.

Chromatius concil. primo in capit. quinto Matthæum. Planè scilicet mundo corde sunt, qui pauperes spiritu, qui mites, qui lamentati peccata, qui iustitia refecti, qui misericordes, in aduersarius quoque tam syncerum & lucidum cordis oculum gerunt, vt sine aliqua malitiæ lippitudine, inaccessibilem Dei claritatem sine impedimento conspiciant. Munditia enim cordis, & conscientiæ puritas nullam nubem adintuendum Dominum patietur. Et concil. secundo.

Idē Chro.

Hos mundo corde esse significat, qui deposita sorde peccati, ab omni se carnis inquinamento purgauerint, & per opera fidei atque iustitiæ Deo placuerint, secundum quod Dauid in Psalmo (decimo quinto) testatur, dicens: Quis ascendet in montem Domini, aut quis stabit in monte sancto eius? Innocens manibus, & mundo corde, qui non accepit in vano animam suam. Vnde & ipse Dauid ita precatur, (Psalmo quinquagesimo.) Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum innoua in visceribus meis.

Hieron.

Hieronymus in Matth. Mundo corde sunt, quos non arguit conscientia vlla peccati. Mundus (Deus) mundo corde conspicitur: templum Dei non potest esse pollutum.

Hilarius.

Hilarius in Matth. Nihil enim pollutum & sordidum ad occursum diuinæ claritatis insistit, & ad conspectum Dei obsoletæ mentis acies hebetatur: eos scilicet & visui & auditui Dei esse patentes, quibus per animi nitorem, ac vitæ puritatem potestas eius sit contuendi.

Purgandi mores ho qui Deū in scripturis videre volunt.

Ita Hilarius admonet, hic spiritualiter videri Deum, si quæ eius sunt, libenter videamus & audiamus. Vt enim primùm oculos purgamus, quàm solem intuemur, ita primum conscientia per pœnitentiam mundanda est, vt & Dei verbum, cæteraque eius in nos beneuolentiæ symbola amplectamur.

Basil.

Basilius in Epistola de vita solitaria: Quemadmodum, inquit, in cera quis scribere non potest, nisi characteres impressos antè deleuerit: sic nec anima diuina dogmata degustare, nisi pristinos ex animo mores penitùs distraxerit.

August.

Augustinus libro de sermone Domini in monte, capit. septimo. Quam ergo stulti sunt, qui Deum istis exterioribus oculis quærunt, cùm corde videatur, sicut & alibi scriptum est, (Sapient. primo.) In simplicitate cordis quærite illum. Hoc est enim mundum cor, quod simplex est: & quemadmodum lumen hoc videri non potest, nisi oculis mundis, ita nec Deus videtur, nisi purgentur interiores oculi.

Rupertus. Exempla.

Rupertus lib. quarto in Matthæo. Daniel & socij eius pro exemplo sunt. Studium eius vt esset mundo corde, ex eo cognoscimus, quod scriptum est, (Daniel. 1.) Proposuit autem Daniel in corde suo, ne pollueretur de mensa regis, & de vino potus eius: & rogauit Eunuchorum præpositum ne contaminaretur, & dixit: Tenta nos obsecro diebus decē, &c. Pueris autem his dedit Deus scientiam & disciplinam in omni verbo & sapiētia: Danieli autem intelligentiam omnium visionum & somniorum. Inter cætera quæ vidit ille mundo corde, maximum & pulcherrimum est, quòd Deum vidit, quomodo à mortali homine videre potuit. Aspiciebam (inquit capit. 7.) donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit: vestimentum eius quasi nix candidum, & capilli capitis eius quasi lana munda. Aspiciebam, & ecce in nubibus cœli quasi filius hominis veniebat, & vsque ad antiquum dierum peruenit, & in conspectu eius obtulerunt eum: & dedit ei potestatem, & honorem, & regnum: & omnes populi, tribus & linguæ seruient ipsi. Qui adhuc viuens & mortalis, sic propter cordis munditiem vidit Deum, quomodo vel quam fœliciter post hanc vitam videt eum?

August. Deus non cognoscitur ab imperit.

Augustinus tomo sexto libro contra Epistola Manichæi, capit. quadragesimo secundo. Non enim eos oculos ad illud bonum cernendum præparari oportet, quibus cernitur lux ista diffusa per locos, & non vbique integra: verùm illum aspectum, aciemque purgemus, quo cernitur, quantum in hac vita licet quid sit iustum, quid pium, quæ sit sapientiæ pulchritudo. Quæ quisque cernit, præponit longè omnium localium spatiorum plenitudini, & sentit, vt ista cernat, non per locorum spatia diffundi mentem suam, sed incorporea potentia stabiliri. Cui aspectui quoniam multùm inimica sunt phantasmata, quæ carnali sensu tracta imaginariè cogitatio nostra versat & continet, detestamur istam hæresim, quæ suorum phantasmatum fidem secuta, & diuinam substantiam per locorum spatia, quamuis infinita, velut informem molem disiecit, atque diffudit, & eam ex vna parte truncauit, vt inueniret locum malo: quod videre non potuit non esse secundum naturam, sed contra naturam: & ipsum malum tanta specie & formis & pace partium in singulis naturis vigente decorauit, quæ sine his bonis nullam poterat cogitare naturam, vt ea mala, quæ ibi reprehendit, innumerabilium bonorum copiis sepeliantur.

Tho. Aqu. Quomodo Deus videri possit.

Thomas Aquinas libro Commentar. in Matthæo. Quæritur autem, inquit, quomodo Deus videri possit. Habemus enim, quòd Deus videri non potest. Ioannes primo. *Deum nemo vidit vnquam.* Et ne aliquis diceret, quòd quamuis nullus videat in præsenti, videbit in futuro: Remouet hoc Apostolus primo ad Timotheū vltimo. Lucem habitat inaccessibilem, quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest.

An Deus videatur per essentiam.

Sed sciendum, quòd secundum hoc sunt diuersæ opiniones. Aliqui enim posuerunt, quòd per essentiam nunquam Deus videatur, sed in aliqua refulgentia suæ claritatis.

Glossa.

Sed hoc reprobat Glossa super illud Exodo vigesimo tertio. Non videbit me homo, & viuet, propter duo. Primò, quia hoc repugnat authoritati sacræ scripturæ, primæ Ioannes tertio. Videbimus eum sicuti est. Item primæ Corinth. decimotertio. Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Item rationi: quia beatitudo hominis est vltimum bonum hominis, in quo quietatur desiderium eius. Naturale autem desiderium est, quòd homo videns effectus, inquirat de causis. Vnde etiam admiratio Philosophorum fuit origo Philosophiæ: quia videntes effectus admirabantur, & quærebant causam. Illud ergo desiderium non quietabitur, donec perueniat ad primam causam, quæ Deus est: scilicet ad ipsam diuinam essentiam. Videbitur ergo per essentiam. Alij plùs etiam errauerunt ponentes contrarium: quia dixerunt, quòd non videbimus solùm oculo mentis, sed etiam corporis, essentiam Dei: & quòd Christus videt oculo corporali essentiam diuinam. Sed hoc non conuenit: quod patet primò ex authoritate quæ hic ponitur: quia non diceret, *Beati mundo corde*, sed, beati qui habent mundos & puros oculos. Ergo dat intelligere, quòd non videntur nisi corde, id est, intellectu. Sic enim accipitur hic cor, sicut & Ephes. primo. Illuminatos oculos cordis vestri. Secundò, quia sensus corporis non potest nisi in suum obiectum. Si autem dicatur quòd tunc habebit maiorem potentiam, dicendum quòd tunc non esset visio corporalis: quia oculus corporalis non videt nisi colores, essentiam autem per accidens, secundum Augustinū libro vltimo capit. decimo nono de ciuitate Dei.

August. Triplex resolutio quomodo Deum nemo videt.

Sicut cum video videns, possumus dicere quòd video vitam, in quantum video quædam indicia, quibus indicatur mihi vita sua? Ita etiam in visione diuina, quia tanta erit fulgen-

tiæ in cœlo nouo & terra noua & corporibus glorificatis, quòd per ista dici poterimus videre Deum quasi oculis corporalibus. Ergo *Beati mundo corde*, &c. Soluitur ergo illud, Deum nemo videbit vnquam, tripliciter. Primò, quia non visione comprehensiua: secundò, oculis corporalibus: tertiò, in hac vita: quia si alicui datum fuerit, quòd viderit in hac vita Deum, hoc fuit, quia taliter

August.

alienatus est, & eleuatus supra sensus corporales. Augustinus tom. 2. Epist. 110. de viuendo Deo. Ita, inquit, euidenter ostendit Christus, non solùm Patris diuinitatem,

A

sed nec Filij quidem, & Spiritus sancti, quæ vna in Trinitate natura est, posse oculos mentis aspicere, cùm

Athanas.

ait, *Beati mundo corde*. Beatissimus quoque Athanasius Alexandr. Episcopus, cùm ageret aduersus Arrianos, qui tantummodò Deum patrem inuisibilem dicunt, Filium verò & Spiritum sanctum visibiles putant, æqualem Trinitatis inuisibilitatem scripturarum sanctarum testimoniis, & diligentia suæ disputationis asseruit: simul quoque Deum non esse visum, nisi assumptione creaturæ: Secundum autem Deitatis proprietatem omninò Deum esse inuisibilem, id est, Deum Patrem &

B

Greg. Nâz.

Filium, & Spiritum sanctum, nisi inquantum mente & spiritu nosci potest. Gregorius Nanzanzenus etiam sanctus Episcopus Orientalis, apertissimè dicit, Deum natura inuisibilem, quando patribus visus est, sicut Moysi, cum quo facie ad faciem loquebatur, alicuius conspicabilis materiæ dispositione assumpta, salua sua inui-

Qua specie videatur Deus.

Ambros.

sibilitate, videri potuisse. Hoc est etiam quod noster dicit Ambrosius super Lucam capit. primo. Patrem & Filium & Spiritum sanctum ea specie videri, quam voluntas elegerit, non natura formauerit: vt & illud verum sit Ioannis primo, quòd Deum nemo vidit vnquam:

C

quæ vox Domini ipsius Christi est: Et quem nemo hominum vidit, nec videre potest: quæ vox Apostoli, imò vox per Apostolum Christi est: & illa non repudientur testimonia scripturarum, quibus Deus visus esse narratur, quia & inuisibilis est per propriam Deitatis naturam, & cùm vult, videri potest per assumptam, sicut placuerit, creaturam. Porrò si natura ipsius est inuisibilis, sicut incorruptibilis, non mutabitur vtique in futuro seculo illa natura, vt de inuisibili visibilis fiat: quia neque poterit de incorruptibili corruptibilis fieri. Simul enim & incommutabilis est. Et vtique naturam

Deus immutabilis.

D

eius commendauit Apostolus, cùm duo ista simul poneret, dicens, 1. Timothei primo. Regi autem seculorum inuisibili, incorruptibili, soli Deo honor & gloria in secula seculorum. Vnde non auderi ego ista distinguere, vt dicam, incorruptibili quidem in secula seculorum, inuisibili autem non in secula seculorum sed tantùm in hoc seculo. Verùm quia nec ista testimonia falsa esse possunt, *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*: & scimus quia cùm apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est: negare non

Conclusio, quomodo Deus videatur a beatis.

E

possumus filios Dei visuros Deum, sed sicut videntur inuisibilia, sicut seipsum ostensurum promittebat, qui hominibus apparebat in carne visibilis, quando dicebat, Et ego diligam eum, & ostendam meipsum illi, cùm ante oculos hominum conspicuus loqueretur. Vnde autem inuisibilia videntur, nisi oculis cordis? De quibus paulò antè dixi quid Hieronymus senserit ad videndum Deum. Hinc est etiam quòd memoratus Me-

Ambros.

diolanensis Ambrosius Episcopus in ipsa resurrectione dixit non facile esse videre Deum, nisi iis qui mundo corde sunt: & ideò scriptum esse, *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*. Quantos beatos, inquit, iam

F

numerauerat, & tamen eis videndi Deum non promiserat facultatem? Idem Epistola 112. Non quia Dei plenitudinem quisquam non solùm oculis corporis, sed vel ipsa mente aliquando comprehenderit. Aliud enim est videre, aliud est totum videndo comprehendere. Aliquando quidem id videtur, quod præsens vtcunque sentitur: totum autem comprehenditur videndo, quod ita videtur, vt nihil eius lateat videntem, aut cuius fines circumspici possunt, sicut te nihil latet præsentis voluntatis tuæ. Circumspicere autem potes fines annuli tui. Sed & Plotinus Philosophus ex Platone partim in

Deus inuisibilis.

Timæo, partim in Parmenide, Deum summum omnium creatorem, quem nos verum Deum dicimus, sic

August.

prædicari asserit, vt scribit Augustinus lib. nono capit. decimo sexto de ciuitate Dei: quòd ipse sit solus, qui non possit penuria sermonis humani quauis oratione vel modicè comprehendi. Vix autem sapientibus viris, cum se vigore animi, quantum licuit, à corpore remouerint: Intellectum huius Dei id quoque interdum velut in altissimis tenebris rapidissimo coruscamine lumen candidum intermicare. Cyprianus in Præfat. lib.

Cypria. Quomodo corde videatur.

de Cardin. operib. Christi ad Cornelium Papam: Cordi igitur nostro, inquit, se offert Deus, & aliquid sui luminis infundit inuitans & prouocans. Nisi enim aliquo modo sentiretur, nec appetendi, nec inquirendi spes esset vlla aliqua, vel facultas: sed quia ex parte sentitur, admirationi est odor ille & sapor, nullam cum carnalibus dulcedinibus habens similitudinem, & per omnia suauitate differens: eoque desideratur copiosius, quo cætera delectamenta excedit. Desiderium autem inquirentes purificat, & purificatio exclusis enormitatibus ad formam Dei prouehit ascendens, atque in opere suo imago & similitudo Dei multis laboriosisque progressionibus & incrementis propriam sibi demum indicat dignitatem. Verùm si tantùm mundi corde Deum visuri sunt, quomodo fit vt Iob capit. primo dica-

Greg. Papa.

tur Satan coram Deo stetisse? Gregorius Papa libro secundo Moral. in Iob capit. tertio. Et hoc, inquit, quòd Satan affuisse coram Domino dicitur, in graui nobis quæstione versatur. Satan enim, qui mundo corde esse non potest, quomodo videndo Domino affuisse potest? Sed intuendum quòd affuisse coram Domino, non autem vidisse Dominum perhibetur. Venit quippè vt videretur, non vt videret. Ipse in conspectu Domini, non autem in conspectu eius Dominus affuit: quia vis diuina, quæ intuendo penetrat omnia, non se videntem immundum spiritum vidit: sicut cæcus cùm in sole consistit, ipse quidem solis radiis perfunditur, sed tamen lumen non videt, quo illustratur. Quia enim & ipsa quæ Deum fugiunt, latere non possunt, dum cuncta nuda sint superno conspectui, Satan affuit absens præsenti. *Beati pacifici quoniam filij Dei vocabuntur*.

septima beatitudo.

Tho. Aqu.

Thomas Aquinas in Matthæum. Ponitur septima beatitudo: & sicut dictum est, virtutes ad optimum disponentes, disponunt ad duo, scilicet ad visionem Dei, & dilectionem. Et sicut munditia cordis disponit ad visionem Dei, ita pax ad dilectionem Dei disponit: quia filij Dei nominamur, & sumus. Et sic disponit ad dilectionem proximi: quia sicut dicitur, 1. Ioannis quarto. Qui odit fratrem suum quem videt, Deum quem

Hilarius.

non videt, quomodo potest diligere? Hilarius in Matthæû. Neque enim aliter transire in nuncupationem familiæ Dei licebit, nisi obliuione eorum assumpta, quibus possimus offendi, fraternæ inuicem charitatis pace

Hierony.

viuamus. Hieronymus in Matthæum. Pacifici sunt, qui primùm in corde suo, deinde & inter fratres dissidentes pacem faciunt. Quid enim prodest alios per te pa-

Augustin.

cari, cùm in tuo animo sint bella vitiorum? Augustinus libro primo de sermone Domini in monte, capit. octauo. In pace perfectio est, vbi nihil repugnat: & ideò filij Dei pacifici, quoniam nihil in his resistit Deo, & vtique filij similitudinem patris habere debent. Pacifici autem in semetipsis sunt, qui omnes animi sui motus componentes, & subiicientes rationi, id est, menti & spiritui, carnalésque concupiscentias habentes edomitas, fiunt regnum Dei. In quo ita ordinata sunt omnia, vt id quod est in homine præcipuum & excellens, hoc imperet cæteris non reluctantibus, quæ sunt nobis, bestiisque communia: Atque idipsum quod excellit in homine, id est, mens & ratio, subiiciatur potiori quod est ipsa veritas, vnigenitus filius Dei. Neque enim imperare inferioribus potest, nisi superiori se ipse subiiciat. Et hæc est pax, quæ datur in terra hominibus bonæ voluntatis: hæc vita consummati perfectique sapientis. De huiusmodi regno pacatissimo &

Qui pacifici.

ordi-

ordinatissimo missus est foras princeps huius seculi, qui peruersis inordinatisque dominatur. Chromatius Concil. primo in caput quintum Matthæi. *(Chromat.)* Magna dignitas paci studentium, cùm filiorum Dei appellatione censentur. Bona quidem & hæc pacificatio, quæ fit inter fratres propter substantiam seculi litigantes, aut per vanam gloriam, aut simultates. Sed parua hæc merces, quia dixerat Dominus in exemplum nostri: Quis me constituit iudicem, aut diuisorem super vos? Iam enim præmiserat, Ablata tua ne repetas. Leuitic. duodecimo, & alio loco: Quomodo potestis credere, gloriam ab inuicem accipientes? Potior ergo & sublimior pacificatio intelligenda est à nobis: illam dicam, qua homines Gentiles, qui inimici sunt Dei, per instantiam doctrinæ adducuntur ad pacem, qua peccatores emundantur, & Deo per pœnitentiam reconciliantur, qua rebelles hæretici corriguntur, qua Ecclesiæ discordes ad vnitatem pacemque reformantur. Idem Concil. secundo in quintum caput Matthæi. *(Idem.)* Pacifici sunt, qui à dissensionis & discordiæ scandalo separati, dilectionem charitatis fraternæ & pacem Ecclesiæ sub Catholicæ fidei vnitate custodiunt. Quam pacem tuendam discipulis suis Dominus in Euangelio particulariter commendat, dicendo Ioannis decimoquarto. Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis. Quam pacem Dominum Ecclesiæ suæ daturum David antè testatus est, *(Quæ sit vera pax.)* dicens Psalm. octuagesimoquarto. Audiam quid loquatur in me Dominus Deus, quoniam loquetur pacem in plebem suam: & super sanctos suos, & in eos qui conuertuntur ad cor. De qua pace custodienda Apostolus commonet, Ephes. quarto dicens: In omnibus seruantes veritatem spiritus in vinculo pacis. Et iterum Philipp. quarto. Pax Dei quæ superat omnem intellectum, custodiat corda vestra & corpora à malo. Nihil enim tam necessarium seruis Dei, tam salutare Ecclesiæ, quàm charitatem seruare, quàm pacem diligere, sine qua Deum videri non posse, ad Hebræos Apostolus docet, dicendo: Ante omnia diligite pacem, sine qua nullus nostrum Deum videre poterit. Vnde (Hebr. duodecimo) omni studio & deuotione pacem Ecclesiæ nos seruare conuenit, & eos qui à pace dissentiunt, ad Ecclesiæ charitatem, quantum in nobis est, pacis ac fidei studio reuocare, exemplo Prophetæ, qui ait Psalm. 119. Cum his qui oderant pacem, eram pacificus: cùm loquebar illis, impugnabant me gratis. Meritò & in Euangelio, in exultatione Angelorum natiuitatem Domini nunciantium, hæc vox sancta repetitur, Luc. secundo. Gloria in altissimis Deo, & pax in terra, hominibus bonæ voluntatis. De qua pace & David retulit, Psalm. 118. Pax, inquit, multa est diligentibus te, & non est illis scandalum. Et Esaias similiter: Et ponam in multa pace filios tuos, & in æquitate ædificaberis. Si enim ad hoc filius Dei carnem suscipere, & pati dignatus est, vt pacificaret nos Deo per sanguinem crucis suæ, vtique secundum quod Apostolus retulit Coloss. primo per omnia pacifici esse debemus, vt verè ipsum Deum pacis in nobis habere mereamur. Hoc enim scriptum est, Psalmo septuagesimoquinto. Factus est in pace locus eius, & habitatio eius in Sion. Et sic verè non solum filij Dei erimus, sed & hæredes Dei, cohæredes autem Christi. Hoc enim Apostolus retulit, Roman. octauo. Si filij, inquit, Dei, & hæredes Dei, cohæredes autem Christi. Gregorius Nyssenus, libro de beatitudin. *(Greg. Nyss.)* Quinam sunt hi igitur qui pacifici vocantur? Imitatores humanitatis diuinæ, qui id, quod proprium diuinæ bonitatis est, in sua vita ostendunt. Tullit, & ad nihilum redigit bonorum largitor & dominus, quicquid extra naturam boni, & à bono alienum est. Hoc etiam tibi præscribit opus & officium, excetere odium, finire bellum, abolere inuidiam, exterminare pugnam, tollere simulationem, extinguere extrinsecus in corde virtutem, introducere quæcunque subductis contrariis ex aduerso consistunt. Vt enim recedentibus tenebris lux succedit, ita etiam in locum horum cuiuslibet spiritus fructus succedit, dilectio, gaudium, pax, benignitas, animi lenitas, vniuersus ab Apostolo bonorum numerus collectus. Quomodo igitur non beatus est diuinorum donorum distributor ac dispensator? Imitatur Dei numerum, qui diuinam munificentiam sua beneficentia exæquat? Forsitan autem non ad alienum duntaxat bonum beatitudo spectat. Sed opinor propriè pacificum appellari, qui eam quæ intra ipsum est, seditionem carnis & spiritus, atque intestinum naturæ bellum ad pacificam concordiam & consensum adducit, vbi corporis lex, quæ legi mentis repugnat, non ampliùs exercebitur, sed subiugata meliori regno, ministra diuinorum præceptorum existet. Rupertus libro quarto in Matthæum. *(Rupertus.)* Pacificos interpretatur, sacri Euangelij ministros, de quibus nimirum dicitur apud Esaiam: Quàm pulchri super montes pedes euangelizantis pacem. Nam ipsi sunt, inquit, & fuerunt primi pacifici, & ministri perfectæ pacis, vtique pacis inter se & omnes homines. Quomodo inter se & omnes homines? Videlicet eo modo, sicut cætera omnia reliquerant, sequendo principem pacis, ita vt amara materialia cuncta belli vasa de manibus illis excuteret idem princeps pacis, dicendo ad vnum, vel primum ex eis Petrum: Conuerte gladium tuum in locum suum, Nusquam omninò deinceps arma belli attrectauerunt, nisi gladium illum, gladium spiritualem, qui est sermo Dei viuus & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti. Apocalyps. decimo sexto. *Filij Dei vocabuntur*, id est, erunt, agnoscentur, & habebuntur, siue id fiat à Deo ipso, siue ab illis, qui spiritu Dei præditi filios Dei verè agnoscunt. Hebraismus est. Genes. vigesimo primo. In Isaac vocabitur tibi semen. Quod Paulus Roman. nono sic exponit: Neque qui semen sunt Abrahæ, omnes filij, sed in Isaac vocabitur tibi semen: id est, non qui filij sunt carnis, hi filij Dei, &c. Et pro eo quod Matthæus capit. vigesimo primo dicit, Domus orationis vocabitur, Lucas capit. decimo nono habet, Domus orationis est. Albertus Magnus in Matth. *(Alb. Mag. Quid filiatio.)* Filiatio autem Dei, assimilationem nostram importat ad Deum: & hæc perfectè non manifestabitur nisi in futurum. Et hoc est quod dicitur 1. Ioannis tertio. Nunc filij Dei sumus: sed nondum apparuit quid erimus. Scimus enim quoniam cùm apparuerit, similes ei erimus, & videbimus eum sicuti est. quasi dicat: Nunc quidem filij sumus per adoptionis gratiam: sed hoc quod ex ipsa filiatione erimus in gloria filiorum, nondum apparuit. Et hæc cùm apparuerit, ad similitudinem Dei nos prouehet in gloria patris cœlestis: & tunc videbimus eum sine medio sicuti est, & ipsa visio nos lumine diuino implebit, & filios similes patris efficiet. Sicut crystallus cum soli opponitur, statim ex lumine impletur, similis soli quasi filius solis efficitur: ita filij gloriæ similes patri efficientur in lumine patris, quo implebuntur. Vide Rom. octauo. Expectatio creaturæ reuelationem filiorum Dei expectat: quoniam & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. Creaturam vocat hominem, aliquid conuenientiæ habens cum omni creatura. Et hoc præmium paci debetur: quia etiam pax non est, nisi de bono diuino omnia nostra obtinenti, & ad pacem deducenti in concordia & vnitate omnium virium Deo perfruendum. Sic enim in pace factus est locus eius. Et illa quæ sursum est Hierusalem, visio pacis, libera est, quæ est mater nostræ. Galat. quarto. Tunc enim fines nostros, quoad omnes vires ponet pacem: & adipe frumenti æterni dulcedinis per fruitionem nos satiabit. *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum.* *(Octaua beatitudo.)* Hæc octaua beatitudo designat perfectionem omnium præcedentium, inquit Thomas in Matthæum. *(Tho. Aqu. August.)* Augustinus libro primo de sermone Domini in monte, capit. octauo. Nam pace intrinsecus constituta atque firmata, quascunque persecutiones, ille qui foras missus est, forinsecus excitauerit, auget gloriam quæ secundum Deum est, non aliquid in illo ædificio labefactans, sed deficientibus machinis suis innotescere

faciens

Greg Nyss. faciens, quanta firmitas intus extructa sit. Gregorius Nyssenus libro de beatitudinibus. Ecee, inquit, finis & euentus diuinorum certaminum, & propter Deum susceptorum periculorum, laborum remuneratio, sudorum præmium, quo regnum cœlorum atbletæ consequuntur. **Consummata perfectio.** Hæc est hominis consummata perfectio, si se non sinat tribulationibus abstrahi, sed quantæcunque illæ sint, constans in Deo permaneat. Ecclesiast. vigesimoseptimo. Vasa figuli probat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis. **Hierony.** Hieronymus in Matth. Ideò hîc considera, quòd octaua veræ circuncisionis beatitudo martyrio terminatur. **A** **Chromat.** Chromatius Concil. secondo in Matth. Nec immeritò sanè esuriendam ac sitiendam iustitiam Dominus suprà memorauit, cuius desiderio in tantum sitire nos decet, vt propter eam & persecutionem mundi, & pœnas corporis, & ipsam mortem contemnere debeamus. In qua significatione martyres maximè declarantur, qui propter iustitiam, fidem & nomen Christi, persecutiones in seculo sustinent: quibus spes magna promittitur. Eludit igitur Christus hoc suo axiomate, eorum omnium sententiam, **B** qui infœlicitati deputant tribulationes & persecutiones huius seculi. **Lactantius.** Lactantius libri tertii capit. octauo congerit multas Philosophorum de beatitudine sententias: quòd alij in voluptate, alij etiam in doloris carentia fœlicitatem constituerint. Quòd si, vt Cynici existimarunt, priuatio doloris summum bonum est, quantò cunctis hominibus beatiora erunt animalia? Ideò scribit Paulus, primæ Corinthior. decimo quinto attendens aliam beatitudinem, quàm præsentem: Nisi mortui, inquit, resurgunt, infœliciores sumus omni animante. Quid vetabit, ne & plantas & lapides fœlices dicamus, **C** quæ simul eum sensu carent & dolore? Aristippus Socraticus, vt scribit Cicero lib. secundo. Quæst. Tusculan. **…cero.** non dubitauit dolorem summum malum dicere. Econtrà verò Zeno Stoicus omninò malum esse negauit. Aut enim nulla virtus est, aut sepeliendus est dolor. Gloriosum est vtique pro Domino pati. Minos, itemque Lycurgus, Cretensem laboribus erudierunt iuuentutem, venando, currendo, esuriendo, sitiendo, algendo, æstuando. Philipp. 1. Vobis autem donatum est pro Christo, non solùm vt credatis in eum, sed etiam vt pro illo patiamini, idem certamen habentes, quale & **D** vidistis in me, & nunc audistis de me. 2. Timoth. tertio. Omnes qui piè volunt viuere in Christo Iesu, persecutionem patiuntur. **…romat. …dia ver… …gloria mea.** Chromatius Concil. 1. in caput quintú Matth. Non enim est dubium, fratres, quia bono facto comes est semper inlidia. Nam salua persecutorum crudelitate, vbi cœperis rigidam tenere iustitiam, insolentiam repercutere, incredulos ad pacem Domini conuocare: vbi cœperis denique à mundanis hominibus & erroneis discrepare, statim persecutiones oriuntur. Necesse est surgant odia, æmulatio laceret. Sic denique ad illum summum gradum, ad ipsum caput & **E** fastigium suos Christus auditores adducit, non tantùm vt sustineant patiendo, sed etiam vt moriendo congaudeant. **…lb. Mag.** Albertus Magnus in Matth. Sed cùm actio persecutio ab alio sit, & illud quod ab alio est, secundum quod tale est, non sit laudabile vel meritorium: videtur malè collocata beatitudo in eos, qui persecutionem ab aliis illatam tolerant. Et ad hoc dicendum, quòd licet passio sit effectus illatioque actionis, secundum quod est ab agente: tamen ex parte suscipientis requiritur tolerantia voluntaria, & æquanimitas, interiores animæ actiones. Et in his propter difficulta- **F** tem maximum collocatur meritum, & tantò maius, quantò secundum naturam sumus infirmiores. secundæ Corinthior. duodecimo. Virtus in infirmitate perficitur. Apocal. secundo. Scio opera tua, & laborem tuum, & patientiam tuam: & quia non potes sustinere malos, & patientiam habes, & sustinuisti propter nomen meum. **Pro iustitia quid.** Ideò beatitudo repromittitur non simpliciter persecutionem patienti, sed ei qui patitur *propter iustitiam*. **…ihym.** Euthymius in Matth. iustitiam hîc vniuersaliter omnem virtutem nominauit. Idem habet Theophylactus & Chrysostomus. **Hilarius.** Hilarius iustitiam pro Christo & eius veritate sumit. Et ille vtique factus est in se credentibus iustitia. Perfecta postremùm beatitudine eos muneratur, inquit, quibus omnia pro Christo pati affectus est: quia ipse iustitia est. **Theoph.** Theophylact. in Matth. Non soli autem martyres, sed & multi persecutionem patiuntur, quia iuuant iniuria afflictos, & in summa omnem virtutem fouent. Iustitia enim omnis virtus est. Fures autem & homicidæ, tametsi etiam ipsi persecutionem patiantur, non sunt tamen beati. Quia, vt scri- **A** **August.** bit Augustinus pœna non facit martyrem, sed causa. 1. Petr. secundo. Hæc est gloria, si propter conscientiam sustinet quis tristitiam patiens iniustè. Quæ est enim gratia, si peccantes colaphizati suffertis? sed si benè facientes patienter suffertis, hæc est gratia apud Deum. Nemo vestrum patiatur vt fur, aut homicida. Nobis igitur summa gloria est, si ab hæreticis, Turcis, infidelibus, solius religionis Christianæ causa patiamur: etiamsi à ditioribus & potentioribus contra ius, aut pro iuris defensione affligimur. Iob vigesimoseptimo. Donec deficiam, non recedam ab innocentia mea: & iu- **B** stificationem quam cœpi, non deseram. Persecutio enim non aufert innocentiam, sed auget coronam. Iacob. 1. Beatus vir, qui suffert tentationem: quoniam cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se. **Martyrum exempla.** Huius autem persecutionis exemplum sumere licet ex primis illis martyribus. Non enim ad tormenta requirebantur quasi homicidæ, qui malebant occidi quàm occidere, vt scri- **Tertull.** bit Tertullianus in Apolog. Non vt fures, qui propria contemnebant: non vt contra principes seditiosi, qui pro iis primùm orabant: sed hoc solo nomine, quòd **C** Christiani essent. Vnde ille hæc habet. Si qua, inquit, calamitas incidisset, conclamabatur contra Christianos: Ad bestias, ad bestias: tolle sacrilegos, scelestos non licet viuere. Et, ad Scapulam scribens: Quid aliud negotium patitur Christianus, nisi suæ sectæ? quam incestam, quam crudelem tanto tempore nemo probauit. Pro tanta innocentia, pro tanta probitate, pro tanta iustitia, pro pudicitia, pro fide, pro veritate, pro Deo viuo cremantur: quod nec sacrilegi, nec hostes publici, nec tot maiestatis rei pati solent. Sed maiora certa- **D** mina maiora sequuntur præmia. *Quoniam ipsorum est regnum cœlorum.* **Alb. Mag.** Albertus Magnus in Matth. Tribus regnum constituentibus destituuntur, qui persecutionem patiuntur. Iniustè enim iudicantur contra leges & iustitiam regni. Et sub potestate iniqua cadunt, propter tyrannides eorum, qui sunt in potestate constituti: sed & propter eorum auaritiam, bonis spoliantur. Hæc autem omnia restituuntur illis simul cum regno cœlorum. De primo dicitur, primi Machabæor. secundo. Testes erunt super nos cœlum & terra, quòd iniustè perditis nos. Act. vigesimotertio. Tu sedens me iudicas secundum legem, & contra legem iubes me per- **E** cuti. De secundo autem dicitur, Ioannis decimo nono. Non haberes potestatem aduersum me vllam, nisi tibi datum esset desuper, Daniel tertio. Tradidisti nos in manus inimicorum & pessimorum præuaricatorum, & regi iniusto & pessimo. Iob nono. Terra data est in manus impij, vultum iudicum eius operit. De tertio, Hebræ. decimo. Rapinam bonorum vestrorum cum gaudio sustinetis, arbitrantes vos habere meliorem, & manentem substantiam. Hæc omnia igitur in illo regno compensantur. Nam & recta Dei iudicia: simul etiam eius **F** miserationes hic contemplari licet, & effusam in electos liberalitatem. *Beati estis cùm maledixerint vobis homines, & persecuti vos fuerint, & dixerint aduersum vos omne malum, mentientes propter me: Gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cœlis.* **Tho. Aqu.** Thomas Aquinas in Matthæum. In superioribus generaliter ea quæ perfectionis erant proposuit, hic sermonem ad discipulos dirigit. Vbi primùm monet eos ad passionum tolerantiam, quod opus perfectum habet, Iacobi primo. Demum ad diligentem sui officij executionem, dicens *Vos estis sal terræ.* Monet autem ad persecu-

tionum tolerantiam. Primum considerando causam propter quam patimur. Secundum præmium quod passiones consequitur. Tertium exemplum Prophetarum, quos & ipsi imitabuntur. Tria quoque patienter toleranda esse dicit, duo in præsentia nostra, scilicet contumelias in verbis, & iniurias in factis: & vnum in absentia, detractiones nimirùm ex odio cordis. Maledicti fortassè apud homines huius seculi censeamini, si hæc omnia sustineatis, sed *beati* in futuro, etsi non in præsenti: beati in cœlo, etsi non in terra: beati apud Deum, etsi non apud carnales homines. primę Corinth. quarto. Maledicimur, & benedicimus. Hæc fuit electorum patientia. Roman. duodecimo. Nulli maledictum pro maledicto. Benedicite, & noli maledicere. Hoc enim ab ipso Christo edocti fuit, 1. Petr. 3. Qui cùm malediceretur, non maledicebat: cùm pateretur, non comminabatur. Psalm. 58. Opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me. Hieronymus in Matthæum. Illud enim maledictum contemnendum est, quod beatitudinem creat, quod falso maledicentis ore profertur. Vnde & specialiter definiuit, quæ sit beata maledictio, omne dicens maledictum mentientes propter me. Vbi ergo Christus in causa est, ibi & maledictio optanda est. Euthymius in Matthæum. Ne enim suspiceris, quòd simpliciter verbis malis impeti sit beatum, idcircò addidit, quæ planè distinctionem faciunt, videlicet vt quæ dicuntur, mendacia sint, & propter Christum ea dicantur. Quòd si hæc non ita se habent, miser potiùs est, qui malè audit, vtpotè plurimos suis malis operibus offendens. primę Petro quarto. Si quid patimini propter iustitiam, beati. Si exprobramini propter Christum, beati. Chromatius Concilio primo in caput quintum Matthæi. Perfecta igitur virtus est, fratres, post tot iustitiæ ministrationes, propter veritatem opprobria ab hominibus sustinere, affligi cruciatibus, morte denique affici, nec terreri proposito exemplo Prophetarum. Quales sunt autem huiusmodi maledictiones? Sed & quomodo differunt, maledicere, & dicere malum? Augustinus libro primo de serm. Domini in monte. capit. nono. Sed aliter, inquit, maledictum iactatur cum contumelia coram illo cui maledicitur, sicut & Domino nostro dictum est: Nónne verum dicimus, quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes? Aliter cùm absentis fama læditur, sicut de illo scribitur, Ioannis septimo. Alij dicebant quia Propheta est, alij autem dicebant, Non, sed seducit turbas. Ad eundem igitur modum olim si quis Christianum viderat, scelestum, sacrilegum, magum, impostorem, infanticidam vocabat: sed & de nostris mysteriis apud suos insusurrabat, quòd orientem solem, quòd caput etiam asininum adoraremus, quòd infantem aciculis interimeremus, & sanguinem calicibus exceptum propinaremus. Etsi verò hæc opprobria multos à Christiana professione subeunda deterrerent, alios qui eam fecerant, à fidei soliditate dimouerent: beati tamen fuerunt, qui propter maledicta illa à Christo diuelli omninò non potuerunt. Persequi autem est, inquit Augustinus libro primo, de sermone Domini in monte, vim inferre, vel insidiis appetere: quod fecit qui eum tradidit, & qui crucifixerunt eum. Sic Heliam persequebatur Iezabel, & impij principes. tertij Regum decimonono. Ego relictus sum solus, & quærunt animam meam. Exodi decimoquinto. Dixit inimicus, Persequar & comprehendam, diuidam spolia, implebitur anima mea, euaginabo gladium meum, interficiet eos manus mea. Psalm. tertio. Multi dicunt animæ meæ, Non est salus ipsi in Deo eius. Persequentur vos, inquit Christus, de ciuitate in ciuitatem. *Et dicent omne malum aduersum vos mentientes.* Nam quia Diabolus mendacij pater est, ille eos accendet, & impostoris contra vos armabit. Cùm enim nullam iustam causam suæ in vos concitationis habeant, mendacia & falsa crimina confingent. secundæ Corinth. sexto. Vt seductores, & veraces. primæ Corinth. quarto. Blasphemamur, & obsecramus. Psalm. quadragesimonono. Sedens aduersus fratrem tuum loquebaris, & aduersus filium matris tuæ ponebas scandalum mihi: Hæc fecisti, & tacui. Esai. 57. Super quem lusistis, & dilatastis os, & eiecistis linguam? Thomas. Ita triplex persecutio erit, cordis in odio, oris in detractione, operis in persecutionibus. *Mentientes* autem hæc confingent contra vos: alioquin si vera dicerent, quæ vobis eapropter expectanda esset beatitudo? Sileat igitur hæc Ouidij sententia:

Scilicet ex merito si quid patiare, ferendum est:
Quæ venit indignè pœna, dolenda venit.

Immò tantò magis lætari & exultare conuenit, vt Christus adijcit, quòd & hîc nostram innocentiam contemplamur, & Christi gloriam expectamus. Sapientię decimo. Mendaces ostendit, qui maculauerunt eum, & dedit illi claritatem æternam. *Propter me* adijcit. Albertus Magnus in Matthæum. Hæc causa esse debet omnium detractionum & persecutionum. Vt enim nemo beatitudinem expectare debet ob maledictiones & persecutionem, siquidem illas iustè patiatur: ita neque illa rependetur, si alias ob causas, quam propter Christum illatæ sint, nisi quòd Dominus patientiam coronaturus est. Nam si falsum dicant, inquit, & temeritate propria sicut homines loquantur, istud tamen non est causa beatitudinis, nisi mendacia illa in Dei ipsius, seu eorum quæ ad eum pertinent, detestationem confingant. Esaiæ quinquagesimosecundo. Iugiter tota die nomen tuum blasphematur inter Gentes. Psalmo octuagesimosecundo. Aduersus te testamentum disposuerunt tabernacula Idumæorum, & Ismaëlitæ. Psalmo sexagesimooctauo. Propter te sustinui opprobrium, operuit confusio faciem meam. Hieremiæ decimoquinto. Noli in patientia tua suscipere me, scito quoniam propter te sustinui opprobrium. *Gaudete & exultate.* Hieronymus in Matthæum. Nescio quis hoc nostrum possit implere, vt laceretur opprobriis fama nostra, & nos exultemus in Domino. Hoc qui vanam sectatur gloriam, implere non potest. Gaudere igitur & exultare debemus, vt merces nobis in cœlestibus præparetur. Eleganter quodam volumine scriptum legimus: Ne quæras gloriam, & non dolebis, cùm inglorius fueris. Ita quoque si humilis fueris in oculis tuis, & in omnibus Dei gloriam quæsieris, facilè tolerabis, & ridebis hæc opprobria propter Deum accepta. Sic ibant Apostoli gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Act. quinto. Esai. trigesimoquinto. Gaudium & lætitiam obtinebunt, fugiet dolor & gemitus. Iob. vigesimotertio. Non enim perij propter imminentes tenebras, nec operuit faciem meam caligo. Tertullianus libro ad Martyr. post enumerata Lucretiæ, Mutij Scæuolæ, Heracliti, Empedoclis, Peregrini, Didonis, vxoris Asdrubalis, Reguli, Cleopatræ, & Leænæ exempla, quibus voluntaria quædam tormenta constanter subiisse ostendit, adijcit: Igitur si tantum gloriæ terrenæ licet de corporis animi vigore, vt gladium, ignem, crucem, bestias, tormenta contemnant sub præmio laudis humanæ, possum dicere, modicæ sunt istę passiones ad consecutionem gloriæ cœlestis & diuinę mercedis. Tanti vitreum? Quanti verò margaritum? Quis ergo non libentissimè tantum pro vero habeat erogare, quantum alij pro falso? Omitto nunc glorię causam. Eadem omnia sęuitię & cruciatus certamina iam apud homines affectatio quoque & morbus quidam animi conculcauit. Quot otiosos affectatio armorum ad gladium locat? Certè ad feras ipsas affectatione descendunt, & de morsibus, & de cicatricibus formosiores sibi videntur. Iam & ad ignes quidam se auctorauerunt, vt certum spatium in tunica ardente conficerent. Alij inter venatorum taureas scapulis patientissimis inambulauerunt. Hęc benedicti, non sine causa Dominus in seculum admisit, sed ad nos & nunc exhortandos, & in illo die confundendos, si reformidauerimus pati pro veritate in salutem, quę alij affectauerunt pro vanitate in perditionem. Quot olim Philosophi ita constantes & patientes haberi voluerunt,

Hieronym. Maledictum contemnendum quod.
Euthym.
Chromat.
August.
Quo olim modo Christianos.
August.
Thomas.
Ouidius.
Iniuste pati propter Christum, beatū.
Alb. Mag.
Hieronym.
Quid faciendum ut non ægrè feramus contemptum.
Tertull. Exempla patientiæ.
Quanta pro laudibus patiuntur.

vt seipsos vltrò calumniantibus offerrent? Ipse etiam Diogenes Cynicus, vt scribit Laërtius libro de vita Philosoph. seipsum assuefecerat mutis statuis diuitum, vt duritiem diuitum ferre posset, qui, cùm ille victum peteret, nihil suppeditarent. Quid verò non patienter propter Christum & gloriam nostram feramus? *Exultate*, inquit, *in illa die*: sic enim Christus proposito sibi præmio contempsit crucem. In paucis probari, in multis benè disponemini. *Quoniam merces vestra copiosa est in cœlis*. Mercedem vocat, vt meritum astruat. (Laërtius.)

A Merces enim imputatur secundum meritum, vt scribit Apostolus. Vnde & ait: Vnusquisque mercedem accipiet secundum suum laborem. Matthæi vigesimo. Voca operarios, & redde illis mercedem. Psalmo centesimo vigesimosexto. Cùm dederit dilectis suis somnum, ecce hæreditas filij, filij merces fructus ventris. Quàm verò copiosè rependatur, considerandum est, non nobis ex condigno, sed congruo promissionum diuinarum rependi. Genesis decimoquinto. Ego ero merces tua magna nimis. secundæ Corinth. quarto. Id (*Meriti ratio.*)

B quod in præsenti momentaneum est, & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis. Psalmo secundo. Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificauerunt animam meam. secundæ Corinthio. quarto. Sicut abundant passiones Christi in nobis, ita & per Christum abundat consolatio vestra. Augustinus tomo octauo, in Expositio. Psalmi nonagesimitertij. Quanto labore digna est requies, quæ non habet finem? Si verum vis comparare, & verum iudicare, æterna requies æterno labore rectè emi- (August.)

C tur. Verum hoc est: sed noli timere, misericors est Deus. Si enim haberes æternum laborem, nunquam peruenires ad æternam quietem. Semper laborans, quandoque peruenturus eras ad illud, quod dignè quidem potest emi sempiterno labore? Quia sempiterna requies est æquale præmium, æterno certè labore digna est æterna requies comparari. Sed si semper laborares, nunquam ad requiem peruenires. Ergo vt aliquando peruenias ad id quod emis, non in æternum laborandum est: non quia non valat tanti, sed vt possideatur quod emitur. Digna est quidem emi labore

D perpetuo, sed necesse est vt labore temporali ematur. Certè tantus debuit esse, id est, sempiternus labor pro requie sempiterna. Decies centena millia annorum in labore, quid valent? Decies centena millia annorum habent finem: quod tibi dabo, dicit Dominus, non habebit finem. Qualis misericordia Dei! Nec dicit, Decies centena millia annorum labora: non dicit, Mille annos labora: non dicit, Quingentos annos labora: cùm viuis labora, in paucis annis. Inde iam requies

E erit, & finem non habebit. *Merces vestra*, inquit, *copiosa est*, vtique si laborem tam breuem spectes: sed & nos hîc in terra, merces autem *in cœlis*. Augustinus libro primo de sermone Domini in monte. Non hîc cœlos dici puto superiores partes huius visibilis mundi. Non enim merces nostra, quæ inconcussa & æterna esse debet, in rebus volubilibus & temporalibus, collocanda est: sed in cœlis dictum puto, in spiritualibus firmamentis, vbi habitat sempiterna iustitia: in quorum comparatione, terra dicitur anima iniqua, cui peccanti dictum est, Genesis tertio. Terra es, & in terram ibis. De his cœlis dicit Apostolus, Philipp. tertio. (*Merces & meritum correlatiua sunt.* Augustin.)

F Quoniam conuersatio nostra in cœlis est. Sentiunt ergo iam istam mercedem, qui gaudent spiritualibus bonis: sed tunc ex omni parte perficietur, cùm etiam hoc mortale induerit incorruptionem. Thomas Aquinas in Matthæum opponit Glossæ sententiam, quòd in cœlis dictum sit, id est, in superioribus partibus mundi. Sed & Lucas ita habet: Merces vestra multa est in cœlo. Responsio, inquit, Mundus hic dicitur cœlum empyreum, cum tota mundi machina, & non tantùm id quod includitur per primum mobile, vt volebant Philosophi. Vnde superiores partes mundi dicuntur, quæ sunt supra mundum istum. Ibi merces, quia & ibi ele- (Thom. Aq.)

ctorum congregatio est. *Sic enim persecuti sunt Prophetas qui fuerunt ante vos*. Vrget eos exemplo ad patientiam. Iacob. quinto. Exemplum accipite, fratres, exitus mali & longanimitatis, laboris & patientiæ Prophetarum, qui locuti sunt in nomine Domini. Sufferentiam audistis Iob, finem Domini vidistis: ecce beatificamus eos qui sustinuerunt. Lucæ sexto. Secundum hæc faciebant Prophetis patres eorum. Acto. septimo. Quem Prophetarum non sunt persecuti patres vestri, & occiderunt eos, qui pronunciauerunt de aduentu iusti, cuius nunc proditores facti estis, & homicidæ? Hebræ. penultimo. Itaque habentes tantam nubem testium, deponentes omne pondus & circunstans nos peccatum, per patientiam curramus ad propositum nobis certamen. *Vos estis sal terræ*. Nunc discipulos sui commonet muneris, ne frustià in Apostolos eos selegerit: sicut & alibi ait: Non vos me elegistis, sed ego elegi vos, & posui vos, vt eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat. Cur enim eos selegerit, duabus similitudinibus ostendit: nimirùm, vt sint sicut *sal*, & sicut *lux mundi*. Hieronymus in Matthæum. Sal appellantur Apostoli, quia per illos vniuersum hominum conditur genus. Hilarius in Matthæum. Sal, vt arbitror, terræ nullum est. Quomodo ergo Apostolos sal terræ nuncupauit? Sed proprietas est quærenda dictorum: quam & Apostolorum officium, & salis natura monstrabit. Sal est in se vno continens aquæ & ignis elementum, & hoc ex duobus vnum est. Hic igitur in omnem vsum humani generis effectus, incorruptionem corporibus, quibus fuerat aspersus, impertit: & ad omnem sensum conditi saporis aptissimus est. Albertus Magnus in Matthæum. Neque verò prætereundum est, quod salis materia terra est. Quod probatur in quarto Meteoror. quia omne quod liquatur frigido humido, de genere terræ est, quantum ad materiam: sicut & omne quod liquatur calido sicco, de genere est aquæ, sicut plumbum, & omnia genera metallorum. Terra autem mutatur in salis naturam, quando à feculentia lota est in humido, & comburente calido, sicco potiùs quàm coagulante est exsiccata. Et ideò sal est terrestre siccum, per calidum in humido aqueo combustum. Inde efficitur vicinus sapor amaro, quia amaritudo resultat, agente calido comburente in terrestre siccum. Ex tali igitur materia, ex calido est amarum & siccum, & ex amaro mortificatiuum est vermium: ex sicco, siccatiuum humidi putrescentis: vnde fit, vt & putrefactionem & per consequens fœtorem impediat. Et quia inducit siccitatem & humidi destructionem & incensionem, inde quoque fit, vt impediat generationem, & terræ fœcunditatem: sed & ex calore adurente, & acuto, acuit id cui permiscetur: ex siccitate autem amara, rudem saporem habet, & sitim prouocat: quia tamen acutum est, simul etiam dissoluit, & commixtum saporibus, gustui commodiores, & linguæ gratiores eos efficit. Penes has igitur proprietates & doctrina, & mores Ecclesiasticorum exprimuntur: quia & calore ignis eloquij siccare debent omnem terrenum affectum: & per siccitatem mortificationis corporis, omnem destruere malum humorem concupiscentiæ carnalis: & per condimentum discretionis, delectabilem facere gustum operis, quod est secundum virtutem: & per exsiccationem consolationis mundanæ, omnem exsiccare fœcunditatem vitiorum. Hilarius in Matthæum. Apostoli autem sunt rerum cœlestium prædicatores, & æternitatis velut satores, immortalitatem omnibus corporibus, quibus eorum sermo aspersus fuerit, conferentes. Atque superiùs Ioannes testis est sacramenti aquæ, ignisque perfecti, dum ait: Ipse vos baptizabit spiritu & igni. Meritò igitur sal terræ nuncupati sunt, per doctrinæ virtutem, saliendi modo, æternitati corpora reseruantes: sed natura salis semper eadem est, & immutari nunquam potest. Rupertus in Matthæum. Sed & inter illius, quæ Iudæis data est, mysticæ legis sacramenta, Dominus diligentissimè salem commendat.

(Right-column margin notes, in order: *Quod sal terræ.* — Hieron. — Hilarius. — Alb. Mag. — *Quid sit sal.* — Hilarius. — *Salis significatio.* — Rupertus.)

Leuit. secundo. Quicquid, inquit, obtuleris sacrificij, sale condies, nec offeres sal fœderis Domini Dei tui de sacrificio tuo. In omni oblatione offeres sal. Ita tertiò repetiuit in vno & eodem scripturæ loco commendationem salis, ne fortè primam aut secundam vicem non intellexeris, aut non magnæ curæ putes esse Deo mysterium salis, immò & sal fœderis Domini nuncupauit. Sacrificium enim laudis est spiritus contribulatus, qui & tunc sese Deo liberius offert, cùm carnis concupiscentia, piis meditationibus velut sale maceratur. Roman. duodecimo. Exhibeatis etiam corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem, & rationabile sit obsequium vestrum. Rationabile autem efficitur, per salis spiritualis condimentum. Ita fiet, vt terra vitiorum conuertatur in salsuginem. Psalmo centesimoicato. Et vrbes, in quibus diabolus non expugnauit, subuersæ à spiritu, sale mortificationis conspergantur. Hieronymus in Matthæum. Certè legimus in scripturis vrbes quasdam ita victorum sale seminatas, vt nullum in ipsis germen oriretur. Atque vtinam ita conspergantur regiones nostræ spirituali sale doctrinæ Christi, vt germen omne vitij rescindatur, & pereat. Albertus Magnus aliud in salis natura obseruat, quod permulti mirantur: nimirùm quòd salsum quid in aliud simile nititur: vt si aquæ recenter salsæ pisces salsos immergas, aut carnes sale aspersas, experieris salsuginem illam piscium, aut carnium ab aqua illa abstrahi, immò potiùs quàm ab aqua dulci & potabili. quarto Regum secundo. Helisæus misit sal in aquas amaras. Et hoc sanè ita considerandum est: quod amaritudo crucis Christi tollit amaritudinem tribulationum, & eas dulces efficit: & discretio & prudentia discipulorum sal Philosophorum Gentilium ita infatuatum reddidit, vt & ipsi se insulsos & stupidos fuisse faterentur. *Quod si sal euanuerit, in quo salietur? Ad nihilum valet vltrà, nisi vt mittatur foras, & conculcetur ab hominibus.* Chromatius sermone secundo in caput quintum Matthæi. Infatuari eos ostendit, qui cùm semel per fidem & sapientiam cœlestem eruditi, fideles ac stabiles debeant permanere, relicta fide & sapientia diuina, aut in hæresim ruunt, aut ad stultitiam Gentilium redeunt. Et idcircò ait: Si autem sal infatuatum fuerit, in quo condietur? quia infatuati fraude diaboli huiusmodi homines, amissa fidei gratia euanescunt. Qui cùm potuissent alios non credentes, adhuc a fide alienos, diuinæ prædicationis verbo condire, etiam sibi inutiles extiterunt. Denique Iudas Iscariothes de huiusmodi salibus fuerat: sed posteaquàm diuinam sapientiam reprobauit, & de Apostolo apostata factus est, non solùm aliis prodesse non potuit, sed & sibi miser & inutilis factus est. Et ideò addidit Dominus, dicens: Ad nihilum valet, nisi vt proiiciatur foras, & conculcetur ab hominibus. Quia huiusmodi tam non fideles ac domestici, sed proiecti ab Ecclesia, vt extranei & fidei hostes habendi sunt. Vnde & Iudas de domestico fidei, inimicus factus est veritatis. Proiecti itaque huiusmodi extra Ecclesiam, necesse est vt in diuersis vitiis carnis, & variis voluptatibus secularibus conculcentur. Et hoc est quod ait: *Ad nihilum valet vltrà, nisi vt proiiciatur foras, & conculcetur ab hominibus.* Quid sit autem conculcari ab hominibus, etiam Salomon in libro suo retulit, cùm de muliere meretrice loqueretur. Mulier, inquit, fornicaria, quasi stercus in via ab omnibus prætereuntibus conculcatur.

Hierony. Vrbes sale aspersæ. — *Alb. Mag.* — *Chromatius.* — *Sal conuersus Iudas.* — *Quod sit conculcari ab hominibus.*

Quia igitur conditi iam sale Apostolico sumus, in tali ac tanto condimento gratiæ spiritualis permanere debemus, vt ipsi quoque sal terræ nuncupari à Christo Domino nostro mereamur, qui est benedictus in secula. Augustinus libro primo de sermone Domini in monte, capite decimo. Rectissimè itaque sequitur, Vos estis sal terræ: ostendens fatuos esse iudicandos, qui temporalium bonorum vel copiam sectantes, vel inopiam metuentes, amittunt æterna, quæ nec dari possunt ab hominibus, nec auferri. Itaque si sal infatuatum fuerit, in quo salietur? id est, Si vos, per quos condiendi sunt quodammodò populi, metu persecutionum temporalium amiseritis regna cœlorum, qui erunt homines, per quos à vobis error auferatur, cùm vos elegerit Deus, per quos errorem auferat cæterorum? Ergo ad nihilum valet sal infatuatum, nisi vt mittatur foras, & conculcetur ab hominibus. Non itaque calcatur ab hominibus qui patitur persecutionem, sed qui persecutionem timendo infatuatur. Calcari enim non potest nisi inferior: sed inferior non est, qui quamuis corpore multa in terra sustineat, corde tamen fixus in cœlo est. Rupertus libro quarto in Matthæum. Et quidem, inquit, secundo post Apostolos meriti vel gratiæ loco viri Apostolici, Patres Orthodoxi, & Doctores Catholici, sal dicuntur & sunt, atque lux mundi: quia videlicet sapienter atque fideliter tractando sacram legis & Prophetarum scripturam, quicquid in ea quasi carnaliter sonat, ita sermone viuido condiunt, vt spiritualiter sapiat, & quod erat clausum, patescat: quod obscurum & tenebrosum videbatur, clarum & lucidum fiat. Magna igitur dignitas in hoc dicto & gloria, Vos estis sal. Sed audi quid sequitur. Quòd si sal euanuerit, in quo salietur? Ad nihilum valet vltrà, nisi vt mittatur foras, & conculcetur ab hominibus. Noli ergo altum sapere, sed time, ô tu omnis, qui te ad ordinem illorum pertingere confidis, quibus dictum est, Vos estis sal, conscius tibi sermonis sapientiæ vel scientiæ, qui fortè tibi super alios abundat. Nonnunquam autem accidit, vt euanesceret sal: nonnunquam accidit, vt scientiam quis habens, abuteretur ea in superbia, & per mentis elationem loqueretur scientiæ, vel conscientiæ suæ contraria, sciens veritatem, dum alteri inuidet, & alteri cedere, qui fortè prior locutus est, damnum suum putat, & quasi tormento grauatur, quia superbus & elatus est. Taliter niti, hoc est veritatem in iniustitia detinere, hoc est veritatem Dei commutare in mendacium, hoc est verbum dicere contra Spiritum sanctum. Matthæi duodecimo. Hoc fuit peccatum Pharisæorum, quando dixerunt, Lucas vndecimo. Hic non eiicit dæmones nisi in Beelzebub principe dæmoniorum: Ita per inuidiam loquentes, cùm scirent quòd in digito Dei, id est in spiritu Dei, eiiceret dæmones. Hoc peccatum Arrij, peccatum omnium hæresiarcharum fuit, quoscunque remedio pœnitentiæ Spiritus sanctus indignos iudicauit: quia cognoscentes Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, secuti sub nomine Christiano peccatores antiquos, peccatores paganos, qui commutauerunt (ait Apostolus Roman. primo.) veritatem Dei in mendacium, & coluerunt, & seruierunt creaturæ potiùs quàm creatori, qui est benedictus in secula, Amen. Vbicunque taliter acciderit, vbi doctor vel magister secundum talium exemplum desipuerit, dicito quia sal euanuit. Vbi autem taliter euanuerit, in quo salietur? Quo doctore alio emendabitur? Verè nullo, & frustrà effundes sermonem, quia non est ibi auditus. Titi tertij. Eum qui huiusmodi est, hæreticum hominem post primam admonitionem (ait Apostolus) deuita, sciens quia subuersus est, & delinquit, cùm sit proprio iudicio condemnatus. Ad nihilum valet vltrà (ait Dominus) nisi vt mittatur foras, & conculcetur ab hominibus. Et idcircò talium patres præcessores Pharisæos foras misit, non solùm a regno Dei, verumetiam à regno loci terreni, & templi manu facti: quia non erat vnde salietur, quòd euanuerat sal infatuatum: quia dicebant, & dicere non desinebant verbum contra Spiritum sanctum: id est, quia non per ignorantiam negabant, sed per inuidiam blasphemabant eum, qui venerat, Iesum Christum. Nunc enim, ait, viderunt & oderunt me, & patrem meum. Neque verò tantùm verbum, condietur, pro ipso salis effectu ad condiendos cibos, intelligimus, vt significetur effectus doctrinæ & boni exempli Prælatorum: sed & vis ipsa innata salis, sp-

August. — *Rupertus. Qui sal.* — *Qui scientia abutuntur, sunt sal infatuatum.* — *Hæretici, sal euanidum.*

sius etiam salis respectu intelligi potest. Vnde sal infatuatum vocat: Et Marci nono, Christi verba ostendunt. Ad nihil, inquit, valet vltrà: nimirùm quia insulsum est: vt hic sit sensus, *ἐν τίνι αὐτὸν ἀρτύσετε*, in quo ipsum parabitis, condietis? id est, quomodo ipsum corrigere poteritis? Quod hoc in Matthæi loco dici potest, *ἐν τίνι ἁλισθήσεται*, in quo salietur: vt vox *salietur* referatur ad sal, ac si, velut Marcus, adiiceret *αὐτὸ*, ipsum: Vt sicut sal vim habet conseruandarum

A

carnium, ita & sale alio sal ipsum iam infatuatum emendari & corrigi possit. Et hunc sensum secutus est Theophylactus, simul ostendens Christum eapropter hanc similitudinem protulisse, vt ne quid tribulationes successuræ Apostolos, aut quosuis Ecclesiæ Prælatos ab officio reuocarent: quasi dicat, inquit: Prophetæ ad vnam gentem missi sunt, vos autem totius terræ sal estis, mordentes & condientes doctrina & reprehensionibus dissolutos, vt non pariant vermes perpetuos. Propterea ne abiiciatis mordacitatem reprehensionum, etiamsi persecutionem patiamini, & vobis exprobrentur.

Theoph.

B

Ideò dicit, *Quòd si sal infatuatum fuerit, in quo salietur? Ad nihilum valet vltra nisi vt proiiciatur foras, & conculcetur ab hominibus.* Si doctor enim infatuatus fuerit: hoc est, si non arguit & constringit, sed mollis est & laxus, *in quo salietur?* hoc est, corrigetur? Tunc igitur *foras proiicitur* à doctorum dignitate: *& conculcatur*, hoc est despicitur. *Vos estis lux mundi.* Augustinus libro primo de sermone Domini in monte, capite vndecimo. Quomodo dixit superiùs sal terræ, sic nunc dicit lumen mundi. Nam neque superiùs ista terra accipienda est, quam pedibus corporeis calcamus: sed homines qui in terra habitant, vel etiam peccatores, quorum condiendis & extinguendis putoribus, Apostolicum salem Dominus misit. Et hic mundum, non cœlum & terram, sed homines qui sunt in mundo, vel diligunt mundum oportet intelligi, quibus illuminandis Apostoli missi sunt.

August.

C

Chromatius Concio. secunda in quintum caput Matthæi. Nam quia ipse sol iustitiæ est, non immeritò etiam discipulos suos lumen mundi cognominat: quia per ipsos, quasi quosdam micantes radios, vniuerso orbi cognitionis suæ lumen effudit. Fugauerunt enim à cordibus hominum tenebras erroris, luce veritatis ostensa. Per ipsos namque illuminati etiam nos, ex tenebris lumen sumus effecti, dicente Apostolo, Ephesi. quinto. Eratis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino, sicut filij lucis ambulate. Et iterum, primæ Thessalon. quinto. Non estis filij noctis neque tenebrarum, sed estis filij luminis & filij diei. Meritò & sanctus Ioannes in Epistola sua testatus est (primæ Ioannis primo) dicens: Deus lux est: & qui manet in Deo, in lumine est, sicut & ipse est in lumine. Vnde quia tenebris erroris liberatos nos esse gaudemus, semper quasi filij lucis in lumine ambulare debemus.

Chromat.
Lux mundi ipsi.

D

E

Gregorius Papa libro decimooctauo Moralium in Iob, capite trigesimosecundo. Omnes enim supernæ patriæ electi, sancti quidem & iusti sunt: sed participatione sapientiæ, non comparatione. Quid enim sunt homines Deo comparati? Lumen autem sapientiæ. Lumen & serui sapientiæ vocari solent: sed illa lumen illuminans, isti lumen illuminatum: sicut scriptum est, Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, Ioannis primo. Iustis autem tantummodò dicitur, Vos estis lux mundi, Matthæi quinto. Iustitia quædam sapientia. Iustitia & serui sapientiæ nuncupantur: sed illa iustitia iustificans, isti autem iustitia iustificata. De Deo quippe, qui sapientia est, dicitur vt sit ipse iustus & iustificans. Isti verò dicunt, Vt nos efficeremus iustitia Dei in ipso. Aliter ergo venerandum est (primæ Corinth. quinto) lumen illuminans, aliter lumen illuminatum: aliter iustitia iustificans, aliter iustitia iustificata.

Greg.

Deus lux, & fideles lux, & quomodo.

F

Ex eo fit, inquit Albertus Magnus in Matthæum, vt lux dicatur cognitio diuinæ sapientiæ: sed lumen ab illa resultans, cognitio est omnium aliarum scientiarum

Alb. Mag.

Luminaria autem hanc lucem fundentia, & vasa lucis, sunt qui à diuina sapientia acceperunt verba vitæ donare nobis: sicut dicitur Acto. septimo. Daniel secundo, Qui docti fuerunt, fulgebunt sicut fulgor firmamenti: & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ erunt in perpetuas æternitates. secundæ Corinthio. quarto. Deus qui dixit de tenebris lumen splendescere, illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ Euangelij Christi. Hoc signum est Exod. trigesimoquarto. Vbi resplenduit facies Moysis ex illuminatione Dei. Philippens. secundo. Inter quos lucetis sicut luminaria in mundo, verbum vitæ continentes. Thomas Aquinas in Matthæum: Hic ostenditur qui debeant illuminare verbo doctrinæ. In quo possunt notari tria, quæ debet habere prædicator verbi Domini. Primum est habilitas, vt non deuiet à veritate. Secundum est claritas, vt non doceat cum obscuritate. Tertium est vtilitas, vt quærat Dei laudem, & non suam. Primum notatur, cùm dicitur (*Vos*) discretiuè scilicet, qui estis deriuati à me qui sum prima lux. Ioannis octauo. Ego sum lux mundi. (*Estis*) esse debetis. Ecce stabilitas, quæ notatur in verbo substantiuo, in quo excluditur lucis defectio, contra illos qui prædicant falsitatem: & lucis fictio, contra eos qui se transfigurant in Angelum lucis, secundæ Corinth. secundo. & lucis diminutio, contra illos qui timore vel adulatione non reprehendunt vitia. Deinde notatur claritas, cùm dicitur (*Lux.*) Glossa: Per quos omnes illuminantur a tenebris ignorantiæ. Comparantur autem luci, ratione essentiæ, ratione actus, ratione virtutis siue efficaciæ. Nam eius essentia est cœlestis. Basilius in Hexam. Lux est natura sibi per omnia similis & simplex. Ecclesiastic. vigesimoquarto. Ego feci in cœlis, vt oriretur lumen indeficiens. Et ipsi conuersatione debent esse cœlestes. Philippens. tertio. Nostra conuersatio in cœlis est. Item non inquinatur ab immunditiis. Sapientiæ septimo. Nihil inquinatum in illam incurrit. Et ipsi debent esse mundi. Ecclesiast. nono. Omni tempore vestimenta tua sint candida. Item omnibus est communicabilis. Iob. vigesimoprimo. Super quem non splendet lumen eius? Et prædicatores se debent omnibus exponere. Lucas sexto. Omni petenti te tribue. Secundò, ratione actus, cuius secundum Basilium est tenebras illuminare, vias dirigere, latibula manifestare, differentias rerum ostendere. Et ipsi prædicatores debent illuminare in credendis, dirigere in operandis, vitanda manifestare, & modò comminando, modò exhortando hominibus prædicare. Terriò, ratione efficaciæ. Lux enim ingerit delectationem. Ecclesiastic. vndecimo. Dulce est lumen, & delectabile est hominibus videre solem. Item terræ fœcunditatem. Ecclesiast. quadragesimoquinto. Radios igneos exufflans, & cætera. Item viuentibus generationem. Philosophus: Homo generat hominem, & sol. Præter hæc secundum Basilium, veniente luce diei ægritudines alleuiantur, homines à somno excitantur, aues garriunt, bestiæ ad pabula sua fugiunt. Sic lux Apostolorum, mundus est ædificatus exemplis, inflammatus doctrinis, fœcundatis bonis operibus, alleuiatus peccatis, excitatus à negotiis, animatus ad contemplationem cœlestium, ereptus de potestate dæmonum. Deinde notatur communis vtilitas, dum dicit (*mundi.*) Psalmo decimooctauo. In omnem terram exiuit sonus eorum. Quæritur autem hic, quare præmiserit sal luci. Responsio Chrysostom. Quia priùs vita, quàm doctrina. Vita enim ducit ad scientiam veritatis. Proposita igitur similitudine ostendit, quomodo adinstar lucis Apostoli officio perfungi possint: desumpta est autem à ciuitate & luce artificiali, qualem omnes ad suos vsus accipiunt. Vt ostendat, inquit Hieronym. in Matthæum, fiduciam prædicandi, ne Apostoli absterreantur metu, sed tota libertate se prodant, & quod audierunt in cubiculis, prædicent in tectis. *Non potest*, inquit, *ciuitas abscondi supra montem posita.* Methodius conci. se[illegible] in [illegible]tum caput Matthæi. Ciuitas hic, inquit,

Thom. Aq.
Qua debeat habere prædicator.

Glossa
Quomodo comparantur prædicatores luci.
Basilius.

1.

2.

3.

4.

Quæstio.
Chrysost.

Hierony.

Ciuitas supra montem, Ecclesia.
Methodius.

Ecclesiam significat, de qua multis locis scripturæ testantur diuinæ, de qua Dauid maximè loquitur, dicens Psalm. 86. 45. & 47. Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei. Et iterum: Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei. Et iterum: Sicut audiuimus, ita & vidimus in ciuitate Domini virtutum, in ciuitate Dei nostri, Deus fundauit eam in æternum. Et vt manifestè se de hac ciuitate loqui Spiritus sanctus ostenderet, etiam montis ipsius fecit mentionem, dicendo: In ciuitate Dei nostri, in monte sancto eius. De qua per Esaiam Dominus loquitur, (A) dicens Esaiæ. 54. Ecce ego præparabo tibi carbunculum lapidem, & fundamenta sapphirum, & propugnacula tua iaspidem, & portas tuas lapidem crystallum, & circuitum lapides electos, & omnes filios tuos docibiles Dei. Et multa similia quæ prætermisimus, ne tædium legentibus faceremus, maximè cùm hæc quæ dicta sunt ad probationem ciuitatis huius, satis abundèque sufficiant. Ciuitatem ergo supra montem positam Ecclesiam ostendis supra fidem Domini ac saluatoris nostri in cœli gloria constitutam, quæ actu spirituali omnem hæreditatem terrenæ infirmitatis excedens, (B) vniuerso mundo conspicua facta est, & gloriosa, quæ iam non per annunciationem legis obumbratur, sed per Euangelicam doctrinam aperta prædicatione conspicitur. Rupertus in Matthæum. (Rupertus.) Et quàm magna, quàm ampla ciuitas, quam is, quem cœlum & cœli cœlorum capere non possunt, Deus inhabitat? Et quo in monte, nisi in altitudine cœli, ciuitas huiusmodi posita est: iuxta illud, Nostra autem conuersatio in cœlis est? *Non potest abscondi*: non patitur ordo, vel ratio iudicij seu consilij diuini, vt abscondatur, & incognita sit: quæ ad hoc ædificata est, & ad hoc mille clypei pen- (C) dent ex ea, omnis armatura fortium, vt omnes qui inter aduersarios periclitantur, qui inter Iudæos, paganos atque hæreticos pro fide agonizantur, recurrere sciant ad ciuitatem hanc, vt in ea communiti, de ea sumptis sententiis armati, vt habeant vnde animam, pro qua illis res est, defendere possint. Ex ea etiam similitudine quanti momenti sit doctrina Apostolorum, & Prælatorum Ecclesiæ, ostendit sub typo ciuitatis, cuius situm & euidentiam indicat Albertus Magnus in Matthæum. (Alber. Mag. Doctores ciuitati similes.) Habent autem sacri doctores in docendo similitudinem ad ciuitatem in duobus præcipuè. (D) In conformitate vnius doctrinæ: quod accipitur ex nomine ciuitatis, quia ciuitas dicitur quasi ciuium vnitas. Alterum est in munimine ciuitatis, quod accipitur ex ciuitatis munitione. Sicut enim vna est fides, & vna Ec-

1. clesia, & vnus spiritus, & vnum caput, & vnica tunica inconsutilis perpetuæ ciuitatis: ita debet esse vna doctrina, non diuisa per hæreses & schismata. primo Corinth. primo. Obsecro fratres, vt idipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata. primę Corinth. vndecimo. Si quis videtur esse contentiosus inter vos, non talem consuetudinem nos habemus, sed neque Eccle- (E) sia Dei. Ambrosius: (Ambros.) Contentio est impugnatio veritatis cum confidentia clamoris. secundę Corinth. duodecimo. Nónne eodem spiritu ambulauimus? nónne eisdem vestigiis? Galat. primo. Si quis prædicauerit vobis aliud præter id quod prædicauimus, anathema sit. Ioannis decimoseptimo. Sint vnum sicut nos vnum su-

2. mus. Hoc est ergo ciuium vnitas. Munitio autem ciuitatis est in duobus: in turribus, & muris. Turres autem sunt altæ, & firmæ veritatis authoritates, quibus suas debent munire rationes. Cantic. quarto. Turris Dauid ædificata est cum propugnaculis. Mille clypei pendent (F) ex ea, omnis armatura fortium. Turris enim est fastigium solidæ veritatis doctrinæ sacræ: propugnacula, expositiones: clypei, authoritates habentes signa Patriarcharum, Prophetarum, & Apostolicarum, in hoc

3. quòd fidem eorum demonstrant. Armatura fortium sunt reuelationes & rationes, quibus armantur ad vincendum. 1. Petr. 3. Parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea quæ in vobis est, spe. Tit. primo. Amplectentem eum qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem, vt potens sit exhortari in doctrina sana, & contradicentes reuincere. Esaias 54. Po- 4.

nam iaspidem propugnacula tua. Iaspis ex nitore virentis fidei, soliditatem significat veritatem. Munitio ex muris, sicut dicit Chrysostomus, significat munimen Doctorum, qui subditorum & simplicium sunt refugium. Esaias 26. Vrbs fortitudinis nostræ Sion saluator: ponetur in ea murus & antemurale. Murus enim est præsidium Christi, & antemurale præsidium Prælati, recipiens iactus & impulsus arietum & machinarum, sicut dicit Chrysostomus. (Chrysost.) Et ideò, qui tales non sunt, increpantur à Domino, Ezechiel decimotertio. Non ascendistis ex aduerso, nec opposuistis vos murum pro domo Israel. De situ autem huius ciuitatis dicitur, quòd 5.

est *in monte posita*. (Mons quid.) Mons autem est eminentia sanctitatis in actiua, & sublimitas spiritus intelligentiæ in contemplatiua. De primo dicitur Hieremiæ 31. Benedicat tibi Dominus pulchritudo iustitiæ mons sanctus. Et Esaiæ secundo. Erit mons domus Domini in vertice montium, & eleuabitur super colles, & fluent ad eum omnes Gentes. Psalm. 67. Mons in quo beneplacitum est Domino habitare in eo: etenim Dominus habitabit in finem. Esai. 40. Super montem excelsum ascende tu qui euangelizas pacem, & cætera. De secundo, Ezechiel. quadragesimo. Dimisit me super montem excelsum valde, super quem erat ædificium ciuitatis vergentis ad austrum: hoc est, ad regionem luminis in cognitione, & calore sancti spiritus in affectione. Apocalyp. vigesimoprimo. Assumpsit me in spiritu in montem magnum & altum. De vtrisque his montibus in Psalm. 86. Fundamenta eius in montibus sanctis. Psalm. 71. Suscipiant montes pacem populo, & colles iustitiam. De euidentia dicit, *Non potest, &c.* Omnium enim oculis obiicitur, & omnibus ad refugium est. Esai. 33. Respice Sion ciuitatem solennitatis nostræ. Oculi tui videbunt Hierusalem ciuitatem opulentam: tabernaculum quod nequaquam transferri poterit. De secundo dicitur Ios. vigesimo. Separate ciuitates fugitiuorum, ad quas confugere possit qui ignorans effuderit sanguinem. Chrysostomus homilia decimaquinta Operis perfecti in Matthæum. (Chrysost. Apostoli omnium oculis obiecti.) Itaque Christus, inquit, rursus Apostolos ista similitudine ad benè viuendi diligentiam cohortatur, ostendens, vt studeant esse soliciti, quasi ante oculos omnium scilicet constituti, & in medio orbis terrarum certantes theatro. Nolite, inquit, aspicere, quia in isto nunc residemus loco, & in exigua sumus parte certaminis. Sic enim eritis manifesti cunctis, quemadmodum ciuitas in montis vertice collocata, vel sicut lucerna in domo super candelabrum lucens. Vbi nunc sunt Christi virtutes, increduli? Audiant ista, & Prophetæ potentiam post experimenta mirantes, maiestatem Domini adorando venerentur. Perpende enim qualia polliceatur eis, qui in sua quoque regione habebantur incogniti, quòd videlicet omni terra marique celebrandi sunt, & ad terminos vsque mundi fama ducente venturi, sed manifesto beneficiorum atque admirandæ operationis effectu. Non enim illos fama fecit vbique notissimos, sed ipsa vtique documenta virtutum: sicut adinstar volucrum effecti, ipso etiam sole perniciùs omnem perlustrauere terram, spargentes vbique lumina veritatis. Hic autem videtur mihi illos ad constantiam cohortari. Dicendo enim non posse ciuitatem abscondi super montem positam, suam declarat profectò virtutem. Sicut impossibile, inquit, est super montem positam abscondere ciuitatem: ita etiam prædicationem latere atque reticeri. Omnia enim prædixerat, persecutiones, & maledicta, & insidias, pericula, ne putarent quòd hæc eos possint in silentium coarctare, confirmans eos, ait: Quia non modò non tacebunt, sed etiam vniuersum prorsus illustrabunt orbem, & ob hoc quoque clari efficientur ac nobiles. Et hic quidem propriè ostendit insigne virtutis: in consequentibus verò ab illis conscientiam flagitat, dicens: *Neque accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum vt luceat omnibus qui in domo sunt. Sic luceat lux vestra coram omnibus.* Ego quidem, inquit, lumen accendi:

vt verò perseueret ardens, vestri profectò sit studij, non propter me, vósque ipsos modò, verum propter ipsos, qui eadem luce potientur, vobisque ducentibus viam veritatis inuenient. Non enim poterunt maledictionibus vestrum obumbrare fulgorem: si tamen vos omni cum diligentia vixeritis, atque ita prorsus, quasi qui vniuersum orbem vestri faciatis imitatione conuerti. Dignam igitur tanta gratia exhibete vitam, vt sicut illa cunctis mox regionibus prædicanda est, ita illi etiam conuersio vestra conueniat. *Neque enim accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, vt luceat omnibus qui in domo sunt.* Thomas Aquinas in Matthæum, per lucernam doctrinam, seu feruorem prædicationis intelligit. Nam in lucerna est ignis & lumen. Sic & in prædicatione debet esse feruor interior spiritus, & lumen boni exempli exterius. Sic dicitur, (Ioannes 5.) Ioannes lucerna ardens & lucens. Atqui nemo sub modio, id est, in abscondito, *sed super candelabrum,* id est, in manifesto lux illa constituitur. Beda libro tertio in cap. 8. Luc. Vasis, inquit, & lecti nomine carnem, lucernæ autem vocabulo verbum designat: quia qui ob metum carnalium incommodorum verbum occultat, ipsam carnem vtique præponit manifestationi veritatis, & ea quasi operit verbum, quod prædicare trepidat. *Super candelabrum* autem ponit lucernam, qui corpus suum ministerio Dei subijcit, vt superior sit prædicatio veritatis, & inferior seruitus corporis: per ipsam tamen corporis seruitutem excelsior luceat doctrina, quæ per officia corporalia, id est, vocem & linguam, & cæteros corporis motus in bonis insinuatur discentibus. Super candelabrum ergo ponit lucernam, cùm dicit Apostolus: Non sic pugno tanquam aërem verberans: sed castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne fortè cùm alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar. Hæc ille ex Augustino de sermo. Domin. in monte, lib. 1. cap. 12. Euthymius in Matthæ. Hoc igitur idem est, ac si Christus dicat: Neque enim ego vos en fine diuina scientia accendi, vt & illa abscondatur: sed ecce pono vos super candelabrum, id est, super excelsum doctrinæ locum, vt omnes qui in domo sunt, illuminetis. Theophylactus in Matthæ. Nunc ergo vestri officij erit, ne gratia extinguatur, sed & alijs luceat fulgor doctrinæ vestræ. Ita nimirùm ostendit Dei esse lucernam accendere, & homines in ministerijs constituere: sed eorum est etiam, qui tãtis officiis præfecti sunt, ita sibi prospicere, vt & alijs prosint.

Scire tuum nihil est, nisi te scire hoc sciat alter,

inquit profanus poëta. Quid autem est, quòd quis acceperit gratiam aliquam, si illam communi Ecclesię vtilitati deneget? Ecclesi. 26. Lucerna splendens super candelabrum sanctum, & facies species super ætatem floridam. Exod. 25. præcipit Dominus fieri candelabrum aureum cum septem hastilibus, & septem lucernis: non tamen quod lateat, sed in templo manifestum sit. Apoc. 1. Videt Ioannes Dominum ambulantem in medio candelabrorum septem, quæ septem Ecclesias designant: vt sit aliquid super candelabrum, cùm in eminenti Ecclesiæ loco apparet. In eum autem vsum lucent, vt prosint his qui in domo sunt. Genes. 1. Posuit luminaria in firmamento, vt lucerent diei & nocti. Ecclesi. 43. Mundum illuminans in excelsis Dominus. Baruch. 3. Stellæ luxerunt ei cum iucunditate qui fecit eas. Talis autem doctrina diuini verbi est. Ecclesi. 24. Doctrinam quasi antelucanum illumino omnibus, & narrabo illam vsque in longinquum. Sapien. 17. Totus orbis limpidè illuminabatur lumine solis: aut illis superposita erat grauis nox, imago tenebrarum, quæ erat eos comprehensura. Ecclesiast. 33. Videte quòd non soli mihi laboraui, sed omnibus inquirentibus veritatem. Philipp. 2. Inter quos lucetis sicut luminaria, in hoc mundo verba vitæ continentes. Itaque si tanto nos Deus honore dignatus est, vt alijs verbo & exemplo prodesse possimus: hoc autem non faciamus, inquit Chromatius Conc. 2. in capit. 5. Matthæ. videbimur tam necessarij luminis vtilitatem, ad damnum tam nostrum, quàm aliorum, infidelitate nostra, velut quodam velamine obtegere & adumbrare.

Quapropter & illum, qui talentum ad lucrum cœlestis negotiationis acceptum, abscondere magis voluit, quàm ad mensam nummularijs dare, debitam pœnam incurrisse scimus, & legimus. Et idcircò lucerna illa spiritualis, quæ ad vsum salutis nostræ accensa est, semper lucere debet in nobis. Habemus enim lucernam cœlestis mandati, & gratiæ spiritualis: de qua Dauid retulit, (Psalm. 118.) Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis. De qua & Salomon ait, (Prouerb. 6.) Quoniam lucerna est præceptum legis. De qua per Sophoniam quoque Prophetam Dominus testatur, (capit. 3.) Et scrutabor Hierusalem cum lucerna. In hac enim lucerna inextinguibile legis, ac gratiæ suæ lumen ostendit, quod non aliquo cæcæ mentis velamine operiendum est, vel obscurandum, vt Iudæi & hæretici faciunt, qui perspicuam lucem prædicationis diuinæ prauis interpretationibus obtegere & occultare nituntur, pro fide perfidiam prædicando, & lumen veritatis erroris tenebris obuelando. Vnde lucerna hæc legis & fidei non occultanda nobis est, sed ad salutem multorum semper in Ecclesia, velut in candelabro constituenda, vt veritatis ipsius luce & nos fruamur, & omnes credentes illuminentur. Ad cuius luminis contemplationem, etiã per Esaiam nos Spiritus sanctus adhortatur, dicendo: Venite ambulemus in luce Domini, dimisit enim populum suum domus Israël. De qua luce & Beatus Petrus Apostolus testatus est, (1. capit. 2.) dicens: Qui eripuit nos de tenebris, & vocauit nos in admirabilem lucem. Vnde & Zacharias Propheta, (cap. 4.) vt spiritualis huius luminis, & cœlestis candelabri, quo in figura Ecclesiæ ostensum est, manifestaret mysteria, inter cætera quæ ei pro merito Prophetiæ monstrata sunt, etiam candelabrum aureũ cum lampadibus suis se vidisse testatus est. Nam & in tabernaculo testimonij ad futuræ veritatis exemplum, candelabrum cum lucernis indefesso lumine lucebat. Exod. 25. & 40. Scimus enim in candelabro illo, typum veri & æterni luminis ostensum, qui per multiformem gratiam, omne Ecclesiæ corpus semper illuminat. Idem Chromatius. Potest autem & aliter intelligi, quia multiplex intelligentia spiritalis est, vt in lucerna ipsum Dominum significare noscamus, propter assumpti corporis humilitatem. Hic quidem non secundum gloriam diuinitatis sol iustitiæ nuncupatur, sed secundum assumpti corporis sacramentum etiam lucerna ostenditur: quia cùm Deus esset gloriæ & maiestatis æternæ, humilis in hoc mundo tanquam lucerna apparuit: Et non sine causa tanquam lucerna, quia lucerna per noctem lucere cõsueuit. Idcircò itaque in hoc mundo humilis tanquam lucerna apparuit, vt tenebras erroris de cordibus nostris, & ignorantiæ noctem depelleret: qui in hoc mundo velut in nocte positi degebamus. Huiusmodi ergo lucerna, id est, incarnatio Christi ostensa à lege ac Prophetis, iam non obscura prædicatione legis tanquam modius tegitur, nec infidelitate scribarum ac Pharisæorum, velut quodam vase perfidiæ operitur, sed in cruce velut in candelabro constituta omnem Ecclesiæ domum illuminat. Secundum mysterium itaque incarnationis lucerna est, secundum gloriam verò diuinitatis sol iustitiæ est. Denique in ipso crucis candelabro, tanquam sol resplenduit, cùm per Apostolorum prædicationem, quasi per quosdam radios, vniuerso orbi clarissimum suæ cognitionis lumen infudit Dominus & saluator noster, qui est benedictus in secula. Augustinus tom. 6. Orat. de quinque hæresibus, cap. 7. in eam venit sententiam. Vides, inquit, tenebras mundi, & tu lumen abscondis? *Nemo accendit lucernam, & ponit eam sub modio, sed super candelabrum vt luceat omnibus qui in domo sunt.* Matthæ. 5. Ista domus totus mundus est. Lucernæ accensio, verbi est incarnatio; Candelabrum autem crucis est lignum. Lucerna in candelabro lucens, Christus est in cruce pendens. Nemo accendit lucernam, & ponit eam sub modio, sed super candelabrum, vt luceat omnibus qui in domo sunt. Vides tu, videamus & nos. Tenebræ sunt, non offendamus in paganis, non erremus cum hæreticis, luceat nobis lucerna, doceat nos verbum in carne. *Sic luceat lux vestra*

coram

Tho. Aqu. — *Lucerna, doctrina.* — *Beda.* — *Quid candelabrum.* — *Augu[st].* — *Euthym.* — *Theoph.* — *Candelabrum mysticum.* — *Chromati[us].* — *Verbum Dei lucerna.* — *Chroma[t].* — *Lucerna Christus.* — *Christus sol.* — *August.*

coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est. Chrysostom. homil. 15. in cap. 5. Matth. Oper. imperfecti. Non solùm, inquit, corrigitis orbem rectè sanctèque viuendo, verùm etiã glorificatis Deum: quòd si contraria gesseritis, & homines perderetis prorsus, & Dei nomen blasphemiis offenderetis. Et quemadmodum, inquit, per vos glorificabitur Deus, si vos homines maledictorum fuerint contumeliis confectur, sed vtique non omnes. Nam illi quoque, qui hoc publicè faciunt inuidentes, apud conscientiam tamen suam admirabuntur vos, atque suscipient: sicut è regione vitiosos quosque palàm quidem adulterino sermone demulcent, sed eosdem in secreto mentis accusant. Quid igitur ad ostentationem nos viuere, atque ad gloriæ amorem iubes? Absit, non dico istud omninò. Neque enim dixi, vt rectè facta vestra in medium studeatis afferre, nec vt illa monstretis admonui: sed dixi, luceat lux vestra, hoc est plurima in vobis sit virtus, ac maximè ingens illius accendatur ignis, & ineffabile omninò lumen effulgeat. Quando autem tam magna virtus fuerit & clara, latere non poterit, etiamsi mille illam contegere velit modis ille qui possidet. Irreprehensibilem igitur etiam hominibus præstate vitam, vt nullũ in vobis verum colorem accusationis inueniant. Sequitur illud, vt etiamsi innumeri accusare cupiant, nullus vnquam infuscare vos possit. Bene autem ait lumen. Nihil est quod sic hominẽ faciat insignem atque perspicuum, etiamsi magno ambitu optet latere, vt splendor ille virtutis. Sicut enim ipso sole circundatus, vtrinque clarus refulget, nec in terram solummodò radios propriæ virtutis emittit, sed supra ipsum etiam cœlum proprio fulgore radiabit: hinc itaque illos vberiùs consolatur. Etsi, inquit, maledicta in vos audientes, doletis: sed habetis plurimos, quos ad amorem atque admirationem Dei, vestro adducatis exẽplo. Gregorius Papa libro octauo Moral. cap. 38. Occultanda sunt ergo quæ agimus, ne hæc in huius vitæ itinere incautè portantes, latrocinantium spirituum incursione perdamus: & tamen veritas dicit, Matth. 5. *Videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est.* Sed aliud est profectò, cùm in ostensione operis, gloria quæritur largitoris: aliud, cùm laus priuata concupiscitur de dono largientis. Vnde rursus in Euangelio hæc eadem veritas dicit: Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis. Opus ergo nostrum cùm hominibus ostenditur, in cordis priùs examine pensandum est, per eiusdem ostensionis studium quid quæratur. Si enim dantis gloriam quærimus, etiam publica nostra opera in conspectu illius occulta seruamus. Si verò per hæc nostram laudem concupiscimus, foras ab eius conspectu iam fusa sunt, etiamsi à multis ignorentur. Sed valdè perfectorum est, sic ostenso opere, authoris gloriam quærere, vt de illata laude priuata nesciant exultatione gaudere. Tunc solùm namque innoxiè hominibus laudabile opus ostenditur, cùm per despectum mentis veraciter laus impensa calcatur. Augustinus libro primo de serm. Domin. in monte, cap. 12. Si tantummodò diceret, Sic luceat lumen vestrum coram hominibus, vt videant bona facta vestra, finem constituisse videretur in laudibus hominum, quas quærunt hypocritæ, & qui ambiunt honores, & captant inanissimam gloriam. Contra hos dicitur ad Gal. 1. Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem. Et per Prophetam, Psal. 52. Qui hominibus placent, confusi sunt, quia Deus nihili fecit illos. Et iterum: Deus confringit ossa eorum qui hominibus placent. Et rursum Apostolus ad Gal. 6. Non efficiamur inanis gloriæ cupidi. Et ipse iterum: Probet autem se homo, & tunc in semetipso habebit gloriam, & non in altero. Non ergo tantùm dixit, vt videant bona opera vestra: sed addidit, *Et glorificent patrem vestrum qui in cælis est*: vt hoc ipsum, quod homo per bona opera placet hominibus, non ibi finem constituat, sed referat hoc ad laudem Dei, & propterea placeat hominibus, vt in illo glorificetur Deus. Hoc enim laudantibus expedit, vt non hominem, sed Deum honorent, sicut in ipso homine quem portabat, Dominus ostendit, vbi admiratæ sunt turbæ paralytico sanato virtutes eius, sicut in Euangelio scriptum est, Matthæi. 9. Timuerunt, & glorificauerunt Deum, qui dedit potestatem talẽ hominibus. Cuius imitator Paulus Apostolus dicit Galat. 1. Tantùm autem audientes erant, quoniam qui aliquando nos persequebatur, nunce euangelizat fidem, quam aliquando vastabat: & in me glorificabant Deum.

Chrysost.

Greg.

August.

Christus maledictiones ex aduerso beatitudinum constituit.

Matth.	Marc.	Luc. 6.	Ioan.
		Veruntamen væ vobis diuitibus, qui habetis consolationem vestram. Væ vobis qui saturati estis, quia esurietis. Væ vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis & flebitis. Væ cùm benedixerint vobis omnes homines: secundum hæc enim faciebant Pseudoprophetis patres eorum.	

VERVNTAMEN *væ vobis diuitibus, qui habetis consolationem vestram.* Lucas hæc opponit beatitudinibus, vt quantum virtutibus ad beatitudinẽ designatis emolumenti accedit, tantum detrimenti contraria illis vitia sequantur. Porrò quatuor vitia quatuor virtutibus opponit: diuitiarum cupiditatem paupertati, affluentiam deliciarum esuriei, vanitatem secularium gaudiorum luctui, amicitiam hominum persecutioni: Et sicut his quatuor virtutibus cæteræ, ita quatuor vitiis oppositis reliqua vitia intelliguntur. Præponit autem *Væ*, interiectionem minantis, execrantis, & prædicentis magnum aliquod malum, seu temporalis afflictionis, seu æternæ. Beda libro secundo in Lucam. Quòd sit Væ diuitibus adfuturum, à contrario meliùs intelligitur, vbi pauperum dicitur esse regnum Dei. A quo se regno per omnia qui hic consolari quærũt, alienant, audituri à iusto iudice: Filij recordamini, quia recepistis bona in vita vestra. Vbi notandum, quòd non tam diuitiæ, quàm diuitiarum amor in culpa est. Non enim omnis qui habet diuitias, sed (vt Ecclesiastes ait) qui amat diuitias, fructus non capiet ex eis: quoniam qui temporalia vel animo contemnere, vel pauperi nescit erogare, vsu quidem horum delectatur ad præsens, sed fructu, quẽ dando poterat acquirere, carebit in posterum. Et alibi legimus: Beatus diues qui inuentus est sine macula, qui post aurum non abiit, nec sperauit in pecunia & thesauris. Diuites igitur vocat per emphasim eos, qui toti diuitiis congregandis incumbunt, nulla iuris ratione habita, hisque abutuntur, vt meditatur Bonauentura in Lucam. Abacuk 2. Væ ei qui multiplicat non sua, id est, bona terrena, quæ non sunt nostra, quia nec nobiscum veniunt, nec nobiscum recedunt. Terreni autem homines reputãt esse sua. Apocalyp. 8. Væ, væ, væ habitantibus in terra. Tales sunt cupidi diuitiarum, contra quos dicit Dominus, Matthæi. 6. Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, vbi ærugo & tinea demolitur. Quoniam ad diuitiarum istarum multiplicationem necesse est sequi inopiam, & ad consolationem sequi desolationem. Ideò subdens rationem, dicit, *Qui habetis consolationem vestram*, scilicet de præsenti, sed non de futuro. Vnde Iacob. 5. Agite nunc diuites, plorate vlulantes in miseriis vestris quæ aduenient vobis. Ideò consolatio ista vana & falsa est, quia desolationẽ inducit. Zacha. 10. Somniatores loquuti sunt frustrà, & vanè consolabuntur. Verè frustrà, quia dormierunt somnium suum & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis. Psalm. 75. Et præterea etiam, cum Propheta Dauid: Renuit consolari anima mea, memor fui Dei, & delectatus sum. Iob. 6. Hæc mihi sit con-

Quatuor væ, quatuor beatitudinibus opposita.

Beda.

In auaros.

Bonauent.

solatio, vt affligens me dolore, non parcat, vt per desolationem viæ perueniatur ad consolationem patriæ. De qua Esa. 66. Quomodo si cui mater blandiatur, ita ego consolabor vos. Hanc debemus expectare, non præoccupare. Iudith. 8. Expectemus humiles consolationem eius. Prosper Aquitanicus lib. 2. de vita contemplatiua, capit. 13. Quàm subtiliter igitur nos ille decipiendi artifex fallit, quanta cæcitate oculos nostræ mentis obduxit, ne discernamus gaudendi auidi, vnde iustiùs gaudeamus: aut ne cupientes augeri diuitiis nouerimus, quibus illas incomparabiliter præferamus. Nam gaudere quidem bonum est, sed qui gaudet, si non inde gaudeat vnde debet, non potest bonum esse quod gaudet. Siquidem gaudet & raptor, cùm desiderata rapuerit: gaudet & ebriosus, cùm optatæ occasionem potationis inuenerit: gaudet & adulter, cùm ad delectationem fruendi corporis concupiti peruenerit. Sed cùm sit gaudere bonum, de his atque huiusmodi gaudere grande est malum. Hæc & his similia sunt, vnde gaudere nos vult mundus, cum suis amatoribus periturus. Hæc sunt quæ repudiare debemus, vt de bona conscientia, de sanctitate morum, de acquisitione virtutum, de dono Dei, & de promissione futuri regni ineffabiliter gaudeamus. Ditari quoque diuitiis grande bonum est: sed inde ditari, vnde non habeas, non est habenda facultas, sed detestanda calamitas. Nihil enim calamitosius, nihil miserius eo, qui iniquis acquisitionibus crescit, quem locupletem fraudes faciunt ac rapinæ. Illæ nobis sunt ambiendæ diuitiæ, quæ nos ornare possunt pariter & munire: quas nec acquirere possumus inuiti, nec perdere: quæ nos contra hostiles impetus armant, à mundo disterminant, Deo commendant, ditant animas nostras atque nobilitant, nobiscum sunt, contra nos sunt. Diuitiæ nostræ credendæ sunt, pudicitia quæ nos pudicos, iustitia quæ iustos, pietas quæ pios, humilitas quæ humiles, mansuetudo quæ mansuetos, innocentia quæ innocentes, puritas quæ puros, prudentia quæ prudentes, temperantia quæ temperantes, & charitas quæ nos Deo & hominibus facit charos, virtutum potentes, seculi contemptores, ac bonorum omnium sectatores. Hæc sunt nō omnium, sed sanctorum sanctæ virtutes: non diuitum superborum, sed humilium pauperum facultates: patrimonium cordium, diuitiæ incorruptibiles morum, quibus non abundant, nisi illi qui illis carnalibus ex corde renunciant. Quid quod ipse Cicero veras diuitias non in possessionibus, sed in virtutibus constituit in Paradoxis? Parad. vlt. Etenim si isti callidi rerum æstimatores prata & areas quasdā magno æstimant, quòd ei generi possessionum minimè quasi noceri potest: quanti est æstimāda virtus, quę nec eripi, nec surripi potest vnquam, neque naufragio nec incendio amittitur, nec tempestatum, nec temporum permutatione mutatur? qua qui præditi sunt, soli sunt diuites: etenim possident res & fructuosas, & sempiternas: solique quod est proprium diuitiarum, contenti sunt rebus suis: satis esse putant quod est, nihil appetunt, nulla re egent, nihil sibi deesse sentiunt, nihil requirunt. Improbi autem & auari, quoniam incertas, atque in casu positas habent, & plus semper appetunt, nec eorum quisquam adhuc inuentus est, cui quod haberet, esset satis: non modò non copiosi ac diuites, sed etiam inopes ac pauperes existimandi sunt. Chrysostom. hom. de auaritia: cùm Gainas egressus esset à ciuitate, multa in auaritiam & diuitum imprudentiam exclamat, quæ fortè hic obseruare non absurdū erit, etiamsi prolixiora videantur. Proinde, inquit, cum in diuitiis es, expecta paupertatem: cùm in affluentia, expecta famem: cùm in gloria, expecta ignominiam: cùm in sanitate viuis, expecta morbum. Assiduè perpende rerum humanarum naturam, quæ nihilo melius habet quàm amnium effluxus, & fumo in aëre euanescente fugacior est, & vmbra prætercurrente inanior. In has si philosophatus fueris, nec suauia te poterunt inflare, nec molesta deiicere. Si præsentibus bonis non admodum hæreas, neque absentibus discruciaberis, consuefacias animum ad diuersorum expectationem. Sæpè quidem fiet, vt diuersa non accidant: sed si acciderint, non vehementer te commouebunt. Atque vt

Prosp. Aqui.

Quam fallax [illegible] gaudium gloriari [illegible]

Cicero.

Vera diuitiæ in virtutibus.

Auarus semper eget.

Chrysost.

Diuitiæ fugaces.

intelligatis me hæc non coniectura loqui, volo vobis narrare veterem quandam historiam. Fuit vir quidam admirabilis, magnus, & vbique terrarum celebratus, beatus ille Iob, ille pietatis athleta, ille totius mundi victor & coronifer, qui per omnia certaminum genera transiuit, qui innumera trophæa erexit deuicto diabolo. Hic erat diues & pauper, gloriosus & contemptibilis, multorum liberorum pater, & orbus. Hic versatus est in aulis regalibus: sed idem fuit in sterquilinio. Hic fuit in
A splendida veste, sed post illam in mastrucinearum. Hic possedit innumera ministeria: sed idem sustinuit innumeras contumelias a familiaribus in ipsum insurgentibus, ab amicis conuiciantibus, ab vxore insultante. Omnia illi priùs velut è fonte affluebant, pecuniarum copia, potentiæ magnitudo, & gloriæ accessio, pax & securitas, honores & obsequium, corporis sanitas, & filiorum opulentia, nec erat in eis quicquam molestum. Aderant illi diuitiæ cum securitate, prosperitas stabilis: atque optimo quidem iure. Deus enim illum vndique vallauerat. Sed post illa
B omnia recesserunt, mòxque innumeræ tempestates immigrauerunt in domum illius: omnes, inquam, ac sibi vicissim succedentes ac perpetuæ, denique supra modum, supraque fidem omnes. Siquidem vniuersæ facultates illi semel ereptæ sunt: famuli liberique præmaturata, violentaque morte oppressi sunt, ad mensam & ipso in conuiuio mactati, non quidem securi aut gladio, sed à malo spiritu, qui domum concussit. Tum vxor in illum armabatur, suasque machinas admouit iusto. Famuli porrò & amici partim expuerunt in faciem eius, Iob. 30. quemadmodum ipse ait: Non pepercerunt in faciem meam conspuere:
C partim irruerunt in eum. Ex tota domo eiectus est, ac deinceps in sterquilinio vitam egit, ac vermium fontes scatebant. Vndique sanguine & sanie diffluebat ille preciosus Adamas. Et accepta testa abstersit saniem, ipse sibi factus carnifex. Dolor dolorem excipiebat, & cruciatus intolerabiles: & nox die molestior, & dies nocte terribilior, sicut ipse dicit: Cùm obdormiero, dico quando erit dies? Cùm surgo, rursum dico, quando erit vespera? Plenus dolorum sum à vespera vsque ad diluculum. Omnia præcipitia, omnia scopuli, nec est vllus qui consoletur: qui insultent, innumeri. Attamen in tanta tempestate,
D tantisque fluctibus adeò intolerandis, constitit aduersus omnia generoso animo, & illabefactabilis. In causa fuit id quod dicebam: Nimirum quòd cùm diues esset, expectabat egestatem: cùm sanus esset, expectabat ęgrotationem: cùm tot liberorum esset pater, expectabat vt subitò fieret orbus. At hunc timorem apud se semper suscepit, & hanc anxietatem semper apud se aluit, intelligens rerum humanarum naturam, momentariamque volubilitatem negotiorum considerans. Eóque dixit, Iob. 3. Timor quem timebam, euenit mihi, & periculum quod metuebam, occurrit mihi. Semper enim cogitatione specta-
E bat ad illum timorem, opperiens eū, sperans, expectánsque: eóque cùm aduenisset, non perturbauit illum. Neque silui, inquit, neque mihi quieui, sed mihi venit ira. Non dixit, Non silebo, neque quiescam, futuro tempore: sed non quieui, præterito tempore. Neque enim rerum prosperitas attulit arrogantiam, sed expectatio tristium non sinebat me quiescere: Quanquam affluentia vehementer hortabatur ad delicias, sed asperitas eorum quæ expectabantur, profligabat securitatem. Et licet præsens fœlicitas cogeret frui rebus, tamen futurorum solicitudo
F voluptatē interrupit. Ideóque quoniam præmeditatus in animo suo hæc ventura prospexerat rebus lætis, hæc certamina posteaquàm acciderunt, fortiter & animosè pertulit, vtpotè iam olim ad illa exercitatus: & quoniam ea expectatione perceperat, non est perturbatus, cū cerneret illa adesse: quoniam ne tum quidem cùm adessent læta, vehementer illis adhæsit. Audi quid dicat. Quòd si delectatus sum, cùm mihi molestæ affluerent diuitiæ, si reposui copiosam auri vim mihi, si fiduciam habui in lapidibus preciosis, si ad innumerabilia posui manum meā. Quid ais homo? Num delectatus es diuitiis affluentibus tibi? Nequaquam, inquit. Quid ita? Quoniā videbam illarum instabilem fluxamque naturam, videbam posses-

Iob exemplū.

Omnia hic [illegible]

sionem

sionem haud durabilem. Aut non video quidem, inquit, solem orientem ac deficientem, lunam verò increscentē? Non enim in eodem manet statu. Quod autem dicit, tale est. Si stellæ quæ sunt in cœlis, perpetuóque lucent, recipiunt nonnullam mutationem, sol deficiens, luna interiens, an non extremæ dementiæ sit terrena pro stabilibus fixísque ducere? Eóque nec præsentibus magnoperè delectabar, nec discedentibus vehementer contristatus sum: quoniam probè noueram earum rerum naturam. Hæc nos audientes, charissimi, neque paupertate deiciamur, neque diuitiis intumescamus, sed in rerum permutatione animum immutabilem retinentes, Philosophiæ fructum metamus, vt & hic voluptate perfruamur, & futura assequamur bona. *Væ vobis qui saturati estis, quia esurietis.* Dictio Græca est ἐμπεπλησμένοι, impleti estis: quod ita vertitur ac si scriberetur κεχορτασμένοι, saturati. Sic Virgilius pro iis qui vino & epulis replentur, habet: Virgilius.

Implentur veteris Bacchi pinguisque ferinæ.

Beda. Beda lib. 2. in Luc. cap. 6. Saturatus erat diues ille purpuratus, quando epulabatur quotidie splendidè: sed diuum væ sustinebat esuriens, quando de Lazari, quem despexerat, digito guttam aquæ quærebat. Aliter si beati sunt illi, qui iustitiæ semper esuriunt opera: infœlices econtrariò sunt æstimandi, qui sibi in desideriis placentes, nulla veri & inconcussi boni famem patiuntur, satis se ratis beatos, si non ad tempus sua voluptate priuentur. Bonauent. Bonauentura in Luc. Ita, inquit, gulosis comminatur, væ perpetuæ famis. Prouerb. 23. Cui væ? cuius patri væ? cui rixæ? cui foueæ? cui sine causa vulnera? cui suffossio oculorum? Nónne his qui commorantur in vino, & studēt calicibus epotandis? Es. 5. Væ qui potentes estis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miscendam ebrietatem. Et ideò subditur: *Quia esurietis.* Saturitas hæc inducet perpetuam famem, secundum illud Iob. 20. Cùm saturatus fuerit, arctabitur, æstuabit, & omnis dolor irruet super eum. Et Esa. 65. Ecce serui mei comedent, & vos esurietis. Ecce serui mei bibent, & vos sitietis. Vnde de malis dicitur, Psalm. 77. Manducauerunt & saturati sunt nimis. Psal. 33. Diuites eguerunt & esurierunt: inquirentes autem Dominum, non minuentur omni bono. Tertull. Tertullianus libro de ieiunio contra Psychicos. Teneo scilicet, inquit, à primordio homicidam gulam, tormentis ac suppliciis inediæ puniendā, etiamsi Deus nulla ieiunia præcepisset. Ostendens tamen vnde sit occisus Adam, mihi reliquerat intelligendę remedia offensæ, qui offensam demonstrarat. Vltrò cibum, quibus modis, quibúsque temporibus potuissem, pro veneno deputarem, & antidotum famem sumerem, per quam purgarē mortis à primordio causam in quoque cum ipso genere trāsductam: Certus hoc Deum velle, cuius contrarium noluit: satísque confidens placituram illi continentiæ curam, à quo damnatam comperissem incontinentiæ culpam. Basil. Basilius Oratione de ingluuie & ebrietate: Ne igitur indulgeas carni tuæ, somnus, balneis, mollibúsque stratis, semper illud in ore habens, Quem fructum capiam ex sanguine meo, siquidem descendam in corruptionem? Cur pinguefacis ac carnosum efficis teipsum? An te præterit, quòd quantò te crassiorem tibi facis carnem, tanto grauiorem animæ construis carcerem? Nam nimia vis corporis impedimento est spiritui ad salutem. Ventri quidem necessaria suggerenda sunt, at non iucundissima, nec talia ac illi, qui omnem terram, qui omnia maria perscrutantur, ventri tributa exigentes, veluti tyranno cuidam. Miserrimi ob occupationes suas, & sanè nihil tolerabilius perpetiuntur iis, qui apud inferos pœnas pendunt. Nam apertè in ignem fodiunt, cribro aquam ferunt, pertuso dolio humorem hauriunt, nec vllum finem suorum laborum statuunt. Quemadmodum enim sitis potum dulcem faciat, & fames antegressa iucundam instruit mensam, sic etiam ciborum voluptatem continentia efficit: mediam autem seipsam interponens, & continuitatem deliciarum dirimens, desideratam ac suauem tibi veluti peregrè redeuntem escam efficiet. Proinde si tibi velis iucundam instruere mensam, fac ipsi ex media mutationem: tu verò ex eo quòd vehementer deliciis deditus sis, ignoras te tibi ipsi delicias obscurare, & nimio amore voluptatis voluptatem abolere. *Væ vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis & flebitis.* Nunc, inquit, id est, in hoc momento temporis. Iob vigesimo. Gaudium hypocritæ adinstar puncti. Et Prouerb. 14. Risus dolore miscebitur, & extrema gaudij luctus occupabit. Melius est certè quòd fletus risum antecedat, quàm econtrariò. Et propterea dicitur Ecclesiast. 3. Tempus flendi, scilicet priùs in hoc tempore, & tempus ridendi pòst in æternitate. Sed fatuus non vult nunc continere à risu. Ecclesiast. 21. Fatuus in risu exaltat vocem suam: vir autem sapiens vix tacitè ridebit. Immò Ecclesiast. secundo. Risum reputaui errorem, & gaudio dixi, Quid frustrà deciperis? Stulti ergo sunt, qui nunc rident, & sapientes qui nunc lugent, secundum illud Eccles. 7. Cor sapientium vbi tristitia est, & cor stultorum vbi lætitia. Propterea dicitur stultis & mundanis, Es. 65. Ecce serui mei laudabunt prę exultatione cordis, & præ contritione spiritus vlulabitis: scilicet in inferno. Matth. 13. Ibi erit fletus & stridor dentium. August. August. tom. 9. lib. de conflictu vitior. & virtutum, cap. 21. Vnde scilicet tibi lætitia obrepat? An fortè in obliuionem venit, Ioann. 16. Mundus gaudebit, vos autem contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium? An fortè memoriam excessit quod idem alibi dicit, Luc. 6. *Væ vobis qui nunc ridetis, quia plorabitis & flebitis?* Quod quidem per Salomonem dicitur, Prou. 14. Risus dolore miscebitur, & extrema gaudij luctus occupat. Et contrà per Euangelium Matthæi quinto. Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Rursum per Salomonem, Eccles. 9. Nescit homo an amore, an odio dignus sit, sed omnia in futurum reseruantur incerta. Comprime ergo inanem lætitiam, qui needum euasisti pœnalem ærumnam. Nónne apud omnes insanus iudicatur is, qui in tenebris exclusus carceris gaudere conatur? Sed & in corporis morbis, inquit Gregorius Nyssenus libro de beatitudinibus, vbi aliqua pars corporis ex violenta quadam læsione rabida facta fuerit, indolentia argumento est mortuam esse, rabidam, ac languidam illam partem: sed si arte quadam medica, vitalis denuò sensus corpori restitutus sit, tam is qui laborat, quàm curationem administrans, dolente iam parte gaudent, quippè certissimo argumento vtentes ad sanitatem conuertisse se morbum, eò quòd membrum sentire iam cœperit ea quæ faciant dolorem. Ita multi, postquam amisso sensu doloris (vt inquit Apostolus Ephes. quarto.) tradiderunt se vitæ peccatrici, cùm quod ad vitam cum virtute degendam attinet, reuera mortui quidem tabefactíque sint, nullum eorum, quæ faciunt, sensum habent. Sed si quis sermo medicus veluti quibusdam calidis peruirentibúsque medicamentis (futuri inquam iudicij horrendis & acerbis minis) eos perstrinxerit, & terrore eorum, quæ in expectatione sunt, cor penitus exacerbauerit, terrorem gehennæ, ignem qui non extinguitur, vermem non morientem, stridorem dentium, perpetuúmque fletum, & tenebras exteriores, & talia vniuersa, veluti calida quędam & acria medicamenta voluptatis affectibus torpenti interendo refouendóque, eousque redegerit eum, vt sentiat in qua vita versetur, beatum eum effecerit, sensu doloris animo eius iniecto. *Væ cum benedixerint vobis omnes homines.* Hoc in eos qui assentatoribus auscultant, & suas laudes prædicari gestiunt: hoc est, inquit Beda in Lucam, quod Psalmista deplorat: Peccator in desideriis animæ suæ, & qui iniqua gerit, benedicitur. Cui non minima pœnæ pars est sua scelera non modò non argui, sed insuper quasi benè gesta laudari. Proinde Dominus non ait, Væ quia bene vobis dicunt homines, quasi distante aliquantum tempore culpam tardiùs pœna sequatur: Sed væ, inquit, cùm benè vobis dixerint omnes homines, quia ipsa peccati nutrix adulatio, sicut oleum flammis, sic in culpa ardentibus solita ministrare fomentum maxima est vtque pœna peccantium. Nam quomo-

Quàm risus periculosus.

Greg. Nyss. lib. de beatitud.

Beda.

do pauperes esurientes & flentes, malorum decet improbitate probati: ita diuitiis, epulis, risúsque vacantes, per districti iudicis iram, malè obsequentium clientela maiorem fouentur ad pœnam. Quis enim, si sapiat, non fictas adulatorum acclamationes auersetur? Prouerb. A 27. Qui benedicit proximo suo voce grandi, de nocte consurgens, maledicenti similis erit: quia sicut dicitur Esa. 9. Erunt qui beatificant populum istum, seducentes, & qui beatificantur, præcipitati. Præcipitantur enim ex vanis laudibus in opprobrium sempiternum, dum ex illis estolluntur: secundum illud Iob. 30. Eleuasti me, & quasi super ventum ponens, scilicet vanæ B laudis, elisisti validè. Et quia difficile est huiusmodi laudes vitare, subiungit exemplum: *Secundùm hæc enim faciebant Prophetis patres eorum.* Prophetis, inquam, non veris, sed falsis. Vnde Glossa: Benedicebant Pseudoprophetis, qui ad captandum fauorem vulgi de corde suo prophetabant. Hieremiæ. 5. Stupor & mirabilia facta sunt in terra: Prophetæ prophetabant mendacium, & sacerdotes applaudebant manibus suis, & populus meus C dilexit talia. In hoc ergo quod dicit malos homines laudati à Pseudoprophetis, ostendit omninò contemnendum esse fauorem popularem. Psalm. 52. Deus dissipauit ossa eorum qui hominibus placent: confusi sunt, quoniam Deus spreuit eos. Hoc autem dictum est non de his, qui bona exempla & laudabilia populis ostendunt ad Deum glorificandum, cùm dicatur Matth. 5. Luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est. Sed qui propriam gloriam in placendo hominibus, & in eorum laudibus quærunt, ad Gal. 1. Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem. Chrysostomus homil. de inanis gloriæ cupiditate. Cum itaque, inquit, ita fluxa sit & labilis humana laus, qua vti excusatione poterimus, si pro incertis certa perdamus, próque tam breui paucorum præconio, tot bonorum patiemur iacturam? Insuper si vel infinita foret nos laudibus efferentium multitudo, eo essemus calamitosi magis & miseri iudicandi, quo maior esset laudantium numerus. Quòd si hæc fortè miraris, audi qualem Christus in eam rem sententiam ferat, Luc. 6. Væ vobis, inquiens, quibus vniuersi homines benedixerint: nec immeritò. Nam si ad singularum artium discrimen internoscendum, opifices ipsos in iudices malis: quo pacto virtutem permiseris multitudini probandam potius, quàm illi qui eius habeat, cæteris longo interuallo posthabitis, notionem, præstare & opem queat, & palmam? Illud ergo & parietibus ipsis & foribus erit, ac menti & animo inscribendum, repetendum etiam frequentiùs quod à Christo Domino vsurpatum est, Væ vobis quibus benedixerint homines: siquidem qui te tunc extulerint, paulò pòst non secus ac honoris & gloriæ, & suarum priuatarum laudum affectatorem calumniabuntur.

Adulatio præcipitat in superbiam.

Glossa.

Christus Scribarum & Pharisæorum calumnias de præuaricatione legis refellit, legem nouam à vetere distinguit: nihil in veteri lege superfluum fuisse, sed implenda esse omnia in noua, nec quantumuis leuiter ipsam offendentibus impunè cessurum esse docet.

Matth. 5.	Marc.	Luc.	Ioan.
Nolite putare, quoniam veni soluere legem aut Prophetas: non veni soluere, sed adimplere. Amen quippè dico vobis, donec transeat cœlum & terra, iota vnum aut vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant. Qui ergo soluerit vnum de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum: qui autem fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum.			

Introductio.

Si quando pictores primos tractus duxerint, & informem rerum effigiem delineauerint, habent tamen apud se speciem ipsarum perfectam, sicut & omnes artifices (vt obseruat Augustinus tractat. 1. in Ioann.) eorum quæ facturi sunt, priùs ideas in mente concipiunt: vt si quis do-D mum ædificaturus sit, priùs apud se ipsam domum effinxit, & fundamenti, parietis, tecti, commoditatúmque omnium rationem habuit. Iam verò, si contingat pictorem, post primas illas lineas, penicillum admouere, veros colores adijcere, rerum facies exprimere, & informem rudémque tabellam ad perfectum deducere: quis illum arbitretur contra suæ artis professionem, concepti operis institutionem, & tabellæ pulchritudinem fecisse? aut quis existimet nouum opus illum effinxisse? E Hoc si quis obiiciat, audiet à pictore: Nihil nouum, ô bone, nihil non priùs conceptum effingo. Primas lineas duxeram, nunc illas ad perfectum deduco. Sicut enim fœtus primùm informis est, disponitur tamen ad perfectiorem formam: quam vbi acceperit, non nouum quid, sed idem ipsum perfectum & completum esse incipit: ita quoque primi tractus ad perfectiores species disponuntur: quæ vbi successerint, vnum & idem, sed absolutum opus est. Ad eundem sanè modum Chri-F stus ostendit se vnum eundémque legis veteris & nouæ institutorem, nec aliam inter vtramque distantiam esse, quàm quòd hæc perfectior, illa verò perfectionem appeteret, ad quam etiam disponebatur. Hebræus septimo. Nihil ad perfectum adduxit lex. Ideò Christus, *Non veni,* inquit, *legem soluere, sed adimplere:* Vtique adinstar pictoris, qui lineas priores non ita delet, vt nouum opus condat: sed quod illis adumbrauerat, veris coloribus illustrat. Chromatius Conc. secundo. in cap. quintum Matthæi. Non enim ad dissoluendam legem, vel Prophetas filius Dei venit, qui author est legis, & Prophetarum: quia ipse Moysen ad tradendam legem populo dedit, & Prophetas ad prædicationem futurorum sancto spiritu mandauit. Ait igitur: *Nolite putare, quia veni soluere legem aut Prophetas. Non veni legem soluere, sed adimplere.* Impleuit autem legem & Prophetas hoc modo, dum ea quæ scripta erant in lege & Prophetis, ipse consummat. Vnde cùm acetum sibi in cruce oblatum bibisset, ait, Adimpletum est: vt euidenter ostenderet omnia quæ de se in lege ac Prophetis prædicta erant, etiam vsque ad aceti potum esse completa. Adimplet legem omni modo, dum mysterium Paschæ vel agni olim in figura monstratum, passionis suæ sacramento compleuit. Vnde ait Apostolus, (primæ Corinth. quinto.) Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus. Adimplet legem, dum sacrificia legis, omniaque exempla in se præfigurata, accipiendo corpus, veritatis ratione compleuit: Vel certè adimplet legem, dum præcepta legis, quæ dederat, Euangelicæ gratiæ suæ supplemento confirmat. Nomen enim legis, pro doctrina & vitæ institutione ad voluntatem Dei olim Iudæis ordinata sumitur: id est, pro omni scriptura diuinitùs inspirata, quæ vtilis est ad docendum & arguendum, non modò quæ à Mose, sed & cæteris Prophetis tradita est, quam Hebræi *Torah*, תורה vocant, à verbo *Iara*, quod est docuit, & erudiuit. *Soluere* autem non simpliciter sonat præuaricari, quo modo fieri contingit ab his, qui etsi legem amplectantur, & vereantur, transgrediuntur tamen, propter carnis infirmitatem: sicut & Paulus scribit, se non, quod bonum vult, facere, & legem

August.

Quomodo Christus non soluit, sed impleuit legem.

Chromat.

Quid soluere.

quidem

quidem esse spiritualem, se autem carnalem, venditum sub peccato. Rom. 7. Sed soluere, destruere & oppugnare significat. Græca dictio est καταλῦσαι, non soluere simpliciter, sed dissoluere, & eneruare, vt sonat Hebræa vox apud Matthæum. Sic enim habet, *Lebatel* לבטל *lebatel*, non veni eneruare. *Batal* enim est desinere, cessare, cessare. Hoc autem dicit Christus, præueniens scribarum & Pharisæorum calumnias. Illi enim etsi minimè legem seruarent, sed & eam suis traditionibus oppugnarent: Christum tamen apud populum velut legis destructorẽ

A

suspectum reddebant: Primùm, quòd non doceret sicut scribæ, Matth. 7. Præterea, quòd contemneret humanas traditiones, Matth. 15. Postremò, quòd nec sabbata custodiret, nec sacrificia, nec legales illas purificationes magni ducere videretur, Ioan. 9. Stephanus hanc Act. 7. Paulus etiam hanc calumniam passus est, quòd doceret defectionem à lege Mosis. (Act. 21.) His contumeliis populum à Christi doctrina auocare, ipsum etiam pro aduersario ducere contendebant: & licet non omnes distraherentur, multi tamen suspectum Euangelium habere cœperant.

August.

B

Augustinus lib. 17. contra Faustum Manich. cap. 1. hoc olim Manichæos à Catholicis quæsiuisse scribit, Cur legem non acciperent & Prophetas, cùm Christus eos se non venisse soluere dixerit, sed adimplere. Fortè scilicet idem quod & obiicitur à Iudæis, vt scribit Petrus Galatinus libro 11. de arcanis fidei Catholicæ in Thalmud inuentis, cap. 2. Ex verbis enim, inquiunt, ac factis Christi nostri, quem vos Messiam esse dicitis, apertè liquet Mosaicam legem minimè cessare. Et verum quidem dicunt, inquit Petrus Galatinus, Christum legem veterem totam implesse: ex hoc tamen nullatenus inferre possunt eam, in quibus cessatura erat, non cessasse.

Pet. Galati.

Quod iis ... confu.

C

Quod vt omnibus innotescat, in quinque capita lex partienda est: in moralia, iudicialia, promissiones, comminationes, & sacramentalia. Moralia sunt decem præcepta legis, quæ & ille angustiùs obseruari præcepit. Ceremonialia cesserunt veritati. Promissiones item ad effectum perductæ sunt, si Christi priorem aduentum consideres: relinquuntur nobis in futurum repositæ. Nec desunt nobis comminationes: mutata sunt autem, sed in melius, sacramentalia.

August.

D

Augustinus libro 17. in Faustum, cap. 5. respondet calumniæ Manichæorum, qui Christum legis præuaricatorem arguebant, ex eo quod ait, Nolite putare quòd veni legem soluere: nec enim, inquit, hoc dixisset, nisi aliquid tale fecisset, vnde in hanc suspicionem venisset. Verùm non negamus Iudæis non intelligentibus, videri potuisse Christum destructorem legis & Prophetarum: attamen quanti apud eum illa momenti fuerint, ostendit adiiciens, Quicunque soluerit vnum ex his mandatis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum.

Glossa.

Glossa: Soluere est, vel non agere quod lex præcipit, & rectè aliquis intelligit: vel non intelligere, quod per prauam opinionem corrupit: vel eius integritatem, qualis Christo est, tollere.

Sixtus 3. Quid adim... .

E

Sixtus tertius in Epist. de diuitiis: Adimplet, inquit, legem, cùm eam veram esse ostendit, quando per se cessare facit illa, quę iam cessatura prædixerat: & de antiqua lege legem nouam produxit, & nouum testamentum promulgauit ex vetere, vt magis ac magis legis ac Prophetarum prędicta suppleret, in quibus continebatur: De Sion procedit lex, & verbum Domini de Hierusalem. Et alibi: Dabo eis testamentum nouum, non secundum quod disposui patribus eorum.

[illegible]

F

Cyrillus Alexandrinus Dialog. de adoratione & cultu in spiritu & veritate: Nam, inquit, & fabri ærarij statuam solidaturi, primum obscuram speciem in cera faciunt, deinde illi igni liquefactæ æs infundunt, & sic opus suum producunt, vt nouam speciem ac pulchritudinem habeat, adiectis ad vmbras variis colorum speciebus. Et apparent quidem, dum æs ceram liquefacit, aboleri prima lineamenta, res autem ipsa non sic habet. Vera enim dicere possunt, & faber ærarius, & pictor: Non destruximus vmbras, nec omninò inutiles figuras fecimus, sed impleuimus potiùs. Nam quod in vmbris & figuris tantùm obscurè deformitérque videbatur, id ad meliorem clarioremque formam pro-

Quid vmbra & veritas.

ductum est. Et siquidem sacram, diuinitùsque inspiratam scripturam quis rectè perscrutari velit, planè sciet verum esse quod dico. Moses enim velamen super faciem suam ponebat, eò quòd non possent filij Israël respicere faciem eius propter claritatem illius, sicut scriptum est. Nam crassiores Iudæorum mentes, quæ externa legis videbantur, quodammodò ferre poterant, id est, ea quæ per literam legis dicebantur: at intolerabilia erãt & inaccessa, quæ intus latebant. Espropter & diuinus

A

Paulus scribit, vsque in diem hunc velamen in lectione veteris Testamenti manere non reuelatum, quia per Christum aboletur, sed vsque in hunc diem quando legitur Moses, velamen super cor eorum positum est. Hactenus Iudæorum res promouerunt. Nos autem, inquit, reuelata facie gloriam Domini vt speculo repræsentantes, ad ipsam imaginem transformamur, à gloria in gloriam, tanquam à Domino spiritus.

Hilarius.

B

Hilarius 10 Matthæ. Ita virtus & potestas verborũ cęlestium magna in se momenta complexa sunt. Lex enim operum posita est, & omnium in fidem eorum, quæ in Christo erant reuelanda, conclusit: cuius doctrina & passio grande & profundum est paternæ voluntatis arbitrium. Lex autem sub velamento verborum spiritualium, natiuitatem Domini nostri Iesu Christi, & corporalitatem, & passionem, & resurrectionem locuta est: atque id ita iam ante tempora secularia ætatis nostræ tempus esse dispositum, frequens, & Prophetica & Apostolica authoritas est. Ne igitur aliud existimaremus in operibus suis esse, quàm continetetur in lege: non soluere se legem professus est, sed adimplere.

Marcus Exercitator.

C

Marcus Exercitator, in Consultatione intellectus cum anima. Non enim, inquit, est lex Mosaica, quæ manifesta iudicare solet: sed spiritualis, quæ etiam occulta corripit. Quanquam etiam suis temporibus congruam tulit idem Deus, impleuit autem eam per gratiam Domini nostri, qui dixit: Non veni soluere legem, sed adimplere.

Greg. Nyss.

D

Gregorius Nyssenus in libro de cognitione Dei, & capitibus contra Hebræos: Ipse enim tum antiqui, tum noui Testamenti author Christus. Ideò dicit, Non veni vt soluerem legem, sed implerem. hoc est, vt illam propter Hebræorum imperfectionem imperfectam, maiore quàm & vitis congruente Philosophia perficerem, & absoluerem. Illa enim erat pædagogus, qui ad Euangelium suscipiendorum instruebat. Hæc est autem præceptor ipse, qui docet perfectiora. Et illa quidem corpora informabat, hæc autem animos erudit. Vetus ergo est ministra nouæ. Ad nouam enim ducit, & viam ostendit, & parat.

August. Legum tria genera.

E

Augustinus tomi sexti libro 19. contra Faustum Manich. cap. secundo. Sunt autem legum tria genera. Vnum quidem Hebræorum, quod peccati & mortis Paulus appellat: Aliud verò Gentium, quod naturale vocat. (Gentes enim (inquit, Roma. secundo,) quæ naturaliter legis sunt, faciunt, & eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis. Tertium verò genus legis est veritas: quod perinde significans Apostolus dicit: (Roman. 8.) Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu, liberauit me à lege peccati & mortis. Tribus ergo existentibus legibus, & Iesu asseuerante nobis, quia non venit soluere legem, sed adimplere, requirendum est, de qua earum dixerit. Et cap. tertio, probat id de Iudæorum lege intelligi, cùm non simpliciter dixerit, Nolite putare quòd venerim legem soluere: sed adiecerit, & *Prophetas*. In consequentibus etiam verum legis sensum penes moralia explicauerit, di-

F

cens, *Audistis quia dictum est antiquis*: per Antiquos, Iudæorum primores, & legis Iudaicæ interpretes intelligens. Adimpletio autem probatur, inquit, cùm adiicit, Ego autem dico vobis.

Idem Aug.

Idem libro primo de sermone Domini in monte. Huius ergo sententiæ duplex est sensus. Nam qui dicit, Non veni legem soluere, sed adimplere: aut addendo dicit, quod minus habet: aut faciendo quod habet. Qui autem addidit quod minus habet, non vtique soluit quod inuenit, sed magis perficiendo confirmat. Et hoc maximè modo Christus legem adimpleuit.

Quomodo Christus impleuit legem. Thomas.

Thomas in Matthæum.

Imple

Impleuit autem moralia, illa quidem charitatis dulcedine condiendo, quia plenitudo legis est dilectio, Roman. 13. Ioan. 15. Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos. Impleuit & iudicialia, duritiam eorum mitigando, & adiiciendo Gehennæ timorem, metum tremendi illius iudicij: illa interim per misericordiam temperando. Ioan. 8. Nec ego te condemnabo. Ceremonialia autem impleuit, figurarum velamen detegendo. Apoc. 4. Dignus est agnus aperire librum, & soluere signacula eius, id est, obseruationes figurarum in lege.

Alber. Mag.

A Albert. Magnus in Matthæ. Impleuit & sacramentalia, per veritatem simul & gratiam. Veritas autem respondet signo, & gratia sacraméto. Promissiones impleuit, per veritatem sui dicti. Heb. 6. Vt per duas immobiles res, quibus impossibile est mentiri Deum, firmissimũ habeamus solatium, qui confugimus ad tenendam propositã spem.

An suff. cië sit hæc scripturarũ partitio.

Sed obiicitur, Quid sit, quòd cùm Christus finis sit omnium quæ scripta erant, & eadem adimpleuerit, scripturam tamen omnem colligat nomine Legis & Prophetarum. Videtur enim hæc scripturarum partitio insufficiens esse:

Hierony.

B cùm Hieronym. in Prologo galeato libri Regum, dicat quatuor ordines esse sacrorum voluminum veteris Testamenti, scilicet Legis, Prophetarum, Hagiographorum, & Apocryphorum. Sed & Luc. vltimo ait: Quoniam oportet impleri omnia, quæ scripta sunt in Lege, Prophetis, & Psalmis de me. Hîc autem nulla Psalmorum mentio fieri videtur, etsi illi tam expressè Christi mysteria prædixerint. Verùm hæc omnia etiam vnius legis nomine intelliguntur, vt diximus: eo nimirùm sensu, quo per legem vniuersum veteris Testamenti organum intelligitur. Prophetæ etiam lege comprehenduntur. Hos tamen Christus specialiter expressit, vt perfecturum se

C & consummaturum ostendat, quæ illi prædixerant. Sed & Psalmi nonnulli sunt, qui virtutes commendant, & gratias pro quibusdam referunt, quæ in cæteris libris, qui legis nomine significantur, comprehenduntur. Habent interim & illi sub typo rerum gestarum, eorum quæ futura erant, Prophetiam; deliniant enim ea quæ per Christum implera sunt. Ideò illi aut ad legem, aut ad Prophetas reducuntur. Sed & cùm Christus Prophetarum meminisset, solius tandem legis rationem reddit, cùm adiicit: Non veni legem soluere, sed adimplere. Sed dicen-

Alb. Mag.

D dum (inquit Albertus Magnus in Matth.) quòd Prophetiæ non habent nisi promissiones futurorum, aut significationes, quæ non implentur, nisi rei exhibitione. Cum igitur hic solùm agat maximè de iis quæ legem spectent, illamque moralem, etiam legis nomen repetit: sensim tamen Prophetias suo tempore perficiens.

August.

Augustin. lib. Quæst. noui & veteris Testamen. quæst. 69. Ea autem omnia quæ de seipso erant, ipse Dominus fecit: nec dissoluit aliquid, sed confirmauit. Prophetæ enim de ipso locuti sunt: ideò vltra illum, quæ ab his de Christo dicta sunt, tendi non possunt: neque post ipsum aliquid huiusmodi Prophetæ reperire potuerunt, quia neque habent de quo

E dicãt, & de quo dicebatur, iam venit. Omnia etenim suis voluminibus complexi sunt, incarnationem, conuersationem, passionem, resurrectionem, & diuinitatis manifestationem, & futurum eius iudicium reuelauerunt: ac per hoc cessauerunt Prophetiæ, impleto tempore dispensationis. Lex autem duplici modo cessauit. Nam neque in eo quidem tota, & id quod cessauit, potest permanere, si seruetur conditio. Aliud enim cessauit in sentẽtia, aliud in ipsa lege. Prædicante Ioanne baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum, cessauit sententia legis, quæ reos tenebat peccatores: cessauerunt etiam onera legis,

F quæ ad duritiá cordis Iudaici fuerant data in escis, Neomeniis, & cæteris. Misericordia enim adueniente cessauit vindicta, & onera legis in perpetuum cessauerunt. Sentẽtia verò his cessat & aboletur, qui permanent in beneficio consecuto: his autem qui redeunt ad hominem veterem, refricatur legis authoritas: quia immemores beneficiorum redeunt sub sententiam legis. Circuncisio verò & sabbatum vsque ad illud tempus valuit, quo noua legis prædicaretur mandatum: sic enim data sunt, vt adueniente lege fidei cessarent. Vnde dicit Apostolus: Finis legis Christus. Nam & Daniel hoc significat, cùm de aduentu Domini & temporibus Hebdomadum prophetat, quòd & chrisma, & iudicium, & sacrificium, & ipsa ciuitas cessatura essent. Spirituali enim adueniente lege, necessa erat cessare carnalia. Tunc enim ex parte corporis seruiebatur Deo, nunc ex parte animæ: Pridè visibiliter, modò inuisibiliter. Non ergo soluta lex est, quia cessauit, sed successum est illi impleto tempore. Nam si moralia spectes, addens istis potiora saluator, non soluit vtique

A legem, sed adimpleuit. Destruxisset vtique legem, si impunè peccare docuisset. Porrò suspendit sententiam, vt hic qui malè fecit, habeat spatium pœnitendi.

Hierony.

Quomodo Christus Prophetas impleuerit.

Hieronymus in Matthæum. Venit ergo adimplere legem & Prophetas: siue quòd de se per alios prophetata compleuerit: siue quòd ea, quæ antè propter infirmitatem audientium rudia & imperfecta fuerant, sua prædicatione compleuerit, iram tollens, & vicem talionis excludens, & occultam in mente concupiscentiam.

Euthym.

Eandem sententiam habet Euthymius in Matthæum: Compleuit enim omnia quæ de ipso apud Prophetas erant, inquit. Nam ob id frequẽter

B addiderunt Euangelistæ, vt compleretur quod dictũ est per Prophetam. Legem autem compleuit, quia nihil eorum quæ iubet, transgressus est. Dixerat enim priùs ad Ioannem, (Matth. 3.) Sic decet nos complere omnem iustitiam.

Cõpleuit addens prætermissa.

Alio autem modo illam compleuit, addens ipsi, quæ prętermissa erant: quod etiam hinc magis congruum est intelligere, Quum enim lex peccatorum fines prohibeat, Christus quoque principia vetuit. Siquidem cædes fructus est peccati, radix autem eius est ira: nisi verò quis radicem abstulerit, quandoque tandem & ipsa fructum producet. Et quidem vt vmbra luci, ita ceremonialia ve-

Cessit vmbra luci.

C ritati nouæ legis cedere oportuit. Illa ergo cessarunt, attamen soluta non sunt, sed ad veritatem reducta sunt. Hierem. 7. Holocausta vestra consumite cum victimis vestris, & comedite carnem: quoniam non sum locutus patribus vestris, neque præcepi eis in die, quo eduxi illos de terra Ægypti, de negotio holocausti & sacrificij: sed præcepi eis, dicens, Audite vocem meã, & viuetis. Quędam enim ad tempus præcepta sunt, non vt soluerentur aliquando, sed transferrentur ad perfectiorem cultum: vt cùm & Paulus ait, Hebræor. 7. Translato sacerdotio, necesse esse vt legis translatio fiat. Manet ergo lex, manet

D sacrificium, sacerdotiũ, cultus: sed omnia meliora & perfectiora in noua lege. Hierem. 31. Dabo legem meam in cordibus eorum. Ioannis 7. Hoc dicebat de spiritu quem accepturi erant credentes, Rom. 10. Perfectio legis Christus ad iustitiam omni credenti. Rom. 8. Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus misit filium suum in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. Roman. 3. Legem ergo destruimus per fidem? Absit: imò magis legem stabilimus.

E *Amen quippe dico vobis, donec transeat cælum & terra, iota vnum aut apex vnus non præteribit à lege, donec omnia fiant.* *Amen*, vox Hebræa est, quæ verè, aut veritatem significat. Hac ergo dictione veritatem astruit & confirmat. Potest enim vtrumque interpretari, Dico vobis amen, id est, verè, seu veritatem. Quod adiicit, non quasi non semper veritatem affirmet, cùm ipse sit veritas: sed animos auditorũ in ea quæ dicturus est, eleuet.

Cõparatum veritatem & soliditatem verbo astruit.

Donec transeat cælum & terra, phrasis, seu comparatio est, qua perpetuam legis cõstantiam ex collatione rerum firmissimarum designat: simulque alludit ad verba Prophetarum. Hierem.

F 33. Si irritum fieri potest pactum meum cum die & nocte, vt non sit dies & nox in tempore suo, & pactum meum irritum esse poterit cum Dauid. Et paulò post, cap. 33. Si pactum meum inter diem & noctẽ, & leges cœli & terræ non posui, equidem & semen Iacob & Dauid serui mei proiiciam. Quod autem ait *Donec*, non ita intelligendum est, quasi lex & Prophetæ dissoluenda sint, statim atque cœlum & terra transierint. Hoc enim quomodo dici potest, cũ audierimus ex lege, quia Christus manet in ęternum, & oporteat illum regnare, cùm submiserit inimicos suos sc abellum pedum suorum? Finis enim legis Christus

est,

est, vt diximus. Verùm de his agit, quæ hîc compleri debent ante generalem omnium resurrectionem. Quod autem ait, *Transeat cælum* Hieronym. in Matth. Promittuntur nobis, inquit, cœli noui & terra noua, quæ facturus est Dominus Deus. Si ergo noui creanda sunt, consequenter vetera transitura. 2. Pet. 3. Adueniet dies Domini sicut fur, in quo cœli magno impetu transient, & elementa calore soluentur. Ergo *donec transeat cælum & terra* dictum est, vt Glossa & D. Thom. obseruant in Matth. id est, donec elementa mutentur de hac mutabili forma ad immutabilitatem. *Vnum Iota, aut vnus apex non præteribit.* Erasmus Annot. in Matth. Cum Iesus Hebræis Hebraicè sit locutus, dubium non est, quin quod hîc *Iota* vocat, ea sit litera, quam Hebræi *Iod* appellant, minutissima omnium, quæ sic nonnunquam adiicitur, vt propemodum superuacanea videri possit. Deinde apicibus nec vetustissimi Græcorum, nec vetustissimi Hebræorum vtebantur: quanquam & Hebræi habent, quod aliquoties superscribunt: vt in אלהים & לא *lo & Elohim*, punctum suprascriptum Cholem vocant, & facit O. Sed & Hebraicum Euangelium Matthæi sic legit, *lo thachauor iod ahad*, id est, non transibit Iod vnum. Hieronymus in Matthæum. Ex figura literæ ostenditur, quòd etiam quæ minima putantur in lege, sacramentis spiritualibus plena sunt, & omnia recapitulentur in Euangelio. Cuius ergo eruditionis est, cuiúsque doctrinæ, etiam diuersa sacrificia. & quæ superstitiosa videntur, in victimis quotidie demonstrare, compleri? Non est igitur quòd quis calumniari possit eorum omnium, quæ ad Leuiticum cultum erant, spiritualem in Christo interpretationem: vt quæ etiam facit ad confirmandum sacrosanctum Christi corporis in Eucharistia mysterium, & liturgicum sacrificium: qualem Origenes, Cyrillus Alexandr. Chrysostomus, Augustinus, omnium verò maximè Hesychius requirunt. Apex igitur fastigium literæ, nõ punctum vocale est. & designat minimum quid eorum, aut quæ Christum præfigurabant, aut quæ inter prædictiones recensentur, aut, vt scribit Rabanus, vnum vel minimum è decem mandatis. Non præteribit autem aliquid decem mandatorum vel minutulum, cuius rationem vel summus ille censor Deus non exposcat: cùm & de omni verbo otioso quod locuti fuerimus, rationem reddituri simus. Tanto igitur abest, vt Christus legis præuaricationem tolleret, aut ipse legem soluat, quòd huius districtissimam ab omnibus obseruationem requirit, adeò vt eos à vita exclusurus sit, qui illam contempserint. Es. 10. Consummationem & abbreuiationem faciet Dominus: quia consummatio abbreuiata inundabit iustitiam. Es. 55. Verbum quod egreditur de ore meo, non reuertetur ad me vacuum, sed faciet quæcunque volui, & prosperabitur in his, ad quæ misi illud. *Qui ergo soluerit vnum de mandatis istis minimis & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cælorum.* Minima vocat illa, quæ superiùs nomine Iod, & apicis vnius significauit. Nam cùm nihil in lege superuacuum, aut diminutum sit, aliquid vel minimum ei detrahere, ipsum etiam dissoluere est. Iac. 2. Qui offenderit in vno, factus est omnium reus. Eccles. 19. Qui modica spernit, paulatim decidit. Luc. 16. Qui infidelis est in modico, etiam & in magno infidelis erit. Verùm quis obiiciet, Ioann. 10. non posse solui scripturam. Thomas Aquinas in Matth. Non soluitur simpliciter, sed in aliquibus. Vnde Rabanus: Mandata soluit in seipso, & non in ipsis. Soluuntur autem tripliciter, scilicet non agendo, non credendo, alios in errorem trahendo. Minima mandata sunt moralia, vel legalia aliqua: quia minus sunt significatione, vel minima quantùm ad remunerationem, in comparatione ad illa quæ Christus dixit. Vnde Chrysostom. Mandata Moysi in actu facilia sunt, vt non occidas, & ideò in remuneratione modica, & in peccato magna: sed mandata Christi, vt non irascaris, in actu difficilia sunt, & ideò in remuneratione magna, & in peccato minima. Videtur autem pronomen relatiuum *istis*, ea referre præcepta, de quibus in consequentibus agitur. Duo autem dicit, & facienda illa, & eos quorum interest, de his homines docere debere.

Hierony. / Glossa. Thom. / Erasm. / Iota pro Iod litera. / Hierony. / Rabanus. / Nihil de-trahendum ex pu-to vel mini-mo legis pun-ctulo / Tho. Aqu. Quomodo non potest ... / Rabanus. / Chrysost.

Hieronymus in Matth. Sugillat igitur Pharisæos, qui contemptis mandatis Dei, statuebant proprias traditiones, quòd non eis prosit doctrina in populis, si vel paruum, quod in lege præceptum est, destruant. Et in hoc sensu possumus interpretari, *qui docuerit sic homines*, vt intelligatur quidem homines recta doceri, sic minimùm vt docet lex: sed factis vel aliquid ipsius minimum violare. Et hoc quidem sensu vocabitur minimus in regno cœlorum, quia etsi non excludatur ab eo, parem tamen cum illis mercedem recepturus non est, qui cætera obseruarunt. Ergo dixerit aliquis, Omnes erunt minimi in regno cœlorum: cùm nullus sit, qui ne in minimo aliquo offendat. Verùm hîc fortè de venialibus peccatis & præuaricationibus agitur, quæ plena satisfactione elutæ non sunt: aut ad mentem scribarum refertur, qui quæ potiora legis erant, minima esse censebant. At verò rursus agitur, si & ipsa solutio grauiorum legis intelligitur, quomodo quis post præuaricationem istam ad regnum cœlorum peruenire poterit, cùm nihil inquinatum illud ingressurum sit? Ad ea igitur, quæ verè minima sunt, reuocandus erit intellectus: quorum præuaricatio non excludit à regno cœlorum, si modò per infirmitatem, non autem malitiam contigerit. Vnde ait, *& docuerit sic*, nimirùm vt lex iubet, etsi non condemnetur ratione doctrinæ. detrimentum tamen aliquod accipiat, quia minimus vocabitur in regno cœlorum, à quo quidem non excludetur. Quis enim existimet eum, qui rectè munus doctrinæ apud populum exoluerit, de ira & dilectione Christo ipsi conformia docuerit, & in aliquo minimo exoluerit, à regno cœlorum arcendum esse? Hieronymus in Matthæum in eam venit sententiam. Adiicit enim, quòd magistri eruditio, etiamsi paruo peccato obnoxius sit, deducat eum de gradu maximo, nec prosit docere iustitiam, quam minima culpa destruit: Et beatitudo perfecta sit, quæ sermone docueris, opere complere. Albert. Mag. in Matt. Illi enim quia peccant ex infirmitate vel negligentia, circa minima præceptorum venialiter peccant, & ædificant ligna, fœnum, stipulam. Et secundum iustitiam regni cœlorum, & leges, & mandata, sunt minimi in regno: manent tamen, & merito fundamenti saluandi sunt per ignem, vt legitur. 1. Corinthior. 3. Quòd si ita interpreteris, *qui sic docuerit homines*, ac si dicat. qui solueris vnum de mandatis his minimis, & soluenda illa docuerit, moribus ipsis deprauatis conformem doctrinam professus, ille *minimus vocabitur in regno cælorum*, tunc aut regnum cœlorum pro militante Ecclesia sumitur: aut si pro Ecclesia triumphante vsurpatur, interpretari debet minimus, pro eo qui nullum locum habet, seu nullus est in regno cœlorum, vt Thomas Aquinas obseruat in Matthæum. Augustinus tom. 9. tractat. 6. in epistolam Ioannis. Quid est, soluitur? Quid est, docetur? Soluitur factis, & docetur quasi verbis. Roman. secundo. Qui prædicas non furandum, furaris. Soluit ergo in facto, qui furatur: & quia sic docet, minimus vocabitur in regno cœlorum, id est, in Ecclesia huius temporis. De illis dictum est Matthæi 23. Quæ dicunt, facite: quæ autem faciunt, facere nolite. Euthymius in Matth. Minimus vocabitur, inquit, id est, vilissimus, & omnium postremus. quod tantundem valet ac si diceret, in supplicium proiicietur. Regnum autem cœlorum hoc in loco secundum suum dicit aduentum, in quo rex omnium apparebit. Theophylactus in Matthæum. Vocabitur in regno, hoc est, in resurrectione, vltimus & abiectus in gehennam: non enim in regnum cœlorum ingredietur, sed regnum resurrectionem intellige. Augustinus libro primo de sermone Domini in monte, capite 16. Qui ergo soluerit & docuerit, id est, secundum id quod soluit, non secundum id quod inuenit & legit, minimus vocabitur in regno cœlorum. Et ideò fortassè non erit in regno cœlorum, vbi nisi magni esse non possunt. Hilarius in Matthæum, ita futuros minimos, id est, nouissimos, ac penè nullos denuncians minima soluentes. Chromatius sermone secundo in Matthæum capite quinto. Et idcircò, inquit, nihil est de præceptis diui-

Hierony. / Venialia peccata non excludunt à regno cælorum. / Hieron. / Alb. Mag. / Purgatorij ratio. / August. / Euthym. / Theoph. / August. / Hilarius. Chromat.

nis soluendum, nihil mutilandum, sed totum fideli ac deuota mente seruandum atque docendum est, ne cœlestis regni gloria amittatur. Quia quæ iudicio infidelium, vel hominum huius seculi minima putantur & parua, hæc apud Deum non sunt parua, sed necessaria.

Non docendum, sed & faciendum est.

Qui autem fecerit, & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum. Hoc contra Scribas & Pharisæos dictum est, A qui neque legem faciebant, nec ipsam docebant, sed potiùs suas traditiones. Ad ministros autem Euangelij hæc pertinent: nam vtraque parte addidit, & docuerit.

Chromat.

Chromatius ita prosequitur. Quapropter non solùm verbis operandum est, sed & factis, nec vt doceas tantùm, sed vt quæ docueris facias. Et audiamus ipsum Dominum huiusmodi doctores, qui dicunt & non faciunt, in Euangelio increpantem. B Væ (inquit Matth. 23. vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, quia oneratis homines oneribus quæ portari non possunt, ipsi autem non tangitis digito vestro sarcinas ipsas. Vnde & Apostolus ait, Roman. secundo. Non auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur. Si hoc etiam de auditoribus dicit, quid quid de doctoribus intelligendum est? Inde & Salomon ait, Eccles. quarto. Noli esse citatus in lingua, & segnis ac remissus in operibus tuis. Et ideò oportet eum qui docet, exemplum se præbere puræ fidei, & honestatis conuersationis suæ, vt Apostolus Timotheo scribit: (1. Timothei quarto.) Forma, inquit, esto fidelium. Et iterum: Exemplum teipsum præbens operum bonorum, in iustitia, in castitate, in sobrietate per doctrinam sanam. Vnde & filius Dei, qui magister & dominus legis est, ad exemplum nostrum, cuncta quæ docuit, voluit rebus ipsis implere. Sic Paulus (1. Corinth. 9.) castigabat corpus suum, & in seruitutem redigebat: ne quum aliis prædicasset, ipse reprobus efficeretur.

Theoph.

Theophylactus in Matth. Primùm, inquit, ponit, fecerit: postea, docuerit. Quomodo enim alium inducam in viam, quà nunquam transiui? Cæterùm si fecero, & non docuero, non habebo tantam mercedem: sæpè etiam & condemnationem, si quando propter inuidiam vel negligentiam non docuero.

Hilarius.

Hilarius in Matt. Confitenti ergo minimum omnium, Christi passionem & crucem, magnæ in cœlo vocationis gratiam Dominus esse confitetur. Dan. 12. Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti: & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates.

Iustitia præcipitur illa abundantior, quam sibi Pharisæi vendicabant: & primùm in ratione prohibiti homicidij. Non enim illud tantùm, sed & ira, & omnis exprobratio prohibetur: neque aliquid ad altare offerre permittitur, quàm fratri reconciliemur.

Matth. 5.	Marc.	Luc. 12.	Ioan.
Dico autem vobis, quia nisi abundauerit iustitia vestra plus quàm Scribarum & Pharisæorum, nō intrabitis in regnum cœlorum. Audistis quia dictum est antiquis, Non occides: qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri suo, raca, reus erit concilio. Qui autem dixerit, fatue, reus erit gehennæ ignis. Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduersum te: relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo: & tunc veniens offeres munus tuum. Esto consentiens aduersario tuo citò, dum es in via cum eo: ne fortè tradat te aduersarius iudici, & iudex tradat te ministro, & in carcerem mittaris. Amen dico tibi, non exies inde, donec reddas nouissimum quadrantem.		Cùm autem vadis cum aduersario tuo ad principem, in via da operam liberari ab illo: ne fortè trahat te ad iudicem, & iudex tradat te exactori, & exactor mittat te in carcerem. Dico tibi non exies inde, donec etiam nouissimum minutum reddas.	

Introductio.
Greg. Nyss.

GREGORIVS Nyssen. lib. de Beatitudinibus: Quod accidere verisimile est iis, qui ex aliquo alto vertice montis in vastum aliquod pelagus despiciunt, id menti meæ accidit, ab excelsa voce Domini: tanquam de aliquo cacumine montis, C ad inexplicabilem intellectum despectanti profunditatem. Quemadmodum enim in multis locis maritimis, montem videre licet circa eam partem qua mare spectet, quasi dimidium abscissum, & à vertice ad profundum vsque directo, abrasum: cuius in superiore parte cacumen quoddam protectum, profundo imminet. D Quod ergo accidere verisimile est ei, qui à tali tantæque altitudinis specula, in profundum mare despiciat, idem mihi nunc animus quasi vertigine laborat in magna hac Domini voce, *Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum.* Quanta enim erat illorum iustitia? Quàm in ceremoniis, lotionibus, vestimentis, & aliis similibus abundans? E Quàm magnum onus hominum humeris imposuerunt? Ipsis etiam Apostolis visum est ex Spiritu sancto, nihil vltrà oneris imponendum esse. Quid enim, inquiunt, tentatis imponere iugum super ceruices nostras, quod neque nos, neque patres nostri portare potuimus? Et tamen iustitiam à nobis abundantiorem Christus requirit. F Respondemus autem ceremonialia & traditiones Scribarum ad veram iustitiam non pertinuisse, vnde neque ad illas Christus nos obligauit: quin potiùs vanam hanc fuisse Scribarum & Pharisæorum iustitiam ostendit.

Iustitia Pharisæorum hypocritica.

Vnde proprio quodam idiomate dixit, *abundauerit*, pro eo quod eo integrior, præstantiorque fuerit. Matth. 23. Colabant enim culicem, & camelum glutiebant. Mundabant quod deforis est calicis paropsidis: intus autem pleni erant rapina & auaritia. Decimabant mentham, & anethum, & cyminum: & relinquebant quæ grauiora sunt legis. Tanto igitur abest, vt Christus ad illorum nos inuenta obliget, in quibus suam iustitiam cōstituebant, Dei autem iustitiam contemnebant, vt scribit Apostolus, seu frequenter lauarent, seu phylacteria & fimbrias dilatarent, seu tristes & morosi apparerēt, seu per lōgas orationes domos viduarum comederent: quòd Christus hęc ita contemnere monet, vt interiorem faciem lauemus, Deum non labiis modò, sed & corde laudemus, & ipsi ex spiritu seruiamus. Prou. 15. In abundanti iustitia virtus maxima est. Iustitia Scribarum fucata & vana erat, ex quo fit, vt eam Christus fermento comparet. Cauete, inquit, à fermento Pharisæorum, quod est hypocrisis. Abundantiorem & perfectiorem Christus à nobis requirit, vt his contemptis, ad genuinum legis sensum conuertamur; nec tantùm arbitremur eum verè iustum dici, qui facto non offenderit in lege, nisi simul & voluntate illam amplectatur.

Augustin.
Iustitia vera non manum tantùm, sed & animum spectat.
Idem. Aug.

Augustinus lib. 1. de serm. Domini in monte. capit. 18. Iustitia Pharisæorum est, vt non occidant: iustitia eorum qui intraturi sunt in regnum cœlorum, vt non irascantur sine causa. Minimum ergo est non occidere: & qui illud soluerit, minimus vocabitur in regno cœlorum. Qui autem illud impleuerit vt non occidat, non continuò magnus erit & idoneus regno cœlorum, sed tamen ascendit aliquem gradum: perficietur autem, si nec irascatur sine causa. Idem lib. 2. contra literas Petiliani, capit. 61. Ita monet abundantiorem futuram iustitiam nostram iustitia Scribarum & Pharisæorum, si illis dicentibus, & non facientibus, cathedram tamen Moysi vereamur: ne cathedræ sanctitas deseratur, & propter pastores malos gregis vnitas diuidatur. Pone scilicet eos, qui verbi & Ecclesiæ ministerium susceperunt, in mori-

bus

bus deprauatos esse: nullus fidelium regnũ cœlorum ingressurus est, qui non illorum iustitiam superauerit. Vnusquisque enim onus suum portabit, & pro se rationem reddet. Idem lib. 20. de ciuitate Dei, cap. 9. Abundet ergo iustitia nostra super iustitiam eorum, qui soluūt quod docent: vt vos non soluatis, sed faciatis potius quod docetis. Chromatius serm. 2. in Matthæum cap. 5. Reprehenditur ergo iustitia Scribarum & Pharisæorum, quia non fidem promissionis diuinæ, sed humanam laudem & seculi gloriam quærebant: sicut habemus exemplum (Luc. 18.) de illo Pharisæo superbo & elato, qui vt sibi videbatur, iustitiæ suæ merita præferens impudenter se, elato animo, ac superbis vocibus in conspectu Dei iactabat. Retinebant ergo speciem iustitiæ Scribæ & Pharisæi, non vt Deo placerent, sed vt famam humanæ gloriæ quærerent, vt lucra terrena, & temporalia commoda mercarentur. Et ideò hortatur Dominus, vt hanc fumosam iustitiam laudis humanæ, operibus iustitiæ cœlestis, ac fidei meritis præcedamus. Inde fit, vt non dicat, Nisi abundauerit iustitia vestra plusquàm legis & Prophetarum, cùm satis sit, si modò illam, & Christum ipsum qui per eam repromittitur, audiamus: sed, Nisi abundauerit iustitia vestra plusquàm iustitia Scribarum & Pharisæorum. De priore quidem dicit, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Posterior autem discernitur à vera iustitia. 1. quia Scribæ manum tantùm, Christus & manum & animum cohibet. 2. vt non in hypocrisi, & fuco externarum purgationum & traditionum, sed vt tota mente, & spiritu iustitiæ incumbamus. 3. vt non cortici literæ adhæreamus, sed penitiorem spiritus intellectum penetremus: quod in iis demum requiritur, quæ dicuntur de circuncisione, præputio, baptismatibus, ciborum delectu, & cæteris similibus. 4. vt distinguamus ea quæ ad tempus, & necessitate quadam permissa sunt Iudæis, ab his quæ verus Dei cultor grato & forti animo exoluere debet: ne scilicet libellum repudii, ne vsuram, aut vindictam vllo modo probet, sed ea sequatur, quæ princeps iustitiæ Christus præcipit. Euthymius in Matth. Considera igitur quomodo & per præsentia verba, & per ea quæ superiùs dicta sunt, non calumnietur legem veterem, sed ipsam potiùs augeat. Verum si illa irreprehensibilis est, cur saluos non facit eos qui illam seruant? Verùm maxima proposita sunt præmia pro retributione operum. Neque enim amplius possessio terræ promittitur, aut bonorum terrenorum, neque prolis fœcunditas, aut longa vita, seu victoria de inimicis: sed cœli hæreditas, bonorúmque cœlestium & Dei adoptatio, ac fraternitas cum vnigenito eius, victoriaque contra dæmones, & perpetui regni communicatio. Ideò meritò sane maiora exiguntur certamina ab omnibus qui huiusmodi præmia sorte sunt accepturi, & his certaminibus supposita sunt Christi præcepta, qui prædicta promisit præmia. Magnitudinem enim laborum ad magnitudinem opposuit præmiorum. Chrysostomus homelia octaua de pœnitentia: Quare labores, inquit, addidit? quare maiores desudationes? Dicens labores, dicens certamina, dicens extensionem legis, & præmiorum meminit. Nequaquam, inquit, Palæstinam do, neque terram fluentem lac & mel, sed ipsum vobis cœlum defero. Neque in officiorum mercede plura solùm recipimus, sed etiam in ipsa peccatorum transgressione supplicium maius trahimus. Quemadmodum qui legem præcesserunt, minorem pœnam dederunt his, qui peccauerunt in lege. Quicunque enim sine lege peccauerunt, sine lege peribunt: id est, legem accusantem nequaquam habebunt. Maiora igitur & augustiora Christus præcepit, & tamen grauia non sunt: cùm neque condignæ sint passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Rupertus libro quarto in Matthæum: Imprimis autem in quatuor virtutes totum hunc sermonem distinguere libet, secundum quatuor virtutes principales, quas Ethnici quidem vocare potuerunt, sed non secundum cœlestem, vel spiritualem ipsarum dignitatem cognoscere meruerunt, scilicet iustitiam, temperantiam, fortitudinem, & prudentiam. Illic enim vbi dicitur, Estote perfecti, sicut & pater vester cœlestis perfectus est, iustitiam commendat. Vbi verò prohibet, ne ad ostentationem & iactantiam opera nostra fiant, vel à ventris aut corporis solicitudine temperantiam notat. Cùm verò nos admonet, ne mittamus margaritas ante porcos, & intremus per angustam portam, perseuerantiam fortem. In sequentibus verò, vt caueamus à falsis Prophetis, & ne de tribulis ficus colligamus, prudentiam commendat. His autem omnibus virtutibus Scribas & Pharisæos vacuos ostendit, vt veræ iustitiæ quæ in spiritu est, aduersarios: hypocrisi verò & iactantia intemperantes, in sensu & vera legis interpretatione inconstantes, vt qui margaritas illas scripturæ porcinis affectionibus metiantur: sed & ipsimet ex ouibus se lupos faciant, & hominum prudentiam eludere conentur, cùm destruant mandata Dei propter traditiones suas. *Audistis* igitur, ô discipuli mei, inquit Christus: hæc enim vobis in Synagogis enunciata sunt: *quia dictum est*, id est, præceptum à Deo per Mosen *antiquis* ex Iudæorum Gente, primo nimirum illi populo qui ex Ægypto egressus est: *Non occides. Qui autem occiderit* hominem prætermisso ordine iuris, *reus erit iudicio* damnationis, id est, mortem temporalem & æternam meretur. *Ego autem*, qui olim Prophetis & ipsi Moysi locutus sum, *ego* inquam, qui sum veritas, & sapientia Patris, tanto maior præ Moyse habendus, quanto differentiùs præ illo nomen hæreditaui: ille scilicet fidelis seruus in domo Dei, ego filius. *Dico vobis*, non solùm occidi prohibeo, sed dico, *quia omnis qui irascitur fratri suo* ira inordinata, & rationem turbante & peruertente, *reus erit iudicio*, accusatione scilicet coram diuina iustitia: quasi dicat, Ego legem non soluo, sed impleo, expono, atque perficio, & ad sufficientem iustitiam perduco. In lege enim apertè prohibetur homicidium, cùm dicitur Leuit. 19. sed lex non exponit perfectè, quomodo intelligendum sit illud præceptum. Ego igitur illius verum intellectum explico, vt in præceptis negatiuis, qualia sunt, Non occides, Non mœchaberis, Non furaberis, existimetis sola facta vetari, sicut multi Iudæorum arbitrantur, qui cogitationes & affectiones prauas in peccati seriem non reducunt, nisi & illæ in opus procedant. Atqui non tantùm facta, sed & motus interiores, ipsa etiam verba peruersa, damnatione digna sunt. An non scilicet legistis in scriptoris motus illos animi corruptos damnari? vt quod scriptum est, Væ qui cogitatis inutile. Et, Malum vir fratri suo non cogitet in corde suo. Imò sæpè per Hieremiam ita Dominus admonet: Reuertimini à cogitationibus vestris pessimis. Ira quoque in veteri Testamento prohibetur: vnde in Genesi, Iacob, Maledictus, inquit, furor, quia pertinax, & indignatio, quia dura. Et Ioseph ad fratres suos, Ne irascamini in via. Euthymius in Matthæum. Postquàm igitur corda eorum beatitudinibus præmolliuit, & ad virtutem exacuit, maiora deinceps addit præcepta. Incipit autem ab affectibus, qui naturaliores sunt, puta ab ira & concupiscentia. Et primùm de ira disserit, deinde etiam de concupiscentia tractat. Dignum est autem vt inquiramus, quare non ab eo incœperit, quod in lege positum erat primum præceptum: quia cum illud de diuinitate loqueretur, oportebat etiam illud complere, & aliquid de ipsius dignitate manifestè addere. Nondum autem tempus erat. Etenim si post doctrinam atque signa, dæmonium dicebant ipsum habere, cùm tamen nihil de ipsa manifestè diceret: quid obsecro non dixissent, & fecissent, si ante hæc omnia tale quippiam loqui tentasset? Sed & prudenter ait, *Audistis quia dictum est*. Theophylactus in Matthæum. Hoc à certo quodam esse dictum non dicit. Si enim ita dixisset, Audistis quia dictum est à patre meo, aut à meipso, qui filius Dei sum, & verbum Patris: videri posset diuersam à patre legem ponere. Iterum autem si dixisset, Ego dixi antiquis, ægrè acceptus fuisset sermo. Indefinitè igitur dixit, *Dictum est antiquis*. Per hoc autem quod dixit,

Idem. | Chromat. | Euthym. | [illegible] | Chrysost. | Rupertus.

Primùm agit de homicidio. | *Motus autem compescendi sunt.* | Euthy. | *Quare primum agit de homicidio.* | Theoph.

Dictum est antiquis, ostendit antiquitatem legis. Quoniã autem vetera nũc antiquata sunt, & fermè abolita, oportet omissis illis currere ad noua. Vnde adijcit, *Ego autem dico vobis.* Prophetæ prænunciaturi futura, dicebant, Hæc dicit Dominus; Christus autem, *Ego dico*, ostendens diuinam substantiam. Illi enim serui erãt: ipse autem filius, omnia quæ sunt Patris, in se possidens. Et quidem, vt obseruat

Alb. Mag.

Albertus Magnus in Matth. moralia præcepta in medium profert, quæ illos audisse dicit, tanquam expressè populo è monte promulgata. Quod significatum est Exod. 20. vbi legitur quòd cunctus populus audiebat voces, cùm Dominus Decalogi præcepta, seu legis tabulas Moysi daturus esset. Vnde & Dominus dixit ibidem, De cœlo locutus sum vobis. Psalm. 49. Deus deorum dominus locutus est. Referentes enim patres locuti sunt filiis, Psalm. 77. Quanta mandauit patribus nostris, nota facere ea filiis suis, vt cognoscat generatio altera? *Qui autem occiderit, reus erit iudicio.* Hoc à Pharisæis adiectum fuisse videtur. Vnde populus se minimè reum existimabat, etsi fratrem in corde odisset: nisi esset quod ad magistratum

Quid sit reũ esse iudicio,

deferretur. Occulta vero quis intelligit, & quis deferat hominum intima apud iudices? Hinc ergo dicebat Iudæus, Innoxius ego sum, neminem facto occidi, nemo me accusare potest. Ideò Christum infensissimo prosequentes odio, & illius mortem importunis clamoribus efflagitantes, satis se mundos esse putabant, quòd ipsum proprijs manibus non occidissent: & Pilato dicebant, Ioan. 18. Nobis non licet interficere quenquam. Itaque hunc solum, vt reum iudicio hominum Dei quoque iudicio reum esse putabant, non qui occidere voluisset, sed qui cædem patrasset. Exod. 21. Si mors fuerit subsecuta, reddet animam pro anima. Matth. 26. Qui gladium acceperit, gladio peribit. Christus verò iram compescit, demùm & concupiscentiam, vt motus virtutis animalis, quæ inferior est rationali, vt scribit

Tho. Aqu.

Thomas Aquinas in Matthæum. Sed & primùm de ira agit, quàm de concupiscentia; quia ira est contra conseruationem naturæ, cõcupiscentia verò ad multiplicationem eiusdem. *Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio.*

Chromat.

Chromatius serm. 2. in Matth. cap. 5. Ita consummato & fideli populo Euangelica traduntur præcepta consummatæ iustitiæ. Lex præcipit non occidendum, Euangelium

Consummata iustitia est, vt ne non irascamur temerè.

verò nec irascendum, vt omnem radicem peccati auferret de cordibus nostris, quia per iracundiam potest etiam vsque ad homicidium peruenire. Vnde non immeritò beatus Iob in libro suo ita testatus est, dicens, (cap. 5.) Stultum interficit iracundia, seductum autem occidit æmulatio. Dauid quoque ita ait. (Psal. 4.) Irascimini, & nolite peccare; dicite in cordibus vestris, & in cubilibus vestris compungimini. Quod testimonium sanctus Apostolus interpretatus est, dicens, (Ephes. 4.) Sol non occidat super iracundiam vestram, neque detis locum diabolo. Cùm ergo irasci non liceat, multò minus homicidij crimen admittere: & cùm iracundia teneatur in futuro iudicio, quam putamus pœnam habiturum ipsius sceleris factorem?

Hierony.

Hieronymus in Matth. Quod autem legitur, *qui irascitur fratri suo*, in quibusdam codicibus additur, *sine causa*: cæterùm in veris definita sententia est, & ira penitùs tollitur. Chrysostomus, Theophylactus, & Euthymius legunt hanc dictionem εἰκῆ, quam nos temerè vertimus.

Euthym.

Euthym. in Matth. Addens autem temerè, inquit, non omnimodam abstulit iram, sed intempestiuam tantùm abiecit. Quæ enim opportuna est, vtilis est. Dicitur autem opportuna, quæ sumitur aduersus eos qui contra Dei præcepta viuunt: quando non ad vindicandum nos, sed ad eorum vtilitatem, qui malè viuunt, ex dilectione & amore fraterno irascimur, cum congrua honestate. Hieronym. tamen tadendum scribit, *sine causa*: vtique ne quis hinc sibi in iræ peccato prætextum faciat, & seipsum excuset, imò & iustificet, ac si iusta de causa iratus fuerit: cùm scriptum sit, quòd ira viri iustitiam Dei non operatur.

Thom.

Quotuplex sit ira.

Thomas in Matth. Est autem ira & ad proximum, & ad aduersarium. Vtramque autem prohibet. Insuper ira ad proximum est vel subita, vel inueterata, quæ est idem quod odium: quam ibi remouet, cùm ait, Si offers munus tuum, &c. Ira subita est duplex, vel intus latens, vel exterius apparens. Et rursus illa quæ exteriùs apparet, duplex est. Vel enim apparet per signum confusum, quando quis prorumpit in vocem indignationis, vt si dixerit Racha: vel per signum determinatum, sicut quando prorumpit in sermonem, exprimendo affectionem irascibilem cum certa malitia, quam remouet, his verbis, Qui dixerit fratri suo, Fatue. Per hoc enim exprimitur discreta indignatio procedens à ratione.

A Quantum verò ad iram latentem, seu motum indignationis & maleuolentiæ, *Ego*, inquit, *dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio.*

Chrysost.

Chrysostomus lib. primo de compunctione cordis. Dic autem, inquit, mihi, quid graue à nobis exigit Christus, aut quid onerosum? Noli, inquit, irasci fratri tuo sine causa. Nónne hoc lenius est, quàm si tu alium feras irascentem sine causa? Ibi enim iam ab alio congregata est iracundiæ materia: Hîc verò qui vrgeat, nullus est, si non ipse tibi flammas succendas iracundiæ.

Iracundia peccatum minimum.

Nunquid simile est ab alio ingestam facem iracundiæ tolerare, nec succendi, & nullo instigante quiescere, & silere? Illud ferre posse, hoc est, alterius iracundiam, summæ Philosophiæ est. Vt autem tu non inflammeris frustrà ad iracundiam, laus quidem nulla est, quòd non irasceris sine causa: si verò irasceris inaniter, hoc est sine causa, summæ vanitatis ac stultitiæ nota est.

B

August.

Augustinus epistola 148. Melius est vt nec iustè cuiquam irascamur, quàm velut iustè irascendo, in alicuius odium, iræ occulta facilitate delabamur.

Greg. Naz.

Gregorius Nanzianzenus in deploratione calamitatum animæ suæ: Ira porrò si vehementiùs inflammetur, hominem de mentis statu deiicit atque exturbat.

C

Greg. Nyss.

Gregorius Nyssenus lib. de beatitudinibus: Quis, inquit, affectus & vitia iræ dignè exposuerit? Quæ oratio turpitudinem huiusmodi morbi describet? Vides eorum qui à dæmone vexantur, affectus in iis, qui ab ira victi sunt, apparere. Reputa adinuicem comparata, tum quæ iratis, tum quæ à dæmone arreptis accidunt, atque contingunt, ecqua sit in his differentia? Sanguine suffusi, ac distorti eorum, qui à dæmonio vexantur, oculi sunt, lingua præceps, aspera loquela, acuta & latratui similis vox.

Iracundi dæmoniacis similes.

Communia hæc tum iræ, tum dæmoni, quassatio capitis, manuum stolidi motus, concussio, & quasi æstuatio corporis totius, pedes instabiles: vna vtriusque morbi per eiusdem accidentia, descriptio est. Tantum duntaxat alterum ab altero variat, quòd vnum quidem voluntarium malum est, alterum absque voluntate ipsorum accidit, in quibus existit.

D

Plutar.

Plutarchus libro de cohibenda iracundia scribit, quòd quemadmodum Lacedæmonij in seruis suis ostendere solebant, quàm fœda res esset ebrietas: sic aliorum exemplo discendum est, quàm turpis & obscœna res sit iracundia. Quæ quidem grauissimus morbus est,

Hippocr.

si modò verum est, quod scribit Hippocrates, morbos eos acerbissimos, ac periculosissimos esse, qui ægrotorum faciem quàm maximè immutant.

E

Greg. Naz.

Greg. Nanz. in Iambicis.

Frænetur ira, mente ne tandem cadas,
Iracundia aduersus serpentem solum tibi sit, ob quem corruisti.

Lactantius.

Lactantius libro 6. capit. 18. scribit hominem non modò per iracundiam spoliari probi hominis, sed & hominis nomine. Psalm. 57. Furor illis secundum similitudinem serpentis. Itaque sicut à radicibus arbore euellenda est, & ab ipsis causis effectus rescindendi sunt: ita

F & homicidium maximè prohibebatur, si ab iracundia caueatur. Quandoquidem hîc non agitur de homicidio inuoluntario, aut eo quod ex iuris præscriptione patratur, sed de eo quod ex odio aut iracundia committatur.

Dion. Car.

An omnis ira sit peccatum.

Loquitur ergo Saluator de ira, prout est mortale peccatum, videlicet velut est ex consensu, cum affectu nocendi iniustè, inquit Dionys. Carthusian. artic. 10. in Matth. capit. quinto. Verùm, inquit, inquiritur quando, & quomodo, & qualiter ira sit peccatum. Quamuis autem hæc quæstio communis sit, habet tamen dif-

ficul-

facultatem præcipuam, propter sanctorum atque Catholicorum doctorum contrariam, vt videtur, determinationem. Dicit enim præsenti loco Hieronym. quòd definita sententia est, vt ira penitùs tollatur. Attamen Chrysostomus, Euthymius, & Theophylactus, vt diximus, eum reum non esse scribunt, qui ex causa irascitur. Ad huius quæstionis decisionem aduertendum est, quod Stoici & Platonici passiones esse culpabiles, & animæ morbos: quorum loquendi modum multi Theologi secuti sunt: Peripatetici autem dixerunt, passiones esse A quosdam motus naturales indifferentes, videlicet nec bonos nec malos moraliter ex sua ratione: sed fieri bonos, si per rationem moderentur: & malos, si metam rationis excedant. Horum ergo sententiam Augustinus & posteriores secuti sunt: iuxta quam, ira propriè sumpta definitur a Damasceno, desiderium vltionis, seu appetitus vindictæ, propter iniuriam illatam, seu culpam alterius. Hæc autem vindicta benè & malè exerceri potest, nimirum secundum rationis censuram, & ordinem iuris, & item modo opposito. Inde fit vt ira se habeat ad rationem dupliciter: scilicet antecedenter, sicque impedit B actum rationis, & vitium est: aut consequenter, prout mouetur contra peccata, secundum rationis dictamen, & tunc zelus appellatur: estque actus virtutis moralis, quæ appelletur vindicatiua. Denique moderamen seu ordo rationis circa iram pensatur dupliciter. Primò quantum ad id, in quod tendit ira, quod est vindicta: quæ si quæratur propter correptionem peccantis, punitionem culpæ, seu conseruationem iustitiæ, erit laudabilis. Secundò quantum ad modum irascendi, nimirùm ne immoderatè efferuescat ira: sic enim fieret vitiosa, quamuis in finem laudabilem tenderet. Dicendum ergo secun- C dum Thomam, quòd ira immoderata ex parte vindictæ optatæ, seu irrogatæ, ex suo genere est mortalis, quoniam charitati contrariatur, quæ non irritatur, nec cogitat malum: contrariatur quoque iustitiæ, quæ maiorem expetit vltionem, quàm culpa meretur. Potest tamen esse venialis propter paruitatem nocumenti illati, vel propter imperfectionem actus, rationem præuenientis. Ira verò immoderata intus vel foris signis prodita, ex suo quidem genere mortalis non est, nisi intantum procedat, vt hominem à Dei & proximi charitate di- D moueat: quod tum maximè contingit, cùm & rationem turbat, & ab officio reuocat. Amplius, sumitur ira dupliciter, quamuis impropriè. Primò pro sola commotione animi ex imaginatione contrarij, quæ non est graue peccatum: secundò pro motu voluntatis, pœnam iustè infligentis, & ita esse dicitur in Deo & Angelis. Eo autem modo quo ira laudabilis est, defectus illius vitiosus est. Doctoris igitur, qui iram omninò vitandam dicunt, iram intelligunt præuenientem rationem: alij verò iram commendant, quæ rationem consequitur, & zelus vocatur, qualis in Phinees, Samsone, in E ipso etiam Christo, de quo hæc leguntur: Et circunspiciens Scribas & Pharisæos cum ira, dixit, Cuius vestrum bos aut asinus, &c. Et quidem ex ira, seu immoderata vindictæ cupiditate, nascuntur rixæ, tumor mentis, contumeliæ, clamor, indignatio, atque blasphemia, vt scribit Gregorius Papa libro primo Moral. cap. 31. Prouerb. 29. Vir iracundus prouocat rixas: & qui ad indignandum facilis est, erit ad peccandum procliuior. Ephes. quarto. Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, & blasphemia tollatur à vobis, F cum omni malitia. Eccles. 8. Cum iracundo non facias rixam, & cum audace non eas in desertum: quoniam quasi nihil est ante illum sanguis, & vbi non est adiutorium, eludet te. Basil. hom. de ira: Ira, inquit, certamen excitat, certamen verò conuicium, conuicium verbera, verbera demum vulnera, ex quibus & mortes sæpè sequuntur. Ille maledixit, tu benedicas. Verberauit, tu patere. Expuit, nihilique te existimauit: tu cogita quomodo ex terra es, & in terram reuerteris. His namque modis & rationibus te confirmans, longè leuiora quàm tenera sint, inuenies aduersarii facta & iurgia. Gregorius Papa libro quinto Moral. capit. 32. Sciendum est

Ira venialis. *Ira pro zelo.* *Greg. Papa.* *Ira conse- quentia.* *Basil.* *Iracũdorum differentia. Greg. Papa.*

autem, quòd nonnullos ira citius accendit, faciliùs deserit: nonnullos verò tardè commouet, diutiùs tenet. Alij namque accensis calamis similes, dum vocibus perstrepunt, quasi quosdam accensionis suæ sonitus reddunt: citiùs quidem flammam faciunt, sed protinus in fauilla frigescunt. Alij autem lignis grauioribus, durioribúsque non dispares, accensionem tardè suscipiunt, tamen accensi semel difficilius extinguuntur: & quia se tardius in asperitatem concitant, furoris sui diutius ignem seruant. Alij autem, quod est nequius, & citius iracundiæ flammas accipiunt, & tardius deponunt. Nonnulli verò has & tardè suscipiunt, & citius amittunt. In quibus nimirùm quatuor modis liquidò, lector agnoscit, quia & ad tranquillitatis bonum vltimus plus quàm primus appropinquat, & in malo secundum tertius superat. Verùm fortè quis obiiciet, scriptum esse Psalmo quarto. Irascimini, & nolite peccare: vt concludat iram non esse peccatum. Augustinus in Psalmo quarto. Hoc, inquit, duobus modis potest intelligi. Aut, etiamsi irascimini, nolite peccare. id est, etiamsi surgit motus animi qui iam propter pœnam peccati non est in potestate: saltem ei non consentiat ratio & mens, quæ intus regenerata est secundum Deum, vt mente seruiamus legi Dei, si adhuc carne seruimus legi peccati. Roman. septimo. Aut agite pœnitentiam, id est, irascimini vobis ipsis de præteritis peccatis, & vlteriùs peccare desinite. Quòd autem is qui irascitur fratri suo, *reus sit iudicio* Dei, manifestum est. Ecclesiastici 28. Qui vindicari vult, à Domino inueniet vindictam: & peccata illius seruans seruabit. Relinque proximo tuo nocenti te: & tunc deprecanti tibi peccata soluentur. Homo homini reseruat iram, & à Deo quærit medelam? In hominem similem sibi non habet misericordiam, & de peccatis suis deprecatur? Ipse dum caro sit, reseruat iram: & propitiationem petit à Deo? Quis exorabit pro delictis illius? Memento nouissimorum, & desine inimicari. Mich. sexto. Surge, contende iudicio aduersum montes. Iacob. 2. Iudicium sine misericordia fiet ei, qui non fecerit misericordiam. *Qui autem dixerit fratri suo Racha, reus erit concilio.* Erasmus in Annotation. Non est βουλῇ, quod & ipsum significat consilium, sed συνεδρίῳ, quod consessum iudicum designat. In huiusmodi consessibus, velut apud Græcos Amphictyonum, grauiores causæ agitari solent. Theophylactus in Matth. Concilium vocat Hebræorum tribunal. *Racha* verò ab aliis in alium sensum detortum est. Chrysostom. homil. 16. Operis perfect. in Matth. Racha, inquit, non grandis alicuius est sermo conuicij, sed magis de contemptu veniens, impatientiáque dicentis, vt ipsi nonnunquam vel seruulis, vel inferioribus quibusque aliquid imperantes, dicimus: *Vade tu.* Id etiam Syrorum lingua dici existimat, quem sequitur Theophylactus & Euthymius. Verùm illos fefellit ך *Ka* finale, quod secundæ personæ tribuitur: vt si dicamus *Apeka* furor tuus: & *Hamatcka*, ira tua, vt in Psalmo sexto legitur: & *Hasdeka*, misericordia tua. Quo etiam modo dici posset *Rhaka*, malum tuum, cùm *Rha* malum significet. Verùm neque hæc dictionis istius significatio est. Augustinus libro primo de sermone Domini in monte, capit. decimoctauo. Nonnulli autem, inquit, de Græco trahere voluerunt interpretationem huius vocis, putantes pannosum dici Racha, quoniam dicitur Græcè pannus, ῥάκος. A quibus tamen cùm quæritur, quid dicatur Græcè pannosus, non respondent Racha: sed deinde non potuisset Latinus interpres, vbi posuit Racha, pannosum ponere, nec vti verbo, quod & Latina lingua nullum sit, & in Græca inusitatum. Probabilius est ergo quod audiui à quodam Hebræo, vocem esse non significantem aliquid, sed indignantis animi motum exprimentem. hæc Augustinus. Hieronymus tamen libro primo Commentar. in Matthæ. Hoc verbum propriè Hebræorum est, inquit. ריקא *Raka* enim dicitur κενός, id est, inanis aut vacuus: quem nos possumus vulgata iniuria, absque cerebro, nuncupare. Hilarius in Matth. *Raka* vanitatis oppro-

August. *Reum esse iudicio Dei quid.* *Erasm. Quid concilium.* *Theoph.* *Chrysost.* *Quid Racha.* *Augustin.* *Hierony.* *Hilarius.*

brium est. Et qui Spiritu sancto plenum, conuicio vacuitatis insimulet, fit reus concilio sanctorum, contumeliam Spiritus sancti sanctorum iudicium animaduersione luiturus.

San. Pag.

Sanctes Pagninus in Thesauro linguæ sacræ, nomen Tóar רק *Rek* inanis, vacuus, à radice רק in Hiphil, quæ euacuare significat.

Mercerius.

Mercerius Additionibus quas fecit in Pagninum: Hinc, inquit, ריקא forma Syriaca, in Euangelio vbi scribitur Racha, ociosum & leuem significat, vernaculè *Vault-neant*. Sed & pauperem significat, vt notat Sanctes, vt 2. Paral. 13. Et congregati sunt ad eum

A viri *Rekim* vacui, id est, pauperes. 2. Sam. 6. Vnus *Harekim*, vacuorum, id est, pauperum. Hieronymus vertit, vnus de scurris. Minùs igitur graue significat *Raka*, quàm dictio Fatue: ideò non hîc sumitur pro eo qui sine cerebro fuerit, sed pro paupere & abiecto. Vt si quis non commiseratione, sed contemptu dicatur in fratrem, & dicat ei, O pauper, ô abiecte. Hoc enim etiam commiserantis esse potest, quod non contingit et qui fatuum aliquem dixerit, nisi fortè magnum stoliditatis demonstret argumentum. Grauius igitur erit *Racha*, quàm simpliciter irasci, estque medium aliquid inter irasci & conuiciari.

Quem animi motum Racha significet.

Intelligendum hîc damnari omnia qualiacunque iracundi & maleuoli animi signa, quouis illa modo prorumpant, siue murmurando, siue fremendo, siue expuendo, siue faciem indignanter auertendo, siue frontem rugando, siue nasum suspendendo. Nam huiusmodi signis irascentis animi commotio plerunque proditur. Hic autem, qui vel leui verbo irati animi sui in fratrem impetum prodiderit, *reus erit concilio*. Iudicium leuius est, quàm concilium: quoniam de omnibus etiam leuibus iudicia ferri possunt, concilium autem non initur, nisi grauibus de causis. Hoc verò si ad præsentem refer-

C tur Ecclesiam, monemur de eo inquirendum esse, qui iracundiam suam prodiderit, ne forte latiùs serpat & prorumpat. Si verò ad futurum triumphantis Ecclesiæ statum referas, docet Christus grauem etiam pœnam infligi ei qui *Raka* dixerit, non ita tamen vt pœna illa inflicta, & tolerata, omninò excludatur à regno cœlorum. *Qui autem dixerit, Fatue reus erit gehennæ ignis*, Hoc igitur mortale peccatum est, quod ab æterna vita excludit, & æternæ damnationi adiudicat.

Hierony.

Hieronymus in Matth. Qui enim æquè in Deum credenti dicit, Fatue, impius est in religione.

D Hilarius in Matth. Piaculi magni periculum est, quem salem Deus nuncupauerit, eum contumelia infatuati sensus lacessere: & sapientum intelligentiam salientem, stultæ intelligentiæ exasperare maledicto.

Quid Gehenna & Thophet.

Hilarius.

Cæterùm Gehennæ ignis, nomen accepit à Gehennon valle, in sorte tribus Beniamin, de qua Iosue 18. sed ab impiis possessa, in qua filios exustos igni deuouebant, & immolabant dæmonio Moloch. Vocabatur & Thophet, de qua 2. Reg. 23. Contaminauit quoque Thophet, quæ est in conualle filij Hinnom, vt nemo consecraret filium suum, aut filiam per ignem, Moloch. 2. Paralip. 28. Qui adoleuit incensum in valle Ben-

E hinnom, & lustrauit filios suos in igne, iuxta ritum Gentium, quas interfecit Dominus. De Achaz, Ieremiæ 7, Et non dicetur ampliùs Thophet, & vallis filij Hinnom: sed vallis interfectionis, & sepelient in Thophet, eò quòd non sit locus. Existimant autem Tophet dictum à *Toph*, quod tympanum significat, quia cùm *Moloch*, quem pro Saturno colebant, sacrificarent, & filios immolarent, seu lustrarent igne, tympana pulsabantur, ne puerorum eiulatus audirentur. Hinc tympana Curetum & Corybantum efficta sunt,

F qui eiulatum Iouis pueri, ne à Saturno patre illum deuorare volente audiretur, celarent. Virgilius libro tertio Æneid.

Virgilius.

Hinc mater cultrix Cybele. Corybantiáque æra.

Tertull.

Cur gehenna pro inferno sumatur.

Tertullian. in Apolog. Iupiter Cretam suam Romanis fascibus concuti sineret, oblitus illud antrum Idæum, & æra Corybantia. Porrò Christus nomen loci Thophet. & Gehennom, transtulit ad significationem inferni, seu loci illius, in quo impij post præsentem vitam igni æterno adiudicabuntur. Sicut & Esa. 30. legitur: Præparata est ab heri Trophet, à rege præparata profunda, & dilatata. Nutrimenta eius ignis & ligna multa: flatus Domini sicut torrens sulphuris succendens eam. Translatio est igitur à valle Ennun, & eo igne quo paruuli cruciabantur, ad ignem quo animæ impiorum post mortem torquentur.

August.

Augustinus libro 1. de sermone Dom. in monte, capit. 18. Quid, inquit, interest inter reum iudicio, & reum concilio, & reum Gehennæ ignis? Nam hoc postremum grauissimum sonat, & admonet quosdam gradus factos à leuioribus ad grauiora, donec ad Gehennam ignis veniretur.

A Et ideò sicut leuius est reum esse iudicio, quàm reum esse concilio, ita leuius est reum esse concilio, quàm esse reum Gehennæ ignis.

Peccata alia aliis grauiora.

Itaque oportet vt leuius esse intelligatur irasci sine causa fratri, quàm dicere Racha, & rursus leuius esse dicere Fatue. Non enim reatus ipse haberet gradus, nisi etiam peccata commemorarentur. Et quibusdam interiectis: Gradus itaque sunt in istis peccatis, vt primo quisque irascatur, & eum motum retineat corde conceptum. Iam si extorserit vocem indignantis ipsa commotio non significantem aliquid, sed illum animi motum ipsa eruptione testantem, qua feriatur ille qui irascitur, plus est vtique quàm si surgens ira silentio premeretur. Sin verò non solum vox indignantis audiatur, sed etiam verbum, quo iam certam eius vituperationem, in quem profertur, designet & notet, quis dubitet ampliùs hoc esse, quàm si solus indignationis sonus audiretur? Itaque in primo vnum est; id est, ira sola: in secundo duo, & ira & vox quæ iram significat: in tertio tria, & ira & vox quæ iram significat. & in voce ipsa certæ vituperationis expressio. Vide etiam nunc tres reatus, iudicij, concilij, & Gehennæ ignis. Nam in iudicio adhuc dissensioni datur locus:

C in concilio autem quanquam & iudicium esse soleat, tamen quia interesse aliquid hoc loco fateri cogit ipsa distinctio, videtur ad concilium pertinere sententiæ prolatio: quando iam non cum ipso reo agitur, vtrum damnandus sit, sed inter se qui iudicant conferunt inter se, quo supplicio damnari oporteat, quem constat esse damnandum. Gehennæ verò ignis nec damnationem habet dubiam sicut iudicium, nec damnati pœnam, sicut concilium. In Gehenna quippè ignis certa est & damnatio, & pœna damnati. Videntur ergo aliqui gradus in peccatis & in reatu: sed quibus modis inuisibiliter exhibean-

D tur pœnæ meritis animarum, quis potest dicere?

Chrysost.

Chrysostomus lib. 1. de compunctione cordis. Cæterùm, inquit, in hoc ostendit Christus, quia sub generalibus nominibus vitiorum multæ species peccatorum concludũtur: & siue fatuum quis dixerit, siue vanum, siue latronem, siue quolibet alio nomine iniuriam vel maledictũ fratri ingesserit, ex quolibet horum vocabulo sub maledicti titulo Gehennæ ignis condemnabitur supplicio.

Quid sit Fatuum dicere.

Fatue enim & Racha quod ait: hoc est quod ostendit, quia ne leue quidem & minimum in fratrem collatum conuitium relaxabitur: atque ob id de leuioribus sententiam dedit Christus, vt de grauioribus dubitare non de-

E beas. Quòd si quis existimat, sicut ego quidem noui nonnullos putare, terroris causa etiam in paruis exaggerari minas præceptis: superest vt de cæteris omnibus mandatis, quorum præuaricatoribus pœna adscribitur, similia sentiant.

Non tantum terroris causa hæc à Christo dicuntur.

Quòd si terroris causa, & non pro veritate supplicia promittuntur, consequens erit etiam, vt bonorum pollicitationes adhortandi tantummodò, & non veritatis gratia promittantur. Et si ita de vtraque parte sentiamus, resoluta sunt omnia religionis nostræ dogmata, si nihil aliud in omnibus mandatis ac præceptis diuini-

F tùs datis agi dicitur, nisi vt aut bonorum vana spes homines, aut pœnæ error inanis astringat.

An Paulus malè fecerit vocans Galatas insensatos

Porrò si quis obiicit, Paulum insensatos Galatas vocare, quos etiam fratres nominat, Christum etiam ita suos increpare, O stulti & tardi corde ad credendum, & tamen culpari non posse: respondet Aug. lib. 1. de ser. Dom. in monte, c. 19. & Chrysostomus homil. 11. Oper. imperf. in Matthæum, subaudiendum in hac sententia, *sine causa*.

August.
Chrysost.
Subintelligitur in omnibus sine causa.

Sanè, inquit Augustinus, in tribus istis sententiis subauditio verborum intuenda est. Habet enim prima sententia omnia verba necessaria, vt nihil subaudiatur. Qui irascitur,

inquit, fratri suo *sine causa*, reus erit iudicio. In secunda verò cùm ait, Qui autem dixerit fratri suo Racha, subauditur *sine causa*. & ita iungitur, reus erit concilio. Iam in tertia vbi ait, Qui autem dixerit fratri suo Fatue, duo subaudiuntur, & *fratri suo*, & *sine causa*. *Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum ad altare, & vade prius reconciliari fratri tuo: & tunc veniens offer munus tuum.* Postquàm iram, conuicia, etiam & proximi contemptum, velut homicidij radices cõpescuit: nunc ostendit, quid faciendum sit ei, qui alteri iniuriam fecerit, aut fratrem in aliquo læserit, aut qui iniuria a fratre fuerit affectus, ad reconciliationem vnumquemque admonens, quòd eorum preces & vota omnia apud Deum irrita sint, qui odio feruntur in proximum, & certò timenda sit post hanc vitam diuina vltio: qua etiam ad nouissimum vsque quadrantem persoluere, & pœnas luere conueniat. Cæterùm particulæ, *sine causa*, *si igitur*, satis ostendunt sententiam istam à prioribus pendere: quasi dicat, Ergo cùm ne in minimo quidem verbo fratrem offendere liceat, aut in eum irasci sine causa, aut dicere Racha, aut Fatue: multo minùs, vt obseruat Chrysostomus & Augustinus, licebit animo tenere aliquid, vt in odium indignatio conuertatur. Cæterùm multipliciter exponitur *altare*, vt scribit Thomas Aquinas in Matthæum. Aut pro materialis templi ara materiali, sicut apud Psaltem: Lauabo inter innocentes manus meas, & circundabo altare tuum Domine. Aut pro Christo, vt Thrē.2. Repulit Dominus altare suũ: scilicet Christum in passione. Augustin. lib. 1. de sermone Domini in monte, capit. 20. Altare quoque, inquit, spiritualiter in interiore Dei templo ipsam fidem accipere possumus, cuius signum est altare visibile. Quodlibet enim munus offerimus Deo, siue Prophetiam, siue doctrinam, siue orationem, siue hymnũ, siue psalmum, & si quid tale aliud spiritualium donorum animo occurrerit, acceptum esse non potest Deo, nisi fidei sinceritate fulciatur, & ei fixæ atque immobili & firmæ imponatur, vt possit integrum atque illibatum esse quod loquimur. Nam sic multi hæretici non habentes altare, id est, veram fidem, blasphemias pro laude dixerunt, terrenis videlicet opinionibus aggrauati, votum suum tanquam in terram proiiciẽtes. Sed debet esse sana etiam offerentis intentio. Et propterea cùm aliquid tale oblaturi sumus in corde nostro, id est, in interiore Dei templo: (templum enim Dei sanctum est, inquit Apostolus 1. Cor. 3. & Ephes. 3. quod estis vos: & in interiore homine habitare Christum per fidem in cordibus vestris:) si in mentem venerit quod aliquid aduersum nos frater habet: id est, si nos eum in aliquo læsimus, tunc enim ipse habet aduersum nos. Nam nos aduersus illum habemus, si ille nos læserit, vbi non opus est pergere ad reconciliationem: non enim veniam postulabis ab eo qui tibi fecit iniuriam, sed tantùm dimittes, sicut tibi dimitti à Domino cupis, quod ipse commiseris. Pergendum est ergo ad reconciliationem, cùm in mentem venerit, quòd nos fortè fratrem in aliquo læsimus. Pergendum est ergo non pedibus corporis, sed motibus animi, vt te humili affectu prosternas fratri, ad quẽ chara cogitatione cucurreris in cõspectu eius cui munus oblaturus es. Ita enim etiam si præsens sit, poteris eum non simulato animo lenire, atque in gratiam reuocare, veniã postulando, si hoc priùs coram Deo feceris, pergens ad eum non motu corporis, sed celerrimo dilectionis affectu: Atque inde veniens, id est, intentionem reuocans ad id quod agere cœperis, offers munus tuum. Chrysostom. hom. 16. Altare pro mensa Domini interpretatur. Audiãt, inquit, hi qui sacris mysterijs certè initiati, cum inimicitijs ad communionem altaris accedunt, nimirùm sacrosancta Christi corporis & sanguinis mysteria non modò fidelibus communicantur, sed & Deo summo offerũtur, vt simul sint & cœna, & sacrificiũ: vnde mensa illa altare dicatur. Quorsum enim Christus nouam legem condens, & ea quæ charitatis sunt præcipiens, altaris meminisset, nisi nobis altare relictum esse assereret? Discipulos nimirùm alloquebatur, quos à vetere ad nouã & Euangelicam legem prouehebat: quibus vt augustiorem morum regulam, ita & augustius altare commendabat. Eapropter Paulus: Qui, inquit, altario deseruit, de altario viuat. Quòd si ad noui Testamenti cultum altare relictum est, ad quod munera nostra perferamus, & cui ministri deseruiamus, consequitur necessariò & relictum esse altare & sacrificium. Sunt enim θυσία καὶ θυσιαστήριον, altare & sacrificium, correlatiua: ita vt ab vno ad alterum necessaria consecutio sit. Hoc autem sacrificium nouæ legis, quod aliud esse poterit quàm sacratissimi Christi corporis, cuius vmbram præbuerunt omnia legis antiquæ sacrificia? Martialis in Epistola ad Burdegalens. capit. 3. Ipsum, inquit, quem Iudæi crucifixerunt, proponimus in ara sanctificata. Dionysius Areopagita capit. 3. Hierarch. cœlest. Sed & illud, inquit, sacratius intuere, quod impositis sancto altari venerabilibus signis, per quæ Christus & signatur & sumitur, adest protinus atque incunctanter sanctorum descriptio. Eapropter Optatus Mileuitan. libr. 2. in Parmenianum Donatistam, conqueritur quòd Donatistæ altaria demoliti sint, & calices sanguinis Christi portantes confregerint in massas. Qua autem fronte propitiatorium Christi sacrificium pro nobis offerri volumus? qua eiusdem participes esse expectamus, si proximo non condonauerimus in cordibus nostris, sed contra eum iram reseruemus? An non intelligimus Christum etiam pro inimicis mortuum esse? Tu oblatione illa, quam è substantia tua seu bonis tuis ad altare perfers, quasi certo quodam pignore tete inseris participationi sacrorum mysteriorum, nimirùm vt pro te illa offerantur, quemadmodum tu teipsum tuaque altari obtulisti. At verò prospice quo animo, num ab omni iracundia & odio expurgato ad altare accesseris. Meminerunt Apostoli in Canonibus suis, ad altare deferri solitum oleum pro luminaribus. Det igitur hic oleum, ille panem, alius vinum: offerat & alius suæ messis primitias: eo sanè animo ducitur, vt altaris & sacrificij particeps fiat. Iam quomodo sacrificij, id est, Christi, particeps erit, qui contra Christi institutionem & exemplum odium contra fratrẽ suum retinet? Chromatius sermone 2. in Matthæum, cap. 5. Quid enim, inquit, tam gratum Deo, tam necessarium nostræ saluti, quàm quod Dominus præcepit iram non retinere pacifico animo ac simplici conscientia Deo munus offerre, sicut obtulit primus Abel? Et ideò munera eius suscepta sunt à Deo, Cain reprobata: quia Abel pura ac simplici mente munera Domino offerebat, Cain verò aduersus fratrem tenebat in corde. Quapropter si volumus munera nostra Deo placere, excludere iracundiam de corde debemus, interficere iracundiam contra fratrem susceptam, tenere verò pacem fraternam, seruare charitatem, diligere vnanimitatem, custodire concordiã, vt placare Dominũ mereamur, qui est benedictus in sæcula. Verùm fortassis obiicies, illum quem offenderis, lõgo locorum interuallo à te distare: vnde fiat, vt ad Deum pergens, institutum munus deseras. Respondet Augustinus libr. 1. de sermone Domini in monte, capit. 21. saltem apud te statuere oportere, quòd statim atque illius adeũdi commoditas sese offeret, cũ illo reconcilieris. Non enim, inquit, diutiùs differri potest, cùm munus tuum relinquere ante altare iubeatis. Si ergo de absente, &, quod fieri potest, etiam trans mare constituto, aliquid tale venerit in mentem, absurdum est ante altare munus relinquendum, quod post terras & maria peragrata offeras Deo. Et ideò prorsus introrsum ad spiritualia refugere cogimur, vt hoc quod dictum est, sine absurditate possit intelligi. Chrys. hom. 11. Oper. imperf. in Matthæum. Sed fortè dicis, inquit, Ecce ego volo reconciliari: sed dic mihi, quomodo reconciliabor? Qualis præcessit offensio, talis debet sequi reconciliatio. Si cogitatu offendisti, cogitatu reconciliare. Si verbis offendisti, verbis reconciliare. Omne enim peccatum quo modo committitur eo modo & pœnitetur: vtputà cogitasti malè facere alicui Christiano, non potes munus tuum offerre ante Deum, quia habes in corde tuo nocendi propositum. Recogita benè quod cogitaueras malè, & pœnituisti. Nam cogitationis peccatum cõtraria cogitatione dissoluitur. Et paulò pòst: Quoniam autem verborum satisfactione dissoluuntur, testis est

Aqui.

Augustin. Quid altare spirituale.

Quomodo ad fratrem reconciliandum eundum sit.

Chrysost.

Altare mensa Domini est.

Sacrificium corporis Christi, seu Missa.

Martialis.
Dio. Areop.

Opt. Mile.

Quod altari offerũt cæteri præter sacerdotem.

Chromat.

Quid faciendum fratre distante.
August.

Chrysost.

Quæ reconciliatio, & quo modo facienda est.

Idẽ Chrys.

Aaron. Cùm enim detraxisset Mosi, vadens, verbis rogauit eum, dicens. Rogo, Domine, ne referas in nos peccatum hoc, quia ignorauimus quòd peccauimus in te. Si autem operis aliquid ostendisti, puta alicuius pecuniam fraude, aut rem aliquam per violentiam abstulisti, redde ei quæ abstulisti, & pœnituisti. Quoniam autem abstractæ rei peccatum rerum compensatione dissoluitur, testis est Zachæus, dicens: Domine, quæcunque fraude abstuli, reddo in quadruplum. Si autem rem quidem alicuius non tulesis, sed fortè castigaueris hominem impotentem iniustè, dona ei aliquid pro iniuria dignum. Sic scriptum est in lege, Exod. 21. Si percusseris seruum tuum, & fregeris illi dentem, dimitte illum liberum. Secundum hoc intelligendum est, etsi castigaueris aliquem, iniuriæ peccatum beneficio esse dissoluendum. Alioqui nisi quem factis læsisti, factis placandus est, sine causa oras ad Dominum, sine causa eleemosynas facis de rebus, quibus alios expoliasti. Quid prodest tibi, si alter pro te oret ad Deũ, & alter aduersus te interpellet Deum: Et si ad istius orationem vult tibi Deus misericordiam facere, illius interpellatio non permittit. Melius est, vt etsi nemini prodes, nemini noceas, quàm vt alios spolies, alios vestias. Idem libro 1. de compũctione cordis. Iubet ergo Dominus relinqui donum ante altare, & priùs reconciliari fratri: vt ex hoc discamus, quia si nec illo tempore, quo ad ministerium Dei videamur accedere, reconciliationem dissimulari, ac differri non patitur Deus: quanto magis curari hoc in aliis temporibus iubet? Nos verò imaginẽ quidem colimus præcepti, veritatem verò ipsam virtutemque negligimus. Nam osculum pacis porrigere tempore quo munera offerũtur, in vsu est: sed vereor ne fortè plures ex nobis labiis tantũmodò faciant, cùm Christus pacẽ non ex ore, sed ex corde desideret, & affectu velit proximum salutari, non labiis. Si enim pax non habetur in corde, quasi in scena res agi videtur & ludo: vnde per hęc exacerbari Deus credendus est potiùs, quàm placari. Puritas enim & veritas est, quæ placent in conspectu Dei: respuit autem & odit omne quod simulatur & fingitur. Et hæc agimus homines, quibus neque irasci, nec inimicos habere permittitur: aut si fortè irasci accidat, mandatur vt sub die vel iracundias nostras, vel inimicitias finiamus. Ita non solùm nobis præcipitur, vt si quem offenderimus, ipsi primùm satisfaciamus, illum placemus, & ei reconciliemur, antequàm aliquid ad altare offeramus: & ad eum pedibus corporis, si non longè distet, aut saltem pedibus mentis, desiderio atque proposito ei satisfacere statuamus: sed & monemur, vt si quidem ipsi aliquid aduersus fratrem habeamus, id est, ab eo læsi fuerimus, in cordibus nostris dimittamus ei. Quod etiam explicat in reformatione præcepti de diligendo proximo. Præueniendus est enim inimicus, & ad mentem, si fieri potest, reducendus est. *Et tunc veniens*, id est, localiter rediens, vel intentionem tuam ad id quod cœperas, reuocans: *offeres munus tuum* id est, inchoatum Dei obsequiũ, oblationem corporalem, quam das Deo, vel eius ministris: non quòd ea Deus indigeat, sed in signũ quòd omnia bona tua à Deo receperis: secundum quod Dauid testatur, Tua Domine sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi: aut, vt particeps efficiaris meruẽti Christi corporis sacrificij. Vel *offeres munus* spirituale, deuotam orationem, laudes, gratiarum actionem, *ad altare* spirituale animæ tuæ: aut si quidẽ corporalis oblatio fiat, ad altare templi materialis. Ita nemini licebit aut in precibus exaudiri, nisi fratri dimittat, & reconcilietur: minus verò ad sanctum altare accedere, nisi idem fecerit. Hinc scilicet & olim à Diaconis, interim dum sacrosancta Leiturgia seu Missa celebrabatur, acclamatum fuisse scribit Basilius & Chrysostom. in Leiturgiis, Ne quis aduersus aliquem. Ab omni siquidem odio & praua voluntate purum esse oportet eum, qui ad altare accesserit. *Esto consentiens aduersario tuo citò, dum es in via cum eo ne fortè tradat te aduersarius iudici & iudex tradat te ministro, & in carcerem mittaris. Amen dico tibi, non exies inde, donec reddas nouissimum quadrantem.* Hic primum requirẽdum est, quis iste sit aduersarius quæ via, quis iudex, quis minister, quis carcer, quis quadrans: nimirùm sine eorum cognitione, sententia ista facilè intelligi non potest. Fuerũt olim qui diabolum per aduersarium intelligi existimarent: vnde factum est, vt & Gnostici huius opinionis existimarent per singulos quosque libidinis gradus, & carni, & diabolo interim dum hîc viuimus, satisfaciendum esse. Epiphanius lib. 1. tom. 2. in hæresim 27. hęc de Carpocratęis scribit. Quid enim aliud, inquit, quàm omnem nefandam ac scelestam actionem, quam neque fas est ore proferre, hi perpetrant? Et omnem speciem virilis coïtus, & libidinosæ ad mulieres consuetudinis, in singulis corporis mẽbris, incantationésque ac veneficia, & idololatrias perficientes? Et hoc esse dicunt operationem redditionis debitorum in corpore, ad hoc vt non ampliùs accusentur, neque opus aliquod actionis ab ipsis exigatur: & hac de causa animam non aduersari post discessum hinc, ac rursum in transitum in aliud corpus procedere. Ita enim habent ipsorum libri, vt si quis prudentia præditus legat, admiretur & stupeat, ac credat: qui hæc sic ab hominibus fiant, non solùm qui ciuitatem nobiscum inhabitant, sed etiam his qui cũ bestiis, & similibus bestiis & pecoribus, fermè dixerim, quæ canes ac sues faciunt, facere audent. Aiũt enim Oportet penitus his omnibus vti, vt ne egressæ animæ aliquo opere relicto, ea de causa reuertantur in corpus rursus (admittebant enim transmigrationem animarum à corporibus in alia corpora, statim atque è corporibus suis emigrantes, iudici oblatæ fuissent) ad sarciẽdum ea quæ non fecerunt. Et hoc est, inquiunt, quod *Iesus* in Euangelio dixit per parabolam: *Sis beneuolus aduersario tuo, dum fueris in via cum ipso, & da operam, vt ab ipso libereris, ne fortè aduersarius tradat te iudici, & iudex ministro, & minister coniiciat te in carcerem. Amen Amen dico tibi, non exibis illinc, donec extremum persolueris quadrantem.* Fabulã porrò quandam confingunt iidem ad parabolæ huius interpretationem: & aduersarium aiunt esse vnum ex Angelis qui mundum fecerunt, & ad hoc ipsum subornatũ esse, vt adducat animas ad iudicem, quæ hinc de corporibus exeunt: illinc verò redarguuntur, quòd non fecerunt omnem operam atque actionem: dari autem ipsas in principe ministro. Esse autem ministrum Angelũ, ministrãtem iudici mundi opifici, in hoc vt ferat rursus animas, & in diuersa corpora cõcludat. Esse autem hunc aduersarium, quem diximus duxisse Dominum in Euangelio, quem sanè ipsi vnum Angelum de mundi opificibus esse aiunt, nomen Abeli habentem. Carcerem enim dicunt esse corpus: extremum autem quadrantem volunt esse transitũ ad alia corpora, & in singula præscoria perficere extremam opinionem, & nihil ampliùs relinqui ac restare ad nefarium quicquam faciendum. Oportet enim, inquiunt, velut diximus, omnibus prætergressis, ac singulatim perpetratis, liberatam redire ad supremum illum ignotum, trãsgressam mundi opifices & opificem. Dicũt autem rursus, quòd oportet animas vel in vna præsentia transitus ad corpora omnibus peractis, de cætero rursum liberatas abire. Si verò non in vna præsentia peregerunt per singulas præsentias transitum ad alia corpora, paulatim peracta vniuscuiusque nefarij opera operatione, de cætero liberati. Quin & rursus dicunt: Dignis hæc recensere dignamur, quo faciant ea quę videntur esse mala. Non sunt autem natura mala, vt edocti liberentur. Hæc Epiphanius transscripsit ex Irenæi lib. 1. cap. 24. Cæterùm quis existimet nos huic aduersario diabolo beneuolos esse debere? Nam, vt scribit Hieronymus, Pro eo quod nos habemus in Latinis codicibus Consentiens, in Græco scriptum est εὐνοῶν, quod interpretatur Beneuolus & benignus. Hoc etiam obseruauit Ambrosius in cap. 12. Luc. Quis enim si Satanæ benè velit, eíque benignus sit, non etiam eius desideria perficiat? Quæ autẽ conuentio Christi ad Belial? luci ad tenebras? cui nimirùm ab ipso baptismate renunciauimus. Gregorius Nanzanzenus Orat. in nonam Dominicam. Ira, inquit, aduersus serpentem solum vtere, ob quem excidisti. Nam & ille, vt scribit Petrus, aduersarius noster diabolus, tanquam leo rugiẽs circuit quærens quem deuoret. Non est igitur quod aut Carpocratiani, aut sortilegi, & quicunque dæmonicis

Idem.

Basil.
Chrysost.

Epipha.

Carpocratianorum blasphema huius sententiæ interpretatio.

Horrenda somnia.

Quis aduersarius.

Irenæus.

1.
Non debemus esse beneuoli diabolo.

Hieronym.
Ambros.

Greg. Naz.

artibus

artibus vtuntur, hac sententia abuti possint, quasi cum diabolo pactum aliquod inire valeant. Non sunt igitur audiendi hi, qui aduersarium diabolum interpretantur: &, vt scribit Hieronymus in Matthæum, volunt à Saluatore præcipi, vt dum in potestate nostra est, simus beneuoli erga diabolum, qui est inimicus & vltor: nec faciamus eum pœnas sustinere pro nobis. Cùm enim ipse vitiorum incentiua suppeditaret, & nobis etiam voluntate peccantibus, si consenserimus ei vitia suggerenti, pro nobis quoque esse torquendum. Et dicunt, beneuolum esse vnumquemque sanctorum aduersario suo, si eum non faciat pro se sustinere tormenta. Augustinus lib.1.de sermone Domini in monte, cap. 22. Sed neque, inquit, beneuolentiam diabolo iubemur exhibere, vbi dum beneuolentia, ibi amicitia: neque quispiam dixerit amicitiam cum diabolo esse faciendam. Neque concordare cum illo expedit, cui semel renunciando bellum indiximus, & quo victo coronabimur. Neque consentire illi iam oportet, cui si nunquam cõsensissemus, nunquam in istas incidissemus miserias. Fuerunt verò qui per aduersarium, carnẽ intelligerent: quia caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem, cum qua tamen conuenire debeamus & consentire: quia nemo vnquam carnem odit, sed nutrit & fouet eam, quemadmodum Christus Ecclesiam. Verùm hæc nostra in carnem beneuolentia non eò tendit, vt carni consentiamus, cùm scriptum sit, Si secũdum carnem vixeritis, moriemini. Et rursus: Desideria carnis non perficiatis. Sed beneuolentia hæc intelligitur ita ferri in carnem, quomodo patres in filios, magistri in discipulos, Christus in Ecclesiam fertur, vt eam emendet & corrigat. Augustinus quoque hoc obseruat. Magis enim, inquit, peccatores amant carnem suam, concordat cum ea, consentiunt ei: qui verò eam seruituti subiiciunt non ipsi ei consentiunt, sed hanc sibi consentire cogunt. Notat & quorundam fuisse sentẽtiam, vt beneuoli simus Deo, & cum illo consentiamus per pœnitentiam & meliorem vitam, quem nobis aduersarium constituimus. Quibus enim, inquit, resistit, rectè dicitur eorum aduersarius. Deus enim superbis resistit, humilibus autem dat gratiam, Iac.4. Et initium peccati superbia: initium autẽ superbiæ hominis apostatare à Deo. Ecclesiast.10. Et Apostol.dicit, Rom.5. Si enim cùm inimici essemus, recõciliati sumus Deo per mortem filij eius, multo magis reconciliati salui erimus in vita ipsius. Ex quo intelligi potest, nullam naturam malam inimicam Deo esse: quãdoquidem & ipsi reconciliantur qui inimici fuerunt. Quisquis ergo in hac via, id est, in hac vita, non fuerit Deo reconciliatus per mortem filij eius, tradetur iudici ab illo: quia pater non iudicat quenquam, Ioan. 5. sed omne iudicium dedit filio. Atque ita cætera quæ in hoc capitulo scripta sunt, consequuntur, de quibus iam tractauimus. Vnum enim solum est, quod huic intellectui difficultatem facit, quomodo possit rectè dici in via non esse cum Deo, si hoc loco ipse accipiendus est aduersarius impiorum, cui iubemur citò recõciliari: nisi fortè quia ipse vbique est, nos autem cùm in hac via simus, cum illo itaque sumus. Psalm.138. Si ascendero in cœlum, inquit, tu illic es: si descendero in infernum, ades. Si recipiam pennas meas in rectum, & habitabo in nouissimo maris. Etenim illuc manus tua deducet me, & continebit me dextera tua. Aut si non placet impios dici esse cum Deo, quanquam nusquam non præstò sit Deus: quemadmodum dicimus cæcos esse cum luce, tametsi oculos eorum lux circunfundat: vnum reliquum est, vt hic aduersarium præceptum Dei esse intelligamus. Chromat. sermone 2. in Matthæum cap. 5. eodem argumento, quo Deum aduersarium dicere possumus, Spiritum sanctum hic à quibusdam interpretari scribit: Quia, inquit, aduersatur vitiis & desideriis carnis, secundũ quod Apostolus manifestat, dicendo ad Galat.5. Caro, inquit, concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Hæc sibi inuicem aduersantur, vt non quæcunque vultis, illa faciatis. Spiritus enim cœlestis desiderat, caro terrena cõcupiscit. Spiritus donis spiritualibus gaudet, caro vitiis corporalibus oblectatur. Vnde & Apostolus ait, Ephes. 1. Nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in die redemptionis. Huic, credo, aduersario peccati & erroris humani, suadẽti quæ iusta & sancta sunt, in omnibus obedire nos Dominus præcepit, dum cum illo sumus in via, id est, in comitatu vitæ præsentis, vt æternam pacem & perpetuã societatem cum eo habere possimus. Verùm si quis volũtati Spiritus sancti dicto non audiens, & contrarius extiterit non dubium est huiusmodi hominem post excessum vitæ, Dei filio, qui iudex viuorum ac mortuorum est, offerendum, à quo tradetur ministro, id est, Angelo tormẽtorum, mittendus in carcerem gehennæ. Vnde non dimittetur, nisi etiam nouissimum quadrantem reddat, id est, omnem pœnam debiti, etiam vsque ad nouissimum peccatum exoluat. Fulgentius lib.2.de peccator.remissionib.capit.4. verbum Dei nomine aduersarij intelligit. Siquidem, inquit, aduersarium sibi facit homo Dei verbũ, quãdiu illa facit quæ diuinus sermo prohibet. Cui dicitur Psalm.49. Tu verò odisti disciplinam, & proiecisti sermones meos post te. Huic sermoni diuino si quis in via, hoc est, si quis in hac vita citò consentiens non fuerit, missus in carcerẽ, ignis æterni vltrà requiem non habebit. Bonus enim aduersarius iste, qui salubri aduersitate iugiter instat, vt à nobis aduersitatem mortiferæ iniquitatis expellat. Hinc est quòd nos in alio loco scriptura diuina, vt celeriter conuertamur, hortatur, ne tarditas mortifera perditionem differenti pariat, non salutem. Ait igitur: Ne tardaueris conuerti ad Deum, & ne differas de die in diẽ: ne subitò veniat ira eius, & in tempore vindictæ disperdet te. Ostendit vtique sermo Dei diuinus, qui cùm vindictæ tempus aduenerit, non iam conuersio malum punitione subtrahet, sed ira vindex debita condemnatione disperdet. Illud enim tempus non erit remissionis, sed retributionis, nec indulgentiæ, sed vindictæ. Hanc interpretationẽ sequitur Augustinus, per Aduersarium, Dei mãdata & præcepta intelligens. Quid enim, inquit, libr.1. de serm. Domini in monte, cap.22. sic aduersatur peccare volentibus, quàm præceptum Dei, id est, lex eius, & scriptura diuina, quæ data est nobis ad hanc vitam, vt sit nobiscum in via, cui non oportet contradicere, ne nos tradat iudici, sed ei oportet consentire citò? Non enim quisquam nouit quando de hac vita exeat. Quis autem consentit scripturæ diuinæ, nisi qui legit & audit, & piè deferens ei culmen authoritatis, vt quod intelligit, nõ propter hoc oderit, quòd peccatis suis aduersari sentit, sed magis diligat correptionem suam, & gaudeat quòd morbis suis, donec sanentur, non parcatur? Quod verò aut obscurum, aut absurdum illi sonat, non inde concitet contradictionum certamina, sed oret vt intelligat: beneuolentiam tamen & reuerentiam tantæ authoritati exhibendã esse meminerit. Si quis hoc faciat, nisi quisquis ad testamentum patris aperiendum & cognoscendum, non litiũ minitatione acerbus, sed pietate mitis accesserit. Idem lib.2. Quæstion. noui & vet. Testam. quæst.23. Dominus ergo, inquit, peccatorem alloquitur, vt consentiat mandatis, quæ illum inobedientem condemnant, vt subiiciat se voluntati eorum, fiat ex inimico amicus: quia & contemptor legis, inimicus est eius: voluntati enim eius resistit. Ideóque hortatur peccatorem, vt benè agendo recõciliet sibi legem, ne in die iudicij accuset eum apud iudicem, & condemnatus pœnas det spretæ legis. Omni enim, inquit, qui malè vult agere, disciplina dominica inimica videtur: cui nisi consenserit, mittetur in gehennam, diabolo, qui verè inimicus humani generis est, præparatã. Athanasius lib. Quæstionum ad Antiochum principem, quæst.6. Dicitur etiam, inquit, conscientia aduersarius. Nã occultè nos in corde nostro redarguit, coërcet à malo; & si simus inobedientes, tandem nos ad Dei tribunal sistit, vbi & pœnas dabimus tum enormium peccatorum, tum etiam leuium & minimorum. Orig. ho.35. in Luc. & post Origenem Ambrosius libr.7. in Luc. c.59. per aduersarium, diabolum intelligunt: sed longè alio sensu, quàm eo quem assignauimus. Nec enim cum illo conuenire nos oportere scribunt, vt sequamur affectum illius: sed vt pactionibus stemus quas in baptismo iniimus, cùm illi & angelis eius abrenũciauimus. Et ille qui-

Margin notes: Hierony. — August. — 2. Non consentiendum carni. — August. — 3. An Deus aduersarius sit. — Chromat. — 4. An Spiritus sanctus aduersarius sit. — Fulgentius. — 5. An verbum Dei sit aduersarius noster. — Augustin. — 6. Præcepta Dei nobis aduersantur. — Idem Aug. — Athanas. — Origenes. — Ambros.

7. *Quomodo cõsentire possimus diabolo ex primo pacto.*

dem aduersarius noster nobiscum est in via, quoniam & nos non solum Angelus bonus, sed & malus comitatur, quamdiu in hac vita sumus, vt scribit Origenes. Maxima autem ratio, quæ eos impulit vt per aduersarium, diabolum interpretarentur, desumpta est ex Lucæ cõtextu, cap. 12. vbi hæc leguntur: *Cum vadis cum aduersario tuo ad principem in via, da operam liberari ab illo: ne fortè trahat te ad iudicem, & iudex tradat te exactori, & exactor mittat te in carcerem.* Siquidem videntur hæc quodammodò opponi sententiæ quam profert Matthæus, cùm in via moneamur consentire cum aduersario, aut ei beneuolos esse: in altera doceamur ita facere, vt ab eo liberemur. quod duobus modis potest intelligi. Primò quidem, ne eius voluntatem sequamur, sed in omnibus nobis ab insidiis eius caueamus, & sic ab eo liberemur, ne fortè rapiat tanquam leo animas nostras, & non sit qui eripiat: vnde & ipse argumẽtum sumat accusandi nos apud iudicem Deum. Secundo modo, vt liberemur ab eo, id est, ab accusationibus eius: & ita consentiamus ei, non iuxta voluntatem ipsius, sed secundum pacta quæ diximus. Hieronymus lib. 1. Commentar. in Matthæum, hanc interpretationem ita explicat.

Diabolus accusator. Hieron.

Quidam, inquit, subtiliùs disserunt, in baptismate singulos pactum inire cum diabolo, & dicere. 1. Ioã. 5. Renuncio tibi diabole, & pompæ tuæ, & vitiis tuis, & mundo tuo, qui in maligno positus est. Si ergo seruauerimus pactum, beneuoli & consentientes sumus aduersario nostro, & nequaquam in carcerẽ concludẽdi. Sin verò quicquam transgressi fuerimus eorũ quæ diabolo spoponderamus, trademur iudici ac ministro, & mittemur in carcerem, & non exibimus ex eo, donec reddamus nouissimum quadrãtem. Tertullian. lib. de anima, cap. ad Carpocratis opinionem, eãdem interpretationem examinat, ita tamen vt & de alia dicat, secũdum quam homines pro aduersariis sumuntur: nimirũm vt illis quantumuis aduersariis simus beneuoli & liberemur ab accusatione illorum, quæ apud Deum fieri posset: quasi non in omnibus via charitatis illorum salutem quæsiuimus, & cõtenderimus illos & Deo & nobis reconciliare.

Tertull.

Obiicit tamẽ Chromatius serm. 2. in cap. 5. Matth. Quid si aliquis è fratribus ob causam fidei aduersarius existat? Numquid perfidiæ ipsius consensus accommodandus est, ne cum tali religiosa discordia maneat?

Chromat.

8. *An Christianus infideli aduersario consentire debeat aut nõ, & quomodo.*

Habemus aduersarios & Gẽtiles, qui fidei nostræ aduersantur, qui nos interdum tempore persecutionis ad nefanda sacrificia cogunt. Nũquid & propter huiusmodi aduersarios hoc agendum est quẽadmodum voluntati ipsorum consensum sacrilegum cõmodemus, ne inimici permaneãt? quorum sacrilegæ persuasioni non modò consentiendum non est, verumetiam inuicta fide resistendum. Verumtamen facilis est huic responsio, quòd Ethnicis etiam hominibus beneuoli esse possumus sine Dei & nostræ conscientiæ dispendio, & ita ab illis liberari, si omnibus modis salua pietate & religione ostendamus nos eis benè velle, nec alio quàm charitatis impulsu constanter nos religionem Christianam affirmare. Sic enim, vt admonet Tertullianus lib. de anima, & Hieronym. in Matth. obseruabimus ea quæ Christus de diligendis inimicis præcepit, dicens: Diligite inimicos vestros, orate pro persequentibus & calumniantibus, orate pro his qui oderunt vos.

Hieron.

Tertullian. ad Carpocratis opinionem, lib. de anima. Hoc enim, inquit, temperat totam allegoriam Domini certis interpretationibus relucentem, & primò quidem simpliciter intelligendam. Nam Ethnicus homo aduersarius noster est, incedens in eadem via vitæ communis. Cæterùm oportebat nos de mundo exire, si cum illis conuersari non liceret. Huic ergo bonum animi præstes iubet. Diligite enim inimicos vestros, inquit, Luc. 6. & orate pro maledicentibus vos, ne aliquo commercio negotiorũ iniuria prouocatus abstrahat te ad suum iudicem, & in custodiam delegatus, ad exsolutionem totius debiti arcteris. Tunc si in diabolum transfertur aduersarij mentio ex obseruatione comitãte, cum illo quoque moneris eam inire concordiã, quæ deputetur ex fidei conuentione: pactus es enim renunciare ipsi, & pompæ, & angelis eius. Conuenit inter vos de isto. Hęc erit amicitia obseruatione sponsionis, ne quid eius postea resumas, ex his quæ ei ierasti, quæ illi reddidisti, ne te vt fraudatorem, vt pacti transgressorem iudici Deo obiiciat (sicut eum legimus alibi sanctorum criminatorem, & de ipso etiam nomine diaboli delatorẽ) & iudex te tradat angelo executionis, & ille te in carcerem mandet infernum, vnde non dimittaris, nisi modico quoque delicto mora resurrectionis expẽso. Quid his sensibus aptius? quid his interpretationibus verius?

Tenull.

Hieronym. in Matth. Cùm hæc manifesta sit & consequens intelligentia, plerique arbitrantur de carne dictum & anima, vel de anima & spiritu: quod penitus non stat. Quomodo enim aut caro mittẽda erit in carcerem, si anima non consenserit, nec quicquam possit caro facere nisi quod animus imperauerit: aut spiritus sanctus habitans in nobis, vel carnem vel animam repugnantes iudici tradere, cum ipse sit iudex? Quòd si penitiùs Christi verba expendamus, videbimus omnem quęstionem resolui, quę de aduersario mouetur, cum prius dixerit. *Si frater tuus habet aliquid aduersum te, vade, & reconciliare prius fratri tuo.*

Hieron.

9. *Aduersarius frater noster est, & quomodo.*

His enim verbis designauit aduersarium fratrem esse, nimirum fidelem & Christianum, sed qui nos læserit, & in aliquibus offenderit, aut quem nos ipsi læserimus & offenderimus, cui satisfaciendum sit in hoc seculo, ne Dei iudicium in hoc seculo incurramus.

Chrysost.

Chrysostomus hom. 16. Operis perfecti in Matth. Idem etiam hom. 11. Oper. imperf. concludit. Siquidem (ait in Opere imperfecto) festinat Dominus, vt ad amicitiam festinemus inimicorum nostrorum, quamdiu viuimus in hac vita. Vita enim omnium hominum communis est, ista vita carnalis, per quam omnes homines transeunt boni & mali: sciẽs quàm periculosum est, si vnus ex inimicis pace non facta fuerit mortuus. Nam postea, etsi voluerit pacem facere, nõ possunt cùm fuerint separati. Si autem quamdiu in via huius vitæ es, non feceris pacem cum aduersario quem læsisti, sed si peruerso in aduersarium animo per mortẽ ieris ante iudicem Christum, tradet te Christo, conuincens te reũ in iudicio eius, & iudex tradet te ministro, id est, angelo pœnarum crudeli, & ille mittet te in carcerem gehennæ. Et qui in hoc seculo, si pacem fecisses, etiã grauissimi operis poteras accipere indulgentiam, sicut scriptum est, Charitas operit multitudinem peccatorum: si semel condemnatus fueris missus in carcerem, iam non solùm de grauibus peccatis, sed etiam pro verbo otioso, quod locutus es: id est, si Racha alicui dixisti, pro eo sunt exigenda à te supplicia. Tradet enim te iudici aduersarius tuus, etsi te prius rogauerit ille. Dicit enim Salomõ Prouerb. 25. Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: hoc enim faciens congeres carbones ignis super caput ipsius. Congerere autem carbones ignis quid est aliud nisi magis reũ facere ante Deum? Si ergo qui benefacit inimico, magis illum reum facit ante Deum: consequenter & qui priùs rogat inimicum suum, reum illum facit ante Deum. Porrò quemcũque aduersariũ intelligamus, semper via ista, de qua agitur, præsens vita intelligitur: qua elapsa, iudicium, & eorum quæ in hoc corpore egerimus, examen consequatur.

Via ista quid.

In eam sententiam nos & ipse verborum Christi contextus, & Patrum omnium interpretatio deducit. Iudex autem Dominus Christus est, ad quem trahit nos propria conscientia, proprium peccatum, ipse etiam accusator fratrum nostrorum diabolus, ipsa nostra in fratres insolentia, quia

—sequitur sua pœna nocentem.

Origenes. *Iudex quis.*

Origenes hom. 35. in Luc. Quis, inquit, putas iste iudex est? Ego nescio alium iudicem, nisi Dominum meum Iesum Christum: de quo alibi dicitur, Matth. 25. Et statuet oues à dextris, hœdos autem à sinistris. Et iterum: Qui confessus fuerit me, confitebor & ego eum coram patre meo qui in cœlis est: qui autem negauerit me coram hominibus, negabo eum coram patre meo qui in cœlis est.

Ambros.

Ambrosius lib. 7. in Luc. capit. 59. Hunc magistratum, inquit, tibi & iudicem monstrat, qui monstrauit & accusatorem, & ostendit quando sit reuelandus. Rom. 2. In die, inquit, qua iudicabit Deus occulta hominum secundum Euangelium meum per Iesum Christum Dominum nostrum. Hic igitur est iudex Iesus Christus, per quẽ omnia

occulta redarguuntur, & improbi operis pœne mandentur. Vis scire Christum esse iudicem, qui exactori tradit, & in carcerem mittit? Ipsum interroge: immò ipsum lege in Euangelio dicentem, Matth. 22. Tollite, & mittite illum in tenebras exteriores. *Exactor quis.* Exactores suos quoque ipse monstrauit alio loco, vbi dicit Matth. 13. Sic erit in consummatione seculi: exibunt angeli, & separabunt malos de medio iustorum, & mittēt eos in caminū ignis: ibi erit fletus & stridor dentium. Supereſt nunc vt intelligamus, quid sibi velit figura quadrantis. A Et videtur visualis rei expressum nomine, intellectus spiritalis arcanum. Nam sicut qui pecuniam soluunt, debitum reddunt, nec priùs euacuatur fœnoris nomen, quàm totius sortis ad nummum vsque quocunque solutionis genere quantitas vniuersa soluatur: sic compensatione charitatis eſtuumque reliquorum vel satisfactione, quæcunque peccati pœna dissoluitur. *Quis quadrans.* Non otiosum etiam, quia non æra, sicut alibi duo, non assem, non denarium, sed quadrantem hoc posuit loco. Quadrantaria enim permutatio, velut quædem est compensatio, cùm aliud redditur, & aliud significatur solutum. Ita & hîc aut pretio charitatis redimitur iniuria, B aut iniuriæ æstimatione pœna laxatur. Quadrantem autem in balneis dare solere reminiscimur, cuius oblatione vt vnusquisque lauandi accipit facultatem, ita hic accipit abluendi: quia vniuscuiusque peccatum supradictæ genere conditionis eluitur, cùm tamdiu exercetur noxius pœnis, vt commissi supplicia erroris expendat. Hæc si quis expendat, intelliget ita eorum omnium, quæ hîc fecerimus, rationem esse reddendam, vt ne minimum quidem peccatum, quod hîc per pœnitentiam elutum non fuerit, Deus postmodùm inultum esse sinat. Ita & pro qualitate criminum, erit & plagarum modus. C *August. Purgatorij probatio.* Augustinus tom. 10. serm. 41. de sanctis. Illi enim, inquit, qui capitalia crimina committunt, si quamdiu viuunt, ea remittere pœnitentiæ medicamentis noluerint, ad illum ignem (de quo dicit Apostol. 1. Cor. 3. Ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem) sicut iam dictum est venire non poterunt, sed magis illam duram & irreuocabilem sententiam audituri sunt Matth. 25. Discedite à me maledicti in ignem æternum. Et ideò qui ab ista perpetuæ pœne, & ab illo purgatorio igne desiderant liberari, crimina capitalia non admittāt, aut si iam commiserunt, fructuosam agant pœnitentiam, D & ille parua vel quotidiana peccata bonis operibus redimere non desistant. Idem libr. 21. de ciuit. Dei, capit. 13. *Idem Aug.* Et temporarias quidem pœnas, inquit, alij in hac vita tātùm, alij post mortem, alij & nunc & tunc, verumtamen ante iudicium illud seuerissimum nouissimúmque patiuntur. Non autem omnes veniūt in sempiternas pœnas, quæ post illud iudiciū his sunt futuræ, qui post mortem sustinent temporales. Nam quibusdam quod in isto non remittitur, remitti dicitur in futuro seculo, id est, ne futuri sæculi æterno supplicio puniantur. Ideò Christus nouissimi etiam quadrantis meminit, id est, modici cuiusque delicti: E propter quod etsi æternaliter damnari diuina nos iustitie prohibeet, puniri tamē & mulctari præcipit, donec mulcta & pœna ille quadranti respondeat. *Tertull.* Tertullian. libr. de anima, cap. vlt. In summa, inquit, carcerem illum, quod Euangelium demonstrat, inferos intelligimus, & nouissimum quadrantem, modicum quoque delictum mora resurrectionis illic luendum interpretamur. Nemo dubitabit animam aliquid pensare penes inferos, salua resurrectionis plenitudine, per carnem quoque. *Origenes. Peccata & eorum pœnæ nomine talentorum, dragmarum, denariorum, quadrantum.* Origenes hom. 35. in Luc. Verùm debeo, inquit, aliquod de scripturis adferre testimonium super damno, F mulctaque pecuniæ. Alius damnum sustinet quingentorum denariorum, & debet eos, alius quinquaginta denariis condemnatur: quæ summa ambobus è creditore conceditur. Porrò alius, sicut scriptura dicit Matth. 18. Oblatus est ei vnus qui debebat decē milia talentorū, decem millibus talentorū condemnatur. Et quid me necesse est plura persequi? Vnusquisque pro qualitate & quātitate peccati, diuersam mulctæ sententiam expendit. Si paruum est quod peccat, feriatis damno minuti, vt scripsit Lucas: vt verò Matth. quadrantis. Verumtamen etiam necesse est hoc ipsum, quod extitisti debitor, soluere. Nō enim inde exibis, nisi & minima quæque persolueris. Qui verò fidelis est, nullo damno percutitur, sed quotidie ditatur. Totus enim mundus diuitiarum eius est. Infidelis autem nec obolum habet. Alius damnatur denario, alius mna, alius talento. Et quæsitor huius negotij, qui mensuras vniuersorum nouerit peccatorum. Huc delictum talento condemnetur, illud peccatum mulctam istiusmodi A mereetur. Scriptum est enim: Cùm autem cœpisset facere rationem. Supputanda est omnibus nobis gratie. Nō est aliud tempus faciendæ rationis, nisi tempus iudicij, quando liquidò cognoscetur quid nobis creditum est, & quid lucri, quidùe detrimenti fecerimus, quis nostrū acceperit mnam, quis vnum talentum, quis duo, quis quinque. Matth. 25. Necesse non est plura indicare, cum hoc in commune dixisse sufficiat, reddituros nos esse rationē: & si debitores inuenti fuerimus, trahi ad iudicem, & à iudice exactori tradi. *Idem Orig.* Et quibusdam interiectis: Quæ lex est, inquit, carceris istius? Non egredior ex eo, neque me exactor patitur exire, nisi debitum omne persoluero. Nō B habet exactor potestatem. vt mihi saltem quadrātem, vel minimam portionem valeat concedere: vnus est, qui debitoribus non habentibus vnde persoluant, potest cōcedere. Accessit itaque ad eum vnus, qui debebat quingentos denarios, & alius quinquaginta. & cùm non haberēt vnde redderent, ambobus donauit, Luc. 7. Qui donauit, dominus est: iste verò qui exactor est, non est dominus, sed à domino ad exigenda debita præpositus. Non fuisti dignus vt tibi quingenti, siue quinquaginta denarij donarentur, nec audire meruisti, Dimissa sunt tibi delicta tua: sed mitteris in carcerem, & ibi exigeris per laborem C & opera, siue per pœnas atque supplicia: & nō inde exies, nisi reddidens quadrantem, vel nouissimum minutum, quod Græcè tenue dici potest. Peccata autem nostra pinguia sunt. Scribitur enim: Incrassatum est enim cor populi huius. Aut comparatione peccatum dicitur tenue atque subtile. Beatus est igitur primùm qui non peccat: secundò, vt in collatione aliquis saltem tenue peccatū habeat. Et inter ipsa quoque tenuia atque subtilia est diuersitas peccatorum. Nisi esset pecunia subtilis, nunquam diceretur, Nō exibis inde, donec reddas nouissimum quadrantem: quomodo sine pecunia diceret nouissimum mi- D nutum, hoc est denarius, siue nūmus, siue obolus, vel statera. Quòd si magnam pecuniam debuerimus, sicut ille qui scribitur Matt. 18. decē millia talērorū debuisse, quāto tempore claudamur in carcere, donec reddemus debitum, non possum manifestè pronunciare. Si enim qui parùm debet, non egreditur, nisi exoluat minutum quadrātem: vtique qui tanto debito fuerit obnoxius, infinita ei ad reddendum debitum secule numerabuntur. Ex his cōsequitur, quòd non modò pro grauioribus peccans æternis, sed & pro leuioribus, id est, pro minuto, & quadrante, temporalibus pœnis fideles afficiantur. *Etiam pro leuioribus peccatis pœnas tolleraturi sumus.* E Pœnas autem temporales illas, quæ vsque ad nouissimum quadrantem, id est, leuissimum peccatum infliguntur, comperat Ambrosius, vt diximus, purgationi illi, quem quisque in balneis certo nummi pretio requirit: vbi & tamdiu manet, donec lotus & mundus prodeat. *Ambros.* Illum ergo, qui pro leuioribus peccatis affligitur, pœne purgat, donec ille purgatus exeat. Et hoc est, quod Christus dicit, Donec persoluat ad nouissimum quadrantem. Illum verò, qui pro grauioribus criminibus torquetur, quandoquidem illorū reatum per pœnitētiam, dum hîc viueret, non ebsterſit, pœna grauior, & ipse æterne torquebit. F Albertus Mag. in Luc. 12. Si in inferno carcer est, inquit, tunc *donec* est inclusiuum, & est idem quod, nunquā exibis inde. *Alb. Mag. Donec, quid significat.* Si autem in purgatorio, tunc est exclusiuum, ita quod cùm reddideris, tūc exibis. Iob. 20. Luet quæ fecit omnia. Minutum autem nouissimum est veniale, vel originale peccatum. Quòd si cum peccatis mortalibus decesserit, in inferno erit, & ratione adiuncti punietur in æternum, quia in inferno nulla est redemptio.

Verus sensus precepti, Non mœchaberis. quo non modò factum ipsum, sed & cogitatio. & aspectum prohibetur. De tollendis occasionibus peccati, libello repudij: quodque non liceat post repudiatam vxorem, alteri nubere.

Matth. 5.
Audistis quia dictum est antiquis, Non mœchaberis. Ego autem dico vobis, quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eã, iam mœchatus est eã in corde suo. Quòd si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, & proiice abs te: expedit enim tibi, vt pereat vnum mẽbrorum tuorum, quàm totum corpus tuum mittatur in gehennam. Et si dextera manus tua scãdalizat te, abscinde eam, & proiice abs te: expedit enim tibi, vt pereat vnum membrorum tuorum, quàm totum corpus tuum eat in gehennam. Dictum est autem, Quicunque dimiserit vxorem suam, det ei libellum repudij. Ego autem dico vobis, quia omnis qui dimiserit vxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mœchari: & qui dimissam duxerit, adulterat.

Marc. 9.
Et si pes tuus te scandalizat, amputa illum: bonum est tibi claudũ introire in vitã æternam, quam duos pedes habentẽ mitti in gehennam ignis inextinguibilis, vbi vermis eorum nõ moritur, & ignis non extinguitur. Quòd si oculus tuus scãdalizat te, eiice eum: bonum est tibi luscum introire in regnum Dei, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis, vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur.

Luc. 16.
Omnis qui dimittit vxorẽ suam, & alteram ducit, mœchatur: & qui dimissam à viro ducit mœchatur.

Ioan.

Introductio.

QVi saluam esse Rempublicam volunt, cauent ne qua rebus publicis, & quæ communem omnium vtilitatem spectant, fiat iniuria: ne qua communi viæ, ne alueo fluminis, ne fonti communi: quoniam & omnes viæ, aluei, fontisque commoditate vtuntur. Christus verò non ea modò A quæ alicuius priuata sunt, sed & quæ vnumquemque spectant, reformat. Quid autem ad augendam & stabiliendam Reinpub. magis spectat, quàm si proles ciuibus generosa nascatur? Hoc autem quomodo fieri poterit, nisi matrimonio suus honor, & coniugaris positæ à Deo leges seruentur? Has igitur assignat Christus, Ne quis non modò mulierem corrumpat, sed ne quidem in corde suo concupiscat: & proinde omnem à se concupiscentiæ occasionem rescindat. postremò, ne quis libellum repudij B ita dari posse putet, vt altera vxor ducatur. Hæc enim nõ vxor, sed pellex erit. *Audistis*, inquit, & per traditionem & viuam vocem accepistis, *quia dictum est* à Deo ipso, seu loquente eum Moyse, seu per tabulas suo digito scriptas præcipiente, *antiquis* illis patribus vestris, qui ex Ægypto egressi sunt, *Non mœchaberis*. Leuit.20. Si mœchatus quis fuerit cum vxore alterius, & adulterium perpetrauerit cũ coniuge proximi sui, morte moriantur, & mœchus & adultera. Idem legitur Deuteronom.22, Et capit.23. Noo C erit meretrix de filiab⁹ Israël, nec scortator de filiis Israël, Alber. Magn. in Matth. Nam cùm matrimonium sit coniunctio maris & fœminæ legitima, indiuiduam vitæ consuetudinem retinens: actus prohibitus, qui contra legem matrimonij est, dupliciter matrimonio contrariatur. Legitimæ enim coniunctioni repugnat mœchia, & indiuiduæ vitæ consuetudini repugnat repudium: Ideò vtrumque prohibet. *Ego autem*, cui vt vero legis interpreti, Immò D velut omnium maximo legislatori, credendum est, de quo & Moyses prædixit: Prophetã suscitabit vobis Deus è fratribus vestris, ipsum tanquam me audietis. *Ego*, inquam, *dico* & præcipio *vobis*: quia (Esa. 52.) Ego ipsẽ qui loquebar, ecce adsum. Heb. 2. Si enim qui dictus est sermo, firmus factus est, & si omnis præuaricatio & inobedientia iustam accepit retributionis mercedem, quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem? E *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est in corde suo*. Chrysostomus hom.17. Oper. perfect. in Matth. Hoc est, inquit, dicere: qui dat operam in venusta corpora curiosius intueri, & decoras aucupari facies, aliq; animam spectaculo, & obscœnos pulchris etiam vultibus oculos affigere. Non enim idcircò Dominus aduenire contentus est, vt solummodò corpus à malis actibus, sed vt priùs animã quoque ab huiusmodi cogitationibus auerteret. F Quia enim Sancti spiritus gratiam mente suscepimus, mentẽ ipsam purificat primam. Et quemadmodum, inquis, possumus à concupiscentia liberari? Maximè quidem, si velimus, etiam ipsam mortificare possibile est, atque à tali prorsus æstu otiosum pectus manere. Hic enim non omninò generaliter concupiscentiam interimit, sed illam quæ ex formæ decore concipitur. Qui enim studet elegantes facies inspicere, ipse præcipuè fornacem sibi istius passionis accendit, & captiuam faciens animam, ad opus quoque celeriter abducit. Propterea non dixit, Qui concupiuit ad adulterandum, sed, Qui viderit ad concupiscendum. Et cùm quidem de ira loqueretur, certè quandam peccatum ipsum definitione signauit, dicendo, sine causa. Hic verò non ita, sed ex integro eiusmodi concupiscentiam penitùs amputauit. Augustin. lib. 1. de serm. Domini in monte, cap. 23. Iustitia ergo minor est, non corporum coniunctione: iustitia verò maior est regni Dei, non mœchari in corde. Multò faciliùs custodit ne mœchetur in corpore, quisquis non mœchatur in corde. Illud ergo confirmauit qui hoc præcepit: non enim venit legẽ soluere, sed adimplere, Matth. 5. Sanè considerandum est, quòd non dixit, Omnis qui concupiuerit mulierem: sed, qui viderit mulierem ad cõcupiscendum eam: id est, hoc fine & hoc animo attenderit, vt eam concupiscat: quod quidẽ non est titillari delectatione carnis, sed plenè consentire libidini, ita vt non refrænetur illicitus appetitus, sed si facultas data fuerit, satietur. Nam tria sunt quibus impletur peccatum, suggestione, delectatione, & cõsensione. Suggestio vel per memoriam fit, siue per corporis sensus, cum aliquid videmus aut audimus, vel olfacimus, vel gustamus, vel tangimus: quo si frui delectauerit, delectatio illicita refrænanda est: velut cùm ieiunamus, & visis cibis palati appetitus assurgit, non fit nisi delectatione: sed huic tamen non consentimus, si eam dominãtis rationis iure cohibemus. Si autem consensio facta fuerit, plenum peccatum erit: notum autem Deo in corde nostro, etiamsi facto non innotescat hominibus. Ita ergo sunt isti gradus, quasi à serpente suggestio fiat, id est, à lubrico & volubili, hoc est temporali corporum motu: quia etsi quę talia phantasmata intus versantur in anima, de corpore forinsecus tracta sunt: & si quis occultus pręter istos quinque sensus motúsque corporis animum tangit, est etiam ipse temporalis & lubricus. & ideò quantò illabitur occultiùs, vt cogitationem contingat, tantò cõueniențiùs serpenti comparatur. Tria ergo hæc, vt dicere cœperam similia sunt illi gestæ rei, quæ in Genesi scripta est, vt quasi à serpente fiat suggestio & quædam suasio, in appetitu autem carnali tanquam in Eua delectatio, in ratione verò tanquam in viro consensio: quibus peractis, tanquam de paradiso, hoc est de beatissima luce iustitiæ, in mortem homo expellitur, iustissimè omninò. Non enim cogit qui suadet. Et omnes naturæ in ordine suo gradibus suis pulchræ sunt: sed de superioribus, in quibus rationalis animus ordinatus est, ad inferiora non est declinandum. Nec quisquam hoc facere cogitur: & ideò si fecerit, sine iusta defensione punitur: nõ enim hoc cõmittit inuitus. Verumtamen delectatio ante consensionẽ vel nulla est, vel tam tenuis est, vt propè nulla sit: cui cõsentire magnum peccatum est, cùm illicita est. Cùm autem quisque consenserit, committit peccatum in corde suo. Si autem etiam in factum processerit, videtur satiari & extingui cupiditas. Sed postea cùm suggestio repetitur maior accenditur delectatio quæ tamen multò adhuc maior est, quàm illa quæ assiduis factis in consuetudinem vertitur. Hanc enim vincere difficilimum est: & tamen etiam ipsam consuetudinem, si se quisque non deserat, &

Philo Iudæus.
1.
2.
3.

Alb. Magn.
Adulterium duobus modis contrariatur matrimonio

Chrysost.

Mens quia capax Spiritus S. prius est purganda.

Hic non dicitur sine causa.

August.

Non modò adulterium, sed & concupiscentia et ad eam aspectus prohibetur.

Tribus impletur peccatũ. Suggestio, delectatio, consensus.

Typus tentationis.
Serpens.
Eua.
Ratio.

Nemo aliquid facit inuitus.

Delectatio transiens et manens.

Christianam militiam non reformidet, illo duce atque adiutore superabit: ac sic in pristinam potestatem atque ordinem, vt vir Christo & mulier viro subiicitur. Sicut *Peccati triplex.* ergo tribus gradibus ad peccatum peruenitur, suggestione, delectatione, & consensione: ita ipsius peccati tres sunt differentiæ, in corde, in facto, in consuetudine, tanquam in tres mortes: vna quasi in domo, id est, cùm in corde consentitur libidini: Altera iam prolata quasi extra portam, cùm in factum procedit assensio: Tertia, cùm in *Tres mortui.* consuetudinis malę tanquam mole terrena premitur animus, quasi in sepulchro iam putés. Quæ tria genera mortuorum Dominum resuscitasse, quisquis Euangelium legit, agnoscit. A Et fortassè consideras quas differentias habeat etiam ipsa vox resuscitantis, cùm alibi dicit, Matt. 9. Puella, tibi dico, surge. Et alibi, Luc. 7. Iuuenis, dico surge. Alibi, Ioan. 11. Infremuit in spiritu, & fleuit & rursus fremuit: & post, Deinde voce magna exclamauit, Lazare, veni foras. Quapropter nomine mœchantiū, qui hoc capitulo commemorantur, omnem carnalem & libidinem & concupiscentiam oportet intelligi. Quòd si quis re- *Cur potiùs visus meminerit, quàm tactus, &c. Albertus.* quirat, cur potiùs visus quàm aut tactus, aut olfactus, aut alterius sensuum meminerit: respondet Albert. Magnus B in Matth. Visus enim, inquit, nunciat formam quæ mouet 2. ad concupiscentiam. Auditus enim non nunciat formam, sed nomen. Et hoc de se nō mouet, sed in quantum est, significans formam quæ mouet. Et ideò non dicit, Qui audierit. Nec dicit, Qui olfecerit: quia olfactus circa mulieres nihil nunciat appetibile. Et similiter gustus. Tactus autem habet delectationē in cooperatione corporali, vel in ipso opere coitus. Sed solus visus nunciat formam pulchritudinis mulieris, quæ mouet libidinē. Huiusmodi autem & alia causa est, quia visus plures differentias repræ- C 3. sentat delectabilium, quàm aliquis aliorum sensuum. Per visum enim videmus colorem, figuram, compositionem membrorum, ornatum vestium, modum incessus, gestus, & multa huiusmodi, quæ omnia mouent concupiscentiā: & hoc non fit per alium aliquem sensum. Adhuc autem quia visus etiam vocatur interior imaginatio, & cogitatio fœminarum: quæ non sunt similia auditui, vel alij sen- *Cur viri potius exprimantur peccando. Chrysost.* sui. His igitur de causis dicit, *Qui viderit.* Sed incidit quæstio quare potiùs loquitur de viro dicens, *Qui viderit*, quā de muliere dicendo, quæ viderit. Et dicit Chrysost. quòd 1. in hoc ad paria iudicantur vir & mulier, sed propter di- D 2. gnitatem cōplexionis omnia legislator præcepta dat viris, vt per viros ad mulieres transeant, 1. Cor. 14. Si quid volunt discere, domi viros suos interrogent. Posse tamen dici, quòd tentatio maior est in viro quàm in muliere, licet in muliere resistētia sit minor. Et vbi maior est tentatio, ibi ponit Dominus instructionem, Sic etiam per visum prima peccati incœpit tentatio, Genes. 3. Vidit igitur mulier lignum quod esse pulchrum oculis, aspectúq; delectabile, &c. David vidit quod malè concupiuit. 2. *Gregorius.* Reg. 11. Quia, sicut dicit Gregorius, nō licet intueri quod non licet concupiscere. *Mulierem.* Ecce tertium. quod E non est forma, quæ per se mouet ad concupiscentiam. Et hoc patet: quia statim imaginata forma mulieris, diffunditur calor concupiscentiæ, & laxantur membra ad coitum, siue homo dormiat, siue vigilet. Et dicit Mulieris, & non fœminæ, vel virginis: & hic sumit eam, secundum quod emollit forma eius in cōcupiscentia. Thren. 3. Oculus meus deprædatus est animam meam in cunctis filiabus vrbis meæ. Iob. 31. Pepigi fœdus enim oculis meis, vt non cogitarem quidem de virgine. 2. Pet. 2. Oculos habentes plenos adulterij, & incessabilis delicti, pellicien- *Hieron.* tes animas instabiles. *Iam mœchatus est in corde suo.* Hier. in Matthæum. Inter πάθος καὶ προπάθειαν, inquit, id est, in- F *Passio et propassio.* ter passionem & propassionem hoc interest, quòd passio reputatur in vitium: propassio, licet initij culpam habeat, tamen non tenetur in crimine. Ergo qui viderit mulierē, & anima eius fuerit titillata, hic propassione percussus est. Si verò consenserit, & de cogitatione affectū fecerit, sicut scriptum est in Dauid, Ps. 72. Transierunt in affectū cordis: de propassione trāsiuit ad passionem, & huic voluntas peccandi non deest, sed occasio. *Quicunque viderit mulierem ad concupiscendum eam:* id est, si aspexerit vt concupiscat, vt facere disponat: iste dicitur rectè mœchari in corde suo. Gregorius Papa lib. 5. Moral. in Iob. capit. 12. Ita *Gregor.* docet nos auxilias Iob testa saniem radere, cùm culpam à voluntate & actione mūdauerimus. Quid enim, inquit, *Testa. Sanies.* per testam, nisi vigor districtionis: quid per saniē, nisi fluxus illicitæ cogitationis accipitur? Percussi ergo testa saniem radimus, cùm per pollutionem cogitationis illicitæ nosmetipsos asperè diiudicando mūdamus. Potest etiam testa, mortalitatis fragilitas intelligi. Testa ergo saniem mūdare, est mortalitatis cursum fragilitatémq; pēsare, & putredinē miseræ delectationis abstergere. Nam dū quisque considerat quàm citò caro ad puluerē redeat, festinè superat hoc, quod se de carne intus turpiter impugnat. Cùm ergo ex tētatione praua mēti cogitatio influit, quasi ex vulnere sanies decurrit. Sed citiùs sanies tergitur, si in cōsideratione nostra fragilitas quasi in manu testa tenetur. Neq; enim parui pendenda sunt, quæ quamuis vsque ad effectum non protrahunt, tamen illicitè in mente versantur. Hinc est, quòd quasi à vulneribus redēptor saniem radere veneras, cum dicebat Matth. 5. Audistis quia dictū est antiquis, Non mœchaberis. Ego autem dico vobis, quòd si quis viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est in corde suo. Sanies itaque tergitur, cū culpa nō solùm ab opere, sed etiā à cogitatione resecatur. *Gedeon paleas excutit.* Hinc est quòd Hierobaal, cùm à paleis frumenta excuteret, Angelum vidit, Iudic. 6. ad cuius imperium protinus hœdum coxit: quem super petram posuit, & ius carnium desuper effudit: quæ Angelus virga tetigit, eaque ignis exiens de petra consumpsit. Quid enim frumentum virga cædere, nisi rectitudine iudicij à paleis vitiorum, grana 1. virtutum separare? Sed hæc agentibus Angelus apparuit 2. quia tantò magis Dominus interiora deuinciat, quātò se studiosiùs homines ab interioribus purgant. Qui occidi hœdum præcepit: id est, omnem appetitum carnis nostræ immolari, carnésque supra petram poni, & ius carnium desuper fundi. Quem alium signat petra, nisi eum 3. de quo per Paulum dicitur, 1. Corinth. 10. Petra autem *Carnes supra petram.* erat Christus? Carnes ergo supra petram ponimus, cùm corpus nostrum in Christi imitatione cruciamus. Ius etiā 4. carnium desuper fundit, qui in conuersatione Christi ipsas etiā à se carnales delectationes exinanit. Quasi enim ius ex carne liquidum in petram funditur, quando mens à cogitatione carnalium fluxu vacuatur. Quæ tamen mox 5. Angelus virga tangit: quia intentionem nostram nequaquam potestas diuini adiutoris deserit. De petra autem 6. ignis exit, & ius carnésque consumit: quia afflatus à redemptore spiritus, tanta cor nostrum flamma compunctionis concremat, vt omne quod in illo illicitum est & corporis, & cogitationis, exurat. Quod ergo illic est in petram ius fundere, hoc est hic saniem testa mūdare. Perfecta enim mens solerter inuigilat, vt non solùm peruersa agere renuat, sed omne etiam quod in se per cogitationes turpiter loquatur, tergat. Gregorius Nyssenus lib. 7. *Greg. Nys.* Philosophiæ, capit. 2. ex hac Domini sententia confirmat liberum arbitrium. Multa enim hæretici blaterant, inquit, ignorantes quo pacto dicatur liberum arbitrium. *Liberum arbitrium.* Non enim quòd diuites simus, vel pauperes, vel sani semper, aut naturaliter robusti, vel alioqui domini, vel summatim bonorum, quæ instrumentalia siue fortuita cognominantur, vel eorum quæ secundum prouidentem finem accipiunt, potestatem habemus: sed actionum secundum virtutem & vitium, & electionum & motuum, & quorum similiter opposita agere possumus. In omni autem actione electio antecedit: & non solùm actio, sed & electio condemnabitur: atque hoc ostendit quod in Euangelio Matth. 5. Qui inspexerit mulierem ad concupiscendum eam, mœchatus est cum ea in corde suo. Et Iob pro delictis corda filiorum suorum Deo immolauit. *Theodor.* Theodoretus libr. affect. Græc. 9. cui titulus est De legib. hinc ostendit Christianam legem omni etiam Platonica Philosophia superiorem esse. Plato enim, inquit, eximius, Philosophorū scelestissimū prędicatum cōmendat, beatissimáque huic flagitio reposita esse præmia ostendit. At verò generis humani seruator nō admissum modò flagitiū, sed procaces lasciuósq; intuitus puniēdos decernit.

M

Cle. Alex.

Qui enim, inquit, viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est in corde suo. Eapropter Clemens Alexandrin. libr. 3. Pædagogi, capit. 11. Videtur, inquit, super omnia esse auersandus mulierum aspectus. Non solùm enim si tangantur, sed etiam si spectentur, peccari potest: quæ maximè vitare oportet eos qui rectè & sincerè instruuntur. Oculi enim tui recta videant, supercilia autem recta annuant. Etsi enim fieri potest, vt qui viderit, se fortiter gerat: verùm etiam ne cadat, cauendum est: (fieri enim potest, vt qui viderit, labatur: sed fieri non potest vt qui non viderit, concupiscat.) Non A solùm enim pudicos ac temperantes satis est esse puros, sed etiam adhibenda est opera, vt quod est in extrinsecis, sit ab omni reprehensione & vituperatione alienum, omni exclusa suspicionis causa, vt in summam quandam contrahatur castitas, vt non simus solùm fideles, sed etiam videamur fide digni. Quòd si quis obiiciat tot laqueis nos circumueniri, aut ab ipsis sensibus nostris, aut à cogitationibus cordis, aut ab hominum, quibuscum versamur, consuetudine, vt explicari facilè & euolui minimè possimus: docet Christus hyperbolica locu- B tione omnes offendiculi occasiones vitandas esse, aspectum mulierum, & de ipsis cogitationes, & lasciuorum hominum consuetudinem, dicens: *Quòd si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, & proiice abs te.* Dionysius Carthusianus articul. 10. in capit. 5. Matth. Oculus dexter intelligi potest tripliciter. Primò iste oculus corporalis. Si ergo is te scandalizat, id est, occasionem peccandi ingerit, & ad concupiscentiam inducit: *erue eum*, non essentialiter, sed quantum ad vsum, id est, reprime eum, ne intueatur illicita, quemadmodum in Ecclesiastic. 9. legitur: Auerte oculos tuos à muliere C compta. & Psalm. 118. Auerte oculos meos ne videant vanitatem. *Et proiice abs te*, quantum ad vsum illicitum, non quantum ad organum. Iuxta hunc sensum dicit Apostolus: Mortificate membra vestra quæ sunt super terram. Et ne hoc malè intelligeretur, adiecit, quasi exponens seipsum, fornicationem, immunditiam, & cætera, id est, vitia membrorum, occidite. Secundò, per oculum intelligitur oculus cordis, videlicet intellectus seu consideratio curiosa: quæ abiicienda sunt modo præfato, cùm scandalum pariunt. Tertiò, per oculum dextrum intelligitur quicunque proximus, seu quælibet D res adeò chara vt oculus, cuius occasione si ad ruinã peccati inducimur, debemus eam vitare. Cauenda est ergo familiaritas, & contractus eius, cuius occasione scandalum patimur. Augustinus libr. primo de sermone Domini in monte, capit. 24. Quicquid enim est quod significat oculus, sine dubio tale est, quod vehementer diligitur. Solet enim & ab his qui vehemẽter volũt, exprimere dilectionem suam, ita dici, Diligo eum vt oculos meos, aut etiam plus quàm oculos meos. Quod autem additum est *dexter*, fortasse ad augendam vim dilectionis valet. Quãquam enim ad videndum isti oculi corporis communiter E intenduntur, ampliùs tamen formidant homines dextrũ amittere: vt iste sit sensus, Quicquid illud est quod ita diligis, vt pro dextro oculo habeas, *si scandalizat te*, id est, tibi si impedimento est ad veram beatitudinem, *erue illud, & proiice abs te. Expedit enim tibi, vt pereat vnum horum*, quæ ita diligis, vt tanquam membra tibi hæreant, *quàm totum corpus eat in gehennam.* Sed quoniam sequitur de manu dextera, & similiter dicitur, *Si dextera manus tua scandalizat te, abscinde eam, & proiice abs te: expedit enim tibi vt pereat vnum membrorum tuorum, quàm totum corpus tuum eat in gehennam:* cogit quærere diligentiùs, quid F dixerit oculum: in qua quæstione nihil mihi occurrit cõgruentius, quàm dilectissimum amicum. Nam hoc est vtique, quod membrum rectè possumus appellare, quod vehementer diligimus: & hunc consiliarium, quia oculus est tanquam demonstrans iter, & in rebus diuinis, quia dexter est: vt sinister sit dilectus quidem consiliarius, sed in rebus terrenis ad necessitatem corporis pertinentibus: de quo scandalizante superfluum erat dicere, quandoquidem nec dextero parcendum sit. In rebus autem diuinis consiliarius scandalizatus est, si in aliquam perniciosam hæresim nomine religionis atque doctrinæ conatur inducere. Ergo & dextera manus accipitur dilectus, adiutor, & minister in diuinis operibus. Nam quemadmodum in oculo contemplatio, sic in manu operatio rectè intelligitur: sic sinistra manus intelligatur in operibus quæ huic vitæ & corpori sunt necessaria. Chrysostomus homil. 1. de incomprehensibili Dei natura, hanc interpretationem sequitur, simulque eorum occurrit obiectioni, qui peccatum ad corporis naturam referebant. Nam si de corporis natura hoc dice- A retur, crimen & culpa iure in corporis creatorem transferretur. Præterea non oculum vnũ, sed vtrumque eruere oporteret. Nam si alter, id est sinister relinquetur, non minus scandalizare te poterit. Sed vt intelligas non de oculo dici, adiungit dexteram: quo ostendat præstare, si quem amicum habeas etiam charum perinde ac tuum oculum, eum quoque reiicere, & à tua præcidere familiaritate, si modò te scandalizet, hoc est animæ noceat. Quid enim iuuat habere oculum, cùm reliquum corpus lædatur, & pereat? Ergo si, vt proposui, detrimento sint amicitiæ, resiliamus & fugiamus: at si nullam noxam, B nullam iniuriam nobis ad religionem, pietatisque rationem inferant, inuitemus, ducamus amicos ad meliora. Verùm si neque prodesse amico possis, & detrimentum ex eo haurias, consulere tibi debes, vt tutus, securéque maneas. Fugiendæ sunt enim amicitiæ, si offendant. Huc recurrit & ista resolutio Athanasij libr. Quæstion. ad Antiochum principem, quæst. 69. Non de membris corporis hoc dixit Dominus, absit, sed de amicis & de cognatis: membra namque sumus inuicem. Si igitur, inquit, habes amicum, aut cognatum, cuius tanta sit tibi necessitas, quanta sit vel dextri tui oculi, vel manus, iuxta C dictum Iob: Oculus eram cæcorum, & pes claudorum: si videris ab ipso damnum inferri animæ tuæ, abscinde eum. Nulla namque luci societas cum tenebris. Idque faciendum, si quid simulent, vel fraudulenter agant. Chromatius serm. 5. in cap. 5. Matth. Ita, inquit, si fortè aliqui de filijs, vel proximis, qui nobis velut oculi capitis chari sunt ac dilecti, de fide ac spe nostra contrarium sentiant, & scandalum generent, abiiciantur à nobis, & vt inimici salutis habeantur, ne cum huiusmodi hominibus perfidis ac blasphemis vnusquisque nostrum sociatus, pari pœna damnetur. Eadem est sententia D. D Hilarij in Matth. Gregorius Papa libro sexto Moral. cap. 26. Duæ igitur vitæ, & actiua & contemplatiua: cùm conseruantur in mente, quasi duo oculi habentur in facie. Dexter namque oculus, vita contemplatiua est: sinister, actiua. Sed sunt nonnulli, vt diximus, qui discretè intueri summa & spiritualia nequaquam possunt, & tamen alta contemplationis assumunt: atque idcircò in perfidiæ foueam, intellectus praui errorẽ dilabuntur. Hos itaque contemplatiua vita vltra vires assumpta, cogit à veritate cadere, quos in statu suæ rectitudinis humiliter sola actiua poterat custodire. Quibus rectè hoc quod E præfati sumus, veritas dicit, *Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, & proiice abs te. Bonum tibi est cum vno oculo in vitam intrare, quàm duos oculos habentem mitti in gehennam ignis.* ac si apertè diceret: Cùm ad contemplatiuam vitam idonea discretione non sufficis, solam securiùs actiuam tene: cumque in hoc quod pro magno eligis, deficis, eo contentus esto quod pro minimo attendis: vt si per contemplatiuam vitam à veritatis agnitione compelleris credere, regnum cœlorum per actiuam solam valeas saltem luscus intrare. *Expedit enim tibi, vt pereat vnum membrorum tuorum:* id est, vt careas delectationibus vi- F sus, quæ per oculum, & tactus, quæ per manum, aut ipsis etiam tuis amicis & proximis, *quàm totum corpus*, id est, tu ipse, *eat in gehennam*, id est, in æternum damneris. Albertus Magnus in Matthæum. Siquidem, inquit, occasio scandali aut fit in nobis, aut in his quę nobis coniunguntur, vt oculus & manus. Si autem est in nobis, tunc in nobis coniuncta est duplex vita: Vna, oculi, quæ est theorica siue contemplatiua: Altera, manus, quæ est practica siue actiua. Et tunc si oculus per tædium contemplationis scãdalizat, eruimus oculum, & transimus ad

Quid faciendum contra suggestiones.

Dion. Char. Oculus triplex.

corporalis,

Oculus cordis.

Proximus.

Augusti.

Quid manus.

Amicus hæresim seminans scandalizat.

Chrysost. Peccatum nõ referendũ ad corporis naturam.

Athanas.

Chromat.

Hilarius. Gregor.

Vita contemplatiua & actiua duo oculi.

Quid oculorũ & pedum nomine.

Alb. Mag.

actiuæ exercitium. Contemplatio autem æternorum per dextrum significatur oculum. Et si dextera manus per ior potem bonæ actionis scandalizat, eo quòd in agendis multas inuenis difficultates, abscindatur actio exterior, & transeamus ad quietem contemplationis. Si autem occasio scandali est in his qui nobis coniunguntur, tunc oculus dexter est amicus, doctor, vel consiliarius, vel procurator, qui nobis prospicit sicut dexter oculus: Manus autem est amicus, minister, subseruiens, œconomus, benefactor, qui nobis operatur sicut manus dextera. Et si in his scandalum incurritur, abscindendi sunt, quantumcunque coniuncti, & proiciendi: Quia qui aliquem talium amat plus quàm Christum, non est dignus, Matth. 10. Et Deuteron. 33. Qui dixerint patri suo vel matri suæ, Nescio vos, & fratribus suis, Ignoro illos, & nescierint filios suos, hi custodierunt eloquium tuum, & pactum tuum seruauerunt: iudicia tua, ô Iacob, & legem tuam, ô Israël. Mich. vltim. Inimici hominis domestici eius. Tales enim dicuntur & oculi & manus: sicut dicitur Iob 29. Oculus fui cæco, & pes claudo. Hoc est ergo quod dicit. Sed secundum superiorem expositionem, quæ literalis est, quæritur: quare suprà de ira loquens, non docuit tantùm excludere concupiscentiam. Et ad hoc dicendum, quòd concupiscentiæ malum non vincitur nisi fugiendo: & ideò in hoc non est nisi exclusio facienda. Sed malum iræ non perfectè vincitur, nisi beneficia inimico impendendo: & ideò ibi exiguntur plura quàm hæc. Rom. 12. Si esurierit inimicus tuus, ciba illum & si sitit, potum da illi. Hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput eius. Vbi verò remouendas monuit Christus omnes fornicationis occasiones, seu illa corporalis, seu etiam spiritualis fuerit, nunc vt in sua integritate inter coniugatos matrimonium permaneat, etiam libellum repudij leuibus de causis dare prohibet, vel si qua tori & bonorum separatio facta sit, sacramentum tamen ita constare monet, vt non liceat alteri coniugum alteri sese toto immiscere. *Audistis*, inquit, *quia dictum est*. Tho. Aq. in Matt. Nno dicit à quo, vel quibus: per hoc significans ipsos esse quasi alienos à Deo, quib⁹ hoc dicebatur. Deut. 24. scripsit Moyses, quòd si vxor non placet viro propter fœditatem aliquam. Verùm hoc dixit, non præcipiendo sed permittendo. Matt. 19. Propter duritiem cordis vestri Moyses permisit vobis libellum repudij. Dictum est igitur, *Quicunque dimiserit vxorem suam*, quacunque etiam leui ex causa, non iure & legis præscripto ductus, *det ei libellum repudij*, id est, causam repudiationis scribat, & repræsentet antequàm dimittat. Porrò libellus ille Deut. 24. vocatur Hebraicè ספר כריתת *Sepher K ritutoth*, id est, libellus abscisionis: quoniam eo libello ita separabatur mulier à viro, vt iam non vna caro dici possent, nihilque commune haberent. Ioannes Quinquarboreus Scholiis in Ruth: Formulæ autem libelli repudij exemplum, quo Hebræi vtuntur, inquit, & quo vsus videtur Rabbi quidam nomine Ieiel, Iudæus Parisiensis in contextu enim sacro nusquã illud inuenitur) scriptum reperi apud Rabbinum Mosen de Kotsi, in libro sexcentorum tredecim præceptorum, ex affirmatiuis præcepto 50. quod Latinum factum ita habet. Die tertia hebdomadis, 29. Lunæ Octobris, anno quinquies millesimo decimo octauo à mundi creatione, secundum numerum, quo numeramus nos hic, Parisiis vrbe, quæ sita est ad flumina *Seine*, & *Bieure*: Ego N. cognominatus N. filius sacerdotis, qui hodie dego Parisiis vrbe, quæ sita est ad flumina *Seine* & *Bieure* volui ex animi mei consensu, sine coactu, & dimisi & deserui, & repudiaui te, tua causa: te vxorem meam N. cognominatam N. filiam Rabbi N. sacerdotis, quæ fuisti vxor mea antehac. Ob id enim deserui & dimisi, & repudiaui te, tua causa, vt sis soluta, liberumque tibi sit abeundi, vt nubas viro cuicúque voles, nec vir quisquam impediat negotium tuum ex hoc die & in æternum. Ecce autem permissa es vnicuique viro, & hic est qui erit tibi à me libellus repudij, & scheda dimissionis, & instrumentum desertionis, iuxta constitutionem Mosis & Israëlis. Oportet autem duorum testium nomina scribi in medio libelli, & etiã mulieris generationes exprimi hoc modo, N. filia N. filij N. filij N. Deinde antequàm in manum mulieris detur libellus ab ipso marito eam repudiante, magna diligentia & superstitione obseruant, vt si omissa fuerit aliqua litera, aut repetita, aut cum alia confusa cernatur, inualidum habeatur instrumentum, & de nouo præcipiunt exarandum: quod tandem subscribunt ipsi testes, tantum ad spatium lineę vnius scripturæ ipsius instrumenti. Cæterùm formula libelli repudij, qua veteres Romani vsi sunt, in hunc modum se habuit: Res tuas tibi agito, res tuas tibi habeto. Caius l. diuortiũ. ff. de div. ott. Alex. ab Alex. lib. 4. Gen. dier. capit 8. quatuor dati libelli huius à Romanis causas assignat: Nimirùm si vxor in adulterio, aut veneficio seu etiam adulteratione deprehensa foret aut si vinum biberet. Hieronymus lib. 1. Comment. in Matth. cap. 5. In posteriore parte locum istum plenius Saluator exponit, quòd Moses libellum repudij dari iusserit propter duritiam cordis maritorum: non dissidium concedens, sed auferẽs homicidium. Multò enim melius est, licet lugubrem, euenire discidium, quàm per odium sanguinem fundi. Augustin. lib. 1. de serm. Dom. in monte, cap. 25. Non enim qui præcepit dari libellum repudij, hoc præcepit vt vxor dimittatur, sed vt iracundiam temerariam proiicientis vxorem temperaret. *Ego autem dico vobis, quicunque dimiserit vxorem suam excepta fornicationis causa, facit eam mœchari, & qui solutam à viro duxerit, mœchatur.* Hic quærenda ista occurrunt. 1. An propter fornicationem liceat viro vxorem dimittere. 2. Et verũ diuortio facto relinquatur vim, vt iure possit aliud inire matrimonium. Quòd viro liceat ob fornicationem vxorem dimittere, manifestum est ex Christi verbis. Vnde & Augustinus cap. 25. lib. 1. de serm. Domini in monte. Dominus ergo, inquit, ad illud confirmandum, vt non facilè vxor dimittatur, solam fornicationis causam excepit: cæteras verò vniuersas molestias, si quæ fortè extiterint, iubet pro fide coniugali fortiter sustineri: & mœchum etiam dicit virum qui eam duxerit, quæ soluta est à viro. Theodoretus affect. Græcar. libr. 9. de legib. Vnam, inquit, humanæ naturæ opifex, dissoluendæ copulæ occasioné proposuit, qua penitus nuptialis distraheretur coniunctio Inquit enim. Omnis qui dimittit vxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mœchari. Quibus sanè verbis, cętera vxoris vitia ęquo animo ferri iubet, seu loquax sit illa, seu temulenta, seu conuiciosa. Ratio verò, cur propter fornicationem vxor dimitti possit, etiam ex naturali & humano iure desumpta est. 1. Nam per nuptiarum fœdus coniuges inter se ita paciscuntur, vt fidem mutuò seruent, alter alteri debitum reddat, simulque conuiuant, & neuter aliis commisceatur. Ex quo fit, vt adultera digna sit, cui debitum non reddatur, & quæ toro & domo pellatur. 2. Fornicatio saltem vxoris filiorum educationi, quæ finis est matrimonij, planè aduersatur: cùm partum incertum reddat, cuius pater ignoretur. 3. Aduersatur etiam fornicatio conuictui, qui etiam matrimonij finis est, ad quẽ mutuus amor requiritur. Qui enim fieri potest, vt vir, pollutum illud vas intelligens, quod ad procreandam prolem selegerat, & fictitium vxoris in se amorem obseruans, non eam odio prosequatur? Dimittit igitur, & à se vxorem ablegat, ad abstergendam infamiam, ne particeps criminis videatur: vel ad turpitudinem vxoris corrigendam, vel ad prolis incertitudinem cauendam. Nec diuortium illud permittitur adulterij causa, eò quòd adulterium sit crimen grauissimum, sed quia directè bonis matrimonij repugnat. Nam præter id quod fidem frangit, & prolem substituit, significationem etiam sacramenti destruit. Tollens enim membra Christi, membra faciam meretricis. inquit Paulus. Absit: sed erunt duo in carne vna: neque iam duo, sed vna caro. Sunt tamen septem casus, quorum si aliquis occurrat, ius marito negabit dimittendæ vxoris, etiamsi illa adulterium commiserit. Primus est, si vir quoque adulterio infamis fuerit. Augustinus libro primo de sermone Domini in monte, capit. 28. Nihil enim iniquius, inquit, quàm fornicationis causa dimittere vxorem, si & ipse vir conuincitur fornicari. Occurrit enim illud, Roman. 2. In quo alterum iudicas, teipsum

Marginalia: Thomas. — Quid libellus repudij. — Ioan. Quinquarbor. — Forma libelli repudij. — An apud Rom. & cur repudium. — Alexand. ab Alexand. — Hierony. — August. — Quid hic quærendum. — August. An liceat viro vxorem dimittere, & cur liceat. — Theodor. — Vxor potest dimitti ob fornicationem, et cur. — Qui casus eximant diuortiũ in fornicationis causa. — Primus casus, si vir adulter sit. August.

condemnas: eadem enim agis quæ iudicas. Quapropter quisquis fornicationis causa vult abiicere vxorem, prior debet esse à fornicatione purgatus. Idem de verb. Domini, tract. 48. refertur 32. quæst. 6. cap. Si ducturi estis vxores, seruate vos vxoribus vestris, quales vultis eas inuenire. Et Epist. ad Paxetium Comitem Arianű: Iniquum est, vt quisque de alio iudicare velit, & iudicari de se nolit. Et libr. De adulterinis coniug. refertur can. Indignantur mariti. si audiant adulteros viros pendere similes adulteris fœminis pœnas: cùm tanto grauiùs eos puniri oportuerit, quanto magis ad eos pertinet & virtute vincere, & exemplo regere fœminas. Secundus casus, propter quem vir etiam adulteram vxorem dimittere non potest, est, si vir ipse per lenocinium vxorem prostituerit: tunc etiam in ipsum culpa refundi debet, leg. cùm mulier. 1. ff. sol. matrim. & l. 2. §. si publico. ff. ad leg. Iul. de adult. quibus marito lenoni prohibetur vxoris accusatio. Immò verò eiusmodi mariti suarum coniugum lenones ita lege posita damnabantur, vt ab ipsis suis vxoribus publicè fictis & ridiculis verberibus vapularét. Tertius casus est, si magnis coniecturis virum longo iam tempore absentem, vxor defunctum esse audiens, alteri nubat. Si enim vir reuertatur, ad illum redire poterit, nec quidem illam velut adulteram dimittere poterit. Quartus est casus, si mulier fraude alicuius, fingentis se virum illius esse, talem & illum esse rata, adulterium commiserit, repudiari non potest, cùm omne crimen scientiam requirat. Huius rei documentum est Iacob cum Lia permistus, quam Rachelem esse existimabat. Tractatur & hæc decisio ab Augustino, lib. de fide & operib. Quintus casus est, si mulier opprimatur tanta violentia, vt culpam non contrahat. Nam si per metum consentiret, nec à culpa, nec à diuortio excusaretur, vt elicitur ex Hieronym. ad Damasum Presb. 32. quæst. 7. cap. Omnes. & quæst. 5. cap. Reuera non potest caro antè corrumpi, nisi mens fuerit antè corrupta. & Ita, ne. ex Augustino lib. 2. de ciuitate Dei. Ita, ne aliquem polluat aliena libido, metuitur. Non polluet, si aliena erit: si autem polluet, non erit aliena, sed cum pudicitia: vt virtus animi si comitem habeat fortitudinem, potiùs quælibet mala tolerare decernet, quàm malo consentire. Nullus autem magnanimus & pudicus in potestate habet quid de sua carne fiat, sed tantùm quid annuat mente, vel renuat. Quis tandem sana mente, si mente putauerit se perdere pudicitiam, si fortè apprehensa vel oppressa sua carne exerceatur, explreatur libido non sua? Sextus casus est, si vir, postquàm intellexerit vxoris adulterium, ipsam tamen in gratiam & torum admiserit. Cùm enim consecuta reconciliatio sit, ob prius crimen repudiari non potest, vt ex Chrysostomo colligitur. 32. qu. 1. can. Si quis. Septimus casus est, si solius spiritualis fornicationis ratione, idem propter disparem cultum & religionem fidelis vir vxorem repudiauerit, illa verò resipiscat, non ampliùs pro repudiata habebitur, sed ad virum reuertetur: vir autem eius, cessante iam diuortij causa, illam in totum excipiet. Augustinus libr. primo de sermone Domini in monte capit. 29. Rursum, inquit, quæritur, vtrum si vxoris permissu, siue sterilis, siue quæ concubitum pati non vult, adhibuerit sibi alteram vir, non alienam, neque à viro seiunctam, possit esse sine crimine fornicationis? Et in historia quidem veteris Testamenti inuenitur exemplum: sed nunc præcepta maiora sunt, in quæ per illum gradum generatio humana peruenit. Tractanda illa sunt ad distinguendas ætates dispensationis diuinæ prouidentiæ, quæ humano generi ordinatissimè subuenit: non autem ad viuendi regulas vsurpandas. Sed tamen vtrum quod ait Apostolus, 1. Corinth. 7. Mulier non habet potestatem sui corporis, sed vir: similiter vir non habet potestatem sui corporis, sed mulier: possit in tantum valere, vt permittente vxore, quæ maritalis corporis potestatem habet, possit vir cum altera, quæ nec aliena vxor sit, nec à viro disiuncta, connubere? Sed non ita est existimandum, ne hoc etiam fœmina viro permittente facere posse videatur, quod communis sensus excludit: quanquam nonnullæ causæ possint existere, vbi & vxor mariti consensu pro ipso marito hoc facere debere videatur, sicut Antiochiæ factum esse perhibetur ante quinquaginta fermè annos, Constantij temporibus. Nam Acindynus tunc Præfectus, qui etiam Consul fuit, cùm quondam libræ auri debitorem fisci exigeret, nescio vnde cõmotus, quod plerunque in istis potestatibus perniciosum est, quibus quod libet licet, aut potiùs putatur licere, comminatus est iurans, & vehementer affirmans, quòd si certo die, quem constituerat, memoratum aurum non exolueret, occideretur. Itaque cùm ille teneretur immani custodia, nec posset debito illo expediri, dies metuendus imminere & propinquare cœpit. Et fortè habebat vxorem pulcherrimam, sed nullius pecuniæ, qua posset subuenire viro. Cuius pulchritudine mulieris cũ quidam diues esset accensus, & cognouisset maritum eius in illo discrimine constitutum, misit ad eam, pollicens pro vna nocte, si ei misceri vellet, se auri libram daturũ. Tum illa, quæ se sciret non habere sui corporis potestatem, sed virum suum, pertulit ad eum, dicens paratam se esse pro viro id facere, si tamen ipse cõiugalis corporis dominus, cui tota illa castitas deberetur, tanquam de re sua pro vita sua vellet id fieri. Egit ille gratias, & vt id fieret imperauit, nullo modo iudicans adulterium esse concubitum, quòd & libido nulla, & magna mariti charitas, se iubente & volente flagitaret. Venit mulier ad villam illius diuitis: fecit quod voluit impudicus: sed illa corpus nõ nisi marito dedit, nõn connubere vt solet, sed viuere cupienti: accepit aurũ. Sed ille qui dedit, fraude subtrahit quod dederat, & supponit simile ligamentum cum terra. Quod vbi mulier iam domui suæ posita inuenit, prosiliuit in publicum, eadem mariti charitate clamatura quod fecerat, qua facere coacta est. Interpellat Præfectum, fatetur omnia, quam fraudem passa esset ostendit. Tum verò Præfectus primò se reum, quòd suis minis ad id ventum esset, pronunciat: & tanquam in alium sententiam diceret, de Acindyni bonis auri libram fisco inferẽdam: illam verò mulierem dominam in eam terram, vnde pro auro terram accepisset, induci. Nihil hîc in alteram partem disputo, liceat cuique æstimare quod velit. Non enim de diuinis authoritatibus deprõpta historia est: sed tamen narrato hoc facto, non ita respuit hoc sensus humanus, quod in illa muliere viro iubente commissum est, quemadmodum antea cùm sine vllo exẽplo res ipsa poneretur, horruimus. Sed in hoc Euangelij capitulo nihil fortiùs considerandum est, quàm tantum malum esse fornicationis, vt cùm tanto vinculo sibi coniugia constringantur, hæc vna causa solutionis excepta sit. Nunc autem quærendũ est, liceát ne viro, aut mulieri post diuortium alteri nubere. De muliere quidem manifestum est ex Christi verbis, *Et qui dimissam duxerit, mœchatur.* De viro autem idem concludi potest, cùm par vtrique sit & libertas, & obligatio, vt ex Hieronymo Thomas Aquinas in Matth. colligit. Quæritur enim, inquit, hîc vtrum similis causa sit in viris, si dimittantur ab vxoribus suis causa fornicationis. Respondet Hieronymus: Quicquid viris dicitur, redundat in fœminas. Neque enim adultera vxor dimittenda, & vir mœchus retinẽdus. Aliæ sunt leges Cæsaris, aliæ Christi. Apud illas in viris fræna pudicitiæ laxantur: apud Christum, quod non licet fœminis, æquè non licet viris: quia eadem seruitus pari conditione censetur. Ideò & Canon Apostolorum 50, sic habet: Si quis laicus ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐκβάλλων, ἑτέραν λάβοι, ἀφοριζέσθω, alteram duxerit, aut ab alio dimissam, eiiciatur ab Ecclesia: nimirũ vt publicus adulter. Augustin. tom. 6. lib. 1. de adulter. coniugiis, capit. 9. Cur igitur, inquis, interposuit Dominus causam fornicationis, & non potiùs generaliter ait, Quicũque dimiserit vxorem suam, & aliam duxerit, mœchatur: si & ille mœchatus est, qui dimissa fornicante muliere alteram duxit? Credo quia illud, quod maius est, hic Dominus cõmemorare voluit. Maius enim adulteriũ esse quis negat, si quis vxore non fornicãte dimissa alterã duxerit? non quia & hoc adulterium non est, sed quia minus est, vbi fornicante dimissa, altera ducitur. Nam simili locutione vsus etiam Apostolus Iacobus ait, 4. capit. Scienti igitur bonum facere, & non facienti peccatum est

Margin notes:
Idem Aug.
2. Si vir leno sit vxoris.
3. Si putetur defunctus.
4. Si fraus facta.
5. Si vis illata.
Hierony.
Augustin.
6. Si a viro admissa.
Chrysost.
7. Si ad fidem reuersa.
Augustin.
Virum ex consensu licere fornicari.
Factum memorabile.
Fraude meretricem mulctata.
Hieronym. Thomas.
Aliæ sunt leges Cæsaris, aliæ Christi.
Can. Apo.
Augustin.
Non potest vir vxore dimissa alteram ducere.

illi. Nunquid ideò non peccatum est illi, qui nescit bonum facere, & ideò non facit? Vtique peccatum est, sed hoc grauius, si etiã sciat, & non faciat: nec illud ideò nullum, quia minus. Vt ergo eodem modo vtrumque dicamus, sicut quicunque dimiserit vxorem excepta fornicationis causa, & aliam duxerit, mœchatur: ita quicunque scit bonum facere, & non facit, peccat. Sed quemadmodũ hic rectè dici non potest, Ergo si nescit, non peccat: sunt enim etiam peccata ignorantium, quamuis minora quàm scientium: ita nec illic rectè dici potest Ergo si causa fornicationis dimiserit, & aliam duxerit, non mœchatur. Est enim mœchatio etiam eorum qui alias ducunt, relictis propter fornicationem prioribus: sed vtique minor quàm eorum, qui non propter fornicationem dimittunt, & alteras ducunt. Potest quippè, sicut dictum est, Scienti bonum facere, & non facienti, peccatum est illi, eo modo & illud dici, Dimittenti vxorem excepta fornicationis causa, & alteram ducenti, mœchatio illi est. Quemadmodum igitur si dixerimus, Quicunque mulierem à marito præter causam fornicationis dimissã duxerit, ab hoc crimine absoluimus: sed vtrosque mœchos esse minimè dubitamus: ita eum, qui præter fornicationis causam vxorem dimiserit, & aliam duxerit, mœchum pronunciamus: nec ideò tamen eum, qui propter fornicationis causam vxorem dimiserit, & alteram duxerit, ab huius peccati labe defendimus. Ambos enim, licet alterum altero grauius, mœchos tamen esse cognoscimus. Neque enim quispiam ita est absurdus, vt mœchum neget esse, qui duxerit eam, quam maritus propter causam fornicationis abiecit: cùm mœchum dicat eum, qui duxerit eam, quæ propter fornicationis causam abiecta est. Si ergo isti ambo sunt mœchi: vnde enim dicimus, quicunque mulierem præter causam fornicationis a viro dimissam duxerit, mœchatur: de vno quidem ipsorum dicimus, nec tamen mœchari ideò negamus, qui eam duxerit, quam propter fornicationis causam maritus dimiserit. Ita cũ ambo sint mœchi, & ille scilicet qui dimiserit vxorem suam præter causam fornicationis, & aliam duxerit: & ille qui propter causam fornicationis vxore dimissa se alteri copulauerit, profectò quãdo de vno eorum legimus, non ita intelligere debemus, quasi ex hoc alter mœchus negatus sit, quòd alter expressus sit. Sed si hoc Euãgelista Matthæus, qui expressa vna specie alteram tacuit, facit ad intelligendum difficile, nunquid non alij generaliter idipsum ita complexi sunt, vt de vtroque posset intelligi? Nam secundum Marcum 10. cap. Quicunque dimiserit vxorem suã, & alteram duxerit, adulterium committit super eam: & si vxor dimiserit virum suum, & alij nupserit, mœchatur: & qui dimissam à viro ducit, mœchatur. Qui ergo nos sumus vt dicamus, Est qui mœchatur, vxore quidem dimissa alteram ducens. & Est qui hoc faciens, non mœchatur: cùm Euangelium dicat omnem mœchari qui hoc facit? Proinde si quicunque hoc fecerit, vt vxore sua dimissa alterã ducat, mœchatur: sine dubio ibi sunt ambo, & qui præter, & qui propter causam fornicationis dimittunt vxorem. Huc recurrit Concilium Mileuitanum, cap. 17. Placuit, inquit, vt secundum Euangelicam & Apostolicam disciplinam neque dimissæ à marito, alteri coniungantur, sed ita maneant, aut sibimet reconcilientur. Quòd si contempserint, ad pœnitentiã redigantur. In qua causa legem Imperialem petendam promulgari. Innocẽtius primus, cuius tempore hoc Concilium celebratum est circa annum 420. Epist. 3. ad Exuperium Tholosanum Episcopum, cap. Et illud, inquit, desideratum est sciri, cur communicantes viri cum adulteris vxoribus non conueniant, cùm è contra vxores in consortio adulterorum virorum manere videantur. Super hoc Christiana religio adulterium in vtroque sexu pari ratione condemnat. sed viros suos mulieres non facilè de adulterio accusant, & non habent latentia peccata vindictam. Viri autem liberiùs vxores adulteras apud sacerdotes deferre consueuerunt: & ideò mulieribus, prodito earum crimine, cõmunio denegatur. Virorum autem latente commisso non facilè quisquã ex suspicionibus abstinetur: qui vtique submouebitur, si eius flagitiũ detegatur. Cùm ergo par causa sit interdum, probatione cessante vindictæ ratio cõquiescit. Ipse etiam Hieronymus tolerare non potuit repudiatæ mulieris coniugium, vt viuente priore viro, alteri nubat quin iuxta Domini verbum, ipsum etiam virum mœchiæ condemnet. Si quidẽ in Epistola ad Amandũ de tribus quæstionibus: Reperi, inquit, iunctam Epistolæ & commentariolo tuo breuem chartulã, in qua hæc edita scribantur. Quærendum ab eo, id est, à me, Vtrũ mulier relicto viro adultero & sodomita, & alio per vim accepto, possit absque pœnitentia communicare Ecclesiæ, viuente adhuc eo quẽ prius reliquerat. Quod legens, illius versiculi recordatus sum, Ad excusandas excusationes in peccatis. Omnes enim homines vitiis nostris fauemus, & quod propria facimus voluntate, ad naturę referimus necessitatem. Quomodo si dicat adolescens, Vim patior corporis, me ad libidinem ardor impellit: ipsa organa membrorũ genitaliũ, & cõpositio corporis, fœmineos quęrit amplexus. Et rursum homicida: Io egestate, inquit, erã, indigebã cibo, tegmen corporis non habebã: Ideò alienum sanguinem fudi, ne ipse fame & frigore morerer. Responde itaque sorori, quæ à nobis super statu suo quærit, non nostram, sed Apostoli sententiã. An ignoratis, fratres, (scientibus enim legẽ loquor) quoniã lex dominabitur homini quanto tempore viuit? Mulier enim quæ sub viro est, viuẽte viro astricta est legi. Quòd si mortuus fuerit vir eius, libera est à lege viri. Ergo viuẽte viro adultera erit, si duxerit alterũ virũ. Et in alio loco: Mulier alligata est, quanto tempore viuit vir eius. Si autem dormierit vir eius, libera est: cui vult, nubat, tantũ in Domino. Omnes igitur causationes Apostolus amputãs, apertissimè definiuit, viuente viro adulteram esse mulierẽ, si alteri nupserit. Nolo mihi proferas raptoris violentiam, matris persuasionem, patris authoritatem, propinquorum cateruam, seruorum insidias atque contemptum, damna rei familiaris. Quandiu viuit vir, licet adulter sit, licet sodomita, licet flagitiis omnibus coopertus, & ab vxore propter hæc scelera derelictus, maritus eius reputatur, cui alterum virum accipere non licet. Nec Apostolus hæc propria authoritate decernit, sed Christo in se loquente, Christi verba secutus est, qui ait in Euangelio: Qui dimittit vxorẽ suam excepta fornicationis causa, facit eã mœchari. & qui dimissam acceperit, adulter est. Animaduertite quid dicat. Qui dimissam acceperit, adulter est. Siue ipsa dimiserit virũ, siue à viro dimissa sit, adulter est, qui eã acceperit. Chrys. hom. 17. Oper. perf. in Matt. Ille quidẽ, inquit, qui dimisit vxorem suam, si alterã duxerit, tunc se constituit criminis reũ, qui adulteram fecit ea coniuge: hic verò accipiendo alienã, adulter effectus est. Aug. lib. 1. de adulterinis coniugiis, cap. 11. Verba verò, inquit, quæ posuisti, ô Pollenti, vnde tibi visum est non mœchari eũ qui propter causam fornicationis vxorem dimiserit, & aliam duxerit obscurè quidẽ posita sunt. Vnde non miror in eis intelligendis laborare lectorẽ. Sed non sunt difficilia in eo sermone Domini, qui tũc à me tractabatur, quãdo illa conscripsi, quæ cùm legeres, te mouerunt. Alibi quippè idem Matthæus ea Dominum dixisse narrauit, non cum illum prolixũ faceret in monte sermonem, sed cùm interrogatus esset à Pharisęis, Matth. 5. Vtrũ liceret ex quacunque causa dimittere vxorem. Sed quod minùs intelligitur apud Matthæum, apud alios Euangelistas intelligi potest Quapropter cùm legerimus in Euangelio secundum Matthæum, c. 19. Quicũque dimiserit vxorem nisi ob fornicationem: vel quod magis in Græco legitur, præter causam fornicationis, & aliam duxerit, mœchatur: non debemus continuò putare illum non mœchari, qui propter causam fornicationis dimiserit, & aliam duxerit: sed adhuc ambigere, donec Euangelium secundum alios Euãgelistas à quibus hoc narratum est, consulamus. Quid si enim secundũ Matthæum, non quidem quod ad hanc rem pertinet, dictũ est totũ, sed ita pars dicta est, vt intelligeretur à parte totum, quod tãquam explanãtes Marcus & Lucas, vt claresceret plena sententia, totum dicere maluerunt? Cùm ita primum non dubitantes verum esse quod apud Matth. legitur, Quicunque dimiserit vxorem suam præter causam fornicationis, & aliã duxerit mœchatur: quæramus, verũ

Condemnatur
[illegible]

Conc. Mil.
[illegible]

Innocent. 1.

Hieron.

An absque [illegible] separatio [illegible], & aliud coniugium contrahi.

Nulla est excusatio in peccatis coram Deo.

Chrysost.

August.

Marcus & Lucas [illegible]

tantùm iste mœchatur ducēdo alteram vxorem, qui præter causam fornicationis priorem dimiserit: an omnis, qui dimissa vxore alteram duxerit, vt ubi sit etiam ille qui fornicantem dimiserit. Nónne secundum Marcū respondebitur nobis, Quid quæritis verum ille sit mœchus, & ille non sit? Quicunque dimiserit vxorem suam, & alteram duxerit, adulterium committit. Nónne etiam secundum Lucam dicetur nobis, Quid ambigitis verū ille, qui

A

propter causam fornicationis vxorem dimiserit, & aliam duxerit, non mœchatur? Luc.16. Omnis qui dimittit vxorem suam, & ducit alteram, mœchatur. Ac per hoc, quoniam fas non est, vt Euangelistas, quamuis diuersis verbis de vna re loquentes, ab vno sensu eademq; sententia dissentire dicamus: restat vt Matthæum intelligamus à parte totum significare voluisse: eandem tamen tenuisse sententiam, vt dimittens vxorem, & alterā ducens, nō quidē

B

mœchatur, id est, qui præter fornicationem dimiserit: quidam verò non mœchatur, id est, qui propter fornicationem dimiserit: sed omnis qui dimittit vxorem suam, & ducit alteram, mœchari minimè dubitetur. Tertul.lib, de Monogamia.

Tertull,

Adulteratur ergo, inquit, quia viuam carnem sibi immiscet super viuam pristinam, quam Deus aut coniunxit in duos, aut còiunctam deprehendit. Ideóque abstulit repudium, quod ab initio non fuit, vt quod

C

ab initio non fuit, muniat duorum in vnam carnem perseuerantiam, ne necessitas vel occasio tertię concarnationis irrumpat, soli causę permittēs repudium, si fortè præuenerit, cui præcauetur. Adeò autem repudium à primordio non fuit, vt apud Romanos post annum 600. vrbis conditæ id genus duritiæ cōmissum notetur. Sed illi etiā non repudiantes, adulteria committunt: nobis, etsi repudiemus, ne nubere quidem licebit.

Repudium primùm non licuit Romanis.

Greg. Nāz.

Gregor. Nanz. ho. in dictum Euangelij Matth.19. Cùm consummasset Iesus

D

omnes sermones hos; Quid enim, inquit, causæ est, cur mulierem coërceret, marito contrà indulgeret, eúmque liberum relinqueret: & mulier quidem, quæ scelerarum cōsilium aduersus viri sui cubile susceperit, adulterij piaculo constringatur, acerbissimísque pœnis excrucietur: vir autem, qui fidem vxori datam adulterio violauerit, nulli supplicio obnoxius sit? Hanc legem haudquaquam

Maritus ob [illegible] capto.

E

probo, hanc consuetudinem minimè laudo, Viri erant, qui hanc legem sanxerunt: ac propterea aduersus mulieres lata est.

Chromat,

Chromatius verò Romanus Episcopus, qui circa annum Domini 400. vixisse colligitur, serm. 2, in c.5. Matt. hanc sententiam ita concludit. Nam & passiuam Iudæorum licētiam, inquit, & stultam & miserabilē Manichæorum præsumptionem. qui negant à Deo esse coniogia, huius sententiæ pronunciatione damnauit, dicens: Excepta causa fornicationis vxorem non licere dimitti:

F

apertè demonstrans, eum contra Dei agere voluntatem, qui matrimonium à Deo iniunctum illicita diuortij separatione temerare præsumpserit. Vnde non ignorēt, quàm graue apud Deum damnationis crimen incurrant, qui per effrænatam libidinis voluptatem absque fornicationis causa, dimissis vxoribus in alia volunt transire coniugia. Quod idcircò se credunt impunè committere, quia humanis & seculi legibus id videtur permissum. nescientes in hoc se grauiùs magis delinquere. quia humanas leges diuinis legibus præferant, vt quod illicitum Deus esse constituit, ideò licitum credant, quia ab homine sit liberè permissum.

August.

Augustin. lib. de bono coniugali, cap.7. quod refertur causa 32. quæst. 9. can. Interueniente diuortio non aboletur confœderatio nuptialis, ita vt si coniuges sint separati, cum illis etiam committitur adulterium, quibus

A

etiam fuerint post suum repudium copulati.

Idem.

Vinculū manet etiam dimissa vxore.

Idem etiam lib. 2. de adulterin. coniugiis: quod & refertur can. Licitè dimittitur vxor ob causam fornicationis: sed manet vinculum prioris, propter quod fit reus adulterij, quicunque duxerit dimissam ob causam fornicationis. Sicut autem manente in se sacramento regenerationis excommunicatur quisquis reus est criminis: ita quæ sæparatur à vi-

B

ro, nunquam carebit sacramento coniugij, etiamsi non reconcilietur viro: carebit autē, si mortuus fuerit vir eius. Reus verò excommunicationis ideò nūquam carebit regenerationis sacramento, etiamsi non reconciliatus fuerit: quia nunquam moritur Deus, cui est copulatus in baptismo.

Chrysost.

Chrysostom. homil. 17. Oper. perfecti in Matth. Fructum huius dominicæ prohibitionis ostendit tutiorē, & firmiorem cōiugum inter se amorem, & certiorē fidē.

C

Per hoc enim certè, inquit, facit mulierem publicam nolentem, ad omnes illi aditum claudens, neque permittens vt aliqua viro impatiētiæ occasio ministretur. Cùm enim diceret mulier, quòd omnimodo necesse sit aut eum habere, quem ab initio sortita sit, aut illius semel eiectam domo, nullum se iam aliud inuenturam esse suffugium, etiam nolens coniugem suum amare cogetur. Si verò nihil ipse de hoc propriè loquitur, minimè mireris. Est enim

D

muliebris sexus infirmior: propterea illam relinquens, dum deterret virum, vitium quoque vxoris emendat: vt si quis lasciuum habens filium, illum quippe relinquat: eos verò corripiat, per quos ille talis efficitur, eósque ab illius comitatu discedere, nec ei prorsus appropiare præcipiat.

Greg. Nāz.

Melius est ergo, vt parentes agant cū longan.

Gregor. Nanzanz, hom. in dictum illud Matth.19. Cum cōsummasset Iesus hos sermones: Ergo, inquit, impudicam quidem, quia genus corrumpit, & adulteras expellamus: cætera autē patienter & moderatè sapienterq;

E

feramus: aut, vt rectiùs loquar, sapiēter & moderatè ferre, quicunque matrimonij iugum subiistis. Si illitos fuco & cerussa colores & pigmenta perspexeris, eā hoc ornatu spolia: si procacem & petulantem linguam, coërce: si meretricium risum, tristem effice: si sumptum aut potum immodicum, contrahe: si intempestiuos progressus, constringe: si oculum elatum atque suspensum, reprime. At eam si temerè à te diuellas & abstrahas, incertum est vtra

F

pars periclitetur, an ea quæ secat, an ea que secatur. Fons aquæ, ait ille, sit tibi proprius, nec eum cuiquam extero impartias. Pullus gratiarum tuarum, & ceruus amicitiæ tuæ consuetudinem vitæ tecum habeat, Quocirca tibi cauendum est, ne fluuius alienus efficiaris: atque aliis potiùs placere studeas, quàm vxori tuæ. Quòd si aliò fertur cupiditas tua, parti quoque tuæ libidinem præscribis.

De prohibito periurio, & simplici iuramento: quomodo quid affirmare, vel negare poßimus.

Matth. 5.	Marc.	Luc.	Ioan.
Iterum audistis, quia dictum est antiquis, Non periurabis: reddes autem Domino iuramenta tua. Ego autem dico vobis, non iurare omninò: neque per cœlum, quia thronus Dei est: neque per terram, quia scabellum est pedum eius: neque per Hierosolymam, quia ciuitas est magni regis: neque per caput tuum iuraueris, quia non potes vnum capillum album facere aut nigrum. Sit autem sermo vester, est, est, non, non: quod autem his abundantius est, à malo est.			

Introductio.

NON suis modò fructibus, sed & foliis producitur arbor: nec actionibus tantum, sed & verbis, humani cordis penetralia demonstrantur. Inde fit, vt Christus nō modò ipsas & cogitationes, & actiones, sed & verba prohibuerit, quæ fratri molestiā & iniuriā inferre possent. Nunc etiam

Summa.

nec verbis diuinæ veritati iniuriam fieri monet, sed ita linguam nostram moderari ostendit, vt non modò à periurio, sed & ab omni vano iuramento caueamus.

A

Greg. Naz.

Greg. Nanz. in Quadragesimi ieiunij silentium, vbi linguæ dāna protulit, ne illius licentia naufragium animæ suæ incurreret. Eapropter, inquit, quemadmodum si quis obliquam plantam manu paulatim in contrariam partem inflectat, hoc assequitur, vt quamprimùm violentam ab ea manum subduxerit, rigida stet, nec iam pristino obliquitatis vitio laboret: sic ego cùm præcipitis sermonis impetum, mediocritatis regulam excessisse perspicerē, nullum melius remedium inueni, quàm vt eum excelso pectore premerem, vt lingua mea, & quæ dicenda, & quæ tacenda sunt, addisceret.

Linguæ dā-na.

B

Et quidem ipse Christus, vt ad perfectionem suos deducat, non modò illorum cogitationes, & actiones, sed & verba reformat, & ipsi frænum inijcit, non modò cùm prohibet ne Racha aut Fatue, aut quid simile proximo dicamus, sed & vetat ne iuremus: è contrà monet, vt & proximis benedicamus, & Deum inuocemus.

Lingua refrenanda.

Et nunc quidem occurrit præceptum istud de modo aut affirmandi, aut negandi quæ voluerimus. *Audistis*, inquit, *quia dictum est antiquis* per Moysen. *Non peierabis*. Leuit. 19. Non peierabis, nec pollues nomen Dei tui.

Augustin. Periurium quid.

C

Augustin. tom. 4. lib. contra mendacium, ad Consentium, cap. 19. periurium definit, rei falsæ iuramentum. Quis enim, inquit, per veritatem possit esse periurus? Per mendacium igitur periurus est, & eo maximè, quo iurans falsa nouit esse vel credit quæ asserit. Porrò Scribæ & Pharisæi solùm prohiberi censebant, cum diuini nominis protestatione, rem quam nossent falsam, asserere: interim non aduertentes, prohiberi etiam iuramentum in asserenda re pauci momenti, cùm in lege etiam scriptum sit, Exod. 20. Non assumes nomen Domini tui in vanum: nec enim habebit insontem Dominus eum, qui assumpserit nomen Domini Dei

D

sui frustrà. *Reddes autem Domino iuramenta tua*. Hoc quidam à Scribis insertum & additum, quasi ad legis interpretationem esse dicunt: elicitur tamen ex ipsa scriptura, etiam pro vario huius sententiæ sensu. Aut enim sic intelligitur, Reddes iuramenta tua, id est, quod iureiurando promisisti persolues: quod & sonat Græca dictio, ἀποδώσεις, aut ad eum referes tua iuramenta, quia per eum iurabis. Prior sensus probatur ex multis locis: vt cùm Dauid dicit, Reddam tibi vota mea. quæ distinxerunt labia mea. Et rursus: Vota mea Domino reddam. Nam

Votorum ratio.

E

quod iuramenta, etiam vota interpretari possumus, si modò promissiones Deo factæ sint. Quòd si interpositum iuramentum sit promissioni factæ ad proximum, etiam & illa perfici debet, ne diuino nomini fiat iniuria. Eccles. 5. Si quid vouisti Deo, ne moreris reddere: displicet enim infidelis & stulta promissio, sed quod voueris, redde. Multo enim melius est non vouere, quàm post votum promissa non reddere. Zach. 5. Loquimini veritatem vnusquisque ad proximum, & iuramentum mendax ne diligatis. Omnia enim sunt hæc quæ odi, dicit Dominus. Quòd si hæc iuramenta intelligas Deo

Quæ fuerit opinio Scribarum.

F

reddi, quæ per nomen eius iurentur, hoc etiam desumi videbitur Deuteron. 6. vbi legitur, Dominum Deum tuum timebis, & illi soli seruies, & per nomen eius iurabis. Vnde factum sit, vt Scribæ & Pharisæi se non obligari existimarent ad ea iuramenta præstanda, quæ per nomina creaturarum promitterentur. Verùm huic opinioni obstat, quòd Christus etiam prohibet iurari per cœlum, terram, & templum, quasi iam hominibus hæc assueta essent. Confirmarunt quidam scripturarum de non tenendo illo iuramento sententiam, ex eo quod legitur Leuit. 19. Non iurabis in nomine meo: quasi per creaturas peierare liceret: & cum Exod. 20. legitur, non in vanum nomen Dei assumendum esse, possimus creaturas in vanum assumere. Verùm neque id agit Christus, vt ostendat ad vtrumque homines obligari, seu quòd per Dei aut creaturarum nomen iurauerint: sed vt nec per ipsas etiam creaturas iurare liceat.

Duplex iuramentum.

Cæterùm duplex est iuramentum: vnum iudiciale, iudicis authoritate delatum, quod aliquando coactè præstatur: alterum, quod extra iudicium ex partium conuentione præstatur.

A

Rursus est iuramentum assertorium, & promissorium: assertorium est promissionis de præsenti, vel præterito: promissorium est de futuro.

Thom. Modus iurandi.

Sed &, vt scribit D. Thomas, duplex est modus iurandi: vnus per simplicem contestationem, alter per execrationem.

1\.

Contestatio autem duobus modis fit: aut simplici verbo, dicendo, Per Deum ita est, absque certa adiectione huius verbi Iuro. Et verbis quidem aliis atque aliis hæc contestatio fit. Sic enim olim iurabant: (1. Reg. 14.) Viuit Dominus, & viuit anima tua. In nouo Testamento, Roman. 1. Testis est mihi Deus. Philipp. 1. Testem voco Deum. 2. Corinth. 1. Veritatem dico, non mentior. Rom. 9. Testis est mihi conscientia mea.

B

2\.

Secundus modus iurandi per simplicem contestationem est, cùm interuenit aliqua res sacra: vt cùm iuratur inter manus Episcopi, super Euangelia, aut manu altari imposita: quod ad diuinam reuerentiam & terrorem iurantium, vt à periurio reuocentur, institutum est.

Execratio.

Iuratur autem per execrationem, cùm quis aut se, aut eorum quæ sua sunt, quædam diris deuouet, vt id verum esse credatur quod asserit. Et tunc Deum non modò in testem, sed & vindicem assumit. Sic rex Samariæ contra Helisæum execratus est,

C

dicens: Hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, si steterit caput Helisæi super ipsum hodie. Ad hunc sacramenti modum accessisse videtur Paulus dicens: Testem inuoco Deum in animam meam.

An iurare per fidem, malum.

Verùm quidam quærunt, an hic iuret, qui dixerit, In veritate, vel in fide. Respondetur, quòd illa per quæ iuramus, fides, veritas, & similia, aut simpliciter & absolutè considerantur, & sic dicunt fidem & veritatem diuinam: eo modo nemini dubium est, iuramentum præstari. Verùm si cum adiectione quis dixerit, Per fidem, aut veritatem aulicorum, curiosorum hominum, mercatorum, quandoquidem hæc

D

fides humana est, & definitur incertitudo eius per adiecta huius, cùm sæpiùs fallax sit & aulicorum, & mercatorum fides: ideò fallax iuramentum erit. Interim tamen peccatum incurritur, quia nomen fidei & veritatis rei fallaci adaptatur.

An quis ad omne iuramentum obligetur.

Et quoniam pauci ducunt nonnulli iuramentum, & fidem non in omnibus præstandam esse censent: notandum est, quòd omne iuramentum, siue sit assertorium, siue promissorium, ligat iurantem, saltem ad hoc vt veritas seruetur.

Quomodo nō obligatur.

Obligatio autem duplex est, vna ad proximum, altera erga Deum, ob cuius reuerentiam promissum seruandum est, nisi cedat in peiorem & deteriorem exitum. quod contingit dupliciter.

E

1\.

Vno modo, quando id quod iuratur, est per se malum: vt si quis alterum se occisurum, aut de iniuria vindicaturum, aut eleemosynam alicui se non esse facturum iurauerit, aut non ingressurum domum eius qui illum offenderit. Cùm materia istius iuramenti omninò sit opposita diuinæ laudi & honori, non modò non peccat qui id non præstiterit, sed & illum iuramenti pœnitere debet, quòd ita diuino nomine abusus sit, & per contraria opera crimen istud reparare.

Ambros.

Ambros. lib. 3. Offic. Turpe, inquit, quòd ab Herode regnum pro saltatione promittitur: crudele, quòd mors Prophetæ pro iurisiurandi

F

di religione donatur. (Math. 14.) Quanto tolerabilius tali fuisset periurium sacramento, si tamen periurium dici potest. quod ebrius inter vina iurauerat, quod deleratus inter saltantium choros promiserat. Neque vnquam adducat, vt credam, non, incautè promisisse principem Iephte (Iud. 11.) vt immolaret Deo, quicquid sibi reuertenti, inter limen domus suæ occurreret: cùm & ipsum votum voti pœnituerit, postquàm filia occurrit ei. Denique conscidit vestimenta sua, & dixit: Heu me filia, impedisti mihi, impedisti mihi, in stimulum

Factum Iephte.

dolorum facta es mihi. Qui licet pio metu ac formidine acerbitatem duræ solutionis impleuerit, tamen luctum annuum etiam posteris deplorandum statuit, ac dereliquit. Dura promissio, acerbior solutio, quam necesse habuit lugere etiam ipse qui fecit. Non possum accusare virum, qui necesse habuit implere quæ vouerat; sed tamen miserabilis necessitas, quæ soluitur parricidio. Melius est non vouere id quod ei, cui promittitur, noluit exolui. Denique in Isaac habemus exemplum, pro quo Deus arietem statuit immolari. (Genes. 22.) Non semper igitur promissa soluenda omnia sunt. Denique ipse Dominus frequenter suam mutat sententiam, sicut scriptura indicat. Nam proposuerat percutere morte, & perdere populum: (Num. 14.) sed postea rogatus à Moyse, reconciliatus est populo suo. Et iterum ad Moysen & Aaron ait: (Num. 16.) Diuidite vos de medio synagogæ, & consummabo eos simul. Quibus discedentibus à cœtu, Dathan & Abiron atque Chore, subito impios terra prærupto soluta hiatu absorbuit. Isidorus libro 2. Sentent. de summo bono, capit. 31. Non est conseruandum sacramentum, quod malè & incautè promittitur, veluti si quispiam adulteræ perpetuam cum ea permanendi fidem polliceatur. Concilium Toletan. can. 2. Patres dixisse memorat de ea re in pleno consessu: Dum periuramus, creatorem quidem offendimus, sed nos tantummodò maculamus. Cùm verò nostra promissa complemus, & Dei superbè iussa contemnimus, & proximis noxia crudelitate nocemus, & nos ipsos crudeliori gladio trucidamus. Concilium Lateranense sub Alexandro 3. cap. 1. tit. De iuramentis: Non est contra iuramentum veniendum, nisi vergat ad interitum salutis. Soluimur etiam ab obligatione iuramenti si quid de nouo emergat quod non praecaueramus. Vt quod Herodes iurauit daturum se quicquid petisset Herodias: nec expectabat illam petituram caput Ioannis Baptistæ, sed aliquid quod illi sine iuris discrimine dare posset, vt torques aureos, annulos, vestes, fundum aliquem. Quoniam scilicet si præcogitasset illam hoc electuram, non fuisset iuramento se constricturus: ideò neque hac in re obligatur per factum iuramentum. Christus igitur illam iurandi temeritatem, imò & peierandi occasionem rescindere volens, non modò peierare, sed & iurare prohibuit, dicens: *Ego autem dico vobis, non iurare omninò.* Chromatius sermone 2. in cap. Matt. 5. Per gratiam doctrinæ Euangelicæ, inquit, lex per Moysen data profectum accepit. In lege præceptum est, non esse peierandum: in Euangelio verò, nec iurandum. Quod ipsum olim per Salomonem præcipere Spiritus sanctus præmeditabatur, dicendo: Iurationi non assuescat os tuum. Et iterum: Si autem seruus flagellatus assiduè, à liuore non minuitur, sic omnis iurans & negotians à peccato non purgabitur. Vnde iurare nos prorsus non conuenit. Quid enim vnicuique nostrum iurare necesse est, cùm nobis omninò mentiri non liceat? Quorum verba ita vera semper, ita debent esse fidelissima, vt pro iurando habeantur. Et idcircò Dominus non solum peierare, sed etiam iurare nos prohibet: ne tunc tantùm videamur verum dicere, cùm iuramus, ne quos veraces in omni sermone esse constituit, putaremus sine iuramento licitum esse mentiri. Iuramenti enim hæc causa est, quia omnis qui iurat, ad hoc iurat, vt quod verum est, loquatur. Et ideò Dominus inter iuramētum & loquelam nostram nullā vult esse distantiā: quia sicut in iuramento nullā cōuenit esse perfidiā, ita quoque in verbis nostris nullū debet esse mendaciū: diuini iudicij pœna damnatur, dicente scriptura, Sap. 1. Os quod mentitur, occidit animā. Quisquis ergo verum loquitur, iurat: quia scriptum est, Testis fidelis non mentitur. Vnde non immeritò Deum nostrum iurare sæpè scriptura diuina commemorat: quia a Deo, qui verax est, quicquid dicitur, pro iuramento habetur, quia verum est omne quod loquitur. Itaque ita omninò iurare prohibuit, id est, vt Thomas Aquinas Commentariis suis in Matthæum interpretatur, ex qualibet causa, siue non habita legitima iurandi occasione: quia cum sine causa iuratur, attestatio primæ veritatis contemnitur. Sed & prohibet iurare omninò, id est, assiduè, in omni & quacunque re occurrente, sine vlla discretione. Debent enim in iuramento tria esse: materia debita, scilicet veritas: forma debita, scilicet iustitia: & finis rectus. Vnde secundum Aug. Orig. & Greg. non penitus iurare prohibuit, sed occasione periurij, quod perfectius est docuit. Augustinus libro 1. de sermone Domini in monte, cap. 30. Sicut enim falsum loqui non potest, qui non loquitur: sic peierare non potest, qui non iurat. Sed tamen quoniam iurat, qui adhibet testem Deum, diligenter considerandum est hoc capitulum, ne contra præceptum Domini Apostolus fecisse videatur, qui hoc modo iurauit, cùm dicit, (Galat. 1.) Quæ autem scribo vobis, ecce coram Deo, quia non mentior. Et iterum: (2. Cor. 11.) Deus & pater Domini nostri Iesu Christi, qui est benedictus in secula, scit quia non mentior. Tale est etiam illud (Roman. 1.) Testis est mihi Deus, cui seruio in spiritu meo, in Euangelio filij eius, quomodo sine intermissione memoriam vestri facio semper in orationibus meis. Nisi fortè quis dicat, tunc cauendam esse iurationem, cum id per quod iuratur, non per modum iurandi assumitur, quia non dixit, Per Deum, sed, Testis mihi Deus. Ridiculum est hoc putare. Tamen propter contentiosos, & multum tardos, ne aliquid interesse quis putet, sciat etiam hoc modo iurasse Apostolum dicentem, (1. Corinth. 15.) Quotidie morior, per vestram gloriam. Quod ne quis existimet ita dictum, tanquam si diceretur, Vestra gloria me facit quotidie mori, sicut dicitur, Per illius magisterium doctus factus est, id est, illius magisterio factum est, vt perfectè doceretur: Græca exemplaria diiudicant, in quibus scriptum est, *νὴ τὴν ὑμετέραν καύχησιν*, quod non nisi à iurante dicitur. Ita ergo intelligitur præcepisse Dominum ne iuretur, ne quisquam sicut bonum appetat iusiurandum, & assiduitate iurandi ad periurium per consuetudinem delabatur. Hieronym. Christus omninò iurare prohibet, ne quis quasi bonum appetat iusiurandum, & assiduitate iurandi labatur in periurium. Duo igitur hîc refellenda sunt: Vnum est hæresis Anabaptistarum, qui negant etiam graui ex causa, & iudicis imperio iurari posse. Alterum est Sathanica cōsuetudo, qua & in leuibus etiam, dixerim & in profanis & peruersis causis, Deum testem nonnulli adhibent. Possunt autem Anabaptistæ ex scripturis & vsu pijssimorum virorum colligere, iuramentum in rebus grauibus licere: cæteri verò ex istis Christi verbis intelligent, quàm contrarium Christianæ professioni fuerit, Deum testem rebus profanis assumere. Et quidem contra Anabaptistas potest quis ita iuramentum confirmare, quòd si causa talis occurrerit apud iudicem, quæ probatione constare debeat, probationes desumentur aut à testibus, aut ab instrumentis, aut à confessione partis. Atqui neque testes, neque ipsa partis confessio nisi ex sacramento constabit. Vnde & Paulus, Heb. 6. Homines, inquit, per maiorem se iurant: & finis omnis eorum controuersiæ ad confirmationem, est iuramentum. Quinetiam Hier. 4. quibus iuramentum fulciri debeat, ostenditur, cùm dicitur: Iurabis, viuit Dominus, in veritate, iudicio, & iustitia. Primò in veritate, vt id quod iuratur, sit verum, vel saltem æstimetur verum: imò sit iuranti euidenter notum: alioquin si opinione tantùm aliquid assequitur, dicere debet: Sic iudico, opinor: si audierit, Sic audiui, dicat. Requiritur secundò iudicium discretionis, vt non pro leui, sed graui causa iuretur. Si enim nemo nostrum nisi graui occurrente casu regis audet adhibere testimonium: quantò minus Dei nomen rei leui adhibendum erit? Tertiò demum necesse est, vt iuramentum in iustitia fundetur: id est, rationem adhibeat, non offendiculi alicuius, aut scandali, aut diffamationis, aut etiam oppressionis iustorum, sed iustitiæ, qua cuique quod suū est, reddatur. Ex his relinquitur, quòd omne iuramentum prohibetur in re leui, dubia, & falsa: sed & discretum esse debet, alioquin damnatur. Dicitur autem indiscretum, si quis non planè aduerterit quid dicat, nec veritati, aut diuino nomini, quod in testimonium vocat, suam reuerentiam adhibeat: aut indiscretum est, propter

Marginalia: Nota. — *Mutat etiam Deus sententiam.* — Isidorus. — Côcil. Tol. — Conc. Lat. 2. — *In quo casu iuramentum soluitur.* — Chromat. — *Vbi veritas certa, non opus est iuramento.* — Tho. Aqu. — *Tria in iuramento.* — August. — *Ad vitandū periurium.* — *Iurat Apostolus.* — Hieron. — *Duo hic refellenda.* — *1. Contra Anabaptistas licitum est aliquando iuramentum.* — *Quid in iuramento requiratur.* — *1. Veritas.* — *2. Iudicium.* — *3. Iustitia.*

dese-

defectum causæ sufficientis. Causa sufficiens est necessitas, vt cùm à iudice præcipitur, aut aliàs in periculo constituitur, nisi iuret, vel competens vtilitas Reipublicæ, vel propria consequatur, quæ pensetur ad arbitrium boni viri. *Discretum.* Ad discretum igitur iuramentum requiritur reuerentia, deuotio, fides, necessitas, vel vtilitas. Ex eo fit, vt pueri ante annos pubertatis, quia minùs discreti sunt, ad iurandum minimè cogantur, vt transcribitur ex Concil. Eliberitano, 22. quæst. 5. can. *Concil. Eliber.* Pueri ante annos quatuordecim non cogantur iurare. Et ex Cornelio Papa, can. Honestum etiam videtur, vt qui in sanctis audet iurare, hoc ieiunus faciat, cum omni honestate & timore Dei. *Blasphemia.* Nunc verò quanta est blasphemorum hominum licentia, qui ornatus gratia rebus obscœnis Deum testem faciant: imò & ipsum Deum non sine grauissimis blasphemiis proscindant, nunc per caput Dei, per pedes, per corpus ipsum diuulsum, euocent in periuriorum, adulteriorum, ebrietatum, & homicidiorum suorum suffragatorem? *Augustin.* Augustinus in sermone de Decollatione sancti Ioannis, refertur 22. quæst. 5. can. Ille qui prouocat hominem ad iurationem, & scit eum falsum iuraturum esse, vincit homicidam: *Blasphemus peior homicida.* quia homicida corpus occisurus est, ille animam: imò duas animas, & eius animam quem iurare prouocauit, & suam. *Chrysost.* Chrysostomus homil. 17. Oper. perf. in Matthæum. Quid igitur, inquit, si aliquis exigat iuramentum, & necessitatem iurationis imponat? Sit tibi timor Dei, omni necessitate violentior. Si enim velis huiusmodi occasiones semper obiicere, nihil de his, quæ sunt imperata, custodies. Nam & de vxore dicturus es, Quid si litigiosa? quid si sumptuosa? Et de oculo dextero: Quid si eum diligo, & amore eius inflammor? Et de impudico aspectu: Quid si aspicere non possum? Et de conuicio in fratrem prohibito: Quid si inconsideratior fuero, linguamque frænare non potero? Et ita prorsus omnia quæ sunt diuina calcabis. Et certè in legibus humanis nihil ausus es tale proferre, ac dicere, Quid si illud vel istud? sed volens prorsus ac nolens suscipis cuncta quæ dicta sunt. Quòd si legem volueris custodire Christi, necessitatem quidem nullam, quæ te ab obseruatione eius impediat, aliquando patieris. *Idē Chrys.* Idem homil. 15. ad populum Antiochenum, cui titulus est, Quòd luctus risu vtilior est, & de calamitate ciuitatis Antiochenæ: Audistis, inquit, Prophetam (Zachar. quinto) nobis hodie loquentem? Respexi oculis meis, & vidi, inquit, & ecce falx volans longitudine cubitorum viginti, & latitudine cubitorum decem. Et dixit ad me, Quid tu vides? Et dixi, Video falcem volantem, &c. *Ex blasphemiis calamitates.* Et ingredietur domum iurantis nomine meo, & dissoluet in medio, & suffodiet lapides & ligna. Quid tandem est dictum, & qua de causa in loco falcis, iurantibus sequens pœna videtur? Vt vltionem ineuitabilem esse, & supplicium effugi non posse videas. Ensem quis faciliùs quàm falcem vitabit? Falx obuia quæque sibi commoda resecat. Ita ad nouissimum quemque eorum qui iurant, imò qui cum iurantibus versantur, ruina peruentura designatur. Domus diruentur, ligna & lapides dissoluentur. Quis enim non iusto Dei iudicio superbos aulicos & inflatos nobiles, aut alterius conditionis insipientes, in momento aut occidi, aut ita dissolui, vt non appareant, consideret, quibus tot in ore sunt blasphemiæ, tot prophana iuramenta, vt horrescat cœlum & terra? Non modò comminatur Dominus illorum, sed & totius domus, id est, familiæ istorum interitum, & talem ruinam, ac si falx messem copiosissimam, aut pratum amœnissimum resecauerit. Hinc fit, vt mortuo, & restem suam portanti qua iuguletur, aut in præcipitium trahatur, iurantem compareri sed & vetet, ne quenquam super altare aut super Euangelia adiuremus, ne fortè hominem spiritualiter occidere quodammodò dicamur. *Non adiurandum quem, nec super Euangelio.* Super mensam sacram adiurans, inquit, vbi Christus positus est, & immolatus, illic fratrem tuum immolas? Et latrones quidem in viis mactant: tu verò coram matre filium immolas, sceleratius quam Cain patrans homicidium. Illic nempè fratrem tuum immolas in medio Ecclesiæ, & morte futura immortali. Non enim propterea facta est Ecclesia, vt adiuremus: propterea facta est, vt oremus. Nec ideò mensa posita est, vt adiuremus: ideò posita est, vt peccata soluamus. Tu verò, si nihil aliud, saltem librum istum reuerere, quem in iuramentum porrigis: & Euangelium, quod intra manus capiens iurare iubes, explica: & audiens quid tibi Christus de iuramentis disserat, horresce, & desiste. Quid igitur de iuramentis inquit? *Ego autem dico vobis, non omnino iurare.* Tu verò legem iurare prohibentem contemnendo, iuramentum facis? O contumeliam! ô insaniam! Idem enim facis, tanquam si quis legislatorem prohibentem interficere, eundem sibi in cæde commilitonem faciat. *Magis deplorandi periuri, quàm gladio occisi.* Non ita gemo & deploro quospiam in viis iugulatos audiens, sicut gemo & lachrymis deploro, & horresco, cùm video quempiam prope mensam hanc venientem, & manus imponentem, & Euangeliis attactis iurantem. De pecuniis quæso dubitas, & animam occidis? Quid tantum lucraris, quantùm animam tuam, & proximum lædis? Si enim credis, quòd verax sit homo, ne iuramenti necessitatem adducas: si verò nosti quòd mentitur, ne peierare cogas. Sed vt mihi satisfieret, instandum erat, inquit. Tunc sufficientem capias satisfactionem, cùm iurare quidem non feceris. Nunc nempè domum regressus, à conscientia continuè roderis, hæc reputans: Nunquid non frustra adiuraui? Nunquid non peieraui? Nunquid non fui causa peccati? Si verò non adiuraueris, domum regressus multam capies consolationem, agens Deo gratias, & dicens: Benedictus Deus, quoniam meipsum continui, neque adiuraui frustrà, nec temerè: pereat aurum, pereant pecuniæ, vt hoc nobis consolationem afferat, legem non præteriisse, nec alterum coëgisse vt hoc faceret. His quidem exhortationibus hoc agit, vt ne temerè iuremus, aut alterum adiuremus: interim verò non reiicit iudicum sententiam de iuramento exigendo, aut præstando. *Theoph.* Ita quoque & ipse Theophylactus intelligendus est, cùm dicit, etsi in veteri lege iurare licuerit, hoc tamen in noua non licere: ita dictum esse, ne in communibus colloquiis, & absque iudicis sententia, hoc attentemus, aut propter res humanas sine vlla arbitri præscriptione. Nam in Dei & veritatis causa, vbi animarum dispendium imminere videmus, nisi aliquid affirmemus, species aliqua iuramenti admitti potest. *In quo casu adiurare liceat.* Casus scilicet hic ponatur. Quidam hactenus hæreticus, vbi videt se mortali morbo laborare, & breui mortem imminere, apprehendens horrendum illud Christi tribunal, simulque dubius in his quæ ab hæresiarchis didicit, certus se sine fide minimè saluari posse: ad seipsum reuertitur, doceri postulat, & doctorem aliquem, de quo magnam aliquam opinionem conceperit, accersit. Adest ille, audit quæstiones, satisfactione opus esse videt. Interim tamen ab ægroto adiuratur, ne quid dissimulet, ne aliud in ore & in pectore habeat. Testem, inquit, inuoco Deum inter me & te, ne seducas me: ne contra conscientiam aliquid dicas. Tunc vbi doctor ita secum agi & pacisci viderit, num etiam conuentionem admittet, & testem ipsum Deum faciet eorum omnium quæ ægrotum docturus est? Hac in re Paulum imitabimur, qui simili, vt diximus, argumento suam fidem confirmat. Verùm vbi fidei & animæ dispendium non imminet, aut iudicis sententia non præscribitur ei qui non iurauerit, absurdum, imò impium est Deum in testem assumere. *Euthym.* Ita igitur & Euthymius ipse, & ex antiquioribus permulti intelligendi sunt hæc Christi verba interpretati esse: quòd simpliciter & absolutè prohibeatur iuramentum in vulgaribus colloquiis, & rebus humanis. Alioquin si res diuinæ, & iudex id requirat, exhiberi debet. Ergo Christus vulgares hominum sermones reformat, dicens, *Nolite iurare omnino. μήτε ἐν οὐρανῷ,* neque in cœlo: quam tamen præpositionem oppinos iuxta proprietatem Hebræi sermonis, Apostoli subinde vsurpant pro *per*, inquit Erasmus in Annotat. vt, In digito Dei, id est, per digitum Dei eiicio dæmonia: &, In nomine tuo, id est, per nomen tuum prophetauimus. *Erasm.*

He-

Hebraica dictio est בשמים, in cœlo, seu per cœlum. *Quia thronus Dei est.* Esaia vlt. Cœlum mihi sedes est. Hieronymus in Matthæum. Hanc per elementa iurandi pessimam consuetudinem semper habuere Iudæi, sicut Propheticus eorum arguit sermo. Albertus Magnus in Matthæum. Duo enim genera hominum iurabant per creaturas, videlicet fideles & infideles. Fideles simplices ideò per creaturas iurabant, quia putabant talibus iuramentis non obligari, eò quòd nulla in creaturis esset diuinitas, & nulla per eas esset testificata veritas: cùm
A
dictũ sit Ecclesiast. 1. quòd omnis creatura vanitati subiecta est. Et hi arguuntur ab Augustino libro 1. de sermone Domini in monte, capit. 31. Itaque, inquit, Dominus docet nihil esse tam vile in creaturis Dei, vt per hoc quisque periurandum arbitretur, quando à summis vsque ad infima diuina prouidentia cuncta regerentur, incipiens à throno Dei vsque ad capillum album aut nigrum. *Neque per cœlum*, inquit, *quia thronus Dei est neque per terram, quia scabellum pedum eius est.* id est, cùm iuras per cœlum aut terram, non te arbitreris non debere Domino iusiurandum tuum, quia per eum iurare conuinceris, cuius cœlum *thronus* est, & cuius *scabellum ter-*
B
ra est. Sic Esaia 66. Terra scabellum pedum meorum est. Videtur autem Orpheus Theodoreto libro secundo aff. Græcarum. cui titulus est De principiis, ab ipsis scripturis hanc descriptionem mutuatus esse, cùm ita Deum in suis carminibus describit.

Αὐτὸς δ' αὖ μέγαν αὖθις ἐπ' οὐρανὸν ἐστήρικται. &c.
id est,
Ipse autem magnum super est immixtus Olympum,
Aurato residens solio, pedibúsque sub ipsis
Pressatur tellus, dextram vsque ad littora tendit
Oceani. —

C
Neque verò hæc aut Dei, aut locorum descriptio quandam Dei, velut corporei, positionem notat: quin potiùs per hanc similitudinem Dei vbique præsentiam, & eius per omnia diffusam prouidentiam indicat: sicut & reliqui versus Orphei demonstrant. vt qui sequuntur.

In cœlo residens, mira tamen omnia terris
Perficit. hic caput, hic medium finémque tuetur.

Itaque cum vbique Deum agnoscamus, quid est quòd per creaturas impunè nos peierare arbitremur? Infideles verò iurabant per creaturas, quia putabant aliquid
D
numinis esse in creaturis, & attribuerunt eis venerationem immobilis veritatis. vt obseruat Chrysostomus homel. 17. Oper. perfecti in Matthæum. Attende ergo, ait Albertus Magnus in Matth. quòd creatura, per quam iurare non debemus, aut est imago, aut est vestigium. Et si est vestigium, aut imitatur Deum in gratia & sanctitate, aut in natura. Et si in natura, aut in repræsentatione, aut in vltima & hac exigua similitudine. Et si in repræsentatione, pulchritudinis & gloriæ. Tunc dicit, *Neque per cœlum, quia* non Deus, sed *thronus Dei est.*
E
Et ideò repræsentat pulchritudinẽ gloriæ suæ, per quam iurans, exemplari illius pulchritudinis (quod est in Deo) obligatur. Sicut autem in naturis lux emittens lumen in purum & clarum aërem, facit ipsum sedem & locum pulchritudinis suæ, quia omnes colorum species depuratæ, & à fæce materiæ remotæ, repræsentantur in ipso, & agunt in oculos videntium: sic etiam luce increata secernuntur cœli, per metonymiam dicti (qui sunt Angeli) & locus efficiuntur omnium pulchritudinum veritatis animæ. Et ideò dicuntur throni à beato Dionysio esse eleuati à scabelli subiectione, propter depurationem &
F
serenationem naturæ, & thearchici, hoc est diuini principalis aduentus esse immaterialiter susceptiui. Sic etiam anima hominis lucem habet intellectua agentis. Cùm infunditur lux increata, commiscetur, & emissione luminis serenat, & immaterialem facit animam in parte qua recipiat veritatem. Augustinus libro primo de sermone Domini in monte, capit. 31. Sed & illa sedes Dei, inquit, iudicium Dei significat. Et quoniam hoc in vniuersu mundi corpore maximam speciem cœlum habeat, & terra minimam, tanquam præsentior sit excellenti pulchritudini vis diuina, minimam verò ordinet in extremis atque infimis, sedere in cœlo dicitur, terramque calcare. Spiritaliter autem sanctas animas cœli nomine significari, & terræ, peccatrices. 1. Corinth. 2. Et quoniam spiritalis omnia iudicat, ipse autem à nemine iudicatur, conuenienter dicitur sedes Dei. Peccator, cui dictum est, Terra es, & in terram ibis: quia per iustitiam meritis digna tribuentem, in infimis ordinatur, & qui in lege manere noluit, sub lege punitur, congruenter accipitur scabellum pedum Dei. *Neque per terram.*
A
Itaque locutiones istæ de regia aliqua maiestate sumptæ sunt, vt diuinam nobis vtcunque repræsentarent. Magnus est regij throni splendor, neque scabella pedum regum suo honore carent. Quis temerè delinquet coram subsellijs regalibus? Nemo itaque putet terram hanc, in quam viuimus, expertem esse diuinæ gloriæ, maiestatis & potentiæ. Vocatur autem terra, *scabellum pedum* Dei, vt sciamus eum per omnia diffundi. *Neque per Hierosolymam, quia ciuitas est regis magni.* Tametsi Domini sit omnis terra, & plenitudo eius, ideóque diuinæ maiestatis gratia reuerenter inhabitanda: meritò tamen exi-
B
gitur, vt ea loca, in quibus diuina bonitas luculentiùs exoritur, aliis sint venerabiliora. Talis erat ciuitas ista propter templum, sacerdotium, cultum, & verbum Dei, Psalm. 2.6. Ego constitui regem meum super Sion montem sanctum meum. Daniel. 9.16. Auertatur obsecro ira tua, & furor tuus à ciuitate Hierusalem, & à monte sancto tuo. Suprà cap. 4. 5. Assumit illum diabolus in sanctam ciuitatem. Et infrà 27.53. Venerunt in sanctam ciuitatem. *Ciuitas* igitur *regis magni* dicitur, quòd illic Christus magnus ille rex regum, & dominus dominantium, aut Deus ipse, per quem reges regnant, & sapientes iusta decernunt, pleniùs exerceret virtutem suam &
C
signa suæ præsentiæ: non autem quòd esset illic inclusus. Nunc autem Hierusalem occupat totum mundum, vt dictum est per Prophetas. Vbique enim vult inuocari & manifestari. Non est autem frustrà, quòd Deum vocat magnum Regem: quia cœperat vrbs illa reuerentiæ plus exhibere vel Herodi regi, vel Romanæ potestati, quàm Deo suo. *Neque per caput. &c.* Cùm iuramus per caput nostrum, vsurpamus potestatem, quæ Deo est peculiaris. Capita enim nostra adeò non sunt in nostra potestate. vt quod in capite minutissimum est, pilum possi-
D
mus vel album facere, vel nigrum: Deus dominatur capiti nostro. Ergo per Deum iuramus, cùm per illud iuramus. Admonemur hîc, nihil in creaturis Dei tam esse minutum, in quo non sit diuina maiestas, per quam est conditum, ob oculos habenda, etiamsi maximè nostri iuris esse videamur. Vult ergo vt in creaturis Dei versemur cum timore ipsius. Chromatius serm. 2. In Matt. cap. 5. etiam mysticas Hierosolymæ & capitis significationes requirit, quod Hierosolyma typus sit Ecclesiæ, caput autem nostrum Christus, quia (1. Corinth. 11.) caput viri est. Ita demum seu literam, seu mysteria spe-
E
ctes, rescindit omnia iuramenta, quæ sine præscriptione iudicis, aut ablegata necessitate fiunt. Verum hîc quæritur, liceátne iurare per sanctos Dei, maximè cùm Christus prohibeat iurare per cœlum & terram & altare. Huic quæstioni respondetur à D. Thoma in 3. Sentent. dist. 30. quòd liceat iurare per creaturam relatam ad creatorem, prout in ea relucet vestigium veritatis: ita tamen vt non creatura, sed creator qui in eis relucet, in testimonium adhibeatur. Vt cùm Moyses dixit, Audite cœli quæ loquor, & terra audiat verba oris mei: non simpliciter cœlum & terram obtestabatur, sed Deum
F
creatorem, & creaturas illas rationales, quæ in cœlo & terra sunt: ac si diceret, Audiant Angeli, audiant homines. Interim tamen nobis prohibetur per illa iurare, excepta iuris necessitate. Sicut enim Christus non vetat absolutè iurare, in causa iuris, ita neque prohibet iurare per cœlum, per terram, per Hierosolymam, aut per altare. Quin potiùs ideò prohibet iurare per cœlum & terram, quia hinc iuramentum fit in Deum, ad quem illa referuntur: non licet autem in Deum iurare, vt primùm dixit. Itaque ea quæ ad Deum referuntur, ita ex hoc textu veneranda sunt, vt illa profanare non liceat

Marginalia: Hieron. — Alb. Mag. *Duo genera iurantiũ per creaturas.* — August. — Theod. — Orpheus. — *Deus non est corporalis.* — Chrysost. — Albert. — *Throni Angeli.* — August. — *Anima sancta, thronus Dei.* — *Cur Hierusalem ciuitas regis est.* — Chromat. — Thom. *Quomodo liceat iurare per creaturã.*

per

per leue iuramentum. Ex quo fit, vt cùm huius generis sint Apostoli, Martyres, & sancti quilibet, non liceat per eos iurare, sepositâ aliqua legitima occasione. Interim tamen vt in cœlo, terra, Hierosolyma, capite nostro, ita maximè in sanctis & electis ipse Deus agnoscendus est. *Sanctorum veneratio.* Ita tanto abest, vt ex hoc textu sanctorum veneratio deprimatur, quòd & magis astruitur. Si enim & in capite, & in capillo Deus agnoscitur, quanto magis in sanctis & electis suis? Ioseph ipse iurauit per salutẽ Pharaonis, Gen. 42. Verum ita illũ considerabat, vt diuinitùs excitatũ, & reseruatum, qui se, & tandem fratres suos exciperet. Alioquin qui sanctos Dei a Deo secluderet, ita errare videretur, sicut & ij, qui cœlo aut terrę diuinam maiestatem tribuebant. Cæterùm Clem. Alex. lib. 3. Pædagogi, c. 3. ex eo loco, quo Christus astruit nos *non posse capillum album nigrum facere*, in eos disputat, qui arte & pigmentis naturam emendare cõtendunt, vt iuniores videantur. *Cl. Alex. in eos qui se pingunt, & fuco vtuntur.* Quomodo ergo, inquit, opus Deo contrarium fabricantur, vel potius ei per vim aduersantur impij, qui pilum transmutant, qui ab eo canus factus est? Fieri enim non potest, non potest, inquam, fieri, vt veram ostendat animam, qui caput habet adulterium. *August. Cypria.* August. tom. 3. lib. 4. de doctrina Christiana, cap. 21. ex Cypriano lib. de habitu virginum, hanc sententiam inserit. Si quis pingendi artifex vultum alicuius, & speciem, & corporis qualitatem æmulo colore signasset, & signato iam consummatóque simulachro manus alius inferret, vt iam formata, iam picta, quasi peritior reformaret, grauis prioris artificis iniuria, & iusta indignatio videretur. *Idem.* Existimas impunè ferendam tam improbæ temeritatis audaciam, Dei artificis offensam? Et paucis interiectis: Dominus, inquit, tuus dicit, *Non potes capillum vnum album facere, aut nigrum:* & tu ad vincendam Domini vocem, vis te esse potiorem, audaci conatu, & sacrilego contemptu? Crines tuos inficis: malo præsagio futurorum, capillos iam flammeos auspicaris. Itaque cùm omnia à Deo pendeant, nihil fucati, nec in verbis, nec in actionibus admittatur, sed omnia vera sint, & ipsum creatorem considerantibus pręse ferant. *Sit autem sermo vester, Est, est: non, non: quod autem his abundantius est, à malo est.* Pro Est, est, Græcis est aduerbium affirmandi, ναί, ναί, næ, næ: quod etiam à Latinis vsurpatur. Quod quidam vertunt, Etiam, etiam. Simili loquendi modo vsus est Paulus, 2. Cor. 1. An quæ cogito, secundum carnem cogito, vt sit apud me τὸ ναὶ ναί, καὶ τὸ οὔ οὔ, etiam & non? Imò fidelis Deus nouit sermonem meum apud vos non fuisse, ναί, καὶ οὔ, etiam & nõ. Atqui Paulus hominum etiam aut affirmantium, aut aliquid negantium perfidiam notabat. Christus interim simplicem affirmationem & negationem efferre, eique credendum esse docet. Iac. 5. Sit sermo vester, Est, est, non, non. Psal. 11. In corde & corde locuti sunt. *Quod autem his amplius est, à malo est*, tuo vel alieno: Tuo, si vsum habes iurandi & mentiendi: Alieno autem, si non credit tibi is quo cum loqueris, nisi iures, vel confirmes ea quæ dicis. Hoc enim est malum incredulitatis, quæ prouenit ex fallacia sermonis humani. Quidam ex malo, exponunt à diabolo, ἐκ τοῦ πονηροῦ. vocatur enim diabolus πονηρὸς per emphasim. Matth. 13. Venit malus, & rapit quod seminatum est in corde eius. pro quo Marcus habet, Venit Satanas: Lucas verò, Venit diabolus. *Malus pro diabolo.* *Chromat.* Chromatius homil. 2. in Matth. capit. 5. Id enim quod amplius est, mendacium scilicet, ad authorem diabolum reuocatur, qui semper ab initio mendax est, sicut & pater eius. Contendit autem ille nos non modò in peccata, quæ per actiones, sed & quæ verbis committuntur, impellere. Vnde in Apocalypsi legitur, Os dandum Antichristo loquens blasphemias. Sicut enim Spiritus Dei loquitur in electis eius, sic & malus spiritus loquitur in eis quos possederit. 3. Reg. 22. Ero spiritus mendax in ore omnium Prophetarum: Ex quo colligitur, iuramenta, seu blasphemias istas, quas, proh dolor! ipsis auribus audimus à militibus, nobilibus, dicam & omnis conditionis hominibus, à diabolo proficisci. Nam si quod à Non non, est est, amplius est, à malo est: quantò magis quod cum diuini nominis blasphemia enunciatur?

Prohibetur vindicta, lites & contentiones: monemur potiùs terrenis cedere, quàm litibus charitatem subuertere. Vbi agitur de lege talionis, forensium litium sarcina, & quibus ad iudices prouocari liceat.

Matth. 5.	Marc.	Luc. 6.	Ioan.
Audistis quia dictum est, Oculum pro oculo, dentem pro dente. Ego autem dico vobis, non resistere malo: Sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram: & ei qui vult tecum in iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium: & quicunque te angariauerit mille passus, vade cum illo alia duo. Qui petit à te, da ei: & volenti mutuare à te, ne auertaris.		Et qui te percutit in maxillam, præbe ei & alteram. Et ab eo qui aufert tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere. Omni autem petenti te tribue: & qui aufert quæ tua sunt, ne repetas. Et prout vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis similiter.	

Introductio. Qvi sequitur periculum, peribit in eo, vt dicit Sapiens. Et nostro quidem prouerbio monemus eos qui sibi timent à foliis arborum, ne syluam ingrediantur. Christus igitur satis perspectum habens, quantum malum ex contentionibus, rixis, dissensionibus, & vindictæ appetitu nascatur, non modò vindictam appetere, aut malum pro malo reddere, aut contentiosum esse vetat: sed & iubet potiùs & bonis & fortunis cedere. Norat nimirùm, quanta futura esset in tabulis forensibus iniustitia, quàm acres ad vindictam stimuli, quàm præceps Satan, vt ex leui occasione maximum scelus patrandum persuadeat. Nouerat denique non alio magis prætextu tuituros, non dicam suos, sed & omnem Rempublicam, quàm eorum qui iustis ministerium sibi vendicãt, & illius pallio, quotquot ad eos accesserint, deprædantur, spoliant, suffocant, & in omne miseriarum genus præcipitant. Ideò dixit: *Audistis quia dictum est, Oculum pro oculo, & dentem pro dente.* *Thom.* Thomas Aquinas in Matt. Nunc quæ consiliorum sunt, explicat. vt nos ad Christianæ legis perfectionem deducat. Et primò ponit consilia respectu iudicialium: secundò, respectu moralium. *Quæ consilia spectant.* Et prior pars in duas subdiuitur. Primum enim ponit veteris legis iustitiam: demum nouæ legis perfectionem, quæ consistit in duobus, scilicet in mali illati tolerantia, & in beneficentia. Porrò mali tolerantia consideratur, aut in corpore, & re, aut in operatione. Ad tolerantiam mali illati in corpore, mouet secundum duplicem gradum. Vno modo, vt non appetamus vindictam: alio modo, vt simus parati ad plura sustinenda. *Audistis*, inquit, *quia dictum est.* Non dicit quibus, vt innuat illos esse duros corde. *Oculum pro oculo.* Hæc erat lex talionis, vt obseruat Augustinus libro primo de sermone Domini in monte, de qua Exod. 21. & Deuteron. 19. *August.* *Lex talionis iudicibus permissa, non priuatis personis.* Hæc autem non solùm apud Iudæos, sed & apud multas Gentes inualuit. Hanc permiserat Deus iudicibus tantùm, non autem priuatis hominibus: nam & illos iubebat omnem etiam iniuriæ illatæ memoriam rescindere. Leuit. 19. Ne quæras vltionem, nec memor eris iniuriæ fratrum tuorum. Scribæ verò & Pharisæi ita exposuerant, quòd magistratu interpellato, liceret cuilibet acceptam quamcunque etiam leuem, aut non spontaneam iniuriam per-

sequi

ſequi, modò lex iſta talionis non excederent. Huic autem expoſitioni ſuam doctrinâ opponit Chriſtus. Chromatius ſermone 2. in capit. 5. Matth. Hoc autem lex attendebat, vt ſi quis iracundiæ furore commotus, vel oculum, vel dentem alterius eruiſſet, ipſe quoque ſimili pœnæ, & eidem damno ſubiaceret. In quo præcepto & iuſtitia legis oſtenſa eſt, & inſolentia populi ſub hoc terrore temeritas refrænata eſt, vt quia metum futuri iudicij non habebant, ſaltem vel præſentis vindictæ pœna eos à ſcelere prohiberet. Nos verò, qui & terribile Dei iudicium nobis ob oculos ponimus, & cum tremore Domino obſequimur, non tam præſentis, quam futuri ſupplicij terrore à ſceleribus auocamur. Hieronymus libro 1. Commentar. in Matth. Qui dicit oculum pro oculo, inquit, non alterum vult auferri, ſed vtrunque ſeruari. Non enim eò ſpectabat lex, vt vnius hominis cædes alterius morte compenſaretur, quaſi in hominum interitum tenderet: quin potiùs vt hominum vitam conſeruaret, & homines à mutuis cædibus auocaret, hanc talionem permiſerat. Hæc etiam fuit lex duodecim Tabularum. Si quis membrum rupit, in eum talio eſto. Illi qui alteri os fregit, cùm ea corporis pars ſanctior in homine ſit, ob id admiſſum, nimiùm tenuiter pœnam dixit, cùm propter oris dignitatem, ſeueriori pœna vindicandum foret. Verùm, vt ſcribit Alexander ab Alex. lib. 6. Gen. dier. cap. 10. Hæc poſtea ſecuti legis interpretes, miti & tractabili ratione eaſdem legis indefeſſo ſtudio interpretati abrogatis his quæ duriora, quæ verò æquiora videbantur, ſequuti, propoſitas controuerſias vberiùs explicarunt. Phauorinus Philoſophus apud Aul. Gellium lib. 20. Noct. Attic. capit. 1. ita diſputat cum Sex. Cæcilio Iuriſconſulto contra legem talionis. Nam præter vlciſcendi acerbitatem, inquit, ne procedere quoque executio iuſta talionis poteſt. Nam cui membrum ab alio ruptum eſt, ſi ipſi itidem rumpere per talionem velit, quæro an efficere poſſit rumpendi pariter membri æquilibrium? In qua re primùm ea difficultas eſt inexplicabilis. Quid ſi membrum alter imprudens ruperit? Quod enim per imprudentiam factum eſt, retaliari per imprudentiam debet. Ictus quippè fortuitus & conſultus, non cadunt ſub eiuſdem talionis ſimilitudinem. Quonam igitur modo imprudentem poterit imitari, qui in exequenda talione, non licentiæ ius habet, ſed imprudentiæ? Sed etſi prudens ruperit, nequaquam patietur aut altiùs ſe lædi, aut latiùs. Quod cuiuſmodi libra atque menſura caueri poſſis, non reperio. Quinetiam ſi quid plus erit, aliùsve commiſſum, res fiet ridiculæ atrocitatis, vt contraria actio mutuæ talionis oriatur, & adoleſcat infinita quædam reciprocatio talionum. His obiectionibus Sext. Cæcilius ſatisfacturus legé naturæ proponit, qua idem fiat in nobis, quod ipſi in aliis fecerimus: præſertim cùm facultatem habeamus paciſcendi, & non neceſſe ſit pati talionem, niſi eam elegerimus: cùm hæc ipſa talio ad æſtimationem iudicis neceſſariò redigeretur. Nam ſi reus, qui depaciſci noluerat, iudici talionem imperanti non parebat, æſtimata lite iudex hominem pecuniæ damnabat, atque ita ſi reo & pactio grauis, & acerba talio viſa fuerat, ſeueritas legis ad pecuniæ mulctam redibat. Verùm neque mulcta pecuniæ homines ab iniuria facienda reuocabuntur, vt doctè diſſerit Phauorinus. Vt ſi lex poſita ſit, Si iniuriam alteri faxit, 25. æris pœnæ ſunto. Quis erit tam inops, quem ab iniuria facienda 25. aſſes deterreant? Itaque cùm eam legem Q. quoque Labeo non probaret, in libris quos ad xij. Tab. conſcripſit, ita habet. L. Neratius fuit egregiè homo improbus, atque immani væcordia. Is pro delectamento habebat os hominis liberi manus ſuæ palma verberare. Eum ſeruus ſequebatur, crumenam plenam aſſium portitans, & quemcunque depalmauerat, numerari ſtatim ſecundum xij. Tab. 5. & 20. aſſes iubebat. Propterea, inquit, Prætores poſtea hanc aboleſcere, & relinqui cenſuerunt, iniuriiſque æſtimandis recuperatores ſe daturos edixerunt. His rationibus à Rom. & lex talionis, & certa pecuniæ mulcta xij. Tabulis deſignata ſublata eſt. Christus igitur neutram requirit, ſed ab ipſa radice, à corde, vindictam reſcindit: ne fortè tandem iniuriæ & cædes inter ſuos graſſentur. *Ego autem*, inquit *dico vobis non reſiſtere malo*, τῷ πονηρῷ. Malo inquit, quod referri poteſt vel ad rem, vel ad hominem: poteſt & ablatiuus eſſe inſtrumenti. Ne reſiſtamus calumniæ, & impietati in nos commiſſæ, ſed illam patiēter feramus: quod ſequentia explicare videntur: Vel, ne reſiſtamus ſycophantæ & aduerſario, verùm ipſum contemnamus: aut ne vicem & talionem rependamus, malum reddentes pro malo. Rom. 12. Noli vincere in malo, ſed vince in bono malum. Chryſoſt. hom. 18. Operis perf. in Matt. *Malum* refert ad perſonam aduerſarij. Non dixit nō reſiſtere fratri, inquit: ſed ait malo, oſtendens quòd illo vtique inſtigante talia perpetrentur. Quid igitur? Nō oportet nos reſiſtere malo? Oportet quidē, ſed non hoc modo, verùm eo quo ipſe præcepit: vt ſcilicet nos ad ſuſtinendas iniurias præbeamus: ſic enim illum profectò ſuperabimus. Nec enim aliquando ignis igne, ſed aqua vtique ignis extinguitur. Atqui Ben Syra inter Hebræos celeberrimus, inter ſententias morales hanc nono loco poſuit, [illegible] id eſt. Bonum in malum non tranſire facias. Cuius & iſta Hebraica expoſitio eſt: quòd nequaquam reuocemur à beneficentia in hoſtes, ne ſimus ſicut Iacob, qui bonum fecit impio Eſau, & præceptū habuit à Deo, ne progrederetur cum eo in via. Verùm quo magis ſopitur hominis aduerſarij iracundia quā per patiētiam? Quàm melius Ethnicus etiam Phocylides poëta in Noutheticis:

ἢν γὰρ ἀποκτείνῃς ἐχθρὸν, σὺ χεῖρα μιαίνεις,

Si enim occideris inimicum, manum tuam polluis.

Tertul. li. Apolog. c. 36. Malè enim velle, malè facere, malè dicere, malè cogitare de quoquam ex æquo vetamur. Et cap. 37. oſtendit, quanta olim cum patientia Chriſtiani & calumnias, & omne tormentorum genus ſuſtinuerint, cùm, ſi voluiſſent, malis reſiſtere potuiſſent. Cui bello, inquit, non idonei, non prompti fuiſſemus, etiam impares copiis, qui tam libenter trucidamur? Potuimus & inermes, nec rebelles, ſed tantummodò diſcordes, ſolius diuortij inuidia aduerſus vos dimicaſſe. Si enim tanta vis hominum, in aliquem orbis remoti ſinū abrupiſſemus à vobis: ſuffudiſſet vtique damnationem veſtram tot qualiumcunque amiſſio ciuium, imò etiam & ipſa deſtitutione puniſſet. Proculdubio expauiſſetis ad ſolitudinē noſtram, ad ſilentium rerum, & ſtuporem quendam: quaſi mortuæ vrbis reliquias quæſiſſetis, quibus in ea imperaretis. Plures hoſtes quàm ciues vobis remanſiſſent: nunc enim pauciores hoſtes habetis, præ multitudine Chriſtianorum penè omnium ciuium, penè omnes ciues Chriſtianos habendo. Sed hoſtes maluiſtis vocare generis humani. Verùm ſi nulli malo reſiſtendum eſt, an non mali creſcent in detrimentum bonorum, & totius Eccleſiæ? An non Paulus reſtitit Elymæ Mago, Act. 13. An non Alexandro & Hermogeni? Aug. & Hieron. malū conſiderant in ratione violentiæ quam infert electis, nō in ratione culpæ. Nam in faciem impietati & ſceleri reſiſtendum eſt, licet nec violentia per violentiā cōpenſetur. Verùm rurſus occurrit obiecto, Si neque vi in impium agēdum eſt, quæ erit authoritas magiſtratus? Non ſine cauſa gladium portat, inquit Paulus Rom. 13. vindex in iram huic qui malè agit. Et, vt ſcribit Petrus, Principes miſſi ſunt ad vindictam malefactorum, laudem verò bonorū. Eccleſ. 8. Quia non profertur citò contra malos ſentētia, abſque timore vllo filij hominum perpetrant mala. Reſpondetur hîc Chriſtum agere de priuata, non autem de publica vindicta. Nam ſicut priuata vindicta charitati repugnat: ita publica diuinæ iuſtitiæ correſpondet, & miniſterialis eſt, per quam Deus vindex conſideratur. Auguſtin. lib. 2. contra Epiſt. Parmeniani: Non enim, inquit, præcepta Euangelica de dilectione inimicorum eatenus intelligenda ſunt, vt peccati relaxetur impunitas: ſed vt delinquenti correctio, & naturæ miniſtretur ſubſidium, donec per ſententiam iudicis adempta ſpe correctionis, malorum tollatur exercitium. Alioquin quam patres in filios, domini in ſeruos, reges in ſubditos poteſtatem haberent, ſi dilectionis prætextu correctio, iuſtitiæ authoritas, & belli æquitas tollatur?

Ila

Margin notes: Chromat. — *Quo legis intentio.* — Hieron. — *De lege talionis.* — Alex. ab Alex. — A.Gellius. — *Lex talionis iniusta.* — *Pactum.* — *Bonum pro malo reddendum.* — Chrysost. — Phocylid. — Tertull. — *An impijs non resistendum est, ut pullulent impietates.* — August. Hierony. — August.

Section letters in the gutter: A B C D E F

Habet quidē pater' vna manu panem, sed & altera virgā. Qui parcit virgæ, odit filium suum, inquit Sapiens. Tanto abest vt virga dilectioni præiudicium faciat. Habent & domini flagellum in seruos. Sic enim olim, vt scribit Iustinus lib.2. hist. in Trog. Pompeium, cùm Scythæ in longinquam regionem bella facturi profecti essent, vxores longiore mora illos mortuos esse ratæ, seruos suos in viros acceperunt. Redeuntibus dominis serui reditum præcludunt. Conflictatum est inter dominos & seruos. Verùm quamdiu æquis & paribus armis domini cum seruis congressi sunt, æquales serui visi sunt, & pares viribus dominis suis. Itaque senior omnium aliud cōsilium suggessit, vt crastino non clypeis, sed flagellis in seruos progrederentur. Ita factum est, & flagella videntes serui dominos agnouerunt, & seruili timore depressi dominis cesserunt. Iam si virga patrem, flagellum dominum, gladius principem illustrat: quis non concludet resistendum esse malis? Quid verò quòd Episcopo datur pedū pastorale? An non vt adinstar pastoris lupis & vrsis, hæreticis nimirùm & impiis occurrat? Act.20. Sic enim Paulus primores Ephesinæ Ecclesiæ monebat. Attendite vobis, & vniuerso gregi, in quos vos Spiritus sanctus posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei. Quid? An non principes Christiani in Turcas & infideles exercitum parare poterunt, quia dictum est à Christo, Noli resistere malo? 1. Mach.2. Si non pugnauerimus aduersus Gentes pro animabus nostris, & pro iustificationibus nostris, citius disperdent nos à terra. Cui ergo nisi principi dicitur, Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime? Num. 25. Hostes vos sentiant Madianitæ, & eos percutite, quia & ipsi hostiliter egerunt contra vos. Verùm aliud est, si ductus iuris & legum authoritate, ipse etiam à Deo gladiū portans, resistat impiis, seu malis quibuscūque: aliud, si quis sola ductus particulari vindicta id faciat: aliud, si ex odio personæ, aliud si ex odio malitiæ. Prohibet Christus omnibus resistere malo, odiendo personam, non tamē principibus & his qui ius habent in eos, resistere malo, odiendo malitiam. Poterit & ad modum quo resistitur, referri. Ne quis resistat malo modo, sed modo bono & legitimo, nimirùm ordine iuris. *Sed si quis te percusserit in dexteram maxillam, præbe ei & alteram.* Iulianus olim hāc legem deridens, sinebat Christianos colaphizari & spoliari, conquerentibus id obiiciens. Verùm Augustinus hoc ad spiritualem sensum referendum esse scribit, libro de Mendacio, ad Consentium, cap. decimoquinto. Valeant igitur exempla intelligendarum scripturarum, inquit, velut cùm legimus in Euangelio, Accepisti alapā, para alteram maxillam. Exemplum autem patientiæ nullū, quàm ipsius Domini, potentius & excellentius inuenimus. At ipse cùm alapa percussus esset, non ait, Ecce altera maxilla: sed ait, Si malè dixi, exprobra de malo. si autem benè, quid me cædis? Vbi ostendit illam præparationem alterius maxillæ in corde esse faciendam. Quod & ipse Paulus Apostolus vtique nouerat. Nam cum ipse alapa ante Pontificem percussus esset, non ait, (Act.23.) Percute maxillam alteram: sed, Percutiet te Dominus paries dealbate. Et tu sedes iudicare me secundum legē, & contra legem iubes me percuti? Idem tom. 6. libro 22. contra Faustum Manich. cap. 76. Intelligant, inquit, hanc maxillæ præparationem non esse in corpore, sed in corde: ibi est enim sanctū cubile virtutis, quæ in illo quoque antiqui iustis nostris patribus habitauit: sed eam rerum dispēsationem ac distributionem temporum ordo poscebat. Idem lib. 1. de sermone Domini in monte, c. 34. Parùm enim adhuc videtur Domino, si pro malo quod acceperit, nihil reddat mali, nisi etiam & amplius sis paratus accipere. Para, inquit, adhuc te percutienti. Quod ad misericordiam pertinere hi maximè sentiunt, qui eis, quos multum diligunt, tanquam filiis, vel quibuslibet dilectissimis suis ægrotantibus seruiunt, vel paruulis, vel phreneticis: à quibus multa patiuntur, etsi eorum salus id exigat: præter se etiam vt vltrà patiantur, donec vel ætatis, vel morbi infirmitas transeat. Quos ergo Dominus medicus animarum curandis proximis instituebat, quid aliud eos docere possit, nisi vt eorum, quorum salutem consulere vellent, imbecillitates æquo animo tolerarent? Omnis namque improbitas ex imbecillitate animi venit: quia nihil innocentius est eo, qui in virtute perfectus est. Potest & ista sententia per quandam hyperbolen explicari, qua vt Chrysostomus homilia decimaoctaua Operis perfecti in Matthæum summum quandam patientiam, animique moderationem intelligit: vt iniuria vna accepta, parati sint ad secundum ferendam, & ne defatigentur perseuerando. Dicant, & istud cum Paulo statuant, Ego non solùm ligari, sed & mori pro nomine Domini mei Iesu paratus sum. Chromatius sermone secundo in Matthæ. cap. quinto. Huiusmodi enim meditatio tolerantiæ, inquit, ducit ad passionem martyrij. Facilè enim persecutionis tempore pœnas poterit sustinere, si in pace antè exercitatus, huiusmodi iniurias æquanimiter suscipiat. Hieronymus in Matthæum. Secundum mysticos sensus, percussa dextera nostra, non iubetur sinistram præbere, sed alteram, hoc est alteram dexteram. Iustus enim sinistram non habet. Si nos hæreticus in disputatione percusserit, & dextrum dogma voluerit vulnerare, opponatur ei aliud de scripturis testimonium: & tamdiu verberanti succedentes sibi dextras præbeamus, donec inimici ira lassescat. Requirit etiam Augustinus spiritualem maxillæ interpretationem, libro primo de sermone Domini in monte. Interim tamen simplex istius sententiæ sensus est, quem Chrysostomus, Theophylactus, Euthymius, Rabanus, Ambrosius, Chromatius sequuntur: vt tantum absis à vindicta, quòd vna alapa accepta, paratus sis & aliam pati. Glossa. Præbe, inquit, vel totum corpus ad affligendum. Cæterùm alapæ nomine, cætera ignominiæ tormenta intelligit. Solet enim his quos contemnimus impingi, vt mulieribus, pueris, aut alioqui effœminatis, & imbecillibus. At verò Christianus hanc ignominiam summa cum animi mansuetudine, adinstar ouiculæ tolerabit. Talem se exhibuit Michæas Propheta, 3. Reg. 22. Talem Christus, Ioan. 18. Talē & Paulus, Act. 23. De Christi patientia, sic Petrus: (1. cap. 2.) Qui cùm malediceretur, non maledicebat: cùm pateretur, non comminabatur: tradebat autem iudicanti se iniustè. Thren. 3. Dabit percutienti se maxillam. Iob. 16. Exprobrantes percusserunt maxillam meam. Es. 50. Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus. 2. Cor. 11. Ideò sustinetis si quis in faciem vos cædit, si quis deuorat, si quis accipit, si quis extollitur. *Et ei qui vult tecum in iudicio contendere & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium.* Græcè est, θέλοντί σοι κριθῆναι, volenti tibi iudicari, vel tecum iudicari: quod rectè per periphrasim vertit interpres. Estq; aliud genus iniuriarum, cùm non per vim, sed iuris prætextu, damnū infertur innocenti. Tunica autem dicitur χιτών, & vestis est interior, ἱμάτιον, exterior, quæ Romanis est toga, Græcis pallium. Tamen τὸ ἱμάτιον interdum pro quouis vestimenti genere ponitur. Lucas istud habet recto ordine, cap. 6. Et qui aufert tibi pallium, etiam tunicam noli prohibere. Hunc autem locum videtur Paulus his verbis exponere: (1. Cor. 6.) Iam quidem omninò delictum est in vobis, quòd iudicia habetis inter vos: quare non magis iniuriam accipitis? Quare non magis fraudem patimini? Sed vos iniuriam facitis, & fraudatis, & hoc fratribus. Verùm hic oritur quæstio, num liceat Christianis in iudicio de re aliqua contendere. Agere quidem iure licet, non contendere, id est, ad contentionem prouocare, quod secum vindictam habet. Prohibeantur rixæ, & lites, non iuris discussio. Glossa iudicium altercationis vocat. Nouerat Christus quanta sit iudicum corruptio, quāta iniquitas. Quid enim, dic mihi, profuerit tibi apud iudices de tunica contendere? Etiam & ipsi pallium, cæterasque vestes auferent. Perpende scilicet quot, quantisque expensis tuam contentionem expendent. Agitur de tunica ablata, ius prouocationis, obtestationis, consignationis requiritur, & modò apparitori, modò clienti, modò aduocato, modo iudicis consignandæ pecuniæ erunt. Poterat vna hora res ista decidi, aut per testes, aut per iuramentum: verùm è musca faciunt elephantum, & non modò dirimunt se pallium cæteràsque

Bellum de mortuo in seruos.

Pedum pastorale.

Iulianus calumnia.

August.

An offerenda altera maxilla, & quomodo.

Idem Aug.

Idem.

Hyperbole.

Chrysost.

Chromati⁹.

Hierony.

August.

Glossa.

An christiano liceat in iudicio contendere.

Corruptela & rapina forenses.

vestes consumpturum, vt tibi tunicam vendices, sed & ad
extremam fortè paupertatem redigendum, etiam neque
tunicam ablatam habiturum. Considera quæso quot sint
forenses Harpyæ. Hic si te sisti patiaris, etiamsi ius tibi
defeiatur, non tamen sine puluere, non sine infinitis la-
boribus, animi tormẽtis, pecuniarum expensis: ita vt nec
ipsum rei caput de quo quærebatur, nõ nisi magno emis-
se videare. Adiudicent tibi licet tunicam, non priùs ta-
men, quàm & pallium & omnia tua exsuxerint. Hoc est
eorum qui in iudicio contendere volunt, certissimum &
A miserrimũ tamen tormentũ. Quid ergo tibi profuerit aut
ad iudices prouocasse, aut apud eos contendere? Hi o si-
bi è tuis & aliorum contentionibus, ex aliorum miseris
spoliis pinguiorẽ fortunam cõparant: ditescunt, epulan-
tur, sumptus amplissimos suæ familiæ suggerunt: & tu, ô
bone, illorum iudicio repetis, quæ tibi ex iure deben-
tur? Etsi repetas, non habebis tamen, quam te picem teti-
gisse, & ad Rhamnum venisse fateare. Rhamnus vestes
aliquandiu remoratur: at verò remorabuntur illi & tu-
Quod sequatur contentiosos. nicam & pallium tuum, & omnia tua. Pessimus vtique
B iustitiæ administrandæ prætextus, quo spoliatos se con-
queruntur: & aliquando latrones experiuntur iis peio-
res, quorum vt rapinis liberarentur, ad iudicum senten-
tiam confugerunt. An non & Ascræus vates fratrem Per-
sen ab his contentionibus auocabat, quòd sciret ab illis
nihil aliud se referre posse, quam nuditatem, & paupe-
tatem? Etsi enim iure apud illos contenderit, experturus
Hesiod. sit tamen quòd

τῆς δὲ δίκης ῥόθος ἑλκομένης ᾗ κ' ἄνδρες ἄγωσι
δωροφάγοι, σκολιῇς δὲ δίκῃς κρίνωσι θέμιστας. id est,
Porrò iustitiæ vim protractæ quocunque viri impellunt
Donivori, prauisque sententiis leges diiudicant.

C *Chrysost.* Chrysostomos homilia decimasecunda Oper. imperfect.
in Matthæum. Primùm, inquit, indigna res est, vt homo
fidelis stet in iudicio ante conspectum iudicis infidelis.
Nam etsi infidelis non est, certè secularis est. Et qui te
venerari debuerat propter dignitatem fidei, iudicat te
propter necessitatem causæ, & perdes dignitatem Chri-
sti, propter negotium mundi. Deinde propter lucrum,
necesse est vt te coram eo abiicias. Demum omne iudi-
cium irritatio cordis est, & cogitationum malarum. Si
semel in iudicium ingressus fueris, non iam desideras, vt
D veritas causæ appareat, sed vt quocunque modo victor
existas. Si autem videris quòd causa tua, sicut frequen-
ter fieri solet in iudiciis, aut verbis, aut fraudibus, aut
pecuniis expugnetur: necesse est similiter, vt & tu ver-
bis, aut fraudibus, aut pecuniis causæ tuæ adesse festi-
nes. Etsi ab initio consilium non habuisti, vt sic age-
res: postea sic agere, ipsius controuersiæ necessitas te
compellit. Nam primùm pro lucro tantummodò festina-
bas: postea iam & pro pudore contendis: Et magis con-
tentus es etiam peccare tantùm, vt vincas, quàm vinci
tantùm, vt ne pecces. Hæc ergo Christus illis mandat,
E qui magis diligunt Deum quàm mundum. Nam qui lu-
crum animæ magnum esse existimat, damnum rei mo-
dicum putat: & qui damnum rei magnum existimat, lu-
crum animæ minimum putat. Qui ergo difficilius pu-
tat rem dimittere, quàm iudicium ingredi, hoc cogitet,
quia difficilius est de iudicio sine peccato exire. Ergo
sicut Ioseph dimisit pallium in manu meretricis, (Genes.
trigesimonono.) & fugit cum pallio castitatis: sic & tu
proiice pallium in manus calumniatoris, & fuge cum
meliore velamento iustitiæ: ne fortè dum vis vindicare
vestem corporis, pretiosissimum animæ vestimẽtum per-
F *Idẽ Chrys.* das. Idem homilia decimanona. Oper. perfect. in Matth.
Quòd si necesse esset ob Philosophiam nudum rursus in-
cedere, ne sic quidem esset pudendum: quia Adam nu-
dus erat nudus in Paradiso, (Genes. tertio.) nec erube-
scebat tamen. Et Esaias: (cap. vigesimo.) Nudus & discal-
ciatus, sed omnibus Iudæis longè honestior incedebat
& clarior: & Ioseph quando nudatus est, tunc magis ni-
Tertull. tuit. Non enim hoc modo nudari malum est. Tertullian.
libro de Patientia: Si detrimento rei familiaris animus
concitatur, inquit, omni penè in loco, de contemnendo
sæculo scripturis dominicis commonetur: nec maior ad

pecuniæ contemptum exhortatio subiacet, quàm quòd
ipse Dominus in nullis diuitiis inuenitur. Semper pau-
peres iustificat, diuites prædamnat. Ita detrimentum pa-
tientiæ, fastidium opulentiæ præministrauit: demõstrans
per abiectionem diuitiarum, læsuras quoque earum cõ-
putandas non esse. Quod ergo nobis appetere minimè
opus est, quia nec Dominus appetiuit: detruncatum, vel
etiam ademptum non ægrè sustinere debemus. Thomas *Thomas.*
libro Comment. in Matthæ. Eapropter colligit, perfe-
A ctis Christianis satius esse aliquid perdere, quam in iudi-
cio contra raptorem contendere. Vnde, inquit, solent di-
ci hi versus:

Expedit infirmis licet absque dolo, sint lite:
Prælatisque licet, non expedit Anachoretæ,
Nec licet, vt per eum sint res in iure petita.

Triplex autem causa est, qua possunt etiam perfecti abla- *3. causæ repeti possunt ablata.*
ta repetere, inquit Diuus Thomas. Prima est malorum
refrænatio. Iob. 29. Conterebam malas iniqui, & de den-
tibus illius auferebam prædam. Gregorius. Non solùm *Greg.*
cura debet esse ne nostra subtrahant, sed vt rapientes
B non sua, semetipsos non perdant. Secunda est, pacis con-
seruatio. Esai. 33. Erit opus eius iustitiæ pax. Tertia est,
pauperum consolatio, quibus data sunt illa bona tem-
poralia ad sustentationem. Albertus Magnus in Matthæ. *Alb. Mag.*
Et quidem perfecti Christiani sua repetere possunt sine
contentione, & in foro non contentioso, apud iudicem
iustum, sine dispendio perfectionis suæ. Nec facio vim,
inquit, vtrum habeant proprium nomine capituli in cõ-
muni, & non in singulari: Vel, nec nomine singulari,
nec communi. Videtur enim dolus in iis latere, qui se
repetere dicunt alterius nomine, quod substituerunt,
C quia persona habilis est ad proprium. Hæc enim vmbra
est, de qua Iob quadragesimo. Protegunt vmbræ vm-
bram eius. Sine clamore & contentione omnibus licet,
eo modo quo proprium habent. Qui enim suum repe-
tit, nulli iniuriam facit: nisi ex repetitione sciat prouen-
te maius malum. Alioquin vbi scandalum oriri poterit,
caueat ne charitati dispendium faciat. Dico autem scan-
dalum commune passiuum: non singulare, quia aliter
aliquid non repeteretur. Dicent enim semper proterui
& iniusti calumniatores se conturbari, si ea quæ rapue-
runt, repetantur. Dionysius Carthusianus in Matthæum. *Dion. Car.*
D Sed &, vt ex Diuo Thoma notauimus, Ecclesiasticis
Prælatis, etiam & religiosis bona Ecclesiæ committun-
tur, sicut & bona Reipublicę creduntur rectoribus. Ho-
rum itaque conseruatio imminet his, quibus commissa
sunt de necessitate, sicut & depositorum. Ideò propter
scandalum vitandum dimittenda non sunt, sicut nec alia
quæ sunt de necessitate salutis. Vnde Beatus Thomas
Cantuariensis Episcopus repetiit bona Ecclesiæ cum
grandi scandalo regis. Alia verò bona temporalia no-
stra sunt, seu propria: & hæc propter scandalum dimit-
tenda sunt, vel largiendo ea aliis, si apud nos sunt: vel
E dimittendo ea aliis, si iam apud nos non sunt, quan-
do scandalum ex infirmitate, vel ignorantia oritur, quod
est scandalum infirmorum. Dimittenda sunt (inquam)
vel scandalum alio modo sedandum est, vt errans in-
struatur, & scandalizari desistat. Quòd si noluerit,
iam scandalum eius erit scandalum Pharisæorum. Dum
igitur scandalum ex malitia scandalizati procedit, non
sunt bona temporalia, quamuis propria, propter id
vitandum dimittenda, quia hoc vergeret in detrimen-
tum boni communis, & rapientibus hoc noceret in a-
nima. Quod ergo ait Saluator, & eius Apostolus,
F intelligendum est secundum promptitudinem animi,
ita, quòd homo paratior sit pati fraudem atque iniu-
riam, quàm iudicio agere, desiderio pacis internæ, &
quietis, ne alii offendantur, dummodò aliundè expe-
diat. Ex his elucescit quomodo intelligendum sit, quod
præcipit Christus: Qui aufert quæ tua sunt, ne repe-
tas: scilicet cum lite, & contentione, vel cum scanda-
lo pusillorum. *Et quicunque te angariauerit*, ἀγγαρεύσῃ
μίλιον ἕν, coëgerit, & impulerit ad milliare vnum. ἀγ-
γαρεύειν enim idem quod adigo & compello. *Vade cum il-*
lo & alia duo milliaria. & animi præparatione, aut operis

executione: nisi te ad illicitam seruitutē adegerit. Si enim huc usque tantum procedis, quò te ducit, existimabit id a te necessitate & violentia, non autem animi promptitudine factum esse. Si verò vlteriùs progrediare, tuam tolerantiam & benignitatem experietur. Chromatius. Chromatius sermon. 2. in Matth. cap. 5. Bonum enim nostrum vult, non tam necessitatis, quam voluntatis esse: vt dum amplius ex nobis facimus, quàm ab aliis postulamur, maioris mercedis gloriam cōsequamur. Integræ enim charitatis, ac perfectæ deuotionis officium est, plus sponte præstare quam A petieris. Hunc sensum quidem etiam spiritualiter intelligendum crediderunt, vt quicunque infidelis, vel necdum cognitionem veritatis consecutus, de vno Deo patre rerum omnium conditore, velut per iter legis ingressus, fecerit mentionem, Vade cum illo adhuc alia duo: id est, post Patris professionem, per viam veritatis, hunc eundē vsque ad cognitionem Filij & Spiritus sancti perducas: ostendens illi non solum Patrem, sed & Filium & Spiritum sanctum esse credendum. August. August. lib. 1. de serm. Domini in monte, cap. 37. In his generibus trium exemplorū (alapæ, rapinæ, & angariæ) nullum genus iniuriæ prætermissum B esse video. Namque omnia, in quibus improbitatem aliquam patimur, in duo genera diuiduntur: quorum alterum est, quod restitui nō potest, alterum quod potest. Sed in illo quod restitui non potest, vindictæ solatium quæri solet. Verùm quid prodest, quòd percussus repercutis? Nunquid propterea aliquid quod in corpore læsum est, restituetur in integrum? Sed tumidus animus talia fomenta desiderat: sanum autem firmùmque ista nō iuuant: quin potiùs misericorditer perferēdam alterius infirmitatem indicat, quàm alieno supplicio suam mitigandam, quæ nulla est. Neque hic ea vindicta prohibetur, quæ ad C correptionem valet: ipsa enim etiam ad misericordiam pertinet. Nec impedit illud propositum, quo quisque paratus est ab eo, quem correctum esse vult, plura perferre. *Qui petit à te da ei, & volenti mutuari abs te, ne auertaris.* Post tolerantiam aduersorum, beneficētiam adiicit: vt in omnibus nos charitate ductos esse ipsi etiam infideles experiantur. Mutuum. Benefacimus autem dupliciter, aut sine spe persolutionis, donando gratis indigentibus: aut cum mutui expectatione, sed tamen sine vsuris. Thomas. Tho. Aquin. in Matthæ. Quantum ad primum, dicit, Qui petit à te rem, vel corre- D ctionem: Glossa, quæ possunt dari iustè: nec enim aliena res est in nostra potestate. August. Des, inquit Aug. vt nec tibi noceas, nec alteri. Tria autē maximè dare possumus, 1. Cordis compassionem. Esa. 58. Cum effuderis esurienti animā tuam. Greg. Naz. Greg. Nanz. homil. de paupertate souenda: Saltem, inquit, da lachrymulam. Greg. Papa. Gregorius Papa. Plus est compati, quam temporalia largiri: quia qui compatitur, de seipso dat: qui pecunia succurrit, dat alienum à se. Possumus etiam dare oris consolationem. Eccles. 18. Nónne ardorē refrigerabit ros? Demum manu liberales in egenos esse debemus. Deut. 15. Præcipio vt aperias manum fratri tuo E egeno. Verùm hic obiicitur, an ad omnes & semper obligemur. *An ad omnes, & semper obligemur.* Respondet D. Thomas, illud quod postulatur aut esse temporale, aut spirituale. Si temporale, vel est de obsequio in opere, sic tenetur quilibet ad indigentem. Thomas. Exod. 23. Si videris asinum odientis te iacere sub onere, non petit ansibis, sed subleuabis eū. Vel est de rebus, quæ aut superfluæ sunt, aut necessariæ. De superfluis tenentur clerici. Ambros. Vnde Ambrosius. Non maioris est criminis habenti tollere, quam cùm possis, indigentibus denegare. De superfluis & necessariis omnes tenentur etiam inimicis succurrere in extrema necessitate. Prou. vlt. Manum suam aperuit inopi, & palmas suas extendit ad pauperes. F Psal. 111. Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculum seculi. 2. Cor. 9. Hilarem enim datorem diligit Deus. Sed & de inimico dicitur Rom. 12. Si esurierit inimicus tuus, ciba illum. Hieron. Quod Hieron. Comment. suis in Epist. ad Rom. ita explicat. Quisquis in quacunque necessitate morituro succurrere potuerit, si non succurrerit, occidit. Quod si illud quod postulatur, spirituale est, obligati tam pauperes quam diuites, nimirùm vbi facultas fuerit. *Et volenti mutuari abs te, ne auertaris.* Δανείσασθαι. Est autem δανείζειν, fœnerari, & tradere ad vsuram: vnde & δάνεισμα, fœnus, mutuum, & vsura est. Hic verò non pro vsura aut fœnore, sed simpliciter pro mutuo sumitur, vt obseruat Chrysost. *Non hic agitur de vsura.* Prohibentur enim Christianis fœnora & vsuræ, licet mutuū: quod nos expendemus, Deo dante, cùm ad hanc Domini sententiam peruenerimus, Mutuum date, nihil inde sperantes. Chrysost. homil. Chrysost. A 18. in Matthæ. Hæc superiùs dictis minora sunt: sed nihil omninò mireris: hoc enim ferè semper facere consueuit, vt maioribus minora permisceat. Si verò hæc illorū comparatione videantur exigua, audiant illi qui aliena diripiunt, vel qui propria meretricibus largiuntur: duplicem sibi accēdentes ignem, & de iniquis fructibus, & de perniciosis sumptibus puniendi. Alber. Mag. in Matthæ. Alber. Mag. Ne auertaris igitur volenti mutuari abs te pecuniam, vel aliquid aliud: saltem voluntas tua in illum propensa sit, si modò commodè possis. Quia in omnibus, inquit, hoc B Apostoli verbum, 2. Cor. 8. subintelligitur: non vt aliis sit remissio, vobis autem tribulatio. Glossa. Glossa, quod honestè dare possum, & alius honestè accipere. Et hoc notat Apostolus, 2. Cor. 8. Vestra abundantia illorum inopiam suppleat. Non enim vult Dominus, vt necessarium, cuius lucro viuo, & prouideo mihi, & commisso regimini, alteri mutuo dem, qui fortiè me lautior est. vnde fiat, vt subeam tribulationem indigentiæ, & familię meæ magnum accedat detrimentum. 1. Tim. 5. Qui suorum, maximè verò domesticorum curam non habet, infideli deterior est. Ita vbi & iustè, & ex nostris, & sine vllo nostro dispendio C mutuum dare potuerimus, non reiiciendus erit, qui voluerit mutuari à nobis. μὴ ἀποστραφῇς, ne auerseris, aut reiicias, inquit. Quanquam & auertor reperitur, vt sit verbū depositiuum, inquit Erasmus in Annotat. Erasmus. sed in carmine vsitatiùs: vt apud Boëtium, Boëtius.

Eheu quàm surda miseros auertitur aure!

Deu. 15. Hæc lex promulgata fuerat. Si vnus de fratribus tuis, &c. ad paupertatem deuenerit, non obdurabis cor tuum, nec contrahes manum: sed aperies eam pauperi, & dabis mutuum, quo eum indigere perspexeris. *Omnia igitur quæcunque volueritis, vt faciant vobis homines: sic & D vos facite illis.* Hæc isto loco refert Lucas: summam enim complectitur eorum omnium quæ proximos spectant. Si quid est quod proximo inferre velimus, consideremus primùm, idémne nobis fieri patienter feramus: & qua mensura nobis metimur, remetiamur & proximis. Nemo est qui non velit suæ infirmitati condonari, iuuari in necessitate, *Lex naturæ.* visitari in morbo, pasci in esurie: & cum mansuetudine tractari, si quem offenderit. Idem igitur ipse sibi iudex sio & ita in proximum se gerat, vt & in se quosque affectos esse velit, si in idem miseriarum genus caderet. Gratianus hoc ad ius naturæ retulit, dist. 1. c. Humanū Gratianus. E genus duobus regitur, naturali videlicet, & moribus. Ius naturale est, quod in Lege & Euangelio continetur: quo quisque iubetur alij facere quod sibi vult fieri: & prohibetur alij inferre, quod sibi nolit fieri. Cæterùm, vt obseruat Alber. Mag. in Matth. Alb. Mag. voluntas hic tantùm de bonis accipitur. Voluntas enim, vt scribit August. August. nō est nisi in bonis: cùm in malis, flagitiosisque factis, non volūtas, sed cupiditas dicatur. Nimirū, vt Damasc. Damasc. docet, voluntas omnis in ratione est. Itaque si quid obiicitur de iis quæ quis concupierit, concubitum, adulteriū, aut aliquid huiusmodi: & idem proximo se exhibere debere existimet: F longè quidem à Christi sententia fallitur. Non enim ait, Quæcunque concupiscitis, sed, Quæcunque vultis, recta nimirùm ratione ducti. Hāc autem sententiam tanto honore Seuerus Alexander Imperator prosecutus est, vt in publicis quibusque locis eam Romæ transcribi iuberet, teste Æl. Lampridio, libro de eius vita. Æl. Lampri. Et hoc est diligere proximum suum sicut seipsum.

Prohibetur odium inimici, & in eum omne beneficentiæ genus commendatur, vt quod ad Dei liberalitatem accedat. Vbi agitur de inimicis, & quinam illi sint: & Scripturæ de odiendis quibusdam conciliantur.

Matth. 5.	Marc.	Luc. 6.	Ioan.
Audistis quia dictum est, Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis, diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos: & orate pro persequentibus & calumniantibus vos, vt sitis filij patris vestri qui in cœlis est, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? nonne & publicani hoc faciunt? Et si salutaueritis fratres vestros tantùm, quid amplius facitis? nónne & Ethnici hoc faciunt? Estote ergo vos perfecti, sicut & pater vester cœlestis perfectus est.		Sed vobis dico, qui auditis: Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos. Benedicite maledicentibus vobis, & orate pro calumniantibus vos. Et si diligitis eos qui vos diligunt, quæ vobis est gratia? nam & peccatores, diligentes se diligunt. Et si benefeceritis his qui vobis benefaciunt, quæ vobis est gratia? siquidem & peccatores hoc faciunt. Et si mutuum dederitis his à quibus speratis recipere, quæ gratia est vobis? nam & peccatores peccatoribus fœnerantur, vt recipiant æqualia. Verumtamen diligite inimicos vestros: benefacite, & mutuum date, nihil inde sperantes: & erit merces vestra multa, & eritis filij Altissimi, quia ipse benignus est super ingratos & malos. Estote ergo misericordes, sicut & pater vester misericors est.	

Introductio.

PARVM vtique commodi ex sole nancisceremur, si ille nobis oriretur tantùm, & non etiam suo nos nostraque calore animaret. Hoc enim tellus calefacta, & plantas, & flores, & fructus producit. Ad eum sanè modum parùm esset, si nos proximis gratiam rependeremus, (A) illorúmque in nos gratitudinem quodam velut nutu fateremur, nisi & beneficentia accederet. Et quid dico, gratiam rependamus, cùm alter alterum beneficiis præuenire, inimicis etiam benefacere debeamus? Hanc nobis Christus solis similitudinem ob oculos ponit, vt qui omnibus luceat, nemini se abscondat, quin suis vicibus ad quemque recurrat: Hinc & summi Patris in nos liberalitatem explicans, nósque in idem exemplum adducens, (B) vt omnibus etiam aduersariis benefaciamus. Nam cùm finis præcepti sit charitas, eadémque omnium virtutum maior existat, adeò vt qui in ea manserit, maneat & in Deo: ideò illam mundam, & perfectam, id est, ab omni simultate immunem esse non modò contendit, sed & liberalem in omnes requirit. Roman. decimotertio. Qui diligit proximum, legem impleuit. Ideò ait, *Audistis quia dictum est:* non tamen vtrumque eo- (C) dem modo. *[Summa.]* Præceptum enim de dilectione proximi dictum est antiquis patribus Iudæorum in ipsa solitudine. Leuit. decimonono. *Diliges proximum tuum.* quod præceptum non modò in affectu, sed & in effectu consistit. *[Dilectio vera in affectu & effectu.]* Sed neque diligitur proximus dilectione carnali, quæ ex concupiscentiis emergit, sicut si quis scortum propter libidinem, aut diuitem propter aurum, aut epulonem propter mensam, aut principem propter dignitates diligere se dicat. Charitas enim non æmulatur, non agit perpe- (D) ram, non inflatur, non cogitat malum, non quærit quæ sua sunt: sed neque solû diligitur dilectione naturali, sicut omne animal diligit simile sibi, sed dilectione charitatiua atque gratuita, quæ fundatur in participatione fœlicitatis æternæ. *[Max. Mar.]* Maximus martyr capitum Cent. quinto numc. decimoquarto. Habere proximum sicut seipsum, est de sola vita, & vt superesse queat, curare: quod ad legem naturalem pertinet. Diligere verò sicut seipsum, est ei consulere, vt per virtutem fœliciter etiam agere (E) possit: quod quidem lex scripta concedit. At verò diligere supra seipsum, maximè proprium est legi gratiæ. *Et odio habebis inimicum tuum.* Hoc verò adiectum, non est dictum ab vno & eodem legislatore: vnde ibi non sicut in cæteris superioribus mandatis, quæ à Deo profecta sunt, simul hæc annexa sunt, ἐῤῥήθη τοῖς ἀρχαίοις, Dictum est antiquis: sed simpliciter legitur, Dictum est. Posterior verò sententia à Scribis & Pharisæis profecta est. (F) *[Alb. Mag. A quibus probatum est inimici odium.]* Albertus Magnus in Matthæum. In suis, inquit, traditionibus hoc posuerunt esse diuinum præceptum. Dicebant enim Rabbi Iosue, & Rabbi Ioanna, & alij Scribæ, quòd Deus dedit duplicem legem, vnam scriptam in lapidibus, & alteram in cordibus sapientum: Odium autem inimici in cordibus sapientum scriptum esse, quod etiam ex contrariorum opposita ratione facilè intelligatur. Ben Syra, qui à Iudæis nepos Hieremiæ fuisse creditur, in Sententiis moralibus, quas nobis Paulus Fagius in lucem emisit, sentent. decimatertia. sic habet: *[Pau. Fagius.]* Qui honorat inimicum suum, similis est asino. Cuius sen- (A) tentiæ exemplum habet Commentarius sequens, de Achab qui Benedad impium regem occisurus erat, si Prophetæ monitis paruisset: & ei tamen pepercit, eúmque in amicitiam receperit. Proponit & factum Saul, propter quod à Deo abiectus est, quia Agag regi pepercit. Verùm neque ex his exemplis generalis præscriptio de odiendis inimicis assignari potest: sed quærendum est primùm, qui veri sint inimici, quos odisse: qui demum sint, quos diligere debeamus. In hoc enim vt Iudæi, ita (B) & permulti hallucinari possunt. Et primùm quidem non dicit lex odiendum esse inimicum, sed è contrario. *[Cle. Alex.]* Clemens Alexandrinus lib. secundo. Stromat. Lex spertè dicit, inquit, Non abominaberis Ægyptium, quoniam aduena fuisti in terra Ægypti: vel Gentilem, vel quemuis etiam mundanum vocans Ægyptium. *[Lex vetat odisse inimicum.]* Et hostes, etiamsi muris immineant, conantes vrbem capere, non priùs vult hostes existimari, quàm missis ad eos legatis, ad pacem prouocauerint. Idem argumentum se- (C) quitur Philo Iudæ. *[Ph. Iudæus.]* libro de Charitate. Et vt videas extremam æquitatis lineam, inquit, vult aboleri memoriam iniuriarum illatarum à veteribus hospitibus: vt magis nomen ad charitatem faciens valeat, quàm respectus malæ tractationis. Non prosequeris, inquit, Ægyptium odio. Atqui nullam iniuriam Ægyptij ab hac Gente abstinuerant, nouas semper crudelitatis species addentes prioribus. Attamen quia ab initio non excluserunt eam à suis ciuitatibus, nec arcuerunt à finibus, ob eam (D) rem, inquit, habeant priuilegium & ius amicitiæ. Et si aliqui fortè voluerint transire ad Iudæorum instituta, nō sunt hostiliter tractandi tanquam inimicorum posteri, sed hac conditione admittendi, vt tertia generatione vocentur in Ecclesiam, audituri diuina eloquia, eodem iure quo aduenæ, & patricij. Ac ne belli quidem ius ab humanitate alienum est. Idem narrat quod audiuimus ex Clemente Alexandr. Vterque enim profert id quod legitur Leuit. decimonono. & Exod. vigesimotertio. Si (E) videris asinum odientis te iacere sub onere, non pertransibis, sed subleuabis eum. Quod & legisse, & transcripsisse videtur Phocylides antiquissimus poëta, in Nouthet- *[Phocylides.]* icis, sic enim habet.

[Greek illegible], &c. id est,

Si inimici tui iumentum ceciderit in via, colleua:
Errantemque hominem marive volutatum ne deuites:
Præstat pro hoste amicum nancisci beneuolum.

(F) *[Philo.]* Philo Iud. in consequentibus: Nimirùm, inquit, in minimis quoque docet non gaudendum alienis aduersitatibus: sciens molestum affectum esse, insultationem in miseriis. Adde quod exemplis contrarium astrui poterat. Illi quippè, qui Christi figuram gessere,

in

in suos beneficentissimi in inimicos fuere: vt Ioseph in fratres, Genes. 45. Dauid in Absalon, 2. Reg. 18. & 16. in Semei & Saul, 1. Reg. 26. Vnde Christum in se præsagiit ait Prosper Aquitanicus, lib. de promiss. c. 26.) Eodem modo se habuit Moses in Mariam sororem, illum ridentem, Num. 12. Philosophabantur verò Iudæi, vt & nunc permulti, diligendos amicos, ideò inimicos odiendos. Considerabant & vetitum sibi fœdus cum inimicis Gentibus, Deut. 7. Illos cabhorrescendos, quia odibilia opera faciebant, Sap. 12. Vnde odio quoque persequendos dicebant, quasi in mortem Gentilium vim vi repellere liceat. Sed Scriptura odio prosequi vitium & malitiam hominum docebat, eamque detestari iubebat quoque, ne Gentium fermento Israel inficeretur, si commercium cum hominibus impiis haberet: non tamen homines Dei creaturas, odisse docebat. Ideò adiicit, *Ego autem*. Vim habent omnes hæ dictiones. Ego, ait ad emphasim, 1. qui se à diametro commentatoribus, immò legis depravatoribus opponat. 2. qui à semetipso vt Deus loquatur & præcipiat: quē Esaias sic loquentem inducit cap. 53. Propter hoc, sciet populus meus nomen meum in die illa, quia ego qui loquebar, ecce adsum. *Dico*, Dico, cuius dicere est imperare: cuius verba veritas sunt: nec enim Deus est, vt filius hominis, vt mentiatur, Num. 23. *Vobis*, vtique, qui melioris perfectionis apicem scandere debetis, cùm & ampliorem ego vobis, quàm Moses, proponam mercedem. Vobis, inquam, qui meam & doctrinam & conuersationem sectari debetis: vt quemadmodum ego feci & docui, ita & vos faciatis. *Diligite inimicos vestros*. Non ait, Diligite inimicos meos, quia quo quis inimicus Dei est, etiam odiēdus est. Est autem inimicus, non per naturam, sed per cōtrariam voluntatem, vt docet August. lib. 12. de ciuit. Dei, cap. 3. Nec enim in natura est malum, ait Dionys. libro de diuin. nominib. cap. 4. par. 4. Proindè nec homo, aut diabolus malus est natura, sed voluntate, ait Cyrill. Hierosolym. catech. 2. Sed neque ait, eximite à pœnis. Potest enim inimicus quiuis aut lege politica, aut Ecclesiastica plecti, absque charitatis iniuria. Immò 23. q. 4. can. est iniusta misericordia. Ex Ambros. 1. Offic. dicitur non miserendum latronis, etiamsi lachrymæ deprecantium cogere iudicem videantur, sed proferendam sententiam: cū alioqui displicuerit Saul misericors in Amalechitas, 1. Reg. 15. Charitas ergo Christiana non vetat iudicem legibus vti in noxios: habet quippè præceptum, Exod. 22. Maleficos non patieris viuere. Non enim præcepta Euāgelica (ait Augustinus lib. 2. contra Epist. Parmeniani) de dilectione inimicorum, & misericordia impēdenda proximis, eatenus intelligenda sunt, vt peccatis relaxetur impunitas, sed vt delinquenti correctio, & naturæ ministretur subsidium: donec per sententiam iudicis, adempta spe correctionis, malorum tollatur exercitium. Idem refertur 23. q. 4. can. Non potest. Neque enim iudex, cùm impium damnat, inimicum agit: sicut nec iustitia charitatem opprimit. Idcircò de inimicitia suspectum iudicem repellere licet, vt patet 3. quæst. 6. cap. Omnes qui aduersus: &, Nulli Episcoporum: &, Quia suspecti: &, Qui inimici. Immò per iudices occisionem licitam, & per milites, docet Augustinus Epist. ad Publicolam, quod refertur 23. quæst. 5. can. De occidendis hominibus. Phinées quippè, Num. 25. Moses quoque cædem, Exod. 2. & 32. commendarunt suis exemplis: sed inimicorum Dei & legum. Nec errat, immò piè facit, pater filium castigans. Errabant enim Scribæ in dictione proximi, & in earum sententiarum sensu, quæ videbantur odium inimicorum admittere. Attendebant quidem dictionem amici, Leuit. 19. לא תשנא את אחך *lo tisna eth-achika*, id est, Non oderis fratrem tuum in corde tuo. Et rursus: ואהבת לרעך כמוך *Ve-ahabtha* proximum seu socium tuum sicut teipsum. Expendebant dictionem *Ach*, seu fratris, pro eiusdem secum tribus homine: & dictionem *Recha*, pro amico, seu socio. Hos ergo solum esse diligendos existimabant, qui eiusdē essent populi, religionis & cultus. Et quidem, vt docet Clemens Alexand. lib. 2. Strom. frater intelligitur, non solùm qui ex iisdem parentibus natus est, sed etiam qui fuerit eiusdem tribus, eiusdem sapientiæ, aut verbi particips. Hinc fit, vt & omnes Christiani se fratres nuncupent. Quinetiam nos ipsa natura consanguinitatis vinculo constrinxit. Leo Martyr, serm. 1. de ieiunio decimi mēsis. Proximi autem nomine non ij tantum diligēdi sunt, qui nobis amicitia & propinquitate iunguntur, sed omnes homines, cum quibus nobis natura communis est, siue illi hostes sint, siue socij, siue liberi, siue serui. Alioquin, vt scribit Lactantius libro 6. de vero cultu, capite decimo, pro belluis immanibus habendi sunt, qui homines eiusdem secum naturæ oderit. Siquidem, vt ex Lucretio protulit.

Cælesti sumus omnes semine oriundi,
Omnibus ille idem pater est.

Verùm quomodo tot obiectionibus respondebitur, quæ odiendos esse inimicos ostendunt? Hilarius in Psal. 138. Religiosum est odium, quo quis oderit inimicos Dei. Vnde & Psaltes habet: Nonne qui oderunt te Domine, oderam, & super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam illos, inimici facti sunt mihi. Et alibi: Iniquos odio habui, & legem tuam dilexi. Itaque ratio inimici habenda est: si inimicus tuus est, dilige eum: si inimicus Dei est, ea ratione qua Deo aduersatur, odi illum. Hieronymus in Vigilantium: Iniuriam meam patienter fero, iniuriam autem Dei ferre non possum. Hic tu Mosen, hic Dauidem, hîc ipsum etiam Christum considera, qui etsi inimicis suis essent mansuetissimi, in causa tamen Dei dissimulare non potuerunt. Moses per media castra cultores vitulorum occidi iussit, & ipse Christus vendētes & ementes flagellis abegit. Samuël, qui tot pertulerat à populo, docet Saulem, non fuisse parcendum regi Amalechitarum, ipse etiam eum occidit. Dauid verò, qui toties suam mansuetudinem celebrat, quàm aduerso & vehementi animo ferebatur in Philistæos & Ammonitas? Hieronymus libro tertio Comment. in cap. 5. ad Galatas: Non tam, inquit, personarum quàm morum facta est dissensio. Vnde & resoluis, id quod dicitur ad Abraham, Inimicus ero inimicis, & aduersabor aduersantibus tibi: non tam Abraham illis fuisse inimicum, quàm illos virtutibus & religioni Abrahæ. Morum etiam potiùs quàm personarum distinctionem coosiderat, in hac sententia, Numer. 31. Hostes vos sentiant Madianitæ: vt quomodo Deus vtiliter inter serpētem & mulierem inimicitias posuit, Genes. tertio, ita magno nostræ fidei & salutis stabilimento, quid cum aduersariis contrahere prohibeat. Apocalyp. primo. Sectam Nicolaitarum ego odi. Sed & ipse Deus etsi diligat omnia quæ sunt, & nihil oderit eorum quæ fecit, præuidens tamen impietatem Esau antequàm nasceretur, dixit: Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Sed & nemo potest Deo seruire & mammonæ: vnde & nobis continuum bellum est cum Satana. 1. Petr. 5. Aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret, cui resistite fortes in fide. Et Iacobus: Resistite diabolo, & fugiet à vobis. Et Paulus: Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus. Absit enim vt adinstar Carpocratianorum aut veneficarum, pactum ineamus cum Satana inimico Dei. Basilius homil. Quòd Deus non est author malorum, ideò docet Deum nobis contra Satanam inimicitiam indidisse, quia & ille nobis inimicus factus est. Reuera enim, inquit, noxiæ sunt amicitiæ, quæ cum malitia contrahuntur. Nam per amicitiam, similes illis reddimur, quos amamus. Quamobrem rectè prouerbium dicit, Corrumpunt bonos mores colloquia praua. Vt enim in pestilentibus locis sensim attractus aër, latentem corporibus morbum inijcit: sic item ex praua consuetudine maxima nobis mala haurimus. Hoc fit, vt requirendum sit veræ dilectionis fundamentum in Deo, quod vbi non fuerit, sed à maligno, dilectio dissolui debet. Ex his colligimus, quos inimicos odisse possimus, inimicos Dei, pietatis, & bonorum morum: id est, ipsam aduersariam malitiam. Sic enim cùm Marcion Ioannem Euangelistam rogasset, num se nosset, vt scribit Irenæus respondit, Noui te filium Satanæ. Quæ autem con-

Prosp. Aqui. August. Dio. Areop. Cyril. Hie. Ambros. August. August. Cle. Alex.

Omnes Christiani fratres sunt. Leo Mar. Lactantius. Lucretius. *Obiectiones de odiendis inimicis.* Hilarius. Hierony. Idē Hiero. *Odiendi mores praui.* Basilius. *Nulla nobis amicitia est cum malitia.* *Quos odisse possimus.* Irenæus.

uentio est Christi ad Belial, & templo Dei cum idolis? Si verò ille inimicus tuus est, reconciliare cum eo, & dilige eum. Tanto abest vt vindictam homini permittat, quòd & inimicum diligendum, eique benefaciendum esse præcipit.

Lactantius.

Lactantius lib. 6. de vero cultu, cap. 18. agit in Ciceronem, qui in Officialibus libris dixerit, Virum bonum esse, qui prodesset quibus posset, nemini noceret nisi lacessitus iniuria. O quàm, inquit, simplicē, verámque sententiam, duorum verborum adiectione corrupit! Quid opus fuit adiungere, Nisi lacessitus iniuria? Non minus

Non referenda est iniuria.

A

enim mali est referre iniuriam, quàm inferre. Nam vnde certamina, pugnæ, contentiones, nisi quòd improbitati opposita impatientia magnas concutiat tēpestates? Quòd si patientiam improbitati opposueris, extinguetur protinus, tanquam si igni aquam superfuderis. Alioquin si remittatur, erit vt oleum. Et hoc est non hominum more, sed pecudum & brutorum. Sic ab homine & patientiam, & innocentiam tollit. Quid ergo nostris Nobilibus excusationis est reliquum, qui summæ sibi ignominiæ ducerent, si vel leuem iniuriam condonarent, & non statim mortem illius, à quo affecti essent, intentarent? Condemnabunt eos etiam Niniuitæ, condemnabunt & cæteri Gentiles.

B

Plato.

Plato dialogo 1. de Republ. seu De iusto, docet iusti opus non esse, sed iniusti hominis, nocere vel amico, vel alteri cuiquam. Sic enim Socratem cum Polemarcho disputantem inducit, quòd Polemarchus, adinstar Nobilium aulicorum, assereret iustum & frugi hominem non esse, qui non iniuriam vindicaret, & inimico modis omnibus nocere contenderet. Socrates ergo,

Socratica inductiones.

Dic mihi, inquit, Polemarche, detrimēto affecti equi, melioresne, an deteriores fiunt ad equorum virtutē? *Pole.* Deteriores. *Socr.* Nónne & canes læsi, ad canum virtutem deteriores? *Pol.* Deteriores. *Socr.* Homines itaque, ô amice, detrimento affectos, nónne peiores ad hominum virtutem iudicabimus? *Pol.* Omninò. *Soc.* Ergo iusti opus nō est nocere. Quod sic probat. Possuntne musici ipsa musica non musicos reddere? *Pol.* Nequaquam. *Soc.* Et equites ab equestri peritia per ipsam doctrinam alienos? *Pol.* Nō licet. *Soc.* An iusti viri iustitia ipsa iniustos? Non enim caloris frigidum, neque siccitatis humidum opus est. *Polem.* Non certè.

C

Seneca.

Seneca librum scripsit, cui titulum fecit, In sapientem non cadere iniuriam: quo argumentis multis rē istam demonstrat. Et cap. 13. ita sapientem se habere ad quosuis etiam insolentes, & reluctantes, vt medicus ad phreneticos, ostendit. Nec sanè assessor bruto recalcitrāti irascitur, sed emendat: nec medicus ita mouetur contra phreneticum & febricitantem maledicentem sibi.

D

Dorotheus.

Dorotheus serm. 7. de accusatione & reprehensione, narrat se patrem vidisse, qui cōtemneret omnes iniurias: hanc verò rationem redderet. Ego certè me ad eas habeo, sicut homines ad blandos canes.

Basilius.

Basilius hom. 9. Hexaëmerō: Ipsi etiam leoni omnium ferocissimo adblandimur, inquit, qui tamen nostræ speciei non est. Quid non à simili nobis aliquid, quod humanum sit, toleremus? Scio quidē castrensem inter Barbaros legem fuisse, ne miles à milite iniuriam toleraret: alioquin exauctoraretur, vt qui mollioris esset animi.

E

In nobiles furiosos & dementatos.

Hanc sibi legem præfigunt ignobiles isti, qui feruntur in sanguinem, & ita sibi nobilitatis nomen demereri putant, si Christi nobilitatem abiiciant, & diabolo, qui homicida est à mundi initio, vt asserit Christus (Ioan. 8.) nomen dederint. Quæro scilicet, quæ sit illa nobilitas, & animi magnitudo, quæ te in lupum, leonem, & tigridem, dixerim & in ipsum Satanam trāsformet? Quid enim magis amicum naturæ nostræ, quàm vt quodque animal suam speciem conseruet? Hoc te tui corporis constitutio docet.

F

Galenus.

Nam, vt scribit Galenus lib. 1. de vsu part. iuxta animarum conditionem data sunt corpora animantibus, seu timidis, seu audacibus. Non statim tibi natura vngues acutos, non dentes, non cornua dedit, nō operuit corpus tuum squammis, nō cauda muniuit: sed nudum & mansuetum animal procreauit. Vnde ergo mihi istā nobilitatis notam requiris, qua totus spiras odia, rixas, contentiones, furias, sanguinem & vindictam?

Nobiles furiosi degenerant a natura, a Christo, a Deo.

Primùm enim degeneras à natura tua, degeneras ab ipsa ratione, qua simul cum anima donatus es, à Christo per quem tu cùm inimicus esses, Deo reconciliatus es. Inseris autem te Satanicæ nobilitati, qui & sanguine etiam humano se placari voluerit, & innocentes pueros in altaribus suis mactari.

Aug.

Et quidem Barbari in Romæ vastatione victis, qui in ædem sacram sanctorum Petri & Pauli confugerant, pepercerunt: sed, vt ex Virgilio obseruat August. lib. 1. de ciuit. Dei, cap. 1. & 2. Ethnici Deos suos humano sanguine placaturos se existimarunt.

Virgilius.

Sic enim apud Virgilium Æneas inquit:

A

Vidi Hecubam, centúmque nurus, Priamúmque per aras
Sanguine fœdantem quos ipse sacrauerat ignes.

Et quidem Dij Gentium dæmonia. Ab his suam illā sanguinariam, furiosam, rabiosam, & blasphemam nobilitatem mutuantur, qui etsi se Christianos nuncupent, directè tamē Christi doctrinæ aduersantur.

Basilius.

Non leuiter separemur à fratribus.

Basilius lib. Constitut. exercitoriarum cap. 21. monet nullam esse causam, cur à fratris dilectione separemur. 1. Nam & mulier si insidias struxerit marito, condemnatur. Atqui nos spirituali societate coniuncti sumus. 2. Sed & corporis membra à corpore diuelli non possunt, sine ipsius iactura: quanto minùs fratres? 3. Ad obiectionem autem, quòd malus sit,

B

Idem Basil.

quem oderimus, respondit: Et malus erat Iudas, nec tamē exierunt Apostoli. Idem Epist. 79. Multum, ait, solicitum esse oportet, & multas noctes insomnes ducere, & cum lacbrymis à Deo veritatem exquirere, eum qui à fratris amicitia resecari velit. Si enim mundi principes, vbi aliquem malefactorem morti adiudicare volunt, attrahunt vela, & expertissimos vocant ad propositorum considerationem: nunc quidem legis austeritatem, nunc naturæ societatem reuerentes, & multum ingemiscentes, ac necessitatem deplangentes, nemini nō manifestum faciunt, quòd non ex propria libidine, sed ex necessario legis ministerio, condemnationis inferant sententiam: quanto

C

oportet maiore cura, diligentia, consultatione dignum reputari, si quis sese à fratrum amicitia auellere conetur? At verò non modò pro leui iniuria excandescunt, & sese ab amicorum consuetudine separant, sed & cruento feruntur animo, vt ipsos perdant. Dixerim illos nobilitatē suam trahere, non ab electis filiis Adam, non à Seth, sed à Cain, qui fratri insidiatus est, & ipsum occidit.

Tertull.

Porrò charitatē in inimicos sic Christiani illi primi secuti sunt, vt Tertullian. cap. 37. Apol. libro dicat, nec mortuis Gentiles pepercisse Christianis, quin illos de requie sepulturæ, de asylo quodam mortis distraherent: & eos inimicū vulgus lapidibus & furiis inuaderet.

D

Et tamen licet nox vna pauculis faculis largitatem vltionis potuisset operari, noluisse Christianos malum malo dispungi. Immò ad maiorem charitatis in Christianos cumulum, docet ibidē illis licuisse magis occidi, quàm occidere. Nec verò videbitur hoc difficile illis, qui Christi spiritu potientur. Hic enim est spiritus dilectionis & pacis.

Leo.

Leo sermo. de Martyribus: Potest, inquit, mihi quis dicere, Non possum vigilare, non possum ieiunare, non possum omnia mea pauperibus erogare, & in monasterio viuere: nunquid potest

E

Aug.

dicere, Non possum diligere? August. tom. 6. libro contra Adimantum, cap. 17. Ostendit legem istam de diligendis inimicis, non esse huic contrariam, quæ in veteri Testamento legitur (Exod. 23.) de occidēdis Chananæis, Hierbusæis, Gergesæis, Pherezæis, & Amorrhæis. Dominus enim, inquit, de diligendis inimicis præcepit, vtique de hominibus, quos per nostram patientiam & charitatem ad salutem posse conuerti, & quiuis intelligit, & exemplis sæpissimè demonstratum est. Quot enim è summis inimicis summi amici euaserunt, per eorum qui offensi erant, longanimitatem & patientiam? Ideò scilicet Christus adiicit,

F

Benefacite his qui oderunt vos. Iosephum fratrē eius oderant: tempore tamen penuriæ frumentariæ benefecit illis, (Genes. 45.) & hac sua liberalitate hostilem eorum animum euicit. Dauid autem quoties hostem Saulē in sua potestate habuit? Pepercit tamen ei, nec permisit quenquam in illum manus extendere. Hinc & ille exclamare coactus est, (1. Reg. 26.) Iustior tu es quàm ego: nam retribuisti mihi bona pro malis.

Seneca.

Seneca libro de quatuor virtut. cap. de Magnanimitate: Nihil magnum, inquit, in rebus humanis, nisi animus magna despiciens. Si magna-

nimus fueris, nunquam iudicabis tibi contumeliam fieri. De inimico dices, Non nocuit mihi, sed animum nocendi habuit: & cum illum in potestate tua videris, vindictã putabis vindicare potuisse. Scito enim honestum & magnum genus vindictæ esse ignoscere. At verò Christiani non modò ignoscunt, sed & benefacere inimicis norunt.

Hieronym. Hieronym. Epist. contra Pelagianorum hæresim, benefieri inimicis scribit in correctionem & resurrectionem, vt odij igne beneficiis superato, & excocto charitatis frigore, inimicus esse desistat. Hoc modo crudelem Iuliani Apostatæ animum Christiani olim superarunt, cùm milites ipsius ægrotos exciperent, & eorum iandiu curam gererent, donec conualescerent: vt legitur apud Euseb. hist. Eccles. lib. 9. c. 8. & hist. Tripar. lib. 6. cap. 29. *Euseb.* Hinc nimirũ factum est, vt & suis literis præciperet idem ab Ethnicis fieri. Literæ autem eius ad Arsacium sacrorum in Galatia Pontificem hæc habebant. In vrbe quaque frequentia ad benignè excipiendos hospites xenodochia extrue, vt aduenæ non nostræ tãtùm religionis, sed alieni etiam, quicũque petierint, aut indiguerint, humanitate nostra perfruantur. Vnde ad eam rem pecunia suppeditet, prouisum mihi est. Triginta enim millia frumenti modiorum, & sexaginta millia sextariorum vini, quotannis in eum vsum per Galatiam conferri iussi. *Benefaciendũ etiam infidelibus.* Turpe siquidem esset, quum inter Iudæos mendicus non sit, & impij Galilæi (sic enim Christianos vocabat) non suos tantùm, sed & nostros alant, si opem & auxilium nostrum requirere nostri viderentur. Porrò Græcæ religionis obseruatores, vt ad ministerium huiusmodi aliquid etiam conferant, doce: hominésque Græcos officiis & beneficiis talibus assuefac, antiquitùs nostri moris operísque id fuisse eos admonens. *Homerus.* Homerus enim Eumæum hæc ita dicentem inducit:

Hospes, vel si te nostras veniret ad ædes
Aduena deterior, iustos auferret honores.
Ab Ioue namque venit mendicus & hospes eodem.

Quid quòd etiam Turcarum principes xenodochia quædam erexerunt & fundarunt, quibus etiã Christiani eleemosynam aliquam acciperent, si modò nomen fundatoris, & requiem animæ eius verbis exprimerent? *August. Exempla beneficentiæ.* August. lib. 5. de ciui. Dei, cap. 26. hoc ipso Christianum Theodosij animum apparuisse scribit, quòd Tyranno Eugenio deuicto, qui sibi Occidentis Imperium occiso Valentiniano arrogarat: eorum qui illis fauerant, filios Gentiles ad Ecclesias confugientes occidi vetuit, eósque licet inimicorum filios Christiana charitate dilexit, nec priuauit rebus, sed auxit honoribus, in neminem post victoriam priuatas inimicitias valere permittens. Hoc nimirũ modo principes sibi deuincire norunt populos, qui illos de tyrannide suspectos habebant. Roboam flagellis & scorpionibus populum à se auertit: illum autem licentia Hieroboam sibi vendicauit. Vicit Helisæus hostilem Syriorum militum animum, cũ eos, quos si permittere voluisset, breui mortuos videre poterat, liberali mensa excepit. 4. Reg. 6. Adde quòd charitas non ociosa est. Probatio igitur dilectionis, exhibitio est operis. Diliges corde, sed & idipsum testaberis opere. Rom. 12. Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potũ da illi: & carbones ignis congeres super caput eius. *Et orate pro persequentibus & calumniantibus vos.* Sic Dauid Psalm. 118. Pro eo vt me diligerent, detrahebant mihi: ego autem orabam. Moses orauit pro Maria sorore sua priùs eum calumniante, Numer. 12. & sæpissimè pro populo eum persequẽte. Et hinc Christi sanguis meliùs clamat quam Abel, Heb. 12. quòd Christus pro inimicis orauit, dicens, Pater, dimitte illis, Matth. 26. Stephanus quoque eum æmulatus est, cùm lapidibus obrueretur: exclamabat enim, Domine, ne statuas illis hoc peccatum. Vnde Christus Iacobum & Ioãnem increpauit, quòd non recipientibus eum Samaritanis, dicebant, Vis iubeamus vt ignis descendat de cœlo, & comburat istos? Ad quos Christus, Nescitis, ait, cuius spiritus estis. Luc. 9. *Iust. Mart.* Iustinus recenset Marci Imperatoris Epistolam ad Senatum Romanum, qui vetabat Christianos suppliciis inquiri, quòd hi, cùm a nongentis septuaginta quinque millibus barbarorum penè opprimeretur, & exercitus illius iam à quinque diebus aqua caruisset, precibus tamen suis à Deo suo (etsi illius priùs infensissimus fuisset) fecerunt, vt in suos frigidissimus imber descenderet: in hostes grando mixta fulminibus præcipitãter ferretur. *Zonaras.* Hæc Iustinus Martyr, & Zonaras tom. 2. Annalium. Adeò valuerunt preces Christianorum etiã pro suis persecutoribus fusæ. Quid est verò quòd iubeamur orare pro inimicis, cùm Paulus & Põtifici, & Fabro Alexandro maledixerit? *Iust. Mart.* Soluit Iustinus Martyr. 25. quæst. ad Orthod. dicens eum nec Alexandrum, nec Pontificem repercussisse, sed tantùm Pontifici quæ essent euẽtura prædixisse, his verbis, Percutiet te Deus paries dealbate. Alexandro verò, Hoc ei reddat Dominus in die illa, non esse maledictum, neque conuitium, sed prædictiones Apostolo dignas, qui seipsum non vlciscatur, sed det locum iræ. *August.* Augustinus quoque serm. 56. de tempore, docet imprecationes quas Prophetæ in inimicos proferunt, vt est hoc Psalmi 66. Fiat mensa coram eis in laqueum: non maledictiones, sed prædictiones esse. *Greg. Nyss.* Gregorius Nyssenus libro de Oratione, aliter soluit. Nam nonnulli id Psaltis malè interpretantur. Ait enim Psalm. 6. Deficiant peccatores, & iniqui. Et Hieremiam vindictam de aduersariis deprecantem, Hierem. 10. & Oseam, cap. 9. Vuluam sterilem, & vbera sicca adducant. Respondet spectasse eos ad correctionem vitiositatis atque malitiæ, quæ tunc in natura vigebat. Vt malum ergo deficiat orant, non vt homo, cùm is malus nõ sit natura, omninò annihiletur. *Iust. Mart.* Iustinus quæst. 80. ad Orthodoxos, quæstionem dissoluit, quæ sic moueri potest, Cur orãdum sit etiam pro inimicis? qui fit quòd Helisæus imprecatus est pueris in Bethel? 4. Reg. 2. Soluit autem dicens, commendabilem esse patientiam: sed tum cùm emendari possunt qui inferunt iniuriam, (scilicet quæ in Deum redũdet, vt quæ ministro Dei infertur) quódque pueri voces illas, quas in Prophetas exclamabant, à parentibus didicissent, Prophetis semper infensis, castigatos parentes in occisione puerorum, vt discerent non afficere contumelia Prophetas, & per eos Deũ. *Augustin.* Cæterùm (ait August. tom. 10. sermo. 59. de temp.) quid aliud pro inimicis orandum est, nisi hoc quod ait Apostolus, (2. Tit. 2.) vt det illis pœnitẽtiam, & resipiscant à laqueis diaboli, à quo captiui tenentur? Quòd si etiam pro inimicis Ecclesiæ, de quibus hic maximè loquitur, orãdum est: quanto magis pro nostris? Inde ser. 51. de verb. Domini, idem habet: Non eis irascamur, sed pro eis oremus, vt det eis Dominus intellectum. *Cypria.* Hinc Cyprianus ad Corneliũ Papam, orandum monet pro hæreticis, vt malint pro se orationem fieri antistitus, quàm sanguinem fundi sacerdotis. *Cælestin.* Cælestinus quoque Epist. 1. cap. 1. consuetudinem Ecclesiæ recenset de fundenda pro hæreticis & schismaticis oratione. *Opt. Mileu.* Et Optatus Mileuitanus lib. 1. in Donatistas, eos fratres vocandos, & Prophetam Esaiam obseruandum censet. Vos qui timetis (inquit cap. 66.) nomen Domini, eis qui vos odio habent, & execrantur, & volũt se dici fratres vestros, dicite, Fratres nostri estis. *Basil.* Charitatis enim præcipua sunt hæc duo (ait Basil. tom. 2. ad quæst. 175.) dolere scilicet, & angi ex his rebus, ex quibus læditur is qui diligitur. Beatus qui mœret propter illum qui peccat, sicut scriptum est: Si patitur vnum membrum, cõpatiuntur &c. *Leo Mar.* Leo Martyr, serm. 1. de ieiunio decimi mẽsis: Et meritò, inquit, inimicos diligi, & pro persecutoribus sibi præcepit supplicari, qui ex omnibus quotidie Gentibus, fractis oliuæ suæ ramis, germen inserens oleastri, de inimicis recõciliatos, de alienis adoptiuos, de impiis facit iustos, vt omne genu flectatur cœlestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus noster Iesus Christus est in gloria Dei Patris. *August.* August. lib. 1. de sermone Domini in monte, cap. 41. Sed illud magis, inquit, vrget quæstionem, quod dicit Apost. Ioannes, (1. c. 5.) Si quis scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, postulabit, & dabit illi Dominus vitam, qui non peccat peccatum ad mortem. Est autem peccatum ad mortem, non dico vt pro illo roget quis. *An pro aliquibus orare nõ debeamus.* Apertè enim ostendit quosdam esse fratres, pro quibus orare non nobis præcipitur, cùm Deus etiam pro persecutoribus nostris orare nos iubeat. Nec illa quæstio solui

potest, nisi fateamur esse aliqua peccata in fratribus, quæ inimicorum persecutione grauiora sint. Fratres autem Christianos vocari, multis scripturarum documẽtis probari potest. Peccatum ergo fratris ad mortem puto esse, cùm post agnitionem Dei, per gratiam Domini nostri Iesu Christi quisque oppugnat fraternitatem, & aduersus ipsam gratiam, qua reconciliatus est Deo, inuidẽtiæ facibus agitatur. Peccatũ autem non ad mortem, si quisquam amorem à fratre non alienauerit, sed officia fraternitati debita per aliquam infirmitatem animi non exhibuerit. A Quapropter Dominus in cruce ait, (Luc. 23.) Pater, dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt. Nondum enim gratiæ Spiritus sancti participes facti, societatem sanctæ fraternitatis inierant. Sed vtrum sicut pro quibusdam nõ est orandum, ita etiam contra aliquos orandum sit? Respondet Augustinus cap. 45. lib. 1. de sermone Domini in monte, Generaliter dictum esse, Rom. 12. Benedicite, & nolite maledicere. Et illud, (1. Pet. 3.) Nemini malum pro malo reddentes. Pro quo autem non oras, non etiam cõtra illum oras. Potes enim videre certam eius pœnam, & B penè desperatam salutem: & non quia odisti eum, ideò pro illo non oras: sed quia sentis nihil te posse proficere, & orationem tuam nõ vis repelli à iustissimo iudice. Sed quid agimus de his, contra quos oratum à sanctis accipimus: non vt corrigerentur, nam hoc modo pro ipsis potius oratum est: sed ad illam vltimam damnationem? Nõ sicut contra traditorem per Prophetam: nam illud, vt dictum est, prædictio futurorum, nõ optatio supplicij fuit: Nec sicut Apostolus contra Alexandrum, nam & inde satis dictum est: sed sicut in Apocalypsi Ioannis legimus Martyres orare vt vindicentur, (Apoc. 6.) cùm ille primus Martyr vt lapidatoribus suis ignosceretur orauerit. C Sed hinc non oportet moueri. Quis enim audeat affirmare, cùm illi sancti candidati se vindicari petierint, vtrũ contra ipsos homines, an contra regnum peccati petierint? Nam ipsa est sincera & plena misericordiæ & iustitiæ vindicta Martyrum, vt euertatur regnum peccati. Nõ enim contra ipsos homines, sed contra regnum peccati petierunt, quo regnante tãta perpessi sunt. Ad cuius euersionem hortatur Apostolus, dicens, (Rom. 6.) Non ergo regnet peccatum in mortali corpore vestro. Destruitur autem & euertitur peccati regnum, partim correctione hominum, vt caro spiritui subiiciatur: partim damnatione D perseuerantium in peccato, vt ita per iustitiam ordinati, iustis cum Christo regnantibus, molesti esse non possint. *Vt sitis filij Patris vestri qui in cœlis est.* Hunc ex aduerso patrum terrenorum constituit, qui vt peccatores, ita ad vindictam proni sunt. At vestri patris illius cœlestis filius esse non potest, qui nec spiritus eius, qui charitatis est, particeps fuerit. Erimus autem, si filium naturalem patris Christum imitemur. In perfectæ verò charitatis typum contemplamur, cùm Christum respicimus. Nam per sanguinem eius reconciliati sumus, cùm essemus inimici: E Adeò vt pro inimicis mortuus sit: pro se crucifigentibus orarit: inimicos etiam suos post passionem, ad salutem & fidem per Apostolos inuitarit. Potuistne maius pignus date, quàm pro nobis mala nostra sufferre? Ideò Chrysostomus hom. 1. in Epist. ad Philipp. non adeò diuitum filios agnosci in torque, quem semper in collo circunferunt, (ait) quàm Dei filius charitate. Idem Augustinus 15. de Trinit. cap. 18. confirmat. Id autem dicens Christus, quasi ex opposito filiorum diaboli, statuit filios Dei: quòd diaboli filij sanguine & liuore gaudeãt: sicut & inuidia dia- F boli mors intrauit in orbem terrarum, Sap. 2. Homicidiis quoque exultetur, cum diabolus sit homicida ab initio: sicque opera patris perficere velint. His quoque verbis dilectionis rationem confirmat Dominus, quòd fratres simus, ab vno Deo inspirati & animati: & equidem coniunctiores, qui animis, quàm qui corporibus: (ait Lactantius lib. 6. de vero cultu, cap. 10.) Vnde pro belluis immanibus sunt habendi, qui hominibus nocent, qui cõtra ius humanitatis, & fas omne, spoliant, cruciant, occidunt, exterminant. Sed & Christianæ religionis regula ad beneficentiam potius nos promouet. Proinde Tertullinus in Apocalypſ. cap. 37. Nullum bonum (ait) sub exceptione

August.

Quomodo sancti petãt vindictam.

Chrysost.

Augustin.

Lactantius.

Tertull.

personarum administramus, scilicet quia omnes fratres sumus. Chrysostom. quoque hom. 24. ad popul. excandescit in Antiochenos, quod rixantes non dirimerent, inexcusabiles eos esse dicens, cùm iumentum lapsum erigere iubeamur: hi verò homines sint & fratres. Hac ratione Abraham Loth dicebat, Ne sit lis inter me & te. Et cùm Iuda eripere vellet Ioseph, Caro, inquit, & frater noster est, Genes. 37. Et quidem naturæ, simul & religionis conditio, vniuersam omnium dilectionis rationem confirmat. Tertullian. lib. Apocaly. cap. 37. Iidem sumus Imperatoribus, inquit, qui & vicinis nostris. Malè enim velle, malè facere, malè dicere, malè cogitare de quoquam, ex æquo vetamur. Portò dicat aliquis, Non plus igitur vxor, pater, frater, fideles, diligendi sunt? Hieronym. hom. 3. in Cantica cantic. hanc quæstionẽ dissoluit. Omnis (inquit) rationalis creatura, ex æquo diligenda est. Adiiciendũ tamen est in charitate, vnicuique ad hoc quomodo est, & ad hoc quomodo rationalis est. Si, verbi gratia, aut in moribus, aut in opere, aut in proposito, aut in scientia, aut in studiis cæteros præcellit: pro his singulis, secundũ quodque meritum, sed generalem dilectionem addendũ est etiam specialis aliquid charitatis. Verùm vt maior de his habeatur authoritas, ab ipso Deo capiamus exemplũ. Ipse enim amat omnia quæ sunt æqualiter: vt nihil oderit eorum quæ fecit: neque enim fecit aliquid quod odio haberet: non tamen ob hoc similiter dilexit Ægyptios, Hebræos & Pharaonẽ, vt Moysen & Aaron. Hinc Cyprianus lib. 4. Epist. 7. ad Magnum, probat æqualitatem luminis vitæ æternæ in Ecclesia, & in baptismate: cuius etiam sacramentum in Exodo celebratum sit: cùm Exod. 16. sine discrimine sexus & ætatis manna à singulis ad mensuram gomer æqualiter colligebatur. Itaque considerandus est ille supremus omnium pater, à quo donum omne procedit. Attendenda est propensa in omnes etiam liberalitas. *Qui solem suum*, ὅτι τὸν ἥλιον, quia solem suum, *oriri facit super bonos, & malos & pluit super iustos & iniustos*. Hoc enim non fortuitò, nec necessitate quadam facit, non naturæ infallibili cursu, præter quem aliter agere non possit: non ex aliqua in nos obligatione, sed summa sua liberalitate: vt qui quoties voluit, impios perdidit: aut inundante totam terram diluuio, temporibus Noah: aut immissis fulguribus, vt Sodomitis contigit: aut ipsa terra aperta, vt contigit Chore, Dathan & Abiron. Interim non omnes peccatores perdit, non priuat eos sole & luna, non imbribus & pluuiis, sed summam in omnes munificentiam ostendit: expectans peccatores, si quando pœnitentiam agant. Cæterùm pluuiæ & solis nomine, omnia ferè bona temporalia concludit. 1. Pluuiis enim irrigantur plantæ. 2. Sole excitantur, & vi sua donantur. 3. Sol omnia lętificat, Tob. 4. 4. Purgat & lustrat omnia. His quoque duobus spiritualia bona intelligi possunt, vt doctè docet Lactantius lib. 5. diuin. Instit. cap. 15. Per solem gratię, lux illuminans omnem hominem: Per pluuiam, donationes Spiritus sancti: vt apud Psaltem, Psa. 67. Pluuiam voluntariam segregabis Deus hæreditati tuæ. Sic Prophetiæ donum, etiam Balaam, Numer. 24. & Caiphæ indulsit, Ioann. 12. Vnde nec hominum malitia prætexenda est, quin in necessitatibus eis subueniamus. Dilectionem hanc mutuam & beneficentiam probat August. Epist. 52. ad Macedoniũ, & lib. de catech. rudibus, cap. 26. adferens id Eccl. 13. Omne animal diligit sibi simile, sic & omnis homo proximũ sibi. Hac sola naturæ habita ratione Aristoteles homini etiam impuro eleemosynam fecit: & cùm factum id argueretur, Misertus sum humanitatem (ait) non iniquitatem, vt docet Diogen. Laërtius lib. 5. de vita Philosoph. Eam quippè in omnes beneficentiam, immò & misericordiam Deus docet, non solùm omnibus pluuiã infundens, & solem suum communicans, sed & quãdoque peccata dissimulans & condonans: vt pulchrè docet Seneca lib. 6. de beneficiis, cap. 31. More optimorum parentum, inquit, qui maledictis suorum infantium arrident, non cessant dij beneficia congerere de beneficiorum authore dubitantibus: sed æquali tenore bona sua per gentes populosque distribuunt. *Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis?* Hæc enim merces vestras, compensa

Chrysost.

Tertull.

Hieronym.

Cyprian.

Lactantius.

August.

Laërt.

Seneca.

pensatio prior dilectionis: vt & eorum qui alios ad cœnam inuitant, merces esse dicitur, quòd & idem à suis côuiuis expectant. *Nónne & Publicani*, quos tam pauci, immò velut abominabiles ducitis, *hoc faciunt?* Publicanus est, qui vectigalia certo quodam pretio redimit. Vlp. de public. & vectig. lib. 1. Publicani sunt, qui publico fruuntur: nam & inde nomen habent. Et omnes qui aliquid à fisco conducunt, rectè vocantur Publicani. Hi olim Iudæis erant infensissimi, vt qui libertati populi Israëlitici aduersarentur, & tributa, quæ Romanis pęderentur, exigerent. Illi verò, etsi ab omnibus peccatores iudicarentur, hac tamen in parte minimè defuerunt amicis, quin & eos reciproca dilectione prosequerentur. A *Et si salutaueritis fratres vestros tantùm*, ἀσπάσησθε. Est etiam osculo & côplexu salutare, quod olim moris erat non Iudæorum modò, sed & Græcorum & Romanorum. Vnde adijcit: *Quid amplius facitis?* περισσὸν, quid eximium præter cæteros facitis? An illa salutatione Dei præceptum, vos adimpleuisse arbitramini? Ideóne vestram iustitiam iustitiæ Publicanorum & Ethnicorum præfertis? *Nónne & Ethnici hoc faciunt?* ἔθνος, Gens est, à qua Ethnicus, id est, Gentilis. Pro B his sumitur, qui nullam Dei, aut religionis certam cognitionem habuerant. Ita probat infidelium exemplo, perfectionis non esse diligentes diligere: & proinde cû charitate probentur electi, eos debere magis abundare in opere, vt abundantiores sint in mercede. Quid quòd & ipsi Gentiles inimicis condonandum esse docuerunt, immò & his quos infensissimos habebant, & benefecerunt, & facilè reconciliari sunt? Plutarchus librum scripsit de vtilitate capienda ab inimicis, quo monet, vt olim non satis fuit non lædi à feris, sed deprehensa ratione qua illis vteremur, vtilitatem veteres collegerunt: ita ex inimicis C & fauorem, & honorem aucupari debere: Exemplo nimirùm Cæsaris, qui Pompeij caput intuitus, defleuit. Sed & idem ferè Antisthenes ad Periclem scribit, Alexandrum prostratum Darium in belli momento, pallio cooperuisse, quo virtutis nobilitatem, ac fortunæ, cuius incertitudinem metuerat, demonstrabat. Porsena rex Scæuolam in familiarem assumpsit, qui tamen in eius vitam coniurarat. Phocion vir Atheniensis, vt testis est Plutarch. lib. 1. Apophthegm. cùm falsorum testium delatione reus factus, discrimeo capitis incurreret, nihil aliud filio demâdauit, quàm ne quid, harum rerum memoria, Atheniensibus D irasceretur. Diodorus Siculus lib. 16. Biblioth. Dionê hoc ipso plurimum charitatis, & commendationis apud suos ciues assecutum esse dicit, quòd Syracusis, & omni patria restituta, eis qui inimico in se animo deliquerant, clementer veniam indulsit. Idem etiam humanitatis argumentum Socrates præbuit, cùm (vt refert Diogenes Laërt. lib. 2. de vita Philosoph.) calcem impingenti nihil comminatus sit: sed hanc eius tolerantiam demirantibus, Quid, inquit, si me asinus calce impetiisset, num illi diem indixissem? Simile ferè lib. 3. de ira, recenset de Diogene: cui, de ira disserêti, cùm adolescens proteruus inspuisset, E Non quidem, inquit, irascor, sed dubito an irasci debeâ. Et Cato quidem meliùs: cui cùm causam agenti in frontê mediam, quantum poterat attracta pingui saliua, inspuisset Lentulus, faciem abstersit: &, Affirmabo, inquit, omnibus, Lentule, falli eos qui te negant os habere. Liuius lib. 5. Dec. 1. de Quinto Fabio Maximo narrat, quòd Minutium Magistrum equitû imperio (Dictatura) sibi æquari passus esset, quod hactenus fuerat inauditum: & tamen periclitanti subuenit, cùm iam insidiis Hannibalis circûuentus, de suâ & militum salute desperaret. Econtrà verò furentem Aiacem μανιώδη fecerunt, dum ille frustratus armis Achillis, in primares Græcorum, velut in ad-F uersarios sæuire vellet. Quid quòd & Poëtæ insanû Herculem eapropter fingunt? Si quis pluribus exêplis egeat, legat libros Senecæ de ira & clementia. Quid quòd Hesiodus, initio libri sui De opere & die, totos incumbit, vt infensum fratrem suum Persen sibi reconciliet? Alioquin si quis est qui alteri malum, specie vindictæ præparet, timeat ne cadat in foueam quam fodit, & constringatur laqueo quem tetendit. Côsideret Æsopi facetum apologû, quo nihil lupo profuisse ostendit, quòd accusarit vulpem apud leonem ægrotum. Vulpes enim reuersa, medicum se consuluisse dixit, qui iuberet leonem calidam lupi pellê indui. Rursus idem iis euenit quod asino: qui cùm leonê galli cantu terrefactum persequeretur, tandem ab eo deuoratus est. Si quidem cùm igni oleum infundere, & furentem inimicum persequi, non autem illi côdonare volunt, periculum mortis incurrunt. *Estote ergo perfecti vos, sicut & Pater vester cœlestis perfectus est.* Nam cùm patrem proles sequatur, & ex radicibus pullulent arbores, eáque A à quibus prognatæ, sua specie præ se ferant: requiritur vt & nos, qui filij Dei dicimur, ad eius similitudinem, quantum fieri poterit, contendamus. Gregorius Nyssen. libro de profess. Christiana: Hoc autem, inquit, quomodo à terrenis fieri poterit, cùm pater ille cœlestis sit? Respondet, quòd non cum diuina naturam humanam comparari iubeat Euangelium: sed bonas actiones, quoad eius fieri possit, imitari. Hoc autem non assequitur homo absque Dei & Spiritus sancti gratia. Nã vt nisi sale carnes aspergantur, putrescunt, inquit Macarius homil. 24. & nisi fermento immixto quis farinam pinset, inutilis est esu panis: B ita nisi cœlesti ferméto, & Spiritus sancti aspersione imbuatur anima, à se & per se solam perfectam puritatê efficere non poterit. Tum autem, vt per gratiam ad Deû accedit, ita & ei quodammodò similis dicatur. Theodor. affect. Græc. lib. 11. de Oraculis: Neque enim, inquit, fieri potest, vt vsquequaq; Deo similes euadamus. Quo enim pacto visibilis homo inuisibilem imitetur? Quomodo qui breuis est, ac exiguo loco concluditur, illi queat esse persimilis, qui extra omnem terminum constitutus continet omnia? Quæ sit rursus ad æternum, rerúmque omnium côditorem illius similitudo, qui recens ac nuuitius, C quíque ne vlnaris quidem quantitatis queat cœlum componere? Nulli est ergo natura illa, nulli potentia, nulli sapientia imitabilis: bonitatis tamen ac mansuetudinis, iustitiæque ac humanitatis diuinæ typos aliquos, quoquomodo effingi posse, non inficias iuerim. Quandoquidem & Christus iis qui perfectionê assequi cupiebant, genus hoc imitationis proposuit, dicens: Estote misericordes, sicut & Pater vester cœlestis misericors est: qui solê suum oriri facit super bonos & malos. Grego. Nyss. in Enarrat. vitæ Moseos. Atqui, inquit, Deus terminum non habet. Quare necesse est participantis quoque desiderium, cùm D ad interminatum, instúmque seipsum extendat, nullum habeat exitum, quo cessare possit. Quas ob res, si nullis terminis vitæ perfectio continetur, & virtutis ad ipsum terminus est: ex eo quòd interminata sit, impossibile omninò est ita hanc perfectionem consequi aut re aut verbis, vt ad altiora vllus ascensus relinquatur. Quomodo igitur quæris, ad quem finem quispiam peruenturus sit, cum finis nullus inueniatur? Non tamen quoniam quod quæritur, exitum non habet, idcircò præceptum Domini negligendum est, quo dicitur: Perfecti sitis, sicut & Pater vester cœlestis perfectus est. Nam etsi totum côsequi ne-E queas, tamen in rebus omnibus, quæ natura bona sunt, non paruum est lucrum, vel partem earum aliquam consequi: vt tantum possideamus, quantum capere possumus. Clemens Alexand. lib. 6. Stromat. Sicut, inquit, Moysi ex iusta operatione, & ea quæ continenter et intercedebat cum Deo consuetudine, vultui insidebat glorificata quædam coloris species: ita & iustæ animæ diuina quædâ vis bonitatis inhærens, spiritualis illuminationis, perinde atque caloris solaris, imprimit apertum iustitiæ signaculum, lucem animæ vnitam per charitatê, quæ Deo afflat, & Deo afflatur. Hinc quæ Seruatori Deo fit assimilatio, F exoritur ei qui perfectus euasit, quantum licet humanæ naturæ, sicut Pater, inquit, qui est in cœlis. Idem libro 7. Stromat. Quomodo enim perfectum dicimus medicum, & perfectum Philosophum: ita, vt opinor, perfecta cognitione præditum. Et lib. 4. Deû oportet, inquit, imitari, quoad eius fieri potest, ab eo qui est cognitione præditus. Mihi autem videntur Poëtæ quoque electos appellasse, Deiformes, & θεοὺς, diuos, & ἀντιθέους, hoc est Deo æquales, & consilio Ioui pares, Atlanticos, & Deo similes, contendentes illud (id est, alludentes ad id quod in Moysis Genesi legerant) ad imaginem & similitudinem.

Plutarch.
Idê Plutarc.
Diod. Sic.
Diog. Laërt.
Liuius.
Seneca.
Greg. Nyss.
Macarius.
Theodor.
Greg. Nyss. *Quomodo accedamus ad Dei perfectionem.*
Cle. Alex.
Idem.

Harmoniæ Euangelicæ

Euripides. Euripides itaque: In meo, inquit, sunt tergo pennæ aureæ, & aptantur grata Sirenum talaria, ibóque in immensum sublatus aëra, Iouem conuenturus. *Plato.* Plato ipse Dialogo, qui dicitur Minos, vel De lege, ex Homero, & Hesiodo, Minois exemplo, docet virum bonum Deo similé esse. Itaque perfectio illa, quam assequimur, similitudinem & imitationem, non autem æqualitatem dicit, cum Dei perfectione. *Thom. Aq.* Thomas Aquinas lib. Comment. in Matthæ. *Quotuplex est perfectio.* Duplex est autem perfectio, vna gloriæ, altera viæ. De priore legimus Ephes. 4. Donec occuramus omnes in virum perfectū. Porrò perfectio viæ, vel est naturæ, de qua Gen. 1. Perfecti sunt cœli & terra: vel gratiæ. Et hæc duplex est, vel status, vel meriti. Perfectio meriti est multiplex. Prima cordis, Esa. 38. Memento quomodo ambulauerim coram te, in veritate & corde perfecto. Oris, Iac. 3. Si quis in verbo nō offendit, hic perfectus est vir. 3. Operis: & hæc est multiplex. Prima innocentiæ, Eccl. 31. Beatus vir, qui inuentus est sine macula, qui probatus est in illo, & perfectus inuentus est. 2. Excellentiæ, Gen. 6. Noé vir iustus, atque perfectus fuit in generationibus suis. Ad hanc magis obligantur clerici, quàm laici. 3. Obedientiæ, *A* Gen. 17. Ambula coram me, & esto perfectus. 4. Patiétiæ, Iac. 5. Patientia opus perfectum habet. 5. Perseuerantiæ, 1. Petr. 1. Sobrij & perfecti. Glossa: Constanter perseuerando. 6. Charitatis, 1. Ioan. 4. Perfecta charitas foras mittit timorem. Ad hanc tenentur omnes. Perfectio status est triplex. Prima ordinis. Deuteron. 33. dicitur Leuitis, Perfectio tua, & doctrina tua. Secunda prælationis, Luc. 6. *B* Perfectus erit omnis, si sit sicut magister eius. 3. Supererogationis, Matthæ. decimonono. Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus. Hîc agitur de perfectione charitatis, cuius primum exemplar in Deo est, quod sibi omnes ad imitandum proponere debent.

De eleemosynæ fructu, & qua intentione fieri debeat.

Matth. 6.	Mar.	Luc.	Ioan.
Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis: alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum, qui in cœlis est. Cùm ergo facis eleemosynam, noli tuba canere ante te, sicut hypocritæ faciunt in Synagogis & in vicis, vt honorificentur ab hominibus: amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Te autem faciente eleemosynam: nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua: vt sit eleemosyna tua in abscondito, & pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi.			

Introductio. EORVM quæ sunt, alia sursum, alia deorsum ferunrut, alia medium locum tenent, pro ratione innatæ grauitatis, aut leuitatis. Sic nimirum, vt ex Iudæorum libris transcripsit *Ouidius.* Ouidius,

Ignea conuexi vis, & sine pondere cœli
Emicuit, summáque locum sibi legit in arce.
Proximus est aer illi leuitate locóque.
Densior his tellus— Vltima possedit.—

Quæ autem corporum, ea est & ratio animarum. Sūt *Qui sursum, & qui deorsum ferātur.* enim quæ ferantur sursum, sunt quæ deorsum. Vt sursum feramur, monet Apostolus, dicens, Quę sursum sunt sapite, quæ sursum sunt quærite, non quæ super terram. Sursum ferebatur Psalies, cùm diceret, Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam? Sursum ferebantur Apostoli, de quibus ita Esaias, Qui sunt isti qui vt nubes volant? Deorsum feruntur hi de quibus Poëta,

O curuæ in terris animæ, & cœlestium inanes.

Qui adinstar serpétis, super ventrem suum tranantur, & terram comedunt, id est, nihil pręter terrena appetunt. Quales erant & hi, ad quos Christus: Vos de deorsum estis, vos de mundo hoc estis. Porrò affectiones animi id ipsum maximè definiunt, sitne quis cœlestis, aut terrenus. Christus vtique cùm esset secundus ille homo de cœlo cœlestis, omnes nos ad eandem secum similitudinem inuitauit. *Serpens.* Inuitat serpens antiquus suos vt terrena sequantur, captent fumum humanæ gloriæ, ditescant, honorentur: *Christus.* Christus econtrà suos ad humilitatem, paupertatem, abiectionem, & contemptum humanæ gloriæ vocabat. Videbat enim affectibus hisce terrenis, gloria, ambitione, diuitiis, animam cuiusque grauiorem effici, & *Summa.* propter illam remorari, ne in cœlestia contenderet. Itaque vt sursum erigerentur, grauitatem illam abstulit, & semper monuit, ne quid nos moueant hæc omnia quæ in mundo sunt: & si quid boni operis faciamus, seu oremus, seu ieiunemus, seu eleemosynam faciamus, caueamus ne ex his gloriam hominum comparare velimus. Futurum enim erit, vt hæc minimè ferantur in cœlum, propter adiunctam iactantiæ & gloriæ grauitatem. *Attendite*, inquit, *ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis.* Græcus contextus *tēn eleēmosynēn* eleemosynā vocat, *Hierony.* quod nos legimus iustitiam. Tamen Hieronymus legisse videtur *tēn dikaiosynēn*, iustitiam. Interim tamen quod præfatus de iustitia, illud etiam de iis omnibus intelligit, quæ Dominus à nobis requirit: qualia sunt, *Thomas.* eleemosyna, oratio, & ieiunium. Thomas in Matthæ. Postquàm enim nos de perfectione Euangelica docuit, nunc intentionem nostram reformat, secundum quam perfecti euadere possimus. Et pars ista diuiditur in duas. Primò enim nos ad simplicitatem sanctæ intentionis, secundò ad puritatem conuersationis dirigit. Porrò simplicitas sanctæ intétionis debet esse in affectu, & effectu: alioquin dicitur Eccle. 2. Væ peccatori ingredienti terram duabus viis. Et Iac. 1. Vir duplex animo incōstans est in operibus suis. *Albert. Mag.* Albertus Magn. in Matth. cap. 6. Virtutis enim opus *C* plus consistit in modo, quàm in facto: secundum quod dicitur Deuter. 16. Iustè quod iustum est exequeris. Omnis autem modus abundantis iustitiæ, consistit in recta operis intentione, secundum quod intentio sumitur pro ea quæ tendit in finem: quia quantum est de natura operis, non tendit in finé, nisi substantialiter fini debitis circunstantiis proportionetur. *Attendite*, inquit: vobis prospicite & cauete, Attentione enim opus est, ne perfecta iustitia, cùm de visceribus prodire incipit, mox in ortu suo per inanem gloriam suffocetur. *Iactantia virtutem suffocat.* Gloria enim inanis sese *D* subtiliter animis hominum insinuat, & adinstar colubri obrepit, vnde & maxima cautela nobis opus est. *Basil.* Basilius libro constitutionum Monasticarum, capite vndecimo. Illa, inquit, expugnatu difficilis, & callida nostræ salutis insidiatrix, quæ vel in ipsius cœli cōuexis, insidiarum aduersum nos collocatrix, virtutes ramis in cœlum vsque licet expansis ac porrectis adornatas profligare, ac deturbare pertinacissimè contendit. Simul ac enim illa pietatis mercatorem, quibusque virtutum mercibus onerariá *E* menteia nauem complesse animaduertit, procella sua ocyùs excitata, in eo omni conatu operam dat vt illam euertat, & aquis pessundet. Et post pauca: Age agitur, inquit, quando hæc ita sunt, fugiamus inanem gloriam, *Qua inanis gloria epitheta.* dulcem spiritualium opum exspoliatricem, iucundum animarum nostrarum hostem, tineam virtutem, blandissimam bonorum nostrorum deprædatricem, eandemque mellis illitu fraudis suæ veneni coloratricem, & mortiferi hominum poculi porrectricem. Hanc ergo attentè nos Christus cauere voluit, ne fortè illis blandimentis alli*F*ciamur. *Attendite.* Vox enim *Attendite*, Scripturis vsitatissima est, cùm quid cauere maximè iubemur. Sic in consequentibus. Attendite vobis à falsis Prophetis. Acto. vigesimo. Attendite vobis & vniuerso gregi. Deuteronom. vigesimoseptimo. Attendite & audi Israël: hodie factus es populus Domini Dei tui. Audies vocem eius, & facies mandata, atque iustitias, quas ego præcipio tibi. Iustitiæ autem nomine, omne bonum opus intelligitur, quo Deo & *Iustitia quomodo nostra.* proximo sua redduntur. Iustitia autem operum nostra esse dicitur. 1. quia ad eam nostra libera voluntas requi-

titur. 2. quodque gratia, qua illa perficitur, ideo noſtra eſt, quia nobis donata eſt. 3. ſed & ipſa nobis ex diuino pacto congruè imputatur, quòd Deus eam in nobis compenſari velit, & coronari. 2. Timot. 4. Auguſtinus in Pſalm. 49. vbi hæc leguntur, Congregate illi iuſtos eius. Iuſti ſcilicet, inquit, erant, qui viuebant ex fide, facientes opera miſericordiæ. Etenim opera illa iuſtitiæ ſunt. Habes Euangelium. Cauete ne iuſtitiam veſtram faciatis coram hominibus. Quam iuſtitiam? Cùm ergo facis eleemoſynam, &c. Ergo eleemoſynas, opera eſſe iuſtitiæ ſignificauit. Idem libro ſecundo de ſermone Domini in monte, cap. ſecundo. *Cauete ergo*, inquit, *facere iuſtitiam veſtram coram hominibus, vt videamini ab eis*: id eſt, cauete hoc animo iuſtè viuere, & ibi conſtituere bonum veſtrũ, vt vos videant homines: *alioquin mercedem non habebitis*. Non ſi ab hominibus videamini, ſed ſi propterea iuſtè viuatis, vt ab his videamini. Nam vbi erit, quod in principio huius ſermonis dictum eſt, Vos eſtis lux mundi: non poteſt ciuitas abſcondi ſupra montem poſita: & reliqua, vſque ad id quod ait, vt videant opera veſtra bona, ſed non ibi conſtituit finem. Addidit enim, Et glorificent Patrem veſtrum qui in cœlis eſt. Hic autem quia hoc reprehendit, ſibi ſit finis rectè factorum: id eſt, ſi propterea rectè faciamus, vt tantùm videamur ab hominibus, poſteaquàm dixit, Cauete, &c. nihil addidit. In quo apparet non hoc eum prohibuiſſe, vt rectè fiat coram hominibus, ſed ne ob id fortè rectè fiat coram hominibus, vt videamur ab eis, & ibi finem noſtri propoſiti collocemus. Nam & Apoſtolus dicit, (Galat. 1.) Si adhuc hominibus placerem, Chriſti ſeruus nõ eſſem: cùm tamen alio loco dicat, (1. Corinth. decimo.) Placete omnibus per omnia, ſicut & ego omnibus per omnia placeo. Quod qui non intelligunt, contrarium putant, cùm ille ſe dixerit non placere hominibus, quia non ideò rectè faciebat, vt placeret hominibus: ſed vt Deo, ad cuius amorem corda hominum volebat conuertere, eo ipſo quo placebat hominibus. Sicut ergo non abſurdè loqueretur, qui diceret: In hac opera, qua nauem quæro, non nauem quæro, ſed patriam: ſic Apoſtolus conuenienter diceret, In hac opera, qua hominibus placeo, non hominibus, ſed Deo placeo: quia non hoc appeto, ſed ad id refero, vt me imitentur, quos ſaluos fieri volo. Gregorius Papa lib. 19. Moral. cap. 18. Aliquando enim ſancti viri & compelluntur coram hominibus bona facere, inquit, aut eadem hominibus ſua facta narrare: ſed ad eum finem omnia referentes, vt non ipſi eiſdem operibus, ſed pater eorum qui in cœlis eſt, debeat glorificari. Dum enim ſancta prædicant ipſa prædicatio eorum fortaſſe deſpicitur, quorum vita neſcitur. Compelluntur ergo vitam ſuam dicere, vt auditorum vitam poſſint mutare. Et venerari appetunt, vt reuerenter audiantur. Scriptum eſt enim, (Ezech. 1.) Cùm eleuarentur animalia de terra, eleuabantur pariter & rotæ: quia videlicet cùm auditorum mentes prædicantium vitam ſuſpiciunt, neceſſariò vtique etiam vim prædicationis admirantur. Petrus Chryſologus ſermo. 9. Interim tamen iuſtitia hominum facilè celari non poteſt. Qui poteſt celare radios ſolis, inquit, iuſtitiæ poterit occultare fulgorem. Iuſtitia lux rerum, conſiliis non velatur obſcuris, ſed omnes illuſtrat exemplo. Quomodo ergo iuſtitiam vult celare, cuius opera vult ſic elucere? Fratres, hic præcepto cœleſtis vult iactantiam tollere, auferre pompam, vanitatem demere, ſummouere inanem gloriã. Iuſtitia quippè, quæ per ſe ſibi abundat ad gloriam, ſpectaculum populi, vulgi laudes, fauores hominum, mundi gloriam non requirit: à Deo genita cœlum ſpectat, in oculis agit diuinis, ſupernis virtutibus mixta, ſemper à Deo ſolo vt glorificetur, expectat. Sed hæc eſt iuſtitia, quæ ex Deo eſt: illa verò iuſtitia, quæ eſt hypocriſis, iuſtitia non eſt: mentitur oculis, fallit aſpectum, videntibus illudit, decipit audientes, ſeducit turbas, trahit populos, famam vendit, emit clamorem, fit ſæculo, Deo non fit, mercedem rapit præſentem, præmium non quærit in futuro, cæcat oculus cæca ipſa, non videns vult videri. Ideò Chriſtus prohibet, ne iuſtitiam noſtram faciamus, *vt videamur ab hominibus*, hac nimirum intentione, vt videamur & ne pareamus eſſe iuſti: *alioquin*, inquit, *mercedem non habebitis apud patrem veſtrum qui in cœlis eſt*. Mercede imporatur ſe veri iuſtum meritum, inquit Paulus. Ideò & meritum à Chriſto aſtruitur: ita tamen vt non ex condigno, ſed congruo ipſum metiamur. Roman. 4. Habet gloriam quidem, ſed non apud Deum. Albertus Magnus in Matthæum. Et ne aliquis credat, aliqua velut Dei ingratitudine fieri, vt nec ab eo acceptetur hæc iuſtitia, dicit *apud patrem*. Vox enim Patris, propenſum in filios affectum dicit, quo quidem ductus libenter iuſtitiam noſtram acceptaret, & remuneraret, ſi ad ipſum referretur. Et ne ideò hanc illum reiicere exiſtimemus, quaſi quod ſemel probauerit, rurſus admittat, quia alterationi ſubiectus ſit: adiicit, *Qui in cœlis eſt*. Siquidem apud Patrem illum luminum non eſt mutatio, nec viciſſitudinis obumbratio, (Iaco. primo.) Gloſſa, ſed & humanus fauor, quem requiritis, vobis pro mercede deputatur. Agg. 1. Qui mercedes congregauit, miſit in ſacculũ pertuſum. Chryſoſtomus homilia 19. Operis perfecti in Matthæum. Propter quod omninò indiſcretè non factum ipſum, ſed voluntatem aut coronat, aut punit. Hieronymus. Non virtus, ſed cauſa virtutis apud Deum mercedem habet. *Cùm ergo facis eleemoſynam, noli tuba canere ante te*. Generaliter quidem Chriſtus ab omni iuſto opere remouendam hypocriſin admonuit: nunc maximè iſtud caueri debere in tribus oſtendit, nimirùm in eleemoſyna, oratione, & ieiunio. Et primùm agit de eleemoſyna, vt quæ à charitate omnium virtutum præcipua procedit: oratio ſcilicet à fide, & ieiunium à ſpe deducitur. Oramus, quia credimus: ieiunamus, quia ſperamus Deum propitium nos reddituros, & hoc carnem noſtram ſpiritui ſubiecturos. Chryſoſtomus homilia 36. ad popul. Antioch. Eſt enim, inquit, eleemoſyna cœli nota ianitoribus, ſponſalis thalami fores obſeruantibus, & multa cum libertate ſuos cultores introducet, & contradicet nemo. Proſper Aquitanicus libro de promiſſ. & prædic. part. 2. cap. ſeptimo. Eleemoſyna à morte liberat, & ipſa purgat peccata. Eleemoſyna munus bonum eſt facientibus eam coram ſummo Deo. Hæc eſt quæ perpetuos ignes extinguit, quę reſiſtit peccatis, quæ Chriſtum paſcit eſurientem in paupere, veſtit nudum, viſitat infirmum, peregrinum hoſpitio recipit: quæ omnem anguſtiam carceris tollit, inopiam tuetur. Hæc diuitibus confert remedia, vitam æternam comparat, fœnerat Deum, continet regnum cœlorum. Hæc eſt quæ diſcernit agnos ab hœdis, quæ ad dextram collocat iudicis, Angelis ſociat, ex ſeruis filios Dei fieri præſtat. Leo Martyr, ſermone primo de ieiunio decimi menſis: Tria enim ſunt, inquit, quæ maximè ad religioſas pertinent actiones, oratio ſcilicet, ieiunium, & eleemoſyna. Quibus exercendis omne quidem tempus acceptũ, ſed illud eſt ſtudioſius obſeruandum, quòd Apoſtolicis accepimus traditionibus conſecratum, ſicut etiam decimus hic menſis, morem refert veteris inſtituti. Idem ſermo. 5. de collectis & eleemoſyna. Nemo enim, dilectiſſimi, de vllis ſibi bonæ vitæ meritis blandiatur, ſi illi defuerint opera charitatis. Verùm cauendum eſt, ne dum illa adminiſtramus, aliam quàm Dei gloriam quæramus. *Cùm*, inquit, *facis eleemoſynam*. Non ſemper, aut non ab omnibus eleemoſyna corporalis fieri poteſt, de qua hic loquitur. Sed neque ſatis eſt velle, cùm potueris: niſi & facias. Ideò dixit, *Cùm facis*. Iaco. 2. Si frater aut ſoror nudi ſint, & dixeritis eis, Ite in pace, & calefacimini, non dederitis autẽ eis quæ neceſſaria ſunt corpori, quid proderit vobis? Largitio autem hæc eleemoſynæ, id eſt, miſericordiæ nomen ſortitur: quia procedere debet a compaſſione interna. Iob 30. Flebam quondam ſuper eo qui afflictus erat, & compatiebatur anima mea pauperi. Roman. duodecimo. Neceſſitatibus ſanctorum communicantes. *Noli tuba canere* ante te. Metaphora eſt ducta ab iis quæ promulgantur, & publicè enunciantur, vt omnibus innoteſcant: ſicut edicta principum. Ad illa enim audienda per præcones & tubicines populus cõuocatur. Id autem tantum valet, ac ſi diceret, Ne gloriemini, & vos iactetis de eleemoſyna quam facturi eſtis: ſinite tubicines claſſicos,

Auguſt. — *Iuſtitia opus eſt eleemoſyna.* — *Idem Aug.* — *Obiectio.* — *Narrare, & non placere hominibus.* — *Exemplum.* — *Greg. Papa.* — *Pet. Chryſ.* — *Aliud iuſtitia, & hypocriſis.* — *Meriti probatio.* — *Alb. Mag.* — *Gloſſa.* — *Chryſoſt.* — *Hierony.* — *In quibus maximè cauenda eſt eleemoſyna.* — *Chryſoſt.* — *Proſper.* — *Eleemoſynæ laudes.* — *Leo Papa.* — *Idem.* — *Opus eleemoſynæ requiritur.*

Virgilius. *Aere ciere viros, Martémque accendere cantu.*
Laurentius. Vestrum est in omnibus Dei gloriam quærere. Laurẽtius Presbyter Nouat. homil. de eleemosyna. Fructifera arbor non loquitur, sed ex fructu cognoscitur. *Apes.* Apes non in publico cellas intexunt, sed sub vili cortice. Hinc tandem gratia dulcoris. Quid est, quòd tu ex tua eleemosyna gloriã ab hominibus captes? *Sicut hypocritæ faciunt.* *Hypocrita.* ὑποκριτὴς, histrio dici potest, aut personatus quisque: quo nomine eos intelligit, qui sibi iustorum personã per externa quædam pietatis opera effingunt. Atqui, vt scribit Paulus, ἀγάπη ἀνυπόκριτος, charitas nõ ficta. A Quid igitur sibi prætextum iustitiæ faciunt, cùm id à mentibus liberis requiratur? Esa. 33. Contriti sunt in Sion peccatores, timor possedit hypocritas. Quid enim est, quòd existiment omnem sibi spem rescindi, si ab hominibus nullum saltem honorem nanciscantur? Sap. 1. Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum. Fingunt illi se charitate in proximũ ductos, ea ratione largitionem aliquam pauperibus facere: cũ interim sola hominũ opinione moueantur. Id enim *faciunt in Synagogis, & in vicis*, quorum nomine publicos quosq; locos, & plebi frequentes intelligit, vt maiorem gloriæ B cupiditatem significet. *Vt honorificentur ab hominibus.* Intẽtio hæc bonum opus, non minùs quàm modicum fermẽtum totã massam, corrumpit. *Aristotel.* Etsi enim, vt scribit Philosophus in 1. Ethic. laus præmium virtutis esse censeatur: ita tamen, vt illam studiosi non appetant: cùm virtus, & summum bonum propter semetipsum expetendum sit. Qui autem gloriam propriam quærit, quomodo iis incũbet, quæ ad Deum dirigi necesse est? Ioann. 5. Quomodo potestis credere, qui gloriam ab inuicẽ accipitis, & gloriam quæ à solo Deo est, non quæritis? 2. Corin. 12. Si gloriari oportet, non expedit quidem. Quæ infirmitatis meæ C sunt gloriabor. 1. Tim. 1. Soli Deo honor & gloria. *Amen dico vobis, receperunt mercedem suam.* Et quidem rectè dicit *mercedem suam*, inquit Hierony. in Matth. *Hierony.* Suam enim, nõ Dei mercedem receperunt. Verbum præteriti temporis ostendit mercedem de hoc sęculo intelligi. Merces enim, quam à Deo expectamus, in futurum reposita est. Laudati sunt enim ab hominibus, quorum causa exercuere virtutes. *Pet. Chrys.* Pet. Chrysol. ser. 9. Sed dicit, inquit, aliquis: Ergo in conuentu, in plateis, in triuiis, neganda est misericordia? *In non vbique danda eleemosyna.* Non præbendus est victus? Planè & in omni loco, & in omni tempore facienda est misericordia, præbendus est D victus, nuditas est tegenda: sed sic, quomodo docuit misericordiæ author, vt misericordia non terræ sit nota, sed cœlo: non hominibus sit insinuata, sed Deo. In plateis, in triuiis suum pietas habet secretum: econtrà platea triuiũ est, cùm in secreto facit hypocrita nihil secretum. Fratres, Deus monendo, sic vota culpat, non loca: sensum, non opera: studium, non datorem: arguit largientem ad suã famam, non ad pauperis famã: iudicat non vbi facias, quando facias, sed qualiter facias: quia Deus de cordibus, non de locis operum colligit qualitatem. Misericordiam corã se solo vult fieri, qui solius est misericordiæ & remune- E ratur & testis, & dicit, (Matth. 25.) Esuriui, & dedistis mihi manducare. Vult in paupere sibi dari: & qui vult sibi dari, vult quod datum est, se debere: & qui vult se debere quod datum, vult largientibus nihil perire. Deus parua poscit, maxima redditurus. Vnde homo, si in paupere Deo fœneras, testes homines non requiras: fides arbitros non requirit. De accipientis fide disputat, qui sine mediatoribus nil dat: qui credita diffamat, vrit verecundia debitorem. Ergo homo daturus Deo, da secreto: vt quod dederis, non sit oneris, sed honoris. *Chrysost.* Chrysosto. hom. 19. Oper. F perf. in Matth. Potest igitur, inquit, aliquis etiam coram hominibus eleemosynam facere, nec tamen ideò facere, vt illam oculis hominum ostentet: & aliquis non coram hominibus faciens, eo tamen animo facere, vt se facientẽ optet videri. Propter quod non omninò indiscretè factũ ipsum, sed voluntatem aut coronat, aut punit: nisi enim hæc diligentia fuisset adiuncta, fecisset plurimos ad misericordiam segniores: quia scilicet nõ omnes vbique possent id facere latenter. Propterea ab huius se vinculo necessitatis absoluens, non fini operis, sed voluntati operantis mercedem, damnumve decernit. Ne enim diceres: Cur ego sustineo detrimentum, si quod etiam facio, alter aspexerit? Non hoc, inquit, requiro, sed tuam profectò mentem, modúmque miserendi. Curare enim vult animam, atque omni ęgritudine liberare. *Augustin.* Augustin. serm. 60 de tempore. Qui enim, inquit, ideò facit eleemosynam, vt ab hominibus se laudari desideret, etiamsi occultè fecerit, publicè facit, quia laudem ab hominibus quærit. Qui verò eleemosynam pro solo Dei amore facit, vt ad opus illud bonum reliqui imitentur, & non ipse, sed A Dominus collaudetur: etiamsi publicè faciat eleemosynam, absconsè facit: quia pro eleemosyna illa, non hoc quod videtur, sed hoc quod non videtur, desiderat: nec ab hominibus laudem, sed à Deo mercedem optat accipere. *Ben Syra.* Ben Syra inter sententias hanc decimo loco retulit, Manum tuam ne à bono abstrahas. In quam commentarius ex Hebræo translatus, sic habet: De eo qui eleemosynam egeno in occulto præstat, Scriptura dicit, (Prou. 21.) Munus in secreto datum placat furorem. Neque istiusmodi furorem tantũ, sed & furorem Angeli, qui præest morti. Sic enim legimus de Beniamin iusto, quòd omni B tempore dederit eleemosynam, & liberatus fuerit à morbo quo laborabat. Alioquin nisi Deum attendas, quis tibi ad eleemosynam veram stimulus erit? Quid enim hominum laude fugacius est? *Damas.* Damasc. lib. 2. Parallelorum c. 16. Da operam igitur, vt sis tanquam oliua fructifera in domo Dei. Id autem consequeris, si nunquam spe denuderis: sed salutem, quæ fide comparatur, semper circa te virentem habeas. Sic nempè & perpetuum foliorum oliuæ virorem imitaberis, eiusdémque feracitatem, vberẽ eleemosynam omni tempore præbens. *Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua, vt sit eleemosyna tua in abscondito.* *Chrysost. Quid per dexteram & sinistram.* C Chrysost. hom. 19. Oper. perfec. in Matth. Cũ ostendisset, inquit, quomodo non fieri debeat eleemosyna, quemadmodum debeat fieri rursus ostendit. Neque verò per dexteram & sinistram manus intelligi voluit, sed affectum. *1. Affectus boni & mali.* Si, inquit, possibile est teipsum quoque ignorare quod facis, sit hoc tibi prorsus in studio. Nõ enim, vt opinantur quidam, ab iniustis tãtùm hominibus misericordiæ opus voluit abscondi: cunctos enim voluit omninò celari. *Hyperbole.* Hyperbolicus loquendi modus esse videtur, ac si dicat: Tantum abesse debes ab inanis gloriæ cu- *2.* piditate, quando eleemosynam facis, vt nec sinistra tua, etsi cõiunctissima & operis coadiutrix, si quid intellectus D haberet, ignoret tamen, quid, quando, & quomodo fiat. *Vicini et inimici.* Nesciant ipsi vicini. *August.* Aug. lib. 2. de ser. Dom. in monte, cap. 4. Si intellexeris sinistram infidelem dici, videbitur nulla esse culpa placere fidelibus velle: cùm prorsus nihilominus in quorumlibet hominum laude fructum & finem boni operis constituere prohibeamur. Quod autem ad id pertinet, vt te imitentur, quibus rectè facta placuerint: non tantũ fidelibus, sed etiam infidelibus exhibendum est, vt laudandis bonis operibus nostris Deum honorent, & veniant ad salutem. *Obiectio.* Si autem sinistram inimicum putaueris, vt nesciat inimicus tuus cũ eleemosynam facis: cur ipse E Dominus inimicis Iudæis circũstantibus, misericorditer sanauit homines? Cur Apostolus Petrus eo sanato, quem ad Speciosam portam miseratus est, etiam inimicorũ iras pertulit? Demum, si non oportet inimicum scire cũ eleemosynam facimus, quomodo cũ ipso inimico faciemus, vt illud impleatur præceptum, Si esurierit inimicus tuus, ciba illum? *3. Sinistra vxor.* Tertia solet esse carnalium opinio, tam absurda & ridenda, vt non eam commemorarem, nisi expertus essem, non paucos eo errore detineri, qui dicunt sinistræ nomine vxorem significari: vt quoniam in re familiari, tenaciores pecuniarum solent esse fœminæ, lateat eas, cũ F aliquid misericorditer viri earum egenis impẽdunt, propter domesticas lites. Quasi verò soli viri Christiani sint, & non etiam hoc præceptum fœminis datum sit. Cui ergo sinistræ iubetur fœmina occultare opus misericordiæ suæ? An etiam vir sinistra erit fœminæ? *August.* Ideò Augustinus cap. 5. sequenti, resoluit per sinistram ipsam delectationẽ laudis significari: per dexteram verò intentionem implẽ- *4.* di præcepta diuina. Nam cùm conscientiæ facientis eleemosynam miscet se appetitus laudis humanæ, fit sinistra conscientia opera dextræ. *Idem.* Idem sermon. 60. de tempore:

In dextra enim, inquit, intelligitur amor Dei, in sinistra vanitas, vel cupiditas mundi. Si pro laude humana dederis eleemosynam, totum sinistra facit: dextra omninò nihil facit. Sinistra igitur omnis intentio absit, procul sit omnis vana gloria, *vt sit eleemosyna tua in abscondito*, sit in ipsa bona conscientia, inquit August. quæ humanis oculis demonstrari non potest, nec verbis aperiri. Ambros. lib. 1. Offic. c. 9. Sunt qui iactantiam solam decore largitatis affectent, vt eo se probatos vulgo velint, quòd sibi nihil reliquerint: non recondunt in futurum, & quia hîc receperunt mercedem suam, illic sperare non possunt. Sunt qui opes suas tumultuario mentis impulsu, non iudicio perpetuo, vbi Ecclesiæ contulerunt, postea reuocandas putarunt: quibus nec prima merces rata est, nec secunda: quia nec prima iudicium habuit, & secunda habuit sacrilegium. Itaque *faciat dextera* eleemosynam tuam. Cõsulas priùs, ne postea retractes. Et ita expende largitionem tuam, siquidem illa magna & extraordinaria futura est, vt datum semel minimè, nec ipso affectu reuoces. Omnia ergo in abscondito, & abstruso mentis iudicio & consilio, quo solum Deum iudicem, inspectorem, & remuneratorem ob oculos habeas. Petrus Chrysolog. ser. 9. Sicut sunt nobis in dextra parte virtutes, ita nobis pars vitiorum in sinistra. Ergo vt opus est dextræ, quod facit tacitus dator: quod facit garrulus dator, opus est sinistræ. Hypocrisis, dolus, simulatio, mendacium, elatio, tumor, iactantia insistunt nobis, & imminent à sinistris. Quoties ergo nobis cum bonitate, pietate, cum misericordia causa est, nesciat hoc sinistra. Sinistra est, quæ nobis animarum prælia semper indicit: & ne virtutes in effectum veniant, elaborat. Ne sit pietas, impietas agit: ne eleemosyna vindicet, cupiditas pugnat: furit auaritia, ne misericordia conualescat: ne innocentia, puritas, simplicitas, sanctitas regnet, hypocrisis sola confligit, quam Christus tali prædicatione secludit: *Te faciente eleemosynam, ne sciat sinistra tua quid faciat dextra. Et Pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi.* Ille testis eorum est omnium, quæ cordis interioribus latent. Iob. 31. Nonne omnes vias meas & gressus meos dinumerat? 3. Reg. 8. Solus nouit corda filiorum hominum. 1. Reg. 16. Homo videt ea quæ patent, Deus autem intuetur cor. Hier. 17. Ego Dominus scrutans corda: *Videt in abscondito*: non modò quia illa omnia, quæ in corde latẽt, cognoscit: sed & quia ex his hominum iustitiam diiudicat. Matth. 15. E corde prodeunt homicidia, adulteria. Ita veri adoratores adorant in spiritu & veritate. Ioan. 4. Psallam spiritu, psallam & mente. *Reddet tibi ἐν τῷ φανερῷ*, in propatulo, siquidẽ te nõ modò coram Angelis suis, sed & coram omnibus maiore gloria donabit. *Reddet*, id est, compensabit, & retribuet. Ps. 61. Reddet vnicuique secundum opera sua. Esa. 3.
Retributio manuum suarum fiet illi. Reddit autem Deus 1.
pro eleemosyna multiplicia bona: primitùm temporalia in præsenti. Prou. 28. Qui dat pauperi, non indigebit. Iterum ibidem: Qui despicit deprecantem, sustinebit penuriam. & Luc. 6. Date, & dabitur vobis. *Reddet* & gratiam 2.
Tob. 4. Eleemosyna ab omni peccato, & à morte liberat. Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis.
Reddet & in futuro vitam æternam. Luc. 16. Facite vobis 3.
amicos de Mammona iniquitatis, vt cùm defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.

Ambros. — Non reuocanda eleemosyna, sed priùs consulendum est, quid des. — Pet. Chrys.

De Oratione, & quomodo fieri debeat.

Matth. 6.	Marc.	Luc. 11.	Ioan.
Et cùm oratis, non eritis sicut hypocritæ, qui amant in synagogis & in angulis platearum stantes orare, vt videantur ab hominibus: amẽ dico vobis, receperunt mercedem suam. Tu autem cùm oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio, ora patrem tuum in abscondito: & pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi. Orantes autem nolite multum loqui, sicut Ethnici faciunt: putant enim quòd in multiloquio suo exaudiantur. Nolite ergo assimilari eis. Scit enim pater vester quid opus sit vobis, antequàm petatis eum.		Et factum est, cùm esset in quodam loco orans, vt cessauit, dixit vnus ex discipulis eius ad eũ, Domine, doce nos orare, sicut docuit Ioannes discipulos suos.	

Introductio. Cicero.

MAGNA vis armorum est, sed maior verborum. Quod enim arma non possunt, hoc eueriũt verba. Cic. lib. de vet. Rhetorica, homines huc illúcque more bestiarum dispersos, Oratoris alicuius eloquentia ad cultiorem vitam reductos esse scribit. Eapropter præter cætera, vim elocutionis omnes mirati sunt: quæ tãtum potuerit, vt quietam Rempublicam perturbaret, perturbatam in momento sedaret. Nam populo in seditionem commoto, vt scribit Virgilius,

Cum lapides & saxa volant, furor arma ministrat.
—Si fortè virum quem
Inuenere silent arrectisque auribus astant.

Virgilius. Vis orationis.

Tantum potest sapientis & eloquentis hominis viua vox apud homines. At verò apud Deum quantum momenti habet oratio, si modò suis omnibus partibus constet? Non quòd illæ ex eloquentiæ, sed fidei, spei, & charitatis fontibus depromantur. Non mulcetur Dominus persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed oratione fideli. Gregorius Nyssenus lib. de Orat. Oratio Iona cetum domum effecit, (Ion. 3.) Ezechiam ex portis mortis ad vitam reduxit, (4. Reg. 20.) tribus adolescentibus in ventum rorantem flammam conuertit, (Dan. 3.) Israëlitis aduersus Amalechitas trophæum erexit, (Exo. 17.) & centum octoginta quinque millia Assyriorum, vna nocte, gladio inuisibili prostrauit: (4. Reg. 19.) Atque sexcenta præter hæc ex iis quæ iam acciderunt, exempla licet inuenire: quibus palàm fit nihil ex iis, quæ per hanc vitam coluntur, & in pretio sunt, orationi præstare. Chrysostomus hom. 2. de fide Annæ. Nulla, inquit, profectò res est, quæ possit æquari deprecationi, nec quicquam est fide potentius. Vtrumque vobis declarauit Anna (mater Samuëlis:) cum his enim muneribus accedens ad Deum, omnia quæ voluit effecit. Siquidem & naturam mancam ac sterilem correxit. & vuluam quæ conclusa erat, aperuit, & probrum sustulit, & conuicia æmulæ dissoluit: seque ipsam ad magnam restituit fiduciam, dum è petra infrugifera spicam messuit comantem. Et homil. 79. ad populum, de Oratione: Magnum verè bonum oratio, inquit. Si virtute præditum hominem alloquens, non parùm ex eo capis vtilitatis: cui Deo alloqui datum est, quot bonis fruetur? Ioann. Damascen. lib. 2. Parallelorum, cap. 15. hæc de orationis fructibus congerit ex scripturis, Quòd (Exod. 9.) egressus Moses à Pharaone ex vrbe tetendit manus ad Dominum, & cessauerunt tonitrua, & grando. (Iud. 16.) Samson inuocat Dominum, vt restituatur fortitudo eius, & vindicet se de Philistæis, pro amissione duorum luminum. Et apprehendens ambas columnas, quibus innitebatur domus, alteramque earum dextra, alteram læua tenens ait: Moriatur anima mea cum Philisthiim: concussisque fortiter columnis, cecidit domus super omnes principes. (2. Par. 32.) Orauit Ezechias, & misit Dominus Angelum contra Assyrios. (2. Par. 33.) Manasses vinctus catenis & compedibus in Babylone orauit, & exauditus est. Memoriæ proditũ est ab Aphricano quòd dũ hanc orationem funderet Manasses vincula ferrea confracta fuerunt, atque ipse fuga suæ consuluit saluti. (3. Reg. 18.) Clamauit Helias, & descẽdit ignis in holocaustũ. (4. Reg. 6.) Orauit, & aperti sunt oculi pueri sui, vt videret exercitũ Angelorum. (4. Reg. 20.) Orat Ezechias, & adduntur vitæ eius quindecim anni. Hinc fit, vt Christus orationẽ commendet, imò

Greg. Nyss. — Chrysost. — Idem. — Io. Damasc. — Aphrican.

& huius formā relinquat. Et sicut nemo patietur pretiosam gemmam in cœno versari, sed ea eleuabit & seliget, locóque nobili recondet: ita Christus non patitur orationem fermento Pharisæorum, id est, hypocrisi fœdari. Ideò post eleemosynæ præcepta, addit: *Et cùm oratis, non eritis sicut hypocritæ.* Thom. Aqu. in Matt. Tria igitur complectitur. Excludit humani fauoris & gloriæ appetitum ab oratione: docet & modum orandi: & veræ orationis formam subiungit. Verùm hîc oritur quæstio, cur nó in singulari dixit, *Cùm oras*, quemadmodum & in singulari enunciauit de eleemosyna, Tu autem cùm facis eleemosynam: ac tandem de ieiunio adiicit, Tu autem cùm ieiunas. Respondeo, Pluraliter dicit, Cùm oratis: omnium enim est orare, cùm ad hoc res temporalis non exigatur, nisi intentio. Atqui eleemosynam dare eorum tantùm est, qui possunt: sed neque omnibus datur posse ieiunare. Ex eo fit, vt non de omnibus dixerit in iis, quasi ad ea omnes obligentur, si facultas absit: omnes tamen vitulos labiorum, orationes, & gratiarum actiones offerre debent. Cauet autem ne fiant illæ à nobis, sicut & ab hypocritis. *Qui amant in angulis platearum stantes orare, vt videantur ab hominibus.* Non condemnat orationes quæ publicè fiunt, sed illas quæ ideò fiunt ab aliquibus, vt deuoti esse videantur. Quales sunt & istæ, quas suo tempore risit Persius:

Summa. — *Tho. Aqu.* 1. 2. 3. — *Obiectio.* — *Omnium est orare.* — *Persius.*

Mens bona fama, fides, hæc clarè, & vt audiat hospes.

Nam & eadem olim hypocrisis erat Gentilium, vt si quid boni precarentur, illud palàm, & vt ab omnibus audirétur, enunciarent. Sin verò aliquid in alterius dispendium orabant, submittebant vocem.

Hypocrisis Gentilium.

Illa sibi introrsum, & sub lingua murmurat: ô si
Ebullet patrui præclarum funus, & ô si
Sub rastro crepet argenti mihi seria! dextro
Hercule: Pupillúmne vtinam, quem proximus hæres
Impello, expungam.

Stātes orare.

Atqui Christus prohibet, velle videri, & gloriam humanam captare: non autem prohibet publicè orare. Iudæi autem stantes orabant, quia stantes legem acceperunt. Exod. 19. Steterunt ad radicem montis. Luc. 14. Pharisæus stans orabat. Quòd enim oratio publica non condemnetur, manifestum est, cùm hæc ipsa etiam, quam Christus tradidit, in Liturgia Iacobi, Basilij, Chrysostomi, & Germani Theoria, publicè pronunciata legatur, interim dum sacra mysteria celebrarentur. Idem ipse etiam Cyrillus Hierosolymit. Catechesi mystagogica ostēdit. Quorsum enim, nisi publicæ orationis gratia Salomon templum ædificauit? 3. Reg. 8. Et vt disputat Basil. in Ps. 28. Quid est quòd Apostoli Petrus & Ioannes in illud ascenderunt, ad horam orationis nonam: nisi, vt scribit Tertull. lib. de ieiun. contra Psychicos, vt orationem commendarēt? Domus enim mea, domus orationis vocabitur, inquit Christus. Et Psaltes: In domo eius omnes dicent gloriam. Sed & idem ipse Christus, Quoties, inquit, duo aut tres consenserint de aliqua re super terram, aut congregati fuerint in nomine meo, in medio eorum sum: quanto igitur celebriores & fortiores orationes sunt, quæ à congregatis in nomine Christi fidelibus fiunt? Tertull. lib. Apolog. cap. 30. Illuc in cœlum suspicientes Christiani, manibus expansis, quia innocuis: capite nudo, quia non erubescimus: denique sine monitore, quia de pectore oramus: precantes sumus omnes semper pro omnibus Imperatoribus, vitam illis prolixam, imperium securum, domum tutam, exercitus fortes, senatum fidelem, populum probum, orbem quietum, & quæcunque hominis & Cæsaris vota sunt. Hæ Christianorum pro Imperatoribus preces fuerunt, quoties coirent in cœtum. Et quomodo antelucani illi cœtus ab iis fiebant, & vt scribit Iustinus Martyr. in Apol. pro Christianis, Eucharistici mysterij participes fiebant, nisi precibus & verbo præeunte? Itaque publicam orationem non destruit Christus, sed hypocriticam: quæ ideò fit à nonnullis, vt videantur. *Amen dico vobis, receperunt mercedem suam.* Merces autem orationis est, non modò vt quis exaudiatur, sed & vt ampliorem percipiat gratiam. Iacob. 1. Dat enim omnibus Deus affluenter, & non improperat. Potest enim fieri, vt Deus homini impio largiatur quod postulat, non tamen cum gratia. Legimus scilicet & ipsum Deum largitum esse Satanæ quæ petebat. Iob 1. Permittitur ei torquere Iob iustum, ita tamen vt nihil iuris in animam eius habeat. 3. Reg. 22. Spiritus mendax sese obtulit Deo, dicens, Mitte me: ero spiritus mendax in ore omnium Prophetarum. Sic fit nonnunquam, vt impij & peccatores non resipiscentes à Deo quædam postulent, quorum etiam participes fiunt: verùm illa nullam secum important spiritualem gratiam, nec faciunt ad eorum beatitudinem: imò si indurentur, illorum damnationem augent. Itaque rectè dicit, *receperunt mercedem suam.* Nam quicquid illis compensetur aut ab aura populi, aut à Deo illos per eadem plectente, quæ ipsi insipienter postularunt, nulla illis in futurum merces reposita est. Petierunt Israelitæ carnes in deserto, & ecce adhuc escæ erant in ore ipsorum, & ira Domini ascendit super eos. Petierunt regem, & ab illo vexati sunt. Petunt, & ipsi indurati peccatores, sanitatem, diuitias, quieta omnia, vt illis abutantur: sed sinere peccatoribus ex sententia agere, magni iudicij est argumentum. His ergo compositis, ponamus ex vna parte peccatorem minimè resipiscentem: ponamus & ex altera iustum. Vterque petit & desiderat, vterque orat: hic, vt fruatur delicijs: iste, vt liberetur à malis. Dixerit igitur aliquis, quod & Dauid: Ecce isti peccatores in sæculo obtinuerunt diuitias: quicquid desiderarunt, habuerunt: Et iusti toties orant in afflictionibus, nec eruuntur? Quomodo ergo dicis maiorem mercedē iustis orantibus rependi quàm hypocritis? Verū, ô bone, aliquantulum siste, & Christi verba attende. De præterito & præsenti loquitur, cùm, inquit, receperunt, aut sperant iusti futuram mercedem. Merces peccatorum momentanea est, sed merces iustorum æterna. Fruuntur impij bonis quæ super terra sunt, non fruuntur Dei gratia, non contendunt ad gloriam, quæ iustis rependetur.

Cyr. Hier. — *Basil.* — *Tertull.* — *Tertull.* — *Iust. Mart.* — *Merces orationis.* — *Pœna hypocritarum.* — *Obiectio.*

Ideò cum Dominus protector salutationū Christi sui sit, & suorum merces magna nimis: adiicit. *Tu autem cùm oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora patrem tuū in abscondito. Et pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi.* εἰσελθε εἰς τὸ ταμεῖον, Ingredere conclaue, penuarium, seu cellā tuam. ταμεῖον enim promptuarium, cellam, penu, & cubiculum, quo pecuniæ Domini reponuntur, & intima seu penetralia ædium significat. Chrysostom. homil. 20. prioris Operis in Matth. Quid ergo, inquis? In Ecclesia non oportet orare? Et valde quidem, sed hac voluntate, vt illum vnum intuearis, qui habet donandi, quod petieris, potestatem. Vbique enim Deus, quo aliquid facias intuitu spectat: alioqnin etiamsi cubiculum ipsum fueris ingressus, idque cum ostentatione tui occluseris, vt scilicet intelligaris secretè oraturus, nihil tibi ad celandam orationem ostia præstiterunt. Nam cùm vtique opportunū sit ab inani gloria liberum pectus habere, tamen in oratione præcipuè. Aug. lib. 2. de ser. Dom. in monte, ca. 6. Quid est ergo ostium? Foris omnia temporalia, & visibilia sunt, quę per ostium, id est, per carnalem sēsum, in cogitationes nostras penetrant, & turba vanorum phantasmatum orantibus obstrepunt. Claudendum est igitur ostiū, id est, carnali sensui resistendū est, vt oratio spiritualis dirigatur ad patrem, quæ fit intimis cordis, vbi oratur pater noster in abscondito. *Et pater*, inquit, *qui videt in abscondito, reddet tibi.* Et hoc tali clausula terminandum fuit. Nó enim hoc monet nunc, vt oremus, sed quomodo oremus: neque, vt superiùs, vt faciamus eleemosynā, sed quomodo faciamus: quoniam de corde mundando præcepit, quod non mundat nisi vna & simplex intentio. Cyprian. serm. de orat. dominica. Quod ergo in abditis & secretis vel semotis locis & cubiculis orare nos docuit, hoc magis conuenit fidei, vt sciamus Deū vbique esse præsentem, audire omnes & videre, & maiestatis suæ plenitudine, in abdita quoque & occulta penetrare: sicut scriptū est, (Hier. 23.) Ego Deus approximans, & non Deus de longinquo. Si absconditus fuerit homo in absconditis, ergo ego nó videbo eum? Nónne cœlū & terrā ego impleo? Et iterum: In omni loco oculi Dei contemplantur bonos & malos. Et quando in vnum cū fratribus cōuenimus, & sacrificia diuina cum Dei sacerdote celebramus,

Chrysost. *An nō oporteat in Ecclesia orare.* — *August.* — *Cyprian.*

verecundiæ & disciplinæ memores esse debemus: non passim ventilare preces nostras inconditis vocibus, nec petitionem commendatam modestè, Deo tumultuosa loquacitate iactare. Quia Deus non vocis, sed cordis auditor est. Nec admonendus est clamoribus, qui cogitationes videt. An non scilicet & eorum qui solo corde orabant, vota de cœlo prospexit? Chrysost. hom. 1. Oper. perf. in Matt. Nam & Moses dolebat, cúmque tacés oraret, audiebatur: & propterea ad illum dixit Deus, Exod. 14. Quid clamas ad me? Anna quoque, cum vocem nullam prorsus emitteret, omnia tamen quæ voluit, impetrauit: quia scilicet sola, & tota mente clamabat. 1. Reg. 1. Abel non modò iacens, sed & defunctus orabat, & sanguis eius emittebat vocem, omni prorsus buccina clariorem. Gen. 4. Heb. 11.) Sed & sancti martyres in Apocalypsi orant sub altari Dei, & exaudiūtur. Itaque Deus maxime cor attendit. Celebriores quidem sunt orationes Ecclesiæ, sed & illæ in abscondito fiunt, quia ex toto corde & & anima. De profundis clamaui te Domine, inquit Dauid, (Ps. 129.) Scindite corda vestra, & non vestiméta vestra, (Ioel 2.) Vbi sic oramus, *pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi.* Chrys. hom. 19. Oper. perf. in Matt. Nó ait, donabit tibi, sed reddet, inquit. Debitoré quippè tibi eú constituit, téque magno pro hoc etiam honore donauit. Reddere ad futurú refertur, ne fortè, si hîc pro omnibus non exaudiuntur iusti, existimemus reliquam esse suæ orationis mercedem. 2. Tim. 1. Scio cui credidi, & certus sum, quia potens est depositum meum seruare in illum diem. Et 2. Tim. 4. Reposita est mihi corona iustitiæ, quá reddet mihi Dominus in illum diem iustus iudex. Etiamsi tardauerit, expecta eum, quia veniens veniet. Et licet non citò exaudierit suos in tribulatione clamantes: non patietur tamen eos tentari vltra quod possunt, sed faciet cum tentatione prouentum. Ita in terra sua duplicia possidebunt, quia tribulatio patientiam operatur, patientia autem opus perfectum habet. *Orantes autem nolite multum loqui sicut & Ethnici faciunt: putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur.* Chrysostom. homil. 2. de fide Annæ: Quomodo igitur dixerit aliquis, inquit, si paucis orandum est, cur parabolam proposuit, (Luc. 18.) admonentem semper esse orandum? Vidua quædam erat, quæ assiduè compellando crudelem & inhumanum iudicem, neque Deum timentem, neque homines reuerentem, tandem importunis clamoribus flexit. Quin & nos Paulus hortatur (Rom. 12.) dicens: Precationi instantes. Ac rursus: (1. Thessal. 5. Indesinenter orate. Vtrumque faciendum est, vt nec in longum verba proferamus, & tamen assiduè deprecemur. Siquidem & Christus & Paulus iussit breues, sed crebras fieri precationis ex paucis intervallis. Cæterùm multiloquium nuncupatur *βαττολογία*, à Batto quodam inepto poëta, qui cùm in verbis copiosus esse contenderet, ad nauseam vsque verbis repetitis poëma conscripsit. Hunc Ouidius poetica fabella deludit, lib. 2. Metamorph. quasi à Mercurio in silicem mutatum, vt qui sua loquacitate, nihil quantumuis secretum taceret. Alludit autem ad ineptam & molestam eius loquacitatem, sic loquentem inducens:

--sub illis
Montibus, inquit, erant & erant sub montibus illis.

Hebraicus tamen Matth. contextus hanc Ethnicam dictioné omittit: habet enim [Hebrew] *Beron Haddenarim*, in multiloquio verborum, quod vetus interpres attendit. Greg. Nyssen. lib. de Orat. *Βαττολογία* est, inquit, quasi linguæ volubilitas, & vanus sermo: vt aliquis Græcè explicās meliùs dixerit, *τοῦ νοῦ φλυαρία*, hoc est quasi dicas, mentis efferuescentia, atque effusio: *λῆροι καὶ ὀνείρατα*, hoc est deliramenta, atque nugæ: ac si quod vocabulum eiusmodi significationis est. Quid igitur nobis sermo cósulit? Ne idem committamus in tempore orationum, qualis in méte furiosorum ac delirorum absurda perturbatio conflatur. Quemadmodum enim méte imperfecta prædiri, non cogitant vt aliquid sibi ex sententia obueniat: sed pro arbitrio fœlicitates quasdam sibi fingūt, thesauros, & nuptias, & regna, magnásque ipsorum appellationibus cognominatas ciuitates sibi proponentes, in corde versari in mente sua imaginantur, quodcunque cogitationum vanitas eis suggesserit: nonnulli etiam vehementius hac vanitate correpti sunt, ac modum naturæ supergressi, vel volucres existunt, vel stellarum in modum lucent, vel montes in manibus gestant, vel cœlum sibi peruium faciunt: vel ad innumeros vsque annos viuunt iuuenes ex senibus euadentes: ac quæcúnque alia talia magis vecordibus, bullarum in modum vana, atque inania figmenta in corde ingenerātur. Vt igitur in rebus gerendis, is qui non ea cogitat, per quæ sibi deliberanti aliquid boni contingat, sed vanis cupiditatibus nec quicquam immoratur, stultus quidem & miser est, in hac insomnia occasionem deliberationis aliquid agendi, quod ex vsu sit, insumés: ita qui in tempore orationis, in ea quæ animæ conducunt, intentus non est, sed vitiosis & perturbatis animi sui motibus Deum obsequi postulat: nugator quidé reuera atque blaterator est, quippè qui orat, vt Deus suarum ineptiarum & vanitatum adiutor & minister fiat. Chrysost. hom. 19. Oper. perf. in Matth. Battologiam igitur, inquit, hic loquacitatem vocauit, qua tunc vtique vtimur, cum non vtilia nobis à Deo poscimus, vt potentiam nimirum adipiscamur & gloriam, & vt superemus inimicos, atque multis opibus affluamus, & omninò ea quæ nihil nobis profutura sunt: nouit enim Deus quid opus sit nobis. Videtur denique prohibere longas orationes: longas verò dico, non tempore, sed multitudine, & prolixitate verborum. Perseuerare quippè oportet, quæ sunt vtilia poscentes. Orationi, inquit, (Col. 4.) instate. Ita occurrit Chrysostomus eorum obiectioni, qui Battologiæ seu loquacitati tribueret orationes sæpius iteratas: ostendens non illas reiici, etiamsi iterentur, imò gratiores fieri, & faciliùs exaudiri: si tamen illæ rectè fiát, id est, nó in loquacitate, sed rectis petitionibus consistát. Adducit non modò viduæ importunitatem ad iudicem, sed & vicini, qui vicinum frequentiùs idem postulans, & ad ostium pulsans, tandem quod petebat, assecutus est, (Luc. 11.) Augustin. lib. 2. de serm. Domini in monte, c. 7. Multiloquium in Gentibus fuisse dicit, vt qui exercendæ linguæ potiùs, quàm mundando animo darent operam: vt hoc nugatorij studij genus etiam ad precem fundendam transferre conarentur, arbitrantes Deum, sicut hominem iudicem verbis adduci in sententiam. *At verò scit pater noster, quid nobis opus sit.* Requirit igitur nostræ necessitatis & humilitatis protestationem: quæ tum demum etiam reiteratis oratiunculis manifestatur. Vt si quis dixerit sæpiùs, Miserere mei Deus: sicut & reiteramus Kyrie eleeson, Christe eleeson: quod idé sonat, ac si dicatur, Domine miserere, Christe miserere. Ipse etiam Christus præ feruore eandem orationem in móte Oliuarum reiterauit, dicens: Pater, transfer calicem istum à me. Et fides Cananææ commendatur, quæ orationis suæ opportunitate, fidem protestata est, dicens: Miserere mei, fili Dauid: filia mea malè à dæmonio vexatur. Adiuua me. Palladius in hist. Lausiaca, scribit Paulum monachum solitudinis quæ appellatur Pherme, in Sceti, præcipuam & ferè omné exercitationem in orationibus habuisse. Hic verò, inquit, trecentas preces expressas, & præstitutas habebat: totidem habens in sinu calculos, & in vnaquaque oratione iaciens vnum calculum. Interim tamen illa orationum repetitio, non ea intentione à Christo facta est, aut ab Ecclesia, aut ab aliquibus electis, vt multis verbis Deum excitaremus, sed nostrum affectum proderemus. Stulta, & impia fuit Gentilium de diis suis opinio, quòd dormirent, aut alia in loca peregrinarétur, vnde & eos clamoribus excitari oporteret. Et huic causæ alludit Helias, inquit Thom. in Matth. cùm sacerdotes Baal sic adhortaretur, (3. Reg. 18.) Clamate voce maiore. Deus enim vester est, & forsan loquitur, aut in diuersorio est, aut fortè dormit, vt excitetur. Quo etiam figmento Greg. Nanz. orat. 1. in Iulianum Apostatam, notat Iouem ab Homero describi lib. 1. Iliad. vt qui peregrè profectus, non tam citò vota sacrificantium exaudierit. Idem etiam de Neptuno effingens Odyss. lib. 1. Ait enim:

Nuper ad Æthiopas perrexerat ille remotos,
Taurorum celer occurrens, pecudúmque Hecatombis.

Margin notes (left): Chrysost. — *Etiam sanctorum defunctorum preces audiuntur.* — Chrysost. — Chrysost. *An semper orandum & quomodo multiloquiũ cauendum.* — *Battologia quid.* — Ouidius. — Greg. Nyss.

Margin notes (right): Chrysost. — August. — *An reiteratio precum sit battologia.* — Palladius. — *An clamore excitetur Deus.* — Thom. — Greg. Nāz. — Homerus.

Atque hic occumbens carpebat gaudia mensis.
At verò Deus vbique est, neque Mercurio illi opus, qui
vota nostra explicet: penetrat enim vsque ad intima cor-
Arnobius. dis. Arnobius lib. 6. aduersus Gentes. Hoc enim est pro-
prium Dei complere omnia vi sua, non partiliter vspiam,
sed vbique esse totum: non adesse, non abesse, non cœna-
tum ad Æthiopas pergere, & post dies bissenos priuatum
ad domicilium redire. At verò Deus omnia in omnibus
est: per ipsum viuimus, mouemur, & sumus, vt quidam
poëtarum dixerunt, inquit Paulus. Itaque quisquis ora-
turus est, perpendat Deum omnia scrutari, omnes inten-
tiones nosse, & quo fine quisque aliquid requirat. Quo-
Orpheus. niam, vt cecinit Orpheus,
Principium, medium, finémque tuetur.
Omnia nuda & aperta sunt oculis eius. *Nolite ergo assimi-
lari eis: scit enim Pater vester quid opus sit vobis antequam pe-
Tho. Aqu. *Cur oremus cum qui nouit quibus nobis opus sit.* tatis eum.* Thomas Aqu. in Matt. Quare ergo oportet ora-
re? Respondeo, non vt doceas, sed inflectas, vt familia-
ris efficiaris, vt humilieris, vt peccatorum tuorum reme-
moreris. Hieronym. in Matth. cap. 6. Consurgit, inquit,
Hieron. in hoc loco quædã hæresis, Philosophorum quoque per-
uersum dogma, dicentium: Si nouit Deus quid oremus,
& antequam petamus, scit quibus indigeamus, frustrà
scienti loquimur. Quibus breuiter respondendum est, nõ
esse nos narratores, sed rogatores. Aliud est enim nar-
rare ignoranti, aliud scientem petere. In illo indicium
est, hic obsequium. Ibi fideliter iudicamus, hic miserabi-
liter obsecramus. Quinetiã oratione mens nostra in Deũ
excitatur, cùm oratio eleuatio sit mentis in Deum: & nos
ipsos omniaque nostra Deo debere protestamur, estque
velut sacrificium vespertinum. Ideò sic orat Psaltes: (Ps.
140.) Dirigatur Domine oratio mea sicut incensum in
conspectu tuo, eleuatio manuum mearum sacrificiũ ves-
Hilarius. *ratio confertur incenso.* pertinum. Hilarius in eundem Psalmum. Intelligendum
est autem, inquit, quid sibi velit cõparatio proposita in-
censi. Et primum natura incensi ea est, vt in se altũ de hu-
milibus extollat, spirans optimè, & sese in sẽsũ suaueolẽ-
tiæ immittens. Dein ex quatuor odoratissimis generibus
in maximam subtilitatem comminutis componitur, sta-
cte, onyche, galbano, thure: quæ omnia hæc in forma o-
rationum fidelium constituta esse, beati Ioannis Apoca-
lypsis ostendit (capit. 5.) cùm ait: Et illi quidem viginti-
quatuor seniores prociderunt ante agnum, habẽtes quis-
A que citharam, & phialas aureas, plenas odoribus, quæ
sunt orationes sanctorum. Quatuor autem genera ora-
tionum Apostolus esse significat, ad Timotheum ita scri-
bens: (1. Timot. 2. Obsecro primùm omnium fieri pre-
cationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones.
Humilitatis nostræ est deprecari, magnificentiæ Dei est
orari, fidei est postulare, confessionis & laudis est gra-
B tulari. Et fortè quatuor illa genera odorũ ad vnum thy-
miama ex partibus subtilissimis comparata, singulis quo-
que generibus poterunt consummandæ orationis aptari.
Nouit quidem Deus quibus indigeamus, sed orationis
obsequio vult agnosci. Inde factum est vt cùm Eliphaz
& Heliu commoneret de peccato in se & in Iob com-
misso, remedium ab oratione petendum ostenderet, di-
C cens: Ite ad seruum meum Iob: sacrificium enim acci-
piam de manibus eius. Ps. 9. Præparationem cordis eo-
rum audiuit auris tua. Ps. 49. Sacrificium laudis honori-
ficabit me, & illic iter, quo ostendam illi salutare meum.
Gregor. Nyssen. lib. de Oratione, Orationes etiam ideò Greg. Nyss.
fieri dicit, vt fiducia nostra erga Deum stabiliatur, ac
confirmetur. Quemadmodum in nostris quoque libe-
ris videmus, inquit, qui initio quidem vberibus mater-
D nis adhærent, quantum natura capit, tantum à matre re-
quirentes: Quòd si infans adoleuerit, & aliquam loquen-
di facultatem adeptus sit, grandiora postulat. Glossa in- Gloss.
terlinearis in Matth. Verbis cor accenditur, & precibus
serenatur. Sed & animus occupatus circa sancta verba,
retrahitur à superfluis cogitationibus.

Qua fide Deum patrem vocemus, & quomodo pater, quomodo noster, & in cœlis esse dicatur: quibus petitionibus Oratio Dominica constet.

Matth. 6.	Marc.	Luc. 11.	Ioan.
Sic ergo vos orabitis. Pater noster qui es in cœlis.		Et ait illis, Cùm oratis, dicite, Pater.	

Introductio. GRAGORIVS Nyss. lib. de Oratio-
ne. Quum magnus ille Moyses, ad
eam sacrorum disciplinam, quæ in
monte instituebatur, populum Isra-
ëliticum adduceret, non priùs eos
apparitione Dei dignos esse iudica-
uit, quàm indicta obseruatione ca-
stitatis, & aspersione aquæ, populo
purificationem, atque peculiare, & lustrale quoddam sa-
crificium sanxisset. Christus verò nos ad diuinum collo-
E quium conuocaturus, in ipso etiã monte primòm, quibus
purgari & perfici debeamus, edocuit: deinũ quomodo ad
Deũ accedendũ, & qua oratione conueniendus sit, osten-
dit. Verùm longè quidẽ gratior nobis accessus datus est,
quàm Iudæis. Illis enim mons totus fumabat, & caligine
obducebatur, adeò vt terrore concussi auocarẽtur: Nobis
autẽ statim in ipso orationis exordio maxima spes & fi-
ducia conciliatur, cùm sic orandum doceat, *Pater noster.*
Qui enim Deum patrem consideras, an non & eorum
F quæ petiturus est, maiorem concipit expectationem? Ne-
Patris nomẽ spe plenum. que verò Iudæi illi ad radicem montis stantes, in ipsius
cacumen pertingere potuerunt: nobis autem per fidem
statim licet ex terra in cœlum conuolare, vt dicamus, Pa-
ter noster qui es in cœlis. Et priscis vtique Iudæis nihil
perfectum & solidum promittebatur, non regnum Dei,
non panis supersubstantialis, non remissio peccatorum,
non perfecta redemptio à maligno: nobis autem hæc
magna cum fide postulare præcipitur, vt quæ minimè
defutura sint, si modò neque fides, neque spes nostra
hæsitauerit. Nouum igitur orationis genus nos Chri-
stus docuit, qua necessaria, & potiora Euangelij bona
complectitur: ea nimirùm, ad quæ nos omni tempore
& hora contendere necesse est. Dicit ergo, *Sic vos
orabitis.* Cyprianus sermone de Oratio. Dominica: Iam,
Cypria. *Orationis Dominicæ commendatio.* inquit, prædixerit horam venire, quando veri adora-
tores adorarent patrem in spiritu & veritate: & imple-
uit quod antè promiserat, vt qui spiritum & veritatem
de eius sanctificatione percepimus, de traditione quo-
que eius verè & spiritualiter adoremus. Quæ enim ma-
gis spiritualis oratio esse potest, quam quæ nobis à Chri-
sto data est, à quo & Spiritus sanctus missus est? Quæ
vera magis apud patrem precatio, quàm quæ à filio,
qui est veritas, de eius ore prolata est? vt aliter orare
quàm docuit, non solùm ignorantia, sed & culpa sit,
quando ipse posuerit, & dixerit, Reiicitis mandatum
Dei propter traditionem vestram. (Matthæi 15.) 1.
Nec solùm commendatior est, quia à Christo instituta 2.
est, sed quia breuissima, & nihilominus sua breuitate 3.
omnia nobis necessaria complectitur. Breuis est, vt & 1.
ille citò iuuare, citò etiam exaudire intelligatur, si mo- 2.
dò ad laudem eius & nostram salutem sint, quæ requi-
runtur. Breuis est, ne doctrinam cœlestem ambagi-
bus obuolutam arbitremur: Et vt quisque memoria re-
tinere illam possit, neque sit adeò mentis obtusæ & stu-
pidæ, qui non orare valeat. Sed & breuitas illius facit, 3.
vt maiore deuotione repetatur. Hinc etiam discimus 4.
multiloquium auersari, & faciliùs expendimus & atten-
dimus ea quæ petimus, cùm prolixitas tædium adferre
soleat. Tertullianus libro de Orat. Dominus, inquit, Tertull.
Iesus Christus nobis discipulis noui Testamenti nouam

orationis formam determinauit. Oportebat enim in hac quoque specie nouum vinum nouis vtribus recondi, & nouam plagulam nouo assui vestimento. Cæterùm quicquid retrò fuerat, aut demutatum est, vt circuncisio: aut suppletum, vt reliqua lex: aut impletum, vt Prophetia: aut perfectum, vt fides ipsa. Ex his concludit, quòd cùm præscriptus etiam adorationis modus sit, orationis quoque forma noui præscribi debuerit. Commendat autem orationem hanc, vt quæ sua breuitate & compendio quicquid necessarium sit, complectitur. Et tamen, inquit, breuitas ista, magnæ ac beatæ interpretationis sententia fulta est: quantumque substringitur verbis, tantum diffunditur sensibus. Neque enim propria tantùm orationis officia complexa est, vel venerationem Dei, aut hominis petitionem, sed omnem penè sermonẽ Domini, omnem commemorationem disciplinæ, vt reuera in hac oratione breuiarium totius Euangelij comprehẽdatur. Incipit autem à merito fidei, & testimonio Dei, cũ dicimus, *Pater noster qui es in cælis.* Nam & Deũ oramus, & fidem commendamus cuius meritum est hæc appellatio. Scriptum est enim. Quotquot crediderunt in eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri. Quanquam frequentissimè Dominus patrem nobis pronunciauit Deum: imò præcepit, ne quem nobis in terris patrem vocemus, nisi quem habemus in cœlis. Itaque sicut oratores auditorum, pauperes diuitum beneuolentiam priùs captant, quàm ea quæ voluerint, explicent: ita non tam Dei beneuolentiam captare, quàm nostram primùm in eum fiduciam confirmare docuit Christus. Accedentem enim ad Deum oportet credere quia est. Albertus Magnus libro de Offic. Missæ cap. 20. Hæc igitur oratio duo complectitur: captat enim beneuolentiam, demum ea quæ necessaria sunt postulat. Captatio autem beneuolentiæ duo habet. Captamus enim beneuolentiam, allegando dulcedinem affectus eius à quo petimus: & petendorum honestatem, eo quòd nihil nisi cœlestia petere proponamus, & bona quæ pater optimus à nobis peti desiderat. Dulcescit igitur principium orationis nostræ in nomine patris. Sapien. 16. Substantiam enim tuam & dulcedinem tuam, quam in filios habes, ostendebas: dulcissimum enim nomen est in ore filii nomen patris, si filius in spiritu, qui à patre procedit in filium, nominet, & inuocet patrem. Galat. 4. Quia estis filij Dei, misit Deus spiritum filij sui in corda vestra, clamantem, Abba, Pater. Sic in ore filij nomen Patris, mel est sub lingua, melos in aure, & in corde iubilus. Augustinus libro 2. de sermone Domini in monte, capit. 8. Ita cum in omni deprecatione beneuolentia concilianda sit eius quem deprecamur, & laude beneuolentia concilietur: Dominus Iesus nihil aliud nos dicere iussit, nisi *Pater noster qui es in cælis.* Multa enim dicta sunt in laudem Dei, quæ per omnes sacras scripturas, variè latéque diffusa poterit quisque considerare, cùm legit: nusquam tamen inuenitur præceptum populo Israël, vt diceret Pater noster, aut oraret Patrem Deum: sed Dominus eis insinuatus est, tanquam seruientibus, id est, secundum carnem adhuc viuentibus. Hoc autem dico, cùm mandata legis acciperent, quæ obseruare iubebantur. Nam Prophetæ sæpè ostendunt eundem Dominum Deum, etiam eorumdem patrem esse potuisse, si ab eius mandatis non aberrarent, sicut est illud, (Esa. 1.) Filios genui & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me. Et illud, (Psal. 8.) Ego dixi, Dij estis, & filij excelsi omnes: & alia permulta, vbi arguuntur Iudæi, quia filij noluerunt esse peccando: exceptis eis, quæ in Prophetia dicuntur de populo Christiano, quia patrem Deum esset habiturus: sicut & Apostolus dicit, (Galat. 4.) Quandiu hæres paruulus est, nihil differt à seruo, cùm sit dominus omnium: & spiritum adoptionis nos accepisse commemorat. Petrus Laodicensis Episcopus Expositione in Orat. Dominicam: Tum demum, inquit, se Deus patrem nostrum dici vult, cùm Spiritus sancti aduentu Christi nos adoptione dignatur. Tertul. lib. de Orat. Appellatio ista & pietatis & potestatis est. Greg. Nyss. lib. de Orat. Nam quali dicenti, *Pater noster*, opus est animo? Quanta fiducia? Quali conscientia?

Alb. Mag.
Summa huius orationis.

Patris nomen suaue.

August.

Pet. Laod.

Tertull.
Greg. Nyss.
Fiducia requiritur pro nominando.

Vt vbi Deũ, quoad eius fieri potest, per eas appellationes quę in illo animaduertuntur, ad intellectum inenarrabilis glorię quasi manu ductus mente conceperit, atque didicerit, quod diuina natura, quodcunque tandè ea sit, ipsa bonitas sit, sanctimonia, exultatio, potentia, gloria, puritas, æternitas, semper eodem modo, atque similiter se habens: ac quæcunque talia circa diuinam naturam intelliguntur, quæ & per diuinam scripturã, & proprias cogitationes animaduerterit: deinde talem emittere vocem, & eum qui tantus & talis est, suum patrẽ nominare audeat? Nam si quis expiatione etiam nunc opus habens, seipsum inspiciens, & vitiosam conscientiam suam agnoscens plenam maculis, & scelerum notis iniustis, priusquàm à tot tantisque malis expurgatus sit, se Dei cognationi inserat, ac dicat, *Pater*, iusto iniustus, puro impurus: contumelia atque conuicium planè ea verba fuerint, siquidẽ suæ nequitiæ patrem Deum nominaret. Nam patris vocabulum caussam ex ipso procreati significat. Quanto igitur cum timore vocem hanc emittere audemus, dũ nostræ ipsi infirmitatis conscij sumus, nisi Christus animos nostros confirmaret? Quid enim nos ad Deum? Quid puluis & cinis ad æternum, omnipotentem, & creatorem suum, vt eum patris nomine interpellare audeat? Petrus Chrysologus sermone 77. Hodie quod audituri estis, stupent Angeli, miratur cœlum, pauet terra, caro non fert, auditus non capit, non attingit mens, tota sustinere non potest creatura, ego dicere non audeo, tacere non possum: Deus det, vt & vos audire possitis, & ego dicere. Quid est magis tremendum, quòd se dedit terris Deus, aut quòd vos dat cœlo? Quòd societatem carnis intrat ipse, aut quòd vos facit consortium diuinitatis intrare? Quòd mortem sumit ipse, aut quòd vos resumit ex morte? Quòd ipse in vestram nascitur seruitutem, aut quòd vos sibi gignit in liberos? Quòd suscipit paupertatem vestram, aut quòd vos sibi facit hæredes, sui vnici cohæredes? Est vtique terribilius, quòd terra transformatur in cœlum, homo Deitate mutatur: seruitutis sors, dominationis iura sortitur. Sed hoc quamuis metuendum sit, tamen quia causa non docentem respicit, sed iubentem: accedamus filioli, quò vocat charitas, trahit amor, inuitat affectio. Deum patrem viscera sentiant, vox personet, lingua loquatur, spiritus clamet, & totũ quod est in nobis, respondeat gratiæ, non timori: quia qui iudicem mutauit in patrem, amari voluit, non timeri. Vt enim maiestatis, ita & benignitatis nomen patris est. Germanus Patriarcha Constantinop. in Expos. orat. Dominicæ. Re vera pater omniũ nostrum est, quasi πάντας τηρῶν, hoc est, omnes conseruans. Pater enim dicitur multis de causis. Pater est creatione generali omnium, maximò verò hominum. Mal. 1. An nõ ipse pater tuus est, qui fecit te & creauit te? Ephes. 3. Flecto genua ad Deum, & patrem Domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas siue in cœlo, siue in terra nominatur. Ille nos ad imaginem & similitudinem suã pręomnibus creaturis effinxit: 1. Ille mẽbra nostra compegit. Iob 10. Manus tuę, Domine, fecerũt me, & plasmauerunt me totum in circuitu. Memento quæso, quòd sicut lutum feceris me, & sicut lac me coagulasti. Pelle & carnibus vestisti me, ossibus & neruis compegisti me. Vitã & misericordiã tribuisti mihi, & visitatio tua custodiuit spiritum meũ. Ex hoc creationis beneficio Iob Deum compellabat, quasi filius patrem, opus artificem, vt sui misereretur. Ideò Deut. 32. ad maiorem nostræ ingratitudinis amplificationem, Moses nomẽ patris ob oculos ponit, dicens: Generatio praua atque peruersa, hæccine reddis Domino tuo, popule stulte & insipiens? Nunquid non ipse pater tuus est, qui possedit te, & fecit te, & creauit te? Et quibusdam interiectis: Deum qui te genuit dereliquisti, & oblitus es creatoris tui. *Pater* est ratione educationis: dat enim escã omni carni. Et, vt dictum est, 2. oriri facit solem suum super bonos & malos. Esa. 1. Filios exaltaui & enutriui: verùm ipsi spreuerunt me. Deut. 32. Incrassatus dilectus, impinguatus dilatatus est, & recalcitrauit. Dereliquit Deum factorem suũ, & recessit à Deo salutari suo. *Noster* est, 3. etiam liberalitate, & miseratione. Psal. 102. Quomodo miseretur pater

Quomodo se inuocem Deum.

Pet. Chrys.

Germanus.

Cur Deus vocetur pater noster.

filiorum, miseretur Dominus timentibus se, quoniã ipse
cognouit figmentum nostrum. Ideò clamamus cũ Apost.
(1.Cor.1.) Benedictus Deus, & pater Domini nostri Iesu
Christi, pater misericordiarum, & Deus totius cõsolatio-
nis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra. Esa.
49. Si potest obliuisci mater, vt non misereatur filio vte-
ri sui. Et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiscar tui.
Propter hunc paternum amorẽ, quo Christus Iudæos di-
ligebat, comparabat se gallinæ, quæ præ cæteris auibus
compatitur pullis suis. (Matt.23.) Quoties, inquit, volui, A
ô Hierusalem, congregare filios tuos, quemadmodũ gal-
4. lina congregat pullos suos sub alas, & noluisti? Vocamus
1. & Deum patrem, ratione eruditionis: vt qui tribus modis
nos doceat: aut per occultas reuelationes, quo quidem
modo Prophetis innotuit. 1. Cor.2. Spiritus omnia scru-
2. tatur, etiam profunda Dei. Aut per inspirationes, quo
modo sæpiùs docuit Apostolos & Ecclesiam suam. Psal.
84. Audiam quid loquatur in me Dominus Deus. Sed &
nos ipse in secretis cordium alloquitur, & instruit, cùm
auocat à peccatis ad meliorem conuersationem. Aut per
prædicatores verbi sui nos instruit, quibus & ipse Chri- B
3. stus: (Matth.10.) Non enim, inquit, vos estis qui lo-
quimini, sed spiritus patris qui loquitur in vobis. Deus
5. quoque *Pater noster* est correctione. Prouerb. 3. Quem
diligit pater filium corripit, & quasi pater in filio cõplā-
cet sibi. Ideò disciplinam patris tui, fili mi, ne abiicias,
nec deficias cùm ab eo corriperis. Hebr. 12. Flagellat
Deus omnem filium quẽ recipit. Quis enim filius, quem
non corripit pater? Quòd si extra disciplinam estis, cu-
ius participes facti sunt omnes, ergo adulteri estis, & non
Glossa. filij. Glossa in eum locum. Qui excipitur à numero fla-
gellatorum, excipitur à numero filiorum. Et hinc nobis
consolatio maxima consurgit, quòd nõ ad interitum, sed C
castigationem nos pater ille supremus & optimus corri-
piat. Nimirùm vt illum agnoscamus, & ad illum concur-
ramus, vt filij ad patrem. Psal.43. Humiliasti nos in loco
1. afflictionis, Psalm.15. Imple facies eorum ignominia, &
quærent nomen tuum Domine. Psal.49. Inuocauit me
in die afflictionis, eruam te, & honorificabis me. Casti-
2. gat nos vt emendemur. Ps.28. Propter iniquitatem cor-
3. ripuisti hominẽ. Sed & hac correptione agit in nobis, vt
damnationem æternã euadamus. 1.Cor.10. Hic enim cor-
ripimur, ne cum hoc mundo damnemur. Psal.72. De illis D
dicitur, qui persecutionem nullam aut afflictionem susti-
nent. In laboribus hominum non sunt, & cum homini-
bus non flagellabuntur, sed cum dæmonibus, vt habet
Glossa. At verò de electis ita dicitur. Ps.88. Si autem de-
reliquerint filij eius legem meam, & in iudiciis meis
non ambulauerint. Si iustitias meas prophanauerint, &
mandata mea non custodierint. Castigabo in virga ini-
quitates eorum, & in verberibus peccata eorum. Demũ,
4. Pater ille optimus suis nos castigationibus probat, vt ve-
lut fornace & igne probati & decocti, puriores gloriam
illam adipisci possimus. Ità paterno animo nos prosequi- E
5. tur, etiã cum afflictiones nobis immittit. At verò filiorum
nomine indigni sunt, qui paternas correptiones impatiẽ-
ter ferunt, nec in omnibus paternam illam manũ agnos-
cunt, quæ nos resipiscentes faciliùs excipere, & maiori-
bus gratiarum donis cumulare paratissima est. Quinetiã
6. Patris illum nomine prouocantes, agnoscimus repositam
Tho. Aqu. nobis in cœlis hæreditatem. Thomas Aquinas in Matt.
cap.6. Requiruntur duo ad dantem, nimirùm vt velit, &
vt possit. Deum nobis benefacere velle confidimus, quia
pater est: posse, quia *in cœlis*. Si enim est in cœlis, potest
quod vult. Quod autem dicit *Pater noster*, valet ad fidei F
Tertull. nostræ instructionem. Tertul.lib.de Orat. Ne mater qui-
dẽ Ecclesia præteritur. Siquidẽ & in filio, & patre mater
cognoscitur, de qua constat & patris & filij nomen. Cy-
Cyr. Hier. rill. Hieros. Catechesi mystag. 5. O maximam Dei beni-
gnitatem! His qui defecerant ab illo, & in extrema mala
inciderant, tãtam præstitit malorum obliuionem, & gra-
tiæ participationem, vt patrem sese appellari voluerit.
Leo. Leo Magnus serm.6. de natiu.Dom. Magnum est dilectis-
simi huius muneris sacramentum, & omnia dona excedit
hoc donum, vt Deus hominem vocet filium, & homo

Deum nominet patrem. Cæterùm non est, quòd hîc patris
nomen à filio secludamus. Sicut enim hic Pater nobis
Deũ, ita & tres in vna maiestate personas significat. Vnus
quidem pater, quia vnus Deus. Non enim hîc Pater dici-
tur respectu filij sui naturalis, quo modo distincta in di-
uinis persona intelligeretur: sed respectu nostri, quo
modo sese similiter habẽt tres personæ, vnus Deus, vnus
creator, vnus director, vnus remunerator. Alb. Magn. in Alb. Mag.
Matth. Opera enim creationis & renouationis nostræ to-
ti trinitati communia sunt. Fulgentius lib. 2. ad Moni- Fulgentius.
mum, q.2. Ipsi enim tres sunt, vnus pater, vnus exauditor,
& gratiarum largitor. Sic in sacrificio solum quidem pa-
trem alloquimur, sed toti trinitati sacrificamus. Verùta- *Ne quis temerè Deum Patrem vocet.*
men quisque videat, vt sicut Deum nomine Patris appel-
lat, ita se dignum filij nuncupatione faciat. Chrys. hom.
20. Oper. perf. in Matth. Nam qui communem patrem Chrysost.
nominat Deum, videtur se idoneum profiteri, qui con-
gruum meritum conuersationis ostendat, ne scilicet tan-
ta nobilitate indignus appareat, sed qui potiùs par gratiæ
praestet & studium. Gregorius Nyss. lib. de Orat. Si enim Greg. Nyss.
conscientia vitiosa quis præditus patrem suum Deum di-
cat, nihil aliud quàm suorum malorum quasi principem
& authorem eum insimulabit. At nulla communio luci
cum tenebris, inquit Apostolus, (2. Cor 6.) sed cum lu-
mine lumen sociatur, cum iustitia iustitia, cum honestate
honestas, cum incorrupto incorruptum. Contraria verò
cum iis, quæ eiusdem generis sunt, planè cognationem
habent. Quum igitur patrem in oratione vocamus, Do-
minus nos sublimem & altam vocem instituere docet.
Neque enim nos mentiri veritas docet, vt dicamus nos
esse, quod non simus, & appellemus nos eo nomine,
quod natura nobis attributum non sit: sed vt dum incor-
ruptum, & iustum, & bonum patrem nostrum dicimus,
vitæ integritate propinquitatem referamus, eámque ve-
ram esse ostendamus. Vides quanto nobis opus sit ap-
paratu? quali vita? quanto, ac quali studio? Vt ad eum
modum fiduciæ, erecta tandem conscientia nostra, ad
Deum dicere audeamus, *Pater*. Alioquin ego eiusmodi
quædam mihi verba à Deo audire videor. Patrem vocas,
qui vita corruptus es, eum qui integritatis & incorrupti-
bilitatis pater est? Cur sordida tua voce contaminas no-
men incorruptum? Cur falsò tibi verbum hoc vsurpas?
Cur naturam impollutam dedecoras? Si filius esses, meis
bonis prorsus vitam tuam insignem esse oportebat: non
agnosco naturæ meæ imaginem in te. Aduersariorum
sunt ista insignia. Petrus Laodicensis in Expos. Orat. Pet. Laodi.
Dominicæ: Quisquis enim, inquit, Deum patrem vo-
cat, is purus à peccatis, hærésque regni cœlestis esse de-
bet. Temerarius autem diabolo similis effectus, Deum
patrem dicit, quem non glorificat. Germanus Patriar- Germanus.
cha Constantinop. in eadem Expos. An patrem igitur
eum vocas? Vt filius actiones tuas institue, vt ipsi patri
cœlesti acceptus esse possis. Quis enim sub inferioris
mundi principe militans, eique per mala opera in filium
adoptatus, ausit patrem eum appellare, qui sit boni cuius-
uis dominus & author? Constat vtique ab eo, qui sit hu-
iusmodi, non Dominum Sabbaoth appellari Patrem,
sed aduersarium cuius opera facit. Thomas Aquinas in Thom.
Matthæum capit. sexto. Hoc autem orationis exordio
duo remouentur errores. Quidam enim dicebant Deum
humana minimè curare, vt habetur Ezech. 9. Dereli-
quit Dominus terram, & terram Dominus non videt.
Quidam autem illum curare humana, & omnibus qui-
dem prouidere confessi sunt: attamen prouidentiam re-
bus necessitatem imponere existimauerunt, ita vt non o-
pus sit nostra apud eum oratione, quasi dicerent, ita eum
rebus omnibus prouidere, vt nostra oratio successus ea-
rum aut mutare, aut reuocare non possit. Destruuntur
autem profanæ istæ opiniones, si Deum patrem, & si no-
strum illum esse attenderimus. Si enim pater est, proui-
det filiis, vt legitur Sap.12. Non est autem alius quàm tu,
cui est cura de omnibus. Item pater dicitur ad filium, vt
Dominus ad seruum. In eo enim quòd ipse pater est, dici-
mus nos liberos. Non enim dicitur pater aliarum rerũ. Si
ergo sumus liberi, libertate igitur arbitrij donati sumus,

Noster dicitur, quia nobis cum communis est.

& sic aliquid est à nobis. Porrò quòd *noster* esse dicitur, communio nostra significatur, qua vt membra vnius corporis, alterutrius iuuamini esse debemus. Vnde nec quisque meum, sed nostrum patrem vocat, nec panem meum, sed nostrum, & omnia in communi posita ostendit.

Cyprian.

Cyprianus serm. de Orat. Publica est nobis, inquit, & communis oratio: & quando oramus, non pro vno, sed pro populo toto oramus, quia totus populus vnum sumus. Deus pacis & concordiæ magister qui docuit vnitatem, sic orare vnű pro omnibus voluit, quomodo in vno omnes ipse portauit. Hanc orationis legem seruauerunt tres pueri in camino ignis inclusi, consonantes in prece, & spiritus consensione concordes. Quod declarat scripturæ diuinæ fides: & cùm docet quomodo orauerint tales, dat exemplum quod imitari in precibus debeamus, vt tales esse possimus. Tunc (inquit Dan. 3.) illi tres, quasi ex vno ore hymnum canebant, & benedicebant Dominum. Sed & Apostoli post ascensionem Domini, erant perseuerátes omnes vnanimes in oratione cum mulieribus, & Maria, quæ fuerat mater Iesu, & fratrib[9] eius. Quia Deus, qui inhabitare facit vnanimes in domo, (Psalm. 67.) non admittit in diuinam & æternam domum, nisi apud quos est vnanimis oratio. Nullus igitur sit in nobis, qui genesis nobilitate glorietur, quasi non omnes vnum patrem habeamus Deum. Quæ enim maior gloria & nobilitas contingere potest, quàm quòd à Deo sumus, & illum Patrem vocamus? Non hic despiciendus est pauper, non abiectus homuncio: modò Christianus sit, frater noster est. Pro illo orare debemus, et subuenire, nec minus adstricti esse debemus, quàm membra vnius corporis pro inuicem solicita sunt. Psalm. 146. Deo nostro sit iocunda decoráque laudatio. Ideò & Christus nobis datus, nobis natus est, Esai. 9. Vt nos non nobis natos esse putemus. Heb. 2. Nusquam Angelos apprehendit, sed semen Abrahæ. Adiicimus autẽ *qui es in cœlis*, vt ipsum omnibus creaturis supereminere intelligamus.

Pet. Chrys.

Petrus Chrysolog. ser. 77. Hoc cùm dicis, non sic habeas, quasi non sit in terris: non sic accipias, quasi sit loco clausus qui claudit omnia: sed intellige esse tibi genus in cœlo, & age vt sanctè viuendo sancto patri respondeas. Dei filium se probat, qui vitiis non obscuratur humanis, qui diuinis virtutibus elucescit.

Quid nobis patris nomen largiatur.

Thomas.

Nemo autem dicit, Pater meus, inquit, Thom. hoc enim soli Christo seruabatur, qui solus est filius per naturam, nos per adoptionem. Patres nostri naturales in terra sunt: hic ille, qui in adoptionem nos recepit, *est in cœlis*.

Chrysost.

Chrysostom. hom. 20. Oper. perfect. in Matth. Ita duplici modo Christus suorum animos accendit, nimirũ
1. ex eius, quem patrem nominat, diuinitate: & de magni-
2. tudine beneficiorum, quibus ipso donante potiuntur: Ni-
3. mirùm patrem dicendo, auditoris animum erigit, veniam
4. peccatorum, pœnarum interitum, iustificationem & san-
5. ctificationem & liberationem, & filiorum adoptionem,
6. & fraternitatem, & sancti Spiritus largissima dona vnico
7. sermone concludit. Et ne his terrenis affixi simus, & ibi nostram spem reponamus, nos in cœlum erigit, dicens, *qui es in cœlis*.

Theoph.

Quomodo Deus in cœlis dicitur, qui vbique est.

Lumus.

Theophylactus in Matth. Cùm dicit in cœlis, ostendit tibi patriam tuam, & domum paternam. Nã si vis habere patrem Deum, in cœlos specta, & nõ in terram. Non ideò tamen in cœlis eum ita esse, vt aliquid cœleste putemus, quomodo Ennius, quum ita scriberet,

Aspice hoc sublime candens quem inuocant omnes Iouem,

Deus enim omnium cœlestium & terrenorum, spiritualium & corporalium creator est: nec redigitur in ordinem rerum creatarum: sed in cœlis esse dicitur, ratione effectuum maiorum. Nam è corporibus cœlestibus pendere inferiora videntur, Deo hæc & illa moderante. Psal. 2. Qui habitat in cœlis, irridebit eos. Et tamen testatur Dauid illum vbique esse. Quò, inquit, ibo à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? Si ascendero in cœlum, tu illic es: si descendero in infernum, ades. Sed sicut primum motorem Philosophi agnoscunt, quo sphæræ cæteræ cientur, & cõsistunt omnia, illumque omnibus cœlis superiorem: ita & Deum in cœlis habitare dicimus. & in cœlis esse, quia eius nutu mouentur illi. Ideò & altissimus dicitur, quia & altissima quæque sua maiestate superat.

Dio. Areop.

Dionysius Areopagita lib. de diuinis nominibus, cap. 5. Est enim Deus eorum quæ sunt vbilibet causa. Nã profectò non istud quidem est, illud verò non est, neque alicubi est, alicubi non est: sed omnia est, vt omniũ causa, & in se omnia initia, omnes conclusiones, & terminos rerum omnium continens & antehabens: & super omnia est, qui ante omnia per substantiæ eminentiã præest. Idcircò & principia, & media, & fines rerum immẽsè & eminenter in se antè comprehendit, omnibusque esse per vnam, & supremè coniunctam causam sine contaminatione infulget, atque infundit. Si enim vnus sol visibilis, sensibilium substantias & qualitates permultas licet atque differentes, ipse tamen vnus cùm sit, & vniformem infundendo lucem, renouat, nutrit, seruat, perficit, discriminat, coniungit, refouet, fœcundat, auget, immutat, firmat, implet, sustollit, viuificatque omnia: & quodlibet ex omnibus modo sibi congruo, vnius eiusdémque solis est particeps. plurimorúmque participantium sol vnus in seipso causas antè vniformiter cepit: multò magis omnium exemplaria rerũ, vna superlubstantiali vnitate, in solis & omniũ causa, ante subsistere est concedẽdum, quia & substãtias producit. Sed neque difficile creditu est Deum ambire & replere omnia, cùm videamus solis virtutem per locorum tot spatia, & tot corpora diffusam esse.

Greg. Naz.

Gregorius Nazanzen. Orat. 2. de Theologia. Nusquam ille est, inquit, an alicubi? Si enim nusquam, quæret fortasse aliquis ex iis, qui inquirendi ac disputandi subtilitate impensiùs gaudent, quomodo esse quoque possit? Nam si id quod non est, nusquam est: id quoque quod nusquam est, nec est quidem fortasse. Quòd si alicubi esse dixeris, procul dubio siquidem est, vel in vniuerso est, vel supra vniuersum. Si in vniuerso: vel in quadã eius parte est, vel vbique. Si in quadam parte, ergo à minori circumscribetur. Si vbique, ergo à maiori, atque alio multo, hoc est id quod continetur, ab eo quod continet: alioqui Deus vniuersi complexu non tenebitur, locúsque quispiam erit à circumscriptione liber.

Quæstiones perniciosæ.

In has absurditates incidant necesse est, qui eum in vniuerso esse dixerint. Et vbinam erat, antequàm rerum vniuersa hæc machina extitisset? Nam hoc quoque non leuem nodum affert ad huius quæstionis difficultatem. Quòd si eũ supra vniuersum esse dixerint, atqui nihil erat, quod eum ab vniuerso dirimeret. Ac præterea vbinã illud est, quod supra vniuersum est? Quoquo modo animaduerti, atque intelligi potuit, quod sublimius, & quod inferius est, cum nullus limes esset, qui hæc discerneret, atque discriminaret? Haud dubiè enim medium quoddam esse necesse est, quo finiatur, & terminetur vniuersum: atque id quod vniuerso excelsius est. Quid autem hoc fuerit aliud, quàm locus, quem fugiebamus? Nondum enim dico circumscriptum omninò numen esse, si animo & cogitatione comprehendi potest. Vnum quippè comprehensionis genus, comprehensio quoque ipsa est. Deus ergo comprehendi minimè potest. Apud Iob dicitur, Excelsior cœlo est: & tamen dicitur esse in cœlis. Excelsior cœlo est, si naturam eius incomprehensibilem spectes: si tamen illius effectus, in terra est, *in cœlis est*: quia omnia quæcunque voluit, fecit, in cœlo, terra, mari & omnibus abyssis.

Augustin.

Quid cœlorũ nomine.

August. lib. 2. de serm. Domini in monte, cap. 9. In *cœlis* est, inquit, idest, in sanctis & iustis. Non enim spatio locorum continetur Deus. Sunt enim cœli excelsa mundi corpora, sed tamen corpora, quæ non possunt esse nisi in loco. Sed si in cœlis tanquam in superioribus mundi partibus, locus Dei esse creditur: melioris meriti sunt aues, quarum vita est Deo vicinior. Non autem scriptum est, Propè est Dominus excelsis hominibus, aut eis qui in montibus habitant: sed, propè est Dominus obtritis corde, quod pertinet ad humilitatem. Et quemadmodum terra appellatus est peccator, cum ei dictum est, (Genes. 3.) Terra es, & in terrã ibis: sic cœlum econtrariò iustus dici potest. Iustis enim dicitur templum Dei sanctum, quod estis vos. Quapropter si in templo suo habitat Deus, & sancti templum eius sunt. rectè dicitur, qui in cœlis es, qui es in sanctis. Et huius quidem rei significandæ gratia, cum ad orationes stamus, ad Orientem conuertimur, vnde cœlum surgit: non tanquã

ibi sit Deus, & tanquam ceteras mundi partes deseruerit vbique præsens est, non locorum spatiis, verùm maiestate potentiæ: sed vt admoneatur animus ad naturam excellentiorem sa conuertere, id est, ad Dominum cùm ipsum corpus eius, quod est terrenum, ad corpus excellentius, id est, ad corpus cœleste conuertitur. Et olim quidẽ, vt scribit Tertullian. in Apolog. aduers. Gentes, capit. 16. Ethnici Christianis imponebant quòd solem adorarent, quia faciem ad Orientem versa precabantur. Ille verò, sicut & tandem Arnobius Afer contra Gentes, respondit ad illam, vt honorabiliorem partem, Christianos conuerti, non quòd illam, aut solem ipsum colant: sed quòd in re meliori, Deum præ cæteris omnibus optimum contemplarentur. Similis quoque ratio à nobis affertur, de eo quòd Deum in cœlis esse agnoscimus: non quasi in illis localiter habitet, aut nullibi quàm in cœlis sit: sed quòd ibi maximè eius prouidentia elucet, & manifesta est. Neque sanè reiciẽda est & hæc spiritualis interpretatio cœlorum, quam Augustinus agnoscit. Siquidem sanctos & iustos cœlis comparari legimus apud Psaltem. Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum. Et alibi: Lætentur cœli, & exultet terra. Esa. 1. Audite cœli, & auribus percipe terra. Per cœlum enim iustæ & spirituales creaturæ intelliguntur. August. tom. 2. Epistol. 57. ad Dardanum: Vnde, inquit, fatendum vbique esse Deum, per diuinitatis præsentiam, sed non vbique per habitationis gratiam. Propter hanc enim habitationem, vbi proculdubiò gratia dilectionis eius agnoscitur, non dicimus, Pater noster qui es vbique, cùm & hoc verum sit: sed Pater noster qui es in cœlis, vt templum eius potiùs in oratione commemoremus, quòd & nos ipsi debemus: & in quantum sumus, in tãtum ad eius societatem, & adoptionis familiam, pertinemus. Chrysost. hom. 14. Oper. imperfect. in Matth. Ita igitur, inquit, vult vt sciamus nos habere patrem cœlestem, vt erubescamus nos terrenis rebus substernere. Sicut enim degener filius ad opprobrium pertinet generosi patris: sic & Christianus iniustus ad blasphemiam pertinet Dei iusti. Nam sicut per bonos Christianos Deus glorificatur, sic & per malos blasphematur. Itaque ne attẽdas quid velit & quid possit pater tuus terrenus, nisi inquantum per illum Deus glorificabitur, contende in cœlestem patrem: immò in supercœlestem, & te ab hoc mundo, & rudi materia exime. Pater cuiusque est, communis omnibus est: quod etiam in cœlestibus, & per cœlestia corpora ostendit. Sol lucem omnibus, pluuiç in communem vsum omnium effunduntur. Petrus Chrysolog. serm. 79. Ita te, qui cœlestem patrem vocas, ad cœlestem vult tendere, & repetere in naturam, vt generi tanto vita nostra respondeat, ne terreni mores degenerent, quos cœlestis donauit, & contulit iam natura. Quæ sursum sunt sapite, quæ sursum sunt quærite, inquit, Apostolus, non quæ super terram. Ita nimirùm & ipsi cœli efficiamur, in quibus & supremus ille pater habitare dignabitur. Ioann. 14. Si quis diligit me, inquit, Christus, seruabit sermonem meum, & pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Cyrillus Hierosoly. Catech. Mystagog. 5. Quod enim dicitur, Pater noster qui es in cœlis, inquit, Cœli sunt, qui cœlestis Adam fuerunt imago, in quibus Deus habitat & inambulat.

[Margin: Tertull. — A — Arnobius. — August. sancti cœli sunt. — B — August. — C — Chrysost. — Pet. Chrys. — Cyrill Hier.]

Explicantur octo petitiones Orationis Dominicæ. & concluditur nemini peccata condonari, qui fratri suo non remiserit offensam.

Matth. 6.	Marc.	Luc. 11.	Ioan.
Sanctificetur nomen tuum. Adueniat regnum tuum. Fiat voluntas tua sicut in cœlo, & in terra. Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie. Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Et ne nos inducas in tentationem. Sed libera nos à malo. Amen. Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis pater vester cœlestis delicta vestra. Si autem non dimiseritis hominibus, nec pater vester dimittet vobis peccata vestra.		Sanctificetur nomen tuum. Adueniat regnum tuum. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Et dimitte nobis peccata nostra, si quidem & ipsi dimittimus omni debenti nobis. Et ne nos inducas in tentationem.	

Introductio.

CVM omnes arboris fructus à radice pendeant, quicquid est in ramis pulchritudinis, siue à foliis, seu à fructibus, quicquid vtilitatis, ad radicem referri oportet: Ita cũ omnes à Deo pendeamus, in ipso viuamus, moueamur, & simus. necesse est & nos omnia nostra, vitam, pietatem, industriam, sanctificationem, Deo accepta referre. Non enim tu radicem portas, sed radix te: inquit Apostolus. D Et sicut ex arboribus nihil aliud requirimus & desideramus, quam vt non frustrà è radicibus suis viuant, sed illis respondeant, illa honorent: hoc enim tum maximè contingit, cùm nec folia, nec fructus illis desuerint: ita primum omnium contendere debemus, ne frustrà Deus nos creauerit, & vitali aura donauerit: ne frustrà in filios adoptionis lauacrum regenerationis vocauerit. E Hoc autem fiet, si nomen eius sanctificauerimus, si nos eius filios esse in omnibus verbis, cogitationibus & factis demõstrauerimus. Hoc igitur vt in se perfectionem omnem nostram complectitur, ita prima ista omnium postulatio occurrit, vt cum Deum patrem nostrum, nos autem eius filios agnouerimus, dicamus: *Sanctificetur nomen tuum.* Augustinus in Enchiridio ad Laurentium, capit. 115. F Apud Euangelistam Matthæum, septem petitiones continere Dominica videtur oratio: quarum in tribus æterna poscuntur, in reliquis quatuor, temporalia, quæ tamen propter æterna consequenda, sunt necessaria. Idem lib. 2. de serm. Domini in monte, cap. 10. Harum septem petitionum consideranda & commendanda distinctio est. Nam cum vita nostra temporaliter nunc agatur, atque speretur æterna: & cùm æterna potiora sint dignitate, quamuis temporalibus priùs actis ad illa transeatur: trium primarum petitionũ impetrationes in hac vita, quæ in hoc sæculo agitur, exordium capiunt. Reliqua verò quatuor, quæ petimus, ad temporalem istam vitam pertinere mihi videntur. Albertus Mag. in Matth. Harum quatuor petitiones primæ sunt, inquit, pro adipiscendis bonis, tres postremę pro amouendis malis. Quæ autem sunt pro adipiscendis bonis diuinis, aut sunt de summo bono, secundum quod pertinet ad vitam diuinam: aut sunt de bono conseruante, sustentante, & confirmante nos in summo bono. Et de bono quidem pertinente ad vitam diuinam, sunt tres primæ. De conseruante autem nos in illo, & cõfirmante, est quarta petitio. Tres autem primæ multiplicantur secundum ea quæ requiruntur ad vitam diuinam & perfectam. Hæc enim sunt tria: Esse videlicet diuinũ, in nobis perfectum. posse, & ordinatè agere. Ad esse autem, petitur sanctificatio nominis: ad posse, aduentus regni: ad agere, perfectio voluntatis diuinæ, sicut in cœlo, sic & in terra. Accommodat autem septem Spiritus dona de quibus Es. 11. & septem præcipuas beatitudines, septem istis petitionibus, secutus comparationem Augustini lib. 1. cap. 9. de serm. Dom. in monte. quam ille facit
F inter septem dona Spiritus, septem virtutes, & septem
beatitudines. Et ideò (inquit) sicut dicit Augustin. prima 1.
regitur spiritu sapientiæ, qui est sapor diuinus ex esse diuino in nobis: & perficitur pacificatione cordis, quando
illi esse diuino nihil in nobis repugnat. Secunda autem 2.
regitur spiritu intellectus, qui regnum Dei mentis illustratione declarat: & perficitur mundiria cordis, quæ scãdala de regno Christi eliminat. Tertia autem regitur spi- 3.

[Margin: Augustin. Septem petitionum rates. — Idem Aug. — Albertus. — August.]

ritu

ritu consilij, qui agenda secundum Dei voluntatem persuadet: & perficitur misericordia, quæ incipit à seipsa, miseriã omni inordinati actus propellente. Quarta autẽ regitur
4. spiritu fortitudinis, qui velut cibo sumpto, cor nostrum confirmat, ad ferenda patienter aduersa: & perficitur esurie, & siti iustitiæ, quæ magis in esse diuino sustẽtat, quàm panis quem quotidie sumimus. Tres autem vltimæ sunt de amouendis malis: quæ mala aut transierunt actu, & remanent reatu: & de his auertendis est quinta: aut sunt imminentia per causam, & futura per actum, &
A ad illa auertenda sexta est: aut sunt imminentia per causam & actum, & de his est postrema. Et ideò, vt Augusti-
5. ni sententiam sequamur, quinta regitur spiritu scientiæ, qui docet benè conuersari, & ostendit quæ sunt debita, quibus tenemur: & perficitur luctu, qui lauat delicta cõmissa.
6. Sexta autem regitur pietate cultus Dei: auertit autem tentationes quibus induci possemus: & perficitur Christi mansuetudine, qui non permittet nos tentari vltra id quod possumus, & oues suas rapi de manu sua. Se-
7. ptima autẽ regitur spiritu timoris, qui retrahit à malo, & perficitur paupertate spiritus, quæ in omnibus temporalibus humiliter sapit, & agnoscit sufficientiam suam solã
B ex Deo esse. Ita efficitur, vt istis septem petitionibus septem dona spiritus impertentur: quibus etiam virtutes & perfectiones, quæ ad beatitudinem faciunt, acquirantur.

Primùm petimus Dei nomen sanctificari.

Quid autem omnium priùs in votis esse debet, quàm vt nomen Dei & gloria per totum mundũ diuulgetur: cũq; illud diuulgatum fuerit, illi omnes pareant, & obediant: tum demum in obedientia perseuerent, non suam, sed Dei omnibus facientes voluntatem? Hæc tria tribus prioribus petitionibus concluduntur. Petimus nomen Dei sanctificari, id est, omnibus innotescere: Regnum eius
C aduenire, nimirùm vt omnes eius imperio pareant: grauissima enim culpa fuerit, quem semel regem nouerimus, nobis imperare non sinere. Quinetiam non nostram, sed in omnibus Dei voluntatem fieri requirimus. Prima ergo petitio ista est, *Sanctificetur nomen tuum.*

August.

August. lib. 2. de serm. Domini in monte, cap. 10. Quod, inquit, non sic

An nomen Dei non sanctum est.

petitur, quasi non sit sanctum nomen Dei, sed vt sanctum habeatur hominibus: id est, ita illis innotescat Deus, vt non existiment aliquid sanctius, quod magis offendere timeant. Neque enim quia dictum est, (Psal. 75.) Notus in Iudæa Deus, in Israel magnum nomen eius: sic intelli-
D gendum est, quasi alibi minor sit Deus, alibi maior: sed ibi magnum est nomen eius, vbi pro suæ maiestatis magnitudine nominatur. Ita ibi dicitur sanctum nomẽ eius, vbi cum veneratione, & offensionis timore nominatur. Et hoc est quod nunc agitur, dum Euangelium adhuc vsquequaque per diuersas Gentes innotescendo, cõmendat vnius Dei nomen, per administrationẽ filij eius.

Dei nomẽ aut sanctificatur, aut blasphematur in nobis.

Primùm igitur nomen Dei pro veritatis & Euangelij prædicatione sumitur: vt cùm Paulus scribit, Nomen Dei blasphematur inter vos. Quisquis enim Euangelium oppugnat, diuinum etiam nomen conspurcat.

Thomas.

Thomas in Matth. Id
E ergo sanctificetur, id est, manifestetur in nobis: nõ quòd accrescat sibi, sed nobis, hæc nominis eius sanctificatio. Hier. 14. Tu autem in nobis es Domine, & nomen sanctum tuum inuocatum est super nos. Sunt qui hoc ad Christi nomen referant, à quo Christiani dicimur: quod tum demum sanctificari dicitur, cùm & ipsi nos illo nomine dignos reddimus.

Greg. Nys.

Gregor. Nyss. lib. de Orat. Nam & graues minas scriptura intentat his, qui nomen Dei inhonorauerint: dum dicit illis. (Esa. 52.) Væ illis per quos nomen meum malè audit inter Gẽtes. Ergo in nobis sanctificetur nomen dominationis tuæ, quod à nobis inuo-
F catur: vt videant homines opera nostra bona, & glorificent te patrem qui in cœlis es, (Matt. 5.) Quocirca qui in oratione dicit, *Sanctificetur nomen tuum,* vi verborum hęc orat: vt auxilij diuini præsidio, atque adiumento fiat irreprehẽsibilis, inculpatus, iustus, pius: abstineat ab omni malo facinore, loquatur quod verum est, quod iustum est faciat, in rectitudine ambulet, temperantia illustris, integritate decorus, sapientia atque prudentia ornatus, ad superna aspirans, terrena despiciens, institutis Angelicę vitæ clarescens. Hæc & eiusmodi breuis hæc petitio cõtinet. Non enim aliter per hominem Deus glorificari potest, nisi virtus eius testetur diuinam potentiam, atque virtutem esse causam bonorum.

Chrysost.

Chrys. ho. 14. Oper. imperf. in Matth. Sicut qui præclara veste indutus est, fugit omnem rem sordidam, ne fortè coinquinet eam, & perdat gratiam candoris eius: sic qui suscipit Deum in corde suo, solicitus esse debet ne fortè contaminet eum: sciẽs quia si contaminatus fuerit in nobis, ipse quidem in sua natura contaminabilis manet, tamen contaminationis suæ iniuriam grauiter nostro vindicabit interitu.

Idẽ Chrys.

Idem hom. 20. Oper. perfect. in Matth. Digna prorsus eo, qui Deũ Patrem appellauit, oratio est nihil omninò prius, quàm pro illius gloria supplicare, omnia verò reliqua secundo loco ducere, infraque laudes eius numerare. Nã & Seraphim glorificantia Deum, hac voce resonant, (Esa. 6.) Sanctus, sanctus, sanctus. Sanctificetur igitur, hoc est dicere, glorificetur. Dignare, inquit, vitam munda conuersatione seruare, vt per nos cuncti te omninò glorificent. Quod rursus Philosophiæ perfectæ est, tam irreprehensibilem omnibus exhibere vitam, vt eam singuli quique mirantes, Dominum de seruorum sanctitate collaudent.

Cyprian.

Cypr. serm. de Orat. dominica. Conuersemur igitur quasi Dei templa, vt Deum in nobis constet habitare. Nec sit degener actus noster à spiritu, vt qui spirituales & cœlestes esse cœpimus, non nisi spiritualia & cœlestia cogitemus & agamus, quia & ipse Deus dixit, (1. Reg. 2.) Eos qui clarificant me, clarificabo: & qui me spernit, spernetur. Beatus autẽ Apostolus in Epistola sua posuit, (1. Cor. 6.) Empti estis pretio magno, glorificate, & portate Deum in corpore vestro. Itaque non petimus vt Dei nomẽ sanctificetur orationibus nostris, sed vt sãctificetur in nobis. A quo enim sanctificatur Deus, qui ipse sanctificat? Sed quia ipse dixit, (Leuit. 20.) Sancti estote, quoniam & ego sanctus sum: ideò rogamus & petimus, vt qui in baptismo sanctificati sumus, in eo quod esse cœpimus, perseueremus. Et hoc quotidie deprecemur, opus enim est nobis quotidiana sanctificatione, vt qui quotidie delinquimus, delicta nostra sanctificatione assidua repurgemus. Quæ autem sit sanctificatio, quæ nobis de Dei dignatione cõfertur, Apostolus prædicat, dicens: (1. Cor. 6.) Neque fornicarij, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum appetitores, neque fures, neque fraudulenti, neque ebriosi, neque maledici, neque raptores, regnum Dei possidebunt. Et hæc quidem fuistis, sed abluti estis, sed iustificati estis, sed sanctificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi, & in spiritu Dei nostri. Sanctificatos nos esse dicit in nomine Domini nostri Iesu Christi, in spiritu Dei nostri. Hæc sanctificatio, vt in nobis permaneat, oramus. Et vt, quia Dominus & iudex noster, sanato à se & viuificato comminatur, Iam noli delinquere, ne quid ei deterius fiat: hanc continuis orationibus precem facimus, hoc diebus & noctibus postulamus, vt sanctificatio, & viuificatio quę de Dei gratia sumitur, ipsius protectione seruetur.

Pet. Laod.

Petrus Laod. in Expositione Orat. Dominicæ: Hoc igitur verbum *Sanctificetur,* inquit, non imperatiuum, sed optatiuum est: vt sit ἁγιασθήτω, εἴθε ἁγιασθείη, Sanctificetur, quasi vtinam sanctificetur. Non vt sanctum è prophano fiat, sed vt eius sanctitate nobis reuelata, sanctitatẽ eo dignam exhibeamus, præsertim quoties Dei nomen exprimimus. Hoc ergo nomen aut pro veritate, aut ipsa Dei nũcupatione intelligit: vt quemadmodum prohibemur assumere nomen Domini Dei in vanum, ita in omnibus verbis nostris ei gloriam rependamus. Nec occurrat aliquis sermo de Deo, & veritate, seu promissionibus eius, quo non illum summo honore prosequamur.

Germanus.

Germanus Constantinopolit. in Orat. Dominicam, ad nomen Christi in nobis Christianis, & sanctificationem nostram transfert, seu illa in corpore, seu in anima consideretur.

Cyril. Hier.

Quomodo Dei nomen in nobis sanctificetur.

Cyrillus Hierosoly. Catechesi mystag. 5. Sanctum, inquit, est nomen Dei, siue id dicamus, siue non dicamus: quia verò in iis qui peccant, aliquando prophanatur, idcircò petimus illud in nobis sanctificari: non vt ex eo, quod non fuisset tale, esse incipiat: sed vt in nobis sanctificatis, & quæ sanctificatione digna sunt, facientibus, sanctum fiat. Vtique, vt

scribit

Chromat. scribit Chromatius serm. 2. in cap. 6. Matth. per opera mi-
sericordiæ, per fidei meritum, per gratiam Spiritus sancti:
quam sanctificationem vt per huiusmodi dona accipere
possimus, misericordiæ ipsius auxilium necessarium est.
1. Ita primum agnoscimus non nostris meritis, sed Dei gra-
tia filiorum nomen nobis tribui: nostra autem insolen-
tia, & peccãdi libertate fieri, vt & eo indigni iudicemur.
A Deo autem pendere, vt & sanctificemur, & in sancti-
2. tate perseueremus. Quinetiam nos quotidie peccare, vn-
de & quotidianis remediis opus sit, fatemur: vt qui san-
ctus est, in baptismate, sanctificetur adhuc per pœniten- A
tiæ sacramentum. Verùm quoniam ea quæ ad pœniten-
tiam necessaria sunt, qualis est contritio, & bonum pro-
positum, Spiritus sancti instinctu nobis donantur: ideò
etiam sæpius sanctificari postulamus: Hac quidem peti-
tione nos immundos, miseros, peccatores & infirmos es-
3. se confessi, vt à Deo mundiciem internam, fœlicitatem,
iustitiam, & constantiam impetremus. Sed neque huic di-
uinę largitioni nos cooperari debere intelligimus, vt ob-
Alb. Mag. seruat Albert. Magnus in Matthæum non simpliciter di-
camus, Sanctifica nomen tuum, sed impersonaliter, *San-* B
ctificetur. Quia, inquit, licet Deus sit auctor sanctificatio-
nis, tamen non fit sine nobis cooperãtibus, nec sine adiu-
4. torio Angelorum. Et ideò ad certam personam referri nõ
potest, ideò impersonaliter hoc pronunciat. Verùm for-
tè quis dixerit, Quid opus est iusto & sancto alicui etiam
viatori hac oratione? Quid opus fuit Apostolis. quos ta-
men sic orare Christus docuit? Respondendum est, quòd
& illis, & aliis hæc petitio profuit. Illis quidem, quia nõ
est tanta in homine sanctificatio, quæ non augeri possit.
Psalm. 76, Dixi, nunc cœpi, hæc mutatio dexteræ excelsi.
5. Eccl. 18. Cùm consummauerit homo, tunc incipiet. Sed C
est & sanctificatio viæ, & sanctificatio patriæ: quinetiam
requirebant, vt Deus per illos sanctificaretur, id est, vt tã
prosperè Euangelium nunciarent, vt & alij nomen Dei
Venantius Fortunatus glorificarent. Venantius Fortunatus Pictauiens. Epis-
copus, hom. de Orat. Dominica. Nam in homine, inquit,
fructus bonæ conuersationis, sanctificatio Dei est: vnde
hoc quoque ordine nomẽ eius rectè sanctificari dicimus,
ex syncera nostra conuersatione, quam dono diuinitatis
assequamur, gratias largitori referat, & in nostris operi-
bus sanctum nomen eius extollat. Item *Sanctificetur nomẽ*
tuum. quia ipsa oratione non continetur expressum *in no-* D
bis (ac si in nobis solùm id sanctificari postulemus) vide-
mur non tantùm id pro nobis requirere, sed & pro his,
qui necdum ad gratiam baptismi peruenerunt. Nam in
Christi plenissima charitate docemur etiam pro inimicis
orare; quia & ipse non amicos & fideles tantùm, sed ad-
uersarios suos & culpabiles, de mortis carcere liberauit.
Tertull. Hoc etiam obseruat Tertull. lib. de Oratione. Hoc enim
petimus, inquit, vt nomen Dei sanctificetur in nobis, qui
in illo sumus: simul & in cæteris, quos adhuc gratia Dei
Oratio pro inimicis. expectat, vt & huic præcepto pareamus, orando pro om-
nibus, etiam pro inimicis nostris. Ideoque suspensa enũ- E
ciatione, non dicentes, Sanctificetur in nobis, in omni-
bus dicimus. Itaque latè sese fundit hæc oratio. Roga-
mus enim nõ modò pro fidelibus omnibus, sed pro Tur-
cis infidelibus, & barbaris, vt omnes ad agnitionem Dei
veniant, & in eis nomen Dei glorificetur. Vt enim omnes
ad Dei similitudinem & imaginem, ita ad eius sanctifica-
tionem & gloriam creati sunt. Quis enim ex his non vi-
deat multos ad Dei laudem seligi, & naturali inseri oliuę
ex oleastro assumptos, rescisis interim naturalibus ramis?
Ideò pro omnibus rogare tenemur, quoniam & omnes
possunt glorificare Deum. Hac in spe Stephanus orauit F
pro se lapidantibus, Christus pro Iudæis. Duo enim in le-
cto erunt, & vnus assumetur, & alter relinquetur. At ve-
rò quæ summa est eorum omnium quæ pro inimicis po-
Augustin. stulaturi sumus, nisi sanctificatio nominis Domini? Aug.
Epist. 121. cap. 12. Hæc, inquit, & pro nobis, & pro nostris,
& pro alienis, atque pro inimicis ipsis, sine fluctu dubi-
tationis oranda sunt, quamuis alius pro isto, alius pro il-
lo, sicut se habent propinquitates, vel longinquitates ne-
cessitudinum, in corde orationis oriatur, aut excellat af-
fectus. Hoc etiam in hominibus quos rogamus, sed etiam
in his rebus quas petimus, cogitandum. Exempli causa.
Cũ aliquos audimus dissuadere a fide, aut praua consuetu-
dine & conuersatione sua polluere nomen Domini, me-
ritò rogamus Deum, vt sanctificet nomen suum in istis
impiis hominibus. Leo serm. 5. de Epiphania, etiam pro
hæreticis orandum monet. Speramus enim, inquit, exo- Leo. *Orãdum etiã pro hæreticis.*
randam Dei misericordiam multis lachrymis, & legiti-
ma satisfactione lapsorum: quia dum hoc in corpore vi-
uitur, nullius desperanda reparatio, sed omnium optan-
da correctio est. Nec sanè est quòd possimus sine diuini
nominis dispendio vindictam in aliquem quãtumuis re-
probũ appetere. modò spes aliqua supersit. Habeat quis-
que quod volet, iniuriam sibi & Ecclesiæ illatam: nihil
tamẽ hîc satis est, quo reuocetur ab oratione pro eo fun-
denda. An non scilicet fieri potest, vt qui hodie blasphe-
mauerit nomen Domini, cras illud amplectatur? Respi-
ce Paulum. Qui prius fui persecutor, blasphemus, & cõ-
tumeliosus, nunc misericordiam Dei consecutus sum. At
verò, vt scribit Augustinus, si Stephanus non orasset, Augustin.
Ecclesia Paulum non haberet. Respice Augustinum priùs
Manichæum. Quot tandem lachrymas & orationes pro
eo mater sanctissima Monica fudit? Hæc ei securitas data
est, quòd non posset ei malè succedere, qui tot lachryma-
rum filius esset. Orauit igitur Monica, & filium Ecclesiæ
restituit. Hoc illa & nos in orationibus attendimus, vt
sanctificetur nomen Dei. Cedant odia priuata bono pu-
blico, nostra autem iactura Dei sanctificationi. Verùm
quæritur, cur hic non dicatur, *sicut in cœlo & in terra*, quẽ-
admodum & in tertia postulatione, ac si talis esset postu-
latio, Sanctificetur nomen tuum, sicut in cœlo & in ter-
ra? An non scilicet contendere debemus, vt Deus in no-
bis sicut & in beatis sanctificetur? Verùm hoc quamdiu
in mortali est corpore, quod aggrauat animam, fieri non
potest, perficietur autem in patria. Nec sanè tãta est glo-
ria domus istius terrenæ, quanta est cœlestis. Itaque satis
nobis esse ducimus, si quantum in nobis est, donãte Dei
gratia, nomen illud maiestatis verbis, factis, cogitationi-
bus glorificemus. *Adueniat regnum tuum*. Hæc secunda pe- *Secunda petitio.*
titio est, qua petimus Deum in nobis regnare per gratiã
suam, & non peccatũ: vt & ipsi regno gloriæ ipsius per-
frui possimus. Petrus Chrysolog. serm. 77. Et quando nõ Pet. Chrys.
regnauit Deus, vt petamus aduenire regnum ipsius? Pe-
timus ergo, vt qui sibi regnauit semper, modò regnet in
nobis, vt & nos in illo regnare possimus. Regnauit dia-
bolus, regnauit peccatum, regnauit mors, & fuit diu ca-
ptiua mortalitas. Petimus ergo vt regnante Deo pereat
diabolus, deficiat peccatum, moriatur mors, captiuitas
captiuetur, vt nos liberi perpetuam regnemus in vitam.
Alioquin, inquit, Greg. Nyssenus libr. de Orat. Nũquid Greg. Nyss.
qui sic orat, nunc regem vniuersi Deum fieri vult, qui
semper est quod est, qui ad omnem mutationem firmus
& immobilis est? qui non potest reperire melius quicquã
in quod transeat? Hoc igitur petimus, vt quoniam huma-
na natura à boni iudicio, fraude aberrauit, & ad contra- *Quod regnũ Dei.*
rium nostrum arbitrium inclinauit, & omne malum ho- 3.
minum vitam inuasit, & in potestatem suam redegit. in-
numeris modis morte naturæ immixta: & quoniam eius-
modi tyrannide circumuenti, atque obnoxij sumus, tan-
quam per carnifices vel hostes, incursibus affectuum at-
que perturbationum in seruitutem à morte redacti: rectè
precamur regnum Dei super nos venire. Non enim aliter
prauam corruptionis potestatem cauere, atque effugere
poterimus, nisi viuifica virtus in nobis imperium susce-
perit. Hoc ergo petimus, ne ampliùs in nobis mors, ne
ampliùs aduersum nos efficax suæ malitiæ vitiositatisque
tyrannis, ne præualeat aduersum nos hostis, ne per pec-
catum captiuos nos ducat: sed veniat super nos regnum
tuum, vt recedant & remoueantur à nobis, immò verò ad
nihilum redigantur, quæ nunc imperiũ tenent & regnant
vitia, & corrupti affectus. Vt deficit fumus, deficiant, &
sicut fluit cera à facie ignis, sic fugiant peccata à facie Dei
regnantis in nobis. Neque enim fumus refusus in aërem,
signum aliquod suæ relinquit naturæ, neque cera, quæ in
igne fuit, ampliùs reperitur. Sed neque tenebræ præsen-
tiam lucis sustinent, non morbus sanitate superueniente

consistit

consistit, non vim suam affectus & perturbationes exer-
cent: impatibilitate, & horum malorum vacuitate præ-
sente, vana atque deserta mors est: è medio corrupno
excessit, cùm vita in nobis regnat, & incorruptibilitas
imperium tenet. Dulcis vox, per quam hanc planè pre-
cationem Deo offerimus: Rumpatur acies opposita, de-
leatur alienigenarum phalanx, diruatur bellum carnis
aduersus Spiritum, ne corpus animæ hostis, arx, & rece-
ptaculum sit: appareat mihi regni potentatus, Angelica
manus, cohortes regentium, legio à dextris assistensium,
vt cadant ex opposita parte pugnantium decem milia. An A
forsitan, vt a Luca nobis idem intellectus planius expli-
2. catur, is qui orat, vt *regnum adueniat*, auxilium sancti Spi-
ritus implorat? Nam is in illo Euangelio, pro eo quod
est, veniat regnum tuum, Adueniat, inquit, spiritus san-
ctus tuus super nos, & purificet nos. Hæc Greg. Nyssen.
Fortè Græca Lucæ exemplaria sic habebant, vt ille legit:
sed tamen nostra omninò correspondent iis verbis quæ
leguntur apud Matthæum: apud vtrumque enim legitur,
ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου, adueniat regnum tuum. Aut fortè
Greg. Nyssen. glossam aliquam in Lucam, pro ipso Lucæ B
Germanus. textu accepit. Germanus Constantinopol. Patriarcha in
Orat. Dominicam. Regnum Dei, inquit, Spiritus san-
ctus est, sicut & ipse dixit: Regnum Dei intra vos est.
Quádoquidem Spiritui sancto vnà cum Patre & filio re-
gnare curæ est, vt qui virtutes intellectuales & Angeli-
cas, exercitúsque cœlestes, atque omnem hominem ve-
nientem in hunc mundum, credentémque in nomine Pa-
tris & Filij & Spiritus sancti sanctificet, & illuminet. Ve-
nit ergo regnum Dei, cùm Deus in nobis regnat per do-
ctrinam suam, & Spiritum sanctum, & homines sese il-
3. lius imperiis subiiciunt. Aut *adueniat*, id est, manifestetur
hominibus. August. lib. 2. de sermon. Domini in monte, C
August. cap, 10. Quemadmodum enim etiam lux absens ex cæcis,
& his qui oculos claudunt: ita regnũ Dei, quamuis nun-
quam discedat de terris, tamen absens est ignorantibus.
Sumitur & hic *regnum Dei*, pro fœlicitate æterna, ad quã
4. quisque suspirat. Ingemiscimus enim, & parturimus vs-
que adhuc, reuelationem adoptionis filiorum Dei expe-
ctantes. Et cum Psalte dicit vnusquisque nostrûm, Quan-
do veniam, & apparebo ante faciem Dei? Bonauent. in
Bonauent. Luc. cap. 11. Hoc autem regnum, quo Deus regnat in san-
ctis, facit etiam ipsos regnare, & esse reges, secundum il-
lud Apocalyps. 5. Redemisti nos in sanguine tuo, ex omni D
tribu, & lingua, & populo, & natione: & fecisti nos Deo
nostro regnum & sacerdotes, & regnabimus super terrã.
Hoc regnum ab omnibus desiderandum est: de quo Ps.
144. Regnum tuum, regnum omnium sæculorum. Et
Apoc. 11. Factæ sunt voces magnæ in cœlo, dicentes: Fa-
ctum est regnum huius mundi Domini nostri, & Christi
Venantius Fortunatus. eius, & regnabunt in sæcula sæculorum. Venantius For-
tunatus Pictauens. Episc. ho. de Orat. Dominica. Agno-
scitur igitur his verbis increpare personas, quæ præsentis
sæculi vitam diutiùs protrahere volunt: cum iusti vt re-
Chromat. gnum illud festinanter veniat, exoptent. Chromatius ho. E
2. in capit. 6. Matth. Sed magnæ fiduciæ, & sinceræ con-
scientiæ est, hoc Domini regnum, vt adueniat, confiden-
ter optare. Et idcircò, quia vt regnum Dei veniat, sem-
per oramus, tales nos in fide Domini, & in mãdatis eius,
exhibere debemus, vt futuro regno digni esse possimus.
Cyprianus serm. de Orat. Domin. Benè autem regnum
Cyprian. Dei petimus, id est, regnum cœleste, quia est & terrestre
regnum. Sed renunciauit iam sæculo, maior est & hono-
ribus eius, & regno: & ideò soli se Deo & Christo dicat,
& non terrena, sed cœlestia regna desiderat. Continua
autem oratione & prece opus est, ne excidamus à regno F
cœlorum, sicut Iudæi, quibus promissum hoc priùs fue-
rat, exciderunt, Domino manifestante, & probante.
(Matth. 8.) Multi, inquit, venient ab Oriente, & Occi-
dente, & recumbent cum Abraham, Isaac, & Iacob in
regno cœlorum. Filij autem regni expellentur in tene-
bras exteriores: illic erit ploratio, & stridor dentium.
Quod hic desumus. Ostendit quòd antè Iudæi filij regni erant, cùm filij Dei
esse perseuerarent: postquàm autem cessauit circa illos
nomen paternum, cessauit & regnum. Hoc igitur quoties

nobis aduenire petimus, meminisse debemus, quòd non 1.
habemus hic ciuitatem permanẽtem, sed futuram inqui-
rimus: nos hic peregrinos & aduenas esse, momentanea
& leuia bona huius mundi æternis illis cedere: Et nos ita
formare debemus, vt profligatis omnibus huius sæculi 2.
cupiditatibus, regnum Dei sperare possimus. Ita præ re-
gno illo contemnenda sunt nobis omnia. Omnia habui,
tanquam stercora, inquit, Paulus, vt Christum lucriface-
rem. Ex hac ergo valle lachrymarum suspiramus ad Deũ,
vt liberet nos a corpore mortis huius, (Rom. 7.) & trans-
A feratur in regnum filij dilectionis suæ. Col. 1. Heb. 11, Iuxta
fidem hanc, defuncti sunt omnes iusti, non acceptis re-
promissionibus, sed à longè eas aspicientes, & salutan-
tes, & confitentes quia peregrini & hospites sunt super
terram. Qui enim hæc dicunt, significant se patriam in-
quirere. Vnde 1. Pet. 2. Obsecro vos tanquam aduenas &
peregrinos, abstinete vos à carnalibus desideriis: quia *Peregrini sumus.*
(Iob. 7.) Militia est vita hominis super terram, & sicut
mercenarij dies eius. (2. Cor. 5.) Audentes igitur semper,
& scientes, quoniam dum sumus in corpore, peregrina-
mur à Domino: (per fidem enim ambulamus, & nõ per
B speciem) audemus autem, & bonam voluntatem haeb-
mus, magis peregrinari à corpore, & præsentes esse ad
Dominum. Quia (Sap. 5.) Iusti in perpetuum viuent. &
apud Dominum est merces eorum, & cogitatio illorum
apud altissimum. Ideò accipient regnum decoris, & dia-
dema speciei de manu Domini, quoniam dextera sua te-
get eos, & in brachio sancto suo defendet illos. (Apoc.
22.) Et videbunt faciem agni, & nomen eius in fronti-
bus eorum. Et nox vltrà non erit, & non egebunt lumi-
ne lucernæ, neque lumine solis, quoniam Dominus Deus
illuminabit eos, & regnabunt in sæcula sæculorum. Pre-
C camur igitur vt ex hoc mundo, quasi ex graui peregrina-
tione & militia vocati, transferamur in regnum gloriæ,
& fœlicitatis æternæ, velut in portum post huius sæculi
naufragium. Cyprianus serm. in Orat. Domini. No- Cyprian.
strum igitur regnum petimus aduenire nobis a Christo
repromissum, Christi sanguine & passione quæsitum: vt
qui sæculo antè seruiuimus, postmodùm Christo domi-
nante regnemus, sicut & ipse pollicetur, & dicit: (Matt.
25.) Venite benedicti patris mei, percipite regnum, quod
paratum est vobis à cõstitutione mundi. Potest verò, fra-
tres dilectissimi, & ipse Christus esse regnum Dei, quod
D venire quotidie cupimus: cuius aduentus, vt citò nobis
repræsentetur, optamus. Nam cùm resurrectio ipse sit, 5.
quia in ipso resurgimus: sic & regnum Dei potest ipse in-
telligi, quia in illo regnaturi sumus. Venantius Fortuna- Venantius Fortunatus.
tus Pictauens. Episcop. in Orat. Dominicam. Adueniat
ergo regnum Dei, id est, Christus, quem quotidie sancto-
rum chors veneranter expectat, in cuius repromissione se
confidunt iusti regnaturos esse. De huius aduentu Apo-
stolus ait: Tunc rapiemur simul in nubibus obuiã Chri-
sto in aëra, & sic semper cum Domino erimus. Sed videa-
mus, Qui rapientur cum beato Paulo in nubibus? Num-
E quid homicidæ, luxuriosi, fallaces, ebriosi, adulteri, ra-
paces, maledici? Tales enim non solùm Christo occurre-
re non poterunt: immò magis in fissuras petrarum reci-
pi, & à collibus tegi desiderabunt. Dicent enim monti-
bus, Cadite super nos, & collibus, Operite nos à facie
formidinis Domini. Cassian. collatione 9. Abbatis Isaac, Cassianus.
cap. 19. Intentis illud quodammodò obtutibus ac defixis
desiderans & expectans, dicis, *Adueniat regnum tuum*,
Nouit enim testimonio conscientiæ suæ, cùm apparuerit,
mox eius se futurum consortẽ. Hæc enim dicere & opta-
re criminosorum nullus audebit, qui nec videre tribunal
F iudicis volet, quisquis sub aduentu eius non palmam, nec
præmia suis meritis, sed pœnam nouit protinus repẽsan-
dam. Attendat igitur quisque quid oret cùm dicit, Adue-
niat regnum tuum: ne fortè Christo aduentente, omnia
sibi timenda sint, qui ea non fecit & obseruauit, quibus
sibi Christum & regnum eius demereri posset. Sunt qui
per *regnum Dei*, reductionem vniuersi orbis ad fidem Eu-
angelij intelligant: siquidem Christus monuit, ante se-
cundum suum aduentum prædicandum illud iri per orbẽ
vniuersum. Hoc ergo petimus, vt apud Turcas, Idolola-

tras, Anthropophagos, quoſuis populos, non modò annuncietur, ſed & admittatur Euangelium: adeò vt dici poſſit hoc Apocalypſeos: Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & ipſi populus eius erunt, & ipſe Dominus cum eis erit eorum Deus. De hoc regno ſic prædixit Pſaltes, (Pſa. 22.) Dominus regit me, & nihil mihi deerit, in loco paſcuæ ibi me collocauit. Super aquam refectionis educauit me, animam meam conuertit. Vnde & orat, (Pſal. 79.) Qui regis Iſraël intende, qui deducis velut ouē Ioſeph, Excita potentiam tuam, & veni, vt ſaluos facias

A nos. Sunt etiam qui *regnum Dei* referant ad integram omnium electorum gloriam, & aduerſariorum Dei & Chriſti eius contritionem. Ita ſcilicet, vt ponat inimicos ſuos ſcabellum pedum ſuorum, & iuſtos vtraque ſtola donet, quod poſt reſurrectionem futurum eſt. Etſi enim quiſque noſtrûm cupiat ſibi aduenire regnum Dei poſt miſeram hanc vitam progrediuntur tamen vlteriùs alij. Nam zelo ducti, contra pietatis hoſtes, cupiunt, non ſibi tantū, ſed & omnibus electis regnum hoc aduenire: & omne contrarium regnum aboleri & ſubuerti, quale eſt regnū

B Satanæ. Deſiderant hæreticos, & infideles omnes, qui gloriantur contra electos Dei, breui iudicari: & ſolum

Tertull. Deum & ſanctos eius apparere. Tertull. lib. de Orat. hanc interpretationem ſequitur. Quum enim, inquit, regnum Dei, quod vt aueniat oramus, ad conſummationem ſæculi tendat, optamus maturiùs regnare, & nō diutiùs ſeruire. Etiamſi præfinitum in oratione nō eſſet, de poſtulādo regni aduentu, vltrò eam vocem poſtulaſſemus, feſtinantęs ad ſpei noſtræ complexum. Clamant enim zelo ductæ animæ martyrum ad Dominum ſub altari: Quonā vſque non vlciſceris Domine ſanguinem noſtrum de incolis terræ? Nam vtique vltio illorum à ſæculi fine dirigitur. Immò quàm celeriter veniat Domine regnum tuū,

C votum Chriſtianorum, confuſio nationū, exultatio Angelorum, Propter quod conflictamur, immò potiùs, pro-

Auguſt. pter quod oramus, Auguſtinus tom. 7. lib. 5. de anima, & eius origine, cap. 11. Sed fortè dicas, omnia quidem pertinere ad Dei regnum, quia regnat in cœlis, regnat in terris, in abyſſis, in paradiſo, in inferno. Vbi enim non regnat, cuius vbique ſumma poteſtas eſt? Sed aliud eſt regnum cœlorum, quò fas non eſt accedere, niſi lauacro regenerationis ablutos, propter dominicam veraci, fixámq; ſententiam, (Ioan. 4.) Aliud autem eſſe regnum terrarum,

D vel aliarum creaturę partium, vbi poſſunt eſſe aliquæ māſiones domus Dei, quamuis pertinentes ad regnum Dei, non tamen ad regnum cœlorum, vbi excellentius & beatius eſt regnum Dei, quomodo intelligitur, cùm dicimus, *Adueniat regnum tuum*, vbi cum illo fidelis familia eius beatè & ſempiternè tota regnabit. Nam ſecundum poteſtatem, quæ illi ſuper omnia eſt, etiam nunc vbique regnat. Quid ergo eſt quod oramus vt veniat, niſi vt cum illo regnare mereamur? Sub eius autem poteſtate etiam illi erunt, qui pœna æterni ignis ardebunt. Numquidnam ob hoc etiam ipſos in regno Dei futuros dicturi ſu-

E mus? Aliud eſt enim regni Dei muneribus honorari, aliud regni Dei legibus coërceri. Rogamus vtiq; vt Deus omnes impios coërceat, & omnes electus ſuæ gloriæ participes faciat. Et, vt ex Tertulliano audiuimus, rogant & ipſi electi & beati accelerari reſurrectionem, vt diaboli regnum reſcindant, & Deus & Chriſtus eius ſolus appareat. Hoc verò quamuis deſiderent martyres Domitu, attamen dictum eſt, vt quieſcerent modicum, donec impleatur numerus fratrum ſuorum: aut qui nondum nati, ſed naſcituri ſunt, aut qui nondum ſtadium ſuum cucurrerunt. Et nunc quidem quia mali bonis præualent, non

F

Auguſtin. poteſt ab impiis agnoſci regnum Dei. Auguſtinus lib. 2. de ſermo. Domi. in monte, capit. 11. Nulli autem licebit ignorare regnum Dei, cùm eius vnigenitus non ſolùm intelligibiliter, ſed etiam viſibiliter in homine Dominico de cœlo venerit, iudicaturus viuos ac mortuos. Poſt quod iudicium, id eſt, cùm diſcretio, & ſeparatio iuſtorum ab iniuſtis facta fuerit: ita inhabitabit iuſtos Deus, vt nō opus ſit cuiquam doceri per hominem, ſed ſint omnes, vt ſcriptum eſt (Eſaiæ 5. & Ioan. 6.) dociles Deo. Deinde beata vita omni ex parte perficiatur in ſanctis in æternum, ſicut nūc cœleſtes Angeli ſanctiſſimi, atque beatiſſimi, ſolo Deo illuſtrante ſapientes & beati ſunt: quia & hoc promiſit Deus ſanctis ſuis. (Matth. 22.) In reſurrectione erunt, inquit, ſicut Angeli in cœlis. Et ideò poſt illam petitionem, ſequitur, *fiat voluntas tua ſicut in cœlo & in terra.* Caſſianus collatione 9. Abbatis Iſaac capit. 22. ad

Tertia petitio. Caſſianus.

Auguſtini ſententiam, quæ ſtatim conſequitur, alludit. Num poteſt, inquit, maior eſſe oratio quàm optare, vt terrena mereantur cœleſtibus coæquari. Nam quid aliud eſt dicere, Fiat voluntas tua ſicut in cœlo, & in terra: quàm vt ſint homines ſimiles Angelis, & ſicut voluntas Dei ab illis impletur in cœlo, ita & hi qui in terra ſunt, nō ſuam, ſed eius vniuerſi faciant voluntatem? Vt ſicut eſt in Angelis, qui ſunt in cœlis, voluntas tua (inquit Auguſt. capit.

Auguſt.

12. lib. 2. de ſerm. Dom. in monte) vt omninò tibi adhæreant, téque fruantur, nullo errore obnubilante ſapientiam eorum, nulla miſeria impediente beatitudinem: ita fiat in ſanctis tuis qui in terra ſunt, & de terra quoad corpus attinet, facti ſunt, & quamuis ad cœleſtem habitationem, atque immutationem, tamen de terra aſſumendi ſunt. Ad hæc reſpicit etiam illa Angelorum prædicatio, (Luc. 2.) Gloria in excelſis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis: vt cùm præceſſerit bona voluntas noſtra, quæ vocantem ſequitur, perficiatur in nobis voluntas Dei, ſicuti eſt in cœleſtibus Angelis: vt nulla aduerſitas reſiſtat noſtræ beatitudini. Item, *Fiat voluntas tua*, rectè intelligitur, obediatur præceptis tuis. Tunc enim fieri voluntatem Dei, ipſe Dominus ait, cùm dicit: Meus cibus eſt vt faciam voluntatem eius qui me miſit. Et ſæpè, Non veni facere volūtatem meam, ſed eius qui miſit me. Ioan. 4. & 6. Alioquin niſi arbitrium noſtrum & Dei gratiam cōſideremus, quomodo petere audebimus fieri voluntatem Dei? Id eſt, niſi hac ratione voluntatem Dei, vt à nobis, qui liberi ſumus, adimpletur, expendamus: quis

Tertull.

erit iſtorum verborum ſenſus Tertullian. lib. de Orat. Nō quòd inquit, aliquis obſiſtat, quominus Dei volūtas fiat, & ei ſucceſſum voluntatis ſuæ oremus, ſed in omnibus petimus fieri voluntatem eius. Vænantius Fortunatus in

Vænantius Fortunatus. Auguſt.

Expoſ. Orat. Dominicæ: Numquid ſcilicet aliquis potuit eius reſiſtere voluntati, vt non faceret aliquando quod voluit omnipotens? (An non dixit, Omnis voluntas mea fiet, & omne iudicium meum ſtabit? Et legitur, Voluntati eius qui reſiſtit? Quia quæcunque voluit fecit, vt cecinit Pſaltes.) Petrus Chryſolog. ſerm. 70. Nunc in terra

Petr. Chryſ.

multa fiunt pro diaboli voluntate, pro ſæculi nequitia, pro deſiderio carnis: in cœlo fit nil præter Domini volūtatem. Petimus ergo, vt intetempio diabolo, vt nouo ſæculo, vt muto corpore, vt deſtructo mortis imperio, vt abolita dominatione peccati, in cœlo & in terra, in Deo & hominibus, vna Dei fit, eadémque voluntas. Cyprianus in Expoſ. Orat. Dominicæ. Nam quia nobis, inquit,

Cyprianus.

à diabolo obſiſtitur, quominus per omnia noſter animus atque actus Deo obſequatur: oramus & petimus vt fiat in nobis voluntas Dei, quæ vt fiat in nobis, opus eſt Dei voluntate, id eſt, ope & protectione: quia nemo ſuis viribus fortis eſt, ſed Dei indulgentia & miſericordia tutus eſt. Denique & Deus infirmitatem hominis, quam portabat, oſtendens, ait: Pater, ſi fieri poteſt, tranſeat à me calix iſte. Et exemplum diſcipulis ſuis tribuens, vt non voluntatem ſuam, ſed Dei faciant: addidit, dicens: Verumtamen non quod ego volo, ſed quod tu. Et alio loco dicit: Non deſcendi de cœlo vt faciam voluntatem meam, ſed voluntatem eius qui miſit me. Quòd ſi filius obaudiuit vt faceret patris voluntatem, quanto magis ſeruus obaudire debet, vt faciat Domini voluntatem? Sicut in Epiſtola ſua Ioannes quoque ad faciendam voluntatem Dei hortatur & inſtruit, dicens, (1. Io. 2.) Nolite diligere mūdum, neque ea quæ in mundo ſunt. Si quis dilexerit mundum, non eſt charitas patris in illo: quia omne quod in mundo eſt concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ, quæ non eſt à patre, ſed à concupiſcentia mundi: & mundus tranſibit, & concupiſcentia eius. Qui autem fecerit voluntatem Dei, manet in æternum. Voluntas autem Dei eſt, quam Chriſtus fecit & docuit, humilitas in conuerſatione, ſtabilitas in fide,

Voluntas noſtra decipitur facilè.

verecundia

verecundia in verbis, in factis iustitia, in operibus misericordia, in moribus disciplina, iniuriam facere non nosse, & factam posse tolerare, cum fratribus pacem tenere, Deum toto corde diligere, amare in illo quod pater est, timere quod Deus est, Christo nihil omninò præponere, quia nec nobis quicquam præposuit: charitati eius inseparabiliter adhærere, cruci eius fortiter assistere, quando de eius nomine & bonore certamen est, vt exhiberet in sermone constantiam, qua confitemur: in quæstione fiduciam, qua congredimur: in morte patientiam, qua coronamur: hoc est, cohæredes Christi velle esse, hoc est præceptum Dei facere, hoc voluntatem patris implere.

Greg. Nyss.

Gregorius Nyssenus libro de Orat. Sed quare precamur vt à Deo bonum animi nobis propositum contingat? Quia infirma ad bonum est humana natura, posteaquàm semel per vitiositatem eneruata est.

Voluntatis corruptæ vsus pium.

Non enim tam facilè à malo rursus ad bonum homo reuertitur, vt à bono ad malum accessit. Quemadmodum etiam in corporibus talis ratio animaduerti potest, quòd non simili, neque æquè commoda ac facili ratione, tum sanum corpus morbo obnoxium fit, tum quod morbo laborauerit, sanatur. Nam qui paulò antè in sanitate degebat, vel per vnū vulnus venit in periculum mortis: atque vnus ambitus aut accessio febris firmitudinem omnem corporis, ac vigorem soluit: & exiguum veneni gustatum vel penitùs interficit, vel quin id faciat, parùm abest: & morsum serpentis, aut aculeum venenati alicuius animalis, aut lapsum, aut ruinā, aut largiùs quàm vires ferre possint, sumptum cibum, aut aliquid aliud eiusmodi statim vel morbus sequitur, vel mors. At morbi profligatio multis solertibus inuētis, & rationibus excogitatis, multa cum difficultate, & artibus medicis conficitur, si fortè etiam confici possit. Idcircò cùm ad malum quidem ac vitiū in nobis ruat appetitus, non opus est adiutore: quippè in volūtate nostra, vitiositate seipsam vltrò perficiente. Quòd si in melius inclinatio fiat, Deo opus est, qui studium & desiderium ad opus perducat: propterea dicimus, Fiat volūtas tua. Hoc autē dicentes, agnoscimus infirmitatē nostrā, & quòd proni sumus ad malum ab adolescētia, nisi Deus erigat, & confirmet voluntatem nostrā.

Venantius Fortunatus.

Venantius Fortunatus in Exp. Orat. Dominicæ. Igitur quare non vnusquisque respicit tenebras suas, ne illuminatus, tanquam lampas quæ aliundè succenditur, per ventositatem suæ superbiæ extinguatur, & subducto splendore maneat in cæcitatis caligine, dum si quis bonum velle habet, sui putet esse arbitrij, & non exinde gratias referat collatori, ne audiat quod dicitur: Qui autem nō habet, etiam quod habet, auferetur ab eo: hoc est, quod per gratiam præuenientem assequitur, nisi Deo illud adscripserit, per superbiam hoc amittit, quando iuxta scripturam, ipsa voluntas à Domino præparatur.

Greg. Nyss.

Gregorius Nyssenus libro de Oratione: vbi explicauit per cœlum Angelos, per terram homines, vt talis constet petitio, quomodo diximus, Fiat voluntas tua in terra ab hominibus, sicut fit in cœlo ab Angelis, quæstionem hanc mouet:

Quid cælum & terra.

1. *Angeli homines.*

Et qui fieri potest, vt illi, quibus ea sors obtigit, vt vitam per carnem exigant, eam quæ in incorporeis virtutibus est, puritatem assequantur, quum propter corporis necessarios vsus, anima innumeris curis demersa sit? Verùm hoc dissoluit, cùm statim panē supersubstantialē, quo contineamur, petendum esse admonuit. Sunt tamen qui per cœlum spiritum, per terram corpus intelligant: vt rogemus Deum sua gratia carnem spiritui subiicere, vt illi in omnibus pareamus, cùm maxima peccatorū pars à carnis infirmitate suggeratur.

Augus. Cyprianus. Tertull.

Hanc interpretationē adfert Aug. lib. 2. de serm. Dom. in monte, c. 11. & eo antiquior Cypr. in Expos. Orat. Dominicæ, immò & Tertull. lib. de Orat. Ex interpretatione enim figurata carnis & spiritus, inquit Tertul. nos sumus cœlum & terra.

2. *Caro & spiritus.*

Cypria. Est enim, inquit, inter carnem & spiritum colluctatio inuicem, & discrepantibus aduersus se quotidiana congressio, vt non quæ volumus, ipsa faciamus, dum spiritus cœlestia & diuina quærit, caro terrena & sæcularia concupiscit: & ideò petimus inter duo ista ope & auxilio Dei concordiam fieri, vt dum & spiritu & carne voluntas Dei geritur, quæ per eum renata est, anima seruetur. Quod apertè atque manifestè Apostolus sua voce declarat: (Gal. 5.) Caro, inquit, concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Hæc enim inuicem aduersantur sibi, vt non quæ vultis, hæc faciatis. Manifesta sunt autem opera carnis, quæ sunt adulteria, fornicationes, immunditiæ, spurcitiæ, idololatria, veneficia, homicidia, inimicitiæ, cōtentiones, æmulationes, animositates, prouocationes, simultates, dissensiones, hæreses, inuidiæ, ebrietates, comessationes, & his similia: quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. Fructus autem spiritus, sunt charitas, gaudium, pax, bonitas, magnanimitas, fides, mansuetudo, continentia, castitas. Et idcircò quotidianis, immò cōtinuis orationibus hæc precamur & petimus, & in cœlo, & in terra voluntatem Dei circa nos fieri: quia hæc est voluntas Dei, vt terrena cœlestibus cedant, spiritualia & diuina præualeant. Potest etiam sic intelligi, Fratres dilectissimi, vt quoniam mandat & monet Dominus etiam inimicos diligere, & pro his quoque qui nos persequuntur orare, petamus & pro illis qui adhuc terra sunt, & nondum cœlestes esse cœperunt, vt & circa illos voluntas Dei fiat, quam Christus hominem conseruando, & redintegrando perfecit.

3. *Fideles infideles.*

Nam cum discipuli ab eo non iam terra appellentur, sed sal terræ: & Apostolus primum hominem vocet de terræ limo, secundum verò de cœlo: meritò & nos, qui esse debemus Patri Deo similes, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos: sic Christo monente oramus, & petimus, vt precem pro omnium salute faciamus, vt quomodo in cœlo, id est, in nobis per fidem nostram, voluntas Dei facta est, vt essemus de cœlo: ita & in terra, id est, in illis non credentibus fiat voluntas Dei: vt qui adhuc sunt prima natiuitate terreni, incipiant esse cœlestes, ex aqua & spiritu nati.

Chrysost.

Chrysostomus homil. 20. Oper. perfect. in Matth. Nam desiderari quidem conuenit cœlos, & ea quæ habentur in cœlis: tamen & antequàm superna illa præstetur habitatio, cœlum quodammodò fieri iussit è terra, vt scilicet tales fiant, etiam dum in ea degunt, ita & omnia faciant, & loquantur, quasi qui prorsus conuersentur in cœlo.

Pet. Laod.

Petrus Laodicens. hoc ad resurrectionem transfert. Ita enim habet in Expos. Orat. Dominicæ: Quemadmodum sunt in cœlis Angeli, ita facito, vt nos etiam per spiritualis purique corporis resurrectionem ibidem simus.

4.

Hieron.

Hieronym. lib. 1. Comment. in Matth. primam omnium expositionem sequitur, ac si dicamus: Vt quomodo Angeli tibi inculpatè seruiunt in cœlis, ita & in terra seruiant homines.

Germanus.

Germanus Cōstantinopolitan. Patriarcha in Expos. Orat. Dominicæ: Voluntas enim Dei & patris, œconomia est, seu dispensatio filij eius, vt Angelis in cœlo mutua est concordia, mutuúsque consensus, ita & nos in charitate sine hypocrisi viuere quærimus: vt sit sensus, Domine, quemadmodū fit in cœlo voluntas tua, & Angeli in pace degunt, nec vllus est inter eos qui pellat, & qui pellatur, neque qui affligatur, neque qui bellum gerat, & qui bello impetatur, sed omnes te profunda in tranquillitate glorificāt: ita etiam in nobis terrestribus hominibus fiat voluntas tua, vt omnes Gentes vno ore & corde te creatorem & patrem omnium nostrum glorificemus.

Cassianus.

Cassianus coll. 9. Abbatis Isaac capit. 20. Hoc certè nemo ex affectu dicere præualebit, nisi is solus, qui Deum credit omnia quæ videntur, vel aduersa, vel prospera, pro nostris vtilitatibus dispensare, magisque eum pro suorum salute & commodis prouidum atque solicitū, quàm nos ipsos esse pro nobis. Magnā igitur spem, & in Domino fiduciā habeat necesse est, qui hoc orat: sed & sibi ipsi renūciet, & omnia sua consilia, actiones, cogitationes diuinæ voluntati cōmittat, vt siue prosperetur, siue aduersus concutiatur, semper Dei prouidentiam attendat, nec ad dexteram aut sinistram deflectat. Ita nimirùm Iob tot afflictionibus lacessitus, bonis etiā temporalibus priuatus, Dei voluntati remisit omnia. Sicut, inquit, Domino placuit, ita factum est. Dominus dedit, Dominus abstulit, sit nomen Domini benedictum. Seu etiam occurrat aliqua tentatio, seu

carnis stimulus, & illius allectamenta, seu praua hominum consilia: semper istud occurrat, Fiat voluntas tua, sicut in cœlo & in terra. Et hoc Psalmi: Doce me facere voluntatẽ tuã Deus meus. Imple in me quę tua sunt, & auerte mentem meam & oculos meos, ne videant vanitatem, & huius seculi concupiscentiis alliciãtur. Cæterùm Hieronymus in Matth. ex hoc loco contra quosdam obseruat, non fieri in cœlo ruïnas frequentiores, post Angelorum primum lapsum. Erubescant, inquit, ex hac sententia, qui quotidie in cœlo ruinas fieri mentiuntur. Nam quid nobis prodest cœlorũ similitudo, si & in cœlo peccatum est? Thomas Aquin. in Matth. præter superiores interpretationes aliam adducit, vt sit istius petitionis hic sensus, Fiat voluntas tua sicut in cœlo Christo, ita & in terra Ecclesia: vt comparatio fiat cœli ad Christũ, & terræ ad militantẽ Ecclesiam. Verùm hæc cõparatio longiùs sumpta est. Possumus interim Christum & cœlo, & soli conferre; nos verò terræ, vt iam in superioribus dictũ est. Nam quantũ distant cœli à terra, tanto Christus nos omnes superat. Interim tamen cœlũ terrę coniunxit, nõ modò cùm nostram naturã assumpsit, sed & cùm Ecclesiã sibi desponsauit, & homines mẽbra corporis sui cõstituit.

Hierony. — *Tho. Aqu.* — *Christus & Ecclesia.* — *Quarta petitio.* — A — B

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Venantius Fortunatus in Orationem Dominic. Considerandum est, quã mirabiliter orationis huius contextus sit ornatus, vt nominatis æternis temporalia peterentur. Nam ea ista quę poposcimus propter æterna consequenda, hîc necessaria sunt, & hîc incipiunt: sed perfecta in futura vita possideri credenda sunt, & perpetua permanebunt. Ergo panem nostrum da nobis, quantus animæ & carni necessarius est spiritualiter, vel corporaliter. Hebræi scilicet panis nomine omne necessarium ciborum genus intelligunt. Sic 4. Reg. 6. Helisæus intellexit, cùm diceret: Pone panem & aquam coram eis, vt comedant, & bibant, & reuertantur ad dominum suum. Subiungitur enim, Et apposita est eis magna ciborum copia. Sic 2. Reg. 9. dixit Dauid ad Miphiboseth filium Ionathæ: Tu comedes panẽ in mensa mea semper. Et Hier. 52. dicitur rex Ioachim comedisse panem semper in mensa regis Euilmerodach. Et Iob 42. Comederunt panẽ in domo Iob: de lauto conuiuio intelligendum est. Aliquando tamen tenuiorem victum significat, vt Esai. 4. Tristi tempore septem mulieres dicunt: Panem nostrum comedemus, & vestimentis nostris operiemur. Hîc igitur omnia vitæ præsenti necessaria intelligit, sicut & Gen. 3. In sudore vultus tui vesceris pane tuo. Porrò quod nos legimus *quotidianum*, Hieronym. vertit supersubstantialem: siquidem, inquit, in Græco habetur *ἐπιούσιον*, quod verbum Septuaginta interpretes *περιούσιον* frequẽtissimè transferunt. Cõsiderauimus ergo in Hebræo, & vbicunque illi *περιούσιον* expresserunt, nos inuenimus סגלה *segula*, quod Symmachus *ἐξαίρετον*, id est, præcipuũ, vel egregium transtulit: licet in quodã loco, peculiare interpretatus sit. In Euãgelio quod appellatur secundum Hebręos, pro supersubstantiali pane reperi *mahar*, quod dicitur crastinum: vt sit sensus, Panem nostrum crastinum, id est, futurum da nobis hodie. Seuerus Alexãdrinus Patriarcha lib. de ritibus baptismi & Synaxeos apud Syros receptis, vocat [illegible], id est, panem indigentiæ, nuncupat. Etsi verò de omni re ad victũ necessaria intelligatur, maiorem tamen & latiorem habet significationem, vt ad cibum animæ spiritualem, quẽ maximè à Deo quærere debemus extendatur. Hieronym. in Matth. Possumus enim supersubstantialem panem intelligere, qui super omnes substantias, & vniuersas superet creaturas. Alij tamen simpliciter putant, secundum Apostoli sermonem, dicẽtis, (1. Tim. 6.) Habentes victũ, & quibus tegamur, his contenti simus: de præsenti tantùm cibo sanctos curam agere: cùm tamen in posterioribus sit præceptum, Nolite soliciti esse de crastino. Petrus Chrysol. ser. 70. Post regnũ cœleste terrenum panem petere non iubemur, prohibente ipso cùm dicit, Nolite soliciti esse animæ vestræ quid manducetis, aut quid bibatis: sed quia ipse est panis qui de cœlo descendit, petimus & precamur, vt ipsum panem, quo quotidie, id est, iugiter simus in æternitate victuri, hodie, id est, in præsenti vita,

Venantius. — *Panis omne necessarium alimentũ significat.* — *Quid panis quotidianus, & quid supersubstantialis.* — *Seuerus Alexand. Patriarcha* — *Hieron.* — *Pet. Chrys.* — C — D — E — F

de conuiuio altaris sancti, ad virtutem corporis mentisq; capiamus. Et serm. 68. Ita, inquit quotidianum & in diem vult nos in sacramento sui corporis panis viaticum postulare: vt per hoc ad perpetuum diem, & ipsam Christi perueniamus ad mensam: vt vnde hic gustum sumpsimus, inde ibi plenitudinẽ, totásque satietates capiamus. Theophylact. in Matth. Panem dici, qui substantiæ nostræ sufficit. Tollit autem curam de crastino: Quoniam & corpus Christi panis est supersubstantialis, cuius esse participes, citra condemnationem, precamur. Et quidem Christi dignissimum corpus panis dicitur, & quia sub specie panis nobis exhibetur, & quia hoc in nobis, sed excellẽtiùs, facit, quod panis corpori. Vnde Christus ipse carnem suam panẽ vocauit, dicẽs: Et panis quẽ ego dabo, caro mea est, quã ego dabo pro mundi vita. Et ea cõsideratione Hiere. interprete Tertul. lib. aduers. Iudęos, corpus Christi panis nomine intellexit, cùm impiorum contra Christum cõsilia exprimeret, dicẽtium, Mittamus lignum in panẽ eius: quòd sic explicatur, Mittamus lignũ crucis in corp⁹ eius, id est, crucifigamus eũ. Cypr. ser. de Orat. Dominica: Nã, panis, inquit, vitæ Christus est, & panis omniũ nõ est, sed *noster* est: & quomodo dicimus, Pater noster, quia intelligentium & credentium pater est: sic & *panem nostrum* vocamus, quia Christus noster, qui corpus eius cõtingimus, panis est. Hunc autem panem dari nobis quotidie postulamus, ne qui in Christo sumus, & Eucharistiam quotidie ad cibum salutis accipimus, intercedente grauiore aliquo delicto, dum abstenti & non cõmunicantes à cœlesti pane prohibemur, à Christi corpore separemur, ipso prædicante & monente: Ego sum panis vitæ qui de cœlo descendi: si quis ederit de hoc pane, viuet in æternum. Panem autem quem ego dabo, caro mea est pro sæculi vita. Quando ergo dicit in æternũ viuere, si quis ederit de eius pane, vt manifestum est eos viuere, qui corpus eius attingunt, & Eucharistiam iure communicationis accipiunt: ita contrà timendum & orandum est, ne dum quis abstẽtus separatur à Christi corpore, procul remaneat à salute, cõminante ipso & dicente: Nisi ederitis carnem filij hominis & biberitis sanguinem eius, nõ habebitis vitam in vobis. Et ideò panem nostrum, id est, Christum, dari nobis quotidie petimus, vt qui in Christo manemus & viuimus, à sanctificatione & corpore eius nõ recedamus. Augustin. lib. 2. de serm. Dom. in monte, cap. 12. Itaque panis quotidianus, inquit, aut pro iis omnibus dictus est, quæ huius vitæ necessitatem sustentant, aut pro sacramento corporis Christi, quod quotidie accipimus, aut pro spirituali cibo, de quo idem Dominus ait: Operamini nõ cibũ qui perit, sed qui permanet in vitam ęternam. Quoad panem Eucharisticum, occurrit obiectioni. De sacramento enim corporis Christi, inquit, vt illi non moueant quæstionem, qui plurimi in Orientalibus partibus nõ quotidie Cœnæ dominicæ cõmunicant, cùm tamẽ iste panis quotidianus dictus sit. Vt ergo illi taceãt, neque de hac re suã sententiam defendant, vel ipsa authoritate Ecclesiastica sint contenti, quòd sine scandalo ista faciũt, neque ab eis qui Ecclesiis præsunt, facere prohibentur, neque non obtemperantes, damnantur. Vnde probatur non hunc in illis partibus intelligi quotidianum panem: magni enim peccati arguerentur, qui ex eo non accipiunt quotidie: sed vt de istis, vt dictum est, nihil in aliquam partem disseramus, illud certè debet occurrere cogitantibus, regulam nos orandi à Domino accepisse, quam transgredi nõ oportet, vel addendo aliquid, vel prætereundo. Quod cũ ita sit, quis est qui audeat dicere, semel tantùm nos orare debere orationem dominicam, aut etiamsi iterum vel tertiò vsque ad eam tantùm horam, qua corpori Domini cõmunicamus, postea verò non sit orandum per reliquas partes diei? Non enim iam dicere poterimus, Da nobis hodie quod iam accepimus. Aut poterit quisque cogere, vt etiam vltima diei parte sacramẽtum illud celebremus? (Similis autem ratio erit, si de pane corporali intelligatur: nam qui pastus est, & in stratum se recipit, orat istud: & quomodo iam satur, panem hodie requirit, cum appositis omnibus lautitiis ne quidẽ sibi cibũ hac ipsa die suppeditaturus sit?) Restat igitur vt quotidianum panem ac-

Idẽ Chrys. — *Christi corpus est panis supersubstantialis.* — *Theoph.* — *Tertull.* — *Cyprian.* — *Christus noster est.* — *August.*

cipiamus

cipiamus spiritualem, inquit, præcepta scilicet diuina, quæ quotidie oportet operari & meditari. Nam de ipsis Dominus dicit, (Ioh.6.) Operamini escam quæ non corrumpitur. Quotidianus autẽ iste cibus nũc dicitur, quamdiu ista vita temporalis per dies decedẽtes succedentesq; peragitur. Et reuera quamdiu nunc in superiora, nunc in inferiora, id est, nunc in spiritualia, nunc in carnalia animi affectus alternarit, tanquam ei qui aliquando pascitur cibo, aliquãdo famem patitur, quotidie panis necessarius est, quo reficiatur esuriens, & relabens erigatur. Sicut itaque corpus nostrum in hac vita, ante illam scilicet immutationem, cibo reficitur, quia sentit dispendium: sic & animus, quoniam temporalibus affectibus, quasi dispendium ab intentione Dei patitur, præceptorum cibo reficiatur. *Da nobis hodie* dictum est, quamdiu dicitur hodie, id est, in hac temporali vita. Sic enim cibo spirituali post hanc vitam saturabimur in æternum, vt non tunc dicatur quotidianus panis: quia ibi temporalis volubilitas, quæ dieb⁹ dies succedere facit, vnde appelletur quotidie, nulla erit. Vt autem dictum est, (Ps.94.) Hodie si vocẽ eius audieritis, quod interpretatur Apostolus in Epistola quę est ad Hebræos, (c.3.) quamdiu dicitur hodie, ita & hîc accipiendum est, da nobis hodie. Si quis autem illa, quæ de victu corporis necessario, vel de sacramẽto corporis dominici dicuntur, in hãc sententiam vult admittere, oportet vt coniunctè accipiantur omnia tria, vt scilicet quotidianum panem simul petamus & necessarium corpori, & sacramentum visibile, & inuisibile verbum Dei. Cyrillus Hierosolymit. Catech. Mystagog. 5. Cæterùm, inquit, panis hic communis non est ἐπιούσιος, id est, supersubstantialis: panis verò iste sanctus, supersubstantialis dicitur, eo quòd animæ substantiã confirmet. Panis hic nõ in vẽtrem descendit, & in secessum emittitur, sed per te totum, ad corporis & animæ vtilitatem distribuitur. Hodie autẽ dicit, pro quotidie, sicut & Paulus: Donec, inquit, hodie cognominabitur. Itaque ratio quæ Patres impulit, vt panem istum meliorem multò cõmuni, intelligerent, fuit: Primò, quòd Christus meliora nos petere docuit, quàm quæ non dicam Iudæis sub lege, sed & Gẽtibus data sunt. Datus est illis panis communis, sed neque sacramentalis, neque spiritualis sui verbi, nisi solis Iudæis. 2. Deinum prohibet solicitos esse de cibo, potu & vestitu: vt videretur huius petitionis sensu, solicitudinem illam approbare. 3. Determinat etiam panem pro meliori & excellẽtiori, cùm vocat illum *nostrum*, & *substantialem*: & docuit fideles petere non aliis, sed sibi, *Da nobis*. Atqui communis panis non est peculiaris fidelibus, vt vocent illũ panẽ suum, non est supersubstantialis, non illis solis datur: relinquitur ergo quòd de excellentiori pane intelligendum esse monebat. Ioan. Cassianus collat. 9. Abbatis Isaac cap. 21. Quòd ἐπιούσιος dicitur, nobilitatis ac substantiæ eius significat qualitatem, qua scilicet super omnes substantias sit, atque omnes creaturas sublimitas magnificentiæ eius, ac sanctificationis excedat. Hoc verò quòd dicitur quotidianus, proprietatem vsus ipsius, atque vtilitatis expressit. Nam cùm dicit quotidianum, ostendit quòd sine ipso nullo die spiritualem vitam capere valeamus. Cùm dicit hodie, ostendit eũ quotidie esse sumendũ, & hesternam præbitionẽ eius non sufficere, nisi nobis hodie quoque similiter fuerit attributus: omnísque tempore hanc orationem debere profundere. indigentia eius quotidiana commoneat, quia non est dies, quo non opus sit nobis huius esu ac perceptione cor interioris nostri hominis cõfirmare. Petimus igitur vt Deus nos sua gratia pascat, sua iustitia & pietate interiorem nostrum hominem in fide Christi sui reficiat: vt ita confirmati, adinstar Heliæ, in fortitudine cibi illius peruenire possimus vsque ad montem Dei, ad fœlicitatem illam æternam. Ita requirimus quæ ad vitam animæ promouendam faciunt, nimirùm verbum Dei, animæ spirituale pabulum, sacrosanctã Eucharistiam, panem illum cœlestem, cæteraque salutifera Ecclesiæ sacramenta ac Dei dona, quæ ad benè beatéque viuendum pascunt, curant, confirmant hominem interiorem. Iacob. 1. Ita si quis indiget sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat. Deuter. 8. Non enim in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Eccles. 15. Cibabit illum pane vitæ & intellectus, & aqua sapientiæ salutaris potabit illum. Hæc de verbo, & gloria Domini dicũtur. De Eucharistia verò, Prou. 9. Venite, comedite panẽ meum, & bibite vinum, quod miscui vobis. Ambros. libr. 5. de Sacramẽtis, capit. 4 occurrit obiectioni eorum qui dicere possent: Si nomine panis Eucharistia intelligitur, quomodo dicis esse corpus Christi? Memini, inquit, sermonis mei, cùm de sacramentis tractarem. Dixi vobis, quòd ante verba Christi, quod offertur, panis dicatur: vbi Christi verba deprompta fuerint, iam non panis dicitur, sed corpus appellatur. Quare ergo in Oratione Dominica, quæ postea (in ordine celebrationis Missæ) sequitur, ait, Panem nostrum? Panem quidem dixit, sed ἐπιούσιον, hoc est supersubstantialem. Non iste panis est qui vadit in corpus, sed ille panis vitæ æternæ, qui animæ nostræ substantiam fulcit. Ideò Græcè ἐπιούσιος dicitur. Latinus autem hunc panem quotidianum dixit, quem Græci dicunt aduenientem: quia Græci dicunt τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν, aduenientem diem. Ergo quod Latinus dixit, & quod Græcus, vtrũque vtile videtur. Græcus vtrumque vno sermone significauit, Latinus quotidianum dixit. Hæc Ambros. Tertull. libr. de Orat. Christus panis noster est, inquit, quia vita Christus, & vita panis. Ego sum, inquit, panis vitę. Et paulò suprà: Panis est sermo Dei viui, qui descendit de cœlis. Tum quod & corpus eius in pane censetur, hoc est corpus meum. Itaque si quis Augustini obiectioni insistat, quòd nos etiam accepto sacramento Christi corpus, adhuc ipsa die panem illum supersubstantialem postulamus: satisfaciet ipsius Tertulliani responsio, qui fructum Christi corporis nos semper appetere demonstrat. Nec enim quicunque particeps efficitur sacramenti, statim vitę particeps efficitur, nisi dignus accedat. Inde fit, vt & ante, & post sacramentum acceptũ, opus habeamus hac oratione, nimirùm quia nobis opus est vita, quæ nobis per sacramentum cõmunicatur, si modò Deus nos dignatus fuerit. Priùs quidem oramus, vt digni efficiamur: tandem verò rursus deprecamur, vt Deus non attendat infirmitatem & indignitatem nostram, sed suam liberalitatem & munificentiam. Itaque, inquit Tertull. petendo panem quotidianũ, perpetuitatem postulamus in Christo, & indiuiduitatem à corpore eius. Panem enim peti mandat, qui solùm fidelibus necessarius est: cæteræ enim nationes requirunt. Interim tamẽ ad tertiam Panis acceptionem delabamur. Nimirùm August. Cyprian. Euthy. Chrysost. Greg. Nyssenus id etiam de pane communi intelligi posse scribunt, aut pro necessariis ad victum. Sic enim Gen. 28. Vouit Iacob votum, dicens: Si fuerit Dominus mecum, & custodierit me in via per quã ego ambulo, & dederit mihi panem ad vescendum, & vestimentum ad induendũ, reuersusq; fuero prosperè ad domum patris mei, erit mihi Dominus in Deum, cunctorúmque quæ dederis mihi, decimas offeram tibi. Sic & Salomon, Prouerb. 30. Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi, tribue tantùm victui meo necessaria: ne fortè satiatus illiciar ad negandum, & dicam, Quis est Dominus? aut egestate compulsus furer, & periurem nomen Dei mei. Augustin. lib. 2, de serm. Domini in monte, cap. 12. Sed fortè quispiam moueatur, cur oremus pro his adipiscendis, quæ huic vitæ sunt necessaria, veluti est victus, & tegumentum: cum ipse Dominus dicat, Nolite soliciti esse quid edatis, vel quid induamini. An potest quisque de ea re, pro qua adipiscenda orat, non esse solicitus, cùm tanta intentione animi oratio dirigẽda sit, vt ad hoc totùm illud referatur, quod de claudendis cubiculis dictũ est: & illud quod ait, Quærite primum regnum Dei? Non ait vtique, Quærite primum regnum Dei, & deinde ista quærite: sed, Hæc omnia, inquit, apponentur vobis, scilicet etiam nõ quærentibus. Indecisa quęstio relinquitur ab Aug. huic verò satisfacit Cyprian. serm. de Orat. Dom. tùm quòd nõ cupidè postularur abundãtia, sed tantùm panis: neq; de crastino solicitus sit qui sic orat, cùm hodie tãtũ postulet: sed & media obseruet, cũ nõ à deprauatis actionib⁹, fraudib. & dolis sibi victum suppeditet, sed à benedictione Dei.

2. *Panis est Dei verbum.*

Cyr. Hier. *Quomodo corpus Christi supersubstantiale sit.*

Communis panis non est supersubstantialis.

Cassianus.

Ambros.

Conciliantur Latinus Græcus.

Tertull.

3. *Panis pro necessariis omnibus ad vitã.*

August.

Cyprianus.

Cypr. Meritò, inquit, Christi discipulus sibi victū in diē postulat, qui & de crastino die cogitare prohibetur: quia & contrariū nobis est & repugnans vt quæramus in sæculo diu viuere, qui petimus regnū Dei velociter aduenire. Sic & Apostolus monet, formans & corroborans spei nostræ ac fidei firmitatē. Nihil, inquit, intulimus in hunc mundū, verū neque auferre quid possumus. Habētes itaq; exhibitionem & tegumentum, his contenti simus. Nā qui volunt diuites fieri, incidunt in tētationes diaboli, & desideria multa, & nocentia, quæ mergūt hominem in perditionem & interitum. Radix enim omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes, naufragauerunt à fide, & inseruerunt se doloribus multis. Ita docet non tantum contemnendas, sed & periculosas esse diuitias: illic esse radicem omniū malorum blandientiū, cæcitatē mentis humanæ occulta deceptione fallentium. Vnde & diuitem stultū sæculares copias cogitantem, & se exuberātium fructuum larguare iactantem, redarguit Dominus dicens: Stulte, hac nocte expostulatur anima tua: quæ ergo parasti, cuius erunt? (Luc. 12.) Lætabatur stultus in fructibus, nocte moriturus, & cui iā vita deerat, victos abūdantiam cogitabat. Cōtrà autem Dominus perfectum & consummatum docet fieri, qui omnibus suis venditis, & in vsum pauperum distributis, thesaurum sibi condit in cœlo. Pauca ergo petimus, & parua: non crastino, sed hodie: non delicias, sed panem.

Greg. Nyss. *Frugalitatis commēdatio.*

Greg. Nyss. lib. de Orat. Idcircò, inquit, quærere iubemur id, quod satis sit ad naturam corporis conseruandam: *Panem da*, ad Deum dicentes: non luxum, non delicias, neque diuitias, non floridas vestes purpureas, non ornamenta aurea non lapidum fulgores, non vasa argentea, non agri copiam ac latitudinē, non imperium exercituum, non bellorum & Gentiū præfecturas, non equorum greges, non boum armenta, reliquorúmque pecorum magnam multitudinem, non mācipiorum copiam, non claritudinem, atque fulgorem in foro: non columnas, non statuas, non pannos sericos, nō musica acroamata, neque quicquam tale, per quæ anima à diuina, ac potiori cura abstrahitur, sed *panem*. Ita apertè per hanc orationem clamat intelligentibus: Desinite ô homines, circa res vanas cupiditatibus diffundi, desinite laborum aduersus vosmetipsos causas & materias accumulare. Exiguum est quod naturæ debes: cibum debes carunculæ tuæ, rem & modicam, & paratu facilem. Si vsum & necessariū intueris, cur aduersus temetipsum multiplicas tributa? Tandem ita panem postulari à Deo monet, si iustis rationibus, & cum gratiarum actione quia sibi victum suppeditet. Sed & eo quòd dicitur, *Hodie*, aliam Philosophiæ regulā deducit: Nimirùm, inquit, vt discas per ea quæ dicis, quod quotidiana sit vita humana. Id quod præsens est, cuique proprium duntaxat est: futuri verò spes in incerto manet. Nescimus enim quid paritura sit insequēs dies. Cur miserè soliciti sumus de incertis? Cur curis futurarum rerum affligimur, atque vexamur? Sufficit, inquit, diei afflictio sua: κακίαν (quod sonat malitiam) malorum passionem nominans. Panis hodiernæ necessitatis, & vsus est: regnum, beatitudinis quæ speratur. Si hæc petamus, perspicuum est, quòd circa rem quotidianā occupatio sit: sin autem aliquod animæ bonum intelligetur, quòd petitio pertineat ad rem perpetuam & infinitā: quò potissimùm spectare precantes iubet, quasi vnà cum maiori prima quoque necessitas & vsus conficiatur.

4. Thomas. *Panis beatitudo.*

Thomas Aqu. quartam Panis acceptionem explicat in Matth. vt sumatur pro æterna beatitudine, seu clara Dei visione. Luc. 17. Beatus qui manducat panem in regno cœlorum. Psalm. 68. Panem Angelorum manducauit homo. Verùm quomodo hodie illa postularetur, & quotidiana censetur? Imò quomodo non superiori petitioni includitur, qua petimus nobis aduenire regnum Dei?

Quinta petitio.

Quinta petitio est, *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.*

Euthym.

Euthym. in Matth. Sciens enim quàm lubrica esset natura nostra ad peccatum, agnoscens quoque & post regenerationis lauacrum rursum nos offensuros esse, iubet pro peccatis deprecari, quæ etiam debita nominauit. Debitum scilicet & peccatum, quasi eadem res, obnoxium reddunt hominem, sicut & æs alienum.

Tertull.

Tertull. lib. de Orat. Exomologesis est petitio veniæ, quia qui petit veniam, delictum confitetur. Sic & patiētia demonstratur acceptabilis Deo, magis quàm vt velit mortem peccatoris. Debitum autem in scripturis, delicti figura est: quod perinde iudicio debeatur, & ab eo exigatur, nec euadat iustitiam exactionis, sicut illi seruo dominus debitum remisit.

Cyril. Hier. *Omnes sumus peccatores.*

Cyrillus Hierosolym. Catech. Mystag. 5. Multa enim habemus peccata, & offendimus tum sermone, tum cogitatione, plurimaq; damnationis opera facimus. Et si dicamus, quia peccatum non habemus, mētimur, vt dicit Ioannes.

Cyprian.

Cyprianus serm. de Orat. Dominica: Ergo post subsidium cibi, petitur & venia delicti, vt qui à Deo pascitur, in Deo viuat: nec tantùm præsenti & temporali vitæ consulatur, sed & æternę: ad quā veniri potest, si peccata cōdonantur, quæ debita Dominus appellat: sicut in Euangelio suo dicit, (Matt. 18.) Remisi tibi debitum, quia me rogasti. Cæterùm quod dicitur, *Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*, non de pecunia intelligitur,

Augustin.

inquit Aug. lib. 2. de serm. Dom. in monte, cap. 13. sed de omnibus quæ in nos quisque peccat. Quapropter fatendum est, omnia peccata dimittenda esse, quæ in nos committuntur, si volumus nobis à patre dimitti, quæ admittimus.

Cyprian.

Hoc confirmat Cyprianus hac Christi sententia, Matth. 11. Cùm steteritis, inquit, ad orationem, remittite si quid habetis aduersus aliquē, vt & pater vester qui in cœlis est, remittat peccata vobis: si autem non remiseritis, neque pater vester qui in cœlis est, remittet peccata vestra vobis. Excusatio tua nulla in die iudicij superest, cùm secundum tuam sentētiam iudiceris, & quod feceris aliis, & hoc & ipse patiaris.

August.

Augustin. in Enchirid. ad Laurentium capit. 64. Quisquis roganti, & peccati sui pœnitenti non ex corde dimittit, nullo modo existimet à Domino sua peccata dimitti, quoniam mētiri veritas non potest. *Si non dimiseritis hominibus, nec pater vester dimittet vobis peccata vestra.* quæ verba Christus huic orationi statim subiicit, quasi rationē redditurus, cur cū hac adiectione peccatorum remissio requirenda sit. Ad tam magnum tonitruum qui non expergiscitur, inquit Augustin. non dormit, sed mortuus est. Qua fronte igitur hanc ad Deum orationem fundis, qui spiras vindictam in proximum? An tibi ipsi vindictam hæc dicendo accersis?

Quo animo hoc postulemus.

Require scilicet à teipso, quo animo proximum prosequaris, eum dico qui te offenderit. Cogita an remittas ei, an verò aliquid adhuc simultatis & inuidiæ in corde lateat. Hoc si repereris, nec abiores omne odium, vindictam, simultatem, idipsum autem sic depreceris, *Dimitte nobis, sicut dimittimus*, num idem idipsum erit, ac si dicas, Vindex esto peccatorum meorum, quia & ego vindictam sumere decreui? Ne parcas, quia ei qui me offenderit, parcere minimè statui? Tu igitur, tuipsius iudex esto.

Th. Aqui.

Thomas Aqu. in Matth. Per hoc, inquit, duos errores excludit: errorem scil. Pelagij, qui dicebat, quòd sine peccato poterat homo viuere: Cur scilicet quotidie nos orare Christus admonuit, vt dimittantur peccata nostra, nisi quòd & nos peccatores agnoscere debemus. Alius error est, quòd si quis peccauerit, pœnitentiam agere non potest. Atqui Christus hoc petere non doceret, nisi spes esset remissionis.

Quot modis dicuntur debitores.

Debitores autē dicuntur duobus modis, vel qui peccant cōtra, vel qui pecuniæ nobis debitores sunt, aut huiusmodi aliorum. Nō ergo docet vt dimittā debita pecuniæ, sed peccati: vel etiam si offensa aliqua est in dilatione solutionis pecuniæ, offensa dimitti poterit, etsi non dimittatur pecunia. Mouet Tho. Aqu. & Albertus aliā quęstionē: An debeat ille Orationē Dominicam dicere, qui nondum dimisit fratri delinquenti in se, & an prosit dicēti. Sed respondent, prodesse ad impetrandam gratiam, si tamen nō pertinaci corde in hostem dicatur: sed sic oret, ac si dicat. Sicut tu dimittis debita nostra, ita confer mihi hanc gratiam, vt & ego dimittam peccanti in me. Aut non nocet, si non in propria, sed totius Ecclesiæ persona dicatur. Cæterùm quicunque hoc postulat, primò considerare debet in quot & quantis Deo debitor sit, vt ab illo omnia acceperit: vt ingratus fuerit, & abusus sit corpore, mente, lingua, sensibus, bonis, creaturis, tempore: siquidem in his omnibus Deo debitor est, si per singula &

omnia

omnia Deo non fuerit obiectum. Hoc vt commodè facias, iuxta Tertull. sententiam exomologesin, id est, cõfessionem integram peccatorum facere debes, dicés ad instar Ezechiæ regis: Domine, sic & sic viuitur, & in talibus est vita mea. Hac facta recapitulatione, vbi temetipsum iudicaueris, tum tandem ad misericordem patrem conuersus dices, *Dimitte nobis debita nostra.*

Alb. Magn.

Albertus Mag. in Matth. Quadruplex autem est debitum: de nobis scilicet, de commissis donis, de perpetratis, & de omissis. De nobis, quia serui sumus, & quicquid sumus, Domino debemus. Ad Philemõ. Et teipsum mihi debes, inquit Paulus. Luc. 17. Cùm omnia feceritis, dicite, Serui inutiles sumus: quod debuimus facere, fecimus. Commissa autẽ dona, aut gratuita sunt, aut naturalia, aut fortuita.

Gregor.

Grego. Cùm crescunt dona, crescunt etiam rationes donorũ. De his debitoribus habemus Matth. 18. & 25. Luc. 19. Tradidit illis bona sua, & dixit: Negotiamini donec venio. Cõtrahuntur debita per facta opposita præceptis diuinis. Luc. 7. Duo debitores erant cuidam fœneratori. Sed & per omissionem multa sunt peccata, si quis fratri non succurrerit, si diligentiam in diuinis omiserit. Horum omnium recapitulatio fieri debet, vt sic melius debitorum remissionem petamus, quoniam ratio à nobis requiritur, nec nisi illa reddita debita donantur. Ne simus sicut & hi, de quibus Esa. 3. Peccatum suum sicut Sodoma prædicauerunt, nec absconderunt. Hier. 3. Frons meretricis facta est tibi, noluisti erubescere. Sed audiamus quid nos Hieremias suo exẽplo doceat. (cap. 31.) Confusus sum & erubui, quoniam sustinui opprobrium adolescentiæ meæ. Dan. 9. Tibi Domine iustitia, nobis autem cõfusio faciei, sicut est hodie. Dan. 3. Non possumus aperire os. Esa. 43. Narra si quid habes, vt iustificeris. Prou. 18. Iustus priùs accusator est sui. Ps. 50. Iniquitatem meam ego cognosco. Iob. 33. Peccaui, & verè deliqui, & vt eram dignus, nõ accepi. Ita demum abhorrens vitam priorem, spe & remissionis fiducia in Deum pijssimum patrem correcta, tu primùm meditare, si quis te offenderit: dimitte omnibus debitoribus tuis: & dic, Quàm pauca mihi debentur, & quã multorum ego Deo debitor sum? Ergóne pauca non relaxabo fratri, qui tanta mihi donari postulo? Eccles. 28. Relinque proximo tuo nocenti tibi, & tũc deprecanti tibi peccata soluentur. Tunc igitur confidenter dicemus, *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.*

August.

Sexta petitio.

Sequitur sexta petitio, inquit Augustinus lib. 2. de ser. Dom. in monte, c. 14. *Et ne nos inferas in tentationem.* Nonnulli codices habent *inducas*, quod tãtundem valere arbitror. Nam ex vno Græco quod dictum est *εἰσενέγκῃς*, vtrumque translatum est. Multi autem peccando ita dicunt, Ne nos patiaris induci in tentationem, exponentes videlicet quomodo dictum sit, *inducas.*

An Deus inducat in tentationem.

Non enim per seipsum inducit Deus, sed induci patitur eum, quẽ suo auxilio deseruerit ordine occultissimo ac meritis: causis etiam sæpè manifestis, dignum iudicat ille, quem deserat, & in tentationem induci sinat. Aliud est autem induci in tentationem, aliud tentari. Nam sine tentatione probatus esse nullus potest, siue sibi ipsi, sicut scriptum est, (Eccl. 34.) Qui non est tentatus, qualia scit? siue alij, sicut Apostolus ait, (Gal. 4.) Et tentationem vestram in carne mea non spreuistis. Hinc enim eos firmos cognouit, quia eius tribulationibus, quę Apostolo in carne acciderãt, nõ sunt à charitate deflexi. Nam Deo noti sumus, & ante omnes tentationes, qui scit omnia antequàm fiant. Quod itaque scriptum est, (Deuter. 13.) Tentat vos Dominus Deus vester, vt sciat si diligatis eum: illa locutione positum est, vt sciat, pro eo quod est, vt scire vos faciat: sicut diem lætum dicimus, quòd lætos faciat: & frigus pigrũ, quòd pigros faciat: & innumerabilia huiusmodi, quæ siue in cõsuetudine loquẽdi, siue in sermone doctorum, siue in scripturis sanctis reperiuntur: quod non intelligẽtes hæretici, veteri Testamento aduersantur, velut ignorantiæ vitio notandum putantes, de eo quod dictum est, Tentat vos Dominus Deus vester, quasi in Euãgelio de Domino scriptum non sit, (Ioan. 6.) Hoc autem dicebat tentans eum: ipse enim sciebat quid esset facturus. Si enim nouerat cor eius quem tentabat, quid est quod voluit videri tentando? Sed profectò illud factum est, vt ipse sibi notus fieret, qui tentabatur, suamque desperationem condemnaret, saturatis turbis de pane Domini, qui eas nõ habere quod ederent, existimauerat. Non ergo hîc oratur vt non tentemur, sed vt non inferamur in tentationem: Tanquam si quispiam, cui necesse sit igne examinari, non oret vt igne non contingatur, sed vt non exuratur. Vasa enim figuli probat fornax, & homines iustos tẽtatio tribulationis. (Eccles. 27.) Ioseph ergo tentatus est illecebra stupri, (Genes. 39.) sed non est illatus in tentationẽ. Susanna tentata est. (Danie. 13.) nec ipsa inducta, vel illata in tẽtationem. Sed Iob maximè, cuius admirabilem stabilitatem in Domino Deo suo, cùm illi hæretici hostes veteris Testamenti, ore sacrilego irridere voluerint, illud præ cæteris ventilant, quòd Satanas petierit eum tentandum.

Idem Aug.

Et quibusdam interiectis: Fiunt igitur tentationes per Satanã, non potestate eius, sed permissu Domini, ad homines aut pro suis peccatis puniendos, aut pro Domini misericordia probandos & exercendos. Et interest plurimùm, in qualem quisque tentationem incidat.

Qua virtute Satan tentet.

Non enim in talem incidit Iudas, qui vendidit Dominum, in qualem incidit Petrus, cùm territus Dominum negauit. Sunt enim tentationes humanæ, credo, cùm bono quisque animo, secundum humanam tamen fragilitatem in aliquo consilio labitur, aut irritatur in fratrem studio corrigendi, paulò tamen amplius quàm Christiana charitas postulat: de quibus Apostolus dicit, (1. Corinth. 10.) Tentatio vos nõ apprehẽdat, nisi humana: cùm idem dicat, Fidelis Deus, qui vos non sinat tẽtari supra quàm potestis ferre, sed faciet cum tentatione etiam prouentum, vt possitis tolerare. In qua sententia satis ostendit, non id nobis orandum esse, vt non tentemur: sed ne in tentationem inducamur. Inducemur autem, si tales acciderint, quales ferre non possumus.

Tertull.

Tertullianus lib. de Orat. omnium ad plenitudinem tam expeditæ orationis, hoc adiicit, *Ne nos inducas in tentationem*, vt non de remittendis tantùm, sed etiam de auertendis in totum delictis supplicaremus. Ne nos inducas in tentationem: id est, ne nos patiaris induci ab eo qui tentat. Cæterùm absit vt Dominus tentare videatur, quasi aut ignoret, aut fidem cuiusque deijcere consentiat. Diaboli est & infirmitas, & malitia. Nam & Abraham non tentandæ fidei gratia sacrificare filium iusserat, sed probandæ: vt per eum faceret exemplum præcepto suo, quo mox præcepturus erat, neque pignora Deo chariora haberet, ipse à diabolo tentatus, præsidem & artificem tentationis demonstrauit.

Gregor.

Gregorius Papa lib. 3. Moral. in Iob, capit. 3. hanc Domini protectionem, vt non sinat nos induci in tentationem, illis verbis confirmat, quæ ad Satan tentaturum Iob habuit. Quid est, inquit, hoc quod ad Satan dicitur: Animam illius serua? Quo enim pacto ille custodit, qui custodita semper irrumpere appetit? Sed seruare Satan dicitur, irrumpere non audens: sicut è cõtrario Patrem in oratione postulamus, dicentes: Ne nos inducas in tentationem. Neque enim in tẽtationem Dominus inducit, qui semper à tentatione subditos misericorditer protegit: sed tamen in tentationem quasi eius inducere est, à tentationis nos illecebra non munire. Et tũc nos in tentationis laqueum non inducit, cùm vltrà nos quàm tentari possumus, non permittit.

Cyprian. permissio diuina.

Cyprianus serm. in Dominic. Orat. Hac igitur in parte ostẽditur nihil cõtra nos aduersarium posse, nisi Deus antè permiserit, vt omnis timor noster atque deuotio & obseruatio ad Deũ conuertatur, cùm in tentationibus nostris nihil Malo liceat, nisi potestas inde tribuatur. Probat scriptura diuina, quæ dicit, (2. Reg. 24.) Venit Nabuchodonozor rex Babyloniæ in Hierusalem, & expugnabat eam. & dedit eam Dominus in manu eius. Datur autem potestas aduersus nos Malo secũdum nostra peccata, sicut scriptum est, (Esai. 42.) Quis dedit in direptionem Iacob & Israël eis, qui prædabantur illum? Nonne Deus cui peccauerunt, & nolebant in viis eius ambulare, neque audire legem eius, & superinduxit super eos iram animaduersionis suæ? Et iterum, Salomone peccante, & à præceptis & viis Domini recedente, sic positum est: (3. Reg. 11.) Excitauit Dominus Satan ipsi Salomoni. Potestas verò aduersus nos

duplicíter datur, vel ad pœnam, cùm delinquimus: vel
ad gloriam, cùm probamur, ficut de Iob factum videmus,
manifeſtante Deo, & dicente: (Iob.1.) Ecce omnia quæ-
cunque habet, in manus tuas do, ſed ipſum caue ne tan-
gas. Et Dominus in Euangelio (Ioan. 19.) loquitur tem-
pore paſſionis, Non haberes poteſtatem aduerſum me vl-
lam, niſi tibi datum eſſet deſuper. Cyril. Hieroſo. Catech.
Cyril. Hier. *Non oramus vt non omninò tentemur, ſed ne ſuccũbamus.* myſtag. 5. in eam venit ſententiam. Numquid hic docet
nos Dominus orare, vt ne omninò tentemur? Quomo-
do ergo alibi dictum eſt: Vir non tentatus, non eſt pro-
batus. Et iterum: Omne gaudium exiſtimate, fratres, A
cum in varias tentationes incideritis. Sed iſtud fortè eſt
ingredi in tentationem, cùm aliquis tentatione obruitur.
Videtur enim eſſe tentatio, velut torrens aliquis tranſitu
difficilis. Qui ergo in huiuſcemodi torrente non ſubmer-
guntur, optimi natatores facti, traiiciunt, neque dein-
ceps ab illo detrahuntur. Qui verò ſecus affecti ſunt, cùm
primùm in tentationem aliquam fuerint ingreſſi, ſtatim
ſubmerguntur. Verbi gratia: Iudas in auaritiæ tenta-
tionem ingreſſus, non eam ſuperauit: verùm ſubmerſus
eſt, & corpus & animam. Petrus ingreſſus in eam, qua
Chriſtum negauit, tentationem, non eſt ſubmerſus, ſed B
ſtrenuè tranans, à tentatione ſuperatus eſt. Audi rurſus
alibi vniuerſum ſanctorum chorũ, quòd à tẽtatione libe-
rati ſunt, gratias agentem. Probaſti nos Deus, igne nos
examinaſti ſic examinatur argentum. Induxiſti nos in la-
queum, poſuiſti tribulationem ſupra dorſum noſtrũ. Ad-
duxiſti homines ſuper capus noſtrum. Tranſiuimus per
ignem & aquã, & eduxiſti nos in refrigerium. Vides ipſos
liberè de tranſitu tentationis loquentes, atque profiten-
tes ſeſe in illa non hæſiſſe. Eduxiſti nos, inquiunt, in re-
frigerium. Educi in refrigerium, eſt liberari à tentatione. C
Pet. Chryſ. Petrus Chryſologus ſerm. 72. Quamdiu verò ſumus in
Infirmitas humana. hoc fragili corpore, neceſſariò precamus ne tentationi
pateat aditus, nec diabolo tribuatur acceſſus. Cypria-
Cyprian. nus ſermone de Orat. Quando autem rogamus, ne in
tentationem incidamus, admonemur infirmitatis & im-
becillitatis noſtræ, dum ſic rogamus, ne quis ſe inſolen-
ter extollat, ne quis ſibi ſuperbè atque arroganter ali-
quid aſſumat, ne quis aut confeſſionis, aut paſſionis glo-
riam ſuam ducat, cùm Dominus ipſe humilitatem do-
cens, dixerit, Vigilate, & orate, vt non intretis in tenta-
tionem. Spiritus quidem promptus eſt, caro autem infir-
ma: vt dum præcedit humilis & ſubmiſſa confeſſio, & da- D
tur totum Deo, quicquid ſuppliciter cum timore & ho-
nore a Deo petitur, ipſius pietate præſtetur. Chryſoſto-
Chryſoſt. mus homil. 10. in Matthæum. Et quidem docet nos non
quidem recuſare certamine, ſed ne in ea audaciùs inſilia-
mus: hoc enim modo & noſtra incipiet clarior eſſe victo-
ria, & diaboli infœlicior pugna videbitur. Nam protra-
ctos, ſiquidem in medium viriliter ſtare oportet, ac forti-
ter: non prouocatos verò quieſcere, & tempus certami-
nis expectare, vt nos & vacuos oſtẽdamus amore gloriæ,
Theophy. & plenos virtute conſtantiæ. Theophyl. in Matthæum. E
Imbecilles ſumus homines, ideò non debemus nos ipſos
in tentationem iniicere; ſed ſi inciderimus, orandum ne
abſorbeamur à tentatione. Abſorptus enim & victus ille
Quid hic ne inducas. in profundum tentationis inductus eſt: at non item qui
incidit, & vincit. Hoc igitur dum precamur, agnoſcimus
præſentem hanc vitam, perinde atque militiam eſſe ſuper
terram, (Iob.7.) dum variis tentationibus ſemper impu-
gnamur, grauitérque cum mundo, carne & Satana cõfli-
ctamur. Idcircò diuinã opem imploramus, ne huiuſmodi
tentationibus ſuccumbamus. Tob.3. Ait Sara: Hoc enim
pro certo habet omnis qui colit te, quòd vita eius ſi in pro- F
batione fuerit, coronabitur: ſi autẽ in tribulatione fuerit,
liberabitur: & ſi in corruptione fuerit, ad viã tuã venire
licebit. Nõ enim delectaris in perditionibus noſtris, quia
poſt tempeſtatem tranquillũ facis: & poſt lachrymatio-
nem & fletum, exultationẽ infundis. Item cap.12. ait Ra-
phaël ad Tobiã: Quia acceptus eras Deo, neceſſe fuit, vt
& tẽtatio probaret te. 2 Pet.2. Nouit autẽ Dominus pios
de tentatione eripere. Albert. Mag. in Matth. Secundum
Alb. Mag. hunc intellectum, inquit, poteſtas tentatoris admonet
1. nos de quatuor. Primum quidem de patiẽtia in tentatio-
ne, propter eum qui dat poteſtatem. Apoc. 2. Patientiam
habes, & ſuſtinuiſti multa propter nomen meum, & non
defeciſti. Iacob. 1. Patientia opus perfectum habet, vt ſi-
tis perfecti & integri, in nullo deficientes. Heb. 10. Pa-
tientia vobis eſt neceſſaria, vt voluntatem Dei facientes,
reportetis repromiſſiones Iac.5. Patientes igitur eſtote & 2.
vos, quoniam aduentus Domini appropinquabit. 2. Ad-
monemur quàm humiliter de nobis ſapere debeamus, cũ
tot tẽtationes experiamur, quibus ex nobis ipſis reſiſtere
minimè poſſimus. Mich.6. Humiliatio tua in medio tui. 2.
A Cor. 12. Ne magnitudo reuelationum extollat me, datus
eſt mihi ſtimulus carnis meæ, Angelus Satanæ qui me co-
laphizet. Sic dicitur Eſa 2. Quòd oculi ſublimis hominis
humiliati ſunt, & incuruabitur altitudo virorum, & ex-
altabitur Dominus ſolus in die illa. Quicunque enim de
ſe aliquid præſumit, inclinatur per tentationes. 1. Cor. 10.
Qui ſe exiſtimat ſtare, videat ne cadat. 3. Hinc requiritur
in nobis conſtantia, qua fortiter tentatori reſiſtamus. Gal. 3.
2. Nec ad horam ceſſimus ſubiectioni. Eccl.10. Si ſpiritus
poteſtatem habentis aſcenderit ſuper te, locum tuum ne
dimiſeris. Luc.22. Vos eſtis qui permanſiſtis mecũ in tri-
B bulationibus meis. Eccleſ. 2. Fili accedens ad ſeruitutem
Dei, præpara animam tuam ad tentationem: quia (Matth.
10.) Qui perſeuerauerit vſque in finem, ſaluus erit. 4. Sed 4.
& admonemur interim, ne nobis propter occurrentes tẽ-
tationes, aliquid in poſterum decedere exiſtimemus: ſi-
quidem Deus non niſi ad prouentum fidelium ſuorũ, ten-
tationibus illos ventilari permittit. Sap. 3. Deus tentauit
illos, & inuenit eos dignos ſe. Rom. 5. Vnde gloriamur
in tribulationibus, ſciẽtes quòd tribulatio patientiã ope-
ratur, patientia autem probationem, probatio verò ſpem,
C ſpes verò non confundit. Iac. 1. Beatus vir qui ſuffert ten-
tationem, quoniam cùm probatus fuerit, accipiet co-
ronam vitæ, quam repromiſit Deus diligentibus ſe. Et in
tentatione quidem tria vtiliter notãtur, quibus & Deum
reſiſtere petimus. Primum eſt, ſecreta Satanæ malitia, ſi 1.
prætextu boni nos adoritur: huic autem reſiſtitur, cùm
Deus nobis illius conſilia in apertum deducit. 2. Cor. 2.
Non enim ignoramus cogitationes eius, quàm ſint nimi-
rùm fraudulentæ & ſubdolæ. Prou. 30. Salomon inter ea
quæ ſibi ſunt incognita, recenſet viam colubri ſuper pe-
tram: cui nimirùm aſſimilatur tentatio Satanæ in corde
D induratorum hominum, quibus & fucum alicuius boni
prætexit. Iob.41. Quis reuelabit faciem indumẽti eius, &
in medium oris eius quis intrabit? Portas vultus eius quis
aperiet? quaſi dicat: Nullus vtique reuelare poterit faciẽ
illam Leuiathan Satanæ, qua quemque adoritur, tot fucis
adumbratam: niſi qui, ſicut ego, periculum illius malitiæ
fecerit, & diuina gratia reſtiterit. Hi enim qui intrant per
tentationes in medium fraudis eius, illi ſunt, qui aliis de-
tegendo aperiunt portas vultus eius. Requirimus igitur,
vt Deus nobis reuelet hanc Satanę verſutam malitiam, ne
fortè eſca aliqua adũbrata extractos, nos in rete ſuũ per-
E trahat. Frequenter enim Angelus tenebrarũ transformat
ſe in Angelum lucis. Secundò conſiderantes quàm infir- 2.
mæ ſint vires noſtræ, vt occurrenti malo reſiſtamus: peti-
mus virtutem conſtantiæ, bonũ propoſitum, & in eo per-
ſeuerantiam. Eccleſ.6. Si poſſides amicum, in tentatione
poſſide illũ, & ne facilè credas ei teipſum. Quantò magis
contendere debemus, vt Deum poſſideamus, qui pugnet
pro nobis? Et quoniam finis tentatoris eſt, vt nos in æter-
nam damnationem pertrahat, finis noſter ſit, vt à damna- 3.
tione liberati, aliquando beata quiete perfrui poſſimus.
Eccleſ.33. Timenti Deum nõ occurrit malum, ſed in ten-
F tatione Deus eam liberabit, & conſeruabit à malis. Ec-
cleſ.43. In tentatione inuentus eſt fidelis, ideò iureiuran-
do dedit illi gloriam in Gente ſua. Pſal. 43. Liberaſti nos
Domine ex affligentibus nos, & eos qui nos oderunt,
confudiſti. Apocalyp. 2. Eſto fidelis vſque ad mortem,
& dabo tibi coronam vitæ. Qui vicerit, non lædetur à
morte ſecunda. Vincenti dabo manna abſconditum. Qui
vicerit, & cuſtodierit vſque in finem opera mea, dabo il-
li poteſtatem ſuper Gentes. Cyprianus ſermon. in Orat. Cyprian.
Dominicam. Comprehendentes autem aduerſa cuncta,
quæ contra nos in hoc mundo molitur inimicus, à qui-

bus esse potest fida, & firma tutela, si nos Deus liberet, si deprecantibus opem suam præstet, adiicimus, *Sed*
Septima petitio. *libera nos à malo.* Nihil enim remanet, quod vltra adhuc
debeat postulari, cùm semel protectionem Dei aduersus mala petamus, qua impetrata contra omnia, quæ diabolus & mundus operantur, securi sumus & tuti. Quis enim in sæculo metus est, cui in sæculo Deus tutor est?
P. Chrysol. *πονηρὸς* autem diabolus intelligitur, qui totius mali & auctor est, & origo, (inquit Petrus Chrysolog. ser. 70.)
Ille enim qui naturâ cœlestis fuit, nunc est nequitia spiritualis, ætate maior sæculo, nocendi vsu tritus, lædendi arte peritissimus. Vnde non iam malus, sed malum dicitur, à quo est omne quod malum est.
Quis malus. Gregorius Nyssenus lib. de Orat. Videtur, inquit, Dominus multis ac
Greg. Nyss. diuersis vocabulis *malum* illum nominare, iuxta differentias prauarum efficientiarum & improborum exercitiorum.
1. *Malum pro diabolo sumi.* Vocat eum diabolum, Beelzebub, Mammonam, principem mundi, homicidam improbum, patrem mendacij. Talis igitur naturâ non est, sed propria malitia.
Chrysost. Chrysostomus hom. 20. Oper. perf. in Matth. Malum hic diabolum vocat, docens nos cum eo habere prælium,
B nullo vnquam fœdere dirimendum, & ostendens quia non sit ille talis naturâ. Cùm enim omnis malitia de motu voluntatis oriatur, ostenditur bonæ absque dubio esse naturæ, eum qui malus vocatur: quod certè dicitur meritò, propter redundantiam malignitatis. Et quia cum nihil sit læsus à nobis, inconciliabili aduersum nos certamine præliatur: & idcirco non dixit, *Libera nos* à malis, sed *à malo*: nos erudit, nusquam amariùs aduersus proximos commoueri, propter ea quæ ab illis patimur mala, sed ab istis in illũ transferre inimicitias, quasi in cunctorum caput, & causam malorum.
Theoph. Theophyl. in Matth.
C Non dixit, Libera nos à malis hominibus: non enim tam illi nos iniuria afficiunt, quàm malignus dæmon per eos. Sic nimirùm & ille est spiritus mendax in ore Prophetarum, (3. Reg. 22.) & homicida est, quia ad fratricidium Cain impulit, (Genes. 4.) & princeps mundi dicitur, quia omnia per eos qui huic mundo addicti sunt, operatur.
August. August. tamen lib. 2. de serm. Dom. in monte, cap. 16.
2. *Malum pro peccato.* Malum pro peccato sumit, in quod inducuntur, quos etiã Deus in tentationem induci permittit. Orandum est, inquit, vt non solùm non inducamur in malum, quo caremus, quod sexto loco ponitur: sed ab illo etiã liberemur,
D quo iam inducti sumus. Quod cùm factum fuerit, nihil remanebit formidolosum, nec omninò metuenda erit vlla tentatio. Quod tamen in hac vita, quamdiu istam mortalitatem circunferimus, in quam serpentina persuasione inducti sumus, nõ sperandum est posse fieri: sed tamen aliquando futurum sperandum est: & hæc est spes quæ non videtur: de qua cum loqueretur Apostolus, ait, Spes autem quæ videtur, non est spes. Sed tamen sapientia, quæ in hac quoque vita concessa est, fidelibus seruis Dei non est desperãda. Hæc est autem, vt id, quod Domino reuelante, fugiendum esse intellexerimus, cautissima
E vigilantia fugiamus: & id quod Domino reuelãte appetendum esse intellexerimus, flagrantissima charitate appetamus.
An deprecemur malũ pœnæ. Ita etiam relicto mortalitatis huius onere, ipsa morte deposita, ex omni parte opportuno tempore perficietur beatitudo, quæ in hac vita inchoata est: & cui
Albert. capescendæ, atque obtinendæ aliquando, nunc omnis conatus impenditur. Verùm, si latiùs malum sumitur, quàm pro tentatore: quærit Albertus, an petamus nos liberari à malo pœnæ, an à malo culpæ. Non dubium, quòd à malo culpæ quis liberari contendat, cùm iam orauerimus, ne in tentationem induceremur. Quis autem exi-
F stimet malum pœnæ omninò deprecandum esse, cũ per varias tribulationes ingredi nos oporteat in regnũ Dei? Respondet intelligi de malo, quod imminet secundum causam & actum. Et hoc est, inquit, malum pœnæ cuiuscunque, secũdum quod est causa imminentis culpæ, quod quidem malum est fomes peccati. Sũt autem aliæ pœnæ, quæ & occasionem præbent peccato, quas amoueri postulamus à nobis. Interim tamen alia pœnarum genera nobis alijs de causis irrogantur, etiam vt reuocent à peccato, castigent, reducant, & ad gloriam præparent: quæ tantò abest vt illas à nobis auertamus, quòd immissas libenter amplectamur. Sic Paulus: Libenter, inquit, gloriabor in infirmitatibus meis, in tribulationibus pro Christo vt inhabitet in me virtus Christi. Et quidem homo liberatur à malo tribus modis, pro ratione triplicis auxilij: sicut & contrariis modis succumbere illũ contingit. Primùm quidẽ si fortes nos & constantes reddat, & carnem spiritui subiiciat, vt & recta velimus. Ro. 6. Exhibete vos Deo, tanquam ex mortuis viuentes, & membra vestra arma iustitiæ Deo. Peccatum enim vobis non dominabi-
A tur. quasi dicat: Licet insit causa peccati, tamen dominari non potest, quãdiu estis sub gratia. Gen. 4. Subter te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius: id est, non induceris in peccatum, nisi te volente: alioquin peccatum necessarium esset, & non voluntarium. Petimus etiam vt Deus prosternat Satanam, sua ipsius virtute, nihil illi sinendo in nos. Sicut enim ad perfectam curationẽ ægroti, requiruntur non modò purgatiuæ potiones, quæ humorem corruptum educant: sed & confortatiua quędam, quæ vires ægroti confirment: ita quidem requiritur, vt &
B Satanæ conatus omnes deprimantur, & nos contra tentationes illius fortiores efficiamur. Requiruntur igitur
tria. Primũ est, virtus confortans voluntatẽ. Ios. 1. Cõfor- *Quid requiramus.*
tare, & esto robustus. Iob 4. Manus lassas roborasti & ge-
nua debilia, vacillantes cõfirmauerunt sermones tui. Iu- 1.
dith. 13. Confirma me Domine Deus Israël, & respice in hac hora ad opera manuum mearũ. Ps. 77. Confirma hoc
Deus quod operatus es in nobis. Secundo loco requiri- 2.
mus bonũ gratiæ perficiens sanitatẽ: iuxta scripturæ sententias sequentes. Hier. 17. Sana me Domine, & sanabor. Hic est enim (Ps. 102.) Qui propitiatur omnibus iniqui-
C tatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas. Tertio lo- 3.
co requirimus integrã sanitatis restitutionẽ, (1. Thess. 5.) vt integer spiritus vester, & anima & corpus seruetur in aduentu Domini nostri Iesu Christi. Iac. 1. Sitis perfecti,
& in nullo deficientes. Petr. Chrysol. ser. 70. Hinc est, in- P. Chrysol.
quit, quòd propriis viribus liberari homo nõ potest carnalibus vinculis illigatus. Petendum ergo nobis est, vt Deus nos à diabolo liberet, qui Christum terris, vt diabolum vinceret, commodauit. Clamet homo, clamet ad Deum, clamet, Libera nos à malo, vt à tanto malo, solo
Christo vincente liberemur. Chrys. hom. 20. Oper. perf. Chrysost.
D in Matthæum hanc demum clausulam legit, *Quia tuum est regnum & potentia & gloria in sæcula, Amen*: quam quidem vetustiores Græci codices obseruant, & Euthymius
& Theophylactus interpretantur. Attamen Greg. Nyss. Euthy. Theoph.
etsi amplissimè Dominicam orationẽ interpretetur, hanc Greg. Nyss.
non legit, sicut neque Cyrill. Hieros. Catech. mystag. 5. Cyr. Hier.
Ex quibus colligimus nõ eodem modo Græca se habuis-
se. Hieronym. illam nõ obseruat, neque cæteri antiquio- Hieron.
res Latini, quemadmodum neque Tertullianus aut Cy- Tertull.
prianus. Legitur tamen in Hebraico Euãgelio Matthæi: Cyprian.
quæ quoniam facit ad illustrationem illius maiestatis pa-
E ternæ, quã precamur, à nobis etiam nõ omittetur. Chry- Chrysost.
sost. hom. 20. Oper. perf. in Matth. Postquàm, inquit, inimici nos commemoratione permouit, rursum mentẽ nostram confirmat, ne fortè nos Satanæ potentia commoueat, cùm omnibus potentior ille sit quem inuocamus. *Tuum enim est regnum*, inquit, *& potentia, & gloria*. Quid igitur timẽdum nobis est, cùm nullus sit qui ei repugnare, sibíque vel minimum imperiũ vendicare possit? Quãdo enim dixit, *Tuum est regnum*. ostẽdit illum quoque impugnatorem nostrum, ipsi Deo subiectum esse, etsi repugnare videatur. Nam & ille de numero seruorum est, licet reorum iam atque reproborum. Nec audebit aliquã-
F do super vnum irruere conseruum, nisi priùs ab omnium Domino habuerit potestatem. Verumtamen hæc Chrysostomi sententia ita expendenda est, vt non cum Origenistis diabolum conseruum vocet, quasi nobiscum eandem fœlicitatem sperare possit: & quasi viatoris instar, nondum ad terminum peruenerit: aut quasi Deo obsequi velit, quando nihil sine ipsius permissione potest. Sed ita seruus dicitur, vt quis, velit nolit, Dei imperiis subiiciatur. Nos verò serui Dei dicimur, vt qui ei placere in om-
nibus & obsequi contendamus. Theophylact. in Matth. Theoph.

Ita animat oos hoc loco. Nam si rex est, & potens pater, & gloriosus: omoinò & nos vincemus malignú, & glorificabimur posthac. Sed & hæc conclusio, velut omnium causæ redditio est. Nam cùm omnia eo fine Deus creauerit, vt in omnibus, maximè verò in hominibus glorificaretur, sanctificaretur, & appareret etsi hæc omnia nostris meritis petere non audeamus: petimus tamen, quoniam *Deo est gloria, regnum*, id est, propter gloriam Dei, & per nomen ipsius & regnum obsecramus. Sicut & cùm Psaltes sic orat: Adiuua nos Deus, & propter gloriam nominis tui libera nos, & propitius esto peccatis nostris propter uomen tuum. Et rursus: Propter temetipsum inclina Deus. Non in meritis, sed in miserationibus tuis multis, effundimus preces nostras, inquit Daniel. Tuæ Domine potentiæ, tuæ gloriæ, & regno, non autem nobis innitimur: respice ergo in testamentum & promissiones tuas, vt & tu solus ab omnibus inuoceris omnipotens, gloriosus, & omnium moderator in sæcula sæculorum. *Amen.* Hieronym. in Matth. Amen, signaculum Dominicæ orationis est: quod Aquila interpretatur, Fideliter, nos *Verè* possumus dicere. Cyprianus sermone in Orat. Dominicam. Quid mirum, fratres, si oratio talis est, quam Dominus docuit, qui magisterio suo omnem precem oostram salutari sermone breuiauit? Hoc iam per Esaiam Prophetam fuerat antè prædictum, cùm plenus Spiritu sancto de Dei maiestate, ac pietate loqueretur. Verbum consummans, inquit, & breuians in iustitia, quoniam sermonem breuiatum faciet Deus in toto orbe terræ. Nam cùm Dei sermo, Dominus noster Iesus Christus omnibus venerit, & colligens doctos pariter & indoctos, omni sexui & ætati præcepta salutis ediderit, præceptorum suorum fecit grande compendium, vt in disciplina cœlesti, discentium memoria non laboraret, sed quod esset simplici fidei necessarium, velociter disceret. Sic cùm doceret quid sit vita æterna, sacramentum vitæ magna & diuina breuitate complexus est, dicens: Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te Deum solum, & quem misisti Iesum Christum. Ioan. 17. Item cùm de lege & Prophetis præcepta prima & maiora decerperet: Audi, inquit, Israël. Dominus Deus tuus vnus est. Deut. 6. Et diliges Dominum Deum tuũ de toto corde tuo, & de tota anima tua, & de tota virtute tua: hoc est primum, & secundum est simile huic, Diliges proximum tuum tanquam te. In his duobus præceptis tota lex pendet & Prophetæ. Matth. 7. Nec verbis tantùm, sed & factis orare nos Dominus docuit, ipse orans frequenter & deprecans, & quid facere oporteret, exempli sui contestatione demonstrans. Atque sicut præcepta & fidem, ita & in compendium orationis formulam redegit, qua quicquid sincerè postulari potest, comprehenditur. Tertull. lib. de Orat. Compendiis, inquit, paucorum verborum, quot attinguntur edicta Prophetarum, Euangeliorum, Apostolorum, sermones Domini, parabolæ, exempla, præcepta, quot simul expunguntur officia Dei, honor in patre, fides, testimonium in nomine, oblatio obsequij in voluntate, commemoratio spei in regno, petitio vitæ in pane, exomologesis debitorum in deprecatione, solicitudo tentationum, in postulatione tutelæ. Quid mirum? Deus solus docere potuit, vt se voluit orari. Ab ipso igitur ordinata religio orationis, & de spiritu ipsius, iam tunc cùm ex ore diuino ferretur, animata suo priuilegio ascendit in cœlum, commendans patri quæ filius docuit. Quoniam tamen Dominus prospector humanarum necessitatum, seorsum post traditam disciplinam, Petite, inquit, & accipietis: sunt quæ petantur pro circũstantia cuiuscunque, præmissa legitima & ordinaria oratione, quasi fundamento accidentium. Ius enim est desideriorum, ius superstruendi extrinsecus petitiones, cum memoria tamen præceptorum: Ne quantum à præceptis, tantũ ab auribus Dei longè simus. Ex his Tertulliani verbis, præter compendiariã huius orationis rationẽ, discimus & ipsam omnibus petitionibus nostris singularibus debere præmitti: siquidẽ nimirùm aliquid petendum expressiùs fuerit, aut pro temporum, aut necessitatũ ratione. Cæterùm & hanc omninò regulam constituit, ne orans patrem aliquid contra fratrem habeat. Ne, inquit, priùs ascendamus ad Dei altare, quam si quid discordiæ, vel offensæ cũ fratribus contexerimus, resoluamus. Quid est enim ad pacẽ Dei accedere sine pace? ad remissionem debitorum, cum retentione? Quomodo placabit patrem iratus in fratrem, cùm omnis ira ab initio interdicta sit nobis? Nam & Ioseph dimittens fratres suos ad perducẽdum patrẽ, Et ne, inquit, irascamini in via, nos scilicet monuit. Aliàs enim via cognominatur disciplina nostra. Tum ne in via orationis constituti ad patrem cum ira incedamus. Exinde apertè Dominus ampliãs legem, iram in fratrẽ homicidio superponit, ne verbo quidem malo permittens expungi. Ideò statim atque orationis formam præscripsit, adiunxit: *Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis pater ille cœlestis delicta vestra. Si autem nõ dimiseritis hominibus, nec pater vester cœlestis dimittet vobis peccata vestra.* Absoluta ista hæc sententia est, nec vllã patitur exceptionem: vt & tu ipse idem à Deo iudicium expectes, quod proximo feceris. Iac. 2. Iudiciũ enim sine misericordia fiet ei, qui non fecerit misericordiam. Greg. Nyss. libr. de Orat. Caueat, inquit, ne à iusto iudice audiat, Medice, cura teipsum. Me ad humanitatem hortaris, quã tu proximis nõ impartiris: remissionem debitorum petis: qui fit ergo vt suffoces obæratum? Deleri chirographũ aduersus te scriptum precaris, qui diligẽter obseruas obnoxiorum pacta atque contractus. Tabulas nouas, & abolitionẽ atque remissionẽ petis, cui per vsuras æs alienum nutris & auges. Tuus debitor est in carcere, & tu in oratorio: ille ob debita cruciatur, & tu remitti tibi debitum vis. Exaudiri oratio tua non potest: superat enim sonus & strepitus vocis eius qui cruciatur. Si tu corporale debitum dimiseris, soluentur tibi animæ vincula. Si condonaueris, condonabitur tibi. Ipse iudex eris, ipse tua affectione legem feres, qua tu obnoxium prosecutus fueris, super eum sententiam præ te ferens.

[Margin: A, B, C, D, E — Hieron. Amẽ, quid. Cypria. — Tertull. Cõmendatio huius orationis. — Nemo benè orat, nisi remissa fratris offensa. — Greg. Nyss.]

Prohibetur hypocritarum intentio in ieiunando: & quid ad ieiunium fructuosum requiratur, Christus ostendit.

Marc.	Luc.	Ioan.	Matth. 6.
			Cùm autem ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritæ, tristes: exterminant enim facies suas, vt pareant hominibus ieiunantes. Amen dico vobis, quia receperunt mercedem suam. Tu autem cùm ieiunas, vnge caput tuum, & faciem tuam laua: ne videaris hominibus ieiunans, sed patri tuo qui est in abscondito. & pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi.

Introductio.

VLTVM distant rerum imagines à prototypis, multum homo pictus ab homine viuo, etsi quidem ars naturã imitetur. Et hoc in Apologo facetè Gabrias poëta, ex Æsopo demonstrat: Quòd vulpes statuarij officinam ingressus, inter cætera, humani capitis effigiem obseruauit: Et pulchrum, inquit, caput, sed cerebrum non habet. Nam, (Gabrias.) F vt scribit Psaltes, simulacra illa os habent, & non loquẽtur: oculos habent, & non videbunt. Ad eorum instar videntur esse hypocritæ, & quotquot ore tenus Deũ profitentur, corde autem & factis negãt. Externam enim sanctitatem profitentur & iactant, intus autẽ pleni sunt dolo & rapina. Hos Christus (Matt. 23.) sepulchris dealbatis comparat, quæ extrà quidẽ speciosa videntur, sed intus ossibus & fœtore plena sũt. Etsi verò homines deludere, Deum tamen fallere non possunt, qui scrutatur renes &

corda.

corda. Ex eo factum est, vt Christus, primum omniũ moueret, in iustitiæ & pietatis operibus maximè cauendam esse ab hypocrisi, ne operam ludant qui his obsequiis Deum sibi promereri arbitrantur. Hoc vt in eleemosyna & oratione, ita & hũc in ieiunio cautiùs obseruandum monet.
Leo Mart. Leo Martys serm. 1. de ieiunio decimi mẽsis, Oratione enim propitiatio Dei quæritur, ieiunio concupiscẽtia carnis extinguitur, eleemosynis peccata redimuntur: simulque per omnia Dei to nobis imago renouatur, si & in laudem eius semper parati, & ad purificationem nostram
A sine cessatione soliciti, & ad sustentationem proximi indesinenter simus intenti. Hæc triplex obseruantia, dilectissimi, omnium virtutum comprehendit effectus. Hæc ad imaginem & similitudinem Dei peruenit, & à Spiritu sancto inseparabiles facit: quia in orationibus permanet fides, in ieiunio innocens vita, in eleemosynis mens benigna.
Chrysost. *Tria summa mala.* Chrysost. hom. 15. Oper. imper. in Matt. Et omniũ quidem malorum prima & fortiora sunt tria: Gula, auaritia, & vana gloria. Aduersus quæ Dominus tentationis suscipiens bellum, pugnauit pro nobis. Cõtra gulam pugnauit in Eremo, contra auaritiam super montem, contra vanam gloriam super templum.
B Item omnium bonorum fortissima sunt tria: Eleemosyna, oratio, & ieiunium. Et vide quomodo aduersus tria mala inuenta sunt tria
Contra hæc tria remedia. bona. Eleemosyna contra auaritiam est, oratio contra vanam gloriam, ieiunium contra gulam. Et quibusdam
Idẽ Chrys. interiectis. Quia ergo sciebat Dominus vanam gloriam ex omni bono procedere: ideò illam spinam, quæ assiduè nascitur in terra bona, iubet præcidere, ne suffocet ieiunij fructum. Et quemadmodum præcipua medico cura est, vt nobiliores corporis partes conseruet: ita Christus cauet, ne nobiliores humanarum virtutum actiones
C *Summa.* corruptione Pharisaica imbuantur. Diximus de eleemosyna & oratione: nunc de ieiunio agendum est. Non enim suo tantùm exemplo, sed & doctrina præstituit ie-
Tertull. iuniis legem, vt scribit Tertullianus lib. de ieiunio contra Psychicos. *Cum ieiunatis*, inquit, *nolite fieri sicut hypocritæ tristes.* Hæc conditio facti eadem est atque ista quam superiùs dixit, Cùm facis eleemosynam, &, Cùm oratis. Ita nimirùm illa intelligenda sunt, vt pietati & Chri-
Ieiuniũ Christiano necessarium. stiano obsequio necessaria. Quis enim verè Christianus est sine istis? id est, quibus potiùs quàm istis actionibus
D aliquis se Christianum esse demonstrat? Itaque etiam ieiunium requirit, sed in ipso cauendam esse hypocrisim
Chrysost. admonet. Chrysostomus homil. 1. de ieiunio, illius laudes etiam à corporis vtilitate commendat. Quoniam per gulam, inquit, hydropisis, vomitus, grauedo capitis, apostemata, & varij morbi: sanantur autem illa per ieiu-
Quotuplex sit ieiunium, & quanta sit eius vtilitas. nium. Quantùm verò ipsum animæ conducat, quis exprimere possit? Et quidem ieiunium multiplex est. Aliud scilicet naturale, quod ad corporis valetudinem præscribitur, qualis à medicis diæta est, ex qua etiam Basil. ser. 1. de
1. ieiunio colligit, quàta sit ieiunij vtilitas, cùm potior me-
Basil. dicinæ pars hinc pendeat. Aliud est ieiuniorum ciuile, cùm
2. E ita homines suis rebus intẽti sunt, vt non meminerint ci-
3. bi. Sic qui Paulum interfecturi erant Iudæi, vouerunt non priùs se comesturos, quàm cædem istam commisissent. Est & ieiunium Christianum, quod religionis ratione obseruatur. Plura sunt ieiunantium genera, sed quæ his comprehendantur. Attamen, ne quis de omnibus hic a nobis agi existimet, breuiter illa edisseramus. Vulgari versu comprehenduntur.

Abstinet æger, egens, cupidus, gula, simia, virtus.

1. De ægris dictum est. Hoc quod in illis meritum fuerit, si
F solius hominis medici præscriptionem, non Dei: solius corporis valetudinem, non animæ spectent? Et quidem Barbari, Turcæ, & quicunque sunt infideles, solius corporis melioris spe, strictissima se diæta macerãt: nec eapropter Deo acceptiores fiunt. Quid si præscriptionem hanc diætæ ad corporis sanitatem tolerabiliorem ducũt, quàm ieiunij Christiani ad animæ restitutionem? Quid si alacriter incumbunt difficilibus omnibus, ad præsentis vitæ cõseruationem, quòd sibi nihil in posterum reliquum es-
2. se existiment? De egenis autem ieiunantibus sola patientia iudicium faciet. Si enim hoc ita patienter tolerent, vt

& benedicant Deum in omnibus, famem, sicut & sitim, & algorem, & cætera omnia illa in salutem cedere non dubitamus. Verùm si egens sumatur pro helluone aliquo & parasito, qui assuetus sit ollas & coquinas lectari, ventrem implere: cui nihil grauius ieiunio esse videatur: Contingat interim illum in has angustias redigi, vt neque mensam, neque coquinam inueniat: imò neque assem, quo sibi victum comparet: & tum coactus ieiunet: quod illi quæso merito adscribendum erit, qui se infœlicem eo ipso existimat, & suam in cibo & potu fœlicitatem constituit? An verò ille Deo acceptus erit, qui coactò ieiunat, imò verò abstinens, Deo maledicit, quòd non in promptu mensam paratam habeat? Obsequium voluntarium requirit Deus. Ideò neque hìc de ieiunio coacto agitur. Ieiunant & cupidi seu auari, vt ditentur. Parcunt 3.
enim mensæ, vestibus, & rebus omnibus quæ ad com- *Auarorum ieiunium.*
modiorem vsum esse possunt. Sic tantum deest auaro, quantum habet. Talem depingit Persius, qui vt ditiorem familiam relinqueret, ipse ne quidem sibi caules lauritùs pararet, nisi magna quadam & profusa liberalitate permutteret. Satyra 6.

—Solus natalibus ipsis Persius.
Tingat olus siccum muria vafer in calice empta,
Ipse sacrum irrorans patinæ piper.

Quem, vt lautiùs conuiuaretur, quasi prodigalitate effusiorem, seruo suo exclamantem inducit:

—Nunc, nunc impensiùs vnge,
Vnge puer caules, mihi festa luce coquatur
Vrtica, & fissa fumosum sinciput aure.

Quid auaris tanta frugalitas prodest, & voluntariè suscepta ista ieiunia, cùm non eo animo fiant, vt Deum colant, & violentos carnis impetus deprimant: sed vt dum
C mensæ, & victui necessario parcunt, tantum cumulati reditus apud eos remaneat? Pessimum hoc ieiunium, quod diuinæ & humanæ charitati aduersatur. Ieiunat etiam gu- 4.
losus, qui vbi se copiosiùs cibis repleuerit, quàm natu- *Gulosorum ieiunium.*
ra ferre possit, mensam fastidit. Ita nimirùm, vt cecinit Poëta,

Qui satur est, pleno laudat ieiunia ventre.

Hoc autem cùm non sponte occurrat, sed ex ingurgitatione & repletione oriatur: quomodo non etiam peccatũ consequatur? Est tamen & aliud gulosorum ieiunium.
D Vbi enim sibi conuiuium parari cognouerint, paucis diebus, aut saltem vno die antequam ad mensam accedant, sese inedia pascunt, ventrem demum laxant, vt copiosiorem illi ciborum sarcinam ingerant. Et hos quaso ieiunantes quis non irrideat, aut abominetur? His nimirùm
Tertullian. comparat pœnitentes illos Psychicos, qui te- Tertull.
iunium aliud non admittunt quàm conuiuaturorum: non alium saccum, quàm purpuram & sericum: non alium ci- *In delicatulos.*
nerem, quàm vnguenta & liquores, & lectisternia delicatiora. Hos nimirùm si sequamur, dicemus & mandabimus alicui, quoties pœnitentiam acturi fuerimus, (ait
E Tertull. lib. de pœnit.) Defæcato senectutem vini, conquisito alnlium enormẽ saginam, adiicito ad sumptum: cumque quis interrogauerit, cur animę largiaris: Deliqui in Deum dicito, & periclitor in æternum perire: itaque nunc pendeo, & maceror, & crucior, vt Deum in quem deliqui, reconciliem mihi. Irridet etiam Horatius profusionem ipsam ciborum, inquit Hieron. lib. 2. in Iouinia- Hierony.
num, quæ tandem fastidium, & quandam velut pœnitentiam pariat.

Sperne voluptates, nocet empta dolore voluptas. Horat.

Vnde in Atheos, qui omnem carni licentiã laxarent, cùm *In Atheos.*
F se crassum pinguemque describeret, lusit his verbis:

Me pinguem & nitidum bene curata cute vises,
Cum ridere voles Epicuri de grege porcum.

At verò regnum Dei non est cibus & potus: nõ includitur macello: non in copiosis cibis fœlicitas nostra est, sed in spirituali mensa, in verbo Dei, & gloriæ expectatione. Propter hanc nimirùm Patres antiqui egentes, angustiati, & afflicti erant, quibus dignus non erat mundus. Vnde & superiùs Christum audiuimus dicentem: Beati qui nunc esuritis, quia saturabimini. Sed & ieiunant simul, hypocritæ nimirùm, ieiunarũt Pharisæi: verùm nihil hoc

illis

6. Quòd Deo gratum sit ieiunium.

illis ad salutem profuisse docet Christus. Ostendit quòd
Deo gratum & acceptum ieiunium esse oporteat. Porrò
quomodo non ieiunium cómendaret, quòd in omni lege
à Domino indictum & commendatum est? Quomodo
Philo Iud. non ieiunium nouæ legi inseriberet, quo, vt scribit Philo
Iudæus lib. de temulentia, afflantur homines, & Spiritu
sancto inebriãtur? Sic Annæ Samuelis matri, sic Danieli,
ieiunis contigit. Sed & iubetur Propheta, ne in Bethel
cibum accipiat, verùm redeat ieiunus: qui quoniam legẽ
hanc præuaricatus est, à Pseudopropheta deceptus, &
A tandem à leone suffocatus est. 3. Reg. 13. Neque verò ne-
gauerim internum à peccatis ieiunium requiri: eapropter
scilicet corporaliter ieiunamus, vt carnem maceremus,
castigemus, refrænemus, & spiritui subiiciamus. Nam qui
Deum sibi propitium reddere contendunt, ieiunio con-
tra peccata pugnandum censent, & ita ieiunant in corpo-
re, vt simul ieiunent in mente. Quòd si quis obiiciat, Do-
minum reiecisse ieiunia Iudæorum, cùm Esa. 58. iactan-
tibus illis suas neomenias & abstinentias, Nónne magis
hoc ieiunium est quod elegi, dissolue colligationes im-
pietatis, solue fasciculos deprimentes, dimitte eos, qui cõ-
B Tertull. fracti sunt, liberos. Tertullian. lib. de ieiunio contra Psy-
chicos, huic obiectioni hactenus respondit, quoniam &
illa haeretici Psychici se muniebant. Nam Dominus hy-
pocritarum ieiunium reiecit. Nunquid enim ieiunium
ieiunastis mihi? An verò quia ieiunium hypocritarum à
Christo reiicitur, & prohibetur: ideò ieiunãdum omninò
non esse intellexit? Cur ergo docuit qua se regula ieiu-
naturus dirigeret? Cur ipse ieiunasset? Cur Apostolos
post ascensionem ieiunaturos prædixisset? Cur oratione
& ieiunio eiicienda esse dæmonia quędam docuisset? Cur
C & Ioannem semper ieiunantem præmisisset? Odis ieiu-
nium hypocritarum, requirit autem religiosum & verè
Origenes, pium ieiunium. Origenes hom. 2. in Iesum Naue. Sed &
quid prodest, si ieiunamus à peccatis, & iterum peccata
cõmittimus? Quid prodest lauisse, & in cœno denuò vo-
lutari? Ieiunasti aliquanto tempore, tale est, quale si inte-
rim ex Ægypto discesseris. Transijsti mare rubrum, secu-
tus es Mosen, præcepta legis obseruans: sed iam te à Mo-
se suscipit Christus, qui te circuncidis secundò. Itaque
vtrumque internum & externum ieiunium simul cõiun-
gi oportet: quod etiam in consequentibus Metaphorica
D locutione Christus ipse docet. Eapropter enim Græca
ieiunij dictio benè posita est, vt quòd inedia purget ani-
mæ viscera, *νῆστις* enim ieiunus, seu *νῆστις*, ieiunum inte-
stinũ, q. *νῆστις*. Quemadmodũ enim vermes, qui in pue-
rorũ intestinis germinant, pharmacis quibusdam vehe-
menter acribus & amaris excutiuntur: ita peccatum in in-
timis secessibus habitans, ieiunium extinguit, enecatque,
Basilius. simul atque in animam superuenerit. Hæc Basilius ser. 2.
Euse. Emis. de ieiunij laude. Proinde Eusebius Emissen. hom. 1. de i-
nitio quadragesimæ: Si requiras & dicas (inquit) quid
commodi hoc ieiunandi exercitium adfert? O homo,
E quid diceres, si non priùs Dominus tuus abstinẽdi dedis-
set exemplũ? Primùm enim per gulæ & incontinentiæ vi-
tium mors intrauit in terram: ieiunium quid possit, adver-
te. Et extrinsecus virus augetur, corpus affligitur, & dia-
bolus effugatur. Proinde Apostolus. Sic pugno (inquit)
non quasi in incertum, nec quasi aërem verberans: sed ca-
stigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne fortè cùm
Basilius. alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar. Basilius quoque
serm. 2. de laude ieiunij. In omni, inquit, serio negotio,
in omni corporis habitu, ieiunij præstò est vtilitas, ac pa-
riter omnia condecorat, domos, fora, noctes, dies, ciuita-
F tes, deserta. Ieiunarunt legislatores: vt his Moses 40. die-
bus. Exod. 24. Deut. 9. Prophetæ, Daniel, Helias, Ioannes
Baptista. Reges: Dauid, Achab, Ezechias. Et principes, vt
Iosue: Mulieres, Iudith, Ester: Populus Israël sæpissimè:
Imò & Gentiles, vt Niniuitæ: Sacerdotes, vt in omni
afflictione: Omnis generis denique homines, prout & ad
saccum & cinerem inuitantur à Ioële in Epistola hodie
lecta ex cap. 2. Ieiunauit Christus: ieiunarunt Apostoli,
Philo. vt patet Act. 1. & 13. Ieiunauit postmodùm tota Ecclesia.
Epiphan. Nam etiam Philo Iudæus Ecclesiam apud Alexandriam à
Eusebius. Marco edoctam, refert libro de vita supplicum: quod

etiam annotat Epiphanius lib. 1. in hæreses, tom. 2. hæres.
29. contra Nazaræos, & Eusebius lib. 2. hist. Eccles. c. 17.
ciborum parsimoniam velut fundamentum quoddam in
anima collocasse, nec cibum aut potum sumpsisse ante so-
lis occasum: Imò quosdam per totum triduum ieiunasse
narrat. Augustinus quoque tom. 1. lib. de moribus Ec- August.
clesiæ, cap. 22. & 33. refert Christianos olim, non etiam
vt erat omnibus vsitatissimum, semel sub noctem corpus
cibo refecisse, sed continuum triduum, vel amplius, viros
& fœminas sine potu duxisse. Multa his similia Palladius Palladius.
A in historia Lausiaca, & Theodoretus in Theophili de an- Theod.
tiquis illis Ascetis narrant, quæ hîc enumerare longũ es-
set. Quæ scilicet natio, quod tempus ieiunium non com-
mendauit? Hoc & seruis & dominis, pauperibus & di-
uitibus, in omni etiam loco fructuosum fieri docet. Basil. Basilius.
serm. de ieiunio. Leo Martyr serm. 4. de ieiunio decimi Leo Mart.
mensis. Et illa quidem, inquit, quæ sub lege rerum futu-
rarum figuras gerebant, impletis quæ significauere, finita
sunt: ieiuniorum verò vtilitatem, noui Testamenti gratia
non remouit, & continentiam corpori atque animæ sem-
B per profuturam, pia obseruatione suscepit. Quoniam si-
cut permanet apud intelligentiam Christianam: Dominũ
Deum tuum adorabis, & illi soli seruies: &, Diliges Do-
minum Deum tuum ex toto corde tuo. & ex tota anima
tua: & proximum tuum sicut teipsum: & cætera talium
mandatorum: Ita quod in eisdem libris de ieiuniorum
sanctificatione & curatione præceptum est, nulla inter-
pretatione vacuatur. In omni enim tẽpore omnique vita
huius sæculi, ieiunia nos contra peccata faciunt fortiores.
Ieiunia contra concupiscentias vincunt, tentationes re-
pellunt, superbiam inclinant, iram mitigãt, & omnes bo-
C næ volũtatis affectus ad maturitatem totius virtutis enu-
triunt, si tamen in operibus misericordiæ se prudenter
exerceant. Hinc est quòd Episcopi ab Apostolis edocti
ieiunia plebi mandare assolent, inquit Tertullian. lib. de Tertull.
ieiunio. Et olim catechumenis tẽpus ieiunij indicebatur,
teste Clemente lib. 2. Recognit. ad Iacobum fratrẽ Do- Clemens.
mini: qui denique lib. 5. Constitut. Apostolicarum, dies
sex ad Parasceuen vsque ieiunare in pane, sale, oleribus
& aqua iubet, cap. 19. Ignatius in Epist. ad Philippenses, Ignatius.
idem ieiunium quadragesimæ in memoriam conuersatio-
nis & legislationis Christi obseruare monet, cap. 13. Cle- Cle. Alex.
D mens etiam Alexandr. lib. 7. Stromat. ieiunium dierum
quarti & sexti commendat. Aurelianus in vita S. Martia- Aurelianus.
lis, tãtam eiusdem austeritatem describit, vt sæpissimè ie-
iunãs, solo pane & aqua vteretur. D. Sophronius Patriar- Sophron.
cha Hierosolymitan. hom. in laudem sanctæ Crucis, mul-
tiplicem ieiunij quadragesimalis fructum recenset. Et in-
ter cætera, pharmacum nobis (ait) suggerit Dominus ie-
iunium, omnia doloris lenitiuum, quo carnis appetitum
omnem velut fræno quopiam iniecto coërcet ac frangit.
Qui sunt igitur qui ieiunij meritum explodunt? Nónne
Gentilium vox est ita dicentium, Manducemus & biba-
E mus & num placet vt Christũ exuẽtes pecudẽ induamus,
& expoliãtes Christum superuestiamur diaboli amictus?
O stultum Helisæũ, qui syluestribus ramis & amaris pa-
scebat Prophetas! (4. Reg. 4.) O paulum insipientem,
qui tantoperè ieiunijs gloriatur, (2. Cor. 11.) si nihil pro-
sunt ieiunia! Hæc Ambros. Epist. ad Vercellens. Ecclesiã. Ambros.
Itaque Christus ieiunium Christianum à fermento Pha-
risæorum repurgat, vt nobis in salutem & animæ reme-
dium succedat. *Cum ieiunatis, nolite fieri, sicut hypocritæ, tri-
stes.* quasi dicat, Ieiunium quidem prodest, si modò ad
Dei laudem & proximi ædificationem instituatur. Alio-
F quin ieiunium inter ea bona referendum est, quæ indif-
ferentia vocantur. Cassianus collat. 21. Abbatis Theonæ, Cassianus.
cap. 14. Ea enim, inquit, quibus qualitates statutas vide- Bona media.
mus & tempora, & quæ sic obseruata sanctificãt, vt omis-
sa non polluant, media esse manifestũ est, vt puta nuptias,
agriculturam, diuitias, solitudinis remotionem, vigilias,
sacrorum lectionem, meditationemque librorum, ipsa-
que ieiunia. Quæ omnia diuina præceptio, vel sanctarum
authoritas scripturarũ, non ita incessabiliter custodienda
decreuit, vt ea paululùm intermisisse nefarium sit. Sed &
quis dubitat apud idololatras olim obseruata esse ieiunia?

Quis

Quis non admiretur à Turcis, & quantumuis barbaris, dicā & incantatoribus & magis, vt dæmones ad respondendū prouocentur? Maximus Martyr Sententiarum cent. 3. numero 70. Dæmones, inquit, non oderunt temperantiā, non execrantur ieiunia, non largitionem pecuniarum, nō hospitalitatem, non psalmorum decantationem, non legendi studium, non tranquillitatem, non scientias maximè sublimes, neque si quis humi dormiat, non vigilias, non reliqua omnia, quibus insignita est vita Deo grata, quamdiu inclinat in eos scopus & causa eorū quæ geruntur. Itaque illa omnium suo fine discriminantur: & bona quidem erunt, si in Dei laudem cōspirent, alioquin aliena sunt. Inde fit, vt Christus hypocritarum eleemosynas, orationes & ieiunia auersetur: nósque doceat illa in Dei gloriam instituere, vt ex iis præmium gloriæ colligamus.

Maximus.

A

μὴ γίνεσθε ὥσπερ οἱ ὑποκριταὶ σκυθρωποί. *Ne efficiamini.* Intentionem facti maximè respexit Latinus interpres, dicens: *Nolite fieri:* quoniam non aliqua carnis debilitate, sed arte nascatur hæc tristitia. Thomas Aquinas in Matt. Latinam versionem attendit. Per hoc, inquit, quod dicit *Nolite*, prohibet non solùm facere, sed velle: quia in voluntate radix est merendi, & demerendi. Chrysost. hom. 15. Oper. imperfecti in Matth. Sciens autem Dominus quia non potest fieri, vt sit hilaris qui ieiunat, ideò non dixit, Ne sitis tristes, sed, Ne efficiamini tristes. Aliud est enim tristem esse, aliud fieri. Qui enim naturaliter propter assiduum ieiunium tristis est, ille est tristis, non autem fit: qui autem per imposturas aliquas pallentes apparent, illi non sunt tristes, sed fiunt. Basilius Reg. breuiorum quæst. 323. Hoc præceptum, inquit, ad eos pertinet, qui Dei mandatum ob eam causam exequi student, vt spectentur ab hominibus, quò videlicet à vitio humanæ gloriæ liberētur. Quandoquidem mandatum Domini, si ad gloriam Dei fiat, nequaquam sua sponte, apud Dei cultores abscōdi debeat, ipse Dominus declarauit, cùm dixit, (Matt. 5.) Non potest ciuitas abscondi supra montem posita. Quis enim si olim Heliam aspexisset, qualem illum describit Gregor. Nyssenus lib. de virginitate, non illum squallidum, capillis obumbratum, ieiunio marcescentem vidisset? Non item priscos illos Ascetas, Antonium, Macarios, Paulum, Hilarionem, ipsum etiam Hieronymum? Sed ne id humanæ gloriolæ gratia facere viderentur, in solitudinibus sese continebant. Quid enim magis detestatur Deus, quàm vt tu alteri tribuas, quod illi debetur? Ieiunio colendus est Deus, nō mundus, vt tu ab eo mercedē accipias. Ideò *ne tristes efficiamini*, inquit: ne studeatis apparere ieiunio macerati. Sic nimirùm vidua illa, quæ ad Dauidem pro Absalone reconciliando venerat, luctū simulabat. Dixerat enim ei Ioab, (2. Reg. 14.) Lugere te simula. σκυθρωποὶ tristes dicuntur, & vultuosi, qui vultu præ se ferunt magnam quandam tristitiā. Idē est enim σκυθρωπάζομαι, atque si quis dicat præ tristitia incedo demissis oculis. Ad eum scilicet modum non Pharisæi modò, sed & hæretici permulti sanctitatem mentiti sunt, vt obseruat Orig. hom. 4. in diuers. Tales olim Marcionitæ à Marco Colobarso, cùm se raptos fingerēt: tales Enthusiastæ, Valentiniani, Cataphrygum virgines, vt Philastrius & Epiphan. in lib. de hæresibus narrant: se nimirùm in tertium vsque cœlum euectos mentientes, externum quendam fucum aspicientibus ingerebant, vt incederent,

Tho. Aqu.

B

Chrysost.

Fieri aliud est, quam esse.

Basil.

C

Greg. Nyss.

D

Quid tristem esse.

E

Origenes. Exempla eorum qui tristitiam simulabant.

Qualis & Ogygio decurrit plena Lyæo.

Tales etiam nunc procedunt Anabaptistæ, dū sibi nescio quam Apostolicarum animarum metempsychosin vēdicant: vt alius se vnum, alius alterum ex Apostolis esse iactiget. *Sicut hypocritæ.* Hypocritæ à simulatione dicuntur: ὑποκρίνεσθαι autem Græcis idem, quod nobis est abiudicare. quòd externum iudicium aliud in hypocrita sit, quàm res ipsa. Demosthenes hypocrisim sumit pro pronunciatione, quòd in ea omnes gestus & fictiones cōsistāt. Ea quoque dictione mimi, actores comœdiarum, seu tragœdiarum, & histriones significantur, vt qui alios se esse simulent quàm sint. Falso enim persuadere nitūtur populo, se reges, aut principes esse ob gestus vocísque tenorē, quos priuatimè æmulantur. Vnde quisquis se alium astu & iactantia vult facere quàm sit: vt deuotū, cùm sit obduratus corde: humilem, cùm ambitiosus: affabilem, cùm crudelis: pium, cùm impius: idque ab arte venatur, quod ipsius sua conscientia negat, hypocrita dicitur. Ambrosius hypocritas dictos esse dicit, (lib. de ieiunio, & Helia cap. 10.) eo quòd simulatione alienam personam induant, sicut in scena qui tragœdias canunt. Augustin. lib. 2. cap. 3. de serm. Domini in monte, & Budæus lib. Comment. in linguam Græcam, Isidorus quoque lib. Etymologiarum eandem interpretationem sequuntur. Maximus Martyr Cent. 3. num. 67. Hypocrisis, inquit, est amicitiæ fucus, iustitiæ simulatio, deceptio veritatis habens formam, cuius studiosi sunt, qui prauitate morum serpentes imitantur. Petrus Chrysol. ser. 7. Hypocrisia, inquit, subtile malum, secretum virus, venenum latens, virtutum fucus, tinea sanctitatis. Hypocrisis secura simulat, fallit prospera, curiosa mētitur, & crudeli arte virtutes truncat mucrone virtutum: ieiunium ieiunio perimit, oratione orationem euacuat, misericordiam misericordia prosternit. Hypocrisis cognata febris frigido populo propinat ardorem. Quod corporibus est hydrops, hoc hypocrisis est animabus: hoc est, hydrops bibendo, hypocrisis autem inebriata sitit. Fulgent. Epist. 3. de virginitate ad Probam, hypocrisim ex superbia nasci ostendit. Hos enim, inquit, in conspectu hominum superbia tanquam suos demonstrat hostes (per fictam humilitatem) & intrinsecus habet nequissimos milites. Ab his iniquitas callidè geritur, vt humania obtutibus iustitia fallaciter ostendatur. *Exterminant enim facies suas vt videantur hominibus ieiunantes.* Græca vox est ἀφανίζουσι, id est, demoliuntur, occidunt, aut obscurāt: quæ aliud multò significat, quàm quod vulgò dicitur. Diuus Hilarius vertit, Conficiunt & obscurant: Hieronymus, demoliuntur: Chrysostomus, corrumpunt atque dispergunt. Origenes eandem vocem quam Chrysostomus, assumit. Exterminant verò hypocritæ facies suas, quia extra terminos naturæ eas obscurant: vt qui (ait Hieronymus) animosortè lætantie, tristitiam simulent, & luctum ferant in vultu. Huius generis sunt. 1. Mulieres, quæ ac si plasmatore suo sapientiores essent. (ait Chrysost. in hunc locum & Ambros. lib. Hexameron. Origenes quoque hom. 4. in diuers.) arte & fuco natiuum colorem corrigere, imò corrumpere nituntur. 2. Pauperes mendici permulti, quòd segnitie quadam adducti vitam sudore comparare nolint, deformant facies suas herbis quibusdam & sanguine, vt tādem eorum qui verè pauperes sūt, eleemosynas sibi comparent. At verò, inquit D. Paulus, (2. Thess. vlt.) qui non laborat, non manducet. Viderint eos Magistratus, vt habetur in Cod. de valetudin. mendicis. 3. Hypocriticè verò ieiunantes ita depingit D. Greg. 8. Moral. Ora pallescunt, (inquit) corpus debilitate quatitur, pectus interrumpentibus suspiriis vrgetur: nihilque tanto labore aliud nisi æstimatio humana cogitatur. *Vt videantur hominibus ieiunantes.* Non malum est videri bonum ab hominibus. Ait enim Christus, (Matt. 5.) Videāt homines opera vestra bona, & glorificent patrem vestrū. Sed ea lex adhibenda est, vt idem intus sis, qualis foris vis videri. Ideò Chrysostom. hom. 21. Oper. perfecti in c. 6. Matth. reprobat excusationem eorum, qui vt se iustos simulent: Ne scandalizem (aiunt) multos, id facio. Tu verò (inquit) hominum metuis offensam, non autem Dei. Et quid hac væcordia possit esse deterius? Hic verò duo genera hypocritarum posuit Chrysostomus: vnum nimirùm eorum, qui non ieiunant, & tamen ieiunantes videri volunt: alterum eorum qui ieiunant quidem, sed honorem humanum ex ieiunio venantur. Et si autem hi & illi condemnentur à Domino, maximè tamen qui pietatem mentiuntur, quam omninò non obseruant. Sicut & hi, de quibus olim Satyricus poëta cecinit,

Ambros.

Augost. Budæus. Isidorus. Maximus.

Pet. Chrys.

Fulgentius.

Chrysost. Ambros. Origenes.

Gregor.

Chrysost.

Qui Curios simulant & Bacchanalia viuunt.

Euseb. lib. 13. cap. 5 de præp. Euang. At qui, inquit, vir iustus laude cuiusquam vix mouebitur, nisi eius qui artificiū nouit. Bernardus in Apologia ad Gulielmum Abbatem. Quis enim magis impius, an profitens impietatem, an mentiens sanctitatem? Nonne is qui etiam mendaciū addit, geminat impietatem? Beati igitur illi, qui cum Hieremia dicere possunt, (c. 17.) Diem hominis non deside-

Iuuenal.

Eusebius

Bernard.

Mentiens sanctitatem impius est.

raui,

ram, hoc est humanam gloriam. Cæterùm ex eo colligimus, superbiam non tantùm consistere in rebus ambitiosis, & inflatis, quales sunt diuitiæ, pompæ, honores, dignitates: sed etiam in mentita humilitate. Sub vilibus etiã pannis & ieiunio, sub herbarum etiam esu delitescit superbia. Hoc nimirùm Plato in Diogene Cynico notauit, qui cùm, vt scribit Digenes Laërtius lib. de vitis Philosoph. calcans Platonis lectum, diceret, Calcare se fastum Platonis: statim subintulit, Tu calcas quidem, sed alio fastu.

Dio. Laër.

Porrò obiiciat aliquis: Si cauendum est, ne videamur hominibus ieiunantes, prohibentur ergo publica ieiunia. Ergo tẽpore indicti ieiunij lætabor, & eo quo nemo ieiunaturum me suspicabitur, ieiunabo.

An prohibeantur ieiunia publica.

A

Epiphan. in hæres. 75. sic Aërium hæreticum conclusisse scribit, licet non ex istis præmissis.

Epiph.

August. serm. 60. de tempore. Ergo inquit, contra Christi præcepta facimus, qui publicè ieiunium indicimus, & vidente toto populo, pariter cum ipso ieiunamus? Et hoc in sensu oportet intelligi, vt nemo pro laude humana, sed pro peccatorum indulgentia, vel pro misericordia diuina ieiunet, & vnusquisque suam conscientiam interroget, an pro solo Deo id faciat. Licet enim priuata ieiunia bona sint, qualia Dauidis pro puero, Iudith & Hester pro populo suo: præferuntur tamen publicè indicta.

August.

B

Leo ser. 4. de ieiunio septimi mensis. Ecclesiasticus, inquit, miles, etiamsi specialibus prælijs possit fortiter facere, tutiùs tamen & fœliciùs dimicabit, si contra hostem palàm in acie steterit, vbi non suis tantùm viribus certamen ineat, sed sub inuicti regis imperio fraterna consociatus agminibus, bellum vniuersale conficiat. Minore enim discrimine plures confligunt cum hoste, quàm singuli: nec facilè patet vulneri, quem opposito scuto fidei, non sua tantùm, sed & aliorum fortitudo defendit.

Leo.

C

Sicut enim oratio Ecclesiæ, quæ publica est, non ea ratione reiicitur, quòd hypocritæ suas orationes ostentant; ita neque publicum ieiuniũ prohibetur à Christo, etsi prohibeant illud adinstar hypocritarum suscipere, vt ab hominibus videamur. Publicum ieiunium Ecclesiæ habet à Deo mercedem, quia in eius gloriam suscipitur. At verò de hypocritis adiicit Christus. *Amen dico vobis, receperunt mercedem suam.* Quam verò mercedem? Fumum & auram gloriæ istius.

Chrysost. hom. 15. Oper. imperf. in Matt. Delectatio enim illa laudis tamdiu sentitur, quamdiu auditur. Mox verò vt aures transierit, trãsit & delectatio laudis. Mercedem enim omnes recipiunt ab his in quibus sperant. In his autem magis sperare vidẽtur, quorum obsequijs se deuouent, & quibus magis placere nituntur. Idcircò cùm hypocritæ hominibus magis quàm Deo placere studuerint, ab his quoque temporaneã accipient mercedẽ. Ita (vt dicitur Iob. 8.) Spes hypocritæ peribit: & sicut tela aranearũ fiducia eius. Quid enim leuius humano rumore & fauore, cui se tamen addixerunt?

Chrysost.

D

Aptè igitur Chrys. hom. 21. in Matt. hypocritã personatis scenicis confert, qui tamdiu apparent, quãdiu assistit spectantiũ multitudo. Neque tamẽ omnes decipiunt, cũ norint plurimi qui sint, quosnam esse se simulent. Tandem denique theatro illo subitò dissoluto, quales sint manifestissimè omnibus reuelatur. Sic & hypocritas intus & in cute norunt plurimi: pleniùs autem agnoscẽtur, cùm dies retributionis aduenerit.

Idem.

E

Tu autem cùm ieiunas. Tu, emphasim habet: secernit enim suos ab hypocritis. Tu discipule mi, qui iam in filium Dei adoptatus es, & illum patrem agnoscis, ieiunium etiam tuũ ad eius laudem & gloriã instituere debes. Et rectè quidem ait, *Cùm ieiunas.* Nec enim semper à nobis ieiunatur, etsi semper temperantia & sobrietas à nobis requiratur. Quod in eos dixerim, qui temperantiam cum ieiunio confundunt.

F

Augustin. Epist. 86. ad Casulanum. Aliud est, inquit, grauare corda crapula & ebrietate, aliud modestia & temperantia custodita relaxare ieiunium. Docet demum inter intemperantiam & ieiunium hanc esse differentiam: quòd non esse temperantem, semper sit malum: at verò non ieiunare, non semper sit malum.

August.

Aliud ieiunare, aliud temperantem esse.

1.

Siquidem & Tertullianus lib. de corona militis: Ieiunium, inquit, die Dominico nefas ducimus: A Paschate ad Pentecosten esse gaudemus. Etsi verò non semper ieiunandum sit, semper tamen temperantem esse oportet. Ita nimirùm non ieiunabimus, & tamen temperantes erimus: sed etiam ieiunantes, ita cibos præparare poterimus, vt leges intemperantiæ subeamus.

Tertull.

2.

3.

Hieronym. ad Nepotianum Presbyterum, de vita Clericor. Sint, inquit, tibi ieiunia pura, casta, simplicia, moderata, & non superstitiosa. Quid prodest oleo non vesci, & molestias quasdam, difficultatẽsque ciborum quærere, caricas, piper, nuces, palmarum fructus, mel, &c. Audio quosdam contra rerum naturam aquam non bibere, non vesci pane: sed sorbitiunculas delicatas, cõtrita olera, betarumque succum, non calice sorbere, sed concha. Atqui fortissimum ieiunium est aqua & panis. Agit & in omnes qui coquos quærunt, & varijs condimentis cibos præparant. Hoc verò quomodo temperantiam dixerimus? Est ergo abstinentia aliud, aliud & temperantia.

Hierony.

A

Tu ergo, inquit, *cùm ieiunas*, siue ex præcepto, seu priuato aliquo consilio: non enim semper te ieiunare continget: *Vnge caput tuum.* Errant hic Anabaptistæ, existimantes ad literam obseruandum esse præceptum istud.

Contra Anabaptistas.

Nimirùm Euthymius & Anselmus Commentarijs suis in Matth. admonent, falsos esse expositores illos, qui nihil volunt in nouo Testamento allegoricè sumere: siquidem in præceptis non id tantùm attendendũ est quod prima facie apparet, sed & sensus quoque ipsorum attendendus est.

Euthy.

Anselm.

B

Aug. lib. 3. de doctr. Christiana, cap. 16. Quoties in scriptura res absurda præcipi videtur, tunc & illa figuratè intelligenda est. Quis enim credat Deum ieiunãtibus præcipere quod est luxuriantium? Sic quidem Iezabel oculos stibio perunxit, & meretrix apud Salomonem: Perfudi, inquit, cubile meum myrrha & cinnamomo.

August.

Clemens Alex. lib. 2. Paidagogi, capit. 8. superabundantiam vnguentorum à Christiano reiicit: & ipsos dicit vnguentarios à ciuitatibus, quæ bonis legibus & institutis vtũtur, expelli, quòd homines effœminarent. Oportet autem imprimis apud nos vnguenta non olere, sed vitæ probitatem: spiret autem fœmina Christum, qui est regalis vnctio.

Cle. Alex.

C

An liceat vnguenta profundi.

Distinguit autem vnguẽtorum species: in spiritualem, de qua Ps. 44. Myrrha & gutta & casia à vestimentis tuis: quibus virtutes quæ Christianum decent, designantur. In necessariam & medicam. Vnde Aristippus Philosophus, inquit, cùm vnguento vnctus esset, dicebat malos malè perdendos cynædos, qui vt vnguenti vtilitas malè audiret, effecerant. Honora autem medicum propter necessitatem, inquit scriptura. Duæ illæ vnguenti species Christiano licent: non autem illa effœminata, quæ ad libidinem est.

D

Ideò scilicet Diogenes Cynicus vnguentis delibuto, Vide, inquit, ne fragrantia capitis fœtorem vitæ præstet. Hoc Diogen. Laër. lib. 6. de vitis Philosoph.

Diog. Laër.

Hinc & ipse Martialis, alioquin æquo procacior & dicacior. Posthumũ vnguẽta redolentẽ his verbis perstringit, lib. 2. Epig.

Martialis.

Hoc mihi suspectum est, quòd oles benè Posthume semper:
Posthume, qui benè olet, non benè semper olet.

Itaque Christus vnguentis delibutos non probat: sed quemadmodum quando suprà (Matth. 5.) dixit, Si oculus tuus scandalizat te, erue eum: aut si manus tua, abscinde eam: non de corporis mutilatione intellexit, inquit Euthymius in Matt. ita neque nunc simpliciter vngi aut lauari iubet: sed quia mos iste apud veteres fuit, vt lætitiæ suæ tempore sæpiùs vngerentur.

E

Euthym.

Quod, vt scribit Chrysostom. hom. 21. Oper. perf. in Matth. & sancti Danielis, & Dauid docetur exemplo. Alioquin, teste Hieronym. & Anselmo in Matth. qui inter Palæstinos in luctu erant, ab vnctione abstinebant, vt legitur 2. Reg. 12. de Dauide, qui se vngebat & lauabat, cùm à luctu surrexisset. Itẽ cap. 14. de muliere Thecuitide, quam vt videretur lugere mortuum, iubet Ioab simulare: atque ideò se non vngere. Econtrà vt læta appareat Ruth, dicit ei Noëmi, Ruth. 3. Lauabis te, ac vnges. Iudith vngitur, vt patet Iudith 10. & 16. Luc. 7. ait Christus, Vnguento caput meum non vnxisti. Et Matth. 26. vnctio denuò ab eo commendatur.

Chrysost.

F

Non repellit ergo Dominus lugentes vel peccata sua, vel mundum, inquit, Maximus Taurinensis, cùm dixerit. Matth. 5. Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Non vtique spernit Deus pœnitentis & contriti cordis mœrorem, sed seruientis sibi artificẽ & dolo si-

Max. Tau.

mulatam

molatam non vult circumferre tristitiam. Hoc ergo lo-
quendi modo, designat prompto animo suscipienda esse
ieiunia,& tam alacri, vt si quid leuius & lętius esset sub-
1. eundum. Ecce nimirum Iudith peractis ieiuniis vncta
ad lætitiam pergit ad Holofernem.(Iudith 10.& 12.) He-
ster eodem apparatu pro Iudæis eripiendis ad Assuerum
petreait, (Hester quarto & quinto.) Et ipsemet Daniel
vnctus post ieiunia lætus cum suis apparuit, qui tamen
siccis cibis vsus erat,(Daniel primo.) Tu ad illorum in-
star,etsi non externo vngaris vnguento, lætitiam tamen
præ te fer, quantum fieri potest, ac si & ipse ad lætitiam
vnctus esses. Metaphorica igitur locutio est, ab his sum-
Basil. pta,qui vt lætiores apparerent, vngebantur.Basilius ho-
milia prima de laudibus ieiunij: Nemo enim deiectæ
Tertull. mentis coronatur,nemo mœrens trophæum statuit.Ter-
tullianus libro de pœnitentia. Cur enim triste duceres,
2. quod factum est salutare? Vel tu ipse considera lætiores
quosque ad diem festum procedere. Magnus autem tibi
dies festus est, quo Satanam, & carnem tuam per ieiu-
Idem. nium vinces.Tertullian.lib.de coron.militis,refert olim
in natalitiis imperatorum coronas gestatas: tu tibi bra-
uium propone, ad quod contendis, non tamen sine la-
3. bore,sed tamen cum hilaritate. Vel *vnge caput tuum*,om-
nia in Dei & Christi gloriam referas. Deus enim caput
Chrysost. Christi est,& caput viri Christus. Chrysostomus homil.
5.in Genes. Equites, si coram rege equos dirigunt, aut
pugnant,non tam populi, quàm regis fauorem attendũt.
Tuus rex Christus est,illi soli dimicandum tibi est, & ie-
Basilius. iunandum. Basilius homil.prima de ieiunio:Ad mysteria
te vocat sermo.Qui vngitur, chrismate perfunditur. Qui
lauatur,abluitur. Ad interiores partes assume legislatio-
nem. Ablue animam tuam à peccatis,vnge caput a chris-
mate,vt particeps sis Christi, & sic accede ad ieiunium.
Bernard. Bernardus sermone primo in capite ieiunij,eundem sen-
sum sectatur. Docet enim Christum vngi,si omnem glo-
riam, quæ proficiscitur è bonis actionibus, ad eum refe-
ramus. Quomodo, inquit, vngitur? Num eius baptis-
mo chrisma defuit, super quem spiritus mansit, quem
vnxit Deus præ participibus suis?Psalm.44.Itanc aquam
petit à riuulo fons indeficiens? Petit sine dubio, aut sanè
repetit magis. Ad fontem enim vnde exeunt, flumina
reuertuntur, vt iterum fluant. Non verò vt minus ha-
beas, quod dederas, Christus repetit, sed ne tibi pereat,
quicquid ad eum referre volueris. Siquidem etiam flu-
minis aqua,si stare cœperit,& ipsa putrescet, & inunda-
tione facta superueniens repelletur: sic planè gratiarum
cessat decursus, vbi recursus non fuerit. Sed & vngitur
Christus eleemosyna: siquidem & vnctionem, quæ à
muliere facta est in Bethania, in istum sensum detorsit,
vt cui pauperes succederent. Illis, inquit, poteritis be-
nefacere, me autem non semper habebitis. Denique &
hoc sibi fieri Christus imputat, quod illis impenditur.
Chrysost. Tho. Aqu. Chrysostomus, & Thomas Aquinas in Matth. Esurien-
tem ciba, inquiunt, & Christum vnxisti. Sic duo hic si-
mul bona concludit, ieiunium & eleemosynam: ductri-
ce enim eleemosyna gratum erit ieiunium, ait Nectarius
Nectarius. August. in Sanctum Theodorum Martyrem. Ad quod alludit Au-
gustinus tomo decimo sermon.65.& 77.de tempore. Ie-
iunia,inquit, nostra vt plena sint,& suffarta misericordię
pinguedine saginentur, demus esurientibus prandium
Chrysost. nostrum.Proinde Chrysostomus homil. ad popul. docet
non ieiunandum ad parsimoniam, quomodo auari: sed
cibos, quos alioqui sumpsisses, pauperibus erogandos.
Ignatius. Max. Tau. Idem admonet Ignatius ad Philadelphienses Epist. Pro-
inde Diuus Maximus Episcopus Taurinens.homil.in die
cinerum: Vngit, inquit, teuera omnis deuotus caput
suum,cuius religiosum Ieiuniũ sanctæ eleemosynæ vber-
tate pinguescit. Et si altius aliquid cogitemus,vnges ca-
put tuum, quod est Christus, si bonis operibus meliora
subiungens,simplici cum deuotione lætifices. Hæc ille.
Bernard. Porrò Bernardus, necnon Ambrosius locis nunc expres-
sis etiam caput pro conscientia, seu interiori homine su-
munt, quin vngatur, id est, sanetur ieiunio, eodémque
velut gratiarum vbertate pinguescat. Quomodo enim
vngitur caput nostrum ieiunio,quod eo marcescit? inquit
Bernardus sermo. 1. in cap. Ieiunium. An verò hoc tibi
nouum videtur? Ego plus dicam, etiam impinguatur.
Nunquam ne legisti quod scriptum est,Psalm 32. Vt alat
eos in fame? Est ergo ieiunium corporis, capitis vnctio:
& carnis inedia,refectio mentis. *Et faciem tuam laua.* Al-
ludit ad Iudæorum morem,qui sæpius lauabant quod de-
foris erat calicis & paropsidis. (Matth.23.) Non quòd &
hoc necessarium sentiat, cùm Matth.15. dicat lotionem
illam,si omittatur, non polluere hominem: sed ad spiri-
tualis faciei mundiciem nos erigit. Quæ autem illa est,
A nisi conscientia? Sicut enim ex facie homines iudicant,
ita Deus ex corde omnium rationem habet 1.Reg.16.
Homo videt ea quæ patent, Deus autem intuetur cor. 2.
Quinetiam à facie pulchri ac deformes designãtur: Deus
autem à corde vnumquemque censet. Itaque facies con-
scientia est,cuius memiorit Psaltes,dicens: Tibi dixit cor
meum,exquisiuit te facies mea.Et Hierem.Thren.4. De-
nigrata est facies eorum super carbones,non sunt cogni-
ti in plateis. Hæc inflatur superbia, pallet inuidia, rubet
crapula,marcescit auaritia,deturpatur & deletur luxuria,
sicque omnibus peccati generibus fœdatur. Monet ergo
B Christus ieiunium externum non sine mentis puritate
meritorium esse. Pingat quisque animam suam,& primũ
à vitiis ieiunet,vt quod externum est,Deus acceptum ha-
beat,Hoc Ioann. Chrysostom.hom.3.ad popul. agens de Chrysost.
detractione,confirmat Niniuitarum exemplo. Quid tan-
dem, inquit, ineuitabilem illam iram soluit? Num ieiu-
nium solum & saccus?Non est dicendum, sed totius vitæ
mutatio. Vnde hoc manifestum? Ab ipsis propheticis
verbis. De Dei enim ita locutus,& illorum ieiunio,idem
conciliationem dicens, & conciliationis causam, sic
adiicit:Et vidit Deus opera ipsorum.Qualia opera?Quòd
C ieiunauerunt? Quòd saccum induerunt? Verum intulit:
Quoniam conuersus est quisque à viis suis malis, pœni-
tuit mali quod dixerat facere ipsis Dominus. Sic docet
optimus ille pater mente & intentione ieiunandum, si-
mul à peccatis cum ipso corporali ieiunio, sicque spiri-
tualem faciem lauandam esse. Porrò alicuius facies con-
spurcata & deturpata duabus de causis lauatur. Nimirùm
vt is à suis cognoscatur, aut diligatur. Quis verò non
intelligit maculatam sceleribus conscientiam à Deo non
agnosci,vtique vt suam?Abac.1. Mundi sunt oculi tui,&
ad iniquitatem respicere non poteris. Hierem. secundo.
D Quàm vilis facta es nimis, iterans vias tuas.Sed & quo-
modo pollutam conscientiam diliget Deus? Ergo, inquit
Effrem libro primo de compunctione cordis, cap. vnde- Effrem.
cimo. Si vis lauare faciem tuam, dilue eam lachrymis,
& ablue eam cum fletibus, vt in conspectu Dei, & san-
ctorum Angelorum eius cum claritate refulgeat. Siqui-
dem lauatur iisdem modis conscientia,quibus facies mũ-
datur. Primò aqua:nimirùm lachrymis contritionis con-
scientia abluitur.Vnde Dauid Psalm.50. Lauabo per sin-
gulas noctes lectum meum lachrymis:per lectum & stra-
tum,conscientiam intelligens. Et per Ioëlem nos hodie
E inuitat his verbis Ecclesia, Ioël.2. Conuertimini ad Do-
minum in ieiunio,fletu & planctu: & scindite corda ve-
stra,& cætera. 2. Puluere humilitatis. Sic quippè Achab *Pulueris & cineris ratio.*
ieiunantem commendat Dominus Heliæ, dicens: Num
vidisti Achab humilitatem coram me? tertiæ Regum vi-
gesimosecundo.Sic nimirùm obseruat Philo Iudæus lib. Philo.
suo de somniis, cinere olim sacra lustrata à Pontifice, vt
ad sui ille memoriam rediret: Vt & Abram,Genes. deci-
moοctauo, cùm se cinerem vocat. Idem docet libro de
Victimas offerentibus. Ibi siquidem præhabito Mosis
F exemplo, qui è sacris ignis reliquiis cinere præparato,&
in vas,superfusa aqua, indito, hyssopi ramum, hac tem-
peratura intingens, tandem populum aspergebat: ita
colligit. Admonet (inquit) hoc eos qui ad cultum Dei
accedant, vt ante omnia seipsos noscant, & suam essen-
tiam, scilicet se de terra mortales esse. Hæc sanè ratio
est, cur Ecclesiæ Antistes frontes hodie cineribus intin-
git:vt nimirùm procul fastum, vanam gloriam abiicia-
mus,& humilitatem sectemur, Deo obsequium redden-
tes. Potest & facies literaliter sumi,sicut & caput, verum
aut per metaphoram, aut per hyperbolen. Per metapho-

ram quidem, quasi dicat: Sicut ij alacres sunt, qui & caput vngunt, & faciem lauant, ita & tu alacris esto dum ieiunas, ac si ipsum ieiunium esset & lauacrum, & vnctio. Vtrumque enim de eo dici potest, cùm extergat & mundet animam à peccatis, & illam velut vnctam, adinstar pugilum, contra spirituales hostes promptiorem, & fortiorem reddat. Per hyperbolen autem ita interpretabimur, ac si dicat: A Etsi oderim vnguentis perfusos, & tam curiosè lotos: malim tamen te caput vngere, & faciem lauare quoties ieiunas, ne ieiunare videare: quàm *σκυθρωπὸν* & vultuosum seu tetricum apparere, talemque velle videri, vt simul ab hominibus gloriam aucuperis. Summoperè enim cauere debes *ne videaris*, id est, videri contendas, *hominibus ieiunans*: sed refer illud non ad tuam gloriam, sed Dei: nec ad ostentationem, sed humilitatem. B Neque enim gloria mundi gloria Christianorum est, sed conscientiæ bonæ interrogatio apud Deum, qui omnia videt, etiam abscondita. Mundus igitur oderit, an faueat, nihil laborandum est. Obstrepant quantum volent voluptuarij hæretici, & obganniant non ieiunandum, nos liberos esse, proinde nec ieiuniis adstringi debere: ieiunabimus certè patri nostro, non illis. Nec enim eorum, sed Dei voluntatem sequi debemus, memores istius Pauli C sententiæ: Si hominibus, id est, carnalibus, & qui humano seu potiùs animali sensu viuunt, placerē, Christi seruus non essem. Non quærimus videri hominibus, *sed patri* nostro, *qui videt in abscondito*, qui abdita quæque cordis secreta perscrutatur. Hoc enim & Susanna meditabatur, vt à seniorum scelere declinaret. Si hoc egero, inquit, væ mihi est. Quia scilicet idipsum quod rogabatur, perpetrans, non poterat non peccare in conD spectu Domini. Hæc Dei præsentis meditatio reuocat nos à peccatis, & ad pietatem & virtutem promouet, cū ipse ea omnia obseruet, quæ compensaturus sit. *Et pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi.* Ne putes ideò, quia secreta est iustitia tua, nullum esse qui respiciat. Qui finxit oculum, non considerat, & qui docet hominem scientiam? Omnia nuda sunt & aperta oculis eius. Heb. quarto. Is vtique reddet tibi. Græci addunt *ἐν τῷ φανερῷ*, id est, in aperto, seu in propatulo: quod è diametro eius est, in occulto. Neque enim tenebris obrutæ manebunt iustitiæ tuæ, sed in lucem emicuentur. Hinc Psaltes, Psalmo trigesimosexto. Reuela, inquit, Domino viam tuam, & ipse faciet, & educet quasi lumen iustitiam tuam, & iudicium tuum quasi meridiem. Econtrà verò iustitiæ hypocriticæ & fictæ tenebris mancipabuntur, & à Deo non agnoscentur. Iob. vigesimo. Laus impiorum breuis, & gaudium hypocritæ adinstar puncti. Porrò ex mercede meritum colligitur, vt in superioribus diximus. Ex quo efficitur, vt cùm ieiunanti rependat Deus mercedem, ipsum etiam meritorium esse ostendat. Reddere enim, pro, mercedem rependere, sumitur: Vt cùm priùs dixit de hypocritis, *ἀπέχουσι μισθὸν*, receperunt mercedem. Ambrosius Epistol. 82. ad Vercellens. Ecclesiam: Qui sunt qui ieiunij meritum excludunt? Nónne Gentilium vox est, Manducemus, bibamus, cras enim moriemur? Quantum fuit ieiunij meritum in Hester, & Iudith, vt populum suum liberarent? & in Niniuitis, vt Deum placarent? Psaltes etiam dixit: Humiliabam in ieiunio animam meam, & oratio mea in sinu meo conuertetur. Cyprianus sermone de ieiunio & tentatione. Quotquot, inquit, à Deo aliquid obtinere conati sunt, ieiunio incubuere & lachrymis: nec defuit prouentus. Athanasius libro de virgin. Per ieiunium & obedientiam in paradisum qui volet, redibit. Sanctus Dorotheus sermone de ieiunio. Etenim, inquit, si, vt homini, contigerit peccare, vel ex fragilitate, incuria, aut negligentia: en sacros hos dies exhibuit Deus, vt cum ieiunio & cordis humilitate animæ salutem curet, expietur, & mundetur. Augustinus, etsi pluribus locis, maximè tamen tomo decimo, sermone 65. ieiunij meritum extollit. Petrus Laodicens. Exposit. in Orationem Dominicam. Vbi peccata alia corporalia, alia spiritualia dixit: Euanescunt, inquit, omnia partim dilectione spirituali, partim ieiunio & abstinentia. Mens enim nostra tunc demum & proprium lumen recuperat, & Deum remotis omnibus obstaculis, intuetur.

Meritum ieiunij. Ambros.
Cyprian. *Virtus ieiunij.*
Athanas.
Doroth.
August.
Pet. Laod.

De abiicienda rerum terrenarum solicitudine, æternis bonis appetendis, & concipienda in Deum fiducia.

Math. 6.

Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra: vbi ærugo & tinea demolitur, & vbi fures effodiunt & furantur. Thesaurizate autem vobis thesauros in cœlo, vbi neque ærugo neque tinea demolitur, & vbi fures non effodiunt nec furantur. Vbi enim est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum. Lucerna corporis tui est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex: totum corpus tuum lucidū erit. Si autem oculus tuus fuerit nequam totum corpus tuum tenebrosum erit. Si ergo lumen quod in te est, tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quātæ erunt? Nemo potest duobus dominis seruire: aut enim vnū odio habebit, & alterum diliget: aut vnum sustinebit, & alterum contemnet. Non potestis Deo seruire, & mammonę. Ideo dico vobis, ne soliciti sitis animę vestrę quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini. Nónne anima plus est quàm esca & corpus plus quam vestimentum? Respicite volatilia cœli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea: & pater vester cœlestis pascit illa. Nonne vos magis pluris estis illis? Quis autē vestrum cogitans, potest adiicere ad staturam suam cubitum vnum? Et de vestimento quid soliciti estis? Considerate lilia agri quomodo crescunt: non laborant neque nent. Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut vnum ex istis. Si autem fœnū agri quod hodie est, & cras in clibanū mittitur, Deus sic vestit: quātò magis vos modicę fidei? Nolite ergo soliciti esse, dicentes, Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? Hęc enim omnia gentes inquirunt. Scit enim pater vester, quia his omnibus indigetis. Quęrite ergo primùm regnum Dei, & iustitiam eius, & hęc omnia adiicientur vobis. Nolite ergo soliciti esse in crastinum. crastinus enim dies solicitus erit sibi ipsi. Sufficit diei malitia sua.

Marc.

Luc. 12.

Videte & cauete ab omni auaritia: quia non in abundantia cuiusquam vita eius est, ex his quę possidet. Sic est qui sibi thesaurizat, & non est in Deum diues. Dixitque ad discipulos suos, Ideò dico, Nolite soliciti esse animæ vestrę quid manducetis: neque corpori, quid induamini. Anima plus est quàm esca, & corpus plus quàm vestimentum. Considerate coruos, quia non seminant neque metunt, quibus non est cellarium neque horreum, & Deus pascit illos. Quantò magis vos pluris estis illis? Quis autem vestrum cogitando potest adiicere ad staturam suam cubitum vnum? Si ergo neque quod minimum est, potestis: quid de cęteris soliciti estis? Considerate lilia quomodo crescunt: non laborant, neque nent. Dico autem vobis, nec Salomon in omni gloria sua vestiebatur sicut vnum ex istis. Si autē fœnum quod hodie est in agro, & cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit: quantò magis vos, pusillæ fidei? Et vos nolite quærere quid manducetis, aut quid bibatis: & nolite in sublime tolli: Hæc enim omnia gentes mundi quęrunt. Pater autem vester scit quoniā his indigetis. Verumtamen quęrite primùm regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adiicientur vobis.

Luc. 11.

Lucerna corporis tui, est oculus tuus, Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit: si autē nequam fuerit, etiam corpus tuum tenebrosum erit.

Luc. 16.

Nemo seruus potest duobus dominis seruire: aut enim vnum odiet, & alterum diliget: aut vni adhærebit, & alterum contemnet. Non potestis Deo seruire & Mammonę.

Ioan.

ET

Introductio.

ET si mens humana feratur in magna quędam bona, non eode tamen modo. Sunt enim qui, cùm nihil præter agros, & humilem casam viderint, nihil amplius appetant, quàm quod suis ad fœlicitatem eessisse arbitrātur. Non ambiunt palatia & castra, non laqueatas domus, non phaleratos equos, non purpuram & byssum: quia ne eorum quidem illum verbum audierunt. Summas diuitias existimāt
A in arboribus, pecudibus, & paucis armentis: vestitum autem rusticum, cæteráque quæ cognouerunt, summa existimant. Alij verò, qui regum mensas, comitatus, palatia, qui honores obseruarunt, hæc appetunt: flocci pendunt humiliora, casas, fructus, pecudes, lac, cæteráq; abiectiora. Porrò qui maiorem in cœlestia progressum fecerunt, & quodammodò degustarunt abundantiam illius glorię, qua perfruuntur electi: hęc sola bona appetenda esse censent, cætera contemnunt. Exclamant cum Psalte: Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam præparasti diligētibus te! Namque vt Apostolus ex Esaia trāscripsit, Nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quod præparasti tuis. Hinc factum est, vt Apostolus omnia velut stercora duceret, satis sibi esse putans, si Christum lucrifaceret. Sicut igitur iis rusticis, qui nihil præter casas audierunt, non contingit ampliora expetere: ita iis qui non intelligunt, quanta nobis fœlicitas in cœlo reposita sit, euenit vt in eam minimè ferantur, sed solùm terrestria appetant. Christus igitur quæ speranda essent, priùs docuit: nunc verò hac spe nobis iniecta, mentes etiam nostras à terrenis euehit, & illis contemptis omnem nostram in Deum fiduciam, spem
C quoque coniiciendam demonstrat. Dehortatur igitur nos Christus à rerum cœlestium cupiditate, dicens, *Nolite thesaurizare*, &c. Monet nos Deo totum cor cōsecrare debere, vt oculus interioris hominis, mens, cor, & anima, sit lucerna nostra: id est, accendatur verò gratiæ lumine. Et variis argumentis admonet in Deum omnem nostram fiduciam coniiciendam esse. Laurentius Nouariens. Episcop. hom. de pœnitentia. Eradicat autem auaritiam, vt ex qua præcordiis infixa pullulent omnia mala. Quid est auaritia? Cupiditas omnium malorum. De ista radice exurgunt mendacia, oriuntur periuria. Qui enim est aut distractor, aut emptor, qui lucri gratia habet de cupiditate tractatus: nónne plerunque peierat, sæpè mentitur? Sine hoc vitio negotiator aut rarus, aut nullus est. Et quid dico negotiatorem? Quæ res facit prædones, aut vnde erūpunt proditores? Nónne de auaritia prædo fuit rex Achab, quando per factionem dolosæ mulieris, falsa sub proditione iustum trucidauit, vt vineam eius violentiùs inuaderet? Auarus fuit & Iudas, cùm proderet Christum Iudæis, cùm acciperet ab eis 30. argenteos. Tolle auaritiam, & nulla est discordia: aufer auaritiam, & solus amor regnat. Desinat auaritia, & cessat ambitio. Tolle cupiditatem, & nemo dicit, Hoc meum, aut hoc tuum. Fraus inde germinat, dolus inde consurgit, factio inde concinnatur: iræ quoque, insidiæque, bella ipsa siue publica, siue intestina, cupiditatis & auaritiæ fructus sunt: vt si quando vel argumentis, vel armis alter alterum vel superauerit, res eius velut victor diripiat, & suam auaritiam cumpleat. Christus verò mutuam charitatem commendat, & tantum ab alienorum concupiscentia abhorret, vt etiā propria indigentibus largiri iubeat. Admonuit eleemosynā faciendam, condonandum aduersariis, benefaciendum omnibus, cedere etiam volentibus nobiscum contendere. Itaque sicut ab eleemosyna, oratione & ieiunio hypocrisin: ita nunc & ab omnibus istis, & reliquis nostris actionibus & cogitationibus cæcam habendi cupiditatem remouet. Chrysostomus homilia 15. Operis imperfecti in Matthæum. Sed & inanis gloriæ morbum fugarat, facilè iam contemptū habendi, & mundi consequenter inducit. Nihil quippè ita ad amorem diuitiarum, vt gloriæ cupiditas, inflammat. Propter hanc namque homines & seruorum greges, & eunuchorum cateruas, & equos aureis phaleris insignes, & argenteas mensas, &

Laurentius Nouariens.

Auaritia malorum causa mendaciorum est.

Chrysost.

alia magna ridenda conquirunt: non vt expleant necessitatem, non vt capiant voluptatē, sed vt sese possint ostentare quamplurimis. Superiùs igitur tantummodò, quia misericordem fieri oporteat: hic verò & quantum misereri oporteat, ostendit, dicendo, *Nolite thesaurizare*. Quia enim importunum erat, inter ipsa dicendi initia, de contemptu rerum subitò inferre sermonem, propter quandam scilicet auaritiæ tyrannidem: paulatim vitij huius inducit horrorem, ab eóque liberat ægrotantes, ac sensim animum auditoris ingreditur, & vt faciliùs recipi possit, & gratiùs. Euthymius in Matthæ. Quod vt faciliùs persuadeat, damnum ostendit quod à thesaurorum reconditione prouenit: & commoda quæ ex eorum in cœlis reseruatione sequuntur. Sed quid seclusa eleemosyna, ieiunium, & oratio? Leo sermon. 4. de ieiunio decimi mensis. Ieiunium sine eleemosyna, non tam est purgatio animæ, quàm carnis afflictio: magísque ad auaritiam, quàm ad continentiam referendum est. Auaritiam igitur prohibet, vt ieiunium & oratio maiorem vim habeant. μὴ θησαυρίζετε ὑμῖν θησαυρούς. Est autem θησαυρίζειν, recondere & coaceruare: vnde & thesauri sunt diuitiæ sepositæ, & in longum tempus reconditæ, quos Persæ Gazam vocarunt. Procedit autem hæc coaceruatio, & ex nimio tēporalium amore, & Dei diffidentia: quasi nec in dies omnibus prouidere possit. *In terra* autem dicit, vt instabilem hominum fiduciam ostendat: siquidem breues dies hominis sunt super terram: & (Psalmo quadragesimooctauo.) Diues cum interierit, non sumet omnia: neque transibit cum eo gloria domus eius. (Iob. vigesimoseptimo.) Cùm dormierit, nihil secum aufert: aperiet oculos suos, & nihil inueniet. Basilius Orat. exhortatoria ad adolescentes. Ego quidem, ait, non video, nisi iuxta draconum fabulam, quod voluptatem aliquam afferat, defossis thesauris inuigilare. Ipsè namque vsus ad naturæ necessaria, non ad voluntatem, atque libidinem definiuit. Qui verò extra illius fines egrediuntur, similes erunt iis, qui ad prærupta cursibus feruntur, nequaquam cursus ad vlteriora sistere valentes. Sed quo magis plura possident, eò maioribus, immò pluribus opus habent, vt concupiscētiæ satisfaciant, iuxta exercestidem Solonem, qui sic dicit:

Diuitiæ nullum statuunt mortalia finem
Pectora.

D Quamobrem Theognide vtendum est præceptore, dicente:

Non amo diuitias, non opto magna sed adsint
Parua, modo vt viuam lætus & absque malo.

Ego verò Diogenem magnoperè admirari ac laudare soleo rerum omnium contemptorem, qui se rege Alexandro ditiorem, paruo contentus, ostendit, cùm ille proculdubiò ad suum sustinendum pluribus indigeret. Nam ii diuitias ille suas, in eo quod satis esse putabat, immò in diuina Philosophiæ meditatione constituerat. Quanto verò nos, qui Christi regnum certa fide comprehendimus, thesauros terrenos contemnere, & nostram in futurum expectationem, cœlo reponere debemus? Basil. hom. in illud, Destruam horrea mea: & hom. de diuitiis & paupertate. Sed dices, Quem, obsecro, iniuria afficio, si mea retineo, & conseruo? Quæ nam ista tua sint, cedo? Vnde ea accipiens in hanc vitam intulisti? Nónne nudus ex vtero matris excidisti? Nónne rursus nudus in terram reuerteris? Et hom. ad diuites. At dices, necessarias esse opes, liberorum causa. Perbellè tu quidem auaritiam tuam hoc nomine velas ac tegis: liberos enim prætendis, cor verò auaritia plenum geris. Ne, obsecro, culpam transferas in insontem. Habet enim is proprium Dominū, habet proprium œconomum, cui vitam acceptam refert, & à quo vitæ sumptus expectat. Num his qui vxores sibi adiunxerunt, Euangelium scriptum non est: Scriptum enim est, Si vis omni ex parte perfectus esse, vēde omnia quæ habes, & da pauperibus. Quādo petebas à Domino vt te liberis frugi ornaret, num etiam illud addidisti, Da mihi filios, vt mandata tua negligā, ac nihili pēdam: da liberos, ne in regnum cœlorū intrem? Quis verò sponsionem faciet filium tuum rebus datis ac relictis rectè vsurum? Docet demum

Euthym.

Leo.

Prohibetur auaritia, vt commendetur eleemosyna.

Multa in terra iactura.

Basilius.

Theognis.

Basil.

An necessariæ sint opes.

1.

Idem Basil.

2.

3.

4.

ex diuitiis & habendi cupiditate omnia mala enasci. Io-
terim tameo sic intelligendum est, prohiberi à Christo,
oon simpliciter aliquid recondere, quomodo reges, prin-
Quibus liceat recondere. cipes, Ecclesia, & patres thesaurizare quandoque licitè
possunt: sed eo sensu aliquid in futurum nobis recondere
non licet, vt cor nostrum totum terrenis impendamus, &
cœlestia sapere desinamus. Congesserunt nimirùm per-
multa patres antiqui, Abraham, Iob, & Reges: immò &
sacerdotes in templi gazophylacium & thesauros mul-
tos aggregarunt, ita tameo vt his animum non applica-
rent: sed tantùm illis vt viatores vterentur, vt qui vltrà A
pergerent, & ea præterirent. Nimia quippè diuitiarũ so-
licitudo prohibetur, non modica. Nunquid enim Paulus
(2. Cor. 12.) parentes filiis thesaurizare debere dixit? Nũ-
Ambros. quid & Sixtus, & beatus Laurentius, vti testatur Ambro-
sius libro primo Offic. cap. 42. diuitias thesauròsque Ec-
clesiæ cooseruarunt: & ne Decio tyranno darentur pro-
hibuerunt? Siquidem (vt legitur 12. quæst. 2. cap. Aurum.)
Aurum habet Ecclesia, non vt seruet, sed vt pauperibus
eroget. Neque verò eapropter cæcam quorundam Eccle-
siæ Præsulum habendi cupiditatem hîc excusatam esse B
velim: non enim in communes Ecclesiæ & membrorum
Christi, sed proprios suos vsus illa appetunt, ad quæ in-
satiabili furore feruntur. Non quæ Christi sunt, quærunt,
sed quæ sua. Recondere pauperibus & communi Eccle-
siæ necessitati, ooo modò non offendit verbum Christi,
sed & laudabile est. Nam prouentus & reditus Ecclesiæ
Gelasius. Gelasius ad Iustinianum Diacoonum scribens, approbat;
ita tamen vt pars cedat Antistiti, secunda clericis, tertia
fabricis, quarta pauperibus: vt refertur 12. q. 2. can. Vobis
enim. & can. Quatuor. Idem Simplicius Papa Florentino
& Equitio Episcopis scribit, à Gaudentio Episcopo fa- C
ciendum, immò & præcipit: vt habetur can. de reditibus
Ecclesiæ. Interim verò hoc non est thesaurizare, eo nimi-
rùm sensu quo Christus intelligit, & quo legitur Eccl. 5.
Noli attendere ad possessiones iniquas, & oe dixeris, Mi-
hi sufficiens est vita: nihil enim proderit in tempore vin-
Tho. Aqu. dictæ, & obductionis. Tho. Aqui. in Matth. c. 6. Dicendũ
igitur, inquit, quòd per thesauros, intelligit nimiam abũ-
dantiam. Duplex est enim abundantia, vna oecessaria, al-
tera superflua. Et ideò cùm reges multis indigeant, mul-
ta cõgregare possunt, quæ alteri particulari essent super-
1. flua. Vnde efficitur vt illorum coaceruatio regibus pec- D
catum non sit, peccatum sit autem his, quibus & ista su-
2. perflua sunt. Immò sapienter egit Pharao, & spiritu Dei
impellebatur Ioseph, vt in Ægypto tempore abundantię
frumenta reconderet, ad commune omnium subsidium,
1. tempore angustiæ: quod sanè illis licuit vt principibus,
nomine Reipublicæ: non liceret autem particulari ali-
2. cui, suo nomine. Secundam rationem adfert D. Thomas,
quare thesauri prohibeantur, nimirùm ne illis fiduciam
nostram, quam Deo debemus, committamus. 1. Tim. vlt.
Diuitibus huius sæculi præcipe non sublime sapere, nec
sperare in incerto diuitiarum suarum. Baruch 3. Vbi sunt E
principes Gentium, qui argentum fabricant, siue thesau-
rizant, & aurum in quo confidunt homines, & non est fi-
nis acquisitionis eorum: qui soliciti sunt, & non est inuẽ-
tio operum illorum: exterminati sunt, & ad inferos de-
3. scenderunt, & alij in locum eorum surrexerunt? Prohibet
quoque thesaurizare, propter instabilitatem, quam ex-
primit, adiiciens, *Vbi ærugo & tinea demolitur, & vbi fures
effodiunt & furantur.* Hanc insertam adiecit Deus hominũ
auaritiæ atque diffidentiæ, vt humano thesauro ea ad-
Rabanus. uersentur, ait Rabanus. Metalla nimirùm ærugine, vestes
Quib. et tinea auaritiá hominum reprimat tinea demoliuntur. Sunt autem alia quę neutrum timent, F
sicut lapides pretiosi, possessiones, fundi: & ideò ponit
generale detrimentum, scilicet fures: nam recondita fur-
tis auferri contingit, & ab iniustis hominibus possessio-
Euthym. nes quasque diripi. Euthym. in Matth. σὴς enim, vermem
significat (idem Latina dictio tinea exprimit:) *βρῶσις* autẽ
significat putrefactionem, ad rubiginem mutationem,
omnemque huiusmodi à seipso corruptionem indicat.
Quid ergo? Etiam aurum perdunt vermes? Etsi non ver-
mes, at tamen fures. Omnes igitur spoliamur? Plurimi sa-
nè. Inueniuntur est autem, qui à violentia furi permaneant

Albertus. Albertus Magnus in Matth. Aut enim corruptio ab ipso
thesauro nascitur, aut aliundè. Si de ipso, hoc contingit
dupliciter. Aut enim est ex ipsius rei thesaurizatę destitu-
tione simplici: aut de destitutione simul, & generatione
consumentis ipsum. Et primò consumitur per æruginẽ,
quia ærugo non est materia alicuius generationis pro-
pter amaritudinem sulphuris, & frigiditatem argenti vi-
ui, ex quorum destitutione fit ærugo. Alia autem mollio-
ra sic corrumpuntur, quòd ex alteratione generãtur ver-
miculi, qui consumunt residuum. Quæcunque alia sunt,
maiorum patent auaritiæ. An non etiam quotidie id im-
pleri videmus, quod olim de Ecclesiæ, immò & Christia-
norum bonis dictum est: Quod non capit Christus, rapit
fiscus? Tanto enim abest, vt ditiores fiant, qui suis se par-
cere boois existimant, cùm eleemosynam Christi mẽbris
denegant: quòd ea ipsa ratione permittit Deus partem il-
lorum à militibus, partem à contentiosis in foro homini-
bus, partem à principibus auferri. Dicit autem, Vbi fures
effodiunt, quod sonat vox Græca *διορύσσουσι*: siquidem per-
Effodere quid. fosso pariete fures ad scrinia penetrant. Et quidem altiùs
hæc miseria animo reuoluẽda est, quæ scilicet in diuitias
agat, easque subuertat, in quibus tamen tantam fiduciam
homioes collocant: siquidem & ærugo conquisita metal-
la corrodit: minutuláque animantia eas vestes consumũt,
quas tanti æstimant homines. Sic nimirùm quàm abiecta
& vilis esset Ægyptiorum potentia, declarauit diuina
maiestas, cùm eam non vrsis & leonibus, sed ranis & pe-
Quot à diuitibus paupertes. diculis profligauit. Atque vt discas, quàm lubrica & fal-
lax sit diuitum fortuna: vide quàm multi regnorum pri-
mores vnico bello, vnica etiam hora profligati sunt: quot
olim captiui ducti. Id in Manasse, in id Sedechia cõtem-
plare, Id & in Ethnicis principibus, quos ante currũ vin-
ctos, triumphatores capitolium ascensuri, deduxerunt.
Narratur etiam pridem (Iud. 1.) Adonibezech viginti re-
gibus captiuis manuum ac pedum summitates amputasse,
quos ad eam necessitatem redegerit, vt sub mensa eius ci-
borum reliquias colligerent: & easdem ipse tandem ca-
ptus à tribu Iuda, pœnas luit. Itaque cùm tam incerta, tã
breuis & lubrica sit rerum humanarum possessio, *thesauri-
zate vobis thesauros in cælo, vbi neque ærugo, & tinea demoli-
tur, neque fures effodiunt & furantur.* His verbis ostendit, in-
Greg. Nyss. quit Greg. Nyssenus lib. ad Harmonium, de professione
Christiana, nulla vi beatitudinem illam corrumpi posse.
Nullus hîc latro: deiectus est scilicet inde diabolus, accu-
Antiochus. sator fratrum oostrorum. Antiochus Pandectarum scri-
ptuæ serm. 15. Nam si vt hospites habitamus hîc, si ciui-
tas nostra longiore intercapedine disiuncta est: quid in
Stultum hic thesaurizare. aliena apparamus agros, substructiones, & ædificia? Vti-
que quisquis io aliena ciuitate studiosiùs apparat hæc, re
ipsa innuit, nihil sibi spei superesse, vt aliquando defle-
ctat iter, in eam quæ propria est, ciuitatem Hierusalẽ. Et
quis existimauerit, eos qui sibi ad multos anoos ingentes
thesauros recondunt, aliquid de futuro sæculo meditari:
& nõ hîc se, quasi semper victuros habere? Et paulò pòst.
Sanè multò præstiterit oobis, vt tales coëmamus agros,
tale peculium, quod æternum duret, nósque rectà proue-
hat ad illam nobis promissam ciuitatẽ, quæ est mater oo-
stra, quando ad illam quotidiana peregrinatione conten-
dimus. Verùm fortè quis obiiciat, quòd Deus booa ista
terrena condidit, & hominibus vtenda dedit. Quomodo
igitur non amplectenda fuerint? Hanc quæstionem sic
Maximus. resoluit S. Maximus Monachus in dialogo de Christi in-
carnatione. Manifestum est, inquit, quòd Deus illa condi-
derit, & hominibus ad vtendum tradiderit, & quòd om-
nia bona sunt, quæ à Deo sunt facta, vt quum ipsis benè
vtamur, Deo etiam placeamus. Verùm cũ simus imbecil-
les & mente materiales, materialia mandato dilectionis
præferimus, ipsique resistentes, cum hominibus pugna-
mus. Ex eo fit, vt Christus nos his materialibus affixos es-
Paulinus. se prohibeat, vt spiritualibus magis addicti simus. Pauli-
nus Nolanus Epist. 27. ad Aprum. Sibi igitur habeant li-
teras suas Oratores, sibi sapientiam suam Philosophi, sibi
diuitias suas diuites, sibi regna sua reges: nobis gloria, &
possessio, & regnũ Christus est, nobis sapiẽtia in stultitia
prædicationis, nobis virtus in infirmitate carnis, nobis gloria

Vera philosophia Chr. sita in bonum.

io scandalo crucis, quo mihi mundus occiditur, & ego mundo, vt viuam Deo: non autem iam ego, sed in me Christus. cui consepulti sumus, in quo nunc abscõdimur huius mundi oculis, vt confusione eiusdem cum ipso reuelemur, quando bonorum, quæ nunc nobis obiicit, memor Satan dicet, (Sapiẽ. 5.) Hi sunt quorum vitam æstimabamus insaniam, quomodo reputati sunt inter filios Dei? Quàm verò tutò repositus est ille thesaurus noster in cœlo? Quàm secura expectatio? Nihil hîc tutum est, sed vanitas vanitatum, & omnia vanitas. At verò spes non confundit.

Pet. Chrys. Nulla securitas diuitum.

A Petrus Chrysolog. serm. 7. Quàm securus dormit, qui Deum suorum meruit habere custodem? Quàm nescit curas, quàm deponit angores, quàm non est anxius, quàm seruorum caret fastu, qui sua patri seruanda cõmittit: Tineam non excludunt claustra, sed claudunt: & generant, non repellunt: rubiginem nutriunt seruata, nõ vitant: quia quod de te nascitur, non vitatur. Vbi est necessitas, fures deesse non possunt. Qui ergo inter tineas, fures, rubiginem, sua ponit, exponit quæ sua sunt, nõ reponit. Sicut de vestimento tinea, rubigo de metallo, de necessitate fures nascuntur: ita de diuitiis auaritia, cupiditas B de quæstu, de habendo habendi ardor acquiritur. Qui ergo vult auaritiam vincere, diuitias proroget, nõ reponat. Præmittamus, Fratres, thesauros nostros in cœlum, sint vectores pauperes, qui possunt sinu suo quæ nostra sunt, ad superna portare. Nemo de fraude dubitet baiulorum: tuta est ista transuectio, per quam nostra ad Deum, Deo fideiussore portantur. Ideò Laurentius ad Decium dicebat, quòd thesauros Ecclesiæ in cœlestes domos manus pauperum deportassent.

Cle. Alex.

Clemens Alex. lib. 3. Pedagogi, c. 6. Vir, inquit, bonus & iustus recondit in cœlo thesaurum. Sic is qui terrena vendidit, & dedit pauperibus. Sit C diues qui multa possidet, sitque onustus auro, vt sordidũ marsupium: at in iusto quidem inest honestum & decorũ, id est, ordo qui in administrando, largiendóque definitur. Sunt enim qui seminant, & plura colligunt, de quibus (Ps. 111.) Dispersit, dedit pauperibus. Istud igitur per antithesim dictum est, *in cœlo*, vt ex opposito istius sit, *in terra*: non modò quòd tutiora & ampliora sint bona cœlestia, sed quòd & illis in æternum electi perfruẽtur.

Idem. In Tatianos hæreticos.

Clemens Alex. lib. 3. Stromat. refellit Tatianos, qui vt matrimonium, & liberorum procreationem tollerent, hac sententia abutebantur, quasi filij in terra quidam thesaurus D sint, sed & illis nutriendis terrena congerere oporteat. Atqui seruator non dixit de liberorum procreatione, inquit, sed ad impertiendum & communicandum eos adhortatur, qui solum opibus abundare, indigentibus verò nolunt opem ferre. Et quidem dixerim præcipuum etiam filiis thesaurum in cœlo parandum esse, nimirùm Dei timorem, cultum & iustitiam: vt hîc nati, finem vitæ Christianæ, cœlestem beatitudinem adipisci possint. Eousque diligendi sunt, vt & ibi nostra eorum corda defigantur: & eò magis diligamus eos, quò fuerint cœli, id est, Dei ipsius qui in cœlis est, amantiores.

Basil.

Sic enim Basil. conc. E in Lacizis habita, monet patres charitatem Dei & proximi filiis thesaurizare, quòd reliqua caduca sint, & quandóque ruinæ filiorum occasionem ingerant. Cæterũ generali sententia ostendit impossibile esse eum, qui terrenis facultatibus congerendis defixus sit, toto corde, vt decet, Deo obsequi: adiiciens, *Vbi est enim thesaurus tuus, ibi est & cor tuum.*

Hierony. Regula generalis.

Hierony. in Matth. Hoc non solùm de pecunia, sed & de cunctis passionibus dicendum est. Gulosi Deus venter est. Vide & Paulus, Rom. 16. Obseruate eos qui dissensiones & offendicula faciunt inter vos. Huiusmodi enim homines Christo Domino Iesu non seruiunt, F sed suo ventri. Phil. 3. Inimici crucis Christi, quorũ Deus venter est. Luxuriosi thesaurus, effœta libido est: & in quã quisque partem magis inclinat, ibi & thesaurum, & cor constituere dicitur.

Thomas.

Thomas hic notat vetus prouerbiũ, Vbi amor, ibi oculus: oculi stultorũ in finibus terræ. Inde fit, vt quocunque in loco sint, omni etiam tempore illa meditentur.

Dion. Cart.

Dionys. Carthusian. *Vbi ergo thesaurus tuus, ibi est & cor tuum*: non per essentiam, sed per effectum, intentionem, atque memoriam. Per cor enim desiderium exprimitur, *Lucerna corporis tui est oculus tuus, ὁ λύχνος τοῦ σώματος* dicitur simpliciter lucerna corporis: quod figuratè dictum est, ac si diceret: Corpus quoties graditur, pro lucerna oculo vtitur: ita omnis *vitæ* & actionum directrix est intentio.

August. Oculum intentio est.

August. lib. 2. de ser. Domini in mõte, c. 21. Igitur omnia è corde mundo & simplici procedere debere ostendit. Oculum ergo hic accipere debemus ipsam intentionem, qua facimus quicquid facimus: quæ si munda fuerit & recta, & illud aspiciens quod accipiẽdum est, omnia opera nostra, quæ secundum eam operantur, necesse est bona sint. Quæ omnia opera totum corpus appellauit: quòd & Apostolus membra nostra dicit quædam opera, quæ improbat, & mortificanda præcepit, dicens, (Col. 3.) Mortificate membra vestra, quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, auaritiam, & cætera talia. Non ergo quod quisque facit, sed quo animo faciat, considerandum est. Hoc est enim lumen in nobis, quia hoc nobis manifestum est, bono nos animo facere, quod facimus: omne enim quod manifestatur, lumen est. Nam & ipsa facta, quæ ad hominum societatem à nobis procedunt, incertum habent exitum, & ideò tenebras eas vocauit. Non enim noui, cùm pecuniam porrigo indigenti, & petẽti, quid inde aut facturus sit, aut passurus: & fieri potest, vt vel faciat ex ea, vel propter eam patiatur aliquid mali: quod ego cùm datem, non euenire voluerim, neque hoc animo dederim. Itaque si bono animo feci, quod mihi cùm facerem, notum erat, & ideò lumen vocatur: illuminatur etiam factum meum, qualemcunque exitum habuerit.

Ad intentionem referuntur bona indifferentia.

Itaque ad intentionem cuiusque facti, ex seipso indifferentis, ratio referenda est. Bonum est eleemosynã dare, precari, ieiunare: sed si intentio tua sit, dum hæc facis, non vt Deum colas, verùm vt hominibus placeas, etiam corpus actionum tuarum tenebrosum erit.

Chrysost.

Chrysostom. homil. 21. Oper. perfecti in Matth. maximam cordis sinceri in omnibus rationem habendam docet: quę vt vim suam habeat, ita illud conseruandum monet, vt pupillam oculi. Hoc autem fiet, si neque humanæ gloriæ, neque congerendis thesauris incumbamus: illa enim cordis oculos excæcant. Si enim ignoras, inquit, quanta per hoc inferatur noxa menti, à corporalibus istud addisce. Quod enim oculus est corpori, hoc intellectus est animę. Vt enim nequaquam opes, auro ornati, veste serica conspici, sit oculis tibi carendum. Sed proculdubiò sanitatẽ desiderabiliorem rebus omnibus iudicares, quæ si tibi certè deperear, nihil te iam tota vita delectat: quanto hoc magis præ oculis mentis debes efficere? Sicut enim postquàm corporalium oculorum lumen extinctum est, omnia iam membra in miseria versantur, ac tenebris: ita etiã mente cæcata, innumeris prorsus malis hominum vita cumulatur. Quemadmodum igitur in corpore hoc maximè prouidemus, vt oculos habeamus incolumes: sic etiã in anima intellectus conseruemus salutem. Si verò cæcamus istum, quo aliis quoque debemus inferre lumen: vnde iam ipsi poterimus aspicere? Sicut enim qui caput ipsum fontis obstruxit, totum simul exsiccauit & fluuium: sic etiam qui oculum mentis tenebris obduxit, omnes quoque istius vitæ actus vna confusione cæcauit.

Alb. Mag.

Albert. in Matth. Hic oculus cordis ex lumine fidei habet illuminationem, ex calore charitatis habet mobilitatẽ & vsum. Quia sicut organa sensuum destituta calore naturali rigescunt, & immobilia efficiuntur: & ad literam obtenebrãtur oculi, ex contractione tunicarũ: ita etiam refrigescente charitate congelatur cor, & efficitur tenebrosum. Eccl. 43. Frigidus ventus Aquilo flauit, & gelauit crystallus ab aqua. Cor autẽ lumine fidei illustratur, vt intelligat quid concludere debeat. Ps. 12. Illumina oculos meos. Ephes. 1. Illuminati oculi cordis vestri. Priùs enim quam veniat fides, ad instar Pauli sumus, (Act. 9.) qui apertis oculis nihil videbat. Instructo tandem ab Anania, ceciderunt velut squammæ ab oculis. Additur & lumen contemplationis, 2. Cor. 4. Deus qui dixit de tenebris lumen splendescere, illuxit in cordibus nostris, ad illuminationem scientiæ Euangelij Christi.

Basilius.

Basilius lib. Moral. cap. 14. hanc etiam sententiam Ecclesiæ Prælatis accommodat, qui lucere debent corpori Ecclesiæ suę, & tanquã oculi præcauere quò gradiri, & à quo pedes auertere debeat. *Si oculus*

Hierony.

tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit. Hierony. in Matth. cap. 6. Lippientes solent lucernas videre numerosas: simplex oculus & purus simplicia intuetur & pura. *Quòd si oculus tuus πονηρὸς ἦ, nequam,* aut malus *fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit.* Quomodo enim corpus, si oculus non fuerit, totú in tenebris est: ita anima, si principalẽ fulgorem suum perdiderit, vniuersus sensus in caligine cõmorabitur. *Si ergo lumen quod in te est, tenebræ sint, ipsæ tenebræ quantæ erunt?* Si sensus qui lumen est, animę vitio caligat: ipsa putas caligo quibus tenebris obuoluetur?

Hilarius.

A Hilarius in Matthæ. Si enim lumen cordis simplex & lucidũ manebit, claritatem æterni luminis corpori tribuet, & splendorem originis suæ, corruptioni carnis infundet. Si autem obscurum peccatis, & voluntate nequam fuerit: vitiis mentis natura corporis subiacebit. Quòd si cupiditates in animam grassentur, quantò peccatis addicti intra corpora nostra erunt?

Chromat. *Lucerna fides est.*

Chromatius sermo. 2. in c. Matth. 5. & 6. Lucernam fidem vocat: Quia, inquit, sicut lucerna incedentium in nocte gressus illuminat, ne aut in foueas, aut in offendicula queque ambulantes incurrant: ita & in hac sæculi nocte, splendor fidei omnes vitæ nostræ B gressus, præeunte lumine veritatis illuminat, ne aut in foueas peccatorum, aut in offendicula diaboli incidamus. Quòd si hęc fides nostra, quę lucerna corporis, vel oculus significatur, in nobis aut peccatorum tenebris, aut perfidiæ obscuritate cæcetur: sine dubio omne corpus nostrũ obscurum tenebrosumque redditur. Quod ipsum scilicet Ioannes ostendit, dicens: Deus lux est, & qui charum habet fratrem suum, in lumine manet. Qui autem odit fratrem suum, in tenebris est, & in tenebris ambulat, & nescit vbi ambulat, quia tenebræ obcæcauerũt oculos eius. C Et si hoc de eo qui fratrem suum odit, dictum est: in quibus tenebris hæreticus demorabitur, qui amisso lumine Catholicæ veritatis, perfidus ac blasphemus existit? Alio etiam sensu per oculum corporis, quod est omnibus mẽbris pulchrius ac preciosius, Episcopus intelligitur: qui clara fidei suæ ac doctrinæ prædicatione, velut oculus quidam Ecclesiæ corpus illuminat. Qui si per simplicem fidem, ac sanctam conuersationem Catholicus & fidelis doctor extiterit: potest populus cui præest, doctrinæ ac formæ ipsius exemplo, in lumine veritatis semper manere. Verùm si is, qui lumen cæteris præbere videtur, per D prauam fidem, aut per turpem conuersationem, nequam & perfidus doctor extiterit: sine dubio, vitæ ac perfidiæ suæ exemplo totum corpus potest tenebrosum efficere. Vnde non immeritò de tali oculo Dominus dicit: Si lumen quod in te est, tenebræ sunt: ipsæ tenebræ quantæ erunt? Hoc est, si huiusmodi doctor, qui lumen fidei ex se præbere cæteris debet, per hæresim obcæcatus tenebrosus extiterit, quantæ in populo illo possint esse tenebræ peccatorum?

August.

Augustin. lib. 2. de serm. Domini in monte, cap. 21. ad intentionem refert. Si inquit, ipsa cordis intentio, qua facis quod facis, quæ tibi nota est, sordidatur appetitu rerum terrenarum & temporalium, atque cæcatur: E quanto magis ipsum factum, cuius incertus est exitus, sordidum & tenebrosum est? Quia etsi benè alicui prouenit, quod tu non recta & munda intentione facis: quomodo tu feceris, tibi imputatur, non quomodo illi prouenerit.

Chrysost. *Anima corpore omnibus est potior*

Chrysostomus hom. 21. Oper. perfe. in Matth. Quid ergo tibi diuitiæ, quid iactantia profuerit, si his vitiis anima obtenebretur? Quid enim prodest auratis armis milites refulgere, cùm ducitur rex ipse captiuus? Quod lucrũ est ornatæ depictæque nauis, cùm ipsius mergitur gubernator? Quænam illa est benè cõpositi corporis pulchritudo, cùm facies oculos amisit? Talo quid erit, quale olim F post Homerum cecinit Virgil. lib. 3. Æneid. de Cyclopibus, & Polyphemo:

Virgilius.

Monstrum horrẽdum, informe, ingens, cui lumen ademptũ.

Quemadmodum igitur, inquit Chrysostom. si medicum, cuius ad ægritudines aliorum depellendas sanitas est necessaria, ipsum in ægritudinem mittas, & in deaurato cubiculo, lectuloque argenteo iacere præcipias, nihil proficiet omninò languentibus: ita si quod menti potius est, corruperis, illud scilicet, quo ingruentibus vitiis repugnare potes, & thesauro feceris assidere: non modò nihil omninò profeceris, sed totum prorsus animum læseris. Simplices ergo sint oculi tui necesse est, & puri, adinstar sponsæ Ecclesiæ, de qua dicitur Cant. 1. Oculi tui columbarum. & Cant. 4. Vulnerasti cor meũ in vno oculorum tuorum. Ita simplex & nuda, non fucata intentio esse debet eius, qui Deo per orationem, eleemosynã, aut ieiunium obsequitur.

Ambros.

Ambros. lib. 1. de Officiis, cap. 30. Affectus tuus, inquit, nomen imposuit operi tuo.

Bernardus.

Bernardus Epis. 69. Non materia, inquit, neque exitus actuũ, sed intentionis propositum culpas discernit & merita.

Thomas.

A Thomas 1. quæst. 20. art. 4. & q. 19 art. 7. Omnis enim inclinatio vel motus perficitur in hoc, quod consequitur finem, vel attingit terminum: Vnde non est perfecta voluntas, nisi sit talis, quæ data opportunitate operetur. Bonum autem ex tota & integra causa: vnde siue voluntas sit eius, quod est secundum se malum, & in ratione boni, siue sit boni sub ratione mali, semper voluntas erit mala. Sed ad hoc vt volũtas sit bona, requiritur, quòd sit bona sub ratione boni: hoc est, quòd velit bonum, & propter bonum. Inde fit, vt etsi bonum sit orare, eleemosynã largiri, B ieiunare: oporteat tamen hoc propter bonum facere. Alioquin si propter malum, id est, propter iactantiam, aut maiorem honorem, & compensationem in hoc mundo, siue propter diuitias: redduntur hæc tenebrosa propter oculum, id est, intẽtionem malam. Porrò quia, vt diximus, omnium vitiorum maximum est auaritia, ex quo cæcitas animæ obducitur: ideò nunc Christus illam, & omnem terrenorum solicitudinem fugiendam docet, nõ modò quia à Deo nos distrahit, sed & omninò alienos reddit.

Contra ardentiorem habẽdi cupiditatem.

Poterant enim discipuli dicere, Quid si simul spiritualibus & terrenis incumbamus? Quid si & in terra & C in cœlo thesauros cõgeramus? An non simul & Deo obsequi, & de terrenis soliciti esse possumus? His obiectionibus occurrit Christus generali sentẽtia & prouerbio, dicens: *Nemo potest duobus dominis seruire. Aut enim vnũ odio habebit, & alterum diliget: aut vnũ sustinebit, & alterum contẽnet.*

Obiectio.

Porrò quibusdam fortè videbitur hæc regula in nonnullis pati exceptionem. Siquidem Paulus, 1. Cor. 7. Qui cum vxore est, inquit, solicitus est quæ sunt mundi, & diuisus est. Potest igitur vnius homo duobus obsequi.

Alb. Mag.

Respondet Albertus Magnus in Matthæ. cap. 6. Quòd non diuiditur in duo dominia, sed in duos actus vnius domi- D nij: quia matrimonij vinculũ est de bono dominio Christi. Licet ergo in actu honestiori nõ semper sit matrimonio ligatus: id est, quidam actus sint matrimonij, qui ad virtutem non referantur, ita vt is qui ligatus est, nõ propriè dicatur hoc in actu obsequi & colere Christum: tamen est in aliquo actu Christi officiorum, quæ dispẽsantur inter fideles, vt vnus actus sit in vno, & alius in alio.

Alia obiectio.

At verò rursus alius exurget, & dicet ex hac Christi sententia colligi, nemini quàm Deo obsequendum esse: ex quo consequatur, vt contra hanc legem faciant hi, qui hominibus obsequuntur. At verò dicendum, Deũ in ho- E minibus agnosci, siquidem illos Deus instituerit. Vnde & Petrus Ananiæ dixit, Act. 5. Non mentitus es hominibus, sed Deo: cùm etiam Petro & cæteris qui illi aderant, mentiretur. Verùm hoc dixit, quia in illis Deus agnoscebatur.

Deus in suis agnoscitur.

Vnde & ipse Dominus ad Samuelem dixit: Non te spreuerunt, sed me. Et Christus suis: Qui vos spernit, me spernit. Honoratur enim Deus in suis, vt diximus, & in illis contemnitur. Proinde homines illi Deo subiecti, non alienantur à Deo. Hic verò agitur de duobus, id est, contrariis dominis, quorum vnus ab altero non pendeat, aut alteri substituatur. Hoc enim si contingat, etsi plures F sint quibus paremus, vnus tamen, nimirùm qui inter eos summus est, agnoscitur.

Substituti non negant summa.

Hoc in rebus politicis. Multi in vnica Repub. domini sunt, & tamen vnus: multi substituti, & vnus supremus. In hoc casu potest quis pluribus dominis seruire, & tamen vni tantùm seruire: Pluribus substitutis, dependentibus, & ab vno pendentibus, qui ea ratione vnus esse dicantur: non autem pluribus contraria & diuersa imperantibus, nullo modo coniunctis, sed secum è diametro pugnantibus. In Republica sunt Tribuni, Censores, Quæstores, Patricij, Senatores, Consules, vnus Dictator: & hi omnes concurrunt in eandem legẽ,

volun

voluntatem, commune bonum. Ita vnum dominium efficiunt: & qui his omnibus paruerit, vni paruisse dicetur: & qui alterum eorum offenderit, Rempub. offendisse dicetur. In exercitu sunt Centuriones, Tribuni militum, decuriones, duces: & hi omnes vnum, quia & vni Imperatori parent. At verò, vt scribit Tertull. lib. de corona militis, Nemo miles ab infœderatis & hostibus domini sui cibaria capiat, nisi profugus & proditor. *Aut enim vnum odio habebit, & alterum diliget.* Fingat obsequium suũ quantum volet, non verum obsequium erit, siquidem illud ex corde metiamur, in quo est odium & dilectio. A Possumus enim homines multa simulare, vt qui vni paruerit, si in hostis eius manus inciderit, multa confingat obsequia: verùm si cor attendas, longè aliud præ se feret. *Non potestis Deo seruire & Mammonæ.* Prolatam generaliter sentẽtiam applicat, vt ex his quæ nobis contingunt, facilè colligamus, quàm sit impossibile Deo & diuitiis, seu diabolo obsequi. Diximus dictionem Mammonam Syriacam esse, cùm *Racha* interpretaremur: quod & Hieronym. in Matth. cap. 6. asserit, & Chrysostom. homil. 16. Oper. imperfecti in Matth. Clemens Rom. lib. 5. Recognit. B Mammona patria eorum voce, inquit, diuitias vocat. Irenæus lib. 3. contra hæres. cap. 8. Mammonas, inquit, secundum Iudaicã loquelam, qua & Samaritæ vtuntur, cupidus est, & qui plus quàm oportet habere vult. Secũdum Hebraicam adiunctiuè, dicitur Mam, vel significat gulosum, id est, qui non possit à gula se continere. Mammona igitur idem quod Græcis πλοῦτος. Abdias lib. 5. histor. certaminis Apostolici, Mammona, dæmonis nomen esse scribit, qui lucris carnalibus præest, & dominatur eorum qui diligũt mundum. Nec hoc mirum, cùm etiam Plutus Deus ab Ethnicis adoratus sit, vt scribit Clemens Alex. lib. Stromatum. C Vnde & Theognis antiquissimus Poëta:

Tertull. — *Mammonas quid.* — *Hierony. Chrysost. Clemens. Irenæus.* — *Abdias.* — *Plutus Deus diuitiarum.* — *Cle. Alex. Theognis.*

ὤ σε μάκλω, ὦ πλοῦτε, θεῶν τιμῶσι μάλιστα. id est,

Non frustrà te Plute colunt, ô maxime diuum.

Quid est ergo seruire Mammonæ? Est ita incumbere cõgerendis per fas & nefas thesauris, vt huic studio omnẽ animam, cor, cogitationes & conatus omnes impendas: adeò vt ipsas, aut in ipsis dæmonem, qui te ad hunc cupiditatis ardorem impulit, adores & colas. Hoc autem vinculo irretitus, quomodo Deo seruire & obsequi poteris? Eapropter Paulus 1. ad Timot. 6. Qui cupiunt diuites fieri, inquit, incidũt in tẽtationes diaboli, & desideria mul- D ta inutilia & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas. Chrysostom. hom. 22. Oper. perfe. in Matthæ. Quid verò, inquit, his quæ dicta sunt, ad vtrumque excitandum mentis affectum cumulatiùs proferatur? Quid terribilius, quàm si etiam propter pecunias Christi seruitio dicamur excidere: vel desiderabilius, quàm si despectu diuitiarum, tota illi mente possimus, & dilectione coniungi? Quod enim semper dicere soleo, id nunc rursus admoneo, quòd scilicet auditorem ad eorum quæ dicit obedientiam, etiã E per aduersa compellat: non solùm scilicet per ista quæ prosunt, verumetiam per illa quæ lædunt: sicut optimus quispiam medicus, qui ex intemperantia ostendat ægritudinem esse secuturam, & ex obedientia sospitatem. Tãtum autem valuit hæc sententia apud Tertullianum, vt ex ea, lib. de corona militis, concluderet Christianum nõ posse Deo simul & Imperatori parere, in mandato doctrinæ Christianæ opposito: quo præceperat M. Aurelius Caracalla, vt in die suo natali coronam castrensem omnes milites capiti superponerent, & à Tribuno donatiuũ acciperent, ac si summo quodam honore Cæsares essent F adoraturi. Quidam enim ex Christianis militibus coronam manu gestabat: Vnde & murmur secutum est. Adhibetur, inquit Tertullianus, quidam illic magis Dei miles, cæteris constantior fratribus, qui se duobus dominis seruire posse præsumpserat, solus libero capite, coronamento in manu ocioso. Cuius factum defendens Tertullianus, tractatum de corona militis suscepit, quo etiam hæc habet. In his ergo, inquit, erit serti militaris superstitio vbique polluta, & polluens omnia, quæ iam polluantur & causis. Ecce annua votorum nuncupatio quid videtur? Prima in principiis, secunda in capitoliis. Accipe post loca, & verba. Hunc tibi Iupiter bouem cornibus auro decoratis vouemus esse futurum. Cuius sententiæ vox est? Vtique negationis. Hoc igitur erit, Non potestis Deo seruire & Mammonæ: Mammonæ manum tradere, & à Deo abdsistere. Hinc idem libro de Spectaculis concludit, non esse cum Ethnicis communicandum & conuersandum, (quemadmodum scilicet nec cum hæreticis.) Nemo enim potest, inquit, duobus dominis seruire. Quid luci cum tenebris? Quid vitæ & morti? Odisse debemus istos cõuen- A tus, & cœtus Ethnicorũ: vel quòd illic nomen Dei blasphematur, illic quotidiani in nos leones expostulantur, inde persecutiones decernuntur, inde tentiones emittũtur. Quid facies in illo suffragiorum impiorum æstuario deprehensus, non quasi illic aliquid possis ab hominibus? Nemo te cognoscit Christianum: sed recogita quid de te fiat in cœlo. Dubitas enim in illo momento, quo in diaboli Ecclesia fueris, omnes Angelos prospicere, & singulos de cœlo denotare, quis blasphemiam dixerit, quis audierit, quis linguam, quis aures diabolo aduersus Deũ administrauerit? Non ergo fugies sedilia hostium Christi, B illam cathedram pestilentiarum, ipsúmque aërem, qui desuper incubat, scelestis vocibus cõstupratum? Sint dulcia licet, & grata licet, & simplicia etiam honesta quædã. Nemo venenum temperat felle & helleboro, sed cõditis pulmentis, & benè saporatis, & plurimùm dulcibus id mali inijcit: ita & diabolus, lethale quod conficit, rebus Deo gratissimis imbuit: omnia illic seu fortia, seu honesta, seu sonora, seu canora, seu subtilia. Proinde habe, ac si stillicidia mellis de liuacunculo venenato, nec tanti gulam facias voluptatis, quanti periculum. Digna prorsus Tertulliani sententia, qua in eos vti possumus, qui præ- C textum sibi faciunt, ad hæreticorum conuentus, mensas, colloquia: aut quòd parentes, aut vicini, aut compatriotæ sunt: aut quòd honesti sint, & ciuiles: Non aduertẽtes interim hanc sententiam omnibus præferendam esse, qua Christus Deo & Mãmonæ seruiri non posse asserit. Gregorius Nazanzen. Orat. ad eos, qui dicebant eum Cathedram Cõstantinop. affectare: Eos enim, qui aliud quidem sentiunt & profitentur, inquit, quasi pestem & corruptelam Ecclesiæ, veritatísque virus abiicite: non odio eorum flagrantes, sed eorum casum miserentes. Bernard. serm. 5. de inquirendo Deo. Væ etiam peccatori terrã in- D gredienti duabus viis. Nemo enim duobus dominis seruire potest. Ne hanc quidem simplicitatem amat integritas illa, perfectio illa, illa plenitudo. Indignum enim est ei, vt inuenieodum se præbeat, nisi perfecto corde illam quæsierit. Cæterùm si odibilis est canis reuersus ad suum vomitum, & sus lota in volutabro luti, sed & ipsum quoque quem inuenerit tepidum, ex ore suo euomere incipit Deus: simulator & proditor vbi parebunt? Ex hac igitur sententia colligit Bernar. neminem corde duplici Deum colere posse, nimirùm vt hæreticis & Ecclesiæ faueat, vt peccatum & iustitiam colat, vt auaritiæ & Christo, eiúsE que membris obsequatur: aut hominibus, simúlque Deo placeat. Clemens Alexandrinus eandem sententiam sequitur lib. 7. Stromatum. Nam cuius est, inquit, institutũ vt placeat hominibus: quoniam non quæ conferunt, sed quæ delectant, multi eligunt, is Deo placere non potest. Sed & latiùs illam porrigit ad omnia quæ ex peccato, & quæ pendent ex iustitia: vt doceat non posse non allectamẽtis vitiorum obsequi, & Deo. Quomodo ergo, inquit, cibus & potus, & venus ei (qui iustus est) ampliùs fuerit delectabilis: cùm etiam sermonem, qui etiam adfert aliquam voluptatem, motúmque cogitationis, & operatio- F nem iucundam habeat suspectã? Nemo enim potest duobus dominis seruire, Deo & Mammonæ. Non pecuniam dicens, sicut nudè dicit: sed suppeditationem quę fit à pecunia in varias voluptates. Reuera fieri non potest, vt qui Deum cognouit magnificè & verè, eis quæ aduersantur, seruiat voluptatibus. Verùm quoniam hîc de diuitiis sermo est, occurret quæstio, quid de iis sentiendum sit, qui cum diuites essent, Deum tamen coluisse leguntur? Verũ breuiter respõdemus: diuites quidem illos fuisse, sed imperasse diuitiis, non ipsis obsecutos esse, at soli Deo. Hãc resolutionem adfert Chrysostom. hom. 22. Oper. perfect.

Chrysost. — *Tertull. Quid ex hac Christi sententia.* — *t.* — *a. Idem. Tertull.* — *Ne cum hæreticis versemur.* — *Greg. Naz.* — *Bernard. 5.* — *Cle. Alex. 4.* — *Mammona pro cupiditate.* — *Chrysost.*

in Matth. At tu, inquit, noli mihi contra hanc sententiã proferre diuites, sed diuitiis seruientes. Alioquin etiã Iob erat diues, non tamen pecuniæ seruiebat, sed habebat diuitias, eisque vt congruit, imperabat: nec erat famulus earum, sed dominus. Sicut enim alieni patrimonij dispensator, ita illa possidebat: non modò aliena nõ rapiens, sed propria quoque indigentibus largiens: quódque his maius est, nec habere se illa gaudebat. (Iob. 31.) Si lætatus sum, inquit, quia mihi essent multæ diuitiæ. Vnde etiam consequenter, quia gaudium de possessione non habuit, A dolorem ab amissione non pertulit. At non tales nostra sunt ætate locupletes, sed captiuis omnibus deterius effecti, & sicut inuiti, cuidam tyranno tributa pendentes, nõ quiescunt à miseria seruitutis. Quasi enim arcem quandã, ita eorum mentem amor auri insedit. Vnde per dies singulos præcepta eis plena iniquitatis imponit, nec est omninò aliquis, qui non obediat imperanti. Noli igitur cõtrà argumentari: semel siquidem pronunciauit Deus impossibile esse vtriusque seruitium. Ne ergo tu dixeris hoc esse possibile. Quando enim te vnus Dominus propriis exui iubet, alter præcipit aliena diripere: quando ille tibi B imperat castitatem, iste luxuriam: quando tibi castigationem ventris indicit, ille ebrietatem atque delicias: quando te alter omnia ista iubet despicere, ille te inhærere atque inhiare præsentibus præcipit: Cùm hic quidem iubet lecta marmora, parietes pictos, & laquearia deaurata mirari: ille inhorrescere huiusmodi omnia, & veræ Philosophiæ pulchritudinem, ac morum ornamenta suscipere mandat. Et quomodo possibile est tam contraria hæc pariter conuenire? Idem hom. 16. Poster. ope. in Matth. Itaque nõ dixit, Nemo potest habere Deum & diuitias: sed, nemo potest Dei & diuitiarum seruus esse. Aliud enim C est habere diuitias, aliud seruire diuitiis. Si habes diuitias, & illæ non te faciunt superbum, aut violentum, sed propter Deum quod potes das impotentibus, dominus es diuitiarum tuarum, non seruus: quia non te diuitiæ tuę tenent, sed tu diuitias. Si autem tuæ te diuitiæ superbum faciunt, aut violentum, & constrictus auaritia nemini aliquid præstas, tunc seruus es diuitiarum tuarum, non dominus: quia diuitiæ tuæ te tenent, non tu diuitias tuas. Itaque ad affectum & vsum hæc omnis sententia referenda est, vt nemo possit diuitiis conquirendis se totum addicere, his die noctúque inuigilare, hoc studium omnibus D præferre, & semper de iis quocunque in loco sit, meditari: nisi simul & diabolum diuitiarum seu mundi istius principem colat, & Dei cultum, cui tamen omnia debet, negligat. Eapropter Paulus πλεονεξίαν, εἰδωλολατρείαν, id est, auarum, idololatram appellat, 1. Cor. 5. Ephes. 5. Nam vt scribit Poëta,

Imperat, aut seruit collecta pecunia.

Quòd si illa seruiat, tu imperabis ei, & ad salutẽ & proximi consolationem ea vteris, idque Psaltis sequeris, Pecuniæ si affluant, nolite cor apponere. Sin verò imperet illa, tu quouis modo in proximorum etiam perniciem eã E comparare conaberis. Ita nimirùm euidam Geon, vt scribit Tertullianus, aureos compedes dare captiuis mos est. Et hoc quid tibi profuerit, seu aureis manicis & compedibus teneare, siue ferreis: cùm semper & in his, & in illis captiuus fias? Quid demum te rebus tuis, quas breui possessurus es, prouidisse proderit, & de æternis solicitum non fuisse? Plutarchus scribit, in vna vrbium Sparta, diuitiarum Deum seruari & cęcum, & iacentem, vt picturam inanimatam ac immobilem. Ex quo etiam Clemens Alexandrinus Plutum cæcum natum ab Ethnicis creditum F esse scribit, vtpotè qui statim atque homines possederit, eos excæcare soleat: id est, omnem ab eis rationem & mẽtem auferre. Hinc fit, vt & ipsæ ab æterno lumine, à Deo nimirùm ipso, hominem auertant. Porrò Augustinus lib. 2. Quæstionum Euangelicarum quæst. 36. occurrit quæstioni, Qui fiat vt Christus repetat eiusdem sensus verba, hæc nimirum: Aut enim vnum odio habebit, & alterum diliget: aut vnum sustinebit, & alterum contemnet? Hæc, inquit, non sine consideratione distinguenda sunt. Non enim passim atque temerè dicta sunt. Siquidẽ nemo interrogatus vtrum diligat diabolum, respondet se diligere, sed potiùs odisse: Deum autem se diligere omnes ferè proclamant. Ergo si vnum dilexerit, alterũ odisse debet. Verùm vt cognoscamus quem oderit, & quem diligat: adiecit, *vni adhærebit*, nimirùm quem dilexerit. Etsi enim qui auaritiæ studet, verbis enunciet se diabolo minimè obsequi, neque ei seruire: facto tamen ipso se eum diligere, & ei seruire demonstrat, cùm ei adhæreat. Et qui facto ipso Dei præcepta, & per consequens Deum ipsum contemnit, & voluntatem omnem, omne studium, & intentionem suam ab eo auertit: an non se quoque illum odisse A demonstrat? Albertus Magnus in Matth. Sed adhuc quæritur, inquit, vtrum Deum aliquis oderit. Probatur idipsum Psalm. 73. Superbia eorum qui te oderunt, ascendit semper. Et tamen istud Augustinus retractauit. Responsio. Cùm Deus sit principium dans esse, & continens in esse, & gubernans ad optimum suæ naturæ vnumquodque: & cùm omnia appetant esse, sicut & bonum: constat quòd in ista consideratione omnia aut naturali, aut animali, aut intellectuali motu amant Deum. Verùm cùm ipse etiam sit iudex, per iustitiam reddens vnicuiq; quod B suum est, nihil prohibet eos qui oderunt iustitiam, & iudicium, etiam odisse Deum iudicem, & blasphemare: sicut dicitur Psalm. 2. Sap. 2. Dicere etiam possumus, quòd etsi Deum secundum se impij non oderint, oderunt tamẽ eum in effectis & operibus eius: quæ nec vereri, nec suspicere volunt, sed potiùs abominantur. Sic Psa. 49. Proiecisti sermones meos retrorsum. Esa. 1. Ipsi spreuerũt me. Rursus magna olim quæstio ventilata est à Marcionitis, & Manichæis, etiam & à Lucibellianis & Gnosticis de Deo malo: ita nimirùm considerarunt Mammonam, vt Deum & Dominum: cùm Christus priùs dixerit, Nemini C posse duobus dominis seruire: ex quo intulerit, neminem Deo seruire posse, & Mammonæ. Verùm his respondemus, Mammonam Dominum & Deum dici non simpliciter, id est, quasi ipse tantum gradum habeat: sed ex opinione eorum qui diabolum & diuitias colunt. Huic simile est, quod Psaltes dixit, Dij Gentiũ dæmonia. Non simpliciter Deos vocat, sed Deos Gentium, id est, in opinione Gentium. Dixerim & Vaccam Deam pro Io, & Bouẽ Deum Apim apud Ægyptios, & Simiam, & Crocodilũ, vt disserit Theodoretus lib. affect. Græc. tractatu de diis. Erit & Phallus Deus, & cætera voluptatis monumenta, D vt & Clemens Alexand. contra Gentes, & Arnobius, & Gregorius Nazianz. Orat. 1. contra Iulianum disputant. Sed &, vt scribitur apud Esaiam, Dolauit artifex lignum, & ipsum formauit in speciem hominis, & dixit incuruans se ante illud: Deus meus es tu. Ergo si qui lapidem, lignũ, folium, vẽtum pro Deo coluerunt: ex ea ratione Dei vnitas excludetur? Immò neque excludetur apud Gentiles, qui etsi Deos multos coluerint, vnum tamen summum coluerunt, quem patrem vniuersi

—ἀνδρῶν τε, θεῶν τε, vocauerunt.

Iam, quomodo Deum mali constituent hæretici, qui & E verè Deus sit, id est, summã habeat potestatem? Nec quidẽ ipse Mercurius nisi à Ioue mittitur, nec Iuno aut Pallas aliquid seposito Iouis numine potuisse crediderunt Gentiles. Et quid est quòd Satanicis spiritibus talẽ nonnulli tribuant potestatem, vt Deorum nomen, id est, coæqualitatem cum Deo summo assequantur? Etsi non negemus multos Satanam pro Deo colere, multos dęmonibus magnum dæmonium tribuere, etsi illos colant, & plus illis deferant quàm Deo: non proinde tamen Dei vnitas & simplicitas eluditur. Deus vnus est, Deus inquam verus, summus: multi Dij per adoptionem & communica- F tionem nominis: multi demum Dij per abusum & falsam opinionem. Et illo quidem modo dicimus Christum intellexisse Mammonam Dominum nuncupari: non quòd talis sit, sed quòd hac illum authoritate & nomine perfidi auari donare soleant: aut suis factis, cogitationibus & intentionibus omnibus illum pro Deo agnoscant. Irenæus lib. 3. contra hæres. cap. 6. ostendit, quòd in scripturis nemo aliâs Deus nominetur, nec Dominus nuncupatur, nisi solus verus Deus pater omnium, & Verbũ eius. cap. 7. explicat, quid sit quod à Paulo dicitur, Excæcauit mentes infidelium. Et cap. 8. sic concludit. Soluta igitur &

Idẽ Chrys.

Tertull.
Aurei compedes.

Plutarch.

Cle. Alex.
Plutus cæcus.

August.

Albert.
An quis Deũ oderit.

An duo sint Dij, contra Marcionitas.

Theodo.
Cle. Alex.
Arnobius.
Greg. Naz.

Quomodo Deus vnus.

Irenæus.

hac illorum calumnia (qui Deum malum constituunt) manifestè ostensum est, quoniam núquam Prophetę neque Apostoli alium Deum nominauerunt, nec Dominū appellauerunt, præter verum & solum Deum. Multò magis ipse Dominus, qui & Cæsari quidem quæ Cæsaris sunt, reddi iubet, & quæ Dei sunt, Deo. Cæsarem quidem Cæsarem nominans, Deum verò Deum confitens. Similiter & illud quod ait, Non potestis duobus dominis seruire, ipse interpretatur dicens: Non potestis Deo seruire & Mammonæ Deum quidem confitens Deum: Mammonam autem nominans, hoc quod & est. Neque enim Mānonam Dominum vocat, dicens: Non potestis duobus dominis seruire: sed discipulos docet seruientes Deo nō subiici Mammonæ, neque dominari ab eo. Qui, inquit, facit peccatum, seruus est peccati. Quemadmodum ergo seruientes peccato, seruos peccati vocat, non tamen ipsum peccatum Dominum appellat: sic & eos qui Mammonæ seruiunt, seruos Mammonæ appellat, non Dominum appellans Mammonam. Tertullianus lib. 4. contra Marcionem. Ita cùm vnum Deum ponit nominaturus, & creatorem, si alius esset ipse: creatorem nominauit, quem Dominum sine alio Deo non posuit. Ergo non est colligendum, quòd diabolus Deus sit, ex eo quod Christus prætulit, nos non posse duobus dominis seruire: sed quòd ex hac generali sententia consequatur non posse nos Deo seruire & Mammonæ, cùm opposita vtriusque sit voluntas, etsi non sit ęqua potestas, immò diaboli nulla. Interim ex eo quòd quis diabolum adorat, & quasi Deum colit, seu Magus, seu Marcionita sit: non sequitur quòd diabolus sit Deus, aut diuitiæ Deus. Sequeretur enim quòd & omnia, quæ præcipuo & velut summo amore homines prosequuntur, pecuniæ scilicet, mulieres, homines, rura, filij, parentes, Dij essent verè & simpliciter: quod etsi illi opinentur, vt olim traductos in numerū Deorum Ethnici venerabantur, reipsa tamen vnus est Deus & Dominus omnium. 1. Reg. 5. Cùm arca Dei poneretur in templo Dagon, cecidit Dagon capite & summitatibus amputatis super limen. *Ideo dico vobis, ne soliciti sitis animæ vestræ quid manducetis, aut corpori vestro quid induamini.* Hilarius in Matthęum. Contemptum sæculi, & fiduciam futurorum toto superiore sermone præceperat. Nam cùm ad iniuriam pronos iubet esse, & ad damnum voluntarios, & ad vltionem negligentes, & ad damnum promiscuos, & ad humanam gloriam incuriosos, confirmare nos in spem bonorum futurorum laborat. Plures enim & amor præsentium, & desperatio futurorum incertos facit, & aut illecebris capit, aut infidelitate corrūpit. Ideò nos à terrenorum solicitudine, ad cœlestia cogitanda & speranda prouocat. Ambrosius libro 7. in Luc. cap. 12. Nihil enim moralius ad faciendum fidem, omnia credentibus à Deo posse conferri, quàm quòd aërius ille spiritus vitale collegium animæ corporisque contubernio fœderatum, sine nostro labore perpetuat: nec salutare deficit vsus alimenti, nisi cùm suprema venerit dies moriendi. Per animam autem, non intelligit spiritualem hominis partem: quid enim ei aut cibo, aut indumento opus est? sed pro vita hac temporali & caduca sumit: sicut & alibi, Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. Augustinus lib. 2. de sermone Domini in monte, cap. 23. Ad vitam temporalem cibus, ad corpus vestimentum pertinet. Occurrit autem obiectioni, qua quis dicere posset: Quid ergo? Ociosi, & ignaui erimus. Ergo ad fucorum instar, mella apum exugemus, & aliorum laboribus viuemus? Vbi igitur illa lex quam Deus ab initio præscripsit, In sudore vultus tui vesceris pane tuo: & quam Psaltes in patrefamilias commendat, dicens: Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es, & benè tibi erit? Et quod Paulus so denunciasse scribit, quòd si quis non vult operari, nec manducet. Si enim vnumquemque laborare, sudare, & inuigilare victui conquirendo necesse est: quomodo stabit illa regula, Ne soliciti simus quid manducemus, aut quid bibamus? Num scilicet hæc comparare quis poterit sine solicitudine? Quid quòd & quosdam summo manè excitari, & suo labori prospicere oportet, statim atque

Nō est Deum aliquo malum.

Tertull.

Hilarius.

Spes nostra in Deum confirmanda.

Ambros.

August.

An christus ignauiam & desidiam probet.

Excubitur lucem ... produxerit ad ... ?

Verùm his omnes obiectiones vnica Christi clausula eludit. Non dixit, Ne laboretis, ne sudetis, ne vigiletis, ne prospiciatis vobis. Quin potiùs per omnem Euangelij discursum ista leges: dictum agricolis, Quid hic statis tota die ociosi? dictum discipulis, Videte, vigilate, & orate. Et istud, quòd Nemo mittens manum ad aratrum, & respiciens retrò, aptus est regno Dei. Etiam & istud, Messis multa, operarij pauci. Rogate dominum messis, vt mittat operarios in vineam suam. Num ergo hæc prohibuit, quæ natura, quæ Deus, quæ idem ipse Christus commendat: sed dixit, *Ne soliciti sitis.* Thomas Aquinas in Matthæum. Dicendum ergo quòd solicitudo tribus modis considератur mala. Solicitudo enim dicit prouidentiam cum studio: studium autem est vehemens applicatio animi. In ista autem vehementi applicatione potest esse peccatum, quando scilicet alicui rei, velut fini, totum seipsum impendit: quo quidem modo soliciti esse prohibemur. Et ideò legitur Prouerbior. 11. Expectatio solicitorum peribit. Intendit etiam aliquando mens nostra ad superflua acquirenda: quod item prohibetur Ecclesiast. 2. Dixi ego in corde, Vadam, & affluam diuitiis. Quòd si temporalibus etiam conquirendis mens addicta fuerit, adeò vt spiritualia derelinquat, peccat. Quidā quoque soliciti sunt, cum quodam timore & desperatione, quòd timeant ne quid illis desit: & quoniam hac in re de Dei prouidentia, & de misericordia dubitant: ideò Christus illos his verbis reprimit. Albertus Magnus in Matthæum. Rursus secūdum Glossam solicitudo duplex est: Vna est suffocans, & hæc interdicitur, quia mentem & rationem perturbat: adeò vt sese quis mente alienatus diuinarum mancipium faciat. Est solicitudo prouidentiæ, quæ si benè, id est, secundum Dei legem dirigatur, in aliquibus tolerabilis, in aliis laudabilis est. Et militat illa aliquádo quidem in pigritiam, aliquādo pro charitate suscipitur, Martha, Mar-
tha, solicita es, & turbaris erga plurima. Quæ solicitudo 1.
laudatur in viduis, vt pauperes pascant, & excipiant. Ga-
lat. 2. Qui videbantur columnæ esse, dextras mihi dede-
runt & Barnabæ, societatis: vt nos in Gentes, ipsi verò in
circuncisionem: tantummodò vt pauperum Christi me-
mores essemus, quod etiam solicitus fui hoc ipsum facere.
Sed &, vt diximus, (1. Corinth. 7.) Qui habet vxorem, so- 2.
licitus est quæ sunt mundi, & quomodo placeat Deo: &
idem curat mulier, vt placeat viro. Denique quis familiæ,
Ecclesię, aut populo sine solicitudine præesse potest? Ro-
manorum 12. Qui præest, in solicitudine. 1. Timoth. 5. Qui
suorum & maximè domesticorum curam non habet, infi-
delis, & infideli deterior est. Laudabilis vtique, & neces- 3.
saria est solicitudo pauperum, & in Prælatis solicitudo
subditorum. Quid quòd ad mutuam beneficentiam, & 4.
opera misericordiæ implenda, seu spiritualia, seu tempo-
ralia solicitudo requiritur? Siquidem, vt scribit Paulus, 1.
Cor. 12. Pro inuicem solicita sunt membra. Vnde & alibi,
Ephes. 4 Soliciti seruare vnitatem in vinculo pacis, De- 5.
mum quis sine solicitudine diaboli tentationes cauere
possit? Eapropter Christus patremfamiliàs proponit vi-
gilantem, ne sinat perfodi domum suam, vbi nouerit qua
hora fur venturus sit. Amplius, sunt qui ita solicitudinem
diuidunt, vt alia sit laudabilis, alia tolerabilis, alia mise-
rabilis, alia vituperanda. Laudabilis in præcepto est: &
hęc rursus est multiplex. Est solicitudo regiminis, qua pa- 1.
ter filios, dominus seruos, præceptor discipulos, Rex po-
pulum, Princeps subditos, Prælatus Ecclesiæ gregi suo
prouidet 2. Corinthiorum 12. Instantia mea quotidiana
solicitudo Ecclesiarum. Est solicitudo obedientię, in sub- 2.
ditis. Iosue cap. 23. Estote soliciti, vt custodiatis cuncta,
quæ scripta sunt in volumine legis Moysi. Et solicitudo 3.
pacifici conuictus inter pares, de qua Ephesior. 4. Est &
solicitudo proficiendi, & hęc in tribus consistit: nimirùm 4.
in memoria præceptorum diuinorum. Deuteronom. 4.
Custodi temetipsum solicitè, & animam tuam, ne obliui- 5.
scaris verborum quę viderunt oculi tui: & ne excidant de
corde tuo, cunctis diebus vitæ tuæ. Consistit in præcau-
tione mali. Deuteronom. 4. Custodite animas vestras so- 2.
licitè. Non vidistis aliquam similitudinem, in die qua

Thom. Aq. Solicitudo triplex.

Albertus.

locu

locutus est vobis Dominus in Oreb de medio ignis: ne
3. fortè decepti faciatis vobis sculptam similitudinem. At-
tenditur & illa solicitudo proficiendi in feruore spiritus,
ad bonum faciendum incitati. Rom. 12. Solicitudine non
pigri, spiritu feruentes, Domino seruientes. Porrò solici-
1. do tolerabilis multiplex est. Aliquando enim est dile-
ctionis naturalis. Sic (Tob. 10.) Cùm moras faceret To-
bias, causa nuptiarum, solicitus erat pater eius, dicens:
2. Putas quare moratur filius meus? Aliquando est rei fa-
miliaris. 1. Regum 9. De asinis quas nudiustertius perdi-
3. disti, ne solicitus sis, quia inuentæ sunt. Aliquando est so- A
licitudo prouidentiæ necessariæ, vt patris de vestiendis
filiis: quomodo Paulus dixit patres thesaurizare, id est,
4. reseruare aliqua filiis. Est & solicitudo infirmitatis hu-
manæ: quomodo vir curat vt vxori placeat, & vxor vt
5. viro accepta sit. Alia est solicitudo curæ moderatæ. Tob.
5. Rogo te de qua tribu, vel de qua domo es tu? Cui Ra-
phaël Angelus: Genus quæris mercenarij, vel mercena-
rium qui cum filio tuo eat. Non autem te solicitum red-
dam. Ego sum Ananias Azariæ magni filius. Hæ solicitu-
dinum species excusabiles sunt. Est verò & solicitudo B
1. miserabilis multiplex. Alia est enim laboris in operando,
de qua Eccles. 2. Detestatus sum industriam meam, qua
sub sole laboraui, habiturus hæredem post me, quem
ignoro, vtrum sapiens vel stultus sit: & dominabitur in
laboribus meis, quibus desudaui, & solicitus fui, nec
2. est quicquam tam vanum. Alia est solicitudo passionis, de
qua 1. Machab. 6. Recessit somnus ab oculis meis, & cor-
rui corde præ solicitudine, & dixi in corde meo, In quan-
tam tribulationem deueni, & in quos fluctus miseriæ?
3. Alia est solicitudo præcauendi insidias hominum. Hie-
rem. 38. Solicitus sum propter Iudæos, qui transfugerunt C
ad Chaldæos, ne fortè tradar in manus eorum, & illu-
dant mihi. Et denique aliud genus solicitudinis vitupe-
rabilis, quam hic Christus prohibet. Hæc autem multi-
1. plex est. Est enim alia scientiæ eorum quæ vana & su-
perflua sunt. Ecclesiast. 2. Cùm alius laborat in sapientia
& doctrina, & homini ocioso quæsita dimittit. Et hæc
2. ergo vanitas & magnum malum. Alia est in studio pec-
candi, Danielis decimotertio. Volentes concumbere cum
3. ea, obseruabant solicitè quotidie videre eam. Alia est in
adinuentione nouarum voluptatum, qualis olim erat
tempore Commodi & Heliogabali: impositionum & D
exactionum, cæterorúmque quæ contra Dei legem, &
proximi charitatem militant. Sic, (Sapien. 14.) Imaginem
regis, quem honorare volebant, fecerunt, vt illum qui
aberat, tanquam præsentem colerent, sua solicitudine.
4. Alia est solicitudo acquirendi diuitias cum cupiditate di-
tescendi, Matthæ. 13. Solicitudo sæculi istius & fallacia
5. diuitiarum suffocant verbum, & sine fructu efficitur. Est
& solicitudo auare conseruandi diuitias. Sic Ecclesiast. 2.
Peccatori dedit (permisit) Deus afflictionem & curam
superfluam, vt addat & congregat, & tradat ei cui pla-
Antiochus Monachus. uit. Antiochus Monachus in Pandectis scripturæ, ho- E
mil. 13. hac hominem Deo subtrahi, & diabolo mancipari
docet. Quandoquidem, inquit, iuxta legis præscriptum,
si pars vna corporis lepra aspergitur, altera autem since-
ra est, totum interim censetur immundum. Planè alienæ
facultatis appetentior, quantálibet pecuniæ copia exu-
beret, nunquam exsatiatur. Quum enim permulta ade-
ptus fuerit, ad alia rursus cumulando tota concupiscentia
fertur: qui quantam habet materiam istius vitiosæ affe-
ctionis secundum proportionem, tanto recedit à Deo,
Prosper. contra auaritiam. fitque particeps apostatiæ. Prosper Aquitanicus libro se-
cundo, de vita contemplatiua, cap. 15. Ecce enim, inquit, F
iubet nobis imperiosa cupiditas, vt diuina parui penden-
tes, possessionum terrestrium damnosa compendia cogi-
temus: vt in eis totam solicitudinē curámque ponamus,
vt inde nos morbida naturitate iactemus, vt amplitudine
patrimonij diffusioris elati, fieri pauperes spiritu negli-
gamus. O facinus inauditum! Nam iugo Christi con-
tempto, ferreum cupiditatis imperium voluntaria men-
tium in [illegible] suscepimus, & Domini nostri leui one-
re, quo [illegible] non onerat sed subleuat, posthabito,
[illegible] nostris ceruicibus aggerimus, quod

citiùs potest deponi, quàm ferri: quia & ipsa cupiditas,
quæ nobis subiecti vltrò volentibus hoc pondus impo-
nit, contemni potest faciliùs, quàm expleri: & ideò qui
se illi volentes dediderunt oppugnanti, voluntatem vl-
teriùs resistendi non habebunt tyrannicè dominanti. Et
hoc fit in isto Dei iudicio, vt qui cupiditati resistere no-
luimus ingressuræ, iam resistere nequeamus ingressæ. O
plangendum miserabiliter mentis expugnatæ seruitium!
O intolerandum dæmonicæ cupiditatis imperium? Vt
ex hostibus suis, quos potest vincere, victores faciat
suos, promittit ingentia, & bonorum temporalium pol-
licitatione deceptos iam impellit miseros, & miserandos
in turpia. Tenet nos lucrorum pœnaliter dulcium cate-
nis addictos, & in sua ditione captiuos: nec trahit inui-
tos, sed quod est deterius, quoscunque voluerit, volen-
tes ducit. Vastat in omnibus quicquid verecundiæ aut
pudoris inuenerit: aut quos suis triumphis addixit, ad-
huc tanquam resipiscendi susceptis omnibus viribus ho-
nestatis exarmat, ne quando contra eum, qui bellare
noluimus, rebellemus. Rapit nos, ac passim per omnia
adquisitionem genera cupidos adquirendos dispergit.
Non permittit animum liberum, non stabile corpus,
vagante animo mobiliter, aut quietum, & velut quæ-
dam cadauera in pastum feris, auibus, bestiísque proie-
cta, captiuos suos immundis spiritibus tradit, non lace-
randos, sed auidissimis mortiferorum terminum fauci-
bus deuorandos: non tamen vt esse iam desinant, sed vt
pœnaliter viuant. Denique in viuis corporibus adhuc
portant funera sua: sed iidem simul viui & mortui. Hinc
est, quòd peccato viuentes, quantum nos congestarum
opum oblectet accessio, ipsa fruendi carnalibus delecta-
tione sentimus: & quantum virtutum sustineamus ino-
piam, velut mortui virtutibus, ignoramus. Ioannes Da- Damas.
mascenus lib. 2. Parallelorum, cap. 17. ex Chrysostomo.
Quid, inquit, diuitiis cumulandis te fatigas: & alij in bo-
na ingrediuntur, luxúque & deliciis influent? An non Vanitas auarorum.
Prophetam audisti dicentem, Psalmo 38. Thesaurizat di-
ues, & ignorat cui congregabit ea? Et alio loco rursus ait,
Psalm. 48. Insipiens & stultus peribunt, & relinquent a-
lienis diuitias suas. Quod & Lyricus Poëta Horatius his Horatius.
verbis cecinit.

Absumet heres cæcuba dignior,
Seruata centum clauibus, & mero,
Tinget pauimentum superbo,
Pontificum potiore cœnis.

Hi sunt diuitiarum successus, vt & possessores suos elu-
dant, & tanta solicitudine, immò tantis nonnunquam
peccatis comparatæ, breui & miserè dissipentur. Igitur,
quàm melius est modicum iusto, super diuitias peccato-
rum multas! quàm melius nostram curam omnem & so-
licitudinem in Deum reponere, & sic in cœlo thesauriza-
re? Damascen. in superiore cap. hæc ex Basilio, homil. in Damasc.
plagam grandinis, ex hac auarorum prophana solicitu-
dine, & deprædatione, calamitates magnas populis, & il-
lis ipsis diuitibus imminere ostendit, has illorum curas
ita describens. Vnde hæc tandem, inquit, & quæ nobis
causa calamitatem hanc inuexit? Alius nostrûm paupe-
rem oppressit, terræque partem aliquam interuertit, li-
mitémque sceleratè, vel furto, vel aperta vi transgressus
est, domúmque domui, & agrū agro adiunxit, vt proxi-
mo aliquid extorqueat, pertinacíque animo in hoc incu-
buit, vt vicinum nullum haberet, perinde ac solus habi-
taturus in terra. Alius vsuris & augmentis terram fœda-
uit, colligens vbi sementem non fecit, ac metens vbi non
sparsit, non ex agrorum cultu, sed ex pauperum egesta-
te ac penuria facultates suas augens. Alius ære torcula-
ríisque primitiis Deum, cuius munere omnia habuerat,
defraudauit, suíque beneficij immemorem se esse, & stul-
tum ostendit, non modò pro iis, quibus fruebatur, gra-
tias nullas agens, sed ne hoc quidem, si nihil aliud mo-
liens, & gratitudine sua liberalitatem Dei sibi in futurum
acquireret. Alius nec viduam nec orphanum miseratus
est, nec panem cibúmque pauperi exiguum, vel Christo
potius, qui per illos vel parcè nutritos alitur, impertiit:
[illegible] qu[illegible] illos op[illegible]. & quidem præ-

ter spem fruitur (nam hoc longè iniustissimũ est) quisque in multis horreis angustia laborat, eaque partim implet, partim euertit, vt futuris fructibus maiora extruat: illud ignorans fore, vt priusquàm spei suæ compos fiat, morte abripiatur, rationémque reddendam habeat tum vbertatis & copiæ, tum vanæ animi cogitationis, vt qui aliena bona malè dispensarit. Alius viam humilium inflexit, & iustum iniustis rationibus trāsuersum egit, Amos 5. Alius in portis corripientem odio habuit, Abac. 1. prùmque sermonem execratus est. Alius teti suo multa colligenti immolauit, pauperísque prædam domi habuit, aut Dei memoriam ex animo eiecit, aut certè illius malè recordatus est, dicens, Zach. 11. Benedictus Dominus, quoniā diuites facti sumus: opésque ipsius beneficio se cōsecutum iniquè existimauit, à quo pœnis quoque afficietur. Ob eas etenim causas venit ira Dei in filios contumaces. Ob eas causas, vel clauditur cœlum, vel perniciosè aperitur, eóque magis, si nec plagis quidem cæsi, resipiscamus, nec eum qui natura sua ad nos appropinquat, accedamus.

A

Quid ad hæc dicemus, qui frumentum emercamur, sordidúmque postea quæstum ex eiusdē venditione captamus, temporúmque difficultates obseruamus, vt opibus affluamus, & alienis calamitatibus insultemus, atque nō vt Ioseph Ægyptiorum facultates dispensationis maioris causa (vtrumque enim pulchrè notat, nimirùm rem frumentariam & acetuare, & partiri) sed, vt impij & nefarij homines, popularium nostrorum bona comparemus, Amos 8. Qui dicimus, quando transibit mensis, vt rerum pretia augeamus: & sabbatha, vt thesauros aperiamus? qui duplici mēsura ac statera æquitatem euertimus, ac plumbeā iniquitatis mensuram ad nos ipsos deprimimus, Zach. 5.

B

Quid ad hæc dicemus, qui quærendarum opum nec finē, nec modū vllum nouimus? Qui aurū & argentum non secus atque illi olim Baal & Astarthem, & execrandum simulacrum Chamos, adoramus? Qui gemmarum luxus & splendores consectamur, vestésque molles & diffluentes, quæ à tineis absumuntur, & latronibus ac tyrannis furibúsque reconduntur? Qui seruorum & quadrupedum gregibus gestimus, qui latifundiis montibúsque dilatamur, & alia iam habemus, alia adiungimus, alia quoque primo tempore adepturi sumus, instar illius apud Salomonem sanguisugæ, Prouer. 30. cuius auiditas expleri nequit, quemadmodum nec inferni, nec terræ, nec aquæ: nouúmque orbem, quē possideamus, quærimus, ac Dei terminis succensemus, vt minoribus, quàm cupiditas nostra, inexplebilísque auaritia postulet?

C

Chrysost. Chrysostum. hom. 22. Oper. perfect. in Matth. Neque verò, inquit, tantū ostendit Christus miseriam, distentionémque animi de pecuniæ amore nascentem: sed & ea quæ parta sunt, abiici iubet, & ne super necessario quidem cibo voluit esse solicitos.

D

Cle. Alex. Clemens Alexand. lib. 2. Paidagogi, cap. 10. expēdit dictionem (Quid) in his sententiis, Quid manducetis. Quid, inquit, cibi varietatem expulit. Id enim significatur ex scriptura: Ne solliciti sitis, quanam comedatis, aut quænam bibatis. De his enim esse solicitum, est nimia plura habendi cupiditas, & delicias arguit. Sed si comedere per se solùm cogitetur, est argumentum necessitatis, & defectus repletio, vt diximus. Quod est autē amplius, est ex superfluo. Idem etiā de vestitu resoluit. *Nónne anima plus est quàm esca, & corpus plus quàm vestimentum?*

Prohibetur curiositas victus & vestitus.

E

Argumentum est a maiori ad minus. Qui enim dedit maiora, dabit & minora. Deus autem dedit & animam & corpus, multò maiora & esca & vestimento. Vtrumque igitur conseruabit.

Augustin. August. lib. 2. de serm. Domini in monte, cap. 22. Sic, inquit, Dominus admonet, vt meminerimus multo amplius Deum dedisse, quando nos fecit, & composuit ex anima & corpore, quam est alimentum atque tegumentum, quorum cura nos duplicare cor non vult. *Nónne*, inquit, *anima plus est quàm esca?* vt tu intelligas eū, qui dedit animam, multò faciliùs escam esse daturum: *& corpus quàm vestimentum*: id est, plus est: vt similiter intelligas, eū qui corpus dedit, multo faciliùs daturum esse vestimentum. Quo loco quæri solet, vtrum ad animā cibus iste pertineat, cùm anima incorporea sit, iste autem cibus corporeus. Sed animam hoc loco pro vita positam nouerimus, cuius retinaculum est alimentum illud corporeū.

F

Secundum hanc significationem dictum est etiam illud Ioann. 12. Qui amat animam suam, perdet illam. Quod nisi de hac vita acceperimus, quā oportet pro regno Dei perdere, quod potuisse Martyres clarum, contrarium hoc præceptum erit illi sententiæ, qua dictum est Matthæ. 16. Quid prodest homini, si totum mundum lucretur, animæ autem suæ detrimentum faciat? *Respicite*, inquit, *volatilia cœli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea & pater vester cœlestis pascit illa. Nónne vos pluris estis illis?* οὐχ ὑμεῖς μᾶλλον διαφέρετε αὐτῶν, nōne vos magis præcellitis ea? Quia vtique rationale animal, sicuti est homo, sublimius ordinatum est in rerum natura, quàm irrationabilia, sicuti aues.

A

Dei prouidētia argumentum.

Alio igitur argumento sumpto à minori ad maius, probat Deum rationem habiturū eorum omnium quæ nobis sunt necessaria: quod ostendit primùm in cibo, demum in vestitu. Nam qui prouidet minoribus, prouidebit & maioribus. Sed Deus prouidet brutis animantibus, prouidet & plantis: multò magis igitur prouidebit hominibus. Nam & ille pater noster est cœlestis, non illorum: quia non sunt ad imaginē eius, neque habent spiritum adoptionis filiorum: & tamen, vt scribit Paulus 1. Corin. 9. Nonne de bobus cura est Deo? An non propter nos hæc quoque scriptura dicit?

B

Albertus. Cur Dominus similitudinem sumat à volatilibus, & aliis.

Albertus Magnus in 6. cap. Matth. Sed quæritur, inquit, quare potiùs sumit similitudinem à volatilibus cœli, quàm natatilibus, vel gressibilibus, vel reptilibus. Ad hoc sunt tres rationes. Vna quidem est, quia cibus altilium magis sparsus & incertus est quàm aliorum animalium: propter quod etiam natura dedit eis & alas ad volandū, & pedes ad ambulandum, vt veloci motu vitæ cibum adquirant: Et cùm illa sint sine solicitudine: q multò magis nos.

C

1. Alia ratio est, quòd nulla animalia minùs conseruant quàm aues: quoniam & gressibilia faciunt thesauros, sicut & mus montanus, & reptilia, sicut formica, & natatilia, sicut habentia antra: Sed volatilia omninò sunt sine solicitudine. Et ideò de solicitudine tollenda melior & congruentior ab eis accipitur similitudo.

2.

3. Tertia ratio est Ambrosij, & est moralis: quia per altitudinem volatus, magis volatilia spiritualibus & contemplatiuis viris assimilantur. Psalm. 54. Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, &c.

Obiectio. Videtur autem ista doctrina Domini contrariari sermonibus eius: quia Genes. 3. dicit, In sudore vultus tui vesceris pane tuo. Iob. 5. Homo natus ad laborem, sicut auis ad volandum. Apostolus 1. Cor. 4. Laboramus operantes manibus nostris. 2. Thes. 3. Si quis non laborat, non manducet. Iac. 5. Agricola expectat pretiosum fructū terræ, patienter ferens, donec accipiat temporaneum & serotinum.

D

Labor est duplex.

Ad hoc dicendum, quòd est labor duplex, scilicet spiritualis, & corporalis. Ad alterum istorum laborum meo iudicio tenetur omnis homo. Est autem vterque istorum laborum duplex: Vniuersalis, & particularis. Vniuersalem voco, qui fit circa populum vniuersalis Ecclesiæ, vel ciuitatis, vel prouinciæ, vel plebis alicuius. Et tunc illi, qui circa tales laborant, possunt accipere ab illis: aut per modum debiti, sicut Prælati: aut per modum eleemosynæ, sicut Prædicatores missi: aut alij aliquid circa tales militiæ Christiani officij exercentes. Particularem autem laborem voco, qui est in vno actu simplici spirituali vel corporali. Spiritualis, sicut est canonicorū, vel monachorum in cantando, & legendo, & disciplinā religionis portando. Corporalis est autem, sicut arando, vel suendo, vel lanas operando, vel aliquid tale. In omnibus enim talibus labor exercendus est: solicitudo suffocans tollenda, sicut in antè habitis dictum est. *Nónne vos magis pluris estis illis?*

E

Tho. Aqu. Thomas Aquinas lib. Comment. in Matth. cap. 6. Homo enim, inquit, præponitur omnibus: vt habetur Genes. 1. Faciamus hominem, &c. Et sequitur, vt præsit piscibus maris, & volatilibus cœli. Et non est intelligendum, quin Apostolici viri non congregent: sed est intelligendum, quòd Deus in congregatione liberat iustos à tribulatione: vt Danielem liberauit de lacu leonum, & tres pueros de fornace.

F

Alia obiectio. Et nō dico quòd existentes in tribulatione, non debeant facere vt euitentur: quia præcepit Dominus, vt ex vna ciuitate fugerent in aliā: sed

est

est intelligendum, quòd si faciant iusti quod est in se, liberabit eos Dominus. Et ista exépla inducuntur ad sciendum, quòd Dominus habeat prouidentiam de omnibus, & dat vnicuique secundum modum suum. Auibus enim dedit, quo modo necessaria acquirerent. Dedit enim eis naturalem instinctum, per quem mouerentur ad inquirédum vnde viuerent. Ideò non debemus nos esse nimis soliciti. *Quis autem vestrum*, &c. Hic probat experimento, quòd sicut prouidet auibus, ita & nobis. Quædam enim est pars animæ quæ subiacet rationi, vt motiua, sensitiua: quædam quæ non, vt augmentatiua, nutritiua: & his conuenit homo cum brutis: & sicut prouidet brutis in augmento, & nutrimento, sic & hominibus. Vnde augmentú non est nobis ex nobis, sed ex Deo: Vnde de prouidentia Dei non debemus desperare. *Considerate lilia agri*, &c. Instruxit nos de cibo: modò de vestimento: Vnde habentes alimenta, & quibus regamur, &c. Dicit ergo, *Considerate*, &c. Consideratio creaturarum debet esse ad laudem Dei. Psal. 142. Meditabor in omnibus operibus tuis, &c. *Nec lilia non laborant, neque nent*. Ad vestimentum enim requiritur & opus virorum & mulierum. Ideò ad amouendum opus virorum, dicit, *Non laborant*: ad excludendum opus mulierum, dicit, *Neque nent*. Tangit autem gloriam ornatus eorum, vt scribit Albertus Magnus in Matthæ. hæc verba adiiciens, *Dico autem vobis*, qui non possum mentiri. 1. Pet. 2. Nec inuentus dolus in lingua eius. *Quoniam nec Salomon*: qui vltra modū, vt dicitur, curiosus fuit in vestibus. 3. Reg. 10. Regina Saba mirabatur de vestibus suorum seruorum. *In omni gloria sua*: hoc est, in gloria vestitus sui. *Coopertus est*, tam venusto & tam vernanti colore habitus: *sicut vnum ex istis*. Omnia ergo simul in diuersitate colorum suorum, incomparabilia sunt habitui Salomonis. Attende autem quòd innuit flores operiri coloribus: quia coloris natura de lumine perficitur, & in superficie rei diffunditur. Propter quod & Pythagorici colorem epiphanium, hoc est, superapparenté, vocauerunt. Vnde terra vestita floribus in quandam similitudinem stellati cœli ornatur. Esa. 61. Induit me Dominus vestimento salutis, & indumento iustitiæ circundedit me. Talis enim habitus habitum virtutis in sanctis demonstrat: in quo præcedunt sicut dies verni vernantes. Quintò tāgit comparationem curæ patris ad fœnū & ad filios adoptionis. Et ostendit curam patris ad fœnum paruam, ex tribus. Ex natura, cùm dicit, *Si enim fœnum*, quod parui est momenti. Secundò, ex loco, cùm dicit, *agri*, cui nulla custodia adhibetur, sed decerpendum omnibus exponitur. Tertiò, ex vilitate: quia dicit, *quod hodie est*, breui apparens tempore: *& cras*, hoc est post modicum, *mittitur in ignem*: quia ad minùs sarméta comburuntur, ne agrū occupent, & nullius momenti reputantur. *vel in clibanum*, alia litera: quia homines clibanum inde succendunt, in quo coquant panes, vel aliquid aliud, & incedunt, & tanquam res parui momenti existens quacunque consumptione consumitur, & æternę vitæ non reseruatur. *Deus sic vestit*, hoc est exornat pictura colorum. Et inde transit ad sanctos per comparationem, dicens: *Quanto magis vos*, qui natura estis ad Dei patris imaginem, & in custodia commissi Angelis, qui custodiunt vos in omnibus viis vestris, & in ordinatione prædestinationis præordinati estis ad æternam vitam. Et subiungit in corruptionem, si talia nō aduertant, cùm dicit, *modicæ fidei*, hoc est modicæ fiduciæ, qui parua de patre cœlesti præsumitis. Matth. 14. Modicæ fidei, quare dubitasti? Roman. 5. Confortatus est fide, plenissimè sciens, quòd quæcunque promisit Deus, potens est facere. Sed non contrarium est quod dicitur 1. Cor. 4. Esurimus, & sitimus, & nudi sumus: & instabiles sumus vsque ad hanc horam. Heb. 11. Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus. Matth. 25. Esuriui, & non dedistis mihi manducare: sitiui, & non dedistis mihi bibere: nudus fui, & non vestiuistis me. Ergo sancti sæpè habent in his indigentiam necessitatis: & sic videtur quòd non cōcluditur ratio Domini. Ad hoc dicendum, quòd in veritate non placet Deo: nec intendit hîc astruere, quòd aliquis sequatur inertiam & otium, sed exerceat aliquid militiæ Christianæ, sicut dicit August. in lib. de operib. Monachorum. Et si exercet hoc, dignus est cibo & veste, quá procurat illi Deus ex labore suo. Vnde etiam Christus dixit ista illis, qui prima fundamenta fidei ponere debebant: & propter multum discursum instantiæ prædicationis non poterant cogitare nisi de pane quotidiano. Quibus etiam Luc. 10. dicit: Edentes & bibentes quæ apud illos sunt. Vnde etiam illis de domo nihil dixit: quia instabiles esse oportuit. Quando igitur ea quæ sunt militiæ Christianę exercemus, etsi nunc desunt, necessaria dispositio patris cœlestis est: vel ad probandam nostram patiétiam, vel ad purganda delicta, vel ad considerationé eorum, qui ista negant pro tempore, cùm bonorum pauperum vendent necessitates. Et quicquid eorum fiat piè, pater cœlestis prouidet sanctis. Psalm. 36. Iunior fui, etenim senui: & non vidi iustum derelictum, nec semé eius quærens panem. Absque enim dubio credendum est: quòd si in talibus deest auxilium humanum, nō deerit diuinum, dummodò homo non desit gratiæ Dei. Multi enim sunt, vt dicit Augustinus, qui interiore aure audiunt à Domino, Psal. 40. Beatus qui intelligit super egenū & pauperem: in die mala liberabit eum Dominus: Et illorum granaria sunt granaria pauperum sanctorum. Cæterū Clem. Alex. lib. 2. Paidag. c. 10. vbi sententiam hāc Christi edisseruit de solicitudine vestitus abiicienda, hæc adiicit: Pudet me, vt verecundè dicam, cùm videam tantum opus effundi ad tegenda pudenda. Vetus enim homo, qui erat in paradiso, ramis & foliis dimetiebatur tegumentū pudoris: nunc autem cùm nobis oues fabricatæ sint, ne similiter ac oues simus insipientes. A ratione autem seu verbo instituti, sumptuosas vestes redarguamus, dicentes, Estis pili ouium. Etiamsi se iactet Miletus, etiamsi laudetur Italia, etiamsi sub pellibus pili custodiantur, quorum nonnulli insano amore, nobis quidem certè nullum est studium in ea cóferendum. Beatus autem Ioannes despectis quoque ouium pilis, qui delicias redolent, pilos camelorum elegit, & eis se vestiit: simplicem vitam & à dolo alienam repræsentans. Mel enim comedebat, & locustas, dulcem & spiritualem cibum: à fastu alienas & moderatas vias Domini præparans. Se enim certè purpurea chlamyde induisset, si vllam vrbani fastus curam gessisset: sed cùm in solitudinum quieté, tranquillè cum Deo versaturus, se recepisset, ab omni inani studio, vanáque boni specie, sordidóque ac illiberali decore se remouit. Ouina autem pelle Helias vtebatur indumento, & ouiná pellem stringebat zona facta ex pilis. 4. Reg. 1. Esaias verò alius Propheta, nudus erat, & nullis vtebatur calceis, (Esa. 20.) Sæpè auté sacco quoque vtebatur, quod est indumentum humilitatis. Quòd si etiam vocas Hieremiá, is cingulum solū habuit lineum. (Hier. 13.) At verò dolosæ mulieres, & qui sunt ex viris effœminati, in fraudulentas dolosasque tincturas insano amore feruntur: non amplius lintea ex Ægypto, sed quædā alia ex terra Hebræorum & Cilicum comparantes. Porrò auté oportet, vt mihi quidem videtur, id quod tegitur, ex tegumento ostendere se esse melius eo: vt templo imaginé, & corpore animam, & veste corpus: nunc autem contrà omninò. Si corpus earum venunderur, nunquam mille dragmas Atticas inuenerit: vnam autem vestem mille talentis ementes, se esse vestibus inutiliores, & viliores arguunt. Hoc verò quid aliud est, quàm plus corpori deferre quàm animæ, & plus temporali vitæ quàm æternæ? Cæterùm, inquit Hierony. in Matth. sunt quidam, qui dum volunt patrū terminos excedere, & ad alta volitare, in ima merguntur: *Volatilia cœli* dicentes Angelos esse, cæterasque in Dei ministerio fortitudinis: quæ absque cura sui Dei alātur prouidentia. Si hoc ita est, vt intelligi volunt, quomodo sequitur dictum ad homines: Nónne vos magis pluris estis illis? Simpliciter ergo de volatilibus cœli, sicut & de liliis & fœno intelligendum est: vt Dei prouidentiá in omnia diffusam colligamus. Non negauerim tamen mysticá posse sumi liliorum significationem, qualem Ambrosius lib. 7. cap. 12. in Luc. prosequitur: ita tamen vt nullum literæ, seu simplici liliorum intelligentiæ præiudicium faciat. Illud delectat aduertere, inquit, quia non in asperitati-

Marginal notes: Albertus. — *Argumentum à minori ad maius.* — August. — *Quare Christus nihil de domo dixit.* — August. — Cle. Alex. — *In pudendis tegēdis quanta solicitudo.* — *In curiosas vestes.* — Hieron. — Ambros.

Section letters: A B C D E F

bus montium, incultisque syluarum, lilia, sed in hortorũ amœnitate generantur. Sunt enim horti quidam diuersarum pomiferi virtutum, iuxta quod scriptum est: Hortus conclusus soror mea, hortus conclusus, fons signatus: eò quòd vbi integritas, vbi castitas, vbi religio, vbi fida silentia secretorum, vbi claritas Angelorũ est, illic Confessorum violæ, lilia Virginum, rosæ Martyrum sunt. Nec incongruũ quisquam putet, quòd Angelis lilia comparétur: cùm lilium ipse se Christus memorauerit, dicens: Ego sum flos campi, & lilium conuallium. Et benè lilium Christus: quia vbi Martyrum sanguis, ibi Christus, qui est flos sublimis, immaculatus, innoxius: in quo nõ spinarum offendat asperitas, sed gratia circunfusa clarescat: spinæ enim spinæ rosarum, quia tormenta sunt Martyrum. Non habet spinas inoffensa diuinitas, quæ tormenta non sensit. Ergo si lilia, vel Angeli supra hominum gloriam vestiuntur: nec in nobis misericordiam Dei desperare debemus: quibus per resurrectionis gratiam Dominus speciem Angelis similem pollicetur. Quo loco etiam videtur perstringere quæstionẽ, quam etiam Apostolus non omisit, quia Gentes huius mundi quærunt quomodo resurgant mortui, & quali corpore veniant. Verũ si quis hanc quæstionem mouerit, respondebimus, Deum illorum corpora illustraturum, qui illustrat lilia: imò qui fecit vt Angeli, qui per lilia significantur, in pulchris & subtilibus corporibus apparerét. Verùm fortè quis obiecerit, Quid ergo faciunt hominum opera & labores, si solus Deus dicatur & hominem nutrire, eundémque vestire? Ecce agricola sementem terræ inijcit, metit, triturat, ventilat, recondit: accedit molendinarius qui comterat pistor panem præparat. Et vt de vestimento sumamus exemplum, rusticus ouem tondet, alius lanam lauat, alius corradit, alius net, alius licio admouet, alius pannum calcat, alius tingit: opus est sartore qui vestem componat. Nunquid hi ad vestitum, illi verò ad educationem faciunt? Quid ergo hæc ad Dei prouidentiam remittuntur? Sed in his Dei prouidentia collucet, vt disserit Theodoret. in lib. de prouidentia. Neque verò, vt soluit Augustinus lib. de opere Monach. cap. 26. non pascit & vestit eos qui manibus operantur, sed ne Christianam militiá ad hoc detorqueát, vt ista conquirant, hos seruos Dominus præmonet, vt in eo ministerio, quod sacramento eius debetur, non ista, sed regnum eius & iustitiam cogitemus. Hieronym. in Matth. Labor exercendus est, solicitudo tollenda: Vtique quia labores manuum nostrarũ Dei benedictioni & prouidentiæ committenda sunt. Tertull. lib. 2. ad vxorem, vbi de concupiscentia & insufficientia hominum quædã dixit, infert: Hæc procul à fidelibus, quibus nulla cura toleranda vitæ, nisi si diffidemus de promissis Dei & cura, qui lilia agrestia vestit. Hieronym. in Matth. Et reuera, quæ regum purpura, quæ pictura textricum potest floribus comparari? Quid ita rubet vt rosa? Quid ita candet vt lilium? Violæ verò purpuram nullo superari murice, oculorum magis, quàm sermonis iudicium est. *Nolite ergo soliciti esse dicentes, Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? Hæc enim omnia Gentes inquirunt. Scit enim pater vester quia his omnibus indigetis.* Chrysostom. hom. 23. Oper. perfect. in Matth. Sicut paulò antè Gentium exemplo eos ad perfectiorem charitatem inuitauit, dicens: Si enim diligitis eos qui vos diligunt, nónne & Ethnici hoc faciunt? sic nunc commemoratione Gentilium eos ad id quod perfectius erat, inuitauit. Et quæ, inquit, amplior est vestra fiducia in Deum, quàm Gentium? Neque dixit, *Nouit* Deus, sed nouit *pater vester*, vt eos ad spem certiorem vocaret. Chrysostom. hom. 16. poster. interpret. in Matth. *Hæc Gentes quærunt*, quia in rebus humanis fortunam esse credunt: vnde non prouidentia non iudicio Dei vitam suam gubernari existimant, sed incerto euentu. Ideò timent & desperant, quasi qui neminem habeant gubernantem. Qui autem credit se iudicio Dei gubernari, non incerto duci euentu, escam quidem suam in manu Dei committit, sciens quia neminem sine voluntate & iudicio Dei fames, aut nuditas occidit. Cogitat autem de bono & malo, sciens quia nisi solicitus fuerit, nec malum fugiet, nec bonum apprehendet. Isichius lib. 6. in Leuit. cap. 20. ex hac sententia sic colligit. Ergo apertè nos separatos esse à Gentibus voluit sublimiorem sectando conuersationem. Et quo magis ab infideli, quàm fide discernemur? Illa verò quomodo in nobis esse poterit, nisi in Deum omnem nostram expectationem coniiciamus, & illum nobis prospecturum credamus? Ideò scilicet & patrem vocauit, nó modò vt eius in nos affectum exprimeret, sed & nostram in eum fiduciam adaugeret. Cyprian. serm. de eleemosyna. Quando enim factum est, vt iusto deessent subsidia, cùm scriptum sit: Nõ occidet fame Dominus animam iustam? Helias in solitudine coruis ministrantibus pascitur: & Danieli in lacu, ad leonum prædam, iussu regis incluso, prandium diuinitùs apparatur: & tu metuis, ne operanti & Deum promerenti desit alimẽtum? Quando ipse in Euangelio ad exprobrationem eorum, quibus mens dubia est, & fides parua, contestetur & dicat, Aspicite volatilia cœli, &c. Tu Christiano, tu Dei seruo, tu operibus bonis dedito, tu Domino suo charo aliquid putas defuturũ? Nisi si putas, quia qui Christum pascit, à Christo ipse non pascitur: aut eis terrena deerunt, quibus cœlestia & diuina tribuuntur. Aug. lib. 2. de serm. Dom. in monte, cap. 23. Sed & hic, inquit, manifestissimè ostendit, non hæc esse appetenda, tãquam talia bona nostra, vt propter ea ipsa debeamus benè facere (sicut solent hypocritæ) si quid facimus: sed tamẽ esse necessaria. Sed & Gentiles & hypocritas ideò condemnat, non tantùm quòd si quid boni facerent, id vt ditarentur facerent: aut etiam Gentiles & infideles Christianos notauit, qui Dei prouidentiæ detraherent, & ad fortunam reuocarent hominum successus, ideóque summa cum solicitudine victum sibi conquirerent: sed & illos qui mundo affixi sunt, nihil autem de futuris post hanc vitam meditãtur, intellexit, vt scribit Thom. Aquinas in Matth. vt quorum infidelitas accedat ad Gentium atheismum: qui quoniam aut Deum esse, aut si sit, curare res humanas negãt, & quia resurrectionem corporum, & animarum immortalitatem inficiantur, dicunt, Edamus, bibamus, cras moriemur. Prima eorum cura est, quomodo corpus suum lautè tractaturi sint. Nullam enim vitam præter præsentem esse existimant. At verò abscondita est vita nostra cum Christo in Deo: cùm autem apparuerit Christus vita nostra, tũc & nos apparebimus cum ipso in gloria. Nec quod hîc viuimus, vera vita est, sed melior & æterna expectatur ac creditur. August. lib. 15. de Trinitate, cap. 13. *Scit* autem, seu nouit *pater vester*, ait Verbum eius, quid vobis necessarium sit, priusquàm petatis ab eo. Nec ista ex aliquo tẽpore cognouit, vt nosset, sed futura omnia temporalia, atque in eis etiam nunc, quid & quando illis petituri fueramus, & quos, vel de quibus rebus exauditurus, vel non exauditurus esset, sine initio antè præsciuit. Vniuersas autem creaturas suas, & spirituales, & corporales, non quia sunt, ideò nouit: sed ideò sunt, quia nouit. Non enim nesciuit quæ fuerat creaturus: quia ergo sciuit, creauit: non quia creauit, sciuit: nec aliter ea sciuit creata, quàm creanda. Non enim eius sapientiæ aliquid accessit ex eis: sed illis existentibus, sicut oportebat, illa mansit vt erat. *Quærite ergo primùm regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adiicientur vobis.* Chrysost. hom. 23. in Matth. Oper. perfect. Postquàm enim animos audientium onere curarum leuauit, nũc eos de cœli regione cõmonuit. Venit enim vetera soluturus, & ad meliorem, veriorémque patriam vocaturus: idcircò contendit nos à terrenis passionibus eximere. Idcircò Gentilium meminerat, quibus videlicet nulla est cura futurorum, nec cogitatio aliqua de cœlo: Nobis autem sunt ista principaliter requirenda. Neque scilicet propterea creati sumus, vt ederemus, biberemus, & veste tegeremur (cùm his primus homo in statu innocentiæ carere potuisset, nec pro victu labori addictus fuerit, nec se foliis ficus operuerit, nisi post peccatum) sed vt placeremus Deo, & bonis futuris poteremur. Sicut ergo in vsu ipso hæc trãsitoriè sunt habenda, ita & in oratione transitoriè postulanda. Greg. lib. 15. Mor. in Iob. cap. 21. Si quidem magis se Dominus, quàm ea quæ condidit, vult amari, æterna potiùs quàm terrena postulari, sicut scriptum est, Quærite primùm re-

Margin notes (left column): *Christus lilium.* — *Quomodo resurgentiũ corpora illustranda sint.* — Theod. — August. — Hierony. *Labor exercendus, tollenda solicitudo.* — Tertull. — Hierony. — Chrysost. — Idẽ Chrys. *Cur Gentium meminit.* — Isichius

Margin notes (right column): Cypria. — August. 2. — 3. — Thom. — August. — Chrysost. — Gregor.

Aliud est quod principaliter datur, aliud quod superadditur.

gnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adiicientur vobis. Qui enim ait, non dabuntur, sed *adiicientur*: profectò indicat aliud esse quod principaliter datur, aliud quod superadditur. Quia enim nobis in intentione æternitas, in visu verò temporalitas esse debet: & illud datur, & hoc nimirùm ex superabundanti superadditur. Et tamen sæpè homines, dum bona temporalia postulant, æterna præmia non requirunt: petunt quod adiicitur, & illud nō desiderant, vbi adiiciatur. Nec lucrum suæ esse petitionis deputant, si hîc sint temporaliter pauperes, & illic beatitudine diuites in æternum viuant: sed solis, vt dictum est, A visibilibus intenti, labore postulationis renuunt inuisibilia mercari. Qui si superna quærerent, iam cum fructu laborem exhiberent: quia cùm mens in precibus authoris sui speciem anhelat, diuinis desideriis inflāmata, supernis cōiungitur, ab inferioribus separatur, amore feruoris sui se aperit, vt capiat, & capiens inflāmat: & superiora amare, iam sursum ire est: dumque magno desiderio ad cœlestia inhiat, miro modo hoc ipsum quod accipere quærit, degustat.

Ambros.

Ambrosius lib. 7. in Luc. cap. 12. Ita Christus nec B ad præsens, nec in reliquum ostendit fidelibus gratiā defuturam: si modò qui diuina desiderant, terrena non quærant. Indecorum quippè est homines curare de cibo, qui militant regno. Nouit rex, quemadmodum familiam suā pascat, alat, vestiat: & ideò dixit, Iacta in Domino iactatum tuum, & ipse te enutriet.

August.

August. lib. 2. de serm. Dom. in monte, cap. 24. Quid intersit inter bonum quod appetendum est, & necessarium quod sumendum est, hac sententia declarauit, cùm ait, Quærite primùm regnum Dei. Regnum ergo & iustitia Dei bonum nostrum est: & hoc appetendum, & ibi finis cōstituendus, propter quod C omnia facimus, quæcunque facimus. Sed quia in hac vita militamus, vt ad regnum peruenire possimus, quæ vita sine his necessariis agi non potest: Apponentur vobis hæc, inquit, sed vos regnum Dei primum quærite.

Quomodo primum regnum Dei.

Cùm enim dixit illud primùm, significauit quòd hoc posteriùs quærendum est, non tempore, sed dignitate. Illud tanquam bonum nostrum, hæc tanquam necessarium nostrum: necessarium autem propter illud bonū. Neque enim, verbi gratia, ideò debemus Euangelizare vt manducemus: sed ideò manducare, vt Euangelizemus. Nam si propterea Euangelizamus vt manducemus, vilius habemus Euan- D gelium quàm cibum: & erit iam bonum nostrum in manducando, necessarium autem in Euangelizando.

Quod autem Apostolus prohibet, cùm dicit: licere sibi quidem, & permissum esse à Domino, vt qui Euangelium annunciant, de Euangelio viuant: id est, de Euangelio habeant, quæ huic vitæ sunt necessaria: sed tamen non esse abusum hac potestate. Erant enim multi, qui occasionem habere cupiebant acquirendi & vendendi Euangelium, quibus eam volens amputare Apostolus manibus suis victum suum tolerauit. De his enim alio loco dicit: Vt amputem occasionem his qui quærunt occasionem. E

Quanquam si, vt cæteri boni Apostoli, permissu Domini de Euangelio viueret, non in eo victu constitueret finem Euangelizandi, sed magis sui victus finem Euangelio collocaret, id est, vt superiùs dixi, nō ideò Euangelizaret, vt perueniret ad cibum, & si quæ sunt alia sumeret: sed ideò ista sumeret, vt illud impleret, ne non volens, sed necessitate Euangelizaret. Hoc enim improbat, cùm dicit, Nescitis quoniam qui in templo operantur, quæ de templo sunt edunt: & qui altario deseruiunt, cum altario compartiuntur? Sic Dominus determinauit his F qui Euangelium annunciant, de Euangelio viuere: ego autem nullius horum vsus sum. Ostendit permissum esse, non iussum: alioquin contra præceptum Domini fecisse tenebitur. Et quibusdam interiectis concludit.

Quærētibus ergo primùm regnum Dei, & iustitiam eius, id est, hæc proponentibus cæteris rebus, vt propter hæc cætera quæramus, non debet subesse solicitudo, ne illa desint, quæ huic vitæ propter regnum Dei sunt necessaria: ideò non dixit, *Quærite ista*, sed *adiicientur*, si illa quæratis, sine vllo vestro impedimento, ne cùm ista quæritis, illinc auertamini, aut ne duos fines constituatis, vt & regnum Dei propter se appetatis, & ista necessaria, sed hæc potiùs propter illud. Ita vobis non deerunt, quia duobus dominis seruire non potestis. Duobus autem dominis seruire conatur, qui & regnum Dei pro bono magno appetit, & hæc omnia temporalia. Non poterit autem simplicem habere oculum, & vni Domino seruire, nisi quæcunque sunt cætera, si sint necessaria, propter hoc vnum assumat, id est, propter regnum Dei. Sicut autem omnes militantes accipiunt annonam & stipendium, sic omnes Euangelizantes accipiunt victum & tegumentum. Sed non omnes propter salutem Reipublicæ mili- A tant, sed propter illa quæ accipiunt: sic & non omnes propter salutem Ecclesiæ ministrant Deo, sed propter hæc temporalia.

Euthym.

Euthym. in cap. 6. Matth. Quærite ergo primùm, hoc est, ante ea quæ corpori sunt necessaria, vel præcipuè, siue maximè. Regnum autem Dei vocat bonorum æternorum fruitionem: Iustitiam autem, iustificationem quæ à Deo est, vt nos ipse iustificet. Nam superiùs quoque, vbi docuit quomodo nos orare oporteat: primùm quidem dicere præcepit, Pater noster qui B es in cœlis, sanctificetur nomen tuum, adueniat regnum tuum, fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra. Deinde verò, Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie. Neq; enim ad hoc facti sumus, vt edamus & bibamus, ac vestiamur: sed vt illi complacētes, æternis fruamur bonis: & ad hoc maximè conuenit viuere, idque magis postulare.

Non viuimus, vt edamus.

Nisi enim hoc petierimus, nequaquam dabit: ea verò quæ corpori necessaria sunt, & petentes & non petentes accipiemus propter corporis sustentationē, quemadmodum & Gentes incredulæ. Nam idcircò dixit, adiicientur. Non ergo de hoc solicitum esse oportet, quod e- C tiā absq; solicitudine sumus accepturi, sed de altero priori & potiori. Verùm si ea, quæ corpori sūt necessaria, nobis etiam non petentibus præbet: quare ergo iussit, vt panē petamus supersubstantialem? Non aliā ob causā, quàm vt tali petitione fateamur ipsum esse qui nos alat: vtque hoc confitentes, tali animi gratitudine familiares efficiamur.

Theod.

Theod. in Danielē Prophet. Iustitia autē sempiterna propriè ipse Dominus Christus est. De quo beatus Paulus ait, Qui factus est nobis sapientia à Deo, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio. Et de Euangelio Romanis (ad Rom. 1.) scribens, dixit: Quia iustitia Dei in eo reue- D latur: siquidem liberalitate vsus, æternæ vitæ conciliatricem iustitiam iis qui in se crediderūt, gratificatus est, quā etiam vt peterent orantes, hortatus fuerat, Quærite, inquiens Matt. 6. regnū Dei, & iustitiam eius.

Chrysost.

Chrys. ho. 23. Op. perf. in Matt. Considerasti ergo, inquit, quemadmodum etiam per ista suaserit, quod præsentia quoq; ab ipso absque dubitatione percipiant. Qui enim maiora præstat, multò magis tribuit & minora. Non enim propterea (inquit) nolite ista deposcere, vt vel fame deficiatis, vel nuditate deformes sitis, sed vt abundè vobis etiam necessaria ista supperterent: quod certè omnium maximè idoneū erat, vt illos posset attrahere. Nā sicut in eleemosyna de- E hortans eos sese hominibus ostentare, hac illis præcipuè ratione suadebat, qua docebat multo eis maiorem gloriam esse tribuendam, si ipsi vltrà non quærerent: Pater enim, inquit, tuus qui videt in occulto, in conspicuo reddet tibi: Ita hîc quoque abstrahens eos ab inquisitione præsentium, hoc eis maximè suadet modo, quo non requirentibus multò abundantiùs dandum esse promittit. Propterea, inquit, iubeo ista quæri, non ne accipias, sed vt abundanter accipias. Cúmque ea quæ tibi competit vtilitate, etiam præsentia consequaris, ne solicitudinibus afflictus, & curarum motibus sæpè dis- F ceptus, non modò istis, verumetiam spiritualibus bonis te facias indignum, ne & superfluam patiaris ætumnam, & quod est amplius, propositam tibi amittas coronam.

Cyr. Alex.

Cyrillus Alexandr. lib. 3. in Ioann. cap. 28. Non simus ergo, inquit, soliciti quid manducemus, sed considerantes præstantiorem esse animam, quàm alimentum, & corpus quàm indumentum, præstantioribus magis studeamus. Nulla enim ex deliciis corporis ad miseram animam vtilitas: imò contrà detrimentum intolerabile transit. Siquidem in ignem æternum, qui benè non vixerunt, peruenturi sunt. Qui autem tecta

ratione

ratione appetitum domarunt, & Spiritus sancti præceptis subiacuerunt, ij tam corpus quam animam in salutem ducent. Stultissimum ergo est, carnem & carnis iocunda sic amplecti, vt nullam aut vix æqualem de anima, quæ multo corpori præstat, curam habere videamur. Cui tantò studere quisque magis iubetur, quantò cæteris præstantior est. Sic enim sapienter & iudicabimus, & operabimur. Operemur igitur, vt Saluator ait, non eum cibum, qui lapsus in ventrem, & breui nos voluptate afficiens, per aluum tandem emissus perit: sed cibum spiritualem, qui corda confirmat, & in vitam æternam perducit, quem largiturum se pollicetur, dicens, Hunc cibum vobis filius hominis dabit. *Nolite ergo soliciti esse in crastinum.* Augustinus lib 2. de serm. Domini in monte, cap. 25. die crastino temporalia & fluxa bona intelligenda esse monet, quæ satiare minimè possint: sed & sæpius repetenda esse videmus. Hilarius in Matthæum. Commune, inquit, iudicium est diem esse labentium temporum cursum, luce solis illuminatum, quem nos & interuentu suo diem die subrogat. Ergo de futuro solicitos nos esse vetuit. Incuria enim solicitudinis relaxatæ, non negligentiæ, sed fidei est. Hieronymus in Matth. De præsentibus ergo concessit debere esse solicitos, qui futura prohibet cogitare. Vnde & Apostolus 1. Thessal. 2. Nocte & die, inquit, manibus nostris operantes, ne quem vestrum grauaremus. Cras in scriptura futurum tempus intelligitur, dicente Iacob, Genes. 30. Et exaudiet me cras iustitia mea. Et in Samuëlis phantasmate, Pythonissa loquitur ad Samuëlem: Cras eris mecum. Gregorius Papa libr. primo. Moral. cap. 51. Neque enim, inquit, adhuc mortali in carne viuentibus funditùs cura carnis abscinditur: sed vt discretè animo seruiat, temperatur. Nam quia nos solicitos veritas in crastinum prohibet, haberi vtcunque curam in præsentibus non negat, quam tendi ad tempus quod sequitur vetat. Et nimirum Paulus, cùm carnis curam fieri in concupiscentia non sinit, proculdubiò in necessitate cõcedit. Discretione ergo magni moderaminis carnis cura frænanda est, vt seruiat, & minimè principetur, ne quasi domina animum vincat. sed subacta mentis dominio, quasi ancilla famuletur: vt iussa adsit, atque ad nutum cordis repulsa dissiliat: vt vix à tergo sanctæ cogitationis appareat, & nunquam contra faciem rectæ cogitationis obsistat. Quod nobis benè historia sacræ lectionis innuitur, cùm Abraham tribus Angelis occurrisse memoratur. Ipse quippè venientibus extra ostium occurrit, Sara verò post ostium stetit: quia videlicet vt vir ac dominus domus spiritualis, noster scilicet intellectus, debet in cogitatione trinitatis, claustra carnis excedere, & quasi habitationis infimæ ianuam exire. Cura autem carnis, vt fœmina, foris non appareat, & videri iactanter erubescat: vt quasi post tergum viri sub discretione spiritus solis necessariis intenta, nequaquam sciat procaciter detegi, sed verecundè moderari. Cui tamen sæpè cùm dicitur vt de se minimè præsumat, sed totam se in diuinæ spei fiduciam transferat, despicit, & cessante studio, adesse sibi vitæ subsidia posse diffidit. Vnde & hæc eadem Sara promissiones Dei audiens ridet, sed ridens corripitur: correpta autem protinus fœcundatur, & quæ iuuentute vigens fœcundari non potuit, annis fracta senilibus, vtero marcescente concepit: quia cùm cura carnis sui confidentiam habere desierit, contra spem ex diuina promissione accipit, quod habituram se ex humana ratione dubitauit. Vnde & benè Isaac, id est, risus dicitur, qui generatur: quia cùm supernæ fidei fiduciam concipit, quid mens nostra aliud quàm gaudium parit? Curandum itaque est, ne aut necessitatis metas cura carnis transeat: aut in eo quod moderatè sequitur, de se præsumat. Sæpè verò animus fallitur, vt quod voluptuosè appetit, necessarium suspicetur: quatenus omne quodlibet, vitæ debitam vtilitatem putet. Et sæpè quia effectus prouidentiam sequitur, in sui fiduciam mens leuatur. Cumque sibi adesse quod deest cæteris videt, cogitatione tacita de magnitudine suę prouisionis hilarescit: tantóque à vera prouisione longè

Anima corpori præstat. — *August.* — *Hilarius.* — *Hieron.* — *Gregor.* — *Non omninò solicitudo prohibetur.*

fit, quantò ipsam quoque eleuationem quam patitur nescit. Vnde solerti semper custodiæ intentione pensandum est, vel quid opere agimus, vel quid corde versamus: ne autem mentem præpediens, foris se terrena cura multiplicet, aut saltem de eius moderamine intus se cogitatio exaltet: vt cùm diuina iudicia temporali circumspectione metuimus, sempiterni supplicia horroris euadamus. Christus igitur nos à curiosa & superflua hac futura diei solicitudine reuocat, duas tandem rationes proferens. Prior est, quòd *crastinus dies solicitus erit sibi ipsi*: Posterior, quòd *sufficit diei malitia sua.* Ignoramus scilicet quid futura pariat dies, vt dicitur Luc. 12. Sed &, vt scribit Horatius,

Linquenda tellus & domus, & placens
Uxor: neque harum quas colis arborum
Præter inuisam cupressum,
Vlla breuem dominum sequetur.

Hilarius in Matth. Solicitudinem diei tribui admonet, non quasi dies aliquod animal sit, quod solicitudinem rei alicuius amplecti possit, sed quòd nos in illum cum cura & anxietate respiciamus. Hieronymus in Matth. notat, quod ἡ κακία posita est pro κάκωσις, id est, malitia posita est pro afflictione. Nec enim, malitiæ seu vitij dies capax esse dicitur, cùm neque rationis sit particeps. Hieronymus. Hîc, inquit, malitiam non contrariam virtuti posuit, sed laborem & afflictionem, & angustias sæculi: quomodo & Sara afflixit Agar (Genes. 16.) ancillam suam, quod significanter Græcè dicitur, ἐκάκωσεν αὐτήν. Sufficit ergo nobis præsentis temporis cogitatio: futurorum curam, quæ incerta est, relinquamus. Chrysost. hom. 23. Oper. perf. in Matth. Sufficit ergo diei malitia sua: id est, miseria, inquit. An fortè non sufficit tibi illa sententia, (Genes. 3.) In sudore vultus tui manducabis panem tuum: quòd alium quoque addis curarum laborem, qui certè à prioribus es sudoribus liberandus? Malitiam verò hîc non malignitatem vocat: absit hoc enim: sed miseriam vel laborem. Sicut enim cùm alibi dicit Amos 3. Si est malitia in ciuitate quam Dominus non fecit: non auaritiam significat, ac rapinas, nec eorum quicquam aliud omninò: sed eas profectò plagas, quæ diuinitùs inferuntur, de quibus rursus loquitur per Prophetam, Esa. 45. Qui facio pacem, & creo mala. Neque enim malitiam hîc voluit intelligi, sed pestilentias profectò & famem, cæteráque huiusmodi, quæ mala esse putantur à plurimis. Est quippè iste mos, vt multi hæc mala esse pronuncient. 1. Paralip. 13. Sic enim & quinque aliarum prouinciarum sacerdotes, atque diuini quando arcæ subiunxerunt boues, illatas à Deo plagas, & mœrorem illum ac dolorem, quem de illarum afflictionibus sentiebant, malitiam nominabãt. Ita hîc quoque malitiam pro afflictione posuit, dicens: *Sufficit diei malitia sua.* Nihil enim perinde animam, vt solicitudo & cura eius, excruciat. Sic enim Paulus, 1. Corinth. 7. ad amorem virginitatis accendens, consilium subministrat, dicens: Volo autem vos sine solicitudine esse. Quod verò ait, Crastinus dies solicitus erit sibiipsi: non ipsum prorsus diem aliquid curare dixit: sed quia etiam ad imperfectum vulgus ei sermo est, volens expressius esse quod protulit, personam quandam ascripsit tempori, iuxta multorum profectò ad alios morem locutus. Et paulò pòst. Cõsidera verò, inquit, eius admirabilẽ erga suos prouidentiam, & quemadmodũ omnes prorsus patres pietate dilectionis exuperet. Hoc enim, inquit, iubeo, ob nihil aliud omninò, nisi vt vos liberem ab inanium afflictione curarum. Si enim & hodie cures de crastino, & rursus crastino ipso cures die, nónne superfluo ac nimio temetipsum deprimes onere curarum? Cur ergo cogis diem plusquàm ipse sortitus est afflictionis accipere, & supra proprios eius labore etiam sequentis ei diei pondus imponis: & hoc cùm nihil istius adiectione facis, alterius leuiora sis onera facturus laborum? Cùm igitur eos acriùs increparet, ipsum penè tempus animauit, & velut afflictum ab omnibus introduxit, quasi quod contra illos de imposita sibi afflictione clamaret. Et reuera accepisti diem, vt ea quibus in ipso opus est, cogitares: quam igitur ob causam curas ei etiam alterius

Horat. — *Hilarius.* — *Malitia pro labore.* — *Hierony.* — *Chrysost.* — *Anima solicitudine obruitur.*

August.

adiungis? Nunquid enim non habet sufficiens onus sollicitudinem sui? Cur igitur maiore illum opprimis fasce curarum? August. lib. 2. de serm. Dom. in monte, cap. 26. Hoc autem loco vehementer cauendum est, ne fortè cùm viderimus aliquem seruum Dei prouidere, ne ista necessaria desint vel sibi, vel iis quorum sibi cura commissa est, (A) iudicemus eum contra præceptum Domini facere, & de crastino esse solicitum. Nam & ipse Dominus, cui ministrabant Angeli, Matth. 4. tamen propter exemplum, ne quis postea scandalum pateretur, cùm aliquem seruorum eius animaduertisset ista necessaria procurare, loculos habere dignatus est, cum pecunia, vnde vsibus necessariis quicquid opus fuisset præberetur; (B) quorum loculorum custos & fur, sicut scriptum est Ioan. 12. Iudas fuit, qui eum tradidit: sicut & Apostolus Paulus potest videri de crastino cogitasse, cùm dicit: De collectis autem in sanctos, sicut ordinaui Galatiæ, ita & vos facite. 1. Cor. 16. Sic vnusquisque vestrum apud se seponat thesaurizans, quod sibi placuerit: vt non cùm venero, tunc collectæ (C) fiant. Cùm autem aduenero, quoscunque approbaueritis per Epistolas, hos mittam perferre gratiam vestram in Hierusalem. Quòd si dignum fuerit vt & ego eam, mecum ibunt. Veniam autem ad vos, cùm Macedoniam transiero: nam Macedoniam pertransibo. Apud vos autem fortasitan remanebo, vel etiam hyemabo, vt vos me (D) deducatis quocunque iero. Nolo autem vos modò in trãsitu videre: spero enim me aliquantulum manere apud vos, si permiserit Dominus. Permanebo autem Ephesi vsque ad Pentecosten. Item in Actib. Apostolorum scriptum est, ea quæ ad victum sunt necessaria, procurata esse in futurum propter imminentem famem. Sic enim legimus: In illis diebus descenderunt ab Hierosolymis Prophetæ Antiochiam, erátque magna exultatio. Act. 11. Cõgregatis autem nobis, surgens vnus ex eis nomine Agabus, significauit per spiritum, famem magnam futuram in vniuerso orbe, quæ & facta est sub Claudio Cæs. Descendentium autem vt quisque abundabat, statuerunt vnusquisque eorum & ministerium mittere presbyteris habitantibus in Iudæa fratribus: qui & miserunt per manus Barnabæ & Sauli. Et quia nauigãti eidem Apostolo Paulo imposita sunt vtensilia quæ offerebantur, non ad vnũ tantùm diem victus videretur esse procuratus. Et quod idem scripsit Ephes. 4. Qui furabatur, iam non furetur: magis autem laboret, operando manibus suis bonum, vt habeat vnde tribuat cui opus est quod bonum est: malè intelligentibus non videtur seruare præceptum Domini, quo ait: Respicite volatilia cœli, quoniam nõ serunt, neque metunt, neque congregant in horrea: & considerate lilia agri, quomodo crescunt: non laborant, neque nent: cùm istis præcepit vt laborent, operantes manibus suis, ita vt habeant quod etiam aliis possint tribuere. 1. Cor. 2. Et quod sæpè de seipso dicit, quòd manibus operatus est, ne quem grauaret, 2. Thess. 3. Et de illo scriptum est, quòd coniunxerit se Aquilæ propter artis similitudinem, vt simul operarentur, vnde victum transigerent: non videtur imitatus aues cœli, & lilia agri. His & huiusmodi scripturarum locis satis apparet Dominum nostrum nõ hoc improbare, si quis humano more ista procuret: sed si quis propter ista Deo militet, vt in operibus suis non regnum Dei, sed istorum inquisitionem intueatur.

Loculorum custos & fur

De fugiendo temerario iudicio, non temerè porrigendis sanctis mysteriis, & discretione in omnibus seruanda: de fide & perseuerantia in oratione necessaria, de lege naturæ, & arcta via quæ ducit ad vitam.

Matt. 7.

Nolite iudicare, & non iudicabimini. Nolite condemnare, vt non condemnemini. In quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabimini: & in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. Quid autẽ vides festucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo nõ vides? Aut quomodo dicis fratri tuo, Frater, sine eiiciam festucam de oculo tuo: & ecce trabs est in oculo tuo? Hypocrita, eiice primùm trabem de oculo tuo, & tunc videbis eiicere festucã de oculo fratris tui. Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos: ne fortè conculcent eas pedibus suis, & conuersi dirumpãt vos. Petite, & dabitur vobis: quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit: & qui quærit, inuenit: & pulsanti aperietur. Aut quis est ex vobis homo, quem si petierit filius suus panem, nunquid lapidem porriget ei? Aut si piscẽ petierit, nunquid serpentem porriget ei? Si ergo vos cùm sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris: quantò magis pater vester, qui in cœlis est, dabit bona petentibus se? Omnia ergo quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis. Hæc est enim lex & Prophetæ. Intrate per angustam portam: quia lata porta, & spatiosa via est quæ ducit ad perditionem, & multi sunt qui intrant per eam. Quàm angusta porta & arcta via est, quæ ducit ad vitam: & pauci sunt qui inueniunt eam.

Marc. 4.

In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis.

Marc. 11.

Omnia quæcunque orantes petitis, credite quia accipietis, & euenient vobis.

Luc. 6.

Nolite iudicare, & non iudicabimini: nolite cõdemnare, & non condemnabimini. Dimitte, & dimittemini. Date, & dabitur vobis: mensuram bonam & confertam & coagitatam & supereffluentem dabunt in sinum vestrum. Eadem quippe mensura qua mensi fueritis remetietur vobis. Dicebat autem illis & similitudinem. Nũquid potest cæcus cæcum ducere? nónne ambo in foueã cadunt? Non est discipulus super magistrum: perfectus autem omnis erit, si sit sicut magister eius. Quid autem vides festucam in oculo fratris tui: trabem autem quæ in oculo tuo est, non consideras? Aut quomodo potes dicere fratri tuo, Frater, sine eiiciam festucam de oculo tuo: ipse in oculo tuo trabem non videns? Hypocrita, eiice primùm trabem de oculo tuo, & tunc perspicies vt educas festucam de oculo fratris tui.

Luc. 11.

Et ego dico vobis, Petite & dabitur vobis: quærite & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit: & qui quærit, inuenit: & pulsanti aperietur. Quis autem ex vobis patrem petit panem, nũquid lapidem dabit illi? Aut piscem, nunquid pro pisce serpẽtem dabit illi? Aut si petierit ouũ, nunquid porriget illi scorpionem? Si ergo vos cùm sitis mali, nostis bona dare de te filiis vestris: quantò magis pater vester cœlestis de cœlo dabit spiritum bonum petentibus se?

Ioan.

Introductio

FONTES nemo probauerit, qui non lympidam aquam emittant, semper scatuiãt, & purissimo latice decurrant. Nec enim aquas æstimamus, (E) quæ modò lympidæ, modò citrinæ sunt: modò putræ, modò cœnosæ: modò scatuiunt, modò deficiunt. Eundem cursum, colorem, laticem semper habeat oportet, quæ fuerit probabilior. Neque sanè eos æstimamus homines, quibus lingua, cor, verba & actiones, quibus denique omnia duplicia sint. Væ duplici corde, væ duplici lingua. Cor purum & idem, (F) id est, constans sit necesse est, vt Deo sit acceptum. Atqui fontes omnibus sunt peruij: faciles esse quoque nos omnibus oportet. Fontes non hos & illos, sed & omnes præfigurant, & quasi in speculo repræsentant. Idem Christus à nobis requirit: Vt prius nos quasi in fonte iudicemus, demùm alios expendamus: ne leui rumore, quasi terrarum stillicidio, pro tempore decurramus, sed semper eundem laticem, eandem in nos & omnes conscientiam habeamus: ne nos denegemus rogantibus, cùm & vnicuique fontes pateant, & tantò puriores sint, quantò magis hauriuntur: Denique vt sicut eodem modo se habent fontes viui, ita & eodem modo nos habeamus, vt quod nobis fieri nolimus, aliis ne faciamus. Hæc Christus in sequentibus demonstrat. Et primùm in ratione iudicij, in communicatione bonorum, & constanti statu conuersationis quam professi fuerimus. Et primùm quidem ait: *Nolite iudicare, vt non iudicemini*: vel, vt habet Lucas, *& non iudicabimini*. Dionysius Carthus. in Matth. cap. 7. artic. 15. Et nónne nos omnes astare vtique oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque prout gessit? Habet autem hic locus difficultatem præcipuam, propter diuersas authoritates scripturæ, quæ quantum ad verba videntur contrariæ. Vbertim quippe ad iudicandum inuitamur, imò iudicare præ-

Summa.

Dion. Car.

cipi-

cipimur. Vt enim Apostolus dicit. Spiritualis homo omnia iudicat. Et rursus: Si nos ipsos, inquit, iudicaremus, non vtique iudicaremur. Et tamen ait, Neque meipsum iudico. Itémque, Tu quis es qui iudicas proximum tuum? Et penè innumerabilia sunt loca scripturæ quorum quædam prohibent, quædam iubent vel admonent iudicare.

Thom. Aduertendum ergo secundum Thomam quòd iudicium propriè sumptum est actus iudicis, inquantum huiusmodi: Iudex verò dicitur, quasi ius dicens. *Iudicium quid.* Idcircò iudicium est determinatio iuris, seu prolatio sententiæ. Iudicium ergo est actus iustitiæ, tanquam habitus ad iudicandum idoneè inclinantis: rationis verò seu prudentiæ, tanquam iudicium proferentis. Iudicium itaque in tantum est licitum, in quãtum ex iustitia & ratione procedit.

Tria ad rectum iudicium. Tria verò requiruntur ad hoc, quòd iudicium de alio per modum sententiantis sit licitum.
1. Primò, vt procedat ex habitu iustitiæ & ratione, non ex impetu passionis. Qui enim in magnis peccatis sunt, iudicare nō debent eos, qui in eisdem, vel maioribus sunt peccatis secundum Chrysostomum.
2. Secundò, vt procedat ex authoritate præsidéntis: quia iudicare homo non debet, nisi subiectum.
3. Tertiò, vt proferatur secundum rectam rationem prudentiæ. Si primum horum defuerit, vocatur iudicium iniustum & peruersum: si secundum, erit vsurpatum: si tertium, erit suspiciosum & temerarium. Nihilominus de manifestis, & quæ bono animo fieri queunt, iudicare permittimur, vel iubemur: iuxta illud, Attendite vobis à falsis Prophetis: à fructibus eorum cognoscetis eos. Prædicta ergo tria inordinata iudicia prohibentur.

Alb. Mag. Alb. Mag. in c. 7. Matth. Attendendum hic est, loquit, quòd aliud est iudicium rationis, & aliud iudicium iudicis. *Quotuplex sit iudicium.* Iudicium rationis licet sit de omnibus de quibus inquirimus an sint, vel non sint: tamen iudicium quod hic quæritur, est iudicium quod fit de actibus humanis, & de hominibus, vtrum bona sint vel mala. Et si est de actibus humanis: aut de actibus propriis in propriæ conscientiæ discussione, aut de alienis in alienarum conscientiarum inuestigatione curiosa. Et si est de propriis in suæ conscientiæ inuestigatione, nunquam est temerarium: quia propriam conscientiam habet testem, qui non fallitur in factis propriis: quia sibi cóstat & factum & causa facti, & intentio facientis. Et de hoc dicitur 1. Cor. 11. Si nosmetipsos diiudicaremus, non vtique diiudicaremur. Iob. 13. Vias meas in conspectu eius arguā: & ipse erit saluator meus. Si autem est de alienis: aut est de actibus humanis, aut de ipsis agentibus. Si est de actibus: considerandum est, vtrum sint de his quæ iam iudicata sunt à spiritu sancto in scriptura. Et hæc sunt, de quibus dicit Apostolus, quòd mox nominata sunt mala: & iudicium condemnationis in illa non est temerarium. Sed potiùs si hæc non condemnabilia iudicantur, est error. Ioan. 3. Qui non credit, iam iudicatus est. Rom. 1. Non intellexerunt, quoniam qui talia agunt, digni sunt morte: non solùm qui faciunt ea, sed et qui consentiunt facientibus. Aut est de his quæ iudicata non sunt, nec mox nominata sunt mala. Et ideò non omnia possunt bono animo & malo fieri, & bono fine & malo, & benè & malè, quo ad alias circumstantias: & ideò iudicare illa, & condemnare illa, temerarium est iudicium. *Exemplum.* Sicut in exemplo quod dicit Glossa: quia licet expediat temporalia abiicere, & sine solicitudine esse, tamen si hoc aliquis non faciat, non est iudicandus. In tali ergo iudicio duo sunt cósideranda. Vnum est indagatio causæ, quæ ex ipsa re est probabilis, & via ad veram causam inueniendam. Et hæc est solertia, non temeritas. Aliud est adhibere causam, quam res ipsa non demonstrat, & in peiorem partē interpretari. Et hæc est interpretatio facti potius, quàm verum de re iudicium. Et si hoc fiat in sinistram partem, temeritas est: si autē in meliorem partem fiat, hoc boni animi signum est: quia de quolibet præsumendum est bonum, nisi probetur cõtrarium. *Iudicium in meliorē partem.* De hoc dicitur Ioan. 6. Id quod iustum est, iudicate: & non inuenietis in lingua mea iniquitatem, nec in faucibus meis stultitia personabit. Si autem est de ipsis, qui agũt talia qualia inducta sunt, hoc fit duobus modis: Aut enim iudicio de agente secundum præsentem actum, aut secundum perseuerantiam siue permanentiam in illo. Si iudico secundum actum, à quo determinatur agens bonus vel malus: Tria sunt, sicut dicit Tullius, quæ insinuant iudicium accusandæ personæ vel excusandæ, par, pactum, & iudicatum. Par autem est, quod æquitati & iuri est congruum. Hoc autem totum in paritate & æqualitate consistit, sicut superiùs diximus. Pactũ autem est, quod licet æquum non sit vel æquale, tamen ex libera voluntate conuenit inter pangentes (alias paciscentes) & non cõtrariatur ciuilitati vel honestati. Iudicatũ autē est, quod authoritate legis est sancitum. Si ergo video aliquē, cuius factum aut æquo, aut pacto, aut legi contrariatur: si iudico eum iniustum, non est iudicium temerarium. *Iudicium temerariū quale sit.* Si autem nihil talium video in ipso, & iudico iniustum: non est iudicium ex ipsa re iudicatum, sed temerariũ, ex temeritate formatum: & tunc est temerarium. Si autem iudico de permanentia in malo quod agit, non potest esse nisi temerarium: quia qui hodie est bonus, cras melior erit: & qui hodie malus, cras potest esse vel fieri bonus: & in vltimo instanti suæ vitæ potest esse bonus, sicut latro pédens in cruce. De nemine desperandum est, dum viuit. Rom. 14. Tu quis es qui iudicas alienum seruũ? Suo Domino stat, aut cadit. Attēde autem quòd in vtroque istorum iudiciorũ, in quibus iudicat ratio, si occurrit rei necessitas, iudicium est verum, & oppositũ iudicium est erroneum: sicut in his quæ mox nominata sunt mala. Et si sequatur rei probabilitatem solertis est: quæ attēdit rhetor, qui ex signis probabilibus acclamationes format ex accusationis vel defensionis iudicio. Sicut si video loquentem cum muliere hominem, & est homo honestus, & est locus honestus, matrona honesta, sumitur exclamatio defensionis. Si autem iuuenis, velut è tonstrina comptus, politus, composito gradu incedens, mulier autē scapulas gestãs, & gestiēs placere, simul, & leuis & locus suspectus, & mulier suspecta est: sumuntur ex talibus acclamationes accusantes, & præsumptionem contra eum facientes. *Iudicium rationis, & iurisdictionis.* Hoc igitur est iudicium rationis, quod præponitur iudicio iurisdictionis: quia non debet constitui iudex, in quo iudicium rationis non est iustum, sed potiùs amoueri debet à solio iudicij, etiamsi solium iudicis acceperat. Iudicium autem iurisdictionis consideratur dupliciter quoad præsentem partem lectionis. Et tertia consideratio erit in parte sequenti, & in vltima parte lectionis. Vnus autem duorum modorum est in adeptione iudicij. In adeptione iurisdictionis duæ sunt cõsiderationes. Vna est, si præsumatur iudicium sine iurisdictione: & tunc potestas iudicandi & iudicium præsumptum est. Genes. 19. Ingressus es vt aduena: nunquid vt iudices? Exod. 2. Quis te constituit iudicem & principem super nos? Adhuc si ingerat se aliquis in cathedram & solium iudicis propria voluntate, imprudenter, vel simoniacè: præsumit talis temerè iudicium. 2. Reg. 15. Quis me constituat vt iudicē super terram, vt ad me veniant omnes qui habent negotium, & iustè iudicem? Ita dixit iniquus temerarius fratricida, & patris expulsor Absalon. Heb. 5. Nec quisquã sumit honorem, sed qui vocatur à Deo tanquam Aaron. Iac. 3. Nolite plures magistri fieri fratres mei, scientes quia maius iudicium sumitis. *Nemo iudex nisi constitutus.* Et intelligit de magisterio authoritatis iudicandi, quod habent Prælati. Hi ergo quoties iudicant, temerè se iudicio intromittunt, quia non à summo iudice potestatem iudiciariam acceperunt. Vnde sicut in iudicio hominum inferior iudex inuasor est, qui à Papa, vel Imperatore, vel à Rege in suo regno nõ est institutus: ita inuasor est talis, qui a Deo non vocatur ad iudiciariam potestatem. Daniel. 13. Constituti sunt duo senes iudices in illo anno: de quibus locutus est Dominus, quia ingressa est iniquitas in Babylone à senioribus iudicibus, qui videbantur regere populum. Hoc enim sonat nomen Iudicis: quia iudex debet esse constitutus quia seipsum nõ debet ingerere. Aliud autem modus, qui est in iudicij excusatione, vnam solam habet considerationem. Si enim in tali excusatione voluntas præit, & ratio informata rationibus iuris sequitur: tunc est sicut dicitur in Prouerbiis: Sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas. Et tunc semper voluntas impia præualet contra iuris rationem, & semper egreditur iudicium peruersum & temera-

Voluntas impia causa peruersi iudicij.

Abacuc. 1. Præualente impio aduersus iustum, egreditur iudicium peruersum. Nulla enim voluntas oritur præcedere raniooem, nisi impia. Bona enim voluntas non est bona, nisi ordinetur à ratione. Et illa sequitur Deut. 6. Iudices & Magistros cõstitues in omnibus portis tuis, quos Dominus Deus tuus dederit tibi, per singulas tribus tuas, vt iudicent populum iusto iudicio, nec in alteram partem declinent. Ita etsi temerarium & præceps iudicium, non simpliciter tamen omne iudicium prohibetur. *Hieron.* Hieronymus in Matth. Si iudicare prohibet, qua consequentia **A** Paulus in Corintho iudicat fornicantem, (1. Cor. 5.) & Petrus Ananiam & Sapphiram mendacij coarguit? Sed ex consequentibus, quid prohibuerit, ostendit, dicens: *Quomodo enim iudicaueritis, sic iudicabitur de vobis.* Hîc non prohibuit iudicare, sed docuit. *Nō prohibet simpliciter Christus iudicare.* Hilar. in Matth. Nunquid ergo boni iudicij arbitrium suscipi non oportebit? Atqui profitetur pro conditione iudicij iudicandos: & vniuersis genere quo mensi sunt, metiendum. Ergo nunquam benè iudicabitur, si omninò non erit iudicandum? Sed iudicari despõsionibus suis vetuit: quia vt iudicia ex incertis rebus inter homines sumuntur, ita & hoc iudicium ad- **B** uersum Deum ex sentiendi atque opinandi ambiguitate suscipitur: quod penitùs repellit à nobis, vt constans potiùs fides retineatur: quia non sicut in rebus cæteris peccatum sit perperàm iudicasse, sed in his rebus tantummodò de Deo iudicio initum esse, sit criminis. *August.* August. lib. 2. de serm. Domini in monte, cap. 27. De rebus enim, quæ possunt bono animo, & simplici fieri, quamuis etiam possint non bono, & dubium tamen est quo animo fiant, iudicare temerè in malam partem prohibemur: quin potiùs præcipi existimo, vt ea in meliorem partem interpretemur. De manifestis ergo iudicemus, de occultis verò Deo **C** iudicium relinquamus: quia & ipsa abscondi nō possunt, siue bona, siue mala, cùm tempus aduenerit, quo manifesteotur. *Chrysost.* Chrysostom. hom. 24. Oper. perfecti in Matth. Quid igitur? Non debemus arguere peccantes? Nam & Paulus hoc dicit, imò ipse Christus per Paulum, (Rom. 14.) Tu quid iudicas fratrem tuum? Et tu qui es, qui iudicas alienum seruum? Et iterum, Nolite ante tempus iudicare quoadusque veniat Dominus, (1. Cor. 4.) Quomodo ergo alibi dicit, 2. Tim. 4.) Argue, obsecra, increpa? Et alibi, (1. Tim. 5. Peccantes coram omnibus argue? *Quomodo iudicandum.* Et Christus quidē in Euãgelio, (Matth. 18.) præcipit, Si **D** peccauerit in te frater tuus, vade, & corripe eum inter te & ipsum solum: & si te audierit, lucratus es fratrem tuum: si verò te non audierit, adhibe tecum adhuc vnū vel duos, vt in ore duorum vel trium testium, stet omne verbum. Quòd si non audierit, dic Ecclesiæ. Et certè multos constituit increpantes: & non increpãres modò, verumetiam punientes: cùm eum, qui nullum horum vellet audire, quasi Ethnicum & Publicanum esse præcipit. Quòd si iudicaturi omninò non erunt, priuabuntur omnium potestate: & frustrà illam acceperunt (Prælati Ecclesiæ, aut **E** Apostoli quos Christus alloquebatur) ad ligandum & soluendum. Nam & aliter, si hæc peccandi impunitas obtineret, cuncta pariter disperirent, & quæ in Ecclesiis sūt, & quæ in vrbibus, & quæ in domibus singulorum. Nam & dominus seruum, & domina ancillam, & filium pater, & amicum amicus nisi iudicauerint, ad maximum omninò incrementum sui vitia cuncta peruenient. Et quid dico amicus amicum, vbi de ipsis quoque iudicemus inimicis? Nunquam poterimus omninò inimicitias dissoluere, & absque vllo prorsus ordine ac distinctione meritorum permixta erunt omnia atque confusa. *Quod iudicium prohibetur.* Ergo præceps & te- **F** merarium iudicium, quod in sola opinione versatur, prohibet, quòd sine charitate est, aut saltem etsi zelum habere videatur, non tamen scientiam. Prohibet, inquam, iudicium de occultis, quod suspicionem meliùs dixerimus, & aliquando calumniam, de qua id legitur: Noli quærere impietatem in domo iusti. Hoc etiam obiter taxare videtur Christus in Pharisæis, qui & Christum & Apostolos eius temerè iudicarent: quia videbantur illis summa hæc esse delicta, illotis manibus manducare, vellere spicas in sabbato, Publicanorum interesse conuiuiis, & si qua essent similia. Sed neque iudicandum est de melioribus, vt de senioribus & Presbyteris Ecclesiæ, aut Prælatis, aut regibus, aut principibus, temerè non est a quoquam subditorum iudicandum. Interim non prohibetur iudicium de manifestis, id est, zelo & scientia directum, non ad cõdemnationem interim, sed ad salutem. Quòd si quis iudicandi & condemnandi authoritatem habet ex officio, *Alb. Mag.* hoc agat secundum allegata & probata. Albertus Magn. in Matth. c. 7. Cæterùm non intelligimus allegata ab homine, sed à iure. Et ideò non debet esse iudex, nisi sciens & potens discernere inter allegata, ne fraudem faciāt ad- **A** uocati. Eccles. 7. Noli quærere fieri iudex, nisi virtute valeas disrumpere iniquitates. Virtute enim iniquitates disrumpit, qui habitu scientiæ & virtutis iniquitatem videt, & condemnat. *In quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabimini. & in qua mensura mensi fueritis, remetietur & vobis.* Nō enim proximum condemnas, sed temetipsum, inquit, & facis tibi terribilius iudicium, cogísque aduersum te diligentissimam fieri, etiam de minimis, vltionem. Sicut enim in venia peccatorum promereoda à nobis principia sumun- *Chrysost.* tur, (inquit Chrysost. hom. 24. in Matt.) sic etiam in ipso **B** iudicio à nobis condemnationis mensura procedit. Neque enim oportet exprobrare delictum, neque illum qui peccato aliquo sit præuentus, insolenter obruere, sed clementer monere: nec persequi iurgio, sed iuuare consilio: nec cum iactatione in eum erigi, sed cum dilectione corrigere. Non enim illum, sed te profectò extremo addicis supplicio, non ei vnque parcẽdo, cùm te petit de peccatis suis exercere iudicium. *August.* August. lib. 2. de serm. Dom. in monte, cap. 29. *An Deus temerè iudicet.* Potest autem mouere, quod ait: In quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabitur de vobis. Nunquid enim si nos in iudicio temerario iudicauerimus, te- **C** merè etiam de nobis Deus iudicabit? Aut nunquid si mensura iniqua mensi fuerimus, apud Deum iniqua mẽsura est, vnde nobis remetiatur? Nam & mensuræ nomine ipsum iudicium significatum arbitror. Nullo modo Deus vel temerè iudicat, vel iniqua mensura cuiquam rependit. Sed hoc dictum est, quoniam temeritas illa qua punis alium, eadem ipsa tandem te puniat necesse est. Nisi fortè arbitrãdum est, quòd iniquitas ei nocet aliquid in quem procedit, ei autem nihil à quo procedit: imò sæpè nihil nocet ei qui patitur iniuriam, ei autem qui facit, necesse est vt noceat. Quid enim nocuit martyribus ini- **D** quitas persequentium? Ipsis autem persecutoribus plurimùm, quia etsi aliqui eorum correcti sunt, eo tamen tempore quo persequebantur, excæcauit illos malitia eorum. Sic & temerarium iudicium plerunque nihil nocet ei, de quo temerè iudicatur: ei autem qui temerè iudicat, ipsa temeritas necesse est vt noceat. Potest & ista sententia sic intelligi, quòd iudicandi simus ab hominibus eodem iudicio, quo alios iudicauerimus. Ita enim à Deo comparatum est, vt qualem se quisque erga alios præstat, tales vicissim experiatur, & alios erga se. Etsi enim Deus temerè nonnunquam de iustis iudicari sinat, educit ta- **E** men eorum iustitiam in lucem, & mendacia calumniatorum reuelat. Vnde fit, vt quisque Deum omnibus prouidere, nec sine causa sinere existimet, vt calumniã quam intuleris, ipse recipias. *August.* Augustinus lib. 2. de sermone Domini in monte, cap. 28. Duo sunt autem, in quibus temerarium iudicium cauere debemus: cùm incertum est, quo animo quidque factum fuerit: vel qualis futurus sit qui nunc vel bonus, vel malus est. Verùm oritur quæstio, *An non iudicabuntur qui non iudicauerint.* Ergóne qui neminem iudicauerint, non iudicabuntur? Concedimus sanè non esse illos iudicandos, de eo quod iudicauerint, cùm neminem iudicasse dicantur, sed de **F** cæteris quæ fecerint. Iudicium enim temerarium non vnicum est omnium peccatorum: ita vt qui neminem temerè iudicauerit, non alterius vitij reus esse possit. Iudicabitur ergo non de temerario iudicio, quod non habuerit, sed de aliis peccatis. Rursus, videtur falsum esse quod hic dicitur, Qua mensura mẽsi fueritis, remetietur & vobis. Nam cùm hoc de pœna illata intelligatur, videtur maiores superesse pœnas in futuro, quàm illæ esse possint, quas proximis inferamus. *Alb. Mag.* Respondet Alb. Mag. in Matt, quòd maiori quidem pœna damni & census punit Deus, Et hoc ideò est, quia dignitas eius, contra quem pecca-

tur, aggrauat peccatum. Peccatur autem in Deum, cuius dignitas, & honor infinitus est. Et ideò etiam in nihilum conterendus esset peccator, si non misericordia relaxans remitteret iudicium. Pœna autem æterna est ideò, sicut dicit Glossa, quia voluntas peccãdi est æterna. Cùm enim aliquis cum finali impœnitẽtia in peccato moritur, voluntas eius in malo obstinatur, & in æternum propter hoc gratiæ insusceptibilis efficitur. Et ideò nũquam peccatum aliquod ab eo soluitur. Et cùm pœna peccatum sequatur, in æternum consequens est vt puniatur. Hoc est ergo quod dicitur, 3. Reg. 21. In quo loco linxerunt canes sanguinem Naboth, & tuum lingent. Hester. 7. Aman suspensus est in ligno quod parauerat Mardochæo Iudæo. Es. 27. In mensura contra mensurã cùm adiecta fuerit, iudicabit eam. Deut. 25. Secundum mensuram peccati erit plagarum modus. Et hoc sanè sic complectitur Thomas Aquin. in Matth. cap. 7. Dico scilicet, quòd in peccato duo sunt consideranda, duratio, & offensa: Et in offensa duo, scilicet auersio & conuersio. Ex parte cõuersionis, culpa finita est: ex parte auersionis, infinita: quia auertitur à Deo, qui est infinitus. Cùm ergo auertat se ab infinito, infinitè puniri debet. Item ex parte durationis duo sunt consideranda, scilicet actus, & macula. Actus momentaneus est, macula infinita, id est, æterna: ideò infinitè, id est, æternaliter puniri debet. Vnde si à dæmonibus posset deleri macula, possẽt liberari à culpa & pœna. Similiter ex parte pœnæ est acerbitas, & hæc est finita: item duratio, & hæc est infinita. Vniusquisque ergo peccatum in authorem redundabit: vt quia in proximo Deus agnoscitur, & in membris suis Christus, & sic contemnendo, seu iudicando proximum, iniuriam Deo & Christo eius detulit, propter temeritatem suam, & pœnas inferendo, seu se vindicando de proximo, Deum contra se prouocauit: eapropter longè diuturniores pœnas luiturus sit. Ideò in Prouerbiis dicitur: Iniquitates suæ capient impium, & funibus peccatorum suorum constringetur. Et Ecclesiastes: Qui fodit foueam, incidet in eam. Et, Qui dissipat sæpem, mordebit eum coluber. Et in alio loco: Facienti nequissimum cõsilium, super ipsum euoluetur. Qualẽ ergo vis Deũ esse tibi, talẽ te exhibe alteri. *Quid autem vides festucam in oculo fratris tui:* Hoc est, cur obseruas & pensas paruum peccatum, in conuersatione vel corde proximi tui, iudicando eum, & arguẽdo de minori excessu: *Et trabem,* id est, grande peccatum, *in oculo tuo,* in animo tuo seu vita, *non vides?* Hoc recto iuris ordine minimè fit. Nam cuiusque charitas a seipso incipiat, tu qui charitatem in omnibus iudiciis & exhortationibus præ te ferre debes, quomodo non primùm teipsum iudicas, discutis & emendas? Qui alium doces, teipsum non doces, inquit Apostolus: & qui gloriaris in lege, per præuaricationem legis, Deum inhonoras. Propter quod dicit Ambros. lib. 7. in Luc. Iudicet de errore & culpa alterius, qui in seipso non habet quod iudicet: ne cùm de alio iudicat, in semetipsum ferat sentẽtiam. Scriptũ est enim, Ex ore tuo te iudico serue nequã. Omni vitio debet carere, qui in alterum paratus est dicere. Plutarchus libr. de discrimine adulatoris & amici. Cauendum, inquit, quis corripiat, ne & id audiamus:

Medicus alios, ipsus vulneribus scatens:

Augustin. lib. 2. de serm. Domini in monte. capit. 30. trabis & festucæ exempla proponit: Vt si fortè, inquit, verbi gratia, ira ille peccauit quem arguis, tu odio reprehendas. Quantum enim inter festucam & trabem, tantum inter iram distat, & odium. Odium enim est ira inueterata, quasi quæ vetustate ipsa tãtum robur acceperit, vt meritò appelletur trabes. Fieri autem potest, vt si irascaris homini, velis eum corrigi. Si autem oderis hominem, non potes eum velle corrigere. *Quomodo ergo dicis fratri tuo: Frater, sine, eiiciam festucam de oculo tuo: & ecce trabs in oculo tuo est?* Attende ergo, ait Albertus, quòd in iudice maius crimen duobus modis dicitur. Ex genere scilicet & ex nocumento. Ex genere: vt si quis iudicat ex odio eum, qui offenderit ira. Nam, vt scribit Augustin. in regula, Melior est, qui quamuis ira sæpè tentetur, tamen impetrare festinat, vt peccatum hoc ei remittatur ab eo, cui se fecisse nouit iniuriam: quàm qui tardius irascitur, & ad veniam petendam, difficiliùs inclinatur. Similiter & in alio genere, fortè aliquis accusatur de fornicatione, & iudex interim subiacet incestui, vel adulterio: & sic de aliis. Alio modo quantitate nocumẽti, dicitur maius crimen iudicis, quia in plures redundat, & audaciam dat delinquendi: sicut dicit Gregorius in Pastorali. Hunc enim peccantem nemo arguere præsumit, & in exemplum culpa vehementer extenditur, cùm pro reuerentia gradus peccator honoratur. Et hoc olim cecinit poëta his verbis:

-- Tanto conspectius in se
Crimen habet, quanto, qui peccat maior habetur.

Psalm. 72. Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum. Peccata igitur superiorum trabes sunt, peccata subditorũ quãdoque sunt festucæ: non si speciem eorum, sed gradum peccantis consideremus. Rupertus lib. 6. in Matth. eorum quæ diximus, exemplum proponit. Et sanè fuit festuca in oculo Dauid, inquit, quando iratus propter maledicta Nabal, semetipsum vlcisci voluit: & quando vxorem Vriæ lauantem se, de solario prospiciens, vidit & concupiuit. Tu cùm sis quasi Semei, quomodo de eiusmodi festucis iudicare, vel consilium dare poteris, aut istud conueniet tibi tantam habenti in oculo tuo trabem, vt maledicens, & lapides mittens, terrámque spargens, dicas tale quid, vt est hoc: Egredere vir sanguinum, & vir Belial, reddidit tibi Dominus vniuersum sanguinẽ quem effudisti. Quàm meliùs Abigail, vxor Nabal insipientis & stulti, irato Dauid occurrit, vt festucam iracundiæ ex eius oculo erueret. In me sit, inquit domine mi, hæc iniquitas: &, (quibusdam interiectis) Cùm ergo fecerit Dominus tibi domino meo omnia quæ locutus est bona de te, non erit hoc in singultum & scrupulum cordis tibi domino meo, quòd effuderis sanguinem innoxium, aut ipse te vltus fueris. Ita effectum est, vt cùm illa sine vlla trabe & odio, sed cum aptissima gratia, ad Dauidem accessisset, illum placauerit, festucam ex eius oculo eduxerit, & in gratiarum actionem illum impulerit. Dixit enim ad Abigail: Benedictus Dominus Deus Israël qui misit te hodie in occursum meum, & benedictum eloquium tuum, & benedicta tu, quæ prohibuisti me hodie, ne irẽ ad sanguinem, & vlciscerer me manu mea. Eamdem ferè gratia, nulla trabe excæcatus Nathan ad Dauid accessit: sic enim cum illo egit, & alterius personæ prætextu eum suauiter induxit, vt idem ipse sibi festucam eiiceret, & exclamaret: Peccaui Domino. Plutarchus libr. de discrimine adulatoris & amici. Medicus enim cùm carnem secauerit, non saltare, sed concinnè & aptè se gerere debet, quanto magis cauere eum oportet, qui alterum arguit, ne in animi motibus indecorè se habeat? Plato quidem senes monet, vt qui verecundiam studeant adolescentibus incutere, ipsi primùm reuereantur adolescentes: Sicut bonus medicus mauult somno aut cibo morbũ ægroti depellere, quàm castorio aut scammonio. Chrysostomus lib. 1. de compunct. cordis. At verò quam longè aliter nos habemus? Quippè qui in aliorum delictis seueri & acerrimi iudices residemus, nostras autẽ trabes oculis infixas penitus non videmus: qui aliena etiam minima solicitè perscrutamur, & ad condemnandum cæteros, omne vitæ nostræ tempus absumimus: à quo vitio neque sæculi hominem, neque Monachorum vllum facilè inuenies liberum. Et quidem cùm tanta sit in hoc posita cõminatio: (diuina enim sententia dicit, In quo iudicio iudicaueritis, iudicabimini:) Et cũ libido & voluptas, vt in cæteris solet peccatis, ex hoc nulla sumatur, omnes tamen festini ac præcipites huic se vitio subiugarunt, tanquam si studium nobis & certamen esset propositum, quis ad hoc malum prior perueniret. Verùm fortè obiicies, Si nemo iudicare alterum debet de eo crimine, cuius se nouit esse conscium: quis omnium nostrum erit, qui licet ad animarum regimen & curam vocatus sit, alterum arguere præsumet? Nam ipsi etiam qui altare ascendunt, inquit Chrysostom, norunt & fatentur se esse peccatores. Quòd si peccator confessionem delictorum suorum audiri, & à nobis remedium aliquod dari postu-

Margin notes (left): *An ob maiorem pœnã superest delicto hic cõmisso.* — Glossa. — Thomas. — *Quomodo pœnæ proportionantur peccatis.* — *Charitas a seipsa incipit.* — Ambros. — Plutarch. — August. *Quæ trabs & festuca.* 1. — Albertus. — August.

Margin letters: A, B, C, D, E, F.

Margin notes (right): 2. Gregor. — Rupertus. 3. — *Exempla.* — *Gratia decet eum qui alterum arguit.* — Plutarch. — *Medicum.* — Chrysost. *In temerarios rerũ alienarũ inquisitores & iudices.*

[Conf. sionis auditor quomodo agat in aliorum peccatis.]

let: quis non primùm sibi timeat, & dicat, Iustior fortitan tu es quàm ego? Et hoc sanè locum habere posset, si modò iudicium vostrum non esset ministeriale, sed à nobis, id est, humano modo penderet. Proinde licet animarum pastor, & pœnitentiæ minister, se primum omnium peccatorem agnoscat, & ideò discat ex his quæ patitur, & cæterorum misereri, & neminem iudicare in ratione sui, id est, qua persona priuata est, seu qua suâ conscientiá respicit: Attamen in ratione sui ministerij, quod hominibus altius est, & humanis peccatis & defectibus non deletur: à Deo enim est: non modò peccatorū confessiones audit, sed & diiudicat peccata, & secundum vniuscuiusque culpam, indicit & mulctam, vt legitur historiæ tripartitæ lib. 9. cap. 36. Neminem ergo iudicat vt homo, vt peccator, vt conscius sibi. sed iudicat vt minister Dei, & absoluit aut ligat. Alioquin si quis temerè, & nullo iuris ordine, de altero in re leui, ipsemet conscius, iudicium ferret, ei diceretur: *Hypocrita eiice primùm trabem de oculo tuo. & tunc videbis eiicere festucam de oculo fratris tui.*

[Hist. trip.]

[Augustin.]

Augustin. lib. 2. de serm. Domini in monte, cap. 30. Et benè ait, Hypocrita. Accusare enim vitia, officium est bonorum virorum & beneuolorū, quod cùm malefici agūt, alienas partes agunt: sicut hypocritæ, qui tegunt sub persona quod sunt, vt ostendant in persona quod non sunt. Hypocritarum ergo nomine simulatores acceperis. Et est verè multùm cauendum & molestum simulatorū genus, qui cùm omnium vitiorum accusationes odio & liuore suscipiant: etiam consultores videri se volunt. Et ideò piè cautéque vigilandum est, vt cùm aliquem deprehendere vel obiurgare non necessitas coëgit, primùm cogitemus, vtrum tale sit vitium, quod nunquam habuimus, vel quo iam caruimus. Et si nunquam habuimus, cogitemus & nos homines esse, & habere potuisse. Si verò habuimus, & non habemus, tangat memoriam communis fragilitas, vt illam reprehensionem aut obiurgationem non odium, sed misericordia præcedat: vt siue ad correctionem eius, propter quem id facimus, siue ad peruersioné valuerit (nam incertus est exitus) nos tamen de simplicitate oculi nostri securi simus. Si autem cogitantes, nosmetipsos inuenerimus in eo esse vitio, in quo est ille, qué reprehendere parabamus, nō reprehendamus, neque obiurgemus, sed tamen congemiscemus: & non illum ad obtemperandum nobis, sed ad pariter cauendum inuitemus.

[In Hypocritas.]

[Quid agendum, si nos iisdem criminibus teneamur.]

Nam illud quod dicit Apostolus 1. Corinth. 9. Factus sum Iudæis tanquam Iudæus, vt Iudæos lucrifacerem: his qui sub lege erant, quasi sub lege essem, cùm non sim ipse sub lege, vt eos qui sub lege erant, lucrifacerem: his qui sine lege sunt, quasi sine lege, cùm sine lege Dei nō essem, sed sim in lege Christi, vt lucrifacerem eos qui sine lege sunt: Factus sum infirmus, vt infirmos lucrifacerem: omnibus omnia factus sum, vt omnes lucrifacerem: non vtique simulatione faciebat, quemadmodum alij intelligi volunt, vt eorum detestanda simulatio tanti exempli authoritate muniatur: sed hoc faciebat charitate, qua eius infirmitatem, cui volebat subuenire, tanquam cogitabat. Hoc enim perstruxit dicédo: Cùm enim liber sim ex omnibus, me omnium seruum feci, vt plures lucrifacerem. Quod vt intelligamus non simulatione, sed charitate fieri, quæ infirmis hominibus tanquam nobis compatimur: ita monet alio loco, dicens ad Gal. 5. Vos in libertatem vocati estis fratres: tantùm ne libertatem in occasionem carnis detis, sed per charitatem seruite inuicem. Quod fieri non potest, nisi alterius infirmitatem quisque habeat quasi suam, vt eam æquanimiter ferat, donec ab ea liberetur ille, cuius curat salutem. *Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos.* Hæc sententia videtur consecta, quódque non omnia ita ab Euangelistis scripta sunt, vt à Christo ordine sunt dicta: sed quæ meminisse potuerunt, ea tradiderunt. Potest tamen superioribus coniungi. Primò, respectu Pharisæorum, quos in Hypocrisi & temerario iudicio notabat. Secundò, respectu eorum, qui proximos iudicaturi sunt & delinquentes correpturi. Si enim Pharisæos consideres Christus hac sententia rationem reddit, cur cum tot præcepta tradiderit in monte, & veterem legem reformauerit, nihil tamen locutus sit de præcipuis nostræ fidei mysterijs & sacramentis: nimirùm quia in turba illa, quæ eū audiebat, multi erant canibus & porcis similes, quibus non conueniebat committere tam preciosas margaritas.

[Quomodo hæc sententia superioribus quadret.]

Quòd si sententiam hanc referas ad eos, qui de proximis iudicare possunt, eosque corripere: cùm illud maximè ex scripturarum præscriptionibus factum sint: monet ne tam facilè verba tanti momenti effundant, sed primùm prospiciant, superesit ne aliqua spes in delinquētibus, vt scripturarum sacra oracula venerentur & suspiciāt. A Contingit nimirum aliquando, vt corripiendus sit is, qui nouā, & ab Ecclesiastica traditione alienam doctrinam sequitur, vbi & prudenter se habere necesse est. Rupertus lib. 7. in Matth. In doctrina sua, inquit, seruus Domini sciētiam habens scripturarum (vnde & dicitur scriba doctus in regno cœlorum) magnam debet habere temperantiá, maximéque illi congruit attendere locum, tempus, personam. Nam si absque consideratione horum sermonem effundat intemperans doctor, immoderatus prædicator, sæpè illi contingit sanctum dare canibus, & mittere margaritas suas ante porcos. B Nónne etiam plerosque illorū, qui margaritas, de quibus agitur, diligenter pro tempore & loco absconderunt, canes, & porci, id est, homines immundi & proterui, incuriosè discusserunt ac perscrutati sunt, & conculcatis margaritis diripuerunt? Multus enim occiderunt, quamplures persecuti sunt, non vt ipsi margaritas haberent, sed vt margaritæ ipsæ nusquam cōparerent. Magnum cautelæ huius exemplum primus ipse, qui hæc loquitur, in facto suo præbuit: quia videlicet scripturam suam ita condidit, vt non ab omnibus, vel à quibuscunque posset intelligi. C Non ei sufficere visum est, quòd labium, quod omnibus vnū erat, & sermones quos eosdem habebat omnis terra, confudit in constructione Babylonicæ turris, atque ita remouit omnes gentes à lectione scripturarum, quas erat traditurus vni, scilicet Hebrææ genti. Nam & in illa Dei gente vnica, quæ legem accipiebat, cui credebantur eloquia Dei, non defuerunt, nec defuturi erant porci vel canes huiusmodi, margaritis cœlestium sacramentorum indigni, & quibus omne sanctum non deberet dari, quod fieret, vel factum esset, si nudo sermone absque figuris & ænigmatibus lex & Prophetæ fuissent elocuti. Proinde igitur talem scripturam condidit, quæ non facilè posset intelligi quò tenderet, D vel quale contineret mysterium regni Dei. Et sicut ipse tunc fecit, ita docet cùm dicit: *Nolite sanctum dare canibus neque mittatis margaritas vestras ante porcos.* Quare? *Ne fortè conculcent eas pedibus suis, & conuersi elidant vos.* Duplex causa est, videlicet ne margaritis fiat iniuria, & vobis vitæ periculum siue mortis occasio fiat.

[Rupertus. Neque omnibus neque semper, neque vbique effundendum est verbum.]

Augustin. lib. 2. de serm. Domini in monte, capit. 31. Diligenter ergo quærendum est, quid sit sanctum, quid margaritæ, quid canes, quid porci. Sanctum est, quod violare atque corrumpere nefas est: cuius vtique sceleris conatus & volūtas tenetur rea, quamuis illud sanctum natura inuiolabile E atque incorruptibile maneat. Margaritæ autem quęcunque spiritualia magni æstimanda sunt, & quia in abdito latent, tanquam de profundo eruuntur, & allegoriarum integumentis quasi apertis conchis inueniuntur. Licet itaque intelligi, quòd vna eadémque res, & sanctum, Margarita dici possit: Sed sanctum ex eo quòd non debet corrumpi, Margarita ex eo quòd non debet contemni.

[Augustin.]

Albertus Magnus in Matth. capit. 7. In primo notatur, quòd ministri Ecclesiæ voluntatem habeant nō communicandi sanctificationes canibus, quamuis aliquando F rapiant eas de manibus eorum: quia publicè accedentem, de quo nesciunt caninum peccatum, nisi occultè, arcere non debent à communione sanctorum, quia per hoc proderent: sed occultè dissuadere & inhibere, vt in aperto non voluntariè, sed quasi coactè sustinere: Sicut ipse Dominus inter alios secum in catino cōtingentem non prohibuit, vt dicitur Matth. 26. Marc. 14. Secundum est *sanctum*, quod non est communicādum. Et distinguit Chrysostomus inter sanctificatum & sanctificationem, ea distinctione, quam ponit Augustinus inter sanctum factum aliâs sacras & sanctum sacrum. Et vt hoc benè intelligatur,

[Albertus.]

[Qui canes.]

[Quod sanctum.]

[Chrysost.]

gatur, dicendum quòd sanctificans propriè est forma illa quæ facit sanctitatem in omnibus quibus imponitur: sicut est benedictio, & inuocatio Trinitatis in sanctis Ecclesiæ. Sanctificans autem & sacrum, est sacramentum Ecclesiæ, inuocatione diuini nominis sanctificatum, & gratiam conferens ei qui accipit.

Corpus Christi sanctum.

Sanctificatum autem, non sanctificans, est id quo benedictione aliquid sanctificatur, sed gratiam non confert. Et hoc non propriè sacramentum vocatur, quia sanctum est quod formam habet sanctitatis, sicut facientem sanctitatem in alio cui cōfertur.

A

Et hoc modo aqua benedicta, & prandium benedictum, & cætera huiusmodi sunt sanctificata. 1. ad Tim. 4. Sanctificatur enim per verbum Dei & orationem. Itaque, quod hîc vocatur sanctum, est sanctum sanctificans, quod sanctum sacramentum Ecclesiasticum: sicut baptismus, confirmatio, Eucharistia, & alia huiusmodi. Vnde figura Eucharistiæ dicitur. 1. Reg. 21. Si mundi sunt pueri maximè à mulieribus, manducent. 1. Cor. 11. Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat. Qui enim mãducat & bibit indignè, reus erit corporis & sanguinis Domini. Hoc igitur est sanctum. Hoc

B

dicit non esse dandū canibus. Canis enim, vt dicit Chrysostomus homil. 17. Oper. imperfecti in Matthæum, duas habet immunditias, quia nec vngulam diuidit in duo, nec ruminat. Et ego addo. Tres habet secundum proprietates morum.

Chrysost. Canis conditiones.

Duæ autem immunditiæ (vt dicit Chrysostomus) significant immūditiam ex infidelitate, & ex moribus: quales erant in paganis, hæreticis, & perfidis Iudæis. Tres autem immunditiæ secundum mores sunt: vna in latratu, & duæ in cibo. In latratu autē duas habet proprietates singulares, quæ sibi soli inter animalia conueniunt. Inter omnia animalia habet, quòd vix emittit voces, nisi ad abigendos superuenientes, cùm alia animalia

C

ad hoc non vociferentur. Secunda est, quòd cùm clauso ostio deintus latrat, statim ad quemlibet impellentem ostium, antequàm consideret vtrum blandiendum sit, an minantibus latronibus adlatrandum. In cibo autem duas habet: quia & vorax est animal vltra saturitatem se supetimplens: propter quod etiam in hominibus talis appetitus vocatur caninus. Secunda est, quòd redit ad vomitum, & iteratò deuorat eum. Infideles igitur & incorrupti moribus significantur ex duabus immunditiis legalibus. Cōtentiosi autem & semper contra veritatem gar-

D

rientes significantur ex hoc, quòd non nisi abigendo latrat. In 3. epistol. Ioann. Propter hoc cùm venero, commoneam eius opera quæ facit, verbis malignis garriens in nos, & quasi ei ista non sufficiant. Neque enim ipse recipit fratres, & eos qui recipiunt, de Ecclesia eiicit.

Latratus in asperum.

Per hoc autem quòd latrat, non discernendo prius, vtrum amicus sit, vel non: significat iram quæ oppugnat, non discernendo quid oppugnet.

Voracitas.

Per voracitatem autem significat carnis & auaritiæ insatiabilitatem: quæ sunt duæ filiæ sanguisugæ, Prouerbiorum 30. Canes impudentissimi nescientes saturitatem.

Vomitus.

Per reuersionem ad vomitum significat inconstantiam pœnitentiæ & virtutis: quia si

E

etiam aliquid boni aliquando inceperint, statim ad pristina mala relabuntur. 2. Petr. 2. Canis reuersus ad suum vomitum: & sus lota in volutabro luti. His ergo sacra nō sunt dãda. *Neque mittatis margaritas ante porcos.*

Theodor. Margarita quid.

Theodoretus in Cantica cantic. Margaritis enim, inquit, & lapidib⁹ pretiosis diuina sunt eloquia similia. Iudicia Domini, inquit Propheta, vera, iustificata in idipsum: desiderabilia super aurum, & lapidem pretiosum multū. Psal. 18. Et rursum, Ecce concupiui mandata tua super aurum & topazium. Psalm. 118. regnum cœlorum, vt Dominus ait, simile est homini negotiatori, quærenti bonas mar-

F

garitas. Matth. 14. Et alibi, Matth. 7. Ne proiiciatis margaritas vestras ante porcos.

Cyril. Alex.

Cyrillus Alexandrinus libro 5. in Ioan. cap. 21. Hoc igitur Christi verbo admonemur altissima diuinæ veritatis sacramenta & sublimia mysteria non esse proponenda impugnatoribus veritatis, aut contemptoribus, ne irrideant ea, aut acriùs improbent.

Cle. Alex.

Clemens Alexandrin. lib. 2. Stromat. Nam quoniam non sola traditio est publica ei qui sentit sermonis significantiam, occultanda est sapientia, quæ dicta est in mysterio, quam docuit Dei filius. Iam enim Esaias quoque Propheta igne linguam purgat, vt possit dicere visionem: & nec linguam solùm, sed etiam aures castas nobis habere conuenit, si conemur fieri veritatis participes. Hæc mihi erãt impedimento, quò minùs scriberem: & nunc adhuc vereor, vt ait Matth. 7. ante porcos iacere margaritas, ne eas conculcent pedibus, & cōuersi nos frangant. Est enim difficile de vero lumine puros & perspicuos ostēdere sermones suillis & indoctis auditoribus.

Auditores suilli.

His enim vix possunt apud vulgus vlla magis audiri ridicula: rursus autem

A

apud ingeniosos magis admirabilia, & Deum magis inspirantia. Animalis autem homo nō suscipit ea quæ sunt spiritus Dei: sunt enim ei stultitia, 1. Cor. 2. Sapientes autem ore non proferunt quæ in consessu cogitãt. Sed quod auditis, inquit Dominus, in aurem, prædicate super tecta: arcanas veræ cogitationis traditiones, quæ excelsē & excellenter explicantur, iubens suscipere, & sicut in aurem audiuimus, ita etiam tradere quibus oportet, non autem omnibus passim tradere, quæ eis in parabolis dicta erant, præcipiens. Sed reuera commentariorum & & monimentorum descriptio, sunt quæcunque sparsim

B

habent seminatam hîc & illic veritatem, vt eos lateant, qui more graculorum passim ac temerè verba serūt. Postquam autem agricolam bonum nacta fuerint, producet vnumquodque ex eis, & edet frumentum. Cùm vna sit itaque veritas (habet enim innumerabilia falsum diuerticula, quemadmodum Bacchæ, quæ Penthei membra diuulserunt) Philosophiæ tam barbaræ quàm Græca hæreses, vnaquæque id quod sortita est, tanquam totam iactãt veritatem.

Dionys. Nouitii & infideles à mysteriis abigendi.

Dionysius 1. Mysticæ Theologiæ c. eapropter sic monet Timotheum: Vide ne quis hæc indoctorum videat, qui in sensibus detinentur. Isti omninò in-

C

digni & incapaces sunt prædictorum bonorum: quoniam teste Apostolo, Carnalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei: stultitia enim est illi. Hoc est quod in Esaia habetur: Quem docebit Dominus scientiam, & quem intelligere faciet auditum: Ablactatos à lacte, auulsos ab vbere.

Albert. Margaritæ proprietates.

Albertus Magnus in Matth. latiùs sententias istas examinat. Margarita enim est, inquit, id quod inuenitur in ostrearum conchis cōclusum. Et hoc significat sanctarum scripturarum sacrum & pretiosum intellectum in litera sicut in concha clausum. Vnde Psalm. 118. Dilexi ea super aurum & topazium, & super lapidem pretiosum

D

multum. Matth. 13. Inuenta vna pretiosa margarita abiit, & vendidit omnia quæ habuit, & comparauit eam. Tertiò notandum est, quòd dicit *vestras*, cùm hoc de sanctis suprà non dixerit: quia licet spiritu reuelante percipiamus veritatem scripturæ, tamē quia studium adhibemus, nostrum est quod reuelatur. Rom. 2. In die quo iudicabit Dominus occulta hominum secundum Euangeliū meū. Quædam tamen Glossa ad idē refert, & sanctum, & margaritam. Et dicit veritatem Euangelij per vtrumque significari. Per sanctum quidem, quia sanctificatum est & inuiolabile: per margaritam autem proprietate quæ in-

E

ducta est: quia propria corruptione nō corrumpitur. Sed prima expositio est magis propria. Quartū quod hîc notatur, est quod dicit *ante porcos*: quia veritas scripturæ exposita proponitur ante audientes potiùs, quàm detur eis: & magister vnus, qui in cœlis docet omnē illum qui docetur. Sed attendendum est, quòd porcus quatuor pessimas habet proprietates, præter immunditiam legalem, quam tangit Chrysostomus.

Chrysost. Porci proprietates.

1. Vna est, quia & animal inter omnia naturalia animalia monstrosum.
2. Secunda est, quia nunquam est sui capitis erectiuum, sed semper depressiuum.
3. Tertia est, quia cibi est sordidissimi.

F

4. Quarta autem, quia in luto semper quærit volontati.

Mōstrositas quæ.

Monstrositas autem est, quia coniunguntur in eo oppositorū animalium proprietates, quasi quædam membra monstruosa.
1. Cùm enim nullum animal in duo diuidens vngulam sit, quod non tamen ruminet, porcus in duo diuidit vngulam, & non ruminat.
2. Adhuc animal fissi pedis in multos digitos, habet multos filios, & diuidens vngulam in duo, tamen parit vnum, & rarò duos gemellos. Porcus autem conuenit cum vtroque: quia non habens in multa fissum pedem, sed in duo diuidens vngulam, habet in vno

loco corporis mamillas: & animal in multa diuidens, habet multas per totam longitudinem ventris mamillas. Porcus autem diuidit in duo pedem, & per lōgitudinem ventris totam habet mammas. Adhuc animal diuidens
5. vngulam habet serum. Porcus diuidit, & non habet, sed saginam. Adhuc in pilis medium est inter ericium & pilosum, quasi compositum ex vtroque. Adhuc culmos habet in mandibula inferiori ad corrixandum, & similiter in mandibula superiori, licet breuiores sint quā elephas, cùm culmos habeat, non habet nisi in inferiori mandibula. Et sic multa monstrosa deprehēduntur in porco.
1. Propter quod etiam porcus dicitur quasi spurcus, aliàs spurius, ex talibus compositionibus: quia cùm conueniat diuersis animalibus, sēper retinet ex quolibet magis spurcam proprietatem: Et quoad hæc significat monstrosos homines ex diuersis vitiis compositos. Num. 13. Monstra
2. quædam hominum vidimus ibi. Hoc autem, quod est capitis depressiuum, significat totos inhiāntes terrenis. Psal. 16. Statuerunt oculos suos declinare in terram. Daniel. 13. Euerterunt sensum suum, & declinauerunt oculos: vt non viderent cœlum, neque recordarentur iudiciorum
3. iustorum. Cibi etiam est vilissimi: significans eos, qui pascuntur immūditiis. Iob. 30. Ecce sub sentibus delicias computabant. Esa. 36. dicit Rabsaces qui diabolum significat, se esse missum audire eos qui comedūt stercora sua, & bibunt vrinam pedum suorum. Thren. 4. Qui nutrie-
4. bātur in croceis, amplexati sunt stercora. Aut in luto volutatur, vt dicit Petrus, significat transitum de peccato in peccatum: & non quiescit nisi in fœtore. Hierem. 48. Fertilis fuit Moab ab adolescentia, requieuit in fæcibus suis. Immunditia autem legali est immundum, eo quòd non in toto est immundum, vt dicit Chrysostomus, quia diuidit vngulam: sed in parte est immundum, quia non ruminat. Et per hoc significat non errantes in fide, sed in moribus. De quibus dicit Apostolus ad Titum, 1. Confitentur nosse se Deum, factis autem negant. His ergo margaritæ non sunt proponendæ. Eccles. 21. Verbum sapiens quodcunque audiet sciens, laudabit, & adiiciet: audiuit luxuriosus, & displicebit illi, & proiiciet istud post dorsum suum. Prouerb. 23. In auribus insipientium ne loquaris: quia despicient doctrinam eloquii tui. Verùm fortè aliquis obiiciet contrarium à Christo præcipi Matth. 10. Quæ in aure auditis, prædicate in tectis. Marc. vltimo: Prædicate Euangelium omni creaturæ. Et à Paulo 2. ad Timoth. 4. Insta opportunè & importunè.
Chrysost. Chrysostomus homil. 24. in caput 7. Matth. Oper. perfect. Sed ne hoc quidem mandatum, inquit, aduersatur priori: nec indifferenter omnibus prædicari iussit, sed his quos doceri oporteret, præcepit cum fiducia prædicari. Aut talibus
An peccatoribus publicis deneganda sint sacramenta. sancta communicanda non sunt, quandiu tales sunt, id est, tales esse publicè cognoscuntur. Si quis enim obiiciat de peccatore, non tamen publico, an arcendus sit ab altari & communione sacramentorum: Respondendum est, admitti posse, sicut & Iudas à Christo admissus est ad cœnam, hac maximè ratione, quòd fuerit ab omnibus notus, & publicè peccator declaratus. Interim monitione pastoribus opus est, & magna prudentia, ne fortè rebus sacris iniuria fiat, & diuisiones in Ecclesia excitentur. Sunt enim (inquit Chrysostomus, quibusdam interiectis) qui inter Catholicos modestiam simulant, vt secreta condiscant: cùm verò didicerint, repentè alij ex aliis effecti irrident, insultant, atque illudunt, quasi quadam à se arte deceptis. Propterea & Paulus 2. ad Tim. 4. dicebat: Quem & tu deuita, valde enim restitit verbis nostris. Et rursus alibi, ad Tim. 3. cap. Increpa huiusmodi. Et iterum: Hæreticum hominem post vnam aut secundam correptionē deuita. Non enim ex his quæ didicerint, armantur, sed eorum accusatione superbiùs efferuntur, atque insolentis sceditori complentur. Et idcircò non exiguum lucrum est in sua illos ignorantia permanere. Non enim tam recta temeritate despiciunt. Si verò despiciunt, geminum est omninò damnum, cùm certè ipsi & nihil omninò fructi-
Non omnibus communicandum. ficent, immò magis magisque lædantur, & tibi negotia ac pericula mille commoueant. Audiant hoc loco illi qui imprudenter omnibus ac temerè copulantur, despicabilia ea quæ sunt reuerenda, facientes. Nā & mysteria clausis ianuis ideò celebramus, & eos qui nondum initiati sunt, adesse prohibemus: non quia infirmitatem mysteriorum aliquam deprehendimus, sed quia ad participationem eorum illi adhuc quos arcemus, infirmi sunt. Propter etiam in ipsa multa ad Iudæos in parabolis disserebat, quoniam non videbant videntes. Propterea iussit & Paulus ad Col. 4. scire nos quemadmodum debeat vnicuique responderi. Augustin. lib. 2. de sermone Domini in mon- August.
A te, capit. 11. Cùm igitur præceptum esset, ne sanctum daretur canibus, & margaritæ ante porcos mitterētur, potuit auditor occurrere, & dicere, conscius ignorantiæ atque infirmitatis suæ, & audiens præcipi sibi ne hæc daret, quę seipsum nondum accepisse sentiebat. Potuit ergo occurrere, ac dicere, Quod sanctum me dare canibus, & quas margaritas me mittere ante porcos vetas, cùm adhuc me habere ea non videam? Opportunissimè subiecit dicens:
Petite, inquit, *& dabitur vobis: quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis*, &c. Petitio pertinet ad impetrandam sanitatem, firmitatémque animi, vt ea quæ præci- *Deus dat margaritas.*
B piuntur, implere possimus: Inquisitio verò ad inueniendam veritatem. Cùm enim beata vita actione & cognitione compleatur, actio facultatem virium, contemplatio manifestationem rerum desiderat. Horum ergo primum petendum, secundum quærendum: vt illud detur, hoc inueniatur. Sed cognitio in hac vita viæ priusquam ipsius possessio est: sed cum quisque veram viam inuenerit, perueniet ad ipsam possessionem, quæ tamen pulsanti aperietur. Vt ergo tria ista, id est, petitio, inquisitio, pulsatio manifesta fiant, sub aliquo exemplo ponamus. Videmus aliquē infirmis pedibus ambulare nō posse: Priùs
C ergo sanandus est, & firmandus ad ambulandum. Et ad hoc pertinet quod dicit, *Petite*. Quid autē prodest, quòd ambulare iam, vel etiam currere potest, si per deuia itinera errauerit? Secundum est ergo, vt inueniat viam quæ ducat eum quò vult peruenire: quam cùm tenuerit, & peruenerit ad eum ipsum locū vbi habitare vult, si clausum inuenerit, neque ambulare potuisse, neque perrexisse profuerit, nisi aperiatur. Ad hoc pertinet quod dictum est, *Pulsate*. Magnam autem spem dedit & ille, qui promittendo non decipit. Ait enim: *Omnis qui petit, accipit: & qui quærit, inuenit: & pulsanti aperietur.* Ergo perseue-
D rantia opus est, vt accipiamus quod petimus, & inueniamus quod quærimus, & quod pulsamus aperiatur. Chrysostomus hom. 24. Oper. perfect. in Matth. Non solùm, inquit, vos oportet studere virtutibus, sed ad tantum opus diuinum quoque aduocare præsidium. Veniet enim prorsus, atque aderit, & vobiscum certamina ipsa tractabit, ac facilia vobis cuncta perficiet. Propterea & petere præcepit, eisque daturum spopondit: nec tamen obiter postulare iussit, sed cum sedulitate multa, & magna patientia, crebroque pulsatu. Hoc est enim quod ait, *Quærite*. siquidem ille qui quærit aliud, cuncta profectò alia Chrysost. *Orationis et [illegible] virtus.*
E mente proiiciens, attendit illud quod solùm requirit, ac præsentium rerum nihil omninò considerat. Norunt certè illud, quoquot vel auro vel seruis, vt plerumque contingit, amissis, experti sunt hanc quam dico diligentiam requirendi. Ex eo quidem, quod ait, *Quærite*, istud ostēdit: Ab eo verò quod dixit *Pulsate*, vehementer accendi, & ardere prorsus mente præcepit. Noli ergo homo spōte concidere, néve inferius studium impende virtuti, quā cùm aurum requiris amissum. Illud enim frequenter requirens, nequaquàm fortitan reperis: verumtamen cùm omninò nescires inueniendum esse quod fuerat amissum,
F omnes nihilominus perscrutādi excogitares modos. Hic verò iam sponsionem Christi etiam tenens, quod absque dubio si quæsieris, accipias, ne minimam quidem partem illius studij conatis ostendere: quòd si non continuò acceperis, ne sic quidem desperare te conuenit. Propter hoc quippè ait, *Pulsate*: vt ostenderet, quia etsi non continuò aperuerit, te nihilominus oporteat ad ianuam permanere. Didymus Alexandrinus enarratione in Epistol. beati Iacobi, cap. 4. Cùm autem vera sit, inquit, expositio Salvatoris dicentis: *Petite, & dabitur vobis*: quam etiam fecit esse credibilem, cùm dicit: *Omnis qui petit, accipit*. Didymus.

Quo fiat, vt quidam orãtes non exaudiantur.

quærere libet quomodo aliqui orantes non audiantur, vt accipiant quæ habere postulauerũt per suam petitionem. Ad hæc dicendum est, quoniam qui via congrua ad postulandum venit, nihil relinqueos eorum quæ pertinent ad impetranda quæ cupit omnia, percipit quod sibi dari rogauit. Si quis autem extra intentionem traditæ petitionis poscere videatur, iste neque petere modo debito creditur: & ideò non percipit quod petit. Nónne falsum quod dictum est Luc. 11. Omnis qui petit accipit? Nam cum doctor dicat, Omnis qui ad me accedit causa doctrinarum, habebit disciplinas earum: accedere ad doctorem de rebus ipsis accipiédum est, hoc est, vt etiam desiderĩu habeat doctrinarũ, vt exerceat & meditetur eas, & summa intentione respiciat ea quæ à magistro dicuntur, & naturam habeat bonam. Indubitanter enim huiusmodi homo percipit disciplinam, quam magister dare promisit. Si quis alius accesserit ad doctorem, nó faciens quæ prædicta sunt, sed tantummodò vt videatur ab eo, & videat eum, volens falsam facere promissionem doctoris: dicendum est ei, Non accessisti ad eum sicut inuitauit, sed aliter, & tantummodò ad videndum eum. Apertiorem enim faciens superior epistolam, & qui petere videantur, nec accipiant, indubitanter malè petentes illos dicit, qui vanis cupiditatibus inhæserunt: quia verò instant aliqui dicentes, Quare illi qui pro scientia & perceptione virtutis petunt, & non accipiunt? dicendum est illis: Quomodo & ipsi non propter ipsa bona percipienda petunt, sed vt per ea laudentur? Est enim amor concupiscentiæ velle laudes acquirere: vnde etiam his non datur, quoniam ad concupiscentias insumédas volunt possidere quę poscunt. Quòd si quis ea quæ ad salutem suam, & Dei honorem faciunt, in fide, nihil hæsitans, postulauerit: liberalis Deus est, vt largiatur. Prope est enim omnibus inuocantibus eum, inuocantibus eum in veritate.

Quomodo rogandus sit Deus.

Fulgentius. Fulgétius Epistol. 7. ad Venantium de pœnitentia, capit. 4. Ex hac Domini sententia, certam nobis relinqui remissionis spem concludit. Qualecunque enim sit peccatum, inquit, à Deo quidem potest remitti conuerso: sed ille sibi remitti non sinit, qui desperando, contra se indulgentiæ ostiũ clauserit. Cæterùm veritas non mentitur, quæ dixit: *Petite & accipietis, pulsate & aperietur vobis: omnis enim qui petit, accipit, & pulsanti aperietur.* Vnde & Propheta sanctissimus Esaias, ad remissionem peccatorum nullatenus desperandam, impios & iniquos hortatur, dicens, (cap. 55.) Quærite Dominum dum inueniri potest, inuocate eum dum propè est. Derelinquat impius viam suam, & vir iniquus cogitationem suam, quia multus est ad ignoscendum.

Rupertus. Rupertus libr. 7. in Matth. Hic interim fortitudine opus est. Qua fortitudine? Illa nimirum, vel simili, qua pater fortium Iacob, cũ Angelo luctatus est, (Genes. 32.) & victor existens, dicenti sibi, Dimitte me: Non dimittam te, inquit, nisi benedixeris mihi. Et benedixit ei in eodem loco. Qualis ergo fuit illa fortitudo? Quid sensetat ipse qui dixit, quoniam si contra Deum fortis fuisti, quanto magis contra homines præualebis? Nimirùm fortitudo illa gemitus fuit inenarrabilis, fletus fuit spiritus contribulati: quo & Moyses eundem Deum dicentem, (Exod. 32.) Dimitte me, tenere potuit. Denique & hoc testatur Osee, immò ipse Deus loquẽs in Osee, (cap. 12.) qui cum dixisset de illo: In vtero supplantauit fratrem suum, & in fortitudine sua directus est cum Angelo, & inualuit ad Angelum, confortatus est: addidit, dicens, Fleuit & rogauit eum. Igitur humili fortitudine, forti humilitate hic opus est, vbi sanctum absconditum, & in littera obfirmata clausæ tenentur margaritæ sensuum cœlestium. Et sicut ille Iob luctatus est cum illo Angelo, in quo sine dubio Deus erat, qui & victum se fatebatur; ita luctari debet verbi Dei amator, cum sermone vel scriptura quæ est ex Deo, nec dimittere antequàm vincat vinci volentem, sensúmque comprehendat vtilem in littera latentem. Lucta enim pulcherrima est, tandiu perseuerare petendo, donec accipiat. Quantum sibi placeat huiusmodi lucta, quam veraciter vinci cupiat ipse, qui reluctari videtur, dum non citiùs aperit, non animaduertere vult, cum protinus subiungit: *Quis ex vobis homo, quem si petierit filius eius panem, nunquid lapidem dabit ei? Aut si petierit ouum, nunquid porriget illi scorpionem?*

Augustin. Augustinus lib. 2. de sermone Domini in monte, cap. 33. Quemadmodum egit de volatilibus cœli, & de liliis agri, ne victum nobis, vestitumque desperaremus adfuturum, vt spes à minoribus ad maiora consurgeret: ita & hoc loco

Exemplo nostra in Deum fiducia cõfirmatur.

Chrysost. Chrysostomus homil. 24. Operis perfecti in Matthæum. Id igitur est ac si dicat: Si modò meæ non vis credere sponsioni, crede vel huic, quod a me profertur, exemplo. Ab hominibus quidem cùm aliquid exposcis, & molestus omninò, & onerosus videris. Deum verò, quando id non facis, tunc ampliùs, vt tibi indignetur, accendis.

Hieronym. Hieronymus in Matthæum. Si petenti datur, & quærens inuenit, & pulsanti aperitur: ergo cui non datur, & qui non inuenit, & cui non aperitur, apparet quòd non benè petierit, quæsierit, pulsauerit. Pulsemus itaque ianuã Christi, de qua scriptum est, (Psalm. 117.) Hæc porta Domini, iusti intrabunt in eam: vt cùm intrauerimus, aperiantur nobis thesauri absconditi & tenebrosi in Christo Iesu, in quo est omnis scientia. Quanta verò cum fiducia id expectare debemus? Psaltes etiam id habet: Sicut pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se, quoniam ipse cognouit figmentum nostrum. Quàm suauis & amica isthæc similitudo est? Poterat Christus spem nostram aliis & rationibus & exemplis confirmare. Rationes istæ esse potuerunt: quod creator est, nos opus manuum eius: Quòd oues sumus pascuæ eius: Quòd miseretur omnium quæ potest, & nihil oderit eorum quæ fecit: Quòd dominus in seruos, artifex in opus suum propensus est. Potuit & exempla proponere sanctorum virorum, qui olim quamuis magna quædam & ardua postulauerint, tamen exauditi sunt. Verum suauius multò, & delectabilius & familiarius omnibus exemplum proposuit: se velut optimum patrem proponens, nos autem filiorum nomine dignatus. An ne, inquit possibile est patrem sic filium auersari, vt cum ab eo necessaria postulauerit ad vitam, præbeat ei quæ mortem inferre possint? Quòd si vos rationé naturæ tanti momenti esse videtis in patribus, vt omnia curent, quæ ad eorum educationem faciunt: an non existimatis vim illam creatoris ad creaturam longè fortiorem esse? Nec enim hîc de monstris antiquorum deorum disserimus, inter quæ & hæc leguntur de Saturno, quòd Iouem filium occisurus, requisierit, & pro filio lapidem deuorarit.

Dei in homines liberalitas.

Deus lapides non porrigit pro panibus filiis suis, quin potiùs è lapidibus panes efficeret. Quòd si quis obiiciat, cœlum clausum fuisse annis tribus & mensibus sex: & minitari Dominum in lege, se daturum cœlũ ferreum: respondemus hæc non contigisse filiis à patre, sed ingratis & perfidis seruis à Domino. Sed & adiicimus, remedium contra sterilitatem constitutum esse in oratione. Orauit enim Helias, & cœlum pluit. Rursus obiicienti Deum nonnunquam indulgere perniciosa hominibus, prouocatum scilicet importunis eorum postulationibus: quæ tandem adinstar scorpionum illis fuerunt. Sic enim Israëlitis petentibus carnes, coturnices immisit. Et legitur apud Psaltem: Adhuc escæ eorum erant in ore ipsorum, & ira Domini ascendit super eos. Dedit & eis regem in furore suo. Respondemus hæc illis data esse non quasi filiis, sed rebellibus & degeneribus, sicut escæ datæ esse leguntur: Aut in correptioné insipientiæ suæ, sicut & rex datus est. Filiis autẽ bona semper largitur. *Nam si vos*, inquit, *cum sitis mali* id est, etsi innata quadã malitia vestra voluntas corrupta sit, & affectio distracta, adeò vt nec iã benè velitis vestris, vt ferebat natura hominis in statu innocentiæ, ante peccatum. Genes. 8. Proni sunt enim sensus hominis ad malum: nam & in originali peccato concepti estis, Psalm. 50. Ephes. 2. Vnde & Paulus, Romanorum 7. Scio quia non habitat in me, id est, in carne mea bonum: &, Volenti mihi facere bonum, video quod adiacet mihi malum. *Si*, inquam, *vos mali*, si cum Deo comparemini, *nostis bona data* à Deo, non autem accepta à vobis, *dare filiis vestris* carnalibus, *quanto magis pater vester qui in cœlis est, dabit bona petentibus se?* Ille habet à se omnia: vos ab eo accipitis si quid habetis. 2. Corinth. 4. Quid enim habes, ô homo, quod non accepisti? Ille in cœlis &

Argumẽtum à minori ad maius.

erit in latere Christi, per quod tamen ferè intrauit totus mundus? Psal. 117. Hæc porta Domini, iusti intrabunt per eam. Ad vitam autem gratiæ non intratur, nisi per portam virtutis: de qua dicitur in Psal. 117. Aperite mihi portas iustitiæ. Genes. 28. Nũ est hîc aliud nisi domus Dei, & porta cœli. Es. 28. Erit Dominus fortitudo reuertentibus de bello ad portam. Introitus autem iste in vitã gratiæ specialiter est per charitatem. Et ideò charitas dicitur porta. Hæc enim est porta Orientalis, per quam oriens ex alto princeps Iesus ad nos ingressus est: Et per quam

A etiam regressus est in cœlum: & clausa omnibus nõ pertinentibus ad membra corporis eius: nec vnquam alicui nisi sibi integritate membrorum suorum aperietur. Ezec. 46. Porta Orientalis clausa est, & non aperietur: quia Dominus Deus Israël ingressus est per eam: eritque clausa principi. Hæc dicitur arcta. Angustum enim est inimicos diligere, nullum iudicare, ad vnum contendere: nihil nisi Christum amare: & huiusmodi. Introitus autem ad gloriam est per portam perseuerantiæ, quæ datur in fine omnium bonorum ad vitam pertinentium: & inchoatur à principio eorum, in proposito permanendi cũ Chri-

B sto. Et hæc est porta, de qua dicitur in Psalm. 126. Beatus vir qui impleuit desideriũ suum ex ipsis non confundetur cùm loquetur inimicis suis in porta. Omnes istæ portæ angustæ sunt valde: ita quòd foramini acus comparatur. Sed litera specialiter videtur intelligi de porta virtutis, & antonomasticè de porta charitatis, & per effectum intrandi de porta perseuerantiæ. Vnde fortè meliùs dicitur, quòd porta est, virtus aperta, charitas introductio, perseuerantia. Prou. vlt. Nobilis in portis vir eius, quãdo sederit cum senatoribus terræ. Hæc porta dicitur angusta

Cur porta angusta. C tribus de causis, secundum Chrysostomum. Vna est, propter præcisionem eorum quę adhærent intranti, cum qui-
1. bus intrare non potest. Altera est propter paucitatem eo-
2. rum euntium, qui cohærent intranti. Tertia, propter dif
3. ficultatem transeundi per eam. Ea enim quæ cohærent homini, sunt, in quibus & natus & enutritus est contemporanea naturæ existentia: quæ sunt gaudere in præsentia delectabilium corporis, & tristari in absentia eorundem: tristari in præsentia tristabilium corporis, & gaudere in eorundem absentia. Delectabilia autem corporis sunt, ad luxum pertinentia, concupiscentia in gustu, &

D veneris: & ad concupiscentiam oculorum in his quæ auarè congregantur, & auariùs retinentur: Et in his quæ pertinent ad pompam sæculi, superbiam vitæ, dignitatũ ambitionem, honorem primatũ: & vani applausus & laudes, in quibus gaudet humanæ vitæ concupiscẽtia, & tristatur in absentia eorũdem. Tristatur etiam in præsentia ieiuniorũ, orationum, humilitatis in veste, dimissione sociorum, asperitate vestitus, & huiusmodi: Et in eorũdem præsentia gaudet & exultat: quia, sicut dicitur Sapient. 2. Nihil aliud quærit talis populus, nisi vino pretioso & vnguentis implere se, in omnibus locis signa luxuriæ relin-

E quere: Et hanc esse sortẽ suam, quòd in bonis præsentibus gaudeat, & omnibus deliciis fruatur. Virtus autẽ hoc habet, quòd in pręsentia aliũ delectabilium tristatur, in absentia gaudet. In præsentia parsimoniæ gaudet, & in absentia tristatur. Et ideò est arcta: Et angusta dicitur esse. Ex vna enim & sola & tota causa constituitur, sicut suprà docuimus. Vitium autem fit omnifariam. Sic ergo oportet præcidi ab homine latitudinem & luxum vitiorum. Hierem. 4. Circuncidimini viri Iuda, & auferte præputiũ cordium vestrorũ. Genes. 17. Circuncidetur ex vobis omne masculinum, & circuncideris carnem præputij vestri: vt sit signum fœderis inter me & vos. Rom. 2. Circunci-

F sio cordis non in litera, sed spiritu, cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est. Paucitas etiam eumitantium (aliàs cõmeantium) in via & per portã, ostendit quòd angusta est: quia in via concupiscentiæ homo vadit cum vxoribus, filiis, cognatis, affinibus & amicis: sicut dicitur Iob 21. Tenent tympanum & citharam, & gaudent ad sonitum organi: & infantes eorum exultant in lusibus, ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferni nouissima descendunt. Sed in via descenduut virtutis. Si quãdoque sunt in domo, duo in tres, & tres in duos diuidentur.

Si duo sunt in lecto, aut in agro, aut in mola, vnus proficiscitur, & alter remanet. Deuter. 33. Qui dixerunt patri suo & matri, Nescio vos: & fratribus suis, Ignoro illos: & nescierunt filios suos, hi custodierunt pactum tuum, & eloquium tuum seruauerunt. Et Matt. 10. & 19. præcipitur, vt patrem & matrem & cæteros amicos relinquamus, si volumus esse digni vt sequamur Christũ per portam augustam. Matt. 19. Multi sunt vocati, pauci verò electi. Secunda causa est, quia pauci etiam insipientes proficiunt, & multi qui profecerunt, deficiunt, & reuertun-

A tur. Hoc optimè significat Psalmista, (Psal. 72.) vbi dicit: Mei autem penè moti sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei, quia zelaui in peccatoribus, pacem peccatorum videns. Quis enim considerans tantum commodum peccatorum, non zelet vitam eorum? videns quòd in omnibus pacem habent, & plantati proficiunt, & sancti impugnantur. Vix est cuius pedes non moueantur, & offendãtur gressus: nisi quòd vnũ est adiutoriũ, quod dicit Psalmista (Ps. eod.) Tenuisti manum dexteram meã, & in voluntate tua deduxisti me, & cum gloria suscepisti me. Ioã.

B 6. Multi discipulorũ abierũt retrorsum, & iam nõ ambulauerunt cum eo. 2. ad Tim. 1. Scis quòd à me auersi sunt omnes qui sunt in Asia. 2. ad Tim. vlt. Demas me dereliquit, diligens hoc sæculum. His ergo de causis dicitur angusta: Et sic habitum est de porta & de angustiis eius. Introitus autem est per inceptionem, profectũ, & perfectionem. Inceptio per conuersionem, profectus per virtutum & meritorum accumulationem, & perfectio per cursus & status consummationem. Inceptio est per angustissima, progressus latior, latissima & iocundissima perfectio. Ps. 17. Eduxit me in latitudinem: saluum me fecit,

C quoniam voluit me. Eduxit me de angusto conuersionis in latitudinem profectus virtutis, & in profectione saluũ fecit. Prouerb. 4. Semita iusti quasi lux splendens & crescens vsque ad perfectum diem. At verò multum diuersa est via peccatorũ. *Quia lata porta, & spatiosa via est, quæ ducit ad perditionem, & multi sunt qui intrant per eam.* Hilarius in Matth. Arduum homini iter in cœlũ est. Cæterùm via perditionis lata est. Hanc plures obtinent: illam porrò pauci inueniunt. Paucis enim damna præsentium rerum chara sunt: quibus cupiditates & animi vincere, & corpo- Hilarius.

D ra frangere, & exposita totis sæculi viribus illecebrarum omnium lenocinia præterire, maximum cœlestis spei iterum est. Illis autem, quibus solum bonum est scortari, comessari, ambire, insolescere, fastidire, odisse, diripere, plurimus est frequentantium iter tale conatus. Clemẽs Alex. lib. 4. Stromat. in eam sententiam adfert celebratissima Hesiodi carmina, lib. De opere & die.

Cle Alex. Via virtutis arcta est. Hesiod.

> Τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν
> Ἀθάνατοι· μακρὸς δὲ καὶ ὄρθιος οἶμος ἐπ' αὐτήν,
> Καὶ τρηχὺς τὸ πρῶτον, &c. id est,
> *Virtuti sudorem dij præposuerunt*
> *Immortales: longa verò atque ardua via est ad ipsam,*
> *Et primùm aspera. Vbi verò ad summam ventum fuerit.*
> *Facilis deinceps est, quantumuis fuerit difficilis.*

E Hæc illa est literæ Pythagoricę significatio, quam & his verbis Virgilius describit: Virgilius.

> *Litera Pythagoræ discrimine secta bicornis,*
> *Humanæ vitæ speciem præferre videtur.*
> *Nam via virtutis dextrum petit ardua callem:*
> *Difficilémque aditum primùm spectantibus offert,*
> *Sed requiem præbet fessis in vertice summo.*
> *Molle ostentat iter via lata, sed vltima meta*
> *Præcipitat captos, voluitque per ardua saxa.*

F Hanc Philosophicam similitudinẽ Socrates etiam assumpsit, disserens cum Aristippo, vt scribit Xenophon lib. 2. de factis & dictis Socratis: Etiam & id ex Epicharmo aduciens, quòd laboribus nobis omnia dij vendunt. Et in eam rem adducit lætam Prodici Sophistæ de Hercule fictionẽ, quę quoniã animus excitat, ad discretionẽ vtriusque vitæ, & plena sententiis est, & accedit plurimùm ad mores, non omninò hîc videtur esse contemnenda. Ait namque Herculem, cùm à puerili ætate ad adolescentiam perueniret, quæ adolescẽtes iam sui arbitrij effecta

Xenophon.

Fictio Prodici de Hercule.

nstendunt, siue per viam virtutis, seu vitiorũ gradiantur, gressum à ciuitate in solitudinem, consedisse cogitationibus agitatum, vtram viarum prædictarũ præponeret: Ibi duas apud eum apparuisse accedere mulieres magnas: alteram honestam & liberalem visu, ex ipsa quidem natura corpus munditia ornatam, oculos verò verecundia: effigiem autem totam castitate, alba veste vestitam: Alterã verò ex carnositate atque mollitie esse nutritam, ornatam verò colorem quidem, vt albior atque rubicundior: effigiem verò, vt rectior quàm à natura esset, appareat: oculos autem vagantes atque apertos habentẽ, tali veste

A

vestitam, ex qua pulchritudo quàm maxima coruscet, sæpéque seipsam respicere & attendere: si quis etiam alius eã videret, nunquam ad propriam vmbram aspicere. Cùm autem propiùs Herculem accessissent, illã quæ vitij personam gerebat, multa Herculi pollicitam esse, delicias scilicet, epulas, & eius generis allectamenta: Alterã contrà magnos docuisse labores, iisque ad fœlicitatem esse perueniendum: Herculi verò maximè cauendum, ne vitij illecebris demulceatur, cùm & id tandem illũ ad summam infœlicitatem perducturum sit. Ad quod etiã referendum videtur trium Dearum iudicium ad Paridẽ Priami filium, ex Poëtarum fictione delatum: cùm harum

B

trium vnica Pallas virtutem profiteretur, cæteræ verò potiùs vitij tramitem designarent: Iuno quidem in diuitiis, Venus verò in deliciis & voluptatibus. Sic duę stabant contra vnam, quòd arctior sit via, quæ ducit ad fœlicitatem. Vnde & Christus adiicit, *Quam angusta porta & arcta via est, quæ ducit ad vitam & pauci sunt qui inueniunt eam!*

Obiectio.

Occurrit autem quæstio, cur arctam viam vocet, quæ tot vocationibus diuisa est, vt quemadmodum in domo patris cœlestis mãsiones multæ sunt, ita alius in statu virginitatis, alius in statu coniugij, alius in viduitatis, alius

C

in cœlibatus statu, salutem sibi comparare possit. Verùm dicitur arcta via, si conferatur cum via peccatorum: & si rationem habeamus earum præscriptionum, quæ omnibus & singulis fiunt in ratione, qua omnes conueniunt vt Christiani sint.

Greg. Naz.

Hoc cõfirmat Gregor. Nanz. Orat. 1. de Theologia. Nam cùm diuersas illas in domo patris mansiones protulisset, sic disputat Est nẽ aliquid quod has mãsiones comparet, vt mea est sentẽtia, an omninò nihil? Est sanè, inquis. Quidnam hoc? Hoc nimirùm, quòd diuersa sint viuendi genera atque instituta, quodq; pro fidei proportione alia vita aliò ducat, quas vias nominamus. Quid

D

ergo? His ne omnibus incedere necesse est, an quibusdam solùm? Omnibus siquidem atque idem hoc possit: sin minùs, compluribus, aut certè aliquot. Aut si ne hoc quidẽ concedetur, satis, vt quidem ipse existimo, præclarũ fuerit vel vnam egregiè assequi. Rectè hoc existimas. Quid igitur cùm audis vnam viam esse, eamque perangustam, quid his verbis significari putas? Vnam sanè esse, si virtutem spectes (hæc enim vnica est, licet in multas partes secetur) verùm angustam propter sudores. & quia non in multis teritur, siquidem multitudinem eorũ cogites, qui

E

Fulgentius.

contrario itinere per vitium incedunt. Folgentius lib. 2. de remissionib. peccator. cap. 4. Porrò salus, inquit, non dabitur iniquis, sed iustis: ante finem scilicet huius vitæ correctis atque conuersis. Salus illa bonis dabitur, qui ad amicitiam Dei cucurrerunt per cõuersionem, non malis, qui permanentes amici mundi, Apostolica increpatione inimici Dei meremur congruè nuncupari. Tales enim beatus Iacobus obiurgat. Adulteri, nescitis quia amicitia huius mundi inimica est Deo? Si quis ergo voluerit amicus esse huius mundi, inimicus Dei constituetur: qui declinans à malo, & faciens bonum, pro suis iniquitatibus

F

in pręsenti vita pœnitentiam gesserit, & cõuersus ad Deũ toto corde, malis operibus renunciauerit, spes ipsius vana nõ erit. Cæterùm frustrà seipsum seducit, quisquis per latam & spaciosam viam se peruẽturum arbitratur ad vitam: cùm Dominus per arctam viam non iubeat ambulare: atque angustæ portæ nobis demonstrat introitum, per quem venitur ad regnum. Dicit enim: *Intrate per angustam portam. Quam lata porta & spatiosa via, quæ ducit ad perditionem: & multi sunt qui intrãt per ipsam! Quam angusta porta & arcta via, quæ ducit ad vitam: & pauci sunt qui inueniunt per eam!* Verùm rursus & alia quæstio oritur, quomodo Christus viam salutis arctam & angustam esse dicat, cùm alibi asserat iugum suum suaue esse, & onus leue: & ita scribat Ioannes, Quia mandata eius grauia non sunt.

August.

August. lib. 2. de serm. Dom. in monte, capit. 35. Non ideò, inquit, hæc dicit, quia iugum Christi asperum est, & sarcina grauis: sed quia labores finire pauci volunt, minùs credentes clamanti, Venite ad me omnes qui laboratis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos, & reliqua. Hinc ergo sermo sumpsit exordium de humilibus

A

& mitibus corde, quoniam iugum leue, & sarcinam leuẽ multi respuunt, pauci subeunt: eo quòd arcta sit via quæ ducit ad vitam, & angusta porta qua intratur in eam. Diligentibus quidem Deum omnia cooperantur in bonum, qui secundum propositum vocati sunt sancti. Proinde lata & spatiosa illis via virtutis esse videtur. Secum enim conscientiã suam & quietam habẽt. At verò carnalibus hominibus difficilis est.

Hilarius.

Hilar. Enarrat. in Psal. 118. hęc verba explicans, Latum mandatum tuum nimis: Latum, inquit, planè est, siue quòd infinitum cognitionẽ humanæ ignorantiæ excedit, siue quòd multa sunt in quibus Dei pręce-

B

ptis obtẽperetur, atque placeatur, secundum diuisiones & munera gratiarum. Non enim ab omnibus omnia expectantur neq; vniuersi vniuersa ad summã placẽdi implere possunt. Alius ieiunio placet, alius simplicitate fidei promeretur, alius vitia eleemosynis redimit, alius securitate cõsummat: sicut alij curationũ cõcessa virtus est, alij Prophetiæ scientia contributa est, alij fidei firmitas data est, alij sapientia & cognitio donata est. Latum igitur mãdatum Dei est, & in omnia spei nostrę genera diffunditur: vt non difficile sit, si voluntas adsit, præcepto Dei obtempe-

C

perare, cùm latũ & diffusum sit ad placendũ officiosa religionis varietate. Neque solùm latum, sed vehemẽter latum: latitudinis infinitate hac ipsa superlatiui adiectione monstrata. Sicut autem latum Domini mandatum, ita & lata via dici potest. Nec mirùm esse debet, quòd illa & eadem lata sit & stricta, si modò ad diuersa referantur. Ita enim via etiam peccati lata & stricta est. Quis enim non experiatur, difficilius esse vitium sequi, quàm virtutem?

Difficilius est etiam vitium sequi, quam virtutem.

Quid non plenum suspicionibus in libidinibus, furtis? quid non vigiliarum: quid non timoris? Adeò non abs re dicunt, qui in inferno positi sunt, se vias difficiles sectatos esse. Sed quoniam promptis animis ad eas ferebã-

D

tur, nihil tunc illis difficile videbatur. Inde fit, vt bono & fideli animo via salutis arcta esse minimè videatur.

August.

Augustin. tom. 10. serm. 9. de verb. Domini, horum & illorũ rationem cõplectitur, his verbis, cùm de iugo Domini leui disputat. Sub iugo illo leui & sarcina leui audiamus, inquit, Apostolum dicere, (1. Cor. 6.) In omnibus commendantes nosmetipsos tanquam Dei ministros, in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis, in plagis, &c. Et alio loco in secũda Epistola, (2. Cor. 11.) A Iudæis quinquies quadragenas vna minùs accepi, ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum, ter naufragium fe-

E

ci, nocte & die in profundo maris fui, & cætera quæ numerari quidem pericula possunt, sed tolerari nisi Spiritu sancto iuuante non possunt. Omnia ergo illa, quæ commemorauit aspera & grauia, frequentiùs & abundantiùs sustinebat: sed profectò aderat illi Spiritus sãctus, qui in

Ad tolerantiam.

exterioris hominis corruptionem interiorem renouaret de die in diem, & gustata requie spirituali in affluẽtia deliciarum Dei, in spe beatitudinis futuræ omnia præsentia deliniret aspera, & omnia grauia releuaret. 1. Corinth. 4. Ecce quàm suaue iugum Christi portabat, & quàm leuem sarcinam, & omnia illa quæ superiùs enumerata dura & immania omnis auditor horrescit, leuem tribulatio-

F

nẽ diceret, intuens interioribus & fidelibus oculis, quanto pretio temporalium emenda sit futura vita, non pati æternos labores impiorum, & sine vlla sollicitudine perfrui æterna fœlicitate iustorum. Secari & vri se homines patiuntur, vt dolores non æterni, sed aliquantò diuturnioris vlceris acriorum dolorum pretio redimantur, in languida & incerta vocatione breuissimæ atque vltimæ vitæ. Immanissimis bellis miles atteritur, pluribus fortasse annis in laboribus inquietus, quàm in otio quieturus.

Quibus

Quibus tempestatibus & procellis, quam horribili & tremenda sæuitia cœli & maris impleti sunt mercatores, vt diuitias ventosas acquirant, maioribus, quàm quibus acquisitæ sunt, periculis & tempestatibus plenas? Quos æstus, quæ frigora, quæ pericula, ab equis, à fossis, à præcipitiis, à fluminibus, à feris perferunt venatores; quantum laborem esuriendi & sitiendi, quantas vilissimi & sordidissimi cibi & potus angustias, vt bestias capiant, & interdum nec ipsius bestiæ carnes, propter quam hæc tanta sustinent, epulis necessarias? quanquam etsi aper ceruúsve capiatur, magis suaue sit venantis animo, quia captus est, quàm comedentis palato, quia coctus est. Quantis cruciatibus propè quotidianarum plagarum tenera puerorũ ætas subditur? Quantis etiam in scholis vigiliarũ & abstinentiæ molestiis exercentur, non propter discendã sapientiam, sed propter opes, honoréśque vanitatis, vt numeros & literas, & disertas fallacias eloqui discant? Sed in his omnibus qui hæc nõ amant, eadem grauia patiuntur: qui verò amant, eadem quidem, sed non grauia, pati videntur. Omnia enim sæua & immania, prorsus facilia, & propè nulla efficit amor. Quantò ergo certiùs ac faciliùs ad veram beatitudinem charitas facit, quod ad miseriam quantum potuit, cupiditas fecit? Quàm facilè toleratur quælibet aduersitas temporalis, vt æterna pœna vitetur, æterna requies comparetur? Non immeritò ille vas electionis cum ingenti lætitia dicit, Rom. 8. Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Ecce vnde illud iugum suaue est, & sarcina leuis; & si angusta est paucis eligentibus, facilis tamen omnibus diligentibus.

De Pseudoprophetis vitandis, & dignoscendis: de fructu bonorum operum: de tuto fidei & pietatis ædificio.

Matth. 7.

Attendite à falsis Prophetis, qui veniunt ad vos vestimentis ouium, intrinsecus autẽ sunt lupi rapaces. A fructibus eorũ cognoscetis eos. Nunquid colligunt de spinis vuas, aut de tribulis ficus? Sic omnis arbor bona fructus bonos facit: mala autẽ arbor malos fructus facit. Nõ potest arbor bona malos fructus facere, neque arbor mala bonos fructus facere. Omnis arbor quæ nõ facit fructũ bonũ, excidetur, & in ignẽ mittetur. Igitur ex fructibus eorũ cognoscetis eos. Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorũ: sed qui facit voluntatem patris mei qui in cælis est, ipse intrabit in regnum cælorũ. Multi dicẽt mihi in illa die, Domine, Domine, nõne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et tunc confitebor illis, Quia nunquam noui vos: discedite à me omnes qui operamini iniquitatẽ. Omnis ergo qui audit verba mea hæc, & facit ea, assimilabitur viro sapienti qui ædificauit domũ suam super petrã, & descẽdit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in domum illam, & non cecidit: fundata enim erat super petrã. Et omnis qui audit verba mea hæc, & non facit ea, similis erit viro stulto, qui ædificauit domum suam super arenam: & descendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti & irruerunt in domum illam, & cecidit, & fuit ruina eius magna. Et factum est: cùm consummasset Iesus verba hæc, admirabantur turbæ super doctrina eius. Erat enim docens eos sicut potestatem habens, & non sicut scribæ eorum & Pharisæi.

Marc.

Luc. 6.

Non est enim arbor bona quæ facit fructus malos: neque arbor mala faciens fructum bonum. Vnaquæque enim arbor de fructu suo cognoscitur. Neque enim de spinis colligunt ficus, neque de rubo vindemiant vuam. Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum, & malus homo de malo thesauro profert malum. Ex abundantia enim cordis os loquitur. Quid autem vocatis me, Domine, Domine: & non facitis quæ dico: Omnis qui venit ad me, & audit sermones meos, & facit eos: ostendam vobis cui similis sit. Similis est homini ædificanti domum, qui fodit in altum, & posuit fundamentum super petram: inundatione autem facta illisum est flumen domui illi, & non potuit eam mouere: fundata enim erat super petram. Qui autem audit, & non facit, similis est homini ædificanti domum suam super terram sine fundamẽto: in quam illisus est fluuius: & continuò cecidit, & facta est ruina domus illius magna.

Ioan.

Introductio. SI QVANDO hostium aduentus populo innotuerit, ne minùs cautus intercipiatur, omnia prospicit, castrorum & vrbium munitiones, arma bellica, hostium etiam insidias & consilia explorat, & ita pruden- *Summa.* ter se gerit, vt aduersariorum conatus eludat: Ita quidem Christus monet faciendum, ne hæreticorum, Iudæorum, omniumque infidelium consiliis obruamur. *Albertus.* Albertus Magnus in Matth. *Attendite à falsis Prophetis.* Est autem continuatio ad præcedens, qua docet neminem iudicandum esse, & iustitiam nostram coram hominibus non faciendam, sed per angustam portam intrandum esse. Sed in omnibus his quia species pietatis & exhibenda, & attendenda est, & hæc est causa deceptionis etiam hæreticis: Ideò ne decipiantur, dicit, *Attendite vobis à falsis Prophetis.* *Chrysost.* Chrysostomus homil. 24. Oper. perfect. in Matth. Ecce, inquit, cum canibus ac porcis aliud quoque insidiarum genus, multò illis profectò efficacius ad nocendum. Illi quippè professi sunt, & omninò manifesti, isti verò fraudulenter obtecti: & idcircò ab illis quidem imperat abstinere, istos verò etiam diligenter examinari, atque discerni, quasi omninò difficile sit ad primum illos intelligere congressum: Propter quod dixit *Attendite*, vt nos ad eos excutiendos redderet acriores. Deinde, ne cùm audissent arctam atque angustam viam, & quia illos multis aduersitatibus per eam oporteret incedere, porcos quoque & canes esse cauendos. Cùmque istis aliud quoque malitiosius genus luporum: ne (inquam) tot tristium rerum aggestione conciderent, ac satis durum putarent tam multis insidiantibus iter tale conficere, & de omnibus mandatis præterea esse sollicitos, malorum quoque illos, quæ sub patribus eorum sunt facta, commonuit, vt huiusmodi homines falsos Prophetas vocando. Nam & antè talia contigerunt, Luc. 21. Nolite, inquit, omninò terreri: nihil prorsus vobis nouum accidet, nihilque peregrinum, semperque diabolus ad oppugnationem veritatis subornat errorem per Pseudoprophetas. Albertus Magnus in Matth. *Albertus.* Sed videtur, inquit, quòd cùm Matth. 11. dicantur lex & Prophetæ vsque ad Ioannem peruenisse, nõ oportuit post tempora Ioannis à talibus attendere. Et hæc est obiectio *An superfint Prophetæ.* Chrysostomi: & soluit, quòd Prophetia omnis fuit de Christo, & sacramentis eius: Quia Prophetia propriè diuina est inspiratio sub immobili veritate, tales rerum euentus denuncians, quæ sunt de redemptore & sacramentis eius. Et hoc modo Prophetia fuit ad Ioannem, qui digito Saluatorem demonstrauit: & inceperunt Apostoli in labores Prophetarum tunc intrare, & regnum cœlorũ vim pati, & violenti rapuerunt præsens regnum, quod annunciabatur per Christum. Sed si Prophetia dicitur quæcunque enunciatio futurorum, tunc fuerunt, & sunt Prophetæ post Ioannem: sicut Agabus & filiæ Philippi Euangelistæ, qui futuram famem & vincula Pauli prænunciabant. Sed hic, vt dicit Chrysostom. Prophetæ dicuntur doctores Ecclesiæ, qui diuina docere non possunt, nisi spiritu diuino intelligantur, quem habuerũt Prophetæ. 1. Cor. 14. Prophetæ duo aut tres dicant, vt cæteri diiudicent. Potestis enim omnes per singulos prophetare, vt omnes discãt, & omnes exhortẽtur. Et ibidẽ ante: Æmulamini spiritualia, magis autem vt prophetetis. Et ibidẽ: Qui prophetat, Ecclesiã Dei ædificat. Veri igitur doctores, veri sunt Prophetæ: Falsi autẽ doctores sub specie pietatis latẽtes, falsi sunt Prophetæ. Hier. 6. A Propheta vsq; ad sacerdotem cuncti faciunt dolum. Soph. 3. Prophetæ eius væsani, viri infideles. Est autem attendendum quod dicit, Attendite ab his qui videntur falsi Prophetæ: vel

à fallacibus hominibus, qui Prophetæ videntur, & non sunt: quia benè possunt verè prophetare, & etiam veri Prophetæ esse, & tamen falsi sunt per alium modum. Dupliciter enim dicitur falsus Propheta: à falsitate doctrinæ scilicet, & ab intentione fallendi, vel seducendi, quamuis vera doceat. A falsitate doctrinæ. 3. Reg. vlt. Fuit Propheta falsus Sedechias, qui sibi fecit cornua, & enunciauit quòd Achaab iret in Ramoth Galaad, & vẽtilaturus esset Syros. Et sicut ibidem dicitur, spiritus mẽdax erat in ore eius, & aliorum Prophetarum complicum suorum: & decipit Achab, vt iret vbi occidendus fuit. A Ab intentione autem fallendi, quamuis vera dicerent, falsi fuerunt Balaam & Caiphas. Balaam, Num. 23. & 24. qui & vera & bona dixit: sed pergens ad populum suum, dedit consilium quid facturus esset Balac populo, vt deciperetur per idolum Phegor, hoc est, idolum tentiginis. Et Caiphas, Ioann. 11. vera dixit, sed tamen malitiam intendit, delere scilicet nomen Christi. Et sic est in multis aliis. Vtroque autem modo simul & diuisim dicũtur hi falsi Prophetæ. Hierem. 23. In Prophetis Hierusalem vidi similitudinem adulterij, & iter mendacij. Adulterij similitudo, B quando veritatem quam docent, adulterantur per seductionis intentionem. Iter autem mendacij, quando mendacia vel falsa proponunt. Hierem. 14. Falsò prophetauerunt vaticinantes in nomine meo: non misi eos, & non præcepi eis, neque locutus sum. Deuter. 13. Si surrexerit in medio tui Propheta, aut qui somnium se vidisse dicat, & prædixerit signum, & euenerit quod locutus est, & dixerit tibi, Eamus, & sequamur Deos alienos quos ignoras, & seruiamus eis: non audies verba Prophetæ illius & somniatoris: quia tẽtare vult te Deus, vt palàm sciat vtrum diligas eum, aut non. Et ibidem infrà. C Propheta autem ille somniator occidatur: quia locutus est, vt auerteret te à Domino Deo tuo. Isti verò sunt falsi Prophetæ, *qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, intus autem lupi sunt rapaces.* Et ideò cauendum monet. Facilius est enim decipi, quàm sanis consiliis obedire. Tam enim præcipites ad imposturam ferimur, vt nisi aliundè seductor exurgat, ipsi carnali nostro iudicio falsas opiniones adferamus. Porrò, vt scribit Hilarius in Matt. blandimenta verborum, & mansuetudinis simulationem admonet fructu operationis expendi oportere: vt non qualem quis verbis referat, sed qualem se rebus efficiat, spectemus. Quia, D

Mente sub agnina latitat mens sæpè lupina.

Hoc autem quidam ad doctrinam, alij ad mores referunt, vt aut oues simulent, aut lupi sint. Tertullianus libr. de præscript. aduersus hæreticos. Quænam, inquit, sunt istæ pelles ouium, nisi nominis Christiani extrinsecus superficies? Qui lupi rapaces, nisi sensus & spiritus subdoli, ad infestandum gregem Christi intrinsecus delitescentes? Qui Pseudoprophetæ sunt, nisi falsi prædicatores? Qui Pseudoapostoli, nisi adulteri Euangelizatores? Qui Antichristi interim & semper, nisi Christo rebelles? E Hoc erunt hæreses, non minùs doctrinarum peruersitate Ecclesiam lacessentes, quàm tunc Antichristus persecutionum atrocitate persequetur, nisi quòd persecutio & Martyres facit, hæresis Apostatas tantùm. Et ideò hæreses quoque oportebat esse, vt probabiles quique manifestarentur, tam qui in persecutionibus steterint, quam qui ad hæreses non exorbitauerint. Cyprianus ad Nouatianum hæreticum. Prædixerat ergo Dominus multos esse venturos sub pellibus ouium rapaces lupos. Qui autem illi, nisi sensu sub dolo conspirantes, ad infestandum gregem Christi? Sicut legimus ad Zachariam positum: (capit. 11.) F Ecce ego suscito pastorem in terra, qui quod aduersum est, non visitabit, & carnes electorum manducabit, & talos illorum torquebit. Similiter & per Ezechielem (capit. 34.) increpat huiusmodi pastores, scilicet prædones & laniones dicam. Itaque de falsis pastoribus & falsis ministris id intelligitur, qui sensu subdolo verba sacrarum scripturarum corrumpunt. Chrysostom. homil. 19. Oper. imperfect. in Matth. Oues enim propriè Christiani dicuntur. Vestimentum autem ouile, est species Christianitatis. Vincentius Lirinensis lib. contra nouationes hæreticor. capit. 36. manifestiùs exprimit vestimenta ouium, vt corruptionem hæreticæ doctrinæ explicet. Quid est, inquit, vestitus ouium, nisi Prophetarum & Apostolorum proloquia, quæ iidem omnia quadam sinceritate, agno illi immaculato, qui tollit peccatum mundi, tanquam vellera quædam texuerunt? Qui sunt lupi rapaces, nisi sensus hæreticorum feri & rabidi, qui caulas Ecclesiæ semper infestant, & gregem Christi, quaqua possunt, dilacerant? Sed vt fallaciùs incautis ouibus obrepant, manente luporum ferocia, A deponunt lupinam speciem, & sese diuinæ legis sententiis, velut quibusdam velleribus obuoluunt: vt cùm quisque lanatum molliciem præsenserit, nequaquam aculeos dẽtium pertimescat. Gregor. Nanzanz. Orat. in Maximũ, contra lupos illos vigilandum à pastoribus monet, quibus nimirùm dictum sit, *Attendite.* Etenim, inquit, si vel bubulcus ob vitulum vnum ab armento aberrantem, vel pastor ob pecudem è decadis grege desideratam, vel auis ob nidulum, quem ad breue tempus reliquit, vsque adeò discruciari solent, vt & illi arreptis fistulis in speculam quandam euecti, calamos omnes mœrore impleãt, B atque pallantia animalia quasi ratione prædita euocent, ac si paruerint, maiorem ex illis quàm ex reliquis simul omnibus delectationem percipiant: hæc autem stridens ad nidum conuolet, pullísque stridentibus aduoluatur, eósque pennis foueat: quo tandem chariores esse par est apud bonum egregiúmque pastorem oues rationis participes, & pro quorum salute nonnihil periculi adiit: quandoquidem hoc quoque acriores animi flammas excitat. Equidem ipse graues & truculentos lupos timeo, ne caligine nostra obseruata, rapaci ac violenta doctrina gregem dilacerent. C Temporum enim incommoditates explorant, quòd palàm apertéque nihil efficere possint. Ita doctrinam illorum violentam & rapacem vocat, vt quæ veritati suas partes præripiat, sed & animas alienas sibi vendicet: simúlque quia facilè hæreses ad seditiones & ad sanguinem feruntur. Hoc licuit olim in Arianis experiri, quorum principes Episcopi contra Monachos & Eremitas exercitus ductabant: hoc in Circuncellionibus, qui, vt scribit Augustinus, Catholicorum oculos calce implebant, aut eruebant: hoc in Manichæis, qui vi & cum baculis ora nostrorum aperiebant, vt ex ipsorum manibus communionem acciperent: D Et ne prolixior esse videar, hoc in Neochristianis, qui ferro & igne per omnia grassati sunt, templa disturbarunt, vrbes diruerunt, & sacra & prophana diripuerunt, & effuderunt sanguinem electorum fidelium in circuitu Hierusalem, adeò vt non esset qui sepeliret. In puteos deiecerunt viuos: alios verubus confixos igne vstularunt, aliis pudenda amputarunt? Presbyteris summas manus, & capitis verticem præsciderunt, vteros aperuerunt, intestina eduxerunt, cor manibus moribundorum imposuerunt, nares absciderunt. Infinita sunt tormenta, quibus lupi isti, Satanico spiritu perciti, E Catholicos nostros persecuti sunt. Verùm cùm primùm Euangelij sui publicationem appeterent, ne fortè si se lupos statim proderent, abiicerentur, *veniunt in vestimentis ouium.* Nihil aliud in ore habere videbantur, quàm purum Dei cultum, puram & meram Euangelij restitutionem, ipsum Christum, ipsam salutem. Profitebantur se non sua, sed quæ Dei essent quærere, omnia pro Christo expendere, humilimos principum subiectos esse, nihil aliud spirare, quàm vt cultus diuini, ita Reipublic. candorem, pacem, vnionem. Cúmque hac ouium pelle, simplicium, dixerim minùs etiam cautorum, F principum oculos fascinassent, & aurea deliniissent, cùm non omnes lupos latentes aduerterent, quodam tempore tolerati sunt. Illi verò sibi in caulam Christi pedem oblatum viderunt, statim personam quam simularant, exuerunt: laruam ouinam reiecerunt, neque iam amplius oues, sed lupos agere voluerunt. Tunc vlulatibus suis cæteros lupos euocare, exercitum conflare, ouibus insidiari, dispersas deuorare, séque sanguine pascere cœperunt. Atque vtinam hic ille fucus, hæc larua præuisa fuisset ab his, qui Reipublicæ clauum tene-

Margin notes: *Falsus Propheta dupliciter dicitur.* — Hilarius. — *Duobus modis dicuntur oues & lupus.* — Tertull. — Cyprian. — Chrysost. — *Oues, qui sint.* — Vinc. Lirin. — Greg. Naz. — *Vigilandum contra lupos.* — *Qui sint lupi, & cur.* — *crudelitas hæreticorum.* — *Vestimenta ouium quæ.*

bant.

hāc. In summa monet Christus eos, qui sapere voluerint, ne hæreticorum blanditiis, promissis, ac simulatis amicitiis confidant: hoc enim genus hominum aliud in ore, aliud in pectore habere solet. de quibus & id Psalmi dici potest: Dentes eorum arma & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus. Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. Itaque cautè considerandi sunt. Si enim doctrinam attendas, nihil aliud crepant quàm scripturas, nullam aliam pellem præferunt quàm literam. Et pellem quidem dico: nec enim rei ipsius substantiam habent.
A
Oues fuerunt Prophetæ & Apostoli, oues omnes Ecclesiæ doctores: illorum sententias, sed pelle & litera tenus accipiunt, aut truncant, aut immutant. Quòd si quis eum illis sapienter egerit, pellem tollet, & lupos latentes agnoscet. Quòd si illorum mores perpendas, etsi primùm honesti, ciuiles, pacifici videantur, attamen vbi se prodiderint, nihil ingratum magis est, nihil illiberalius, aut turbulentius est. Hieronym. in Matth. cap. 7. De ouibus quidem, inquit, hæc Domini sententia de ouibus simulatis intelligi potest, qui aliud habitu aut sermone promittunt, aliud opere demonstrant. Sed specialiter de hæreticis intelligendum est, qui videntur continentia, castitate, ieiunio, quasi quadam pietatis se veste circundare: intrinsecus verò habentes animum venenatum, simpliciorum fratrum corda decipiunt. Ea fructibus ergo animæ, quibus innocentiam ad ruinam trahunt, lupis rapacibus comparantur. Theophylact. in Matth. Nam vafri & impostores hæretici blandiloquentiam prętexūt, & vitam simulant sanctam, sed intrinsecus latet aculeus. Indumentum autem ouis est, & mansuetudo quam vsurpant, dum adulantur & decipiunt. 2. Timoth. 3. Habentes quidem speciem pietatis, virtutem autem eius abnegantes. Assimilantur autem scorpionibus, (Apoc. 9.) quorum facies quidem blandiebatur, sed potestas nocendi in cauda latebat. Et ficti quidem arietes facilè gregem abertare faciunt. Dan. 8. Vidi arietem cornibus ventilantem ad Orientem & Occidentem, & Aquilonem & Meridiem, & omnes bestiæ non poterāt liberari de manibus eius. Quis autem facilè resistat hæresiarchæ, si quò gregem abduxerit? Nū illorū, quos sibi asciuerit, viribus nitetur, vt quatuor orbis partes vētilet & excutiat? Vnde scilicet tot tumultus à Turcis, nisi per arietem Mahumetum, statim atque ad se Arabas & Scythas pellexit? Vnde tot in Africa, nisi ab his, qui in Mahumetismo hæresim fabricarunt? Nusquam est perniciutius monstrum, quàm lupus dissimulatus. *A fructibus eorum cognoscetis eos.* Occurrit obiectioni, quæ sic fieri posset: Cùm tam cautè & prudenter à dissimulatis illis ouibus, Pseudoprophetis nimirum, nobis prospiciendū sit, quomodo illos discernere poterimus? Nā ex manifestis & externis eos diiudicare necesse est, cùm in cordis secreta penetrare minimè possimus. Atqui videmus vestimenta ouiū: nihil aliud ab iis audimus, quàm velle se Deo, velle Christo suum cultum, scripturis suā fidē exhibere. Nihil sonāt in ore quàm scripturas, scripturas. In operibus demū iis, quibus nos adoriūtur, vidētur polliceri sanctitatē. An non hæc sunt vestimēta ouiū? 3. Reg. 13. Ipse etiam Domini Propheta à falso Propheta deceptus est in Bethel, quia verbum Domini prætexebat. Michæas verò num a Pseudopropheta Sedechia audit, Nunquid tibi soli Dominus locutus est, & non mihi? Origenes hom. 29. in Matth. Dicet, inquit, qui seducere voluerit & defendere contraria veritati: Ecce hic Christus, adferēs exempli gratia alterum textum, qui defendere videtur illius mendacij verbum, quod proposuit vindicare. Dicet & alius, Ecce hic Christus, demonstrans verbi gratia alium Euangelij locum. Et sic ex lege, Prophetis, & Apostolis profert vnusquisque, quæ mēdacium suum defendere videntur. Et quibusdam interpositis: Quoties Canonicas proferunt scripturas, quibus omnis Christianus consentit, & credit, dicere videntur, Ecce in domibus est verbum veritatis: sed nos illis credere non debemus, nec exire à prima, & Ecclesiastica traditione, nec aliter credere, nisi quemadmodum per successionem Ecclesiæ Dei tradiderunt nobis. Augustinus quoque Donatistas contra Christum Christi signum portasse, & contra Euangelium de Euangelio non intellecto gloriatos esse scribit. Epistol. 61. Num illa sunt ouium, id est, Catholicorum fidelium, aut ipsius Christi vellera? Quomodo ergo non facilè seducamur, si in vestimentis illis ouium ad nos accesserint? Et vnde illos quæso cognoscere poterimus? Respondet Christus. *A fructibus eorum.* Vincentius Lirinens. libr. contra nouationes hæreticor. capit. 36. Id est, inquit, cùm cœperint diuinas illas voces non iam proferre tantùm, sed etiam exponere: nec adhuc iactare solùm, sed etiam interpretari: tunc amaritudo illa, tunc acerbitas, tunc rabies intelligitur, tunc nouitium virus exhalatur, tunc prophanæ nouitates aperiuntur, tunc primùm scindi sæpem videas, tunc transferri patrum terminos, tunc Catholicam fidem cædi, tunc Ecclesiasticum dogma lacerari. Tales erant ij, quos percutit Apostolus Paulus in 2. ad Corinth. dicens: (capit. 11.) Nam eiusmodi, inquit, Pseudoapostoli operarij subdoli transfigurant sese in Apostolos Christi. Itaque si quis obiecerit, vestimenta esse externa illa ouium symbola, scripturarum voces, in ratione fidei, & fucatam sanctitatem in ratione motuum: requirat autem quomodo lupina rabies argui possit.
B
Thom. Aquin. in Matth. monet in causa fidei, & tot productarum scripturarum specie, fructum confessionis attendendum esse. Vnde, inquit, si quis omnia quæ fidei sunt, confitetur, hæreticus non est. Ephes. 5. Fructus enim lucis est in omni bonitate, & iustitia, & veritate. At verò si quam eliciant conclusionem contra communem Ecclesiæ fidem, tunc aures obturandæ sunt, tunc exsibilandus est serpens, tunc prodendus est lupus, & abiiciendus. Hac nimirùm esca te attrahere, hoc fuco tibi imponere volebat. Non agnoscebas lupum, quandiu proferebat Matthęum, Marcum, Lucam, Ioannem, Paulum:
C
at verò vbi cōtra proprium sensum & communem interpretationem interpretari cœpit, & conclusiones Ecclesiæ aduersarias educere, tūc ibi facile fuit animaduertere lupum rapacem. Quòd si hæc Christi sententia non modo de hæreticis, sed & de hypocritis intelligatur, Eusebius Emesenus hom. in hunc scripturæ contextum, opera penitiùs consideranda monet, si fideles, si mites, si patientes, misericordes, humiles, pacifici, casti, beneuoli, si auaritiam oderint, si pecuniā non abscondunt, & similia, quæ enumerare longū est. Gal. 5. Fructus enim spiritus est charitas, gaudium, pax, longanimitas, patientia. Sed & adhuc maior eum cognoscendorum difficultas oritur.
D
Num scilicet & omnia in illis hæc fucata sunt? Respondet D. Thomas Aquin. in Matth. quòd potest vix aliquis hypocrita esse ita compositus, quin appareat aliquid malitiæ ipsius, vel verbo, vel facto. Prouerb. 27. Quomodo in aquis resplendens vultus prospicientium, sic corda hominum manifesta sunt prudentibus. Et Seneca: Nemo potest diu fictam ferre personam. In tribus autem maximè manifestantur: nimirùm in his quæ subitò agenda occurrunt, quia in his quæ cum deliberatione facit, cauet sibi. Item in tribulationibus. Ecclesiast. 6. Est amicus secundum tempus suum, & non permanebit in tempore tribulationis. Item manifestantur, quando possunt consequi quod volunt, vel cùm iam illud consequuti sunt. Magistratus enim virum qualis sit, manifestum reddit. Albertus Magnus in Matth. Si, inquit, illi qui sanctitatem externam simulans, humanis honoribus, acclamationibus, & similibus delectantur, hypocritæ sunt. Quòd si illi, qui scripturas proferunt, schisma faciunt, & censuræ Prælatorum Ecclesiæ subiici nolunt: hæresim suspicari potes. Sapient. 4. Fructus eorum inutiles & acerbi ad manducandum: ad nihilum enim apti sunt.
F
Sicut enim zizania non dignoscuntur à tritico, quandiu similem eum tritico virorem habent: at verò statim atque folliculos ad fructum formare cœperint, facilè cognoscuntur: Ita & hæretici, & Pseudoprophetæ, quandiu virorem virtutis, & scripturarum prætendunt, cognosci non possunt: vbi verò folliculos inanis suæ doctrinæ emiserint, facilè discernuntur ab arista Ecclesiæ, à sanctis scilicet Catholicæ Ecclesiæ doctoribus. Ecclesiast. 11. In filiis suis agnoscitur vir. Sap. 4. Ex iniquis omnes filij qui nascentur, testes erunt nequitię aduersus

Marginalia: *Hieron.* — *Theoph.* — *Occurrit obiectioni.* — *Forma verborum in hæreticis.* — *Origenes.* — *Augustin.* — *Vinc. Lirin.* — *Quomodo discernantur hæretici.* — *Tho. Aqu.* — *Aures obturandæ sunt hæreticis.* — *Euse. Emes.* — *Omnia in hæreticis fucata sunt.* — *Th. Aqu.* — 1. 2. 3. — *Alb. Magn.* — *Qui fructus.*

parentes eorum in interrogatione sua. *Numquid colligunt de spinis vuas, aut de tribulis ficus?* Huic simile est ad Iacobi capit. 3. Numquid fons de eodem foramine emanat dulcem & amaram aquam? Numquid potest ficus vuas facere, aut vitis ficus? His similitudinibus sententiam suam confirmat, quasi per inductionem. Et quoniam generaliter de omnibus arboribus dicturus est, quòd omnis arbor bona fructus bonos facit, &c. hoc primùm ostendit duarum arbuscularum exemplo. Vnum sumptum est à spinis, alterum à tribulis: & similiter duos fructus his denegatos assignat.

A

Alb. Mag.

Albertus Magnus in Matth. Videtur hîc per spinas intelligi, quarum succus niger est, cortex nigra, spina crescens de centro ligni longa est, nigra, & acuti anguli, fructus acris est. Vnde & propter asperitatem ἄκανθα vocatur. Ad quod alludit Chrysostomus scribens sub vmbra spinæ, serpentes delitescere.

Chrysost.

Hæretici spinæ sunt.

Et significat hæreticos nigros squalore, inquit Albertus, & præcipuè in cortice coram hominibus, quorum spina ex intimo corde procedit, fortis & longa, acutam & obstinatam suorum dogmatum defensionem prætendens: succus doctrinæ amarus. fructus acerbus, quibus facilè dentes fidelium obstupescant.

B

2. Reg. 23. Præuaricatores quasi spinæ euellentur vniuersi, quæ non tolluntur manu. Et si quis eas tangere voluerit, armari ligno lanceato & ferro illum oportet: quia hæretici manu molli Ecclesiæ tangi non possunt, sed ferro domantur acutæ argumentationis, & seueræ coërcionis. Prouerb. 24. Per agrum pigri hominis transiui, & per vineam viri stulti, & ecce totum repleuerant vrticæ, & operuerant superficiem eius spinæ. Nam quia socordes & pigri pastores sunt, lupi illi audaciùs in caulam Domini grassantur.

C

Interim tamen non desinit, quantumuis afflicta, sese prodere Ecclesia. Cantic. 2. Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.

Tribuli quid sint.

Porrò *tribuli* idem hîc sunt & spina alba. Et hæc extrinsecus in superficie corticis spinam habet albam, triangulam, breuem, valde angustam, aduncam versus terram, & fructus eius extrinsecus rubeus, & intus lapidosus. Quo designantur credentes, & adhærentes hæreticis, qui forinsecus spinam, id est, virtutem quandam breuem habent, vt quæ non nisi in falsa opinione fundata sit, in solo cortice, non in veritate scripturæ. Hi sunt spina alba, ob similitudinem cum Catholicis Christianis.

D

Triangula, quia in abusu sæcularis potestatis qua pungunt, abutuntur potentia, diuitiis, & amicis. Fructus rubeus est in sanguine, & lapidosus in obstinatione. Genes. 3. Spinas & tribulos germinabit tibi. Hebr. 6. Terra proferens spinas & tribulos reproba est, maledictio proxima.

Vitis quid. Christus.

Vna autem est [illegible] generatiua vitis bonæ spei, vt dicit Aristoteles & gaudij, Psalm. 103. Vinum lætificat cor hominis. Societate coniuncta [illegible] qui palmiti adhæret. Et hæc [illegible] vera vitis, vitis repens semper super ligna aliena vel [illegible] sternitur. Et in his proprietatibus significat verum [illegible]

E

[illegible] doctrinam, spem æternorum gaudium spirituale generantem, primatum non desiderantem [illegible] in congregatione sanctorum palmiti Ecclesiastico [illegible], & per hunc [illegible] Christo coniugum: [illegible] & [illegible] lana ferens, sed potestate rationum [illegible] per [illegible] repens super ligna paradiso [illegible], hoc est, super authoritatem patrũ. Iudic. 9. dixerunt ligna ad vitem: Veni, impera nobis. Quæ respondit: Numquid possum deserere vinum meum, quod lætificat Deum & homines, & inter ligna promoueri? Quæ dixit, [illegible]. Non [illegible] desiderat primatum verus doctor: sed [illegible] fine [illegible] lignis quæsiui imperare, & non com[illegible] omnia.

F

Talis ergo vua de spinis non colligitur. [illegible] vite: De qua dicitur Ioan. 15. Ego sum vitis vera, & pater meus agricola est. Et ibidem: Sicut palmes non potest facere fructum, nisi manserit in vite: sic nec vos, nisi in me manseritis. Genes. 49. Lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vuæ pallium tuũ. Hier. 2. Ego plantaui te vineam meam, omne semen verũ. Hæc [illegible] vinũ nõ est nisi in vinea Domini Sabaoth, quæ domus Israël est, [illegible] 5. hoc est, Ecclesia. De [illegible] aut in hæreticorum non intelligitur. [illegible] In vinea,

non exultabit, neque iubilabit: vinum in torculari calcabit, qui calcare [illegible] consueuerat: vocem calcantium abstuli. Vinum enim spiritum dirigit sursum, lætificat mentem, bonam spem ingerit, calorem accendit, & spiritus facit feruorem. Et hoc facit doctrina, quæ est succus de vite Christo in vinea Ecclesiæ: Et ideò spiritu sursũ bulliens Ecclesia læta mẽte celeuma iubilat, & calore charitatis accensa, firmam spem concipiens æternorum, bibit, & inebriatur, oblita posteriorum, & ad anteriora se extendit.

A

Sed licet hæresis vinum habere videatur, in colore quidem vini similitudo est, re autem vera est quod dicitur, Deut. 32. Vua eorum vua fellis, & botrus amarissimus. Fel draconum vinum eorum, & venenum aspidum insanabile. *Aut de tribulis ficus.* Ficus quatuor habet, quando bona est:

Quid ficus, & quomodo quatuor habet.

Multitudinem granorum in vnũ collectorum, 1. dulcedinẽ humoris quæ granis infunditur, 2. molliciem pellis, 3. & non flores inter arbores. 4. Et granorum quidem sanctorum multitudo in Ecclesia significat communionem: dulcedo humoris. significat dulcedinẽ charitatis in consolatione spiritus omnia grana infundentis.

B

Mollicies autem pellis mititatem significat conuictus & societatis. Carentia autem floris inter ligna, significat nihil ei inesse mundanæ ostentationis: vt cùm dicitur Esa. 18. Ante messem totus effloruit, & immatura perfectio germinauit. De primo dicitur in Psal. 110. In consilio iustorum & congregatione. Psal. 132. Ecce quàm bonum & quàm iocundum habitare fratres in vnũ. Psal. 54. Vnanimes habitare in domo. De secundo, Eccles. 24. Spiritus meus super mel dulcis, & hæreditas mea super mel & fauum. De tertio, Matth. 5. Beati mites, &c. Num. 12. Erat Moyses mitissimus omnium virorum qui erant super terram.

C

Matt. 11. Discite à me quia mitis sum & humilis corde. De quarto, Es. 28. Væ coronæ superbiæ, ebriis Effraim, & flori decidenti, gloriæ exultationis eorum. Hier. 24. Ficus: ficus bonas, bonas valde.

Conditiones ficus ex Hieronymo.

Quatuor dicit, propter quatuor inducta. Ficulnea autem Christus est, & hortus Ecclesia. Et sufficit talibus dulcedo Spiritus sancti, non quærens promoueri sicut hypocrita, nec quærens syluam hominum sibi subdere, sicut hæretici sibi cõciliabula facientes. Iudic. 9. dicit ficus: Numquid possum deserere dulcedinem meam, fructusque suauissimos, & ire vt inter cætera ligna promouear? De hominum vite & huiusmodi ficu dicitur,

D

3. Reg. 4. Habitabat Iuda & Israël absque timore vnusquisque sub vite sua & sub ficu sua. Huiusmodi enim ficus non colligitur de tribulis superinductis: sed potius ea quę suprà dicta sunt, etsi similitudinẽ aliquãdo vsurpent ficuũ, sunt idola ficus: reuera autẽ sunt pestiferi & lapidosi & acres fructus, de quibus dicitur Hier. 24. Ficus: ficus malas, malas valde, quæ comedi non possunt, eò quòd malæ sunt.

Chrysost.

Chrys. hom. 19. Oper. imperf. in Matth. cap. 7. superiora confirmat his verbis. Vua mysterium habet in se Christi. Sicut enim botrus multa in se grana ligno mediãte suspendit, sic & Christus multos

E

sibi fideles per lignum crucis tenet adiunctos. Similiter & sicut ficus multa grana vno tegmine tenet inclusa, sic & multus fideles quodam dulcis charitatis amplexu vna tenet Ecclesia. Et sunt in ficu signa hæc: charitatis quidem in dulcedine, vnitatis autem in coniunctione granorum, sicut scriptum est Psal. 67. Deus qui inhabitare facit vnanimes in domo. In vua quidem est patientiæ signum, quia in torcular mittitur: gaudij autem in spe, quia vinum lætificat cor hominis. Ps. 103. Sinceritatis, quia non est aqua permixtum, & delectatio suauitatis. De his scriptum est ad Galat. 5. Fructus autem spiritus est, charitas, gaudium,

F

pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas: aduersus huiusmodi non est lex. Spinæ autem sunt hæretici, sicut sermo ipse demonstrat superiùs dicens: Attendite à falsis Prophetis. Ergo non possunt spinæ & tribuli Ecclesiasticos fructus proferre. Sed quid proferunt? Vulnera, tribulationes, & cætera mala.

Spina.

Quemadmodum spina vel tribulus, ex quacunque parte illam conspexeris, habet aculeos: sic & serui diaboli ex quacunque parte considerentur, iniquitatibus pleni sunt. Si loquitur, in dolo loquitur: si tacet, malè [illegible] gitat: si irascitur, insanit: si

parentes

[illegible] & [illegible] quanuo [illegible]. Si mal[illegible] ad vanam gloriam propter homines fa[illegible] cit. Qu[illegible] profert bonum fructum, cum radix diabolus est? Sub arbore bona & bestiæ & animalia requiescunt, nisi tantummodo serpentes. Sic iuxta fideles homines & boni & mali homines pacem habere, ac accipere possunt: iuxta autē infideles homines nemo potest pacem habere, neque requiescere in eis, nisi tantummodò serpentes, id est, dæmones, qui habent cubilia in pectoribus eorum. Fructus eorum nulli procedunt ad vsum: vmbra refugerii non est in eis. Et verum est quidem, quia spinas & tribulos omnes iniquos hæreticos appellauit: tamen fortasis sciens Dominus hanc hæresim esse prævaliturum præ omnibus, tribulos eos appellauit, quasi trinitatis professores, & singularem impietatem in sua perfidia [illegible] lantes. Verùm quis fortassis obiiciet, sæpissimè effici, vt à peccatoribus & hypocritis veritas doceatur: vnde nec locum habeat illa generalis præscriptio. Respondet August. lib. 2. de serm. Domini in monte, cap. 37. Quòd si aliquando sit vtilis, (inquit,) non hoc ipse facit, sed fit de illo diuina prouidentia procurante, sicut de Pharisæis dicit, Quæ dicunt, facite: quæ autem faciunt, facere nolite. Hoc ipsum quòd bona dicebant, & ea quæ dicebant, vtiliter audiebantur & fiebant, non erat ipsorum. Matth. 23. In cathedra enim Moysi, inquit, sedent. Per diuinam, inquit, prouidentiam legem Dei prædicantes, possunt esse audientibus vtiles, cùm ipsi sibi non essent. De talibus alio loco per Prophetam dictum est, Hierem. 12. Seminastis triticum, & spinas metitis: quia bona præcipiunt, & mala faciunt. Non ergo qui eos audiebant, & faciebant quæ ab eis dicebantur, de spinis legebant vuas, sed per spinas de vite legebant vuas: tanquam si manum aliquis per sæpem mittat, aut certè de vite, quæ sæpe fuerat inuoluta, vuam legat, non spinarum est fructus ille, sed vitis. *Sic omnis arbor bonos fructus facit.* Similitudinem in particulari sumptam ad genus arborum transfert, quatuor tria proponit: proprietatem in fructu secundum actum: eandem etiam proprietatem secundum insitam virtutem seu potentiam: arboris autem omnino inutilis & perniciosæ consumptionem. Chrysostomus hom. 19. Oper. imperf. in Matth. Potuit enim dixit, Arbor mala non potest fieri bona, neque arbor bona, mala. Alioquin qui malus est, [illegible] Deo esset quòd malus est: & qui bonus est, à Deo esset, quòd bonus est. Nunc autem sic dicit: Malus non potest [illegible] fructus bonos, id est, quandiu malus est. Si vero [illegible] ctus fieri bonus, potest: vt vnusquisque quòd malus est, aut bonus voluntatis eius sit, non [illegible]. Nam si [illegible], & non poterat fructus bonos proferre, natura erat: si autem potest, & non vult, arbitrii est, non naturæ. Augustinus lib. 2. de sermone Domini in monte cap. 16. Hoc autem loco, inquit, Manichæorum error maxi[illegible] cauendus est, qui de ipsis duabus arboribus duas naturas opinantur esse, quarum vna sit Dei, neque ex Deo. De quo errore & aliis libris disputatum est vberius, & si adhuc parùm est, disputabitur. [illegible] non eos adiuuare duas istas arbores dicendum est. Primum, quia de hominibus eum dicere tam clarum est, vt quisquis præcedentia & sequentia legerit, miretur eorum cæcitatem. Deinde attendunt quod dictum est: *Non potest bona arbor fructus malos facere, neque arbor mala fructus bonos facere.* Et idem putant neque animam malam fieri posse, vt in melius commutetur, neque in deterius bonam: quasi dictū sit, Non potest arbor bona mala fieri, neque arbor mala bona fieri: sed dictum est, *Non potest arbor bona malos fructus facere, neque arbor mala fructus bonos facere.* Arbor est quippè ipsa anima, id est, ipse homo: fructus verò, opera hominis. Non ergo potest malus homo bona operari, neque bonus mala. Malus ergo si vult bona operari, prius bonus fiat. Sic alio loco dicit euidentius ipse Dominus, Matt. 12. Aut facite arborem bonam, & fructus eius bonos: aut arborem malam, & fructus eius malos. Quòd si duas naturas istorum his duabus arboribus figuraret, non diceret, Facite. quis enim hominum facere potest naturam? Deinde etiam

Sub spinis serpentes.

Obiectio, quòd ab hypocritis veritas aliquando doceatur. August.

Chrysost.

August. Cauendū hic Manichæorum dogma.

Qui fructus arborum.

[illegible] in arbore [illegible] mentionem. [illegible] quomodo possit bona locus, cum sit mala. Quomodo ergo quisque malus est, non potest facere [illegible]. Sic [illegible] fructus fecerit, iam malus [illegible]. Sic verissime dici potest, Non potest esse nix calida: [illegible] calida esse nix cœperit, non iam niuem, sed aquam vocamus. Potest ergo fieri, vt quæ nix fuit, non sit: non autem potest fieri, vt nix calida sit. Sic potest fieri vt qui malus sit, non sit malus: non tamen fieri potest vt malus benè faciat. Hieronym. in Matth. cap. 7. Quæramus ergo ab hæreticis, inquit, qui duas inter se dicunt esse naturas: si iuxta intelligentiam eorum, arbor bona malos fructus facere nūquam potest, quomodo Moses arbor bona peccauerit ad aquam contradictionis, Deuter. 32. Et Dauid Vria interfecto, cum Bethsabee concubuerit, 2. Reg. 11. Petrus quoque in passione Domini negauerit, dicens, Nescio hominem. Matth. 26. Aut qua consequentia Iethro socer Moysi, arbor mala qui vtique ad Deum Israël non credebat, dederit consilium Moysi bonum. Exod. 18. Et Achior ad Holofernem aliquid vtile sit loquutus, Iudith. 5. Et Comicus dixerit, quod benè dictum Apostolus cōprobauit, 1. Cor. 15. Corrumpunt bonos mores colloquia mala. Et cùm inuenerint quid respondeant, non inferemus & Iudam arborem quondam bonam fecisse fructus malos, postquàm tradiderit saluatorem. Ioan. 13. Et Saulum arborem malam eo tempore quo persequebatur Ecclesiam Christi, fecisse postea fructus bonos, quando in vas electionis de persecutore translatus est? Tamdiu ergo bona arbor fructus non facit malos, quamdiu in bonitatis studio perseuerat: & bona arbor tamdiu manet in fructibus peccatorum, quamdiu ad pœnitentiam non conuertitur. Nemo enim permanens in eo quod fuit, incipit ad id esse, quod necdum cœperit. Alb. Mag. in Matth. conditiones bonæ arboris, bonæ animæ applicat. Dicitur enim, inquit, arbor bona delectabilis, salutaris & vtilis. De vtilitate, Ezech. 47. Erit fructus eius in cibum, & folia eius in medicinam. Esa. 37. Hoc anno pomis vescere. Genes. 2. Ex omni ligno paradisi comede. De delectabilitate, Cant. 2. Sub vmbra illius quem desideraueram, sedi, & fructus eius dulcis gutturi meo. De salubritate, Apoc. 22. Ex vtraque parte fluminis lignum vitæ afferens fructus duodecim. de quibus dicitur ad Gal. 5. Fructus autem spiritus, charitas, pax, gaudium, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas. Hæc arbor dicitur bona. Melior enim est ex plantatione super aquas, ex quibus non exsiccatur. Ps. 1. Erit sicut lignum quod plantatum est secus aquarum decursus, quod fructum suum dabit in tempore suo. Hier. 17. Erit quasi lignum viride, quod plantatum est secus decursus aquarum. Optima autem, si multotiens ferat fructum. Ezech. 47. Per singulos menses afferet primitiua. Apoc. 22. Per singulos menses reddens fructum suum. Hier. 17. In tempore siccitatis non erit sollicitum, nec aliquando desinet facere fructum. Hæc est igitur arbor bona, quæ facit bonum fructum. Fructus autem eius sunt dulcedines sanctorum donorum & operum, & mentes sunt illuminationes cœlestes, quibus sibi redituus fructus lumē continuè ministratur. Clemens Alexandr. lib. 3. Stromat. Vitæ enim institutio apertè eos arguit qui mandata nouere: qualis enim sermo, talis est vita. Arbor enim cognoscitur ex fructibus, non ex floribus & foliis ac ramis. Cognitio est ex fructu & vitæ institutione, nō ex verbo & flore. Nō enim dicimus solum verbum esse cognitionem, sed aliquam diuinam scientiam, & lucem illam quæ innata fuerit in anima ex præceptorum obedientia, quæ facit omnia manifesta quæ sunt in generatione, & hominem instruit vt seipsum cognoscat, & docet hominem, vt ad Deū suas cogitationes dirigat. Quod enim oculus est in corpore, hoc est in mente cognitio. Neque dicans libertatem, eam quæ est sub voluptate seruitutem, sicut illi qui bilem dulcem dulcem. Nos enim didicimus libertatem, quâ Dominus nos liberat, soluere à voluptatibus & à cupiditatibus & aliis vitiis, animique perturbationibus. 1. Ioan. 2. [illegible], Noui Dominum, & mandata eius non

Hieron.

Potest arbor bona malos aliquando fructus facere, & quomodo.

Alb. Mag. Conditiones arboris bonæ.

Cle. Alex.

Cur fructus malus
Alb. Mag.

seruat, mendax est, & veritas in eo nõ est. *Mala autem arbor fructus malos facit.* Est autem arbor alia mala, alia inutilis. Arbor inutilis est, quæ nullos facit fructus: arbor mala, quæ malos. Dicitur autẽ fructus arboris malus, qui aut indelectabilis, aut perniciosus, aut inutilis est. Alb. Magn. in Matt. De primo, inquit, Ezech. 18. Patres nostri comederunt vuam acerbam, & dentes eorũ obstupescunt. De secundò, Dan. 4. Excutite fructus eius. Quos autem dixit, quia non est salubris. De inutilitate dicitur, Iob 9. Transierunt sicut naues poma portantes: quasi dicat inutiliter: nihil relinquentia nisi vanum odorem. Inutiles autem arbores sunt steriles. Abac. 3. Mentietur opus oliuæ, & arua nõ afferent cibum. Iudæ: Arbores autumnales infructuosæ, bis mortuæ, eradicatæ. Hæc omnia de facili aptantur viris bonis, quorum vita labor est. Bonitas arboris, bonitas gratiæ, & bonitas fructus, & bonitas operum, & refectio bonitatis Spiritus sancti, informantur opera. Mala autem arbor, mala vita. Malorum fructus, mala opera, & refectio concupiscentiæ quæ est in eis. *Neque arbor bona malos fructus facere.* Hîc loquitur de fructu bonarum arborum secundum potestatem, & cõuertit sermonem, cõparant fructus bonos ad arborem malã, & è cõuerso fructus malos ad arborem bonam. Videtur autẽ quòd contrarium eius quod dicit eueniat: quia sæpè videmus quòd arbor mala fit bona per incisionem & cultum: & homo bonus malus fit, & è conuerso malus fit bonus. Ad hoc autẽ dicendum, quòd arbor bona hic vocatur liberum arbitriũ sub forma bonitatis gratiæ gratum facientis. Et hoc modo secundum potestatem formæ efficientis, nõ potest arbor bona fructum malum facere. Similiter arbor mala dicitur, secũdum quod est informata vitiis. Et hoc modo ex forma non habet potestatem fructus faciẽdi bonos. Similiter ex Physicis, quando per incisionem vel insitionẽ arbor emendatur, tunc forma efficitur alia: quia in loco incisionis vel insitionis efficitur nodus & tortuositas viarũ, siue pororum inflexio. Et ideò diutius ibi stat succus, propter quod calore arboris & solis meliùs digeritur. In strictis etiam & multis poris subtiliùs diuiditur, & meliùs obedit digestioni. Et aliter quòd hîc dicitur, fieri non potest. De bona dicitur, Ezech. 17. In terra bona super aquas plantata est, vbi faciet fructum. De mala, Daniel 4. Succidite arborẽ & præcidite ramunculos eius, & excutite folia, & dispergite fructus. Sunt autem isti ramunculi, mali fructus. Rom. 7. Passiones corporis quæ per legem erant, operantur in membris meis, vt fructificarent morti. Verùm quæritur, cum arbor bona fructus malos facere non possit quomodo Deus, qui summè bonus est, mala peccatoribus rependit? Respondetur quòd rependit peccatoribus mala pœnæ quæ sunt iustitiæ, quæ verè mala non sũt. Non autem immittit mala culpæ. August. lib. contra Adimantum Manichæi discipulum, c. 26. Ita ergo Deus malũ facit, quod non ipsi Deo malum est, sed eis in quos vindicat. Itaque ipse quantum ad se pertinet, bonũ facit: quia omne iustum bonum est, & iusta est illa vindicta. Et ideò non est contrarium quod Adimantus obiicit, dixisse Dominum, Matt. 7. *Arbor bona fructus facit bonos, mala autem arbor fructus malos facit.* Quamuis enim malum sit gehẽna damnato, iustitia tamẽ Dei bona est, & ipse fructus est ex arbore bona. Ille autem malis peccatorum suorum thesaurizat sibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei, qui reddet vnicuique secũdum opera sua. Quanquã istæ duæ arbores manifestissimè in similitudine duorum hominum positæ sint, id est, iusti & iniusti: quia nisi quisque voluntatem mutauit, bonũ operari non potest. Quòd autem in nostra potestate sit positum, alio loco docet, vbi ait: Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonũ: aut facite arborem malam, & fructum eius malum. Et quibusdam interiectis: Hæc sunt, inquit, mala, quæ Deus facit, id est, peccatoribus pœnas: quòd in ignem mittet arbores, quæ in malitiæ perseuerantia fieri bonæ noluerũt, cùm hoc ipsius arboris malum sit. Deus autem, vt sæpè dixi, non dat fructus malos: quia iustitiæ fructus est vindicta peccati. Potest & alia quæstio oriri, quomodo cũ cuiusque nostrum natura bona sit, à nobis tamen mala nascantur. Aug. tom. 3. in Enchirid. ad Laurent. cap. 13. & 14.

Quomodo Deus cũ bonus, mala rependit peccatoribus.

August.

sic resoluit, quòd omnis natura, etiamsi vitiosa est, in quãtum natura est, bona est: inquantum vitiosa est, mala est. Quapropter, inquit, in his contrariis quæ bona & mala vocantur, illa Dialecticorum regula deficit, qua dicunt nulli rei duo simul inesse cõtraria. Nullus enim aër simul est & tenebrosus, & lucidus: nullus cibus aut potus simul dulcis est & amarus: nullum corpus simul vbi album est, ibi & nigrum: nullum simul vbi deforme, ibi & formosũ. Et hoc in multis, ac penè in omnibus contrariis reperitur, vt in vna re simul esse non possint. Cùm autem bona & mala nullus ambigat esse contraria, non solùm simul esse possunt, sed etiam mala omninò sine bonis, & nisi in bonis esse non possunt quamuis bona sine malis esse possint. Potest enim homo vel angelus non esse iniustus: Iniustus autem non potest esse nisi homo vel angelus: & bonum, quod homo bonum, quod angelus: malum quod iniustus. Et hæc duo contraria ita simul sunt, vt si bonum non esset, in quo malum esset, prorsus nec malum esse potuisset: quia non modò vbi consisterent, sed vnde oriretur, corruptio non haberet, nisi esset quod corrumperetur. Quòd si bonum esset, nec corrumperetur: quoniam nihil est aliud corruptio, quàm boni exterminatio. Ex bonis igitur mala orta sunt, & nisi in aliquibus non sunt: nec erat aliàs vnde oriretur vlla mali natura. Nam si esset in quantum natura esset, profectò bona esset: & aut incorruptibilis natura magnum esset bonum, aut etiam natura corruptibilis nullo modo esset, nisi aliquod bonum, quòd bonum corrumpendo posset ei nocere corruptio. Et cap. 15. Sed cùm mala in bonis orta esse dicimus, non putetur hoc dominicæ sententiæ refragari, qua dicit, *Non potest arbor bona malos fructus facere.* Non potest enim, sicut veritas dicit, colligi vua de spinis: quia non potest vua nasci de spinis: sed ex bona terra vt vites nasci posse videmus, & spinas. Et eo modo tanquam arbor mala fructus bonos, id est, opera bona, non potest facere voluntas mala: sed ex bona hominis natura oriri voluntas & bona potest, & mala. Nec fuit prorsus, vnde primitùs oriretur voluntas mala, nisi ex angeli & hominis natura. Quod & ipse Dominus eodem loco, vbi de arbore & fructibus loquebatur, apertissimè ostendit. Ait enim, (Matth. 12.) Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum: aut facite arborem malam, & fructum eius malum. Satis admonens ex arbore quidem bona malos, aut ex mala bonos fructus nasci non posse: ex ipsa tamen terra, cui loquebatur, vtramque arborem oriri posse. Ita sicut in vna, eadẽmque terra, non tamen vnica radix, sed vna & altera bonos aut malos fructus facit: sic in vna eadẽmque hominis natura, alia atque alia voluntas est, adeò vt non ex eadem bonum & malum pendeat. Augustinus tom. 7. lib. 1. de gratia Christi, contra Pelagium & Celestium. Nam & Dominus, inquit, nec arborem bonam dicit posse facere fructus malos, nec malam bonos. Et Apostolus 1. ad Tim. 6. cùm dicit radicem omnium malorum esse cupiditatem, admonet vtique intelligi radicem omnium bonorum charitatem. Vnde si duæ arbores bona & mala, duo sunt homines, bonus & malus: quid est bonus homo, nisi voluntatis bonæ, hoc est, arbor radicis bonæ? & quid est homo malus, nisi voluntatis malæ? Fructus autem harum radicum atque arborum, facta sunt, dicta sunt, cogitata sũt, quæ bona de bona voluntate procedunt, & mala de mala. Et cap. 19. Facit autem homo arborem bonam, quando Dei accepit gratiam. Non enim se ex malo bonum per seipsum facit, sed ex illo, & per illum, & in illo qui semper est bonus: nec tantùm vt arbor sit bona, sed etiam vt faciat fructus bonos, eadem gratia necessarium est vt adiuuentur, sine qua boni aliquid facere non potest. Ipse quippè in bonis arboribus cooperatus fructum, qui & forinsecus rigat atque excolit per quemlibet ministrum, & per se dat intrinsecus incrementum. Malam verò arborem homo facit, quando seipsum malum facit, quando à bono incommutabili deficit: ab eo quippè defectus est origo voluntatis malæ: qui defectus non aliam naturam malam, sed eam quæ bona est condita, vitiat. Sanato autẽ vitio, nullum malum remanet: quia vitium naturæ qui-

Quomodo cum natura nostra bona sit, à nobis mala nascantur
August
In bono malum.

Augustin.

Quomodo homo facit malam arborem.

dem

dem merat, sed vitium natura nó erat. In eum igitur sensum sese habet hæc Christi sententia, quòd ab hæreticis tota voluntate corruptis & deprauatis adinstar perniciosæ arboris boni fructus expectandi minimè sunt. Chrysost. hom. 19. Oper. imperf. in Matth. c. 7. Malus enim, inquit non potest facere bonum, (inquantum talis est:) etsi videtur tibi facere bonum, cósidera cautè ipsum bonum, & inuenies intus esse malum illud. Nam quod ex proposito malu fit, etiam bonum malum est. Nam bonum opus malum propositum non excusat: malum autem propositum bonum opus condemnat. Si videris infidelem humilem aut mansuetum, scito quia subdolus est in corde. De talibus enim dicit Propheta, Ps. 54. Molliti sũt sermones illius super oleum, & ipsi sunt iacula. Si videris eum bona opera facientem, intellige quia propter homines facit. De his enim dicit Dominus: Omnia faciunt vt ab hominibus videantur. Sic bonorum hominum omnia opera etiam mala, bona sunt. Si ergo videris aliquem Deum in veritate non colérem, quasi bonum ne credas oculis tuis, vt dicas bonum illum, sed crede magis Deo quàm tibi, qui dixit: *Non potest arbor mala facere fructum bonum.* Si autem dicis illum bonum, mendacem fecisti Christũ. Tu enim vides quæ sunt in facie, Deus autem quæ sũt in corde. Sicut enim in horto sunt multæ arbores fructum inutilem facientes, in syluis autem non inuenitur bonum faciens: si autem faciunt, aut insipidum faciũt, aut acerbum: Sic in Ecclesia, quæ hortus est Christi, Salomone dicente, Cant. 4. Hortus conclusus, fons signatus, soror mea, paradisus, cum fructu pomorum multi sunt mali. In ecclesia autem hæresum, quæ sunt syluæ desertæ, nemo est bonus: quia etsi est aliquis bonus, propter homines est bonus, & non propter Deum. *Omnis arbor, quæ non facit fructum bonũ, excidetur, & in ignem mittetur.* Vt quid enim terram occupat, & ad quid vtilis erit, nisi vt cóburatur? Hac similitudine Dominus in hypocritas, & maximè in hæreticos & infideles, sententiam ignis profert: non modò cùm nunc, id est, in hoc sæculo à magistratibus pœnis dignis sua infidelitate mulctãtur, sed & tunc cùm emigrãt. Supplicium enim ignis, cui adiudicantur hæretici, iudicium præbet futuri, & multò terribilioris ignis Gehénæ, cui mancipati sunt, quotquot hinc cum hæresi discesserint. 2. Reg. 23. Spinæ igni succensæ, quia comburentur vsque ad nihilum. Heb. 6. Horum consummatio erit in combustione Es. 9. Erit in combustionem & cibum ignis. Ezech. 15. Ecce igni datum est in escam: vtramque partem eius consumpsit ignis, & medietas eius redacta est in fauillam. Hic erit exitus idolorum istorum, quæ manu & opinione humana conflata sunt. Rursus eandem sententiam confirmat Christus, Ioan. 15. Palmes qui in me non manserit, mittetur foras, & arescet, & colligent eum, & in ignem mittent. Apoc. 19. Apprehensa est bestia, & cum ea Pseudoprophetæ, & viui missi sunt in stagnũ ardentis ignis sulphure. An non Helias excidit gladio Prophetas Baal, (3. Reg. 18.) & corũ corpora in torrentem Cisoo deiecit? An nó Iehu cum Ionadah filio Rechab & octoginta viris, percussit omnes cultores Baal in ore gladij? (4. Reg. 10.) An non Iosias Rex occidit sacerdotes idolorum super altaria, in quibus Baali sacrificabant, & crematorũ cadauerum cineres dispersit? (4. Reg. 23.) An non Mathathias eũ occidit, qui idolum illi porrigebat? (1. Mach. 2.) Quid quòd nec ipse Petrus Ananiam & Sapphiram tolerare potuit, quòd de pretio agri sui Ecclesiam fraudarent? (Act. 4.) quanto minùs tolerandos docuit eos, qui nouis dogmatibus Ecclesiam turbarent? Nam si arbor nó ferens fructum exciditur, & in ignem mittitur: quid arbori venenosæ, quid hæretico, non modò nõ ferenti fructum, sed aërem ipsum sua peste inficienti faciendum est? *Igitur ex fructibus eorum cognoscetis eos.* Cóclusio est ex præinductis collecta. Ratio autem redditur Luc. 6. Quia bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum. & malus homo de malo thesauro cordis sui profert malum. *Non omnis qui dicit mihi Domine, Domine intrabit in regnum cœlorum.* Occurrit obiectioni quæ de hypocritis, etiam & quibusdam hæreticis fieri posset. Quis enim illorum non Dominum appellat, & maximis acclamationibus ostentat se Dei cultorem esse? Quis hæreticorum non habuit sua cantica, suos Psalmos, suas precationes? Ariani etiam noctu tædis accensis per Cóstantinopolim, tempore Eudoxiæ Imperatricis, cantica quædam contra Consubstãtialium Catholicorum fidem personabant, vt scribit Nicephorus lib. 12. hist. Eccles. cap. 8. Sozomenus lib. 5. hist. Eccles. cap. 28. & idem quidem factum à Samosateno. Ille enim in media Ecclesia magno die Paschatis, muliereulas subornauit, quæ de ipso psallerent, reiectis illis Psalmis qui in honorem Christi cãtabantur: vt scribit Euseb. lib. 7. hist. Eccles. cap. 30. Habuerunt omnes suos cœtus, & inuocationes. Quid quòd nonnulli ipsa ratione Euchitæ, id est, precatores dicti sunt? Et nostris etiam temporibus habent Sacramentarij, Zuuingliani, Caluiniani, habent & Lutherani, & Buceriani suos Psalmos, ad quos concinendos promiscuam hominum multitudinem inuitant. Ergóne quia norunt clamare, ô Christe, ô Domine, ideo etiam audiendi, & fructus doctrinæ, id est, impietatis illorũ, colligẽdi sunt? Atqui si quis idiota hic hæreat, & quod aliquando insusurratum, ita obstrepat: quomodo non isti Anabaptistæ veritatem habeant, cùm tam intento animo precentur? quomodo non Sacramentarij, cùm tam ardenti clamore suos Psalmos intonẽt? Adiiciat quoque, quomodo non Turcæ bonos fructus emittant, cùm non sine magna reuerentia in sua se templa recipiãt, & suum *Haalla* sæpiùs intonent? Ita si veritas in iis esse existimanda est, qui dicunt, *Domine, Domine,* qui Psalmos Marotinos & Bezanos, aut huiusmodi similes magna voce canunt: nulla erit fidelis ab infideli discretio. Ipsus etiam Athenienses ante doctrinam Euangelicã acceptam, Paulus testatus est Dominum inuocasse. Hunc enim, inquit, quem ignorantes colitis, annuncio vobis. Rectè ergo dicit, non omnem dicẽtem, Domine, Domine, ingressurum regnum cœlorum. Hoc nec omnibus fidelibus cótinget, nisi simul charitatis & pietatis opera coniunxerint, vt statim confirmat. Porrò, inquit Theophylactus in Matth. Hoc loco ostendit seipsum Dominum, quãdoquidem ait (*dicit mihi Domine, Domine:*) nam ita se & Deũ dicit. Docet autem nos, si fidem absque operibus habuerimus, nihil eam nobis esse profuturam. Clemens Alex. lib. 7. Stromat. idem asserit, adiiciẽs: Is autem, qui cognitione præditus est, operarius fuerit, qui mũdanas quidem vincit cupiditates, licet sit adhuc in carne. 1. Cor. 13. Si linguis hominum loquar & Angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut æs sonans, aut cymbalum tinniens. Ita nimirùm responderi potest obiectioni, quæ fit hoc modo. Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem, vt scribit Apostolus, (Rom. 10.) & Ioël, (cap. 2.) Omnis quicunque inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Videtur igitur satis esse ad salutem, si quis dixerit, Domine, Domine. Albertus Mag. in Matth. respondet ex Glossa, quòd perfecta inuocatio conficitur ex tribus: ex deuotione seu fide cordis, ex confessione oris, & operis attestatione, vt perfecta censeatur: alioquin mendax est. Psal. 77. Dilexerunt eum in ore suo, & in lingua sua mentiti sunt ei. Cor autem eorum non erat rectum cum eo, nec fideles habiti sunt in testamento eius. Esa. 29. Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me. Hier. 12. Propè es tu ori eorum, & longè à renibus eorum. Ideò adiicit: *Sed qui facit voluntatem patris mei qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum cœlorum.* Rom. 2. Non enim legis auditores iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur. 2. Cor. 8. Facto perficite, vt quemadmodũ promptus est animus voluntatis, ita sit & perficiendi. Tria autem tangit: voluntatem, quæ est regula omnis rectitudinis, quia iniusta esse non potest. Abac. 1. Mundi sunt oculi tui, & ad iniquitatem respicere non potes. Affectum acceptantis, cùm dicit, *Patris mei.* Et attende, quòd paulatim suos erigebat ad notitiam suæ diuinitatis, nimirùm vt credatur quòd iustitia ab eo prædicata, accepta sit Deo patri suo. Ioann. 3. Pater amat filium, & omnia dedit ei in manus. Voluntas enim patris est, id quod docet filius. Ioan. 6. Quid faciemus vt operemur opera Dei? Respondit Iesus: Hoc est opus Dei, vt credatis in eum quem ille misit. Per hoc autem quod di-

Chrysost.

Hæretici quibus adiudicandi.

Psalmi ab hæreticis decantati. Niceph. Sozomen.

Eusebius.

Theod.

Cle. Alex.

Alb. Mag. *Perfecta inuocatio quibus constet.*

1.
2.
3.

eit, *Qui est in cœlis*, altitudinem diuinæ iustitiæ designat. quæ terrenis inquinamentis seu huius sæculi peccatis nó polluatur. Ps.88. In iustitia tua exaltabuntur. Ps.3. Nostra conuersatio in cœlis est. *Multi dicent mihi in illa die, Domine, Domine.* Quæ illa dies, nisi de qua Soph. 1. Dies iræ, dies timoris & miseriæ? Rom.2. In die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei. Nec mirùm si Christum alloquantur, cùm & Matt. 25. asserat idem ipse eos, qui à sinistris erũt, dicturos, Domine, quando te vidimus esurientem? Verùm hæc mentaliter dicturi esse intelliguntur.

Thom.

A Thom. in Matt.c.7. Dies terminum nominat, sed non secundum téporis qualitatem. Quia dies iudicij aliquádo nox dicitur, & aliquando vtrunque nomen, diei scilicet & noctis, sortitur. Matt.25. Media nocte clamor factus est, Ecce sponsus venit, exite obuiam ei. 1.Cor.4. Dies vocatur. Et in Ps. 36. Educet quasi lumen iustitiam tuam, & iudicium tuum tanquam meridiem. *Domine, Domine,* Multiplicat ad significandum maiorem timorem, & confusioné. *Et hi multi,* quia (Eccl.1.) stultorum infinitus est numerus. *Nónne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus?*

Chrysost.

B Chrys. ho.19. Oper. imperf. in Matth. Considera, quia in nomine dicunt, non in spiritu: quia in nomine Christi multi ambulant, qui nó habent spiritum Christi, seducendi causa. Ideò nó ex nomine Christi cognoscendi sunt Christiani, sed ex spiritu Christi. Ergo prophetant in nomine Christi, in spiritu autem diaboli, quales sunt diuinatores. Sed sic discernuntur, quoniam diabolus interdum verum dicit, sanctus spiritus nunquam mentitur. Concessum est autem diabolo & interdum veritatem dicere, vt mendacium suum rara veritate commendet. Si autem nunquam diceret verum, neque sanè ad tentationem posset sufficere seductio eius.

Hieron.

C Hieron. in Matth.c.7. Prophetare, & virtutes facere, & dæmonia eiicere, interdum non eius meriti est, qui operatur: sed vel inuocatione nominis Christi hoc agit, vel ob condamnationem eorum qui inuocant, & vtilitatem eorum qui vident & audiunt, conceditur: vt licet homines despiciant signa facientes, tamen Deum honorent, ad cuius inuocationem fiunt tanta miracula. Nam & Saul (1. Reg.10.) & Balaam (Num.23.) & Caiphas (Ioan.11.) prophetauerunt nescientes quid dicerent: & Pharao. & Nabuchodonosor (Genes.41. Dan.5. somniis futura cognoscũt. Sed & Iudas Apostolus cum animo proditoris multa signa inter cæteros Apostolos fecisse narratur.

Gregor.

D Greg. lib. 20. Moral.c.8. Nónunquam etiam hæretici signa quoque ac miracula faciunt, sed vt hîc præmia afflictionis suæ abstinentiæque recipiant, videlicet laudes quas quærunt. Vnde redemptoris voce dicitur: Multi dicent in illa die, nónne in nomine tuo prophetauimus? Qua nimirùm sétentia quid datur intelligi, nisi vt in humilibus charitatis humilitas, non autem debeant virtutum signa venerari?

Humilitas in omnibus cō[m]mendanda.

Vnde nunc sancta Ecclesia, etiamsi qua fiant hæreticorũ miracula, despicit: quia hæc sanctitatis specimen non esse cognoscit. Probatio namque sanctitatis, non est signa

E facere, sed vnumquemque vt se, diligere: de Deo autem vera cognoscere, & de proximo meliora, quàm de seipso sétire. Nam quia vera virtus in amore est, non autem in ostensione miraculi, veritas demonstrat, quæ ait, (Ioan.13.) In hoc cognoscent omnes quia mei discipuli eritis, si dilectionem habueritis ad inuicem.

August.

August. lib. 2. de serm. Domini in monte, cap.7. Sed meritò potest mouere quomodo huic sententiæ conueniat illud Apostoli, Nemo in spiritu Dei loquens dicit Anathema Iesu, & nemo potest dicere Dominum Iesum, nisi in Spiritu sancto. At verò

F dicere non possumus eos qui Spiritum sanctum habeant, nó introituros regnum cœlorum, si modò perseuerarint. Efficitur igitur, vt & qui dicunt, Domine, Domine, & qui in nomine Domini Iesu prophetant, & dæmonia eiiciũt, non excludantur à regno cœlorum. At verò aliud est voce tenus dicere Dominum Iesum, aut etiam corde. Ergo, inquit August. illi voce tantùm sonant, non autem intellectu cernunt, & voluntate agunt. Verè autem ac propriè illi dicunt à quorum voluntate ac mente non abhorret prolatio sermonis sui: secundum quam significationem dicit Apostolus, Nemo potest dicere Dominum Iesum, nisi in spiritu sancto. Et illud ad rem maximè pertinet, ne decipiamur, tendentes ad contemplationem veritatis, non solùm nomine Christi, per eos qui nomé habent, & facta non agunt, sed etiam quibusdam factis ac miraculis: qualia cùm propter infideles fecerint, Dominus monuit tamen ne talibus decipiamur, arbitrantes ibi esse inuisibilem sapientiam, vbi miraculum visibile viderimus.

Theoph.

Veritas sacramentorũ non pendet ab humana virtute.

Theophylactus in Matth. Multi enim quum prædicare incipiebant, eiiciebant dæmonia, & quamuis indigni essent, per nomen tamen Iesu fugabant dæmones. Nam gratia etiam per indignos efficax est, sicut per indignos sacerdotes sanctificamur. Nam quia cõsecratio mysteriorum & veritas sacramentorum non pendet ab humana, sed diuina institutione & virtute, & non in merito sacerdotis, sed Christi, perficiuntur: ideò sacerdos peccator, & suo etiam ministerio, si vitam spectes, indignus, vbi verba protulerit, æquè consecrat: quia non in suo, sed Christi nomine consecrat.

Fulgentius.

Fulgentius lib. 1. de peccator. remission. cap.26. Non ca propter saluandos omnes probat, quod Dominum inuocauerint, nisi & innocétia vitæ accedat. Nam & libro Psalmorum scriptum est, Ps. 144. Propè est Dominus omnibus inuocantibus eum in veritate. Voluntatem timentium se faciet, & preces eorum exaudiet, & saluos faciet eos. Propter quod & in Prouerb. (cap.3.) Vnusquisque nostrum timere Dominum iubetur, & à malo discedere. Ibi quippè dicitur: Time Dominum, & declina ab omni malo, & erit pax corpori tuo, & diligentia ossibus tuis. Nam & in libro Ecclesiast. (cap. 7.) ne mala faciat vnusquisque fidelium, sic admonetur: Noli facere mala, & non apprehendent te. Discede ab iniquo, & discedent mala abs te. Ne semines mala in sulcis iniuriæ, & non metes illa in septuplum.

Et tunc confitebor illis, quia nunquam noui vos: discedite à me omnes qui operamini iniquitatem. Verùm quomodo istud verum est, quòd numquam Dominus nouerit aut hypocritas, aut hæreticos qui nomen suum inuocauerint, & se Christianos nuncupauerunt? An non multi eorum aliquando fuerunt in gratia? Tunc igitur illos Christus nouerat.

Alb. Mag.

At verò, inquit, Alb. Mag. in Matth.c.7. dicendum quòd duplex est notitia: vna simplicis visionis, qua nouit omnia: altera est beneplaciti, Dei prædestinantis, quæ nó est gratiæ tantùm, sed gratiæ ordinantis ad gloriam: & illa notitia, eos nunquam se cognouisse asseret.

Duplex est notitia.

Etsi enim gratiam illis aliquo tempore infuderit & communicarit, non tamen ad hoc, vt per illam gratiam (potentia quidé) sed non actu saluarentur: quia ipse prænouerat quid esset in homine, & quid in illis, & per consequens præuiderat eos gratiarum donis abusuros esse. Non noui vos, inquit, per absolutam approbationem, æternámque approbationem.

Hierony.

Hieronym. in Matth.c.7. signanter dicit, *Confitebor tunc illis*, quia multò antè tempore dicere dissimulauerat, *non noui vos.* Non nouit Dominus eos qui pereunt.

Gregor.

Gregorius lib.33. Mor.c.18. Mollia quidem deprecantes dicét ea, quæ eius nomine fecerunt: sed duro corde, illa cùm facerent, in suam laudem rapuerunt. Vnde mox audiunt, Non noui vos.

August.

Augustinus in Psalm.100. Cùm declinaret à me malignus, non cognoscebam, inquit Psaltes. Quid est, non cognoscebam? Non approbabam, non laudabam, non mihi placebat. Cognoscere enim inuenimus in scripturis aliquando dici, pro eo quod est placere nobis. Quid enim Deum latet, fratres? Nunquid nouit iustos, & non nouit iniustos? Quid cogitas, quod ille nesciat? Non dico, quid facis, sed quid cogitas quod ille nesciat: imò quid cogitaturus es, quod ille antè non viderit? Omnia ergo nouit Deus, & tamen in fine, id est, in iudicio, post misericordiam, de quibusdam dicit: In illa die venturi sunt, & dicent, Domine, Domine, in nomine tuo manducauimus, & bibimus, & virtutes multas fecimus. Et dicam illis, Non noui vos. Ille non nouit aliquem? Sed quid est, Non noui vos? In regula mea vos non cognosco: noui enim regulam iustitiæ meæ. Et in Ps.34. sic interpretatur, Non noui vos: id est, non estis compagini corporis mei, non hæretis regulis meis, vitiis hæsistis. Et in Ps.1. Nouit Dominus viam iustorum, quemadmodum dicitur Nouit salutem medicina, morbos autem non nouit:

& tamen etiam morbi arte medicinæ agnoscũtur. Sic dici potest nosse Dominũ viã iustorum, viam autem peccatorum non nosse: non quia aliquid Dominus nesciat, & tamẽ dicit peccatoribus, *Non noui vos.* Sed planiùs dictum est, vt hoc sit nesciri à Domino, quod est perire: & hoc sit sciri à Domino, quod est manere: vt ad scientiam Dei pertineat esse, ad ignorantiam verò non esse: quia Dominus dicit, Ego sũ, qui sum. Et, Qui est, misit me. Exo.3. Chrys. ho.19. Oper. imperf. in Matt. Sicut enim omnes homines naturaliter cognoscunt Deum, non autẽ videtur verè cognoscere, quia non dignè colunt, sicut serui dominum, sicut factura factorem: Et hæc est secundum naturam quidẽ cognitio, non autem secundum voluntatem: Sic & Deus naturaliter omnes cognoscit: sed nõ eos videtur verè cognoscere, quia non eos diligit quasi factor facturã, quasi dominus proprios seruos. Et hoc est secundũ naturã cognoscere, non autem ex voluntate, quia omne malum extraneũ est à Deo. Ideò dicit illis, *Discedite à me.* Alb. Mag. in Matt. Sed contrà: Quò ibo à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? Responsio. Deus vbique est: sed disceditur ab eo, quando proijcitur aliquis à visione contemplationis eius, secundum quam obijcitur sanctis, in ratione summi boni. Es.26 Tollatur impius ne videat gloriã Dei. Matth. 25. Proijcite eum in tenebras exteriores. *Qui operamini.* Hieron. in Matth. Non dixit, qui operati estis iniquitatẽ, ne videretur tollere pœnitẽtiam: sed, qui operamini, hoc est qui vsque in præsentem horam, cùm iudicij tẽpus aduenerit, licet non habeatis facultatem peccandi, tamẽ adhuc habetis affectum. Basil. q.282. Quomodo autem non fuerunt operatores iniquitatis, qui donis Dei ad propriarum voluptatum negotia abusi sunt? Quales erant illi, de quibus dicit Apostolus: Nõ enim sumus vt plerique cauponantes verbum Dei. Et rursus, Qui putant quæstũ esse pietatem & multa eiusmodi. Chrys. hom.19. Oper. imp. in Matt. Sed & post mortem etiam Christo mentientur, dicẽtes, Domine, in nomine tuo hoc & hoc fecimus. Nũquid nesciebant ipsi apud se, quia nunquam nec dilexerãt Christum, nec fecerant voluntatem eius? Sed putant se, sicut in hoc sæculo homines deceperunt, sic & ibi etiam Deum fallere posse. Ideò etiam non dicit illis, Discedite à me qui operati estis iniquitatem: sed, qui operamini. Quia iniqui nec post mortem desinunt esse iniqui: quia etsi peccare non possunt, tamen peccandi propositum tenent. Alb. Mag. in Matth. Quia, inquit, sicut dicit Damascenus, quod est in Angelis casus, hoc est in hominibus mors. Et ideò sicut Angeli remanserunt in obstinata voluntate eius, quod concupierunt: ita etiam homines efficiuntur obstinati in voluntate peccati, in qua moriuntur. Ezech. 32. Descenderunt in infernum cum armis suis, & posuerunt gladios suos sub capitibus suis, & fuerunt iniquitates eorum in ossibus eorum. Atqui arma eorum, cum quibus in infernum descenderunt, sunt iniquæ voluntates: & gladij, quibus Deum impugnauerunt & sanctos, sunt conatus eorum ad malum: Et iniquitates in ossibus eorum, sunt notæ peccatorum in viribus animæ. Et hæc est causa, cur ignis semper eos incendit: quia voluntates illæ perpetuæ erunt in eis, eò quòd non sunt susceptibiles gratiæ. Cùm enim ceciderint à statu merendi, impossibile illis est redire ad gratiam: & per consequens necesse est in pœnis eos permanere. Anima enim rationalis, quæ, sicut dicit Dionysius, discursiuam habet disciplinam per signa vestigij & imaginis acceptam, sine sensu perfici non potest. Vnde fit, vt ex casu ab vsu sensuum, impossibile quoque sit resurgere. Sed opponi posset, quod in Sapientia, de impijs legitur, Videntes turbabuntur timore horribili, intra se pœnitentiam agentes, & dicentes: Hi sunt quos habuimus in contemptum & derisum & contumeliam, & nunc computati sunt inter filios Dei! Nos insensati vitam illorum existimabamus insaniam. Dicendum, quòd pœnitentiam agent de peccato, non inquantum est malum, sed inquantum est æternæ pœnæ meritorium. Lugebunt pœnas, non autem peccata sua. *Omnis ergo qui audit verba mea hæc, & facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui ædificauit domum suam supra petram.* Alia rursus similitudine ostendit, & fidem & opera illis necessaria esse, qui salutem consequi, & non modò à præsentibus, sed & futuris malis erui voluerint. Auditus enim per verbum Dei, & fides ex auditu est. (Ro.10.) Auditus igitur non sufficit, nisi credat ille qui audierit, cùm auditus ad fidem disponatur. Sed neque fides sola sufficit ad salutem, verumetiam requiruntur opera pietatis & charitatis. Proponit igitur eius qui audit & facit, & eius qui audit & non facit quanta in posterum differentia sit, nimirùm coram iusto iudice Deo: idque similitudine sumpta à duobus, domum sibi cuique suam ædificantibus. Describit autem ædificationem, impugnationem, & constantiam seu firmitatem domus benè constructæ: contrà verò ruinam eius, quæ firmis fundamentis innixa non erat. Thomas Aquinas lib. Commentar. in Matt. c.7. Dicit ergo auditum verbi non sufficere, cùm interim ille sit necessarius. Ioann.8. Quia qui ex Deo est, verba Dei audit. Sed non sufficit. 1. Ioann. 1. Non enim auditores verbi, sed factores gloriabuntur. Item benè dixit *verba mea hæc*: quia quicquid ad salutem pertinet, ibi continetur. Vnde qui audit verba hæc, & facit, *assimilabitur viro sapienti.* Et non dicit quòd sit sapiens, sed assimilabitur. Et potest hæc similitudo intelligi de corporali ædificatore, & sic plana est litera: Vel potest intelligi spiritualiter, & sic vir iste est Christus. Eccles. 6. Virum vnum de mille reperi. Domus Christi est Ecclesia. Scit enim qualiter oporteat ædificare. Vnde de ipso, Prou. 9. Sapientia ædificauit sibi domum. Et Prouerb. 14. Mulier sapiens ædificauit domum suam (supra petram.) 1. Cor. 10. Petra autem erat Christus. Vnde Christus super se ædificat: ipse enim est fundamentum. Vnde 1. ad Cor. 13. Fundamentum aliud nemo ponere potest, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus: hoc enim est fundamentum veritatis æternæ. Hoc autem est omninò immobile. Psal. 124. Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion. Sequitur impugnatio huius domus. *Et descendit pluuia.* Pluuia doctrina intelligitur. Et est bona & mala pluuia. Ergo quæ irruit, est mala doctrina. Gen. 19. Dominus pluit super Sodomã sulfur & ignem. Item, flumina sunt bona & non bona. Esa. 18. Diripuerunt flumina terrã eius: & per hæc significantur sapientes esse. Ista flumina ex pluuijs generantur per ventos, dæmones. Vnde in Canonica Iudæ: Nubes sine aqua, quæ à ventis circumferuntur, &c. *Et irruerunt in domum*: id est, in Ecclesiam. *Et non cecidit.* Non enim dirumpentur funiculi eius in æternum. Esa. 33. Et quare fundata erat super petram: id est, Christum? Athanasius lib. Quæstionum ad Antioch. principem, q. 43. Quis est enim ille homo, qui ædificauit domum suam super petram? Sanctus Petrus. Petra, Christus: domus, fides: ventus, diabolus est. Qui verò super arenam ædificauit, Iudas est. Arena siquidem est sterilis. Theophilus Antioch. lib. Allegoriarum 1. in quatuor Euãgelia, quædam paulò immutat. Petra, inquit, Christus est intelligendus: domus, vita hæc præsens innixa Deo: flumina & venti, impetus persecutionis: arena, hæresis, in qua quicquid ædificatum fuerit, cadit. Hieron. in Matt. Descendit pluuia ista, quæ domum subuertere nititur, diabolus est: flumina verò, omnes Antichristi, qui contra Christum sapiunt: Venti, spirituales nequitiæ in cœlestibus. *Fundata enim erat supra petram*, &c. Super hanc petrã Dominus fundauit Ecclesiam. Ab hac petra Apostolus Petrus sortitus est nomen. Super huiusmodi petram non inueniũtur serpentis vestigia. De hac & Propheta loquitur confidẽter, Ps. 39. Statuit supra petram pedes meos. Et in alio loco: siquidem Psal. 103. Petra refugium leporibus siue erinaceis. Timidum enim animal in petræ cauernas se recipit, & cutis aspera & tota armata iaculis tali se protectione tutatur. Vnde & Moysi dicitur eo tempore, quo de Ægypto fugerat, & lepusculus Domini erat: Sta in foramine petræ, & posteriora mea videbis: Exod. 33. Euthymius paulò aliter, ita tamen vt ex parte concurrat. Domum quidem, inquit, Christus appellat, intelligentis animæ operationem, quæ varijs ædificatur virtutibus. Petram autem, præceptorum eius firmitatem, quæ fundant & firmant ea quæ super ædificata sunt, & omnes tentationum insultus, ne euertantur custodiunt: suadendo

om-

Marginal notes: Chrysost. — Alb. Mag. Quomodo à Deo, qui vbique est, disceditur. — Hieron. — Basil. — Chrysost. — Alb. Mag — Dionys. — Alia similitudo. Auditus verbi non sufficit. — Tho. Aqu. — Quæ domus. — Quæ pluuia. — Athanas. — The. Ant. — Hieron. — Euthy.

omnes contumelias, multiplicésque illecebras, etiã mortem ipsam despicere, nec ob vllum despiciendum mollescere, aut terga dare. *Et descendit imber, & venerunt flumina, flaueruntque venti, & irruerunt in domum illam, & non cecidit: fundata enim erat super petram.* Ad intellectũ quidé communem, per imbrem, fluuios & ventos, varias innuit tentationes: Anagogicè verò per imbrem intelligimus commoti animi cogitationes, quas immittunt dæmones animis: fluuios autem, affectiones ad perditionem detrahentes: ventos verò, dæmones, qui nequitiæ spiritus dicuntur. Siue sensibiles, siue intelligibiles dixerimus tentationes, omnes hæ in prædictam domum irruentes, siue insilientes, aut illi ruinam minitantes, non potuerunt deiicere aut dissoluere eam, quia fundata erat firmiter supra petram, siue super soliditatem, vt dictum est. Statim itaque Apostolos mihi intuere, in quos plurimæ defluxerunt insidiæ, ac innumeræ calamitatum hyemes deciderunt, nec valuerunt animarum eorum turrim euertere, sed perditis certè corporibus animo permanserunt inexpugnabiles ac insuperabiles. *Et omnis qui audit hæc verba mea, & non facit ea, assimilabitur viro fatuo.* Quia multi auditorum laudaturi erant quæ dixerat, nec tamen ea facturi, per parabolam hos anticipando deterret. Positis autem prudentis atque fatui operibus, illius autem rationi consonis & honestis, huius autem vanis: vtriusque discipulorum confirmauit salutem, & per zelum prudentiæ, & per odium vani laboris. Hoc autem frequenter facit, ad virtutem adhortans, & ab imitatione bonorum, & ab odio malorum. *Qui ædificauit domum suam supra arenam: & descendit imber, & venerunt flumina flaueruntque venti ac irruerunt in domum illam, & cecidit.* Meritò stultum illum nominauit. Quid enim insipientius eo, qui domum suam super arenam ædificat, & cùm laborem sustineat, priuatur tamen fructu, quem inde colligere oportuit? Hoc ergo est, ac si diceret: Omnis qui postquàm præcepta mea didicit, super ea quasi super solidum fundamentum, suas actiones non ædificat, hoc est, non conuersatur iuxta id quod illa admonent, sed alia incedit vis, stultus est, & vanè laborat, hoc est, variis tentationibus afflictionis tempore, facilè superabitur. Quum autem talis ob aliud nihil prætermittat salutis præcepta, quàm propter viam arctam & angustam, erit sanè arena voluptatum amor, super quam ædificat suam conuersationem: Ideóque ingruente tentatione, in negationem cadit, non ferens acerbitatem, eo quòd laboribus, durísque asperitatibus non sit assuetus. *Et fuit ruina eius magna.* Magna vtique. Neque enim ab honore excidit, aut diuitiis, seu alia huiusmodi humana prosperitate, sed à fide in Christũ. Nam qui infidelis est, non cadit, sed iacet penitus in fouea erroris: qui verò ab hac extractus, & ad fidei altitudinem subleuatus, postea reuocatur, hic cadit, & à via excidit æterna. Hilarius in Matth. Sensus igitur iste superioribus iunctus est. Obiurgans enim Pseudoprophetarum iactantiam, & hypocritarum figmenta, per comparationis exemplum, perfectæ in se fidei hominem exponit: Quòd is, qui verba sua & audit, & facit, super petram sit ædificatus, & fundamento stabili firmóque incidentium tempestatum impetu non possit dissolui. In petra Dominus seipsum significat, validum excelsi ædificij fundamẽtum: cum autem, qui ex se in sublime opus excreuerit, moueri non posse vel pluuiis, vel fluminibus, vel vento. In pluuiis, blandarum & sensim illabentium voluptatum illecebras significat, quibus primùm fides rimis patentibus immadescit. Postquam torrentium procursus, id est, grauiorum cupiditatũ motus incurrit, atque exinde tota ventorũ vis circumflantiũ desæuit, vniuersus scilicet diabolicæ potestatis spiritus infertur. Sed fundamento petræ homo ædificatus insistet, nec moueri loco suo poterit. Stultus verò hæc audita dissimulans, tanquam arenæ opus ædificationis impenderit, infideliter stat, citò pluuiis illabentibus subluendus, & fluminibus propellendus, & vẽtis differendus, secundum naturam arenæ super quã ædificatus est, eum graui ruinæ suæ strage soluendus. Atque ita superiorum conturbationum exemplo Dominus non voluit efficere quæ iussit, & credere quę spopondit. Aug.

Hilarius, Conclusio.

lib. 2. de serm. Dom. in monte, c. 40. Conclusio ergo huius totius sermonis quàm terribiliter infertur, valde attendendũ est. Omnis ergo, inquit, qui audit verba mea hæc, & facit ea, similis est viro sapienti qui ædificauit domum suam super petram. Nõ enim quisquam firmat quæ audit vel percipit, nisi faciendo. 1. Cor. 19. Et si petra Christus est, sicut multa scripturarum testimonia prædicant ille ædificat in Christo, qui quod audit ab illo, facit. Licebit verò in maius discendi & meditãdi argumentum profusiorem huius similitudinis explicationem Chrys. transcribere. Ille igitur homil. 20. Oper. imperf. in Matth. Diabolus, inquit, insipiens vir ædificauit domum suam super arenã. Domus enim eius ante Christũ fuerũt omnes Gentes. Sicut enim sancti domus facti sunt Christi, ita & impij domus sunt inimici. Ædificati autẽ fuerunt super arenam, id est, super inconstantiá infidelitatis. Si enim constantia fidei dicitur petra, rectè & inconstantia infidelitatis vocatur arena: id est, idololatria, quæ per varias idolorũ culturas semper dispersa est. Aut certè super arenã, id est, super carnales homines ac infideles. Ideò tales homines arena dicuntur, non terra: quoniam quidem terra fructum facit, arena autẽ sterilis manet. Deinde quia terra quidem vnita est, & in seipsam constricta: arenæ autem grana non conueniunt sibi, nec adhærent ad inuicem: sic sunt & omnes infideles, quia sub diabolo sunt: non sunt vniti, nec vnum sapiunt, sed sunt per diuersas opiniones dispersi. Et alius quidem sic dicit, alius autem sic. Sic & dogmata Philosophorum nos docent, quæ sunt contraria sibi semper. Eo modo perfidia hæreticorum, qui nunquam sapiunt vnum, sed quot sunt, tot sententias habent: propter quod arenæ assimilatur omnis diaboli populus. Populus autem Dei non solũ vnitus est quasi terra, quæ quãuis compacta sit, tamen solubilis est: sed est sicut lapis cõstrictus & indissolubilis. Tertiò, quia diaboli populus nõ numerabilis est, sicut arena: Dei autem ex multis pauci sunt electi. Pluuia autem est doctrina: quia sicut pluuia irrigat terram, vt proferat fructum, sic doctrina hominem irrigat, vt iustitiam operetur: sicut dicit Deus per Esaiam (cap. 5.) de tollenda Iudæis doctrina. Et mandabo, inquit, nubibus, ne pluant super eam pluuiam. Nubes autem dicuntur Prophetæ & Apostoli: quia sicut nubes baiulant pluuiam, & effundunt eam super terram, sic & Prophetæ & Apostoli accipiunt verba à Deo, & effundunt super rationabilem terram. Sunt autem nubes, quæ à spiritu sancto excitantur: & sunt nubes, quæ à spiritu potestatis aëris, sicut dicit Propheta Psal. 17. Tenebrosa aqua in nubibus aëris. Nubes autem quæ à spiritu sancto excitantur, candidam baiulant aquam, id est, veram & sanctam doctrinam. Quæ autem à spiritu aëriæ potestatis, tenebrosam baiulant aquam, id est, falsam & impiã doctrinã, quæ non illuminat, sed tenebrescere facit mentes eorum, qui suscipiunt eam. Venti autem ex parte quidem mala, sunt immundi spiritus, qui intra hominum præcordia flant: ex parte autem bona, spiritus diuersarum virtutum, vel angeli, qui inuisibiliter in sensibus hominum operantur, & adducunt ad bona. Et vide proprietaté rerũ. Pluuiæ propriũ est mollire, & soluere: ventorũ autem, cum virtute vrgere. Sic ergo impiorum nubes falsa sua doctrina & promissionibus molliunt homines, & blandimentis & persuasionibus soluunt: diabolus enim intrant in corda eorum quasi ventus, & inuisibiliter vrget consentire mendaciis eorũ, vel in cætera peccata cõpellit. Sic & in parte bona sanctæ nubes doctrinam iustitiæ persuadent hominibus, & rationabiliter placant. Spiritus autem sanctus vel Angeli, quasi prosperi venti, prosperãtes in cordibus, faciũt homines acquiescere veritati. Sicut enim non est possibile, vt ex sola pluuia fructificet terra, nisi flauerit super eã vẽtus: sic nõ est possibile, vt sola doctrina corrigat hominé, nisi cooperatus fuerit spiritus sanctus in corde ipsius. Flumina autem sunt ex parte quidé mala, homines immundo spiritu pleni, & in verbositate structi: quales sunt Philosophi diuersorum dogmatum, Oratores, Grammatici, cæteríque non secundum Deum sapientes, de quorum ventre exeunt flumina aquæ mortuæ. Ex parte autem bona Euangelistæ, doctores po-

August.

Chrysost.

Diaboli structura vana est.

Domus.

Arena.

Pluuia.

Nubes.

Venti.

poli, cæterisque sapientes secundum Deum, de quorum ventre exeunt flumina aquæ viuæ. Ecclesiam ergo, quam Christus vir sapiens ædificauit super petram, neque pluuia mendacis doctrinæ corrumpit, neque diabolicus ventus impellit, neque violentorum fluminum impetus mouet. Nam etsi humiliatur Ecclesia propter tentationem vero, tamen perire non potest propter fidem Christi. Nec est contrarium, quòd quidam de Ecclesia cadunt: illi enim nunquam Christiani fuerunt. Sicut enim non omnes qui sunt ex Israël, hi sunt Israelitæ: sic non omnes, qui Christiani dicuntur, sunt & Christi. Christianorum enim opera sunt aspicienda, non nomina. Dicit enim Apostolus 2. ad Timot. 2. Cognouit Dominus qui sunt ipsius. &, Discedat ab iniquitate omnis qui inuocat nomen Domini. Ergo qui discedit ab iniquitate, ille est Christi, non qui vacuè nominat nomen Christi. Illi enim tales nec super petram fidei erant ædificati, sicut inferiùs ostendemus. Aduersus domum autem, quam ædificauerat stultus sibi super arenam, id est, aduersus Gentiles & omnes impios, qui sunt diaboli domus, descendit pluuia, id est, veritatis doctrina per Prophetas & Apostolicas nubes: descenderunt venti, id est, gratiæ spirituales, aut Angeli, qui inuisibiliter operantes, homines ad fidem veritatis inclinant: Venerunt flumina, id est quatuor Euangelistæ, aut cæteri sapientes, & impegerunt in domum illam, & sic cecidit domus diaboli, & spiritualibus instrumentis erecta est domus Christi. Et ne mireris, quia Gentes venientes ad fidem, cecidisse dicuntur. Ceciderũt enim diabolo, vt resurgerent Christo. Ecce enim omnis homo, quamdiu ambulat in peccatis, diabolo stat, Christo autem iacet: cùm autem conuersus fuerit ad iustitiam, diabolo quidem cadit, Christo autem surgit. Dicit enim Propheta de hominibus liberatis à Christo: Ascendit in altum, captiuam duxit captiuitatem. Psal. 67. Item Dominus, Luc. vndecimo. Quamdiu fortis armatus custodit domum suam, in tuto sunt omnia eius: cùm autem venerit fortior, diripiet vasa eius, videlicet homines impios, ex quibus ædificata fuerat diabolo domus. Sic ergo secundum Prophetiam captiui dicuntur, si spectes diabolum: si autem spectes Christum, ad libertatem fidei sunt conuersi: Sic direpti dicuntur secundum Christum: consequenter & cecidisse dicuntur quantum ad statum suum priorem, qui surrexerunt in fide.

Ruina domus Satanae.

Et facta est ruina eius magna. videlicet idolis in toto mundo destructis, mendaciis in tota terra conuictis, erroribus solutis, iam totus mundus diabolo cecidit, Christo autem surrexit. Sic ergo domum, quam stultus ædificauerat super arenã, sapiens rex spiritualibus armis sanctorum suorũ destruxit: domum autem, quam sapiens Christus ædificauit super petram, stultus diabolus fallacibus argumentis ministrorum suorum nunquam poterit dissipare. Huic ergo viro sapienti Christo similis est Christianus omnis, qui ædificat se super petram, id est Christum. Qui enim audit verba Christi, & facit ea, ipse est qui ædificat se super petram Christum. Christus enim charitas est, & qui ędificat in charitate, super petram Christum se ædificat. Qui ædificat se in mansuetudine, ædificat se super petram, id est Christum: Christus est enim mansuetudo. Qui ædificat se in castitate, ædificat se super petram Christum: Christus est enim castitas. Qui ædificat se in misericordia, ædificat se supra firmam petram Christum: Christus enim misericordia est. Et in quacunque specie boni ædificauerit se homo, super petram Christum se ædificasse videtur: quia omne bonum est Christus. Similis autem est Christo, quoniam sicut Christi Ecclesiam ædificatam super petram nulla aduersitas diruere potest: sic talem Christianum qui se ædificauerit super Christum, nulla aduersitas diruere potest, vt dicat cum Paulo, Romanorum 8. Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio, an angustia, & cætera. Stulto autem diabolo similis est omnis Christianus, qui se ædificat super arenam. Super arenam autẽ ędificat se, qui audit verba Christi, & nõ facit ea. Verba enim quæ non conuertuntur ad opus, arena sunt spargibilis. Sicut enim grana arenæ non conueniunt in vnum, neque adhærent ad inuicem, sed semper sunt separata: sic verba quæ audiuntur, & non conuertuntur in vnã iustitiæ massam per opera, separata sunt & dispersa. Et ideò assimilantur arenæ, quæ nunquam in semetipsa coniungitur. Ergo super arenam se ædificat omnis Christianus, qui ex auditu solo verborum credit in Christũ, & non per opera bona se confirmat in Christo. Sed & qui facit opera mala, super arenam ædificat. Arena enim est omnis malitia, sicut diximus suprà. & qui in bonis nundialibus instruit, se super arenam ædificat. Similis autem stulto diabolo est: quia sicut diaboli domus, id est, idololatria à Christo destructa est per opera ministrorum eius, & gratiarum: sic & ille hodie aut cras destruendus est à diabolo per opera ministrorum eius, vel dæmonum, vel hominum impiorum. Et tales sunt hi, quos cadere de Ecclesia significauimus suprà: eo quòd non se ædificauerint super petram, sed magis super arenam. *Et erit ruina eius magna.* Quomodo magna? Sicut enim domus, quæ habet validum fundamentum, si pars aliqua parietis vel tecti ceciderit, ruina eius magna non erit, quia potest fieri vt iterum reparetur: si autem fundamentum eius casum fuerit passum, tunc est ruina eius magna, quia tota venit deorsum: Sic & Christianus, si aut fornicatus fuerit, aut adulteratus, aut homicidium fecerit, cecidit quidem: tamen ruina eius magna non est, quia iterum pœnitentia surgere potest sicut Dauid. Si autem de fundamento fidei aliquid fuerit passus, id est, si præuaricatus fuerit, & ad Gentiles aut hęreticos transierit, tũc est ruina eius magna, quia totus funditùs ruit. Cęterùm ex his omnibus discimus nos nostra culpa ruere, cùm nostrum sit in Christo ędificare. Vnde confirmatur liberum arbitrium in bono, & nostra cooperatio cum Deo. Hoc probat Chrysostomus homil. Quod nemo lęditur nisi à seipso. Hoc est, inquit, quod nobis inducat & illa parabola, quę de illis scripta est, quorum alius ędificauit super petram domum suam, alius supra arenam: Non vt arenam vel petram intelligamus, neque vt ędificium ex lapidibus & lignis consideremus extructum, neque vt flumina & imbres & ventos, qui impingunt in domos illas materiales putemus: sed vt hęc esse intelligamus vel virtutem animi, vel ignauiam: & vt ex his aduertamus, quòd nisi qui se ipse lęserit, ab alio non potest lędi. Non ergo neque pluuia, neque flumina cum impetu descendentia, neque venti validissimi commouere potuerunt domum suam supra petram fundatam: vt ex hoc intelligamus, quia qui seipsum non prodiderit, nec à seipso fuerit motus, nulla superueniens tentatio deiicere eum poterit, aut mouere. Illud verò aliud ędificium facilè subuertitur, non pro tentationum violentia, alioquin & illud aliud ędificium delecisset: sed propter fundamenti, id est, propositi infirmitatem. Arena enim est res mobilis & fluens, quę sine dubio instabilitatem atque inconstantiam designat animorum. Non ergo, vt diximus, lapsus & ruinę causa tentatio est, sed instabilitas animi & ignauia, quę etiam sine tentatione interdum sponte deiicitur: sicut & ipsa fabrica, quę super arenam fundata est, etiãsi flumina ventique non vrgeant, ipsa tamen paulatim effluens instabilis arenę ędificij crepidinem subruit & euertit. Nam & arenæ sponte rumpuntur: Adamas verò nec malleis cæsus infringitur. Ita ergo qui à semetipso non læditur, etiamsi tundatur, ab aliis non potest lædi: qui verò animi sui ignauia proditur, etiam nullo perurgente sponte defluit, & resoluitur: sicut & Iudas ille non solũ nullo extrinsecus impellente delapsus est, sed ècontrariò pluribus adiutus remediis stare non potuit.

Chrysost.

Aliud petra, aliud arena.

Et factum est, cùm consummasset Iesus verba hæc, admirabantur turbæ super doctrina eius. Euthymius in Mattheum. Tu autem, inquit, admirare turbarum attentationem ac tolerantiam in audiendo, quæ donec complecterentur omnia doctrinæ verba, libenter perseuerabant: obstupuerunt verò tanquam ab inuidia ac malitia alieni. Deinde quoque causam ponit stuporis. *Erat enim docens eos sicut potestatem habens & non sicut Scribæ & Pharisæi. ὡς ἐξουσίαν ἔχων*, vt habẽs authoritatem. Maiorem enim vim habet, quàm si diceret *δύναμιν*, id est potestatem. Relucebat enim in ipso quædam maiestas, quæ omnium animos in se raperet. Vnde

dixit, ἐξεπλήσσοντο, stupuerunt & attoniti facti sunt. Sunt qui istud referant ad modum seu stylum Christi, quo nemini adulatus, quicquid erat veritatis, palàm fecerat. Vnde & prosequitur Euthym. *Idem.* Docebat eum increpandi fiducia, & non cum metu, quemadmodum Scribæ: Vel quia Scribæ à lege & Prophetis proferebant ea quę docebant, vtporè dicentes: Hæc iubet lex, Ista dicunt Prophetæ. Christus verò accepta à seipso authoritate, docebat, ac legem ferebat, & continuè addebat, Ego autem dico vobis: A & tanquam futuri iudex sæculi, bonis quidem promittebat salutem, malis verò comminabatur supplicium. *Rupertus.* Rupertus lib. 7. in Matth. Ergo potestatem non habere in docendo, est bona loqui, & esse malos Scribas & Pharisæos, volendo placere hominibus, & adulando diuitibus, vt ex eis aliquid commodi adipiscantur. Cõtra tales apud Ezechielem sermo propheticus hoc modo grandissimè inuehitur, Ezech. 13. Hæc dicit Dominus Deus: Væ qui B consuunt puluillos sub omni cubito manus, & faciunt ceruicalia sub capite vniuersæ ætatis, ad capiendas animas. Et cùm caperent animas populi mei, viuificabant animas eorum, & violabant me ad populum meum, propter pugillum hordei, & fragmen panis, vt interficerent animas, quæ non moriuntur, & viuificarent animas quæ non viuunt, mentientes populo meo credenti mendaciis. Quid enim est viuificare animas, quæ non viuunt, & interficere animas quæ non moriuntur, nisi iustificare impium, & condemnare pium pro muneribus? Hoc namque tale est, quale esset consuere puluillos sub omni cubito manus, & facere ceruical sub capite vniuersæ ætatis, & hoc propter pugillum hordei, & fragmen panis, id est propter emolumentum vel commodum temporale, vile nimis vel exile comparatione detrimenti iustitiæ, quod sibi talis adulator peccati alieni scienter acquirit. Num ergo hi tales in docendo potestatem habent? Immò serui seruorum, impotes & venales clientuli sunt. *Hieron.* Hieronym. hoc refert ad maiestatem docentis. Scribæ enim, inquit, ea docebant populos, quæ scripta sunt in Moyse & Prophetis. Iesus verò quasi Deus & Dominus ipsius Moysi, pro libertate voluntatis suæ, vel ea quæ minùs videbantur, addebat in lege: vel commutans prædicabat in populos, vt suprà quoque legimus: Dictum est antiquis: Ego autem dico vobis. Quinetiam, vt scribit Chrysostomus *Chrysost.* hom. 26. Operis perfect. in Matth. Terribilis illius iudicii faciens mentionem, se mõstrabat esse iudicem de pręmiis atque suppliciis. Vnde consequens erat illos per ista turbari.

Christi attactu & imperio leprosus in montis decliuio sanatur: & quæ sacerdotum fuerit authoritas in lepra discernenda.

Math. 8.	Mar. 1.	Luc. 5.	Ioan.
Cvm autem descendisset de monte, secutæ sunt eum turbæ multæ: & ecce leprosus veniens, adorabat eum, dicens, Domine, si vis, potes me mundare. Et extendens Iesus manum, tetigit eum, dicens, Volo, mundare. Et confestim mundata est lepra eius. Et ait illi Iesus, Vide nemini dixeris: sed vade, ostende te sacerdoti, & offer munus quod præcepit Moyses, in testimonium illis.	Et venit ad eum leprosus deprecans eum, & genu flexo dixit ei, Si vis, potes me mundare. Iesus autem misertus eius, extendit manum suam: & tangens eum, ait illi, Volo, mundare. Et cùm dixisset, statim discessit ab eo lepra, & mundatus est. Et cõminatus est ei, statimque eiecit illũ: & dicit ei, Vide nemini dixeris: sed vade, ostende te principi sacerdotum, & offer pro emundatione tua quę præcepit Moyses, in testimonium illis. At ille egressus cœpit prædicare & diffamare sermonem: ita vt iam nõ posset manifestè introire in ciuitatẽ, sed foris in desertis locis esset, & conueniebant ad eum vndique.	Et factum est, cùm esset in vna ciuitatum, & ecce vir plenus lepra, & videns Iesum, & procidens in faciem, rogauit eum, dicens, Domine, si vis, potes me mundare. Et extendens manum, tetigit eum, dicens, Volo, mundare. Et confestim lepra discessit ab illo: & ipse præcepit illi, vt nemini diceret: sed, Vade, ostende te sacerdoti, & offer pro emundatione tua, sicut præcepit Moyses, in testimonium illis. Perambulabat autem magis sermo de illo: & conueniebant turbæ multę, vt audirent, & curarentur ab infirmitatibus suis. Ipsę autem secedebat in desertum, & orabat.	

Introductio. Non satis est arboribus, si folia habuerint, nisi simul & fructus producant: nec enim foliis, sed fructibus pascimur. Ita neque satis Christus fecisse arbitratus est, si populũ in monte doceret, nisi quod de arboribus fructiferis dixerat, ipsemet C in seipso spectandum daret, fructus miraculorum & curationum proferens, quibus omnes intelligerent ipsum esse verè saluatorem mundi. Eapropter & in monte, & in ipsius descensu oblatos curat. Sic enim, vt dixit Petrus, (Act. 10.) pertransiuit bene faciendo, & sanando omnes languores. Hoc narrat Matthæus D in curatione leprosi, qui sese Christo descendenti obtulit. *Hierony.* Hieronymus in cap. Matth. 8. Primus, inquit, ei se obtulit leprosus. *Tomm. 4.* Necdum poterat enim cum lepra tam multiplicem in monte saluatoris audire sermonem. Et notãdum quòd hic primus specialiter curatus sit, secũdò puer centurionis, tertiò socrus Petri febriens in Capharnaum: quarto loco qui oblati sunt ei à dæmonio vexati, quorũ E spiritus verbo eiiciebat, quando omnes malè habentes curauit. *Et ecce leprosus veniens, adorabat eum dicens.* Rectè post prędicationem atque doctrinam, signi affertur occasio, vt per virtutum miracula præteritus apud audientes sermo firmetur. *Igitur cum descendisset Iesus de monte, secuti sunt eum turbæ multæ.* *Chrysost.* Chrysostomus homil. 26. Oper. perfect. in Matthæ. *Qui Christũ sequantur.* F Non secuti sunt aliqui Scribarum videlicet ac principum, sed qui erant à malitia liberi, incorruptæ sententiæ. Et per totum prorsus Euangelium hos erecimus affixos: siquidem cùm doceret, audiebant silentes, nihil vtique perstrependo, nec alicuius quæstionis obiectu consequentiam interrumpẽdo doctrinæ, neque Pharisæorum more tentantes, nec reprehensionem aliquã in illo reperire cupientes. Itaque iam sermone finito permanebant, sequentes illum, atque mirantes. Nec tantùm illæ turbæ, qui in monte erant, descenderunt: sed, vt scribit *Hierony.* Hieronymus, occurrerunt etiã turbæ, quę ad altiora ascẽdere non valuerunt. *Origenes.* Orig. ho. 5. in diuersos, hoc ad *Mysterium.* C mysterium transfert. In montem scilicet (inquit) ascendere nequaquam poterant: quia quos delictorum sarcina deprimit, ad mysteriorum sublimia nisi abiecto onere scãdere minimè valent. Idcircò & filij Israël primitùs in montem 1. ascendere non poterant ad obuiandum Deo, quia Ægyptiaca grauati conuersatione præpediebantur, sed solus Moyses ascenderat, & pauci cum eo seniorem Israël, D Exod. 18. Veluti denique tunc cum Domino discipuli in 2. montem ascenderunt, & sic modò fideles animæ Deũ timentes, & Dominum diligentes, regna cœlestia desiderantes, Dominum semper sequentes, post Dominum in illum cœlestem montem ascenderunt, audientes Apostolum dicentem, Col. 3. Quæ sursum sunt sapite, quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est in dextera Dei patris E sedens. Descendente nunc Domino, hoc est inclinante se 3. ad infirmitatem, & impotentiam cæterorum, misertus imperfectioni eorum, vel infirmitati, secutæ sunt eũ turbæ multæ, quidam propter charitatem, plerique propter doctrinam, nonnulli propter administrationem & curationem. *Et ecce leprosus veniens adorabat eum.* Lucas sic habet. *Et factum est cum esset in vna ciuitatum, ecce vir plenus lepra.* F *Ambros.* Ambrosius lib. 5. in Luc. cap. 5. certum locum non exprimi censet. *Thomas.* Thom. Aquin. in Matth. scribit, Matthæum historiam, prout gesta est, enarrasse: Lucã obiter tetigisse. Dixit autẽ Lucas, Christum in vna ciuitatũ fuisse, vtiq. quia descendens de monte venit in vrbem Capharnaum,

à qua

a qua non longè distabat, cui occurrit ille leprosus. *Vnde lepro- sus fidei tã & audacia con- ceperit.* Occasionem autem, quæ leproso audaciam suggesserit, vt se Christo offerret, explicat Ambrosius. Ille, inquit, qui excludebatur à lege, purgari se Domini potestate præsumens, non ex lege, sed supra legem esse gratiam iu-
1. dicauerat, quæ leprosi maculam posset abluere. Ideoque vt in Domino potestatis authoritas, ita in illo fidei constantia declaratur. Potuerat pedem reuocasse, si legis seueritatem attendisset, Leuit. 13. & 14. quæ vetat ne leprosus cœtibus hominum se admiscere audeat. Verùm Christi benignitas, & in omnes quantumuis ægrotos propen-
A sissima voluntas faciunt, vt nihil non audeat. Beda in Lu-
Beda. 2. cã. Videtur notare, quòd Christum audierit non venisse legem soluere, sed adimplere: Itaque illã in se humaniorem & faciliorem reddendam sperat, cùm a Christo non modò non eiectus, sed curatus fuerit. Verùm quis præter eas rationes, non agnoscat secreta vi quadam spiritus im-
3. pulsum illum fuisse, vt animum minimè desponderet? Benignus est, dicebat apud se, neminem repellit qui ad ipsum confugerit, non abhorruit dæmoniacos aspectu horribiles, sed accedens eos curauit: quid non de eo sperare
B debeam? Nec enim leprosum dici existimemus, vt qui aliqua vel minima, & non apparente macula laboraret: vnde fieret, vt à promiscua multitudine non agnosceretur. Lucas enim scribit, quòd *vir erat plenus lepra*: Marcus autem, quòd *Iesus misertus est eius*: vt qui miserum leprę starum præ se ferret. Eius autem fidem & ardorem notat Matthæus, dicens: *Veniens*. Fuerunt qui expectarent in via, donec Iesus transiret, vt illi qui curati sunt in via vrbis Hiericho: Iste occurrit Christo, & in turbas irrumpit. Hebr. 11. Accedentem enim ad Deum oportet credere,
Eus. Emiss. C quia est. Eusebius Emissenus in hom. Meritò quidé Domino de monte descendẽti leprosus occurrit, quia ad hoc venerat, ad hoc de cœlis descenderat, vt mundum sana-
Thom. Aq. ret, & à vitiorum lepra mundaret. Thomas Aquinas in Matthæ. cap. 8. Quædam enim infirmitates intra latentes sunt, vt febres: quædam tamen etsi internæ sint, earum
Qui lepro- sus tamen effectus extrinsecus se prodit, qualis est lepra. Ille ergo leprosus est, cuius mala voluntas manifestatur per
Albet. malum actum. Albertus Magn. in Matth. cap. 8. Itaque cù Christus sit virtus & sapientia Patris, in quantum sapiétia est, docuerat in monte: in quantum autem virtus, ad-
D hibuit miracula. Quæ quidem magna esse oportuit, vt & perfectam virtutem demonstrarent. Tribus igitur modis magna fuisse deprehenduntur, aut penes virtutem quæ conseruat substantiam secundum materiam, aut penes
1. ea, quæ per sensum motiuam virtutem ministrant, aut pe-
2. nes ea quæ vitam communicant. Quod vt meliùs intelli-
3. gatur, sciendum quòd alimentum conseruat substantiam
Aristotel. corporis. Animatum enim ab inanimato, vt dicit Aristoteles, duobus maximè differt, motu & sensu. Vita autem est actus animæ secundum ipsam suam essentiam. Inde fit, vt actus isti principales sint. Aut enim vita esse dici-
E tur secundum id quod omnibus etiam indoctis apparet in animantibus & plantis: aut principium est perfectiores motus. Porrò per nutritionem vita primùm apparet in
Dionys. omnibus corporaliter viuentibus. Et ideo Dionysius Philosophus dixit, Vitam esse principium speciei nutrimento idoneæ naturam assequens. His ergo suppositis, facilè colligemus Christi summum fuisse miraculum in curatione leprosi. Nam cùm summæ virtutis sit naturam lapsam & deiectam restituere, hoc etiam in lepra curata có-
Quid lepra. spicitur. Omnis enim lepra corruptio est nutrimenti, ex corruptione venarum, ad fontes membrorum deriuata.
F Et ideò etiam membra cadunt leprosis. Perfectissima autem vita, secundum sensum & motum dissolutio est per paralysim. Ideò Christus à lepræ curatione orditur, vt ad hominis integram restitutionem se venisse ostenderet. *Et adorabat eum*, προσεκύνει αὐτῷ. Marc. γονυπετῶν αὐτόν, genua incuruans illi. Lucas πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον, procidens in faciem. Sic quidem olim externa quadam corporis humiliatione, potentiores viros reuereri fas erat. Genes. 23. Sic Abraham adorauit populum terræ. Verumtamen pluris hîc habendum est adorandi verbum, cùm ex se penitus facilè colligamus, quantam Christo maiestatem leprosus

[illegible] Esa. 45. [illegible] omnis. Psal. 44. Quoniam ipse [illegible] Dominus Deus [illegible] adorabunt eum. Et alibi: Et adorent eum omnes [illegible].
Orig. Origenes homil. quinta in diuersos. Dominum cur non rogas, ô homo, & in monte [illegible] dicit? Quia tempus & tempora omni rei sub cœlo, tempus doctrinæ, & tempus curationis. In monte docuit, illuminauit, monuit, animas curauit, corda sanauit. Propterea ergo ego illa maiora tentare nolui, illa summa tardare passus sum.
Adoratio. A Ipsis ergo completis, nunc illi descendẽti me offero. Cæterùm antequàm peteret adorare cœpit: antequam rogaret, culturam ostendit. Adorabat eum, hoc ipso illũ Deũ, & Dominum inuocans. Sic & illi beati Magi priùs procidentes adorauerunt eum, & ita demum ei munera ob-
Ambros. tulerunt. Ambrosius libro 5. cap. 5. in Luc. Ille in faciem procidit, quod humilitatis est, & pudoris: vt vnusquisque de suæ vitæ maculis erubescat. Sed confessionem verecundia non repressit. Ostendit vulnus, remediũ postulauit, & ipsa religionis & fidei plena confessio est. Nimi-
Erubescend um peccatu. B rùm quis est, quem suorum scelerum pudere nõ debeat? Erubescimus coram hominibus prodire, si facies maculis conspurcata fuerit, neque erubescimus Deum & Angelos eius, qui deformatam iniquitatibus conscientiam nostram intueantur? Facies meretricis facta est tibi, noluisti erubescere. Et quid Dominus de Maria sorore Mosi? Nónne, inquit, si pater spuisset in vultum eius, saltem septem diebus debuerat erubescere? Nam quia scelus suum, quod contra fratrem murmurando commiserat, in pudore non agnoscebat: ideò & lepra aspersa est: vt ex contagione corporis disceret, quàm magis contagione [illegible] verecundaretur. Aspice mihi publicanũ, vt demisso vultu
C inclamat, Deus propitius esto mihi peccatori. Interim tamen non debet tantus esse pudor & verecundia, vt con-
Ne pudor [illegible] fessioné peccati prohibeat. Ne pudor prohibeat exhomologesin peccati, vt monet Tertullianus lib. de pœnitent.
Tertull. cùm nec verecundia prohibeat confessionem morbi. Nequem pudeat ægram animam Christi ministris exaperire, cùm neminem suæ sanitatis cupidum pudeat, vlcus putridum, aut lepram etiã insigni medico reuelare. Hoc igitur in leproso obseruatum. Præcedit pudor, sequitur
Origen. confessio. *Domine*: inquit, *si vis, potes me mundare*. Origen. homil. 5. in diuers. Hoc igitur idem est, ac si dicat: Domi-
D ne, tu qui dignè adoraris, quem meritò coleris, te quidem ego vt Dominum adoro, ideóque te Dominum dico. Per te enim omnia facta sunt. Voluntas tua opus tuum est. Voluisti vt hæc immundissima lepra in me veniret, siue propter peccata mea, vt correptus pœnitentiam agerem: siue propter tuam prudentiam, vt mirabiliter me mun-
Christi omni potentia. dans, magnificeris. Omnia enim prouidenter facis, & salutem petentibus tribuis. Siue ergo hanc lepram propter peccata mea pertuli, dimittens culpas meas, munda me: siue propter prouidentiam tuam, mirabiliter munda me, vt ab omnibus magnificeris. Tu prius Naaman princi-
E pem Syriæ per Heliseum à lepra mundasti, nihil tibi difficile est: potes, si modò velis. Statuere sibi videtur, quod dicitur per Psaltem: Quæcunque voluit Dominus fecit in cœlo, terra, mari, & omnibus abyssis. Sapient. 12. Subest tibi cùm volueris posse. Hest. decimotertio. In ditione tua cuncta sunt posita, & non est qui possit resistere voluntati tuæ. Si decreueris saluare nos, continuò liberabimur. Sed quia multa potest Deus, quæ non effi-
Albertus. cit, inquit Albertus in Matthæum. ideò coniungit cum potestate effectum, dicens, *me mundare*. Iob. 23. Ipse solus est, & nemo auertere potest cogitationes eius: & ani-
F ma eius quodcunque voluit, hoc fecit. Roman. nono. Voluntati eius qui resistet? Hæc autem confessio an non maximæ fidei est? An non satis ostendit illum Christi diuinam maiestatem agnouisse? Cedo scilicet, cui re-
Fides confes[illegible] extern[illegible] tur, & Chri[illegible] diuina. gnum aut principium, cui etiam sanctorum hîc nobiscum viuentium à leprosis dici potest, Si vis, potes me mundare? Syramnes Persarum rex, mirantibus quomodo non succederent facta verbis eius, dixit: Ego dominus verborum tantum sum, non rerum. In prouerbio quidem anti-
1. Plutarch. in Apopth. quo dictum est,

[illegible] nescis longas regibus esse manus?

Verùm hoc dictum est, quòd multos, & longè dissitos habeant suorum mandatorum executores. Verùm qui illi sunt? Homines. Atqui vana salus hominis, vt scribit Psaltes. Et Hieremias, (cap. 17.) Maledictus homo qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum. Quis ergo sic dixerit homini, nisi cũ summa diuini nominis iniuria, *Si vis, potes:* maximè in re quæ naturam omnem supe-
2. ret? Velle quidem adiacet mihi, perficere autem non inuenio, inquit Apostolus. Et quicunque misericordia ducuntur in proximum, quàtumuis incurabili morbo labo- A
ret, volunt quidem, sed prodesse non possunt. Quòd si ægrotis aliquibus prosint, non id tamen pendet ex necessaria voluntatis consecutione, vt quia volunt, possint: sed quia applicauerunt actiua passiuis, adiunxerunt remedia. Deus enim de terra procreauit medicinam. Quod autem de iustis & electis dici potest, quòd eiecerunt dæmonia, & varios languores curarunt: Signa enim eos qui cre-
3. diderint, hæc sequentur, inquit Christus, In nomine meo dæmonia eiicient, linguis loquentur nouis, &c. Respondendum est, quòd virtus illa qua sanabant, non pendebat à voluntate eorum, sed à nomine Christi. Demum quod B
de virtute orationum, quæ ab electis fiunt, obiici potest, quibus Deus quæ petierint largiatur, etsi à voluntate & ardenti effectu proficiscantur, non omninò tamen earum effectus pendent a voluntate ipsorum, sed à virtute & liberalitate Dei. Ex his omnibus manifestum est, nec sanctis, nec principibus, nec cuiuis hominum, immò neque creaturæ dici posse, *Si vis, potes:* vt possit, quia vult: soli autem Deo hoc ipsum deferendum est. Possunt multa Angeli, nõ omninò quia volũt, sed quia & hoc illis Deus dedit: & aliis indulsit. Siquidem Roman. 13. Omnis potestas à Deo est: itaque non pendet à voluntate creaturæ. C
Chrysost. Chrysostom. hom. 21. Oper. imperfect. in Matth. Non illum ergo petebat quasi hominẽ, sed adorabat, quasi Deũ, & spirituali medico spiritualem afferebat mercedem. Nã omnes medici pecuniis, ista sola oratione placatur. Verè enim nihil est dignius quod offeramus Deo, quàm oratio fidelis. *Domine*, inquit, *si vis, potes.* Non de voluntate Christi ad omne bonum parata dubitat, sed de iudicio voluntatis. Christus enim cùm sit bonus, nociua nõ vult præstare, etiamsi rogetur. Nec enim expedit omnibus corporalis integritas. Quoniam ergo nesciebat, vtrum expediret ei curatio illa, nec ideò ambigebat de volunta- D
te ipsius, quòd ad omne bonum parata esset, ignorans iudicia misericordiæ eius, dixit, *Si vis.* ac si dicat, Credo quia omne quod bonum est, vis: ignoro autem si bonum est mihi quod desidero. Hoc autem planè non dubito, sed potiùs credo: quoniam si bonum est id mihi, hoc vis. Hic ergo sermo nõ ostendit eum dubitare de misericordia eius, sed ignorare iudicia misericordiæ eius, & confiteri eius omnipotentiam. Idem hom. 26. Oper. perfect. in
Idẽ Chrys. Matth. Non enim dixit, Si oraueris, potes me mundare: neque ait, Domine munda me: sed ipsi cuncta commisit, cùmque conferendæ sanitatis Dominum esse confessus E
Fulgentius. est, atque in ipso constituit omnium potestatem. Fulgentius lib. 2. ad Thrasimundum regem. Deus enim, inquit, sola operatus est voluntate. Subest enim tibi cùm voles, posse. Cuius voluntatis omnipotentiam Euangelicus ille leprosus diuina illuminatione cognoscens, hanc ad suæ emundationis restatur sufficere effectum dicens: *Domine si vis, potes me mundare.* Cum dicit, *Si vis, potes*, ostendit diuinam voluntatem ipsam esse plenissimam potestatem.
Greg. Nan. Greg. Nanz. Orat. de dogmate & statu Episcoporum. Aut enim hominem quoque sermone aliquid efficientẽ ostẽde, aut mihi concede Deum non humano more procrea- F
te. Quòd si secùs existimas, agè animo, & voluntate ciuitatem describe, & statim ciuitas repræsentetur: expete tibi filium nasci, & protinus tibi puer sistatur: expete aliud quippiam eorum, quæ actione comparantur, & cõfestim in opus voluntas prodeat. Quòd si nihil horum voluntatem nostram sequitur, Dei autem voluntas cum actione coniuncta est: perspicuum vtique est alio modo hominẽ
Origenes. Cur Christus tetigit leprosum. agere, alio autem rerum omnium creatorem creare. Hæc ille. *Et extendens Iesus manum, tetigit eum.* Origenes hom. 5. in diuersos. Et quid est quòd tetigit eum, cùm lex pro-

hibeat leprosum tangere? Propter hoc tetigit, vt ostende- 1.
ret quia omnia munda mundis, quia aliorum aliis non adhærent inquinamenta, neque extranea immunditia immaculatos coinquinat. Sed ad hæc, propter quid tetigit?
Vt humilitatem demonstraret, & doceret nullum sper- 2.
nere, aut horrere, vel contemptibilem ducere, propter corporis læsionem, aut maculam, quæ à Deo immittitur, pro qua ipse sit redditurus rationem. Ambros. lib. 5. cap. Ambros.
5. in Luc. Tangit, inquit, propter Manichæum. Nimi- 3.
rùm ita bonus Deus mala pœnæ contrectat, quæ immisit, ne duo dij esse cum Manichæo credantur: Deus præmiorum, & Deus suppliciorum. Tangit etiam ad verita- 4.
tem suæ carnis demonstrandam. Vbi enim verus tactus est, verum sit corpus necesse est. Siquidem, vt ipse scribit Lucretius, Lucretius.

Tangere, nec tangi nisi corpus nulla potest res.

Chrysostomus homil. 21. Operis imperfect. in Matthæũ. Chrysost.
aliam adfert rationem. Quia, inquit, in lege dictum erat, 5.
vt qui tangeret lepram, immundus esset vsque ad vesperam: tetigit lepram, non quasi seruus legis, sed quasi Dominus. Nam lex legislatori subiecta est, non legislator legi. Quid ergo? Soluit legem? Literam quidem legis soluit, propositum autem huius non soluit, sed maiorem illi addidit dignitatem. Si enim lex facere potuisset, vt lepra non sordidaret tangentem, nunquam iussisset homines vt non tangerent lepram. Ideò ergo lepram tangere prohibuit, quia facere non potuit, vt lepra non sordidaret tangentem. Ille ergo qui lepram tangens ab ea inquinatus non est, non egit contra legem, sed amplius fecit quàm lex iubebat: quia non solùm sordidatus non est à lepra, sed & lepram ipsam mundauit. Rursus Chri- 6.
stus leprosum tetigit, curaturus, vt scribit Cyrillus Ale- Cle. Alex.
xandrinus libro ad Reginas de recta fide, vt viuificam eius carnem, eique vnitam diuinitatẽ colligeremus. Admirabere in istis, inquit, Christum operantem vt Deum, simul & corpore. Vt quidem Deum, dum vult: vt hominem, dum extendit manum. Vnus igitur ex vtrisque filius. Nam quamuis verbum caro factum sit, operatur tamen vt Deus, cum sua carne, quæ habet per illud virtutẽ.
Albertus Magnus in Matthæum. Quæritur autem, cur Alb. Mag. Quæstio.
Helisæus curauerit Naaman non visum, neque tactum, sed verbo, (4. Regum 5.) Quare Christus maioris virtutis existens, non etiam verbo, vel etiam voluntate curauerit leprosum hunc, sed & ipsum tetigerit? Dicendum quòd Helisæus suæ infirmitatis conscius, attactu curare noluerit: quin potiùs ad figuram sacramenti misit, in quo curatio perficitur: quod talem habere effectum ex tunc Deus præsignare voluit. Christus autem, sanitatem quá dant sacramenta, sacramentis non alligauit, quum nec propria virtute sacramenta salutem conferant. Et ideò Christus hîc manu extensa, extensam quoque suã in nostræ salutis effectus virtutem ostendit. *Et dixit, Volo mundare:* id est, purgator, seu sis mundus. Siquidem breuibus his verbis, primùm quod requirebatur, nũ vellet, asseruit. Ideò dixit, *Volo*, ad effectum autem voluntatis suæ, adiicit per modum imperatiuis, καθαρίσθητι, munderis.
Hieronym. Non ergo vt plerique Latinorum putant, iun- Hieronym.
gendum est, & legendum, Volo mundare: sed separatim, Fulgent.
vt primùm dicat, Volo: deinde imperet, Mundare. Fulgentius lib. 2. ad Thrasimundum. Sic Dominus hoc misericordi effectu curationis, ostendit, quòd crediderat fideliter, qui poposcit. Origen. hom. 5. in diuersos. Hoc ipsum Origenes.
est, ac si dicat: Confidens profiteris me si voluero posse, magnificè credis, magnificè etiam mundaris. Non dubitasti credere, non tardo sanare. Non distulisti cõfessionẽ, non differam tuam purgationem. Atque vt magnam tibi gratiam ostendam, ad te manum porrigo. Medicus sum cælestis, corpora cum animabus curare possum. Propterea omnes tango, non vt infirmitas mihi adhæreat, sed vt ab iis qui eam habent, expellam. Sol enim, ait, incomparabilis sum, & Luna iustitiæ. Ideò omnes salutis radiis perfundo, ipse verò sicut fui permaneo, in singularis meę sanctitatis pulchritudine. Non sperno legem, sed curo vulnus: nec destruo mandatũ, sed fugo, atq; mundum le- Ambros.
pram. Ambr. lib. 5. in Luc. c. 5. Simul autẽ & illud mirabile

quod

quod eo sanauit genere, quo fuerat obsecratus. Si vis, potes me mundare. Volo, inquit, mundare. Habes voluntatem, habes pietatis effectum. Hilarius in Matth. Contactu corporis visitatur, verbi virtute curatur.

Hilarius. Chrysost.

Chrysostom. homil. 21. posterior Oper. in Matth. Non ex quo tacta est lepra recessit, sed ex quo iussa est: Vt ostendatur, quia non propter effugationem lepræ tetigit eum, sed vt solueret legem. Alioqui quantum ad lepram, sufficiebat sermo tantummodò. Sed neque sermo necessarius erat, sed sola voluntas. Ergo voluntas facta est, propter leprosum: verbū autem, propter spectantes. Nam si tacitè ipsum curasset, tot astantibus circa Christum, quis scire potuisset, cuius virtute sanatus esset? Quinetiam hoc ipso imperātis verbo se coæqualem patri ostendit.

Cyril.

Cyrillus lib. 6. de Trinitate. Nam si filius non est virtus Patris, sed adoptiuam tātùm virtutem habet, similem creaturis: quomodo non arguatur, qui leprosum non increpauit, dicentem: Domine, si vis, potes me mundare? sed potiùs illius fidem confirmat, ab effectu, adiiciens, Volo, mundare.

Ambros.

Ambrosius lib. 2. de fide, cap. 3. Sciuit etiam sanctus Apostolus Petrus Iesum in potestate habere, quæ vellet, & ideò cùm videret eum ambulare supra mare, ait: Domine, si tu es, iube me venire ad te super aquam.

Idem Amb.

Idem libro 5. in Luc. cap. 5. Hoc enim est indicium potestatis, quia quasi habens potestatem sanandi, & iubendi authoritatem, & operandi testimonium non refugit. Volo ergo dicit, propter Photinum: imperat propter Arium.

Idacius Clarus.

Idacius Clarus aduersus Varimandum Arianum: Idcircò si quis obiiciat filium patre minorem esse, quia Patrem rogasse legitur: audiat & ipsum iubere. Nam cùm ei leprosus dixisset, Si vis, potes me mundare: non expectauit filius rogare patrem, vt sanaretur infirmus, sed suam voluntatē impartiens medicinam, solo tactu curauit eum, in quo tantùm vt curaretur, fidem inuenit, dicens ei: Volo, mundare.

Damasc.

Damascenus libro 3. de fide Orthod. cap. 17. Caro enim Domini diuinis actionibus ditata est, propter purissimam ad verbum vnionem, nequaquam proprietatum naturalium excidentiam sustinens. Non enim secundum propriam actionem, sed propter vnitum sibi verbū diuina operatur, verbo per eam, propriam manifestante actionem. Nam & vrit ignitum ferrum, non naturali ratione vstiuam possidens actionem: sed ex vnione ignis ad ferrum illud obtinet. Ipsa igitur mortalis erat propter seipsam, & viuificans propter vnionem ad verbum. Simili quoque pacto & voluntatis Deificationem, non vt transmutata naturali motione, dicimus: sed vt vnita ipsius diuinæ, & omnipotenti voluntati, & facta Dei humanitati voluntas. Vnde cùm voluit latere, non potuit, Deo verbo complacente, per seipsum demonstrare in ipso veraciter esse humanæ voluntatis infirmitatem. Volens autem leprosi operatus est emundationem, propter vnionem ad voluntatem diuinam. Sciendum autē, quòd Deificatio naturæ & voluntatis, quàm apertissimè manifestatiua & demōstratiua est duarum naturarum & duarum voluntatum. Quod ergo tangit, hominis est: quod dicit *Volo*, Dei & hominis interpretari potest: Dei quidē, cuius voluntas causa omnium effectuum est: hominis autem, cuius voluntas diuinæ coniuncta vim diuinam propter coniunctionem assequitur. *Et confestim mundata est lepra eius.*

Alb. Mag.

Albertus Magnus in Matthæ. Transcendit vtique hæc curatio omnis creatæ naturæ modum: quia non simplicis alicuius morbi, sed lepræ curatio est: & quia nō successu temporis, sed confestim mundata est. Genes. 18. Nunquid Deo est quicquam difficile? Nam cùm lepra, vt dictum est, corruptis vasis, simul & alimentum hominis corrumpat, & ipsum in choleram nigram ex omni humore corrumpat: mundata lepra, mundata quoque sunt & restituta cætera, quæ & cibum accipiunt, & ipsum digerunt & transmittunt: adeò vt in instanti integræ cōstitutioni restitutus fuerit. Ita tactus exterior, verbum etiam ipsum, non aures modo pepulit, aut in carnis superficiem peruenit, sed & intima quæque penetrauit. Hebr. quarto. Viuus est sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, pertingens vsque ad diuisionem corporis & spiritus, compagum quoque & medullarum, & discretor cogitationum, & intentionum cordis. Quid dico, in corporis intima verbum penetrasse? Penetrauit & animæ profundissimos recessus, vt hominem integræ sanitati restitueret. *Et dicit illi Iesus, Vide ne cui dixeris, sed vade, ostende te sacerdoti, & offer munus tuum, quod præcepit Moyses, in testimonium illis.*

Chrysost.

Chrysostom. hom 21. Oper. imperf. in Matthæ. Non dixit, Vade & ostende te sacerdoti, & nemini dixeris: sed primò, Nemini dixeris, & vade, ostende te. Non enim semper iubet illum tacere, sed quandiu ostendat se sacerdotibus, ne fortè si antè alicui nunciaret, de verbo in verbum audirent sacerdotes, & occasionem habentes lepræ, propter inimicitiam & odium Christi expellerent eum de populo quasi leprosum, non recipiētes mandatum. Ideò iubet eum offerre munus, vt si postmodum vellent eum expellere diceret: Munera quasi à mundato suscepistis, & quomodo me quasi leprosum expellitis? Si enim adhuc leprosus eram, munera non debuistis à me quasi à mundato accipere. Si autem mundus factus sum, repellere non debetis quasi leprosum.

Non omninò tacere Christus prohibuit.

Eadem aliter: Omnia opera curationum Christi habent in se mysteria dispositionum Dei reconditarum.

Mystica leprosi curatio.

Ideò corporalia quidē curationum eius commoda, & illorum fuerunt tunc, & modò sunt nostra: spiritualia autem forsitan nostra sunt tantummodò. Igitur hic leprosus, qui post verba doctrinæ, confestim iam quasi præparatus accessit ad curam, in figura fuit populi Iudaici, deorsum quidem consistentis, quia populus erat: qui audiens verbum quod dictum fuerat sursum, & credens & adorans salutem expetiit. Tangitur autem illa à verbo, & ita à lepra infidelitatis curatur, secundum quod scriptum est: Et mundi estis propter sermonem meum.

Idē Chrys.

Idem Chrysostom. homil. 26. Operis perfect. in Matthæ. Et quomodo, inquies, aliis prædicari permisit sua miracula? Respondet, tum permisisse, cū patris gloriam pleniùs sanctificandam agnosceret: Vetuisse vero, cùm necdum agnosceretur, ne fortè ille ipsos humanam gloriam quærere videretur. 2. Corinth. 12. Si gloriari oportet, non expedit quidem. Ezechias enim iactās & ostendens thesaurum suum, illum simul cum regno perdidit. Esa. 39. Ita Matth. 13. Qui thesaurum inuenit, homo, abscondit.

Albet. Mag.

Albertus Magnus in Matth. Sed quid hoc videtur esse quod dicitur Marci 1. Iste leprosus cœpit diffamare & prædicare sermonem, ita vt iam non posset introire ciuitatem manifestè, sed foris in desertis locis esset: & conueniebant ad eum vndique. Et videtur benè fecisse iste, quia dicitur Tob. 12. Opera Dei reuelare & confiteri honorificum est. Iste autem confessus fuit opera Dei, non ad laudem suam, sed ad gloriam Dei. Esa 12. Annunciate hoc in vniuersa terra. Responsio. Dicendum, quòd iste gloriam propriam non quæreret de hoc, quòd dignus habitus esset à Domino præ multis aliis leprosis vt curaretur: quia hoc esset iactantiæ. Sed opus diuinæ potentiæ ad hoc factum fuit, vt potentia innotesceret & prædicaretur: & hoc fecit iste Primòm autē cauit, & ideò inobediens non fuit.

Cur Christus hoc publicare prohibuit.

Cautelæ etiam fuit præceptum illud, secundùm Chrysostomum: & hoc notatur in ordine istorum præceptorum. Primum est. Et ideò non cauebat, nisi donec se ostenderet sacerdotibus.

Origenes.

Origenes homilia 5. in diuers. Et quare, inquit, hoc Domine, dicet nemini? Propter meam humilitatem, propter meam dulcedinem: vt vos doceamini quando aliquid boni facitis, non gloriari aut extolli, vel inaniter placere velle, vel in conspectu, sicut consuetudo est quibusdam, qui cùm quid boni fecerint, seu ieiunauerint, seu in pauperum eleemosynis, largitatibus, necnon & in altaris honore, cultuque sanctorum. Etenim ipsi ante homines volunt gloriari, & sibi placere, ante Dominum mercedem perdentes. *Vade nemini dixeris.* Te enim tacente, hoc mirabiliter clamabit. Te enim os non aperiente, omnis virtus corporis tui iubilabit. Hesterno immundus, hodie mundus, ante pusillum horribilis, & nunc decorus. Vide ergo nemini dixeris, sed vade, ostende te sacerdoti. Ambulante te ad templum, videntes mirabuntur, & sacerdos videns expauescet, quoniam secundùm legem semel & bis ab eo inclusus, & ostendens teipsum, mundari non potuisti. Vade ergo, ostende te sacerdo-

Cur mittit ad sacerdotem.

1. ri, vt videns cognoscat, quia non per legis consuetudinẽ
mundatus es, sed per gratiæ operationem: non propter
terrenorum sacerdotum imaginem, sed per cœlestẽ sum-
mi sacerdotis splendorem. Vade, ostende sacerdoti teip-
sum. Sacerdoti te ostende à summo sacerdote missus, à
summo sacerdote Dei Patris mundatus. Sed non videaris
in conspectu Domini inanis, non videaris ad sacerdotem
manu vacua venire. Non venias in conspectu sancti tem-
pli infructuosus, sed offer munus tuum. Ad illum enim hoc
tunc dictum nos admonet omnes loquens, vt & nos do- A
na & munera nostra non teneamus apud nos, sed redda-
mus gratias Deo, maximè cùm de aliqua liberamur tribu-
2. latione. Offer, inquit, munus tuum, Ioã. 5. Quare? Vt om-
nes qui vident portare, & offerre, credant his mirabili-
bus, & magnificent Deum, qui misertus est tui: & infide-
lis per hoc increpatio, & testimonium duritiæ cordis ip-
sorum fiet. Sic & illum 38. annis iacentem in infirmitate
erigens à languore, iussit portare grabatum suum, & ire
in domum suam, vt hunc ipsum lectus portatus ab eo per
mediam ciuitatem clamaret, saluantem se inuocando &
laudando. Sic & illum cæcum in natatoria Siloë misit, vt B
videntes ambulare illuc eundem cæcum, & iterum re-
meantem mirati & obstupescentes crederent huic talia
Hierony. mirabilia facienti. Hieronymus in Matth. Varias ob cau-
3. sas mittit eum ad sacerdotem. Primùm propter humilita-
tem, vt sacerdotibus deferret honorem. Sed & erat lege
præceptum, Leuitic. 14. vt qui mundati fuerant à lepra,
offerrent munera sacerdotibus. Deinde vt mundatum vi-
dentes leprosum, aut crederent saluatori, aut non crede-
rent. Si crederent, saluarentur: si non crederent, inexcu-
Chrysost. sabiles forent. Et simul ne, quod in eo sæpissimè crimina-
4. bantur, legem videretur infringere. Chrysostomus hom. C
16. Oper. perfecti in Matth. Quia enim homines, quan-
diu aliqua ægritudine detinentur, Dei sæpè meminerunt:
morbo autem liberati, grauiùs obsidentur languore desi-
diæ: Idcircò præcipiens, vt ægroti videlicet & sani Deum
iugiter recordemur, ei quem curauerat, ait, *Da gloriam
Deo*. Qua verò de causa iussit, vt seipsum ostenderet sa-
cerdoti, & munus offerret? Vt legem vtique rursus im-
Christus se pleret. Non enim vtique illam resoluit, sed tunc quidem
legi summisit. illud, & nunc istud effecit, tum futuræ viam Philosophiæ
præstruendo, tum impudentissima Iudæorum ora refræ-
nando, & infirmitati eorum necessaria condescensione D
meditando. Et quid omninò miraris, si hoc in prædicatio-
nis suæ fecit exordio, quando & Apostoli, quos certè ad
Gentes ire præcepit, per quos & doctrinæ ianuas toti
prorsus orbi iussit aperiri, & excludi legem, & instituta
præceptorum nouari, omniaque ferè vetera cessare, inue-
niuntur quidem aliquando custodire legem, aliquando
verò transcurrere? Et quid hoc, inquis, ad legis videtur
spectare custodiam, si dixit, *Ostende te sacerdoti*? Immò vel
maximè. Erat quippè lex vetus Leuitic. 14. ne leprosus de
emundatione sua ipse decerneret, sed vt conspectui sa-
cerdotis se offerret, & probationem suam oculis eius ex- E
poneret, atque ex illius sententia in numerum mundorũ
rediret. Nisi enim dixisset sacerdos leprosum esse mundũ,
adhuc cum immundis erat extra castra mansurus. Propter
quod ait: *Ostende teipsum sacerdoti, & offer munus tuum quod
præcepit Moses*. Non dixit, quod ipse præcepi: sed eum in-
terim ad legem remisit, vndique ora obloquentium con-
suendo. Ne enim eum dicerent rapuisse gloriam sacer-
dotum, opus quidem impleuit ipse, probationem verò
permisit illis, quibus etiam de signis suis tribuit iudican-
di potestatem, ac si diceret, Tam procul sum, vt vel Moy-
si videar, vel sacerdotibus repugnare, vt eos quos ipse cu- F
raui, ad iudicium illorum remittam. Quid verò est quod

ait, *In testim. illis*, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς, non modò expo-
ni potest, communi cæterorum leprosorum modo: id est,
ac si dicat: Vt illi ipsi testificentur lepram verè esse mun-
datam: sed & in redargutionem, in accusationem atque
documentum, si peruersæ voluerint esse sententiæ. Quia
enim dicebant, Vt seductorem ac deceptorem iure per-
sequimur: Tu, inquit, mihi in illo tempore in testimoniũ
eris, quòd a præuaricatione sim legis alienus: quippè cũ
te curauerim, ad legem remitto, atque ad sententiam sa-
A cerdotum: quod certè erat honorantis legem, & Moysi
præcepta venerantis, nec antiquis dogmatibus resisten-
tis. Si verò nihil iam illis obseruatio ista præstabat, hinc
quoque maximè possumus, quantus penes illum sit honor
legis, agnoscere: quia & prævidens nullum iam eos fru-
ctum de obseruatione eius habituros, tamen quæ perti-
nebant ad illam, cuncta prorsus implebat. Nam & hoc
totum vtique præsciebat, & illud nihilominus impera-
uit, non ad instructionem illorum, neque correctionem,
profectò, sed in testimonium illis, hoc est in accusationẽ
atque in redargutionem eorum, qui me legis esse aduer-
B sarium mentiuntur. Quæ à me, inquit, etiam facienda Eus. Emiss.
erant, facta sunt omnia. Eusebius Emissenus in hom. Por- Sacrificiũ pro
rò præcepit Moyses, vt leprosus, quando mundatur, offe- leproso quale, & quid signi-
rat pro se duos passeres viuos, quibus vesci licitum sit, & ficarit.
lignum cedrinum, & coccum, & hyssopum. Et vnum è
passeribus immolet in vase fictili super aquas viuentes,
alterum verò in agrum auolare dimittat. Hoc enim va-
num & inutile videtur, nisi fieri ille præcepisset, cui ni-
hil vanum & inutile placet. Ille igitur qui mũdatur, duos
passeres offerat, & corpus & animam Domino reddat, vt
iam non mundi voluptatibus, sed Deo seruiant. Qui be-
C nè viui offerri dicuntur, quoniam de morte ad vitã trans-
feruntur. Quibus quia vesci cibum licitum est, mundos
eos esse, & à peccato liberos manifestat. Nihil enim nisi
mundum lex comedi iubet. Offert autem simul cum his
& lignum cedrinum: vt qui corpus & animam Deo red-
dit, incorruptam fidem & synceram conuersationem se
agere promittat. Cedrus enim incorruptibilis est, redo-
lentisque naturæ. His autem superaddat & coccum, vt
charitatis igne succensus, Deũ diligat & proximũ. Coc-
cus enim ignei coloris est. Offerat prætereà hyssopum, vt
in petra radicatus & fundatus, nunquam à Christo sepa-
D rari valeat. Hyssopus enim naturaliter in petra nascitur.
Petra autem erat Christus. Postquàm sic se totum Deo
reddiderit, immolet vnum de passeribus in vase fictili su-
per aquas viuentes. Hic enim passer corpus est: ideóque
in vase fictili immolatur, quia vasa terrea & fictilia sunt
corpora nostra. Immolatur autem super aquas viuentes,
sicut sanctæ scripturæ immolari præcipiunt. Vnde Apo-
stolus Rom. 12. Obsecro vos, inquit, per misericordiam
Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, san-
ctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum.
Hæc est viua aqua, quæ te benè passerem tuum immolare
E docet. Iudæi enim non benè immolant, quia ad hanc a-
quam non veniunt. Alterum verò passerem, id est, animã,
in agrum auolare dimittat, quatenus iam libera, nec ter-
rena corruptione, mole grauata, virtutum alis ad cœle-
stia volare discat. Quia enim alter passer iam immolatus
est, ideò iste liberè volat, & à nullo detinetur: corpus
quod corrumpitur, aggrauat animam. Sap. 9. Sic est igitur
rectus pœnitentiæ ordo, vt quicunque mundandus ad
Deum venit, priùs seipsum totum offerat, fidem & chari-
tatem, & in bonis operibus perseuerantiam promittat:
carnem quæ peccauerat, in seruitutem redigat & affligat,
F & animam iam libertate donatam ad cœlestia contem-
planda volare dimittat.

Christus commendatione Presbyterorum. Centurionis quoque humilitate, pietate & fide permotus, puerum eius iam animam agentem sanitati restituit, fidem miratur: vocationem Gentium, & reprobationem Iudæorum prædicit.

Matt. 8.

Cùm autem introisset Capharnaum, accessit ad eum Centurio, rogans eum & dicens, Domine, puer meus iacet in domo paralyticus, & malè torquetur. Et ait illi Iesus, Ego veniam, & curabo eũ. Et respondens Centurio, ait, Domine, non sum dignus vt intres sub tectum meum: sed tantùm dic verbo, & sanabitur puer meus. Nam & ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites: & dico huic, vade, & vadit: & alij, veni, & venit: & seruo meo, fac hoc, & facit. Audiens autem Iesus, miratus est: & sequentibus se dixit, Amen dico vobis, non inueni tantam fidem in Israël. Dico autem vobis, quòd multi ab Oriente & Occidente venient, & recumbent cum Abrahã & Isaac & Iacob in regno cœlorum: filij autem regni eiicientur in tenebras exteriores. Ibi erit fletus & stridor dentium. Et dixit Iesus Centurioni, Vade: & sicut credidisti, fiat tibi. Et sanatus est puer in illa hora.

Marc.

Luc. 7.

Cvm autem implesset omnia verba sua in aures plebis, intrauit Capharnaum. Centurionis autem cuiusdam seruus malè habens, erat moriturus qui illi erat pretiosus. Et cùm audisset de Iesu, misit ad eum seniores Iudæorum, rogans eum vt veniret, & saluaret seruum eius. At illi cũ venissent ad Iesum, rogabant eum sollicitè, dicentes ei, Quia dignus est, vt hoc illi præstes: diligit enim gentẽ nostram, & synagogam ipse ædificauit nobis. Iesus autem ibat cum illis. Et cũ iam non longè esset à domo, misit ad eum Centurio amicos, dicens, Domine noli vexari. Non enim sum dignus, vt sub tectum meum intres: propter quod & meipsum non sum dignum arbitratus vt venirem ad te. sed dic verbo, & sanabitur puer meus. Nam & ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites: & dico huic, vade & vadit: & alij, veni, & venit: & seruo meo, fac hoc, & facit. Quo audito Iesus miratus est: & conuersus, sequentibus se turbis dixit: Amen dico vobis, nec in Israel tantam fidẽ inueni. Et reuersi, qui missi fuerant, domum, inuenerunt seruũ, qui languerat, sanum.

Ioan.

Introductio. Nemo ex ruptis & dissipatis cisternis aquã exhaurit, aut è littore maris quod quotidie alluitur, messem copiosam expectat. Nemo à Pseudoprophetis gratiam curationum expectat, sed neque in illis fidem suam collocat. Præmonuerat Chri- A stus cauendum ab hypocritis & falsis Prophetis, vt infructiferis arboribus: nunc præter doctrinam & signa quæ in monte exhibuerat, se arborem illam esse testatur, de qua & Psaltes (Psalm. 1.) & Ezech. cap. 47. prænunciarunt. Fructus eius in cibum sunt, & folia in medicinam. Nam quicquid ab eo est, ad restitutionem, & nostræ naturę confirmationem pertinet. Hoc statim manifestum apparuit in iis curationibus, quas è mon- B te descendens compleuit. Expedita quippè celebri concione in monte, & in ipsius procliuo curato leproso Iudæo, occasionem captauit Dominus sanandi Gentilis, nimirùm Centurionis serui. Idcircò Capernaum ingressus, audiuit pro eo supplicantes sacerdotes, necnõ ipsum Centurionem: demum iuxta fidem domini, seruum solo verbo, etiam absentem, sanitati restituit. Cęterùm mysterium agebatur in istius curatione post expeditam leprosi C Iudæi purgationem. Siquidem curatis iis, qui ex Iudæis electi fuerant, statim Gentilis Centurionis seruus curandus offertur, inquit Ambrosius lib. 5. in Luc. cap. 7. *Ambros.* In quo populus nationum, qui mundanæ seruitutis vinculis tenebatur, æger lethalibus passionibus beneficio Domini sanandus exprimitur. Itaque curato leproso, *Cum intrasset in Capharnaum, Centurionis cuiusdam seruus malè habens, erat moriturus.* Capharnaum oppidum est Galilææ Gentium in D finibus Zabulon & Nephtalim iuxta mare Galilææ, nobile emporium, de quo etiam Christus Matthæ. 11. Et tu Capharnaum vsque in cœlum exaltare. Hanc vrbem vt metropolim totius Galilææ, Christus & ipse Galilæus habitus, frequentius habitauit, vt & profluens multitudo eius doctrinã & miracula obseruans, maiores in fide progressus faceret. Venit igitur in illam vrbem, non modò quia monti vicinior erat, sed & quasi ad ostium pulsatu- E rus, quia ibi Gentilem sciebat ægrotum. Et in maiorem Iudæorum condemnationem, cùm Gentilis palàm professus sit suam in Christum fidem, Iudæis interim in infidelitate permanentibus. Ecce igitur ipsi ingredienti opportuna sese obtulit propagandi sui nominis, & nostræ in eum fidei occasio. *Centurionis enim cuiusdam seruus malè habens, erat moriturus.* ἑκατόνταρχος, seu Centurio dicitur, qui centum præfectus est. Sunt qui pedites fuisse arbitrẽ- F tur. Nam cum Romani Rempublicam Iudæorum sibi subiecissent, nossent autem quam difficiles, & ad defectionem proni essent Iudæi, præcipuis vrbibus præsidiarios milites collocarant: quorum erat, non modò nouos motus, si qui a Iudæis proficiscerentur, reprimere: sed & Persarum, & Ægyptiorum incursionibus obsistere. Ex sacris enim historiis, & Iosepho Iudæo colligimus, quàm frequentibus illorum infestis armis & deprædationibus Iudæi hactenus oppressi fuerint. Cæterùm Centurionis illius, qui Capernaũ agebat, seruus erat moriturus. Apud Lucam vocatur δοῦλος, apud Matthæ. παῖς. Eadem tamen A vtriusque significatio est: seruos enim pueros vocare solemus. ἤμελλε τελευτᾶν. Malè habens, inquit Luc. finis imminebat. Exaggeratur itaque miseria à persona, quia seruus: à morbo, quia paralyticus: immò à grauitate morbi, quia moriturus erat. Commendatur etiã Centurio ob pietatem in proximum, & in Deum. In proximũ quidem, vt qui ægrotantem seruum, domi retinuerit, curarit, & pro eo Dominum deprecatus sit. In Deum verò, B tum ratione ministrorum eius, quibus Synagogam ædificauit, & intercessoribus vsus est: tum Christi ipsius respectu, quem veritus sit accedere, cuius omnipotens verbum agnouerit. Sequitur demum propitiatio Christi, vt qui solo verbo absentem seruum sanitati restituerit, & omnibus Gentibus salutem repromiserit. Primùm autem occurrit propensus Domini in seruum affectus. Lucas enim habet, quod ἦν αὐτῷ ἔντιμος δοῦλος, erat illi pretiosus seruus. C Hinc factum est, vt ægrotum non expulerit domo, aut contempserit, sed magna solicitudine curarit pristinæ sanitati restitui. Et hoc vtique mirum est, quod à Centurione seruo impenditur, si & ipsum Ethnicum, & olim seruos pro mancipiis habitos consideremus. Imperator Iustinianus Institutionum capit. de iure personarum, docet *Iustinian.* natura quidem omnes esse liberos, seruitutẽ autem è iure Gentium esse profectam. Seruitus enim est, inquit, con- D stitutio iuris Gentium, qua quis domino alieno cõtra naturam subiicitur. Ex eo autem serui appellati sunt, quòd Imperatores captiuos vendere iubent, ac per hoc seruare, nec occidere solent: qui etiã mancipia dicti sunt, quòd ab hostibus manu capiantur. Quis autem quantumuis superborum principum, non & ab hoste potentiori deuinci, & Deo ita permittente, captiuus teneri, & pro mancipio haberi possit? Hinc fit, vt eam, cui subiectus est, cala- E mitatem in seruis deplorare, & ita illorum misereri debeat. Macrobius lib. 1. Saturnal. cap. 11. *Macrobius.* Tibi autem vnde in seruos tãtum, & tam immane fastidium? quasi non iisdem tecum & alantur & constent elementis, eundémque spiritum ab eodem principio carpãt. Vis tu cogitare eos, quos ius tuum vocas, iisdem seminibus ortos, eodem frui cœlo, æquè viuere, æquè mori? Serui sunt, immò homines. Serui sunt, immò conserui. Si cogitaueris tantundem F in vtrisque licere fortunæ, tam tu illum videre liberũ potes, quàm te ille seruum. Nescis qua ætate Hecuba seruire cœpit, qua Crœsus, qua Darij mater, qua Diogenes, qua Plato ipse? Multa igitur ostendunt, non beneuolo in seruos animo esse debere. t. Eadem naturæ conditio in dominis & seruis. Ex quo fiat, vt sicut caput pro membris,

Philo.

ita domini pro seruis solicitι esse debeant. Philo Iudæus lib. de specialibus legibus: Etsi enim fortuna & conditio vilior dominos à seruis distinxerit, cõmunis tamen vtrisque natura & lex diuina est. Vnde & Gregorius Nanz. in Tetrastichis,

Greg. Nan.

Τί δεσπότης, ὁ δοῦλος; ἡ φαύλη τομή.
Εἷς πᾶσι πλάστης, εἷς νόμος, κρίσις μία.
Quid dominus, aut seruus? stulta vtrique diuisio:
Vnus omnibus creator, vna lex, vnum iudicium.

A

Vnde & Paulus Col. 4. Ipsi domini seruis, tanquam conseruis vtantur, considerantes sibi Dominum esse in cœlis. 2. Adde quòd & domini ope seruorum opus habent, vnde & coadiutores illos agnoscunt. Cyrus Theod. lib. Affection. Græc. serm. de prouidẽtia, inæqualitatem quidem statuum probans, mutuam tamen omnium sympathiam confirmat. Alij pistores, alij lanifices, alij nautæ, & alij alijs artibus addicti sunt: ita sanè vt alia est membrorum horum & illorum functio, quæ in vnici corporis necessarium statum & perfectionem contendit. 3. Sed & ob peccatum seruitutem inuectam esse scribit Aug. libro 19. de ciuit. Dei, cap 15. Quis autem nostrum sine peccato est, vt primus in seruos lapides mittat, primus eos contẽnat? Immò quanto purior & iustior erit, tanto magis in seruos benè afficietur. Sic Iob tam suis se charum quasi affectu reciproco asserit. Dixerunt, inquit, viri tabernaculi mei, quis det de carnibus eius vt saturemur? Macrobius vt suprà. Seruus est quidem, sed necessitate, sed fortassè libero animo seruus est. An non in seruum vænundatus est Ioseph, & ipse eum prophetabat? Quantus qualisque Daniel in Babylone, & tamen vnus è captiuis? Ne dicam & Plautum, & ex omni doctissimorum virorum serie permultos pro mancipijs vænundatos esse. 4. Habet & hæc, quam legimus in historijs, magna rerum mutatio, quæ ex seruis dominos, è dominis seruos efficit, magnam vim in omnibus animis, vt iuxta consilium Apostoli, qui stat, videat ne cadat. 5. Christianos etiam monet tremendum, quod nobis in exitu huius sęculi reddetur, iudiciũ: quo tragica magis rerum mutatio subsequetur, quo deponet Deus potentes de sede, & exaltabit humiles: è stercore erigit pauperem, vt collocet eum cum principibus, & solium gloriæ teneat. Diues enim cùm interierit, non sumet omnia, neque transibit cum eo gloria domus eius, non dignitates, non gradus, non honores, non dominationes: sed quo fortè pluribus imperabat, eo magis ab omnibus deseretur: & quos despexerat, gloria donatos conspiciet. Sic (Hebr. vndecimo.) sancti egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus, & tamen in paucis probati, in multis benè disponentur. 6. Quinetiam Christi humilitas quid de seruis existimare debeamus, efficit. Siquidem, vt scribit Gregorius Nanzanz. in Tetrastich.

Cyrus Th.

August.

B

Macrobius.

C

D

Greg. Nan.

καὶ Χριστὸς ὤφθη δοῦλος. & ipse Christus seruus visus est.

Philip. 2 Exinaniuit semetipsum, serui formà accipiens. His meditationibus impellimur ad beneuolẽtiam in seruos, vt illos pro confratribus habeamus. Quid enim hic abiectum censeant domini? Non dico vt adinstar D. Martini ipse semper seruo ministres (quod Seuerus Sulpitius scribit) sed vt illum languentem non deseras. Ita enim fiet, vt & tu dignus habearis qui seruos habeas. Quem enim equo dignum putabimus, qui nullam equi nutriendi & fouendi curam habuerit? Plato lib. 6. de legib. neminem seligendum in dominum docet, qui non educatione mansuetudinem didicerit. Xenoph. lib. 8. de pædia Cyri, hac potissimum virtute scribit Cyrum magnas sibi hominum copias demeruisse. Nam cùm cogitasset, inquit Xenophon, permultos homines, siquidem bona valetudine vtantur, parare necessaria, & reponere quæ vsui sunt, benè valentibus: vt autem, si ægrotarint, afforent vtilia, non admodum eos curare. Itaque existimauit circa hæc sibi quoque esse laborandum. Medicos optimos ad se accersiuit, vt cum his loqueretur: & quæcunque vel instrumenta vtilia ille dixisset aliquis eorum, vel venena, vel esculenta, vel poculenta, hæc omnia parata seruabat apud se. Considerabat enim quando quis eorum ægrotaret, quod esset curandi tempus: præbebatque omnia quibus

E

Seuer. Sulp.

Plato.

Xenophon.

F

opus esset. Habebat etiam medicis gratiam, cùm quem suorũ sanassent. Hac beneficentia sibi multos obsequentes comparabat: cùm ex aduerso illi indigni sint dominari in seruos, qui nec seruos regere, nec ægrotos curare dignantur. Paulus enim hoc habet. Si quis suorum, maximè domesticorum curam non habet, hic est infideli deterior. Legem tulit Claudius Imperator, quæ refertur libro 40. Digest. titu. 8. Qui sine manumissione ad libertatem perueniunt, à Modestino lib. 6. Regularum: qua seruo, quem pro derelicto dominus ob grauem infirmitatem habuit, competit libertas. Instit. lib. 1. tit. de his, qui sui vel alien. iur. sunt, adducitur Antonini Imperatoris rescriptum ad Ælium Martianum, sub hac forma. Dominorum quidem in seruos suos potestatem illibatã esse oportet, nec quicquam hominum ius suum detrahi, sed dominorum quidẽ interest, ne auxilium contra sæuitiam, vel famem, vel intolerabilem iniuriam, denegent his qui iustè deprecãtur. Ideóque cognoscere de querelis eorum, qui ex familia Iulij Sabini ad sacram statuam confugerunt: & si vel duriùs habitos, quàm æquum, vel infami iniuria affectos esse cognouerit, vænundari iubet, ita vt in potestatem dominorum non reuertantur. Gregorius Nyssenus libro de Orat. Quid enim est, quod tu quia dominus es, adeò seruum tuum contemnas? Quantum ad naturæ dignitatem attinet, eiusdem tecum conditionis est, qui lege ac consuetudine tibi subditus est. Neque per te factus est, neque per te viuit, neque corporis & animi efficacias abs te habet acceptas. Quid ergo eum sic despicis? Hæc omnia perpendebat hic Gentilis: ideò pretiosum habet seruum, ægrotum domi retinet, curat, & omnia requirit quæ ad prosperam valetudinem restituendã facere existimat. Qui vbi medicos nihil hîc proficere videt, ad summum omnium, etiam animarum, medicum Iesum contendit. *Cùm audiuisset de Iesu*: id est, de miraculis eius, cùm & omnium ore celebraretur: & per vniuersam Iudæam, Galilæam, & circumuicinam regionem verba hæc disseminarentur: seu cùm audisset Iesum, quẽ priùs aut aspectu, aut auditu nouerat, in Capernaum aduenire: *misit ad eum seniores*, vt scribit Lucas. Nemo interim miretur, quòd Matthæus dicat Centurionem ipsum ad Iesum accessisse. Nam quod ab vno omittitur, ab altero suppletur. Augustinus libro 2. de consens. Euangelist. cap. 20. accessisse illum soluit, per amicos, & seniores. Quod etiam, inquit, tenuit consuetudo, vt iam etiam vulgò peruentores appellentur, qui potentium quorumlibet tãquam inaccessibiles animos, per conuenientium personarum interpositionem, ambitionis arte pertingunt. Sed & ideò venisse, quia venire voluerit, scribit. Habet enim Lucas, quòd primùm ibat cum senioribus, sed dignum se minimè arbitratus est, vt veniret ad Iesum. Chrysostom. hom. 27. in Matth. Non enim absurdum est, inquit, missos esse primùm aliquos, per quos diceret Domino: Non sum dignus vt intres sub tectum meum: verumetiam ipsum accessisse, ac per se demum eadem Domino dixisse: quod non repugnantium se inuicem supplentium Euangelistarum est. Sedulius, cui Hierony. lib. de viris illustribus testimonium reddit, sic supplicantem exprimit libro 1. Euang. hist.

A

B

Greg. Nyss.

C

August.

D

Chrysost.

E

Sedulius.

Inde recedenti supplex se protinus offert
Centurio, & precibus prouectus talibus orat:
Impubis pueri cruciatur spiritus æger,
Sed iussu miserere precor.

Sed & Nicodemus in Euangelio suo de Passione & Resurrectione Christi, inducit istum Centurionem Pilato dicentem, se in Capharnaum vidisse Iesum, cúmque pro puero rogasse. Præmisit interim duos hominum ordines, vt scribit Lucas, nimirùm *πρεσβυτέρους τῶν Ἰουδαίων, καὶ φίλους*, id est, *seniores Iudæorum*, & amicos. Seniorum autem seu Presbyterorũ ordo Synagogæ ratione dicebatur. Sic eos vult esse medios inter se & Christũ, quasi iam didicisset, sacerdotes inter nos & Deum quodammodò mediatores esse. Ad eundem scilicet modum, non quo Christus mediator est Dei & hominum, homo & Deus, vt scribit Paulus, sed quo Moses (Num. 5.) ait: Ego medius & sequester fui inter vos & Deum. Theodoretus dialog. 1. qui

F

Theodo.

dicitur incompatibilis: Ipsum, inquit, nomen mediatoris hic apud Paulum & diuinitatem, & humanitatem significat. Mediator enim dictus est, vnione naturarum, ea quæ sunt disiuncta, & distantia, coniungens.

Epiphan.

Epiphanius in Ancor. vt probet nullam in Christo esse naturarum confusionem, sed veritatem: Mediator (ait) quoniam in medio vtrorumque est, Deus existens, & homo factus, non mutans naturam, sed secúdum vtraque ad ambo medius existens.

Cyril. Alex.

Cyrillus Alexandr. lib. 2. Thesauri, cap. 10. Mediator non solùm reconciliatione, sed natura & substantia in vna hypostasi, Deus & homo existens. Nam aliter quomodo vnicum mediatorem Christum Paulus dixisset? Multi enim sanctorum mediationis officio vsi sunt, Paulus, Ieremias, & Prophetæ. Porrò quòd olim seniores, & nunc etiam sacerdotes mediatores dicantur, testantur Patres.

Ambros.

Ambrosius Oratione priore præparatoria ad Missam: Quoniam, inquit, me mediatorem inter te & populum esse voluisti, licet in me boni operis testimonium non agnoscas, officium dispensationis creditæ non recenses.

Chrysost.

Chrysostom. lib. 6. de sacerdotio: Qui Spiritum sanctum inuocauerit, sacrificiúmque illud honore & reuerentia plenissimum perfecerit, quæro ex te, quoto illũ ordine collocabimus. Angeli astant, &c. Hîc sacerdotem pro vniuerso orbe legatum & deprecatorem vocat.

August.

August. lib. 2. de visitat. infirmor. cap. 4. ostendens non sufficere ad salutem, si soli Deo fiat confessio peccatorum: Priùs, inquit, eges sacerdotis, qui mediator sit apud Deú tuum salubri iudicio. Hinc Paulus pro Christo legatione se fungi asserit. Hoc ac si cognouisset, Centurio præmittit seniores, & eos pro se intercedere compellit. Nimirũ Leuit. 5. & 17. per ipsos offerre, & Iac. 5. ad infirmos euocari iubentur. Quin etiam primores illius populi, omnió maiores omni potentatu fateri videtur, vt qui apud Deú omnipotentem plurimum possint. Hi scilicet arma spiritualia habent, & in dæmones omnium peruersissimos hostes bellum gerunt, vt meditatur

Chrysost.

Chrysostom. hom. 4. de verb. Esaiæ, Vidi Dominum. *Illi autem cum venissent ad Iesum, rogauerunt eum sollicitè*, σπουδαίως, studiosè. Magno quippè affectu ducebantur, quòd vt tandem cófessi sunt, Centurioni plurima deberent. Sed neque tepidam, aut frigidam orationem approbat Dominus, verùm quę magno fit studio & confidentia. Vnde & Sapiens: Fili mi, ante orationem præpara animam tuam.

Bonauent.

Bonauentura in Luc. Hoc, inquit, seniores isti faciebant ex amore, & confidentia. Rom. 12. Solicitudine non pigri, spiritu feruentes, Domino seruientes, spe gaudentes, in tribulatione patientes, orationi instantes, necessitatibus sanctorũ cómunicantes. Et quia potissima ratio impetrandi est meritum eius, pro quo petitur: Ideò additur, *Dicentes ei, Quia dignus est, vt hoc ei præstes*. Et sic iam inuenisti quem quærit, secundum illud Sapien. 6. vbi de sapientia dicitur: Quoniam dignos se ipsa circuit quærens, & in viis se ostendet illis hilariter, & in omni prouidentia occurret illis. Et ad huius dignitatis comprobationem adiungũt: *Diligit enim gentem nostram*, cùm tamen sit alienigena. Et ideo tu qui es de gente nostra, debes eum rediligere, secundum quod dicis Prouerb. 8. Ego diligentes me diligo. Nec tantũ diligit ore vel lingua, sed opere & veritate. Vnde addunt, *Et synagogam ipse ædificauit nobis*: quod quidem magnũ beneficium fuit, & signum magni amoris.

Greg.

Vnde Gregorius de charitate dicit, quòd amor operatur magna, si est: si autem operari renuit, amor non est. Et quoniam magnaui præstet eleemosynam, dignus est vt magnam ei facias gratiam, vt cognoscat illud Eccl. 12. esse verum. Benefac iusto, & inuenies retributionem magnam: etsi non ab ipso, certè à Domino, quasi dicant, Ostende te Dominum populi nostri, vt facias huic sicut obstetricibus, Exod. 1. quæ fecerunt misericordiam cum Hebræis, de quibus dicitur Exod. 1. Quia timuerunt obstetrices Deum, ædificauit illis domos. Centurio Gentilis erat, honorat tamen Iudæos, quasi iam Spiritu sancto ad vnius Dei cultum instructus: vt & Naaman militiæ princeps regis Syriæ, 4. Reg. 5. At Achior Iudith 14. Ex Gentibus enim tres maximè Centuriones commendantur: Iste, necnon is qui viso terræmotu, cùm spiritum Christus edidisset, ait, Verè filius Dei erat iste. & Cornelius à Petro baptizatus, Act. 10. Porrò dilectio Iudaicæ Gentis maximè definitur, rectus cultus vnius Dei, & doctrinæ, omnísque ministerij, quod per sacerdotes fiebat: cuius maximum argumentũ erat, quòd Centurio sacerdotes reuereretur, quos tamẽ hæretici tanto odio horrore detestantur. Hos igitur & ipsi Gentiles condemnaturi sunt: condemnabit Cyrus Persarum rex, qui sacerdotes templi pristinę dignitati restituit: condemnabit Alexander ille Magnus, sed barbarus, qui

Iosephus.

(vt scribit Iosephus lib. 11. Antiquitatum Iudaicarum, cap. 8.) cùm iratus Ioiadæ Iudæorum Pontifici, Hierosolymam exercitu stipatus accederet, Pontificem sacra stola indutum cum agmine sacerdotum vidit, ex equo exiliens adorauit, non hominem se adorare, sed Deum, cuius Pontifex esset minister, asserens. Idem Attilæ contigit regi Hunnorum, cùm Romam euersurus properaret. Occurrentem enim Leonem Papã primùm excipit, & exaudiuit, vt testatur Paulus Diaconus lib. 5. rer. humanarum.

P. Diacon.

Contrà verò hæretici facies sacerdotum non erubuerũt, (Ecclesi. 7.) quin potius omni crudelitatis genere in eos sæuierunt. Sic, vt scribit Theodoretus lib. 4. hist. Eccles.

Theodor.

cap. 24. Valens hæreticus Arianus 80. viros Ecclesiasticos vnà cum nauigio in medio mari igni cóbussit.

Niceph.

Nicephorus Calixtus lib. 11. hist. Eccles. cap. 16. Cùm namque, inquit, delecti ex Ecclesiastico ordine octoginta viri, quibus præfuit Vrbanus, Theodorus & Menedemus, Nicomediam venissent, preces Imperatori obtulissent, & de vi tanta quiritati essent, indignatus ille, in præsentia quidẽ iram pressit: deinde autem clàm Modesto præfecto præcepit, vt comprehensos eos necaret. Supplicij eius modus, quia nouus & insolens prorsus fuit, posteritatis memoriæ est mandatus. Præfectus, si viros religiosos, qui nihil commisissent, propalàm perimeret, ne seditio in vulgo oriretur, veritus est: quapropter eos se in exilium missurum esse assimulauit. In qua illi sententia magnis animis acquieuere. Ille nauem eos, veluti solum exilij causa versuros, conscendere iussit, & nautis præcepit, vt in medio mari nauem incenderent, vt quum eo modo illi interiissent, sepulchri cura carerent. Ventum est in sinum medium, qui Astacenus vocatur. Ibi nautæ imperata fecerũt. Nam ipsi scapha, quæ nauem sequebatur, conscensa, nauigium in quo viri illi vehebantur, incenderunt. Vehementiùs tum Subsolanus ventus flabat, & proinde nauis eo citiùs flammam concepit. Durauit ea vsque ad locum Bithyniæ, qui Dacides nuncupatur, ibíque vnà cum piis illis hominibus in littore est absumpta. Sed enim factum tam truculentum vindicta est prosequuta. Fames siquidẽ repentè tanta est in Phrygia orta, vt necessariò incolæ patriam relinquerent, & Constantinopolim se atque ad alias diuersas prouincias conferrent. Mitto posteriorum temporum clades, & sacerdotum persecutiones. Quid q. & istis temporibus etiam ab his inferuntur, qui tamen se Catholicos esse profitentur? *Diligit* inquiunt, *gentem nostram Nam & Synagogam ædificauit nobis*. Hoc mirum in milite, magis autem in Gentili. Quis enim, si nostros milites perpendat, non videat inter eus contemptum Dei, templorum, religionis, & ministrorum eius esse? Nolim omnes hic complecti, sed eorum multos. Nulla est nunc castrensis disciplina, & minor religio. Vbi tempus illud, quo tanta militibus locorum sacrorum cura erat, & ministrorum eius, vt nihil his inauspicatis facerent? Quo, vt

Sozomen.

scribit Sozomenus lib. 1. cap. 8. Constantinus in bellicis expugnationibus tabernaculum ad templi formam paratum circumegit, & in eo conuentus fecit? Quo, vt Grego-

Gr. Tur.

rius Turonens. lib. 2. cap. 24. hist. Franc. Clodouæus Frácorum rex, etiam nondum fidelis & renatus, cùm audisset militem, vrceolum Ecclesiæ surripuisse & fregisse, eiusdem militis caput in duas partes ense proprio dissecuit? Quo, vt

Orosius.

Orosius lib. 7. histor. Alaricus Gothorum rex vi inuasa Roma, prohibuit, nequis sese in sanctorum Petri & Pauli Ecclesiam immitteret? Qui> nũc sacrilegia ab ipsis militibus perpetrantur, &c. Sic infideles illi, immò & iste Centurio eos condemnabit. Sed & mirum illud, quòd Synagogam & collegium audiẽdo diuino verbo illic considerat. Minùs enim sibi conuenire videntur

arma & togæ. Verumtamen olim Minerua bellis & studiis præerat: sed & iuxta Platonis decretum Philosophi imperabant, & Imperatores philosophabantur. Hinc illis contubernales scholæ. Nunc econtrà omnia. Apud magnates & bellorum duces pauci sunt bonarum literarum monumenta.

Ambros.

Ambrosius sermone 90. in dedicatione Basilicæ. Porrò, inquit, si commendatur qui ædificauit Synagogam Domino, quanto est commendatior qui ędificauit Ecclesiam? Et si is meretur gratiam, qui impietatis receptaculum præstitit, quanto maiorem meretur gratiam, qui religioni domicilium præparauit? Et si ille cœlesti misericordia visitatur, qui construxit locũ vbi Christus semper negatur: quanto magis visitandus est, qui fabricare fecit tabernaculum, vbi Christus prædicatur? In Centurione autem Dominus, non quid operis fecit, sed qua mente operatus sit, comprobauit. Nam qui tempore, quo nondum Christiani erant, solicitè Synagogam fecit: si fuissent vtique Christiani, intelligitur quod multò solicitius fecisset Ecclesiam. Sed tamen licet Synagogam ædificasset, Christum prædicat: ipso enim opere commonet Pharisæos debere illos suscipere Saluatorem: & demonstrat propterea se tabernaculum amplius ædificasse, vt multiplicaret Domini gloriam loquerentur. Si enim credit in Christum conditor Synagogę, multò magis credere debet habitator ipsius Synagogæ. *Et accessit ad eum Centurio rogans eum.* Non satis fuit misisse, venit ipse. Quod enim primùm non accesserat, humilitatis fuit, vt qui se indignum hac supplicatione iudicaret. 1. cùm Gentilis esset, Christus Iudæus. 2. cùm sanguine & bello gauderet, Christus verò rex esset pacificus. Venit tamen ad extrema sæuiente morbo. *Domine.* Captat beneuolentiam, Dominum eum vocans, rémque illi per facilem quam postulaturus est, declarat, vt qui sit dominus mortis & vitæ. Eccles. 8. Sap. 16. Ioan. 5. Exod. 15. Dominus nomen illi. Fidelem quoque ei suam fatetur seruitutem,

Pet. Chrys.

vt scribit Petrus Chrysolog. sermon. 15. *Puer meus.* Personam pro qua intercedit explicat, puerum suum dicens. Habent autem emphasim, Puer, & Meus: vt & sibi dilectum, simúlque fidelem insinuet: quasi diceret, Mihi iste seruus est, & ego creatori. Iste me super terrá, & ego magnum in cœlis habeo dominum. Si ergo eius non misereor, quomodo mei ille miserebitur?

Origenes.

Hæc Origen. ho. 5. in diuers. *Iacet in domo.* βεβλῆται, prostratus est, vt ne minima quidem corporis pars sui compos sit. Hinc illi laus, quòd non repulit eũ à domo sua, non dereliquit, vt Amalechites Ægyptium seruum, quem tamen inuentum Dauid pane & aqua refecit. 1. Reg. 30. sed vt sano eo vsus est in domo, ita ægri curam gerit. *Paralyticus.* Species hæc

Galenus.

morbi perniciosissima est, vt docet Galenus lib. 3. de patientibus locis, cap. 10. éstque cùm alterum latus sensum & motum amiserit, aut cùm omnia corporis membra suo vsu destituuntur. *Et malè torquetur.* A sui commiseratione Iesum excitat, quasi dicat, Non possum, Domine, nõ molesto ferre animo quæ ille patitur: adeò considero cõquerentem & eiulantem illum, vt mihi ipsi hæc accidere videantur. *Et ait illi Iesus, Ego veniam & curabo eum.* 1. Plus promittit quam rogatus sit. Liberalis enim Deus in donis suis, Iac. 1. qui tribuit abundanter, neque improperat. 2. Ire pollicetur, vt fidem Centurionis palàm promulgari sinat, qui absentem solo verbo curare potuisse crediderit. 3. Vt se facilem succurrendis pauperibus doceret: ecce enim, ad seruum ire pollicetur. *Et respondens Centurio, ait.* Dedit de virtute de humilitate & fide responsum. Humilitatis sunt hæc, Domine, non sum dignus, &c. Dominum enim cum pauore vocat, quasi ad contemplandam Christi celsitudinẽ peruenerit. Exemplo sit Centurio iste, omnibus militibus humiliter ad Deũ accessuris. Igne quippè cœlesti concremantur quinquagenarij illi, qui quondam ad Heliam (4. Reg. 1.) superbè locuti sunt. Discant igitur Deum, ministrósque eius vereri. En scilicet miles iste ob pietatem laudatur. Multi illo tempore pro diuersis togabant infirmitatibus (ait Origen. hom. 5. in diuers.) nullus tamen pro seruo nisi iste solus. Et hoc illi ad augmentum beatitudinis & coronam gloriæ erat. *Non sum dignus vt intres sub tectum meum.* 1. Vt Christi maiestatem, ita suã indignitatem expendit. quasi diceret, Alienigena sum, Gentilis miles, gladio accinctus, sanguinem fundens, & ad prælium exiens: & ob hoc non sum dignus. Origenes.

Idem Orig.

Ita Petrus, vbi Christum rerum cognouit authorem, exclamauit, Luc. 5. Exi à me Domine, quia homo peccator sum.

Pet. Chrys.

Petrus Chrysolog. hom. 15. 2. Dicendo se indignum, præstitit dignum, non in cuius parietes, sed in cuius cor Christus intraret, (ait Augustin. serm. 6. de verb. Domini.)

Augustin.

Humilitate enim, Christi ad nos aduentus procuratur, vt fugatur superbia. Luc. 16. Sic humilis Publicanus iustificatur, Pharisæus superbus minimè. Quando igitur (ait

Origenes.

Origen hom. 7. in diuersos) diuinum hoc atque incorruptum accipis epulum: quando vita, pane, & poculo frueris, manducas & bibis corpus & sanguinem Domini, tũc Dominus sub tectum tuum ingreditur. Ita ergo humilians temetipsum, imitare hunc Cẽturionem, & dicito, Domine non sum dignus vt intres sub tectum meum: vbi enim indignè ingreditur, ibi ad iudicium ingreditur accipiẽti. *Sed tantum dic verbo, & sanabitur puer meus.* Vt superiora Centurionis verba humilitatis fuerunt, ita seqnẽtia fidei. Nam quod homini est impossibile, Dei verbo facilimum esse creditur, Luc. 1. quamuis cum eo omnia formata sint & stent. Sustentur quoque vniuersa Sap. 16. Heb. 1. Portat enim omnia verbo virtutis suæ: & vt salus animę à verbo suo prodire intelligatur, verba in formã omnium sacramentorum instituit. Quod Centurio, Dic, inquit, tantùm verbo, Bezanam Diabolodori Confessionis puncto 4. num. 44. confundit impudentiam, quæ Magiæ adscribit verba Christi in confessione Eucharistiæ: ac certam verborum legem in sacramẽtorum peractione, Magicas imposturas vocat. Quid ergo, Beza? Magicarum impostor nugatum Christus? qui baptismatis leges præscripsit his verbis, Baptizo te in nomine Patris & Filij, &c. Tu ipse Magus, qui iisdem in baptizando vteris. Pręterea, an nõ Euangelistæ veraces, qui Christum in cœna eadem quæ nos verba protulisse testantur? Audi Hesichium libro 6.

Hesichius.

in Leuit. cap. 22. Sermo, inquit, qui prolatus est ab ipso Christo supra Dominicum mysterium, liberat nos ab ignorãtia, remouétque nos additus, carnale quippiam & terrenum de sanctis arbitrari. Ambr. quoque lib. 4. de sacramentis, cap. 4. & 5. Quomodo, inquit, potest qui panis est, esse corpus Christi? Consecratione. Cõsecratio igitur quibus fit verbis, & cuius sermonibus? Domini Iesu. Ergo sermo Christi hoc conficit sacramentum. Quis sermo Christi? Nempè is quo facta sunt omnia. Legant quæso Bezani sophistæ librum, quem Marcus Archiepiscopus Ephesinus edidit, cui titulum fecit, Quòd non solũ à voce dominicorum verborum sanctificantur diuina dona, verùm & consequente oratione & benedictione sacerdotis, virtute Spiritus sancti: & audiant Iacobum fratrẽ Domini, Basilium & Chrysostomum in sua Liturgia hæc ipsa verba Christi exprimere, quibus consecratio perficiatur.

Origenes.

Orig. hom. 13. in Numer. Primò omnium fatendum est, in quibusdam plus posse verba quàm opera. Quod ferro & armis non fit, hoc verbis efficitur: & non dico sanctis, vel Dei verbis, sed quibusdam quæ inter homines habentur, incantationibus & veneficiis, sicut de Balaam Balach putauit, vt & fecerunt Magi de virgis, &c.

Pet. Chrys.

Petrus Chrysolog. sermon. 15. De verbo, & sine verbo quid dicitur: sed iste postulat verbum, non de loquendi vsu, sed de virtute faciẽdi. Ps. 106. Misit verbum suum, & sanauit eos. Hanc autẽ fidem suam argumento à minori ad maius confirmat, dicens, *Nam & ego homo sum sub potestate constitutus.* Homo sum, inquam: ac si diceret, non Deus & homo, qualem teipsum agnosco. Et ego quidem superiori potestati subiectus sum, tu autem omnium dominus es. Licet tamen & Imperatori & Senatori Romano, & Syriæ Præsidibus subiiciar, tantũ valet mandatum meum, vt statim atque aliquem ex subiectis impulero, quęcunque præcepta fuerint, exequatur. *Habeo enim sub me milites, & dico huic, vade, & vadit: & alteri, veni, & venit: & seruo meo fac hoc, & facit.*

Theoph.

Theophy. in Matth. Itaque si ego, inquit, qui regis seruus sum, militibus meis subditis impero, multò magis imperare potes morti & morbis, ita vt ab hoc recedant, ad aliũ autem veniant. Corporales enim morbi, milites sunt &

vlt10

vltores Dei. Proinde admiratur Christus, & dicit, quòd neque in Israëlitis tantam inuenerit fidem, quantā in hoc Gentili. Quinetiam tibi omnes virtutes cœlestes militāt, omnis creatura visibilis & inuisibilis: quantò igitur magis, si morbo imperaueris, cedet? Si vt olim Raphaëlem ad cæcitatem Tobiæ curandam, aut Esaiam ad Ezechiæ morbum purgandum, ita mandato destines aliquem ad puerum meum sanitati restituendum, conualescet. Satis est te dixisse & imperasse, cùm sis omniū dominus. Ioannes Cassianus collat. 6, cap. 5. perfectionem animæ ad similitudinem Euangelici Centurionis assumit, ita vt anima sit, vel Centurio. Nos enim (ait) dignitatis eius apice sublimati sumus, si non quibus volumus cogitationibus abducamur, sed his quibus spiritualiter delectamur, immorari & inhærere, malis quidem suggestionibus, imperantes, Abite, & ibunt: bonis verò dicētes, Venite, & venient. Seruo quoque nostro corpori, ea quæ castitatis, vel continentiæ sunt, iniungemus, & sine vlla contradictione deseruiet: non iam suscitans nobis aduersus spiritum concupiscentiæ stimulos, sed omnem exhibens spiritui famulatum. *Audiens autem Iesus*, qui & ipse cordis intima penetrabat, & fidem Centurionis præcognouerat: sed ad suorum instructionem, quod ipse corde crediderat ad iustitiam, ore confiteri voluerat ad salutem. *Miratus est*, non velut ignotam fidem, sed mirabilem suis adeò verbis ostendens, vt & ipse mirari videretur. Augustin. lib. 1. de Genesi contra Manichæos, cap. 7. Quòd enim miratur, non perturbati animi signum est, sed docentis magisterium: nec velut rei priùs incognitæ est admiratio, cùm & in eo illam fidem fecisset, sed fidem hanc mirandā esse nobis significat. *Miratus est*. Nec enim ex ignorantia causæ cadit in Deum admiratio (ait Thomas Aq. in Matth.) sed apprehensio magnitudinis effectus alicuius in Christum cadere potest. Vnde admirari in Christo, est magnū reputare. Obseruat Origenes hom. 5. in diuers. Deo nihil esse mirabile, nec aurū, nec diuitias, nec regna, nec principatus: cùm ista omnia sint in conspectu eius tanquam vmbra, & sicut nihil, vel flos decidens. Idcircò eorum nihil esse Deo pretiosum, sed solam tantùm fidem ostendit. Nihil igitur caduca hæc æstimemus, sed integram fidem, vitæque puritatem assequi enitamur. *Et sequentibus se dixit, Amen dico vobis, non inueni tantam fidem in Israel*: pensata nimirùm hominis qualitate: nec enim Iudæus, sed Gentilis erat. Sed neque per Israël, quemlibet ex Hebræo populo intelligit, quin potiùs eos, qui pro suorum curatione ad Dominum accesserant. Interim tamen quæri potest, quomodo tantam in Israël fidem, quantam hîc habuit Centurio, Christus inuenire non potuit? Num fidelior ille Abraham, cæterique & Patriarchæ & Prophetæ? Sed de præsentibus hic loquitur, inquit Hieronymus, non de antiquis illis patribus. Rursus verò num fidelior diua Virgine, cui Elizabeth, Beata, inquit, quæ credidisti? Luc. 1. Sed id de communi plebe Iudaica, non de electis illis intelligit: seu comparatione facta & gentis, & status, & modi, quo ad fidem allectus, eum quodammodò fideliorem dicit cæteris. Credidit enim Andreas, ait Chryso. hom. 22. in Matthæ. sed Ioanne dicente, Ecce agnus Dei. Credidit Petrus, sed euangelizante sibi Andrea. Credidit Philippus, sed legendo scripturas. Nathanaël prius signum diuinitatis accepit, & sic fidei confessionem obtulit. Et vt verbis vtar Origen. hom. 5. in diu. Iairus Israëlis princeps pro filia sua petens, non dixit, Dic verbo, sed, Veni velociter. Nicodemus de fidei sacramento audiens, ait: Quomodo potest hoc fieri? Maria & Martha dicunt, Domine, si fuisses hîc, frater meus non fuisset mortuus, quasi dubitantes quòd vbique posset. Fidelior ergo omnibus Centurio, vt qui plura credat, nec ad eam fidem à mortali aliquo allectus. Vnde licet minus quidem crederet quàm cæteri, quòd tamen Gentilis miles est, miram fidem habet: vt & maius est rusticum aliquid sapiēter dicere, quàm Philosophum. Proinde Optatus lib. 5. in Parmenianum, fidem huius Centurionis perfectam vocat. Cæterùm obserua Christum fidem Centurionis charitate in puerum munitam cōmendasse. Hinc ne dixeris (inquit S. Maximus lib. 1. de charitate) q. nuda fides in Dominum nostrum Iesum Christum te seruare possit, nisi charitatem quoque in illa per opera possederis. Si quidē nudè credere, nouerunt etiā dæmones, & contremiscunt. Et sicut ignis recordatio corpus non calefacit, sic fides sine charitate non operatur in anima cognitionis illuminationem. Porrò D. Hilarius in Matth. ex hac Centurionis historia, Gentium vocationem mysticè colligit. Iacētes enim, inquit, in sæculo, & peccatorum morbis dissolutæ (adinstar istius serui) spiritualiter Gentes æstimandæ sunt, omnibus vndique membris fluidis, & ad consistēdi officium, gradiendique corruptis: quarum salutis sacramentum in puero Centurionis expletur, quem satis dictū sit principem esse Gentium crediturarum. Quis autem sit hic princeps, Canticum Moysi in Deuteronomio docet, vbi dicitur, Constituit terminos Gentium iuxta numerū Angelorum. His scilicet verbis Hilarius similitudinem ducit à Centurione, ad angelos principes Gentium: vt sicut ille pro puero, sic illi pro Gentibus apud Dominum deprecati sunt. Ita enim habes principem regni Persarum restitisse viro vestito lineis, & Michaelem in adiutorium illius venientem, Daniel. 10. quod per orationes & vota intelligitur. Inde fit, vt Christus non modò Centurionis istius, sed & Gentiū crediturarū fidem commēdet. Adiicit enim, *Dico autem vobis, quod multi ab Oriente & Occidente venient*. Ita sumpto argumento ab hoc Gentili, Gentiū vocationem prædicit. Habet autem Emphasim, quòd sua authoritate sententiam istam confirmat, his verbis: *Dico vobis*, quasi & hæc vsurparet. Prædixerūt vtique Prophetæ Gentes saluandas. Ego quoque, in quem cōspirant Lex & Prophetæ, idem confirmo vobis Iudæis, in vestræ incredulitatis & duritiei maiorem condemnationem. *Multi* (ait) non omnes: quia 4. Esd. 8. multi quidem creati sunt, pauci autem saluabuntur: multi tamen respectu Iudæorū, pauci respectu vniuersorum infidelium & reproborum. Basilius homil. in Psalm. 48. Ideò, inquit, Ecclesia ex omnis generis studiis collecta est, vt nemo extra vtilitatem relinquatur. August. lib. 3. cap. 66. contra Cresconiū Grāmaticum. Solue, ait, quæstionem, quomodo Dominus dicat Matth. 7. quàm arcta est via ad vitam, & pauci inueniunt: nunc, multi ab Oriente: Et Apoc. 7. multitudo quæ numerari non poterat. Et hoc, quia ipsi boni, veríq; Christiani, qui per seipsos multi sunt, in comparatione malorum falsorumque eidem pauci sunt. Pauca grana respectu paleæ. Et tamen Abrahæ dicitur, Multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli. Porrò venire intelligit, non tam gressu corporis, quàm affectu mentis: quasi sumpta translatione & metaphora à regina Austri, quæ venit à terræ finibus, vt Salomonis sapientiam audiret, 3. Reg. 8. Oriētis & Occidentis nomine vniuersum mundum implicat, quod est scripturis familiare. Sic Malach. 1. Ab ortu ad occasum: quasi dicat, vbique terrarum, quas sol ab ortu ad occasum vsque perlustrat. Sic Psal. 112. A solis ortu vsque ad occasum laudabile nomen Domini. Esa. 43. Ab Oriente adducam semen tuum, & ab Occidente congregabo te. Dicā Aquiloni, Da, & Austro, Noli prohibere. Ierem. 31. Ecce ego adducam eos de terra Aquilonis, & congregabo eos ab extremis terræ. Albertus Magnus in Matth. Sed quæritur, inquit, quare non nominat nisi duas plagas cœli: cùm alibi dicat, à quatuor ventis cœli esse congregandos. Ad hoc dicendū, quòd in cœlo est duplex Oriēs, & duplex Occidens, secundum motum rectum vnius circuli æquinoctialis, & secundum motum obliquum circuli signorum. Secundum motum rectum circuli æquinoctialis, oritur sol & quælibet stella super circulum horizontis, quando in manè emergit: & occidit in sero sub eundem, quando declinat ad occasum. Et secundum hanc distantiam punctorum tota terræ longitudo distinguitur. Secundum autem motum obliquum oritur sol & cæteræ stellæ, quando ascendere incipiunt à puncto Capricorni, & continuè ascendunt à Meridie in Aquilonem super polos orbis signorum rotati, donec perueniunt ad punctum Cancri in Aquilonem. Occidunt autem, quādo descendunt à puncto Cancri in Aquilonem continuè rotati vsque ad punctum Capricorni in meridie. Et secundum hæc duo puncta distinguitur cœli & terræ longitu-

do & latitudo. Et secundum hoc in communi sumendo Oriens & Occidens, intelligitur totius terræ longitudo. Aliter potest dici, sed non ita conuenienter, quod tota terræ longitudo, quæ est inter Oriens & Occidens, habitatur: sed non tota longitudo, quæ est inter Meridiem & Aquilonem, habitabilis est: & ideò tangit puncta longitudinis. Mal. primo. Ab ortu solis vsque ad occasum magnum est nomen meum in Gentibus, & in omni loco offertur nomini meo oblatio munda. Ex vniuerso igitur orbe congregandos esse fideles denunciat. *Et recumbent* A
1. *cum Abraham, Isaac, & Iacob in regno cælorum.* 1. Id est, eadem fruentur gloria, qua Abraham, Isaac & Iacob. Certum enim est, Christum futuram illam gloriam, sumpta metaphora ab his qui mensæ recumbunt, & lautioribus epulis excipiuntur, declarasse. Lucas vigesimosecundo. sic, Edetis & bibetis super mensam meam in regno meo. Et Ioannes decimotertio. Patet faciet electos discumbere. Hoc nimirùm quòd planè fruitio illa animam satiabit: vnde meritò Angelicus cibus nuncupetur. Est ergo allusio ad ea bona, quæ Deus Israëli sub lege promisit, Leuitic. vigesimoquarto, copiam frumenti, vini & olei: B Ad benedictionem quam patres filiis precabantur, in pinguedine terræ: sed & ad id quod viuentes nitimur, vt non esuriamus neque sitiamus. Esa. 65. Serui me comedent, & cætera.
2. 2. Abraham, Isaac & Iacob potiùs meminit quàm cæterorum: quòd hi & celeberrimi & antiquissimi primæ Iudæorum nobilitatis parentes extiterint, & Dominus ipse se Deum eorum dixerit. Exod. tertio. Vt & per eos, vniuersos fideles intelligat. *In regnum cælorum.* Nec enim ampliùs locum habet ille sinus in opaco aut sublimiori terræ loco, quem explicat Tertullian.
Tertull. libro quarto contra Marcionem: siquidem eduxit Christus in cœlum captiuitatem captiuam, & patres illi iam C agnum quocunque progressus est, secuti sunt, Ephes. 4. Cæterùm propter viuę fidei meritum Christus Gentibus accessum ad Deum promittit, Ephes. primo. Proinde ait
Chrysost. Chrysostomus, homil. octaua in Episto. ad Roman. Considera igitur, quantum sit credere, certóque persuasum sit, posse Deum non solùm à supplicio liberare eum, qui in impietate iam per omnem vitam suam ambulauit, sed & confestim iustum facere, immortalibúsque simul illis spiritibus dignum reddere: vt & nobis olim reprobatis Gentilibus idem consulit. Proinde festinemus ingredi in illam requiem. Carnales Mahumetistæ, autho- D re Sergio monacho, quod conuiuiorum desiderio tenerentur, futuram constituerunt in deliciis ciborum & ferculorum beatitudinem: quòd hanc doctrinam ex malè intellectis scripturæ locis, monachus ille Mahumeti pædagogus exhauserit. Quippè etiam à Cherinto Chiliastæ olim dimanarunt, qui vt voluptatibus addicti erant, Christum mille annis post resurrectionem in carne cum sanctis regnaturum, eósque frequentibus epulis ex-
Gratianus. cepturum docuerunt. De his habes apud Gratianum 24.
Philaster. quæstion. 3. cap. Quidam autem hæretici: & Philastrium in Catalogo hæretic. Sed non animaduerterunt illi, & E verbum Dei, & gloriam, & gratiam, & spiritum sanctum dici cibum & potum in scripturis. Sic Diuus Dionysius
Dio Areop Areopagita Epistol. 9. ad Titum, quósnam cibos sapientia præparare dicatur, resoluit solidum cibum: vocans intellectualem perfectionem, secundum quam qui intelligentiæ dono præditi sunt, modò digni, diuinarúmque rerum consortes effecti perficiuntur: vt etiam Georgius Pachymerius in hanc Epistol. commentatur, & cætera. *Filij autem regni eiicientur in tenebras exteriores. Filij regni* Iu-
Hierony. dæi sunt, non prædestinatione, sed vocatione. 1. Vel quia Deus in eis antè regnauit, (inquit Hieronymus in Mat- F thæum.) 2. Vel quòd regnum Dei esset illis præparatum:
Chrysost. quod magis illos mordebat, (ait Chrysostomus homilia 27. in Matthæum.) 3. Vel quòd Ecclesiæ Dei filij essent, quæ regnum dicitur. 4. Tum quòd & hi hos sibi titulos præferrent, cæteris nationibus despectis. *Eiicientur*, vim habet, quod coactis accidit: nec enim at, ibunt. Turpiùs
Remigius. eiicitur, quàm non admittitur hospes. Diuus Remigius in Matthæum, tenebras exteriores, fletum quoque & stridorem dentium, historicè interpretatur, sic vt prædicat Dominus his verbis, Iudæos per nationes & regiones varias, propter infidelitatem dispergendos, adeò vt ob eandem intemperiem, modò igne torridi, modò frigore stridentes passim appareant. Fletus enim ab igne solet fieri, stridor dentium à frigore. Illis ergo ascribitur fletus, qui in calidioribus locis habitant, sicut in India & Æthiopia: stridor verò dentium, his qui in frigidioribus locis, sicut est Hircania & Scythia. Vel tenebræ exteriores dicuntur, quoniam qui à Domino expelluntur foras, relinquunt lumen, vt scribit Hieronymus in Matthæ. Nam Hierony.
A quia via illorum tenebræ & lubricum, & excæcati in sua malitia, interiores tenebras elegerunt: ideò exterioribus plectentur, nimirùm inferni pœnis addicti, vbi vmbra mortis & nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat. Tertullianus libro de anima: Nobis, inquit, inferi, nô Tertull. nuda cauositas, nec subdiualis aliqua mundi sentina creduntur, sed in fossa terræ, & in alta vastitas, & in ipsis visceribus abstrusa profunditas. Origenes homilia nona Origenes. in Hieremiam. Tenebræ hîc exteriores, inquit, & ignis æternus & gehenna. *Ibi erit fletus & stridor dentium.* Per metaphoram membrorum, pœnas describit tormento-
B rum. Augustinus ad Iulianum, Epistol. 111. Væ his quibus Augus. præparatur dolor vermium, ardor flammæ, sitis inextincta, fletus & stridor dentium, oculorum lachrymę, tenebræ exteriores sine luce. Hieronymus in Matthæ. & Hierony. Druthmarus in cap. 16. eiusdem, ex eo quòd fletus & stri- Druthm. doris dentium Christus meminit, futuram resurrectionem colligunt, qua in excitatis dentibus & ossibus plectentur impij, pœna vera, non autem imaginaria. Haymo in homil. Euangelic. metaphoram explicat. Solent Haymo. enim, inquit, oculi præ fumo lachrymas emittere, dentes verò prę nimio frigore stridere. Hinc Iob vigesimo- C quarto, Transibunt ab aquis niuium ad nimium calorem ignium: quibus supplicia damnatorum intelliguntur, similitudine desumpta à febricitantibus, qui vbi magno calore exudarunt, extremo frigore palpitare incipiunt. Augustinus libro de triplici habitaculo, cap. 1. Cruciabit, August. inquit, eos & visio dæmonum. Eorundem meminit Prosper lib. 3. de vita contemplat. cap. 12. Prudentius in Ha- Prosper. Prudentius. martigenia, horrendam hanc dæmonum visionem deprecatur his verbis:

At mihi tartareis satis est si nulla ministri
Occurrat facies, auida nec flamma gehennæ
D *Deuoret hanc animam, mersam fornacibus imis.*

Chrysostomus libro de reparatione lapsi, pulchrè con- Chrysost. templatur pœnas illas futuras, vt peccatorem ad sui reatus agnitionem euocet. E pluribus verò hîc quædam inserere non erit superfluum. Ibi (inquit) quid agemus? Nihil erit ibi nisi stridor dentium, nisi vlulatus & fletus, & sera pœnitentia, cessantibus vndique auxiliis, & vndique inualescentibus pœnis. Nec solatium quidem est vnquam vllum. Nihil occurret oculis nostris, nisi soli pœnarum ministri, & facies dira tormentorum: & quod est omnium terribilius, nec aëris quidem ipsius vllum erit
E solatium, aut lucis. Circundabunt enim pœnarum loca tenebræ exteriores, & ignis ille flammeus, qui sicut naturam non habet consolandi, ita nec illuminandi: sed & ignis obscurus & flamma tenebrosa est. Si quis plura dicere volet, legat subsequentia hoc eodem loco. *Dixit autem Iesus Centurioni, Vade, & sicut credidisti, fiat tibi. Vade* hic, non rigorem indicat, vt Matthæi quarto, sed signum est exauditæ petitionis. *Fiat*, vox Deo familiaris, vt qui quæcunque vult faciat. *Sicut credidisti*: Fides enim maximum patrocinium est. Luc. decimoseptimo. Si habueritis fidem sicut granum sinapi, dicetis huic arbori, Era-
F dicare, & transplantare, & iactare in mare, & obediet vobis. Albertus Magnus in Matthæum. Sed quæritur Alb. Mag. quare effectus miraculorum non attribuitur ita charitati vel spei, sicut fidei. Ad hoc dicendum, quòd sola fides est ex auditu? & ideò ex parte illa quærit persuasionem: Cùm autem auditus sit de supernaturalibus, oportet quòd inductiuum & persuasiuum eius sit per supernaturalia. Spes autem & charitas non sunt ex auditu, sed sunt affectiones simplices: & ideò persuasionem habere non possunt. *Fiat tibi.* Matthæ. decimoquinto. O mulier,

magna est fides tua, fiat tibi sicut petisti. Luc. 1. Beata quæ credidisti, quoniam perficientur in te quæ dicta sunt tibi à Domino. *Et sanatus est puer ex illa hora.* Nescit enim tarda rerum molimina Spiritus sancti gratia. Gregorius. (Gregor.) Hierem. 30. Obducam cicatricem tibi, & à vulneribus tuis sanabo te. Hierem. 33. Ecce ego obducam cicatrices eorum, & sanabo & curabo eos. *Sanatus est*, inquit, *in illa hora:* quoniam in ictu oculi, puncto temporis & statim operatur Deus. D. Basilius Epist. 181. ad Chilonem: (Basilius.) Non Christi præsentia, inquit, sed fides Centurionis, ægrotantem seruum liberauit. Sic etiam nunc te orante, in quocunque fueris loco, ægroto quouis credente quòd preces tuæ ipsi auxilium ferent, omnia ipsi ex a... sententia succedent. Beda lib. 2. in Luc. Lucas autem habet, (Beda.) inquit, Et reuersi qui missi fuerant domum, inuenerunt seruum, qui languerat, sanum. Probatur fides domini, & serui sanitas roboratur. Potest ergo meritum domini etiam seruis suffragari, non solùm fidei merito, sed etiam studio disciplinæ. Pleniùs sanè hæc explicat Matthæus, quòd dicente Domino Centurioni, Vade, & sicut credidisti, fiat tibi, sanatus sit puer ex illa hora. Sed beato Lucæ moris est, quę plenè viderit ab aliis Euangelistis exposita, breuitate vel etiam de industria prætérire: quæ A verò ab eis omissa, vel breuiter cognouerit attacta, dilucidare solertiùs. Mysticè, vt dixi, Cēturio, cuius fides Israëli præfertur, electos nimirùm ex Gentibus ostēdit. qui quasi centenario milite stipati, virtutum spiritualium sunt perfectione sublimes, nihilque a Domino terrenum, sed sola æternæ salutis gaudia sibi suísque requirunt. Nume- B rus enim centenarius, qui de læua transfertur ad dexterā, in cœlestis vitæ significatione poni consueuit. Vnde est quòd arca Noë centum annis fabricatur, Abraham centenarius filium promissionis accepit, seruit Isaac & inuenit in ipso anno centoplum, atrium tabernaculi centum cubitos longum est, in centesimo Psalmo, Misericordia & iudicium Domino cantatur, & cætera huiusmodi. Talis ergo meriti viri pro his necesse est Domino supplicēt, qui adhuc spiritu seruitutis in timore premuntur, quatenus eis paulatim ad sublimiora prouectis, perfecta dilectio foras mittat timorem.

Adolescens filius vnicus viduæ, Christi iussu suscitatur: vnde omnes illum pro summo Propheta habuerunt.

Matth.	Marc.	Luc. 7.	Ioan.
		Et factum est, deinceps ibat Iesus in ciuitatem quæ vocatur Naym, & ibant cum eo discipuli eius, & turba copiosa. Cùm autem appropinquaret portæ ciuitatis, ecce defunctus efferebatur, filius vnicus matris suæ: & hæc vidua erat, & turba ciuitatis multa cum illa. Quam cùm vidisset Dominus, misericordia motus super eam, dixit illi, Noli flere. Et accessit, & tetigit loculum. Hi autem qui portabant, steterunt. Et ait, Adolescens, tibi dico surge. Et resedit qui erat mortuus, & cœpit loqui. Et dedit illum matri suæ. Accepit autem omnes timor: & magnificabant Deum, dicentes, Quia Propheta magnus surrexit in nobis, & quia Deus visitauit plebem suam.	

(Introductio.) NON est generosi militis domi in otio stertere. Ideò olim Hercules, Theseus, multique alij celebrantur, vt qui se in exteras prouincias contulerint, suæ virtutis periculum facturi. Hinc duodecim labores Her- C culis, hinc & Argonautica nauigatio. Atqui superest nunc Ecclesia,

— velut altera quæ vehat Argo
Delectos heroas, erunt etiam altera bella,
Atque iterum ad Troiam magnus mittetur Achilles.

Supersunt expugnandæ hæreses, expugnanda Gentium & Barbarorum dogmata. Eapropter nos Christus suo inducit exemplo, vt qui verbi ministerium susceperint, D nunc hanc, nunc illam prouinciam in fide confirment, & errantes ad viam reducere nitantur. Hoc enim ipse Christus facit. Non huic satis est in montis decliuio mundasse leprosum, & in Capharnaum curasse Centurionis seruum, sed & in Naym proficiscitur, vt & illic mortuum adolescentem suscitet. *Et factum est, deinceps ibat Iesus in ciuitatem, quæ vocatur Naym.* Theophylactus. Post- (Theoph.) quàm, inquit, Centurionis seruum etiam absens sanauit, aliud maius fecit miraculum, vt ne quis dicat: Et quid no- E uum in hoc seruo contigit? Fortassis alioqui non fuisset mortuus. Propterea mortuum illum qui efferebatur, suscitare voluit. Intendebat enim Dominus se mortis & vitæ dominum ostendere, nec Heliæ aut Helisæo, qui mortuos suscitarunt, aut cuiuis ex antiquis, qui morbos mirabiliter curarunt, cedere: imò eum se esse, qui mortis destruat imperium. Heb. 2. Ose. 13. Tres igitur hic nobis personæ depinguntur, Vidua mœsta de filij obitu, filius vnicus defunctus, Christus solo verbo & attactu loculi defunctum excitans. Hic autem primùm Christi be- F neuolentiam mirari contingit, vt qui vltrò medicus ad ægrotos, vita ad mortuos accedat. Etsi enim eum Regulus, etsi Centurio rogarint, non rogauit tamen hæc vidua, vt in Naym veniret. Vltrò se offert, etiam non quærentibus: docens vtique tantam Dei iustos bonitatem esse, vt vltrò se peccatoribus obcæcatis, & omninò suæ salutis curam reiicientibus offerat. Apocal. 3. Ego sto ad ostium, & pulso: si quis aperuerit, intrabo ad eum, & cœnabo cum illo. Vnde & Psaltes: Misericordia eius præueniet me. Sic præuenit Paulum nihil minus cogitantem, quàm Christi doctrinam amplecti: imò & ipsi hostem infensissimum, cùm in Christianos literas à Pontificibus accepisset, Act. 9. Sic præuenit Zachæum, Luc. 19. dicens, Festina, descende, quia hodie in domo tua oportet me manere. Præuenit & Onasiphorum olim sicarium, tandem verò diui Pauli discipulum. Quam Dei bonitatem fusissimè declarat. Chrysostom. lib. de repar. lapsi. (Chrysost.) Porrò Naym, vt ait Beda in Lucam, insignis est Galilææ ciuitas, secundo milliario à monte Thabor, in sorte Zabulon, satis populosa. Ibi igitur beneficium aliquod conferre voluit: nullibi quippè Christus sine fructu fuit. Quæ nimirum vrbs virtutem eius non sensit, si eam Christus appulerit? In Cana Galilææ oppido, aquam in vinum mutauit. Ioan. 2. In terra Genesara obsessos præter modum à spiritibus immundis eripuit, Luc. 8. In finibus Tyri à muliere Chananæa dæmonium abiecit, Matth. 15. Quas verò in Capharnaum & Hierusalem curationes nō operatus est? Adeò vbicunque est Christus, ibi est & beneficus. Proinde in Neochristianos obseruabis ipsum in Eucharistia non sumi absque fructu, nimirùm vi viuificatiua & cōfortatiua: nec in nostra Liturgia offerri sine fructu oblationis illius, quam pro redēptione nostra in cruce litauit. huius enim hæc memoria est. Chrysostomus (Chrysost.) hom. 61. ad popul. Antiochenum: Hic mysticus sanguis, inquit, dęmones expellit, & procul esse facit, Angelos autē ad nos vocat, atque Angelorum dominum. Vbi namque sanguinem dominicum viderint, dæmones quidem fugiunt, concurrunt autem Angeli. Hic sanguis effusus omnem terrarum orbem abluit. Et paucis interiectis: Nam si figura ipsius tantam habuit virtutem, & in Hebræorum templo, & in media Ægypto superliminaribus inunctis, quomodo veritatem quidem ipsam diabolus non timuerit? Hæc est salus animarum nostrarum, hoc abluitur anima, hoc adornatur, hoc inflammatur. Hic sanguis effectus est, & cœlum fecit accessibile: & sicut auro liquescente, siue quis manum, siue linguam immittat, eam statim auream reddit: ita & hæc proposita pretiosam reddūt animam. Quomodo scilicet non omnia nobis cum Christo bona communicentur? Eapropter venit in mundum, venit & ad viduam, & mortuum adolescentem. *Et ibant cum eo discipuli eius*, quos iam selegerat. Esa. 8. Ecce ego

& pueri mei, quos dedis mihi Dominus: vt tandem huiu^s miracula apud omnes testimonium perhiberent. Act.1. Eritis mihi testes. Sed & Christum suo exemplo ostendunt non modò pedibus corporis, sed & gressibus animæ sequendum esse. Qui enim dicit se in Christo manere debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare. 1. Ioann.2. Nimirùm milites ducem, proles patrem, oues pastorem, & stellæ Lunam suo lumine sequuntur. Ne quis igitur ex nobis se Christi discipulũ dicat, & interim illius doctrinæ aut moribus aduersetur. Ne quis se Christianum nuncupet, & interim factis Christum oppugnet. **A** *Et turba copiosa.* Eius verborum dulcedine allecta: Qui dicerent, Domine, ad quem ibimus? verba æternæ vitæ habes. Ioann. 6. Nimirùm fama eius quotidie increscebat. *Cum ergo appropinquaret portæ, efferebatur defunctus.* Rem ipsam aggreditur, eamque tristem & lugubrem ex omni circunstantia reddit: vt non curiosè, sed causa sufficienti ipsum excitatum esse audiamus. 1. Defunctus enim filius erat. 2. Nec vnus è multis, sed vnicus. 3. Nec nuptæ matris, sed viduæ. 4. Nec vrbis ignotæ, sed notissimæ, vnde & turba ciuitatis multa cum illa. 5. Nec pridem hæc mors contigerat, **B** vt eius dolor compesci posset, sed recens erat: cùm adhuc efferretur corpus. Albertus Magnus in Luc. (Alb. Mag.) Ecce igitur mouentia ex parte matris in duplici ordine considerantur. Quædam enim sunt in habitudine filij ad matrem, quædam autem in habitudine matris ad filium. De his quæ sunt in habitudine filij ad matrem, dicit, *Filius vnicus matris suæ.* Pignus autem naturæ mortaliter fuit, inquantum filius: dilectus vteri, inquantum filius. Totus autem in eo fuit matris affectus, inquantum vnicus: omnium votorum suorum dilectus, inquantum vnicus: senectutis baculus, inquantum vnicus. **C** *Matris* autem *suæ*, quæ feruentiorem in eo habuit amorem, quæ necessariorem iam habuit prolem robustam. Quòd enim pignus naturæ mortalis fuerit filius, patet per hoc quod dicit Augustinus (August.), quòd nuptiæ bonum sunt mortalium, non propter aliud, nisi quia mortalis & fugientis naturæ in successore pignus remanet, & extinguentis iam luminis lucerna ex parte accensa. 2. Reg. 14. Quærunt extinguere scintillam meam quæ relicta est. Scintilla enim reseruata, est pignus ignis. Et sic est filius pignus parentum. Dilectus est etiam vteri matris, Prou.31. Quid dilecte vteri mei? q. d. quem ego foui in vtero meo. **D** Vnde & Tob. 4. Memor enim esse debes, quanta sustinuerit in vtero suo propter te. Alter enim fuit pro patre, quia non habuit: & ideò deficiente virtute in parentibus, crescit in filiis. Et ideò Exod.20. dicitur, Honora parentes. In quantũ autem vnicus, totus in eo fuit matris affectus, sicut dicit Basilius (Basil.) 2. Reg.1. Sicut mater vnicum amat filium, ita te diligebam. Et ideò Hierem.6 dicitur: Luctum vnigeniti fac tibi planctum animarum. Totus fuit votorum suorum dilectus, inquantum vnicus: in eum omnia vota sua referebat, Prouerb.31. Quid dilecte votorum meorum? Inquantum autem vnicus, fuit senectutis baculus. Tob.5. Baculũ **E** senectutis nostræ, lumen oculorum nostrorum. Ruth. 4. Natus est qui te diligat, & enutriat senectutem tuam. Et hæc omnia spiritualiter sunt in matre Ecclesiæ, quot in corde suo parturiuit & portauit. Mater etiam feruentiorem in prole habebat amorem. Omnis enim mater diligit, sicut dicit Tullius in Topicis & Rhetoricis. Esa. 49. Nunquid potest obliuisci mater infantem suum, vt non misereatur filio vteri sui? quasi dicat, non potest. Hæc etiam necessariorem habuit iam robustam prolem, quæ iam annus se iuuare non potuit, solo filij solatio sustentanda. **F** Rom.15. Debemus nos firmiores imbecillitates infirmorum sustinere. Miseriam igitur auget defuncti conditio. Nec enim capularis erat senex, sed adolescens, baculus senectutis futurus matris suæ. Hinc discimus, quòd, vt scribit Horatius lib.1. Odar. (Horat.)

Mixta senum ac iuuenum densantur funera, nullum
Sæua caput Proserpina fugit.

Sic homo quasi flos egreditur & conteritur, velut vmbra, Iob.4. Quot enim quæso dilectulinos à parentum finibus vna hora abripuit? 4. Reg.4. Habes Sunamitidẽ vnico filio etiam puero orbatam, quem suis precibus à Deo Helisæus Propheta impetrarat. 3. Reg.17. Habes Sareptanæ viduæ filium hoc ipso etiam tempore mortuum, quo apud eam morabatur Helias. Et sanè variis de causis Dominus filios etiam teneros aut adolescentes morti mancipat. 1. Aliquando ob parentum peccata, quòd filiis debitam instructionis curam non impenderint: vnde cùm hi aliquam impietatis maculam incurrerint, defectum castigationis paternæ Deus in his vindicat: vt docet Iustinus Martyr (Iust. Mar.) quæst. 80. ad Orthodox. exemplo puerorum 40. qui quòd Helisæum riderent, ab vrsis duobus deuorati **A** sunt, 4. Reg.2. Eodem quippè modo vna die duo filij Heli, imo & ipse Heli, mortui sunt: quòd paterna indulgentia abusi filij in multa scelera delapsi essent, 1. Reg.4. Sic & ob duritiem Pharaonis primogenita Ægypti occisa sunt, Exo.13. Ob Dauidis adulterium filius, quem ex Bersabea habuerat, defunctus est. 2. In parentum verò probationem, quandoque filij ex hac vita demigrant. Sic & filij & filiæ Iob cap.1.) è viuis absumpti sunt. 3. Nonnunquam verò rapiuntur, ne malitia eorum animam immutet. 4. Sæpè autem vt doceantur mutationes rerum omnium. 5. Mors verò istius contigerat, vt dum suscitare**B**tur, Christi virtus agnosceretur, quemadmodum & Lazaro obuenit. Cæterum discant omnes huius vnius exemplo, seu parentes, non oblectari nimis in filiis, nec eos plus æquo diligere, sed & Deo totos commendare: seu qui in flore ætatis viuunt, etiam nouissima attendere debent, nec voluci confidere vitæ, quoniam mors non tardat, & nescimus quando tempus sit. Hora enim nostra semper est parata. Habet igitur miseriam & luctum. 1. Quòd adolescens fuerit. 2. Quòd filius, non nepos, aut agnatus. 3. Quòd vnicus, adeò vt in eo deperéat nomen **C** familiæ. *Et hæc* (mater) *vidua erat.* Paucis Euangelista molem ærumnæ explicat. Vidua erat: proinde omnis expectatio habendæ in istius locum prolis amissa erat. Potuerat iste illi esse in vicem mariti defuncti: nunc & pater & filius defuncti sunt. Hinc quoque sufficiens est ei impendendæ misericordiæ ratio. Nam semper viduarum misertus est Dominus, & eas 1. consolaudas, & secundò benedicendas pollicetur. 3. & impugnari eas in iudicio vetat. 4. imò adiuuari iubet & honorari. 1. Iob 29. Cor viduæ consolatus sum. 2. Psal.101. Viduam eius benedicens benedicam. & Psal. alio, Viduam eius suscipiet. Sic benedi**D**cta Anna vidua, Luc.2-3. Deut.24. Non peruertes iudiciũ viduæ. Esa.10. Væ illis dicitur, qui condunt leges iniquas, vt sint viduæ præda eorum. Idem Hierem.7. Zach.7. 4. Esa.1. Subuenit oppresso, viduæ & pupillo. Iac.1. Religio vera & immaculata apud Deum & hominet hæc est, visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum. Sic Raab benefecerunt legati Israël, Iudic.6. Item Helias missus est ad Sareptanam, cuius etiam filium defunctum suscitauit, vt hodie legitur in Epistola. *Et turba ciuitatis multa cum illa.* Hinc duo discimus. 1. Viduam hanc nobilissimam fuisse, cùm omni ciuitati nota fuerit. 2. Quis **E** mos Iudæorum fuerit in sepeliendis, & prosequendis ad tumulum defunctorum corporibus. Vbi & duo dicenda occurrũt: Vnũ est, de sepulturis alterum de funeribus. Obseruant Christiani ex antiquis Patribus, quæ probãda sit sepultura, & quæ improbãda. 1. Cynica vtique indigna est Christiano: de quo Laërtius (Laërtius) lib.6. de vitis Philos. Nec enim belluis Christianorum corpora exponẽda sunt, aut contemnenda, quibus tanquam organis vsus est Spiritus sanctus, vt docet Aug. (August.) lib.1. de ciu. Dei c.13. 2. Sed neque Christiani se in ignem præcipitant, vt Empedocles: aut in æquora, vt Cleombrotus: quasi subtractis ab hominũ o**F**culis ossibus beatiores esse queant, & non omnes mortales simus. 3. Nec illis vt Anthropophagis in vsu fuit, licet defunctorum corpora in cibum sumere: hoc enim inhumanum est. 4. Nec barbarus mos apud nos locum habet: imò Christiana doctrina extinctus est, vt Theod. (Theod.) li. Græc. affect. ser.9. docet his verbis. 1. Massagetæ, inquit, miserrimos homines arbitrati, qui alio mortis genere, quàm violenta nece decumberẽt, quique idcircò legem de mactandis senibus comedendisque tulerunt, postquàm piscatorũ Apostolorũ leges, sanctorũmque, vt Pauli accepetũt, abominabiles illas dapes ac hostias pertæsi sunt, s.

Tibareni quoque soliti olim seniores ab altissimis rupibus dare præcipites, legem iniquissimam conciderunt. 3. Neque amplius Hyrcani, neque ipsi etiam Caspij canes alunt hominum cadaueribus deuorandis. 4. Neque Scythæ vnà cum mortuis hominibus infodiunt, quos olim viuentes illi dilexerant. 5. Quique priùs mortuorum corpora canibus discerpenda, volucribúsque porrigere didicerunt nunc ex quo credere in Christũ cœperũt, ab huiusmodi inhumanitate abhorrent, ac terræ mortuos suos infodiunt. Perungebant quidam corpora, & sepulchris ad
A hoc extructis reseruabãt, qui mos fuit Ægyptiis antiquissimis nostra respõdens: cuius meminit Diodorus Siculus

Diodorus. Herodotus.

lib. 2. Bibliothecæ, & Herodotus li. 2. qui Euterpe inscribitur. Alij exsiccabant cadauera, & domi reseruabant. Alij, vt Romani, ea perurebant. Terent. in Andria:

Terent.

Imus, ad sepulchrum venimus,
In ignem posita est, fletur.

Homerus.

Sic Homerus in Iliade, recenset corpus Achillis exustum, & cum eo permultos viuos ex domesticis crematos. Nos meliùs terræ demandamus, iuxta Dei verbum, Genes. 3. donec reuertaris in terram. Sap. 12. Vt spiritus redeat ad
B Deum, & corpus in terram, vnde sumptum est. Hinc est quòd Patriarchæ, imò omnis Israël & Christianus populus hunc morem secutus est. Porrò mos Iudæis erat defunctos extra vrbes & oppida sepelire & inhumare. Sic enim & Christus in horto sepultus est. Et id vtique secreto quodam mysterio, quòd statim post mortem in beatitudinem illam æternam euolare non possent. Vnde vt ab vrbibus corpora, ita à gloria illa animæ excludebãtur, donec Christus captiuam duxit captiuitatem. Ex eo fit, vt iste defunctus *efferretur*. Porrò quod adijcitur, Et
C turba ciuitatis multa, funus seu conductum notat. Fuit enim vsus funerum antiquissimus, & sanctis Patribus cõmendatissimus. Nolim hic Ioseph & Abrahæ meminisse: nolim & piorum virorum, qui corpus S. Stephani mortuum curarunt vt legitur Act. 7. Ea solùm, paucáque proferam, quæ Patres postmodùm testati sunt. Nicepho-

Niceph.

rus suæ histor. Ecclesiastic. lib. 2. capit. 22. quàm celebris fuerit sanctissimæ matris virginis Mariæ conductus cum luminibus & floribus & palmis sufficienter narrat. Gre-

Greg. Nyss.

gorius Nyssenus Epist. ad Olympium de morte sororis suæ Macrinæ, curationem illius funeris sic describit, vt seorsim viri, seorsim mulieres, & seorsim sacerdotes cum
D Psalmis & canticis ad sepulchrum procederent. Item Ni-

Niceph. Greg. Naz.

cephorus libro 9. capit. 50. & Gregorius Nanzanzenus Orat. 2. in Iulianum Apostatam, exhibitum narrat Theodosio defuncto pietatis officium, omnibus corpus cum planctu prosequentibus: cùm interim in detestationem Iuliani Apostatæ, Iuliani corpus demortuum à mimis & scenicis in communem cloacã delatum sit. Hinc est quod

Pet. Alex.

Petrus Alexandrinus Episcopus in Epistola, quam scripsit de Arianorum & Lucij in Alexandria impietatibus, inter cætera ait: Cúmque Iudex ille multos quoque infan-
E tium cruciasset, quidam eorum morientes, neque parentum, neque fratrum exequiis solẽnibus sunt potiti. Quod vtique deflet, in consuetudinem Ecclesiæ respiciens, quæ funeris & exequiarum solennitatem semper commen-

Gre. Nanz

dauit. Gregorius Nanzanzenus. Orat. 7. idem officium exhibitum Cæsario defuncto recenset. Cum pompa, inquit, elatus est, sacris parentum manibus honoratus: cùm mater luminaris prælatione calamitati pietatem opponeret. Ioannes Chrysostom. hom. 4. in cap. 2. ad Heb. Epi-

Chrysost.

stol. Dic mihi, inquit, quid sibi volunt in funere lampades istæ festiuæ? Quid etiam hymni? Nónne vt Deum
F glorificemus? Pro qua re, dic, Presbyteros vocas, & psallentes? Nónne vt consolationem recipias? Nónne vt honores decedentem? Vides vt apertissimis verbis eum, qui Ecclesiæ frequentissimus est, funeris producendi morem descripserit? Brentius etiam, quamuis Luthero faueat,

Brentius.

tomo 1. hom. 69. in Luc. hodierni Euangelij Lectionem examinans, rationem huius consuetudinis præterire noluit. Tres nimirum causas assignat, quibus docet nos non abs re funeris officium adimplere. 1. Vt dilectio nostra in defunctos significetur, & lugeamus cum lugentibus. 2. Vt quasi ob oculos nudo, fœtenti, & putrescenti proposito cadauere, mors in memoriam reuocetur, & resipiscamus. Eccl. 7. Melius enim est ire in domum luctus, quam gaudij. Quasi ipsum nos alloquentem defunctum nobis proponamus, & dicentem id Ecclesi. 38. Memor esto iudicij mei: sic enim erit & tuum: mihi heri, & tibi hodie. 3. Vt nostra de resurrectione fidem contestemur, vt qui non corpus hominis, quasi bruti abijciamus. Quare corpora nostra, inquit Brentius, tãquam sacræ reliquiæ, terræ mãdanda sunt: & sepulturæ locus non aliter habendus est,
A quàm sacrum quod dicitur Cœmeterium, id est, dormitorium. Ergo Brẽti, Cœmeteria à locis communibus discernenda sunt. Itaque non modò humanitatis, sed & religionis ratione corpus istud adolescentis Iudæi sepulturæ mandaturi erant, & idipsum prosequebantur funere solenni, cùm non modò illud mater vidua sequeretur, sed & turba ciuitatis multa cum illa. *Quam cum vidisset Dominus* oculo corporali, qui tamẽ oculo spirituali omnia cõsiderat: & ideò cùm viduæ afflictionem præuidisset, in hũc locũ accesserat: *Misericordia motus est super illam* quod secundũ hominem, aut externũ cõmotionis argumentũ in-
B telligendũ est. Vidit oculis & corporis & cordis, & diuinitate: nouit quando destituta esset solatio, etiã nullo referente: statimq; qui ait, misericordiã se velle & nõ sacrificiũ, misericordia motus est. Hoc suo facto nos edocens, vt alter alterius onera portemus. Proinde Paul. Hebr. 13. Mementote laborantium & vinctorũ, inquit, tanquã simul vincti. 2. Cor. 11. Quis infirmatur, & ego non infirmor? Et Rom. 9. Optare pro fratribus anathema fieri. Et alibi, Gaudete cum gaudentibus, inquit, flere cum flentibus. Interim obseruabis fletus huius viduæ viuentis, apud Christum mortuo patrocinari filio: adeò vt Christus tan-
C dem eum excitet: sicque viuos mortuis suffragari. *Et dixit ei, Mulier, noli flere.* quasi dicat, Quid est quòd velut omnibus desperatis adeò te torques? Quin eum attendis qui filium à morte excitare queat? Nihilne tibi de me relatum est? Nihil tuas aures pepulit? Non audisti me non ægros tantùm sanitati restituisse, sed & mortuos vitæ? Siste igitur lachrymas: mox enim quem ploras, excitatum videbis. Christus igitur non omninò prohibet plorare mortuos: sed sic, vt tamen resurrecturos eos speremus. Duplex enim est pro mortuis planctus: vnus moderatus & humanus, qui spe resurrectionis & beatitudinis com-
D pescitur. Sic Ioseph fleuit patrem. Genes. 54. Dauid Ionatham & Saul, 2. Reg. 1. Filij Israël Mosen. Deut. vlt. Christus Lazarum, Ioann. 11. Sed modicum super mortuum plora, quoniam requieuit. 1. Thessal. 4. Nolo vos enim (inquit Paulus) ignorare de dormientibus, vt non contristemini sicut & cæteri qui spem non habent, nimirùm Gentiles: Qui, vt ait Hesychius, lib. 6. in Leuitic. cap. 19.

Hesychius.

& barbam radere, & incisuras sibi in corpore facere, & viuorum corpora simul cũ mortuis igni tradere cõsueuerant, cùm mortuos deflerent. Tanquam enim illis corruptis, semetipsos dissipabant atque corrumpebant, quòd
E spem morti superesse non putarent. Nos verò, qui non habemus hîc ciuitatem permanentem, sed futuram inquirimus, Hebr. 13. ingemiscimus quidem humano affectu, spe tamen futuræ gloriæ consolamur. Sic Christus spe resurrectionis proximæ, Noli flere, inquit. *Et accessit, & tetigit loculum.* Iustinus Martyr ad Orthodoxos, quæ-

Iust. Mart.

stion. 28. Si Pharisæorum fictam religionem arguens Dominus, dixit eos esse sepulchra dealbata, ossibus mortuorum plena, & communi immunditie: & in lege, qui mortuum tangebat, impurus iudicabatur, quasi aliquid illicitum faciens: & nos, mortuos & eorum sepulchra
F abhorremus, cùm mortuus in veteri & in nouo Testamento impurus appellatur: Nónne Christus contra vtrumque fecit, qui viduæ filium resuscitans, tetigit feretrum, & Iairi filiam manu prehenderit? Nam etiamsi ambo tandem reuixerunt, tamen mortua erant corpora, cùm tacta sunt. Responsio. Corporum cadauera, & eorum sepulchra abhorrentur propter fœtorem, quem exhalant, non propter mortem. Si enim tantùm propter mortem abhorrerentur, non liceret mortuorum corporum animalium partibus vti ad vsum viuentium, vt coriis & cornibus, & pilis, & bile, & adipibus & carnibus,

quæ quum mortua sűt, nulla ratione negari potest. Quòd si mortua sunt, & tamen propter vtilitatem, quæ inde percipitur, non abhorrentur, absurdissimum est ea pura existimari propter vtilitatem quam afferunt: sanctorum verò Martyrum corpora & sepulchra à Gentibus abhorreri, cùm ea tueãtur homines ab insidiis dæmonum, morbósque curent, arte medica incurabiles. Comparauit autem Dominus fictam Pharisæorum religionem cum dealbatis sepulchris, quoniam quemadmodum viuentium iudicio piorum, quippè quæ quodammodò sit animæ eorum mors, & fœtor, & impuritas. Vt enim anima à corpore separata, mortuum fœtidúmque & impurum corpus est: ita separato Dei metu ab anima, & fœtida & impura. Neque verò quicquam fecit Dominus, quod vel veteri, vel nouo Testamento esset contrarium: nec enim sub lege erat, cùm mortuos illos, de quibus in quæstione dictum est, suscitauit. Nam à baptismate exorsus est Dominus regimen Euangelicum, quod erat extra legis obseruationem, ideóque non est contaminatus tangendo mortuo. Secundum nouum Testamentum verò ea sola polluunt hominem, quæ mala ex corde prodeuntur: mortuum tangere, non polluit hominem.

Cyr. Alex.

Cyrillus Alexandrinus lib. 10. in Iulianum Apostatam: Quòd autem sepulchra, hoc est mortuos hominum animabus nullam inquinationem afferre posse cognouerit, manifestè ostendit ipse, mortuos accedere dignatus, & ad ipsa monumenta, quum præciperet Lazarum etiam fœtentem te-driduum resurgere. Ita mirè resuscitauit Archisynagogi puellam. Tetigit enim manum eius, dicens, Puella, surge. Insuper & in Naym, quæ Iudææ ciuitas est, viduæ suscitauit filium, tacto loculo acclamans, Adolescens, tibi dico, surge. Quomodo igitur reliquiæ mortui viri mentes nostras coinquinarent? Nunquid polluit mentem quæ in nobis est, vel nunc cogit ad ea quæ non licent, sensibilis fœtor? Et quomodo sermo ille non est refertus stultitia? Cæterùm defunctorum reliquias viderit quis non nudas, & negligenter in terram proiectas, sed benè compositas. *Accessit* igitur *Christus, & tetigit loculum.* An non verò solo verbo adolescentem istum excitare poterat, quo & Centurionis puerum, & Chananæidis filiam curauit? Poterat sanè: sed docet hoc facto viuificam esse carnis suæ virtutem, ob inhabitantem diuinitatis plenitudinem.

Cyrill.

Cyrillus ad Reginas, de recta fide: Iam, inquit, quo pacto non vita secundum naturam est, qui non solùm sermone repellere mortem potuit, sed etiam tactu manus? Erat enim consequens ac necessarium, viuificum esse corpus, quod erat proprium vitæ. Sed & in sacramentis attactum requiri docebat, ac illorum significationem inculcandã. Neque nos priùs excitari à peccato, quàm sua ille gratia, velut manu nos pulsauerit. Apocalyps. primo. Viuifica est igitur caro Christi. Nam si contactu ossium Helisæi mortuus excitatus est, (4. Reg. 13.) quanto magis contactu manus Christi viuentis? Imò verò ipsius carnem manducantes viuificantur, vt ille ait, Ioannes 6. Patres vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt. Qui manducat hunc panem, viuet in æternum. Satyrus Ambrosij frater etiam corpore Christi sub Eucharistia, tantùm in stola eius collo appensa, cùm se fluctibus ebullientis & intumescentis maris deuouisset, ad portum deuenit, vbi & Christi corpus, quo velut à morte ereptus fuerat, adorauit.

Ambros.

Hoc Ambrosius testatur serm. de excessu fratris Satyri. Cæterùm nobis feretri, quo portatur puer, nomen obseruandum est. Loculus enim dicitur, quasi paruus locus: quòd post mortem nihil, nisi quantum hoc putre cadauer capiet, nobis supersit. Hinc detestare ambitionem eorum, qui tot regnis, terris, possessionibus, palatiis, castris, aut eorum, qui tot Præbendis, Episcopatibus, Abbatiis, Prioratibus, Parochiis nondum contenti, insatiabili velut rabie, cætera etiam concupiscunt.

--Mors sola fatetur (inquit Iuuenalis Satyra 10.)
Quantula sint hominum corpuscula.)

Iouenal.

Hoc quippè Alexandri ipsius exemplo experiri est. Nam
Vnus Pellæo iuueni non sufficit orbis:
Æstuat infelix angusto limite mundi.
Cùm tamen a figulis munitam intrauerit vrbem,
Sarcophago contentus erit.--

Loculus igitur vicem loci perampli supplebit. *Illi autem qui portabant, steterunt.* Nimirùm ex fama, quæ vniuersam regionem pererrabat, Christi virtutem intellexerant: quòd, Luc. 4. virtus de illo exibat, & sanabat omnes. Mouet & illos, quòd numerosa multitudine stipatus sit: vnde nonnihil diuinum de illo rati sunt, proinde steterunt. *Et ait: Adolescens tibi dico, surge:* vt impleatur, aut saltem argumentum habeat hoc quod futurum esse prædixit, Ioann. 5. Mortui audient vocem filij Dei, & qui audierint, viuent. Psalm. 67. Dabit voci suæ vocem virtutis. Idcircò ait, Tibi dico, ego scilicet qui sum Christus, cuius verbum potestate plenum est. Non sic Prophetæ, sed in nomine Domini, vt Helias & Helisæus, mortuos excitarunt: Christus verò Patri iure ait, Ioann. 17. Omnia mea tua sunt, & tua mea sunt. Alij enim operationum miracula precati sunt à Deo, vt Act. 9. Sanet te Dominus Iesus Ænea. At verò Dominus Iesus in maiestate est Dei patris. Ego igitur (ait) ego nimirùm qui claues habeo vitæ & mortis: Dico tibi, mortuo, cuius est etiam imperium meum audire, *tibi dico, surge.* Interim obserua vocem Christi ad mortuos vsque peruenire, & eis proficere & vtilem esse: quanto magis incruentum corporis Christi pro eis oblatum sacrificium? *Et resedit qui erat mortuus.* Sic Act. 9. Thabita priùs mortua, ad vocem Petri aperuit oculos suos, & resedit: In testimonium quòd peccator in delictis mortuus, si à Domino excitetur, surgat necesse est ab illis, & sedeat in tranquillitate conscientiæ. *Et cœpit loqui*, in maius suæ resurrectionis indicium: loqui nimirùm gratiarum actiones. *Et dedit illum matri suæ*, in consolationem. Sic Helias cùm filium Sareptanæ suscitasset, reddidit eum matri, 3. Reg. 17. Idem Helisæus fecit Sunamitidi, cuius filium suscitarat, 4. Reg. 4. Moraliter autem peccator quasi 1. in adolescentia defunctus est, cùm in calore concupiscentiæ, gratiæ vitam spiritualem perdidit. 2. Tangit Christus loculum conscientiæ per gratiam præuenientem. 3. Flet Ecclesia velut vidua eius mortem spirituale. 4. Christus mouetur precibus viduæ Ecclesiæ. 5. Verbo suo mortuam animam in vitam reuocat per ministros suos, seu auditu verbi, seu sacramento pœnitentiæ. 6. Matri tandem, id est, Ecclesiæ redditur. 7. Exultant autem omnes, & mirantur quòd Deus sic visitet plebem suam. *Accepit autem omnes timor, & magnificabant Deum, dicentes, Quia Propheta magnus*, cuius meminit Moyses, Deuteron. 18. *surrexit in nobis, & quia Deus visitauit plebem suam.* Luc. 1.

Dion. Car.

Dionysius Carthusianus artic. 17. Enarrat. in Luc. Cæterùm, inquit, quod hic legimus, *Accepit omnes timor*, qualis fuerit iste timor, & de causis eius, patet ex dictis. Non enim fuit directè & propriè timor afflictiuus, & desolationem inducens: sed fuit timor admirationis, ac reuerentialis, consolationem & grandem iucunditatem habens admixtam. *Et magnificabant*, id est, magnum, gloriosum, potentem Deum esse profitebantur: quia ex affectu tam miraculoso, supernaturali & inclyto omnipotentiam Dei pensabant, laudabant, & honorabant: vnde & gratia miraculorum, sicut & cæteræ gratiæ gratis datæ ordinantur ad aliorum vtilitatem, videlicet ad ædificationem eorum in fide atque reuerentia Dei, sicut ait Apostolus. Vnicuique datur manifestatio spiritus ad vtilitatem. *Dicentes, quia*, id est quòd, *Propheta magnus*, hoc est magnæ sanctitatis & potestatis, *surrexit in nobis*, id est, inter nos apparuit ac perfulsit. Quamuis enim nondum putarent Iesum esse Deum, non tamen dubitabant, quin diuina virtute fecisset hoc signum. Ideò Deum principaliter collaudabant, Iesum verò tanquam Dei ministrum, per quem & cuius sanctitate ac meritis Deus fecisset tantum prodigium. Deinde in isto miraculo modus agendi mirabilior fuit, quàm opus, quòd scilicet Iesus tam imperialiter ac repentè fecit hoc signum. Non enim Helias aut Helisæus taliter mortuos suscitauerunt, sed instanter orando, & super defunctos procumbendo. Porrò per Prophetam magnum aliqui putant eos intellexisse Prophetam,

de quo per Moysen Dominus dicit, Prophetam suscitabo eis de fratribus eorum tanquam te. Seu hoc literaliter de Christo prædictum est, vt ipsemet docet. Aut ergo illi Iudæi scripturam illam intellexerunt de Christo prænunciatam, quo dato confessi sunt Iesum esse Messiam quemadmodum Samaritani apud Ioannem dicentes, Quia verè hic est Propheta, qui venturus est in mundum. Aut de aliquo perpetuo vate, & sic non intendebant asserere quòd Christus esset Messias. Potius tamen reor, quòd nomen Prophetæ sumpserunt communiter, intendentes quòd Christus esset magnus Propheta, quemadmodum Helias & Helisæus, ac alij quidam fuerunt. Vnde & alio loco cùm quæreret Christus à discipulis, Quem dicũt homines esse filium hominis? Responderunt, alij Ioannem, alij Heliam, alij Hieremiam, &c. *Et quia Deus visitauit plebem suam.* hoc est, misericorditer fecit cum populo Iudæorum, mittendo eis tam magnum Prophetam, tanta quoque beneficia impendendo plebi suæ per illum. Cur autem populus Iudæorum specialiter dictus sit populus Dei, dictum est plenius. Postremò Christus suscitauit tres mortuos corporaliter, per quorum suscitationẽ designatur triplex hominum genus spiritualiter mortuorum in anima, quos suscitauit spiritualiter. Suscitauit enim filiam Archisynagogi iacentem in lecto, atque in thalamo: per quam significantur, qui solo cõsensu peccati in anima mortui sunt, vel sola praua affectione, seu cogitatione, occultíve vitijs. Suscitauit & iuuenem illum extra portam elatum: quo designantur peccatores, qui processerunt in opus, & publicè peccant. Suscitauit & Lazarum iam sepultum: quo exprimuntur qui consuetudine vitiosa oppressi sunt, super quos puteus clausit os suum, hoc est, qui in profundum vitiorum prolapsi, sunt indurati in vitijs, de quibus Hieremiæ habetur: Indurauerunt facies suas supra terram, & noluerunt reuerti.

Ioannes vinculis traditus, ad Christum discipulos mittit: & illi quidem ab ipso docentur ex operibus, quam de se opinionem concipere debeant. Ioannes ab austeritate & constantia, testimonio etiam Christi, & Malachiæ commendatur.

Matth. 11.

Et factum est: cùm consummasset Iesus præcipiens duodecim discipulis suis, transijt inde, vt doceret & prædicaret in ciuitatibus eorũ. Ioannes autem cum audisset in vinculis opera Christi, mittens duos de discipulis suis, ait illi, Tu es qui venturus es, an aliũ expectamus? Et respondens Iesus ait illis, Euntes renunciate Ioanni quæ audistis & vidistis, cæci vidẽt, claudi ambulant, leprosi mũdantur, surdi audiunt, mortui resurgũt, pauperes euangelizãtur: & beatus est qui non fuerit scandalizatus in me. Illis autem abeuntibus, cœpit Iesus dicere ad turbas de Ioãne, Quid existis in desertũ videre? arundinẽ vento agitatam? Sed quid existis videre? hominem mollibus vestitum? Ecce qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt. Sed quid existis videre? Prophetã? Etiã dico vobis, & plusquàm Prophetam. Hic est enim de quo scriptum est. Ecce ego mitto Angelum meũ ante faciẽ tuam, qui præparabit viam tuam ante te.

Marc.

Luc. 7.

Et exiit hic sermo in vniuersam Iudæã de eo, & in omnẽ circa regionẽ. Et nunciauerunt Ioãni discipuli eius de omnibus his. Et conuocauit duos de discipulis suis Ioannes, & misit ad Iesũ, dicens. Tu es qui venturus es, an aliũ expectamus? Cum autem venissent ad eũ viri, dixerunt, Ioannes Baptista misit nos ad te, dicens, Tu es qui venturus es, an alium expectamus? In ipsa autem hora multos curauit a languoribus suis & plagis, & spiritibus malis: & cæcis multis donauit visum. Et respondens dixit illis, Euntes renunciate Ioãni quæ audistis & vidistis, Quia cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiũt, mortui resurgunt, pauperes euangelizantur: & beatus est quicunque non fuerit scandalizatus in me. Et cũ discessissent nuntij Ioannis, cœpit de Ioanne dicere ad turbas, Quid existis in desertũ videre? arundinẽ vẽto agitatã? Sed quid existis videre? hominẽ mollibus vestimentis indutum? Ecce, qui in veste preciosa sunt & delicijs, in domibus regum sunt. Sed quid existis videre? Prophetam? Vtique dico vobis, & plusquàm Prophetã: hic est de quo scriptum est, Ecce mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te.

Ioan.

Introductio. FLVCTVS quidem in paleas & leues conchas præualent, at verò si ad scopulos accesserint, alliduntur, & nihil proficiunt. Ita quidem tribulationes infirmos ventilant, sed iustos commouere non possunt. Magna vis est adamantis: ferrum etiam attrahit, nec ferro quantumuis duro rumpitur: Ita magna vis est iustitiæ, vt quæ malitiam confundat, nec ab ea suppeditari possit. *Chrysost.* Chrysost. homil. 3. in Matth. Granum in spica si flagello tunditur, exilit: sed id quod extra spicam est, non item: Ita ventilatur quisquis carnalis affectus cortice inuoluitur, quo si ereptus fuerit, tribulatione excuti non potest. Talis fuit Ioannes Baptista, quem nihil à professione veritatis auocauit, non minæ, non insidiæ, non carcer, non vincula, non ipsa mors imminens. Vnde & illum Christus ex adiectio arundinis ventis agitatæ constituit. *Summa.* Cuius in Deo zelus non modò in redarguendo Herode, sed & in docendis Apostolis manifestus apparuit. Hæc nimirùm dicturi sumus. De incarcerati Ioannis quæstione, Christi resolutione, eiusdémque testimonio Ioanni perhibito. In superioribus audiuimus, quæ causa mouerit Herodem, vt Ioannem, quem reuerebatur, carceri manciparet, eiusque vitæ insidiaretur. *Niceph.* Nicephorus libr. 1. histor. Ecclesiast. capit. 19. Ioannes enim Herodem manifestè in faciem reprehendit, qui propria relicta coniuge (filia hæc erat Arabum regis Arethæ) amoribúsque eius nuncio remisso, vanam & effœtam erga Herodiadẽ affectionem rebus omnibus anteponebat. Hãc ille, cùm vxorem esse sciret fratris Philippi, contra legis constitutionem (semen enim habebat ea fratre, & quidem eo superstite, *Iosephus.* vt Iosepho videtur) duxerat. De illis enim hoc solùm facere permittitur, qui non procreatis liberis excedũt è vita, idque prouidentia cunsilioque eo factum, vt fratribus semen suscitaretur. Itaque Ioannes delictum id arguere non cessabat, quem lubenter Herodes audisset, sed vehementioribus amoribus delinitus hominẽ misit in custodiá. Ideò igitur *Ioannes in vinculis*, quia non modò diuinũ, sed & humanum ius à principe violari indignum duxit: maximè vbi princeps. *Cur Ioannes in vincula.*

—tanto conspectius in se

Crimen habet quanto qui peccat maior habetur.

Aggrauabatur igitur scelus hoc, si personas spectes. Non enim ignotus aliquis, sed rex, qui cæteris prælucere debebat, hoc attentauerat: neque in vxorem alicuius ex suis mancipijs, seu seruis, sed in coniugem fratris. Quod si nec inter fratres vxores securæ sunt, quid ab alijs expectandum erit? Frater qui adiuuatur à fratre, quasi ciuitas firma, inquit Sapiens. Nunc autem & frater in fratrem armabatur, rex in regem, vicinus in vicinum, coniugatus in coniugatum, etiam repudiata coniuge sua, coniugem fratris appetebat. Hoc quoniam arguebat Ioannes, in carcerem coniectus est. *Chrysost.* Chrysostomus homil. 27. Oper. imperfect. in Matth. Ioannes specie homo, gratia Angelus, quia nihil carnis erat in eo, nisi quod videbatur. Corpore tenebatur in carcere, anima autem in cœlo. Et quod Herodes illi faciebat pro pœna, ille suscipiebat pro beneficio: sicque Dei misericordia fruebatur, quia verum gaudium sanctorum est exire de mundo, quemadmodum festinantem hominem ad rem aliquam quam desiderat, si quis nesciat consilium eius, pro malo compellat ire volentem. Sic puto esse, cùm impius hominem iustum vult occidere mori cupientem. Sicut seruus, postquàm commissi operis pensum impleuerit, gaudet ante faciem domini sui apparere: sic & Ioannes commisso prædicationis ministerio consummato, lætabatur ad Deum transire. *August.* Augustinus serm. 4. de natiuit. Ioannis, Ioannem sanctum & perfectum vocat, qui per omnia Dei voluntatem fecerit, atque hoc meruerit, vt corpus, quod Deo donante susceperat, Deo donandu deponeret. Nec hoc illi vitio, sed summæ laudi ducitur, quòd in vinculis est.

Greg. Papa.

Quem enim Prophetarum non sunt persecuti patres Iudæorum, qui prænunciabant de aduentu iusti? vt liberè Stephanus illis exprobrauit. An nō & in Ioanne & Christo mensuram patrum suorum impleuerunt? Gregorius Papa lib.3. Moralium, cap.5. Ecce, inquit, dum beati Iob vulnera cruciatúsque considero, repentè mentis oculos ad Ioannem reduco, & non sine grauissima admiratione perpendo, quòd ille Prophetico spiritu intra matris vterum repletus, atque vt ita dixerim, priusquàm renasceretur, renatus: ille amicus sponsi, ille quo inter natos mu-

A

lierum nemo maior surrexit, ab iniquis in carcerem mittitur, & pro puellæ saltu capite truncatur, & vir tantæ seueritatis, pro risu turpium moritur. Nunquid-nam credimus aliquid fuisse, quod in eius vita, illa sic despecta, mors tergeret? Sed quomodo ille vel in cibo peccauit, qui locustas solummodò & mel syluestre edit? Quid Deo, vel de qualitate sui tegminis deliquit, qui de camelorum pilis corpus operuit? Quid de conuersatione sua offendere potuit, qui de Eremo non recessit? Quid loquacitas, qui disiunctus longè ab hominibus fuit? Quid est quòd Iob Dei testimonio præfertur, & tamen plagis vsque ad

B

sterquilinium sternitur? Quid quòd Ioannes Dei voce laudatur, & tamen carceri mancipatur? Quid in Ioanne princeps Herodes arguere poterat? An vetuerat Publicanos ad se venientes tributa colligere? An milites mandata principum facessere prohibuerat? An populū à Romanis deficere? An scribas & Pharisæos sibi Reipub. clauum arrogare? Nihil horum in Ioanne. Omnes ad pœnitentiam conuocauerat, Publicanos, milites, populū, omnes denique ita in officio continuerat, vt nihil in magistratus concludi posset. Sola inuidia, crudelitas, tyrannis, sola denique mulieris vnius malitia huius afflictionis oc-

C

casionem & furorem præstitit. Interim verò dum *Ioannes esset in vinculis*, suscitato adolescente filio viduæ, *exiit hic sermo in vniuersam Iudæam, & omnem circumregionem.* Psal. 147. Velociter currit sermo eius. Cant. 4. Odor tuorum vestimentorum (seu actionum) super omnia aromata. *Et nunciauerunt Ioanni* Baptistæ *discipuli eius, de omnibus his.* Non enim ita constrictus & clausus tenebatur, vt non liceret discipulis ad eum accedere, & cum eo sermocinari. Marc.6. Herodes enim metuebat Ioannem, & libenter eum audiebat, & audito eo multa faciebat. Cæterùm nō eodem omnes affectu hæc Ioanni referebant. Erant enim

D

qui Christo & eius discipulis inuiderent, quia plures sectatores haberet, baptizaret, nec tamen ieiunaret. Erant & qui in eius fidem inclinarent, de qua etiam certam aliquam à magistro conclusionem expectabant. Hinc factum est, vt *conuocauerit Ioannes duos de discipulis suis, quos mitteret ad Iesum.* Qui fuerint isti, non liquet: satis est quòd duos selegerit è suis, quibus & hanc legationem crederet. Videntur illi typum habuisse in duobus illis exploratoribus Iosue & Caleb, quos ex omnibus scriptura commendat, vt fidelissimos testes terræ illius quam Dominus promiserat. Esploratunt illi terram promissionis, isti

E

Christum hominem à Deo promissum. Et illi quidem ex fructibus terræ illius vbertatem, isti verò ex doctrina & operibus Christi gratiam commendarunt. Duos mittit, vt in ore duorum stet omne verbum. (Deuter.17.) Chrysostomus hom.27. Operis perf. in Matth. Ita sicut pater, si viderit filios bonis moribus ornatos, & omni sapientia perfectos, quasi securus moritur, nihil de cætero timens de illis: sic & Ioannes volebat discipulos suos perfectos videre in Christo, vt iucundiùs moreretur. Magis autem non sicut Pater filios suos commendabat Christo sed

Chrysost.

Tertull.

F

quasi pædagogus alienos filios, quos ad tempus accepit, Christo vt patri proprio restituit. Rependebat igitur illis fidele obsequium, quos dubios & incertos de Messia relinquere nolebat. Ita Phædo, Cebes, Simmias, Crito, permultíque discipuli Socratem suum visitarunt, & ipsa etiam die, qua capitis supplicio damnatus est, ab eo de animæ immortalitate instructi sunt, vt legitur in dialogo Platonis, cui titulus est Phædo, vel De anima. Mittit eos ad Christum, quoniam limes constitutus erat inter noua & vetera, in quo desineret Iudaismus, & à quo Christiana professio sumeret initium, vt scribit Tertullianus lib.4. in Marcionem. Id enim facit, quasi dicat, Ego vos admoneo, vt desistatis ab vmbris, & transeatis ad solem Christum, in quem & vos introduco. Thomas Aquinas lib. Commentar. in Matth. Verùm quæri potest, cur hucusque Ioannes hanc legationem distulit, & non priùs discipulos suos ad Christum misit. Respondetur, quòd semper erat cum eis, & ideò nouis semper testimoniis illis fidem Messiæ inculcabat, nunc ipsum digito ostendens, nunc ex signo designans: nunc autem cùm se ab illis discessurum cerneret, solenni ista legatione illos certiores reddit. *Et interrogauit* Christum per discipulos suos: *Tu es qui venturus es, an alium expectamus?* Hilarius in Matth. Ioannes detentus in carcere Dominum ignorat? & Propheta tantus Deum suum nescit? Atqui venturum, vt præcursor, nunciauit, consistentem vt Propheta agnouit? adeuntem vt confessor veneratus est. Vnde tam variæ, & tam abundanti scientiæ error subrepsit. Sed consequens de eo Domini testimonium sentiri hoc ita non sinit. Neque sanè credi potest Spiritus sancti gloriam in carcere posito defuisse, cùm Apostolis virtutis suæ lumen esset in carcere positis ministraturus: sed præbetur in his, quæ in Ioanne gesta sunt, intelligentia amplior, & cum facti efficientia gratia in eo expressa sentitur, vt Propheta ipse, ipso quoque conditionis genere prophetaret quia in eo forma legis elata est. Christum etiam lex annunciauit, & remissionem peccatorum prædicauit, & regnum cœlorum spopondit, & Ioannes totum hoc opus legis expleuit. Igitur cessante iam lege, quæ peccatis plebis inclusa, & populi vincta vitiis, ne Christus posset intelligi, vinculis & carcere continebatur. Ergo ad Euangelia contuenda lex mittit, vt infidelitas fidem dictorum contempletur in factis: Et quod intra eum peccatorum fraude sit vinctum, per intelligentiam libertatis Euangelicæ absoluatur. Tali igitur Ioannes exemplo, non suæ, sed discipulorum ignorantiæ consulit. Ipse enim *venturum* in remissionem peccatorum prædicauit: sed vt scirent nō alium à se prædicatum, ad opera eius contuenda discipulos suos misit, vt authoritatem dictis suis illius opera conferrent, neque Christus alius expectaretur, quàm cui testimonium opera præstitissent. Hieronym. lib.2. Comment. in Matth. cap.11. Ergo non quasi ignorans interrogat: ipse enim cæteris ignorantibus demonstrauerat, dicens: Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi: & Patris vocem audierat, intonantis, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi cōplacui: sed quomodo saluator interrogat, vbi sit positus Lazarus, vt qui locum sepulchri indicabāt, saltem sic pararentur ad fidem, & viderent mortuū resurgentem: sic & Ioannes interficiendus ab Herode, discipulos suos mittit ad Christum, vt per hanc occasionem videntes signa atque virtutes, crederēt in eum, & magistro interrogante sibi discerent. Chrysostom. homil. vigesima septima. In prima quidem facie, extraneum aliquid Ioannes facere videretur. Cui enim ad baptismum suum venienti dixerat, Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me; quem inter innumerabiles populos venientem, digito loquens monstrauerat. & quod amplius est, quem in vtero constitutus, priusquàm nasceretur, non solùm cognouit, sed etiam exultatione spirituali, matrem suam fecit esse Prophetam: ipse nunc quasi nesciens interrogat. Sed Ioannes in carcere, sciens iam se in exitu constitutum, volebat discipulos suos Christo adiungere: tanquam si prouidus pater moriens, filios suos consignet fideli tutori. Ambrosius lib.5. in Luc. capit.7. Nonnulli tamen, inquit, de ipso Ioanne sic intelligunt, magnum quidem illum esse Prophetam, ita vt Christum agnosceret, & annunciaret remissionem peccatorum futuram. Itaque non vt dubium, sed tanquam pium vatem, quem venturum crediderat, non credidisse moriturum. Quódque non fide, sed pietate dubitauit. Dubitauit & Petrus dicens, Propitius tibi esto Domine, non erit tibi hoc. Ille fidei princeps, cui se Christus nondum filium Dei dixerat, & tamen crediderat: de morte Christi nec Christo credidit, pietatis affectus, non indeuotionis est lapsus. Denique alibi lauari sibi pedes recusat, vbi mysterium non agnoscit, dum Dominus grauatur obse-

Tho. Aqu.

Hilarius.

Hieron.

Chrysost.

Ambros.

quio. Ergo moriturum Christum, nec sancti crediderunt. Quod enim oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, hoc præparauit Deus diligentibus eũ. Hæc Ambrosius: quæ Thomas Aquinas in Matth. non omninò probat: quòd huic sententiæ aduersetur Chrysostomus, qui non modo Christi aduentum, sed & passionem à Ioanne præuisam esse, ipso Ioannis testimonio docet, cùm dixit: Ecce agnus Dei. Constat enim, inquit Thomas, quòd præsciuit illum immolandum, vt veram hostiam, quæ tolleret peccata mundi. Sed & hic à Domino commendatur, quòd sit plusquam Propheta. Atqui Prophetæ non modò prænunciauerunt de aduentu, sed & de passione & morte iusti. Manifestum est igitur, quòd nec idipsum Ioannes ignorauerit. Alia verò ratio huius interrogationis assignatur, nimirùm quòd Ioãnes Christum quidem nouerit etiam passurum & moriturum, sed interrogauerit, num ille ipse in propria persona ad inferos descensurus esset. Hieronymus Epistol. ad Algasiam, quæst. 1. Hunc enim, inquit, sensum habere potest. Scio quòd ipse sis, qui tollere venisti peccata mundi: sed quia ad inferos descensurus sum, etiam hoc interrogo, vtrum & illuc ipse descẽdas: an impium sit hoc de filio Dei credere, aliúmque missurus sis. Hoc autem scire desidero, vt qui te iam in terris hominibus nunciaui, etiã inferis nũciem, si fortè venturus es. Eandem etiam habet sententiam lib. 2. Comment. in Matth. Gregor. lib. 40. Homil. 6. Missum enim in carcerem, an ipse veniat requirit, inquit: non quia ipsum esse mundi redemptorem dubitat, sed quærit vt sciat si is qui per se in mundum venerat, per se etiam ad inferni claustra descendat. Quem enim præcurrens mundo nunciauerat, hunc moriendo & ad inferos descendendo præcurrebat. Probat autem Gregorius Papa, ho. 1. in Ezechielem, fieri potuisse vt Ioãnes vnum cognouerit, alterum ignorauerit. Aliquãdo enim, inquit, spiritus Prophetiæ ex præsenti tangit animum Prophetantis, non autem ex futuro: Aliquando ex futuro tangit quidem, non autem ex præsenti: Aliquando verò ex præsenti & ex futuro: aliquando ex præterito, ex præsenti, atque ex futuro pariter tangitur animus Prophetantis. Aliquando tangit ex præterito Propheticus spiritus, nec tangit ex futuro: aliquando tangit ex futuro, nec tangit ex præterito: aliquando verò in præsenti, & ex parte tangit, & ex parte non tangit. Aliquando in futuro ex parte tangit, & ex parte non tangit. Sed hæc ipsa si possumus eo ordine quo præmissa sunt, sacræ scripturæ testimoniis ostendamus. Ex præsenti enim Prophetiæ spiritus Prophetantis animum tangit, atque ex futuro non tangit: sicut Ioãnes Baptista venientem Dominum videns, ait: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Sed cùm iam moriturus esset, missis discipulis, requirebat dicens: Tu es qui venturus es, an alium expectamus? In quibus verbis ostẽditur, quia in terris quidem venisse redemptorem nouerat: sed an per semetipsum ad aperienda inferni claustra descenderet, dubitabat. Erat enim fides omnium certissima de inferis, sed & de illis, quos per Messiam eripi conueniebat. Neque enim Christus euacuaturus erat inferos, & infideles quosque æternis suppliciis addictos erepturus: sed patres illos, qui cum fide Messiæ decesserãt. Quinetiam, vt scribit Irenæus circa finem libr. 5. in hæreses, à maximis Prophetis prædictus fuerat Christi ad inferos descensus, sicut & Zach. 9. Tu autem in sanguine Testamenti tui eduxisti vinctos de lacu, in quo non erat aqua. Et a Psalte: Eduxisti animam meam ex inferno inferiori. Et, Eccles. 24. Penetrabo inferiores partes terræ, & visitabo dormientes in Domino. Hoc ipsum etiam secreto & distincto symbolo fidei designantur, quo Christum ad inferna descendisse credimus. Hoc igitur quomodo Ioãnes ignorare potuerit, vix ostenditur, nisi forsan quis ipsum requirere diceret, num in anima, an verò simul & in corpore inferna illum penetraturum, sicut & in cœlos cũ corpore ascensurum nunciaturus sit. Verùm coactior hæc quæstio fuerit. Nõ ignoro defunctos scire quæ hic fiãt, non modò ab Angelis, sed & ab his, qui recenter à nobis emigrauerint, vt docet Augustinus libr. de cura pro mortuis agenda. Et proinde patres illos vita functos a Ioanne hinc abeunte intelligere potuisse quæ à Christo fierent, vt & illorum de sua libertate expectatio confirmaretur. Veruntamen non videtur hæc huius legationis & interrogationis potior occasio fuisse. Theophylact. in Matth. Hoc autem, ait, friuolum fuerit existimare. Sciebat enim Ioannes, quòd & ad infernum venturus esset Dominus cum anima, vt & illic saluaret, sicut dicit Gregor. Theologus, omnes qui credituri erant, quòd pro nobis incarnatus esset. Omnes verò conueniunt, ceu ipse etiam Hieronymus, & Gregorius, quòd ad suorum discipulorum instructionem hanc quæstionem Ioannes commouerat. Euthymius in Matth. Sciens enim, inquit, discipulos suos inuidia moueri aduersus Christum: vehementer enim præceptorem suum amantes, & pariter gloria illius frui cupientes, indignabantur, videntes Christum celebrem fieri. Verùm quia sæpiùs eos admonendo, persuadere nequiuerat, nunc autem breui moriturus erat: delectis duobus, qui prudentiores essent, hos mittit ad Christũ, prætextu quidem interrogandi, an ipse esset, qui venturus erat. Vera tamen causa, vt conspectis miraculis quæ faciebat, crederent. Iustinus quæst. 38. ad Orthodox. dicit, hanc fieri quæstionem, ne fortè in opinione vulgi discipuli hallucinarentur, & Iesum aliquem ex antiquis Prophetis rediuiuum, non autem Messiam esse existimarent. Siquidem visis operibus, quidam illum Hieremiam, alij Heliam, aut alterum ex Prophetis dicebant, (Matth. 16.) Itaque ne in re tam periculosa nutarent & dubitarent, Ioannes discipulos suos ad Christum dirigit. Vim habet, quod ait, Tu es qui venturus es, ὁ ἐρχόμενος, ille venturus, quem prædixerunt Prophetæ, & venturum omnes expectant, vt & hostem humanæ naturæ prosternas, & tollas peccata mũdi, nósque Deo patri reconcilies? Albertus Magnus in Matth. Erat enim venturus Christus post Ioannem, non modò in persona, sed in efficacia sacramentorum, & in constitutione Ecclesiæ, & officio redẽptionis. *An alium expectamus?* Innuit Ioannes alium expectari, à quo voluit discipulos auerti, ne cum Iudæis excæcati, Antichristum pro Christo præstolarentur, & susciperent. Sic enim Christus (Ioann. 5.) Ego, inquit, veni in nomine Patris mei, & non suscepistis me. Alius veniet in nomine suo, & illum suscipietis. Tertullianus lib. 4. contra Marcionẽ, agit in eos qui contendebant Ioannem dubitasse, an alius esset expectandus, quasi alius in lege Christus, alius sit in gratia. Sed hoc ait, Tu es qui venturus es: id est, Si tu non es quem venturum expectamus: id est, vnus tantùm est, aut tu, aut alius. Docet & Ioannẽ creatori & redẽptori competisse. *In ipsa autem hora*, qua discipuli Ioannis ad Christum accesserunt, vt scribit Lucas, *multos curauit Iesus à languoribus suis, & plagis, & spiritibus malis: & cæcis multis donauit visum.* Chrysostomus hom. 27. in Matth. Intellexit cogitationem Ioannis Christus, animaduertit cõsilium principis sui rex, sentit sermonem serui sui dominus. Quod enim spiritus in Ioanne dictauerat, Deus intellexit, dicente Apostolo: Qui scrutatur corda, scit quid desiderat spiritus. Propterea spiritualem hominem spiritualis facilè intelligit: carnalis autem non intelligit spiritualem, ipse tamen intelligitur ab eo: Quia spiritualis diiudicat omnia, ipse autem à nemine diiudicatur, quia carnalis homo secundum carnem loquitur, & semper secundum carnem intelligit: spiritualis autem secundũ cor loquitur, & cogitationes intelligit. Ita primùm cœpit Iesus facere & docere, & primùm factis, demum & verbis eorum interrogationi respondet. *Et dixit illis: Ite, & renunciate Ioanni, quæ audistis & vidistis.* Præsentis temporis verba sunt, ἀκούετε καὶ βλέπετε, auditis & videtis. Nam tametsi nouitios illos & auditores doctrinæ, & miraculorum spectatores habuisset, suppeditauerat tamen in præsenti, seu docendo, seu operando, sufficientem suæ quæstioni resolutionẽ. Etsi verbis non creditis, inquit Christus Iudæis, saltem operibus credite. Clemens Alexandr. lib. 1. Pædagogi, cap. 10. Consilij autem dandi tres partes sunt, inquit: Vna quidem, quæ sumit exempla ex tempore præterito, vt verbi gratia, quid Hebræis euenerit, qui aurum per idololatriæ crimen adorarunt in vitulo, & qui pasti sunt, cùm fornicati essent, & quæ sunt similia. Alte-

Tho. Aqu. — Hieron. — Augustin. — Theoph. — Euthym. — Iustin. Mar. — Alb. Mag. — Tertull. — Chrysost. — Cyr. Alex.

A — B — C — D — E — F

verò, quæ ex præsenti tempore intelligitur, vt quæ sensu comprehendatur: vt quod dictum est iis qui Dominum rogauerunt, an ipse esset Christus, aliúmne expectarét. Abite enim, inquit, & dicite Ioanni quæ audistis & vidistis. Hoc ergo fuit, quod prædicens dicebat Dauid (Psal. 47.) Sicut audiuimus, ita & vidimus. Ex futuris autē constat tertia pars dādi consilij, qua quæ sunt euentura, iubet caueri, quemadmodum illud quoque dictum est: Qui autem in peccata inciderint, eiicientur in tenebras exteriores.

Theoph. Theophylactus in Matt. Non dixit, Annunciate Ioāni, Ego sum qui venturus sum: sed sciens quòd Ioannes hac de causa discipulos misisset, vt videant miracula, inquit, Quæ videtis, annunciate Ioanni. A duobus igitur potioribus sensibus testimoniū accipit, cùm auditus per verbum, visus per miracula cōfirmetur. *Cæci vident.* Ioan. 9. A sæculo non est auditum, quia quis aperuit oculos cæci nati. Vident & spirituales cæci, per oculum seu lumen fidei. Ioan. 9. In iudicium veni in mundum, vt qui nō vident, videant, & videntes cæci fiant. *Claudi ambulant.* Soph. 3. Sanabo claudicātem, & eam quæ abiecta fuerat,

Alb. Mag. reuocabo. Hæc autem duo, vt scribit Albertus Magnus, nunquam acciderant, nisi à Christo. *Leprosi mundantur.* Hoc quidem signum aliquando ab aliis, sed rarò factum est, idque non ea potestate, id est, non imperio, quemadmodum & Christus, Matth. 8. & Luc. 17. *Surdi audiunt.* Marc. 7. Benè omnia fecit, & surdos fecit audire, & mutos loqui. *Mortui resurgunt*, quod Christi imperio contigit: Luc. 7. Adolescens, tibi dico, surge. Marc. 5. Puella, tibi dico, surge. Ioann. 11. Lazare, veni foras. *Pauperes euangelizantur.* πτωχοὶ εὐαγγελίζονται: id est, pauperes lætum nuncium accipiunt. Hoc enim significat Euangelizari.

Cyrillus. Cyrillus ad Reginas, de recta fide: Operibus ipsis igitur Christus demonstrat se perfectiorem diuinarum operationum esse, inquit: in memoriam reducens ea quę per Prophetā prædicta fuerant. Dicit enim beatus Esaias, (cap. 40.) Confortamini manus remissæ, & genua soluta. Deinde quasi protensa manu, ostendit Emmanuelem dicens: Ecce Deus noster, ecce Dominus cum fortitudine veniet, & brachium cum authoritate. Demum adiicit miracula quæ tum à Christo fient. Tunc aperientur oculi cęcorum & aures surdorum apertæ erunt. Tunc saliet sicut ceruus claudus, & expedita erit lingua mutorum. Et propositam resurrectionis spem ingerit, dicens: Resurgent mortui, & excitabuntur qui in sepulcris sunt.

Lactantius. Lactant. lib. 4, de Vera sapientia, capit. 15. Sed &, inquit, Sibylla hoc expressis prædixit verbis:

-νεκρῶν δ' ἀνάστασις ἔσται,
Καὶ χωλῶν δρόμος ὠκύς, καὶ κωφὸς ἀκούσει,
Καὶ τυφλοὶ βλέψουσι, λαλήσουσ' οὐ λαλέοντες. id est,
-mortuorum autem resurrectio erit,
Et claudorum cursus erit velox, & surdus audiet,
Cæci videbunt, & muti loquentur.

Idem. Has Christi virtutes Apollo Milesius cōsultus, Vtrùmne Deus an homo Christus fuerit, portentificas appellauit, sic respondens, vt scribit Lactant. lib. eodem, cap. 13.

Θνητὸς ἔην κατὰ σάρκα, σοφὸς τερατώδεσιν ἔργοις. id est,
Mortalis erat secundùm carnem, sapiens portētificis operibus.

Lactantius rationem reddit cap. 15. quòd quæcunque iter faciebat, ægros ac debiles & omni morborum genere laborantes, vno verbo, vnóque momento reddebat incolumes: adeò vt membris omnibus capti, receptis repentè viribus roborati, lectulos ipsi suos reportarent, in quibus fuerant paulò antè delati. Claudis verò, ac pedum vitio afflictis, non modò gradiendi, sed etiam curandi dabat facultatem. Tunc quorum cæca lumina in altissimis tenebris erant, eorum oculos in pristinum restituebat aspectum. Mutorum quoque linguas in eloquium sermonemq́; soluebat. His signis & euidentibus miraculis Messias agnosci debuit. Vide & diuina prouidentiâ factum est, vt nullum miraculū Ioannes exhiberet, ne fortè Messias esse putaretur, immò neque à Malachia vsque ad Ioānem Propheta aliquis intercederet, vt scribit Theodore-

Theodor. tus in 12. Prophetas minores, vt sol ipse exoriens inter eclipses illustrior appareret. Sed & Moyses prædixerat, non modò a doctrina, sed & ab operibus discernendum esse Messiam, dum illum ad sui instar requirendum esse prædixit.

Euse. Cæs. Eusebius Cæsariensis lib. 3. Demonstr. Euang. capit. 2. Primus, inquit, Prophetarum Moses alium Prophetarum sibi similem suscitandum esse denunciat. Num igitur ex iis qui post Mosen extiterunt Prophetæ, Esaias, exempli gratia, aut Hieremias, aut Ezechiel, aut Daniel, aut alius quispiam de cæteris duodecim Mosi conferēdus fuit? Nequaquam. Sed ex illis tandem, quis vnquā Moysi similia effecit? Nusquam poteris dicere. Itaque Christū Mosi conferendum ostendit, & in doctrina & operibus, ita tamen vt Christus potior Mose sit. Ego verò ad compēdium reuocabo vtriusque comparationem ab Eusebio allatam 1. Vterque simulacrorum euersor, 2. vterque saluator, 3. vterque quadraginta diebus ieiunauit, 4. vterque populo alimenta præbuit in deserto, 5. vterque promisit terram, sed Christus meliorem (Matth. 5.) 6. Moses per mare, Iesus super mare ambulauit. 7. Moses extenta manu aquas sustulit, Christus sedauit. 8. Moses & Christus in monte transfigurati sunt. 9. Moses leprosam Mariam oratione sanat, Christus imperio leprosos purgat. 10. Moses in digito Dei coram Magis Pharaonis mirabilia operatur, Christus coram Iudæis in digito Dei dæmonia eiicit. 11. Moses nominat Naue, præfectum populi: Christus nominat Petrum pastorem Ecclesiæ. 12. Moses duodecim Apostolos, & septuaginta discipulos. 13. Lex à Mose data est, eadem per Christum ad perfectū deducta est. Et omnia quidem in Christo meliora & excellentiora. 14. Noluit Deus sciri sepulchrum Mosis, & tamen reddidit sepulchrum Christi gloriosum, vt à Mose transuolemus ad Christum.

Mosis cū Christo comparatio.

Nouerat Ioannes à mirabilibus his operibus Messiam esse dignoscendum: ideò factum est, vt & ille mitteret discipulos, qui ex operibus quid creditu opus esset, colligerent: & Christus ipse in eorum conspectu miracula faceret, & cum eorum & suæ doctrinæ testimonio missos illos faceret. Adiecit, *Pauperes euangelizantur*, vt impletum ostendat Esaiæ vaticinium (cap. 61.) ne fortè aliquid eius prædictionibus deesse videatur. Iisdem enim fermè verbis vtitur, quibus & Propheta, quæ idem ipse in synagoga Nazareth suo aduentu & in seipso impleta esse ostendit (Luc. 4.) Sic autē habet Esaias: Spiritus Domini super me, eò quòd vnxerit me. Ad euangelizandum mansuetis misit me, vt mederer contritis corde, & prædicarem captiuis indulgentiam, & clausis apertionē. Easdem enim dictiones leguntur 70. Interpretum versione, εὐαγγελίζεσθαι πτωχοῖς, pro quo Euangelista legit πτωχοὶ εὐαγγελίζονται. Pauperum autem nomine, qui πτωχοὶ dicuntur, simplices etiam quique ex populo intelliguntur, de quibus Christus loquebatur, sua ad patrem oratione, dicens: Gratias tibi pater, quia abscondisti hæc sapientibus, & reuelasti paruulis.

Euseb. Cæs. Euseb. Cæsariensis libr. 3. Demonst. Euangel. cap. 1. Illos enim, inquit, in commendatione beatorum, qui apud se futuri sunt, anteposuit, dicens: Matth. 6. Beati pauperes spiritu quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Pauperes Apostoli, Iac. 2. An non pauperes elegit Dominus in hoc mundo, diuites in fide? Pauperes discipuli, quicunque relictis omnibus Christū secuti sunt. Pauper turba, quam contemptui habebant scribæ & Pharisæi, dicentes: Turba hæc quæ non nouit legem, maledicta est. Pauper est omnis Christianus, quia nec sententiæ Psaltis obaudit, Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere. Pauperes denique omnes erant, qui Euangelium acceperunt. Mutuata est dictio ista ab Hebraica ענוים *Hanauim*, quæ mansuetos, pauperes & humiles significat. Obseruat & Eusebius dictionem Euangelij, cum legitur לבשר, *lebasser*, à *Basar*, vt in superioribus annotauimus. Vt enim Deus superbis resistit, & humilibus dat gratiam, ita Euangelium suum communicauit, non ambitiosis & inflatis Pharisæis, sed mansuetis discipulis. Iac. 1. In mansuetudine suscipite insitum verbum quod potens est saluare animas, Eccl. 5. Esto mansuetus ad audiendum verbum, vt intelligas.

Hieron. Hieronym. in Matth. Vel pauperes spiritu, inquit, vel certè operibus pauperes intelliguntur, vt nulla inter nobiles & ignobiles, inter diuites & egenos in prędicatione distantia sit. Hæc magistri rigorem hæc præceptoris comprobant ve-

titate, quando omnis apud eum qui saluari potest, æqualis est. *Et beatus est qui non fuerit scandalizatus in me.* Theophyl. in Matth. Sic ostendit discipulis Ioannis, quòd nõ laterent eum quæ cogitabant: nam ipsi multum de eo dubitabant. Scandalizabantur enim, vt diximus (Ioann.3.) quia baptizaret, nec ieiunaret. Hilar. in Matth. Sed nunquid aliquid iam in Christo gestum erat, quod Ioannem scandalizaret? Non vtique. Nam in ipso suæ doctrinæ cursu & operis morabatur: sed superioris sententiæ vis & proprietas contuenda est: quid illud sit, quòd paupe- A tes benè nunciantur, id est, qui perdiderint animam, qui crucem suam acceperint & sequentur, qui humiles spiritu fient, quorum regnum præparatur in cœlo. Ergo quia in Domino hæc passionum vniuersitas conueniret, futuráque esset crux sua plurimis scandalum, beatos eos professus est, quorum fidei nihil tentamenti defertet crux, mors, sepultura. Ambros. lib. 5. in Luc. cap. 7. Crux enim, etiam electis scandalum posset afferre. Etiam & ipsi discipuli scandalizati sunt, Christo patiente: eapropter hęc prædixerat. Omnes vos scãdalum patiemini in me in ista nocte. Scandalizati sunt & Pharisæi in doctrina & ope- B ribus eius. In doctrina quidem, vt cùm Dominus dixit, Omne quod intrat in os, in vẽtrem vadit, & in secessum emittitur. Ideò quod intrat in eos, non inquinat hominem. Sic enim discipuli ad eum: Scis quia Pharisæi audito hoc verbo scandalizati sunt. Sed & hi scandalizati sunt, qui cùm illum in Capharnaũ audissent de sua carne & sanguine verba facientem, abierunt retrorsum, & dixerunt: Quomodo potest hic nobis dare suam carnẽ ad manducandum? Scandalizati sunt & qui audierũt illum dicentem paralytico, Confide fili, remittuntur tibi peccata tua. Et ad eorum instar scãdalizantur hæretici, quo- C ties de Christi carnis & sãguinis in sacra Eucharistia veritate, & de potestate hominibus credita ad remissionem peccatorum disseritur. Insultant Ecclesiasticæ doctrinæ, & abeunt retrò, immò Pharisaico liuore in illam excandescunt. Fuerunt qui scandalizarentur, quòd hominem totum sanum faceret in Sabbato, quòd cum publicanis manducaret, quòd peccatores reciperet, quòd sineret se à peccatrice tãgi, quòd ad Samaritanos diuerteret, quòd in parabola hominis vulnerati Samaritanum sacerdoti & & leuitæ præferret, quòd pauperes discipulos haberet, illos illotis manibus accumbere sineret, & pueris accla- D mantibus Osanna filio Dauid, silentium non imponeret: quòd abdicandas omnes possessiones doceret. Ita dicemus illum petram fuisse scandali, & lapidem offensionis, non tamen quòd occasionem scandali perfidis ingesserit, sed quòd illi sua malitia, quòd ad ædificationem erat, in scandalum & offensionem traduxerint. Quid enim est adeò pium & sanctum, quod non homines prophani rideant, & velut scandalum aliquod detestentur? An non hæc de Christiana doctrina verè dicta sunt, quòd signum est cui contradicitur, quòd & huic sectę omnes aduersan- E tur? Animalis enim homo non percipit quæ Dei sunt. Scandalum hoc acceptum est, non datum. At verò *beatus est qui non fuerit scandalizatus* in Christo. Fidelis enim ille est, credit, veretur, honorat, & suspicit omnia dicta & facta Christi. Beatus, inquam, ille, inquantum quis hîc beatus censeri potest, qui ita se dirigit & format, vt rectà ad beatitudinem peruenturus sit. Euseb. Emissenus hom. in Euangelium. Beatus, inquit, qui fideliter firmitérque crediderit, quæcũque scripta prophetata sunt de me. Qui non horrui virginis vterum, non vtique horreo ad inferna descendere Cloaca mundi est infernus: lux tamẽ stercore non inquinatur. Mundus transeo per immundum, F mundus totum compleo mundum. Descende igitur securè, præcursor mihi es. Vade, & præcurre, nuncia gaudiũ fidelibus meis: citò sequar, & liberabo eos. Considera modò, quanta lætitia locus ille tenebrarũ, locus ille mœroris & doloris: considera, inquam, quanta lætitia, quádóque gaudio exultauerit, quando ibi beatus Ioannes hæc verba narrata cœpit. *Illis autem abeuntibus, cœpit Iesus dicere ad turbas de Ioanne, Quid existis in desertum videre?* Beda lib. 3. in Luc. Quia turba circunstans interrogationis mysterium nesciebat, & putabat Ioannem dubitare de Christo, quem ipse monstrauerat, vt intelligerent Ioannem non sibi interrogasse, sed discipulis suis, dignis eum laudibus accumulat. Euthym. in Matth. Illi quidem meliores reddiri abcesserunt. Quare autem non ipsis præsentibus loquutus est de Ioanne? Ne ei videretur adulari. Cyrillus Alexandrinus libr. 2. Thesauri, capit. 4. Nam quoniam, inquit, discipulos Ioannis turba vidit, interrogantésque audiuit, non quod illi, sed quod Ioannes dicere velle videretur, ne de Ioanne turbarentur, putaréntque leuiorem hominẽ, quòd primò, Ecce agnus Dei qui tollit peccata mundi, de Christo dixisset: deinde, an ipse vẽturus esset, dubitaret. Ne igitur vel hoc, vel alioqui leuiorem hominem arbitrarẽtur, & propter hanc turbationem minùs proficerent, dixit ad eos, *Quid existis in desertum videre? arundinem vento agitatam?* Fuistis mirati Baptistam, & ideò longa itinera in desertum ad ipsum fecistis. Cur ergo modò leuioris mentis hominem, & quasi arundinem putatis, & ex inconstantia huc & illuc leui de causa impelli? Theophylact. in Matth. Hanc igitur suspicionem è medio tollens Christus, inquit: Non est Ioannes arundo, hoc est inconstans & varius. Nam si talis esset, quare exiuistis ad eum in desertum? Proinde talis manet, qualem vos eum iudicastis. Epiphan. libr. 1. tom. 2. in hæresim 26. Gnosticorum, ait eos vetus Testamentum reiecisse, etiam & Deum illius. Et hoc est, inquiunt, quod dixit Dominus de Ioanne, Quid existis in desertum videre? an arundo? Quoniam non erat, inquiunt, perfectus Ioãnes. Agitabatur enim à multis spiritibus ad similitudinẽ arundinis, quæ ab vnoquoque vento commouetur. Et cùm quidem veniebat spiritus principis, Iudaismũ prædicabat: cùm verò spiritus sãctus, de Christo loquebatur. At verò hæc non per affirmationem dicta sunt, sed ita per interrogationem enunciata, vt negatiuo modo sese habeant, quemadmodum & sequentia, cùm ait, *hominem mollibus vestitum?* Non quòd talem esse Ioannem asserat, quin potiùs contrarium ostendat. Hilarius in Matth. Ergo cùm dicit, Quid existis in desertum videre arundinem vento moueri? hoc loquitur: Nunquid existis videre hominem cognitione Dei vacuum, & ad immundorũ spirituum flatum vagantem? Nam increpantis potiùs affectu quàm confirmantis hæc loquitur: ostendens scilicet non eum in Ioannẽ conspici, qui & inanis, & mobilis sit. Porrò in arundine, homo talis & mobilis ostenditur de gloria seculi vitæ suæ inanitate speciosus, ipse autem fructu veritatis cauus, exterior placens, & nullus interior, ad omnem ventorum motum, id est, immundorum spirituũ flatum mouendus, neque ad consistendi firmitatem valens, & animi medullis inanis. Gregorius Papa homil. 6. Et hoc videlicet, inquit, non asserendo, sed negando intulit. Arundinem quippè mox vt aura contigerit, in partem inflectit alteram. Et quid per arundinem nisi carnalis animus designatur? qui mox vt fauore vel detractione tangitur, in partem quamlibet inclinatur. Si non ab humano ore aura fauoris flauerit hilarescit & extollitur, totúmque se quasi ad gratiam inflectit. Sed si inde ventus detractionis eruperit, vnde aura laudis veniebat, mox hunc quasi in partem alteram ad vim fauoris inclinat. Sed arundo vento agitata Ioannes non erat: quia hunc nec blandum gratia, nec cuiuslibet detractionis ira asperum faciebat? Nec prospera hunc erigere, nec aduersa noueraint inclinare. Arundo ergo vento agitata non erat, quẽ à status sui rectitudine nulla rerum varietas inflectebat. Sed & hæc ipsa sui carceris occasio magnam eius constãtiam satis ostendit, vt qui in manifesto scelere tacere, dissimulare, aut adulari principi Herodi minimè potuerit, sed vt vir constans & impauidus in faciem arguerit. Hoc nimirùm est fidelis concionatoris munus, vt arguat, obsecret, increpet importunè & opportunè. Philo Iudæus, lib. de Ioseph. Indignum enim esset, inquit, si cùm meæ fidei commissa sit administratio Reipublicæ, in præuidẽdis commoditatibus cæderem cuiuis medicinæ professori. Nam ille in ægroto nullam splendidioris fortunæ rationem habens, nec quòd claro genere natus, aut opulentus, denique rex aut tyrannus sit, vnum hoc spectat, quomodo queat seruare hominem: & si fortè sectione, vstio-

Theoph. | Hilarius. | *Quo in Christo scandalizentur.* | Ambrosi. | *Homines impij quantumuis sancta rident.* | Euf. Emis. | Beda. | Euthym. | Cyril. Alex. | Theoph. | Epipha. | *Hæresis Gnosticorum de Ioanne.* | Hilarius. | Gre. Papa. | *Ioannes non erat arundo* | Philo. | *Constantia requiritur in personis publicis.*

nève opus videt, fecat, vtrique principem suum ac domi-
num seruus ipse atque subditus. Ego qui non vnum virũ
corandum suscepi, sed integram ciuitatem laborantem
morbis grauioribus contractis ex innatis cõcupiscentiis,
quid agere debeo? Num prodita vtilitate publica illius,
aut illius aures mulcere adulatione illiberali, & ne qui-
dem seruo decora? Emori præstat, quàm loqui ad gratiã,
dissimulata veritate, & vtilitate neglecta. Idem lib. Quòd
omnis probus liber sit. Extant, inquit, de hac bonorum
virorum libertate multa Poëtarum & Historicorum te-
stimonia: quorum sententiis Græci simul & Barbari pe-
nè ab ipsis incunabulis innutriti proficiunt in bonis mo-
ribus, quicquid vitiosum ex mala educatione aut depra-
uata victus ratione contraxit anima recudendo in melius.
Vide quid apud Euripidem loquatur Hercules:

Combure carnem hanc, concrema, repleto te
Meo cruore. Nam prius vel sidera
Terram subibunt, terra vel scandet polum,
Quàm mollis à me extorqueatur vox tibi.

Reuera enim seruilis est adulatio simulatióque, quoties
à mente verba dissident. Cæterùm ingenuè sine fuco è
sincera conscientia liberam sententiam depromere decet
generosos animos. Hæc fuit Ioannis constantia, & in di-
cendo libertas, vt nec promissis allieeretur, nec minis &
Greg. Papa. suppliciis à veritate abduceretur. Gregorius Papa in ho-
milia. Discamus ergo, fratres charissimi, arundo vento
agitata non esse: solidemus animum inter auras linguarũ
positum: stet inflexibilis status mentis. Nulla nos detra-
ctio ad iram prouocet, atque ad remissionem inutilis gra-
tiæ nullus fauor inclinet: non nos prospera eleuent, non
aduersa perturbent: & qui in soliditate fidei figimur, ne-
quaquam rerum transeuntium mutabilitate moueamur.
adhuc autem de eius expressione subiungitur, *Sed quid*
existis videre in desertum? hominem mollibus vestitum? Ecce
qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt. Camelorum
enim pilis, vt scitis, vestitus Ioannes fuisse describitur.
Cæterùm Neochristiani hæretici quidã locum hunc nim-
ninò impugnant, cùm ita interpretantur, Ioannem vesti-
tum fuisse pilis camelorum, sicut legitur Matth. 3. Non vt
asperum indumentum habuerit, sed vndulatam vestem,
quam Gallicè dicimus *du camelot vndé*. Atqui vndulatæ
vestes molles sunt, fuerúntque olim in magnis deliciis,
vt scribit Plinius lib. 8. nat. hist. cap. 46. Et inde variis co-
loribus vestis distincta defluxit. Varro lib. 1. de vita pop.
Romani, in eandem scribit sententiam, reges olim vn-
dulatas, non minùs quàm prætestas & togas, habere so-
lios. At verò Epicurei & delicatuli hæretici nõ sibi per-
suadent hominem nobilem pilis camelorum indutũ fuis-
se, ac si nec vnquam legerint Dauidem & Achab reges
in cinere & cilicio, regem Niniue in sacco, Iudith fœmi-
nam illustrem in eodem habitu, & tot olim, qui è summo
nobilitatis culmine vitam solitariam professi sunt. Chry-
sost. hom. 1. in Marc. scribit Ioannem non lana vestitum
fuisse, sed pilis camelorum & setis, vt ipso habitu abdu-
ctionem à seculo testaretur. Clemens Alexandrin. lib. 2.
Pædagogi, cap. 10. Beatus autem Ioannes, inquit, despe-
ctis quoque ouium pilis, qui delicias redolent, pilos ca-
melorum elegit, & eis sese vestiit, simplicem vitam, & à
dolo alienam repræsentans. Mel enim comedebat, &
locustas, dulcem & spiritalem cibum: à fastu alienas &
moderatas vias Domini præparans. Se enim certè pur-
purea chlamyde induisset, si vllam vrbani fastus curam
gessisset: sed cùm in solitudinem quietis, tranquillè cum
Deo versaturus se recepisset, ab omni inani studio, vaná-
que boni specie, sordidóque ac illiberali decore se remo-
uit. Ouina autem pelle Helias vtebatur indumento, &
ouilam pelleo stringebat a ona facta es pilis, Esaias verò
(20) alius Propheta nudus erat, & nullis vtebatur cal-
ceis. Sæpè quoque sacco vtebatur, quod est indumentum
humilitatis. Quòd si etiam vocas Hieremiam, (13. cap.) is
cingulum solum habuit lineum. Quemadmodum autem
benè nutrita corpora, si nuda sint, vires ac vigorem aper-
tiùs indicant: ita etiam pulchritudo morum, si ineptis
nugis non inuoluatur, magis indicat animi magnitudi-
nem & magnificentiam. Augustinus tractatu 4. in Ioan.

Quòd vestitus Ioannes asper fuerit, cõtra hæreticos. Vestis vndulata in deliciis.

Plinius.
Varro.

Chrysost.

Cle. Alex.

Augustin.

Vestiebatur (inquit) Ioannes asperis, id est, tunica facta
de pilis cameli. Ioannes Hierosolymitanus lib. de instit.
Monastica ad Caphasium monachum, hanc scribit melo-
tem dici, quemadmodum à Paulo, Heb. 11. Circuierunt
melotis & pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti,
quibus dignus non erat mundus. Gregorius Nicenus lib.
exhortatorio ad virginitatem, cap. 6 Eapropter simul cõ-
fert Heliam & Ioannem Baptistam, quòd ambo ab ado-
lescentia sese statim ab humanæ vitæ societate remoue-
rint, quòd vterque magnus, hic qui cœlum tenuit, ille
A quo maior non surrexit. Et à quibusuis, inquit, qui sibi
occurrerent, res necessarias petebant: sic nec quotidiani
quidem ac necessarij victus curam habuerunt: vnus pel-
libus caprinis, alter pilis camelorum amictus. Asperum
autem vestitum fuisse manifestum est ex antithesi adiun-
cta, *qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt:* seu, vt ha-
bet Lucas, Ecce qui in veste pretiosa sunt & deliciis, in
domibus regum sunt. Rupertus libr. 9. in Matth. hoc ar-
gumento adulationem & inconstantiam longè à Ioanne
repelli ostendit. Ioannes, inquit, non in domo, sed in
carcere regis est. Homines mollibus vestiti, id est, adula-
B tores, qui regum suorum adulantur peccatis, tractabiles
atque suaues dominatoribus tanquam beneficis, cùm sint
iniqui sicut Herodes patrator adulterij, ecce in domibus
conuiuij circa latera regalia comedunt & bibunt. Ioan-
nes autem spinosis & aspero vestitu armatus, ita vt palpa-
ri non possit, iuxta illud Eccles. 12. Verba sapientum qua-
si stimuli, & quasi claui in altum defixi: Hic talis extra
conuiuium in carcere clausus est: nec aliter admittitur in
illas domos regum, nisi ita afferatur caput eius in disco,
saltatricis præmium, saluatoris pretium. Hierony. libr. 2.
Commentar. in Matth. hinc omnem mali suspicionem à
C Ioanne reiici ostendit. Cur enim, inquit, diuitias cupiat,
vt affluat dapibus? Locustis vescitur & melle syluestri.
An vt mollibus vestiatur? Pili camelorum tegmen eius
sunt. Istiusmodi cibus & vestis, carceris hospitio reci-
piuntur, & prædicatio veritatis tale habet habitaculum.
Qui autem adulatores sunt, & sectantur lucra, & quærũt
diuitias, & diuitiis affluunt, & mollibus vestiuntur, isti
in domibus regum sunt. Ex quo ostenditur, rigidam vitã
& austeram prædicationem vitare debere aulas regum,
& mollium hominum palatia declinare. Beda libr. 2. in
Luc. Non ergo cœlesti, sed terreno regno militant hi, qui
D pro Deo perpeti aspera fugiunt: sed solis exterioribus de-
diti, præsentis vitę mollitiem & delectationem quærunt.
Nemo ergo existimet in luxu atque studio vestium pec-
catum deesse: quia si hoc culpa nõ esset, nullo modo Do-
minus Ioannem de vestiméti asperitate laudasset: quam-
uis hoc, quòd Ioannes non esset vestitus mollibus dici-
tur, per significationem intelligi aliter potest. Mollibus
enim vestitus non fuit, quia vitam peccantium non blã-
dimentis fouit, sed vigore asperæ inuectionis increpauit,
dicens: Genimina viperarum, quis vobis demonstrauit
fugere à ventura ira? *Sed quid existis videre? Prophetam?*
E *Vtique dico vobis, & plusquàm Prophetam.* Prophetæ quip-
pè ministerium est, ventura dicere, non etiam demõstra-
re. Ioannes ergo plus quàm Propheta est, quia eum quem
præcurrendo prophetauerat, etiam ostendendo denun-
tiabat. Hanc resolutionem cur Ioannes plus quàm Pro-
pheta dicatur, habent Hieronymus, libr. 1. Commenta-
riorum in Matth. & lib. 2. in Epistol. ad Ephesios, Chry-
sostomus, Cyrillus lib. 2. in Ioan. capit. 1. Theophylactus,
Euthymius, & Gregorius, etiam & Augustinus, tract. 4.
in Ioan. Hieronym. in cap. 3. Epistol. ad Ephes. Aliud est
enim in spiritu ventura cognoscere, aliud cernere ea ope-
F re completa. Vnde & Ioannes propterea maior omnibus
Prophetis dicitur: quia quem cæteri prophetauerunt, ip-
se conspexerit, & digito demonstrauerit, dicens: Ecce
agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Iuxta quẽ sen-
sum & illud exponi potest: Multi Prophetæ & iusti cu-
pierunt videre quæ vos videtis, & non viderunt: & audi-
re quæ auditis, & non audierunt. Hæc vtique videre &
audire cupiebant, quæ futura cognouerant. Quòd si ne-
sciebant ventura, quomodo desiderare poterant quæ pe-
nitus ignorabant? Legimus in Regum libris (3. Reg. 3.)

Greg. Nice.

Antithesi contra vestitum asperũ.

Rupertus

Hieron.

Vita Ioannis rigida & austera.

Beda.

Quomodo Ioannes plus quam Propheta.

Hierony.
Chrysost.
Cyrill.
Theoph.
Euthym.
Gregor.
August.

Dominum

Dominum Salomoni in somnio pollicentem, atque dicentem: Pro eo quod petisti à me verbum istud, & non petisti tibi dies multos, nec postulasti diuitias, nec animas inimicorum tuorū, sed petisti vt intelligeres & audires iudicium: ecce feci verbum tuum, & dedi tibi cor prudens: & sapiens sicut tu, non fuit ante te: & post te nō surget tibi similis. Et quomodo quidam putant Apostolis Christi reuelatum esse mysterium, quod ignotum fuerit Salomoni: cùm Apostolis omnibus sapientiorem fuisse Salomonem, & certò Patriarchis vox diuina pollicita sit, qui de seipso loquitur quoque confidenter: Deus docuit
A
me sapientiam, & intellectum sanctorum cognoui. Necnon Dauid Psalm. 5. de scientia occulti mysterij gloriatur, dicens: Incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. Et ad eum, qui sibi de sapientia supplaudebat, Deus loquitur per Prophetam: Nunquid tu sapientior es Daniele? Aut iste igitur, de quo suprà disseruimus, Ezech. 28. tenendus est sensus: ita Patriarchas & Prophetas, vt nunc Apostolis reuelatum est, Christi ignorasse mysterium: quia aliud sit quid tenere manibus, aliud futurum in spiritu præuidere. Vtrumque verò in Ioanne considetatur,
B
vt qui & in spiritu Christum præuiderit, & præsentem monstrauerit: ex quo fit, vt plus quàm Propheta censeatur. Hic est enim de quo scriptum est (Malach. 3.) Ecce ego mitto angelum meum, qui præparabit viā tuam ante te. Paulò aliter sese verba habent apud Malachiam. Idem tamen eorum sensus est, cùm facies Christi, facies etiam Dei dicatur.

Beda.

Beda lib. 2. in Luc. Quod Græcè Angelus dicitur, hoc Latinè Nuncius dicitur. Rectè ergo qui nunciare supernum iudicem mittitur, Angelus vocatur, vt dignitatem seruet in nomine, quam explet operatione. Altum quid nouum est, sed vita inferior nomine non est.
C
Sed & omnes qui sacerdotij nomine censentur, Angeli vocantur, Propheta attestante qui ait: Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum est. Necnon etiam vnusquisque fidelium, inquantum sufficit, inquantum gratiā supernè accipit, si à prauitate proximum reuocat, si exhortari ad benè operandum curat, si æternum regnum vel supplicium erranti denunciat, cum verba sanctæ adnunciationes impendit, profectò Angelus existit.

Rupertus.

Rupertus lib. 9. in Matth. Nimirùm, inquit, hoc tale, vel tantum est, ac si diceret: Ioannes ante faciem meam officium agit Angeli:
D
quod videlicet officium Angeli, quantum distet ab officio Prophetæ, debet scriba doctus quærere & proferre de scripturis sanctis. Quibus requisitis, audire & dicere poterit: Angelorum officium est, non solum res venturas, siue iam instantes pronunciare, verū etiam ad certas fortè personas, per quas oporteat demōstrari res ipsas, & eorum corda colloquio suo præparari, quæ digni sunt operatione diuinitatis. In hoc officio primus, post verbum promissionis, fuerūt illi tres Angeli, qui apparentes Abrahæ in figura sanctæ Trinitatis, hospitio eius fuerunt recepti, loquente in ipsis Domino, ac dicente:
E
Reuertens veniam ad te tempore isto, vita comite, & habebit filium Sara vxor tua. Nouissimus Angelorū, qui eiusdem promissionis administratorij fuerunt, Gabriel ad Mariam missus est virginem, vt præparabilem eius mentem præpararet annunciatione ista: Ecce concipies & paries filium. Porrò Prophetarum officium fuit, promissionem eandem siue aduentum eius absque certis pronūciare personis. Exempli gratia. Esaias (cap. 7.) ait: Audite ergo domus Dauid. Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel. Neque iste, neque quisquam alius Prophetarum, ad certam aliquam personam missus est,
F
vt tale quid Euangelizaret, nisi iste plusquam Propheta Ioannes, qui ad hoc missus est, vt pręsentem Christum hominibus digito demonstrans, viam ante faciem eius ipsa demonstratione præpararet. Pro hac excellentia, Ioannes plus quàm Propheta & Angelus est.

Hierony.

Hieronymus lib. Commentariorum in Malachiam. cap. 3. Hoc ergo, inquit, quod dicitur, Ecce ego mitto Angelum meum, & præpabit viam ante faciem meam, ex persona Christi dicit, quod Ioannem miserit in deserto Iudææ prędicare baptismum pœnitentię in remissionē peccatorum. Quod autem sequitur: Et statim veniet ad templum suum dominator quem vos quæritis, & Angelus testamenti quem vos vultis: ita de se, quasi de altero loquitur, iuxta consuetudinem scripturarum. Nullique dubiū, quin dominator iste saluator sit, qui creator est omnium: & Angelus testamenti & magni consilij Angelus appellatur. Alij verò hoc quod dicitur, Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam ex persona patris dictum putant: & quod sequitur Statim veniet ad templum suum dominator quem vos quæritis, & Angelus testamenti quem vos vultis, de Domino saluatore ab eo dictum intelligunt. Præparat autem viam Ioannes, & rectas facit semitas Dei nostri in cordibus credentium: in quibus propter prauitatem & incredulitatem priùs Deus ambulare non poterat. Templum autē vel Ecclesiam interpretatur, vel vnumquemque credentium in Ecclesia. 1. Pet. 2. Ædificamini, domus spirituales, sacerdotium sanctum, offerentes spirituales victimas & acceptabiles Deo per Christum Iesum: Eos verò qui crediderint sic explicat, 1. Cor. 3. Nescitis quòd templū Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis? Iudæi hoc quod dicitur. Ecce ego mitto Angelum, de Helia Propheta dictum intelligunt, & quod sequitur: sed & Angelum testamenti referunt ad ἠλειμμένον, hoc est ad Christum suū, quem dicunt vltimo tempore esse venturum. Miror autem quomodo eos rerum exitus non doceat veritatem. Quod enim templum suum inueniet dominator, quod vsque ad fundamentum destructum est? At si ab alio extruendum est antequàm Christus adueniat, quid Christus eorum ampliùs facturus est, cùm ab alio restituta sint omnia? *Amen dico vobis, non surrexit inter natos mulierum maior Ioanne Baptista.*

Thomas.

Thom. in Matth. Vbi Ioannem ab Angelico officio commendauit, nunc etiam ipsum commendat quātum ad differentiam omnis ordinis & status: nunc illum cœlestibus & terrenis conferens, nunc differentiam legis & Euangelij constituens, demum & præsens futurumque seculum considerans. Hoc autem quod dicturus est, iuramento confirmat, ne fortè quis Ioannem propter humilitatem, & victus cibique austeritatē contemnendum putet.

Ioannes non fuit maior sanctiss. virgine.

Hieronym.

Hieronym. in Matth. Inter natos, inquit, mulierū. His ergo præfertur hominibus, qui de mulieribus nati sunt, & de concubitu viri: & non ei qui natus est ex virgine & spiritu sancto.

Pet. Galat.

Petrus Galatinus lib. 7. de arcanis fidei in Talmud inuentis cap. 5. docet nec ex eo contextu sequi, quòd Ioannes maior fuerit, seu sanctior sacratissima virgine Maria. Nam cùm, inquit, sanctus Ioannes Baptista, ipso Christo qui de muliere natus est, maior non fuerit: dicatque textus, *surrexit*, quod dici nō potest nisi de eo qui priùs cecidit, & postea surgit: Ita hoc saluatoris dictum interpretari necessariò cogimur, *Inter natos mulierum*, id est, inter eos qui in originali peccato concepti sunt, non surrexit maior Ioanne Baptista. Probat autem diuam virginem in peccato originali minimè conceptam fuisse, idque ostendit ex Gregorio Nazanzeno, Gregorio Nysseno, Basilio, Ioanne Chrysostomo, Damasceno, ipso etiam Mahumede: vnde concludit Ioānem non intelligi maiorem virgine matre.

Maria concepta sine peccato.

Bonauent.

Bonauentura in Luc. Non enim dicitur maior respectu vtriusque sexus, sed tantùm virilis: vnde non includitur virgo Maria, quæ exaltata est super choros Angelorum, nullā putam creaturam habens superiorem, nec etiam æqualem secundum illud Cantici 6. Vna est columba mea, perfecta mea, vna est matri suæ, electa genetrici suæ. De qua & Sedulius,

Sedulius.

Nec primam similem visa es, nec habere sequentem.

Sed & superiora & sequentia Christi verba satis ostendunt, eum non omnibus, sed Prophetis conferri, cùm & plusquàm Prophetam eum dixerit, & adiiciat, quòd lex & Prophetæ vsque ad Ioannem.

Hierony.

Hieronymus in Matth. Nec cæteris Prophetis & Patriarchis, cunctisque hominibus eum prætulit, sed Ioannem illis exæquauit. Non enim statim sequitur, vt si alij minores eo non sunt, ille maior aliorum sit. verùm vt æqualitaté cum cæteris sanctis habeat. Fuit enim & ipse Hieremias in vtero sanctificatus, vt in illius Prophetæ cap. 1. legimus.

Bonauent.

Bonauen. in

Luc.

Luc. Ita de illo dici potuit, id quod de Iosue scriptum est, Eccl. 46. Fuit magnus secundum nomen suum, maximus in salutem electorum Dei. Quia enim magnam habuit gratiam, ideò Ioannes vocatus est. *Tho. Aqu.* Thomas Aquinas in Matth. cap. 11. ostendit Hieronymi expositionem facilè inter homines colligi, nimirùm vt non statim quis maior omnibus censeatur, quo nemo maior asseritur. Argumentum, enim illud, inquit, in Angelis, vbi est ordo, valorem haberet: sed inter homines concludi non potest, cùm inter eos non sit ordo secundum naturam, sed solùm secundum gratiam. A Neque tamen inconueniens est Ioannem dici maiorem omnibus patribus veteris Testamenti. Ille enim maior & excellentior est, qui ad maius officium est assumptus. Et Abraham quidem maior est inter Patres, quoad probationem fidei: Moyses maior, quoad officiũ Prophetiæ, vt habetur Deuter. vltimo: Et non surrexit Propheta vltrà in Israël sicut Moyses. *Albertus.* Albertus in Matth. Ioannes igitur maior dicetur officio præcursionis, qui a medius fuit inter legem & gratiam. *Tertull.* Tertullian. libr. 4. in Marcion. Limes inter vtrumque constitutus, in quo desinerent vetera, & noua inciperent. Itaque non tam sanctitate, B quàm officio cæteris præfertur. *Qui autem minor est in regno cælorum, maior est illo.* *Tho. Aqu.* Thom. Aquinas in Ioannem Occasione verborum istorum quidam locum calumniãdi inuenerunt. Volunt enim omnes veteris Testamenti patres damnare. Si enim maior est aliis, sequitur quòd alii non sint de numero saluandorum, quia per regnum cælorum præsens Ecclesia designatur. Quod si ille de præsenti Ecclesia nõ fuit, consequitur quod neque in numerum saluandorum censendus sit. Hanc autem conclusionem peruersè & falsò elici manifestum est, cùm Dominus Iesus hæc verba in laudem & commendationem Ioannis C protulerit. Quæ verò laus esset, si illud ad Ecclesiam minimè pertinere assereret? Itaque alia requirenda interpretatio est. Alia verò atque alia designatur à Patribus pro ratione regni cœlorum. Illud enim modò pro beatorum cõgregatione, modò pro præsenti Ecclesia sumitur. Quòd si pro beatorum cœtu vsurpetur, ita intelligendum est quòd qui minor est inter beatos, maior est Ioanne Baptista, sed & maior est & omni viatore. Inde fit vt Paulus præsentem statum pueritiam, futurum autem virilem ætatem vocet. 1. Corinth. 13. Cum essem paruulus, loquebar vt paruulus: cùm autẽ factus sum vir, euacuaui quæ erant D paruuli. Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem videbimus eum sicuti est. *Augustin.* Augustin. libr. 2. contra aduersarium Legis & Prophet. capit. 5. scribit minorem omnibus electis Angelis potuisse tũc dici maiorem Ioãne, quia omnes beati erant, & Deo fruebantur: ad quem adhuc Ioannes contenderet. Quòd si per regnum cœlorum præsentem interpretemur Ecclesiam, Ioannes cum Christo conferetur, ita tamen vt Christus minor sit in regno, sed maior Ioanne. *Tho. Aqu.* *Minor dupliciter dicitur.* Dicitur autem minor dupliciter, inquit Thomas Aquinas in Matth. aut tempore, aut humilitate. Tempore quidem, quia semestri post Ioannem natus est. Ioã. 1. Qui post me venit vir, ante me factus est. E Vel humilitate minor: quantu enim maior est maiestate apud Deum, tanto se humiliauit apud homines. Vnde & discipulis suis dicebat: Qui maior est inter vos, fiat sicut minor, & qui præcessor est, sicut ministrator. Non enim venit filius hominis ministrari, sed ministrare, & dare animam suam pro multis. *Eus. Emes.* Eusebius Emesen. hom. in Euãg. Domin. 3. Aduentus. Quis est enim iste, qui Ioanne maior est, & in regno cœlorum minor est, nisi saluator noster, *Christus minor in regno cælorum.* de quo scriptum est, Psal. 8. Minuisti eum paulo minus ab Angelis, gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuũ tuarum? Hoc autẽ Apo- F stolus exponens ait: Heb. 8. Eum autem, qui modico quam Angeli minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis gloria & honore coronatum. Minor est enim Angelis Iesus secundum hoc, quòd mortalis & passibilis factus est, qui tamen omnibus maior est, secũdum quod Deus est, & creator omnium est. *Hilarius.* Hilarius in Matt. Ioannes igitur minor est eo qui interrogatur, cui nõ creditur, cui testimonium opera sua præstant. hic in regno cœlorum maior est. *Hierony.* Hieronym. in Matth. Existimat melius de sanctis qui beatitudine perfruuntur, intelligendũ, quòd eorum minimi Ioãne maiores sint. Multi enim, inquit, de saluatore hoc intelligi volũt, quòd qui minor est tempore, maior sit dignitate. Nos autem simpliciter intelligamus, quòd omnis sanctus, qui iam cum Deo est, maior sit illo, qui adhuc cõsistit in prælio. Aliud est enim *Beatorũ gloria.* coronam victoriæ possidere, aliud in acie pugnare. Quidam nouissimum Angelum in cœlis Domino ministrantem, meliorem volũt accipere quolibet homine qui versetur in terris. A Et quidem nemini dubium est Christum maiorem esse Ioanne Baptista, vt scribit Augustin. tract. *August.* 13. in Ioannem. Maior potestate, maior diuinitate, maiestate, claritate, tanquam in principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum: sed minor fuit natiuitate. Hoc vero quomodo intelligit Augustinus? An scilicet ille qui *Conferuntur Ioannes Christo.* natus est ex virgine, & conceptus de Spiritu sancto, natiuitate minor est eo, qui naturali ordine, quemadmodũ & cæteri, natus est? An non eius natiuitas illustrior est, qui venit vt tolleret peccata, quàm eius qui natus est sine peccato? Verum hoc ad hominum opinionem referen- B dum est, non qualis illa est, quæ fide & Angelorum testimoniis augetur & confirmatur: sed qualis illa, quæ à rebus externis argumentum ducit. Ioannes domi natus est, Christus in specu: Ioannem natum exceperunt amici & vicini summo gaudio, Christum nullus præter pastores. Notus omnibus Ioannes erat, ignotus Christus, nisi solis fidelibus. Ita eius natiuitas humilior fuit natiuitate Ioannis. Sed & ad hominum opinionem collato Christo, nõdum plenè sententia ista concluderetur. Etsi enim in oculis hominum ipso Ioanne minor esse censeatur, non tamen cæteris omnibus qui ad regnum cœlorum pertinẽt. Quot C enim inter eos fuerunt aut ignoti, aut despecti? Et tamen non vnius Ioannis, sed & omnium qui in regno sunt, respectu, minorem in regno cœlorum vocat. Hoc autem quomodo etiam de Christo homine dici poterit? Fuit ne omnium illorum minor? Hoc sanè, si personæ qualitatẽ petiuissemus, & ipsam cõferamus cum humilitate assumpta. Persona diuina erat, ipse Deus erat de Deo, lumen de lumine: & tamen in similitudinem hominum factus est, habitu inuentus vt homo. Quia non pluris humilitatẽ principis quàm serui faciat, etsi ipsum humilitatis opus idem in vtroque sit? Sit opus aliquod abiectum quod seruus fa- D ciat, non tantæ ducient humilitati, quantæ si princeps illud aggrediatur. Hac ergo ratione Christus & minor & humilior cæteris omnibus censendus est, quia quum in forma Dei esset, ne rapinam arbitraretur esse se æqualem Deo, humiliauit semetipsum, factus patri obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. *August.* Augustin. tom. 6. lib. 2. contra aduersar. Legis & Prophetarum, capit. 5. in eam venit sententiam, & punctorum hic ratione ita variari posse monet, vt legatur, Qui minor est in regno cœlorum, maior est illo. Vel sic, Qui minor est, in regno cœlorum maior est illo. Quòd si in regno cœlorum ad E minorem referatur, de humilitate assumpta, collatione facta cum persona diuina intelligendum erit: sin verò dicatur esse minor simpliciter, ad ætatem & tempus referendum erit. quo Christus Ioanne fuit inferior. *Cyr. Alex.* Cyrillus Alexandrin. lib. 2. Thesauri, cap. 4. hoc sic interpretatur, non vt fiat collatio Ioannis cum Christo, aut cum beatis, aut cum renatis ex aqua & spiritu sancto quamlibet par- *Ioannes Christo, beatis & infantibus baptizatis confertur.* uulis: quod etiam ex sequentibus Christi verbis elici ostendit. Nam cùm Eunomij peruersam ex hoc contextu conclusionem refutasset, hoc etiam adiecit. Quum itaque Christus multa magnáque de Ioanne dixisset, & summũ F inter natos mulierum esse ipsum affirmasset, quòd ad extremum humanæ virtutis peruenisset, maius bonum postea ponit: melioremque atque maiorem eum, qui iam ad regnum cœlorum peruenerit, & filius Dei factus sit, per Spiritum sanctum renatus, vt ostenderet mirabilem esse Ioannem, propter virtutes suas præcipuas, sed mirabiliores ipso, regni cœlorum participes, hortaretúrque hac ratione, vt magno animo id capere conatentur, quod Ioanne quoque maiores faciet. Regnum enim cœlorum donum spiritus esse modò dicimus, secũdum illud Christi dictum. Luc. 17. Regnum cœlorum intra vos est. Ma-

ior igitur omnibus natis mulierum inuenitur, qui per spiritum renatus est. Illi enim filij carnis adhuc appellantur: isti filij Dei sunt, quem orantes appellant, Abba pater. Quare etsi inter natos mulierum secundum humanam virtutem mirabilis Ioannes sit, qui tamen ipso minores videntur, in regno cœlorum, hoc est renati per spiritum sanctum, maiores sunt: quia non mulierum nati, sed Dei participes, filij Dei ideò appellantur, etiamsi minimi perfectioribus virtute, quasi infantes videantur, quia modò renati. Quòd autem Ioannem & omnes natos mulierum regeneratio, quæ per Spiritum sanctum fit, magno interuallo excedit, non longè nobis quærendus est testis, quum ipse Ioannes ad Iesum dixit, opus esse sibi ab eo baptizari. Nam etsi perfectus esset virtute, renascendi tamen propter spiritum gratia parebat, vt in maiorem ascenderet gradum: nec ex muliere deinde natus esset, sed ad diuinam nobilitatem reformatus: quod saluator maximè affirmauit. Non enim dixit, perfectum ipsum esse, quamuis sanctificationem spiritualis baptismus non haberet: sed necessarium baptismum, per dispensationem in aliud tempus differendum asseruit. Nihil enim aliud, mea quidem sententia, illa verba saluatoris significant, Dimitte modò. Quòd verò cœlorum regnum, donum spiritus, & regenerationem fidelium appellat, ex ipsis saluatoris verbis sciamus. *A diebus enim Ioannis vsque modò regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.* Ioann. t. Nam cùm Ioannes prædicaret, Parate viam Domini, rectas facite semitas eius: multi magna vi, magnóque studio à vitiis ad virtutem vertebantur: sed & filij Dei per spiritus sancti gratiam fiebant per baptismum regenerati. Cæterùm varia est huius loci interpretatio.

Quæ violentia rapitur regnum cœlorū.

Quidam enim sic interpretantur, quòd regnum cœlorum vim patiatur, id est, ab his acquiratur, qui sibi ipsis violentiam inferunt, id est, qui abnegant semetipsos, & tollunt crucem suam, & mortificant membra sua supra terram. Ita nimirùm Chrysostomus interpretatur homilia 38. Operis prioris in Matth. Secundò hoc intelligi potest de Scribis & Pharisæis, iisque omnibus, qui regnum cœlorum sibi deberi contendebant: cùm tamen Christum abiicerent, cæteros verò, vt publicanos & peccatores, tanquam regno indignos excluderent: cùm tamen illud peccatores, immò & Gentiles præripuerint Iudæis. quem sensum sequitur Hilarius. Vnde & alibi inquit, Meretrices & publicani præcedent vos in regno cœlorum. Succedit & tertia interpretatio, quam habet Hieronymus in Matth. Grandis enim, inquit, violentia nos in terra esse renatos, & cœlorum sedem quærere: possidere per virtutem quod non tenuimus per naturam. Albertus Magnus in Matth. Vis, inquit, est impetus fortioris, continens id quod vim patitur infra terminos alienos, sicut dicit Tullius. Violentum autem est, cuius principium est in alio conferente aliquid quo vim patiatur, sicut dicit Augustinus & Damascenus. Et hoc modo violenti a spiritus se retinentes intra terminos cœlestis iustitiæ sibi per naturam non debitos, dicuntur hîc vim pati. Et quo ad primam gratiam nihil omninò conferunt, nisi quòd obicem non ponunt. sed totum facit spiritus. Et sic *violenti* virtute spiritus *rapiunt illud*: quod non fuit legi concessum, vel Ioanni, qui talem spiritum non conferebat. Vnde Luc. 16. sic habetur de Ioanne Baptista: Regnum Dei euangelizatur, & omnis in illud vim facit. Raptus enim & violentus est motus & subitus: quia vi superioris naturæ agit & subitæ: quia nescit tarda rerum molimina spiritus sancti gratia. Genes. 49. Ad prædam ascendisti fili mi. Esaiæ 8. Voca nomen eius, accelera velociter, spolia detrahe, festina prædari. Esa. 59. Cùm venerit quasi fluuius violentus, quem spiritus Domini cogit. Ambrosius serm. 15. Regnum cœlorum non nisi Christus & Dominus. qui regnat in cœlis. Cogi autem verbum tunc solet dici, cùm res aliqua rarior assidua operatione densatur. Ex quo ergo Ioannes Baptista saluatoris annuntiauit aduentum, ex eo regnum cœlorum, quod prius fluidum & remissum apud Iudæos iacebat, credentium populorum cœpit assiduitate densari, & omnis illa regni raritas prædicationum frequentatione solidari. Tam enim rarum fuit apud Iudæos regnum, vt transiret ad Gentes, tam fluxum, vt emanaret ad populos. Nunc autem tanta credentium cogitur densitate, vt fixum & solidum maneat sine fine: sicut scriptura dicit, Et regni eius non erit finis. Cogimus ergo regnum cœlorum, & vim quodammodò facimus, sicut ait Euangelica lectio: Et vim facientes diripiunt illud. Vim, inquam, facimus Domino, non compellendo, sed flendo: non prouocando iniuriis, sed lachrymis exorando: non blasphemando per superbiam, sed humilitatem merendo. O beata violentia, quæ non indignatione percutitur, sed misericordia condonatur. Beata, inquam, violentia, quæ vim patienti bonitatem elicit, & vtilitatem tribuit inferenti. Mala res admittitur, & de iniuria nemo causatur: vis admittitur, & religio propagatur. Quisquis enim violentior Christo fuerit, religiosior habebitur à Christo. Aggredimur ergo in itinere Dominum: siquidem ipse est via: & more latronum suis eum spoliare nitimur. Cupimus illi auferre regnum, thesauros & vitam: sed ille tam diues & largus est, vt non abnuat, non resistat: & cùm omnia dederit, nihilominus ipse omnia possideat. Aggredimur, inquam, illum, non ferro, non fuste, non saxo, sed mansuetudine, bonis operibus, castitate. Hæc sunt arma fidei nostræ, quibus in congressione certamus. Vt autem his armis vti in vt inferendo possimus, antè corporibus nostris vim quodammodò faciamus. Expugnemus membrorum vitia, vt virtutum præmia consequamur. Priùs enim ipsi regnare debemus in nobis, vt regnum possimus diripere saluatoris. Ait ergo Euangelium, vt vim facientes diripiunt illud. Raptores igitur sumus. Raptores autem non nisi diripiunt aliena. Agnosco veram esse sententiam. Christum enim Ecclesia rapuit synagogæ, & alienæ gentis regnum vim faciendo possedit. Nam saluator missus sub lege, natus in lege, nutritus iuxta legem, dum à Iudæis negligitur, à Gentibus occupatur: & dum à sacerdotibus perditur, à peccatoribus inuenitur, sicut ipse ait: Publicani & peccatores præcedunt vos in regno cœlorum. Raptores igitur sumus. Mirandum non est. quippè qui à tali authore descendimus. Scriptum est enim de Patriarcha nostro Beniamin: Lupus rapax, rapit enim quod suum non est. ita & nos velut filij rapacis illius lupi & alienorum pastorum vocem audimus. Propter nos autem verus pastor venit, qui & dicit: Non sum missus nisi ad ad oues perditas domus Israël. Rapitur itaque Christus, cùm à Iudæis dimittitur, & ab aliis prædicatur. Rapitur Christus, cùm occiditur à Iudæis, sepelitur à nobis. Rapitur Christus à vigilantibus discipulis, à dormientibus perditur Pharisæis: sicut mentiendo ipsi confessi sunt, dum custodias ponerent sepulturæ post resurrectionem Domini, dicentes, Matth. 28. quia discipuli eius nocte venerunt, & furati sunt eum nobis dormientibus.

Violentia laudabilis.

Cur regnum cœlorū potius à diebus Ioānis vim patiatur.

Sunt etiam qui ita interpretentur, *quod regnum cœlorum vim patitur*, id est, multi ad illud contendant, & qui prius, antequàm veniret Ioannes, nullam aut modicam salutis curam habebant, eius prædicatione accensi acrioribus animis ad illam ferantur. Dionysius Carthusianus artic. 22. in Matth. Quis enim, inquit, vim inferat regno cœlorum? etsi illud vim patitur, cur potius à diebus Ioannis quàm antè? vel quomodo à diebus Ioannis vsque nunc, in hora qua Christus hæc dixit, quasi nec postea passim fit vim? Est igitur sensus. *A diebus autem* id est, ab exordio prædicationis Ioannis Baptistæ, *regnum cœlorum*, id est, vita æterna, seu gloria patriæ, *vim patitur*, id est, per violentiam quandam acquiri prædicatur. Ioannes enim primò sic legitur prædicasse, Pœnitentiam agite, quia appropinquabit regnum cœlorum. Sed pœnitentiam agere, est sibi ipsi bonam violentiam facere, affligendo & reprimendo seipsum. Non ergo sic intelligendum est, quasi ante Ioannis prædicationem potuerit aliquis regnum cœlorum mereri sine vi tali, seu pœnitentia: sed quia antè non docebatur apertè quòd regnum cœlorum taliter acquireretur, per hoc quoque

Chrysost. — Hieron. — Albertus. — Ambros. — Diony. Car.

quod dicitur, *vsque nunc*, non datur intelligi, quòd post verba hæc Christi non pateatur vim. Subditur, *Et violenti*, id est, superantes seipsos, qui contra seipsos, & concupiscentias cunctaque vitia efficaciter pugnant: *rapiunt*, id est, cum labore & bona violentia capiunt, *illud* pro præmio sui certaminis. Violenti ergo sunt, qui desiderio patriæ, seipsos quotidie mortificant, carnem suam cum vitiis & concupiscentiis crucifigentes: qui dicere possint cum Propheta, Propter verba labiorum tuorum ego custodiui vias duras. Et cum Apostolo: Nullam requiē habuit caro nostra, sed omnem tribulationem passi sumus. Foris pugnæ, intus timores. Dicitur itaque regnum cælorum vim pati, quoniam propter ipsum adipiscendum infert homo sibi ipsi vim bonam, & patitur, affligendo seipsum: & ita est prædicatio causalis, cū dicitur, *Regnum cælorum vim patitur*. Vnde Lucas sic habet, Luc. 16. Omnis in illud vim facit. Vel dicitur vim pati, quia per modum patientis se habet, dum homo cum grādi labore illud apprehendit. Secundum quem sensum ait Dominus, Laborani sustinens. Et alio in loco: Si affiget homo Deū, quia vos configitis me. &, Inualuerunt super me verba vestra.

Violenti qui sunt.

Lactantius.

Hoc opus, hic labor est.

Lactantius lib. 6. de vero cultu, capit. 4. Nam sicut in hoc seculo, cùm est propositum cum hoste certamen, priùs laborandum est, vt sis postmodum in otio, esuriendum, sitiendum, æstus, frigora perferenda, humi quiescendum, vigilandum, periclitandum est, vt saluis pignoribus, & domo, & re familiari, & omnibus quæ pacis, ac victoriæ sunt, perfrui possis: sin autem præsens otium malueris, quàm laborem, malum tibi proximum facias necesse est. Præoccupabit enim aduersarius non resistentem, vastabuntur agri, diripietur domus, in prædam vxor ac liberi venient, & tu ipse interficiere aut capiere: quæ omnia ne accidant, præsens commodum differendum est, vt maius longiúsque patiatur. Sic in omni hac vita, quia nobis aduersarium Deus reseruauit, vt possemus capere virtutem, omittenda est præsens voluptas, ne hostis opprimat: vigilandum, stationes agendæ, militares expeditiones obeundæ, fundendus ad vltimum cruor: omnia denique onera & grauia patienter ferenda, eu quidem promptiùs, quo nobis imperator noster Deus præmia pro laboribus æterna constituit. Et cum in hac terrena militia, tantum homines laboris exhauriant, vt ea sibi pariant, quæ possint eodem modo perire, quo parta sunt: certè nobis nullus labor est recusandus, quo id acquiratur, quod nullo modo possit amitti.

Euthym.

Lex quid.

Omnes enim Prophetæ & Lex Moysi vsque ad Ioannem prophetauerunt. Euthy. in Matth. Legem vocant veterē legislationē. Siquidem in hac multa de Christo prædicta sunt, & maximè in legibus de sacrificiis, figuram aut præsagiū habentibus eius, qui pro mundo erat offerendus. Dicit ergo, *Omnes Prophetæ*, qui videlicet de venturo Christo prophetauerunt, & lex quæ in ouium & agni immolatione prophetabat de Christo immolando, huiusmodi Prophetiæ ad Ioannem vsque protenderunt. Hę siquidē Prophetiæ erant vsque ad Ioannem. Deinceps verò cū illo iā non Prophetiæ manserunt, sed operum exhibitiones factæ sunt. Nam horū ipse vidit euentum: ideóque agnito Christo, agnum illū appellauit, dicens: Ecce agnus Dei qui tollit peccata mundi. Christus autem hunc locutus est sermonem, simul Ioannem hinc laudans, tanquam primum qui harum Prophetiarum cognouit euentum, quasi & ipsum Prophetam: simul quoque docens quòd aduenerit iam qui prophetabatur, nec deinceps alterū oporteat expectare. Est autem & alia quædam expositio, quòd omnes simpliciter Prophetæ, & lex prophetandi, vsque ad Ioannem Iudæis prophetauerant, & hic vltimus est Prophetarum: deinceps verò nullus alius eis prophetauit. Huic ergo quasi postremo, omninò credere oportet, qui multa de me testatus est, & venit in omnium animas tanquam sponsas ad me adducat. Namque & hūc Malachias Propheta missum dixit, vt pararet viam meam ante me. Verùm quæri potest, Num in nouo etiam Testamento Prophetæ fuerint? Ioann. 4. dixit Christo mulier Samaritana, Video quia Propheta es tu. Matth. 23. Ecce ego, inquit Christus, mitto ad vos Prophetas, &

An non post Ioannem Propheta fuerūt.

sapientes & Scribas. Act. 5. Petrus prodidit domum Ananiæ & Sapphiræ. Act. 11. & 21, Agabus propheta prædicit famem futuram, & Pauli vincula. Sed & quatuor virgines filiæ Philippi prophetabant. Paulus ad Ephes. 4. Dedit quidem Deus alios Apostolos, alios Prophetas. 1. ad Cor. 14. Qui prophetat hominibus, loquitur ad ædificationem, & exhortationem & consolationem. Respondet Th. Aq. lib. Cōment. in Matt. quòd Propheta ad duo mittitur: ad confirmandam fidem, & corrigendos mores. Prouer. 29, Cùm Propheta defecerit, dissipabitur populus. Ad confirmandam fidem, vt habetur 1. Pet. 1. de qua salute exquisierunt atque scrutati sunt Prophetæ, qui de futura in vobis gratia prophetauerunt, scrutātes in quod vel quale tempus significaret in eis spiritus Christi, vnde Prophetia de istis duobus seruiebat. sed iam fides fundata est, quia iam promissa per Christum sunt completa. Sed ad corrigendos mores nunquam deficit, nec deficiet Prophetia. Habet ergo excellentiam Ioannes, qui in veteris & nouæ legis missus est ante faciem Christi, quasi simul cum Christo. Sed & responderi potest, nomen Prophetarum pro eorum scriptis qui præcesserant, sumi debere: quem sensum sequitur Hieronymus in Matth. Omnes enim Prophetæ, inquit, & lex vsque ad Ioannē prophetauerunt. Non quòd post Ioannem excludat Prophetas. Legimus enim in Actib. Apost capit. 21. & Agabum prophetasse, & quatuor virgines filias Philippi: sed quod Lex & Prophetæ, quos scriptos legimus, quidquid prophetauerunt, de Domino vaticinati sunt. Quādo ergo dicitur, Omnes Prophetæ & lex vsque ad Ioannem prophetauerunt, Christi tempus ostenditur. *Et si vultis recipere, ipse est Helias, qui venturus est.* Chrysostomus ho. 38. Oper. prior. in Matth. Mittam enim, ait (Malach. 4.) vobis Heliam Thesbiten, qui conuertat corda patrum ad filios. Hic est, ait, Helias, si attendere diligenter volueritis. Mittam enim, ait, Angelum meū ante faciem tuam. (Malach. 3.) Rectè autem ait, si vultis recipere. Non veni cogere aliquem, vt gratam ab omnibus petere mētem videretur. Significauit autem Ioannem Heliam esse, & Heliam Ioannem: vtrique enim vnam administrationē susceperunt, & præcursores ambo constituti sunt. Quapropter non dixit, Hic est profectò Helias: sed, si vultis suscipere, hic est: si mente videlicet attenta vtriusque gesta, & animo facili, non contentioso considerare volueritis. Hieronymus in Matth. Helias ergo Ioannes dicitur, non secundum stultos Philosophos, & quosdam Hæreticos, qui μετεμψύχωσιν introducunt, sed quòd iuxta aliud testimonium Euangelij venerit in spiritu & virtute Heliæ, & eandem spiritus sancti vel gratiam habuerit, vel mensuram. Sed & vitæ austeritas vigórque mentis Heliæ & Ioannis pares sunt. Ille enim in eremo, iste in eremo: ille zona pellicea cingebatur, & iste simile habuit cingulum. Ille quoniam regem Achab & Iesabel impietatis arguit, fugere compulsus est: iste quoniam Herodis & Herodiadis illicitas arguit nuptias, capite truncatur. Sunt qui propterea Ioānem vocari putant Heliam, quòd quomodo in secundo saluatoris aduentu iuxta Malachiā præcessurus est Helias, & venturum iudicem nunciaturus: sic Ioannes in primo aduentu fecerit: & sit nūcius vel primi aduentus Domini, vel secundi. Iustinus Martyr Dialog. cum Tryphone Iudæo, dicenti parum credibile spiritum Dei Propheticum, qui in Helia fuerat, & in Ioanne fuisse: Nónne, inquit, idē tibi videtur accidisse Iesu Naue filio, quādo iussus est Moses ei manus imponere, Deo dicente: Et ego transferam in eum de spiritu qui in te est? Sic potuit efficere, vt ab Helia in Ioānem migraret. Addā & spiritum Heliæ in Elisæo duplicem fuisse factū. Quod de gratiarum donis intelligi debet, quæ etsi ab vno & eodem spiritu sancto proficiscantur, alia tamen atque alia sunt, sed in Helia & Ioanne eadem. Hieronym. in Matth. Hoc ergo quod dictum est, Si vultis recipere, ipse est Helias, mysticum esse, & egere intelligentia, sequens sermo Domini demonstrat, dicens: Qui habet aures audiendi, audiat. Si enim planus esset sensus, & manifesta sententia: quid necesse fuit nos ad illius intelligentiam præparari? Eadem est sententia Chrys. hom. 38.

Tho. Aqu.

Hieron.

Quomodo Ioannes est Helias.

Chrysost.

Hieron.

Iustin. Mar.

Spiritus Heliæ quid.

Hieronym.

Chrysost.

Oper. prioris in Matth. Multa verò huiusmodi & ad interrogandum eos ænigmata proferebat. Qui si non excitabantur, sed quasi dormitantes negligebant, multo grauiores certè fuissent, si apertè, planéque omnia dixisset. Nemo enim obiicere audebit, ita difficilem Iesum fuisse, vt interrogandi fiduciam difficultate illius amitterent. Nam qui de prauis rebus per tentationem interrogabant, quíve subdolè quærere, quamuis sæpiùs refutati fuerint, nunquã cessauerunt: quomodo non quæsissent de necessariis, si discẽdi cupiditate incensi fuissent? Et qui de legalibus quærebant, & quodnam esset mãdatum primum, nulla opportunitate inducti, sciscitabantur ab eis: quomodo dictorum suorum, de quibus rationẽ reddere, si dubia erant, tenebatur, sensum non inuestigarẽt, præsertim cùm ad hoc ipse inuitare videretur? Nã cùm dixerit. Violenti rapiunt illud: &, Qui habet aures ad audiẽdum, audiat ad interrogandum eos impellebat. *Et omnis populus audiens, & publicani iustificauerunt Deum, baptizati baptismo Ioannis.* Duos hominũ ordines inter Iudæos facit Lucas. In alterũ ordinẽ reponit populum & publicanos, hoc est rudem, simplicem, & indoctam plebẽ, ac peccatores, qui palàm turpem vitam ducebant. In alterũ ponit Pharisæos & legis peritos, hoc est, sanctissimos & sapientissimos, ac doctissimos inter Iudæos. Si pro humana coniectura diuinandũ esset, nullos iudicaremus potiùs Christum agnouisse & recepisse, quàm Pharisæos & legis peritos, genus hominum in diuinis scripturis, in quibus Christus promissus erat, eruditissimum. Sed ecce quàm vanæ sunt hominum coniecturæ. Nam indoctum vulgus & infames publicani, audientes Euangelium Christi, & percipientes testimonia miraculorum ac Ioannis Baptistæ, iustificauerunt Deum, id est, tribuerunt Deo gloriã iustitiæ & veritatis, receperunt Euangelium Dei, agnouerunt peccata sua, crediderunt in Christum, vt ipso iustificarẽtur, & baptizati sunt baptismo Ioannis, vt haberent cœleste signaculũ, quo & in cõmunicationẽ bonorũ reciperentur, & in fide sua confirmarentur. Pharisæi autẽ & legis periti, tantũ abest vt agnouerint Christũ, & consilium Dei, hoc est Euãgelium, per quod saluti hominum consulturus, decreuit saluare credentes, receperint, vt etiã maximis odiis persecuti sint. Consilium enim Dei erat, quòd vellet homines saluare per Christum. & hoc consilium per Euangelij prædicationẽ innotescebat. Porrò iustificatur Deus quattuor modis. Primo, cùm cõfitemur illum omnem iniustitiã & culpã odisse. Sap. 14. Odio sunt impius & impietas eius. Secũdo, cùm ei ascribimus omnem iustitiam & virtutem, vt Psalm. 10. Iustus Dominus, & iustitias dilexit. Tertio, cùm agnoscimus omnem nostram iustitiam ab eo procedere. Quarto, cùm gloriam ab eo rependi, vt iustitiæ mercedem, & impios iustè damnari profitemur. Ambrosius libr. 6. in Luc. cap. 1. Iustificatur igitur (inquit) Deus ipse per baptismum, dum se homines peccata propria confitendo iustificant: sicut scriptum est Esai. 43. Dic tu iniquitates tuas vt iustificeris. Et iustificatur in eo, quia non per contumaciam refutatur, sed per iustitiam Dei munus agnoscitur. Iustus enim Dominus, & iustitias dilexit. In eo ergo iustificatio est, si non ad indignos & ad noxios, sed ad innocentes per ablutionem factos videatur & iustos sua munera transtulisse. Iustificemus igitur Dominum, vt iustificemur à Domino. Quid sit iustificari Deum, impensiùs requiramus. Apostolus dicit (Rom. 3.) Sit autem Deus verax: omnis autem homo mendax, sicut ipse Dauid Psalm. 50. dicit: Tibi soli peccaui, & malum coram te feci, vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cùm iudicaris. Ergo is qui peccat, & confitetur Deo peccatum, iustificat Deum, cedens ei vincenti, & ab eo gratiam sperans. In baptismate igitur iustificatur Deus, in quo est confessio & venia peccatorum. Non contemnamus igitur sicut Pharisæi, consilium Dei. Consilium Dei est in baptismate Ioannis. Quis igitur dubitet Dei esse consilium in Christi lauacro? *Cui autem similem æstimabo generationem istam?* Per generationem scribas & Pharisæos seniorésque intelligit, qui nulla ratione poterant ad resipiscentiam flecti. Generationis autem voce vtitur, sicut & Marc. 9. Generatio mala, quamdiu patiar vos? quamdiu ero vobiscum? Deuteronom. 32. Generatio enim peruersa & infideles. Albertus in Matth. Dicitur autem generatio, vt notet quòd contractam per imitationem peccati, hæreditauerunt consuetudinem, quam etiam nouis studiis peccando cumulauerant. Sap. 12. Semen erat maledictum ab initio, & immutari non poterat naturalis malitia eorum. Contra quos dicitur Psalm. 77. Ne fiãt sicut patres eorum, generatio praua & exasperãs. *Similis est pueris sedentibus in foro, qui clamantes coæqualibus dicunt: Cecinimus vobis, & non saltastis: lamentauimus, & non planxistis.* Quod clamantes legimus, Græca dictio habet προσφωνοῦντες, acclamantes seu alloquentes: sed & pro coæqualibus legimus ἑταίροις, sociis. Nec est simpliciter cecinimus, sed ηὐλήσαμεν, cecinimus tibiis: nec simpliciter lamentauimus, sed ἐθρηνήσαμεν, lugubria cecinimus. Siquidem veteres variis harmoniarum modis, quos appellabant Phrygium, Doriũ, Lydium, varios mouebant affectus, tibiis alacritatem incitabant: & legimus Ἀδμήτου μέλος, pro lugubri cantione. Sensus igitur: Diuersis rationibus tentauimus vos excitare, nec [illegible] pacto potuistis commoueri. Porrò *planxistis* [illegible] Græcis est ἐκόψασθε: quod inde dictum est, quòd [illegible] in luctu seipsos cæderent manibus, qui propriè [illegible] dicitur. Hieronymus autẽ annotauit hic Græcè esse ἐν ἀγοραῖς, id est, in mercatibus. Nam Latinis [illegible] forum est, in quo agũtur causæ. Cæterùm ἀγορὰ [illegible] Græcis propriè forum est rerum venalium. Vtitur [illegible] similitudine à vulgari puerorum cantione sump[illegible], qua nullo modo pueri commouentur, sed velut [illegible] ssuetam & frequentiorem contemnunt. Nimirũ [illegible] ca fiebat à Iudæis, vt clamantes Prophetas, quasi vulgarem cantilenam repetentes (eorum enim omnium [illegible] erat Christus) contemnebant & deridebãt. Theophyl. in Luc. Cantio autem hæc, quoddã ludi genus apud Iudæos erat. In partes enim duas pueri multi diuidebantur, & quasi vitam deridebant. alij ex vna parte lamentabantur, alij ex altera tibiis canebant: & neque lugentes curabãt hi qui ex altera parte, neque tibicines ipsos curabãt hi qui lugebant. Taxat igitur Dominus Pharisæos, qui neque lugebant cum Ioanne lugubrem vitam agente, & pœnitentiam introducente, neque eum imitabantur: neque obtemperabant Iesu vitam præ se ferenti ciuiliorem: sed ambos repellebant, nec lugentes cũ Ioãne lugente, neque concinentes cum Iesu tibiis canente, hoc est, remissiore. Hilarius in Matt. Totus hic sermo infidelitatis opprobrium est, & de affectu superioris querimoniæ descendit, quia insolens plebs per diuersa prædicationum genera edocta nõ fuerit. In pueris scilicet Prophetas significans, qui in medio synagogæ tanquam in publico fori conuentu populum coarguant, quòd dictis suis non paruerint. Ad cantuum enim modum saltantium modus aptatur. Hieronym. in Matth. Pueri ergo hi sunt, de quibus Esaias loquitur: (cap. 8.) Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi Deus. Et in 18. Psal. Testimonium Domini fidele, sapientiam præstans paruulis. Et alibi: (Ps. 8.) Ex ore infantium ac lactantium perfecisti laudem. Hilar. in Matth. In simplicitate autem sensus, vt pueri, prædicauerunt, & ad confessionem psallendi Deo prouocauerunt: vt cantico Moysis continetur, vt Esaiæ, vt Dauid, vt cæterorum Prophetarum. Rursumque eos in pœnitentiam peccatorum, & ad dolorem ac luctum veterum delictorum nec Ioannis prædicatio inflexerit. Quibus & lex grauis visa sit, potus cibique præscriptis & difficilis, & molesta: peccatum in se, quod dæmonium nuncupat, habens: quia per obseruantiæ difficultatem necesse sibi esset in legem peccare. Rursumque in Christo prædicatio Euangelij vitæ libertate non placeat, per quam difficultates legis & onera laxata sint, & ad eam Publicani peccatorésque crediderint. Atque ita tot & tantis admonitionum generibus frustrà habitis, neque per gratiam iustificentur, & à lege sint abdicati. Bonauentura in Luc. Apta vtique ista comparatio est, qua prædicator tibicini confertur, iuxta illud Esai. 58. Clama, ne cesses: quasi tuba exalta vocem tuam, & annuntia populo meo scelera eorum, & domui Iacob peccata eorum.

Popul[us] & publicani, Pharisæos & Scribas condemnant.

Ambros.

Albertus.

Erasm.

Theoph.

Iudæi noluerunt lugere, nec exultare voluerunt.

Hilarius.

Hierony.

Hilarius.

Prædicator confertur tibicini.

Hierony. 4. Loquimini, & canite turba in terra, clamate fortiter, & dicite: Congregamini, & ingrediamur ciuitates munitas, leuate signũ in Sion. Nec immeritò, quia Ecclesi. 40. Tibiæ & psalterium suauem faciunt melodiã, & super vtraque lingua suauis. Adhæc duri corde non mouentur, nec saltant pes profectum bonorum operum: de qua saltatione Mal. 4. Egrediemini, & salietis sicut vituli de armento: & calcabitis impios, cùm fuerint cinis sub planta pedum vestrorum, in die qua ego facio, dicit Dominus exercituum. Et de hac Ambrosius libr. 6. in Luc. Cantauit, inquit, Dauid, vt in salicibus suspenderemus organa nostra. Cantauit & ipse, & ante arcam Domini non pro lasciuia, sed pro religione saltauit. Ergo nõ histrionicis motibus sinuati corporis saltus, sed impigræ mentis, & religiosæ corporis agilitas designatur. Benè ergo dicit, *Cantauimus vobis, & non saltastis.* Cantauit Moyses, quando in mari rubro, ad transitum Iudæorum fluctus obriguit, vnda circumstetit, eadémque equos Ægyptiorum ascensorésque refusa demersit. Cantauit Esa. dilectæ vineæ suæ canticum: significans plebem suis flagi... asperam futuram, quæ fœcundis priùs erat virtutibus ...uosa. Cantauerunt Hebræi, cum vestigia eorum tactu ...mæ rorantis humescerent, & intus extraque ardentibus ...mnibus, solos tamen ignis innoxios lamberet, nec aduret. Abakuk quoque cantico publicam doctus mulcere m...stitiam, prophetauit dulcem Domini futuram fidelibus ...ssionem. Cantauerunt ergo Prophetæ, spiritualibus m...dulis publicæ salutis oracula resultantes. Fleuerunt Prop...tæ threnis flebilibus, dura Iudæorum corda mulcere vole...es. Docuerat scriptura cantare & saltare spiritualiter, ...cente Domino ad Ezechielem, (capit. 21.) Plaude man..., & percute pede. Bonauentura in Luc. Dicere potueru...t Prophetæ, *Lamentauimus*, scilicet per comminatione... pœnæ. Ezech. 2. Scriptæ erant in lamentationes, & carme..., & væ. Et Hier. 9. Contemplamini, & vocate lament...trices, vt veniant, & ad eas quæ sapientes sunt, mittite, & properent: festinent, & assumant super nos lamentum Ioel. 2. Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, in fletu & in planctu: & scindite corda vestra, & non vestimenta vestra. Licet autem sic eos Prophetæ impellerent, nihilo tamen magis cõmoti sunt. vnde addit, *Et non plorastis*, per compunctionem pœnitentiæ. Esai. 22. Vocauit Dominus Deus exercituum in die illa ad fletum & ad planctum, & ad caluitium & ad cingulum facci: & ecce gaudium & lætitias, occidere vitulos, & iugulare arietes, comedere carnes, bibere vinũ. Ita facta est Prophetarum & ipsius Ioãnis & Christi prędicatio erga Scribas & Pharisæos, velut æs sonans, & cymbalum tinniens. Eapropter olim Michæas sic conquerebatur: Væ mihi, quia factus sum, sicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ. Non est botrus. Ficus præcoquas desiderauit anima mea. Ita duri corde, & incircuncisis auribus fuerunt, Loquor vobis, & non credidistis, inquit Christus. *Venit enim Ioannes neque manducans, neque bibens: & dicunt, Dæmonium habet.* Assumptam similitudinem adaptat, quasi dicat, Ioannem lamentasse, & omnes ad lacrymas pœnitentię prouocare voluisse, eapropter asperam vitam selegisse: Christum verò faciliorem viuendi modum tenuisse, & omnium curationem & salutem, læta nimirum omnia promisisse. Ioannẽ quidem comminatum esse, quòd iam securis ad radicem posita, & in proximo ventura esset ira: Christum verò gratiam & misericordiam pollicitum esse. Interim etsi læta hic, ille tristia, in eundem tamen finem enunciauerit, nihil tamen apud Pharisæos effecisse. Dupliciter enim homines ad meliorem vitam inducuntur, quidam per speciem sanctitatis, quidam per viam familiaritatis. Has duas vias sibi Christus & Ioannes diuiserunt. Immò verò Christus ita sibi lenitatis viam vendicauit, vt Ioannem altera asperiore. Quid verò ab illis ad emollienda Pharisæorum pectora profectum est? Quid potuit facere, quod non fecerit? Cæterùm non ita intelligendum est, quòd Ioannes omninò non manducauerit & biberit, cum in superioribus dictum sit, quòd cibus eius erant locustæ: sed

Ambros. (margin)

Quando Propheta cantauerunt. (margin)

Bonauent. (margin)

quia nihil delectabile, eorũ quæ quisque in cibum & potum appetit, in vsum habuerit. Lucas (7. capit.) ita soluit, dicens: *Non manducans panem, neque bibens vinum.* Luc. 1. Vinum & siceram non bibet. Ita nimirùm sibi Dei spiritum promerebatur & conseruabat, ita etiam pœnitendum docebat, Ioël. 2. In ieiunio, fletu & planctu. Ita adinstar Danielis, pro suo populo lugebat: (Dan. 10.) Ego Daniel lugebam trium hebdomadarum diebus, panem desiderabilem non comedi, & caro & vinum non introierunt in os meum. Iunilius Africanus lib. 2. Contrapositorum, interrogat. 17. Ideò enim dictum est non manducans & non bibens, quia illo victu quo Iudæi vtebantur, non vtebatur. Bonauent. in Luc. Et tamen per eum non est emollita Iudæorum duritia ad plorandum, sed aucta malitia ad detrahendum. Vnde subditur: *Et dicitis, Dæmonium habet:* aut quia solitariam vitam ducebat, aut quia ab ordinariis cibis abstinebat. Amant enim solitudines etiam hi qui dæmoniaco spiritu afflantur: quod in Ægeriæ nymphæ fictione, per quam Numa hydromantiam intelligebat, facilè colligimus. Sunt etiam quædam dæmonum genera, quæ corpus ab esurie vindicent, vt scribit Psellus. Verùm quæritur, quando hoc Ioanni exprobratum sit. Exprobratum esse, non dubium est, cùm nec Iesus mentiatur, & id illis liberè exprobret. Nec mouere quenquam debet, quòd istud tacuerint Euangelistæ, quãdo dictum sit, cum nec omnia quæ Christi sunt, expresserint. *Venit filius hominis manducans & bibens:* id est, indifferentes oblatos cibos accipiens, & apud eos qui ipsum inuitauerint, liberè recumbens: quod quidem facit non cibi temporalis gratia, sed vt sua familiaritate eos ad fidem inducat, gratiam hospitalitatis compenset, & diuini verbi spiritualem illis cibum communicet: neque tamen hac sua consuetudine aliquid magis proficit. *Dicunt enim. Ecce homo vorax & potator vini, publicanus & peccatorum amicus.* Ita nimirùm appropinquantibus ad eum publicanis exprobrant: Ecce hic peccatores recipit, & manducat cum illis. Sed ille ad eos. Matth. 9. Euntes discite quid est, Misericordiam volo, & non sacrificium. Thom. Aquinas in Matth. ex eo loco obseruat flocci pendendo vanos hominum rumores: alioquin si quis eos expenderit, futurum est vt nec aliquid boni aggrediatur: aut quod cœperit, perficiat. Eccles. 11. Qui considerat ventos, non seminat: & qui considerat nubes, nunquam metet. Greg. Nazz. in Apologet. 1. Neque enim, inquit, mortalibus quicquam tam suaue ac iucundum est, quàm de rebus alienis garrire, idque præsertim, si vel beneuolentia quadam, vel odio trahantur: quibus affectibus veritas vtplurimùm labefactari solet. Et Orat. 3. de pace. Atqui, inquit, quod ego sum, hoc maneo, siue maledictis impetat, siue laudibus euehat. Mortalis autem temerè verbis natat, vt inquit Iob, nec me improbæ linguę magis circumfluunt, quàm ęquorea spuma scopulum circumluit, vel pinum aut aliam quamuis arborem densám & sublimem tenues auræ. Ac simul huiusmodi quiddam mecum disputo. Si me falso crimine accusator incessit, non me magis, quàm eum qui loquitur, hæc oratio perstringit, etiamsi me nominatim conuitiis petat: sin autem verum crimen mihi impingit, quid est cur eum potiùs quàm meipsum accusem? Hoc argumento Paulinus Nolanus epistol. 6. Seuerum admonet, ne obtrectatione secularium & improbrum hominum institutum Monasticum deserat. Tu, inquit, fragilis substantiæ pretio cœlum Christúmque mercatus es, verè intelligens super egenum & pauperem, quem in Christo esse, & in quo Christum, vt ipse docuit (Matth. 25.) tegi, pasci, fœnerari credidisti. Sit hic odor mortis in mortem iis qui pereunt, quibus caro, & crux Dei viui stultitia & scandalum est, quia ipsis caro & sanguis, cui seruiunt, Christum Iesum esse Dei filium non reuelat: nobis autem carnis & mortis diuinæ fides, odor vitæ efficiatur ad vitam. Nec moueantur, frater dilectissime, pedes nostri à viis Domini, & tramite itineris angusti, si nos interdum profana vel stulta quorundam sæcularium verba circumlatrent. Instructi enim satis per sacras literas & de ipsis & de nobis sumus. De his enim Apostolus nobis ait, (1. Tim. 4.) Quia in

Iunil. Afric. (margin)

Bonauent. (margin)

Psellus. (margin)

Prælatis sæpius maledicentia imponuntur. (margin)

Tho. Aqu. (margin)

Greg. Naz. (margin)

Paul. Nol. (margin)

hoc

hoc laboramus & maledicimur, quia speramus in Deum viuum, qui est salus omnium maximè fidelium. Neque sanè aut Ioannem, aut ipsum Christum ab instituto virulentæ hominum linguæ reuocarunt. Sed & illi prophanis & virulentis calumniis impetiti sunt, & beatos Christus pronuntiauit, quibus maledixerint homines propter filium hominis: Gaudete, inquit, & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cœlis. Verùm quæri potest, quid sit quòd dominus leuiorem vitam elegerit, qui per Ioannem asperiorem monstrauit. Respondet Thomas Aquinas in Matth. id factum esse, quia Dominus confirmabat doctrinam suam miraculis, quæ Ioannes non fecerat. Ideò si Ioannes non saltem excellentiore vitæ instituto donaretur, minùs admitteretur eius testimonium: sicut videmus in sanctis, quorum vnus habet excellentiam in vno, alius in alio. Sic nimirùm Augustinus doctrina, Martinus miraculis. Item alia ratio assignari potest. Ioannes scilicet, quia homo purus erat, ideò abstinebat à carnalibus omnibus, quæ animam pellicere potuissent. Sic enim Paulus, 1. Corinth. 9. Castigo, inquit, corpus meum, & in seruitutem redigo, ne

1. forte cùm aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar. At verò quia Christus verè Deus & homo erat, sui corporis, & omnium affectuum Dominus erat, ideò neque cibo

2. neque potu in tentationem allici potuit. Vnde factum est, vt nec austerum illud viuendi genus elegerit. Chrysostom. homil. 38. Oper. prioris in Matth. Immò verò hanc quoque viam ipse confecit, cum 40. diebus ieiunarit, & circumierit ita docens, vt non haberet vbi caput declinaret. Sed tamen etiam ad ipsum præparauit, vt

3. faciliùs omnes lucrifaceret. Sed & debuit ipsis factis assumptæ naturæ veritatem ostendere: quæ sicut in aspectu, tactu, ita & in esurie, siti, potu & cibo manifesta fuit. Eapropter coram multis bibit, & comedit, immò frequenter apud inuitantes recubuit. Paulinus Nolanus Panegyrico de obitu Celsi pueri:

Imbecilla quidem, sed naturalia carnis
Gessit, & affectus corporis exhibuit.
Sensibus humanis comedit, bibit, & sua somno
Lumina declinat, lassat eundo viam.

4. Addit D. Thomas hoc liberiore victu docuisse Mosaica

5. legis onera grauia, & quasi insupportabilia sublata esse: vnde per viam mansuetudinis, initium nouæ legis duceat. Sed & adiicere possumus hanc rationem, quam idem ipse reddidit. Nimirum quòd non potuerunt filij sponsi ieiunare, quamdiu cum illis erat sponsus: tandem autem ablato sponso ieiunaturi essent, nimirùm quòd cum quidem cum mansuetudine & facilitate homines ad salutis doctrinam alliceret, eos ieiuniis & asperitatibus deterrere noluit. *Et iustificata est sapientia a filiis suis.* Hieronym. in Matth. hanc sententiam ita explicat, ac si Christus dicat. Ergo quia vos noluistis vtramque, meam scilicet & Ioannis suscipere disciplinam (nec lamentantibus, aut præ gaudio gestientibus Prophetis auscultastis) ideò Dei sapientia, dispensatio atque doctrina iusta & recta comprobata est à filiis sapientiæ Apostolis & discipulis meis. Et ego qui sum Dei virtus & sapientia, iustè fecisse ab Apostolis meis filiis comprobatus sum, quibus reuelauit pater, quæ a sapientibus absconderat, & prudentibus apud semetipsos. In quibusdam Euangeliis legitur, Iustificata est sapientia ab operibus suis: sapientia quippè non quærit vocis testimonium, sed operum. Thom. in Matth. Itaque pro varietate lectionis, alia at-

A que alia erit interpretatio. Vno modo, retorquendo ad vtrunque, quod dictum est de Ioanne & Christo, ac si dicat: Si quando eueniat, vt facienti doctori quod in se est, nullus obaudiat, saluat ille sanè animam suam, & immunis omninò à peccato est: Ezech. 33. & 18.) Iustificatur quoque in verbis & operibus suis. Fecit quod debuit, annuntiauit impio vt seipsum à via sua mala conuerteret. Et sic sapientia, id est, filius Dei, iustificatus

B est & in Ioanne & in seipso, omnibus modis homines inuitans (Prouerb. 8.) & per asperam vitam Ioannis, & suam in omnes beneuolentiâ & miracula. Sic iustificata est sapientia in operibus suis. Vel si legatur, *iustificata est in filiis suis*, hunc sensum habebit, ac si dicat. Tametsi filij diaboli dicant, quòd Ioannes dæmonium habeat, ego verò sim homo vorax, &c. attamen filij sapientiæ intelligunt, quòd vita vera non in cibo & potu consistat: sed

C in æqualitate animi, vtendo cibo loco & tempore: abstinendo similiter quando decet, ita quidem vt nec excessus nec defectus sit. Sic quidem Paulus (Philip. 4.) Vbique, inquit, & in omnibus institutus sum & satiari, & esurire, & abundare, & penuriam pati. Ideò qui plenam iustitiam non videretur ostendere, si totaliter abstineret: crederetur enim omnis iustitia in abstinentia esse posita, cùm tamen in animi æqualitate consistat,

D Hilarius in Matth. Sed & iustificata est sapientia à filiis suis, ab his scilicet, qui vim facientes regno cœlorum, illud fidei iustificatione diripiunt, confitentes iustum sapientiæ opus esse, quia munus suum ad fideles & obsequentes (Gentiles, aut plebem) à contumacibus perfidisque (Iudæis aut Pharisæis) transtulere. Est autem non otiosum hoc in loco virtutem dicti conuerti. Est enim ipse sapientia, non ex efficientiis, sed ex natura. Cæterum

E negotium omne potestatis effectus est: vt non idem est opus virtutis & virtus, vt efficiens discernitur ab effecto. Plures enim eludere dictum Apostolicum, quod ait (1. Cor. 1.) Christum sapientiam & Dei virtutem, his modis solent: quòd in eo ex virgine creando efficax Dei sapientia & virtus extiterit, & in natiuitate eius diuinæ prouidentiæ & potestatis opus intelligatur: sitque in eo efficientia potiùs quàm natura sapientiæ. Quorum ne

F quid tale intelligi posset, ipsum se sapientiam nuncupauit: eam in se, non quæ eius sunt, ostendens. Est enim sapientiæ opus, fides, charitas, spes, pudicitia, ieiunium, continentia, humilitas, humanitas: sed hæc naturæ opera sunt, non ipsa natura: & non in his quæ fiunt, consistit res ipsa quæ faciat, cùm Apostolus Dei virtutem, & Dei sapientiam dixerit: quia ex ea sapientia (diuina & increata) quæ erat creata sapientia est.

Cur Dominus vitam leuiorem elegerit. Tho. Aqu.

Chrysost.

Paul. Nolā.

Hierony.

Thomas. *Varietas huius lectionis.*

Hilarius. *Filio sapientiæ iustificant matrem.*

Christus comminationibus Iudæos terrere, & promissionibus allicere nititur: præmonet illos de timendo iudicio, & sperando regno.

Matth. 11.	Marc.	Luc. 10.	Ioan.
Tunc cœpit exprobrare ciuitatibus, in quibus factæ sunt plurimæ virtutes eius, quia non egissent pœnitentiam. Væ tibi Corozaim, væ tibi Bethsaida: quia si in Tyro & Sidone factæ essent virtutes quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio & cinere pœnitentiã egissent. Veruntamen dico vobis, Tyro & Sidoni remissius erit, in die iudicij, quàm vobis. Et tu Capharnaũ, nunquid vsque in cœlũ exaltaberis? vsque in infernum descendes. quia si in Sodomis factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in te, forte mansissent vsque in hanc diem. Veruntamen dico vobis, quia terræ Sodomorum remissius erit in die iudicij, quàm tibi. In illo tempore respondens Iesus dixit, Confiteor tibi Pater Domine cœli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Ita Pater, quoniam sic fuit placitum ante te. Omnia mihi tradita sunt à Patre meo. Et nemo nouit filiũ, nisi Pater: neque Patrem quis nouit, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite iugũ meũ super vos, & discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. & inuenietis requiem animabus vestris. Iugũ enim meũ suaue est, & onus meũ leue.		Dico vobis quia Sodomis in die illa remissius erit, quàm illi ciuitati. Vę tibi Corozaim, vę tibi Bethsaida. quia si in Tyro & Sidone factę fuissent virtutes, quę factę sunt in vobis, olim in cilicio & cinere sedentes pœniterent. Veruntamen Tyro & Sidoni remissius erit in iudicio, quàm vobis. Et tu Capharnaum vsque ad cœlum exaltata, vsque ad infernum demergeris.	

Introductio.

Greg. Náz.

MEDICORVM quidem & Pastorum Ecclesiæ similis conditio est, vt scribit Gregorius Nanzanzen. in Apolo. 1. Vt enim illi corporum, ita isti animarum curam habent. Et sicut in curandis corporibus habenda ratio est temperamenti, sexus, ætatis, temporis, medicamentorum: sic in curandis animabus ratio eorum quos curare instituerimus, habenda est. Illis enim acriora, illis gratiora pharmaca A prodesse possunt. Christus sanè modò amicis & suauibus verbis allicit, modò comminationibus concutit: nunc lamentationibus, nunc cantu, id est, nunc terrore, nunc etiam spe incitat. Præmissi fuerant Prophetæ qui tristia minarentur, quiq; læta nuntiarent: nec tamen Iudæos his illorum exhortationibus commotos esse dixit: nunc etiã terret, *Væ* inclamans in *Corozaim, Capharnaum, & Betsaida*, id est, in obduratos quosque peccatores: nũc consolationem adfert, sed piis discipulis & velut filiis suis: adiciẽs, Discite à me quia mitis sum & humilis corde. Iugum enim meũ suaue est. His enim paruulis seipsum reuelarat, B absconderat autem sapientibus, vt qui omne medici cõsilium reiicerent. Ita hos ab illis distinguit. Basilius libr. Commene. in cap. 1. Esaiæ Prophetę. Hinc scilicet, inquit, factum est, vt vetitum sit in Deuteronomio arare in boue & asino in vnum: hoc est, eum qui sit prompto animo & laborum tolerantis, connectere ei qui sit voluptatum amantior, & captiuus tenetur affectibus. Non enim de bobus cura est, sed id causa nostri scriptum prorsus est. Contrà autem alio loco copulantur. Beatus enim qui seminat super omnem aquam, vbi bos & asinus calcant: hoc est, qui sermone ad docendum apposito exsuscitat vim C animæ generosam, & laborum patientem, nec eius obsequitur voluptatibus. Et eo prorsus modo Christus & plebem & Pharisæos suis exhortationibus flectere volebat. Verùm id ei contigit, quod illi qui furiosum canem in foueam delapsum extrahere contenderit. Vbi enim ille manum extenderit, tum canis in eum armatur, & dentibus sæuit, liberatorem minimè cognoscens. Ideò Dominus per Esaiam dicit: (cap. 1.) Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui, Israël autem me non cognouit: obduratiores, & brutis illis animantibus minus rationabiles designans, vt qui tones monentem D contemnant. Hoc nos ex sequentibus audiemus. Christus enim cùm illos nec asperitate, nec lenitate vitæ, nec minis, nec promissionibus allectos similitudine prolata docuisset, quàm terribilis eos maneat diuini iudicij expectatio, ostendit. *Tunc enim cœpit exprobrare ciuitatibus, in quibus factæ sunt plurimæ virtutes eius, quia non egissent pœnitentiam.* Albertus in Matth. Exprobratio est probri in faciem obiectio. Exprobrat ciuitatibus, non pagis aut villis, id est, rusticis & simplicibus hominibus, sed his qui de politica vita, & maiore prudentia gloriantur: apud quos erant & legis interpretes, & doctores, & verbi con- E cionatores, quibus non deerat institutio in bonis moribus, & doctrina. Et licet hæc illis omnia præ rusticis suppeterent & abundarent, vnde & in fide solidiores, & in moribus meliores & cultiores esse debuissent, Christum tamen, vt & cæteros olim Prophetas, qui ad eos venerant, contempsissent. 1 Esd. 4. Manus magistratuum fuit in transgressione hac prima. Naum 3. Væ ciuitas sanguinum vniuersa, mendacij dilaceratione plena. Es. 1. Quomodo facta est meretrix ciuitas fidelis plena iudicij? Causam autem exprobrationis in genere designat, dicens, *in quibus factæ sunt plurimæ virtutes.* Act. 2. Iesum Naaza- F renum virũ approbatum à Deo in vobis, virtutibus & prodigiis & signis, quæ fecit per eum Deus in medio vestri, sicut & vos scitis. Et ideò id eis meritò exprobrari potest: (Mich. 6.) Popule meus, quid feci tibi, aut quid molestus fui? Non autem exprobrauit eis quòd iniquè vixissent, & multa magnaque peccata perpetrassent: sed *quòd pœnitentiam non egissent.* Vnicuique enim eorum conueniebat id quod dicitur Iob. 2. Dedit ei locum pœnitentiæ, & ipse abutitur eo in superbiam. Et dixit Iesus: *Væ tibi Corozaim, væ tibi Betsaida.* Corozaim Galilææ oppidum

Christus opportune & importunè vrget Iudæos. Somma.

Vbi populus, ibi & numerosior iniquitas.

Albertus.

est secundo lapide à Capharnaum: Bethsaida item sita est ad lacum Genezara, de qua in superioribus diximus. Cur autem potiùs istarum ciuitatum meminit quam cæterarum? Meminit enim & Capharnaum. Respondet Theophylactus, ideò factum, quia ea Bethsaida erant Petrus & Andreas. Vt intelligas, inquit, eos qui non crediderunt, non à natura, sed à voluntate malos esse, meminit Bethsaidæ, ex qua Andreas & Petrus, & Philippus, & filij Zebedæi fuerunt: atque ita non naturæ, sed voluntatis malitia fuit. Nam si naturæ, fuissent & illi mali. Aut A dicendum ideò illorum oppidorum Galilææ meminisse, quia tum illa in Galilæa præcipua erant: & in Galilæa, & per consequens in illis primùm manifestari cœperat per signa & virtutes. Verùm rursus quæritur, qui fiat vt Dominus, qui docuerat benedicere persequentibus nos, Corozaim & Bethsaida maledicat. Maledictionis enim species est, Væ illud quod in oppida illa inclamat. Respõdet Thomas Aquinas in Matt. aliud esse maledicere formaliter, aliud materialiter: quòd formaliter nullus maledicere debeat, materialiter autem possit. Quædam enim, inquit, coniuncta sunt secundum tactum, quæ ta- B men possunt separari secundum intellectum. Vt in pomo est odor & sapor, quæ quidem secundum tactum separari non possunt, esse secundum intellectum possint. Eodẽ sanè modo velle aliquem non puniri, & interim ordinem iustitiæ comprobare, simul & semel secundum idem esse reipsa non possunt, nisi secundum intellectum. Ex eo fit, vt si quis alteri maledicat, quia in eius afflictione delectatur, malè agat: si autem non aut vindictæ, aut mali illius appetitu, sed victus ordine iustitiæ, illi maledicere videatur, idipsum laudabile est: non enim propriè maledicit, sed maledictionem successuram doceat, nisi illum C pœniteat. Ad eundem modum sese habebat hoc, *Væ* Domini: non enim propriè maledictio, sed diuinæ iustitiæ denunciatio erat. *Quia si in Tyro & Sidone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio & cinere pœnitentiam egissent.* Tyrus metropolis est Phœniciæ, maritima, in tribu Neptalim, vt dicit Hieronymus, licet filij Israël non potuerunt eam obtinere à Chananæis. Sidon secunda est à Tyro, Phœniciam terminans, olim insignis & magna. Hæ à Chananæis Gentium populis habitabantur. Dominus igitur vulgariter locutus est. Cúmque enim vellet oppidis Galilææ insignem impœnitentiam expro- D brare, dicit eos iis obstinatiores esse, quos omnium habebant deploratissimos, quales vtique Tyrij & Sidonij illis erant, qui prætérquàm quòd Gentes sine Deo, etiam ob maris commoditates, & commerciorum multorum contagionem, moribus erant supra cæteros corruptis. Et tamen illis deteriores Galilæos pronunciat, vt qui & audita eius doctrina, & visis miraculis, insanabiles sint. *Saccum & cinerem* dicit, quibus nimirùm pœnitentes sensum suorum scelerum testabantur: *sacco* suam nuditatem, *cinere* corporis sui humilitatem designantes. Nudus ingressus, sed & nudus reuertar, inquit Iob (cap. 1.) Ideò si- E cut olim suffecerunt primis parentibus perizomata è ficus foliis, & tandem mortuorum animalium pelle: sic & *sacco*, nudos se, pauperes & abiectos protestantur. Immò iam exprimunt suæ sepulturæ typum, quo erit pro torquentis crine caluitium, pro zona funiculus, pro fascia pectorali cilicium, & pro veste pretiosa saccus, seu in sacci modum linteamen ipsum corpus inuoluens. In cinere verò demonstrant se è cinere in cinerem reuersuros esse: vnde discunt humiliari sub potenti manu Dei. Siquidem & Abraham, Loquar, inquit, ad Dominum, cùm sim puluis & cinis. Et alibi dicitur: Quid superbis terra & F cinis? Philo Iudæus libr. de victimas offerentibus, hanc rationem colligit, Ibi siquidem pręmisso Mosis exemplo, qui è sacri ignis reliquiis cinere præparato, & in vas superinfusa aqua indito, hyssopi ramum hac temperatur intingens, tandem populum aspergebat, ita colligit. Admonet, inquit, hoc eos qui ad cultum Dei accedunt, vt ante omnia seipsos noscant, & suam essentiam, nimirum se de cinere procreatos esse. Cyrillus Hierosolymi. catech. 2. Sic beatus Dauid non abstinens à pœnitentia, loco purpuræ sacco vtebatur, & loco aurei throni in terra ci-

Cur Christus Væ Corozaim & Bethsaida potiùs, quàm cæteris dicat. Theoph.

Tho. Aqu.

Sacci & cineris vsus pœnitentibus.

Philo.

Cyr. Hier.

nere

nere quę tea sedebat, postquam venit ad eum Nathã: neque tantum in cinere sedebat sed & cinere vescebatur, sicut & ipse dicit Quoniam cinerem tanquam panem mãducabam, & potum meum cum fletu miscebam. Hieron. lib. 2. Comment. in Lamẽt. Hierem. In cilicio quippe asperitas & compunctio peccatorum: in cinere autem puluis ostenditur mortuorum. Et idcircò vtrumque hoc adhiberi ad pœnitentiam solet: vt in cõpunctione cilicij cognoscamus quid per culpam fecimus, & in fauilla cineris perpendamus quid per peccatum facti sumus. Tertull. lib. de Pœnitentia, sic contra delicatulos, qui pœnitentiæ asperitatem vt molestiorem reiiciunt. Quid si præter pudorem, quem potiorem putant, inquit, etiam incommoda corporis reformident, quòd in lotos, quòd sordulentos, quòd extra lætitiam oportet diuersari, in asperitudine sacci, & horrore cineris, & oris de ieiunio vanitate? Num ergo in coccino & tyrio pro delictis supplicare nos condecet? Superiùs enim ita pœnitentiam depinxerat. De ipso quoque habitu atque victu mandat sacco & cineri incubare, corpus sordibus obscurare animum mœroribus deijcere, illa quæ peccauit tristi retractatione mutare. S. Eligius Nouiomensis Episcopus hom. 11. in cœna Domini, ad pœnitentes, ita suos describit. Ad vos, inquit, prætereà noster sermo transfertur, quos sub pœnitudinis habitu constitutos, facie squalida & crine demisso peccamina vestra planxisse, & vitia carnis in vobis mortificasse, quantum homini possibile est videre, consideramus. Concilij Agathens. cap. 9. saccus & cinis publicè pœnitentibus deputatur. Hæc enim habet. In capite quadragesimæ omnes publicè pœnitentes ante fores Ecclesiæ se repræsentent Episcopo ciuitatis, sacco induti, nudis pedibus, vultibus in terram prostratis, reos se esse ipso habitu & vultu proclamantes. Publica fuit Niniuitarum pœnitentia in sacco & cinere. Fuit & humiliatio publica, seu generalis omnium Israëlitarum in sacco & cinere, tempore Hester reginæ, vt Deus eis propitiaretur contra impium Aman consilium. Sed & priuata fuit pœnitentia Achab in cinere, cùm Dominus ad Heliam diceret: Num vidisti Achab humiliatum coram me? Iob vlt. Ago pœnitentiam in fauilla & cinere. Ad eorum igitur instar Tyrios & Sidonios pœnitẽtiam acturos fuisse pronunciat Christus, si quidem apud eos tot tantasque virtutes fecisset, quantas in Bethsaida & Corozaim operatus fuerat. Albertus Magnus in Matth. Sed hîc, inquit, incidit quæstio. Cùm præsciret Dominus Iudæos & Galilæos male accepturos doctrinam & miracula sua: Tyrios verò & Sidonios his visis pœnitentiam acturos præuideret: cur quæso nõ potius seipsum Tyriis & Sidoniis communicauit, quàm Galilæis, cùm minus iudicium Galilæos mansurum, & Tyriorum salus consecuta fuisset? Nam per subtractionem suæ prædicationis & miraculorũ Tyriis salutis via ablata, & per illorum communicationem Iudæis maior condemnatio & reprobatio sancita est. Verùm hîc temporum ratio fuit habenda: vt quia suos Apostolos ex oppidis Galilææ collecturus erat, ideò primùm in illis prædicaret, & miracula ageret. 2. Sed & eo tempore omnia sacramenta per legem probanda erant, cúmque prohiberet lex, ne cum exteris nationibus Iudęi commercium haberent, Christus statim ad Gentes profectus non est: donec Euangelij veritas illuxisset. 3. Alioquin quam non Iudæi excusationem habuissent, si Christum apud Tyrios & Sidonios primò diuersatũ perspexissent? Si enim & in contemptum illum Samaritanum vocarunt, quomodo non etiam Tyrium & Sidonium nuncupassent, & velut desertorem eiecissent? 4. Quinetiam promissus Iudæis erat, & factus sub lege, legi ad tempus parere debuit: sicque seipsum intra Iudææ septa continere: donec per discipulos suos iam in cœlum assumptus, toti mundo annunciaretur. Porrò ad id quod obiicitur, Gentes fuisse neglectas: respondetur, quòd & illæ rectu legis naturalis dictamine nouerant quæ illis pro eo tempore facerent ad salutem. Esa. 46. Redite præuaricatores ad cor. Rom. 2. Eiusmodi legem non habentes, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt: qui ostendunt opus legis scriptum esse in cordibus eorum. Cæterùm quòd & illæ audito Euangelio credituræ fuissent, manifestum est ex Actis Apostolorũ cap. 12. vbi fides & deuotio Tyriorũ describitur, qui Apostolis, maximè verò Paulo crediderunt. Huic testimonium Christi omninò simile est, quod ad Ezechielem Dominus ait (cap. 3.) Fili hominis, non ad populum profundi sermonis & ignotæ linguæ tu mitteris. Et si ad illos mitteretis, ipsi audirent te. Domus autem Israël, ad quam mitto te, nolunt audire te, quia nolunt audire me. Redduntur & aliæ causæ, propter quas Tyriis & Sidoniis minimè tunc prædicatum sit, sed istæ aut potiores sunt, aut illis reliquæ includuntur. Remigius in Matth. solum, plures quidẽ ex Sidoniis & Tyriis maiori multitudine credituros, sed quia multi apud eos hæretici essent, qui fidei obstare possent, ideò dilatam esse Euangelij prædicationem: donec scilicet & ipsa auctior, & miraculis esset illustrior. Thomas Aquinas in Matth. aliàs rationes ex Patribus colligit. Ex Gregorio quidem, quòd scire secreta Dei non est hominis, tamen secundum quod videtur, quia promissum erat patribus: ideò ad confirmandas promissiones patrum primò prædicauit Iudæis. Ex Augustino verò, quòd præsciuit Dominus quia si credidissent, non perseuerassent in tempore passionis, & ideò ad eos non misit. Hieronymus in Matth. Quærat prudens lector, inquit, si Tyrus & Sidon & Sodoma potuerunt agere pœnitentiam ad prædicationem saluatoris: vitium silentij in eo est, qui acturis pœnitentiam noluit prædicare. Ad quod facilis & aperta responsio est, ignorare nos iudicia Dei, & singularum dispensationum eius sacramenta nescire. Propositum fuerat Domino Iudææ fines non excedere, ne iustam Pharisæis & sacerdotibus occasionem persecutionis daret. Vnde & discipulis ante passionem præcepit (Matth. 10.) In viam Gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis. Corozaim igitur & Bethsaida damnantur, quòd præsenti Domino credere noluerunt: Tyrus & Sidon iustificantur, quòd Apostolis illius crediderunt. Non quæras tempora, cùm credentium intuearis salutem. Hæc Dei iudicia miramur, quamdiu sumus in corpore, sed vbi ad beatitudinem peruenerimus, iustitiam Dei eiusque bonitatem confitebimur. August. tom. 3. lib. Enchiridij ad Laurentium, cap. 95. Tunc non latebit quod nunc latet, cùm de duobus paruulis vnus esset assumendus per Dei misericordiam, alius per iudicium relinquendus: In quo is qui assumeretur, agnosceret quid sibi per iudicium deberetur, nisi misericordia subueniret: cur ille potius quàm iste fuerit assumptus, cùm vna causa esset ambobus, cur apud quosdam non factæ sint virtutes, quæ si factæ fuissent, egissent homines isti pœnitentiam, & factæ sint apud eos, qui non fuerant credituri. Apertissimè namque Dominus dicit, *Væ tibi Corozaim, væ tibi Bethsaida, quia si in Tyro & Sidone factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio & cinere pœnitentiam egissent.* Nec quidem iniustè Deus noluit saluos fieri, cùm possent salui esse, si vellent. Tunc in clarissima luce sapientiæ videbitur, quod nunc piorum fides habet, antequàm manifesta cognitione videatur, quàm certa, & immutabilis, & efficacissima sit voluntas Dei, quam multa possit, & nõ velit: nihil autem velit, quod non possit: quámque sit verum quod in Psalmo canitur (Psal. 113.) Deus autem noster in cœlo sursum, in cœlo & in terra, omnia quæcunque voluit, fecit. *Verumtamen dico vobis, Tyro & Sidoni remissius erit in die iudicij quàm vobis.* Pœnam pœnæ comparat, & culpam culpæ. Albertus Magnus in Matth. Neque tamen comparatio est peccati in substantia, vt idololatriæ Tyriorum ad malos Dei cultores: sed solùm secundum contemptum, qui sequitur auditum. Tyro, inquit, & Sidoni remissius erit in pœna, quia non contempserunt nisi interiùs vocantem: vos autem & interiùs per spiritum suum, & scripturæ veritatem, & exteriùs per prædicationem & miracula vos ad fidem cogentem sprevistis & illusistis. Dies autem iudicij aut pro extremo & generali, aut particulari, quod quisque post mortem experitur, intelligendus est. Luc. 12. Seruus sciens voluntatem domini sui, & non faciens, vapulabit multis. Iac. 4. Scienti & non facienti, peccatum est illi. Ioann. 15. Si non

Margin notes: Hieron. — Tertull. — Eligius Episc. — Conc. Agath. — Alb. Mag. — Cur Christus non se Tyriis & Sidoniis potius quàm Galilæis communicarit. — An Gentes fuerint à Deo neglectæ. — Remigius. — Tho. Aqu. — Hieron. — Cur pœnitentiam acturis non prædicauit Iesus. — August. — Alb. Mag.

The Aqu. Tres hinc errores excluduntur.

venissem, & locutus eis non fuissem, peccatum non haberent. Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Nunc autem & viderunt, & oderũt me, & patrem meum. Thom. Aquin. in Matt. Notandum autem quòd ex his verbis tres errores excludit. Quidam dicebant omnia peccata paria, & similiter supplicia. Hoc excludit, cùm dicit istis deterius futurũ quàm Tyro & Sidoni. Quidam etiam dixerunt eos tantùm saluandos, quos præsciuit conuertendos & credituros, si quidem eis prædicaretur: hoc enim excludit, cùm dicit, quòd Tyro & Sidoni malè erit: sed tamen deterius his quibus nunciatum est regnum Dei.

A

August.

Vnde Augustinus lib. de bono perseuerantiæ: Non remunerat Dominus pro his quæ fecisset, sed pro his quæ facit. Item remouet tertium errorem, quia dicebant quidam quòd Dominus misit Prophetas & prædicatores Iudæis, & non aliis, quia sciebat quòd alij non reciperent: oppositum enim demõstrat Christus, asserens Tyrios & Sidonios credituros, si quidem audissent eum, & vidissent eius miracula. Audis verò non absoluendos esse Tyrios à pœnis, sed remissiorem pœnam toleraturos. Nam sicut stella differt à stella in claritate: (1. Cor. 15.) Et different mortui in resurrectionis gloria, & in domo patris mãsiones multæ sunt, vnus tamen Deus: sic in inferno licet vnus ignis sit, varij tamen sunt gradus tormentorum.

B

Et tu Capharnaum numquid vsque in cœlum exaltaberis? vsque in infernum descendes. Prænunciat Christus omnium tandem ore celebrandam esse Capharnaum, propter miracula quæ in ea operatus est. Simul enim cum accepto Euangelio, nos harum & illarum vrbium, in quibus Christus versatus est, meminimus: nec meminimus modò, sed, vt scribit Hieronymus in Epitaphio Paulæ, illas videre desideramus, etiam quantumuis dirutas & desertas, & ad ea loca, in quibus Christus nostræ salutis dispensationem cõpleuit, peregrinamur.

Hierony.

C

Veruntamen si populi illius, qui primùm & ipsis Christi temporibus Christum audiit, & miracula vidit, infidelitatem & cordis duritiem consideremus: si Dei iusta iudicia extremæ illius ingratitudini conferamus, quomodo non despuamus, atque illos exhorrescamus? Exaltabatur Capharnaum, quia præcipua totius Galilææ erat, & tum nobile emporium: exaltabatur à Prophetis, qui circa illius terminos, vt in superioribus diximus, Christum versaturum nuntiauerant. Exaltata est à Christo, qui eam suis & concionibus & frequẽtioribus miraculis selegit.

Quæ fuit gloria Capharnaum.

D

Vnde & Luc. 4. Dixerunt ad eum Nazaræi, Quanta audiuimus à te facta in Capharnaum, fac & hîc in patria tua. Exaltanda autem erat à peregrinis Christianis per diffusum de ea rumorem apud omnes. Exaltabantur & Capernaitæ, propter diuitias. Sed vsque in infernum descendes, inquit. Abdiæ. Si exaltatus fueris vt aquila, & inter sidera posueris nidũ tuum, inde detraham te, dicit Dominus. Amos 9. Si ascenderint vsque in cœlum, inde detraham eos. Iob. 20. Si ascẽderit vsque in cœlum superbia eius, & caput eius nubes tetigerit quasi sterquilinium in fine perdetur.

E

Et hæc sanè exprobatio magnas & populosas vrbes manet, si quidem Domini obliuiscantur: & suppetit illis, non modò Bethsaida & Corozaim, sed & ipsam Hierosolymam ob oculos ponere, quæ tanto abiectior facta est, quanto sæuius in Christum Domini extulit. An non etiam væ & væ dicetur Babyloni illi magnæ, vt per illius typum quantumuis magna & superba, simúlque Deo & sanctis eius aduersaria imperia intelligantur? Sic enim Apocal. 18. Væ, Væ, ciuitas illa magna Babylon, ciuitas illa fortis quoniam vna hora venit iudicium tuum. Et negotiatores terræ flebunt, & lugebunt super illam, quoniam merces eorum nemo emet amplius.

Babylonis meretricis excidium.

F

Et post pauca: Qui diuites facti sunt ab ea, longè stabunt propter timorem tormentorum eius flentes, & lugentes, & dicentes: Væ, væ, ciuitas illa magna, quæ amicta erat bysso & purpura, & cocco, & deaurata est auro, & lapide pretioso & margaritis, quoniam vna hora destitutæ sunt tantæ diuitiæ, & omnis gubernator, & omnes qui in lacu nauigant, & qui in mari operantur, longè steterunt, & clamauerunt, videntes locum incendij eius, dicentes: Quæ similis ciuitati huic magna? Et miserunt puluerem super capita sua, & clamauerunt flentes, lugentes, & dicentes: Væ, væ, ciuitas illa magna, in qua diuites facti sunt omnes qui habebant naues in mari de pretiis eius, quoniã vna hora desolata est. Hæc ruina Babylonis, omnium vrbium, ciuitatum, rerum publicarum, imperiorum & regnorum in Christo aduersantium desolationem implicat, quæ tum maximè successura est, cùm ille posuerit inimicos suos scabellum pedũ suorum. De Babylone quidem ibi dicitur. Quantum glorificauit se in deliciis, tantum date illi tormentum & luctũ:

A

hîc autem de Capharnaum dicitur, quòd quanto extulit se in cœlum, tanto in infernum demittenda sit. *Quia si in Sodomis factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in te forte mansissent vsque in hanc diem.* Nota est historia sceleris Sodomitarum & Gomorrhæorum, & circumuicinarum vrbium, (Genes. 19.) quódque Deus illud vindicans, pluerit sulphur & ignem, & subuerterit ciuitates has cum habitatoribus suis, & vniuersam circũm regionem, & cuncta terræ virentia.

Sodomorum scelus minus scelere Iudæorum.

Nunc Sodomitas ita confert Capharnaitis, vt Capharnaitas peiores esse concludat: Non quòd attendat speciem peccati Sodomitarum, quod contra naturam erat, & peccatum peccato conferat: sed promptitudinem aut grauitatem animi ad suscipiendum Dei verbũ in his aut in illis, vt scribit Albertus in Matthęum.

B

Alb. Mag.

Ezech. 16. Iustificata est Sodoma soror tua ex te. Sodomitæ enim contempserunt Angelos in hominum specie apparentes, nulla interim signa facientes. Sed neque Loth miraculis illustrabatur, vt Sodomitæ nullam excusationẽ haberent, si pœnitentiam prædicanti fidem non adhiberent. Isti autem maiestatis Dominum plurima apud eos signa facientem, non modò contempserunt, sed & turpissima morte condemnarunt.

C

Ioann. 10. Multa bona opera ostendi vobis in nomine patris mei. Ioan. 5. Opera quæ ego facio in nomine patris mei, ipsa sunt, quæ testimonium perhibent de me. *Forte mansissent.* Fortè dicit, notans libertatem arbitrij in Sodomitis, non defectum præscientiæ Christi. *Mansissent*, merito pœnitentiæ, nec subuersa fuissent, *vsque in hanc diem*, sicut & cæteræ vrbes, quibus Deus propitiatus est. Quòd si quis obiiciat decretam à Deo fuisse ciuitatum illarum subuersionem vt legitur dictum esse ad Abraham, Genes. 17. Respondemus, cõminationem, non sententiã irreuocabilem fuisse.

Prædictiones, comminationes, &c.

D

Ideò nimirùm Rex Niniue similis, imò magis absoluta cõminatione accepta, Quis scit, inquit, si cõuertatur Deus, & relinquat post se benedictionem? Nec frustrà ita sperauit, cùm Dominus ciuitati tandem huic pœnitenti propitiatus sit. Ion. 3. Quid verò non graue per Heliam Dominus comminatus fuerat Regi Achab? 3. Reg. 21. Verùm nec ille animum despondit, sed sacco vestitus, & cinere aspersus, tristis obambulauit, si quo modo Dominum flecteret. Ideò Dominus ad Heliam: Quia, inquit, Achab humiliatus est mei causa, non inducam malum in diebus eius. Eadem sanè Sodomis pollicebatur Dominus: sic enim Abrahæ dixerat: Si inuenero Sodomis decem viros in medio ciuitatis, dimittam omni loco propter eos.

E

Interim tamen obduratiores esse Capernaitas pronuntiat, vnde & illis maius indicatur supplicium. Ait enim: *Veruntamen dico vobis, quia terra Sodomorum remissius erit in die iudicij, quam tibi.* Ita ostendit maximum omnium peccatorum esse, cõtemptum verbi Dei, hominum infidelitatem: quod etiam nos in consequentibus dicturi sumus. Heb. 12. Si enim illi non effugerunt, recusantes eum qui super terram loquebatur: multò magis nos, qui de cœlo loquentem nobis auertimus. Vtrorumque & Sodomitarum & Capernaitarũ peccatum magnum est, & ideò hi & illi grauiter punientur: interim tamen remissius erit Sodomis quia peccatum Capernaum grauius est, vtpotè directè in Deũ.

Quomodo Sodomorum peccatum minus fit.

F

Dion. Cart.

Dion. Carth. art. 22. in Matth. c. 11. Probabile est enim, inquit, quòd absolutè loquendo minor erit damnatio Sodomorum, quàm istorũ, & quòd minus grauiter peccauerint, quàm isti. De his autem meritò dicit Psaltes, (Psal. 33.) Venite, & videte opera Dei, terribilis in consiliis super filios hominũ. Et, (Psal. 35.) Iustitia tua sicut montes Dei, iudicia tua abyssus multa. Quis enim inuestiget vel explicet, cur istis & omnipotens Deus, coram his miracula fecit, & nuntios suos,

mi-

ministrosque verbi misit, quos nouerat non credituros: & horũ nullum fecit his quos nouerat credituros, si eadẽ quæ & isti vidissent & audissent. Exclamare igitur oportet cũ Apostolo, (Rom. 11.) O altitudo diuitiarũ sapientiæ & scientiæ Dei, &c. *In illo tempore*, cùm hæc loqueretetur turbis, *respondens Iesus dixit: Confiteor tibi pater Domine cœli & terræ*. Tho. Aqu. in Matt. Vbi redarguit Dominus infidelitatem turbarum, nunc gratias agit de fide discipulorũ & aliorũ credentium. Et primò reddit gratias patri, tãquam autori: secundò ostendit eandem potestatem se habere.

Tho. Aqu.

A *Respondit.* Sed cui? Conuenit ei quod dicitur Iob. 15. Nũquid sapiens respondit, quasi in vẽtum loquens? Nõ. Vnde respõdet tacitæ obiectioni. Posset enim dicere aliquis: Isti non credũt, quibus prædicasti. Alij autẽ credidissent, si prædicatũ fuisset illis. Redarguit ergo quosdã, qui causas electionis curiosiùs inquisierunt, & demersi sunt in profundum: vt Origenes, qui electionẽ ex meritis pẽdere censebat. Atqui diuinæ hoc voluntati tribuendum esse ostendit, eapropter Patri gratias agens, quòd voluntatem suam paruulis reuelauerit. Hilar. in Matt. Sic, inquit, idem sensus & superiora & consequentia continet. Nã tametsi

Hilarius.

B optabilis fuerit salus Israël, tamen non extra gaudiũ Domino erat prædicata olim fides Gentium. Hiero. in Matt. Porrò confessio non semper pœnitentiam, sed & gratiarum actionem significat, vt in Psalmis sæpissimè legimus. Triplex enim est confessio: alia nimirũm fidei, alia peccatorum, alia gratiarum actionis. De confessione fidei, Ro. 10. Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Et Psaltes: Confitebor tibi, quoniam terribiliter magnificatus es. De confessione peccati, Iac. 5. Confitemini alterutrum peccata vestra. Ios. 7. ad Achaz dictum: Fili, da gloriã Deo, & confitere peccatum tuũ, & indica mihi

Hieron.

C quid feceris. De confessione gratiarum actionis, Psal. 105. Confitemini Domino quoniam bonus, &c. Ps. 108. Confitebor Domino nimis in ore meo. Esa. 12. Confitebor tibi Domine, quoniã iratus es mihi: cõuersus est furor tuus, & consolatus es me. Hier. in Matt. Audiant verò qui saluatorem non natum, sed creatum calumniantur, quod patrẽ suum vocet cœli & terræ Dominum. Si enim creatura est, & creatura conditorem patrem appellare potest, stultum fuit non sui, & cœli & terræ Dominum vel patrẽ similiter appellare. Sed neque vniuersaliter, verùm specialiter patrem illum suum nuncupauit, quia eiusdem cum

Hieron.

Creator cœli & terræ pater est Christi.

D eo naturæ est, Deus de Deo, lumen de lumine. *Dominum cœli & terræ* dicit, vt omnem tollat quærendi occasionem, de quo patre intelligat. Etsi enim pauci Deum cognouerint, omnes tamen Dominum cœli & terræ confessi sunt. Rom. 1. Inuisibilia enim Dei, per ea quæ facta sunt, visibilia cognoscuntur, sempiterna quoque eius virtus & diuinitas. Vnde apud Esaiam: Quis, inquit, creauit & fecit hæc? Sed & quomodo nisi aliquo moderante summo numine vniuersa moles ista regeretur? Psal. 99. Scitote quoniam Dominus ipse est Deus, ipse fecit nos, & non ipsi nos. Cœli autem nomine cœlestes & Angelicas creatu-

E ras intelligit: per terram autem hominem, cui confertur suæ cognitionis beneficium. Dominum autem ipsius non modò subditos aliquos designat, sed, vt scribit Dionys. lib. de diuinis Nominibus omnium honorum & pulchrorum veram & omnimodam possessionem, veram & nullo modo nutantem fortitudinem, summámque maiestatem. Act. 17. Hic cœli & terræ cùm sit Dominus, nunc annunciat hominibus, vt omnes vbique pœnitentiam agant. Rom. 10. Idem Dominus omnium diues in omnes qui inuocant eum. Iudith. 9. Deus cœlorum, creator aquarum,

Dionys.

F & Dominus totius creaturæ. Vocat autem Christus eum patrem, non quia ab illo creatus, sed genitus sit. Psal. 88. Ipse inuocauit me, pater meus es tu. Psal. 2. Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. Cyrillus Alexandr. lib. 5. Thesauri, cap. 5. Filius enim, inquit, secundum naturam est: sed propter formam serui quam accepit, homo propter nos factus, Dominum patrem appellat: Dominum verò cœli, & omnium quæ in cœlo sunt, & similiter terræ. Sed si ipse quoque vt cœlum & terra, ex nihilo productus esset, non vt præcipuum sibi nomen, filij appellationem seruasset: ita vt omnia creata iugo ser-

Cyr. Alex.

uitutis subiecerit. Nihil enim creatum, cùm cœlum & terram nominauit, à seruitute excepit: seipsum autem excepit: non est igitur creatura sed filius. Cur autem gratias agat, exprimit dicens: *quia abscondisti hæc* nouæ legis sacramenta & mysteria, etiam & meipsum, in quo pœnitentiam annunciari voluisti in remissionem peccatorum, *à sapientibus & prudentibus*, id est, ab his qui prudentes & sapientes sunt in oculis suis: de quibus Esaias, (c. 5.) Væ qui sapientes estis in oculis vestris, & coram vobismetipsis prudentes. Esa. 45. Sapientia & scientia tua decepit te. Qui tamen verè stulti & insipientes sunt. Hieron. 10. Stultus factus est omnis homo à scientia sua: quia (Sap. 1.) in maleuolam animam non ingredietur sapientia, neque habitabit in corpore subdito peccatis. Horum autem nomine licet omnes huius seculi sapientes & prudentes intelligi possint, maximè tamen Scribæ & Pharisæi. Impletur enim quod per Esaiam prædictum fuerat. Perdam sapientiam sapientium, & prudentiam prudẽtum reprobabo. Vnde & Paulus, 1. Cor. 1. Videte vocationem vestram, fratres, quia non multi sapientes secundum carnem sunt inter vos. Et rursus: Nonne stultam fecit Deus sapientiam huius mundi? Sapientes diuinarum, prudentes verò humanarum rerum respectu dicuntur. *Et reuelasti ea* per internam inspirationem, *paruulis*, id est humilibus. Sicut & Iacob. 4. & 1. Pet. 5. scriptum est, Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Prou. 11. Vbi humilitas, ibi sapientia. Ideò Prou. 9. Sapientia clamat, Si quis est paruulus, veniat ad me. Ad hos enim quasi ad valles profundas, descendunt à patre luminum, & fonte ius bonitatis ac radij sapientiæ, quos mentes superbæ continere nequeunt, iuxta illud Ps. 118. Qui emittis fontes in conuallibus, inter medium montium pertransibunt aquæ. Albertus in Matth. Absconsio autem hæc non fit aliquid agente Deo, sed vno modo offerendo se Iudæis & Gentibus. Excæcatis verò Iudæis hanc lucem videre non contingit, propter velamen literæ & carnalis sensus, quod positum est super corda eorum. 2. Cor. 3. Vsque in hodiernum diem idipsum velamen manet nõ reuelatum. Sicut enim lux æqualiter se offert cæco & videnti, & tamen cæcus manet in tenebris: ita & claritas notitiæ Dei. Vt enim à luce illustremur, obex remouendus est: obicem autem intelligimus, obstinatam hominis voluntatem: Ita (Iob 36.) In manibus abscondit lucem, & præcipit ei vt rursus adueniat: annunciat de ea amico suo quòd possessio eius sit. Itaque quid prodest homini scientia rerum naturalium, quæ maximè ad Philosophiam refertur, & de nomine sapientiæ tumescere: si Deũ & Christum eius, id est, salutis suæ viam ignorauerit? Quid in rebus & actionibus humanis prudentem, prouidum, sagacem & circumspectum esse: si nec nouissima attendat, & sibi quid successurum sit post mortem, circumspiciat? Quot videmus in humanis rebus cautos & subtiles, ne quidem minimum suarum cogitationum meditandæ morti, iudicio Dei, pœnis inferni, electorum gloriæ reseruare? Non frustrà à sapiente dictum est, O mors, quàm amara est memoria tua, homini pacem habẽti. Rebus domesticis, curis & solicitudinibus huius sæculi obruuntur, ibi sapiunt & prudentes sunt: verùm de anima, & de salute sua omnem solicitudinem abiecerunt. Iob 5. Atqui Deus apprehendit sapientes in astutia sua, & consilium prauorum dissipat. Esa. 29. Peribit sapientia à sapientibus, & intellectus prudentium abscõdetur. Hier. 7. Non glorietur sapiens in sapientia sua. Eccl. 7. Dixi, sapiens efficiar, & ipsa sapientia longiùs recessit à me multo magis quàm erat. Rom. 10. Ignorantes enim Dei iustitiam, & suam quærentes statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Rom. 1. Dicentes se esse sapientes, stulti facti sũt. Item dicit sapientes secundum carnem viuentes, quæ carnis sunt quærentes, non quæ Dei. Item sapientes sunt vt faciant mala, & benefacere nescierunt. Et his abscondit Deus sua mysteria. Ro. 1. Tradidit eos in reprobũ sensum. Ephe. 4. Vt non ambuletis sicut & Gentes ambulãt in vanitate sẽsus sui. Verùm dixerit aliquis, Militant ne humanæ scientiæ in diuinarum cognitionẽ, cùm inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt visibilia cognoscantur? (Rom. 1.)

Qui paruuli.

Albert.

Sapientia humana Deum nescit.

Res-

An hic con-demnentur scientiæ naturales.

Respondendum est, non hic condemnari scientias humanas, seu rerũ naturalium cognitionem, cum & illam diuina sapientia indiderit Salomoni: sed tetrici tumorem & superbiam quam sibi arrogant hi, qui non modò res illas naturales, sed & diuinas norunt. Sic intelligenda est Tertull. sententia lib. de Præscript. contra hæret. quòd Philosophi patriarchæ hæreticorum, nó quòd vera Philosophia opponatur fidei, sed quòd Sophistæ, dum sibi nomẽ Philosophiæ iniustè vendicant, suis ineptis rationibus Deum subiicere contendunt. Et quidem non modò in eum qui Philosophiæ, sed & qui Theologiæ titulo gloriatur, cadit rerum diuinarum ignorantia. Vnde scilicet & Scribæ & Pharisæi, qui clauem scientiæ habere putabantur, excæcati sunt, nisi à superbia? Vnde tot hæretici nobis è doctoribus prodierunt, nisi ex præsumptione? Eapropter Gregor. Nanz. Orat. de moderatione in disputat. seruanda, monet ne quis, quantumuis gratiarum donis clarus, inflетur. Ascendat enim ille quisquis est, inquit, vel ad tertium vsque cœlum, si ita libeat, quemadmodum Paulo contigit: cæterùm cum ratione & scientia, ne propter animi elationem cadat, pennísque propter volatus sublimitatem liquefactis miserè corruat. Aug. ser. 8. de ver. Dom. in Euang. secundũ Matt. Abscondit igitur Dominus mysteria sua à sapientibus. Qui sunt sapientes? A contrario accipe. *Reuelasti*, inquit, *paruulis*. Non dicit, Reuelasti stultis, & imprudentibus, sed paruulis. Qui sunt paruuli? Humiles. Nomine ergo sapientum & prudentum superbi intelliguntur. Debemus igitur esse paruuli. Nam si voluerimus esse magni, quasi sapientes & prudentes, nó nobis hæc reuelantur. 1. Cor. 1. Quæ stulta sunt huius mundi, elegit Deus vt confundat fortia. Psalm. 118. Intellectum dat paruulis. Daniel. 2. & 3. pueris tribus se reuelauit. Tho. Aquinas in Matth. Sed quid est quòd gratias agit de excæcatione superborum? Dico verò hoc ab eo non ideò fieri, quasi de illorum excæcatione gaudeat: sed quòd iusta Dei iudicia commendet. Huius enim non est quærenda causa, cùm ad Dei voluntatem deueniendum sit, vtique in ratione vindictæ peccati. Ideò adiicit: *Ita pater, quia sic placitum est ante te*. id est, ita quidem contingit, vt hi, quia superbi, te vindice excæcentur: illi, quia humiles, te propitio illustrẽtur, quia tu iustus iudex ita acceptum habes. Dionysius Carthus. art. 22. in Matth. Ac si dicat. Prima causa istius, quòd quidam præ aliis illuminati sunt, non est nisi ipsum beneplacitum voluntatis diuinæ. Quòd enim aliquis humilitatem & cæteras virtutes habet, quæ ad diuinam illuminationem disponunt, originaliter procedit ex prædestinatione diuina, quam nulla præcedunt merita. Præterea quamuis in communi quædam ratio assignetur, cur quidam electi, quidam præsciti sint, vtporè quatenus misericordia Dei refulgeat in electis, qui sunt vasa pietatis in honorem & gloriam: & iustitia Dei manifestetur in reprobis, qui sunt vasa iræ in interitum: in speciali tamen, causa dari non potest, cur potius ille, quàm ille electus sit, nisi voluntas diuina. Propter quod ait Augustinus: Quem trahat, & quem non trahat, cur istum trahat, & illum non trahat, noli diiudicare, si non vis errare. Voluntas enim Dei cùm sit prima omnium entium causa, causam non habet: nec tamen irrationalis vel iniusta esse potest, cùm essentialiter sit ipsa sapientia, atque iustitia infinita. Quod igitur comprehendere non valemus, cum omni reuerentia veneremur: quoniam scrutator maiestatis opprimetur à gloria. Prædictis Christi verbis consonat illud Psalmistæ: (Psalm. 43.) Brachium eorum non saluauit eos: sed dextera tua, & brachium tuum, & illuminatio vultus tui, quoniam complacuisti in eis. Et quod in Exodo ait Deus sublimis & benedictus, (capit. 33.) Miserebor cui voluero, & clemens ero in quem mihi placuerit. Ideò dicit Apostolus, (Rom. 11.) Cuius vult miseretur, & quem vult indurat. Thomas Aquin. in Matth. Artifex potest quidem assignare causam, quare lapides quosdam in fundamento, quosdam in superiore domus parte posuerit: sed cur inter similes partes vnum hic alterum ibi statuat, nulla alia causa est, quam voluntas eius. Ita quoque quòd Dominus quosdam saluet, ad misericordiam: alios verò reprobet, ad eiusdem iustitiam refertur. Verumtamen, si quæritur cur potius huius quàm illius misereatur: huc ad solam eius voluntatem reducetur. Albert. Magnus in Matth. Verùm fortassè dicis, quòd præscit excæcationem, & sic ipsa immobiliter futura est. Respondendum autem, quòd præscientia non est causa excæcationis, etsi tamen quodammodò causa sit illuminationis: & ideò non imponit ei necessitatem. Sicut enim si solis lumen haberet præscientiam: præsciret quidem cæcum sibi obiectum non fore illuminandum: neque tamen in eo cæcitatem causaret, etsi cæteros videntes illuminaret: ita Deus quidem lux est, & omnia nuda & aperta sunt oculis eius, in eo tenebræ non sunt vllæ. Ex eo fit, vt præsciat omnia, nec aliquid eum lateat: & illuminet omnia quæ illuminantur. Causa quidem illuminationis est, non tamen tenebrarum, etsi tenebras præuideat: causa gratiæ, fidei & salutis, non tamen causa peccati est, licet idipsum prænouerit. Augustinus lib. 1. de Trinitate: Si quis alteri digito solem ostenderit, & ille solem ostensum non aspiciat aut videat, culpet potius oculi sui lippitudinẽ, quàm digiti indicem. Porrò voluntas Dei diuiditur à Damasceno in antecedentem & consequentem: non quòd in Deo sit aliquis ordo, vel successio voluntatum, sed secundum nostrum modum intelligendi, & ex parte volitorum. Videmus scilicet in actionibus naturalibus aliquid considerari ex parte agentis, & aliquid ex parte recipientis. Ex eo fit, vt Deum in se consideratum, Theologi dicant omnes voluntate antecedente saluos fieri velle: relatione autem facta ad creaturæ dispositionem, num scilicet se præparauerit, aut obicem oblatæ gratiæ posuerit, asserant voluntate consequente hos per suam iustitiam excæcare, illos verò sua gratia illuminare. Ad voluntatem hãc consequentem Hilarius sententiam istam Christi retulit: ita enim habet in Matth. Cœlestium verba arcana atque virtutes sapientibus absconduntur, & paruulis reuelãtur: factísque huius æquitatem Dominus paternæ voluntatis iudicio confirmat: vt qui dedignãtur paruuli in Deum fieri, stulti deinceps in sapientia sua fiant. Verùm fortè id superiori diui Thomæ & Dionysij sententiæ repugnare videbitur, tametsi quòd ratio quidem reddi possit, cur hic illuminetur, & ille excæcetur, vt vnum ad iustitiam, alterum ad misericordiam referatur: quod sanè est voluntatis consequentis: verùm nullam aliam causam præter Dei voluntatem, assignari posse, cur huius potius quàm alterius misereatur: quasi ad voluntatem antecedentem referenda sit vnius prædestinatio, & alterius reprobatio. Verùm iam ex Alberto respondimus, voluntatem quidem Dei prędestinationis causam esse, & ita antecedentem causam cur vnius potius quàm alterius eligatur, ad Dei voluntatem solam referendam esse: sua enim ipsius causa & propter se creaturæ rationali præparat gratiam. Verùm non ita dicendum est de reprobatione, quasi ipsius sola Dei voluntas causa sit, non autem ipsa creaturæ præuisa malitia. Ex eo fit, vt si placitum seu voluntatem Dei antecedentem hac in Christi sententia consideremus, eam quidem ad solius gratiæ seu illuminationis effectum referamus, vt sensus sit: *Ita pater*, contingit humiles doceri non superbos, sic placitum est ante te: præparasti scilicet illis gratiam & lumen fidei ab æterno. Cur enim Deus præparauerit lumen fidei vni potius quàm alteri, ratio alia præter Dei voluntatem assignari non poterit. Quòd si Dei voluntatem consequentem intelligas, ad vtrumque effectum, illuminationem scilicet & excæcationem se porriget, & causam habebit ex parte Dei, & ex parte creaturæ, sicut & ipse hac in sententia docet Christus. Nam si de illuminatione agitur, ex parte Dei assignabitur misericordia, ex parte creaturæ humilitas: si de excæcatione, ex parte Dei iustitia, ex parte creaturæ superbia designabitur. Et videtur quidem hîc intelligi illa voluntatis ratio, cùm hominum conditio exprimatur, vt eorum scilicet alij sint paruuli, alij sapientes: quasi dicat, hos præ illis fidei lumine illustratos esse, quia paruuli erant: alios excæcatos, quia sapientes. Porrò reuelationis illius modum explicat, dicens: *Omnia mihi tradita sunt à patre meo*. Vnde fit, vt per filium reuelentur illi patris mysteria, quæ sapientibus

Marginal notes (left column): Tertull. — Greg. Nãz. — August. — Tho. Aqu. — Dion. Cart. *Prima causa illuminationis.* — August. — Th. Aquin. *Cur Dominus quosdã saluet, alios non.*

Marginal notes (right column): Alb. Mag. — August. — Hilarius. — *Cur hic illuminetur, ille excæcetur.*

Section letters in the margin: A, B, C, D, E, F

Hilarius. huius seculi abscondita sunt. Hilarius in Matth. Tradita autem non alia sunt, quàm quæ in filio soli nata sunt patri. Hieron. Hieronymus in Matth. Tradentem igitur patrem, & accipientem filium mysticè intellige. Alioquin si iuxta fragilitatem nostram sentire volumus, cùm cœperit habere qui accipit, incipiet non habere, qui dederit. Tradita autem sibi omnia, non cœlum & terra intelligenda sunt, & cætera quæ ipse fecit & condidit: sed hi qui per filium accessum habent ad patrem, & antè rebelles, postea Deum sentire cœperunt. Chrysost. Chrysostomus hom. 39. Operis prioris in Matth. Dæmones Christi potestati traditos dicit. vnde fiat vt in nomine eius à corporibus eiiciantur. Cyrill. Cyrillus lib. 10. Thesauri, c. 1. Itaque nihil detrati filij derogatur, quoniam ab eo dicitur, Omnia mihi tradita sunt à patre meo: sed potius hic sermo demonstrat naturaliter ipsum Dei filium esse. Nam si omnia sibi tradita sunt, nec est quicquam, præter numerum omnium, non erit ipse vnus omnium quæ sibi tradita sunt, sed ex patre propriè nascitur: & vt secundum naturá filius habet omnia, quæ patris propriè sunt. *Christus patri coæqualis.* Proprium autem patris est, vt omnia possideat: possidet ergo etiam filius omnia, & sic solus est naturaliter hæres patris, in quem omnia quæ patris sunt, naturaliter, vt ita dicam, defluunt. Non est ergo vnus omnium, neque creatura: sed solus propriè atque verè Patris filius. Tho. Aqu. Thomas Aquinas in Matth. Attende igitur æqualitatem, sed tamen à Patre originem, quod est contra Sabellium. Sed & quod dicit *omnia*, tripliciter exponi potest. *Tripliciter hoc exponitur.* Aut enim omnem creaturam intelligit, sicut Matth. vlt. Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra: aut electos & prædestinatos, Ioann. 17. Tui erant, & mihi eos dedisti. Illi enim Christo specialiter dati sunt. aut per omnia, intrinseca, seu omnem diuinitatis perfectionem notat, Ioann. 5. Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit & filio vitam habere in semetipso. Dedit autem hæc per æternam generationem. *Et nemo nouit filium nisi Pater, neque Patrem quis nouit nisi filius, & cui voluerit filius reuelare.* Nam quia omnia Patris sunt, eadémque tradita sunt filio, efficitur vt sicut omnipotens & omnisciens est Pater, ita omnipotens & omnisciens sit filius: & sicut Pater origo luminis & omnis scientiæ est, ita & à filio doceri nos conueniat. Cyr. Alex. Cyrillus Alexandrinus lib. de recta in Deum fide, ad Reginas: Quòd si, inquit, nemo nouit filium nisi Pater, quomodo (Ariani) reiiciunt Patris testimonium? Monstrauit enim suum filium in Iordane, dicens: Hic est filius meus, in quo complacitum est mihi. Neque nudum ostendit nobis suum verbum, sed vnitum carni: & non dixit, quòd in hoc est filius meus, sed hic est, qui cum carne: Vnus igitur & Dominus & filius. Ita proposito sententiam istam adiungit, ne fortè quis in patris reuelatione hallucinetur: reuelare enim hic nobis sua per filium suum mysteria. Tho. Aqu. Thomas Aquinas in Matth. Sed quid istud, quòd nemo nouerit filium nisi pater? *Quomodo Christus, & quomodo sancti norunt Patrem.* Nónne sancti nouerunt? Dicendum quòd norunt quidem attingendo fide, sed non comprehendendo. Verùm rursus obiicitur, Nónne Spiritus sanctus cognoscit? Vtique: sed notandum quòd dictiones exclusiuæ aliquando adduntur nominibus diuinis essentialibus, aliquando personalibus. Et cùm adiunguntur personalibus, non excludunt illud quod idem est in natura: vt si addantur patri, non excludunt filium. Sicut cùm dicitur 1. Tim. 1. Regi immortali, inuisibili, soli Deo honor & gloria: non excluditur pater, excluditur interim alius in natura, vt homo: quasi soli Deo, non ergo homini. Sed & nemo nouit, intelligitur comparatione facta ad homines, quorũ nullus nouit patrem, nisi solus filius Deus & homo: Vel si generaliter sumitur ad creatorem & creaturas, nihil eorum est præter solum ipsum Deum, quòd patrem & filium & spiritum, id est, seipsum Deum cognoscat. Cæterùm sicut filius, verbum & sapientia patris est: ita & per eum nos doceri necesse est. Alb. Mag. Vnde adiicit, *Neque Patrem quis nouit nisi filius & cui voluerit filius reuelare.* Albertus Magnus in Matth. Et ideò per ipsum, & non per alium fit reuelatio. Huius autem duo pulchra sunt similia: vnum in natura nobiliori corporum, imperfectum: & alterum in natura intellectualis animæ, perfectius, sed tamen non omninò completum. *Similitudines duæ.* In corporibus est attendere solem, qui eorum quæ in terra nascuntur, pater est & causa, vt dicunt Philosophi: eaque per lumen & calorem suum efficit. Est autem lumen perfecta similitudo lucis ipsius, ab ipso prodiens per conformitatem suæ formæ & virtutis. Et ideò lumen simul habet formam solis, & omnem virtutem eius, secundum omnem diuersitatem generatorum & corruptorum in terra, & aquis & aere. Et ideò si lumen cognitione præditum esset, & seipsum interpretari posset, diceret sibi quidem omnia à sole tradita esse, quódque nihil nisi per ipsum alicui infunderetur, eorum quæ originaliter solis sunt. Et quòd in ista vniuersali virtute nemo nosset solem, nisi lumen: & lumen in vniuersali virtute acceptum nemo nosset nisi sol, & cui lumen vellet reuelare. Et hoc sanè, quia nihil in terra omnium capax est, ideò reuelatio fit secundùm partem, pro capacitate & præparatione eorum, quibus sese lumen infundit. Videmus enim quòd aliter recipit carbunculus, & aliter sapphyrus, & aliter smaragdus, & sic de alijs, quæ in sui profundo illustrantur. Et similiter diuersimode ea, quæ non nisi exteriùs in superficie illuminantur, aliter hanc vel illam luminis impressionem accipiunt, vt aut album, aut nigrum, aut viridem colorem præ se ferant. Aliud exemplum est in natura intellectualis animæ, in qua est intellectus omnis cognitionis pater, & verbum quod est splendor eius, loquens & manifestans omnia quæ sunt in ipso. Hac enim consideratione verbum solum scit intellectum, & econuerso solus intellectus scit in vniuersali virtute verbum natum ex ipso, & non fit reuelatio nisi ab intellectu: neque ij qui verbum audiunt, illud plenum tota illa sua virtute, qua ab intellectu procedit, percipiunt. At verò vnusquisque secundum capacitatem suam illud percipit, quod maximè de verbo intelligitur, quo intellectus practicus cum tota simul virtutis suæ operatione manifestatur. Ad eundem sanè modum, quo architectus quicquid mente conceperit ad ædificij structuram, verbo explicauerit: vna quidem reuelatio erit, nisi quòd mens seipsam verbo reuelat modo spirituali, verbum autem mentis conceptum hominibus explicat. Ita quidem & Pater filium nouit, & filius Patrem: estque illa cognitio interna, imò & essentialis: Reuelatio autem fit per verbum, vt & paternam sapientiam. Cle. Alex. Clemens Alexandrinus lib. 1. Stromatum. *Filius reuelator est mysteriorum.* Filius enim est, qui reuera ostendit, quomodo nos ipsos cognoscere oporteat: qui vniuersorum patrem cui vult reuelat, & facit vt intelligat, quoad fieri potest, vt humana natura comprehendit. Meritò ergo Apostolus dicit (Ephes. 2.) per reuelationem se nosse mysterium. Hilarius. Hilarius lib. 6. de Trinitate. Non enim nisi per mutuam testificationem cognosci, vel per Patrem filius, vel per filium Pater potuit. Vox è cœlis est, sermo etiam filij est. Tam ignorabilis est filius, quàm & Pater. Omnia ei tradita sunt, & in omnibus nihil intelligitur exceptum. Sic potestas exæquata est, sic secretum cognitionis æquale est, si natura in nominibus est: quæro, quomodo quod vocantur, non sunt, quorum & vis in potestate, & difficultas in cognitione non differt? Cyr. Alex. Cyrillus Alex. lib. 2. in Ioann. cap. 137. Pater itaque filio demonstrat, quæ ipse facit, nó quasi depicta in tabellis, nec quasi ignorantem, doctrina iuuans (omnia enim filius veluti Deus nouit) sed totum seipsum in natura filij sui sic pingens, vt quæcunque in se habeat, in filio demonstret. Ita vt quibus, quænam sit natura Patris cognoscitur, ex illis etiam natura filij demonstretur. Idcirco dictum est, quòd nullus cognoscit filium nisi Pater, nec Patrem nouit aliquis nisi filius: est autem in vtroque, non per doctrinam, sed naturaliter vtriusque cognitio, & pater quidem in seipso filium videt, filius autem Patrem in seipso rursus videt: propterea dicit, (Ioann. 14.) Ego in patre, & pater in me est. Hieron. Hieron. in Matth. Erubescat interim Eunomius, tantam sibi notitiam Patris & filij, quantam alterutrum inter se habeant, iactitans. Quòd si inde contendit, & suam insaniam consolatur, quia sequitur: *& cui voluerit filius reuelare:* Aliud est naturæ æqualitate nosse, quod nouerit, aliud reuelantis dignatione. Chrysost. Chrysost. hom. 5.

de

de incomprehensibili Dei natura. Reuelat vtique filius, non quantum cognoscit, sed quantum nos recipere possumus. Hoc enim si Paulus fecit, quanto magis Christus? Ille quippè ad suos discipulos scribens, sic ait: Non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus: tanquã paruulis in Christo lac vobis potum dedi, nõ escam non enim poteratis. Greg. Nanz. Orat. 2. de Theolog. Hoc enim ego potius dicendum censeo, Dei naturam nullis quidem verbis explicare posse, sed neque animo atque intellectu comprehendi, non modò ignauis ac languidis, deorsúmque vergentibus, sed magnis etiam & excelsis viris, Deíque amore flagrantibus, ac mortalibus peræquè omnibus, quibus ad veri cognitionem caligo hæc & carnis crassities tenebras offundit. Reuelat ergo filius, sed quantum capere possumus: illustrat sol, sed quantum patiuntur oculi nostri. Hoc filij est, ab eo pendet summi boni cognitio, seu illa nobis lumine naturali, seu gratia communicetur. Verbum enim & naturam illustrat, & ipsam etiam sua gratia perfectiorem reddit. Ioannes 1. Deum nemo vidit vnquam. Vnigenitus filius, qui est in sinu patris, ipse enarrauit. Eccles. 1. Fons sapientiæ verbum patris in excelsis. Et attendẽda est superior similitudo: quia solem nihil manifestat, nisi lumen: & intellectum nihil declarat, nisi verbum. Ioann. 17. Ego te clarificaui super terram, opus consummaui quod dedisti mihi vt faciam. Sap. 7. Est enim candor lucis æternæ. & speculum sine macula Dei maiestatis, & imago bonitatis eius, & emanatio quædam claritatis omnipotentis Dei sincera. Et ne fortè quis difficilem ad verbum accessum arbitretur, vnde minimè mirum sit, quòd permulti in ignorantiæ tenebris versentur: ipse Christus omnes ad seipsum inuitat, dicens: *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos.* Et hoc idem sapientiæ verbum est, (Prou. 1.) Conuertimini ad correptionem meam, en proferam vobis spiritum meum, & ostendã vobis verba mea. Et Eccl. 24. Transite ad me omnes qui concupiscitis me, & à generationibus meis adimplemini. Venire autem est fide, & deuotione mentem in diuinum verbum eleuare. Esa. 2. Domus Iacob venite, & ambulemus in lumine Dei nostri. Hier. 51. Qui fugistis gladium, venite, & nolite stare. Recordamini procul Domini, & Hierusalem ascendat super cor vestrum. Psal. 33. Venite filij, audite me, timorem Domini docebo vos. Et alibi, de Deo loquens: Accedite ad eum, & illuminamini, & facies vestræ non confundentur. *Ad me*, inquit. Lumen enim est ad reuelationem Gentium, & gloriam plebis Israël. Ioan. 14. Ego sum via, veritas & vita. Ioan 6. Vnde cùm plerique à Christo secederent, optione etiam Apostolis data, num & illi abire vellent, respondit Petrus: Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes. *Omnes*: nullum enim excipit. Eapropter Petrus, (Act. 10.) In veritate, inquit, comperi quia non est personarum acceptor Deus, sed in omni Gente qui facit iustitiam, acceptus est illi. 1. ad Tim. 1. Fidelis sermo, & omni acceptione dignus. quia Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere: &, non vult aliquem perire. sed omnes ad agnitionem veritatis venire. *Qui laboratis*: non enim iustos solùm. sed & peccatores vocat. Albertus in Matth. Labor ex tribus causatur. Aut enim est ex contrarietate naturæ, quomodo ægrotum laborare dicimus: aut ex contrarietate potentiæ ad opus, vt si quid supra virtutem, aut ei resistere & opponi videatur, quemadmodum caro spiritui, & lex membrorum legi spiritus. Inde fit enim. vt non facilè quis bonum operetur, resistente animali parte. Sed & animalis homo non percipit quæ Dei sunt. Hinc nimirùm hæreses, hinc infidelitas: hinc etiam carnis opera, quæ Paulus enumerat, Galat. 5. Esa. 45. Labor Ægypti, negotiatio Æthiopiæ, & Sabaim viri sublimes ad te venient, & tui erunt. Labor enim Ægypti idololatriæ typum gessit, intellectum affligens: negotiatio Æthiopum nigrorum, exagitatio passionum est. Emergit & labor ex tentationibus externis: domesticas enim intelligimus carnis nomine. Externæ autem tentationes, seu impedimenta virtutis spiritualis, nobis à mondo suggeruntur: quia quicquid in mundo est, aut est concupiscentia carnis, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitæ. Hinc segniùs emergimus ad opus bonum, tot contrariis nobis laborem facessentibus. At verò per Christum erigimur & subleuamur. Vicit enim ille mundum, carnem & peccatum. Sed & hæc est victoria quæ vincit mundum, fides nostra. Fides autem erit, si ad Christum accesserimus. Thomas in Matth. Specialiter autem hoc conuenire potest Iudæis, quia laborabant oneribus legum & mandatorum. Vnde & Petrus ait, Act. 15. Vt quid tentatis imponere iugum super ceruices nostras, quod neque nos, neque Patres nostri portare potuimus? Ideò addit, *& qui onerati estis.* Hoc etiam de oneribus peccati intelligitur. Hieronym. in Matth. Grauia enim onera esse peccati, & Zacharias Propheta testatur (Zach. 5.) dicens, iniquitatem sedere super talentum plumbi. Et Psalmista complorat, (Psal. 37.) Iniquitates meæ sicut onus graue grauatæ sunt super me. Esa. 58. Dissolue colligationes impietatis, solue fasciculos deprimẽtes. Est & onus exactionum de quo ibidẽ Esaias: Dimitte eos qui confracti sunt, liberos & omne opus dirumpe. Es. 10. In die illa auferetur onus eius de collo tuo. Et quidem olim, (1. Reg. 22.) Venerunt ad Dauid omnes qui erant in angustia constituti, & oppressi ære alieno, & amaro animo: & factus est eorum princeps. At verò quàm meliori modo princeps noster Christus est? *Ego*, inquit, *reficiam vos*, *ἀναπαύσω*, id est, refocillabo siue recreabo. Nec enim ad cibum est referendum, sed ad remedium lassitudinis, cùm ab hoc verbo deductum sit nomen, quod nos vertit requiem, *ἀνάπαυσιν*, quod in Psalmis legimus refectionem, super aquas refectionis. Theophylactus in Matth. Iudæos enim facientes traditiones legis, & in operatione mandatorum legis fatigatos: Gentiles quoque onere peccatorum oppressos, quiescere facit Christus. Duorum nimirùm, laborantium & oneratorum nomine, Iudæi & Gentiles intelliguntur. Quis enim obseruatoribus mandatorum, quis peccatoribus pœnitentibus requiem donauerit nisi Christus? Quis dubia præter eum resoluerit? *Tollite iugum meum super vos.* Vos igitur Iudæi, qui legis & Mosaicarum figurarum, imò & Pharisaicarum traditionum: vos Gentiles, qui fabularum Poëticarum & Sathanicarum de multitudine Deorum, imposturarum iugo colla subiecistis, & quicunque vos etiam carnis desiderijs deuouistis, nunc caput erigite, & tollite iugum istud meum: subiicite vos mihi, & mei discipuli estote, & permittite vt ego vos doceam. Cyrillus Alexand. lib. de Recta in Deum fide, ad Reginas, cap. Quòd Deus sit Christus. Nisi, inquit, Emanuel esset verè Deus, quomodo suum iugum nobis imposuit? Deo enim seruiunt omnia. Dictum est autem iugum, & lex. Sed nobis imponit suum iugum Christus, sibíque subiicit, quamuis omnia in patrẽ suggerat. Deus igitur est, vnde omnia illi subiecta esse decet. Greg. Nyss. tractatu in dictum Euangel. Quatenus fecistis vni ex minimis, &c. Iugum dicit cultum & obseruationem præceptorum, vt dicto audientes simus iubenti. Iumentum Christi efficiamur, dilectionis loris nos illigantes: iugum eiusmodi commodum est, non atterit collum subeuntis, se polit ac leue reddit. Albertus in Matth. Notatur autem hîc libertas voluntatis, per hoc quod non imponitur, sed ab ipsis tollitur portantibus. Eccl. 6. Iniice pedem tuum in compedes illius, & in torques illius collum tuum. Subiice humerum tuum, & porta illam, & ne acedieris vinculis illius. Excutite iugum peccati, & diaboli. Genes. 27. Erit enim, cùm excuties iugum de collo tuo. Christus scilicet, vt scribitur. Esa. 9. Iugum oneris eius, & virgam exactoris eius spoliauit, sicut in die Madian. Verùm fortè quis obiiciet: Quid istud? Christus pollicitus est se nobis requiem daturum, & tamen ecce nos ad iugum vocat. Respondet Thomas Aquinas in Matth. Quòd non proinde quia sumus à Christo vocati, omne iugum excussimus, aut ita liberi effecti sumus, vt nulla lege & religione teneamur: Excussimus vtique iugum peccati, iugum Sathanæ: at verò nosmetipsos Christo subiecimus. Rom. 6. Liberati à peccatis, serui Deo efficimur. Et de hoc iugo dicitur. Bonum est viro cùm iugũ portauerit ab adolescentia sua,

Et di-

Gre. Nanz. · Alberr. · Thom. · Hieron. · Erasmus · Theoph. · Cyr. Alex. · Cur Subjectum iugum. · Greg. Nyss. · Alb. Mag. · Tho. Aqu.

Et discite a me quia mitis sum & humilis corde. Christus non verbis modò, sed & exemplis suorum vitã & mores format. Ioan. 13. Exemplum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis. Porrò tota lex in duobus cõsistit, scilicet in mansuetudine, & humilitate. Per mansuetudinem homo ordinatur ad proximum: per humilitatem ordinatur ad Deum. facit enim illa hominem
A capacem Dei. Esa. 66. Super quem requiescet spiritus meus,

Humilitatis commendatio.

nisi super quietum & humilem? Adiicit autem, *corde*: quia vt dicitur Eccles. 19. Est qui nequiter humiliat se, & interiora eius plena sunt dolo. Quid autem est Christo humilius, qui exinaniuit semetipsum, serui formam accipiens? Quid mansuetius eo, qui quasi ouis ad occisionem ductus
B est, cùm pateretur, non comminabatur, sed tradebat iudicanti se iniustè? Athanasius serm. 4. contra Arianos. Mansuetudinem igitur de se docuit, dicens: Discite à me quia mitis sum & humilis corde: non quidem vt coæquemur illi, cùm hoc sit impossibile: sed vt in eum respicientes, mansueti perseueremus in omni tempore: sicut cùm nos firmo & indissolubili inuicem affectu conciliaret, ex se

Athanas.

C mutuatus est exemplum, & dixit, Vt sint vnum, quemadmodum & nos. *Et inuenietis requiem animabus vestris*, etsi non corporibus. Quoniam Iob. 5. sicut auis ad volatum, sic homo nascitur ad laborem: & per multas tribulationes oportet nos ingredi regnum Dei. Nullibi verò animæ requies est, nisi in Deo. Aug lib. 10. Cõfessionum: In omnibus quæ mente percurro, non inuenio tutum locũ ani-

August.

D mæ meæ præter te. Hierem. 6. State igitur super vias vestras, & videte, & interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, & ambulate in ea, & inuenietis refrigerium animabus vestris. Eccles. vltimo, Videte quia modicum laboraui, & inueni mihi multam requiem. Nam tametsi Christi iugum sit leue, & exemplũ gratiosum,
E magnam tamen adfert consolationem. Esai. 32. Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fiduciæ, & in requie opulenta. Albertus in Matthæ. De primo bonum, nimirùm de pulchritudine pacis, typũ habes, 2. Reg. 19. cùm rex Dauid dixit ad Berzellai: Veni mecum, vt securus requiescas in Hierusalem. Siquidem Hierusalem visio pacis interpretatur. De secundo, Deut.

Albertus.

F 33. Beniamin amantissimus Domini habitabit confidẽter in eo, quasi in thalamo tota die commorabitur, & inter humeros illius requiescet. De tertio, Apocal. 14. A modò iam dicit spiritus, vt requiescant à laboribus suis. 1. Pet. 4. Quod est honoris & gloriæ, & virtutis Dei super vos requiescet. Requies animarum in remissione peccatorum est, in secura spe salutis: & illa perfectissima est, in fruitione Dei. *Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue.* Quod suaue legimus, Græca dictio habet χρηστὸν, quod facilè, commodum, & blandum sonat. Hieron. lib. 2. aduers. Pelag. istius sententiæ contra Pelagium verum & genui-

Hierony.

num sensum docet. Profitebatur. Pelagius in hoc Domini verbo, facilia Dei esse mandata. Soluit Hierony. non quidem impossibilia, sed tamen difficilia. Hunc autẽ locum ita explicat. Quòd si, inquit, illud Ioannis opposueris, Mandata eius grauia non sunt, (1. Io. c. 5.) & de Euan-
A gelio, Iugum meum suaue est, & onus meum leue: facilè reuinceris. Leuia enim certum est dixisse Euangelij mandata, ad comparationem superstitionis Iudaicæ, in qua varia ceremoniarum genera quærebantur, quæ iuxta literam, & Apostoli Petri sententiam (Act. 15.) nullus explere potuit. Hilarius in Matthæ. Quid enim iugo ipso sua-

Quomodo Christi iugũ sit leue.

Hilarius.

B uius: quid onere leuius? Probationem fieri, scelere abstinere, bonum velle, malum nolle, amare omnes, odisse nullum, æterna consequi, præsentibus non capi, nolle inferre alteri, quod sibi perpeti sit molestum. Hieronym. in Matth. At verò quomodo Euangelium est lege leuius, cũ in lege homicidium, in Euangelio ira damnetur? Qua ratione Euangelij gratia facilior, cũ in lege adulterium, in

Hierony.

An non lex Euangelica grauior sit.

C Euangelio concupiscentia puniatur? In lege multa præcepta sunt, quæ Apostolus non posse compleri plenissimè docet. In lege opera requiruntur, quæ qui fecerit, viuet in eis. In Euangelio voluntas requiritur, quæ etiamsi effectum habuerit, tamen præmium non amittit. Euangelium ea præcipit, quæ possumus, ne scilicet concupiscamus, hoc in arbitrio nostro est. Lex cùm voluntatem non punit, punit effectum, ne adulteriũ facias. Finge in per-
D secutione aliquam virginem prostitutam. Hæc apud Euãgelium, quia voluntate non peccat, virgo suscipitur: in lege quasi corrupta repudiatur. Augu. ser. 9. de verb. Domini secundum Matth. Sed & mirum quibusdã videtur, cùm audiunt Dominum dicentem, Iugum meum suaue est, & onus meum leue: & considerant eos qui iugum ipsum intrepida ceruice subierunt, & illam sarcinam mansuetissimis humeris acceperunt, tantis agitari & exerce-

August.

E ri difficultatibus huius seculi, vt non à laboribus ad quietem, sed à quiete ad laborem vocari videantur, cùm & Apostolus dicat. 2. Timo. 3. Omnes qui volunt in Christo piè viuere, persecutionem patiuntur. Quid enim aliud est Christi iugum sufferre, quàm in ipso piè viuere? Verùm gustata requie spirituali in affluentia deliciarum Dei, in
F spe beatitudinis futuræ omnia præsentia etiam grauia releuantur, & non modò commoda, sed & lęta ducuntur. 2. Cor. 6. In omnibus commendemus nosmetipsos sicut Dei ministros, in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis, in plagis. Rom. 8. Non enim sunt condignæ passiones ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Psal. 16. Ideò Dauid, Propterea verba labiorum tuorum, inquit, ego custodiui vias duras. Theophylact. in Matthæ. Dicuntur igitur & omnia mandata Christi iugum leue, quoniam propter futuram retributionem leuia, tametsi ad breue tempus grauia videantur.

Theoph.

Christum Pharisæus mensa excipit, Peccatrix saluatorem agnoscit: & hæc quidem vera pœnitentiæ. ille verò crudelitatis Pharisaicæ magnum argumentum porrigit. Vbi etiam de peccatorum grauitate, remittentis Dei liberalitate, & hominis iustificatione.

Matth.	Mar.	Luc. 7.	Ioan.
		Rogabat autem illum quidam de Pharisæis vt manducaret cum illo. Et ingressus domum Pharisæi discubuit. Et ecce mulier quę erat in ciuitate peccatrix, vt cognouit quòd Iesus accubuisset in domo Pharisæi, attulit alabastrum vnguenti, & stans retrò secus pedes eius, lachrymis cœpit rigare pedes eius, & capillis capitis sui tergebat, & osculabatur pedes eius, & vnguento vngebat. Videns autem Pharisæus qui vocauerat eum, ait intra se, dicens, Hic si esset Propheta, sciret vtique, quæ & qualis est mulier quæ tangit eum, quia peccatrix est. Et respondens Iesus dixit ad illum, Simon, habeo tibi aliquid dicere. At ille ait, Magister, dic. Duo debitores erãt cuidam fœneratori: vnus debebat denarios quingentos, & alius quinquaginta. Non habentibus illis vnde redderent, donauit vtrisque. Quis ergo eum plus diligit? Respondens Simon dixit, Æstimo, quia is cui plus donauit. At ille dixit ei, Rectè iudicasti. Et conuersus ad mulierem, dixit Simoni. Vides hanc mulierem? Intraui in domum tuam, aquam pedibus meis nõ dedisti: hæc autem lachrymis rigauit pedes meos, & capillis suis tersit. Osculum mihi non dedisti: hæc autem ex quo intraui, non cessauit osculari pedes meos. Oleo caput meum non vnxisti: hæc autẽ vnguento vnxit pedes meos. Propter quod dico tibi, Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Cui autem minus dimittitur, minus diligit. Dixit autem ad illam, Remittuntur tibi peccata. Et cœperunt qui simul accumbebant, dicere intra se. Quis est hic, qui etiam peccata dimittit? Dixit autem ad mulierẽ, Fides tua te saluam fecit: vade in pace.	

Introductio.

AGNA quidem est pictorum industria, vt qui tabulam rasam viuo velut corpore animare possint. Quanto verò maior & melior est Dominus qui ex peccatore iustum, ex persecutore vas electionis, ex hoste amicum, ex blasphemo, prædicatorem fidelissimum efficiat? Ita nimirum Paulus, ita Matthæus, ita peccatrix Euangelica reformata est. Vt non abs re de illa sic cecinerit Ecclesia: **A** Fit ex lebete phiala, in vas translata gloriæ de vase contumeliæ. Ægra currit ad medicum, vas ferens aromaticum: & à morbo multiplici, verbo curatur medici. Hoc autem rectè consecutum est ea, quæ de iustis repellendis, & peccatoribus recipiendis Dominus dixerat, vt res ipsa poneret ab oculos, quod verbis docuerat. Inuitarat enim omnes ad suaue iugum, nunc peccatrix facilem sibi sperat accessum, & veræ pœnitentiæ testimonia prodens, remissionem accipit peccatorum. Tres autem hîc nobis maximè proponuntur, Christus, peccatrix, Pharisæus. **B** Peccatricis quidem pœnitentia, Pharisæi murmur, Christi gratia exprimuntur. Ad intelligendum autem gratiæ beneficiũ, parabola profertur, qua Christus murmurantem Pharisæum conuincit, & peccatricem vindicat. *Rogabat Iesum quidam Pharisæus.* Euthymius in Luc. Hic legitur ἠρώτα, quod non significat, Interrogabat, vt alibi, sed, Vocabat: nam tanquam Prophetam Christum ad conuiuium inuitabat. Sunt qui in Nazareth, sunt qui in Hierusalem hoc cõtigisse existiment, alij in Bethania. Sunt etiam qui Pharisæum istum Simonem illum esse leprosum, cuius Matthæus meminit, fuisse contendant, **C** qui fuerit patruelis Marthæ, & Mariæ Magdalenæ. Verùm omissis his curiosis quæstionibus ad factum deueniendum est. Quid quæso mirabilius, an quòd Pharisæus Christum inuitauit, an quòd Christus ingressus domum Pharisæi discubuit? Pharisæi enim præ cæteris cognitione legis, & sanctitatis opinione turgebant: erátque genus hoc hominum Christo infensissimum. Interim tamen reseruauit sibi ex illis Deus, qui non flecterent genua ante Baal, & peruersæ synagogæ consiliis acquiescerent. Quidam enim ex his Christo fauerunt, vt Nicodemus & Gamaliel: quidam verò, quasi inter duas aquas enatantes, perspicaciùs eum nosse cupiebant: proinde eius colloquium prætextu cœnæ venabantur, inter quos iste cen- **D** sendus est. Bonauentura in Luc. Et quidem Christũ prudenter inuitauit, secundum consilium & propositum sapiens, (Sapien. 8.) quasi & istud apud semetipsum statuisset. Proposui hanc sapientiam (Christum scilicet) adducere mihi ad conuiuandum: sciens quoniam mecum communicabit de bonis, & erit allocutio cogitationis, & tædij mei. Iob. vigesimosecundo. Si reuersus fueris ad omnipotentem, ædificaberis, & longè facies iniquitatem à tabernaculo tuo. Rogabis eum, & exaudiet te, & **E** vota tua reddes. Albertus Magnus in Luc. Neque sanè prætereundus est iste inuitationis modus. *Rogabat*, inquit. Sunt enim peregrini, maximè verbum Dei annunciantes, vocandi, adducendi, rogandi, attrahendi, & cogendi. Vocandi, Luc. 14. Vocauit multos, & misit hora cœnæ seruum suum dicere inuitatis vt venirent. Adducendi: Genes. quadragesimotertio. Introduc viros domum, quia mecum comesturi sunt in meridie. Tob. secundo. Vade, & adduc aliquos de tribu nostra, timentes Deum, vt epulentur nobiscum. Attrahendi etiam sunt, violentis precibus, quasi quibusdam adiurationibus. **F** Genes. decimonono. Domine, si inueni gratiam in oculis tuis, ne transeas seruum tuum, sed afferam pauxillum aquæ, & lauentur pedes vestri: ponámque buccellam panis, & cõfortetur cor vestrũ, & quiescite sub arbore, & transibitis. Cogendi autem quandoque sunt, adinstar Christi, Luc. 24. Sic enim duo discipuli coëgerunt illum dicentes: Mane nobiscum Domine, quoniam aduesperascit, & inclinata est iam dies. Neque verò tantùm Christum rogat, vt in suam domum diuerteret, sed *vt manducaret cum illo*. Sunt qui pro foribus pauperes admittant, illísque eleemosynam largiantur, aut eis mittant quod velint, & hi quidem benè faciunt: sunt qui in domos recipiant, & foueri iubeant, & hi melius faciunt: sunt qui ad mensam velut socios & contubernales admittant, & hi optimè faciunt. De primo ordine, Nehemiæ 8. legitur. Mittite partes his qui non præparauerunt sibi. De secundo. Iob. 31. Foris non mansit peregrinus, & ostium viatori patuit. De tertio, Gen. 43. Iosephi factum recensetur. Habet autem ista Pharisæi gratia suam mercedem: illum enim Christus dignatur, & apud illum diuertit. Genes. decimonono. Ita nimirùm Angeli hospita- **A** litatem Abrahæ sua præsentia commendarunt. Apocal. 3. Ego sto ad ostium, & pulso: si quis aperuit, intrabo ad eum, & cœnabo cum illo. Tanto abest vt reiiciat inuitantes se, quòd & ipse prior ad nos accedit, & vltrò seipsum nobis offert: vt doceat neminem de ipsius gratia diffidere debere. *Et ingressus domum Pharisæi discubuit.* Hîc autem quæritur, cur Christus sic liberè inuitantibus adfuerit, cùm nec sic Prophetæ seipsos communicauerint, immò verò in solitudinibus errabant, in montibus, cauernis, & obscuris terræ. Hebr. vndecimo. At verò alia **B** Christi, alia Prophetarum ratio est. Diuerterunt interim Helisæus apud Sunamitidem, & centeni simul, & centeni Prophetæ in speluncis ab Abdia sub Achab rege, pane & aqua refocillati sunt. Quinetiam Christus, Qui recipit, inquit, Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet. Licuit ergo nonnunquam Prophetis ad quosdam diuertere: quanto magis Christo licebat? Venerat scilicet, & vt saluaret, & doceret. Inde factum est, vt modis omnibus, & priuatis colloquiis, & publicis concionibus hoc efficeret: & ita se in hominum familiaritatem & consuetudinem insinuaret, vt **C** quandoque cum illis cibum sumpsisse legatur. Quòd si quis obiiciat, prohibitum eum impiis cibum sumere, nec impunè licuisse Prophetæ ad Pseudoprophetam diuertere; eapropter enim à leone occisum illum esse: (tertiæ Regum decimotertio.) Respondemus distinctionem personarum habendam esse, & rationem attendendam, ob quam istud cæteris prohibitum sit. Nimirùm poterant cæteri impiorum consuetudine à virtutis tramite deflectere: at verò quis existimet illam aliquid Christo detrimenti allaturam fuisse? Iunilius Africanus lib. primo. Contrapositorum, interrog. 89. hanc quæstionem ita dis- **D** soluit. Cùm Psalmista dicat, inquit, Superbo oculo, & insatiabili corde huic non conuescebar, (Psa. 100.) quomodo è contrario legitur eum superbis (Pharisæis) manducasse? Quid est, non conuescebar? Nõ cum illo manducabam. Vesci enim manducare est. Atqui Pharisæus iste superbus erat, cui nimirùm displicuit illa mulier peccatrix, & tamen conuescebatur cum illo Deus. Sed & abstinemus à fratrum consuetudine, si viderimus eos malè viuere, vt erubescant, & corrigantur. Soluit tandem Psalmi sententiam attendẽdam esse, de cibo quo pascitur superbus oculus, & cor insatiabile. Omnis, inquit, superbus **E** inuidus est, & malis alienis pascitur. Vnde & Apostolus, Gal. 5. Si mordetis & comeditis inuicem, videte ne ab inuicem consumamini. Itaque licet Christus corporaliter cum superbo Pharisæo manducarit, non tamen spiritualibus eius affectibus seipsum pauit, quin potius eos auersatus est. Petrus Chrysologus sermo. 93. Ita Christus ad Pharisæi mensam venit, non vt carnalibus escis repleretur, sed vt carne negotium cœleste monstraret: neque vt probaret posita humanitùs ante se, sed post se gesta diuinitùs approbaret. Christum enim semper agnoscimus per humanos actus diuinas exercuisse virtutes, dum **F** noua, & præter vsus mortalium, cuncta esse quæ ab eo corporaliter gesta sunt, comprobantur. Cæterùm eius bonitatem demirare. Qui enim domum Pharisæi non nisi rogatus ingressus est, vltrò sese in domum Leui (Luc. quinto.) & Zachæi Publicani (Luc. decimonono.) ingessit: vt intelligas illum humilibus & abiectis peccatoribus sanandis venisse, non turgentibus hypocritica sanctitate Pharisæis. Manducauit ergo Dominus cum cognatis, vt inopiæ illorum succurreret, sicut & Ioannis 1.
secundo. in Cana Galilææ. Cum Pharisæis, vt & miraculis & doctrina superbiã eorum retunderet, & hypocri- 2.

sim

Ecclesia. — *Summa.* — *Euthym. Vbi hoc contigerit.* — *Mirum ex parte inuitã-tis & inuitati.* — *Bonauent.* — *Vocanda est sapientia.* — *Alb. Mag.* — *Qui maximè vocandi ad mensam.* — *Hospitalitatis sua est merces.* — *An liceat Prophetis venire ad mensam alienam.* — *Cur vetar Deus Prophetã manducare in Bethel.* — *Iunilius Africanus.* — *An non abstinendum à mensa impiorum.* — *Pet. Chrys.*

3 fin reuelaret. Cum peccatoribus & Publicanis, vt eos ci-
4. bo spirituali pasceret, & ad pœnitentiam induceret. Cū
amicis, vt eorum charitatem foueret. Ioannes duodeci-
5. mo, Cum Apostolis maximè, vt eos de diuinis mysteriis
doceret, & sacramentum Eucharistiæ institueret. Ingres-
sus est igitur domum Pharisæi, & *discub uit*. Albertus Ma-
gnus in Luc. Discubitus est sessio à femore inferius cum appodiatione spinæ dorsi ad mollia reclinatoria. Fatigabatur enim Dominus & discipuli ex itinere, ideóque talia illum emolumenta recreabant. Sic Christus totius A humanitatis seu bonitatis exemplar, neminem dedignatur, hic accumbens & peccatricem excepturus propter eorum manifestam crudelitatem, qui peccatores adhuc in spe positos despiciunt, quasi soli ipsi sint iusti. Sic promptus adest iis etiam vlceribus curandis, quæ in Pharisæo latebant, humanam scilicet amans naturam, qui nult aliquem perire, sed omnes ad agnitionem veritatis venire, simúlque instruens nos ne altum sapiamus, sed timeamus: cùm videamus quàm dira hypocrisis sit in Pharisæo, & qui aspernetur aut vitet peccatorum colloquia, quos ad mentem redituros sua exhortatione B sperauerit. *Et ecce mulier quæ erat in ciuitate peccatrix.* Rem omninò mirabilem descripturus Euangelista, pro suo more addit particulam *Ecce*. Res enim insueta, & omnibus in exemplum futura proponitur. Mira mulier pœnitentia, contritio, deuotio & satisfactio: mira Pharisæi durities & excandescentia: mira Christi Iesu bonitas & pietas apparuit.

Alb. Mag. Quid discubitio.

Porrò magna quæstio est inter varios authores, quæ sit hæc mulier peccatrix, hinc scilicet orta, quòd nec eius nomen, nec familiam Lucas exprimat: cùm interim non aduertant hoc isto capite septimo, inter mulieres quæ C Christum sequebantur, Mariam Magdalenam recenseri, de qua septem dæmonia exierant. Marcum quoque cap. 16. eodem illam titulo donare, nec legi aut colligi eam curatam à dæmoniis, corporaliter illam aut spiritualiter torquētibus, quàm ex hoc capite. Fateor vtique permagnos viros dubitasse, num eadem sit, quæ vnxit Dominum in domo Pharisæi istius, & quæ legitur idem fecisse in Bethania. Variant enim Græci quidam: neoterici quoque nonnulli, vt Faber Stapulensis, sed & hæretici, velut Caluiniani, inficiantur istam fuisse sororem Marthæ & Lazari. Quibus priùs respondendum est, quàm quid te- D nendum sit, demonstretur.

Num hæc peccatrix sit Maria Magdalena soror Lazari.

Primùm quidem obiiciunt, quòd Magdalena nobilis fuerit: proinde minus esse credibile, quòd peccatrix publica diceretur. quasi verò nobiles à peccatis eximantur. Fateor sanè, quòd vera nobilitas sola est atque vnica virtus. Si enim nobilitas vocem haberet, eósque qui de illa gloriantur, alloqueretur, exprobraret vtique eis, quòd quæ ipsa odit, illi prosequuntur: vt docet Philo Iudæus libro de nobilitate. 2. Adducunt quòd Magdalena diues fuerit, proinde nec se prostituerit: cùm id stipis habēdæ gratia fiat. Etsi verò non asseramus eam scortū fuis- E se, tamen quia vno hoc vitio cætera forsan intelliguntur: quæso nom pauperes tantùm se prostituunt? Quasi verò nec Claudia Augusti filia, nec Semiramis, nec suo se modo Heliogabalus prostituerit. Immò verò, vt scribit Gētilis Iuuenalis,

Rationes eorum qui negant peccatricem fuisse sororem Lazari.

1. Quia nobilis.

Ph. Iudæus. 2. Quia diues.

Iuuenalis.

Credo pudicitiam Saturno rege moratam
In terris, visamque diu cùm frigida paruas
Præberet spelunca domos, &c.

At verò vbi diuitiarum vbertas succreuit, multiplicatum est, & omne vitij genus. Parum vtique in rebus versati sunt, qui dicunt nullam mulierem nisi stipis habēdæ gra- F tia se prostituere. 3. Impurus motio Petrus Viretus, libro 8. de vera & falsa religione, cap. 17. duas factas vnctiones adducit: vt Luc. 7. f. & Ioann. 12. a. refertur: proinde nec vnquam eandémque esse mulierem. 1. quòd vna facta fuerit anno primo prædicationis Christi, altera anno tertio: 2. vna in Galilæa, altera in Bethania: 3. prior in domo Simonis, posterior in domo Marthæ: 4. priorem vnctionem fecisse dicatur peccatrix, posteriorem soror Marthæ & Lazari. Quasi verò cum diuersum fuerit tempus, non potuerit eadem Magdalena prius peccatrix, vode

3. Quia duæ vnctiones narrantur. P. Viretus.

nominari indigna, deinde iust ficata, Christum vngere: prius quidem, vt peccatorum remissionem assequeretur, posterius verò in gratiarum actionem, seu inspirata vt corpus Christi vngeret in sepulturam. Fatetur enim eodem capite Viretus, non tres vnctiones esse, quas Luc. 7. f. Matth. 26. a. Marc. 14. a. & cuius meminit Ioann. cap. 12. Atqui Viretus fatetur Mariam Magdalenam illam esse, è qua eiecta fuisse septem dæmonia narratur: non eam tamen fuisse Marthæ sororem: rationem autem adfert, quòd soror Marthæ Maria dicatur. Perbella sanè conclusio: quasi Magdalena non etiam Maria vocetur, Mar. 16. Luc. 7. Adiicit demum sororem Marthæ Christo dilectissimā, & piam fuisse mulierem, proinde nec agnosci peccatricem. Et hoc quidem concedimus, distinctione facta. Tū enim cùm à Christo diligeretur, & Christum ipsa diligeret, eíque obsequeretur, peccatrix esse desierat. Quid autem vetat, quin antequàm diligeret, priùs sese variis peccatis inuoluisset? Hoc enim sonat præsens historia: Et quòd peccatrix in ciuitate fuerat, & quòd dilexit multum, ideóque Christi sese deuouit obsequiis. Sic nimirùm de seipso Paulus scribit: Priùs fui persecutor, blasphemus, contumeliosus, nunc autem misericordiam consecutus sum. An non de eodem, sed diuersorum temporum respectu dici potuit, & quòd peccator fuerat, & quòd Christo dilectus fuerit Apostulus? Proferunt alij peccatricem istam fuisse Galilæam, Marthæ verò sororem fuisse Iudæam, vbi & suam stoliditatem magis produnt. Vnde scilicet colligunt istam fuisse Galilæam? Nec enim Lucas hoc exprimit: immò neque regionem notat, in qua facta fuerit ista vnctio. Verùm furiè diuinant factam fuisse in Galilæa, vt eam discernant ab ea quæ in Bethania facta est, Matthæ. vigesimosexto. Sed esto, hoc eis donemus. Quid concludent? Vnxit Dominum in Galilæa, ergo Galilæa erat. Vnxit in Bethania, ergo Bethaniensis erat. Absurda prorsus argumentatio. Peccatrix vnxit in Galilæa, ergo Galilæa erat. Idem enim consequetur, si de Christo dicamus. Prædicauit in Galilæa, curauit dæmoniacam Chananææ filiam in Syrophœnicia, ergo Galilæus, & Chananæus erat. Magi adorarunt Christum in Bethlehem, ergo non ab Oriente, sed tantùm à Bethlehem venerunt. Sed absurdissimis istis nugis confutatis, probemus istam peccatricem, & Magdalenam, & sororem esse Lazari. Et primò quidem Ioannes capite vndecimo. eam Mariam determinans, quæ Lazari soror erat, hanc simul rationem adfert, quòd vnxit pedes Iesu, & extersit capillis suis. Hoc verò certum est factum fuisse antequàm Lazarus suscitaretur. Cedo, vbinam? quando? Siquidem vnctio in Bethania facta contigit post suscitatum Lazarum, cùm Ioannes ipse hæc præmittat: Venit Iesus in Bethaniam, vbi Lazarus fuerat mortuus, quem suscitauit Iesus. Fecerunt autem ei cœnam ibi, & Martha ministrabat: Lazarus verò vnus erat ex discumbentibus. Doceant ergo ex scripturis, quænā & quando ante Lazarum suscitatum Christi pedes vnguento perfuderit, & capillis suis extersere, nisi ista peccatrix: quam necesse est concludant fuisse Mariam sororem Lazari. Sed & ostendant, quænam sit alia Maria Magdalena, quam à septem dæmoniis, id est peccatorum spiritibus malignis curatam legimus, Luc. septimo. Siquidem Marcus etiam id notat, capite decimosexto, & hanc pedes Domini perfodisse scribit ipse Chrysostomus homil. de proditione Iudæ. Ambrosius libro sexto in Lucas, cap. trigesimoprimo. Hieronymus Procemio in Hoseā, Gregorius Papa, Beda in Luc. idem censent. Ambrosius quidem ea quæ de duabus adferuntur vnctionibus argumenta, & quomodo nunc peccatrix, tandem verò Maria soror Lazari vocetur, diluit. Potest enim quæstio meriti, temporis diuersitate dissolui, inquit, vt adhuc illa peccatrix sit, iam ista perfectior. Etsi enim personam non mutat Ecclesia, vel anima, tamen mutat propositum. Beda libro tertio in Luc. Ita qui diligentiùs inuestigant, inquit, inueniunt tandem mulierem, Mariam videlicet Magdalenam, sororem Lazari, vt Ioannes narrat, bis eodem functam esse obsequio. Semel quidem hoc loco, quando primò accedens cum humilitate & lachrymis, remissionē

4. Quod ista non nuncupetur Maria.

5. Quòd peccatrix Galilæa fuerit.

Rationes quibus intelligimus peccatricem Magdalenam fuisse sororem Lazari.

Chrysost.
Ambros.
Hieron.
Greg. Papa.
Beda.
Beda.

meruit peccatorum: Secundò autem in Bethania, nó iam peccatrix, sed casta, sancta, deuotaque Christo mulier, nó solùm pedes, sed & caput eius vnxisse reperitur. Quod & regulis allegoriæ pulcherrimè congruit: quia & vnaquæque fidelis anima priùs ad Domini pedes humiliata, peccatísque absoluenda, curuatur: dehinc augescentibus per tempora meritis, lætæ fidei flagrantia, Domini quasi caput aromatum odore perfundit. Et ipsa vniuersalis Ecclesia Christi, in præsenti quidem incarnationis eius, quæ pedum nomine designantur, mysteria celebrando, deuota redemptori suo reddit obsequia. In futuro autem, & humanitatis eius gloriam, & diuinitatis eius æternitatē, quia caput Christi Deus, simul intuendo, perpetuis confessionum laudibus, quasi pistica nardo glorificat. Sed & noster Mantuanus in diuam Magdalenam:

Regula Allegoriæ.

A

Lib. 1. de sacris diebus.

Magdalena ferens loculos spirantis amomi,
Panditur effusis per eburnea colla capillis.

Porrò videtur Lucas nomen illius supprimere, cùm peccatricem nuncupat, ne notam illi inurat, maximè quidē, cùm vitio velut carbone obscuraretur. Exprimit ergo sexum eius, vt etiam in sexu infirmo pœnitentiam integrā, obdurescentibus interim Pharisæis demittere: & hoc ipso quòd mulier est, sexus nimiùm debilis, deliciosa eius vita magis excusetur. Nam mulieres stimulis carnis magis agitantur, & faciliùs illius illecebris succumbunt. Sic allecta est Eua pulchritudine fructus, Genes. 3. Dyna curiosè egressa est, vt videret mulieres Sichimitas, Gen. 34. Proinde dicitur, (Prouerb. 11.) Circulus aureus in naribus suis, mulier pulchra & fatua. Obiter autem indicat illius peccatum, dicens, *quæ erat in ciuitate peccatrix.* ἐν τῇ πόλει ἥτις ἦν ἁμαρτωλός. Hactenus enim seipsam ob vitam obscœnam diffamauerat. Et quidem scriptura peccatorū nomine, eos qui omne vitij genus amplectuntur, intelligit. Inde fit, vt Marcus septem dæmonia nūcupet. Gregorius homil. 33. Ecquid enim per septem dæmonia, nisi septem vitia, designantur? Grauitas peccatorum exprimitur, cùm velut publica dicitur *in ciuitate peccatrix*, quòd omnium velut digito ostenderetur. Videtur etiam familiam eius insignem innuere, cùm magnatum vitia faciliùs in vulgus prodeant: &, vt habet Iuuenalis, Satyra 8.

Cur Lucas nomen peccatricis taceat.

B

Sexus.

Peccator in scriptura quis.

C

Greg.

Iuuenalis.

Omne animi vitium tanto conspectius in se
Crimen habet, quanto qui peccat, maior habetur.

Sedulius lib. 4. Carminum, velut publicam peccatricem depingit.

Sedulius.

D

Tunc mulier quam fama nocens, & plurima vita
Mordebant delicta sua, clementia supplex
Corruit amplectens vestigia.

Mantuanus verò istud ob oculos ita describit lib. 1. de fastis diebus.

Mātuanus.

Illustri te stirpe satam, sub purpura & auro
Transegisse ferunt teneros regaliter annos.
Et quoniam tempus iuuenile, decentia forma,
Otia, deliciæ, mortalia pectora soluunt,
In venerémque trahunt malè custodisse pudorem
Diceris & cæci sensisse Cupidinis arma.

E

Verùm tandem ad se reuersa, Christum medicum quæsiuit, qui sordes illas ablueret, & profunda libidinis vlcera expurgaret & curaret. *Cognouit quòd Iesus accubuit in domo Pharisæi.* Priùs vtique illam de Christo audiisse facilè colligimus. Vnde scilicet hæc perferrentur, aut locum ipsa requisiisse diceretur? Primum enim omnium est, Christum nisse, Ioann. 19. Hunc iustificatorem, Acti. 16. Per quem pœnitentia prædicetur in remissionem peccatorū, illum esse agnum Dei, qui tollit peccata mundi, Ioann. 1. & non esse in alio aliquo salutem. Sic Hebræ. vndecimo. Accedentem ad Deum oportet credere, quia est. Ideò scilicet Lucas statim ante huius facti historiam scribit, quòd Publicani iustificauerunt Deum baptizati baptismo Ioānis: Pharisæi autem & legis periti consilium Dei spreuerunt in semetipsos, non baptizati ab eo. Beda libro tertio. in Luc. Pergit igitur idem Euangelista, quæ verbis proposuerat, etiam factis astruere, iustificatam videlicet sapientiam ab omnibus filijs suis, id est iustis, & post iniustitiam pœnitentibus, decentissimo comprobans exēplo.

Audierat peccatrix de Iesu.

1.

F

Tria requiruntur cognitio iustificantis Christi.

Beda.

Nec enim tantum ista Christum hominem, sed & Dei sapientiam & virtutem agnouisse videtur: quem ipsa suo facto solùm esse iustum, bonum, misericordem, & gratiæ largitorem testaretur. Petrus Chrysolog. serm. 93. Hæc cognouit, quòd nisi ab illo solo ciuitatis peccatum non posset auferri, qui solus mundi venerat abolere peccatū. Cæterùm post Domini Iesu cognitionem, sequitur & cognitio sui. Nouerat Dei miserationes super omnia opera eius, quòd nec misericordiarum eius vllus est numerus. Nouerat & seipsam miseram, fragilem, carnalem, venundatam sub peccato, Deo & hominibus despectam. Nimirùm, vt noster habet Mantuanus,

Pet. Chrys.

2. Cognitio sui.

A

Mātuanus

Sic pater omnipotens, vt se cognosceret ipsam,
Fecit. & illudentem oculis dispersit vmbram.
Tum perterrita grauis maculas. Heu pœnitet, inquit,
Pœnitet atque pudet vitæ infœliciter actæ.
Iratos patior superos, me numina tortum
Prospiciunt, in sorde cubo tenus ore sepulta.
Manibus in prædam data sum me possidet orcus,
Déque meis feræ exuuiis posuere trophæum.

B

Gregorius Papa in hom. Sic quia turpitudinis suæ maculas aspexit, lauanda ad fontem misericordiæ cucurrit. Maculas autem suas non aspiceret, nisi iā lumine cognitionis illustrata esset. Vnde Dionys. in Epist. ad Titum: Primum, inquit, donum quod datur homini ex respectu ad lumen, cognitio sui est. Hier. 31. Postquàm ostendisti mihi, egi pœnitentiam. Ambrosius lib. 2. Hexam. cap. 7. Hoc scilicet est noscere seipsum, nō quales quis lacertos aut possessiones habeat, sed qualem sortiatur animam. Bernardus libro de conscientia, cap. 1. Ex eo nimirùm iustus incipit, si accusator est sui. Sic Ezechias: Recogitabo, inquit, omnes annos meos in amaritudine animæ meæ. Domine, sic & sic viuitur, & in talibus est vita mea. Post Christi & sui ipsius cognitionem, requiritur & vbi Christus inueniatur. Matthæ. vigesimoquarto. Si enim dixerint, Hic aut illic est Christus, nolite credere. Non apud Marcionem, aut Cherintum, nec apud Lutherū aut Caluinum: sed in domo Simonis, qui obedientem sonat. Christus in domo obedientiæ est, in vna Catholica & Apostolica est Ecclesia. Tertullianus libro de præscriptionibus, vbique apud hæreticos audiri scribit, Quære & inuenies. Quæri frustrà apud Apellem, aut Ebionem, aut cætera hæreticorum monstra: quærendum igitur esse in vna Ecclesia. Hic Christus recumbit. Matthæ. 28. Ego vobiscum sum, inquit, vsque ad consummationem sæculi. Hic remissionem peccatorum donat. Inde fit, vt frustrà aliquem extra Ecclesiam pœniteat, vt scribit Augustinus sermone vndecimo de verb. Domini: cùm nec extra Ecclesiam Christum inuenturus sit. Ita illud apud se requirebat, quod & sponsa Christi in Canticis, Cant. 1. Indica mihi quem diligit anima mea, vbi pascas, vbi cubes in meridie, ne vagari incipiam. Cognitio enim domus, in qua Christus accumbebat, præsupponere videtur diligentem inquisitionem: vt qua facta, tandem contigerit ipsum qui diligebatur & quærebatur, inueniri. Hoc autem illi innotuisse potuit, aut à domesticis, quibus & vicinior & familiarior erat. Nam si hoc in Nazareth factum est, vt quidam coniciunt, milliario tantùm secundo distabat castrum eius Magdalum ad oram lacus Genezareth inter Bethsaida & Tiberiadem situm. Ex Martha quoque sorore Pharisæi notissima hoc cognitum fuisse nonnulli coniciunt. Itaque vbi Christum apud Pharisæum esse intellexit, venit illuc, etiam non inuitata, vt scribit Gregorius Papa, & super conuiuantes ingressa est. Petrus Rauennas Chrysologus homilia 93. Claustra domus, inquit, non prorumpit extraneus, conuiuij secretum non præsumit non inuitatus intrare: & quid est quòd hæc mulier ignota, immò malè nota, onusta luctibus, plena lachrymis, clamosa planctu, nescio ianitore, nullo conscio, ipso ignorante pastore, domus aditus percurrit omnes, transit omnes ministeriorum cateruas, ipsum conuiuij peruolat ad secretum & facit domum lætitiæ, domum lamentationis & planctus? Fratres, non rogata venit illa, sed iussa: intrauit

Greg. Papa

Ambros.

Bernard.

C

3. Cognitio Ecclesiæ in qua Christus

Tertull.

D

August.

E

F

Greg.
Pet. Chrys.

Quæ requiruntur ad pœnitentiam.

exhibita, non præsumens: ipse sic fecit eam sisti sibi, qui illam cœlesti sententia iussit absolui. Facilem ad miserandum superni didicit maiestatem: & ideò credidit quòd esset ad veniam promptus, qui Pharisæi venerat tam promptus ad mensam. Gregor. in hom. Et quia seipsam intus erubescebat, non fuit quòd foris erubesceret: id est, humanum timorem abiecit, cum nimirùm qui à vera, eaque fructuosa pœnitentia retrahit. Quid enim est quòd homines nostræ pœnitentiæ testes esse nolimus, quòd habemus & testes & accusatores malè actæ vitæ? quibus & factis & dictis scandalum iniecimus? Tertullianus lib. de pœnitentia, satis ostendit pœnitentem à proposito minimè reuocari, etiamsi humanum rumorem & sinistram opinionem sibi præfixerit, nec ita sibi parcere debere, vt à pœnitentiæ operibus, cõfessione scilicet & satisfactione, retrahatur. Miserum est, inquit, secari, & cauterio exuri, & pulueris alicuius mordacitate anxiari: tamen quæ per insuauitatem medentur, & emolumento curationis offensam sui excusant, & præsentem iniuriam superuenturæ vtilitatis gratia commendant. Quid si præter pudorem, quem potiorem putant, etiam incommoda corporis reformident, quòd illoti, quòd sordulentos, quòd extra lætitiam oportet diuersari, in asperitudine sacci, & horrore cineris, & oris de ieiunio vanitate? Num ergo in coccino & tyrio pro delictis supplicare nos condecet? Cedo acum crinibus distinguendis, & puluerem dentibus elimandis, & bisulcum aliquid ferri vel æris vnguibus repastinandis, si quid ficti nitoris, si quid coacti ruboris, in labia aut genas vrgeat: prætereà exquirito balneas lautiores hortulani, maritimi ve secessus: adiicito ad sumptum, conquirito altilium enormem saginam, defæcato senectutem vini: cúmque quis interrogarit, cur animæ largiaris, Deliqui in Deum, dicito, & periclitor in æternum perire. Itaque nunc pendeo, & maceror, & excrucior, vt Deum reconciliem mihi, quem delinquendo læsi. Hæc optimus Pater in eos intonabat, qui pœnitentiam abducto ieiunio, sacco, & cæteris agendam censebant: quibus vtique libertini nostri hæretici similes sunt, qui dum pietatis & pœnitentiæ opera abdicant, cur non & pœnitentem istam peccatricem condemnant, quæ sparsis lachrymis inculta accessit, lachrymas & vnguentum in Christi pedes effudit?

Porrò quòd palàm suæ pœnitentiæ testimonium edidit, typum gessit antiquissimæ in Ecclesia consuetudinis: qua, vt refertur histor. tripart. Cassiodori lib. 9. c. 35. visum est antiquissimis Pontificibus, vt velut in theatro sub testimonio Ecclesiastici populi delicta panderentur. Ritum sanè pœnitentiæ publicæ etiam nunc multi obseruant in Italia, Gallia, India, & permultis locis. Eius meminit Gratianus distinct. 50. In capite quadragesimæ, inquit, omnes publicè pœnitentes, qui publicam suscipiunt, & susceperunt pœnitentiam, ante fores Ecclesiæ se repræsentent Episcopo ciuitatis, sacco induti, nudis pedibus, vultibus in terram prostratis, reos se esse ipso habitu & vultu proclamantes. Ibi adesse debent decani, id est, archipresbyteri, presbyteri parœciarum, & presbyter pœnitentium: qui eorum conuersationem diligenter inspicere debent: & secundum modum culpæ, pœnitentiam per præfixos gradus iniungant. Post hæc Episcopus in Ecclesiam eos introducat, & cum omni clero septem pœnitentiæ Psalmos in terram prostratus cum lachrymis pro eorum absolutione decantet. Tunc resurgens ab oratione, iuxta quod Canones iubent, manus eis imponat, aquam super eos benedictam spargat, cinerem priùs mittat: deinde cilicio capita eorum cooperiat, & cum gemitu & crebris suspiriis eis denunciet, quòd sicut Adam eiectus est de paradiso, ita & ipsi ab Ecclesia pro peccatis suis abiiciuntur. Post hæc iubeat ministris, vt eos extra ianuas Ecclesiæ expellant. Clerus verò prosequatur eos cum Responsorio: In sudore vultus tui vesceris pane tuo, &c. Vt videntes sanctam Ecclesiam pro facinoribus suis tremefactam, & commotam, non paruipendant pœnitentiam. In sacra autem Domini cœna, rursus ab eorum decanis, & presbyteris Ecclesiæ liminibus repræsententur. Hæc sanè desumpta sunt ex cap. 9. Concilij Agathensis: quæ fusius descripsimus, vt intelligant hæretici quàm districta etiam olim fuerit pœnitentia. Cæterùm vt pro ratione delicti est & plagarum modus, ita quædam priuatam, quædam publicam requirunt pœnitentiam. Alia enim aliis morbis sunt remedia. Ambrosius ad virginem lapsam, cap. 8. Grandi plaga, inquit, alta & prolixa opus est medicina. Grande scelus grandem habet necessariam satisfactionem. Sic Eusebius histor. Ecclesi. libro 5. cap. 28. Natalem ambitione deceptum ab hæreticis, & ad pedes Zepherini Pontificis Romani prouolutum depingit. Sic Theodosium Imperatorem ab Ambrosio ex templi aditu eiectum, & longo tempore in squallore palatio conclusum, demùm & publicè pœnitentem ob septem millia hominum Thessalonicæ occisa, describit Nicephorus Callistus historię Ecclesiast. libro duodecimo capite 41. Synesius Ptolomaidis Episcopus, Epistol. ad Ioannem, hunc pœnitentiæ morem ita commendat, vt ei cauendum sit, qui eum non obseruauerit. Et quisnam fieres, inquit, è corpore egressus, siue violenta pœna, siue alio modo abreptus, cùm tibi non fuerit lingua ad negandum, sed insculptam habeas actionis notam? Nunne vertigine laborabis? Nonne perplexus eris? Trahetis tacens, sperabísque vltionem tu & ego, & omnis quem non publica prius expurgauerit pœnitentia.

Pœnitentiæ huius publicæ speciem habes apud Ambros. lib. 1. de pœnitent. c. 6. Sed vix solet imponi, nisi pro crimine totam vrbem commouente, vt habetur 26. q. 6. can. vlt. Presbyter inconsulto Episcopo, &c.

Ex eo igitur, quòd coram omnibus suæ pœnitentię testimonium protulit, non modò consequendę sanitatis ardentissimum affectum prodidit, quem nec hominum pudor remoraretur: sed & satisfactionis cuiusdam argumentum dedit, vt quos prauis exemplis ad peccandum allexerat, nunc pia conuersione ad pœnitentiam inducat. Augustinus libro 50. Homiliar. sermone 23. Videns igitur mulierem in ciuitate famosam, malæ vtique famæ, quæ erat peccatrix, non inuitatam irruisse conuiuio, vbi summus medicus recumbebat, & quæsisse pia impudentia sanitatem. Irruebat quasi importuna conuiuio, sed opportuna beneficio: importuna peccatoribus, sed opportuna iustificanti nos Christo. Impudens videbatur hominibus, quasi quæ sese vltrò ingereret: sed tamen illam Christus trahebat & suscipiebat. Ecclesiast. 1. Omnia flumina ingrediuntur mare, & illud non redundat. Per terræ meatus fontes, & irrigui quique fluuij à mari procedunt, & in illud reuertuntur. A Christo profluebat gratia contritionis, deuotionis, spei in hanc mulierem: illa rursus hæc illius donauit, in suum authorem refudit. Venit spiritus, inquit Ezechiel capite secundo, & statuit me supra pedes meos. Nunquid priùs istam spiritus ingressus est, quàm à peccato surgeret, & ad Christum properaret. Gregorius libro 8. in Iob, cap. 16. Talis quippè amaritudo pœnitentiæ verecundanti cordi importunè ingerit illicita quæ commisit. Districtum contra hæc iudicem ostendit, suppliciorum minas incutit, pauore animam ferit, pudore confundit, motus illicitos increpat, quietem noxiæ securitatis turbat. Quæ et conditor bona contulit, quæ ipse bonis illius mala rependit innumera: quòd mirè ab eo conditus, quòd gratuitò nutritus, quòd ad rationis substantiam cõditione ditatus est, quòd vocatus & sequi noluit. *Attulit alabastrum vnguenti*, delicias pristinæ suæ vitæ monumenta: omnia quibus antè malè placuerat sibi ac mundo, in Christum, cuius amore flagrabat, effusura. Attulit autem delicatum vasculum vnguentarium, quod ob leuorem, quia obstat quominus apprehendi queat, alabastrum appellant. Erat autem vnguentum eximium, magnóque emptum. Beda & Albertus, alabastrum pro certo marmore accipiunt. Albertus in Luc. Est autem, inquit, firmum & perspicuum. Et quia pretiosa vnguenta spirando euanescunt, ideò frigiditate illius marmoris restringuntur & conseruantur: sicut ab authoribus medicinæ camphora præcipitur in Psyllio, vel semine lini conseruari, propter eandem causam. Beda lib. 3. in Luc. Alabastrum, inquit, genus est marmoris candidi, variis coloribus intertincti, q. ad vasa vnguentori

Gregor. — *Confideratio in Deum.* — Tertull. — *Confessio & satisfactio.* — *Pœnitentia publica.* — Cassiodor. — Gratianus. — *Quibus indicitur pœnitentia publica.* — Ambros. — Euseb. — Niceph. — Synesius. — Ambros. — *Satisfactionis argumentum.* — August. — Gregor. — Erasmus. — *Alabastrum quid.* — Albertus. — Bed.

cauare ſolent, eo quòd optimè ſeruate incorrupta dicatur. Naſcitur circa Thebas Ægyptias & Damaſcum Syriæ, cæteris candidius: probatiſſimum verò in India. Proinde cùm vaſa huiuſmodi adeò pretioſa exſtiterint, non dubium eſt pretioſiſſimum fuiſſe vnguentum. Videtur verò hoc attuliſſe, 1. vt feſſum Chriſtum releuaret. Potuit enim eum aut concionantem, aut ægros curantem audiuiſſe, quibus faciundis cùm multum laboris ſuſtinuiſſe videretur, pro more tanquam feſſo, hoc illi refrigeriũ

Cur vnguentum obtulit,
1.
2.

A affert. Mos enim erat Palæſtinis, vt aliquando diximus, feſſos hoc ſolatio recreare. Sed & munus hoc attulit, vt placaret eum, quem in ſe ob ſua ſcelera iratum credebat. Prouerb. 18. Donum enim hominis dilatat viam eius, & ante Principes ſpacium ei facit. & Prouerb. 2. Munus abſconditum extinguit iras. Cogitauit enim ſecum illud Micheæ, (cap. 6. Quid dignum offeram Domino? Pſalm. 28. Afferte Domino filij Dei. Pſalm. 50. Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus. Petrus Chryſologus homilia 91. Portauit oleum, quia medicinam lethali vulneri à cœleſti medico requirebat. Albertus Magn. in Luc. Vnguenti autem vſus eſt, lenitio, impinguatio, & odoris diffu-

Pet. Chryſ.

Albertus.

Myſticũ vnguentum.

B ſio. Significat autem compunctionem, quæ lenit dolorem peccatorum. Eccleſ. 38. Vnctiones conficiet ſanitatis, & pigmenta ſuauitatis. Impinguat deuotione. Pſalm. 62. Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea. Eccleſ. 38. Impingua oblationem, & da locũ medico. Odorem autem virtutum diffundit. Iob. 41. Ferueſcere facit quaſi ollam, profundum maris, ſicut cùm vnguenta bulliunt. Profundum maris eſt profunditas cordis amari, hoc feruet in calore doloris & deuotionis & charitatis, & ſpirat odorem virtutum, ſicut quando bulliunt vnguenta ſpirantia diuerſa virtutum odoramenta. Cant. 4.

C Odor vnguentorum tuorum ſuper omnia aromata. Dicunt autem nonnulli hoc vnguenti genus à muliere paratum ſibi fuiſſe ad vultus fucum, & decorem. Quod quidem minus probabile videtur: cùm laſciuarum mulierum vnguenta ſint maximè aut ad reſtrictionem fœtoris in pudendis & mammillis, aut ad incitandam libidinem, quæ duo Chriſto minimè competebant. Ergo potius ad releuandam laſſitudinem, & pro more hoc factum fuiſſe conijcitur. Hæc Albertus. Interim verò minimè negandum eſt, hanc Chriſto oblationem velut re-

Reſtitutio vngenti a ſparſe.

D ſtitutionem fieri rei, priùs malè vſurpatæ in vſus indignos, vt quod illicitis actibus priùs intenta, ſibi pro odore carnis priùs adhibuit, inquit Beda in Luc. hoc iam Deo laudabiliter offerat. Etſi enim Heſter, Iudith, & Suſanna ſine calumnia vnguentis vſæ fuerint, his tamẽ & meretrix in Prouerbiis, & ipſa Iezabel abuſa eſt. Clemens Alexandrinus libro 2. Pædagogi, cap. 8. Coronatum autem, inquit, & vnguentorum vſus non eſt nobis neceſſarius. Ad libidines enim & voluptates impellunt, maximè cùm nox propè eſt. Scio quòd cùm vnguenti alabaſtrum ad ſanctam cœnam mulier attuliſſet, vnxit pedes

Beda.

Cle. Alex.

Vſus vnguentorum.

E Domini, & eum delectauit. Scio etiam veteres Hebræorum reges auro & lapide pretioſo ornata geſtaſſe diademata. Sed mulier quidem verbi nõdum fuerat particeps, erat enim adhuc peccatrix. Eo autem, quod apud ſe putabat eſſe pulcherrimum, nempè vnguento, honorauit Dominum, atque etiam ornamento corporis, nempè capillis ſuis, abſterſit vnguentum quod redundabat, libans Domino lachrymas pœnitentiæ. Tertullian. lib. de habitu muliebri. Habitus enim fœminæ, inquit, duplicem circumfert ſpeciem, cultum & ornatum. Cultum dicimus, quem mundum muliebrem vocant: ornatum, quem immundum muliebrem conuenit dici. Ille in auro & ar-

Tertull.

Contra mulieres fucatas & vnguentis perfuſas.

F gento & gemmis & veſtibus deputatur: iſte in cura capilli, & cutis, & earum partium corporis, quæ oculos trahunt. Alteri ambitionis crimen intendimus, alteri proſtitutionis: vt iam hinc proſpicias, Dei ancilla, quid ex his diſciplinæ tuæ conueniat. Peccatrix igitur nunc ad mentem rediens, ornatum illum immundum ſibi & ſuperfluum emendat, & Chriſto deponit. Et licet nihil aut parum vereretur diſcumbentes, erubeſcebat tamen Chriſto ſeſe indigna ingerere. Quomodo enim non vereatur peccator Deum? Adam peccato patrato, abſcondit

Erubeſcentia peccatoris.

ſe, Geneſ. 4. Non audet Publicanus oculos in cœlum leuare, Luc. 16. Sed & Manaſſes, Non ſum dignus, inquit, reſpicere altitudinem cœli, præ multitudine iniquitatum mearum. Hierem. 6. Erubeſcite à vijs veſtris malis. Eccle. 26. Gratia ſuper gratiam mulieris, mulier ſancta & pudorata. Quæ nihil verita erat, vt conuiuiis indulgeret, & carnem ſanetate ad libidinem prouocaret: nunc quaſi ſatisfaciens his quibus ſcandalo fuerat, accedit, & *Stat retrò*, &c. adeo ſibi Chriſtum opponit in aduerſarios ſuos, qui eam tueatur. 2. additur *ſecus pedes*. Secus vtique, quòd iam magna cum fiducia Chriſto Ieſu appropinquaret. Pſalm. 33. Accedite ad eum, & illuminamini. Roman. 7. Infelix ego homo, quis me liberabit a corpore mortis huius? Gratia Dei per Ieſum Chriſtum. Quis eſt qui condemnet? Chriſtus Ieſus qui mortuus eſt, & reſurrexit: qui etiam interpellat pro nobis. Accedamus ad eum in plenitudine fidei, aſperſi corda à conſcientia mala, & abluti corpus aqua munda. 3. Timor verò mulieris exprimitur, vt quæ ſacrum Domini verticem tangere aut vngere non auſa eſt: ſicut & tandem fecit in Bethania, ſuſcitato Lazaro: ſed pedibus ſe aduoluit. Sic Ruth, cap. tertio, ad pedes Booz aduoluta gratiam inuenit. Non audet iſta ſe vultui Chriſti offerre, immò & eius aſpectu ſe indignam iudicat. Dauid Abſaloni pœnam inflixit. 2. Regum 14. d. Reuertatur, ſed faciem meam non videat. Hiere. 31. Confuſus ſum & erubui, quoniam ſuſtinui opprobrium adoleſcentiæ meæ. Retrò igitur ſtat, & ad pedes ſe humiliat. Deut. 33. Qui appropinquant pedibus eius, recipient doctrinam eius. Abacuc 3. Egredietur diabolus ante pedes eius: immò ſeptem dæmonia de ea ante pedes Domini egreſſa ſunt. 4. Dolorem verò eius exprimit Euangeliſta, dicens quòd *lachrymis cœpit rigare pedes eius*. Oculis terrena concupierat, inquit Gregorius, ſed hos iam per pœnitentiam conterens, flebat. Proinde cogitanti mihi de Mariæ Magdalenæ pœnitentia, flere magis libet, quã aliquid dicere. Cuius enim vel ſaxeum pectus illæ huius peccatricis lachrymæ ad exemplum pœnitendi non emolliant? Quæ oculis ſuis huc & illuc vagantibus animas deprædata fuerat, quæ impudico aſpectu iuuenes inſpexerat, & interdicta concupierat, quæ elato ſupercilio ambulauerat, nunc ſatisfactionis ſpeciem præferens, & oculos & lachrymas Chriſto dedicat. Nunc igitur, inquit, oculi mei illi ſoli addicti ſint, quem cæteris omnibus contemptis ſolùm diligo. Attenuati ſunt nunc oculi mei ſuſpicientes in eum. Fuerunt olim fictæ meæ lachrymæ, dum terrenis & vanis rebus cura animuſque incubuit: nunc eius obſequiis veræ & ex imo pectoris deductæ profluant. Id ergo dicere poterat. Pſal. 37. Concaluit cor meum intra me, & in meditatione mea exardeſcet ignis. Sic, (1. Regum 1.) Cùm eſſet Anna amaro animo flens largiter, orauit. Sic Sunamitis, dum Heliſæi pedes pro mortui filij ſui ſuſcitatione complecteretur. Ideò ſcilicet Heliſæus ad Giezi, (4. Regum 4.) Dimitte eam, inquit: anima enim eius in amaritudine eſt. Id ſibi vendicare poterat, quod Noëmi, Ruth. 1. Non vocetis me Noëmi, hoc eſt pulchram, ſed amaram: quia amaritudine me valde repleuit Omnipotens. Vnde & id de ea, quod Hieremias (Thre. 3.) de filia Sion aſſerere poſſumus. Magna eſt velut mare contritio tua, quis medebitur tibi? Verùm ecce tibi præſto medicus eſt, qui quantum diſtat ortus ab occidente, longè facit à nobis iniquitates noſtras. Petrus Rauennas Chryſologus ſerm. 93. Verumtamen iura naturæ nunc mutantur. Cœlum enim terram irrigat, non terra cœlum. Nunc verò terrena mulier, eius qui è cœlis deſcendit, pedes abluit. Tam copioſæ huius lachrymæ fuerunt, vt pedibus Chriſti lauandis ſuffecerint: & tamen adeò induruerunt peccatores, vt ne guttulam quidem ex oculis emittant. Audimus & legimus quid iſta fecit, & tamen quaſi ſurda aure contemnimus. Nihil nos iſta mouent? Nihil in quam incidimus neceſſitas? Nihil futuri iudicij timor? Nihil Dei opt. max. & Chriſti Ieſu maieſtas, quem toties offendimus, & ad iracundiam prouocauimus? Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, inquit Dauid. Idem Pſalm. 6. Lauabo per ſingulas noctes lectum meum, lachrymis ſtratum meum rigabo.

Fiducia.

Timor.

Dolor ſeu contritio.

Greg.

Pet. Chryſ.

Quanta lachryma.

Matth. 5. *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.* Matth. 6. Væ tamen vobis quia flebitis. Nondum peccatis

Ambros.

nostris renunciauimus, inquit Ambrosius, libro 6. in Luc. cap. 21. Vbi sunt nostræ lachrymæ? vbi gemitus? vbi fletus? Psal. 94. Venite adoremus & procidamus ante eum: ploremus ante Deum qui fecit nos, vt saltem ad pedes Iesu venire possimus. Cæterùm quòd mulier ista pedibus Christi aduoluitur, antiquissimum Ecclesiæ morem

Tertull.

docet: quem explicat Tertullian. libro de Pœnitentia, inter cætera pœnitentis munia. Plerunque, inquit, pœnitentia mandat ieiuniis preces alere, ingemiscere, lachrymari & mugire, & dies noctésque ad Dominum Deum tuum, presbyteris aduolui, & aris Dei adgeniculari, omnibus fratribus legationes deprecationis suę iniungere. Et paulò pòst. Ergo cùm te ad fratrum genua protendis, Christum contrectas, Christum exoras. Sed enim eos qui ambitu obeunt capessendi magistratus, quæ non atria nocturnis & diurnis salutationibus occupant? Ad omnem occursum maioris cuiusque personæ decrescentes, exules sunt a libertatis & lætitiæ fœlicitate: idque totum propter vnius anni volaticum gradum: quanto magis pro æterna animæ fœlicitate, & peccatorum remissione? *Et capillis capitis sui tergebat* pedes Christi, quos tam lachrymis abluerat. Adeò non vestes, non armillas, aut cætera huiusmodi tantùm contemnit, sed & capillos capitis, in quibus mulieres gloriari solent. Ideò scilicet muliebrem illum fastum per Esaiam (cap. 3.) Dominus deprimit, dicens filiabus Sion. Pro eo quòd eleuauerunt se filiæ Sió, & ambulauerunt extento collo, & nutibus oculorum ibant, & composito gradu incedebant: decaluabit Dominus verticem filiarum Sion, & crinem earum nudabit, & auferetur omne ornamentum calceamentorum, &c. Et

Hierony.

erit pro crispanti crine caluitium. Hieronym. Epistol. ad Furiã. Hæc crine, qui multos antè deceperat, pedes Domini tergens, saluata est. Non habuit crispantes mitras, nec stridentes calceolos, nec orbes stibio fuliginatos.

Cur peccatrix potius capillis quàm aliquo linteo pedes Christi tersit.

Quanto enim fœdior, tanto pulchrior fuit. Nunquid scilicet deerat isti mulieri vel sudarium, vel linteolum aliquod, quo Christi pedes tergeret? Num quæ tam pretiosum vnguentum, non etiam vel aliquod mantile adferre potuit? Potuit sanè. Verùm nihil dignius capillis habuit, nihil proprium magis, quo suis se membris Christo præstare obsequium testaretur. Vnde nec Lucas ipse sibi satis fecisse putauit, si narraret illam capillis suis Christi pedes tersisse, nisi adiceret, *capitis sui*, ad emphasim maiorem. Non acceperat illa venales pueli, aut puellæ alicuius formosissimæ crines, quibus aut caput suum, aut ipsum etiam Christum decumparet. Gregorius Naz. orat. in

Mulierum capillorum aliunde acceptum.

Greg. Nan.

mulieres sese ambitiosius ornantes, hac arte dicit alterum fieri corpus Dei, alterum manus. Vereodum, inquit, ne Deus iratus sic deformatas mulieres alloquatur. Dic age aliena mulier, ecquis tandem & vnde nam est fictor tuus? Non te depinxi canis, sed imaginem meã finxi. Qui fit ergo, vt pro chara imagine idolum habeam? Venustas hæc Adonidis hortus est citò marcescens, Polypi color citò transiens, literæ in arena conscriptæ. An tu graculi Æsopici formam imitata, non times ne detractis alienis pen-

Tertull.

nis risum tandem moueas? Tertullian. libro de cultu fœminarum. Quod nascitur, opus Dei est: ergo quod fingitur, diaboli negotium est. Diuino operi Satanæ ingenia superducere, quàm scelestum est! Serui nostri ab inimicis nostris nihil mutuantur: milites ab hoste Imperatoris sui nihil concupiscunt. De aduersario enim eius, in cuius manu sit, aliquid vsui postulare transgressio est. Christianus à malo illo adiuuabitur? Nescio an hoc et nomen perseueret. Erit enim eius, de cuius doctrinis instrui concupiscit. Quam indignum nomine Christiano, faciem fictã gestare, quibus simplicitas animi indicitur: effigiem mẽtiri, quibus lingua non licet: appetere quod datum nõ sit, quibus alienum abstinendum: speciem exercere, quibus studium pudicitiæ est? Video quasdam & capillum croco vertere. Malè ac pessimè sibi auspicantur flammeo capite: decorum putant quod inquinant. Atqui & detrimentũ crinibus medicamentorum vis inurit, & cerebro perniciem etiam cuiuslibet synceri humoris assiduitas referuat: tum solis animando capilli & siccando exoptabilis ardor. Sed enim Dominus ait, Quis vestrũ potest capillum atrum ex albo facere, aut album ex atro? Hę quę reuincunt Deũ. Ecce, inquiunt, pro albo vel atro, flauum facimus gratiæ faciliorem: quamuis & atrum ex albo conantur facere, quas pœnitint ad senectam vsque vixisse. Proh temeritatem! Erubescit ætas exoptata votis, &c. Quid crinibus vestris quiescere non licet, modò substrictis, modo relaxatis: modò suscitatis, modo elisis? Aliæ gestiunt in cincinnis coërcere: aliæ vt vagi & volucres elabantur non bona simplicitate. Affigitis præterea nescio quas enormitates sutilium atque textilium capillamentorum. Mirum quòd contra Domini præcepta contenditur. Ad mensurã neminem sibi adiicere posse pronunciatum est. Vos planè adiicitis ad pondus collyridas quasdam spirorum vmbilicos ceruicibus astruendo. Si non pudet enormitatis, pudeat inquinamenti: ne exuuias alieni capitis fortisitan immundi, forsan nocentis & gehennæ destinati, sancto & Christiano capiti suppares. Deus vos velari iubet, credo ne quarundam capita videantur. Atque vtinam miserrimus ego in illo die exultationis, vel inter calcanea vestra caput eleuem, videre an cum cerussa & purpurisso, & croco, & in illo ambitu capitis resurgatis: an taliter expictam Angeli in nubila subleuent obuiam Christo, &c.

Cur virgines velata tondeantur.

Si quæ sunt igitur, quæ his pigmentis caput ementitæ sint, iam capillos, immò & omnia sua, vt & illa peccatrix, Dei obsequio deputent. Cæterùm ex huius peccatricis facto colligimus, nihil mirum esse, si virgines Christo consecratæ capillos deponant. Quæ enim mundo renunciauit, non tantùm caput velare debet, ne nundinatitium

Tertull.

sit, vt docet Tertull. lib. de velandis virginibus, sed & capillum aut affectu tantùm, aut etiam seipsa tondere. Immò, 1. Corin. 11. b. si non velatur mulier, tondeatur, inquit Paulus. Hinc est quòd virgines cùm Deo sacrantur, ton- 1.

dentur, & imitatrices factæ huius peccatricis se Christo dicantis, capillos pedibus Christi aduoluunt, ne ampliùs in illis gloriari videantur. Sic olim quoties vir aut mulier 2.

se Deo consecrabant, vt essent Nazaræi, oblato pro eis sacrificio tondebantur. Hæc enim sunt verba Domini ad Moysen, Numer. 6. d. Tunc radetur Nazaræus ad ostium tabernaculi fœderis cæsarie consecrationis suæ: tolletque capillos eius, & ponet super ignem qui est suppositus sacrificio pacificorum. Sic cõsecrabatur Deo cæsaries. Pro- 3.

inde qui luctum actu, aut pœnitentiam fructuosam olim aut votum edituri erant, capillum tondebant, Ieremiæ 7. f. Tonde capillum tuum, & proiice & sume in directum planctum, &c. Micheæ 1. d. Decaluare & tondere super filios deliciarum tuarum; dilata caluitium tuum sicut aquila: quoniam captiui ducti sunt ex te Iob. 1. d. Audiens de morte filiorum nuncius, scidit vestimenta sua, & tonso capite corruit in terrã, & adorauit, & dixit: Nudus egressus sum de vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc. Act. 18. cap. Paulus in Cenchris sibi totondit caput, quia habebat votum. Porrò qui Deo consecratur, luctum agit

Tonsura monachorum.

perpetuum, donec in gaudium æternum veniat, & votũ edit. Idcircò olim monastico instituto addicti priùs tondebantur, vt docet Diuus Dionys. Areopagita, lib. Eccles.

Dio. Areop.

Hierarch. cap. 6. par. 2. Parte verò 3. Tonsura, inquit, crinium, vitam mundissimam indicat, & nulla figura fucatam: & quæ nullis fictis coloribus animi inductis deformitatem exornet: sed ipsa in seipsa non humanis venustatibus, sed singularibus & vnicis ad Dei exactissimam similitudinem properet. Crines igitur velut sui capitis superflua quædam, aut iuuenum in lasciuiam allectamenta,

P. Chrysol.

quibus abusa fuisse videbatur, Christo consecrat. Petrus Chrysolog. hom. 93. In peccatricis caput, purgandis criminibus refluebat vnda, vt suo fonte mulier, in nouum baptisma, suorum dilueret illuuiem peccatorum. *Et capillis capitis sui tergebat*, vt iuxta Psalmistam (Psal. 67.) verticem capilli, ex quo ambulauerat in delictis suis, in sanctitatem tali verteret seruitute. *Et osculabatur pedes eius.* Præcesserant interuenientes lachrymæ, vt oscula deuota sequerentur: quia lachrymę satisfactionis sunt documentum, oscula sunt reconciliationis indicia. Dion. Carthus.

Dion. Cart. Oscula sacra.

in Luc. Oscula sunt ex dilectionis ardore sereno ac spiri-

tuali, ac si gratias ageret pedibus sanctis qui corpus illud deferebant, per cuius os conuersa fuerat. Præterea quia pedes sunt inferiores partes corporis, ad eos audaciùs accessit. *Albertus.* Alber. in Luc. Spiritus à corde in dilectum per os ipsum transmeabat, & indissolubili vinculo adhærebat. Sic sponsa inuitabatur, Can. 1. Osculetur me osculo oris sui. Rom. vlt. Salutare inuicem in osculo sancto. Sed & dilectum suum sponsa fidelis sic requirebat, Cant. 8. Quis mihi det te fratrem meum sugentem vbera matris meæ, vt inueniam te solum foris, & deosculer te, vt nemo iam me despiciat? A *In vnguento delicatae.* *Et vnguento vngebat* in satisfactionem prioris abusus vnguentorum in libidinem. Sic meretrix, Prouerb. 7. Perfudi lectulum meum myrrha, aspersi cubile meum aloe & cinnamomo. Produnt hæc nonnunquam lasciuam mulierum conditionem. Amos 6. Væ vnguento delibutis. *Pet. Chrys.* Petrus Chrysolog. sermon. 93. Non tamen est, quod facit hæc mulier, mollis & carnalis obsequij, sed plenæ humanitatis est sacramentum: quia in capite Christi Deus est, in pedibus Euāgelizantium pacem, per quos prædicatus venit ad fines terræ. Demum occurrit eorum obiectum, qui ad liberum vnguētorum vsum forsan hoc B mulieris factum prætexere possint. Quòd si, inquit, suauis odoris fuisset, Pontificem magnum, nempè Dominum dicant Deo offerre: ne id esse sacrificium, & suauis odoris suffitum intelligant, sed gratam & acceptam charitatem, spiritualem scilicet odoris suauitatem, Dominum altari offerre occipiant. Adiecerim non tam pro vnguēto, quam pro affectu in Christum propensissimo mulierē istam commendare. *Greg.* Gregor. hom. 33. Quot ergo in se habuit oblectamenta, tot habuit holocausta. Conuertit ad virtutum numerum, numerum criminum, vt totum seruiret Deo in pœnitentia, quicquid ex se Deum contempse- C rat in culpa. Melius carendum tot allectamentis existimauit, quam vt si illa supperterent, sese in peccatorū, quæ sectata fuerat, colluuie contineret. Abiecit à se vnguenta, capillorum ornatum, mundum muliebrem, attactus impudicos. *Ph. Iudæus.* Philo Iudæus, lib. Quòd deterior potiori insidiatur: Propterea, inquit, videntur mihi, qui non omninò rudes sunt, malle cæcitatem, quàm videre quæ non decet: malle surditatem, quàm audire sermones perniciosos: linguam quoque libenter amissuri, ne proloquantur quæ celanda sunt. Certè fertur quosdam sapientes, cùm in rota cruciarentur ad extorquenda secreta, præmordisse lin- D guam suam, & ita grauiorem cruciatum rependisse tortoribus, dum eos voti fecerunt impotes. Tantus amor iustitiæ, tantus horror scelerum & vitiorum inesse debet, vt non modò vnguentis, osculis, capillis, ornatu, velut illecebris, sed & ipsis etiam membris libenter careamus. *Pau. Nolan.* Paulinus Nolanus, Epist. 4. ad Seuerum, de Samsonis & peccatricis capillatio: Habeant sanè capillos, inquit, quibus iuxta illam Euangelicam peccatricem, vestigia Christi tergeant, & sapientiæ pedibus implicentur, vt aliud nisi sapientiam amare, nisi virtutem amplecti, nisi pudicitiam osculari nesciant: & vt extremo saltem rore verbi cælestis aspersæ, dicant: Ros enim qui abs te est, sanitas E est nobis. Sint mulieribus nostris comæ, spiritualium acta virtutum, ieiunia, misericordiæ, orationes. Tales enim & virum decēt crines: ornet eas Christi gratia, non capilli: castitatis gemma, non lapides: & operum in his, nō odorum flagret vnguentum. Meminerint esse se filias illius filiæ regis, cuius gloria omnis abintus est. (Psal. 44.) Intelligant cur illas Apostolus prolixiori capitis velamento tegi iusserit. Propter Angelos, inquit (1. Cor. 11.) illos scilicet ad seductionem paratos, de quibus sancti iudicabūt. (1. Corint. 6.) Hi enim petulantius infirmiora vasa periē- F tant, sicut non Adam, sed Euam coluber aggressus est. Alioquin (Amos 6.) Væ vnguento delibutis, & his qui in crinibus gloriantur. *Augustin. Mysticæ peccatricis significatio.* D. Augustinus hom. 23. lib. 50. Hom. mysticè quomodo peccatricem istam imitari possimus, aperit. Secura, inquit, quælibet anima à multa nequitia per Domini gratiam se liberandam, tanquam immunda prostitutione mundanda in Ecclesiam credat: accedat ad pedes Domini, &c. Pedes Domini, prædicatores Euangelij. Capilli mulieris, superfluæ possessiones. Tergat capillis, tergat prorsus, operetur misericordiam: & cum terserit, osculetur: accipiat pacem, vt habeat charitatem. *Beda.* Beda lib. 3. in Lucam paulo aliter interpretatur. 1. Per Pharisæum, Iudaicum populum: 2. domum Pharisęi, ipsam legis, Prophetarumque custodiam: 3. Discubitum Christi, formæ seruilis assumptionem: 4. Vnguentum, bonam de nobis opinionem, emergentem è bonis operibus: 5. Secus pedes Domini stare, eius vestigia sequi. 6. Rigare pedes eius, sanctis in tribulatione compati: 7. Capillis tergere, sanctis de bonis nostris subuenire: 8. Osculari, eos diligere quibus subuenerimus. Eadem habes apud D. Gregoriū Papam, hom. 33. in Euangelia. *Videns autem Pharisæus, qui vocauerat eum.* Magna nunc Pharisæi istius inhumanitas & crudelitas exprimitur. *Crudelitas Pharisaica.* Crudelitas, vt qui peccatores omni remedio velut desperatos relinquat, nec semètipsum consideret, quam fragilis & infimus sit: Nimirùm ex iis, qui, vt Christus asserit, Matthæ. 23. similes sunt sepulchris dealbatis, quæ licet foris speciosa appareant, intus tamē fœtore & ossibus plena sunt. *Hierony.* Hieronym. in Matt. Religio Pharisæorum non compassionem, sed indignationem habet. Nec enim Dei iustitiam, sed suam statuere quærentes, Dei iustitiæ subiectos se esse arbitrantur. *Ait intra se.* *Albertus.* Albertus in Luc. Toties eum alios cōfutatos audierat, vt ne hiscere quidem auderent. Erit quasi Pythonis vox tua, inquit Propheta, & quasi de humo audietur eloquium tuum. Eccl. 15. Memento quoniam malus est oculus nequam. Eccle. 11. Bona in malum conuertens insidiatur, & in electis imponet maculam. Prou. 23. Ideò ne comedas cū homine inuido, & ne desideres cibos eius, quoniam in similitudinem arioli & coniectoris ęstimat quod ignorat. *Ait* ergo *intra se*, sicut hypocrita, de quo Iob 15. Concepit dolorem, & peperit iniquitatem, & vterus eius præparat dolos. Murmurat in peccatricem, & gratiæ largitorē. *Temerarium iudicium.* Et temerè quidem de peccatrice iudicat, sua ipsius vitia non introspiciens. Intuebatur mulierem, non seipsum. Sicut enim oculus circum se fertur in obiectum, seipsum interim non aspiciens: sic & multi in alios aciem oculorum dirigunt, ipsimet in sua causa cæcutientes. *Persius.* Persius Satyr. 1.

Vt nemo in sese tentat descendere, nemo,
Sed præcedenti spectatur mantica tergo.

Greg. Naz. Talem olim Nouatum exprimit Gregorius Nanzanzenus in sancta lumina, vt qui Christianos quosdam sæuiēte persecutione, tormentorum magnitudine, in abnegationem fidei prolapsos, pœnitentiam demum agentes, à communione submoueret. Tu verò quid ais? Quam legem affers, ô noue Pharisæe, & nomine duntaxat, nō animo & voluntate pure, ac Nouati dogmata eum eadē infirmitate tumido ore nobis crepans? Pœnitentiam nō admittis? *Nouatianorū error.* Luctibus locum negas? Lachrymas nō profundis? Vtinam talem tibi iudicem experiri non contingat. Clementia & facilitate Iesu non moueris, qui infirmitates nostras accepit, & morbos portauit: qui non venit vt iustos vocaret, sed peccatores ad pœnitentiam: qui misericordiam mauult, quàm sacrificium: qui septuagies septies peccata condonat. Quàm beata esset sublimitas tua, si puritas ea esset, ac non fastus & arrogantia, leges supra hominis captum instituens, vtræque emendationem salutis desperatione tollens. Verùm rationes murmuris Pharisaici sunt. *Hic*, inquit, *si esset Propheta*. Christum non Domini, non iusti, non Prophetæ nomine dignatur. Sic contemnit, quem tamen omnis populus suscipiebat. Verùm hæc erat Pharisaica de Christo loquendi formula. Luc. 23. Hunc inuenimus subuertentem Gentem nostram. Et rursum, (Ioan. 19.) Non hunc, sed Barrabam. *Hic*, ait. Et quis *hic*? O Pharisæe, num adinstar stupidorū patrum tuorū de vero pane dicturus es, *Man hu*, (Quid hoc?) *Si esset Propheta*, quo illum nomine turba Iudæorum excipit, & audit, qualem eum omnes existimant. cùm Prophetarum sit ex reuelatione diuina intueri secreta: *sciret vtique quæ, & qualis est mulier quæ tangit eum.* *Ignorātia & malitia Pharisæi.* Infidelitatem & crudelitatem suam prodit. Infidelitas est, quia nec quidē Prophetæ nomine Christum dignatur: quanto minus igitur illū pro Messia agnoscat? *Euthym.* Euthymius in Luc. Ignorabat quòd cùm Deus esset, propter peccatores homo factus erat. Sed & longè hallucinatur à Prophetarum conditione: quasi nul-

lus Prophetarum aut ad peccatores ad pœnitentiam conuocandos venerit, aut illos ad se prorucntes, vt viam salutis audirent, admiserit. Sic enim ratiocinabatur. Nullus Propheta permittit se ab ea tangi, quam peccatricem esse cognoscit: hic autem id sibi fieri permittit, non est igitur Propheta. At verò quis Prophetarum non pœnitentiá prædicauit? Quis non ad peccatores à sceleribus deterrēdos, & ad viam reducendos venit? Quis, si redirent ad mentem, eos auersatus est? Etsi nemo sanæ mentis, & optimæ conscientiæ congratulatur peccatoribus cùm malefecerint, eis tamen compatitur. An non Ionas etiam ad barbaram nationem venire iussus & coactus est? An non per cucurbitæ similitudinem edoctus est, quantum peccatoribus ad meliora conuersis condolere debuisset? Ion. 4. Tu doles, inquit Dominus, super cucurbita exsiccata, in qua non laborasti, neque fecisti vt cresceret, quæ sub vna nocte nata est, & sub vna nocte periit: & ego nó parcam Niniue ciuitati magnæ, in qua sunt plusquàm cētum viginti millia hominum, qui nesciunt quid sit inter dextram & sinistram, & iumenta multa? An nó Nathan Prophetæ ex officio incubuit ad Dauid peccatorem venire, illum reducere, & spem pœnitenti ingerere? Verumtamē, inquit, Ecce Dominus transtulit peccatum tuum. Quid aliud vir Dei apud Hieroboam, 3. Reg. 13. contendebat, nisi vt illum ab idolorum impietate ad verius Dei cultum auocaret, qui tanto abest vt vindictam deprecaretur, quod ad securam diuinæ miserationis fiduciam pro manus illius, quæ exaruerat, restitutione Deum precatus fuerit.

Prophetarum fuit ad pœnitentiam inducere.

A

B

Greg. Náz. Gregorius Nazianzenus orat. in sancta lumina. Quid? Ne Dauidem quidem resipiscentem admittis, qui Propheticam quoque gratiam pœnitentia conseruauit? P. Chrysol. Petr. Chrysolog. sermo. 94. Pharisæe, quod conspicis, non est ignorantia, sed potestas: est diuini iudicij, non erroris humani. Pharisæe, erras, nescire magis potuit si fuisset Propheta: quia Prophetia non est humani arbitrij, sed muneris diuini. Vnde Propheta scit non quantum vult, sed quantum dederit ille, qui tribuit Prophetiam. Basilius. Basil. hom. de pœnitentia, in vnum multa Prophetarum exempla congerit, quorum tota in dicendo & scribendo intentio fuerit, vt ad mentem peccatores reducerent. Hoc Hieremias nitebatur, cùm venturam Hierosolymæ desolationem prædiceret: hoc Esaias, cùm filiam Sion à puluere excitaret: hoc Ezechiel, cùm clamaret, Conuertimini & viuite. Pharisaica igitur doctrina longè à scripturis, longissimè verò ab Euangelica doctrina discrepat. Quis infirmatur, inquit Paulus, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vror? An igitur zelus tuus nequam est, quia Iesus meus bonus est? Quis non fucum Pharisaicum videat? Quis enim Prophetarum non pœnitentiam prædicauit, facilémque se peccatoribus, vt eos lucraretur, reddidit? Ecclesi. 7. Ne desis plorantibus in consolatione. Iob. 30. Flebam, inquit, quondam super eo qui afflictus erat. Immò Moyses, Dele me, inquit, de libro vitæ, aut remitte eis hanc noxam. Tanto in peccatores ferebatur amore. Galat. 6. Considera teipsum, ne & tu tenteris. Ecce verò Pharisæus veraciter apud se superbus, & fallaciter iustus, ægram reprehendit de ægritudine, medicum de subuentione, inquit Gregorius Papa: qui ipse quoque elationis vulnere ægrotabat & laborabat: alter verò in febre carnis, & sensum perdiderat mentis. Sed inter hæc nos gemitus cogit quosdam nostri ordinis viros intueri, qui sacerdotali officio præditi, si quid fortasse iustè exterius vel tenuiter egerint, protinus subiectos despiciunt, & peccatores quosque in plebe positos dedignantur, eisque compati culpam suam confitentibus nolunt: ac Pharisæi more à peccatore tangi despiciūt. Porrò semper necesse est, vt cùm peccatores quosque cōspicimus nosmetipsos prius in illorum calamitate defleamus, quia fortasse in similibus aut lapsi sumus, aut labi possumus, si lapsi non sumus. 1. Cor. 10. Qui stat, videat ne cadat. Pet. Chrys. Pet. Chrysologus, sermo. 94. Errat igitur longè mea quidem sententia Pharisæus. Mulieris malæ tactus vrit malè conscium, suspectum notat hominem malæ voluntatis infamat. Ceterùm peccatrix fit bona, sancta, innocens, cùm tetigerit veniæ largitorem. Stercora contingunt sed non inquinát

Greg. Papa.

C

D

E

F

ipsum medicum, cùm tangit vulnera, putredo non polluit: iudicem quamuis tangat reos, non potest maculare cùm supplicat. Sic peccator cùm Dominum tangit, non Dominum sordidat, sed ipse & peccato caret omni, & rapit subitò sanctitatem. Probat hoc mulier in profluuio sanguinis constituta, quæ vt tangit fimbriam Domini, non fimbriam polluit: sed ipsa mox inquinamento vetustæ caruit passionis. Impius igitur Pharisæus iste, vt qui peccatricem à medico arcendam putet, sitientem à fonte, moribundam à vita, & hinc sibi prætextum quærat, quòd à peccatoribus Prophetę & viri optimi abstinere debeát. Vnde non tantùm Christum Prophetam esse negat, sed & impuritatis notam inurit, & se iustum sic arbitratur, vt se supra Christum efferat, vt qui nunquam permissurus sit se à peccatrice tangi. Pientissimus verò Dominus huius causam suscipit: vt doceat peccatorem animum non despondere, etiamsi à quibusdam aut ieiunans, aut cilicium gerens, aut peccata sua cōfitens, aut alios producens pœnitentiæ fructos, à carnalibus hominibus, etiam à libertinis hæreticis rideatur. Addit igitur Euangelista, *Et respondens Iesus dixit ad illum. Simon habeo tibi aliquid dicere.* Ancipitem quid velit retinens, etiam ad aures dictis arrigendas paratiorem reddit. Vocat ex nomine Simonem, ad conciliandam beneuolentiá. Potuisset enim vocare Pharisæum hypocritam & murmuratorem: sed nouit vt peritus chirurgus, quando lenibus & quando acribus remediis vtendum sit. Suo hoc nos docens exemplo, vt opportunè & importunè increpemus & obsecremus errantes, vt ad viam veritatis redeant. Nec enim semper & vbique commoda est asperitas. *Habeo tibi aliquid dicere.* Parat attentationem ab vtilitate & fructu quæstionis, seu narrationis: quasi dicat. Quædam ego ad tuam vtilitatem allaturus sum. Proinde, *Ille ait, Magister dic.* Magistrum vocat, quem Prophetam esse denegarat. Mos enim hypocritarú est lenibus verbis aliquem prodere. Dixit ergo Iesus. *Duo debitores erant cuidam fœneratori: vnus debebat denarios quingentos, & alius quinquaginta. Non habentibus illis vnde redderent, donauit vtrisque.* Rem ipsam attingit Christus, & quod Simon illi derogabat, sibi tamen inesse testatur. Docet enim se cordis secreta agnoscere, cùm murmur Pharisæi palàm faciat: proinde illum impiè gessisse, dicendo: Hic si esset Propheta, sciret vtique, &c. Cæterùm pro more parabola vtitur, vt suo ipsius ore Simoné condemnet. Sic Nathan excitata de oue parabola, Dauidem ad reatus sui agnitionem deduxit. Sic Dauid Psalmos 77. Aperiam, inquit, in parabolis os meum. Id verò Christo fuit vsitatissimum, maximè cùm turbis loqueretur, Matthæ. 13. Porrò quatuor hac parabola insinuatur. Contractú in fœnerando: 2. Debitorum differentiam: 3. Impotentiam in soluendo: 4. & saluatoris quæstionem, quis creditorú plus diligat. Primò igitur fœnerator Deus est: 1. qui pro culpa momentanea pœnam æternam exigit, & pro donis gratiarum vitam æternam. Matth. 19. Quare non dedisti pecuniam meam ad mensam, & ego veniens cum vsuris exegissem illam? 2. Aut fœnerator dicitur, quòd nos velit accepta gratia multiplices fructus fidei, pœnitentiæ, & bonorum operum illi reddere. Proinde nisi pietatis fructus illi persoluerimus, peccatum incurrimus: per quod & illi debitores sumus. 2. Debita igitur sunt peccata, inquit Tertullianus libro de oratione, quòd perinde iudicio debeatur, nec euadat iustitiam exactionis, nisi donetur exactio. Petrus Chrysolog. serm. 49. Vis scire homo quid Deo debeas? Quòd factus es, Dei creditum est: quòd es rationis capax, Dei fœnus est: quòd discretionem mali malignè possides, accepisti: & quòd viuendi normam acceperis, per chirographum legis, stipulanti Deo spopondisse te non potes diffiteri. Sed dum per vitia carnis, in lutum instar suis demergeris, & diuinæ legis substantiam dissipas, factus es gloriosi fœnoris debitor luctuosus, cui deficientibus virtutum lucris criminú multiplicatur vsura. 3. *Duo debitores sunt* Maria & Pharisæus. Is qui denarios quingentos debebat, Maria est, quæ multum peccauerat. Is qui quinquaginta, Simonem significat: non quasi parum peccasset, sed quòd se parum peccasse arbitraretur. Pharisæorum enim omnium est se iustos esse arbitrari. 4.

Christus causam peccatricis suscepit.

Vsus parabola Christo frequens.

1 Fœnerator Deus.

2. Debita peccata. Tertull. Petr. Chrys.

Nemo ex se potest satisfacere.

Neuter habet vnde reddat, quia nemo ex se potest vel pro minimo peccato satisfacere. 1. Corin. 4. Quid enim habes homo quod non accepisti? Esa. 26. Omnia opera operatus es in nobis Domine. 5. *Donat virisque.* 1. Tempus ad pœnitentiam. Rom. 2. An ignoras, ô homo, quòd Dei benignitas te ad pœnitentiam adducit? 2. Pretium ad redemptionem. Gratis enim venundati estis, & gratis redimemini. 3. Gratiam ad exercendos pœnitétiæ fructus. Nemo enim venire potest ad me, ait Christus, nisi pater, qui misit me, traxerit eum. 4. Charitatem ad merendum vitam æterná. A Roman. 6. Charitas diffusa est in cordibus nostris. Bernardus sermo. 1. de annunciatione beatæ Mariæ. Testimonium enim conscientiæ verum est, inquit, cùm Spiritus sanctus testimonium prohibet spiritui nostro. Porrò hoc testimonium in tribus consistere credo. Necesse est enim primò omnium credere, quòd remissionem peccatorum habere non possis, nisi per indulgentiam Dei. Deinde quòd nihil prorsus habere queas operis boni, nisi & hoc ipse dederit. Postremò, quod vitam æternam nullis potes operibus promereri, nisi gratis tibi detur & illa. B Quis enim potest facere mundum de immundo conceptum semine? Nónne qui solus est mundus? De operibus quoque bonis certum omninò est, quòd nemo illa habeat à seipso. Nam si stare non potuit humana natura adhuc integra, quanto minus poterit per seipsam reparari? Vnde ergo satisfactionis nomen, dixerit aliquis? Et hanc tamen ad perfectam pœnitentiam requiri audimus ab Ecclesia. An verò potest quis satisfacere pro peccato? Audiendus sanè Dominus est, qui dixit, *debitores non habere vnde reddant*: nec interim contemnendus est Ioannes, qui ait, Facite dignos fructus pœnitentiæ. Est ergo satisfactio alia redemptoris propria, cùm sit agnus Dei qui C tollit peccata mundi, per quem habemus accessum ad patrem, Ephes. 2. & Deo reconciliamur, Roman. 5. Est enim propitiatio pro peccatis nostris, 1. Ioan. 2. Est & alia fidelium pœnitentium communis satisfactio, quam Christus his verbis notabat, Matth. 11. Si in Tyro & Sidone factæ essent virtutes, olim in cilicio & cinere pœnitentiam egissent. Idcircò ait Iob, (cap. 42.) Me reprehendo, & ago pœnitentiam in fauilla & cinere. Hoc iudicium est, quod de nobis ipsis facere debemus. 1. Corint. 11. Si enim nosmetipsos iudicaremus, non vtique iudicaremur. Dum autem iudicamur, à Domino corripimur, vt non cum hoc D mundo damnemur. Hierony. in Epitaphio Paulæ ad Eustochium, Epist. 27. Affligendum est corpus, quod multis vacauit deliciis, longus risus perpeti compensandus est fletu, mollia linteamina, & serica pretiosissima, asperitate cilicij commutáda. Defluant oculi lachrymas, qui masculum simpliciter non aspexerunt. Pallescat facies, quæ quondam yiruit impudicè. Denique totum corpus incuria maceretur, cinere aspersum & opertú cilicio perhorrescat, quia malè sibi de pulchritudine placuit. Cor verò sit liquescens cera ieiuniis, inquietans seipsum, & cogitationibus ventilans, quare sit ab inimico subuersum. E Sensus etiam crucietur, quia in mébra corporis cùm haberet dominationem, malo accessit imperio. Talis vita, talis actio pœnitentiæ si fuerit perseuerans, audebit sperare, & si non gloriam, certè pœnæ vacuationem. Dicit enim Deus, Zach. 1. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Ioël. 2. Conuertimini ex toto corde vestro, in ieiunio, fletu & planctu, & scindite corda vestra, & non vestimenta vestra, quoniam pius & misericors sum. Sic conuersus magnus ille Dauid iustificatus est: sic Niniue peccatrix illa ciuitas, incumbentem sibi euasit interitú. Quid ergo sibi volunt in omne peccari genus effrænes hæretici, F cùm satisfactionem à pœnitentia excludunt? An non Audianorum hæresim renouant, non modò illa contempta, sed & minutorum tantùm peccatorum remedia quærentes in suis conciliabulis, flagitiorum autem suorum sentinam aperientes? Theodoretus lib. 4. Hæreticarum fabularum: Audiani, inquit, postquàm sacros libros, vnà cum adulterinis bipartitò diuiserint (eos enim mirum in modum arcanos & mysticos existimant) & hinc & illinc per versus posuerint, iubent vnumquemque inter eos transire, & quæ à se peccata sunt, confiteri: deinde confessis donant remissionem, non tempus ad pœnitentiam, vt iubent leges Ecclesiæ, præscribentes, sed sua potestate condonantes. Scientes autem, qui transeunt, id quod agitur ludum esse, vera quidem peccata celant: quædam autem parua & ridicula dicunt, quæ etiam dicere vereretur aliquis, nisi eadem, qua ipsi, amentia laboraret. Et vtrumque sanè Gnostici nostri temporis faciunt. Friuola enim eliciunt, & in genere se peccatores ore tenus clamant, verùm nullum suorum facinorum explicant: nec tempus ad pœnitentiam ab Ecclesia præscriptum, quo satisfactio A fiat, agnoscunt. Tam leuis momenti apud eos pœnitentia est, vt solo motu capitis, sola oris apertione ad remissionem suorú scelerum opus esse arbitrentur. Etsi enim pro pœna æterna solus Christus satisfecit: non tamen nos à temporali cruciatu exemit, & ita constituit, quasi nec cooperatores esse, aut simul cum ipso pati debeamus. Chrysostomus homil. 80. ad popul. Antiochen. Totam, inquit, vitam in peccatis absumpsi: & si pœnitentiam egero, saluabor? Maximè quidem. Vnde constat? Ex Domini clementia. Ne tuæ confidas pœnitentiæ. Tua namque pœnitentia tanta nequit peccata delere. Si sola B foret pœnitentia, iure timeres: sed postquàm cum pœnitentia commiscetur Dei misericordia, confide, quoniam tuam vincit nequitiam. Multú enim est misericors Deus, & tantum clemens, vt neque filio pepercerit, vt ingratos seruos redimeret. Itaque nó habent debitores vnde Deo reddant, non habent vtique a seipsis, sed à Deo, quod rependant pro æterno debito. *Donat* autem Deus *fænerator*, & Christum, & gratiam: quinetiam donat & pœnitentiæ tempus, & lachrymas, cæteráque omnia ad pœnitentiam veram necessaria. Num interim vt tempore, oblata C gratia, conuersionis occasione, modísque oblatis quibus reconciliemur, abuteremur? Absit. Gregorius lib. 4. Comment. in 1. Reg. cap. 4. in hæc Samuelis verba ad Saulem, Ecce quod remansit, pone ante te. Remansit quidem, inquit, quia non omnia nostra Christus expleuit. Per crucem quidem suam omnes redemit: sed remansit vt qui redimi, & regnare cum Deo nititur, crucifigatur. Præcessit Christi crux, nostra consequitur. Præcessit prima illa per Christum satisfactio, consequitur & nostra. Satisfactionis enim nostræ nulla prorsus vtilitas emergeret, nisi à Christi satisfactione penderet. Vnde & ille nos ad crucé, D & comitatum suum inuitabat, dicens, (Matth. 16.) Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucé suam, & sequatur me. Ideò & Petrus, (1. cap. 2.) Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius. Etsi verò hæc nostra satisfactio fiat de bonis Dei & Christi eius (quid enim habes homo, quod non accepisti? (1. Corin. 4.) habet tamen seruus hęc bona, quæ Dominus ei gratis ex amore concessit: quorum per accidens seruus Dominus est ex indulto Domini, perpendentis bonam nostram voluntatem. Ideò & idem ipse Dominus nos ad pœnitentiá vocat, ad fructus dignos, ad crucem, ad saccum, cinerem, ieiunium, eleemosynas, E pietatis opera, cæteráque omnia pœnitentiæ exercitia. Basili. hom. 1. de laudibus ieiunii. Per ieiunium, inquit, satisfacito Deo. Sed & Tertullianus lib. de pœnitentia, Offendisti, inquit, sed reconciliari adhuc potes. Habes cui satisfacias, & quidem volentem. Id si dubitas, euolue quæ spiritus Ecclesiis dicat. Desertam dilectioné Ephesiis imputat (Apoc. 1. & 2.) stuprum & idolothytorú esum Thyatirenis exprobrat, Sardios non plenorum operum incusat, Pergamenos docentes peruersa reprehédit, Laodicenos fidentes diuitiis obiurgat: & tamen omnes ad pœnitentiam commonet, sub comminationibus quidem. F Et ibidem. Satisfactio confessione disponitur, confessione pœnitentia nascitur, pœnitentia Deus mitigatur. Cyrillus Hierosolymitanus catech. secundo. Satisfactionem nuncupat carnis afflictionem. Est & restitutio rei alienæ, satisfactio quædam, qualis & hæc quam Zachæus pollicebatur, dicens: Dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus, & si quem defraudaui, reddo quadruplum. Luc. decimonono. Ambrosius sermone 15. Nullum enim tam graue delictum est, quod non purgetur abstinentia, eleemosynis extinguatur. At enim san-

Quid Deus donat peccatori.

Bernardus. In quibus cõsistat testimonium bonæ conscientiæ.

Vnde satisfactio.

Quotuplex sit satisfactio.

Hierony.

Satisfactio pars pœnitentiæ.

Audianorú hæresis.

Theodor.

Chrysost.

Dei misericordia cõiuncta ad pœnitentiam.

Greg.

Nostra satisfactio pendet à Christi merito.

Basilius.

Tertull.

Cyril.

Ambros.

ctus Propheta, Eccles. 3. Sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna delet peccatum. Interim hæc omnia Dei dona sunt. Gregorius Nanzanzenus oratio. 16. de pauperitate souenda: Da, inquit, omnia, da parum: nunquam Dei magnificentiam superabis, etiamsi cuncta quæ possides, relinquas, etiamsi teipsum adiicias. Deo enim dare, accipere est: & nihil dabis proprium, quoniam omnia sunt à Deo. Sic *donauit vtrisque*, non modò debitum ipsum, sed & debiti persolutionem: quoniam ipsi adeò pauperes & egentes sumus, vt à nobis nihil quasi à nobis habeamus vnde reddamus. Ita casu demũ à Christo proposito, quæstionem format, vt ex iis quæ nobis vsu veniunt, id quod vult, colligat, dicens: *Quis ergo* duorum illorum debitorum *eum* fœneratorem, qui vtrique debitori donauerit, *magis diligit*, id est, tenetur diligere? *Respondens Simon dixit, Æstimo*. Ita sobriè loquitur, tremens ne propriis verbis à Christo conuincatur: *quia is*, ad maiorem dilectionem & obsequium obligatur, *cui plus donauit* gratis fœnerator, cùm posset exigere modis omnibus pecuniam suam. Istud nimirùm in rebus humanis maximè verum est, vbi amor ex acceptis beneficiis emergit sæpiùs: vnde fit, vt quo maiora dona sunt, eo maior obligatio consequatur. *At ille dixit ei, Rectè iudicasti*. Iam suo ore constringit Simonem, qui mos Christo familiarissimus erat. Sic Matthæ. vigesimotertio. Herodianos: Cuius est imago hæc & superscriptio? Et Pharisæos: Baptisma Ioannis vnde erat? Et rursus: Christus cuius filius est? Suo autem nos exemplo Christus docet, vt veritatem, à quocunque dicatur, amplectamur. Sic de Pharisæis monuit, vt quodcunque dixerint nobis, faciamus. *Et conuersus ad mulierem*. Dionysius Carthusianus in Luc. Hoc de duplici conuersione potest intelligi. Nam & spirituali ad eam per maiorem gratiæ infusioné conuertit. Vnde & Gregorius in homilia. Quid miremur, fratres, inquit, Mariam venientem, an Dominum suscipientem? Suscipientem dicam, an trahentem? Sed vt veriùs fatear, & trahentem dicam, & suscipientem. Ipse enim ad pœnitentiam traxit intus, qui per mansuetudinem suscepit foris. Fuit & externa conuersio Christi ad mulierem, cùm oculos in eam direxit, non modò vt non despiciendam, sed & attendendam esse moneret. *Dixit Simoni*, vt quod generaliter assumpserat, iam ad rem accommodaret. *Vides hanc mulierem*. Vide scilicet, quam aspicere dedignaris. Vide sexum mollem & fragilem, qui tumorem mentis tuæ deprimat. Mulier est, sed virilem, immò Angelicum tandem animum sortita: vt quo magis abundauit delictum, eo superabundet & gratia. *Intraui in domum tuam*, non vltrò, sed inuitatus à te, ex quo fit, vt & hospitali liberalitate donari debuerim. Et tamen *aquam pedibus meis non dedisti*. Poteram alioquin tibi meam præsentiam & colloquium denegare: tu verò ne hospitalitatis quidem minimum exhibuisti. Cùm enim mos Palæstinis sit aquam pedibus lauandis præbere, tu ne quidem id præstitisti defesso, & ei quem nudis pedibus satis longum iter confecisse prospicis. Et quidem hoc obsequio Abraham & Loth Angelos exceperunt, Genes. 18. & 19. Quin & Genes. vigesimoquarto. Laban aquam porrexit, lauandis pedibus camelorum & virorum, qui cum Abrahæ seruo aduenerant. Tu verò non tantum huic officio defuisti, sed & in mulierem murmuras, quæ lachrymis, quas habet pretiosissimas & vberrimas, *rigauit pedes meos*: cùm tamen lachrymæ ab interiori trahantur, nec tam in promptu habeantur. *Et capillis suis tersit*. Quo manifestum est, quantum nunc omnem ornatum, fastum, omnes denique delicias contemnat, in quibus priùs sibi complacebat. *Osculum mihi non dedisti*, quod & amicis & parentibus & hospitibus aduenientibus exhibetur: quo etiam modo Christus discipulos suos excipiebat. *Hæc autem ex quo intraui*, & ad me procubuit, *non cessauit osculari pedes meos*, abiectissimam alioquin humani corporis partem. Ita & suam in me dilectionem, & humilitatem prodidit. *Oleo caput meum non vnxisti*, cùm tamen & huic vsui oleum proferatur, sed & pretiosissimus iste liquor à muliere prolatus capiti magis quàm pedibus congruere videatur. Ita Christus vrget pietatis, & veræ satisfactionis opera ad perfectam & consummatam istius peccatricis pœnitentiam. Ex quo fiat, vt & remissionem peccatorum consequatur. Adiicit enim: *Propter quod* pietatis & satisfactionis officium, etiam iuxta sententiam tuam, *dico tibi Remittuntur ei peccata multa* à fœneratore Deo, *quia dilexit multum*, & se benefactori gratissimam ostendit. Prodidit enim ipsis externis operibus, internæ suæ dilectionis feruorem. primæ Petr. quarto. Charitas enim operit multitudinem peccatorum. primæ Ioannes tertio. Sic nos translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres. Col. tertio. Super omnia igitur charitatem habete, quod est vinculum perfectionis.

Greg. Nan. — *Dio. Carth.* — *Greg.* — *Ingratitudo Pharisæi, & antithesis iis bonis non peccatrice.*

Verùm hic occurrit quæstio. Suprà enim Christus asseruit ideò quemquam plus diligere, quia plus condonatum est ei: hic autem oppositum inferri videtur, cùm dixit, ideò dimissa esse peccata multa, quia dilexit multum. In parabola scilicet innuit, quòd remissio peccati sit causa magnæ dilectionis: nunc verò è conuerso inferre videtur, quòd magnitudo dilectionis, remissionis peccatorum causa sit. Denique si remittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum, dilectio igitur remissionem præcedit, sicque in eodem erunt peccatum mortale & charitatis. Dionysius Carthus. in Luc. Ad ista ergo dicendum, quòd dupliciter dicitur peccatum remitti. Aut enim remittitur quantum ad culpam, aut quantum ad pœnam. Itaque cùm dicitur remissio præcedere dilectionem, intelligi debet remissio peccati quantum ad culpam: cùm autem dicitur & ipsa remissio consequi dilectionem, intelligendum est quantum ad pœnam. Hanc enim remissionem præcedit & efficit magna dilectio, non obstante, quòd ex remissione maioris culpæ maior oriatur dilectio, quantum ad actum amandi: loquendo de vna, atque frequenti causa maioris dilectionis, & cæteris paribus. Frequenter enim contingit, vt qui grauiùs se peccasse recordantur, feruentiores fiant, atque Deo obsequentiores: dicente Apostolo, Roman. 7. Vbi abundauit delictum, superabundat & gratia. Non tamen est consequens, nec Christus vult dicere, quod semper plus diligant, aut gratiam possideant ampliorem, quibus plura condonata sunt peccata. Non enim latro crucifixus cum Christo, & veniam consecutus, feruentior factus est Petro, aut Ioanne, aut Iacobo: nec aliquis horum virgine gloriosa, cui nullum actuale peccatum vnquam remissum est: quia non sola peccati receptio, aut doni acceptio auget amorem, præsertim de diuino amore, qui interdum è sola Dei bonitate quibusdam perfectior intensiórque præstatur. Vnde Christus nunc loquitur de causa amoris & eius effectu, prout ad suum congruebat propositum, ad reprimendum Pharisæi errorem: nimirùm in collatione duorum, Peccatricis scilicet, & Pharisæi.

Quæstio quomodo ideò plus diligit, quia plus ei donatum est: & ideò remittuntur peccata, quia multum diligit. — *Dio. Carth. Dupliciter dicitur peccatum remitti.*

Quidam verò ad ista aliter responderunt, dicentes, quòd quædam est dilectio, remissionem culpæ præcedés, & quædam hanc sequens: quia in iustificatione impii tria sunt, scilicet primariæ gratiæ infusio, vtpotè fidei, spei, & charitatis: cordis quoque contritio, & culpæ remissio. Et quamuis hæc tria simul sint tempore, non tamen causalitate. Nam infusio gratiæ est causa contritionis, & contritio est causa remissionis culpæ. Itaque patet, quòd primaria dilectio præcedit remissionem peccati, cùm neque contritio sine dilectione fit, sed & fides, spes & charitas contritionem peperisse videantur. Est autem & alia dilectio, quæ sequitur remissionem. Cùm enim anima sentit se sancto Spiritu aspiratam, credítque probabiliter culpam sibi à Deo dimissam, amplius diligit, & magis mouetur ad benè agendum: & fortè secunda ista dilectio est præcedentis augmentatio, causata ex consideratione remissionis præcedentium peccatorum. Ergo de primaria intelligitur, quod dicitur, *remittuntur ei peccata multa*: de secundaria autem locutus est Phariséus, *Æstimo, quia is* plus diligit, *cui plus donauit*. Constat ergo quòd Maria, ceu quilibet pœnitens, dilectionem Dei primariam & gratiam priùs habuit, quàm remissionem peccati non prioritate temporis, sed causalitatis, præser-

Tria in impii iustificatione.

tim

rum in genere causæ formalis, cùm naturaliter prius sit esse gratiæ, sicut & cuiuslibet rei, quàm suum agere. Et ita prius est esse gratiæ, quàm suum officium oppositum, puta peccatum expellere. In eam venit sententiam Gorranus in Luc. & idem in prima secundæ D.Thom. Aquinas asserit: Nimirùm quòd iustificatio passiua impij, est motus eius ad iustitiam, quemadmodum passiua calefactio est motus ad calorem. Deinde ostendit, quòd ad iustificationem hanc requiratur infusio gratiæ, & motus liberi arbitrij ad consensum, acceptationémque gratiæ infusæ, & motus fidei, motus etiam charitatis, sine qua nihil meritorum extat, simúlque motus liberi arbitrij cōtra peccatum, renitendo ei, & fugiendo ipsum. Postremò exigitur remissio culpæ: quia per hoc motus iustificationis completur, quod culpa remittitur. Asserit quoque Thomas, quòd licet iustificatio impij fiat in instanti, nihilominus inter ea iam dicta, quæ ad eam requiruntur, talis est ordo, vt naturali ordine prior sit infusio gratię, deinde motus liberi arbitrij in Deum, seu in gratiæ acceptionem, tertio loco sequitur motus liberi arbitrij contra peccatum: remissio autem culpæ est vltimum, quod ad ipsam ordinatur. Verumtamen ex parte hominis, prior est remissio culpæ, quàm infusio gratiæ, secundum viam generationis. Oportet enim impedimentum auferri ante introductionem oppositi. Hæc omnia Sanctus Thomas circa finem præallegatæ Summæ pulchrè declarat, quæ breuitatis gratia omittimus. Eadem etiam habet Albertus Magnus in Luc. Thomas de Vio Caietanus in Luc. Inuersa, inquit, conclusio infertur. Nam ex dictis inferendum erat: Quoniam remittuntur peccata eius multa, ideò diligit multum: & tamen infertur, quòd quia dilexit multum, ideo dimittuntur peccata eius multa. Solutio est, quòd hæc duo conuertibiliter sese consequuntur: & propterea licet vtrumque inferre, & vtrúque Iesus intulit. Multa remissio & multa dilectio mutuò sese inferunt: & similiter parua remissio, & parua dilectio. Sed & vltra hoc docuit Iesus in his verbis rationem causalitatis, quòd scilicet dilectio est causa remissionis velut perficiens, remissio autem est causa dilectionis velut disponens. Disponimur enim ad amandum benefactorem ex accepta remissione debiti: sed non perficitur in nobis peccatorum remissio (vtique in ratione pœnæ) nisi diuina charitate infusa. Ne itaque intelligeremus similitudinem debitarum pecuniarum, per omnia currere cum remissione peccatorum, mutauit Iesus causalitatem. siquidem per remissionem creditæ pecuniæ, sic disponimur ad amandum, vt amor non perficiat remissionem, sed sequatur ad eam ex nostra voluntate: at verò peccatorum remissio non perficitur nisi in dilectione, quæ etiam ex Deo est magis quàm ex nobis. Et propterea Dominus intulit, remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Vbi etiam nota non esse dictum, quòd dilexit multoties, sed multum: vt hinc discas ad centum peccata eluenda non exigi centum actus dilectionis, aut contritionis: quoniam semel diligere multum, delet innumerabilia peccata. Petrus Chrysologus sermone 94. Quid autem, inquit, est quod dixit, *Cui minus dimittitur, minus diligit?* Ergo peccandum satis est, vt maior charitas comparetur? Absit. Charitas de præteritis subuenit, non liberat de futuris: charitas nescit peccare, cùm diligit: charitas non est charitas, si delinquit: charitas Dei custos est sanctitatis. Hnc enim annunciat Apostolus. Charitas, inquit, non agit perperàm, non æmulatur, & cętera. Beda libro tertio in Luc. Quid enim esse credimus dilectionem, nisi ignem? & quid culpas, nisi rubiginem? Incendit ergo peccati rubiginem, quia ardet validè per amoris ignem. Tanto namque amplius peccati rubigo consumitur, quanto peccatoris cor magno charitatis igne cōcrematur. Chrysostomus Parænetica priore ad Theodorum lapsum, seu libro de reparatione lapsi: Quoniam autem, inquit, confessum esse peccatum magnum affert solatium: quantum putas allaturum per opera diluisse? Nisi sic foret, & à recto cursu semel deflectentibus pateret reditus, quorum quisque ex tot hominum millibus in cœlum redisse videbitur? Atqui maximè refulgentes inuenimus post lapsus enormes, qui magnum imperium in malitiis prę se tulerunt, eundem rursus adhibuerunt sępenumero rebus optimis, perpensis apud se debitis, quibus erant velut obærati per sua ipsorum malefacta. Quod & Christus ipse illustre reddidit, vbi Simoni de muliere respondet, *Vides hanc mulierem?* & cętera. Non temerè dico tibi, *remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Cęterùm *cui parum dimittitur, is parum diligit. eíque dixit, remittuntur tibi peccata tua.* Quare aduersarius, cùm his rebus cognitis planè intelligit eos, qui malefacta quantumlibet immania perpetrarunt, vt primùm cœperint pœnitere, quòd maiore studio id faciunt, tanquam conscij delictorum suorum, vehementer timet ac formidat, nequando rem exordiantur. Gradu enim facto, ampliùs retineri nequeunt: conflagrant per pœnitentiam, tanquam vehemens ignis, & auro puro animas suas puriores efficiunt, tanquam vento rapido conscientię, ac memoria pręcedentium peccatorum, in virtutis portum conuehuntur. Et hoc est, quod peccatores plus possident, quàm qui nunquam deciderunt: quoniam maiore alacritate reditum tentant, modò tantùm rem, vt sic dixerim, auspicentur. Nam arduum est & difficile factu, posse ingredi cliuum primum, & vestibula contingere pœnitentię, & inimicum illic exsufflantem ignem, & imminentem abigere, atque prosternere: ille autem tanto furore deinceps non digrassabitur, semel exuperatus: vnde & ea re fortis est, qui cecidit. Itaque non absolutè intelligenda est hęc sententia, quia ex omnibus hominibus nemo magis diligat, quàm qui multum peccauerit: sed comparatione inter peccatores ad Deum conuersos facta, illius maior & obligatio, & nonnunquam obligationis agnitio consequitur. Nimirùm habemus Paulum propter seipsum deiicientem, vt inhabitet, inquit, in me virtus Christi. Ita cæteris paribus componenda est hæc conclusio. Chrysostomus libr. secundo de compunctione cordis, ex eo loco obseruat, plurimum nobis etiam post remissionem peccatorum conducere, si anteacta peccata cum horrore in memoriam reuocemus, & tanquam nuper admissa lugeamus. Ita enim, inquit, animæ arrogantiam frangemus, frequentius eam de malis suis, & de vitiis commonentes: & cautela nobis, ne vltrà in eadem delicta incidamus, acrior enascetur. Sic enim & Paulus commemorat, quę per ignorantiam commissa gratia baptismi & confessio fidei aboleuerat. Sed & si illa adducantur ante oculos, & animæ verecundiam incutiunt, & eam ad amorem eius, qui tam multa & tam magna concessit, prouocant. Sic enim Simonem rectè respondisse testatus est, quòd is plus diligat, cui plura donata sunt. Augustinus lib. 5. Homil. serm. 23. ita docet intelligendum, *cui parum dimittitur*, id est, is qui non ita seipsum diiudicat, quasi Dei debitor non sit, quantumuis iustus, quomodo de se Pharisæi præsumebant: sed à seipso acceperit, vt resisteret tentationi, aut non sequeretur peccatum aliquod: ille *minus diligit* Deum fœneratorem. Transfert enim in seipsum dilectionem quę Deo debetur. Hoc, ait Augustin. tibi dicit Deus tuus. Regebam te mihi, seruabam te, locus & tempus defuit: vt hæc deessent, ego feci. Agnosce ergo gratiam eius, cui debes & quod non admisisti. Sic quo magis illum diligimus, illo magis & nos eius debitores esse cognoscimus. *Dixit autem ad illam*, iam conuicto Simone proprio iudicio: *Remittuntur tibi peccata tua*, quoad culpam & pœnam, vt ex superioribus audiuimus. Quæ quidem Christus tunc sine sacramentis operabatur, nunc autem illorum ministerio, & clauium vsu perficit, vt scribit Albert. Magnus. Idem concludit Bonauentura in Luc. Pœnam enim huic mulieri donari scribit, secundum quod petebat Manasses, 2. Par. vlt. Peto rogans te Domine, remitte mihi, remitte mihi, ne simul perdas me cum iniquitatibus meis, neque in æternum reserues mala mihi. Hanc remissionem Christus sua virtute donauit. Matth. 9. Vt autem sciatis quia filius hominis habet potestatem in terra remittendi peccata, dixit Paralytico. Remittuntur tibi peccata tua. Act. 10. Huic omnes testimonium perhibent,

Margin notes: Gorranus, Tho. Aqu. — *Quomodo fiat iustificatio.* — Albert. Caietanus. — *Dilectio quomodo sese habet ad remissionem.* — Pet. Chrys. — Beda. — Chrysost. — *Cur pœnitentia sit difficilis.* — Chrysost. — *Memoria peccatorum post remissionem.* — Augustin. — *Absoluta pœnitentia.* — Albertus. Bonauent.

remissionem peccatorum accipere per nomen eius omnes qui credunt in eum. Est enim absoluta hæc donatio: nec aliundè, id est, alterius se authoritate peccata remittere, docet. Nec minus diuinum hæc verba sonant effectum, quàm quæ inter ea in creatione legimus, cùm dixit Deus, fiat lux, & facta est lux.

Ouid. Met.

Iussit & extendi campos, subsidere valles.

Hoc autem illa interfuit, quòd in rerum creatione, nullius quam Dei voluntas, in peccatoris autem reparatione, ipsius peccatoris affectus, humilitas, & consensus requiritur. Vbi nec minus est peccatorem iustificare, quam hominem ab initio creauisse. Vtrobique diuina potestate opus fuit. *Remittuntur*, ait. Tua sunt peccata, sed mea est remissio. Peccatum abiecisti, & remissionem expetisti: ideò scilicet huc ad me venisti. Quis autem ad Deum accessit, & confusus abiit? Eum qui venit ad me, non eiiciam foras. Ideò fruere votis tuis. Remittuntur tibi peccata tua. Poterat dicere Ego remitto: sed maioris maiestatis est istud verbum, *remittuntur*. *Et ceperunt qui simul accumbebant dicere intra se*, λέγειν ἐν ἑαυτοῖς. ancipitem sensum habet. Accipi enim potest, *intra sese*, vt cogitarint duntaxat, aut *inter sese*, vt collocuti sint. Vtrumque nimirùm verum esse potuit quòd & cogitarint, & inter sese de Christo dixerint: *Quis est hic, qui etiam peccata dimittit?* Hoc & alij dixerunt, quando Paralyticum curauit. Sunt qui hæc per admirationem dicta esse putent, alij per contumeliam, quasi Christo blasphemiam irrogantes: & vtrumque sanè fieri potuit, sed à diuersis: nimirùm vt qui Christum honorabant, inducti peccatricis pœnitentia, stupendam gratiam & benignitatem eius attenderent, qua peccatricem consolaretur, & liberam solutámque remitteret. Qui verò illum calumniabantur, hoc obtendebant, quod Dominus Deus apud Esaiam (cap. 44.) dicit: Ego sum, Ego sum, qui deleo iniquitates propter me. Quasi verò nec Christus vt homo, ita & verè Deus esset, & æqualem cum patre potestatem non haberet. Erroris occasio est, quòd Christi diuinitatem ignorant: eíque cõuenire duobus modis peccata remittere, ministerialiter quidem vt homini, authoritatiuè verò, vt Deo. Maximus Centuria 1. cap. 62. Formam enim fiduciam sperandi Deificationem (sed & cætera quæ nobis in Christo bona promittuntur, quale est & peccatorum remissio) dat humanæ naturæ ipsa per Deum humanitatis assumptio. Parum est testam agnoscere, nisi in testa sit oleum & lux: parum Christum hominem credere, nisi simul & diuinitas credatur, qua illuminantur abscondita tenebrarum nostrarum. *Dixit autem ad mulierem.* Non enim respondit ad cogitationem illorum peruersam: quia, vt scribit Gregorius, cœlestis medicus ægros respuit, quos de medicamine deteriores fieri videt. Veruntamen non sequitur quòd Christus non responderit illis, quamuis Euangelista non scribat. Multa enim fecit & dixit Saluator, quæ nullus Euangelistarum conscripsit: imò eorum quæ & operatus & locutus est, pauca scripserunt, vt Euangelica legenti volumina elucescit. *Fides tua* non quidem mortua, sed viua, nimirùm quæ per charitatem operata est, qua mihi prædicanti credidisti, spem veniæ concepisti, & tot holocausta obtulisti: *salvam fecit*. Formaliter, inquit Albertus in 1 ... Ego autem vt Deus, causaliter & efficienter. Dionysius Carthusianus in ... Hoc est, merito fidei tuæ a peccatis tuis es liberata. Vide in Actis Apostolorum Petrum de Deo, (cap. 15. Fide purificans corda eorum. & Paulus, Hebr. 11. Sine fide impossibile est placere Deo. Nam fides est fundamentum principiúmque virtutum, & per ipsam mens primò coniungitur Deo. Nec obstat quod paulo antè Christus asseruit, huic mulieri multa peccata dimissa esse, quia dilexit multum: siquidem ad eundem actum virtuosum multæ virtutes concurrere possunt. *Vade* nunc libera, & à peccatis soluta, nihil solicita quid isti dicant, cum assequaris quod totis votis optabas. Seu *vade in pace*. hoc est, in iustitia, vt interpretatur Theophylactus. Pax enim iustitia est, sicut & peccatum inimicitia cum Deo. Ita non contentus est remisisse peccata, nisi adiiciat & operationem boni. Vade in pace. hoc est, fac ea quæ te Deo concilient. In pace pectoris, & conscientiæ, quam tandem nullum ad damnationem remordeat peccatum: & hanc quidem pacem sectare, vt ne rursus in anteacta te crimina præcipites. Rom. 5. Iustificati ergo ex fide pacem habeamus ad Deũ. Hæc est pax vera, fructus spiritus, vt scribit Paulus, Galat. 5. quæ pacat conscientiam. Philipp. 3. Pax Dei, quæ exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra & intelligentias vestras. Beda lib. 3. in Luc. In pace autem ire præcipitur, vt à veritatis itinere in viam scandali vlterius non deriuetur. Duo hic discimus: Vnum est, quàm necessaria nobis sit fides ad peccatorum remissionem: Alterum, quanta diligentia cauendum tandem sit, ne in priora peccata labamur. Chrysostomus Epist. parænetica ad Theodorum lapsum, seu de reparatione lapsi. Nam finge, inquit, si lubet, aliquem vniuersa malitia redundantem, qui patrarit omnia quæ à regno excludunt: is, vt demus, non sit extra fidem, sed fidelis aliquando fuerit, acceptusque Deo: postea verò factus scortator, adulter, mollis, pædico, fur ebrius, calumniator, aliáque id genus flagitia sedulò committat, equidẽ illi non ero desperandi author, neque si perseuerauerit ad extremam vsque senectã, cum nefandis illis, maximísque vitiis. Quòd si morbus esset ira Dei, non iniuria quis a spe decideret, perinde atque concitata tantis facinoribus flamma deinceps restingui nequeat. Quòd autem accepta peccatorum remissione cauendum sit, ne rursus, vt canes ad vomitum, redeamus, confirmat idem Chrysostomus lib. 1. de compunctione cordis, apta similitudine. Vt sæpè, inquit, homines ægri, cùm multis febribus aguntur, si in aquas frigidas semetipsos immerserint, ad præsens quidem aliquid videntur sibi quæsiisse solatii, multiplicatas verò febrium flammas suo corpori reparant: ita & nos agimus, cùm stimulamur conscientia peccatorum, & in Euripum nos, vel lacus contritor prauæ intelligentiæ præcipitamus. Si enim peccatorem contingat non abiecto febriuo humore, id est, peccatis eiectis, pœnitentiæ speciem sectari, refrigerari quidem ad tempus videbitur. At tamen quia tota voluntate illa à se non abiecit, illa rursum in eo furiosiùs accenduntur.

Quod nostrũ quod Dei.

Christus aliter vt Deus, aliter vt homo remisit peccata.

Maximus.

Gregor.

Albert.

Dion. Cart.

Quomodo fides saluat, & tamen Deus saluat.

Theoph. *Pax quid hic sonat.*

Beda.

Chrysost.

Fide credimus omnia nobis peccata esse remissibilia.

Chrysost. *Cauendũ à recidiuo peccati.*

Eiecto dæmonio cæco & muto. Pharisæos id in Beelzebub factum blasphemantes Christus rationibus confundit: vbi de regnorum, domorúmque diuisione & ruina, de simplicissima in Deum fide, & religione, de peccato in Spiritum sanctum, & quomodo irremissibile est, de corruptione Iudæorum, ocioso verbo: quatenus signa necessaria sunt, quod signum Ionæ, quod Niniuitæ & Regina Austri iudicaturi sint, quam vtilis sit lucerna fidei, & pia in omnibus intentio: quantum sit dæmonum studium in opprimendo homine: quàm mira mulieris confessio fuerit, quæ non Christi modò, sed ipsius sacratissimæ eius matris laudes palàm enunciauerit. Vbi etiam de cognatione spirituali in Christo.

Matt. 12.

Tunc oblatus est ei dæmonium habens, cæcet & mutus: & curauit eum, ita vt loqueretur & videret. Et stupebant omnes turbæ, & dicebant, Nunquid hic est filius Dauid? Pharisæi autem audientes, dixerunt, Hic non eiicit dæmones nisi in Beelzebub principe dæmoniorum. Iesus autem sciens cogitationes eorum, dixit eis, Omne regnum diuisum contra se, desolabitur: & omnis ciuitas vel domus diuisa contra se, non stabit. Et si satanas satanam eiicit, aduersus se diuisus est, quomodo ergo stabit regnum eius? Et si ego in Beelzebub eiicio dæmones, filij vestri in quo eiiciunt? Ideò ipsi iudices vestri erunt. Si autem ego in Spiritu Dei eiicio dæmones: igitur peruenit in vos regnum Dei: aut quomodo potest quisquã intrare in domum fortis, & vasa eius diripere, nisi prius alligauerit fortem, & tunc domum illius diripiet? Qui non est mecũ, contra me est: qui non congregat mecum, spargit. Ideò dico vobis: omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus, Spiritus autem blasphemia nõ remittetur. Et quicunque dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei: qui autẽ dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro. Aut facite arborem malam, & fructum eius malũ. Siquidem ex fructu arbor agnoscitur. Progenies viperarũ, quomodo potestis bona loqui, cùm sitis mali? ex abundantia enim cordis os loquitur. Bonus homo, de bono thesauro profert bona: & malus homo de malo thesauro profert mala. Dico autem vobis, quoniã omne verbum ociosum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicij. Ex verbis enim tuis iustificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis. Tunc responderunt ei quidã de Scribis & Pharisæis, dicentes, Magister, volumus à te signum videre. Qui respondens ait illis, Generatio mala & adultera signum quærit: & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ Prophetæ. Sicut enim fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus: sic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. Viri Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione ista, & condemnabunt eam: quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Ionæ, & ecce plus quàm Ionas hic. Regina Austri surget in iudicio cum generatione ista, & cõdẽnabit eã: quia venit à finibus terræ audire sapientiã Salomonis, & ecce plus quã Salomon hic. Cùm autẽ immũdus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida quærẽs requiẽ, & nõ inuenit. Tunc dicit, Reuertar in domũ meã vnde exiui. Et veniẽs, inuenit eã vacãtem scopis mundatam, & ornatam. Tunc vadit, & assumit septem alios spiritus secum nequiores se, & intrantes habitant ibi: & fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus. Sic erit & generationi huic pessimæ. Adhuc eo loquẽte ad turbas, ecce mater eius & fratres stabant foris, quærentes loqui ei. Dixit autem ei quidam. Ecce mater tua & fratres tui foris stãt, quærentes te. At ipse respondens dicenti sibi, ait, Quę est mater mea, & qui sunt fratres mei? Et extendens manũ in discipulos suos, dixit, Ecce mater mea & fratres mei. Quicunque enim fecerit voluntatem patris mei qui in cœlis est: ipse meus frater, soror, & mater est.

Marc. 3.

Et veniunt ad domum, & conuenit iterũ turba, ita vt non possent, neque panem manducare. Et cùm audissent sui, exierunt tenere eũ: dicebant enim, Quoniam in furorem versus est. Et Scribę qui ab Hierosolymis descenderant, dicebant, Quoniam Beelzebub habet, & quia in principe dæmoniorum eiicit dęmonia. Et conuocatis eis, in parabolis dicebat eis, Quomodo potest satanas satanam eiicere? Et si regnum in se diuidatur, nõ potest regnum illud stare. Et si domus super semetipsam dispertiatur, non potest domus illa stare. Et si satanas consurrexit in semetipsum, dispertitus est, & non poterit stare, sed finem habet. Nemo potest vasa fortis, ingressus in domũ, diripere, nisi priùs fortem alliget, & tunc domum eius diripiet. Amen dico vobis, quoniam omnia dimittentur filiis hominũ peccata, & blasphemię quibus blasphemauerint: qui autem blasphemauerit in Spiritum sanctum, non habet remissionem in ęternum, sed reus erit ęterni delicti. Quoniam dicebant, Spiritum immundum habet. Et veniunt mater eius & fratres, & foris stantes miserunt ad eũ vocantes eum. Et sedebat circa eum turba: & dicunt ei, Ecce mater tua & fratres tui foris quærunt te. Et respondens eis, ait, Quę est mater mea & fratres mei? Et circumspiciens eos qui in circuitu eius sedebant, ait, Ecce mater mea & fratres mei. Qui enim fecerit voluntatem Dei hic frater meus, & soror mea, & mater est.

Luc. 11.

Et erat eiiciens dæmonium, & illud erat mutum. Et cùm eiecisset dęmonium, locutus est mutus, & admiratæ sunt turbæ. Quidam autem ex eis dixerunt, In Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dęmonia. Et alii tentantes, signum de cœlo quęrebant ab eo. Ipse autem vt vidit cogitationes eorũ, dixit eis, Omne regnum in seipsum diuisum desolabitur, & domus supra domum cadet. Si autem & satanas in seipsum diuisus est: quomodo stabit regnum eius? quia dicitis in Beelzebub eiicere me dęmonia: filii vestri in quo eiiciunt? Ideò ipsi iudices vestri erunt. Porrò si in digito Dei eiicio dęmonia: profectò peruenit in vos regnum Dei. Cùm fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet. Si autem fortior eo superueniens vicerit eũ: vniuersa arma eius auferet, in quibus confidebat, & spolia eius distribuet. Qui non est mecum, contra me est: & qui non colligit mecum, dispergit. Cùm immundus spiritus exierit de homine, perambulat per loca inaquosa, quærens requiem. Et non inueniens dicit: Reuertar in domum meam vnde exiui. Et cùm venerit, inuenit eã scopis mundatam & ornatam. Tunc vadit, & assumit septẽ alios spiritus nequiores se, & ingressi habitant ibi. Et fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus. Factum est autem, cùm hęc diceret, extollens vocem quędam mulier de turba, dixit illi, Beatus vẽter qui te portauit, & vbera quę suxisti. At ille dixit, Quinimò beati qui audiunt verbum Dei, & custodiũt illud. Turbis autem concurrentibus cœpit dicere, Generatio hæc, generatio nequam est: signum quærit, & signum non dabitur ei nisi signũ Ionæ Prophetæ. Nã sicut fuit Ionas signum Niniuitis, ita erit & filius hominis generationi isti. Regina Austri surget in iudicio cum viris generationis huius, & cõdemnabit illos: quia venit à finibus terræ audire sapientiam Salomonis, & ecce plus quàm Salomõ hic. Viri Niniuitæ surgent in iudicio cũ generatione hac, & condemnabunt illã, quia pœnitentiam egerũt ad prædicationem Ionæ: & ecce plus quàm Ionas hic. Nemo lucernam accendit, & in abscõdito ponit, neque sub modio: sed supra candelabrum, vt qui ingrediuntur, lumen videant. Lucerna corporis tui, est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidũ erit: si autem nequã fuerit, etiam corpus tuum tenebrosum erit. Vide ergo ne lumen quod in te est, tenebræ sint. Si ergo corpus tuum totum lucidum fuerit, non habens aliquam partem tenebrarum, erit lucidum totum, & sicut lucerna fulgoris illuminabit te.

Ioann.

Introductio.

SI QVANDO Tyrannus vi & armis regnum aliquod occuparit, tamdiu pacificè regnabit, quamdiu illo nemo superuenerit: At verò, vt statim munet Christus, si fortior eo superuenerit, vniuersa eius spolia distribuet, & captiuum aut

A vinctum in triumphum reseruabit. Ita nimirùm Maximo tyranno contigit, qui Iustina & Valentiniano iuniore fugatis in Thessalonicam, Romã occuparat, & Theodosio vinctus est à militibus redditus, vt scribit Nicephorus libro duodecimo historiæ Ecclesiasticæ. capit. 21. Et quidem ante Christi aduentum tyrannidem suam dæmo-

mones in vniuersum ferè hominum genus extenderant: dum & Iudæos superstitionibus, deprauatis moribus, Gentium infidelitate, cædibus & sanguine imbuerent, & Gentiles ad suos cultus pertraherent. Et tum quidem pacificè Sathan regnare videbatur, cùm, vt noster scribit Poëta, lib. 2. de calamitatibus temporum,

Mantuan.

Aera Deos homines, & ligna carentia vita
Esse rati, lectas pecudes, & debita cœlo
Orgya ponebant surdis altaribus.

A

Prudētius.

Et vt Prudentius, Ode de Natali Iesu,

Cum cæca vis mortalium
Venerans manes numinis,
Vel ligna, vel saxa algida,
Vel surda putabat Deum.

Sathanæ tyrannis ante Christi aduentum.

Tum quidem in omnes liberè grassabatur Sathan, tum oracula proferebat, tum suas tripodes & lauros celebres videbat. Christus autem nostri misertus, tantam tyrannidem non tulit: sed, vt scribit Paulus, In hoc apparuit, vt dissolueret opera diaboli.

B

Athanas.

Athanasius lib. de incarnatione Verbi: Olim, inquit, dæmonia inani specie, ludibriisque rerum intricabant homines. obsessis alibi fontibus, alibi fluuiis, lapidibus aut lignis, atque ita præstigiis fatuos in stuporem agebant. Nunc verò, cùm apparuit Dei Verbum, spectra huiusmodi, & ludibria imaginum cessauerunt. Solo enim crucis signo vtens homo, dolos eorum à se propellit. Huius Christi virtutis argumentum nobis exhibetur in curato dæmoniaco cæco, surdo, & muto: & eiusdem Christi sententia, quòd in digito Dei eiicit dæmonia, & ad nos peruenerit regnum

C

Dei. Obsidebat enim omnium & animas & corpora, mutos in laude Dei, surdos ad verbi auditum, cæcos ad miraculorum exhibitiorem reddebat: sed Christus hominem totum eripuit, & vasa sua ab iniusto possessore vindicauit.

Quo tempore contigerit Euangelica hæc historia.

Porrò curatio dæmoniaci licet à Luca non statim post peccatricis historiam describatur, sed remittatur ad capit. 11. colligitur tamen ex Marco & Matthæo, hoc quem sequimur ordine, reponenda esse. Nam quæ Lucas cap. 8. narrat de parabola seminantis, Marcus & Matth. ea post curationem dæmoniaci narrant. Marcus verò

D

capit. 3. post discipulorum electionem in monte factam, subiicit eum iterum in domum venisse cum suis, & Pharisæorum calumniam, quòd in virtute Beelzebub dæmonia eiiceret, depulisse: demum ordine persequitur quæ Matthæus narrat, vsque ad id quod legimus illum misisse discipulos suos binos & binos: nisi quòd dæmoniaci apud Gerazenos, & Hæmorrhoissæ curationem, simul cum suscitatione filiæ Iairi, interserit. Adde quòd Lucas neque tempus, neque locum exprimit, sed simpliciter dicit, Et erat Iesus eiiciens dæmonium.

Summa.

Proponuntur autem, miraculosa dæmoniaci curatio, 2. Iudæorum in Christum blasphemia, 3. huius confutatio, 4. futuri per Christum trophæi & Iudæorum ruinæ prædictio, 5. mulieris in Christi laudes feruēs deuotio.

E

Marcus autem hæc præmittit, *Et veniunt ad domum & conuenit iterum turba, ita vt non possent neque manducare panem*: neque tamen ciuitatem exprimit. Sunt qui hoc in Nazareth factum esse existiment.

Tatianus. Ammon. *Victor Capuanus* Remigius.

Tatianus Harm. cap. 61. Ammonius cap. 5. Victor Capuanus in serie Euangelica, ordinem quidem historiæ, non item locum facti describunt. Remigius in Matthæum. Quod autem Matth. dicit, *Tunc*, ad superiora refertur, quando sanato hoc qui habebat manum aridam, exiuit de synagoga: aut potest referri ad latius at-

F

que prolixius tempus: vt sit sensus, *Tunc* quando vel illa dicebantur aut gerebantur.

Hilarius.

Hilarius in Matth. Non autem sine ratione, cùm turbas omnes in commune curatas esse dixisset. nunc seorsum dæmonium habens cæcus & mutus offertur. Oportebat enim, curato homine in synagoga, cuius erat manus arida, in vnius hominis huiusmodi curationem Gentium exprimi, vt qui erat habitatio dæmonij, & cæcus & mutus, Deo capax pararetur, & Deum contineret in Christo, & Christi opera Dei confessione laudaret. Ex opposito igitur statuitur. 1. *Iesus*, vt qui eiiciat tortorem diabolum. Etenim filius Dei, Matth. 1. Luc. 1. qui venit vt opera diaboli dissoluat. Vnde olim dæmonia nomini eius cesserunt, & idola concionantibus Apostolis obmutuerunt.

Theod.

Theodoretus affect. Græcarum sermo. 10. de Oraculis. Hinc exorcismis in Ecclesia, quæ vim à Christo habent, fugantur dæmones, & salus acquiritur: vt & flatu aurifabri ignem excitantes, cùm aurum conflant, id quod quærunt inueniunt, ait Cyrillus Hierosolymitanus catech. 1.

A

Cyril.Hier. Dio Areop. Chrys. st. August.

Exorcismorum quoque meminit Dionysios Areopag. Eccles. Hierarchiæ capit. 1. Chrysostomus homil. de Adam & Eua, August. de gratia & peccato originali, cap. 60. 2. *Dæmonium* quoque velut è diametro Iesu perpenditur, cuius tanta est in hominem inuidia, vt è paradiso Adamum eiecerit, Genes. 3 mortem induxerit, Sap. 2. verum Dei cultum in idololatriam cōmutauit. Imò si præualeret, omnem hominē & omnem spiritum qui sub cœlo est, subitò in ictu oculi

Origen.

perderet, vt docet Origenes lib. 1. in Iob. Cur dæmones adeò sunt hominibus infensi? 1. Propter odium in crea-

Albinus.

torem (ait Albinus lib. Quæst. in Genesim.) 2. & inuidiā

B

Basilius.

in hominem, 3. & desperationem suę salutis. Basilius quoque conc. Quòd Deus non est author malorum: Bellum ipsi, inquit, aduersum nos est. quia receptaculū est omnis malitiæ, suscepit etiam inuidiæ morbum, & inuidit nobis honorem. Dæmones sanè hominum tortores sunt, quorum malitia simul cum ætatibus hominum extenditur, vt

Greg.Nyss.

Gregorius Nyssenus orat. in Basilium fratrem: adeò vt etiam nunc visibiliter aliquando homines torqueant, vt

Fernellius.

liquet historia illa de iuuene ex equestri ordine oriundo, eodem morbo laborante Lutetiæ, quem Fernellius medicus lib. 2. De abditis rerum causis cap. 16. fusè deducit.

C

Cle. Rom.

Veruntamen vt aliquid dæmon in quemquam possit, duo requiruntur, vt docet Clemens Romanus. lib. 4. Recognit. Dei nimirùm permissio, & nostra in Sathanam propensa voluntas. Sunt qui astris tribuunt tyran-

Vnde tanta vis Sathanæ.

nidem illam Sathanæ, qua grassatur in nos, non modò dum corpora obsidet, sed & dum bellorum furias, cædes, discordias, dum cætera belli flagella infligit: at verò nihil nisi Dei iusto iudicio accidit. Iusta sunt iudicia eius. Nam quod in vnius corpore, hoc in ciuitate, hoc in Republicæ considerari potest. Quicquid furiosus ille prædo nobis immittit, hoc nostra peccata meruere. *Et illud* dæmo-

D

nium *erat mutum*, effectu. Illum enim quem obsidebat, mutum efficiebat. Neque verò tantùm dictio κωφὸν, mutum, sed & surdum significat. Solet enim vtrumque contingere, vt maximè si quis ab ineunte ætate surdus fuerit, mutus quoque euadat.

Theoph.

Theophylactus pro eo sumit (in Luc.) qui nec audit, neque loquitur. Sic Luc. primo mutum, & Marc. 7. surdum significat. Matthæus verò scribit, non modò quòd κωφὸν, mutus scilicet & surdus, sed & τυφλὸς cæcus fuerit. Hæc fuit Sathanæ malitia, vt alieno, velut proprio corpore abuteretur. Hoc autem

Mutuum auxiliū quærimus proficit.

dæmonium Christus eiecit, sed suffragantibus aliis. Scri-

E

bit enim Matth. quòd oblatus est Christo dæmonium habens. Mutuum nimirùm auxilium requirit & probat. Vexetur non modò priuatus aliquis, sed & tota Respublica, paratus est Christus eiicere dæmones, & furiosos Sathanæ impetus compescere, si nos non modò ad illum prouamus, sed & obsessos à dæmonibus hæreticos, seditiosos, & flagitiosos quosque illi offerre possimus: si curemus vt illi in viam iustitiæ redeant. Alter alterius onera portemus. Non poterat dæmoniacus à seipso loqui & orare, habuit opus aliena fide. Ita diuinæ quidem virtutis est eiicere dæmonia, sed & nostræ dili-

F

gentiæ. Nostrum est nosse ægrotos, & illos Christo offerre, Christi autem eos curare. Magnum scilicet dæmonium est hæresis, & morum corruptio, quæque non nisi Dei speciali gratia curetur. *Et cum eiecisset dæmonium locutus est mutus.* Ab effectu ipso perfecta curatio innotuit, vt cùm paralyticus grabatum tulit, Ioann. 5. Cæcus vidit, Ioann. 9. & mortuus resedit, Luc. 7. Tria igitur simul in vno homine perpetrata sunt, ait Beda in Luc. Cæcus videt, mutus loquitur, possessus à dæmone liberatur. Facto rei veritas proditur. Ita si quis omninò à peccatis curatus est, statim ipsis operibus ostendit: su

enim peccata, velut pessima dæmonia. Quidam surdi sunt in diuino verbo audiendo, sed ad sermones prophanos, & sordidos attentissimi: alij muti sunt, in confessione peccati, & gratiarum actione, loquaciores in rebus dissolutis: alij cæci sunt, si quando trabs in oculo proprio videnda, aut pauperi attendendum sit: in rebus autem huius seculi lynceos oculos habent. Doceant igitur ipso facto se esse curatos. Sed neque nos aliquid in eius laudem proloqui possumus, nisi ipse, qui fons est omnis boni, dederit. Iesum enim in Spiritu sancto ciemus, & in eo clamamus Abba Pater. Eo donante est fides, Ephes. 1. Imò ne cogitare aliquid sanè sine ipso valemus. Domine igitur, labia nostra aperi. Domine adauge nobis fidem. Aperi Domine & oculos, & os, & aures eorum qui ab Ecclesia tua desciuerunt, vt cognoscant, videant, & fateantur, quòd non est alia quàm tua hæc Ecclesia, Domine. Porrò varia antiqui Patres hinc exerunt mysteria.

Isidorus.

D. Isidorus lib. Allegoriar. sacræ scripturæ, per dæmoniacum hunc elicit populum Gentilem, qui ex idololatria ad fidem conuersus est: primùm quidem pulso à corde dæmonum cultu: postmodùm ad Dei laudem lingua resoluta, vbi lucem fidei aspicere potuit.

Theoph.

Theophylactus in Luc. per dæmoniacum, naturam humanam interpretatur, quæ à dæmonibus detenta, non audire potest verbum Dei, & minus eloqui, quæ tamen adueniente Christo & fugato dæmone restituuntur.

Beda.

Beda in Matth. dæmoniacum peccatoris typum gessisse dicit, quòd & is ad laudes Dei taceat, & per deuia peccatorum ambulet: verbo quoque auditum obturet. Istud porrò miraculum quotidie mysticè impletur, cùm fideles conuersi per pœnitentiam expulso dæmone fidei lumen aspiciunt, & eorum deinde ad laudes Dei tacentia priùs ora laxantur.

August.
Druthmar.

Augustinus lib. 1. quæstion. Euang. capit. 4. ad infidelium curationem id traducit. Sic Druthmarus in Matth. historiam expendit. Adeò sanè copiosus est scripturæ sensus, vt nec ineptè etiam dicamus tum dæmoniacum curari, cùm hæreticus ad Ecclesiam redit: nimirùm vt olim ad idola Gentiles, sic nunc ad hæreses rapit diabolus fideles,

Cypria.

vt doctè Cyprianus edisserit libro de simplicitate Prælatorum.

Dei opera sūt permirabilia.

Et miratæ sunt turbæ, virtutem & potentiam Christi, quia in instanti, & tam perfectè operabatur. Adeò vt canit Psaltes, mirabilia opera tua Domine, & stupor erigit considerantes beneficia Dei. Mirati sunt Ægyptij Israëlitarum libertatem, dicentes, Exod. 14. Fugiamus ab Israële, Dominus enim pugnat pro eis. Miratæ sunt mulieres Dauidis de Goliath victoriam, cantantes, 1. Reg. 18. Percussit Saul mille, & Dauid decem millia. Mirati Iudæi donum linguarum collatum Apostolis, Act. 2. Nónne omnes isti qui loquuntur, Galilæi sunt? Act. 9. In Pauli conuersione. An non hic est, qui captiuos, &c. Velint nolint Tyranni omnes, Iudæi, Gentiles, infideles, & hæretici, Christianam fidem & religionem demirantur, quæ etsi tot assultus pertulerit, adhuc sana perseueret: & veritatem præ se ferre luce clariùs agnoscatur. Et ob hinc sanè rumpebatur inuidia Iulianus, cùm ad Arsacium Idolorum Pontificem scriberet, vt Pharisæi in Iesum, Ioannes 11. & in Apostolos, Act. 4. & 5. Sic Marcus Imperator in Epistol. ad senatum Roman. Christianam cogitur fateri pietatem.

Iust. Mart.

Iustinus in Apolog. 2 pro Christiania Idem sanè non apud se celebrare non possunt Ecclesiæ aduersarij. Cæterùm discernit Euangelista turbas à cæteris qui Christum calumniabantur: quòd & illæ in eum essent propensiores: de quibus tamen principes dicebant, Turba hæc quæ non nouit legem, maledicta est. Veruntamen Christus ita Patri gratias agit: Gratias ago tibi Pater, quia ea reuelasti paruulis.

August.

Augustinus lib. 8. Confessionum capit. 8. Surgunt indocti, & rapiunt cœlos: & nos cum doctrinis nostris sine corde, ecce vbi volutamur in carne & sanguine. *Quidam ex ipsis*, scilicet cognati ipsius, οἱ παρ' αὐτοῦ qui ex illius erant cognatione & familia, propter familiaritatem, nihil magnum de ipso sentiebant: siquidem & infantiam ipsius meminerant, & dispensationem infirmitatis, nihil à cæteris differentem. Aut hoc de scribis dici putandum est, qui consuetudine Christi magia vtebantur. *Dixerunt, In Beel Zebub principe dæmoniorum eicit dæmonia.* Baal Dominum significat. Zebub, muscam.

Beda.

Ita igitur dictum à muscis, quæ sanguinem immolatitium sequerentur, scribit Beda: alioquin non putamus esse dæmonem qui muscis imperet, quasi alius in alia animantia potestatem habeat. Nec enim dæmon muscarum superior esset dæmone leonum aut tigrium, aut cæterorum brutorum: sed hic sanguine sacrificiorum gaudebat, sicut & cæteri dæmones.

Vnde Baal.

Verùm dicat aliquis, Vnde tam vile nomen huic Idolo quod adorabatur, datum est? Illud enim Idolum Accharon fuisse legimus, ad quod misit Ochozias, 4. Reg. 1. Sed & Beelphegor idolum est tentiginis, qui & Priapus à Hieronymo in Osee capit. 9. nuncupatur. Respondetur quòd nomen Baal venerationis fuit, sed Zebub, seu Phegor, ab iis additum est, qui ipsum auersabantur. Baal enim dominari significat. Inde fit, vt sicut apud Tartaros summus Princeps & Dominus *Cham*, apud Turcas & Hebræos *Sultan*, apud Moscouitas *Basilius*, id est rex, apud Seruios *Despota*. sic apud Babylonios Baalis nomen in vsu fuit, & hinc princeps dæmonum denominatus est.

Origen.

Beel-zebub interpretationem ad Hebraicorum nominum rationem, Origenes in libr. Hebr. originum, quem nunc iniuria temporum non habemus, remittit. Et ille quidem homil. 20. in Num. 2 cap. Beel-phegor Deum Moabitarum, idolum turpitudinis vocat, quòd in eius sacrificiis Israëlitæ infanda se cum Moabitis puellis libidine commiscuerunt.

Iust. Mart.

Nomina Idolorum quæ dantur.

Athenagoras

Iustinus Martyr quæst. 82. ad Orthodoxos, hoc nomen, cum cæteris dæmonum appellationibus, dæmonibus ipsis docentibus, nobis innotuisse scribit. Athenagoras in Legatione pro Christianis, de nominibus dæmonum id scribit: Herodotus, & Alexander Philippi filius, in Epistola ad matrem (qui vterque in diuersis ciuitatibus Ægypti, Heliopoli, Memphi, & Thebis, in colloquium cum sacerdotibus venisse dicuntur) homines illos fuisse, ex his cognouisse se aiunt.

Herodotus

Sic enim scribit Herodotus: Eos itaque, quorum imagines erant (Pontificum, in grandi quodam cœnaculo) demonstrabant: tales omnes extitisse in vultu & forma corporis, habituque in vita, sed multum à diis distantes. Quorum priores Deos fuisse in Ægypto principes, &c.

Remigius.
Quis Baal.

Remigius in Matth. Beel-zebub autem ipse est Beel, & Baal, & Beel-phegor. Beel fuit pater Nini regis Assyriorum. Zebub autem dictus est seruus Abimelech filij Gedeonis. Hunc enim ille occisis 70. fratribus, ædificato templo Baal, constituit ibi sacerdotem ad abigendas muscas, quas cruor immolatitius congregabat.

Berosus.

Videtur igitur Baalis cultus à Belo Ioue filio Nembroti, vt docet Berosus, originem trahere. Nembroto enim à iustis proceribus suis propter tyrannidem discerpto (quod & idem de Romulo narratur) in vulgus sparsum est, ipsum à diis assumptum,

Io. Annius.

vt in varias antiquitates Ioannes Annius commentatus est. Hac opinione Iupiter Belus delinitus, patri Nembrot statuam erexit, ad quam confugientes etiam malefici, velut ad asylum in tuto essent. Successu demum temporis, & statuæ illius cultus aucta est, & hæc Belo Ioui adscripta est, quòd is eam condidisset: adeò vt Gentium alij Belum, Baal, Beel-phegor, Beelzebub, Baalim: alij Iouem & Saturnum coluerint, hinc radice Idololatriæ post diluuium sumpta.

Euseb. Cæs.
Ad Viennens.
Suidas.

Belo enim vita functo templum erexerunt Babylonij: vt Eusebius Cæsariens. in Chronicis, Adonis Viennensis in Breuiario temporum, Saturnum etiam dictum fuisse censent. Imò Suidas in Historicis, Beel-phegor locum esse dicit, in quo Saturni colebatur idolum. Nec me terrebit, quo adduci potest, Bel solem significare: vnde & soli potius quàm Belo Ioui litatum esse ab Israële: cùm (vt aliquando mecum Gulielmus Postellus contendit) inuocatum fuisse nomen Baal à mane vsque ad meridiem, quarto Regum 20. referatur. Nihil enim impedit Belum se à sole denominasse, vt & Nembrot & Saturnus dictus est: ita tamen vt à Belo solis cultus oriretur, imò & ab ipsa Beli statua. Certum enim est plurimos deos Gentilium nominibus tantùm variare, quòd ab vno fonte cadant.

Iust. Mart.

Iustinus in Adhortatio. ad Gen-

tes:

Theoph.

tes: Iupiter & Pluto, Phœbus Dionysius vnum est. Habes etiam de Chrono & Belo apud Theophilum lib. 3. ad Autolycum. Cæterum eo nomine donatus est princeps dæmonum, quia in primo illo idolo colebatur. Est autem etiam inter dæmones aliquis ordo, vt alij iubeant, alij mandatis parere videantur.

Cassianus.

Cassianus collatione 8. Abbatis Sereni, capit. 18. dicit Serenum didicisse de differentiis & natura dæmonum, per illos duos Philosophos, qui quondam magicis artibus imbuti, fuerant quæcunque eorum sunt experti, & tandem tamen per D. Antonium magnum ad pietatem conuersi sunt. Et cap. 14. Non enim, inquit, dominationes, principatus & potestates ab Apostolo dici possent, nisi habeant in quos hæc exerceant. Idem confirmat visione quadam dæmonum perspecta, capit. 16.

Origen.

Origenes lib. 1. Periarchon, capit. 8. Principatus inter dæmones esse censet, non substantialiter, sed malitiæ gradu. Cæterùm vide Iudæorum blasphemiam. Dæmonum principi tribuunt quod solius Dei est. Et hoc vtique peccatum est in Spiritum sanctum, in virtutibus opera Dei videre, tamen calumniari dæmonis opus esse. vt scribit Hieronymus ad Marcellam, de peccato in Spiritum sanctum.

Hieron. Chrysost.

Chrysostomus homil. 41. in 12. capit. Matth. inuidiam Pharisæorum ex hoc loco elicit. Quod alij quidem homines, si animantes rationis expertes viderint dilaniari, aliquantulum commiserentur: hi verò cernentes beneficium salutis homini conferri, expallescant, & in ferociam cædendi benefacturis conspirent. Idem sanè in omnibus Dei, Christi & Ecclesiæ aduersariis colliges, vt qui, iuxta Esaiæ vaticinium faciant tenebras diem & diem tenebras.

Quale sit hæreticorum peccatum.

Impietati enim tribuunt, quæ diuina & sacrata sunt: sua autem somnia pro meris oraculis haberi volunt. Sic Appion Ægyptius apud Caium Imperatorem, Deum Israelis saluatorem risit, populum Hebræum ex Ægypto eiectum esse mentitus, quòd scabiosus esset: tum demum in solitudinem admissum, sibi tandem templum extruxisse, & in eo Græcos pueros mactare solitum esse. Gentiles vero omnium Christianis Magiam & infanticidium inculcabant, imò & adulteria, & incestus, vt scribit Tertullianus in Apologetico capit. 9. Iustinus in Apologia 2. pro Christianis, & Clemens Alexandrinus Orat. exhortatoria ad Græcos.

Tertull. Iust. Mar. Cle. Alex.

Irrisus est & Christus à Iuliano, vt qui per ironiam illum fabri filium nuncuparet: sed motus eius omen secutum est, vt narrat Nicephorus lib. 10. Histor. Eccles. cap. 35.

Niceph.

Hæretici diabolo tribuũt, quæ Dei sũt.

Vigilantius hæreticus reliquiarum sacrarum venerationem idololatriæ tribuebat, quem Hieronymus Epistola ad Riparium refellit.

Hieron. Abdias. Vict. Vtic.

Abdias in lib. de certamine Apostolico, scribit Apostolos ab infidelibus Magos esse vocatos. Victor Vticensis libr. 2. de Vandal. persecut. narrat, quo tempore Vandali Carthaginem vastarunt, & Gensericus & Hunnerichus Ariani regnarunt, Eugenium Carthaginensem Episcopum fuisse. Tum verò euenit, vt cæcus quidam Fœlix nomine, nocte ter moneretur, venire ad eum dum baptizaret, vt lumen reciperet. Excusat se Eugenius quia homo peccator est. Tandem curatur Fœlix. Atqui tunc Ariani Iudæorum Christum calumniantium imitatores, dixerunt: Hæc Eugenius per maleficia fecit.

Ambros.

Ambrosius serm. in sanctum Geruasium & Prothasium Martyres. hoc furore Arianos scribit collusioni dæmonicæ tribuisse, quòd dæmones ad martyrum sepulchra se torqueri faterentur. Sed & nostri temporis Gnostici. quæ non Ecclesiæ dogmata, traditiones, sacramenta diabolo ascribunt? *Ipse autem vt vidit cogitationes eorum.*

Chrysost.

Chrysostomus homil. 29. Oper. imperfect. in Matth. hinc colligit Pharisæos non dixisse, sed cogitasse Christo improperandum, quòd in Beel-zebub dæmonia eiiceret. Respondet ergo, vt intelligat, diuinam se scientiam & naturam habere, nec opem Beel-zebub sibi necessariam esse. Solius enim Dei esse in cordis secreta penetrare.

Hierony.

Hieronym. in Matth. Ita non ad dicta, sed ad cogitata respondit, vt vel sic compellerentur credere potentiæ eius.

Chrysost.

Chrysostom. hom. 42. Operis prioris in Matth. Quamuis autem valde impudens sit ista calumnia, cùm inuidentes non considerent quid dicant, sed quicquid in buccam venerit, proferant: non neglexit tamen Christus, sed propter vtilitatem ipsorum clementer atque vtiliter respondet, vt nos doceat ita mites esse erga inimicos, vt etiam si aduersum nos ea dicant, quæ nulla ratione oriuntur, quorumque ipsi nequaquam conscij sumus, non conturbemur tamen. neque commoueamur, sed æquo animo ipsis rerum omnium rationem referamus.

Christus sua mansuetudine ad decorẽ calumnias depellit.

Quòd ideò maximè tunc peregit, vt vel hoc signo, mentitos esse aduersus ipsum confirmaret, quoniam non sit dæmoniaci tanta clementia, mansuetudine & humanitate, nec est hominum arcana nosse. Nam quia impudentissima erat talis cogitatio, ideò eam timore multorum perterriti, non ausi fuerant in publicum efferre, sed mente secum assiduè versabant. Et quanquam, si voluisset, rationibus eos quasi nequam homines conuincere, ac pœnas ab eis petere facilè potuisset: hac re tamen prætermissa, ad illud solummodò respiciebat, vt moderatiores eos redderet, aut saltem à praua cogitatione subduceret, ac aptiores ad emendandum redderet. Quoniam igitur respondet, non à scriptura certè, cui ipsi minimè probè vacabant, falsis eam expositionibus subuertens: verùm ab his quæ communiter fieri solent, arguit, dicens: *Omne regnum in seipsum diuisum desolabitur, & domus supra domum cadet.*

Sententia generalis, totius ratiocinationis fundamentum.

Hoc axioma, vt suæ ratiocinationis fundamentum præmittit, ex quo velut certissimo, concludit id quod in quæstione versabatur, fieri non posse vt in Beel-zebub eiiciat dæmonia: & obiter notat ex emergentibus inter Iudæos dissidiis colligendam eorum esse ruinam. Tam latè verò porrigit hanc sententiam, vt illam & ad publica, & ad priuata extendat. Publica regni, priuata domus nomine intelliguntur. Nihil enim tam publicum aut priuatum est, quod non diuisione corruat. De priuatis primùm agamus.

1. Priuata est spectantur in ædificio.

Domus nobis significet, aut ædificiũ, aut corpus, aut œconomiam: an non illa diuisione cadunt? Nisi cæmento lapides in construenda domo vniantur, inquit Chrysost. hom. 7. in Matth. nisi tectum parieti hæreat, num ruinam minabuntur? Atqui sicut cæmento mediante lapis ad lapidem, ita charitate Christiani, & reciproca etiam voluntate dæmones colligãtur.

Chrysost.

Aristot.

2. Corpore.

Sed &, vt docet Arist. lib. de interitu animalium, vnde corpus ruit, nisi ab humorum redundantia, & contrarietate? Sed & quid perniciosius in corpore reperiretur illa secessione membrorum à stomacho, quam senator quidam apud pop. Roman. descripsit nisi ad suam ipsorum interitum, vt scribit Titus Liuius 1. decad. lib. 1.

Tit. Liuius.

3. Oeconomia, seu re domestica & familia.

Quòd si domus pro œconomia sumatur, quid aliud ipsam magis diuellit, quàm discordia? Si vxor à viro, filij à parentibus, serui à dominis, & ipsi ab inuicem seiunguntur? Rabbi Hillel in Peruchim Auoth, id est, capitibus patrum, hanc sententiam profert: *Marbeh nassim, marbeh kesaphim*, id est, qui multiplicat vxores, multiplicat veneficas.

R. Hillel.

Vnitatem inter vxorem & virum commendari oportet, vt domus salua sit & integra. Quid perniciosius, quàm si fratres à fratribus discedant? Frater qui adiuuatur à fratre, quasi ciuitas firma, inquit Sapiens: At verò (Prouerb. 6.) sex odit Dominus, & septimum detestatur anima eius. Oculos sublimes, linguam mendacem, manus effundentes innoxium sanguinem, cor machinans cogitationes pessimas, pedes veloces ad currendum in malum, proferentem mendacia testem fallacem, & eum qui seminat inter fratres discordias.

Plutar.

Plutarchus lib. Apophthegmatum Regum & Imperatorum, hoc Apologia Sciluri regis senioris ad filios 80. confirmari ostendit, cùm colligata iacula minimè confringi, dissoluta & seorsim sumpta facilè disrumpi facto ipsu demonstraret. An non videmus quàm magnas domos lites & discordiæ fraternæ absumpserint? Si inuicem mordetis, inquit Apostolus, videte ne ab inuicem consumamini.

Fraterno primi maduerunt sanguine muri.

Origenes. 1 nihil.

Hoc axiomate Origenes Marcionitas conuincit, docens impossibile esse, vt simul tres dij existant. Nimirum illi à tribus hypostasibus seu personis diuinis tres Deos esse concludebant: vt scribit Origenes Dialogo de recta in Deum fide. Atqui si tres sunt, aut coæquales erunt, & coomnipotentes, aut alius alio superior erit. Si coæquales, cùm à se inuicem seiungantur, quo-

Hinc vnitas Dei.

modo alter in alterum potestatem habebit, & quomodo hic & ille vbique erit? Si quid enim in alterum dominatur, eo superius est. Quòd si non dominatur, secretam igitur dominationem esse oportet. Quòd si secreta est, vt, quemadmodum de Ioue, Neptuno & Plutone, olim efficta, alium ergo cœlis, alium terris, alium mari dominari conueniet. Hoc si fuerit, nullus eorum omnipotens erit, & per consequens Deus esse non poterit. Summa ergo vnio & simplicitas in Deo est. Qui sicut omnia colligat, ita diuisione dissolui ostendit. Hoc in rebus publicis expendamus, quæ *regni* nomine intelliguntur. Lactantius lib. 1. Institut. diuinarum cap. 3. Quid si in vno exercitu tot fuerint imperatores, quot legiones, quot cohortes, quot cunei? Quis eorum parebit, cùm omnes iubere voluerint? Quid, si Homero credimus, ante Patrocli necem Hectoris in Græcos victorias extulit, nisi Græcorum principum Achillis & Agamemnonis discordia? Quid aliud Troiæ excidium attulit?

Lactantius. In regnis.

A

Græcorum.

Fabula quæ Paridis narratur propter amorem,
Stultorum regum & populorum continet æstus.

Romanorũ.

B

Et licet in vnica Roma, velut mundi capite, rem ipsam perspicere. Tamdiu floruit illa, quamdiu suis legibus viuens, in suis principibus velut vnico duce imperabat, cùm ad Senatum omnia referrētur, & ex illius decretis & sanctionibus penderent. Nutare cœpit Catilinæ, Gracchorum, Syllanorum & Marianorum temporibus, cùm factiones iam emergerent. Processit autem in magnam mutationem magnis illis principibus Pompeio & Iulio Cæsare inter se diuisis:

Impulit vt ciues hac tanta licentia ferri
Gentibus inuisis Latium præbere cruorem:
Cùmque superba foret Babylon spolianda trophæis
Ausoniis, vmbráque erraret Crassus inulta,
Bella geri placuit, nullos habitura triumphos.

C

vt canit Lucanus lib. 1. Pharsal. Quid Gothos, Vandalos, & Septentrionales nationes in Romanum excidium impulit, quàm Stiliconis principis ab Honorio defectio? Nec tantam ruinam exterorum furor, quantam ciuium & domesticorum rabies intulit. Fridericus Imperator in summum Pontificem Innocentium inflammatus, horum dissidiorum sementem inspersit, anno Domini 1238. Tum fortè apud Pistorienses duo fratres, *Guelph* Ecclesiæ, *Gibel* Imperio fauebat: ab his sectæ sunt dominatæ eorum qui pro Imperatore, & eorum qui pro Ecclesiæ libertate & amplitudine decertarent: vt scribit Iacobus Bergomensis lib. 13. Supplementi Chronicor. & Ant. Sabellicus lib. 6. Decadis 9. Quot autem ruinas à Gibellinis passa est illustrissima hæc ciuitas? Quanta primæ nobilitatis & maiestatis monumenta ab illis deiecta sunt? Quibus barbarorum quātumuis indignatorum furor propter admirationem pepercerat, illis subuertendis factiosi ciues incubuerunt. Plutarch. in Apophthegm. Agesilaus, ait, Spartianorum Rex, cùm Sparta muris nudata esset, digitu ciues commonstrabat. Et hi sunt Spartæ muri, inquit, quorum tanta est concordia, vt muro qui eos tueretur, nihil egent. Quomodo ruit Imperium Orientale, nisi secessione facta ab Occidentali? Initium huius in Valente, vt ad eum Valentinianus frater scripsit. Nicephor. lib. 11. hist. Eccles. Quid quòd Orientales, cùm Latinos ad recuperandam terram sanctam confluere viderent, tanto aberat vt iuuarent, quòd nec hyemare sinebāt, sed & farinæ calcem commiscebant. & Turcis Græci potius militabant, vt testis est Laonicus Calchōdylas lib. 1. de reb. Turcicis? Et quid vnquam profuit Christiano principi contrarias de fide opiniones & sectas tolerare, nisi vt dissensiones in sinu suo foueret, quibus & statum suum, & regnum subuerteret? An nō inde, admissis Pseudoprophetis, & ab inuicem Israële diuiso, captiuitas illum mansit, sub Teglatphalassar, 4. Reg. 16. & Nabuchodonozor, 4. Reg. vlt. Quòd Iulianus contrarias Christo sectas admittit, vt Niceph. narrat lib. 10. hist. Eccl. c. 27. Quòd Valens Arianis Ecclesias tradit, Deo vindice in casa cōburitur, imò prædæ barbarorum suum imperium subiicitur. Niceph. li. 10. cap. 50. Quod Valentinianus & Iustina Ecclesiam impugnabant, ab Imperio fugantur. Euseb. hist. Eccles. lib 11.

Lucanus.

Germanorũ.

Vnde Gibellini & Guelphi.

D

Iac. Berg.

Sabellicus.

Plutarch.

E

Orientales.

Niceph.

Laonicus Chalcondylas.

F

Israelitæ.

Niceph.

Idem.

Eusebius.

cap. 16. Seditio Constantinopoli per Arianos sub Eudoxia excitatur, Histor. tripart. lib. 10. cap. 8. A Donatistis sub Iuliano, Optatus Mileuitanus lib. 2. in Parmenianum. A Lucio sub Valente, Ruffinus histor. Eccles. lib. 2. cap. 3. Ab Anabaptistis rebellio apud Monasterium, suffecto sibi rege Rullio & Ioanne Leidann, Sleidanus de statu Religionis lib. 10. A Zuinglianis inter Heluetios, Funtanus lib. 3. Histor. Cathol. nostri temporis. Ab Albigensibus arma gestata in regem Francorum Philippum Augustum, vt in Annalibus Franciæ legimus. Igitur cum latè se porrigit hæc conclusio, vt in omnibus rebus perspici queat, quòd *omne regnum in seipsum diuisum desolabitur, & domus supra domum cadet.* Ex hac demum propositione sic ratiocinatur. *Si autem Sathanas in seipsum diuisus est, quomodo stabit regnum eius? quia dicitis in Beel-zebub me eiicere dæmonia*, quasi dicat, Sathanas sibi ipsi nō repugnat, nec suis satellitibus, sed potius statuit regnum suum: si autem in Beel-zebub eiicerem dæmonia, sathanas suis aduersaretur, & proinde regnum suum destrueret. Theophyl. in Matth. Quomodo enim dæmones seipsos eiiciunt, cùm inter se conueniant? Verùm fortè obiiciet aliquis, Apollinarium Magum magica virtute dęmones eiecisse: Factum igitur esse, vt in Beel-zebub dæmonia eiiceret. Thomas Aqu. lib. Commentar. in Matth. respondet voluntariè dæmones dæmonibus superioribus cedere, non tamen eiici violenter. Eiectio autem, inquit, importat actionem violentam, quæ cum contradictione accidit. Quòd autem inuoluntariè exeant, manifestum est ex his quæ in superioribus diximus, quòd inceperint gemere & clamare, Quid nobis & tibi Iesu Nazarene? Albertus Magnus in Matth. adiicit, quòd propriè dæmō dæmoni non cedit, vt hominem omninò relinquat, sed à quadam, inquit, operatione, vel læsione cessant, vt aliàs fortiùs possideant. Christus autem loquitur hîc de eiectione secundum omnem operationem, & omne dominium. Idem verò in Luc. obseruat regnum diaboli minus propriè dici, quia regnum est in ordine boni regiminis, ad vtilitatem populi, qui regitur, ordinatum. At verò dæmonum congregatio in perniciem hominum erecta est. Eapropter igitur regnum non dicitur, sed tyrannis: sed tamen propter obediendi similitudinem ad vnum & sub vno, regnum vocatur. Esa. 19. Tradam Ægyptum in manu dominorum crudelium, & rex fortis dominabitur eorum. Hieron. in Matth. Si sathanas, inquit, pugnat contra se, & dæmon inimicus est dæmoni, deberet iam mundi venire consummatio: nec habent in eo locum aduersariæ potestates, quarum inter se bellum pax est hominum. Hilar. in Matth. Quòd si ad diuisionem suam coactus est dæmon vt dæmones perturbet, hinc quoque existimandum est plus in eo qui diuiserit, quàm in his qui diuisi sunt, inesse virtutis: Ergo regnum diaboli diuisione facta, à Christo est dissolutum. Euthymius in Matth. Sed neque dæmon homini contra dæmonem auxiliabitur, nec hominem amare poterit, qui ab initio homicida est, Ioan. 8. Quomodo ergo fiet, vt homo in virtute Beel-zebub eiiciat dæmonia? Cassianus Collat. 8. Abbatis Sereni, c. 19. Sciendū est, inquit, duobus modis spiritus immundos hominibus obedire. Aut enim sāctitati fidelium diuina gratia ac virtute subduntur: aut sacrificiis impiorum, seu quibusdam carminibus deliniti, velut familiaribus suis obtemperāt. Qua opinione Pharisæi quoque decepti, arbitrati sunt etiam Dominum saluatorem hac arte dæmonis imperasse. Verùm vi illos eiiciebat, non autem velut familiares inducebat. Fieri autem non potest, vt violentia cedāt dęmones, nisi à virtute contraria, nimirùm diuina. Atqui potest & Ecclesia idem expostulare ab hęreticis, quod Christus à Iudæis. Collusioni enim dæmonum tribuunt, quod legunt de miraculis factis, seu ad Eucharistiæ præsentiam, aut sacrificii liturgici celebrationem, aut Sanctorum memoriam. Vælanus Beza audet Magiæ tribuere nostram Eucharistiam. Atqui cùm illa munitus esset Satyrus, securus inter naufragia natauit, vt scribit Ambros. serm. de obitu fratris sui Satyri. Illa etiam accepta, puella quædam Araba à dæmone obsessore liberata est. Testis est Prosper Aquitanicus lib. de dimidio temporis,

Hist. tripart.

Opt. Mileu. Ruffinus.

Diuersis regionibus. Sleidanus. Fontanus.

Annales Franciæ.

A

Theophy. An dæmones dæmonibus cedant.

B

Th. Aquin.

Alb. Mag.

C

Idem.

D

Hieron.

Hilarius.

Euthym.

E

Cassianus. Quot modis spiritus immundi obediant dæmonibus.

F

Impost. in hæreticorum.

cap.

Prosp. Aq.

capit. 6. Nec compati Eucharistia potuit cum idolothytis prius sumptis, vt narrat Cyprianus serm. de lapsis.

Cyprian.

Missam alij diaboli commentum vocant. Ea verò celebrata sub Augustino in territorio Fussalensi dicto Cubedi, maligni spiritus abscesserunt.

Augustin.

Narrat hoc idem Augustinus lib. 22. de ciuit. Dei. cap. 8. Reliquiarum sacrarum venerationem a diabolo institutam prædicant: & tamen terra Sepulchri D. Thomæ filium Mesdei regis, appensa illius collo, à dæmone liberat. Testis est Abdias lib. 9. Certam. Apostolici.

Abdias.

Chrysost.

Quinetiam Chrysost. hom. in Babylam martyrem: Sanctorum, inquit, ossa dæmonas sistunt & torquent. Quomodo ergo hæc dæmonum commenta sunt, quæ dæmones eiiciunt? *Si autem in Beel-zebub eiicio dæmonia, filij vestri in quo eiiciunt?* Alia argumentatione, immò velut exemplo ipsos constringit.

Hieron. *Filij, aut Apostoli, aut exorcistæ.*

Hieronym. in Matth. Filios Iudæorum vel exorcistas legis Gentis illius ex more signat, vel Apostolos ex eorum stirpe generatos. Si exorcistas, quia ad inuocationem Dei eiiciebant dæmones, coarctat Pharisæos interrogatione prudenti, vt confiteantur Spiritus sancti opus esse. Si expulsio, inquit, dæmonum in filiis vestris Deo, non dæmonibus deputatur, quare in me idem opus non eandem habeat & causam?

Zonaras. *Exorcismi Salomonis.* Iosephus.

Zonaras to. 1. Annal. narrat à Salomone profectos exorcismos, excantationes dæmonum & adiurationes. Quam curationem ad suam vsque ætatem durasse Iosephus scribit, inquit, & in eius rei fidem, eiusmodi experimentum narrat: Eleazarum quendam popularem suum habuisse annulum, sub cuius pala radix esset, secundum doctrinam Salomonis, quæ si naso dæmoniaci admoueretur, solo olfactu per nares extraheretur dæmonium. Deinde Salomonis facta mentione excantasse, & adiurasse dæmonium, ne in hominem reuerteretur. Hoc in Vespasiani & filiorum eius conspectu fecisse Eleazarum, & vt vim contra dæmones insitam probaret, posuisse poculum aqua plenum, & iussisse dæmonio, vt egressum ex homine id euerteret. Itaque id factum esse, nemine cernente à quo euerteretur.

Beda. Euthym.

Idem Beda in Act. 19. ex Iosepho scribit. Leguntur autem apud Iosephum lib. 8. Antiquitatum, cap. 2. Euthymius, filios Iudæorum pro Apostolis sumit. Nam quia discipuli quoque eius iam dęmones eiiciebant, inquit, sumpta ab ipso potestate: ab his magis Pharisæos arguit, qui moti inuidia, illum accusabant. Filios autem Pharisæorum Apostolos nominauit, eò quòd Pharisæi patrum ordinem retinerent inter Iudæos, à quibus descendebant Apostoli, vel quia illis iuniores erant.

Chrysost.

Chrysost. hom. 42. Operis prioris in Matth. Exemplo igitur illos retundit, sicut cùm de die Sabbati dissereret, cum & Dauid regem in medium produxit, & sacerdotum factum non tacuit. Perspice autem quàm mitis sit hic sermo. Non dixit, discipuli mei, aut Apostoli, sed *filij vestri*, vt siqui eis ad eandem cum illis animi nobilitatem venire velint, magnam hinc opportunitatem atque occasionem nanciscantur: si autem ingratitudine ac sopore mentis in nequitia permaneant, nulla illis ratio ad excusationem relinquatur.

Tertull.

Tertullianus libr. 4. contra Marcionem: Hac autem, inquit, voce quid magis portendit, quàm in eo eiicere se dæmonia, in quo & filij eorum? In virtute scilicet creatoris. *Ideo ipsi iudices vestri erunt*: scilicet exorcistæ iudices vestri erunt, non potestate, sed causa: quia Iudæi cùm de filio Dei dubitant fateri, quod de exiguis hominibus profitentur, sententiam incurrunt: aut Apostoli iudices erunt, illi enim testes meæ virtutis, & vestræ nequitiæ, sedebunt super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israël. Luc. 22. Et nos quidem aduersus impios nostri temporis hæreticos idem exquirimus. Nam cùm Ecclesiam nostram auersentur, dicant à quibus baptizare didicerint nisi à patribus nostris. Et tamen illos velut filios sua ferulæ subducunt. An non illi fidem vnam Ecclesiæ professi sunt, quam noui isti censores excludunt? Sint illi iudices eorum.

Si autem in digito Dei eiicio dæmonia, profectò peruenit in vos regnum Dei. Vbi docuit se nō in Beel-zebub, nunc subiicit se in spiritu & virtute Dei operari. Quod enim Lucas digitum nuncupat, alij Euangelistæ spiritum vocant. Verùm quomodo digitus Dei dicitur, cùm Deus incorporeus sit?

Dio. Areop.

D. Dionysius Areopagita cap. 15. cœlestis Hierarchiæ, figurarias imagines Angelorum vocat, quòd hi humana forma describuntur. Ita digitus non corporaliter, sed per similitudinem, in Anthropomorphitas, sumi debet.

Tertull.

Tertullian. lib. 4. in Marcionem, per digitum Dei modicam creatoris virtutem intelligit, summam tamen. Sic enim apud Pharaonem venefici virtutem Dei significarunt.

Eucherius.

Eucherius lib. Formularum spiritualium, rationē reddit, quòd Spiritu sancto lex in duabus tabulis lapideis scripta sit. Et sicut digitus cum manu, brachio & corpore vnum sunt in natura: ita Pater, Filius, & Spiritus sanctus, tres quidē personæ sunt, vna autem diuinitatis substantia.

August.

D. Augustin. lib. 2. quęst. Euangel. cap. 17. Dicitur, inquit, Spiritussanctus digitus propter partitionem donorum, quæ in eo dantur vnicuique propria, siue hominum, siue Angelorum. In nullis enim membris magis apparet partitio quàm in digitis. Hic per transennam quandam de significatione Imaginum affari potes.

Ambros.

Ambros. in Lucam, ex hoc loco obseruat imperialem quandam & diuinam Spiritus sancti potestatem.

Athanas.

Athanasius Orat. 2. cōtra Arianos, interpretatur hūc locum, sic vt Ario non faueat, qui Christum Deum esse negabat, Patri consubstātialem, quòd eius impotentia aliquando in scripturis legatur. Nec verò distinguebat quæ hominis erant & carnis, ab his quæ diuinæ naturæ. Quòd ait se in spiritu eiicere dæmonia (inquit Athanasius) hoc ratione carnis dictum est, quæ idonea nō erat, vt per se sine præsidio Spiritus sancti dæmonia eiiceret.

Euthym.

Euthymius in Matth. Itaque spiritum Dei nunc potentiam vocat. Nam & Lucas per digitum Dei dixit, hoc est, per manum. Manum verò Dei potentiam Dei dicimus non enim Christus q. nudus homo, sed quasi Dei filius operabatur. Apostoli quidem non propria potentia, sed per diuinam gratiam illos eiiciebant. Christus solo iussu dæmones fugabat, illi verò per nomen eius ipsos expellebant. Si verò peruenit ad vos regnum Dei, quare illud repellitis? Quare cōtra vestra bona pugnatis? Hoc nanque tempus est vestræ salutis, quod olim prædixerunt Prophetæ.

Thomas

Thomas in Matt. Hoc est, q. dicas: Stultus est qui repellit à se, quæ in bonum suum cedunt. Expulsio autem dæmonum in bonum vestrum cedit. Admonet igitur vt potiùs exultent. & ad ipsum se præparent, per quem aditum ad patrem habeant, quàm vt blasphemias & calumnias illi impingant. Regnum enim Dei, aduentus Christi est, qui fecit nos Deo nostro regnum & sacerdotes. Luc. 17. Regnum Dei intra vos est. Vel Regnum Dei, dominium eius est in hominibus, ita scilicet vt ille colatur, & timeatur. 1. Cor. 15. Oportet autem illum regnare, donec ponat inimicos sub pedibus eius. Sed quare dicitur eiectio dæmonum fieri in Spiritu sancto? Respondet D. Thomas in Matth. Quia ei amor & bonitas appropriatur.

Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt omnia quæ possidet. Maiori robore confirmatur quod dictum est. Adeò, inquit, procul absum, vt socio, vt coadiutore diabolo vtar: quod mihi bellum perpetuum cum eo est, & vinctum teneo, atque spolio: cuius rei certum vestigium est, quòd vasa eius direpta videtis. Animaduertite igitur qualiter in oppositū arguat, vt meditatur Chrysostom. hom. 42. Oper. prioris in Matth.

Chrysost.

Illi enim inferre volebant, non propria ipsum potestate dęmones eiicere: ipse autem id se non modò facere ostendit, sed & principem quoque dæmonum vinculis complicatum detinere.

Beda.

Beda in Luc. *Fortem* diabolum intelligit, qui & alibi princeps huius mundi nuncupatur. Hic in homines perpetuò pugnat, & sæpiùs præualet. *Atrium* illius, mundus qui in maligno positus est, infernus, & conscientiæ impiorum, in quibus sine vlla contradictione ante Christi aduentum quiescebat. *Fortior superueniens* Christus est, virtus Patris, & splendor substantiæ eius: qui superuenit per natiuitatem in hunc mūdum, qui tamen secundum diuinitatē priùs replebat omnia. *Vasa* sunt electi, quos olim diabolus sibi subiecerat: qualis erat Paulus, Peccatrix, & permulti peccatores, quos Christus à vinculis satanæ soluebat. *Direpta* hæc, quoniam à diaboli seruitute subducta. *Arma* autem *ablata sunt*, cùm Christus chirographum decreti nobis cōtrarium deleuit in cruce. Coloss. 2. *Spolia distribuit*, electi

nimirùm ad varia Ecclesiæ munia delecti sunt, in ædificationem corporis Christi (Ephes. 4.) aut variis cœli mansionibus deputati sunt. Ideo de Christo sic vaticinatur Esaias cap. 8. Voca nomen eius velociter, spolia detrahe, festina prædari. Et alligauit fortem. Apoc. 20. Vide Angelum fortem de cœlo descendentem, & habentem clauem abyssi, & catenam in manu sua, & apprehendit serpentem antiquum draconem, & alligauit eum per annos mille.

Cyr. Hier.

Cyrillus Hierosolymitanus Catech. 8. Hinc Dei omnipotentiam conuincis extendi ad omnia, contra eos A qui illam cœlo circumscribebant, quia dicitur, Veritas tua vsque ad nubes: cùm tamen fortior ille sit satana, & eum vinciat. Non enim tanquam impotens, aut victus illum sustinet, sed vt magis confundatur, homines verò coronentur. Esa. 49. Captiuitas à forti tolletur, & quod ablatum fuerit à robusto, saluabitur. *Qui non est mecum, contra me est.*

Tho. Aqu.

Thomas Aquinas lib. Comment. in Matth. Hic ponitur quarta ratio, quæ superiora confirmet. Posset enim aliquis dicere: Si per victoriam auferres, procederet quidem ratio. Hoc autem facis non per violentiam, sed per passionem: igitur non consequitur te fortem alligasse. B Ratione ergo tali vtitur. Quæ conueniunt in vno aliquo, opus simile habent. Vnde quia similia opera faciunt, sibi inuicem minimè aduersantur. Sed ego dæmonibus contraria facio. Violentia igitur in ipsos vtor.

Chrysost. Christus satanæ aduersatur.

Aut ita formari potest ratiocinatio, vt Chrysostom. meditatur. Contraria à contrariis iuuari minimè possunt: Ego autem sum contrarius satanæ: hic quippè dissoluit, dissipat & dispergit: ego compono, reædifico, & colligo vniuersos ad Deum. Satan abducit, ego autem vera illius virtutum trado documẽta. Ita verba Christi simpliciter docent, omnia dispergi, quæ incentore dæmone fiunt. C Cum Nembroth Deo præualere contendit, linguæ confundũtur, Genes. 11. Pseudoprophetæ, qui coram Achab cũ Sedechia vaticinati fuerant, de mendacio conuincuntur. 3. Reg. 22. Baalim sacerdotes, qui stare se putabant, dissipantur, conditione accepta ab Helia, 4. Reg. Ecquid Herodes, Pharisæi & Iudæi in Christum præualuerunt? Dispersi sunt, nec potuerunt stare. Immò omnes hæretici ab inuicem & à nobis seiuncti sunt velut nubes turbinibus exagitatæ, 2. Pet. 2.

Sententia hæc generalis nõ patitur exceptionem.

Est autem generalis hæc Christi sententia, nullámque patitur exceptionem. Quam certè in nescio quod Atheorum hominum genus obseruare licet, qui Christum cum Antichristo, D fidem cum infidelitate ita se temperaturos putant, vt simul hæreticus cum catholico tutò & securè habitare possint. Proferunt nescio quod Interim, & de iure suo nihil cedentes, ius Dei explodunt.

Plutarch. Interimistæ Athei contẽdunt tolerãdas omnes hæreses.

Plutarchus in lib. de Repub. Solonis factum velut insigne notauit, qui ciuitate in factiones diuisa, mulctaret eos qui neutri se parti adiungerent: quasi qui de communi omnium interitu lætarentur. Quid enim in colendo Deo fideles simul & infideles erimus? Cùm primũ Sicambri in Franciam aduenissent, nun mirùm si nutaret religio, quibus Ranæ pro insignibus erant:

E Ἀμφίβιον γὰρ ἰδίως νομίζω βατράχοισι Κρονίων.

Amphibiam enim seu vitam duplicem, in aquis nimirùm & terra, Deus ranis dederat, vt & terrestribus & palustribus vti possent.

Frãci nutare non debent.

At nunc Ranas Liliis commutauimus, quæ neque nent, neque muliebri inconstantiæ addicta sunt, sed legi Salicæ & martiali. Cur nos rursum coaxantes istas Ranas in cœno voluptatum audimus, vt in amphibiam vitam traducamur? Contrarium à contrario non ædificatur, sed ruit, inquit Tertullianus libr. de Præscript.

Tertull. Contrarius opinionibus eunt Respublica.

Qui sunt ergo qui saluam Rempublicam esse existimant, positis de Deo contrariis opinionibus? F

Hierony.

Hieronym. in Epist. ad Damasum Papam. Ego, inquit, nullum primum nisi Christum sequens, beatitudini tuæ, id est, cathedræ Petri communione consocior: super illam petram ædificatam Ecclesiam scio. Quicunque extra hanc domum agnum comederit, prophanus est. Non noui Vitalem, Meletium nescio, &c. Quicunque tecum non colligit, spargit: hoc est, qui Christi non est, Antichristi est.

A Deo sumẽdum omne consilium.

Docemur etiam ex hac sententia, rerum omnium sumenda esse à Deo initia & consilia, seu bella gerenda, seu pax conciliandа, seu leges promulgandæ, seu priuata aut publica quæuis negotia aggrediendа fuerint. Adiicit enim, *Qui non colligit mecum, dispergit.* In Deo colligimus, ab ipso desciscentes dispergimus. Nisi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam. Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustrà vigilat qui custodit eam. Sunt qui ad principum aures susurrent, nullam numinis habendam esse rationem in negotiis status, vt vocant, nimirum quæ & regium & publicum statum cõcernunt, quasi quid seposito fundamento superstruant, & seposito vinculo colligare possint.

In Politicos Atheos, qui publicas consilia à Deo & religione separant.

A Hos nonnulli Politicos ego verò Atheos vocauerim. Quæ verò vnquam vel ab Ethnicis lex posita est, quæ non quasi à numine proficisceretur? Inde fit, vt dum principes horum impiorum consiliis vtuntur, nihil colligant, sed omnia dispergant, & in peius proficiãt. Sed & quid hæreticis omnibus aliud contingere potest, quàm vt dum contra Deum, Christum & Ecclesiam moliuntur, & se suósque dispergant?

Vinc. Lirin.

Dispersionem hanc Satanicam Vincentius Lirinensis, libro quem aduersus hæreticorũ nouationes edidit, maris procellis comparat, quod variis Aquilonibus æstuat. Heu miseranda conditio, inquit, quantum curarum turbinibus B exagitantur? Nunc etenim quà ventus impulerit, incitato errore rapiuntur: nunc in semetipsos reuersi tanquam contrarii fluctus eliduntur: nunc temeraria præsumptione ea quæ videntur, approbant: nunc irrationabili metu etiam quæ certa sunt expauescunt: incerti quà eãt, quò redeant: quid appetant, quid fugiant, quid teneant, quid dimittant. At fideles, & qui Christi sunt, nõ penduli aut dispersi vagantur, sed fide & vna ecclesia congregantur. Nixus vtique fuerat Theodosius Imperator Constãtinopoli varias hæreticorum turmas sibi cum catholicis recõciliare: sed disputando nihil profecit. Vnde vi, exiliis, & C coërcionibus agere coactus est.

Nicephor.

Nicephorus refert hist. Eccles. lib. 12. cap. 15. *Ideò amen dico vobis, quoniam omnia dimittentur filiis hominum peccata & blasphemiæ, quibus blasphemauerint: spiritus autem blasphemia non remittetur.*

Hilarius.

Hilarius in Matth. Pharisæorum namque sententiam, & eorũ qui ita cum his sentiunt, peruersitatem, seuerissima definitione condemnat: peccatorum omnium veniam promittens, & blasphemiæ in spiritum indulgentiam abnegans.

August.

Augustin. serm. 1. de verb. Domini. Cæterùm magna quæstio occurrit, & fortè in omnibus sanctis scripturis nulla maior quæstio, nulla difficilior inuenitur. Vnde, D vt vobis aliquid de meipso fatear, semper in meis sermonibus, quos ad populum habui, huius quæstionis difficultatem vitaui. Non quia nihil haberem quod inde vtcunque cogitarem: neque enim in re tanta petere, quærere, pulsare negligerem: sed quia ipsi intelligentiæ, quæ mihi aliquantum aperiebatur, verbis ad horam occurrentibus me posse sufficere non putarem. Apud Marcum ita scriptum est: *Amen dico vobis, quoniam omnia dimittentur filiis hominum peccata, & blasphemiæ quibus blasphemauerint: qui autem blasphemauerit in spiritum sanctum non habet remissionem in æternum, sed reus erit æterni delicti.* Lucas ita habet: E *Omnis qui dicit verbum in filium hominis, remittetur ei: ei autem qui in Spiritum sanctum blasphemauerit, non remittetur.* Matthæus adueit superioribus. *Quicunque dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit contra spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro.*

Hieronym.

Hieronymus in Matth. Ita locus iste intelligendus est: Qui verbum dixerit contra filium hominis, scandalizatus carne mea, & me hominem tantum existimans, talis opinio atque blasphemia, quanquam culpa erroris non careat, tamen habet veniam, propter corporis vilitatem:

Quid verbũ in spiritum sanctum.

Qui autem manifesta intelligẽs opera Dei, F cùm virtutem Dei negare non possit, eadem calumniatur, stimulatus inuidia, & Christum Dei verbum, & opera spiritus sanct. dicit esse in Beel-zebub: huic non remittetur neque in hoc sæculo, neque in futuro.

August.

Augustin. ser. 11. de verb. Domini in Matth. Quid ergo fiet de his quos lucrari cupit Ecclesia? Nunquidnam collectis, & ad eam ea quocunque errore venientibus spes falsa promittitur, in remissione omnium peccatorum? Quis enim non cõuincitur dixisse verbum cõtra spiritum sanctũ, antequàm Christianus, vel Catholicus fieret? Primò ipsi qui Pagani

appellan

appellantur, multorum Deorum fictorumque cultores,
& idolorum adoratores, cùm dicunt Dominum Christũ
magicis artibus fecisse miracula. nónne istis sunt similes,
qui cum dixerunt in principe dæmoniorum eiecisse dæ-
monia? Deinde, cùm quotidie nostram sanctificationem
blasphemant, quid aliud blasphemant, quam spiritum
sanctum? Quid Iudæis qui dixerunt de Domino, Vnde
iste exortus est sermo? Nonne adhuc vsque verbum con-
tra spiritum sanctum loquuntur, sic negantes eum esse in
Christianis, sicut illi in Christo esse negauerunt: Neque
A enim & illi spiritui sancto non maledixerunt, aut non eũ
dicentes esse: aut esse quidem, sed Deum non esse, verùm
creaturam: aut ad dæmones eiiciendos nihil valere: non
ista indigna, non aliquid de spiritu sancto locuti sunt?
Sadducæi enim spiritum sanctum negabant: Pharisæi ve-
rò eum esse, contra Sadducæorum hæresim defendebant,
sed esse in Domino Iesu Christo negabant, quem dæmo-
nes eiicere in principe dæmoniorum putabant, cùm eii-
Quomodo hæretici Spiritum sanctũ blasphement. ceret ille in spiritu sancto. Ac per hoc & Iudæi, & qui-
cunque hæretici spiritum sanctum confitentur, sed eum
negant esse in Christi corpore, quod est vnica eius Eccle-
B sia, non vtique nisi vna Catholica: proculdubiò similes
sunt Pharisæis, qui tunc etiam si esse Spiritum sanctum
fatebantur, negabant tamen eum esse in Christo, cuius
opera in dæmonibus eiiciẽdis dæmoniorum principi tri-
buebant. Omitto quòd quidam hæretici ipsum omninò
spiritum sanctum vel non creatorem, sed creaturam esse
contendunt sicut Ariani, & Eunomiani, & Macedonia-
ni: Vel eum ita negant, vt ipsum Deum negent esse Tri-
nitatem, sed tantummodò esse Patrem asseuerant, & ip-
sum aliquando vocari filium, aliquando vocari Spiritum
sanctum, sicut Sabelliani, quos quidam Patripassianos
C vocant: ideò quia Patrem perhiberent passum, cuius ne-
gant aliquem esse filium, sine dubio negant esse Spiritum
sanctum. Fotiniani quoque Patrem solum esse Deum, Fi-
lium verò non nisi hominem dicunt, negantes omninò
tertiam personam Spiritum sanctum. Manifestum est igi-
tur & à Paganis, & ab hæreticis, & a Iudæis blasphemari
spiritum sanctum. Nunquidnam ergo deserendi sunt, &
sine vlla spe deputandi, quoniam fixa sententia est, Qui
verbum dixerit contra spiritũ sanctum, nõ remittetur ei,
neque in hoc sæculo, neque in futuro? Et illi soli æstimã-
di sunt ab huius grauissimi peccati reatu liberi, qui ex in-
D fantia sunt Catholici? Nã quicunque Verbo crediderunt,
vt Catholici fierent, vtique aut ex Paganis, aut ex Iudæis,
aut ex hæreticis, in gratiam Christi pacémque venerunt.
Quibus si non est dimissum, quod dixerunt contra spiri-
tum sanctum, inaniter promittitur & prædicatur homi-
nibus vt conuertantur ad Deum, & siue in baptismo, siue
in Ecclesia pacem remissionémque accipiãt peccatorum.
Neque enim dictum est, Non remittetur ei nisi in baptis-
mo: sed non remittetur, inquit, neque in hoc sæculo, ne-
que in futuro. Nonnullis videtur eos tantummodò pec-
care in spiritum sanctum, qui lauacro regenerationis ab-
E luti in Ecclesia, & accepto spiritu sancto, velut tanto po-
stea dono saluatoris ingrati, mortifero aliquo peccato se
immerserunt, qualia sunt vel adulteria, vel homicidia, vel
ipsa discessio, siue omnimodo à nomine Christiano, siue
a Catholica Ecclesia. Sed iste sensus vnde probari possit
ignoro, cùm & pœnitentiæ quorumcunque criminum
locus in Ecclesia non negetur: & ipsos hæreticos ad hoc
vtique corripiendos dicat Apostolus (2. Tim. 2.) Ne fortè
det illis Deus pœnitentiam ad cognoscendam veritatem,
& resipiscant à diaboli laqueis, à quo captiui tenẽtur, se-
cundum ipsius voluntatem. Quis enim est fructus corre-
F ctionis, sine vlla spe remissionis? Postremò non ait, Qui
fidelis Catholicus dixerit verbum cõtra spiritum sanctũ,
sed *qui dixerit*, hoc est, quicunque dixerit, non remittetur
ei neque in hoc sæculo, neque in futuro. Siue ergo sit ille
Paganus, siue Iudæus, siue Christianus, siue hæreticus, si-
ue quodlibet aliud habeat nomen erroris, nõ dictum est,
Ille aut ille, sed, qui dixerit verbum contra spiritum san-
ctum. Prius ergo vt aduertatis, & intelligatis, admoneo
non dixisse Dominum: Omnis blasphemia [illegible] non
remittetur ei: sed, *qui dixerit verbum*. Illud enim si dixis-

let, nisi omnino remaneret, vt [illegible] disputare possemus: *Obseruanda ad resolutionem verborum.*
quoniam si omnis blasphemia, & omne verbũ quod di-
citur contra spiritum sanctum, non remitteretur homi-
nibus, ex nullo genere impietatis, eorum qui dono Chri-
sti, & sanctificationi Ecclesiæ contradicunt, vel Pagano-
rum, vel Iudæorum, vel quorumlibet hæreticorum, non-
nullorum etiam in ipsa Catholica imperitorum quemquã
in Ecclesia lucraretur. Sed absit vt hoc Dominus diceret.
Absit, inquam, vt veritas diceret omnem blasphemiam,
& omne verbum quod contra spiritum sanctum dicere-
tur, non habere remissionem neque in hoc sæculo, neque
in futuro. Exercere quippè nos voluit difficultate quæ-
stionis, non decipere sententiæ falsitate. Quapropter nõ
est necesse, vt omnem blasphemiam, & omne verbum
quod dicitur cõtra spiritum sanctum, remissionem quis-
que existimet non habere: sed necesse est planè, vt si ali-
qua blasphemia, & aliquod verbum, quod si dicatur con-
tra spiritum sanctum, nullam vnquam veniam remissio-
némque mereatur: quia si omne acceperimus, quisnam
poterit saluari? Si autem rursus nullum putauerimus, cõ-
tradicimus saluatori. Quia ergo nec vniuersaliter omnis
blasphemia, nec particulariter quadam blasphemia sed
indefinitè & verbum & blasphemia enunciata est neces-
se est planè vt quandam blasphemiam, & quoddam ver-
bum intellexerit. Hoc vt manifestius videatis, illud at-
tendite, quod ait idem ipse Iudæis, (Ioan. 15.) Si non ve-
nissem, & locutus eis non fuissem, peccatum non habe-
rent. Neque enim ita dictũ est, vt sine vllo omninò pec-
cato vellet intelligi futuros fuisse Iudæos, si non venisset,
& locutus eis fuisset. Plenos vtique inuenit, oneratósque
peccatis: propter quod dixit, (Matth. 11.) Venite ad me
omnes qui laboratis, & onerati estis. Vnde nisi sarcinis
peccatorum & transgressionibus legis? Quoniã lex sub-
intrauit, vt abundaret delictum. (Rom. 5.) Cùm ergo ip-
se etiam alibi (Matth. 9.) dicat, Non veni vocare iustos,
sed peccatores: quomodo si non venisset, peccatum non
haberent: nisi quia sententia ista nec vniuersaliter, nec
particulariter, sed indefinitè pronunciata, non omne pec-
catum cogit intelligi? Sed planè nisi peccatum aliquod
intellexerimus, quod non haberent, nisi Christus venis-
set, & locutus eis fuisset, falsam, quod absit, sententiam
diceremus. Sicut ergo ibi, cùm audimus, Peccatum non
haberent, non omne, sed aliquod peccatum intelligimus:
ita in hodierna lectione non omnis blasphemia, aut om-
ne verbum, sed aliqua blasphemia & aliquod verbũ con-
tra spiritum sanctum intelligitur. Quid verò ad rem in-
terest, verum dicatur, *blasphemia spiritus non remittetur*, an *Impœnitentia finalis peccatum est in spiritum sanctũ.*
dicatur, *Qui blasphemauerit in spiritum sanctum, non ei re-
mittetur*: nisi fortè quòd eadem apertiùs isto modo, quàm
illo dicitur, & alium Euangelistam non destruit alius, sed
exponit? Concludit demum dicens. Ipsa ergo impœni-
tentia est spiritus blasphemia. Contra spiritum enim san-
ctum, quo baptizantur, quorum peccata omnia dimittũ-
tur, & quem accepit Ecclesia, vt cui dimiserit peccata, di-
mittantur ei: Verbum valde malum & nimis impium, si-
ue cogitatione, siue etiam lingua sua dicit, quem patien-
tia Dei cùm ad pœnitentiam adducat, ipse secundum du-
ritiam cordis sui, & cor impœnitens thesaurizat sibi iram
in die iræ, & reuelationis iusti iudicij Dei, qui reddet vni-
cuique iuxta opera eius. Hæc omninò impœnitentia non
habet remissionem, neque in hoc sæculo neque in futuro,
quia pœnitentia impetrat remissionem in hoc sæculo, quę
valeat in futuro. De nullo enim desperandum est, quan-
diu patientia Dei ad pœnitentiam adducit. Proinde mo-
net Apostolus, (1. Cor. 4.) Nolite ante tempus iudicare.
Idem vtique Augustin. in expositione sermonis Domini *August.*
in monte, libr. 1. capit. 45. aliter interpretatur peccatum in
spiritum sanctum. Nimirùm, si quis cognitæ veritati ex
certa malitia deroget. Videtur autem illa sententia inniti
duobus scripturæ locis. Heb. 6: Impossibile est eos qui se-
mel sunt illuminati, gustauerunt etiam donum cœleste,
& participes facti sunt spiritus sancti: gustauerũt nihilo
minus bonum Dei verbum, virtutésque sæculi ventu-
ri, & prolapsi sunt, rursus renouari ad pœnitentiam, rur-
sum crucifigentes sibimetipsis filium Dei, & ostentui ha-

bentes. Alter ſcripturæ locus eſt, Heb. 10. Voluntariè pe-
cantibus nobis poſt acceptam notitiam veritatis, iam nó
relinquitur pro peccatis hoſtia. Et quibuſdam interiectis:
Quanto magis deteriora putatis mereri ſupplicia, qui fi-
lium Dei conculcauerit, & ſanguinem teſtamenti pollu-
tum duxerit, in quo ſanctificatus eſt, & ſpiritui gratiæ có-
tumeliá fecerit? Verú prior locus, Heb. 6. per *ἀνακαινίζειν*,
renouari, non ſimpliciter pœnitentiam agere, ſed bapti-
zari ſignificat. Chryſoſtomus hom. 9. in cap. 6. Heb. Quid
ergo, inquit? Excluſa eſt pœnitentia? Non pœnitentia
excluſa eſt, abſit: ſed renouatio per lauacrum regenera-
tionis. Baptiſma crux eſt, & ſimul crucifixus eſt vetus ho-
mo noſter. Cóformes enim facti ſumus ſimilitudini mor-
tis eius. Et iterum: Conſepulti eſtis ei per baptiſmum in
mortem. Sic enim impoſſibile eſt ſecúdò crucifigi Chri-
ſtum: hoc enim eſt oſtentui eum habere. Si enim mors
ei iam non dominabitur, ſi reſurrexit, reſurrectione vi-
ctor mortis factus eſt: ſi morte mortem expugnauit, de-
inde iterum crucifigeretur, fabulę eſſent cuncta illa & lu-
dibrium. Proinde qui ſecundò ſeipſum baptizat, ſecun-
dò crucifigit. Facit igitur hæc Pauli ſententia contra ſe-
cundum baptiſma, non contra ſecúdam tabulam, ſcilicet
pœnitentiam, qua nulla ſuperſit venia peccantibus poſt
ſuſceptum baptiſma. Altera autem Pauli ſententia, Heb.
10. ſatis dilucida eſt, quod voluntariè peccantibus iam
non relinquitur pro peccatis hoſtia. Neceſſarium eſt e-
nim peccatoribus ſua peccata abiurare, ab illis ſecedere,
& voluntatem ſuam ſecernere: ſi quidem doni cœleſtis,
& hoſtiæ pro peccatis oblatæ participes eſſe voluerint.
Inde fit, vt neutra ſententia dicat, peccatum illud omninò
& in ſpiritum ſanctú, & irremiſſibile eſſe, quod hîc poſt
agnitionem Dei, ſeu contra fraternitatem, ſeu aduerſus
gratiam, qua Deo reconciliatus eſt, committit, vt ſcripſit
Auguſtinus: Ideóque illud velut ſimplicius quàm par eſ-
ſet, dictum retractauit, lib. 1. Retractat. cap. 9. Peccatum,
inquit, fratris ad mortem, de quo dicit Apoſtolus Ioan-
nes, (1. cap. 5.) Non pro illo dico vt roget quis, ita defini-
ui, vt dicerem: Peccatum ergo fratris ad mortem puto eſ-
ſe, cùm poſt agnitionem Dei, per gratiam Domini noſtri
Ieſu Chriſti, quiſque oppugnat fraternitatem, & aduer-
ſus ipſam gratiam, qua reconciliatus eſt Deo, inuidentiæ
facibus agitatur. Quandoquidem non confirmaui, quo-
niam hoc putare me dixi: ſed tamen addendum fuit, ſi in
hac tam ſcelerata mentis peruerſitate finierit hanc vitam:
quoniam de quocúque peſſimo in hac vita conſtituto nó
eſt vtique deſperandum: nec pro illo imprudenter ora-
tur, de quo non deſperatur. Aſſignant autem Theologi
ſex peccatorum ſpecies in ſpiritum ſanctum. 1. Si diuina
miſericordia quis abutatur, 2. ſi de gratia Dei, vel ſalute
ſua prorſus deſperet, 3. ſi veritatem religionis aduerſus
ſuam ipſius conſcientiam hoſtilem in modum oppugnet,
4. ſi pertinaci inuidia grauiter concitetur ob alienæ ſalu-
tis, & virtutum fraternarum progreſſum, 5. ſi obfirmato
animo in crimine ſcienter perſiſtat, 6. ſi abſque pœniten-
tiæ propoſito peruerſæ vitæ finem nullum faciat. Verum-
tamen hęc omnia ad finalem impœnitentiam reduci poſ-
ſunt. Thomas Aquinas in ſecunda ſecundæ, quæſt. 14 art.
3. Porrò, inquit, ſecundum diuerſas acceptiones peccati,
peccatum in ſpiritum ſanctum diuerſimodè irremiſſibile
dicitur. Si enim dicatur peccatum in ſpiritum ſanctum fi-
nalis impœnitentia: ſic dicitur irremiſſibile, quia nullo
modo remittitur. Peccatum enim mortale, in quo homo
perſeuerat vſque ad mortem, quia in hac vita non remit-
titur per pœnitétiam, nec etiam in futuro dimittetur. Se-
cundum autem alias duas acceptiones dicitur irremiſſibi-
le: non quòd nullo modo remittatur, ſed quia quantum
eſt de ſe, habet meritum vt non remittatur. Et hoc du-
pliciter. Vno modo quantum ad pœnam. Qui enim ex
ignorantia, vel infirmitate peccat, minorem pœnam me-
retur. Qui autem ex certa malitia peccat, non habet ali-
quam excuſationem, vnde eius pœna minuatur. Similiter
etiam qui blaſphemabat in filiú hominis, diuinitate non-
dum reuelata, poterat habere aliquam excuſationé, pro-
pter infirmitatem carnis quam in eo aſpiciebat & ſic mi-
norem pœnam merebatur. Sed qui ipſam diuinitaté bla-
ſphemabat, opera ſpiritus ſancti diabolo attribuens, nul-
lam excuſationem habebat, vnde eius pœna minueretur.
Et ideò dicitur ſecundum expoſitionem Chryſoſt. ho. 43.
Operis prioris in Matth. Hoc peccatum Iudæis *non remit-
ti, neque in hoc ſeculo, neque in futuro* quia pro eo paſſi ſunt
pœnam, & in præſenti vita per Romanos, & in futura vi-
ta, in pœna inferni. Sicut etiam Athanaſius in Tractatu
de hoc dicto Euangelij, *Qui dixerit verbum contra ſpiritum
ſanctum*, inducit exemplum de illorum parentibus, qui
primò quidem contra Moyſen contenderunt propter de-
A fectum aquæ & panis: & hoc Dominus ſuſtinuit patien-
ter. (Exod. 16. & 17.) Habebant enim excuſationem ab
infirmitate carnis. Sed poſtmodùm grauiùs peccauerunt,
quaſi in ſpiritum ſanctum, beneficia Dei, qui eos de Æ-
gypto eduxerat, idolo attribuentes: cùm dixerunt, Hi
ſunt dij tui Iſraël, qui te eduxerút de terra Ægypti. (Exod.
32.) Et ideò Dominus & temporaliter fecit eos puniri. cú
ceciderunt in die illa quaſi 33. milia hominum & in fu-
turo eis pœnam comminatur, dicens: Ego autem in die
vltionis viſitabo & hoc peccatum eorum. Alio modo po-
teſt intelligi quoad culpam, ſicut aliquis morbus dicitur
B incurabilis, ſecundum naturam morbi, quo & omnia ad
curationem remedia tolluntur: vt ſi morbus virtutem na-
turæ abſtulerit, faſtidium autem cibi & medicinæ indu-
xerit, incurabilis quidem erit hic morbus ſecundum ſe,
Deo tamen qui omnia ſuperat, non erit incurabilis. Sic
peccatum in ſpiritum ſanctum dicitur irremiſſibile ſecú-
dum ſuam naturam, in quantum excludit ea, per quæ fit
remiſſio peccatorum. Per hoc tamen non præcluditur via
remittendi & ſanandi omnipotentiæ Dei & miſericor-
diæ, per quam aliquando tales, quaſi miraculoſè, ſpiritua-
liter ſanantur. Fulgentius de fide, ad Petrum Diaconum,
C peccatum obdurationis, in ſpiritum ſanctum nuncupat.
Cui beatus quoque Apoſtolus, inquit, concordat his ver-
bis: (Heb. 3.) Videte fratres, ne fortè ſit in aliquo veſtrú
cor malum incredulitatis diſcedendi à Deo viuo: ſed ad-
hortamini voſmetipſos per ſingulos dies donec hodie
cognominatur, vt non obduretur quis ex vobis fallacia
peccati. Proinde diligentes miſericordiam Dei, metuen-
téſque iuſtitiam, nec de remiſſione peccatorum deſpere-
mus, nec remaneamus in peccatis: ſcientes quia illa om-
nium hominum debita exacturа ſit æquitas iuſtiſſimi iu-
dicis, quæ non dimiſerit miſericordia clementiſſimi re-
D demptoris. Sicut enim miſericordia ſuſcepit, abſoluítque
conuerſos: ita iuſtitia repellet, puniétque obduratos. Ii
ſunt qui peccantes in ſpiritum ſanctum, neque in hoc ſæ-
culo, neque in futuro remiſſionem accipiét peccatorum.
Idem lib. 1. de peccatorum remiſſ. cap. 24. Ligatus eſt, in-
quit, omnis homo, quem Eccleſia non ſoluerit, nec con-
ſequetur aliquod ſolutionis beneficium, qui non conuer-
ſus ad pœnitentiam in Eccleſia ſibi dádam ſperauerit in-
dulgentiam peccatorum. Ille igitur *dicit* irremiſſibile *ver-
bum aduerſus ſpiritum ſanctum*, qui diuitias bonitatis Dei,
& patientiæ, & longanimitatis contemnens (Rom. 2.)
E ſecundum duritiam ſuam, & impœnitens cor, theſauri-
zat ſibi iram in die iræ, & reuelationis iuſti iudicij Dei,
qui reddet vnicuique iuxta opera ſua. Chryſoſt. hom. 42.
Operis prioris in Matth. Iudæi ergo ignorabant Chriſtú
quis eſſet: ſpiritus autem ſancti ſufficiens acceperant ex-
perimentum: etenim Prophetæ per eú locuti ſunt. Quod
ergo dicit, tale eſt, ac ſi verbis his vtatur. Eſto quòd me
offenditis propter carnem aſſumptam: an igitur de ſpiri-
tu poteſtis dicere, quoniam ipſum quoque ignoretis? Mi-
nimè. Ideò cùm veniale vobis non ſit hoc peccatum, tam
in præſenti, quàm in futura vita pœnas luetis ingentes.
F Nam etſi me ignoretis, ignorare tamen non poteſtis ex-
pulſiones dæmonum, curationéſque hominum mirificas
ſpiritus ſancti operationes eſſe. Non ergo mihi, ſed ſpiri-
tui ſancto cótumelia ingerere conamini, Quapropter niſi
pœnitentiam agatis, nec in præſenti vita, nec in futura
pœnas effugietis. Cæterùm Patres non ab re dictum ob-
ſeruant, quòd peccatum aliquod non remittatur in futu-
ro, colligentes aliquod in futuro peccatum remitti: quod
vtique non in culpæ, ſed pœnæ ratione intelligendú eſt.
Auguſtinus lib. 21. de ciuitate Dei, cap. 24. Facta reſurre-

Renouatio baptiſmi non reiteratur.

Chryſoſt.

Auguſtin. *Peccatum ad mortẽ, quod.*

Sex peccatorum ſpecies in ſpiritum ſanctum.

Tho. Aqu. *Quomodo peccatum in ſpiritum ſanctum irremiſſibile eſt.*

Chryſoſt. *Quomodo Iudæis non remittitur.*

Athanaſ.

Fulgentius.

Idem.

Chryſoſt.

De Purgatorio.

ctione

ctione mortuorum, inquit, non deerunt, quibus post pœnas, quas patiuntur spiritus mortuorum, impertiatur misericordia, vt in ignem non mittantur æternum: neque enim de quibusdam veraciter diceretur, quòd non eis remittatur, *neque in hoc sæculo, neque in futuro*, nisi essent, quibus etsi non in isto, tamen remitteretur in futuro. Ex eodem argumento D. Gregorius colligit purgatorias pœnas post hanc mortem: siquidem, vt scribit Augustinus eodem libr. de ciuitat. Dei, cap. 13. temporarias pœnas alij post mortem, alij nunc & tunc, verumtamen ante iudicium illud nouissimum, seuerissimumque patiuntur. Non autem omnes veniunt in sempiternas pœnas, quæ post illud iudicium his sunt futuræ, qui post mortem sustinent temporales. Nam quibusdam quod in isto sæculo non remittitur, remitti in futuro sæculo, id est, ne futuri sæculi æterno supplicio puniantur, iam suprà diximus. Certissimum enim est, quòd non semper Deus remissa culpa remittat & pœnam: sed illam aliquando etiam in posteris post mortem puniat. Chrysost. hom. 42. Oper. prioris in Matth. Vniuersorum enim hominum, inquit, alij & hic & ibi supplicia dabunt: alij in præsenti solummodò vita, alij in futura tãtùm, alij nec in præsenti nec in futura. Hic autem & ibi passuri erant illi, de quibus nunc agitur. Nã & hic ipsos vltus est per Romanos: ibi autem acerbissima eos expectant tormenta, vt Gomorrhæ & Sodomorum ciues. Ibi verò solùm, sicut diues, qui ne quidem vnius guttæ aquæ Dominus est: Hic autem tantùm, vt qui apud Corinthios fornicabatur: neque hic verò neque ibi, sicut Apostoli & Prophetæ. Sic ille beatus Iob, cæterique huiusmodi. Non enim ad punitionem aliquas hic passiones susceperunt, sed vt clarius in luctamine vicisse cognoscerentur. *Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum: aut facite arborem malam, & fructum eius malum: siquidem ex fructu arbor cognoscitur.* quasi dicat: Attamen mirùm videri non debet, si vos peruersi Iudæi has impietates in me profundatis, vt quod spiritui sancto debetur, illud dæmonum principi tribuatis. Alterum enim horum de vobis, sicut & vnoquoque homine fiat necesse est: vel vt cureris esse bonæ arbores, & bonos proferre fructus, hoc est, bona esse voluntate, atque inde verba operaque bona producere: vel vt malam habeatis voluntatẽ, atque inde verba operaque mala proferatis. Fructus eorum inutiles, & acerbi ad manducandum, & ad nihilũ apti. Chrysost. hom. 42. Oper. prioris in Matth. Aut hoc tale est, ac si dicat: Nullus vestrum dixit malum esse quosdam à dæmone liberare: interim tamen opus hoc diabolo tribuunt omnes. Atqui cùm ex se opus istud bonum sit, quomodo a dæmone malo proficisceretur? Hieronym. in Matth. Constringit igitur eos syllogismo, quem Græci vocant ἄφυκτον, nos ineuitabilem possumus appellare, quo interrogatos hinc inde concludit, dicens: Si diabolus est, bona opera facere non potest. Si autem bona sunt, quæ facta cernitis, diabolum illa non fecisse consequitur. neque enim fieri potest vt ex malo bonum, aut ex bono malum oriatur. Hilar. in Matth. Hic sermo se & in præsens exerit, & affert in futurum. Nam in præsens Iudæos refellit. qui cùm intelligerent Christi opera vltra humanam esse virtutem, nollent tamen quæ Dei sunt, confiteri. Futuram autem omnem fidei peruersitatem corrigit, eorum scilicet qui diuinitatem & communionem paternæ substantiæ Domino detrahentes, in aduersa hæreseos studia efferbuerunt, nec vltrà facientes, nec inter Gentes sub venia ignorationis habitantes, nec in veritatis cognitione versantes. Arborem se in corpore positum significat, quia per interiorem virtutis suę fœcũditatem exeat vbertas omnis in fructus. Igitur aut arbor bona facienda cum fructibus bonis est. aut mala constituenda cum malis fructibus, quia ex fructibus suis de se arbor ipsa testabitur. Non quòd secundũ arborũ naturã arbor mala possit constitui quæ bona sit: aut eadẽ ipsa cũ ramis suis bona esse, si mala sit: sed vt per hanc significantiam intelligeremus Christum, aut tanquam inutilem relinquendum, aut tanquam bonum bonorum fructuũ vtilitate retinendũ: quia aduersum filium hominis dicta sub venia sint, blasphemia autem spiritus careat venia. Cæterùm medium se agere, & Christo aliqua deferre, negare quę maxima sunt, venerari tanquam Deum, Dei communione spoliare, hæc blasphemia spiritus est: vt cùm per admirationẽ tantorum operum, Dei nomini detrahere non audeas, per maleuolentiam mentis, & sensus, generositatem eius, quem confiteri coactus es in nomine, abnegata substantiæ communione decerpas. Atque ideò etiam in eo Dominus bonitatis suæ manus extendit: quia in malæ arboris opinione sub secreto indulgentiæ Dei reposita sit venia, qua omne peccatum sit remittendum. vt bonæ confessionis fructus æternus sit: ne incidentes mediam inter vtrumque sententiam, cùm constituere malum non audemus, confiteri bonum nolimus: indissolubili corruptæ de se opinionis iudicio relinquamur. Cæterùm hoc loco abutebantur Manichæi & Marcionitæ, ad probationem mali Dei: quasi bona arbor à bono Deo sit, aut à bono Deo non nisi bona creata sint: relinqui igitur quòd & malæ arbores, & cætera quæque homini perniciosa ab alio Deo formata sint. Verùm, vt scribit Cyrillus Hierosolymitanus, & Dionysius lib. de diuin. nominibus, nihil secundum naturam malum est: sed malum esse censetur comparatione ad melius, aut in ratione vsus: cũ interim, vt docet Plutarchus lib. de Vtilitate capienda ab inimicis, nouerimus ex ipsis etiam rebus, quæ videntur nobis aduersariæ, magnam decerpere vtilitatem. Hoc nimirùm profitentur Pharmacopolæ, in potionibus medicis componendis ex plantis alioquin venenatis, & nocuis, magnum colligi remedium & antidotum. *Progenies viperarum, quomodo potestis bona loqui, cùm sitis mali? Ex abundantia enim cordis os loquitur.* Chrysostom. hom. 43. in Matthæ. Hoc autem dixit, & eos incusans, & eorum quæ dicta sunt, demonstrationem ab ipsis præbens: quasi dicat, Ecce vos cũ sitis arbores malæ, non potestis portare fructũ bonum: non ergo mirum si hæc loquamini. Etenim malè nutriti estis à malis progenitoribus, & mentem malam habetis. Et vide, quòd non dixit, Qualiter potestis bona loqui, cũ sitis progenies viperarum? Nihil enim hoc ad illud pertinet: sed, qualiter potestis bona loqui, cũ sitis mali? Progenies autem viperarum eos dixit, quia in progenitoribus suis gloriabantur. Vt ergo illorum superbiã excluderet, separauit eos à cognitione Abraham, attribuens eis progenitores similium morum. Alber. in Matt. Hoc est quòd sint venenati venenatorum filij, lingua virus effundentes mali cordis. Iob. 20. Occidit eum lingua viperæ. Psal. 139. Acuerunt linguas suas, sicut serpentes. Matth. 23. Testimonio vobis estis, quòd estis filij eorum, qui Prophetas occiderunt: & vos implete mensuram patrum vestrorum. Idem illis exprobrarat Ioannes, Luc. 3. Genimina viperarum, quis ostendit vobis fugere à ventura ira? Itaque cùm sint generatio serpentina, dolosa, ac inuidiosa, non mirùm quòd sinistra in Christũ intentione ducti, mala etiam de eo proloquantur. Verùm forsè quis obiiciet fieri posse, vt qui mali sunt, aliquando bona proferant. Respondet Dionysius Carthusianus art. 24. in Matth. cap. 12. quòd quamdiu homo in malitia permanet, non potest bona, aut certè cum recta intentione loqui. Sed & per hoc quod dicit, Quomodo potestis, potius designatur difficultas, quàm impossibilitas: iuxta quem sensum scriptum est, Si mutare potest Æthiops pellem suam, & pardus varietates suas, & vos poteritis benè facere, cum didiceritis malum. Etsi enim contigerit, vt & Saul & Caiphas prophetarent, non tamen id illorũ merito, aut secundum eorum intentionem euenit: neque si quis impius bonũ opus fecerit, illud cum intentione bona operatus est, aut omninò certè depravatus non fuit. *Siquidem ex abundantia cordis os loquitur*, Matth. 15. Cor veluti radix exteriorum omnium constituitur. Nõ enim quę ex ore, sed quæ ex corde prodeunt, hæc coinquinant hominem. Cordis autem nomine cogitatio & affectio intelligitur, quæ magis abundat in mente: vel signum est intellectus. Inde fit, inquit Chrysost. hom. 43. in Matth. vt cùm aliquis mala loquitur, signum sit maioris malitiæ latentis in corde. Nec tantùm in bonorum, sed & malorũ ratione vera est hæc sententia. Hier. 20. Factus est sermo Domini in me, quasi ignis. Iob. 4. Conceptum sermonem

Gregorius.
August. Pœnæ temporariæ post hanc vitam.
Chrysost.
Corruptio Iudæorum.
Chrysost.
Hierony.
Hilarius.
Marcionitæ & Manichæi hoc loco abutuntur.
Cyr. Hier. Dio. Areop.
Plutarch.
Chrysost.
Albertus.
Diony. Car.
Chrysost.

A B C D E F

tenere quis poterit? Propter quòd Heliu ait, Iob.32. Plenus sum sermonibus, coarctat me spiritus vteri mei. Euthym. in Matth. Si quidem quum in corde vitium scaturiat, necessariò ab eo quod abundat, effunditur prauitas, quæ est sermo malus. Et quemadmodum medici, circa principia quidem exilientes humores intus remanere cogunt: quum autem illi subscaturiunt, iam vincuntur, & sic illi abundantes prosiliunt: ita sanè & qui praua nutriūt consilia. Docet igitur ex malitia, non autē ex crassa ignorātia, & simplici opinione procedere, quòd illi eius opera criminentur, & Satanæ tribuant. *Bonus homo de bono thesauro cordis sui*, nimirùm è sapientia, charitate, humilitate & pura conscientia, *profert bona*, verba & opera. *Et malus homo de malo thesauro*, seu interiori prauitate & sinistra intentione, *profert mala*. Vnde secūdum Philosophū, ea quæ sunt in voce, animæ passionum notæ sunt: & verba oris, signa sunt interioris conceptus. Prou. 18. Aqua profunda ex ore viri, & torrens redundans sapientiæ. Sic & (Prouerb. 15.) os stultorum ebullit stultitiam. Esa. 59. Locuti sumus de corde nostro verba mendacij. Ita maledicos malos esse ostendit: peruersamque hanc Pharisæorum calumniam ab impietate dimanare probat. Est autē argumentum ab effectu sumptum, ad causas alioqui occultas cognoscendas: vt, Ridet, ergo lætus est. Plorat, ergo luget ac dolet. Malè imprecatur, ergo irascitur. Sic, malè loquitur & blasphemat: ergo malus est. Si ergo malus est, non potest benè loqui: id est, quamdiu talis erit, secundùm propriam intentionem malè loquitur. Nec enim è sacco aliud egreditur, quàm quod in ipso est. Hîc igitur discamus nosipsos ex verbis agnoscere quales simus. Prou. 18. In manibus linguæ, vita & mors. Plutarchus in cōuiuio septem sapientum, narrat Amasim Ægypti regem petiisse à Biante, vt ex victima quam ad illum mittebat, tolleret carnem optimam & pessimam: sustulisse illum linguam, vnde & magnam gloriam promeruit. Siquidem, vt facetè Æsopus comparata ad meliores & peiores cibos lingua,

Euthym.

Lingua bona & mala.

Plutarch.

Quid melius lingua, lingua quid peius eadem?

Iac.3. Si quis ergo putat se religiosum esse, non refrænans linguam suam, sed seducens cor suum, huius vana est religio. Hieronym. in Psalm. 119. Lingua nihil medium habet: aut grande malum est, aut grande bonum. Ergo ne putet, & dicat aliquis: Opere non peccaui: si peccaui, peccaui lingua. Quod est, quæso, maius peccatum, quàm blasphemia in Deum? Et tamen lingua peccat. Grande scelus est, cum detraho fratri meo. lingua mea fratrē interficio. Basil. in id Psalm. 33. Prohibe linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolum: Primum, ait, hoc mandatum est, si vis dies videre bonos. Peccatum linguæ omnium est propensissimum. Iratus es? Mox lingua occurrit. Concupiscentia teneris? Habes & hîc linguam, quæ cooperetur peccato. Ex ea turbiloquium, scurrilitas, detractio, otiosus sermo, periurium, falsa testimonia: & qui iniquitatē in excelso locuti sunt. Et ne fortè quis existimet calumnias, aut etiam detractiones non esse grauissima peccata, hoc in minoribus arguit Christus, dicens: *Dico autem vobis quoniam omne verbum otiosum*, quod iusta necessitate, & pia vtilitate caret, vt scribit Gregor. lib.7. Moral. capit. 25. *quod locuti fuerint homines, reddent de eo rationem in die iudicij*: nisi interim pœnitentiam agant. Sapient. 1. Qui loquitur iniqua, non poterit latere. Hieronym. in Matth. Si autem otiosum verbum, quod nequaquam ædificat audientes, non est absque periculo eius qui loquitur, & in die iudicij reddet vnusquisque rationem sermonum suorum: quāto magis vos, qui opera spiritus sancti calumniamini, & dicitis in Beel-zebub me eiicere dæmonia, reddituri estis rationem calumniæ vestræ? Chrysostom. hom. 43. in Matth. Otiosum autē verbum mendax est, & calumniam habet. Quidam tamē dicunt, quoniam & vanum, quale est quod risum mouet inordinatum, vel turpe, vel inuerecūdum. Hieronymus: Otiosum verbum est, quod sine vtilitate loquentis dicitur & audientis: si omissis seriis, de rebus friuolis loquamur, & fabulas narremus antiquas. Cæterùm qui scurrilia replicat, & cachinnis ora dissoluit, & aliquid turpitudinis profert: hic non otiosi verbi & criminosi tenebitur reus. Basilius Moral. summæ 25. cap. 2. idem de otioso sermone iudicat, nimirum ex quo nulla vtilitas ædificatio contingat. Aliud ergo scurrilitas, calumnia, maledicentia, mendacium: & aliud verbum otiosum. Hoc scilicet inter omnia illa peccata minimum est. & tamen quantulumcunque sit, reddēt homines de eo rationem in die iudicij. Petrus Damianus serm. 2. de vitio linguæ. Audiat ergo vaniloqua, audiat otiosa lingua: audiat & pauescat, intelligat, & circa terribilem sententiam perhorrescat. Audiat terrorem iudicij, de ore ipsius iudicaturi. An non habet aures, vt possit audire: quæ manum habet, vt possit occidere? Audiat ergo quod de ore veritatis dicitur, & subtili meditatione discutiat quod minatur. Omne verbum, inquit, quod loquuti fuerint homines, reddent de eo rationem in die iudicij. Ponamus itaque, vt otiosum verbum, si contra scripturæ sententias fas est dicere, leue sit, & exiguum omninò peccatum. Sed quid milio breuius, quid penna leuius inuenitur? Veruntamen si pennarum vel miliorum innumerabilis multitudo congeritur, necesse est vt portantis ceruix, velut sub graui lapide, immoderanter pressa, frangantur. Ex humentibus quoque saxis tenuis quidem & rara gutta distillat: sed si vas subesse spacio longiore permittitur, ita plenum, ac si profluens vnda discurreret, inuenitur. Paruæ quidem, sed innumeræ Cynifes superbi Pharaonis & totius Ægypti superauere virtutem. Breue tēpus est hora: sed dum horæ hora continua successione congeritur, totius vitæ nostræ cursus impletur. Nemo itaque semetipsum despiciat, fratres mei: sed peccatum, quia leue arbitratur dum pensat, graue videatur in eius æstimatione, cùm numerat. Quid enim durius saxo? Quid aqua liquidius? Et tamen à quodam sapiente dicitur.

Hieron.

Basilius.

Gregor.

Hierony.

Otiosum verbum in iudicium adducetur.

Chrysost.

Hieron.

Basil.

Pet. Dam. Vitiū linguæ quantum.

Gutta cauat lapidem, consumitur annulus vsu.

Nimirū & omnis animæ nostrę fortitudo ac soliditas destruitur, si assiduis velut inundantium verborum fluctibus atteratur: quamuis & leuiter se peccasse quis asserat: cùm Apostolus dicat, Qui legem prætérit, Deum inhonorat. Porrò otiosis verbis assuetus, duplici proculdubiò culpę videtur obnoxius: qui & diuinas laudes ad quas humana conditio assiduè prouocatur, abiicit: & superfluę loquacitati, à qua prohibetur, insistit. Sicut de quibusdā Hieremias dicit, (cap. 2.) Duo mala fecit populus meus. Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt sibi cisternas dissipatas, quæ continere nō valent aquas. Quæ nimirùm Prophetæ verba etiam de otiosa loquentibus possunt non inconueniēter intelligi: qui derelicto fonte aquæ viuæ, hoc est, postposito verbo vitæ, ora sua cisternas faciunt, ex quibus non noui, sed veteris hominis verba proferunt, quemadmodum non recentem de fōte, sed sentinosam potius aquam de cisterna proferunt. Et quia labia sua moderata discretione reprimere nesciūt, cisternæ dissipatæ aquas nequeunt continere. Atqui de his omnibus reddenda ratio est in die iudicij: quanto magis de grauioribus? Concutere igitur illos voluit terrore iudicij, quo non multa sinatur sua in eum blasphemia. Ecclesi. 12. Cuncta quæ fiunt, adducet Dominus in iudicium pro omni errato, siue bonum, siue malum. Verùm fortè aliquis obiecerit, Quomodo, cùm mortalia solùm peccata in iudicio illo generali proferenda sint, verbum otiosum, quod leuius censetur, in rationem referetur? Dupliciter responderi potest. Aut quòd de verbo otioso reddenda tunc ratio sit, quia in electis minuet gradum fœlicitatis, compensatione bonorum cum malis facta. In hoc scilicet, quòd per verbum otiosum inutilis fuit, minus etiam compensabitur. Sed & in electis grauiorem quasi ex circunstantia pœnam reddet: etsi non ex causa propria. Aut iudicij nomine, non illud generale, sed particulare cuiusque post mortem intelligendum est, quo verba quæque otiosa, etsi non ad damnationem, saltem ad purgationem requirentur, nimirùm vt temporariis pœnis eluantur. Expendamus hic quanta sit vitæ nostræ leuitas, quam cautè agenda, meditanda, & pronuncianda omnia, cùm de leuibus quibusque verbis rationem reddituri sumus. Quid hic latum & iocundum, quod censor ille summus exigit,

Duplex culpa verbi otiosi.

Quo iudicio dicit.

Et tamen sunt qui lætentur, & exultent: qui libenter audiant scurras, fabulatores, & id genus parasitorum: qui his oblectamentis cibos farciant, & grauitatem negotiorum subleuent. Quanta autem est hæc vanitas, quam non ratio solùm, sed & pœna iudicis consequatur? Et quis non hîc sibi timeat, ô bone Deus, cùm nihil tam leue ab illo districto examine vindicetur?

In scurras.

Plurimùm itaque errant, qui sibi hac in parte blandiuntur, nihil se mali aut dicere iactitant, seque nihil in proximi perniciem proferre: studere tantùm, vt mœstitia abeat, succedat autem lætitia: Non esse terrendas conscientias per ea, quæ in seipsis mala non sunt.

A

At verò, non modò arguentur quòd læserint, & offenderint, sed & quòd nullam proximis vtilitatem intulerint. Eapropter otiosum verbum damnatur, quòd sine vllo fructu proferatur. Sed et si verbum otiosum malum non esset, quare de illo reddenda ratio esset? Ideò monet Apostolus, Ephes. 4. Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat: sed qui vtilis est ad ædificationem. *Ex verbis enim tuis iustificaberis*, si bona sint. Prouerb. 13. Qui custodit os suum, & linguam suam, custodit ab angustiis animam suam. Eccles. 4. Beatus vir qui non est lapsus verbo. Psalm. 38. Dixi, custodiam vias meas, vt non delinquam in lingua mea. *Et ex verbis tuis condemnaberis*, si mala sint. Luc. 19. Ex ore tuo te iudico serue nequam. 2. Reg. 1. Os tuum locutum est contra te. Eccles. 28. Multi ceciderunt in ore, sed non sicut qui interierunt per linguam.

Non leue lingua malù est.

B

Chrysostomus homilia ad baptizandos. Media namque vtriusque partis lingua est: & si vtriusque est, tu dominus es. Nam & gladius in medio positus, siquidem fuerit aduersus hostes arreptus, salutaris accipienti reperitur: si verò tenentis visceribus inferatur, mortem præparat inferenti: non quia talis ferri natura, sed quia vtentis tale consilium est. Ita & lingua æstimetur gladius in medio positus.

Chrysost.

C

Armetur aduersus peccata tua, non ad fratris plagam præparetur. Et ideò eam Deus velut muro duplici circundari voluit. Nam dentium regmine, & labiorum custodia continetur, ne verba improuida garrulitate proferantur. Refræna igitur linguam, & si non patitur reticere, dentium morsu quiescat, & tanquam carnifici tradatur dentibus. Nam hoc est conducibilius sustinere, quàm postea (adinstar diuitis epulonis in inferno positi, Luc. 16.) aquæ stillationem nullatenus promereri.

Quàm diligenter lingua refrænanda sit.

D

Et alia quidem multa peccata admittere consueuit, vt cum blasphemat, cùm turpia verba componit, cùm calumniatur, cùm iurat, cùm peierat. Sic non tantùm quis ex operibus, sed ex verbis etiam suis iustificabitur, aut condemnabitur.

Theophylactus in Matth. Punit, inquit, testimonium ex scriptura, ne propria dicere videatur. Respexit enim Theophylactus ad illud Prouerb. 12. Propter peccata labiorum, ruina proximat malo, effugiet autem iustus de angustia. De fructu oris sui vnusquisque replebitur bonis, & iuxta opera manuum suarum retribuetur ei. Prouerb. 13. Qui inconsideratus est ad loquendum, sentiet malè: aut illud Iob. 15. Condemnabit te os tuum, & non ego, & labia tua respondebunt tibi. cùm hæc de verbo otioso præmisisset: Argua verbis eum, qui non æqualis est tibi, & loqueris quod tibi non expedit. Monet itaque Christus facilè Pharisæorum mores & conscientiam, cõsecuturum etiam eos diuinum iudicium, deprehẽdi ex illorum blasphemis verbis.

Theoph.

E

Damascenus Parallelorum capit. 79. hæc ex Eusebio colligit, quæ ad exaggerandam proteruæ linguæ perniciem faciunt, & conuincendam aduersariorum Christi impietatem: nimirùm quòd legimus Psalm. 139. Acuerunt linguas suas sicut serpẽtes, venenum aspidum sub labiis eorum.

Damasc.

F

Serpentem, inquit, aiunt, atrocem in lingua aculeum habere, sed peiorem lingua. Lacerta non tam decolor est, quam homo loquax. Scorpij morsus remedium admittit, non item sermo malus. Ignem ardentem extinguit aqua, nihil mitigat linguam. Equum duriori ceruice frænum domat, truculenta fera cicuratur. Maritum cum vxore, domum cum domo, filios cum parentibus, fratres cum fratribus committit: denique nihil non mali per linguam oritur. Omnes sibi timent à lingua, sed maximè iusti quos & illa, si mendax & peruersa fuerit, impetere solet.

Lingua non facilè retinetur.

Hieronym. in Psalm. 119. scribit, ab omnibus iustis id vsurpari posse, quod Psaltes deprecatur. Domine libera animam meam à labiis iniquis, & à lingua dolosa. Dicit hoc de omnibus hæresibus Ecclesia, dicit de Iudæis, dicit de Arianis, de Manichæis: dicit & Christus de Pharisæis. Quem scilicet illa non impetat? Ioannem Baptistam vt dæmoniacum, Christum vt potatorem vini, & peccatorem, quique magicis artibus vteretur, calumniata est: calumniatur Catholicam Ecclesiam, calumniatur fideles.

Hieron.

Lingua proterua libertas.

A

Nos interim Christi exemplo, contra hoc aspidum virus, has vipereas linguas, discamos patientiam, & in pietate, & cordis operumque synceritate constantiam. Siquidem nos cùm illis bona pro malis reddiderimus, iustificabimur ex ore nostro: ea verba etiam suis illi condemnabuntur, nisi ad mentem redierint. Improperabant mihi, loquit Psaltes, ego autem orabam: oratio autem mea in sinu meo conuertetur. *Tunc responderunt ei quidam de Scribis & Pharisæis, dicentes: Magister, volumus à te signum videre.*

B

Hos non eosdem esse cum his, qui Christũ in virtute Beel-zebub dæmonia eiicere calumniabantur, docet Lucas, cùm & malo animo signũ hoc illos petiisse scribit. *Et alij*, inquit, *tentantes signum de cælo quærebant.* Theophylactus in Matth. Admirans Euangelista apposuit, *Tunc*. Quum enim obedire eos oporteret propter signa præcedentia, tunc signum petunt. De cælo autem volunt signum videre, sicuti alius Euangelista dicit. Putabant enim quòd signa super terram potestate diaboli faceret, vt qui mundi rector censeretur. Impletur Iacob vaticinium de Pharisæis & sacerdotibus in Christum conspirantibus, Genes. 49. Simeon & Leui vasa iniquitatis bellantia, &c.

Theoph.

C

Magister, inquiunt, cùm interim eum vt legis transgressorem auersarentur: sed hoc aut per assentationem dicebant. Sic Esa. 3. Popule meus, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt. Aut per derisionem: sic duo quinquagenarij Heliam hominem Dei vocabant. 4. Reg. 1. & milites Christum colaphis cædentes, dicebant, Aue rex Iudæorum: &, Prophetiza nobis Christe. Aut per fictionem, vt illum faciliùs in sua retia pertraherent. Sic Ioab, vt Amasam nihil suspicantem occideret, 2. Reg. 20. Salue, loquit, mi frater. Sic Iudas, Aue Rabbi, Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22. cuius se discipulum factis ipsis abnegabat.

Cur Iudæi Christũ magistrũ vocat.

D

Adeò infidum est hominum genus, vt aliud in ore, aliud in pectore habeat. Clemens Alex. libr. 6. Stromat. narrat Alexandrum aliquando vnum ex Indiæ Gymnosophistis interrogasse, quodnam animaliũ adhuc ignotum esset. Respondisse, hominem. Quàm variæ & vanæ nimirùm quorundam sunt hominum conditiones? Quot nihil differunt à Gnathone Terentiano, qui de assentatione sibi triumphum facit?

Cle. Alex.

In assentatores.

Quicquid dicũt, laudo id rursum si negãt, laudo id quoque:
si negat, nego: ait, aio.

E

Basilius Concione ad adolescentes: Quid autem ab Ægyptio Sophista (Protheo) ipsos abesse dicemus, qui plãta fiebat, & bestia quum vellet, & ignis & aqua, & in omnes mutabatur? Siquidem modò Christum, sed verbis tantùm laudant, modò illi calumnias ingerunt. Et quemadmodum aiunt Polypodem ad subiectam terram, sic ipsi mentem ac sententiam suam ad familiarium & eorum, cum quibus conuersantur, sententiam transmutabunt. *Volumus*. Ita ambitionem & temeritatem suam celare non possunt, quasi semper & omnibus ad illorum obsequia tenerentur. Verbum istud Tyrannicum à Poëta etiam Ethnico censetur,

Basilius.

Sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas.

F

Hoc aspero loquendi modo satis produnt quo spiritu ducantur. Qui enim aliquem vt dominum aut pædagogum conueniunt, non imperiosis istis verbis vtuntur: sed rogãt illos vt patres. *Volumus*, aiunt, *à te signum videre*. 1. Cor. 1. Sic Iudæi signa petunt, & Græci sapientiam. Incredulitate autem suam aperiunt, qui cũ nunc hominem surdum, cæcum & mutũ sanitati restitutum viderint, & nuper pro Centurionis seruo rogauerint, Matt. 8. rursus aliud signũ requirunt. Quærunt scilicet signum de cælo, vel vt adinstar Mosis fulgura immittat & tonitrua, Exod. 20. vel ad-

Quod signũ Iudæi postulabant.

instar Heliæ, ignem educat è cœlo, 3. Reg. 18. Habebat
Moses testimonium ex tonitruis, igne fumo, vocibus, &
sonitu protracto buccinæ: idem fortè à Christo requi-
Hieronym. runt. Hieronym. in Matth. Verùm, qui calumniatis ea
quæ oculis vides, manu tenes, vtilitate sentis: quid fa-
cturus es his, quæ de cœlo venerunt? Vtique respondebis
& Magos multa signa fecisse de cœlo. Alioquin nisi illos
malè signa hæc accepturos nouisset Christus, potuissent
audisse Angelos in sua natiuitate cœlum canticis replen-
tes, & è cœlo patrem in ipso baptismo intonantem. Hic
est filius meus dilectus, in quo mihi complacui. At verò, A
Chrysost. *Infideles obdurati.* inquit Chrysostomus homil. 30. Oper. imperfect. in
Matth. Similis est natura infidelitatis terræ arenosæ,
quæ quamuis pluuiam susceperit, tamen quia in se nul-
los tenet humores, semper adhuc arescit. Talis est & con-
ditio febrium. Quantumuis biberint febricitantes, calo-
re totum consummante, semper adhuc sitiunt. Sic & ma-
ligni homines, quicquid boni viderint, aut audierint, in-
fidelitate totum consummante quod vident & audiunt,
semper vacui sunt, tanquam qui nihil viderint, aut au-
dierint. Iulianum illum Apostatam olim in specum de-
scendentem, terruerant dæmonum spectra; ille crucis si- B
gno se muniit: hoc verò sacrificus quidam impius cótor-
sit ad abominationem: quasi abominandum idolum non
Greg. Naz. Cassiodor. venerando signo concutiatur. Hoc scribit Gregor. Nan-
zanz. Orat. 1. in Iulian. & hist. tripartita Cassiodori lib. 6.
Cl. Roman. cap. 1. Quid verò profuerunt miracula apud Arianos ab
Homousianis facta? Clemens Rom. lib. 8. Constit. Apost.
cap. 1. Nam nec impij miraculis ducuntur, inquit: cuius
rei testis est ipse Deus, cùm dicit, Esa. 28. Si in aliis linguis
loquar populo huic, & in aliis labiis, non credent. Sic nec
Ægyptij crediderunt Deo, aut Moysi. Obsistit Ioannes
& Mambres: quibus isti similes sunt, qui resistunt veri- C
tati. Ideò Christus *Respondens, ait illis, Generatio praua & adultera signum quærit*, γενεὰ πονηρὰ καὶ μοιχαλὶς. Dicitur
enim praua singulari quadam malitia: sic enim Satan πο-
νηρὸς malus & peruersus nuncupatur. μοιχαλὶς, ad adul-
terium inclinata, scilicet ex longa consuetudine, cuius
exinde grauius peccatum sit. Generatio autem dicitur,
quæ scilicet quasi per successionem, patrum iniquitatem
sequuta sit. de quibus & id dici potest, Fiant sicut patres
eorum, generatio praua & exasperans. Generatio quæ
non direxit cor suum. De qua & istud, Prou. 30. Genera-
tio quæ Patri (Deo) maledicit, & matri suæ (Synagogæ) D
non benedicit. Generatio quæ sibi munda videtur, &
non est lota à sordibus suis. Generatio quæ sublimes ha-
bet oculos, & palpebræ suæ in altum erectæ. Generatio
quæ pro dentibus habet gladios. Sicut ergo illos vipera-
rum genimina, ita nunc generationem prauam vocat:
quia à minimo vsque ad maximum omnes impietati stu-
debant. *Praua* vtique, sequax Satanicæ malitiæ, & longè
Adulterium spirituale ab illis virtutibus recedens, quas scriptura in Patriarchis
& Prophetis commendauit. Ita non adulatur Christus,
sed venenum aspidum detegit, assentatores prodit, deci-
pulam indicat: vt qui prauo & peruerso animo ad ipsum E
accedant. *Adultera*, vt quæ à Deo suo desciuerit, se-
que variis Gentium cultibus, & contrariis in legem opi-
nionibus adiecerit. Poterat vtique adulterinos illos nun-
cupare, vt quorum maxima pars ex incestu Thamar & Iu-
da oriunda sit. Verùm spiritualem fornicationem atten-
Hesychius. dit, quæ & latiùs serpit, & in animas grassatur. Hesychius
lib. 6. in Leuit. cap. 20. Quantum, inquit, sensibile adul-
terium malum est, tantum est intelligibile deterius. Nam
hi carni, illi autem spiritui cótumeliam faciunt: & hi ho-
mini, illi autem ipsi Deo. De quibus Osee 7. dixit: Omnes
adulterantes, quasi clibanus succensus à coquente corde F
suo. Quoties verò Iudæi desciuerunt à Deo, & non credi-
derunt in mirabilibus eius, vt dicitur Psa. 77. Et Ps. 105.
Tentauerunt & exacerbauerunt Deum excelsum. Hanc
rationem Theophylactus & Euthymius in Matth. sequú-
tur, qui illos adulteros dici explicant, quòd Deo relicto
adhærerent dæmonibus: sicque se multis amatoribus ex-
posuerint, vt & generationi huic exprobratur Ezech. 16.
Ædificasti tibi lupanar, & fecisti tibi prostibulum in cun-
ctis plateis. Ad omne caput viæ ædificasti signum pro-

stitutionis tuæ: vt omnes secum abduceret. Ædificarat
lucos & altaria Diis Moloch, Baalim, Astaroth, Dagon:
relicto tam bono sponso Deo, à quo tátis honoribus cu-
mulata, & gratiarum donis illustrata fuerat. Hieronym. Hierony. *Hæret. exauctori.*
lib. 5. Comment. in Ezech. cap. 16. Est fornicatio spiri-
tualis, inquit, quãdo deserentes Ecclesiã, hæreticis iungi-
mur, & ædificamus lupanar nostrum in capite omnis viæ,
de quibus Hierem. 6. State in viis, & quærite semitas Do-
mini sempiternas, quærite quæ sit via bona, &c. via
Mosi, Iudicum, & omnium Bibliorum sacrorum, in qui-
A bus docet ædificari lupanar, cùm abutuntur testimoniis
scripturarum. Tertullian. libr. de Præscript. Hæreticos Tertull.
adulteros veritatis vocat. Optatus libr. 4. contra Parme-
nianum. Vna, inquit, est dilecta sponsa & columba Ec- Optatus.
clesia (Cant. 6.) cæteræ adulteræ, vt quæ doctrinas pere-
grinas sequantur. Dicam & hæreticorum templa lupana-
ria esse, non modò quòd in his carnis licentia prædice-
tur, sed & omnis sacræ scripturæ sensus corrũpatur. Cor-
rumpebant & Iudæi verum scripturæ sensum de Messia,
Sabbato, lotione interna, honorandis parentibus: vt spar-
sim in Euangeliis legimus. *Signum non dabitur ei.* Marc.
B 8. Si dabitur generationi isti signum? Non: quia signa
nihil prosint ad quorumdam ædificationem, sed quia do-
lo malo signum exposcerent, quod deriderent. August. Augustin.
lib. 12. Confess. cap. 21. Ignoratio mater admirationis si-
gnorum, introitus est ad fidem filiis Adam, qui tui sunt *Quidam signa necessaria fuerint.*
obliti. VVitclef interim miracula velut inutilia explosit,
vt scribit noster Thomas VValdel. tit. 4. Sacram. c. 124. Tho. VVal.
Nec proinde dixerim illa semper esse necessaria. August. August.
lib. 22. de Ciuit. Dei. cap. 8. Possem quidem, inquit, dice-
re necessaria fuisse, priusquàm crederet mundus, ad hoc
vt crederet mundus. Attamen, vt idem tom. 1. lib. 1. Re-
C tract. capit. 13. scribit, nec ista in nostra tempora durare
permissa sunt, ne anima semper visibilia quæreret, & eo-
rum consuetudine frigesceret genus humanum, quorum
nouitate flagrauit. Idem refertur lib. de vera relig. capit.
24. Adde quòd, vt scribit libr. 6. contra Manichæos cap.
16. non mouerent, nisi mira essent: at si solita essent,
mira non essent. Quod probat diei & noctis, annique
quadrifariæ conuersionis argumento, quæ etsi mira sint,
ea tamen sentiendi assiduitate contemnimus. Habet ta-
men nunc etiam Ecclesia sua miracula, vt & Gregorius
Nanzanzenus Orat. 8. in laudem Basilij, miraculo adscri- Greg. Naz. *Miracula etiam hodie fiunt.*
D bis, quòd Basilius prædicatione sua extorquere potuerit
à ditioribus, vt eorum horrea aperirentur, & pauperes
reficerentur. Externa enim miracula in signum esse infi-
delibus, non autem fidelibus concludit. Verùm fortè ob-
iecerit aliquis, scribas istos infideles fuisse, & fortè mira-
culis ad fidem prouehi potuisse. Auditos etiam fuisse per-
multos qui signa quærerent: sic Gedeonem in vellere,
Heliam in igne. Sed & Esaias iratus est in Achaz, quòd si-
gnum liberationis suæ à Rasin rege Syriæ non peteret à
Domino, cap. 7. Pete, inquit, tibi signum à Domino Deo
tuo, siue in profundum inferni, siue in excelsum suprà.
E Augustin. libr. 4. de consensu Euang. & in Genes. quæst.
63. docet non esse bonum petere signum ex intentione
mala, & tentatione Dei, nó autem vt meliores euadamus. August.
Scio quòd Augustinus asserit, Teneri se in Ecclesia ab
authoritate miraculis inchoata, spe nutrita, charitate au-
cta. Verùm quid illa profuissent Pharisæis? Nouit Chri-
stus quando signa, & quæ signa daturus sit. Dederat si-
gnum paupertatis in præsepi, Luc. 2. Hoc vobis signum,
inuenietis infantem pánis inuolutum, & positum in præ-
sepio. Signum puritatis, Esai. 7. Hoc vobis signum: Ecce
virgo concipiet, & pariet filium. Signum patientiæ, Luc.
F 2. Positus est in signum cui contradicetur. Verùm fortas-
se prætexere poterant id quod legitur Ioël. 2. Dabo si-
gna in cœlo sursum, & prodigia in terra deorsum. Re-
spondemus & illa data esse. Auditi sunt Angeli in natiui-
tate Christi, in morte autem eius sol & luna obscurati
sunt, & tenebræ factæ sunt super vniuersam terram: &
in die Pentecostes, factus est repentè de cœlo sonus. Verú
ad iudicium & condemnationem infidelium Pharisæo- *Quod signum datur impiis.*
rum cesserunt. Ideò *signum*, inquit, *non dabitur ei, nisi signum Ionæ Prophetæ*. Ita quoque nullũ aliud impiis hæreticis

Deus

Deus signum daturus est, quàm quòd illos impietatis cõuincat, & condemnet. Iulianus auunculus Apostatæ, cùm Alexandriæ sacra vasa diriperet, comitantibus Fœlice & Elpidio quæstoribus Imperialibus, contra sacram mensam minxit, vasis sacris terræ illisis insedit: signum demum accepit, sed iusti iudicij: nam putrefactis visceribus interiit. Et Fœlix vna ex interioribus venis disrupta, vnà cum sanguine iam deficiére simul animam euomuit. Elpidius quoque eodem mortis genere, quo Iulianus, decessit. Testantur hoc hist. tripart. lib. 6. cap. 32. & Nicephor. hist. Eccles. lib. 10. cap. 29. Sic Optatus Mileuit. lib. 2. in Parmen. Donatistis Eucharistiam proiicientibus signum datum scribit. Canes enim, quibus illa deiiciebatur, quasi rabie accensi, in latrones grassati sunt. Cæterùm cùm signum omne ad rei alicuius veritatẽ dirigatur, requirimus quodnam signum Ionæ à Christo datum sit, & quid significauerit. Si rem ipsam spectes quæ data est, non ampliùs Ionas, sed Christus est, filius hominis est. Nec ea parte signũ esse dicitur, cùm figura nobilioris rei non sit, quemadmodũ Ionas typus Christi fuerat. Signũ tamen nuncupatur ex auentu iis successuro, qui aut credent verbis Christi, aut in infidelitate & duritia cordis permanebũt. Signum scilicet diuinæ misericordiæ est his qui Christũ amplectentur: diuini verò iudicij & vindictæ his qui ipsum reiicient. Qui enim non credit, iam iudicatus est. Nulla excusationẽ non habent de peccato suo. Impletur scilicet & hoc Simeonis vaticinium: Ecce hic positus est in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israël, & in signum cui cõtradicetur. Quomodo autẽ signũ misericordiæ & iudicij in Iona præfiguratum fuerit, satis ex ipsa historia manifestum est. Ad hoc enim mittebatur in Niniuem, vt induratis interitum minaretur, dicẽs: Adhuc quadraginta dies, & Niniue subuertetur: aut Dei misericordiam erga conuersos contemplaretur, quod & euenit, vbi pœnitentiam egerunt. Et hoc tandem Iudæis applicat Christus dicens: Viri Niniuitæ surgent in iudicio. Veruntamen primùm de ipso Iona, deinde de prædicationis eius euentu dicamus. Vtrumque enim Christus tangit. De primo ait: *Sicut enim Ionas fuit in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctibus.* Petrus Chrysologus Rauẽnas serm. 37. In Iona Christi typum ita requirit. 1. quòd vt Ionas fugit à facie Dei, ita Christus, in ea ratione qua hominem assumpserat, adeò se exinaniuit, vt à facie Deitatis aufugisse videretur. Phil. 2. 2. Quòd, vt Ionas descendit in Ioppen, ita Christus de cœlo descendit in terram. 3. Vt Ionas in nauem se contulit, ita Christus nauem Ecclesiæ nauigaturus ascendit. 4. Vt statim venti & tempestates Ionæ, ita inimici Christo, Iudas, Pharisæi, & principes aduersati sũt. 5. Vt sorte Ionas missus in mare, ita iuxta Prophetica oracula Christus morti expositus est. 6. Vtque Ionas, non nisi suo consensu demersus est, ita Christus suam ipse animam posuit, (Ioan. 10.) & oblatus est, quia ipse voluit. (Es. 53.) Hieronym. serm. in die festo Paschæ, figuram hanc sic explicat: 1. Quòd Christus velut in magnam ciuitatem Niniuen, ita in hunc mundum veniẽs, diem salutis, & præfinitum iudicij tempus annunciauerit. 2. Quòd nisi vt Ionas, Christus morti expositus fuisset, Ecclesiæ nauis non saluaretur. 3. Quòd vt nautæ dimissuri Ionam, mortem eius sibi non imputari postularunt, ita Pilatus Christi. 4. Quòd vt Ionas orauit, Tolle Domine animam meam: ita Christus, In manus tuas Domine commendo spiritum meum. Anastasius Synaita Commentar. in Hexameron, libr. 3. Te enim, ô Christe, inquit, præfigurans Ionas Propheta, quãdo proiectus fuit in mare, tranquillitatẽ effecit vndæ, quæ mortem attulerat: quomodo tu Idololatriæ totius marini interitus. Tuam enim mortem effingens & resurrectionem, dormiuit in naui, sicut tu in ligno crucis, & post somnum proiectus fuit in profundum, tanquam in lacum profundissimi inferni & sepulchri Balenæ. Et salutem præfigurans his qui simul nauigabant in naui Ecclesiæ, donauit naui vt cessarent fluctus. Cæterùm maximè mirum est, quòd Ionam Cetus deglutiuerit, in ipso etiam ventre per tres dies & noctes retinuerit, nec tamen digesserit. Albertus Magnus in Matth. Venter Ceti locus est digestionis, inquit. Alterat enim cibum & corrumpit, attrahit subtile ex eo ad membra, & sic massam diuidit: deponit in imum grossiora, sicque traiicit & egerit. Et ideò nõ nisi diuina virtute Ionas tamdiu in ventre Ceti conseruatus est: maximè cùm aquatica citius quàm alia digerant animalia. Erat autem venter ille Ceti typus sepulchri, quod & cor terræ dicitur. Cor enim terra non habet, sed secundum operationes animalis ibi dicitur cor terræ. Sicut enim in locis post terræ superficiem, calor terræ conceptus ex solis radiis congregatur, & ideò ibi maximè radices plantarum pullulant: ita ibi maximè putrefacit corpora sepulta. Verùm vtrobique miraculum, & in Ceto, & in sepulchro. Antiquiores tamen Patres per cor terræ inferna intelligunt: cor enim non in superficie, sed intimis recessibus animalis est: ideò quoque intima & profunda terræ cauositas, vt cum Tertulliano loquar, intelligi debuit. Hieronym. libr. Comment. in Ionam, cap. 2. Præcipitur ergo, inquit, huic magno Ceto, & abyssis & inferno, vt terris restituant saluatorem: & qui mortuus fuerat, vt liberaret eos, qui mortis vinculis tenebantur, secum plurimos educat ad vitam. Ex hac nimirùm figura Irenæus lib. 5. in hæres. circa finem, Christi ad inferos descensum colligit, quem & his scripturæ locis confirmat. Nunc inquit, tribus diebus conuersatus est, vbi erãt mortui, quemadmodum Propheta de eo ait, Psal. 87. & Zach. 9. Commemoratus est Dominus sanctorum mortuorum suorum, eorum qui antè dormierunt in terra stipulationis, & descendit ad eos extrahere eos, & saluare eos. Et ipse Dominus ait, *Sicut Ionas*, &c. Sed & Apostolus ait: (Eph. 4.) Ascendit autem quid est, nisi quia & descendit in inferiores partes terræ? Hoc & Dauid in cũ prophetans dixit, (Psal. 19. & 48.) Eripuisti animã meam ex inferno inferiori. Porrò Gregorius Nyssenus Orat. 1. de resurrectione Christi, per *cor terræ*, subterranea loca, quibus secundum animam Christus in triduo adfuerit, interpretatur. Cyrillus Hierosolymitanus Catech. 14. Ionas quidem, inquit, proiectus est in ventrem Ceti: hic autem descendit sponte, vt eximeret eos qui submersi fuerant, sicut scriptum est, De manu inferni liberabo eos, & de morte redimam illos. Sed & consideremus, Quid est durius hominem sepultum de terra resurgere, aut hominem in ventre Ceti, in tantam animalis caliditatem deuenientem non marcessere? Quis nescit ventres tantum habere intus calorem, vt ossa etiam deuorata digerant? Quomodo ergo Ionas in ventre Ceti tribus diebus existens, non emarcuit? Quomodo, cùm ea sit hominum natura omnium, vt sine hac aëris respiratione non possint viuere: ille per tres dies, hunc aërem non spirans, vixit? Sed respondent Iudæi, & dicunt: Subuenit Ionæ virtus Dei. Quid ergo? Seruo quidem suo submittens virtutem, vt viueret effecit Dominus: ipse autem hoc sibi ipsi exhibere non poterit? Si credibile illud, & hoc credibile: & si hoc incredibile, & illud incredibile. Mihi quidem vtraque sunt simul fide digna. Credo enim quòd Ionas, sicut & Lazarus, custoditus est. Omnia enim sunt possibilia apud Deum. Credo quòd à mortuis excitatus est. Solus hic quidem descendit ad inferos, cum multis autem inde ascendit. Descendit in mortem solus, & multa corpora quiescentium sanctorum excitauit. Iustinus Martyr in responsionibus ad Orthodox. Sicut autem Ionas habuit exitum è Ceto post triduum, vt hoc signo fides fieret eum missum à Deo præconem euersionis Niniue: sic & Seruator habuit resurrectionem post triduum, vt crederemus eum missum à Deo præconem regni cœlorum. Verùm fortè requiret aliquis, quomodo *filius hominis fuerit in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus?* Hoc enim posito, quòd corpus eius in sepulchro, anima ad triduum erat in inferno, quomodo ita disparatis partibus, Christus hîc & illic aderat? Respõdet Greg. Nyssenus Orat. 1. de resurrect. Christi: Quomodo, inquit, eodem tempore, tribus sese Dominus dedit, & cordi terræ, & paradiso cum latrone, & manibus patris? Nam ad Pharisæos quidem ait, Sicut Ionas fuit in ventre Ceti tribus diebus & tribus noctibus, sic erit & filius hominis in corde terræ: Ad latronem autem, Hodie mecum eris

Hist. tripart. Nicephor. Optatus.

Quod signũ Ionæ, & quo modo.

P. Chrysol.

Ionas, typus Christi.

Hierony.

Anastas. Synaita.

Albertus.

Ionas nõ nisi virtute diuina præseruatus in ventre Ceti.

Quod cor terra.

Hieron.

Christi descensus ad inferos.

Irenæus.

Greg. Nys.

Cyr. Hier.

infernus.

Iustin. Mar.

Greg. Nys. *Quomodo christus fuit in inferno tribus diebus & tribus noctibus.*

in paradiso: Ad Patrem verò, In manus tuas commendo spiritum meum. Neque enim aliquis dixerit in subterraneis locis esse paradisum, neque in paradiso loca subterranea, vt in eodem tempore vtrobique esset: aut hæc manus Patris dici. At hoc quidem inter eos, qui piè rem expendunt, fortassè ne quæstione quidem dignum fuerit. Nā qui per diuinam potentiam vbique est, cùm vbique adest, tum nusquam abest. Ego autem etiam aliam didici rationem, quam si vultis, paucis vobis exponam. Demonstrat primùm diuinam naturam sic humanitati fuisse coniun- A ctam, vt & in anima per imperium, preces, doctrinam, & in corpore per attactum & miracula virtus eius appareret. Hoc igitur supposito, quòd anima simul erat cum diuina natura, & simul cum corpore, sic concludit. Quoniam igitur duplex quidem temperamentum humanum, simplex verò & vniformis natura diuinitatis est: quo tempore à corpore anima disiungebatur, non vnà cum eo, quod compositum erat, diducebatur id quod expers est diuisionis, sed contrarium fiebat. Vnitate enim diuinæ naturæ, quæ in vtrisque erat ex æquo, rursus ea quæ diducta fuerant, inter se coaluerunt. Rursus etiam quæri B potest, quomodo figura Ionæ in Christo completa sit, vt & ille tribus diebus & tribus noctibus in corde terræ permanserit. Videtur enim hoc esse falsum, inquit Thomas Aquinas in Matth. quia hora nona expirauit, & sepultus est vespere, resurrexit autem manè tertiæ diei. In quibus tantùm duæ noctes computantur. Duplex hîc resolutio est, secundum Augustinum. Vna per Synecdochen, qua pars pro toto vsurpatur: ita scilicet vt dies qua crucifixus est, pro sua nocte computetur: Sequatur deinum nox, & posterior dies: Tertia nox, & manè diei. Et hanc resolutionem amplectuntur antiqui Patres, cùm C non necesse sit rerum veritatem in omnibus correspondere suis typis. Eandem etiam resolutionem sequitur Hieronymus in Matth. Altera verò resolutio non contemnenda videtur, vt intelligamus tres noctes, vnam supernaturalem & miraculosam, duas naturales. Supernaturalis & miraculosa fuit illa, quæ contigit Christo expirante: tunc enim tenebræ factæ sunt super vniuersam terram. Quod & Deo sic disponente contigit, non modò vt hominum impietas argueretur & creaturarū lumē creatori cederet: sed & ex hoc colligeremus tres noctes à Christi morte ad eius vsque resurrectionē. De diebus sa- D nè nulla quæstio est: cùm dispulsis & cedentibus illis tenebris, post horam nonam dies apparuerit, ad cuius vesperam Christi Iesu sacratissimum corpus tumulatum sit: consequatur & dies magnus sabbati, demùm & prima sabbati, ad cuius crepusculum Christus resurrexit. Cæterùm totum argumentum missionis Ionæ in prædicatione pœnitentiæ consistebat. Tertullianus libr. de Pudicitia: In hoc, inquit, Ionas exemplum passus est dominicæ passionis, Ethnicos quoque redempturæ. Sic Ioannes non minùs militantibus & Publicanis, quàm filiis Abraham, pœnitentiæ erat præco: sed & ipse Dominus Sidoniis & E Tyriis præsumpsit pœnitentiam, si virtutum documenta vidissent. 2. Vtque statim Ionas vrbis excidium prædixit, vtique nisi pœnitentiam agerent: sic Christus statim clamauit, (Mar. 1.) Pœnitentiam agite, & credite Euangelio. Et, Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis, sicut & hi, super quos cecidit turris Siloë. Athana. verò libr. in Euangel. de passione & cruce Domini, docet non mentitum esse Deum in his verbis: Adhuc tres dies, & Niniue subuertetur. Neque enim, inquit, sermo Dei talis erat, quasi post triduum subuertenda esset Niniue, sed quòd ad triduum eos sustinere vellet: vt in dilatione F triduana, aut pœnitendi haberent facultatem, aut postmodùm eius sæuitiam exciperent. *Viri Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione ista.* Ab exemplo illorum condemnationem elicit, vt illius terrore ad mentem redeant. Poterat alia multa proferre exempla Gentilium, qui ad vnius Dei cultum, Prophetarū dictis aut signis allecti sunt: sicut de Naaman, 4. Reg. 5. & Achior, Iudith 5. legimus. Verum hæc duo satis esse putat, quorum vnū totā Rempublicam Niniuitarum, alterum personam publicam, scilicet Reginam, commendat: vt ex illa quidem multitudinis,

Tho. Aqu. *Duplex de tribus diebus & noctibus resolutio.*

Hieron.

Tertull.

Athanas.

Ab exemplo condemnatur Iudas.

aut officiorum publicorum, quibus Regina detineri poterat, maior zelus, pietas & attentio colligatur. Ita personas personis, & facta factis comparare videtur. Porrò in verbis istis excluditur vnus error Iudæorum, inquit, Diuus Thomas libr. Comment. in Matth. dicentium resurrectionem multo ante iudicium futuram, quódque interim dum post resurrectionem iudicium fiat, reædificabitur Hierusalem. Adducunt autem id Esa. 25. Faciet Dominus in monte hoc conuiuium pinguium. Alij dixerunt quòd iusti & martyres resurgēt ante alios per mil- A le annos: & adducunt quòd dicitur Apoc. 2. Vidi Angelum, &c. Et apprehendit draconem serpentem antiquū, qui vocatur diabolus: & ligauit eum, vt non amplius Gētes deciperet, donec consumentur mille anni. At verò vtrumque excluditur, his verbis: *Surgent cum generatione ista.* surgent enim simul boni & mali, iusti & iniusti. Verùm requiritur, quomodo & Niniuitæ & Regina Saba iudicatura est Iudæos, cùm Ioan. 5. dicatur Pater omne iudicium filio dedisse? Respondemus multiplex esse iudicium, & in diuerso gradu considerandum 1. Supremæ authoritatis Dei solius est: etiam & Christi, vt Deus est. 2. B Supremi meriti, & præeminentiæ: hoc solius est Christi, vt homo est. 3. Approbationis & assessionis, quo omnes Angeli & sancti iudicabunt, Matth. 19. Luc. 22. Apoc. 2. 4. Testimonii, quo iusti stabunt in eos qui se angustiauerunt: cùm dixerint, Sol iustitiæ non illuxit nobis, Sap. 5. Sic & sermo meus, quem locutus sum, iudicabit, ait Christus, Ioan. 12. Sic enim lex reum, & prædicatio verbi peccatorem condemnat. 5. Comparationis: Sic homines dæmones iudicabunt, 1. Cor. 6. Et viri Niniuitæ & Regina Saba Iudæos. De his iudicandi modis, August. Epist. 49. libr. de catechizandis rudibus capit. 21. & Ma- C gister Sentent. libr. 4. distinct. 47. Nimirùm collatione Niniuitarum & Reginæ Saba Iudæi condemnabuntur. 1. Ratione generis, quia hi Gentiles, Iudæi verò gens electa. 2. Ex parte prædicantis, quia vnus Ionas incognitus & extraneus, per tres tantùm dies prædicauit: apud Iudæos verò infiniti Prophetæ ex sua natione fuerant. 3. Ex parte prædicationis, quæ breui tempore habita est apud Niniuitas, & ipsa asperior & rudior esse videbatur, quàm quæ barbarorum aures & corda alliceret: Iudæis autem non terrorem modò incusserunt, sed & ma- D gna bona promiserunt, idque continua velut serie, Patriarchæ, Prophetæ, Iudices, Sacerdotes. Id quoque apud eos faciebant scripturæ, quæ cæteris nationibus minimè communicatæ sunt. Non enim fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. 4. Ionas in Niniue nullum miraculum edidit: Prophetæ apud Iudæos multa. 5. Effectus quoque eos condemnabit. Nimirùm Niniuitæ crediderunt, & pœnitentiam egerunt ad vnius Ionæ vocem: & prædicauerunt ieiunium, & vestiti sunt saccis. Iudæi autem nec Prophetis, nec etiam Christo crediderunt: immò omnes Prophetas persecuti sunt. Idem nos Christus affatur, quod & Iudæos. Etsi E enim tot concionatores, Apostolos, Martyres & doctores, post Prophetas & Christum etiam ipsum habuerimus, ne quidem adhuc vocem Domini audimus. Ideò S. Effrem lib. 1. de compunct. cordis, cap. 1. Legentes, inquit, non agnoscimus, & audientes nequaquam in aures nostras percipimus. Si aliquis conficiens iter, homicidium perpetratum repentè conspexerit, vultus eius illicò immutatur, & cor eius pauore concutitur. Prophetas & Apostolos legimus interfectos, & risum proferimus. Et quid dico Prophetas & Apostolos? Ipsum Dominum verbum Patris, propter peccata nostra pepen- F disse in ligno audiuimus & legimus: & elata ceruice contemnimus & ridemus! Toties admoniti sumus verbo Dei vt pœnitentiam agamus, & negligimus! Ipsum immò Christum & verbum eius contemnimus. Ideò tot mala nos obruunt. Non sum Propheta (ait Chrysostom. hom. 5. ad populum) nec filius Prophetæ: futurum tamen manifestè scio, & magna voce proclamo: quòd si mutemur, & aliquam animæ nostræ curam geramus, & ab improbitate absistamus nihil molestum ingruet & triste. Quòd fortissimè probat Niniuitarum exemplo. *Et ecce plus*

Thomas.

Quomodo soli Christus, & tamen Regina Saba iudicabit.

August. Lombardus.

Effrem.

Chrysost.

quam

quam Ionas hic. πλεῖον Ἰωνᾶ ὧδε. Dictio ὧδε locum significat: vt sit sensus, Ecce plus quàm Ionas in hoc loco. Facta nimirum emphasi ad personam, quæ multo sit ipso Iona nobilior & excellentior: & ad præsentiam, quæ nó longè requirenda sit. Siquidem Ionas tantùm iter vnius diei in Niniue peregerat, nondum autem in omnia eius loca deuenerat, cùm statim audita fama illius quisque vitam in melius commutauit. Atqui Christus & cernebatur, & audiebatur. Sed & omnia illorum infidelitatem arguunt. 1. Ionas enim seruus erat, Christus dominus. 2. Ille è Ceto egressus est, iste ab inferno. 3. Ille inuitus prędicauit, iste sponte. 4. Ille peregrinus erat, iste cognatos secundum carnem. 5. Ille subuersionem prædicauit, iste regnum cœlorum. 6 Ille nullum fecit signum, iste innumera. 7. De illo nemo prædixit, de isto omnes Prophetę. 8. Præterea Niniuitæ barbari erant, Iudæi diuinis enutriti scripturis. 9. Et illi quidem à Iona nihil audierunt, præter id tantùm, Adhuc tres dies, & Niniue subuertetur, & statim crediderunt: Isti verò variam a Christo ac profundissimam audierunt doctrinam, nec tamen crediderunt, immò persecuti sunt. Euthymius: Ex eo verò

Euthym.

quòd Christus malè acceptus fuit à Iudæis, argumentum fuit eorum ruinæ. Proinde si quando videris pios tideri & abiici in ciuitate, argumentum eruere potes eius perditionis. Eccles. 10. Regnum à gente transfertur propter iniustitiam & calumnias. Sic Sodomorum excidij signú, fuit Loth iusti oppressio. Genes. 18. 1. Pet. 2. Item ad summum, vexatis Israelitis perditio Ægypti præparata fuit. *Regina Austri surget in iudicio cum generatione ista, & condemnabit eam.* Id est, non tantum à Gentili populo, & numerosa Niniuitarum multitudine condemnabimini, sed & ab vnica muliere Regina, quæ de Sabæa metropoli regionis Persicæ venit Hierosolymam, audituta sapientiam Salomonis. 3. Reg. 10. & 2. Paral. 9. Dicitur autem Regina Austri, quia ab Hierusalem Austrum versus situm erat illius regnum: ita tamen vt & in Orientem etiá porrigeretur. Eucherius lib. 3. Comment. cap. 32. per Austrum Indiam interpretatur. Theodoretus lib. 3. Quæst. in lib. Reg. qu. 32. Saba, inquit, Æthiopiæ regio est, in mari Indico. Duplex enim fuit Saba, vna in Arabia, altera in Æthiopia. Iosephus Reginam istam Ægypto & Æthiopiæ imperasse scribit libr. 2. Antiquit. Æthiopia scilicet maximè insignem habet insulam Mediaminem, quam Nilus ambitu suo complectitur. Huius vrbs præcipua Saba dicta est: sed Cambyses Rex Meroën eam nuncupauit, à nomine sororis suæ. Strabo libr. 17. de situ orbis, Meroën eandem & insulam, & metropolim totius Æthiopiæ esse scribit. Et hoc vtique adstipulatur quibusdam referentibus genus Prætoiants, seu Presbyteri Ioannis, Indorum & Æthiopiæ Regis ad Salomonem, quasi ex ipso & Regina illa Saba descenderit. Plinius libr. 2. cap. 73. huius regionis meminit. Igitur Regina illa *surget in iudicio*, 1. corpore. 2. causa, quomodo impij non dicuntur resurgere, (Psalm. 1.) & condemnabit generationem istam, per comparationem. *Quia venit à finibus terræ audire sapientiam Salomonis.* Omnes illos circunstantiæ condemnant: 1. quia illa mulier, hi viri, immò sacerdotes & scribæ. 2. Illa Gentilis, isti de domesticis. 3. Illa regina multis huius sæculi negotiis implicita: isti priuatis tantùm retinentur officiis. 4. Illa venit à finibus terræ, à regione nimirùm, quæ mare Persicum terminat, vbi se iungit Oceano: isti in vicino sunt, immò in sua ciuitate & templo velut domi habent quod audiant. 5. Illa venit, vt audiret sapientiam Salomonis, quæ maximè rebus physicis innitebatur: isti ne quidem sapientiam diuinam Messiæ audire volunt. 6. Et illa quidem cum vitæ per multa itinera discrimine, & expensis multis: isti cú securitate & vtilitate. 7. Illa sola fama nominis Salomonis excitata, isti tot Prophetis & promissionibus ad excipiendum Messiam inducti. καὶ ἰδοὺ πλεῖον Σολομῶνος ὧδε. *Et ecce plusquàm Salomon hic.* Id est, hoc in loco vobis præsens, & non longè. 1. Salomon homo, iste Deus. 2. Salomon rex mortalis, iste cuius regni non erit finis. 3. Salomon successione humana, iste æternitate diuina. 4. Salomon sapientiam à Deo accepit, iste Dei

Eucherius.

Theodor.

Iosephus.

Strabo.

Plinius.

sapientia. 5. Salomon peccator, qui & lasciuiæ sese illecebris inuoluit: iste est in cuius ore non inuentus est dolus. 6. Salomon tantum in Hierusalem, non in plateis regni Sabeæ, parabolas suas edisserebat: hic in plateis vrbis & templis dat vocem suam. Prouerb. 1. 1. En vt Christus inexcusabiles etiam nos doceat, si concionatores audire, & verbum illius, quod in propatulo nobis est, attendere contemnamus. 2. Vt nec quidem reges, reginas, aut magnates, & cuiusuis conditionis viros ab audiendo verbo excuset, istius exemplo, quæ patria relicta tot itinera confecit vt vnicum Salomonem audiret. Theodoretus mysticè Reginæ istius factum ita requirit, quòd doctrina Apostolica eos mirata est, qui sine lege iustificati sunt. Rom. 2. Quando enim Gentes quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt faciunt, ij legem non habentes, sibi sunt lex. Ipsa enim cùm esset alienigena, neque diuinam legem accepisset, contenta lege naturæ, admirata est iustitiam, & iustum accepit iudicium: & per eum qui ipsam excepit, laudauit datorem sapientiæ. Eucherius: Venit, inquit, Ecclesia post multa sæcula ad redemptorem. Hæc est, de qua Psaltes? Astitit regina à dextris tuis. Hæc post synagogá vocata, sed antè promissa, venit ex Gentibus à finibus terræ, imponens finem cupiditatibus, ad pacificum Christum. Porrò Lucas superioribus quæ contra blasphemos Pharisæos Christus tutunauit, adiungit parabolas de lucernis: quæ quia à Matthæo referuntur ad sermonem Domini in monte habitum: quem explicauimus, paucis hic etiam immorabimur. *Nemo*, inquit, *lucernam accendit, & in abscondito ponit, neque sub modio sed super candelabrum: vt qui ingrediuntur, lumen videant.* Theophyl. ct. in Luc. Quoniam, inquit, inuidi Iudæi miracula videntes, ea calumniabantur ob mentis malitiam eius gratia Dominus hæc dicit. Quasi lucernam, hoc est beneficium noscendi Deum, quo videmus, veluti si nobis datum esset lumen, homines abscondunt mentis iudicium, & præ inuidia obtenebrati, miracula & beneficia non vident: quamuis mentem acceperimus, vt illam super candelabrum constituemus. Videtur autem mihi hoc dicere: O Pharisæe, habes scientiam, hoc est lucernam: oportet te scientia illa vti, vt per eam agnoscas miracula, & aliis quoque ostendere & monstrare possis, quòd sint opera filij Dei, & non Beel-zebub: vt hi qui ingrediuntur, hoc est nouitij & qui instruuntur, lumen videant. Nam qui sapiens est, iam ingressus est: qui autem discit, adhuc ingreditur. Hoc autem vos Pharisæi facere non vultis, sed oculum mentis vestræ, qui simplex erat, fecistis obliquum & obscurum. Beda lib. 4. in Luc. cap. 50. Candelabrum Ecclesiam dicit, cui lucerná superponit, quia in nostris frontibus fidem suæ incarnationis affixit: vt qui Ecclesiam fideliter ingredi voluerint, lumen veritatis palàm queant intueri. Qua sententia Iudæorum quoque proceres condemnat, qui signa quærentes externus, apertam lucis ianuam noluerunt intrare credendo. Hieronym. ad id recurrit, quòd Christus lucernam suæ doctrinæ, non Iudæis modò, sed & Gentibus exhibuerit: vt illi qui ingredi ad fidem debebant ex Gentibus, lumen veritatis intuerentur. Esa. 49. Dedi te in lucem Gentium, vt sis salus mea, vsque ad extremum terræ. Bonauentu. in Lucam: Sicut materialis, ita nec spiritualis lucerna prodest, si abscondatur. Eccl. 20. Sapientia absconsa, & thesaurus inuisus, quæ vtilitas in vtrisque? Melior est, qui celat insipientiam suam, quàm qui abscondit sapientiam suam. Quanto autem lucernæ altiùs ponuntur, tanto clariùs resplendent: vnde non deprimi, sed eleuari debent. Zach. 4. Vidi & ecce candelabrum aureum, lampas eius super caput ipsius, & septem lucernæ eius super illud. Posuit ergo Deus lucernam hác super candelabrum, super electæ synagogæ, & primitiuę Ecclesiæ arcem: immò & tot Ecclesiæ Christum præfecit, sicut Psal. 2. dicitur: Ego autem constitutus sum ab eo super Sion montem sanctum eius, prædicans præceptum eius. Porrò quòd Christo secundum suam humanitatem competat esse lucernam, constat ex eo quod in Apocalypsi habetur: Dominus Deus omnipotens illuminabit

Theodor.

Mysterii regina Saba.

Eucherius.

Theoph.

Scientia sub lucerna non abscondenda.

Beda.

Quid candelabrum.

Hierony.

Bonauentur.

eam, scilicet, ciuitatem sanctam Hierusalem, & lucerna eius est agnus. De qua & illud Prou. 31. Non extinguetur in nocte lucerna mulieris fortis, per quam ibi figuratur Ecclesia, quam Ioannes sponsam agni appellat. Sed & Dauid, Paraui, inquit, lucernam Christo meo. Itaque seu per lucernam doctrina Christi, seu scientia Pharisæorum è scripturis collecta, seu Christus ipse intelligatur: illa nec abscondi, nec celari, sed in omnium ædificationē proponi debent. Cui si incubuissent Pharisæi non vtique à veritate desciuissent, & in Christum impegissent. Ambros. lib. 7. in Luc. cap. 52. Ergo quia in superioribus Ecclesiam synagogæ prætulit (in typo Niniuitarum & Reginæ Austri, ex Gentibus) hortatur nos vt (reiecta Scribarum & Pharisæorum cordis duritia & incredulitate) fidē potiùs nostram ad Ecclesiam trāsferamus. Lucerna enim (etiam) fides dici potest, iuxta quod scriptum est, (Ps. 118.) Lucerna pedibus meis verbum tuum. Verbum enim Dei (quod & Christi doctrina, & vera scientia è scripturis, & q. Christus ipse) fides nostra est: Verbum Dei lux est: lucerna est fides. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. (Ioan. 1.) Hæc est (quoque) lucerna, quæ accenditur, virtus scilicet nostræ mentis sensus: vt dragma illa possit, quę perierat, reperiri. Nemo ergo fidem sub lege constituat. Lex enim *intra mēsuram* est, vltra mensurā gratia. Lex obumbrat, gratia clarificat. Et ideò nemo fidem suam intra mensuram legis includat, sed ad Ecclesiam conferat, in qua septiformis spiritus relucet gratia: quam princeps ille sacerdotum fulgore supernæ diuinitatis illuminat, ne eam legis vmbra restinguat. Denique lucerna illa quam matutinis vespertinisque temporibus ritu veteri Iudæorum, princeps sacerdotum solebat accendere, velut sub modio legis sita, euanuit: & ciuitas illa Hierusalem, quæ in terris est, quæ occidit Prophetas, quasi in conualle fletus posita, delitescit: Illa autem Hierusalem, quæ in cœlo est, in qua militat fides nostra, in illo altissimo omnium locata monte, hoc est in Christo Ecclesia, non potest tenebris & ruinis huius mūdi abscondi: sed fulgēs candore solis æterni, luce nos gratiæ spiritualis illuminat. Alterā adiicit parabolā de lucerna, dicens: *Lucerna corporis tui est oculus tuus.* Hoc in corporali oculo notissimū est. Quēadmodū enim in lucerna lux cōtinetur, qua tota perfunditur: ita in corporali organo oculi, lux visiua cōtinetur, qua totū corpus dirigitur. Cæterùm quod corporalis oculus est corpori, hoc intellectus seu intentio est animæ. Ergo si *oculus tuus*, intellectus sc. aut intētio fuerit absque errore & obliquitate, seu simulatione & hypocrisi, qualis erat in scribis & Pharisęis: *totum corpus tuum lucidum fuerit.* Dirigetur enim anima tua ab intellectu, & luce sapientiæ eius clarescet. Gorranus in hunc locum. Intentio enim dupliciter consideratur: vno modo, vt motus mentis ordinantis opus in finem: alio modo, vt ipse finis intentus ad quem mens ordinat opera sua. Et quidem secundum primum modum, ex ipsa intentione iudicantur opera, siue bona sint, siue mala: nam ille motus mentis ordinantis nūquam est bonus, nisi ordo sit rectus: nec ordo est rectus, nisi conueniens et ordinentur extrema: sed secundo modo, non omnis opera ex intentione iudicantur, sed illa quæ de se bona sunt, vel indifferentia. Quædam verò sunt de se vitiosa & mala, quę hoc modo ex intentione bona, seu fine bono bonitatem non sortiuntur. Vt si quis adulteretur, quatenus à concupiscentiæ molestia releuatus, quietius spiritualibus vacet. Hinc alij dicunt, quòd duplex est finis, seu intentio: operantis intendentis, & rei seu operis. Finis autem intendentis est, quem agens sibi præfigit, quamuis media non sint proportionata ad huiusmodi finem: idcircò bonitas talis finis non semper sufficit ad bonitatem moralē operationis. Alter verò finis est rei, seu operis, qui mediis ad finem ordinatus proportionatur ac cōgruit: & idcircò illius operatio dicitur bona aut mala. Beda in Lucā. Sic corpus dicit opera, quæ palam cūctis apparēt, oculum verò ipsam mētis intentionē qua operatur, & de cuius merito, eadem opera lucis an tenebrarū sint, discernūtur. Ergo si pura rectaque intentione quę potes agere bona studueris, lucis profectò sunt opera quæ facis: etiamsi

Ambros.

Quid notet fides.

Vt lucerna se habet ad oculum corporis & intentio mentis.

Gorranus.

Beda.

A B C D E F

corā hominibus imperfectionis aliquid habere videātur. Quoniam diligentibus Deū omnia cooperātur in bonū, his qui secundum propositum vocati sunt sancti. *Si autem oculus tuus nequam fuerit, etiam corpus tuum tenebrosum erit.* Si peruersa est intentio quæ præcedit, prauum est omne opus, quod sequitur, quamuis rectum esse videatur. Eccl. 31. Memento quia malus est oculus. Nequius oculo quid creatum est? Simplicitas igitur in omnibus optima est, vt colligit Bonauen. in Luc. 1. Para. 29. Scio Deus meus quòd probas corda & simplicitatem diligis. Iob. 1. Vir ille simplex & rectus. Can. 1. Recti diligunt te. Can. 4. Vulnerasti cor meum soror mea sponsa, vulnerasti cor meum in vno oculorum tuorum, & in vno crine colli tui, id est, in vnitate & simplicitate intentionis rectæ, quæ sola Deo placet. Oculus autem nequam deprauat voluntatem. Eccl. 14. Nequam est oculus liuidi, & auertens faciem suam (à Deo) & despiciens animam suam. Hinc tenebrę peccatorum. Rom. 13. Abiiciamus ergo opera tenebrarum. Et bona semper intentione ducamur. Prou. 11. Iustitia simplicis diriget viam eius, & in impietate sua corruet impius. Sap. 18. Sāctis tuis erat lux maxima, qua dirigebantur opera eorum. Prou. 4. Semita iusti quasi lux splendēs. *Vide ergo ne lumen quod in te est, tenebræ sint.* Caue ne intentio tua aut intellectus, ambitione, hypocrisi, aut inuidia ducatur: hinc nimirùm fiet, vt quantumuis doctus fueris, aut opus bonum aggrędiaris, corrumpantur hæc omnia. Sic quippè Scribæ & Pharisæi, modico velut fermento, sua hypocrisi actiones suas alioquin bonas, vt ieiunia, orationes & eleemosynas, obscurarunt. Sic & illi sua ambitione & inuidia in Christū excæcati, quātumuis in lege exercitati essent, & Prophetarum libros legerent, in tenebris obscuratum intellectum habuerunt. Videant omnes igitur, quo spiritu & intentione diuina tractent, aut opera sua exequantur. *Si ergo totum corpus tuum lucidum fuerit, non habens aliquam partem tenebrarum*, si & intentio & actiones tuæ ab ipsa rectitudine & simplicitate procedunt: *erit lucidum totum*, ita vt nullo peccato inuoluantur. Eccles. 27. In sapientia permanet sapiens sicut sol, stultus vt luna mutatur. *Et sicut lucerna fulgoris illuminabit te*, hîc & in futuro. Psal. 75. Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis. Esa. 58. Implebit splendoribus animam suam, & ossa tua liberabit. Hæc intentio recta & simplex, quia defuit scribis, non mirùm si excæcati sunt, nec verùm iustitiæ lumen agnouerunt: quoniam in lumine videbimus lumen, vt scribit Psaltes: in lumine scilicet recti intellectus & intentionis, lumen vitæ & veritatis cognoscemus. Hæc, inquit Beda, contra hypocrisim Pharisæorum subdolè signa quærentium spiritualiter dicta, nos iuxta sensum moralem generaliter instituunt. *Cum autem immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida, quærens requiem, & non inuenit.* Hanc de spiritu immundo parabolam seu exemplum proponit Christus, ad demonstrandam Scribarum & Pharisæorum miseriā, vt qui pridem eruti à tyrannide dæmonū per fidem Israelis, dum illam nunc sua in Christum inuidia exsufflant, à peioribus dæmonibus possideantur, quorum rabies in ipsis eorum calumniis & blasphemiis dignoscatur. Aut certè quid homini cęco, surdo & muto, nunc autem sanitati restituto cauendum sit, docet: ne scilicet semel eiecto dæmonio, pigrescat magis, sed vigilet, sibíque in posterum caueat: vt non rursus fiant eius posteriora peiora prioribus. Aut sanè quid Iudæis omnibus cauendum sit, ostendit. Nimirùm ne, qui se Dei filios esse gloriantur, propter ingratitudinem excludantur, & qui iam patris sui diaboli opera perficiunt, ab eo etiam possideantur. Isidorus lib. 2. Allegor. Hominis nomine populum Iudaicum, & omnem pœnitentem intelligit. Exiuit dæmon à Iudæis, cùm adoptati fuerunt in filios in typo Abrahæ, Genes. 12. & cùm erepti sunt ex Ægypto, Exod. 14. A pœnitēte autem exit per contritionem, confessionem & absolutionē. Exiit primùm à nobis per exorcismum & baptisma. Vnde apud Dion. Areopagitam lib. Hierarch. Eccl. exsufflare ter Satanam iubetur is qui baptizatur. 2. Vbi verò spiritus ille malignus ex homine exierit, sunt qui relegari illum in solitudinem dicunt, quæ per *loca arida & inaquosa* signi-

Intentio probat omnia.

Bonauent.

Beda.

Quid sit arida sequentis spiritus immundus.

Isidorus. 1.

Dio. Areop. 2.

ficantur: vbi *nullam habet requiem*, cùm tota eius intentio feratur in hominum perniciem, quos solitudinibus deesse videt. Alij per loca arida & inaquosa, animas humore gratiæ destitutas intelligunt. Esa. 19. Terram sine aqua confundam. Aruit tanquam testa virtus mea: & ossa mea tanquam cremium aruerunt, inquit Psaltes. Ambulare autem dicitur Sathan, Iob. 1. Circuiui terram, & perambulaui eam. 1. Pet. 5. Circuit quærens quem deuoret.
3. *Requies* autem dæmonis est aliquem iustum seduxisse, aut hominem totũ possidere: ideò scilicet qui priùs perambulauerat, in Iob torquendo diutiùs immoratus est, q. in eodem
4. torquendo totus conquiesceret. *Non inuenit* autem toties quoties desiderat: nã & hi, in quos molitur, sæpius ei aduersãtur. Vnde Iac. 4. Resistite diabolo, & fugiet à vobis.
5. Eph. 4. Nolite locũ dare diabolo. *Tunc dicit*, apud se statuit & deliberat. *Reuertar in domum meam vnde exiui.* Domus vnde exiuit, anima est, quam dæmon ab initio possederit. Nobis enim duo sunt, duo ab initio cohærent Angeli, inquit Cassianus collat. 8. Abbatis Sereni, c. 17. Bonus scilicet & malus. De bonis quidem Saluator ait, (Matt. 18.) Ne contemnatis vnum ex his pusillis. Dico enim vobis, quòd Angeli eorũ semper vident faciem Patris mei qui in cœlis est. Necnõ in Actibus Apost. (c. 12.) de Petro dicitur, Quia Angelus eius est. De vtrisque verò liber Pastoris plenissimè docet. De Iuda quoque dicitur (Ps. 108.) Et diabolus stet à dextris eius. Inde fit, vt immundus spiritus domum suam nuncupet, animam quam primò possederit, aut sibi subiecerit. Ab hac autem eiicitur per sacrum baptisma, & per pœnitentiam, succedente spiritu Dei. Verũ non desinit ille tandem eniti, vt rursus animam illam pos-
6. sideat, velut suam, aut sibi præripiam. Quid tandem? Nõnunquam euenit, vt is qui curatus est ab immũdo spiritu, & ad pietatem & veram iustitiam vocatus est, iam non ipsam puro & simplici mentis oculo, id est, recta & simplici intentione sequatur: sed aut sibi gloriam apud homines requirat, & non Deo, sed sibi acceptam ferat. Erit hæc hypocrisis & peruersa intentio, *scoparum munditiei*, qualis in Scribis & Pharisæis, qui faciebant omnia opera sua, vt viderentur ab hominibus. Albert. in Matth. Ecce, inquit, dispositio eius, quam ingreditur. Est tãgit quatuor. *Inuenit* eam, inquit, hoc est locum habitationis suæ in ea. Atqui si resisteret, non inueniret eam. Sic serpens inuenit Euam, Gen. 3. Ezech. 16. Diuisisti pedes omni transeunti. & Hier. 2. Omnes qui quærunt eam, ingrediuntur ad eam, in menstruis suis inueniunt eam. 2. Tãgit otij torporem, cùm dicit *vacantem*. Ezech. 16. Hæc fuit iniquitas sororis tuæ Sodomæ, abundantia otij. Matt. 20. Quid hic statis tota die otiosi? Eccl. 33. Multa mala docuit otiositas. Ideò Hieron. Semper, inquit, aliquid boni operis facito, vt diabolus inueniat te occupatum. Thren. 1. Viderũt eam hostes, & deriserũt sabbata (otia) eius. Tertiò, *inuenit eam scopis mundatam*, exteriorem sc. munditiem curiosius præ se ferentem, qualis in Iudæis. Matt. 23. Mundatis quod à foris est calicis, & catini. Quod autem mundatur scopis, inquit Tho. in Matth. non perfectè mundatur: solum enim illud tollitur, quod leuiter adhæret. *Ornata* autem anima dicitur, etiam in ratione externa: internam enim mundiciem Dominus requirit. Mundatio autem perfecta debet cũ igne fieri, sicut & in lege vasa per ignem mundabantur. Item quod ornatur, aliam habet ex se pulchritudinem, aliam ex ornatu tantùm. Sic Ps. 143. Filiæ eorum compositæ, circũornatæ vt similitudo templi. Sed qui volunt esse securi, debent habere pulchritudinem interiorem. Psal. 44. Omnis gloria filiæ regis ab intus in fimbrijs aureis, circumamicta varietate. Sed quando exteriora tantùm ornantur, anima a dæmonum tyrannide non liberatur. Quid enim prodest hominibus per fucatam iustitiam, & externũ simplicitatis habitum imponere, cùm Deus interna & occulta iudicet? Ezech 16. Ornasti te regio vnguento. Prou. 7. Præparata ad capiendas animas. Euthy. in Matt. De liberatis inquit, à dæmone hic dixit, qui ob segnitiem ac negligentiam facilè rursus ab eo inuaduntur, & capiuntur. Inuenit, inquit, priorem domum suam *vacantem*, id est, vacuam spiritu sancto, seu virtute: prætetea scopis mundatã & purgatam, ad ipsius susceptionem, insuper & ornatam, siue delectabilem sibi. Itaque sicut hospites ad domũ purgatam & ornatam inuitantur, sic & dæmones ad consciẽtiam fucatam & exteriori tantùm iustitia cultá prouocantur. Ita Christus de dæmone ad hominis instar loquitur, id est, sumpta similitudine ab iis quæ nobis contingunt. Nam cum nemini domum mutare contingat, nisi melior ducatur expectatione, aut sanè egredi cogatur: euenit vt si quis domo sua abactus fuerit, habitationem requirat. Quę vbi non dabitur munda, sed deserta tantùm & squallida, tunc domum priorem in mentem reuocat: ad eam cõtendit. Quam si ornatam & mundatam inuenerit, tum magis illam & ingredi & inhabitare contendet. Ita contingit Sathanæ, vbi semel animam alicuius fuerit egressus. Si sensum comparationis huius attendamus, sequenda erit Chrysost. Theophyl. & Euthymij interpretatio, de domo arida & inaquosa; vt per ea sanctorum animæ nullum affectionis humorem habentes, quæ etiam desertæ sunt, nec vllius vitij fœcundæ, significentur. *Et domus vacans* erit, quæ à se gratiam & virtutes allegauerit: quasi alium hospitem exceptura. Non enim est conuentio Christi ad Belial, 1. Cor. 6. Et tum illa purgata & ornata erit, cùm se omninò ad illecebras carnis, & mundi voluptates composuerit. Sin priùs assumptam interpretationẽ sequamur, omnia sibi constabunt ad detestandam Iudæorum hypocrisim. *Et tunc vadit, & assumit septem alios spiritus nequiores se, & ingressi habitant ibi.* Septem spiritus nequiores omnia
7. vitiorum genera sunt, vt Anselm. in Matth. scribit. Chrysostom. in Matth. Opere priore, exponit ad literam, deterius accidere recidiuis morbis. Ioann. 5. Ecce sanus factus es, iam amplius noli peccare. Secutus fuerat ambitionem, adiunget se spiritus superbiæ, iræ, vindictæ, luxuriæ. Peccatum enim suo pondere ad aliud trahit. Chrysost. libr. vno contra Gentiles. Ac quemadmodum vsu venit, vt scintilla ignis, si fortè immensam materiam corripuerit, statim obuiam quamque exurat, nec antè tamen absistat, quàm quod reliquum est, id omne depascatur: quantòque plura comprehenderit flamma, tanto maius robur ad alia consumenda suscipiat, fitque tum vt comprehensorum à flamma lignorum congeries, lignis iis, quæ mox flammã comprehensura est, q. insidias struat, flamma eadem sese semper lignorum comprehensorum auxilio, cõtra ea quæ intacta adhuc manent, armante: Sic & peccati natura, vbi animi cogitationem aliquam adorta est, nec quisquam est qui malum restinguat, procedens vlteriùs, grauior certè ac magis indomita efficitur, vt quæ posteriora sunt peccata, prioribus grauiora sint. Augustinus hunc sensum sequitur lib. 1. Quæst. Euang. capit. 8. quòd fideles, qui per pœnitentiam abluti, adinstar canum ad vomitum, & q. sus lota ad volutabrum redeunt. pro septenario spiritu, septem immundis spiritibus detineantur. Beda in Luc. Potest, inquit, hoc accipi de hæretico quolibet, schismatico, vel malo Catholico, à quo tempore baptismatis malignus spiritus exierat. Hunc enim spiritus vbi superbum, sui ipsius amantem, præsumptuosum inuenerit, ita subiicit, & totum sibi vendicat, vt nihil aliud quàm dæmonicum spiritum spirare videatur. Hinc contingit Hæreticos quantumuis barbaris & infidelibus nationibus peiores esse, & crudeliores. *Fiunt enim posteriora peiora prioribus.* Thomas in Matth. Hæc aggrauatio est, quantum ad effectum. 2. Pet. 2. Melius erat eis non nosse viam veritatis, quàm post agnitionem retrorsum reuerti. Euthymius in Matth. Prius enim ab vno dæmone torquebatur, postmodum à multis. *Sic erit & generationi huic pessimæ.* Hier. 7. Peius enim operati sunt, quàm patres eorum. Ita quæ generaliùs dixerat, his de quibus maximè intelligit, accommodat. Hilarius in Matth. Israëlitas primùm in Ægypto à dæmone possessos scribit, cùm pecudibus & saxis supplicarent. Eiectum autem illum esse per legem. Qui illinc, inquit, exiens circum Gentes desertas atque aridas oberrauit, domum veterem derelinquens: vt in iis vsque in diem iudicij, non inquietata habitatione requiesceret. Sed rursum Dei gratia impertita Gentibus, postquàm in aquæ lauacro fons viuus effluxit, habitandi cum iis locus nullus est. Regreditur ergo in domum priorem. Hæc *emundata* per legem, & Prophetarum *ornata* præconiis,

Margin notes:
Cassianus. Duo Angeli nos quos assistunt.
Scoparũ mũditiei quæ. Albertus.
Hierony.
Thom.
Euthym.
Qui septem spiritus nequiores. Anselm. Chrysost. Idem.
August.
Beda.
Hæreticus peior quoquam ethnico & barbaro.
Thom.
Euthy.
Hilarius.

& Christi aduentu præparata, *vacua* inuenitur. A qua cum & custodia legis abscessetit, quia omnis lex vsque ad Ioannem est, & ad habitandum non receptus sit Christus, &c. Ideò septem spiritus nequiores assumuntur, quia tot erant gratiarum munera destinata cum Christo: atque ita nouissima hominis illius peiora fiunt prioribus, quia ex Iudæis immundus spiritus metu legis excesserat, nunc autem in eos, cum vltione repudiatæ gratiæ reuertetur.

Rupertus.

Rupertus libro 7. in Apocal. cap. 12. Postquam enim Christo passo, princeps huius mundi foras missus est, maiore nequitia Iudæos possidet, quàm possederit olim in terra Ægypti, à quibus tunc exiuit, cùm susciperent cultum vnius Dei viui. *Factum est autem*, peropportunè ad confusionem Pharisæorum, tot Christo blasphemias impingentium: cùm dicere potuisset Christus, Eccles. 51. Circumdederunt me vndique, & non erat qui adiuuaret. Psalm. 117. Circumdederunt me sicut apes & exarserunt sicut ignis in spinis, & in nomine Domini, quia vltus sum in eos. Vlciscitur autem per mulierem, sexum infimum, *vbi videt* exhortationes grauiores nihil proficere. Sic Psalm. 8. Ex ore infantium & lactantium perfecit laudem propter inimicos suos, vt destruat inimicum & vltorem. & 1. Corinth. 6. Infirma mundi elegit Deus, vt confundat fortia. *Factum est* igitur.

Mira mulieris confessio.

Deus enim, qui suscitauit spiritum Danielis pro Susanna contra seniores (Dan. 13.) suscitauit & spiritum mulieris huius contra Pharisæos ad defensionem Christi, *cum hæc diceret* vt & ad rem illius confessio magis faceret: cùm verbis testaretur se ad diabolici regni subuersionem venisse, & à Niniuitis & Regina Saba, Iudæos iudicandos esse prædiceret: vt & ab ista muliere conuincantur. *Ecce* mirantes ex omni circunstantia.

1. Tempus.

1. à tempore, tum scilicet, cùm excandescerent in Christum aduersarii,

2. Locus.

2. à loco, quia publicè, imò in conspectu Scribarum & Pharisæorum:

3. Sexus.

3. à persona, quia *mulier*, sexus vtique timidus & ignarus, quæ tamen eos qui se legis doctores profitebantur, de ignorantia & infidelitate arguit. Hanc quidam ferunt ancillam fuisse beatæ Marthæ, quæ post ascensionem Domini cum beata Maria Magdalena, Martha, Lazaro & Maximino in Massiliam venit, vt scribit Albertus Magnus in Luc.

Albert. Ambros.

Et, sicut dicit Ambrosius, quanto infirmius est vasculum quod reportat ex hoste triumphum, tanto maiori opprobrio diabolus traditur, tanto dux militiæ nostræ Christus iocundius in pugnantibus suis delectatur. Iudith. 14. Vna mulier Hebræa fecit confusionem in domo Nabuchodonozor. Hæc est fortis mulier, cuius vltimis finibus pretium est, Prouerb. vlt. quæ ausa est contra scribas & Pharisæos *vocem* laudis *extollere*. Ioann. Iam enim conspirauerant, vt si quis confiteretur eum esse Christum, extra synagogam fieret. De hac dici potest id 2. Machab. 8. Fœmineæ cogitationi masculinum animum ingessit. Ruth. 3. Scit omnis Israël mulierem forte m te esse virtutis. *Mulier de turba* vt non vulgo notissimam, nobilem & potentem eam fuisse arbitremur: vnde maior illi loquendi ratio esset apud populum. Sed *quædam*, id est, simplex & ignota.

4. Humilitas

Et verè quædam, quia tales sunt mulieres, quæ cum tanta animi libertate, & fidei

5. Conditio.

feruore Christi laudes celebrauerint. *De turba* addidit, vt magis inculcet illius humilem conditionem. *Extollens vocem suam* cæteris aut tacentibus, aut contra Christū murmurantibus. Esa. 40. Exalta in fortitudine vocem tuam, exalta, noli timere. Eccles. 43. Magnificantes Dominum exaltate quantum potestis. Psalm. 29. Exaltabo te Domine quoniam suscepisti me.

6. Libertas

Nihil metuit magnates Christi inimicos: adeò liberè loquitur, vt ora illorum impudentia obtundat. Obstructum est os loquentium iniqua. Sic & olim etiam in tormentis contra tyrannos pro fidei confessione & sua conscientia exclamabāt Martyres, vt Sebastianus, Laurentius. imò & septem Machabæi. 2. Mach. 7. *Dixit illi*, tumidos proceres dedignata, & suæ mentis ardore percita, vt illos rubore suffunderet. Psal. 34. Induantur confusione & reuerentia, qui maligna loquuntur super me. Mich. 7. Aspiciet inimica mea, & operietur confusione, quæ dicit ad me: Vbi est Deus tuus. *Beatus venter qui te portauit*. q.d. Calumniantur illi tibi, ô bone, teque in Beelzebub dæmonia eiicere prædicant: sed ego te tanta benedictione donatum, & tam beatum esse duco vt & beatam censeam matrem tuam. Ex fermento Pharisaico, ex deprauato mentis oculo prodit hæc malignorum impostura. Ego verò, quantumuis ipsi de numero & potestate glorientur, paucos eos facio, unū nec ipsa, quamuis mulier, aduersarii illis verear, vt quæ facilè intelligam, quantum in te blasphement. Tam apertissima sunt tuæ sanctitatis & authoritatis argumenta, vt impudentes iudicem, qui tibi tam temerè obstrepent. Beata sanè mater tua. *Beatus venter qui te portauit*. An non scilicet ex fœcunditate terra, & ex fructibus arbor commendatur? Esaias prædixit quòd exurget virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus Domini, (cap. 11.)

Laudes sacratissimæ virginis à filio.

Virgo Dei genitrix virga est, flos filius eius,
Et super hunc florem requiescet spiritus almus.

Beatus venter vtique, beata mater, quæ tantum nobis saluatorem profuderit.

Beda.

Beda in Luc. lib. 4. cap. 49. Magnæ deuotionis & fidei hæc mulier ostenditur, quæ scribis & Pharisæis Dominum tentantibus, simul & blasphemantibus, tanta eius incarnationem præ omnibus sinceritate cognoscit, tanta fiducia confitetur, vt & præsentium procerum calumniam, & futurorum confundat hæreticorum perfidiam. Nam sicut tunc Iudæi opera sancti spiritus blasphemando verum consubstantialémque patri Dei filium negabant: sic hæretici (Heluidiani) postea negādo Mariam semper virginem, sancti spiritus obumbrante virtute, nascituro ex humanis membris vnigenito Dei, carnis materiam ministrasse, verum consubstantialémque matri filium hominis fateri non debere, dixerunt.

Contra Iudæos & hæreticos.

Sed si caro Verbi Dei secundum carnem nascentis, à carne virginis matris pronunciatur extranea, sine causa qui eam portasset, & vbera quæ lactassent, beatificantur. Qua enim consequentia eius lacte credatur esse nutritus, cuius semine negatur esse conceptus: cùm ex vnius eiusdémque fontis origine, secundum Physicos vterque liquor emanare probetur? Nisi fortè putanda est virgo seminiinam suæ carnis materiam, nutriēdo in carne Dei filio suggerere potuisse, incarnando autem, quasi maiori & inusitato miraculo minimè potuisse. Sed huic opinioni obstat Apostolus dicens, Galat. 4. Quia misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege.

Bernard.

Nec tantùm Valentinianos, Apollinares & cæteros confundit hæc mulier, qui Christum è virgine carnem non assumpsisse, sed illatam è cœlo per eam transiisse dicebant: sed & eos subuertit, qui laudibus eius, & beatitudini obtrectant. An non scilicet accedit ad Cāticum Virginis, dicentis, Beatam me dicent omnes generationes: cùm beatum illum ventrem prædicat?

Epiph.

Epiphanius de laudibus Mariæ: Beata, inquit, ouis quæ peperit agnum Christum. Iuuenca nunquam iugum experta, quæ vitulum genuit. Fidei mensa intellectualis, quæ panem vitæ mundo suppeditauit, Clibanus intellectualis, qui ignem & panem vitæ calidum mundo in esum attulit.

Idem.

Epiphanius in hæresim Manichæorum scribit, Manichæos panem tanquam à Deo malo creatum auersari cum his execrationibus. Maledictus qui te seminauit, qui collegit, qui pinsit, qui coxit. Sed nos cùm de pane vitæ disserimus, quid aliud dicamus, quàm benedictam terram è qua collectus est? Beatus igitur venter virginis, qui eum portauit: vbera quoque beata quæ suxit.

Chrysipp.

Chrysippus Hierosolymit. de Deipara. Virgam Iesse semper virentem, quæ humano generi vitam pro fructu attulit, omni quidem tempore beatam prædicare, admirari, & laudibus extollere conuenit.

August.

Augustinus tom. 7. lib. de natura & gratia, capit. 36. Siquidem de sancta virgine propter honorem Domini, nullam prorsus cùm de peccatis agitur, habere volo quæstionem.

Maria sine peccato.

Inde enim scimus, quoniam ei plus gratiæ collatum fuerit, ad vincēdum omni ex parte peccatum, quia concipere ac parere meruit eum, quem constat nullum habuisse peccatum.

Bonauent.

Bonau. in Luc. Nec verò mirum est, si matris Dei ventrem beatum dicit, in quo & ille ex qua formam humanam accepit. Sap. 7. In ventre matris figuratus sum caro, decem mensium tempore.

Vn-

Bernard.

Vnde in laude Virginis dicitur, Cant. 7. Venter tuus sicut aceruus tritici. Quia Christus erat granum frumenti, secundum quod dicit Ioann. 12. & hoc tritico fuit venter eius impletus. Et ideò beatus propter tria priuilegia: quia, vt dicit Bernardus, fuit sine corruptione fœcunda, sine grauedine grauida, sine dolore puerpera. Isa. 66. Quis audiuit vnquam tale? Et quis vidit huic simile? siue propter tria miracula. Primum est coniunctio infinitè distantium. Deus enim ibi factus est homo, creator creatura, immensus paruus, verbum infans, æternus temporalis. Secundum miraculum est, quia qui fecit ventrem, factus est in ventre. Vnde Psalm. 86. Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei. Et post: Homo natus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus. De hoc potest exponi illud Eccles. 43. Vas admirabile opus excelsi. Tertium miraculum, quia qui continet omnia, continetur in ventre, & ille ibi capitur, quem totus non capit orbis. Vnde cantat Ecclesia: Quia quem cœli capere non poterant, tuo gremio contulisti. Es. 45. Verè tu es Deus absconditus. Beata vtique, vt canit Sedulius,

Sedulius.

-sancta parens enixa puerpera regem,
Qui cœlum terramque regit per sæcula, cuius
Numen, & æterno complectens omnia gyro
Imperium sine fine manet: quæ ventre beato
Gaudia matris habens, cum virginitatis honore
Nec primam similem visa est, nec habere sequentem.

Albert.

Albertus Mag. in Luc. Beatus venter, propter fœcunditatem, non ex ordine naturæ, sed obumbratione spiritus resultantem. Vt incorrupta produceres prolem, sicut pater filium, sicut sidus radium, sicut gemma splendorem, & sicut virga florem. Cant. 2. Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias. In hoc ventre sapientia ædificauit sibi domum (Prouerb. 9.) & totum studium suæ artis adhibuit, vnde & columnas septem excidit. Hæ septem columnæ fuerunt, Fides dictorum ab Angelo, spes promissorum, charitas exhibitorum, fortitudo in aduersis deterrentibus, castitas in carnis illecebris, iustitia in operibus, & prudentia in eligendis. *Beatus* vtique *venter*, locus scilicet quo Verbum concipitur, pagina qua inscribitur, mensura cui verbum breuiandum commensuratur:

Quomodo venter beatus.

forma, ad quam summi patris imago figuratur: vrna, in quam manna cœleste colligitur: theca, in quam thesaurus desiderabilis reconditur: thalamus, in quo Dei & hominis connubium dignissimè celebratur: aula regia, in qua regi summo discubitus præparatur: vestibulum, in quo cœli dominus nostris indumentis induitur: hortus conclusus, ex quo aromata diuinum odorem spirantia exoriuntur: terra, quæ ad germinandum saluatorem aperitur: coccus, quo purpura summi regis tota contingitur & rubricatur. Iste enim est rubus igne Dei plenus, & per libidinem incombustus, Exod. 3. Propter quod omnis fidelis dicit cum Moyse, (Exod. 3.) Vadam, & videbo visionem hanc magnam, quare rubus ardeat, & non comburatur. Vadam, inquam, passibus deuotionis appropinquando. Videbo fidei & admirationis oculis, quare rubus vireos virginitatis virore, ardeat diuino conceptionis igne, & non comburatur aliqua castitatis consumptione. Gen. 28. Verè Dominus est in loco isto, & ego nesciebam. Exod. 3. Solue igitur calciamenta de pedibus tuis (affectus carnales abiice:) locus enim in quo stas, terra sancta est. 1. Cor. 2. Animalis autem homo non percipit quæ Dei sunt, sed spiritualis homo iudicat omnia. Genes. 28. Locus iste à Deo factus est inæstimabile sacramentum, irreprehensibilis est. Psal. 67. Deus in loco sancto suo. Anastasius Synaita lib. 4. de die creationis. Christus enim processit ex secunda Eua, tanquam ex quapiam plena luna Maria, quæ nunquam minuta fuit aut defecit, aut priuata fuit essentiali lumine, nempè sua virginitate. Bernardus homil. in Natiu. Mariæ. Siquidem ô sacratissima virgo, spiritus sanctus pretiosum illud balsamum (Christum) tanta tibi copia, tantáque plenitudine influxit, vt copiosissimè effluat circumquaque. Iam exhilarantur facies nostræ in oleo, iam clamamus: Oleum effusum nomen tuum, memoriale tuum in generatione & generationem. Verum id quidem, & non in vanum. Oleum

Epitheta ventris & typi Virginis.

Anastas. Synaita.

Bernard.

effunditur, sed non perit. Intuere ô homo, consiliũ Dei. Cœlesti rore aream rigaturus, totum vellus prius infundit: redempturus humanum genus, pretium vniuersum contulit in Mariam. Vt quid hoc? Forte vt excusaretur Eua per filiam, & querela viri aduersus fœminam deinceps sopiretur. Ne dixeris vltrà, ô Adam, Mulier quam dedisti mihi sociam, dedit de ligno vetito: dic potius, Mulier quam dedisti mihi, cibauit me fructu benedicto. Martinus Pœnitentiarius serm. 214. qui est de Annunciatione angelica: Moris est nobilibus in hortis segregare areolam, in qua plantentur herbæ aromaticæ, ad quã maximè delectamur accedere. Sic conditor noster in horto generalis Ecclesiæ, segregauit sibi areolam aromatum, beatam Virginem, ad quam per incarnationem specialissimè descendit. Vnde & in Canticis dicit: Descendit in hortum suum, ad areolam aromatum. Fuit enim D. Virgo tanquam areola, in natiuitate separata, & non solùm a peccato, sed etiam à fomite, tanquam à superflua herba per spiritum sanctum purgata. *Venter* igitur *beatus*, & *beata matris vbera*. Bonauentura in Luc. Ex hoc sanè, inquit, datur intelligi, quòd à solis vberibus Virginis beatissimæ lactatus fuerit Christus. Quod designatum fuit in Moyse, qui lactari noluit à muliere Ægyptiaca, & ideò quæsita fuit mulier Hebræa, scilicet mater propria, (Exod. 2.) Hæc autem designat Virginem, cuius vbera suxit Christus, secundum illud Cant. 8. Quis mihi det te fratrem meum sugentem vbera matris meæ? Cant. 8. Soror nostra paruula est, & vbera non habet fracta libidine, sed de cœlo plena. Et quis crederet vbertatem esse in virginis vberibus, nisi de cœlo ministratam? Cant. 7. Statura tua assimilata est palmæ, vbera tua botris. Palma enim dulcedinem habet in summo, de cœlo concipiens eam, & botrus ex solis aspectu concipit & fundit gaudij vbertatem. Cant. 1. Meliora sunt vbera tua vino, fragrantia vnguentis optimis. Nihil enim, inquit Albert. in Luc. hîc austeritate pungens, nihil per libidinẽ inebrians: sed vnguentum fragrans, ex humore nutriens vnctum Christum, & omnes sanans nostras infirmitates. Hæc enim tria secundum naturam sunt in vberibus, scilicet cõuersio sanguinis in nutrimentum candens, nutrimenti abundantia, & medicamentum infirmitatis. Ad primum referre possumus promissionem (Exod. 3.) de terra lacte & melle manante: quæ diuæ Virgini tribui potest, quæ sua fœcunditate Christum nutriuerit. De secundo dicitur Iud. 5. In phiala principum propinauit butyrum. Phiala enim ista, mamma Virginis dici potest, propinans lactis pinguedinem principi nostro Christo ad nutrimentum, & Sisaræ ad soporem & necem. De tertio autem est medicorum scientia, quòd papula vberis, in os infantis immissa, contra omnem valet infirmitatem. Verùm fortè quis obiiciet, quid inde aut Virgini, aut Christo laudis accedit, ex eo quòd Christus vbera illius suxisse prædicatur? Respondemus accedere ad laudem Virginis, duplici ratione. Primùm quidem, quia ipsa filium suum lactauit: secundò, quia cùm filij ex lacte indolem aliquam nanciscantur, fuerit autem perfectissimus Christus, consequitur & perfectio Virginis. Et primùm sanè militat in delicatulas matres, quæ filios ex se genitos aliis nutriendos committunt, hoc facto omnem amorem, imò & ipsam naturam exuentes. Plutarchus lib. de educandis pueris: Mea quidem, inquit, sententia matres ipsæ nutrire infantes, atque lactare debent: maiore enim cum affectu, maioréque studio, vtpote intimè & à teneris, quod aiunt, vnguiculis diligentes. Nutricum enim amor subdititius, atque ascititius est, vt potè propter mercedẽ. Sed & ipsa natura docet ipsis matribus lactandam atque alendam suam prolem. Ideò enim omni animali parienti alimentum lactis suppeditauit. Ac planè sapiens est prouidentia, quæ bina mulieribus vbera dedit, vt etiam si gemellos edidisset, vterque haberet alimẽti sui fontem. Quid enim indignius, inquit Fauorinus Philosophus apud Aulum Gellium lib. 12. Noct. Attic. capit. 1. quàm infantem statim à matre relinqui, quem in vtero nutriuit? Quis hoc in feris quantumuis immansuetis obseruare potuit? Quanta cura Leænæ, Tigrides, Lupæ suos fœtus nu-

Martinus Pœnitent.

Bonauent.

Alb. Mag.

Quid laus ei ex eo quod Christum suxit vbera matris.

Plutarch.

In matrem nõ lactantes filios suos.

A. Gellius

friunt? Quanta Apri? Quanto furore ad illorum defensionem percelluntur? Itaque sanctissima Virgo cæteris matribus exemplum præbet, vt & ipsæ suos partus nutriant. Altera laudis species est, quòd pueri cũ lacte, moribus quoque & affectibus nutricis imbuuntur: qui ibi in paruulis laudabiles sunt, etiam & nutricibus argumẽtũ laudis suppeditant; sicut è contrario, si paruulus feritatem, luxuriam, aut alia vitia imbiberit, illa velut cum lacte à matre accepisse censetur, vnde & nutrix his vitiis corrupta colligitur.

Lãpridius.

A Ælius Lampridius scribit Titum Vespasianum filiũ morbis addictum propter nutricem. Tiberius etiã vino se ingurgitare didicerat ab ebria nutrice, quæ vino intincto pane, eũ à mammilla abigebat.

Dion. Cassius.

Dion Cassius in vitis Cæsarum Caligulam narrat cruore gauisum, hucusque vt ensem cruentum lamberet: idque non à parẽtibus, sed à barbara nutrice habuisse, quæ extremum mammæ puero porrigens, sanguine tingeret.

Quæ mala sequãtur ex pleu datu a liis nutricibus.

Hæc vitia simul cũ lacte infantes imbibunt, ex quo etiam accepta in nutrices retorquere possumus. Iam cùm idem quoque de virtutibus accidat vt siquidẽ nutrix pia, deuota, humilis, casta, sobria, diligẽs, fidelis fuerit, hæc omnia quasi infusa puer accipiat: B relinquitur & illorum laudem quodammodo ad nutricem pertinere: vt & rectè dicantur beata vbera quæ ille suxerit. Iam cùm omnis in Christo gratia, omne bonũ, & virtus suum locum obtineant, potuit & ista etiam ad lac, ad vbera quæ suxerit, benedictionem retorsisse. Sed nũc audita huius mulieris acclamatione, audiamus quid Christus responderit.

Laus Virginis maxima à fide & obedientia.

At ille dixit, Quinimo. id est, Etsi mater mea laudanda sit, quòd me genuerit, potior tamen laudis ratio referenda est ad id, quòd me gignere meruit, & digna prorsus inuenta sit, quæ suo me virgineo vtero gestaret. C Prius enim eam verbum audire, & ei credere oportuit quàm me cõciperet. Vnde & ad eam dixit Elizabeth: Beata quæ credidisti: quoniam perficientur in te, quæ dicta sunt tibi à Domino. Sed & ipsa annuens, Fiat, inquit, mihi secundum verbum tuum. Proinde quia prius corde quã corpore, prius mente quàm in vẽtre, prius fide quàm ipsa re Christum concipere debuit, meritum autẽ & causa cõceptionis Christi ex parte Virginis, est illius assensus & fides: *Beati qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud.* E quorũ numero illa, sed omnibus celebrior est. Audiuit enim, credidit, conseruauit omnia verba Domini conferens in corde suo. D In cæteris matribus nõ necessariò requiritur fides vt pariant: fiunt enim ipsa natura & fœcunditate seminis fœcundæ, non meritò & fide. Quid enim tam dignum pariunt, quod cum Christo conferendum sit? Pariunt miseros, peccatores, reos, filios iræ. At virgo peperit iustum, saluatorem filium Dei. Quàm dignam igitur reddi oportuit, quæ tanti filij mater esset? Non hîc naturæ, sed spiritus sancti virtus requirebatur, qui non habitat in corpore subdito peccatis, nec maleuolam animam ingreditur. Itaque dignitatem maternæ animæ præcedere oportuit, vt & conceptio verbi consequeretur.

Beda.

Beda lib. 4. in Luc. Pulchrè Saluator attestationi mulieris annuit, non eam tan- E tummodò, quæ verbũ Dei corporaliter generare meruerat, sed & omnes, qui idem verbum spiritualiter auditu fidei concipere, & boni operis custodia, vel in suo, vel in proximorum corde parere, & quasi alere studuerint, asseuerans esse beatos. Quia & eadem Dei genitrix, & inde quidem beata, verbi incarnandi ministra facta est temporalis: sed inde beatior multò, quia & eiusdẽ semper amandi custos manebat æterna. Qua sententia sapientes Iudæorum clàm percutit, qui verbum Dei non audire & custodire, sed negare & blasphemare quærebant. *Adhuc illo loquente ad turbas, Ecce veniunt ad illum, mater eius & fratres,* F *& stabant foris quærentes loqui ei, & non poterant adire eum præ turba.*

August.

Lucas huius historiæ ordinem non retinuit, vt refert Augustinus, sed illam præoccupauit, c. 8. cùm in istum locum reponi oportuisset, vt scilicet à Matthæo recensetur & Marco.

Albertus.

Albert. Mag. in Luc. Hic autem, inquit, pars illa incipit, quæ per exemplum cautos reddit doctores, ne sub lecto vel vase carnalis affectus ponant lucernam. Dicuntur autem hîc tria. Primum est carnalium amicorum ad Christum aduentus. 2. Tentatio facta ab eo, qui illorũ aduentum nunciauit: Christi vero sapientissima responsio. *Illo loquente,* & Pharisæorum calumnias depellente, simúlque plebem circumstantem instruente, *Venerunt ad illum mater eius.* Qua ratione venerint, non necessariũ scribere duxerunt Euangelistæ: tantùm narrant quis ex eorũ aduentu fructus consecutus sit. Matris omniũ primamẽtio fit non naturæ tantùm, sed & honoris & gratiæ habita ratione. Tob. 4. Honorem habebis matri tuæ omnibus diebus vitæ eius.

Thom.

Qui fratres Christi dicantur.

De matre nulla dubitatio est, inquit, Th. Comment. in Matth. quin sit illa quæ Christum genuit. A De fratribus autem quæstio esse potest. Hinc scilicet hæretici quidam concluserunt, Mariam ex Ioseph suscepisse liberos. Nos autẽ, inquit, credimus quòd sicut beata Maria virgo fuit, sic & Ioseph: quia virgini virginem cõmendauit, & sicut in fine, sic & in principio. Qui sunt ergo isti fratres?

Hieron.

Hier. in Matt. & contra Heluidium, scribit fratres dici multis modis. 1. Natura, sicut legimus Iacob genuisse Iudam & fratres eius. 2. Gente, qui eiusdem nationis sint, Deut. 17. Non poteris constituere regem, qui nõ sit frater tuus, id est, è Gẽte tua. 3. Religione, Matt. 23. Fratres enim estis, & pater vnus vobis est in cœlo. 4. Parentela, seu co- B gnatione, vt Iosue 2. dixit Raab, Detisque mihi signum, quo saluaturi sitis patrem meum & matrem & fratres. 5. Aliquando omnes homines, qui ab vno patre Deo pendeant. Mal. 2. Numquid non est pater vnus omniũ? Numquid nõ Deus vnus creauit nos? Quare ergo vnusquisque despicit fratrem suum? Nullo istorum modorum dicuntur hîc fratres Domini: vno modo dicuntur fratres, quia consanguinei. Sic Genes. 13. Dixit Abraham ad Loth, Fratres enim sumus: quamuis Loth nepos esset Abraham. Sic isti fratres erant, quia consobrini.

Hieron. In Heluidium.

Hieron. in Heluidium: Interrogo scilicet, iuxta quem modum fratres Do- C mini appellantur? Iuxta naturam? Sed scriptura non dicit, nec Mariæ eos vocans filios, nec Ioseph. Iuxta Gentem? Sed absurdum est vt pauci ex Iudæis vocentur fratres, cũ omnes qui tum aderant, fratres Christi potuerint appellari. Iuxta affectum humani iuris & spiritus verum sit: qui magis erant fratres quàm Apostoli, quos Dominus docebat intrinsecus? Aut si omnes, quia homines sunt fratres, stultum fuit nunciare, quasi proprium: Ecce fratres tui quærunt te. Restat igitur vt fratres eos appellatos intelligas cognatione, non affectu, non Gentis priuilegio, non natura.

Idem.

Idem Hieron. in Matth. Quidam verò fratres Do- D mini de alia vxore Ioseph filios suspicantur, sequẽtes deliramenta apocryphorum, & quandam Maecham, vel Escham, mulierculam confingentes. Nos autem fratres Domini, non filios Ioseph, sed consobrinos saluatoris, sororis autem beatissimæ Mariæ & matertera Domini filios intelligimus, quæ esse dicitur Maria Iacobi minoris mater, & Ioseph & Iudæ.

Chrysost.

Porrò Chrysost. in Matth. Ope. priore, elationi Virginis tribuere videtur, quòd se ingereret, quasi laudem & Christi doctrina & miraculis captaret. Verùm pace tanti viri dixerim, nulla fuit in Virgine ambitio laudis, quæ propter summam humilitatem Do- E mino placuit. Verùm ad matrum affectus respexit, quæ à filiorum amplitudine sibi magnam gloriam cõparare solent. Similitudinariè igitur dicta sint hæc cùm virgo omnem gloriam in Deum remitteret, nec auram popularem venaretur, nimirùm quæ solum Deum consolatorem & testem sibi præfixisset. Quòd autem eundem laudis affectum in parentibus seu consanguineis Christi fuisse scribit Chrysostomus, probationem habet: cùm & alibi, ex eius operibus gloriam quærerent, dicentes, Transi hinc, & vade in Iudæam, vt discipuli tui videant opera quæ facis. Nemo quippè in occulto aliquid agit, & quærit ipse F in palàm esse. *Quærunt loqui ei,* aut fortè vt sibi caueat à comminationibus Pharisæorum & secretis consiliis quæ illos obmurmurare audiebant, aut sanè vt illum ab eorum peruersitate tuerentur, aut, vt ex eius laude aliquid solatii sibi compararent, quod de solis consanguineis intelligendum est. *Non poterant autem eum adire præ turba.* Tanta enim virtus inerat verbis Christi, vt omnium aures ad se prouocarent. Aggæi 1. Venit desideratus cunctis Gentibus. Esa. 60. Tunc videbis & afflues, & mirabitur, & dilatabitur ad te cor tuum, quando cõuersa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo Gentium venerit tibi. Typum

enim

enim hæc habebant conuocandarũ ex multis nationibus turbarum, quæ totam domum, id est, Ecclesiam replerẽt. *Et dixit illi quidam, Ecce mater tua & fratres tui foris stant, quærentes te.* Hiero. in Matt. Mihi quidem, inquit, videtur qui nunciat, non fortuitò & simpliciter nunciare, sed insidias tendere, vtrum spirituali operi carnem & sanguinem præferat. 2. Cor. 6. Nos ex hoc neminẽ nouimus secũdum carnem, & si cognouimus per carnem Christum, sed iam non nouimus. Neque hac intentione quosdam Christum de fratrum præsentia commonuisse dubito: verumtamen fieri etiam potuit, vt & aliquis ex eorum parte illum euocaret. Sic enim habet Marcus: Et foris stantes miserunt ad illũ, qui euocarent eum. Interim tamen quauis intentione Christum iste adeat, minus prudẽter egit, vt qui tempus opportunum non expectauerit. Si quidem, vt dicitur Eccl. 3. Omnia tempus habẽt. *Qui respondens dixit ad eos: Quæ est mater mea & qui sunt fratres mei?* quasi dicat: Quid tu carnalium amicorum præsentiam mihi denuncians, Euãgelicum niteris perturbare sermonẽ? Quid mihi matrem & fratres terrenos cõmemoras, vbi Patris mei cœlestis incumbo negotiis? Hilar. in Matt. Non autẽ fastidiosè de matre sua sensisse existimãdus est, cui in passione positus, maximæ solicitudinis attribuit affectũ. Hier. in Matth. Sed neque iuxta Marcionem & Manichæum, matrẽ negauit, vt natus de phantasmate putaretur: sed Apostolos cognationi prætulit, vt & nos in comparatione dilectionis, carni spiritum præferamus. Thom. in Matth. Non eam suam esse matrem negat, sed prohibet inordinatum erga eum affectum, vt Matt. 10. Qui amat patrem aut matrem plusquàm me, non est me dignus. Ideò interrogat, *Quæ est mater mea?* Nunc cùm omnia spiritualiter consideranda sint, & vestra mecum cognatio non secundum carnem, sed iuxta spiritum metienda sit, quæ putatis mater mea sit, in cuius corde formor? Galat. 4. Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. Esa. 26. Quasi parturiuimus & peperimus spiritum salutis. Hæc est, ait Albertus in Luc. mater honoris & honestatis. Eccl. 24. Quæ Apoc. 12. clamat in doloribus zeli & charitatis, & parit filium masculum, qui raptus est ad Deum, & ad thronum eius. *Qui fratres mei* ex eodem patre per gratiam, & ex visceribus castitatis eiusdẽ matris, per charitatis affectum. Ioann. 20. Dic fratribus meis, Ascẽdo ad patrem meum & patrem vestrum, Deũ meum & Deum vestrum. *Et extendens manum in discipulos* qui tota intentione verbis eius vacabant & audiendis & intelligendis, *dixit. Ecce mater mea & fratres mei.* Huiusmodi, inquit, verbi diuini attentos auditores, & sedulos obseruatores ego secundum spiritum mihi coniunctissimos reputo, vt matrem vel fratres. *Quicunque enim fecerit voluntatem patris mei, qui in cœlis est, hic meus frater & soror & mater est.* Hunc ego mihi verè cognatum & coniunctissimum reputo, æstimans illum, quasi mihi sit frater & soror & mater: Hancque spiritualem cognationem pluris ego facio, quàm omnem carnalem, etiam proximã, cuiusmodi est inter fratres & sorores matrem & filium. Ac proinde à negotio patris mei cœlestis, propter carnalium cognatorum præsentiam, nequaquam debeo (vt tua videbatur requirere oratio) desistere. Thom. in Matt. Habebant enim generationem cœlestem & temporalem: præponderat autem cœlestis temporali: vnde fit, vt qui faciunt patris voluntatem, ad cœlestem generationem pertineant. *Frater* autem dicitur quantum ad firmiores, *soror* quãtum ad debiliores: *mater*, qui non solùm credit & facit quæ Dominus præcepit, sed alios quoque ad id flectit & conuertit: generat enim quodammodò Christum in aliis: sicut è contra accidit in aliis Christum, quos à fide & obedientia Christi reuocat. Beda in Luc. Quia qui Iesu frater & soror est credendo, mater efficitur prædicando. Quasi enim parit Dominum, quem cordi audientis infuderit. Et mater eius efficitur, si per eius vocem, amor Domini in proximi mente generatur.

Hieron. Tentatio surrepit spiritualibus à cognatione carnali. Hilarius. Hieron. Thom. Cognatio spiritualis in Christo. Albert. Tho. Beda

De parabola seminantis, vbi de similitudinum vsu, fructu verbi, ablatione eius quod non habetur, obduratione peccatoris, visione Christi, dæmonum in hominem inuidia, tentatione, & cupiditatis malo.

Matt. 13.	Marc. 4.	Luc. 8.	Ioann.
In illo die exiens Iesus de domo, sedebat secus mare. Et congregatæ sunt ad eum turbæ multæ, ita vt in nauiculam ascendens sederet: & omnis turba stabat in littore, & locutus est eis multa in parabolis, dicens: Ecce, exiit qui seminat, seminare semen suum. Et dum seminat, quædã ceciderunt secus viam, & venerũt volucres cœli & comederunt ea. Alia autem ceciderunt in petrosa, vbi non habebant terram multam, & cõtinuò exorta sunt, quia non habebãt altitudinem terræ: sole autem orto æstuauerunt, & quia non habebant radicem, aruerunt. Alia autem ceciderunt in spinas, & creuerũt spinæ, & suffocauerunt ea. Alia autem ceciderunt in terram bonam, & dabant fructum, aliud centesimum, aliud sexagesimum, aliud tricesimum. Qui habet aures audiẽdi, audiat. Et accedentes discipuli dixerunt ei, Quare in parabolis loqueris eis? Qui respondens, ait illis, Quia vobis datum est nosse mysteria regni cœlorum: illis autem non est datum. Qui enim habet, dabitur ei, & abundabit: qui autem non habet, & quod habet auferetur ab eo. Ideò in parabolis loquor eis, quia videntes nõ vident, & audientes non audiunt, neque intelligunt: vt adimpleatur in eis Prophetia Isaiæ dicentis, Auditu audietis, & non intelligetis, & videntes videbitis, & non videbitis. Incrassatum est enim cor populi huius & auribus grauiter audierunt, & oculos suos clauserunt: nequando videant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & conuertantur & sa-	Et iterum cœpit docere ad mare: & congregata est ad eum turba multa, ita vt in nauim ascendens sederet in mari, & omnis turba circa mare super terram erat: & docebat eos in parabolis multa, & dicebat illis in doctrina sua, Audite. ecce, exiit seminans ad seminandum. Et dum seminat, aliud cecidit circa viam, & venerunt volucres cœli, & comederunt illud. Aliud verò cecidit super petrosa, vbi non habuit terram multam, & statim exortum est, quoniam non habebat altitudinem terræ, & quando exortus est sol exæstuauit, & eo quòd nõ habebat radicem, exaruit. Et aliud cecidit in spinas: & ascenderunt spinæ, & suffocauerunt illud, & fructum non dedit. Et aliud cecidit in terram bonam: & dabat fructum ascendentem & crescentem, & afferebat, vnum triginta, & vnum sexaginta, & vnum centum. Et dicebat, Qui habet aures audiendi audiat. Et cùm esset singularis, interrogauerunt eum hi qui cum eo erant duodecim, parabolam. Et dicebat eis, Vobis datum est nosse mysterium regni Dei: illis autem qui foris sunt, in parabolis omnia fiunt: vt videntes videant, & non videant: & audientes audiant, & non intelligant: nequando conuertantur, & dimittantur eis peccata. Et ait illis, Nescitis parabolam hanc? & quomodo omnes parabolas cognoscetis? Qui seminat, verbum seminat. Hi autem sunt qui circa viam: vbi seminatur verbum, & cùm audierint, confestim venit Satanas, & aufert verbũ quod seminatum est in cordibus eorum. Et hi sunt similiter qui super petrosa seminantur:	Cùm autem turba plurima conueniret, & de ciuitatibus properarent ad eum, dixit per similitudinem, Exiit qui seminat, seminare semen suum: & dum seminat, aliud cecidit secus viam, & cõculcatum est, & volucres cœli comederunt illud. Et aliud cecidit supra petram, & natum aruit, quia nõ habebat humorem. Et aliud cecidit inter spinas, & simul exortæ spinæ suffocauerunt illud. Et aliud cecidit in terram bonam: & ortum, fecit fructum centuplum. Hæc dicens clamabat, Qui habet aures audiendi, audiat. Interrogabant autem eum discipuli eius quæ esset hæc parabola. Quibus ipse dixit, Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, ceteris autem in parabolis, vt videntes non videant, & audiẽtes non intelligant. Est autem hæc parabola. Semen est verbum Dei. Qui autem secus viã, hi sunt qui audiunt, deinde venit diabolus, & tollit verbum de corde eorum, ne credentes salui fiant. Nam qui supra petrã: qui cùm audierint, cum gaudio suscipiunt verbum: & hi radices non habent: quia ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. Quod autem in spinas cecidit: hi sunt qui au-	

nem qui die-

nem eos. Vestri autem beati oculi, quia vident, & aures vestræ, quia audiunt. Amen quippe dico vobis, quia multi Prophetæ & iusti cupierunt videre quæ videtis, & non viderunt: & audire quæ auditis, & non audierunt. Vos ergo audite parabolam seminantis. Omnis qui audit verbum regni, & non intelligit, venit malus, & rapit quod seminatum est in corde eius: hic est qui secus viam seminatus est. Qui autem super petrosa seminatus est, hic est qui verbum audit, & continuò cum gaudio accipit illud, non habet autem in se radicem, sed est temporalis: facta autem tribulatione & persecutione propter verbum, continuò scandalizatur. Qui autem seminatus est in spinis, hic est, qui verbum audit, & sollicitudo seculi istius & fallacia diuitiarum suffocat verbum, & sine fructu efficitur. Qui verò in terram bonam seminatus est: hic est qui audit verbum, & intelligit, & fructū affert, & facit aliud quidem centesimum, aliud autem sexagesimum, aliud verò tricesimum.

qui cùm audierint verbum, statim cum gaudio accipiunt illud: & non habent radicem in se, sed temporales sunt: deinde orta tribulatione & persecutione propter verbum, confestim scandalizantur. Et alii sunt qui in spinis seminantur. hi sunt, qui verbum audiunt, & ærumnæ seculi & deceptio diuitiarum, & circa reliqua concupiscentiæ introeuntes suffocant verbum, & sine fructu efficitur. Et hi sunt qui super terram bonam seminati sunt: qui audiunt verbum & suscipiunt, & fructificant, vnum triginta, vnum sexaginta, & vnum centum. Et dicebat illis. Nunquid venit lucerna vt sub modio ponatur aut sub lecto? nónne vt super candelabrum ponatur? Non est enim aliquid absconditum, quod non manifestetur: nec factum est occultum, quod non veniat in palàm. Si quis habet aures audiendi, audiat. Et dicebat illis, Videte quid audiatis. In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis, & adiicietur vobis. Qui enim habet, dabitur illi: & qui non habet, etiam quod habet, auferetur ab eo.

dierunt, & à sollicitudinibus, & diuitiis, & voluptatibus vitæ euntes, suffocantur, & non referunt fructum. Quod autem in bonam terram: hi sunt qui in corde bono & optimo audiētes verbum retinent, & fructum afferunt in patientia. Nemo autem lucernam accendens, operit eam vase, aut subtus lectum ponit: sed supra candelabrum ponit, vt intrantes videant lumen. Non est enim occultum quod non manifestetur: nec absconditum, quod non cognoscatur, & in palàm veniat. Videte ergo quid audiatis. Qui enim habet, dabitur illi: & quicunque non habet, etiam quod putat se habere, auferetur ab illo.

Introductio.

I quis fons irriguus omnibus pateat, quicunque ex illo haurire voluerint, nemo fontem semper fluentem incusabit, quòd ex eo mors præ defectu potus alicui obuenerit. Nisi fortè talis est, qualis

Tantalus à labris sitiens fugientia captat
Flumina.

id est, nisi fortè eo tempore fontem requirat, quo occlusus est, aut hora iam hauriendi expleta est. Iam cùm Christus sit fons vitæ, & omnes inuitet, quicunque sitiunt, vt hauriant: nemo illum arguet, quòd gratiarum irriguum occluserit. Verùm eo tempore hauriendum est quo licet. Esa. 55. Quærite Dominum dum inueniri potest, inuocate eum dum propè est. Ioannis 9. Venit nox quando nemo potest operari. Nunc hauriendum, nunc Christus exquirendus & audiendus est, ne fortè si post huius vitæ tempus ipsum requiramus, non inueniamus. Iam verò quòd neminem à se, nec à doctrina sua prohibeat, facto ostendit & verbo. Facto
D
quidem, cùm domum eapropter egreditur, vt liberiùs & commodiùs ad eum audiendum turbæ confluant: verbo verò, cùm semen verbi omnibus communicari, idem omnibus dari prædicat, sed pro varietate auditorum alium atque alium fructum facere concludit. Idem fons
E
omnibus, sed hi plus, hi minus hauriunt. Ex eo alij sitim releuant, alij vt hydropici adaugere videntur. Idem quoque Christus, idem eius verbum, sed pro varietate animorum, alij aliis fructum maiorem colligunt. Hoc fit, vt non omnes salui fiant, quia nec omnes eodem animo salutem requirunt. Hæc conclusio parabolæ seminis, quæ à Matthæo, Marco & Luca describitur. Præfatur autem Matthæus, quòd *in illo tempore exiens Iesus de domo sedebat secus mare, & iterum cœpit docere ad mare.* Exiuit de domo, inquit Albertus, vt blasphemos derelinquendos esse ostenderet. Numer. 16. Recedite de tabernaculis hominum impiorum. Matth. 23. Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Exiuit quoque, vt omnes commodiùs & videre & audire possent, & si quis æger fuisset, ad eū liberiùs accederet. *Sedebat secus mare.* Hic illi mos erat frequens in docendo, Matth. 5. Ioann. 7. Sessio enim exterior quietum doctoris animum à perturbationibus significat. Sed & Aristoteles animam sedendo & quiescendo prudentiorem fieri scribit. Chrysostomus homil. 45. Oper. prior. in Matthæo. Prope mare sedens, eos qui in terra erant piscabatur. Sedisse autem in littore secus mare, non simpliciter positum est ab Euangelista, sed vt intelligamus neminem à tergo Christi fuisse, sed omnes contra faciem eius aspexisse. Sed & secus mare sedit, vt stabilitatem æternam verbi quod docuit, demonstraret, quod licet fluctibus tunderetur, minimè tamen demouendum esset. Thomas

Summa.

Albertus.

Chrysost.

Tho. Aqu.

Aquinas. Sed & ratio quædam mystica est, quia per nauem Ecclesia ex Gentibus collecta significatur. Vbi sedit per fidem, & docet eos qui stant in littore catechumenos, qui parati sunt ad fidem. Itaque commoditatem requirit auditorum, ostendens id etiam concionatoribus esse faciendum. Nam & locus & modus docendi commodior. Locus capax erat maximè multitudinis: modus tangitur, quia loquebatur in parabolis. Tot autem turbæ aderant, *ita vt in nauiculam ascendens, sederet in mari, & omnis turba stabat in littore.* Sic consueuerat doctores ab auditoribus secernere, adinstar Mosis, imò & Dei, qui in monte Synai apparens & docens, turbas in imo esse iubebat. Id sanè, ne fortè quis gradus Ecclesiæ confundat. Nunquid scilicet omnes Prophetæ? Num omnes Doctores? Num omnes Euangelistæ? *Et docebat eos in parabolis multa.* Ad eos sese habuit, vt materfamiliâs ad filios, quos secundum rationem ætatis nutrit, & instruit. 1. Cor. 3. Sic Paulus: Lac, inquit, potum dedi vobis, non escam: nondum enim poteratis, sed nec adhuc quidem potestis. Intellectus enim hominis coniunctus continuo & tempori, vix intelligit ea, quæ similitudinibus corporum non sunt obumbrata, vt scribit Dionysius Areopag. Purè enim spiritualia non capit, nisi perfectorum intellectus: qui, sicut habetur Hebr. 5. pro consuetudine exercitatos habent sensus, ad discretionem boni & mali. Igitur *cùm turba plurima conuenirent, & de ciuitatibus properarent.* Nam sicut oleum effusum erat nomen Domini. Hieronymus in Matth. Quoties autem turbæ vocabulum Euangelio inseritur, sicut diuersitas intimatur voluntatum. Non enim omnes eadem voluntate, sed diuersis ex caussa Christum sequebantur. Omnibus tamen beneficia præstabat, docendo, alendo, sanando. *Dixit per similitudinem.* Erat enim hoc orationis genus Prophetis familiare. Moysi, vnde est: Aperiam in parabolis os meum: Salomoni, qui multa millia parabolarum proposuit, & conscripsit: Nathan, qui similitudinem ouis: Esaiæ, qui vineæ, cap. 5. aliorúmque, quorum scripta nobis præ manibus sunt. Sed & hoc genus accommodum est ad docendum etiam simpliciores: quia

Segnius irritant animos demissa per aurem,
Quàm quæ sunt oculis subiecta fidelibus.

Vnde Rom. 1. Inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt visibilia cognoscuntur, sempiterna quoque virtus eius & diuinitas. Sed & hoc genus dicendi secretius est & mysticum, quod & diuinis rebus quadrat, vt Hieroglyphica Ægyptiis. Nimirùm vt arcana hæc celentur indignis, & cæteri attentiùs sensus eorum explorent. Hieronym. in Matth. Notandum autem, quòd non omnia locutus sit eis in parabolis, sed multa. Si enim omnia in parabolis dixisset, populus absque emolumento recessisset. Vnde perspicua miscet obscuris, vt per ea quæ intelligunt, prouocentur ad eorum quæ non intelligunt, cognitionem.

Dio. Areop.

Hieron.
Turba quid.

Similitudinū vsus quantum ... Theologis.

Hieron.

Sed

Sed & mtha non vnius senteotiæ est, sed diuersarum in singulis voluntatum. Vnde loquitur ad eam in multis parabolis, vt iuxta varias voluntates, diuersas reciperent disciplinas. Prou. 1. Animaduertite parabolam & interpretationem, verba sapientum, & ænigmata eorum. Sic, vt legitur 4. Reg. 6. Allata vel apposita est eis magna ciborum præparatio. Prima autem omnium parabola, ex re facili & communi attentiorem reddit auditorem, cùm

Ansel.

dixit: *Exiit qui seminat seminare semen suum.* Anselmus in Matth. Quamuis Dominus in sequentibus hanc parabo-

A

lam exponat, singula tamen euidentiùs explicanda sunt.

Hierony.

Hieronym. in Matthæ. Significatur autem sator iste qui seminat, esse filius Dei, & patris in populis seminare sermonem.

Chrysost. *Quomodo Chr. in ex isse dicitur.*

Chrysost. hom. 45. Oper. prior, in Matthæ. Vnde exiit, qui vbique præsens est, qui omnia repletaut qualiter exiit? Certè oon loco, sed habitudine, atque incarnationis dispensatione propinquior nobis factus est. Nam quia venire ad ipsum non poteramus, peccatorum maceria ingressum atque aditum prohibēte, ipse ad nos egressus est.

Thomas.

Tho. in Matth. Exiuit autem tripliciter: nimirùm ab occulto patris, non mutans locum à Iudæa ad Gentes:

B

à profundo sapientiæ ad publicum doctrinæ. Ioã. 16. Exiui à patre, & veni in mundum. Esa. 27. Qui egrediuntur à Iacob, florebit & germinabit Israël, & replebunt faciem orbis semine: quod de Apostolis dici potest, cùm, vt dicit Psaltes, In omnem terram exiuit sonus eorum. In domo

Albert.

seminata perduntur, inquit Albert. in Matth. & videbatur Christus in vanum Synagogæ infideli se communicare: ideò transtulit verbum suum ad Gentes. Cant. 7. Egrediamur in agrum, commoremur in villis. Esa. 52. Recedite, recedite, exite inde: pollutum nolite tangere. Exiit vtique Dei filius per æternam generationem, & exiuit à

C

Patre per carnis dispensationem, cùm humiliauit semetipsum, & exinaniuit, Philipp. 2. Adeò vt diuina illa sapientia,

Aethera iam posset, sesèque oblita tueri.

Dicitur & Deus exire, cùm in actum profert aliquid, sicut dicitur & inter homines ambulare & habitare. Deut. 23. Dominus Deus ambulat in medio castrorum, vt eruat te, & tradat tibi inimicos tuos. Et per Habacuk (cap. 3.) Egressus es in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo. Hinc S. Dionys. ait, quòd Deus ad omnia regrediens, & procedens per bonitatis suæ communicationem, ma-

D

net in seipso ingressibilis, atque immobilis. Arguuntur interim de ignauia pigri agricolæ, qui domi stertunt, cũ in agrum egredi eos oporteret, aut ad seminandum, aut prospiciẽdum terrę suæ. Sed & omnes, qui segniter in officio se habent, maximè diuino, cũ Christus nihil nõ nostra causa, & summa cũ affectione perfecerit. *Qui seminat* igitur, Christus est. Non quomodo Philosophi deridentes Paulum dicebant, Act. 17. Quid vult seminiuerbius iste? Quasi verbo tantùm, non autem certam aliquam doctrinam & sapientiam profunderet. At verò nónne Christo dictum est, Ioan. 6. Ad quem ibimus? verba vitæ æter-

E

næ habes. Ioã. 3. A Deo venisti magister. Nemo enim potest hæc signa facere quæ tu facis, nisi fuerit Deus cũ eo.

Chrysost.

Chrysost. hom. 45. in Matth. Ad quid exiit? An vt terram vepribus plenam perderet, & ignauos agricolas puniret? Minimè: verùm vt optimo cultu terram arandi fertilem faceret, religionis ac pietatis seminibus diligẽtiùs iactis.

Anastas. Synaita.

Exiit seminare. Anastasius Synaita lib. 3. Hexaemeron: Siquidem, inquit, propter terram exiit is qui seminat ad seminandum, & irrigandum, & ornandum aridam. Semen enim paratum est, nempè Euangelium. Promptus & ala-

F

cris seminator, nempè Christus: Operarij parati, Apostoli: Messores, doctores: Boues impigri, qui crucem ferunt & iugum aptum, non enim terit collare.

Irenæus.

Irenæus lib. 4. contra hæres. Nõ enim aliter nos dicere poteramus quæ sunt Dei, nisi magister noster (& seminator) verbum existens, homo factus fuisset (& sic ad nos exiisset.) Neque enim alius enarrare poterat quæ sunt patris, nisi proprium ipsius verbum. Quis enim alius cognouit sensum Domini? Aut quis alius consiliarius eius factus est? Neque rursus nos aliter discere poteramus, nisi magistrum videntes, & per auditum nostrum vocem eius percipientes, vt imitatores quidem operum, factores autem sermonum eius facti, communionem habemus cum ipso, à perfecto, & eo qui est ante omnium conditionem, augmentum accipiẽtes, qui nunc nuper facti sumus à solo optimo & bono, & ab eo qui habet donationem incorruptibilitatis, in eã,

Tho. Aqu. *Vnde fructus verbi in prop.*

quæ est ad eum, similitudinem facti. Thom. in Matth. Nã & Christus seminat, sicut & baptizat, vt habetur Ioan. 4. Semen enim est principium fructus. Inde fit, vt omnis bona operatio à Deo sit. Phil. 1. Qui cœpit in nobis opus bonum, perficiet. Et hac ratione remouetur error Pela-

A

gianorum, existimãtium initium boni operis à nobis es-

Greg. Augast.

se. Atqui, vt scribit Gregorius, in vanum laborat prędicator, nisi adsit gratia saluatoris. Aug. lib. de Eccle. dogmat. c. 44. Si quis, inquit, per naturæ vigorem, bonũ aliquod, quod ad salutem pertinet vitæ æternæ, cogitare, vt expedit, aut eligere, siue salutari, id est Euangelicæ prædicationi consentire posse affirmat, absque illuminatione & inspiratione Spiritus sancti, qui dat omnibus suauitatem in consentiendo, & in credendo veritatem, hæretico fallitur spiritu, non intelligens vocem Dei in Euangelio di-

B

centis, Ioan. 15. Sine me nihil potestis facere. Semen igitur omnis fidei & bonæ actionis à Deo est. Iaco. 1. A quo omne bonum perfectum. Christus igitur vt hanc nobis gratiam infunderet, vt sementem hanc nobis communicaret. *Exiit* ergo *seminare semen suum.* Semen ab eo est, non à nobis, qui alioquin adinstar terræ sumus: Hęc si inculta, & semente minimè conspersa fuerit, vepres tantum & spinas germinabit. Nos quoque, nisi diligens cœlestis illius agricolæ manus purgauerit, & sulcauerit, nisi semẽte donauerit, prorsus non dicam inutiles, sed & molesti erimus. Cæterùm non abs re dixit *exiisse* illum *seminare:* exiturus est enim metere. Nimirùm duplex est aduentus

C

Christi: prior, quo seminauit semen suum: posterior, quo falcem iudicii in terram mittet, & metet frumẽtum, horreóque cœlesti illud recondet. Prouc. 11. Seminanti iustitiam merces fidelis. Eccl. 11. Manè semina semen tuum, & vespere non cesset manus tua, quia nescis vtrum hoc aut illud citiùs oriatur. Quidam exeunt seminare iniquitatẽ. Iob. 4. Vidi eos qui operantur iniquitatem, & seminant dolores, & metent eos. Ps. 125. Qui seminãt in lachrymis, in exultatione metent. Christus quidẽ multo cum labore seminauit, vnde gloria & honore coronatus est. Et rectè dicit *semen suum*, non alienum & adulterinum. Sapien. 4.

D

Adulterinæ plantationes non dabunt radices altas. Leuit. 19. Non seres agrum duplici semine. Ita neque aliud quã

Alb. Mag. *Grani bonitas in tribus.*

verbum Dei in Ecclesia prædicandum est. Alber. Mag. in Luc. Est & considerandum secundum Constantinum & Isaac, quòd in granis bonitas cõsideratur in tribus, si colore rubeum est, si quantitate magnum, si pondere graue in genere suo. Quæ competunt diuino semini, quod est Dei verbum. Hoc magnum, quia de magnis. Prou. 8. De rebus magnis locuturus sum. Hoc rubeũ charitatis igne, & intus puritate substantiæ mirabiliter candidum. Cãt. 5. Dilectus meus candidus & rubicundus. Hoc etiam pon-

E

dere intelligendi grauissimum, & omnem excedens intellectum. Ecclesi. 1. Sapientiam Dei præcedentem omnia quis inuestigabit? Rom. 11. O altitudo sapientiæ & scientiæ Dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, &

Chrysost.

inuestigabiles viæ eius! Chrys. hom. 45. in Matth. Semen igitur hic doctrinam suam, arua verò & campos, animas hominum, seminatorem autem seipsum appellat. Quid igitur de isto semine fit? Tribus perditis partibus, vna tã-

Thomas.

tummodò saluatur. Thomas in Matthæ. Tripliciter enim impeditur, quia tria requiruntur. Primum quidẽ, vt me-

F

moriæ verbum commendetur. Prou. 6. Liga ea in tabulis cordis tui 2. Vt per amorem radicetur. Ps. 118. Ignitũ eloquium tuum vehemẽter, & seruus tuus dilexit illud. 3. Vt solicitè conseruetur. 1. Tim. 6. Sectare iustitiam, pietatẽ, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem. Tolluntur autem hæc tria tribus oppositis: memoria per vanitatem, amor seu charitas per duritiam, solicitudo per germinationem vitiorum. Sic ex parte fundi suscipientis diuersitas est, non ex parte seminantis: idem enim semẽ est. Quod pleniùs explicat, dicens: *Et dum seminat, aliud cecidit secus viam, & conculcatum est*, id est, magna pars prędicatio-

nis Christi incidit in corda mundanorum hominum, qui latis itineribus huius sæculi, & vitiosis operibus adhærerent, nec à lata via perditionis elongarentur. Cōtra quos per Hieremiam dicitur: (c.10.) Iuxta vias Gentium nolite discere. Est autē & alia bona, de qua loquitur Esaias, Secus vias pascentur. Cæterùm sicut via omni prætereunti aperta est, ita cor peccatoris ad omnes prauas cogitationes facile & liberum est. Ezech. 16. Ad omne caput viæ ædificasti signum prostitutionis tuæ, & abominabilem fecisti decorem tuum. Esa. 51. Dixerunt animæ tuæ, Incuruare vt transeamus, & posuisti corpus tuum, quasi viam A transeuntibus. 3. Reg. 21. Via hæc via polluta est. Ideò granum cadens in animam ad omnes prauas cogitationes facilem, leuem & inconstantem, *conculcatum est* à prætereuntibus, strepitu nimirum occurrentium prauarum cogitationum & consiliorum. Sic Psalm. 79. Vindemiant vineam omnes qui prætergrediuntur viam. *Et volucres cœli comederunt illud.* Clemens Alexandrinus dæmones volucres cœli interpretatur, qui & ab Apostolo nuncupantur principatus & potestatus huius aëris. Theophylactus, & Euthymius in Matth. eundem sensum sequuntur, quòd B spiritus huius aëris, dæmones, scilicet, rapiant verbum. Comedere autem dicuntur, non quòd verbum Domini audè, & cum delectatione suscipiant: sed quòd præripiant fructum, seu occasionem fructus eius à cordibus eorum qui illud audierunt. Quis non summum hoc malum deploret? Tam bonum & preciosum semen in terram iactum est, & euenit, vt quia in viam incidit, aut cōculcetur, aut deuoretur, & sic nullum homini fructum ferat. Sic Osee 8. Calmus stans, non est in eo germen: nō faciet farinam: quod si fecerit, alieni comedent eam. Ezech. 39. Feris & auibus, omnique volatili cœli dedi te C ad deuorandum. Martinus Pœnitentiarius sermone 48. Sic, inquit, à volucribus cœli verbum comeditur, quia ipsorum suggestione verbum Dei amittitur. Sed hæ volucres abigendæ sunt, exemplo Abrahæ, Genes. 15. Nam cùm Deo sacrificaret, descenderunt volucres super cadauera, & abigebat eas Abraham. Porrò ad illas abigendas valet timor Domini, valet & memoria dominicæ passionis. Alioqui spiritualiter ad eos, qui aues illas sinunt, pertinere videtur quod legitur Osee 7. Comederūt alieni robur eius, & ipse nesciuit. *Et aliud cecidit supra petram, & natum aruit, quia non habebat humorem.* Anselm. in Matthæum. Petra significat duritiam proteruæ mentis, terra D lenitatem obedientis animæ, sol feruorem persecutionis. Cecidit ergo verbum Dei super petrosa, quando in duris mentibus receptum est. Hierem. 5. Indurauerunt faciem suam supra petram, & noluerunt reuerti. Iob. 41. Ecce cor eius indurabitur, & stringetur quasi malleatoris incus. Quid autem granum in petra proficiet? Statim enim irruente sole exsiccabitur. Requirendum igitur vt Dominus (Ezech. 36.) auferat à nobis cor lapideū, & det cor carneum. Iaco. primo. Exortus est sol cum ardore, & arefecit fœnum, & flos eius decidit, & decor vultus eius deperiit. Ioël. 1. Aruit messis agri. Summæ E maledictioni tribuitur, vt bonum semen, vbi oriri cœperit, sole inualescente suffocetur. Esa. decimoquinto. Aruit herba, defecit germen, viror omnis interiit. Ideò ad Hebræos monet Apostolus (cap. tertio.) Adhortamini vosmetipsos per singulos dies, vt non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. Alioquin verbum Dei statim atque nasci cœperit, leui tentatione extinguetur. *Quia non habebat humorem*, non sapientiæ salutaris fluenta, quibus Psal. primo. iustus assidet, tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in F tempore suo. Non gratiæ rore corda illorum irrigantur, vt fructum ferant. Optimum enim est gratia stabilire cor. Hierem. 17. Maledictus homo, cuius cor recedit à Deo. Erit enim quasi myricæ in deserto, & habitabit in siccitate. Iob. 8. Nunquid scilicet viuere potest scirpus absque humore? Ita Prouerb. vigesimooctauo. Qui mentis est duræ, incidet in mala. Quid enim proderit corporeis auribus verbum Dei accepisse, si cor durum, si siccum, & infructuosum sit? si desit ei humor diuinæ gratiæ? Hodie si vocem eius audieritis inquit Psaltes, nolite obdurare

Cle. Alex.

Theoph.
Euthym.
Volucres cœli dæmones.

Mar. Pœnit.

Anselm.

corda vestra. *Et aliud cecidit inter spinas, & simul exortæ spinæ suffocauerunt illud.* Albertus in Matthæ. Spina propter acutum calidum in terrestri sicco, quod in circuitu est, de centro ad superficiem ebullit, totum locum per circuitum spissa contegit vmbra, & calorem luminis, & humorem totis auertens, fundo malitiam importat. Ad eundem sanè modum cor humanum solicitudinibus huius sæculi obruitur. Hierem. 4. Nouate vobis nouale, & nolite serere super spinas. Circuncidimini, & auferte præputia cordium vestrorum, ne egrediatur vt ignis indignatio mea, A & succendatur, & non sit qui extinguat. *Spinæ creuerunt.* Nam & id prouerbij verum apparuit, quòd herbæ inutiles & perniciosæ citò emergant. Genes. 3. Hæc terræ maledictio. Terra tribulos & spinas germinabit tibi. Hæc quoque cordis maledictio est, si fortè sese totum rebus huius sæculi addixerit. Prouerbio vigesimoquarto. Per agrum pigri hominis transiui, & per vineam viri stulti, & ecce totum repleuerant vrticæ, & operuerant superficiem eius spinæ. *Et suffocauerunt illud.* Vim verbi solicitudines istæ abstulerunt, adeò vt fructum afferre non B posset. Thomas in Matthæum. Sed posset aliquis dicere: Peccatum esse in seminante, nisi caueas vt non inter spinas semen iaceat. Et quidem dici potest, id concludi posse de terra sensibili, nō de spirituali. Tentare enim oportet, num omnibus prodesse valeamus. Sapientibus, inquit Apostolus, & insipientibus debitor sum. Et alibi: Omnibus omnia factus sum, vt omnes lucrifacerē. Chrysostomus homil. 45. in Matthæum. In agris certè & in seminibus, quæ terræ traduntur, stultè factum videretur: in anima autem atque doctrina, probè, atque laudabiliter. Non enim absque crimine agricola illud faceret, cùm nō C sit possibile lapidem aut viam, vt fertilem terram, producere: in animis autem hominum non ita. Possibile est enim vt lapis in terram fertilem conuertatur: vt via non conculcetur, nec prætereuntibus cūctis proposita iaceat, sed in vberes agros traducta, nec vepres emittat, & semina foueat. Fortassis iustè aliquis vt insanienti agricolæ acclamaret,

Quid facis, ô bone vir quid arenæ semina mandas?
Non profectioris littora bobus aras.

At verò potest cor lapideum in cor carneum transmutari, potest & obduratus quisque, Dei gratia & vrgentibus illius vindictæ stimulis emolliri, & ad mentem redire. D An nō scilicet mutauit & ipse Pharao, & aliquādo Moysen rogauit, vt pro se ad Dominum oraret, & dimitteretur ei hoc peccatum? An non, licet coactè, dimisit populum? Non nego posteriorem cordis eius duritiam peiorem fuisse priore. Sed tamen hoc dico, posse fieri, vt is quem obduratum omnes existimauerint, adigentibus eum veritatis argumentis, & superbiam eius reprimentibus infirmitatibus, è lapideo tertenus euadat, & verbum Dei audiat & conseruet. Quòd si nec Paulus vult fidelem vxorem ab infideli viro discedere, sed ad spem, ait, (1. Corinth. 7.) Quid scis ô mulier, an virum saluum fa-E cies? quis consuluerit omninò relinquere peccatores, immò hæreticos: quasi non possint ad meliorem frugem peruenire? *Et aliud cecidit in terram bonam*, id est, in cor docile & deuotum, seu ad pietatem dispositum, quod & attendit, & acquiescit, inhærétque sermonibus Dei: & *ortum* ex auditu scilicet in actum procedens, *facit fructum* & copiosum, & perfectum. Psalm. 84. Dominus dabit benignitatem, & terra nostra dabit fructum suum. Sic vinea plantata dicitur in loco pingui, Esa. 5. Hebræ. quarto. Terra super se venientem sæpè bibens imbrem, & generans herbam opportunam illis à quibus colitur, accipit F benedictionem à Deo. Tripartitam autem fructificationis differentiam statuit, vt aliud semen *ferat fructum centesimum*, id est, adeò perfectum opus sit, quod & verbo audito & corde concepto emergit, vt verè Heroicum dici possit, quale est martyrium, castitas, summa charitas. *Aliud* semen protulit fructum *sexagesimum*, opus nimirùm proficiens, & ita tandem procedens, vt ad perfectionem enitatur. Quale etiam contingit permultis, qui è bonis ad meliora quotidie progrediuntur. *Aliud trigesimum* opus fecit, quod semini comparatur non summo quodam

Albertus.

Thomas.

Chrysost.

Fructuum differentia.

modo

modo fructum afferenti, non mediocriter, sed tamen ita suo agricolæ conducenti, vt non frustrà terram colui se

Dio. Carth.

dicatur. Dionys. Carthus. opus bonum vocat, sed imperfectum, inchoatiuum & animale, quale ab iis qui pro-

Alb. Mag.

ficere incipiunt, emergit. Albertus Magnus in Luc. Ita similitudinem seminis actionibus, seu bonis operibus applicat. Semen ortum, virescit per fidem, calamum erigit per iustitiæ rectitudinem, paleam abiicit per superfluorum expulsionem, aristam bonorum operum format, florem bonæ conuersationis & famæ emittit, fructum maturum reddit, per prudentiam, & habitum longum. Terra

A

igitur hæc bona est, quæ fructus copiosos profert. Genes. 26. Seminauit Isaac in terra, & inuenit in ipso anno centuplum. Psalm. 36. Inhabita terram, & pasceris in diuitiis eius. Nume. 14. Terra, quam lustrauimus, optima est, sicut ex his fructibus cognosci potest. Genes. 47. In optimo terræ solo pone eos. Cæterùm varia est huius loci interpretatio. Cùm enim quæritur qui sint Euangelij fructus, quos hic Christus comparat centesimo, sexagesi-

Hierony.

mo, & trigesimo: Hieronym. in Matthæ. ex iis tres status colligit, & tribuit virginibus centesimum, viduis sexage-

B

simum, coniugatis trigesimum: quòd omnium perfectior

August.

sit virginitas. Augustinus lib. 15. de ciui. Dei, cap. 26. idem obseruat, cùm ex arca Noë tricamerata tres in Ecclesia status collegisset. Possunt etiam, inquit, tres illæ vbertates Euangelicæ (huc referri) tricena, sexagena, centena: vt in infimo habitet pudicitia coniugalis, suprà vidualis, at-

Theophy.

que hac superiore virginalis. Theophylactus in Matthæ. Non æqualem, inquit, fructum ferunt omnes, qui semen suscipiunt, sed alius quidem centuplum, forte paupertatem perfectam habens, & summam exercitationem: alius sexagecuplum, vt cœnobita forte Monachus, & adhuc

C

operans: alius verò trigecuplum, vt qui honestas nuptias diligit, & virtutem pro virili amplexatur. Euthymius in

Euthym.

Matthæum. Quemadmodum enim inter se differunt hi qui pereunt, ita rursus differunt illi qui saluantur. Tres siquidem eorum qui pereunt, enumerauit ordines: puta segnes, pusillanimes, & sæculi curis occupatos, simul & diuitiarum fallaciæ seruientes. Et rursum tres constituit

Tres ordines saluandorũ.

ordines eorum qui saluantur: Nimirùm in domo Patris mansiones multæ sunt: vt pro gradibus meritorum sit & mercedis gradus. Vnusquisque enim mercedem accipiet secundum suum laborem. Si quis non possit ad

D

summum gradum, contendat ad secundum, aut tertium: modò vt ne ab illa fœlicitatis spe, & certissimo itinere

August.

excidat. Augustinus in Quæst. Euang. cap. 9. Martyribus centenum, virginibus sexagenum, coniugatis trigenum. Nimirùm omnes attendunt gradus esse virtutum alios aliis perfectiores, pro quarum ratione aliæ centeno, aliæ sexageno, aliæ trigeno comparentur. Nec hîc audiendi

Thomas.

sunt, vt Diuus Thomas in Matth. scribit, qui comparant tres istos ordines, vt 30. sit in fide trinitatis, 60. in fructu boni operis, 100. in contemplatione cœlestiũ. Hoc enim, inquit, ita aptari minimè potest, quia auditor est, qui facit

E

fructum. Item præmium recipitur. Hoc igitur oportet

August.

retorqueri ad perfectionem iustitiæ. Augustin. lib. 21. de ciuit. Dei, cap. vlti. opinionis cuiusdam errorem ex eo loco malè intellecto enatam eludit. Quidam, inquit, putant sic intelligendum esse quod scriptum est, afferre terram bonam vberem fructum, aliam tricenum, aliam sexagenum, aliam centenum: vt sancti pro suorum diuersitate meritorum, alij tricenos homines liberent, alij sexagenos, alij centenos. Hoc in die iudicij futurum suspicari solent, non post iudicium. Qua opinione quidam cùm

F

videret homines impunitatem sibi peruersissimè pollicétes, eò quòd omnes isto modo ad liberationem pertinere posse videantur: respondisse elegantissimè perhibetur, benè potiùs esse viuendum, vt inter eos quisque reperiatur, qui pro aliis intercessuri sunt, liberandis: ne tam pauci sint, vt citò ad numerum suum, vel trigenum, vel sexagenum, vel centenum, vnoquoque eorum perueniéte, multi remaneant, qui eruí iam de pœnis illorum intercessione non possint, & in eis inueniatur, quisquis sibi spem fructus alieni temeritate vanissima pollicetur. Ire-

Irenæus.

næus libro primo in hæreses, hinc scribit & Gnosticos,

seu Valentinianos olim velut ex hac seminis parabola malè intellecta, tria hominum genera constituisse, Spiri-

Tres naturæ.

tualem, inquit, Psychicum, Choicum, quemadmodũ fuit Cain, Abel, Seth: vt ostendant & ex his tres naturas, iam non secundum vnumquemque, sed secundum genus. Et Choicum quidem in corruptelam abire: animalem verò, si meliora elegerit, in loco medietatis refrigeraturum: si verò peiora, transire & ipsum ad similia. Spiritualia verò inseminat Achamoth ex illo tempore vsque nunc, pro-

A

pter quod & animæ erudientur quidem hic: & scioma eoutrita, quia pusilla emittantur, post deinde perfectionem dignè habita, sponsas reddi saluatoris. Verùm his somniis & nugis omissis, ad verba Christi transeamus. *Hæc dicens, clamabat, Qui habet aures audiendi audiat.* Intensione vocis ad attentionem animum auditoris excitabat. Ioan. 7. Stabat Iesus, & clamabat, dicens: Si quis sitit, veniat ad me. Psal. 68. Laboraui clamans, raucæ factæ sunt fauces meæ. Cant. 5. Dilectus meus clamat ad me. Hoc enim est prædicatoris officium. Esa. 58. Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam. *Qui habet aures audiendi, au-*

B

diat. Hierony. in Matth. Prouocamur autem ad dictorum intelligentiam, quoties his sermonibus commonemur. Quoties enim hæc admonitio vel in Euangelio, vel in

Beda.

Apocalypsi Ioannis interponitur, inquit Beda in Luc. mysticum esse quod dicitur, & attentiùs esse quærendum ostenditur. Prouerb. 1. Audiens sapiens sapientior erit, & intelligens gubernacula possidebit. Apocal. 2. Qui habet aures audiendi, audiat quid spiritus dicat Ecclesiis. Requirit autem interiorem auditum, quo & fides formatur, & homo bonum semen velut in bonam terram cordis sui admittit. Alioquin quid prodest auditus exterior, si

C

interior absit? Num adinstar idolorum erimus, quæ (Psal. 113.) aures habent, & non audiunt? Aut adinstar aspidis (Psa. 57.) surdæ & obturantis aures suas, quæ non audiuit vocem incantantium? Eccl. 3. Est enim auris bona, quæ cum omni concupiscentia audiet sapientiam. Bonauentu-

Bonauent.

ra in Luc. Tres enim sunt gradus in auditu completo & perfecto: primus in audiendo exteriùs, secundus in credendo, tertius in intelligendo. Vt cùm Matth. 24. abominationem desolationis à Daniele prædictam explicuit, ad-

Tres gradus in auditu.

dit: Qui legit, intelligat. *Interrogabant autem eum discipuli eius, quæ esset hæc parabola.* Hieronym. ad Paulinum. Quot

Hierony.

enim putant se nosse literas, & tenent signatum librum,

D

nec aperire possunt, nisi ille reserauerit, qui habet clauem Dauid, (Apoc. 5.) qui aperit, & nemo claudit, claudit &

August.

nemo aperit? Augustin. Epist. 2. ad Volusianum: Tanta est Christianorum profunditas scripturarum, vt in eis quotidie proficerem, si eas solas ab ineunte pueritia, vsque ad decrepitam senectutem, maximo otio, summo studio, meliore ingenio conarer addiscere: in quibus latet altitudo sapientiæ, vt animosissimis, acutissimis, flagrantissimi-

Sine Christo non intelligitur Scriptura.

que cupiditate discendi hoc contingat, quod eadem scriptura quodam loco habet: Quum consummauerit ho-

E

mo, tunc incipit. Expropter discipuli ad Christum vt magistrum accedunt: est enim Verbum, paidagogus noster,

Cle. Alex.

vt doctissimè disserit Clemens Alexan. in libris de Paidagogo. Paidagogus enim iure verbum dicitur, inquit lib. 1. capite 7. qui pueros nos ducit ad salutem. Euidentissimè enim de seipso Verbum dicit per Oseam, Ego autem sum præceptor vester. Hinc factum est, vt ille post resurrectionem aperuerit suis sensum ad intelligédas scripturas, (Ioann. 20.) & illi ad eum reclamauerint, Domine, adauge nobis fidem. Fides enim Dei donũ est, vt ne quis glorietur, Ephes. 2. & veritas scripturarum ab illo solo,

F

quo & scripturæ traditæ sunt, edocetur, Eccles. 1. Fons sapientiæ verbum Dei. Vnde & per verbum Dei incarnatum nos omnem veritatem accipere oportuit, quod etiá per suos loquatur: sicut & Apostolus dicebat, An experimentum quæritis illius qui in me loquitur Christus? *Qui respondens dixit illis, Quia vobis datum est nosse mysteria regni cælorum, illis autem non est datum.* Nimirùm Matthæus scribit illos interrogasse, *Quare in parabolis loqueretur eis.*

Chrysost.

Chrysostomus homil. 46. Operis prior. in Matthæ. Non dixerũt, Cur in parabolis nobis loqueris: sed se in proximos benè affectos esse ostendunt: vt cùm dicunt, Dimitte

turbas, quæ [illegible] iam triduo sust[illegible] [illegible]; & Matth. 15. Scis quia Pharisæi scandalizati sunt? Spectant etiam ad instruendos simul cum ipsis turbis: siquidem illis Christus hanc parabolam explicuerit. *Vobis*, inquit, *datum est nosse mysterium regni.* Mysterium hoc intelligentia est scripturarum, qua Deus possidetur, & via nobis in regnũ recta panditur. Hoc non omnibus datum est, sed vobis. Duo dicit: Scientiam scripturarum non à bonis esse, sed dari: & ipsam non omnibus, sed dignis communicari. 1. Corinth. 4. Quid enim habes, ô homo, quod

A

non accepisti? Non potest homo à se accipere quicquam, nisi datum ei fuerit de cœlo. Quòd autem non omnibus, sed dignis detur, probat Chrysostomus hom. 46. in Matthæ. Hoc, inquit, dixit, non necessitatem quampiam ostendens, nec certam ad aliquos doctrinę attributionem [illegible], sed vt in ipsis omnium causam esse significaret, simulque donum quoddam hoc esse, & gratiam insitam nullo pacto libertatem humanæ naturæ tollere ostenderet. Quod à sequentibus liquidius efficitur. Vtrunque enim dictum est, & ne aut illi desperent, aut isti torpore abesciant, datum & non datum esse audientes, in nobis [illegible] rerum principium esse asserit, dicens: *Qui enim habet, dabitur ei, & abundabit: & qui non habet, etiam quod habet, auferetur ab eo.* Is locus non paruũ caligine obductus est, & ineffabilem diuinæ maiestatis iustitiam aperit. Tale scilicet est quod dicitur. Cũ quispiam desiderat, inquit, & magno studio atque cura virtutem inquirit, tunc ei à Deo cuncta præstabuntur. Cũ autem nullo studio atque voluntate ad rectè faciendum pronus est, tunc ei diuinum auxilium non conceditur, & quod etiam habet, aufertur ab ipso. Non aufert certè Deus, sed non præbet indignis fauorem, & patrocinium suum. Hoc ipsũ quoque nos faciamus. Cũ enim negligentem quenquam ad audiendum perspexerimus, adhortamur & admonemus vt diligentiùs attendat: & si crebrò id facientes, non persuaderemus, silentio vtimur, præsertim cùm videamus ex maiori

C

cura in maiorem illum deuolui desidiam. Attentiores autem, discendíque cupidos attrahimus libenter, & cõplura docemus. Rectè autem dixit, *quod habere videtur.* Neque enim habet, quod æstimatur habere. Theophylactus in Matthæ. Tollitur, inquit, quod habere videtur: hoc est, etiamsi paruam quandam boni scintillam habeat, & eam non excitet & accendat per spiritum & spiritualia opera, illa prorsus extinguitur. Num scilicet bona etiam ingenia

D

otio hebetiora fiunt? Num ferax ager, si incultus taceat, suam fertilitatem amittit? Num enses relicti & sepositi ab vsu hominum rubigine depereunt? Num vestes etiam diu in squalore positæ, à tinea consumuntur? Videmus nimirum pleraque vsu meliora euadere, deperire situ, otio, squalore. Sicut ergo terra si colatur, & habenti ex se fertilitatem adiicias industriam, multam sementem faciet: si autem relinquatur, etiam innata fœcunditas auferetur ab ea: sicut ingenia exercitio ditiora euadunt, otio torpẽtia innatam etiam bonitatem amittunt: sic & illi, qui diuino verbo audiendo pigriores fiunt, & fructum quem

E

ferre deberent, amittunt, & inutiles fiunt. Aufertur ab iis etiam quod non habent: aufertur, id est, minimè succedit id quod habere poterant, nec adhuc habent: Id ad quod aptitudinem, non tamen habitum, habebant. Aufertur virtus, gratia, cæteraque bona quæ proferre poterant. Et quomodo aufertur, cùm non haberent? Habebant vtique, si tu initia & seminaria virtutum cernas: non habebant, si spectes illorum maturitatem. Atqui habuerũt quædam seminaria, quæ si adolescere siuissent, rectà poterant ad fœlicitatem peruenisse, vt ipse fatetur Cicero. Vnde semen in omnia desectum dixit, in viam, spinas, petras, & terram bonam. Hæc illos mutabant

F

ad meliorem frugem. Sed quia sibi attendere noluerunt, etiam illi fructus, qui ex seminariis tactis emergere poterant, ablati sunt. Atqui dixerit aliquis: Nondum illi fructus formati erant, & [illegible] quomodo ablati sunt? Inerant aptitudine & virtute quidem, verùm & illa aptitudo & expectatio omnis ablata [illegible]. Remigius in Matthæ. Qui [illegible] studium discendi, d[illegible] ei & faci[illegible] [illegible] dis: & qui n[illegible] habet legen[illegible] studium, [illegible] na-

tur[illegible] bonum v[illegible] hab[illegible], auferetur [illegible]. V[illegible] qui habe[illegible] [illegible], d[illegible] cæteræ virtutes: & qui nõ habet, aufer[illegible] ab eo, quia absque charitate [illegible] num esse potest. Hilarius in Matth. [illegible] Iidem [illegible] non habentes [illegible] quoque quam habuerunt, [illegible] runt: & [illegible] perfectum don[illegible] quia suscepta nouis [illegible] [illegible], repud[illegible] veteris substantiæ opes detrahit. Hieron. in [illegible] Apostolis in Christum credentibus conceditur [illegible] vero, qui non crediderunt in filium Dei, etiam [illegible] naturæ bonum possident, tollitur: neque enim [illegible] aliquid sapienter intelligere, quia sapientiæ caput nõ habent. Thomas Aquin. in Matth. Si vis habere sci[illegible] [illegible] desiderium præmitti oportet. Sapien. 6. Concupiscentia sapientiæ deducit ad regnum perpetuum. Ergo qui habet desiderium, dabitur ei, & abundabit: quia ipse est qui dat omnibus abundanter, & non improperat, Iacob. 1. Qui autem non habet, etsi aliquam videatur habere aptitudinem ad sapientiam, iustitiam, vel cætera similia, etiam & id quod habere videtur, & interim verè non habet, auferetur. Et quomodo igitur aufertur, si non habet? Aufertur in ratione expectationis, quæ omninò deperit his, qui nullum rebus diuinis conquirendis conatum adhibent. Dionys. Carthus. in Matthæ. *Qui habet* fidem sinceram, bonam intentionem, vel humilitatem, *dabitur ei* gratia maior, sapientia plenior, vita perfectior: *& abundabit* spiritualibus bonis, iuxta illud Psal. 11[illegible]. Gloria & diuitiæ in domo eius. Ideo vobis discipulis meis fidelibus datur cognitio mysteriorum cœlestium. *Qui autem qui non habet,* id est, qui modicum habet, quod comparatione magnorum donorum pro nihilo reputatur. Vel *qui non habe[illegible]* [illegible] est, Deo datori ingratus est, non attendens vnde acceperit, vel qui non habet fidem, humilitatem, *& quod habet auferetur:* id est, cætera dona sibi diuinitùs præstita meretur amittere. Ideò increduli & peruersi Iudæi nõ meruerunt incrementum, sed detrimentum spiritualis intelligentiæ, cœlestiũmque donorum. Albertus in Matth. *Qui enim habet* spiritum discernẽtem spiritualia, *dabitur ei* nuda veritas, & illuminabitur, *& abundabit* profunditate mysteriorum Dei. *Qui autem non habet* donum fidei & spiritus, quo se præparare possit ad maiores Dei largitione: *& id quod videtur habere, auferetur* donum rationis & naturalis cognitionis: hos enim non verè habet, sed videtur habere. Nec enim verè est donum rationis habere, si illud sensu carnali adumbretur. Psal. 48. Homo cùm in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Vnde Dan. 4. Cor Nabuchodonozor ab humano mutatum est, & cor feræ datum est ei. Sic ratione præditus quidem esse videbatur, sed tamen si vsum spectes, ratione carebat. Ita rationem habebat, & non habebat. Habebat, si bonum naturæ consideres: non habebat, si vsum. Ergo & ipse rationis vsus, quo donatus esse videbatur, ablatus est ab eo. *Auferetur,* ait, aut sua ipsorum malitia cadet, aut Deo permittente tolletur. Sic Rom. 1. Obscuratum est insipiens cor Philosophorum: dicẽtes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Euthymius in Matthæ. Vniuersi enim donum à Deo habent, hic quidem hoc, iste verò illud. Qui autem dignè sese Deo præparant, non solùm accipiunt huiusmodi notitiam, verumetiam abundè accipiunt: cæteri verò, qui ita se non habent, non solùm hanc non accipiunt, sed ab illis quoque auferuntur gratiæ quas prius acceperant. *Ideò in parabolis loquor eis, quia videntes non vident, & audientes non audiunt, neque intelligunt.* Quia videntes corporeis oculis quæ à me fiunt miracula, claudunt animæ oculos, & corporalibus auribus audiẽtes sermones, claudunt eas quæ sunt animæ: ideò omninò increduli remanent. Contra veritatem enim quã viderunt & audierunt, iudicant: ideò etiam ipsam audiendi facultatem ab eis aufero, cum nihil hinc vtilitatis, sed maius sibi peccatum & iudicium conquirant. Hęc Chrysostom. hom. 46. in Matthæ. Et ne quis eorum putet odio atque calumnia hęc dicta esse, Prophetam in medium produxit. *Adimpletur [illegible] Prophetia Esaiæ dicens,* ([illegible] cap. 6.) *Auditu audietis, [illegible] non intelligetis: & videntes videbitis, & nõ videbitis.* Quid

autem

Idem.

Quomodo [illegible] [illegible] [illegible] etiam quod non videt.

Theoph.

Habere, aptitudine [illegible] [illegible] [illegible]

Remigius.

Hilarius.

Hier[illegible]

Tho. Aqu.

Dio. Carth.

Albertus.

Habere spiritum, [illegible] illuminationem.

Euthym.

Cur Deus in [illegible] [illegible] mysteria.

Chrysost.

autem proderit cæcis colores obiicere, aut stolidos asinos docere? Quid mysteria profanis exhibere? An non olim Orpheus hæc initio carminis canit, dicens:

Φθέγξομαι οἷς θέμις ἐστὶ, θύρας δ' ἐπίθεσθε βέβηλοι.

Hus fabor quos sancta decent procul este prophani?

Dio Areop. Nec enim leuiter secreta diuina propalāda sunt, vt doctè disserit Dionysius Epist. ad Demophilum. Matth. 7. Non decet sanctum dare canibus, aut proiicere margaritas ante porcos. Nec enim sanctum canes sanctificat, nec margaritæ nutriunt porcos: sed è conuerso canes sanctum coinquinant, & porci margaritas sordidant, vel confringunt. Psalm. 35. Noluit enim impius intelligere vt benè ageret. Osee 4. Quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi. *Videntes videbitis* oculis corporalibus, *non videbitis* occulta animæ, quibus & Christus, & spiritualia quæque consideranda sunt. *Videbitis* opera oculo exteriori, qualia sunt eiectio dæmonum, curatio ægrotorum, cæteraque similia: videbitis & humanitatem meam: *non videbitis* autem operum qualitatem, aut diuinitatem in humanitate latentem. *Incrassatum est enim*, obtusum, & carnale redditum *cor populi huius*, terrenis & sensibilibus inhærendo. Vnde Deuter. 32. Incrassatus dilectus, impinguatus, & recalcitrauit. Incrassatum denique propria socordia & malitia: excæcauit enim eos malitia sua. *Et auribus grauiter audierunt*, inde scilicet à sua & socordia & malitia, velut graui quodam onere depressi, tardi fuerunt ad audiendum aure mentali verbum Dei, *& oculos suos* intendentes, intellectum scilicet, *clauserunt* influentiæ seu irradiationi diuinæ. Tho. in Matthæ. Thomas. Nam sicut ad visionem corporalem puritas oculi requiritur, sic ad spiritualē. Eapropter intellectus dicitur vis superior, quoniam maximè spiritualis. Rabanus. Rabanus in Matth. Incrassatum est cor Iudæorum crassitudine malitiæ, & abundantia peccatorum. Peccata enim distrahunt mentem à Deo. Hierem. 17. Peccata vestra prohibuerunt bonum à vobis. De talibus scriptum est. Dicunt Deo, Scientiam viarum tuarum nolumus. Psalm. 72. Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum. Iob. 15. Cucurrit contra Deum extento collo, & pingui ceruice armatus est. Deut 31. Cùmque comederint, & saturati crassique fuerint, conuertentur ad Deos alienos, & seruient eis, detrahentque mihi, & irritum facient pactum meum. Hieronym. in Matthæ. Hierony. Ac ne fortè arbitremur crassitudinem cordis, & grauitatem aurium naturæ esse, non voluntatis: subiungit culpam arbitrij, & dicit, *Et oculos suos clauserunt*. Act. 7. Continuerunt aures suas, & impetum fecerunt vnanimiter in Stephanum. Zach. 7. Aures suas aggrauauerunt ne audirent, & cor suum posuerunt adamantem, ne audirent legem & verba quæ misit Dominus in spiritu sancto. Psal. 57. Alienati sunt peccatores à vulua, errauerunt ab vtero, locuti sunt falsa. Furor illis secundum similitudinem serpentis. Hæc summa malitia est, auertere aures à verbo, oculos à miraculis, & omnem aditum fidei, & sanæ doctrinæ obstruere. Hic verò respondeant, qui Deum causam mali constituunt: vnde cæcitas in Israël? An quia Deus oculos non dedit? Dedit vtique. An quia aures negauit? Atqui contulit auditum Sed quid si quis nec audire, nec videre velit? Si aures obstruat, & oculos claudat? Num in eum reiicietur causa quòd verbum oblatum non audierit, neque viderit quæ videnda porrigebantur? Atqui, vt diximus, non corporali modò auditu & visu, sed & spirituali donati sumus. Fecit nos Deus ad imaginem & similitudinem suam, ratione & intellectu donauit. Constituit Deus hominem in manu consilij sui. Non desunt quæ ad salutem audiat & videat. Tantùm requiritur vt auribus & oculis attendat quæ proponuntur. At verò suum ipsorum iudicium est, quod *oculos clauserunt* luci, *aures aggrauarunt* verbo. Hæc magna obstinatio in peccatis. Chrysost. In hoc intensam eorum nequitiam ostendit, inquit Chrysostom. Esa. 44. Non recogitant in mente sua, neque cognoscunt, neque sentiunt. Sic homo cùm in profundum peccatorum venerit, contemnet. *Nequando videant oculis*, hoc velut damnum cauent, quod illis in beatitudinem succederet: *& auribus audiant*. Hierem. 7. Locutus sum ad vos manè consurgens, & loquens, & non audistis. Et rursus: Non audistis me, nec inclinauerunt aurem suam, sed indurauerunt ceruicem, & peius operati sunt quam patres eorum. *Et corde intelligant*, quid credendum & agendum sit. Quibus & ij similes sunt, qui nihil de iudicio, de pœnis inferni, de ratione reddenda, de morte, cæterísque terribilibus audiri volunt, sed dicunt. Loquimini placentia, audiemus vos. Iob. 20. Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt. Hier. 5. Audi popule stulte qui non habes cor, qui habentes oculos nō videtis. Deut. 29. Non dedit vobis Dominus cor intelligens, & oculos videntes, & aures quæ possunt audire, vsque in præsentē diem. Sic, Noluit populus iste intelligere vt benè ageret, *& conuertantur ad me, & sanem eos*. Hoc vnum requirebam ab eis, inquit Dominus, vt aperirent oculos, aures porrigerent, audirent, torquerentur & conuerterentur ad me. Obduratio ab obstinatione. Et tum quidem ego non modò non vindicaturus fuissem eorum peccata, sed pepercissem & dimisissem, & sic sanassem illos. Sic enim habet & Marcus, (c. 4.) nequando conuertantur, & dimittantur eis peccata. Hoc ego fecissem pro mea liberalitate & misericordia, si modò sese ad tantam gratiam præparassent. At verò, vestra culpa fit, vt priuemini salute. Chrysost. hom. 46. in Matth. Chrysost. Ac si quidem diceret. Noluisti me videre, & gratiam habeo. Nam si dignum me putasses, statim flexus tibi astitissem. Nisi enim eos conuerti & saluos fieri voluisset, tacuisset profectò, neque in parabolis quicquam locutus fuisset. Matth 23. Hierusalem, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullus suos sub alas, & noluisti? Ezech. 33. Si annunciaueris impio, & cōuersus fuerit, vita viuet. Hierem. 3. Conuertimini ad me recedentes, & sanabo auersiones vestras. Verum quia cōuersi non sunt, ideò dicitur Amos. 2. Super tribus sceleribus Iuda, & super quarto non conuertam eum, eo quòd abiecerit legem Domini, & mandata eius non custodierit. Hierem. 30. Insanabilis est fractura tua, non est qui iudicet iudicium tuum, ad alligandum curationem tuam, vtilitas non est tibi. Et rursus: Insanabilis est dolor tuus, propter multitudinem iniquitatis tuæ. Thomas Aquin. in Matthæ. Tho. Aqu. Notandum igitur, quòd istius obdurationis causa per se est homo: Deus vero non indurat, nisi non impertiendo gratiam. Deus indurare dicitur, quia gratiam non largitur: homo verò, quia in propria malitia permanet, sicque Deo obicem ponit. Excæcationis causa a peccatoribus est: vnde fit, vt nec audiant, nec intelligāt, nec sanentur. Augustin. tract. 53. in Ioan. August. Obiicis, inquit, Non poterant credere, quia hoc Isaias prædixit: hoc autem Propheta prædixit, quòd Deus futurum esse præsciuit. Præscientia non est causa præscitorum. Quare autem non poterant, si à me quæratur, cito respondeo, quia nolebant: Malam quippè voluntatem eorum præuidit Deus, & per Prophetam prænunciauit ille, cui abscondi futura non possunt. Sed aliam causam, inquis, dicit Propheta, non voluntatis eorum. Quam causam dicit Propheta? Quia dedit illis Deus spiritum compunctionis, oculus vt nō videant, & aures vt nō audiant & excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum. Etiā hoc eorum voluntatem meruisse respondeo. Quomodo Deus excæcat. Sic enim excæcat, sic obdurat Deus, deserendo, non adiuuādo: quod occulto iudicio facere potest, iniquo non potest. Chrysostomus hom. 46. in Matth. Chrysost. Nam quòd nec à natura, nec à necessitate atque vi delicta oriantur, audi quid Apostolus dicat: *Vestri autem beati sunt oculi, qui vident, & aures quæ audiunt*. Non dicit quippè hoc de visu neque de auditu corporis, sed de visu atque auditu mentis. Non enim beatificarentur, si coacti vi quicquam fecissent. Hieronymus in Matthæum. Hierony. Nisi autem suprà legissemus auditores ad intelligentiam prouocatos, saluatore dicente, Qui habet aures audiendi audiat, putaremus nunc oculos & aures quæ beatitudinem accipiunt, corporales intelligi. Sed mihi videntur oculi illi beati, qui Christi possunt agnoscere sacramenta, & illæ beatæ aures, de quibus Esaias loquitur, (cap. 50.) Dominus apposuit mihi aurem. Ephes. primo. Det vobis spiritum sapientiæ & reuelationis in agnitione eius, illuminatos oculos cordis. Beatitudinem ergo tribuit in videndo, inquit Tho. in Matth. Thomas. quæ quidē in via non consistit, nisi participatione beatitudi-

nis æternæ, quæ consistit in visione. Hie. 9. Non glorietur sapiens in sapientia sua: sed glorietur scire & nosse me. Videtur tamen & huic interpretationi opponi quod sequitur: *Amen quippè dico vobis, quia multi Prophetæ, & iusti cupierunt videre quæ vos videtis, & non viderunt: & audire quæ vos auditis, & non audierunt.* Nam si Apostolis datum est, quod negatum fuit Prophetis, requirendum erit, quomodo Prophetæ non viderunt, nec audierunt, quæ tamen oculi Apostolorum viderunt, & aures audierunt. Quòd si dixerimos Apostolos vidisse spirituali auditu, nemo quoque negauerit eodem & auditu & visu Christum & visum & auditum fuisse à Prophetis. Vnde scilicet videntes dicebantur, nisi ab illo spiritu Prophetiæ, quo illustratæ mentes eorum futura quasi præsentia prænouerant, & intellectu assequebantur, seu videbant? Intelligentia enim opus est in visione, vt Daniel ait (cap. 10.) Vnde cùm Esaias Babylonis vastitatem prædiceret, Corrui (inquit) cùm viderem. Quòd si & ipse vastitatem illam se vidisse asserit, quanto magis ipsum Christum, de quo & hæc prædixit cap. 9. Puer natus est nobis, & filius datus est nobis, cap. 53. Vidimus eum, & non erat aspectus, & existimauimus eum quasi leprosum & percussum à Deo & humiliatum. An non Zacharias vidit Iesum sacerdotem magnum & Satanam à dextris eius? Et quomodo, nisi quem intueretur, & in quem omnium oculus verteret nisi velut præsentem Esaias: (cap. 63.) Quis est iste qui venit de Edom, tinctis vestibus ex Bosor. Quomodo inducit respondentem, nisi quem videret: Torcular calcaui solus, & de Gentibus non est vir mecum. An non & Hieremias (cap. 14.) imaginaria visione Christum videbat, cùm diceret: Quare quasi colonus venturus es in terra? Quinetiam Saluator ipse (Ioannes 8.) se ab Abraham visum esse testatur, dicens: Abraham pater vester exultauit, vt videret diem meum, vidit & gauisus est. Quòd si imaginaria & spirituali visione Christus visus est à Prophetis & iustis, quomodo de illa intelligitur dictum esse Apostolis, *Vestri autem beati oculi qui vident?* Si verò non de spirituali, sed corporali visu hæc dicta esse coniiciuntur: quomodo non etiam beati fuerunt omnes Iudæi, non ipse Iudas, qui Christum corporeis oculis viderunt, & auribus audierunt? Hilarius in Matthæ. Apostolici, inquit, temporis beatitudinem docet, quorum oculis atque auribus contigit Dei salutare videre & audire, Prophetis atque iustis idipsum desiderantibus. Chrysostomus homil. 46. in Matthæum. soluit quæstionem hanc, conciliato simul vtroque visu & auditu, spirituali scilicet, & corporali. Iudæi quippè tantùm corporalibus oculis viderunt, & excæcati sunt: Prophetæ tantùm spiritualibus, & necdum votorum compotes euaserunt, quibus ipsum præsentem in carne videre concupiscebant: Apostoli verò & spiritualibus per fidem, & corporalibus oculis ipsum intuiti sunt, adeò vt omnium beatiores euaserint. 1. Ioan. 1. Quod vidimus, quod audiuimus, quod manus nostræ contrectauerunt de verbo vitæ, hoc annunciamus vobis. Act. 4. Non possumus quod vidimus & audiuimus, non loqui. Quot autem Prophetæ illum in carne intueri desiderarunt? Psa. 143. Domine, inclina cœlos tuos, & descende. Exod. 3. Mitte quem missurus es. Esai. 64. Vtinam dirumperes cœlos & descenderes, à facie tua montes defluerent. Tob. 14. Beatus ero, si fuerint reliquiæ seminis mei ad videndam claritatem Hierusalem. Sed, vt scribit Paulus Heb 11. Iuxta fidem defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus: sed à longè eas aspicientes, & salutantes, & confitentes, quoniam peregrini & hospites erant super terram. Attamen opponi & illud potest, ex quo colligatur idem ipse ab eis visus & auditus esse, quod legitur Genes. 32. de Iacob, Vidi Dominum facie ad faciem: & Tertullianus libro de Trinit. de filio Dei intelligit. Respondemus typum quidem carnis assumendæ visum esse, non tamen ipsam veram carnem, ipsum Dei filium incarnatum. Albertus Magnus in Matthæ. Illa quoque omnia, quæ legimus Exod. 20. Ios. vlti. Genes. 32. per ministeria Angelorum, & per inspirationem facta sunt, & non per corporalem præsentiam, in qua deitas agnoscitur. Hebræ. 1. Multifariè multisque modis olim Deus

Quomodo Prophetæ nõ viderunt, & tamen dicebantur videntes.

An beati qui corporali visu Christum viderunt.

Hilarius.

Chrysost.

Quomodo Apostoli beati quia viderunt.

Quomodo visus olim Christus.

Alb. Mag.

locutus est Patribus in Prophetis, nouissimè autem diebus istis locutus est nobis in filio. *Vos autem*, ô discipuli mei, quibus datum est, quod nec cæteris antea iustis, *audite* spirituali auditu, & fide, *parabolam*, id est, parabolæ sensum *seminantis*, quam modò proposui, & necdum à primoribus Iudæorũ intellectam noui. *Omnis qui audit* corporali auditu *verbum regni*, seu de regno & fœlicitate cœlesti, *& non intelligit* virtutem & sensum illius, nec sagaciter explorat, vt intellectum cordi recondat: *Venit malus*, πονηρὸς, A diabolus scilicet in malitia consummatus & obstinatus, venit, inquam, ductus inuidia in hominem: qui (1. Petr. 5.) tanquam Leo rugiens circuit quærens quem deuoret. Venit autem per tentationis congressum, sicut & Matth. 4. accessisse Tentatorem ad Christum legimus: *& rapit quod seminatum est in corde eorum.* Tanto scilicet furore fertur, quanto rapaces quæque feræ, cùm quid violenter subtrahere contendunt. Seu enim infructuosum seu vt obliuioni verbum acceptum tradatur, facere nitatur: nihil absque furore & rabie. Etsi amicè blandiatur inimicus est: etsi alliciat, vrget tamen & cogit, si animũ eius spectes. B Rabiem autem illam suam blanditiis operit, in vulpis morem, imò & lupi, qui vbi ouibus colluserit, disgregatas rapit & deuorat. Vnde & per Amalechitas, dæmones significantur. Iud. 6. Cùm seuisset Israël, venit Madian & Amalech & cæteri Orientalium nationum, & sicut erat in herba, cuncta vastabant. Psal. 7. Ne quando rapiat vt leo animam meam, dum non est qui rapiat, neque qui saluum faciat. *Hic* homo tam negligens, qui audit, & intelligere minimè curat, *est qui secus viam seminatus est*: quem per eum figurauit, in quem cecidit semen verbi cœlestis, secus viam huius sæculi. Albertus in Matthæ. C Sed cùm dixerit de semine, quid est quòd ad hominem seminatum transfert? Dicendum istud quidem semen seminari in homine, & attrahere sibi totum hominem: vnde fit, vt homo seminatus dicatur. Glossa. Vtrùque enim dicitur, & semen seminatum, & ager seminatus. Remigius in Matthæ. His autem verbis exponit Dominus quid sit semen, *Verbum* scilicet *regni*, id est, Euangelicæ doctrinæ. Sunt enim nonnulli, qui verbum Dei nulla cordis deuotione suscipiunt, & ideò semen verbi, quod in eorum cordibus seminatur, dæmones quasi semẽ viæ tritæ auferunt. Hoc etiam Lucas à Christo sic expressum scribit: *Semen est verbum Dei.* D Thomas in Matth. Hoc procedit essentialiter à Patre. Sed quid facit? Simile est à quo procedit, quia facit filios Dei. Psalm. 81. Ego dixi Dij estis, & filij excelsi omnes. Si illos dixit Deos, & cætera. & Ioann. 1. dedit eis potestatem filios Dei fieri. Est ergo verbum increatum creator ipse Deus: & est verbum creatum, seu declaratio paternæ voluntatis, quam nobis diuinum illud verbum communicauit. Vnde ille seminator est, & semen eius verbum seu veritas est, quam nobis per inspirationes, Prophetas, scripturas, & traditiones inculcat. Vnde & Petrus renatos nos ex semine incorruptibili verbi Dei pronunciat. E Seminatur igitur per inspirationes, Ioannes 3. 2. Petr. 1. per scripturarum lectionem, qua spem habemus: per prædicationem Euangelij. Discernitur autem priùs à cæteris seminibus Gentilium doctrinarum, hæreseon & mendacij cuiuscunque: irrigatur gratia, precibus, præfixis sanctorum exemplis. Hebræ. 13. Mementote præpositorum vestrorum. Accipitur per consensum, radices agit per perseuerantiam, fructificat per bona exempla, colligitur in vitam æternam. *Quod autem secus viam, hi sunt qui audiunt: deinde venit diabolus, & tollit verbum de corde eorum, ne credentes salui fiant.* F Origines homil. 8. in lib. Iudic. Sic ergo & isti nunc veniunt ad semen Dei, & volunt illud tollere de corde eorum, in quibus seminatum est: quia inueniunt eôs in vallibus positos, & ima quæque sectantes. De illis sunt enim, qui humiliter & indignè, &, vt ita dicam, Iudaico intellectu suscipiunt verbum Dei, & ideò possunt illud rapere dæmones de corde eorum. Qui autem ab humilitate literæ ad spiritus excelsa conscendit, & intelligentiam refugiens carnalem, sectatur in altioribus quæ sunt spiritus Dei: & de isto nihil possunt rapere Madianitæ, neque Amalechitæ: sed nec ipsi quidẽ Orientis hi depræ-

Albertus.

Glossa.

Remigius.

Thomas. *semen verbum.*

Origenes.

dari eum poterunt in excelso scientiæ spiritualis vertice constitutum. Non insidiabantur Amalechitæ nisi locis fertilibus, quæ granis abundarent: nec sanè diabolus viis illis solitarius incumbit, ex quibus nullum granum auferat, sicut volucres sequuntur vias desertas, sed illas quæ & tritæ sunt, & granis conspersæ. Hieronymus libro de

Hierony.

virginitate & vita perfecta. Tanto namque sollicitiùs cauendus est inimicus, quanto apud eum eruditior esse cœpisti. Vacuus viator & nudus non timet latronis insidias: securus à nocturnis furibus dormit pauper, etiamsi claustra non muniat. Diuiti verò opes suæ latronis semper A
imaginantur occursum, & iugi sollicitudine, noctium somnum adimunt. Vnde tuæ quoque diuitiæ (verbum illud diuinum quod accepisti) cœlestis thesaurus, ista cautione indigens atque custodia. Quanto ditior es, tanto debes esse vigilantior. Qui enim plus possidet, plus debet timere ne perdat. Inuidere non cessat actor inuidiæ: & qui semel à Deo ipse protectus est, tanto maiori liuore torquetur, quanto aliquem apud eum viderit clariorem.

Thomas.

Thomas in Matth. Itaque quisquis Dei verbum audierit, magna cura illud conseruet, & cordi tenaciùs inculcet. B
Psalm. 1. Beatus qui in lege Domini meditatur die ac nocte. Psal. 118. In corde meo abscondi eloquia tua. Sed & audis Christum per *volucres* dæmones significare, vt qui ea isto caliginoso aëre nos perspectent, & actionibus nostris insidientur. Ephe. 6. Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus. Et hoc sanè magnus Antonius, quibus miseri nos qui hoc in mundo agimus, metiremur. Dicuntur autem volucres

Cur dæmones dicantur volucres cœli.

cœli. 1. propter naturæ subtilitatem, qua ea vno loco statim in alterum maximè distantem trāsmigrent. 2. propter habitationem aëris caliginosi, vnde quæ hic concitantur, C
grandines, tonitrua, à Psalte dicuntur immissiones per Angelos malos. 3. propter inordinatum ad alta progressum, quo illi tumore superbiæ inflati, semper diuinos honores appetunt, & dicunt quod de Lucifero legitur, Esai. 14. Ascendam super astra cœli, exaltabo solium meum, & similis ero altissimo. Superbia enim eorū qui te oderunt, Domine, ascendit semper. Quòd si quis obiiciat aliquando Christum auis nomine significari, vt istud Esai. 46. Hieronym. interpretatur, Vocans ab Oriente auem, id est Christum. Et hoc quod in Iob legimus, Semitā ignorauit auis, de Christo explicat Gregorius. Respondemus D
nihil obesse, quin res eadem, sed cōsiderationibus diuersis diuersa significet. Leo enim modò in malam, modò in

Nihil vetat res diuersas iisdem nominibus, quæ diuersis sensibus dici.

bonam partem sumitur: Et modò Christum in fortitudine, modò diabolum in rabie designat. Apocal. 5. Christus leo dicitur. Vicit leo de tribu Iuda. Gene. 49. Catulus leonis Iuda. 1. Petr. 5. Diabolus leoni rugienti confertur. Itaque dæmones volucres sunt, iis rationibus quas diximus. Sicut autem volucres ex alto prospiciunt sicunde sibi cibos comparent: ita & dæmones ex isto aëre perpēdunt, quos tentare & vincere possint. Cauendum igitur ne sicut via prætereuntibus, ita cor nostrum dæmonibus pateat. E
Hoc enim nititur, *ne credentes salui fiant*. Nec enim satis est credere (dæmones scilicet credunt & contremiscunt) operari oportet: nituntur igitur fructum operum auocare. Sic præripiunt verbum in ratione fructus, vbi vident se fidem tollere non posse. *Et hi sunt similiter qui super petrosa seminantur: qui cum audierint verbum, statim cum gaudio accipiunt illud verbum: & non habent radicem in se, sed temporales sunt, quia ad tempus credunt: & orta tribulatione vel persecutione propter verbum, confestim scandalizantur, & in tempore tentationis recedunt.* F
Iam secundam auditorum conditionem assignat. Hi per

Secunda auditorum conditio.

petram significantur: horum enim cor durum est, nec facilè cedit. Sic de Iudæis Stephanus dixit, Act. 7. Dura ceruice & incircumcisi corde, vos semper restitistis Spiritui sancto. Hier. 5. Indurauerunt facies suas supra petram, & noluerunt reuerti. Contingit autem, vt & superficies petræ terra quadam leui obducta sit: qua, vt Glossa medita-

Glossa.

tur, species quædam pietatis designatur, quam obiiciunt, qui audiendo diuino verbo sese offerunt: Speciem habētes pietatis (vt dicit Apostolus) virtutem autem eius abnegantes. Sub apparente terræ specie latet lapis, & sub vestimentis ouium mens sæpè lupina contegitur. Verum Ecclesiastes diuinus in omnes Dei verbum disseminat: vnde euenit, vt & in corda illa petrosa semen verbi cadat. *Hi cum audierint*, auditu externo, *statim cum gaudio* ficto, dissimulato, aut leui quadam deuotione, *accipiunt illud verbum*, ac si ex illius auditu iusti æstimandi sint, aut intellecturi qua via salutem nanciscantur. Atqui primum suscipiendum erat cum tremore, quo modo etiam & prædicari debet: sicut & Apostolus de seipso asserit, quòd in timore & tremore multo fuerit apud Corinthios, confisus non persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed spiritu Dei. Esa. 26. A timore tuo Domine, concepimus, & quasi parturiuimus, & peperimus spiritum salutis. Ioan. 16. Vos quidem contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium. *Et non habent radicem in se*, habitualem gratiæ fœcunditatem, ac stabile fidei fundamentum, seu firmum propositum. Psalm. 51. Euellet te & emigrabit de tabernaculo tuo, & radicem tuam de terra viuentium. Esa. 40. Et quidem neque plantato, neque sato, neque radicato in terra trunco eius, repentè flauit in eos, & aruerunt, & turbo quasi stipulam auferet eos: *sed est temporalis*. Sicut enim quod in lapide seminatum est, pauco tempore proficit, statim scilicet atque radices agere voluerit, non potest, quia breui perseuerat humor ille superficialis iniectæ terræ: sic & cor illius, quia superficie tenus pietate superuestitum est, breuem leuémque humorem verbo suppeditabit, ita vt tandem ad tempus credat, & in tempore tentationis recedat. Inconstans est, & modico tempore perseuerat in doctrina accepta. Psalm. 128. Fiant sicut fœnum tectorum, quod priusquàm euellatur, exaruit. *Facta autem* vel imminente *tribulatione* ab inuisibilibus hostibus, *& persecutione* à visibilibus inimicis, *propter verbum* Dei, quod prædicatum & acceptum est. Ea propter autem suscitans illis, vt discedant à fide, qui credere cœperunt, *continuò scandalizantur*, impingit & cadit, seu dubitare incipit, *& in tempore tentationis recedunt*, cùm tamen virtus in infirmitate cognoscatur. Atqui beatiores illi quos vidit, sed in spiritu, Beatus Ioannes, Apocaly. 6. Vidi sub altare Dei animas interfectorum, propter verbum Dei quod habebant. Verùm & hoc contingit, quod legitur Iob. 4. Venit super te plaga, & defecisti, tetigit te & conturbatus es. Leuit. 26. Terrebit eos sonitus folii volantis. Matthæ. 24. Scandalizabuntur multi, & inuicem tradent. Tertullianus lib. de præscript. Vanè autem & inconsideratè

Cur Deus permittit hæreses & tentationes.

Tertull.

plerique hoc ipso scandalizantur, quòd tantum hæreses valeant, quantum non valerent, si non fuissent. Febrem verò inter cæteros mortiferos & cruciatior exitus, erogando homini deputatam, neque quia est miramur, est enim: neque quia erogat hominem, ad hoc enim est. Proinde hæreses ad languorem & interitum fidei productas, si expauescimus hoc eas posse, prius est vt expauescamus hoc eas esse, quæ dum sunt, habent posse, & dum possunt, habent esse. Sed enim febrem vt malum, & de causa & de potentia sua, vt notum est, abominamur potiùs quàm miramur, & quantum in nobis est, præcauemus, non habentes abolitionem eius in nostra potestate. Hæreses verò mortem æternam, & maioris ignis ardorem inferentes, quidam mirari malunt quòd hoc possint, quàm deuitare ne possint, cùm habeant deuitādi potestatem. Atqui meditari necesse est, nos quandiu hic agimus, tentationibus ventilari, & probari, si fortè timeamus Dominum, an nō. Iob. 7. Est enim vita nostra militia super terrā. Leo Mar-

Leo Mar.

tyr, ser. de Machabæis. Nec enim quia cessauit persecutor & furor, quia iam omnes Deo militant potestates, desunt Christianis quas superent passiones. Fili, inquit, (Eccles. 2.) accedens ad seruitutem Dei, sta in iustitia & timore, & præpara animam tuam ad tentationē. Et Apostolus dicit, 2. Timot. 3. Quicunque in Christo piè volunt viuere, persecutionem patiuntur propter iustitiam. Qui ergo putas quieuisse persecutionem, & nullum tibi cum hostibus esse conflictum, intimum cordis tui scrutare secretum, & omnes recursus animæ tuæ diligens explorator ingredere, & vide si nulla te impugnat aduersitas, si nullus tyrannus vult in mentis tuæ arce dominari. Etsi nō

Quid in ten-tatione faciendum.

ingruat externa persecutio, surrepit forsan spiritualis inimicus, vt tentatione te à Dei verbo dimoueat. Quis autem es, aut qui propriis viribus confidas, aut de diuina gratia diffidas? Quid scandalizaris de verbo Dei, quia contrariũ aliquid suggessit tentatio?

Chrysost.

Chryso. hom. de Iob & Abraham. Hoc verò nos præceptum diuinum sancta scriptura docet, quæ solui nequit, & cœlo ipso præferenda est. Cœlum, inquit, & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. Ne timeas hominum minas, sed Dei. Tuta armatura est Dei timor, inexpugnabile scutum pia fides est. Ne simus timidi, ne simus inconstantes. Minæ indoctum facilè transferunt (sicut & sol exsiccat granũ quod in lapidem ceciderit, quia non habet humorem:) firmatũ autem scientia (quisque humore gratiæ abundauerit) non ignis, non gladius, non præsentia, non futura, non periculum, non diabolus dimouent, modò diuina adsit gratia. In tam nostram sunt tentationes. Probati fuimus in fœlicitate, probati sumus & in aduersitate. Alacres simus, eritque vt non affligamur. Deus enim alacritatem mentis videns, contentus erit sola voluntate. Ne simus adeò incõstantes, vt comparemur lapidi paululum humoris habenti, & statim exsiccato: comparemur & nubibus vẽto agitatis, glumæ quam proiicit ventus à facie terræ, cæterisque rebus leuis & malè solidi momenti. Acceptum scilicet verbum corde facili recondere, idémque perpendere, & vigili meditatione quasi parturiendo conseruare debemus, vt & timorem, & amorem, & salutem ex eo colligamus. *Qui autem seminatus est in spinis, hic est qui verbũ Dei audit, & solicitudo sæculi istius, & fallacia diuitiarum suffocat verbum, & sine fructu efficitur.* His tribus modis verbum acceptum suffocatur, solicitudine, diuitiis, & voluptatibus. Sic enim habet & Lucas: *Et à voluptatibus vitæ euntes suffocantur.* Hæ sunt spinæ & vepres. 1. Cor. 7. Quæ in mundo est, solicita est quæ sunt mundi, & quomodo placeat viro. 1. Timot. 6. Præcipe diuitibus nõ sublime sapere, nec sperare in incerto diuitiarum. Eccl. 34. Vana spes & mendacium homini insensato, quasi qui apprehendit vmbram, & persequitur ventum, qui attendit ad visa mendacia. Quis autem non videat & honores & diuitias & voluptates adeò totos sibi vendicare homines, vt spiritualibus intendere non possint? Hæc tria sunt, quæ in alia parabola, auocant inuitatos à nuptiis. Alius enim dixit, Villam emi: alius, Iuga boum emi quinque: alius, Vxorẽ duxi, non possum venire.

Prosp. Aquit. Cupiditatis malum.

Prosper Aquitanic. lib. 2. de vita contemplatiua, cap. 15. Iubet ecce nobis imperiosa cupiditas, vt diuina paruipendentes, possessionum terrestriũ damnosa compendia cogitemus. Et paulò pòst, omne semen bonum cupiditate suffocari ostendit. Vastat, inquit, in nobis, quicquid verecundiæ aut pudoris inuenerit, & quos suis triumphis addixit, adhuc tanquam resipiscendi subiectos, omnibus viribus honestatis exarinat, nequando contra eam, qui bellare noluimus, rebellemus. Non permittit animum liberum, non stabile corpus, vagante animo mobiliter, aut quietum, & velut quædam cadauera in pastum feris, auibus, bestiisque proiecta, captiuos suos immundis spiritibus tradit, non lacerandos, sed auidissimis mortiferorum criminum faucibus deuorandos: nec vt esse iam desinant, sed vt pœnaliter viuant. Sic quicunque se voluptatibus curisque sæculi dederint, panem cœlestem & cibum verum inter spinas comedunt.

Hierony.

Hierony. in Matth. Et eleganter quidem adiunxit, *Fallacia diuitiarũ suffocat verbum.* Blandæ enim sunt diuitiæ, aliud agentes, aliud pollicentes. Lubrica est illarum possessio, dum huc illúcque circunferuntur, & instabili gradu, vel habentes deserunt, vel non habentes reficiunt. Vnde & Dominus diuites asserit difficulter intrare in regnũ cœlorũ.

Chrysost. Diuitiarum fraudes.

Chrys. hom. 45. prioris Oper. in Matth. Suffocantur spinis quæ audiuimus, non quidem ipsarum spinarum culpa, sed eius qui illas crescere permittit. Potes enim, dummodò velis, perniciosa hæc germina sentium incidere, ac diuitiis laudabiliter vti. Ideò nec sæculum dixit solicitudinem sæculi, nec diuitias, sed diuitiarum fraudem. Non ergo rebus causam, sed menti corruptæ, atque animo attribuamus. Possumus enim ita ditari, vt non decipiamur, & in sæculo sic conuersari, vt harum rerum curis non submergamur. Duo quippè vitia inter se opposita in diuitiis sunt: vnum, quod incendit solicitudinem, & obfuscat curis: alterum, quod molliores deliciis reddit. Quid autem aliud in diuitiis est quàm fraus & deceptio, cùm nomina sola sint in illis de rebus posita? Nam cùm voluptas & gloria, cùm ornatus & pompa, horúmque similia, phantasmata quædam sint, nullam quoque rerum virtutem continent. Sed & quemadmodum ii, qui à vepribus capiuntur, cruẽtantur & pungunutur: eodem modo deliciæ pedibus, capiti, oculis, omnibus similiter membris officiunt. Deliciis senectus citiùs surrepit, sensus obtundũtur, cogitatio retardatur, mens tenebris obducitur, corpus dissoluitur, maioris stercoris copia reconditur, atque reponitur: ita ex ingenti voluptatum aceruo, nauigio nimium oneribus oppresso, crebra contingunt naufragia. Non mirum igitur, si & voluptates ad modum canum adblanditæ, mordeant: & ad modum spinarum bonam sementem suffocent. Conqueritur etiam Lyricus & ipse poëta adolescẽtem luxuria deperdi, & illam, quam ex eius animi promptitudine conceperat expectationem paulatim obrui. Sic enim Lydiam aggreditur:

–Sybarim cur properas amando
Perdere: cur apricum
Oderit campum patiens pulueris atque solis.

Vinum & mulieres apostatare faciunt sapientes. Huius rei nobis ipsemet sapiens Salomon exemplo esse potest, qui quidem bonum semen, sapientiam scilicet sediũ cœlestium assistricem acceperat: sed & illud lasciuarum mulierum contubernio suffocatum est. Itaque cùm solicitudines huius sęculi, cùm diuitiarũ fraudes, cùm voluptates has spinas emittant, quibus omne bonum & naturæ & gratiæ obrui possit: ab his nos mentes nostras auertere necesse est, sed & calceatos pedes habere contra illarum aciem, vt tutò per hanc huius mundi viam ambulemus, vt monet Grego. Nyss. lib. de vita Moseos.

Greg. Nyss.

Qui verò in terram bonam seminatus est, hic est qui audit verbum auditu corporali & spirituali, & intelligit, & fructum affert. Psalm. 118. Declaratio enim sermonum tuorum illuminat, & intellectũ dat paruulis. Hi sunt, inquit Luc. *qui in corde bono & optimo audientes verbum retinent.* Bonum cor efficitur per disciplinæ & virtutis exercitium, optimum autem per internæ contemplationis & consolationis solatium: *hi audientes,* interiori auditu, *verbum Dei retinent,* memoria, affectu, & operis consummatione: *& fructum* bonarum actionũ *afferunt in patientia,* vt agricolæ suo gratus esse possit. Ps. 136. Adhęreat lingua faucibus meis, si non meminero tui. Hier. 20. Factus est sermo in corde meo, quasi ignis exæstuans, & laboraui, ferre non sustinens. Tum vbi corde conceptum fuerit, parit pietatem & iustitiam, & fructum bonorum operũ emittit. Matth. 7. Omnis qui audit verba mea, & facit ea, similis est homini ędificanti domũ suam supra petram. Apoc. 1. Beatus qui audit verba Prophetię huius, & seruat ea quæ in ipsa scripta sunt. Tum sanè Pater ille cœlestis & verus agricola, tum Christus qui inseminauit bonum semen, approbabit nostri cordis fœcunditatem: tum prædicatores verbi lętabuntur coram Deo, sicut exultant agricolę in messe: Venientes venient cum exultatione portantes manipulos suos. Iaco. 5. Ecce agricola expectat pretiosum fructum terrę, patienter ferens, donec accipiat temporaneum, & serotinum.

Parabolæ grani sinapis, & fermenti ad tria sata farinæ, quibus Christus incrementum verbi sui prædixit: parabola zizaniorum seminatorum [illegible] Vide de vno creatore [illegible] malis, [illegible] diu dæmonum, vt hæresum toleran[illegible] qu[illegible] malis, & eorum punitione.

Matth. 13

Aliam parabolam proposuit illis, dicens: Simile factum est regnum cœlorum homini, qui seminauit bonum semen in agro suo. Cum autem dormirent homines, venit inimicus eius, & superseminauit zizania in medio tritici, & abiit. Cum autem creuisset herba, & fructum fecisset, tunc apparuerunt & zizania. Accedentes autem serui patrisfamiliâs, dixerunt ei: Domine, nonne bonum semen seminasti in agro tuo? vnde ergo habet zizania? Et ait illis: Inimicus homo hoc fecit. Serui autem dixerunt ei: Vis, imus & colligimus ea? Et ait, Non, ne fortè colligentes zizania, eradicetis simul cum eis & triticum. Sinite vtraque crescere vsque in messem, & in tempore messis dicam messoribus, Colligite primum zizania, & alligate ea in fasciculos ad comburendum: triticum autem congregate in horreum meum. Aliam parabolam proposuit eis, dicens: Simile est regnum cœlorum grano sinapis, quod accipiens homo seminauit in agro suo: quod minimum quidem est omnibus seminibus: cùm autem creuerit, maius est omnibus oleribus, & fit arbor, ita vt volucres cœli veniant, & habitent in ramis eius. Aliam parabolam locutus est eis: Simile est regnum cœlorum fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinæ satis tribus, donec fermentatum est totum. Hæc omnia locutus est Iesus in parabolis ad turbas: & sine parabolis non loquebatur eis, vt impleretur quod dictum erat per Prophetam dicentem, Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita à constitutione mundi. Tunc dimissis turbis venit in domum & accesserunt ad eum discipuli eius, dicentes, Edissere nobis parabolam zizaniorum agri. Qui respondens ait illis: Qui seminat bonum semen, est filius hominis. Ager autem, est mundus. Bonum verò semen, hi sunt filij regni. Zizania autem, filij sunt nequam. Inimicus autem qui seminauit ea, est diabolus. Messis verò, consummatio seculi est. Messores autem, angeli sunt. Sicut ergo colliguntur zizania & igni comburuntur sic erit in consummatione seculi. Mittet filius hominis Angelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala, & eos qui faciunt iniquitatem: & mittent eos in caminum ignis. Ibi erit fletus & stridor dentium. Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris eorum. Qui habet aures audiendi, audiat.

Marc. 4

Et dicebat: Sic est regnũ Dei, quemadmodum si homo iaciat sementem in terram, & dormiat, & exsurgat nocte & die, & semen germinet, & increscat dum nescit ille. Vltro enim terra fructificat, primum herbam, deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica. Et cùm ex se produxerit fructus, statim mittit falcem, quoniam adest messis. Et dicebat, Cui assimilabimus regnum Dei? aut cui parabolæ comparabimus illud? Sicut granum sinapis: quod cùm seminatum fuerit in terra, minus est omnibus seminibus quæ sunt in terra: & cum natum fuerit, ascendit in arborem, & fit maius omnibus oleribus, & facit ramos magnos, ita vt possint sub vmbra eius aues cœli habitare. Et talibus multis parabolis loquebatur eis verbum, prout poterant audire: sine parabola autem non loquebatur eis: seorsum autem, discipulis suis disserebat omnia.

Luc. Ioan.

Introductio. CONTRARIORVM diuersa ratio est, vt asserunt Philosophi. Bonum & malum contraria esse nemo negauerit: illa igitur sic contrariam rationem habent, vt ab vna radice nunimè pendeant. Deus summè bonus est, & idem Pater luminum, A a quo omne bonum perfectũ emanat. Ab inimico autem mala procedere sequenti parabola zizaniorum docemur. *Summa.* Cui interserit Dominus & duas alias parabolas: vnam de grano sinapis, quod in herbam excrescens, tantum euadit, vt volucres cœli in eius ramis habitent: quo Ecclesiæ initia, progressum seu incrementum, & credentium confluentem multitudinem: B alteram de fermento, quod absconsum mulier abscondit in farinæ satis tribus: quo Euangelicæ legis profectum præsagiebat. Hæc quidem omnia quæ de bono semine, Ecclesiæ incremento, Euangelij profectu dicuntur, à Dei gratia pendent. Verum inimicus homo superseminat zizania, diabolus nimirum semper insidiatur, & omnem pietatem interturbare conatur. C Veruntamen cum Deus vt summè bonus, ita omnipotens sit, futurum est vt diaboli opera dissoluantur, aut pœnis vindicentur: quod & Christus per zizania in fasciculos collecta, & igni ad cõburendum tradita, significat. Intendit igitur docere variis modis illudendos esse fideles à Pseudoprophetis, *Intentio Christi.* interim dum aduenïente die vltima, & prædicatores Ecclesiæ verbum Dei disseminant, D & permulti ex Prælatis alium somnum dormiunt: dum ad suum incrementum progreditur Ecclesia, & contendit illa totam sibi massam fermentare. Diabolus enim videns quòd modicum tempus habeat, venturus est cum ira magna, (Apocalyp. 12. & 20.) vt superseminet zizania, seducens quatuor angulos terræ. At verò vbi aduenerit consummatio sæculi, clausi signatique erunt sermones: E tunc Angeli scandalorum hæc zizania collecturi sunt, & in ignem missuri. Porrò rectè subiungitur hæc parabola priori, cùm vtraque & de semine & seminante sit. *Aliam ergo parabolã proposuit eis.* *Hierony.* Hieronymus in Matthæ. Quasi diues paterfamiliâs inuitatos diuersis reficiens cibis, vt vnusquisque secundum sui stomachi naturam alimenti suscipiat. Non autem dixit alteram, sed aliam. Si enim proposuisset alterãm, expectare tertiã non poteramus: præmisit aliam, vt plures sequantur. *Simile factum est regnum cœlorum*, id est, status militantis Ecclesiæ, quia tale quid hic contingit, quale de bono & malo semine narratur. De triumphante enim Ecclesia intelligi istud non potest, cum diabolus A praua illam semente inijcere non possit. *Ecclesia militans regnum est.* Interim Ecclesia militans regnum cœlorum dicitur, quia in ea regnat cœlorum rex Christus. 2. & omnis nostra expectatio & conuersatio in cœlis sit, vnde saluatorem expectamus Iesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum luci claritatis suæ. 3. Sed & habet illa adinstar regni iurisdictionem suam, legem, consuetudines, B Prælatos, assessores, iudices. 4. Differt autem à terreno, quia vt, leges, vincula, & diuitiæ huius regni, non istius seculi, sed cœlorum sunt. Tale igitur quiddam in Ecclesia accidit, quale si homo bonum semen seminet in agro suo, & inimicus superseminet zizania. Fuerit scilicet *ager* hic mundus, vt tandem Christus explicat, & Christus, vt dictum est, seminator: quid aliud *seminauit* C *nisi bonum semen in agro suo?* Ager illius erat, Mundus per ipsum factus erat, (Ioann. primo.) Ideò opus suum reparare & renouare voluit. Coluit agrum, & semine bono conspersit. Sic enim diuina Sapientia: Eccles. 24. Dixi, inquit, rigabo hortum plantationum, & inebriabo partus mei fructum. Quod reliquum est parabolæ, melius conferemus ad Christi interpretationem, vt suo simul D sensu & ordine procedant omnia. Tertiam interim parabolam aggrediamur: illa enim simul cum altera inserta est. *Aliam parabolam proposuit eis, dicens: Simile est regnum cœlorum grano sinapis.* *Hierony.* Hieronym. in Matth. Regnum cœlorum prædicatio Euangelij est, & notitia scripturarum, quæ ducit ad vitam, de qua dicitur ad Iudæos: Auferetur à vobis regnum. *August.* Augustin. lib. Quæst. Euangel. Grano autem E sinapis comparatur: hoc enim ad feruorem fidei pertinet: *Hilarius.* vel eo quòd dicatur venena expellere. Albericus in Matth. Sinapi proprietates sunt, quod valde subtilis substantiæ est, ideò multũ dilatatur quando congeritur. *Proprietates grani sinapis.* Acutum est & penetratiuum, dissoluit quoque & mundificat. Quod & verbo fidei cõuenit: dilatatur enim ad æterna & temporalia, ad pœnas & gaudia: sed & viuus est sermo

Dei & efficax, acutior omni gladio ancipiti, pertingens vsque ad medullas animæ & spiritus. Hebr. 4. Dissoluit & concupiscentias, & charitate spiritus vaporosum est, Vnde Marc. 11. Christus fidem grano sinapis comparat, dicens, Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic, Tollere, & mitte te in mare. *Hoc acceptum homo seminauit in agro suo.* Hoc Christus, hanc Euangelij prædicationem, hanc fidem in Ecclesia sua seminauit. Ephes. 1. Fides enim Dei donum est, vt ne quis glorietur. Hanc seminat in cordibus fidelium. Hierem. etiam adducit & alium sensum, quod quisque credentium seminet & hoc semen in anima sua. Sensus enim noster, inquit, & animus suscipiens granum prædicationis, & fouens sementem humore fidei, hanc facit in agro pectoris sui pullulare. Acceptio autem hæc sonat consensum: quia etsi cætera possis inuitus, credere tamen aut diligere non potest, nisi volens. Intrare in Ecclesiam potest nolens, ieiunare potest nolens, non item credere. *Hoc sinapis granum minimum quidem est omnibus seminibus: cùm autem creuerit, maius est omnibus oleribus, & fit arbor.* Chrysostom. homil. 47. in Matthæ. Hac quippè imagine prædicit prædicationem per vniuersum orbem omninò coruscaturam. Sed & imbecilliores cæteris omnibus atque minores erant Apostoli. Verùm quia ipsis magna virtus inerat, fama eorum vbique terrarum claruit. Ad eundem modum, vt ex visione Danielis Hieronymus suis in eundem Propheram Comment. colligit, paruus lapis excrescit in montem, & tandem vniuersum mundum replet. Cùm enim Christus paruus videretur in præsepi Bethlehē, sic euasit, vt orbi dominetur, & sua virtute cūcta replet. Theod. sermo. de legibus, legem quidem Euangelicam ab omnium humilioribus Apostolis, ab humillimo Christo disseminatam docet: sed quæ cæteras omnes leges superauerit, & barbaros, inhumanósque quarundam nationum mores exploserit. Sic Euangelium omnia dogmata superauit, vt August. in quæst. Euangel. explicat. Maius est granum sinapis omnibus oleribus, cùm creuerit; quæ autem Philosophorum doctrina Euangelicam superat, & non potius ab ea vincitur? 1. Corint. 1. Stultam fecit Deus sapientiam huius mundi. Sic infirma mundi elegit Deus, vt confundat fortia. Hoc seminauit granum sinapis, quod ex minimo maius fieret omnibus oleribus. Luc. 18. Qui se humiliat, exaltabitur. Philipp. 2. Exinaniuit ipse semetipsum, factus Patri obediens vsque ad mortem: sed cùm creuit, maior omnibus factus est. Propterea Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen, quod est super omne nomen. Sic doctrina Christiana humilior est, quæ crucem, ignominiam, tormenta, patientiam, beneficentiam in inimicos commendat, & omnem fastum, vindictam, honores, diuitias, voluptates reiicit. 1. Corinth. 1. Prædicamus Iesum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, Gentibus autem ignominiam. Et tamen placuit Deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes: vt non glorietur omnis caro in conspectu eius. Hieronym. in Matthæ. Pharisæorum quidem dogmata cùm creuerint, nihil mordax, nihil vitale demonstrant: totum marcidum flaccidumque ebullit in olera & in herbas quæ citò arescunt & corruunt. Prædicatio autem Euangelica, quæ parua videbatur in principio, cùm vel in animam credentis, vel in totum mundum sata fuerit, non exurgit in olera, sed crescit in arborem. Est enim arbor & firmior contra ventorum impetus, & diuturnior: siquidem prædicationis Euangelicæ stabilitatem exprimit. Hilarius in Matthæ. & Gregor. 19. Moral. Christus quidem granum fuit sinapis, quod in agro seminatum fuit, cùm ille à populo comprehensus, & morti traditus, tanquam in agro fuit satione quadam corporis consepultus: Tandem verò vltra mensuram omnium olerum excreuit, & vniuersam Prophetarum gloriam excessit. Granum fuit cùm moreretur: vnde & dicebat de seipso, Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: arbor fuit cum resurgeret. Granum per humilitatem carnis, arbor per potentiam maiestatis. Sicut arbor, quam in medio terræ positam vidit Nabuchodonozor, (capite quarto Daniel. Extendit enim palmites suos vsque ad

Accipere, sonat consensum.

Chrysost.

Euangelium per ... vt ...

Hierony.

Theodor.

Augustin.

Hilarius.

Greg.

Christus granum sinap. 1.

mare, & vsque ad flumen propagines suas. Lignum vitæque vitæ in medio Paradisi, Genes. 2. *Ita vt volucres cœli veniant, & habitent in ramis eius.* Non eo hic sensu volucres cœli sumuntur, quo in superiori parabola, sed contemplatione deditos significant. Apud Danielem Nabuchodonozor arbori confertur, in cuius ramis volucres quiescerent: quòd & ipse pluribus dominaretur, & multi populi ad eum, vt iudicem & protectorem confugerant: sed quàm melius Christus, ipsi etiam Apostoli huic arbori comparantur? Hilarius in Matthæ. Oleris enim vitæ, tanquam ægroto Israel data est prædicatio Prophetarum: sed iam in ramis arboris cœli volucres inhabitant, Apostolos scilicet ex Christi virtute protensos, & mundum inumbrantes in ramis intelligimus, In quos Gentes in spem vitæ aduolabunt, & aurarum turbine, idest, diaboli spiritu flatúque vexatæ, tanquam in ramis arboris, conquiescent. Hieronymus in Matthæ. Ramos Euangelicæ arboris, puto dogmatum esse diuersitates, in quibus supradictarum volucrum vnaquæque requiescit. Assumamus & nos pennas columbæ, vt ad altiora volitantes possimus habitare in ramis huius arboris, & nidos facere doctrinarum, terrenaque fugientes, ad cœlestia festinare. Cœlestis enim ille Abraham pater multarum Gentium nos cum Angelis inuitat, Genes. 18. Requiescere sub arbore. Ad eadem contendit fidelis anima, Cant. 7. Dixi ascendam ad palmam, & apprehendā fructus eius. *Aliam parabolam locutus est eis,* ex qua idem, quod superiore, concluderet, Euangelij scilicet dilatationem & virtutem. *Simile est regnum cœlorum fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinæ satis tribus, donec fermentatum est totum.* Chrysostomus homil. 47. in Matthæ. Hoc ita intelligendum scribit, ac si dicat: Sicut fermentum, quamuis modicum sit, magnam farinæ copiam transmutat, sic vos vniuersum terrarum orbem vestra prædicatione conuertetis. Fermentum igitur modò in bonam, modò in malam partem sumitur: contingit enim non modò bonæ, sed & deprauatæ doctrinæ latè se porrigere, & vicina transmutare. 1. Cor. 5. & Gal. 5. Paulus ad falsam doctrinam transfert, dicens, Modicum fermenti totam massam corrumpit. Triplex igitur fermentum in scripturis legimus, Pharisaicum, Matth. 16. Luc. 12. & Marc. 8. Malitiæ & versutiæ, 1. Cor. 5. Gal. 5. Apostolicum, cuius hic mentio fit. Prudentissimè autem, & ex natura rerū imagines cudit, inquit Chrysostom. vt ostendit, sicut illa natura duce impossibile est non fieri: pariter hæc quoque natura domino conducente necessariò successura. Occurrit igitur hac similitudine, his quæ contra obiici possent. Et quid nos duodecim homines poterimus ad tantam totius orbis multitudinē? Atqui, inquit, idipsum maximæ virtutis vestræ splendorem ostendet, quod multitudinis orbis immixti non cōfundemini. Nam & fermentum cùm farinæ appropinquauerit, totam massam fermentat. Non transmutatur fermentum, sed alia, ad quæ accesserit, transmutat. Ita neque vos in mores Gentium transibitis, sed illos ad vestram doctrinam & pietatem traducetis. Etiamsi ambuletis inter medias ollas, inquit Psaltes, pennæ conuersationis vestræ, vt pennæ columbæ deargentatæ, & posteriora dorsi eius, ceu famæ quam relicturi estis, in pallore auri, quo charitas exprimitur. Ex ipsa scilicet vestra conuersatione omnes tandem ad mutuam charitatem inuitabuntur. Petrus Chrysologus sermone 99. Res de vsu geritur. Vir in agro sinapis arborem serit, domi mulier fermentum procurat, & panes præparat alimoniæ: quia virum foris expectat labor, intus, mulierem domestica cura constringit. Hinc est quòd (Genes. 18. Sara sterilis & anus ex ista præparatione fermenti, & ex tribus mensuris, tres subcinericios panes Dominicæ hospitalitati offert, & mysticè proponit obsequio, vt sterilitas mundi tota senectute conclusa, in mensuris tribus, hoc est in æqualitate Patris & Filij & Spiritus sancti, fermentum fidei collocaret: & domino suo tres panes poneret confessione Trinitatis, atque pro munere hoc, totam Christiani germinis fœcundaretur ad prolem. Augustinus libro 1. Quæst. Euangel. q. 12. Mulierem sapientiam dicit, fermentum dilectionē, quæ feruere facit & excitat. In farinæ

Hilarius.

Hierony.

Chrysost.

Sicut fermentum ... do ... Apostoli ... totum orbem ...

Pet. Chrysol.

August. ... sapientiam.

teris satis tribus, vel tria illa in homine, & ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mente: vel tria illa fructifera, centesimum, sexagesimum, trigesimum: vel tria genera hominum, Noë, Daniel, Iob intelligit. Alibi etiam Trinitatis fidem significari notat. Clemens Alexandr. libro 5. Stromat. profunda mysteria intelligit, quibus in vnitatē fidei coalescamus. Proposita enim hac parabola, adiicit: Aut enim tripartitò per obedientiam salua fit anima, per spiritualem potestatem in ea absconsam, per fidem: aut quòd vis verbi, quæ data est nobis, cùm sit & valida & compendiosa, quemlibet qui eam exceperit, & intra se possederit, occultè & latenter ad se trahit, & omnem eius coactam multitudinem colligit in vnitatem. Petr. Chrysologus sermone 99. prosequitur postremam Augustini de tribus satis interpretationem. Mulier, inquit, accepit à Deo fermentum fidei, quæ acceperat à diabolo perfidiæ fermentum: abscondit in mensuris tribus, hoc est in tribus hominum temporibus, quod est ab Adam vsque ad Noë, à Noë vsque ad Moysen, à Moyse vsque ad Christum: vt mulier, quæ corruperat fermento mortis in Adā totam massam generis humani, fermento resurrectionis totam carnis nostræ massam redintegraret in Christo: Vt mulier quæ confecerat panem gemitus & sudoris, panem vitæ coqueret & salutis: & esset omnium viuentium mater vera per Christum, quæ erat in Adam mater omnium mortuorum. Ob hoc enim Christus nasci voluit, vt sicut per Euam venit ad omnes mors, ita per Mariam rediret omnibus vita. Quæ Maria huius fermenti typum implet, similitudinem præfert, consignat figuram, dum de supernis suscipit fermentum verbi, & humanam carnem in aluo virginis, immò in alueo virginis, cœlestem totam conspersit in massam. Sed quid allegorici sensus in hac similitudine maneat, iam prodamus. Mulier quæ accepit fermentum, Ecclesia est: fermentum quod accepit, cœlestia doctrinæ sacramentum est: mensuræ tres, in quibus perhibetur abscondisse fermentum, Lex, Prophetæ, Euangelia, vbi diuinus sensus mystico absconditur, & celatur in verbo, vt fidelem non lateat, lateat infidelem. Quod autem dixit, *donec fermentatum est totum*, illud est quod Apostolus dicit: (1. Corinth. 13.) Ex parte scimus, & ex parte prophetamus: cùm autē venerit quod perfectum est, cessabit quod ex parte est. In conspersione scientia nunc diuina est, aspergit sensus, leuat corda, incrementat ingenia, & doctrinarum more, ad sapientiæ cœlestis dilatat, suscitat, diffundit augmentum. Fermentabitur autem totum, quando Christo adueniente, videbimus eum sicuti est. Rabanus in Matthæum. Charitas enim in nostra mente recondita eò vsque crescere debet, vt totam mentem in sui perfectionem commutet: quod hîc quidem inchoatur, in futuro verò perficitur. Hieronym. in Matth. exponit de doctrina Euangelica, qua sapientia tribus satis absconderit. Tria autem sata, tres animæ potentias intelligit, rationalem, irascibilem, & concupiscibilem. Et nos ergo, inquit, si acceperimus fermentum hoc Euangelicum sacrarum scripturarum, in ratione possideamus prudentiam: in ira, odium cōtra vitia: in desiderio, cupiditatem virtutum: & hoc totum fiet per Euangelicam doctrinam quam nobis mater Ecclesia præstitit. Prosequitur & superiorem sensum satorum in fide Trinitatis. Hilarius verò in Matthæ. fermentum hoc de Christo exponit. Fermentum enim, inquit, de farina est, quod virtutem acceptam acetuo [sic] sui generis reddit. Hoc autem fermentum acceptum mulier Synagoga per iudicium mortis abscondit in his tribus farinæ mensuris, Legis scilicet, Prophetarum, Euangeliorum æqualitate coopertum. Vnum omnia fecit, vt quod lex constituit, Prophetæ nunciauerunt, idipsum Euangeliorum profectibus expleatur. Quanquam ad trium Gentium vocationē ex semine Cham, Sem, & Iaphet, tres mensuras farinæ referendas esse, sensisse multos memini. Sed nescio an hoc ita opinari ratio permittat: cùm, etsi omnium Gentium vocatio sit, in his tamen Christus non absconsus sit, sed ostensus: & in tanta infidelium multitudine non fermentatum est totū. Interim tamen nihil impedit, quin & totum fermentetur, cùm dicat Paulus, quòd postquàm plenitudo Gentium subintroierit, reliquię Israelis saluæ fient: & Christus, (Ioann. 10.) fiet vnum ouile & vnus pastor. Et Daniel, Probabuntur, & dealbabuntur. Ita fiet scilicet, vt omnes ad fidem vnius Dei reducantur: oportet interim fermentum verbi Euangelici abscondi & celari in cordibus quorundam, donec totum appareat fermentatum, id est, donec omnes Euangelium accipiant. Hoc videmus in parte fieri. Quantumuis enim barbaros existimemus in Oriente, Occidente, Septentrione, & Meridie, immixti tamen sunt nonnulli, qui Christianam saltem degustarunt pietatem: Et in horum animis latet fermentum hoc, donec Dominus omnes ad Euangelij sui confessionem deducat. *Hæc omnia locutus est Iesus in parabolis ad turbas, & talibus multis parabolis loquebatur eis verbum, prout poterant audire: sine parabola autem non loquebatur eis.* Parabola similitudo est. Hæc magis vrget simplices & idiotas ad cognoscenda maiora: sic enim quasi manu ducuntur, ex rerum communium & notissimarum argumentis ad spiritualem cognitionem. Quid est verò quòd sine parabolis nihil dixisse perhibetur? Ergo quicquid in Euangelio asseritur, parabolicum est? August. de Quęst. Euang. Hoc dicitur, non quia nihil propriè locutus sit, sed quia nullum ferè sermonem explicauit, vbi non per parabolam aliquid significaret. Hierony. in Matth. Non autem discipulis, sed turbis parabolas loquebatur, & vsque hodie turbæ in parabolis audiunt. Verùm hîc nihil prodest ipsius literæ cognitio, nisi sensum parabolæ penetraueris. Clem. lib. 1. Stromat. Quòd si non est, inquit, omnium cognitio, asinus ad lyram, vt in prouerbiis dicitur. Sues certè magis delectantur luto, quàm aqua mūda: & quidam magis requirunt literam, quàm spiritum. Aug. lib. 2. de Doct. Christ. c. 6. Multis enim & multiplicibus difficultatibus & ambiguitatibus decipiuntur, qui temerè legunt scripturas, ita obscurè quædam dicta densissimam caliginem obducunt. Quod totum prouisum diuinitùs esse non dubito, ad edomandam labore superbiam, & intellectum à fastidio reuocandum, cui facilè inuestigata plerumque vilescunt. Petrus Chrysologus sermone 96. in hanc parabolam. Si, inquit, dicta vel facta Christi passim carnalibus sensibus subiicerētur, torpesceret animus, mens vacaret, dormiret ingenium, cor tabesceret, extingueretur quicquid humani vigoris est & caloris. *Proposuit*, inquit, *illis parabolā*. Sicut in lapide friget ignis, latet ignis in ferro: ipse tamen ignis ferri ac lapidis collisione flammatur: sic obscurum verbum verbi ac sensus collatione resplendet. Certè si mystica non essent inter infidelem fidelémque, inter impium ac pium, discretio non maneret: nunc verò cùm petit anima, mens pulsat, quærit sensus, sperat pietas, fides exigit, meretur intētio, apparet & sudātis fructus, & pœna desidis, & iustitia largitoris simul, quia plus accepta sapiunt, quàm possessa: inuenta magis, quàm subiecta delectant. Thom. in Matthæ. Cur ergo in parabolis loqueretur, ratio duplex est. Inter turbas fideles infidelibus permixti erant. Malignis & infidelibus ita loquebatur, vt non intelligerent, & videntes non viderent. Fideles verò hoc dicendi modo magis instruebat, eorúmque mentibus quod volebat, inculcabat. Sic Paulus, 1. Corinth. 4. Non potui, inquit, vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Spiritualis enim Prouerb. 1. animaduertet parabolam & interpretationem, verba sapientum & ænigmata eorum. Adiicit Matth. & aliam rationem. *Vt adimpleretur quod dictum est per Prophetam*, Psalm. 77. *Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita à constitutione mundi.* Hierony. in Matthæ. Hoc testimonium de 77. Psalmo sumptum est. Legi in nonnullis codicibus, eo loco vbi nos posuimus, & vulgata editio habet, Vt adimpleretur quod dictum est per Prophetam dicentem, ibi scriptum esse, per Esaiam Prophetam dicentem. Hinc factū est, vt Porphyrius Euangelistæ ignorantiā exprobraret, vt qui Esaiæ deputauerit, id quod in Psalmis legebatur. Quia ergo minimè inueniebatur in Esaia, arbitror postea à prudētibus viris esse sublatū. Sed mihi videtur in principio ita editū: *Quod scriptū est per Asaph Prophetam dicentem*. Septuagesimus enim septimus Psalmus, de quo sumptū est hoc testimonium,

Margin notes (left): Cle. Alex. — Pet. Chrys. Quæ tria sata. — Rabanus. — Hierony.7 [sic] — Hilarius. — Mulier Synagoga. — Vocatio Gentium & Iudæorum.

Margin notes (right): August. — Hierony. — Cle. Alex. — August. — Cur Christus in parabolis loquebatur. — P. Chrysol. — Thomas. — Hierony. — Conciliatur lectio huius loci.

Asaph Prophetæ inscribitur. Et primum scriptorem non
intellexisse Asaph, & putasse scriptoris vitium, atque
emendasse nomen Esaiæ, cuius vocabulum manifestius
erat. Sciendum est itaque, quòd non solum Dauid, sed &
cæteri, quorum in Psalmis & hymnis & canticis Dei præ-
scripta sunt nomina, Prophetæ sunt appellandi, Asaph
videlicet, & Idithun, Eman Esraites, & reliqui quos Scri-
ptura commemorat, quódque in persona Domini dicitur,
Aperiam in parabolis os meum. Considerandum attentiùs,
& inueniendum describi egressum Israëlis ex Ægypto,
& omnia signa narrari, quæ in Exodi continentur histo- A
ria. Ex quo intelligimus, vniuersa illa, quæ ibi scripta
sunt, parabolicè sentienda, & manifestare abscondita sa-
cramenta. Hoc enim Saluator edicturum se promittit, di-
Augustin. cens: Aperiam in parabolis os meum. August. in Psal. 77.
hinc colligit parabolicè dici hic omnia, cùm vniuersa po-
pulo Hebræo in figuris contingerent, (1. Cor. 10.) Vnde
& nobis potiùs hæc cantata sunt, sicut inter cætera in hoc
Psalmo dictum est, Vt cognoscat generatio altera. Sa-
cramentum enim regni cælorum velabatur in veteri Te-
stamento, quod plenitudine temporis reuelaretur in no- B
uo. Hunc ergo sensum habent hæc verba, iuxta Glossam,
Conciliantur verba Ps. 77. cum verbis Matthæi. ac si dicat Christus: Ego qui priùs locutus sum per Pro-
phetas, modò in propria persona aperiam os meum in
parabolis, & eructabo, seu de thesauro cordis mei emittā
mysteria, quæ abscondita erant à constitutione mundi.
Psalm. 44. Eructauit cor meum verbum bonum. Psal. 18.
Dies diei eructat verbum. Sic quod Septuag. vertunt
φθέγξομαι, id est, loquar, Matth. interpres vertit ἐρεύξομαι,
eructabo: quódque illi προβλήματα, problemata seu pro-
positiones, hîc legitur κεκρυμμένα, id est abscondita. He-
bræa enim sic habent: אפתחה במשל פי אביעה חידות מני קדם: C
Ephtechâh bemaschál pîn abigha chidóth minni kédem. quæ idē
sonant quod verba Matthæi, nisi quòd habet *ab initio*, pro
eo quod legimus *à constitutione mundi*. Mysteria scilicet
noui Testamenti abscondita erant. 1. In mente paterna.
Vnde &, In capite libri scriptum est de me, inquit Chri-
stus. Et electi sumus ante mundi constitutionem (Ephes.
1.) 2. In figuris & typis prioribus, quæ etiam hac mundi
cōstitutione prænotabantur, in cœlo, terra, aëre. 3. In pro-
missionibus primùm factis Adamo. 4. In reuelationibus
& visionibus, quæ & Adamum & patres in meliorem spē
eleuarent. *Tunc dimissis turbis venit in domum, & accesserunt* D
ad eum discipuli dicentes: Edissere nobis parabolam zizaniorum
agri. Consultò Dominus in domum se subtrahit, vt ibi in-
terrogetur, & ad interrogata respondeat de his quæ po-
pulus nec merebatur audire, nec poterat, vt obseruat
Hierony. Hieronym. in Matth. Nec enim omnibus, sed dignis tan-
tùm reuelanda sunt tanta mysteria. Rogant autem disci-
poli, vt familiariores, nobis exemplum præbentes, vt si
qua in scripturis difficultas oritur, quam non intelliga-
mus, oremus Deum potiùs, quàm verbis contendamus.
Oratione nimirùm resolutionem nanciscemur ab eo, qui
aperuit Apostolis sensum, vt intelligerent scripturas. Ioā. E
20. Cæterum quod aiunt, *Edissere*, dictio Græca est, φράσον
ἡμῖν. Est autem φράσον omninò plus quiddā quàm loquere.
Rabanus. Rabanus in Matth. Mysticè autem dimissa turba tumul-
tuantium Iudæorum ingreditur Ecclesiam Gentium, &
ibi fidelibus exponit sacramenta cœlestia. *Qui respondens*
Remigius. *ait illis: Qui seminat bonum semen est filius hominis.* Remigius
in Matth. Ideò autem Dominus se filium hominis appel-
lauit, vt hoc indicio nobis exemplum humilitatis relin-
queret: siue quia futurum erat, vt hæretici negarent eum
hominem esse: siue vt per humanitatis fidem possimus
conscendere ad diuinitatis cognitionem. Seminauit ver- F
bum Dei, seu filius, ab initio in mentibus Patrum & Pro-
Cle. Alex. phetarum, vt docet Clemens Alexandrinus lib. 1. Paidag.
nunc autem seminat per Doctores, Apostolorum succes-
sores, Ecclesiæ Prælatos, concionatores. Seminauit & ip-
se in forma serui, ne qua infidelibus esset excusatio. Ita
seminauit modo externo, cùm in propria persona doce-
ret, & audiretur: seminauit & inuisibili modo olim, &
nunc in Ecclesia. Matth. 18. Quoties duo aut tres congre-
gati fuerint in nomine meo, in medio illorū sum. Et rur-
sus. Ego vobiscum sum vsque ad consummationem secu-
li. Nam cùm sit paterna sapientia, illius fuit seminare se-
men bonum verbi. Hierem. 31. Seminabo domum Israël,
& domum Iuda semine hominum, & semine iumentorū.
Nouit enim quid spiritualibus, & quid carnalibus qui per
iumenta significantur, opus esset. Ideò his parabolas, illis
nuda mysteria proposuit. *Ager autem est mundus.* Ioan. 1.
Mundus per ipsum factus est. Psalm. 23. Domini est terra,
& plenitudo eius. Venit ergo in mundum, vt agricola in *Ager, mundus.*
agrum, vt tolleret vepres, tribulos & infructuosas her-
bas: simúlque terram cultam semine conspersam fœcun-
A daret. Sic Hieremias velut agricola constituebatur. Po-
sui te, inquit Dominus (Hierem. 1.) vt euellas & plantes,
destruas & reædifices. Ægrè ferebat mundum hunc spi-
nis prophanorum cultuum, superstitionum, impietatum
horrescere. Descendit igitur in agrum: & qui cœlo terra-
que dominatur, adinstar humilimi hortulani visus est
Mariæ Magdalenæ. Ioann. 20. Hæc & per se, & per Apo-
stolos, & adhuc nunc per ministros suos auferre conten-
dit: vt quę Patris sunt, nostris animis inserat. *Bonum autem*
semen hi sunt filij regni. hoc est, vt interpretatur Albertus in Albertus. *Semen boni, electi.*
B Matthæum, ad regnum sinemari per semen, è quo etiam
seminis nomen acceperunt. Psalm. 21. Anima mea illi vi-
uet, & semen meum seruiet ipsi. Regni filij dicuntur, quia
Rom. 8. si filij, & hæredes. Atqui, Ioan. 1. dedit potestatem
filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius. Renascū-
tur autē ex semine incorruptibili verbi Dei. *Zizania sunt*
filij nequam, propter causam oppositam. Zizania etiam ea
dicuntur, quæ animos hominum ita peruertunt, vt filij
nequam dici possint: qualia sunt hæreses, schismata, lites,
dissensiones, & cætera quæ militant aut in fidem, aut in
charitatem. Esa. 1. Væ populo graui, semini nequam, filiis
C sceleratis. *Inimicus autem qui seminauit ea, est diabolus.* Hoc
loco Manichæi abusi sunt, in fauorem Dei mali quem *In Manichæos.*
somniarunt, quasi creator etiam quorundam sit, quia di-
citur quòd & filios nequam seminarit. Verùm non ita in-
telligendum est, quasi creator illorum fuerit, sed quia per
imposturas & tentationes suas illos nequam & peruersos
reddiderit. Boni erant, si creationem priorem spectes, sed
corrupti & fascinati sunt ab homine inimico. Vnde &
Sapiens: Fecit Deus hominem rectum, sed ille infinitis se
miscuit quæstionibus. Hinc factum est, vt & Christus Iu-
dæis exprobraret, Ioā. 8. quòd ex patre diabolo essent, ra-
D tionémque redderet, non à creatione, sed ab affectibus.
Adiecit enim: Et desideria patris vestri vultis perficere.
Sic Danielis exprobratio ad senes (cap. 13.) intelligenda
est. Semen Chanaan, & non Iuda, species decepit te, &
concupiscentia subuertit cor tuum. Ideò Psaltes orat, Ps.
12. Illumina oculos meos, ne vnquam obdormiā in mor-
te, nequando dicat inimicus meus, Præualui aduersus eū.
Sap. 1. Inuidia enim diaboli mors introiuit in orbem ter-
rarum. Petrus Chrysologus ser. 96. Audistis igitur, quem- Pet. Chrys.
admodum sator mundi bona rerum principia seuit, nec
vllum malum ab originis processit auctore. Ab inimico *An diabolus creauerit aliquid.*
E superseminatum est malum, nō à rerum parente procrea-
tum. Et vidit Deus, inquit, Genes. 1. omnia quæcunque
fecit, & erant valde bona. Bona & valde bona. Nā quem
Deus faciens vocauit mundum, inficiens reddidit inimi-
cus immundum: & hominem, quem Deus in Paradiso
deliciarum collocauit ad vitam, inimicus in hac laboris
vita detraxit ad mortem: & affectum quem carni Deus
inseruit per naturam, inimicus in parricidium per inui-
diam commutauit. Cain probat hoc, qui primus germa-
no sanguine terram tinxit, Genes. 4. & in exitium frater-
num mortis dignus exitit dedicator. Sic ex discordia na-
F ta mors, semper humanam scindit & separat charitatem.
Et quia longum est ire per singula, vel paucis aperire cō-
pellimur, qualiter inimicus bonis mala, virtutibus vitia,
vitalibus mortalia, nostram semper superseuerit ad rui-
nam. Nónne ex vno homine Deus omnem repleuit ter-
ram, & ex vno semine pius sator totum genus hominum
tantam multiplicauit ad messem? Sed inimicus homines
omnes mox in vnum redegit, & superseminando mala,
quod benè satum fuerat, deleuit diluuio, non rigauit. Sic
legem diuinis & veracibus satam præceptis, humanis &
mendacibus fucauit inuentis: vt de sacerdote fieret perse-

cutor,

cutur, de Doctore deprauator existeret, de defensore legis redderetur inimicus. Sic creatura ad agnitionem condita creatoris, vt nesciretur Deus, Deos esse mentita est. Hinc sapientes sæculi fecit stultos, speculatores mundi docuit nihil videre, professores scientiæ fecit scientiam non habere, inquisitores rerum omnium dimisit ignaros. Basilius hom. 5. Hexaëmeron. Porrò, inquit, zizania non ex frumenti transmutatione fiunt, sed ex proprio principio subsistunt, propriúmque genus habent. Atque hæc sanè imaginem habent eorum, qui doctrinas Domini illegitimè adulterant, & non genuino more sermonem edocti sunt, sed ex praui spiritus doctrina corrupti: permiscent autem seipsos sano Ecclesiæ corpori, quo ex obscuro malum ipsis simplicioribus affricent. Macarius Ægyptius hom. 26. Istud ergo spiritualiter accipe. Nam post transgressionem terra cordis producit spinas & tribulos: operatur homo, elaborat, adhuc tamen spinæ improborum spirituum renascuntur: deinde sanctus ille spiritus succurrit infirmitati humanæ, Dominúsque mittit in terram cordis semen cœleste, ac excolit eam: iacto semine renascuntur adhuc spinæ & tribuli: iterum Dominus ipse, necnon homo, exercent terram animæ, sepiémque spiritus nequam ac spinæ oriuntur illic, & repullulant, donec æstas accedat, & excellat gratia, ac desiccêtur spinæ ab ardore solis. Etsi enim vitium inest naturæ, non tamen vsque adeò dominatur in eam, aut imperium in eam obtinet, vt ei resisti non possit. Nam zizania tenellas herbas frumenti suffocare possunt: vbi per æstatis accessum fructus desiccati fuerint, zizania frumento nihil nocent. Cæterùm rectè dicitur à Christo, *quod cùm dormirent homines, venit inimicus homo, & superseminauit zizania.* Nobis enim dormientibus, non autem vigilantibus, imponit diabolus. Per somnum scilicet, socordiam, negligentiam salutis, & lasciuiam intelligo. Sic fur noctu perfodit domum, vnde & monetur paterfamilias vt vigilet. Ideò toties Christus inculcat suis, Videte, vigilate & orate. Et in horto, Vigilate & orate, vt non intretis in tentationem. Et Petrus: Fratres, inquit, sobrii estote, & vigilate in orationibus, quia aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret. Quis verò dormiendum existimet, si in vicino furiosus inimicus sit? Quod autem in quoque homine contingit, vt propter suam negligentiam à Sathana vincatur, id etiam euenit Ecclesiæ, dormientibus Prælatis: id regi, principibus sua, & non quæ populi sunt, curantibus: id denique omnibus qui præsunt, si deliciis, cupiditatibus, propriis etiam commodis magis inseruiant, quàm Deo & subditis. Chrysostomus homil. 47. Oper. prior in Matth. Illud profectò diaboli artibus astutè fieri scire debemus, vt veritati semper errores connexi atque inserti, per similitudines facilè decipiant leuiores. Propterea non alia semina, sed zizania immixta dicit, quæ tritico simillima sunt. Modum quoque insidiarum proposuit. *Dum enim dormirent homines*, ait: non paruum periculum prærupti præcipitii Præsulibus hinc imminere docens, quibus agrorum cura commissa est: nec Præsulibus modò, verumetiam omnibus. Liquidò autem hoc apparet, post veritatis semina iam collecta, erroris fraudem pullulasse: quod euentus quoque rerum confirmauit. Falsi enim Prophetæ post Prophetas apparuerunt, & fallaces Apostoli post Apostolos, & post Christum Antichristus. Nam diabolus nisi priùs videat quid sibi sequendum sit, aut quibus insidiandum, cùm quid faciendum sit, nesciat, nec conatur quidem. Si ergo etiam nunc posteaquàm intellexit ab alio centum, ab alio sexaginta, ab alio triginta fuisse producta, fraudem excogitauit. Nam quoniam euellere non potuit quod actis radicibus iam propagatum fuit, nec suffocare, nec vrere, fraudulenter nisus est sua disseminare. Gregorius Nyssen. lib. de Orat. etiam ad delicias & voluptates zizaniorum significationem transfert. Quæcunque enim, inquit, deliciis ac luxui excogitata sunt, ex de zizaniorum iuxtà satorum semine sunt. Semen patrisfamilias frumentum est, ex frumento panis conficitur: at luxus & deliciæ zizanium est, quod ab inimico iuxta frumentum satum est. Bonum ergo malo prius est, cùm zizania frumento superseminata sint. Nec ab vno & eodem vtrumque est, sed bonum à Deo, malum à diabolo, vt & Dionysius lib. de diuinis nominib. cap. 4. disserit. Quod si quis contendat diabolum à Deo factum esse, itaque malum etiam à Deo esse: respondet Tertullian. lib. 2. contra Marcionem, ipsum quidem à Deo esse, si naturam spectemus: corruptionem autem naturæ ab ipso diabolo profectam esse. Sed etsi, inquit, ab homine in diabolum transcripseris mali elogium, vt instinctorem delicti, vt sic quoque in creatorem dirigas culpam, vt in authorem diaboli, qui fecit Angelos spiritus: ergo quòd factus, à Deo est, id est Angelus, id erit eius qui fecit. Quòd autem factus à Deo non est, id est, diabolus, id est, delator, superest vt ipse se fecerit, deferendo de Deo, & quidem falsum. Angelum enim ex forma operum bonorum instituit bonum. Denique sapientissimus omnium editur, antequàm diabolus, nisi malum est sapientia. Et si euoluas Ezechielis Prophetiam, facilè animaduertes, tam institutione bonum Angelum illum, quàm sponte corruptum. In personam enim principis Tyri, ad diabolum pronunciatur: Et factus est sermo ad me dicens: Fili hominis, sume planctum super principem Tyri, & dices: Hæc dicit Dominus, Tu es resignaculum similitudinis, qui scilicet integritatē imaginis & similitudinis resignaueris, corona decoris (hoc vt eminentissimo Angelorum, vt Archangelo, vt sapientissimo omnium) in deliciis paradisi Dei natus es. Illic enim, vbi in secunda animalium figuræ formatione Angelos fecerat, lapidem optimum indutus est, Sardium, Topazium, Smaragdum, Carbunculum, Sapphirum, Iaspin, Ligurium, Achatem, Amethystum, Chrysolithum, Berillum, Onychinum, & auro replesti horrea tua & thesauros tuos. Ex qua die conditus es, cum Cherubim posui te in monte sancto Dei, fuisti in medio lapidum igneorum, fuisti inuituperabilis in diebus tuis, ex qua die conditus es, donec inuentæ sunt læsuræ tuę de multitudine negotiationis tuæ. Promas tuas replesti, & deliquisti: & cætera, quæ ad suggillationē Angeli, nō ad illius principis, propriè pertinere manifestū est: eo quòd nemo hominum in paradiso Dei natus sit, ne ipse quidem Adam, translatus potiùs illuc. Nec cum Cherubim positus in monte sancto Dei, id est, in sublimitate cœlesti, de qua Sathanam Dominus quoque decidisse testatur, nec inter lapides igneos demoratus, inter gemmantes sydetum ardentium radios, vnde etiam quasi fulgur deiectus est Sathanas. Gregor. Nyssenus lib. 7. Philosophiæ, de libero arbitr. cap. 3. Demonstratum est enim rationales creaturas omnes à principio optimas fuisse conditas; quòd si deinde ita permansissent, vt à principio creatæ sunt, extra omnem vtique malitiam essent. Soli tamen Angeli incorporales versi sunt, & neque ipsi omnes, sed quidam ex ipsis, quicunque videlicet se ad inferiora, aut ad terrestriū concupiscentiam sponte conuertentes, ab habitudine quæ est ad superiora & diuina, se separarunt, in diésque magis ac magis separant. Hi sunt inimici nostri, qui & insidiantur nobis, & in eandem secum perditionem attrahere nituntur. Petrus Chrysolog. serm. 97. *Cùm autem dormirent homines*, insidiator in noctibus latitat, in diebus vigilantes fugit, appetit dormientes, foris conflictū perit, prouocat palàm spectantibus omnibus, & coram populis vult habere victoriam. Idem serm. 96. somnum hominum refert ad sanctorum Patrum piam in Christo dormitionem, quibus hinc excedēribus, sæpissimè obuenit, vt gregibus multo magis dæmones insidiarentur. Quod & nouit Apostolus dicens, Act. 20. Scio quòd post discessum meum intrabunt in vos lupi rapaces. Hinc & Martinus orabat, vt ne permitteret Deus in gregem suum lupos illos post mortem suā grassari. Ergo cùm dormirent homines, id est, sancti Patres, Patriarchæ, Prophetæ, Apostoli, Martyres, in sopore mortis temporaliter dormientes, inquit Petr. Chrysolog. quia sanctorum mors somnus est: peccatorum verò mors est, quia in inferno pœnæ viuunt, vitæ pereunt peccatores. Hunc somnum Chrysost. homil. 47. in Matt. ad quemque nostrum, sed maximè ad Præsules Ecclesiæ transfert. Ingi ergo,

Basil.

Zizania vnde fiant.

Macarius Ægyptius.

Insidiæ dæmonum.

Chrysost.

Greg. Nyss.

Dio. Areop.

Tertull.

Vnde malū, & quid sit.

Greg. Nyss.

Pet. Chrys. *Quomodo dormiāt homines.*

Idē Chrys.

Chrysost.

[illegible] atque perpetua nob[illegible] custodia. [illegible] alibi [illegible]: Qui ad finem vsque perseuerauerit, hic saluus erit. Principium autem mali fuit, quia multi ea Præs[illegible], dormitantes, prauos & hæresim occultantes viros ad gubernacula Ecclesiarum promouerunt: (Sic Eu[x]entius Arianus Mediolani, Lucius Alexandriæ:) & hoc vnum sanè contendebat Valens Arianus Imperator, vt consubstantiales Episcopi exploderentur, admitterentur autem ij, qui in Arij dogma iurassent, vt facilè colligitur. Quia ex re tanta facultas diabolo data est, vt multo minùs laboraret.

Gre. Naz.

A

Gregor. Nanzanzen. Oratione in S. Athanas. Hinc, inquit, quidam iniustè à thronis sunt exclusi, alij verò eorum loco introducti, & impietatis chirographa tanquam aliud quid necessarium exacta, ac atramentum in promptu, & sycophantes iuxta. Ob quæ sæpius sum collachrymatus, quum confusionem cernerem tuum vigentem, & recti verbi persecutionem à verbi præsidibus nunc exurgentem. Præsenti enim tempore Pastores facti sunt insipientes: omnes se tempori adaptarunt, tantùm inter se contendentes, vt quidam antea, quidam verò postea paterentur. Et vt nonnulli propugnatores ac præsides fierent impietatis, alij autem in secundo

B

constituerentur ordine, vel timore perculsi, aut proprijs commodis seruientes, seu adulatione inescati, siue ignorantia decepti, quod erat modestissimum, si saltem hoc ad excusationem satis est illis, quibus populi concredita est cura. Et quomodo inquies, dormire poterimus? Corporis certè somno penitus impossibile, voluntatis autem omninò possibile. Ideò Paulus dicebat: Vigilate, state in

Hierony.

fide. Hieronym. in Nahum, cap. 3. Scit enim rex Assyrius diabolus non posse se oues dispergere, nisi pastores antè

C

Plutarch.

consopierit. Vnde & Thebanus Epaminondas (teste Plutarcho in Apophthegmatibus) cæteris ebriis sibi vigilandum & sobrium esse licere dicebat. Nam si speculatores hostibus imminentibus dormiant, facilè ciues, quibus præficiuntur, oppugnari poterunt. Sed & olim Sirenes (vt ab Homero fingitur) priùs suis cantibus nautas consopiebant, quam submergerent. Et venefica Circe cibo obliuionis socios Vlyssis in porcos dementabat. Inimi-

[illegible margin note]

cus ergo dormientibus nobis superseminat zizania, idque in[s]ectu, vt celet fraudem suam, & nobis faciliùs imponat.

D

August.

Augustin. rectè per agrum mundum, non autem Ecclesiam significari notat. Siquidem cùm per zizania prosuta dogmata designetur, manifestum est Ecclesiam solum [tr]iticum doctrinæ retinere, omnia autem illi contraria ab [ei]us officina explodi. Et tamen dicuntur zizania seminata in medio tritici: quoniam etsi non in Ecclesia, in mundo [ta]men infideles fidelibus, hæretici Catholicis permixti [s]unt.

Chrysost.

Chrysost. Nunc enim, inquit, diabolus per hæreticos seminat, qui non alia de re, quàm inani gloria commoti perniciosum venenum effuderunt. Non autem his verbis solùm, sed per sequentia etiam diligenter eorum [in]genia descripsit. Nam *& abiit*, inquit: se autorem

E

[ei]us zizaniorum falsæ doctrinæ diabolus disseminauit: [n]oluit scilicet ex alio fuco pietatis, religionis cultûs Dei [ho]c prætextum facere, non ex fuco inuidiæ, superbiæ & malitiæ. Vnde factum est, vt qui hæc zizania appeterent, [v]arum dissensionum venenum religionis pallio operirent. Seu &, *cùm creuisset herba, & fructum fecisset, tunc apparuerunt & zizania.* Id certè moris est apud hæreticos, vt obumbrent seipsos, atque occultent in principijs, quousque maiorem fiduciam capiant, & quodam fauore multitudinis iuuentur. Tunc enim contagiosa venena intre-

F

pidè effundunt. Et primum quidem se pusillum esse gregem prædicant, demum de multitudine gloriantur. Et ita procedunt, vt ignis in stipite diu latens, qui tandem non domum tantùm, sed & totam ciuitatem incendit. Latent aliquandiu inter fideles, donec confirmati, suis artificijs Ecclesiam opprimere se posse præsumant. Ba-

Basil.

silius Epist. 64. ad primores Neocæsareæ. Reuera scilicet praua dogmata perniciosis medicamentis, vt sunt cicuta & aconitum, & si quod est aliud pharmacum hominem occidens. Somnia autem pugnam & seditionem & dilectionis dissipationem denarrant, ne dent occasionem diabolo inuadendi animas ipsorum per somnium, neque potiores faciant ab ipso inductas imaginationes doctrinis salutaribus. Sicut autem cicuta & aconitum, somnum mortiferum inferunt, sic & hæreses operantur enim in animis, quod illa in corporibus. Sed & illudere contendunt Magistratus omnes, ac si nihil aliud quàm pietatem spirent, cùm interim totius religionis ruinam per eos diabolus moliatur. Ita se occultat hæresis, *donec crescat & fructum faciat, tunc enim apparent & zizania.* Fit in his quod quis lusit de Simio, qui quamdiu humi iacuit, accedere ad humanos gestus videbatur: verùm vbi in superiora contendere cœpit, simul atque arborem conscendit,

Visus & est culo Simius esse glabro.

Apparuerunt hæreses seu zizania, statim atque caput extulerunt, & fructum fecerunt. Tum scilicet seditiones, rebelliones, sacrilegia, parricidia, incestus, rapinæ, & omne execrationis genus prodijt. Ex vnguibus leo co-

August.

gnitus est. Augustinus etiam contra Manichæos obseruat, hæreticos sua zizania in medio tritici seminare, quòd blasphemias suas sacris scripturis immisceant, & illustrare conentur. Hinc fit vt omnes nunc nouum, nunc vetus Testamentum sibi fauere iactitent, & iis, sed malè intellectis, sibi fucum faciant ad tempus, donec creuerint & fructum fecerint. Tum scilicet ex fructu & conclusione doctrinæ, facilè deprehenduntur zizania & imposturæ, scripturis sanctis & antiquorum Patrum com-

Idem Aug.

mentarijs oppositæ. Vnde & ille lib. 32. contra Faustum, c. 19. sic Manichæos alloquitur. Video id vos agere, vt omnis scripturarum de medio auferatur authoritas, & suus cuique animus author sit, quid in quaque scriptura probet, quid improbet: id est, vt non authoritati scripturarum subijciatur ad fidem, sed sibi scripturas ipse subijciat: non vt ideò illi placeat aliquid, quia hoc in sublimi authoritate scriptum legitur, sed ideò rectè scriptum videatur, quia hoc illi placuit. Ita videntur primùm in medio tritici crescere. Verùm deprehenduntur tandem multum differre à tritico, imò & ipsi tritico sacræ scripturæ aduersari. *Messis autem consummatio sæculi.* Chrysosto-

Chrysost.

mus hom. 48. Operis pe. in Matth. Cùm autem alibi messem iam adesse dixerit, vt cùm de Samaritanis, (Ioan. 4.) Leuate, inquit, capita vestra, quoniam regiones iam albæ sunt ad messem: & rursus, Messis quidem multa, operarij autem pauci: quare hîc futuram esse prædicat? Aliam certè ibi, aliam hîc verbi huius potestatem esse vi-

Seculi consummatio messis

demus. Nam quando credulitatem, atque obedientiam audientium designat, vt rei consummationem ostendat, messis nomine vtitur. Quando autem fructum prædicationis ab auditoribus quærit, tam semen, quàm messem ipsam consummationem appellat. Remigius in

Remigius.

Matthæ. Per messem igitur designatur dies iudicij, in quo separandi sunt boni à malis: quod fiet ministerio Angelorum: vnde & hîc dicuntur *Messores Angeli*, sicut & nunc in Ecclesia ministri boni messores sunt. Verùm agamus primùm de his quæ fiunt à ministris Ecclesiæ, antequàm procedamus ad ea quæ in mundi consummatione contingent. *Accedentes serui patrisfamilias dixerunt ei: Domine, nónne bonum semen seminasti in agro tuo? Vnde ergo habet zizania?* Hoc norunt Angeli. Magis igitur oportet intelligi homines ipsos fideles seruorum nomine hoc loco significatos, vt scribit Augustinus: nec

August.

Querimonia seruorum apud Deum.

mirum, si & bonum semen ipsi dicuntur. Ex diuersis enim significationibus vna res diuersas similitudines recipit: sicut & de se ait, quòd ipse sit ianua, & quòd idem sit pastor. Accedunt autem pijs votis ad Deum, aut cùm apud eum conqueruntur de seminis & agri sui iactura. Sicut & Habacuk, cap. 1. Quare taces deuorante impio iustiorem se? Et Psaltes, Psalm. 2. Quare fremuerunt Gentes, & populi meditati sunt inania? Et alibi: Ipsi peccatores obtrectuerunt diuitias. Nostrum enim est effundere coram Deo corda nostra, & communes Ecclesiæ persecutiones velut patri pientissimo proponere. Nostrum est & Ecclesiæ Pontifices, velut terræ istius satores, de occultis hæresum zizanijs commonefacere, vt sibi suisque prospiciant. Leo Martyr serm. 4. de Collectis.

Leo Mart.

Vt enim in omnibus dilectio vestra placeat Domino, etiam ad hanc vos hortamur industriam, inquit: vt Ma-

nichæos vbicunque latentes, vestris Presbyteris publicetis. Maxima est enim pietas prodere latebras impiorum, & ipsum in eis cui seruiunt, diabolum debellare. Basilius Epistol. 141. ad Cæsarienses. Vos igitur, ô diuina & charissima mihi omnium capita, cauete Philistæorum pastores, ne quis clam vobis obturet puteos, & scientiæ circa fidem puritatem conturbet. Hoc enim ipsis semper studio est, non ex diuinis scripturis docere animas simpliciores, sed externa sapientia resistere veritatem. Hos Paulus præcauendos & fugiendos monet. Videte, inquit, canes, videte concisionem, flens dico inimicos crucis Christi, quorum Deus venter est, & gloria in confusione ipsorum qui terrena sapiunt. Itaque ad modum interrogantium conquerimur apud Deum, Nónne bonum semen seminasti in agro tuo? Nonne omnia iusta & recta sunt? Vnde ergo dogmatum zizania? Petrus Chrysologus serm. 97. Et benè dixerunt, Seminasti, non seminauimus: siquidem quod per te facimus, nos semper nostro assignamus authori, & tu in iis quæ nobis facienda præcipis, ipse operator assistis. Ergo si nos operis tui facis esse pro tua dignatione consortes, non nobis solis quòd zizania nascuntur, ascribas Domine, aut tecum nos munit innocentia, aut nobiscum te reatus attingit. Nos præter tuam gratiam nihil habemus, per quam stamus, viuimus, mouemur & sumus, & sine qua iacemus, deficimus & perimus. Ergo nos hæc nobis sic laborauimus, vt perirent? Cuius autem est magis agros suos quàm patrisfamilias, cuius creaturis potiùs consulere quàm creatoris? Tu igitur nobiscum istius agri curam geris. Nostrum est conqueri, lugere, precari: tuum consolari, & in omnibus mederi. Et quidem omnia bona abs te sunt. Sap. 1. Deus mortem non fecit, sed impij manibus & verbis accersierunt eam. Hæc sunt illa zizania, quæ ad suffocanda bona semina immittuntur. De quibus etiam respondit, *Et ait illis, Inimicus homo hoc fecit.* Verùm cùm hoc tribuatur diabolo, cur modò homo inimicus dicitur? An non magna inter Angelum & hominem differentia est? At vero homo eo modo intelligitur, quo & Iudas diabolus appellatur, Ioannes 6. Nónne, inquit Christus, ego vos duodecim elegi, & vnus ex vobis diabolus est? Non quòd in dæmonum naturam, sed affectus transierit. Ita diabolus homo dicitur, quia se hominibus accommodat, vt fallat. Nostra se curare, diligere, prosequi fingit, vt & nos ipsos subuertat. Ideò in persona peccatoris viri adumbratur, inquit Tertullianus lib. 2. contra Marcionem. 2. Sed & sese velut domesticum hominis efficit, vt sint inimici hominis domestici eius, Mic. 7. Sic primum se insinuauit in familiare colloquium Euæ, sic phantasiis, somniis, exterisque tentationibus in secreto calami positus iste draco nobis illudit. 3. Hieron. in Matth. Sed & diabolus propterea inimicus homo appellatur, qui Deus esse desiit, de quo & in 9. Psalmo scriptum est: Exurge Domine, non confortetur homo. Inimicus autem verè censendus est, qui vitæ nostræ insidiatur, qui si posset, omnes homines perderet, vt scribit Origenes lib. 3. in Iob. Verùm à Deo prohibetur. Interim tamen nobis dormientibus, quantum potest obrepit. Euthym. in Matth. diabolum hominem dicit, vt qui affectionibus & voluptatibus subiectus sit, & ad instar hominis res amet corporeas. Hominem etiam dixerim, quia per homines loquitur, & horum ministerio zizania disseminat. Inimicum illum censendum Dominus ab initio docuerat, dicens mulieri: Inimicitias ponam inter te & serpentem, inter semen tuum & semen illius. Petrus Chrysologus serm. 97. Et quare tu Domine, cùm hoc videres, permisisti? Quare? Quia timere fraudes non potest, cui nihil potest deperire: & quia plus est mystica discernere, quàm prohibere mysterium: maius est reparare perdita, quàm illæsa reseruare: simul quia oportet zizania esse, vt qui probati sunt, manifesti fiant. His rationibus permittit Dominus hæreses, nō quia bonæ sunt, aut in illis sibi placeat, aut rescindere cùm velit, non possit, sed quia ex illarum argumento fideles magis discernuntur. Tertullianus lib. de præscript. contra hæreticos. Et ideò hæreses

Basilius.

Pet. Chrys.

Cur diabolus homo inimicus.

Tertull.

Hieron.

Origen.

Euthym.

Pet. Chrys.

Tertull.

quoque oportet esse, vt probabiles quique manifestarentur, tam qui in persecutionibus steterint, quàm qui ad hæreses non exorbitauerint. Neque enim eos probatos intelligi iubet, qui in hæresim fidem demutant. *Serui autem dixerunt ei, Vis imus & colligimus ea?* Euthymius in Matth. Serui illi orthodoxi sunt, qui feruentiorem erga cultum suum gerunt affectum & zelum, & frequenter admirantur cum indignatione, quòd Deus zizania nasci permittat. Hi igitur violenter euellere, & gladiis demetere zizania statuunt, si modò id patrisfamiliâs visum fuerit. Ad eundem sanè modum Petrus, Vis, inquit, imus & percutimus in gladio? Quot enim sunt, qui zelo ducti, statim profana quæque vindici gladio eradicanda contendunt? Duo autem in iis laudanda sunt, vt obseruat Thomas in Matthæ. Vnum, quòd mouentur ad destruendum malum, iuxta illud 1. Cor. 4. Auferte malum ex vobis ipsis. Alterum vero, quòd nihil proprio motu, sed iussu Domini aggrediuntur. Tob. 4. Omni tempore benedic Deum, & omnia consilia tua in ipso permaneant. *Et ait illis, Non. Ne fortè colligentes zizania, eradicetis simul cum eis & triticum. Sinite vtraque crescere vsque ad messem.* 2. Pet. vlt. Non tardat Dominus promissionem suam, sed patienter expectat. Porrò, vt obseruat Thomas Aquinas libr. Comment. in Matth. Quatuor de causis mali propter bonos eradicandi non sunt. 1. Quia per malos excitantur boni, 1. Cor. 11. Vnde & oportet hæreses esse, & Prou. 11. Qui stultus est, seruiet sapienti. Si non fuissent hæretici, inquit, non claruisset scientia sanctorum Augustini, Athanasii, & aliorum. 2. Quia nonnunquam contingit, vt qui modò malus est, postea bonus fiat. Hieronymus in Matth. Datur ergo locus pœnitentiæ, inquit, & monemur ne citò amputemus fratrem, quia fieri potest, vt ille qui hodie noxio dogmate deprauatus est, cras resipiscat, & defendere incipiat veritatem. Hinc est, inquit Pet. Chrysolog. serm. 97. quòd author vtraque referebat ad messem, id est, vsque ad iudicium diuinæ patientiæ suæ, & nostræ pœnitentiæ tempus vt qui se de malo commutarit ad bonum, dominicum deputetur in triticum. Si enim zizaniis non Dei patientia subueniret, nec Matthæum de Publicano Euangelistam, nec Paulum de persecutore Apostolum Ecclesia possideret. Denique Ananias eradicare triticum tunc quærebat, quando ad Saulum missus, de Paulo talia quærebatur: (Act. 9.) Domine, quanta mala fecit sanctis tuis: hoc est, eradica zizania. Quid ad lupum ouis? Quid ad contumacem deuotus? Quid ad persecutorem talis prædicator missus? Sed cùm Ananias videret Saulum, Paulum Dominus tunc videbat: cùm Ananias persecutorem diceret, tunc Dominus prædicatorem sciebat. Augustin. lib. 3. Quæst. Euang. cap. 15. Ideò fortè simul eradicatur triticum, cùm auferuntur zizania, quia multi primò zizania sunt, & postea triticum fiunt, qui nisi patienter, cùm mali sunt, tolerentur, ad laudabilem mutationem non perueniant. Itaque si euulsi fuerint, simul eradicabitur & triticum, quod futuri essent, si eis parceretur. Tertia ratio, propter quam nonnunquam mali tolerantur, est falsa suspicio, vt cùm quidam videntur esse mali, qui tamen non tales sunt: aut falsò multi deferuntur, qui pietatem & vitæ sanctimoniam in occulto sequuntur. Hos igitur si pro leuiori coniectura morti destinaremus, futurum esset vt & iusti multi occiderentur. Quarta ratio desumitur ex conditione personæ, in quam sententia proferenda est. Si enim tanta sit, vt simul cum ea iusti etiam eradicentur, expectandum potius donec vlcus maturum resecetur, & occasione sumpta & opportunitate, non nisi nocentes exterminentur. Sic Apoc. 12. Draco traxit ad se tertiam partem stellarum. At verò Genes. 18. sic iustus Deus agnoscitur, vt non facilè perdat iustum cum impio. Hieronymus in Matth. Videtur autem, inquit, hoc esse contrarium illi præcepto, Auferte malum de medio vestrum. Si enim prohibetur eradicatio, & vsque ad messem tenenda est patientia, quomodo eiiciendi sunt quidam de medio nostrum? Sed inter triticum & zizania, quod nos appellamus lolium, quamdiu herba est, & needum calamus

Euthy.

Cur Deus non statim vindicet impœnitentes.

Thom.

Idem.

Hieron.

Non citò eradicandi peccatores.

Pet. Chrys.

August.

In quibus casibus liceat tolerare peccatores.

Hieron.

venit ad spicam grandis, similitudo est, & in discernendo aut nulla, aut difficilis apparentia est. Primò ergo monet Dominus, ne verbi, quod ambiguum est, sententiam proferamus, sed Deo iudici reseruemus, vt, cùm dies iudicii venerit, ille nō suspicionem criminis, sed manifestū reatum de sanctorum cœtu eiiciat. Itaque multum hic hallucinantur, qui existimant Christū hac parabola docere tolerandos esse malos quoscunque, etiam hæreticos: de illis enim intelligit tantùm, qui nondum innotuerunt. Alioquin si quis hoc de hæreticis existimat, cur non & de cæteris, quos humanæ & diuinæ leges condemnant? Quis enim negauerit vitia omnia esse velut zizania in agro Domini, quæ triticum bonæ conuersationis corrumpant? Verum est enim id Poëtæ prouerbium,

An hæretici tolerandi sint.

Corrumpunt rectos mores consortia praua.

An non idem ipse Christus hæc iubet, Matt. 3. Arbor quæ non fert fructum, excidetur, & in ignē mittetur. Et Io. 15. Palmes si non manserit in vite, arescet, & in ignem mittetur? Sed & ad præsentes pœnas referebat ea quæ de scandalo dicebat, Matth. 18. Si quis scandalizauerit vnum ex his pusillis, expedit ei vt suspendatur mola asinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris. At verò scandala non solùm per hæreses, sed & per schismata, & mores improbos committuntur: maximè verò per cōtrarias doctrinas. Num igitur illis pœnas temporales infligi satius est, quàm vt scandala sinantur inulta? Non negauerim primùm Augustini fuisse sententiá de tolerandis hæreticis, non autem interimendis. Verùm experientia edoctus, illam recantauit, vt legitur lib. 2. Retractationum, cap. 5. Vnde tom. 2. Epist. 48. ad Vincentium: Mea, inquit, primitùs erat sentētia, neminem ad vnitatem Christi esse cogendum, verbo esse agendum, disputatione pugnandum, ratione oppugnandum, ne fictos Catholicos haberemus, quos apertos hæreticos noueramus. Sed hæc opinio mea, non contradicentium verbis, sed demonstrantium superabatur exemplis. Nam primò mihi opponebatur ciuitas mea, quæ cùm tota esset in parte Donati, ad vnitatem Catholicam timore legum Imperialium cōuersa est, quam nunc videmus ita vestræ animositatis perniciē detestari vt in ea nūquam fuisse credatur. Ita aliæ multæ, quæ mihi nominatim commemorabantur, vt ipsis rebus agnoscerem, etiam in hac causa rectè intelligi posse quod scriptum est, (Prou. 9.) Da sapienti occasionem, & sapiētior erit. Quam multi enim, quod certò scimus, iam volebant esse Catholici, manifestissima veritate commoti, & offensionem suorum reuerendo quotidie differebant? Quàm multos non veritas, sed obduratæ consuetudinis graue vinculum colligabat, vt in eis compleretur diuina illa sententia. (Pro. 29.) Verbis non emendabitur seruus durus: si enim & intellexerit, non obediet? Hinc factum est, vt Epist. 50. ad Bonifacium, Imperatores, Reges & Magistratus, ad exterminationem hæreticorum, scripturarum testimoniis exhortetur. Multi ergo abusi sunt hoc testimonio, dicentes malos non esse puniendos: quibus respondendum, hîc doceri non quale sit officium nostrum, aut Magistratus, aut Pastorum: sed tantùm quæ futura sit Ecclesiæ conditio vsque in finem sæculi, nunquā posse ita repurgari mundum, quin mali semper permixti sint bonis. Ita non semper debemus singulis parabolæ particulis insistere, sed summam illius colligere. Interim tamen & Pastores & Magistratus conari debent, vt repurgetur Ecclesia. Alioquin si nullum malum eradicandum esset, frustrà gladii vsus Magistratui datus esset, Ro. 13. Non enim sine causa gladium portat, vindex in iram huic qui malè egit: Et Paulus, 1. Cor. 5. malè iuberet expurgandum esse vetus fermentum: Et ad Tit. 1. Obturanda ora contradicentium veritati. Sic duo nobis casus per hanc parabolam inuolui videntur, quibus accedentibus non ita sæuiendum sit in malos: cessantibus verò, obiter iubentur eradicari. Prior est, si periculum sit, ne *euellendo zizania, simul euellatur & triticum*, id est, ne & multi & Catholici paucorum improborum supplicio occidantur: aut vbi spes aliqua est, quòd illi triticum fieri possint. Augustinus lib. 1. Quæst. Euang. cap. 12. Ne cùm quis malos conatur interficere, bonos interficiat, quod fortè futuri sint. Sed tunc opportunè fieri, cùm iam in fine non restat vel tempus commutandæ vitæ, vel proficiendi ad veritatem, ex occasione vel comparatione alieni erroris. Itaque casu occurrente, quòd ex vnius impii morte magnum schisma & in populo diuisio oriatur, ita vt iustis magnum vitæ dispendium immineat, satius est ad conseruationem tritici patienter cum impio agere: donec adempto hoc periculo, quasi causa patientiæ ablata, iustitiæ gladio feriri possit. Hoc nimirùm ita intelligitur, quòd secreto illo casu, id est, vbi non timetur eradicatio tritici, quin potius conseruatio tritici seu iustorum hoc requirit, necessarium & æquum est zizania conuellere.

Augustinus primum sensit hæreticos esse tolerandos, sed retractauit.

Hoc etiam ex Neotheri[c]anis.

Duo casus tolerādi malos.

August.

Secundus casus est, quòd patienter agi potest cum impio, donec innotuerit. Vnde ad messem hoc retulit, cuius etiam in Ecclesia argumentum habemus. Etsi enim saltem puniendi sint in consummatione mundi, & tum illa sit messis generalis: nihil tamen impedit quin & hic plectantur, si modò sufficientes de iis probationes habeantur. Itaque si casus occurrat, quòd aliquis sit impius, neque tamen sit violenta suspicio, & manifesta probatio erroris & iniquitatis eius, remittendum erit iudicium ad Deum in die illa, qua vnusquisque accipiet secundum suum laborem, siue bonum sit, siue malum. Et de eo intelligitur hæc parabola. Quòd si quis violentis argumentis impius & deprauatus esse cognoscatur, nec dispēdium tritici hoc prohibet, sed potius eius eradicationem exigit: tunc gladio, & igne licebit vti. Ergo tum messis aderit, cùm maturum, & tam manifestum crimen erit, vt negari non possit. Ita non statim medicus membrum putridum resecat, nisi vbi & nullam salutis spem, sed totius corporis iacturam superesse videt. Vnde ait: *Et in tempore messis dicam messoribus, Colligite primum zizania, & alligate ea in fasciculos ad comburendum, triticum autem congregate in horreum meum.* Thomas Aquinas in Matth. Tempus messis est tempus collectionis fructus, qui expectatur ex seminibus. Duplex est autem collectio, vna in Ecclesia præsenti, alia in cœlesti. Et ideò duplex est messis, vna congregationis fructuum in præsenti, de qua Ioann. 4. altera in futuro. Igitur messores primæ messis fuerunt Apostoli: sunt & Ecclesiæ Prælati, & Principes: qui si, cùm matura fuerint omnia, viderint aliquem iustos interturbantem, secernere illum debent, & ferire, iuxta sibi creditam potestatem. In secunda autem messe, Angeli messores erunt. Apoc. 14. Angelo dictum est, Mitte falcem tuam & mete, quia venit hora vt metatur, quoniam aruit messis terræ. Quæ enim mediante Deo fiunt, credendum est quòd fiant ministerio Angelorum. Psalm. 102. Ministri eius qui facitis voluntatem eius. Grego. Nyss. lib. de anima & resurrect. hanc parabolam vsurpat, vt doceat non statim post peccatum animæ, appetitus & impetus ab homine omninò sublatos esse, ne fortè simul & boni appetitus, & ipsa anima eradicaretur: sed tamen illos esse tollendos in cōsummatione mūdi. *Sicut ergo colliguntur zizania, & comburuntur igni, sic erit in consummatione sæculi. Mittet filius hominis Angelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala, & eos qui faciunt iniquitatem, & mittent eos in caminum ignis.* Primùm igitur mali a bonis separabuntur, qui nunc quidem commixti sunt. Cant. 2. Vnde sicut lilium inter spinas, ita Ecclesia inter fideles. Et nunc quidem & iustis & iniustis mala accidunt. Eccles. 9. Et hoc sanè pessimum est inter omnia quæ sub sole fiunt, quia eadem cunctis eueniunt. Tunc verò bona reddentur bonis, & mala malis. August. lib. 1. Quæst. Euang. c. 12. Quæri autem potest, quod ait, *Alligate fasciculos ad comburendum*, cur non vnum fascem, aut vnum aceruum zizaniorum fieri dixit: Nisi fortè propter varietatem hæreticorum, & non solùm à tritico, verumetiam à seipsis discrepantium, ipsa vniuscuiusque hæreseos propria conuenticula, in quibus sigillatim sua communione deuincti sunt, nomine fasciculorum designauit. Vt iam tunc incipiant alligari ad comburendum, cùm à Catholica communione segregati, suas quasi proprias Ecclesias habere cœperint, vt combustio earum sit in fine sæculi, modò alligatio fasciculorum. In alligatione autē perpetuitas pœnæ designatur, è qua nimirum

Tho. Aqu. Tempus messis duplex

Greg. Nyss.

August.

fe-

[illegible] pios euoluere non possint Ps.149. Ad alligandos reges eorum in compedibus, Matt. 22. Ligatis manibus & pedibus proiicite eum in tenebras exteriores. Chrysost. ho. 48. in Mat. Ita duplicem punitionem videre licet: vnam, cùm igni æterno ardebunt: alterã, cùm ab ineffabili gloria excident. Mali igitur cum suis inquinaméntis colligati in infernũ mittentur, boni verò adinstar tritici excussi & purgati in horreum æternæ beatitudinis reponentur. Es. 35. Via sancta vocabitur, nõ transibit per eã pollutus. Exaggeratur autem impiorum damnatio, cùm ne leuẽ quidem offensionem Angeli pretermissuri sint, quam nõ igni tradant. His autem verbis Christus se Deum & hominem esse testabatur. Hominem quidem, cùm se filium hominis nuncupet: Deum, cùm Angelos suos esse asserit. *Mittet*, inquit, *filius hominis Angelos suos*. Cuius enim sunt Angeli, nisi vnius Dei? *Colligent de regno eius*: id est, de Ecclesia militante in qua sicut humores in corpore, ita boni cum malis, sed tamen fidelibus permixti sunt: *omnia scandala*, peccata quæ fiunt in proximum. Non enim hæc de hæresibus intelliguntur, quæ omninò hominem excindunt à regno, seu Ecclesia Christi. Quod autem sequitur, *Et eos qui faciunt iniquitatem*, refert ad alia peccata, inquit Thomas. *Et mittent eos in caminum ignis.* Ita non solùm pœna damni punientur, priuati diuina visione, & secreti à diuino horreo: sed & pœna sensus torquebuntur. De hoc camino legimus in Apocalypsi, quòd in illũ missi sint Pseudoprophetæ. Matt. 25. ignis æternus vocatur. Mal. 4. Ecce dies Domini veniet succensa quasi caminus, & erunt superbi & facientes iniquitatem stipula. Tanguntur autem tria pœnarum genera. *Ibi erit fletus.* Esa. 65. Præ contritione spiritus vlulabitis. Hinc probatur resurrectio corporũ, & illorum tormenta æterna. Fletus enim *& stridor dentiũ* ad corpus pertinent. Iob. 24. Transibũt ab aquis niuium, ad nimium ardorem ignium. Apoc. 16. Commanducauerunt linguas suas præ doloribus & vulneribus suis. Porrò quomodo triticum in horreum cõgregetur, id est, electi & iusti in gloriam transferantur æternam, explicat similitudine sumpta à sole. *Tunc fulgebunt iusti sicut sol in regno patris eorum.* Patrem suũ dicere poterat vt in aliis sermonibus: sed nunc vt certam iustorum in Deum confidẽtiam, diuinum etiam in eos fauorem indicet, patrẽ eorum nuncupat, quem nimirum velut patrem honorauerint, & coluerint, qui etiã ab illo vt optimo patre gratia & gloria ditentur. Alludit ad Danielis sententiam cap. 12. Qui ad iustitiam erudiunt multos, fulgebunt sicut stellæ in perpetuas æternitates. Prou. 4. Semita iusti quasi lux splẽdens & crescens vsque in perfectum diem. Sap. 3. Fulgebunt iusti, & tanquam scintillæ in arundineto discurrent. Remig. in Matt. Fulgent nunc in exemplum aliorum tũc autem fulgebunt in laudem Dei. *Et dicebat, Sic est regnum Dei*, id est status Ecclesiæ, *quemadmodum si iaciat homo sementem in terram*, per prædicationem verbi, *& dormiat*, ab opere illo quiescat, remittens Deo incrementum illius, vt nimirùm quod auribus auditores acceperint, id illi pectoris imo reconditum fructificare faciunt. Quod sanè non nisi Deo cooperante contingit. Vnde & Psaltes in eum spem suam reponit. In pace in idipsum, inquit, dormiam & requiescam. Hoc somno dormiunt fideles ministri verbi Dei, expectantes messem è labore suo. Hanc au[illegible] *[illegible] dormiat, & exsurgat nocte & die, & semen germinet, & increscat dum nescit ille.* Magna quidem [illegible] ministri verbi, exurgunt, studẽt, legunt, [illegible] emendãt, obseruãt [illegible] quem fructũ [illegible], si emendentur vitia, & [illegible] agendum sit cum auditoribus, an fortè indurescant & aspernatæ [illegible] tum animi vigentes sint. Interim occulte in cordibus auditorum operabitur Dominus, semen germinabit & increscet in voluntate, nec adhuc hoc dignoscere potest, qui [illegible] auditum aurium, aut visionem oculorum iudicat: *[illegible] terra fructificat, primùm herbam deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica.* Neque statim perfecti euadunt, qui ad pietatis & iustitiæ viam reuocantur: verum paulatim a vitiis deterrentur, & paulatim ad virtutem reflectũtur, & formantur. Primùm conteruntur de malis, deinum ad bona conuertuntur, & proficiunt de virtute in virtutem. *Et cùm ex se produxerit fructus* maturos, *statim mittit falcem, quoniam adest messis.* Hoc verò quomodo ministris verbi conuenit? Nam falx mitti dicitur, aut pro secretione iusti ab iniusto, quod sanè & ministri verbi ex fructibus enatis & piis operibus discernere possunt. Et ita quidem commendat Christus discretionem in Ecclesiæ messe habendam, vt ij qui apti sunt ad ministerium seligantur, & quasi si falx mittatur, segregentur à populo. Aut falx mittitur, cùm quis è viuentibus rescinditur, vt appareat [illegible] Optimus enim ille Pater expectat hominis resipiscentiam, qui vbi pietatem & vitæ sanctimoniam [illegible] iam ex se fructus produxerit, quasi falce missa ex hoc sæculo reuocatur. Eadem scilicet ferè similitudine [illegible] Ezechias, dicens: Præcisa est velut à texẽte vita mea: [illegible] adhuc ordirer, succidit me. Ergo velut falce recisus [illegible] ab hoc sæculo reuocatur in meliorem conuersationis statum, ne malitia mutet animum eius: & *quoniam adest messis*, particularis cuiusque iudicii post mortẽ, & ei merces in proximo rependenda est. Verùm dixeris aliquis quomodo & hic pater optimus, boni sator, per ministrum verbi metere dicitur? Vtique quia per eum loquitur, & ei suggerit quæcũque dicturus est. Vnde & idem ipse, qui seminabat per Apostolos & Apostolicos viros, idẽ metet, & in horreum electos suos repositurus est. Dion. Carthus. in Matt. Aut per saluatorem Christus, qui semen verbi cordibus nostris inserit, per terram mens hominis. Quamuis autem Christus non dormiat modò, tamen in modum dormientis se habet, dum hominẽ propriæ libertati relinquens, quasi absentẽ se exhibet. Ideò enim ait Psalmista, Ps. 43. Exurge, quare obdormis Domine? Quemadmodum ergo homo agricola mittit semen in terram, sic Christus per se & suos ministros transfundit verbum in mentes humanas: & sicut agricola modò dormit, & debitis horis surgit, ita Christus ad tempus per modum dormientis se habet: nihilominus die ac nocte visitat occultè suam Ecclesiã. *Vltrò enim*, id est, sponte & promptè, *terra fructificat*, seu cor hominis bona opera producit, *primùm herbam, deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica.* Per herbam intelligi potest opus incipientium, seu timor seruilis: per spicam, opus proficientium, vel spes vitæ futuræ, aut timor initialis: per plenum frumentum, opus perfectorum, seu feruor & actio charitatis. Ita cætera cum superiore interpretatione conueniunt.

Chrysost. Supplex ponitio. — *Tria pœnarum genera.* — Remigius. — Dion. Ca.

Parabolæ thesauri absconditi, & inuenti, margaritæ diuenditis omnibus comparatæ: sagenæ ex omni genere piscium congregantis: Quibus Euangelicæ doctrinæ excellentia, Ecclesiæ militantis congregatio, & futura discussio exprimitur.

Marc.	Luc.	Ioan.	Matth 13.
			Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro: quem qui inuenit homo, abscondit, & præ gaudio illius vadit, & vendit vniuersa quæ habet, & emit agrum illum. Iterum simile est regnum cœlorum homini negotiatori, quærenti bonas margaritas. Inuenta autem vna pretiosa margarita, abiit, & vendidit omnia quæ habuit, & emit eam. Iterum simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare & ex omni genere piscium congreganti: quam, cùm impleta esset, educentes, & secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa, malos autem foras miserunt. Sic erit in consummatione sæculi. Exibunt Angeli, & separabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis. Ibi erit fletus & stridor dentium. Intellexistis hæc omnia? Dicunt ei, Etiam Domine. Ait illis, Ideò omnis scriba doctus in regno cœlorum, similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo noua & vetera.

Introductio.

In rerum commutationibus quæ plerumque inter mercatores occurrunt, si quid magnum comparatur, id maxima quoque commutatione fit.

Vilius argentum est auro, virtutibus aurum.

Alia nimirùm & maior compensatio est lapidum pretiosorum, auri, cæterorúmque magni pretij, quàm vulgarium metallorum. Quid verò non expendamus tam pretiosum fœlicitatis æternæ comparaturi?

A

Quanto labore sibi nonnulli suæ senectuti quietem conquirunt? Nam per totam adolescentiam & virilem ætatem tot se laboribus conficiunt vt vitæ potius dispendium, quàm senectutis leuamen aliquod requirere videantur. Sed & quot periculis summi etiam Imperatores aliena regna conquisierunt, quæ breui tempore, nec sine timore & solicitudine retinerent? Atqui illos non spes quietis aliqua stimulabat, sed gloria. Siquidem omnis potentatus breuis vita, & quo quis maior est, eo magis à quiete secedit, & maioribus curis obruitur. Rex est hodie, & cras morietur. Verùm fumus vanæ cuiusdam gloriæ eos demulcebat, vt nihil sibi, suisque parcerent, rei statim effluxuræ conquirendæ.

B

Quid verò non debeamus magis ad tantam fœlicitatem conquirendam, quam Deus repromisit diligentibus se? Quam nec ignis, nec gladius, nec hominum, imò neque Sathanæ furor minuere potest? Quid hîc quæso parcamus, bonis, tempori, laboribus, corpori, animæ, ipsi etiam vitæ?

Summa.

Hoc Christus docet in parabola Thesauri absconditi in agro: discretionem autem futuram bonorum à malis, altera similitudine a sagena missa in mare, & ex omni genere piscium congreganti exprimit. Vnde fit, vt cohortetur nos ad tenêdum fœlicitatis iter, & pœnarum futurarum horrore, reuocet ab impiorum contubernijs & consilijs.

C

Simile est, inquit, *regnum cælorum thesauro abscondito in agro.*

Quis thesaurus absconditus.

Thesaurum hunc Chrys. pro Euangelica doctrina: Gregor. pro cœlesti desiderio: Hieronym. & Hilarius, pro verbo Dei, seu Christo: Euthym. pro fide: Theophylactus, pro prædicatione & scientia Christi: August. lib. 1. Qu. Euang. c. 13. pro duobus Testamentis sumit. Recurrunt autem, & ad inuicem conciliantur, cùm omnia hæc in Christum, & spem vitæ, quæ in Christo est, referantur, seu Euangelica doctrina, seu cœleste desiderium, seu prædicatio, siue etiam duo Testamenta.

Chrysost.

D

Chrysost. hom. 48. Operis pr. in Matth. Parabolæ quas suprà Dominus de fermento & grano sinapis proposuit, ad virtutem Euangelicæ prædicationis referuntur, quæ superatura sit orbem terrarum: nunc autem vt eiusdem magnificentiam ostenderet, proponit parabolam de thesauro & margarita.

Theoph.

Theophylactus. Ager, mundus est, inquit: thesaurus, prædicatio & scientia Christi. Occultus est autem in mundo: sapientiam enim, inquit Paulus (1. Cor. 2.) prædicamus absconditam.

August.

Augustin. Thesaurum etiam absconditum dixit duo Testamenta Legis in Ecclesia, quæ quis cùm ex parte intellectus attigerit, sentit illic magna latere.

E

Quid enim Christo Dei filio maius esse potest, qui Legis litera absconditur & velatur? Imò, vt scribit Hieronymus in Matt.

Hieron.

Ille ipse est, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientię reconditi, Dei verbum, Deus ipse, sed in carne absconditus. Ille in quem cor & caro nostra exultant.

Hilarius.

Hilar. in Matth. Sic per similitudinem thesauri in agro, spei nostræ opes intra se positas ostendit, quia Deus in homine repertus est.

Gregor.

Gregor. in Homil. Est etiam & thesaurus in agro absconditus, cœleste desiderium, (quod nimirùm è Christo, & scripturis de eo positis cõciliatur:)

F

Ager verò, in quo thesaurus absconditur, est disciplina studij cœlestis, *quem* scilicet thesaurum, *cum inueniet homo, abscondit*, nimirùm vt seruet: quia studium cœlestis desiderij à malignis spiritibus custodiri non sufficit, ei qui hoc ab humanis laudibus non abscondit. In præsenti etenim vita quasi in via sumus, qua ad patriam pergimus. Maligni autem spiritus iter nostrum quasi quidam latrunculi obsident. Deprædari autem desiderant, qui thesaurum publicè in via portant.

Mac. Ægy.

Macarius Ægyptius hom. 17. de Thesauro Christianorum, Christum quidem thesaurum vocat, sed quem magno desiderio cõquiramus. Hoc scilicet est cœleste desiderium, quod per spem in Christum repositam concipimus. Quid enim nõ cum Christo speremus? Dicebat Salomon sibi omnia bona obuenisse pariter cum sapientia: an non omnis nobis gloria & fœlicitas cum Christo continget? Si quis, inquit, Macarius, in sæculo valde locuples secretum thesaurum possideat, ex eo quæcunque libuerit, nanciscitur: sic qui postulant à Deo, inueniũt thesaurum spiritus cœlestem, nempe ipsum Dominum Iesum, ex quo omnem

A

iustitiam virtutum, ac possessionem vniuersam probitatis præceptorum Domini perficiunt, ac per eum ampliores opes cœlestes coaceruant. Hic enim (1. Cor. 1.) factus est nobis à Deo sapientia, iustitia, sanctificatio, & redemptio. Inde fit, vt quia gratiam & gloriam dabit Dominus, vt scribit Psaltes: & per Christum nobis aditus in fœlicitatem promittitur, gloria quoque cœlestis seu beatitudo thesauri nomine significetur. Matth. 6. Thesaurizate vobis thesauros, id est, fœlicitatem, in cœlo.

Basilius.

Emergunt autem illi ex Christo, vt potiore thesauro. Basil. lib. Quæst. breuiorum, q. 239. ad interrogationem, Quis est

B

bonus thesaurus, & quis malus? Respondet: Intelligentia quidem omnis in Christo virtutis ad gloriã Dei, thesaurus bonus est: Intelligentia verò malitiæ eorum quæ interdicta sunt à Domino, thesaurus malus est. Sic, vt legitur Esa. 2. Non est finis thesaurorum eius. Sap. 7. Infinitus enim thesaurus est hominibus. Prou. 21. Thesaurus desiderabilis, & oleum in habitaculo iusti. Itaque requirendum est, quid fiat de hoc thesauro, id est, de Euangelio, seu Christo, seu vita æterna, quam per eum assequi possumus. Adiicit. *Hunc qui inuenit homo, abscondit.* Et cur abscondit? Quid prodest thesaurus absconditus?

C

Effodiuntur opes irritamenta malorum.

Num igitur adinstar auari cuiusdam, aut saltem pigri serui, qui fodit talentum suum in terram hic abscõdisse thesaurum intelligitur? Et quidem primùm requiritur, quis hic homo sit: quomodo inuenerit, & abscõderit.

A quo, & quomodo thesaurus inueniatur.

Per hominem quisque fidelis intelligitur, cui dictum est, Quærite & inuenietis, pulsate & aperietur vobis. Hic autem inuenit per studium inquisitionis, exercitium virtutis, & meditationem sapientiæ. Eccles. 14. Beatus homo qui in sapientia morabitur, & in iustitia sua meditabitur, & in sensu cogitabit circumspectionem Dei. Prouerb. 3. Bea-

D

tus homo qui inuenit sapientiam, & qui affluit prudentia. Melior est acquisitio eius negotiatione auri, & argenti: primi & purissimi fructus eius. Inuenit, quia *absconditus erat in agro.* Non enim aut Euangelium, aut Christus ipse, aut gloria percipitur ex cortice, sed ex medulla scripturarum.

August.

Augustinus lib. de spiritu & lit. cap. 4. Doctrina enim illa, qua mandatum accepimus continenter recteque viuendi, litera est occidens, nisi adsit spiritus viuificans. Neque enim solo illo modo intelligendũ est quod

Veritas abscondita.

legimus, (2. Cor. 3.) Litera occidit, spiritus autem viuificat: vt aliquid figuratè scriptum, cuius est absurda pro-

E

prietas, non accipiamus, sicut litera sonat: sed aliud quod significat intuentes, interiorem hominem spiritali intelligentia nutriamus. Quoniam (Rom. 8.) sapere secundum carnem, mors est: sapere autem secundum spiritum, vita & pax. Velut si quisquam multa quæ scripta sunt in Cantico canticorum carnaliter accipiat, non ad luminosæ charitatis fructum, sed ad libidinosæ cupiditatis affectum. Itaque non solùm Verbum Dei Deus est in carne assumpta absconditus, & spiritus Dei, seu timor, seu fides in cordibus nostris, thesauro abscondito comparatur, quia reposuit Deus thesaurum istum in vasis fictilibus:

F

sed primùm Dei verbum in Patre, demum in scripturis fuit absconditum. Hoc autem, simulque cum eo omnia bona inuenit is, qui ex verbi auditu aut lectione, Christi notitiam nactus est. *Hunc* autẽ rursus *abscondit*, vtique in abscondito cordis sui, adinstar sacratissimæ virginis, quæ conseruabat omnia verba, conferens in corde suo. Luc. 2.

Druthmar. Veritas abscondita in corde credentium.

Druthmarus in Matth. Ager, inquit, est latitudo diuinarum scripturarum, in quo agro inuenitur thesaurus, id est, Dominus noster Iesus Christus, quia per scripturas nobis annũciatus est à Prophetis & Apostolis:

quem

quem qui inuenit abscondit in pectoris sui secreto, non in auaritiæ studio, vt amor seruare volẽtis exprimatur. Thom. Aqu. in Matt. Quare autem abscondi debeat, multiplex est ratio. Vna, quia magis fructificat & proficit, & adinstar ignis inclusi maiorẽ calorem fouet, & ardorẽ cõseruat. Hier. 20. Factum est verbum Domini quasi ignis æstuans, claususque in ossibus meis, & defeci, ferre non sustinens. Psalm. 38. Concaluit cor meum intra me, & in meditatione mea exardescet ignis. 2. Absconditur & ad fugandam inanem gloriam. Matth. 5. Ora patrem in abscondito. 3. Tutiùs etiam custodiuntur abscondita, quàm quæ omnium oculis spectanda proponuntur. A Quod & in Ezechiæ facto consideratur, Esa. 39. Thesauros enim suos nunciis regis Babylonis ostentauit, & dictum est ei: Ecce veniunt dies, & auferentur omnia quæ in domo tua sunt. Verùm fortè obiiciat aliquis, Si thesaurus spiritualis abscondendus est, quomodo ergo Christus, Matth. 5. Luceant, inquit, opera vestra bona? Soluitur hoc distinctione temporum facta. Quando enim thesaurus hic primùm inuenitur, abscondi illum bonum est. Quòd si homo in gratia confirmatus est, tunc & illum manifestari optimum est. Eccles. 41. B Thesaurus inuisus, & sapientia abscondita, quæ vtilitas in eis? Gregor. in hom. apertum thesaurum in effectum esse debere, absconditum autem in corde docet. Opus sit in publico, quanquam intentio maneat in occulto. De effectu autem, seu pleniori possessione thesauri, adiicit: *Et præ gaudio illius vadit, & vendit vniuersa quæ habet, & emit agrum illum.* Omnes in vnum conueniunt Patres, postponenda omnia ista temporalia, opes, agros, domos, honores, parentes, vxorem, filios, possessioni gratiæ illius & gloriæ seu ipsius Christi. Cyrill. Hierosolymitanus Catech. 18. Cupientibus enim nobis possidere vitam æternã, sacræ scripturæ modos possidendi C proponunt. Aliquando enim dicunt per fidem, vt scriptum est, Credens in filium Dei habet vitam æternã. Aliquando per martyrium, & Christi confessionem, & per Euangelicam prædicationem. Dicit enim, (Io. 5.) Et metens fructum accipiet, & congregabit in vitam æternam. Et, Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. Tum verò qui propter Christum opes & propinquos relinquit. Vnde ait: Omnis qui reliquerit fratres & sorores & cætera, vitam æternam possidebit. *Vadit* ergo, & progreditur de virtute in virtutẽ, Psalm. 83. D Sic enim procedere illum oportet, qui salutis thesaurum inuenerit. Hier. 51. Venite, & nolite stare: recordamini procul Domini, & Hierusalem ascendat super cor vestrum. Hoc autem *præ gaudio* spirituali, & mentis feruore fieri debet. Gaudium autem diffuso animi in conceptione & adeptione boni. Phil. 4. Gaudete in Domino semper, iterum dico gaudete. Esa. 61. Gaudens gaudebo in Domino, & exultabit anima mea in Deo salutari meo. Iob. 3. Quasi effodientes thesaurum, gaudéntque vehementer cum inuenerint sepulchrum. Exultante igitur, & prompto animo, adinstar Andreæ, cùm Christum nactus inuitauit & Simonem fratrem, (Ioan. 1.) E *Vadit*, per desiderium conquirendi summi illius boni, *& vendit vniuersa quæ habet, & emit agrum illum.* Venalis nimirùm est fœlicitas, non tamen ea mercede qua temporalia. Emitur fletibus, ieiuniis, eleemosynis, mundi contemptu, charitate, fide & spe: quæ pauci carnales homines facere consueuerunt. Abiecit omnia transitoria, vt vitam in Christo sibi compararet. Phil. 3. Sic Paulus: Omnia, inquit, habui tãquam stercora, vt Christum lucrifacerem. Hinc factum est, vt multi mundo, diuitiis, & deliciis omnibus renunciarent, Christum secuturi. Sic nimirùm Matth. 19. F monet, Vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & sequere me. Sic Apostoli, Ecce nos, inquiunt, reliquimus omnia, & secuti sumus te. *Omnia*, inquit, non partem retinens, sicut Ananias & Sapphira, qui fraudauerunt de pretio agri, Act. 5. & ideò morti addicti sunt. Sed omnia *quæ habet*, non aliena quidem, quorum dispensatio minimè ad eum spectat: *& emit agrum illum*, sibi Christum, sibi gratiam, & diuitias æterni regni comparat. Adinstar vtique fortis mulieris, quæ (Prou. vlt.) considerauit agrum, & emit illum, de fructu manuum suarũ plantauit vineam. Gustauit, & vidit quia bona est negotiatio eius. Cant. 8. Si dederit homo omnem substantiam suam pro dilectione, quasi nihil despiciet eam. Chrysost. lib. de prouidentia Dei. Impossibile est mentiri Deum: promisit autem ille vitam æternam, ista relinquentibus. Reliquisti tu omnia ista, & abiecisti. Quid igitur prohibet de huiusmodi confidere promissione, & esse securum? Hinc factum est, vt multi rebus huius sæculi omnibus renunciarent, vt spiritualibus omninò dediti, agrum sacræ sationis adipiscerentur. Verumtamen temporalium quæ A in hoc sæculo habentur bonorum abiectio, non decursus stadii, sed ingressus: nec vt meta, sed vt ianua est, inquit Paulinus Nolanus, Epist. 2. ad Seuerum. (Hoc enim modo in agri possessionem inducimur, quem tandem fructus & prouentus consequatur.) Non enim, inquit, iam vincit, cùm exuitur athleta, qui ideò nudatur, vt dimicare incipiat, cùm legitimè certauerit, coronandus. Et natator amnem interpositum superaturus exuitur, nec tamen hoc tanto apparato, quòd se dispoliauerit, transnatabit, nisi totius corporis nisu, & omnium scita mobilitate membrorum & propulsu pedum, & remigio brachiorum, & B lateris illapsu torrentis impetum scindat, & laborem natationis exhauriat. Video tamen nobis & in beato Patriarcha Iacob huius expeditionis ordinẽ prolusisse, cùm illum lego, postquam torrente transmisso, præmissis curarum suarum oneribus, id est, facultatum corporalium & necessitudinum impedimentis, solus in tabernaculi loco remanserat: Deo colluctatum, cùm extorquẽda benedictione præualuit, & illud cœlo terrísque sacratum, Israël, nomen accepit. Itaque ad corripiendam vitæ viã, capiendumque Dei verbum, & præualendum in regno cœlorum, quòd à diebus Ioannis vim patitur: & à diripientibus C idonei esse non possumus, nisi omnia, quæ vel amore, vel cura, si in itinere istius sæculi nobis adhærẽt, impediunt & retardant, ante obitus nostri vesperam præmittamus: & inde per totam huius sæculi noctem apprehendere & tenere Christum, solicita spiritualium operũ ac studiorum contentione, luctemur: nec diuellamur a charitate Christi, sicut nec Iacob ab eius amplexu, nisi extorqueamus benedictionem. Ita nobis agrum comparabimus, vt diuinum tandem illum thesaurum possidere valeamus. Idem etiam confirmat alia similitudine. *Iter. m simile est regnum cœlorũ homini negotiatori quærenti bonas mar*-D *garitas.* Ista parabola multipliciter exponitur, vt obseruat D. Thomas Aquin. in Matth. Chrysostomus & Hieron. exponunt de Euangelica doctrina: vt eius comparatio sit cum falsis doctrinis, sicut bonæ & pretiosæ cum mendacibus & falsis. Vna sc. est margarita pretiosa, vna fides & sana doctrina: cæteræ corruptæ sunt & mendaces. Eccl. 1. Fons sapientiæ verbum Dei. Greg. in homil. Margaritæ bonæ nomine gloriam cœlestem, Augustin. Christum intelligit. Cæterùm omnia hæc in vnum coincidunt, cùm omnium doctrinæ finis Christus sit, & Christus ad gloriam nostram comparetur. Porrò præsens sæculum velut E emporium est, in quo negotiamur. Luc. 19. Negotiamini dum venio. Prou. vlt. Facta est quasi nauis institoris, de longè portans panem suum. Hîc alii decipiunt, alii decipiuntur: alii leuia & ficta pro veris emunt, alii non nisi veras merces, easque bonas, conuenienti pretio comparant. Mercatores igitur sumus, è quibus requiret Dominus rationem villicationis, & negotiatorum talentorum. Verùm non omnia, aut leuia quæque, sed tantùm bonas margaritas quærere debemus. Albertus Magnus in Matt. Bonæ margaritæ colore, natura & effectu dignoscuntur. Colore meliores sunt, quæ splendorem aluminis pluuiosi F exhibent, qui splendor est argenti, cui supernatat tenuissimus fumus hyacinthinus. Splendor autem argenti est, sicut si clarè lucens penetret aquam lympidam. Et sic color bonæ margaritæ accedit ad perspicuitatem aquæ lympidæ. Hæc si spiritualiter expendamus, lux sapientiam significat, (Sap. 8.) aqua munditiem, Ezech. 36. Sed & notandum est, quòd ostrea & cõchylia quæ margaritas portant, hoc inter cætera animalia proprium habent, quòd nunquam coëunt, seu per commixtionem generant, sed potiùs ex lumine lunæ, quod conceptũ in humido viscoso

Thomas.

Gregorius.

Cyr. Hier.

Quomodo venalia sint spiritualia bona.

Chrysost.

Abdicatio temporalium.

Paul. Nol.

Thomas.

Bona & falsa margarita.

Gregor.

August.

Sæculum hoc emporium est.

Alb. Mag.

Vade, & quæ bona margarita.

succo, format & colorat margaritam. Fumus autem hyacinthinus desuper natus, sapor cœlestis est in mente. Col. 3. Quæ sursum sunt sapite, quæ sursum sunt quærite. Natura autem margaritæ causam habet in cœlo efficientem vt diximus, lumen sc. lunæ. In humore roscido, qui manè ex ripa maris colligitur, habet materiam seminalem: In conchyliis autem locum habet, quasi matricem, & ita in animali mundissimo & castissimo naturalem suæ substantiæ virtutem. Splendor cœlestis in sanctorum mentibus, illorum nimirùm qui doctrinam nobis sanam & veram profuderunt, illuminatio est, qua spiritu sancto

A inspirati locuti sunt sancti Dei homines. Humor roscidus, gratia est. Es. 45. Ros lucis ros tuus. Esa. 26. Rorate cœli desuper. Durantur margaritæ in conchis marinis per patientiam: Perseuerat autem doctrina veritatis inter tot tempestates huius sæculi, & aduersas sectas. Deutero. 33. Inundationes maris quasi lac sugent thesauros occultissimos arenarum. Sunt autem thesauri arenarum margaritæ, qui inter arenas latent. In conchis autem formantur, & nutriuntur: siquidem veritatis doctrina de figuris & ænigmatibus elicit veritatem. 1. Cor. 13. Videmus nunc

B per speculum in ænigmate. Rotunda figura perfectioné notat. Mitto cæteras Alberti comparationes. Quis verò non contendat tam perfectam totius veritatis margaritã, quouis etiam pretio comparare? Habeat margarita secretam aliquam virtutem, habeat candorem, pulchritudinem denique miram: nihil illa sunt, si cum Christiana doctrina conferantur. Psalm. 118. Desiderabilis est super aurum & topazium, & lapidem pretiosum multum. Margarita oculos corporis, doctrina oculos animæ delectat & recreat. Et quidem fures margaritas, non autem doctrinam veram è fideli pij viri pectore rapere poterunt.

C Margaritas vltrò etiam morituri relinquemus, non doctrinam veritatis: nihil tum margaritæ, nihil lapides pretiosi proderunt: at verò quantam è doctrina Euangelica comparabimus gloriam? Tum nobis illius diuinæ margaritæ splendor magis ac magis irradiabit, tunc facie ad faciem videbimus. (1. Cor. 13.) Nondum apparuit quid erimus: scimus autem quoniam cùm apparuerit, similes ei erimus. Rom. 8. Expectatio enim creaturæ reuelationem filiorum Dei expectat. Tum gratior crystallius doctrinæ splendor, gratior illa veritas, tum Euangelicæ margaritæ pretium magis ac magis innotescet. Hic scilicet contem-

Quibus contemptibiles sunt margarita.

D nitur, & parui penditur ab ignaris. Quid nimirùm margaritæ ante porcos? Quid ante pullos gallorum? num satius existimabunt granum aliquod? Sic contemptæ sunt in electis, per eos qui dicturi sunt, Isti sunt, quos habuimus aliquando in contemptum & derisum & opprobrium, & nunc computati sunt inter filios Dei. Verùm innotescet pretium, cùm negotiatores bonæ & veræ margaritæ, puri scilicet & synceri Dei verbi, fulgebunt velut sol in perpetuas æternitates. Itaque *inuenta vna pretiosa margarita abiit, & vendidit omnia quæ habuit, & emit eam.* Inuenitur à quærentibus. non enim in promptu est: quin potius om-

E nis homo mendax, & animalis homo non percipit quæ Dei sunt. Quæritur, sed in vna Ecclesia, non apud Marcionem, aut Cherintum, vt scribit Tertullian. lib. de Præscript. Quærebant olim Philosophi margaritam hanc, cũ diuersas regiones & populos obseruarent, ad Ægyptios sacerdotes, ad Indorum Gymnosophistas, ad Hebræos transierunt, vt ex illis audirent, quid magis ad veritatem accederet. Non illos patrias, non possessiones, non vxores, non filij, non amici ab hisce negotiationibus auocabãt. At vero quid non Christianus facere debeat, vt margaritam per Christum nobis traditam sibi vindicet? *Abiit,*

Tertull.

Philosophi quæsierunt olim hanc margaritam.

F ait, secreuit se à peccatorum, etiam à mundi huius contubernio. Abrenunciat enim Christianus mundo, diabolo, & Angelis eius, vt notat Dionys. lib. Eccles. Hierarch. Es. 52. Recedite, recedite, pollutum nolite tangere, qui fertis vasa Domini. Cant. 5. Quò abiit dilectus tuus ô pulcherrima mulierum? *Vendidit omnia quæ habuit*, voluntatem, affectum, & cogitationem suam à bonis temporalibus ad spiritualia transtulit. Vendere enim dicitur Metaphoricè, quòd illa à se interdicit, nec illorum amplius curam suscipit. Sic Matth. 4. filij Zebedæi relicta naui & pa-

Dio. Areop.

tre secuti sunt Dominum. Emere autem dicitur, cùm toto affectu & solicitudine alicui rei incũbit, seque totum illi consecrat & dedicat. Apocal. 3. Suadeo tibi emere aurum ignitum & probatum a me, vt locuples fias. *Emit eam igitur*, id est, totum ei dedicans affectum, sibi illam vendicat. Nimirum Euangelica doctrina, Christus, & Deus ipse, totum hominem requirunt. Sic Apostolus: Omnia, inquit, arbitror detrimentum, propter eminentem scientiam Domini nostri Iesu Christi. Fœlix hæc negotiatio, qua pro temporalibus æterna, pro caducis firma & stabi-

Quod emere Christum & doctrinã Euangelicam.

A lia bona comparamus. Fuerint mali negotiatores, qui cœlestibus terrena præposuerunt, qui spem suam vendiderunt, animas etiam suas, vt Satanæ adhærerent. Sic enim vænundatus fuerat Achab, vt faceret malum. Hi sunt negotiatores Babylonis, Apoc. 18. qui amarè flebunt: at verò fœlices, qui cum Christo negotiantur. Esa. 55. Venite, emite absque argento & absque commutatione vinum & lac. Immò quam bonum est, cõmutatione facta Christum lucrifacere, & rebus omnibus posthabitis ad illum procurrere, illum retinere & possidere! Ille vtique vera & optima margarita est. Hugo Cardinal. in Matthæum

Hugo Car.

B Margarita in cõchis reperitur: sic Christus eis, qui clauso ostio orant Patrem. Idem natus est in diuersorio, & antiquis in caligine apparuit. Ferunt quoque quòd margarita nascitur ex rore cœli in concham maris se aperientem: sic Christus de spiritu sancto in beatam virginẽ, verbis Angeli consentientem. Esa. 45. Aperiatur terra, & germinet Saluatorem. Dicitur & margarita valere contra morbum caducum: Christi quoque gratia præualet contra mortale peccatum. Clemẽs Alexandrinus lib. 2. Paidagogi, cap. 12. Illa igitur ita comparãda est, vt omnibus relictis, nos, ei soli intendamus, in eam solùm, id est, Christum, om-

Proprietates Margaritæ Christo conueniunt.

Cle. Alex.

C nem curam, amorem, & spem nostrã recondamus, Druth. in Matth. Talis negotiator fuit ille Eunuchus, inquit, qui venit adorare in Hierusalem, & reuertebatur, sedens super currum suum, & quærens in libro Esaiæ margaritas. Venit Philippus, & ostendit ei ipsam margaritam, & misit eam in pectore, & super omnia quæ habebat, dilexit. Talis Nicodemus & Ioseph, qui petiit capsulam à Pilato, vbi ipsa margarita fuerat, quia ipse iam eandem habebat, & omnes Apostoli huius negotiatores fuerunt. Nam si tanto labore, studio, periculis mercatores eas regiones adeunt, in quibus margaritas vænales inueniant, tanto

Druthmar.

Qui negotiatores.

D sumptu emant, tot curis distrahant: væ nostræ socordiæ, qui tam pauci Christum & vitam æternam ducamus, vt ne minimum quid temporis, officij, bonorum, affectionum, illi conquirendæ impendamus. Adiicit & parabolam, qua Ecclesiam militantem à triumphante secernit, quòd militans congregetur etiam ex peccatoribus, triumphans autem ex solis iustis constet. *Iterum*, inquit *simile est regnum cælorum*, seu militans Ecclesia, in qua Deus per fidem & gratiam regnat, quæ & ipsa regnat in nomine Christi, sæculare ac spirituale dominium atque iudicium habens & faciens: (inquit Dionys. Carthus. in Matth.)

Ecclesia militans quomodo regnũ est.

Diony. Car.

E de quo Petrus Apostolus, (1. cap. 2.) Vos, inquit, genus electum, regale sacerdotium: quod & seniores in Apoc. (cap. 5.) fatentur loquentes ad Christum, Fecisti nos Deo nostro regnum & sacerdotes, & regnabimus super terrã. De hoc regno dixit Archangelus ad virginem: (Luc. 2.) Regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. Regnum igitur illud, seu militans Ecclesia, *simile est sagenæ* seu reti, *missæ* à piscatoribus *in mare*, vt capiat pisces, *& ex omni genere piscium congreganti*, hoc est bonos & malos capienti, vel quosdam de omni specie piscium. Pulchrè & studiosè ad captum discipulorum accõ-

F modata est hæc parabola, quibus ea quæ in piscatione fieri solent, probè nota erant. Quemadmodũ enim cùm eos primùm ad munus Apostolatus vocaret, per collationem & similitudinem piscationis admonuit, fore, vt quomodo ad iussionem suam magnam piscium copiam conclusissent, ita per prædicationem regni Dei piscaturi sint, & capturi magnam hominum multitudinem. Vnde & dicebat: Venite post me, faciam vos fieri piscatores hominũ. Hoc igitur loco eadem nota & familiari similitudine, docet non omnes fore iustos atque electos, quos prædica-

Christus piscatoribus similitudines proponit.

1.

tione Euangelij quasi quodam reti conclusum erant in
Ecclesiam vnam, sed semper malos in medio iustorũ fu-
turos vsque ad consummationem sæculi. Docet & hac si-
2. militudine, prædicationem Euangelij non in vno orbis
angulo, sed per omnem terram habitabilem dispergen-
dam esse, cùm & illa ex omni genere hominum, velut pi-
scium ex mari magno huius sæculi, congregatura sit. Sed
& ostendit quid omninò contineat in vna Ecclesia & bo-
3. nos & malos, qui per verbi prædicationem collecti fue-
rint. Vt enim pisces in reti capti seruãtur vsque ad pisca-
tionis finem: ita & homines per Euangelij prædicationẽ A
collecti, per Euangelium quoque sunt in Ecclesia deti-
nendi vsque ad tempus separationis. Verùm hoc rete Eu-
angelicum primarium piscationis instrumentum, iamdiu
neglectum a multis, qui cùm se pastores in lanis colligẽ-
dis iactitent, pro lupis, aut saltem mutis canibus se habẽt
ad gregem Christi: ab aliis autem, vt hæreticis & schis-
maticis, fortiter corruptum ac laceratum est. Pugnat au-
tem hæc parabola contra Iouinianos & Pelagianos hæ-
reticos, qui Ecclesiam militantem solis electis constare
contendebant. Augustino. libr. de hæresib. ad Quod vult B
Deum. In id etiam progrediuntur Pelagiani (inquit) vt
dicant vitam iustorum in hoc sæculo nullum omninò ha-
bere peccatum, & ex his Ecclesiam Christi in hac morta-
litate perfici, vt sit omninò sine ruga & macula quasi non
sit Christi Ecclesia, quæ in toto terrarum orbe clamat, di-
mitte nobis debita nostra. Verùm fortassè quis obiiciet
scriptum esse, quòd omnis qui peccat, non cognouit Deũ:
& omnis qui natus est ex Deo, peccatũ non facit. D. Ber-
nardus serm. de Septuagesima, hunc locum de prædesti-
natis interpretatur, qui quidem non peccent, id est, non
permaneant in peccato. August. lib. 2. contra Parmenia- C
num, cap. 7. exponit eos non peccare in eo quòd filij Dei
sunt: eos verò qui peccant, non cognoscere Deum, qua
ratione peccant. Peccatum enim non à fide & scientia,
sed ab ignoratione proficiscitur. Fides coortà & charitas,
quibus filij Dei sumus, non agunt perperam, sed reiiciunt
omne peccatum. Granum interim habet & admixtam pa-
leam, donec ventilabrum sator ipse & messor Christus
accipiat. Quod & sagenæ similitudine ita concludit.
*Quam cum impleta esset educentes, & secus littus sedentes, ele-
gerunt bonos in vasa sua, malos autem foras miserunt.* Vasa pro
mansionibus cœlestibus sumuntur, quæ multæ sunt, ni- D
mirùm pro meritorum varietate. Ita tamen vt ad eas soli
electi admittantur. Educentur in littus pisces, cùm om-
nes resurgemus, & stabimus ante tribunal Christi. Hic
piscationis finis erit hæc item Ecclesiæ militantis trans-
migratio in triumphãtem. Tunc absterget Deus omnem
lachrymam ab oculis sanctorum, & iam amplius nullus
erit luctus, sed nec vllus dolor, quoniam priora transie-
runt. Tunc *educentur* omnes, quoniam omnes nos mani-
festari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquis-
que propria corporis prout gessit, siue bonum, siue malũ.
Et piscatores *secus littus sedentes*, secura quiete perfruẽtur.
Beati enim mortui qui in Domino moriuntur: a modò iã E
dicit Spiritus, vt requiescãt à laboribus suis. Tempus erit
vt laborum præmium & mercedem accipiant. Erant A-
postoli piscatores, videtur & innuere Angelos piscatores
fuisse, quorum scilicet munus futurum sit separare malos
de medio iustorum. Sed nihil vetat & ipsos Apostolos si-
mul piscatores & Angelos nuncupari: Piscatores, à præ-
dicationis officio: Angelos, ab authoritate delegata. Sunt
enim & nuncij Dei, & missi, id est, Angeli, & Apostoli.
Demum si quis est qui requirat, an illi bonos à malis se-
creturi sint: respondemus etiam mundum ipsum illos es-
se iudicaturos, quibus scilicet à Christo dictum est, Sede- F
bitis & vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim
tribus Israël. Eligent ergo bonos *in vasa*, id est, habitacu-
la *sua*. de quibus Luc. 16. Recipiant vos in tabernacula
sua. *Malos autem foras mittent*. exclusos scilicet à gloria
significabunt, qui gratiam & Euangelicam perfectionem
admittere noluerunt. Apoc. vltimo, foris canes, & vene-
fici, & impudici, & idolis seruientes. Sic princeps pisca-
torum Christus, Ite, inquiet, maledicti in ignem æternũ
qui paratus est diabolo & Angelis eius. *Sic erit in consum-*

*Ecclesia mili-
tãs permixtos
habet pecca-
tores.*

August.

Bernard.

Augustin.

Iudicium.

*Angeli pisca-
tores.*

matione sæculi quantum ad hominum separationem adin-
uicem, quando & agni ponentur à dextris, & hœdi à si-
nistris, *exibunt Angeli*, à summo cœlo, & missi à Christo
separabunt malos de medio iustorum: id est, de vniuersa con-
gregatione electorum, *& mittent eos in caminum ignis*. Ps.
20. Pones eos vt clibanum ignis in tempore vultus tui. In
ira vultus tui turbabis eos, deuorabit eos ignis. Isa. vlt.
Ignis eorum non extinguetur, & vermis eorum nõ mo-
rietur. *Ibi erit fletus* ex acerbitate caloris pro concupiscen-
tia, *& stridor dentium* pro frigore refrigescente charitatem.
Eccles. 43. Gelauit crystallus ab aqua. Iob. 38. In similitudinem la-
pidis aquæ duratæ sunt. Nunc ergo, vt meditatur Dionys.
Carthus. Ecclesia adinstar sagenæ natat & fluctuat in hoc
mari magno ac spatioso: & sæpè fluctibus tentationum,
& aquis tribulationũ ita afficitur atque torquetur, vt cla-
met cum sancto Dauid: Saluum me fac, Deus, quoniam
intrauerunt aquæ vsque ad animam meam. Veni in alti-
tudinem maris, & tempestas demersit me. Nunc quoque
nescitur qui pisces sint electi, & qui reprobi. Porrò in fi-
ne sæculi Christo ad iudicium descendente, sagena ista
quasi ad littus trahetur, cùm omnes ante Christũ in vallẽ
Iosaphat ducentur, túncque boni à malis manifestè secer-
nentur. Druthmarus in Matth. Dominus, quando ista di-
cebat, sagenã mittebat in mare, & duodecim piscatores,
quomodo piscarentur, docebat. Cepit sagena Domini &
discipulorum eius multos. Et adhuc hodie mittitur, & ca-
pit bonos & malos. Et cùm veniunt, id est, ad terminum
vniuscuiusque veniunt Angeli, bonos pisces mittunt in
vitam æternam, malos autem in ignem æternum: vt non
ampliùs deuorent bonos pisces, neque faciant filios simi-
les sibi. Talis piscis fuit Iulianus, qui rupta sagena exiit
foras, & quia multos Domini pisces comederat, & perse-
quutus fuerat, separatur a bonis adhuc coquitur, vindi-
ctam iustam exoluens. *Intellexistis hæc omnia?* Hieronym.
in Matth. Ad Apostolos propriè sermo est, quos non vt
populum audire vult tantùm, sed & intelligere, vt magi-
stros futuros. Euthym. in Matth. *Hæc omnia* scilicet, quæ
in parabolis necessaria sunt. Atqui sciebat tanquã Deus,
quòd ea intellexerant. Reliquum est ergo vt hoc huma-
no more interrogauit. Psalm. 118. Declaratio sermonum
tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis. Hier. 31.
Erunt omnes docibiles Dei. Esa. 54. Vniuersos filios tuos
ponam doctos à Domino. *Dicunt ei, Etiam.* Albertus in
Matth. Atqui leuius quàm par esset, respondere videntur
cùm non adhuc spiritum sanctum accepissent, qui illos
omnia doceret. Sed dicendum, quòd hic respondent, nõ
de omnibus simpliciter, sed de his quæ nunc Dominus
docuerat. Igitur quia intellexerunt, rursus eos laudat, cũ
ait illis: Ideo omnis Scriba doctus in regno cœlorum, quilibet
Verbi minister, Prælatus, maximè verò Episcopus in Ec-
clesia militante, sua vocatione dignus, *doctus* quid dicẽ-
dum, quid verò tacẽdum sit. *similis est homini patrifamilias*,
nimirum ad populum sibi creditum se habet, vt pater ad
filios, vt illos rectè instituat, foueat, & dignos efficiat:
qui profert de thesauro suo noua & vetera, quoties opus fue-
rit ad familiæ suæ necessitates, profert vestimenta, vten-
silia, alimenta, pecunias. Patres enim thesaurizant filiis,
vt scribit Apostolus. Quemadmodum ergo paterfami-
liàs, secundum cuiusque temporis, loci, personæ condi-
tionem, noua & vetera depromit ad suæ familiæ educa-
tionem: *sic omnis scriba doctus*, sic prædicator & Ecclesiæ
Prælatus, qui nouit se ad verbi diuini ministerium voca-
ri, è vetere & nouo Testamẽto, è traditionibus & scriptis
prioribus desumere debet, quæ ad colligendos in Eccle-
siam populos, ad fideles etiam conseruandos faciant. Hi-
larius in Matth. Discipulos enim scribas propter scientiã
nuncupat, eo quòd intellexerint ea noua & vetera, quæ
ex lege & Euangelio protulerat. Vnus autem est & idem
eiusdem etiam patrisfamiliàs thesaurus, qui vetere & no-
uo Testamento constat, vna veritas, vnus Christus, vnus
Deus: ne fortè Manichæi alium Deum veteris, alium no-
ui constituant. Hieronymus in Matth. vel Apostoli scri-
bæ, quasi notarij Saluatoris dicuntur, qui verba illius &
præcepta signabãt in tabulis cordis carnalibus, qui quic-
quid in Euangelio prædicabant, Legis & prophetarum

Dion. Car.

Druthmar.

Hieron.

Euthym.

Albertus.

*Quomodo
formetur ver-
bi diuini mi-
nistri.*

Hilarius.

Hieron.

vocibus

Gregor. vocibus è thesauro patrisfamiliâs deprompta, comprobabant. Gregor. in hom. Seu ille in sancta Ecclesia doctus est prædicator, qui & noua scit proferre de suauitate regni, & vetusta dicere de terrore supplicij, vt vel pœnæ terreant, quos præmia non inuitant. Facit ergo hæc similitudo ad formandos diuini verbi concionatores, ne sua somnia, sed quæ ab antiquis & primis Ecclesiæ Patribus, A quæ a nouo & vetere Testamento didicerint, populis inculcent. Ideò scilicet in Canticis ait Ecclesia: Omnia poma noua ac vetera, dilecte mi, seruaui tibi. Debent ergo omnes Episcopi & Prælati Ecclesiæ in vtraque lege esse periti, adeò vt quicquid à subditis in quæstionem vertetur, vtriusque sententias resoluere possint.

Christus in Nazareth synagoga legit & interpretatur occurrentem Esaiæ Prophetiam de suo aduentu: rationem reddit, cur non tam ibi frequentia miracula operetur, & suorum incredulitatem condemnat.

Matt. 13.

Et factum est, cùm consummasset Iesus parabolas istas, transiit inde. Et veniens in patriam suam, docebat eos in synagogis eorum, ita vt mirarentur, & dicerent, Vnde huic sapientia hæc, & virtutes? Nonne hic est fabri filius? Nonne mater eius dicitur Maria, & fratres eius, Iacobus & Ioseph, & Simon & Iudas? & sorores eius, nonne omnes apud nos sunt? Vnde ergo huic omnia ista? Et scandalizabantur in eo. Iesus autem dixit eis, Non est Propheta sine honore, nisi in patria sua, & in domo sua. Et non fecit ibi virtutes multas, propter incredulitatem illorum.

Marc. 6.

Et egressus inde, abiit in patriam suam, & sequebantur eum discipuli sui, & facto sabbato cœpit in synagoga docere. & multi audientes admirabantur in doctrina eius, dicentes, Vnde huic hæc omnia? & quæ est sapientia quæ data est illi? & virtutes tales quæ per manus eius efficiuntur? Nonne hic est faber, filius Mariæ, frater Iacobi, & Ioseph, & Iudæ, & Simonis? nonne & sorores eius hic nobiscum sunt? Et scandalizabantur in illo. Et dicebat illis Iesus, Quia non est Propheta sine honore, nisi in patria sua, & in domo sua, & in cognatione sua. Et non poterat ibi virtutem vllam facere, nisi paucos infirmos impositis manibus curauit: & mirabatur propter incredulitatem eorum.

Luc. 4.

Et venit Nazareth vbi erat nutritus, & intrauit secundum consuetudinem suam die sabbati in synagogam, & surrexit legere. Et traditus est illi liber Isaiæ Prophetæ. Et vt reuoluit librum, inuenit locum vbi scriptum erat, Spiritus Domini super me, propter quod vnxit me, euangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, prædicare captiuis remissionem, & cæcis visum, dimittere confractos in remissionem, prædicare annum Domini acceptum, & diem retributionis. Et cùm plicuisset librum, reddidit ministro, & sedit. Et omnium in synagoga oculi erant intendentes in eum. Cœpit autem dicere ad illos, Quia hodie impleta est hæc scriptura in auribus vestris. Et omnes testimonium illi dabant, & mirabantur in verbis gratiæ quæ procedebant de ore ipsius, & dicebant, Nonne hic est filius Ioseph? Et ait illis, Vtique dicetis mihi hanc similitudinem, Medice cura teipsum: quanta audiuimus facta in Capharnaum, fac & hic in patria tua. Ait autem, Amen dico vobis, quia nemo Propheta acceptus est in patria sua. In veritate dico vobis, multæ viduæ erant in diebus Eliæ in Israel, quando clausum est cœlum annis tribus & mensibus sex, cùm facta esset fames magna in omni terra: & ad nullam illarum missus est Elias, nisi in Sarepta Sidoniæ, ad mulierem viduam. Et multi leprosi erant in Israel sub Eliseo Propheta: & nemo eorum mundatus est nisi Naaman Syrus. Et repleti sunt omnes in synagoga ira, hæc audientes. Et surrexerunt, & eiecerunt illum extra ciuitatem: & duxerunt illum vsque ad supercilium montis, super quem ciuitas illorum erat ædificata, vt præcipitarent eum. Ipse autem transiens per medium illorum, ibat.

Ioann.

Introductio. QVIBVSDAM sanè plantis & arboribus contingit, vt transplantatæ meliores fiant: sic enim Persica

Translata facta est melior, quæ noxia quondam
In patria, hîc nobis dulcia poma gerit.

Ita sæpè contingit, vt ij qui domi suæ flocci fiunt, cùm in exteras processerint nationes, pluris habeantur. Quid quòd infantia nonnullis contemptum repetit, quem nec consequens virtus facilè auferat? Ioseph à suis inuidiam patitur, & apud Ægyptios summo in honore habitus est. Dauidem fratres vt temerarium ducunt, cuius tamen virtutem cæteri ex populo demirati sunt. *Summa.* Hinc fit, vt Christus doceat, Euangelij sui ministris, non tam suæ patriæ, quam toti orbi debitorem esse, nec moueri domesticis compatriotarum liuoribus & calumniis, sed obtrectationes saluti publicæ postponere debere. Hoc Christus & suis pluss & Prophetarum exemplis confirmat. *Et factum est*, Deo nimirùm omnia moderante, *cùm consummasset Iesus parabolas istas*, vt scribit Matthæus: (quæ enim Marcus interserit, in aliud tempus referenda sunt, vt in superioribus ostendimus:) *transiit inde*, non ex ipso solùm littore, in quo docebat turbas, sed ex domo in quam postea cum Apostolis diuerterat, *& venit in patriam suam*. Hæc quidem est Beth-lehem, si natiuitatem, Nazareth, si eius educationem spectes. *Quæ sit Christo patria.* Nomen tamen patriæ latiùs quandoque porrigitur, quàm ad vrbem: regionem enim designat. Hæc erat Christo propter educationem, Galilæa: vnde & Galilæus à Iuliano, sed per contemptum, vocabatur. Vnde nec simpliciter patria dicitus, sed & adijcitur, *vbi erat nutritus*. Statim enim atque virgo è templo reuersa est, vbi Christum obtulerat, & fecerat quæ erant ad purificationem matrum, venit in Nazareth: quin & Nazaræus Christus nuncupabatur. Nouerat quidem parum se fructus ex compatriotis collecturum, vt quos primum duros & veluti aduersarios probauisse. *Quantum patriæ debeamus.* Veruntamen suo nos exemplo docet, quantum patriæ, parentibus, & amicis debeamus. Etsi enim patria ingrata sit, probare tamen debemus, num quid nostra diligentia & gratitudine illam iuuare valeamus. Nisi fortè desperata eius plaga fuerit: tum enim etiam adinstar Christi, excutere poterimus puluerem è pedibus nostris in testimonium eius. *Et intrauit secundum consuetudinem suam die sabbati in* B *synagogam*. Sic Act. 17. Paulus secundum consuetudinem apud Thessalonicam intrabat in synagogam, & per tria sabbata disserebat eis de scripturis. *Albertus.* Albertus in Luc. ex eo loco colligit, consuetudines bonas retinendas esse. Hebr. 10. Non deserentes collectionem vestram, sicut est consuetudinis quibusdam, sed adhortantes: & tanto magis, quanto videritis appropinquantem diem. *Prælatorum* Debent & C hi, quibus concredita est Ecclesia, qui & ex illius prouentibus viuunt, in eam frequenter intrare, ibi docere & exhortari, Deo quoque laudes & gratiarum actiones persoluere. Aliter ipsi agri Ecclesiæ, quibus nutriuntur, contra eos clamabunt. Iob. 31. Si aduersum me terra mea, & cum ea sulci eius deflent. Si comedi fructus eius absque pecunia, & animam agricolarum afflixi, pro frumento o- D riatur mihi tribulus, & pro hordeo spina. Anima agricolarum afflicta est, quando oblationes fidelium accipiuntur, & pro illorum peccatis non oratur. Osee. 4. Peccata populi mei comedent, hoc est oblata pro peccatis. Cæterum quòd die Sabbati mos erat ingredi synagogam, & ibi scripturas audire, docemur & nos festis diebus, maxi- E mè Dominicis, ad Ecclesias precum fundendarum & audiendi verbi gratia conuenire. Ecclesi. 51. Appropinquate ad me indocti, & congregate vos in domum disciplinæ. *Ambros.* Ambros. serm. 77. non hoc tantùm commendat, sed & arguit Mediolanenses, quòd tardè ad Ecclesiam conuenirent. *August.* August. lib. ad quod vult Deum, Manichæos notat, qui sabbati & diei Dominicæ quietem abrogarent: F docens his quidem diebus operari nos debere opera Dei, adesse sacris, reconciliari, audire verbum, infirmos visitare. Cæterùm Christus toties synagogam ingrediens, & ibi docens, nunc in Nazareth, nunc in Capharnaum, aut alijs vrbibus: certissimè demonstrabat se neque legi, neque Moysi, neque Prophetis aduersari: quin potiùs illa omnia probabat, & ad perfectum deducta ostendebat.

Suo iterum exemplo docebat, eos qui verbi ministerium suscipiunt, de sua doctrina cum doctoribus & Ecclesiæ præfectis conferre debere: ibi probandos esse, vt omnis malè sana suspicio tollatur. *Et factū sabbato cæpit in synagogis eorum docere eos*, qui & in templo frequenter docuit. Neque enim loca illa detestabatur, quin potiùs honorabat, quæ ad legis & Prophetarum lectionem & explicationem erecta erant. Locus scilicet ex re, cui destinatus, est aut honore, aut contemptu dignus est. Nec eundem gradum sortiuntur, ganeum seu locus virginum consecratarum: non eodem hæreticorum conciliabula, & Ecclesiæ synodi. *Docere cæpit.* Ita non vt doceretur, sed vt doceret, huc conueniebat. Hoc scilicet eius est munus potissimum. A quo nimirùm nisi verbo doctrinam veritatis accipiamus? *Et surrexit legere.* Neemiæ.9. Surrexerunt super gradum Leuitarum, & legerunt in volumine legis Domini Dei sui, quater in die, & quater in nocte. Aliquem enim fuisse ordinem oportuit, vt omnia decenter fierent, vt ait Paulus, 1. Cor.14. Si enim cuique legere permissum fuisset, confusionem sequi oportebat. In eo quòd surrexit, mos quidam inoleuisse videtur. 1. ad designandam alacritatem & attentionem: 2. aut vt cæteris fortè sedentibus, altior appareret qui legebat. 3. aut sanè in maius reuerētiæ signum. *Et traditus est illi liber Isaiæ Prophetæ.* nempè à præfecto, seu ministro synagogæ. siquidem paulò pòst additur, Et complicato libro reddidit ministro. Ita non se ingessit Christus, nec ex eo loco conuincitur fuisse generis Leuitici, vt quidam impiè contenderunt. Nec enim hoc ex ordine legali habuit, sed fortè tentaturus illum minister synagogæ, librum ei porrexit. Tentationem fuisse consequentia demonstrant. Et quidem liber traditur Diaconis & Episcopis cùm ordinantur, sed vt Esaias (cap. 29.) exclamat, Obstupescite cœli desuper. Dabitur liber nescienti literas, dicetur ei, Lege: & respondebit, Non possum, quia nescio literas. Quot currunt ad cathedram, qui non norunt quæ ad cathedrā pertinent? Zozimus Pontifex, vt refertur dist.36.can. Qui Ecclesiasticis: Sacrarum, inquit, literarum oportet Episcopum habere peritiam. Hinc est quòd in veteri Testamēto Pontifex rationale ferebat in pectore, in quo scribebatur, Manifestatio & veritas: quia in pectore Pontificis manifesta debet esse cognitio veritatis. Hinc etiam Dauid priùs ex gratia Spiritus sancti donum sciētiæ percepit, & postea administrationem regni consecutus est. Dominus quoque priùs posuit verba sua in ore Prophetæ, & postea constituit eum super Gentes & regna, (Hier. 1.) Labia enim sacerdotis custodiunt scientiam, inquit Malachias, (cap.2.) & legem exquirent de ore eius, quia Angelus Domini exercituum est. Christus igitur librum accipit, interpretatur & docet, vt & illum Pontificatu dignum existiment, sed qui longè Aaronicum superet. Neque enim debuit secundum Aaron, sed secundum Melchisedech dici, iuxta id quod scriptum est, Psalm. 109. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. *Traditus est illi liber.* Poterat suo iure accepisse, sed noluit, vt ostenderet neminem nisi vocatum huic sese oneri ingerere debere. Non enim omnium est accipere librum. vt docet Hieronym. Epistol. ad Paulinum.

Prælatorum est docere.

Quibus liber datur in sacris Ordinibus.

Zoz. Papa.

Clericorum quorundam inscitia.

Hieron.

Tractent fabrilia fabri.

Quid enim magis temerarium est, quàm huius libri sibi ex sese cognitionem vendicare, cùm nemo dignus inuētus sit nec in cœlo, nec in terra, qui solueret signacula eius, præter agnum, qui & idem est leo de tribu Iuda? Et quid non confusionis esset, si cuique in cœtu liceret præripere verbum, & explicare? Disciplina requirebat, vt qui legere vellet, primùm in loco lectorum accumberet, demum licentiam legendi acciperet. Paulus & Barnabas ingressi synagogam Pisidię sederunt (velut in loco deputato) donec lectione facta Principes miserunt, dicentes: Viri fratres, si quis est in vobis sermo exhortationis ad plebem, dicite. Porrò traditus est Christo *liber Isaiæ Prophetæ.* Hic enim omnium Prophetarum celeberrimus fuit & tam apertè Christi mysteria explicat, vt teste D. Hieronym. ad Paulinum, Euangelium potiùs quàm Prophetiam texere videatur. Inde factum est, vt idem ad Paulam & Eustochium l. 1 ... 1, vt Septuag. interpretes noluerint ad verbum transferre illius Prophetiam, ne simul ad liquidum sacra mysteria texerent. Descripsit conceptionē Christi, natiuitatem, miracula, sacramenta, passionem, resurrectionem & ascensionem: Euangelij quoque per vniuersum orbem propagationem. & secundum Christi aduentum. Ambros. lib.4. in Luc. capit.15. Accepit ergo librum, vt ostenderet seipsum esse, qui locutus est in Prophetis, & remoueret sacrilegia perfidorum, qui alium dicunt Deum veteris Testamenti, alium noui, vel qui initium Christi dicunt esse ex virgine. Quomodo enim cœpit ex virgine, qui ante virginem loquebatur? *Et reuoluit librum.* Hoc non superfluè dictum est. Potuissent enim nonnulli suspicari designatum à ministro fuisse aliquem Isaiæ contextum explicandum, cùm tamen id è Christi electione penderet. Diuina itaque prouidentia factum est, vt statim atque librum reuoluit, id occurreret quod ad præsens negotium faciebat. *Inuenit enim locum, vbi scriptum erat, c.61. Spiritus Domini super me, propter quod vnxit me, &c. Et cùm plicuisset librum, reddidit ministro, & sedit.* Exacto scilicet Lectoris munere, concionatoris seu doctoris munus aggreditur. Sed & doctoribus exemplum præbet, vt si quem scripturæ textum interpretaturi sint, priùs illius literam enarrent, aut rei historiam, demum ad illius mysteria progrediantur. Alioqui nihil certum sequi, sed per deuia vagari videbimur. Beda lib.2. in Luc. Quòd autem primùm legit, deinde ministro librum reddidit, indicabat se quidem primùm in persona sua docturum, traditurum autem Euangelizandi officium, his qui ab initio ipsi viderant, & ministri fuerant sermonis, statim atque regressurus esset in cœlum. Et benè stans legit: sed libro reddito resedit. Stare enim operantis, sedere autem quiescentis, vel iudicantis est. Quia Dominus Iesus Christus, vt viam nobis scientiæ, quæ de se scripta erat, patefaceret, ad tempus in carne dignatus est operari. Peracto autem piæ dispensationis officio, discipulos suæ doctrinæ sequaces elegit, seque supernæ quietis solio restituit, vnde & nunc occulto iudicio cuncta dispenset, & in fine totius sæculi iudex manifestus appareat. Simul exemplum mysticè proponens, vt verbi quisque prædicator, eiusdem sit etiam factor. Surgat & legat, & resideat: hoc est, operetur, prædicet, & sic præmia quietis expectet. Et notandum, quòd librum ipse reuolutum legit, ministro autem plicatum reddidit: quia & Ecclesiam suā misso à Patre spiritu veritatis docuit in omnem veritatē: & tamen non omnibus omnia dicenda, sed pro captu audientium verbum doctori dispensandum, suo præmonebat exemplo, cùm ait: Multa habeo vobis dicere, sed nō potestis portare modò. Matth.7. Nolite sanctum dare canibus. Aliter atque aliter prædicandum aliis atque aliis, vt docet Gregor. in Pastorali. Dan.12. Claude sermones, & signa librum vsque in tēpus statutum. Ideò Dominus (Matth. 25. Luc.12.) commendat seruum prudentem, qui nouerit quid cui debeat ministrare pro tempore. Bonauentura in Luc. Priùs stans legerat, accipiendo librū cum humilitate: nunc reddit, & sedit cum authoritate. Sedere enim est Doctorum & Regum. Vnde Matth. 23. Super cathedram Moysi sederunt scribæ & Pharisæi. Et Iob.29. Si voluissem ire ad eos, sedebam primus: cúmque sederem quasi Rex circumstante exercitu, eram tamen mœrentium consolator. Plicat librum, quia (2. Cor.3.) vsque in hodiernum diem cùm legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum. *Et omnium oculi in synagoga, erant intendentes in eum:* expectabant omnes quid dicturus esset, alij vt docerentur, alij vt arguerent. Inuitabat autem eos ad attentionem magna Christi gratia. Atqui vtinam & corda eorum ad eum attendissent, vt & ex illo haurirent, quòd ad suæ salutis cognitionem faciebant. Verùm idem illis euenit, quod & his qui intendebant in Stephanum, cùm esset plenus Spiritu S. & diuina planè verba intonaret: (Act.7.) Ita sanè hostiliter in eum affecti, vt frenderent dentibus in eum. *Cæpit autem dicere ad illos: Quia hodie impleta est hæc scriptura in auribus vestris.* In auribus, inquit, non in oculis. Etsi enim ipse met visibilis appareret, non tamen ab eo quod videbatur, credebant in eum, sed

Ne quis scripsum ad docēdum ingerat.

Hieron.

Esaias Propheta euangelista.

Ambros.

Ordo quem Christus in legendo & interpretando seruat.

Beda.

Gregorius.

Bonauent.

Manifesta Prophetia de Christo.

ab eo quod audiebant. Rom. 10. Fides enim ex auditu, auditus autem per verbum Dei. Videbant enim oculis corporis infirmitas, sed auditu illius maiestas audiebatur: cùm illi Prophetæ testimonium perhiberent. Quid enim manifestius de eo dici potuit, quã quod ex Esaia legerat? Nimirò & ille in Prophetæ persona loquebatur, vt Hieronym. lib. 17. Comment. in Esaiam docet.

Hierony. Christus igitur de seipso dicit, *Spiritus Domini super me*. immò plenitudo spiritus: non enim ei ad mensuram spiritus sanctus datus est. Spiritus super Mosen, Beseleel, Salomonem, Samsonem, Danielem, sed ad mensuram. Spiritus scientiæ in Beseleel, consilij in Mose, sapientiæ in Salomone, intellectus in Daniele, fortitudinis in Samsone: sed omnia hæc in Christo quieuerunt, vt legitur Esai. 11. Quod vt certiùs crederemus, datum est signum hoc Ioannis Baptistæ: Super quem videris Spiritum sanctum descendẽtem sicut columbam, hic est qui baptizat in spiritu. *Propter quod vnxit me.* Hinc scilicet Christus, & Messias ab vnctione dictus est.

Cypria. Cyprian. Expos. in Symbolum. Hinc Christus, inquit, vel Pontificale, vel Regium nomen est. Nam prius & Pontifices vnguento chrismatis consecrabantur, & reges: sed illi velut mortales & corruptibiles, vnguento materiæ corruptibilis vngebantur, hic verò spiritu sancto perunctus, Christus efficitur. Porrò hæc vnctio non modò Christi officium, sed & humanitatem declarat.

Tertull. Tertullian. lib. contra Praxeam, Dicendo, inquit, Christus mortuus est, id quod est vnctum, mortuum esse ostendit, id est, carnem. Ad quem Psalmista inquit. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ, præ consortibus tuis.

Beda. Quãdo enim consortes nominantur, inquit Beda in Luc. naturam carnis intelligi, qua Deus consortes substantiæ suę nos habet. Et quia erat vnctio spiritualis. & nequaquam humani corporis, vt fuit in sacerdotibus Iudæorũ: idcircò præ consortibus, id est cæteris sanctis, vnctus esse memoratur. *Euangelizare pauperibus misit me.* Etsi enim diuitibus fastuosis & superbis Euangelicam doctrinam communicauerit, ad eos tamen non venit propriè, sed ad pauperes. Est enim agentis in patiens quidam reciprocus respectus, vt & magistri ad discipulos, patris ad filios, talis vt vno negato, alterum quoque negari oporteat. Iam cùm diuites, superbi & fastuosi Christi Euangelium reiicerent, Euangelium quoque nõ in eorum gratiam datum esse dicetur: sed tantùm in fauorem pauperum, qui nimirũ hoc obuiis vlnis acceperunt. Nõnne pauperes elegit Deus in hoc mundo, diuites in fide? De iis enim pauperibus intelligit, qui beati prædicantur, quoniam pauperes sunt spiritu.

Ambros. Ambrosius lib. 4. cap. 35. in Luc. Vngitur ergo oleo spirituali, & virtute cœlesti, vt paupertatem conditionis humanæ, thesauro resurrectionis ditaret æterno. *Sanare contritos corde.* An non & hoc fuit officium Christi? hæc illius gratia? An non ad eum recurrentibus, & corde cõtritis peccatoribus spem veniæ non modò promisit, sed & peccata condonauit? Num id peccatrix experta est, cui ille dixit, Remittuntur tibi peccata tua, &, Vade in pace? Num adultera cui intulit, Nec ego te cõdemnabo, Vade, & ampliùs noli peccare? Psal. 146. Qui sanat contritos corde, & alligat contritiones eorum. Ad quem Hieremias clamare poterat (cap. 17. Sana me Domine, & sanabor: saluum me fac, & saluus ero. Psal. 50. Cor enim cõtritum & humiliatum Deus nõ despiciet. Immò (Luc. 14.) prætulit humilem & contritum Publicanum, iustificanti se Pharisæo. *Prædicare captiuis remissionem:* iis nimirùm, qui peccatorum suorum vinculis constricti, à diabolo retinentur. Non enim hîc Christus de ciuilibus mancipiis loquitur, aut externa manumissione, sed spirituali, qua liberamur à seruitute Satanæ. Nos enim omnes sumus ab ipsa conceptione captiua Satanæ mancipia, vnde & ille in nos pro iure dominorum, vitæ necisque potestatem arrogarat. A quo enim quis superatus est, eius & seruus est. Rom. 7. Venundati sub peccato. Venit autem Christus, vt nos pristino domino restituat. ideo vinctus est, vt tyrannum qui nos detinebat superaret, & ita nos è captiuitate in libertatem assereret. Quotquot enim sine Christo sunt, dira captiuitate premuntur: quotquot autem sese illi deuouerunt, liberi sunt: qua libertate nos Christus liberauit, libertate nimirùm iustitiæ, qua seruitutem peccati excutimus. Prouerb. 5. Funibus peccatorum suorum quisque cõstringitur. De quibus admonetur filiam Sion, Esai. 52. Solue vincula colli tui captiua filia Sion. Atqui (Psalm. 145.) Dominus soluit compeditos, Dominus illuminat cæcos.

Quæ nobis libertas in Christo.

Qui & Hier. 29. Reducam, inquit, vos in terram vestram de cunctis locis, in quibus captiui fuistis. Sic Psalm. 125. In conuertendo Dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut consolati. Conuerte Domine captiuitatem nostram sicut torrens in Austro. Atque vtinã, vt scribit Paulus (2. Tim. 2.) resipiscant omnes à laqueis diaboli, à quo captiui tenentur, ad ipsius voluntatẽ. Ecce sic nobis remissio per Christum promittitur Act. 19. Sic enim oportuit in vno homine prædicari pœnitentiam in remissionem peccatorum. *Cæcis visum*, non corporalem modò, sed & spiritualem. Esa. 49. Vt diceres his qui vincti sunt, exite: & his qui in tenebris sunt, reuelamini. Mich. 4. Cum sedero in tenebris, Dominus lux mea est. Cæcitas enim ex parte contigit in Israel, sed & quodammodò cæci erant, qui lumine gratiæ carebant: donec hoc Christus eis restituit, adducẽs secum captiuitatem captiuam, & ascendens in cœlum. *Dimittere confractos in remissionem*, eos nimirùm qui legis pondere graui & importabili fuerant depressi, reuelare, atque in remissionẽ gratiæ spiritualis admittere. Act. 15. Onus quod neque nos, neque Patres nostri portare potuimus, inquit Petrus. *Prædicare annum* Domini acceptum seu placabilẽ Domino, *& diem retributionis* seu vltionis Deo nostro. Ita paulùm variant Hebræa, & Græca Lucæ, ita tamen vt in eũdem sensum concurrant.

Quid Iubilæum.

Alludit autem Propheta ad annum redẽptionis Iubilæum, de quo Leuit. 25. In quo duo potissimum obseruata fuerunt: vnum, quòd eo anno omnes serui fiebant liberi: alterum, quòd possessiones agrorum diuenditæ, pristino suo domino, aut eius hæredibus restituebantur. Hæc lex tum politiæ, tum religioni Iudæorum fuit commodissima. In eo anno semel finiebantur omnes lites, iurgia, debita, acta, pacta, iura, sigilla & literæ: vt is annus omnium fuerit etiam ciuilium controuersiarum compositio & pacificatio. Cæterùm cùm in figuris omnia contingerent illis, per hunc annum, tempus Euangelicæ prædicationis, & redemptionis per Christũ factæ præsagiebatur.

Beda. Beda in Luc. Tunc enim verus Iubilæi, id est, libertatis annus, seu tempus aderat Ecclesię, quo in corpore versata peregrinatur à Domino: de quo Psalmista canit, Benedices coronam anni benignitatis tuæ. Neque enim ille quo Dominus prædicabat, solus fuit acceptabilis, sed etiam iste, quo prædicat Apostolus, dicens: Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. (2. Cor. 7. & Es. 49.) Tempore accepto exaudiui te, in die salutis adiuui te. Post *annum* Domini *acceptabilem* etiam *diem retributionis* extremæ prædicat, dicens: Filius enim hominis venturus est in gloria sua cum Angelis suis, & tunc reddet vnicuique secundum opus eius. Est quidem verè nunc *annus Iubilæus*, quo Christus pretium exoluit, quo redimeremur, & in pristinam possessionem paradisi, è qua eiecti eramus, restitueremur. Atque vtinã nos omnes rixas, iniurias, lites, offensas proximis remittamus, vt & Iubilæi gratiam consequamur. Hæc quidem Christus explicauit: verùm Euangelistæ quid dixerit, minimè scripserunt, vt qui omninò breuitati studerent. *Et omnes testimonium illi dabant, & mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore eius, & dicebant: Nõnne hic est filius Ioseph?* Hic est effectus doctrinæ Christi, potenter operantis in auditorum suorum conscientiis. Commendatur igitur doctrina Christi à sua potentia & efficacia. Audita enim explicatione Prophetiæ, secuta est admiratio, quæ sensus animi est: testimonium verò est externa professio. Admiratio impulit eos ad confessionem. Ostendit autem nõ per simulitudinem eos locutos esse, sed ex animi sententia, quod addit, *in verbis gratiæ*. Hebraismus autem hic est, pro de sermonibus plenis gratia. Veruntamen vide illorum animi inconstantiam. Quem enim suspexerant, & admirati fuerant, nunc contemnunt. Doctrina illos in admirationem rapiebat, parentum autẽ Christi humilitas

illis

illis contemptum suppeditabat. Ita, vt in superiori parabola dictum est, spinæ huius sæculi, & rerum carnalium cogitationes suffocant acceptum verbum. *Dicebant, Nónne hic est filius Ioseph, & fabri filius? Nónne hic est faber filius Mariæ, frater Iacobi & Ioseph, & Iudæ & Simonis? Nónne mater eius dicitur Maria, & fratres eius Iacobus & Ioseph, & Simon & Iudas, & sorores eius apud nos sunt?* Beda in Luc. Quanta Nazareorum cæcitas, qui eum, quē in verbis factísque Christum esse cognoscunt, ob generis tātùm notitiam contemnunt? Huic simile est quod dicebatur de Saul, inquit Bonau. Quænam res accidit filio Cis? Num & Saul inter Prophetas? 1. Reg. 16. & 2. Reg. 20. Non est nobis pars in Dauid, nec hæreditas in filio Isai. Hæc enim inuidorum est consuetudo, vt si quem laudari audiant, statim se opponant, & vbi nihil ex parte doctrinæ & morum obmurmurare possunt, saltem parentum conditionem obiiciant. Eccl. 11. Bona in mala conuertens insidiatur, & in electis ponet maculam. Ita simul cum æmulis Christi, qui prius eum laudabant, nūc despiciunt. Psal. 105. Citò fecerunt, obliti sunt operum eius. Beda. Horū tamē error salus nostra est, & hæreticorum condemnatio. Intantùm enim cernebant hominē Iesum Christum, vt hūc filium Ioseph, & iuxta alios Euangelistas, fabrum, vel fabri filium vocarent. Inter quæ intuendum quare Christus in carne apparēs, fabri filius, immò faber voluerit appellari: sanóque intellectu sentiendum quòd etiam eius ante secula filium se esse docuerit, qui fabricator omnium in principio creauit Deus cœlum & terram. Nam etsi humana non sunt comparanda diuinis, typus tamen integer est, quia pater Christi igni operatur & spiritu. Vnde & de ipso tanquam de fabri filio præcursor eius ait. Ipse vos baptizabit in spiritu S. & igne. Quasi domo magna huius mundi diuersi generis vasa fabricat. Immò vasa iræ, spiritus iræ, molliendo in misericordiæ vasa commutat. De quo & Malachias, Sedebit, inquit conflans & emundans argentum, & purgabit filios Leui, & conflabit eos quasi aurum & quasi argentum. Augustinus in serm. de natali Christi. Est enim pater Christi faber Deus, qui totius mundi opera fabricatus est, arcam Noë disposuit Moysi tabernaculum ordinauit, arcam Testamenti instituit. Fabrum dixerit, qui mentem rigidam explanat, ac cogitationes superbas excidit. Hilarius in Matt. Fabri etiam hic erat filius, ferrum ignea vincentis ratione, sæculi virtutem iudicio decoquentis, massámque formantis in omne opus vtilitatis humanæ: formam sc. corporum nostrorum in diuersa membrorum mysteria, & ad omnia æterna vitæ opera fingentis. Chrysostom. homil. 49 Oper. imperf. in Matth. Per omnia ergo insensati, vilipendunt eum ab eo qui eius pater esse putabatur, quāuis multa exempla præ manibus haberent, qui ex humilibus parentibus magni euaserunt. Hieronymus contra Heluid. fratres intelligit, Hebræorum more, cognatos eius, filios matertetarum. Augustin. libr. 2. de consens. Euangel. cap. 42. Ita ciues eius & potentiam in eo virtutis stupebant, & ignobilitatem generis contemnebant. *Et scandalizabantur in eo, dicentes. Vnde ergo huic omnia ista?* Quasi sic concludentes, quòd cùm tantæ doctrinæ nullū humanum argumentum haberent, consequeretur hanc illum ex perniciosorum dæmonum familiaritate concepisse. Hilar. in Matth. Sic inhonoratur Dominus à suis, & quanquam docendi prudentia, & operandi virtus admirationem commoueret, non tamen credunt hæc illum in nomine Domini agere, sed paternæ artis quodam opprobrio lacessunt. Hieronym. in Matth. Propemodum namque naturale est, ciues semper ciuibus inuidere: vt qui non considerent præsentia viri opera, sed fragilis recordentur infantiæ, quasi nō & ipsi per eosdem ætatum gradus, ad maturam ætatem venerint. *Iesus autem dixit eis. Vtique dicetis*, seu dicere intenditis *mihi hanc similitudinem: Medice, cura teipsum.* Vetus est prouerbiū, quod & Ethnicus poeta vsurpat:

Medicus aliis, ipse vulneribus scatens.

Quasi dicat. Si tu ille es qui sanat contritos corde, qui omnes ab infelicitate sua liberat, cur non maximè omnium idem præstas ciuibus & cognatis tuis? Alludunt enim ad prælecta Esaiæ verba, quæ Christum missum & vnctum asserebant, vt mederetur. Quod dicitur, *teipsum*, non ita intelligitur, quasi Christus ipse se malè habeat, sed quod conciues & cognatos quasi seipsum habere debebat: potissimùm cum lex iubeat, diligere proximum sicut teipsum. Exprobrare autem hæc Christo erat ex offendiculo personæ vilis, contemnere & doctrinam & officia Christi. *Quanta audiuimus a te facta in Capharnaum, fac & hic in patria tua.* Calliditatem ingenij Pharisaici explicat, quæ id quod sanctum & plane diuinum erat, in derisum & fucum transferre voluerit. Porro suadere nituntur, ab horum rumore quæ audierint quasi adduberent, sintne ea vera quæ nō vidissent, sed ab aliis referentibus audissent. Fatentur autem in Capharnaū multa facta esse: siquidem ibi Christus in Synagoga docens omnes sibi oblatos curauit. Videtur autem Orige. homil. 33. in Luc. Christus paucis moratus apud Capharnaitas. *Fac*, inquiunt. Imperant, non rogant, adeò supercilium extollunt, (Matth. 23. & Luc. 16.) Sed odibilis coram Deo est superbia, Eccles. 10. Sed & ipsum sibi subiiciunt, in ratione loci, dicentes, *fac & hic*, quasi non propter gentem locum elegerit. Nimirùm iudices & operum eius censores esse volebant, vt se illorum examini subiiciat. Adiiciunt, *in patria tua.* Hic prætextus & fucus illorū erat, quasi dicerent: Patria tibi propinquior est cæteris regionibus, & cognati cæteris hominibus. Itaque si vis nos tibi, vt peritissimo medico credere, fac ergo nobis testibus aliqua signa: sicque poteris te vniuersorum medicum profiteri, qui & exteros, & domesticos sanitati restituas. At verò miracula non fiunt, vt qui illa vident, solos oculos pascant: non ad ostentationem, & iactantiam. Augustin. libr. 22. de Ciuitate Dei, cap. 8. 9. & 10. multa disserit de miraculis: & hæc quidem colligit fieri ad hoc, vt credat mundus, non ex curiositate, aut laude propria, quod probat in Martyribus. Vnde & id discipulis concreditum est, Luc. 9. Apostolis, Marc. vltim. Fidelibus. Ioan. 14. Fecerunt autem Stephanus, Act. 7. & Apostoli, Act. 5. Immò tanto abest, vt qui viderit verbum suum malè accipi, mira facere debeat, quòd excutere debet puluerem de pedibus suis. Inde fit, vt idem Augustin. libr. 83. Quæst. quæst. 79 distinguat miracula Dei, ab his quæ dæmoniorū sunt: quia etsi visibiliter similia quidem esse appareant, diuerso tamen fine & diuerso iure fiunt. Nam sancti faciunt quærentes gloriam Dei: impij quærentes gloriam suam. Et sancti quidem publica administratione iussu eius, cui cuncta creatura subiecta est: impij autem quibusdam concessis in ordine suo, velut priuatis commerciis & veneficiis. Igitur Dominus cùm videat istos nec gloriam Dei, si miracula faciant, quærere, nec salutem propriam, quæ pars est administrationis publicæ, signa facere denegat, vt coram Herode idem postulante fecit, Luc. 23. Quæramus igitur in omnibus Dei laudem & nostram salutē, vt in nobis mirabilia sua operetur. Ambrosius etiam in Luc. libr. 4. capit. 16. Videntur verò nonnulli etiam è nostris, talem velle facere Christum & verbum eius, qualem eum censebant Pharisæi. Nam eum velut præstigiatorem, & oculos tantùm pascentem proponunt quidam histriones: cùm passiones & acta Christi ludunt, quæ seriò a verbi diuini præconibus audire deberent. Atqui hæc condemnantur, De consecr. dist. 1. C. Qui de solenni. & 25. q. C. Si quis ariolos. *Dixit eis Iesus. Amen dico vobis, nemo Propheta acceptus est in patria sua.* Videtur sanè non tātum Nazareth notasse nomine patriæ, sed omnem Iudæorum nationem (ait Orig. in Luc.) Quem enim Prophetarum non sunt persecuti patrēs eorum? (ait Stephanus Act. 7.) Ioseph à fratribus vēditus regnat inter extraneos, Genes. 37. 41. Moses expositus à suis, Exod. 2. excipitur à filia Pharaonis. Num. 12. Ridetur illea sorore. Lapidandus à populo quæritur. Num. 11. Dauid à fratribus despicitur, 1. Reg. 17. Daniel ignotus inter Iudæos, apud Nabuchodonozor maximi æstimatur, capit. 2. 3. & Micheas a rege suo despicitur, ab Iosaphat probatur, 3. Reg. 22. Helias ab Achab fugatur: ab exteris nationibus excipitur. Immò omnes Apostoli apud suos despecti,

Beda. Carnale de Christo iudicium. | Bonauent. | Beda. | August. | Hilarius. | Chrysost. | Hierony. | August. | Hilarius. | Hierony. | Occurrit Christus obiectioni Nazaræorum. | Origenes. | Augustin. | Idem Aug. | Ambros. | Origen.

Pseudopropheta benè accepti patria.

Dicebant enim omnes die Pentecostes: Nónne isti qui loquuntur, Galilæi sunt? Qui tamen plurimi facti sunt apud Gentes. Ex opposito Pseudoprophetæ benè in patria excepti sunt. Theodas enim & Iudas apud suos Galilæos floruerunt, & ex his sectarios fecerunt. An non verò Arrius vna scintilla fuit in Alexádria (vt docet Hieronymus in cap. 5. ad Galatas) qui primum Alexandriam in Ecclesiam Catholicam armauit? An non etiam primùm Manes honoratus est a Persis, licet Persa seruili genere oriundus: adeò vt inter suos medici summi & viri pij nomine donaretur? Cyrill. Hierosol. Catech. 6. Et vt ad nostros veniam, vt Germani hæretici Germaniã, & Boëmi Boëmiam: ita VValdo Lugdunensis Lugdunenses, VVicleph Anglus Anglos. Et nunc Sacramentarij Galli Gallos corrumpunt. Adeò Pseudopropheta acceptus est in patria sua. Cæterùm quòd permittit Deus Prophetas vilipendi in patria propria, altiore mysterio factum est. Nimirùm vt dulcedinem hanc, qua nos ad se natale solum allicit, fortitudine temperemus. Ne nos igitur patria remoretur, quin fideles nos Domino milites exhibeamus. Ecce enim nos cum Apostolis, reliquimus omnia, vt sequamur te. Nec enim hîc ciuitatem habemus permanentem: vnde nec exules fieri à patria pro Christo timemus: vt doctè Basilius apud Præfectum Cæsareæ sub Valente respondit. Niceph. lib. 11. cap. 18. (sed & ait Gregorius Nanzanzenus Orat. 26. cùm reuerteretur ex agro: Nisi tu peregrinus es & aduena, timendum ne vera excidas patria, ad quam nostræ ciuitatis spem reponimus. 2. Optimè igitur à Monachis relicta est patria, & parentes, iuxta Christi consilium. Vnde cùm miserint manum ad aratrum, ne retrò respiciant. Non enim proficient in patria, vt docet Hieronymus 3. parte Epistol. tract. 8. epistol. 28. Nec sanctus Pior inter cognatos manere voluit. Nicephor. lib. 11. cap. 37. immò nec apud sororem. *In veritate dico vobis.* Confirmaturus exemplo sententiam iam dictam, priùs sibi credi expostulat: etsi de re certissima, & Iudæis notissima sit locuturus. Erat nempè vtraque & de Helia & de Helisæo historia in sacris Biblijs. Cur ergo hac assertione quod dicturus est muniat, nisi vt, eleuatis per hæc exempla Iudæorum animis, confirmet (quod nunquam futurum existimabant) Gentes se. & Euangelium (Iudæis repudiantibus illud) suscepturas? Cur non etiam in vtilitate loquatur ipsemet veritas? *Multa viduæ erant in diebus Heliæ.* Ambros. libr. 4. in Luc. capit. 16. Non quia Heliæ dies fuerunt (creatione) sed in quibus operatus est, aut quia dies faciebat illis, qui in eius operibus lucem videbant gratiæ spiritualis, & conuertebantur ad Dominum. Et ideò aperiebatur cœlum videntibus æterna & diuina mysteria: claudebatur quando fames erat quia nulla erat cognoscendæ diuinitatis vbertas. Porrò omnes facti circumstantias adducit, quibus probet & multas in Israël viduas, & illas in necessitate fuisse constitutas. Si quis enim dies Heliæ expenderit, obseruabit secessione religionis antiquæ facta, & populo Hebræo in duas factiones diuiso, consecuta bella, & furores ciuiles, Israëliticum sanguinem exhausisse. Nam cum Israël contra domum Iuda frequentiùs armaretur, & vterque sibi regem præfecisset, Israël quidem è Hieroboam, Iuda ex Dauid: efficiebatur vt modò ille Syrium, alter Assyrium aut Ægyptium principem in auxilium euocaret, communi sua ipsorum strage, id est, ita occurrente bellorum euentu, vt Hebræus popul. ab his & illis opprimeretur, & *multæ viduæ essent*, occisis passim earum viris. Hier. 15. Multiplicatæ sunt mihi viduæ eius super arenam maris. Porrò quanta in necessitate constitutæ essent, ostendit fames illa quæ contigit in diebus Heliæ, *quando clausum est cœlum annis tribus & mensibus sex.* Causa huius famis fuit defectio ab auita religione, & idololatria populo inuecta per Hieroboam successores, & Achab ipse, incendente illum impia Iezabele, vt pleniùs habetur 3. Reg. 17. & 18. Tunc enim Helias orauit ne cœlum plueret, Iac. 5. & non pluit annis tribus & mensibus sex. Sic tates enim Dei flagella sunt. Leuit. 26. Si non obedi[illegible] dabo vobis cœlum ferreum. Deu. 28. Sit cœlum quod supra te est, æneum, & terra quam calcas, ferrea. Hier. 3. Polluisti terram in fornicationibus tuis. & in malitijs tuis. Quamobrem prohibitæ sunt stillæ pluuiarum, & serotinus imber non fuit. Basilius hom. de fame & siccitate. Discamus enim, inquit, quòd propter auersionem à Deo negligentiam, has plagas nobis Deus immittit, non exterpare volens, sed corrigere studens, ad similitudinem bonorum patrum, & negligentiam filiorum, qui irascuntur adolescentibus, in ipsósque insurgunt, non malum quid ipsis inferre volentes, sed ex puerili negligentia, & delictis iuuentutis ad curam diligétiamque ipsos ducentes. Adducit, *Cum facta esset fames magna in omni terra.* Tanta scilicet, vt ne herba quidem minima iumentis quibusdam alendis inueniretur. Ita famem patiebantur vt canes, (Psal. 58.) & circuibat rex, & dispensator eius Abdias, ad inuenienda pascua, 3. Reg. 18. Nam sterilitatem & viduitatem vt summa mala Dominus minatur, Prou. 39. Leuit. 21. Famẽ patitur Israël tribus annis, ob violatam Gabaonitis fidẽ, 2. Reg. 21. Quanto magis igitur si fidem primam, Deo redditam, irritam faciamus? si religionis cultum abiecerimus? Atque vtinam quod Israëlitis ob peccata contigit, nobis timorem incutiat, vt ne in eandem infidelitatis notam cadamus: perdurasset enim fames diutiùs, nisi Rex simul cum populo ad vnius Dei cultum per tauri conflagrationem redijssent. 3. Reg. 18. Hac igitur communi necessitate omnes premebantur, & maximè viduæ, quæ virorum auxilio, laboribus, & industria destituebantur. Psalm. 106. Esurientes & sitientes, anima earum in ipsis defecit. *Et ad nullam illarum missus est Helias*, non quòd viduas reticeret, quibus succurrẽdum esse nouerat: sed quia se illius præsentia & beneficiis indignas reddiderant. Es. 9. Pupillorum eius & viduarum non miserebitur, quia omnis hypocrita est nequam. *Nisi in Sareptam Sidoniæ* prope Tyrum ciuitatem Gentilium. Siquidem torrente Carith, quo priùs potabatur Helias, per diuturnam, ardentémque sterilitatem exsiccato, dictum est ei, 3. Reg. 17. Surge, & vade in Sareptam Sidoniorum, & manebis ibi: præcepi enim mulieri viduæ vt pascat te. Venit ergo *ad mulierem viduam*, & ipsam Gentilem, non autem Israëliticam: quæ tamen & pietate, & fide longè mulieres Hebræas superauit. Nam cùm illæ Prophetas aut riderent, aut non admitterent: ista tamen ex multis circunstantijs commendatur. Etsi enim lignis colligendis intenta, & mœrore famis & sterilitatis confecta esset, statim tamen atque Prophetam audit paululum aquæ postulantem, aquam fortè longè positam, haurire non distulit. Sed & licet parum farinæ haberet, non irascitur tamen Heliæ panem petenti. Ambrosius libr. de Viduis. Salubre igitur est hospitalitatis præceptum. Quàm verò sancta illa vidua, quæ cùm fame vrgeretur extrema, venerationem Deo debitam reseruabat? Nec solùm sibi vsurpabat alimenta, sed cum filio diuidebat (cùm tamen mulieres quædam pactæ sint potius seipsas suis infantibus, quàm suos infantes pascere, vt legitur in 4. Regum) ne charo pignori superuiueret. Magnum pietatis officium, sed religionis vberius. Nam sicut neminem filio oportuit anteferri, ita Propheta Dei, & filio debuit præferri, & saluti. Cui non exiguum victum, sed omne vitæ suæ subsidium existimanda est detulisse, quæ nihil reliquit sibi, tam hospitalis vt totum daret, tam fidelis vt citò crederet. Fides illius commendatur, quæ tanta necessitate constricta, statim tamen Heliæ verbis crediderit. Ideò fecit sibi & puero, sed primùm Heliæ, subcinericium panem: nec quoque, in hospitalitatis mercedem, defecit illi hydria farinæ, aut lecythus olei. Docet autem Dominus hoc exemplo commendabilem esse viduitatem, vt Ambrosius vno libro, Hieronym. pluribus Epistolis, Tertullianus libr. de Monogamia, & ad Vxorem, Augustinus libr. de statu viduali, & alij Patres docuerunt. Vnde Paulus eas honorandas docuit, quæ verè viduæ sunt. 1. Tim. 5. quibus bonum est, si sic permanserint. 1. Corinth. 7. Illis sic honorarunt Apostoli, vt viduarum ministerio Diaconos instituerint, Act. 6. Nec tantùm viduale̅ statum hîc laudat Christus, sed in maximis etiam necessitatibus illis primùm succur-

Margin notes (left column): Hierony. — Cyr. Hier. — Basil. Niceph. Greg. Naz. — Hieron. — Niceph. — Ambros. — *Vnde viduarum mentione.* — *Vnde sterilitas & fame.*

Margin notes (right column): Basil. — *Fides Sareptanæ.* — Ambros. — Ambros. Hierony. Tertul. August.

à Deo

Philo.

a Deo: ideò nec nos illis deesse debere contestatur. Philo Iudæus de victimas offerentibus: Pupillorum (inquit) viduarumque tutelam profitetur Dominus: quia hi maritis, illi parentibus orbati sunt: quibus humana ope destitutis, nullum præterea relinquitur auxilium.

Tertull. Ambros.

Tertull. lib. in Marcion. & Ambros. libr. de Viduitate, ex Psalm. 145. & 131. necnon exemplo viduæ Sareptanæ. 3. Reg. 17. de qua hic Dominus, idem confirmant. Id quoque Raab vidua erepta à ruina Iericho, Iosi. 6. Iudith nimirùm Holofernem obtruncans, Iudith 14. Maria vidua soror Moysi tympanum pulsans, testari possunt. Adeò quoque primis illis patribus laus & subsidium placuit viduarum, vt illis annonam Constantinus donarit, vt patet in Apolog. 2. sanctæ Synodi Alex. pro Athanasio. Et apud

Nicephor.

Nicephorum libr. 10. cap. 5. quarum tamen reditus Iulianus & Arriani auferre conati sunt. Porrò quemadmodum illæ Deo sunt commendabiles, ita piis se deuouent obsequiis: 1. orationibus & ieiuniis: vt Anna Prophetissa, Luc. 2. perseuerent die ac nocte, 1. Tim. 5. vt ab omni cótagione peccati in puritate cordis degant per sanctam

Basilius.

exercitationem (ait Basilius in cap. 5. Esaiæ) & vt orationibus suis Ecclesiam adiuuent (can. 103. conc. 4. Carthaginens.) 2. Hospitalitatem sectentur, & infirmis opem omnem impendant, vt obseruent dictum Apostoli, 1. Tim. 5. Eligendam esse viduam quæ sanctorum pedes lauerit. Sunt enim mulieres huiusmodi obsequiis imprimis idoneæ: lectulum sternere, ac fouere ministerio. Hinc nimirùm Raab à Deo laudem promeretur, & hæc vidua Sareptana. Cæterùm ex eo quod legimus, Viduæ Sare-

Eleemosyna nemo pauperior.

ptanæ nihil ex oleo aut farina deperiisse, quin potiùs dū ex his Prophetæ victum administrat, vtraque increuisse: verum esse apparet, quod Sapiens Prouerb. 28. scribit:

Cypria.

Qui dat pauperi, non indigebit. Cyprianus serm. de Eleemosyna, de hac vidua agit. Et putas, ait, quòd Christus non pascit illum à quo pascitur? Putas aliquid ei defuturum? Qualis Christianus es, qui Christo non credis? Helias typum Christi gerens, & quòd illa pro misericordia vicem singulis reddat ostendens, respondit, & dixit: Hæc dixit Dominus, Hydria farinæ non deficiet, &c. Cæterùm vt à Cypriano, ita ab omnibus ferè

Vocatio Gentium.

primis Patribus sic factum istud examinatur, vt ex Sareptana Gentium vocationem colligant, reprobatis interim Iudæis. Ambrosius lib. de Viduis sequitur Ori-

Origen.

gen. homil. 35. in Lucam. Sic autem habet Origenes. Figuram id futuræ rei explicabat: quia occupante fame, non panis, neque siti aquæ, sed fame audiendi sermonem Dei, venit ad viduam Christus per suos, de qua & Propheta testatur, dicens (Esai. 54. Multi filij desertæ, magis quam eius quæ habet virum. Et cùm venisset, panem eius & alimenta multiplicat. Demum Sareptanam torquet ad Gentilem nationem, maximè cùm è finibus Tyri mulier illa Chananæis egressa sit, cuius filiam Dominus à dæmonio liberauit. Hinc colligere est per Heliam Christum, per famem auditatem diuini verbi audiendi, per viduam Sareptanam Ecclesiam ex Gentibus collectam, ad quam, sed terrenis intentam, Christus per Apostolos suos venit: & panem verbi diuini, & oleum diuinæ misericordiæ multiplicauit. Tres enim annos famis, vitam præsentem interpretatur: sicut tribus annis (id est, tempore vitæ huius) Dominus fructum è ficulnea quæsiuit, & non inuenit, Luc. 13. Viduam verò Ecclesiam significare, Esai. 54. Heliam, Christum, qui cælum potest aperire: nec panem nec oleum deficientem, perpetuitatem sacramentorum & exultationis spiritualis gratiam præsagiisse docet. Adeò vt sicut Helias panem, & oleum viduæ multiplicauit: ita Christus suæ Ecclesiæ sacramenta, & exultationis gratiam in perpetuum stabilierit. Eandem interpretationem sequitur Au-

August.

gust. serm. 2. in Dominicam 3. post festum S. Trinitatis. Adducit autem & aliud exemplum, sed in eundem finem: vt quod in muliere, idemque in viro proposuit, ad omnium etiam Gentium vocationem, & Iudæorum reprobationem concludat. *Et multi*, inquit, *erant leprosi in Israël, sub Helisæo Propheta.* Nec sanè mirum, si expendamus huius nationis sordes, quibus se conficiunt, & diuina iracundia flagella, quæ in se prouocant. Lepra enim contigit Mariæ sorori Moysis (Num. 12.) Oleæ tegi propter peccata. Sed & 4. Reg. 7. ipso Helisæi tempore quatuor viri leprosi steterunt iuxta introitum portæ Samariæ. Cæterùm Helisæum subdit Heliæ, vt magistro discipulum, patri filium, diuinum sanè par, tùm nec Helisæus minoris virtutis quàm Helias fuerit, vt qui simul cum pallio, duplicem Heliæ spiritum acceperit. 4. Reg. 2. Mira enim miraculorum & Prophetiæ gratia do-

Chrysost.

natus est. Chrysostom. hom. 46. in Matth. Vnde mirabilis factus est Helias? Nonne à libera ad regem prolatione? Nonne à zelo, qui erat in eo ad Deum? Nónne è repudiatione possessionum? Nóne à melota, spelunca, & montibus? Et hæc omnia quidem Helisæum commeodant. Helisæus enim reges vnxit, & exhortans, idémque cum Helia vitæ institutum secutus est, vt docet Ioan-

Ioan. Hier. Isidor.

nes Hierosol. lib. de instit. Monach. Isidorus lib. 2. de origine officiorum, capit. 15. Vnde ad Monachos studium paupertatis defluxerit, conuersatio, habitus, ab Helia &

Io. Cassian.

Helisæo. Ioannes Cassianus de institut. Cœnobiorum, lib. 1. cap. 2. Itaque Monachum, inquit, vt militem Christi in procinctu belli semper positum, accinctis lumbis iugiter oportet incedere. Hoc enim habitu illos ambulasse, etiam qui in veteri Testamento professionis huius fundauere primordia, Heliam scilicet & Helisæum, diuinarum scripturarum authoritate monstratur. Vterque

Helias pater Mon... maximè Carmelitarum.

montis Carmeli fuit accola, vterque hic filios Prophetarum habuit, & ab eo tandem monte, Eremitæ Helisæi successores Carmelitæ nuncupati sunt. Sed & Helisæus non minùs quam Helias, Christi figuram prætulit, vt

Augustin.

docet Augustin. serm. 2. Dominicæ 5. post Trinitatem. Multi sanè inter nos sunt leprosi corde, multi peccatores: adsunt & ministri Ecclesiæ permulti qui non minùs quàm Helisæus lepram hanc expurgare valeant: Nimirùm quibus remittendorum peccatorum potestas tradita est. Sed sicut nec agricolatio per se sufficit ad conuehendos fructus, nisi cœlum & is qui cœlum gubernat, o-

Origenes.

pituletur, (ait Origenes in Matth. cap. 13.) sic neque virtutum operationes absque fide illorum qui sanantur, perfectum opus præstat ad sanitatem conferendam, nec potestas sacerdotum sufficit, nisi & Presbyteris (vt cum

Tertull.

Tertulliano loquar libr. de pœnitent.) aduoluamur. *Et nemo eorum mundatus est, nisi solus Naaman Syrus.* Cur istud? An non poterat non minus Israëlitas Helisæus sanare, quàm Syrum hunc? Cur non hos quatuor saltem curabat, qui in castra Syrorum irruperunt? At verò non dormientibus diuina beneficia, sed obseruantibus deferuntur. Et (inquit Ambros. in Luc.) voluntatis est medi-

Ambros.

cina, non Gentis: diuinúmque munus votis eligitur, non naturæ iure defertur. Quis autem fuerit hic Naaman Syrus, copiosè refertur 4. Reg. 5. Venit ille cum literis regis Syriæ ad regem Israël, stetit ad ostium Helisæi, rogauit virum Dei, morem gessit sermoni eius, lauit septies in Iordane, & caro eius rediit ad munditiem pueriliа carnis. Quo miraculo stupefactus, Deum Israël confessus est, & Prophetæ gratias egit. Eucherius

Eucherius Lugdunens.

Lugdunens. lib. 4. Comment. in Reg. cap. 20. Naaman interpretatur pro quoque baptizato, cuius caro redeat adinstar cuiusque pueri, id est, emundetur conscientia, &

Tertull.

ad primum primi hominis candorem restituatur. Tertull. lib. 4. in Marc. docet Naaman curatum à lepra, postquàm lauit septies in Iordane, præsignasse nationes Gentium emundandas in lauacro Christi à septé maculis capitalium delictorū, Idololatria, blasphemia, homicidio, adulterio,

Greg. Nys.

stupro, falso testimonio, fraude. Gregor. Nyssenus lib. de sancto baptismate, hanc lotionem & curationem apertè præmonstrasse quod futurū erat, dicit. Ex omnibus enim (inquit) solus Iordanis, cùm in se recepisset sanctificationis & benedictionis primitias, tanquam ex quodā fonte suæ figuræ in totū mundum donū baptismatis, quasi per

Opt. Mile.

riuū & aquæ ductū transfudit. Optatus verò Mileuitanus libr. 5. in Donatistas, ex eo quòd non priùs in aquis Syriæ Naamā lauit, nec denuò iussu Helisæi curatus ad Iordanem redit, colligit in Parmenianum, vnum tantùm esse baptisma, nec licere baptizatos denuò baptizare.

omnes in summa conueniunt, quatuor locum hunc interpretati sunt, alij verò aliique Christum vocationem Gentium ad baptismum etiam hoc exẽplo prætexuisse: quòd Naaman Syrus leprosus, populum Gentilem suis infectum vitiis. Helisæus, Christum: aqua Iordanis, aquam fontis baptismalis: caro pueri, candorẽ innocentiæ puerilis, de quo 1. Cor. 14. Malitia paruuli estote, significet. Vnde sicut Naaman ad Helisæum, ita populus Gentilis ad Christum venturus esset: & sicut hic ad ostium Helisæi, priusquàm lauaretur, sic ille ad introitum staret Ecclesiæ, priusquàm baptizaretur. Et sicut credens sermoni, lauit septies: sic credens baptizaretur in virtute septenarij spiritus, vt septem peccata capitalia abluerentur. Adeò vt sicut huius caro facta est, vt pueri, sic illius fieret anima, vt innocentes. Hæc ex Ambrosio libr. 4. in Luc. cap. 16. *Et repleti sunt omnes in synagoga, ira, hæc audientes.* Intellexerunt quò hæc Christi verba tenderent, & quò hæc duo exempla: nimirùm vt eos priuandos gratia, beneficiis & curationibus Messiæ ostenderent, eáque omnia extraneis impendenda doceret. Sed qui his verbis ad viuum tangi, conteri & pœnitere debebāt, inuidia rumpuntur, & ira Christum adoriuntur. Cæterùm habet vim Synagogæ locus, vt qui factus sit locus & sedes impietatis, qui debuerat esse asylũ iudicij & veritatis. Idē accidit impiis quod hîc Iudæis. Non enim tantùm cōminationes & verba Dei ministrorúmque Ecclesiæ rident, sed & in eos cum dirissima rabie se eleuant. Verificatum est ergo illud Amos 5. Odio habuerunt corripientem in porta. Ideò Prouerb. 9. Noli arguere derisorem, ne oderit te: argue sapientem, & diliget te. Beda in Luc. Hæc sunt sacrilegia Iudæorum, quæ multò antè Dominus prænunciauerat, per Prophetam dicens: Retribuebant mihi mala pro bonis. Nec mirum si perdiderunt salutem, qui eiecerunt de suis finibus Saluatorem. *Surrexerunt, & eiecerunt illum extra ciuitatem*, tanquam blasphemiam, nec enim morte dignum aliquem in vrbe mactādum esse didicerant. Leuit. 24. Educ blasphemum extra castra, & lapidet eum omnis populus. Sic filiumfamiliâs extra vineā suam eiecerunt, Matth. 21. Nam quod corpore gerunt, hoc & se mente facturos esse docent, eiecturos scilicet Euangelium Christi & ipsos Apostolos. *Et duxerunt illum usque ad supercilium montis, supra quem ciuitas illorum erat ædificata, vt præcipitarent eum.* Beda in Luc. O peior magistro discipulorum hæreditas: Diabolus verbo Dominum tentat, Iudæi facto. Ille dicit, Mitte te: isti adoriũtur, vt mittant. Poterat vtique dici de populo illo insano, inquit Bonauentura in Luc. illud sapientis mulieris, 2. Reg. 20. Quare præcipitas hæreditatem Domini? *At ipse transiens per medium illorum ibat.* Ambros. in Luc. Quod capitur à paucis & tenetur, voluntatis est: quod à populo modò non tenetur maiestatis est. Nihil enim poterat virtutem eius remorari. Cant. 2. Ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles. Fuit autem iste transitus à virtute propria, sed Petri à virtute aliena, Act. 12 cùm transeuntes primam & secundam custodiam venerunt ad portam ferream, quæ ducit ad ciuitatem, quæ vltrò aperta est eis. Beda in Luc. Non igitur à Nazaræis præcipitari, non ab Hierosolymitis lapidari, non inter pueros Bethlehemitas ab Herode perimi, non alia vel alia quàm crucis voluit morte consummari. Quod enim tali morte regiæ potestatis iudicium, quo fidelium frons armaretur, eminere? Sed solum crucis expectatum est vexillum, cuius figura & celerrimo dextræ motu contra hostis tentamenta depingi, & ipsa nihilominus figura Monarchiæ singularis potuisset typus haberi. Tertull. libr. 4. contra Marcionem: Hîc, inquit, primùm nisus et iniectas animaduertens, necesse habeo de eius substantia præfinire, quòd non possit phantasma credi, qui contactum, & quidem violentia plenum detentus, & captus, & ad præcipitium vsque protractus admiserit. Siquidem, vt Lucretius dixerit,

Tangere nec tangi, nisi corpus, nulla potest res.

Ipse etiam statim tetigit ægrotos, & eos à variis infirmitatibus curauit. Porrò quòd è Nazaræorum manibus elabitur, aut iis sic excæcatis euenit, vt eum non aduerterēt sicut & Sodomitis, & exercitui Syriæ sub Helisæo contigit, 4. Reg. 6. Dotes enim habuit corporis gloriosi quādo voluit: quarum vna est, corporis subtilitas. Aut sic eorum virtute sopita, vt ne hiscere quidam possent. Sic in horto prostrati sunt hi qui eum quærebant. Certissima hinc nobis expectatio est, eum inimicos habiturum scabellum pedum suorum. Nec interim putandũ cum Montano eum phantasticũ corpus habuisse: nec enim immutatus est, sed mutata est quodammodò vis aspectus eorũ & corporis, qui eum cõprehendere nitebantur. Tertull. ibid. Hoc, inquit, euenit solemo, vti assolet, tumultu: vel etiam irrupto, non tamen per caliginem eluso, quæ nulla omninò tactu successisset, si fuisset. Hieronym. Epist. ad Pammachium contra errores Ioannis Hierosolymitani: Nunquid, inquit, iuxta Marcionem dicere possumus, quòd ideò natiuitas eius in phantasmate fuerit, quia contra naturam, qui tenebatur elapsus est? Quod Magis licet, hoc Domino non licet? Apollonius Thyanæus scribitur, cùm ante Domitianum staret in consistorio, repentè non comparuisse. Hoc scilicet ille priùs futurum hoc versu affirmarat (inquit Cedrenus in Compēdio histor.)

Me non interimes, non hoc tibi fata dederunt.

& confestim è Principis conspectu raptus est, & eadem hora Puteolis repertus est, è Roma trium dierum itinere. *Transit* ergo *per medium illorum*, quasi diceret: Cernis quòd non possit ab aliquo superari. Poterat enim dicere illud Psal. 26. Si consistant aduersum me castra, nō timebit cor meum. *Ibat*, non minore quidem virtute quàm animalia, Ezech. 1. quę ibant in similitudinem fulguris coruscantis. In quo suam & potentiam & patientiam ostendit: Potentiam, in eo quòd illorum manus & oculos retinuit: patientiam, in eo quòd neminem læsit, sed potiùs illorum furori cessit. *Et non poterat ibi virtutem vllam facere, nisi quòd paucos infirmos curauit.* Hoc Marcus habet, non quòd Christi imbecillitaté, sed Iudæorum infidelitaté arguat: adiicit enim, *Propter incredulitatem eorum.* Siquidem fides exigitur ad salutem, quæ nobis ab optimo animarum & corporum medico confertur. Nam cùm totum hominem sanum faceret in sabbato, & nemo incredulus curari posset, inde fit, vt & ibi pauca signa faceret.

Margin notes (left): Ambros. — Beda. — Beda — Bonauent. — Ambros. — Beda.

Margin notes (right): Cur Christus mori voluit in cruce. — Tertull. — Corpus Christi non fuit phantasticum. — Lucretius. — Tertull. — Hierony. — Cedrenus.

Section letters: A B C D E F

Christus misertus curam desertarum, eis præficit pastores Apostolos: quæ illorum nomina, quod munus. vbi de necessarijs quæ debentur ijs qui verbum annunciant: de zona, pecunia, pera, duabus tunicis, calceamentis, virga, & hospitio seligendo, & non mutando. quæ vindicta consequatur eos qui non admittunt verbi Dei ministros: quanta tolerantia, prudentia, & simplicitate verbi ministris opus sit, quanta in Deum confidentia: quæ illis in aduersis meditanda: de pœna futura, Dei prouidentia, resurrectione, præmio martyrum. Quis gladius à Christo immissus, quæ crux nostra, quæ merces hospitalitatis in verbi ministrum. vbi etiam de sacra vnctione.

Matt. 9 & 10

Et circuibat Iesus omnes ciuitates, & castella, docens in synagogis eorum, & prædicans Euangelium regni, & curans omnem languorem & omnem infirmitatem. Videns autem turbas, misertus est eis: quia erant vexati & iacentes sicut oues non habentes pastorem. Tunc dicit discipulis suis, Messis quidem multa, operarij autem pauci. Rogate autem dominum messis, vt mittat operarios in messem suam.

Et conuocatis duodecim discipulis suis, dedit illis potestatem spirituum immundorum, vt eijcerent eos, & curarent omnem languorem & omnem infirmitatem. Duodecim autem Apostolorum nomina sunt hæc. Primus, Simon qui dicitur Petrus, & Andreas frater eius, Iacobus Zebedæi, & Ioannes frater eius, Philippus & Bartholomæus, Thomas & Matthæus publicanus, & Iacobus Alphæi & Thaddæus, Simon Cananæus, & Iudas Iscariotes, qui & tradidit eum. Hos duodecim misit Iesus: præcipiens eis, dicens, In viam gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis: sed potius ite ad oues quæ perierunt domus Israël. Euntes autem prædicate, dicentes, Quia appropinquauit regnum cœlorum. Infirmos curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, dæmones eijcite: gratis accepistis, gratis date. Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris. non peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam: dignus enim est operarius cibo suo. In quamcunque autem ciuitatem aut castellum intraueritis, interrogate quis in ea dignus sit: & ibi manete donec exeatis. Intrantes autem in domum, salutate eam, dicentes, Pax huic domui. Et siquidem fuerit domus illa digna, veniet pax vestra super eam: si autem non fuerit digna, pax vestra reuertetur ad vos. Et quicunque non receperit vos, neque audierit sermones vestros: exeuntes foras de domo vel ciuitate, excutite puluerem de pedibus vestris. Amen dico vobis, tolerabilius erit terræ Sodomorum & Gomorrhæorum in die iudicij, quàm illi ciuitati. Ecce ego mitto vos sicut oues in medio luporum. Estote ergo prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. Cauete autem ab hominibus. Tradent enim vos in concilijs, & in synagogis suis flagellabunt vos: & ad præsides & ad reges ducemini propter me, in testimonium illis & Gentibus. Cùm autem tradent vos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini: non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Tradet autem frater fratrem in mortem, & pater filium: & insurgent filij in parentes, & morte eos afficient. & eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum: qui autem perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Cum autem persequentur vos in ciuitate ista, fugite in aliam. Amen dico vobis, non consummabitis ciuitates Israël, donec veniat filius hominis. Non est discipulus super magistrum, nec seruus super dominũ suum. Sufficit discipulo vt sit sicut magister eius: & seruo, sicut dominus eius. Si patremfamilias Beelzebub vocauerunt: quanto magis domesticos eius? Ne ergo timueritis eos. Nihil enim est opertum, quod non reuelabitur: & occultum, quod non scietur. Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine: & quod in aure auditis, prædicate super tecta. Et nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: sed potius timete eũ qui potest & animam & corpus perdere in gehennã. Nonne duo passeres asse veneũt? & vnus ex illis non cadet super terram sine patre vestro? Vestri autem & capilli capitis omnes numerati sunt. Nolite ergo timere, multis passeribus meliores estis vos. Omnis ergo qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eũ corã patre meo qui in cœlis est. Qui autẽ negauerit me corã hominibus, negabo & ego eũ corã patre meo qui in cœlis est. Nolite arbitrari quia pacem venerim mittere in terram: non veni pacẽ mittere, sed gladium: veni enim separare hominẽ aduersus patrẽ suum, & filiã aduersus matrẽ suam, & nurũ aduersus socrũ suam: & inimici hominis domestici eius. Qui amat patrẽ aut matrẽ plus quàm me, non est me dignus: & qui amat filiũ aut filiã super me, non est me dignus. Et qui non accipit crucem suam, & sequitur me, non est me dignus. Qui inuenit animam suam, perdet illã: & qui perdiderit animam suam propter me, inueniet eam. Qui recipit vos, me recipit: & qui me recipit, recipit eũ qui me misit. Qui recipit Prophetã in nomine Prophetæ, mercedẽ Prophetæ accipiet: & qui recipit iustũ in nomine iusti, mercedẽ iusti accipiet. Et quicũque potũ dederit vni ex minimis istis calicẽ aquæ frigidæ, tantũ in nomine discipuli: amẽ dico vobis, nõ perdet mercedẽ suã. Et factum est, cum consummasset Iesus præcipiens duodecim discipulis suis, transijt inde, vt doceret & prædicaret in ciuitatibus eorum.

Mar. 6

Et circuibat castella in circuitu, docens. Et vocauit duodecim, & cœpit eos mittere binos, & dabat illis potestatem spirituum immundorum. Et præcepit eis ne quid tollerent in via, nisi virgam tantum. non peram, non panem, neque in zona æs, sed calceatos sandalijs, & ne induerentur duabus tunicis. Et dicebat eis, Quocunque introieritis in domum, illic manete donec exeatis inde: & quicunque non receperint vos, nec audierint vos: exeuntes inde, excutite puluerem de pedibus vestris in testimonium illis. Et exeuntes prædicabãt vt pœniterẽt: & dæmonia multa eijciebãt, & vngebãt oleo multos ægrotos, & sanabantur.

Luc. 8. & 9

Et factum est deinceps, & ipse iter faciebat per ciuitates & castella, prædicans & euangelizans regnum Dei, & duodecim cum illo: & mulieres aliquæ quæ erant curatæ à spiritibus malignis & infirmitatibus, Maria quæ vocatur Magdalene, de qua septem dæmonia exierant, & Ioanna vxor Chusæ procuratoris Herodis, & Susanna, & aliæ multæ quæ ministrabant ei de facultatibus suis.

Conuocatis autem Iesus duodecim Apostolis, dedit illis virtutem & potestatem super omnia dæmonia, & vt languores curarent. Et misit illos prædicare regnum Dei & sanare infirmos. Et ait ad illos, Nihil tuleritis in via, neque virgam, neque peram, neque panem, neque pecuniã: neque duas tunicas habeatis. Et in quamcunque domum intraueritis, ibi manete & inde ne exeatis. Et quicunque non receperint vos, exeuntes de ciuitate illa, etiam puluerem pedum vestrorum excutite in testimonium supra illos. Egressi autem circuibant per castella, euangelizantes, & curantes vbique.

Ioan.

Introductio.

NEMO vineam colendã ei relinquit, qui nullã agriculturę scientiã habuerit. Peritos & doctos eius artis omnes esse necesse est, quam professuri sint. Atqui, vt scribit Chrys. ho. 1. de Pentecoste, Apostoli vinitores erãt, & piscatores, & turres, & columnæ, & medici, & duces, & doctores, & portus, & gubernatores, & pastores, & athletę, & pugnatores, & coronas gestantes. Columnæ quidem, quoniam virtute sua Ecclesiæ robur sunt: fundamentum, quia in confessione ipsorum fundata est Ecclesia, Matth. 16. Portus autem, quia tempestates impias represserunt: Gubernatores, quoniam orbem terrarum viam rectam docuerunt: Pastores, quoniam lupos abegerunt, & oues conseruauerunt: Aratores, quoniam spinas eradicauerunt: Vinitores, quoniam labruscas exciderunt, & semina pietatis plantauerunt. Medici, quoniã vulnera nostra curauerunt. Quòd si nemo ne minimum quidem eorũ, aut aratorem, aut pastorem, aut piscatorem, aut athletam sibi euocat, quem imperitum & suæ artis ignarum cognouerit: quomodo non eos, qui longè superãt, Apostolos scilicet, spirituales pastores, piscatores, duces, medicos longè excellentiores existimabimus? Verũ hoc non acquisita, sed infusa & à Christo donata gratia effecit. Hic elegit eos ex omni carne, mundauit, perfecit, & suæ præfecit Ecclesiæ. De illorum missione nunc dicendum est. Marcus & Lucas descripta Herodis admiratione de fama Iesu, narrant Dominum cum Apostolis in desertum locũ secessisse, occasione accepta à cæde Ioannis. Præmittunt autẽ Christũ duodecim Apostolos delegisse, & misisse: eosdem autẽ in ipso tempore redijsse. Marcus verò maximè subiungit missionem Apostolorum, contemptui quẽ Nazaræi cõtra Dñm conceperant. Ex quo fit, vt hoc loco inserẽda videatur hęc historia, quæ per anticipationẽ à Matthæo describitur. Præmittit autẽ Matthæus & Marcus Christum circuisse castella & omnes ciuitates: 9. & c. 8. Luc. enarrat. *Et factum est deinceps* contẽptis Nazaræis propter incredulitatẽ

Chrysost.

Varij tituli Apostolorũ.

A

B

C

Summa.

Conciliatio Euangelistarum.

& ipse Iesus in his quæ patris erant incumbens, *circuibat omnes ciuitates & castella in circuitu*, adinstar pastoris erraticas oues ex Israël requirentis, & fidelis medici, sese infirmis vltrò exhibentis: ceu solis, sui cursus circuitum proficientis; *docens in synagogis eorum*. vbi & omnes conueniebant, & à primoribus doctoribusque in Lege diiudicari poterat doctrina eius, num à Deo esset: & ipse ex Prophetis, quæ ibi legebantur, cognosci quòd esset Messias: *& prædicans* indifferenter omnibus *Euangelium*, id est, bonum nuncium, *regni Dei*, quod ad eos perueniebat, si modò resipiscerent, & eius verbis obaudientes essent: *Et curans omnem languorem, & omnem infirmitatem*. ne deessent argumenta, quibus ad fidem impellerentur. Primòm enim cœpit facere, & docere. Signa autem illa quæ faciebat, non erant aut vulgaria, aut inutilia: Naturæ communem ordinem superabant, & ad omnium ægrotorum & languidorum curationem erant. Poterit quippè & circulator aliquis & mimus circuire oppida & castella: verùm præter leuem delectationem nihil vtilitatis ab illis expectandum est. At verò Dominus Iesus (Act. 10.) pertransiuit benefaciendo, & sanando omnes languores. *Et duodecim cum illo*: ita horæ diem, signa zodiacum, solem suæ stellæ sequebantur. Non modo vt inter eos appareret, sed & illos suo exemplo erudiret, quid tandem facturi essent. Aderat igitur & ipse Iudas, testis vtique & doctrinæ & miraculorum eius, si modò sapere voluisset. At verò de eo dixit. Ioann. 6. Nónne ego vos duodecim elegi, & vnus ex vobis diabolus est? *Et mulieres aliquæ, quæ erant curatæ à spiritibus malignis & infirmitatibus. Maria quæ vocatur Magdalene, de qua septem exierant dæmonia*, quá in superioribus diximus fuisse sororé Marthæ & Lazari, priùs verò peccatricem: quá Dominus ea propter à septem dæmoniis curasse dicitur, quia illam à colluuie & tyránide peccatorũ eripuit, vt ex Gregorio docuimus. Grande enim dæmonium peccatum est. *Et Ioanna vxor Chusæ procuratoris Herodis*, quem etiam Lucas cap. vlt. sui Euágelij recenset inter eas, quæ Dominicum corpus peruncturæ ad sepulchrum venerát: vt huius mulieris opes & pietas exprimeretur. Nec dubito ipsum illius virum Chusam non absuisse ab illa in Christũ propensione, cùm ab Euangelista singulari quodam priuilegio nominetur, nec permissurus esset vxorem suam Christo se comitem præbere, nisi & ipse Euangelicá eius doctrinam approbaret. *Et Susanna*. Hanc quoque celebrem fuisse nemo negauerit, cum Euangelista tres istas præ cæteris velut insigniores, & omnibus propter generis nobilitatem & amplitudinem notissimas expresserit. Nec enim illas solas fuisse ostendit, cùm adiiciat: *Et aliæ multæ quæ ministrabant ei de facultatibus suis*, & secutæ illum fuerant à Galilæa, ait Luc. 24. cap. non quòd omnes Galilææ essent, sed quòd ipsum in Galilæa requisierint, ad ipsum se contulerint, & inde è Galilæa in alias Palæstinæ regiones transierint. Vbi vide & Christi paupertaté, & illarum charitatem. Christi paupertas tanta est, vt etiam ipse & sui aliorum eleemosynis viuant. Ne fortè sit qui calumnietur eos, qui, quoniam omnem rerum proprietatem abiecerunt, vt spiritualibus meliùs vacent, ex eorum largitionibus victum suppeditant, in quorum gratiam aut orationibus, aut sacrarum literarum studiis aut etiam verbi ministerio incumbunt. Hoc nimirùm in semetipso probabat, quod toties suis dixerat, dignum esse operarium mercede sua, & cibo suo. 1. Corinth 9. Si nos vobis spiritualia seminauimus, magnum est si nos carnalia vestra metamus? Charitatis itaque, immò debiti obsequij fuit in mulieribus, Christo & suis de suis facultatibus succurrere. Sic Sunamitis Helisęo, (4. Reg. 4.) cui & ille dixit: Ecce sedulè in omnibus ministrasti nobis, quid vis vt faciam tibi? Sic socrus Petri, (Matth. 8.) sic Martha Christo ministrabat. Beda libr. 2. in Luc. Porrò consuetudinis Iudaicæ fuit, nec ducebatur in culpam, more Gentis antiquo, vt mulieres de substantia sua victum atque vestitum præceptoribus ministrarent. Hoc quia scandalum facere poterat in nationibus, Paulus se abiecisse memorat, dicens: Numquid non habemus potestatem sorores mulieres circumducendi, sicut & cæteri Apostoli faciunt? Ex eo autem quod Christus in comitatum etiam mulieres admisit, Hieronymus ad Principiam virginem, in Expositione Psalm. 44. respódet obtrectatoribus suis, qui illum calumniabátur, quod apud mulieres de scripturis dissereret. Enumerat autem illustres veteris & noui Testamenti mulieres, inter quas & hæ recensentur. Elisabeth, inquit, vtero prophetat & voce, Anna filia Phanuelis in templo templum Dei efficitur, sequuntur mulieres Saluatorem, & ministrant ei de sua substantia. *Videns autem turbas misertus est eis quia erant vexati & iacentes sicut oues non habentes pastorem*. Emphasim habet Græca vox ἐσπλαγχνίσθη, id est, affectu actus est, à visceribus quæ σπλάγχνα dicuntur, sumpta similitudine. siquidem Hebræi vehementer ac pium affectum viscera vocant. Ac mox, *quoniam erant vexati* legitur à Diuo Hieronymo & Hilario. Chrysostomus quoque legit ἐσκυλμένοι, diuulsos & diuexatos: quandoquidem Grammatici vexare dictum volunt a veho. Nonnulli codices habebant ἐκλελυμένοι, id est, defecti siue destituti. Alterum venit à λύω, alterum à σκύλλω. Iam quod protinus sequitur ἐρριμμένοι, quod hîc vertit iacentes, rectiùs vertisset disiectos siue sparsos, à verbo ῥίπτω: quo participio vsus est & Lucianus, agens de stellis, toto cœlo passim, temerè, nulloque ordine sparsis. Quanquam potest ἐσκυλμένοι pertinere ad ouiũ vellera sentibus dilacerata: & hoc posterius ἐρριμμένοι, ad oues huc & illuc dispersas: id quod accidere solet, cũ abest pastor. Nec enim aliud animal est magis pendens de præsidio pastoris, quá oues: id quod etiam prouerbio testatũ est, προβάτων ἦθος, ouium mores, seu consuetudo. *Vidit* igitur, *& misertus est*. Istum aspectum desiderabat Dauid, dicens, Ps. 24. Respice in me, & miserere mei. Sic enim Deus & pater Domini nostri Iesu Christi, pater misericordiarum & Deus totius consolationis, qui cósolatur nos in omni tribulatione nostra. (2. Cor. 1.) Hic quoque Samaritanus est qui (Luc. 10.) videns semimortuum iacentem, misericordia motus est, & appropinquans alligauit vulnera eius. Albertus Magnus in Matth. Duplicem autem istius populi miseriam ponit, nimirùm quòd essent vexati, & iacentes. Est autem triplex vexatio. Vna, per errores diuersos iactatio est, ex defectu doctrinæ pastorum proueniens. Ps. 93. Populum tuum humiliauerunt, & hæreditatem tuam vexauerunt. Thren. 5. Ceruicibus minabamur, lassis non dabatur requies. Dionysius enim dicit, quòd caput est mens, corpus inferiores animæ vires, & ceruix opinio est, quæ subiicitur errori. Et ideò ceruice minatur, qui opinionum errore distrahitur. Secunda vexatio, est inquieta de peccato in peccatum præcipitatio. Sap. 5. Lassati sumus in via iniquitatis. Osee. 4. Mendacium & adulteriũ & furtum inundauerunt, & sanguis sanguinem tetigit. Hæc autem ex Prælatorum defectibus proueniunt. Tertia est ex iniqua oppressione & spoliatione. Esa. 3. Populum meum exactores sui spoliauerunt. *Iacentes* autem erant, quasi nullius animi, aut huc illucq́; dispersi. Thren. 2. Iacuerunt in terra foris puer & senex. *Sicut oues non habentes pastorem*. Inde factum est, vt eos in vnum ouile reducturus, pastores quoque Apostolos proficere voluerit. Quid enim peiorem conditionem nactum est populo sine principe, Ecclesia sine Prælato, grege sine pastore? Prouerb. 11. Vbi non est gubernator, populus corruet. Ezech. 34. Dispersæ sunt oues meæ, eo quòd non esset pastor. Zach. 11. O pastor & idolũ, derelinquens gregem. 3. Reg. vlt. Vidi cunctum Israël dispersum in montibus, sicut oues non habentes pastorem. Et rursus Ezech. 34. Factæ sunt oues meæ in deuorationem bestiarum agri, eo quòd non esset pastor. Porrò defectus pastorum duobus modis intelligitur. Aut enim omninò nullus est qui gregem pascat, & pastoris nomen sortiatur: aut si quis est, nomen tantùm habet, officium autem pastoris omninò reiicit. Et quidem multos nomine tenus habuerunt Iudæi Pontifices & sacerdotes, multos item Christi Ecclesia: verùm pauci eorum, quibus animarum cura credita est, pastorum officio funguntur. Hier. 50. Grex perditus factus est populus meus, pastores eorum seduxerunt eos. Ezec. 34. Lac comedebatis, & lanis operiebamini,

Hieron.

Eusę. in An.

Muliercum pietas in Christi ministros.

Beda.

Duplex populi miseria.

Albertus.

Dionysius.

Quid ex defectu Pastori.

Miseria nostrorum temporum conferetur cum miseria Iudaeorum.

mini, & quod crassum erat, occidebatis, gregem autem meum non pascebatis. Haec erat quae & nostrorum temporum, etiam Iudaeorum miseria. Tot Pontifices illis suppetebant, vt alter alterum è cathedra nummis, & fauoribus apud Rom. procuratores, exturbaret: omnes ad lucra temporalia, prouentus, decimas inhiabant, pauci autem quis metus esset Prophetarum de Messia sensus, quae expectatio, proponebant: & ita fortè isti erant, sicut oues non habentes pastorem. Itaque Christus, qui in parabola vineae ex ipsorum etiam synagogae principum exemplo conclusit, vineam aliis agricolis locandam, & transferendum esse spirituale regnum Ecclesiae, dandumque Genti facienti fructus eius Matt. 21. nunc id exequitur. Praeficit enim Apostolos, illósque cù authoritate mittit. Et ne fortè vana illorù praefectura, aut labor existimetur, *Tunc dicit discipulis suis, Messis quidem multa, operarii autem pauci.* Albertus in Matth. Quos primùm dixit oues, propter simplicitatem & mansuetudinem, nunc messem vocat, propter operum bonorum prouentum. Messis, inquit, non semina, quia longè antea promissionibus in Patriarchis figuris in patribus, praeceptis in Lege, doctrinis in Prophetis, Euangelicum semen satum fuerat. Tempus autem messis seu collectionis in horreum Ecclesiae non nisi succedente gratia contigit. Hinc factum est, vt quod priores sancti in lachrymis seminauerant Apostoli cum exultatione collegerint. Psal. 125. Venerunt cum exultatione portantes manipulos suos. Thomas in Matt. Messis enim non dicitur, quando frumentum florescit, vel cùm in spica formatur, sed iam maturuit, vt colligi possit. Itaque messem copiosam per allegoriam dixit multam turbam, ad audiendum verbum Dei pronam, multósque veritatis Euangelicae sitientes. De his enim ait Ioannes Baptista, loquens de Christo, Luc. 3. Triticum, inquit, colliget in horreum suum, seu Ecclesiam. *Operarii autem pauci.* Defectum Pastorum notat. Veri enim tum operarii duo tantùm erant, Christus & Ioannes: caeteri etsi operariorù locum obtinebant, nihil tamen minus quàm quod suum erat, exequebantur. Vnde nec dixit, Sacerdotes aut scribas paucos esse, sed operarios. Quia etsi magna est multitudo sacerdotum, doctorum, praedicatorum, pauci tamen sunt operarii, aut in ratione verbi, vt illud cum debitis circunstantiis administrent, aut exempli, quo etiam suorum saluti consulant. Dicunt enim, & non faciunt. Matth. 23. Operantur quidem in messe temporali, in prouentibus Ecclesiae, non in spirituali messe animarum. Atque, vt doctè disserit Anastasius Synaita lib. 9. Comment. in Hexaëmeron, etsi positus est primus homo in paradiso terrestri, typo militantis Ecclesiae, non tamen vt deliciis vacaret, aut socors inertiáque remaneret, sed vt operaretur & custodiret illum. In ipso etiam innocentiae statu, antequam praecepisset Dominus in sudore vultus esse viuendum: operarius homo, ad operandum constitutus erat. Quàm turpe nimirùm est eos, qui Christi se successores vendicant omninò aduersari Christo, nihil minus quàm de illius verbo, cultu, & creditarum sibi animarum salute solicitos esse? Omnes quae sua sunt, quaerunt, non quae Christi, inquit, Apostolus, Phil. 2. Omnes videri Doctores appetunt, inquit Gregorius Papa in libro suo Pastorali, transcendere caeteros concupiscunt, atque primos in coenis recubitus, primas in conuentibus cathedras quaerunt, qui susceptum curae magistralis officium ministrare tanto magis nequeunt, quanto ad hunc gradum ex sola elatione peruenerunt. D. Bernardus lib. 4. de consideratione, cap. 5. sui temporis Praelatos notat, qui in suis prouentibus & expensis oculatissimi, in spiritualibus officiis admodum caeci essent. Quotidianas, inquit, expensas quotidiano seciprocamus scrutinio: & continua Dominici gregis detrimenta nescimus. De pretio escarum, & numero panum cum ministris quotidiana discussio est: rara admodum cum Presbyteris celebratur collatio de peccatis. Cadit asina, & est qui subleuet eam: perit anima, & nemo est qui reputet. Neque tamen Christus dixit, operarios nullos esse, sed paucos. Excitat enim certis temporibus, quantumuis deprauatis aliquos, qui Ecclesiae suae curam gerant, & ... veluti excellentia quaedam luminaria: vt ... Gregorius Nyssenus. Olim in Basilium. Sic in saeculis deprauatis excitauit Noëh, Abraham, Ioseph, Moysen, Iosue, Gedeon, Heliam: sic demum ostendit, sibi multos reseruari, qui non flectant genua ante Baal, & lucra temporalia prouentibus spiritualibus anteponant. *Rogate ergo Dominum messis vt mittat operarios in messem suam.* Theophylactus in Matth. Dominus messis ipse est Christus dominus Prophetarum & Apostolorum. Chrysostomus hom. 31. Operis prioris in Matth. Nam si ad messem suam operarios misit, metebant autem operarii segetem, quae Prophetarum seminibus pullulauit, certè sicut mes... ita ipsi quoque qui seminauerunt, operarii eius fuerunt. His autem verbis satis indicat supra humanam virtutem esse, huiusmodi messores in hanc messem ablegare. Ideò enim orandus est Dominus messis. Vnde Paulus 2. Cor. 3. Fiduciam autem huiusmodi habemus, inquit, per Christum erga Deum, non quòd ex nobis ipsis sufficientes simus cogitare aliquid, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est, qui & idoneos nos fecit ministros noui Testamenti. Non dixit, Requirite suffragia humana, ambite principes, fauorem eligentium perquirite, auro & pecuniis sacerdotia, aut Episcopatus vobis procurate: haec enim omnia Sathanica sunt. Sic intrant lupi in gregem, vt deuorent & mactent: nòn autem pastores, vt pascant. Sed orate, inquit, dominum messis. Ab inuocatione Domini progredi debet electio: vt veniant operarii in messem ex Prophetia, sicut docet Chrysost. in 1. ad Timoth. Sic Act. 1. cum de sufficiendo in locum Iudae ageretur, Apostoli orantes dixerunt: Tu Domine, qui nosti corda omnium, ostende quem elegeris vnum ex istis. Porrò agnoscimus neminem sibi in Ecclesia ministerium vsurpare posse, sed vocari & mitti debere. Rom. 10. Quomodo praedicabunt, nisi mittantur? Mittuntur autem ab his, qui & ipsi missi sunt, & ad alios mittendos potestatem nacti sunt. 1. Pet. 4. Vnusquisque vt gratiam accepit, in alterutrum illam administrantes, sicut boni dispensatores multiformis gratiae Dei, 1. Corinth. 12. Operatur enim Deus omnia in nobis suo spiritu. Mittat operarios fructuosos & idoneos Doctores & Praelatos *in messem suam,* id est, ad plebem Ecclesiae instruendam & gubernandam. Maximum etenim Dei beneficium est, habere bonum Pastorem: vera etenim scriptura est, qualis est rector ciuitatis, tales & habitantes in ea. Hoc Moyses orauit (Num. 7.) dicens: Prouideat Dominus Deus spirituum vniuersae carnis, qui sit super multitudinem hanc, ne sit populus Domini sicut oues sine pastore. Tales operarios se missurum Dominus pollicebatur (Hier. 3.) dicens: Dabo vobis pastores iuxta cor meum, & pascent vos scientia & doctrina. Sed neque simpliciter textus sonat, *vt tat,* verùm *extrudat* operarios. ἐκβάλῃ, vt extrudat: vt intelligamus vel celerites mittendos, ac vel inuitos & cunctantes extrudendos in opus Dei. Nemo enim sibi assumit honorem, sed qui vocatur tanquam Aaron. Nemo quoque sese sua authoritate ingerit in praedicationis munus nisi fortè, non habita Domini licentia, in messem alienam falcem mittat. Et olim sanè inuiti extrudebantur ad onera, nunc verò sponte currunt ad cathedras: Non vt onus subeant, sed vt lautiùs de his quae debentur veris pastoribus, viuant. Fucis vtique nocentiores, quos legimus & videmus apum mella exugere, cellas disturbare, cùm nec ipsi omninò cerae, aut melli conficiundo inuigilent. Hoc ergo requirimus à Deo, vt iisdem Ecclesia sectoribus gubernetur cum Apostolis, qui ipsam & promouerunt & confirmarunt. Synesius etiam ad sacerdotium se coactum asserit: impulsi sunt & multi, quos & Ecclesia mirata est. Caeterùm postquàm Christus se rogandum esse docuit, vt operarios in messem mittat: ne vrgenti periculo & praesenti necessitati desit, Apostolos ablegat. Verum Dionys. Areopag. scribit lib. Eccles. Hierarch. omnem aptus est alios ad Deum reducere, purgando, illuminando, perficiendo, qui non & ipse excellenter purgatus, illuminatus, perfectúsque fuerit, quatenus de plenitudine eius alii accipiant. *Et conuocatis duodecim di-*

Margin notes: Albertus. *Quae messis significetur.* — Thom. — Anastas. Synaita. — *Aliud qui nomen habent Praelati, & aliud verum Praelatos.* — Greg. Pap. — Bernard. — Greg. Nyss. *Deus suscitat semper aliquos operarios.* — Theoph. — Chrysost. — Chrysost. — *Ambitio quorundam in clero.* — Dio. Areo.

scipulis suis, qui & Apostoli tandem dicti sunt, quia missi. Hic autem discipuli censentur, quia docebantur à Christo, quæ fidei, & ministerii sui essent. Erant sanè & alii 72. discipuli, non tamen parem cum istis duodecim authoritatem habentes. Sicut & permulti Christi discipuli dicuntur, Ioann. 6. qui tamen non eandem cum 72. potestatem habuerunt. Quòd autem duodecim elegerit, non dubium quin respexerit ad numerum duodecim tribuum Israel, quasi politiam benè antè institutam significare in animo haberet. Olim enim è quaque tribu primores deligebantur: vnde & duodecim exploratores deprompti sunt, qui terram promissionis inuiserent. Quin etiam ad duodecim illas tribus se respexisse Christus docuit, adiiciens ad numerum Apostolorum, quòd sedebunt super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israël. *Dedit illis potestatem spirituum immundorum, vt eiicerent eos ab hominibus obsessis, & vt curarent omnem languorem & omnem infirmitatem.* ἐξουσία vox Græca significat potestatem & ius aliquid faciendi, quæ nonnunquam inter homines, cùm viribus & facultate exequendi iuris careat, effectu suo destituitur: in diuinis vero non item. Apud Deum enim coniuncta sunt, potestas, & facultas. Proinde quia discipuli à Christo vero Dei filio potestatem hîc accipiunt, accipiunt simul & virtutem effectricem. Et quidem tempus illud, quo primùm etiam Gentiles ad fidem inducendi erant, postulabat, vt verbis attestarentur facta mirabilia. Sic nimirùm & Moses tumidem & ferè degenerem Israëliticum pop. ad Dei cultum reduxit, & animum Pharaonis emollire tentauit. Cumque legem promulgaret, multis signis & prodigiis ipsi authoritatem parauit Dominus: idem ergo confert Christus sui Euangelii præconibus Apostolis. Nam ad Mosem quoque olim dixerat Dominus (Exod. 19.) Ego veniam ad te in densa nube, vt audiat me populus tecum loquentem, & credat tibi in perpetuum. Thomas in Matth. Sed si quæras, quare modò prædicatoribus non datur ista potestas: Respondet Augustinus, quia in promptu est maximum miraculum, nimirùm quòd totus mundus ad fidem per piscatores conuersus sit. Porrò hæc curatio, quam in ægrotorum corporibus operabantur Apostoli, spiritualis animarum curationis typus erat. Hieronymus in Matt. Ita benignus & clemens Dominus ac magister non inuidet seruis atque discipulis virtutes suas: sed sicut ipse curauerat omnem languorem & infirmitatem, Apostolis quoque suis tribuit potestatem, vt idem faciant. Sed multa differentia est inter habere, & tribuere: donare, & accipere. Iste quodcumque agit, potestate Domini agit: illi si quid faciunt, imbecillitatem suam, & virtutem Domini confitentur, dicentes: In nomine Iesu surge & ambula. *Duodecim autem Apostolorum nomina sunt hæc.* Ponit Matthæus nomina Apostolorum, ne alii pseudoapostoli pro veris Apostolis admitterentur. Vt enim in Epistolis Pauli frequenter occurrit, ipso etiam Apostolorum tempore multi surrexerunt, dicentes se veros Christi esse Apostolos. Nec mirum, cùm nostris etiam temporibus Anabaptistæ metempsychosin, aut anabiosin, id est, animarum in alia corpora transmigrationem, aut regressum animarum asserentes, ausi sint Petri, Ioannis, Iacobi, cæterorúmque Apostolorum nõ solùm nomen, sed & personam sibi effingere. Fuisse autem Gnosticos, qui se Apostolis perfectiores iactitarent, scribit Irenæus lib. 1. contra hæreses. Alios item se Apostolicos nuncupasse, testis est Epiphan. in hæresim Apostolicorum. Sed & duodecim Apostolorum nomina referuntur, vt scripta in libro vitæ. Heb. 12. ad Ecclesiam primitiuorum, qui conscripti sunt in cœlis. *Primus* dignitate, non vocatione est Simon, qui & Cephas seu Petrus dictus est. Huic enim Ecclesiæ regimen creditum est, vt legitur Matth. 16. Ioan. 20. & Luc. 22. Vnde & Coryphæus, vertéxque Apostolorũ vocatur à Dionysio Areopagita, lib. de diu. nominibus. *Et Andreas frater eius*, de vico Bethsaida, qui etsi tandem cum fratre Simone simul à Christo vocatus est, prius tamen Christum sequi cœperat, vt legitur Ioann. 1. Indicat autem D. Hieronymus non eodem ordine recenseri Apostolos ab aliis Euangelistis, quo à Matth. 10. Cæterùm [illegible] quæ extat in nostris voluminibus, nunnihil dissidet à Græcis: at Græci consentiunt cum Hieronymo, qui per iuga digerit Apostolorum numerum, sic vt primo loco iungat Petrum & Andream: proximo, Iacobum Zebedęi, & Ioannem fratres: tertio, Philippum ac Bartholomæum: quarto, Thomam & Matthæum: quinto, Iacobum Alphæi, & Lebbæum cognomento Thaddæum: sexto, Simonem Chananæum, & Iudam Iscarioten. Simonem Petri cognomine distinguit à Simone Chananæo: Iacobum Zebedæi filium à Iacobo Alphæi filio. Cæterùm cùm vnus fuerit Matthæus, vt non opus fuerit nota qua discerneretur, & si opus fuisset, haberet & alterum nomen, nempè Leui: tamen addidit ὁ τελώνης, siue vt se deiiceret, siue vt ostenderet omnibus aditum patere ad Christum: Etiamsi Græcus articulus patitur, vt vertatur, qui fuerat publicanus, aut ille quondam publicanus. Cæterùm Iudæ proditori cognomẽ addidit, siue vt discerneret ab Iuda Iacobi filio, qui idem Thaddæus & Lebbæus dictus est, vt sit trinomius, siue vt ex cognomine significaret eũ ei facinori natũ, quod יששכר *Isachar* Hebræis sonat mercedem, atque à tribu, vnde fuit oriundus, nomen sortitus esse videtur. Quanquam non desint, qui à viculo cognomen deductum malint. Nec est Schariotes, quemadmodum habetur in nostris codicibus, sed Iscariotes. Nam idem facimus Lanni cognomento Iudæ, quod Græci faciunt Hispaniæ, σπανίαν pronunciantes, cùm teste Plinio, terra sit insignis fertilitate. Opinor & idem à Prænestinis natum, quibus, vt ait Plautus, Conia est Ciconia. De nominibus Apostolorum, eorúmque interpretationibus, & numeri mysterio, dictum est in superioribus. Augustinus lib. 18. de ciuit. Dei. Elegit ergo Christus hos in discipulos, quos & Apostolos nominauit, humiliter natos, inhonoratos, vt quicquid magnum essent facerent, ipse in eis esset & faceret. Ita reposuit thesaurum istum in vasis fictilibus, vt sublimitas sit virtutis eius, non autem ex nobis. Rabanus in Matth. Sed neque per imprudentiam proditor ille Iudas electus est. Magna est enim veritas, quam nec aduersarius ministet infirmat. Voluit etiam à discipulo prodi, vt tu à socio proditus, modestè feras tuum errasse iudicium, periisse beneficium. Thomas in Matth. Est & alia ratio. Ad notandum scilicet, quòd vix contingit, quin malus aliquis congregationi magnæ immixtus sit. Cant. 2. Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias. *Hos duodecim misit Iesus*, cùm & 72. discipulos alios designauerit, sed tamen qui tantùm præcederent ante faciem suam, isti autẽ qui etiam docerent: & misit eos binos & binos, vt habet Marcus, ad maius veritatis testimonium, & commendandam fraternam charitatem, *præcipiens illis, & dicens: In viam Gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis:* εἰς πόλιν habet Græcus contextus, non in plurali, sed in singulari, in ciuitatem Samaritanorum, vt intelligas in nullam eorum ciuitatem eundem esse. Gentes enim sine Deo erant, certo & determinato, spem promissionis non habentes, vt scribit Paulus, Ephes. 2. Ideò illas sæpissimè cauendas Dominus monuerat, ne fortè aut illarum impietates probare viderentur, aut inquinarentur illorum conuersatione. Act. 10. Petrus, Vos scitis, ait, quomodo abominatum sit viro Iudæo coniungi aut accedere ad alienigenam. Clemens Alexandr. lib. 3. Stromat. Hæc enim à contraria vitæ institutione nos dehortans, dicebat Dominus: quoniam iniquorum virorum mala est cõuersatio. Samaritani verò etsi quinque libros Mosaicos admisissent, Prophetas tamen reiiciebant, & Gentilismum, ipsi etiam ex Gentibus assumpti, sectabantur. Hoc ergo præcepto vetat omninò ad infideles, nomine Gentium etiam ad hæreticos accedere. Verùm quæri potest, cur istud Dominus prohibuerit, cùm idem ipse cum illis ad Samaritanos, & in fines Gentium perrexerit. Respondetur à Theodoreto lib. 5. cap. 51 in lib. Reg. id prohibitum, ne allicerentur Iudæi impietatibus Gentiũ: ideò & idem Apostolis vetitum fuisse, eo tempore quo nondum confirmati erant. Licuit tamen venire cum Domino, qui eos ab illa corruptione vindicaret: Licuit & ipsis tandem, statim atque diuina confirmati sunt gratia.

Cur duodecim Apostoli electi.

Thom.

Cur nunc non fiant miracula per verbi ministros.

Hieron.

Cur nomina Apostolorũ recensentur.

Irenæus.

Epiph.

Dio. Areop.

Hieron.

August.

Rabanus

Cur Iudam elegit, quem malum præuiderat.

Tho.

Cle. Alex.

Cur prohibet Gentium itinerum.

Thead.

Alio-

Alioquin præceperat illis ab Hierosolymis ne discederent, sed expectarent promissionem Patris. Hieronymus in Matth. aliam reddit rationem. Oportebat enim primùm, inquit, Iudæis aduentum Christi nunciare, ne iustam haberent excusationem, dicentes, se ideò Christum abiecisse, quia ad Gentes & Samaritanos Apostolos miserit, vt Theophylactus obseruat. Ad vtrosque igitur, inquit Thomas in Matth. Iudæos scilicet & Gentes, Apostolos mitti oportuit: ordo tamen debebat obseruari, vt primò Iudæis, demum Gentibus Euangelium nunciaretur. Et vna ratio est, quia primùm ea quæ iustitiæ, demum quæ misericordiæ sunt, fieri debent. Porrò iustitia requirebat, vt Iudæis primùm Christus nunciaretur: hoc enim illis promissum erat. Rom. 15. Dico autem Christum Iesum ministrum fuisse circumcisionis, propter veritatem ad complendas promissiones Patrum. Gentibus autem tenebatur ex misericordia, vt habetur Rom. 11. Gentes super misericordia honorare Dominum. Oleastri enim sunt in oliuam admissi, immisi ad fidem antiquorum patrum. Vnde ibi dicitur: Tu autem cùm oleaster esses, insertus es in oliuæ ramis, & socius radicis & pinguedinis oliuæ factus es. Itaque primùm oliua nutrienda erat, vt & oleaster illi insertus ex illius pinguedine reuiresceret. Tertia etiam ratio est, quia Dominus infundit omnibus id ad quod sunt dispositi: atqui permulti Iudæorum iam ad fidem præparati erant. Et sicut ignis primùm in vicina sibi operatur, sic Dominus suæ charitatis feruorem primùm his qui propè stabant, Iudæis communicauit. Vnde dicitur Esa. 57. Veniant & annuncient pacem his qui propè, & pacem his qui longè sunt. Quarta ratio desumitur ex fructus dispendio, quod ea sua prædicatione intulissent. Sicut enim Iudæis conquerendi occasionem dedissent, si primùm ad Gentes transissent, ita quoque Gentiles, qui Iudaicam religionem aucthabantur, Apostolos explosissent, nisi miraculis, & celeberrima primùm fama Christi nomen apud eos tam clarescere cœpisset. Collegit demum Diuus Thomas, neque nobis licere in viam hæreticorum progredi. Hier. 2. Quid tibi vis in via Ægypti, vt bibas aquam turbidam? Nec Aue dixeritis, inquit Ioannes. *Sed ite potius ad oues quæ perierunt, domus Israel.* Oues perditas domus Israël vocat electos ex Iudæis, Dei cognitione adhuc destitutos. Quòd adoptati erant in populum peculiarem, oues vocauit: oues autem perditas, quòd dissipati erant, & abducti à pura doctrina. Thomas in Matth. Et quare oues? Quia magis ea Pharisæorum quam sua ipsorum culpa perierunt. Psal. 94. Dicere enim poterant, Nos autem populus tuus, & oues pascuæ tuæ. 1. Petr. 2. Eratis sicut oues errantes, nunc autem conuersi estis ad pastorem & Episcopum animarum vestrarum. Potest autem per Israel intelligi Iacob Patriarcha, de cuius familia Iudæi exorti sunt. Fuit enim ille, post luctam cum Angelo Israël, dictus, id est, Vir videns Deum. Quod & ipse asserit, dicens: Vidi Dominum facie ad faciem, & salua facta est anima mea. Ita debuit primùm Iudæis, demum Gentili Euangelium prædicari. Hoc incubuit Apostolis apud Iudæos solos ante Domini passionem: at verò post ipsius in cælos ascensionem, ad omnes Gentes. Propter quod & Paulus & Barnabas dixerunt Iudæis, (Act. 17.) Vobis oportebat primum loqui verbum Dei, sed quoniam repulistis illud, ecce conuertimur ad Gentes: *Euntes autem prædicate, dicentes, Quia appropinquauit regnum cælorum.* Prædicatio hæc similitudinem habet vocis præconis, cuius est aduentum regis nunciare: vt ad excipiendum cum gaudio regem, regníque primordia, animi populi excitentur, & quasi præparentur. Euangelium regnum cœlorum vocatur, quod per illud pateat nobis ingressus in cœlos. Lucas cap. 9. habet: Misit illos prædicare regnum Dei. Et sicut Christus a pœnitentia ortus fuerat, dicens, Pœnitemini & credite Euangelio: idem quoque fecerunt Apostoli. Siquidem (Psalm. 118.) longè a peccatoribus salus. Sed & regnum Dei, Christi iustitia & redemptio est, Esa. 14. Prope est vt veniat, & dies eius non elongabuntur. Heb. 1. Adhuc autem modicum aliquantulum, & qui venturus est veniet, & non tardabit. Albertus Mag. dicit Euangelium regnum cœlorum dici, vt distinctionem faciat inter legem Mosaicam & nouam: quia Mosaica terrena promittit, lex autem Euangelica cœlestia bona repromittit. Sap. 10. Iustum deduxit Dominus per vias rectas, & ostendit illi regnum Dei. Appropinquat & illa gloria, quam repromisit Deus diligentibus se: in qua nobis Christus viam parauit, ascendens in cœlum, & sedens a dextris Dei. Chrysostomus homilia trigesima prima in Matth. Vides ergo diuini mysterij magnitudinem, vides sublimem Apostolorum dignitatem, nihil quod ad corpus, nihil quod ad hos sensus pertineat, nec studia Moysi & Prophetarum doctrinæ: sed noua quædam atque inaudita, qualia priores non docuerunt, quia terrena hæc bona promittebant: sed cœlorum regnum, & totam hanc beatitudinem prædicare iubentur: Nec hac ratione solùm maiores isti, atque præstantiores sunt, verumetiam quia confestim obtemperarunt. Itaque quoniam magna & inaudita promittebant, ideò Dominus donat Apostolis congrua argumenta, quibus hanc doctrinam suasque promissiones confirmarent: dicens: *Infirmos curate*, miraculosè & instrumentaliter, diuinam clementiam & virtutem inuocando. *Mortuos suscitate.* Hoc non leguntur Apostoli ante Christi passionem fecisse, verum postea. *Leprosos mundate, dæmones eiicite.* Hieronymus in Matth. Igitur ne hominibus rusticanis, & absque eloquij venustate indoctis & illiteratis nemo crederet, pollicentibus regna cœlorum, dat potestatem prædicta faciendi, vt magnitudinem promissorum probet magnitudo signorum. Et priùs quidem potestatem hanc illis contulerat, instruxerat antea virtute: nunc verò mittit, vt edant miracula. Hilar. in Matth. Ita tota virtutis Dominicæ potestas in Apostolis referebatur, & qui in Adam imagine figuram erant, nunc perfectam Christi imaginem sortiuntur, & quicquid malorum Adæ corpori, Sathanæ instinctus intulerat, hoc ipsi rursum de communione Dominicæ potestatis euendent. His eos tum miraculis munire conueniebat, vt fides credentium nutriretur: nunc autem cum iam incrementum acceperit, verbo tantum, & diligenti Ecclesiæ ministerio opus est. D. Thomas in Matth. Et ideò, sicut qui faceret vnam demonstrationem ad probandam aliquam conclusionem, non esset alia probatio necessaria: sic ibi. Sed & vt scribit Gregorius in Homilia, sancta Dei Ecclesia quotidie spiritualiter facit, quod tunc per Apostolos corporaliter fiebat: quæ nimirum tanto maiora sunt, quanto per hæc non corpora, sed animæ suscitantur. Infirmi enim sunt, qui peccato agitantur, & ad illud proni sunt. Rom. 14. Infirmum in fide assumite. Hi quidem in Ecclesia curantur. Qui autem peccato consentiunt, mortui sunt, quia separantur à Deo, ab ipsa vita: & hi à mortuis excitantur. Ephes. 5. Leprosi quoque sunt, qui cæteris detrimentum adferunt ex deprauata, & scandalis plena conuersatione, & hi quidem purgantur, si modò ad ostium domus nostri Helisæi, ad instar Naaman, id est, ad fores Ecclesiæ steterint, & iis se submiserint, quorum est discernere inter lepram & non lepram. Dæmones sunt, quorum peccatum iam transit ad effectum, de quibus dicitur, Prou. 20. Lætantur cùm malefecerint, & exultant in rebus pessimis: & isti non nisi in Ecclesia liberari possunt. *Gratis accepistis, gratis date.* Nimirùm sine pretio vestro ac merito, accepistis à me dona spiritus sancti, eáque *gratis*, purè, propter meipsum. Ideò *gratis*, non turpis lucri gratia, sed propter Deum *date*, seu aliis communicate, non modò beneficia sanitatum, sed & spiritualia vobis concessa sacramenta, sapientiam, scientiam, & cæteros actus spirituales, pro quibus nihil sumendum est per modum pretii, ne spiritualia temporalibus comparentur: quamuis accipi possit aliquid tanquam stipendium vitæ, vt scribit Dionys. Carthus. in Matth. Hoc Petrus in prima sua Canonica hortatur, dicens: Vnusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum administrantes. Thomas in Matth. Pretium enim rei, vel maius est vel æquale: nihil autem est dono Dei, vel æquale, vel maius. Sap. 7. Non comparaui illi lapidem pretiosum quoniam omne aurú in comparatione illius, arena est exigua. At verò quid apud quos-

dam

[Margin notes, left column: Hieron. — Theoph. Thom. — Thomas. — Idem. — Quod regnū cælorum annunciatur.]

[Margin notes, right column: Alb. Mag. — Chrysost. — Hieron. — Hilarius. — Thomas. — Gregor. — Dion. Cart. — Thomas.]

Hugo.
Simoniæ initium.

dam venalius Ecclesiastica authoritate? Hugo de S. Victore, lib. 2. de Sacrament. part. 10. Simoniæ hæresis contagium, tam olim in Balam pullulauit, qui diuinationis pretio proposito, ad maledicendum populum Dei perrexit: dehinc huius duo leguntur authores emersisse, alter sub Prophetica, alter sub Apostolica doctrina. Primus Giezi magister est vendentium, deinde Simon videtur emptor. Horum autem sectatores, sicut non sunt in errore diuersi, ita nec in damnatione diuisi. P. Damianus Epist. 5. ad Dominicum & cæteros fratres Eremitas, capit. 7. Interea illud etiam quod Hildebrando Romanæ Ecclesiæ Archidiacono referente didicimus, hic inserere operæpretium iudicamus. Nam cùm adhuc Subdiaconatus fungeretur officio, à Victore Papa Apocrisarius ad Gallias destinatus, Synodum congregauit, in qua sex Episcopos, diuersis criminibus inuolutos, ex Apostolicæ sedis authoritate deposuit. Inter quos quidam erat Episcopus, qui quoniam per Simoniacam hæresim ad Episcopatus culmen irrepserat, Spiritum sanctum verbis exprimere, quibuscunque tentaret nisibus, non valebat. Et quidem Patrem & filium expeditè satis ac facilè proferebat: ad Spiritum verò sanctum cùm peruenisset, mox lingua balbutiens, tanquam rigida manebat. Merito siquidem Spiritum sanctum dum emit, amisit: vt qui exclusus erat ab anima, procul etiam consequenter esset à lingua. Isidorus lib. 2. de summo bono, cap. 41. Quàm multi verò causa cupiditatis terrenæ, etiam ipsam fidem abnegauerunt? Cupiditas enim Christum vendidit. Nam & plerisque tantum in rebus alienis est desiderium, vt etiam homicidium perpetrare non vereantur, sicut Achab, qui appetitu cupiditatis suæ sanguinis effusionem expleuit. Cupiditati nihil sacrum est. Inde fit, vt qui terrenis incumbunt, propter terrenos prouentus spiritualia requirant. Apud eos nihil priuatis colloquiis est familiarius, vbi occurrerit sermo de oneribus Ecclesiasticis, quàm vt requirant, quot, & quot sunt huius vel illius sacerdotii aut Episcopatus prouentus. Quibus modis ad ea peruenitur, ô bone Deus! Verùm

Auaritia quorundam prælatorum.

-motos præstat componere fluctus.

Atque vtinam impiam Simoniam nō minùs in factis suis erubescerent, quàm nos illam in verbis supprimere conaremur, ne paruulis offendiculum ingeramus. Non negat Christus subsidium vitæ Prælatis Ecclesiæ, sed turpe lucrum & sacra venalia proponi vetat. Et quoniam obiicere possent Apostoli, vnde victuri essent, ideò de sumptibus illos instruit. Et primùm prohibet, ne sumptus secum deferant, demum docet à quibus illos accipiant. *Nolite,* inquit *possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris.* μὴ κτήσησθε, quod magis significat parare quā possidere, vt hæc tria simul referantur ad id quod sequitur, *in zonis.* Siquidem ex his tribus rebus solet cudi moneta, quæ primùm ærea fuit ac ferrea: nam vtrumque significat χαλκὸς, deinde argentea, postremò aurea: vt contra acciderit pecuniæ, ac moribus hominum, qui ex aureis degenerarunt in plusquàm ferreos. Porrò quod dixit, εἰς τὰς ζώνας, id est, in cingulos, iuxta veterum morem locutus est: iuxta quem milites, si quid erat æris, in zonis gestabant. Vnde Prouerbium illud apud Flaccum, Zonam perdidit, de eo cui nihil erat pecuniæ. Chrysostomus hom. 33. in Matth. Ita Dominus, qui spiritualium mercationem suprà prohibuerat, consequenter radicem omnium malorum auaritiam euellit. Hoc autem præcepto discipulos non suspectos reddit: quid enim non suspectum est, vbi quis pecuniarum gratia spiritualia dispēsat? Num venalem linguam ille habiturus, qui mercedem in pecuniis constituit vt gratificetur auditoribus, qui forsan dicturi sunt, id quod ab Esaia scribitur, Loquimini placentia, & audiemus vos. Ideò scilicet Augustinus hæreticum definit, qui turpis lucri gratia, aut ambitione ductus, noua & prophana dogmata seminat. Quod nimirùm hoc lucro inescati, à vera Scripturarum interpretatione ad hæreses defecerunt, & se pro hæresiarchis haberi voluerunt: *faciebat & Christus,* dum ab acquirendi solicitudine Apostolos dimoueret, ad maiorem animo-

P. Damian.
Erasm.
Chrysost.
Locus propter Apostolos cum malorum ... in Ecclesia.
August.

rum libertatem. Nec enim oportet seruum Dei litigare, aut sese immiscere negotiis sæcularibus: an non etiam de conquirendis pecuniis solicitos esse? Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus, inquit Apostolus. Addit Chrysostomus tertiam rationem, nimirum eapropter solicitudinem rerum temporaliū Apostolis prohiberi vt tandem Christi virtutem agnoscant. Hoc nempè illis postea dixit. Quando vos misi sine sacculo & pera, nunquid aliquid defuit vobis? Adde quòd docebat prædicationis & ministerij Ecclesiastici munus non permittere, vt quis suis ipsius hic stipendiis militet, & expendat quæ aliūde nancisci posset. Accedat scilicet Prælatus, accedat & verbi diuini minister. Si æquum, aut tolerabile esset illos suis expensis & sumptibus viuere, interim dum huic muneri spirituali vacant: permisisset vtique Christus Apostolos aliquid ad viaticum recondere. Verùm ostendit & ipsius viatici, & victus quotidiani expensas ab iis accipiendas esse, quibus spiritualia seminarint. *Non peram in via,* id est, cellarium, seu repositorium victualium habeatis *in via,* interim dum progredimini ad verbi ministerium. Hieronym. in Matth. arguit Philosophos qui cùm sæculum contemnere, & omnia pro nihilo ducere viderentur, cellarium tamen secum vehebant. At verò contrarium quid præcipere tandem videtur Christus, cùm suis dixit: Nūc qui habet sacculum tollat, similiter & peram. Dionys. Carthus. Art. 19. in ca. 16. Matth. Et quidem, inquit, ipse Saluator aliquid tulit in via, videlicet sacculum, peram, pecuniam, quorum Iudas custos fuit. Nam cùm in cœna Christus ei dixisset, Quod facis, fac citiùs: putabant Apostoli quod dixisset ei, Eme nobis quæ ad diem festum necessaria sunt. Discipuli quoque intrauerunt ciuitatem Samaritanorum, vt cibos emerent. Respondendum igitur ad primum, quòd Christus secundum congruentiam loci & temporis, conuenientia dedit præcepta. Siquidem in legatione Apostolorum, quæ facta est ante passionem, præcepit ne quid tollerent in via, quia tunc mittebantur ad notos, nec prædicabant mirabilia aut supernaturalia de Christo, sicut post passionem, vnde & tunc persecutionem perpessi nō sunt, vt postea: sed satis prouisum est eis ab his quibus prædicauerunt: ideò iussi sunt, hoc tempore nihil secum portare. Post passionem verò cœperunt mirabilia prædicare de Christo, & hominum vitia ac idola publicè reprobare, ideo tunc permissi sunt ferre necessaria vitæ. Istis igitur verbis nihil aliud prohibet, nisi diffidentiam, & præposteram rerum necessariarum solicitudinem. Quòd autem ista præcepta temporaria fuerint, facilè colligitur, non modò ex his quæ diximus, sed & ex penula Pauli ad iter sumpta, de qua 2. Tim. 4. Petri gladio, Ioann. 18. Collectis etiam quæ fiebant in vsum sanctorum. *Neque duas tunicas habeatis.* Hieronymus in Matt. In duabus tunicis duplex mihi videtur innuere vestimentum, non quòd in locis Scythiæ, & glaciali niue rigentibus, vna quis tunica debeat esse contentus: sed quòd in tunica vestimentum intelligamus, ne alio vestiti, aliud nobis futurorum reseruemus. Hoc ergo intelligendum est secūdum qualitatem locorum & temporum: quia in vno loco & tempore pauciora vestimenta sufficiunt, quàm in alio. Neque verò negauerimus Christum habuisse vestem & tunicam inconsutilem, idque ex more Iudæorum: & Christianos præter interulam, olim pallio indutos fuisse vt testis est Tertullianus, lib. quem de Pallio conscripsit. *Neque calceamenta.* Marcus tamen habet, sed calceati sandaliis. Quibus verbis videtur innuere calceamenta fuisse concessa. Quinetiam Christum calceamentum seu sandalia saltem habuisse, testatur Ioannis Baptistæ testimonium, dicentis: Cuius non sum dignus vt soluam corrigiam calceamenti. Verùm hic Matthæus loquitur de non sumendis nouis calceamentis, cum iis quibus tum calceati erant. Apud Marcum verò Christus prohibet, ne alia calceamenta, præter ea quæ iam tum more suo in pedibus habebant, secum ad iter portarent. At verò Luc. cap. 22. sic habet: Quando misi vos sine calceamentis? Augustinus lib. 2. de consens. Euang. cap. 11. Calceos tectos non habuisse scribit, sed sandaliis vsos,

Prælati & ministri verbi ... viuere.
Hieron.
Dion. Carth.
Quando liceat ministris habere pecunias.
Hieron.
Quid duæ tunicæ.
Tertull.
Quid calceamenta.
August.

quibus neque pes tectus esset, neque nudus. Hier. in Esa. 20. calceamenta sumit pro caligis, quæ in totó tibias operirent. Et tamen Petro dicitur, Act. 12. Præcingere, & calcea te caligas tuas. Cle. Alex. lib. 2. Paedag. c. 11. Si inquit, nudis pedibus incedere non possimus, soleis vtendū est. Eas autem Attici vocabant κατίτυδας quòd pedes quantum ego coniicio, terræ appropinquarét. Tales fuisse Domini calceos asserit Tertull. lib. de Pallio, reiicit curiosiores, qui & pedem constringant, & ad venerem ornare videantur. Magnum, inquit, incessui munimentum suttrinæ venereæ propexere, perones effœminatos. Aut pedes nudi magis (in sandaliis) certè viriles magis, quàm in calceis. Ita vt in summa, nihil voluerit eos ad iter accipere, præter quotidiana & consueta. Thom. Aqu. in Matt. ideò sine calceaméntis nouis missos scribit, vt apud omnes pauperes reputarentur. Vnde Apost. 1. Cor. 1. Non multū potentes elegit Deus. Hieron. in Matth. Sed & Plato præcipit duas corporis summitates non esse velandas, nec hominem molliciei capitis & pedum assuefieri debere: cùm enim hæc habuerint firmitatem, cætera robustiora sunt. Hinc factum est, vt & Christus assuefaciens discipulos laboribus, prohibuerit & noua calceamenta deferri. *Neque virgam.* Hoc literaliter accipiédum non esse docet Dion. Carth. Iudæorum enim consuetudo erat, vt doctores & prædicatores eorum, in signū authoritatis delegatæ virgam ferrent. At verò spiritualiter sumitur, pro innitentia animi, super quacunque re temporali, cui nimitùm confidendum non sit. Vel Matthæus & Lucas de eo baculo intelligunt, qui a viatoribus ad defensionem gestari solet. Marcus enim dicit, *Nisi tantùm virgam*, intelligens de ea quæ ad sustentandum corpus à viatore sumitur, ad pugnandum inepta. Tantùm autem dicit, q. alteram quæ ad defensionem est, prohibens. Atque hic mos plerisque Patriarchis & Prophetis fuisse legitur, vt tales virgas gestarent. Sic Iacob, Mosi Exod. 4. Helisæo 4. Reg. 4. Est autē huiusmodi virga, signum pauperum & nudorum. Vnde & Iacob, Genes. 32. iam diues factus, dicebat: Cum baculo meo transiui Iordanem istum, & nūc cum duabus turmis regredior. In his omnibus præceptis spectat Dominus, vt verbi eius ministri solum Deum attédant. Neque de temporali hospitio, nutrimento, veste, calceamentis, defensione, ad eum modum solliciti sint, vt quæ sui sunt muneris, intermittat. Inde fit, vt & similitudinem hic nōnulli requirant non præceptum: sicut & cùm Matth. 6 dixit, Tu autem cùm ieiunas vnge caput tuum: id est, malim te vnguentatum esse, quàm hypocritam: ita mauult Dominus discipulos sordidos, pulueru lentos, discissos, famelicos, pauperes, ita tamē vt & ipsi veri discipuli sint & Apostoli, quàm diuites, sericis indutos, conuiuantes, & delitiis indulgentes Episcopos, qui omnem sui gregis curā reiecerint. Et ne fortè quid illis defuturum existimetur adiicit: *Dignus est enim operarius cibo suo.* Idem ferè ad 72. discipulos, Dignus est operarius mercede sua. Verùm fortè quis obiiciet, quomodo ista cum superioribus conueniāt, vbi Christus, Gratis, inquit, accepistis, gratis date. Si gratis spiritualia communicanda sunt, quomodo merces & cibus ab iis, qui hæc à nobis acceperint, expectabitur? Verùm data resolutio est, expectari posse quæ sunt ad victū, non autem quæ ad pretium rerum spiritualium. August. lib. 2. de cons. Euang. c. 30. Vnde satis ostéditur cur Christus Apostolos aurum aut argentum possidere noluerit, ac ferre. Non quòd necessaria non sint sustentationi huius vitæ sed quia sic eos mittebat, vt eis hæc deberi demōstraret ab illis, quibus Euangelium credentibus annunciarent, tanquam stipendia militantibus, tanquam fructū vineæ plantatoribus, tanquam lac gregis pastoribus. Vnde Paulus dicit: Quis militat suis stipédiis vnquam? Quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non percipit? Hic enim loquebatur de his, quæ necessaria sunt prædicatoribus Euāgelii. Vnde paulo post dicit: Si nos vobis spiritualia seminauimus, parùm est si temporalia vestra metamus. Si alii potestati nostræ participant, multò magis nos. Sed non sumus vsi hac potestate. Vnde apparet hæc non ita præcepisse Dominum, tāquam Euangelistæ viuere aliunde non debeant, quàm eis præbentibus, quibus annunciant Euangelium: alioquin contra hoc præceptum fecit idem Apostolus, qui victum de manuum suarum laboribus transigebat, ne cuiquam grauis esset: sed potestatem dedisse, in qua scirent sibi ista deberi. Cùm autem à Domino aliquid imperatur, nisi fiat, inobedientiæ culpa est: cùm autem potestas datur, licet cuique non vti, & tanquam de suo iure cedere. Hic ergo Dominus loquens discipulis, id agebat quod ipse Apostolus paulò pòst apertiùs ita explicat. Nescitis quoniam qui in templo operantur, quæ de templo sunt, edunt? Qui altari deseruiunt, altari comparticipantur? Sic & Dominus ordinauit his qui Euangelium annunciant, de Euangelio viuere. Ego autem nullis horum vsus sum. Cùm itaque dicit ita Dominum ordinasse, se autem vsum non esse, vtique ostendit vtendi potestatem datam, non impositam seruiendi necessitatem. Hoc ergo ordinans Dominus, quod eum ordinasse dicit Apostolus, illa Apostolis loquebatur, vt securi non possiderent, neque portarent huic vitæ necessaria, nec magna, nec minima. Cæterùm si quis est verbi minister, qui data sibi potestate non vtatur, id est, non accipiat victum ab iis quibus euangelizat, opus supererogationis facit, vt ex August. colligit D. Thom. in Matth. Vnde Paulus, inquit, quamuis posset ab aliis accipere, nihil tamē accipiebat, & illud erat supererogatio: quia permissis nō vti, supererogationis est. Vnde Paulus 1. Cor. 9. Melius est mihi mori, quàm euacuare gloriam meam. Quare? Quia non vtebatur isto permisso. Cæterùm pensanda sunt hæc verba, *Dignus est operarius cibo suo.* Metaphora enim esse videtur ab operariis sumpta, quos si quis locauerit, saltem pascere debet. Non alligabis os boui trituranti, quanto minus homini operanti? Quòd si qui manuum operibus exercentur, pascuntur: quanto magis diuini verbi minister, cui tot corporis & animi labores subeundi sunt, cibo suo dignus erit? Operarium igitur dicit, omnem rescindens quæstionem. Potest enim fieri, vt nomine operarii iners aliquis, fur & latro, in ouile ingressus sibi cibum, imò prouentus Ecclesiæ deberi obiiciat: quia scriptum est, Dignus est operarius cibo suo: Et qui altario deseruit, de altari viuere debet. At verò Christus hæc operario deberi censet, qui verè operarius est. Nam cùm lex ab initio constituta sit, vt homo in sudore vultus sui vescatur pane suo: vbi labor defuerit, quid est quòd panem & cibum sibi deberi obganniant? Itaque hîc operarios quærimus, verè Episcopos, verè Pastores, verè diuini verbi ministros: his debentur quæ necessaria sunt. Hi operarii digni sunt cibo suo. Theophylactus in Matth. Dixit autem *cibo*, non luxu: neque enim deliciari oportet doctorem. Bernardus de colloquio Simonis & Iesu. Viuat, inquit, de altario. Non superbiat, non luxurietur, non ditetur. Non in clericatu diues ex paupere fiat, ex ignobili gloriosus. Non sibi de bonis Ecclesiæ ampla palatia fabricet, nec loculos inde congreget, nec in vanitate, aut superfluitate dispergat. Non extollat de facultatibus Ecclesiæ consanguineos suos, aut nepotes, ne filias dixerim, nuptui tradat. Rursus, Nec enim ordinauit Deus his qui Euangelio seruiunt, de Euangelio quærere diuitias vel ornatum, sed viuere ex eo: vt videlicet sint contenti alimento corporis, non gulæ irritamenta, aut incentiua libidinis, & quibus tegantur, non quibus ornentur, accipere. Nunc etiam nec illis hospitium defuturum docet. *In quamcumque autem ciuitatem, vel castellum intraueritis*, gratia prædicandi, vescendi vel hospitandi: *interrogate*, id est, ab hominibus locorum illorum diligenter inquirite, *quis* ciuis, vel incola, *in ea* ciuitate aut castello, *dignus sit* vestro hospitio. Non enim ad quemlibet indifferenter intrabitis ad vescendum, vel quiescendum, sed ad aliquem bonæ famæ, ac vitæ laudabilis: ne ex diffamia & peccatis hospitis vos recipientis, malam suspicionem incurratis, & alii scandalizentur: vnde & vestræ prædicationis contemptus consequatur. Hinc multis conciliis prohibentur Clericis tabernæ cauponariæ, ne fortè illarum assuetudine & illi contemnantur. Verùm aliquis obiiciet, Christum etiam ad Publicanos & peccatores diuertisse. Respondendum, quòd

Margin notes: Cle. Alex. — Tertull. — Tho. Aqu. — Hieron. — Dion. Cart. — *An liceat ministro Ecclesiæ accipere pecuniam.* — August. — *Temporalia debentur spiritualibus ministris.* — Thomas. — Metaphor. — *Qui in Ecclesia operarius cibo dignus.* — Theoph. — Bernard. — *Cibus, non superflua debentur.* — *Apud quos diuertendum est.*

A B C D E F

hi ad quos Christus diuertit, iam peccatis renunciauerant, pœnituerat enim eos anteactæ vitæ: & his similes visitandi sunt à Prælatis & Eccles. concionatoribus, non modò vt consolationem accipiant, sed & confirmentur de virtute in virtutem. Ita nimirùm medici illos ægrotos visitant, de quibus spē salutis concipiunt: cæteros verò dedignantur. Induratos quoque peccatores ablegat fidelis concionator, nec apud illos diuertit: vt qui indigni sunt, quibuscum tam verbi minister conuersetur. 2. Tim. 3. Oportet enim illum testimonium habere bonum ab his quæ foris sunt. A Cæterùm quod ait, *dignus est* ostendit magnum hospitalitatis esse meritum: quod & in Abrahamo Paulus commendat, Hebr. 13. Hieronymus in Matth. Dignus est, qui plus se putat accipere cùm dat, quàm dare, cùm accipit. Albertus in Matth. Posset etiam dici, quod in ratione digni hospitis tria includuntur; honestas vitæ, cuius pars est, hospitalis liberalitas, & facultas copiæ, vnde suscipere possit, & benignitas, qua non amaro, sed iocundo animo suos hospites accipiat. *Et ibi manete donec exeatis.* Ne mutetis hospitium, quasi lautiùs excipiendi, sed ibi manete, quousque occurrat vobis iusta egrediendi occasio, aut B prædicationis, aut alterius boni gratia. Ex illa nimirùm frequentiori transmutatione hospitij duplex scandalum oriri poterit: vnum, quòd fortè displiceat hospes ministro, vt alicui vitio ipse, aut familia ipsius notati: alterum, quòd & ipse minister difficilis sit, quisque delicias & lautitiem amet, aut leuis sit, adinstar gyrouagi & vani cuiusdam hominis. Vnde & Salomon: Sicut auis transuolans de nido suo, sic homo qui relinquit locum suum. Psalm. 34. In populo graui laudabo te. Theophylactus in Matth. Iubet ergo manere, ne tanquam gulosi malè C audiant, & videantur primos, qui susceperant iniuria afficere. Eccl. 29. Vita nequam hospitandi de domo in domum, & vbi hospitabitur, non fiducialiter aget. Albertus tamen in Matth. excipit ab hac condemnatione eum qui de domo in domum transierit, non voluptatis, vel leuitatis, sed spiritualis profectus gratia: nimirùm vt Christo plures lucrifaciat. Nam & filij Iob dies conuiuij quasi in orbem duxerunt, & tamen Iob illos sanctificauit, ferens holocaustum hospitalitatis pro singulis. *Intrantes autem domum, salutate eam dicentes: Pax huic domui.* Hæc salutatio, illa est quam Christus discipulis præcipit, Luc. D 10. In quamcunque domum intraueritis, primùm dicite: Pax huic domui. Hic Iudæis & Syris salutandi mos est לך שלום, *Salom lecha*, Pax tibi, quod & Græci dicunt χαῖρε. vt obseruat Hieronymus. Porrò in Græcis exemplaribus Matthæi, non legimus salutationem expressam, sed ex alio Euangelista colligitur. Quod autem præcipit, tale est. Introeuntes autem, pacem imprecamini hospiti, & quantum in vobis est, discordiæ bella sedate. Hilarius in Matth. Salutant ergo Apostoli domum cum pacis affectu sed ita, vt potiùs pax dicta quàm data sit. Porrò autem pacem propriam, quæ viscera miserationis sunt, E non oportere in eam venire, nisi sit digna: quæ si digna reperta non fuerit, sacramentum pacis cœlestis intra propriam Apostolorum conscientiam est continendum. Hac autem salutandi beneuolentia voluit Christus, vt discipuli eorum animos præoccuparent, quos deberent per Euangelium regno suo lucrari, vt eo libentiùs audirentur, & admitterentur. Ideò, *Primùm*, inquit, *dicite*: præoccupate hospites vestros beneuolentiæ & dilectionis salutatione, & optima illis precamini. Sic enim (Matth. 5.) iubet, vt nō solùm amicos, more Gentiū, sed & inimicos salutemus. Sunt etiam qui per pacem iucundissimā Euā- F gelij prædicationem intelligant. Sicut enim iis, qui bellorum angustiis premuntur, lætis animis accipitur is qui victoriam, securitatē, & pacem significauerit: ita quidem, metu diuini iudicij, & peccatorum horrore perculsis, nihil Euangelica consolatione iucundius est. Hæc est pax, qua, vt scribit Apostulus Phil. 4. superat omnem sensum, quam toties Christus inculcat Apostolis. *Et siquidem fuerit domus illa digna, veniet pax vestra super eam: si autem non fuerit digna, pax vestra reuertetur ad vos.* Nomine domus, patremfamilias intelligitur. Luc. 10. Et si ibi fuerit filius pacis.

Pax enim primum patrifamilias offerenda est vt simul offerat omnibus domesticis. Sic Luc. 19. Salus huic domui facta est, eo quòd & iste sit filius Abrahæ. Esa. vlt. Ecce ego declinabo in vos sicut fluuium, pacem. Quid autem Christus pax nostra (Ephes. 2.) aptius quàm pacem commendaret? Obseruat autem Euthymius in Matth. quòd Christus non dederit Apostolis præcognitionem digni aut indigni hospitis: vt ne maximè necessaria destituti, sese deprimant, tanquam imperfecti. Admirandum est autem, quomodo postquàm eos omnibus nudauit, rursum illis omnia submiserit. Quis enim læta fronte non susciperet hospitio, quibuslibet obuiis contentos, ac solicitudine carentes fulgentes non verbo tantùm & miraculis, verumetiam quod magis est, bona vita? *Pax vestra reuertetur ad vos.* Thom. in Matth. Et hinc fit, vt si quis oret, & laboret pro salute alterius, & tamen effectum non consequatur: minimè tamen frustrà laborauerit, fructus enim laboris ad ipsum redit: sicut & Psaltes ait, Oratio mea in sinū meo conuertetur. Nihil ergo vanum est, quod Dei nomine, in ingratos, etiam obduratos peccatores impenditur. Ideò non despondit animum Dauid. Psalm. 119. Cum his qui oderunt pacem eram pacificus: cùm loquebar illis, impugnabant me gratis. Ideò Esa. 48. Vtinam attendisses mandata mea, multiplicata fuisset quasi flumen, pax tua. *Et quicunque non receperit vos, neque audierit sermones vestros, exeuntes foras de domo, vel ciuitate, excutite puluerem de pedibus vestris.* Theop. in Mat. Excutere vult puluerē, mōstrātes quòd nihil ab illis acceperint, qui propter duritiā persuaderi non poterāt. Euthym. in Mat. Manifestabāt enim per talem excussionem, quòd non solùm nihil acceperant, sed etiam puluerem qui inde adhæsisset, à pedibus suis excuterent, tanquam propter illos impium. Theophylactus tertiam addit rationem, nimirùm vt sic testentur se illorum nomine magnum iter confecisse. Druthmarus in Matth. Puluis excutitur, in testimonium laboris sui, quòd Apostolica prædicatio ad eos peruenerit, & tamen nec ad victum necessaria acceperint, quin potius & ipsi & Euangelium etiam ipsum contemptui habuerint. Marc. addit, in testimoniū illis: Luc. in testimonium aduersus illos. Quasi dicant: Etiam puluis iste, quem nos legati in ciuitate vestra contraximus, testis erit in die illo, si negare volueritis, nos vobis adfuisse, regnùmque Dei nunciasse. Huius facti exemplum habemus (Act. 13.) in Paulo & Barnaba, qui cōtra se persecutione excitata, excusso pedum puluere, venerunt Iconium. Et c. 18. Contradicētibus & blasphemātibus, excutiens vestimenta sua, dixit Paulus: Sanguis vester super caput vestrum, ex hoc ad Gentes vadam. Ezech. 33. Si annunciaueris impio, ipse in peccato suo morietur: tu autem animam tuam liberasti. Act. 20. Non enim effugi, quominus annunciarem vobis omne cōsilium Dei. Excussio etiam illa pulueris significabit illos in infernum excutiendos. Ps. 1. Sicut puluis quam proiicit ventus à facie terræ. D. Thomas in Matth. Et quare hoc præcepit eis? Ad ostendendum quòd prædicator se periculo committit. Ezech. 33. Si enim non annunciaueris, dicit Dominus, sanguinem de manu tua requiram. Itaque si se ille obtulerit, si verbum Dei proposuerit, & nuntiauerit, nec creditum sit ei, excutit puluerem, & se absolutum esse docet: fecit enim quod potuit. Damnatio verò in incredulos deuoluenda est. *Amen dico vobis, tolerabilius erit* supplicium & pœna futura post hoc sæculum, *terræ Sodomorum & Gomorrhæorum*, & aliarum trium vrbium, Seboim, Adama, & Segor (Gen. 13.) quæ cum illis, propter nefandū masculæ & præposteræ veneris peccatū, igne, sulphure, & tempestate de cœlo cōsumptæ sunt: *in die iudicij*, quo omnium & singulorum merita expendatur, & vnicuique reddetur secundum opera sua: *quàm illi ciuitati* seu populo, qui vos hospitio dedignatus est. Dion. Carthus. in Matth. An hoc intelligendum sit absolutè & simpliciter, quòd omnibus consideratis maior istorum quàm Sodomitarum futura damnatio sit, difficile est determinare. Hieronym. in Matth. Illorum peccatum aggrauat, quia Sodomitis & Gomorrhæis non fuit prædicatum: huic autem ciuitati cùm prædicatum sit, nō recepit Euangelium.

Hieron. Albert.

Cur non mutandum hospitium.

Theoph.

Albert.

Hilarius.

Euthym.

Thom.

Quomodo vindicta non frustra, quæ non ad ... ministros.

Theophy.

Euthy.

Druthmar.

Thomas.

Dion. Car.

Hieron.

Thomas.

Hanc rationem multi e Patribus sequuntur. Magis enim peccant, inquit D. Thomas in Matth. qui audiunt, & non implent, quam qui nunquam audierunt. Ioan. 16. Si non venissem, & locutus eis non fuissem, peccatum non haberent.

Remigius.

An non ultra verbi ministros grauius peccent Gomorrhæi.

Remigius aliam rationem addit: nimirùm quia Sodomitæ & Gomorrhæi inter vitia carnis, hospitales etiã fuisse leguntur, quamuis non tales hospites exceperint, quales erant Apostoli. Verùm fortè obiicietur, Genes. 19. quòd peccatum Sodomorũ erat grauissimum: Quòdque Sodomitæ pessimi erant, & peccatores nimis coram Domino.

Thomas.

A

Thomas in Matth. Dicendum, quòd in genere peccatorum carnalium, illud est grauissimum: istud autem quod immediatè est contra Deum, sicut idololatria, illo grauius est.

Dio. Carth.

Dionysius Carthus. in Matth. Item qui non receperunt Apostolos, non videntur minus peccasse, quã Iudæi tempore Ezechielis: Et tamen de illis ait Ezechiel, quòd Sodoma non peccauit dimidium peccatorum illorum. Rursus, Sodomitæ transgressi sunt legem naturalem duntaxat, isti verò legem naturalem, atque diuinam seu scriptam. Thren. 4. Maior fuit iniquitas mea, peccato Sodomorum, quos subuertit Dominus in momento. Cõ-

B

cludit interim Dionysius Carthusian. peccata eorum, qui Christum occiderunt, & eorum fortè qui eius discipulos interemerunt, grauiora esse sceleribus Sodomorũ.

Theoph.

Theophylactus in Matth. non peccati, sed pœnæ grauitatem attendit. Tolerabilius, inquit, erit Sodomis, quàm incredulis, eò quòd Sodomitæ hîc puniti, alibi mitiùs punientur.

Euthym.

Cæterùm Euthymius hoc colligit quædam peccata & hîc & ibi esse punienda. Etsi enim Sodomitæ magnis hîc pœnis affecti sunt, puniendi tamen esse dicuntur, sed tolerabiliùs.

Hieron.

Hieronymus in Matthæ. concludit, inter peccatores esse diuersa supplicia, nimirum ex

C

conditione peccatorum, quorum alia aliis grauiora sunt. Aggrauatur autem peccatum eorum, qui Apostolos non acceperunt, non tam ex peccati conditione quàm circunstantiis, vt Albertus Magnus obseruat:

Alb. Mag.

siquidem plures pœnitentiæ occasiones habuerunt quàm Sodomitæ, sicut & Iudæi plura quàm Tyrii & Sidonii, quibus si eadem quæ contigissent, iãdiu in cinere & cilicio & Iudæis pœnitentiam egissent. Secundò, quia Euangelicam doctrinam vltrò eis oblatam reiecerunt. Postremò, quia diuina patientia abusi sunt, qui tamdiu illos expectauit ad pœnitentiam: cùm tamen Sodomitæ repentinam Dei vl-

D

tionem experti sint. *Ecce ego mitto vos sicut oues inter lupos.* Vbi Dominus suos de officio suo, & necessariis ad victũ admonuit, modò pericula imminentia proponit. Primò

Chrysost.

quidem, vt loquitur Chrysostom. hom. 34. in Matthæ. vt summam eius virtutem atque potẽtiam, qua etiam adhuc futura nouerat, non ignorarent: & vt nemo arbitraretur, ex imbecillitate ipsius factum esse, vt Apostoli tot afflictiones subierint: postremò, ne si repentè atrocitate malorum premerentur (quia præter spem, & contra opinio-

Quæ exercitia ministrorum Christi.

nem aliquid accidisset) turbarentur. Deinde, vt videant nouum, & inauditum bellandi modum imminere, ac mi-

E

rabilem hanc aciem militum futuram, qui nudi, vna induti tunica, sine calceis atque virga, sine cingulo, absque proprio cibo in prælia descendebant. Mittebant vt oues, non simpliciter inter lupos, sed *in medio luporum.* Omnem tamen mansuetudinem eos habere iubet, nec id solum, sed columbæ quoque simplicitatem: vt tanto virtus eius mirabilior appareat, cùm lupi ab omnibus superabuntur. Quæ cùm in medio luporum essent, & hinc atque illinc morsibus luporum lacerarentur, non modò tamen non defecerunt: sed & lupos in naturam ouium transmutarunt.

F

Maius certè atque admirabilius est, mentem atque animum aduersariorum commutare, quàm ipsos gladio superare, præsertim cùm duodecim numero ibi essent, aduersus cæteros homines, qui lupos atrocitate vincebãt. Erubescant igitur qui contrà facientes, quasi lupi aduersarios suos persequuntur, cùm videant innumeros lupos ab ouibus vinci paucissimis. Et certè quousque sumus oues, facilè hostes vincimus: cùm verò in naturam luporum transimus, tunc superamur. Tunc enim nullum nobis à pastore patrocinium adest, qui non lupos, sed oues pascit. Roman. 12. Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi, hoc enim faciens carbones ignis congeres super caput eius. Ita vince tu in bono malum: quia pastor nostet optimus vincit & operatur in ouibus suis. Ille enim

Quanta tolerantia verbi ministro opus sit.

est, qui lupum cum agno, & leonem cum vitulo accubare facit, vt leo carniuorus quasi bos comedat paleas: sicut apud Esaiam legimus. Neque enim, vt scribit Gregor.

Greg.

in homil. æquum est, vt veritatis prædicator mala inferat, sed toleret: vt ex ipsa sua mansuetudine iram mitiget, & peccatorum vulnera, ipse in aliis afflictionibus vulneratus sanet. Quoniam etsi quando zelus rectitudinis exigit, vt erga subditos sæuiat, furor ipse de amore sit, non de crudelitate: quatenus & iura disciplinæ foris exhibeat, & intus paterna pietate diligat, quos foris castigat.

Euthym.

Euthymius in Matthæum. Oportet enim eum, qui medetur insanis, patienter illorum ferre iniurias, solam præ oculis habendo liberationem ab insania.

Hierony. Hilarius.

Hieronymus in Matth. Scribas & Pharisæos vocat lupos: Hilarius latiùs porrigit ad omnes hos, qui væsano furore in Apostolos desæuituri erant. Quid lupis furiosius? Quid mansuetius ouibus? Tãtum igitur distare debebant Apostoli ab aduersariis suis, tantum Christiani ab infidelibus & hæreticis.

Rupertus.

Rupertus libro octauo in Matthæ. Multis in locis Euangeliorum Christus se pastorem, non regem: ita & suos agnos & oues, non milites vocat. Ita se gerere monet Apostolos, vt nihil ex illis offendiculi, omnia autem commoda emergant. Et quoniam multa illis à lupis imminebant pericula, monet eos quomodo se gerere debeant. *Estote igitur prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ.*

Chrysost. 1.

Serpens pro prædicatore verbi ministro.

Chrysostom. homil. 34. Operis prioris in Matth. Sed videamus quando prudentiam serpentum quærit. Nã quemadmodum serpens totum seipsum tradit, nec minimum curat, si corpus inciditur, donec caput suum integrũ seruet: eodem tu quoque modo, præter fidem, cætera perdere non cures, profundas vniuersam pecuniam tuã, tradas corpus, vitæ tuæ, si opus est, minimè parcas: dummodò fidem serues, quæ caput est & radix, qua seruata, etiamsi omnia perdas, omnia tamen rursus maiore cum magnificentia recuperabis. Et quidem in Catonis versibus legimus,

Omnia si perdas famam seruare memento.

Sed etiam dixerim, serua Christum, serua fidem in eum: vt dicere possis, quod & Paulus: Bonum certamen certa-

D

ui, cursum consummaui, fidem seruaui: quia siue moriamur, siue viuimus, Domini sumus. Christus caput nostrũ est: omnia igitur pro eo exponenda sunt. Hoc modo mori lucrum existimabat Paulus. Nam si militibus pro Principe occumbere summæ virtuti ducitur, quanto magis pro Christo? Epiphanius libro primo tomo 3. hæres. 37.

Epiph. 2.

Ophitarum, præter hanc prudentiam, aliam etiam adducit. Quando enim, inquit, siti pressus, à latibulo procedit ad aquam vt bibat, non simul secum accipit venenũ, sed in latibulo relinquit, & sic progressus potum aquarũ sumit. Proinde & ipsi hoc imitemur, vt quando ad san-

E

ctam Dei Ecclesiam, aut ad preces, aut ad mysteria venerimus, malitiam, aut voluptatem, aut inimicitiam, aut aliud quid in cogitationibus nostris, nobiscum ne feramus.

Remigius.

Remigius in Matthæum. Pulchrè etiam Dominus prædicatorum prudentiam serpentibus comparat, quasi per antithesim, quasi dicat: Quia hostis callidus fuit ad decipiendum, vos quoque prudentes estote ad detegendas & repellendas illius insidias. Ille laudauit lignum prohibitum, vos laudate crucis virtutem. Ille ambigua propositione primam mulierem decepit: vos aperta prudenti & subtili resolutione, pensate omnia, probate spi-

F

ritus si ex Deo sint, quod bonum est, tenete, ab omni specie mala abstinete vos. Et hanc astutiam commẽdat Paulus, Ephes. 5. Videte, fratres, quomodo cautè ambuletis, non quasi insipientes, sed vt sapientes, redimentes tempus, quoniam dies mali sunt. Propterea nolite fieri imprudentes, sed intelligentes quæ sit voluntas Dei. Nam & serpens omnium animantium *φρονιμώτατος*, id est, sapientissimus, aut callidissimus nuncupatur (Genes. 3.) Itaque & vos contra vafrum & astutum prudentes esse necesse est, ne quid præter voluntatem & gloriã Dei admittatis. Et sicut serpens magna cautione sibi cõsulit, vt ne pereat:

ita & vos vobis prospicite, ne quod vestræ saluti dispen-
3. Rabanus. dium fiat. Rabanus in Matthæ. aliam in serpente pruden-
tiam requirit: vt qui veterem pellem per strictam aliquã
Aristot. rimam transiens deponat. Aristot. libro 8. de natura ani-
mal. cap. 17. Deponunt, inquit, senectutem ea, quibus cu-
tis, nec mollis est, nec prædura est, qualis stellioni, la-
certo, & præcipuè serpentibus est. Exuunt autem hæc
omnia, tum vere cùm egrediuntur, tum etiam in autum-
no. Vipera etiam exuit, tam vere, quàm autumno. Cùm
serpens exuere incipit, ab oculis primùm detrahi aiunt, A
ita vt obcæcati videantur ab his qui rem non intelligũt,
tum caput exuitur. Glabrum enim hoc omnium antequã
reliquum corpus apparet, atque vna ferè nocte & die se-
nectus tota exuitur: sic ista senectute detracta renouan-
tur. Non meminit Aristoteles rimæ, aut arcti alicuius
Tertull. transitus, Tertullian. tamen lib. de Pallio, hæc habet. Ser-
4. pens vt senium præsensit, in angustias stipat, paritérque
specum ingrediens, & cute egrediens, ab ipso statim li-
mine erasus, exuuiis ibidem relictis nouus explicat. In
quo sanè nonnulli sensum spiritualem requirunt, nimi-
rùm quod nos adinstar serpentum oporteat veterem ho- B
minem deponere & exuere cum actibus suis: quod fiet, si
per angustam portam, id est pœnitentiæ limen, in arctam
piæ conuersationis viam progrediamur. Col. 3. Expolian
Euthym. tes veterem hominem cum actibus suis. Euthymius in
Matthæum, hanc similitudinem prosequitur. Vt nos, ait,
qui vetustate affectuum senuimus, iniiciamus nos ipsos
in angustum strictúmque viuendi modum, & per hunc
exuta veteri animæ veste, robusti efficiamur. Idem ferè
habet Theophylactus. Idem Hieronym. idem Augusti-
Basilius. nus, libro 3. Quæst. Euangel. cap. 4. Basilius lib. Quæst.
5. breuior. q. 245. Prudens, inquit, vt serpens est, qui cum C
consideratione, ac cognitione potentiæ ac boni odoris,
ad audientium obedientiam administrat doctrinam. Vt
quemadmodum illic serpens nouit & facie blandiore ac-
cedere & probabiliter loqui, ad abducendum à Deo, &
subiugandum peccato: sic & nos personæ faciem, & locũ
& tempus deligamus, & omnibus modis doctrinas cum
iudicio administremus, ad abducendum à Deo, & perdu-
cendum ad Deum. Sunt qui meditantur aspidis serpen-
tis prudentiam, vt quæ obturet aures suas, vt non audiat
vocem incantantium, & venefici incantantis sapienter.
Ad cuius instar nos ad Petram Christum aures desigen- D
tes, & obturantes, cauere debemus, ne Satanę tentationi-
bus, & carnis illecebris abducamur. Imò ne mellitis hę-
reticorum verbis, velut quibusdam carminibus, decipia-
mur. Prouer. 14. Sepi aures tuas spinis, & noli audire lin-
6. guam nequam. Sunt etiam qui prudentiam serpentis cõ-
mendant, in eo quod venenum gutture continet, quod
statim in oppressorem suum eiaculetur: vt comparatio sit
verborum, quæ in ore Apostolorum futura sunt, cum hoc
velut medico veneno, ita tamen vt verba illa felle & vi-
rus careant, sed quæ sufficiant ad Apostolorum defensio-
nem. Nec solùm prudentiam illis inculcat, sed & simpli- E
citatem. *Estote*, inquit, *simplices*. sine felle amaritudinis, si-
Basil. ne dissimulatione ac duplicitate. *sicut columbæ*. Basilius lib.
1. Quæst. breuiorum, quæst. 245. Simplex autem velut co-
Columba proprietates. lumba est, qui ne cogitat quidem de vlciscendo eum qui
insidias struxit, sed in beneficentia perseuerat, iuxta Apo-
stoli præceptum: Vos autem ne defatigemini benefacié-
Albertus. do. Albertus in Matthæum. Columbæ proprietates ita
applicat Apostolicæ doctrinæ ministro. Osculum, in-
2. quit, habet oris in verborum dulcedine: felle caret amari-
tudinis, in hepate appetitionis. Gemitum deuotionis
edit, pro cantu vanitatis: venustatem conuersationis, pro F
pompa fastus sæcularis: simplicitatem conuersationis,
contra hypocriticos vanitatem: cautelam suæ præserua-
tionis, contra raptores & prædatores spirituales. Aposto-
li igitur sunt illæ columbæ, de quibus apud Esaiam dici-
3. tur: Qui sunt isti, qui vt nubes volant, & quasi columbæ
ad fenestras suas? Et nos, si piè meditamur, columbarum
4. gemitum imitabimur. Esaiæ 38. Meditabor vt Columba.
Esa. 59. Quasi columbæ meditantes gemimus. Aspectus
etiam columbinus & simplex requiritur, ne oculus de-
prędetur animam. Cant. quinto. Oculi tui sicut columbæ,

quæ resident super riuos aquarum. Porrò duo hæc simul
connexa sunt, prudentia serpentis, & simplicitas colum-
bæ, vt Remigius obseruat: quia simplicitas, absque pru-
dentia facilè decipi potest, & prudentia periculosa est,
nisi simplicitate temperetur. Gregorius Papa, Pastoralis Greg. Papa.
cap. 35. & libro primo Moral. Elaborare siquidem debent
simplices, vt simplicitatis bono prudentiam adiungant,
quatenus sic securitatem de simplicitate possideant, vt
circumspectionem prudentiæ non amittant. Vtrumque
A scilicet, serpentem & columbam coniunxit, quia vide-
licet in electorum cordibus, simplicitatem columbæ de-
bet astutia serpentis acuere & accendere, & serpentis a-
stutiam columbæ simplicitas temperare: quatenus nec se-
ducti per prudentiam calleant, nec ab intellectus studio
ex simplicitate torpescant. Hinc Paulus ait, (primæ Co-
rinth. 14.) Nolite pueri effici sensibus. Ecce prudentiam 5.
serpentis audiuimus: nunc de simplicitate columbæ mu-
niamur: sed malitia paruuli estote. Prouerbio. vndecimo.
Simplicitas iustorum diriget eos, & iustitia simplicis di-
riget viam eius. Prouerb. septimo. Cum simplicibus ser-
B mocinatio Dei. Theophylactus in columbis patientiam
commendat, nimirùm quæ simplicitatem, & proculà
vindicta conditionem exprimat. Illæ enim, cùm auferun-
tur eis fœtus, & persecutionem patiuntur, rursus ad do-
minos suos reuertũtur. Ita neque nos inimico ferri animo
oportet, vt à domo Domini, ab Ecclesia quauis ratione
recedamus. Epiphanius libro primo tom. 3. in hæresim 35. Epiph.
Ophitarum. Quamquam enim columbæ genus in mul-
tis rebus non laudetur, petulans est enim, & à multiplici
commixtione non alienum, lasciuúmque, & per omne
tempus voluptati deditum: ad hæc verò debile & infir-
mum. At verò propter innocentiam, & longanimitatem,
C malorum in hoc animali obliuionem, insuper propterea
quòd in columbæ specie apparuit Spiritus sanctus: imita-
ri nos vult diuinus sermo spiritus sancti voluntatem, &
innocentis columbæ innocentiam: vt simus quidem pru-
dentes ad bonum, simplices verò ad malum. Tertullianus Tertull.
libro de baptismo. Estote, inquit, simplices sicut colum-
bæ, ne hoc quidem sine argumento præcedentis figuræ.
Quemadmodum enim post aquas diluuij, quibus iniqui-
tas antiqua purgata est, post baptismum (vt ita dixerim)
mundi pacem cœlestis iræ præco columba terris adnun-
ciauit dimissa ex arca, & cum olea reuersa: quod signum
D etiam apud nationes, paci prætenditur. Eadem disposi-
tione spiritalis effectus terræ, id est, carni nostrę emer-
gendi de lauacro, post vetera delicta, columba sancti
spiritus aduolat, pacem Dei adferens, emissa de cœlis,
vbi Ecclesia est arca figurata. *Cauete autem ab hominibus.*
Nunc serpentis prudentiam explicat, vt ne omnibus fi-
dant, sed prospiciant sibi. Multa enim pericula sunt, vt
docet Apostolus: pericula fluminum, pericula latronum:
neque tamen peiora sunt periculis cum falsis fratribus.
Videte ne detrimentum salutis & gratię inferant vobis,
E terrendo, aut blandiendo. Hierem. 9. Vnusquisque à pro- *Applicatio similitudinis.*
ximo se custodiat, & in omni fratre suo non habeat fidu-
ciam. Etsi enim multis Chamęleon coloribus opertus sit,
vt Plutarchus lib. de variis corporis & animi morbis no- Plutarch.
tat: non superat tamen illa sua varietate, hominum va-
rietatem. Tam fallax est istud animalium genus, & nec
sine causa teste Clemente Alexand. in Stromat. ab Iodico Cle. Alex.
sapiente Alexandro dictum sit, hoc solum adhuc esse in-
cognitum. Prouerb. 12. Dolus in corde cogitantium mala. *Homo incognitus*
Theophy. in Matth. Vides hoc esse prudentis, cauere, & Theoph.
non dare occasionem volentibus persequi, sed prudenter
F agere res nostras. Si pecuniam voluerit, qui persequitur,
da, si honorem, permitte, vt ne occasionem habeat: si autẽ
fidem aufert, custodi caput tuũ. *Tradent enim vos.* Druth- Druthmar.
marus in Matth. id est, ad occidendum prodent, quia in
me credidistis. Proditione igitur Apostolos affligendos pre-
nunciat, ab his nimirùm, à quibus fauorem & auxilium
sperare videbantur. *In conciliis sive consessibus*, hoc est consef-
sus, quales erant etiam apud Iudæos. Nam & concilium
Synhedrion vocabant, quod primoribus iudicibus con-
stabat, ad quod referebant pręcipua totius Reipublicę
& religionis capita. *Et in synagogis suis flagellabunt vos.*

Act. 5. Hoc etiam de Iudæis maximè intelligitur, qui Apostolos in suis conciliis damnatos, aliquando publicè, aliquando in suis synagogis flagellarunt. Hoc & Actus Apostolorum testantur, quibus scriptum est, quod cæsis illis denũciauerunt, ne vltrà loquerentur in nomine Iesu. Examinabantur, & condemnabantur in conciliis, ad quæ non nisi populi primoribus accessus erat. Flagellabantur autem in synagogis, in quas se omnes recipiebant, Dei verbum audituri. Paulus. 2. Corinth. 11. Ter, inquit, virgis cęsus sum: a Iudæis quinquies quadragenas, vna minus accepi.

A Et, quoniam non licet Iudæis quauis morte occidere, vt legimus, ablata autem fuerat à Rom. hæc authoritas, & in Præsides suos translata: nec tamen satis erit Iudæis Apostolos, & Christi fideles flagellasse, sed & ipsorum mortem prosequebantur: ideò *ad præsides*, seu iudices substitutos, quales fuerunt Festus & Fœlix, ante quos cõstitutus est Paulus, (Act. 25.) *Et ad reges*, qualis fuit Herodes qui Iacobum occidit, & Petrum carcere detinuit, donec produceret eum populo (Act. 12.) *ducemini*, ad sententiam mortis accipiendam: *propter me*, non scilicet aliam ob causam, quàm ob constantem fidei meæ prædicationem, & nominis mei cultum & amorem.

B *Mendacia conficta contra fideles.* Etsi enim multa olim in Christianos ab Ethnicis conficta sunt, quòd hominem Græcum mactarent, vt Appion excogitauerat: quòd asini caput adorarent: quòd infantes occiderent, vt scribit Tertullianus lib. Apolog. contra Gentes: *Tertull.* quòd humana carne vescerentur, & in Imperatores conspirarent: vt cum Tertullian. Iustinus Martyr in Apolog. pro Christianis disserit: vbi tamen inquisitiones factæ sunt, de illorum cultu, doctrina, sacris, ceremoniis, cæterísque omnibus: tum nullam aliam ob rem eos accusari visum est, quàm quòd essent Christiani.

C *Tertull.* Tertullianus Apologetici contra Gentes cap. 2. Atqui, inquit, inuenimus inquisitionem in nos prohibitam. Plinius enim Secundus cùm Prouinciam regeret, damnatis quibusdam Christianis, quibusdam gradu pulsis, ipsa tamen multitudine perturbatus, quid de cætero ageret, consuluit tunc Traianum Imperatorem, allegans præter obstinationem non sacrificandi, nihil aliud se de sacris eorum comperisse, quàm cœtus antelucanos ad canendum Christo & Deo, & ad confœderandam disciplinam: homicidium, adulterium, fraudem, perfidiam prohibentes. *Idem Tert.* Idem ad Scapulam: Quod aliud negotium patitur Christianus, nisi suæ sectę?

D Quam incestam, quam crudelem tantoperè nemo probauit. Patiantur hæretici pro sacrilegiis, quia templa dispoliarunt: pro incestibus, quia sacrarum virginum pudorem eripuerunt: pro seditionibus, quia Rempublicam perturbarunt: pro criminibus læsæ maiestatis, quia contra Deum, fidem, Ecclesiam, Prælatos, Reges, bella gesserunt: pro infinitis denique sceleribus, quæ committere non erubescunt. Non est interim, si quid patiantur, aut ad præsides & reges ducantur, quòd propter Christũ hæc se pati præsumant. Adiicit, *In testimonium illis & Gentibus*: hoc est martyrium, quod qualicunque dispendio, corã omnibus, maximè verò populi primoribus reddituri erant.

E Martyrium enim testimonium est. *Illis*, ait scilicet Iudæis, *& Gentibus*. *Cur olim Christiani patiebantur.* Primùm enim Iudæi asseruerunt, venisse iam Messiam, impletas promissiones Patrũ, Legem gratiæ cedere, eáque omnia perfecta, quæ à Christo expectabantur: quod vbi non successerit, apud tam duram & obstinatam nationem, idem etiam apud Gentiles protestati sunt. Hac ergo ratione non permisit Deus statim suffocari doctrinam Euangelicam, Apostolis clàm, & noctu nullo teste illorum constantiæ occisis: sed voluit illos multa pati, è regione vna in alteram transire, accusari, & trahi ad iudicia, vt omnibus testimonium perhiberent, variæque prouinciæ ab eis docerentur.

F Eapropter scilicet Paulus ad Cæsarem appellauit, ne si à Iudæis occideretur, rescinderetur hæc fructus expectatio, quem in Gentes facturum se sperabat. Act. 1. Eritis mihi testes in vniuersa Iudæa & Hierusalem, & vsque ad extremum terræ. Sunt qui interpretentur, in testimonium illis, id est contra illos. *Theoph.* Theophy in Matth. hoc est, in notam & in reprehensionem eorum qui non credunt. *Euthym.* Euthymius in Matthæum. Ad redargutionem Iudæorum & Gentium, ne postmodùm dicant, quod diuini verbi prędicationem non audierint. In testimonium damnationis Regum, Iudicum, Præsidum, eorum qui vos morti adiudicarunt, aut adiudicando accusarunt: præsertim cũ in vos nihil habeant quod condemnent: & hac sola ratione vos oderint, quia doctrinam Euangelicam protulistis. *Chrysost.* Chrysostom. hom. 34. in Matth. O admirabilem dicentis virtutem! O sublimem audientium Philosophiã!

A Valde namque mirandum, quomodo non statim hæc audientes, fugam cœperunt formidolosi homines & imperiti, qui nihil vltra stagnum illud in quo piscabantur, nouerant. Quomodo autem non cogitarunt, neque hæc secum dixerunt? Quò igitur fugiemus? Si omnia iudicia hominum in nos præparantur, si Reges aduersus nos futuri sunt, si Iudæorum synagogæ, si Duces si populi Gentium, si principes denique & subditi? Non enim in Iudæa solùm hæc futura prædixit, sed in toto terrarum orbe. Verùm eos consolatur, quod adiicit *propter me* tanto scilicet illum amore, tanta fide illum prosequebantur, vt omne supplicij genus in eius gratiam oblatum, paruipenderẽt.

B Sed & vindicem Deum ostendit, cùm adiicit, in testimonium illis: sicut & cùm priùs dixit, tolerabilius futurum Sodomis in die illa. Addit etiam aliam pręcipuam, meo iudicio afflictionis mitigationem. Poterant enim dicere, si neque vis vi repellenda est, & sese discriminibus obiicere oportet, quid ergo faciemus? Quibus armis muniemur? Verba illis pro armis futura pollicetur. Et ne rursum obiiciant, Vnde verò nobis hęc verba, qui sumus idiotę, indocti, piscatores, & elingues? Respondet: *Quum autem tradent vos* ante conspectum regum, *nolite cogitare*, anxiè pręmeditari, & cum solicitudine quadam inquirere, *quomodo aut quid loquamini*, ac si istud ex humano ingenio & subtilitate pendeat, quod vobis à Deo inspirabitur.

C *Dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini*, Hoc loco quidam ex Anabaptistis, & olim Psychici, vt Môtanistæ, abutebantur, quasi nihil concionatori aut doctori præmeditandum sit, aut reuelationibus particularibus, seu opinionibus & somniis aliquid tribuendum sit. *De particulari inspiratione contra Montanistas, & Anabaptistas.* At verò Christus non prohibet omnem cogitationẽ, sed anxiam & solicitam. Similis enim hęc locutio est huic, quã in superioribus notauimus, de solicitudine cibi, potus, & vestimenti: quam Christus non ita prohibuit, vt nec patres filiis aliquid reseruent, & pro his soliciti esse possint:

D sed ne nimia sit, & hucusque progrediatur, vt interim diuina media relinquantur. Ita non debuerunt Apostoli soliciti esse, quid essent dicturi & responsuri, quasi in hoc omne illorum studium consisteret, & de hoc desperantes, nihil sibi spei reliquum existimare possint: sed cum fiducia in Deum progredi quod & ipse daturus sit verbũ Euangelizantibus virtute multa, & facientibus quod in se est, non sit denegaturus gratiam. *An non debuerint Apostoli cogitare, quid essent dicturi.* *Euthym.* Euthymius in Matthæum. Nam quum inter fideles loquendum est, æquum est vt pręmeditemur, & parati simus ad defensionem,

E quemadmodum Petrus admonet, (1. cap. 3. Parati semper ad satisfactionem, omni poscenti vos rationem de ea quę in vobis est fide & spe.) Inter turbas autem & reges insanientes suum promittit robur, ne timeamus. Tũc enim potissimum impletur, quod Dominus loquitur, Aperi seu dilata os tuum, & implebo illud. *Hierony.* Hieronymus in Matthę. Cùm ergo propter Christum ducamur ad iudices, voluntatem tantùm nostram pro Christo debemus offerre. Cęterùm ipse Christus, qui in nobis habitat, loquetur pro se, & spiritus sancti gratia in respondendo administrabitur. *Hilarius.* Hilarius in Matth. Quia fides nostra omnibus præce-

F ptis diuinę voluntatis intenta, ad responsionem scientię instruetur: In exemplo habentes Abraham, cui postulato ad hostiam Isaac, non defuit aries ad victimam. *Theophy.* Theophylactus in Matthęum. Nostrum enim est confiteri: sapienter autem respondere, Dei est. *Anselm.* Anselmus in Matthę. Nolite ergo curiosè & superfluè cogitate, quibus coloribus Rhetoricis, & quo ornatu verborum loquamini. Et sanè curiosa illa locutionis cogitatio prohibetur, non modò ei qui ad reges & principes ducitur: sed & omni prędicatori apud populum fidelem acturo. *Ne curiosus sit in verborum ordine.* Sic enim Paulus, Nõ veni ad vos Corinthios in sublimibus huma-

Thomas,

næ sapientiæ verbis, sed in virtute spiritus. Thomas Aq. Matthæ. Apostoli cùm in tribulatione versarentur, præ temporis angustiis præmeditari non poterant ea quæ dicturi essent: aliuquin non dubium, quin se minimè imparatos præcipitassent in laboriosum concionandi munus. Quisquis enim præparare se potest, debet: sed certè si temporis angustiis premitur, committat cætera Dei filio. Alioquin si imparatus & temerè accesserit, Deum tentare dicetur. Itaque non simpliciter dicit Dominus, *Nolite cogitare*, sed, *cum tradent vos*: id est, inter persecutionem & temporis tantas angustias constituti eritis, vt vobis opus sit Deo committere quod dicturi estis. *Non enim vos estis qui loquimini*, vt ex proprio ingenio, *sed Spiritus patris qui loquitur in vobis. Dabitur enim vobis in illa hora, quid loquamini.* Sapien. 7. In manu Dei sunt omnes sermones nostri. Exod. 4. Ego ero in ore tuo, & docebo quid loquaris. Esa. 38. Domine, vim patior, responde pro me. Psalm. 54. Iacta cogitatum tuum in Domino, & ipse te enutriet. primæ Petr. quinto. Omnem solicitudinem vestram proiicite in eum, quoniam ipsi est cura de vobis. 2. ad Timot. 2. Intellige quæ dico. Dabit enim tibi Dominus in omnibus intellectum. B *Dabitur ergo in illa hora*, in magnis illis angustiis, verba & vires ministrabit. Iacob. 1. Si quis vestrûm indiget sapientia, postulet à Deo, & dabitur ei. Cyprianus libro 2. Epist. 6. ad Martyres & Confessores, ex hoc loco non defuturam Martyribus Dei præsentiam concludit. Idem etiam lib. de exhort. Martyrij, cap. 10. Neque verò horæ nomine, tempus liberæ prædicationis intelligit, quasi nulla concionatori præmeditatione opus sit: sed tempus summi periculi, & rationis fidei reddendæ ad interrogata Præsidum & Regum. Præparatos enim esse oportet ad liberam prædicationem. C Apoc. 8. Septem Angeli, qui habebant septem tubas, parauerunt se, vt tuba canerent. 1. Tim. 4. Attêde tibi & doctrinæ, insta in illis. Chrysost. hom. 34. in Matthæ. Sed & ad dignitatem Prophetarum, qui spiritu loquebantur, eos adducit, dicens: *Non enim vos estis qui loquimini sed Spiritus patris.* At verò, num ipsi etiam loquebantur? Num in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines terræ verba eorum? Igitur sonus eorum, & verba eorum erant. Num Paulus agnoscit prædicationem suam, Euangeliû suum? 1. Cor. 3. Non fuit, inquit, sermo meus, & prædicatio mea, in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis. Et alibi, Euâgelium suum vocat, in quo laborat vsque ad vincula. D Et tamen 2. Corinth. 13. ita scribit: An experimentum quæritis illius, qui in me loquitur Christus? Paulus ergo loquebatur, & Christus in eo loquebatur. Non enim ita promittitur spiritus sanctus locuturus per Apostolos, vt nec omnino loquantur Apostoli: sed ita locuturi erant, non vt authores verbi, sed vt spiritui sancto obsequêtes, cui se deuouerant. Sic & Stephanus loquebatur, & tamê nemo poterat resistere sapientiæ & spiritui qui loquebatur. Spiritus loquebatur in Stephano, vt principalis author sermonis: Stephanus loquebatur, vt minister verbi. E Nec enim existimandum est Apostolos arreptitio quodam modo locutos fuisse, adeò vt nescirent neque quæ loquerentur, neque quæ affirmarent. Thomas Aquinas in Matthæ. Notandum igitur, quòd omnis actio, quæ ex duobus causatur, quorum vnum est principale agens, secundum verò est instrumentale, debet denominari à principaliori. Itaque cùm Apostoli agerent instrumentaliter, spiritus sanctus principaliter: ideò tota actio debuit denominari à spiritu sancto. Videndum interim, quòd aliquando spiritus ita mouet aliquem, vt perturbet rationem: aliquando vt confortet. F Et hæc sanè differentia est inter motum diaboli, & spiritus sancti. Homo enim non est Dominus, nisi per rationem, qua liber efficitur. Inde fit, vt quando secundum rationem non mouetur, motus ille dicatur arreptitius. Quando autem hic cum ratione contingit, tunc à spiritu sancto procedere dicitur. Motus enim dæmoniacus rationê perturbat. Igitur, etsi Apostoli à spiritu sancto loquerentur, remanebat tamen in eis ratio, nec vt arreptitij incognita verba fundebant. *Tradet autem frater inter alios fratrem fidelem, in mortem martyrij: & pater infidelis, filium fidelem: & insurgent filij infideles*

Cyprian.

Chrysost.

Quomodo ministri verbi loquantur, & tamen ne loquuntur.

Thomas.

in parentes fideles, & morte eos afficient, propter constantem fidei confessionem. Hæc omnia nos ex Martyrum historiis colligere possumus. Tam dura fidelium conditio futura est, vt etiam ea, quæ aliis solent esse præsidio, futura sint illis damno. Euthymius in Matth. Per hos autê amicissimos alios cognatos & familiares intelligit, qui omnê fauorem, amicitiam, immò & humanitatem depusituri sint, vt eos solius fidei ratione persequantur. Tanta est enim virtus fidei, inquit Thomas 10 Matthæ. vt non nisi inter consortes amicitiam firmam sortiatur. Hierony. in A Matth. Hoc in persecutionibus crebrò fieri videmus, nec vllus est inter eos fidus affectus, quorum diuersa est fides. Ita nulla côuentio futura est inter Catholicos & hæreticos, qualemcunque sibi pacem & conciliationê principes persuadeant. Quis enim agnos lupis conciliauerit? Nisi fortè, vt est in Æsopi Apologo, vt pacis prætextu, incautas oues deglubant & deuorent? Gregorius in homil. Cæterùm minorem dolorem ingerunt mala quæ ab extraneis: maiorem, quæ ab illis patimur, de quorum mentibus præsumebamus: quia cum damno corporis, mala nos cruciant amissæ charitatis. Ita naturæ leges peruertê- B tur, succedent & omnia contra Deum, proximos, & consanguineos, Hier. 9. Vnusquisque à proximo suo se custodiat, & in omni fratre non habeat fiduciam. Quia omnis frater supplantans supplantabitur. Mich. 7. Omnes sanguini insidiantur: vir fratrem suum venatur ad mortem. Scribunt & Hebræi Abelem à fratre occisum esse, quod assereret contra Cain, iudicium post mortem & infernum: ita propter causam fidei frater fratris vitæ insidiatus est. Genes. quarto. Mich. 7. Nolite credere amico, & nolite confidere in duce: ab ea quæ dormit in sinu tuo, custodi claustra oris tui: quia filius contumeliam facit patri, & C filia consurgit aduersus matrem, & nurus aduersus socrum suam, & inimici hominis domestici eius. Psalmo quadragesimo. Homo pacis meæ in quo speraui, qui edebat panes meos, magnificauit aduersum me supplantationem. *Et eritis odio omnibus propter nomen meum*: ab omnibus, inquam, malis, quorum omnia plena sunt: nam pauci sunt electi. Et illi quidem non modò non oderunt, sed maximè diligunt fratres, vt doctè obseruat Fulgentius libro de incarnatio. & gratia Christi, cap. 31. Hic vtique *propter nomen meum*, id est, propter doctrinam meá. D Quid enim oderint magis improbi, quàm inimicis parcere, illis benefacere, pati, orare, corpus mortificare, mundo & diuitiis abrenunciare, vxores relinquere, cæteráque omnia quæ à me audistis? Quid illorum magis affectionibus aduersatur, quàm hæc, quæ meo nomine præcipiuntur? Illatio igitur hęc pendet à partibus sufficienter enumeratis. Nam cùm à fratribus, parentibus, cognatis & amicis persecutionem passuri sitis, nónne etiam à cæteris hominibus? Ioann. 5. Si mundus vos odit, scitote quia me priorem vobis odio habuit. Iac. 4. Causa assignatur, quia qui vult effici amicus huius mundi, ini- E micus Dei constituitur: Ioan. 16. Venit igitur hora, in qua omnis qui occiderit vos, reputabit se obsequium prestare Deo. Accedit autem ad consolationem, *nomen Dei*, propter quod passuri essent. 1. Petr. 5. Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis. Vnde & (Act. 5.) Ibant Apostoli gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu pati. Nam si quis obiiciat: Quid mortuis reliquum futurum sit, quę merces? Non posse huius vitę iacturam resarciri. Respondet, longè maiora bona expectanda esse, dicens: *Qui autem perseuerauerit* in fide & charitate, & opere, *vsque in finem* vitę F pręsentis inclusiuè, *saluus erit* beatitudine patrię. In qua enim affectione anima separatur à corpore, in ea ęternaliter manet. Vnde & Salomon dicit: Si ceciderit lignum ad austrum, aut ad Aquilonem, in quocunque loco ceciderit, ibi erit. E contrà, In quacunque hora iustus recesserit à iustitia, omnes iustitię eius obliuioni tradêtur, vt scribit Ezech. Atqui, vt scribit Hierony. contra Iouinian. incipere multorum est, perseuerare autem paucorû. Hæc sententia repetitur Matth. 24. & Luc. 21. Apocal. 2. Esto fidelis vsque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ. Eapropter Leuit. 3. præcipitur cauda hostiæ offerri, vt &

Euthym. *Nulla fiducia inter viros diuersæ religionis.*

Thomas.

Hierony.

Fulgentius.

Perseuerantia virtus.

Hierony.

aliud

teipsum totum, & omni tempore vitæ tuæ, Dei obsequiis deuoueas. Cæterùm salutis meminit, in spem meliorem eorum animos eleuans. Consideratio enim præmij minuit vim flagelli, vt scribit Gregorius. Porrò Chrysosto. nostri sæculi socordiam vrget, vt qui meliora nacti tempora, ne modicum quidem Deo obsequium reddamus. Quænam ergo (inquit hom. 54. in Matthæ.) libera nobis respondendi potestas erit, quæ venia concedetur? Quos non exagitant flagella, non vrgent carceres: quibus non principes, non synagogæ minantur: ne aliquid huiusmodi malorum impendant. Immò omnia se in contrarium habent: dominamur enim, & regna possidemus, quippè qui fideles reges habemus, vnde Christiani honoribus affluant: præfecturas regionum adipiscuntur: honore, securitate, ac pace potiuntur: neque sic tamen vincimus. Et illi quidem cùm ad cruciatum quotidie ducerentur, & tam magistri quam discipuli mille tormentis atque flagellis cæderentur: bonorum tamen paradisi animo & cogitatione fruebantur. Nos verò, qui nec somniis quidem cruciatum aliquem sustinemus, multò molliores, quàm cera, sumus. Sed illi, dices, miraculis atque signis fulgebant. An fortassis idcircò non cædebantur, an ideò vndique nó pellebantur: immò verò etiam id præter spem, & contra opinionem ipsis accidebat, vt vel ab his, de quibus benè meriti fuerant, vexarentur? Nulla tamen molestia mouebantur, maleficia pro beneficiis recipientes. Tu verò, si cui non magnum beneficium contuleris, ac deinde ab eo pro gratia malum receperis: pœnitet illicò te beneficij, ac omni furore plenus, pati non potes. Tanto abest vt perseueremus, qui ne quidem iuxta Christianam regulã viuere incepimus. Et quis igitur saluus esse poterit, cùm non modò incepisse, sed perseuerasse requiratur? Non enim cœpisse, sed perseuerasse, virtutis est, inquit Hieronym. in Matth. *Cum autem persequentur vos in ciuitate ista*, in qua nũc estis, *fugite in aliam*. Verùm huic sententiæ opponi videtur, quod Ioan. 10 legitur: Mercenarius videt lupum venientem, & fugit. Tertullianus etiam librum scripsit, de fuga in persecutione, ad Fabium Presbyterũ, interrogatus ab eo, num fugere liceret, & vitam pretio redimere. Hoc verò non licere Tertullianus concludit, cuius quidem sententia non probatur ab Hieronymo in Catalogo scriptorum Ecclesiasticorum. Nam quod contra obiicitur, Christum sese vltrò obtulisse his qui eum comprehenderunt, respondet Athanasius in Apologia de fuga sua: Christum se aliquando subduxisse, cũ nondum hora sua aduenisset: fugit enim in Ægyptum, Matth. 2. per medios Nazaræos transijt, Luc. 4. abscondit se, & exiuit de manibus Iudæorum, cùm illum lapidare vellent. Tum verò, cùm videret horam adesse, se obtulit. Verùm non par est nostra cum Christo conditio. Sancti enim, inquit, pro formula accepta, vtporè à Domino eruditi, & priscis olim, & sequentibus temporibus in certamine, quod illis erat cum persecutoribus, & fuga instanti se eripiebant, & quærentibus sese, per latebras subducebant: quippè qui, vt homines, ignari erant temporis sibi à diuina prouidentia constituti. Profert exempla Mosis, qui fugit in Madian: Iacob, qui ad Laban propter Esau, Gene. 27. Dauid, qui ad Achis regem Geth, 1. Reg. 21. propter Saulem: Pauli, qui è Damasci muro a fratribus per sportam submissus est, 2. Corinth. 11. Clemens Alexandrinus libro 4. Stromat. Suadet igitur fugere, non tanquam malum sit pati persecutionem, nec vt mortem expauescamus. Vult autem nos nulli esse auctores, neque adiutores mali, nec nobis ipsis, nec ei qui persequitur, nec ei qui interimit. Denunciat enim quodammodo vt caueat. Qui autem non obedit, est audax & temerarius, & inconsultè se in manifesta pericula coniiciens. Si autem qui hominem Dei interimit, in Deum peccat: is quoque eius cædis reus tenetur, qui non vitat persecutionem, sed seipsum capiendum præbet per audaciam. Quantum enim in se est, adiuuat improbitatem eius qui persequitur. Albertus Magnus in Matthæum. In hac autem fuga duo attenduntur. Aut enim quæritur persona, aut fides, siue iustitia. Si sola quæritur persona, tunc semper fugere potest. Si autem quæritur fides siue iustitia, aut hæc per mortem confirmari non potest, & tunc fugere licet: aut per mortem confirmari potest, & tunc fugiendum non est. Dionysius Carthus. in Matthæum. Si enim ex alicuius fuga alij grauiter scandalizarentur, fides irrideretur, iustitia opprimeretur, subditi periclitarentur, nequaquam est fugiendum, præsertim Prælato superiori, vel doctori, nisi omnes simul fugere possint. Porrò cùm ex fuga alicuius non imminet tale periculum, sed potiùs aliquod commodum, scilicet, quia non expedit Ecclesiæ tali pastore seu membro priuari, propter futurum profectum, & quia qui fugit, alibi fructum facere, & suo loco vicarium idoneum substituere potest, tunc fuga licita erit. Fugere autẽ ex timore ruinæ propter propriam infirmitatẽ, non semper est illicitum, quamuis sit imperfectum. Sed & multi sanctorum ex feruore fidei, etiam non requisiti, obtulerunt seipsos ad Martyrium. Tertullian. lib. ad Scapulam: Vide, inquit, nos hæc non timere, sed vltrò vocare. Arrius Antonious in Asia cùm persequeretur instanter, omnes ciuitatis illius Christiani, ante tribunalia eius se manufacta obtulerunt: cùm ille paucis duci iussis, reliquis ait, *ὦ δειλοὶ εἰ θέλετε ἀποθνήσκειν, κρημνοὺς ἢ βρόχους ἔχετε*. Præses enim tantam carnificinam auersatus, O miseri, inquit, si libet perire, num vobis rupes restésue desunt? Sed & de suis adhuc Scapulam vrget Tertullianus. Hoc si placuerit & hic fieri, inquit, quid facies de tantis millibus hominum, tot viris ac fœminis, omnis sexus, omnis ætatis, omnis dignitatis, offerentibus se tibi? Tantus erat ardor fidei in primis Christianis, tantus amor Martyrij, vt non modò non fugerent, sed seipsos vltrò mactandos præberent. At verò, quoniam Apostoli quærere poterant, quãdiu ista illorum fuga duratura esset, adiicit: *Amen dico vobis, non consummabitis* ob ministerium verbi, neque ambulando & peregrinando perficietis *ciuitates Israel*, seu populi Iudæorum: *donec filius hominis veniat*, id est, ad vos post resurrectionem reuertatur. Ioann. 14. Vado, & venio ad vos. Ait, non consummabitis, id est, conuertetis ciuitates Israël: quod sanè non continget ante secundum aduentum filij Dei, nimirùm nisi paulò antequam ille adueniat. Cùm enim plenitudo Gentium subintrauerit, tũc & reliquiæ Israëlis saluæ fient. Aut ita intelligẽda est hęc sententia, quòd Apostoli fugientes de ciuitate in ciuitatem, percepturi essent tandem diuinum auxilium. Quasi dicat, *Non consummabitis ciuitates Israel*: id est, fugientes de loco in locum, nondum ad postremam vsque Israëlis ciuitatem peruenieritis: *donec filius hominis veniat*, meámque præsentiam mirabili quodam auxilio experiamini. Multis autem profuit hęc Apostolorum fuga: huius enim occasione, disseminauerunt verbum Dei in multas ciuitates. Sic Act. 8. Ex illa dispersione, quam mors Stephani suscitauit, tota circumadiacens regio verbo Dei repleta est. Tob. 13. Ideò dispergit vos inter Gentes quæ ignorant Deum, vt vos enarretis mirabilia eius, & faciatis scire eos, quia non est alius Deus omnipotens, nisi ipse. Hoc factum est, vt Apostoli è finibus Iudæorum expulsi, Gentibus euangelizarint. Fuga illorum è Iudæa, nostræ salutis initium fuit. Hieronymus in Matthęum. Spiritualiter autem possumus dicere: Cùm persecuti nos fuerint (hæretici, vel Iudęi) in vna ciuitate, in vno scripturarum libro, vel testimonio: fugiamus ad alias ciuitates, id est, ad alia volumina. Quamuis contentiosus fuerit persecutor, ante pręsidium saluatoris adueniet, quàm aduersariis victoria concedatur. *Non est discipulus super magistrum nec seruus super Dominum suum.* Euthym. in Matth. Communem profert sententiam, quęque omnibus nota est: & huic adaptat quę circa se accidunt, vt nullus possit cõtradicere. Se igitur magistrum & Dominum vocat, Apostolos autem seruos & discipulos Matthę. 23. Vnus est magister vester Christus. Ioann. 11. Magister adest, & vocat te. Ioann. decimotertio. Vos vocatis me Magister & Domine, & benè dicitis, sum etenim. *Sufficit discipulo, vt sit sicut magister eius*: id est, ei assimilatur, si tamen ille perfectus sit. Alioquin ęmulari oportet charismata meliora, & magis proficere: pręsertim cùm dicat Propheta, Super omnes docentes me intellexi. At verò Christus perfectus est: ideò cùm nullus ei ęquari possit, saltem

Gregor. Chrysost. Hierony. *An liceat fugere in persecutione, & cur, & quando.* Tertull. Hierony. Athanas. Cle. Alex. Alber. Mag. Dio. Carth. Tertull. *Christiani se vltrò mactandos obtulerunt.* Hierony. Euthym.

assimilari debet. Similitudinem autem importat dictio *Sicut*. Qui enim dicit se in Christu manere, debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare. *Et sufficit seruo vt sit sicut Dominus eius*: id est, non molestè ferre debet discipulus, si ea patiatur quæ magister: aut seruus, si ea quæ Dominus. Nam cùm iniuria grauior censeatur ex conditione personæ, cui illa infertur: manifestum est, non æquè grauem iniuriam esse quæ seruo infertur, quàm quę Domino. *Si patremfamiliâs Beel-Zebub vocauerunt, quanto magis domesticos eius?*

Alb. Mag.

A

Albertus Magnus in Matthæ. tria hæc Christi nomina confert: quòd sit Magister, Dominus, & Paterfamiliâs: quódque nos simus discipuli, serui, domestici. Secundum illuminationem mentis, magister est: secundum obedientiam operis, Dominus est: secundum præeminentiam generis, pater est, secundum quod & ipsius genus sumus. Nos autem secundum doctrinam veritatis, eius sumus discipuli: secundum coërcionem potestatis, sumus serui: secundum bonitatem assimilationis & originis, sumus domestici. Porrò familia illius Ecclesia est, cuius & ille pater est: non quòd, vt volebat Praxeas, teste Tertulliano contra eundem, idem sit pater qui & filius.

Quomodo Christus & filius simul & pater est: sed diuerso respectu.

Tertull.

B

Siquidem Christus non in ratione diuinæ relationis seu personæ dicitur pater, sed in comparatione ad nos facta, seu eius beneficentia. Filius est Patris æterni, sed pater noster est, quia nos creauit, reformauit in semetipso, pascit, & paterno amore diligit. Regnabit in domo Iacob, inquit Angelus, Luc. 2. Domus enim Iacob Ecclesia est, quam ille regit, & moderatur, vt Paterfamiliâs. Porrò Baal-zebub magistrum seu Dominum muscæ significat. Erat autem idolum Accaron vrbis Philistinorum, (4. Reg. 1.) quod idololatræ colebant. De eo in superioribus diximus.

C

Hunc autem dæmonum principem Christo tribuerunt, in cuius virtute eiiceret dæmonia. Latiùs autem porrigitur hæc sententia, ad ea omnia conuicia, opprobria, tormenta, quæ Christi nomine passuri sumus: vt æquanimiter omnia toleremus, cùm ille nostri causa tanta à peccatoribus sustinuerit.

Dio. Carth.

Dicitur autem aliquis dæmon dupliciter, inquit Dionys. Carthu. videlicet per naturam, & per participationem diabolicæ prauitatis: & hoc secundo modo vocauerunt Iudæi Christum Beel-zebub, quo etiam modo Christus ait de Iuda, (Ioann. 6.) Nónne ego vos duodecim elegi, & vnus ex vobis diabolus est?

D

Concludit autem ab assumpta comparatione serui ad Dominum, domesticorum ad patremfamiliâs, discipuli ad magistrum: & à spe salutis, quæ perseuerantibus obueniet: & à successuro auxilio: *Ne ergo timueritis eos*, propter calumnias, opprobria, etiam tormēta, quæ vobis meo nomine inferentur: sed propositis superioribus rationibus exultar: quoniam merces vestra multa est in cœlis. Esa. 8. Timore ne timueritis, Dominū autem sanctificare in cordibus vestris. 1. Mach. 2. A verbis viri peccatoris ne timueritis, cuius gloria stercus & vermis est: hodie extollitur, & cras morietur. Esa. 51. Quis tu vt timeas ab homine mortali, qui quasi fœnum ita arescet?

E

Quid enim timeamus, cùm habeamus Christum adiutorem, propugnatorem, & remuneratorem? Vbi non potiùs exultandum est, cùm videamus huius terrenæ domus dissolutione facta, nobis non manufactam parari in cœlis? *Nihil enim est opertum quod non reueletur: & occultum, quod non sciatur.*

Hilarius.

Hilarius in Matth. hoc ad minas, conuitia, & tormenta, seu consilia omnia transfert, quæ hostes fidei contra Apostolos intentaturi essent: remittens nimirùm eorum omnium iudicium & vindictam ad diē Domini, qui reuelabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium. (1. Corint. 4.)

F

Quasi dicat: Non curetis quid nunc patiamini propter me, quoniam venit hora, in qua vestra patientia, & illorum peruersitas dignam ac iustam mercedem sortietur. Ipse enim Christus ait, Apocalyp. 22. Ecce venio citò, & merces mea mecum est, dare vnicuique secundum opera sua. Tunc manifesta erit Euangelij gloria, & illorum confusio. Sap. 5. Dicent enim: Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem sine honore. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos sors illorum est. 2. Corinth. 4. Nunc opertum est Euangelium his qui pereunt, in quibus Deus huius sæculi excæcauit mentes infidelium, vt non fulgeat in eis illuminatio Euangelij gloriæ Christi, qui est imago Dei inuisibilis. Verumtamen tunc illud manifestabitur omnibus, sed in confusionem impiorum.

Tertull.

Tertullianus in Apologetico contra Gētes, hoc prouerbium velut antiquis decātatissimum vsurpat.

Chrysost.

Chrysostom homil. 35. Oper. prior. in Matthæ. Et hic quidem sermo vniuersalem de omnibus enunciationem continere videtur: non tamen ad omnia, sed ad proposita solum pertinet.

A

Quasi dicat: Si igitur adhuc dolore vexamini, quoniam malè audituri estis propter me, illud dolorem vestrum sedet, quòd non multò post ab omni suspicione liberabimini. Cuius enim rei gratia grauiter contumelias fertis? An quia grauis iniuria est? Magos & seductores vocant: certè non multò post saluatores vos benefactorésque totius terrarum orbis prædicabunt. Tēpus enim, quod omnia obumbrata declarat ac detegit, & illorum emētita verba redarguet, & virtutis vestræ splendorem accendet. Hinc magna nobis consolatio succurrit, etsi iniustè accusemur, & calumniis impetamur:

Consolatio contra calūniatores.

B

cùm cogitauerimus Deum tandem nostram iustitiam, & aduersariorum imposturas reuelaturum. Vnde & Psaltes: Iacta in Domino curam tuam, & ipse faciet, & educet quasi lumen iustitiam tuam, & iudicium tuum tāquam meridiem. Sic Dominus reuelauit innocentiam Suzannæ, & seniorum imposturas: sic concussit & Saulem, vt agnosceret quàm iniustè falsis delatoribus contra Dauidem crederet, illum persequeretur. *Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine: & quod in aure auditis, prædicate super tecta.* An non verò Christus docuit in synagoga, & in templo, quò omnes Iudæi conueniebant? An non ex nauicula turbas?

C

Hilarius.

Hilarius, nec in noctibus sermocinari solitum esse obseruat, & doctrinam in tenebris tradidisse: sed hoc intellexisse, quia omnis sermo eius carnalibus tenebræ sunt, & verbum eius infidelibus nox est.

Remigius.

Remigius tamē ad literam interpretatur, Christum multa secretò docuisse Apostolos, quæ tandem Ecclesiæ cōgregatæ palàm annuncianda erant. *Super tecta* autem, inquit: quoniam tecta domorum apud Iudæos plana erāt, pro more regionis: vnde facilè quis è summo tecto poterat ad populum inferiùs positum proloqui. Ideò Deuteronom. 22. ita legitur: Quum ædificaueris domum nouam, facies murū tecti per circuitum, ne effundatur sanguis in domo tua, & fias reus labente eo, & in præceps ruente.

D

Iud. 16. Ludente coram principibus Philistinorū Samsone, tria millia virorum ac mulierum in tecto ac solario domus erant.

Greg. Papa.

Gregor. Papa, libr. 11. Mor. & in Ezechiel serm. 6. paulò aliter. Cùm, inquit, aliqua mystica de occultis Prophetarum verbis à credentibus agnoscūtur, quid aliud quàm profunda de tenebris reuelantur? Vnde ipse quoque veritas, discipulis in parabolis loquens, ait: Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine: id est, apertè exponite, quæ in allegoriarum obscuritatibus audistis. Cùm enim mysticos allegoriarū nodos per explanationem soluimus, in lumine dicimus, quod in tenebris audiuimus.

E

Tantam denique libertatem Euāgelicis ministris proponit, vt qui primùm secretò, propter infidelium metum: tandem in locis eminentissimis concionentur. Legimus enim in Actis Apostolorū, Paulum noctu prædicasse, & eundem tamen palàm Dei verbum annunciasse. Plenæ sunt & historiæ Ecclesiasticæ timoris, quo sæpiùs Christiani reuocati sunt à publico Dei cultu, ob persecutiones, quales passi sunt sub Nerone, Decio, Domitiano. Verumtamen his mortuis, cùm Deus principes Christianos excitasset, Christiani, qui per sepulchra Martyrum & subterranea loca delitescebant, prodierunt, &

F

Dei verbum annunciare cœperunt. Hoc quoque contigerat Heliæ temporibus, vt hi Prophetæ, qui ab Abdia pane & aqua refocillabantur, è speluncis in quibus latebant, occisis Pseudoprophetis, & religione restituta prodirent. *Et nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Sed potiùs timete eum, qui potest & animā & corpus perdere in gehennam.*

Chrysost.

Chrysostomus homil. 35. in Matthæ. Vt quid pertimescitis, inquit? Mortém ne? At verò hac de causa potiùs vobis prædicandum est: nihil enim

aliud

Consolatio contra tormenta.

aliud à vera morte vos eripiet, quàm salutaris Euangelij prædicatio. Etsi enim vos interempturi sunt, meliorem tamen vestram partem, animam scilicet, nullo modo attingere poterunt. Quare si vltima supplicia timetis, illa perhorrescite, quæ multò grauiora sunt.

Idē Chrys.

Idem homil. 5. ad populum Antiochen. Quòd mors non timenda sit, sed peccatum: Si Christianus es, inquit, Christo crede: si Christo credis, per opera mihi fidem demōstra. Quomodo verò per opera mihi fidem demonstrabis? Si mortem contemnas. Et in hoc sanè ab infidelibus differimus: etenim illi quidem meritò timent mortem, resurrectionis enim spem non habent: Tu verò ad meliorem vadens vitam, & de illius spe philosophari habens, quis dignus es venia, de resurrectione quidem confidens, ita verò sicut non credentes resurrectionē, mortem timens. Sed mortem, inquis, non timeo, neque mori, sed malè mori, & obtruncari. Igitur Ioannes malè mortuus est? Fuit enim obtruncatus. Igitur Stephanus malè mortuus est? Fuit enim lapidatus, & martyres Christi miserè secundum vos, obiere: quoniam hi quidem igne aut ferro vitam finierunt: & hi quidem in mare, hi verò in præcipitium, hi etiam in dentes bestiarum incidentes, sic mortui sunt. Non est hoc malè mori, homo, violenta morte finire, sed in peccatis decedere, quoniam mors peccatorum pessima est.

Basil.

Basil. hom. 17. in Psal. 115. vbi hæc leguntur, Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius. Ne formidetis mortem, inquit. Non enim corruptio est, sed vitæ causa: non est interitus penitus, sed transitus ad honorem. Nā ingressus in hunc mundum per ignominiā sordis ac graueolentiæ, quorum ne conspectum quidem ferat aliquis eorum qui nos in vita præcessit: verùm exitus & hinc decessus pretiosus est & illustris, non omnium hominum, sed eorum qui sanctè & iustè vitam hanc transegerunt. Vnde & idem Basilius, cùm ei à Præfecto Valentis Imperatoris minæ intentarentur, constanter ita respondisse

Greg. Nan.

legitur apud Gregorium Nanzan. Orat. in eius laudem: Neque verò exilium, inquit, vllum cognosco, qui nullo loco circumscriptus sum, ac neque terram hanc, quam nunc incolo, meam habeo: & eam omnem, in quam profectus fuero, pro mea duco: immò, vt rectiùs loquar, vniuersam terram Dei esse scio, cuius aduena ego sum & peregrinus. Iam quid accipere queant tormenta, cùm corpore caream? Nisi fortè primam plagam dixeris: huius enim solius inferendæ potestatē habes. Mors porrò beneficij mihi loco erit: citius enim me ad Deū transmittat, cui viuo, & munere meo fungor, maximaque ex parte obij, & ad quem iampridem propero. Quid ergo faciat tyrannus? Occidet corpus? dilacerabit? Attendat etiam id quod vnus ex priscis Philosophis responderit.

Cicero.

Cicero libro 1. Quæst. Tusc. Tyrenæo Theodoro, quum Lysimachus rex crucem minaretur: Istis, quæso, inquit, ista horribilia minitare purpuratis tuis. Theodori quidem nihil interest, humí ne an sublimè quiescat. Magnum verò effeceris, si cantharidis vim consecutus es. Verùm nihil hæc in animam potestatis habent.

Hierony.

Hieronym. in Matthæ. Si corpus occidunt, animam non possunt occidere: ergo anima inuisibilis, & incorporalis est: secundum crassiorem dico nostri corporis substantiam. Vel eo certè tempore punietur, & supplicia sentiet, quando pristinum corpus receperit, vt cum quo peccauit, cum ipso puniatur. Cæterū quod dicit, *Deum posse corpus, & animam mittere in gehennā.*

Fulgentius. Futura mors timenda.

Fulgent. lib. 1. ad Monimum, cap. 6. colligit Deum quidē iustè rependere mortem secundam damnationis æternæ, non tamen esse causam mortis primæ, quæ peccati est. Quòd ergo, inquit, ante gehennam mali pereunt, non est diuini operis, sed humani. Quòd autem in gehenna perituri sunt, hoc facit Dei æquitas, cui nulla placet peccantis iniquitas. Qui enim diligit iniquitatem, odit animā suā: Psal. 10. Et omnis qui facit peccatum, & iniquitatem facit, & peccatum est iniquitas. 1. Ioann. 3.

Hierony. Gehenna quid.

Hierony. in Matthæ. Porrò nomen Gehennæ in veteribus libris non inuenitur, sed primùm à Saluatore ponitur. Quæramus ergo quę sit sermonis huius occasio. Idolum Baal fuisse iuxta Hierusalem, ad radices montis Moria, in quibus Siloa fluit, non semel legimus. (3. Reg. 11.) Hæc vallis, & parua campi planicies irrigua erat, & nemorosa, plenaque deliciis, lucúsque in ea idolo consecratus erat. In tantā autem dementiam populus Israël venerat, vt deserta templi vicinia, ibi hostias immolaret, & rigorem religionis deliciæ vincerent, filiósque suos dæmoniis incenderent vel initiarent. Et appellabatur locus ille, Gehēnon, id est vallis filiorum Hennon. Hoc Regum volumē (4. cap. 21.) & Paralipomenon (2. cap. 28.) & Hieremias (cap. 7. & 19. & 32.) scribunt plenissimè. Et comminatur Deus se locū illum impleturum cadaueribus mortuorum, vt nequaquam vocetur Topheth & Baal, sed vocetur Polyandriū, id est tumulus mortuorum. Futura ergo supplicia, & pœnæ perpetuæ, quibus peccatores cruciandi sunt, huius loci vocabulo denotantur. Duplicem autem esse Gehennā, nimij ignis, & frigoris, in Iob plenissimè legimus c. 24.

An anima torqueri possit ante inferni.

Et si verò Christus Deum animam cum corpore in Gehennam mittere posse affirmet, non ita tamen intelligēdum est, quasi ante resurrectionem, seu corpora reassumpta, impiorum animæ minimè torqueantur. Si quidem, vt scribit Prudentius in Hamartigenia,

Prudentius.

Quæ peccare valet, valet & succumbere pœnæ:

Quo etiam argumento Tertull. vtitur, lib. de anima circa finem, vt quia nouit in corpore sine corpore gaudere aut dolere, nouit & peccare sine corpore in corpore: multo magis è corpore liberata gaudere aut dolere possit. Verū in resurrectione grauior erit damnatio, propter corporis consortium.

Thomas.

D. Thomas in Matthæ. ex hoc loco colligit resurrectionem. Si enim anima simul cum corpore damnabitur, necesse est igitur animam corpori rursus vniri. In summa concludendum id Hieremiæ cap. 10. Quis non timebit te, ô Rex Gentium? Psalm. 33. Timete Dominum omnes sancti eius. Psalm. 2. Seruite Domino in timore, nequando irascatur, & pereatis de via iusta. *Nónne duo passeres asse veneunt, & vnus ex illis non cadit super terram sine patre vestro?* Ad Dei prouidentiam eos reuocat, vt considerent illum omnia moderari: quod etiam in rebus minimis arguit.

Erasmus.

δύο στρουθία, duo passerculi. Diminutio enim facit ad emphasim. As verò diminutiuum est à dictione ἀσσάριον, quasi dicas, Teruntiolum. Quanquam Romanam vocem effinxit, siue interpres, siue Euangelista.

Cur hoc duorum passerum meminit.

As enim, siue assis, qui & libella dicitur, nummulus erat cuius vilitas etiam prouerbiis testata est. A doctioribus autem æstimatur quatuor denariolis Gallicis. Ex hoc loco deprehenditur Dei prouidentia, non modò circa vniuersa, sed circa singula. Nec enim vnus passer cadit in laqueū sine patre.

Chrysost.

Chrysost. hom. 35. in Matth. Hoc autem dicebat, non quia Deus humano more numerat, sed quia perfectam cognitionem rerum omnium, & summam de omnibus prouidentiam ostendere voluit. 1. Cor. 9. Numquid de bobus cura est Deo?

Hierony.

Hieronym. in Matth. Si ergo parua animalia absque Deo auctore non decidunt, & in omnibus est Dei prouidentia, & quæ in his peritura sunt, sine voluntate Dei non pereunt: Vos qui æterni estis, non debetis timere quòd absque Dei prouidētia viuatis.

Thomas.

Thomas in Matth. Et quare hoc de duobus passeribus? Quia cùm aliquis curabatur à lepra, offerebat duos passeres, quorum vnus immolabatur, alter verò cum ligno cedrino & hyssopo intingebatur in sanguine occisi, & aspergebatur mundandus, & sic viuus dimittebatur. Igitur quòd duo illi passeres accipiebantur, & vnus tantùm occidebatur, non sine Dei prouidentia fiebat. Sap. 12. Non est alius quàm tu, cui cura est de omnibus. Sed sciendum quòd prouidet omnibus, secundum modum suæ naturæ. Hæc autem est diuersitas in rebus creatis, quòd quædam sunt naturaliter liberæ, aliæ verò non. Illa dicitur creatura libera, in cuius potestate situm est, vt quod vult, faciat. Non libera, quæ hoc non habet. Vnde adinstar patrisfamiliâs prouidet rationalibus, tanquam liberis: sed prouidet aliis, tanquam seruis. Vnde liberis omnia vel sunt præmia vel pœnæ meritorum. Quæ autem irrationalibus fiunt, vel ad salutē hominum contingunt, vel ad perfectionem vniuersi. *Vestri autem capilli capitis omnes numerati sunt.*

August.

Concludit Augustin. serm. de martyr. Quid timebo ergo damna membrorum, quando securitatem accipio capillorum? Neque capillus quidem trium pue-

iorum in fornace Babylonica positorum periit: quomodo non igitur Deus corpus ipsum & conseruare, & restituere poterit? Tertullianus lib. de Fuga in persecutione. Nec quidem in porcorum gregem diaboli legio habuit potestatem, nisi eam de Deo impetrasset: tantum abest, vt in oues Dei habeat. Possum dicere, porcorum quoque setas tunc apud Deum numeratas fuisse, necdum capillos sanctorum. Hieronymus in Matth. Quidam autem derident Ecclesiasticam intelligentiam in hoc loco, qui carnis resurrectionem negant: quasi nos & capillos, qui numerati sunt, & à tonsore decisi, omnes dicamus resurgere: cùm Saluator non dixerit, Vestri autem & capilli capitis omnes saluandi sunt, sed, numerati sunt. Vbi numerus est, scientia numeri demonstratur, non eiusdem numeri conseruatio. Augustinus lib. 22. De ciuit. Dei, cap. 19. Quid iã, inquit, respondeam de capillis atque vnguibus? Semel quippe intellecto, ita nihil periturum esse de corpore, vt deforme nihil sit in corpore: simul intelligitur ea, quæ forma factura fuerant enormitatem, massæ ipsi accessura esse, non locis in quibus membrorum forma deturpatur. Velut si de limo vas fieret, quod rursus in eundem limũ redactum, totum de toto iterum fieret, non esset necesse, vt illa pars limi, quæ in ansa fuerat, ad ansam rediret: aut quæ fundum fecerat, ipsa rursus faceret fundum: dum tamen totum reuerteretur in totum, id est totus ille limus in totum vas, nulla sui perdita parte, remearet. Quapropter si capilli toties tonsi, vnguésve desecti, ad loca sua deformiter redeunt, non redibunt: nec tamen cuiquã resurgenti peribunt: quia in eandem carnem, vt quemcũque ibi locum corporis teneant, seruata partiũ congruentia, materiæ mutabilitate vertentur. Diuus Thomas in Matth. Iuxtà intelligendum est, quòd fuit hîc triplex opinio. Quidam dixerunt quòd non resurget, nisi quod est de veritate humanæ naturæ. Alij verò, quòd non resurget, nisi quod decisum est ab Adam, quod sic multiplicatum est in tantam magnitudinem. Alij verò id non solùm quod ad Adam, sed etiam quod decisum est à proximo parente. Vnde fiat, vt quicquid additur ad veritatem humanæ naturæ, resurgat, non autem ad quãtitatem partium. Sed contra hoc, videtur quòd calor agens in humidum nutrimentale, agit etiam in radicale: & ita qui consumit vnum, consumit & alterum, cùm permisceantur ad inuicem. Ideò aliter dicendum videtur, quòd quicquid est de veritate, remanebit solùm, quantum ad complementum pertinet. Eorum autem, quæ humanam naturam constituunt, alia carnem constituunt, secundum speciem: alia carnem secundum materiam. Caro autem secundum speciem resurget, non secundum materiam. Sed quid est dicere carnem secundum speciem? Dicendum quòd partes hominis possunt considerari, aut quantum ad formã, aut quantum ad materiam. Quantum ad formam, semper manent. Si autem consideremus materiam subtractam, aliquid fluit, & refluit, vt patet in igne. Quod si igni addantur ligna, idem quidem ignis secundum speciem manet, fluet tamen materia secundum subtractionem lignorum. Resurget ergo quod magis perfectum est: & resurgent capilli non in pondere, sed in forma. Glossa in Marthæ. Numeratum esse hîc dicitur, propter id quod consequitur numeratũ. Numeratur enim aliquid ad hoc, quod integrè conseruetur. Albertus in Matth. Non ergo Deus capillorum quantitatem hîc numerare dicitur, sed propter illorum conseruationem. 2. Mach. 7. Sic vnus è Machabæis omnia sibi conseruanda, & restituenda credens, postulatus linguam, citò protulit, & manus constanter extendit, & cum fiducia ait: E cœlo ista possideo, & propter Dei leges hæc ita despicio, quoniam me ea recepturum spero. *Nolite ergo timere* persecutores & occisores vestros, quasi vestri curam nullam gerat Deus. Hoc enim Clemens Alexandrinus libro quarto Stromatum, olim obiectum fuisse Christianis, cum affligerentur, scribit: Hoc etiam Dauidi, cum in angustiis constitueretur. Fuerunt, inquit, mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte, dũ dicitur mihi per singulos dies, Vbi est Deus tuus. Quare tristis es anima mea, & quare cõturbas me? Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi. Hoc Christo improperatum est Si filius Dei est, descẽdat de cruce. Saluum faciat eum Deus, quia dixit, Filius Dei sum. Summa itaque cõsolatio contra maximam hanc tentationem, est quod nihil nobis perit, ne capillus quidem: quòd numerata sunt omnia, quòd Deus ita nos vexari sinit ad maiorem nostrã gloriam. *Nolite ergo timere*, inquit, aut bonorum, aut corporis, aut vitæ dispendium: omnia enim illa in manu Dei sunt: *Nam multis passeribus meliores estis vos*, cùm sitis rationales creaturæ, passerculi verò irrationales. Si ergo Dei prouidentia circa illos extenditur, vt ne quis eorum minimus pereat, quem non nouerit, & prænouerit: quanto magis curam vestri habebit, vt in morte consoletur, & pro martyrio copiosam mercedem rependat? Hinc colligitur Dei prouidentia aliter ad ea quæ ratione donata sunt, aliter ad irrationabilia extendi: non quod non omnia Deus prospiciat, non tamen eodem fauore & modo. Et sic intelligenda est Diui Hieronymi sententia libro 1. Comment. in Habakuk Prophetæ cap. 1. vbi eludit eorum opinionem, qui Deum abiecisse putabãt à se in Angelos quosdam, rerum ratione carentium curam & directionem. Fatetur vtique Deum aliter ad illas quàm ad ratione præditas creaturas se habere, omnium tamen curã gerere. Sicut enim in hominibus, inquit, etiam per singulos currit Dei prouidentia: sic in cæteris animalibus generalem quidem dispositionem & ordinem, cursumque rerum intelligere possumus. Verbi gratia, quomodo nascatur piscium multitudo, & viuat in aquis: quando reptilia & quadrupedia oriantur in terra, & quibus alantur cibis. Cæterùm absurdum est ad hoc Dei maiestatem deducere, vt sciat per momenta singula quot nascantur culices, quótve moriantur: quę cimicum & pulicum & muscarum sit in terra multitudo: quanti pisces in aqua natent, & qui de minoribus maiorum prędæ cedere debeãt. Non simus tam fatui adulatores Dei, vt dum potentiam eius etiam ad ima detrahimus, in nos ipsos iniuriosi simus: eandem rationabilium, quàm irrationabilium prouidentiam esse dicentes. Ex quo liber ille apocryphus stultitiæ plenus condemnandus est, in quo scriptum est, quendam Angelum, nomine Tyri, præesse reptilibus. Thomas de vio in Matthæum. Itaque cùm contra diuinam hanc curam passerum obiicitur illud Apostoli, 1. Corint. 9. Nunquid cura est de bobus? Distingue aliud esse curare de irrationalibus legem scriptam dando, aliud illis prouidendo. Asseritur enim hîc diuinæ prouidentiæ curam comprehendere etiam passeres: negatur autem ab Apostolo Deum habere irrationalium curam, sic vt solicitus sit superaddere legem circa salutem eorum. Hîc enim modus diuinæ curæ reseruatur rationali creaturæ, quam quia Deus ordinauit ad æternam fœlicitatem, erudit, atque monet. Argumentum igitur à comparatione sumptũ a Christo, procedit à minori ad maius: Si passerum mors Deo curæ est, quanto magis preciosa erit in conspectu eius mors sanctorum eius? Cyprianus lib. 1. Ep. 3. ad Cornelium. Si nec passer cadat, nec minima fieri sine Dei voluntate Christus asserat: existimat aliquis summa & magna, aut non sciente, aut non permittente Deo in Ecclesia fieri, & sacerdotes, id est dispensatores eius, non de eius sententia ordinari? Ostendit autem quanta merces è martyrio expectanda sit, dicens: *Omnis qui confitebitur me* verbo & opere, seu confessione fidei formatæ, ac laudis diuinæ *coram hominibus* maximè infidelibus, impiis & tyrannis: quod se fecisse gloriatur Psaltes, dicens, Psal. 118. Et loquebar de testimoniis tuis in conspectu regum, & non confundebar: *Confitebor*, approbabo, & ad me pertinere affirmabo *eum coram patre meo qui est in cælis*. Cùm enim meo tribunali fuerit oblatus, cõmemorabo & ego testimonium illud quod mihi reddidit, & cõpensabo. Sic Ro. 10. Corde creditur ad iustitiã, ore autẽ confessio fit ad salutẽ. Sic Psa. 95. Confessio & pulchritudo in conspectu eius. Porrò Græca lectio habet, ὅστις ὁμολογήσει ἐν ἐμοί, qui confitebitur in me. Euthymius hanc à Chryso. obseruatam notat, vt sit sensus, in me, siue per me, aut à me adiutus. Vnde consequenter etiam intelligimus, cùm dicitur, *Confitebor & ego ἐν αὐτῷ, in illo*, perinde esse ac si dicat, à gratitudine ipsius motus: vt causam nostræ confessionis ad

Margin notes:

Tertull.

[illegible]

Hierony.

August.

Thomas.

An omnes partes, & [illegible]

Glossa.

Albertus.

An capilli resurgent.

Cle. Alex.

Dei prouidentia etiam in minimis.

Hieron.

Thomas de vio.

Cyprian.

Merces martyrum

Euthym.

Dei gratiam, nostræ veræ salutis ad nostrum obsequium referamus. Chrysostomus homil. 35. in Matthæum, Non enim dixit, qui *confitebitur me coram hominibus,* *in me.* vt tibi ostenderet, non propria virtute, sed gratia superiore adiutum confiteri eum. Qua etiam de causa, non similiter dixit de negante. *Qui autem negauerit me coram hominibus, negabo & ego eum coram patre meo qui in cœlis est.* Non enim ait: Qui in me negauerit, sed, qui me negauerit. Nam qui negat, superioris gratiæ patrocinio priuatus, negat. Liberam certè petit confessionem, ad maiorémque charitatem nos

A adducit, & sublimes atque inuictos esse voluit. Quapropter hæc omnibus præcipit: non enim ad personam solummodò spectant discipulorum, sed discipulorum quoque discipulis adiiciunt.

Cle. Alex. Clemens Alexandrinus libro quarto Stromat. Pulchrè enim in his qui confitentur, *In me,* dixit: in iis autem qui negant, adiecit illud, *me.* Ii enim soli in ipso confitentur, qui in ea qua est in ipsum confessione & actione viuunt, vt possit quòd & ipse iis implicetur, quæ confitetur, & ab his teneatur. Quocirca nunquam potest seipsum negare. Eum autem negant, qui non sunt in ipso.

Tertull. Tertullianus in Scorpiaco contra Gnosticos, idem habet, docens multum differre, si legatur,

B *Qui confitebitur me, & in me.* Nam etsi diem lucis dixeris, inquit, rem ostendisti quæ diem præstat, & si non dixeris lucem, ita & si non directo pronunciauit, Qui me confessus fuerit, non tamen est diuersus actus quotidianæ confessionis, à sensu dominicæ pronunciationis. Siquidem Christum confitetur, qui est in Christo. Est autem ab æquitate desumptum argumentum. Quid enim æquius quàm eum seruum à Domino tempore gloriæ suæ negari, qui herum suum tempore belli negauerit?

Tripliciter negatur Christus. *Dio. Carth.* Tripliciter autem Christus negatur, inquit Dionysius Carthusianus in Matthæ. Verbo tantùm, vt ab his, qui timore pœnarum Christum negauerunt: Verbo & opere, sed non corde, vt cùm malus Christianus dicit, & agit contra fidē, cùm tamen non dubitet fidem esse veram: Opere, sed nō verbo, iuxta illud Apostoli, Tit. 1. Confitentur se nosse Deum, factis autem negant. cùm sint abominandi & reprobi. Potest etiam addi quartus modus, videlicet, cū quis corde non credit, & tamen se credere asserit, vel ostendit. Quælibet harum negationū est peccatum mortale, saltem in casu aliquo.

Cyprian. Cyprianus libro de exhortatione Martyrij, cap. quinto iterum profert hæc scripturæ testimonia. Deuteronom. 13. Quod nec amico, fra-

D tri, filio, filiæ, nec vxori parcendum erat, si quidem ad Deos alienos diuertendum esse dixisset: quòd nec ciuitatibus ad id consentientibus parcendum sit, sed omnes in ore gladij ferirı, & ciuitas succendi debebat. Quòd ea propter 1. Mach. 2. Mathatias interfecit eum, qui ad aram sacrificaturus accesserat. Quòd & idem Christus moneat, dicens: Qui me confessus fuerit, &c. & qui me negauerit, negabo eum. Item Apostolus Paulus, 2. Tim. 2. Si enim commorimur, inquit, & conuiuemus: si tolerāmus, & conregnabimus. Si negamus, & ipse negabit

E nos. Item Ioannes, 1. cap. 2. Qui negat filium, nec patrem habet. Qui confitetur filium, & filium & patrem habet. Luc. 9. Qui me erubuerit & sermones meos, hunc filius hominis erubescet, cùm venerit in maiestate sua, & patris, & sanctorum Angelorum.

Cyprian. Cyprianus sermon. 5. de lapsis. Non potest, inquit, Euangelium in parte consistere, & in parte nutare. Atque vtrumque oportet vt valeat, aut vtrumque vim veritatis amittat. Si negantes, rei criminis non erunt, nec confitentes præmium virtutis accipient. Porrò si fides, quæ vicerit, coronatur, necesse est vt victa perfidia puniatur.

Tertull. Tertullianus in Scorpiaco aduersus Gnosticos: Manifesta, vt opinor, est & definitio, & ratio, tam confessionis, quàm negationis, etsi dispositio diuersa est. Qui se Christianum confitetur, Christi esse testatur: qui Christi est, in Christo sit, necesse est. Si in Christo est, in Christo vtique confitetur. Hoc enim non potest esse, nisi sit in Christo. Proinde negatione negationem rependi à Domino dixit, quemadmodum confessione confessionem. Itaque frustrà erit dicere: Etsi me negauero Christianum, non negabor à Christo: non enim ipsum negaui. Ex illa enim negatione tantundem tenebitur, qua se Christianum negando, Christum in se negans, etiam ipsum negauit.

Greg. Naz. Gregorius Nanzanzenus Orat. de moderatione in disputationibus seruanda. O munificas diuinæ gratiæ opes! Nihil tibi, inquit, Roma. 10. necesse est in cœlum ascendere, vt Christum illinc trahas: nec in abyssum descendere, vt hinc eum à mortuis excites: nimirum vel primam ipsius naturam curiosiùs inuestigans, nec postremam carnis assumptæ dispensationem. Propè te, inquit, verbum est. Mens & lingua thesaurum hunc habent, illa videlicet credendo, hæc cō-

A fitendo. Quid his diuitiis contractius? Quid hoc beneficio facilius, magisque expromptum? Confitere Iesum Christum, eumque à morte ad vitam reuocatum crede, & salute donaberis.

Origenes. Origen. lib. 8. in Epist. ad Roman. cap. 10. Videbitur verò quibusdam per hæc, quòd etiamsi desint alicui boni operis priuilegia, etiamsi virtutibus operam non dederit: hoc ipso tamen quòd credidit & confessus est non pereat, sed habeat salutem.

Non satis est credere. Sed vide ne magis illud intelligi debeat, quòd qui verò, & non falsò cōfitetur ore Dominum Iesum, & corde credit: pariter confiteatur se dominatui sapientiæ subiectum esse, & iustitiæ

B & veritatis, & omnibus quæ Christus est: nec sibi vltrà esse dominum Mammonam, id est, nec auaritiam sibi vltrà, neque iniustitiam, neque mendacium dominari. Qui sic Christum confitetur, agnoscet & illum Christus. Qui negat, adhærendo nimirum Satanæ, negabit & cū Christus. Quid autem optabilius, quàm coram patre cœlesti agnosci, & commendari à filio? Quid magis timendum est, quàm ab eo negari? *Nolite arbitrari quia pacem venerim mittere in terram. Non veni pacem mittere, sed gladium.* Non veni, inquit, abblandiri & applaudere hominibus, vt ne vos in eorum vitiis & impietate aliquid dissimuletis.

C *Quem gladium à Christo emissum.* Hoc multi quidem prætextu pacis faciunt, & dicunt, se timere, ne si eorum vitia, & incredulitatem arguant, lites, rixas, immò & seditiones contra se excitent: aut saltē apud eos quos exhortantur, malè habeant. Nolim hanc vobis excusationem esse in peccatis. Non parcit, aut blanditur chirurgus aut medicus, cùm secari & vri partem corporis oportet. Quæ sui sunt muneris, attendit, ne si blandiatur, hominem perdat. Vtitur ergo ferro & igne ad hominis salutem. Idem & vos facite. Gladium habetis verbi, ignē zeli, seu spiritus diuini: hæc expromite contra spirituales hominum ægritudines. Non dico vt occidatis, concutiatis, perdatis: sed viuificetis, sedetis, conseruetis. In earum

D rem vobis iste gladius datus. Veni hunc mittere in terram, non autem pacem, id est, blanditias, quibus fauere videantur infidelium peccatis. Ne quis igitur hoc loco abutatur, in seditiosorum fauorem, quasi Christus illas probauerit. Ne existimet religionis prætextu licere in Ecclesiam Catholicam, in Prælatos, in Principes, in ipsam etiam Rempublicam manu armata procedere, quasi Christus hoc suadeat, qui docuit reddenda esse quæ Cæsaris sunt, Cæsari: immò qui nec quidem Apostolos ferre nisi virgam permiserat: Si enim de materiali gladio hoc

E intellexisset, non prohibuisset aut baculum tantùm ferre in via: non illos armasset patientia, non verbis solum respondendum, nō ad mortem paratos esse monuisset. Verum interim dum hæc præcipit, de gladio loquitur, qui contra pacem huius mundi missus sit: Alium ergo gladiū quàm materialem intelligit. Cedo scilicet, quem gladium Christus circumtulit? Quas turbas excitauit? Quod bellum immisit? Hæc omnia spiritualia sunt. Nisi fortè dicatur *misisse gladium* per occasionem, quā infideles ab Apostolorum prædicatione, & fide credentium assumpturi essent. Videtur autem præoccupatio esse. Erat enim Iudæorum opinio vulgaris, de pace copiosissima sub Messia rege, quam ex dictis Prophetarum conceperant, vt ex illo Esa. 9. Pacis eius non erit finis. Et 11. Habitabit lupus cū agno, & cætera. Non affligent neque perdent in vniuerso monte meo. Hæc opinio Apostolorum mentibus inhæserat: vnde illos de iis quæ futura sunt, admonet, dicēs: *Nolite arbitrari*, quasi dicat: forsan existimatis vobis in posterum quieta futura esse omnia, quia pax & quies Messiæ temporibus expectatur. Veruntamen videte quæ pax prædicetur, & promittatur: non vtique pax mundi,

in peccatis & deliciis: quin potiùs contra hæc veni mittere gladium. Oportet enim vos, velut milites, ad spirituale bellum contra Satanam, mundum, & carnem parari. Pacem quidem relinquo, sed vobis, gladium contra hostes: Pacem spiritualem, & spiritualem gladium. Vtrumque enim ab altero est, quoniam nec pax nobis cum Deo est, nisi & gladium contra Satanam exeramus.

Tertull. Tertullianus libro ad Martyr. Pax, inquit, vestra, bellum est illi.

Chrysost. Chrysosto. Orat. 2. aduersus Iudæos, gladium per euentum interpretatur. Non veni mittere pacem, inquit, A sed gladium: non declarans quid ipse cuperet, sed rerum euentum prædicens.

Hierony. 3. Hieronymus in Matthæ. Ad fidem Christi totus vrbis contra se diuisus est: vnaquæque domus & infideles & credentes habuit, & propterea bellū missum est bonum, vt rumperetur pax mala. Tale quid & in Genesi aduersus rebelles homines, Genes. 11. qui moti fuerant de Oriente, & turrem extruere festinabant, per quam cœli alta penetrarent, fecisse creditur Deus, vt diuideret linguas eorum. Vnde & in Psalmo 67. Dauid precatur: Dissipa Domine Gentes, quæ bella volunt. Venit ergo mittere gladium verbi, inter fideles: gladium B dissensionis, inter infideles: gladium per occasionem acceptum ab infidelibus contra electos, vt & ipsi se ad persecutiones præparent.

Thomas. Thomas in Matthæum. De ratione gladij est diuidere: iste gladius est verbum Dei. Hebræ. 4. Viuus est sermo Dei, & efficax, penetrabilior omni gladio ancipiti. Ephes. vltim. Gladius spiritus nuncupatur. Iste gladius in terram missus. Hoc separantur fideles ab infidelibus. *Veni enim separare hominem aduersus patrem suum, & filiam aduersus matrem suam, & nurum aduersus socrum suam. & inimici hominis domestici eius.*

Hierony. Hieronymus in Matthæ. Hic locus ferè eisdem verbis in Michæa Propheta scribitur. Et notandum, vbicunque de veteri Te- C stamento testimonium ponitur, vtrum sermo tantùm, an sensus consentiat.

Dio. Carth. *Deus parentibus præferendus.* Dionys. Carthus. in Matthæ. Venit igitur Christus homines quantumcunque propinquos separare ab inuicem dupliciter. Primò, auferendo ab eis vnionem carnalis affectionis, & consensum in malo: & hæc est separatio spiritualis, necessaria ad salutē, sine qua nemo potest esse seruus vel discipulus Christi. Secundò, auferendo ab eis vnionem conuictus & cohabitationis, trahendo quosdam ad religionis ingressum: & hęc est separatio localis, pertinens ad supererogationem.

Hierony. Hieronymus ad Heliodorum, de laude vitæ solitariæ. Recordare tyrocinij tui diem, quo Christo in baptismate con- D sepultus, in sacramenti verba iurasti: pro nomine eius nō patri parciturum, non matri. Ecce aduersarius in pectore tuo Christum conatur occidere. Ecce donatiuum, quod militaturus acceperas, hostilia castra suspirat. Licet paruulus ex collo pendeat nepos, licet sparso crine, & scissis vestibus, vbera quibus te nutrierat, mater ostendat, licet in limine pater iaceat: per calcatum perge patrem, siccis oculis ad vexillum crucis euola. Solum pietatis genus est, in hac re esse crudelem. Facilè rumpit hæc vincula amor Dei, & timor gehennæ. E

August. Augustinus libro tertio. Quæst. Euangel. cap. 4. spiritualem huius loci sensum expendit. Venit, inquit, Dominus separare hominem *aduersus patrem suum*, quia renunciat quis diabolo, qui fuit pater eius. *Et filiam aduersus matrem suam*, plebem Dei aduersus mundanam ciuitatem: hoc est, aduersus perniciosam ciuitatem generis humani: quam nunc Babylonia, nunc Ægypto, nunc Sodoma, nunc aliis atque aliis nominibus Scriptura significat. *Nurum aduersus socrum*, Ecclesiam aduersus Synagogam, quæ secundum carnem Christum peperit, sponsum Ecclesiæ. Diuiduntur autem F gladio spiritus, quod est verbum Dei: *& inimici hominis domestici eius*, cum quibus antea consuetudine implicatus erat.

Hilarius. Hilarius in Matthæum. Pater corporis peccatum est, mater animæ infidelitas, ex qua cętera omnia. Itaque gladio Dei, in sacramento Baptismatis ab his rescindimur.

Thomas. *Duplex coniunctio.* Diuus Thomas in Matthæum. Duplex est maxima coniunctio: vna naturalis, altera domestica, vel œconomica. Contra vtramque Christus misit gladium, (vt succedat coniunctio spiritualis.) Amicitia naturalis fundatur super actum naturalem, in coniunctione maris & fœminæ, seu generatione. Domestica fundatur super affinitatem. Vtramque autem Christi gladius dissoluit. Quòd si obiicitur Christum venisse, non vt legem solueret: respondēdum, omnia præcepta secundæ tabulæ à præceptis primæ pendere. Ideò tamdiu stare illa, quandiu non dissoluuntur priora præcepta. Itaque si paterna obedientia & obsequium à Deo retrahat, satius est Deo quàm hominibus parere: & in hoc casu gladius verbis separat fidelem à patre & matre, & amicis. *Qui amat patrem aut matrem plus* A *quàm me non est me dignus. Et qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus.*

An liceat parentes relinquere. Amandus est pater & mater, amandi filij: sed Christo præferendi non sunt. Non enim bona caduca & finita æternis & incommutabilibus præferenda sunt. Ordo enim charitatis requirit, vt primùm diligamus Deum ex toto corde, & tota anima, & tota virtute nostra: demum animam nostram, deinde proximos, postremo loco ipsum corpus nostrum. Inter proximos autem pater & mater primum locum obtinent.

Hierony. Hieronym. ad Heliodorum: At contra Scriptura præcipit parentibus obsequendum (vtique sub conditione diuini obsequij, non in illius præiudicium) sed (&) quicunque eos supra B Christum amat, perdit animam suam. Gladium tenet hostis, vt me perimat. & ego de matris lachrymis cogitabo? Propter patrem militiam Christi deseram, cui sepulturā, Christi causa, pręstare non debeo, quam etiam omnibus eius causa debeo? Domino passuro, timidè Petrus consulens, scandalum fuit: Paulus retinentibus se fratribus ne Hierosolymam pergeret, (Act. 21.) respondit. Quid facitis plorantes, & conturbantes cor meum? Ego enim nō solùm ligari, sed & mori in Hierusalem paratus sum, pro nomine Domini Iesu Christi. Lege quid Lex ipsa vetus C sanciat, num doceat omnem sanguinis & affinitatis colligationem dissoluendam, vbi iactura diuini nominis successerit. Quid enim Moses, ob inuectam idololatriā, tantis fusilibus disiectis instituit? Exod. 32. Si quis, inquit, est Domini, coniungatur mihi. Congregatique sunt ad eum omnes filij Leui: quibus ait, Ponat vir gladium super femur suum, & cætera. & occidat vnusquisque fratrem suum & amicum. Hoc autem reputatum est ad laudem Leuitarum. Quis verò non è Gentilium scriptis colligit, magnam olim laudem principibus illis delatam esse, qui nullo parentum, filiorum, vxorum, amicorum respectu, ius cuique administrarunt? Seleucus ne filio qui- D dem pepercit, quin lege de adulterio lata, illi oculū erueret. Dicam nec Saulem Ionathæ, quia contra legem fauum mellis degustarat. Quid verò si iustitiæ ratione nec patres filiis pareunt, aut filij parentibus: vt summæ iustitiæ, & omnis boni parenti obsequamur, num & omnia postponenda erunt? Nec quidem Agamemnon Iphigenię, sicut nec Iephte, proprię filię perpercerunt propter Deum. Quid ergo illa te à Dei cultu & obsequio reuocare debeant?

Greg. Papa. Gregorius Papa libro 3. Moral. Antiquus enim aduersarius non solùm per semetipsum, sed per eos etiam qui nobis adhęrent, statum satagit nostrę mentis E inclinare. Cùm enim cor nostrum sua persuasione non subruit, ad hoc nimirùm per linguas adherentium repit. Hinc per Prophetam dicitur, Eccles. 9. Vnusquisque se à proximo suo custodiat, & in omni fratre suo non habeat fiduciam. Hinc rursum scriptum est, Eccles. 32. A filiis tuis caue, & à domesticis tuis attende. Callidus enim aduersarius, cùm à bonorum cordibus repelli se conspicit, eos qui ab illis valde diliguntur, exquirit, & per eorum verba blandiens loquitur, qui plus cęteris amantur: vt dum vis amoris cor perforat, facilè persuasionis eius gladius ad intimę rectitudinis munimina irrumpat. Ideò Domi- F nus irascitur in Heli, 1. Reg. 2. Magis, inquit, honorasti filios tuos, quàm me. Qui autem contemnunt me, erunt ignobiles. E contra commendatur Abraham, quòd Dei obsequium filio protulerit. Genes. 22. Quia fecisti rem hanc, & non pepercisti vnigenito tuo propter me, benedicens benedicam te. Deuteronom. 33. Qui dixerunt patri suo, & matri suę, Nescio vos, & fratribus suis, Ignoro illos, & nescierunt filios suos: hi custodierunt eloquium tuum, & pactum tuum seruauerunt.

Quæ crux nostra. *Et qui non accipit crucem suam, & sequitur me, non est me dignus.* Crux nostra est

pœnitentiæ afflictio, vitiorum & concupiscentiæ restrictio. Hoc enim quoddam mortis genus est, quo Christo confixi sumus cruci. Galat. quinto. Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum concupiscentiis. Gal. 2. Christo confixus sum cruci. primæ Corinth. 15. Vt sicut portauimus imaginem terreni, sic portemus & imaginem cœlestis. Roman. 6. Si complantati facti sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus. Crux etiam est promptissima voluntas ad suscipiendam mortem pro Christo. Euthymius & Hilarius in Matthæum. superiorem interpretationem sequitur: posteriorem autẽ Theophylactus. Quisquis enim, inquit, non renunciauerit præsenti vitæ, & tradiderit se in mortem contemptibilem (hoc enim prisci crucem vocabant) non est me dignus. Et quoniam multi vt fures & latrones crucifiguntur, apposuit, *& sequitur me*, hoc est, iuxta leges meas viuit. Martyrem enim non facit pœna, sed causa, nec crux latrones glorificauit, quia tum propter sua demerita patiebantur. Hoc & illi agnoscebant, dicentes: Nam & nos digna factis recepimus, hic autem quid mali fecit? Itaque Christus non modò in passione, sed & vitæ puritate sequendus est. Hieronymus in Matthæum. In alio Euangelio legitur, Qui non accipit crucem suam quotidie: ne semel putemus ardorem fidei posse sufficere, semper crux portanda est, vt semper Christum nos amare doceamus. Quòd si sẽper mortificationẽ Iesu Christi in corpore nostro portare, alioquin si nõ aliundè afflictiones occurrãt, ipsas vltrò requirere debemus, & ita corpus domare ieiuniis, vigiliis, & laboribus pro Christo: si denique tantus ardor fidei in nobis semper esse debet, vt etiã pro Christo occũbere desideremus, & hoc est crucẽ nostrã ferre, & Christum sequi, vt illo digni efficiamur: quid Apostolis molestum esse debuit, pati à confratribus Iudæis, & Gẽtibus etiam, & omnis generis hominibus, ad quos prædicatio illorum peruenitet? *Qui inuenit animam suam, perdet eam. Et qui perdiderit animam suam, propter me, inueniet eam.* Augustinus homil. de marty. Magna & mira sententia. Qui, inquit, inuenit animam suam, perdet eam. Quod duobus modis potest intelligi. Qui amat, perdet: id est, si amas, perdes. Si cupis vitam tenere cum Christo, noli mortem timere pro Christo. Item alio modo, qui amat animam suam, perdet eam. Noli amare, ne perdas. Noli amare in hac vita, ne perdas in æterna vita. Si malè amaueris, tunc odisti: si benè oderis, tunc amasti. Fœlices qui oderunt custodiendo, ne perdant amando. Theophylact. in Matth. Inuenire videtur animam suam, qui vitam quæ in carne est, custodit: sed perdit eam, quia mittit in æternum supplicium. Qui autem perdit animam suam, & moritur, non vt latro, vel seipsum strangulans, sed propter Christum, ille seruat eam. Diuus Thomas in Matthæum. animam pro vita sumit, quam perdere pro Christo debemus, vt & illam inueniamus. Perdemus temporalem, inueniemus æternam. Albertus Magnus sumit pro affectionibus sensualibus animæ, quæ perdi debent propter Christum, & ita extingui, vt concupiscentiis renunciemus. Ecclesi. 18. Post concupiscentias tuas nõ eas, & à voluntate tua auertere. Clemens Alexandrinus libro secundo Stromat. Qui perdiderit animam suam, inquit Dominus, seruabit ipsam, aut eam tradens, lubenter adeundo pro Domino pericula: aut eam perdens, ex ea quæ est ei cum hac vita consuetudine. Si enim soluere, abducere, & segregare (id enim crux significat) animam volueris, ab ea quæ est in hac vita voluptate & delectatione: habebis eam, in illa quæ expectatur spe inuentam, & conquiescentem. Sic Machabæi & omnes Martyres nihil se perdere existimarunt, cùm tamen propter Christum vitam hanc perdere viderentur: spetabant enim se meliorem inuenturos. Sic Paulus: Scimus quòd si terrestris domus nostra dissoluatur, domum habebimus non manufactam in cœlis. Tantum abest igitur, vt & Apostoli aut Martyres hac iactura molestiam acceperint, quod fœlice transmutatione vitæ istius cum vita futura summoperè desiderarunt. Sic Paulus: Cupio dissolui, & esse cum Christo. Sic Psaltes: Quando veniam, & apparebo ante faciem Dei? Prouerbio octauo. Qui me inuenerit, inueniet vitam, & hauriet salutem à Domino. Et ne fortè sic totus orbis in Apostolos & electos eius conspirasse existimetur, vt non sit aliquis qui eos excipiat: Christus à ratione mercedis, ad hospitalitatem inducit, dicens: *Qui recipit vos*, prædicatores, & pauperes meos ad suam mensam, vel domum, necessaria illis ministrando, *me recipit*, id est, rem mihi tam gratam & meritoriam facit, ac si meam personam reciperet. Recipit enim membra mea, in quibus ego & honoror, & sustentor, & contemnor. Ideò scilicet Paulo dictum est, Act. 9. Saule, cur me persequeris, quia Christi membra persequebatur. Et Samueli: Non te abiecerunt, sed me. Ita excitat nos, vt suscipiamus eos qui à Christo mittuntur, inquit Theophylactus. Nam qui discipulos suscipit, ipsum veneratur: & propter illum, etiam patrem. Tantus est amor Dei ad nos, vt dicat per Zachariam Prophetam, (capite secundo.) Qui tetigerit vos, tanget pupillam oculi mei. *Et qui me recipit*, in propria persona, dum adhuc in mundo mortalis inter homines conuersor, vel in membris meis, vel spiritualiter in corde suo, per fidem & charitatem: *recipit eum qui me misit*, Deum patrem & Spiritum sanctum vnum Deum. Siquidem à tota Trinitate missus est Christus. Esa. 48. Et nunc Dominus misit me, & spiritus eius. Nam qui ipsum corporaliter receperunt, rem gratam Deo fecerunt, & ideò per gratiæ infusionem spiritualiter eum susceperunt: Qui verò susceperunt Christum spiritualiter, credendo in ipsum, receperunt & Patrem, & Spiritum sanctum. Alioquin, vt scribitur, primæ Ioannis secundo. Qui negat filium, nec patrem habet: & qui non credit in filium, mendacem facit patrem: quia non credit in testimonium, quo testificatus est Pater de filio. Hæc ex Dionysio Chartusiano in Matthæum. *Qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet.* Hieronymus in Matthæum. Ad susceptionem magistrorum discipulos prouocauerat. Poterat esse occulta credentium responsio. Ergo & Pseudoprophetas, & Iudam proditorem debemus recipere, & illis alimoniam ministrare? Hoc Dominus antè procurans, dicit non personas suscipiendas esse, sed nomina: & mercedem non perdere suscipientes, licet indignus fuerit, qui susceptus sit. In eam recurrit sententiam id quod sequitur, *Et qui recipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet.* Hic locus directè militat in Donatistas, & eos qui ex merito personas metiri volunt, & non ex authoritate ministerij. Nec enim ministro, seu Prælatis dyscolis honorem, subiectionem aut subuentionem deberi, sed neque sacramenta ab illis administrata, vera esse opinantur. Atqui, inquit Hieronymus, non personæ, sed nomina suscipienda sunt. Sat tibi fuerit, quòd ille sit Apostolus, ille pro iusto habeatur: te altiùs penetrare non licet. Hunc ergo in Prophetæ nomine, illum in nomine iusti suscipe, & mercedem vtriusque accipies. Suscipe verba quæ ab illis sunt, suscipe mysteria, vt à Prophetis & iustis, quia hos in Ecclesia gradus, hæc habent nomina. Augustinus libro secundo contra Epistolam Parmeniani, capite vndecimo. Euangelium, inquit, sic quoque Iudas sine detrimento Euangelij prædicauit: at quicunque non recepit illum, Christum ipsum non recepit: qui æquè Iudæ dixerat, atque Petro, Qui vos reiicit, me reiicit. Non igitur hic personarum meritum, sed veritas & authoritas pensanda sunt: & ita se quisque in Dei concionatores habere debet, vt consideret contemptum illorum, contemptum esse Christi, honorem & subsidium illorum, honorem esse & subsidium Christi. Eusebius Alexandrinus homil. de sanctis colendis, ex hac sententia cultum & honorem Sanctorum colligit. Iubet enim, inquit, recipere Prophetam & iustum, non solùm vt illis benefaciamus, sed etiã vt ab illis adiuuemur, præmium à Deo ferentes. Similiter ergo qui celebrat & laudat Martyres & Sanctos, in nomine sanctorũ, id est, quia sancti Dei sunt, mercedem cum eis accipiet. Ob hanc causam præcepit nobis [illegible], celebrare sanctorum memorias, vt acceptis hymnis, & auditis laudibus, [illegible] amatorem hominum Deum exorent, vt

tem

Marginalia, left column: *Hieron.*; *August.*; *Perdere animam quid.*; *Theoph.*; *Thomas.*; *Alber. Mag.*; *Cle. Alex.*

Marginalia, right column: *Qua merces & honor respondeat Dei ministrum.*; *Theophy.*; *Dio. Carth.*; *Hieron.*; *An ministro peccatori vitium debeatur.*; *Hierony.*; *August.*; *Eus. Alex.*

Section letters between columns: A, B, C, D, E, F.

temporaneas preces nostras admittat. Oportet ergo, vt qui memorias sanctorum celebramus, multa religione ac reuerentia eas celebremus. Ad intentionem ergo & nomen omnia referri necesse est. Nec vana quidem erit nostra beneficentia & liberalitas in Prophetas & iustos, reuerentia in sanctos, obedientia in Prælatos: cùm mercedis nomen consequatur. Mercedem, inquit, Prophetæ accipiet. Mercedem iusti accipiet. Rom. 12. Necessitatibus sanctorum communicantes, hospitalitatem sectantes. Heb. 13. Beneficentiæ & communicationis nolite obliuisci: talibus enim hostiis promeretur Deus. Heb. 6. Non est iniustus Deus, vt obliuiscatur operis vestri & charitatis, quam ostendistis in nomine eius, quia ministrastis sanctis. Merces autem Prophetæ dupliciter dici potest, aut quæ debetur ipsi Prophetæ pro doctrina; aut etiam liberalitate Prophetæ contingit. Sic enim (3. Reg. 18.) Abdias, quia pauit Prophetas, donum Prophetiæ meruit. Et (3. Reg. 17.) Vidua recipiendo Prophetam, accepit farinæ & olei multiplicationē. Et 4. Reg. Sunamitis in munus hospitij a Deo accipit filium. 2. Cor. 9. Multiplicabit semen vestrum, & augebit incrementa frugum iustitiæ vestræ. *Mercedem iusti accipiet.* Eccles. 12. Benefac iusto, & inuenies retributionem magnam. Vnde Iosue 2. Rahab adiuncta est genealogię Domini, quia recepit exploratores. Merces autem iusti vita ęterna est. Talis namque receptio iusti, inquit Dionys. Carthus. in Matthæ. cùm ex charitate procedat & actus misericordiæ sit, meritoria est vitæ æternæ. Si autem recipiens non esset in charitate, nihil de condigno mereretur. Posset tamen Deus ei charitatē infundere, occasione illius receptionis. Sed & merces iusti, est id quod ipse donare, aut precibus à Deo impetrare potest. Atqui multum valet apud Deum deprecatio iusti assidua. Aut eiusdem merces est, quia particeps efficieris iustitiæ illius. Clemens Alexand. libro 4. Stromat. Sunt enim, inquit, apud Dominū complures mercedes & mansiones ex vitæ eorum proportione. Qui enim, inquit, Prophetam in nomine Prophetæ susceperit, mercedem, &c. Et rursus: Virtutis pro meritis differentias, & præclaras remunerationes, per horas numero non æquales. Hæc ille. *Et quicunque potum dederit vni ex minimis istis, calicem aquæ frigidæ tantum in nomine discipuli: Amen dico vobis, non perdet mercedem suam.* Da parum, da minimum, da quod manus tua proferre potuerit, nihil sine fructu erit. Saltem da lacrymulam, inquit Gregorius Nanzianzenus Orat. de paupertate fouenda. Habet autem & calix aquæ frigidæ aliquod solatium his qui in Palæstina versantur, maximè per æstatem. Loca enim sterilia, & arida plerumque occurrunt, & maximè solis ardor: Vnde fit, vt magni muneris loco habeatur calix aquæ frigidæ. Habent & Turcæ suos Eremitas, qui hoc offerant viatoribus. Nec quidem Xerxes, cùm à piscatore aquæ paululum accepisset, aliquid vnquam se delicatius ebibisse testatus est. Necessitas loci & cœli, affectio denique offerentis, muneris æstimationem facit. Summi muneris primùm loco habuit Dauid, concupiscere aquam è cisterna Bethlehem: sed quoniam illa cum periculo vitæ prolata fuerat, bibere noluit, sed libauit eam Domino. Hilarius in Matthæ. Itaque non inane esse bonæ conscientiæ opus ostendit, neque spem fidei, alienæ incredulitatis crimine laborare. Præuidens enim plures futuros, tantùm Apostolatus nomine gloriosos, omni verò vitæ suæ opere improbabiles, eosdémque diu fallere, diúque mentiri: tamen obsequium, quod eis sub religionis opinione delatū sit, mercede operis sui, spéque non fraudat. Nam licet ipsi minimi essent, & peccatorum omnium vltimi (minimum autem est, quo minus nihil aliud est) non inania tamen in eos, etiam leuia, quæ sub frigidæ aquæ nomine designat, officia esse decernit. Non enim peccatis hominis, sed discipuli nomini honor præstitus est. Atque ita ad probitatem obsequentis, fallentis de se probra non lædunt: cùm mercedem suam dantis fide, non assumentis mendacio consequatur. Hieronymus in Matthæum. Legimus in Propheta Dauid, Psalm. 140. Ad excusandas excusationes in peccatis: quòd multi peccatorum suorum quasi iustas prætendant excusationes, vt quod voluntate delinquunt, videātur necessitate peccare. Dominus scrutator cordis & renum, futuras cogitationes in singulis contuetur. Dixerat: Qui recipit vos, me recipit. Sed hoc præceptum multi Pseudoprophetæ, & falsi prædicatores poterant impedire: Medicatus est huic quoque scandalo, dicens: Qui recipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet. Rursus poterat alius causari, & dicere: Paupertate prohibeor, tenuitas me retinet, vt hospitalis esse non possim. Et hanc excusationem leuissimo præcepto diluit, vt calicem aquæ frigidæ toto animo porrigamus. Frigidæ, inquit, non calidæ, & ne in calida paupertatis ex penuria lignorum occasio quęreretur. Tale quid Apostolus ad Galatas (cap. 6.) præcepit. Communicet autem is, qui catechizatur verbo, ei qui se catechizat in omnibus bonis. Et discipulos ad magistrorum refrigeria cohortatur. Quia poterat quilibet obtendere paupertatem, & præceptum eludere, imminentem soluit quæstionem, dicens (ibidem Paulus:) Nolite errare, Deus non irridetur. Quæ enim seminauerit homo, hæc & metet. Et est sensus. Frustrà causaris inopiam, cùm aliud habeat conscientia tua. Ne putes fallere cohortantem, sed scito quòd quantumcunque seminaueris, tantum & messurus sis. *Et factum est, cùm consummasset Iesus, præcipiens duodecim discipulis suis, transiit inde, vt doceret, & prædicaret in ciuitatibus eorum.* Nimirum in ciuitatibus discipulorum, è quibus illi orti erant, aut quæ Iudæorum erant, vt Euthym. notat. Ita facto demonstrat, quod verbis docuerat. Emissis autem discipulis Christum transisse colligere possumus, cùm & Marcus egressos illos esse, & Euangelizasse per castella scribat. *Consummauit præcipiens*, id est, pręcepta sua erga discipulos, & transiit inde. Vno omnes ore, vno robore & conatu magister & discipuli ministerium Euangelicū adimplent, vt & idem nos facere, & Deo cooperatores esse debere doceamur. *Egressi autem* Apostoli, ex pręscripto Domini Iesu, *circuibant per castella, Euangelizantes, & curantes vbique, & prædicabant vt pœnitentiam agerent, & dæmonia multa eijciebant, & vngebant oleo multos infirmos, & sanabantur.* Hęc Marcus statim post enarrationem pręceptorum illorum, quæ Apostolis data sunt, recenset. *Egressi sunt*, suggerente illis spiritu Dei audaciam, & verbum. Cantic. 7. Egrediamur in agrum, commoremur in villis: *circuibant per castella Euangelizantes*, vt si quis verbum audiret, ipsum requirerent, & in suum consortium admitterent. Typus autem hic erat eorum dispersionis & prędicationis per vniuersum orbem. Prouerb. 5. In plateis aquas tuas diuide. Vbi enim melius Dei verbum annuncietur, quàm in magna plebis multitudine? *Prædicabant vt pœnitentiam agerent.* Hoc enim & Ioannis & Christi prędicationis initium fuit. Matth. 4. Luc. 4. Pœnitentiam agite: appropinquauit enim regnum cœlorum. Hęc in adultis requiritur ante baptismum. Act. 3. Pœnitemini, vt deleantur peccata vestra. Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrum. *Et dæmonia multa eijciebant*, nō modò à corporibus, sed & ab animabus infidelium, cùm eis vtrumque corporis & animę remedium suppeditarēt. Luc. 10. Domine, etiam in nomine tuo dęmonia subijciuntur nobis. *Et vngebant oleo multos infirmos.* Theophylactus in Marc. Quòd, inquit, vnxerint oleo Apostoli, solus Marcus narrat: quod & frater Domini Iacobus in Catholica epistola dicit. Infirmatur quis inter vos? Aduocet seniores Ecclesię, & orent super illum, vngentes eum oleo. Est igitur oleum & ad labores vtile, & lucis fomentum, & hilaritatis effectiuum, significátque misericordiam Dei, & gratiam spiritus, per quam à labore liberamur, & lucem ac gaudium, hilaritatémque spiritualem accipimus. Eadem habet Euthymius. Ita oleum istud sacrę rei signum esse scribunt, & hinc extremę vnctionis sacramentum initium habuit. Thomas Caietanus in Marc. Credendum est pręcepto Iesu hoc fecisse. Non enim fas est credere ex proprio sensu illos vnctione vsos fuisse. Verùm hęc vnctio non sacramentalis intelligitur (qualis est vnctio extrema, qua vtitur Ecclesia) sed initium quoddam. Vtebantur enim oleo ad sanandum, non ad sacramentum administrandum. Alber. in Marc. Hinc tamen intelligitur institutum sacramentum vnctionis.

Hospitalitas.

Dio. Carth.

Cle. Alex.

Greg. Náz.

Hilarius.

Hierony.

Noluit Christus quod ministri sui deessent ad victum.

Theophy.

Tho. Caiet.

Alb. Mag.

Dionys.

Dion. Cart. Dionys. Carthus. artic. 6. in Marc. cap. 6. Ex hoc elicitur, quòd extrema vnctio infirmorum, fuit ante passionem instituta à Christo. Beda. Beda in Marc. cap. 6. Hinc patet ab ipsis Apostolis hunc sanctæ Ecclesiæ morem esse traditum, vt energumeni, vel alij quilibet ægroti vngantur oleo, pontificali benedictione consecrato. *De energumenis, & oleo consecrato.* Chrysost. Sacerdotes autem huius sacramenti ministros esse scribit Ioann. Chrysostom. lib. 3. de Sacerdotio. Sacerdotes enim, inquit, non solùm cùm nos regenerant, sed postea etiam nobis condonandorum peccatorum facultatem obtinent. Infirmatur, inquit, inter vos aliquis? Accersat Presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, vngentes eum oleo, &c. Valuit ergo vnguentum ab Apostolis benedictum, ad corporis salutem: Valuit & ad animæ consignationem. Fuisse autem oleum medicum à sanctis consecratum plenæ sunt historiæ Ecclesiasticæ. Hieron. Hieronymus in vitam S. Hilarionis, scribit in deserti penetralia multos peruenisse ad Hilarionem, qui ab ipso panem, & oleum benedictum contra morbos peterent: ex quibus eorum infirmi benè habebant. Damasc. Ioannes Damascen. lib. 4. de fide Orthod. cap. 16. Vnguentum suauè olens & medicum è sanctorum reliquiis emanasse confirmat. Verùm istud, quod ad extremam vnctionem requiritur, non modò ad corporis, sed potissimum ad animæ salutem est, vt is qui forte ex hac vita egressurus est, vnctione velut fortis athleta contra Sathanam cõfirmatus, cursum suum fœliciùs peragat, & ei venialia peccata remittantur. *De extrema vnctione.* A Innocentius primus Epist. 1. ad Decentium Engubinum Episcopum, cap. 8. hoc sacramentum etiam ab Episcopis administrari posse ostendit, licet de solis Presbyteris Iacobus dixerit, Innoc. 1. B Inducat Presbyteros Ecclesiæ. Verùm Episcoporum mentionem non esse factam, quia occupationibus aliis impediti, ad omnes languidos ire non possent. Itaque virtute magna Apostoli testimonium perhibebant Domino Iesu, & eius Euangelio, sequentibus eos signis.

Quæ fuerit apud Herodem de Christo opinio: quis Ioannis Baptistæ zelus, quæ tolerantia, & martyrium: quanta mulieris malitia & crudelitas.

Matt. 14.

In illo tempore audiuit Herodes Tetrarcha famam Iesu: & ait pueris suis, Hic est Ioannes Baptista: ipse surrexit a mortuis, & ideò virtutes operãtur in eo. Herodes enim tenuit Ioanẽ, & alligauit eũ: & posuit in carcerem propter Herodiadem vxorem fratris sui. Dicebat enim illi Ioannes, Non licet tibi habere eam. Et volẽs illũ occidere timuit populum: quia sicut Prophetã eũ habebãt. Die autẽ natalis Herodis saltauit filia Herodiadis in medio: & placuit Herodi. Vnde cũ iuramento pollicitus est ei dare quodcunque postulasset ab eo. At illa præmonita à matre sua, Da mihi, inquit, hîc in disco caput Ioannis Baptistæ. Et contristatus est rex: propter iusiurandum autem, & eos qui pariter recumbebant, iussit dari. Misitque, & decollauit Ioannem in carcere. Et allatum est caput eius in disco: & datum est puellæ, & attulit matri suæ. Et accedentes discipuli eius, tulerunt corpus eius, & sepelierunt illud. Et venientes nunciauerunt Iesu.

Marc. 6.

Et audiuit rex Herodes (manifestum enim factũ est nomen eius) & dicebat, Quia Ioannes Baptista resurrexit a mortuis, & propterea virtutes operantur in illo. Alij autem dicebant, Quia Elias est. Alij verò dicebant, Quia Propheta est, quasi vnus ex Prophetis. Quo audito Herodes ait, Quem ego decollaui Ioannem, hic à mortuis resurrexit. Et cùm dies opportunus accidisset, Herodes natalis sui cœnã fecit Principibus, & Tribunis, & primis Galilææ: cùmque introisset filia ipsius Herodiadis, & saltasset, & placuisset Herodi, simulque recũbẽtibus, rex ait puellæ, Pete à me quod vis, & dabo tibi: & iurauit illi, Quia quicquid petieris, dabo tibi, licet dimidium regni mei. Quæ cùm exisset, dixit matri suæ, Quid petam? At illa dixit, Caput Ioannis Baptistæ. Cùmque introisset statim cum festinatione ad regem, petiuit dicens, Volo vt protinus des mihi in disco caput Ioannis Baptistæ. Et contristatus est rex. Propter iusiurandum & propter simul discumbentes noluit eã contristare, sed misso spiculatore præcepit afferri caput eius in disco, & decollauit eũ in carcere, & attulit caput eius in disco: & dedit illud puellæ, & puella dedit matri suæ. Quo audito, discipuli eius venerunt, & tulerũt corp' eius, & posuerũt illud in monumẽto.

Luc. 9.

Audiuit autẽ Herodes tetrarcha omnia quæ fiebant ab eo: & hæsitabat eo quòd diceretur à quibusdam, Quia Ioannes surrexit à mortuis: à quibusdam verò, Quia Elias apparuit: ab aliis autem, Quia Propheta vnus de antiquis surrexit. Et ait Herodes, Ioannem ego decollaui: quis est autem iste, de quo ego talia audio? Et quærebat videre eum.

Ioan.

Introductio. HESPERVM noctis nuncium, Luciferum diei obseruant Astrologi. Sed vnus idémque Ioannes & lucifer fuit, mundum hunc ingressus: & cùm egrederetur, ad Hesperi instar se habuit. Lucifer quidem solis ortum prænunciat: Ioannes verò eapropter natus est, & in eremum secessit, vt veri iustitiæ solis Christi Iesu aduentum nunciaret. At verò & idem Hesperus fuit. Vt enim ille solis occasum, sic Ioannes Christi mortem præcessit, & infidelibus sua morte tenebras horribiles imminere præsignauit. Hoc & ille agnoscebat. Illum, inquit, oportet crescere, me autem minui: cùm de Christi gloriæ, & prædicationis incremento, & sua morte imminente prædiceret. Sed & præuenturum se post mortem Christum prænunciabat, cùm diceret: Tu es qui venturus es, per *Summa.* mortem ad inferos, an alium expectamus? Porrò in superioribus Ioannis conceptionem, ortum, eremum, prædicationem, baptisma, testimonium narrauimus: nunc de eius transitu dicendum est. *In illo tempore, audiuit rex Herodes Tetrarcha famam Iesu, & omnia quæ fiebant ab eo (manifestum enim factum est nomẽ eius) & hæsitabat, eo quòd diceretur à quibusdam Quia Ioannes Baptista surrexit a mortuis.* Herodes iste filius fuit Herodis magni, non tamen tantæ authoritatis, quantæ pater. Regnum enim patris in filios diuisum fuerat, vt superiùs diximus. Hic fuit Herodes Antipas filius Herodis Ascalonitæ, cuius tempore natus est Christus, qui & infantes occidit. *Tetrarcha* autẽ vocatur, id est, princeps quartæ partis regni. Patre siquidẽ mortuo, ita regnum Iudææ diuisũ est, vt duæ partes datæ sint Archelao, tertia pars Philippo, quarta Herodi. Porrò non dubiũ est famã miraculorũ Christi ad ipsũ peruenisse, etiã ante Ioannis necẽ: cùm primò totã Galilæã, cui ille præficiebatur, perãbularit, & sua prædicatione, simúlq; C miraculis illustrarit. Verũ maior tandẽ eorum fama peruagata est, cũ à Ioãne omnes ad Christum confluxissent, nimirũm post Ioannis necem. Verùm quæritur, quomodo Matthæus & Marcus scripserint, quòd affirmabat Herodes Christum esse Ioannẽ. Lucas verò dicentibus hoc *Conciliatio Euangelistarum.* quibusdam, Herodem potius asseruisse non illũ esse Ioãnẽ scribat. Euth. in Mat. Quid dicemus, inquit? Quòd suspicatus hunc à mortuis surrexisse, ac miraculorũ gratiam ob iniustã sui cædẽ accepisse: eis tamen qui hoc dicebant, Euthy. asserebat non esse Ioannẽ, ne ad eũ concurrerent, & contra se seditionẽ concitarent, suis autem famulis confidenter detegebat secretũ. Nam παῖδας hoc in loco pro ministris posuit Euangelista. Id autem eis confidit, quòd hunc maximè timeret, tanquam fortiorem iam effectũ, & quasi futurum esset, vt deinceps eũ vehemẽtiùs argueret. Aug. lib. 2. de consens. Euang. c. 43. Sed & in suis verbis, Lucas August. Marco attestatur: ad hoc duntaxat, quòd alij dixerunt, nõ autem quòd Herodes dixerit, Ioannem à mortuis surrexisse: sed quia hæsitantem commemorauit Herodem: verba enim eius ita postea posuit dicentis: *Ioannem ego decollaui: quis est autem iste de quo talia audio?* Intelligendum est autem post hanc hæsitationem, cõfirmasse in animo suo, quod ab aliis dicebatur, cum sicut Matthæus scribit, *ait pueris suis, Hic est Ioannes Baptista, & ipse surrexit a mortuis: & ideò virtutes operantur in eo*: ac ita pronuncianda sunt

hæc verba, vt hæsitantem adhuc iudicent. Si enim diceret, Nunquidnam hic est, aut nunquid fortè hic est Ioannes Baptista: non opus esset admonere aliquid de pronunciatione, qua dubitans, atque hæsitans intelligatur. Nunc quia illa verba desunt, vtroque modo pronunciari potest, vt aut confirmatum eum, aut aliorum verbis credentem dixisse accipiamus: aut adhuc, sicut Lucas commemorat, hæsitantem. Præsertim quia & Marcus, qui superiùs dixerat, ab aliis fuisse dictum: ait enim, *Hæsitabat eo quod diceretur a quibusdam, quia Ioannes surrexit à mortuis.* In extremo tamen ipsum Herodem dixisse non tacet, quem ego decollaui Ioannem, hic à mortuis surrexit. Quæ item verba duobus modis pronunciari possunt, vt aut confirmantis, aut dubitantis intelligantur. Cùm autem Lucas, posteaquàm hoc commemorauit, in aliud transeat: duo isti Matthæus & Marcus ex hac occasione narrant quemadmodum sit ab Herode Ioannes occisus. Hiero. in Matt. reiicit eos qui metempsychoseos seu transmigrationis animarũ è corporibus in alia corpora ex his verbis occasionem habuisse dixerunt: cùm vtique eo tempore, quo Ioannes decollatus est, Dominus triginta esset annorum; μετεμψύχωσιν autẽ post multos annorũ circulos in diuersa corpora dicat animas insinuari. Plato enim in Phædro, non nisi post mille annos à priore vita exacta, transmigrationem hanc contingere arbitratur: quod, teste August. lib. 10. de ciu. Dei, c. 30. & Platonicè dixisse videtur Virgilius, inducens Anchisen hæc de animabus defunctorum narrantem:

A

Hieron.
Quid senserit Plato de animarum in alia corpora transitu.

B

Plato.

August.
Virgilius.

Has omnes, vbi mille rotam voluere per annos,
Lethæum ad fluuium Deus euocat agmine magno:
Scilicet immemores supera vt conuexa reuisant,
Rursus & incipiant in corpora velle reuerti.

C

Attamen habuit & hæc opinio locum apud Iudæos, imò & ipsos Pharisæos: siquidem, vt scribit Iosephus lib. 2. de bello Iudaico, cap. 7. animam omnem incorruptam esse dicunt, transire autem in alia corpora solas bonorum, improborum autem interminabili supplicio cruciari. Mouet igitur Herodem hæc opinio, licet necdum multis annis ab interitu Ioannis completis. Fortè scilicet hærebat & Platonis sententia de iustorum animabus maiore priuilegio donatis. Accessit & Christi prædicantis, & miracula facientis conditio, quasi ita compensata sit Ioannis anima, vt in alio corpore non modò concionaretur, sed & miracula faceret. Plato enim in Phædro his gradibus animam deducit, vt quæ plurima viderit, Philosophum induat: huic proxima, legitimum Regem, aut Imperatorem, ac strenuum virum: ex tertio ordine fiant Magistratus, in Republ. & patresfamilias: ex quarto, Aliptæ & Medici: ex quinto Vates & mystæ: è sexto Poëtæ, è septimo opifices, ex octauo sophistæ & aurarii, ex nono Tyranni. Sic proficisci animas in vitam, quam quæ rectè trãsegerit, ea ad meliorem conditionem remigrabit. Tertullianus lib. de Anima, ad Carpneratis opinionem. & Gregor. Nyssen. lib. de anima & resurrectione, has opiniones refutant, simul & Lactantius lib. 7. de diuino præmio, cap. 22. qui & ca. 22. superiores Virgilij versus in opinionem quandam resurrectionis apud Gentiles adducit. Miratur igitur Herodes quis iste sit, de quo talia audit. Timet ne fortè Ioannes ipse, quem gladio percusserat, ad vindicandam acceptam iniuriam, à Deo rursus in hunc mũdum destinatus sit. Et primùm quidem in illa opinione hæsitat: deinde multorum sententiis cõfirmatus, illum ipsum Ioannem esse existimat: *& ideo*, inquit, quasi in cõpensationem benè actæ vitæ, *virtutes operantur in eo*, seu miracula facit: quod tamen antea Ioanni minimè datum fuerat. *A quibusdam verò* dicebatur, *quia Helias apparuit*, quem & Malachias præcessurum Messiæ aduentum prædixerat. Sed Ioannes Heliæ nomine significabatur propter zelum, & vitæ conuersationem, vt diximus, si priorem Christi aduentum spectes: aut fallunt me, cùm nondum Christus secundò in iudicium, quin primò in carnem & omnium salutem, aduenturus sit. *Ab aliis autem* dicebatur de Ioanne *quia Propheta vnus de antiquis surrexit.* Hærebant scilicet in illis temporum angustiis, quæ inter Ioannis mortem & Christi communem famam occurrebant: cùm tamen reuolutio quædam temporum ad transmigrationem animarum requireretur. Chrysost. hom. 49. Oper. prioris in Matt. ex eo quod Herodes non statim de Iesu prædicatione & miraculis cõmonitus est, postquàm ea primùm audita & visa sunt: colligis aulicorum in rebus diuinis socordiam & negligentiam. Non autem, inquit, otiosè tempus Euangelista denotauit: verùm vt ceruicem tyranni, quibus cæteros despiceret, omnes intelligere possemus. Non enim ab ipsis statim miraculorum exordiis famam Iesu, sed post multum tempus percepit. Huiusmodi certè sunt, qui in principatibus viuunt: nã quoniam fastu rerum plurima sibi arrogant, paruifacientes cætera, rarò ea perdiscunt. Tanto tumore aulici inflati sunt, vt sui ipsorum amantes, cætera omnia nugas, somnia esse arbitrentur. Non eos religio, non cultus, non quæ fidem Deũmque spectant, mouere solent, nisi vbi tanta in angustia coniecti fuerint, vt quæ priùs probauerunt, mera esse somnia videant. Sic Sapiens impius proponit despicientes filios Dei, séque de diuitiis suis iactantes: qui tandem vitam illorum, quam insipientiæ loco ducebant, magna mercede cumulatam esse visuri sunt. Apud Herodis aulicos risus erat Ioannes, deludebatur zelus eius: nunc sibi ipsemet timet Herodes, cùm Christum miracula facientem audit. Nec sanè hæc ad eum, nisi Ioanne aut in vincula coniecto, & breui morituro, aut sanè mortuo perferuntur. Si quid noui dignum risu, ostentatione, adulatione, voluptate accidisset, quod aures principis titillare potuisset, præcipitet omnes domestici, statim illud atque factum esset, suo principi nunciassent: horum enim plena sunt omnia. Verùm quia de religione, cultu Dei, pœnitentia & fide agebatur: omnes contemnere, aures obstruere, os etiam occludere maluerunt, quàm principem monere. Hoc sanè vtinam neque nostris temporibus contingat: vt plures sint qui de pietate, Dei cultu, subditorum regimine & releuamine sermocinentur, quàm qui de leuibus, adinstar adulatorum Syracusani tyranni, verba faciant. Obseruat & Chrysostomus ibidem, plus territum Herodem post mortem Iusti, quàm dum ille viueret. Vexabat enim & flagellabat rea conscientia, ne fortè Deus vindices de tanto scelere pœnas expostularet. Tales sunt, vt scribit etiam Ethnicus poëta,

D

Platonis opinio.

Tertull.
Greg. Nyss.
Lactantius.

E

F

Chrysost.

A

Aulicorum fastus & tumor.

B

C

Aulici assentatores & fures.

D

—quos diri conscia facti
Mens facit attonitos, & cæco verbere cædit.

Ita nimirùm Cayn effuso fratris sanguine eousque cõcutiebatur, vt omnibus mẽbris tremeret, & omnia illi loca suspecta essent: (Genes. 4.) adeò vt diceret, Ero vagus & profugus in terra: omnis igitur qui inuenerit me, occidet me. Rabanus in Matth. Sed quanta est inuidia Iudæorum, ex isto loco docemur. Ioannem enim à mortuis potuisse resurgere, nullo attestante, Herodes alienigena pronunciauit: Iudæi verò Christum, quem Prophetæ prædixerant, non resurrexisse, sed furtim ablatum esse, credere maluerunt: in quo insinuatur, quòd promptior est animus Gentium ad crudelitatem, quàm Iudæorum. Cæterùm *Herodes Ioannem tenuit, & alligauit eum propter Herodiadem.* Huius rei historiam explicauimus, adeò vt opus nullum esse videatur rursus de vinculis, & carcere, & causis quibus Herodes sic in Ioannem animaduerterit, describere. Attamen licebit & hic colligere, quæ Hieron. in cap. 14. Matthæi annotauit. Vetus, inquit, narrat historia, Philippum Herodis maioris filium, sub quo Dominus fugit in Ægyptum, fratrem huius Herodis, sub quo passus est Christus, duxisse vxorem Herodiadem, filiam regis Aretæ: postea verò socerum eius, exortis quibusdam contra generum simultatibus, tulisse filiam suam: & in dolorem prioris mariti, Herodis inimici eius nuptiis copulasse. (Attamen, vt narrauimus, sunt qui scribant inuito id patre Herodiadis contigisse.) Ergo Ioannes Baptista, qui venerat in spiritu & virtute Heliæ, eadem authoritate, qua ille Achab & Iezabel corripuerat, (3. Reg. 21.) arguit Herodem & Herodiadem quòd illicitas nuptias fecerint, & non liceat fratre viuente germano, vxorem illius ducere: malens periclitari apud regem, quàm propter adulationem esse immemor

Rabanus.

E

Hieron.

F

Quid de Herodiade.

præce

præceptorum Dei. Nunc autem ordo præsentis historiæ requirit, vt de Ioannis cæde dicamus. Itaque *cum dies opportunus*, Herodiadi omni ex parte prospicienti in cædem viri, *accidisset, dies natalis Herodis. Herodes natalis sui cœnam fecit Principibus, & Tribunis & primis Galilææ.* Mos hic celebrandi natalis ab ethnicis seu idololatris defluxerat: vt qui nullum post hanc vitam bonum expectarent, summam in hoc sæculo fœlicitatem ducerent, cùm tamen hic plena sint miseriarum omnia. Hinc fit, vt & infantes, statim atque nascuntur, fletu præsentiant se in mala multa natos esse. Sic & Salomon de seipso testatur: Vocem similem omnibus emisi plorans. Eapropter meliùs sapere visi sunt ii, qui filios nuper natos lugebant: defunctos autem lætis animis in sepulchrum efferebant, qualis & is Comicus, cuius verba Theodoretus libr. Affect. Græcarum recenset.

Natalium celebratio apud ethnicos.

Theod.

Oportet nos funeris luctu graui
Deflere natum maxima ad discrimina:
At mortuum, qui cessit laboribus,
Efferre læto corde lætis vocibus.

Interim tamen Satyricus Persius natalē Macrini ita commendat.

Persius.

Hunc Macrine diem numera meliore lapillo,
Qui tibi labentes apponit candidus annos.

Et hic mos ad Romanos etiam fluxerat, adeò vt tempore Tertulliani perdurasse colligatur ex illius libro de Corona militis. Hieronymus in Matth. Nullum tamen inuenimus alium (in scripturis sacris) obseruasse diem natalis sui, nisi Herodem, & Pharaonem: vt quorum erat par impietas, esset vna solennitas. Econtrà verò iusti natalem suum exhorruisse videntur, non modò propter miseriarum, sed & peccatorum blasphemiarúmque ingentem multitudinem. Sic Iob. (cap.3.) Pereat, inquit, dies in qua natus sum, & nox in qua dictum est, Conceptus est homo. Sic Hieremias, (c.20.) Maledicta dies in qua natus sum, dies in qua peperit me mater mea, non sit benedicta. Maledictus vir qui annunciauit patri meo, Natus est tibi puer masculus. Hanc etiam Philosophiam meditabatur Solon, cuius & hi versus referuntur:

Hieron.

Ne natalis dies cū gaudio.

Optima non nasci res est mortalibus ægris,
Aut vbi natus eris, statim vt descendas ad orcum.

Quanquam & hîc reuereri Deum oporteat, & in patientia nostra possidere animas nostras. Itaque *Herodes natalis sui cœnam fecit principibus*, &c. Reuoluto enim per anniuersarium die, natalem suum celebrabat, non fusis apud Deum precibus, vt illi sequentem annum prosperaret, non gratiarum actione, quod hucusque eum conseruasset Chrysostom. hom. 69. in Matth. Ita enim decet nos & quamque diem claudere, sequentémque inchoare: non choreis & conuiuiis vt & ethnicus, qui festum diem significans, ait:

Chrysost.

Nunc est bibendum, nunc pede libero
Pulsanda tellus.

Illis enim similis erat, qui Gen. 11. dicebant: Celebremus nomen nostrum, antequam diuidamur in terra. Psal. 48. Vocauerunt nomina sua in terris suis. Osee. 7. Dies regis nostri, cœperunt reges furere à vino. Extendit manum suam cum illusoribus. *Cùmque introisset filia ipsius Herodiadis* ex alio viro, *saltauit in medio, & placuit Herodi.* Sic post ebrietatem choreæ, vt & Israelitis, qui eleuatis aureis vitulis, accubuerunt manducare & bibere, & surrexerunt ludere. Et hoc sanè summo dedecori vertitur, & isti filiæ, & Herodi. Filiæ quidem, quòd adinstar scorti, aut ignobilis fœminæ se habeat, dum saltatricem agit. Etsi enim forsan aliquis choreæ inferi non omninò condemnauerit, hæc tamen ὠρχήσατο ἐν τῷ μέσῳ, saltauit in medio, ad mimarum instar & impudentum mulierum. Herodi verò, quia non modò hoc fieri sinit in medio regni, sed & summoperè sibi gratum esse promissione facta ostendit. Eccl. 9. Cum saltatrice ne sis assiduus, nec audias illam, ne fortè pereas in efficacia illius. *Placuit Herodi*, cui filia libidinem prouocabat quæ matrē exsatiaret *simul & discumbentibus*, vt quos vinum & epulæ in libidinem impulerāt, aspectus impudicus saltatricis in furorem excitaret. Ecclesi. 9. Ne des fornicariis animam tuam in vllo tempore, ne perdas te, & animam tuam, & hæreditatem tuam.

Vnde cum iuramento pollicitus est ei dare, quodcunque postulasset ab eo dicens: Pete a me quod vis, & dabo tibi. Et iurauit illi, quia quicquid petieris, dabo tibi, etiamsi dimidium regni mei. Ab ebrietate libido, à libidine stultæ promissiones emergunt. Alb. in Matt. Hinc scilicet manifestum est, quantum Herodes a libidine possideretur: cuius aris talia thura obtulerit, vt & dimidiam regni sui partem polliceatur. Turpis autem fuit in causa iurandi, stultus in iurando, & impius in reddendo. Istius enim iurisiurādi sola libido causa fuit. Eccl. 23. Iurationi non assuescat os tuum: multi enim casus in illo. Chrysostom. hom. 69. Oper. prioris in Matth. Tanti scilicet principatum suum faciebat, adeò voluptate captus erat, vt tripudiis regna concederet. Miraris forsan, si tum hæc fiebat, cùm etiam nunc post tantā nostræ religionis Philosophiam, multi iuuenum adeò molles eneruesque sint, vt nulla iurisiurandi necessitate vrgente, vel animas suas tripudii gratia largiantur. Nam à voluptate semel victi, quasi pecudes, quò lupus trahit, concurrunt. quod etiam væsanus ille tunc patiebatur. qui duo maxima maiore captus commisit. Nam & illam furore & temulentia concitatam, adeò vt nihil mali prætermittendum duceret, dominam fecit, & iurisiurandi necessitate rem confirmauit. Hieronym. in Matth. Collusionem hanc esse existimat, vt Herodes cum Herodiade primùm conuenerit de occidendo Ioanne in die natalis sui: & quia timebat populum, qui Ioānem vt Prophetam habebat, aliam quàm iuris occasionem quæreret, scilicet iusiurandum, cui præstando saltatrix puella argumentum daret, & sibi principibus placitura: vnde fieret, vt optione dimidii regni concessa, & capite Ioannis petito, ipse se inuitum, & tamen sacramenti religione compulsum acquiescere fingeret: sicque in disco Ioannis Baptistæ caput afferretur. Quis enim existimet tyrannum hunc, qui tanta auiditate regnum Iudaicum detinebat, saltatrici cessurum dimidio illius? Hieronymus in Matth. Ego, inquit, non excuso Herodem, quòd inuitus & nolens homicidium fecerit: qui ad hoc fortè iurauit, vt futuræ occasioni machinas præpararet. Alioqui si ob iusiurandum fecisse se dicit: si patris, si matris postulasset interitum, facturus erat, an non? Quod in se ergo repudiaturus fuit, hoc contemnere debuit & in Propheta. Probat hoc Dionys. Carthus. in Matth. primò, quia, vt scribit Matthæus c. 14. Herodes ante puellæ saltationem voluit Ioannem occidere. 2. quia nisi optasset mortem Ioannis, non occidisset eum propter iuramentum, quia huiusmodi promissione nō includitur aliquod illicitum. 3. Nec probabile est, illum tantum donum optioni puellæ donaturū ob saltationem. Verùmtamen Augustinus sentire videtur, quòd Herodes metuebat, & libenter audiebat Ioānem: quodque ingrato & tristi animo tulerit optionem oblatā, & petitionem hanc: ad quod & Marcus, & sequētia Matthæi verba accedunt. Quòd igitur dicitur Herodes voluisse occidere Ioannem intelligi potest de voluntario permixto inuoluntario: quomodo Pilatus voluit crucifigere Christum, alioquin peccatum nullum hîc habuisset, nisi & ad Christi condemnationem voluntas eius accessisset. Verùm & istud inuoluntario mixtum erat, cùm maluisset & ipsum eripere è manibus Iudæorum. Sic & iuxta Salomonem vult, & non vult piger, & mercator inuitus, verùm vt seipsum saluet, merces suas in mare proiicit. Ita quoque Herodes Ioannem quidem verebatur, & libenter audiebat: verùm Herodiadis importunitas euicit, vt & morti eius acquiesceret, tempúsque fortè illa opportunū requireret: quæ sanè inuitus, & mulieris improbæ blanditiis illectus faciebat. Itaque filia de ipsa te velut instructa, ad matrē redit. *Quæ cùm exisset, dixit matri suæ: Quid petam?* Adeò non leuiter mulieribus aliquid promittitur: vt quæ appetentiores sint, nec omninò exsatientur. *At illa mater dixit, Caput Ioannis Baptistæ. At illa præmonita à matre sua, cùm introisset statim cum festinatione* (se & cruore humano lætari, licet puella sit, ostendens) *ad regem, petiuit dicens: Volo vt protinus des mihi hic in disco caput Ioannis Baptistæ.* Chrys. ho. 2. de S. Ioan. Baptista. Hæc est mulieris antiqua malitia quæ Adam eiecit de paradisi deliciis. Hæc cœlestes homines facit terrenos, hæc

Alb. Mag.

Iusiurandū vbi nō liceat.

Chrysost.

Hieron.

Collusio Herodis cū Herodiade.

Hieron.

Dion. Cart.

August.

Quomodo Herodes timebat Ioanem, & tamē volebat occidere.

Chrysost.

Mulierũ malitia. humanum genus mersis in infernum, hæc vitam abstulit mũdo, propter vnius arboris pomum. Hoc malum, quod homines ducit ad mortem. Hoc malum fugit Helias Propheta, & cuius lingua clauis facta est cœli, (3. Reg. 19.) tãquam reus fugit à facie mulieris. Fulgentius ser. de S. Ioanne Baptista. *Fulgẽtius.* Quod iamdudum dicere perhorresco, placuit & saltatrix. Sed quid mirum, si inter dapes largas, & poculorum frequentes procellas puella lasciuiens mulceat sensus, inclinet affectus? Vinum & saltatio, duplex incendium voluptatis. Insuper offertur luxuria quodcunque A poposcerit præmium statim esse donandum: Salomone attestante, quia non est caput super caput serpentis, & non est malitia super malitiam mulieris. Culmine igitur regni contempto, caput Ioannis petiuit in disco: plus odiens eum, qui interdixit incestum, quàm diligens eum, qui promiserat regnum. O nequitia fœminæ! Eligit contemnere honorem, vt lucrum faceret sanguinem. *Pet. Chrys.* Petrus Chrysologus serm. 173. Illa ergo criminis filia, nó nature tam ad matrem, quàm ad ipsam sentinam sui sceleris, mox currit: vt quæ fluida tota, tota ierat resoluta, sæua & truculenta reuolaret: & vt de ipsis artibus loquar, B vt tragœdiam nefandam caneret, quæ impleuerat turpissimè comœdiam. *Idẽ Chrys.* Idem serm. 174. Sed & ipsa respondit suo turpis generi, dum patri complacet turpiori. De adulterio namque non nisi turpis debuit procreari: quæ fractis gressibus, corpore dissoluto, disiuncta compage membrorum, fluentibus ex arte visceribus, tota patri fieret deformitate formosior. Et reuera suam credidit tunc Herodes, cùm talem vidit: nam putasset alienam, si pudicam vel aliquantulum peruidisset. Serpens tunc latebat in fœmina, quæ reptans gressibus flexuosis, lethale toto corpore virus effudit: vt discumbentium mentes furor, C venenum corpora sauciaret: homines verterentur in bestias, nec vino iam tales, sed sanguine potatétur: nec pane rabidi, sed carnibus vescerentur humanis. Tales vtique, tales reddidit, quibus adhuc fumante sanguine, caput tunc Ioannis intulit: vt illud Psalmistæ canticum probatur, (Ps. 78.) Dederunt carnes sanctorum tuorum bestiis terræ: effuderunt sanguinem eorum tanquam aquam. Ecce quid pariunt totis noctibus protracta conuiuia: ecce quid generat, quod cum mensura emitur, & sine mensura bibitur vinum: ecce quò præcipitatur caro, cùm ad luxuriæ facinus, voluptatis inflammatur incendiis. Rogo D quid tantis cuneis arctatur? Sufficit infœlix caro sibi suis casibus ad ruinam, attestante Propheta, cùm dicit, (Psalm. 61.) vt quid irruitis in hominem, interficitis vniuersi vos, tanquam parieti inclinato, & maceriæ depulsæ? Iacebat in Herode caro oppressa crapulis, ebrietate captiua, quæ titillante luxuria, & non tam ludente, quàm illudente lasciuia, promitteret se daturam quicquid turpitudo peteret. *Pete, quod vis*, ait. Nihil excipietur, quin accipias. *Beda.* Beda in Marc. Itaque Herodias timens, ne Herodes aliquando resipisceret, vel Philippo fratri amicus fieret, atque illicitæ nuptiæ repudio soluerentur, monet E filiam, vt in ipso statim conuiuio caput Ioannis postulet. *Euthym.* Euthymius in Matth. Metuens, ne si tempus illud prætérlaberetur, Herodem omninò pœniteret, vbi decocto vino ad sobrietatem redisset: vel etiam ne amicorum quidam deprecati, Ioannem liberarent. In ipso igitur crapulæ & libidinis feruore, vrget Herodem: *cum festinatione accedens, & dicens, Volo, vt protinus des mihi hîc in disco caput Ioannis.* Vrgent enim hæc, quòd cum festinatione redit, quòd dixit, *des protinus, des hîc, des in disco*. quæ omnia præcipitantis cædem Ioannis argumenta sunt. *Pet. Chrys.* Petrus Chrysologus serm. 173. Serpentis germen caput hominis petit, cui suum caput sententia principali sciebat F addictum, dicente Deo: Ipse seruabit caput tuum, & tu illius obseruabis calcaneum. Eccl. 25. Non est caput nequius super caput colubri, & non est ira super ira mulieris. *Mulieris mala furor.* Et ibidem dicitur: Breuis omnis malitia super malitiam mulieris. Quid Iezabele furiosius? Quæ audita Pseudoprophetarum nece, (3. Reg. 19.) iurauit se in crastino occisuram Heliam Prophetam. *Chrysost.* Chrysostom. hom. 1. in decollatione Ioann. Baptistæ. Imò, inquit, nulla in hoc mundo bestia similis est mulieri malæ. Quid inter quadrupedia animalia leone sæuius? Sed nihil ad hanc. Quid in serpentibus dracone atrocius? Sed ne hoc quidem iuxta mulierem malam & linguosam conferri potest. Nam & leo & draco in malo inferiores sunt. Testificatur huic sermoni meo sapientissimus Salomon, dicens, (Eccl. 25.) Cohabitare leoni & draconi melius est, quàm cũ muliere mala & linguosa. Et ne putes Prophetam in ironia hoc dixisse, ex ipsis rebus disce manifestius. Danielem leones in lacu reueriti sunt, (cap. 14.) Iustum A verò illum Naburhem Iezabel interfecit. (3. Reg. 21. Cetus Ionam in ventre custodiuit, (Ion. 2.) Dalida autem Samson circumuentum illecebris, rasu etiam capite deformatum, alienigenis tradidit, (Iud. 16.) Dracones & aspides cornutæ Ioannem Baptistam in deserto viuentem subdita feritate tremuerunt: Herodias verò eidem caput abscidit, & tanti viri mortem in pretium saltationis accepit. O malum summum, & acutissimũ diaboli telum mulier? Per mulierem Adam in paradiso prostrauit, & de paradiso exterminauit: per mulierem, sapientissimum Salomonem in præuaricationis sacrilegium præcipitauit, (3. Reg. 11.) per mulierem, castissimũ Ioseph vin- B culis alligatum detrusit in carcerem: (Genes. 39.) per mulierem, illum totius mundi lucernam Ioannẽ capite truncauit. Apoc. 17. Ideò sub mulieris typo prophana impiorum synagoga exprimitur. Vidi, inquit, Ioannes, mulierem ebriam sanguine sanctorum, & de sanguine martyrum Iesu, Eccl. 26. Fornicatio enim mulieris est in extollentia oculorum eius, & omnis mulier meretrix etiam crudelis est. Hoc & prophanæ demonstrant Ecclesiæ. Thomyris selectum Cyri caput amputauit, & in vtrẽ sanguine plenum deiecit, cum hac exprobratione crudelita- C tis: Satia te sanguine, Cyre, quem sitisti, & cuius insatiabilis semper fuisti. Hoc narrat ex Trogo Pompeio Iustinus hist. lib. 1. *Iustinus.* Quid Tanaquil ferocius, quæ virum suum in patris necem impulit, & in corpus illius demortui insultauit, equósque & carpentum adegit? *Tit. Liuius.* Hoc Titus Liuius lib. 1. primæ Decadis. Et quæ non ad nos perferuntur, de mulieribus suos fœtus suffocantibus, viros strangulantibus, filios veneno perdentibus? Quid non œstro percitæ contra quoslibet aggrediantur, si modò rabidæ voluntati vires appetant? *Da mihi, inquit, in disco caput Ioannis.* *Pet. Chrys.* Petr. Chrysolog. serm. 174. Cur in disco? Cur pre- D tiosè gestas, quem viliter occidis? nisi quia pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius? Hoc ipsum quod vis, non agis quomodo ipsa vis: in illo quidem tunc ferali antro, non aula regis, rabies tunc fera pastum suum credidit, cùm caput martyris vidit: totum suum sensit, cùm liquorem sacri sanguinis sitiens aspexit: ferculum crudelitatis suæ toto ore, totis faucibus contendit & conatur absorbere. *Et contristatus est Rex propter iusiurandum, & propter simul discumbentes.* *Hieron.* Hieronym. in Matth. Consuetudo scripturarum est, vt opinionem multorum sic narret historicus, quomodo eo tempore ab omnibus credebatur. Sicut & Ioseph ab ipsa quoque Maria appel- E labatur pater Iesu: ita & nunc Herodes dicitur contristatus, quia hoc discumbentes putabant. *Scelus Herodis.* Dissimulator enim mentis suæ malitiam artifex homicida, cùm tristitiam in facie, lætitiam haberet in mente. Scelus quoque excusat *Albertus.* iuramento, vt sub occasione pietatis, impius fieret. Quod autem subiecit, *Et propter simul discumbentes*, vult omnes sceleris sui esse consortes, vt in luxurioso impuróque conuiuio cruentæ epulæ deferrentur. Albertus in Matth. Innata erat ex patre fictio, qui etiam se velle adorare Christum simulabat, (Matth. 2.) vnde & à Christo F vulpes nuncupatus est. Esa. 32. Fraudulenti vasa pessima sunt. Ipse etiam cogitationes concinnabit, ad perdendos mites in sermone mendacii, dum loqueretur pauperum iudicium. Verùm quæ hæc illius excusatio est, quòd iuramento constringatur: quasi possit & illud fieri in iacturam pietatis & iustitiæ? Quod enim stultè vouerat, meliori consilio retractandum erat. In turpi voto mutandum est voluntatis decretum. *Chrysost.* Chrysostom. hom. 9. in Acta: Iurare est sponsorem Deum facere. Quid ergo? Deum impietatis, calumniæ, homicidii, imò & parricidii sponsorem facies? *Conc. Later.* Conciliũ Lateranense sub Alexan-

dro

dio.3 cap.1.tit.de iuramentis Non est, inquit, contra iuramentum veniendum, nisi vergat ad interitum salutis. Et sanè Dauid reuocauit præceps iusiurandum quod fecerat contra domum Nabal (1. Reg.25.) audita Abigail. Vnde gratias egit Deo, quòd & ipsam ei obtulisset, ne humanum sanguinem funderet. Cur non eadem Herodes facere debuit? Ambrosius lib. 3. Offic. cap. 12. Turpe quòd regnū pro saltatione promittitur, crudele quòd mors Prophetæ pro iurisiurādi religione donatur. Quanto tolerabilius tali sacramento periurium fuisset: si tamen periurium dici possit, quod ebrius inter vina iurauerat, quod deieratus inter saltantium choros promiserat. Infertur disco Prophetæ caput, & hoc æstimatum est fidei esse, quod amentiæ fuit. Quid si tu sacramento te Sathanæ obstrinxeris? si homini contra Deum? Sic etiam Leo Isaurus, teste Suida in historicis, Iudæis promiserat, se omnes Christianorum imagines destructurum. Atqui potius iuramenta ista blasphemiæ dicenda sunt, quàm sacramenta aut iusiuranda, cùm directè contra Deum militent. Econtra Herodes, *missu dari caput, misitque, & decollauit Ioannem in carcere. Et allatum est caput eius in disco, & datum est puellæ, & puella dedit matri suæ.* Hic exclamare libet cum nostro Poëta, lib. 8. De festis diebus:

Ambros. *Suydas.* *Mantuan.*

O scelus! ò immane nefas! ò cognita nunquam
Antehac impietas! hominum sanctissimus ille
Traditur incestæ, pellex olidissima calcat
Fas & iura. decus mundi ludibrio habetur
A meretrice, vices de maiestate triumphat,
De virtute scelus, de iure iniuria sicque
Naturæ simul ac morum subuertitur ordo.
Quo Deus hoc vultu vidit? Cur sydera non sunt
Hoc opus indignata? Solum cur pertulit huius
Criminis authorem? Cur non absorbuit orcus
Illicet & ad Stygias subitò non corruit vmbras?

Chrysost. Chrysostomus hom. 2. in Decollat. S. Ioannis Baptistæ. Audistis, fratres charissimi quanta nata sit de voluptate crudelitas, de libidine impietas: *Allatum est caput Ioannis in disco,* qui salutaria monita dabat incestui, mensa migrat in caueam, in arenam vertitur domus, fiunt de pransoribus spectatores. Mutatur in furore conuiuium, fit cibus cædes, vinum transit in sanguinem, finis apponitur in natali, in ortu exhibetur occasus, conuiuium mutatur in homicidium, organa vertuntur in funus, tragœdię personant sæculorum. Intrat bestia non puella, quærit caput amputare, nō saltare, discurrit fera, non fœmina, aspergit iubas per ceruices, nō capillos, anfractibus dilatat membra, sæuitia crescit augmentis. Fit grandis crudelitate nō corpore, & singularis fera vsque dum capiat prædam fremit ore, dentibus frendit, ferrum non suscipit, sed producit. Noua bellua, quæ contempta corporis præda, caput ipsa truncauit, ac peruasit. Hanc ferociam Sibylla Erythræa præcinuerat, lib.1. Oraculor. his verbis. Nam cum de voce, quæ per deserta audita esset, vt omnes præparent vias suas, adiicit:

Sibylla vaticinium de Ioãnis voce.

Τὴν δ' ἂν βαρβαροφρων ...
... hoc est,
Barbarus & tandem saltatibus illaqueatus.
Mercedi vocem hanc cæsam concedet vtique.

Quis enim nisi barbarus ex Idumæa gente Herodes? Quę vox, nisi clamantis in deserto, de qua adinstar Isaiæ, Sibylla præmonuerat? Quæ saltatio? Quæ merces iniqua? Nonne ea omnia Euangelio demonstrantur? Quid verò eo spectaculo crudelius esse potest? Augent enim facti circunstantiæ, quòd rex id iussit, quòd caput profertur a puella in disco, conuiuis apponitur. Et quis oculus tam horrendum facinus intueri potuit. Non sunt hæc conuiuia humaniora inhumanissimis Astyagis & Anthropophagis epulis. Astyages enim filium Harpago patri manducandum apposuit & ad coronam tanti facinoris, extremas corporis partes, caput scilicet & pedes, in discis potas proferri iussit, vt narrat Herodotus. Hieronymus in Matth. Legimus, inquit, in Romana historia, Flaminium ducem Romanum, quòd accumbenti iuxta mereticulæ latus, quæ nunq tam se vidisse diceret hominem

Crudele spectaculum. *Herodotus. Hieron.*

decollari ... vt reus quidam capitalis criminis in conuiuio truncaretur, a Censoribus pulsum curia, quòd epulas sanguini miscuerit, & mortem quamuis noxii hominis, in alterius delicias præstiterit, vt libido & homicidium pariter miscerentur. Quāto scelerarior Herodes ac Herodias, ac puella quæ saltauit in pretium sanguinis, caput postulat Prophetæ, vt habeat in potestate linguam, qua illicitas nuptias arguebat? Beda in Marc. Nil Pharao talis vesaniæ commisisse legitur, sed tantùm peccantem sibi Eunuchum vita priuari iubens, quò longiùs a vero cultu religionis aberat, eò leniùs in violatione suæ festiuitatis deliquit. Pet. Chrysolog. ser.174. Gratis quidem cucurristis, Herodes, Herodias, nomina non affectione sociata, sed crimine: quæ vocem intercipi posse stultissimè credidistis. Vox occidi non potest, sed magis clamat angustiis corporis absoluta. Sic vox Abel in suo iam effusa sanguine, magis sonat, magis penetrat, magis pertendit ad cœlum. Sic nunc Ioannes toto orbe clamat totis sæculis facinus vestrum refert, ostentat in Gentibus. Ecce Ioannes Christi capite gloriatur, qui capite putabatur addictus. Ecce eo die quo tu finisti tuum, ille sibi natalem cœlitùs conquisiuit: quia quando tuus ortus mersit in finem, tunc illius finis ortus est in natalem. Iustus enim incipit viuere, cùm pro Christo meretur occidi: transfertur ista morte vita martyris, non aufertur: morte magis claruit, qui ob hoc mortuus est, vt viueret in æternum. Ecce tu iaces in morte, Ioannes viuit occisus. Tu fucatam murice purpuram perdidisti, Ioannes cruore suo fulgenti purpura semper gloriam indutus. Tui conuiuæ nunc participes efficiuntur in pœnis: Ioannes cœlesti mensa cum choris vescitur Angelorum. Ille audit iugiter cœlestem symphoniá: tu audis infernt semper gemitum & stridorem. Ille meretricis tuæ, saltatricis tuæ addictus in pretium, nunc regno, nunc præmiis cœlestibus honoratur: tu mercedem sententiæ tuæ cum tua filia in tartaro percepisti. Vestimentum Ioseph, cùm adulteram fugeret, dereliquit: (Gen.39.) Ioannes ne videret adulteram, ipsum proiecit & corpus. Ioseph, ne adulterium faceret, libens carcerem suscepit: Ioannes vt Dei filium reuelaret, suscepit & mortem. Ioseph dum panem temporalem præparat, ex auro torquē meruit, & honorem: Ioannes vt ostenderet cœlestem credentibus panem, martyrii torquē meruit ex cruore. *Et accedentes discipuli eius, tulerunt corpus eius, & sepelierunt illud.* Hieron. & Beda colligunt ex Iosepho, Ioannem vinctum in castellum Macherunta, Arabiæ oppidum, abductum, ibique truocatum fuisse. *Hoc ergo audito venerunt discipuli.* Fama crudelis huius necis ad illos perlata est: neque verò illi tanta immanitate ab officio reuocantur. Inde fit, vt adstar Tobiæ, cum vitæ periculo defuncti corpus requirant, & sepeliant, non quidē in eodē loco, sed in Sebaste vrbe Palæstina quæ quondā Samaria dicta est. Huius sepulchri meminit Hieronymus Epist. ad Eustoch. Cyprianus serm. de reuelatione capitis B. Ioannis, Beda in Marc. Eusebius libr.1. hist. Eccles. c.11. ex Iosepho lib. 18. Antiquit. cap.7. narrat Herodem (Deo tantum scelus vindicante) propter ipsam Herodiadem regno excidisse: quam cum etiam eundem in exilium eiectum, hócque mulctatum supplicio, Viennam ciuitatem Galliæ deinceps incoluisse. Sed & nonnullis ex Iudæis opinionem fuisse, Herodis exercitum tam perditè profligatum, peremptúmque esse diuina vltione, propter pœnam Ioanni, qui appellabatur Baptista, inflictam, meritissimo de illo supplicium sumente. De inuentione capitis illius, & translatione eius Constantinopolim, scribit Sozomenus histor. Eccles. libr.7. capit. 21. De eius tumulo, qui apud Sebasten erat, sub apostata Iuliano aperto, & ossibus igni traditis, & cinere disperso, scribit Theodoretus histor. Ecclesiast. libr.3. capit.6. Noster verò Poëta situm illius sepulturæ, & tempus ita cecinit, lib. 8. De festis diebus:

Beda. *Pet. Chrys.* *Ioannes morte gloriosior.* *Hieron. Beda.* *Hieron. Cyprian. Beda. Eusebius. Iosephus.* *Reliquiæ S. Ioannis.* *Sozomen.* *Theod. Mantuan.*

Tunc caput ablatum tunc aduenere nepotes
Heu si vmentis adhuc raptumque cadauer
Aduexere sui patribus, tumulóque dedere:

Atque duos inter vates posuisse feruntur,
Scilicet Abdiam, Carmelicolamque Helisæum.
Tunc sol verus erat, sed in hunc translata fuere
Festa diem, qua Sextilis vigesima nona est.
Quod tunc dum Romæ regnabat apostata Cæsar,
Dicitur exustum strato vertice corpus.

Et venientes discipuli nunciauerunt Iesu, quæ de cæde Ioannis contigerant: norant enim Ioannem sponsi amicum fuisse, & Christum hoc nuncij obsequium pergratum habiturum esse: sed & fortè etiam Christi discipuli erant, & ideò illum monebant, vt sibi caueret ab Herode. Sic enim
A Luc. 13. legitur, Exi, & vade hinc, quia Herodes vult te occidere. Nec enim existimabant eum, qui in putum & innocentem virum sæuire cœpisset, in illo solo conquieturum esse, sed & eiusdem contemporaneo Iesu insidiaturum esse.

Christum ad tempus cedentem Herodi, in locum desertum pedestres turbæ quinque millium hominum absque mulieribus & paruulis sequuntur. hos ille quinque panibus & duobus piscibus ita pauit, vt singulis saturatis, adhuc sustulerint Apostoli duodecim cophinos plenos fragmentorum

Matth. 14.

Quod cùm audisset Iesus, secessit inde in nauicula, in locũ desertum seorsum, & cùm audissent turbæ, secutæ sunt eum pedestres de ciuitatibus. Et exiens vidit turbam multam: & misertus est eis, & curauit languidos eorum. Vespere autem facto accesserunt ad eum discipuli eius dicentes, Desertus est locus, & hora iam præteriit: dimitte turbas, vt euntes in castella, emant sibi escas. Iesus autem dixit eis, Non habent necesse ire: date illis vos manducare. Responderunt ei, Nõ habemus hic nisi quinque panes & duos pisces. Qui ait eis, Afferte mihi illos huc. Et cùm iussisset turbã discumbere super fœnum, acceptis quinque panibus & duobus piscibus, aspiciẽs in cœlum benedixit & fregit, & dedit discipulis suis panes, discipuli autem dederunt turbis. Et manducauerunt omnes, & saturati sunt. Et tulerunt reliquias, duodecim cophinos fragmentorum plenos. Manducantium autem fuit numerus, quinque millia virorum, exceptis mulieribus & paruulis.

Marc. 6.

Et ait discipulis, Venite seorsum in desertum locum, & requiescite pusillum. Erant enim qui veniebant & redibãt multi: & nec spatium manducandi habebant. Et ascendentes in nauim, abierunt in desertum locum seorsum. Et viderunt eos abeuntes, & cognouerunt multi: & pedestres de omnibus ciuitatibus concurrerunt illuc, & præuenerunt eos. Et exiẽs vidit turbam multam Iesus: & misertus est super eos, quia erãt sicut oues nõ habẽtes pastorem, & cœpit illos docere multa. Et cũ iã hora multa fieret, accesserũt discipuli eius dicẽtes, Desertus est locus hic, & iã hora præteriit: dimitte illos, vt euntes in proximas villas & vicos, emãt sibi cibos quos mãducent. Et respondens ait illis, Date illis vos manducare. Et dixerunt ei, Euntes emamus ducentis denariis panes, & dabimus illis manducare. Et dicit eis, Quot panes habetis? ite & videte. Et cùm cognouissẽt, dicũt, Quinque, & duos pisces. Et præcepit illis vt accumbere facerent omnes secundum cõtubernia, super viride fœnum. Et discubuerunt in partes per centenos & quinquagenos. Et acceptis quinque panibus, & duobus piscibus intuens in cœlum, benedixit, & fregit panes, & dedit discipulis suis vt ponerent ante eos: & duos pisces diuisit omnibus. Et manducauerunt omnes, & saturati sunt. Et sustulerunt reliquias, fragmentorũ duodecim cophinos plenos: & de piscibus. Erant autem qui manducauerunt, quinque millia virorum.

Luc. 9.

Et assumptis illis secessit seorsum in locum desertũ, qui est Bethsaida. Quod cùm cognouissent turbæ, secutæ sunt illum: & excepit eos, & loquebatur illis de regno Dei, & eos qui cura indigebant, sanabat. Dies autẽ cœperat declinare. Et accedentes duodecim, dixerunt illi, Dimitte turbas, vt euntes in castella villasque quæ circa sunt, diuertant, & inueniant escas: quia hic in loco deserto sumus. Ait autem ad illos, Vos date illis manducare. At illi dixerunt, Non sunt nobis plus quàm quinque panes & duo pisces: nisi fortè nos eamus, & emamus in omnem hanc turbam escas. Erant autem fere viri quinque millia. Ait autem ad discipulos suos, Facite illos discumbere per conuiuia quinquagenos. Et ita fecerunt. Et discubuerunt omnes. Acceptis autem quinque panibus & duobus piscibus, respexit in cœlum, & benedixit illis, & fregit, & distribuit discipulis suis, vt ponerent ante turbas. Et manducauerunt omnes, & saturati sunt. Et sublatum est quod superfuit illis, fragmentorum cophini duodecim.

Ioann. 6.

Post hæc abiit Iesus trans mare Galilææ, quod est Tiberiadis: & sequebatur eum multitudo magna, quia videbãt signa quæ faciebat super his qui infirmabantur. Subiit ergo in montem Iesus, & ibi sedebat cum discipulis suis. Erat autem proximum pascha, dies festus Iudæorum. Cum subleuasset ergo oculos Iesus, & vidisset quia multitudo maxima venit ad eum, dicit ad Philippum: Vnde ememus panes, vt manducent hi? Hoc autem dicebat tentans eum: ipse enim sciebat quid esset facturus. Respondit ei Philippus, Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, vt vnusquisque modicum quid accipiat. Dicit ei vnus ex discipulis eius, Andreas, frater Simonis Petri: Est puer vnus hic, qui habet quinque panes hordaceos, & duos pisces: sed hæc quid sunt inter tantos? Dicit ergo Iesus, Facite homines discumbere. Erat autem fœnum multum in loco. Discubuerunt ergo viri, numero quasi quinque millia. Accepit ergo Iesus panes: & cùm gratias egisset, distribuit discumbentibus similiter & ex piscibus quantum volebant. Vt autem impleti sunt, dixit discipulis suis, Colligite quæ superauerunt fragmenta, ne pereant. Collegerunt ergo, & impleuerunt duodecim cophinos fragmentorum ex quinque panibus hordeaceis & duobus piscibus, quæ superfuerunt his qui manducauerant. Illi ergo homines cùm vidissent quod Iesus fecerat signum, dicebant, Quia hic est verè Propheta, qui venturus est in mundum.

Ioan.

IMAGINES quidem & picturæ nos tanquam historiæ ad rerum gestarũ cognitionem perducũt. Sed & chartæ regionum, vniuscuiusque loci situm, & Arcus triumphales, victorias insignes memorant. Eapropter Eus. (Euseb. Cæs.)
B Cæsar. lib. 14. de præp. Euang. c. vlt. inducit Arist. lib. 8. de Philosophia, eos perstringentem, qui sensum tollebant, quasi inutilis esset ad cognitionẽ: qualis erat Xenophon Colophonius, Parmenides Eleata, Zeno Milesius. Nimirùm si tu puerũ doces eruditeras, num primùm ab elementis, ab indiuiduis
C & particularibus eum ad vniuersaliora deduces? Hoc scãnũ, hanc nauẽ, hanc proram, hunc malum, hos remos, hæc transtra, cæteraque omnia quasi digito commõstrabis? Sed neque nautica sine charta marina. Habent & plãtarij herbarũ, radicũ, foliorum, colores, proportiones. Habẽt chirurgi in exemplari mortuo cartilagines, neruos, ossa, venas, cartilagines, arterias: Architecti, figuras Doricas, Atticas. Atque Tusculra? Nihil nisi ex imaginibus discimus, Adeò vera est Philosophi sententia: nihil esse in intellectu, quod non priùs fuerit in sensu. Cedo quid parabolæ & similitudines à Christo prolatæ, nisi imagines? Quin etiã miracula illa, quæ fiebant in corporibus, spiritualiũ operationũ testes erant. Hoc etiam ad sacramenta extenditur. Caro tingitur, vt & anima emaculetur, inquit Tertul. lib. de resur. carnis: Caro signatur, vt & anima de Deo sanctificetur. (Tertull.) Require quis miraculorum sensus sit. Vẽtis imperat, quia sectis & falsis doctrinis imperaturus erat. Mittit in Siloé, quia illuminat in baptismate. Et nunc miraculũ in panibus facit: vt ne quid de meliori Eucharistico pane subdubitemus. Hoc fit, inquit August. tract. 24. in (August.)
Ioan. vt se Deũ, qui segetes multiplicat esse cõmonstraret. nam & vbi illa viluerunt, quæ tamen verè sunt miracula: cùm maius sit totũ regere mundũ, quàm quinque millia hominum pasci ere. Sed & ex eo miraculo erigebat nos ad Eucharisticũ mysteriũ, quod paulo post promissurus erat. Nã cum præuideret statim atque de suæ carnis esu & sanguinis sui potu, in Capernaũ verba facturus esset: quosdã tei difficultate permotos, retro abituros, & in quæstionẽ

Christi

Cum illi putarent tam traducturos esse ideo illis occurrit. Dicturi scilicet erant: Quomodo poterit hic nobis dare suam
carnem ad manducandum: Verum statim factum istud illis ora obstruit. Requirât scilicet quomodo potuerit
quinque panes ita multiplicare, vt quinque millibus hominum suffecerint & tamen duodecim cophini fragmé-
Euangelista rum Catharino. torum sublati sint. Eadem scilicet hic in panum miraculo, & ibi in Eucharistico mysterio virtus operatur. Cæte-
rùm præter hanc quinque panum multiplicationem, quá
Matthæus cap. 14. narrat: recenset postmodum, cap. 15.
A Christum septem panibus & paucis pisciculis quatuor
hominum millia pauisse, è quibus septem sportæ plenæ
superfuerant. Quæ duo insignia miracula diuersis tempo-
Ammonius. Summa. ribus contigerunt: vnum ante Pascha, alterum eodem
quidem anno, sed paulò post Pentecosten, vt Ammonius
obseruat cap. 8. Harmoniæ. Hæc igitur dicentur, Populi
Christum in desertum locum sequentis, deuotio: 2. Christi eorum miserescentis, & discipulorum incredulitatem
facto corripientis, interrogatio: 3. Panum & piscium mirabilis multiplicatio, & quibus duodecim cophini reliquiarum collecti sint: 4. Turbarum ex isto miraculo com-
B motarum, confessio.

Ioanne igitur decollato, & fama tanti facinoris ad Christum perlata, *Hoc cum audisset Iesus* à discipulis Ioannis, quod tamen & ipse cui nihil occultum est, nouerat: *& reuersi Apostoli* ab officio prædicationis, quod illis delegatum fuisse audiuimus, cùm Ioannes in vinculis teneretur: *conuenientes ad Iesum*, vt discipuli ad magistrum, ministri ad principem, *renunciauerunt ei omnia quæ egerant & docuerant*. Facto scilicet ipso docebant nos ita nostro mu-
Ratio operũ nostrorũ Deo reddenda. neri incumbere debere, vt summo illi censori rationem
C redditur de omnibus. Quòd si etiam de omni verbo o-
1. tioso, quanto magis de verbi ministerio? Ita scilicet rex
talentorum, ita minarum creditarum rationem exposcit.
Hoc & ipse cauebat Paulus, cùm diceret: Sic curro non quasi in incertum, nec quasi aërem verberans, sed castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne fortè cùm aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar. Conueniunt igitur Apostoli ad Iesum, & nos sanè ad ipsum omnia nostra reducere debemus. Psalm. 101. In conueniendo populos in vnum, & reges vt seruiant Domino. Eccles. 1. Ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur, vt iterum fluant.
D Iob. 38. Numquid emittes fulgora, & ibunt, & reuertentia, dicent tibi, Adsumus? Baruch. 3. Qui emittit lumen & vadit, & vocauit, & obedit illi in tremore. Stellæ autem dederunt lumen in custodiis suis, & lætatæ sunt: vocatæ sunt, dixerunt, Adsumus. Et luxerunt ei iocunditate, qui fecit illas. Si redeunt Apostoli ad Christum, vt
Albertus. ad authorem legationis suæ. *Renunciant ei omnia.* Alber. in
2. Marc. Vt de singulis gratias exhiberent. 1. Thess. 5. In omnibus gratias agite. Genes. 36. Sic Ioseph dictum est à Iacob, Renuncia mihi quid agatur. Hoc est holocaustum gratiarum actionis, quod in igne deuotionis totum Deo
E incenditur: quod & beatus Iob offerebat per singulos filiorum suorum. Sed & omnia *quæ docuerant*, renunciant,
3. vt ea quæ docuissent à Domino probarentur. Gal. 2. Sic Paulus: Contuli, inquit, cum Apostolis Euangelium, quod prædico in Gentibus, ne fortè in vacuum currerem, aut cucurrissem. Et hinc Episcopi, simúlque doctores probare solent eos, qui verbi ministerio præficiendi sunt. *Et ait illis* Christus, *Venite seorsum in desertum locum, & requiescite pusillum.* Ita illos subducebat post laborem, vt ostenderet ministerium verbi relaxandum esse, vt in medita-
Solitudo meditationis commoda. tione pusillum quiescamus. Loci enim solitudo meditationem significat. Ita sanè Prophetæ ex antris & spelun-
F cis & montibus suis prodibant ad populum. (Heb. 11.) & exacto prædicationis officio ad solitudinem reuertebantur. Esa. 52. Recedite, recedite, pollutum nolite tangere. Zach. 2. O ò fugite de terra Aquilonis. Ita nimirum seiungi nos oportet ab huius sæculi affectionibus. Nec enim post verbi ministerium requiem illis aliam, quam quæ in Deo sit, indulget: vt ostendat nos nec eapropter genio indulgere, sed seorsum ita ad nos remeare, vt orationibus & studiis inuigilantes, à tumultuosa saltē illa populi concursione, quiescamus. Ita igitur Moses pecora sua et gregem suum in interiora deserti: (Exod. 3.) Ita Abraham paulùm moratus seruos suos voluit ad radicem montis & paululum requiescere, (Gen. 22.) *Erant autem qui veniebant* ad Christum, vt audirent eum: & satisfactione accepta, *redibant multi* in signum congregandæ ad eum Ecclesiæ. Matth. 8. Multi venient ab Oriente & Occidente, & Aquilone & meridie, & recumbent cum Abraham, Isaac, & Iacob in regno cælorum. Es. 43. Ab Oriente adducam semen tuum, & ab Occidente congregabo te: dicam Aquiloni, da: & Austro, Noli prohi-
A bere. Albertus in Marc. Et hi quidem veniebant ad Chri- *Albertus.*
stum ad veritatis contemplationem. Vnde Esa. 2. Venite, ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob, & docebit nos de viis suis. Illi vero redibant ad veritatis actionem. Psalm. 83. Ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus deorum in Sion. *Et nec spatium habebant* Christus & discipuli, *manducandi*. Nam qui veniebant, doceri volebant abeuntes autem, cum gratia dimitti. Fœ-
lix studium discentium, inquit Glossa, & fœlix labor do- *Glossa.*
centium. Et Dauid quidem præ apprehensione diuini iu-
B dicii, Psalm. 101. Oblitus sum inquit, comedere panem meum. Christus verò præ affectu salutis nostræ, cibos corporales contempsit. Ioan. 4. Ego cibum habeo manducare, quem vos nescitis. *Et post hæc Iesus assumptis illis secessit in locum desertum, & abiit trans mare Galilææ, quod est Ty-*
berıadis. Ita Christus, qui se ab Herode requiri nouerat, *Cur Christus se subducit ab Herode.*
se subducit, ne humanam ab illo gloriam vanari videretur: aut se in discrimen capitis nulla necessitate, aut iusta occasione id requirente sese coniiceret. Non tamen (in-
quit Hierony. in Matth.) timore mortis, vt quidam arbi- *Hieron.*
trantur: sed parcens inimicis, ne homicidium homicidio 1.
C adiungerent. Vel in diem Paschæ suum interitum diffe- 2.
rens, in quo propter sacramentum, immolandus erat a- 3.
gnus, (Exod. 12.) & postes credentium sanguine resper- 4.
gendi. Siue ideò recessit, vt nobis præberet exemplum 5.
vitandæ vltro tradendum se temeritatis, quia non omnes 6.
eadem constantia perseuerant in tormentis, qua se torquendos offerunt. Ob hanc causam & in alio loco præcipit, (Matth. 10.) Cùm vos persecuti fuerint in ista ciuita-
te, fugite in aliam. Aliter quoque, vt scribit Chrysostom. *Chrysost.*
hom. 50. in Matth. cap. 14. ne suam diuinitatem manife- 7.
stè reuelaret: cùm nondum eius reuelationis tempus ad-
D esset. Assignauit & Marcus aliam, quam diximus, causam: nimirùm vt Apostoli pusillum requiescerent, id est, non statim exacto prædicationis officio, tanta tribulationi obiicerentur, quanta illos manebat, si siuisset se ab Herode comprehendi. Cæterùm phrasis Hebraica est, omnes aquarum congregationes mare nũcupare: cùm & hic lacus Galilææ salsas aquas non habuerit. Hoc autem Hebræi a Domino didicerunt, qui aquas omnes, maris nomine insinuauit, Gen. 1. Porrò hoc stagnum à Galilæa nomen sumpsit, quòd à Iordane intumescens per eam labe-
E tetur: A Tiberiade autem, quòd eius oppidi littori assideret. Tiberias verò olim dicta Genesareth, à Tiberio Cæsare nomen accepit: quo titulo donata est ab Herode Galilææ Tetrarcha: postquam & nutantes illius vrbis ruinas erexit, eámque ampliore murorũ ductu auxit. Præterlapsus ergo lacum, venit in lucũ desertum secus Iordanis ripam, à Salim vsque prope Iericho, versus vallem suttem, vel prope montem Thabor, ab Aulone nuncupatum. In figuram vtique Ecclesiæ fugit, persecutionibus vrgẽtibus, quòd ea vltimis tẽporibus, vt Chry-
sostomus hom. 49. in Matth. cap. 24. & Hippolytus Mar- *Chrysost. Hippolyt.*
tyr sermone de Antichristo, se in solitudines recipere de-
F beat: adeò vt non sit qui in locis publicis aut Ecclesiam intret, aut oblationem offerat Deo. Quod & obseruare licet in Iudæis, qui sub Antiocho, Antichristi figura, tẽpore Machabæorum in solitudines fugerunt: cui consonat illud Apocalypseos cap. 12. Mulier fugit in solitudinem à facie draconis, vbi habebat locum paratum à Deo: vt ibi pascat eam diebus mille ducentis sexaginta. Sic tẽpore Iuliani, pii viri frequentibus exiliis mulctabantur. Et sub Decio & Domitiano, cæterísque tyrannis in de-
sertas insulas, locaque longinqua mittebãtur: sic sub Va- *Nicephor.*
lente duo Macarii (Niceph. Eccles. hist. lib. 11. cap. 22.

Hist. tripar. Protogenes quoque & Eulogius hist. Tripart. lib. 7. cap. 34. ex Edessa Antinoëm Thebæorum deportati sunt. Immò ferocientibus Arrianis, Christiani ex omni loco pulsi fuerunt, à ripa ex vrbe, ex suburbiis Antiochiæ, &c. vt docet Theodoretus lib. 4. hist. Eccles. cap. 25. (Theodor. Hieronym. 1.) Hieronymus in Matth. Eleganter quoque Euangelista non ait, *fugit in locum desertum*, sed *secessit*, vt persecutores vitauerit magis, quam timuerit. Aliter (ad mysticum sensum) postquam à Iudæis & rege Iudæorum, Prophetæ truncatum est caput, & linguam ac vocem apud eos perdidit Prophetia: Iesus trāsit ad desertum Ecclesiæ locum, quæ A vitum antè non habuerat. Cyrillus Alexandrin. lib. 3. in (Cyr. Alex. 3.) Ioan. cap. 11. Sed & propterea non ad finitima castella diuertit, sed trans mare Tiberiadis abiit: vt reipsa Iudæis intimaretur, tam longè se, propter impietatem eorū ab eis migraturum, vt inaccessibilis ad eum via futura sit. Sic impiæ animæ viam vallo ac fossa prohibiturum se Deus apud quendam Prophetam minatur: (Oseæ. 4.) Ideò, inquit, sæpiam viam eius vallo, & non inueniet semitam (Figura secess. sus ipsius.) eius. Quòd igitur ibi vallum facit, idipsum hic mare peragit, sanctum à sceleratis dissepatans. Ita Hebræorum B populus, qui ab Ægyptia seruitute liberatus, repromissionis loca petebat, quem Ægyptiorum rex iterum in seruitutem redacturus persequebatur: qui per mare medium tutus transiuit, & hostem vidit eodem mari submersum, eum à quo saluatus fuit, maria modò transire coëgit. Surgat igitur Moses, atque ista non æquo animo ferens, tepetat quæ prædixit, (Deuteron. 32.) Generatio praua & adultera, hæc Domino retribuistis? Non erubescitis illum trans mare pellere, qui per medios fluctus à seruitute vos reduxit? *Et viderunt eos, & cognouerunt multi. Quod cum cognouissent, & cum audissent turbæ, secuta sunt eum multitudo* (Affectus populi in Christum.) C *magna, quia videbant signa quæ faciebat super his qui infirmabantur.* Adeò suam signis doctrinam confirmabat, vt præter gratiam, quæ diffusa erat in labiis eius, operibus se Messiam esse contestaretur. Et sicut Magnes sua virtute ferrum, ita Christus secreta gratia verbis & operibus allectos pertraxit. Interim verò obseruandus est populi feruentissimus in Christum affectus: neque enim Ioannis (Chrysost.) audita morte terrentur, inquit Chrysostom. homil. 50. in Matth. quin Christum promptis animis sequantur. Ita nos edocebant, ne quo hominum furore à Christo reuocemur. Rom. 8. Quis enim nos separabit à charitate Dei, D quæ in Christo Iesu? Et si qui Christum, aut Ecclesiam eius sequi prohibent, respondeamus quod & olim Apostoli: Si licet Deo parere magis quàm hominibus? Neque verò itineris difficultate reuocantur, immò Christū pedestres secutæ sunt, vt notat Matthæus & Marcus: non in iumentis, non in vehiculis, vt labore multo Christus à vitiis fidelibus sequendus significaretur. Sed neque illos rei domesticæ cura, nec ciborum penuria, cæteráque similia remorantur, quin vt olim Regina Saba ad Salomonem, ita ad Christum procurrant. Proinde ne quis aliquod suæ incuriæ, aut infidelitatis specimen à re domestica nanciscatur: nec enim excusati sunt in parabola, qui E ob villam emptam, aut quinque iuga boum probāda, aut vxorem ductam, ad cœnam conuenire neglexerunt. Grādis verò cœna & insignum pabulū ex verbo Domini est. (Chrysost.) Porro quantus hic fuerit stupor & incogitantia, inquit Chrysostom. hom. de non contemnēda Christi Ecclesia, si dum citharœdus, vel saltator, vel alius quispiā eiusmodi hominum nos vocet studiose omnes nos currimus, interim & gratiā ipsi, quòd nos vocarit, habemus: totúmque diem, vel certè dimidium consumimus, illi soli animum aduertentes: Deo verò per Prophetas & Apostolos nobiscum loquente, oscitamus, torpemus, & æstuamus? Sed & considera, ne loci quidem solitudine plebem F istam retineri, vt nulla temporis, loci, rerúmque omniū circunstantia nos ab audiendo diuino verbo diuellat. Disce igitur nihil prætexere, immò neque metu feruorem tuum temnari. Namque vt

palma viget persecutionibus Euris.

Vt incus contusa incalescit, & aurum fornace probatum titulus liquefit: sic Christo secedente, & Herode minas intentante, tanto feruentior deuotio popul m inter de-

serta ferarum lustra domosque trahit. Sic olim quāto pluribus Tyrannorum decretis Christianismus prohibebatur, tanto libetiore animo, & ad conciones, & martyria Christiani conuolabant. Hoc vnico Edessenæ mulieris (Christianus persecutores, & alacriores.) exemplo & dicto confirmare licet, quæ cùm sub Valente Arriano, Christianis Ecclesiā diui Thomæ Apostoli prohiberi, immò ad ipsam confluxuros occidi mandatum esse audiisset, discincta tunica, præcipiti gradu puellū suū ad dictum locum currens, raptabat: Ne, inquiens, cæteris pro Christo occisis ego & puer iste meus huius summi beneficij expertes simus. Hæc Nicephorus lib. 11. hist. (Niceph.) Eccles. cap. 21. Cæterùm confluēs hæc ad Christum multitudo, congregandæ ad ipsum ex omni regione Ecclesiæ typum habuit: ad quam Saba regina, & reges Christum adoraturi, immò & omnes per orbem habitabilem pertinent, vt Cyrillus in vltima Catechesi demonstrat. Atqui (Cyrillus.) non sic hæreticorum conuenticula se habent, cùm suis prouinciis circumscribantur, vt docet Augustin. serm. 131. (August.) de tempore. Ad concursum autem tantæ multitudinis faciebant *& signa*. sic nimirùm & ipsi Gentiles per signa (Signa quorum profane...) inducti sunt in timorem Israëlis, vt Procopius Gazeus in Exodum obseruat. Et ad hoc illa valuerunt, vt crederet (Procopius August.) mundus ait Augustin. lib. 22. de ciuitate Dei, cap. 8. Quod & hodie in America, Peru, Cappone, cæterisque nuper inuentis regionibus videre est. Illic enim Christiani nostri, non verbis modò, sed & signis & miraculis Gentilē hanc & Barbaram nationem ad pietatem inducunt. Ita *signa* Christi non absterrebāt, qualia in monte Syna, aut ab ipso Mose facta sunt: terrores enim plena hæc erant, (Greg Nyss.) mora pecudum, vesicæ, ranæ, pediculi, sanguis, grando: sed omnia in Christo amabilia, vt obseruat Greg. Nyss. lib. de beatitud. ad infirmorum curationem, & afflictorū consolationem. Inde scilicet & nostra hæc Christiana doctrina est, Noli vinci à malo, sed vince in bono malū: ex quo factum, vt & Christum & Christianos olim multi sequerētur. *Et pedestres de omnibus ciuitatibus concurrerunt illuc, & præuenerunt eos.* Hoc autem quomodo fieri potuit, cùm nauigio prætervadari locū Christo & Apostolis cō- (Beda.) uenerit? Beda in Marc. Dum pedestres eos præuenisse dicuntur, ostenditur quòd non in aliam maris, siue Iordanis ripam nauigio peruenerunt discipuli cum Domino: sed cum transito naui aliquo freto aut stagno proximos eiusdem regionis locos adierunt, quò etiam indignæ pedestres peruenire potuerūt. Nam cùm è Capernaum transnadasset, turbæ transmarinæ regionis illum secutæ sunt, aut ipsius etiam Bethsaidæ. Siquidem ex Luca conicere licet, miraculum istud factum esse, nō longè à Bethsaida, quæ ciuitas citra stagnum est. *Subiit ergo in montem Iesus* ad instar Mosis, sed meliorem monte Synai. Sobiit idem in crucem, & in cœlum. Cyrillus lib. 3. in Ioan. cap. 12. Ty- (Cyrill.) pum scilicet esse scribit ascensus eius in cœlum, & eiusdem passionis, de qua dixerat, Cùm exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis quia ego ipse sum. Lucas addit, quòd *loquebatur eis de regno Dei.* Mos verò Christo fuit sanè frequens in monte docere. 1. Quò apicem Euāgelicæ doctrinæ longè legis vmbras excedere doceas, immò tanto magis, quanto filius liberæ dignior est filio ancillæ. Vtriusque enim prætextu, vtrumque Testamentum præfigurabatur, vt Paulus Galat. cap. 4. & in Epistola hodierna docuit. 2. Ceu excelsum scandit, vt humilia nimirùm & terrena despicete doceat: non iuxta viam Balaam ambulare, Num. 27. Aut concupiscentia instar Salomonis in mulieres exardescere. 3. Reg. 11. Siquidem vinum & mulieres apostatare faciant sapientem. Sed eum, qui veritatem asserere contendit, idem quod Iosephi facere insinuet qui amplexus vxoris Putipharis fugit, Genes. 39. idem quod Moses, qui dignitatem regiam sub Pharaone cōtempsit, Heb. 11. idem quod Helisæus, qui præmium à Naamā accipere renuit, 4. Reg. 5. 4. Porrò quòd Christus *sedet cum discipulis*, indicat & se postmodùm in medio eorum, ceu totius Ecclesiæ, per gratiam sessurum, Matth. 18. Mitto cur sedens doceret: possumus enim alibi rationem reddere. 4. Corporali verò refectioni spiritualem præmittit, quòd anima plus sit quàm esca. 5. *Loquitur de regno Dei*, peregrinantibus hisce populis: quò nos doceat hac in via

semper

semper futura illa bona meditari, & cum Psalte dicere, Quando veniam, & apparebo ante faciem Dei? Hæc enim consideratio nobis consolatio est. 6. Nec prætereundus ordo quem Christus obseruat. Relicta quippè in valle multitudine, discipulos suos in montem ducit: quò sicut loco, ita & authoritate eos eminentiores cæteris ostendat. *Erat autem proximum Pascha, dies festus Iudæorum.* Hic vide typum Mosaicum. Siquidem Paschatis tempore Moses eduxit populum in locum desertum, & illis tandem Manna dedit de cœlo: Christus populum in desertum admittit, & eundem pauit. *Dies*, inquit, *festus Iudæorum.* Nam & suum aliud Pascha concupiscebat, cùm diceret: Apud te facio Pascha meum cum discipulis meis; vt Tertull. lib. 4. contra Marcionem obseruat. Facit autẽ hæc temporis circunstantia, vt non miremur, si tam copiosa populi multitudo Christum secuta sit: cùm è diuersis regionibus in Iudæam tum aduenirent, & orarentur. Sed & ratio miraculi redditur in panibus, cùm sanctificatorum comesturi essent, & nos in Paschate Eucharistiam communicaturi, in qua diuina virtus eadem operatur, quę in panibus. Facit & hæc temporis ratio, vt facilè credamus, tum prata tanta viriditate risisse, vt & multitudini isti accubitum prębere posset. *Dies autem cœperat declinare.* Hinc maior necessitas, cùm sibi nihil isti prouidissent. *Accedunt discipuli dicentes: Ecce desertus est locus, dimitte turbas,* &c. Sibi timent à famelico populo. Quid enim eo ferocius? Meminerunt periculi, in quo Moses constitutus fuit statim atque consumpta est farina, quam populus ex Ægypto asportarat. Quoties illum lapidibus obruere tentarunt? Quoties contra illum iurgati sunt? Euseb. lib. 5. hist. Ecclesiast. cap. 6. Famis malum omnes passiones superare docet, ex Hierosolymorum obsidione, cùm & matres filios manducarent, & sicarij etiam ex ore cibos eruerent, & omnes domos perfringerent. Venter aures non habet, vt in prouerbio dicitur, nec populus famelicus exhortationem accipit. Potest miles ducem sequi: verùm simul atque victus defuerit, aut ab ipso deficiet, aut sanè in ipsum armabitur. Sic in Iulianum à Ctesiphonte regressum inuecti sunt milites, quòd annona penuria laborarent, vt scribit Greg. Nanzianz. in eundẽ. Sic Maximinus à suis occiditur in obsidione Aquileiæ, vt scribit Herodianus libr. 8. Itaque Christus discipulorum solicitudini, & populi necessitati succurrere voluit. *Cum subleuasset ergo oculos Iesus, & vidisset quia multitudo magna venit ad eum.* Theophylact. Quare dicit, Cùm subleuasset oculos? Vt discamus, quòd non solitus sit hinc & inde vagari oculis, sed compositus & attentus sedere: facto ipso docens non auertendam faciem tuam ab vllo paupere, Tob. 4. Proinde multitudinem hanc magnam vidit, oculis nimirum misericordiæ suæ. Prouerb. 15. Oculi enim Domini in omni loco contemplantur bonos & malos. Maximè tamen eos respicere dicitur, quorum vult misereri. Sic Thren. 5. Respice Domine afflictionẽ nostram. Ideò Marcus sic habet, *Vidit turbam multam & misertus est super eos, quia erant sicut oues non habentes pastorem.* Cyrillus Alexandrinus lib. 3. in Ioan. cap. 13. Spiritualiter verò discimus, quasi ex alto monte præscientiæ suæ, adeò omnes qui feruenti fide illum exquirunt, præuidere: sicut apud Paulum dicitur, (Rom. 8.) Quos præsciuit, hos & prædestinauit, conformes imaginis filij eius, hos & vocauit. Subleuatis igitur oculis Christus eos videt, qui visitari ab eo (quando ipsum quærant & diligant) digni sunt: velut etiam benedictionis modo ad Israël dictũ est: Conuertat Dominus faciem tuã ad te, & det tibi pacem. Verum non in visitatione, sola gratia terminatur: sed & alimenta quoque & dapes præparantur, vt verum illud, quod in parabolis dicitur, esse cognoscas, (Prou. 10.) Non occidet Dominus fame animam iustã. Seipsum enim vt panem, de cœlo apponet, & fidelium animas nutriet, omnia vitæ necessaria ipsis præparans: vt in Psalmis dicitur, (Psalm. 64.) Parasti cibum illorum: &, Quia sic est præparatio tua. Et ipse Christus in Euangelio ait, (Ioan. 6.) Amen dico vobis, qui venit ad me, nunquam famescet. Psaltes etiam, Iunior fui, etenim senui, & non vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem.

Tertull.

Eusebius.

Greg. Naz.

Herodian.

Theoph.

Cyr. Alex.

Iusti non derelinquuntur.

Quod & Hesiodus ita vsurpat.

οὐδέ ποτ' ἰθυδίκῃσι μετ' ἀνδράσι λιμὸς ὀπηδεῖ. id est,

Nec vnquam iustos inter homines fames versatur.

Quod maximè Clemens Alexandrin. lib. 1. Pædagogi de fame spirituali intelligit: iustis enim semper suppetit panis verbi. Eludit ergo errorem Epicureorum, qui Deum otiosum fingebant: siquidem (Psal. 103.) Oculi omnium in te sperãt Domine, & tu das illis escam in tempore opportuno (Psal. 146.) Qui operit cœlum nubibus, & parat terræ pluuiam: qui producit in montibus fœnum, & herbam seruituti hominum. Augustin. libr. 5. de Genes. ad literam, cap. 21. Contra hos enim loquitur Psalmus (148.) qui cùm explicasset laudem cœlestium, se etiam ad inferiora conuertit, dicens: Laudate Dominum dracones, & omnes abyssi, Ignis, grando, &c. quæ faciunt verbum eius. Ne fortè sint qui diuinam prouidentiam cœlo concludant, & non ad homines extendi arbitrentur. Hominũ scilicet miseretur, illos tuetur, illis prospicit, ideòque *Dixit ad Philippum: Vnde ememus panes, vt manducent hi?* Matthæus, Marcus & Lucas scribunt discipulos Domino suggessisse vt turbas dimitteret: verùm Christus alio modo turbæ prospicit, vt & appetentiùs illum audiret, & amplioribus argumentis ipsum Messiam esse conijceret. Sed & Marcus narrat Apostolos dixisse, *Euntes emamus ducentis denarijs panes, & dabimus illis manducare*: nec tamẽ Ioanni aduersatur, qui scribit, hoc à Philippo dictum esse: potuerunt scilicet & istud post, aut ante Philippum respondere discipuli: maximè cum Dominus illis dixisset, *Date & vos illis manducare.* Hæc Augustin. libr. 2. de cons. Euang. cap. 46. Verùm cur omniũ maximè Philippum interrogat? Cur potiùs Iudam, qui loculos portabat: Albertus Magn. in Ioann. Ad hoc dicendum, quòd quamuis Dominus propter præsentem iustitiam elegerit Iudam, tamen ab initio sciebat, quòd ipse eum traditurus erat. Hinc factum, vt nec quæstionibus ipsum impulerit, velut indignum quocum sermonem faceret. Et ita suo exemplo docebat, vt ad hominum probationem, pręsentem tantùm iustitiam requiramus, quæ futura sunt, Deo remittentes. Denique sunt, qui dicant Philippum de hac re sciscitatum esse, vt qui esset è vico Bethsaida (vt obseruat Abdias lib. 10. hist. Apost.) huic solitudini satis vicino: adeò vt prę cæteris condiscipulis nosse potuerit, & vænalium rerum pretium, & comparandorum panum commoditatem. Vel, Chrysost. hom. 4. in Ioan. annotat, hunc interrogat, quòd præ cæteris doctrina indigere videretur, Cyrillus libr. 3. in Ioan. cap. 13. Libenter enim Philippus quærebat, discebàtque sæpiùs: sed non erat adeò acutus vt altiora posset intelligere. Quod inde paret, quia magno tempore Saluatorem secutus, & varia Deitatis eius signa in dies aspiciens, & tam rebus quàm verbis ad cognitionem attractus, quasi nihil adhuc didicerit, in vltimo ferè dispensationis tempore dicit ad Iesum, (Ioan. 14.) Domine, ostende nobis Patrem, & sufficit nobis. Vt ergo rudiorem ad sublimiora ingenio consequenda, & ad fidem vocans & roborans, de panibus rogat. *Hoc autem dicebat, tentans eum: ipse enim sciebat quid esset facturus.* Iunilius Africanus, libr. 1. Contrariorum, quæst. 37. Quomodo, inquit, Deus tentare dicitur, cùm econtrà Apostolus Iacobus, cap. 1. prædicet, Deus neminem tentat? Sed duas esse tentationes in scripturis sanctis solet intelligi. Vna est, quæ decipit: altera, quæ probat. Secundum eam quæ probat, dictum est, Deuter. 13. Tentat vos Dominus Deus vester. Secundum eam verò quæ decipit, Iacobus Apostolus prædicat, Deus neminẽ tentat. Cassianus collat. 6. Abbatis Theodori, capit. 11. rursus eam, qua Deus tentat iustos, duplicem facit. Primò quæ ad probationem est, sicut Abraham & Iob tentauit Dominus, & permultos sanctorum. Immò & Israëlem, Deuteron. 8. Adducit te, Deus tuus quadraginta annis per desertum, vt affligeret te atque tentaret, vtrum custodires mandata illius, an non. Psal. 80. Probaui te apud aquam contradictionis. Secundò, ob emendationem tentat Deus etiã iustos pro leuibus culpis. Sic scribitur, Es. 1. Excoquam ad purum scoriam tuam. Psal. 33. Multæ tribulationes iustorum. Heb. 12. Quem diligit Deus, flagellat

Hesiodus.

Cle. Alex.

August.

August.

Cur Philippus interrogatur.

Alb. Mag.

1.

2.

Abdias.

Chrysost.

3.

Cyrill.

Iunil. Afric.

Tentatio alia atque alia.

Cassianus.

Apoc. 3. Ego, quos amo, castigo. Ier. 30. Castigo te in iudicio, vt non videaris innoxius: pro qua salutari emendatione orat Dauid Psal. 52. Proba me Domine, & tenta me: vre renes meos & cor meum. Sine hac tentatione nemo probaretur, vt scribit Augustin. lib. 2. de serm. Domini in monte. Chrysostom. hom. 41. in Ioan. Quid ergo, inquit significat, *tentans eum?* Num quid esset responsurus ignorabat? Id ex veteri Testamento licet intelligi. Tentauit Deus Abraham: Qui respondit, Adsum. Ait illi: Tolle filium tuum vnigenitum, quem diligis, Isaac. Nõ dixit hoc, vt an pareret experiretur, cùm omnia Deus videat antequàm fiant: sed hominis more vtrumque dictum est. Hoc enim non ignorationis, sed certissimæ cognitionis est. Et sic tentauit, nihil aliud quàm certã sciẽtiam significat, vel quod probatiorem ipsum fecit. Sic Magister discipulum tentare dicitur, cùm eius animi vires experitur. Docere quoque volebat sapientiam carnis inimicam esse Deo. 1. Cor. 1. Nimirùm cùm Philippus & cæteri sapere se putant, dum humana ratione de comparandis panibus disputant, in Dei magnitudine confessione hebescunt. Cæterùm quòd à rudi & crasso discipulo Christus Dei sapientia consilium quærit, sciens etiã quid esset facturus, suo Prælatos instruit exemplo, ne consilia subditorum paruifaciant, quasi ipsi soli sibi sapere videãtur. Nam quandoque olitor est opportuna locutus. Sic Moses non spreuit consilium Iethro soceri sui sacerdotis Madian, Exod. 18. Nec Naaman verba captiuæ puellæ ex Israël, aut subditorum illi consulentium, vt Elisæo morem gereret. 4. Reg. 5. Immò Cyrus etiam obuium sibi factum seruum nuper è vinculis ereptum, sui consilij participem effecit, eiúsque de bello in Astyagen gerendo sententiam exquisiuit, vt refert Iustinus historicus lib. 1. Epitomes suæ in Trog. Pompeium. *Respondit ei Philippus, Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, vt vnusquisque modicum quid accipiat.* Denarius vsualis Iudæis duobus carolinis & duplo, id est, 22. denariis turonensibus respondebat, vt Budæus lib. de Asse docet: adeò vt ducenti denarij 35. libras vsitatæ apud Francos pecuniæ fecerint. Sic vnilibet è quinque millibus centenario 14. asses deputabantur: & viginti viris 35. denarij Turonenses: quòd si quinque millibus virorum millenarium addas, quo paruulos & mulieres intelligas: sic duobus tres denarij Turonenses adscriberentur. Sed nec illa pecuniæ summa, famelicæ sufficiebat multitudini, si humanum modum cum Philippo spectes. Adeò virtutis omnipotentiæque Christi non meminit Philippus, sed trepidus ad solam pecuniarum viam refugit, (ait Cyrillus Alexandrin. lib. 4. in Ioan. cap. 14.) nullo alio modo hanc rem peragi posse existimans. Tales quidem sunt, qui res diuinas non pluris faciunt quã humanas: immò neque alio modo fieri eas arbitrantur, quàm naturæ familiari: aut si quid naturæ ordinem excedere vident, protinus ad infidelitatem labuntur. *Dicit ei vnus ex discipulis eius, Andreas frater Simonis Petri: est puer vnus hic qui habet quinque panes hordeaceos, & duos pisces: sed hæc quid sunt inter tãtos?* Carnalis Andreas, vt & Philippus, non aduertit Christi potẽtiam cùm mari & ventis imperasse, incurabiles morbos sanasse, etiam & mortuos suscitasse: immò neque meminit mirabilium, quæ fecit per Moysen seruum suum, qui Manna & coturnices eduxit è cælo, Exod. 16. aquam è rupe. Num. 20. Immò neque eorum, quæ per magnum illum Helisæum, qui fecit vt lecythus olei, & hydria farinæ viduæ Sareptanæ non deficeret. Si saltem aduertisset, Deum nunquam seruos suos famelicos deseruisse: immò Abakuk capitis capillo ab Angelo in lacum leonum Babyloniæ, cum eo quod messoribus ferebat prandio deportatum, adeò vt nec Daniel à leonibus deuoratus, nec ipse fame deperierit. Dicam etiam magis, 3. Reg. 17. coruos Heliæ, carnes & panes. 3. Reg. 19. eidem Angelum panem & vas aquæ dedisse: non secus ac & Paulo Heremitæ demittebat Dominus panem in solitudine, vt refert D. Hieronym. in eius vita. Quid ergo? Iacta in Domino curam tuam, inquit Psaltes, & ipse te enutriet. Nec carnalem Philippum aut Andreã sequaris. Videtur tamen Andreas quid amplius Philippo credere. Hæret siquidem, possitne Christus tot turbas paucis panibus & pisciculis pascere. Legerat forsan Helisæum in Samaria centum viros viginti panibus pauisse: sed quid centum cum quinque millibus? quinque panes cum viginti? Porrò ne hæsitationem istam in Apostolis demirere; cùm & idem in Mose reperias, vt Cyrill. Alexandrinus in Ioan. obseruat. Flente enim & murmurante populo, quòd carnium desiderio teneretur, Num. 11. Moses Dominum accessit clamans: Sexcenta millia hîc sunt, & tu dixisti: Dabo eis mense vno carnes ad saturitatem. Idem quoque, Num. 20. cùm pro aqua iurgaretur populus, hæsitauit. Vnde neque introduxit populum in terram promissionis. Caue igitur ne tu de diuina illa potentia diffidas, sed semper & in ore & in corde tuo sit illud Domini verbum, Luc. 18. Quod impossibile est apud homines, possibile est apud Deum. Obserua verò in panibus hordeaceis & duobus piscibus, quos, vt nonnulli volunt, Domino & sibi prouiderant discipuli, frugalitatem Christi & suorum, & gulam nostri sæculi detestare. Sic piscibus frequenter vsus esse legitur, hîc & ante ascẽsionem. Iam his exemplis ventrem cohibebat, ait Tertullianus lib. de ieiunio: pisces: etiam sine condimento exhibens, vt ipse fatetur hîc Caluinus. Clemens Alexandrinus lib. 2. Paidagogi, cap. 1. Frugalitatem, inquit, ac tenuitatem mihi quoque Dominus videtur significare, cùm panes benedixit, & assos pisces: cibi non minùs exquisiti pulchrum exemplar adducens. Est scilicet valde à ratione alienum, pecudum more pinguefactum morti nutriri. Et in fine Platonem adducit, qui testetur Italicas & Syracusanas mensas sibi nullo modo placuisse, quòd ex his nullus homo sit. Neque verò Plato, inquit, de Dauide nõ audierat, qui in sua ciuitate (1. Par. 16.) in medio tabernaculo sanctam arcam collocans, facta omnibus lætitia coram Domino distribuit à viro vsque ad mulierem, vnicuique tortam panis & subcinericium panem, & laganũ ex sartagine. Hoc est sufficiens nutrimentum Israëliticũ. Qui autem Gentili alimento vtitur, nunquam vt sapiens sit, laborauerit, vt qui mentem in ventre infoderit: admodum similis pisci, qui Græcè ὄνος, asinus, quem dicit Aristoteles solum ex aliis animalibus habere cor in ventre. Sed & his quibus domestica est esuries, in pane hordeaceo, summa voluptas est. Sic enim, vt Satyricus cecinit.

O pueri, Marsus dicebat, & Hernicus olim,
panem quæramus aratro,
Qui satis est mensis: laudant hoc numina ruris.

Plutarchus in Apophteg. Sic Artaxerxes Cyri frater, fugiens è bello, direptis impedimentis, pane hordeaceo, & siccis ficubus victitans, ait: οἵας ἡδονῆς ἄπειρος ἤμην, quantam hactenus voluptatem minimè expertus sum? *Dicit Iesus: facite homines discumbere.* Non multis moratus verbis, sed statim ad opus accingitur, vt detestandos loquaces doceret, de quibus Horatius,

Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus.

Cæterùm iubet homines ministerio discipulorum discũbere: non tam vt faciliùs illis cibi corporales administrẽtur, quàm vt ostenderet Apostolorum & successorũ eorundem, sacerdotum scilicet & concionatorum ministerio, persuaderi homines oportere, qui mensa Domini excipi volunt, vt discumbant per quietem conscientiæ, & fidem firmissimam: ea nimirùm oportet præparare, vt Chrysostom. hom. in Psal. 22. obseruat. Sed & ostendebatur, quosnam Episcopi ad mensam admittere deberẽt. Sic in Concilio VVormaciensi, capit. 17. hæc habentur. Adsint mensæ Episcopi debiles, infirmi, & peregrini: absint iocatores & ludicra spectacula fatuorum, & scurrarum ludibria: recitetur sacra & diuina scriptura. Episcoporum enim olim cura fuit nõ doctos modò, aut quosuis altaris ministros admittere, sed & mẽsas pauperibus, vbi fames ingruisset, parare. Quod & Basilium fecisse scribit Gregor. Nazianz. Oratione fun. in eundem. Interim verò, vt idem scribit, Orat. 21. de moderatione in disputationibus seruanda, alij sunt Pastores & oues, alij Apostoli, & alij sunt hi, qui horum iussu & monitis discumbunt. *Erat autem fœnum multum in loco*, propter veris temperiem, cùm mensis Aprilis imminueret. Hoc igitur acces-

Marginalia: Augustin. — Chrysost. — Iustinus. — Budæus. — Cyr. Alex. — Hieron. — Cyr. Alex. — *Christi frugalitas.* — Tertull. — Cle. Alex. — Aristoteles. — Iuuenal. — Plutarch. — Horat. — *Episcoporum mensæ.* — Chrysost. — *Conc. VVormaciens.* — Greg. Naz.

fii ad rei commnditatem. vt meliùs discumberent: & ad
mysterium significanduin, scilicet vt ad mensam Domi-
ni accessurus, discumbat in fœoo mortalitatis suæ. In
hac humilitate fœni discumbebat Centurio, cùm dice-
ret: Domine non sum dignus vt intres sub tectum meű.
Siquidem, omnis caro fœnum, & omnis gloria eius si-
cut flos fœni, Esa. 40. Ita nimirùm & nostra indignitas,
& Domini liberalitas perpendenda est. Namque, vt ce-
Tho.Aqu. cinit D. Thomas Aquin. O res mirabilis, manducat Do-
minum pauper seruus & humilis. *Discubuerunt ergo viri*
quasi quinque millia, absque mulieribus & paruulis: ita vt A
cuique millenario vnus tantùm panis adesset. Hic inte-
rim obseruanda est magnæ istius & confusæ forsan mul-
titudinis promptissima obedientia. Nec enim morantur,
causam discubitus sciscitando: vt doceamur in rebus etiá
incognitis, quæ tamen ex Christi & Ecclesiæ, seu Præla-
torum mandato profluant, statim morem gerere. *Acce-*
pit ergo Iesus panes: vt authorem se miraculi comproba-
ret, & contactu sui corporis omnia sanctificari doceret:
& ostendat se illum esse, qui primùm dixit Germinet ter-
Augast. ra herbam. Gen. 1. Augustin. tract. 24. in Ioan. Potestas
enim erat in manibus Christi. Panes autem illi quinque B
quasi semina erant, non quidem terræ maodata, sed ab
Athanas. eo, qui terram fecit, multiplicata. Hinc nimitùm Atha-
nasius libr. de incarnatione verbi, Christum verum Deű
esse colligit. *Et cum gratias egisset, distribuit discumbentibus.*
Cyr. Alex. Cyrillus Alexandrinus lib. 3. in Ioan. cap. 17. Gratias agit,
partim, vt exemplo se nobis præbeat, partim vt naturæ
deitatis virtutem miraculi sicut homo attribuat. Et fuit
iste modus illi frequentissimus ratione dispensationis an-
te passionis tempora, dignitatem suæ deitatis occultanti,
& simul sæculi principem omnia ista celanti. Non debe-
mus autem ignorare, quia Matthæus, non egisse gratias C
Iesum, sed *benedixisse* scripsit. Nulla tamen propter va-
rietatem verborum, rerum varietas inuenitur. Vnum e-
nim verbis denotari vtrisque Paulus ostendit, dicens,
(1. ad Tim. 4) bonum esse omnem cibum, & nihil reii-
ciendum: sanctificatur enim verbo & appellatione Dei.
Non autem ignoramus benedici omne quod sanctifica-
tur, ea oratione quam in mensa facere solemus. Atqui
multiplicem ex scripturis panem colligimus. Nimirùm
1. communem quidem, qualis à Paganis & Infidelibus má-
2. ducatur: benedictum, quales Iudæis erant panes propo-
sitionis, & hi quos Christus accipiens, post gratiarum D
actionem meliori virtute imbuit: sacramentalem, qua-
3. lis est Eucharistia, corpus scilicet Christi. Est & verbum
4. Dei, spiritualis animæ panis, Deuterooom. 8. Matth. 6.
Est & gloria cœlestis, quam Raphaël apud Tobiam ci-
bum & panem inuisibilem vocat. Panem igitur benedi-
Panis benedicti vsus & virtus. ctum ex hoc Christi facto colligimus. Quis enim, ex su-
perioribus Cyrilli verbis, non fateatur eum benedictio-
ne sanctificatum? Quis non maiori donatum virtute,
cum quinque hominum millia pauerit? Potior vtique
virtus eius fuit, quàm panis communis: nec tamen Eu-
charistico pani comparaoda. Porrò benedicti panis vsum E
probant antiqui Patres. Abdias quidem lib. 2. hist. Apost.
Abdias. refert Petrum panem benedictum canibus Sathanicis,
quos Simon Magus excitauerat, porrexisse: & sic eos dis-
parasse. D. Hieronymus in vita S. Hylarionis, hoc se
Hieronay. mirari dicit, quòd cuiusque status personæ, Iudices &
magnates ab Hylarione benedictum panem & oleum in
tutelam acciperent. Testantur & antiqui Patres hunc pa-
nem porrectum Catechumenis, quòd digniorem panem
Cõcil. Afri. Eucharisticũ sumere non possent. Concilij quidem Afri-
cani 3. cap. 5. id dicitur: Placuit vt per solemnissimos Pa- F
schales dies, sacramentum Catechumenis non detur, ni-
Augast. si solum sal & panis benedictus. Augustinus libr. de ca-
techizandis rudibus, idem confirmat: & lib. 2. de baptis-
mo paruul. cap. 26. hunc panem à communi & Euchari-
stico distinguit. Quod enim, inquit accipiunt Catechu-
meni, quamuis non sit corpus Christi, sanctum est tamen,
& sanctius quàm cibi quibus alimur. Sicut ergo Cate-
chumenis panis benedictus olim distribuebatur, in signi-
ficationem vnionis Christianæ, ad quam suspirabant, &
quòd indispositi & indigni essent pane Eucharistico: ea-
dem quoque ratione Dominicis saltem diebus, quòd po-
pulus noster non communicet, vt semper & Eucharisti-
ci panis, & nostræ cum Christo vnionis meminerit, pa-
nem benedictum accipit. Itaque Christus ampliore gra-
tia panes istus donaturus, gratias egisse, & benedixisse
legitur. Ita etiam docebat non laborem humanum, sed
Domini gratiam omnia multiplicare. Cæterum *distribuit*
discumbentibus, non quidem manu propria, sed Aposto-
lorum. Quòd enim quis per alium facit, ipse id facere Chrysost.
dicitur. Chrysostom. homil. 83. in Matth. Nos ministro-
rum ordinem tenemus: qui autem consecrat & conficit,
ipse est. Distribuit per Apostolos sacrosancta mysteria,
sicut & hîc panes turbis distribuisse legitur. *Similiter &* Munus Prælatorum est pauperibus prouidere.
ex piscibus quantum volebant. Hoc per Apostolos, vt hinc
Ecclesiæ præfecti argumentum sui muneris ex discipulo-
rum facto acciperent. Sic enim Apostolus, Nos existi-
met homo, inquit, vt ministros Dei, & dispensatores
mysteriorum eius. Docet quoque Apostolos, & eorum
successores in pauperes & famelicos paratissimos esse de-
bere. Sic enim etiam Paulus Episcopum hospitalem
esse debere commonet. Hoc (vt vno concludamus exem-
plo) intueantur in Paulino Nolanæ vrbis Episcopo, qui
post effusum in pauperes patrimonium, cùm nihil habe-
ret, quo filium viduæ captiuum à regis VVandalorum in
Africa genero redimeret, semet etiam vendidit: quo tan-
dem rei reuelatione deprehenso, omnes qui in Africana
regione captiui erant, cum onustis frumento nauibus, illi
gratis dati sunt, & in sua remissi: vt fusiùs refert D. Gre- Gregorius
gorius Papa, lib. 3. Dialog. cap. 1. Hinc Ambrosius 12. q. Ambros.
1. cap. Gloria est, inquit, Episcopi, pauperibus prouide-
re. Porrò Albertus Magn. in Ioan. colligit vim quandá Albertus.
secretam piscibus & panibus inditam fuisse, vt meliorem
gustum & saporem cæteris haberent: quod colligit ex eo
quod dicitur, *quantum vol bant*, cùm tamen ad quotita-
tem magis quàm ad qualitatem referatur. Interim nec
reiicienda hæc diuinæ omnipotentiæ contemplatio, quã
in Man scripturæ commendant. Quærunt autem quidá,
inquit, quare non. sicut in miraculo vini, optimum vinű
fecit ex aqua: ita & in miraculo panum, panes hordea-
ceos non in triticeos conuerterit. At verò alia atque alia
ratio fuit. Prius enim miraculum faciebat ad eorum læ-
titiam qui nuptiis aderant, & ideò aqua in iocundiorem
liquorem mutata est, in vinum scilicet quod lætificat cor
hominis. Istud autem deseruiuit necessitati communis
turbæ, cui satis erant hordeacei panes & pisces, maximè,
vt dicit Chrysostom. ne gulæ deseruire videretur. Rursus Chrysost.
etiam quæritur, cur cùm illud miraculum Eucharistici
mysterij argumentum proferat, & præcedat: cur non po-
tiùs triticeum panem dedit, cùm sub eius specie Eucha-
ristia conficiatur? Dicendum autem istud Eucharistiæ si-
gnum remotum fuisse, & ideò expressam similitudinem
in materia non habuisse. Quòd si proprium conuertibi-
le signum esse, inquit Albertus, hæc obiectio locum ha-
beret. An non scilicet, multa nobis sacrosancta Christi
corporis & sanguinis mysteria præsignarunt, quæ tamen
Eucharisticæ materiæ minimè respõdebãt? Hoc in Man- Eleemosyna multiplicantur bona.
na, hoc in carnibus agni, & aliis multis, quæ sub figura
Iudæis præcipiebantur. *Vt autem impleti & saturati sunt*,
multiplicatis eadem virtute panibus, qua costa Adæ ad
formationem Euæ, Genes. 2. & ex vno grano segetes
immensæ, vt meditatur Augustinus tract. 24. in Ioan. Et Augustin.
ita docebat nihil eos perdere, qui in pauperes sua disper-
gunt, quemadmodum Cyprianus lib. de eleemosyna fusè Cypria.
docet. Interim ex eo, quòd quinque millia hominum pa-
scuntur quinque panibus, nec panis ille diminuitur, re- Christi corpori nihil accrescit, aut minuitur in Eucharistia.
tundi Neochristianorum argumentum in augustissimum
panem Eucharisticum: hoc scilicet quod aiunt, impossi-
bile esse quin Christi corpus diminueretur, si omnes illud
manducarent. Dic porrò impie & blaspheme Sacramen-
tarie, num verè isti pasti & nutriti sunt? An fantasticè, &
spiritualiter, non autem reipsa? Reipsa sanè. Et tamen
quid? Panis ne decreuit? minimè vtique, cùm duodecim
cophini è reliquiis superfuerint. Pari quoque modo verè
& reipsa alimur corpore Christi, & id manducamus, nec
tamen minuitur. Hoc enim consulto in hisce panibus

miracu

mireculum Christus præmisit: & statim de pane Eucharistico disserut, vt quod in vnó, etiam & in altero fateare. Sed & hahes, 3. Reg.17. hydriam farinæ & lecythum olei non defecisse viduæ, etsi illa & filius eius his quotidie aleretur. Ita *manducauerunt omnes, & saturati sunt*, inquit Luc. Non fuit hæc fantestica cœna, qualis eorum, quos, vt scribit Agrippa in Retractatione de Magis, Peseres præstigiator olim conuiuio excipiebet. Aduenientibus enim hospitibus mensam opiparè instructam demonstrare solitus erat: quæ cùm libauisset, rursus euanescebat, discumbentibus omnibus fame elusis. Idem illis cum somniantibus contingebat, de quibus Psalres: Dormierunt somnum suum, & nihil inuenerunt viri diuitiarum in manibus suis. Cæterum Concilium Ancyranum anno 308. celebratum, negat fieri posse à Magis, vt natura in melius commutetur. Sic enim habet. Si quis credit aliquam fieri creaturam, aut in melius, aut in deterius commutari, aut in aliam speciem transformeri nisi ab ipso creatore, qui omnia fecit, proculdubiò infidelis est, & pagano deterior. Itaque, postquàm impleti & saturati sunt, *dixit Iesus discipulis: Colligite quæ superauerunt fragmenta, ne pereant*. Reliquias superesse voluit, ne fantasticè pasti esse putarentur: & ostenderet nihil in eleemosynæ distributione amitti: doceret & de reliquiis mensarum pauperes alere: & ne minima, ne micas quidem aspernandas esse. Tertullianus lib. de cor. milit. Panis, inquit, nostri aliquid decuti in terram anxiè patimur. Nehemiæ 8. Comedite pinguia, & bibite mulsum, & mittite partes eis qui non parauerunt sibi. Luc.11. Quod superest, date eleemosynam, & omnie munda sunt vobis. Ideò præcepit colligi, quasi quæ pauperibus distribuerentur. Hæc autem collectio facta ab Apostolis, vt dicit Glosse, significat illa subtilia sacramenta, quæ quia non possunt capi à simplicibus, ideò Apostolis colligenda committuntur. *Et collegerunt & impleuerunt duodecim cophinos fragmentorum*: sic panes excreuerunt, non modò ad saturitatem turbarum, sed & superabundantiam eorum quæ superfuerunt. Chrysost. hom. 42. in Ioan. Ego autem non panis modò copiam & multiplicationem admiror: sed quod tantùm, quæ duodecim sportulæ caperent, fragmenta superfuerunt. Quòd præuiderit quantum essent consumpturi: tantum enim superesse voluit, quod profectò ineffabilis potentiæ est. Confirmarunt igitur fragmenta miraculum, & docent neque imaginem esse, & ex illis quæ comederant, superesse. Sic Apostolorum vnicuique suus est cophinus, quia vnusquisque erat & scripturæ fragmentis, & doctrinæ Domini reliquiis, pauperem eiusdem gregem reficere. Sed & æqua omnibus portio superest, quia & æqualem omnes in consecrando Christi corpore, & prędicandi verbi munere potestatem essent assecuturi. Hoc autem olim futurum Sibylla prædixerat, vt testis est Lactantius lib. 4. de vera sapientie. cap. 15. Cuius & hæc verba sunt:

Ἐν ἄρτοις ἅμα πέντε καὶ ἰχθύεσσι δυοῖσιν
Ἀνδρῶν χιλιάδας ἐν ἐρήμῳ πέντε κορέσσει. id est,
In panibus simul quinque & piscibus duobus
Quinque hominum millia in deserto satiabit.

Adiicit & hæc de fragmentis:

Καὶ τὰ περισσεύοντα λαβὼν μετὰ κλάσματα πάντα,
Δώδεκα πληρώσει κοφίνους, εἰς ἐλπίδα πολλῶν. id est,
Et reliquias tollens post fragmenta omnia,
Duodecim cophinos implebit in spem multorum.

Quod & Erythræa Sibylla lib. 1. Oracul. exprimit:

Ἐξ ἄρτων πέντε καὶ ἰχθύος εἰναλίοιο
Χιλιάδας κορέσει πέντε. id est,
Ex panibus quinque. & pisce mar ino
Quinque millia satiabit.

Lactantius libr. 4. cap. 5. Institut. diuinar. Frangebat igitur, inquit, ipse panem minutatim cernénsque piscium comminuebat, & vtraque in manibus eius augebantur. Quid autem dici, eut fieri potest mirabilius? Quæro igitur, quid hic poterit ars Magica moliri, cuius peritia nihil aliud, quàm ad circumscribendos oculos valet? *Illi ergo homines, cum vidissent signum quod fecerat Iesus, dicebant: Quia hic est verè Propheta, qui venturus est in mundum.* Ita meliores sunt Scribis & Pharisæis, qui signa videntes, nó modo non glorificauerunt, sed potiùs blasphemarunt Deum, & Christum calumniis proscinderunt, lapidibus etiam obruere tentarunt. Porrò de Propheta illo intelligere videntur, quem Moses promiserat, dicens: Prophetam suscitauit vobis Deus de fratribus vestris, ipsum tanquam me audietis. Hoc enim de Messia intelligitur. Hagg. 2. Veniet desideratus cunctis gentibus, & replebitur glorie domus Domini. Porrò antiqui Patres huius historiæ allegoriam sic explicant. 1. Quinque panes quinque Mosaicos libros significant, quia quinque sensibus velut distributi fuerint. 2. Duo pisces, libros piscatorú, id est, Apostolorum, seu noui Testamenti. Duo quidem, ob charitatem Dei & proximi, quæ in his maximè commendatur, & ob duplicem in Christo naturam, & vnitum vtrinque parietem & populum, Ephes. 2. vt interpretatur Cyrillus. Vel duas potestates, regiam & sacerdotalem, quæ pani, id est, legi saporem afferebant, insinuabat, vt obseruat Augustinus. 3. Puer hæc deferens, populus Iudaicus, cui vtrumque Testamentum creditum, lex quidem & gratia exhibita, ferebant promissiones, etiam & promptum habebant Christum & gratiam: Sed comedere noluerunt, quie & indurati sunt, & euanuerunt in cogitationibus suis, quasi pueri & sine sensu. 4. Christus de manu pueri accipit, hoc, vtique quod idem abstulit à Iudæis, regnum & legem, & verbum & gratiam. 5. Quòd iubet populum discumbere, hoc scilicet in mysterium, vt diximus, quòd superbis resistit, humilibus verò det gratiam. Vnde orabat: Gratias tibi ago pater, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Cæci enim illi fuerunt, dum se sapere putarunt. Stultam sic fecit huius mundi sapientiam: at humilibus discipulis & fidelibus Patris aperuit voluntatem. 6. Panem fregit, quia quod durum & clausum erat in lege, aperuit. Ioan. 20. Hinc discipulis sensum aperuit, vt intelligerent scripturas. 7. Quòd nouos panes noluit facere, sed allatos cumulauit, (ait Alcuinus) significat quòd veterem scripturam non reprobauit, sed auxit, & sua gratia cumulatiorem reddidit. 8. Singulis Apostolis singuli deputantur cophini, quòd singulis & omnibus prædicationis munus crederetur. 9. Tandem laudauit populus Deum, quia disperso per nationes Dei verbo, tandem omnes Dei nomen sanctificaturi essent. Hæc Hieronym. Augustin. lib. 83. Quæstionum, Cyrillus libr. 2. in Ioan. cap. 17. Beda in Ioan. Thomas Aquin. & Anselmus in Matthæum, Alcuinus & Remigius.

Magorum illusiones. Agrippa. Côc. Ancyr. *Cur voluit reliquias superesse.* Tertull. Glossa. Chrysost. 1. 2. *In quibus æquo sacerdotum potestas. Sibyllæ de hoc panum miraculo.* Lactantius. *Mystica ratio miraculi.* Cyrill. Augustin. Alcuinus. Hieron. August. Cyrill. Beda. Thomas. Anselmus. Remigius.

Christus refugit regium honorem à turbis: orat, præmittit discipulos in ulteriorem ripam: tota nocte, vento contrario, & mari intumescente periclitantur. Christus ambulat super mare, quod & facit Petrus. Hinc factum, ut in ipsa ulteriori regione curentur omnes malè habentes. Ubi de persecutionibus Ecclesiæ, officio Prælatorum, Principum, & omnium fidelium, quidque sperandum sit, differitur.

Matth. 14

Et dimissa turba, ascendit in montem solus orare. Vespere autem facto solus erat ibi: nauicula autem in medio mari iactabatur fluctibus. erat enim contrarius ventus. Quarta autem vigilia noctis, venit ad eos ambulans super mare. Et videntes eum super mare ambulantem, turbati sunt, dicentes, Quia phantasma est. Et præ timore clamauerunt. Statimque Iesus locutus est eis, dicens, Habete fiduciam: ego sum, nolite timere. Respondens autem Petrus dixit, Domine, si tu es, iube me ad te venire super aquas. At ipse ait, Veni. Et descendens Petrus de nauicula, ambulabat super aquam, ut veniret ad Iesum. Videns verò ventum validum, timuit: & cùm cœpisset mergi, clamauit, dicens, Domine, saluum me fac. Et continuò Iesus extendens manum, apprehendit eum: & ait illi, Modicæ fidei, quare dubitasti? Et cùm ascendissent in nauiculam, cessauit ventus. Qui autem in nauicula erant, venerunt in terram, & adorauerunt eum, dicentes, Verè filius Dei es. Et cùm transfretassent, venerunt in terrã Genesar. Et cùm cognouissent eum viri loci illius, miserunt in vniuersam regionem illam, & obtulerunt ei omnes malè habentes: & rogabant eum, ut vel fimbriam vestimenti eius tangerent. Et quicunque tetigerunt, salui facti sunt.

Marc. 6.

Et cùm dimisisset eos, abiit in montem orare. Et cùm serò esset, erat nauis in medio mari, & ipse solus in terra. Et videns eos laborantes in remigando (erat enim ventus contrarius eis) & circa quartam vigiliam noctis venit ad eos ambulans super mare, & volebat præterire eos. At illi ut viderunt eũ ambulantẽ super mare, putauerunt phãtasma esse, & exclamauerũt. Omnes enim viderunt eũ, & conturbati sunt. Et statim locutus est cũ eis, & dixit eis, Cõfidite, ego sum, nolite timere. Et ascẽdit ad illos in nauim, & cessauit ventus. Et plus magis intra se stupebãt, nõ enim intellexerũt de panibus: erat enim cor eorũ obcæcatum. Et cùm transfretassent, venerunt in terram Genezareth, & applicuerũt. Cùmque egressi essent de naui, continuò cognouerunt eum: & percurrentes vniuersam regionem illam, cœperũt in grabatis eos qui se malè habebant, circũferre vbi audiebant eũ esse. Et quocunque introibat in vicos vel in villas aut ciuitates, in plateis ponebãt infirmos, & deprecabantur eum, ut vel fimbriam vestimenti eius tangerent, & quotquot tangebãt eum, salui fiebant.

Luc.

Ioan. 6.

Iesus ergo cùm cognouisset quia venturi essent, ut raperent eũ, & facerent eũ regẽ, fugit iterum in montem ipse solus. Ut autẽ serò factum est, descenderũt discipuli eius ad mare. Et cùm ascẽdissent nauim, venerunt trans mare in Capharnaum: & tenebræ iã factæ erant, & non venerat ad eos Iesus. Mare autem, vento magno flãte, exurgebat. Cùm remigassent ergo quasi stadia vigintiquinque aut triginta, vidẽt Iesum ambulãtem super mare, & proximũ naui fieri, & timuerũt. Ille autem dicit eis, Ego sum, nolite timere. Voluerunt ergo accipere eum in nauim, & statim nauis fuit ad terram quam ibant.

Introductio. SI NOBIS exercitum ceruorũ effingeremus, cuius leo dux fuerit: fortiorem sanè illum censeremus leonum exercitu, duce ceruo: ut olim Chabrias Græcorũ Imperator proposuit, apud Plutar. in Apophth. *(Plutarch.)* Facit enim ducis & principis fortitudo ad augẽdos subditorum animos. Ideò apud Homerũ *διοτρεφεῖς* reges vocantur, ut qui speciali quadã gratia præ cæteris effulgeãt. Hinc & maledictus populus censetur, cuius rex puer est: quod non tã ad ætatẽ, quã sensum refertur: ut & Isa. 3. minatur Dñs, Dabo pueros principes eorũ, & effœminati dominabũtur eis: cùm prius dixisset, In illa die auferet Dominator Dñs exercituum ab Hierusalẽ & Iuda validum & fortẽ, virum bellatorẽ, iudicem, Prophetã, senem, honorabilem vultu, & consiliarium, & sapientẽ. Ideò cap. 65. cùm Hierusalẽ reparandã promitteret, adiecit: Non audietur in ea vltrà vox fletus, & vox clamoris: quoniã puer centum annorũ morietur, & peccator centum annorũ maledictus erit. Virtus enim Principis, Prælati, patrisfamilias, & magistri, recreat subditos, inferiores, filios, discipulos. Tantũ Christi præsentia recreatæ sunt turbæ in deserto, tãtum & ipsa valuit ad eruendos ea periculis discipulos, ut nunc dicturi sumus. Quid mirũ? Etsi enim nos ad instar ceruorũ timidi & infirmi sumus: ille tamen dux noster est leo de tribu Iuda, Gen. 49. & Apoc. 5. Vicit leo de tribu Iuda radix Dauid. Ceruos nos persequantur venatores: interim id Psaltis vsurpabimus, Sicut ceruus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus. Sic ferebantur Apostoli in Christũ, cùm periclitarẽtur: ipse autẽ eos eripuit.

Narratio. Facta panũ multiplicatione, & satiatis quinque hominũ millibus, absque mulieribus & paruulis, his quinque panibus, quos Christus acceperat, & benedixerat: sublatis deinũ duodecim cophinis fragmentorũ, turbæ in eius cõfessionẽ & laudes proruperunt: adeò ut illũ sibi in regem constituere voluerint. Habet enim Ioãnes, *Iesus ergo cum cognouisset, quia venturi essent, ut raperent eum, & facerent eum regẽ, fugit iterũ in montem ipse solus.* Cyril. Alex. lib. 3. in Ioã. cap. 10. *(Cyr. Alex.)* Laudabilis sanè fuit illorũ sententia: qui quod apud homines summi honoris est, id Christo dignè cõferri posse arbitrati sunt. Nihil enim aliud hæc regni oblatio, quam hanc animi sui de Christo sententiã significat. Rupertus lib. 6. in Ioã. *(Rupertus. Christus verus rex.)* Videlicet diligẽtes hoc seculũ, & sapientes ea quæ carnis, hoc in illo amauerunt, quod prædicto miraculo experti sunt: posse scilicet illũ omni rerum vbertate pascere populũ suum, locupletare regnũ Iudæorum, totumq; diuitiis vincere, vel acquirere mundũ: hũc illum esse, quem & Dauid exprimit, (Ps. 71.) dominaturũ A à mari vsque ad mare, & à flumine vsque ad terminos orbis terrarum. Et audebãt id tamen quinque millia hominum, inconsultis Principibus, si tamen consulendi essent, & secundum Deum consulere scirent. At verò Christus non venerat reges occidere, sed regibus iustam regnandi scientiã ostendere: non regna tributis & vectigalibus B premere: sed quod deerat regibus & populis, de thesauro regni cœlorum, vitæ æternæ donaria præbere. Longè alium debellaturus erat hostẽ, quàm Tiberium Cæsarem, aliamq; capturus bestiam quàm Romam, tunc tẽporis Iudæorum dominam. Et quidẽ Christus rex prænunciabatur, sed longè alterius regni, quàm quod nostris obuersa- C tur oculis. Hie. 23. Regnabit rex, & sapiens erit. Unde & inducitur à Dauide, Ps. 2. Ego autem constitutus sum rex super Sion montẽ sanctum eius, prædicãs præceptũ eius. Porrò *fugit*, quia illius regni conditionem & maiestatem ignorabant, cùm non sit ex hoc mũdo. Rupertus in Ioan. *(Christus fugit regnum. Rupertus.)* Quot autẽ sunt, qui ad instar istorum Iudæorum, propter D solum temporalem cibum qui perit, currunt, & rapiunt Christum, & inclamant eum regem suum, turgantes fortiter, & eius domui, quæ est Ecclesia, vim inferẽtes? Quãtas enim turbas huiusmodi homines regi Christo, & regno eius præsenti Ecclesiæ fecerunt? Videas plerosque sacerdotes, cæterorumq; ordinum sacri altaris ministros, E tanto tumultu & strepitu, officia regni Dei præripere, quãto vix solent Chiliarchi, Centuriones, siue Pentarchi, pro temporalibus regni honoribus strepere, inuicémque aduersari, & inuidere. De qualibus vtiq; tã acerrimè, quã verissimè potest dici, (Phil. 2.) quia omnes quæ sua sunt, quærũt, nõ quæ Iesu Christi. Nã & Christus suo illos do- F cuit exẽplo, honores, diuitias, & mũdi pompã istã declinare, qui prænoscẽs turbæ voluntatẽ, *fugit iterum in mõtẽ.* Ita illos confundit, qui ambitionem regni illi tãdem impegerunt. Matthæus & Marcus habent, *quod abiit in montem orare.* Ita nimirùm oportet eos, qui ambitione, luxuria, auaritia, cæterisq; peccatis teorantur, altum contemplationis rerum futurarum verticem scandere, & oratio-

nibus diuinam gratiam deprecari. Vnde tandem & Christus suis, Vigilate, inquit, & orate, vt non intretis in tentationem. Interim verò, *dum dimittit populum, coegit discipulos suos ascendere nauem, vt præcederent eum trans fretum, ad Bethsaidam. Coegit eos*, inquit Marcus, quia inuiti etiam ad tempus à Christo separabantur. Sic nec Helisæus ab Helia disiungi poterat. 4. Reg. 4. Viuit Dominus, & viuit anima tua, quia non dimittam te. Psalm. 76. Non discedimus à te, viuificabis nos, & nomen tuum inuocabimus. Num. 14. sic populo dicebat: Si non tu ipse præcedas nos, non educas nos de loco isto. Cæterùm, inquit Albertus in Marc. videtur Marcus aduersari Ioanni, cum hîc legantur Apostoli præcessisse trans fretum ad Bethsaidam: ibi verò venisse in Capharnaum dicantur. Verum dicendum est, quòd nauigantes primò venerunt Bethsaidam, & tandem Capharnaum: Quòd vtraque vltra ripam laci illius sita sit, & Bethsaida nauigantibus à Tyberiade priùs occurrat. Matthæus simpliciter habet, *in vlteriorem ripam*. Sed quid, si iussi rectà transire, nempè Bethsaidam vnde venerant, & acti tempestate, appulerint tamen Capernaum? Quanquam quum habitare ferè Capernaum tunc solerent, non est dissimile Dominum quoque voluisse, vt Capernaum abirent: seu quia cupiebat quamprimùm illos discedere, quò & turbas citra moram dimitteret, iusserit in viciniorem ripam transire, vt à se maturiùs abirent. Oritur & alte[r]a quæstio: Quomodo Ioannes Christum fugisse à turbis, Marcus & Matthæus secessisse in montem dicant, vt oraret. Augustinus libro secundo de consensu Euangelist. cap. 47. Neque verò, inquit, causæ orandi contraria est causa fugiendi: quandoquidem Dominus & nunc transfigurans in se corpus humilitatis nostræ, vt conforme faceret corpori gloriæ suæ, per id quoque docebat, hanc nobis esse causam magnam orandi, quando est causa fugiendi. Neque sanè intelligendum est quòd cursu pedum præcipiti fugerit, sed quòd adinstar fugientis, a turbis declinauerit. Christus igitur orat, interim dum discipuli nauiculam ascendunt, & illum præcedere contendunt. Narrant demum Euangelistæ, quo periculo circumuenti fuerint Apostoli: quid tum egerint: & quomodo Christus eos ad portum deduxerit, vbi & ægrotos multos curarit. Hoc autem facto sub typo *nauis*, Ecclesiæ tribulationes, & illius liberatio designatur: quę tum sanè fiet, cùm infirmi ad Christum adducentur, & arrepta doctrinæ illius fimbria, in fine sæculi omnes à Pseudoprophetarum fallaciis eripientur. Sic mutato nomine de nobis historia narratur: cùm adinstar nauis Christiana respublica sese habeat, quæ & impetitur, & diligentia remigum in securum portum deducitur, tum maximè, cùm adfuerit Dominus. Et sicut nauis alia piratica, alia autem institoria est: sic & alia est malignantium, alia electorum Ecclesia. Quòd autem naui Ecclesia conferri possit, testis erit Arcæ Noë interpretatio, quã Origenes homil. 2. in Genes. Augustin. libr. 15. de ciuit. Dei cap. 26. Prosper part. 1. libro de promiss. & prædiction. & Adonis Viennensis Episcop. in Breuiario Chronicorum, permultíque antiquissimi Patres examinant. Omnes enim eam Ecclesiæ figuram gessisse, in qua per aquæ baptismum animæ saluantur, asserunt. Sic Hieronym. Confutat. in Luciferianos, Basilius quoque libr. de Spiritu sancto, capit. 30. Ecclesiam naui, eius autem tribulationes nauali bello comparat. Epiphanius verò libr. 2. in hæreses, tom. 1. in hæresin 61. quæ est Apostolicorum, seu Apostaticorum: Similis est (inquit) sancta Dei Ecclesia, naui. Nauis enim non ex vno ligno constat, sed ex diuersis. Vnaquæque verò hæresis velut ex vno coalescit, scilicet, quia aut virginitatem solam habet, aut solum coniugium, aut abstinentiam solam à cibis, aut nullam: neque enim contemperantur. Sancta autem Dei Ecclesia nuptias quidem habet reuerendas, & admiratur continentiam. Habet virginitatem: habet qui renunciauerunt mundo, & non inflammantur contra eos qui adhuc in mundo sunt: sed & gaudentes tali[b]us, velut etiam Apostoli, qui & ipsi nihil possidebant. Vt autem varietas lignorum, ita forma nauis aptè Ecclesiam repræsentat. Lata enim hæc est medio, vtroque extremo angustior est. Nam & Ecclesia initio in vnum quasi orbis angulum contecta, tempore succedente, in vniuersum orbem diffusa est. Ita quisquis illius progressum inspexerit, illam nunc angustam, nunc verò dilatatam obseruabit. Angusta quidem illa in Abele & Sethoitis: angusta in vnica domo Noë, quam Deus è diluuio saluauit: angusta in paucis Patriarchis, sed mortuo Iacob in Ægypto dilatata est. Angusta sub Helia, cùm ille altaria subuersa, & Prophetas Domini occisos conquereretur: sed sanor Achab & Iesabele sublatis. Angusta etiam primùm Ecclesia in Apostolis & electis paucis, paulatim dilatari cœpit, cum die Pentecostes addita sunt credentium tria millia. Angusta sub Nerone, Domitiano, Decio cùm vix Christianus apparere quis auderet: sed amplior & liberior euasit sub Constantino. Requiritur autem, vt Ecclesiæ rector sit ad formam præfecti nautici, ad quam etiam Plato lib. 6. de Republic. principem populi comparari debere ostendit. Nec enim præfectus nauis cæcus esse debet, qui rupes, scopulos, promontoria præcauere non possit: non surdus, qui monita remigũ non audiat: nec stolidus, qui prospicere nequeat tantis in periculis versantibus nautis. Neque remiges sine manibus quęruntur, sed qui vtrasque manus operi adhibeant. Præfectum autem prudentem & sapientem esse necesse est, qui norit rationem anni, cœli, soli, syderum, ventorum. Quanto magis curare oportet, vt qui Ecclesiã directurus est, & sapiat, & prudẽter se gerat? Quid enim? Si prudentia maxima ad œconomiam, quanto maior ad tantam animarum curam requiritur? Christus vtique caput est super omnem Ecclesiam: sed & Petrum sibi subiecit, cui & nauis istius regimen credidit, dicens: Duc in altum. Et alibi, Ioan. 20. Pasce oues meas, pasce agnos meos. Et sicut in naui varia sunt officia, quidã enim sentinã exhauriunt, (ait Cic. lib. de Senectute) alij malos scãdũt, alij per foros cursitãt: gubernator autẽ clauũ tenens, stat celsa in puppe quietus: Ita & in Ecclesia alios quidẽ Christus (Ephes. 4.) dedit Apostolos, alios Pastores, alios Euangelistas: præcipuũ tamen Petrum illius moderatorẽ delegit. Clemẽs Rom. lib. 2. Cõst. Apostolic. cap. 61. nauis huius nautas Diaconos vocat, qui fratribus loca disponant, sed & in medio sedes sit Episcopi velut patroni.

Portò significat & aliquando nauis Ecclesiam malignantium: verùm, in hoc ab ista distat, quòd ex peregrinis omnibus materiis & mercibus componitur: Ecclesia autem nihil peregrinum & nouum habet. Quódque nauis malignantium tum humiliatur, cùm extollitur; tum absorbetur, cùm eleuatur & magnificatur: Ecclesia verò Christi nauis tum eripitur, cùm perire creditur: tum exaltatur, cùm fluctibus absorberi putatur. Et quidem de malignantium naui primùm dicamus. Ezech. 27. confertur Tyrus vrbs maritima naui: describit autem eius tabulata de abietibus Sanir, remos è quercubus Basan, transtra ex ebore Indico, velum ex bysso Ægypti, operimentum ex hyacintho & purpura ex insulis Elysæ. Sicque omne decus eius ex peregrinis nationibus, variæ item merces & negotiationes, & tamen ruina eius & absorptio talis in medio mari contigit, vt non appareret in æternum. Hieronym. libr. 8. Comment. in Ezech. cap. 27. per Tyrum, seu nauem hanc, hæreticorum Ecclesiam significari docet, quæ doctrinis nouis & peregrinis composita sit: ita vt hæc secta velum, illa transtra, ista remos ministret: & habet eandem omninò cum Ecclesia similitudinem, nisi quòd peregrinis constituitur. At verò doctrinis variis & peregrinis nolite abduci, inquit Apostolus. Quanta verò nauis illius, & hæreticorum arrogantia exprimitur? Num se omni mari, omni mundo, dominari præsumunt? Qui de naui hoc legit apud Ezechielem, hoc etiam de hæreticis interpretetur. In medio sæculi præsumunt, gloriantur, minantur: verùm cùm dixerint, Pax & securitas (Phil. 3.) tunc repentinus illis superueniet interitus. Et stupebunt super eam omnes circùm insulæ, & reges, & nautæ, & remiges, & sibilabunt dicentes, (Ezech. 27.) Ad nihilũ deducta es, & non eris vltrà in sæculum. Sic Apocaly. 18. incendium

Conciliatio Euangelistarum. — Albertus. — August. — *Summa historiæ de naui agitata.* — *Nauis typum habet Ecclesiæ bonæ & malæ.* — Origen. — Augustin. — Prosper. — Adonis. — Hieron. — Basilius. — Epiphan. — Plato. — Cicero. — Cle. Rom. — Hieron.

Babylonis describitur, luctus mercatorum, regum & principum. Dicebat illa, Sedeo regina, & vidua non sum, & luctum non videbo. Illi autem videntes eius ruinam & fumum, è longè dicent: Væ, væ, ciuitas illa magna Babylon, ciuitas illa fortis, quoniam vna hora venit iudicium tuum. Sic Psalm. 36. Vidi impium superexaltatum & eleuatum supra cedros Libani: transiui, & ecce non erat, & non est amplius locus eius. At verò nauis Ecclesiæ in humilitate & timore versatur, lacessitur ab omnibus, sed nunquam mergetur: quin potius suo tempore ad portum perueniet. Hoc ex naui Apostolorum colligamus ad mores nostros.

Qualis nauis Ecclesiæ Christi.

A

Hæc nimirùm intellecturi sumus, 1. quantis periculis obnoxij simus: 2. quid tum à nobis requiritur: 3. quid nobis quod nostrum est facientibus præstet Deus. Periculum exaggeratur, quia nox, mare mediũ, venti contrarij, absens Iesus. *Cum sero esset.* Hæc prima periculi circunstantia à tempore sumpta est, quo nemo potest operari, (Ioan. 9.) Tum minus lucis, minus auxilij est. Tum aër difficilior, & venti: nec facilè discernuntur scopuli, rupes, cæteráque imminentia. Quid si *in medio maris* consistat nauis? Si venti contrarij? An non magnum aliquod imminebit periculum? His vtrique circunstantiis Virgilius cladem imminentem describit libr. 1. Æneidon.

1.

B

Virgilius.

Vnà Eurúsque Notúsque ruunt, crebérque procellis
Africus, & vastos voluunt ad littora fluctus.
Insequitur clamórque virûm, stridórque rudentum
Eripiunt subitò nubes cœlúmque diémque
Nautarum ex oculis: ponto nox incubat atra,
Præsentémque viris intentant omnia mortem.

C

Basil.

Basilius Epist. 89. ad Eudoxium Rhetorem, ita sui temporis calamitatem exaggerat. Ecclesiæ sine Pastoribus, inquit, nauigatio in nocte, fax nusquã, Christus dormit: quid non igitur timendum est? Serotina igitur hora, tẽpus peccati indicat, quo inualescente, grauiùs quoque Deus permittit suam Ecclesiam affligi. Sic Daniel (cap. 9.) captiuitatis Israëliticæ causam sumit à principum vitiis. Hæ sunt illæ tenebræ, de quibus Psaltes: Via illorum tenebræ & lubricum. Hæ mari incumbunt, replent ciuitates & respublicas. Non defecit, inquit, de plateis eius vsura & dolus. Et vidi iniquitatem & contradictionem in ciuitate. Et alibi. Vidi in loco iudicij, & ecce iniquitas. Vbique tenebræ, & deprauati hominum animi & mores. Euseb. Cæsariens. lib. 8. histor. Eccles. cap. 1. iusto Dei iudicio persecutionem Christianis sub Diocletiano exortam dicit: quòd tum ex multa libertate & indulgentia vitiati mores essent, & doctrina corrupta. Sero denique, vt est apud Virgilium, Æglog. 1.

Serotinum peccatorum. Vitia Prælatorum, causa persecutionum.

D

Euseb. Cæs.

Virgilius.

-summa procul villarum culmina fumant,
Maioréſque cadunt altis de montibus vmbræ.

E

Hieron.

Ita serotinum tempus nobis summorum populi capitum obtenebratas mentes indicat. Hiero. lib. 2. Comment. in Prou. c. 10. Nimirùm, inquit, sicut acetum dentibus, & fumus oculis, ita sacerdos prauus in Ecclesia, per acritudinẽ peccati, fideliũ sensus obtundit, & ignorantium oculos, velut fumus excæcat. Hinc orta est Audianorum secta (teste Epiphanio lib. 3. in Hæres. tom. 1. hæres. 70.) q. Audius, dum vitia Prælatorum & sacerdotum argueret, extrusus & verberatus, ab Ecclesia defecerit, quasi quæ tam indignis hominibus constare non posset. Ita nox peccati nauẽ Ecclesiæ pulsabat, vt illius occasione permulti scandalizarentur, alij verò secederent. *Erat nauis in medio maris.* Hæc secunda periculi circunstantia desumitur à loco. Neque enim prope portum, sed in medio mari, loco ventis & procellis libero, cuíque non facilè manus auxiliatrix porrigatur. Habent hæc emphasim, & quòd nauis esset in mari, & quòd in medio. Hieronym. libr. 9. Comment. in Ezechielem, aquas turbidas, cœnosas & commotas, pro hæresibus sumit. vt cum Ezech. c. 29. inducit Pharaonem dicentem: Mea sunt flumina, & ego feci illa, in quibus draco habitat. At verò hæc dicit Dominus: Ecce ego ad te Pharao, rex Ægypti, draco magne, qui cubas in medio fluminum tuorum, & dicis: Meus est fluuius. Horum autem hunc sensum requirit. 1. Quòd rex Ægypti sit princeps tenebrarum: 2. Idem etiam draco magnus Sathan, cæteris superior, quíque in serpente locutus est. Psalm. 73. Confregisti capita draconis in aquis. 3. Cubat in aquis, nimirùm in animis leuibus, illis commotis sibi complacet, & turbidis varietate opinionum delectatur. 4. Has aquas vbi nauis fidelium nacta est, impellitur huc & illuc. Matth. 7. Venerunt flumina, & flauerunt venti. Hoc periculum deprecabatur Dauid, dicens: Non me demergat tempestas aquæ, neque absorbeat me profundum, neque aperiat super me puteus os suum. Basilius libr. de spiritu sancto, cap. 30. tempestatem Ecclesiarum maris procellis comparat, in qua & omnes patrum termini commoti sunt, & omne fundamentum: & si quod est dogmatum munimentum, idipsum concussum est. Nimirùm schismatici & hæretici spumæ earum sunt procellarum, quas cauda sua Behemoth, (Iob. 41.) Sathan scilicet princeps super filios superbiæ conciat. Sunt enim illi cupidi, elati, superbi, voluptatum amatores, quorum pedes currunt in sanguinem. Dentes eorum arma & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus. Procellas etiam dixerim tempestates illas a Tyrãnis Nerone, Decio, Domitiano, cæterísque barbaris excitatas: vt & de Persis scribit Theodoretus affect. Græcar. serm. 9. de Legibus. Quod enim illi, inquit, crudelitatis genus in Christianos commenti non sunt? An non tergora diripuerunt? Non manus pedésque absciderunt? Non aures narésque obtruncarunt? Non ad excessum doloris vincula arctissima inuenerunt? Non foueas, non loculos excauarunt, eósque priùs melle perunctos, muscarum copia, maximísque & aculeatis crabronibus impleuerunt, qui colligatos figerent, morsibúsque absumerent? Etsi verò sic in Christianos despumarent, nunquam tamen Ecclesiam obruerunt. Sed neque hæretici quantumuis crudeles in Ecclesiam præualuerunt, immò omnes hi vt fluctus euanuerunt. Idcircò Augustinus tom. 8. Enarratione in Psalm. 57. Non vos (ait) terreant fluuij, qui dicuntur torrentes: hyemalibus enim aquis impleti, ad tempus perstrepunt, mox autem decurrentes, cessabunt. Multæ enim hæreses decurrunt: sunt earum exsiccati sunt, adeò vt vix earum memoria reperiatur. Inter se enim hæ conflictantur (ait Nicephorus libr. 4. histor. Eccles. capit. 5.) non aliter quàm fluctuum commotiones insurgentes, subinde atque decidentes, in varias abeunt formas: & postremò, vt nihil earum appareat, euanescunt. In medio autem horum fluctuum versatur Ecclesia, quòd vndique inimicis obsideatur: domesticis hæreticis, qui velut genimina viperarum, pectus matris, vt nascantur, rodere nituntur: & extraneis ethnicis, tyrannis & barbaris infidelibus. Sic Ecclesia venit in altitudinem maris: adeò vt sicut vas fluctibus excussum, sic illa modò exaltetur, probetur & laudetur, modò deprimatur, vituperetur, & quasi ignobilis habeatur. Ita licebit & iis omnibus, qui in Ecclesiæ naui sunt, id Virgilianum vsurpare:

Quid aqua significet.

Basil.

Procellæ sunt tempestates Ecclesiarum.

Theodor.

Augustin.

Niceph.

Virgil.

Tollimur in cœlum curuato gurgite, & idem
Subducta ad manes imos descendimus vnda.

Et id Psaltis: Exaltamur vsque ad cœlos, & deprimimur vsque ad abyssos. Sic mirabiles sunt elationes huius maris: verùm mirabilior in altis Dominus. Verùm *& Iesus solus in terra.* Hæc tertia fuit periculi ratio: aberat enim dux nauis Christus. Absente nimirùm pastore grex, duce milite, Episcopo Ecclesia periclitatur. Absente Mose Israëlitæ idololatrarunt, (Exod. 32.) Dormientibus hominibus inimicus homo superseminauit zizania Matthæi 13.) Ideò Dominus Petrum his verbis increpabat: Simon dormis? quòd illi inuigilandum esse doceret. Et hoc sanè infœlici sæculo hæreses latius serpserunt, quia pauci Prælatorum aut vnibus aderant, aut saltem Episcoporum, id est, superintendentium officio perfuncti sunt. Satis vtique in propriis commodis vigiles: sed qui in causa Dei, & animarum salute vtramque in aurem dormirent. Siquidem, vt scribit Hieronymus libr. Commentar. in Nahum, capit. 3. fuit rex Assyrius

2. Periculi ratio.

3. Periculi ratio.

Hieron.

diabolus non posse se oues decipere, nisi pastores antè consopierit. *Erat autem ventus eis contrarius.* Hæc quarta est tanti periculi causa, cùm tamen (vt scribit Origen. in Matth.) iussu Domini ventus iste excitatus sit in suorum probationem. Ventus contrarius Ecclesiæ, peruersa opinio seu doctrina est, qualis est hæc quam inferunt hæretici. Ideò scilicet Petrus nubes illos turbinibus agitatas vocat. Quid autem aura leuius? Quid eamobilius & inconstantius est? Matth. 15. Omnis plantatio quam non plantauerit pater meus, eradicabitur. Vnde & Gamaliel de Apostolis sermonem faciens, (Act. 5.) Si est, inquit, ex hominibus consilium hoc, dissoluetur. Quid solidum in vento, qui in momento temporis sedatur? Quam igitur in illo, nisi breuem spem constituere poterimus? Dicitur & *ventus contrarius*, hoc enim vento proprium est, vt modò faueat, modò aduersetur. Quod & hominum opinioni, iisque omnibus quæ ab ea pendent, contingit. Clemens Alexandr. lib. 5. Stromat. probat fidem non in incertis consistere. Ad quod Numa Pythagoræus alluserit, cùm primus ex omnibus hominibus posuit templum Fidei & Pacis. Nam fides pacem conciliat: sed vt vētus tempestatem in mari, sic hæresis in Republica bellum & seditionem concitat. In eam rem adducit hos versus ea Timone Phliasio:

4. Periculi ratio.

1. Ventus contrarius falsa opinio est.

2.

Cle. Alex.

Templum Fidei & Pacis.

A

B

Perniciosi hominum resonans lis ventis inane,
Cui furor & socia est faciens contentio. cædes.

3. Sicut enim vbi ventus contrarius mari incubuerit, ipsum à fundo excitat, & conturbat: ita si quando hæresis & falsa doctrina in Rempub. admissa fuerit, ciues omnes in seditiones commouebit, & status omnes perturbabit. Ideò Plato in Gorgia, vel de Rhetorica: Nullum, inquit, tantum esse malum hominibus arbitror, quantum est opinio falsa. Idem in dialogo, qui inscribitur Sophista, vel de Ente, inducit Theodorum, & hospitem Eleatem, disputantes de Sophistarum conditione, concludens Sophisticen esse artem contradicendi, quæ omnia in controuersiam deducere potest. Quemadmodum videlicet, inquit, hospes, vnquam possent iuuenibus persuadere se omnium esse sapientissimos, nisi præsumptuosè & cum fastu contradicerent? Hos è benè constituta Repub. abigendos concludit. Atqui & his similes sunt hæretici, sed multò peiores. Horum quidem partes sunt in omnibus, vt quasi venti contrarij, Ecclesiæ Patribus, interpretationibus, commentariis, traditionibus aduersentur, seque omnibus præferant. Verùm & hoc ipso pestilentiores sunt, quòd in animas ipsas grassantur, & Deum, Christúmque eius impugnant. Sed scilicet, ab iis qui hæreticos in benè constituta Republica tolerari posse opinantur, mihi respondeatur. Si in mari positi, tutam sibi nauigationem exoptarent, & in eorum potestate sitũ esset, aut ventos contrarios, aut propitios admitterent & inducerent: vtrum censerent aduersos ventos euocandos, aut sinendos esse? Atqui obstantisti, ne principes hæreticorum ora obturent, ne prophanas doctrinas ablegēt. Quàm prudentiùs verò Iouinianus Imperator Macedonianos hæreticos pro suæ religionis exercitio supplicantes repulit, hæc verba adiiciens: Contentionis studium odi: concordiæ autem affectatores semper amaui. Hoc narrat Nicephorus libr. 10. hist. Eccles. capit. 40. Quid autem hæc illius breuis sententia aliud sonabat, quàm hæreticos Rerumpublicarum perturbatores esse: amicos autem pacis, & quietis, & principis obsequētes esse Catholicos? His ventis turbatur mare, agitantur hominum mentes, in spumas & furorem commouentur, vt sese ad fluctuum instar collidant, & seditionibus consumant. Hi venti naui fidelium contrarij sunt. *Et vidit Iesus discipulos laborantes in remigando.* Et diuinitatis oculo quo omnia considerat, ipsos prospexit: aut corporali lumine intuitus est, cum fortè non longè ab illis esset. Audimus autem hic quid nobis faciendū sit, cùm viderimus Ecclesiam tantis tempestatibus agitatam. Quid enim? Omnia etiam videantur aduersari, locus, tempus, ventus: etiamsi & Atheistæ, & Deistæ, & Skuenkfeldiani, & Vbiquetarij, Martinistæ, Caluinistæ, Georgiani, Zuingliani, Anabaptistæ, Trinitarij, Mennonitæ, Osiandriani, Iantastici, Seruetiani, Lodouiciani, cæteraq; hominū portenta, velut venti perniciosissimi totum mare, totum scilicet orbem concutiant. Alij Angliam, alij Germaniam, alij Heluetios, alij Belgium, alij Galliam, alij Poloniam, alij Hispaniam, alij Italiam: conturbent & ipsi Turcæ Græciam, Asiam & Africam: an ideò animos despōdere, & manus remittere debemus? Etiamsi Ecclesia ab hominibus velut fluctibus, concitatis ab his & illis vētis contrariis, vndique impetatur & pulsetur: an ideò

Plato.

C

Sophista & hæretici similes.

D

Nō sunt hæretici tolerandi.

E

Niceph.

F

Quid faciendum sit per persecutione Ecclesiæ.

Vna salus victis nullam sperare salutem?

A Etsi nec post tot labores nondum ad portum peruenerimus, neque ventorum & fluctuum impetus conquiescant: ideóne deserenda nauis est, aut piratis & sicariis, seu saltem fluctibus committenda erit? Audiamus quid Apostoli fecerint. Illorum enim officium nos erigit & format. Aberat Christus, medium mare ingressi erant, nox erat, ventus aduersabatur: quid illi tunc? *Laborant in remigando.* Hanc etiam vnanimem diligentiam & solicitudinem ab omnibus, maximè Prælatis Ecclesiæ, Principibus etiam, Regibus & Imperatoribus requirit Dominus, quam in maris periculo requireremus à nautis. Nā si oborta tempestate remiges semel manus remittant, etiam hi qui portui proximi esse videbantur, statim in altum mare vi ventorum reiicientur. Ita quoque etiamsi sua diligentia Prælati & Principes omnia ferè superarint aduersa, adeò vt in ipso portu quies expectetur: si tamen officio defuerint, & tum languere cœperint, facilè rursus in medias turbas impellentur. Darius quidem Xerxis pater dicere solebat, se in prælijs euadere prudentiorem, vt scribit Plutarchus in Apophtheg. Cur non etiam omnes tot periculis cautiores euadant? Miserum vtique Horatius suæ Reipub. statum, sub typo nauis remigio destitutæ describit, his versibus:

B

Quanta in Prælatis & Principibus solicitudo requiratur.

Plutarch.

Horat.

C

O nauis, referent in mare te noui
Fluctus. ô quid agis? fortiter occupa
Portum, nónne vides vt
Nudum remigio latus?

Quòd si ad remos concurritur obortis contrariis ventis: cur non & omnes incumbere debeant, vt ad portū Christiana Respublica perducatur? Scio permultos esse, qui saluos se futuros arbitrantur, si nihil & ipsi tempestate oborta faciant, si domi desides maneant: si nec Catholicos iuuent, nec hæreticis aduersentur. Vident Rempub. perturbatam, commotos fluctus, aduersarios ventos, nec tamen aliquid sibi faciendum esse existimant. Considera nimirùm hic mihi nostros remiges permultos Episcopos, Abbates Commendatarios, perpende & hic multos nobiles Duces, Comites, Tribunos, Centuriones. Horum quidem est, suis quemque viribus nauem iuuare & dirigere. Quot autem eorum in curiis Regum velut spongiæ sunt, suis tantùm intenti, non iis quæ Reipublicæ pacem & quietem concernunt? Multi Prælati canes muti sunt, non valentes latrare. Multi Nobiles, sed quorum manus in Ecclesiæ causa obrigescant. Omnes ditari volunt bonis publicis, & cum aliorum detrimento: & apud semetipsos hæc loquuntur, Consumat, perdat, pereat: Accidat quod volet, præualeāt hæretici, dogmata sua intrudant, seditiosi grassentur, status regni perturbetur: ego rem meam curabo. Omnes timent sibi, non Reipublicæ. Ego verò à te, ô pauper insensate, hoc vnum expostulo: Casu posito quòd vt in naui, ita simus in Republica. Habeant hi & illi multas merces, thesauros, literas, diuitias. Exurgat tempestas, & requirat patronus omnium manus & diligentiam. Num ille malè compos animi fuerit, qui responderit, sibi curæ nauem non esse, in qua positus est? Dicat verò, Mihi tantùm curæ sunt merces meæ. Laboret in naui qui volet. Verùm, ô stolide, naui in periculum adducta, num etiam peribunt merces tuæ? & illa salua, num etiam in tuto tuæ res erunt? Hoc idem Prælatis, hoc Nobilibus etiam dixerim, qui propriis tantùm commodis inuigilant, res verò publicas despiciunt. Quid si Ecclesia, aut Respublica in discrimen adducatur, vbi quæ congessisti? vbi reditus? honores? diuitiæ? fundi? vbi & vita tua secura erit? Orta tempestate primùm ad exoneran-

D

Omnes Ecclesiæ liberandæ incumbere debent.

Aulici spongiæ.

E

Contra eos qui tutos se putant, si Ecclesiam non iuuantur.

F

dam nauem merces quantumuis preciosas in mare deiici videmus: ita primùm periclitantur diuitiæ & honores, facta religionis, aut Reipublicæ mutatione. Quàm melius igitur, vt quisque cooperetur & contendat, alij precibus, alij eleemosynis, alij exhortationibus, alij seueritate iustitiæ, vt Christiana Respublica ad portum deducatur. Nemo est qui aliquid hac in re non possit. Si gladiú vindicem non habes, fortè habes gladium duplicem verbi Dei. Quòd si è minimis es, & in fundo nauis istius constitutus: saltem id ego requiram à te, quod olim nautæ à Iona: Surge, & inuoca Deum tuum. Porrò eorum maximè est nauim dirigere, qui Ecclesiæ & Reipublicæ præficiuntur. Illi nautæ sunt, & remiges, & qui primum inter eos locum occupat, gubernator & patronus est, ex cuius ore & nutu cætera pendere necesse est. Habent Ecclesiarum præfecti remos spirituales, habent Principes remos corporales. His enim gladius verbi, censuræ, exhortationes, & preces creditæ sunt: illis gladius iustitiæ, quo sæuitur in corpora. Hi autem à dextris, & illi à sinistris remos pariter, & vnanimiter impellere: nimirùm & Prælati & Principes simul contendere, simul conari, idẽ sapere & velle, velut cor vnum & anima vna, Reipublicę saluti incumbere debent. Nec enim in naui nunc hi, nũc illi remos agitant, sed simul omnes: his quidem remos attollentibus, attollunt & isti: his deprimentibus, deprimunt & isti. Nec illi contra proram, hi pro prora dimicant: sed in vnum omnes conspirant, alioquin nauim sua diuisione in periculum adducerent. Ita quoque præfectos spiritualium & temporalium rerum simul eniti oportet, & in vnum omnes conspirare, vt Resp. nauis fluctus superet, & ad portum perueniat. Remex Paulus, Barieub Magum, velut procellam repulit, (Act. 13.) Apostoli remiges Pharisæorum fluctus retuderunt, (Act. 5.) hoc scripturæ remo, Si licet Deo magis parere quàm hominibus. Remex Athanasius & Hilarius in Arium, Basilius in Eonomium, Clemens in Gnosticos, Tertullianus in Hermogenem, Origenes in Celsum, Augustinus in Faustum & Pelagium, Cyprianus in Nouatum, Vigilius in Eutychen & Nestorium, Optatus in Parmenianum Donatistam, Epiphanius & Theodoretus in veteres & recentes sui sæculi hæreticos, Leo contra Priscillianum, velut contrarios, seu etiam aduersariis ventis impulsos fluctus decertarunt. Et ad eorum instar,

Quid quisque faciat

Cor vnum in naui.

Exempla remigum.

Scriptura remo Doctores æquora verrunt.

Officiũ Prælatorum.

Egerunt & in eos Episcopi censuris, anathemate, excommunicatione, iisque illos abs se reiecerunt. Sic Paulus Hymenæum & Alexandrum scribit se tradidisse Sathanæ, vt discerent non blasphemare. Ita Petrus Simonem Magum, Ioannes Nicolaitarum sectam à se interdixit. Quid enim non officij Prælatorum orta isthæc aduersus Ecclesiam tempestas requirat? Nimirùm (ait Chrysostomus homil. 51. in cap. 4. Matth.) sicut tubicen commisso prælio pugnantem exercitum circuit, & bellicos cantus in tuba decantant, milites animat ad virtutem: sic & sacerdos persecutione imminente, exponens populo fortissima martyrum & gloriosa certamina, illum ad virtutem patientiæ vehementer accendit. Idem igitur conentur Episcopi, Doctores, verbi ministri: nullum schisma, vnus omnium hîc sit animus. Hac ratione Basilius Magnus cùm videret Arianos corrumpendæ & occupandæ Cæsareæ occasionem à dissidio, quod ille cum Eusebio huius loci Episcopo habebat, assumere: Pontica monasteria reliquit, seq; vltrò Eusebio recõciliauit, vnòque impetu & disputationibus Arianos confudit. Hæc Nicephorus hist. Eccles. lib. 11. cap. 18. Et sicut Pontifices, Pastores, Doctores cæterique Ecclesiæ ministri idem cõtendere: ita & Principes, Duces, Comites, omnes denique Nobiles, Senatores, Iudices, Præsides, cæteriq; quibus gladius velut remus creditus est, idem conari debent. Non enim sine causa Princeps gladium portat, vindex in iram huic qui malè egit. Rom. 13. Principes missi sunt ad vindictam malefactorum, laudem verò bonorum. Ad eos enim Psaltes, (Ps. 2.) Et nunc Reges intelligite, erudimini qui iudicans terrã, seruite Domino in timore & exultate ei cum tremore, nequando irascatur Dominus, & pereatis de via iusta. Vnus sit omnium Ecclesiasticorum & Nobilium consensus, simul omnes remos suos attollant, simul deprimant. Ita fiet, vt omnibus pariter contendentibus ad nauis salutem, non frustra laborasse videantur. Alioquin, vt scribit Gregor. Nanz. Orat. 25. de se, ad eos qui cathedram Constantinopolitanam illum concupisse diuulgarant, subuersores & proditores potius quàm præfecti dicentur.

Chrysost.

Niceph.

Quod Principis munus.

Greg. Nãz.

Nunc igitur vbi de periculis, quibus obnoxij sumus, & de nostro officio diximus, sequitur vt ex ipsa Euangelica historia audiamus, quid nobis, quod nostrum est, facientibus, præstet Deus. Requirendum est scilicet, quid Apostolis tota nocte laborantibus successerit. Primò quidem, *Vidit eos Iesus laborantes in remigando.* Quoniam tu laborem & dolorem consideras: Vidisti Domine, ne sileas, & ne discedas à me. Videt quidem omnia, sed eos maximè qui in officio sunt. Considerauit & Israelitici populi clamorem (Exod. 3.) quia etsi ad horam auxilium differre videatur, inquit Beda in Ioannem, non patitur tamen suos tentari vltra id quod possunt, sed præstò est illorum necessitatibus. Sap. 4. Respectus eius in electos eius. Ps. 31. In via hac qua gradieris firmabo super te oculos meos.

3. *Quod nobis quod nostrũ est facientibus, præstet Deus.*

Beda.

2. *Et circa quartam noctis vigiliam venit ad eos ambulans supra mare.* Ioannes. *Cùm remigassent ergo fermè stadia viginti quinque, aut triginta.* ἀμφὶ τετάρτην φυλακὴν. Est autem φυλακὴ, custodia, excubatio, & præsidium. Vigilia ergo dicitur, qualis præsidiariis militibus in vsu est: Vnde & Psaltes: A custodia matutina vsque ad noctem speret Israël in Domino. Nimirùm nox in quatuor vigilias distribui potest, 1. in serotinum tempus, 2. intempestiuum, media scilicet nocte, 3. gallicinium, circa tertiam horam, post mediam noctem, 4. antelucanum, mane summo. Has enim noctis & vigiliarum partes Dominus assignat, Marc. 13. his verbis: Vigilate, quia nescitis quando dominus domus veniat: serò, an media nocte, an galli cãtu, an manè. Hinc patet penè tota nocte discipulos in remigando nauigasse. Porrò Theophyl. Non statim (inquit) illis assistit, sed tota nocte sinit in tempestate versari, vt doceat fortes esse, & non in principio tentationum sperandam requiem. D. August. tom. 8. in Ps. 92. Turbabatur (inquit) mare, fluctuabat nauicula. Nauicula, Ecclesia est: mare, sæculum est. Venit Dominus, ambulauit supra mare, & pressit fluctus spumantes & magnos. Potestates scilicet & Reges crediderunt Christo, & subiugati sunt. An non enim depressi sunt Tyrannorum in Ecclesiam assultus? Planè illis (ait Theodoret. serm. 9. affect. Græc. de Legibus) persimiles inuenti sunt, qui flammam quidem restinguere concupiscunt: oleum verò fatui instillantes, ardentiorem illam efficiunt: ac velut quondam rubus ille, quem vidit Moses, ardore ignis nõ est absumptus: ita nec Christianos impiorum bellis petitos, tela hostilia consumpserunt. Porrò distribuunt nonnulli mysticè quatuor istas noctis vigilias, in quatuor Ecclesiæ ætates, quibus nobis continuæ sunt vt in bellis excubiæ, cùm vndique vrgeant & affluant inimici. Prima quidem ætas tempus Apostolorum est, quo velut in iuuenta, tenera sensim increscebat Ecclesia. Verumtamen eius successibus, & velut fœlici nauigationi, turbulentissimi fluctus, obstiterunt Scribæ, Pharisæi, Herodiani, Essæi, Samaritæ Sadducæi, Simoniani, Mænãdriani, Cherintiani, Ebionitæ, Gnostici, Apelliani, Cerdoniani, Marcionitæ, Psychici, Nicolaitæ, Saturniani, Basilidiani, Caini, Ophitæ, Valẽtiniani, Lucaniani, Sethoitæ, & Pseudoapostoli. Tũ etiá contra illã Barbari, Gentiles, Philosophi, Athei, Tyranni. Contra tot fluctus, Apostolorum solicitudo & constãtia necessaria fuit. Secunda vigilia, seu ætas Ecclesiæ, adinstar feruentis adolescentiæ se habuit: hoc fuit sæculum Martyrum, quo Decij, Domitiani, Diocletiani, Iuliani, Valentis, & Barbararum nationum: hæreticorum quoque, Montani, Praxeæ, Hermogenis, Tatiani, Arij, Macedonij, Eustathij, Eunomij, Manetis, Fausti, Priscilliani, Nouati, Donati, Pelagij, cæterorúmque fluctus excitati sunt: quos & scripturis, & constanti confessione retundere oportuit. Ideò (Heb. 11.) sancti ludibria & verbera experti, insuper & vincula & carceres, lapidati

Theoph.

August.

Ecclesia agitari, non autem vt mergi potest.

Theod.

Quæ vigilia noctis homo.

sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladij mortui sunt. Hæc tempestas media nocte, id est, tenebris ignorantiæ & peccatorum ingrauescentibus contigit. Tertia vigilia, seu virilis ætas Ecclesiæ, tempus Confessorum seu illustrium Ecclesiæ Doctorum fuit. Hoc enim tempore florescere, & à barbaris Ecclesia saltem aliquandiu quiescere cœpit. Tum verò & hæretici quos diximus, & alij permulti nauem istam obruere conati sunt, vt Sabelliani, Luciferiani, Apollinares, Nestoriani, Eutychiani, Iconoclastæ. Et vt maiore impetu nauis ista concuteretur. Sathan seu Behemoth concitauit & in hæresim aliquam, aut Arij, aut Donati, cæterorúmve allectos Scythas, Gothos, VVandalos. Nec defuerunt Athei, Apostatæ, Iudæi: nostris etiam temporibus VValdenses, Hussitæ, VViclephitæ, Taboritæ, Berengariani, Picardiani, Adamiani, Iudabeszarij, cæterísque huius generis, qui ventis diuersarum opinionum impulsi, hinc & inde nauem Ecclesiæ impeterent. Atque vtinam, vt olim Augustinus, Athanasius, Ambrosius, Greg. Nanzianzenus, Greg. Nyssenus, Basilius, Arnobius, Fulgentius, Cyrill. Alexandrinus. Cyrill. Hierosolymitanus, Cyprianus, Hieronymus, Leo Maximus, Hilarius, cæteríque Patres inuigilarunt, sic & nostro tempore sint, qui verbo & scripto tot monstra impetant. Sic enim Basilius Epist. 61. ad Episcopos & fratres, qui in Occidente erant, scribés ea quæ ab Arianis patiebantur, adaptat hanc nauis historiam. Etenim, inquit, laborat hîc, fratres, & defatigata est frequenti aduersariorum insultu Ecclesia, quemadmodum nauigium in medio maris, aliis post alios vndarum fluctibus agitatur, nisi citò Dominus pro sua bonitate nos respexerit. Exaggerat autem noctem illam, seu perturbatum rerum statum, his verbis. Tribulationes nostræ, vel nobis tacentibus, vobis sunt cognitę. Mundi sapientia primas tenet, crucis gloriam abominans. Patrum dogmata contemnuntur, Apostolicæ traditiones annihilantur, recentiorum hominum inuenta Ecclesiis inferuntur, pastores abiguntur, lupi introducũtur, qui Christi gregem discerpant: domus oratoriæ deseruntur à cœtu. His fluctibus olim & nunc etiam Ecclesia opprimitur. Contra tot fluctus, ventósque contrarios, Basilius omnium maximè Episcoporũ manus requirit: vt si quædam commotio spiritus, & viscerum miseratio in illis est, commoueantur ad auxilium. Arripite, inquit, pietatis zelum, eripite nos ex hac tẽpestate. Hoc vel in ipsa quarta noctis vigilia, in decrepita ætate, in maxima Ecclesiæ persecutione cõtra Antichristi membra requiretur. Hoc enim, vt ex Daniel. 12. Christus Matth. 24. docet, erit tempus, quale non fuit ex eo, ex quo Gentes esse cœperunt. Tum Sathan seducturus est quatuor orbis partes, cum diabolus venturus est, habens iram magnam, videns quòd modicum tempus habeat. Cæterùm quòd Christus à solitudine & monte, in quem secesserat oraturus, suis periclitantibus præstò est: docet etiam eos, qui solitariam vitam professi sunt, posse ex Eremi penetralibus in ciuitates se conferre, vbi fideles instruant, & confirment. Id Nicephorus hist. Eccles. lib. 11. cap 25. duobus probat exẽplis, Aphraatis scilicet, & Iuliani, qui etsi solitudine primùm concluderentur, idem tamen fecerunt, grassantibus Arianis. Quieto enim vitæ instituto, gregis Christi salutem vterque prætulit. Aphraates enim Antiochiæ docebat, Valente Ariano Imperatore hic etiam commorante. Et cùm relictam solitudinem Imperator illi exprobraret: Age, inquit, Imperator, si puella essem in conclaui abdita fusos manibus tractans, & lanificium meum curans, atque aliunde subitò conspicerem flammam exortam, & omni ex parte paternæ domui circumfusam, quid me tum facere oporteret? Dic, te per Deum oro, nunquidne me sic sedere, & penates patrios conflagrantes conspicere, ignémque proserpentem expectare: an conclaui statim relicto sursum & deorsum currere, aquam in manibus habere, & omnibus modis flammam extinguere conaret? Itidem cùm tu in paternam domũ (Ecclesiam) quasi fulmen quoddam incideris, & interiorem pietatem omni igne vastes: vndique concurrimus, flammam gliscentem extinguere satagentes. Quibus vtique verbis prudentissimè docuit, Monachos, necessitate postulante, solitudine relicta, ad populum ministrandi verbi gratia se conferre posse. Ibidem refert & Nicephorus, ea tempestate ab Episcopis Catholicis, Iulianum ex Eremo euocatum, sic populo concionatum fuisse, & concionando miracula edidisse, vt Antiochena ciuitas priùs hæresi Ariana infecta, ad fidem orthodoxam reduceretur. Ita omnibus in eandem nauis salutem contendentibus, domari & superari contrarios fluctus contingit. Hanc nobis confidentiam Christus relinquit, cùm circa quartam noctis vigiliam venit ad suos, *ambulans supra mare*. Hoc quidem facto, vt sensibiles, ita spirituales doctrinarum peruersarum fluctus domare se posse docuit. Mirabile autem hoc, sed Christo facile, vt qui corpus suis qualitatibus eximere potuerit, cùm voluit. Nec proinde audiendi erunt, qui corpus illud fantasticum fuisse, aut corporale pondus nunquam habuisse, vt Theodorus quondam Phalaritanus Episcopus, dixerunt: Nimirùm, num & verum & ponderosum naturá corpus habuit Petrus, qui etiam super aquas ambulauit? Matth. 14. Psalm. 76. In mari Domine via tua. Iob. 9. Graditur enim super fluctus maris. Eccles. 24. Qui dicere potest, In fluctibus maris ambulaui. Cæterùm D. Dionysius Areopag. lib. de diuin. nominib. cap. 2. par. 1. vt ignoramus quomodo de virgine natus sit, (ait) ita quomodo super mare ambulauerit. Hoc enim fuit virtutis diuinæ. Porrò non mutatione corporis in spiritum ambulauit Dominus supra mare, ait D. Iustin. Martyr, q. 117. ad Orthodox. sed diuina sua potestate fecit, vt ambulari posset mare, quod ambulari alioquin non potest: idque non solùm suo, sed & Petri corpori donauit. Exemit ergo quando voluit corpus suum, alioquin graue, naturaliter & ponderosum, suis qualitatibus: adeò vt sicut olim sub Helisæo ferrum è profundo Iordanis super aquas illius natauit, ita ipse & Petrus super mare ambulauerint. Pari quoque ratione obserua in Sacramentarios hæreticos, Christum in cœna nobis corpus suum exhibere, suis qualitatibus exemptum: non q. aut corpus illud fantasticum sit, aut non corpus, sed spiritus tantùm Christi præsens sit. Nam sicut ambulans supra mare, docet sui corporis qualitatibus innatis, etiam ablatis, veritatem superesse: idem quoque & in Eucharistia. Cæterùm qui fluctus contriuit, qui confregit capita draconum in aquis, num etiam conculcabit & hæreticorum quantumuis turbulentos fluctus? Gregor. Nanzianz. Orat. 22. ad Heronem: Fuit, inquit, tempus, cùm ab hæresibus tranquilli essemus: cùm cessassent Simones, Marciones, Valentini, Basilides, Cherintique & Carpocrates, & omnes illorum nugæ & monstra, quæ pro bono contra creatorem pugnabant: deinde in proprio submersi fuere profundo, omniaque, vt dignum erat, sunt silentio obruta. Montani verò spiritus malignus, Manis caligo, Nouati quoque audacia, seu puerilitas, Sabelliique malum euanuit, nec in re vlla Ecclesiam læsit. Ita Christi virtus, sanctorumque Pontificum & Ecclesiæ doctorum vigiliæ, hæreticorum furorem superarunt. Sic *venit* in auxilium suorum Christus, *& volebat*, id est, simulabat se velle, *præterire eos*. Sic (Luc. 24.) finxit se longiùs ire, & e mora tempestate dormiisse dicitur in naui, (Matth. 8.) qui tamen pro suis vigilabat. Et sicut dissimulat peccata hominum propter pœnitentiam, (Sap. 11.) ita videtur aliquando denegare auxilium, ad nostræ fidei probationem. Probatio enim fidei nostræ patientiam operatur, patientia autem opus perfectum habet. Si quando igitur nos præterire videtur Dominus, confidamus, nec statim animum deponamus. Clamemus cum Psalte, (Psal. 9.) Vt quid Domine recessisti longè, despicis in opportunitatibus, in tribulatione. Attendamus quibus Moses precibus populum munierit, ad Dei opem implorandam, cum arcam per solitudinem circũduceret. Num. 10. Cùm enim ipsa eleuaretur, dicebat, Surge Domine, & dissipentur inimici tui, & fugiant qui oderunt te, à facie tua. Cùm autem deponeretur, aiebat: Reuertere Domine ad multitudinem exercitus Israël. *At illi, vt viderunt eum ambulantem supra mare, putauerũt phantasma esse, & ex-*

Succurrendũ Ecclesia. Basilius.

Quando liceat Monachis solitariis egredi & concionari.

Nicephor.

Dio. Areop.

Iustin. Mar.

Greg. Naz.

clama

clamauerunt: omnes enim viderunt, & conturbati sunt. Phan-
Suidas. tasma, inquit Suidas in historicis, spectrum est aut figura
& species alicuius rei, cuiusmodi in somnis existit. Illu-
sionem ergo esse putant, qualis noctu, & ex maris exhala-
tionibus nauigantibus solet obiici. Exclamant ergo præ
terrore, quòd ea species Domini sui sit, quo maximè in
tanto discrimine opus habebant. Mysticè verò turbati
fideles non omni spiritui credunt, non omni vento aut
fauori: & si videant inimicos suos domari, nondum ta-
A men plenè se iactant ereptos: ne tuba canant ante trium-
phum. Adeò se suáque ampliorem tribulationem exqui-
rere fatétur, & rerum mutationes apud se ruminant: om-
némque liberationem diuinæ bonitati adscribunt. Vnde
si quid illis boni obuenerit, ad Dominum exclamant, vt
August. non phantastico, sed vero auxilio releuentur. D. August.
lib. I. Quæst. Euang. cap. 15. Quod dixerunt discipuli phā-
tasma esse, (inquit) significat id quod dictum est, Cùm
venerit filius hominis, putas inueniet fidem super terram?
Quia quidem qui cesserint diabolo, de Christi aduentu
B dubitabunt. Quòd autem Petrus à Domino implorat au-
xilium ne mergatur, significat quibusdā tribulationibus
etiam post vltimam persecutionem, purgandam esse Ec-
clesiam. Quod & Paulus significat, dicens: Saluus erit, sic
tamen quasi per ignem. Quod sequitur vt adorantes om-
nes qui in naui erant dicerent, Verè filius Dei es, signifi-
cat claritatem eius tum manifestam futuram per speciem
iam videntibus, qui per fidem nunc ambulant. *Et statim*
locutus est eis, dicens: Confidite, ego sum, nolite timere. Loqui-
tur, vt infirmos cōfortet, cuius verbum animabus nostris
C panis est, qui cor hominis confirmat. Solo quippè Dei
verbo & creata sunt omnia, eadémque recreantur & sta-
biliuntur. Proinde quoties Christus ferè prostratam, &
mediis fluctibus immersam releuare decreuit Ecclesiam,
eam quidem per fideles verbi ministros alloquitur, qualis
olim erat & Paulus, qui Dominum in seipso præsentem
testabatur, dicens, (2. Cor. 3.) An experimentum quæri-
Primùm in aduersis opus est fide. tis illius, qui in me loquitur, Christus? *Confidite*, inquit:
quoniam primum omnium fide opus est, & his qui mare
Ruffinus. nauigant, & his qui semen humi iactant, ait Ruffinus in
Symbolo: quanto magis his qui contendunt, vt deuictis
D hæresibus ad securitatis portum perueniant? Ita monebat
non nisi sua prouidentia afflictionē hanc permitti ad suo-
Vinc. Lir. rum probationem. Vincentius Lirinensis libro suo in hæ-
reticorum nouationes, monet vt quoties hæreticorū me-
moria occurreret, eorum etiam qui Prophetæ, Episcopi,
aut Martyres fuerint, quales fuerunt Origenes & Tertul-
lianus: meminerimus id accidere ad nostram probationē.
Deut. 13. Si surrexerit in medio tui Propheta, aut qui som-
nium se vidisse dicat, &c. non audies verba Prophetæ il-
Hieron. lius, quia tentat vos Dominus Deus, vt palàm fiat, vtrum
diligatis eum, an non. *Ego sum.* Hieron. in Matt. Nec sub-
E iungit quis sit: vt vel ex voce sibi nota possent eum intel-
ligere, qui per obscuræ noctis tenebras loquebatur: vel
ipsum esse reperirent, quem locutum ad Moysen noue-
rant: (Exod. 3.) Hæc dices filiis Israël, Qui est, misit me
ad vos. Maiestatem ergo suam significat, vt & firmiùs in
eum nostra confidentia hæreat. *Ego sum*, ait. Quasi di-
cat: Fleant venti, debacchent Aquilones, ebulliant fluctus,
excitentur hæretici, schismatici & Tyranni: an nescitis
quòd omnia hæc sicut vestimentum veterascent, ego au-
tem idē permaneo? An ignoratis quòd data est mihi om-
nis potestas in cœlo & in terra? Matth. 28. Et portæ infe-
F ri non præualebunt aduersus Ecclesiam? Matth. 16. *Nolite*
timere, quasi non sit adiutor in tribulationibus. Si Deus
pro vobis, quis contra vos? Ecquis vobis noceat, si boni
æmulatores fueritis? Ioann. 14. Non turbetur cor vestrū,
neque formidet: creditis in Deum, & in me credite. Ita
nulla tribulatio nostram in Deum confidentiam concu-
Petri promptitudo & fides. tere debet. Hac concepta, *Respondens Petrus*, qui & cæte-
ris præficiendus erat & pro omnibus loqui debebat: *dixit*,
accedens nimirùm ad illam fiduciam quam Christus in-
gesserat: *Domine si tu es, iube me venire ad te super aquas.* qua-
si dicat: Si tu ipse es, quem & voce dignoscimus, Domi-
nus es vtique, & iubere potes. Hester. 13. Domine, in di-
tione tua cuncta sunt posita, & non est qui tuæ possit resi-
stere voluntati. *Iube* ergo: tuum scilicet iubere, nostrum
parere & obsequi. Non dixit, Ora vt veniam ad te, sed
iube. Percussit vtique Helias & Helisæus pallio suo aquas
Iordanis, & diuisæ sunt, vt via facilis vtrique fieret: verùm
nec sine Domini inuocatione, cuius & ipsi serui erant.
Ideò Helisæus, cùm iam bis aquas percussisset, nec ad-
huc diuisæ essent, exclamauit: Vbi est Deus Heliæ etiam
nunc? At verò (Eccles. 8.) sermo tuus potestate plenus est.
Hieron. in Matt. In omnibus locis ardentissimæ fidei in- Hieron.
uenitur Petrus. Interrogatis discipulis, quem homines Ie-
A sum esse dicerent, Dei filium confitetur. Volētem ad pas-
sionem pergere, prohibet: & licet erret in sensu, tamen
non errat in affectu: nolens eum mori, quem filium Dei
fuerat paulò antè confessus. In montem cum Saluatore,
inter primos primus ascendit, & in passione solus sequi-
tur. Peccatum negationis, quod ex repētino timore des-
cenderat, amaris statim abluit lacrymis. Post passionem
cùm essent in lacu Genesareth, & piscarentur, & Domi-
nus staret in littore, aliis paulatim nauigantibus, ille non
B patitur moras, sed accinctus ependyte suo, statim præci-
pitatur in fluctus. Eodem igitur fidei ardore, quo semper,
nunc quoque cæteris tacentibus, credit se posse facere per
voluntatem magistri, quod ille poterat per naturam. Tu
præcipe, inquit, & illicò solidabuntur vndæ, leue fiet cor-
pus, quod per se est graue. *Et descendens Petrus de nauicula,*
ambulabat super aquam, vt veniret ad Iesum. Qui putans Do-
mini corpus ideò nō esse verum, quia super molles aquas
molle & aëreum incesserit: respondeant, quomodo am-
bulauerit Petrus, quem vtique verum hominem non ne-
C gabunt. Hæc Hieronymus. Factum hoc fidei omnia pos-
sibilia esse ostendit: nam pòst exprobrat ei diffidentiam,
propter quam submergebatur. *Videns vero ventum validum,*
timuit. & cum cœpisset mergi, clamauit, dicens. Domine saluum
me fac. Vt fide superamus omnia discrimina, sic quum dif- *Cur Petrus cœpit mergi.*
fidimus, minimum periculum potest nos obruere: mini-
ma tentatio & minima hæresis nobis præualere potest.
Ardebat animi fides, sed humana fragilitas in profun-
dum trahebat: paulum ergo relinquitur tentationi, vt
augeatur fides: & intelligat se non facilitate postulatio-
nis, sed potentia Domini conseruatum. Thomas in Matt. Thom.
D Ita voluit Petri infirmitatem dignosci ab eo, qui pro-
pria virtute super aquas ambulabat. Sic Paulus de seipso
scribit, 2. Cor. 12. Ne magnitudo reuelationum extollat
me, datus est mihi stimulus carnis meæ, Angelus Satha-
næ, qui me colaphizet. Hoc etiam fecit ad compescen-
dam æmulationem discipulorum, quæ viso Petri miracu-
lo statim sedata est. Cæterùm Albertus Mag. in Matth. Albert.
meditatur paucos esse adeò in fide constantes, qui nō ali-
quando periculorum præsentium timore concutiantur.
Helias enim primò audacter Achab occurrit, illū arguit,
populum conuocauit, Prophetas Baal occidit, (3. Reg. 18.)
E & idem tamen postea fugiens Iesabelem timuit, (3. Reg.
19.) Moyses etiam Pharaonem veritus fugit, Exod. 2. Da-
uid Absalonem. 2. Reg. 15. *Cœperat Petrus mergi*, & dicere
poterat id Psaltis, (Psal. 68.) Veni in altitudinem maris,
& tēpestas demersit me. *Et clamauit* adinstar Ionæ, (c. 2.)
Clamaui ad Dominum de ventre inferi, & exaudiuit me.
Domine saluum me fac. 2. Par. 20. Cū enim ignoramus quid
agere debeamus, hoc solum residui habemus, vt oculos
nostros dirigamus ad te. *Et continuò Iesus extendens manum,*
apprehendit eum: Non expectauit suffocationem Petri, sed
in tempore ei succurrit. 2. Pet. 2. Nouit Dominus pios de
F tentatione eripere. Esa. 45. Protegat te dextera iusti mei.
Sic (Matth. 8.) extendens manum tetigit leprosum, dicēs:
Volo, mundare. Et apprehendit manu focum Petri. Hac
autem manus porrectione, auxilium significatur. Ps. 143.
Emitte manum tuam de alto, eripe me, & libera me de
aquis multis. Iob. 14. Operi manuum tuarum porriges
dexteram. *Et ait illi, Modicæ fidei, quare dubitasti?* Non enim
eius fides adinstar grani synapis fuit, quod quāto plus te-
ritur, magis redolet. (Matth. 17.) Sic Matth. 8. Quid ti-
midi estis, modicæ fidei? Quid si Petro, qui tanta fide
prius rogauerat, vt veniret super aquas, dicitur, Modicæ
fidei? quid nobis dicendum est, qui huius fidei ne mini- *Fidei commendatio.*
mam quidem habemus portiunculam? Hæc sola dubitatio

& hæsitantia concutit Catholicos. statim atque Ecclesia hæresibus, aut schismatibus impetita fuerit. *Et ascendit ad illos in nauim, & cessauit ventus.* Vbi Christus, ibi securitas: vbi Sathan, ibi periculum. Nauis ob Ionam turbatur: ob Achan (Iosu.7.) totus Israël periclitatur. At ob decem iustus paratus erat Dominus parcere quinque vrbibus, Genes.18. Ita Christus se maris, ventorumque Dominũ ostẽdit: de quo Psaltes, Tempestates maris tu mitigas. & Psal. 106. Dixit, & stetit spiritus procellæ. Eccl.43. In sermone eius siluit ventus. Et hic est scilicet, qui post tot persecutiones Ecclesiæ suæ pacem redditurus est. Tob.3. Post tẽpestatem tranquillum facis: & post fletum & lacrymationem, exultationem & gaudium infundis. *Et plus magis intra se stupebant.* Ἐξίσταντο, vt qui præ admonitione non essent apud se. Quis enim non modò seipsum, sed & vniuersum rerum apparentium ordinem transgrediatur, si semel ad contemplanda Dei opera animum conuerterit? *Erat cor eorum obcæcatum, καρδία πεπωρωμένη,* cor obduratũ quasi callo aliquo. πώρωσις enim callus est. Hîc autem spiritualiter sumitur pro difficultate credendi discipulorum, & ratione carnis, quæ minus in diuinis intelligendis proficit. *Non enim intellexerant de panibus*, neque aduerterant ex tam insigni panum multiplicatione, quantam spem & maiestatem de Christo suo concipere deberent: non enim de auxilio diffidissent. Nam qui famelicis prouidit, nõ potuit afflictis discipulis succurrere. Et nunc quidem, quia sacramentarij panem Euangelicum & Eucharisticum nõ norunt, plus magis & stupent, & intra se dubitant. *Et cùm transfretassent, venerunt in terram Genezareth, & applicuerunt. Cùmque egressi essent de naui, continuo cognouerunt eum.* Hieronym. in Matt. Si sciremus quid in nostra lingua resonaret Genezareth, intelligeremus quomodo Iesus per typum Apostolorum & nauis, Ecclesiam de persecutione & naufragio liberatam traducat ad littus, & in tranquillissimo portu faciat requiescere. Erat autem Genezara ex altera extremitate lacus, quasi ex opposito Capharnaum, non tamen in vlteriori ripa. Videtur autem maximè de accolis huius loci dictum, quòd cognouerint eum: cùm de his subsequentia intelligantur. Cæterùm sicut ad ipsum portum cùm deuenisset nauis, Christus agnitus est: ita cùm Ecclesia à tempestatibus ad asylum & securitatem deuenerit, omni falsa doctrina sopita, agnoscetur rex regum, & Dominus dominantium. *Et percurrentes vniuersam regionem illam, &c. Et quocunque introibat in vicos, vel in villas, aut ciuitates in plateis ponebant infirmos. &c.* Et eo patet, quam plebs ista de Christo opinionem habuerit: scilicet eum & saluatorem, & medicum omnium esse. Mysticè verò cùm ad portũ Ecclesiæ, Christi beneficio peruenerit, prostratis Pseudoprophetis, tum qui constãtiores fuerint, regiones suas percurrent, & eos qui ob simplicitatẽ ab impietatis magistris seducti fuerãt, ad Christum per sanam doctrinam & conuersationem deferent, vbicunque eum in fideli congregatione esse intellexerint: & pro his frequẽtes orationes fundent, vt vel fimbriam vestimenti Christi tangant, id est, misericordiæ illius guttulam assequantur. Nam quod hîc fimbria, mysticè à muliere Chananæa mica, & à diuite guttula dicitur, Matth.15. & Luc.16. Certi quippè erunt omnes, quòd quæuis a Deo eis collata fuerit gratia, profutura sit ad salutem. *Et quotquot tangebant eum, salui fiebant.* En quanta Christi virtus, vt quæ in corpus, imò & in veste redundaret. Hinc probatio virtutis sanctissimarũ reliquiarum, de qua aliquando fusiùs. Et vt sanandis corporibus virtutem vestibus suis communicabat, ita vim sanandi animas communicat sacramentis. Adeò virtutem suam semper signis visibilibus exhibuit. Cæterùm cùm prostratus fuerit Antichristus: eorum qui exciderant, alij partim terrore signorum, partim ruina Pseudoprophetarum, partim consolatione bonorum conuertentur: & quasi tetigissent fimbriam Christi, extremum scilicet militantis Ecclesiæ, salui fient. Beatus enim (ait Daniel capit.12.) qui expectat, & peruenit vsque ad dies mille trecentos triginta quinque. Hoc etiam fusiùs pandit diuus Hippolytus Martyr serm. de Antichristo, & D. Effrem, serm. de eodem. Chrysost. hom.52. Oper. prioris in Matth. Tangamus ergo etiam nos fimbriam vestimenti eius, imò verò totum Christum. Ipsum enim, si volumus, non vestis solùm, sed corpus ipsius nobis propositũ est, non vt tangamus solummodò, sed vt comedamus & saturemur. Adeamus ergo Christum singuli ægrotantes, magna cum fide. Nam si qui fimbriam vestimenti eius tũc tetigerunt, rectè omnes conualuerunt: quanto magis corroborabimur, si totum in nobis habeamus? Cum fide autem accedere, non est vt tantummodò corpus propositum accipias: verumetiam multò magis, vt mundo corde tangas, & sic ad illud, vt & ad Christum ipsum accedas.

Panum miraculo in memoriam reuocãdum ad fidei confirmationem.

Hieron.

Mystica ratio huius facti.

Virtus Christi etiam in vestimentis.

Hippolyt. Effrem. Chrysost. Quid tangere Christi fimbriam.

Preparatis per magnum illud in panibus miraculum turbarum animis, Christus statim in Capernaum, quò turbæ iam conuenerant, de maximo suæ carnis in cibum, & sanguinis in potum loquitur. Vbi & Christus suam authoritatem à Patre, necessarium autem nostrum ad eum accessum & fidem docet, & de manducatione spirituali loquitur.

Matth.	Marc.	Luc.	Ioan 6.
			Altera die, turba quæ stabat trans mare, vidit quia nauicula alia non erat ibi nisi vna, & quia non introisset cum discipulis suis Iesus in nauim, sed soli discipuli eius abiissent: aliæ verò superuenerunt naues à Tyberiade iuxta locum vbi manducauerant panem, gratias agentes Deo. Cùm ergo vidisset turba, quia Iesus non esset ibi, neque discipuli eius, ascenderunt in nauiculas, & venerunt Capharnaum, quærentes Iesum. Et cùm inuenissent eum trans mare, dixerunt ei, Rabbi, quando huc venisti? Respondit eis Iesus, & dixit, Amen, amen dico vobis, quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducastis ex panibus, & saturati estis. Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam quem filius hominis dabit vobis: hunc enim pater signauit Deus. Dixerunt ergo ad eum, Quid faciemus vt operemur opera Dei? Respondit Iesus, & dixit eis, Hoc est opus Dei, vt credatis in eum quem misit ille. Dixerunt ergo ei, Quod ergo tu facis signum, vt videamus, & credamus tibi? quid operaris? Patres nostri manducauerunt manna in deserto sicut scriptum est. Panem de cœlo dedit eis manducare. Dixit ergo eis Iesus, Amen, amen dico vobis, non Moyses dedit vobis panem de cœlo, sed Pater meus dat vobis panem de cœlo verum. Panis enim verus est qui de cœlo descendit, & dat vitam mundo. Dixerunt ergo ad eum, Domine, semper da nobis panem hunc. Dixit autem eis Iesus, Ego sum panis vitæ: qui venit ad me, non esuriet: & qui credit in me, non sitiet vnquam. Sed dixi vobis, quia & vidistis me, & non credidistis. Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet: & eum qui venit ad me, non eiiciam foras: quia descendi de cœlo, vt non faciam voluntatem meam, sed voluntatẽ eius qui misit me. Hæc est enim voluntas eius qui misit me, Patris: vt omne quod dedit mihi, non perdam ex eo, sed resuscitẽ illud in nouissimo die. Hæc est autem voluntas Patris mei qui misit me, vt omnis qui videt filium, & credit in eum, habeat vitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die. Murmurabant ergo Iudæi de illo, quia dixisset, Ego sum panis viuus qui de cœlo descendi, & dicebant, Nonne hic est filius Ioseph, cuius nos nouimus patrem & matrem? Quomodo ergo dicit hic, Quia de cœlo descendi? Respondit ergo Iesus, & dixit eis, Nolite murmurare in inuicem: nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum, & ego resuscitabo eum in nouissimo die. Est scriptum in Prophetis, Et erunt omnes docibiles Dei. Omnis qui audiuit à Patre, & didicit, venit ad me. Non quia Patrem vidit quisquam, nisi is qui est à Deo, hic vidit Patrem. Amen, amen dico vobis, qui credit in me, habet vitam æternam. Ego sum panis vitæ. Patres vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt. Hic est panis de cœlo descendens, vt si quis ex ipso manducauerit, non moriatur. Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi. Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum.

Introductio.

PATERFAMILIAS omnibus domesticis prouidet, filiis, seruis, brutis etiam animantibus, & pro cuiusque ratione, cibum illis com nodum largitur. Nec enim omnibus animantibus omnia, sed his fœnum illis panis velior est. Nec bonum est sumere panem de manu filiorum, & mittere canibus, vt monet Christus. Alia seruis, alia filiis dantur. Ad eum sanè modum Deus optimus nobis, imò & vniuersis animantibus victum suppeditat. Dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum. Qui producit in montibus fœnum, & herbam seruituti hominum. Sed & homines velut in familia sua primos cibo suo donant. Gregor. Nyssen. serm. catech. de diuinis sacr. cap. 37. Porrò quia duplex est, quippè qui & anima & corpore constet: idcireò in vtriusque gratiam cibum largitus est. Nam corpus cum brutis suos cibos habet. Illud enim maxima ex parte brutum est: nutritur pane, carnibus cæterisque esculentis. Anima diuinior, & ad Angelicam accedens naturam, cibo inuisibili vtitur: nutritur enim diuino hîc verbo, seu summi boni meditatione, & spirituali gratia: & tandem vbi è corpore emigrauerit, satiabitur cùm apparuerit gloria Dei. Porrò corporalis cibus cómunis est etiã omnibus infidelibus, Turcis, barbaris, hæreticis, & impiis: spiritualis verò solis fidelibus communicatur. Vterque sanè patribus illis qui sub lege naturæ, & iis qui sub Mosaica fuerunt, datus est: habuerunt panem communem, quo corpora sua fouerent: habuerunt spiritualem, verbum scilicet Dei, quo per fidem animæ illorum pascerentur. Neque verò satis esse Deus ille opt. existimauit, si seorsim corpus, seorsim anima suum cibum haberet, nisi & vtrique simul conuenientem panem largiretur. Sicut enim vnione suppositi caro & anima coniunguntur, vnúmque hominem efficiunt: ita vtrique carni & animæ conuenientem cibum largitus est, qui vtrunque connecteret, & ad immortalitatem nutriret. Hunc nobis per Christum suum donauit: imò hic nobis ipse Christus est, ipsa eius caro, ipse sanguis, quo & animæ & corpora nostra in vitam æternam aluntur. De his omnibus cibis hoc in capite disseritur, de communi, de spirituali, & de esu carnis, & sanguinis Christi. Ad communem cibum referuntur quinque panes illi & duo pisces, quibus quinque millia hominum satiati sunt. Incidit etiam mentio Man è cœlo, sed ex quo melioris cibi argumentum ducas. Loquitur tandem de spirituali cibo, qui duobus modis nobis per fidem in Christo communicatur. Aut enim participes efficimur diuinitatis eius, aut spiritualiter communicamus illius humanitatis merito, & passioni. Hoc spirituali pane mens nostra reficitur. Verùm superest & alius panis, quo simul & anima & caro nostra nutriantur, quẽ quarto loco se daturum esse pollicetur: datum autem in Cœna esse reliqui narrant Euangelistæ. Cæterùm expresso consilio Ioannes hanc Christi promissionem, à cæteris tamen Euangelistis omissam, describit: vt hæreticos, qui rum ipso senc, Christi carnis veritatem, & sacrosancta Christianorum mysteria reiiciebant, confunderet. Ideò scilicet priori sui Euangelij capite, (scilicet 5.) Baptismi virtutem ex piscinæ Probaticæ miraculo arguit, vt nemo dubitet hominem ab omni spirituali immunditia baptismo curari, cùm & illi, qui in piscinam mergerentur post motionem aquæ, sanarentur à quacunque detinerentur infirmitate. Adiecit & subsequenti capite, statim initio, miraculum de quinque panibus, vt ex eo velut manifesto argumento non reiiciendum Eucharistiæ mysterium ostenderet. Nam si tantilli panes, quinque millia hominum, quanto magis caro Christi illam sumentes reficiet? Si benedictione tanta virtus illis panibus data est, quid mirandum in Eucharistia, in qua & benedictio, & gratiarum actio, & expressa donatio est? Si nihil decreuit quinque panibus, sed duodecim fragmentorum cophini remanserunt: quid decrescet Christi corpori? Si æqualem habuerunt portionem Apostoli in quinque panibus, quid mirum, si æqualem habuerunt potestatem in consecrando Christi corpore? Si vere isti nutriti sunt, absque panis diminutione: quis dubitat verè nostras animas & corpora Christi corpore & sãguine vesci, quæ tamen integra perseuerent? Ergo quoniam de hoc mysterio statim dicturus erat, ideò quàm hoc facile factu fuerit, Christus in ipsius cibi ratione ostendit. Ea propter Ioannes & Christi carnis, & ipsius mystici panis, virtutem, contra Gnosticos Ebionæos, & Cherinthianos, ab expresso Christi miraculo, eiúsque promissione in Capernaum facta demonstrat. Irenæus lib. 1. in hære. c. 18. Quidam enim (hæretici) hæc omnia (sensibilia, quæ ad sacramentorum confectionem requiruntur) recusantes, dicunt, Non oportere inenarrabilis & inuisibilis virtutis mysterium, per visibiles & corruptibiles perfici creaturas, & ea quæ mente concipi non possunt, & incorporalia & insensibilia per sensibilia & corporalia. Esse autem perfectam redemptionẽ, ipsam agnitionem inenarrabilis magnitudinis. At verò promisit & Christus se panem carnem suam daturum: & idem ipse hoc perficiens, acceptum panem corpus suum fecit, & ita sub visibilibus signis corpus inuisibili modo porrexit. Ita Christus hanc hæresim suis & verbis & miraculis cõfudit. Statim enim atque turbas illas pauit, sese ad iter Capernaum accinxit: vt hoc miraculo, quasi excitatis omnium animis, & de sua potentia instructis, maiora mysteria promulgaret. Cæterùm, quoniam non tantùm prænidebat Christus schisma magnum crastino orturum, cùm de sua carne & sãguine dissereret: sed & multos discipulos scandalizatos iri, & retrò abituros: prænouerat quoque multas sectas contra hoc mysterium excitandas: ideò ne turbarentur discipuli, sed certò cõfiderent, quòd & ipse tandem victor hos omnes suis pedibus submitteret: certa prouidentia permisit, vt mari contrario, & ventis aduersis, nauis eorum periclitari videretur: vt dum venti præualerent, ipsos solo imperio obstrueret, mare feruens prosterneret, fluctusque conculcaret. Ideò scilicet dicebat: Confidite, ego sum, nolite timere. Conturbati quidem discipuli existimabant phantasma esse, *non enim intellexerant de panibus*, inquit Euangelista. Ex his enim in deserto multiplicatis, eius potentiam discere debuerant, & inde ad Eucharisticum panem, de quo statim dicturus erat, præparati. Hæc enim, quibus illos affatus est, talia erant, ac si dixisset: Quid etiam tandem vos, cæteríque fideles timeatis? Licet statim exurgant Capernaitæ, & scandalizati retrò abeant, dicentes, Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum? Licet & circa quartam noctis vigiliam, instante huius sæculi fine, Sacramentarij me mendacij nomine arguant, negéntque fieri posse, vt carnem meam in cibum porrigam: mementote quòd ego fluctus aduersos omnes contriui, ventis silentium imposui, nauem ad portum perduxi, infirmos curaui. Augustinus in Psalm. 92. Turbabatur mare, fluctuabat nauicula. Nauicula Ecclesia est, mare sæculum est. Venit Dominus, & ambulauit. Potestates scilicet & reges crediderunt Christo, & subiugati sunt. Itaque sic præparatis omnium animis venit in Capernaum. *Altera autem die* (post miraculum quinque panum: siquidem nocte interiecta, Apostoli ad portum perducti sunt) *turba quæ stabat trans mare Tyberiadis*, ex opposito vrbis Capernaum, circa locum, quo die præcedenti à Christo pasta fuerat: non inueniens Iesum, ad portum redit, quo nauicula Iesu & discipulorum eius consederat: & *vidit*, seu perpendere secum cœpit, *quia pridie nauicula alia non erat ibi*, in ipso portu, ad quem confluebant, *nisi vna*, quam vespera hesternæ diei conscenderant discipuli. Sed & certò sciebant, *quia cum non introisset Iesus nauim cum discipulis suis, sed quod soli discipuli eius abiissent*. Ea propter existimabant eum adhuc in monte, quem ascenderat, agere, nihil suspicati de sedato mari, tranquillitate facta, & ipso pedibus super fluctus ambulante. Interim verò dum hic morarentur, fortasse Christi descensum expectantes, *aliæ superuenerunt naues à Tyberiade*, vrbe non longè posita, *iuxta locum vbi manducauerant panem*, & tot tam paucis panibus hominum millia saturati fuerant: *gratias agentes Deo* de tam insigni miraculo.

Greg. Nyss.

Christus multiplicem dedit panem.

1. Panis corporis.

2. Panis animæ solius.

3. Panis vtriusque.

Quis panis animæ simul & corporis.

Omnes circumstantiæ miraculorũ probant veritatem mysteriorum.

1. 2. 3. 4. 5.

Irenæus.

Christus Sacramentarios verbis & factis elidit.

August.

Narratio.

Theoph. Euthy.

Cum ergo vidisset turba, quia Iesus non esset ibi, neque discipuli eius, (illum enim forsan in ipso monte, ad quê secesserat, requisierunt) suspicati sunt, vt Theophylactus obseruat, quòd mare pedes transierit: aut (vt Euthymius in Ioan.) quòd pedestri itinere circa mare abiisset in Capernaum, quò plurimùm diuersari solebat. *Et ascenderunt in nauiculas illas*, quæ superuenerant, *& venerunt Capernaum, quærentes Iesum.* Laudata tam propensa in Christum eorum sollicitudo, vt nec tempore, nec itinere ab eo reuocentur. Isa.55. Quærite Dominum, dum inueniri potest. Psaltes: Quærite Dominum, & viuet anima vestra. Psal.79. Non discedimus à te, viuificabis nos.

A

Thomas.

Thomas in Ioann. c.6. Lect.3. Per hanc autem vnam nauem, quæ discipulorum & Domini fuit, Ecclesia designatur, vnica quidem vnitate fidei & sacramentorum. Ephes. 4. Vna fides, vnum baptisma.

Vna Christi ec.

Alia siquidem, quæ à Tyberiade, vrbe Romani Imperatoris cognomine notata, superuenerunt mercenariæ & quæstuosæ fuerunt, ideóque ad Christum non pertinuerunt: nisi quòd turbam illam carnalem lucri gratia, ad vlteriorem ripam, vt Christum quæreret, transposuerunt. Et hæ quidem typum gesserunt exterarum à Christo Ecclesiarum, quæ lucri & alicuius commodi gratia secesserunt a fide: & tamen accedere videntur ad similitudinem nauis, id est, Ecclesiæ Christi. 1. Tim. 4. Habentes quidem speciem sanctitatis, virtutem autem eius abnegantes. 2. Cor. 11. Transfigurat enim se Angelus tenebrarum in Angelum lucis.

B

Per hoc autem quòd Dominus Iesus non erat cum discipulis, significabatur visibilis quædam corporis separatio successura, statim atque ascendisset in cœlum, Matth. vltimo. In hac nauicula Christus obsequentes habet discipulos, ei succurrit, hanc è litiore & tutissimo cœlorum habitaculo prospicit, hanc ad portum deducit: in hac adoratur & colitur.

C

Eundem autem lacum, idem sæculum nauigant hæ & illa Christi nauicula: verùm illa non sine magna tempestate, cæteræ verò placido cursu traiiciunt. Nulla hic aduersarij venti, nulla fluctuum contrariorum mentio est. In quo videmus imaginem carnalium, dixerim & hæreticarum Ecclesiarum, quibus princeps huius mundi nullum negotium facessit: Catholicos interim & veros Christi fideles cribrans sicut triticum, & quasi leo rugiens circumiens, si quem deuorare possit.

Et cùm inuenissent eum, Iesum, *trans mare*, & nullo nauigio

D

vectum illum esse cognoscerent, valde obstupuerunt, & mirati sunt, quónam modo etiam tam breui in Capernaum aduenisset, quem in monte pernoctasse existimauerant. Et *dixerunt ei*, præ admiratione: *Rabbi*, magister, *quando huc venisti?*

Theoph.

Theophylactus in Ioann. Non supplicant & rogant quomodo transierit, neque quærunt de hoc signo: sed remissè dicunt, Quando huc venisti?

Chrysost.

Chrysostomus hom.42. in Ioann. Nisi quando pro quomodo, quis velit intelligi. Confert autem Chrysostom. Mosem Christo, vt maius etiam in Christo miraculum colligat. Transierunt, inquit, Mose duce, mare rubrum Iudæi: sed

E

magna differentia. Ille tanquam seruus, supplicando: Iesus propria & absoluta potestate transiuit. Illi austro tunc spirante, paruit aqua, & aridam præbuit transeuntibus: Iesum nihil à sua natura motum mare, vt Dominum, admirabiliùs prætulit, illud testatum: *Ambulans super mare*, tanquam super pauimentum.

Cyr. Alex.

Cyrillus Alexandrinus lib. 3. in Ioann. cap. 26. Itaque licèt affectum amoris oratio hæc significet: tamen stultè penitùs, ac pueriliter habetur. Non enim oportebat vanum quicquam aut inutile petere, cuius diuinas virtutes videbant. Quod enim ab hac interrogatione poterant emolumentum assequi? Sa-

F

pienter igitur sapientes interrogandi sunt, & imperito sermone taciturnitas præstantior est: vnde & sermo noster sale condiendus est, vt monet Apostolus, (Coloss.4.) Et Sapiens dicit (Eccles.5.) Si sermo cum intelligentia tibi est, ô fili, responde: sin verò non est, sit manus tua in ore tuo. *Respondit Iesus*, non ad quæstionem eorum, sed intentionem, *& dixit: Amen, amen dico vobis, quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia comedistis de panibus, & saturati estis.*

Chrysost.

Chrysost. hom.43. in Ioan. Non semper clementia & lenitate vtendum est, sed ignauus discipulus & ingenio crassior, acrioribus magistri stimulis, ab ignauia excitandus est: quem morem & hic & alibi, sæpenumerò Dei filius seruauit. Accedentibus enim turbis, & applaudentibus, vt humanam se gloriam contemnere, & eorum tantùm salutis curam habere ostendat, asperius respondet, neque iam hac, quàm eorum animi detegendi gratia. Duo igitur facit. Illorum enim carnales mentes arguit, qui temporalis commodi facilitate ducti Christum sequantur. Ac si diceret: Ob hanc sanè causam requiritis me, non vt ex signis, procedatis ad eorum quæ

A

credenda sunt contemplationem, & animas vestras pascatis: verum, quia saturati estis, ideò rursus aduenistis, vt corporali & quotidiano vestro victui prouideam. Addit demum quid potius requirendum sit.

August.

Augustinus tract. 25. in Ioann. Propter carnem me quæritis, inquit, non propter spiritum. Quòd multi non quærunt Iesum, nisi vt illis benè faciat, secundum tempus. Alius negotium habet, quærit intercessionem clericorum. Alius premitur à potentiore, fugit ad Ecclesiam. Alius apud se vult interueniri, apud eum, apud quem parum valet. Ille sic, ille sic. Impletur quotidie talibus Ecclesia. Vix quæ-

B

ritur Iesus propter Iesum.

Vix quæritur Iesus propter Iesum.

Gregor.

Gregor. lib.23. Moral. Sic per eum qui tum Christum quærebant, Dominus illos intra sanctam Ecclesiam detestatur, qui per sacros ordines ad Dominum propinquantes, non in eisdem ordinibus virtutum merita, sed subsidia vitæ præsentis exquirunt. Nec cogitant, quid videndo imitari debeant, sed quæ compendia percipiendo, satientur. Satiatos quippè de panibus Dominum sequi, est de sancta Ecclesia temporalia alimenta sumpsisse. Et non pro signis est Dominum, sed pro panibus quærere: ad religionis officium, non pro virtutibus, sed pro requirendis subsidiis inhiare.

Rupertus.

Rupertus

C

lib.6. in Ioann. Panes regis nostri Christi, sunt illi, qui pro mercede constituti, iusta & antiqua lege debentur his, qui altario deseruiunt. (Deuter.25. 1. Cor. 9.) Qui soli huic mercedi inhiant, & ob hanc solam sacri altaris ministerio se ingerunt, raptatores regis, & peruasores regni sunt: importunum ornantes solium, intempestiuum portantes subsellium.

Prælati mercenarij.

Hoc ergo quod illis rex noster dicit, tale est ac si hæc verba haberet. Vos vtique non me, sed mea diligitis: non quod sum ego, sed quod est sub me, quæritis: non mei, sed mensæ meæ amici estis. Manducastis ex panibus meis, & sufficit vobis, quia saturati

D

estis. Non enim iustitiam esuritis & sititis: sed solam carnis curam facitis in concupiscentiis. Et hæc est beatitudo vestra, totáque saturitas, ingredi pompaticè domum Domini, comedere agnum de grege, & vitulos de medio armenti. (Amos 6.) Cùm nihil aliud quærentes, canitis ad vocem Psalterij, sicut Dauid: putatis vos habere vasa cantici, & nihil patimini super contritione Ioseph. Verè enim non compatimini, neque compassione charitatis pascimini, in contemplatione signorum quæ videtis, id est, mysteriorum quæ in altari commemoratis.

Thomas.

Thomas Aquin. Lect. 3. in Ioann. c.6. Qui ergo non veniunt

E

ad Christum propter virtutem, quam in eo vident, sed quia saturati sunt panibus eius, huiusmodi, vt scribit Apostolus Philipp.3. non Christo, sed suo ventri seruiunt.

Cyrill.

Cyril. lib.3. in Ioan. cap.27. Religionem ergo Christi, atque charitatem amplectamur, non vt aliquid corporaliũ rerum assequamur, sed vt æternam inueniamus salutem. Nam qui hac re sic abutetur, eius occultam malitiã acerbè Dominus arguet. Sed quoniam graui ægritudine laborabant, quasi optimus medicus, duplex illis remedium, signi ac reprehensionis imponit. Non enim paruum signum est, quòd se nequaquam cogitationes illorũ igno-

F

rare ostenderit.

Albertus.

Albertus in Ioann. ex eo loco ostendit, quàm parum sit tuta in hominibus confidentia, qui gulæ & ventri obsequantur. Eccles.6. Est amicus socius mensæ, & non permanebit in tempore necessitatis. Prou. 19. Multi colunt personam potentis, & amici sunt dona tribuentis. Et hi statim atque inopia contigerit, non derelinquunt modò, sed & abominantur.

Ibit ad amissas nullus amicus opes.

Chrysost.

Chrysostom. hom. 44. in Ioann. Modestiùs tamen illos Christus coarguit, non gulæ & ventris seruos appellans

non tot miracula, quæ neque secuti fuerant, neque admirati. exprobrauit: neque etiam reprehensioni tantùm immoratur, sed & doctrinæ incumbit. *Operamini*, inquit, *non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam.* Ita scilicet a cibo communi, & corporali, ad panem spiritualem mentes eorum eleuat. Cibus ille communis perit. digeritur enim, & alteratur, neque ita nutrit, vt non post aliquod temporis interuallum alio cibo indigeamus: abijsse enim videtur, & euanuisse prioris cibi virtus. At verò cibus ille, ad quem contendimus, *quem filius hominis dabit vobis*, manducantem confortat, & in ipso permanet, quousque perducatur ad patriam. Cæterùm hoc loco abusi sunt quidam, quos refellit August. lib. de Opere Monach. qui ex eo quod Dominus dixit: *Operamini non cibum qui perit.* existimarunt corporalem omnem laborem prohiberi, maximè spiritualibus hominibus. Est autem hæc interpretatio peruersa, cùm ipse ulus propriis manibus laborauerit: & Thessal. 3. ita scribat: Qui furabatur, iam non furetur: magis autem laboret manibus suis. Et alibi: Qui non laborat, nec manducet. Albert. in Ioan. Ad intentionem ergo reuocandus erit sensus. Ille enim cibum qui nō perit, operatur: qui intentionem spiritualium ad lucrum temporale non refert. Sed & qui laborem temporalem per intentionem refert ad spiritualia, hic operatur cibum, qui non perit. Thomas in Ioann. Opus igitur nostrum, id est, principale studium & intentionem nostram dirigamus ad quærēdum cibum, qui ducit ad vitam æternam. Ad temporalia siquidem non debemus principaliter attendere, sed accessariè: id est, solùm ea procurare ratione corporis corruptibilis, quod sustentari oportet quamdiu in hac vita viuimus. Dionys. Carthusian. in Ioann. Primò enim quærendum est regnum Dei, & iustitia eius: & deinde licitum est, cum moderata sollicitudine, ac labore honesto quærere sustentacula vitæ, cibum, potum, vestitum, & domum. Psal. 27. Labores manuum tuarum manducabis: beatus es, & benè tibi erit. Huic verò, quod nunc loquitur, Operamini non cibum qui perit, concordat quod ait apud Matthæum, (cap. 6.) Ne solliciti sitis animæ vestræ, quid manducetis, neque corpori vestro, quid induamini. Quibus verbis nihil aliud intendit, nisi vt tanto sollicitiores simus pro interna refectione, quanto præstantior est immortalis anima corruptibili corpore. Hæc colliguntur ex Chrysostom. homil. 44. in Ioann. aut per compositionem hæc verba intelliguntur, ac si diceret, Operamini non tam cibum qui perit, quàm qui permanet in vitam æternam. Euthymius in Ioann Ita admonuit cibum corporalem obiter curare, animæ verò toto studio. Rupertus in Ioann. Cibus ille quo saturati estis, propter quem vos ad me venitis, vt iterum saturemini, quia iterum esurietis. quotidie perit, & quoties intrat in os, toties in ventrem vadit, & per secessum emittitur, & sic perit. Talem cibum non dico vt operemini, nō commoneo vt pro illo solliciti sitis: non inuito vt propter illum ad me veniatis. Non enim ad hoc in hunc mundum veni, vt impleam horrea vestra saturitate huiusmodi, & torcularia vino redundent: vnde amplius grauentur corpora vestra crapula & ebrietate, & curis huius sæculi. Iam quippè sufficit diei vestro malitia sua hæc: ita vt diem illum præuidere non possitis, qui tanquam laqueus superueniet vniuerso orbi. Sed illum potius cibum dico vt operemini, qui in hac vita mortali manducatus, ad hoc valet, ad hoc proficit, vt mundo det vitam æternam. Chrysost. tract. 25. in Ioann. Itaque, ò Iudæe, expectabas credo iterum panes manducare, iterum discumbere, iterum saginari: sed dixerat, Cibum qui non perit, sed qui permanet in vitam æternam. Quomodo dictum fuerat mulieri illi Samaritanæ: Si scires qui petit à te bibere, tu forsitan postulasses ab eo, & daret tibi aquam viuam. Cum illa diceret: Vnde tibi, quandoquidem non habes hauritorium, & puteus altus est? Samaritanæ respondit, Si scires qui a te petit bibere, tu forsitan postulasses ab eo aquam viuam, vnde qui biberit, amplius non sitit. Nam de hac aqua qui biberit, sitiet iterum. Et gauisa est illa, & voluit accipere, quasi non passura sitim corporis, quæ labore hauriendi fatigabatur, & sic inter huiusmodi sermocinationes peruenit ad potum spiritualem. Omninò isto modo & hic. Porrò Sacramentarij hæretici hac Augustini sententia abutuntur, quasi neget Christi sacratissimum corpus in Eucharistia, ore [illegible] posse sumi: cùm hic de cibo communi loquatur, ad quem os solum & venter parantur: ad sacratiss. autem Christi corpus & illa simul cum interiori homine, ceu anima disponantur, non ad leuem & breui transituram saturitatem, sed ad consequendam vitam æternam. Quod autem dicit, *Operamini*, metaphora est à cibo corporali sumpta, qui non nisi operando acquiritur: vt significet & laborem & curam nostram requiri, vt è cibo permanente, vitam æternam nanciscamur. Et si cibus iste viuificus sit, in nobis tamen vitam non efficit, nisi & ipsi nosmet probauerimus. & ita de pane illo edamus. Qui enim manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit, non diiudicans corpus Domini, vt scribit Apostolus. Itaque si ad vitam hanc transitoriam comparandam tantus labor requiritur, vt & vita hominis militiæ comparetur (Iob. 7.) quanto maiore studio incumbendum est, vt cibo illo viuifico perfruamur? Et vt nossent, à quo expetendus esset hic cibus, adiecit: *Quem filius hominis dabit vobis.* Rupertus lib. 6. in Ioan. Dabit, inquit, (quod Græca dictione significatur δώσει) non dedit: ne forte talem cibum, vel tales cogitetis panes, quales manducastis, & saturati estis. Illum vobis cibum benedictione sua multiplicatum dedit, non dabit: nec assuescetis hoc rege in otio, ciborum abundantia crapulari, remota iam à vobis pœna, qua homo iustè terram operatur in sudore vultus sui: cibum autem viuificum non dedit, sed dabit: cùm vos opus eo dignum operati fueritis. Hic ergo cibus permanens, quem se daturum pollicetur, non est cibus communis: non verbum Dei, quo per fidem alimur: non diuinitas aut humanitas ipsius, in quantum ei sola voluntate coniungimur: siquidem cibos hos iam exhibuerat, aut in præsenti etiam exhibebat. Manducauerat turba de panibus, crediderant fideles in Christum, agnoscebant multi hunc & verum hominem, & verum Deum: & ita ab eo pascebantur. Verùm hic promittitur alius panis, quem in futuro se daturum asserit. Theophylactus in Ioann. Cibum ergo manentem, mysticam dicit sumptionem carnis Domini, quam nobis ipse dat filius hominis factus. Cyrillus Alexandrinus lib. 3. in Ioan. c. 28. Hunc ergo largiturum se pollicetur, dicens: Quem filius hominis dabit vobis. Ita coniunxit humana diuinis, & totum incarnationis mysterium tetigit. Occultiùs enim spiritualem cibum ostendit; quo animam simul & corpus, sanctificati in Christo viuimus. Augustinus tract. 25. Quæritis me propter aliud, inquit, quærite me, propter me. Seipsum, charissimi, Dominus insinuat istum cibum, quod in sequentibus elucescit. Cyrillus lib. 3. in Ioann. c. 29. Cæterū quia præuidebat, vt Deus, quæ crimina Iudæi ex impetitia essent allaturi: qui hominem considerantes, nec verbum Dei in eo homine esse intelligentes, dicturi erāt: Quis est iste, qui diuinam sibi potestatem assumit? Quis enim permanentem ad vitam æternam cibum præbere potest? Nemo profectò mortalis, sed solus Deus, qui omnia & creauit, & gubernat. Anteuenit ergo Saluator, & huiusmodi loquacitatem compescuit, adiiciens: *Hunc enim* filium hominis, qui vobis cibum permanentem daturus est, *pater signauit*: ἐσφράγισεν, sigillauit. Quam sententiā quadrupliciter intelligere possumus. Vel quòd ipsum pater signo aliquo ab aliis separauit. Chrysost. hom. 43. in Ioann. Propterea enim illum Pater misit, qui hunc vobis cibum ferret. Sed & ostendit Pater, & suo reuelauit testimonio. Ita nimirùm voce de cœlo lapsa testificatus est ipsum suum esse filium: idémque miraculis, velut aliquo sigillo confirmauit. Euthymius in Ioann. Nam & ostendere quoque dicitur signare, ac si videlicet suo testimonio signauerit verum esse Deum. Vel signatus à Patre dicitur, quia peculiari, immò summa gratia à cæteris hominibus segregatus est. Talis enim nobis decebat vt esset Pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, & excelsior cœlis factus, Heb. 7. Vnxit enim illum Deus oleo lætitiæ præ participibus suis.

(Psal.

Marginal notes: *Collatio cibi corporalis & spiritualis.* — August. — *An non liceat spiritualibus viris corporaliter laborare.* — Albert. — Thomas. — Dion. Cart. — Chrysost. — Euthym. — Rupertus. — Chrysost. — *Solutio dicti Augusti Vt quid paras dentem, &c.* — *Metaphora.* — Ru[pert.] — *Quem cibum se futuro daturus erat (. . . homines).* — Theop. — Cyr. Alex. — August. — Cyrillus. — *Christus à patre signatus.* — 1. Chrysost. — Euthy. — 2.

Auguſt. (Pſ.44.) Aug.tract.25.in Ioann. Iſte enim filius hominis ſequeſtratus quadam gratia ſpiritus, & ſecundum carnem filius hominis exceptus à numero hominū eſt. Ideò enim hunc Pater ſignauit. Signari quid eſt, niſi proprium aliquid ponere? Proprium ergo quiddam dedit, ne cæteris compararetur hominibus. Itaque nolite, inquit, me contemnere quia filius hominis ſum: ſic enim filius hominis ſum, vt non ſim vnus ex vobis. Sic proprium aliquid mihi dedit Pater, quo non confunderer cum genere humano: ſed per me liberaretur genus humanum.

Albert. A Albertus in Ioan. *Hunc* filium hominis, Deus *pater ſignauit*, & plenitudine ſuæ diuinitatis, ad hoc, vt paſcat, ab aliis diſtinxit. Ipſe enim habet: vnde paſcat: alij autem non habent, ni-
3. ſi ab ipſo accipiant. Ioan.1. De plenitudine eius nos omnes accepimus. Meditatur Cyrillus expreſſiorē in Chriſto cum Patre identitatem: quia non ſimpliciter dictum eſt, *ſignauit*, ſed ſigillauit. Nam quoniam diuina ſcriptura teſtatur, characterem hypoſtaſeos Dei patris filium eſſe, quia in ipſa & ex ipſa naturaliter: quo alio charactere Pater filium ſuum ſignauit? Aut ipſe Pater quo charactere ſignatus eſt, vt filium ſignare poſſit? B Nullus enim dicet Patrem non eſſe in forma Deitatis: Filius autem forma genitoris eſt, quem ſi quis intellectualiter viderit, ipſum Patrem omninò viderit. Quapropter etiam in ipſo ſe eſſe naturaliter ait: quamuis ex eo etiam ſit, quoniam ſubſiſtit: ſicut forſan ſplendor in re, & ex re quæ ſplendet. Alius enim eſſe ratione intelligitur, & alia res ipſa quæ ſplendet, ſed non aliud, ſi ad naturam vtriuſque aſpexeris: quoniam ex re ſplendente ſplendor eſt, & in ipſa rurſus ineſt: Nec quoniam idem natura ſunt, à ſeipſo etiam eſſe quicquam credetur: Prodeunt enim quæ ſic ex alio ſunt, ita vt intelligantur propriè ſubſiſtere, quamuis non C ſeparata, neque deciſa.

Theoph. Theophylactus in Ioan. Eſt enim imago patris filius, & ſignaculum, & character: Vnde & intellige ab illo hunc ſignatum, ſicut & imago ſigillum eſt: & ita ſe habet, quod dicit. Hunc enim, qui videbatur filius hominis, ſignauit pater, hoc eſt ſignaculum ſuum & imaginem genuit, quæ haberet in ſe omne quod ipſe habebat, & naturalem cum ipſo identitatem.

Nicetas. Nicetas Choniates lib 2. Theſauri, cap.27. Nec enim ſimpliciter ſplendor gloriæ duntaxat, ſed hypoſtaſeos quoque ſuę character. Quia enim vna eadémque imagine res diuinas apertè exprimere impoſſibile erat, pluribus eas hoc D pacto imaginibus diſcimus: & ſplendor quidem gloriæ, coæternum: hypoſtaſeos autem character ſimilitudinis perfectionem arguit, hypoſtaſeónque ſeu perſonarū differentiam docet.

Th.Aquin. Thomas Aquin. in Ioann. Lect.3.cap.6. Hunc ergo permanentem cibum non habet filius hominis, niſi inquantum ſingularitate & eminentia plenitudinis gratiæ præcellit omnes filios hominum. Sed & ſecun-
4. dum Hilarium hunc pater ſigillauit. Quando autem ſigillum in cera imprimitur, cera retinet totam figuram ſigilli, ſicut filius hominis totam naturam patris accepit. E Eſt autem duplex receptio, qua filius recipit à patre: vna æterna, & de hac non intelligitur, quod hic dicitur ſignauit, ſeu ſigillauit: quia in ſigillatione eſt aliud natura recipiens, & aliud imprimens. Sed hoc intelligitur de myſterio incarnationis, quia in natura humana Deus pater impreſſit Verbum, quod eſt ſplendor & figura ſubſtantiæ eius, (Hebr.1.) Ideò ergo homo factus eſt, & carnem aſſumpſit, vt ipſam ſua diuinitate viuificaret, & ita nos illam manducantes, viuificaremur à cibo permanente in vitam æternam. *Dixerunt ergo ad eum, Quid faciemus, vt operemur opera Dei?*

Thom. F Thom. Iudæi enim inſtructi ex lege, credebant nihil æternum eſſe, præter Deum. Hinc factum eſt, vt cibum illum permanentem, aliquid diuinū eſſe cenſerent: & ideò non de cibo, ſed opere Dei requirunt.

Euthym. Euthymius in Ioann. Aut opera Dei vocant, quæ Deo accepta ſunt. Interrogant autem, non vt ea operentur, ſed vt etiam ipſi videantur diſcipuli, & ita ad cibi ſuppeditationem attrahant. Exiſtimant enim potiora Chriſtum diſcipulis ſuis collaturum eſſe beneficia: ideò & eorum ſe participes fieri nituntur.

Chryſoſt. Gula malū. Chryſoſtomus homil. 44. in Ioann. Nihil gula pernicioſius, nihil ignominioſius eſt. Hæc obtuſum & craſſum ingenium, hæc carnalem animam reddit, hæc cæcat intellectum, nec ſinit vt quicquam perſpiciat: quod vt Iudæis vſuuenerit, intuere quæſo. Cùm enim gulæ inhiarent, cùm ſæcularibus affixi, nihil ſpiritale contemplarentur, multis eos verbis & aculeis impellit, multum ſudat: neque tamen excitantur, ſed adhuc humi iacent. Tanquam enim nihil audiuiſſent, Quid faciemus, inquiunt, vt operemur opera Dei? Quod dicebant, non vt diſcerent, & facerent, ſed vt iterum ſaturarentur. Poſſumus & iſtud velut per arrogantiam dictum interpretari.

Cyrill. A Cyrillus lib. 3. in Ioann. capit.30. Satis nobis, inquiunt, præcepta Moſis ſunt: non minus ſcimus, quàm oporteat illos ſcire, qui opus Dei facere volunt. Quid igitur nouum ipſe, aut inauditum docere nos poteſt, quod ſcripturâ dictum non ſit? Tale quid etiam apud Matthæum habes. Adoleſcens enim quiſpiam magno diuinarum cumulo circumfuſus (Matt.19.) quærebat quomodo vitam æternam poſſet adipiſci. Ad quem Dominus, Benè, inquit, noſti mandata, Non occides, Non furaberis, Non mœchaberis, & quæ iſtis coniuncta ſunt. Sed hæc ille inferiora ſua cognitione putans, B Omnia, inquit, hæc à iuuentute cuſtodiui: quid adhuc mihi deeſt? Quod igitur ille ex imperitia ſuperbiáque intulit (qui adhuc mihi deeſt) id etiam iſti ex arrogantia faciunt, dicentes: Quid faciemus, vt operemur opera Dei? *Reſpondit Ieſus, & dixit eis: Hoc eſt opus Dei*, actio Deo grata, qua panem iſtum permanentem, ſeu panis iſtius fructum comparetis: *vt credatis in eum, quem miſit ille*.

Auguſt. Auguſtinus tractat. 25. in Ioannem. Hoc eſt ergo manducare cibum, non qui perit, ſed qui permanet in vitam æternam. Vt quid paras dentem & ventrem? Crede, & manducaſti.

Quomodo ad Chriſti cibum accedendum. C Ad intentionem Iudæorū ſcribit hæc Auguſtinus, non vt neget corporalem Chriſti carnis ſub ſacramento manducationem: ſed quòd ad illum cibum permanentem non ita ſit accedendum, vt olim ad Chriſtum acceſſerant iſti, ſaturitatem tantùm corporalem requirentes, & ſolum ventrem & dentes præparantes. Atqui requiri hîc monet animæ per fidem præparationem: & expectandam eſſe non tranſitoriam corporis ingluuiem, ſed vtriuſque hominis refectionem, quæ ipſum promoueat ad vitam æternam. Verùm quî fieri poteſt, vt fide opus ſit, cùm Paulus Roman. 4. diſtinguat fidem ab operibus, dicens: quòd Abraham non eſt iuſtificatus ex operibus, ſed ex fi- D de.

Tho. Thomas in Ioann. Ad hoc duplex eſt reſponſio. Vna, quòd Apoſtolus non diſtinguit fidem ab operibus ſimpliciter, ſed ab exterioribus. Sunt enim quædam opera exteriora, quæ exercentur corporalibus membris, & hæc notiora ſunt omnibus: alia verò interiora, quæ exercentur in ipſa anima, quæ non ſunt nota niſi ſapientibus, & qui conuertuntur ad cor. Alio modo poteſt dici, quòd ipſum credere computatur inter opera exteriora, nō quòd fides ſit ipſa opera, ſed eorum principium.

Auguſt. Auguſtinus tract. 25. in Ioann. Ideò noluit diſcernere fidem ab opere Dei, ſed ipſam fidem dixit eſſe opus Dei. Ipſa enim E eſt, quæ per dilectionem operatur.

Theoph. Theophylact. in Ioann. Nam fides erga illum, opus profectò eſt ſanctum & perfectum, & ſanctificans eos qui illam habent. Dux enim fit diligens fides, ad omnem bonam operationem, & bona operatio conſeruat fidem. Nam & opera ſine fide mortua ſunt, & fides ſine operibus.

Albert. Albertus Magnus in Ioann. *Hoc eſt*, inquit, *opus Dei*, quod acceptat Deus, *vt credatis in eum*, hoc eſt, credendo tendatis in eum. Ad hoc autem quinque exiguntur: vt ſcilicet veritati aſſentiantur, vt fides per dilectionem operetur, vt forma virtutis opus fidei informetur, vt de credito cum diſcretione F cogitetur, vt conſilium diuinum qui credit, admiretur. De primo dicitur, Roman. 10. Corde creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem: hoc autem fit per aſſenſum veritatis. De ſecundo, Gal.5. Fides quæ per charitatem operatur. De tertio, Iacobi 2. Ego oſtendam tibi ex operibus fidem meā. & ibidem, Fides ſine operibus mortua eſt. Hoc enim intelligitur de operibus ſtudioſis. De quarto, Sap.15. Noſſe te, conſummata iuſtitia eſt, & ſcire iuſtitiam, & virtutem tuam, radix eſt immortalitatis. Hæc enim notitia conſiſtit in cogitatione & ſcientia crediti in articulis fidei. De quinto & vltimo, Eſaiæ 60.

Videbis

Videbis & afflues, & mirabitur, & dilatabitur cor tuũ. Hoc enim est in contemplatione diuini consilij, quod hanc viam salutis per fidem inuenit. Sed & adhuc obijcitur, si fides sine operibus mortua est: quomodo fidei opus ad salutem necessarium tribuit? Propter hoc, ait Albertus, dixerunt antiqui, quòd opus est operans, & opus operatum. Opus operans est, quod est in operatore virtutis opus, vel à virtute elicitum, vel essentialis actus virtutis: & sine illo nihil valet virtus ad salutem. Opus autẽ operatum est extrinsecum factum, quod apotelesma vocant sancti, sicut operatum legis, est sacrificium factũ, vel circumcisio facta, vel tale aliquid. Et sine illo, iustificat quidem fides, cum operibus virtutum interioribus. Thom. in Ioan. Sed si fides est opus Dei, quomodo homines faciũt opera Dei? At verò hoc solutum per Isaiam, (c. 26.) Omnia opera nostra operatus es in nobis Domine. Nam hoc idem quod credimus, & quicquid operamur boni, est in nobis a Deo. Philip. 1. Ipse est qui operatur in nobis velle & perficere. Ita fides opus Dei, quia (Ephes. 2.) donum Dei est, vt nequis glorietur. Concludit & Thomas, Christum filium Dei, verum Deum, ex eo quòd non dicit, *credatis ei*, sed *in eum quem misit ille* Pater. Cùm enim dico: Credere Deum, designo obiectum: cùm credere Deo, designo testimoniũ: credere in Deum, designo finem: vt sic Deus possit haberi, vel vt obiectum fidei, vel vt testis, vel vt finis: sed aliter atque aliter. Quia obiectum fidei potest esse creatura, credo enim cœlum esse creatum: similiter & creatura potest esse testis fidei, credo enim Paulo, & alteri sanctorũ: sed fidei finis non potest esse nisi Deus. Nam mens nostra solum in Deum fertur, sicut in finem. Finis autem cùm habeat rationem boni, est obiectũ amoris: & ideò credere in Deum, vt in finem, est proprium charitati formatæ per charitatem: quæ quidem fides sic formata, est principium omnium bonorum operum: & ita ipsum credere, opus Dei dicitur. Cyrillus lib. 3. cap. 31. in Ioan. Fidem in eum quem Pater misit, confert his omnibus operibus legis, quibus Iudæi se Deo acceptos esse iudicabant: cùm interim eorum omnium nec hirci, nec agni, nec vitulæ aut boues mactatæ sanctificare nullum possent: remitteretur autem omnis iustificatio & purgatio in ipsum Christum. Vnde fit, vt obteret Christus legalium operum vanitatem, cum nostræ in ipsum fidei soliditate compareret: ex qua consequatur & fructus illius cibi permanentis in vitam æternam. *Dixerunt ergo ei, Quod ergo tu facis signum, vt videamus, & credamus tibi?* Hæc quæstio aliter ab Augustino exponitur, aliter à Chrysostomo. Chrysostomus homil. 44. in Ioann. Inuitatos eos ad fidem dicit. Et quoniam argumenta ad fidem inducentia sunt miracula, (1. Corinth. 14.) Signa enim data sunt infidelibus: ideò, vt credant, signum petunt. 1. Cor. 1. Quoniam Iudæi signa quærunt, & Græci sapientiam. Verùm & hæc sua petitione infidelitatem produnt, cùm nuper signum in panum multiplicatione, & ægrotorum curatione ostenderit. Nihil cum his stultius, nihil insipientius, inquit Chrysostomus, cùm signum in manibus haberent, & tamen tanquam nullum signum fecerit, rogant: neque in eius potestate signum relinquunt: sed necessariò ei præscribunt, vt nullum aliud faciat, quàm quod maiorum suorum temporibus factum est: nimirùm vt sic eos pascat, quemadmodum à Mose in deserto 40. annis populus cibum è cœlo accepit. Augustinus tract. 25. commotos illos scribit ex promissione panis permanentis in vitam æternam: vnde fiat, vt admirationis occasionem sumat a comparatione illius cum Moyse. Attendebant, inquit, promissa per Moysen: attendebant promissa per Christũ. Ille plenum ventrem promittebat in terra, sed cibo qui perit: iste promittebat cibum, non qui perit, sed qui permanet in vitam æternam. Attendebant eum plus promittentem, & quasi non videbant eum maiora facientem. Attendebant itaque qualia fecisset Moyses, & adhuc aliqua maiora volebant fieri ab eo, qui tam magna promittebat. *Quid*, inquiunt, *facis vt credamus tibi?* Et vt noueritis quia miracula illa huic miraculo comparabant: & ideò ista minora iudicabant, quæ faciebat Iesus: *Patres nostri*, inquiunt, *manducauerunt manna in deserto, sicut scriptum est*, (Exod. 16.) *Panem de cœlo dedit eis manducare.* Psal. 77. Panem Angelorum manducauit homo. & ibidem, Portas cœli aperuit illis, & pluit illis manna vt ederent. Sapien. 16. Paratum panem de cœlo præstitisti eis sine labore habentem in se omne delectamentum, & omnem saporem suauitatis. Exod. 16. Iste est cibus, quem dedit vobis Dominus ad vescendum. Hoc ergo tale est, ac si dicant: Nihil est quod operaris. Hordeaceis enim panibus pascere semel, valde parum est. Da igitur cibum perpetuum. Moses 40. annis populum pauit, tu nos ita pasce, vt nullo tandem labore nobis opus sit. Sed quidnam (ait Chrysost. homil. 44. in Ioann.) nullum aliud ex prioribus signis, quæ Mosis tempore facta sunt, in memoriam reuocant, cùm plurima tunc temporis in Ægypto, in mari, in deserto facta essent: sed hoc duntaxat de manna proferunt? Nimirùm quia ventris impulsu cibum desiderabant. Quid autem? Qui Prophetam ipsum appellastis, & regem facere voluistis, post visum signũ, ac si nihil fecerit, ingrati & perfidi facti estis, & signum quæritis, parasitorum & famelicorum more loquentes? Aduerte scilicet irrisionem. Non dixerunt: Moyses signum fecit: Tu quid facis? ne forte eũ perturbarent. Sed adhuc honorificè loquuntur cibi expectatione: neque dixerunt, Deus hoc fecit: ne huic æqualem, illo humiliorem facere viderentur: sed mediũ quoddam renuerunt. *Patres nostri manducauerunt manna in deserto.* Et profectò ad hæc Christus dicere potuisset se maius fecisse miraculum: non virga, non precibus eguisse, sed propria omnia fecisse virtute: quòd si manna meministis, ecce panem vobis præbui. Verùm non erat nunc his verbis locus, sed vnum curabat, vt ad spiritualem cibum eos adduceret: ideò considera immensam Christi prudentiam, quomodo respondeat. *Amen Amen dico vobis, non Moyses dedit vobis panem de cœlo, sed pater meus dat vobis panem de cœlo verum.* Ita pro Moyse, Deum: pro manna, seipsum posuit. At verò num Moyses panem illis in deserto dedit? Dionysius Carthus. artic. 17. in Ioan. cap. 6. ita ex Patribus colligit. Tripliciter, inquit, hoc intelligitur. Primò, quoniam Moyses non dedit eis hunc panẽ: sed Deus omnipotens ministerio Angelorum dedit & pluit manna. Secundò, quoniam panis ille non descendit de cœlo propriè dicto, videlicet de cœlo empyreo, sidereo, seu aliquo orbe cœlesti, altioris naturæ præ elementis: sed de cœlo aëreo. Tertiò, quoniam manna non fuit panis verus, sed figuralis ac typicus. Vbi etiam sciendum est, quòd verum quandoque distinguitur contra fictum seu falsum: & sic manna fuit verus panis. Quandoque autem contra figuratiuum: sic non erat verus panis, sed typicus, præfigurans panem cœlestem & spiritualem, qui datur nobis in sacramento. Hæc excerpuntur ex D. Thomæ annotationibus in Ioann. cap. 6. lect. 4. & ex Chrysostomi homil. 44. in Ioann. Non de cœlo, inquit Chrysost. erat Manna, vt Christus asserit: quomodo ergo in scripturis de cœlo esse dicitur? Quemadmodũ volucres cœli, & tonuit de cœlo Dominus. Panem autem simpliciter, & non verum illum appellat: non quòd falsum esset in manna miraculum, sed quòd figura esset, non veritas. Et cùm Moysi meminisset, se illi non contulit, neque se adhuc illi præponit: cum maiorem adhuc de illo haberent opinionem. Cyrillus Alexand. lib. 3. in Ioan. cap. 33. Ita solum Mose authore inflati, nonnunquam maiorem quã oporteret, honorem ei deferebant, diuina opera illi accommodantes. Hinc ergo discimus, quo animo sancti Patres colendi sunt. Reddere namque debemus, vt scribitur (Roman. 13.) timorem cui timor, honorem cui honos debetur. Tunc enim recte omnia faciemus, cum vnicuique suum recta proportione reddemus. Nam & Prophetarũ spiritus Prophetis subijciuntur, (1. Corinth. 14.) sed cum de Saluatore nostro sermo habetur, tunc clamare necesse est, Psal. 88. Quis in nubibus æquabitur Domino, aut quis similis erit Domino in filiis Dei? Ita Christus panem in præsenti dari, & in futuro dandum tandem docet. Nam in præsenti dabat Christum suum pater, vnde habet, *Pater meus dat* in præsenti, non dedit, aut dabit, vt ad præterita, aut futura promissio quædã sit doni nondum exhibiti. Addit, *Vobis*, ne fortè aut patribus, aut successoribus, &

Marginal notes: *Quod opus sit fides.* — Thomas. — Cyril. — Chrysost. — *Miracula inducunt ad fidem.* — August. — Chrysost. — Dio. Carth. — *Triplex huius locis sensus.* — Thomas. Chrysost. — Cyril. — *Quo animo Sancti colendi.*

non ſibi illum porrectum obgauniant. *Panem verum*, vt
qui ſit veritas, cuius & manna typum geſſit: *De cælo*, ne
fortè ad elemẽta corruptibilia, aut communes cibos ani-
mum aduertant, cùm illum & ab his, & à manna etiam
ipſo, vt longè digniorem ſecernat. Itaque in præſenti
Chriſtus panis verus erat, qui ante Cœnæ inſtitutionem
manducatus per fidem: nondum tamen verè & realiter
Cyril. per ſacramentum. Cyrillus libro 3. in Ioan. cap. 34. multis
Quibus rationibus Mãna Christi typum geſſit. rationibus manna Chriſti typum geſſiſſe oſtendit. Non
enim, inquit, illud verum manna, & verus panis cœleſtis
fuit: ſed ipſe vnigenitus Dei filius, verus panis eſt: qui cũ
A ſit ſubſtantia patris, naturaliter vita eſt cuncta viuificans.
Vt enim panis iſte terreſtris imbecillitatem carnis noſtræ
ſuſtinet atque conſeruat: ita & ipſe per Spiritum ſanctũ
ſpiritum noſtrum viuificat, & corpus ipſum à corruptio-
ne liberat. Ideò ait: *Panis enim verus eſt, qui de cælo de-*
1. *ſcendit, & dat vitam mundo*. Senſibile illud manna intel-
ligibile hoc, Chriſtum ſcilicet, figurabat. Ad dies au-
tem ſingulos colligebant, (Exod. 16.) & in craſtinum re-
ſeruare vetabantur: quia Saluatoris aduentu figuræ le-
gis ceſſarunt, & colligere inde alimenta non poſſumus:
B ipſa veritate nobis & pane cœleſti ad fruitionem propo-
2. ſito. Sed & die ſeptima ſenſibile manna colligi noluit,
verùm pridie collecto vti iuſſit: ſeptima enim dies Sal-
uatoris tempora ſignificat, in quibus ſanctificati, ſabba-
tiſmum peccatorum agere debemus, alimenta fidei, ab
3. antecollecta legis cognitione, accipientes. Dixerúnque
Moſes & Aaron ad omnes filios Iſraël (Exod. 16.) Veſpe-
rè ſcietis quòd Dominus eduxit vos de terra Ægypti, &
manè videbitis gloriam Domini. Dabit enim Dominus
veſperè vobis carnes edere, & manè panes in ſaturitate.
Nam Coturnix legem quodammodò notabat, quæ nun-
C quam effertur volatu, vt & diſciplina legis terreſtris ob-
umbraretur. Veſperè autem traditur, quia magna obſcu-
ritate figuræ legis inuoluuntur, vel quia mundus tenebra-
rum effuſione tenebatur: luce vera carens, quæ eſt Chri-
ſtus. At verò Oriente iam ſole, ſeu Euangelica doctrina,
cùm etiam ros & pruïnoſa legis obſeruatio iaceret, & de-
fineret: tunc verum manna, tunc Chriſtus datus eſt. Hunc
cum vidiſſent Iudæi filij Iſraël, dixerunt adinuicem: Quid
eſt hoc? nouitate rei perculſi, vnde nomen rei factum eſt.
Manna enim, Syrorum lingua, Quid eſt hoc, ſignificat.
Nec enim Chriſtum Iudæi cognouerunt, ſed eum potiùs
Theophy. D mirati ſunt, dicentes: Quis eſt hic? Theophylactus in
Ioann. Iudæi enim viſu manna, quod cumulatim deplu-
tum eſſet ante cuiuſque tabernaculum, obſtupefacti in-
ſolito & peregrino ſpectaculo, interrogabant: Quid hoc?
Dominus autem factus homo filius Dei, ſtupefacit om-
nes, ita vt dicant, Quid hoc? Quomodo filius Dei, & fi-
lius hominis? Quomodo ex duobus diuerſis, vna perſona?
Euthym. Quod hoc myſterium? Euthymius in Ioann. Siquidem il-
le panis figuratiuus, me qui ſum veritas, præfigurabat,
inquit Chriſtus. Quemadmodum enim ille deſuper de-
ſcendens, eos qui participabant, paſcebat ac roborabat,
E ita & ego: Ille quidem corpora ad vitam tranſitoriam,
ego verò animas & corpora ad vitam æternam. Ioan. 10.
Tho. Aqui. Ego veni vt vitam habeant. Thomas Aquin. lectio. 4. in
Ioan. cap. 6. Sic ergo Chriſtus vitam dat mundo, ratione
ſuæ diuinitatis, & deſcendit de cœlo ratione humanæ
naturæ: deſcendiſſe enim de cœlo dicitur, aſſumendo na-
turam humanam. Philipp. 2. Exinaniuit ſemetipſum, ſerui
Albertus. formam accipiens. Albertus in Ioann. Hic *panis verus dat
vitam mundo*. In hoc differentia eſt materialis panis ad pa-
nem ſpiritualem: quia panis materialis mutatus in carnẽ
noſtram & ſanguinem, à nobis accipit vitam: panis autẽ
F ſpiritualis nos in ſe mutans, dat nobis vitam ſuam. Vnde
dictum eſt ab Auguſtino: Crede, & manducaſti. Nec tu
me mutabis in te, ſicut cibum carnis tuæ, ſed tu mutabe-
Chryſoſt. ris in me. Chryſoſtomus homil. 44. in Ioann. Dat autem
vitam mundo, non Iudæis tantùm, ſed vniuerſo orbi. Au-
Auguſt. guſtin. tom. 35. in Ioan. Dat ergo Deus panem. Sed quem
panem? Fuitnè manna. Non, ſed panem quem ſignificabat
manna, ipſum ſcilicet Dominum Ieſum. *Dixerunt ergo ad
eum, Domine, da nobis ſemper panem hunc*. Dominum conſi-
tentur, audientes quòd de theſauro patris panem cœle-

ſtem exhibiturus eſſet: & putantes hunc carnalem eſſe,
quo dum reficerentur, otioſam vitam agerent, *Semper*, in-
quiunt. *da nobis*, ne fortè eſuries rurſus occurrat, aut ſol-
licitudine ac labore ad victum comparandum opus ſit.
Huic ſimilis erat petitio Samaritanæ, (Ioann. 4.) Domi-
ne, da mihi aquam hanc, vt non ſitiam iterum, neque ve-
niam huc haurire. At verò Deus ordinauit vnicuique de
ſuo labore viuere, ne inertia diſſoluatur. Iob, 5. Sicut auis
naſcitur ad volatum, ita homo ad laborem. Gen. 3. In ſu-
dore vultus tui veſceris pane tuo. Chryſoſtom. hom. 44.
in Ioan. Sed neque dixerunt, Roga vt det: ſed da nobis Chryſoſt.
panem hunc. Atqui non dixerat, Ego do, ſed, *Pater meus
dat*. Ea enim erat cupiditas cibi, vt inde ſe ſaturari poſſe
arbitrarentur. Thomas in Ioann. Et licet iſta carnaliter Thomas.
petant, tandem tamen eorum petitio ſpiritualiter intelle-
cta nobis competit: qui ſic orare docemur, Panem no-
ſtrum quotidianum da nobis hodie: quia non poſſumus
ſine hoc pane viuere. Ieſus autem volens eis temporalis
cibi ſomnium excutere, atque ad ſpiritualem intellectum
eos transferre, *dixit eis*, apertè explicans, quæ priùs dixe-
rat obſcuriùs, *Ego ſum panis vitæ*: Panis ſcilicet ille ve-
rus, quem dixi miſſum à Patre, quíque vitam veram præ-
ſtat mundo. Panis vitæ dicitur, phraſi Hebraica. q. dice-
retur, *lehem hahaiim*, panis vitarum, ſicut & lignum *ha-
haiim*, Geneſ. 3. arbor vitæ nuncupatur: vtique ad diffe-
rentiam panis communis, qui panis mortis nuncupari
poteſt, vt qui ſolùm in hac vita mortali neceſſarius ſit. At
verò panis ſapientiæ diuinæ per ſeipſum viuificat. Eccle.
15. Cibauit iuſtum Deus pane vitæ & intellectus. Tho-
mas. Item panis corporalis non dat vitam, ſed tantùm Idem.
præexiſtentem ſuſtentat ad tempus: panis autem ſpiritua-
lis ita viuificat, vt dat vitam. Siquidem anima incipit vi-
uere, ſtatim atque verbo Dei adhæſerit. Pſaltes. Quoniam
apud te eſt fons vitæ. Albertus in Ioann. Panis vitæ ex Albert.
corpore viuifico habet refectionem, ex anima redem-
ptionem, ex deitate habet vitæ beatæ ſaporem. Sic panis
iſte manibus æternæ ſapientiæ tanquam ex tribus ſatis
confectus eſt. Geneſ. 18. Accelera, tria ſata farinæ com-
miſce, & fac ſubcinericios panes azimos. Cinis autem,
quo coctus eſt panis iſte, eſt cinis mortalitatis & humili-
tatis huius. Cyrillus Alexandrinus libro 3. in Ioann. cap. Cle. Alex.
36. His quoque verbis Chriſtus ſuboſtendit ſanctiſſimi
ſui corporis vitam & gratiam, qua in nos vnigeniti vita
& ingreditur, & permanet. Theophylactus in Ioan. Non Theophy.
dixit autem panis alimoniæ, ſed vitæ. Nam quum omnia
mortificata eſſent, viuificauit nos per ſemetipſum Chri-
ſtus, qui eſt panis: eò quòd fermentum humanæ conſper-
ſionis credimus coctum eſſe igne deitatis. Panis autem
vitæ, non huius ſolitæ, ſed immutatæ, & morte non defi-
cientis. Euthymius in Ioann. Nam ea propriè dicitur vi- Euthym.
ta, quæ æterna eſt: quæ enim ad tempus durat, non vita
eſt, ſed vitæ imago. Rupertus in Ioann. In veſtro ergo ar- Rupertus.
bitrio eſt, inquit, accipere & ſemper habere panẽ hunc.
(Pſalm. 94.) Nolite obdurare corda veſtra, ſicut in irrita-
tione, ſecundum diem tentationis in deſerto, vbi tenta-
uerunt me patres veſtri. *Qui venit ad me, non eſuriet, &
qui credit in me, non ſitiet vnquam*. Quomodo enim eſuriet,
qui omnium bonorum in ſe habet abundantiam, & nul-
lius rei defectum? Sed contra hoc videtur, quod dicitur
Eccleſ. 24. Qui edunt me, adhuc eſurient. Albertus in Albertus.
Ioann. Dicendum autem, quòd duplici de cauſa ſurgit *Eſuries ſpiritualis & ſi-*
eſuries ſpiritualis. Eſt enim eſuries, deſiderium cibi ſpi- *tis vnde.*
ritualis nondum habiti: & ſic non eſiunt, qui ad panem
vitæ peruenit. Eſt iterum eſuries, ad hoc vt cibus habitus
continuetur: & ſic ſententia Eccleſiaſtici intelligitur.
Thomas in Ioannem. Cauſa enim quare temporalia ne- Thomas.
que eſuriem, neque ſitim auferunt: Vna quidem eſt,
quia non ſimul ſumuntur, ſed paulatim, & quaſi cum
motu, vnde ſemper aliquid ſuperſit quod ſumi poſſit: &
propter hoc ſicut conſurgit ſatietas & delectatio ex iam
ſumpto, ita ſupereſt deſiderium illius quod nondum
acceptum eſt. Alia ratio eſt, quia temporalia corrum-
puntur & pereunt, corruptorum autem memoria re-
manet, vnde fit vt rurſus illorum deſiderium generetur.
Spiritualia verò & ſimul ſumuntur, & non corrumpun-

tur nec deficiunt, ex quo fit vt satietas eorum in æternum maneat. Apocaly. 7. Non esurient neque sitient amplius. Psalm. Adimplebis me lętitia cum vultu tuo, delectationes tuæ vsque in finem. Cæterum venire ad Christum, & credere in eum, non differunt. August. tract. 25. in Ioann. Qui venit ad me, hoc est quod ait, & qui credit in me: & quod dixit, non esuriet, hoc est quod dicit, non sitiet vnquam. Vtroque illa significantur, æterna satietas, vbi nulla est egestas. Hîc igitur agit de manducatione spirituali, quæ per fidem est, tandem acturus de sacramentali. Porrò Christus ipse nobis in cibum est spiritualem, & ratione diuinitatis, & humanitatis, vt diximus: quoties & ipsum verum Deum, patri coæqualem, eundémque verum hominem & saluatorem credimus. Chrysostom. hom. 44. in Ioan. Iam, inquit, in mysteriorum traditionem deuenturus est, & primùm de diuinitate sua sic disputat, Ego sum panis vitæ. Neque enim de corpore hoc dictum est, de quo circa finem inquit, Et panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita. Eadem ferè habet Euthymius in Ioan. Cyrillus Alexan. lib. 3. in Ioan. c. 37. etiam ex hac sententia colligit sacrosanctæ Eucharistiæ virtutem, nimirùm ab ipsa inhabitante diuinitate, quæ vita fit omnium fidelium. Quid igitur, inquit, Christus pollicetur? Quid credentibus affert? Corruptibile certè nullum, sed benedictionem, quam communicatione corporis atque sanguinis Christi assequimur: vnde ad eam incorruptionem integrè reducemur, vt cibo & potu corporali non indigeamus. Viuificat enim corpus Christi, & ad incorruptionem sua participatione reducit. Non enim alterius cuiusdam, sed ipsius vitæ corpus est, virtutem incarnati verbi retinens, & plenum potestate illius, quo vniuersa & viuunt, & sunt. Quæ cum ita se habeant, sciant baptizati homines, & diuinæ gratiæ participes facti, si rarius in Ecclesiam proficiscantur, & longo temporum spatio propter simulatam religionem, mysticè communicare Christo recusent, ab æterna se vita procul depellere. Quippè recusatio huiusmodi quamuis ex religione proficisci videatur, & scandalum facit, & laqueos instruit: quare oportet omnibus viribus à peccato mundari, & rectè iactis fundamentis cum fiducia ad sumendam vitam concurrere. *Sed dixi vobis, quia & vidistis me, & non credidistis.* Dixi, inquam, vobis, me illũ esse panem vitæ, ne quam prætextatis ignorantiæ excusationem: neque enim refugio, quominus me perfruamini. Verùm non ea mente & animo acceditis ad me, quo conuenire necesse est eos, qui vitam ex me accepturi sunt. Vidistis enim me, miracula facientem: etsi verò dixeritis me Prophetam esse, aut regem vobis perficere velitis, non tamẽ credidistis me vestrum Messiam, patris verbum, verum Deum esse. Idem istud est, ac si clamanti se præ esurie torqueri, dicatur: quid tandem esuris? Ecce panis coram te est. Iisdem & Iudæis panem petentibus, dixisse se Iesus asserit, quòd sit panis vitæ. Desideratis, inquit, panem permanentem in vitam æternam, & ille coram vobis est, & tamen eum non sumitis, quia in eum non creditis. Accipitur igitur fide Christus, sed manducatione spirituali: cùm non modò fides, sed & os ipsum ad sacramentalem manducationem accedat. Theophylactus in Ioann. Nam qui credit in eum, non esuriet, neque famem feret audiendo sermonem Dei. Ita nimirùm contingit, vt qui viua fide Christum amplectuntur, solum Christum spirent, in eo solo cõquiescant: & id dicant cum Paulo, Omnia habui tanquam stercora, vt Christum lucrifaciam. *Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet.* Cyrillus libro 3. in Ioann. cap. 39. Causam cæcitatis Iesus aperit, vt discant se diuinam iram incurrisse. Hanc illis causam optimus medicus expressit, non vt in morbo semper morerentur: sed vt citiùs atque faciliùs ab eo resiliant, omni modo eam placantes, quem peccatis suis irritarunt. Venire autem ad se Saluator ait, etiam quod Pater dederit: non quia ipse non possit, quoscunque velit, adducere. Quomodo enim, cui omnia subiecta sunt, vt Paulus scribit, (1. Cor. 1.) sed quia nemini hoc nisi soli diuinæ naturæ conceditur, vt ignorantiæ tenebris inuolutos illuminet: sicut homo patri hanc rem attribuit, quod esse solitum facere sapiùs di-

Margin: August. — Chrysost. — Euthym. Cyril. *Virtus Eucharistiæ.* — *Manducatio spiritualis.* Theoph. — Cyril.

nius. [illegible] omne, quod Pater dederit, dicit [illegible] venturas Gentes significat. Ita commodissime [illegible] videtur lacturam gratiæ, quam facturi erant, allatis à Deo Patre ad viuificantem & natura filium, vniuersis misericorditer Gentibus: vt benedictionis & diuinæ naturæ participes, ad vitam & incorruptibilitatem reducantur, in priscum naturæ habitum reformatæ. Quemadmodum igitur quispiam ægrotum medico adfert, vt ei medeatur: sic à Patre illos, qui digni salute sunt, filio adduci dicimus. Perniciosa enim res omnino est cordis durities. Ideò Prophetico sermone Iudæis imperauit, vt duritiam cordis circuncliderent: (Hiere. 4.) Quod illi quidem recusarunt, nos autem quos Pater filio dedit, suscepimus, & spiritu sancto circuncisi sumus. Thom. Aquin. Lect. 4. in Ioann. cap. 6. Sciendum autem quòd ipsum credere nostrum in nobis est ex dono Dei. Ephes. 2. Gratia saluati estis, & non ex vobis. Philip. 1. Datum est vt non solũ in illum credatis. Dicitur autem quandoque Deus Pater date filio homines credentes: vt & hic, Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet: quandoque filius dat Patri, sicut cùm legimus, (1. Corinth. 15.) Cùm tradiderit regnum Deo & Patri. Ex quo intelligimus, quòd sicut Pater cum dat, non tamen adimit sibi regnum: ita nec filius. Pater autem dat filio, inquantum facit hominem verbo suo adhærere. 1. Corinth. 1. Per quem scilicet Patrem, vocati estis in societatem filij eius. Filius verò tradit Patri, inquantum verbum manifestatiuum est ipsius patris, Ioann. 17. Manifestaui nomen tuum hominibus. Sic ergo dicit: *Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet*: id est, Patris quidem liberalitate & propensa in homines misericordia dantur mihi qui ad me veniant, seu in me credant. Verùm fortè quæstio ista occurret, Si quicquid Pater filio dederit, ad ipsum venit: illi ergo soli ad eum veniunt, quos ei Pater dederit. Cur ergo imputatur in peccatum illis qui non credunt, quia ad Christum non veniunt: cùm nec ei à Patre dati sint? Ad quod dicendum, inquit Thomas, quòd non imputatur eis, si absque auxilio Dei ad fidem venire non possunt: imputatur autem eis, quòd impedimentum præstant ne veniant, auertentes se à salute, cuius via, quantum in se est, omnibus est aperta. Euthym. in Ioann. Pater enim illos dat (in præsenti iustitia, non tamen in æterna prædestinatione) in quibus præcedit bona voluntas. Neque enim hæc per se facere potest, absente Dei adminiculo: neque illud auxilium, nisi præsens sit & voluntas. Sed & ab æterno Deus præsciuit bonam hominis voluntatem, & ita præparauit et secundam, nimirùm iustificationis gratiam. Augustinus tomo 6. libro de correptio. & gratia, cap. 13. Cæterùm quis ex multitudine fidelium, quandiu in hac mortalitate viuitur, in numero prædestinatorum se esse præsumat? Quia id occultari opus est in hoc loco, vt sit cautula elatio, vt etiam per Sathanæ Angelum, ne extolleretur, tangens colaphizaretur Apostolus, (2. Corinth. 12. Hinc & Apostolis dicebatur, (Ioann. 15.) Si manseritis in me: cùm tamen illos sciret esse mansuros. Et per Prophetam, (Isai. 1.) Si volueritis, & audieritis me: cum sciret ipse, in quibus operatur & velle, (Philip. 2. Et similia multa dicuntur propter huius vtilitatem secreti, ne fortè quis extollatur: sed omnes etiam qui benè currunt, timeant: dum occultum est, quò perueniant. Et alibi monet, ne quis de misericordia Dei diffidat, ac si ab illo minimè datus sit Christo. Sed si tu non es prædestinatus (in opinione tua) inquit, fac (per confidentiam certam apud Deum) vt prædestineris. Entere scilicet in pietatem, charitatem, cæque omnia, quibus prædestinati ab hominibus cognosci possunt. Et idem sanè dixerim in eos, qui fortè hac Christi sententia abutuntur, & dicent se ad Christum venire non posse, quia nec ei à Patre dati sunt. Immò verò contendant ad eum, credant, sperent, confidant: ita enim cognoscent se à Patre datos esse. Augustinus libro 22. de ciuitate Dei, cap. 26. Illud enim quod ait Apostolus, (Roman. 8. prædestinatos fieri conformes imaginis filij Dei, potest & secundum hominem interiorem intelligi. [illegible] ad Christum accessi-

Margin: *Quomodo Pater dat electos filio* — Tho. Aqu. — Thomas — Euthym. — August. — [illegible] August.

mus, cùm & illi conformabimur. *Et eum qui venit ad me, non eiiciam foras.* Occurrit obiectioni, quam sic intentare potuisset aliquis. Veniemus vsque ad te, sed tu non recipies nos. At verò neminem repello, quin potius omnes inuito. Venite omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. Quis sperauit in eo, & confusus est? Accedite ad eum, & illuminamini, & facies vestræ non confundentur. *Non eiiciam foras*, non repellam à me, à iustitia, à salute: quod enim extra Christum, iustitiam & salutem est, foras eiectum esse dicitur. Thomas in Ioann.

Thomas.

A

Attendamus ergo quid sit intrinsecum, è quo illi eiiciantur.

Quid intrinsecũ in Deo.

Et quidem visibilia omnia cùm exteriora sint, respectu spiritualium: quanto aliquid est magis spirituale, tanto magis est intrinsecum. Et hoc quidem duplex est. Vnum quidem, profundissimum est gaudium vitæ æternæ, quod, secundum Augustinum tract. 25. in Ioann. dulce secretum est, sine tædio, sine amaritudine malarum cogitationum, sine interpellatione tentationum & dolorum.

August.

De quo dicitur Matthæ. 25. Intra in gaudium domini tui. & Psalm. 30. Abscondes eos in abscondito faciei tuæ. id est, plena visione tuæ essentiæ. Et ab hoc intrinseco nullus eiicietur. Apocalyp. 3. Qui vicerit, faciam illum columnam, & foras non egredietur.

B

Quia (vt dicitur Matthæ. 25.) Ibunt iusti in vitam æternam. Aliud intrinsecum est rectitudo conscientiæ, spirituale gaudium, de quo dicitur Sapient. 8. Intrans in domum meam, conquiescam. Et Cant. 2. Introduxit me rex in cellam vinariam. Potest autem quis ex illa interiori quiete egredi. Vnde fit vt & istud quod Christus ait, duobus modis intelligatur. Vno quidem modo, vt illi ad ipsum venire dicantur, qui dati sunt ei à Patre, per æternam prædestinationem: & hi quidem non eiicientur foras. Roman. 11. Non enim repulit Dominus plebem suam.

C

Idem Aug.

Augustin. tom. 7. Ad articulos sibi falsò impositos, art. 12. Prædestinatio enim Dei, etsi apud nos, qui dum in præsentis vitæ periculis versamur, incerta est: apud illum tamen, qui fecit quæ futura sunt, incommutabilis permanet. Et lib. 20. de ciui. Dei, cap. 7. Nec moueat, quòd sæpè diabolus seducit etiam illos, qui iam regenerati in Christo, vias Dei ingrediuntur. Nouit enim Dominus qui sunt eius (2. Timot. 2.) ex his in æternam damnationem neminem ille seducit. Sic enim nouit Dominus vt Deus, quem nihil latet etiam futurorum: non vt homo, qui hominem ad præsens videt, sed tamen videt, cuius cor non videt: qualis autem postea futurus sit, nec seipsum videt.

D

Alio modo potest & ista sententia intelligi: quòd quicunque egrediuntur, non tanquam à Christo eiecti, egrediantur, sed propria malitia & voluntate impulsi. Ita non eiicit illos Christus, sed ipsi semetipsos expellunt ab electorum cœtu.

Nemo eiicitur, qui se non eiecerit.

Osee. 13. Perditio tua ex te Israël, ex me autem auxilium tuum.

Cyril.

Cyrillus libro tertio cap. 40. in Ioann. Cùm autem dicitur, Non eiiciam foras venientem, illud profectò dicitur, Non tradam iudicio fidelem, qui diuina gratia munitus est. Foras enim hoc tale quid significare comperies, vt in illa apud Matthæ. (cap. 13.) parabola: Simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare, & ex omni genere piscium congreganti, quam cùm impleta esset, educentes, & secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa sua, malos autem foras miserunt.

E

Nam quòd collecta sint bona, & in vasis reposita, id probos atque pios in cœlestibus atriis semper victuros significat: quòd autem inutilia foras eiecta dicũtur, id omnium bonorum iacturam facturos, & in iudiciũ casuros impios denotat. Sic vituperatus est Ieconias sicut vas, cuius nullus est vsus: & proiectus in terram quam ignorauit, (Hierem. 22.)

F

Theophy.

Theophylact. in Ioann. Non eiiciam foras, hoc est, non perdam, sed saluabo, & magna cura illum tutabor.

Euthym.

Euthym. Non eiiciam foras, neque hic à mea familiaritate, neque ibi à regno cœlorum. Nemo igitur Christum accuset, sed seipsum, quia ad illũ non venerit, nec in eum crediderit. *Quia descendi de cœlo, non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me.* Descendit de cœlo, ait Glossa, visibilis factus in terra, vt humilem Deum sequatur ille, quem puderet sequi hominem humilem. Descendit per humanæ naturæ assumptionem. Philipp. 2. In similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo. Idem igitur istud est, ac si diceret: Ego qui verbum æterni patris sum, humanam naturam assumpsi, vt me mittentis patris voluntatem adimplerem.

Quo Christi voluntas submittitur voluntati Patris.

Verùm occurrit quæstio: Fueritne alia filij, alia patris voluntas, cùm dicat Christus se non facturum voluntatem suam, sed patris. Nam si vna patris & filij essentia est, consequitur vt & vna sit volũtas.

A

Cyril.

Respondet Cyrillus libro 4. in Ioan. cap. 1. Christum de voluntate sua humana locutum esse, quam paternæ, immò sui ipsius, inquantum Deus est, voluntati subiecerit. Vtitur verò generaliori quodam loquendi modo, quo quisque in superioris manus suam voluntatẽ resignat.

Athanas.

Athanas. sermone 4. contra Arianos. Nam & filius voluntate qua vult illum pater, ea & ipse diligit, & vult, & honorat Patrem: estque vna eademque voluntas illa, quæ patris est in filio, vt etiam inde spectetur filius in patre, & pater in filio. Ne quis igitur, secundum Valentinum, antecedentem voluntatem introducat, nève quis medium seipsum intrudat inter vnicum patrem, patrisque vnicum verbum, sub titulo volendi, atque consultandi.

B

Dio. Carth.

Dionysius Carthus. Quæritur etiam, cùm Deus sit sua voluntas, quomodo potest quis facere voluntatem Dei, cùm nullus possit facere Deum? Respondendum, quòd voluntatem Dei facere dicimur, dum eius præceptis paremus, vel consiliis acquiescimus. Frequenter enim sumitur voluntas, pro signo voluntatis, videlicet pro præcepto, vel consilio, vel pro re volita. Denique verbis istis incomparabilis nobis commendatur humilitas Christi, qui cùm sit verus Deus, patri coæqualis, tam humiliter tamen asserit se venisse, non vt propriam impleat voluntatem, sed patris.

Humilitas Christi.

C

Confunditur ergo & condemnatur superbia nostra, rebellio nostra, duritia nostra, qui ad murmurandum, repugnandum & tumescendum tam proni sumus. At verò quàm melius fuerit, vt propriam voluntatem penitùs abnegantes, nos, nostrâque omnia in eius manus resignemus? Luc. 9. Qui vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam quotidie, & sequatur me. Quo enim sincerè propter Deum voluntatem propriam relinquimus, eo amplius Deum possidere incipimus. Vnde Esaias, (cap. 58.) Si glorificaueris Dominum, dum non inuenitur voluntas tua, tunc delectaberis in Domino, & sustollam te super altitudinem,

D

ait Dominus. Hanc abnegationem efficit vera charitas Dei, quoniam amor, secundum Dionysium Areopag. non sinit amantem esse sui ipsius, sed amati.

Dio. Areop.

Sed nonne, etiam inquantum homo, Christus volebat genus humanum saluare? Vtique. Non tamen eo modo quod pater instituerat, id est, per ignominiosam crucis mortem. Aut saltem mouebatur suppliciorum horrore, & sceleribus Iudæorum, vt si fieri aliter posset, etiam aliter vellet. Quod & ipsius ad Patrem oratio docuit, quam sic conclusit: Veruntamen non mea, sed tua voluntas fiat. *Hæc est autem voluntas eius qui misit me, Patris, vt omne quod dedit mihi, non perdam ex eo, sed resuscitem illud in nouissimo die.*

E

Theoph.

Theophyl. in Ioann. Subinde ponit, Dedit mihi Pater: vt perstringat corda illorum, & agnoscant se Dei munere indignos. Nam si Pater dat, vt magnum quiddam, dignam in Christum fidem, ipsi autem illam non habent: manifestum est quòd dono Dei exciderint. Atqui neminem eorum, quos pater dedit, perdit filius. Si quis enim perit, propria culpa perit. Sed neque contingit, vt ij quos Dominus elegit & prædestinauit per Christum saluãdos, finaliter pereant. Verùm opponitur huic sententiæ id quod Christus dixit, Ioan. 17. Nemo ex iis quos dedisti mihi, periit, nisi filius perditionis.

F

Pater dicitur dare dupliciter.

Dicendum autem, quòd dupliciter dari esse nonnulli intelliguntur, nimirùm aut secundum præsentem iustitiam: quomodo fieri potest, vt qui dati sunt, pereant, sicut & filius perditionis Iudas: aut secundum æternum Dei propositum, & sic vera est hæc Christi sententia. Nam cùm Deo nota fuerint omnia antequã fiant, nouit & quid suis euenturum esset, neque frustrà illos prædestinauit. Cæterùm resurrectionis nomine, claritatem illam intelligit, qua in nouissimo die electi donabuntur. 1. Corinth. 15. Sicut enim stella differt à stella in cla-

ricatr,

Theoph. ritate, sic & electi in gloria resurrectionis. Theophylact. Duplex enim est resurrectio, vna quidem communis & generalis, qua omnes etiam peccatores resurgent: altera, qua soli iusti assumentur in occursum Domini in aëra. *Duplex resurrectio.* Hanc autem resurrectionem Paulus ἐξανάστασιν, hoc est, exurrectionem nominat, propter eleuationem à terra. Peccatores enim resurgent quidem ex sepulchris in terram, de terra autem nō resurgent in aëra. Infra enim manebunt, sicut condemnati. August. August.lib.22. de ciuitat. Dei, cap. 16. colligit resurrectionis gloriam in prædestinatis, A ex eo quod dicit Paulus, prædestinatos fieri conformes imaginis filij Dei: quod etsi de interiori homine explicari possit, Potest tamē, inquit, & sic accipi, vt quemadmodum ille nobis mortalitate, ita nos illi efficiamur immortalitate conformes: quod quidem & ad ipsam resurrectionem corporum pertinet. Sicut enim hæc maximè vita est, non quæ in miseriis & luctibus est, sed quæ in summa quiete ducitur, etsi tamen & ipsi impij secundum animā viuere dicantur: ita quoque resurrectio propriè dicetur illa, qua electi gloriam adipiscentur, & corpori claritatis Christi configurabuntur. Hierony. Hieronymus ad Pammachium, B aduers. errores Ioan. Hierosolymitani, totius hominis, id est corporis & animæ salutem ex his Domini verbis colligit. Eo, inquit, tempore sententia Domini perfecta monstrabitur: Omne quod dedit mihi Pater, non perdam ex eo, sed resuscitabo illud in nouissimo die. Totum videlicet hominem, quem totum nascendo susceperat. Ita dictionem generalem. Omne, non modò ad vniuersos electos, sed & ad electorum omnia, id est, corpus & animam porrigit. Vtrumque scilicet Christo à Patre datum est, vt & vtrumque saluet. Ideò tandem ostendet se non soli animæ cibum, qui per fidem manducetur: sed & cor- C pori suam ipsius carnem sacramentaliter manducandam daturum, vt totum hominem viuificet, *Hæc est autem voluntas Patris mei qui misit me, vt omnis qui videt filium, & credit in eum, habeat vitam æternam. Et ego resuscitabo eum in nouissimo die.* Explicat quod modò dixit. Si enim quæritur, qua tandem ratione nihil eorum pereat qui Christo dati sunt à patre: respondet Patris voluntatem esse, vt & omnes electi viuificentur, quia ipse est fons vitæ: & quia æternus est, ideò & æterna illos vita perfrui desiderat. Ceterùm cùm ait, *qui videt filium*, non intelligit de visione per essentiam, qualis electorum erit in patria, qui nunc D *Duplex visio filij.* vident per speculum in ænigmate: hanc enim visionē nec hîc adipiscimur, sed & sola fide ambulamus: sed de visione corporali Christi, quæ inducit ad fidem. *Videre* scilicet Christum, est penitius ipsius gesta, & verba perpendere, eóque modo fidem de ipso concipere. Eapropter enim in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est, & cœpit primùm facere & docere: vt inuisibilia Dei per ea quæ fiebant visibilia cognoscerentur, sempiterna quoque eius virtus & diuinitas. Ideò adiicit, *Et credit in eum.* Multi enim viderunt, & contempserunt: beati autem oculi, qui ita viderunt, vt & Apostoli, vt quod in sensu versabatur, E tandem ad intellectum perueniret. *Et ego resuscitabo eum in nouissimo die.* 1. Thess. 4. Si enim credimus quòd Iesus mortuus est, & resurrexit: ita & Deus eos qui dormierunt, per Iesum adducet cum eo. Resurgent electi, vt nō solùm in anima, sed & in corpore vitæ æternæ participes fiant. Dan.12. De his qui dormiunt in terræ puluere, euigilabunt alij in vitam æternam, alij in opprobrium sempiternum. Chrysost. Chrysostom. hom. 45. in Ioann. frequenter resurrectionis meminit, ne præsentibus tantùm rebus diuinam præscribant prouidentiam: vt si his non fruantur, nō F propterea pigriores fiant: néve quòd in hac vita non puniuntur, ideò contemnant, sed futura timeant. Nam si ditescere, si rapere, si absurdum aliquid facere voluerimus, euestigio dies illa & iudicium animo inscribatur, & omni freno vehementiùs absurdos affectus cogitatio hæc cohibebit. Atque inuicem & nobiscum semper dicamus: resurrectio est, illud nos iudicium manet: & si quem gestientem viderimus, & præsentibus bonis inflatum, idem dicamus, & in memoriam reuocemus omnia hic remansura: & si alius dolore & calamitatibus affectus occurrerit, ad eum quoque iisdem verbis vtamur, doceamusque e-

as miserias finem aliquando habituras. Sufficiens hoc verbum, quod omni medicina nostram animam vehementius curet. Est enim resurrectio non longè, sed in portis. Adhuc modicum, iam non veniet, & non tardabit. Et omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, & malos & bonos: illos quidem, vt meritò ignominia afficiantur: hos, vt in gloria effulgeant. Augustinus tract.25. in Ioann. August. Videte quemadmodum & hic geminam illam resurrectionem deliniet. Qui venit ad me, modò resurgit A humilis, factus in membris meis: sed & resuscitabo eum in nouissimo die secundum carnem. Ita Christus aduersarios resurrectionis memoria concutit, & simul electos in meliorem spem eleuat. *Murmurabant ergo Iudæi de illo, quia dixisset Ego sum panis viuus, qui de cælo descendi.* Græcus contextus simpliciter habet, ὁ ἄρτος ὁ καταβάς, panis ille descendens de cœlo: verùm Articulus ὁ, bis repetitus satis demonstrat intelligi de eo pane, quem Pater dat de cœlo, ἄρτον τὸν ἀληθινόν, panem verum, vt superiùs dixit. Cyril. Cyrillus lib.4. in Ioann. cap.5. Solet enim quodammodò animus imperitorum in istis certiùs cognosci: qui cùm B rem non intelligat, qua possit ad melius conuerti, ex impotentia in molestiam deducitur. Quod & istis accidisse videmus. Qua enim alia ratione ad murmurationes depulsi sunt? Oportebat certè magis, si quicquam intellexissent, ab ipsis rebus & signis ab eo patratis rimari verum mentiretur Christus, cùm se panem appellet, qui de cœlo descendit, an id verè diceret. *Obduratio Iudæorum.* Sic enim recto iudicio ad inuentionem veritatis deduci potuissent. Nunc verò nihil quærentes, frustrà solummodò murmurant. Chrysost. Chrysostom. homil.45. in Ioann. Quorum Deus venter est, & gloria in ignominia ipsorum, inquit Paulus de Iudæis. C Quod ex prædictis constat, & ex sermone quem ad Christum accedentes habuerunt. Nam cùm pane saturati sunt, Prophetam appellabant, & Regem facere cogitabant: Cùm verò spiritualem cibum & vitam æternam edocti, & à sensu abducti, resurrectionem & altiora acceperunt, cúmque maximè eos admirari oportuerat, tunc murmurabant & resiliebant. Et quia adhuc illum verebantur, propter nouum panis signum, ideò manifestè non cōtradixerunt, sed murmurando, indignationem præ se tulerunt, quòd cibum non accepissent, quem cupiebant. Ita numerum & mensuram patrum suorum adimplent, qui D sæpenumerò murmurarunt contra Moysen. 1. Corint.10. Neque murmuraueritis, sicut quidam eorum. Exod.15.17. & 19. *Et dicebant: Nonne hic est filius Ioseph, cuius nos nouimus patrem & matrem? Quomodo ergo dicit hic, quia de cælo descendi?* Thomas. Tho. Lect 5. in Ioan. cap. 6. Quia enim carnales erant, carnalem Christi generationem solam considerabant, ex qua impediebantur, ne cognoscerent spiritualem & æternam. Sic (Ioan.3.) Qui de terra est, de terra loquitur. Vocant autem eum filium Ioseph, cōmunem vulgi opinionem secuti, qua, teste Luca (c.3.) putabatur filius Ioseph: cùm tamen è virgine nasciturum Messiam Propheticus E sermo prædixerit, (Isa.7.) Et quia matrem eius nouerant in terris, concludunt illum è cœlo minimè descendisse. Cyril. Cyrillus libro 3. in Ioann. c. 4. Quod etsi corpore factum non est, erat tamen in corpore, vt in templo, Verbum Dei, quod ex Patre propter salutem omnium in terram descendit, & semen Abraham apprehendit: vt in omnibus fratribus similis factus, & Deus verè simul ac homo inuentus, ad filiorum Dei adoptionem humanum genus *Quomodo Christus de cælo descendit.* adueheret. Fulgent. Fulgentius libro 2. ad Trasimundum regem, cap.10. Ita verò illum descendisse scribit, non vt quidam existimarunt, quasi de loco in locum transierit, qui re- F plet omnia: sed quòd summam illam maiestatem sic humiliauerit, vt acciperet serui formam. Interim verò cœli nomine, non locum aliquem in cœlo præfixum, sed paternam substantiam intelligit, è qua per æternam generationem processit, descendit autem, cùm & ipsam exinanisse videbatur. Chrysost. Chrysostomus sermo. contra Iudæos, Gentiles, & Hæreticos: Descendi, inquit, de cœlo, non vt faciam voluntatem meam. Quibus dicebat? Omninò Iudæis, qui dicebant ipsum esse fabri filium, & quasi inimici Dei contrarij erant, & propter hoc dixit: *Descendi.* Et quia Deum contrarium dicebant, respondebat: Non

veni vt faciam voluntatem meam, sed eius qui misit me, Patris. Verùm (1. Corint. 2.) animalis homo non percipit quæ Dei sunt. Prouerb. 18. Sic non recipit stultus verba prudentiæ, nisi ea dixeris, quæ versantur in corde suo. *Dixit ergo eis Iesus: Nolite murmurare inuicem.*

Theoph.

Theophylactus. Sic ipse saluator non respondit eis, Non sum ego filius Ioseph: non enim poterant intelligere partum ineffabilé, qui erat ex virgine: & quia mens illorum minimè capax fuit natiuitatis secundum carnem, multò minus eius quæ ante sæcula ex Patre. Quid autem respnodit eis? *Nolite murmurare.* His sanè verbis colligere poterant, huic nuda esse & aperta omnia, etiam cordis abscódita: & inde progredi ad maiestatis illius contemplationem. Poterat istud illorum murmur compescere, siquidem ex eius factis & verbis sapere potuissent. Sap. 1. Custodite vos à murmuratione, quæ nihil prodest. Hæc enim, vt scribit Ambros. est occulta detractio, quæ vbi contra sacra & diuina serpserit, ab infidelitate pendet. Rupertus libro 6. in Ioann. Hoc est peccatum illorum, de quo excusationem non habent. Non enim hoc erat notitiam eius quærere, sed inuidiæ flammam aduersus illum, superbiæ & indignationis spiritu conflare. Sic & Patres eorum non ex eo Deum prouocauerunt, quòd escas petierunt: sed ex eo quòd tentando & murmurando petierunt, sicut ait Psalmista, (Psalm. 77.) Et tentauerunt Deum in cordibus suis, vt peterent escas animabus suis: & malè locuti sunt de Deo, & dixerunt: Nunquid poterit Deus parare mensam in deserto? Eccles. 9. Vir prudens & disciplinatus non murmurabit. Sed (Eccles. 33.) præcordia fatui quasi rota currus. Glossa; quæ fœnum portat & murmurat.

Christus occulta cordium nouit.
Ambros.
Rupertus.

Cyril.

Cyrillus libro 4. in Ioan. cap. 5. Ita animos illorum patefecit Christus, vt ipsi se intelligerent procul à veritate excedere. Deinde gratia Dei cognitionem sui haberi ostendit, cùm dicit: *Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit eum.* Ita monebat pœnitentia & lacrymis, veniam de his quæ fecerant & dixerant, à Deo patre postulare, vt per fidem in seipsum, consilio patris atque auxilio, meliore itinere facto, quod ipsi peccando exasperauerant, ad salutem reuocentur.

Thomas.
An à Patre trahamur nolentes.

Thomas in Ioann. Sed hic triplex est quæstio. Nam cùm ad Christum credendo veniamus, credere autem nullus possit, nisi volens, quomodo à Patre trahi dicitur? Trahere enim violentiam aliquam dicit. Respondemus autem trahi aliquem non semper violentia, sed persuasione & expressis argumentis. Et hoc modo fideles trahuntur à Patre, cùm necessariis argumétis demonstrat eum esse sibi coæqualem, coomnipotenté, connaturalem filium. Et hoc quidem dupliciter. Vel per internam reuelationem: vt Petro, (Matthæ. 16.) Beatus es Simon Bar-Iona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus qui est in cœlis. Vel per miraculorum operationem, quam habet à Patre, Ioann. 5. Opera quæ dedit mihi pater, ipsa testimonium perhibent de me. Trahitur etiam aliquis blanditiis, promissionibus, & allectamentis, dixerim etiam beneficiis. Prouerb. 7. Blanditiis labiorum suorum protraxit eum. Errant igitur, qui ex hac Christi sententia liberum arbitrium tollere volút, quasi ad fidem & salutem non inducamur, sed cogamur.

Chrysost.
Manichæi trahi nos coacte contendebant cõtra liberum arbitrium.

Chrysostomus homil. 45. in Ioann. Hic insurgunt, inquit, Manichæi, nihil nos ex nobis ipsis posse, huius particulæ testimonio contendentes. Verùm hoc nostrum non tollit arbitrium, sed diuino egere auxilio ostendit: & non inuitum, sed omni conatu contendentem venire.

Theoph.

Theophylact. in Ioann. Et aliter eos trahit Pater, qui habent voluntatis aptitudinem: eos autem qui seipsos non faciunt idoneos, non trahit ad fidem. Nam sicut Magnes non omnia ad quæ propiùs applicatur, sed solùm ferrum attrahit: ita Deus ad omnes quidem appropiat, eos autem qui magis idonei, & familiaritatem erga ipsum præ se ferunt, trahit. Et quidem primùm ad nos accedit per gratiam præuenientem: sed non iustificat nos, aut fideles efficit, nisi & ipsi nostra voluntate obsequamur. Trahit autem, cùm sua gratia nos inducit in obsequium fidei.

Dio. Carth.

Dionysius Carthus. Deus namque mouet vnumquodque secundum suam propriam naturam. Rationalem ergo creaturam mouet ad Christum intellectualiter, sponte, & liberè. Denique tractus iste, inter charitatem trahentis, & vnionem tracti, cum ipso est medius, sine quo tractu nihil possumus: quia cùm Christus sit finis noster, seu terminus supernaturalis, non possimus ad ipsum pertingere, nisi aliunde trahamur, à Patre, immò tota Trinitate, cuius indiuisa sunt opera: sicuti quod graue & terrestre est, in superiora conscendere non potest, nisi aliena virtute eleuetur. Itaque cùm homo grauitatem affectionum innatam habeat, quia corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, (Sapien. 9.) & potestas eius infirma sit: quippè qui nó sufficientes sumus cogitare aliquid ex nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est: (2. Corinth. 3.) Via quoque longa sit, periculosa, & difficilis: Nam & arcta est via, angustaque porta quæ ducit ad vitam: (Matthæ. 7.) Ex his efficitur, vt diuino auxilio, quo trahamur, indigeamus maximè, (Cant. 1.) vt & semper id dicamus: Trahe me post te. De hac diuina attractione, quæ per charitatem fit, ita loquitur Hieremiæ 31. In charitate perpetua dilexi te: ideò attraxi te, miserans tui.

Attractus per charitatem.
1.

Porrò quosdam Deus trahit flagellis, quæ tamen ex dilectione infliguntur, Domino contestante & dicéte, (Apocalyp. 3.) Ego quos amo, arguo & castigo. Propter quod ait Oseas, (cap. 11.) In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis. Isti funiculi pœnæ sunt consequentes originale peccatum, quibus affligimur, & ad Deum conuerti monemur.

2.

Quosdam etiam Deus trahit beneficiis, vt eum qui dixit, Psalm. 12. Cantabo Domino qui tribuit mihi bona. Et Psal. 115. Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Ideò Isaias, (c. 63.) Miserationú Domini recordabor. Laudem Domini super omnibus quæ reddidit nobis, & quæ largitus est nobis, secundum indulgentiam suam.

3.

Trahit & quosdam promissionibus, vt qui contemplatione præmiorum cœlestium conuertuntur, sicut & de Mose dicit Apostolus ad Hebræos, (c. 11.) quod aspexit in remunerationem. Et Psalmista, (Psal. 118.) Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas, propter retributionem.

4.

Sunt etiam quos solus amor inducit, per aliquam occultam Spiritus sancti virtutem. Neque verò illi quotquot fuerint attrahendi modi, violentiam voluntati inferunt, aut hominem nolentem adigunt, vt ad Christum veniat, id est, in Christum credat, sed inducunt.

August.

Augustin. tract. 26. in Ioann. Magna igitur gratiæ commendatio: nemo venit, nisi tractus. Qué trahat, & quem non trahat: quare illum trahat, & illum non trahat: noli velle iudicare, si non vis errare. Semel accipe & intellige: non traheris, ora vt traharis. Quid hic dicimus fratres? Si trahimur ad Christum, ergo inuiti credimus? Ergo violentia adhibetur, non voluntas excitatur? Intrare Ecclesiam quisquam potest nolens, accedere ad altare potest nolens, accipere potest sacramétum nolens, credere non potest nisi volens. Si corpore crederetur, fieret in nolentibus: sed non corpore creditur ad iustitiam. Audi Apostolum dicentem, (Rom. 10.) Corde creditur ad iustitiam. Et quid sequitur? Ore autem confessio fit ad salutem. De radice cordis surgit ista confessio.

Non omne quod trahitur coacte trahitur.

Idem Aug.

Et paulò pòst: Quomodo voluntate credo, si trahor? Ego dico, Parum est voluntate, etiam voluptate traheris. Quid est trahi voluntate? Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui. Est quædam voluptas cordis, cui panis ille cœlestis dulcis est. Porrò si Poëtæ dicere licuit,

—Trahit sua quemque voluptas:

non obligatio, sed delectatio: quanto fortiùs nos dicere debemus trahi hominem ad Christum, qui delectatur veritate, delectatur beatitudine, delectatur iustitia, delectatur sempiterna vita, quod totum Christus est? An verò habent corporis sensus voluptates suas, & animus deseritur à voluptatibus suis? Si animus non habet voluptates suas: vnde dicitur, (Ps. 35.) Filij autẽ hominum sub tegmine alarum tuarum sperabunt, inebriabuntur ab vbertate domus tuę, & torrente voluptatis potabis eos: quoniam apud te est fons vitę, & in lumine tuo videbimus lumen.

Idem Aug.

Et quibusdam interpositis: Ramum viridem ostédis oui, & trahis illam. Nuces puero demonstrantur, & trahitur. Si ergo ista, quę inter delicias, & voluptates terrenas re-

uelantur amantibus, trahunt: non trahit reuelatus Christus à Patre? Argumentum est à minori ad maius. Non quòd solius veritatis obiectum trahat, alioquin & ipsi Iudæi omnes qui Christum viderunt, attracti fuissent: sed quòd hi, quibus veritas reuelata est, & qui ex veritate cognita voluptatem acceperunt, ad Christum protracti sunt. Consurgit & secunda quæstio: Quomodo Pater trahat ad filium, cùm alibi filius dicatur adducere fideles ad Patrem. Matth. 11. Nemo nouit Patrem, nisi Filius, & cui voluerit filius reuelare. Ioann. 17. Pater, manifestaui nomen tuum hominibus quos dedisti mihi. Huic quæstioni dupliciter responderi potest. Christum enim consideramus, aut inquantum Deus est, aut inquantum homo. Inquantum Deus, via est, & ducit ad Patrem: Pater autem trahit ad hominem Christum, inquantum dat nobis suam gratiam, vt credamus in eum. Ephes. 2. Gratia saluati estis, & non ex vobis. Item, inquantum Christus Verbum Dei est, manifestat Patrem, & ad ipsum nos trahit: Pater autem trahit ad filium, inquantum ipsum miraculis & doctrina manifestum reddidit. Fulgentius libro 2. ad Trasimundum, cap. 10. Vnum enim est indiuiduæ Trinitatis diuinæ reuelationis munus. Nam sicut Pater filium reuelare monstratur, Matth. 16. ita filius Patrem reuelare, suo sermone dicitur. Tertia quæstio est, Cur non omnes trahit? Respondemus, incomprehensibilia esse & iusta iudicia eius. Item non omnes trahit, quia nec omnes inuitanti & vocanti acquiescunt. Hic cauendú, vt ex Augus. audiuimus, ne erremus. Tho. in Ioan. Assignari quidem potest, cur architectus hos vel illos lapides suprà aut infrà constituat: omnitùm quia domus dispositio hunc ordinem requirit. Talis enim lapidum ratio erit, vt illi fundamentis, hi parieti conducant magis: & hi terra recondi, illi verò omnium oculis obiici debeant. Sunt tamen & alij lapides promiscui, ad massam parietis conflandam, quos aut hîc aut ibi sola voluntas artificis inserit. Sed & prima ratio dispositionis refertur ad voluntatem artificis. Sic ergo Deus ad complementú vniuersi, quosdam quidem trahit, vt in eis appareat sua misericordia: quosdam verò non trahit, vt ostendatur in eis sua iustitia: idque secundum suæ beneplacitum voluntatis. Ita nimirùm respondebitur quærenti, quare in Ecclesia alios fecit Apostolos, alios Confessores, alios Martyres: Id fieri ad decorum & complementum Ecclesiæ. Sed quare Petrum fecit Apostolum, Stephanum Martyrem, Nicolaum Confessorem: non est alia ratio, nisi voluntas eius. Augustinus libro de bono perseu. cap. 17. Interim tamen, sicut ille quem castum futurum esse præsciuit, quamuis id incertum habeat, agit vt castus sit: ita ille, quem castum futurum prædestinauit, quamuis id incertum habeat, non ideò non agit, vt castus sit, quoniam Dei dono se audit futurum esse, quod erit: immò etiam gaudet eius charitas, nec inflatur, tanquam id non acceperit. Non solùm ergo prædicatione prædestinationis ab hoc opere non impeditur: verùm hoc adiuuat, vt cùm gloriatur, in Domino glorietur. Hierem. 9. Quod autem dixi de castitate, hoc de fide, hoc de pietate, de charitate, de perseuerantia, & ne pergam per singula, hoc de omni obedientia, qua obeditur Deo, veracissimè dici potest. Itaque nec prædestinatio, nec prima hominis iustificatio, liberum hominis arbitrium tollunt: licet primùm a Deo miserente, non autem à currente & volente homine proficiscantur. Siquidem antequàm homo quicquam vellet, huic Deus gratiam & gloriam præparauit. Verùm nec ille gratiæ cooperantis fructus proferre poterit, nisi & eius voluntas accesserit. Illius autem diuinæ vocationis, & auxilij fructus & finis in gloriam contendit, quam & resurrectionis nomine complectitur, dicens: *Et ego resuscitabo eum in nouissimo die*. Theophylactus in Ioann. Hîc vide filij authoritatem. Ego, inquit, suscitabo. Non enim dixit, Pater meus suscitabit, sed ego. Non enim per omnia, humilia loquitur: sed nonnunquam sublimia suæ deitatis detegit. Euthymius. Hac enim repetitione, & propriam demóstrat dignitatem, & carpit illorum insensibilitatem. Suscitat autem Christus etiam inquantum homo: nam per ea quæ in sua carne gessit, fructum nostræ

Fulgent.

Thomas.

Cur Deus nō omnes trahat.

August.

Theophy.

Euthym.

resurrectionis consecutus est, 1. Corin. 15. Sicut per vnum hominem mors, ita & per vnum hominem resurrectio mortuorum. *Hoc autem continget in nouissimo die*. Tunc enim status mundi innouabitur. Apocalyp. 21. Vidi cœlum nouum & terram nouam. Cessabit motus cœli, inquit Thomas in Ioann. & per consequens tempus. Apoc. 10. Et Angelus dixit, quia tempus non erit amplius. Cessabunt ergo dies & noctes. Zachar. 14. Erit dies vna quæ nota est Domino, non dies, neque nox. Hinc fit, vt illum diem nouissimum dicat. Nam quia oportet in resurrectione corruptibile hoc induere incorruptionem, (1. Corinth. 15.) ideò cessabit corruptio in rebus, & per consequens motus cœli, qui est causa generationis & corruptionis rerum corporalium. Roman. 8. Ipsa enim creatura liberabitur à seruitute corruptionis, in libertatem filiorú Dei, *Scriptum est in Prophetis, Et erunt omnes docibiles Dei*. Ita docet, quonam modo fideles ad Christum trahantur. Non vtique violentia, sed ipsius veritatis manifestatione, vt scribit Chrysostomus homil. 45. in Ioann. Beda in Ioann. dicit hoc scriptum esse in Ioele, etsi nec expressis verbis, veruntamen ad sensum concurrentibus. Sic enim habet, (Ioël. 2.) Filij Sion exultate in Domino Deo nostro, quia dabit vobis doctorem iustitiæ. Videtur autem ista sententia ex multis colligi, & ideò in plurali numero dictum esse, *Scriptum in Prophetis*. Hierem. 3. Dabo vobis pastores iuxta cor meum, qui pascent vos scientia & doctrina. Hierem. 31. Non docebit vltrà vnusquisque proximum suum, & vir fratrem suum, dicens, Cognosce Deú. Quia omnes scient me, à maiore eorum vsque ad minimum. Ioël. 2. Effundam de spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filij vestri, & filiæ vestræ. Apud Esaiam autem (cap. 54.) expressius legitur: Ponā vniuersos filios tuos doctos à Domino: quod 70. vertunt, & omnes filios tuos διδακτοὺς τοῦ θεοῦ, discipulos Dei, vt Hieronymus lib. 15. Comment. in Esaiam interpretatur, hanc Christi sententiam illi conferens. Ad quod allusit Paulus, (1. Thess. 4.) dicens: αὐτοὶ γὰρ ὑμεῖς θεοδίδακτοί ἐστε: id est, Ipsi enim vos à Deo docti estis. Verú si omnes à Domino docentur, & ita trahuntur ad Christum, consequitur & omnes fideles esse, & viam salutis tenere: quod tamen absurdum esse videmus, cùm tot sint Ethnici, Turcæ Mahometani, hæretici, & impij. Quomodo igitur dictio illa generalis, *Omnes*, intelligenda est? Thomas Caietanus in Ioann. *Omnes*, inquit, non distribuit pro singulis generum, sed pro generibus singulorum: hoc est, non significantur omnes homines, sed omnes hominum conditiones, masculi, fœminæ, senes & pueri, diuites & pauperes, & reliquæ hominum differentiæ. Cyrillus autem lib. 4. in Ioann. cap. 6. de dignis id tantùm intelligi putat, nimirú quòd dignis hominibus diuina reuelatione, manifestanda essent salutis & fidei mysteria, vt ille solus nouit, qui dignos cognouit. Chrysostom. hom. 45. in Ioann. duplicem quæstioni solutionem adhibet. De pluribus, inquit, dictum est: & præterea omnes volentes significat. Theophylactus & illam Cyrilli, & hanc postremā Chrysostomi coniungit. Sic enim 2. Tim. 2. Vult omnes homines saluos fieri, quantum in se est: sed & omnes qui saluātur. Et ad hunc sensum accedit Augustinus tract. 26. in Ioan. Quia omnes quotquot ab hominibus etiam docentur quæ Dei sunt, intus tamen à Deo docentur. Etsi, inquit, ab hominibus audiunt: tamen quod intelligunt, intus datur, intus coruscat, intus reuelatur. Quid enim faciunt homines forinsecus annunciantes? Quid facio modò ego cùm loquor? Strepitum verborum ingero auribus vestris. Nisi ergo reuelet ille qui intus est, quid dico aut quid loquor? Exterior cultor arboris, interior est creator. Qui plantat & qui rigat, extrinsecus operatur, (1. Corint. 3.) Hoc facimus nos. Sed neque qui plantat, est aliquid, neque qui rigat: sed qui incrementum dat Deus. Idem libro de prædestin. Sanctorum, ita intelligit, vt quod superiùs dictum est à Ioanne de Christo, qui illuminat omnē hominem, vt sit sensus: Omnem hominem qui illuminatur, illuminari à Christo. Ita sensus est, quod omnes qui docentur, à Deo docentur. Consimilémque loquēdi modum etiam ex vulgari sermone adducit. Veluti de aliquo

Thomas.

Chrysost.
Beda.

Tho. Caiet.
An omnes saluandi sint.

Cyril.

Chrysost.

Theophy.

August.

Idem Aug.

literarum magistro, qui in ciuitate solus est, dicimus: Iste omnes hic literas docet: non quia omnes discunt, sed quia nemo hic literas discit, nisi qui ab eo discit. Thom. Lect. 5. in Ioan. cap. 6. In quo quidem ostenditur sublimitas fidei Christianæ, quæ non inhæret humanæ, sed diuinę doctrinæ. Sed & doctrina veteris Testamenti data fuit per Prophetas: doctrina noui, per ipsum filium Dei. Hebr. 1. Multifariè enim, multisque modis olim Deus locutus est patribus in Prophetis, nouissimè autē diebus istis locutus est nobis in filio. Et c. 2. Quæ cùm initiū accepisset enarrari per Dominum. Sunt etiam qui de beatis hoc interpretantur, quòd omnes futuri sint docti à Domino, quia eius essentiam immediatè videbunt. 1. Ioan. 3. Videbimus eum sicuti est. Explicat & idipsum, vt concludat vnumquemque trahi per spiritum intus loquentē, & verbi doctrinam, statim atque ille qui audit, obsequutus fuerit. *Omnis qui audiuit a Patre, & didicit, venit ad me.* Nō simpliciter dixit, Audiuit, sed, Didicit. Albertus in Ioan. Omnis qui audiuit auditu interiori causato ab exteriori. Si enim audiuissent auditu interiori ea, quę exteriori à Christo aut Prophetarum libris audierant: tunc sanè didicissent, & ad Christum venissent. *Discimus* autem, cùm assensum rei auditæ præbemus, & in ea oblectamur. Esa. 28. Quem docebit scientiam, & quem intelligere faciet auditum: ablactatus est à lacte, auulsus ab vberibus. Iob. 33. Aperit aures virorum, & erudiens instruit disciplinam, vt auertat hominem ab his quę fecit, & liberet eum à superbia. Cyrillus Alexandrinus lib. 4. in Ioan. c. 7. Vbi enim auditus disciplina doctrinàque adest, ibi fides non vi, sed persuasione oritur. Patrocinio igitur Dei patris, quod ea charitate dignis pręstatur, non vi, Christum fideles agnoscunt. Non enim possumus, secundum Ecclesiæ, veritatisque dogmata liberam potestatem hominis (quod liberum arbitrium appellamus) vllo modo negare. Qui autem & audiuit, & didicit, ceu obsequutus veritati, illam thesauro cordis sui recondidit. *Venit ad me.* Tripliciter, inquit Thomas in Ioann. id contingit. Venit enim per cognitionem veritatis, per amoris affectum, & per operis imitationem. Et pro cuiusque gradu, auditum etiam præsto esse necesse est. Nam qui per cognitionem veritatis ad Christum accedit, inspirationibus & verbi prædicationi auditum præbuit, illud vsque cum Psalte (Psalm. 84.) dicens: Audiam quid loquatur in me Dominus Deus, quoniam loquetur pacem in plebem suam. Sed & qui amat, toto affectu ad eum quem diligit, procurrit: sed & priùs amātem cognouit, si non visu, saltem auditu. Ex eo scilicet & nos cognouimus maximè quem diligere debeamus. Neque verò opere illum imitari possumus, cuius nec præcepta, nec voluntatem audiemus. Ideò dicit Propheta, (Psalm. 93.) Beatus homo quem tu erudieris Domine, & de lege tua docueris eum. Non ergo ad conuersionem hominis sufficit vox prædicatoris, nisi simul illum Deus interiùs instruxerit. Denique Thomas in Summa contra Gentiles, arguit Origenem dicentem, quòd Deus dicitur causa bonorum nostrorum solùm, quia est causa habituū infusorum, per quos meritoriè operamur, videlicet gratiæ habitualis, fidei, spei, & charitatis. Dicit igitur Thomas, quòd etiā quandoque Deus est proxima causa actionum nostrarum interiorum, Isaia testante, qui ait, (c. 26.) Domine, dabis pacem nobis. Omnia enim opera nostra operatus es in nobis. Et item Apostolus, (Philip. 2.) Deus est qui operatur in vobis velle & perficere pro bona voluntate. Dicit & Thomas nos semper acquiescere actuali inspirationi, quæ nobis à Deo infunditur. Et fundatur hæc Thomæ sententia in authoritate Diui Augustini, dicentis: quòd gratia, quæ occultè humanis cordibus diuina largitate tribuitur, à nullo corde duro respuitur, quoniā ideò datur, vt duritia cordis penitùs auferatur. Hac autē stante sententia, *Omnis qui audiuit à Patre, & didicit*, hoc est, actualem illustrationem accepit: *Venit* per consensum ad Christum: neque tamen quicunque talis fuerit, saluabitur: sed qui prædestinatus ad finem vsque perseuerauerit. Beda in Ioann. Filius docebat, Pater docebat, homo qui videbatur, loquebatur: sed vt Deus, in corde audientis interius docebat. Ideò subiunxit: *Non quia patrem vidit quisquam nisi is qui est à Deo, hic vidit Patrem.* Opinari enim poterant, quòd de visibili patre loqueretur: at verò de inuisibili loquitur, quem nemo hominum vidit, sed nec videre potest. Exod. 33. Non videbit me homo, & viuet. Ne fortè ergo dicant, se nondum illius Patrem vidisse, ex quo audire possint ea quæ fidei necessaria sunt: occurrit, ac si diceret, A meipso audite. Ego noui Patrem, ab illo sum. Quid est enim audire à Patre, nisi audire me, Verbum Patris? Hæc Augustinus tract. 26. in Ioann. Cur autem nemo nouerit Patrem nisi filius, ratio est, quia cū omnis visio, siue cognitio fiat per aliquam similitudinē, secundum modum similitudinis, vt inquit Thomas in Ioann. quam habent creaturæ ad Deum, ipsum etiam cognoscunt. Vnde & Philosophi dicunt, quòd intelligentiæ cognoscunt primam causam, secundum hanc quam habent eius similitudinem. Etsi verò omnis creatura particeps efficitur alicuius similitudinis Dei, in infinitum tamen distat à similitudine naturæ ipsius. Vnde fit, vt nulla creatura perfectè ipsum cognoscere possit, prout est in sua natura. Filius autem, quia perfectè totam naturam patris accepit per æternam generationem, ideò perfectè Patrem videt & nouit. Expropter dicit quòd *is qui est à Deo* per generationē consubstantialem, & coæternam, *hic* filius Dei naturalis, *videt* perfectè *Patrem*. Sed & obserua Christum, cùm loqueretur de aliorum cognitione, vsum esse verbo auditus: hîc verò cùm loquitur de cognitione filij, vtitur verbo visionis. Cognitio enim per visum immediata & aperta est: quæ autem per auditum est, fit mediante eo qui vidit: vt sic nullus Patrem cognoscat, nisi per Christum Patris verbum: & nullus ad filium veniat nisi à Patre audierit. Porrò Christus *vidit Patrem*, visione perfectæ comprehensionis, inquantum est Deus: & visione beatificæ fruitionis, inquantum est homo etiam ab ipso incarnationis initio. Cyrillus libro 4. in Ioan. c. 8. Videtur autem occultè sibi Mosen subijcere, quo tamen Iudæi gloriabantur. Licet enim nubem ingressus ipsum Deum vidisse dicatur, non tamen propriè, sed per similitudinem. Sed & quomodo, si eùm nullus Patrem vidit, & nihil id penitus posse præter filium intelligimus, non erit vltra omnem creaturam filius? *Amen, Amen dico vobis, qui credit in me, habet vitam æternam.* Hoc ex superioribus infert. Nam cùm Pater in filio videatur & audiatur, & audire filium sit & ipsum audire Patrem: Illud, inquit, velut caput negotij vobis cum veritatis protestatione confirmo, quòd quisquis fide vera & integra mihi se adiunxerit, tanquam membrum effectus corporis mei: is ex me veram & æternam assequetur animæ corporisque vitam, quæ modò initium sumit per gratiam, pôst consummanda per gloriam. Cyrillus lib. 4. in Ioan. cap. 9. Mirari autem decet dispensationem, qua in his verbis vtitur. Nā quoniam insensatos omninò esse videt, & Prophetarum verbis parum ex imperitia credentes: imbecillitatem eorum ad fidem quasi iureiurando erigit, præmia credentibus præcipua, quibus ad se pertrahat, proponens. Ita volentes firma præmij spe ad fidē impellit. Quid enim melius & suauius mortem & corruptionem timentibus, quàm vita æterna? Cùm autem ipse sit vita, & vita æterna: seipsum credentibus daturum pollicetur, quod est, vt in cordibus nostris per fidem inhabitet. Augustin. tract. 26. in Ioann. Vita æterna verbum in principio erat apud Deum, & Deus erat verbum, & vita erat lux hominum. Ipse vita æterna dedit & carni suscipere vitam æternam. Hinc sanè colligemus, Christum seipsum animis nostris communicare per fidem, & per carnem suam. Hic quidem de fidei virtute agitur: tandem verò de suæ carnis affectibus loquetur. Vita verbum Dei, fide habitat in cordibus nostris: & Verbum caro factum per carnem suam à nobis acceptam, in nobis manet, & vtrumque nostrum hominem viuificat. Aut si vitam æternam pro gloria interpreteris, aut beatitudine: sic quidem is qui credit, illam habet: non quòd statim per fidem beatus efficiatur, sed, vt Diuus Thomas scribit, habet illam in causa, in spe, quandoque habiturus in re. Roman. 4. Credenti in eum qui viuificat mortuos, reputabitur fides ad iustitiam. Potest & de vita gratiæ intelligi, qua perfruuntur electi in

Thomas.
Albert.
Consensus noster requiritur.
Cyril.
Thomas.
Thomas.
Beda.
August.
Thomas.
Cyril.
Idē Cyril.
Nolentes etiā Christus spe præmij inducit.
August.
Thomas.

præsenti. Et quoniam hæc nobis bona omnia per Christum obuenjunt, non modò quia Deus est, & ita author est omnis boni perfecti, (Iac.1.) sed & quia homo est, qui suo summo merito reconciliauit omnia, siue quæ in cœlis, siue quę in terris sunt: ideò adiicit, *Ego sum panis vitæ*. Hoc sæpiùs inculcat, vt è cõmuni pane ad spiritualem, demum ad sacramentalẽ ipsos deduceret. Christus vtrique duplici ratione panis est vitæ. Si enim illum verũ Deum, in quo consistunt omnia, attendamus, quadam similitudine panis vitæ dicitur. Sicut enim panis cor hominis confirmat, ita & ille hominem corroborat & reficit, si modò ille os animæ, obsequium & voluntatẽ illi porrexerit. Ita Christus per fidem manducatur. Sed dicemus & ipsum esse panem vitæ, seu diuinitatis, quia caro illius velut panis facta est, habens in se vitam, seu ipsam diuinitatẽ. Et hęc quidem manducatur spiritualiter per fidem, si credimus illum qui incarnatus, passus & sepultus est, nostrum esse redemptorem & saluatorem: & rursus manducatur verè & realiter, vt & ipsum nostrum corpus illius particeps fiat. Nunc quæ ab eo dicuntur, ad Christi diuinitatem, & humanitatis meritum, simúlque ad spiritualem manducationem referri possunt: cùm tamen generaliùs intelligenda sint, vt etiam de ipsius carne dicantur. Ex eo enim quòd ipse, inquantum Deus, secundum naturam vita est, denominatur & panis vitæ, & carni suæ confert, vt & ipsa viuifica sit. Panis est vitæ substantialiter atque causaliter, panis omnia pascens, non qui in quẽquam conuersatus aut mutetur, sed qui fideliter manducantẽ in se conuertat. August. tract. 26. in Ioann. Siquidem inter verbum suscipiens & carnem resurgentem, mora media consumpta est. Porrò inanem Iudæorum gloriationem de Manna præsumentium Christus euacuat, dicens: *Patres vestri manducauerunt Manna in deserto, & mortui sunt*. Quasi dicat, fateor sanè patres vestros, iuxta ea quæ per vos paulò antè adducta sunt, manna illud corporale olim in deserto perpetuos 40. annos manducasse, quos vos permagni facitis. Verùm per hũc cibum corporeũ non potuerunt neque à corporis neque ab animæ morte cõseruari. Omnes enim secundum corpus defuncti sunt, plerique etiam secũdum animam, ob murmurationes & tentationes impiæ suæ incredulitatis. Theophylact. in Ioann. Non absque causa autem addit *in deserto*. Vult enim monstrare, quòd non valde diu fuit datum manna patribus, sed tantùm in solitudine, & non contigerit eis in terra promissionis. Verũ hic panis non est talis, sed perpetuò durans: & ita Iudæi multò plura bona accepturi erant, quàm patres eorum, si voluissent. Hic autem quæritur, de qua morte sententia ista intelligatur. Nam si de morte corporali, nulla differẽtia erit inter panem illum qui fuit in deserto, & panem nostrum qui de cœlo descendit: cùm vt illi, ita & nos qui panis cœlestis participes efficimur, morti corporali succumbamus. Quòd si de morte spirituali intelligitur, non ea tamen ratione panis iste à manna discernitur: cùm & olim qui manna, & nunc qui panem istum manducant, quidam spiritualiter moriantur. Thomas in Ioan. Dicendum igitur quòd cibus ille cum cibo nostro spirituali cõuenit, in rerum significatione. Vterque enim Christum designat, vnde & idem cibus ab Apostolo nuncupatur, 1. Cor. 11. Omnes eandem escam spiritualem manducauerunt, inquit. Differunt autem in rerum ipsarum, quas exhibebant, veritate: quia ille figurabat tantùm, sed panis iste continet Christum ipsum, quem figurat. Ex eo fit, vt vterque ciborum istorum dupliciter sumatur, vel pro signo tantũ, non intellecto significato: & ita per neutrum illorum mors aut corporalis, aut spiritualis tollitur. Vel pro significato, & vterque eo modo spiritualiter manducantes satiat, & à spirituali morte liberat. Ab vtroque autem differt sacrosancta Eucharistia, inquit D. Tho. lect. 6. in cap. Ioan. 6. quoniam qui spiritualiter & sine peccato illam manducat, spiritualiter viuit nunc quidem, & corporaliter viuet in æternum. August. tract. 26. in Ioan. Sic sunt mortui illi, quemadmodum & nos sumus morituri, quantum attinet, vt dixi, ad mortem huius corporis visibilem, atque carnalem. Quantum autem pertinet ad illã mortem, de qua terret Dominus, quia mortui sunt patres istorum: Manducauit manna & Moyses, manducauit mãna & Aaron, manducauit manna & Phinees, mãducauerunt ibi multi qui Domino placuerunt, & mortui non sunt. Quare? Quia visibilem cibum spiritualiter intellexerunt, spiritualiter esurierunt, spiritualiter gustauerunt, vt spiritualiter satiarentur. Nam & nos hodie visibilem accipimus cibum. Sed aliud est sacramentum, aliud virtus sacramenti. Cyrillus lib. 4. Comment. in Ioan. c. 10. Conspicuum igitur est, quoniam Christi, qui vniuersa continet, atque nutrit, figura quædam erat manna sensibile. Mortui ergo sunt, inquit, qui manna mãducauerunt, quia nulla inde (ea ratione signi) vitæ perpetuæ virtutem acceperunt. Non enim viuificabat, sed famem solummodò corporalem remouebat, & figura erat veritatis. Qui verò panem vitæ suscipiunt, immortalitatem consequentur, & omnia interitus mala effugient, cum Christo æternaliter viuentes. Nihil autem verbis nostris officit, nec idcircò mentiri videbimur, quia fideles, qui Christo participarunt, corpore moriuntur. Nam etsi hac communi omniũ morte cadere videantur, viuunt tamen Deo, vt Paulus ait, (Rom. 6.) Ideò adiicit: *Hic panis viuus, est panis de cœlo descendens*, aut quia Verbum ipsum descendit per incarnationem, & noui effectus productionem: aut quia corpus eius descendit, non quidem è cœlo allatum, sed virtute Spiritus sancti formatum, vt interpretatur Dionys. Carthus. in Ioan. *Vt si quis manducauerit ex ipso*, manducatione sacramentali & spirituali simul, vel spiritualiter duntaxat, *non moriatur* morte culpæ in præsenti, vel morte damnationis æternæ in futuro, quæ est mors secunda. Dicit autem *Hic, hic*, secundum Glossam, demonstrans seipsum, seu etiam sui ipsius corpus. Et ab affectu se è cœlo descẽdisse demonstrat. Thomas in Ioan. Nimirùm ac si ita ratiocinaretur. Solius est panis è cœlo descendentis dare vitam æternam: sed & id meum est: ego igitur sum ille panis descendens è cœlo. Ideò autem panis de cœlo descendens dat vitam indeficientem, quia omnis cibus nutrit, secundum suæ naturæ proprietatem. Cœlestia autem incorruptibiliora sunt, & ideò quia cibus ille cœlestis est, non corrumpitur, imò viuificat. Euthym. in Ioann. Explanat demum, quis sit ille panis, quem dicit, *Ego sum panis viuus qui de cœlo descendi*. Ita iteratione coexercitat, vt interrogarent quomodo esset panis viuus, seu viuificans: & quonam modo de cœlo descendisset. Verùm illi solam ventris curam spectantes, cætera omnia superflua ducebant. Cyril. lib. 4. in Ioan. c. 11. Eadem ad vos dicere, Paulus ait (Phil. 3.) & vobis tutum, & mihi non molestum: ab ipsis, vt puto, Christi verbis ita perdoctus. Nam quemadmodum curatores vulnerum, non vnum, sed varia vicissim remedia conferunt, neque semel, sed frequenter appositis remediis molliuntur: sic duro animo varia quædam & frequens accommodanda doctrina est, vt si prima parũ profecerit, secunda saltem vel tertia, vel iisdem verbis allata permulcere, atque attrahere possit. Quapropter Saluator varia oratione, modò ænigmaticè atque obscurè, modò dilucidè atque apertè, eandem rem Iudæis proposuit, vt excusari nequeant, si restiterint. *Si quis manducauerit ex hoc pane*, meipso scilicet, aut spiritualiter per fidem, aut sacramentaliter & spiritualiter simul: *viuet* non tantùm in præsenti per fidem & iustitiam, sed *in æternum*. Ioã 11. Qui viuit, & credit in me, non morietur in æternum. Alber. in Ioan. Hoc quidem quantum ad effectum panis manducati, quia ille viuificat in æternum vita gloriæ. Id enim quod nunc in specie sacramenti gerimus in gratia, aliquando rerum veritate capiemus. Quia sicut Christum sumimus hîc inuisibiliter sub specie sacramenti: ita influet se aliquando in veritate dulcedinis suæ deitatis, vt scribit B. Dionys. Areop. Esa. 66. Ecce ego declinabo in vos sicut flumen pacis, & tanquam torrentem inundantẽ gloriam Gentium, quam sugetis.

Christus duplex vt est panis.

August.

Theophy.

Thomas.

Quomodo idem cibus.

Thomas.

August.

Qua morte non moriantur manducantes Christum.

Cyril.

Dio. Carth.

Thomas.

Euthym.

Cyril.

Albertus.

Dio. Areop.

Christus pastor bonus, pascua optima, suum scilicet corpus & sanguinem, fidelibus sub panis & vini speciebus, pro illorum vita largitur: ideóque his dedit carnem suam, nimirum in cibum, & in pretium.

Matth.	Marc.	Luc.	Ioan. 6.
			Et panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita.

Introductio.

GREGES vtique à pastoribus pascuntur. Ex quo fit, vt cùm Christus pastor noster sit, pascat etiam nos, non tantùm verbo, non sua tantùm diuinitate, & summo merito, quæ per fidem apprehenduntur, sed & propria carne & sanguine. Futurum illum pastorem Prophetæ prædixerant.

1. *Christus pastor bonus.*

A Zach. 11. Suscitabo tibi pastorem magnum. Percutiam pastorem. Esa. 40. Sicut pastor gregem suum pascet in brachio suo. Ezech. 34. Nonne greges à pastoribus pascuntur? Distinxit enim ille se (Ioann. 10.) à furibus, latronibus & mercenariis: qui quidem ouile ingrediuntur, non vt pascant, sed mactent, perdant, & deglubant. Contra quos Ezechiel clamat, Væ pastoribus Israël, qui pascebant semetipsos. Lac comedebatis, lanis operiebamini, quod crassum erat mactabatis, gregem autem meum non pascebatis. Non consolidastis infirmum, sanastis B ægrum, alligastis confractum, reduxistis abiectum, quæsistis quod perierat. Demùm comminatione facta in peruersos & degeneres pastores, pollicetur Dominus se reducturum populum suum, & præpositurum illis verú pastorem Christum. Ecce ego, inquit, requiram oues meas, & suscitabo super eas pastorem vnum, qui pascat eas, seruum meum Dauid: ipse pascet eas, & ipse erit eis in pastorem.

Hieron. Hieronymus lib. 11. Comment. in Ezech. cap. 34. Suscitauit pastorem vnum, qui dicet in Euangelio, Ego sum pastor bonus (Ioan. 10.) seruum suum Dauid, secundum C id quod serui formam dignatus est assumere, qui Dauid interpretatur Manu fortis. Ipse pascet eos, & Dominus erit eis in Deum, vel filius, & pater, vel certè pastor iuxta assumptam carnem: Dominus autem & Deus iuxta verbum, quod erat in principio apud Deum.

2. *[illegible] in Eucharistia.*

1. Porrò ipsius pastoris pascua tanto excellentiora esse debuerunt, quanto & ipse Mose cæterisque Prophetis excellentior est. Non satis igitur fuisset dedisse panem communem: hunc enim terra proferre, hunc quilibet etiam ex ditioribus pauperi potest erogare. Dedit Heli-D dæus populo panes primitiarum, & viginti panes hordeaceos, & frumentum nouum: sed & idem farina in ollam immissa Prophetarum olus reparauit, vt legitur 4. Reg. 4.

2. Nec satis fuerat dedisse aliquid simpliciter benedictú: nam & olim sacerdotes Dauidi dederunt panes sanctificatos.

3. Nec satis quoque panem diuini verbi porrexisse: hoc enim etiam Prophetæ dederunt: qui (1. Pet. 1.) spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines. Hęc omnia cùm Prophetæ dare potuerint, sit autē Christus multò Prophetis excellentior: consequitur & illum excellen-E tiora pascua contulisse. Detur igitur aliquid & pane cōmuni, & pane sanctificato, & pane verbi dignius: hoc enim ipsum nobis Christus contulit, & donauit. Quid aliud? Seipso sanè Christus nihil habuit dignius: ergo dedit nobis seipsum.

4. *Pascua Christi [illegible].*

Nam quòd pascua eius cætera omnia superent, testatur Esaias cap. 49. In tempore placito exaudiui te, &c. Vt diceres his, qui vincti sunt, exite: & his qui in tenebris, reuelamini. Super vias pascentur, & in omnibus planis pascua eorum. Et addit hæc pascua in vitam æternam nutrire, dicens: Non esurient, neque sitient amplius, &c. F Ezech. 34. In pascuis vberrimis pascam eas. Ioan. 10. Qui sequitur me, pascua inueniet. Psalm. 22. In loco pascuæ ibi me collocauit. Super aquam refectionis educauit me, & cætera.

Cyril. Vbi, teste Cyrillo Hierosolymitano Catech. myst. 4. [illegible] facta [illegible] celebrat, baptismum, vnctionem, & sacrosanctam Eucharistiam. Nam aqua re[illegible]ctionis, eadem est & aqua regenerationis: qua veteres quidem peccati spoliis [illegible], & pro senibus iuuenes efficimur, inquit Theodoretus.

Theodor.

Hîc animam nostram pastor noster Christus conuertit ad Deum, ad gratiam, vitam & salutem. Deduxit nos propter semitas iustitię, cum enim benè facere incipimus; protegit etiam nos, adeò vt licet ambulemus in medio vmbræ mortis, non timeamus, quoniam ipse nobiscum est. Et ne inter tot miserias mœsti incedamus, aut succumbamus, data est vnctio sacra, qua velut pugiles confirmemur. Vnde ait, Impinguasti A in oleo caput meum. Vides quomodo mysticum chrisma in ænigmate denotat, ait Cyrillus Hierosolym. Catech. myst. 4.

Cyril. Hier.

Cæterum quia panis cor hominis confirmat, idéque vinum lętificat, adiicit: Parasti in conspectu meo mēsam, aduersus eos qui tribulant me. Quod ita Cyrillus interpretatur: Ante tuum aduentum, Domine, dæmones, hominibus pollutá mensam parabant: sed postquā tu aduenisti parasti in conspectu meo mensam. τί ἄλλο σημαίνει ἢ τὴν μυστικὴν καὶ νοητὴν τράπεζαν. id est, Quid aliud significat quàm mysticam & spiritualem mensam, quam Deus B in conspectu parauit, aduersariam ei, quæ parabatur à dęmonibus: cùm hac communionem cum illis, ista cum Deo habeat? Sed & cùm ait, Calix tuus inebrians, quàm præclarus est, hic ille calix est, inquit: ὃ λαβὼν Ἰησοῦς μετὰ χεῖρας, καὶ εὐχαριστήσας εἶπε, τοῦτό μου ἐστὶ τὸ αἷμα: id est, quem Iesus accipiens in manus, gratias agens, dixit: Hic est sanguis meus.

Mensa Christi quæ, & quam.

Hæc sunt igitur illa fœcundissima & excellentissima Pastoris nostri pascua: vt qui non tantùm verbo, non spe tantùm, sed & sua carne & sanguine nos reficit. Magno C quidem omnium miraculo, quinque hominum millia quinque panibus & duobus piscibus pauerat: sed & Patrē suum dare panem verum credentibus, eundem etiam ipsum filium, ideò è cœlo descendisse asseruerat, vt fideles suos nutriret, & æterna vita viuificaret. Et quoniam hæc ad fidem solam, qua credentes ipsum mãducaturi essent, referri poterant; ne quid in seipso non totum illis etiam per sacramentum porrigi & dari testaretur: asserit se carnem suam & sanguinem suum, non modò in pretium, sed & in cibum, illis esse daturum.

Argumentum huius admirandæ mensæ prius exhibitum.

D Hîc verò quoniam non modò hæretici & schismatici quidam, sed & nonnulli alioquin nostræ ætatis pij & docti viri hallucinantur: quasi Christus ea quæ sequuntur, non dixerit de reali & sacramentali, sed tantùm de spirituali sui corporis manducatione, nos vnamquamque sententiam iuxta Patrum definitiones & meditationes expendemus: ne quid forsan ex nostro sensu, in re adeò seria, attulisse videamur.

Quid Christus Io. 6. agat de sacramentali manducatione carnis suæ.

Dionysius Carthus. art. 18. in Ioan. cap. 6. Sacramētum Eucharistiæ instituit Christus dupliciter: Primò verbo, E seu assertione: Secundò, facto, seu consecratione. De prima institutione nunc agitur. Et quoniam sacramentum istud incomprehensibile, & vtilissimum est: idcircò ad excludendam omnem dubitationem, Christus apertissimè tractat de sacramento hoc ipso.

Dio. Carth. Christus bis commēdauit Eucharistiæ sacramentū.

Thomas Lect. 6. in Ioann. cap 6. Dixerat enim seipsum esse panem viuum: & ne hoc de eo dici intelligerent, in quantum est verbum, vel ex ratione solius animæ: ideò ostēdit suam etiam carnem viuificam esse, adiiciens: *Et panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.* Sic ergo quod dixit suprà, Ego sum F panis viuus, pertinet ad virtutem verbi: quod autē subiicit, Et panis quem ego dabo, caro mea est, pertinet ad cōmunionem sui corporis, scilicet ad Eucharistiæ sacramētum.

Thomas.

Alber. Mag. in Ioan. Declarat enim hunc panem per significationem suppositi, quę est res, dicens: *Et panis*, hoc est id quod signatur per panē, *quem ego*, vt summus sacerdos, de quo Ps. 109. Tu es sacerdos in ęternū secundū ordinē Melchisedech, *dabo* manducantı spiritualiter & sacramentaliter: *Caro mea est* latens sub specie panis. Rupert.

Alb. Mag.

Rupertus.

in Ioã.c.6. In futuro, ait *dabo*. Dabitur enim hic idẽ panis in ea specie, quæ viuentibus congrua est: id est, in vero sacrificio panis & vini secundum ordinem Melchisedech. Euthym. in Ioã. Duobus enim modis Christus dicitur esse panis, secundum diuinitatem videlicet, & humanitatẽ. Postquàm ergo docuit de modo, qui secundum diuinitatem est, nunc etiam docet de modo qui est secundum humanitatem. Non autem dixit, *quem do*, sed *quem dabo*: Daturus enim erat in vltima cœna, quando sumptum panẽ, actis gratiis fregit, deditque discipulis, & ait: Accipite & comedite, hoc est corpus meũ. (sicuti ergo in cœna Christus, sic & ibi sacramentalem & realem manducationem requirit.) Theoph. in Ioan. Manifestè enim nobis hoc loco de mystica cõmunione corporis sui dicit. Nam panis, inquit, quem dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mũdi vita. Docet tandem de ea se communione intelligere, quæ nobis per sacrosancta Christi corporis & sanguinis mysteria, sub speciebus panis & vini confertur. Chrysost. hom. 45. in Ioan. Cũ enim diceret, Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum: Panem seu doctrinam hoc in loco, seu salutem & fidem in se, seu corpus suum dixit. Et paulo pòst: Quare necessariò dicendum quàm admirãda mysteria, & cur data sint, & quænam eorum vtilitas. Hierony. ad Hedibiam quęst. 2. Nos enim audiamus panẽ quem fregit Dominus, deditque discipulis suis, esse corpus Domini Saluatoris, ipso dicente ad eos: Accipite & comedite, hoc est corpus meum. Et paulo pòst. Si ergo panis, qui de cœlo descendit, corpus est Domini, Iudaicas fabulas repellamus, & ascendamus cum Domino cœnaculum magnum, stratum atque mundatum, & accipiamus ab eo calicem noui Testamenti. Et quibusdã insertis. Nec Moyses, inquit, dedit nobis panem verum, sed Dominus Iesus ipse conuiua & conuiuium, ipse comedens & qui comeditur. Et, quotidie in sacrificiis de genimine vitis veræ, rubentia musta calcamus. Ita confert Hieronymus Christi verba in Capernaum habita, cũ iis quę asseruit in cœna, vt panis sit ipsum corpus. Confert & iuxta Christi verba, Mosis panem, cum hoc pane vero, quę sanè in Capernaum dicta sunt. Et ostendit illa de sacramento intelligenda esse, cùm monet nos ascendere in cœnaculum cũ eo: definit & ea per sacrificium, quod quotidie fit in Ecclesia. Chroma. in c.6. Matth. De hoc pane, inquit, Dominus in Euangelio dixit: Panis cœlestis caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita. Et hunc ergo panem quotidie postulare iubemur, id est, vt pręstante Domini misericordia, quotidie panẽ corporis Domini accipere mereamur. Ait enim Apostolus, Probet seipsum homo, & sic de pane illo edat. Atqui locus hic Pauli de sacramentali manducatione intelligitur, ad quam spiritualis cõcurrere debet, vt & sic homo probatus sit: proinde ista Domini verba de Eucharistiæ sacramento interpretabatur. Arator Subdiaconus, lib. 2. Historiæ Apostolicæ, ad hæc Christi verba sic alludit, vt Christum, ipsius etiam corpus quod accipitur asserat: quo velut vberrimis pascuis ille verus pastor suas oues recreet: quod etiam tum maximè contingat, cũ decima quarta die lunæ Pascha fit à fidelibus. Quod sanè nemo negauerit de sacramento Christi corporis intelligi, quod nunc à fidelibus sumitur. Ait autem,

Agnus Christus inest, panis quoque Christus habetur
De cœlo, quod & ipse docet (vtique Io.6.) *qui corpore Iesum*
Sum, ferit, hoste caret, nec iam sua iura Pharao,
Ægyptúsque tenet. Et quibusdam insertis:
Ereptóque gregi largitur pascua Christus.

Cyril. etiam Alexan. lib. 4. c. 12. Nam cùm viuificans Dei filius in carne habitauerit, ad suum bonum eam, id est, ad vitam reformauit: & totus, vt ita dicã, toti ineffabili modo vnionis coniunctus, viuificantem ipsam effecit, quia natura viuificans est. Propterea participãtes hæc caro viuificat. Porrò ex eius in consequentes sententias commẽtariis, immò & aliorum Patrum interpretationibus, facilè colligemus verba hæc Christi de sui corporis sacramẽto intelligi. Nec mouere quẽquam debet, quòd post Augustinum Beda ad mysticum Christi corpus refert illud enim à naturali Christi corpore abundat, vt ea sequentibus audiemus. Sed neque præiudicium faciet literali scripturæ interpretationi, si quis illam mysticè, anagogicè, & spiritualiter interpretatus fuerit: manet enim vnicuique suus sensus integer. Sæpè contingit vt Augustinus, & ante eum Origenes, dixerim vt ipse Apostolus Paulus, per allegoriam multa interpretentur. Sicut quod legimus de duobus filiis Abrahæ, aut de monte Syna, & Hierusalem: neque tamen propter illa mystica, sensum literalem eludunt. Ita neque Patres illi, qui spiritualiter meditãtur hæc Christi verba, negant illa literaliter intelligi de ipsa eius reali carne, quæ realiter, & verè manducetur. Vnde fit, vt demirer quid in mentem venerit piis quibusdam viris, vt dũ spiritualiter, & mysticè, omnia hic requirunt, de suo adiiciant, non esse ista de vera & naturali Christi carne in Eucharistię sacramento intelligẽda. Fateor explicari posse de spirituali Christi carnis manducatione: ipsa tamen litera expressè sonat & realem carnem, & realem mãducationem. Quod neque Iudæi ignorauerunt, cùm expropter dixerint. Quomodo potest hic nobis carnem suã dare ad manducandum? Et licet in quæstionem verteretur, non diffiderunt Apostoli: quos neque Christus aliter sentire docuit, cùm & illi cum illo se mansuros assererent, dicentes: Ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes. Sed & optimus ille martyr Roffensis in Oecolampadiũ, ista Domini verba discutiens, obseruat bis dictum à Domino, *dabo*, in hac promissione: *Et panis quem ego dabo, caro mea est quam ego dabo pro mundi vita*: vt Dominus daturum seipsum ostenderet, & in escam, & in pretium. In nutrimentum quidem Eucharistiæ, vt scribit Clem. Alexand. lib. 2. Stromat. In pretium autem redemptionis nostræ. Etsi enim vulgata traductio non repetat dictionem *dabo*, illa tamen in Grecis exemplaribus duplicatur. καὶ ὁ ἄρτος δὲ ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σάρξ μού ἐστιν, ἣν ἐγὼ δώσω, &c. Quomodo legit & Theophylactus. Nonnus etiam Panopolitanus in conuersione Euangelij Ioan. sic habet:

Ἡμετέρη τέτυκται σὰρξ ἄρτος, ὃν ὔμμιν ὀπάσσω,
Ἥν περ ἀλεξιφόροιο ζωῆς κόσμοιο ταλάσσω. id est,
Nostra est caro, panis quem vobis dabo:
Quam pro iuuque viuentis vita mundi præbebo.

Dicit igitur quòd panem daturus sit, & quòd iste panis sit eius caro, quam daturus est pro mundi vita. Vbi videtur bis eandem rem se daturum promittere, & ad ea tandem verba accedere, quæ in cœna discipulis asseruit: dicens: *Accipite*. ita scilicet dabat sub panis specie carnem suam. Comedite, hoc est corpus meum. *quod pro vobis traditur*. Ita in pręsenti dabat se discipulis in cœna, & asserebat seipsum etiam tradendum pro illis. Vtrobique vnum ad sacramentum, alterum ad Christi spontaneam passionem refertur. Vtrobique asserit idem esse quod datur: hîc eandem carnem quæ panis sit, eandem quæ pro mundi vita: illic, idem corpus sub specie panis, & idem quod pro illis in mortem traderetur. Ita conuenit donatio rei cũ ipsius promissione, vt nec quibus verbis ipsis variare videantur. Asserebat se dare, asserebat & se daturũ. Dabat tum seipsum per fidem spiritualiter sumendum: asserebat se daturum carnem suam, idque in futuro, scilicet in cœna. Et quidem rectè dixit, *dabo*, non dabitur. Ille etenim, vt ex Hieronymo nunc audiuimus, conuiua est & conuiuiũ. Cyrus Theodorus Prodromus tetrastichis in Matth.

Ἄμφω γὰρ ἐστί, καὶ θυτὴρ, καὶ θυσία. id est,
Vtrumque enim est, & sacerdos, & sacrificium.

Iuuencus lib. 4. Euangel. histor.

Discipulos docuit proprium se tradere corpus.

Chrysost. lib. 3. de sacerdotio. Ipse se tradit volentibus ipsum accipere, & complecti. Idem hom. 83. in Matth. Nõ sunt humanæ virtutis hæc opera: qui tunc ista in illa cœna confecit, ipse nunc quoque operatur, ipse perficit. Thom. in Ioan. Auctor huius sacramenti Christus est. Nam licet sacerdos consecret, tamen ipse Christus dat virtutem sacramento. Quia sacerdos in consecratione tenet personã Christi. In aliis autem sacramentis vtitur sacerdos verbis suis, vel Ecclesiæ. Hîc vtitur verbis Christi. Quia sicut Christus corpus suum propria voluntate dedit in mortẽ, ita sua virtute dat se in cibum. Porrò veritas huius sacramenti significatur, cùm dixit, *Caro mea est*. Vtrobique verbum substantiuum & in dono, & in promissione. Caro

Euthy. — *Christus daturus panem carnẽ suam.* — Theoph. — Chrysost. — Hierony. — *Christus conuiua, & conuiuium.* — Chromat. — Arator Subdiac. — *Christus de die carn in sacrum cibo die cœna.* — Cyril. Al. — Beda. — *Non præiudicat sensus literali sensus mysticus.* — Roffensis. — *Christus duobus modis dedit carnem suam.* — Cle. Alex. — *Dabo, bis legitur.* — Nonnus. — Cyrus The. — *Christus sacerdos & sacrificium.* — Iuuencus. — Chrysost. — Thomas. — *Christus est auctor huius Sacramenti.* — *Verbum substantiuum Est propriè sumitur.*

Theophy. mea eſt: &, Hoc eſt corpus meũ. Theopby. in Ioan. Attende aut
é, inquit, quòd panis, qui à nobis in myſteriis manducatur, non eſt tantùm figuratio quædam carnis Domini, ſed ipſa caro Domini. Nó enim dixit, Panis quem ego dabo, figura eſt carnis: ſed, *Caro mea eſt*. Transformatur enim arcanis verbis panis ille, per myſticam benedictionem, & acceſſionem ſancti ſpiritus, in carnem Domini.

1. Et ne quem conturbet, quòd credẽdus ſit panis caro: etenim & in carne ambulante Domino, & ex pane alimoniá admittente, panis ille qui manducabatur, in corpus eius mutabatur, & ſimilis fiebat ſanctæ eius carni, & augmentum & ſuſtentationem conferebat, iuxta humanum morem. Igitur & nunc panis in carnem Domini mutatur. A

Argumenta quibus panis in corpus cõuerſio probatur.

Greg. Nyſſ. Greg. Nyſſ. ſer. catech. de diuinis ſacramentis, c. 37. Sicut enim qui panem videt, quodámodò corpus videt humanum, quoniam panis in corpore exiſtens corpus euadit: ita diuinum illud corpus, panis nutrimentum accipiens, idem quoddammodò erat cum illo cibo, vt diximus, in eius corporis naturam immutato. Quod enim carnis cuiuſque proprium eſt, id etiam illi conueniſſe confitemur. Nam & corpus illud pane ſuſtentabatur. Corpus autem, propterea quòd Deus verbum in illo habitauit, diuinam

2. obtinuit dignitatem. Quamobrem rectè nunc etiam Dei verbo ſanctificatum panem in Dei corpus credimus immutari.

Samonas Gazæus. Sámonas Gazæus diſceptatione cum Achmed. Eodem etiam pacto intelligas fieri noſtrum myſterium. Sacerdos enim panem ſuper menſam ſanctam deponit, pariter & vinum: & comprecando, inuocatione fideli, ſpiritus ſanctus deſcendit, & superuenit in ea quæ ſunt propoſita: & igne ſuæ diuinitatis in corpus & ſanguinem Chriſti, panem & vinum commutat, non minus quàm iecur alimentum in corpus cuiuſdam hominis. An non, amabo, concedis poſſe ſacroſanctum Dei ſpiritum idem præſtare quod tuũ iecur? C

Argumentum à minori ad maius.

Euſeb. Euſeb. hom. 5. de Paſcha. Inuiſibilis ſacerdos inuiſibiles creaturas in ſubſtantiam corporis ſui & ſanguinis, verbo ſuo, ſecreta

5. poteſtate conuertit, ita dicens: Accipite & edite, hoc eſt corpus meum.

Tertull. Sic Tertull. lib. 4. contra Marcionem, confectionem myſteriorum Chriſti verbis tribuit. Pané, inquit, corpus ſuum fecit, dicendo: Hoc eſt corpus meum.

Iſichius. Iſichius lib. 6. in Leuit. c. 22. Sanctificationem enim myſtici ſacrificij, & à ſenſibilibus ad intelligibilia tráſlationem, ſiue commutationem, ei qui verus eſt ſacerdos, videlicet Chriſto, oportet dari, id eſt, ipſi de eis miraculum cedere & imputare: quia per eius virtutem, & prolatũ ab eo verbum, quæ videntur, tam ſanctificata ſunt, quá cunctum carnis excedunt ſenſum. D

Theoph. Theophy. in Ioan. Et quomodo, inquit, non apparet nobis caro, ſed panis? Vt non abhorreamus ab eius eſu. Nam ſi quidem caro apparuiſſet, inſuauiter affecti eſſemus erga communionem. Nunc autem condeſcendente Domino noſtræ infirmitati, talis nobis apparet myſticus cibus, qualibus etiam aſſueti ſumus.

Cur panis ſpecies remaneat.

Thomas. Tho. Aqui. in Ioan. Sed cùm in iſto ſacramento contineatur totus Chriſtus, quare dixit tantùm, *Caro mea eſt?* Ad cuius reſponſionem, ſciendum eſt, quòd in illo myſtico ſacramento totus Chriſtus continetur ſecundum veritatem: ſed corpus eſt ibi, ex vi conuerſionis: diuinitas verò & anima, per naturalem concomitantiam. Dato enim per impoſſibile, quòd diuinitas ſepararetur à corpore Chriſti, iam illa non eſſet in ſacramento. Similiter etiamſi in triduo mortis Chriſti aliquis conſecraſſet, non fuiſſet ibi anima Chriſti, ſed tale corpus, quale erat in cruce, ſeu ſepulcro. Sed & ideò potius *carnem* eſſe dicit, quia cùm hoc ſacramentum ſit dominicæ paſſionis rememoratiuũ (iuxta illud 1. Cor. 10. Mortem Domini annũciabitis, donec veniat) paſſus autem & mortuus ſit Chriſtus ex infirmitate: ad infirmitatem deſignandam, carnis nomen aptius eſt. E F

Cur cũ Chriſtus ſit totus in hoc ſacramento, ait tamen Caro mea eſt.

Cyril Alex. Cyril. Alex. lib. 4. in Ioan. c. 12. Verùm quoniam ſæpiùs ſe Chriſtus panem appellauit, conſideremus ſi hoc vocabulo vſpiam a ſcriptura nominetur. Scriptũ eſt ergo in Numeris (c. 15.) Locutus eſt Dominus ad Moſen, dicens: Loquere filiis Iſraël, & dices ad eos. Cũ veneritis in terram, quam ego dabo vobis, & comederitis de panibus regionis illius, ſeparabitis primitias Domino: de primitiis panis veſtris, ita & de pulmẽtis, dabitis primitias Domino. Ænigmaticè, atque obſcurè nimiũ per figurá iſta ſignificabatur de cœlo panis, id eſt, Chriſtus obũbrabatur. Recordari enim oportet quòd homo propter nos factus, & ad ſimilitudinem noſtram, quaſi primitiæ quædam, ac ſeparatio noſtræ maſſæ, vt ſcribitur, Deo Patri oblatus eſt, primogenitus ex mortuis factus, & primitiæ reſurrectionis hominum, ad cœlum vſque aſcendentes. Quid quòd panes propoſitionis, azyma, lagana ex ſimila, & ſi qua ſunt in lege ſimilia, Chriſti corporis figuram iis prætulerunt: quibus, vt ſcribit Paulus (1. Cor. 10.) omnia in figuris contingebant? Sed & Melchiſedech panem obtulit, Chriſtus verò illius veritatem, corpus ſcilicet ſuum, & in cibum dedit, & in ſacrificiũ. Et quidem de ſacrificio, adiicit: *Quam ego dabo pro mundi vita.* Illius enim participes efficiuntur, qui accedunt ad altare, & ipſam Chriſti carné mente purgata, accipiunt.

Theophy. Theophy. in Ioan. Pro mundi autem vita carnem ſuam ad mortem dedit: moriens enim mortem ſoluit. Intellige autem per vitam mundi, etiá reſurrectionem. Mors enim Domini generalé reſurrectionem hominum generi operata eſt. Fortaſſis autem & in ſanctificatione & in beatitudine vitam, mundi vitam nominauit. Nam quamuis non omnes acceperint ſanctificationem & vitam in ſpiritu: Dominus tamen ſeipſum pro mundo dedit: & quantum in ipſo erat, mundus ſeruatus, naturaque vniuerſa ſanctificata eſt: eò quòd accepit virtutem vincendi peccatum per vnum hominem Dominũ noſtrum Ieſum Chriſtum: ſicut & per vnũ hominé Adá, in peccatum ceciderat.

Quid vita mundi.

Dio. Carth. Diony. Carthuſ. in Ioan. Nõ enim ſic eſt intelligendum *pro mundi vita*, quaſi per receptioné huius ſacramenti vita gratiæ in homine inchoëtur: immò qui ſine vita gratiæ ad hoc ſacramentum accederet, ampliùs moreretur in anima, reúſque fieret corporis Domini.

Thomas. Tho. in Ioan. Magna quidem eſt huius ſacramenti vtilitas, cùm in illud redundet effectus & meritum dominicæ paſſionis. Nihil enim eſt aliud hoc ſacramentum, quá applicatio dominicæ paſſionis ad nos. Non enim decebat Chriſtum, ſecundum præſentiam ſuam viſibilem, ſemper eſſe nobiſcum: & ideò voluit hoc ſupplere per ſacramentum. Vnde manifeſtum eſt, quòd deſtructio mortis, quam Chriſtus moriendo deſtruxit, & reparatio vitæ, quam reſurgendo effecit, effectus eſt huius ſacramenti. Notãdum etiam quòd aliter euenit huic ſacramento, aliter cæteris. Nam alia ſacramenta habent ſingulares effectus, ſicut in Baptiſmo ſolus baptizatus ſuſcipit gratiam: at verò immolationis huius ſacramenti effectus vniuerſalis eſt. Non enim ſolus ſacerdos, ſed & ij pro quibus illud offert, viui etiam & defuncti, illius effectum conſequuntur.

Alex. Papa. Alexander Pontifex & Martyr, Epiſt. 1. ad omnes Orthodox. vt ex Concilio Triburienſi, c. 19. colligitur, in eam rem ſic habet. In ſacramentorum oblationibus, quæ inter Miſſarum ſolennia Domino offeruntur, paſſio Domini miſcẽda eſt: vt eius, cuius corpus & ſanguis cõficitur, paſſio celebretur. Et paulò pòſt. Idcircò & paſſio eius in his commemoranda eſt, qua redempti ſumus, & ſæpiùs recitãda, atque hæc Domino offerenda. Talibus hoſtiis delectabitur, & placabitur Dominus, & peccata dimittet ingentia. Nihil enim in ſacrificiis maius eſſe poteſt, quàm corpus & ſanguis Chriſti, nec vlla oblatio hac potior eſt, ſed hæc omnes præcellit. Ideò etiam dum hoc ſacramentum conficitur, & ſacrificium offertur, memoria fit electorum illorum qui deceſſerunt, & eorum qui adhuc viuunt: vt agnoſcamus in omnibus vitam hanc: & re ipſa cõteſtemur corpus & ſanguinem Chriſti vitam eorum eſſe, qui ex mundo ſegregati. Ita nimirùm carnem ipſius *pro mundi vita* datam eſſe interpretamur. Sic corpus Chriſti myſticum corpori naturali adiungimus, agnoſcentes membra Chriſti, eóſque omnes, qui de vno pane, & de vno calice participarunt, ex iſta carne vitam accepiſſe.

Sacrificium Chriſti corporis [illegible] *ſuperis.*

Dion. Areop. Dionſ. Areopag. lib. Hierarch. Eccleſiaſt. cap. 3. Enimuerò ſanctorum, poſt pacem illam, nominum prædicatio, eos præconio, attollit, qui piè ſanctéque vixerunt: & ad finem vſque, virtutis viam conſtanter, nuſquam ab ea deflectendo, tenuerunt. Et paulò pòſt. Impoſitis ſancto altari venerabilibus ſignis, per quæ Chriſtus & ſignatur & ſumitur, adeſt protinus atque incunctanter ſanctorum deſcriptio, coniun-

Dion. Areop. in ſancto corpore Chriſti, memoria ſit eorum qui perſeuerant ad finem.

ctionem eorum indiuiduam, vnionémque cum illo altissimam & sacratissimam indicaos. Nec tantum fit eorum memoria, qui iam cœlo perfruuntur, vt indicetur vnio & vita, quam a Christi carne participarunt: sed & orat sacerdos pro fidelibus defunctis, quibus propter quædam peccata, & pœnas exoluendas, nondum datur illa certissima requies, ad quam spirant. Hoc argumentum sequitur Augustinus lib. de ciuit. Dei primo. Nec enim piorum animæ defunctorum separantur ab Ecclesia: alioquin nec ad altare Dei fieret eorum memoria.

August.

Chrysost.

Chrysostomus homil. 41. in 1. ad Corinth. Nec temerè qui altari assistit, inter horrenda mysteria clamat: Pro omnibus in Christo dormientibus, & pro omnibus qui memoriam illorum celebrant. Et paulò pòst. Ne defatigemur, mortuis auxilium ferendo, preces pro ipsis offerendo: communia totius orbis victima preces sunt. Hinc pleni fiducia, pro toto etiam orbe supplicamus (q. pro totius *mundi vita* & salute:) inter Martyres, inter Cõfessores, inter Sacerdotes, mortuos recensemus. Vnum enim corpus omnes sumus, sint membra licet alia aliis illustriora. Vndique veniam ipsis impetrare licet, precibus pro ipsis effusis, muneribus datis, consortio eorum, inter quos velut communione corpus, referuntur. Quid ergo doles? Quid lacrymaris? cum impetrandæ mortuo veniæ tot extent rationes? Sed & eorum omnium, fidelium, memoriam agimus, qui peccauerunt, vt ij qui mortui sunt, viuificentur, per eum qui carnem suam obtulit *pro mundi vita*. Idem Chrysostom. hom. 21. in Acta Apostol. Annunciatur enim, inquit, tunc sacramentum horrendum, quod *pro mundo dedit semetipsum* Deus, vnde cum illo miraculo tempestiuè memor est eorum qui peccauerunt. Sicut enim quando regum trophæa statuuntur, tunc dimittuntur qui sunt in vinculis per illud tempus, & celebrantur quidem & quicunque victoriæ socii fuerint: Vbi autem transierit hoc tempus, qui nihil assecutus est, nihil obtinet: Ita sanè & hîc trophæorum & celebrandæ victoriæ tempus est. Quoties enim, inquit, manducabitis panem hunc mortem Domini annunciabitis.

Idem.

Fide diuina mysteria intelliguntur, quæ reiecta infideles omnia in quæstionem vertunt, quod & Capernaitis contigit, statim atque Christi verba de carne sua manducanda audierunt: Vbi de omnipotentia Dei, proprietate Christi verborum, necessaria manducatione Christi carnis agitur. Respondetur & illis, qui hæc Christi verba de sola manducatione spirituali intelligi existimant.

Matt.	Marc.	Luc.	Ioan. 6.
			Litigabant ergo Iudæi ad inuicem, dicentes, Quomodo potest hic nobis dare carnem suam ad manducandum? Dixit illis Iesus, Amen, amen dico vobis. Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.

Introductio.

Inter virtutes nulla est, quæ hominem in difficilibus, & perplexis rebus constitutum magis resoluat, quàm fortitudo. Huic omnia videntur esse peruia & leuia, vt doctè disserit Cicero in Quæstion. Tusculanis: illa stante nec miles hoste, nec nauta mari ab officio reuocantur. At verò quàm maioris virtutis est fides? Hebræo. 11. Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones. Omnia possibilia sũt credenti. Ideóque Christus cùm breui suscitandum Lazarum Mariæ repromitteret, hanc fide confirmauit. Nónne, inquit, dixi tibi, quoniam si credideris, videbis gloriam Dei? Innititur fortitudo animis, viribus, & humanæ quandoque gloriæ: fides Deo, & eius omnipotentiæ. Atqui quantò Deus homine potentior est? Considera quantumuis debilem & fortem hostem: sed tamen attende Deum, nec obiice clypeum. Differis de sacrosanctis mysteriis, & ea tibi subobscura, & creditu difficilia videntur? Confide omnipotentiæ & verbo eius: & apud temetipsum id Angelicum statue, Non est impossibile apud Deum omne verbum. Esa. 51. Attendite ad Abraham patrem vestrum, & ad Saram quæ peperit vos, quia vnum vocaui eum, & benedixi ei, & multiplicaui eum. Consolabitur ergo Dominus Syon, & consolabitur omnes ruinas eius. Hoc Dominus ad Iudæos, vt operibus eius admirandis fidem adhibeamus quamuis ea sensui reluctari videantur. Consideremus fidem illam Abrahæ, qui fuit pater credentium. Genes. 15. Abrahæ semini terra repromittitur, peregrinatur: nullum tamen ei semen erat ex Sara. Vnde fiebat, vt ille diuinas promissiones in spiritualem sensum pertraheret. Quod enim Deus de semine legitimo pollicebatur, ille ad semen adoptiuum transferebat: Deo toties promissum suum repetenti obiiciens: (Genes. 15.) Domine Deus, quid dabis mihi? Ego vadam sine liberis, mihi non dedisti semen: & ecce vernaculus meus hæres meus erit. Claud. Sanctius Episcopus Ebroicensis in Præfat. Repetitionis 3. de veritate Eucharistiæ: quasi obiiceret, de adoptiuo filio necessariò intelligendum esse, cùm per naturam nulla ei relinqueretur spes de alio semine. At verò, Deus tunc ipsum increpauit, qui sic diuina effata, à proprietate literæ, ad spiritualem intelligẽtiam, propter naturæ impotentiam transferret. Et addidit ea quæ spiritualem, & figuratum sensum excluderent, primúmque verbum Dei ad literam accipiendum, & semen naturale intelligendum ostenderent. Scribitur enim: Factus est sermo Domini ad eum, dicens: Non erit hic hæres tuus, sed qui egredietur de vtero tuo, ipsum habebis hæredem. Suspice cœlum, & numera stellas, si potes: sic erit semen tuum. Tunc quidem Abraham credidit, & reputatum est ei ad iustitiam. Non tamen destitit humana ratio etiam diuino huic oraculo obstrepere, & in malum sensum, propter naturæ difficultates, traducere.

Cicero.

Fidei omnia sunt facilia.

Cl. Sanctius.

Abrahæ fides præter naturam.

Nam & ei Sara contradixit, quòd sibi naturæ ac rationis perplexitas videretur solui. Ecce, inquit, conclusit me Dominus, ne parerem. Ingredere ad ancillam meam, si fortè ex illa suscipiam filios. Misericors Dominus & fidelis, in omnibus verbis suis patienter tulit initio istam mulieris subtilitatem: sed qui comprehendit astutos in astutia sua, tandem docuit malum aduersus Dei verbum consilium fieri consultori pessimum. Etenim grauidam ancillam permisit statim insolescere in heram, vt prima experimento disceret semen domus Abrahæ fortunatissimum, non ex serua, sed libera & legitima vxore expectandum esse. Sed & expressè tandem Dominus scrupulum istum resoluit, dicens: (Genes. 17.) Sarai vxorem tuam non vocabis Sarai, sed Saram: & benedicam ei, & ex illa dabo tibi filium, vocabísque nomen eius Isaac. Nec contentus fidem Abrahæ dedisse (capit. 18.) quærit ex eo: Vbi est Sara vxor tua? Respondit ille: Ecce in tabernaculo est. Cui dixit: Reuertẽs veniam ad te tempore isto, vita comite, & habebit filium Sara vxor tua. Etsi verò & hic, & illa ætates suas prouectas opponerent, didicerunt tamen diuinis verbis acquiescere: vt & fides Abrahæ magis confirmaretur, qui contra spem in spẽ crederet, vt fieret pater multarum Gentium. Corripitur diffidẽs Sarai: corripiantur & vtinam illi, qui diuina verba in quæstionem vertunt, quasi nec id quod pollicitus est, efficere possit. Formentur & vtinam sese omnes adinstar Abrahæ, vt non ad spiritualem & figuratum sensum ea deflectant, quæ propriè & realiter sumi debẽt, quantumuis à na-

Promissio facta Abrahæ non debuit intelligi spiritualiter.

tura diſſita eſſe videantur. Hæc Sarai infidelitas adhuc in eorum cordibus verſabatur, qui Chriſti verbis ſeſe, immò rei difficultatem obtruſerunt. Nam ſicut cùm ille filium Sarai, idem etiam ipſe ſuam ſe carnem daturum repromitteret, *Litigabant Iudæi ad inuicem dicentes: Quomodo poteſt hic nobis carnem ſuam dare ad mãducandum?* ἐμάχοντο pugnabant, ſiue decertabant. Tãto enim quæſtionum, & contentionum feruore ducebantur, vt & pugnare dicerentur: cùm alij pro Chriſto ſtarent, eique quantumuis obſcura & difficilia loquenti, acquieſcerent: alij ad myſtica quædam hæc referrent: alij verò rem illis cruentam & horrore plenam obtrudi exiſtimarent. Vnde factum eſt, vt qui contentioſiores erant, dicerent *ad inuicem. Quomodo poteſt*, &c. Ita murmuratio occulta, qua primùm contra Chriſtum ferebantur, iam in apertum proruperat. 2. ad Timoth. 3. Sic mali homines & ſeductores proficiunt in peius, errantes, & in errorem mittentes.

Murmuratio periculoſiſſima.

Chryſoſt. Chryſ. hom. 45. in Ioan. Nam ſi hoc inquiris, cur nõ idem in quinque panum miraculo dixiſti? Quomodo eos in tantum auxit? Quia tunc tantùm ſaturari curabant, non conſiderare miraculum. Sed res ipſa tunc docuit, inquies. Ergo ex eo & hæc credere oportuit ei factu facilia eſſe. Propterea id prius fecit miraculum: vt per illud non eſſent amplius increduli his, quæ poſtmodùm diceret.

Theoph. Theophylactus in Ioann. At verò Iudæi, quum audiſſent de eſu carnis illius, diſcredentes, verbum incredulitatis dicunt: *Quomodo?* Nam quando cogitationes incredulitatis ingrediuntur in animam, ingreditur ſimul quomodo.

Quæſtio incredulitatis.

Cyr. Alex. Cyrillus Alexandr. lib. 4. in Ioann. cap. 13. Venatrices canes huc atque illuc percurrunt, feras quærentes: ſic affectum eſſe ſapientem Propheticus quoque ſermo denotat, dicens. (Eſa. 20.) Conquirens quære, & apud me habita. Quærendum enim ita ſemper eſt, vt apud eum habitemus, & ad alienas ſententias non deferamur. Sed non ita facit animus malignus. Nam quæcunque non intelligit, ſtatim tanquam friuola, falſaque, per arrogantiam eijcit, nulli cedens, nec aliquid ſupra ipſum eſſe exiſtimans. Quales Iudæos fuiſſe comperiemus. Nam quum oporteret eos, qui diuinam virtutem Saluatoris, ac poteſtatem ſignorum miraculo perceperunt, ſermonem eius libenter ſuſcipere, & ſi qua difficilia videbantur, eorum ſolutionem quærere: contrà omninò faciunt, & *quomodo poteſt hic nobis carnem ſuam dare*, de Deo non ſine magna impietate conclamant. Ita cùm animales eſſent (vt ait Paulus 1. Cor. 3.) ſpiritualia intelligere non poterant. Iudaicum enim hoc verbum eſt, *Quomodo*, & extremi ſupplicij cauſa. Ideò Nicodemus, cùm diceret, Quomodo poſſunt hæc fieri, (Ioann. 3.) meritò audiuit: Tu es magiſter in Iſraël, & hæc ignoras? Sed & cùm Moſes Iudæos educeret, & viderent Ægyptios, diffidentes ita clamabant, (Exod. 14.) Quomodo educes nos? Forſitan non erant ſepulcra in Ægypto, ideò tuliſti nos, vt moreremur in ſolitudine. Quaſi nec poſſet Dominus mare populo ſuo diuidere, & illius fluctus in Ægyptios conuertere. Magnum hoc in Moſe & Aarone peccatum fuit, vt qui petram percuſſuri dubitant, & aiũt, (Num. 20.) Num de petra hac aquam poterimus vobis eijcere? Atqui hoc in quæſtionem vertere non debuerant, cùm haberent verbum & omnipotentiam Dei: cui inniti illos & populum oportebat. Hinc factum eſt, vt Dominus vtrique dixerit: Quia non credidiſtis mihi, vt ſanctificaretis me coram Iſraël, non introducetis hos populos in terram, quam dabo eis. Quàm horrendum, & tamen iuſtum Dei iudiciũ incidit in principem, qui ſermonem viri Dei, factu impoſſibilem aſſeruit? 4. Reg. 6. & 7. Tamdiu obſeſſa fuerat à Syris Samaria, donec inualeſcente fame, vænundaretur caput aſini octoginta argenteis, & quarta pars cabi ſtercoris columbarum, quinque argenteis: immò donec mulieres de comedendis filiis conſilium inirent. Territo rege & ipſis principibus, quòd nihil ſibi ſpei nec de area, neque de torculari reliquum eſſe viderent: dixit Heliſæus, Audite verbum Domini. Hæc dicit Dominus: In tempore hoc cras, modius ſimilæ vno ſtatere erit, & duo modij hordei ſtatere vno, in porta Samariæ. Porrò reſpondens vnus de ducibus, ſuper cuius manum rex incumbebat, homini Dei ait: Si Dominus fecerit etiam cataractas in cœlo, nunquid poterit eſſe quod loqueris? Hanc principis temeritatem, qui Dei verbum oppugnare auderet, etſi quidem ei à rebus communibus argumenta ſuppeterent, Propheta definita mortis ſententia caſtigauit, dicens: Videbis oculis tuis & inde non comedes. Quod & craſtino euenit. Diuino ſiquidem pauore concuſſis & fugatis Syris, cùm omnis populus è Samaria ſeſe in eorum caſtra proripuiſſet: rex ducem illum, in cuius manu incumbebat, conſtituerat ad portam: eum autem compreſſum conculcauit populus iuxta ſermonem viri Dei.

Non quærendum quomodo, in rebus diuinis.

Omnipotentia diuina argumentatũ.

Cyrill. Cyrillus lib. 4. in Ioann. cap. 13. Aliorum igitur culpa perdocti, cùm Deus operatur, non quæramus quomodo: ſed operis ſui viam atque ſcientiam illi concedamus. Nam quemadmodum quamuis nullus nouit quidnam ſecundum naturam Deus ſit, iuſtificatur tamen per fidem, cùm credit præmia illum redditurum quærentibus eum: ſic etſi operum eius rationem ignorat: cùm tamen fide illum omnia poſſe non dubitet, nec contemnenda probitatis huius præmia conſequetur. Ita profectò nos affici, per Prophetam Iſaiam (cap. 55.) Dominus ipſe hortatur. Non enim ſunt conſilia mea, inquit, vt conſilia veſtra nec ſicut viæ veſtræ, ita viæ meæ ſunt: ſed ſicut exaltatur cœlum à terra, ita exaltatæ ſunt viæ meæ à viis veſtris, & cogitationes meæ à cogitationibus veſtris. Qui autem ſapientia, virtute, & Deo excellit, quomodo non operabitur ita miraculosè, vt operum ſuorum ratio mentem noſtram effugiat? Nónne vides quid ſæpenumerò Mechanici faciunt? Incredibilia nonnunquam videntur nobis enarrare: ſed tamen quia ipſos ſimilia feciſſe videmus, poſſe peragi ab ipſis facilè credimus. Quomodo igitur ſummis cruciatibus digni non erunt, qui rerum omnium opificem Deum ita contemnunt, vt dum opera eius occurrant, dicere & quærere audeant, *Quomodo* illa fiant? quem totius ſapientiæ largitorem eſſe non ignorant, quem omnia poſſe ſcriptura nos docuit. Si verò tu, ô Iudæe, *quomodo*, etiam nunc clamas: hanc tuam imperitiam ego quoque ſecutus, libenter *quomodo* ex Ægypto exiuiſti, rogabo. Quomodo in ſerpentem fuit virga conuerſa? Quomodo lepra manus affecta, in momento temporis in priſtinum ſtatum iterum reſtituta fuit? Quomodo in naturam ſanguinis aquæ tranſierunt? Quomodo patres tui per media maria, vt per aridam, effugerunt? Quomodo per lignum amaritudo aquarum in dulcedinem recidit? Quomodo è lapide fontes aquarum fluebant? Quomodo ſtetit Iordanis? Quomodo ſolo clamore inexpugnabilis Hiericho cecidit? Innumerabilia ſunt, in quibus ſi quomodo quæris, vniuerſam ſcripturam euertere neceſſe fueris, & ipſius Moſi ſcripta contemnentur. Quot enim legimus, quæ communi rerum ordini refragantur? Quomodo vxor Luth in ſtatuam ſalis conuerſa eſt? Quomodo Aſina Balaam locuta eſt, & corripuit Prophetæ inſipientiam? Quomodo ſol ſtetit ſub Ioſue: & idem retrogrado recucurrit ordine decem lineis ſub Ezechia? Ita non modò in nouo, ſed & in veteri Teſtamento, dixerim & in hominum induſtria, poterit ignarus quis quærere, quomodo. Verùm nec illa rei veritatem labefactare poterunt. Interim tamen ſummum hoc in rebus diuinis flagitium eſt, cùm Dei potentia in quæſtionem vertitur. Paulus vocat hoc peccatum tentationem, cùm (1. Cor. 10.) ſcribit, Nolite tentare Deum, ſicut quidam ex ipſis, quorum corpora proſtrata ſunt in deſerto. Nimirùm & illi ſimilem quæſtionem mouerunt, de Dei verbo & omnipotentia diffidentes, cùm illis carnium abundantia repromitteretur. Dixerunt enim, Poteríſne Deus parare menſam in deſerto? Adhuc eſcæ eorum erant in ore ipſorum, & ira Domini aſcendit ſuper eos. Contemnebant illi Manna, cùm tamen ea eo non prouidentiæ modò, ſed & diuinæ omnipotentiæ argumentum ducere poſſent. Idcircò enim ait, (Deuter. 8.) Afflixi te penuria, & dedi tibi Manna, vt intelligeres quia non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Sed, vt ſcribit Sedulius poëta hymno 1.

Non diffidendum de Dei omnipotentia.

Sedulius.

Murmurat impietas manna veniente refecta:

Panis

Panis adest Christus, murmurat impietas.

Blasphemia est metiri ex seipso Dei potentiam. Basil.

Quod autem maius est blasphemiæ genus, quàm si ex imbecillitatis nostræ captu, Dei potentiam metiri voluerimus? Quid non eluderus? Basilius lib. 2. in Eunomium, id confirmat, in quæstione generationis diuinæ. Non mihi dicas, inquit, quænam est hæc generatio, qualis, & quomodo facta? Non enim quia omninò ineffabilis modus, & incomprehensibilis est, idcircò etiam firmiter credere recusabimus. Nam si cuncta intelligentia nostra mensurare voluerimus, & quod mente non capimus, id nihil omninò esse putauerimus: amittetur profectò fides, amittetur spes remuneratio. Quomodo autem erimus amplius beatitudine digni, quæ in rerum inuisibilium fide deposita est, si solis his assentimur, quæ intellectui dilucida esse putamus? Vnde errauerunt gentes, & obscuratum est insipiens cor eorum? Nónne quoniam, dum ea sequuntur, quæ cogitando verisimilia potant, prædicationem spiritus incredibilem dicunt? Isaias autem quos vt perditos deplorat? Væ sapientibus in seipsis, & coram seipsis scientibus. Nónne hos? Georg. Alexandr. in vitam D. Ioan. Chrysostomi. Anthemium quendam refert, in quæstionem vertisse, id quod in Ecclesia audierat: Non in solo pane hominem viuere, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei: & huius temeritatis pœnas illum ab obsessore dæmone accepisse. Statim enim dæmonio correptus in terram corruit, & horrendum omnibus de seipso, dum se collideret, & spumam ex ore emitteret, spectaculum præbuit. Bernardus in vitam S. Malachiæ, Clericum quendam narrat à Malachia admonitum, vt ab opinione quam sequebatur, animum auocaret: & fateretur in Eucharistia non solam sanctificationē, sed & ipsius corporis Christi veritatem. Induratum à conuentu fratrum eiectum esse: abeuntem tanta infirmitate correptum, vt ne pedem quidem mouere posset. Reuersum domum errorem abiurasse, absolutum fuisse, & viaticum accepisse: & vno penè momento perfidiam ore abdicasse, & morte diluisse. Nicetas libr. 5. de rebus Manuelis Comneni, quosdam scribit coram Imperatore de sacris hisce mysteriis, & Christi sacerdotio secundum ordinem Melchisedech disputasse: tum verò insolito illos fulgure, tonitru, & terræmotu, etiam à præsentibus Astrologis id Dei vindictæ tribuentibus, territos, & euocatos à tanta temeritate fuisse. Nam & ista mysteria fidei dicuntur. Quid tu modum requiris in Christi corpore, cùm præter omnem humanum modum natus sit ex *virgine*? Petrus Venerabilis contra Petrobrusianos, recurrit ad Christi diuinitatem, quam negare necesse sit eum, qui quæsierit, *quomodo possis nobis carnem dare ad manducandum*. Nam si omnia quæcunque voluit fecit: vtique, inquit, & hoc, quia voluit fecit. Voluit ergo & potuit, proinde & fecit. Si enim Deus omnipotens est, & Christus Deus est: sequitur eum, quando vult, corpus suum nobis verè præsens in Eucharistia exhibere. Nec sanè mirum est in Capernaitis, si de tanta re disputent, quum fidei fundamentum minimè habeant. Accedentem enim ad Deum oportet credere, quia est. Hoc primum constitui oportet, Christum Deum esse, & omnia posse. At verò Deum illum esse nesciunt, & magnum illis est, si Christum alicui Prophetarum conferant. Mirum autem est Christianos, qui hoc primum te corde credere confitentur, in quæstionem vertere Christi potentiam: ac si non possit dare carnem suam ad manducandum. Hinc ex suis nugis & somniis modos requirunt, quemadmodum & Caluiniani, dum fusuras canalium, traiectiones atomorum, distillationes succorum, defluxiones aquarum, irradiationes solis, his sacrosanctis mysteriis applicant: ne Christi verba asserant, sed potius euertant. At verò Christus simpliciter intelligenda esse sua verba de reali & vera suæ carnis manducatione, etiam ad sensum, etsi non ad modum Capernaitarum confirmauit sua responsione. Nec enim illos arguit, quòd opinarentur illum asserere se suam carnem ad manducandum daturum esse: quin potius addito ad maius veritatis & fidei argumentum, iureiurando, dicens. *Amen, Amen dico vobis*, in veritate, vtique, inquit, in veritate dico. Ne existimetis me verbis illudere aut aliter quàm ipsa sonant quæ dixi, intelligere. Ne recurratis ad communem rerum ordinem, & vestræ imbecillitatis iudicium. In veritate dico. Non loquor figuratiuè, aut per aliquam similitudinem, sed verè. *Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Euthym. in Ioann. Illi quidem hoc impossibile iudicabant: ipse verò omninò possibile ostendit, neque id tantum, sed etiam necessarium. Theoph. in Ioan. Propterea volens ostendere quòd non sit impossibile, sed valde necessarium, ait: Non potest aliter haberi vita, nisi carnem meam comedant. Eadem ferè ex Chrysostom. hom. 46. in Ioan. quibus & regulam istam præmittit. Cum de rebus spiritualibus disputamus, nihil sæculare sit in animis nostris, nihil terrenum: sed omnia huiusmodi habeant, omnia relegentur. Diuinos duntaxat sermones audiamus. Nam si adueniente rege omnis sedatur tumultus, multò magis spiritu nos alloquente, multò nobis silentio, multa admiratione opus est. Beda in Ioann. Quomodo quidem detur, inquit, & quisnam modi sint manducandi istum panem, ignoratis. Verumtamen nisi manducaueritis, non habebitis vitam in vobis. Hæc non vtique cadaueribus, sed viuentibus loquebatur: vnde colligerent illum de vita meliore & excellentiore, & de secreto quodam suæ carnis exhibendæ modo intelligere. Cyrillus libro 4. in Ioan. cap. 14. Misericors certè, ac mitis Christus est: non enim asperè ad crudelitatem eorum respondit, nec vllo modo contendit: sed viuificantem huius mysterij cognitionem, iterum atque iterum in mentibus eorum imprimere studet. Et quomodo quidem carnem suam dabit ad manducandum, non docet: nec enim huius doctrinæ capaces erant. Sed & hæc fide potissimùm intelliguntur, vt scribit Esaias, (capit. 7.) Nisi credideritis, nec intelligetis. Oportebat igitur fidei primùm radices in animo iacere: deinde illa quærere, quæ homini quærenda sunt. Illi verò antequam crederent, importunè quærebant. Hac igitur de causa Dominus quomodo id fieri possit, non enodauit, sed fide id quærendum hortatur (dicens Amen, Amen, vt rei certissimæ sine vlla controuersia per obsequium fidei assentiatur.)

Geor. Alex.

Pœna eorum qui de Dei virtute diffidarunt. Bernard.

Nicetas

Pet. Venet.

Christus fecit quæcunque voluit.

Inuenta Caluinianorum.

Christus asserit se verè & non figuratè loqui.

Euthym.

Theoph.

Chrysost.

Beda.

Cyrillus.

Est modus in rebus, sunt certi denique fines.

Deo nullus modus præscribitur. Pet. Venet.

Deo autem nullus modus & finis præscribitur, qui pertingit à fine ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Petrus Vener. lib. 10 Petrobrusianos. Nimirùm eis, qui sic curiosè modum requirunt, id Esaiæ (cap. 40.) dicendum est, Quæ est via sapientiæ, aut quis locus intelligentiæ eius? Abscondita est ab oculis omnium viuentium. Et alius, (Bar. 3.) Quis transfretauit mare, & adduxit eam, & attulit super aurum electum? Aliter vtique mysteria nostra, & doctrina Philosophorum. Nam Philosophia præuiam habet demonstrationem: doctrina autem nostra præuiam habet fidem, quia diuino verbo, cui nihil impossibile est, innititur. Inde fit, vt Christus omissis demonstrationibus, statim definiat quid credendum sit. *Amen, Amen*, inquit, *dico*. Quid ad maiorem affirmationem adiicere potuisset? Verum quoniam nonnulli hanc Christi sententiam à proprio sensu detorquent, ostendamus ex Patrum sententia eam non modò de spirituali, sed maximè de reali, & sacramentali Christi carnis manducatione intelligi. Ita nimirùm spiritualem manducationem intelligo, vt quæ concomitari debeat realem & sacramentalem ad effectum vitæ. Et primùm illorū obiectionibus respondeamus. Primùm quidem, quòd ex superioribus Christi verbis concluditur hic agi de manducatione per fidem, cùm iam dixerit: Qui credit in me, non esuriet. Et rursus: Omnis qui credit in filium, habet vitam æternam. Secundò proferunt hanc sententiam vniuersaliter verificari non posse in mãducatione reali & sacramentali, quòd non omnes, qui sacramentaliter Christi carnem accipiunt, vitam ex eo consequuntur. Ideò igitur intelligi debere de manducatione spirituali sola: alioquin adiiciendum fuisset, Nisi manducaueritis dignè. Et qui manducat dignè. Tertio loco nobis obiiciunt quòd si sententia ista vniuersalis

Respondetur his qui volunt de sola spirituali manducatione ista dicta.

intelligeretur de manducatione sacramentali, omnes igitur, etiam laici, sub vtraque specie Eucharistiam sumere deberent. Quartò, quòd consequeretur infantes & pueros necdum adultos communicandos esse: alioquin vitam non habituros esse.

Ad primam obiectionem.

Respondemus verò ad primam obiectionem, non consequi ex eo, quòd Christus promisit se vitam daturum in se credenti, & illum non esuriturum: quòd & hic tantum agat de manducatione spirituali. Hoc enim manifestum est, ex ratione cibi, cuius in superioribus sermonibus, & cuius hic meminit. Non locutus est priùs expressis verbis de carne sua, sed tantùm de seipso, in quantum descendit de cœlo, & in quantum datur à Patre. Priùs dicebat, *Pater dat*, in præsenti: & in futuro, promittebat se daturum. Itaque cùm differentia cibi constituatur, erit & differentia manducationis. Cibus quem priùs aut à Patre dari, aut à se, locutus est, purè spiritualis erat, Verbum Dei scilicet, & ipsa filij diuinitas, humanitatis meritum, & quæ fide apprehenduntur, illa, inquantum fidei subiecta sunt, spiritualia sunt: ideò spiritualem manducationem intelligi oportuit. At cibus, quem pollicebatur se daturum, & ad cuius manducationem nos astringit, corporalis est: quid enim magis corporale est, quàm caro & sanguis? quàm corpus ipsum? Ideò nunc de alia manducatione intelligi necesse est. Itaque negari consequentia ista potest: Christus in superioribus agebat de manducatione spirituali per fidem, ergo & hic. Vt qui diceret: Christus in superioribus non meminit expressè carnis & sanguinis sui, ergo neque hic. Absurda vtrobique conclusio est. Vt & si quis rursus ita concluderet, Sola manducatio spiritualis per fidem sufficit ad Christi diuinitatem percipiendam: ergo & sola sufficit ad carnem illius verè & realiter sumendam. Concatenatæ sunt enim hæ conclusiones & videntur è Sacramentariorum scholis, id est, eorum qui Christi corporis in Eucharistia præsentiam negant, proficisci.

Ad verba Augustini de manducatione spirituali.

Illi enim eandem conclusionem inferunt ex Augustino potissimùm. Ille, inquiunt, manducationem spiritualem commendat, vt necessariam ad effectum huius sacramenti, & sine qua nec vita, nec vnio, nec alia nobis cum Christo gratia est: igitur solam illam spiritualem, non sacramentalem agnoscit. Imò verò vtramque commēdat, ita tamen vt spiritualis sacramentalem concomitetur ad effectum. Alioquin idem ego concluderem in cæteris sacramentis, maximè verò in baptismo. Necesse est vt qui adultus baptizandus est, credat, vt illum anteactæ vitæ pœniteat, vt intentionem habeat baptismi. Sine his non prodest illi baptismus ad salutem. Ergo non opus est baptismate. Hæc baptisma præcurrere & concomitari debent: ergo frustrà baptisma est. Ita scilicet illi ratiocinantur in Eucharistia: Præparari oportet eum & probari, qui ad sacram hanc mensam accedit.

August.

Sed &, vt scribit Augustinus in Psal. 98. Nemo manducat, qui non priùs adorauerit. Facit autem hæc adoratio spiritualem manducationem. Ergo quia spiritualis manducatio præcedit & concomitatur sacramentalem, frustrà sacramētalis agnoscitur. Omnium istorum sophismatum negari conclusio potest.

2.
Ad secundā obiectionem

Ex ista conclusione, secunda dependet, cùm sic inferunt: Hæc propositio, *Qui manducat meam carnem, habet vitam*, non est vniuersaliter vera, si de manducatione sacramentali intelligitur. Contingit enim vt aliquis manducet Christi carnem sacramentaliter, & tamen non habeat vitam æternam, sed iudicium sibi manducet & bibat. Ergo non intelligitur de sacramentali, sed de spirituali manducatione. Ad quod respondemus, in omnibus finibus consequendis ea supponi debere quæ contingunt ad finem: proinde nec mirum esse, si supponatur fides ad manducationem sacramentalem. Nimirùm considerandus est ordo doctrinæ Christi: vt ex eo discamus, quem & ipsi ordinem in horum mysteriorum participatione seruemus. Priùs locutus est de fide, nunc loquitur de manducatione carnis. Supponit ergo non impium & infidelem, sed fidelem manducare: vt sit sensus, *Qui* fidelis *manducat meam carnem*. *Qui*, attractus à patre meo, *qui* veniens ad me, *qui* credens in me.

Hæc propositio, qui manducat, est vniuersalis.

Modificauit enim in superioribus suis verbis vniuersalem hanc notam, & ad solos fideles restrinxit: vt qui per fidem ipsum manducant manducatione spirituali ad vitam animæ, iam ad vitam vtriusque, corporis scilicet & animæ, ipsius carnem manducatione sacramentali accipiant. Demum idem absurdum in reliquis omnibus consequeretur, quæ vniuersaliter se habere videntur. Vt cùm legimus, Qui credit in me, non morietur. Aut Ioannis tertio: Omnis qui credit in filium, habet vitam æternam. Quis enim vetat ne ego similiter dicam has propositiones non esse veras vniuersaliter, quia contingit vt aliquis credat, & tamen non habeat vitam æternam? Proinde istud non intelligi de fide, nisi adiciamus, aut supponamus, Qui credit fide formata per charitatem.

Dictio vniuersalis Omnis, modificatur à Christo.

Atqui Theologus, quoties propositiones occurrunt vniuersales, ad quas exceptio proferri possit: sic vim dictionum omnium expendit, vt nihil earum eludat: sed aut ex consequentibus, aut ex præcedentibus suppeditet quæ ad sensum illius perfectum faciunt. Vt ad hanc propositionem vniuersalem verificandam, Omnis qui credit in filium, non perit, seu, Nullus qui credit in filium, non perit: antecedentia & consequentia expendit. Nimirùm vnde fides sit: num & ipsa charitate formata sit. Num priùs Christus de charitate diuina, num de spiritu viuificante locutus sit. Supposuit ergo eum qui credit, duci à spiritu interius loquente, apprehendere diuinam in nos charitatem, qua per filium illuxit. Docent & consequentia illum de fide formata disserere, id est, cui non desit pietas & charitas: cùm adiecit, Omnis qui malè agit, odit lucem, & non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius. Idcircò sumi debet Verbum *credere*, non pro simplici fide, sed & pro iis omnibus quæ ad eius perfectionem, & fructum ex ea consequendum concurrunt. Itidem dicendum est in hac propositione, *Qui manducat meam carnem, habet vitam æternam*: nam dictio *manducat*, etsi propriè sonet manducationem sacramentalem, vt dictio *credit* propriè sonat fidem, tamen sicut per *credere*, etiam diligere, etiam obsequi & parere: ita per *manducare*, etiam probari, humiliari, & ea omnia intelligimus, quæ ad decorem & fructum manducationis sacramentalis consequendum necessaria sunt: maximè cùm, vt diximus, illa etiam omnia ex præcedentibus Christi verbis innotescant. Vnde fit, vt propositio ista sic à Christo modificata, sit de sacramentali manducatione vniuersaliter vera, *Qui* tractus à patre, veniens ad me, credens in me, datus mihi à patre, videns me, docibilis Dei, *manducat meam carnem* manducatione sacramentali, *habet vitam æternam*. Si quis enim Christi sacratissimum corpus manducat, & sanguinem bibit indignè, ille non eludit superiorem sententiam, quoniam ab illa omninò excludebatur: cùm secundum præsentem iustitiam, in eo quod indignè accessit, nec sit tractus à patre, nec ad Christum venerit, nec in eum crediderit, nec datus sit ei à patre, nec filium viderit, nec sit docibilis Dei. Horum enim verborum vim & sensum in superioribus expendimus.

3.
Ad tertiam obiectionem.
Thom.

Tertia obiectio à D. Thoma, Alberto, Dionys. Carthusiano, olim decisa fuit. Thomas Lect. 7. in cap. Ioan. 6. Si, inquiunt, hoc refertur ad sacramentalem mānducationem, consequetur, quòd vtraque species sit necessaria.

4.
Ad quartā.

Quarta obiectio, quòd similis est ista propositio huic, Ioann. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non intrabit in regnum cœlorum.

Dio. Areop.

Adde quod Dion. Eccle. Hierarch. cap. 3. dicit, quòd perceptio cuiuslibet sacramenti debet consummari, in communione Eucharistiæ, ἡ τελείωσις ἐκ τῆς ταύτης θεαρχικῆς δωρεᾶς ἐστί, vt quæ sit sacramentorum consummatio. Vnde efficiatur, vt & infantes Christi carnem & sanguinem manducare debeant statim atque baptizati sunt, alioquin à vita excludantur.

3.
Christo tertiā.

Ad prius argumentum, si hæc propositio, *Nisi manducaueritis carnem*, &c. de sacramentali manducatione intelligitur: consequitur, adigendos omnes ad communionem sub vtraque specie, alioquin vitam non habituros: cùm non simpliciter dicat Christus, *Nisi manducaueritis* sed adiiciat, *Nisi biberitis*: præsertim cùm perfecta refectio cibi non sit sine potu. Respondet Thomas ad ver-

Non fere- tur quod vtraque species sit necessaria.

ba Christi: quòd qui manducat, quodammodò bibit: cùm maneat Christus totus sub vtraque specie. Sed sub specie panis, inquit, continetur corpus Christi ex vi conuersionis: sanguis verò ex naturali concomitantia. Sub specie verò vini continetur sanguis Christi ex vi conuersionis: corpus verò ex concomitantia naturali. Quis enim existimauerit Christi corpus exangue nobis porrigi? Tertullian. lib. 4. contra Marc. In calicis enim mentione, inquit, testamentum constituens sanguine suo obsignatum, substantiam corporis confirmauit. Nullius enim corporis sanguis potest esse, nisi carnis. Nam etsi qua corporis qualitas opponetur nobis, certè sanguinem nisi carnea nō habebit. Sanguis igitur corpus, & corpus sanguinem verificat: immò neutrum ab altero diuellitur. Augustinus de consecrat. distinct. 2. cap. Qui manducat. Et quia in sacramento sic fit, inquit, & norunt fideles quomodo mā- ducēt carnem Christi: vnusquisque accipit partem suam, vnde ipsæ gratiæ partes vocantur. Per partes manducatur, & manet integer: totus in corde tuo: totus erat apud patrem, quando venit in virginem. Impleuit illam, nec recessit ab illo. Quod videtur, panis est & calix, quod etiam oculi renunciant: quod autem fides postulat instruēda, panis est corpus Christi, calix sanguis. Ita, inquit, per partes manducatur totus, & manet integer: nimirùm sub vtraque specie totus & integer. Hoc etiam R. Cahana vi spiritus diuini, agnouit: cùm hæc Genes. verba interpretatur, Lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vuæ amictum suum. Quod sanè de Christi carne & sanguine dictum esse Tertullianus libro in Iudæos, & Iustinus Martyr in Dialogo cum Tryphone Iudæo, & permulti ex antiquis Doctoribus testati sunt. Petrus Galatinus libro 10. de arcanis fidei in Talmud inuentis, capite sexto, verba R. Cahana in vulgarem linguam ita transfert. Lauabis in sanguine vuæ pallium suum, id est, diuinitatem suam: quia sicut pallium totum hominem circundat, ita Deus totum replet mundum. Rubriores sunt oculi eius vino, & dentes eius lacte candidiores: hoc est, in sacrificio quod fiet ex pane, non obstante quòd album sit veluti lac, conuertetur substantia in substantiam corporis Messiæ, eritque in ipso sacrificio substantia sanguinis rubra vt vinum. Erunt item in sacrificio vini sanguis & caro Messiæ, & eadem erunt in pane. Quoniam corpus Messiæ non potest diuidi, idque ratio postulat. Nam si caro & sanguis diuisa essent, distinguerentur ab inuicem. Corpus autem Messiæ non potest diuidi, sicut scriptum est Exod. 12. Et substantiam non confringetis in eo. Præterea caro sine sanguine, & è conuerso, sunt res mortuæ: corpus verò Messiæ post resurrectionem, quia glorificatum erit, semper viuet. Et hinc est dictum illud: Dauid rex Israel in sæculum viuit. Oculi autem & dentes ideò dixit, vt venustior fiat oratio, & sensus occultetur. Hæc ad verbum ille Rabbi Cahana, qui longè ante Christi natiuitatem fuit. Sic dentes expandebat, pro eo quod dentibus atteritur: & oculos, pro eo quod videtur. Vt sub pane quidem manducari carnem & sanguinem: videri autem dicat panis speciem albam velut lac. Et licet albedo illa, & externa panis species videatur oculis externis, in ipso Messiæ sacrificio: agnosci tamen & credi debeat, imò verè & realiter adsit corpus Christi, quòd per asinum viti alligatum, & sanguis eius, qui per sanguinem vuæ, qua pallium intinctum est, significetur. Ita fatebatur integrum Messiam, corpus scilicet & sanguinem Messiæ sub panis specie in eiusdem sacrificio: quia corpus Messiæ non possit diuidi. Iam cùm Christus integer sit sub vtraque specie, cùm non corpus modò & sanguis eius, sed totus Christus, verus Deus & homo nobis sub vtraque porrigantur, rectè respondent Patres, eum qui carnem Christi manducauerit, quodammodò, id est, per concomitantiam, & tamen realiter & verè Christi sanguinem bibisse. Ita scilicet resoluetur quæstio, de necessaria vtriusque sumptione. Nam si manducare & bibere oportet vt vitam habeamus, vtraque species concedatur necesse est. Respondemus id quidem consequi, nisi totus Christus esset sub vtraque specie aut si corpus exangue daretur. Verùm quia qui manducat carnem, sanguinem quoque sumit: ideo vtriusque mentio a Christo facta est, cum conditione necessariæ illorum realis & veræ sumptionis, quam sanè sub earum altera specie consequimur. Sufficit quòd verè & realiter sumamus vtrumque. Sed vtrumque verè & realiter sumitur sub altera specie: Ergo sufficit ad necessitatem, quòd sumatur sub altera specie.

Tertull.

August.

Christus totus sub vtraque specie.

R. Cahana.

Tertull. Iust. Mart.

Pet. Galat.

Transsubstantiatio.

Qui Christi carnem manducat, quodammodo etiam sanguinem bibit.

Verum obiiciunt rursus, bibitionis mentionem fieri, vt manducationis. Vtique. Realis erit bibitio, si ipsum sanguinem attendas corpus realiter concomitantē, quod

A exangue esse non potest. Cibus enim & potus etiam sub altera specie sumuntur realiter. Et ad hoc requirit Christus simpliciter, vt vtrumque accipiamus realiter existēs aut ex vi sacramenti, aut per concomitantiam. Adde quòd Ecclesia Christi spiritum & mentem secuta, satis alteram speciem esse, sub qua totus Christus sumeretur, existimauit, vt promiscua pop. multitudo ea ipsa Christi carne vitam assequeretur: & ita vitandum effusionis periculum. quod & Rodolphus Abbas S. Trudonis, circa annum 1140. temporibus Imperatoris Henrici quarti, his versibus complexus est:

Bibitio quadam ex parte realis, si vere sumatur.

Rodolph. Abbas.

B *Hic & ubi cautela fiat, ne Presbyter ægris*
Aut sanis tribuat laicis de sanguine Christi.
Nam fundi posset leuiter, simplexque putaret,
Quod non sub specie sit totus Iesus vtraque.

Quarta obiectio contra sacramentalem manducationem, ista est. Quòd si sententia ista de sacramentali manducatione intelligeretur, ad illam pueri, infantes, fatui etiam adigerentur. Cui conclusioni confirmandæ, adiecta est Dionysii sententia, de Eucharistia, vt de consummatione sacramentorum. Respondetur ad D. Dionys. verba, quòd consummatio sacramentorū verè per Eucharistiam

Ad quartam obiectionem

C fieri debet, siue in matrimonio, ordinibus, pœnitētia, vnctione, seu cæteris: sed in adultis tantum, non autem in pueris: Cùm in sumente Eucharistiam exigatur actualis reuerentia, & deuotio, quam illi, qui non habent vsum liberi arbitrij (sicut sunt pueri & amentes) habere nō possunt: & ideò de his sacramentalis manducatio nō intelligitur. Sic enim habet Apost. Probet seipsum homo, & sic de pane illo edat, 1. Cor. 11. Quomodo verò infans, quomodo amens & impos mentis probare se poterit? Scio vtique Græcos admisisse pueros ad particulas Eucharistiæ sumendas, aut hac sententia Christi inductos, metuentes

D ne & illi excluderentur à vita. Verùm non aduertebant, id quod & Augustino dictum est, Cibus sum grandium, crede & manducabis ore. Multa requirit, his qui ad istam mensam dignè accessuri suos, iudicium, pœnitentiam, humilitatem, fidem: quæ omnia non nisi in adultos cadunt. Quid autem mirū, si hic aliquid pro paruulis superstitiosè optarit sunt, cùm etiam Æthiopes non minore superstitione laborent, vt Episcopus quidam Æthiopiæ nomine Zaga Zabo in Lusitania, iuxta suorū fidem professus est? Nimirùm quòd infantes Christianorum mulierum sunt electi & consecrati ex corporis & sanguinis

An paruulis communicare debeant.

E Domini nostri Iesu Christi communicatione. Nam fœminæ grauidæ, cùm assumunt venerabile corpus Domini nostri Saluatoris Iesu Christi, infans capiens inde nutrimētum, sacratus fiat. Inde mos sit apud eos, vt mulieres grauidæ, ante partus tempus semper confiteantur, & cōfessæ, tandem corpus Domini accipiant: & eas, quæ hoc non faciunt, & puerorum patres, si eas ad id non impulerint, habeantur impij & mali Christiani. Quid si reliquiæ fragmentorum dabantur pueris, ne & ipsæ, non autem ipsi peterent? Etsi tamen non negauerim, Græcos hac sententia cōcussos, etiam hodie paruulis Eucharistiam con-

Quis mos Æthiopum.

F minutam & permixtam impertiri. At verū etiam Augustinus lib. 1. de peccatorum meritis & remission. capit. 20. & Epist. 106. & 107: hoc præceptum ad solos tātùm adultos se extendi probat, ex conditione eorum, ad quos tum Christus loquebatur, & dicebat, Nisi manducaueritis: illi enim non paruuli, sed adulti erant. An verò, inquit, quisquam etiam hoc dicere audebit, quòd ad paruulos hæc sententia non pertineat, possintque sine participatione corporis huius & sanguinis in se habere vitam: quia non ait, Qui non manducauerit, &c. sicut de Ba-

August.

Christus se loc. adultos & mitos, et potes alloquebatur — Thomas.

ptismo. Qui non renatus fuerit, sed ait, *Si non manducaueritis*: velut eos alloquens qui audire & intelligere poterant: quod vtique non valent paruuli? Thomas in Ioan. Ad alterum ergo, quòd baptisma omnibus est necessariũ, ergo & Eucharistia: admittitur hoc penes adultos. Sed tamen attendendum, quòd si quis intendat illud sumere, neque eius copiam habeat, quia est inter Barbaros aut Gnosticos, non proinde priuabitur fructu. Hoc scilicet idem in Baptismo. Illud enim reipsa ab omnibus sumi debet, vel voto saltem, à præoccupatis. Si quis enim per contemptum Baptismum aquæ excluderet, nec baptismus flaminis, nec sanguinis ei prodesset. Sic oportet omnes manducare Christi carnem, aut re & voto simul, aut voto saltem vbi defuerit sacramentum, aut vires sumendi, sicut frequenter languentibus contingit. Quòd si quis contemneret sacramentum, & solo voto sibi Christum satis esse putaret: excluderetur à vita. Ex his concludimus, pauci ducendas esse rationes, quæ proferuntur in huius sensum sententiæ: quasi non intelligenda sit de sacramentali manducatione. Nam si quis dicat, in extrema necessitate, vbi votum non defuerit, defuerit autem sacrosancti Christi corporis sacramentum, satis esse spiritualem manducationem ad salutem: ideò sacramentalem non esse necessariam: Idem in baptismo concludat oportet, necessarium illud non esse, quia vbi necessitas occurrerit extrema, baptisma spiritus sufficiat. Atqui, non obstante quòd in extrema necessitate, in præoccupatis, vt diximus, sufficiat votum baptismi: non perdunt tamen vim suam illa verba. *Nisi quis renatus fuerit*, &c. vt de necessitate sacramenti baptismatis intelligantur: Ita nõ obstãte quòd in defectu sacerdotis, & sacramenti, seu viriũ languentis ægroti, satis sit ægroto, seu alteri in voto, & spiritualiter Christum manducare: non tollitur tamen vis illorum verborum. *Nisi manducaueritis*, &c. vt non intelligantur de necessaria sumptione huius Eucharistici sacramenti. Sed & sententiam istam ab antiquis Patribus de sacramentali manducatione explicari breuiter ostendamus. Origenes hom. 38. in Luc. Si non comedimus panem vitæ, si non carnibus Christi vescimur, & cruore potamur, si contemnimus dapes Saluatoris nostri: scire debemus, quòd habeat Deus benignitatem & seueritatem. Atqui lib. 8. aduersus Celsum, dapes illas explicat, dicens: Oblatis panibus vescimur, qui vtique per precem efficiuntur corpus sanctum, & sanctificans eos, qui sano proposito, & mente ipsa vtantur. An non panis factus corpus Christi, sacramentum Dominici corporis est? Basilius ad Cæsariam Patriciam: Et communicare per singulos dies, & participare de sacro corpore & sanguine Domini pulchrum est, & valde vtile, ipso manifestè dicente: Qui edit carnem meam, & bibit sanguinem meũ, habet vitam æternam. An non hæc verba de sacramentali communione, quæ per singulos dies fiebat, intelligit? Augustinus in Enchirid. ad Laurent. c. 83. & tract. 26. in Ioann. Illud etiam quod ait, Qui manducat carnem meam, & bibit sanguinem meum in me manet, & ego in illo: quomodo intellecturi sumus? Nunquid etiam illos hic poterimus accipere, de quibus dicit Apostolus, quòd iudicium sibi manducant, & bibunt, cùm ipsam carnem manducent, & ipsum sanguinem bibant? De sacramentali igitur manducatione hæc dicuntur, cùm ad illã etiam indigni accedere valeant. Leo Martyr serm. 6. de ieiunio septimi mensis. Nam dicente Domino, Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis: sic sacræ, inquit, mensæ communicare debetis: vt nihil prorsus de veritate corporis Christi & sanguinis ambigatis. Hoc enim ore sumitur, quod fide creditur. An non & ibi de manducatione reali veri corporis, quæ etiam ore fit, vt & corde creditur, hanc sententiam interpretatur? Concilium Cabilonense c. 46. In perceptione corporis & sanguinis Domini magna discretio adhibenda est. Cauendum est enim, ne si nimium in longum differatur, ad perniciem animæ pertineat: dicente Domino, Nisi manducaueritis carnẽ filij hominis, & biberitis eius sanguinẽ, non habebitis vitam in vobis. Si verò indiscretè accedat, timẽdum est illud quod

An sicut baptisma, ita & Eucharistia sit omnibus necessaria.

Conclusio.

Vis verborũ Nisi mãducaueritis.

Origen.

Patres hæc verba de sacramentali manducatione intelligũt. Basil.

August.

Leo Mart.

Conc. Cabiloan. 806

ait Apostolus: Qui manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit. An non hæc omnia manducationem sacramentalem sonant, quæ indignè & ad iudicium nonnullis contingere potest? Sed & olim contra hæreticos hanc Christi sententiam peruertentes definitum est, per eam præscribi Christi sacrosancti corporis diuinitate pleni manducationem. Epiphanius lib. 1. Tom. 2. in hæres. 26. quæ est Gnosticorum: refert Gnosticos, cùm cœnam peragunt, carnaliter commixtos semen excipere, hoc manus contingere, pueri contusi carnes manducare:
A & ita se Christi carnem sumere: Idque Christum arcana traditione commendasse, & his verbis intellexisse, Nisi comederitis carnem meam, & biberitis sanguinem meũ. Atqui hæc quidem verba Patres de Christi cœna intellexerunt, sed execrabilem Gnosticorum turpitudinem ablegarunt. Ioannes Maxentius lib. 2. Dialogorum contra Nestorium, scribit & à Nestorianis sententiam istam corruptam, in eum sensum, vt carnem filij hominis, non tamen carnem assumpti hominis asserere viderentur: ex eo quod dicitur, Nisi manducaueritis carnem filij hominis: Ideóque in cœna Christi corpus seorsim à diuinitate su-
B mi. Hoc verò sic emendatum est, non vt hæc sententia non intelligeretur de manducatione sacramentali Christi carnis: sed quòd ex ea non consequeretur, carnem separatam esse à diuinitate. Sic enim à Catholico respondetur. Quamuis caro sit filij hominis, ipsa tamen caro filij hominis, caro Dei est. Nam si caro Dei non est, quomodo potest vitam æternam dare credentibus? Ideóque Concilium Oecumenicum Ephesinum, quo Nestorius condemnatus est, sic habet. Ad mysticas benedictiones accedimus, & sanctificamur, participes sancti corporis, & pretiosi sanguinis Christi omnium nostrum redemptoris
C effecti: non vt communem carnem percipientes (quod absit) nec vt viri sanctificati, & verbo coniuncti secundum deitatis vnionem, aut sicut diuinam possidentes habitationem, sed verè viuificatricem, & ipsius verbi propriam factam. Vita enim naturaliter, vt Deus, existens, quia propriæ carni vnitus est, viuificatricem eam esse professus est. Et ideò quamuis dicat ad nos: Amen, Amen dico vobis, nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem: non tamen eam, vt hominis vnius ex nobis, existimare debemus. Quomodo enim iuxta naturam suam hominis caro viuificatrix esse pote-
D rit? Sed vt verè propriam eius factam, qui propter nos filius hominis est factus & vocatus. Hæc vnum ex quatuor generalibus Conciliis, cui Romani Pontificis nomine præfuit magnus ille Cyrillus Alexandrinus. Præter hæc omnia Patrum testimonia, vnica supererit eluendæ, si qua superest, contentioni conclusio, contra eos, qui verba ista de sacramentali manducatione non intelligi profitentur, qua non se Sacramentariis adstipulari, si in hunc modum rectè ratiocinantur, dicentes: Non æquum est omnes laicos vtriusque speciei participes fieri: nec necessarium est infantes ad hoc sacramentum admitti: Er-
E go propositio ista non intelligitur de sacramento Eucharistiæ, quia manducationis & bibitionis meminit, & quia vniuersaliter se habet, *Nisi manducaueritis*. Ego eadem ratione agi posse cõtendam, in sacramenti istius donationem: Cùm & vniuersaliter Christus loqueretur, dicens, Bibite ex eo omnes: & vtriusque simul manducationis & bibitionis mentionem faceret. Sic enim ex eorum rationibus concludam. Hæc donatio omnibus fit. Ait enim, Bibite omnes: Sed paruuli excluduntur à sacramento: Ergo hæc donatio non intelligitur de sacramento. Rursus, hæc donatio expressè notat manduca-
F tionem carnis, & bibitionem sanguinis: Sed laici excluduntur à bibitione sanguinis sub specie vini: Ergo hæc donatio non intelligitur de sacramento Christi corporis & sanguinis. Vtrobique par ratio. Quòd si illæ exceptiones non eludunt veritatem donationis sacramẽti, in his verbis, Comedite, Bibite omnes: cur potius eludent veritatem promissionis sacramẽti in his verbis, *Nisi manducaueritis*, &c. Diiudicent Catholici, quò euadant hæc nonnullorum effugia, nisi vt, quod forsan & ipsi cauent, occasionem Sacramentariis confirmandæ opi-

Epiphanius hanc sententiam contra Gnosticos interpretatur.

Maxentius contra Nestorianos.

Concilium Ephes.

Qui negant hæc de manducatione sacramentali intelligi, forsan verò vident quodammodo hæreticum.

nionis

nionis suppeditent. Nam si exceptiones illæ quas proferunt, vim habent, statim explodetur & promissio & donatio sacramenti ipsius sacrosanctè Iesu corporis & A sanguinis: & abiectis omnibus signis, ad solam mentis apprehensionem conuolabimus, penitúsque Christum mendacij, quod absit, arguemus.

Qualitas promissionis dantis magnitudinem arguit. De manducatione Cyclopica crudæ carnis, manducatione spirituali, etiam patrum veteris Testamenti, & manducatione sacramentali; cui verbo olim spiritualis, nunc autem sacramentalis tribuitur. De manducatione phantastica, qualis Sacramentariorum. Quibus assimilentur Sacramentarij, quòd eorum mensa sit mensa dæmoniorum: quòd vita vera per veram carnis manducationem communicetur: & quomodo vita illa æterna detur à carne non æterna. & resurrectionis effectus à vera Christi carnis manducatione pendeat.

Matth.	Marc.	Luc.	Ioan. 6. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam. Et ego resuscitabo eum in nouissimo die.

Introductio.

Vltvm interest, Dauídne loquatur an heros: an dominus an seruus: an Moyses an Christus. Ita multum interest quid quisque largiatur. Nostra enim dona facultatem nostram non superant. Facultas verò aliquo termino constricta est, vt ille plus, ille minus possit. Vnde dicit Sapiés: Si multum fueris, multum tribue. Cuiusque igitur donatio facultate pensanda est. Laudari non desinit vidua, quæ duo æris minuta in Gazophylacium misit.

Det ramosa Mycon viuacis cornua cerui.

Argumento à qualitate dantis, doni qualitas concluditur.

Dent alij flores, alij dent lilia plenis in calathis: det quisque quod manus seu facultas obtulerit: quid non maximum maximus dedisse potuit, maximè cùm summam suam in nos liberalitatem & amorem testatus est? Dent reges lapides preciosos, annulos, gemmas, vestes, aureã supellectilem: Christus suam carnem, qua nihil erat excellentius, nobis dedit: non vt tangeremus illam modò, sed vt ipsam manducaremus. & per eam viueremus. Ideò adiicit, *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam.* Chysostom. hom. 45. in Ioann. Vt enim non solùm per dilectionem, sed reipsa in illam carnem conuertamur, per cibum id efficitur, quem nobis largitus est. Cùm enim suum in nos amoré indicare vellet, per corpus suum se nobis commiscuit, & in vnũ nobiscum redegit, vt corpus cum capite vniretur. Hoc enim amantium maximè est. Hoc Iob significabat de seruis, à quibus maximè amabatur, qui suum amorem præ se ferẽtes, dicebant, Quis det nobis vt eius carnibus impleamur? Quod Christus fecit, vt maiori nos charitate constringeret & vt suum in nos ostenderet desiderium, non se tantùm videri permittens desiderantibus, sed tangi & manducari, & dentes suæ carni infigi. & desiderio sui omnes impleri. Etsi verò manducationum alia Cyclopica, alia spiritualis, alia fantastica sit: hæc tamen, de qua hîc loquitur, tam propriè dicitur, quàm propriè intelligitur nomen carnis, & nomen vitæ, in hac propositione: *Qui manducat meam carnem, habet vitam æternam.* Cedo scilicet quę sit vera & propria manducatio rei corporalis: an non realis & corporalis est? De ea igitur intelligit: sed quæ in sacramento fiat, ne quis, vt ex Theophylacto diximus, horror cõtingat, si caro sensibilis videretur. Alioquin si quis ab illa propria significatione verbum *manducat* ad spiritualem & apprehensiuum, seu imaginarium & figuratiuum modum detorserit: quid vetat, vt idem de omnibus dictionibus faciat, & nomen carnis pro figura, nomen vitæ pro illius vmbra & idea sibi confingat? Ita ridicula videbuntur omnia quę Christus pollicetur. Cùm enim magnum quid dari ipsæ res sonent, nugas nobis & somnia porrigi concludemus. Huc tendunt illæ cõmentationes, de excludẽda reali & vera Christi corporis mãducatione ab hac sententia. Verùm ne hîc hallucinemur, modo dictos manducandi modos explicemus. Quatuor illorum prophani sunt, duo ad fideles maximè pertinent. Cyclopicam manducationem crudæ carnis, ipsiúsque visibilis & discerptæ intelligimus, qualis Anthropophagis, his nimirùm Gentibus quæ humana carne vescuntur, in vsu est: qualis & Polyphemi antiqui Cyclopis à Poëta describitur:

Chrysost.

Charitas confusa tanti doni.

Vera manducatio veræ carnis.

Quid hæc Christi verba de vera & reali manducatione intelligantur.

Multi modi manducationis.

Cyclopica manducatio

-cum membra fluentia tabo
Manderet, & trepidi tremerent sub dentibus artus.

Atqui cœnas istiusmodi ipsi etiam Gẽtiles solem exhorruisse scripserunt, cùm absconso

Sole Thyestæa nollem duxere Mycenæ.

B Eapropter, vt scribit Theophyl. in Gentiles, crudelitas Saturni, qui filium Iouem deuoraturus erat, à Socrate notata est. Porrò Capernaitæ existimarunt Christũ non alio quàm isto modo suam carnem ad manducandum dare posse. Hæc etiam fuit olim Gentilium opinio, vt qui carnem non nisi sub carnis specie dari posse contenderẽt. Hinc factum est, vt Christianis infanticidium imponerent, quódque in suis mysterijs crudæ pueri carne vescerentur, & sanguine eius vino permixto potarentur. Au- C dierant Christianos mysteria Christi carnis & sanguinis accipere, illos ad carnem & sanguinem infantis accedere mentiebantur: vt Tertullian. lib. Apolog. Iustinus Martyr, & Clem. Alexandrinus lib. exhortatorio ad Gentes, testantur. Ex eo etiam Attali Martyris exprobratio processit, cuius meminit Eusebius. Cæsariens. lib. 5. hist. Ecclesiast. cap. 4. Reijciebat enim in Gentiles hanc Anthropophagiam, cùm sellæ ferreæ & ardenti impositus vreretur: vt qui nidore carnis assatæ delectarentur: cùm tamen D Christiani ne mortuorum quidem animalium carnibus vescerentur. Hanc Cyclopicam cœnam secuti sunt Gnostici, vt ex Epiphanio diximus, & eodem teste tom. 1. lib. 2. in hæres. 48. Tascodrugitæ, vt qui sub puerilis sanguinis specie Christi sanguinem se sumere assererent, quòd nihil magis sanguini respondeat quàm sanguis, & oporteat quasi modò genitos infantes lac concupiscere. Infantem igitur toto corpore pungebãt, & ita eius sanguinem excipiebant. Hanc lanienam nobis imponunt Sa- E cramentarij, quasi Christi corpus discindamus, & non integrum & totum in toto, etiam in quaque particula sacramenti profiteamur. Hanc Cyclopicam manducationem Christus explosit, & verbis in Capernaum habitis, & facto in ipsa sua cœna, cùm panem corpus suum fecit, & vinum sanguinem. Est manducatio spiritualis, qualis fidelibus olim sub Mose & nobis contingit. Spiritualis autem per fidem definitur, vt cùm quis in Christum verum Deum & verum hominem cum feruore fidei trãsue- F hitur: tum enim animam suam pascit eo, in quem omnis suæ salutis expectatio coniecta est. Hæc non discernit nos à patribus veteris Testamenti, vt scribit Augustin. tract. 26. in Ioan. Manducabant enim illi, sed in spiritu & fide, credentes in eum qui venturus erat, & inde fructum vitæ haurientes. Et de ea quidem mãducatione intelligitur hæc Pauli sententia, Omnes eandem escam spiritualem manducauerunt: quam hæretici detorquent. Omnes, inquiunt: ergo illi & nos: nec nos amplius. Respondemus autem, quòd Paulus hîc non loquitur, nisi de patribus illis, qui in deserto de Petra biberunt: nec confert

Theoph.

Gentiles crudam notant.

Infanticidiũ impositum Christianis.

Tertull. Iustinus Martyr. Cle. Alex. Euseb. Cæs.

Epiph.

Tascodrugitarum scelus.

Manducatio spiritualis sub lege.

Augustin.

Quomodo omnes eandẽ escam manducauerunt. 1. Cor. 10.

sacramenta sacramentis, sed peccata peccatis, & vindictam vindictæ. Quasi dicat: Si illi, qui simplicem tantùm figuram nostrorum sacramentorum assecuti sunt, qui baptizati sunt in nube & mari, qui Man è cœlo comederunt, & aquam è rupe biberunt, prostrati sunt in deserto, quia in Deum murmurauerunt, aut ipsum prouocarũt: quid nobis non contingat aduersi, qui tam sancta & diuina mysteria indignè tractamus? Hæc enim, ibidem ait Paulus, in figura facta sunt nostri, vt non simus concupiscentes malorum: In figura vtique nostri, vt & in figura contingebant omnia mysteria. Omnes mare transierũt, baptizati sunt, biberunt. Qui omnes? Israëlitæ. Et quomodo? In figuram nostri. Augustin. tract. 45. in Ioan. Bibebant eundem potum spiritualem, quia non eundẽ corporalem. Petra eos consequebatur. Quæ illa? Christus. Nam petra montis Oreb erat præsens, nec sequi poterat, vtpote immobilis. Ergo hæc in typo, vt Man figura esset corporis, & aqua illius potus typus esset, quem Christus instituit. Corporaliter manducabatur Man, sed spiritualiter per fidei apprehensionem manducabatur Christus. Adde quòd ipsa etiam Christi verba sonant non mãducasse illos & nos eandem escam, si res ipsas cõtemplemur: cùm in superioribus dixerit, Non Moyses dedit vobis panem de cœlo, sed pater meus dat, &c. Et rursus: Patres vestri manducauerunt Manna, & mortui sunt: qui manducat hunc panem, viuet, &c. Et in sequentibus: Non sicut manducauerunt patres vestri Manna, &c.

August.

Manducatio spiritualis magis est ab accipiente.

Hæc spiritualis manducatio, nõ tam est à dante, quàm ab accipiente. Nam cùm manducatio actionem dicat terminatam in id quod manducatur: quærendũ num id quod manducatur spiritualiter, aut tale detur, aut tale accipiatur. Datur quidem Christus, vt sit in cibum spiritualem animarum fidelium, & in cibum sacramentalem corporis & animæ simul. Interim tamen quia fides, præter id quod donum Dei est, etiam voluntatem & obsequium dicit: quo maius est illud obsequium, eo maior ex Christo fructus nobis accrescit. Eapropter manducationem spiritualem magis ex parte accipientis esse dico, quàm ex parte dantis. Sed ipsum sacramentum vltrò nobis porrigitur, & quamuis ad illud minus officiosi simus, semper tamen est corpus Christi. Nam & Iudas cum aliis sumpsit, sumpserunt adhuc carnales discipuli: quoniam non ex opere operante, sed operato: non ex virtute ministri & sumentium fide, verùm ex Christi omnipotẽtia sacramentum perficitur, & corpus eius nobis exhibetur.

Non satis est manducare spiritualiter.

Quòd si quis dicat, Patres manducasse spiritualiter, & id satis esse: Respondemus, hallucinari eos, ac si quis dicat: Patres sub lege viderunt Christum, viderunt & Apostoli. An non amplius Apostoli? Viderunt illi, sed spiritualiter. Esa. 53. Vidimus eum, & non erat aspectus. 63. Quis est iste qui ascendit de Edom, tinctis vestibus ex Bosra? Ioan. 10. Abraham vidit diem meum. Numquid igitur nihil amplius illis videbat Symeon, cùm diceret, Luc. 2. Viderũt oculi mei salutare tuum? Num Apostoli, quibus Dominus dixit: Beati oculi qui vident quæ vos videtis. Atqui eo modo non viderãt patres sub lege. Ait enim Christus: Multi reges & Prophetæ voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt. Videbant igitur, & volebant videre. Videbant spiritualiter Christum, volebant videre realiter. Quod de visu, idem de esu concludimus. Comedebant, & volebant comedere. Comedebant spiritualiter, volebant comedere realiter. Ergo quia comederunt spiritualiter, non comederunt Apostoli realiter? Ergo quia biberunt spiritualiter, non biberunt Apostoli realiter? Aliud est Christum reipsa, aliud in figura seu fide manducare. Et licet primùm spiritualiter carnem Christi, antequàm sacramentaliter manducemus, non tamen proinde sequitur quòd sacramentalis manducatio superflua sit. Hoc enim à simili facilè intelligemus. D. Virgo priùs in mente & corde per fidem Christũ cõcipere debuit, quàm in corpore. Ideò scilicet ad eam Elisabeth: Beata quæ credidisti, quoniam perficientur ea quæ dicta sunt tibi à Domino. An ideò satis erat ad Christi conceptionem & natalem, immò & ad nostram redẽptionem, quòd Christum spiritualiter concepisset? An non opus fuit, vt & reipsà & corporaliter Christum conciperet, & Christum incarnatum in vtero gestaret & pareret? Sicut ergo corporalis & realis Christi conceptio spiritualem consecuta est, ad complementum beatitudinis matris suæ, nostram verò redemptionem: ita sacramentalis manducatio spiritualem consequitur, ad nostræ salutis incrementum & perfectionem. Ideò dicit: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam.* Est autem sacramentalis mãducatio, realis Christi corporis acceptio sub signo familiari & noto, nimirũ sub panis specie. Vnde & sacramentalis à sacræ rei signo, & specie visibili denominatur. At verò Sacramentariorũ manducatio nec spiritualis est per fidem, nec sacramentalis. Nam vtraque verbo Dei, hæc enunciatiuo, altera effectiuo innititur. Cedo, scilicet, quæ fides, & non potius eos illusio abripit, vt è cœna in cœlum ipsi ascendisse se credant, & ibi manducent corpus Christi, tantum, vt aiunt, ab ipsis dissitum, quantum summum cœlum à terra? Demum cui verbo fides hæc innititur? Nec enim sine verbo stare potest. Requiro verbum. Habuerunt patres veteris Testamenti verbum promissiuum, non donum: nondum enim erat Christus. Hoc erat verbum. Esa. 25. Faciet Dominus Sabbaoth conuiuium cunctis Gentibus in monte hoc, conuiuium pinguium, conuiuium vindemiæ defæcatæ. Audiebant Sapientiam promittentem panẽ suum, & vinum mixtum, Prouerb. 9. & dicentem: Venite, comedite panem meum, & bibite vinũ quod miscui vobis. Legebant & Christum expectandum sacerdotem secundum ordinem Melchisedech, qui eorum veritatem daret, quorum typos Melchisedech protulit, panem scilicet & vinum. Audiebant sibi figuras porrigi, veritatem autem earum temporibus Messiæ successuram. Ex his Dei verbis confirmabatur fides eorum, vt expectarent Messiam sacerdotem, & ipsum sacrificium, conuiuam, & conuiuiũ. Hac igitur fide Christo spiritualiter pascebantur. Dent autem prophani hæretici verbum, cui innitatur eorum fides, ad excludendam sacramentalem manducationem. Verbum vtique tempori conuenire necesse est. Nam cùm nihil ad perfectum lex adduxerit, (Heb. 7.) verbum sonabat simplicem promissionem. At verò, cùm nouum Testamentum agnoscat Christum aduenisse ad complẽdas promissiones patrum, consequitur vt & verbum illius non sonet simplicem promissionem, sed & donum. Sicut ergo differt promissio à donatione, differt vetus Testamentum à nouo. Proferant igitur verbum noui Testamenti, quod donum designet, vt & huic eorum fides innitatur. Dent illud, *Caro mea verè est cibus:* aut istud, *Hoc est corpus meum.* Si verbis istis eorum fides innititur, quomodo non statim fatentur præsentem carnem? At verò hanc Christi corporis præsentiam negant, & ita eius verbum subuertunt: inde fit, vt Dei verbo minimè fulciantur. Quid est autem mentis apprehẽsio sine verbo? Quomodo fides esse poterit?

Quid mãducatio sacramentalis.

Manducatio Sacramentariorũ qualis.

1.

2.

Verbũ aliud promissiuum, aliud effectiuum.

Ostendamus igitur mãducationem illorum, merè fantasticam esse. Exempli gratia. Esuriẽte se aliquis dicat: ei proponatur cibus verus, cùm & aliàs cibus factus sit. Surgat ille à cibo vero, vt cibum fictum appetat: & ad mensam illam accumbẽs, qua ficta & adumbrata omnia proponuntur, lautè se epulari, & refici iactet: an non fantasticus censebitur? An non ei diceret: Hem fatue, quid tu vero cibo relicto, ad fictum recurris? Quid priùs rem mẽsam relinquis, vt obumbratis pascaris? Herodianus in Heliogabalo scribit, lasciuum hunc Imperatorem cibis fictis mensas extruxisse, ad eas conuiuas euocasse, iussisse etiam vt ad similitudinem manducantium, maxillas mouerent, & fictum potum se haurire simularent. Interrogabãtur etiã à mensarum ministris, num lautè reficerentur: placere Imperatori, eos copiosè refici. Hîc, quæso, si Sacramentariorum aliquis adfuisset, num miseros existimasset eos, qui fictæ huic mensæ accumberent? Quem existimassent adeò mentis impotem, vt relicta vera mensa, ad illã adũbratam confugeret? Quid enim ad esuriem sedandam phasianus, lepus, perdix, coturnix, quid item panis: si hæc omnia non vera dentur, sed ficta, & figurata? Fantasticus esset, qui se figuris, & nõ rerum veritate pasceret.

Manducatio fantastica vegetur exemplo.

Herodian.

Atqui

Atqui idem contingit Gnosticis. Reliquerunt verã mensam Christi, quæ in Ecclesia Catholica est: reliquerunt ipsum verum Christi corpus, verum eius sanguinem: & transuolarunt ad Synagogas, in quibus omnia sibi figurata, & adumbrata dari fatentur: non corpus, sed figurã corporis: non sanguinem, sed figuram sanguinis. Eiuncte se Christi carnem dicunt, & hortamur eos vt nobiscũ præsentem accipiant: illi malunt ad panem illum recurrere, quem tanto interuallo a Christi corpore distare fatentur, quantum summum cœlum distat à terra. Quis nõ A phantasticos existimet eos, qui vmbram corporis pro vero corpore amplectantur? Sic iucunda est de Narcisso fabula, qui liquidis formam speculatus in vndis, illius quasi verum corpus adesset, amore correptus est, adeò vt in fontem se demiserit, & submerserit:

Sacramentario-ry phãtastici.

-dum visæ correptus imagine formæ
Spẽ sine corpore amat, corpus putat esse quod vmbra est

Ouid. lib. 3. Metamor.

Vnde ad illum, velut mentis malè sanæ, illa verba redduntur:

Credule, quid frustrà simulacra fugacia captas?

Atqui neochristiani Gnostici, vmbram solam & figuram B simplicem Christi corporis agnoscunt, & tamen se ab ea vitam exhaurire existimant, non minus ac si Christi corpus præsens esset. Hîc mihi in mentẽ venit altera de Pygmalione fabula, qui statuæ, quam finxerat, amore captus, in eam veluti in viuum aliquod corpus insaniebat. Siquidem, vt describit Poëta,

Lib. 10. Metamorph.

-& haurit
Pectore Pygmalion simulati corporis ignes.
Sæpe manus operi tentantes admouet, an sit
Corpus, an illud ebur, nec adhuc ebur esse fatetur.

C Ad illius enim instar phantastici Gnostici tanto sui panis amore ducuntur, vt hæreant, sitne panis, an Christi corpus: & modò dicant, verè & realiter Christi carnẽ adesse, modò tantùm carnis figuram, modò solum panem admittant. Epiphan. libr. 1. tom. 3. in hæres. 41. quæ Cerdonianorum est: Misera est, inquit, hominum natura, cùm relicta Dei via errat, vbi seipsam à Dei vocatione separauit. Contingit enim his Canis prouerbium, qui vmbrę incentus, non continuit quod habebat in ea: & in aquam intuens, & maiorem vmbram aquæ esse reputans, quàm cibum quem in ore ferebat, aperto ore, etiam eum quem D habebat, amisit. Sic & hi quum viam reperetint, & vmbram assequi velint in suspicione ipsorum obortam: non solùm cibum, qui in ore ipsorum, vt ita dicã, erat ex Deo donatus, amiserunt, sed etiam perniciem sibiipsis attraxerunt. Quod Epiphanius de Cerdonianis, hoc de Gnosticis Sacramentariis dixerim. Vmbra nimirùm & figura corporis pellecti, quid maius se apud Caluinum & Zuinglium accepturos sperarunt, eo cibo quem priùs in Ecclesia Christi tenebant. Verùm simul atque hac expectatione decepti, hiscere cœperunt, simul quoque & ipsum verum cibum, ipsum verum Christi corpus, & eius figuram amiserunt. Absit enim vt existimem id quod in sua E cœna porrigunt, esse figuram corporis Christi: absit vt mensam dæmoniorum cum mensa Domini confundam. Idolothytum est quod porrigunt, execrabilis panis est, incantatus est, ipso etiam facto, quo contra Christum ipsum, ex diaboli instituto proponitur. Hinc ego illos non simpliciter phantasticos, sed phreneticos existimauerim, cùm tanta rabie pro dæmonica sua mensa decertent, vt rationem & animam penitùs in cacodæmonum furorem demutasse videantur. Possem illos, si simpliciores essent, pueris conferre, qui cum sodalibus suis conuiuia instituũt, F & imitari contendunt, quod ab aliis viderunt fieri. Cùm enim præter panem & nuces nihil habeant, pane in frusta dissecto. Hoc, inquiunt, Perdix est, hoc Gallina, hoc Columba: accipe, mi vicine. Nisi hoc placet, proferetur Anas & Lepus. Hæc illi inter se. Sed & aquam fundentes, Bibe, inquiunt, hoc album est hoc clarum, hoc magis coloratum: hoc cæcubum, hoc Falernum. Ita sua conuiuia instruunt, vt si illorum verba spectes, omnem abundantiam suppetere putes: si rem ipsam consideres, nihil præter panem, nuces, & aquam contempleris. Ad eum sanè modum Sacramentarios cẽsetem simplicem panem

Sacramentary Cani Aesopico similes.

Cœna Sacramentariorũ, mẽsa dæmoniorum est.

Puerorũ conuiuia, nugæ

& simplex vinum suis iactare, quasi præsens sit Christus: & licet ipsum longè abesse fateantur, supponant tamen panem pro corpore, vinum pro sanguine. Verùm absit, vt tam leuiter & simpliciter eos peccare existimem, cùm, vt scribit Cyprianus de Nouatianis ad Magnum, constituerint mensam contra mensam, cathedram cõtra cathedrã: nimirùm mensam suam contra Christi mensam. Quid enim magis contrariũ est affirmatione & negatione? Quid magis oppositum, quàm verbi in Christi mensa affirmetur, quod in mensa Gnosticorum negatur? Inde fit, vt A manducationem illorum & phantasticam & dęmonicam existimauerim.

Cyprianus.

Nunc itaque attendendum est, de qua loquatur Dominus, cùm ait: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam.* De reali manducatione intelligi, realis manducationis effectus ostendit. Nam cùm per manducationem vita realiter habeatur, manducationem realem, cibum realem manducantem etiam realem & verum esse necesse est. Atqui realis Christi caro nobis sub signo manducanda porrigitur, sicut & Christi facto in cœna demonstratur. Hinc fit, vt & hæc ad sacramen- B talem manducationem pertineãt. Verùm fortè quis obiiciet, etiam in superioribus vitam æternã repromitti, cùm tamen ageretur de manducatione spirituali per fidem. Ad quod respondemus, vitam æternam spectare solas animas, aut animas simul & corpora. Itaque cùm repromittitur vita æterna credenti, vitam hanc intelligimus, inquantum animam viuificat. At verò hîc vita æterna repromittitur toti homini, non animæ solùm, sed & corpori, per manducationem carnis. Cyrillus Alexand. libr. 4. in Ioan. cap. 14. Oportuit enim certè, inquit, vt non solùm anima per Spiritum sanctum in beatam vitam ascẽ- C deret: verumetiam vt rude atque terrestre hoc corpus cognato sibi gustu, cibo, ac tactu, ad immortalitatem reduceretur. Nec putet ex tarditate mẽtis suæ Iudæus, inaudita nobis excogitata esse mysteria. Videbit enim, si attentiùs quærit, hoc ipsum à Mosi temporibus, per figuram semper factitatum fuisse. Quid enim maiores eorum ab ira Ægyptiorum liberauit, quando mors in Ægypti primogenita sæuiebat: nonne omnibus palàm est, quia diuina institutione perdocti, agni carnes manducarunt, & postes ac superliminaria sanguine perunxerunt, pro- D pterea mortem ab illis diuertisse? Perniciés, namque, id est, carnis huius mors aduersus genus humanum, propter primi hominis transgressionem surebat. Terra enim es, & in terram reuerteris, propter peccatum audiuimus. (Genes. 3.) Verùm quoniam per carnem suam Christus atrocem hunc euersurus erat Tyrannum, propterea id mysterium apud priscos obumbrabatur, & ouinis carnibus atque sanguine sanctificati, Deo ita volente, perniciem effugiebant. Cur igitur tu, ô Iudæe, turbaris, præfiguratam veritatem iam videns? Cur, inquam, turbaris, si Christus dicit, Nisi manducaueritis carnem filij hominis, biberitis sanguinem eius, non habebitis vitã in vo- E bis? cùm oporteret Mosaicis te legibus institutum, & priscis vmbris ad credendum perdoctum, ad intelligenda hæc mysteria paratissimum esse. Ita docet Cyrillus hác Christi sententiã de sacramento Christi sacrosancti corporis intelligi: cùm iam dixerit, & vitam carni per carnẽ conferri: & carnem ipsam à corpore sumi cognato sibi gustu, tactu, & cibo. An non gustus, cibus, tactus cognatus, speciem visibilem denotant? Quæ enim sola fide apprehenduntur, non gustantur, aut tanguntur. Corporis est vita æterna, corporis est cibus, corpus tangit. An non hæc sacramentalem manducationem & eius fructum de- F finiunt? Adde quòd sacramentum typicum agni adiecit, qui non fide, sed ore manducabatur: vt inferat ideò veri agni carnem verè & realiter manducari, vindicemur à tyranni seruitute in libertatem Domini. Gregorius Nyssenus sermone Catechetico de diuin. Sacrament. cap. 37. Inde fit, inquit, vt anima quidem cum illo per fidem coniuncta, salutis inde occasionem nanciscatur. Coniunctio enim quæ cum vitã fit, vitæ particeps est. Corpus autem aliud modo cohæret corpori. Et paulò pòst. Vt enim si quid exitiale cum salubri commisceatur, vniuersa illa cõ-

Vita realis realem cibũ, & realem manducationem declarat.

Obiectio.

Quomodo vita per fidẽ, & eadem per carnem.

Cyr. Alex.

Exod. 12.

Greg. Nyss.

comedẽtes ad cibum.

mixtio

mixtio perniciosa sit: ita & immortale corpus simul atque ab homine sumptum est, & eum totum ad suam ipsius naturam transmutat. Ita dilucidè restatut vitam nobis communicari per mãducationem realem Christi carnis, quod & apertiùs explicat, adiiciens. At verò fieri nõ potest, vt quicquam in corpus penetret, nisi per cibum vel potum visceribus ingeratur. Quocirca necesse est, vt pro naturæ nostræ facultate, viuificam vim illam corpore suscipiamus. Hæc conclusio satis manifesta, ad confirmandam sacramentalem manducationem, cùm ad hoc

A

quòd vita corpori per carnem Christi communicetur, oporteat Christi carnem in corpus nostrum per cibum, & sanguinem per potum penetrare. Quis autem cibus, quis potus, per quæ sacratissima Christi caro & sanguis à corpore nostro accipiuntur? Num hisce verbis sacramentum Eucharistiæ satis definitur? Basilius ad Cæsariam Patritiam, ea hac Domini sentẽtia colligit valde vtile esse per singulos dies participate de sacrosancto corpore & sanguine Christi: num igitur sacramentalem manducationem concludit? Damascen. lib. 4. de fide Orthodox. cap.

Basil.

Damasc.

B

14. Non est figura panis & vinum corporis & sanguinis Christi, inquit. Abſit. Sed ipsum Domini corpus diuinitate affectum, cum ipse Dominus dicat: Hoc est corpus meum, non autem figura corporis mei: & meus sanguis, non autem figura mei sanguinis. Et antea dixerat Iudæis, *Nisi comederitis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Et rursum: *Qui edit me, ipse viuet.* Hæc igitur expressè sonant, Christi corporis manducationẽ sub speciebus panis & vini. Verùm fortè quis obiiciet, æternum non nisi ab æterno dari posse: quomodo igitur Christi caro, quæ æterna non est, sed temporaliter sumpta ex virgine, vitam æternam corpori conferet?

Quomodo caro quæ nõ est æterna, det vitam æternam.

C

Respondet Cyrillus lib. 4. in Ioan. cap. 14. vita enim secundum naturam, ille est, qui ex viuo patre genitus est. Sed non minus corpus quoque suum viuificat. Coniunctum est enim ineffabiliter filio Dei, à quo vniuersa viuificantur: idcircò corpus suum dicitur, & vnus cum eo. Nempè post incarnationem vnus est, & vnus manet absque diuisione vlla: præterquàm quòd Dei patris Verbũ, & templum à virgine sumptum, idem naturâ non sunt. Non enim est eiusdem substantiæ Verbo Dei homo assumptus: vnus tamen cum illo est, coniunctione ineffa-

Cyrill.

D

bili. Quoniam igitur Saluatoris caro, Verbo Dei quod naturaliter vita est, coniuncta, viuifica effecta est: quando eam comedimus, tunc vitam habemus in nobis: illi coniuncti quæ vita effecta est. Hac de causa in suscitandis mortuis non solùm verbo & imperio, vt Deus, vtebatur: verumetiam carnem suam quasi cooperatricem nonnunquam adhibebat: vt reipsa ostenderet, carnem quoque suam, quoniam sibi coniuncta est, viuificam esse: atque fideles doceret suum, non alterius corpus esse. Nam quãdo Synagogæ principis filiolã suscitabat, (Matth. 9.) manum eius apprehẽdit, vt scribitur, & erexit, dicens: Puella, surge. Ita vt Deus, & verbo, & carnis suæ tactu eam

Quomodo caro Christi sit viuifica.

E

excitauit, vnam ab vno se Christo, Deo videlicet atque homine, operationem producens. Quando etiam in ciuitatem Naym vocatam ingrediebatur, & efferebatur vnigenitus matris suæ iam mortuus: tetigit corpus eius, dicens, Adolescens, tibi dico, surge. (Luc. 7.) Non ergo solùm verbo semper, vt diximus, verumetiam tactu mortuos excitabat, vt ostenderet corpus quoque suum viuificare posse. Quòd si solo tactu suo corrupta redintegrantur, quomodo non viuemus, qui carnem illam gustamus & manducamus? Reformabit enim omninò ad immor-

F

talitatem suam participes sui. Chrysost. hom. 3. ad Ephesios. Recolite igitur quia illius corpus est, & sanguis, qui supra cœlos residet, qui ab Angelis suppliciter adoratur. Illius, inquam, qui proximè assistit immortali Dei potentiæ, huius delibamus sanguinem, & propriũ corpus nobis sumendum tradidit. Et hom. 21. ad popul. Antiochen. Dicat aliquis, Quodnam illud poculum, quod huiusmodi virtutem habeat? Preciosus Christi sanguis, si cum fiducia sumatur: hic enim omnem poterit extinguere ægritudinem. Inde fit, vt iis occurramus, qui obiiciunt: fieri vt qui sacramentum Christi corporis manducauerit, non

Chrysost.

Idem.

Vnde fit, vt quidam accipiant Christi carnem, & non vitam.

semper accipiat vitam: vt in Iuda manifestum fuit, & in iis qui indignè manducant: de quibus Apostolus locutus est. Respondemus Christum supponere, quòd hic qui manducat, sit tractus à patre, venerit ad Christum, credat in Christum, & sit docibilis Deo. Vnde terminus ille indefinitus, *Qui*, sese ad eos tantùm, de quibus locutus est, extendat: vt sicut per spiritualem fidei manducationem, accedentes ad Christum, & in eum credentes, vitã animæ acceperunt: ita tandem præparari, accedentes ad sacrosanctum Christi corpus & sanguinem, in vtroque

Terminus qui supponit pro digno & fideli.

A

homine, corpore scilicet & anima viuificentur. Hinc factum est, vt quidam hoc de spirituali per fidem manducatione intelligendum putauerint. Verùm ipsa sanè verba testantur, ea de reali Christi carnis sumptione dici, vt diximus. Non quòd sentiam solam sacramentalem manducationem viuificare, nisi spiritualis præcedat, & comitetur: sed quòd superiora de manducatione spirituali, vt per quam ad sacramentalem præparemur: hæc autem de sacramentali, ad quam parati accedere debeamus, intelligantur. Et quomodo *habet vitam æternam* in carne sua,

B

quæ corruptibilis & mortalis est? Primò quia in carne sua habet ipsum Christum, qui vita est. 2. Quia, etsi corrumpatur ad tẽpus corpus eius, pro ratione materiæ qua constant, vita tamen illa quæ occulta manet etiam in resolutis cineribus, excitabit & viuificabit rursus & illud. Sic nimirùm Paulus: Vita, inquit, nostra abscondita est cum Christo in Deo: cùm autem apparuerit Christus vita nostra, tunc & nos apparebimus cum ipso in gloria. Fideles omnes igitur ex digna Christi corporis manducatione, etiam morientes habent vitam suam absconditam in Christo: sed & manet illa vita in eorum corporibus

Vita æterna etiam in carne nostra.

C

abscondita, sicut & facultas viuificatiua abscondita est in grano, vt aliquando viuificari possit, tunc scilicet cùm occurremus Christo: Tunc enim & ipsa vita manifestior erit. Ideò ad illius vitæ manifestationem, resurrectionẽ promittit, dicens: *Et ego resuscitabo eum in nouissimo die.* Cyrillus libr. 4. in Ioan. cap. 15. Non enim potest natura nostra vitæ coniuncta non viuificari. Et quemadmodum si quis scintillam ignis in fœno aut palea occultauerit, totum inde ignitum necessariò fiet: sic verbum Dei tanquã scintilla, in naturam nostram immissum, totam inde inflammauit, atque ad vitam, interitu penitùs destructo re-

Cyrill.

Vita æterna nobis ex carne Christi.

D

duxit. Ec eo scilicet argumento Tertullianus carnis resurrectionẽ confirmat. Sic enim habet lib. De resurrect. carnis. Nam caro dum ministra & famula animæ deputatur, consors & cohæres inuenitur: si temporalium, cur non æternorum? Caro abluitur, vt anima emaculetur. Caro vngitur, vt anima consecretur. Caro signatur, vt & anima muniatur. Caro manus impositione adumbratur, vt & anima spiritu illuminetur. Caro corpore & sanguine Christi vescitur, vt & anima de Deo saginetur. Non possunt ergo separari in mercede, quas opera coniungit. Ire-

Tertull.

E

næus etiam ex hoc loco insistit contra Valentinianos, & eos qui carnis nostræ resurrectionem negabant: ipsam ex eo conuincens, quòd & caro nostra Christi carne & sanguine alitur. Sic enim habet lib. 4. aduersus hęreses. Quomodo autem cõstabit eis, eum panem in quo gratiæ actæ sint, corpus esse Domini sui, & calicem sanguinis eius: si non ipsum fabricatoris mundi filium dicant, id est, verbum eius, per quod lignum fructificat, defluunt fontes, dat primùm quidem fœnum, pòst spicam, deinde plenum triticum in spica? Quomodo autem rursus carnem dicunt in corruptionem deuenire, & non percipere vitam, quæ à corpore Domini, & sanguine alitur? Aut ergo senten-

Irenæus.

F

nam mutent, aut abstineãt offerendo, quæ prædicta sunt. Quid his apertius dici potuit? Si, inquit, corpus ipsum Domini manducatur à nobis, & alit carnem nostram: cur non admitteretur & ipsius carnis nostræ vita? Alioquin caro nostra non vesceretur carne Christi. Ita efficitur, vt cùm nostræ resurrectio carnis pendeat ab vnione, quam habet cum carne Christi, oporteat Christi carnem per realem manducationem nostræ carni vniri. Verùm fortè obiicitur, resurrectionem tribui spiritui Dei. Vt cùm legimus, Rom. 8. Qui suscitauit Iesum à mortuis, suscitabit & mortalia corpora nostra, propter inhabitantẽ spiritum

D. Cl. Sanctius. Triplex causa nostræ resurrectionis.

in nobis. Sed & in superioribus repromittit resurrectionem his qui in Christum crediderint. Respondet D. Cl. Sanctius Episcopus Ebroicensis, quintæ Repetit. de veritate Eucharistiæ cap. 1. Triplicem esse causam nostræ resurrectionis. Primum locum obtinet Dei potentia, & vox filij Dei, quæ impios æquè atque pios exuscitabit, & segregabit. Secunda causa nobis immanet, sed est
A alterius generis, quàm caro excitanda. Ipsa est Spiritus sancti virtus, qui nobis donatur. Spiritus enim ille inhabitans intus alit ac fouet membra nostra ad immortalitatē resurrectionis, etiā sine reali perceptione corporis Christi, modò eam excluserit non contemptus, sed necessitas. Inserit etiam nos carni & corpori Christi, sed spirituali participatione duntaxat. Tertia resurrectionis no-
B stræ & immutationis causa traditur, quæ à Græcis dicitur Homogenea. id est, eiusdem generis & naturæ cum carne nostra. Ipsa est caro Christi suscepta, & carni nostræ per Eucharistiam infusa, quæ ipsamet propter diuinitatem, cum qua in persona filij Dei subsistit, vita & resurrectio corporis est, & corporea vitæ causa. Quòd si quis obiiciat, resuscitandos non modò qui Christi corpus acceperint, sed & pueros, immò omnes infideles: ex iam dicta respōsione satisfactum est. Dicitur enim re-
C surrectio latè pro reformatione corporis, & reūnione illius cū anima. Et hoc modo resurgēt omnes, fideles & infidales. Sumitur & illa strictiùs pro immutatione corporis, & hac sola corpore electorū donabuntur. Sicut enim vita per excellentiā intelligitur de vita æterna, etsi etiam de vita temporali dici possit: ita resurrectio per excellentiam de immutatione intelligitur, etiamsi latiùs se por-
D rigat ad omnium corporū reformationem. Hanc autem immutationis & resurrectionis distinctionem assignauit Paulus, dicens: Omnes quidē resurgemus, sed non omnes immutabimur. Vnde fit, vt hæc Domini sententia ita concilietur, quòd qui manducat carnem eius, *resuscitabitur*: id est, immutabitur: siquidem ita præparatus manducauerit, vt Christus præmisit, nimirùm attractus à patre, credens in filium, & docibilis Dei. Quod item con-

Qui resuscitentur à manducatione sacramentali.

troget & ei, qui in voto carnem illam manducarit, si modò illum non contemptus, sed necessitas excluserit à sacramento. Necessitas autem alia est ex parte manducantis, aut quia nondum est ætatis maturæ & discretæ, sicut pueri: aut quia impos mentis est, sicut amentes, & freneci: aut quia vires ei desunt, sicut ægri: Aut ex parte ministri, quia ille deest. Sicut cùm Chrysostom. homil. in
A Matth. scribit, in vltima Antichristi persecutione futurum, vt non sit qui Ecclesiam intret, aut oblationem faciat Deo. Sed & Hippolytus Martyr Orat. de Antichristo: Ecclesiarum ædes tugurij instar erunt, pretiosumque corpus & sanguis Christi non extabit in diebus illis. Liturgia extinguetur. Psalmorum cantatio cessabit. Aut ex parte sacramenti, quoniam deest illud, quod ministrari possit, sicut contingit his qui captiui tenentur ab hæreti-
B cis, aut à Turca, aut aliis periculis premuntur, cùm interim non suppetat illis minister, nec sacramētum. Hi omnes necessitatibus illis excusantur à cōmunione, nec desinunt fructum illius percipere, id est, participes effici immutationis: si modò in votis semper habuerint, Christi sacratissimum corpus sacramentaliter sumere. Ita sicut in Adam omnes moriuntur, sic & in Christo omnes viuificabuntur, vt scribit Paulus, 1. Cor. 15. Villagagno Eques
C lib. 2. aduersus Caluini doctrinam, cap. 63. Sicut enim sine corporeo ministerio, mors è carne sua in filios suos non potest erumpere: sic sine sacramento & actione corporea, vita Iesu Christi in nos reipsa diffundi non potest. Vt si carnis materiam ad mortificationem esse necessariā dixerit, carnis quoque Christi substantiam (vt reipsa viuificet, sicut Adami mors occidit) non minus esse ad vi-
D uificationem necessariam profiteat. Iam si Christi caro ad viuificationem necessaria est, & illa (sicut materia carnis ad mortificationem officio corporeo) sic externo ministerio nobis communicari debet: consequitur sacramentalem Christi carnis manducationem, ad vitam corporis, quæ post resurrectionem apparebit necessariam esse.

Chrysost.

Hippolytus Martyr.

Villagagno

Manducatio vera, realis, corporalis & sacramentalis Christi carnis probatur: alioquin non esset verè cibus: Et an fides faciat absentis præsentia.

Matth. | Marc. | Luc. | Ioan. 6. Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus.

Introductio.

Greg. Nyss.

QVAMADMODVM ij, quibus venenum ex insidiis propinatum est, alio pharmaco vim illam mortiferam extinguere solent (inquit Gregor. Nyssenus Catechetico maiore cap. 37.) Oportet autem, vt ad perniciosi poculi similitudinē antidotum in humana viscera penetret, vt illorum adminiculo vis remedij per vniuersum corpus
E diffundatur: Ita nobis faciendum est, vt cùm venenū, quo natura nostra dissoluitur, gustauerimus, medicamentum, quo illa contrahitur, suscipiamus: vt virus illud, à quo anticipatum corpus erat, contraria huiusmodi remedij nobis iniciti, propriáque vi repellatur. Quodnā verò remedium illud est? Nullum certè aliud, quàm corpus illud quod mortem domuit, vitæque nobis primitias attulit. Adamo cibus præuaricationis velut venenū fuit. Ad illius vim extinguendam Christi corpus nobis datum. Vene-
F num attulit mortem, antidotum intulit vitam. Et sicut venenum, seu cibus ille vetitus, non sola mentis præuaricatione & voluntate, sed reuera acceptus & manducatus est, reuera in os immissus est: ita oportuit reuera, & non sola voluntate, sed facto ipso Christi corpus ore corporeo accipi: vt mors, quæ in carnem grassabatur, fugaretur, eíque per hunc diuinum cibum vita succederet. Cyrillus lib. 4. in Ioan. cap. 15. Ideò scilicet dixit, *Et ego*, id est, corpus meum quod comedetur, *resuscitabo eum*: qui carnem meam manducauerit. Non enim alius ipse est,

Antidotum contra primū cibum est Christi corpus.

Cyrill.

quàm caro sua. Non id dico, quia naturā non sit alius, sed quia post incarnationem in duos se diuidi filios minimè patitur. Porrò sicut negauerit nemo Adamum accepisse verum cibum, & verè manducasse cibum prohibitum: sic nec potest quis sanæ mentis inficiari, verum vitæ cibum, veram Christi carnem nobis in Eucharistia dari, & illām verè à nobis & realiter manducari. Sicut enim homo vetabatur & arcebatur à reali & corporali manducatione cibi mortis: sic & fideles inuitantur ad
E realem & corporalem manducationem Christi carnis, quæ est panis vitæ. Ideò scilicet in donatione dicebat. Accipite & comedite: hoc est corpus meum: in promissione verò, *Caro*, inquit, *mea verè est cibus & sanguis meus verè est potus*. Num etiam in Mosaico Paschate vera caro manducabatur? Cùm igitur pro carnibus agni caro Christi ad Paschatis nostri perfectionem data sit, debet & illa in nostro Paschate manducari. Præcedebat figura: num in Christo veritas, lux, & ipsum corpus succedere debuit?
F Hoc vt in aliis rebus, ita in hoc mysterio considera. Luctabatur Angelus cum Iacob vsque ad manè, cùm transisset vadum Iacob. (Gen. 32.) Hic non Angelum se, sed Deum esse dixit. Nequaquam, inquit, Iacob appellabitur nomen tuum, sed Israël: quoniam si contra Deum fortis fuisti, quanto magis contra homines præualebis? Interroganti verò Iacob, quo nomine appellaretur: Cur quæris nomen meum, inquit, quod est mirabile? Eapropter vocauit Iacob nomen loci illius Phanuël, dicens: Vidi Dominum facie ad faciem, & salua

Manducatio realis cibi datur.

Verus cibus in Adamo, Mose, Christo.

facta

Tertull. Iustinus Martyr

Olim data est car. Christi carne typum in mysterio, iam est caro veritas.

facta est anima mea. Hunc Dei filium, in corpore autem assumpto, apparuisse scribit Tertullianus & Iustinus Martyr in libro de Trinitate. Iam si quis requisierit an assumptum illud corpus, quod à Iacob videbatur, fuerit naturale, & verè assumptum in vnione hypostatica: nónne negabitur? Hoc enim typus erat veritatis, non veritas. Quando autem veritas? Num quando Verbum caro factum est, & verè factus homo est? Rursus agni & victimæ, quarum sanguis fundebatur, typum gerebant Christi patientis. Veni ad veritatem. Num dices in vero corpore verè passum esse Christum? Ad eundem modum concludi oportet de cibo seu esu carnis Domini. Erant olim panes azymi, panes propositionis, caro agni, typi carnis Christi. Non verè caro Christi, sed eius figuræ. Nunc cùm veritas successerit, *verè caro Christi cibus est*. Tertullianus contra Marcion. hanc conclusionem sequitur, dicens: Ergo pepo pro nobis, aut panis crucifixus est? Nam si quis non carnem verè esse fatetur, quia panis & cibus vocatur, & inde phantasticã carnem somniat cum Marcione: num & panem pro nobis crucifixum concludet, cùm, vt superiùs dixit, panis caro sit eius, quæ pro vita mundi data est? Itaque ne quis superiora per figuram aut metonymiam dicta esse arbitretur, adiicit: *Caro mea ἀληθῶς ἐστὶ βρῶσις, verè est cibus.* Hoc quidem Christus adiecit, ne quis ad ænigmata, & parabolas confugeret, quasi hæc impropriè dicta essent, vt obseruat Diuus Thom. Aquinas, Lection. septima in Ioan. caput sextum. Consueuerat quidem Iesus frequenter loqui in parabolis, ita tamen vt ea quæ loqueretur,

Non loquebatur hic Christus figuratiuè & quomodo id cognitum est.

Thomas.

per similitudinem dicta esse ostenderet. Aut enim hoc
1. præmittebat, Simile est regnum cœlorum, Assimilabitur, &c. Vt simile bonum regi, simile decem virginibus, thesauro abscondito in agro, grano synapis, simile sagenæ missæ in mare, simile homini patrifamiliâs qui conduxit operarios, qui locauit vineam, simile mulieri quæ tria sata farinæ commiscuit. Secundò demonstrabat se in
2. parabolis loqui, cùm adiiceret significationem dictorum: quis rem gestam narrari, sed significari intelligeret: vt in parabola seminis, Semen, inquit, est verbum Dei. Et cùm de ouibus & dragma inuenta locutus fuisset, adiicit: Amen dico vobis, gaudium erit Angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente. Tertiò, nisi hæc
3. occurrerint, saltem Euangelistæ monere solent parabolam esse, quam à Christo prolatam describunt: cùm premittunt, Dixit ad illos parabolam hanc: aut, Dixit per similitudinem, Exiit qui seminat, seminare semen suũ. At verò secus longè est in hac Christi promissione & expressis verbis, de donatione suæ carnis in esum, & sui
1. sanguinis in potum. Nec enim Christus præmittit ali-
2. quid quod parabolam sonet. Non ait, Similis est panis carni, aut caro similis est pani. Non interpretatur, quæ dixit, adiiciens: Manducare est credere. Caro est fides, aut quid simile: quale sibi fingunt Sacramentarij. Sed
3. nec Ioannes hæc per parabolam dicta esse vllo modo designauit. Quin potius Christus ipse, vt omnem parabolam, & similitudinem excluderet, dixit: *Caro mea ἀληθῶς verè est cibus.* Nec enim verè est, quod per similitudinem, figuram, aut metonymiam esse dicitur. Quis autem dubitat in re tam seria & difficili, si quid esset figuræ, non illum expressurum fuisse, aut in Capernaum, aut in ipsa cœna: præsertim cùm certò nosset, ex horum mysteriorum difficultate, oriundum scandalum Capernaitis & hæreticis? Sed econtrà & quærentibus *quomodo*, & dicentibus, *Durus est hic sermo*, semper affirmauit carnem se suam daturum, carnem viuificam esse, *carnem suam verè esse cibum*: & ita se in veritate, non autem in similitudine loqui. Confert autem cibum & potum corporalem cum carne sua & sanguine: ita tamen vt collatio hæc constet partim dissimilitudine, partim similitudine. Dissimilitudo est, quòd etsi cibus & potus corporalis alunt hominem, non tamen illum conseruant in vitam æternam: aut esuriem aut sitim penitùs auferunt: cùm tamen nobis hæc bona a sacrosanctis Eucharistiæ mysterijs communicentur. Similitudo autem est, quòd sicut succus cibi ac potus corporalis transmittitur in omnia

Aliud verè, aliud figuratè.

Similitudo & dissimilitudo inter cibum & pot. communem & carnem Christi.

hominis membra, & vertit habitum totius corporis in sui naturam: vt si quis vtatur cibo nimis humido, efficiatur corpus eius humidum: si frigido, efficiatur corpus frigidum: ita & caro & sanguis Christi augent substantiam carnis nostræ, & in se conuertunt. Hinc scilicet Irenæus lib. 5. in hæres. carnis viuificationem probat, quia ex carne caro nostra augetur & crescit. Sic enim habet. *Irenæus.* Quando ergo & mixtus calix, & panis fractus percipit verbum Dei, fit Eucharistia sanguinis & corporis Christi, ex quibus augetur & consistit nostræ carnis substan-
A tia. Quomodo carnem negant capacem esse donationis Dei, quæ est vita æterna, quæ sanguine & corpore Christi nutritur, & membrum eius, quemadmodum & Apostolus ait, in ea quæ est ad Ephesios Epistola: Quoniam membra sumus corporis eius, de carne eius, & de ossibus eius. Iustinus etiam Martyr in Apol. 2 pro Christianis, cùm cibum Eucharisticum definisset esse Christi corpus, cò etiam corpora nostra nutriri subintulit. Ait enim: οὐ γὰρ ὡς κοινὸν ἄρτον ταῦτα λαμβάνομεν. Nõ enim hæc accipimus vt communem panem, sed ἐξ ἧς αἷμα καὶ σάρκες κατὰ μεταβολὴν τρέφονται ἡμῶν, ἐκείνου τοῦ σαρκοποιηθέντος Ἰησοῦ, σῶμα καὶ
B αἷμα ἐδιδάχθημεν εἶναι: id est, Eucharistiã ex qua sanguis & caro nostra per immutationẽ aluntur, illius qui incarnatus est Iesu, corpus & sanguinem didicimus esse. Ita fit, vt sicut cibus & potus communis nutriunt corpus, & in suam naturam quodammodò transformant: sic Christi sacratissima caro nos sibi vniat, adaugeat, & nobis vitam præstet æternam. Ideò Cyril. Hierosol. Catech. mystag. quarta: quasi hinc sumpta similitudine, vbi extulit Christi corporis veritatem nos ad illius manducationem vocari scribit, vt fiat vnusquisque nostrûm σύσσωμος καὶ σύναιμος αὐτοῦ, concorporalis & consanguineus illi. Sic enim, in-
C quit, χριστοφόροι γινόμεθα, Christum ferentes erimus, corpus ipsius & sanguinem suscipientes εἰς τὰ ἡμέτερα μέλη, in nostra membra. Cæterùm cùm *caro Christi verè cibus sit*, & verè carnem nostram in se, & ad immortalitatem conuertat: necessariò consequitur, quòd & ipsa caro nobis præsens sit. Nam quòd caro Christi præsens esse debeat, vt alat & augeat carnem nostram, manifestum est, cùm nemo cibo absente & longè posito nutriatur. Statuamus enim cibum longè ab esuriente: an quamdiu tam longè dissitus est, esurientem pascere poterit? Reficie-
D bantur quidem antiqui Patres, sed in spiritu, non autem in carne: neque carne Christi, sed fide in successuram carnem Christi: donec Christus ad nos descendens, suppleuit sua præsentia quod illis defuerat, & nos propriæ carnis, simul & vitæ participes effecit. Sunt qui narrent in insulis Balearibus, olim longè positum fuisse panem à pueris, vt & illi funda ipsum ex alto dimouerent, & ad se pertraherent. Quod exercitij gratia eos instituisse legimus. Interim verò nemo dixerit eos pane illo nutritos, quandiu ab ipsis suppositus erat, donec illum funda pertractum ore manducauerunt. Nisi fortè quid ei si-
E mile fingatur, qui panem suum ad odorem carnis assæ comedebat, sibi ex ipso solo carnis nidore, carnis esum persuadens. Verùm pari summa cibus ille coquo persolutus est. Nam cùm non vera caro, sed carnis tantùm nidor esset: non vera pecunia, sed sono pecuniæ compensari debuit. Adeò ridiculam per solutionem describit Clemens Alexandrin. lib. 4. Stromatum, à Iusto Bocchoride sancitam, ei qui vmbram corporis acceperat, non ipsum corpus. Nam crumenam, in qua erat merces, in sole extendi iussit, & vmbram illius pro mercede accepit ab illa, cuius corporis vmbra delectatus alter fuisset. Iam quis dixerit vmbram diuinarum diuites efficere? Quis
F figuram panis, & non verum panem aliquem nutrire putauerit? Atqui Sacramentarij non aliud sibi quàm panem dari contendunt, Christum verò à pane toto cœlo ablegant, se in terra positos agnoscunt: quomodo ergo tam longè à Christi corpore dissiti, illud sibi cibum esse probabunt? Dicunt se tantùm habere figuram & vmbram corporis, non ipsum corpus. Consequitur igitur illos nõ Christi corpore, sed sola vmbra & figura pasci. Ita mihi per prodigium filium adumbrari videtur, qui relicta domo paterna, cùm se ad ciuem regionis peccati subdu-

Corpus nostrum quomodo alatur Christi carne.

Iustinus Martyr.

Cyr. Hier.

Nemo cibo absente alitur, ergo oportet Christi carnem nobis esse præsentem.

Philosophia remotum.

Cle. Alex.

Sacramentarij assimilantur prodigo filio quem sequuntur.

xisset, & pascendis porcis locasset, (Luc. 15.) quærebat implere ventrem de siliquis, quas porci manducabant. Siliquæ vanæ sunt, & suo fructu destitutæ: inflant, nec nutriunt, vt obseruat Ambrosius in Luc.

Ambros.

Illis hæc symbola significantur, quæ falluni & illudunt, quæ nullam rerum quas promittunt, veritatem habent, nullum fructum. Significantur scilicet hæc Neochristianorum cœnæ sacramenta, quæ præter tumorem & vanitatem nihil habent. Veri vtique porcorum & libertinorum cibi, ad quos etiam ij, qui domum paternam, Ecclesiam reliquerunt, & dona Dei velut paternam substantiam prodegerunt, se liberabunt. Verum quanta huius cum mensa paterna differentia est? Exclamat & ipse prodigus in se reuersus: Quanti mercenarij in domo patris mei abundant panibus, & ego fame pereo! Verè etenim fame perit, qui præter panem communem nihil accipit: qui magni patrisfamiliâs Christi mensam abiecit. Quis non huius prodigi conditionem deploret? Quis non lamentetur eorum qui à nobis secedunt stoliditatem, immo frenesim, qui siliquas sacrosanctæ Christi carni præferunt, vt omninò vita destituantur? Verùm respondebunt se quidem reipsa & corporaliter nihil aliud comedere quàm panem: sed fidem suam efficere, vt tam verè nutriantur absente Christi corpore, ac si præsens esset: Quòd fides faciat absentia præsentia.

Fides non potest efficere contradictorias veras.

Nos autem requirimus, quomodo fides faciat absentia præsentia. Fides enim non efficit cõtradictorias veras, si verè contradictoriæ sint: nec idem de eodem simul & semel contradictoriè asseritur: vt istud. Hoc est corpus, Hoc nõ est corpus. Ideò autem dicimus simul, quia de pane ante consecrationem dici potest, Hoc non est corpus: post consecrationem dicitur, Hoc est corpus, vt docet Ambros. libr. 4. de Sacra. cap. 4.

Ambros.
Veri contradictoria quod.

Sed etsi corporis nomen variè dicitur, tum potest verificari vtraque contradictoriarum, si tamen contradictoriæ dici possunt. Vt quia corpus dicitur pro visibili mortali, & pro inuisibili glorioso dicamus: Hoc est corpus Christi inuisibile gloriosum: &, Hoc non est corpus Christi visibile mortale. In eundem scilicet modum Augustinus sic habet, in Epist. ad Irenæum.

Augustin.

Non hoc corpus quod videtis, manducaturi estis, neque bibituri illum sanguinem quem sunt effusuri. Ipsum quidem, & non ipsum. Ipsum inuisibiliter, non ipsum visibiliter. Quòd si necesse est visibiliter celebrari, necesse est inuisibiliter intelligi.

Ipsum, & non ipsum, quomodo verificatur.

Prima quidem fronte contradictoria dicit, Ipsum, & nõ ipsum. Vtraque autem contradictoria nõ esse docet, ex eo quòd vnum propositorum in vno, alterum in altero sensu dicitur. Vnum agit de visibili, alterum de inuisibili corpore. His modis dicimus posse effici, vt quod non est in vno sensu, verum sit in altero: Aut quod non est in vno tempore, verum sit in altero. At verò non intelligi, quomodo fides efficiat, vt corpus Christi quod absens est, simul & semel præsens sit: cùm id de vno & eodem, & eodem tempore intelligant. Si quando enim rogentur, an Christi corpus realiter præsens sit pani, negabunt. Si rogentur, an aliquo tempore præsens sit ei negabunt. Ita omni tempore à suo pane Christi corpus ablegant. Quomodo ergo dicent reipsa Christi corpus absens, effici præsens? Nam si dixerint absens esse à pane, & præsens in mente per fidem: dixerim hanc mentalem & fidei præsentiam non esse realem.

Aliud in mente, aliud in re se habere.

Nam cùm corpus Christi sit quid reale, immò corporeũ, realiter quoque habere se debet. Quòd si realiter & verè est in eorum cœna: quomodo ab eorũ cœna absens erit? Si realiter absens est, quomodo realiter præsens erit? Nam, vt diximus, cõtradictoriæ sunt, si eodẽ modo & eodem tempore sumantur. Realiter modus est finiens hanc propositionem, Corpus Christi præsens est realiter. Si hæc vera est, Corpus Christi præsens est realiter, quando cœna fit: hæc falsa est, Corpus Christi non est præsens realiter, quando cœna fit. Et sic non efficietur simul absens præsens, adeò vt corpus Christi, quod dicunt realiter non esse in cœna, realiter tamen in ea sit. Hic ego præter nugas nihil esse video reliquum: nugas, inquam, quas voce Christi corpore insigniunt.

Nugæ Sacramentariorũ.

Siquidem cùm Christi corpus realiter in cœna esse negent, per fidem tamen præsens efficiunt. Præsentiam autẽ illam non realem & veram esse fateantur oportet, sed per fidem: id est, mentis apprehensionem. Vt si quis amici absentis memoria ducatur, illumque velut præsentem mentis oculis intueatur. Siquidem hæc præsentia non erit realis, sed in phantasia. At verò si quis ita somniet se mensæ alicui benè instructæ accumbere, sibi omne ciborum genus à coquis exquisitissimè præparatorum apponi, se hoc delicatius, hoc salsius, hoc temperatum magis, & ad gustum accedens experiri: sibi vina vndique conquisita & optima fundi: & ita lautè tractari existimet, vt A præter has lautitias nihil sibi reliquum esse videatur: cedo, phantasticæ illæ epulæ proficientne releuandæ esuriei & siti huius hominis?

Phantasticæ epulæ nõ prosunt.

Statim atque excitabitur è somno, num hoc conuiuio contentus erit? Quòd si cui suum somnium indicaret, & ille ei obijceret: Benè est tibi, non opus est tibi vt mensa paretur, lautè refectus es: An non ille clamaret lautitias illas, quæ per mentis apprehensionem sunt, non esse veros neque verè cibos? At verò Christus hîc dicit, *Caro mea verè est cibus*. Non ergo per phantasiam, per imaginationem, & mentis apprehensionem cibus est. Aliud etiam cedo.

Exemplum.

Casu posito quòd B Sacramentariorum aliquis ad cauponem diuertat, mensam sibi parari, & delicias quasdam apponi postulet, vinum etiam optimum porrigi: accumbenti verò nihil præter panem & aquam detur: An non hospitis fidem damnabit, qui meliora sit pollicitus? Num si quem domesticorum viderit, dicet: Hæccine sunt illa quæ pepigit hospes? Vbi Gallina, vbi Lepus? vbi vinum optimũ? Sic igitur deridet me? sic illudit, vt pro lautitiis mihi simplicem panem & aquam proponat? Hic verò si hospes adueniens dicat: Mi Sacramentarie, patienter age mecum. Audiui siquidem te per fidẽ efficere absentia præ- C sentia: ita vt præter panem & vinum in cœna vestra nihil habentes, faciatis tamen vestra fide, vt absens corpus præsens sit.

Deluditur effugium de fide quæ facit absentia præsentia.

Ego vos in minore te nõ minora posse existimaui. Eapropter hic tibi panẽ apposui & aquam, sperans te tua fide reliqua suppeditaturum. Pascere igitur his cibis quos mente apprehendis, ac si præsentes essent. Tum sanè fidelis ille, quisquis sit è Sacramẽtariorum schola, Midæ pœnitentia ducetur: & agnoscet sola phantasia conceptos cibos, aut in figura porrectos, non esse verè cibos: quódque *verè cibus* non sola mentis apprehensione, phantasia, aut figura definiatur. Nec quidem iniucunda erit il- D la Midæ fabula, vt & cuique illorum id prouerbij tribuamus: Auriculas asini Midas habet. Hic quia Silenum Bacchi nutritorem domo exceperat, à Baccho impetrasse fingit, vt —*quicquid*

Corpore contigeris, fuluum vertatur in aurum.

Ouid. Met. lib. 11.

Lætus quidem ille accumbebat, omnibus in aurum conuersis. Quinetiam

Lamina fulua dapes, cerealia dona rigebant.
Fusile per rictus aurum fluitare videres.

Quid verò illum iuuabat illa ciborum & poculentorum aurea figura?

E *Attonitus nouitate mali, diuésque, misérque,*
Effugere optat opes, & quæ modò vouerat, odit.

Quid enim miserrimo & esurienti homini, ad sedandam esuriem hi figurati cibi proderant? An non potius illam prouocabant, & augebant?

Copia nulla famem releuat, sitis arida guttur
Vrit, & inuiso meritò torquetur ab auro.

Quid tum ille iis respondisset, qui simplicem figuram tam verè eos dicunt pascere, quàm res ipsa præsens? An non illum repulisset, qui his illum verbis affatus esset, Mi rex, pascere manduca, bibe, ecce tibi figura ciborum?

Figura ciborũ nil iuuat esurientes.

F At verò, figura sunt, dicet, sed non verè cibus. Forsan Sacramentarius obtrusisset & hoc consilium: Crede, mi rex, & absentes cibi fient præsentes. Verũ & in imaginatione præsentes sunt, respondebit, illorum memini, hos desidero, & omnibus votis concupisco: interim tamen magis esurio.

Imaginatione non pascimur.

Inde fit, vt eorum stoliditatem demiret, qui cùm in cibis corporalibus solo desiderio, concupiscentia, & imaginatione nõ pascãtur, nobis tamen persuadere velint, id in Christi corporis mãducatione fieri. Ego sanè & illos his Sophistis cõparauerim, quos Aristophanes

Sacramentarij sophistæ.

Imaginatione nō persoluuntur creditores.

ridet in Comœdia, cui Νεφέλαι nomen eſt. Inducit enim Strepſiadem ſenem multis creditoribus obuinctum, Socratem conueniſſe, vt quia audiſſet Sophiſtam vtramque partem cuiuſque propoſitionis probabilem reddere, ſuis rationibus efficiat, vt creditoribus tandem perſuadeat quòd omnia receperint, & ille verè ab omni ære alieno liber euaſerit. Sic enim habet:

Ἀλλά μοι δίδαξον τὸν ἕτερον τοῖν σοῖν λόγοιν,
A Τὸν μηδὲν ἀποδιδόντα. id eſt,
Sed doce me vtramque partem tuarum ratiocinationum,
ita vt nihil reddam creditoribus meis.

Subtilis vtique ſcientia, ſi modò efficere poſſit ab ſentia præſentia. Quòd ſi idipſum Sacramentarij præſtare poſſunt, non ipſe modò Strepſiades filium Philippidem ad eos deduceret, ſed & quotquot pro repetundis pecuniis vrgentur, & ære grauantur alieno, tam vt ſe facilè ab
1 omni moleſtia liberarent, ad eos profugerent. Verùm ti-
B mendum eſſet, ne ſicut ex Alchimiſtarum furnis & caminis, prodeunt non diuites & opulenti, quales Alchimiſtæ ſuos ſe facturos eſſe iactitant, ſed diſcalciati, nudi, mucoſi, lippi, macri, deformes, ſquallidi, fumoſi, palantes, famelici. Nimirùm cum aureis Alchimiſtarum montibus illa omnia, quæ ſibi ſpondent Sacramentarij, compararetim. Aureos montes Alchimiſtæ ex ſuis furnis, temperamentis, & commixtionibus pollicentur, & fumum vendunt: iſti verò è ſua fide defluuia carnis fabri-

Ridetur phantaſtica Sacramentary.

C cant, vt vitam Chriſti, id eſt, nihil Chriſti ad ſuos deducant: cùm reipſa Chriſtum cœlo alligent, interim dum ipſi in terris verſantur.

Atqui ſicut verè diuitię non in verbis aot imaginatione, ſed rebus ſunt: ita & verè cibi in ipſa illorum reali præſentia conſideratur. Quid profuerit, ſi quis in ſomnis ſibi diuitias, honores, & quæcunque deſiderari poſſunt, abundare putet: cùm ſtatim atque experrectus eſt, nihil inueniat diuitiarum in manibus ſuis? Itaque *verè* idem

Euthym. *Verè cibus. Hoc verè vrget aduerſarios.*

D quod realiter eſt. *Caro mea*, inquit, *verè eſt cibus.* Euthy. in Ioan. Hoc dicit confirmans, quòd non ænigmaticè neque parabolicè loqueretur. Et verus cibus eſt, & verè cibus. Cibus in re, cibus in effectu. Verè cibus, & verus cibus, idem & panis viuus eſt, & caro viuificās. Sicut enim vera vita, non hæc tranſitoria, ſed æterna eſt: & verum eſſe, non tranſitorium, ſed æternum eſt: ita verus cibus ille eſt, qui non perit & corrūpitur: & verè cibus eſt, qui & ipſe viuificus, viuificat in æternum illos, à quibus ſu-

Chryſoſt.

E mitur. Chryſoſt. ho. 46. in Ioan. Verè cibus eſt, inquit, vt eos in prædictis confirmet, ne obſcurè locutum in parabolis arbitrarentur. Theophyl. in Ioan. Iſta caro etiam

Theoph.

verè cibus eſt, eo quòd non ad paruum tempus duret, neque corrumpatur, ſicut corruptibilis cibus: ſed æternæ vitæ ſit ſubſidium. Similiter & potus ſanguinis Domini verè eſt potus: quia non ad tempus ſufficit ſiti, ſed ſemper abſque ſiti conſeruat, nec indigere permittit bibentem: ſicut & ad Samaritanam dicebat, Ioann. 4.

Qui biberit ex hac aqua quam ego dabo ei, non ſitiet iterum. Nam quiſquis gratia ſancti ſpiritus per ſumptionē diuinorum myſteriorum ſuſceperit, neque famem ſpiritualem neque ſitim patietur, qualem increduli. Sicut autem ad hoc, quòd cibus communis nutriat in vitam temporalem, oportet illum realiter ſumi ab eo, quem nutriri & per eum viuere voluerimus: ita cùm reſurrectionis promiſſio propriè carni noſtræ fiat, & ſicut vita illi
A repromittatur, ad hoc quòd Chriſti caro reſurgendo immutetur & viuificetur, oportet & ipſam nutriri à reali Chriſti carne, & illam realiter ſumi. Ita nimirùm vita, quæ Spiritus ſancti donum, nobis per carnis Chriſti mā ducationem communicabitur: etiāq; illa *vere cibus*, quia noſtra corpora ad immutationē glorioſam nutriet. Atqui ſi tantùm panis eſſet, & non ipſum Chriſti corpus, quomodo *verè cibus* eſſet? quomodo ad immortalitatem, &
B immutationem corpora nutriret? Vnde ſcilicet communi pani & virtus eſſet, quæ viuificaret in vitam æternam? Itaque Chriſtus veritatem ſuam in carne ſua, non in ſymbolis conſtituit. Ait enim, *Caro mea*, non panis, non ſymbolum, non fides, non memoria, non imaginatio, non mors, non paſſio, non laus, non gratiarum actio, non figura carnis, non energia carnis, non ſolennitas, ſed *caro*, non cuiuſcunque, ſed *mea*, qui vita ſum, & lux hominum, qui veritas, qui Verbum caro factum: *verè*, non typicè, parabolicè, imaginariè, ſimilitudinariè, ſed *verè: eſt*, nō

Expendimus omnes has voces. Caro, mea, verè, eſt, cibus.

C ſimpliciter exiſtimatur, aſſimilatur, ſignificatur, comparatur, ſed *eſt*: *cibus*, vtique rei corporalis. Nam cibi ad manducantem proportio eſt, & reſpectiua conditio. Vt ſi fuerit cibus ſpiritualis, manducetur à re ſpirituali: ſi fuerit cibus corporalis, māducetur à re corporali. Diuinitas Chriſti ſumitur ab anima per fidei apprehenſionem, idque per ſimilitudinem. Sed *caro* eſt verè cibus, vtique corporis. Nam cùm manducationis meminerit, & res quæ manducatur, corporea eſt, & illa *verè* cibus eſt, verè quoque mā-
D ducatio corporalis erit. Sic igitur manducatio erit actio in cibum. Res corporea eſt verè cibus: ergo corporea eſt verè illius manducatio. Sicut enim verum viſibile eſt, quod verè à viſu corporeo videri poteſt: ita res corporea verè cibus eſt, quæ eſu corporeo manducatur. Verùm quia horror fuiſſet, ſi exterioribus oculis apparuiſſet caro & ſanguis, ideò illa nobis verè & realiter ſub familiari ſpecie porriguntur. Sicut enim (ait Gregorius Nyſſenus Catech. mai. cap. 37.) venena non nuda, ſed ſub

Cur uno ſub altera ſpecie datur.

Greg. Nyſſ.

E vſitatorum & familiarium ciborum ſpecie porriguntur, ne fortè deprehendantur ab eis qui illa bibituri ſunt: ſic Chriſtus antidotum conſtituit, ſumptu difficile, ſi nudum & non opertum externa ſpecie porrectum fuiſſet. Ideò, ſicut & pueris pharmaca aſpera melle aut ſaccaro dulcorantur, vt ſub illo dulcore verè ab eis illa ſumantur: ſic Chriſtus externam huic ſacramento ſpeciem obduxit, ſub qua verè & realiter ſuum ipſius corpus acciperemus.

Corporalis Chriſti carnis manducatio demonſtratur, comparatione cibi, malagmatis, vitis, membrorum, matrimonij, alijs, corporis meretricis, vnionis Patris cum Filio: vbi & de huius ſacramenti virtute.

Matth.	Marc.	Luc.	Ioan. 6. Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in eo.

Introductio.

TERRANT facilè, qui in tenebris ambulant: ad lucem autem cæteri diriguntur: ita qui à Deo recedit, facilè in mortem ſe deiicit, qui autem Deo, etiam vitę appropinquat. Hinc Pſaltes (Pſalm. 72.) Qui elongant ſe à te, peribunt. Longè à peccatoribus ſalus. Et hinc tuta ſibi omnia Dauid exiſtimat, quia Déum ſecum eſſe confidit. Huius autē ſuę confidentiæ argumentum ducebat ab illa menſa, quā parandam à Chriſto præuidebat in ſpiritu, quam ſcilicet ex Chriſti promiſſione & donatione cognouimus. Pſal. 22.

F Nam etſi ambulauero in medio vmbræ mortis, inquit, nō timebo mala, quoniam tu mecum es Domine. Virga tua & baculus tuus ipſa me cōſolata ſunt: paraſti menſā, &c. Vnde ſcilicet nobis maior ſecuritas, quàm quòd Chriſtus nobiſcum ſit, idem ipſe Deus & homo? Quàm quòd donauerit nobis corpus ſuum? Non eſt natio tā grandis, quę habeat Deos appropinquātes, ſicut nobis adeſt Deus noſter: Cùm, vt meditatur Auguſtin. non modò Chriſtus ſua nos diuinitate illuſtret, ſed & nobis ſuum ipſius corpus dederit in cibum, & ſanguinem in potum? Sic, vt canit Eccleſia, nobis datus, nobis natus ex intacta Virgine, & in mundo cōuerſatus ſparſo verbi ſemine, ſe tan-

Securitas in Chriſto nobis præſente.

dem

dem nobis dedit in edulium. Sed & quid magis testatur Deum nobiscum esse, quàm quòd Christi carnem manducantes, cum ipso manemus? Et olim quidem arca fuit Hebræis diuinæ præsentiæ & propitiationis argumentum. Eapropter cum fiducia, dimittentes arcam dicebāt, Conuertere Domine: (Num. 11.) & illam eleuantes, clamabant: Reuertere Domine, ad multitudinem exercitus Israël. Sed & Paulus à propitiatione quæ expectabatur, arcam propitiatorium nuncupat. Quanto maius nobis & diuinæ præsentiæ & propitiationis argumentum in sacrosancta Eucharistia obtingit? Ideò asseruit carnem suā esse viuificam, illam verè cibum esse: & nunc adijcit, per illius esum nos in eo manere, & ipsum manentem in nobis habere. *Qui manducat*, inquit, *carnem meam, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo.* Terminus indefinitus *qui*, se hîc eodem modo habet, vt in superiore sententia. Definitur enim per ea quæ dixit, vt intelligatur de eo qui credit in filium, trahitur à patre, venit, & est docibilis Dei. *Qui* talis est, inquit, *& manducat carnem meam* realiter, *& bibit* realiter *meum sanguinem*, quod euenit etiam ei qui sub altera etiam specie Christum ipsum acceperit. Sicut enim non carnem modò sub panis specie, sed ipsum Christum totum & integrum, verum Deum & verum sanguinem accipit, sic & corpus manducare, & ipsius sanguinem bibere dicitur. Effectus autem, seu fructus ille consequetur, quòd *in me manet, & ego in eo.* Nimirùm ipse in summa monet non aliter nobis vitam contingere, quàm per vnionem cum illo. Nam quomodo extrema nisi per medium aliquod colligantur: tectum & fundamentum per parietem, hyems & æstas per temporis continuationem, præteritum & futurum per præsens, caput & pedes per corporis massam: Tolle media, & separabis extrema. Ita tolle Christum, & Deum ab homine separabis. Statue Christum, & hominem ei adiunge: sic illum Deo coniungis. Extrema enim sunt Deus & homo, æternum & mortale, creator & creatura. Epiphanius in Anchorato. Sic Christus in medio vtrorúmque Deus & homo existens, non mutat naturam, sed secundum vtraque ad ambo medius est. Nam quia homo se à Deo abduxerat, Christus illum Deo adiungere voluit. Ephes. 2. Sic per ipsum habemus accessum ad Patrem. Ideò & humanam naturam sibi coniunxit, vt nos sua carne reficiens, suæ, id est, etiam paternæ diuinitati propinquiores redderet. Gregor. Nyssen. in Catech. maiore capit. 37. Nam cùm omnis caro etiam per humidum nutriatur (neque enim sine humidi coniunctione, quod in nobis humidum est, in vita potest permanere) quemadmodum per solidum firmúmque cibum corporis soliditatem confirmamus: sic etiam humidum ex natura simili adaugemus. Quæ cùm in nobis est, à potestate alteratiua sanguis efficitur, præsertim si per vinum eā accipiat vim, vt in caluum conuertatur. Quare cùm diuina illa caro partem etiam hanc ad sustentandum acceperit. Deus autem qui nobis se patefecit, idcircò naturæ mortali seipsum coniunxerit, vt eam coniūctione sua diuinam redderet: ideò cunctis gratiæ dispensatione seipsum impertit per carnem, quæ ex vino & pane constituitur, fidelibúmque corporibus coniungitur: vt ea coniunctione immortali, homo etiam immortalitatis particeps fiat. Errant autem Sacramentarij, dum putant nostram cum Christo vnionem tantùm esse per charitatem, & voluntatem: Vnde fit, vt solam spiritualem manducationem admittant, per quam ei spiritualiter vniamur: at verò nō modò secundum voluntatem per dilectionem, sed illi secundum naturam per manducationem carnis eius coniungimur. Ideò Cyprianus ad corporum nostrorum reformationem, Christi carnem in cœna nobis porrigi meditatur, his verbis: Et nos cùm caro essemus & sanguis, corrupta infirma corporis animæque natura, reformari non poteramus, neque ad similitudinem Dei reuerti, nisi morbo inueterato imponeretur malagma conueniens, & desperatæ infirmitatis curatione contraria remouerentur contrariis, & similia similibus. Ita docet reformationem naturæ nostræ, seu ipsius etiam corporis, per Christi carnē nostrę impositam fieri: nimirùm vt tandem ad Dei similitudinem reuerteremur, & Deo magis appropinquaremus. Ita necessaria fuit nostra cum Christo corporalis coniunctio, vt & corrupta nostri corporis natura reformaretur. An non scilicet malagma vlceri admouetur vt illud sanet? Si autem dissitum fuerit ab vlcere, quomodo illud curabit? Sicut ergo malagma vlceri applicatur, & ægris membris coniungitur: ita docet Cyprianus oportuisse Christum nostro corpori coniungi, vt & illud in pristinam innocentiam, immò & ad immortalitatē reformaretur. Hac igitur corporali Christi carnis coniunctione fit, vt & anima & corpus nostrum ab æterna corruptione vindicentur. Cyrillus Alexandr. lib. 10. in Ioann. cap. 13. Non poterat aliter corruptibilis hæc natura corporis ad incorruptibilitatem & vitam traduci, nisi naturalis vitæ corpus ei coniungeretur. Non credis mihi hæc dicenti? Christo fidem præbe. Amen, Amen, inquit, dico vobis, nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Ita non satis est nos Christo per spiritum coniungi, sed & eius carnem nostræ carni coniungi per manducationem oportet, vt ad æternam vitam traducamur. Quid autem est, naturalis vitæ corpus naturæ nostri corruptibilis corporis per manducationem coniungi, vt scribit Cyrillus: nisi & vnionem nostram cū Christo naturalem esse, etiam in ratione corporis, idque nobis per huius mysterij manducationem præstari? Non negamus nos per charitatem vniri Christo voluntate: verùm hîc de perfectissima vnione loquitur, quæ nobis per suæ carnis manducationem confertur. In eam rem satis expressa sunt Cyrilli Alexandrini verba, libr. 10. in Ioan. cap. 13. Non negamus, inquit, recta nos fide & charitate sincera Christo supernaturaliter coniungi: sed nullam nobis coniūctionis rationem secundum carnem cum illo esse, id profectò pernegamus, idque à diuinis scripturis omninò alienum dicimus. Quis enim dubitauit Christum etiam sic (per coniunctionem carnis) vitam esse, nos verò palmites, qui inde vitam acquirimus? (A simili argumentum desumitur, vt cùm Christus secundum carnem assumptam vitis sit, nos autem eius palmites, consequatur & nos ei vniri debere, sicut & palmes vnitur viti, vt fructum ferat. Est autem illa palmitum & vitis vnio naturalis & corporalis: sequitur ergo nostram quoque cum Christo vnionem & naturalem & corporalem esse debere.) Audi Paulum dicentem, inquit Cyrillus, quia omnes vnum corpus sumus in Christo. (1. Corinth. 10.) Quia etsi multi sumus, vnum tamen in eo sumus: omnes enim vno pane participamus. An fortassis putat (Arianus) ignotam nobis mysticæ benedictionis virtutem esse: quæ cùm in nobis fiat, nónne corporaliter quoque facit, communicatione carnis Christi, Christum in nobis inhabitare? (Nam cùm vnus sit panis, vna caro Christi, quam omnes sumunt, vnum quoque nos cum illo sumus. Vnitas panis seu carnis est secundum naturam, ita & nostra cum Christo vnitas erit. Adducit & Cyrillus aliud argumentum sumptum ex Pauli sententia, 1. Cor. 6.) Cur enim, inquit, membra fidelium membra Christi sunt? Nescitis, inquit, quia membra vestra, membra sunt Christi? Irenæus ab vnitate membrorum argumentum ducit, libr. 5. in hæres. Caro, inquit, sanguine & corpore Christi nutritur, & membrum eius (efficitur) quemadmodum & Apostolus ait in ea quæ est ad Ephes. Epistola: Quoniam membra sumus corporis eius de carne eius & de ossibus eius: non de spirituali aliquo & inuisibili homine dicens hæc, Spiritus enim neque ossa, neque carnes habet: sed de ea dispositione quæ est secundum hominem, quæ ex carnibus, & neruis, & ossibus cōsistit, quæ de calice, qui est sanguis eius, nutritur, & de pane qui est corpus eius, augetur. Iam si hæc hominis dispositio, quæ ossibus & neruis constituitur, nutritur corpore & sanguine Domini: nónne corpus nostrum corpore Christi alitur? Et, si in ratione huius constitutionis seu corporis, efficimur os ex ossibus eius, & caro de carne eius: nónne nostra cū Christo vnio corporalis erit, idque nobis per illius carnis manducationem continget? Chrysostom. hom. 45. in Ioan. Necessariò, inquit, dicen-

Margin notes (left column): *Arca typus.* (beside "Et olim quidem arca fuit"); A, B, C, D, E, F (section letters between the columns); *Vita per vnionem.*; Epiph.; Greg. Nyss.; *Probatio nostræ corporalis cum Christo vnionis: 1. à comparatione cibi ad id quod nutritur.*; Cyr. ser. de cœna.; *2. à comparatione malagmatis & vulneris.*

Margin notes (right column): Cyr. Alex.; Cyr. Alex.; *3. à vite & palmitibus.*; *4. ab vnitate panis, vnio nostra cum Christo.*; Irenæus.; *5. ab vnitate membrorum.*; Chrysost.

dum quàm admiranda mysteria, & cur data sint, & quænam eorum vtilitas. Vnum corpus sumus, & membra ex carne & ossibus eius. Vt autem non solùm per dilectionem, sed reipsa in illam carnem conuertamur, per cibum id efficitur, quem nobis largitus est. Cùm enim suum amorem indicare vellet, per corpus suum se nobis commiscuit, & in vnum nobiscum redegit, vt corpus cum capite vnirentur. Probant & antiqui Patres vnionem hanc nostram cum Christo naturalem & corporalem ex mysterio matrimonij, quod quidem magnum est

à mysterio matrimonij.

A in Christo, & in Ecclesia, vt scribit Paulus. Siquidem per sacramenti benedictionem, copula interueniente ad prolem, iam non duo, sed vna caro, vt Christus testatus est (Marc.10.) Quod quidem & ille colligit ex adhæsione viri ad vxorem, cùm scriptum sit, (Genes.3.) Dixit Adam, Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Hæc vocabitur virago, quoniam de viro sumpta est. Quamobrem relinquet homo patrem & matrē suam, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Christus infert: Itaque iam non duo, sed vna caro. Hæc illatio pendet, non ab eo quòd mulier de viro sumpta est, cuius B Christus non meminit, sed ab eo quòd vir adhæserit vxori. Sicut ergo per adhęsionem coniugalem iam non duo, sed vna caro fiunt, ita per manducationem corporalem & [realem] sacrosancti Christi corporis efficimur iam non duo, sed vna caro. August. lib. 2. cap. 9. in aduersarium legis & Prophetarum, hanc comparationem cōfirmat, refellens quod obiici posset, de pudenda adhæsione viri ad vxorem. An & contra Apostolum propositurus est (aduersarius legis & Prophetarum) cathedram pestilentiæ, inquit, & disputaturus de qualitate figurarum, atque dicturus, non eum debuisse figuras rerum honestarum de C rebus turpibus ducere? Vt quod scriptum est de masculo & fœmina, Erunt duo in carne vna: quibus additur, Sacramētum hoc magnum est, dico in Christo & in Ecclesia. Itáne verò vbi essent cognoscenda tantæ rei sacramenta, id est, sacra signa, & in re pudenda, atque in iis verbis, quibus verecundia debetur, cognosci non debuisse, nec dici. homo iste sciebat? Et beatus Apostolus nesciebat? Erat planè iste tertiò cum suis similibus, qui dixerunt: Durus est hic sermo, quis eum potest audire? Nos autem audiamus, & intelligamus duos in carne vna, Christum & Ecclesiam: & sicut mediatorem Dei & D hominum, hominem Christum Iesum carnem suam nobis manducandam, bibendúmque sanguinem dantem fideli corde atque ore suscipiamus. His verbis Augustin. agnoscit nos vnam cū Christo carnem effici, si fideli corde & ore (quod corporis est) Christi carnem māducemus. Eapropter etiam Paulus huius vnionis nostræ argumentum sumit à cibo quem ipse dicit, inferens: Nemo carnē suam odio hábuit, sed nutrit & fouet eam, sicut Christus Ecclesiam. Vbi primò fatemur ex comparatione coniugij, nos carnem Christi esse, & ideò illum nos nutrire: E immò & ideò nutriri, vt & caro eius efficiamur. Irenæus libr. 5. in hæres. huius etiam vnionis argumentum sumit, ex Pauli contextu, 1. Cor. 6. Tollens ergo membra Christi, membra faciam meretricis. Non de alio, inquit, quodam homine spirituali dicit hæc: non enim ille complectitur meretricem: sed corpus nostrum, id est, caro, quæ cum sanctimonia perseuerat & munditia, membra dixit esse Christi: quando autem complectitur meretricem, membra effici meretricis. Quid manifestius est hac membrorum corporalium ratione, vt non possint ad spiritualem aliquam intelligentiam diuelli? Hilarius ex ista nostra corporali & naturali cum Christo vnione, quàm per F carnis eius manducationem consequimur, velut sententia iam iudicata, & ne ab Arianis quidem aut cæteris hæreticis in quæstionem versa, cōcludit Filij in Patre vnionem naturalem. Vnde fit vt è conuerso concludat Sacramentarios Arianizare: cùm ducta similitudine, nō minus negaturi sint Patris & Filij naturalem vnionē, quàm negant per Eucharistiæ Sacramentum nos vnum cum Christo naturaliter esse. Et sanè Caluinus in Arij dogma descendit, cùm hanc Christi sententiam, Ego & Pater vnū sumus, de sola voluntatis vnione interpretatur. Verùm,

7.
A ratione nostræ carnis quâ alimur.
Irenæus.

8.
Ex ratione membrorum quæ à meretrice corrumpi possunt.

Hilarius.

9.
Ab vnione naturali Patris & Filij in diuina

optimum doctorem Hilarium audiamus. Hic lib. 8. contra Arianos ita habet. Eos nunc, qui inter Patrē & Filium voluntatis ingerunt vnitatem, interrogo, Vtrúmne per naturæ veritatem hodie Christus in nobis, an per concordiam voluntatis. Si enim verè Verbum caro factum est, & nos verè Verbum carnē cibo dominico sumimus, quomodo non naturaliter manere in nobis existimandus est, qui & naturam carnis nostræ, iam inseparabilem sibi, homo natus assumpsit, & naturam carnis suæ, ad naturam æternitatis, sub sacramento nobis communicandæ carnis admiscuit? Ita enim omnes vnum sumus, quia in Christo Pater est, & Christus in nobis. Quisquis ergo naturaliter Patrem in Christo negabit, neget priùs non naturaliter vel se in Christo, vel Christū sibi inesse: quia in Christo Pater, & Christus in nobis vnum in his esse nos faciunt. Si verè igitur carnem corporis Christus assumpsit, & verè homo ille qui ex Maria natus fuit, Christus est, nósque verè sub mysterio carnem corporis eius sumimus, & per hoc vnum erimus, quia Pater in eo est, & ille in nobis: quomodo voluntati vnitas asseritur, cùm naturalis per Sacramentum proprietas, perfectæ Sacramentum sit vnitatis? Non est humano & sæculi sensu in Dei rebus loquendum, neque per violentam atque impudentem prædicationem cœlestium dictorum sanitati alienæ atque impiæ intelligentiæ extorquenda peruersitas est. Quæ scripta sunt, legamus: quæ legerimus, intelligamus: & tunc perfectæ fidei officio fungemur. De naturali enim in nobis Christi veritate, quæ dicimus, nisi ab eo discimus, stultè atque impiè dicimus. Ipse enim ait, Caro mea verè est esca, & sāguis meus verè est potus. *Qui edit meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo.* De veritate carnis non est relictus ambigēdi locus: nunc enim & ipsius Domini professione, & fide nostra, verè caro est, & verè sanguis est. Et hæc accepta atq; hausta id efficiūt, vt & nos in Christo, & Christus in nobis sit. An ne hoc veritas nō est? Contingat planè his verū non esse, qui Christum Iesum verè Deum esse negant. Est ergo in nobis ipse per carnem, & sumus in eo: dum secum hoc quòd nos sumus, in Deo est. Quòd autem in eo per sacramentum communicatæ carnis & sanguinis simus, ipse testatur, dicens: Et hic mundus me iam non videt, & vos videbitis me, quoniam ego viuo, & vos viuetis: quoniam ego in Patre, & vos in me, & ego in vobis. Si voluntatis tantùm vnitatem intelligi vellet, cur gradum quendam atque ordinem consummandæ vnitatis exposuit, nisi vt cùm ille in Patre per naturam diuinitatis esset, nos contrà in eo per corporalem eius natiuitatem, & ille rursum in nobis per sacramentorum inesse mysterium crederetur, ac si perfecta per mediatorē vnitas doceretur: cùm nobis in se manentibus, ipse maneret in Patre, & in Patre manens ipse *maneret in nobis*, & ita ad vnitatem Patris proficeremus, cùm qui in eo naturaliter secundum natiuitatem inest, nos quoque in eo naturaliter inessemus, ipso in nobis naturaliter permanente? Quòd autem in nobis sit naturalis hæc vnitas, ipse ita testatus est: *Qui edit carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo.* Hæc Hilarius. Quid autem apertiùs & dici & probari potest, ad demonstrandam naturalem nostram cum Christo vnionem, quàm per veram carnis eius veræ manducationem consequimur? Quid dilucidius ad ipsius carnis veritatem, cùm asserat, nullum hic relictum esse dubitandi locum? Cyril. Ales. libr. 11. in Ioan. cap. 26. Vt igitur inter nos & Deum Christus singulos vniret quāuis corpore simul & anima distemus, modum tamen adinuenit, consilio Patris & sapientiæ suæ congruentem. suo enim corpore credentes, per communionem mysticam benedicens, & secum & inter nos, vnū corpus efficit. Quis enim eos, qui vnius sancti corporis vnione in vno Christo vniti sunt, ab hac naturali vnione alienos putabit? Nam si omnes vnum panem manducamus, vnum omnes corpus efficimur. Diuidi enim atque seiūgi Christus nō patitur. Idcircò etiam Ecclesia corpus Christi facta est, & nos singuli mēbra Christi, secundum Paulū: (Eph. 5.) Vni enim Christo per corpus eius cōiuncti, quoniam in nobis illū, qui est inuisibilis, accepimus,

Hilarius.

Sacramenti perfecta vnitatis.

Cyr. Alex. Modus reperitur reperiri quo Deo vniamur.

ipsi potiùs quàm nobis, membra nostra accommodantes. Quòd Ecclesia corpus a singulis hominibus tanquam membris compositum, saluator verò caput sit, (Ephes. 4.) Paulus ostendit, dicens: Vt iā non simus paruuli fluctuantes, nec circumferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominum, in astutia ad circumuentionem erroris: Veritatem autem sequentes in charitate, crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus, ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iuncturam subministrationis, secundum operationem in mensuram vniuscuiusque membri, augmentum corporis facit in ædificationem sui in charitate. Quòd autē corporalis hæc vnio ad Christum participatione carnis eius acquiritur, ipse rursus Paulus de mysterio pietatis disserens, testatur. (Ephes. 3.) Quod aliis, inquit, generationibus est agnitū filiis hominum, sicut nunc reuelatum est sanctis Apostolis eius, & Prophetis in spiritu, esse Gentes cohæredes & concorporales & comparticipes promissionis in Christo. Si autem omnes inter nos in Christo vnum sumus corpus, nec inter nos solùm, verùm etiam cum eo, qui per carnem suam ad nos transiuit, quomodo vniuersi & inter nos & in Christo vnum non erimus! Christus enim est huius vnionis vinculum, qui Deus simul & homo est. His verbis Cyrillus non simpliciter naturalem, sed & corporalem nostram cum Christo vnionem concludit. Hanc operatur & efficit in nobis Christi carnis manducatio.

Corporalis vnio cu Christo per carnis eius manducationem.

Quòd si quis requirat, quæ sit huius vnitatis virtus & efficacia: Respondemus per illa, reliqua etiam bona quæ in Christo sunt, nobis communicari. Tertullian. Apolog. c. 39. Qui, inquit, anima miscentur, nihil de rei communicatione dubitant. Sicut ergo in matrimonio mutua est corporum donatio, & communicatio omnium bonorum inter virum & vxorem: ita & in hoc Sacramento Christus nobis dat corpus suum, vt & nos vnum in eo simus, & de plenitudine bonorum eius abundemus. Ideò & olim primitiua Ecclesia huius communicationis typum prætulit, cùm in ea essent fidelibus omnia communia, & nemo aliquid suum esse diceret. Ita nos inuicem hęc vnio tanquam membra membris connectit. An non siliceꝰ rami in arbore per radicem & truncum connectuntur? Hæc communio nostra adinuicem, ex ea pendet quam cum Christo habemus: de qua Paulus 1. Corinth. 10. scribit. Calix benedictionis cui benedicimus, οὐχὶ κοινωνία τοῦ αἵματος τοῦ χριστοῦ ἐστί, nónne cōmunicatio sanguinis Christi est? Et panis quem frangimus, nónne participatio corporis Christi est? Ex ea enim naturali & corporali nostra cum Christo cōmunicatione, quam per carnem eius consequimur, redundat & illa nobiscum communicatio, quā statim concludit: Quoniam vnus panis & vnum corpus multi sumus, omnes qui de vno pane, & de vno calice

Quæ sit huius vnitatis virtus.
Tertull.
1.
2.
3.

participamus. Hinc [illegible] gratiarum dona suppetunt, vt iusti & [illegible] Damasc. lib. 4. c. 16. de fide Orthod. Si enim qui [illegible] mediante aurum attingunt, ipsam auri naturam uni[illegible] esse videntur, etsi prius c[illegible] natura ferrum fuerint: quanto magis si Christi corpus manducauerimus, ipsi vniemur (& terrestrem peccati naturam exuemus? Rom. 8. Nihil condemnationis est his qui sunt in Christo Iesu. 1. Cor. 1. Qui habet filium, habet vitam: qui no habet filium, non habet vitam. 1. Cor. 3. Omnia vestra [illegible], v[illegible] Christi, Christus Dei. 2. Cor. vlt. An no[illegible] cognoscitis vosmetipsos, q; Iesus Christus in vobis est? Et Ioānes: In [illegible] scimus quod manet in nobis, in spiritu suo, quem d[illegible] nobis. (1. Ioan. 3. Quanta ve[illegible] nostra dignitas hæc, quod per Christi corporis māducationem vnum [illegible] cum illo efficiamur! Abraham se puluerem dicit, nec aud[illegible] loquimur autem non Angelis modò, sed ipsi Verbo Deo coniungimur, per carnē eius. Magna igitur veditas, m[illegible] gnus huius sacramenti effectus. Hoc est manducare (ad effectū & salutem, sicut dici consueuit, hoc esse ad sanationem verè medicum poculum bibere, id consequi propter quod & idem sumitur) hoc, inquam, est Christum manducare (inquit Aug. tract. 26. in Ioan.) manere in Christo, & ipsum manentem in se habere. Qui non manet in Christo, & in quo non manet Christus, nec manducat spiritualiter carnem eius, nec bibit eius sanguinem, licet carnaliter & visibiliter premat dentibus Sacramētum corporis eius. Effectus enim iste consequitur eos, qui cum debita pietate & reuerentia Christi corpus sub Sacramento Eucharistię sumpserint. Idem paulò antè. Aliud est enim Sacramentum, aliud virtus Sacramenti. Quàm multi de altari accipiunt, & moriuntur, & accipiendo moriuntur? Vnde dicit Apostolus, 1. Cor. 11. Iudicium sibi manducat & bibit. Nō enim buccella Dominica venenum fuit Iudæ, & tamen accepit, & cùm accepit, in eum inimicus intrauit. Non quia malū accepit, sed quia bonū malè malus accepit. Videte ergo, Fratres, panem cœlestem spiritualiter manducate, innocentiā ad altare apportate. Arnobius in Psa. 74. Sicut ignis iustis proficit ad splendorem, ad vsturam infertur iniustis: fæx tamen calicis non est exinanita, vt bibant non pauci, sed omnes peccatores terræ: quòd vno eodémque poculo aliis salus, aliis interitus veniat etiam hodie, qui indignè gustauerint. Ambros. in c. 10. ad Hebr. Quomodo quisquam conculcat filium Dei? Quando eo indignè participatur per Sacramentum, nonne grande peccatum committit? Nónne illum conculcat? Nónne illum contemnit? Hic ergo ad effectum sacrosanctæ Christi carnis & sanguinis, superiora quæ Christus notauit, obseruanda sunt: nimirùm vt is, qui ad hoc Sacramentum accedit, trahatur à Patre, veniat & credat in Filiū, sit docibilis Dei, & ipsumoto cordis affectu esuriat.

4.
Damasc.
Quanta dignitas.
August.
Aliud Sacramentum, aliud eius virtus.
Arnobius.
Ambros.

Rursus probatur vera, realis, ipsius verè carnis manducatio, argumento sumpto à vera vita, & vera eius causa, à vera incarnatione Christi, vero & corporali eius adventu, quódque absens cibus viuificare non possit.

Matth.	Marc.	Luc.	Ioan 6.
			Sicut misit me viuens Pater, & ego viuo propter Patrem. Et qui manducat me, ipse viuet propter me.

Introductio.

EX ABVNDANTIA cordis os loquitur, vt in prouerbio est: sed ego dixerim ad ipsum cor actiones vitæ corporeæ, dixerim voluntatis fructus pertinere, vt asserit Christus, Matthæ. 15. Nunc verò cùm de æterna vita, eáque corporibus communicanda, ad fontem vitæ immortalis recurrimus, ad Christum ipsum. Ille enim se fontem testabatur, cùm diceret: Si quis sitit, veniat ad me. Et ad Samaritidem: Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Potest quidem anima nostra corpus nostrum viuificare, sed ad vitam transitoriam, & cito pereuntem. Potuit autem solus Christus idem vita æterna donare. Ipse etiam Adam in statu innocentiæ positus, vitam habebat ex anima viuente, non tamen ex spiritu viuificante, vt scribit Paulus, primæ Corinth. 15. Ideò secundus homo Christus factus est in spiritum viuificantem, id est, idem ipse Deus verus fuit, idem carnem plenitudine diuinitatis impleuit, idem ipsam suo spiritu formauit in virgine, & viuificauit: vt eandem carnem manducantes, viuificaremur. Ideò, vt scribit Cyrillus libro quarto in Ioann. capite 17. Sicut si quis liquefactæ ceræ aliam ceram infuderit, alteram cum altera per totum commisceat ita necesse est, si quis carnem & sanguinem Domini recipit, cum ipso ita coniungatur, vt Christus in ipso, & ipse in Christo inueniatur. Simile quodammodò apud Matthęū

Quæ vita detur corpori nostro per animā, & quæ per ipsam Christi carnem.
Cyril.

(cap.13.) compertes, vbi regnum cœlorum fermento cóparatur, quod acceptum abscondit mulier in farinæ satis tribus. Sicut enim paruum fermentum totam massam fermẽtat, 1. Corint. 5. sic paruula benedictio totum hominem in seipsum attrahit, & sua gratia replet, & hoc modo in nobis Christus manet, & nos in ipso.

Greg. Nyss.

Gregorius Nyssen. lib. Catech. maior. Ita totam massam sibi assimilat: nam si corpus illud, quod immortalitate Deus donauit, in nostrum subeat, totum id à se transformat & transmutat.

Caro Christi diuinitate plena.

Hinc vitam nanciscimus, per vnionem quam cum illo habemus. A Alioquin nisi carnem diuinitate plenam manducassemus, vnde nobis vnio? vnde vita æterna? Quid Mosen in monte per dies quadraginta pauit, nisi visio diuina? Quid Heliam, vt quadraginta diebus & noctibus vsque ad montem Dei ambularet, nisi diuina virtus, pani ab Angelo porrecto ministrata? Scriptum est enim: Et ambulauit in fortitudine cibi illius vsque ad montem Dei. Quanto maior virtus Eucharistiæ inerit, per quam nobis totus Christus communicatur? Alioquin vnde vita æterna, quæ per Christi carnis manducationem repromittitur? An à mortuo? Num verò figura mortua est? B Num panis? Quid inter pictum & verum magis est, quàm inter mortuum & verum? Hoc igitur vt Christus confirmet, vt vitæ nobis æternæ communicationem ostendat, tria confert, missionem, manducationem, & vitam, dicens: *Sicut misit me viuens Pater, & ego viuo propter Patrem: & qui manducat me, & ipse viuet propter me.*

Missio Filij vera, & Filij cum Patre vita vera, probat & veram illius carnem & ipsam verè manducari.

Quasi dicat, Verè & in propria persona missus sum à Patre. Verè ergo & vita Patri connaturali & consubstantiali viuo. Cùm autem id manifestum sit, consequitur etiam vt mecum vita naturali viuat, is qui manducat me. Vbi summum Eucharistiæ fructum tangit. Quid enim non propter vitam hanc comparandam facimus? C Quanto magis propter æternam? Quomodo verò missus est? Legimus Spiritum sanctum mitti à Patre & à Filio, Luc. 22. Mittam vobis spiritum. Ioann. 14. Spiritus quem mittet Pater. Legitur & mitti Filius. Ioann 3. Filium dedit. Galat. 4. Misit Deus Filium.

Cyril. Alex.

Cyrillus libro 4. in Ioan. cap. 18. Cùm igitur missum se esse Filius dicit, tunc incarnatum se esse, & nihil præter hoc aliud denotat. Incarnatum autem Verbum Dei cùm dicimus, totum illum hominem assumpsisse intelligimus. Quemadmodum igitur, inquit, homo factus sum voluntate Patris, qui è naturali vita emanaui, & homo factus viuo, corpúsque meum vita repleui: non aliter, D *qui carnem meam manducat, propter me viuet.*

Quid & quomodo missio filij.

Mortalẽ enim carnem assumpsi. Sed quia naturaliter vita existens habito in ipsa, ideò totam ad vitam meam reformaui. Non enim sum victus interitu carnis, sed vt Deus omnem interitum & mortem ipse superaui. Venerat olim in typis & figuris, cùm præmitteret quædam suæ successuræ missionis argumenta. Præsagiebatur olim aduentus eius, sed in figuris: per illum, quem tres videns, Abraham adorauit. Præfigurabatur in aduentu Mosis ad eripiendum populum: In Ioseph, qui & apud Ægyptios Saluator dictus est. E Typum eius gessit Iosué, & Iesus sacerdos magnus filius Iosedech.

Aliter venit Christus sub lege, aliter est post gratiam.

Mittebatur tum quidem, id est, mittendus præfigurabatur. Vidit Helias è monte Carmeli in nube quasi vestigium filij hominis: neque tamen interim propriè mittebatur filius. Cognouit ex ipso vestigio Helias illum venturum, vt obseruat Ioannes Hierosolymit. de instit. Monach. ad Caprasium Monachum:

Ioan. Hier.

ideò & se suósque illi deuouit. Cognouit & successuram gratiam: sed tamen nec illa, nec ipsa Christi incarnatio, nisi suo tempore successit. Sicut ergo vera & realis Filij missio, id est, incarnatio non extitit, nisi tempore suo: ita F non semper, sed suo tempore nobis caro illius manducãda, aut vita æterna donata est. Lex enim viuificare non poterat, sed neque aliquis eorũ, qui erant sub lege, dempto vtique Christo, qui eapropter vitam æternam nobis communicauit, quia *viuit propter Patrem*. De Ioanne Baptista dicitur, (Ioann. 1.) Non erat ille lux: & de eodem etiam intelligitur, quòd non erat ille hæc vita: Quia vita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet. Et tamen inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista.

Quid significet hoc dictio Propter.

Neque verò ita *propter Patrem* dici putes, quasi Pater, sicut & anima corpus, informet, aut q. vita aliundè sumatur: sed quia per æternam generationem à Patre hoc habet Filius, vt vita sit. Aliud quidem animal, aliud vita quæ in ipso est: sed neque Filius Dei animal est, vt ipse Pater illum animet. Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, sic dedit & Filio vitam habere in semetipso. (Ioann. 14. & 1. Ioann. 1.) Quod vidimus, quod audiuimus, quod manus nostræ contrectauerunt de Verbo vitæ. Sicut enim lumen de lumine est, Deus de Deo, ita vita de vita est.

Hilarius.

Hilarius libro octauo de Trinitate. Viuit A ergo, inquit, per Patrem, & quomodo per Patrem viuit, eodem modo nos per carnem eius viuemus. Omnis enim comparatio ad intelligentiæ formam præsumitur: vt id de quo agitur, secundum propositum exemplum assequamur. Hæc verò vitæ nostræ causa est, quòd in nobis carnalibus manentem per carnem Christum habemus, victuris nobis per eum ea conditione, qua viuit ille per Patrem. Si ergo nos naturaliter secundum carnem per eum viuimus, id est, naturam suæ carnis adepti: quomodo non naturaliter secundum spiritum in se Patrem habeat, cùm viuat ipse per Patrem?

Cyril.

Vita nostra vera vitæ causa.

Cyrillus libro quarto B in Ioann. cap. 18. docet & eandem vitam esse in Filio, immò esse Filium, qualis est & Pater & in Patre. Ego enim, inquit, in Patre, & Pater in me est. Nam si Pater secũdum naturam Pater est, vita etiam secundum naturam Filius est. Quomodo seipsum vitam appellat? An nobi quoque licebit dicere, Ego sum vita? Quòd si non licebit, sicuti certè creaturæ non licet: Filius certè, qui hoc de se verè dicit, nouit se vitam naturaliter esse: aliter quomodo erit character hypostaseos genitoris? Quomodo imago, figura, & similitudo exquisita? Quomodo non rectè dicebat Philippus, Ostende nobis Patrem, & sufficit nobis? C Poterit enim, vt dicunt Ariani, aliquis vidisse Filiũ, qui Patrem non viderit. Quomodo igitur ipse dicit, *Viuo propter Patrem*, nolite cogitare ideò ipsum viuere, quia à Patre vitam recipiat: sed quoniam naturaliter ex viuo Patre natus est: Vt si quidam diceret rationalem se hominem esse, quia ex rationali natus est. Sic & vnigenitus Dei filius, Viuo, inquit, propter Patrem. Nam quoniam vita secundum naturam genitor meus est, & quia naturaliter eius filius sum: hanc naturæ suæ proprietatem, id est, vitam, naturaliter mecum habeo.

Chrysost.

Chrysostom. homil. 46. D in Ioann. Si quis manducat carnem meam, in me manet, & ego viuo: consequitur quòd & is qui me sumit, viuus fit. Inde, inquit, sicut misit me viuens Pater, & ego viuo propter Patrem. Hæc comparatio est & similitudo: hoc est, Viuo ego & Pater. Et ne ingenitum arbitrareris, addidit, *propter Patrem*, non quòd operationis alicuius ad vitam necessitatem habeat.

Theophy.

Theophylactus in Ioã. Igitur quemadmodum, inquit, viuo propter Patrem, hoc est, sicut natus sum ex Patre, qui est vita: ita & *qui manducat me, viuet propter me*, dum quodammodò miscetur, & transelementatur in me, qui viuificare possum.

Euthym.

Eadem verba habet Euthymius in Ioann. E Adiicit autem Theophylactus: Quando autem audis, *Ego viuo*, ne existimes eum iuxta participationem vitæ viuere: alioqui animal diceretur Deus, quod non est. Neque enim Deus animal nominatur, neque creatura quædam vita vocabitur.

Albertus.

Albertus in Ioan. *Sicut* enim *misit me* ad mundum viuificandum & saluandum (incarnatus sum Patris voluntate, qui est) *viuens Pater*, vt in me omnis vitæ causa per ipsum sit (1. Timoth. vlt.) qui solus habet immortalitatem. Apocalyp. 4. Cui dabant animalia gloriam & honorem, sedenti super thronum, viuenti in secula seculorum. Sic *& ego viuo propter Patrem*, quia ab ipso (per æternam F generationem) habeo diuinitatem, quę est vitæ principium: quia Præpositio *Propter* notat hîc principium, quale est in habitudine causæ efficientis, vel quasi efficientis, & nõ in habitudine causæ finalis. Apocal. 1. Ego sum primus & nouissimus, viuens & fui mortuus. Et ecce sum viuens in secula seculorum, & habeo claues mortis & inferni. *Et qui manducat me, & ipse viuet propter me.*

Realia sunt hîc omnia.

Omnia hîc realia sint necesse est, cùm simul comparentur. *Sicut* & *Sicut*. Sicut vera est missio per incarnationem, & sicut Pater viuus est, qui me incarnari voluit, ita viuo propter eũ: hęc om-

nia verè & realiter ita se habent, vt vno sublato cætera quoque [illegible] necesse sit. Si filius non verè viuit propter Patrem, [illegible] neque verè incarnatus est. Similiter se habet cum [illegible] istha ec, *qui manducat me, ipse viuet propter me*. Realis est & vera incarnatio, realis & vera vita, quam Filius habet à Patre: Igitur & realis est ipsius manducatio, & realis vita quam per ipsum habemus. Si quis enim negauerit nos verè & realiter ipsius carnem sumere, negabit quoque nos verè in ipso, & verè illum propter Patrem viuere. Cùm autem verè propter Patrem viuat, necessariò consequitur, vt & nos verè & realiter eius carnem manducemus, & vita eius perfruamur. Videre igitur in quæ absurda suos deducant ij, qui realem Christi carnis manducationem negant. Nam ex ipsis expressis Christi verbis colligitur, quòd in Arianorum hæresim delabantur, immò in Ebionitarum, & Marcionitarum. Cùm enim illa coniuncta sint, *vera Filij à Patre, incarnatio Filij*, carnis eius *manducatio*, & *vita æterna* quam ab illo participamus: consequitur vt qui Christi carnis realem manducationem negant, negent Filium Patri consubstantialem & coæternum, negent illum verè incarnatum, negent & vitam æternam. Hinc scilicet, ex reali manducatione Christi carnis olim Patres, vt in superioribus ostendimus, quasi ex re indubia & connexa, concludebant Filium Patri consubstantialem, eundem verè incarnatum, nobísque vitam æternam in eo & per illum esse repositam. Tertullianus contra Marcionē, probat Christum verè incarnatum & passum, quia dixit in cœna, non, Hoc panis est, sed, Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. Iræneus libro 5. contra Valentinianos, probat vitam æternam & resurrectionem corporibus competere, ex eo quòd viuunt & augentur Christi carne in sacra Eucharistia. Hilarius demonstrat Filium Patri connaturalem, ex eo quòd Filio connaturales per carnis eius mãducationem efficimur. Ita, vt audiuimus, Ecclesiæ præstantissimi & antiquissimi doctores ex hac Christi carnis realis reali & vera manducatione, vt certissima & indubia, confirmabant præcipuos nostræ fidei articulos. Num igitur illos subuertent, qui contra verissimam Christi carnis in cœna præsentiam nitentur? Erunt Ariani, Marcionitæ, Gnostici, Valentiniani: dixerim liberiùs, erunt Athei. Ignatius Episto. ad Ephesios. Festinate igitur frequenter accedere ad Eucharistiam, & gloriam Dei. Frangite panem, qui est medicamentum immortalitatis, antidotum non moriendi, sed viuendi per Iesum Christum in Deo. Et quem quæso locum habebit hæc Christi carnis in cœlo alligatio, quã sibi Sacramentarij fingunt, adinstar Simij trunco cuidam obuincti: nisi ad omnem spem nostram tollendam? Nam cùm nobis per realem eius carnis manducationem vitam contingere necesse sit, cùm illum à nobis tam longè ablegent, quomodo hoc cibo viuere poterimus? Quomodo Christi corpus toto cœlo distans à corpore nostro, illud viuificare poterit? Respondebunt id fieri virtute illius. Verùm licebit & illos vnica ratiocinatione in angustias deducere. Non negabunt maiorem virtutem fuisse animæ Christi, vt corpus suum viuificaret: quàm sit corporis eius, vt nos viuificet, & sibi vniat. Naturaliter enim anima suum corpus vt forma viuificat: quòd autem corpus Christi nos viuificat, id ex liberalitate & gratuita donatione ipsius est. At verò anima Christi quamdiu absens fuit à suo corpore per triduum à morte eius, non viuificauit suum corpus, ea scilicet ratione qua erat absens: Ergo si corpus Christi absens sit à corpore nostro, illud minimè viuificabit. Verùm video quid illi fortè responsuri sunt. Corpora quidem nostra in terra esse, & Christi corpus in cœlo: sed fidem efficere, vt illo pascamur & viuamus. Ego verò rursum requiram, Num maior fuerit in Christo corporis & eius animæ colligatio per diuinam hypostasin, quã corporum nostrorum sit cum Christi corpore per fidem nostram? Nemo tam hebes, & ignarus, immò stupidus, negauerit ea quæ hypostaticè vniuntur, magis vniri, quam quæ per fidem, aut voluntatem. Quid enim vnitate personali maius est? Quid magis vnum? Erant autem & anima & corpus Christi vnita per hypostasin diuinam in Christo. Adde quòd hypostasis diuina infinitam vim habet. Itaque cùm maioris fuerit virtutis hypostasis Christi ad vniendam animam corpori, quàm sit fidei ad vniendum nos Christo: requiro rursus, an non & ipsa duo à se inuicem disiuncta in triduo post mortem, semper manserent in hypostasi diuina? Hoc sanè nemo negauerit. Siquidem quod Christus assumpsit, nunquam dimisit. Assumpsit humanam naturam in hypostasi diuina: ergo nũquam eam dimisit. Ita efficitur, vt quamuis anima per mortem à corpore seiuncta esset, non seiungeretur tamen à diuinitate, non ab illa diuina hypostasi. Ita & anima & ipsum Christi corpus in illo triduo erant in diuino supposito. Et tamen licet corpus colligari videretur animæ mediante diuina hypostasi, non potuit tamen ab anima viuificari, quandiu illa distabat loco: quomodo ergo nobis persuadere poterunt, quòd Christi corpus illos viuificet, quamdiu toto cœlo à nobis & nostris corporibus distabit, etiamsi Christo mediante fide quodammodo connectamur? Hic velim mihi Sacramentarij aliquid respondeant, aut sanè plura sibi suæque apprehensioni tribuant, quàm diuinæ hypostasi Christi. Sicut ergo corpus Christi non viuificabatur ab anima, quamdiu vtrumque loco distabat, etsi vtrumque mediante diuina hypostasi colligaretur, sed animam corpori vniri oportuit per resurrectionem, vt ipsum viuificaret: ita neque corpus nostrum, neque nos viuificabimur à Christi carne, siquidem illa distet à nobis toto cœlo, etsi ille & nos mediante fide coniungamur: sed carnem eam nostræ per manducationem coniungi necesse est, vt ipsam viuificet. In summa, qui credit *vitam æternam*, non modò fatetur illam animabus, sed & corporibus communicari. Communicatur autem corporibus, vt in superioribus dictum est, per manducationem sacrosancti Christi Iesu corporis. Nec quem moueat, quòd interim corpora nostra moriuntur morte transitoria, quoniam illis tandem immanet vis illius vitæ, quæ apparitura est tempore suo. Irenæus libro 5. in hæreses. Nam quemadmodum, inquit, lignum vitis depositum in terra suo fructificat tempore, & granum tritici decidens in terram, & dissolutum multiplex surgit, per spiritum Dei qui continet omnia, quæ deinde per sapientiam in vsum hominibus veniunt: sic & corpora ex carne & sanguine Christi nutrita, & reposita in terram, & resoluta in eam, resurgent in suo tempore, Verbo Dei resurrectionem eis donante in gloriam Patris.

Realis & vera incarnatio probat realē & verā vera carnis manducationem.

Absurda in quæ delabūtur Sacramētarij.

Tertull.

Irenæus.

Hilarius.

Ex certissima vera carnis manducatione, olim Patres in hæreses disserebāt.

Ignatius.

Argumētum à minori ad maius, quòd Christi caro absens non viuificat.

Maior vis vnionis personalis, quā eius quæ fit per gratiam.

Argumētum ab impossibili.

Vita æterna etiam corporibus communicatur.

Irenæus.

Quàm appetenda sit vita æterna, qui panis è cœlo descenderit: collatio figuræ Man cum veritate Christi carnis.

Matth.	Marc.	Luc.	Ioan. 6
			Hic est panis qui de cœlo descendit. Non sicut manducauerunt patres vestri Manna: & mortui sunt. Qui manducat hunc panem, viuet in æternam.

Introductio.

VT OMNIA ſuũ eſſe appetunt, ita & homo viuere. Portò vita alia tranſitoria eſt, nobis cum brutis animãtibus communis, alia æterna. Neque veram vitam exiſtimamus hanc caducam, quæ tot curis & calamitatibus obnoxia eſt. Vnde factum vt permulti illam luxerint, alij tædio affecti ſibi manus conſciuerint. Æternam autem vitam nullus quidem eorum auerſatus eſt, qui animam immortalem eſſe crediderunt. Quin potiùs quaſi hinc è naufragio ad ſecurum portum emigraturi, fœliciſſimum mori duxerunt, vt vitam miſeram cum æterna & fœliciſſima commutarent. Interim tamen quanti ſit huius mundi vita? Iob. 1. Pellem pro pelle, & omne quod habet homo, dabit pro anima ſua. Quot & quanta? Et ſic cinis? Quot reditus, domos, poſſeſſiones, veſtes, lectulos, quantam ſupellectilem, ciborum, veſtimentorum, poculentorum, pharmacorum copiam? Quot vigilias, milites, machinas, lictores, vt aduerſaria huius vitæ propellantur? Quot arma, quanta mœnia, munimenta, arces, exercitus? Et tamen nec ipſi diuites, nobiles, principes, aut etiam reges à morte liberantur. Quanti compararent cibum, qui eos immortales redderet? Quanti vitæ immortalis poculum? At verò non opus eſt te Cherubin cum verſatili gladio timere non vim inferre terreſtri illi Paradiſo, in quo homo poſitus eſt, vt fructum vitæ accipias. En tibi Chriſtus & fons, & cibus & potus vitæ. Auguſtin. libro 19. contra Fauſtum, cap. 31. docet æternam quidem vitam repromitti veteri Teſtamento, ſed non niſi nouo communicari, quo ſimul impletæ ſunt & promiſſiones patribus factæ. Lex enim vetus typos, noua verò typorum nobis veritatem exhibet. Vt autem nemo, quanta ſit Dei maieſtas & virtus, animo complectitur, ita nemo donationes eius quæ nouum Teſtamentum commendant, explicare poteſt: nemo ad huius vitæ, quam nobiſcum pepigit, magnitudinem pertingere. Hanc vitam attulit ille in carne ſua quaſi lumen in teſta, ad illius inſtar, quæ (Luc. 15.) lucernam accendit, vt perditam dragmam inueniret: quam neque modio ſuppoſuit, cùm teſtam humanæ naturæ flammis ſuæ diuinitatis impleuit. Vniebatur flamma teſtæ, ſed multò magis diuinitas humanæ naturæ, vt & nos Chriſto per manducationem carnis eius coniuncti, eãdem vitam hauriamus. Ideò ſcilicet ait: *Hic eſt panis qui de cœlo deſcendit.* Thomas Aquinas Lectio. 7. in Ioann. capite ſexto, ponit duas concluſiones, de quibus litigabant Iudæi. Primò, de origine ſpiritualis cibi: ſecundò, de eius virtute. De origine quidem, quia Iudæi turbati erant, cùm dixiſſet: Ego ſum panis viuus. Hoc autem concludit, dicens, Viuo ego propter patrem. *Hic eſt panis qui de cœlo deſcendit.* Nam deſcendere de cœlo, eſt de cœlo originem habere. Hoc autem de Chriſto intelligitur, vel inquantum Dei filius eſt, & viuit propter Patrem: deſcendit enim de cœlo, id eſt, de vita paterna. Vel de Chriſto dicitur, in quantum homo: non quia corpus illud, quod aſſumpſit, è cœlo ſit allatum, vt dixit Apollinaris: aut per virginem tanquam per canalem tranſierit, nihil autem ab ea acceperit, vt Valentiniani commentabantur: ſed quia virtus formatiua corporis Chriſti, de cœlo fuit. Vnde & hoc de incarnatione Chriſti intelligitur, quam Spiritus ſanctus operatus eſt. Lucæ ſecundo: Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus altiſſimi obumbrabit tibi. Auguſtinus libro de Eſſentia diuina: *Deſcendit*, quando nouum in creatura humana, quod non antè fuerat, operatus eſt. De quo Pſalm. 17. Inclinauit cœlos, & deſcendit. Albertus in Ioann. *Hic* ergo *panis* viuificus, *de cœlo deſcendit* per carnis aſſumptionem viſibilis apparens: factus eſt panis hominum, qui priùs fuit panis Angelorum. Et hunc quidem ſenſum Chryſoſtomus & Cyrillus Alexandrinus ſequuntur. Nam cùm ſuperiùs dixerit, panem eſſe ſuam carnem, & nunc dicat, hunc panem deſcendiſſe de cœlo: manifeſtum eſt intelligi quòd & caro eius deſcenderit de cœlo. Quòd ſi quis obiiciat, illam aſſumptam eſſe ex virgine, cum dixerit Angelus, *Naſcetur ex te:* Et rurſus, *Concipies in vtero:* Reſpondemus carnem Chriſti verè vtique aſſumptã eſſe ex virgine, ſed virtutem formatiuam diuinam fuiſſe: vnde & deſcendiſſe de cœlo dicitur, quia corpus illud non eſt formatũ à terreſtri virtute, ſcilicet à viro. Rurſus ſi quis obiiciat, modum hunc deſcenſionis eſſe improprium: Reſpõdemus, & impropriè etiam dici de Dei filio, in quantum Deus, quòd deſcenderit de cœlo, cùm impleret omnia, nec cœlum reliquerit, carnem aſſumens in virgine, nec in terram veniſſe propriè dicatur, quam non priùs ſua repleret maieſtate. Deſcendere igitur & de diuinitate, & de humanitate Chriſti, impropriè dicitur, ſi vtriuſque originẽ requiras: cùm & Deus localis non ſit, & humanũ corpus è Maria Virgine ſumptum ſit. Vnde quoties hic loquendi modus occurrit, ad ſubiectã materiam referendus eſt, vt inter hæc propoſita, quæ omninò de Chriſti carne intelliguntur, vnum altero explicetur. Quære ergo quis hic panis ſit, de quo Chriſtus diſſerit, & inuenies quomodo deſcendiſſe dicatur. Panem carnem ſuam eſſe dixit: ergo & de illa deſcenſionis modus ad eiuſdem formationem intelligitur. Hoc enim tabernaculum Chriſti carnis fixit Deus, & non homo, vt ſcribit Paulus ad Hebræos. Cæterùm hic vides, quam impiè abutantur Sacramentarij nomine panis. Panis vocatur hoc ſacramentũ, aiunt: ergo non eſt corpus Chriſti. Lanfrancus in Berengariũ: Atqui res vocantur, aut ex quibus fiunt: ſic homo vocatur terra, quia ex terra factus eſt: Aut quæ eſſe putantur, vt tres Angeli qui Abrahæ viſi ſunt, viri dicuntur: & mater Gedeonis, Vir, inquit, Dei venit ad me: cùm eſſet Angelus Domini, ſed in viri ſpecie apparens. Aut nomen ſortiuntur ab iis rebus, quibus ſimiles exiſtunt: vt Chriſtus maledictum vocatur, dicitur & leproſus, & percuſſus, & humiliatus à Deo. Quinetiam ob quaſdam ſimilitudines, agnus, lignum, petra, oſtium nuncupatur. Nec proinde ſequitur vt brutum animal ſit, aut mutus lapis, aut inſenſibilis arbos. Aut negandus eſt eſſe verus Deus & homo, quia his rebus confertur. Nec qui in ſpecie virorum apparent, quia viri nuncupantur, Angeli eſſe negantur. Ita non negatur veritas carnis Chriſti, ex eo quòd ipſa carnis nomine intelligitur. Hier. 18. Aiunt aduerſarij Chriſti, Mittamus lignum in panem eius: id eſt, crucem in carnem eius, ſeu crucifigamus corpus eius. Hoc enim ſignificant hæc verba, vt contra Iudæos docet Tertullia. Sic panis nomine ſuam carnem intelligebat. Ad hunc loquendi modum accedit Sedulius lib. 5. cùm de Iudę communicata Eucharistia loquitur:

-Panem cui tradidit ipſe
Qui panis tradendus erat.-

Sic & Auguſtinus explicat id Pſaltis: Dederunt in eſcã meam fel, pro eo quod dici poterat, Dederunt in corpus meum fel, quia corpus eius eſca erat: ſicut & dixit, Caro mea verè eſt cibus. Ambroſius libro 4. de Sacramen. Panem nuncupat, quia talis eſſe videtur in ſpecie panis, ſeu propter virtutem nutritiuam, vt ſimilitudo ſit panis cõmunis cum carne Chriſti. Et idem, vt refertur de conſecrat. diſtinct. 2. cap. Omnia prætermittens. Panem iſtum illum, inquit, intelligo, qui manu Spiritus ſancti formatus eſt in virgine, igne paſſionis decoctus in ara crucis. Panis Angelorum, panis caro eius eſt. Damaſcen. lib. 4. de fide Orthod. cap. 14. Etſi quidam exemplaria corporis & ſanguinis Domini panem & vinum vocauerunt, vt Deifer vocauit Baſilius, non tamen poſt ſanctificationem dixit, ſed priuſquàm ſanctificaretur ipſa oblatio, ita vocabant. Quomodo enim panis communis *è cœlo deſcendit?* An ſicut Man? Sed è contra Chriſtus panem iſtum Manna digniorem aſſerit. Quomodo panis communis viuus eſſe dicitur? Siquidem in ſuperioribus dixit Chriſtus, *Ego ſum panis viuus qui de cœlo deſcendi.* Panis communis mortuus eſt, nec viuit. Quomodo vitam æternam conferre poterit? Auguſtin. libro 3. de Trinita. cap. 10. Caro eſt, inquit, quam forma panis opertam, & ſanguis, quem ſub vini ſpecie ac ſapore potamus. Hæc caro non modò deſcendiſſe dicitur è cœlo, quia diuina virtute formata eſt in vtero virginis, ſed & quia eadem virtute nobis ſub ſpecie panis adeſt, & datur. Damaſcen. lib. 4. de fide Orthod. cap. 14. Si enim interrogaueris, quomodo panis fit

Quibus fatamus vitam hanc transferam. — *Quãti cibũ, qui nos à morte preſeruaret.* — *August.* — *Concluſio.* — *Quod è cœlo deſcenderit.* — *August.* — *Albert.* — *Quomodo caro è cœlo deſcendit & tamen è virgine ſumpta eſt.* — *Regula.* — *August. in Pſal. 98.* — *Panis eſt, & tamen caro eſt.* — *Lãfrancus.* — *Eluduntur argumenta ſacramentariorum.* — *Tertull.* — *Sedulius.* — *August.* — *Ambroſ.* — *Damaſc.* — *Panis communis nec viuus eſt, nec è cœlo deſcendit.* — *August.* — *Damaſc.*

Quomodo panis fit corpus Christi.
Chrysost.

corpus Christi, & vinum & aqua sanguis Christi: Respondeo tibi & ego (sicut respondit Gabriel Angelus Virgini) Spiritus sanctus obumbrat, & hæc operatur super sermonem & intelligentiam. panis autem & vinum transsumuntur. Hinc fit vt Chrysostom. hom. 16. in cap. 9. ad Heb. sanguinem Eucharistiæ spiritualem vocet, non modò quia modo spirituali, idest, inuisibiliter datur, sed & quia à spiritusancto operatione est. Non enim, inquit, corporalis erat mundatio, sed spiritualis, & sanguis spiritualis. Quomodo hoc? Non ex corpore manauit? Ex

A

corpore quidem, sed à spiritusancto. Quod de sanguine, idem de corpore concluditur. Verumque à spiritusancto est in Eucharistia, & sic de cœlo descendisse dicitur. *Non sicut manducauerunt patres vestri Manna in deserto, & mortui sunt.* Cyrillus Alexandrinus lib. 4. in Ioann. cap. 16.

Cyr. Alex.
Distinguuntur figura à veritate.

Distinguit rursus inter mysticam benedictionem & Mãna: & aquarum fluenta ex lapide, & calicis sancti communicationem: ne magis miraculum Mannæ admiretur, sed ipsum potiùs suscipiant, qui cœlestis panis est, & æternæ vitæ largitor. Ita ostendit multum distare ea quæ dabit, ab his quæ patres in deserto manducauerant & biberant: ne fortè quis abutatur Pauli sententia, de eadem

B

esca & eodem potu. Eadem quidem illis erat esca per quadraginta annos, idem potus ex rupe, quandiu in loco rupi vicino consederunt: sed nobis non eadem. *Quia non sicut manducauerunt patres* Iudæorum, *& mortui sunt.* Comparat ergo Man corpori suo, vt figuram veritati, ita scilicet vt & figura veritati cedat. Ambros. libro de iis qui mysteriis initiantur, capit. 9. Potior est enim lux quàm vmbra, veritas quàm figura, corpus authoris quàm Manna. Cæterùm Man typum fuisse carnis Christi nemo ignorabit, qui vtrumque simul contulerit. Gregorius

Ambros.

Man quomodo figura fuit Christi corporis.
Greg. Nyss.

C

Nyssenus libro de vita Moseos. Illud enim, inquit, prætermittendum non est, quòd posteaquàm mare transierunt, posteaquàm amaritudo aquarum sitienti, virtute ligni in dulcedinem conuersa est, posteaquàm deliciosè apud fontes & palmas fuerunt, posteaquàm denique de lapide biberunt: tunc quæ ab Ægypto viatica sibi & cibos assumpserant, penitùs defecerunt: tunc omni nutrimẽto, quod ab Ægypto ferebant, absumpto, desuper illis fluit cibus varius & multiplex. In quo & hoc Patres obseruant, quòd supernaturali virtute & Man illis, & Christi caro nobis in Eucharistia porrigitur. Eleuauit vir-

1.
Supernaturalis vterque panis.

D

gam Moses, & Man de cœlo datum est. Quid ergo naturalem ordinem quæris in Christi corpore, cùm supernaturali ordine & virtute Man Israëli datum sit à Mose? Gregor. Nyssen. ibidem, comparationem hanc ita prosequitur. Cœlestis, inquit, cibus suscipiendus est, quem nulla nobis satio agriculturæ artibus produxit. Sed *panis* est absque semine, absque aratione, absque alio humano opere nobis paratus. Is desuper defluens in terris inuenitur. *Panis* enim *qui de cœlo descendit*, qui verus cibus est, qui ænigmaticè hac historia significatur. non incorporea quædam res est. Quo enim pacto res incorporea corpo-

Greg. Nyss.

E

ris cibus fiet? Res verò, quæ incorporea non est, corpus omninò est. Huius corporis panem nuo aratio, non satio, non agricolarum opus effecit: sed terra intacta permansit (virgo) & tamen pane plena fuit, quo famescentes mysterium virginis perdocti facilè saturantur. Chrysost. hom. 46. in Ioan. Et si possibile fuit vt quadraginta annos sine messibus & frumento, & aliis ad victum necessariis viuerent: longè magis nunc cùm ad maiora venerint. Obseruat & Greg. Nyss. in vita Moseos, quòd Man in cuiusque gustum vertebatur: sicut legitur, Panem de cœlo præstitisti eis omne delectamentum in se habentem, &

Chrysost.
2.
Virtus.

Gregor.

F

omnem saporem suauitatis. Simplex, inquit, visu atque vnicus. Qualiter varius? Ad singulorum cupiditates se vertens. Et quibusdam insertis, hoc Christi sacrosancto corpori applicat. Is igitur, inquit, mirabilis sine agricultura panis varietate qualitatis ad suscipientium habitudinem, virtutem suam commutat. Nam cùm sit panis. ignorat labefieri, sic in carnem verti, nouit olus imitari: quicquid denique assumenti conueniens & expertum sit, vt Apostolus vult, qui hanc nobis mensam præparauit, in id commutatur. Sic enim diuinus ille vir per-

3.
Suauitas.

fectioribus solidum, & in carnis speciem hunc cibum fieri docet, infirmioribus olus, infantibus lac. Sed & omnibus Israëlitis eadem mensura Man colligebatur, & nos idem Christi corpus accipimus, si rem ipsam spectemus, licet non eadem omnes virtute & cum eodem effectu. Hieronym. lib. 2. in Iouinia. Apponis mihi Gomer Mannæ, vnámque mensuram. & vestitum, & capillos, & calceamenta ex æquo fuisse Israëlitarum, quasi non & nos Christi corpus æqualiter accipiamus. Vna est mysteriis sanctificatio domini & serui, nobilis & ignobi-

4.
Hieron.
Aequo mensura.

A

lis: quanquam pro accipientium meritis diuersum fiat, quod vnum. Qui enim indignè manducauerit & biberit, reus erit violati corporis & sanguinis Christi: Numquid quia & Iudas de eodem poculo bibit, de quo & cæteri Apostoli: vnius erit cum reliquis meriti? Cæterùm Christus panem, id est, carnem à Man discernit, in ratione effectus: cùm iam rei maximam differẽtiam constituerit, eo quòd panis hic viuus est, quòd descendit de cœlo, quòd viuit propter Patrem. Cyrillus lib. 4. in Ioan. c. 19. Hic enim effectus profectò demonstrabit, de cœlo, id est, ex Deo esse hunc panem. Decet enim æterna esse, quæ

Cyrill.

B

ab æterno donantur. Non enim panis erat ex Deo, quem maiores Iudæorum comederunt, & mortui sunt. Nam si de cœlo & ex Deo fuisset, liberasset à morte participantes: contrà verò corpus Christi panis de cœlo est, quia æternam comedentibus vitam largitur. Magnum certè signum Deitatis in hoc corpore naturam habitare: quoniam illa hinc donantur, quæ certam omnem naturam excedunt, atque ideò à rudioribus minus creduntur. Sed ditissima illa natura summas largitur diuitias, quas Paulus quoque admiratus, clamat, (1. Corinth. 2.

5.
Vita, sed melior in altero.

C

Non vidit oculus, non audiuit auris, non ascenderunt in cor hominis, quæ Deus diligentibus se præparauit. Sed lex ista vt magna in paruis figurabat: (vmbram enim atque imaginem futurorum bonorum, non ipsam rerum veritatem habebat:) Ita in alimento Mannæ benedictio hæc Christi figurabatur, & futura denotabatur. Augustinus tract. 26. in Ioan. De cœlo descendit & Manna: sed Manna vmbra erat, panis iste veritas est. Thomas Aquinas Lect. 6. in Ioan. c. 6. ex August. tract. 26. in Ioan. hæc habet. Quæritur, de qua morte hic Christus loquitur, dicẽs, *Manducauerunt, & mortui sunt.* Nam si loquitur de morte corporali, nulla differentia erit inter panem

Th. Aquin.
August.

D

illum qui fuit in deserto, & panem nostrum qui descendit de cœlo. Hi nimirùm & illi morti corporali subiiciuntur. Ad quod dicendum, quòd cibus ille cũ cibo nostro spirituali conuenit, ad hoc quòd vtrumque idem, scilicet Christum, significat: in cuius significationis ratione idem quodammodò cibus nuncupatur. Sed differunt, quia ille figurabat tantùm: iste continet quod figurat, scilicet ipsum Christũ. Dicit ergo Aug. quòd vterque ciborũ istorũ potest dupliciter sumi: vel quãtum ad signũ tantùm, eo scilicet modo, vt qui panem manducat in Eucharistia, non intelligat quid sub panis specie lateat, nimi-

E

rùm quid per panem significetur: Et sic qui Eucharistiam vt communem panem accipit, nec à spirituali, nec à corporali morte eripitur. Vel ita sumi potest, vt qui signum huius sacramenti, id est, visibilem speciem acceperit, gustet & spiritualem spiritualiter cibum, vt spiritualiter satietur. Et hoc modo, illi qui spiritualiter manducauerunt Manna, mortui non sunt spiritualiter. Hoc autem habet amplius, qui sacrosanctam Christi carnem sumpserit, spirituali & sacramentali manducatione: Viuit enim nunc spiritualiter, & corporaliter viuet in æternum. Ideò adiicit, *Qui manducat hunc panem* qui de cœlo descẽ-

F

dit, nimirùm carnem meam, quæ Spiritus sancti virtute formata est, *viuet in æternum.* Ita beati, qui ad cœnam nuptiarũ agni vocati sunt, vt legitur Apoc. 19. At verò necesse est, vt qui ad istam mẽsam accedit, semetipsum probet. Nec enim, vt Gregor. Nyss. lib. de vita Moseos obseruat, licuit Israëlitis nisi lotis, purgatis, & præparatis, Manna vesci. Ex eo scilicet quòd priùs mare transierant, amaritudine aquarum sedata potati fuerant, & consumpserãt omnes cibos quos ex Ægypto asportarãt. Quid igitur, inquit, hinc discimus? Quòd oporteat videlicet fide,

Greg. Nyss.
6.
Mysteria.

baptiſmate, labore, omni virtute, omni Euangelica doctrina mũdos puróſque animos noſtros facere, ita vt omninò alienigeni mores & Ægyptiaca vita, vitiorum ſcilicet omnium turba nos deficiat, & demum depurato defæcatóque animo cœleſtem cibum eſſe accipiẽdum. 7. Quanta verò clades eos ſecuta eſt, qui Man contempto, carnes appetierunt, & dixerunt: Oculi noſtri non vident niſi Man: anima noſtra nauſeat ſuper cibo iſto leuiſſimo? Man ſumentes, iuxta illorum guſtum ſaporem carnis habebat: verùm non contẽti erant illo guſtu, niſi & carnem viderent. *Species externa contempta.* Ideò murmurarunt: & ira Domini aſcendit ſuper eos. In deſerto à ſerpentibus perierunt: vnde & locus ille in cladis memoriam dictus eſt, Sepulchra concupiſcentiæ. Quid igitur non timendum iis eſt, qui guſtu carnis ſpiritualis minimè contenti, ipſam viſibilem habere volunt: & ideò quia illam in Euchariſtia oculo corporali non vident, nullam ei carnis virtutem, nec ipſam carnem ineſſe arbitrantur: Ideò contra Chriſtum murmurant, & Euchariſtiam manibus confringunt, & pedibus conculcant? Nam ſi qui contra legem dixerat, duobus vel tribus teſtibus moriebatur: quanto putamus deteriora mereri ſupplicia, qui Filium Dei conculcauerit, & ſanguinem teſtamenti pollutum dixerit? Conculcat autem, inquit *Ambroſ.* Ambroſ. in c.10. ad Hebr. quando eo indignè participatur per ſacramentum. *Chryſoſt.* Chryſoſtom. hom. 24. in 1. ad Corinth. Quòd ſi hominis veſtem nemo temerè attingeret, quo pacto omnium Domini corpus purum & immaculatum, quod diuinæ illius naturæ particeps eſt, propter quod & ſumus & viuimus, propter quod inferi portę fractæ ſunt, & cœlorum apertæ, tãta ignominia accipiemus? Tantus Man honor delatus eſt, vt vaſe aureo reconderetur, & in arca propitiatorij reponeretur, vt refert Apoſtol. Hebr. 9. 8. *Honor.* An non & nos aurei, puri, digni & electi eſſe debemus, qui panem illum cœleſtem & viuum accipiamus? *Chryſoſt.* Chryſoſtom. hom. 61. ad pop. Nònne vides miniſtrum ſpongia menſam circumlinientem, & expurgantem domum, & tabellas ponentem? Ad menſam veniente Domino, ſeruos qui offenderunt, adeſſe non oportet, ſed procul arcentur: ita profectò & hîc dum profertur ſacrificium, & Chriſtus immolatus, & ouis dominica. 9. *Reſeruatio.* Reſeruabatur autem Man in multas generationes, vt memor eſſet populus liberalitatis diuinæ, quæ patribus eorum communicata eſt, cùm ab omni labore quieti, hoc cibo veſcerentur. Nunc autem, memoriam fecit Dominus mirabilium ſuorum eſcam dedit timentibus ſe: vt & eius liberalitatem agnoſcãt, qui nos in vitam paſcit ęternam. 10. *Symbola.* Etſi verò Man externa ſpecies eſſet contemptibilis, magna tamen virtute præditum erat, & magna myſteria præſignabat: Ita licet externa ſpecies huius ſacramenti parui fiat ab infidelibus, magnum tamen conuiuium eſt, magnum myſterium, & infinitam in nobis virtutem operabitur. Quid enim noſtra cum Chriſto vnione, quid vita æterna maius eſſe poteſt? 11. *Diuina in vtroque potentia.* Si quis ergo de carnis Chriſti præſentia aut eius virtute diſputat, primùm reſpondeat, qua virtute Man datum, qua denique illud in cuiuſque guſtum vertebatur. Hoc ad miraculum & diuinam potentiam referant neceſſe eſt: ita quoque & iis faciendum eſt, quoties de iſtis myſteriis quæſtio occurrerit.

Quod fuerit ſcandalum Capernaitarum: Chriſti aſcenſio probat omnipotentiam eius; vim diuinam carnis, veritatem promiſſionum: Vnde caro Chriſti eximatur ab infirmitatibus aliorum corporum, vnde ei vita inſit, quòd ſpiritus viuificans: quódque hæc myſteria à reprobis reiiciantur, quæ Petrus cum ſuis ſuſcipit, & amplectitur.

Matt.	Marc.	Luc.	Ioan. 6.
			Multi ergo audientes ex diſcipulis eius, dixerunt, Durus eſt hic ſermo, & quis poteſt eum audire? Sciens autem Ieſus apud ſemetipſum, quia murmurarent de hoc diſcipuli eius dixit eis, Hoc vos ſcandalizat? Si ergo videritis filium hominis aſcendentem vbi erat priùs? Spiritus eſt qui viuificat, caro non prodeſt quicquam. Verba quæ ego locutus ſum vobis, ſpiritus & vita ſunt. Sed ſunt quidam ex vobis qui non credunt. Sciebat enim ab initio Ieſus, qui eſſent non credentes, & quis traditurus eſſet eum. Et dicebat, Propterea dixi vobis, quia nemo poteſt venire ad me, niſi fuerit ei datum à Patre meo. Ex hoc multi diſcipulorum eius abierunt retrò: & iam non cum illo ambulabant. Dixit ergo Ieſus ad duodecim, Nunquid & vos vultis abire? Reſpondit ergo ei Simon Petrus: Domine ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes. & nos credimus & cognouimus, quia tu es Chriſtus filius Dei. Reſpondit eis Ieſus: Nõnne ego vos duodecim elegi, & ex vobis vnus diabolus eſt? Dicebat autem de Iuda Simonis Scariotis: hic enim erat traditurus eum, cùm eſſet vnus ex duodecim.

Introductio.

PTE quidem Chriſtus, Nolite, inquit, mittere margaritas ante porcos. Nam neque margaritas norunt, nec ipſis vtuntur, ſed & conterunt, & maculant. Nec enim ſacroſancta myſteria impiis credenda ſunt, cùm nec ea nouerint, neque venerentur, quin potius rideant. *Chryſoſt.* Chryſoſt. lib. 3. de Sacer. cap. 4. Fuerunt autem, inquit, terribilia & horribilia etiam quæ in veteri Teſtamento ante gratiam gerebantur in lege, vt puta tintinnabula, malogranata, lapides in pectore ordinati, ſuperhumerale, mitra, cydaris, veſtimentum talare, lamina aurea, ſancta ſanctorum, *Quãta olim ſacris reuerentia.* intuſque ſilentium, & ſolitudo reuerenda. Verùm ſi quis ea quæ ſunt in gratiæ ordinatione conſideret, parua eſſe illa quæ præceſſerunt, iudicabit. Ideò olim ianuis clauſis, & abactis catechumenis hæc myſteria celebrabantur, vt idem ſcribit hom. 24. in Matth. cap. 7. *Idẽ Chryſ.* Quàm perniciosum verò ſi quis attentè in ſolem inſpiciat? Nam ſol aciem eius obtundit. Si verò quis curioſus in hoc myſterium intueatur, ſenſus eius obtenebrabitur. Ideò ad fidem conuolare oportet. Quid aliud Iudæos ſcandalizauit in his myſteriis, niſi craſſa ignorantia, qua plus ſuæ menti, quàm Dei omnipotentiæ tribuebant? Ideò primùm commoti ſunt, cùm Chriſtum audirent dicentem: Ego ſum panis viuus qui de cœlo deſcendi. Demum diffidentes de iis quæ pollicebatur, dixerunt: Quomodo poteſt hic nobis carnem ſuam dare ad manducandum? Nunc cùm audiunt illum tam neceſſariam ſuæ carnis manducationem aſſerere, illúmque rurſus repetere, quòd panem è cœlo deſcendentem communicaturus ſit, cui nec Manna conferri poſſit: *Multi audientes ex diſcipulis eius, dixerunt, Durus eſt hic ſermo, & quis poteſt eum audire?* *Thom.* Thomas Aquinas lect. 8. in Ioann. cap. 6. Sciendum autem, quòd multi ex populo Iudæorum Chriſto adhærebant, credentes ei, & ſequebantur eum, qui & diſcipuli dicebantur: non eo tamen gradu quo duodecim, qui relictis omnibus eum ſecuti fuerant. Matth. 20. Multi vocati, pauci autem electi. Eccleſ. 1. Stultorum infinitus eſt numerus. Matth. 13. Hi ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. *Durus*, inquiũt, *eſt hic ſermo* de manducanda humana carne, cùm ne ſuillam quidem attingamus. *Chriſtiani horrent carniſ*[illegible]. Hoc nimirùm argumento Blandilla depellebat à Chriſtianis infanticidij & humanę carnis eſum, cùm ne mortuorum quidem animalium carnibus veſcerentur, vt ſcribit Euſebius Cæſarienſis. *Euſeb. Cæſ.* Sed neque Iudæis immundum manducare licet, (Act. 10.) aut morticinum tangere, vt diſſerit Hier. ad Riparium. *Hieron.* *Et quis poterit audire*, cùm nec Matathias illum tulerit, qui ſuillam & idololatriam perſuadebat, ſed calce abſcĩsum

Epiph.

occiderit? Sic, vt scribit Epiphan. hæres. 76. Anomæorum miseræ ratiocinationes hominum, & corruptibiles cogitationes ipsum à veritate abducunt. Ex quo fit, vt satius sit audire verbum, & nihil inquirere. Cyrillus Hieros. Catech. 1. Catechumeno interroganti quid intus Patres dicerent, non respondebatur. Hic nimirum tactus fallit, fallit visus, fallunt reliqui sensus, non fallit auditus. Hoc in figura prætulit Isaac, qui ad discernendum Iacob ab Esau, in reliquis sensibus præter auditum deceptus est. Vox (inquit Genes. 27.) vox Iacob est, manus autem manus sunt Esau. In tactu & odoratu decipitur ille, in visu Syri, in gustu Ionathas: pauci in auditu. Quanto verò pauciores in verbo Dei? Cyrillus lib. 4. in Ioann. c. 31. Murmurant, & adinstar fatuorum, sublimiori doctrinæ quam ipsi non intelligunt, detrahunt. Non aliter igitur faciunt quàm edentuli soleant, qui molliora eligunt alimenta, etiamsi peiora sint: solidiora verò & meliora magnoperè vituperant. *Sciens autem Iesus apud semetipsum*, ex seipso scilicet, & illa sua omni scientia, cui nihil absconditur: cùm verè Deus sit, & omnia nuda & aperta sint oculis eius. Apud semetipsum enim speculum habet, quo nō modò creata omnia, sed & omnium cogitationes cognoscit. Quod & Psaltes his verbis agnoscit, Psal. 32. Qui finxit sigillatim corda eorum, qui intelligit omnes cogitationes eorum. Et alibi: Qui finxit oculum, non considerat, qui docet hominem scientiam? Heb. 4. Discretor cogitationum & intentionum cordis. *Apud semetipsum.* quia (Ioan. 2.) non erat ei necesse vt quis testimonium ferret de homine, ipse enim nouerat quid esset in homine: *quod murmurarent de hoc* manducandæ carnis præcepto, *discipuli eius*, qui è promiscua multitudine sequebantur eum. Neque enim apertis verbis & contentionibus illi contradicere audebant. *Dixit eis: Hoc vos scandalizat?* Ergóne tam leuiter à mea doctrina transferimini, quia de manducanda mea carne loquor, ac si lanienam & carnificinam vobis commendem? Hoc scandalum à vobis acceptum est, non à me datum. Albertus in Ioann. Quæri enim posset, cùm Dominus docuerit, (Matth. 18.) multum cauendum esse à scandalo infirmorum, quare modò occasionem præstitit scandalo? Dicendum quòd aliquando causa datur scandalo directè, quando aliquis dicto vel facto minus recto, quantum in se est, dat causam ruïnæ. Esa. 3. Et corruit popul. vir ad virum, vnusquisque ad proximum suum. Et hoc scandalum in omnibus condemnandum est. Aliquando autem proximus accipit occasionem scandali & ruïnæ, non à dicto vel facto quod videt, sed potius à dispositione sua mala, quæ auditis & visis aduersatur: Sicut & Pharisæi propter carnalem intellectum legis & naturæ, & amorem suarum traditionum scandalizabantur in verbis Christi. (Matth. 16.) Et hoc quidem redundat in eos qui scandalizantur, quum ab eorum deprauato intellectu & voluntate procedat. Esa. 8. Sic de Christo prædictum fuerat: Erit in lapidem offensionis, & in petram scādali duabus domibus Israel. Hoc etiam scandalum adferunt hi qui Christi carnis mā ducationem, nec audire, nec ferre possunt: quos simul cum Capernaitis Christus hac responsione confundit. *Si ergo videritis Filium hominis ascendentem vbi erat prius?* Euthymius in Ioannem. Deficit, *Quid dicetis?* Loquitur autem de futura sui in cœlum assumptione. *Ascendentem*, quoad humanitatem: *vbi prius erat*, quoad diuinitatem. Qui enim potest hanc carnem reddere cœlestem, potest vtique & ipsam cibum hominum efficere. Theophylactus in Ioann. Hoc autem dixit, vt abducat eos ab opinione, qua putabant eum filium esse Ioseph. Nam qui credit quòd in cœlo erat prius, omninò credet eum neque Ioseph esse filium, sed Dei: & fidem habebit his quę ab eo dicuntur. Quum autem audieris quòd Filius hominis erat in cœlo prius, ne putes quòd ex cœlo descenderit corpus, vt Marcellus & Apollinaris hæresiarchæ delirarunt: sed quia vnus & idem erat Filius hominis, & Deus verbum: dicitur ascendere vt homo, vbi priùs erat vt Deus. Respondet igitur scandalo illorum. Nam quia illum simpliciter esse hominem, & non Deum putabant, & priùs Ioseph illum filium esse obtendebant: scandalizabantur quòd per carnis suæ manducationem vitā æternam polliceretur. Sed neque illum aliter suum corpus dare posse existimabant quàm dissectum: vnde omnia ista quæ dixerat, dura & inhumana esse concludebant. Ille verò eos ad suam omnipotentiam reuocans, eius argumentum in sua ascensione proponit, quo nimirùm agnoscere possunt, & ipsum Dei Filium esse, & supplius corporis Domini, quod præter innatam ei grauitatem in cœlorum altissima eleuatus sit. Cyrill. lib. 4. in Ioann. cap. 22. Nam si credere non vultis vitam vobis à meo corpore dari, inquit: quid facietis quando in cœlum me volare conspicietis? Non enim ascensurum me solummodò in cœlum profiteor, ne rursus quomodo id fieri possit, quæratis: sed oculis etiam vestris ita fieri cernetis. Quid igitur hoc videntes dicetis? An non erit hoc magnum vestræ dementiæ argumentum? Si enim putatis carnem meam vitam vobis afferre non posse, quomodo ergo in cœlum ascensura est? Quomodo per aëra volabit? Hoc enim similiter humano generi impossibile est. Quòd si præter naturam caro mea in cœlum conscendet, quid prohibet ne similiter præter naturam viuificet? Nam qui terrestre hoc corpus cœleste confecit, is etiam viuificum reddidit, quamuis natura sui corruptibile fuerit. Valent & hæ rationes ad confirmandam Christi corporis in Eucharistia præsentiam. Si quis enim dubitet de Christi potestate, videat & ipsum suum corpus præter naturam in cœlum extulisse: cur non præter naturam poruerit & ipsam sub panis specie nobis exhibere? Si quid hic difficultatis ingerunt quantitas & qualitas accidentaria corporis, vt concludant illis ablatis, corpus in Eucharistia saluum esse non posse: intueantur in argumentum Christi. Quid enim cùm viderint filium hominis ascendētem, & ipsum suum corpus eleuantem? Vbi grauitas corporis illius, cùm sursum ascenderet? Vbi quantitas corporis, cùm cœlos penetraret? Aut saltem vbi quantus erat aditus, quò illud corpus pertransiret? Clausum erat cœlum, sed ille pertransiuit, & penetrauit cœlos cum suo corpore. Solis radij vitrum penetrant, & illud integrum manet. Quomodo autem id Christi corpori ascendenti, contigit, vt non reserato adytu cœlos penetraret, nisi quòd hic nullā qualitatis & quantitatis rationem necessariam docebat, ad veri sui corporis veram præsentiam? Ita fit, vt qui Christi corporis ascensionem in cœlum crediderit, nihil diffidat de veritate corporis illius in Eucharistia. Probat & hac ascensionis demonstratione, se integrum, & non in frusta dissectum suum corpus daturum, quod tamen & illi necessarium arbitrabantur. Augustinus tract. 27. in Ioannem. Certè, inquit, vel tunc videbitis, quia non eo modo quo putatis, erogat corpus suum. Thom. in Ioann. *Si ergo videritis filium hominis ascendentem*, integro corpore: nūquid dicetis quòd sit daturus eram vobis carnē meam ad manducandum, vt carnes animalium? An tum negare poteritis mei me corporis dominum esse, vt & illud quo velim modo glorificem & exhibeam? Quid enim est *ascendere*, nisi corpus eleuare? Quædam enim conueniunt Christo ratione naturæ humanæ, quæ non conueniunt ei ratione diuinæ naturæ. Ratione diuinæ naturæ, in principio *erat* apud Deum: sed ratione humanæ naturæ in cœlum ascendebat, cùm & ipsum suum corpus eleuaret, & summa gloria illustraret. Hoc eius omnipotentiæ argumentum fuit. Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis qui est in cœlo. Eleuatus est Enoch, (Genes. 5.) sed non in cœlum: eleuatus est Helias, (4. Reg. 2.) sed per aërem in terrestrem locum. Rapiemur & nos obuiam Christo in aëra, non tamen ascendemus. Ascendere enim volentis, & se sua virtute dirigentis est. Quæ autē virtus corpus excitat immortale reddit, eleuat & glorificat, nisi virtus diuina? Hæc igitur in me agnoscetur, cùm ascendero. Cyrillus Hierosolym. Catech. 14. Illi quidem ferebantur: ille autem cùm ferat omnia, vt verbum virtutis Patris, quomodo non propria virtute ascendebas? Maximæ virtutis fuit hoc argumentum, vt facilè credamus, nos per eum in cœlum eleuandos. Ioann. 3. Cùm exaltatus fuero, omnia traham ad meipsum. Cæterùm eodem suæ omnipotentiæ argumen-

Marginal notes: Cyr. Hier. *Auditum hoc, non visum.* — Cyrillus. — Cyrillus. *Omnis scientia Christi.* — Albert. — *Scandalum duplex.* — *Ascensio Christi confundit Capernaitas.* — Euthym. *1. Argumentū ab omnipotentia in carne ostensa in eius ascensione.* — Theoph. — *Quomodo Christus prius in cœlo.* — Cyrillus. — *2. Si caro ascensura est, quomodo non vitam dabit?* — *3. Si præter naturam ascēdit in cœlū quid mirū, si præter naturā est in Eucharistia.* — August. — Thomas — *Ascendere quid.* — Cyr. Hier. *Ascensio maxime virtutis argumentum.*

Section letters: A, B, C, D, E, F

ro ad Nathanaëlem verebatur. Cùm enim Christus Nathanaëli dixisset, Cùm esses sub ficu: vidi te: ille subintulit, Rabbi, tu es Filius Dei, tu es Rex Israël. (Ioan. 1.) At autem illi Iesus: Quia dixi tibi, Vidi te sub ficu, credis: maius his videbis. Amen dico vobis, videbitis cœlum apertum, & Angelos Dei ascendentes, & descendentes super Filium hominis. Hoc viderunt in passione, quando Angelus astitit confortans eum: (Luc. 22.) Hoc in resurrectione, cùm plures Angeli sepulcro eius præberent excubias: (Matt. 16.) Hoc etiam in ascensione, eum ipso
A in cœlum eleuato. (Act. 2.) Ecce duo viri astiterunt iuxta illos in vestibus albis, qui ascendenti & descensuro testimonium perhibuerunt. Tanto igitur abest vt ascensionis Christi articulus infirmet præsentiam corporis eius in Eucharistia, quod tamen obtendunt Sacramentarij: quin potius illam confirmat. Ex ea enim eius omnipotentia comprobatur, & rata fiunt omnia quæ promisit. Atqui promisit Ecclesiæ suæ, quòd nobiscum esset vsque ad consummationem sæculi: (Matt. vlt.) Et iussit, vt donec veniat, in memoriam suam manducetur caro eius. Quid ergo his promissionibus dubitationis est reliquum? Nisi
B in ipso diuinitatis plenitudo corporaliter habitaret, dubitari posset: sed ipsa ascensio satis docuit ipsum Deum esse, cùm etiam sedeat à dextris Dei. Quod non de corporis positione dicimus, sed de naturæ humanæ in diuina hypostasi glorificatione. Nunquid enim, ait Augustin. lib. 1. de Symbolo, capit. 4. hic semper sedetur? Num stantem Stephanus vidit? Nonne etiam in locis, quæ sedes dicuntur, sedetur, surgitur, ambulatur? Hoc ergo luce diuinitatis inaccessibili sumitur, quam Christus sua glorificatione ingressus est: sic enim glorificauit carnem suam, vt & ipsa iure adoretur. Cùm ergo talis eius caro sit, quomodo
C non viuifica erit? Sed & quis eam sic certis locorum limitibus circumscribet, vt in Eucharistia esse non possit? At verò obiectant Sacramentarij in cœlo esse: ergo non in Eucharistia. Immò quia in cœlo est, in Eucharistia est. Quid est enim corpus Christi, seu ipsum Christum in cœlo esse, nisi quod scribit Paulus, Philipp. 2. in gloria esse Dei Patris? Quid autem esse in gloria Dei Patris, nisi omnipotentem esse, corpus habere, quod ab accidentibus eripere possit, & illud quoties voluerit, & qualitate & quantitate eximere? quod nec loco obnunciatur, sed ad beneplacitum voluntatis eius, à corruptibilium corpo-
D rum regulis eximatur. Ita enim cùm nostra corpora grauia sint, illud leue & subtile: cùm nostra opaca, illud clarum: cùm nostra in partes dissecta vt manducentur, illud integrum: cùm nostra pereant, illud permanens: cùm nostra in cibum parata moriantur, illud viuum: cùm nostra in loco certo posita, illud nec loco alligatur, nec certis dimensionibus vt realiter absit, de necessitate definitur.

Quid verò præiudicij ab ascensione proficiscebatur Christo cœnam facienti cum discipulis suis, ne corpus suum illis daret? An tunc obijci illi poterat, quòd in cœlum ascendisset, & ideò corpus discipulis, qui in cœnaculo erãt,
E dare non posset? Nondum scilicet resurrexerat, & quomodo ascensionis ratio illi obijci posset? Verùm agendum erat in eum hoc modo. Tu, ô Christe, tuo in loco accumbis, & quomodo quisque discipulorum suo quisque loco corpus tuum integrum accipiet, te tuo interim loco manente? Hoc si potuit, immò fecit Christus in cœna, cur non & in cœlo residens, absque loci permutatione, idem nobis corpus suum dabit? Non mutabat locum, & dabat seipsum, & manducabatur verè & realiter à discipulis. Nam & ferebatur manibus suis, vt meditatur
F Augustin. in Ps. 33. Alienis, inquit, manibus potest aliquis ferri, sed non propriis. Potest ferre figuram corporis sui, non suum ipsius corpus. Quod ergo minimè de Dauide, hoc de Christo intelligendum. Quando verò ferebatur manibus suis? Tunc vtique, cùm cœnam vltimam faciẽs cum discipulis, dixit, Accipite & manducate: Hoc est corpus meum. Ferebatur enim manibus suis. Dabat corpus suum manibus suis, & manducabatur ab Apostolis, sine loci cui accumbebat permutatione: cur nõ & det seipsum, & eundem manducemus verè & realiter, illo interim minimè cœlum deserente? Hugo de S. Victore lib. 2. de Sacram. Quomodo, inquit, corpus vnum eodem tempore in diuersis locis esse potest? Noli mirari. Qui locum fecit, corpus fecit: & qui locum in corpore fecit, fecit & corpus in loco. Et fecit sicut voluit, & si aliter voluisset, aliter facere potuisset. Et tu quod factum est, vidisti, & aliud nescis. Inde miraris, quia aliud vides. Sed cogita facientem, & mirari desines. Si omnipotens est, quid illi difficile existimas? Inde fit vt Chrysost. lib. 3. de Sacerdotio, c. 4. ita exclamet: ὢ τοῦ θαύματος, ὢ τῆς τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίας, ὁ ἄνω καθήμενος, κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην ταῖς ἁπάντων κατέχεται
A χερσί. id est: O miraculum! ô Dei in homines dilectionem! sursum sedens eadem hac hora omnium manibus habetur. Idque confirmat fieri non minori virtute, quam Helias fecit ignem descẽdere in holocaustũ: Quoniam ignis spiritus, precibus sacerdotis descendit in panem, & eum perficit. Ait enim: ὑπόγραψόν μοι τὸν Ἠλίαν τοῖς ὀφθαλμοῖς describe mihi Heliam in oculis, &c. Augustin. serm. 2. de verbis Apostoli concludit, Christum hac sententia respondere illis qui quærerent, Qui fieri posset vt edatur, & non cõsumatur: comedatur, & in cœlum ascen-
B derit. Quid ergo, inquit, si videritis hominem ascendentem, vbi erat prius? Certè qui integer ascendere potuit, consumi non potuit. Ergo & de corpore & de sanguine suo dedit nobis salubrem refectionem, & tam magnam breuiter soluit, de sua integritate, quæstionem. *Spiritus est qui viuificat, caro non prodest quicquam.* Hîc sibi triumphũ pollicentur Sacramentarij, quasi Christus neget carnem suam esse manducandam. Ecce, inquiunt, caro non prodest quicquam: ergo neque Christi caro manducata. Ecce spiritus est qui viuificat: ergo spiritus Christi sumi debet, non eius caro. Et quidem hæc sibi opponi directè
C videntur, Caro Christi manducata non prodest: &, Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo: & ego resuscitabo eum. Si caro manducata nos Christo coniungit, & nos viuificat, an non prodest? Si caro Christi non prodest, cur incarnatus & in carne passus est? Cur dixit, Caro mea verè est cibus? Concilianda igitur sunt hæc, nec contra se inuicem obijcienda. Rursus requiram, cùm *spiritus viuificat*, quem spiritum intelligunt? Si spiritum Filij, & Patris, tertiam in diuinis personam: quid amplius hîc habemus per Eucharistiam? Cur dixit, Manducate, hoc est corpus meum: & non satis fuit dixisse, Accipite spiritum sanctum? Quòd si
D de spiritu creato & anima Christi intelligunt, quomodo illam non nisi cum suo corpore accipient? Siquidem à resurrectione anima Christi ab ipsius corpore minimè diuellitur. Manifestum est autem hîc de spiritu dici, prout opponitur carni. Origenes lib. 1. de Principijs. Quoties, inquit, caro opponitur spiritui, intellige carnis sensus & infirmitatem. Caro concupiscit aduersus spiritum. Sic 1.
Christus reprehendit humanum ingenium, quod in rebus diuinis cæcutit, arguitque auditorum imbecillitatem, sicut & Petri, cùm diceret: Spiritus quidem promptus est,
E caro autem infirma. Duplex enim verborum istorum sensus à Patribus colligitur. Nimirùm vt hæc aut ad modum cognoscendi, aut ad subiectam materiam referantur. Ad modum quidem cognoscendi ea quæ dicta sunt, vt is non carnalis, sed spiritualis sit. Ad subiectam materiam, scilicet ad carnem & sanguinem Christi, vt hæc non nuda, mortua, & dissecta putentur: quomodo considerata non 2.
viuificant: sed spiritui diuino, id est, ipsi diuinitati Christi coniuncta. Et primùm quidem de subiecta materia dicamus, deinde de modo cognoscendi. Cyrill. Alex. lib. 4. 3.
in Ioan. cap. 24. Huiusmodi ergo est, ac si diceret. Putatis
F me dixisse viuificum natura sua terrestre esse hoc corpus. Ego verò de spiritu, & de vita æterna locutus sum: non enim natura carnis viuificum reddit spiritum, sed spiritus virtus viuificam carnem efficit. Natura carnis ipsa per se viuificare non potest. Quid enim maius natura Deitatis haberet? Nec sola in Christo esse intelligitur, sed habet Filium Dei sibi coniunctum, qui consubstantialiter vita est. Quando igitur viuificam Christus ipsam appellat: non ita illi, vt sibi, seu proprio spiritui vim viuificandi attribuit. Nam propter seipsum spiritus viuificat, ad cuius virtutem per coniunctionem caro conscendit. Idem c. 25.

Marginal notes: August. — *a Si Christi caro est in cælo, ergo potest & hic esse quando volet.* — *1. Nihil præiudicabat ascensio cœnæ.* — August. — Hugo. — Chrysost. — August. — *Quomodo caro nõ prodest.* — *Quo spiritu viuificet caro datur.* — Origen. — Cyr. Alex. — *Spiritus Christi, id est diuinitatem.*

Idem Cyr.

Non imperitè ergo, inquit, omnium viuificam carnem esse negatis ô Iudæi. Nam si sola intelligitur nihil prorsus viuificare potest, quippe quæ viuificante indigeat. Cùm verò incarnationis mysterium laudabili cura ferutati fueritis, & habitantem in carne cognoueritis: quamuis nihil penitus caro per seipsam possit, viuificam tamen esse factam credetis, nisi etiam spiritum sanctum non

Caro mortuo ne viuificat

posse viuificare contendatis. Nam quoniam cum viuificante verbo caro coniuncta est, tota effecta est viuifica. Non enim ad corruptibilem suam naturam iunctum Dei verbum detraxit, sed ipsa ad virtutem meliorem eleuata est. A Quamuis ergo *natura carnis, vt caro est, viuificare nequeat*: facit tamen hoc, quia totam verbi operationem suscepit. Corpus enim est non cuiusuis hominis, cuius caro prodesse quicquam potest: sed ipsius vitæ & saluatoris nostri Iesu corpus, in quo Deitatis plenitudo corporaliter habitat, (Coloss. 2.) facere hoc potest. Nam si mel, cùm naturaliter dulce sit, ea dulcia facit quibus immiscetur: nónne stultum erit viuificam Verbi naturam putare non dedisse homini, in quo habitat, viuificandi virtutem? Quas ob res *caro* quidem cæterorum omnium *quicquam* verè *non prodest*. B Caro autem Christi, quia in ipsa vnigenitus Dei filius habitat, sola viuificare potest.

Caro Christi non est sine spiritu.

Spiritum verò seipsum appellat, quoniam Deus spiritus est, (Ioan. 4.) &, vt ait Paulus (1. Corinth. 3.) Dominus spiritus est. Hæc Cyrillus.

Tertull.

In eam venit sententiam Tertullianus lib. de Resurrect. occurrens illis, qui ex isto loco negabant resurrectionem carnis. Caro, inquiebant, non prodest quicquam, ergo non resurget. Hoc erat etiam Valentinianorum argumentum, vt ex Irenæo colligimus. Obtendebant ista ad euacuandam carnis vitam & gloriam. Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt. Non resurgit corpus animale, sed spirituale. C Ad quorum hæresim accedunt Sacramentarij in istorum verborum deprauatione.

Irenæus.

Irenæus ferè toto libr. 5. distinguit varios significatus carnis & spiritus, ita tamen, vt posito spiritu, non negetur caro, sed ornetur.

Varij significationes carnis & spiritus.

Vt quod ait Paulus, Vos non estis in carne, sed in spiritu, si modò spiritus habitat in vobis. Non negat eos habere carnem, sed hanc dirigi à spiritu scribit. Ita & hic non negat Christus carnem suam, sed viuificari asserit à spiritu, id est, diuinitate sua.

Tertullian.

Tertullianus ita habet. Igitur conuersus ad cogitatus Iudæorum, quia senserat dispergendos, *Caro*, inquit, *nihil prodest*. D Quid hoc ad destruendam carnis resurrectionem? quasi non liceat esse aliquid, quod etsi nihil prosit, aliud tamen ei prodesse possit? *Spiritus* prodest, *viuificat* enim. *Caro nihil prodest*, sine spiritu: mortificatur enim. Itaque secundum nos magis collocauit vtriusque propositionem. Ostendens enim quid prosit, & quid non prosit, pariter illuminauit, quid cui prosit, spiritum scilicet carnis viuificatorem. Ergo quoniam caro sola & separata à spiritu non prodest: caro Christi, quæ diuinitati coniuncta est, non proderit?

Conclusio hæreticorum inepta & blasphema.

Caro non prodest quicquam ad mentem illorum qui audiebant, & putabant illam dissectam, mortuam, & simplicis alicuius hominis: E *Spiritus autem*, id est, diuinitas in carne Christi corporaliter inhabitans, *viuificat* per manducationem carnis. Quæ verò consecutio est, vt etiam posito quòd caro Christi sola non prosit, non eadem esse in Eucharistia concludatur? Quid minimum dico? Lapis nihil prodest, ergo non est? Christus in cruce nihil profuit Iudæis & alijs obstinatis peccatoribus: ergo non est crucifixus? Deus non prodest impijs in ratione gloriæ, ergo non est? Non proderit iudicium postremum in fidelibus, ergo iudicium non erit? Lumen solis non prodest talpis, ergo non est? Hæ sunt aduersariorum nugæ. F Demum quæ isthæc consecutio est? Homo non à carne sua, sed ab anima viuificatur: ergo homo carne constitutus non est. Ita enim in Christi carne concludunt. Caro Christi non à se, sed à spiritu viuificatur, quia *spiritus viuificat*: ergo caro eius non adest. Has nugas sophisticas satis ipsamet Christi verba depellunt.

Augustin.

Augustin. tract. 27. in Ioann. O Domine, inquit, magister bone, quomodo *caro non prodest quicquam*, cùm tu dixeris, Nisi manducaueritis carnem meam, & biberitis sanguinem eius, non habebitis vitam in vobis? An vita non prodest quicquam? Quid est ergo, *non prodest quicquam*? Quomodo scilicet illi intellexerunt. Et quomodo intellexerunt? Carnem quippe sic intellexerunt, quomodo in cadauere dilaniatur, aut in macello venditur, non quomodo spiritu vegetatur.

Caro Christi non prodest, modo quo Capernaitæ intellexerunt.

Proinde sic dictum est, Caro non prodest quicquam, quomodo dictum est, Scientia inflat. Iam ergo debemus odisse scientiam? Absit. Et quid est, Scientia inflat? Sola sine charitate. Ideo adiunxit, Charitas autem ædificat. A Adde ergo scientiæ charitatem, & vtilis erit scientia, non per se, sed per charitatem. Sic etiam nunc *caro non prodest quicquam* sed *sola caro*. Accedat *spiritus* ad carnem, quomodo accedit charitas ad scientiam, & prodest plurimùm. Nam si caro non prodesset, verbum caro non fieret, vt habitaret in nobis. Si per carnem nobis multum profuit Christus, quomodo caro nihil prodest? Hæc ille.

Caro pro modo intelligendi.

Inde fit, vt permulo statuerint hic non de carne Christi, sed de modo intelligendi disseri. Hic enim aut caro, aut spiritus nomine nuncupatur. Caro est, si carnalis: spiritus, si spiritualis fit. Sic Matth. 16. Caro & sanguis non reuelauit. B Caro enim aliquando pro ipsa carnis essentia sumitur, vt Ioan. 1. Verbum caro factum est. Ioan. 3. Quod de carne est, caro est. Aliquando pro infirmitate carnis passibilis, vt quod ait Paulus: Et si nouimus Christum secundum carnem, tamen nunc non nouimus. Aliquando pro affectibus carnis: vt ibi, Qui in carne sunt, Deo placere non possunt. Caro concupiscit aduersus spiritum. Non permanebit spiritus meus cum homine, quia caro est. Ita spiritus pro Deo, pro angelis, pro anima hominis, pro Euangelica lege, pro nouo homine, pro vento, pro viribus spiritualibus, qualis est & intellectus C spiritualis, quoties ei caro opponitur.

Chrysost.

Chrysost. hom. 46. in Ioann. *Spiritus est qui viuificat, caro non prodest quicquam.* Hoc est, secundum spiritum verba mea audienda sunt. Qui secundum carnem audit, nihil lucratur, nihil vtilitatis accipit. Carnale est dubitare quomodo de cœlo descendit, & Ioseph filium arbitrari, & quomodo possit nobis dare carnem suam ad manducandum. Hæc, inquã, omnia carnalia, quæ mysticè & spiritualiter intelligenda sunt. Et quomodo potuerunt intelligere, quid esset carnem manducare? Expectare igitur oportuit eos, non discedere: interrogare, non desperare. D *Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus & vita sunt. Spiritus*, hoc est spiritualia, nihil carnale, nullam naturalem consequentiã habentia: sed omni hac terrena necessitate, & huius vitæ legibus libera. Est & alius sensus. Sicut in hoc loco *spiritus* pro spiritualibus posuit, ita cùm carnem dicit, non pro carnalibus, sed carnaliter audiẽtibus sumit, nimirùm pro iis, qui semper carnalia desiderabant, cùm spiritualia desiderari oporteat.

Carnaliter intelligere nõ prodest.

Nam si carnaliter ea quis acciperet, nihil sanè lucraretur. Quid igitur, *Caro non prodest quicquam*? Non de ipsa carne dicit, absit: sed de his qui carnaliter accipiunt quæ dicuntur. Quid autem est carnaliter intelli- E gere? Simpliciter, vt res dicuntur, neque aliud quippiam excogitare. Non ita iudicanda sunt quę videntur, sed mysteria omnia oculis interioribus consideranda sunt, hoc est spiritualiter.

Theophyl.

Theoph. in Ioan. Quoniam, vt sæpè diximus, carnaliter exponentes ea quæ dicebantur à Christo, offendebantur: dicit quòd spiritualiter intelligẽda sunt, vt prosint. Caro autem, hoc est carnaliter illa exponere, nihil prodest: sed offendiculi occasio fit.

Euthym.

Euthym. in Ioann. Igitur spiritum nunc vocat intellectum spiritualem eorum quæ dicta sunt: similiter & carnem, intelligere ea carnaliter. Non enim de carne ipsius quæ viuificat, F nunc sermo est. Ait ergo, Hæc spiritualiter intelligere vitam præbet, quam suprà dixi: carnaliter verò ea intelligere, non prodest quicquam.

Cyprian.

Cyprianus serm. de Cœna Domini: Orta enim, inquit, fuerat aliquando, sicut in Euangelio Ioannis legimus, de nouitate verbi huius quæstio, & ad doctrinam mysterij huius obstupuerãt auditores: quod quidam quia non credebant, nec poterant intelligere, abierunt retrò: quia horrendum eis & nefarium videbatur vesci carne humana, existimantes hoc eo modo dici, vt carnem eius vel elixã, vel assam, sectámque

membratim edere docerentur: cùm illius personę caro, si in frusta partiretur, non omni humano generi posset sufficere. Sed in cogitationibus huiusmodi, *caro* & sanguis *non prod est quicquam*: quia sicut ipse magister exposuit, *verba hæc spiritus & vita sunt*: nec carnalis sensus ad intellectum tantæ profunditatis penetrat, nisi fides accedat. Ergo adiecit, *Verba quæ ego locutus sum vobis* de carne & sanguine meo, *spiritus & vita sunt*: non tamen ita vt ibi spiritus sumatur pro spiritu diuino, & vita pro illa æterna, quia idem sunt, verba eius, & spiritus seu vita: siqui-

A dem aliud verba, aliud spiritus & vita. Verba transitoria sunt, vita permanet. Verba sensibilia sunt, spiritus non item. Verba successiua sunt, spiritus simplicissimus, sed pro intelligendi modo. Sic spiritus & vita sunt, id est, spiritualem intellectum requirunt quantum ad modum intelligendi, sicque viuificant mentem per gratiam & sapientiæ lucem. Corpus enim Christi est in sacramento per modum incorporalem & indiuisibilem, quoniam non est ibi sicut in loco, vel per propriam dimensionem, sed per dimensionem panis. ait Dionys. Carthusianus in

Dio. Carth. Cyr. Alex.

Ioan. Cyrill. Alexandrin. lib. 4. in Ioan. cap. 24. *Verba er-*

B *go quæ locutus sum vobis, spiritus* id est, spiritualia, & de spiritu, & *vita* id est, de viuifica & naturali vita sunt. Eandem Theophylact. ex Chrysostomo sequitur interpretationem Cyrill. Hierosolymit. Catech. 14. Ita de hona doctrina ipse Dominus dixit, Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus & vita sunt. Spiritus sanctus qui loquitur linguis, & viuens est, eloquentiam præbens, & ipse disserit. *Sed sunt quidam ex vobis, qui non credunt.* Nimirum quia caro & sanguis sunt. Animalis autem homo nō percipit quę Dei sunt. Ita quod dixit, *Caro non prodest quic-*

Theophyl. Cyr. Hier.

C *quam.* nunc illis applicat, quasi dicat: Spiritus vtique viuificat, & verba mea spiritus & vita sunt: *sed sunt quidam qui non credunt*, vtique qui non spiritu, sed carne ducuntur. Ita docet ea quæ dicta sunt, de carne & spiritu, ad intelligendi modum esse referenda. *Quidam*, inquit, ne etiam omnes Apostolos notare videretur. Ideò adiecit Euangelista: *Sciebat enim ab initio Iesus qui essent credentes, & quis eum traditurus esset.* Hoc ergo dixit, non quasi recenter nouerit illos minimè credituros: cùm etiam ab initio fideles suos & traditorem nosset. Psal. 146. Numerat multitudinem stellarum, & omnibus eis nomina vocat: quanto

Præscientia sin tempore æqualem.

D magis (2. Tim. 2.) nouit Dominus qui sunt eius? Psal. 36. Nouit Dominus dies immaculatorum. Ioan. 10. Ego cognosco oues meas, & cognoscunt me meæ. Hæc illius est omnis sciētia, qua sunt nuda omnia & aperta oculis eius. Sap. 1. Qui loquitur iniqua, non potest latere, nec prætereat eum corripiens iudicium. Augustin. lib. 3. de liber. arbitr. Sicut autem memoria tua non cogit facta esse quæ præterierūt: sic Deus præscientia sua non cogit facienda quæ futura sunt. Et sicut tu quædam quæ fecisti, meministi: ita Deus omnia, quorum author est, præscit: nec tamen omnium quæ præscit, author est. Quorum autem nō est malus author, iustus est vltor. Ita Christus præscie-

E bat omnia. cùm tamen omnium causa non esset, sed tantum bonorum. Ideò fidei causam Deo patri adscribit, infidelitatis causam ab eo ablegans. *Et dicebat. Propterea dixi vobis quia nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datū a Patre meo.* Hoc ego ideò dixi, vt intelligeretis me nosse quosdam meis verbis non esse credituros. Ad hoc enim quòd credant, *caro*, id est, carnalis opinio & sensus, *non prodest*: sed *spiritus*, id est, spiritualis ab ipso Dei spiritu intellectus viuificat: & hoc ego significaui, cùm dicerem neminē venire, id est, credere, nisi detur ei à Patre. Quia

F oportet spiritum Dei testimonium dari spiritui nostro, & eum à carnalibus cogitationibus auocare. (Luc. 11.) Sic Pater vester cœlestis dabit spiritum bonum petentibus se. Ephes. 2. Gratia enim Dei saluati estis per fidem, & hoc non ex vobis. Phil. 1. Vobis datum est vt in ipsum credatis. Et sic *spiritus vivificat*, quia spiritu Dei illuminata mens nostra reiicit carnales omnes affectus, & sese ad diuini verbi, & omnipotentiæ regulam dirigit. Theophylactus in Ioan. Sæpe diximus, quando audieris quòd Pater dat fidem in Filium, ne existimes quòd alius benefaciat Pater quos segreget, alius autem non: hoc enim

Theophyl.

inuissè agentis esset: sed illis benefacere puta Patrem, & dare donum fidei, quibus cooperatur electio & volūtas. Nam qui à voluntate non adiuuatur, etiamsi a Deo assumitur, non percipit vtilitatem: vt exempli gratia quid dicam: Omnibus dat Deus, sed hoc quidam & sumunt benè, & vtuntur eo quod datur, & custodientes illud, ostendunt Dei donum. Quidam autem recipiunt, sed ea quæ dantur, disperdunt: ita vt nihil accepisse videantur. *Ex hoc* tempore *multi discipulorum* eius è promiscua populi multitudine, *abierunt retrò*, diuiserunt se a magistro, & progressi sunt non proficiētes, sed retrorsum, hoc est in incredulitatem. Nam reuera qui seipsum à Christo diuidit, retrorsum vadit: qui autem, secundum Paulum, adhæret Domino, semper se extendit ad exteriora. Chrys. hom. 46. in Ioan. Hoc est, non proficiebant in virtute, & quam iam habebant fidem perdiderunt, cùm se scinderent. Abierunt retrò à fide, quam secundum virtutem habebant, & præcisi à corpore Christi, vitam perdiderunt. quia fortè non in corpore fuerunt, vt dicit August. tract. 27. in Ioan. Sunt enim quidam qui simpliciter vadunt retrò, illi scilicet qui sequuntur diabolum, cui dictum est (Matth. 4.) Vade retrò Satana; sicut & hæ mulieres, de quibus (1. ad Tim. 5.) Quædam conuersæ sunt retrò post Satanam. Non sic Petrus, cui dictum est, Vade post me Satana. Ita (Luc. 9.) nemo mittens manum ad aratrum, & respiciens retrò, aptus est regno Dei. Sic (Genes. 19.) Vxor Loth respiciens retrò versa est in statuam salis. *Et iam cum illo non ambulabant.* Esa. 1. Dereliquerunt Dominum, blasphemauerunt sanctum Israël, abalienati sunt retrorsum. Tum ergo Christus dicere poterat id Hier. 2. Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt sibi cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas. *Dixit ergo Iesus ad duodecim* Apostolos, quos præ omnibus elegerat, & fideliores esse nouerat, *Numquid & vos vultis abire?* Nimirùm illorū vt fides manifestaretur, & nobis imitanda proponeretur: & ostendat se coacta obsequia minimè recipere. Cyrill. lib. 4. in Ioan. cap. 27. Non hortatur vt abeant, sed non absque detrimento id fore ostendit, & minatur potius, nisi se meliores illis ostendant, retrò casuros, nec secum ambulaturos esse. Non enim quicunque adorant, Deo accepti sunt: sed qui recta fide id faciunt. Theophyl. in Ioan. Hoc autem verbo liberum illis faciebat, sequerentur, nécne. Ita liberum arbitrium demōstratur, cùm nemo inuitus credat, & Christum sequatur. Vnde ad voluntatem retulit, dicens: *Numquid vultis?* Thomas in Ioann. Et hoc propter duo dixit. Primò, ne hoc quòd isti aliis recedentibus remanserant, propriæ iustitiæ adscribentes superbirent, existimantes se gratiam fecisse Christo, eum non relinquendo. Ostendens igitur se illorum comitatu non egere, conditionem abeundi proponit. Secundò, quia contingit, quòd quidam abire volentes, verecundia retineantur. Ne quid ergo non spontaneum hîc occurrat, aufert verecundiam & necessitatem remanendi, ad illorum arbitrium remittens, an remanere, an verò abire velint. Sic hilarem datorem diligit Deus, vt dicitur 1. Cor. 9. Euthym. in Ioan. Ita ostendit sibi opus non esse ministerio illorum, neque circumducere illos ad ostentationem, quódque nullum velit inuitum retinere. *Respondit ei Simon Petrus*, vt antiquior & vocatione, & ætate, qui fuit obediens, & ad instar petræ firmus. Euthym. Fratrum amator pro fratribus respondet. *Domine, ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ habes.* Tho. Aq. Primò extullit Christi excellentiam. 2. cōmendat eius doctrinam. 3. profitetur fidem. Excellentiam, quia Dominus est, quasi dicat: Da nobis meliorem te, ad quem eamus. Atqui nullus est similis tui in fortibus Domine. (Exod. 15.) Doctrinam commendat, cùm dicit, *Verba vitæ æternæ habes.* Etsi enim Moyses habuerit verba Dei, similiter & Prophetæ: rarò tamen verba vitæ æternæ. Fidem autem confitetur adiiciens, *Et nos cognouimus, & credimus quia tu es Christus Filius Dei.* Chrysostomus homil. 46. in Ioan. Porrò quanti amotis verbum istud, *Ad quem ibimus?* Quo & patribus & matribus & omnibus rebus Christus pretiosior ostenditur, quódque qui ab eo discedunt, non habeant amplius

Chrys. August. Tentatio probat nos. Cyrill. Theophyl. Thomas. Euthym. Thomas. Chrysost.

quò

quò confugiant. Sed ne propterea, *ad quem ibimus*, dixisse videretur, quòd non haberent qui illos acciperent: subdit, *Verba vitæ æternæ habes.* Quare illi carnaliter & secundum humanam rationem, hi secundum spiritum & fidem intellexerunt. Idcircò dicebat, Verba quæ locutus

A sum vobis, spiritus & vita sunt. Psal. 79. Non discedimus à te, viuificabis nos. *Et nos credimus*, quia fides cognitionis argumentum est, *& cognouimus* per virtutem signorum tuorum, & vocem Patris quam audiuimus, *quia tu es Christus*, vnctus vnctione diuinitatis, *Filius Dei*

B Patris per naturam. Thom. Aquin. in Ioann. Porrò fide nostra duo principaliter credenda sunt, scilicet mysteriũ Trinitatis, & incarnationis: quę duo hic Petrus cõfitetur. Mysterium Trinitatis, cùm ait, *Tu es Filius Dei*: meminit enim personæ Patris & Filij, simul etiam & Spiritus

C sancti, qui amor est Patris & Filij nexus vtriusque: Mysterium verò incarnationis, cùm dixit, *Tu es Christus* Vnctus enim est oleo inuisibili Spiritus sancti, secũdum humanam naturam. *Respondit ei Iesus*, ne fortè Petrus existimaret id omnes Apostolos credere & cognoscere: *Non-*

D *ne ego vos duodecim elegi*, vt eatis & fructum feratis, & fructus vester maneat: *& vnus ex vobis diabolus est*, non per naturam, sed per imitationem & deprauatam voluntatem? An non existimas quòd ego nouerim qui verè hoc credant, quod modò confessus es? Noui & ipsum meum

E proditorem. *Dicebat enim de Iuda Simonis Scariothis. Hic enim erat eum traditurus, cum esset vnus ex duodecim.* Sed si Christus elegit Iudam, & ipse factus est malus, videtur quòd errauerit in electione. Ad quod respondetur secundum Chrysost. homil. 46. in Ioan electionem hîc non si-

F gnificare prædestinationem, quę ab æterno est, sed segregationem ad præsentem iustitiam, ad quam nonnulli vocantur, ex ratione præsentia temporis, cùm tamen præsciat Deus recessuros illos ab ea. Demum elegit vt bonum, sed ille seipsum à rectitudine auertit. Chrysostom. Vt enim, inquit, intelligas non cogi vocationem, multos

vocatos perire contingit. Dionys. Carthus. in Ioan. Circa hunc locum aliqua dicunt Augustin. & Beda, quæ sicut non audeo reprobare, ita nec approbare, quamuis nonnulli reprobent ea. Dicunt ergo, quòd Christus elegit Iudam, vt per eius proditionem compleret nostram salu-

A tem: ita tamen vt non excusetur Iudas à culpa, vt qui non ideò tradidit, quia electus est: sed electus fuerit, quia traditurus erat. Quemadmodum enim iniqui malè vtuntur beneficiis, sic Deus benè vtitur maleficiis hominum, &

B sic Christus bene vsus est malitia Iudæ. Ego puto quòd Christus elegit Iudam ad Apostolatum, vt videns tantam pietatem Christi, pœniteret, & Apostolicum officium dignè prosequeretur. Sed quoniam Christus nouit aliter esse futurum, sustinuit Iudam, vt per eum impleretur Pro-

C phetia de sua proditione. Tanta quippè sapientia & bonitas Dei seu Christi est, quòd non sustineret neque permitteret malum, nisi posset & vellet inde elicere bonum. Prædicta autem assertio Augustini & Bedæ fundatur in hoc, quòd dicunt Iudam à principio suæ vocationis ma-

D lum fuisse, & in malitia perstitisse: cuius oppositum tenet & probat Lyra, quia distributio bonorum pertinet ad iustitiam commutatiuam, secundũ Philosophum, vtpotè vt melioribus maior honor impendatur. Non ergo Iudas nisi tunc dignus ad Apostolatum vocatus fuisset. In-

E terim tamen ratio illa Philosophi excluditur, si consideremus gratis donari nonnulla, non autem ex hominum merito. Sic nimirùm vt Apostolatus, ita & Prophetia data Balaam, (Num. 24.) miraculorum virtus (Matth. 10.) his quos Dominus non nouit suos esse. Sed etsi quis dili-

F genter Bedæ verba inspexerit, colliget vtique vndecim vocatos esse, vt in Apostolatus officio permanerent: non tamen negat Iudam in Apostolum electum fuisse. Sed & illum Apostolum fuisse Petrus agnouit, dicens, Act. 1. Connumeratus est in nobis, & sortitus est sortem ministerij huius. Sed neque dubium est Iudam tunc malum fuisse, cùm Christus hæc ad Petrum verba faceret.

Tho. Aqu.

Chrysost. *Cur Iudam Christus elegit, quem malum nouerat.*

Chrysost.

Dio. Carth.

Finis Tomi secundi, quo tractantur acta Christi, secundo eius prædicationis anno, à secundo Paschate ad vsque tertium.

INDEX RERVM ET VERBORVM,

IN DVOS DE EVANGELICA HARMONIA FRATRIS THO. BEAVX-AMIS TOMOS, LOCVPLETISSIMVS.

Typographus Lectori S.

Cùm in duobus, Christiane lector, de Euangelica Harmonia tomis, singula folia, singulos numeros habeant, columnas verò quaternas, admonendum te putauimus, duorum numerorum in hoc indice, priorem esse folij, alterum columnæ: tum literas sequentes, literis illis, quæ per intercolumnia folij parallelæ descendunt, respondere, ac vtrinque regionem eius, quod ex indice requiris, indigitare.

A.

Index.

An

Bapti

C.

ratio.

Index.

Dij

Euan

F.

G.

H.

Hære

I.

Iudi

M.

N.

O.

Index.

Verbi

Finis Indicis.

X.

Y.

Z.

LVGDVNI,
EX TYPOGRAPHIA
THEOBALDI ANCELIN.

M. D. XCIII.